

131 d 87/33

R 4 11

T. Pat. 1

T. Test. G. 1.

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM, SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,
SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS
ET AD PHOTII TEMPORA (ANN. 865) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIÆ SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA ;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA ;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBERENT ABSOLUTAS
DETECTIS AUCTA ;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALIQUIS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA ;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA ;

OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA ;

DUCENTIS ET AMPLIUS INDICIBUS LOCUPLETATA ; SED PRÆSERTIM DUBIOS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO
SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE
PATRUM, ANSQUE ILLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR ;

ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT ORBIUM QUINAM PATRES ET
IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS,
A PRIMO GENESES USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER
SIMILIS, PRÆTII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,
PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES,
LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNÉ,

Bibliothecæ Cleri universæ,
SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA ; LATINA,
JAM INTEGRE ELARATA, VIGINTI ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT, CENTUMQUE ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA
DUPLICI EDITIONE TIPS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM CUM VERSIONE LATINA LATERALIS COMPLECTITUR, ET
FORSAN CENTUM VOLUMINUM EXCEEDIT NUMERUM. POSTERIOR AUTEM VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET IDEOQUE IN-
TRA QUINQUAGINTA CIRCA VOLUMINA RETINEBITUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE
HERE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMMODO EMITUR : UTROBIQUE VERO, UT PRÆTII HUIUS BENEFICIO FRAUET EMPTOR,
COLLECTIONEM INTEGRAM SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM COMPARET NECESSE ERIT ; SECUS ENIM, CUIUSQUE VOLUMINIS AM-
PLIITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRÆTIA ÆQUABUNT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS XXXIII.

CYRILLUS HIERSOLYMITANUS, PETRUS II, TIMOTHEUS ALEXANDRINI, ALII.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNÉ EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISSIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM
SEU PETIT-MONTRAUGE.

SÆCULUM IV.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ

ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

S. P. N. CŸRILLI

ARCHIEPISCOPI HIEROSOLYMITANI,

OPERA QUÆ EXSTANT OMNIA,

AD MANUSCRIPTOS CODICES NECNON AD SUPERIORES EDITIONES CASTIGATA, DISSERTATIONIBUS
ET NOTIS ILLUSTRATA, CUM NOVA INTERPRETATIONE ET COPIOSIS INDICIBUS.

CURA ET STUDIO

DOMNI ANTONII AUGUSTINI TOUTTÆI,

PRESBYTERI ET MONACHI BENEDICTINI E CONGREGATIONE SANCTI MAURI.

ACCEDUNT

PETRI II, TIMOTHEI, ALEXANDRINORUM PRÆSULUM, APOLLINARII LAODICENI, DIODORI TARSENSIS
SCRIPTA VEL SCRIPTORUM FRAGMENTA QUÆ SUPERSUNT.

ACCURANTE ET RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

—•••••—
TOMUS UNICUS.
—•••••—

VENIT 12 FRANCIS GALLICIS.

EXUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM, VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUCE.

1857

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUÆ IN HOC TOMO XXXIII CONTINENTUR.

S. CYRILLUS HIEROSOLYMITANUS ARCHIEPISCOPUS.

Catecheses.	col. 331
Catecheses mystagogaë quinque.	1059
Homilia in paralyticum juxta piscinam jacentem.	1132
Epistola ad Constantium imperatorem.	1165
Fragmenta deperditorum S. Cyrilli operum.	1179
Opera S. Cyrillo supposita.	1183
Præcedentium editorum præfationes et notæ.	1211

PETRUS II ALEXANDRINUS EPISCOPUS

Epistola encyclica.	1275
Fragmenta epistolæ ad episcopos Ægyptios fidei causa exsules.	1291

TIMOTHEUS ALEXANDRINUS EPISCOPUS.

Responsa canonica.	1295
Epistola ad Diodorum Tyrensem.	1295

APOLLINARIUS LAODICENUS EPISCOPUS

Interpretatio in Psaltem.	1313
---------------------------	------

ISAAC EX JUDEO CHRISTIANUS.

Liber fidei.	1539
--------------	------

DIODORUS TARSENSIS.

Fragmenta ex libro <i>De fato</i> .	1559
— ex libro contra Synusiastas.	1559
— ex Catenis.	1561
Addenda ad Apollinarium.	1627

PRÆFATIO.

I. Antequam Cyrilli doctrinam et res gestas accuratius persequar, officii mei esse dico breviter de sancto præsule ejusque operibus, de superioribus editionibus ac hujus novæ ratione et consilio præfari. Ac in Cyrillo quidem pluribus laudando necesse non est immorari. Satis eum sedis dignitas, res præclare gestæ commendant. Presbyter primum, deinde archiepiscopus Hierosolymitanæ omnium matris Ecclesiæ; ibi catecheticas orationes habuit, ubi religionis incunabula, ubi fons sacræ traditionis. Inde operis pretium. Huc accedit antiquitas: ante enim pronuntiata fuerunt quam Athanasius, Hilarius, Basilius, alique præstantissimi Patres; quibus etiam superfuit Cyrillus, stylum adversus Arianos acuisset. Variam fortunam sanctus præsul expertus est, sede sua non semel dejectus. Sed hæc pro fide catholica pati dulce ei et decorum fuit. Illud molestius quod Catholicorum, imo sanctorum maledicta non effugit. Verum Hieronymi rumoribus incertis decepti miris æquum judicium præclare compensatur tum synodi Constantinopolitanæ, quæ Cyrilli fidem et ordinationem ab affectis criminibus vindicavit, tum scriptorum ecclesiasticorum testimoniis qui Cyrillum perhonorifice semper appellant. Eum Theodoretus (a) dogmatum acerrimum propugnatorem appellat, Theophanes (b) sacratissimum et (c) orthodoxæ doctrinæ defensorem; Photius (d) virum qui apud omnes sanctus habetur et est, *Catecheses*que scripsit sublimi theologia refertas; Glycas (e) magnum vocat; Nicephorus (f) unum e spectatis viris, qui in Ecclesia Dei eruditione et eloquentia enituere, virum (g) singulari ad plebem docendam facultate præditum. Demum ejus nomen ab utraque Ecclesia Latina et Græca, cum elogio confessoris, sanctorum fastis ascriptum.

II. *Laus Cyrilli scriptorum.* — Ad opera quod attinet, haud dubitabo dicere, ex omnibus antiquitatis monumentis nihil fere ad nos majoris pretii pervenisse. Nam, si materiam consideres, omnia religionis dogmata rudibus Ecclesiæ filiis inculcat; decem et octo *Catechesibus* universam Symboli doctrinam, quinque aliis tria baptismi, confirmationis et Eucharistiæ sacramenta complectitur; quod opus eo majoris momenti, quod cum aliorum scriptorum catecheses una aut altera concione continentur, Cyrillianæ seriem hujusmodi concionum in unum veluti corpus redactam habeant. Si rerum pertractandarum rationem spectes, nihil magis simplex, nihil ad vulgi captum accommodatius. Dilucide et copiose singula dogmata, rationum momentis contra paganos, Scripturæ sententiis contra Judæos et hæreticos demonstrat; ac sepositis theologice vocibus, res e media theologia repetitas, Scripturæ verbis et usitato sermone disserit. Illud etiam in Cyrillo mireris, quod, cum perantiquus sit, nihil fere tamen in eo reperias quod tempora illa redoleat quibus hæreses nondum curam attulerant cautius loquendi. Ita enucleate et distincte disputat, ut non solum natas hæreses, sed futuras etiam quasi præsciens evertat. Nondum prodierant Macedoniani, cum sancti Spiritus divinitatem sic defendit, ut vix uberius exortam hæresim Athanasius, Basilius ac uterque Gregorius profligaverint. Nestorium, Eutychen, Monothelitas, Adoptionarios anticipato con-
futavit, personam et *filietatem* unam, duplicem naturam et operationem diserte asserens, nec tamen personæ aut naturæ nomen usurpans. Aerium qui precibus pro mortuis, Vigilantium qui sacris reliquiis bellum indixit, antequam emergent, refellit. Quæ autem in controver-

(a) Lib. II *Hist. eccles.*, cap. 26.

(b) *Chronogr.* pag. 58.

(c) Pag. 47.

(d) *Collectan. de metrop.*

(e) *Annal.* part. IV, pag. 252.

(f) *Hist. eccles.* lib. IX, cap. 14.

(g) Lib. IX, cap. 46.

siam ab hodiernis næreticis vocantur, ut sacramentorum vis, præsentia realis, transsubstantiatio, sacrificium eucharisticum, ea tam significanter asseverat, tam studiose confirmat, ut heterodoxorum alii suppositas Cyrillo *Catecheses* aut interpolatas fingere, alii Cyrillum a catholicis partibus stare coacti sint confiteri, alii denique obstinatioris stultissimis subterfugiis eluacere conati sint; quæ, si semel valent, nullæ jam humanæ orationis leges, nihil suersit apud antiquos de quo lis moveri non possit.

III. *Quanto in pretio apud Græcos et Orientales.* — Minime mirum, ex opere Ecclesiæ tam utili plurimas sententias a sanctis Patribus et scriptoribus ecclesiasticis depromi, tum in libris adversus hæreticos, aut ad Catholicos edocendos scriptis, tum in Pandectis et Parallelis, tum in Catenis in Scripturam. Non enim iis assentimur, qui Cyrillum in silentio et oblivione latuisse volunt. Tria tamen cogimur confiteri : 1° sæpius multo quam Cyrillum, in supra dictis monumentis cæteros scriptores, Eusebium, Athanasium, Basilium, Chrysostomum citari : quanquam non pauca nemini hactenus observata reperi, quæ ex Cyrillo scriptores natu minores mutuati atque usi pro suis fuerant; 2° Cyrilli exemplaria in bibliothecis multo pauciora quam prædicatorum Patrum exstare, adeo ut integrum *Catecheseon* volumen instar thesauri sit in Gallia. Variæ interdum occurrunt catecheses inter homilias Patrum, velut catechesis decima tertia, quæ in Lectionario Colbertino inscribitur, *Cyrilli homilia in festum Parasceves*; ex quo colligās Cyrilli *Catecheses* lectas aliquando in Ecclesiæ officio fuisse; 3° non defuisse octavo sæculo qui Cyrillo, propter laudatum in epistola Constantium et prætermissum in *Catechesibus* consubstantialis nomen, Arianismi notam inurerent : quam injuriam ab eo propulsat Theophanes *Chronogr.* pag. 39. Hæc tamen insita nonnullis opinia de ejus nomine et operum judicio detrudere potuit. Hæc de Cyrilli operibus quantum ad Ecclesiam Græcam. Apud Orientales autem, etiam eos qui ab Ecclesia dudum abstracti, magno etiamnum in pretio Cyrillus, magno usui *Catecheses*, quæ in Arabicum sermonem conversæ, scriptoribus Orientalibus, sive ad Scripturæ interpretationem, sive ad dogmatis pertractationem, sive ad morum institutionem plurimum afferunt, ut sæpe audivi ex clarissimo viro D. Eusebio Renaudot, quicum in omni eruditione perpaucos, neminem in hoc genere conferas.

IV. *Apud Latinos.* — Apud Latinos non valde celebris Cyrillus; nominetantum ex Hieronymo et *Historia tripartita* notus. Quod si Rufinus, dum Christianæ doctrinæ summam ex probato aliquo scriptore ad Latinos transferre instituit, pro Origeniano *De principiis* libro, Cyrilli *Catecheses* Latine fecisset; næ ille melius et sibi et Ecclesiæ consulisset. Utinam saltem eas in Latinum sermonem convertere, quam compilare et suæ *Symboli Expositioni* assuere maluisset; sed eum forte ab hoc consilio deterruerunt susceptæ cum Cyrillo similitates. An alius aliquis Cyrilli *Catecheses* Latine vel omnes, vel earum partem reddiderit, prorsus ignoro : certe Latinis vel prorsus incognitæ, vel ex codicibus interpolatis parum certo cognitæ. Gelasius, seu quivis alius auctor Latini *De duabus Christi naturis* libri, sententiam ex quarta Cyrilli catechesi depromptam citans, Gregorii Nazianzeni orationi in *Christi natalem* acceptam refert. Adhibuit sanctus Thomas in opusculo *Adversus Græcos* nonnulla Cyrilli testimonia; sed quæ partim ei supposita, partim ex interpolato codice desumpta. An Cyrillum præterea Latinus aliquis ante inventam typographiam citaverit, fateor me nescire. Nihil moror eos scriptores qui suppositam Cyrillo ad Augustinum epistolam hæreticis, ad purgatorium asserendum, inducte prorsus objecerunt.

V. *Variæ editiones : Slavonica et Polonica.* — Prima Cyrilli editio videtur ea fuisse quam Jacobus Uchanski, archiepiscopus Gnesnensis, regniq; Poloniæ primas, cum Grodecio communicavit. Ille *Catecheses* Slavonum idiomate conscriptas ex Macedonia et Bulgaria nactus fuerat, et in Polonicam linguam transtulerat annis pluribus antequam Grodecio, ex quo hæc accepimus, suum illud Slavono-Polonum exemplar traderet; postquam intellexerat eum Græco-Latinas Cyrilli Hierosolymitani *Catecheses* habere, curavitque diligenter, ut translatio utraq; cum originæ Græca conferretur. « Quo factum est, inquit Grodecius, ut ex mirabili quadam concordia diversæ linguæ et translationis, constans veritas institutionum elucesceret. Quamvis enim menda nonnulla et hiatus, qui vitiië librariorum committi solent, in utroque exemplari non deessent, ex mutua tamen collatione sublatis illis, et quæ desi-

derabantur in integrum restitutis, series orationis et doctrinæ sic concordabat, ut nulla possit superesse suspicio, quin istæ *Catecheses* Cyrilli sint verissimæ. » Ita Grodecius de utraque illa interpretatione Sclavonica et Polonica. Libenter ei assentimur, qui neutram vidimus, ac utramque linguam ignoramus. Cæterum utrum primum illud Sclavonicum exemplar manu exaratum esset an ære excusum, in ambiguo reliquit Grodecius.

VI. *Editio Viennæ an. 1560.* — Quinque mystagogicas Cyrilli catecheses Viennæ in Austria Græcæ et Latine editas anno 1560 fuisse, docet catalogus Græcorum codicum Augustanæ bibliothecæ. Meum de hac editione iudicium non interponam, cujus inspiciendæ copiam non habui, quamvis diu multumque quæsierim. Idem usu venit Fabricio, diligentissimo hujusmodi rerum indagatori, qui nullum a se hujus editionis exemplar in tota Germania inveniri potuisse testatur.

VII. *Parisiensis Guill. Morelii ex Memmiano ms. editio.* — Anno 1564 Guillelmus Morelius, Caroli IX typographus, nonnullas Illuminandorum catecheses, quartam, sextam, octavam, nonam, decimam, decimam quintam, et decimam octavam, una cum mystagogicis quinque Parisiis edidit in-12°, ex manuscripto codice viri clar. de Mesmes, libellorum supplicum magistri. Hæc editio Græca contextu vulgo continetur; adjuncta est tamen in exemplari Bibliothecæ regiæ Latina interpretatio, quæ ad calcem rejecta, et multis foliis mutila, eidem anno eidemque typographiæ tribuitur; neque ex Grodecio, qui suam eodem anno edidit, describi potuit, sed Græcum in omnibus contextum diligenter et ornate reddit. Hoc unum hujusmodi exemplar in manus meas venit, nec de auctore interpretationis habeo quod conijciam. De contextu autem, in hac editione, quæ ad unius codicis fidem, ejusdemque mutili et mendosi elaborata est, idem omnino vitium animadverti, quod in cæteris omnibus, quæ datæ ex uno codice fuerunt: nam et lacunæ frequentes, et voces plurimæ majorem in modum deformatæ. Ejus tamen varietates, non parvo mihi ad emendandum contextum usui fuerunt. Codicem ipsum si inspicere licuisset, plus forte utilitatis percepissem, aut saltem de ejus ætate et pretio judicandi copia esset. Sed is prorsus evanuit, nec usquam reperiri potuit; cum senatus princeps illustrissimus, ad quem hujus bibliothecæ hæreditas a majoribus pervenit, prolixam hac in re voluntatem de more suo significasset.

VIII. *Grodeciana interpretatio. Catechesis 22 edita a Stanislaeo Hosio an. 1562. Gallica Cyrilli interpretatio. Judicium de Grodecii editione.* — Quo anno Parisiis Græcæ catecheses nonnullæ, eodem Latine omnes cum epistola ad Constantium prodierunt. Auctor hujus interpretationis Joannes Grodecius, decanus Glogoviensis, Wratislaviensis Warmiensisque canonicus. Cum ante aliquot annos in Urbe commoraretur, et apud eminentissimum D. Stanislaum Hosium, cardinalem Warmiensem, posteaque sedis apostolicæ in concilio Tridentino a latere legatum amplissimum, nactus esset Græcum exemplar *Catecheseon* Cyrilli manuscriptum, neque antea, quod sciret, in sermonem Latinum translatum aut editum, in illud Latinitate donandum incubuit. Quo in opere perficiendo cum versaretur, planeque illud confecisset, communicato sibi a D. Jacobo Uchanski eo de quo diximus Sclavono-Polono exemplari, illud cum Græco suo ita contulit ut ex utroque translationem suam Latinam perfecit, quædam identidem ex utroque mutuatus. Codex ille Græcus, quem nactum se ait apud cardinalem Stanislaum Hosium, erat Guillelmi cardinalis Sirleti, tam bene de litteris ecclesiasticis meriti; ex eoque Hosius jam ab anno 1562 in *Confessione Petrocoviensis synodi*, cap. 40, mystagogicam quartam, seu, ut ego numero, vicesimam secundam catechesim, et in cap. 38 fragmentum mystagogicæ tertiæ seu vicesimæ primæ Græcæ ediderat. Opus suum absolvit Grodecius nondum dimisso concilio, ac præfationem suam inscriptis Tridenti, die nona Julii an. 1563. Hæc interpretatio anno sequente, Romæ, Coloniz, Antuerpiæ, Parisiis excusa; quod Catholicorum hujus libri legendi studia declarat. Quin etiam Cyrillum idem annus Gallice loquentem vidit, opera Ludovici Ganeï (ita enim se ipse in *Admonitione ad Lectorem* vocat), qui Grodecium in omnibus ducem secutus, quæ iste Latine peccaverat, eadem vernacule commisit. Ut paucis exponam de Grodeciana editione quid sentiam, plus se veritati consuluisse ait, quam elegantiz, nec tamen caret elegantia. Occurrunt lacunæ, interpolationes, vitiosæ lectiones; sed codicum, quibus usus est, vitio tribuendæ. Dum verbum et litteram in interpretando sequitur, obscurus fit

interdum ac barbarus : ac sæpe a sensu Græcarum vocum aberrat, dum magis attendit quid apud grammaticos significant, quam quid sibi apud Cyrillum velint. Similia peccavit in multis ecclesiasticis vocibus, quarum vim et sententiam ignoravit. Exemplo erit locus cat. 5, n. 12, ubi fidem sive symbolum Cyrillus aliud et, quod erat traditurus, addisci aut efferi vetans, sic loquitur : *πιστιν ἐν μαθίσει καὶ ἰσαγγελίᾳ τούτων μόνον κτίσαι*, etc., Grodecius sic interpretatur : *Fidem si didiceris et promissionem habebis*; non melius Prevotius : *Fidem in disciplina et promissione*. In multis aliis Grodecius, cum de Cyrilli sententia dubitaret, non tam videtur considerasse quid interpretaretur, quam sortitus esse. Notantur ad marginem in eadem editione res majoris momenti, summa Cyrillianæ ratiocinationis. Scripturæ testimonia nec indicantur, nec distinguuntur; sæpe ipsi interpreti minus animadversa, in varios eum errores abstraunt : interdum nulla Vulgatæ habita ratione vertuntur : interdum ad eam accommodata, a Cyrilli legendæ Scripturæ ratione prorsus abludunt. Brevis Præfatio de Cyrilli vita et scriptis leviter disputat, non tamen indocte. Utilis sanè Ecclesiæ fuit opera Grodecii : ejusque interpretatio in Latinis Patrum Bibliothecis sæpe excusa; atque in Lugdunensi an. 1678 notis ad marginem partim commodis, partim inutilibus aucta potius quam illustrata.

IX. Editio Prevotii an. 1608. Parisiis. — Nondum Græce totum opus prodierat : id Ecclesiæ navavit Joannes Prevotius, Burdegalensis, qui in dedicatoria ad Paulum V epistola narrat se melioris notæ codices nactum in bibliotheca Vaticana, cum editas a Morelio *Catecheses* mendis expurgasse et in lacunis innumeris explevisse, tum nondum editas accurate descripsisse, et diligenter cum Latina interpretatione contulisse. Aditum ei ad Vaticanum confecit cardinalis Perronius, ut intelligitur ex his versibus a Frederico Morello in hanc editionem scriptis :

*Te Solumorum antistes, maxime Paule, salutat
Cyrillus per te qui reditus erit.
Contulit ut Romæ chartas Prevotius amplas
Cyrilli, ostrigeri Perronii auspicio.
Inde typis lingua regalibus edita utraque
Morelli studio, scripta sacrata Patris.*

Fidem quam Romæ summo pontifici obstrinxerat, redux in Gallias liberavit; ejusque editio Parisiis, mense Septembri, anno 1608, apud Claudium Morellum prostitit, textum et interpretationem alternis foliis in-4^a complexa, titulis *Catecheseon* a Grodecio ommissis aucta. *Epistolam ad Constantium* Græce ediderat Gretserus Ingolstadii an. 1600, interpretatione Grodecii paucis locis emendata; eam Prevotius ex mss. Vaticanis dedit, quos non videtur cum Gretseriana editione contulisse. Multa sane in contextu satis commode mutavit Prevotius, non tamen admonito lectore, nec codicum numero, ætate, variis lectionibus commemoratis : perpauca autem in interpretatione, nec felici semper exitu. Nam dum plus codicibus suis tribuit, quam iis quos Grodecius adhibuerat, sæpe ejus interpretationem ex nitida et accurata ineptam et absurdam redigit, velut cat. 6, n. 17, ubi pro Valentinianorum verbo, quod Grodecius optime intellexerat, Jovem gentilium non irridicule obrudit. Scripturæ testimonia notat et distinguit, sic tamen ut multa prætermittat. Grodecii notas partim retinet ad marginem, partim eis rejectis alias addit de suo. Hæc editio, quæ perpetuis mendis sive typographorum sive codicum vitio laborabat, iterum et tertio Parisiis an. 1631 et 1640, sed retractatior, prodit in fol. et cum operibus Synesii conjuncta; quo accurante, quibus instrumentis emendata prodierit, nullo vestigio indagare potui. Consultos fuisse codices antiquos lacunæ interdum expletæ declarant. Ad ea quæ Prevotius in interpretatione emendaverat, accedunt perpauca, sed interdum valde negligenter emendata.

X. Vindicatur Grodecii et Prevotii fides. — Antequam Grodecium et Prevotium dimittam, vindicanda utriusque prohibitas ab improbis Riveti et Albertini criminationibus. Andreas Rivetus Cyrillianas *Catecheses* Tridento e conciliabulo, ut appellat, Roma e Vaticano, Parisiis e domo cardinalis Perronii prodidisse pronuntiat : nec in animum inducere potest ex impuro illo cæno purum aliquid et sincerum prodidisse. Arriserunt Albertino acumina Riveti, et codicibus Romanis et Prevotio diffidit, timet Danaos et dona ferentes. Velim animadvertant moderati Protestantes majorum suorum iniquitatem. Erat perfacile Riveto et Albertino Grodecium et Prevotium furti arguere; tantum codices antiquos consulerent : si quid fraudis admissum, id non

odore aliquo aut conjectura levi, sed oculis et manu comprehendissent. At verum examinare nolle cum facile possis; viros probos nefariæ fraudis accusare, cum allata ab eis testimonia eludere non possis; hominum est profecto, non qui veritatem quærant, sed qui suscepti erroris sibi conscii sint, et æquitatem omnem una cum veritate projecerint. Tenemus hoc loco Rivetum et Albertinum in improbitate manifesta. Nam quæ de præsentia reali, transsubstantiatione, suffragiis sanctorum, precibus pro mortuis a Grodecio et Prevotio assuta pronuntiant, ea in omnibus codicibus mss. in veterum libris, ut Eustratii qui sæculo septimo, Niconis qui decimo scripsit, in libello Græco *Περὶ τῶν θείων μυστηρίων*, totidem verbis expressa reperiuntur. Grodecius ab edito post eum contextu multis illè quidem locis discrepat; sed hæc discrepantia codicibus quos adhibuit, non fraudi tribuenda. Nam quæcunque ab eo prætermissa, in nonnullis mss. desunt; quæ vero addita, similiter in iisdem aut aliis leguntur. Prevotii incredibilis religio in describendis codicibus, a quibus ut discederet, nec Grodeciana interpretatio, nec Cyrilliani argumenti continuatio, nec causæ catholicæ studium tanti ei fuere. Unum hujus rei exemplum subjiciemus, quamvis multa possimus. Cyrillus catech. 22, mystag. 4, num. 2, aquam a Christo in vinum sanguini affine conversam demonstrat, et vinum in sanguinem mutanti credendum esse concludit. Grodecius, qui in suo codice legerat *οἶνον εἰς πνεῦμα*, vertit, ut par erat, *affine sanguini*; quæ legendi ratio magis ad catholicum dogma confirmandum apposita. At Prevotius cum in suis codicibus legisset *οἶνον εἰς πνεῦμα*, etsi poterat meliorem lectionem ex Grodecio et Hosio mutuari, maluit occasionem dogmatis confirmandi prætermittere, quam ab instituta in describendo diligentia recedere. Judicent igitur æqui aestimatores an resideat in tanta timiditate nefariæ fraudis suspicio.

XI. *Riveti in Cyrillum ineptæ animadversiones.* — Quoniam in Rivetum incidimus, moræ pretium videtur ineptas ejus in Cyrillum animadversiones referre, de quibus dicendi aliud tempus non occurret. Is anno 1610, non multo post editionem Prevotianam, *Criticam sacram* in lucem emisit; quo in opere cum inepta de cæteris scriptoribus arbitria faciat, haud scio an ætate Cyrillo ineptissime judicet. Lib. III, cap. 18, nugator ille duo potissimum efficere conatur: 1° permulta esse in *Catechesibus* Cyrilli editorum fraude intexta; 2° permulta cum erroribus Pontificiorum (ita dogma catholicum appellat) omnino pugnantia. Sed, si editores inseruerunt quæ dogmati suo faverent, quamobrem quæ pugnant non eadem licentia sustulerunt? Ita sibi ipse obstrepit Rivetus et secum pugnat. Ejus de interpolato Cyrillo somnia in dissertatione secunda referimus et profligamus, ubi *Catecheseon* integritatem vindicamus: nec sane quisquam est qui non videat aliud causæ Riveto non fuisse cur Cyrillum interpolatum fingeret, nisi quod ejus testimoniorum vim aliter effugere non posset. Quæ vero cum Catholicorum erroribus pugnare pronuntiat, ea vel ad doctrinam Ecclesiæ falso assignatam, vel ad opiniones non impermissas inter theologos referuntur, vel ad ritus antiquos a quibus jam desuevimus, vel ad sententias quæ olim non satis explicatæ, communi postea consensu definitæ, vel tandem ad ipsa Ecclesiæ catholicæ dogmata, quibus cavillando et nugando tenebras offundere conatur. Ad primum genus revoco lectionem Scripturarum, quam a Cyrillo commendatam a nobis prohiberi mentitur: efficaciam baptismi, quam a Cyrillo Spiritui sancto, a nobis operi operato tribui confirmat; quasi opus sacramentale a Spiritu sancto et operatione divina dissociemus; fidem dogmatum et fidem miraculorum, quam a Cyrillo distingui, a nobis confundi fingit; cum nemo catholicus ignoret primam sine secunda fere semper consistere: eucharisticam consecrationem, quam a Cyrillo invocationi Trinitatis, a nobis verborum Christi efficaciam assignari dicit; quamvis nec Cyrillus vi verborum, nec Ecclesia, quæ nihil ea de re sancivit, vi precum et invocationum quidquam derogat. Secundum genus spectat Joannis baptismus, cui remissionem peccatorum qui tribuere nolunt, eos Cyrilli sententia ferri pronuntiat. Aliter quidem ea de re multis Patribus visum, aliter hodie plerisque theologis videtur; sed unicuique libera datur eligendi optio, modo ne Joannis baptismo eandem et parem vim ac nostro ascribat, quod a Cyrillo cæterisque Patribus alienum synodus Tridentina sub anathemate damnavit. Cætera non melius Riveto succedunt; velut cum objicit multa apud nos interdicta a Cyrillo præcipi, ut corpus Domini etiam laici manu suscipiant, calicem bibant, et residuo in labiis humore oculos et cæteros sensus perlinant. Quis non videt hæc omnia aliud nihil esse nisi ritus et cærimonias, quæ in Ecclesia Latina partim desuetæ, partim certo consilio mutatæ,

nunquam tamen aut in antiquis damnatæ fuerunt, aut in Græcis, qui earum partem aliquam retinent? Quod autem de Scripturarum canone Cyrilli cum Ecclesiis reformatis consensionem, a Catholicis vero dissensionem jactat, eum falli et fallere demonstramus dissert. III, cap. 13, num. 95. Similiter quæ adversus traditiones et transsubstantiationem violenter detorquet, in eadem dissertatione vindicamus cap. 9, 10, 13. Quamobrem omissio Riveto ad editiones Cyrilli redeamus.

XII. *Editio Anglicana viri cl. Thomæ Milles.* — Nondum idem Cyrillo contigerat, quod multis nostra Patrumque memoria scriptoribus, ut accuratiore industria illustratus prodiret. Nihil habebant superiores editiones præter *Catecheses* et *Epistolam ad Constantium*. Nemo collegerat quæ sub Cyrilli nomine feruntur, velut *homiliam in Hypapantem*, *Epistolam ad Augustinum*; nemo latentia in bibliothecis fragmenta eruerat. Ad hæc, contextus mire deformatus, nævis scæten interpretatio, nullæ animadversiones quæ vulnera sanarent, lucem obscuris darent. Hanc operam suscepit vir clar. Thomas Milles, theologus baccalaureus ex *Ede Christi collegii Oxoniensis*. Prodiit ejus editio Oxoniæ e theatro Sheldoniano, impensis Richardi Sare, bibliop. Londin., an. 1703, eo characterum nitore et chartæ splendore, nihil ut elegantius requiri possit. In hac editione, præter citata jam opera, accedunt eruta ex bibliothecis fragmenta, imprimis fragmentum homiliæ in *Paralyticum ad piscinam jacentem*, tum primum ex mss. editum: *Historia ecclesiastica et mystagoga*, sive *Theoria mysteriorum*; quod opus Millesius, cum Germani CP. episcopi esse sciret, cum Cyrillo tamen eisdem putavit, quia ejus nomini nonnullis in libris tribuitur. Hæc omnia ad mss. codices emendata, interpretatio castigata, contextus in numeros sive articulos incisus, Scripturæ testimonia diligenter notata, indices copiosi, accuratior in vitam et scripta Cyrilli præfatio; de quibus omnibus sic dicam, ut nec Millesium debitis laudibus defraudem, nec tamen quæ ejus editioni desunt reticeam; postulat enim instituti mei ratio; ut nec ejus labore multum de meo detractum fuisse inficiet, nec multa mihi ad elaborandum relicta dissimulem.

XIII. *Judicium de Anglicana editione.* — Nihil sibi doctissimus editor antiquius ait fuisse quam ut contextum Græcum, præsertim *Catecheseon*, purum et intaminatum ederet. Quamobrem eum et cum superioribus editionibus et cum mss. duobus vel tribus contulit, de quibus post hanc præfationem dicam in codicum notitia. Harum omnium ac præcipue codicum mss. variæ lectiones inter contextum et notas lineis totam latitudinem occupantibus collocatæ, sed tanta religione, ut ne levissimas quidem et a librariorum incertia profectas neglexerit. Melius hunc locum, mea quidem sententiâ, sortitæ fuissent, quæ ex Grodeciana interpretatione cum editis comparata eruntur. Non pauca sane in contextu emendavit, idque lectore semper admonito; sed multa eum fefellerunt, multa prudens et sciens reliquit, quæ ex variis lectionibus ab eo appositis emendari poterant. Cujus rei exemplum habes catech. 4, num. 21, edit. Oxon., nostræ 35, et catech. 23, num. 5 et 6, edit. Oxon., nostræ 7-9, in quibus perturbata verborum constructio, ex lectionibus appositis in integrum restitui poterat; nec tamen quidquam mutatum. Quin etiam in notis nonnulla commemorat a se emendata, quæ tamen in textu, nescio quo pacto, eadem manserunt, velut catech. 3, num. 7, et catech. 6, num. 17. Inspirationis notæ in hac editione multo diligentius quam in superioribus observatæ: interdum minus animadversæ editorem torserunt, et ad medicandum locis integris et sænis induxerunt; vide cat. 11, n. 4. Cæterum Joannis Potteri, qui mendis typographiæ expurgandis præfuit, tanta exstitit diligentia, ut in hoc genere, in quo labi et errare proclive est, vix unquam offendant. Novæ interpretationis necessitatem vidit Millesius; cur hunc laborem non suscepit, ignoro. Grodecianam multis ille quidem locis emendavit; sed in multo pluribus aut prorsus inornatis, aut a Græco discrepantibus intactam reliquit. Quin etiam ad nævos, quos a Prevotio in eam inductos retinet, alios adjecit ut Cyrillum ad Albertini sententiam fingeret. Tam textum quam interpretationem in numeros sive paragraphos distribuit; id quod in superioribus editionibus deerat. Sed miror in hac deesse notas illas, quæ in istis ad marginem appositæ, res observatione dignas, et summam argumentorum indicabant. Scripturæ testimonia, quæ Cyrillus refert, vel quasi præteriens designat, diligenter ad marginem notantur, sic tamen ut labori nostro non pauca reliquerit; ea præsertim quæ Græce tantum exstantia, aut in Vulgata cum insigni diversitate posita, lectorem fallunt: nec tamen iis non

animadversis, Cyrilli sententiam possis assequi. Vide hujus rei exempla *Procat.*, n. 7; cat. 1, n. 5; cat. 6, n. 2; cat. 8, n. 6; cat. 22, n. 7.

XIV. In observationibus et notis moderationem animi et eruditionem laudes. Editor non catholicus, nihil in Catholicis aspere, nihil contumeliose dicit. Ecclesiæ catholicæ operam navat in confirmandis pluribus institutis, ut signo crucis, exorcismis, insufflationibus, precibus pro mortuis, quæ plerisque Protestantibus videntur nova, cum sint perantiqua. Scriptores catholicos, in his sodalitiis nostri monachos perhonorifice semper appellat; eorumque auctoritate sæpius utitur quam suorum. Catholicum esse jurares, si aliis in locis operam non tereret in impugnanda (a) clericalis continentiæ lege, permiscendis (b) baptismi et poenitentiae diversis characteribus, et testimoniis (c) præsentie realis perabsurde eludendis. Inest iisdem observationibus non mediocris antiquitatis cognitio; sed tamen quid mihi non probetur exponam. Videtur 1° non satis constanter in notis apponendis versari: nam in primis ad Illuminandos catechesibus et in mystagogica prima pene luxuriat; in aliis autem, quæ non minus materiæ suppedabant, tædio laboris quodam modo exaruit. 2° Illud multo gravius, quod in rebus contritis et pervulgatis, quales sunt nominis ante baptismum dandi consuetudo, abrenuntiatio-nes, triplex immersio, et alia hujusmodi, multus et disertus: in arduis autem et spissis, cum scriptoris sententia quibusdam veluti tenebris involvitur, aut a communi doctrina recedit, aut a vero in rebus historicis aberrat, aut in obscuris ritibus versatur, in his, inquam, jejunos est et pene taciturnus. 3° Neque illud etiam a Millesio susceptum, quod tamen lectoribus utile et jucundum, ut Cyrilli Scripturæ legendæ rationem expenderet in multis a nostra discrepantem; et quæ Cyrillus ex scriptoribus natu majoribus, quæ scriptores natu minores ex Cyrillo descripserunt, in medio poneret. In postremo genere tam indiligenter versatus est, ut monites ab amico de quadam Cyrilli sententia ab Anastasio laudata, diu quæsitam nec inventam Cyriaco abjudicaret; quæ tamen in catechesi septima verbis conceptissimis legitur.

XV. Operis initio, quod Pembrochiæ et Montis-Gomerici comiti nuncupatur, Præfatio legitur de vita et scriptis Cyrilli, de variis editionibus, ac demum de Oxoniensi brevis et dilucidata. Erant in rebus gestis Cyrilli permulta majorem in modum obscura et implicata, quæ diligentius expediri poterant; de scriptorum quoque numero, veritate, integritate, genere et natura uberius disputandum fuerat. Veterum deinde testimonia in medio ponit: multa sane conquisivit, non tamen occupavit omnia, ut ex his quæ collegimus patebit. Ad calcem voluminis apponitur 1° Roberti Cœci censura de Cyrilli ad Augustinum epistola, et de quinque mystagogicis catechesibus; vera illa quidem, quantum ad epistolam, etsi in Catholicos iracundior, de catechesibus autem prorsus absurda; 2° Riveti de Cyrillo ejusque scriptis iudicium, non satis dignum quod a Millesio tanti fieret; 3° denique Edmundi Albertini de Cyrillo ejusque scriptis disputatio, non tam explicandi Cyrilli quam exagitandi et depravandi studio suscepta. Opus totum indice triplici clauditur. Primus est Scripturæ testimoniorum; secundus scriptorum, quos editor in suis observationibus citavit et emendavit, quamvis nihil peno emendaverit; tertius rerum in contextu et notis memorabilium, multo quam in superioribus editionibus, quantum ad contextum attinet, locupletior.

XVI. *Editionis nostræ consilium.*—Ad ea quæ in editione Oxoniensi minus commode provisiva demonstravimus, illud accedebat ut ejus exemplaria his in regionibus rara admodum vixque essent parabilia. Multi suberant stimuli novæ editionis suscipiendæ, in primis amor quidam et admiratio Cyrilli operum, quæ accurate emendari et illustrari, non parvi interesse ad rem ecclesiasticam videbatur. Sed deterrebat mediocritatis meæ conscientia, ne materiam viribus haud æquam sumerem. Cessi tandem præpositorum voluntati, monitis amicorum, non invidus; eumque laborem suscepti, in quo mihi divinam opem adfuturam, meque suavissimos fructus percipiendum sperabam, si quid Ecclesiæ catholicæ navarem.

XVII. *Textus emendatio.*—Præcipuam partem suscepti muneris existimavi, Græcum exemplar, si qua ratione consequi possem, ita purum et intaminatum edere, tanquam e manibus auctoris prodiret. Quamobrem illud, quam diligentissime potui, cum Grodeciana interpreta-

(a) Ad cat. 12, n. 25.

(b) Ad cat. 23, n. 4, et *Procat.* n. 17.

(c) Ad cat. 19, n. 7; cat. 21, n. 3; cat. 22, n. 1, 3.

tione, Morellii et Prevotii editionibus, cum codicibus manuscriptis in hac urbe exstantibus contuli. Romanorum diversas lectiones amicorum opera consecutus sum : quæ autem ex Anglicanis collectæ fuerant a Millesio, eas ad usum meos adjunxi. Neque etiam neglectui esse judicavi citatâ ab antiquis Cyrilli testimonia, ex quibus quid olim lectum in Cyrillo fuerit, quamve in sententiam ejus accepta verba, perspicitur. Inde nata lectionum diversarum silva, in quibus eligendis non minus operæ fuit quam in colligendis : alterum enim diligentia, alterum meditationis est et judicii non mediocris. Nam sæpe, nisi cautio adhibeatur maxima, codices antiqui ducent in vitium; propterea quod librariis solumne est similitudine vocum errare, et ea legere sibi videri, quæ ætatis in qua debebant consuetudinibus, aut legendæ Scripturæ et de rebus theologicis loquendi rationibus magis consentanea. Quamobrem, ut Cyrilli emendandi rationem ex codicibus mss. repetere soleo, ita interdum ipsos codices mss. ad Cyrilli et loquendi et sentiendi rationes referre coactus sum, et uni codicij cum ejus stylo et doctrina consentienti plus tribuere quam multis dissentientibus. Nonnulla exstiterunt quorum ad emendationem codices antiqui nihil afferrent. Hæc conjecturis sanare conatus sum, non tamen in contextum injectis, sed in margine apposis. At ubi certissimis indicis ad fontem erroris perveni, ibi contextum mutare non dubitavi. Sed hanc licentiam tam parce tamque pudenter sumpsi, idque semper admonito lectore, ut neminem reprehensurum putem; cum præsertim tota plerumque in hujusmodi locis emendatio, unius litteræ aut diphthongi mutatione contineatur. Paulo liberius versatus sum in distinguendis interpunctionibus, quæ temere a librariis et ad arbitrium positæ, Cyrilli orationem parenthesisibus et concisis sententiis intertextam sæpe deformaverant.

XVIII. *Nota interpretatio.* — Deliberatum initio fuerat, novam interpretationem non elaborare, sed tantum Grodecianam, quæ jam a nonnullis emendari cœperat, diligentius castigare. Sed tam multa occurrerant mutanda, ut novum opus conficere non valde difficilium visum sit, quam emendare vetus: Cyrillum autem uni formæ reddere multo elegantius, quam detexere tot locis et retexere. Nonnulla tamen retinui, quæ aut a Grodecio recte posita aut commode ab aliis emendata fuerant. In interpretando propositum imprimis fuit, ut scriptoris sententiam accurate et perspicue redderem. Non me latet elegantiam habendam esse rationem, idque a me, ubi res ipsæ tulerunt, neglectum non esse spero; sed diligens et accuratus malui videri quam elegans et ornatus. Liberior campus oratorum et poetarum interpretibus conceditur: datur venia elaboratæ concinnitati, nec studio venustatis a scriptoris sententia aberrare præande flagitium. At in sanctis Patribus, ac præsertim in Cyrillo, qui totus est in sacro dogmate exponendo, liberior interpretatio, etiamsi de sententiæ pondere et argumenti momento nihil detrahat, quod vix ac ne vix quidem fieri potest; illud certe lectoribus Græce nescientibus eripiet perincommode, ne de scriptoris stylo et ingenio existimare possint. Quamobrem litteram et verbum, quantum utriusque linguæ dissimilitudo patitur, in interpretando secutus sum, nec voces ecclesiastico usu contritas, etsi non placere puriorem Latinitatem amantibus sciebam, usurpare dubitavi. Scripturæ testimonia, tum quæ Cyrillus refert integra, tum quæ veluti præteritis designat, ut indicare diligenter, ita accuratissime reddere conatus sum. Vulgatæ verba retineo, ubi Græca cum ea consentiunt. Ubi autem non solum a Vulgata, sed etiam ab æditis Græcis Cyrillus discrepat, ita interpretor, ut hanc discrepantiam lectores animadvertant. Numeros sive paragraphos magno commodo Millesius in Cyrillum primus induxit; sed ordinem ab eo institutum sequi non potui, propterea quod sæpe unum argumentum multis numeris dividit, multa sæpe uno paragrapho comprehendit. Satius visum est in distribuendo textu, non verba et lineas numerare, sed diversa orationis capita et cujusque capitis argumenta sequi. Hæc non solum numeris distincta, sed etiam ad marginem notata summarim. Ibidem præterea res observatione dignæ, loca similia indicantur, voces obscuriores brevi interdum scholio explicantur. Præmissæ singulis catechesibus admonitiones totius orationis descriptionem breviter ponunt ante oculos, lectoris animum necessariis observationibus præmuniunt, quo die pronuntiata catechesis, quos ad codices emendata demonstrant.

XIX. *Nota hujus editionis.* — Notæ et observationes meæ, quantum conjectura assequor, in eorum reprehensionem incurrent, qui multum operæ in his rebus insumi non probant; sed eos oratos volo ne sententiam in me dicant re non explorata. Duplex notarum genus duplici

Indicis signatur: aliæ in textu Græcis elementis indicatæ contextum spectant; aliæ in Latina interpretatione numeris designatæ varias Cyrilli sententiâs illustrant. In iis quæ ad contextum pertinent; 1° variâs lectiones recensentur, non omnes tamen, sed quæ haud levis pretii; nam quæ levioris momenti, post opera Cyrilli in indiculum rejectæ: in iis autem quæ prorsus sunt inutiles, tempus non torimus. Diversas autem lectiones simpliciter et nude non refero, sed momento quodam et iudicio, ubi earum delectus habendus fuit, examinavi; 2° ut quæque res in textu mutata, emendationis ratio lectori subjicitur; 3° quæ Cyrillus ex aliis scriptoribus, aut alii ex Cyrillo, sive expresso nomine, sive tacito mutuati, in iisdem notis indicamus. Alterum genus notarum sic se habet: 1° ambiguae voces quam vim et sententiâs habeant, expenditur; ubi certi nihil extendi potuit, iudicium lectori permittitur; 2° majoris momenti sententiâs similibus Cyrilli aut aliorum locis explicantur; 3° quæ doctrinam aut historiam spectant variis modis illustramus, lucem obscuris dando, male in dubium vocata confirmando, fontem erroris, si quid erratum sit, investigando: sunt enim in Cyrillo nonnulla, quæ prima specie nævum esse dicant, propius spectata non improbes. Alia hæreticorum interpretationibus exagitata opus fuit a nobis vindicari; alia minus dicta commode, velut de æterno Christi sacerdotio non equidem purgavi, sed tamen a pravis consecutionibus defendi. In historia Cyrillus sic versatur, ut aliis interdum monumentis explicandus sit, suæ interdum memoriæ aut incertis monumentis male videatur credidisse. In his omnibus observationes meas non passus sum desiderari. 4° Quæ apud Cyrillum de sacrorum locorum situ, aut de ritibus Ecclesiæ Hierosolymitanæ propriis leguntur, res erant auditoribus ante oculos positæ, at lectoribus non parum negotii facessent, nisi a his monumentis illustrentur. 5° Sæpe discedit Cyrillus a communi legendæ et interpretandæ Scripturæ ratione: qui ei hac in re præverint, quique suffragati, paucis demonstrandum duximus. His in rebus notæ nostræ versantur, non illæ quidem eruditæ necessariæ, haud tamen scio an multis rebus aspersæ quas eruditi nondum observaverint, certe mediocriter doctis non futuras inutiles speramus. Duo potissimum vitia in hoc genere cavenda esse duxi, alterum ne, dum paucorum fastidia formido, agerem in defendenda Ecclesiæ causa et illustrando Cyrillo segnius; alterum ne tempus tererem in rebus pervulgatis. Quamobrem in iis quæ jam pertractata, ad eos qui tractarunt dimittere soleo, ne actum agere videar. Ac profecto, si iudiciis adsit æquitas, erit mihi magis verendum, ne operam meam lectores in rebus non contemnendis, quas ut notas prætermisi, defuisse existiment, quam ne in levioribus querantur superfuisse.

XX. Quid hac editione contineatur. — Omnia Cyrilli opera, tum quæ vera et germana, tum quæ supposita aut dubia cum fragmentis repræsentato. Admonitio singulis præfixa quid de illis iudicem declarat. Supposita eliminare propositum initio fuerat; sed satius visum est nihil in hoc volumine desiderari, quod quidem Cyrilli nomen præferret, iis tamen exceptis, quorum certus ac notus est parens. Post opera Cyrilli diversarum lectionum indiculum apponimus, deinde dedicatarias Grodecii et Prevotii epistolas, in quibus de editionum suarum instrumentis disserunt. His addimus Grodecii brevem dissertationem in vitam et scripta Cyrilli, Millesii præfationem cum selectis notis: in his omnibus communi editionum consuetudini serviendum duximus. Appendicis loco subjicitur descriptio Hierosolymitanæ Sanctæ Crucis seu Resurrectionis ecclesiæ, in qua Cyrillus catecheses pronuntiavit, ejusque ornamenta sæpe commemorat. Ichnographiam hujus templi delineari curavi, ejusque historiam brevi oratione persequor. Sequuntur duo indices copiosi: primus Scripturæ testimoniorum, alter rerum in Cyrillo memorabilium, tum etiam earum quæ notis, Præfatione, Dissertationibus continentur. Initio voluminis, ante veterum et quorundam recentiorum de Cyrillo testimonia, triplicem dissertationem institui. Prima est de vitâ et rebus gestis Cyrilli, quas non perfunctorie, ut superiores editores, sed operosius persequimur, ita ut in hac historiæ parte illustranda aliquid me sperem profecisse. Agit alia de ejusdem scriptis, quorum index textitur, veritas, antiquitas, integritas vindicantur, ac de *Catechesibus* potissimum, quo tempore et loco pronuntiatæ, qua ratione, methodo et stylo compositæ, inquiritur. Quæ de Cyrilli doctrinâ disserere non licuit in notis, ea in tertiam dissertationem conjecimus. In primis Cyrilli sententiâ de Christi et Spiritus sancti divinitate exorditur, avertissima de Ecclesiæ et traditionis auctoritate,

de præsentia reali et transsubstantiatione testimonia ab hæreticorum cavillationibus vindicantur.

XXI. Commemorandi jam mihi sunt ii quorum beneficio, opera et consilio in hac editione adornanda, usus sum. Ut ab exteris regionibus initium ducam, plurimum debeo eminentissimo cardinali Ottoboni, cujus ditissima bibliotheca, ut sæpe alias sodalibus nostris, ita mihi ad hoc opus magno usui exstitit, codices mss. explorante D. Philippo Rafier, qui tum erat sodalitiæ nostræ in curia Romana procurator generalis. Idem commodis meis attentus, a doctissimo viro D. Antonio Maria Salvini impetravit, ut sua in editionem Cyrilli an. 1640 scholia non parum mihi profutura concederet. In hac urbe, Bibliotheca Regia, magnum illud litteratorum perfugium, percommode mihi patuit, annuente illustrissimo abbate Camillo le Tellier de Louvois, bibliothecæ moderatore, doctissimis viris D. de Targny et D. Boivin summam humanitatem significantibus. Sed præsidium longe maximum in Coisliniana constitutum habui, quam excellentissimus Metensis episcopus DD. Henricus du Cambout, dux de Coislin, pro suo singulari in nos amore, asservendam in hoc San-Germanensi monasterio deposuit: ei præfectus antea fuerat vir clar. D. Blanchard, doctor Sorbonicus, quem facilem et humanum expertus sum. Vir illustrissimus D. Joannes Colbert, comes de Seignelay, notam sodalibus nostris beneficentiam mihi non clausit; ejusque bibliothecæ præfectus D. du Chesne promptus ad bene de me merendum fuit. Pari me humanitate impertierunt doctissimi S. Genovefæ bibliothecarii. Viros in hac urbe eruditos prætermitto, qui de rebus obscuris consulenti lucem ingenii sui non inviderunt. Nec domestica subsidia defuere: ut eos taceam qui consilio juverunt, D. Jacobus Leger, olim sodalitiæ nostræ, nunc austerioris vitæ studio Trap-pensis monachus, cum Cyrillum vernacule reddere instituisset, ubi consilii mei certior factus est, libenter communicavit quidquid ex mss. excerpterat, aut in Cyrillum observaverat. Utilem operam navarunt duo alii sodales, quorum alter arctioris amicitiae, alter fraterni sanguinis vinculo conjunctissimus. Nunc exorandi lectores, ut, quæ incogitanti exciderunt, aut minus commode cogitanti, patienter excusent; ac saltem Ecclesiae catholice inserviendi studium, quo ad hoc opus suscipiendum adductus sum, æqui bonique consulant.

Auctor hujus editionis laudatur. — Videtur hic locus esse adnoscendi lectoris, domnum Augustinum Toutté, presbyterum et monachum congregationis S. Mauri, hujus novæ editionis auctorem, cum typis mandasset totum S. Cyrilli contextum, ac Præfationem et Dissertationes prelo parasset, in hoc laboris decursu obiisse. Natus erat Ricomagi Idib. Decemb. an. 1677, ex patre forensi eloquio, Juris civilis scientia, morum probitate spectato. Præcæcis egregie apud eruditos Oratorii sacerdotes litterarum humaniorum, philosophiæ et theologiæ studiis, monasticam vitam amplexus est, æque votis solemnibus obstrinxit in monasterio Vindocinensi, iv Kal. Nov. an. 1698. Post navatam iterum rebus theologicis operam, presbyter mense Decembri an. 1702 creatus, philosophiam apud duobus, tribus theologiam in monasterio Floriacensi docuit: quod munus magna cum laude pietatis et eruditiois perfunctus, in monasterium S. Dionysii accersitur an. 1708, ubi sanio rem theologiam per annos quatuor proficere perrexit. Hanc autem docendi viam sequebatur, ut, missis scholasticæ spinis, quid sancti Patres sensissent unice curaret, atque ex eorum libris, quos nocturna diurnaque manu versabat, omnem dictandam materiam comportaret. Hos ad usus litterarum Græcarum præsidium sibi paraverat, in quibus ita contritus fuit, ut cum excellentibus in hoc genere comparari posset. Sic instructus et munitus ad novam editionem S. Cyrilli adornandam accessit, suadentibus amicis, præpositis jubentibus. Opus inceptum in monasterio S. Dionysii, absolvit in San-Germanensi, Lutetiam vocatus an. 1712. Utrum eximium hunc scriptorem accurate interpretatus sit, commode emendaverit, illustraverit publice, publico judicio statui malo, quam mea prædicatione. Tantum dicam, quod arguti judices satis perspicent, ejus notas et dissertationes non ex alienis messibus decerptas, sed ex ditissimis adversariis depromptas, quæ ipse sibi omnibus Patribus et conciliis ordine legendis pepererat. Auctores nonnulli fuerant, ut in notis apponendis parcus esset et tenuis, alii dehortati, ne lectorem aptis ad S. Patris contextum, ad dogma et disciplinam observationibus defraudaret. Maluit multorum utilitati servire quam paucorum fastidia fugere.

Spes affulgebat hominem firma valetudine, ætate florenti, eruditione non quotidiana, multa ingenii sui monumenta relicturum; sed quæ legendo et meditando comparaverat, ea, si minus nobis ad exspe-

ctatos ejus laborum fructus, ipsi certe ad vitam sanctissimam et præclarissimam mortem profuerunt. Fjus enim studiorum labor nihil aliud habuit, nisi meditationem Christi crucifixi; totus in SS. PP. evolendis, nou solum eorum de dogmate sententiam nostræ Catholicorum persimilem, sed etiam fidem religionis studia nostris majora perspiciebat; non solum præclare dicta colligebat, sed etiam fidem et charitatem adhuc in his libris spirantem. His in fontibus eximium illum amorem veritatis hauserat, quem tot rebus declaravit; nec prave pudens in ea amplectenda, nec in defendenda timidus, libenter emendans si quid errasset imprudens, patroni sui doctrinæ liberrime affixus. Haud verebor iisdem studiis acceptum referre, quod de monastico instituto, ac de ecclesiasticis præceptis et documentis tam magnifice sentiebat, imprimis vero de ipsa Ecclesia catholica, cujus causa cupiebat mirifice. Nemini profecto concedebat, qui plus doloris ex ejus rebus adversis colligeret, ac majori lætitia in prosperis effertetur; et cum longa ægritudine ad omnes vitæ eventus percalluisset, hæc una res eum recreabat, si quid Ecclesie ad spem pacificationis, veritati ad triumphum accessisse nuntiaretur.

Jam tres fere anni sunt ipsi, cum eum tussis perincommoda tentaverat. Mole curata vellicabat interdum. Sed an. 1716 exeunte, sic insedit pectori ut sanguinis vomitum non semel exciverit, nec ulla medicorum arte potuerit sanari. Hujus rei causa non exstitit in studiis immoderatis; nam, ut ceterarum rerum, ita et studiorum modum tenebat, nec eis quidquam trihuebat quod aut monasticis muniis, aut necessariæ corporis procuracioni ereptum esset: sed minime mirum, si assiduua labor vitæ austeriori additus bonam valetudinem labefactavit. Legendi et scribendi facultatem perdidit morbus reliquerat, cogitandi et precandi ne in extremo quidem spiritu abstulit. Cum se in dies minui animadverteret, in pervigilio Conceptionis B. V. M. extrema Ecclesie sacramenta postulavit, ac præsentè Christo Domino, religiosi ac veritate amanti animi significaciones dedit, seque in sanctæ, catholicæ, apostolicæ et Romanæ Ecclesie fide et communione mori pronuntiavit. His subsidiis corpus si minus morbo, saltem doloribus levatum, animum ad spem vitæ æternæ confirmatum dicebat. Quod superfluit temporis (superfuerunt autem decem et novem dies) in rerum cœlestium meditatione traduxit, nec oculos Crucifixi imagine, nec mentem crucifixi Dei cogitatione dimovens. Erat omnibus spectaculo ad speciem corporis fatiscens lugubri, ad constantiam et tranquillitatem, quam veritatis certo cogitæ et vitæ bene actæ conscientia dabat, longe præclarissimo. Quinque aut sex ante mortem diebus lecto affixus, cum jam mortem faucibus concipisset, ac spiranti mortuo similis videretur, erat robusto, ut cum maxime et constanti animo; precaturum se pro amicis dicebat, eum ad Christum migrasset, esque sibi eurabat ex Scripturis sanctis legi, quæ olim ad hoc tempus provisæ notaverat. Tandem quo die nascentem Deum celebravimus, præclare secum agi existimans, quod sibi tam sancto die moriendum esset, extremas preces duabus ante mortem horis, ultimam absolutionem in ipso extremo spiritu petiit, sicque obdormivit in Domino an. 1718. Nefas lugere duximus tam signatam mortem omnibus prædestinationis notis: sed tamen eximiam morum simplicitatem ingenio non mediocri, summam pietatem eruditioni non vulgari, severiorem doctrinam facili inter sodales animo conjunctam desideramus.

NOTITIA CODICUM MANUSCRIPTORUM

Ad quorum fidem hæc editio castigata est.

De codicibus quos Grodecus et Prevotus secuti sunt, cum nihil ipsi dixerint, ex conjectura tantum informare possumus iudicium. Totum opus Catecheson et Epistolam ad Constantium comulit Grodecus eum Sclavona et Polona ex Sclarono interpretatione, et Græco uno codice Scirlitiano; Prevotus ad Vaticanos codices, quorum nec numerum nec notam docet. Quid ex Sclarono libro, quid ex Græco codice sumpsit Grodecus, non notat. Scirlitiani codicis specimen aliquod dedit Stanislaus Hosius, ex eo catechesim 22 totam describendo. Multa sane librorum et scripturæ mendia sciet, nec eum in omnibus secutus est Grodecus. Habet Grodecus lacunas plurimas; habet et assumpta quedam, quæ in aliis quoque codicibus reperi.

Vaticanos codices, quibus Prevotus usus est, paucioribus quam Grodeciana editio lacunas deformes, et ab omnibus assumptis libris; si vocem ipsorum ad finem col. 17, n. 32 et 33, Spiritui sancto contra mentem auctoris, ut ego censeo, intectum excipias.

Universas quoque Catecheses et Epistolam ad Constantium recensuit Thomas Millesius, Anglicanæ editionis curator, ad codicem unum D. equitis Thomæ Roe, et ad varias lectiones a vir. clar. Isacco Casaubono collectas ex aliquo ms. codice. Primum codicem Roemanum ante annos sexcentos scriptum putat: membræus est, et ex Oriente advectus cum plurimis aliis, bibliothecæque Bodleianæ datus a Thoma Roe, equite aurato, qui a Jacobo I, Britannia rege, legatus ad imperatorem Mogolum fuit. Variæ autem illæ Casauboni lectiones ab eo collectæ sunt ex ms. codice et accurate ascriptæ ad marginem sui Cyrilliorum operum libri, in quo præter varietates lectionum, suas etiam de locis obscuris conjecturas addiderat. Eam cum Millesio perhumaniter communicavit Joannes Norwicensis episcopus. Ceterum quis et unde sumpsit sit hic codex, ignoratur. nec id adnotavit Casaubonus. Conjectit Millesius eum in aliqua Galliarum bibliotheca a viro clar. reperit. Ego vero hunc codicem eundem esse cum Roemo valde suspicor. Nam utriusque eadem est varietas lectionum, eadem præmissiones, eadem assumpta, scholia ad marginem eodem, uti Millesianæ editionis variorum lectionum, aut notas nostras Græcæ et variantium indiculum vel leviter insipienti patet. Nihil moror quedam inter

utrumque discrimina quæ aliquando apparent. Ea diligentè Millesii tribui possunt : nota enim res est, quando unus post alium recenset eundem codicem, multa ab primo vel prætermissa vel male lecta observari ab altero. Quod si duo sunt codices, saltem unus ex altero, aut ab eodem exemplari ambo descripti sunt. Cum Casanobius et Millesius minutissimas quasque horum exemplarium varietates adnotarint, apparet eos optima manu descriptos fuisse, nam paucis scriptis foliis scotent. Bonam ubique scripturam repræsentant, pauca habent assumenta, tantum scholion aliquid interdum e margine in lectum irrepisse videtur. Emendationes sæpe vulgatis lectiones repræsentant, quas, uti correctiones suspectas, tuto neglecti.

Roma misit ad me R. P. D. Philippus Raffier collectas a se summa industria varietates codicum duorum Ottobonianæ bibliothecæ, qui ex Allacensiana in illam transiverunt. Continent Catecheses omnes et Epistolam ad Constantinum. Primus, qui notatus est R. IV, vetustus et membranaceus est, et multos habet insignes ab editis varietates : propter prima folia detrita varietates Procatechesis et primæ catechesis extingui non potuerunt. Alter chartaceus et recens est, nihil fere ab editis discrepans ; hujus varietates collegit, quando alter deficiebat. E tertio codice in quo fragmentum invenit prefatus Pater secundæ catecheses, misit ad me lectiones nonnullas. E bibliotheca excellentissimæ Ecclesie à principis D. duci de Coislin, Metensis episcopi, quam ab aeo cancellario Segnerio hæreditate sibi transmissam possidet, habui membranaceum codicem notatum num. 227, olim 101, nunciatum circiter sæculi, qui Enclitæ in Cypro fuit : nullus est initio foliis aliquot, quæ propter deest Procatechesis, et media pars catechesis primæ : quædam etiam deest folia quibus catechesis 17 hujus et catech. 18 initia continentur. Postremæ catechesis mystagogicæ titulum solum repræsentat, in eoque deest. Multis scripturæ vitis scælet; vocales et diphthongos ejusdem apud recentiores Græcos non passim confusit et miscet; in accentuum, spirituum, et interpunctionum positione multum peccat; in catechesis secundæ scriptione ab editis insigniter discrepat; catechesis decimæ sextæ initio grandi assumento infartum est, quo continetur luculentum de processione Spiritus sancti a Filio testimonium a S. Thoma Latine citatum. Eo codice me nuzimopere adjunctum fateor : inde multas magni momenti emendationes.

Catecheses quartam, sextam, octavam, nonam, decimam, quintam decimam, octavam decimam, et quinque mystagogicas continet codex Mesimius, editus a Guili. Morlio an. 1564, de qua editione satis diximus præfat. num. 7. Hujus editionis exemplar in Sen-Genevèsana bibliotheca asservatum necum cœmunicaverunt eruditi singularique mihi amicitia conjuncti bibliothecæ præfati : in quo ad marginem adnotata sunt varietates ex veteri aliquo codice lectiones, una cum aliquibus emendationibus. Ad calcem suppleta est catechesis decimæ lacuna, et acscripta Cyrilli ad Constantium epistola, aliunde quam ab editis libris; et in utroque præterea notatae sunt ex veteri codice varietates cum hac nota η . Fuit ille liber D. du Fresne, qui eas notas ab aliquo docto viro acscriptas testatur. Utebatur doctus ille vir duplici manuscripto, quorum alterum indicat hoc nota ms. alterum ista η . Exstant quædam varietates lectionum nulla nota designata, quas aut ejus emendationes et conjecturas suspicor, aut potius ex cod. quem nota ms. signat præfatus crediderim. Genesefanum simpliciter appello codicem qui notam η non habet; qui habet, Genesefanum veterem.

Catecheses quartam, sextam, octavam, nonam, decimam, quintam decimam, sextam decimam, octavam decimam continet Millesius cum chartaceo codice bibliothecæ Bodl. quem manu Græci cujusdam, sed haud ante trecentos annos descriptum censet. Eisdem quoque catechesis, excepta sexta decima, contuli cum codice Colbertinæ D. comitis de Seignelay bibliothecæ, chartaceo et recenti, num. 4865 notato. Uterque ille codex in omnibus pene cum Moreliana editione consentit. Eadem in Colbertino et Bodl. catechesis decimæ lacuna quæ in Mesimio. Altero usi sumus codice Colb., membranaceo, signato 1717, decimi lartii sæculi, diversans Patrum hontias continente, et catechesim decimam tertiam exhibente sub nomine Cyrillione in Cræcum et Parasceven homilite.

Catecheses XII, XIII, XIV, XV, comparari cum codice Reg. bibliothecæ num. 2205; scriptus est in bombycina charta an. 1251, quam anni notam opposuit calligraphus.

Procatechesim quoque contuli cum Regio altero codice olim 1260, nunc 1821, qui S. Basilii opera complectens, sub ejus nomine procatechesim continet.

Catechesim novam præterea contuli cum codicibus duobus RR. PP. Basilionorum, in quibus sub nomine homilite S. Basilii, in eo quod incomprehensibilis sit Deus, continetur. Horum unum descripti R. P. D. Bernardus de Montfaucon cum Romæ versaretur, addidit alterius libri varietates.

Homilicam in paralyticum expandimus ad exemplar cod. Bodl. a Millesio datum, et ad Reg. codicem not. 2050. Epistola ad Constantinum, præter memoratos codices, contuli cum editione Gretseri. De cæteris opusculis et fragmentis codicibusque, ex quibus eruta, vel quibuscum collata, dicimus in Admonitione singulis præfata.

DISSERTATIONES CYRILLIANÆ.

DISSERTATIO PRIMA.

De vita et rebus gestis S. Cyrilli Hierosolymitani.

[1] CAPUT PRIMUM.

Cyrilli eadem ætate ptures. Quibus ex monumentis nostri Vita colligitur.

1. Dicturus de S. Cyrilli Hierosolymitani vita et rebus gestis, rem aggredior difficilis operæ nec conlomuendi laboris; obscuræ nimirum historiæ latentia vestigia persequi, diversas auctorum narrationes conciliare, contrarias expendere, falsas refutare, veris robur asserere, incertos rumores a certis relationibus, inimicorum calumniis a vere gestis rebus discernere; in his dissertatio præsens tota versabitur. Quamohrem ne expectet lector ut

historiæ in morem, directe et continue fluat oratio; sed uti Inter aspera et salebrosa viam sibi agrofaciens, ad finem usque jactabitur.

2. Ac primus quidem labor, ne diversorum cognominum gesta in unum conferatur. Cum enim plures fuerint celebrati in Ecclesia diversis ætatibus Cyrilli, Gortinensis, Alexandrinus, Scythopolitanus, etc., quos ne quis cum Hierosolymitano confundat nullus metus est; tum vero eadem, qua ille vixit ætate, plures existisse constat nominis ejusdem, qui sunt ab auctore Catecheson diligentissime discernendi. In primis distinguendus est, si

Epiphano æquali et ejusdem provinciæ auctori credimus (1), a Cyrillo alio competitori suo, et sedis ejusdem post Cyrilli nostri exauctorationem invasore; quanquam non desunt qui Epiphanium putent Cyrillum eundem in duos male distraxisse, quæ res a nobis suo loco (cap. 8, n. 48) diligentius indagabitur. Alium memorat idem Epiphanius hæresi LXXIII, n. 57, Cyrillum seniore, *Κυρίλλου τοῦ ὑψηλοῦ*, quem ab Eutychio Eleutheropolitano perpetuo Cyrilli nostri inimico in Cæsariensis Ecclesiæ sede collocatum refert, pulso inde Philumeno, quem Cyrillus noster ei sedi præfererat, qui quidem Cyrillus senior non ita multo post loco motus est, ejusque in locum constituit Cyrillus Gelasium sororis suæ filium. Cur ille Cyrillus senior appelletur, num propter Cyrillum alium juniorem, nescire me fateor. Ac valde suspicarer eundem esse cum Hierosolymitanæ sedis invasore, qui ab Eutychio utrique Ecclesiæ Cæsariensi et Hierosolymitanæ, cum ab altera exclusus esset, impositus sit. S. Basilii epist. 187, pag. 202, Cyrilli cujusdam episcopi vel Satalorum vel prope Satala in Armenia meminit, qui cum ab inimicis calumpniam passus esset, Satalensem populum a sua [H] communionione refugere dolens vidit, deprehensa a Basilio calumnia, de qua auctores ipsi confessi sunt. Idem videtur Cyrillus esse, de quo Basilius in altera epistola loquitur, epist. 58, pag. 86, cujus in locum cum Anthimus alterum episcopum, nempo Faustum, ordinasset, tota seditionibus oppleta est Armenia. In epistola Liberii papæ ad complures Asiæ episcopos, qui ad ipsum delegarant, apud Socratem lib. iv *Hist.* cap. 12, Cyrilli nomen reperitur in inscriptione secundo loco ascriptum. Fueritne ille aliquis ex commemoratis superius Armeniæ et Syriæ Cyrillis incertum; num idem sit eum Hierosolymitano, hujus dissertationis cap. 12 et num. 70 indagabimus. Hieronymus anno 379 vel etiam 380, in Syriæ eremo a diversis Meletii et Paulini, ac Vitalis factionibus vexatus, *Cyrillo cuidam episcopo conscriptum se fidem dedisse testatur*. Noster tum Jerosolymis, longe a deserto Chalcedis, in quo commorabatur Hieronymus, agebat. Alius itaque ab ipso est Hieronymianus ille Cyrillus, incertæ in Syria, ut videtur, sedis episcopus.

3. S. Cyrilli Hierosolymitani Vitam nullus æqualis sector scripsit, nullus quod quidem sciam posteriorum temporum Græculus. Cum assertari diceretur in Messanensi monachorum Basilianensi bibliotheca scripta a Metaphraste Cyrilli Hierosolymitani Vita, bibliothecæ custodem per litteras rogavi ut mihi exemplar transcribi et a me edendum transmitti curaret; qui cum diligentissime forulos bibliothecæ perlustrasset, ac nihil penitus reperisset, significavit mihi perhumaniter falso me indicio usum. Ex iis quæ de Cyrillo Metaphrastes in *Vita S. Athanasii* refert, colligimus, non admodum do-

lendam ejus Vitæ, si quidem ab eo scripta sit, facturam. Cum legissent *Bollandiæ in publico quodam instrumento, ad se Interamna in Italia missa, Petrum Antonium Nardum, Interamnensem civem et cathedralis ecclesiæ priorem, anno 1474 commentarios rerum gestarum cum aliorum sanctorum, tum B. Cyrilli civis Interamnensis episcopi Hierusalem, injuria temporum obliteratos et fere omni parte oblitos, sua diligentia et impensa per totum fere orbem quæsitos, memoriam posteritatis tradendos curavisse; quo immatura morte sublato, Petrum Franciscum nepotem ea edidisse; statim codicem sibi Interamna mitti rogaverunt. Sed mortuus iis in quorum potestate dictus codex tunc fuit, responsum est quovis adhibito studio nihil potuisse reperiri. Hæc Bollandiæ ad diem 18 Martii, num. 40. Mirum sane et ad illum diem inauditum quod Cyrillus Hierosolymitanus *Interamnensis* [III] civis fuisse dieatur: ac vel ex illa sola re, quam parum commentariorum illorum dolenda sit nobis jactura, satis declaratur.*

4. Res igitur gestas S. Cyrilli ex ejus scriptis, et ex historiæ generalis auctoribus colligi necesse est. Sed de se Cyrillus scripsit pauca; omniaque ejus, quæ habemus scripta, episcopatus illius initio terminantur. Inter æquales Cyrillo scriptores, non satis convenit; aliqui monstrata prorsus et incredibilia narrant. Recentioribus Græcis, qui in Menæis et Syuaxariis, aliisque monumentis plura de eo referunt, auctoritatis satis non est, ut quidquam ex solo eorum testimonio affirmare liceat. Itaque singula diligenter excutienda, qua in re conjecturæ et opinioni sæpius quam certe asseverationi locus erit.

CAPUT II.

De ortu, patria, genere, monastico instituto, et primis studiis S. Cyrilli.

5. Quo anno in lucem prodierit Cyrillus nulli auctores declarant; ex variis tamen conjecturis æstimari potest eum circiter annum 315 natum esse. Primo enim anno 347 vel 348, quo catecheses dicebat, presbyter erat, nec novus presbyter, ut inferius probamus cap. 3, num. 12. Si Cyrillum supponamus an. 345 creatum presbyterum anno ætatis tricesimo, quæ legitima et vulgaris suscipiendi presbyterii ætas erat, habebimus annum natiuitatis ejusdem Christi 315. Quod autem dicimus Cyrillum catecheses anno ætatis xxxii aut xxxiii habuisse, id primo optime consentit S. Hieronymo, scribenti in *Catalog. script. eccles.* illum catecheses in *adoleſcentia composuisse*. Adoleſcens enim S. doctori erat vir xxxiii annorum, et supra. Ipse proœmio in *Abdian*, se in *adoleſcentia sua* Abdian allegorico interpretatum esse narrat, idque se puerum lusisse, tum vero annos natus erat circiter triginta duos. Prologo in *Danielem* ait se *adoleſcentulum* Hebraicam linguam addidicisse, cum esset tamen annos natus xxxiii, aut xxxiv. Secundo, Cyrillus ordina-

(1) Epiph. hæc. LXVI, n. 20.

tus est a Macario diaconus, ut infra videbimus (cap. 3, n. 10), nec id fieri potuit serius anno 334, qui Macarii vitæ extremus fuit. Diaconum vero non censemus factum annos natum minus viginti vel novemdecim. Tertio de veteri sanctorum locorum statu, antequam ea Constantini et Helenæ pietate purgarentur et exornarentur, sic loquitur Cyrillus quasi ea ante præsentis reparationes conspexisset. Cat. 12, n. 20, Bethleem locum ante paucos annos fuisse silvestrem observat. Cat. 14, n. 5, ait in loco, in quo Christus crucifixus est, prius hortum fuisse, cujus adhuc vestigia et reliquæ manerent; num. 9, monet ante sepulcri exornationem a Constantino factam, speluncam fuisse sancto sepulcro pro vestibulo, quæ Constantini jussu erasa sit. Porro sancta loca post annum 326 purgari et ornari cœperunt. Qui ergo ea vidisset et oculis lustrasset, ut veterem statum posset post multos annos depingere; ea non in infantia, sed jam adultus et duodennis saltem conspexisse dicendus est. Non igitur serius anno 315 in lucem prodivisse Cyrillum existimamus.

6. [IV] Quæ ejus patria fuerit, a nullo pariter est proditum. Ex iis quæ modo diximus, patet eum Hierosolymis enutritum et educatum ab infantia. Multa habet in catechesibus in quo suam et Hierosolymitanorum aliorum fortunam laudat, quod omnia apud se mysteria peracta sint; quod videant ipsi et contracteant quæ cæteri audiunt tantum et credunt. At in his non magnopere nititur, quæ ab eo licet alibi nato, cum Hierosolymis versaretur, perinde dici poterunt. Ad parentes quod attinet, dicitur in Menæis Cyrillum piis et orthodoxam fidem profitentibus parentibus natum : id quod maxime probabile est, eum nullibi se aliquando aut numina falsa coluisse, aut in secta ab Ecclesia separata vixisse, et agnita veritate ad meliores partes transiisse significat; imo quasi pietati inutritus semper loquatur. Cat. 7, n. 16, de honore parentibus referendo dum verba facit, videtur se iis adjungere qui parentes adhuc superstitibus et Christianam pietatem colentes habeat. Sororem habuit matrem Gelasii, quem Acacio mortuo Cyrillus Cæsariensem in Palestina episcopum fecit; hunc auctores ecclesiastici magnis propter doctrinam et pietatem præconiis passim celebrant; quæ laus in Cyrillum avunculum viri patronum, consiliarium, et forte educatorem refunditur.

7. Qua ætate baptizatus sit Cyrillus, nescimus. Græci in Synaxario Claromontensi superius a nobis excerpto, Cyrillum tradunt monachum primo et ascetam fuisse. Fuit sane apud eum magna monasticæ vitæ laus et commendatio: hujus instituti sublimitatem ac certantem cum angelis excellentiam sæpius celebrat, præsertim cat. 4, n. 24, et cat. 12, n. 33 et 34. In his autem catechesis duodecimæ locis se monachorum ordini videtur adjungere;

A postquam eum virgines sui instituti excellentiæ admonuit, idem observare monachorum ordinem jubet, subjungitque num. 33 : *Non enim privamur viri integritatis dignitate*. Se autem ex proposito perpetuæ castitati addictum perspicue declarat, cum his verbis cat. 12, n. 1 : *Puritatis alumni et castitatis discipuli, Deum ex virgine natum plenæ castitatis labiis celebremus*; tum isis num. 34 : *Omnes autem* (quod de monachis et virginibus manifeste dictum) *castitatis cursum Dei gratia curramus... ut Dominus de nobis dicat tum viris integritatem servantibus, tum feminis coronatis : « Inhabitabo in illis »*. Quod si monachus fuit, cum junior ad ordines sacros promotus sit, non in desertis locis, nec forte in crenobiis, sed domi, asceticæ vitæ labores, quos non uno describit loco, videtur tolerasse; ac *μωδῶς* potius quam monachus existisse. Nam monachos nunquam, monazontas autem sæpe commemorat; qui cum in urbe degerent, ad ecclesiam una cum aliis conveniebant, separato in loco residentes. Horum se statui, perpetuæ continentiæ, et laboriosis pœnitentiæ operibus, secessuque addicto, non obscure accenset in citato cat. 12 loco.

B 8. Præclare actam Cyrilli juventutem ex ordinibus in prima ætate susceptis colligere possumus. Quam diligenter doctrinam ecclesiasticam addidicerit, fidem faciunt opera in quibus [V] ea et robustissime asserit et plausissime explicatur. Sacras litteras eum diurna et nocturna manu versasse penitusque animo hausisse, probat facilis et promptus illarum usus. Extemporaliter enim dicens, non solum multa cumulat ad probationem sui argumenti Scripturarum testimonia, sed totæ ejus oratio ex sacris textibus sive transcriptis, sive per allusiones indicatis et veluti obiter tactis, intexta est. C Hebraicæ linguæ notitiam vel nullam habuit vel levissimam: argumento sint inter alia multa duæ Hebraicorum nominum interpretationes a re prorsus alienæ, quas ab aliis forte Cyrillus acceperat. Procat. n. 14, ait Samuelem significare *exaudientis Dei salutem*; cat. 15, n. 27, dicit Bosor apud Hebræos *ignominiam* sonare. At ecclesiasticos interpretes diligenter legerat, ita ut in uno sæpe loco varias interpretationes referat. Nec vero proprium Scripturæ sensum attribueret, sed quem communiter ascribebant interpretes. Ecclesiasticos disceptatores studioso legit, et nou raro laudat, ut Clementem Romanum, Irenæum, etc. Historiæ ecclesiasticæ rudis non fuit, et multa de hæreticis optimis fontibus sumpta commemorat. Ipsos hæreticorum, ac præsertim Manichæorum libros, sollicitè conquisit, studiosè se legisse ait cat. 6, n. 34, dum horrenda de iis et monstrosa narrantibus fidem adhibere detrectat. Eo se in studio versatum addit propter auditorum utilitatem, ut quæ fugienda essent vitia fidelibus tutius indicaret: quod ar-

• Lev. xxvi, 12; II Cor. vi, 16.

gumento esse potest, in id studii tantum postea a natum ab illo collatum repudiare, si modo sibi velent constare, debebant. Quod si a Macario diaconus ordinem suscepit Cyrillus, serius id anno 534 vel inchoante 535 contingere non potuit: cum Maximum Macarii successorem anno 535 in concilio Tyrio adversus Athanasium coacto sedisse videamus apud Ruf. lib. 1 *Hist. eccl.*, cap. 17, et Sozomenum lib. 11, cap. 25. Tum Cyrillus ætatis annos habebat viginti vel circiter. Cur juveni gravissimum in Ecclesia munus commissum a sanctissimo præsule sit, nulla alia causa præter eximiam honestissimi castissimique adolescentis virtutem fingi potest.

9. Præcipuam Cyrillus in sanctioribus studiis operam posuit, ut tamen humaniorum litterarum cursum non omnino prætermisisse videatur. Grammaticæ artis et oratoricæ tametsi non perfecte gnarus fuit, at prorsus imperitum et inexpertum dicere non licet. Quamquam in electione et constructione verborum parum artificiosus, diserte tamen et perlucide sensa exprimere, apposite orationem partiri, et quod oratoris maximum est, vi rationum persuadere noverat. Nulla, vel pauca, ex oratorum et poetarum sententiis ornamenta depromit; ethnicorum tamen mythologiæ non se ignarum prodit, dum paganos ex suis ipsorum fabulis refellit cat. 4, n. 6; cat. 6, n. 10 et 11; cat. 12, n. 27, et aliquando. Nec minus dialecticæ recte institutæ præceptis utebatur, nam accuratis sæpe et in utramque partem ferientibus ratiociniis et aliquando ex inima metaphysica depromptis, docte gentiles et hæreticos confutat. Vid. cat. 6, n. 12, 13; cat. 18, n. 1, 2, 3, 4; cat. 14, n. 15, 16, etc. Physicam quoque attingat: mundi enim structuram, neglecta Hebræorum et multorum suæ ætatis ecclesiasticorum auctorum cælum et terram ordiendi ratione, ex philosophorum placitis describit cat. 6, n. 5; cat. 16, n. 22. Historiæ naturalis partem non contentandam catechesi novæ inseruit, nec medicorum artem neglexerat, qui de humani corporis fabrica non semel apposite loquitur, cat. 4, n. 22; cat. 9, n. 15, etc.

[VI] CAPUT III.

Cyrillus a Macario, ut quidem videtur, diaconus; a Maximo vero presbyter ordinatur, habendisque catechesibus et plebi erudiendæ præficitur. Qua fide et sedulitate catechistæ munus impleverit.

10. Quos ordinum gradus pertransierit Cyrillus antequam ad diaconatum perveniret, nulla monumenta prodiderunt. Diaconum a S. Macario ordinatum esse nulla certa ratio, sed probabilis conjectura persuadet. Narrat Hieronymus in chronico ad an. 349, Maximo Hierosolymorum episcopo mortuo, Acacium et cæteros Arianos episcopus Cyrillo, qui a Maximo fuisset presbyter ordinatus, ejus urbis episcopatum hac lege obtulisse, ut ordinationem Maximi repudiaret; Cyrillum conditione accepta diaconum in Ecclesia ministrasse, eamque ob impietatem sacerdotii mercede pensatum. Fabulæ hæujus ad iuimicis Cyrilli excogitatæ, idoneisque testimoniis confutate, falsitatem capite quinto demonstrabimus; nihil tamen prohibet quominus veri aliquid, quod ad calumniam Cyrilli non pertineat, in ea contineatur: nempe Cyrillum a Maximo presbyterum tantummodo, diaconum vero ab alio, nimirum a Macario factum. Nam si diaconatum a Maximo recepisset, si qui ordinationem sacerdotii a Maximo profectam horrebant, eadem lege diacono-

11. Macario, cujus temporibus loca sacra expurgata Helenæ matris et filii Constantii pietate, et ornata sunt, successit S. Maximus: quo præsule, anno 535, jam perfecta Sanctæ Resurrectious ecclesia, in numero episcoporum concilio Hierosolymam convocato dedicata est. Ab eo præsule Cyrillum presbyterum creatum fuisse, teste Hieronymo commemoravimus num. præcedenti. Quo vero præcise anno ea facta sit ordiuntio divinare non possumus. Duo tamen nobis affirmare liceat: 1º Cyrillum anno 547, vel 548, quo, eas quas habemus, catecheses dixit, presbyterum existitisse; 2º novum tunc presbyterum non fuisse, sed aliquot saltem ante annis eo honore auctum. Ac primum quidem probatu difficile non est. Sunt qui ad id vincendum eo trahant quod habet cat. 23, n. 2, de sacra actionis initio loquens: *Vidisti diaconum aquam abluendis manibus tradentem sacerdoti et circumstantibus Dei altare presbyteris;* quorum numero se accensere videtur sequentibus verbis: *Nequaquam vero ad extergendas [VII] corporis sordes dabat; non propterea sane. Neque enim sordido corpore initio ecclesiam ingressi eramus.* Quod tamen non de presbyteris solum, sed et de audientibus omnibus dici potuit. At se ipsum significare videtur presbyteri nomine Procat. n. 13, dum illuminandos monens, ut suæ ad baptismum præparationis tempora vanas nihilque ad se pertinentes sollicitudines omitterent, velat eos scitari *quid fecerit imperator, quid episcopus, quid presbyter.* Quem enim in ea, quam modo vidimus, presbyterorum turba singularem presbyterum recenset, nisi eum qui illuminandorum institutioni, eorumdemque profectui indagando præpositus, ipsos speciatim respiciebat? Sed episcopi et presbyteri nomina hic sine articulo posita, facile possunt per enallagæ numeri de quovis episcopo ac presbytero indefinite intelligi. Efficacius igitur presbyteratus Cyrilli, quando catecheses dicebat, argumentum ex hac ipsa functione desumitur: quæ cum in universa fere Ecclesia episcopi propria esset, ac Jerosolymis ab ipso Cyrilli successore exerceretur, ut ipse testatur apud Hieronymum epist. 61, nunc 58, a S. Maximo, non potuit nisi presbytero committi. Adde Cyrillum præter catecheson curam, etiam homilias in synaxi eodem tempore pronuntiandi officium habuisse: ut etiam supersit ho-

milia ejus in *paralyticum*, vivente et præsente episcopo, qui postea concionaturus erat, dicta. At prædicandi ordinarius in ecclesia munus solis erat presbyteris illo tempore attributum. Ne quis autem dicat catecheses a Cyrillo postquam factus fuit episcopus peroratas, obstant gravissimæ rationes, quibus in sequenti dissertatione cap. 2, num. 10 et 11, et cap. 5, n. 31, probamus eas anno 348, ut serius pronuntiatis, viventibus duobus imperatoribus Constantio et Constante. At episcopus Cyrillus non fuit nisi post Constantis necem.

12. Alterum probandum superest, Cyrillum aliquot antequam catecheses nostras diceret annis, jam presbyterum fuisse. Primo enim, quis credat presbytero adolescenti, qualem Hieronymus Cyrillum depingit, statim ab ordinatione sua Maximum confessorem gravissimum, præcipuum officii sui munus concedidisse, priusquam experimentum aliquod aut dedisset in ordinariis hominibus? Cyrillum itaque censo simpliciter prædicandi munere aliquot annis functum, antequam et catecheseon cura præterea imponeretur. Secundo, nec primas, istas quas habemus, a Cyrillo dictas catecheses putem. Ut enim omittam, quod cat. 8, n. 21, quæ de Manetis historia dicturus erat; ea jam a se, iis quos ad baptismum instituebat præcedentibus annis dicta significare videtur, annotatio catechesibus post earum indicem in mss. præfixa et a nobis ante præcatesin edita declarata, Cyrillum non has solas catecheses, sed singulis annis similes dixisse; istas autem a studiosis viris ex ore dicentis scripto exceptas. Verisimile est studiosos illos, non quas primum dixit Cyrillus statim scripsisse: sed præcedentium admiratione et fructu admonitos, istas anno aliquo subsequente, scripto ad posteritatis memoriam conservare voluisse. Tertio, ita [VIII] in toto catecheseon corpore loquitur quasi ex auctoritate auctum, quasi solus auditorum institutionis et profectus curam sustinens, quasi in hoc genere dicendi auctus et exercitatus. Nullibi suæ recentis ordinationis meminit, vel juventutis veniam predeprecatur; quod vir modestissimus non videtur prætermisurus fuisse. Meliorum se ipso magistrorum, qui ea quæ dixisset sublimius et perfectius cogitarent, meminit cat. 18, n. 32, antiquiores vero et seniores non dicit. Quarto tandem, inter Cyrillianam homiliam in *paralyticum* ejusdemque catecheses, ea styli discrepantia deprehenditur, quæ homiliam a juvene et immaturo nec satis in arte dicendi exercitato profectam significet; catecheses vero a robustiori maturiorique ingenio. Quæ cum ita sint, licet presse ac circumspecte annum ordinationis Cyrillianæ defaire non possimus, conjicimus tamen eum anno 344 vel 345, non serius presbyterum factum esse; annis tribus vel quatuor antequam suas catecheses pronuntiaret: eumque tum annos natum triginta vel circiter; quæ communis et legitima presbyteralis ordinationis ætas erat, ut patet ex concilii Neocæsariensis his fere temporibus celebrati

A canone 11. Nec multo ante annum a nobis assignatum presbyter est creatus, qui an. 347 vel 348, adhuc in *adolescencia* erat, si credimus Hieronymo.

15. Non simpliciter et vulgariter Cyrillum presbyterum fecit suus episcopus. Huuc, postea saltem, cæteris collegis præposuit, ita ut vel solus, vel omnium postremus, quod dignitatis erat, ante episcopum diceret. Id patet ex homilia in *paralyticum* in fine num. 20. Citius enim abruptim orationem, ne prolixitas ejus subsequenti Patris concionis impedimentum aliquid afferret. Se in singulis synaxibus Dominica die orationem habuisse satis declarat, cum in una Quadragesima duarum Dominica die habiturum concionum meminerit; alterius cat. 10, n. 14, alterius cat. 14, n. 24. Plura etiam commemorat a se non ita pridem pro suggestu tractata et exposita, quorum facile poterant auditores recordari. *Vid.* cat. 12, n. 28; cat. 13, n. 9. Habiturum ab aliis concionum non meminit; nec propterea tamen cæteros presbyteros mutos mansisse putem. Nam eum morem, qui in plurimis Orientis saltem Ecclesiis servabatur, ut presbyteri unus post alium concionarentur et ultimus omnium episcopus, etiam Hierosolymæ retentum significare videtur his verbis Procat. num. 4, quibus admirari jubens præsentis ecclesiasticæ conventus ordinem et compositionem, simul recenset *διδασκαλίαν ἀκολουθίαν, docendi ordinem et seriem*; quod vix aliud præter subsequentes ex ordine conciones designare potest. Ex commissis tamen catecheseon et baptizandorum cura ad episcopum proprie pertinente, nec facile aliis commendata, una cum frequenti et assiduo in synaxibus concionandi munere, optime colligitur, Cyrillum a sancto præsulè presbyterorum principem, et quasi majorem ac generalem, uti dicimus, vicarium constitutum: qualis postea fuit Antiochiæ sub Meletio Joannes Chrysostomus, et Hippone sub Valerio Augustinus. Intimam illam Maximi in Cyrillo [IX] fiduciam, dubitare non licet ex reciproco Cyrilli in Maximum affectu, obsequio, observantia, fidelitate, sententiarum unanimitate et concordii voluntate profectam, nutritam et corroboratam.

D 14. Quam de Cyrillo spem conceperat S. Maximus, non fefellit dignissimus presbyter. Non erat levis catechiste functio, inter alia præsertim presbyteratus munia, in occupatissima civitate. Totum ejus rei laborem Cyrillo resignasse videtur episcopus, cum de illo Cyrillus nullibi loquatur. Admittendorum qui se offerebant, et inscribendorum eorumdem nominum curam se solum habuisse significat Procat. num. 4, cum se ad permittendum unicuique ingressum janitoris vice fungi ait. Erant autem plures qui erudiendi accedebant; non enim ex Hierosolymitana urbe solum, sed ex pagis et urbibus etiam episcopalibus habuisse videtur auditores; qui deinde vel ab episcopis vel a presbyteris vel a diaconis baptizandi erant; quos idcirco monet cat. 17,

num. 35, eandem esse semper baptismi vim et gratiam, quicunque tandem ex illis præfatis ritum sacram administrant. Singulorum voluntates explorandæ erant, ne quis vel doloso animo, vel prava animi inductione accederet: tum profectus indagandi, quod se sollicitè examinatum ait his verbis *Procat.* n. 15: *Videbo studium uniuscujusque viri, videbo uniuscujusque femine pietatem.* Ad hæc accedentium confessiones audientæ, quæ omnia prorsus antea vitæ peccata summa fide exprimere debebant, cat. 1, num. 5, sed præcipuus in dicendo labor. Præter ordinarias in synaxibus homilias, tres aut quatuor singulis hebdomadibus habebat catecheses; quarum multæ proluxæ, et sermonem in noctem traxisse videntur.

15. Hæc omnia admirabili diligentia et alacritate perfunctus Cyrillus. Præcipuam in Dei auxilio positum fiduciam, cujus opem sibi auditurum precibus sæpe accessiri postulat. Vid. cat. 12, n. 4; cat. 13, n. 8. Tum ecclesiasticam doctrinam totam animo complexus, eam in tot quot oportuit catecheses divisam, per totam Quadragesimam indefesse auditorum animis instillavit, cat. 18, n. 32, omni argumentorum genere probatam; et contra omnes Ecclesiæ hostes, gentiles, Samaritanos, Judæos, hæreticos, propriis adversus unosquosque argumentis roboratam; quod et *Procat.* num. 10 facturum recepit, et diligentissime executus est. Cogitanti quemadmodum securius et altius singula nostræ religionis dogmata in auditorum animis imprimerentur, succurrit ut generalem prius et compendiosam omnium fidei capitum expositionem præmitteret in cat. 4, qua notissime preparatus auditorum animus singula post hæc suo ordine proprie explicanda facilius intelligeret. Et hæc una catechesis quasi perfunctorie et præparationis tantum gratia, a Cyrillo dicta, plura complectitur, quam omnes fere Patrum, quibus symboli traditionem et expositionem absolvunt, conciones. Hujus instituti, quod ejus successor sequebatur, auctor videtur Cyrillus, cat. 4, n. 3. Maximum illi studium auditores adversum hæreticorum, eorum præsertim qui illis et locis et temporibus grassabantur [X], dolos et fraudes armare. Propterea diligenter eorum historiam et prava dogmata describit; nec timebat os et linguam reosentis eorum blasphemis et impuris sive dogmatis, sive factis commaculare; tantum, ne eorum rerum ignari auditores eorum mendaciis et blandiloquentia caperentur. Vide cat. 16, n. 5; cat. 6, num. 13 et 34. Curque omnino maxime Manichæi periculum crearet, hos majori opera et omnibus locis oppugnat. Non erudiendis et instituentibus solum auditoribus officium suum finiri existimabat; sed et ad pugnandum et ultro lacessendum hostes Ecclesiæ et ad prædicandum aliis quod dicebant, eos præparare sui muneris arbitratur. Vid. cat. 5, n. 13; cat. 12, n. 27 et 28; cat. 13, num. 22 et 27; cat. 14, num. 15; cat. 15, num. 20; cat. 18, num. 10 et 11. Dum autem auditorum tædio et fa-

stidio consulti, ac catecheseon prolixitatem excusat, quod sæpe facit, suo ipse labori non parcebat; itaq; ad patienter et perseveranter audiendum quod ad ipsorum utilitatem pertinebat, vehementer hortatur. Vid. *Procat.* num. 10, cat. 17, num. 20. Sum ea in re ipsi exemplum proponebat cat. 4, n. 20; nam si doctores, inquit, non minimum deputant lucri sibi accedere quod hæc addiscas, tu qui addiscis non debes libenter multitudinem rerum quæ dicuntur excipere? Alibi, nimirum cat. 13, n. 22, ex ipsa in sanctis locis commemoratione, eorumdemque conspectu, animos eorum ad instinendam orationis de tropæis Domini prolixitatem excitat et roborat. Tantus ipsi baptizandorum respectus et cura, ut etiam in hominibus Dominica die ad totam plebem habitis, illos speciatim respeceret, et ad eorum institutionem orationem suam accommodaret, quod testatur cat. 14, n. 24. Utinam catechista nostri illam Cyrilli rudes instituendi plenam roboris et succi rationem sequerentur, non tam supina regnaret nostræ religionis ignoratio!

CAPUT IV.

Quæ fuerit Cyrilli et S. Maximi, Ecclesiæque Jerusalemitanæ, de dissidiis Ecclesiam eo tempore conturbantibus sententia.

16. Quo tempore Cyrillus diaconi et presbyteri gradu in Ecclesia ministrabat, gravibus illa procellis jactabatur; quas ipse deplorat, et ut proximi Antichristi adventus prænuntias spectat, cat. 15, n. 7, 9 et 18. Episcopi adversum episcopos, clerici contra clericos, populi in populos tanto animorum fervore debacchabantur, ut ad sanguinem usque ea dissidia prosilierent; ibid. n. 7. Nimirum Ario et sequacibus in Nicæna synodo damnatis et Ecclesia ejectis, Eusebii uterque Cæsariensis, ac præsertim Nicomediensis, una cum aliis factionis ejusdem cum Ario et personæ et dogmatibus tecte, imo et satis aperte faverent; Athanasium, Eustathium, cæterosque fervidos consubstantialitatis defensores artibus omnibus oppugnare, et sedibus dejicere tentarunt. Hinc atroces jactatæ adversus eos calumniæ, quibus dum plus æquo facile ab imperatoribus, aliisq; pils, aures accommodantur, ipsi assentientibus ac jubentibus, depositione, exsilio, variisque pœnis sanctiores [XI] vexantur episcopi. Inde in urbibus seditiosus, dum novi in sedes charorum populis episcoporum armata vi intruduntur; aut veteres principum favore vel conciliorum auctoritate, sedes pristinas pulsas intrusis reperiunt. Sed nusquam majori cum pignori offensione se prodidit illud episcopale dissidium, quam cum convocato, amborum imperatorum Occidentis et Orientis consensu, Sardicensi concilio, episcoporum divortium factum est; et major pars, Catholicorum videlicet, Sardicæ remanserunt; Eusebiani tumultuaria fuga se Philippopolim recepere, privatum concessum celebraturi. Ambo concilia sese mutuis anathematis percussant, datisque synodicis ad universos orbis episcopos litteris sese gravissimis criminationibus

onerant. Sardicenses Philippopolitanos Arianae doctrinae, Philippopolitani Sardicenses Sabellianae: facturam cadum utrique alteros insimulant. Auxit praeterea et fovit ea Ecclesiae dissidia duplex ea tempestate, quae ut plurimum verbi duntaxat fuit, sed animos tamen diverse movit controversia; nimirum de consubstantiali et tribus hypostasibus.

17. Quid in his controversiis Cyrillo animi fuerit, quasve partes secutus sit, pretium operae est diligentius inquirere. Hinc enim scriptis ejus non minima lux affulget, et probabiles de ejus consequentibus temporibus sententiis et gestis conjecturae ducentur. Tum de Eusebianae partis dolis, tum de Athanasianae causae justitia non satis edoctus, neutri parti quam alteri addictior, et in utraque fraterni odii et forte haereseos suspicionem adhærere existimans, jubebat auditores eo scandalo minime perturbari, hæc in antecessum a Christo, tanquam proximi Antichristi adventus signa, prænuuntiata fuisse monens. Sic enim loquitur cat. 15, num. 7: *Si audieris quod episcopi aduersum episcopos, et clericos contra clericos, et populi in populos ad sanguinem usque grassantur, ne perturbabis; predictum enim ante fuit. Inferius: Si in apostolis deprehensa est proditio, miraris si in episcopis quoque fraternum odium reperiat. Monet ne magistrorum exemplum et auctoritatem ea in re sequantur; quod ad se ipsum etiam, si similia faceret, extendit. Neque etiam si ego qui te doceo peream, tu mecum una pereas; fas enim est auditorem magistro meliorem fieri. Schismata hæc populorum et Ecclesiarum ab variis et contrariis hæresibus quas utrique foverent, nata existimabat. Cat. 17, num. 35, commemorans illud sancti Spiritus vaticinium, quod in novissimis temporibus discedent quidam a fide², id factum observat non in antecedentibus solum temporibus, sed et in presentibus schismatis viæ, cum diversus et multis modis varius esset hæreticorum error. Cat. vero 15, n. 9, generalem a fide defectionem, sive apostasiam, quam Paulus Antichristi adventui præviã olim eventuram dixit, jam adesse monet. Nunc vero, inquit, defectio est: defecerunt enim homines a recta fide. Et alii quidem Filio paternitatem prædicant, alii vero Christum ex non exstantibus ad esse perductum dicere audent. Et prius quidem conspicui erant hæretici, nunc autem tectis hæreticis plena est Ecclesia. Quod tectos [XII] et in Ecclesia latentes ait, quos supra commemoravit hæreticos; argumento est eum de professis et publicis Sabellianis, Arianas non loqui, sed de contrariis Eusebianorum et diversae partis episcoporum factionibus. Nam Ariani hæresim palam et aperte præfidentes, separatosque ab Ecclesia conventus tenentes eo tempore pauci, Nicænique concilii anathemate ab Ecclesia ejecti, occultum licet apud Eusebianos patrocinium reperirent, ab omnibus tamen derelicti exosique videbantur. Eusebianos igitur hic solos notat, qui adhuc*

Ecclesiae communione fruebantur. Sabellianos quoque ea ætate vel nullos omnino vel paucos novimus, qui privatam sectam constituerent ab Ecclesia divisam, Sabellique nomine gloriarentur. Non alios ergo Filio paternitatem in Ecclesia prædicare dicit, quam vel Marcellum et Photinum certos Cyrilli sententia hæreticos; sed quorum alter a Catholicis sustentabatur, alter Sirmiensis episcopus ad annum usque 351 mansit; vel tandem totam oppositorum Eusebianis episcoporum, et consubstantialitatem adversus eos propugnantium turbam. Postremum hoc snaderi potest eo catechesis 11, n. 17, loco ubi duas oppositas Sabellianorum et Arianae hæreses rejiciens, de prima ait: *Deus verus est Filius, habens in se ipso Patrem, non in Patrem mutatus, nec enim Pater hominem induit, sed Filius; dicitur enim libere veritas.* Quos hic se formidare Sabellianos negat? Ulline sub Constantio Cyrillo timendi fuerunt? An Marcellum Ancyratem solum et sequaces intelligit? nec ii magis formidabiles. Præterea tectis hæreticis vel Filium creaturam docentibus, vel Filio paternitatem prædicantibus plenam Ecclesiam ait. Atqui Marcelliani Ecclesiam non replebant, nisi eos a quibus adjuvabatur et sustentabatur Marcellus, una conjunxeris. Palam igitur est eum consubstantialis defensores, quorum numerus et auctoritas erat magna, respicere.

18. Ad eam Sabellianae hæresis, quam in illis ve. in aliqua eorum parte suspicabatur, formidinem revoco, quod consubstantialis voce non est in catechesibus usus, quinquam eam nullibi reprehendit. Similiter nec unius nec trium hypostaseon mentionem in explicanda Trinitate adhibet; quasi utrumque prava utentium interpretatione suspectum. Nam incognita Cyrillo fuisse, quæ circa consubstantialitatem et tres hypostases Ecclesiam conturbabant dissidia, verisimile non reor. Quod autem in duabus illis Eusebianorum, et diversae partis episcoporum factionibus, ut ipse censebat, et fraternum odium, et hæresis suspicionem hæere existimavit; non id eum de omnibus et singulis qui eas partes sectabantur, episcopis sensisse crediderim, sed tantum de ducibus et principibus. Quamvis enim occultis hæreticis repletam Ecclesiam dicat cat. 15, num. 9, observare tamen nos jubet cat. 16, num. 22, non apud externas tantum nationes, sed et in Romano imperio qua late patet, episcopos, presbyteros, diaconos, etc., a Spiritu sancto variis virtutum et donorum numeris ditatos; et cat. 18, num. 27, florentem post persecutiones Ecclesie statum depingit. Aut ergo multos existimavit nullas in schismate et hæresi [XIII] partes habere, seseque in illis contentionibus medios tenuisse; aut multos etiam in diversis partibus vere Catholicos et pios arbitrabatur. Certe eum *occulti* tantum ii essent hæretici, exteriorem cum utrisque Ecclesiae societatem retinebat.

19. Peroptaremus sane ut Athanasii et conjun-

² 1 Tim. iv. 1.

etorum eidem episcoporum, qui se pro catholica A fide tuenda discrimini dedere, causam magis perspectam; Eusebianoꝝque dolos, fraudes et calumnias perfectius ac penitus comprehensas habuisset; nec utrosque, et calumniatores Ecclesie fidem oppugnantes, et calumniam passos sancte Trinitatis defensores, uno ordine et loco habuisset. Non multo post eum ab errore liberatum videbimus. Interim multa ad sublevandas ejus suspiciones, judiciumque excusandum non desunt. Primum, nec illud sane parum est, quod cum ceteri fere in Oriente et Syria, Eusebianoꝝ in Athanasium et socios calumniis suffragarentur, eorumque causam adjurent; Cyrillus in eis et fratrum odium, et gravissima hæresis patrociniū, et suspicatus sit et deprehenderit. Eusebiani sub catholicis in speciem professionibus delitescant; quæ ad expugnandam hæresim revera invalidiores, et ipsæ ad hæresim si quis vellet non ægre flectendæ, nihil tamen nisi verum et catholicum sonabant; nec hæresim palam aperuere nisi post aliquot annos, sive in Mediolanensi concilio an. 355, sive potius in Sirmiensi an. 357. Catholicos non directe propter divinitatem Christi propugnata, sed aut accusationibus variis ad mores spectantibus, aut imposita Sabellismi criminatione oppugnabant. Multos etiam et sanctis episcopos, simulato orthodoxæ doctrinæ aut recti ordinis studio, in suas partes pertraxerant dolorum et fraudis ignaros, ut etiam confessoꝝem S. Maximi Hierosolymitanum episcopum; non enim omnes qui Arianis illis conciliis intererant, fraudis principum et factionis socii. Haud tamen se et Eusebianoꝝ artibus, et imperatoris hanc causam sustentantis auctoritate moveri passus est Cyrillus, ut eorum se societati et causæ addiceret; sed in eis hæresis Arianae patrociniū subodoratus est, et inimicum in fratres animum exhorruit. Secundo, quod in adversæ partis episcopis eadem suspecta habuit, id temporum confusioni et calumitatis tribuendum. Tam atroces in eos et tanta fiducia jactate ingerebantur calumniae, ut prorsus innocentes eos arbitrari difficile videretur. Nondum erant edicte eximie illæ ab Athanasio apologiæ, Arianoꝝum historiæ, orationes contra ipsos, quibus de tota Eusebiana causæ iniquitate edocemur, Christi confessoꝝum innocentia demonstratur, Athanasii et socioꝝum fides luculente explicatur et defenditur: quæ nisi nobis adessent auxilia, haud ita forte certum nobis esset quid de Arianis conciliis aæctorumque accusationibus nos sentire oporteret. Contra, viderat Cyrillus, siquidem post Sardicense concilium dicebat, utriusque concilii Sardicensis et Philippopolitani repugnantes et reciprocarum accusationum plenas litteras, quibus piorum animoꝝ, qui rem penitus non noverant, [XIV] adversus utrosque offendi par erat. Tertio, Catholici passim ab Eusebianoꝝ uti Sabelliani infamabantur: hac accusatione dejectus Antiochena Ecclesia Eustathius. Eam in omnes alios intentatam videmus in epist.

concl. Philipp. apud Hil. fragm. 5, n. 25, apud eundem Hilar. lib. x *De Trin.*, n. 5, et Socratem lib. i *Hist. eccles.*, cap. 25. Nec deerat accusationi color et locus. Videbant primo Marcellum Ancyranum in eadem causa cum Athanasio conjunctum, Catholicorum favore et gratia sustentatum, eorum concilii iterum ac semel absolutum, cum Eusebianoꝝ conciliis damnatus esset. Atqui Marcellum Orientales in gravissimis erroribus deprehendisse se non dubitabant: eumque Cyrillus pro certo et indubitato hæretico habuit, Sabellismi et pejoris etiam erroris reo, cat. 15, n. 27. Ilæc porro Marcelli defensio Catholicorum apud Orientales existimationi dudum nocuit, ut intelligimus ex epist. Basil. 10, qua præsidium illud hæresis Marcellianæ confirmationem appellat; et ep. 52, idque præcipuum fuit Philippopolitanorum, cur Sardicensis Sabellismi accusarent fundamentum, apud Hil. frag. 3, n. 25. Præterea, licet consubstantialis defensores nihil vulgo nisi catholicam doctrinam tuerentur, suspiciosa nihilominus Orientalibus vox erat, sive propter perversum ejus olim in ore Pauli Samoætensis usum, quapropter in concilio Antiochæo damnata ferebatur; sive propter nonnullos, quos Hilarius de synodis num. 67, confitebatur ea voce ita uti, ut *homousion impie magis quam pie predicare viderentur*. Accedebat tandem trium hypostasium dissidium. Qui cum Athanasio conjuncti erant episcopi, unam vulgo hypostasim et tres personas admittebant; quod quidem Orientales passim nihil a Sabelliana confusione differre criminabantur. Quamquam autem Athanasius diu post hæc tempora in concilio Alexandrino an. 362 auditis utrorumque rationibus et fidei expositione, hanc verbi controversiam esse deprehendisset et notasset; dudum tamen mansit altercatio cum animoꝝum fervore conjuncta: Basilisusque tantus vir, non hanc nominis et vocabuli, sed nullatenus contemnendam, ad et pietatis scopum pertinentem disputationem arbitrabatur, quæ schismati Antiochæo occasionem ministrasset, epist. 349, p. 345. Unius hypostasis assertione Sabellismum instaurari censebat epist. 64, pag. 100, unam hypostasim a Sabellio dictam aiebat epist. 349, p. 345, et a Marcello Ancyrano epist. 74, p. 126. Quapropter epist. 325, pag. 320, laudat Epiphanium quod scripsisset necessarium esse tres hypostasies confiteri. Quod si ea Basilio venia datur, quanto æquius Cyrillo debetur, qui longe ante scripsit? quanquam ipse trium hypostasium pronuntiatione abstinuit, Arianismum forte in hac professione suspectans. Si post Sardicense concilium catecheses dixit, videre potuerat expositionem fidelis, quæ ad calcem synodicæ hujus concilii epistolæ eum ea continenter habetur apud Theodoretum lib. ii *Hist.*, cap. 8, et ab nonnullis concilii Patribus, reclamantibus cæteris, profecta existimatur. In ea post vehementem trium ac separatrum hypostasioꝝum [XV] refutationem, hanc se catholicam fidem ac traditionem accepisse aiunt, unam esse

trium hypostasim quam hæretici *οὐσίαν*, *essentiam* vel *substantiam* dicunt. Propter intempestivam forte hujus assertionis auidaciam et aduersæ partis criminationes factum ut auctoritate caruerit ea expositio, quam Athanasius, Eusebius Verocellensis alique concilii Alexandrini an. 362, Patres omnino vel legi vel proferri vœuerunt, Athan. tom. ad *Antioch.* n. 5, cui rei, sicut et cæteris in eo concilio decretis assensit et subscripsit Paulinus Antiochenus, *ibid.* n. 41. Hac expositione quæ ipsos unius hypostasis assertores offendit, si Cyrillus offensus est, mirari non debemus.

20. Illud quoque non parum ad excusandum Cyrillum valet, quod non proprios sibi de dissidiis ecclesiasticis sensus, sed quos a Maximo præse acceptat, quique in Ecclesia Hierosolymitana et tota forte Palestina communes erant, expressisse, ac meliores tandem eum in sumpsisse videatur. Quis enim credat juniorem presbyterum, cujus fidei totam episcopatus sarcinam crediderat suus præsul, alios quam episcopum suum de rebus gravissimis cogitatus habuisse? Sed, ut id magis approbetur, iuvat paulo altius de sancti Maximi et Palæstinorum præsulum hoc tempore sententia inquirere. Maximus confessor cum aliis Palæstinis episcopis Tyrio contra Athanasium concilio, Arianorum dolis delusus interfuit. Narrat Rufinus lib. 1 *Hist.*, c. 47, quod cum Paphnutius Maximum in concilio una cum Athanasii inimicis sedentem vidisset, pro nimia simplicitate nihil de illorum scelere suspicantem, prebensum manu abduxit e consensu, et de singulis instructum perpetua dehinc Athanasio communionem sociavit. Idem factum Sozomenus lib. 2, cap. 25, post decretam et pronuntiatam in concilio Athanasii damnationem refert, inuenus Maximum eam hoc facto improbase; de retenta tamen a Maximo Athanasii communionem silet. Ut ut sit de illa Rufini et Sozomeni narratione, certum videtur Maximum et Palæstinos episcopos, sive in concilio Tyrio, sive postea, vi compulsos aliquid in nomen Athanasii subscribendo commisisse. Refert enim Athanasius in *Histor. Arianorum ad monachos*, num. 25, pag. 358, cum ipse an. 349 Palæstinam pertransiret, omnes Palæstinæ episcopos, duobus vel tribus exceptis, iisque suspectis viris, ita Athanasium suscepisse et communionem ejus amplexos esse, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἡσπίασαντο κοινονίαν, ut etiam litteris se excusarent, quod ea quæ prius scripserant, non ex animo, sed vi coacti fecissent: Ὡς καὶ γράψαι καὶ ἀπολογῆσθαι, ὅτι ἂν πρότερον ἔγραψαν, οὐ κατὰ προαίρεσιν ἀλλὰ βιαζόμενοι ποιήσασθαι. Horum vero episcoporum princeps Maximus fuit cujus nomen in litteris ad episcopos Ægypti et Ecclesiam Alexandrinam pro Athanasio scriptis cæterorum in capite habetur, apud eundem Athanasium *Apol. cont. Arian.* num. 57, p. 475. Si quis Maximum a communi cæterorum culpa liberare velit, per me licet. Idem tamen eodem anno, concilio Hierosolymis ad dedicationem basilicæ Resurrectionis con-

gregato, ex eislemque episcopis qui Tyri antea fuerant composito, interfuit; in [XVI] quo Arius et sequaces ad communionem sine penitentia recepti fuere. Num temerarie illi et contra leges ecclesiasticas receptioni intercesserit, seseque opposuerit S. Maximus, incertum. Unus laudatur apud Sozomenum lib. 2, cap. 35, Marcellus Ancyranus qui Arianorum admisso. consentire noluerit, nec consecrationi basilicæ interesset; dum bornm episcoporum communionem refugit. Quod Arius in Ecclesia Hierosolymitana communioni restitutus sit, inde factum puto ut cum ejus hæresim Cyrillus variis locis graviter oppugnet, omnesque illius surculos persequatur, nunquam tamen Arium de nomine appellet; vel ejus hæresim sequaces Arianos dicat. Item Maximus iis dubio procul assensit quæ contra Marcellum Ancyratem ab Eusebianis decreta sunt sive Hierosolymis an. 335, ubi causa ejus primum examinari cepta, sive Constantinopoli anno sequenti, cum, uti plane convictus, abdicatus episcopatu est; nam Ecclesiæ suæ sententiam, ut videtur, exponens Cyrillus cat. 15, n. 27, de ejus hæresim verba faciens, hanc appellat novissimum draconis caput, quod in Galatia recens succrevisset. Convocato an. 344 ad Encenia Ecclesiæ Antiochenæ concilio, dedita opera Maximum abfuisse ferunt; penitentia ductum ait Sozomenus lib. 3, cap. 6, quod fraude deceptus, eorum qui Athanasium egerant episcopatu, sententiæ suffragatus esset. Sozocrates lib. 2, c. 8, eadem confirmat. Nec aliis postea sive Eusebianorum sive Catholicorum conciliis interfuisse videtur. Nullo tamen autem annum 349 publico testimonio quæ in Athanasium erant gesta retractavit.

21. Cum autem Palæstinam ipse ex Galliis redux eo anno pertransiret, omnes, uti jam dixi, provinciæ illius episcopi, duobus vel tribus, Acacio nimirum Cæsariensi et Patrophilo Scythopolitano exceptis, Hierosolymis concilium cum Maximo celebrantes, Athanasii communionem amplexi sunt, quæque contra eum scripserant, vi adactos fecisse datis litteris sunt contestati. Insuper ad episcopos Ægypti, et plebem Alexandrinam litteras dederrunt de reditu Athanasii gratulatorias; eisque adiunt se amore ecclesiasticæ pacis cum ipsis conspirantes Athanasium priores amplexos esse, per eumque cum ipsis communicare; apud Athanas., *Apol. cont. Arian.* n. 57, pag. 475, subscribit Maximus cum aliis quindecim episcopis. Eodem tempore factum videtur, quod iidem episcopi synodicæ ad omnes totius catholice Ecclesiæ episcopos et ministros concilii Sardicensis epistolæ subscripserunt; apud Athanas., *Apol. cont. Arian.* n. 50, pag. 469. Eadem sunt enim episcoporum nomina eodemque fere ordine scripta, nisi quod num. 50 deest Macrini nomen, quique Theodorus appellatur num. 57, hic Theodosius dicitur. Ac Sozocrates lib. 2, cap. 24, Sardicensis synodi decreta Maximo ab

Athanasio significata et nota facta dicit : καταπαθή A
 ποίησας τὰ τε ὑπὸ τῆς ἐν Σαρχιδιῇ συνόδου γνωσθέν-
 τα· eique concilii Hierosolymis cogendi auctorem
 fuisse. Ex his omnibus colligimus 1° Maximum,
 aut Palestinos saltem episcopos contra Atha-
 nasium, sed vi adactos subscripsisse; 2° Euse-
 bianorum fraudis et dolorum ignaros non fuisse,
 [XVII] quibus vis ut iniquis gestis consentirent
 adhibenda fuerit; 3° nonnulla ipsos Eusebianis con-
 cessisse, uti restitutionem Arii, Marcelli Ancyrani
 condemnationem; 4° Maximum in posterum omnes
 episcoporum conventus effugisse, neque porro Sar-
 didicensi interfuisse, quasi turbas evitan-
 tem, et utriusque partis episcopos suspectantem;
 5° Athanasii communionem palam saltem non te-
 nuisse interim; nam ex Athanasii *Hist. Arian.*,
 num. 25, et synodicarum Hierosolymitanæ synodi ad
 Egyptios litterarum verbis, non obscure Palestini-
 tum primum an. 349 Athanasii communionem pri-
 dem interruptam amplectuntur. Unde Socrates
 lib. II, cap. 24, ait Maximum tum Athanasio com-
 munionem et dignitatem reddidisse : Ἀποθῆσται
 καὶ αὐτὸς τῆν κοινωνίαν Ἀθανασίου καὶ τῆν ἀξίαν.
 Philostorgius quoque lib. III, num. 12, Maximum
 in eorum numero ponere videtur, qui prius a con-
 substantiali alieni, ad Athanasii sententiam postea
 declinarunt. Ante hæc tempora igitur Maximus me-
 dium se in his turbis tenebat; Athanasio nulla ex-
 teriore communionis nota conjunctus, Eusebiano-
 rum dolos et conventus exosos, neutrius partis præ-
 sules uti ab Ecclesia alienos spectans, hæreses op-
 positas, quarum utrique patrocinium alteri parti
 objiciebant, detestatus; in utrisque forsitan vitii
 aliquid suspectans. Eadem, ut ostendimus num. 18,
 Cyrillo stabat mens et sententia. Sed dubitari non
 potest quin Maximo se ad Athanasium adjungente,
 eadem secutus sit Cyrillus, et synodi Hierosolymi-
 tanæ in Athanasii gratiam decreta suo assensu, ac
 præsentia fortassis ipsa comprobavit. Unde id con-
 firmem rogas? Primo, antiqua ferebat Ecclesiæ di-
 sciplina, Romæ, Alexandriæ, Antiochiæ, ut in con-
 ciliis provincialibus interessent una cum urbis in
 qua concilium celebrabatur episcopo, ejusdem Ec-
 clesiæ presbyteri et diaconi, quanto id verisimilius
 de præcipuo ac primo presbytero, qualis tum Cy-
 rillua erat, cui et episcopalia munia, et totius pene
 Ecclesiæ administratio concedita? Secundo, id
 sædent consequentia Cyrilli gesta; nam uno ferme
 duntaxat anno postea ab episcopis provinciæ cano-
 nicæ in sede Hierosolymitana collocatus est. Iidem
 erant episcopi qui concilio an. 349 interfuerant,
 nec in ejus electionem conspirassent quem sibi con-
 junctum sententia non novissent. Ipse initio episco-
 patas ad Constantium scribens, in fine epistolæ
 consubstantialiæ Trinitatem intrepide professus
 est. Tandem paucis post annis habuit cum Acacio
 dissidia, cum mutua violatæ fidei accusatione
 conjuncta. Ostendemus porro nihil Cyrillum Aca-
 cio præter negatam consubstantialitatem, nihil Aca-

ciium Cyrillo præter eandem assertam objicere po-
 tuisse.

CAPUT V.

*Mortuo vel exactorato Maximo, Cyrillus post ali-
 quantum temporis fit episcopus Hierosolymitanus. Ca-
 nonica ejus ordinatio defenditur ab impactis calu-
 mniis. Lucida crux Hierosolymis conspicitur.
 idque Constantio nuntiat Cyrillus.*

22. Difficillimum et vexatissimum Ingredior Cy-
 rillianæ vitæ tempus, episcopalis nimirum [XVIII]
 ejus ordinationis; quæ ab auctoribus etiam æqua-
 libus magna varietate, ab nonnullis vero cum gra-
 vissima et incredibili prosus Cyrilli criminatione
 conjuncta refertur. Ut cum aliquo ordine procedamus,
 plura habemus hic tractanda : 1° Num morte an depositione finierit episcopatum Maxi-
 mus; 2° quo anno Maximus episcopatum clauserit,
 et inierit Cyrillus; 3° expendendæ variaz in Cyrilli
 ordinationem criminationes, eaque ab iis liberanda.
 Id porro præstabimus nudo veritatis amore, nullo
 Cyrillum præpostere purgandi studio occupati; sed
 auctoritatem et rationem quæ visa fuerit optima
 sequentes, liberum de omnibus lectrii judicium
 permittemus.

23. Hieronymus in *Chronico* ad ann. 349, p. 183
 (qui quidem numerandus est 350; nam in *Chro-
 nico* illo uo anno æram nostram anticipat), Maximi
 mortem assignat. *Quadragesimus*, inquit, *Maximus
 post Macarium Hierosolymorum episcopus moritur.*
 Deinde post aliquantum temporis quo sedem va-
 casse ait, ordinationem Cyrilli per Acacium Cæsa-
 riensem et cæteros episcopos Arianos ponit. Theo-
 doretus quoque lib. II *Hist. eccles.*, cap. 26, Cyrillum
 scribit apostolicæ doctrinæ propagatorem acerri-
 mum, S. Maximo ad vitam senii expertem trans-
 lato episcopalem gratiam p̄meruisse : Τοῦτο δὲ
 εἰς ἀγῆρω μεταναστάντος βίου, Κύριλλος τῆς ἐπι-
 σκοπικῆς χάριτος ἤξωθη. At Socrates lib. II *Hist.*,
 cap. 38, scribit : *Acacius et Patrophilus Maximo
 Hierosolymorum expulso, Cyrillum adversus eum
 constituerant.* Iisdem fere verbis Sozomenus lib.
 IV, cap. 20. *Acacius et Patrophilus Maximum au-
 ferentes, Hierosolymitanam Ecclesiam Cyrillo re-
 gendam permiserant.* Hæc alter ab altero exscri-
 psisse videtur. Amorum, credo, auctoritate per-
 moti, eadem repetunt Theophanes in *Chronogra-
 phia*, pag. 34; Metaphrastes in *Vita S. Athanasii*,
 qui ipsa Socratis verba transcribit num. 11, pag.
 149; incertus auctor alterius *Vitæ S. Athanasii*,
 ibid. num. 19, pag. 120, qui Cyrillum tanto im-
 pietatis studio accensum dicit, quanto vel Maximus,
 vel potius Athanasius in pietatem ferebatur; auctor
 synodici libelli, qui synodo Hierosolymis ab hære-
 ticis coacta, Maximum expulsum et Cyrillum sub-
 rogatum ait. Horum verba in *Testimoniis de S. Cy-
 rillo et scriptis ejus* a nobis suo ordine ascripta.
 Quorum sit ratio potior, inquirendum. Si auctori-
 tatem sequimur, Socratem et Sozomenum (ex qui-

lus, vel potius quorum ex altero ceteri qui similia A scripsere, sententiam suam sumperunt) tempore multum antecedit Hieronymus, gravitate autem et ecclesiasticarum Syriae rerum peritia Theodoretus. Ad hæc Hieronymus, in eodem loco Cyrillo parum favorabilis, et inimicorum ejus maledicta transcribit, qui hanc quoque depositionis Maximi circumstantiam non omisissent. Quod illegitimam Maximi deturbationem narrant, et ordinationis Cyrilliane arbitros et dominos faciunt Acacium et Patrophilum longe superiori ac graviori Patrum concilii CP. auctoritate refelluntur, qui Cyrillum canonicè ab episcopis provinciæ olim ordinatum fuisse testantur. Nec hujusmodi tempus erat, quo Acacius et Patrophilus sive in concilio servata [XIX] exterius juris forma, sive vi aperta, atque imperatoris favore, Maximum expugnare possint. Omnes, uti vidimus, ex Athanasio sup. num. 20 et 21, Paestinae episcopi, duobus vel tribus, hoc est Acacio et Patrophilo exceptis, se in concilio, omissa Acacio metropoli suo, ad Maximum adjunctes, synodice Sardicensis concilii litteris subscripserant; quibus Acacius ipso non episcopatu solum abdicatus, sed et ipsa fidelium communione privandus decernitur, apud Athan. *Apolog. cont. Arian.* num. 49, pag. 167. An ipsi transitu mox ad Acacium facti, cum eo in depositionem Maximi conspirassent? et quam ob causam? Eam nimirum quæ ipsis cum eo communis erat, in qua propriæ conscientiæ stimulis satisfacerant, dum Athanasii damnationem, eui vi et metu erant assensi, retractarunt. Aliosne Acacius ex Syria acciverat suæ sententiæ episcopos? sed quo jure facere poterat? Præterea horum qui Athanasio infensi erant, quæ esset an. 349 et usque ad mortem Constantis sententia ac qui rerum status, his verbis aperit Athanasius *Hist. Arian.* num. 25: *Ex aliis quidam ad Athanasii conspectum affecti pudore sunt; nonnulli coram se sistere non ausi, sese abdebant; alii penitentia ducti, quæ adversus [eum] episcopum subscripserant, retractabant.* Sed vi aperta grassatus est Acacius. Parum favorabilia intercederent tempora; ipse pronuntiata adversum se concilii Sardicensis sententiâ depositionis et excommunicationis, infamis aut suspectus saltem. Reconciliato Constanti erga Athanasium et Catholicos animo, ac legatione Sardicensis concilii lenito, exules passim revocabantur episcopi. Ipsi Arianj paulo ante Stephanum Antiochenum, propter structas ipso conscio catholicis præsulibus insidias, deponere per imperatorem coacti. Is rerum status an. 349. Revera Constante anni sequentis initio e vivis sublato, non diu postea recrudit persecutio, auctore Socrate lib. II, cap. 26, Marcellus Ancyra, et Paulus Constantinopoli eodem anno Constantii auctoritate pulsati. Sed alia erat apud Arianos Marcelli et Pauli, alia B. Maximi causa: illi diuturni et perpetui Arianorum hostes, sæpe ab ipsis suis Ecclesiis dejecti, et ædijum, quas ipsi Arianj perpetrarant, accusati.

Plura exstabant vetera in ipsos Eusebianorum judicia, quæ solum executioni mandanda erant, Nihil simile de Maximo, haud ita Arianis in viso, cujus iudicium aliquod saltem instruendum erat. Nec ullis satis certis monumentis constat Arianos sævitiam in alios a supra dictis episcopos exercuisse ante an. 351 et victoriam de Magnentio reportatam, post quam se Constantius Arianis magis addixit. Cum enim Socrates loco citato et Sozomen. lib. IV, cap. 2, nonnullas alias statim post obitum Constantis episcoporum catholicorum dejectiones assignet, ibi tam multa adversus rectam ordinationem temporum peccant, ut nihil certi possit ex sola eorum auctoritate constitui. Mihi vero persuasum est, Maximum ab Acacio neque anno 349 neque B 350 depositum fuisse, vel deponi potuisse.

24. Quo anno vitam vel episcopatum clauserit Maximus, non satis definite affirmare possumus, quin Cyrilliani episcopatus initia primum assignaverimus. [XX] Cyrillus non serius an. 351 initio Hierosolymorum episcopus fuit. Eodem enim anno, mense Maio, die septima, epistolam ad Constantium dedit, ut idoneis argumentis probavimus in adnot. prævia ad hanc epistolam, num. 10. Nec etiam multo ante ordinatus erat, has enim primas esse litterarum ac sermonum suorum primitias, declarare videtur his verbis, num. 1: *Primas hæc ex Hierosolymis ad te, Deo dilecte imperator, litterarum primitias mitto*; et num. 7: *Has tibi nostro sermone, Deo dilectissime imperator, offero primitias; has ex Hierosolymis primas tibi eloquor voces.* Quæ tamen non nimium urgenda, quasi primas omnino hæc litteras a consecratione sua dedisset aut voces pronuntiasset; nec aliud forte significat, nisi has esse primas a se ad imperatorem conscriptas litteras. Non ibi notam facit Augusto ordinationem suam, nec verbo quidem recens acceptæ consecrationis meminit. Facile tamen in omnium fore iudicio acquiesco, qui hanc epistolam initio Cyrilliani episcopatus datam pronuntiant. Sed nulla mihi videor ratione prohiberi, quomius illi mensibus aliquot vel anno etiam integro antecipem. Quare consecratum illum an. 350 crediderim, quando pax Ecclesiæ constabat. Jam de extremo Maximi anno agendum. Si Socrate, Sozomeno, aliosque, qui depositionem Maximi cum Cyrilli ordinatione conjungunt, audiverimus, Maximum nomen an. 351 vel 352, vita vel episcopatu cecidisse, consequens erit. Sed horum a nobis jam explosa num. superiore sententia est. Hieronymus in *Chronico* ubi tempora digerit, Maximum an. 349 mortuum facit. Cui nihil certius ac fundatius opponi potest; sub extrema anni 349 tempora decessisse illum oportet, aut potius anni sequentis initio, qui anno 349 concilium transeunte Athanasio celebraverat.

25. Sedem aliquandiu vacasse idem testis est Hieronymus, dum ait Maximo mortuo, Acacium et cæteros episcopos Arianos Cyrillo episcopatum pro

missæ, si ordinationem Maximi repudiasset: Cyril-
lusque conditione accepta diaconum administra-
visse, et ob eam impietatem sacerdotii mercede
pensatum. Hujus fabulæ falsitatem non multo post
idoneis, ut videtur, argumentis refellemus. Nihil
tamen vetat aliquam sedis vacationem admitti, si
quæ fundamentum aliquod occasionemque calum-
niæ præstiterit; sed nullus alius præter Hieronymum
vacationis ejus meminuit: quæ quidem optime cum
Maximi mortis et Cyrillianæ ordinationis temporibus
conciatur. Quæ vacationis diuturnæ causa,
incompertum. Possumus in ea quam Hieronymus
inuit acquiescere. Nempe Acacium metropolitam
cum Patrophilo aliaque fortassis moras nexuisse,
dum idoneum snis consiliis, atque ad arbitrium sui
versatilen episcopum quærunt, et quomodo sedi
Hierosolymitanæ possint imponere laborant. Præ-
terea omnes provinciales episcopi, non ita pridem
concilii Sardicensis decretis subscribendo, se ab
Acacii communione avulerant. Ille contra super-
bum erigebat caput, nec sua jura violari palebatur.
Dum illa componitur dissensio, tempus interfuit.
Hæc conjectura.

[XXI] 26. Hic etiam discutiendum quod Hiero-
nymus in allegato jam sæpe *Chronico* de Maximo
narrat: nimirum eum morientem, Heraclium in
suum locum substituisse; quem Cyrillus episcopus
factus varia fraude sollicitans de episcopo in præ-
sbyterum regradaverit. Hæc S. Hieronymi voces non
designatum simpliciter et indicatum, quod primis
illis Ecclesiæ temporibus inusitatum non erat, sed
consecratum et ordinatum a Maximo successore
significat: quod uti liberæ plebis et cleri elec-
tioni, provincialium episcoporum et metropolitæ
præsertim legitimis electionem firmandi et electum
consecrandi juribus inimicum, ab Ecclesiæ con-
suetudine semper alienum fuit et ante annos sep-
tem concilii Antiocheni causæ 23 damnatum. Rem
itaque illam ab inimicis Cyrilli in ejus odium con-
fectam puto. Primo enim de S. Maximo temere
credi non debet factum ecclesiastico mori contra-
rium. Quod enim Ecclesiæ suæ præsentiebat ab
Arianis impendens periculum? Tranquillis Ecclesiæ
rebus moriebatur, compressis Arianis, revocatis
sanna gratulatione in suas sedes catholicis, separ-
atis ab Ariana factione atque sibi et catholice
partii recens devinctis, omnibus, si unum et alterum
excipias, provincialibus episcopis. Secundo, si
successorem sibi suum snlicere e re Ecclesiæ cre-
debat, quem alium Cyrillo præponere potuit, cui a
multis jam annis totam sui episcopatus sarcinam
crediderat? Quem præoptasse dicitur Heraclium,
idem sine dubio est, quem postea ab Arianis oppo-
situm Cyrillo, et ejus loco substitutum apud Soera-
tem, Sozomenum, Nicephoram legimus. An Ma-
ximus Ecclesiæ suæ cavens, eum ipsi custodem
præficeret, quem Ariani dignum suæ impietatis in-
strumentum repererint; aut Ariani ipsi hominem
adhobissent, quem ab Maximo capituli inimico ad-

amatum et cæteris prælatum novissim? Tertio, si
Heraclium a Maximo sibi substitutum concedimus,
fatendum erit illegitimum hanc provincialibus epi-
scopis ordinationem visam esse; cum ea neglecta
canonice, ut modo videbimus, ordinaret Cyrillum
Tumque nihil adversus Ecclesiæ statuta peccaverit
Cyrillus, si cum unus esset legitimus episcopus
Heraclium, qui se dicebat episcopum, non vi, ut fa-
tetur Hieronymus, sed snasione et piis artibus præ-
sbyteri gradu contentum esse perfecit. Nicæna
synodus, can. 8 Novatianos episcopos ad Ecclesiam
redeuntes solum presbyterum honorem habere
jusserat, nisi episcopo placuisset, quod omnino
ejus in arbitrio et potestate ponit, iis etiam episco-
patus nomen permittere.

27. Tandem ad ipsam pervenimus Cyrilli ordi-
nationem, quam sic refert in *Chronico* æqualis an-
ctor et omni reverentia dignus Hieronymus, quem
tamen incautius inimicorum Cyrilli maledicta trans-
scripsisse remur. Post quem, Maximum, Ecclesiam
Ariani invadunt; id est, Cyrillus, Eutycheus; rus-
sum Cyrillus, Irenæus; tertio Cyrillus, Hilarius;
quarto Cyrillus. Quorum Cyrillus, et a Maximo
fuisse presbyter ordinatus, et post mortem ejus ita
ei ab Acacio episcopo Cæsariensi et cæteris episcopis
[XXII] Arianis episcopatus permetteretur, si ordina-
tionem Maximi repudiasset; diaconum in Ecclesia
administravit: ob quam impietatem sacerdotii mer-
cede pensatus, Heraclium, etc. Levior Rufinus, sed
simile quidpiam insinuans, eadem cum Hieronymo,
ut videtur, scribere veritus, lib. 1 *Hist. eccl.*, c. 22,
ait: Hierosolymis Cyrillus post Maximum, sacerdo-
tio confusa jam ordinatione suscepto, aliquando in
fide, sæpius in communione variabat. Quam autem
ordinationis confusionem narrat, sic intelligo: Cy-
rillum eo tempore ordinatum episcopum, quo Ari-
anorum factione passim ordinationum episcopatum
ordo et tranquillitas perturbabatur; hujusque con-
fusionis partem aliquam in Cyrillianam ordinationem
pervenisse. De illa vero Cyrilli fidei et com-
munionis variatione alias. Illos omitto qui Acacii
et Patrophili factione pulsam Maximum et Cyrillum
institutum scribunt, quorum falsam, quantum ad
expulsionem Maximi, sententiam ostendimus (num.
23). Hic porro ostendendam snscipimus, nec Aca-
cium nec Patrophillum Cyrillianæ ordinationis ar-
bitros existisse, nec Cyrillum esse ut episcopatum
ab eis promereretur de presbyteri gradu deiecit;
sed ab episcopis provincie canonice et de more
ordinatum esse.

28. Primo enim illis omnibus scriptoribus oppo-
nimus longe superiorem Patrum concilii Constanti-
nopolitani oecumenici et auctoritatem, qui in epi-
stola ad Damasum et Occidentales ecclesiasticorum
Orientis rerum statum exponentes ita de Cyrillo lo-
quuntur apud Theodoret. lib. v *Hist.*, cap. 9:
*Hierosolymitanæ autem Ecclesiæ, quæ mater est om-
nium Ecclesiarum, reverendissimum Deoque dilectis-
simum Cyrillum episcopum esse indicamus: qui et*

canonice olim ab episcopis provincie ordinatus fuit, κανονικῶς τε παρὰ τῶν ἐπαρχίας χειροτονθὲντα πάλα, et plurima variis in locis certamina subiit. Hoc amplissimo illustrissimoque concilii, quod inter œcumenica numeratur, testimonio, cadunt omnia quæ in ordinationem Cyrilli congeruntur probra. Præsens fuerat Cyrillus anno superiore concilio Constantinopolitano ex eisdem episcopis congregato, quibus ipse sine dubio ordinationis suæ rationem propter maledicta iuimicorum exposuerat. Aderat episcopi complures sanctitate insignes et ecclesiasticis fastis ascripti: quorum plures e Syria, aliqui ex Palestina fortassis, Orientales omnes de ecclesiasticis Syriæ rebus melius sane instructi quam Hieronymus, Latinus homo. Scribebatur hæc in monumento authentico, in quo maxime intererat nihil nisi certi atque explorati proponi; ne, si quæ in re falsi convicti fuissent, Occidentalium jam non valde faventium querimonias augerent. Quis hanc auctoritatem non anteferat unius Hieronymi alloqui maxime suspicandæ auctoritati? Ille chronicum suum junior anno superiore Constantinopoli ex variorum relatu aut vulgatis sermonibus scribebat; cum nondum in Syria satis versatus fuisset, ut Ecclesie in iis regionibus statum penitus pernosceret; scæ Pauliniani ita partibus addixerat, ut omnia in deterius de diversæ partis hominibus acciperet; qui si post illud concilium scripsisset, illudque ejus de Cyrillo testimonium [XXIII] legisset, non dubito quin ipsi fuisset æquior. Ac re vera in *Catalogo scriptorum ecclesiasticorum* longe postea scripto nihil ad ejus laudem magnopere, ad nihil ad criminationem refert. Secundo, quod diserte sine fuco atque ambage Cyrillum Arianis accenset, enimque cum cæteris Arianis Ecclesie Hierosolymitanæ Invasoribus confundit; primum in eo peccat, quod hominem sectæ Ariæ facit, qui in catechesibus eam data opera et pluries et gravissime refellit, et multa postea ab Arianis expertus est incommoda; deinde separandus erat ab iis, qui ipso in odium catholicæ fidei ab Arianis pulso, ab eis in sedem intrusi fuerant. Sed Arianos appellare solet Hieronymus quotquot Meletianis partibus addicti erant. Tertio, quod Acacium et episcopos Arianos post mortem Maximi Ecclesie Hierosolymitanæ arbitros, et episcopatus ejus quibus vellent permittendi dominos supponit, male omnino cum præsentî Palæstinæ Ecclesie conditione et statu conciliatur. Arianis episcopi duo tantum vel tres in quibus Acacius; cæteri omnes numero quatuordecim, ipso quo Maximus obiit anno, ab Acacio se avulserant, ejusque et depositioni et excommunicationi subscriperant; quemodo illos ad sui arbitrium tam cito aversos flexerat, ut iniquis ejus molitionibus suffragarentur?

29. Quarto, quam ab Acacio propositam Cyrillo refert conditionem, ut Maximi ordinatione repudiata ad diaconi gradum se dejiceret, ea supponit Arianos Catholicorum ordinationis rejecisse quasi nul-

las et iterasse: atqui nullum ejus rei monumentum istis temporibus reperitur: nonnisi longe postea eo amentie pervenerunt. Primum id tentatum a Georgio Alexandrino circa annum 356, apud Athan. *Apolog. ad Constant.* n. 31, et ex Marcello et Faustino libelli supplicis, p. 77, sed malum tunc non longe propagatum. Cum enim Basilium inaudivisset Eustathium Sebastenum quosdam reordinare ausum esse, ἔτι καὶ ἀναχειροτονῆσαι τινὰς ἐτόλμησεν, verus ne rumor esset, qui hominem omnium horrore et detestationi objiceret, an figmentum ad calumniam compositum, dubitavit; quod ad sua usque tempora nullus id hæreticorum fecisset, ὁ μὲν σήμερον οὐδέ τις τῶν ἀρετικῶν ποιῆσαι φαίνεται, Basil. epist. 196. pag. 213. Cur autem præcipue Maximum oderat Acacius, ut presbyteralem Cyrilli ordinationem ab ipso factam repudiaret, diaconalem ejusdem a Macario probaret? Num infensior Arianis Maximus quam Macarius, quo acriorem nullum pene hostem habuere? quem Arius uti præcipue sui adversarium notat, qui Nicæni concilii in Palæstina decreta promulgaverat; quem Sozomenus lib. II, cap. 20, ab Eusebio et Patrophili se communiōne ante mortem segregasse refert. Maximus contra multa Arianis seu fraude deceptus, seu vi adactus, seu animorum defectu gratificatus erat. Si postquam se Athanasio adjunxerat Cyrillum presbyterum fecisset, fuisset quidam Acacio repudiandæ hujus ordinationis prætextus. Sed eo tempore Cyrillum ordinaverat quo illum etiam Eusebii inter suos numerare poterant. Quinto, si ab accipiendâ tam infamî [XXIV] conditione Cyrillum non retrahebat religio et Christi sacramentorum reverentia, non tangebatur illum pudor, non propriæ existimationis cura? qui multos annos uti presbyterorum primus totam pene Ecclesiam rexerat, sese in diaconi gradum et officium segniter abjiceret? quis in populo clamor, quæ apud provinciales episcopos infamia, omnium indignatio? Sexto tandem, incredibile non videri debet banc ab inimicis ejus intentatam in eum calumniam, Meletianis partibus favebat, Meletio etiam fuit intima familiaritate conjunctus. Satis id, ut Paulioianarum partium operas in se concitaret; multaque ab illis, ut suo loco dicemus, perpetuanda habuit. Nota porro quæ in Paulioianis partibus regnaverit de adversariis maledicendi licentia. Unum exemplum sufficit de Meletio et Eusebio Samosatensi; qui, cum in concilio Antiocheno anno 365, consubstantialitatem esset solemnî decreto amplexi, inventas est qui petulam scripto sub nomine *confutatio hypocrisis Eusebii et Meletii*, eos negaret ex animo et sententia se fidei Nicænae addidisse; cumque ambo Arianorum factione exsularent, perfecerunt tamen inimici, ut Romæ Damasus eos eodem tempore inter Arianos annumeraret, ex Basil. epist. 321. Similia credimus Cyrillum maledicta expertum, quæ Hieronymus recens a Paulino ordinatus, ejusdem partis hominibus plus æquo credulus transcripserit; et Rus-

nos eorumdem partium studiosus non rejecerit. A non paucis mutæ communionis testimoniis refelli potest, nec necesse est; cum eodem loco fateatur intra Orientem episcopos, tametsi diversæ fidei existerent, indifferentem tamen communionem habuisse. Cum nimirum Catholici, episcopos Ariani suspicione laborantes et sub catholicis in speciem professionibus delitescentes, legitimo iudicio convincere et ejicere non possent, necessariam cum illis communionem retinebant: id quod sufficit, ut ab Acacio Cyrillus legitime potuerit ordinationem recipere.

30. Illud tandem Cyrillianæ ordinationi obicitur, quod sibi omnino ab Acacio, prava seu potius versatilis ac nullius fidei homine, nuper Sardicensis concilii anathemate periculo manus imponi permiserit. Primo ordinatum illum ab Acacio esse, non ita certa res est ut in dubium vocari non possit, solidioraque hujus assertionis fundamenta postulari. Nam sola Hieronymi, Socratis ac Sozomeni, Theophrasti ac similium auctoritate nititur, quorum in narranda Cyrilli ordinatione suspectam omnino fidem probavimus. Unum id constat, ab episcopis provincie canonice ordinatum esse Cyrillum. His tamen auctoribus assentire possumus Acacium ex metropolitico jure ordinationis administrum existisse; idque superstructuratum in Cyrillum calumniam fundamentum existisse: sed quamobrem in Cyrillo fraudi esse debeat non video. Nondum ea designaverat Acacius quæ æternum nomini ejus infamiam accersivere. In concilio Seleuciensi anno 359 et Constantinopolitano anni sequentis Ariarum princeps factus, mirum in modum in Catholicos et semi-Arianos sævit, orbemque totum jussa Arimienensis formulæ subscriptione, labe infecit. Post hæc tamen scelera sautos Meletium Antiochenam et Pelagium Laodicenum, Athanasium Ancyranum S. Basilii epist. 53 et 66, encomiis celebrem, aliosque, pulsos episcopis bonis, extra propriam provinciam ordinavit. Quanto Cyrilli causa favorabilior, quem secundum canones ab provincie metropoli ordinari oportebat? Quod ab concilio Sardicensi exauctoratus fuerat Acacius, locum non habuit. Episcopatum ipse et communionem ecclesiasticam constanter tenuit, nullo in sui loco [XXV] subrogato. Nempe cum conciliorum Sardicensis et Philippopolitani Patres, principes adversæ partis mutuis anathematis percussissent, de rei executione non admodum solliciti sunt visi. Sardicenses legatis ad Constantium missis Euphrata Coloniensi et Vincentio Capuano, id tantum postulavere, ut quos synodus a culpa abesse judicaret episcopos, imperator ad suas Ecclesias redire permitteret, quando ipse eiecisset: Athan. *Hist. Arian.*, a. 20. De aliis vero in loca Theodori, Acacii, Ursacii et Valentis, depositione et excommunicatione multatorum substituendis, ut verbum quidem. Athanasius Acacium semper uti toleratum ab Ecclesia episcopum spectavit, *De syn.* n. 13, Basiliumque Ancyranum una cum aliis in concilio Sardicensi excommunicatum, ut fratrem habet, vivo licet Marcello, *ibid.* n. 41. Sed neque Eusebiani Julium Romanum, Protogenem Sardicensem, Osivum, Gaudensium Arimienensem, Maximum Trevirensem quos vicissim eadem poena damnarat, pro veris episcopis habere desierunt. Nam quod Socrates ait, *lib. II, cap. 42*, ruptam fuisse post concilium Sardicense Orientis cum Occidente communionem, id

A non paucis mutæ communionis testimoniis refelli potest, nec necesse est; cum eodem loco fateatur intra Orientem episcopos, tametsi diversæ fidei existerent, indifferentem tamen communionem habuisse. Cum nimirum Catholici, episcopos Ariani suspicione laborantes et sub catholicis in speciem professionibus delitescentes, legitimo iudicio convincere et ejicere non possent, necessariam cum illis communionem retinebant: id quod sufficit, ut ab Acacio Cyrillus legitime potuerit ordinationem recipere.

B 31. Cyrilliani episcopatus initia singulari Hierosolymis portento consignata sunt (2). Nimirum die Maii septima an. 351 circa horam diei tertiam, hoc est nonam nostram matutinam, magna erux ex luce, solis radios splendore superans, complures horas visa super montem Golgotha, ad Olivarum usque montem se extendens. Continuo totus populus civitatis, omnis ætatis, sexus, conditionis, non indiget tantum, sed et exteri, Christiani et gentiles ad ecclesiam accedere, uno animo et uno tanquam ex ore Christum laudantes, ac religionis ejus veritatem cœlesti viso comprobata non dubitantes. Cyrillus ipse signi oculatus testis redditus primum Deo gratis, signum hoc per litteras statim Constantio significandum existimavit, ratus imperatorem in religionis Christianæ amore per illud magis ac magis confirmatum iri; et novam ad debellandos hostes ex hoc divini erga be amoris et curæ signo, fiduciam et alacritatem concepturum. Epistolam fausta preceatione concludit, quæ laudis in modum informata, Constantium tacite et officii et veræ fidei admonet. Multa circa hujus ostentii et Cyrillianæ epistolæ veritatem, circa annum et diem quæ visa erux, et diversas quæ ab aliis auctoribus referuntur circumstantias disputari solent: de quibus cum in admonitione prævia in epistolam ad Constantium satis nos dixisse existimemus, e locetorem ejusmodi rerum curiosum remittendum judicamus.

[XXVI] CAPUT VII.

Qualis in episcopatu fuerit Cyrillus: dissidia ejus cum Acacio Cæsariensi; et mutæ utriusque accusationes.

D 32. Admodum pauca de Cyrilli episcopatu conservavit historia. Eum omnia sublimis ejus officii munia strenue adimplevisse certo assimare possumus tum ex laboribus quos adhuc presbyter perfunctus, auxisse potius in episcopatu quam minuisse censendus est, tum ex florenti Hierosolymitanæ Ecclesiæ ejus temporibus statu. Quan enim multi illic essent sancti, quo in honore pietas, conjicere licet ex iis quæ Basilus in epist. 4 ad monachum lapsus ait, pag. 12; eum nempe cum Basilio ipso circa an. 357 Hierosolymam ivisse; illic multos sanctos osculatum; multos etiam manus ejus uti saucias atrectasse et confovisse, genibus ipsis provolutus.

(2) Cyrill. epist. ad Constant., n. 4, 5.

Prædicationis officium per se adimplevisse Cyrillum illud probat, quod etiam exsul Tarsi apud hospitem Silvanum, concionandi officium episcopo permitte-
 tente fungi voluerit ex Theodoret. lib. 11, cap. 26. Quam largus in egenos et effusus fuerit, abunde declaratum est decantato illo facto quod ipsi Acacius crimini vertit. Cum enim Hierosolymorum regionem fames occupasset, egentium multitudo necessariis alimentis destituta in Cyrillum, utpote episcopum, oculos coniecit. Cum autem pecunie deessent, quibus subveniri posset egentibus, Cyrillus thesaurus Ecclesie et sacra vela divididit. Hæc Sozom., lib. iv *Hist.*, cap. 25: quid inde secutum postea narrabimus.

33. Non diu quietus in sede sua mansit Cyrillus. De primatu et metropolitico jure inter ipsum et Acacium oborta contentio, mutuas accusationes peperit. Arrepta criminandi causa Cyrillum Acacius In concilio ex episcopis sibi factione conjunctis depusit circa anni 357 finem vel 358 initia. Quæ omnia a nobis accuratius indaganda. Ac primo quidem contentionem Cyrilli de primatu pene cum ipso Cyrilli episcopatu incepisse significare videtur Sozomenus lib. iv *Hist.*, cap. 25, bis verbis: *Post susceptum Hierosolymorum episcopatum, ἐπιθεὶ ἐπετρέπη τὴν Ἱεροσολύμων ἐπισκοπὴν, de jure metropolitano adversus Acacium Cæsariensem controversiam susceperat, tanquam apostolicam sedem obtinens.* Brevius rem explicat Theodoretus lib. 11 *Hist.*, cap. 26: *Hi cum de primatu inter se contenderent, reipublica Christianæ gravissimorum malorum causam præbuerent.* Quid Cyrillus apostolici throni obtentu sibi adversus Acacium arrogaret, aut Acacius ex metropolitano jure contenderet, inquirendum. Tria tantum sibi arrogare poterat Cyrillus: metropolitica in Palestinas Ecclesias jura, vel superiorem Acacio concessus gradum, vel immunitatem suæ ecclesie ab Acacii jurisdictione. Cyrillum se metropolitano Palæstinarum Ecclesiarum dici voluisse, nullus testis prodit: nec porro id contentiæ verisimile est. Hierosolymitanos enim præsules honorificum sibi Nicæni concilii decretum can. 7 acceptasse et in eo acquievisse [XXVII] dubitare non licet. Illud Macarius unus e præcipuis concilii Patribus sine dubio Palæstinis Ecclesiis significavit et promulgavit; ejusque, et successorum maxime intererat ut sartum integrumque conservaretur. Atqui concilium Nicænum can. 7, dum ex consuetudine et antiqua traditione, consequentem post tres majorum sedium episcopos [Romanum, Alexandrinum et Antiochenum, de quibus agit can. 6], integra metropolitane urbi palam manere decernit: *Ἐχέτω τὴν ἀκολουθίαν τῆς τιμῆς, τῆ μητροπόλει σωζομένῳ οὐκ εὐλα δέξιματός.* Nihil ergo Cyrillum putamus metropolitici in Palæstinam juris sibi arrogasse. At ex consuetudine et jure superiorem

Acacio concessus et dignitatis gradum sibi vindicabat: quem Acacius forte, qui nulla Nicæne synodi reverentia tenebatur, Cyrillo negabat, poteratque nonnullis suorum decessorum exemplis se tueri, quos in Cæsariensibus aliisve suæ provincie conciliis supra Hierosolymitanum sedisse monumenta quadam fide faciunt; vid. Euseb. lib. v *Hist.*, c. 23, et lib. vii, cap. 5. Cyrillus præterea immunitatem se, et solutum a jurisdictione Cæsariensis episcopi asserere visus est. Nam, dum apostolicum thronum obtendit, quid aliud quam superiorem, et ab inferiori sede immunem suam ecclesiam statuit? Vocatus ab Acacio in jus per biennium continuum, sistere se Acacio judici recusavit, non accusationes reformidans, ut visum Socrati lib. 11, cap. 40 (ille enim levisimæ, teste Theodoro lib. 11, cap. 26, Cyrilloque potius honorificæ quam timendæ, Sozom., lib. iv, cap. 25), sed nullam Acacii in se jurisdictionem admittere volens. Joannem Cyrilli successorem sese pariter ab jurisdictione cum Cæsariensis metropolitæ, tum patriarchæ Antiocheni immunem propugnasse patet ex Hieronymo, qui graviter ea de re cum ipso expostulat, et Nicæni concilii auctoritatem allegat epist. 61, nov. edit. 58. Acacius sine dubio metropolitica suæ in Hierosolymitanam Ecclesie jura tuebatur, poteratque se synodi Nicæne, siquidem ea auderet uti, protegere. Hinc proprium Cyrilli judicem agebat, eum vocando in jus ac denique judicando.

34. Cujusnam esset causa potior, Acacii an Cyrilli forte lector inquirat; et utrum vere seu consuetudine seu jure immunis esset ab Cæsariensis episcopi jurisdictione Hierosolymitanus episcopus, quanquam ipse nullam in alios qui sibi subjecti forent exerceret; an aliorum provincialium more Cæsariensi metropoli subesset, priore inter ipsos loco et gradu post metropolitano contentus? Quæstio est eruditorum contentioibus maxime agitata et versata, quam definire non facile est. Eam litem componere nostri non est instituti nec virium nostrarum. Quam tamen prorsus intactam relinqui locus iste non patitur. Videtur nobis Cyrillus legitima Ecclesie suæ ab omni Cæsariensis episcopi jurisdictione liberæ jura sustinuisse. Id suadet primo apostolici throni titulus. Primum episcopum habuerat S. Jacobum fratrem Domini, qui ipse multorum opinio fuit apostolorum unus; saltem propter eximiam viri [XXVIII] virtutem et cum Domino consanguinitatem par ipsis apostolis censebatur. Eum Paulus ante Petrum etiam et Joannem nominans, tres illas Ecclesie columnas appellat. Epistolam ejus Ecclesia cum cæteris apostolorum scriptis in divinatorum librorum canonem contulit. Ab ipso Domino Hierosolymitanæ Ecclesie omnium matris gubernacula suscepisse nonnulli existimabant. Nullam vero in Romano imperio, neque porro in aliis orbis provinciis apostolicam

^aGalat. 11, 9.

sedem novimus, quæ antea episcopo subjecta parent. Secundo, quamvis civilis dispositio metropoles ecclesiasticas regeret, vulgo tamen ea metropolis censebatur, ex qua se ad alias urbes prædicatio diffuderat: ex ea legem credendi et vivendi cæteræ solumbebant. Cum imperii dispositio Hierosolymam Palestinæ metropolim esse non sineret, saltem ea Ecclesia, quæ omnibus initium dederat, apostolosque et fidem orbi transmiserat, cæteris quæ ei filiarum loco erant, subdita esse non debebat. Tertio, peculiaris ejus Ecclesiæ status non parum ad eam rem valet. Ab cæteris Palestinæ Ecclesiis victu et cultu segregata erat: per annos centum ex solis fere Hebræis constans, ex ea gente episcopos habens, circumcisionem et maximam legalium rituum partem retinens: pulsus Hierosolyma Judæis novam formam recepit Ecclesia, ex gentilibus solummodo composita. At etiam multos sibi peculiare ritus, quoad observationem Paschæ retinuit, teste Firmiliano epistola ad Cyprianum; adhucque sub Cyrillo peculiare habebat et a cæterarum Ecclesiarum more distinctas consuetudines, quarum plurimas suo loco observavimus. Erat autem id moris, ut Ecclesiæ aliis subjectæ earum ritus vulgo sequerentur. Quæ Alexandriæ disciplina vigeat, ea totius Ægypti censenda; quæ Antiochiæ, totius Orientis; quæ Romæ, Occidentis fere universi. Quæ ergo Ecclesia separatim moribus agebat, ea sui juris et soluta a cæterarum dominatu censenda. Quarto, S. Jacobo vivente, quis crediderit Casariensem episcopum metropolitica in ipsum jura exercere contempsisse? Eo mortuo cladem Hierosolymitanam ex prophetia fugiens Ecclesia se Pellam in Arabiam contulit: nihil tum in eam poterat Casariensis. Post suum ad pristinas sedes reditum, an tum primum metropolitico parere incepit, cum haberet Smeonem episcopum non minus spectabilem quam Jacobum ipsum? Tandem cum in novam formam mutata est, elapsis centum annis, quibus libera fuerat, an putamus Casariensem episcopum, novum et decessoribus suis intentatum jus in Ecclesiam omnium semper veneratione a Christianis habitam præsumpsisse? Quinto tandem, inusitatum in Ecclesia erat ut superior pareret inferiori. Superiorem Casariensi episcopo obtinebat Hierosolymitanus honoris et concessus gradum, quem ipsi ex antiqua consuetudine Nicænum concilium conservavit: ah Casariensi igitur liber erat. Cum concilium Constantinopolitanum ejus urbis episcopo secundum in Ecclesia honoris gradum attribuit, simul ab Heracleensis episcopi metropolitæ quondam sui jurisdictione absolvit. Id ad exemplum Hierosolymitanæ Ecclesiæ factum credere par est.

[XXIX] 35. Huic sententiæ quæ liberam asserit Hierosolymitanam Ecclesiam nihil fere opponi potest præter S. Hieronymi auctoritatem. Is epistola 38, olim 61, de Joanne nostri successore conquerens, quod, cum eum inter et Hieronymum ac Epiphanium exorta esset controversia occasione

A Pauliniani, ab Epiphania citra Joannis consensum in monasterio quodam, quod iste Hierosolymitanæ diocesis esse assererat, isti negabant, ordinati; Joannes utriusque accusationibus circa fidem pulsatus, omisso Casariensi et Antiocheno episcopo, ad Alexandrinum querens subsidia confugisset. Sic ait num. 65: *Tu qui regulas quævis ecclesiasticas, et Nicæni concilii canonibus uteris . . . responde mihi, ad Alexandrinum episcopum Palestinæ quid pertinet? Ni fallor, hoc ibi decernitur, ut Palestinæ metropolis Casarea sit, et totius Orientis Antiochia. Aut igitur ad Casariensem episcopum referre debeas, cui sprete communique tua communicare nos noveras; aut, si prævocul expellendum iudicium erit, Antiochiæ potius litteræ dirigenda.* Verum in tota hac epistola tanto animi fervore atque impetu in Joannem invehitur Hieronymus domesticis injuriis incensus, ut actor controversiæ magis quam æquus hujus dirimendæ arbiter ac iudex esse videatur. Alias nata controversia erat de Hierosolymitanæ parocæie finibus, num Hieronymi ac Pauliniani monasterium ad eam pertineret. Ejus rei iudex non Alexandrinus præsul, sed provinciæ metropolita potius assumi debebat. Opponitur quoque quod in provincialibus Palestinæ conciliis, Casariensis metropolita præsideret. Id patet de concilio in controversia Paschatis, cujus præses ab Eusebio dicitur lib. v, cap. 25, Theophilus Casariensis et Narcissus Hierosolymitanus. At idem cap. 27, eadem recensens Narcissum præponit Theophilo. Diu post Cyrilli tempora, cum Joannes Hierosolymitanus Dispolitano contra Pelagium concilio an. 315 interfuisset, S. Augustinus acta concilii, ut quidem videtur secutus lib. i *contra Julianum*, his capite videlicet 5, n. 19, et cap. 7, num. 32, Joannem post Eulogium Casariensem nominat. Sed nihil illa Casariensis in conciliis suæ provinciæ presidentia adversus Hierosolymitanum concludit, cum ex ante dictis constet Joannem, qui secundo hic loco contentus erat, suam ab Casariensi, imo et ab Antiocheno immunitatem defendisse. Alioqui nihil prorsus ex ipsa presidentia concludi potest. Nonne in concilio Nicæno ante Alexandrum et Eustathium, illum Antiochiæ, hunc Alexandriæ præsullem, sedit Osius nulla propriæ sedis dignitate in hunc gradum sublati? Qui si negatur concilii præses existisse, honorem hunc consecutus videtur Eustathius, qui certe Alexandrino inferior erat. Idem Osius Sardicensi quoque concilio præfuit, cum omisso Athanasio qui actor erat, multi adessent metropolitani, quibus ipse inferior concedere debere videbatur. Sed, ut in Palestinam revertar, cum Casariensis solus jurisdictionem in provincia possideret in conciliis sua auctoritate convocatis et celebratis neminem alium præsidere par erat. At in conciliis generalibus vel extra [XXX] provinciam, post Hierosolymitanum nulla altercatione sedebat. Sic in Antiocheno contra Paulum Samosatensem concilio, post Helenum Tarsensem concilii, ut apparet, præ-

sidem, proximus in synodicalis litteris appellatur Hymenæus Hierosolymitanus ante Theotecnum Cæsariensem, apud Euseb. lib. vii *Hist.*, cap. 50. Atque ipse Eusebius cap. 28, Patrum qui ad concilium couenerunt nomina recensens, Hymenæi nomen ante Theoteni refert. Sozomenus l. 1, c. 17, apostolicarum sedium praesules, qui Nicæno concilio tanquam principes interferebat memorans, omnium primum Macarium appellat, etiam ante Eustathium Antiochenum et Alexandrum Alexandriæ. In rebus quoque ad provinciam Palestinam pertinentibus priorem aliquando locum tenebat Hierosolymitanus. Eusebius lib. vi *Hist.*, cap. 19, de litteris communibus loquens, quas in favorem Origenis ad Demetrium Antiochenum dedere Alexander Hierosolymorum et Theoctistus Cæsareæ, Alexandrum Theoctisto præponit. Constantinus dum litteras ad universos Palestinæ episcopos scribit de ædificanda ad quercum Mambre ecclesia, quæ res ad Hierosolymitanam diocesim nibilo magis quam ad alias spectabat, eas inscribit, *Macario et cæteris Palestinæ episcopis*, apud Euseb. lib. iii *Vita Constant.*, cap. 52. Atque ita habebat ipsum exemplar ad Eusebium metropolitanum transmissum, eum ex eo epistolam se transcribere testetur, e. 51. Ex quibus concludimus, si quando Cæsariensis episcopus ante Hierosolymitanum nominatur aut sedisse refertur, id bujus nec superioris concessui, nec immunitati adversari.

36. Cyrilli et Acacii de primatu ac metropolitico jure dissidia subsequuta sunt mutux circa fidem accusationes, de quibus hæc apud Sozomenum, non sine judicio admittenda. Sic ille lib. iv, c. 25, *Ex quo factum fuerat, ut inimicitias inter se susciperent, seseque mutuo accusarent quod recte de Deo non sentirent. Nam et antea uterque eorum in suspitionem venerat; Acacius quidem quod cum Ario idem sentiret; Cyrillus vero quod eos sectaretur qui Filium Patri similem secundum substantiam asserbant.* Quibus ex verbis sequeretur Acacium, cum ipse purus Arianus esset idque publice profiteretur, Cyrillo crimini dedisse quod Filium Patri similem secundum substantiam assereret. Longe aliter se rem habere modo probabimus. Nicephorus Callistus hunc Sozomeni locum in suam *Historiam* lib. iv, c. 46, transcribens de industria commutat his verbis: *Quæ de causa in mutuum odium adducti, alter alterum quod non recte de Deo sentiret, est criminatus. Acacius enim prius Ariana dogmata prædicabat: Cyrillus vero eos, qui consubstantiali adhærebant, a principio sequebatur.* Quamvis et tempore et auctoritate Sozomeno longe inferior in historia Nicephorus, certius tamen amborum præsulum controversiæ statum videtur attingisse: 1º enim ut omittam illo Arianorum et semi-Arianorum propter similitudinem substantiæ divortio, antiquiores videri mutuas duorum præsulum accusationes, natas ex contentione de primatu cum ipso pene Cyrilli episcopatu suspecta; is erat hoc tempore [XXXI] Cyrilli et

Acacii rerum status, ut Acacius Cyrillo consubstantiale posset objicere, similitudinem substantiæ non posset. Cyrillus una cum Maximo in concilio Hierosolymitano an. 349, Sardicenis concilii decreta, et consequenter Niceni fidem versimiliter assentiendo susceperat; idem initio episcopatus ad Constantinum scribens Trinitatem confessus erat consubstantialem. Hæc plusquam sufficientia Acacio ad accusationem crimina. Sed ipse Acacius, quoniam tandem modo similitudinem substantiæ Cyrillo crimini daret, quam ipse jam dudum pluries, et in libris hoc tempore editis totalatur? In professione Antiocheni an. 341 concilii Filium in nullo dissimilem paternæ divinitatis, substantiæ, consilii et potestatis imaginem asseruerat ex Athanasio, *De synod.* n. 36. Quæ quidem concilii Antiocheni formula ab ipsis semi-Arianis in concilio Seleuciensi, quando in Arianos a se divisos magno fervore, ferebantur, pro communi fidei tessera usurpata est. Ante concilium Seleuciense epistolam ad Macedonium scripserat, et librum ediderat, quo similitudinem substantiæ defendebat. Narrat enim Sozomenus lib. iv *Hist.*, cap. 22, orta in concilio Seleuciensi Acacium inter et semi-Arianos contentione de similitudine Filii, Acacium cum voluntate similem tantum profiteretur, a semi-Arianis substantia similem fortiter defendentibus convictum ex libro, quem scripserat et ediderat, fuisse, quod similia cum ipsis ante sensisset: *Καὶ κατ' οὐσίαν ὁμοιον αὐτὸν ἰσχυρίζοντο καὶ τὸν Ἀκάκιον ἠλεγχον διὰ τὸν λόγον ἐν συνγραφῆσιν καὶ ἐκδόσεσιν, ὡς ὁμοίως αὐτοῦ ἐδόξαζε πρότερον.* Similia narrat Socrates lib. ii, cap. 40; 2º, ut semi-Arianorum et Arianorum divisio ante annum 357 vel 358 facta supponatur, semi-Arianis tamen omissis ad Arianos se transtulisse non videtur Acacius ante Cyrilli depositionem. Epiphanius hæresi 73, n. 23, ait Acacium in concilio Seleuciensi pro eo quo in Cyrillum flagrabat odio, se Basilio Ancyrano, Sylvano Tarsensi et aliis quos semi-Arianos vocamus, cum aliis quos sibi devinxerat oppressuisse, quasi tum primum contra illos se armarset, nimirum Sylvani erga Cyrillum hospitalitate offensus. Certum tamen est initio an. 358, Acacium jam tum Endoxio Antiocheno adjunctum fuisse, quicum in concilio Antiocheno et consubstantiale et similitudinem substantiæ abrogavit. Sozom. lib. iv, cap. 12. Sed hæc prima legitur Acacii adversus similitudinem substantiæ molitio; 3º, etiamsi concesserimus Acacium, quo tempore Cyrillum criminabatur, jam tum in Arianorum partes concessisse, haud tamen illo tempore devenisse eo putem, ut similitudinem substantiæ criminis loco aliis impetaret. Nam etiam postea in concilio Constantinopolitano anno 360, cum Acacius factionis princeps, et conjuncti episcopi semi-Arianos fere omnes diversis causis episcopatu dejicerent, fidei causam non allegavere, auctore Socrate lib. ii *Hist.*, cap. 42. Rediens e concilio in locum exactoratorum multos substituit, qui similitudinem substantiæ om-

nino ad sensum consubstantialis prædicabant, ut A Meletium, Pelagium Laodicensem, aliosque qui in Catholicorum et sanctorum etiam [XXXII] numero censentur. Anno sequenti in concilio Antiocheno, cum coram Constantio concionaretur post Georgium Laodicensem, doctrinam exposuit quæ revera sincerum ac purum apostolicæ fidei characterem non tæretur, ab hujus tamen blasphemia longissimo intervallo sejunctam. Vid. Theodoret. lib. II *Hist.*, cap. 51. Atqui Georgius prius tanquam unus e semi-Arianæ partis principibus habebatur, ex Epiph. hæres. 73, n. 1. Credibile igitur non est Acacium Cyrillo similitudinem substantiæ quasi crimen objecisse, nisi dixeris eum similitudinem substantiæ velut idem cum consubstantiali habuisse. Quam quidem rationem Sirmiensis an. 357, formulæ auctore afferre solebant, teste Hilario *De synod.* n. 79: *Excusant, se* (Ursacius et Valens) *idcirco homoniam et homoniam taceri voluisse, quia unum atque idem significari verbo utroque existimant.* Eadem ratione adduci potuit Acacius, cum in concilio Antiocheno formulam Sirmiensis laudavit et secutus est, et auctoribus gratias agendas decrevit, apud Sozomen. lib. IV, cap. 12. Eam fuisse Arianorum sententiam dubitari non potest, ex Philostorgio qui *ὁμοούσιον* et *ὁμοούσιον* pro uno habuit; et Basilium Ancyranum, Eustathium Sebastenum aliosque *ὁμοούσιου* defensores ubique pro *ὁμοούσιον* decertantes inducit. Vid. lib. III, n. 16; lib. IV, n. 9, 10, 12. Neque porro omnino fallentur: nam Athanasio, Hilario et Basilio iudicibus, recte intellecta substantiæ similitudo, qualem Cyrillus sicut dulo propugnabat, idem est omnino cum consubstantiali.

37. Ex his abunde ut puto colligitur, Acacium nihil Cyrillo, nisi Nicenam fidem objecisse. Sed si Acacius, earum saltem accusationum tempore, similitudinem quoad omnia et quoad substantiam sequeretur, quid aliud Cyrillus in Acacio criminabatur nisi ex his duobus alterum? aut insufficientem ad plenam et integram catholicæ doctrinæ professionem, similitudinem substantiæ perdebat esse; aut, quoniam cum hujus sententiæ defensoribus et amicitia et communione conjunctus erat, Acacium accusabat quod eam confessionem dolo et fraude corrumperet, pravisque interpretamentis a legitimo sensu deflecteret. Utrumvis sequare, perspicuum est catholicæ Cyrilli doctrinæ arguementum. Quod si, ut vult Sozomenus, quodque nos cum illorum temporum historia ægre conciliari provavinus, similitudinem substantiæ sequens Cyrillus puum in Acacio reprehendebat Arianismum; primum hoc Cyrillo præcipuum decus, quod primus in Anomæos gladium strinxerit; deinde cum certum ex ejus scriptis sit cum catholice prorsus et orthodoxe, tum de Filii, cum de Spiritu sancti divinitate sensisse; Anomæos ab ipso, non dimidiata, ut quidam forte semi-Ariani et Macedoniani fecerunt, sed plena et integra catholicæ fidei defensione, impugnatos dicemus.

38. Sive ob hanc Cyrillianæ fidei intentatam ab Acacio accusationem, sive ob alias quas historia non satis expressit, seseque ignorare fatetur Socrates, duobus annis continuis Cyrillum in jus vocavit Acacius. Sed frustra fuit, nusquam comparuit Cyrillus. Socrates ex quo hæc didicimus, lib. II, cap. 40, hanc causam affert, quod [XXXIII] Cyrillus accusationes formidaret: quod quidem, Socratis bona venia dictum sit, ne verisimile quidem est. Primum enim leves prorsus illæ accusationes erant, Theodoret teste lib. II, cap. 26, qui levissimas eas Cyrilli deponendi causas ab Acacio arreptas ait: *Ὁ μὲν γὰρ Ἀκάκιος μικρὰς τινας εὐρίων ἀφορμὰς, καθέλετο τὸν Κύριλλον, καὶ τῶν Ἱεροσολύμων ἐξήλασεν, ἰπεὶ οὐ λευτεράτω καὶ φυλιότητα Σοκράτι ἰοκονίτω.* Sux causæ adeo confidebat Cyrillus, ut ab Acacio depositus majus conecium appellaret; in concilio Seleuciensi securus et fidens provocabat Acacium, qui iudicium suum noluit ad concilli censuram revocari; iusta concilio visa est Cyrilli causa, eique honorifice adjudicata. Tandem Cyrillianæ depositionis causam affert Sozomenus lib. IV, cap. 25, Cyrillo magis honorificam quam reformidandam, nempe Ecclesiæ pallium in egestate publica mercatori venditum a Cyrillo, et mulieri scenicæ a mercatore; de quo sequenti capite dicemus. Nou igitur accusatione metu iudicium fugiebat Cyrillus, sed aut vim et fraudes nequissimi ac vaferrimi hominis verebatur, aut id quod ego verisimilius credo, absolutum se ac liberum ab Acacii jurisdictione perdentes, apostolici throni præsul, inferioris iudicium se sistere recusabat, aut tandem inimici, et a se accusati boniis iudicium subire secundum leges detrectabat.

39. Per illud biennium factum puto, quod Cyrillus Melitensi cuidam in Armenia concilio interfuisse narratur, apud Sozom. lib. IV, cap. 25. Obscura prorsus hujus concilli memoria; ante depositionem Cyrilli an. 357, factam celebratum esse, significant Anomæorum in concilio Constantinopolitano an. 360, querelæ; in quibus concilli hujus antequam abholicationis ipsius, mentionem faciant. Cum inimicitia jam inter Arianos et semi-Arianos, aut saltem divortii semina hujus tempore concilli existitisse videantur, illud ante annum 357, collocandum non censemus. Arianos in eo dominatos, ejusque decreta a semi-Arianis sprete et neglecta constat, ex Anomæorum in concilio Constantinopolitano illius concilli vindices atque ultores se protestationibus apud Sozom. lib. IV, cap. 24 et 25. In eo depositus fuit Eustathius Sebastenus, ex Basilii epist. 74, qui se nihilominus ut episcopus habuit, et semi-Arianorum conciliis postea interfuit, eorum legationibus ad imperatorem honestatus; Melitensisque concilli decreta abrogare et evertere studebat: ap. Sozom. lib. IV, cap. 24. Elpidius Satalorum episcopus, qui concilio interfuisse videtur, Eusebium quemdam presbyterii gradu dejectum,

contra ejus concilii statuta, restituit. Cyrillum verisimile est hujus concilii decretis intercessisse et opposuisse se; saltem ea in concilio Constantino-politano ejus abdicandi causa ab Anomæis allegata est, quod cum Eustathio et Elpidio communicasset, qui Melitenensis synodi, cui ipse interfuerat, decreta abrogare studuerant. Non ipsi propria, sed cum aliis multis communis ea cum Eustathio et Elpidio communio. Oportet igitur ipsum Eustathii et Elpidii querelis suas adjunxisse, eorumque adversus concilium illud molitionibus favisse. Idque ad [XXXIV-XXXIX] laudem Cyrillicedit, quod displicerit ipsi concilium, Anomeorum laudibus et patrocinio infame. Eustathius porro et Elpidius his temporibus similitudini substantiæ addicti, adversus Anomæos fervide decertabant: et uterque postea Nicenam fidem amplexus est. Elpidius Basilii encomiis celebratur epist. 72, pag. 118. Vid. ep. 245 et 322.

CAPUT VII.

Cyrillus ab Acacio deponitur, appellat ad majus concilium, se ad Sylvanum Tarsensem recipit.

40. Acacius, frustra citato ad iudicium per biennium continuu Cyrillo, illum præveniendum arbitratus, una cum episcopis provinciæ qui idem cum ipso sentiebant, deposuit. Ita Sozomenus lib. iv, cap. 25. Adde ex Theodoro lib. ii, cap. 26; et Hierosolymis expulsi. Ea Sozomeni verba, præveniens deposuit, εὐθέως καθέλω, significare videntur, Acacium, cum timeret ne Cyrillus se ad iudicium appellaret, atque in concilio propterea de quibus accusabat Acacium, damnari procuraret, Cyrillum ipsum sine mora episcopatu dejiciendum, seque in tuto collocandum judicavisse. Concilium itaque ex episcopis suæ sententiæ sibi que addictis coegit; numerosum illud non fuisse inde colligitur, quod numerosus appellaretur Cyrillus in eo sede dejectus, alioqui, cum octo ante annos quindecim in Palestina episcopi essent Athanasianæ causæ addicti, uti quidam fato sublatis, alii ab Acacio in suas partes illicti supponantur, nonnullos tamen Cyrillo et fidei favorabiles superfuisset credibile est: quare cæteri in angustum numerum contracti manent. In his numerare possumus Patrophilum Scythopolitanus, ex Arrianorum pessimis unum; Eutychem Eleutheropolitanum, si jam tum cum Cyrillo suscepisset inimicitias; Petrum episcopum Hippici, Eusebium Sebastæ, Charisium Azoti, qui Acacio in concilio Seleuciensi adjuncti reperiuntur apud Epiph. hæresi 73, n. 26. Eos solos concilio præsentibus fuisse, verba Sozomeni initio capituli citata significare possunt. Cyrillum verisimile est iudicio se sistere noluisse, cum per duos annos continuos venire in jus recusarit. Absens itaque et inauditus damnatus fuit. Quo loco celebratum sit concilium, historici silent. Hierosolymis celebrari postulabat Ecclesiæ consuetudo, ut in iis locis iudicium institueretur, in quibus admissum crimen dicitur, posuuntque testes audiri. Ibi quoque cele-

bratum esse probare videtur quod ait Theodoretus lib. ii, cap. 26, non depositum ab Acacio solum Cyrillum fuisse, sed et Hierosolymis expulsum. Non enim sine vi quadam et impetu præsentis Acacii illa peragi potuisse videtur expulsio. Concilium sub finem an. 357, vel initium 358, coactum putamus, circa idem tempus quo Leontius Antiochenus decessit. Narrat enim Theodoretus lib. ii, cap. 26, Cyrillum statim ab sua abdicacione Antiochiam contendisse, eamque pastore orbatam offendisse, πομπένος αὐτῆν ἐστραχημένην εὐρώων. Atqui Leontius nonnis sub finem an. 357, vel etiam anni 358 initia mortuus est: qui ab Athanasio quasi vivus recensetur in *Histor. Arian.* [XL] *ad monach.*, n. 4; qui in opere Liberii et Vossii lapsus hujusque mortem et in morte retractionem memorat, num. 41 et 45, quæ quidem ad summum sub extrema an. 357 contigere.

41. Causas depositionis Cyrilli ab Acacio sumptus Theodoretus lib. ii, cap. 26, *levissimas* appellat. Socrates lib. ii, cap. 40, depositum dicit, propterea quod sæpius in iudicium vocatus per duos continuos annos comparere detrectasset, *accusaciones reformidans*. Quibus verbis videtur significare Acacium hoc Cyrillo crimen intendisse quod suum tribunal non agnosceret; vel potius, Cyrilli absentiam et fugam iudicii, quasi tacitam impositorum criminum confessionem et agnitionem suspicasse, atque a concilio suo approbari curasse, nullisque præterea conquisitis argumentis inauditu damnasse inimicum. Iniqua sane sententia Acacii erat, si pendente Cyrillum inter et ipsum de metropolitico iuribus et de fide accusationibus lite, ipse iudicis in propria causa vice fungeretur, cum actor et accusator esset. Quod si Cyrillum legitimis causis iudicio se sistere detrectantem, quasi crimina per iudicii fugam confluentem damnabat; iniquus erat causas detrectati iudicii, dissimulando adversarii innocentiam, opprimere. Diversam prorsus assert Sozomenus lib. iv, c. 25, abdicandi Cyrilli causam ab Acacio acceptam. *Cum Cyrilus in egestate publica thesaurus Ecclesiæ et sacra vela dividisset, aiunt quemdam donarium suum agnovisse in muliere scenica quæ illo amieta erat, inquirentemque curiosus unde illud haberet, deprehendisse quod mercator illud mulieri vendidisset, mercatori vero episcopus.* Hanc ergo causam prætexens Acacius Cyrillum deposuit. Eadem profecto historia est, quam Acacius post concilium Seleuciense, diversis prorsus ad inflammandum in Cyrillum imperatoris animum circumstantiis, ornatam regessit. Rem ita narrat Theodoretus lib. ii, c. 27: *Sed præcipue imperatoris animum commoverunt ea quæ Acacius adversus Cyrillum commentus est: scaram enim vestem quam Constantinus omni laude celebrandam ad exornandam Hierosolymorum ecclesiam Macario ejus loci episcopo donaverat, ut ea indutus divini baptismi ministerium perageret (ea vestis arcibus filis contexta erat), Cyrillum vendidisse*

dixit, eamque mercatum quemdam ex iis qui in A
 theatro saltare solent, induisse quidem, sed inter sal-
 tandum collapsum, obritumque interiisse. Hæc a
 prima narratione diversa, 1^a res scenicis distracta,
 sacra vestis dicitur a Constantino ad usum bap-
 tismi data, cum Socrates unum ex sacris velis corti-
 nisve significare videatur; 2^a vestis illa a Cyrillo
 scenico ipsi vendita fertur, quam Socrates mercato-
 ri ab episcopo, mimo a mercatore venundatam
 refert; 3^a dicitur scenicus ea indutus saltasse, cum
 ea mulierem in theatro indutam Socrates narret;
 4^a additur scenicum dum saltaret collapsum inter-
 iusse; nihil ea de re Socrates. Hæc narrationis di-
 versitas quæ malitiam prodit Acacii, potest in to-
 tam rem illam fabulæ suspicionem aspergere. Sed
 si quid hic veri, magis in prima et simpliciori
 Socratis, [XLI] quam in altera Acacii dolo corrupta
 narratione acquiescendum. Cyrillum vero deposuit
 Acacius vel ob rerum sacrarum in egestate publica
 distractionem, vel ob eandem in theatro profana-
 tionem et contaminationem. Sed non debuit im-
 putari Cyrillo scelus alterius, vel scenici sacram
 vestem profanantis, vel ærcatoris rem emptam
 mimo vendentis. Erit ad summum imprudentia Cy-
 rilli, rei sacræ non satis caventis: quis autem cre-
 dat eum necessarias cautiones neglexisse? Quod si
 hoc Cyrillo crimen interdidit Acacius quod Eccle-
 siæ thesaurus ad egestatem pauperum sublevandam
 disraxerit: næ, quod illi scelus arbitrabantur,
 nos maximam Cyrilli laudem ducimus. Quod eum
 Cyrillus, idem postea S. Ambrosius Mediolanensis
 ad redemptionem captivorum, quod cum Ariani
 Acacio similes criminaerant, facti sui defensionem
 suscepit lib. II, *Offic.*, cap. 28, n. 136 et seqq.
 sæcique Laurentii se exemplo tutatus est. Fecit
 idem S. Exuperius Tolosanus, ea de re laudatus a
 S. Hieronymo Rusticum lortante ut hujus sancti
 vestigia consecraretur, epist. 95, alias 4, fecit S. Cæ-
 sarius Arelatensis, teste Cypriano Vitæ ejus scriptore,
 num. 17, fecit Meroveus Pictavorum episcopus, a
 Gregorio Turonensis commemoratus lib. VII *His-
 tor. Franc.*, c. 24.

42. *Cyrillus cum depositus fuisset*, inquit Socra-
 tes lib. II, cap. 40, nihilominus appellationis libello
 ad eos qui se deposuerant misso, ad majus judi-
 cium provocavit, *μαίζον ἐπεκαλέσατο δικαστήριον*.
 Cui quidem appellationi Constantinus imperator assi-
 pulatus est. Solus igitur ac primus omnium Cyril-
 lus, contra ecclesiastici canonis consuetudinem, ap-
 pellationem, sicut in publicis judiciis fieri solet, in-
 terposuit. Ecclesiasticarum appellationum primam
 fuisse illam a Cyrillo interjectam, non omnes Socra-
 tæ assentiunt; multas enim sive ad summum
 pontificem, sive ad majus concilium, sive ad im-
 peratorem ipsum in hoc et superioribus sæculis
 præcessisse multi contendunt. Has alii non appel-
 lationes proprie dictas, sed vel confugia, vel re-
 visendi iudicii postulationes dici oportere contem-
 dnat. Eam litem componere nihil ad causam no-

stram pertinet; nam si appellare appellatione pro-
 prie dicta Cyrillo licuerit sive ex jure naturali,
 sive ex Ecclesiæ approbatione, parum interest
 utrum aliorum exempla secutus, an primus id fe-
 cerit; cum nullus ante eodem jure voluisset, aut
 rerum suarum necessitate coactus fuisset uti; ea-
 demque in eum, qui primus ante Cyrillum appel-
 lasset, querimonia intenderetur: sed hoc agitur,
 1^a utrum Cyrillo permissum fuerit pronuntiato ad-
 versum se iudicio non stare, 2^a dato primam om-
 nium Cyrilli appellationem esse, utrum crimen illi
 fuerit forensis appellandi morem in Ecclesiam in-
 troducere, cum ante non appellationibus proprie
 dictis, sed revisionibus solummodo iudiciorum epi-
 scopalium actum esset. Ac primam quidem quæ-
 sitionem definire non difficile est: optabile sane
 ut iudicia ecclesiastica hujusmodi semper essent,
 ut in eis nunquam innocentia opprimeretur. Quo-
 niam tamen id divina Providentia ab Ecclesia ar-
 cendum non censuit, non solum concessum semper,
 sed et re et utilitate Ecclesiæ [XLII] fuit, ut de-
 jectus per injuriam episcopus præsidium innocentia
 quæreret; ne in justorum hominum violentia im-
 punita, ad Ecclesiæ dedecus et perniciem, veritati
 et æquitati prævaleret. Idcirco probatæ Athanasii,
 Marcelli Ancyran, Asclepe Gazensis appellationes,
 sive ad Romanum pontificem confugia, et postula-
 tiones novorum conciliorum; ut ea, quæ in prio-
 ribus conciliis adversum se, seu vi seu ignorantia,
 statuta fuerant, emendarentur. Eorum precibus
 concessa concilia Romanum et Sardinense. Idem
 Donatistarum importunitati semel et iterum, ac
 paucis ante annis hæresiarchæ Photino, datum.
 Concilia etiam ea de re leges considerant, uti Sar-
 dicense canonibus 3, 4 et 7, et Antiochenum sex
 ante annos canonibus 12, 14 et 15. Atqui multæ
 et gravissimæ causæ Cyrillo existierunt, ne latæ
 adversum se Acacii et Acacianorum operarum sen-
 tentiæ staret. 1^a Acacium forte iudicem non agnoscebat,
 uti ab ejus jurisdictione solutus et liber,
 imo ipso superior. Quanquam episcopus superior
 et metropoli a subjectis sibi episcopis Ecclesiæ
 lege judicari possit, quemadmodum Stephanus An-
 tiochenus ante annos decem ab Orientalibus epi-
 scopis damnatus fuerat; et Theophilus in contro-
 versia, adversus Joannem Chrysostomum, se, si
 judicandus esset ab Ægyptiis episcopis, judicandum
 esse fatebatur (*Pallad.*). 2^a Itaque Cyrillus Acacii
 tanquam professi inimici iudicium, uti nullum et
 cæsum, ipso jure repudiare poterat. Sic Cæcilia-
 nus Carthaginensis inimicorum concilio citatus
 comparere detrectavit, et ab iis condemnatus sede
 non cessit, sed ecclesiam suam constanter retinuit
 (Aug. epist. 43, n. 7). Sic Ægyptii præsules in
 concilio Tyriensi postulaverunt ut Athanasii hos-
 tes consensu submoverentur; apud Athan. *Apo-
 log. cont. Arian.*, n. 77. Acacius autem cum Cy-
 rillo publicas simultates exercuerat ab ipso fera
 Cyrilliani episcopatus exordio, propter metropoli-

tica jura. Nec Acaciano judicio majus robur acce-
debat ex presentia aliorum episcoporum, quos sibi
sententiis conjunctos eodemque jure Cyrillo, quo
Acacius ipse, suspectos raptim et festinanter col-
legerat ille teste Sozomeno, lib. iv, cap. 25, Ἐν
τοῖς τὰ αὐτοῦ φρονούσιν ἐπισκόποις εὐδαιε καθ-
ελών, exclusis sine dubio amicis et fautoribus Cy-
rilli. 3^a Mutuis se accusationibus circa fidem peti-
erant Acacius et Cyrillus : unde factum ut Acaci-
us, tanquam accusatus, inimicus accusatoris sui
censeretur, et judex esse non posset ; ut accusator,
multo minus. Nam ut recte Optatus lib. vii, in
append. pag. 370 : *Non potest quis in una causa eod-
em momento duas sustinere personas, ut in eodem
judicio accusator esse possit et judex.* Acacius Cy-
rillum revera non judicavit ex ante intentatis circa
fidem a se ipso accusationibus : at damnavit ut
contumacem et suæ citationi per biennium obtem-
perare detrectantem ; quod erat suam ipsius cau-
sam judicare. 4^a Levitas accusationum quibus dam-
natus erat Cyrillus, cum ob eam rem laudandus
potius foret, palam Acacii iniquitatem publicabat,
et legitimum Cyrillo buie sententiæ non acquie-
scendi ; imo et Acacium uti potestate sua abuten-
tem in judicium vocandi jus dabat. Eadem accusa-
tionum levitate, seposita etiam falsitate, Cæcilia-
nus [XLIII] olim septuaginta episcoporum sententiæ
contra se lata parere detractaverat ; apud Optat.
lib. i, n. 19. 5^a Violentiam in judicio factam accu-
sate poterat Cyrillus, cum eum Acacius non depo-
nisset solum, quod unum ecclesiasticæ potestati
concessum ; sed Hierosolymis etiam expulsiisset, non
sine vi et impetu. 6^a Uti apostolicæ sedis præsul,
et unus e majoribus Ecclesiæ proceribus, contem-
nere poterat se non in exiguo quodam paucorum
episcoporum concilio, quale illud fuerat Acacii,
sed in multo numerosiore et ex pluribus provinciis
coacto judicari oportuisse. Nam Paulus Samosate-
nus Antiochiæ episcopus superiore sæculo judi-
catus fuerat in concilio majori plurium provinciarum,
ad quod etiam Dionysius Alexandrinus appella-
tus fuit. 8. Eustathius Antiochenus depositus
ante annos viginti septem fuerat, in concilio, quod
Philostorgius lib. ii, n. 7, memorat ccl. episcopo-
rum fuisse. Athanasius Alexandrinus in concilio
Tyriensi numerosissimo, et ex toto fere Oriente
collecto. 7^a Denique, concilium Antiochenum can.
45, ratum et irrevocabile provincialis synodi judi-
cium, adversus accusatum certis criminibus epi-
scopum, eo tantum casu decreverat, si *accusatus
condemnetur ab omnibus episcopis ejusdem provin-
ciæ, cunctique consonanter eandem contra eum
formam decreti protulerint.* Atqui Cyrillus non ab
omnibus episcopis provinciæ condemnatus, sed ab
nonnullis tantum, quos in suam factionem et sen-
tentiam olim pertractos raptim ac festinato colle-
gerat Acacius.

45. Cum tam multæ Cyrillo suppetere causæ,
quominus informi judicio adversum se lato acquie-

sceret, quaeritur utum judicii revisionem ex usitato
prius more ab imperatore postulare debuerit, non
ex forensi consuetudine omnium primus ad majus
concilium appellare. Loquor ex eorum sententiâ
qui nullas ante Cyrillianam in Ecclesiâ auditas
fuisse appellationes contendunt. Verum adeo tenuis
est rei utriusque discrimen, ut cum alterum Cyrillo
concessum fuisse fateantur, quod alterum præ-
optarit, id criminis loco obijcere ridiculum videatur.
Hoc inter revisionem judicii et appellationem
proprie dictam interest ex D. Petro de Marca,
quod in revisione judicii iidem iterum iudices esse
non prohibeantur, contra in appellatione judicium
iis, a quibus est appellatio, eripatur. Ex eodem
præterea lib. vii *Concordiæ*, c. 2, n. 6, hoc in Ec-
clesiâ a temporibus Antiocheni concilii statutum
vigeat, ut qui a iudicibus appellarent, ante omnia
impetrarent rescriptum pro revisione iudicii sui ;
in eoque versatam ait n. 10 innovationem a Cy-
rillo introductam, quod suis iudicibus appellatio-
nem ex more forensi statim significarit, nec impe-
tratoris rescriptum postulari ac impetrarit, nisi post
significatam appellationem. Qua in re a Cyrillo vio-
lata sit Ecclesiæ dignitas, ignoro. Illud sane epi-
scopis non decorum, quod eorum iudicis non ste-
ter, novaque uti æquiora præcedentibus postulen-
tur. Sed sive appellatio interponatur, sive revisio
iudicii postuletur, idque ante vel post rescriptum
principis fiat, idem est ad deducendum ecclesiasticorum
iudiciorum. At Cyrillus legitimas causas habuit ut
non revisendum duntaxat iudicium suum, sed
[XLIV] etiam novum, a quo Acacius et sui iudices
excluderentur, postularet. Primo enim jure requi-
rere poterat se Acacius, ut inimicus, ut accusator,
et a se accusatus, iterum de se judicaret, postquam
in priori judicio, contra omnes Ecclesiæ leges in-
stituto, tam publica et perspicua dederat inimici-
tiarum adversum se argumenta. Secundo, non
emendationem tantum iudicii requirebat Cyrillus ;
sed se actorem adversus Acacium et accusatorem
professus, cum plurimis de sceleribus, de vi, de
ecclesiasticarum legum contemptu, de inflicta levis-
sima de causis gravissima depositionis et exsilii
pœna, ac fortassis de usurpata adversum se auctori-
tate postulabat. Id ex Cyrilli gestis in concilio Se-
leuciensi apparet. Athanasius enim de synodis, nu-
mero 12, perspicue tradit Acacium cum aliis accu-
satum fuisse eorumque principem, qui cum accu-
satorum suorum adversus se vociferantium crimi-
nationes tinerent, adjunctis sibi Arianis secessio-
nem fecerunt : atque Socrates lib. ii, cap. 40, Acaci-
um a Patribus concilii (instante et persequente
Cyrillo) in jus vocatum, ut causa ejus judicaretur.
Eademque pœne habentur apud Sozom. lib. iv,
c. 22.

44. Cyrillus sive appellationis beneficio, sive
perspicua iudicii quo dejectus fuerat iniquitate, quæ
legitima multis, hac et sequentibus statibus, sanc-
tis episcopis gradus sui retinendi causa visa est,

ac semper ut episcopus habuit, sive apud Sylvanum hospitem, sive in concilio Seleuciensi, in quo cum reliquis episcopis consedit, neque ut e consensu discederet ulla ratione potuit adduci: eodemque loco habitus est, nequidquam fremente et indignante Acacio, sive a Sylvano et conjunctis episcopis, sive a Patribus concilii Selenciensis. *Pulsus Hierosolymis Acaciana vi, Antiochiam perrexit, quom cum pastore orbati videret, verba sunt Theodoretus lib. II Hist., c. 26 (Leontio videlicet mortuo, necdum subrogato ei Eudoxio), pratergressus est, et Tarsum profectus cum admirando Sylvano vivit. Quod cum Acacius rescivisset, litteras scripsit ad Sylvanum, eique depositionem Cyrilli nuntiavit. At ille et Cyrillum reverit, et populum reformidans utpote qui Cyrilli concionibus admodum delectaretur, eum ab ecclesiastico ministerio haudquaquam prohibuit.* Communionem quoque ac forte consuetudinem tum fovit cum Basilio Ancyrano et Georgio Laodiceno, quae ipsi ab Arianis crimini data est, et in concilio Constantinopolitano anni 360, ab eis in causis ejus depositionis allegata; apud Sozomen. lib. IV, c. 25. Forte Cyrillus Georgium et Basilium concilio et opera adjuverat, in iis quae ambo adversus Eudoxium illo tempore moliti sunt, cum coactum Georgii hortatu Ancyranum concilium Sirmiensem formulam ann. 357, ab Eudoxio in concil. Antiocheno probatam damnavit, et ab auctoribus retractari procuravit. Vid. Sozom. lib. IV, c. 12 et 13. Erunt contra qui Cyrillum accusent, quod ad semi-Arianos confugerit, eorumque societate et communiōe sit usus. Nam tres modo memorati episcopi Sylvanus, Basilius, Georgius, hujus factionis verbo consubstantialis inimicæ principes erant. His est breviter respondendum.

45. [XLV] Primo quæ se reciperet, quem appelleret Cyrillus? Liberius adhuc exsul agebat, sibi ipsi succurrendi imposit; atque hoc ipso tempore urbis amore Athanasium et Nicænum concilium turpi lapsu deserebat. Alexandriæ incubabat lupus, Georgius, pulso per vim Athanasio sedis ejus scelestus inceptor. Antiochia episcopo destituta erat. Veri et sinceri fidei defensores vel in exiliis scripti agebant, vel in latebris occultabantur. Semi-Ariani quos dicunt, fervens tum adversus Arianos studium demonstrant. 2° Semi-Ariani extra Ecclesie communionem non erant. Nullo publico Ecclesie judicio, quod quidem executioni mandatum fuisset, damnati aut proscripti fuerant. In Oriente, ut vidimus, promiscua communio erat. Omnes fere hujus partis erant, demptis Arianiis numero paucis, ut apparet ex concilio Seleuciensi, in quo numero 105 fuerunt ex Hilar. lib. III cont. Constant., num. 12. Cum Occidentalibus ipsi communionem non recusabant. Ut enim omittam cætera communionis hujus, quæ semi-Arianorum ab Arianis divisionem præcesserunt argumenta, ex concilio Philippopolitano, Mediolanensi ann. 349, Sirmiensi ann. 351, Mediolanensi ann. 355, sumpta, et quæ

semi-Ariani sunt propria duntaxat recenseam: In concilio Ancyrano ann. 358, circa Pascha, Gallicanorum episcoporum qui Sirmiensem ann. 357 impietatem condemnarant, fidei imperturbate incoactusque fama incitati sunt ut eandem sub athenate proscriberent, et ab ipsis auctoribus eam in concilio Sirmiensi ann. 358 ejurari satagerent (*Hilar. De synod., n. 3*). In proxime citato Sirmiensi concilio quatuor Africanos episcopos sibi conjungere, ex Sozomeno lib. IV, c. 15, tumque fortassis ad Afros et Orientales omnes scripserunt, ut ejicerent a sancta Ecclesia ἁποδοστον, dicentes secum sentire et Afros et Orientales omnes: quod testatur Marius Victorinus lib. I, p. 262, eoque referri potest quod de Basilio Ancyrano conquerebantur Acaciani in concilio Constantinopolitano, ann. 360, eum nempe Valentem et Ursacium apud episcopos Africæ datis ad eos litteris insinulasse (*Sozom. lib. IV, c. 24*). In concilio Seleuciensi, cum sanctus Hilarius eo cum cæteris convenisset, questum ab eo, ait Sulpicius lib. II Hist. sacr., p. 255, quæ esset Gallorum fides: quia tum Arianis prova de iis vulgantibus, suspecti ab Orientalibus habebantur trionymum solitarii Dei unum secundum Sabellium credidisse. Sed, exposita fide sua juxta ea quæ Nicææ erant a Patribus conscripta, Orientalibus perhibuit testimonium. Ita absolutis omnium animis, intra conscientiam communionis, necnon etiam in societatem receptus concilioque ascitus est. Post Seleuciense concilium, hujus legati Constantinopolitani agentes, Ariminensis synodi legatis quos prava sentire nesciebant, impiam Aetii hæresim et occultas Arianorum ne illa damnaretur molitiones denuntiaverunt; eaque omnia Occidentalibus Ecclesiis nuntianda suggessere, apud Hilar. fragm. 10, n. 1. Post concilium Constantinopolitanum, ann. 360, datis Hilaro ad Gallicanos litteris, Arianorum triumphum et suscepta contra fidem consilia significaverunt, quibus concilium [XLVI] Parisiensis episcopi fraternis et honorificentissimis litteris responderunt. Hilar. fragm. 11, n. 1 et 4. Nec Occidentales penitus ab eorum communione abstinere: id non solum ex modo memoratis Hilarii in concilio Seleuciensi, et Parisiensis concilii exemplis constat, sed et ante Hilarius lib. De synodis, n. 77, quos semi-Arianos dicimus, vocat sanctos viros Orientales episcopos; n. 78, studiosos apostolicæ atque evangelicæ doctrinæ viros; n. 79, fratres charissimos; n. 80, 88, etc., sanctissimos viros, etc. Athanasius quoque De synod., n. 41, Acacianis refutatis sic ad semi-Arianos convertitur: Viros qui alia quidem omnia Nicææ scripta recipiunt, de solo autem consubstantialis vocabulo ambigunt, non ut inimicos spectari par est; neque enim velut Ariomanitas aut Patrum adversarios homines aggredimur; sed disputamus veluti fratres cum fratribus, qui eadem quæ nos sunt sententia, solo nomine in controversiam adducto. Addit infra talem esse Basilium Ancyranum in suis de fide scriptis; quibus, quoad externam saltem et oris

professionem, adjungendi conjuncti ipsi episcopi. Tertio itaque, tametsi de oculis hominum sententiis nullum iudicium institui possit, et ex consequentibus Eustathii Sebastei, Georgii Laodiceni, Eleusii Cyziceni, etc., gestis, qui in hæresim aut schisma lapsi sunt, ingens suspicio in eorum hoc tempore fidem aspergatur; tamen ex eorum exteriori professione, quæ nihil a Nicæna nisi verbo tenus dissidebat, recteque intellecta eodem redibat iudice Athanasio loco citato, et Hilario, *De synodis*, n. 72, 74, 77, 89, et ex eorum adversus Arianam impietatem studio, Cyrillus eos uti fratres et secum eadem sentientes spectare poterat, eorum communionem amplecti, et in rebus afflictis patrocinium querere. Nec ideo aut in fide, aut in communionem variavit, quod ipsi a Rufino objicitur: quos enim Athanasius et Hilarius ut fratres habebant, an ipse pro inimicis habuisset? Neque ideo consubstantialis aut fidem aut vocem rejecit, sicut neque Hilarius cum eis in concilio Seleuciensi residendo, neque Dianæus Cæsariensis in Cappadocia, vel Gregorius Nazianzenus sancti patres in generali Orientis communionem remanendo, tametsi ambo postea Ariminensi formulæ subscriperint; neque nulli alii in Oriente, ubi neminem bis temporibus consubstantialis propugnatores extitisse lucuberrimis prorsus res est.

46. Quarto denique, ii quibuscum communionem aut societatem hoc tempore retinebat Cyrillus, majorem omnibus Ildæ ardorem demonstrabant. Quinque maxime ab historicis memorantur, Basilii Ancyrae, Sylvanus Tarsensis, Elpidius Satalensis, Georgius Laodicenus, Eustathius Sebastes. De Basilio supra vidimus elogium Athanasii. Is omnium quæ Ancyrae et Sirmii adversus Anomæos gesta sunt actor et incitator acceptor fuit; similitudinem Filii cum Patre ad omnia prorsus eum extendisse fidem facit ejus subscriptio formulæ Sirmiensi ann. 359, apud Epiph. hæres. LXXIII, n. 22. Sylvanus Cyrilli hospes in concilio Seleuciensi confirmandæ formulæ Antiochenæ auctor fuit. Inde ad Imperatorem delegatus cum Basilio, [XLVII] Eleusio, Eustathio, in collatione cum Eudoxio et Acacio coram imperatore habita, princeps disputationis fuit; in qua Anomæos coegit ut multas Arianas blasphemias anathemate ferirent, et consubstantialem Patri Filium credendum esse probavit, siquidem Theodoro fides adhibeatur, lib. II *Histor.*, cap. 27. Nec minus in eo conflictu Eleusii et Eustathii eluxit constantia. Item Sylvanus cum Eustathio et Theophilo Castabalsensi, multorum aliorum, in quibus est Elpidius, nomine ann. 366 delegati ad Liberium pontificem, declarationem suæ fidei dederunt, in qua Nicænum symbolum amplectuntur, ac seque antea tenuisse profitentur, $\kappa\epsilon\kappa\alpha\rho\tau\eta\chi\epsilon\upsilon\alpha\ \chi\alpha\lambda\ \chi\rho\alpha\tau\epsilon\upsilon\varsigma$, apud Socrat. lib. IV, c. 12. Eustathius postea in hæresim lapsus: sed nihil ad

præsens tempus. Sylvanus demum, quem Theodoretus *admirandum* virum dicere non dubitat, sancti quoque Basilii elogiis honoratur epist. 82, pag. 151; epist. 79, p. 141; epist. 59, p. 78. Elpidius unus e concilio Seleuciensi legatus fuit, qui Occidentalium adversus Anomæos fidem implorare; et in eorum qui ad Liberium delegaverunt ann. 366 numero fuit, et a Basilio epist. 72, p. 118, laudatur. Vid. epist. 215 et 322. Superest Georgius Laodicenus, cujus initia et finem non damnare non possumus. At an. 358 fervens adversus Anomæos studium demonstrabat. Eudoxius enim, qui sine ejus et aliorum ad quos electio pertinebat consensu, Antiochenam Ecclesiam occupaverat, cum Arianam hæresim palam ac detecta fronte prædicaret (3), multos qui sibi adversabantur clericos ab Ecclesia eiecit: qui cum ad Georgium Laodicenum se recepissent, literas ille eis dedit ad Macedonium, Basilium et Cecropium Nicomediensem; quibus significat Eudoxium Actii discipulos ab ipsis infamia multatos, in clerum promovisse, Actium præ cæteris in deliciis habere; hortatur ut quam maximo numero possint in unum conveniant, et aliorum episcoporum subscriptiones postulent, uti Eudoxius Actium Ecclesia expellat, promotos in clerum ejus discipulos dejiciat, et desinat Anomæos dissimilitudinem prædicantes contraria docentibus antepone. His Georgii litteris factum, ut Basilium et alii in synodo Ancyrana et postea Sirmiensi, similitudinem substantiæ confirmarent, et impiam Sirmiensem ann. 359 formulam non damnarent solum, sed et ab Ursacio et Valente damnandam procurarent. His temporibus, quæ optima sane in vita hominis alioquin illaudati eluxerunt, Cyrillus consuetudinem cum eo habuit, quam abruptis sane, postquam se ille Acacii partibus reddidit, ante vel paulo post concilium Constantinopolitanum an. 360, ex Epiph. hæres. LXXII, n. 28.

CAPUT VIII.

De successoribus Cyrillo diversis temporibus ab Ariana factione ductis, ac potissimum de Eutychio.

47. Cyrillum tantisper Tarsi hospitantem relinquamus, ut Jerosolymam reversi in substitutos ipsi successores inquiramus. Cum Cyrillus sæpe depositus et Ecclesia pulsus sit [XLVIII] annis 358, 360, 367, quod ultimum exilium annorum duodecim fuit; diversi quoque ipsi diversis temporibus successores oppositi. In his recensendis non catis concors auctorum sententia. Hic eos omnes uno conspectu repræsentare juvat, ut liberius postea decurrat oratio. Eorum nomina et ordinem secundum diversos auctores sic habes:

Ex Hieronymo in Chronico, ad ann. 349.

Post Maximum, Cyrillus.

Eutychius.

Rursus Cyrillus.

Irenæus

Tertio Cyrillus.

Hilarius.

Quarto Cyrillus.

Ex Epiphatio hæres. LXVI, num. 20.

Cyrillus.

Herennius.

Cyrillus alter.

Hilarionus.

Et Socrate, lib. II Hist., cap. 45, et Sozom. lib. IV, cap. 30.

Cyrillus.

Herennius Sozom. Socr. Arrhenius.

Heractius.

Hilarius.

Cyrillus Hierosolyma reversus.

Et auctore antiquo catalogi patriarch. in cod. Coisl. B 120, pag. 124.

Cyrillus annos 15.

Heractius annos 6.

Helladius annos 12.

Cyrillus annos 35.

Nicephorus in Chronographia, p. 410.

Cyrillus.

Arsenius.

Heractius.

Hilarius.

Cyrillus ab exilio redux.

Ex Eutychio Alex. Annal. tom. I, p. 483 et 488.

Cyrillus.

Eraclius Arianus annos 3.

Arvis Manichæus annos 5.

Barius Arianus annos 4.

Cyrillus redux, annos 16. In totum 59.

Y Theodoreus, lib. V Hist., cap. 40, nullum substitutorum Cyrillo nominat in indice Hierosolymitanorum episcoporum. Theophanes solum ex illis Hilarionem refert.

48. Hæc conferendo iovenias, 1° Eutychium a solo Hieronymo inter Hierosolymitanæ sedis invasores numerari; 2° Helladinm pariter a solo auctore catalogi Coisliniæ, qui sæculo septimo medio vixit; nam Hierosolymitanorum pontificum postremum recenset Molestum, et Romanorum Honorium; 3° Heractium ab Hieronymo et Epiphatio æqualibus auctoribus prætermitti; 4° Epiphanium solum esse qui Cyrillum alterum a nostro numeret; 5° eundem esse, qui Hieronymo Irenæus, Epiphatio et Sozomeno Hereunius, Socrati Arrhenius, Nicephoro [XLIX] Arsenius dicitur; cujus proprium nomen Latinum fuisse videtur Herennius, ex quo Græci varia nomina fixerunt; 6° quem Hieronymus, Socrates, Sozomenus, Nicephorus Hilarium appellat, eum esse qui Epiphatio dicitur Hilarionus, eum forte quem Coislina, auctor Helladium vocat. Jam de singulis pauca dicamus. Irenæus vel Herennius post concilium Constantinopolitanum, ann. 360, in quo depositus et Hierosolymis pulsus est Cyrillus, ejus sedi videtur impositus; Socrates eum Herennium Cyrillo substitutum memorat,

A lib. II, c. 45, postquam gesta non solum anni 360, sed etiam anni 361 retulit. Cum vero Hieronymus Irenæum Cyrillo successisset, postquam iste sedem rursus ascendisset; non ante concilium Seleuciense, quo restitutus est sine dubio Cyrillus, et proxime secutum concilium Constantinopolitanum, anno 360, quo est secunda vice depositus et exsulavit, vacuum sedem invadere potuit Herennius. Sub Juliano Cyrillus Hierosolymam revertit, et Ecclesiam mortuo vel pulso Herennio administravit, ad annum usque 367, quo pulsus Ecclesia et urbe fuit. Tunque plures nominantur ab auctoribus præfatis Ecclesie invasores. Heractius, Helladius, Arvis, Cyrillus alter, Hilarionus; quorum Hilarionus, Epiphatio teste hæresi LXVI, n. 20, Ecclesie præerat et Arianorum communione infamis erat, ann. 376, quo adversum Manichæos scribebat Epiphanius. Hunc etiam Eutychius Arianum, anno Valentis septimo institutum, et post quatuor episcopatus annos mortuum ait. Heractium nec Hieronymus nec Epiphanius memorant, quoniam annis forte vel mensibus paucos sedit. Ex ordine quem et assignant auctores, eum sedisse colligimus ann. 367, post Cyrilli exsilium sub Valente. Idem est sine dubio quem Hieronymus a Maximo ante mortem successorem sibi substitutum, et a Cyrillo in presbyterorum ordinem redactum testatur. Eum Eutychius Arianum fuisse ait, et anno imperii Juliani primo ab Arianis constitutum, tres post annos mortuum esse. Helladium catalogi Coisliniæ medio sæculo septimo scripti, eundem cum Hilario censemus, cujus in ordine et loco ponitur; nec multum discrepant nomina, ut commutari non agra poterint. Qui Arvis ab Eutychio Alexandrino dicitur, facile a nobis ob levem non satis vetusti scriptoris auctoritatem potest omnino prætermitti. Hunc Eutychius primo Valentis anno constitutum, et Manichæum fuisse refert; et post quinque episcopatus annos mortuum. Eum Tillemontius eundem cum Herennio putat, qui ab Eutychio omititur. Sed repugnat locus ipsi post Heractium assignatus: quanquam accoratum ordinem in hujusmodi rebus non requirimus in Eutychio; superest Cyrillus alter a nostro diversus, quem, omisso Heractio, post Herennium ante Hilarionem ponit Epiphanius. Sunt qui existiment Cyrillum illum ab Epiphatio male statui quasi a nostro diversum; qui cum post Hereunium sub Juliano sedem recuperarit, ut Hieronymus idem facit, ab Epiphatio alium Cyrillum in locum ejus, quem exulem putabat, excogitatum fuisse. Mihi autem agra in animum induci potest Epiphanium in vicinia versantem in re tam aperta et inquisitu [L] facili falli potuisse. Non enim post Herennium modico temporis spatio, sed annos quinque totis Ecclesiam occupavit Cyrillus. Nec ignota fuit Epiphatio illa iterata Cyrilli episcopatus administratio, cujus nonnulla nobis eo tempore gesta retulit hæres. LXXIII, n. 37. Alterius a nostro Cyrilli, qui ei in sede successerit, memiit etiam Joannes Nicænus

in epist. ad Zachariam, etc., cujus fragmentum A exstat ad nobis editum, p. 370. Aut igitur Cyrillus ille dicendus est idem cum Heraclio, qui duo nomina habuerit; aut mendum in Epiphani textu agnoscendum, qui loco ἄλλος scripserit πάλιν; aut tandem Cyrillus alter a nostro diversus et ejus sedis invasor confitendus. Is forte Cyrillus est senior, quem Epiph. hæresi LXXIII, n. 57, ait ab Eutychio vel amicis Cæsariensis Ecclesiæ episcopum factum, pulso Pbilumeno, qui ei sedi a Cyrillo nostro impositus fuerat; qui cum a Gelasio Cyrilli sororio et Euzoio Cæsarea pulsus esset, Hierosolymam Cyrillo exsule vacuam dicendus erit occupasse. Proposita est mihi ab eruditissimo nostro D. Bern. de Montfaucon ea de re conjectura: Vocem Ἰακωβίτης in textu Epiphani non in nominandi casu, quasi B distinctu a cæteris Jerosolymorum episcopum constituat, positam esse; sed in gignendi casu, cum verbis Κύριλλος ἄλλος conjungendam, ut sit sensus: *Cyrillus alter Hilarionis filius nimirum vel amicus.* Nam Ἰακωβίτης, scilicet, difficile Græcam terminationem videri, cum apud Græcos nomen hoc per Ἰάκωβος vel Ἰακωβίτης efferi solet. Non improbabilis suspicio: quam si sequimur, eundem cum Hilarione Cyrillum illum alterum dicemus, ab Hilarione patre vel amico Hilarionem vel Hilarium dictum, eoque nomine magis apud auctores notum; quorum præter Epiphanium nullus Cyrillum alterum et Hilarium, uti duos Ecclesiæ Jerosolymitanæ invasores, distinguit. Hæc in antecessum dixisse juvat, quo expeditior deinde suat oratio. Nunc ad Euty- C chium redeamus.

49. Eutyechius ille, quem Hieronymus primo loco inter successores Cyrilli numerat, idem Valesio, Tillemontio, etc., videtur esse cum Eleutheropolitano ejus nominis episcopo. Id suadent diuturnæ ejus cum Cyrillo inimicitie, quarum fidem facit Epiphanius ipsi alioquin Eutychio charus. Neque porro Eleutheropoli Hierosolymam translatus atque hujus Ecclesiæ episcopus proprie constitutus videtur; nam Eleutheropolitanum semper episcopatum retinuit, et hoc ipso an. 358 Eleutheropoli agebat, cum Luciferum Calaritanum in hac urbe exsulem multis atrocitatibus vehementer afflixit, testibus Fausto et Marcellino in libello supplicii ad Theodosium pag. 89, adeo ut Lucifero clausis januis mysteria celebrante, in ipsum irruentes viri divina sacramenta verterint, fratres illuc convenientes impia cæde multarint, sacra vasa cum sacris codicibus Lucifero per vim eriperint. Forte tamen contigit quod ab concilio Constantinopolitano an. 360 narratur, Theophilum ab episcopis Pælestinae Eleutheropoleos ordinatum episcopum, et jurejurando astrictum, ne alterum præter eorum sententiam ambiret episcopatum, ab Sylvano Tarsensi Castabalarum episcopum ordinatum fuisse. Fieri enim [L] potuit ut, Eutychio Jerosolymam translato, Theophilus ab Acacio Eleutheropolitanæ sedi impositus sit; qui perspecta Cyrilli injusta

depositione, et futura Eutychie ad primam sedem reversione, hanc deseruerit pro Castabaliana. Si res non ita sit, Hierosolymitanæ Eutychie Ecclesiæ solam tanquam vicinior episcopus administrationem habuisse videtur; sive alium interim quæreret Acacius, quem Hierosolymitanum crearet episcopum; sive appellatione Cyrilli prohiberetur ne alium in ejus locum substitueret, donec causa in majore concilio quod appellaverat finiret. Nam, jure Romano, appellatio sententia suspendebatur (*Cod. Theod.* lib. II, tit. 50, legibus 41, 61, 66). Eutyechius Epiphani teste hæres. LXXIII, num. 25, a S. Maximo Hierosolymitano episcopo disertam rectæ doctrinæ professionem edoctus, propter suas adversus Cyrillum simulas, Acacii partibus in concilio Seleuciensi se adjunxit; catholicam fidem aliquanto tempore ἀκριβῶς retinens, sed propriæ dignitatis retinende gratia dissimulans. Hieronymus epist. ad. 61, nunc 58, eum testatur S. Epiphani reverentia tactum, sancto illi viro, qui tantum monasterii presbyter erat, libenter aures præbuisse. Sed susceptis semel cum Cyrillo inimicitiiis, Luciferum tractavit atrociter, cum Anonæi se adjunxit, atque in concilio Seleuciensi accusatus, tandi suæ Ecclesiæ communionem contentus esse jussus est, donec legitima satisfactione se ab impositis criminationibus purgaret; Cyrillumque ad extrema persequens, Philumenam a Cyrillo Cæsariensi sedi impositum pepulit, ejusque loco Cyrillum quemdam seniore et Ecclesiæ præfecit, ipse vel ejusdem factionis socii; et περὶ τὸν Εὐτύχιον. Epiph. hæres. LXXIII, num. 37. Sed ad Cyrillum revertamur.

CAPUT IX.

Cyrillus in concilio Seleuciensi sedet; Acacium in jus vocat, qui comparere detrectans deponitur, et Cyrillus Hierosolymitanæ Ecclesiæ restituitur.

50. Non diu majus illud concilium quod appellaverat expectavit Cyrillus; nam seu occasione impietatis Aetii, seu ob alias causas (cum tamen necessariæ nullæ subessent, ut disserit Athan. *De synod.*, num. 5 et 6), concilium generale ex toto Romano imperio Nicæam primo cogere voluerat imperator, quod deinde Nicomediam indixit. Quæ urbs cum subito terræ motu collapsa esset, iterum proposita est Nicæa; sed Anonæorum dolis et a. 360 factum est, ut unius concilii loco duo indicerentur; Arimini unum in quo Occidentales convenirent, alterum Seleuciæ in Isauria, quo Orientales cogerentur. Seleuciæ convenirent ex diversis Orientis partibus episcopi supra clix, tres in partes vel factiones divisi. Prima et numerosior semi-Arianorum erat centum supra quinque ex Hilar. lib. III cont. Const., num. 42, hujus antesignani ac duces Basilius Ancyranus, Eleusius Cyziceus, Georgius Laodicenus, Eustathius Sebastenus, Sophronius Pompeiopolitanus, Macedonius Constantinopolitanus, Sylvanus Tarseus, ac Cyrillus noster. Secunda [LII] erat præsulum XLII, apud Epiphanium hæres. LXXIII, num. 26, quorum tamen quadraginta duntaxat nomina recensentur. Sed prætermisi non-

nulli, quos vel ex ipso Epiphanio, vel ex aliis A cum Eustathio Sebasteno [LIII] in eorum qui accusatoribus una adfuisse constat. Hujus factionis principes, Georgius Alexandrinæ sedis inuasor, Eudoxius Antiochenus, Uranius Tyriensis, et Acacius qui etiam totius factionis incitator et actor, et moderator videtur fuisse, adjuuctis sibi Patrophilo Scythopolitano et Eutychio Eleutheropolitano, cum tribus vel quatuor aliis e Palæstina. Acacium in odium Cyrilli segregatam factionem conflavisse dicere videtur Epiphanius hæres. LXXIII, num. 25 et 27; additque Eutygium iis se partibus adjunxisse pro eo quo in Cyrillum flagrabat odio. Philostorgius quoque præcipuam causam, cur Acacius sese Basilio et coadjunctis episcopis opposuerit, hanc affert, quod illi Cyrillum haberent in honore lib. IV, cap. 12. Tertia tandem episcoporum divisio Ægyptiorum fuit, qui numero paucissimi erant, quindecim B ceteri; qui soli teste Hilario cont. Const., u. 12, homousion constantissime obtinerent. De prima vero factione in qua Cyrillus, sic ait: *Ex his qui homousion prædicabant, aliqui nonnulli pie verbis præferabant, quod et ex Deo esset, id est de substantia Dei, Filius, et semper fuisset.* Favorabilibus multo de omnibus primæ factionis episcopis loquitur Athan. De syn. n. 12, aienis omnia prorsus Nicænzæ fidei capita ab eis approbata, *excepta sola consubstantialis voce cujus obscuritatem prætexebant.* Neque id tamen de omnibus dictum velim; nullum enim in Oriente toto Nicænzæ fidei defensorem existisse incredibilem res est. Hilarium certe in societatem concilii et communionem recepere, tametsi fidei Nicænzæ se defensorem profiteretur. Credibile igitur est Cyrillum et alios consubstantialis professores, ne ab aliis separarentur, atque Acacianorum insidiis opportuniores forent, cum rem ipsam in tuto viderent, non magnopere de vocula laborasse. In tertia factione nihil nisi profanissimum audiebatur, eodem Hilario teste, *negabant quidquam substantiæ Dei simile esse posse, neque de Deo existere posse generationem, sed esse Christum creaturam; ita quod creatus est, id ei nativitas deputaretur; ex nihilo autem esse, et idcirco non esse Filium nec Deo simile.* Nec omnium hujus factionis fuisse censendum est blasphema illa decreta, sed Eudoxii tantum et similium; nam impiæ huic sententiæ repugnant omnia Acacii aut et post concilium gesta: non ea erat Eutychii Eleutheropolitani sententia, qui tamen retinendæ dignitatis gratia catholicam fidem, in qua enutritus erat, tacitus suppressit: non tandem Meletii postea Antiocheni episcopi, si tamen in concilio Seleuciensi erat, Acacianæque parti adjunctus, quod Epiphanius hæresi LXXIII, num. 25, dicere videtur. In ambabus vero primis factionibus erant accusati diversis criminibus episcopi et accusatores. In Acaciana factione multo plures accusati erant, in quos severe animadverterent oppositis partis episcopi. Acacius in primis a Cyrillo in jus vocabatur, sui in eum iudicii rationem redditurus, ex Socrate lib. II, cap. 40. Cyrillus etiam

cum Eustathio Sebasteno [LIII] in eorum qui accusabantur numero erat, cum uterque fuisset depositus (Sozom. lib. IV, cap. 22).

51. Concilium quinque actionibus intra quinque dies absolutum est, cujus historia a Socrate ex actis per Sabinum collectis compendio descripta est non indiligenter lib. II *Hist.*, cap. 59 et 40: qua antem ad Cyrilli res pertinent hic representabimus. Prima sessione, quæ die 27 Septembris celebrata est, convenerunt omnium factionum episcopi; de industria tamen absuere nonnulli, quos Socrates sit accusationum sibi impudentium formidine varias cur absentes prætexerat rationes. Notantur inter eos Macedonius, Patrophilus; Cyrillum vero representant historici, non ut subterfugientem iudicium, sed ultro provocantem et lacescentem adversarios: ejus itaque presentia optimæ conscientiæ index. Qui aderant episcopi, negarunt quidquam in quæstionem vocari debere, priusquam ii qui aberant convenissent; quod cum minime necessarium esso Leonas quæstor ad moderandum concilium ab imperatore missus, et in Anomæos propensior pronuntiasset, nata est inter Patres altercatio; cum alii prius de vita et moribus eorum, qui accusabantur, inquirendum esse dicerent, quam de fide disceptaretur; alii ante omnia fidei quæstionem ageodam contendere. Qui a priori sententia stabant erant potissimum Acaciani, quos ait Athan. De synod. num. 12, prætextu quæstionis de fide habendæ capto, quam ab accusatoribus suis concepissent formidinem non obscuri iudicii aperuerunt. Σχηματισμένοι ἔθηεν περὶ πίστης ζητεῖν, οὐκ ἐλθόντων τῶν κατηγορῶν δειλοτέρως. Alii quoque Sozomenus lib. IV, cap. 22, Acacium disputationes de fide data opera protraxisse, ut dissensione partium, accusationum examen rejiceretur longius ac penitus tolleretur. Cyrillus sane ab eorum sententia stabat, qui causas accusatorum episcoporum primo agi volebant: cum ad concilium ea sola causa venisset, ut suam cum Acacio causam disceptaret. Vicit tamen ea sententia, ut fidei causa ante peculiarium causarum examen ageretur. Hinc graves altercatines, quas de industria protraherant Acacius ejusque socii, dissolvendi concilii et accusationum examen tollendi occasionem captantes. Acacius enim novam Ædem scribi, et abrogari Nicænum symbolum volebat; et in primis nomen *substantiæ* e medio tolli, uti in Sirmiensi ejusdem anni confessione coram Constantio a principibus semi-Arianorum subscripta factum erat. Alii contra similitudinem substantiæ acriter tuebantur, omnia Nicæni concilii, præter unam consubstantialis vocem, cujus obscuritatem criminabantur, approbantes. Pro homousio soli Ægyptiæ Hilario *constantissime* pugnant; quibus ipse Hilarius adjungendus. Silebant interim qui ex parte Orientalium consubstantialia admittebant, cum generale tam semi-Arianorum quam Acacianorum in eam vocem conspirationem viderent, et alioqui de verbis digladiandum non

putarent, cum de re ipsa in majori concilio parte conveniret. Hanc Cyrilli et aliorum forte nonnullorum in concilio sententiam fuisse puto (4). Cum ad vesperam usque [LIV] magna contentiose altercati essent, clamavit Sylvanus nullam novam fidei formulam scribendam, sed in Antiochena acquiescendum esse. Quam ad vocem Acaciani secesserunt; reliqui vero supradictam formulam sibi prælegi fecerunt, ac perfecta discesserunt. Eam forte proposuerat Sylvanus, uti ad conciliandos omnium animos idoneam; hanc enim olim subscriptione sua firmaverat Acacius.

52. Postridie, Septembris 28 die, semi-Ariani soli, presentibus tamen nonnullis adversæ partis episcoporum lectoribus et diaconis a suis præsentibus missis, in ecclesiam Seleuciensem convenere foribus oclusis; tumque supradictam Antiocheni concilii in Encæniis formulam suis subscriptionibus approbaverunt; una cum his lectoribus et diaconis absentium episcoporum, qui per illos suum definitivis rebus consensum accommodaturos contestati erant. Hæc ex semi-Arianorum parte. Num adfuerint Hilarius et Ægyptii, et una cum cæteris Antiochenæ formulæ subscripserint, non satis exprimitur historici. Nullus eos abfuisse dicit; et ex Hilario num. 44 patet eum quartæ omnino sessioni interfuisse; cur absesset a secundâ et tertiâ, nulla ratio erat. At Acaciani seorsum convenientes, libellum seu contestationem composuere, quem Leonæ quæstori et Lauricio provinciæ præfecto obtulerunt. In eo primum querebantur quod in synodo et suis nonnulli contumelios appetiti, alii loqui prohibiti, alii invitati et consensu exclusi fuissent; tum quod contra canonem ecclesiasticum recepti in consensum ab adversariis suis quidam ex diversis provinciis episcopi qui abdicati fuerant (in his primo ac præcipue Cyrillum notabat Acacius), et inde factum sit ut tumultu synodus plena undique fuisset. Fidem deinde suam profitentes, negant se fidem Antiochiæ in Encæniis expositam et his temporibus quibus edita fuerat opportunam defugere: sed quoniam voces ὁμοούσιον et ὁμοούσιον cum præteritis temporibus Ecclesiam conturbaverint, tum etiam nunc conturbent, ac modo a quibusdam τὸ ἀνόμοιον, id est, dissimilitudo substantiæ innovari dicatur: idcirco se ambo priora ut a Scripturis aliena rejicere, et postreum anathemate damnare profitentur. Similem deinde cum Patre Filium probant, et symbolum suum subjungunt, in quo nihil de similitudine Patris et Filii. Habetur hoc instrumentum ex integro descriptum apud Socrat. lib. II, cap. 40, et Epiph. hæc. LXXIII, num. 25, apud quem num. 26 subjunguntur quadraginta episcoporum nomina; desuntque ad supplementum numerum præsentium XIIII, in fine notatum, nomina tria, Patrophili, Theoduli Chæretaporum episcopi, et Asterii, quos Socrates loco

A citato, et Athan. *De syn.* II, cum Acacianis conjunctos memorant.

53. Tertio die qui 29 Septembris erat, Leonas operam dedit ut omnes convenirent: et ad sacrum tum primum Mæcedonius Constantinopolitanus et Basilus Ancyranus (5). Qui cum ambo in unam eandemque oppositorum Acacio episcoporum partem se adjunxissent, Acaciani negant se accessuros, nisi consensu ejicerentur, qui vel ante abdicati fuissent, vel in præsentia accusati (6). Cyrillum maxime [LV] his verbis petebat, quem postea in exemplum coram imperatore adducens, concilium integrum criminabatur, quod eo in communionem recepto de aliis sententiam dicere aggressum esset (7). Contentione hæc super re habita, concessum est Acacianis postulatum, suspicantibus oppositæ partis episcopis, hanc Acacium dissolvendi concilii causam arripere, Acacianæ hæresis damnationem simul et accusationum adversum se intentatarum judicium maligne subterfugere. Egressi sunt itaque e concilio II, qui vel depositi fuerant, vel accusabantur. Ex eis excipientium est Cyrillus noster, de quo hæc Theodoretus lib. II, cap. 26: *Cum Seleuciensem convenissent, Cyrillus cum Basilio, Eustathio, Sylvano ac reliquis consedit. Acacius vero et ipse quidem accessit ad episcopos illic congregatos, qui erant numero centum quinquaginta. Sed se cum illis consilium initurum negavit, nisi Cyrillus e concilio submoveretur; quippe qui episcopatu exutus fuisset. Ac nonnulli quidem eorum qui pacis studiosi erant, Cyrillum rogabant ut e concilio discederet, post doctrinam fidei discussionem ejus causam examinatos se esse pollicentes. Sed cum Cyrillus non obtemperaret, Acocius relicti illis abscessit.* Quod si discessit, paulo post rediit, nam in hæc et sequenti die multa in frequenti concilio acerrime disputavit. Vereor ne Theodoretus qui acta plurimum dicrum compendio refert, aut potius in unum confundit et miscet, discessum Acacii qui vel prima vel quinta die contigit, in huic locum per errorem retulerit. Cyrillum verisimile est, ne e consensu egrediretur, hanc causam allegasse, quod æquo jure inter se et Acacium agi oporteret; se ab Acacio depositum quidem fuisse; at sive a se sive ab aliis Acacium accusari: quamobrem vel concilio abstinereut ambo vel interessent simul, Iniquitatem præterea Acacianæ judicii, quod manifeste nullum et irritum esset, prætereundum poterat, et appellationem suam, cujus auxilio et beneficio tandiu deberet frui, donec ejus causa legitime discuteretur. His rationibus dubio procul concessit Acacius. Quibus compositis Leonas libellum sibi ab Acacianis oblatum concilio prælegit: qua de re ingens excitata controversia est, Sophronio exclamante, si nova in dies singulos fidei expositio edatur, fieri non posse ut veritatis conservetur integritas. Ubi autem multa tum de hac

(4) Socr., lib. II, cap. 39.

(5) Ibid., cap. 40.

(6) Theodoret., lib. II, 27

(7) Socr., lib. II, cap. 40.

re, tum de iis qui in crimen vocabantur episcopis A
ultra citroque agitata essent. concilium dimissum
est.

54. Quarta die cum omnes iterum convenissent,
de fide tota exstitit controversia, nihilo feliciorē
quam pridie exitu. Primum, cum Acacius, in præ-
cedentis diei disputationem pergens diceret, semel
mutata Nicæni concilii fide nihil ob stare quominus
nova post tam multas fidei formula constituitur :
respondit Eusebius non convenisse concilium ut
addiceret quæ non addidicisset, neque ut fidem
acciperet quam non habuisset, sed fidem Patrum
illud sequi, e qua ad mortem usque non discederet.
Antiocheni in Eucæniis concilii formulam intelligebat :
quo sane Acacii argumentum parum [LVI] feliciter
retundebatur. Altera exorta est contentio circa
Acacianorum formulam pridie prælectam. Cum
quereretur quo sensu Filium Patri similem
assereret, respondit Acacius non secudum substā-
tiam sed secudum voluntatem duntaxat. Cujus
responsionis impiissimum sensum, ex cujusdam
ejus factionis episcopi sententiā sibi præcedentibus
diebus aperta, refert Hilarius *cont. Const.*, num.
14. Opposita Acacio ab adversariis propria sententiā
est, qui sive in litteris ad Macedonium, sive in
libro a se conscripto, Filium fassus erat, cum aliis
rebus omnibus, tum etiam substantiā similem.
Quibus ridicule respondit Acacius, neminem un-
quam ex his quæ scripsisset judicatum (8). Cum
vero semi-Arianis objecissent, ut apparet, Acaciani,
Sirmiensem ejusdem anni formulam a Basilio et
Marco Arethusio conscriptam, qua substantiæ no-
men ab iis paulo ante sublātum erat, respondit
Eusebius : quidquid Basilius vel Marcus seorsim
egissent, ac quidquid privatim sibi mutuo objice-
rent Acacius et adversæ partis homines, et recte-
ne an secus haberent editæ ab utrisque formulæ,
nihil id concilii interesse; sed in fidei confessione
Antiochena omnino acquiescendum esse. Cui senti-
entiæ cum sui omnes, et οὐν ἀντὶ πάντων, applau-
dissent, nec certi quidquam inter oppositarum
factionum episcopos statui potuisset, surgens Leonas
concilium dimisit.

55. Pustridie, nimirum prima Octobris die, ro-
gatus quæstor ut ad concilium ex more accederet,
negavit se adfuturum : missum enim se esse ab
imperatore ut concilio concordii interesset. *Quando
autem nonnulli dissentiant*, inquit, *adesse non pos-
sum. Abite igitur, et in ecclesia nugæ agite.* Ille
ille favens Acacianis, quos in ejus ædibus offende-
runt qui ad eum invitandum deputati fuerant. Ejus
voces avidè arreptæ ab Acacianis, ut quod ipsi
optabant a concilio discederent (9). At partis adversæ
presules in ecclesiam de more convenerunt; ac
nonnihil temporis interfluxit cum alii Acacianos ci-
tarent ad judicandam tum Cyrilli Hierosolymitani

causam, tum reorum aliorum qui ad partes Acacii
confugissent; alii modo postularent ut certi epi-
scopi in ædibus Leonæ convenirent; modo sibi ab
imperatore in mandatis datum dicerent, ut de aliis
judicare (10). Acaciani vero neque eandem fidem
cum aliis confiteri, neque objectis sibi criminibus
respondere, nec ad examinandum Cyrilli negotium
accedere sustinebant, quem ipsi deposuissent. Cum
itaque sæpius accessit non comparere, tandem
concilium sententiā dixit, qua primum omnium
Acacium cum Georgio Alexandrino, Eudoxio Au-
tiocheno, Patrophilo Scythopolitano aliisque non-
nullis deponunt; alios vero, in quibus Eutycheus,
tandiu propriæ Ecclesiæ communionē contentos
esse jubent, donec legitima satisfactione ab illatis
esse criminibus purgaverint. Cyrillum restitutum
esse a concilio, quamvis historici sileant, dubitari
non potest. Eum Hieronymus in *Chronico* redditum
suz Ecclesiæ refert, antequam Heronius eo iterum
pulsō ejus sedi imponeretur. Herculii vero intru-
sionem non possumus nisi [LVII] post concilium
Constantinopolitanum anni sequentis collocare. Igitur
ante illud concilium Hierosolymam reverterat
Cyrillus, auctoritate Seleuciensis concilii dubio
procul fretus. Etiamsi nullum ejus concilii in fa-
vorem Cyrilli decretum propriè exstitisset, ipsa
tamen Acacii depositio, quæ ad Cyrilli accusationes
præcipue concessa videtur, pro Cyrillianæ causæ
absolutione et ejusdem redintegratione haberi po-
terat. Sed certum est Cyrillum Acacii judicio inter-
pisse, et una cum cæteris in ipsum sententiā
inisse; nam querebatur ad imperatorem Acacius,
quod eo assessore et consiliario Seleucienses judicare
et de aliis sententiā ferre aggressi fuissent, apud
Theodor. lib. II *Hist.*, cap. 27. Ex quibus conjec-
turam ducimus concilium Cyrilli causam primum
examinasse, eumque innocentem comprobatum ad
consensum admisisse, et consiliorum munium ac
judiciorum, quæ in Acacium aliove lata sunt, par-
ticipem fecisse.

CAPUT X.

*Acacius imperatoris animam adversus Cyrillum ac-
cendit, qui a concilio Constantinopolitano an. 360
iterum deponitur, et in exilium mittitur.*

56. Seleuciense concilium decem ad imperato-
rem episcopos ipsius jussu delegavit, qui de rebus
a se gestis referrent, quibus nonnulli alii se ad-
junxisse videntur; cæteri domum rediere, et Cy-
rillus Hierosolyma reverens suæ iterum Ecclesiæ
gubernacula cepisset (11). Acacianæ vero factionis
principes Seleuciæ depositi, ad aulam ipsi quoque
profecti sunt Constantinopolim; ac Seleuciensibus
legatis citius appulsi, primum quidem eos qui in
palatio plurimum poterant partim secum in dogma-
tibus sua sponte consentientes, partim orationis
lenocinio in suam sententiā adductos, partim mu-

(8) Soz., lib. IV, cap. 22.

(9) *Ibid.*

(10) Soc., lib. II, cap. 40.

(11) Soz., lib. IV, cap. 23.

neribus ex opibus Ecclesiæ redemptos sibi devinxere, A ut hoc pacto imperatoris auribus sese facilius in-
sinarent (12). Tum Acacius Seleucienses probris
omnibus coram imperatore oneravit, improborum
hominum cœtum appellans, ad perniciem et exitium
Ecclesiarum collectum. Sed nulla re magis
ejus animum adversum illos commovit, quam cum
di eret eos consiliorum ac judiciorum participem
habuisse Cyrillum Hierosolymitanum, qui vestem
aureis filis contextam, a Constantino patre ad usum
baptismi datam vendidisset mimo, qui ea inter sal-
tandum amictus corruisset, et spiritum exhalasset,
indignum eos tali consiliorum participi et consorte
usos. Mitto quæ interim contingere, priorum concilii
Ariminensis legatorum prævaricationem die Octobris
decima, dum apud Nicen urbem Thraciæ omnia B
Arimini fortiter gesta in irritum deducunt, et novam
formulam ad eliminandam substantiæ vocem scri-
bunt, quæ Ariminum missa ab omnibus pene
episcopis deplorabili casu subscripta est: disputa-
tionem geminam coram imperatore; primam Se-
leuciensium legatorum, postquam in urbem regiam
advenere cum Acacio et Eudoxio, in qua impius
Aetii voces eum damnare coegerunt et consubstan-
tialis etiam vocabulum fortiter, Theodoretō teste
lib. II, cap. 27, propugnare: [LVIII—LIX] alte-
ram Basilii Ancyraui cum Aetio, in qua victus iste
ex Soz. lib. IV, cap. 25, et in exsilium missus est:
ex Theodoretō loco citato; posteriorum concilii Ari-
minensis legatorum conjunctionem cum Acacianis
initam, nequidquam se interponentibus Seleucien-
sibus legatis qui eos ad defendendam fidem horta-
bantur: denique Seleuciensium ipsorum, dolis ad-
versariorum et ninis imperatoris succumbentium,
coactam Ariminensis formulæ subscriptionem, extre-
mo anni 359 die: hæc, inquam, omnia ut ad
Cyrilli historiam extranea prætermitto indicasse
contentus, quoniam concilio Constantinopolitano de
quo jam agendum, occasionem dedere.

57. Acacio enim parum erat, quod prostratis in
Occidente Catholicis omnibus, ex adversantibus
albi Orientis episcopis decem solummodo Seleu-
cienses legatos subegisset; nisi eadem a cæteris
exprimeret, et suas contra adversæ partis principes
injurias ulcisceretur. Concilium itaque an. 360 ini-
tin celebrant, accessitis ex Bithynia episcopis, qui-
bus etiam alii accesserunt. Episcoporum numerus
non satis constat, cum alii quinquaginta, alii sep-
tuingenta duos, alii ad quingentos numerent. Ad-
erant omnes Arianorum principes; totiusque con-
cilii dux et interpres Acacius, qui teste Philostor-
gio lib. IV, cap. 12. Acta synodi, quæ non pauca
fuere, unns digessit ac disposuit; isque, ut citatus
Philostorgius observat, quamvis ab Eudoxio di-
versa sentiret, eadem sentire simulabat in odium
Cyrilli a Basilio Ancyrano et adversa parte susten-
tati. In hoc concilio Ariminensem formulam reje-
ctis omnibus aliis probant (Soz., lib. IV, cap. 24),
et toto orbe cum imperatoris mandato sub pœna
exsilii subscribendam mittunt (Soz., lib. IV, cap. 26).
Hujus subscriptionem exegerunt, tum ab semi-
Arianis, quos ad sententiam suam inducere pro-
missa quam non præstiterunt dissimilitudinis dam-
natione (Soz., lib. VI, cap. 7), tum etiam ab his
qui dissimilitudinem substantiæ prædicant, ex
Philostorg. lib. IV, cap. 12. Tum etiam Actium dia-
conatu abdicant et Ecclesia excludunt, et in epi-
scopos quosdam qui ejus damnationi subscribere
noluerant, sententiam excommunicationis decer-
nunt, nisi intra sex menses definitioni concilii as-
sentiantur (Theodor., lib. II, cap. 28). Inde ad ul-
ciscendum Seleuciense concilium accedentes, omnes
pene semi-Arianæ factionis principes, cum præ-
sentes, tum absentes, variis ex causis deponunt
Basilium, Eleusium, Sylvanum, etc., et Cyrillum no-
strum, cui hæc duo tantum imputarunt ex Sozom.
lib. IV, cap. 25, quod communicasset cum Elpidio
et Eustathio, qui decreta concilii Melitenensis, cui
Cyrillus ipse interfuerat, abrogare studuerant; et
quod post suam depositionem in Palestina factam,
communione iniisset cum Georgio Laodiceo et
Basilio Ancyrano. Quam insulsæ et injustæ essent
hæc accusationes supra diximus; de prima cap. 6,
num. 59; de secunda cap. 7, n. 44. Ac manifesta
erat hujus judicii, quo absens et inauditus dam-
natus fuerat Cyrillus, iniquitas. Nec cæterorum
æquior condemnatio. Nam, ut ait Naz. orat. 24, pag.
387, in eorum vitam nulla servata lege inquisitum
est, mercede redempti [LX] calumniosiores, et ab
eis testimonia pretio compacto vendita. Quos vero
deposuerunt, eos etiam ab imperatore exsilio mul-
tari curarunt, ex Philostorg. lib. V, cap. 1, eosque
Parisiense concilium in sua ad Orientales epistola
(Hilar., fragm. XI, num. 4) indignissime exsulare
queritur. Quoniam autem Cyrillus relegatus sit,
nulli historici prodiderunt.

58. Depositii præsulæ sententiæ adversum so-
latæ non concessere, synodum eam appellantes syn-
odum prævaricatorum, quos nec pro episcopis
haberi volebant, utpote prævæ hæresis assertores.
Litteras, ex Basil. ep. 73, adversus Eudoxium et
totam ipsius factionem dederunt ad omnes Eccle-
sias, ut eorum communionem fugerent tanquam
animarum pestem: contestantes se idecirco judicio,
quo ab eis damnati fuerant stare non posse, quod
ab hæreticis decretum esset, ab hominibus, quos
ut idem refert epist. 182, pag. 457, negabant Spi-
ritus sancti participes esse, ac per gratiam Dei Ec-
clesias gubernare, quippe qui humanæ potentiæ
favore et inanis gloriæ desiderio gubernationes ra-
puerant. Talesne litteras suo nomine dederit Cy-
rillus incertum: sed id omnibus exactoratis in
commune tribuit Basilius. Qui vero Constantinopoli
versabantur, per S. Hilarium litteras ad nostros

(12) Theodoret., lib. II, cap. 27.

episcopos transierant, quibus eis impia Aetii dogmata denuntiantes, suamque condemnationem significantes, rogabant ne pro episcopis agnoscerent eos, qui in sua loca fuerant substituti (Hil., fragm. xi, num. 4). Eis benevolentissime responderunt Gallicani episcopi in Parisiensi concilio an. 360 congregati, per epistolam, quæ fragmentum est S. Hilarii II, communionem cum ipsis amplius stringentes, contestantesque pro apostatis se habituros, qui in loca fratrum indignissime exsulantium substituti essent, ibid. n. 4. Hæc epistola proprie data est ad eos qui Constantinopoli per Hilarium Gallicanos convenerunt. Verum cum inscripta sit, *dilectissimis et beatissimis consacerdotibus episcopis Orientalibus omnibus per diversas provincias in Christo manentibus*, ad unumquemque Seleuciensium præsulum in concilio Constantinopolitano depositorum pertinere dicenda est; atque omnino sane, qui in eadem causa erant nomine data erat epistola, cui Gallicani respondent. Philostorgius notat lib. v, cap. 1, *dejectos præsules cum in exilium ducerentur, subscriptiones suas, quibus Ariminensis concilii fidem confirmaverant, revocasse: atque hos quidem consubstantialem, illos vero similis substantiæ Filium iterum prædicasse*. Sed nullam Cyrillus subscriptionem retractandam habuit: idque ex depositione sua lucrum fecisse videtur, ut a communi et generali omnium pene Romani imperii episcoporum in subscribenda Ariminensi formula peccato immunis fuerit. Nam cum ceteri in eadem causa constituti, subscriptiones illas damnarent, ad quas Constantinopoli et dolis et vi compulsus erat; quomodo Cyrillus ultro ac sponte ei decreto subscripsisset, quod et concilio, in quo fuerat damnatus injuste, quodescibat? in locum depositorum episcoporum, divina providentia multi dejectis etiam meliores [LXI] substituti. Horum plurimam partem constituit Acacius; a quo in Cyrilli locum subrogatum Herennium fuisse dubitare vix licet.

CAPUT XI.

Cyrillus sub Juliano Hierosolymam redit. Irritos fore Judæorum in templo instaurantio conatus prædicit.

59. Ecclesia trahere ruinam in Oriente videbatur, triumphantibus Arianis, et nova in dies ad fidei catholicæ subversionem molientibus, pulsus ac de sede dejectis quotquot eorum audaciæ resistebant episcopis, innumeris partim vi, partim fraude, Nicænzæ fidei condemnationi subservientibus, cum longos ejus labores miseratus Deus Constantium nascit, 5 Novemb. die an. 361, et Juliani successoris prava adversus Ecclesiam voluntate, ad instaurandam omnibus in locis orthodoxam fidem, vultus est. Ille enim statim atque ad imperium evectus est, Ecclesiam intestinis dissidiis distrabere ac dissipare cogitans, omnibus quotquot religionis causa sub Constantio exsulant, sive Catholicis, sive Arianis aut aliqui hæreticis, liberam ad suas

A Ecclesias revertendi facultatem concessit an. 361 (Sozom., lib. v, cap. 5): quo factum ut Catholicæ sedes amissas recuperantes, pristinam in eis revocarint fidem. Cyrillus quoque una cum cæteris rediit, ut tradunt Menzæ, et firmat historia: ibique toto Juliano et Joviani tempore, ac Valentinis, pacifice degit usque ad an. 367. Quid de Herennio actum, mortuus hoc tempore an pulsus fuerit, ignoratur. Cyrillum statim a reddita exsultibus libertate Hierosolymam repetisse probabile est: quod si ita est, dicendum cum non multo post Antiochiam ivisse; unde sub extremum anni 362 tempus Hierosolymam reverterit; tum enim fidei ejus credidit ad Hierosolyma abducendum tradidit Meletius juvenem quemdam Daphnitici flaminis filium, sui patris atque imperatoris iram fugientem. Is ad fidem Christianam diaconissæ cujusdam opera conversus, cum sese ad eam recepisset atque a Meletio occultatus in superiori cubiculo fuisset, a patre detectus est et abductus domum: ac verberibus cæsus, candentibusque veruculis pedes, manus ac dorsum inustus, in cubiculo, claustris exterioris additis, inclusus gemebat; donec, absente patre, qui Daphnem redierat, omnia patris idola contrivit; et iram patris metuens Christum Dominum enixe rogavit, ut sibi laboranti opem ferret, contritisque claustris ipsi fores aperiret. Continuo cecidere repagula, apertisque januis ad diaconissam occurrit; quæ illum muliebri habitu in blasterna collocatum ad Meletium rursus deduxit. Quem Meletius Cyrillo tradidit, quicum in Palestinam ipsa nocte profectus est. Post mortem Juliani, patrem adolescentis ad veram religionem traduxit. Hæc Theodoretus refert lib. iii, cap. 14, sibi juveni ab ipso flaminia filio jam senè narrata. Cyrillus juvenem, qui nondum baptizatus erat, eruditum sine dubio sacro fonte lustravit. Hæc contingere dum Julianus Antiochiæ moraretur. Nam quo die juvenis primum se ad [LXII] diaconissam recepit, Daphnitico epulo præsentem imperatore cum patre et fratre interfuerat; cumque æditus esset templi, cibos ex more lustralibus aquis asperserat. Julianus porro Antiochiam venit mense Julio; et cum Daphniticum templum de cælo tactum an. 362, Octobris 22 die incensum sit, ante id tempus eam historiam contigisse necesse est. Ex ea discimus Cyrillum et communionem et amicitiam cum S. Meletio conjunctum fuisse: quod quidem Paulinianis partibus doluit; indeque Hieronymi et Rufini adversus ipsum maledicta. Juliani gratia usi quoque et præsulibus concilii Seleuciensium multi a concilio Constantinopolitano dejecti et relegati; conventusque in aliquot urbibus celebrarunt, in quibus damnatus Acacianus et Ariminensi formula, in Antiochena acquiescebant: mediamque se viam tenere gloriabantur, inter Aetianos dissimilitudinis professores; et Occidentales sub consubstantialitatis prætextu divinarum hypostaseon proprietatem confundentes (Sozom., lib. v, cap. 14). Hinc nati Mædoniani,

magna pars Spiritus sancti divinitati contumeliosi. Sed nulla Cyrilli in iis rebus consiliorum societas et conjunctio apparet.

60. Julianus omnes hostes Ecclesie ad eam evertendam armans, etiam Judæos incitavit; non permittens solum, sed et hortatu, præcepto, subministratque impensis, animos addens, ut Salomonæum in Jerosolymis templum, a Tito incensum et dirutum, diligentissime instaurarent. Continuo ex omnibus locis advolare Judæi, et operi perficiendo alacriter incumbere. Ipsæ etiam mulieres non solum monilia et ornamenta ad operis impensas conferre; sed et pretiosarum vestium ac naturalis molitudinis obliæ, opus manu contrectare atque humum fodere. Restabant adhuc veteris ædificii grandia rudera, non fundamentorum solum, et exterioris ambitus templi, sed etiam interioris ædis qua constabat templum proprie dictum, ubi cherubim erant, ex Cyrillo cat. xv, n. 15, atque inde quotidie cives Eliæ lapides ad privata ac publica ædificia sumere consueverant, ex Euseb. *Demonstr. evang.* lib. viii, pag. 406. Ac primum quidem Judæi vetera ædificia eruere et amoliri, sperantes se nova omnia constructuros; tum novis substructionibus fundamenta effodere, ac cæmenta præparare. Sed cum fodere inciperent, et aggerem exportare, tametsi multa hominum millia huic operi interdiu incumbent, noctu agger in fossam reportabatur. Infinitos quoque calcis et gypsi modis, quos in unum congegserant, repente oborti turbines et procellæ undequaque dissipaverunt. Hæc Theodoret. lib. iii *Hist.*, cap. 17. Permissum tamen eis a Deo est ut et vetera diruerent, et ad novum opus impendendum fundamenta denudarent. Interca Judæi insultare nostris, Rufini verba sunt lib. i *Hist.*, cap. 57, ac velut reparatis sibi regni temporibus comminari acriter, ac savitiam ostentare, prorsus immani timore ac superbia agere. Dum autem Theodoretus ait lib. iii *Hist.*, cap. 17, eos veteris ædificii reliquias diruisse, id de omnibus solo prominentibus ædificiis ac veterum etiam fundamentorum parte maxima intelligendum; [LXIII] nam post hæc ætatem inspecta adhuc Salomonæi templi quædam saltem fundamenta auctores gravissimi testantur. S. Ephræm. hom. de margarita gr., pag. 398, Ἐως τῶν νῦν οἱ θεμέλιοι ἔστανται. Ad hæc usque diem fundamenta subsistunt. Chrysostomus homil. tom. I, 36 vet. edit., pag. 456, novæ tom. I *Adv. Jud.* v, num. 11, p. 646, historiam refert de qua agimus, atque, cum Judæi fundamenta nudare cœpissent, multumque aggeris exhausissent, jamjamque structuram essent aggressuri, multos, igne e fundamentis exsilitent, combustos fuisse cum lapidibus etiam loci illius. Unde colligimus eos non omnia eruisse fundamenta, sed quædam saltem addito lateribus cæmento firmare voluisse. Idem hom. 75 in *Math.*, pag. 794,

A ad hæc verba: *Non manebit lapis super lapidem**, sibi objicit: *Quomodo igitur mansit?* tum respondet: *Et quid hoc ad rem? neque enim propterea οὕτω cecidit et irrita facta est sententia Domini. Aut enim his verbis integrum et omnimodam solitudinem designabat: aut de loco illo in quo erat loquebatur; hujus enim quædam partes ad fundamenta usque sunt exterminatæ μέχρι τῶν θεμελίων ἔρρασιμένα. Illud quoque præterea dicere possumus, ex iis quæ jam contingere pertinaciores quoque persuaderi oportere, ipsas quoque reliquias penitus abolitum iri.* Anonymus Vaticanus, qui Julianum Hælicarnassæum citat, catena in *Marcum* laudatus ad cap. xiv, vers. 2, pag. 277, negat prophetiam Christi de lapidibus intelligendam esse, sed de iis quæ in templo religiose fiebant; nam stantes adhuc quasdam templi partes conspici, ὁρῶμεν γάρ τινα μέρη τοῦ ναοῦ ἑστῶτα. Victor Antiochenus itidem pag. 278, sibi quemadmodum Chrysostomus objicit, nondum perfecte completum Christi de structuris templi vaticinium, sed adhuc illarum superesse vestigia, ἀλλ' ἔτι σώζεσθαι λευζάνων (leg. credo λειψάνων) τούτων, quibus primum respondet Chrysostomi verbis supra relatis, sed paulum commutat: tum alterius auctoris verba subjicit, qui hæc ad generalem omnium rerum in mundi consummatione ruinam et eversionem, in qua etiam templi lapides cum cæteris rebus diruerent, referat. Tandem Guillelmus Tyrius *Belli sacri* lib. i, cap. 2, referens Homarum a Sophronio requisivisse quonam olim in loco Salomonæum templum existisset, ait: *Ostendentes ei locum designaverunt, aliqua vetusti operis exstantia vestigia demonstrantes.* Hæc paulo frâns a me tractata, quod ea jam invaluerit opinio, Judæos Juliani tempore omnia prorsus templi ædificia et fundamenta eruisse, suisque manibus Christi vaticinium adimplese; quod uti maxima ex parte verum, ita non est usquequaque urgendum. Nec minus propterea impleta est Christi vaticinatio: nam sive tum, sive aliquot sæculis postea, cum templum eodem in loco a Saracenis excitatum est, plenum et integrum sortita effectum est. Sed et alterum eo tempore adimpletum est ipsius Cyrilli vaticinium, quo ante annos decem et septem dixerat cat. xv, num 15, futurum aliquando ut omnes templi lapides eruerentur; idque fortassis aliis causis, fortassis etiam ædificationis prætextu eventurum [LXIV] esse. Quod autem addit, tum Antichristum venturum, id falsum esse ipso eventu comperit.

61. Postquam omnia novæ ædificationi necessaria evertere Judæi, sese ad nova construenda alacriter compararunt. *Aperitis igitur fundamentis*, verba sunt Rufini, lib. i *Hist.*, c. 57, *cæcæ cæmentoque adhibitis, nihil omnino deerat, quin postera die veteribus deturbatis nova jacerent fundamenta (aut vetera novis substructionibus corroborarent).*

* *Math.* xxiv, 2.

Cyrillus vero imperterritus mansit, ac diligenti consideratione habita, vel ex illis quæ in Danielis propheta de temporibus legerat, vel quæ in Evangelii Dominica prædixerat, persistebat nullo genere fieri posse ut ibi a Judæis lapis super lapidem poneretur. Cyrillo certum erat templum Judaicum non nisi sub finem mundi ab Antichristo reparandum, imo superfuturum ad illud usque tempus, quo Christi propheta de lapide super lapidem non mansuro tandem perfecte completeretur, veteris ædificii vestigia. Id docuerat cat. xv, num. 15; Antichristi autem plurimas in eodem loco designaverat notas, quas in Julianum cadere non posse observaverat. Decem simul juxta Daniele, ut quidem putabat, Romanorum imperatores diversis forte in locis uno tamen eodemque tempore exsurrecturi erant; tres ab Antichristo humiliandi, septem reliqui ab ipso subjiciendi, cat. xv, n. 12. Nihil hujusmodi in Romano imperio et Juliani iniitiis prehensum. Idola odio habiturus erat Antichristus, ibid. num. 15, summum autem idololorum studium præferri a Juliano videbat. Alias mitto Antichristi notas, nimirum sese Christum dicere, prospicere sibi ex David accersere, ibid. n. 15, quæ omnia Juliano alienissima. Non igitur ille Antichristus, a quo solo templum instaurandum arbitrat. Unde autem haberet templum ante finem mundi et Antichristi tempora reparari nullo hominum conatu posse, id ex ejus doctrina diligentius indagandum. Rufinus ait id cum ex Danielis et Christi vaticiniis collegisse. Exstat in Daniele, cap. ix, vers. 26 et 27, diserta secundum Vulgatam propheta: *Post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus, . . . et civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo; et finis ejus vastitas, et post finem belli statuta desolatio. Et erit in templo abominatio desolationis, et usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio.* Hæc, inquam, diserta: post mortem Christi dissipabitur a Romanis civitas, et templum sive sanctuarium per abominationem desolationis prius profanatum: et usque ad finem mundi perseveratura est illa civitas et templi desolatio; cum neque civitatem ad propriam rempublicam neque templum ad usus Judaicæ religionis unquam reparare potuerint. At Cyrillus Daniele legebat ex Theodotionis versione, quæ paulo diversa est. Pro his enim verbis, *occidetur Christus, habetur peribit unctio*: cætera parum discrepant, nam pro his verbis, *et finis ejus vastitas, et, post finem belli statuta desolatio*, legitur: *Concidetur sicut in diluvio, et usque ad finem belli abbreviati ordine, intereccionibus*: unde Chrysostom., hom. 3 adv. Jud. primi [LXV] tom. 26, pag. 354, nov. edit., tom. I, num. 10, pag. 644, ex hæc propheta concludit ad mundi finem usque duraturam Judæorum postremam sub Romanis captivitatem; et in argumentum sumit quod irriti fuerint eorum et sub Adriano et sub Constantino sese in libertatem asserendi conatus, et sub Juliano cælius impedita templi instauratio. Verum Chrysosto-

mus præviam irreparabili templi ruinæ ejusdem profanationem, per abominationem desolationis factam agnoscebat sub Romanis, statua in templo collocata. Cyrillus contra ipsum Antichristum existimabat esse prædictam illam a Daniele desolationis abominationem, cat. xv, num. 9 et 15. Quamobrem perseveraturam illam templi desolationem non omnino poterat ante Antichristum ex Daniele ponere, nisi duplicem admitteret, quod ego credo, abominationem desolationis; primam sub Romanis in templo Judaico, alteram Antichristum ipsum in reparato a se templo sedentem, ut prima desolatio ad secundam usque constanter perseveraret. Aliud exstat Daniels vaticinium, cap. xi, vers. 34, quod Hieronymus hunc locum commentans, a nonnullis explicatum refert de præsentis eventu. Sic legitur: *Et cum infirmati fuerint subleventur auxilio parvulo, et adjungentur ad eos multi in offensionibus.* Quæ quidem non male ad rem nostram accommodari possunt. Cum enim contriti essent Judæi, Julianus eis opem quamdam obtulit; sed quæ nihil fere esset. Tum plurimi gentilium ad eos adjuncti, sed ita ut ipsi cum eis offensi caderent.

62. Christi autem vaticinium, quo adductus, teste Rufino, Cyrillus confirmavit irritos Judæorum conatos fore, exstat in tribus Evangeliiis consignatum. *Non relinquatur lapis super lapidem qui non destruat.* Prophetiam hanc jam adimpletam fuisse, cum templum a Romanis subversum fuisset, assererat cat. x, n. 11. Idem tamen cat. xv, n. 15, cum perfecte non adimplendam dixit nisi sub finem mundi, proxime ad Antichristi tempora qui illico esset adfuturus. Nihil mirari debemus, quod duplex nni prophetiæ diverso tempore assignetur executio. Idem epist. ad Constant., n. 6, de apparitu ex Christi prædictione lucido in cælis crucis signo docet; sed ut alterum Christi prophetiæ, post ruinam templi sub Vespasiano, in fine mundi assignaret eventum, fecit templi ruinæ prædictio conjuncta in Evangeliiis cum novissimis temporibus, et cum Antichristi signis, ut Cyrillus intelligebat cat. xv, n. 5, 6, 7, 8, ac potissimum cum abominatione desolationis, quam non opinatur aliam esse ab Antichristo ipso, qui templum esset instauraturus ut in eo se populorum adorationi, Dei loco proponeret, cat. xv, n. 9 et 15. Mansuras ergo ad tempus illud veteris templi ruinas, et inefficaces aliorum ad illud instaurandum conatus putabat; donec semel impleri cæpta Christi vaticinio plenum atque integrum effectum habuisset. Hunc autem duntaxat proxime Antichristi tempora erat habitura; nullum vero proximi Antichristi signum spectabatur. Igitur timendum non erat, ne vel Julianus novum templi ædificium ad Judaicæ religionis usum excitaret, [LXVI] quod Antichristo servatum; vel Judæi veteris ædificii lapides omnes eruerent, quod instante solum Antichristi adventu, nondum proximo futurum erat. Hæc quidem Cyrillo sequendum doctrinam a se olim in cat. lxxviii expressitam et cogitanda et

dicenda erant. Verum Cyrilli dictum paulo aliter refert Socrates lib. III, c. 20, qui ex Rufino hausisse et commutasse videtur. At Cyrillum multis astantibus palam eo tempore prælixisse, futurum brevi ut in templo lapis super lapidem non maneret, sed Salvatoris oraculum penitus completeretur. Quod quidem Cyrillus suarum catechesou doctrinam sequens dicere non potuit, nisi proximum supponendo mundi finem et Antichristi adventum. Nisi, cum videret æquata solo exstantia omnia veteris structurae ædificia, et fundamentorum ipsorum maximam partem evulsam, suam illam correxerit, quam revera falsam comprobavit eventus sententiam, oraculum Christi de templo nonnisi in mundi fine et sub Antichristi tempora penitus complendum. At templum ad Judaicæ religionis usus nunquam instaurandum certo affirmare poterat, ex innumeris tum veteris tum novæ legis vaticiniis, quibus æterna antiqui fœderis abrogatio et commutatio, et ad finem usque mundi duratura Judaici populi sine sacerdotio sacrificioque dispersio portendebatur. Quo fit, ut neque in millenario Christi regno assertam ab Apollinaristis templi et veterum sacrificiorum instauracionem, æquo animo Patres audire potuerint.

63. Cyrilli vaticinium non fefellit eventus. Nam subsequenti nocte quæ ad incipiendum opus jam sola restabat (Rufini verbis, ut lib. 1, c. 58), terræ motus ingens oboritur, et non solum fundamentorum saxa longe lateque jactantur, verum etiam totius loci pene ædificia complanantur. Porticus quoque publica, in quibus Judæorum multitudo, quæ operi videbatur insistere, commanebat, ad solum deductæ, omnes Judæos qui reperti sunt oppressere. (15) Postquam motus terræ conquievit, qui supererat Judæi, cum imperatoris mandatis quibus parere nefas erat pressi, tum complaciti operis perficiendi desiderio stimulati, rursus instare operi. Ac dum denuotare fundamenta, et ædificare apparari, metuendi flammarum globi, prope fundamenta ex Ammiano, vel ex fundamentis ipsis secundum Chrysostomum, Theodoretum ac Sozomenum, crebris assultibus erumpentes (Ammiani verbis ut lib. XXIII init.), fecere locum exustis aliquoties operantibus inaccessum; adeo ut plurimis fodientium consumptis, cæteri fuga saltem comparare coacti sint. Iidem ignes ex Chrysostomo lapides etiam loci illius combussere, quos nimirum terræ quassus nocte non excusserat. Qui tum fugere, ad propinquam quandam ecclesiam perrezerunt, partim orationis causa, partim, ut in ejusmodi rebus accidere solet, eo quod offerebatur ad periculi propulsationem utiles. Quid his factum referre pergit Nazianzenus. Sunt, inquit, qui eos ne a templo quidem admissos fuisse commemorant; sed cum ad apertas fores accessissent, repente easdem clausas pessuloque obductas offendisse volentia

A [LXVII] quadam invisibilis. Hoc autem uno jam ora omnes referunt ac pro certo habent, quod eos summa vi atque contentione ingressum sibi aperire conantes, ignis e templo occurrens inhibuit: eosque partim exussit et absumpsit; partim præcipuis corporis partibus truncatos, vivam columnam divinæ adversum peccatores comminationis et motionis reliquit (14). Nec ibi ultrix flamma constitit (15). Nam in parte alia, cum ad requirendos eos, quos noctu porticum oppresserat ruina, prima luce concurrerent Judæi; ex æde quadam et camera inferiori inter porticus dejectas aditum habente, in qua ferramenta aliaque operi necessaria recubabant, subito globus quidam ignis emicuit; qui per medium plateæ decurrens, adustus exauminatque qui aderant Judæis, B ultro citroque ferebatur. Quod quidem iterum, sæpiusque et frequentissime per totam illam diem continuatum (16). Socrates aliud prodigium ignis e cælo delapsi narrat; qui, cum frequens convenisset ad spectanda tot monstra Judæorum multitudine, iis præsentibus omnia opificum instrumenta consumpsit, malleos, scalptra, secures, ascias, etc., quo in incendio totus dies insumptus est. Neque hic divinæ iræ demonstratio conquievit, cum tot prodigiis necdum rebellis populi pertinacia frangeretur. Eadem enim et proxime insequenti nocte, lux in cælo stetit crucem in orbem describens, quæ victoriæ adversus impios a Christo reportatæ tropæum signabat (17). Ea crux, ex Theophane Chronogr., pag. 44, a Golgotha ad montem usque Olivarum protensa, multo splendidior ea, quæ sub Constantio visa fuerat, apparuit (18). Præterea in omnibus Judæorum vestibus inustæ divinitus ac consignatæ cruces, ex Theodoro, atro colore suffusæ, quæ nullis lotionibus aboleri poterunt, tantæque tenacitatis foere, ut Nazianzenus miraculi testes et conscios postea contestaretur, uti proferent vestes suas illas tum crucibus signatas; non uno quidem in loco notatas, ex Theodoro, sed iis signis repletas. Addit autem Nazianzenus, simul ac quispiam sive nostrorum, sive exteriorum hæc narrabat aut narrantes audiebat, statim hoc miraculum in se ipso vel in vicino suo perspexisse: adeo ut vel ipse sese stellatum notisque distinctum, vel illum ita in vestimentis notatum intueretur; ut nuncium textorii artificii elegantiam, ac summa cura elaboratam picturam notæ illæ admirabili varietate superarent. Quod quidem monstrum non Hierosolymis solum, sed Antiochiæ reliquisque in urbibus evenisse refert; nec in solis sive Judæorum sive Christianorum vestibus, verum etiam in altarium mappis, libris, cæterisque hujusmodi Ecclesiæ ornamentis.

64. His omnibus prodigiis deterriti cum Judæi, tum Julianus ipse opus inceptum dimittere coacti sunt. Multos Judæorum et paganorum eo tempore

(13) Sozom., lib. XLV, c. 21.

(14) Naz., orat. 4, p. 111.

(15) Rufin., lib. 1 c. 59.

(16) Socrat., lib. III, c. 17.

(17) Naz., orat. 4, p. 112.

(18) Rufin., c. 59.

veritate agnita ad Christianam religionem accessisse A
 rem confesso est. Nazianzenus ait *omnes ferme quasi
 ex signo uno atque una voce Christianorum Deum in-
 rocasse, eumque multis laudibus ac precibus placare
 studuisse. Plurimos etiam non in longius [LXVIII]
 rem extrahentes, sed eodem ipso tempore, quo hæc
 acciderunt, ad sacerdotes nostros properavisse; adhi-
 bitisque multis precibus in Ecclesiam admissos, sub-
 limioribus precibus imbutos, sacroque baptisate
 purificatos esse.* In ea re dubio procul emicnit Cy-
 rilli nostri eharitas et pia sollicitudo; ut cum nulla
 res ad gloriam Christi illustrior, ita nulla ad com-
 mendandam Cyrilli in divinis oraculis fidem, atque
 in amplificanda Dei Ecclesia sedulitatem honorifi-
 ceator contingere poterit. Multos tamen existisse B
 Judæos qui increduli et obstinati manserint, testa-
 tur Chrysostomus orat. 45, tom. V, pag. 510. Alii,
 ut refert Rufinus, cap. 39, qui ignem illum ex æde
 inferiori per medium plateæ discurrentem et ob-
 visos quosque adarentem viderunt, pavore ingenti et
 trepidatione deterriti, solum verum Deum Jesum
 Christum confiteri cogebantur inviti, sed, ut addit
 Socrates, voluntati ejus non ideoque gesserunt mo-
 rem, sed opinione Judaismi mentibus antecepta
 omnino tenebantur stricti. Eventus ille tanti ad
 gloriam Christi et religionis ejus veritatem momen-
 ti, per se incredibilis, tam multis ac diversi generis
 testibus confirmatur, ut si fidem detrectare quis
 velit, nihil ille certi habere possit in historia. E
 Christianis testimonium ferunt sancti, quorum fi-
 dem ac perspicacitatem accusare sceleris est. Fa-
 ctum eodem, quo contigit, vel sequenti anno refere-
 bat Gregorius Nazianzenus, eorum qui concilii et
 testes fuerant fidem appellans. Chrysostomus qui
 non in uno sed in pluribus operum suorum locis,
 eandem historiam regerit, rem ante annos viginti
 contigisse refert; nec senibus solum sed et maxi-
 me juvenibus notam et manifestam ait, ac nudata
 in testimonium fundamenta appellat. *Hujus, in-
 quit (19), rei nos omnes testes sumus. Ambrosius
 idem factum refert epist. 40, scripta anno 388, n.
 12; his accedunt Rufinus in Hierosolymitanis locis
 div. versatus; Theodoretus, qui vixit non procul in
 Syria; Socrates, qui hæc omnium fama celebrata
 fuisse, et ad aures Juliani pervenisse memorat; D
 Sozomenus, qui suo tempore fuisse ait, qui hoc ab
 ipsis spectatoribus audivissent; nec alia quæri
 oportere testimonia, præter ipsa rudera et imper-
 lecti operis vestigia; ex Arianis Philostorgius lib.
 vii, num. 9 et 14. Tandem ex paganis Ammianus
 Marcellinus lib. xxiii, n. 4. Cum vero idem Ammia-
 nus eventum illud ad eum annum commemoret,
 quo Julianus tertium consul fuit cum Sallustio,
 anno 363 illud consiguari necesse est. Cyrillo mar-
 tyræ gratiam eripuit mors ejusdem imperatoris
 paulo post subsequuta. Præceperat enim, si Orosio*

referenti lib. vii, c. 30, *fides, amphitheatrum Hierosolymis extrui, in quo reversus a Parthis, episcopos, monachos, omnesque ejus loci sanctos bestiis etiam arte quadam sævioribus factis objiceret, spectare retque laniandos.* Sed immania illa consilia ante vertit Deus, Juliano, divina clementia, vicesim. sexta Junii ejusdem anni e vivis sublato.

[LXIX] CAPUT XII.

Cyrilli gesta primis Valentis temporibus.

65. Dulce et jucundum Ecclesiæ, sed diuturnum non fuit Joviani, qui Juliano successit, imperium; is reconciliata Ecclesiæ pace, revocatoque Athanasio ac rejectis Arianorum adversus eum supplicationibus, libertate Nicænæ fidei professoribus reddita, cujus sese sectatorem denuntiabat, omnia in statum optimum reparare satagebat. Nihil de Cyrillo ab historicis illo tempore proditum (20). Nulla ejus mentio in supplici libello a Basilio Ancyrano, Sylvano Tarsensi et quinque aliis a concilio Constantinopolitano dejectis, et eadem qua Cyrillus in causa versantibus, imperatori oblato; quo rogabant ut et Seleuciensis concilii decreta manerent, et quæ cis contraria facta erant abrogarentur, et Anonæiæ pulsus, ipsi in ecclesiis ab eis intras, eorum locis inducerentur. De eo etiam siletur in concilio Antiocheno ann. 365, in quo, ducibus Meletio et Eusebio Samosatensi, præsules amplius 25, et ipse etiam Acacius cum Eutychio Eleutheropolitano, aliisque ejusdem provincie factioni suæ conjunctis episcopis, Nicænam fidem approbarunt, et vocem *consubstantialis* (21); eo quod vox illa quæ nonnullis peregrina videbatur, a Patribus vera errorique non obnoxia interpretatione donata esset; ut significaretur Filium ex substantia Patris genitum, eidemque secundum substantiam similem esse, remoto omni carnalis generationis vitio. Cyrillus Hierosolymis agebat pacifice: refertque Socrates lib. iv, c. 4, ipsum initio Valentis imperii, hoc est an. 364, Ecclesiam Hierosolymitanam tenuisse.

66. Jovianus quippe nocte quæ decimam sextam Februarii diem est insecta, subita morte præceptus est. Valentinianus delectu militum summam rerum capessit 26 mensis ejusdem; unoque post mense, die nimirum Martii 28 consortem ascivit imperii Valentem fratrem; cui, reservato sibi Occidentis imperio, Orientis provincias regendas commisit. Valens, sive antequam ad imperium perveniret, hæresi jam Ariana contaminatus et ab Eudoxio baptizatus esset, quæ Socratis existimatio est lib. iv, cap. 1, sive postea tantum, ut refert Theodoretus lib. iv, c. 12, ab Albia Dominica uxore corruptus et ad Arianas partes translatus sit, atque ab Eudoxio baptizatus, ex Hieronymo in *Chronico* anno Christi 367, ab ipsis tamen imperii primordiis Arianis commodior, Catholicisque iniquior fuit. Sed post reportatam e Procopio tyranno victoriam an.

(19) Orat. 5 adv. Jud., t. I, nov. edit., n. 11.

(20) Socrat., lib. iii, cap. 25; Sozou., lib. vi, c. 4.

(21) Ibidem, ibid.

366, maximeque post susceptum an. 367 ab Eudoxio baptismum, gravissime in Asia primum, deinde Palaestina, post et in aliis imperii partibus Ecclesiam afflixit. Nihil ad Cyrillum atinet Lampscasense semi-Arianorum seu Macedonianorum concilium, quamvis a conjunctis ante in eadem cum ipso causa episcopis celebratum (22). Hi an. 365, Valentis permisso Lampscacum convenientes, praemissa duorum mensium deliberatione, statuere Acta concilii Constantinopolitani opera ac studio Acacii et Eudoxii sancita abroganda esse: explodendam fidei formulam Ariminensem; staudum [LXX] in voce *similia substantiae*, ad servandam personarum distinctionem necessaria: teneudam in omnibus Ecclesiis professionem Antiochenam in concilio Seleuciensi confirmatam. Decreverunt praeterea ut eieci per nefas ab Anomaeis episcopi ecclesias suas reciperent; ac si quis adversus aliquem ex illis episcopis accusationem proponendam haberet, ut ea lis coram episcopis provinciae et finitimis, aequa lege ac pari accusatoris et accusati periculo dirimeretur. Eudoxium deinde et socios in jus citavere poenitentiae locum eis offerentes. Qui cum non comparuissent, adversus Acacium et Eudoxium tanquam jure exautoratos tulere sententiam. Nulla Cyrilli pars in his decretis fuisse videtur. Quoniam tamen dubitabile est, num aliquid ad illum ex hujus concilii consecrariis pertineat, haec nos oportuit breviter attingere.

67. Acacio Caesariensi haud dudum post Lampscasense concilium vita fuacto ann. 365 exeunte vel 366, (23) Cyrillus uti priuarius ac nobilissimus provinciae episcopus ejus Ecclesiae curam suscipiens, ei sedi Philumenum quemdam imposuit. Quo vel sponte se ob turbas abdicante vel per contrariam factionem sublato, Eutychieus Eleutheropolitanus quem continuas cum Cyrillo exercuisse inimicitias legimus, aut ipsius mortui factio, Cyrillum quemdam senioreni ei Ecclesiae praefecit. Non tulit injuriam Cyrillus; sed Gelasio sororis suae filium, virum omnibus virtutum et doctrinae ornamentis insignem, pulso cognomine episcopum constituit. Is diu sedem non tenuit. Nam quo tempore Cyrillus ipse Valentis persecutione exsulavit, anno, ut putamus, 367, Ariani rerum domini depulso Gelasio Euzoium et suo grege in Caesariensi sede collocarunt; qui toto deinde Valentis imperio Ecclesiam nullo turbante rexit, corruptamque Origenis et Pamphili bibliothecam (24) multo labore in membris instaurare conatus est, ac varios multiplicisque tractatus, quos nosse perfacile erat, edidit; sed ad extremum sub Theodosio principe pulsus est; Gelasiusque in sua sede restitutus, quam ad mortem usque circa an. 395 retinuit.

68. Contigit hoc anno LX pene episcoporum delegatio Romano pontifice Liberio: quos inter cum unus Cyrillus computetur, quem multi eundem cum nostro existant; aliasque eorum principes ejusdem olim causae societate conjuncti cum Hierosolymitano Cyrillo fuerint, hujus rei historiam praeterire hoc loco non possumus, indagaturi postea aliusne a nostro au idem fuerit Cyrillus ille, cujus nomen inter episcopos, ad quos datae sunt Liberii litterae reperitur. Dum Valens bello adversus Procopium detinetur, Macedoniani qui anno superiore Lampscaci concilium celebrarant, nihil sibi magnopere timendum existimabant. (25) Verum sublata an. 366, 28 Maii, Procopii tyrannide, metuentes ne Eudoxius imperatorem et, familiares suis partibus conciliaret, suisque adversariis calumnias premeret, conatus ejus praevertere et Acta concilii Lampscaceni Augusto significare statuerunt: ipsique e [LXXI] Thracia revertenti apud Heracleam obviam fiunt. Sed imperatorem et aulicos offenderunt jam artibus Eudoxii occupatos. Illos enim primum hortatus ne ab Eudoxio disjungerentur: cum illi repugnarent et fraudem in concilio Constantinopolitano factam, eversaque ibi Seleuciensi concilii decreta objicerent Eudoxio; inflammatus iracundia jussit in exilium ire, eorumque ecclesias aliis tradi (26). Concilio deinde Ariaeorum Nicomediam indicto, praesens ipse, metu exsilii et bonorum confiscationis, invitum et renitentem Eleusium coegit eorum dogmatibus assentiri. Qui poenitentiae facti Cyzicum reversus propriam culpam fassus est; et abire volens plebis suae charitate et amore retentus. (27) Macedoniani vero reliqui impendentium malorum metu, de civitatibus suis alter ad alterum legatus mittere, significareque sibi necessario confugiendum, cum ad Valentinianum imperatoris fratrem, tum ad Liberium Romanum pontificem: quorum fidem potius amplectendam, quam conjugendam, uti volebat imperator, cum Eudoxio communionem. Quoniam vero non licebat ipsis in unum convenire, diversis conventibus Smyrnae, in Pisidia, Pamphylia et Lycia celebratis, tres in Occidentem legatos mittunt, Eustathium Sebastenum, Syrtanum Tarsensem ac Theophilum Castabaleusum: quibus in mandatis datum, ne cum Liberio de fide contenderent, sed cum Romana Ecclesia communionem ineuntes, fidem consubstantialitatis assensu suo comprobarent. His litteras dedero tum ad Valentinianum imperatorem, quem in Gallis bello contra Sauronatas occupatum legati adire non poterunt; tum ad Liberium Romanum pontificem, reliquosque Occidentis episcopos, utpote qui fidem sinceram et firmam ab apostolis tenerent, et pra-

(22) Socrat., lib. iv, cap. 2 et 4; Sozom., lib. vi, c. 7.

(23) Epiph., haeres. lxxxiii, n. 37.

(24) Hieron., *Catalog.*, c. 115.

(25) Sozom., lib. vi, c. 7.

(26) Socrat., lib. iv, c. 6.

(27) Socrat., lib. iv, cap. 11; Sozom., lib. vi, c. 10.

cæteris religioni prospicere tenerentur : orantes ut A
 legatis suis viribus omnibus præsto essent ; cum
 ipsis quid factu optimum esset consultarent, ut statu
 Ecclesiæ in melius restitueretur. Ii qui litteras
 illas scriperunt, sunt dubio procul quinquaginta
 novem illi episcopi, quibus per litteras suas respon
 det Liberius, omnium nominibus in inscriptione
 præfixis. Paucorum nota sunt et nomina et sedes.
 Cyrillus secundo loco recensetur : sitne noster an
 alius, mox indagabitur.

69. Legati tres Romam appulsi litteras suas pon
 tifici obtulere. Ille primū responde, quasi oblatas
 ab Ariane partis hominibus qui Nicænam fidem
 abrogassent. Qui cum agnita veritate respicisse se
 dicerent, Anomæorum hæresim jam pridem rejecis
 se, et similem quoad omnia Patri Filium confessos, B
 quod nihil a consubstantiali discreparet : jussit eos
 scripto suam fidem ac sententiam profiteri. Illi dato
 ad Liberium libello declarant, se ab diversis episcopo
 rum conventibus deputatos, tam suo quam de
 legationum nomine Nicænam fidem, in qua verbum
 consubstantiale sancte et pie adversus Arianam
 hæresim positum sit, et tenuisse, et tenere et ad
 finem usque servaturos. Damnant etiam Arium et
 doctrinam ejus cum discipulis et sectatoribus, hæ
 resesque omnes Sabellii, Patripassionum, Marcio
 nistarum, Photinianorum, [LXXII] Marcelliniano
 rum, Pauli Samosatensis : anathemate feriunt do
 ctrinam omnem Nicæno concilio adversantem, in
 primis Ariminensem formulam, cui ex Nice Thraciæ C
 exportate Constantiнопoli subscripsissent dolis
 et perjurio subducti; tum subjecta ex integro Nicæni
 concilii fide, hæc in extrema epistola clausulam ad
 jiciunt, quod si quis in posteriorem adversus ipsos, aut
 eos a quibus sunt delegati, crimen aliquod intendere
 voluerit, cum pontificis litteris ad quoscunque pro
 baverit pontifex orthodoxos episcopos, veniat, et
 ipsis iudicibus secum disceptet; et quodcunque
 probatum fuerit crimen, in auctorem vindicetur.
 Hæc sponsione obstrictos Liberius in communionem
 recepit, datisque tum suo, tum Italiæ et Occidentis
 episcoporum nomine ad delegantes præsulq̄s, om
 nesque Orientis orthodoxos episcopos litteris dimi
 sit. In iis gratulatur Orientis episcopis, quod tum
 ex eorum litteris ad se perlati, tum ex trium legator
 um professione intellexerit eos et secum et cum
 aliis Occidentis episcopis in eadem fide consentire;
 monitosque cupit, eos omnes episcopos, qui Arimini
 do et injuriis ad subscribendum fuerant compulsi,
 revocata jam sententia formulam illam impiam ana
 themate damnassem, et Nicæni fidei, magno Ariane
 doctrinæ odio atque horrore, subscripsisse. Acta
 hæc Romæ ante 24 Septembris quo die Liberius
 obiit, Gratiano et Daglaifo cons., hoc est an. 368.
 Revertentes legati in Siciliam proficiscuntur : ubi
 concilio provincie convocato ac fide Nicæni concilii
 confirmata, litteras ab Orientis episcopis ejus

dem cum Liberiantis tenoris accepere. Non in Sici
 liam solum, sed in alias etiam Occidentis partes,
 eos vel simul, vel separatim alium in aliam partem,
 contendisse credibile est; cum ad Tyanense concilium
 attulerint ex Sozom. lib. vi, cap. 12, cum
 Liberii et Siciliæ episcoporum litteris, alias Italiæ,
 Africæ et Galliæ præsulum litteras (28). Tyanense
 illud concilium anno 367 sequente, verno tempore
 celebratum est : in quo recepti ad communionem
 legati, datæque ad omnes Ecclesias literæ ut eos in
 communionem admitterent, rogato etiam hujus rei
 et suffragiorum concordia in scriptis testimonio.
 Tarsum quoque concilium indixerunt ad certum
 diem, ut pax Ecclesiæ et concordia communi consensu
 stabiliretur. Concilium illud Tarsense impeditum
 est, cum ab imperatore per Eudoxium adversus
 Catholicos incenso, tum a pertinacioribus quibusdam
 Macedonianis episcopis, qui Antiochicæ in Caria
 ad triginta quatuor congregati, consubstantialis
 vocabulum nunquam admittere voluerunt, et in
 Antiocheno symbolo Seleuciæ confirmato acquiescere
 se professi sunt. Gravior deinde Valentis persecutio
 subsecuta est. Is Asiaticorum episcoporum ad
 Liberium delegationis finis. Nunc inquirendum,
 sitne Cyrillus noster qui in Liberii litteris secundus
 appellatur.

70. Eum esse mihi omnino persuadere nequeo,
 plurimis de causis. Primo enim, quid hæc Romana
 delegatio ad Cyrillum, qui Hierosolymis pacifice
 agebat, quenque nihil contigerat metus ille, qui
 delegantes impulit ut [LXXIII] in Occidente patrocini
 quærent? Metuebant sibi a concilio Lam
 psaceno, in quo male multaverant Eudoxium, quem
 ne injuriis suas ultisceretur una Procopiani belli
 ratio renorata erat ex Socr. lib. iv, cap. 3. Denun
 tiaverat eis imperator, ut se cum Eudoxio con
 jungerent (Soz., lib. vi, cap. 7); quod malum ut
 averterent, Romæ et apud Valentinianum quæren
 dum presidium censuere. Nihil Cyrillo commue
 in illa Eudoxii offensione, nihil in illis Augusti de
 conjungenda cum ipso societate mandatis. Secundo,
 omnes illi episcopi ad eam Romani imperii
 partem pertinebant, quam nos Asiam minorem nunc
 solemus dicere : quorum sedes et nomina novimus,
 sunt ex Thracia, Lydia, Cilicia, Armenia, Cappadocia,
 Isauria. Eorum conventus, teste Socrato lib. iv,
 cap. 10, unde ad Liberium litteras dedere, Smyrnæ,
 in Pisidia, Isauria, Pamphilia, Lycia, celebrati.
 Hæc distant maxime a Palæstina; nec eo
 occurrere videtur potuisse Cyrillum, cum raptim et
 festinanter coacta sint hæc concilia. Nam ita cele
 riter transacta res est, ut mirum sit tam multis rebus
 satis temporis suppeditasse. Romam pervenit
 legatio non serius Septembris mensis initiis : nec
 decreta est nisi aliquanto tempore post mortem
 Procopii, quæ extremis Maii diebus contigerat.
 Nam Procopio in Phrygia debellato, et occiso, Va-

Iens fratrem Romam proficiscentem aliquot dierum viam comitatus est. Inde ei revertenti, Heraclæ obviam sunt Lampsaceni concilii legati; quibus male habitis, consultant inter se episcopi, legatis in urbes alter ad alterum missis, de quaerendo in Occidente subsidio, tum in privatis conventibus quos in locis maxime dissitis celebrant, de mittenda in Occidentem legatione statuunt. Non potuere in his conventibus nisi finitimi episcopi interesse; nec dissitos episcopos expectandi tempus fuit, ut Cyrillus e Palestina in Ciliciam et Isauriam adventaret. Tertio, ne eo Cyrillus adiret prohibebant occupationes in Palestina ei ex Acacii morte natæ. Nam hoc anno duos Cæsareæ creavit episcopos, Philumenum, eoque statim expulso Gelasium. Quarto, illi omnes episcopi Nicenam fidem abrogaverant, quorum litteras ea ratione primo recipere detrectabat Liberius: cui responderunt legati, eos agnita veritate respicuisse. Per illam Nicæni symboli abrogationem intelligebat Liberius, subscriptionem confessoris Ariminensis, quam in sua ad eos epistola subscriptam ab eis fraude et perjurio deceptis ait. Atqui Cyrillum nullibi legimus huic formulæ subscripsisse; secutumque ejus exsilium antequam ea per provincias deferretur, eum videtur ab hac subscriptione liberasse. Quanquam fateor verba Liberii ita urgenda non esse, ut nemo eorum ad quos scribit a subscriptione illa liber fuerit; eademque ratione qua Cyrillum, quosdam in concilio Constantinopolitano absentes depositos, qui in litteris tamen Liberii comprehenduntur, subscriptionis hujus immunes agnosci posse, ut Neomani Seleuciensem (29). Quinto, ex gestis concilii Tyanensis colligitur, episcopos de quibus agimus alieuo fuisse a communione eorum præsulum, qui sub Joviano una cum Meletio consubstantialitatem [LXXIV] receperant. Legatos enim eorum atque ipsos ad communionem admiseræ, utque idem in omnibus ecclesiis fieret per litteras admonere. Atqui Cyrillus jam ante Antiochenum sub Joviano concilium in Meletii et communionem et familiaritatem admissus erat, ut vidimus, cap. II, n. 59. His omnibus argumentis adducor ut alium prorsus a nostro Cyrillum in Liberii litteris commemorari existimem. Quis ille sit conijcere possumus, non affirmare: neque enim Cyrillos omnes qui id ætatis fuerunt novimus. Facile credere illum esse Cyrillum in Armenia episcopum, de quo Basilius epistolis 38 et 187, si constaret eum fuisse ante hæc tempora ordiatum.

CAPUT XIII.

Cyrillus sub Valente tertium sede dejectus exsulat. Quis eo exsule Palæstina et in primis Hierosolymitanæ Ecclesiæ status.

71. Certum est Cyrillum sub Valente exsilio multatum Ecclesiam tertio amisisse. Epiphanius

A qui anno 375 scribebat, recenset episcopos qui eo depulso Ecclesiam ejus tenuissent; et hoc tempore ab Hilariono occupatam testatur. Hieronymus et Sozomenus Cyrillum post Valentis mortem, Theodosio principe, Ecclesiam suam recuperasse tradunt; amiserat igitur sub Valente. Quo autem Valentis anno, non satis constat; sed cum diuturnum fuerit ejus exsilium, non uno sed pluribus interim ejus sedis invasoribus in historia memoratis; expulsio nem ejus non ad aliud possumus magis opportunum tempus revocare, quam ad annum 367, quo Valens ab Eudoxio baptizatus (30), singulis cujusque provincie præfectis mandatum dedit, ut abdicati, Constantii temporibus, episcopi, qui sub Juliano fuissent in sacerdotia sua restituti, ecclesiis expellerentur. Quo quidem mandato Athanasius abii Alexandria, multique alii catholici episcopi suis civitatibus ejeti. In his Cyrillum nostrum numerare licet. Ejus sedem toto illo tempore tenere secundum Socratem, Sozomenum et Nicephorum, Heraclius et Hilarius, qui idem est cum Helladio ab auctore Catalogi Coisliniani post Heraclium nominato: secundum Epiphanium, Cyrillus alter a nostro et Hilarionus idem cum Hilario. Hieronymus post restitutum secundo Cyrillum, unum Hilarium qui ei successerit refert. Quo autem migraverit Cyrillus altam in historia silentium; sed enim loca exsilii varia commutasse colligi potest ex concilii Constantinopolitani verbis, in quo Pares dum Cyrillum laudant, aiunt eum plurima variis in locis contra Arianos certamina subisse: quorum omnium certaminum causas et modos tacuit historia.

72. Quam luctuosa, absente Cyrillo, Palæstinae et Hierosolymitanæ Ecclesiæ facies fuerit, non taceverunt scriptores. In eam enim influxerunt et Ariani et Apollinaristæ et Pneumatomachi, et omnis generis hæretici: eamque labein domesticæ turbæ consecutæ sunt. Gregorius Nyssenus lib. II in *Eunom.*, pag. 315, Palæstinam numerat inter provincias, quæ hæreticam vastationem et grassationem expertæ sunt, pulsas [LXXV] ecclesiarum præsidibus propter fidei defensionem insignibus. Cæsareæ pulso Gelasio, quem Cyrillus ei Ecclesiæ præfecerat, substitutus ex Ariano-

D grege Euzoios. Erant quoque alii ex eadem factione episcopi, ut Gemellinus, Philippus Scythopolitanus Patrophili successor, et Anastasius Philippi alii que. Qui quidem, ait Epiph. hæres. LXXIII, num. 37, non occulte sed palam et audacter velut omnis bonitatis expertes, non Arii solum decreta docent, sed et suam ipsorum propugnant hæresim, ac veritatis professores insequuntur; quos non verbis modo niuntur evertere, sed hostilibus inimicitias ac bellis lacestant, et in rectæ fidei sectatores gladiis etiam animalvertunt; nec in una duntaxat provincia, sed in plerisque nefarie bacchati sunt. Hæc ille circa an. 375; addit n. 38, eos publice predicare non dubitasse, creatum

(29) Soz., lib. vi, cap. 12.

(30) Ibid.

esse Dei Filium, et creatum Spiritum sanctum, ac Dei substantia alienum. Idem num. 24, de illis ait: Hodie audaciam ac licentiam nacti ac carnis brachio freii, nulla re jam obstante, quorum consilium inierant aperte illa predicant. Nullus enim jam pudor illos retardat, neque mandato ullo coerciti simulatione quamdam ac speciem præ se ferre coguntur, ne nova quædam et inusitata agere videantur. Apollinariana etiam hæresis in eadem provincia grassabatur; cum enim post mortem Athanasii, episcopi Ægyptii nonnulli in Palestinam relegati essent, S. Basilius epist. 293, in litteris quas ad eos dedit, divinam Providentiam laudat, quod in eam provinciam ad comprimendam Apollinarianorum hæresim destinati videantur.

73. Mala hæc omnia sese in desertam a legitimo catholicoque episcopo Hierosolymitanam Ecclesiam pensius effuderunt. Cumque locus magna confluentiam ex omnibus partibus Christianorum frequentia celebraretur, eo facilius sub episcopis Arianis, hæreticorum et cuiusvis generis pestium patebat accessui. Dominabatur præsertim hæresis Ariana imperatoris auctoritate adjuncta sub Hilario, quem narrat Epiphanius hæres. 66, num. 20, Arianae communionis accusatum fuisse. Nulla communiōe iungebatur cum exsulibus propter fidem Ægyptiis Diocæsareæ versantibus. Joannem enim Cyrilli successorem, qui tum juvenis jam in clerum fuisse ascriptus videtur, his verbis castigat Hieronymus epist. 58, olim 61: *Eo tempore quo totum Orientem, excepto papa Athanasio atque Paulino, Arianorum et Eunomianorum hæresis possidebat, quando tu Occidentalibus et in medio exilio confessoribus non communicabas; ille Trinitatem ejusdem substantiæ et æternam, ejusdem gloriæ et divinitatis esse; num amaret eos qui talia prædicaverunt; cum quibus esset quando ista dicentes exilia sustinebant; sed ipsi objicit, quod Theone presbytero Spiritum sanctum Deum in Ecclesia prædicante, clausit aures, forasque cum suis concitus fugerit, ne tantum audire piaculum. Ex quo tamen colligimus non adeo deditam Arianis Ecclesiam fuisse, quin sanæ et orthodoxæ doctrinæ a Cyrillo traditæ generosos haberet professores; sed erant in eadem Ecclesia Pneumatomachi, quos ab Ecclesiæ communiōe extorres, post Cyrilli re-*

versionem ab exilio, Melania curis et sollicitudinibus snis Ecclesiæ reconciliavit, ut cap. seq. dicemus. Apollinarianæ quoque hæresis contagio eadem laborabat Ecclesia, unde turbæ inter fideles maximæ excitatæ. De his post Cyrilli reditum maxime inflammatis, eodem capite a nobis agetur; sed antiquam revocaretur ab exilio, Disputationes circa incarnationem ab Apollinaristis dnbio procul exortæ, solitarios monasterii in monte Olivarum ædificati turbaverant et sciderant. Palladius et Innocentius ex eodem monasterio, Basilium rogarunt ut pacis sequester esse vellet. Qui respondit epistola 184, an. 372, cupere se vehementer arbitrum pacis esse, sed hoc voto non succedente, dolorem quidem ex ea re capere, hand tamen propterea cuiquam inimicum esse posse, cum bonum pacis jam dudum amissum esset. Idem de his turbis ad Epiphanium scripsit epist. 525, anno 377, atque Epiphanium fratrum in monte Oliveti dissensionem moleste accepisse, ac pacem inter eos conciliari cupivisse; ne porro ignorasse quæ a nonnullis male adinventæ turbas ingenerassent. Subdit deinde Palladium et Innocentium scripsisse sibi de addendis ad Nicænam fidem, præter articulum de Spiritu sancto, capitibus aliquibus circa incarnationem, quæ neque examinasset neque recerpisset. In causa sine dubio erat eorum minime necessaria subtilitas. Cyrillo qui pacis sequester ex officio esse debebat, absente, Basilius et Epiphanius fuerant in subsidium appellati. His omnibus malis accedebat Catholicorum inter ipsos divortium, propter oppositas Paulini et Meletii factiones. Paulinum sequebantur Occidentales, quorum multi Hierosolymis monasticam vitam exercebant. Hæc omnia Cyrillo cum ab exilio revertit, multum negotii facessivere.

CAPUT XIV.

Cyrillus ab exilio post mortem Valentis revertitur; Ecclesiam offendit maxime divisam.

74. Valente a Gothis prope Adrianopolim die 9 Augusti, an. 378, superato et exstincto, Gratianus Asia et residua Africa parte imperio suo adjuncta (51), malia Ecclesiæ a patre illatis medicaturus, præcepit ut episcopi ab illo religionis causa in exilium ejecti restituerentur, ecclesiæque illis redderentur, qui Damasi communionem amplecterentur. Vi legis hujus multi revera episcopi rediere. Unum ex illis [LXXVIII] Cyrillum fuisse, probat tum id quod affirmat Sozomenus, quo tempore Gratianus Theodosium consortem ascivit imperii, nimirum 19 Januarii an. 379. Arianos omnes Orientis ecclesias patriarchales videlicet, Hierosolymitana excepta, etiamnum tenuisse; tum quod Socrates ait, lib. v, c. 3, eodem tempore Cyrillum Hierosolymitanæ Ecclesiæ præfuisse. Quod si præfatus Sozomenus alibi dicat lib. nempe iv, c. 30, Cyrillum Theodosio demum imperante ad Ecclesiam suam revertisse, ita intelligendum est, quasi tempus omne, quod ab obitu

(51) Theod., l. v. c. 1, 2; Socr., l. v. c. 1, 2; Soz., l. vii, c. 1.

Valentis exactum est, in Theodosii imperio computet. Hieronymus ait in *Catalogo*, Cyrillum sepe pulsum Ecclesia et receptum, ad extremum sub Theodosio principe octo annis inconcussus episcopatum tenuisse. Cum Cyrillus, anno 386, et Martio quidem mense decesserit, nisi ab anno jam 378 reverterit, nun possunt octo anni inconcussi episcopatus numerari: qui ne sic quidem pleni et integri obtinentur, sex fere mensium spatio decurtati.

75. Perturbatam superiorum temporum confusione offendit Ecclesiam, dum omnia hæreticis licent, ac nullus est moderator. Ex domesticis turbis et scissionibus vitium in mores influit, qui tum Hierosolymis, ut infra videbimus, corruptissimi fuerunt. Turbas peperere Apollinaristæ, Pneumatomachi; quibus accessere et Pauliniani et fervidi Catholici, Cyrillum propter vetera cum semi-Arianis fœdera suspectantes. (52) Hæc turbæ ecclesiis cognitæ causa fuerunt, cur concilium quoddam eo tempore celebratum, cum decerneret Gregorium Nyssenum ad reparandam Arabiæ Ecclesiam eo se cum publica auctoritate conferre, simul statuerit, ut cum esset Arabia Hierosolymis contermina, Gregorius eam quoque urbem inviseret, cum ecclesiarum Hierosolymitanarum præsidibus, consultaturus quid remedii turbatis rebus afferri posset; nam ibi mediator opus erat. Quodnam fuerit concilium illud, cum inter eruditos disputetur, facile acquiesco in Baronii sententia, quam sequitur Tillemontius, nota 5 in *Greg. Nyssen.* pag. 735, hic designari concilium Antiochenum anno 379, nono vel decimo post S. Basilii mortem mense, hoc est Septembri vel Octobri celebratum, teste Nysseno, *Vita S. Macrinæ*, p. 187. Nouex Antiochia Arabiam et Hierosolymam exemplo se contulit Nyssenus, sed in patriam remeavit, Macrinæ sororis funeri interfuturus, *ibid.*, quæ aiebat ipsi in extremis posita, eum ad auxilium et correctionem ab ecclesiis mitti et vocari. Sancta hæc virgo sub finem anni 379 decessit, nec ante annum sequentem destinatum iter peragere potuit. Interim Melania et Rufinus, post Ægyptiorum confessorum revocationem ab exilio, Hierosolymam appulsi, monasterium ibi exstruxere: clerum Ecclesiæ donis plurimis et alimentis suppeditatis honoraverunt: reconciliandæque paci studentes, cura, studio, persuasione perfecerunt, ut omnes hæreticos Pneumatomachos, hoc est Spiritus sancti divinitatis hostes, ad Ecclesiam adducerent. Πάντα ἀπερὶ τὸν Πνευματομάχων συμπέλασσαντες, εἰσήγαγον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Hæc Palladius *Lausiacæ Hist.* c. 418. Hæretici illi, ut [LXXVIII] vidimus, cap. superiori, n. 73, in Ecclesia et fortassis in clero erant, dum abesset Cyrillus; ita ut cum Joannes nostri postea successor, contrariam doctrinam in Ecclesia prædicari audiret a Theone presbytero, cum suæ hæresis sociis auferent. Hilarionum Arianae communionis labe infamem, verisimile est mitiorem Ariana hæresim et ex ea natam non admodum dure insectatum esse.

(52) *Greg. Nyss., De eunt. Hierosol.*, t. III, p. 653.

Quamobrem illam Pneumatomachorum ab Ecclesia separationem et excommunicationem possumus in Cyrillum optimo jura conferre; qui cum presbyter catecheses pronuntiaret, non semel adversus eos qui Spiritum sanctum a Trinitate separabant, strinxerat stylum. Pneumatomachorum porro conversionem ad hunc annum referimus; quoniam anno sequente Jerosolymam cum venisset Nyssenus, omnes in orthodoxa SS. Trinitatis fide concordēs se reperisse testatur, epistola ad Eustathiam, etc., pag. 657. Ne Pauliniani schismatis finem, ejusdem McLanæ curis perfectum, hoc quoque anno ponamus, obstant eæ quas idem Nyssenus postea offendit turbæ.

76. Gregorius anni sequentis verno tempore iter ingressus, lustrata Arabia, Jerosolymam pervenit. Turbarum auctores sic incensus reperit, ut ipsius etiam Gregorii, qui pacis sequester venerat, communionem defugerent. *Cur*, inquit, epist. ad Eustath. pag. 660, *tanquam fugiendi et aversandi judicamur, et aliud contra nos, quasi sancta contaminamus, excitari altare?* Nullum habebat Gregorius Jerosolymis altare, præter illud in quo catholicus episcopus loci sibi communionē conjunctus sacrum faciebat, quodque omnibus unitatem Ecclesiæ catholicæ retinevit commune erat. Hi ergo aliud contra Cyrillum, cui Gregorius communicabat, exstruebant altare, atque, ut loquitur Gregorius, pag. 657, *indivisam Christi tunicam lacerantes, Christi nomen in Pauli et Cephæ appellationes secabant.* Cujusmodi essent schismatici illi, non satis aperit Gregorius, sed ex notis, quibus eos ille depingit, conjiciendum Apollinaristas fuisse, vel qui ejus hæresis suspicione laborant. Primum eos vitium a catholica de Trinitate doctrina alienum tenuisse, satis probant hæc Gregorii querelæ, pag. 657, dum mirari se ait *unde nata sint divortia, cum omnes Patrem et Filium et Spiritum sanctum, qui unum in inconfusa et distincta Trinitate naturam, gloriam et potestatem obtineant, pie glorificent et adorent. Secundo eos eodem loci describit ut homines divine se zelo agi jactantes, qui sibi plus cæteris et scientiæ et puritatis atque innocentis arrogarent, cæterorumque simplicitatem adeo contemnerent, ut abominabiles spectare ut cum recta quamvis Christi prædicatione ad se accedentes.* Tertio, hos patet præterea inani Arianismi formidine Cyrillum despexisse, quasi unum ex illis episcopis, qui iniquis Ecclesiæ temporibus humana gratia et favore evecti essent; quos despere et rejicere æquum esset, ne humana potestas sese efferret adversus veritatem. Id suadet illa Gregorii verba, quæ, ut puto, ad aliud pertinere non possunt, pag. 657: *Hic quæ belli probabilis causa esse queat? Tunc sane cum late obtinebant hæretica dogmata, laudabilis etiam [LXXIX] res erat se periculo obficere adversus potestates, per quas adversariorum dogma stabiliri videbatur, ne ab humanis potestatibus salutaria doctrina vi opprimeretur. Nunc autem, cum toto orbe terrarum ex æquo palam prædicatur pietas,*

qui cum hominibus piam doctrinam predicantibus a bellum gerit, non ille cum iis pugnat, sed cum eo qui pie ab iis predicatur. Quarto, inter Gregorium et schismaticos illos videtur fuisse quendam circa incarnationem doctrinæ diversitas. Id patet ex Gregorii defensione, qua errores Apollinaristarum ita a se removet, quasi eorum vel schismaticos iusimulet, vel ab illis insinulatus fuerit. Nam in epistola ad Eustathiam, qua justos de infelici itineris sui excessu dolores exprimit, ait pag. 660, se alta voce prædicare Christum Dei virtutem, semper immutabilem et incorruptibilem (legendum enim ἀφθαρτος non ἀπαρτος), licet in carne corruptibili et iustabili versetur; qui non inquinetur in carne, sed quod inquinatum est purifcet; se nec alium Jesum adnuntiare, nec alterum Christum designare; se non, cum B. Virginem Deiparam vocet, etiam *Homini-
param* appellare, quemadmodum eorum uonnullos fecere audivit; se non tres resurrectiones, non mille sanctorum ingurgitationes, uou Judaicorum sacrificiorum ac terrestri Hierosolymæ instaurationem, similesque fabulas annuntiare. Quæ quidem duplicem sensum habere possunt: ut aut Gregorius ab illa schismaticis Apollinarianæ hæresis insinulatus eam a se ablegat ac removeat, aut eos ipse tanquam hujus suspitione aspersos tacite notet et figat. Quod quidem multo mihi probabilius videtur; si enim primum concesserimus, fatendum erit schismaticos illos Apollinarismi odio in contrariam hæresim quæ postea Nestoriana fuit, abductos esse, dum alium et alium Jesum et Christum prædicarent beatamque Virginem *Hominiparam* dicerent; atqui longe postea Gregorius ad Theophilum Alexandrinum contra Apollinarem, pag. 262, dicebat hanc Apollinaristarum catholicæ fidei eriminationem esse, quod nonnulli in eatholica Ecclesia duos filios colerent, unum natura, alterum adoptione; se autem a nemine talia prædicari audivisse. Non ergo ea erat horum schismaticorum doctrina; sed potius Apollinaristæ cum essent, Gregorio, Cyrillo et Catholicis oppositam hæresim imputabant.

77. Existimo ergo 1° hos homines Apollinaristas fuisse, quibus optime convenit zelus ille, quo se erga Ss. Trinitatem, et promotos Ariana factione episcopos agi iactabant. Nam hujus hæresis auctores inter fervidos consubstantialis et Athanasianæ causæ defensores habiti, qui Paulini, spreto Meletio, communioni adhæserant. Illa quoque scientiæ affectatio, et aliorum simplicitatis desperatio ab Apollinaristis aliena non est, quorum hæresis multâ subtilitatibus constabat. Quod autem B. Virginem contra omnem Catholicorum omnium usum, modo *Deiparam*, modo *Hominiparam* appellarent: ut id Nestorianæ hæresi oppositum, quæ, modo sibi cohereret, *Deiparæ* nomen admittere non potest; ita Apollinaristis [LXXX] optime convenit, qui divinitatem in carnem, qua sola ho-

minem in Christo constare dicebant, conversam arbitrabantur. Hos tamen Apollinaristas magis suspicionem hæresis de se sparsisse, quam hæresim palam professos censeo: hos enim Gregorius non occulte et tacite quasi per ironiam fixisset solummodo, sed palam publiceque diffamasset; nec ad pacem prius quam errorem deposuissent, invitasset. Apollinaristarum vero nota versutia est, sub ambiguis professionibus delitescerent, ut in aliorum commuionem irreperent, vel obtentam retinerent. Eos quoque mihi persuadeo, cum Hierosolymitanis Paulinianarum partium Catholicis fuisse conjunctos: ad Paulinianos enim mihi pertinere videntur illæ de ordinatione Cyrilli querelæ, iis quæ Rufinus et Hieronymus ab eis dubio procul hausta et accepta narrat, geminæ et simillimæ. Nam Rufinus Cyrillum ait, *sacerdotium, confusa jam propter Arianorum dominatum ordinatione, suscepisse: Hieronymus, de Acacii manu ejus voluntatibus obsecutum mercedis loco hanc dignitatem obtinuisse.* Nihil propter inflexam schismaticorum pertinaciam promovere potuit Gregorius (33): quare mœrens et tristis, infecta re, domum abire coactus est, lustratis prius Sanctis locis. (34) Præter eam dissensionem, gravi morum corruptione deformatum offendit Ecclesiæ Hierosolymitanæ statum. Nullum impudicitia genus erat, quod apud eos non perpetraretur impune. Veneficia, adulteria, invidiæ, cædes, passim audiebantur. Tanta ibi ad trucidandum proclivitas et furor, ut frigidis lucelli gratia belluino more in sanguinem contribulium mutuo grassarentur. Hujus mali causam refudimus, primo in promiscuum peregrinorum confluxum; nam inter eos, qui pietatis causa, Loca sancta adibant, vagorum et sceleratorum hominum, ut fieri solet, admista colluvies suis urbem malis inficiebat. 2° Accedebat diuturna legitimi episcopi, et multorum forte ex optimis ministris absentia: cum Ecclesiæ invasores, suis magis quam Christi rebus intenti, nutantem auctoritatem suam tueri unice studentes, subditorum mores componere negligunt, aut defectu auctoritatis legitime forte non valent. Dubitari non potest, Cyrillum reliquo vitæ et episcopatus tempore reformando Ecclesiæ statui diligenter adlaborasse, nec revera tales postea de corruptis Hierosolymæ moribus querimoniae legimus. Hieronymusque epist. nunc 49, Paulinum ab itinere Hierosolymitano dehortans, nihil Hierosolymis reprehendit, nisi quod in cæteris magnis urbibus esse solebat; *curia, videlicet, aula militum, scorta, mimi, scurra, et omnia quæ solent esse in cæteris urbibus.*

78. Post Gregorii Nysseni discessum penitus Paulinianæ factionis monachorum, qui ab Ecclesia separati debebant, reconciliationem, Rufini et Melanæ studiis operaque perfectam. Narrat enim Palladius *Lausiace Histor.* c. 118, eorum curis quadriagentos fere monachos Paulinianæ partiæ

(33) Nyss. epist. ad Eustath. p. 656.

(34) Id. epist. De euntib. Jerosol., pag. 633.

schismate separatos, Ecclesie conjunctos fuisse. A *Ἡνωσαν δὲ καὶ τὸ σχίσμα τὸ κατὰ Παυλίῳν ὡς ἀνδρῶν τετρακοσίων μοναζόντων.* Monachos illos magnam forte partem Latinos [LXXXI] exstitisse probabile est. Certum multos Latinos ad monasticam profitemdam Hierosolymam proficisci solitos esse. Eos ab amplectenda Cyrilli communione revocabant sine dubio sparsæ in illa parte Paulini adversus Cyrilli canonicam ordinationem calumnias. Parum eis refellendis idoneus erat Rufinus, quem iis fidei nonnihil habuisse constat, et alioqui Cyrillo parum æquum fuisse apparet. Hoc quoque anno, saltem ante concilium Constantinopolitanum quo tantus ejus urbis episcopo concessus est honoris gradus, contigisse putamus historiam quæ in *Vitis Patrum* referitur lib. v, interprete Pelagio, libro seu § xv, *De humilitate*, n. 88. Duo nempe fratres in quodam Alexandriani episcopatus tractu monasticam professi, castitatis studio scientiæ ac discretionis experte castraverunt se, quasi propter regnum cælorum. Quod cum rescivisset archiepiscopus Alexandrinus, ambos excommunicavit. Illi culpam ex Evangelio male intellecto defendentes, Hierosolymitanum episcopum adire, ut per eam a vinculo excommunicationis solverentur; qui illis patienter auditis idem responsum dedit; *Et ego vos excommunico.* Ab eo repulsi, Antiochiam primum ad episcopum perrexere, a quo non melius habiti, Romam profecti nihil aliud a summo pontifice præter responsum hoc retulerunt: *Ego vos excommunico, et segregati estis.* Nondum fracta tot repulsi pertinacia, quatuor illos episcopos honorem sibi invicem neglecta æquitate deferre rati, Epiphanium Salaminensem quasi virum sanctum, prophetam, et ab humanis dissimulationibus alienum adire constituunt. Qui cum appropinquaret ad urbem, episcopus de cælo admonitus, in occursum eorum misit, qui eis denuntiarent ne civitatem ingrederentur. Tot episcoporum concordia, prophéticoque Epiphanii oraculo percursi, culpam agnovere tandem, eamque continententes in communionem recepti, et cum litteris commendatiis ad proprium episcopum sunt remissi. Quod inter majores episcopos fratribus illis Constantinopolitanis in mentem non venerit, argumento est ante concilium Constantinopolitanum contigisse hanc historiam, quæ alioqui eminentiam Hierosolymitanæ sedis laud parum declarat.

CAPUT XV.

Cyrillus concilio Constantinopolitano interest, cui ordinationem suam approbat, ejusque auctoritate commendatur.

79. Hoc anno Theodosius, ad componendum Orientalis Ecclesiæ statum, non hæreticorum tantummodo verum etiam Catholicorum inter se divortii sciens, Constantinopoli concilium ex episcopis totius imperii sui coegit. (56) Centum et quinquaginta vulgo numerari solent episcopi, ex

ais qui consubstantialitatem profitebantur; aderant enim ex Macedonianis sex et triginta. Sed inter illos quinquaginta centum comprehenduntur ex Socrate (36) Ægyptii et Macedones, qui tamen nonnisi post Meletii mortem, ab imperatore potius quam a concilio vocati occurrere. Eo Cyrillus Hierosolymis accersitur cum Gelasio Casariensi, qui in subscriptionibus concilii Cyrillo postponitur. [LXXXII] Cyrillum Socrates et Sozomenus, dum episcopus concilii recensent, inter trium majorum sedium episcopos numerant; quem etiam cum illis concilio præsedisse narrat Sozomenus, et ex eo affirmant Theophanes, Cedrenus, et Glycas. Sed contumeliosum Cyrillo, quod affirmant Socrates et Sozomenus, Cyrillum eo tempore consubstantiali adhæsisse ex respicientia, cum ante, addit Sozomenus, Macedonii sententiæ adhæsisset. Nulla enim alia Cyrilli cum Macedonio præterquam in concilio Seleuciensi societas legitur. Jam ab anno 362 Meletii communionem sequebatur, qui tum omnem cum Arianis conjunctionem abjecerat, atque a Macedonio semper sejunctus videtur fuisse. Nihil unquam Cyrillo in Macedonianorum rebus, iis præsertim quæ adversus Nicænam fidem et divinitatem Spiritus sancti gessere, commune fuit: imo Pneumatomachos Hierosolymis, cum ab exilio rediit, a communione Ecclesiæ tenuit alienos, donec hæresim emendasset: Gregoriusque Nyssenus, cum Hierosolymis anno superiore versaretur, certum de integerrima Cyrilli circa SS. Trinitatem fide testimonium tulerat. Concilii gesta quæ omnibus nota sunt non persequar; tantum commemorabo quod Cyrillo proprium videbitur. Cum synodus illegitimam Maximi eontra Gregorium ordinationem pronuntiasset, summoque favore Gregorium in hujus sedis possessione confirmasset, subita morte præreptus est Meletius Antiochenus; quem Gregorius Nyssenus unus et concilii Patribus, oratione in ejus funere coram concilio habita pag. 587, *Patrem communem et ducem concilii vocat.* Justis ejus memoriæ persolutis, nonnulli, neglecto fœdore quod Meletium inter et Paulinum non ita pridem pactum fuerat, ut qui alteri superstes foret Ecclesiam obtineret solus, de successore Meletio subrogando ad concilium retulere, Gregoriusque Nazianzeni qui tum concilio præerat, ea in re subsidium et operam rogare. Ille (*car. 1, p. 25, 27*) omnibus viribus *ut id feret obtinuit, utque ea finiendi schismatis Antiocheni occasio arriperetur supplicare.* Non audita est ejus oratio ad pacem pertinens. Juniores adversus ipsum etiam cum impetu exsurrexere, ab eisque seniores nimis molliter passi sunt se abduci. Horum ratio erat, quoniam Christus in Oriente natus esset, idcirco æquum esse ut præcipua auctoritas penes Orientales maneret. Quæ quidem ratio erat potissimum a Cyrillo urgenda, ejus luci præsule in quo totum illud Orientis decus positum erat. Certe ut

(57) Soz., lib. vii, cap. 7.

(56) Socr., lib. v, cap. 8.

esset Paulinianæ factioni infensior, perficere poterant turbae ab illa parte in ipsum annis superioribus excitatae, sparsaque ab eis adversus ejus ordinationem calumniæ, de quibus, ut infra dicemus, probabile est eum ad concilium retulisse. Sed cum anno superiore Paulinianos Melaniæ et Rufini interventu sincere ad pacem admisisset, nihil nos cogit ut eum servide adversus Paulinum egisse dicamus.

80. Fa concilii adversus optima Gregorii cou-silla reluctatio, tantum ejus animo doloris injectit, ut a conventibus se subducere, ac de secessu cogitare cœperit. Interim Ægyptii et Macedones advenere, qui Gregorium in locum Maximi a [LXXXIII] Timotheo Alexandrino in pretio habiti, ab Orientalibus in sedem Constantiopolitanam evectum fuisse inique tulere, et varios adversus hanc ejus ordinationem, quasi canonum vindices allegavere pretextus. Aliunde parum Ægyptiis et Macedonibus cum Orientalibus conveniebat. Quapropter Gregorius (*car. 1, pag. 26*), id quod jam in solemnî conventu proposuerat, ut se videlicet abdicaret episcopatu, exsequi decrevit, præsulisque exoravit, ut ad sedandam, quam ipse non excitaverat in Ecclesia tempestatem, sese Jonæ exemplo in mare præcipitari paterentur. Conditio a majori episcoporum etiam Orientalium parte excepta cum plausu, stupente et indignante Gregorio (*pag. 29, 30*), quævis se onere absolutum gauderet. Fuere tamen permulti, qui dum ita facile Gregorio postulato concedi viderent, sibi aures ocluserint, abie-runtque e concessu, neminem alium in ejus sedem induci patientes. Qui illi fuerint, tacet Gregorius. Cum in hoc concilio non pauci sederent sancti quos Ecclesia in sanctorum tabulas retulit, hos tanquam humanis affectibus minus obnoxios, melioribus consiliis obsecutos credibile est. Unus autem ex eis Cyrillus, quem saltem a turba plaudendum de abdicatione Gregorii episcoporum exciperet licet. Il enim, ipso teste, fuere, qui vel in Meletii successore designando, cui rei se ille opposebat, ardentiores erant (*car. 13, pag. 85*), vel qui ejus eloquentiæ nonnulla invidentia torquebantur (*De episcopis, pag. 302, col. 2*), vel virtutem ejus invidis oculis intuebantur (*ibid.*), vel tandem qui doctrinæ ab ipso de Spiritu sancto prædicatæ iniquiores erant, aut saltem fiduciam et libertatem qua Spiritum sanctum Deum esse prædicabat, reprehendebant (*orat. 32, pag. 519, et car. 123, pag. 187*). At nulla earum rationum ad Cyrillum pertinebat, qui sese Paulinianis Hierosolymæ etiam vivente Meletio reconciliaverat; qui virtutem et florem in discipulis etiam suis majorem et firmiterem suam et præcipiebat et optabat (*cat. 5, n. 12, cat. 15, n. 7*), cui adesses eloquentia, etsi Gregoriana inferior, at non pœnitenda, qua populos sui studio tenebat astrictos; qui denique longe ante Gregorium in catechesibus non minus diserte et

A sanctissimæ Trinitatis unam deitatem, et Sancti Spiritus divinitatem prædicarat, Pneumatomachosque paulo antea judicaverat ab Ecclesia alienos nisi resipiscerent. Cum igitur duplicem illam ob causam, contentionem nempe de successore S. Meletio attribuendo, et exceptam facilius abidationem Gregorii, factum sit ut ille concilium (*car. 1, pag. 27*), *graculorum gregem et vesparum examen*, et (*car. 11, pag. 81*) magnam ejus episcoporum partem *grues et anseres* appellaverit; Cyrillum possumus ab hoc grege segregare.

81. In locum Gregorii postea ordinatus est Nectarius. Cyrillum etiam probabile est de Ecclesiæ Hierosolymitanæ statu retulisse; commemoratisque ac refutatis adversariorum in suam ordinationem calumniis, eam concilio approbasse, ejusque auctoritate confirmari satagisse. Id satis diserte significat hujus concilii Patrum iterum in concilium anno sequenti congregatorum testimonium, quod infra referemus. Ordinato [LXXXIV] ecclesiarum statu, quædam ad repellendam hæreses et sancendam ecclesiasticam disciplinam decrevit synodus, quibus facile Cyrillus assensit (37). Confirmata est Nicæna fides, cujus doctrinam Cyrillus in catechesibus expresserat, ipsa voce *consubstantialis* jam ab initio sui episcopatus approbata, et in litteris ad Constantium prædicata. Hæretici pronuntiat non Ariani solum, sed et semi-Ariani, seu Pneumatomachi, jam ab ipso Ecclesiæ exclusi; Apollinaristæ turbarum adversus Cyrillum auctores; ipsi infensissimi Marcelliani, quorum hæresim jam ante complures annos atque in ipsis initiis delibellaverat (*cat. 15, n. 27*), symbolum Nicænum auctum articulis, quorum doctrinam in catechesibus jam docuerat, ac verba ipsa tantum nou ex symbolo Hierosolymitano expressa. De cæteris canonibus, quoniam nihil ad Cyrillum pertinent taceo. Concilio exacto domum cum cæteris reversus est. In reditu autem astitisse videtur Antiochiæ, ordinationi Flaviani, quam Patres concilii Constantiopolitani anni sequentis factam affirmant apud Theodoret. lib. v, cap. 9, in concilio ab *episcopis provincie, et Orientalis diocesis*, summo et unanimi Antiochenæ Ecclesiæ suffragio ac consensu. Una autem ex quindecim Orientis diocesis provinciis Palestina erat. Cum vidisset in concilio Constantiopolitanum Patrum pene omnium conspirantem in attribuendo Meletio successore sententiam, et totius pene Antiochenæ Ecclesiæ ejus rei desiderium, suum etiam suffragium non denegandum judicavit, quidquid de re tota prius in concilio censuisset.

82. Eodem anno quo celebratum est concilium Constantiopolitanum, aliud Aquileiæ sub finem anni mense Septembris ab Occidentalibus celebratum est; qui auditio Orientalium decreto ut alius neglecto Paulino in locum Meletii subrogaretur, datis ad imperatorem litteris, apud Ambr. epist. 12, rogaverunt, ut hac super re, generale concilium

(37) Conc. Constantinopolitanum, can. 1.

Alexandriæ cogere (Amb., ep. 12. 9. 5). At imperator Theodosius Orientalibus præcepit tantum ut Constantinopolim accederent. Concilium tamen generale Romæ indictum est. Quod dum expectatur, Maximus veteribus Petri Alexandrini litteris munitus, quas in aliquo Italiae concilio obtulit, Occidentales adversus cum Gregorii, tum postea Nectarii in sede Constantinopolitana ordinationem maxime commovit: hi ad generale concilium, quod Romæ celebrandum erat, causam ejus remittentes, Imperatorem per litteras obsecraverunt, ut Romam mitteret Orientales de communibus Ecclesiæ rebus simul deliberatos (Ambr., epist. 15, n. 6 et 7). Orientales ex Theodosii datis anno superiore mandatis Constantinopolim accedunt anno 382 (38). Erant hi, magna pars eorumdem præsulum, qui anno superiore Constantinopoli concilium celebraverant; Cyrillusne eodem accesserit, incertum. Ibi coacti, episcoporum, qui Romæ jam ad celebrandum concilium congregabantur, litteras, quibus ad eam synodum invitabantur, synodicas accipiunt, una cum imperatoris litteris idem jubentibus. At illi, qui Constantinopolim solum ab imperatore jam ab anno superiore venire jussi erant, neque de illa Romana peregrinatione quidquam ante suum in regiam urbem [LXXXV] accessum audierant, ad iter longius imparati, nullaque episcoporum qui in provinciis remanserant cõsensione et auctoritate, ad alterius præter Constantinopolitanum concilii celebrationem muniti, defuitque temporis angustiis pressi, synodicas ad Romanum concilium litteras per tres episcopos eo delegatos dedere, quibus absentiam suam, cum ex memoratis modo, tum ex aliis pluribus causis excusant. Tum fidei suæ rationem reddituri, summum aperiant Nicæni symboli studium, ac compendiarium SS. Trinitatis et Incarnationis mysteriorum explanationem edunt, ad fusiorem a se factam, tum in Antiochæno an. 379, tum in Constantinopolitano, anni superioris concilio declarationem remittentes. Significant deinde ex Nicæni concilii præcepto apud se ecclesiæ administrari, et Constantinopoli in concilio generali Nectarium, Antiochiæ; Flavianum in concilio cum ex provincia, tum ex tota Orientis diocesi coacto canonicè ordinaros fuisse. Hierosolymitanæ vero omnium Ecclesiarum matris reverendissimum ac Deo dilectissimum Cyrillum episcopum esse declarant, olim ab episcopis provincie juxta canonum præscripta ordinatum, multaque in variis locis contra Arianos certamina expertum. Hæc de canonicis trium præsulum, Constantinopolitani, Antiocheni et Hierosolymitani ordinationibus tanto studio adjecta; quoniam prima Occidentalibus a Maximo fraude deceptis displicebat; altera ab eisdem contra fœdera et leges attentata dicebatur; Cyrilli tandem ordinationem venerant ab inimicis ejus, tam in Oriente quam in

(38) Theodoret., lib. v, cap. 8, 9.

A Occidente, injustis criminationibus infamatam.

CAPUT XVI.

Cyrilli obitus, et cultus in universa Ecclesia. Ejus formæ descriptio secundum Græcos recentiores. Effigies animi ex ejus gestis ac scriptis expressa. Præcipuæ ejusdem virtutes. Ab imoactis calumniis fides ejus vindicatur.

83. De Cyrillo post concilium Constantinopolitanum, an. 382, nihil amplius auditur in historia (39). In concilio quod Theodosius an. 383 Constantinopoli coegit, cui sectarum omnium principes interesse voluit, erant Palæstini, Phœnices, et Syri, qui pro Flaviani Antiocheni partibus adversum Ægyptios, Arabes et Cyprosi contentionem susceperunt. Unane ex illis Palæstini fuerit Cyrillus, incertum. Nec multo post obiit: mortem ejus vulgo consignat an. 386; eam Sozomenus, lib. vii, cap. 14, post Rufinum cum Timothei Alexandrini morte conjungit, mortuus autem est Timotheus ex Socrate, lib. v, cap. 12, consulatu Arcadii primo, et Vadonis, qui est annus 385. Cum vero aliunde Hieronymus affirmet Cyrillum octo annis sub Theodosio principe inconcessum episcopatum tenuisse, non potest ejus obitus citius anno 386 consignari. Cumque Martio mense decesserit, ab extremis, an. 378 temporibus quibus sedem recuperavit, ad Martium usque an. 386 mensem, plenos et integros annos octo obtinere non possumus; sed menses sex saltem deficiunt. Die Martii octava decima mortem ejus consignat [LXXXVI] Græci tum in Menæis, tum in S. Sabæ Typico, quod secuti sunt ii, qui nomen ejus eadem die in Romanum Martyrologium intulerunt. In Synaxario Claromontano notatur ejus memoria ad undecimam diem Martii, quo die præcipue S. Sophronii festum celebratur. Sed aliud habetur in eodem libro Cyrilli elogium ad diem 18 Martii qua decessit. In calendario Syriaco, an. 1624 Romæ excusum, quod ecclesiastico gentis illius officio præfixum est, eadem Martii mensis die mors Cyrilli nostri recolitur. At in Martyrologio Arabico-Ægyptio Roma ad Bollandistas misso, ad 20 diem mensis Martii habetur memoria S. Cyrilli episcopi Hierosolymitani. Mense quoque Martio, sed sine notatione diei habetur elogium Cyrilli in duplici Arabico calendario perantiquo: quorum in uno Cyrilli nomen cum elogio divini reperit illustrissimus Risius archiepiscopus Damascenus. In altero autem, quod ab Amabili Burzæo Ricomagensi Latine redditum est, quodque priori calendario fere respondet, continentur orationes quædam, multorum simul sanctorum commemorationem complexæ, quarum septima Martio mensi subserviens, circa medium habet hæc verba: *Magnificemus Cyrillum innocentem*. Ex his omnibus, quæ Bollandistarum fere diligentia debemus, patet Cyrilli memoriam in omnibus ecclesiis. Romana, Græca, Syriaca, Ægyptia, tanquam unius et sanctis celebrari. Qui quidem universalis cultus abunde

(39) Socrat., lib. v, cap. 10.

calumnias vivo et mortuo impactas refellit. Cum A
anni 551 initio episcopatum suscepit, fuit episcopus annos 35 et quibus anni fere sexdecim quibus absens fuit excipiendi; quamobrem annos novemdecim tantum Ecclesiam prærens rexit. Fuit autem ejus vita annorum fere septuaginta.

84. Græci in Menæo nonnulla de habitu ejus exteriori narrant, quæ vereor ut ex optimis monumentis accepta sint. Aiunt enim *Cyrrillum statura corporis mediocri fuisse, pallidum, promissis capillis, simo naso; lato ore, seu vultu quadrato, superciliis in directum crispantibus; canis densique pilis genas vestientibus, barba in duas partes sub mentum divisa; adduntque moribus omnibus rusticitatem quamdam prætulisse. Corpore laboris patientissimo fuisse facile crediderim, cum Hierosolymis magnum B
oons indefese prædicandi alacriter sustineret. Si quæ in illo rusticitas erat, tota vultus atque habitus erat, cum magna in eo ex ejus catechesibus erga subjectos comitas ac mansuetudo passim efulgeat.*

85. Verum potior ejus imago ex ejus scriptis, gestis, ac virtutibus exprimenda. Fuit animo, quantum conjicimus, excelso et forti, quem præcipue in suscepta cum Acacio contentione prodidit. Nihil enim veritus versutum juxta ac audacem omnia aggressi virum, in aula imperatoris potentissimum, Ecclesie suæ jura firmiter intrepideque tutatus est; ab eoque injuste depositus et expulsus, majus concilium civili more, novo ut ferunt exemplo provocavit; oratusque in concilio Seleuciensi, ut ad postulacionem Acacii e consensu ad tempus discederet, gradu vel minimum cedere constantissime detrectavit. Emicuit etiam ejus fortitudo [LXXXVII] in prædicando contra Eutyhii et Arianorum factionem Cæsariensi Ecclesie episcopo, non uno tantum, sed et altero post depulsionem prioris, violentamque alterius invasionem. Fides illi firma, curiositatis aliena, vacillationis experta, ac interrita, cat. 5, n. 12. Symbolum traditurus monet, ut hanc intemeratam intactamque fidem toto vitæ tempore custodiatur, neque ulla arte aut vi aliam sibi induci patiantur, etiamsi ipse mutatus alia doceret. Vitandam in divinis rebus curiositatem, et nihil ultra id quod in Scripturis Deus revelavit, D
inquirendum millies repetit. Quam negligenda rationis ipsius aut sensuum contra fidei mysteria relictio, tota catech. 22 et 23 docet; quanta vero in mediis, quæ in Ecclesia nascentur scandalis, constantia et fidelitate persistendum sit, cat. 15, n. 7. Firma in divinis oraculis fide, et divinarum promissionum expectatione, negat se iniquissimis Antichristi temporibus de robore et nervis Ecclesie diffidere, cat. 15, n. 16. Judæorumque in templo instaurando sub Juliano conatus risit. Ecclesie traditionem et decreta uti inviolabilia habuit, et ne latum quidem unguem ab eis recedi posse persuasum habebat. Vid. cat. 4, n. 35, cat. 18, n. 16. Religione summa omnes usus et ritus Ecclesie

suspexit; magna sunt quæ de vi exorcismorum, exorcisarumque rerum, uti aquæ, olei, chrisma-
tis, deque habenda in signo crucis, uti ad multa potentissimo fiducia, ac de sanctorum reliquiarum vi et efficacia passim disserit. Ex illo Ecclesie amore natum illud hæreticorum odium, quod ubique magno studio præcipit et inculcat. Vid. cat. 6, n. 13, 19, 33, 35, cat. 7, n. 1, cat. 16, u. 11. Quam alte animo imberbat fidem, fortiter data occasione confessus est. Consubstantiale Trinitatem sui episcopatus initio prædicavit in litteris ad Constantium hujus doctrine inimicissimum datus: multa variis in locis pro catholica veritate contra Arianos certamina subiit, triplex exilium passus; suæque quam cito licuit sese Ecclesie reddens, Apollinaristis et schismaticis ita restitit, ut gravem sibi ab eis vexationem concitaret.

86. Magnus in ejus scriptis passim efulget de Deo sensus: magna sunt quæ de re ea disserit catechesis sextæ initio. Hanc sequebatur vilis illa de se existimatio, demissioque sui, dictis et gestis declarata, in Evangelio et SS. Patribus tantis laudibus cumulata virtus; ea fit primum, ut parum in nobis ipsi præsidii nobis putemus esse, spemque omnem in Deo collocemus. Hic in Cyrilli scriptis ubique sensus elucet; in omnibus fere catechesibus de rebus præcipuis dicturus divinam se gratiam quæ sibi ad recte dicendum necessaria sit, exspectare ait, et auditorum precibus confisum sermonem aggredi. Vid. cat. 12, n. 4, cat. 15, n. 8, cat. 16, n. 1. Notebat ad auditoribus quidquam suæ auctoritate excipere ac credi; ac nisi idonea ex Scripturis argumenta producat, æquo animo sibi fidem denegari patitur multis in locis, præsertim cat. 4, n. 17, cat. 12, n. 5, cat. 13, n. 8. Eadem humilitatis virtus facit, ut quorum ipsi bonorum nos inopes et indignos sentimus, ea non solum aliis non inuideamus, sed ut illi habeant peroptemus, et habentibus gratulemur. Cyrillus auditoribus suis dona miraculorum et prophetiæ, [LXXXVIII] illis temporibus satis communia, frequenter apprecatur, cum ipse prophetiæ dono non se carere solum, sed et indignum esse profiteatur, cat. 15, n. 4. *Non prophetantibus, inquit, nobis; indigni enim sumus. Diffidens sibi monet, ne si ipse mutatus contraria doceret, ipsum sequantur, cat. 5, n. 12, aut si ipse culpæ succumbat, una cum ipso perire velint, cat. 15, n. 7. Neque etiam ego qui te doceo peream, tu una mecum pereas. Sed fas est auditorem magistro meliorem fieri, et eum qui novissimus venit, priorem effici.* Is demissæ de se opinionis sensus tanto prædicabilior, quod non in tenui affecto ingenio, sed in excelso erectoque, forti ac grandi animo versabatur. Quo fit, ut eam quam in persequenda causa sua fortitudinem et constantiam retinuit, non pertinaciter suique ipsius amori, sed officii conservacioni ascribere debeamus. Magne ad promovendum Dei cultum studio aestuabat, ut suo labori non parceret; in læssa tum in sua,

quam ei Deus commiserat Ecclesia, tum in iis ubi hospitabatur, divini verbi prædicationi insistens. Amorem et beneficentiam ejus in pauperes declaravit illa in egestate publica, ad sublevandam eorum inopiam sacræ suppellectilis distractio; suscitata ipsi ab inimicis ob eam rem vexatione, et persecutione a Deo coronata. Pacis amans, et turbarum odor, primum Maximo vivente, medium se et nulli parti addictum in ecclesiasticis dissidiis gravissimis habuit: dein consubstantialitatem amplexus, eorum qui fide in tuto posita de voce sola ambigere videbantur, communionem non detrectavit; Meletioque ab inimicis suis ordinato, cum ille sinceram et orthodoxam fidem professus esset, eum non solum uti episcopum, sed etiam in familiarium numero habuit. Paulinianos quoque monachos, ab illa parte quavis offensus gravissime, ad pacem sine detractione recepit. E conciliis tam multis quæ sub Constantio celebrata sunt, pauca sunt umbrino quibus ille interfuerit, nulli rei se ðucent atquo intermedium ingerens. Cunque in concilio Constantinopolitano multis cum aliis depositus fuisset, illi et stajim, et sub Juliano, Joviano, et Valente, multa adversus eos a quibus damnati fuerant, et concilia et conventus celebravere, quorum nulli Cyrillus legitur interfuisse. Multas alias ejus virtutes in ipsius Officio recensent Græci, aientes eum animam suam virtutibus exornasse, mentem corporeis rebus superiorem effecisse; cum mentem haberet divino timore inflammatam, omnem voluptatis fomitem in cineres redeigisse; lacrymarum imbribus affectuum flammam exstinxisse, lampademque suam inextinctam conservasse; ut denique desidiam somnolentia ab palpebris animæ constanterejecta, in somnum justis convenienter placide obdormivisse. Quæ omnia sintne communes loci quibus sanctorum omnium ornatur pietas, an ex peculiaribus ejus virtutum characteribus expressa sint, ambigi merito potest.

87. Patientiam sancti viri Deus toto ejus episcopatus tempore variis probavit modis: ter injustis accusationibus sede dejectus et in exsilium pulsus. In exsiliis suis, saltem in postremo, multa est ab Arianis passus. Domum redux intestinis dissidiis turbatam, et factionibus adversum se [LXXXIX] auscatis offendit Ecclesiam; ordinationem suam doluit injustis suspicionibus infamari, quas etiam sancti et docti viri, ut Hieronymus et Rufinus, scripto posteritati consignarunt. Tria præcipue in Cyrillo reprehenduntur, ordinatio ejus, variatio in fide, et in communione. Ordinationem ejus Rufinus media temporum confusione factam ait, Hieronymus vero incredibilibus prorsus circumstantiis præditam refert. Hæc omnia nos ex melioribus auctoribus et monumentis suo loco dissolvissè speramus. Rufinus ait Cyrillum aliquando in fide, sapiens in communione variasse. Astipulantur fere Socrates et Sozomenus, dum aiunt eum concilio Constantinopolitano interfuisse, tum ex mutata sententia con-

substantiali adherentem. Non credo illi alia de causa fidei variationem imputari, quam propter variationem communionis ipsi temere ascriptam. Sed prius agamus de fide. Dissentire non possunt ejus adversarii prima ejus et extrema episcopatus tempora cum sincera fide transacta esse, orthodoxamque ejus in catechesibus de Trinitate doctrinam dissertationis tertiæ initiis invicte probabimus; ut idem de intermediis temporibus judicetur, nisi obstant discretia in contrarium argumta, lex æqui justique postulat. Qualem certe num. 84 descriptionis Cyrilli fidem, in cum minime omnium variationis ac mutationis suspicio cadere potest, cum sese in antecessum judicio ipse suo damnaverit, si fidem mutaret unquam, cat. 5, n. 12. Alias, nullam aliam legitur Arianam formulam sua subscriptione approbasse, nisi Antiochenam forte cum aliis in concilio Seleuciensi; at ei forte una subscripsit Hilarius ibidem præsens, qui saltem in libro *De synodis* jam probaverat eam nihil nisi verum et catholicum continere; nec ad Arianum sensum flecti potest, nisi contortis et alienis prorsus ab obvio et legitimo sensu interpretamentis. Vocem *consubstantialis* primo suspectam videtur habuisse. Iluc ipsi sine dubio scrupulum excussit Athanasius an. 349; eo sane vocabulo fidem suam de SS. Trinitate professus est ad Constantium scribens, quod in sua cum Acacio de mutua utriusque fide contentione retinuisse videtur. Nec hujus abliatio in formula Antiochena continetur, tantum prætermissio ac silentium. Non igitur ei subscribendo *consubstantialis* repudium dedit. Ad summum, cum in concilio Seleuciensi idoneorum testium auctoritate, de vocula solum, non de subjecta ipsi significatione ambigeretur; si vocem deseruisse ad præsidium fidei positam peccatum est, non mutatae fidei sed amissæ constantiæ peccatum est; quod, inimicis fatentibus, penitentia diluit, et toleratis gravissimis ab Ariana factione pœnis.

88. Veniamus deinde ad objectam ipsi communionis variationem. Primum, cum adhuc vivente Maximo solum presbyter esset, Ecclesiæ suæ et episcopi morem et judicium secutus, communionem cum Athanasio in Tyriensi concilio sede dejecto, nec fovi proprie nec rupit, alieum et inexpertum a turbis ecclesiasticis illius temporis cum tota Ecclesia sua se habens. Ejus communionem amplexus est synodi Hierosolymitanæ an. 349 tempore. Utrum Acaci de manu ordinationem suscepit, dubitabile est; sed fac ita esse: non continuo cum Athanasio [XC] communionem rupit; qui cum sedem suam illo tempore nemine turbante obtineret, ad eum sine dubio synodicas et communionis initio episcopatus litteras dedit, si jam tum ille mos obtinebat. Fuerat Acacius gravi Sardicensis synodi, quam Ecclesia Hierosolymitana receperat, fulmine percussus; sed iniquitate temporum factum est, ut ea sententia effectum careret. Nec Acacii communionem tempore concilii Seleuciensis, cum ille priora multo

gravioribus crimina cumulasset, inire dubitavit S. Hilarius. Quanto innocenter Cyrillus, si, quod tamen incertum est, ejus manu consecrationem episcopalem recepit. Quæ certe oratio, iudice concilio Constantinopolitano an. 382, secundum canones peracta fuit. Ab Acacio præter jus fasque depositus, receptum habuit apud Sylvanum Tarsensem, iisque temporibus communionem, ac forte conciliorum societatem habuit cum semi-Arianæ partis principibus. At ii vel semper Catholici fuere, una voce a rigidioribus veritatis defensoribus discrepantes, vel eo tempore sanam et orthodoxam fidem profitebantur: quod enim aliqui hæresim, quam postea publicarunt, jam tunc fortassis in corde latestem premerent, id cognitori cordium Deo servandum iudicium erat. Certe omnes quibuscum conjunctus videtur Cyrillus, magno tunc animo adversum Arianos decertabant, solique illos palam impugnabant; cum id quod supererat fortium consubstantialis defensorum, in exiliis aut in latebris occultati essent; qui quidem semi-Arianos illo tempore pro fratribus charissimis, et sola a se vocula divisos habebant. In concilio Seleuciensi cum omnibus statim communicavit, sanctique Hilarii exemplo nimium tutus est. Sciderunt se postea ab semi-Arianis Anomæi, quibuscum nullam postea legiur societatem et communionem junxisse. Meletio sese adjunxit Antiocheno an. 362, qui jam

A propter generosam veritatis confessionem exsulare; et omnem, quam prius fovisse cum Arianis videbatur, societatem abruperat. Nullam deinde in Macedonianorum rebus partem habuit, nisi socium se eis præstiterit in delegandis ad Liberium episcopis, qui delegantium nomine in Nicæni symboli verba jurarent, cujus rei Cyrillum existimo participem non fuisse. Suum sub Valente exsilium non promeruit, nisi susceptis cum Ariana factione certaminibus, quorum etiam multa subiit in exilio. Inde reversus, tantum in largienda sua communicatio delectus ac iudicii habuit, ut Pneumatomachos ab Ecclesia tenuerit alienos. Ex quibus omnibus, quæ in tota dissertatione fusius exposita sunt, apparet constanter ab ipso servatam hanc in eundem communionis legem fuisse, ut eam nemini nisi sententia Catholico, aut exterius eam fidem profitenti concederet. Voluisset Rufinus credo, ut cum Acacio, Meletio, Eusebio Samosatensi alrumperet, et Latinorum communionem sectaretur. Verum ipse in Oriente positus longe melius earum partium statum perceptum habebat. Nec accusari Cyrillus potest, quin eadem criminatione plurimi sanctitate celebres includantur episcopi.

B Nunc ut summa Cyrilliane vitæ capita tota hac dissertatione sparsa, longeque a se avulsa colligam, hanc brevem illius synopsis uno conspectu repræsentem.

CHRONOLOGICUM CYRILLIANÆ VITÆ COMPENDIUM.

[XCI] Nascitur Cyrillus Jerosolymis vel in vicinia C
circa annum 315.

Monasticæ vitæ institutis imbuatur, et virginitati consecratur circiter annum 330.

Diaconus ordinatur a S. Macario, ut serius ann. 334.

Presbyter creatur a S. Maximo circa an. 345.

Homiliam in *paralyticum* dicit, nostra sententia, ante catecheses et satis novus presbyter.

Catecheses 18 ad illuminandos per totam Quadragesimam, et 5 mystagógicas ad neophytos hebdomada Paschatis pronuntiat, an. 347 vel 348.

In concilio Jerosolymitano Athanasius præsens in communionem receptus, et subscripta synodus Sardicensis an. 349.

Maximus moritur an 349 vel 350.

Sedes aliquandiu vacat.

Cyrillus ab episcopis provinciæ canonicè ordinatur an. 350 vel 351.

Die 7 Maii apparet Jerosolymis crux in celo ex hæce: quod statim Cyrillus Constantio nuntiat per litteras an. 351.

Ab ipso pene episcopatus exordio contentionem suscipit cum Acacio de metropoliticiis iuribus; secute sunt mutæ utriusque circa fidem accusationes circa an. 352 et seq.

Acacius per biennium Cyrillum ad suum tribunal iudicandum appellat an. 356, 357.

Cyrillus interest concilio Melitinesi in Armenia, cujus decretis obistentes Elpidium et Eustathium fovet an. 357.

Cyrillus ab Acacio in tumultuario concilio deponitur et Jerosolymis expellitur initio anni 358.

Substituatur in ejus locum Eutyebius.

Cyrillus appellat ad concilium majus, et se ad Sylvanum Tarsensem recipit, apud quem in Ecclesia conciones habet.

Acacius illum Tarso frustra exturbare conatur. Cum Basilio Ancyrano et Georgio Laodiceno communionem, ac forte consiliorum societatem adversus Eudoxium et Acacium init.

Adest in concilio Seleuciensi, in quo, citato incassum Acacio, a Patribus sedi restituitur et Jerosolymam revertitur an. 359.

Acacius animum imperatoris adversus Cyrillum accendit.

Cyrillus secundo deponitur in concilio Constantinopolitano, et in exsilium mittitur an. 360.

[XCII] Substituatur in ejus sedem Herennius.

Mortuo Constantio Cyrillus ab exilio revocatur, et sedem secundo recuperat an. 362.

Antiochiæ fuit cum Meletio hujus anni æstate: unde adducit Jerosolymam conversum ad fidem Daphnitici flammis filium.

Predicit inanes fore Judæorum in templo instaurando conatus an. 363.

Sub Joviano, et Valentis initis, Jerosolymis pa- A
cifice degit.

Acacio mortuo Cæsariensi Ecclesiæ Cyrillus præ-
ficit Philumenem : eoque per Eutybianam factio-
nem deturbato, Cyrilloque seniore in ejus locum
substituto, Cyrillus iterum hoc pulso in ea sede
substituit Gelasium sororis suæ filium an. 366.

Cyrillus noster, quorundam sententia, cum im-
pulis aliis ad Liberium delegatur, ad suscipiendam Ni-
cænam fidem an. 366.

Valentis mandato Cyrillus tertio ejicitur in exi-
lium an. 367.

Ipsi subrogantur, Heraclius, Cyrillus alter, et
Hilarius, qui sedem obtinebat an. 375.

In variis exiliis multa contra Arianos certamina
aubit.

Post Valentis mortem Jerosolymam revertitur,
ac sedem tertio recuperat an. 378.

Ecclesiam suam hæresibus, schismatibus et mo-
rum corruptelis deformatam offendit : petitque au-
xilium a concilio Antiocheo an. 379.

Rufinus et Melania ipsi Pneumatomachos omnes
ab Ecclesia expulsos reconciliant an. 379 vel
380.

S. Gregorius Nyssenus concilii Antiocheni man-
dato Jerosolymam ad pacificandam Ecclesiam
missus, prævalente schismaticorum et hæreticorum
pertinacia, re infecta, abii an. 380.

Quadringenti monachi Pauliniana partis, Rufini
et Melaniae opera, Cyrilli communionem amplectun-
tur an. 380.

Cyrillus duos monachos ab Alexandrino episcopo
propter sui castrationem excommunicatos rejicit.

Interest concilio Constantinopolitano œcumenico
II, an. 381.

Laudatur ejus vita, et a concilio Constantiopo-
litano omnium pene eorumdem Patrum qui concilium
anni superioris celebraverant, canonica ordi-
natio defenditur an. 382.

Astitit forte in concilio Constantinopolitano anni
383.

Cyrillus moritur die 18 Martii anni 386.

DISSERTATIO SECUNDA.

*De scriptis S. Cyrilli, ac potissimum de Catechesibus. In qua earum veritas et integritas de-
fenditur : explicatur nomen, natura et ratio : annus, tempus et locus quo habitæ sunt,
exponuntur : Cyrillianaque docendi ac dicendi ratio investigatur.*

[XIII] CAPUT PRIMUM.

*Recensentur omnia scripta S. Cyrilli, genuina, dubia,
deperdita, supposita, cum fragmentis.*

1. De scriptis Cyrilli dicturus, eorum primo nu-
merum instituiam : deinde quouiam singulorum,
præter Catecheses, opusculorum in præfixa eisdem
admouitione, veritate et sinceritate defendo,
quæque ad ea pertinent expono ; hic Catecheseon
proprie examen suscipiam. Quarum veritatem, an-
tiquitatem et integritatem adversus malevolam cri-
ticorum Protestantium calumniam, qua potero vi,
asseram. Post de toto genere Catecheseon dicam,
Cyrillianarumque imprimis naturam et intimam
rationem exponam. Quæ sit earum inscriptio-
nis ratio, quæ titulorum ipsis præfixorum auctoritas :
quo præcise anno, et tempore, quibus diebus et
horis, ac quibus circumstantiis dictæ. Tum de Cy-
rilliana docendi ac dicendi ratione, adjunctis ab
ipso adhibitis, ac de stylo tandem loquar. Ab enu-
meratione scriptorum exordior.

2. Pauca ad nos Cyrilli scripta pervenerunt : nec
multo plura ab eo composita fuisse, ullis certis mo-
mentis testatum est. Quidquid ab eo genuini et
sinceri habemus, ante episcopatum ejus aut in ipso
episcopatus initio scriptum est. Mirum sane, homi-
nem ab juventute ipsa in dicendo exercitatum ac
rubactum, nullum fere in tanta annorum serie,
quibus ubilissimæ Ecclesiæ præfuit, sui ingenii

C monumentum reliquisse : aut eos qui catecheses
ejus, dum presbyter esset, ex ore dicentis exceptas
scripto consignarunt, nullas aut pene nullas ejus-
dem episcopatus gradu aucti homilias ac conciones
posteritati conservasse. Tria tantum integra habemus
germana et sincera Cyrilli opera : catecheses
ad illuminandos decem et octo per totam Quadra-
gesimam dictas, et mystagógicas quinque ad neo-
phytos singulis Paschalis hebdomadæ diebus pro-
nuntiatas. Sequitur homilia in *paralyticum* ad pi-
scinam jacentem : quam uti a Cyrillo adhuc indu-
bitate presbytero habitam, epistole ad Constantium
præposuimus. Succedit demum illa ad Constantium
epistola, quæ initio episcopatus ab ipso data est.
Catecheseon veritatem in hac dissertatione vindica-
bimus : aliorum vero duorum opusculorum in mo-
nito eisdem præposito.

3. Deperditorum Cyrilli monumentorum memo-
ria est in fragmentis modicis, quæ veteres [XCV]
conservavere. Concilium Lateranense, S. Maximus
martyr, et auctor anonymus sæculo octavo anti-
quior in opere nondum edito, duo referunt testi-
monia Cyrilli nostri ex homilia quadam in illum
Joannis Evangelii locum, in quo Dominus aquam
in vinum ad nuptias commutasse memoratur. Aliud
fragmentum citat Leontius in opere inedito *adver-*
sus Monophysitas, ex homilia Cyrilli in illa verba
Joannis xvi, 28, *Ego rado ad Patrem meum*. Quid

de illis fragmentis sentiendum, in Admonitione iis A
 prædica aperui. Si quis ea inter spuria aut dubia
 saltem Cyrilli opera accensere velit, non veto. Mihi
 nihil a Cyrillo alieni videntur habere: eaque con-
 jungendo cum homilia in *paralyticum*, non illegiti-
 ma suspicio oritur, fuisse olim integrum Cyrilli
 in Joannis Evangelium homiliarum opus.

4. Deperditis ejus operibus accenseri possunt homi-
 liae quas presbyter dicebat, eodem tempore quo
 pronuntiabat catecheses, quæque nunquam fortas-
 sis scripto exceptæ sunt. Trium, imo et quatuor ex
 illis argumenta et memoriam in catechesibus con-
 servavit. Catech. 10, n. 14, de sacerdotio Christi
 dicens, remittit ad homilia in quæ in synaxi Domini-
 ca die præcedenti recitauerat, in illa verba: *Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchise-*
dec, sive psal. cix, 4, sive epistolam ad Hebræos
 cap. 7, 6, interpretaretur. Magno nobis, ad in-
 telligendam Cyrilli de æterno Christi sacerdotio
 sententiam, subsidio esset hæc homilia si superes-
 set. Cat. 13, n. 16, se antea dixisse significat de
 silentio Domini cum judicaretur ab hominibus. Cate-
 chesi 14, n. 24, auditoribus compendiose repetit
 partem eorum quæ die præcedenti, ea Dominica
 erat, dixerat in synaxi de assumptione, seu ut nos
 dicimus, ascensione Domini, cum consueto lectio-
 num in ecclesia ordini obsecutus, hujus diei le-
 ctione ad dicendum de sublato in cælos Domino
 perductus esset. Cat. 13, num. 9, auditoribus in
 memoriam revocat expositionem non ita pridem a
 se factam in psal. LVIII, et in hæc illius verba: *Con-*
versi sunt ad vespem, et famem passi sunt ut canes,
et circumdederunt civitatem: quæ verba principi-
 bus Judaici populi, dum comprehensus est Jesus,
 accommodaverat. Catechesi demum 12, num. 18,
 testatur se alibi dixisse, per virgum ferream Roma-
 num imperium significari; quod in aliqua fortas-
 sis psalmi secundi expositione protulerat. Cyrillum
 singulis annis catecheses habuisse, notatur in ob-
 servatione quadam amanuensis alicujus a nobis
 edita post indiculum Catecheseon [XCV] procate-
 chesi præfixum: sed eas solas quas habemus scri-
 pto consignatas significat. In deperditis etiam nu-
 merari potest continuatio *Historiæ ecclesiasticæ*
 Eusebii per Gelasium Cæsariensem, qui opus illud
 avunculi sui Cyrilli hortu suscepisse testatur,
 apud Phot. cod. 89, p. 210, imo ex Photio ambo in
 idem opus suam operam videntur contulisse; sed
 quod ait Photius reperisse se in aliis monumentis,
 Cyrillum et Gelasium nullam sibi propriam histo-
 riam composuisse, tantum Latinam Rufini Græcam
 fecisse, nollem a tanto viro dictum; nam Rufini
 historia longe post Cyrilli mortem, quæ in ea suo
 ordine memoratur, conscripta est.

5. Supposita Cyrilli nomini opera duplicis sunt
 generis; alia enim optimorum, aut saltem non ma-
 lorum sunt auctorum, per errorem Cyrillo nostro
 attributa: alia ab nebulonibus manifesta fraude
 ejus nomini supposita. In primo ordine numero

homilia in *occursum Domini*, quam cum nonnulli
 eruditi viri non alienam Cyrillo judicarent, ab au-
 ctore docto quidem et erudito sed multo recen-
 tiori profectam certis documentis approbasse me
 spero. Item *Historiam ecclesiasticam et mystagogi-*
cam, seu sacræ liturgiæ explicationem, quæ in
 nonnullis mss. Basilii Cæsariensis, in aliis Cyrillo
 Jerosolymitano tribuitur: sed verus est fetus Ger-
 mani Constantinopolitani patriarchæ, in Bibliothecis
 Patrum Græcæ et Latine editus hoc titulo,
Theoria mysteriorum; quem quidem Thomas Mil-
 lesius in cod. ms. bibliothecæ Bodleianæ reperit
 multo brevior, et uti opinatur sincerior, ad
 calcem Cyrilli operum dedit. Opus illud existimat
 Germani II Constantinopolitani patriarchæ qui
 circa annum 1226 sedem hanc occupabat. Liben-
 tius crederim a Germano profectum, qui Leonis
 Isaurici temporibus an. 726 florebat; quod quidem
 postea additamentis auctum in majorem molem
 excreverit. Sed cum certum auctorem habeat alter-
 utrum ex illis Germanis, hic recudendum non
 existimavi. Tom. V *Conciliorum* Harduini editus
 est anonymi libellus *De sex synodiis*, qui in ms.
 collectione Regia cod. 2951, fol. 219 appellatur Κό-
 ριλλος επίσκοπος Ἱεροσολύμων, *Cyrillus Hieroso-*
lymorum episcopus, falsa perspicue attribuit. In-
 ter varia sacra edita a Stephano Le Moine tom. 1,
 pag. 68, Germano Constantinopolitano tribuitur.
 Homilia *De occursum* subjecti brevem chronologiam
 quæ Cyrilli non est, ejus tamen nomine in aliquo
 ms. reperitur. His operibus non dolo malo, sed er-
 rore præfixum Cyrilli nomen. Sequuntur suppo-
 sitæ Cyrilli ad Julium Romanum, et Julii ad Cy-
 rillum de die Nativitatis Domini litteræ, quæ certe
 nunquam a Cyrillo Julio prodiere. In alio exem-
 plari non Cyrilli sed Juvenalis ad Julium, ejusdem-
 que ad Juvenalem dicuntur litteræ. Juvenalis, non
 Julio saec. centum ante annos mortuo, sed alicui
 ex Romanis pontificibus in eandem sententiam
 scribere potuit. Sed utrum ista scripserit, dubium;
 ne dicam falsum prorsus esse. Sed omnem fere
 impudentiam vincit, quod inscitus et imprudens
 nebulo Augustini ad Cyrillum, et Cyrilli ad Au-
 gustinum epistolæ finxit de obitu et miraculis
 S. Hieronymi: quæ quidem flammis digniora quam
 typis num recuderem [XCVI] dubitavi. Vicit ta-
 men sententia, ne in hoc opere desiderarentur, ut
 hoc uno exemplo, quantum mendacio licuerit de-
 clararetur. Ejusdem furfuris est fragmentum a
 S. Thoma sub nomine Cyrilli citatum, quo omnia
 sive germana sive spuria Cyrilli opera conclusi.

CAPUT II.

*Catecheseon 18 ad illuminandos veritas, antiqui-
 tates et integritas defenduntur.*

6. Adeo diserta sunt et luculenta quæ ad de-
 fensionem catholicorum dogmatum ex Cyrillianis
 Catechesibus proferuntur argumenta, ut Protestan-
 tes nonnulli, contortis ratiunculis, quibus ea elu-
 dere laborant diffusi, nodum hunc sibi inextricabi-

lem secundum potius quam dissolvendum iudicarent, catechesesque nostras, injectis primum in Grodecii ac Prevotii fidem suspicionibus, Cyrillo nostro eripere, aut saltem uti interpolationibus et assumptis deformatas auctoritate omni spoliare laborarint. Rivetus Hieronymi auctoritate pressus, Cyrillum fatetur catecheses composuisse; an autem illas sint quas habemus, merito ait in dubium vocari. Cum autem ab Theodoro, Joanne Damasceno, Joanne Cyparissiota ex nostris catechesibus uti ex Cyrillianis testimonia producantur, non vult praefracte negare Catecheses illuminandorum magna ex parte Cyrilli esse; sed nullatenus dubitat nonnulla in illis esse detracta, nonnulla assuta: quibus argumentis, inferius aperiam. Cum autem mystagoga quinqué similibus veterum illas citantium testimoniis confirmari ignoraret, eas Cyrillo prorsus adjudicat, ut Joanni cuidam Jerosolymitano potius tribuat. Caterum quouscunque sunt, puras non esse a corruptione interpolatorum pro certo habet, et rem ipsam loqui ait. In hujus iudicio omnino acquiescit Albertius, Jam dudum illa critici utriusque, et eorum qui hanc auctoritatem sunt secuti, ejecta et explosa sententia est, etiam ab iis qui easdem partes eandemque communionem amplexi erant. Quamobrem satis fortassis esset nos ab ea controversia, quæ in hoc tempore jam nulla est, abstinere. Ne tamen cuiquam in mentem postea veniat obsoletam illam et exsultatam opinionem suscitare; doctorum virorum iudicio, catecheseon omnium veritatem et integritatem in tanta luce collocandam existimavi, ut si quis eam rem nondum satis exploratam habeat, eum pudeat de tam aperta veritate solummodo dubitasse. Ab decem et octo prioribus catechesibus exordior.

7. Cyrillum Jerosolymitanum catecheses composuisse dubitari non potest, propter Hieronymi scriptoris æqualis auctoritatem. Illas autem non alias a nostris esse, duplici argumento convincitur. Primum sumitur ab externis antiquorum testimoniis, quibus efficitur nostras catecheses jam ab ipso Cyrilli tempore, aut saltem proximis temporibus existisse, et Cyrillo Jerosolymitano nulla dubitatione tributas. Alterum internum est, et ex ipsis catechesibus depromptum. Nulle pene veterum testimonio destitute sunt catecheses. Sed eas [XCVII] alii sub auctoris nomine citant, alii compilant et transcribunt tantum, suppresso auctoris, vel indicato generatim duntaxat SS. Patrum nomine. Secunda catechesis laudatur cum hoc secunda Cyrilli catecheseos titulo, et verborum a quibus incipit designatione, a concilio vii œcumenico an. 787 celebrato; quarta a Leontio, et ante ipsum a Theodoro centum post dicitur catecheses annis scribente, cum designatione quartæ catecheseos *de decem dogmatibus*, et specialis tituli *de generatione ex Virgine*, qui citatis a Theodoro verbis in catechesi præfigitur. Quinta citatur

A in catena in Joannem; sexta a Photio et Petro Siculo; septima ab Anastasio *Quæstionum* 153 sæculi sexti vel septimi auctore, a S. Maximo, et Philippo solitario: nona in catena in Joannem: decima a Joanne Cyparissiota: duodecima a Joanne Damasceno: tertia decima pluries in catenis in Lucam et in Joannem: octava decima ab auctore *Quæstionum* sub Athanasii nomine, Elia Cretensi, Antonio Melissa. Hi omnes nostras catecheses sub Cyrilli, et pene omnes sub Jerosolymitani nomine laudant. Tantum Cretensis Elias sub nomine SS. Patrum generatim. Nec minor eis accedit auctoritas ab iis qui tacito auctoris nomine sententias ejus transcribunt et compilant. Inde enim efficitur eas illorum tempore existisse. S. Nilus, qui aliquandiu vixit cum Cyrillo nullam pene ejus catechesim intactam reliquit, e qua non aliquas, quandoque etiam prolixiores sententias ad verbum suis epistolis insereret, velut e procathechi, cat. 2, 4, 7, 12, 16, 18. Rufinus, qui Jerosolymis diu Cyrillum vidit, ex cat. 13, 14, 15 et 18, plurima transtulit in suam symboli expositionem. Basilius etiam Cyrilli sententiis usi procat. et Gregorius Nazianzenus ex cat. 3, ut videntur. Proclus, Basiliusque Seleuciensis catechesim duodecimam interdum compilare videntur. Item *Cæsarianorum Dialogorum* auctor catechesim sextam decimam, Joannes Damascenus nonnullas ex cat. 4 et 15 suis libris sententias aspersit. Ex catechesi 15, nonnulla sumpsit pseudo-Hippolytus in libro *De consummatione mundi et Antichristo*. Catechesis nona exstabat in mss. nonnullis sæculo decimo, imo et octavo sub nomine hominæ S. Basilii *De Deo incomprehensibili*. Alios omitto, quos in indice votatos reperire est.

8. Sed quo hæc tanta testium nubes? unus omnino satis est. Nam si alicujus antiqui auctoritate, verbi gratia, Theodeti vel Rufini constet unam tantum et nostris catechesibus, uti quartam vel tertiam decimam Cyrilli esse, illud de omnibus est probatum. Adeo omnes secum connexæ sunt, et in unum doctrinæ corpus efficiendum conspirant, ut ne una quidem a cæteris divelli queat. Id ipse movit auctor, procat. n. 11, ex omnibus simul catechesibus, veluti totidem lapidibus ex ordine positus et coagmentatis, unum quoddam Christianæ institutionis ædificium concili, cujus nulla pars sine totius ædificii periculo prætermitti aut detrahi possit. Nempe avulsa catechesi una, vel etiam parte ejus aliqua, imperfectam et mancam babes, quæ in toto opere proponitur, Christiani candidati institutionem ac symboli expositionem. Is est omnium catecheseon [XCVIII] ordo, ut posteriora semper ab anterioribus dependant, et anteriora posteriorum expectationem complectantur; subsequentes catecheses in antecedentibus promittuntur, et in subsequentibus præcedentes citantur. Promittit auctor in procat. n. 11, plenam et integram de nostris cognatibus expositionem, variis catechesibus

per totam Quadragesimam habendis. Pollicetur et **A** cat. 4, n. 5, et cat. 5, n. 12, singulorum symboli capitum accuratam ac diligentem expositionem. At cat. 18, n. 32, id se diversis catechesibus perfecisse et absolvisse pro virili parte testatur. Primam, secundam et tertiam catecheses citat cat. 18, n. 22, aiens se in prioribus catechesibus de baptismo penitentie dixisse. Primam item et tertiam citat cat. 4, n. 32, et cat. 16, n. 50. Catecheses sextam, septimam, octavam, nonam, decimam, duodecimam, ac forte etiam tres sequentes citat cat. 17, num. 2. Præterea in catechesi 7, num. 1, citat sextam, in octava num. 1, septimam, decimam citat in catech. 11, n. 1, et in cat. 13, n. 9, undecimam in cat. 12, n. 4, et cat. 13, n. 9. Ad duodecimam remittit cat. 13, n. 9. Tertiam decimam in memoriam revocat cat. 14, n. 1. Eandem et decimam quartam memorat in cat. 16, n. 4. Promittit in decima sexta num. 32, septimam decimam, et in septima decima num. 1, variisque in locis citat et remittit ad sextam decimam. Ex his intelligis omnes catecheses unius manus esse: quod alioqui satis probaret unum omnium institutum et scopus, una in omnibus docendi et dicendi ratio, eandem doctrinam sæpius inculcata et repetita, eandem sententiæ crebro iidemque pene verbis repetita, idem Scripturas et citandi et interpretandi modus. Una igitur catechesi ex auctoritate veterom et æqualium auctorum Cyrillo asserta, ab eodem simul universas proficisci effectum et conclusum est.

9. Ad alterum argumentum venio, quod his duabus propositionibus includo. Prima est, catecheses nostras Jerosolymis certo certius habitas esse; altera, auctorem quarto sæculo, imo ante medium sæculum quartum scripssisse: qua ætate constat Cyrillum Jerosolymitanæ Ecclesie presbyterum fuisse, ac catecheses habuisse adhuc juvenem, et, ut cum Hieronymo loquar, *in adolescentia*. Catecheses Jerosolymis dictas esse omnes paginæ clamant. Auditores suos Jerosolymitanos appellat cat. 5, n. 7. *Cognoscite, o vos Jerosolymitæ*. Cat. 12, n. 20. *Loca quod attinet, tu Jerosolymitanus cum sis, jam ante novisti*, etc.; cat. 18, num. 34, *illuminare nos Jerusalem*. Cum de mysteriis Christiane religionis disserit, non omittit quæ Jerosolymis peracta sint, et inde urbi asserit dignitatem, vel ex ipsorum locorum conspectu veritatem illorum tueri. Monet cat. 3, n. 7, Jerosolymam baptismi primitias accepisse, cum ad Joannis baptismum accederet: *Onnum enim*, inquit, *bonorum prærogativa in Jerosolymia*. Catechesi 16, n. 4, *Spiritus sanctus in Pentecoste super apostolos delapsus est, isthic in Jerusalem, omnium enim apud nos sunt prærogativæ*. Et cat. 17, n. 13, *Cum complerentur dies Pentecostes, hic, in civitate tua Jerusalem (nostra enim est hæc quoque prærogativa: loquimurque non de his quæ apud alios contigerunt, sed de concessis apud nos bonis)* [XCIX] *Pentecoste igitur*

cum esset, etc. Vide et ejusd. catech. n. 16 et 58. De sacra Eucharistia, cat. 18, n. 33, vocat eam mysteria ex altari sumpta, quæ *isthic*, inquit, *Tantum accepertim*, Jerosolymis videlicet primum instituta. Veritatem adventus Christi probans cat. 10, n. 19, in testimonium assumit *sanctum crucis lignum*, quod, ait, *ad hodiernum usque diem apud nos conspicitur*: palmam in valle sitam, quæ ramos pueris Christum encomio celebrantibus ministravit: Gethsemane locum, Judam adhuc quasi demonstrantem; additque: *Sanctus iste Golgothas super cætera editus testatur, conspicuum se ostentans; testatur monumentum per sanctum, et qui in hunc usque diem jacet lapis*. Cat. 13, n. 38, eadem iterum repetit testimonia, quibus nova superaddit, in primis præsentem Caiphæ domus vastitatem, et n. 39, *Pilati prætorium nunc*, inquit, *in solitudinem reductum*. Addit: *Golgothas iste sanctus supereminens, atque in præsentem usque diem fidem faciens quomodo petra propter Christum eo tempore sunt scissæ*. Proximum quoque monumentum, et prope monumentum jacentem lapidem in testimonium appellat. Eadem cat. n. 22, ait se de tropæis Domini in ipso ter sancto Golgotha dicere. *Alii enim*, inquit, *tantummodo audiunt; nos autem et videmus et tangimus*; n. 25, crucifixum vere Dominum fuisse probans, *vides, ait, locum Golgothæ*. Secuta est exclamatio auditorum assentientium. Cat. 14 n. 22, iterum petram monumenti, et lapidem in diem usque præsentem conspicuum, et ipsam, in qua dicebat. Resurrectionis ecclesiam a Constantino edificatam, in testimonium veræ Christi resurrectionis vocat. Alia loca vide cat. 4, num. 10 et 12. Montem Olivarum in testimonium ascensionis citat cat. 14, num. 25: *Multos testes habes. Habes hunc ipsum resurrectionis locum; habes locum ascensionis nobis ad Orientem situm*. Montem etiam Olivarum ex ipsa urbe contemplari jubet auditores, cat. 12, num. 11. Sionis quoque vastitatem, subactum aratro et repletum cucumerariis locum, uti testis coram testibus describit cat. 16, n. 18. Se e regione et in conspectu Jerosolymitani templi orationem habere testatur cat. 7, n. 6, et cat. 10, n. 11. Ecclesie, cujus erat, primum episcopus fuisse Jacobum fratrem Domini, ait cat. 4, n. 28, et 14, num. 21, septemque priores diaconos appellat *primogenitos hujusce aliquando sterilitis Ecclesie filios*. Dicebat in ipso monte Golgotha, ut testatur ipse cat. 4, n. 10 et 14, cat. 10, n. 19, cat. 15, num. 4, 22, 39, cat. 16, n. 4, in ecclesia Resurrectionis ad ipsam sepulcri locum edificata, cat. 14, num. 9; a Constantino et filiis structa et ornata magnifice, ibid. n. 56, 22 et 14. Imo in ipso Resurrectionis sacello se mystagogicas catecheses ait habiturum cat. 18, n. 33. Ut ex his omnibus constet catecheses nostras Jerosolymitani auctoris esse.

10. Jam difficile non est Catecheseon antiquitatem demonstrare, quæ medio quarto sæculo recentiores esse non possunt. Multa sunt huius antiqui-

tatis sumpta in ipsis catechesibus argumenta. Primo enim auctor ab Isaie ætate ad suam, nondum mille annos integros et exactos numerabat; ait enim cat. 16, num 18, *Isaias ante annos prope mille erat*. Centum pene supra [C] mille revera effluerant anni; is tamen error magis etiam auctoris antiquitatem prodit. Cat. 16, num. 9, ducentos a morte apostolorum ad Manetum usque annos numerat. At cat. 6, num. 20, a Manete ad sua tempora septuaginta annos ad summum ponit, addens suo tempore etiamnum in vivis superesse, qui Manetem suis oculis conspexissent. Annus quo prodiit Manes, apud chronologos constat, estque annus Christi 277, cui conjungendo elapsos inde annos septuaginta, habes annum, quo dictæ sunt catecheses, Christi 347. Secundo scribelat recentii persecutionum memoria. Cat. 16, num. 8, refrens infanda Montanistarum mysteria infanticidio cruentata, ait: *Ad hæc utque nupera tempora μέγιστος πρόωρον cum persecutio deserviret, nos horum facinorum suspitione laborabamus, quod Montanistæ communi nobiscum Christianorum nomine dicerentur*. Superant qui in persecutionibus Christo contumeliam inferre poterant. Cat. 3, num. 15, *Si quis vestrum blasphemis vocibus Christum crucifixit: si quis per ignorantiam coram hominibus negavit*. Et cat. 2, secundum aliud exemplar num. 19, pag. 37, *Si quis hic adest in vobis e gentilium numero, qui aut in Christianos aliquando convitium dixerit, aut persecutionum tempore sanctis Ecclesiis insidiatus sit*. Pace tunc quidem post persecutiones exactas, et honore a principibus exhibito gaudebat Ecclesia, cat. 18, num. 27, verum non conquieverat iterandæ persecutionis metus, cat. 13, n. 25. *Vide ne aliquando in tempore persecutionis negetis. Ne in tempore pacis solummodo adgaudeas cruci, verum etiam in tempore persecutionis eandem habeto fidem*. Tertio, dicebat non multo post exornata imperatorum pietate loca sancta, et auctam urbem Jerosolymitanam. Cat. 12, n. 20, ait *ante paucos annos sylvestrem fuisse Bethlebeum locum; succiso nimirum Helenæ opera Adonidis luo, ibidem per Adrianum consito*. Cat. 14, num. 9, loquitur de zutiore spelunca, quæ monumento Christi pro vestibulo erat, a Constantino ad ornandum facilius monumentum illud crasa et sublata. Vivebat sub his imperatoribus, qui Resurrectionis ecclesiam ædificaverant, cat. 14, n. 14. *Hujus temporis imperatores sanctam hunc, in qua sumus, Resurrectionis ecclesiam extruxerunt*. Hanc autem ædificationem et exornationem; Constantino jam defuncto tribuit n. 22. Loquitur ergo in loco citato ex num. 14 de filiis Constantini, Constantio et Constante; cumque Constans sit anni 350 initio mortuus, ante id tempus scriptas esse catecheses necesse est. Loquitur procat. num. 16, de balneis recens Jerosolymæ ædificatis &c., et cat. 14, num. 9, de antemuralibus postea urbi additis. Quarto, stabant eo tempore gradia templi ruJera, non exterioris tantum

A ambitus, sed et interioris ædis, in qua cherubim olim erant, cat. 15, num. 15. At Juliani tempore an. 363, tum ipsis manibus Judæorum, tum ignibus e caelo delapsis, et terræ successibus, prostrata et dissipata sunt omnia quæ e solo prominabant ædificia; ut Greg. Nyssenus suo tempore diceret templum jam ne ex vestigiis quidem cognosceret, τοῦ ναοῦ μὲν οὐδὲ ἐξ ἰχνῶν γινωσκόμενον (cat. tech. cap. 18, tom. III, p. 73). Quinto, bellum [CI] erat in Mesopotamia Romanis inter et Persas cat. 15, n. 6, quod cum toto fere Constantii et Juliani imperio perseveraverit, hujus morte et fœda sed necessaria Joviani pactione an. 365 terminatum est.

B 11. Sexto, cum auctor accurate recenset hæreses omnes circa argumentum quod tractabat enatas, non alias numerat quam vetustiores illas primi, secundi et tertii sæculi, atque in Manichaica quasi omnium recentiore, recessionem suam concludere solet. Vid. cat. 6, n. 20, et cat. 16, n. 9. Sabellianorum quoque meminit, et Arianorum quasi suo tempore totam pene Ecclesiam occupantium, cat. 4, n. 8, cat. 15, n. 10, et aliis in locis; quæ videlicet optime in priorem illam quarti sæculi partem convenient: cum videlicet divisa pene ob consubstantiale in duas partes Ecclesie, altera pars alteram diversæ et oppositæ hæresis insimulatione vicissim insequeretur. Arianam hæresim ex nomine nunquam appellat, sed eam tecte doceri et grassari queritur. Pauci revera erant illo tempore puræ Arianae hæresis professa, iique ab Ecclesia cjecti et lateutes. Sed post medium quartum sæculum aperte caput exseruere: iisque se gravissime opposuit Cyrillus. Eorum blasphemias passim refellit. De subtilioribus cavillis ab eis nou multo post inventis silet. De Arianis et eorum oppugnantibus sic loquitur cat. 15, n. 7, quasi in utrisque culpa et fraternum odium hæssisset. Haud sane post sua eum Acacio dissidia ita fuisse locuturum puto. Ante hæc tempora igitur dicebat catecheses. Marcelli hæresim tanquam recens enatam scribit cat. 15, n. 27, προσητάως ἀναγεύσα. Hæc autem an. 335 primum audita, Pneumatomachorum vel Apollinariistarum nulla mentio, quanquam iis, posteaquam prodire, Cyrillus maxime infensus fuit. Septimo, nullos auctores citat nisi vetustos, Clementem Romanum, et Irenæum. Utitur etiam Justino, Arhelao, Eusebio Cesariensi: sed nullum Eusebio recentiore vel citatum ab eo vel compilatum reperias. Octavo, quo tempore dictæ catecheses, communia erant in Ecclesia sanationum, prophetiæ, miraculorumque dona. Hæc in baptisate pro mensura fidei et dispositionis ejusque donari consueisse, non uno loco testatur auctor. Vide imprimis cat. 1, n. 5, in qua remissionem peccatorum omnibus ex æquo dari ait, communicationem vero Spiritus sancti secundum proportionem fidei uniuscujusque. *Si credideris, inquit, cat. 17, n. 36, non solum remissionem peccatorum accipies, verum*

etiam humanis viribus superiora efficias. Utinam A 347 vel 348, quo catecheses dicebat, annos natus vero etiam prophetiæ dono dignus habeat! Accipies tantum gratiæ, quantum capere poteris, et non quantum ego dico: fieri enim potest me parva dicere, te vero majora reportare. Et cat. 13, n. 23, Accipis nunc peccatorum tuorum remissionem, et spiritualis donativi regis tui munificas gratias. Cat. 5, num. 11, distincta duplici fide, una dogmatum et miraculorum altera, auditorem hortatur ut primam quæ ab assensu ejus pœdet, ex se subministret, alteram quæ superiora humanis viribus molitur, accepturus a D:eo. Cat. 10, n. 13, ait invocatione Christi sæpe morbos curari. Cat. 13, n. 40, testatur signo crucis suo tempore [CII] sanari morbos, effugari dæmones, veneficiorum incantationumque imposturas everti. De ejusdem signi ad dæmones abigendos præsentis virtute, exorcismorumque in eam rem efficacia, loquitur passim. Vid. cat. 4, n. 13, cat. 13, n. 3, 36, cat. 16, n. 19. At ea dona quarto sæculo exacto jam rara erant. Denique alia vetustatis indicia in Catechesibus intermicant, publicis idolorum cultus, gentiliumque irrisio religionis Christianæ; Quadragesima diebus constans tantum 40, cum jam sexti sæculi initio Jerusalem hebdomadibus septem constaret; Symbolum antiquum a Cyrillo expositum, quod sub finem quinti sæculi jam Nicæno vel Constantiopolitano commutatum erat; sacerdotium Christo ab æterno tributum; asserta Filii, etiam secundum divinitatem Patri obedientis subjectio; quæ vix post medium sæculum quartum apud catholicos scriptiores audita: prætermissio vocum consubstantialis, hypostaseos, personæ, similitumque, quæ eo jam tempore communia, nullo post seculum quartum in opere theologico prætereuntur. His argumentis, et iis potissimum, quæ primo, secundo, tertio, sextoque loco commemorantur, abunde demonstratum puto Catecheses ante annum 350 scriptas esse; quo præcisè anno consignandæ sint, capite quinto describimus. Interim quid Rivetus ad auferendas Cyrillo Catecheses, vel corruptionis insimulandas adducat explorandum.

12. Nihil afferri poterat levius atque futillius. Primo sibi ægre persuadet catechumenorum institutionem publicam iis temporibus adolescenti fuisse commissam. Afirmat tamen Hieronymus illi ætati proxima, Riveto longe fide dignior. Quin Rivetus ipse in catechesibus ait reperiri non pauca, quæ negligentius scripta, ab adolescente videntur profecta, et carere ea judicii firmitate, quam in veterum scripturionibus observamus. Fateor me nihil hujusmodi reperire: sed suo se ipse gladio jugulat Rivetus, dum negat catecheseon curam adolescenti Cyrillo commissam, et Catecheses ejus adolescentis hominis vestigia conservare ait. Adolescentis Hieronymi usu hominem annorum triginta et supra non raro significat. Cum Cyrillus pristinorum locorum sanctorum statum ante eorum expurgationem conspexerit et observaverit; an o

347 vel 348, quo catecheses dicebat, annos natus minus triginta non erat; qua ætate successor ejus Joannes ad episcopatum evectus est, Hieronymo teste ep. ad 61, nunc 38. Quis mirabitur ei præbytero creditam catecheson habendarum curam, cui anno secundo vel ad summum tertio post, creditus urbis episcopatus? factus est an. 350, vel 351, episcopus. Non poterat an. 348 catecheseon curam suscipere? Ait secundo Rivetus Cyrillum Hieronymo teste catecheses composuisse; nostras autem extemporaliter pronuntiatas et ab ore dicentis exceptas; quod tamen de adolescente sibi ægre persuadet. Scilicet, si Rivetum audiamus, negabimus Ciceronem Catilinaris orationes composuisse, quia ex tempore effudit. Esto tamen, ut composita dici non possit, quæ extemporalis est et nulla præmeditatione habita oratio; non licuit Hieronymo ignorare Cyrilli catecheses dictas [CII] fuisse ex tempore? Quis autem Riveto asseveravit Cyrillum aut catecheses suas nulla habita præmeditatione pronuntiasset, nec ante animo meditatum fuisse et ordinasse dicenda? aut quas sine scripto fuderat, non postea digessisse et litteris consignasse? Tertio tandem ait in ms. cod. Bibliothecæ Augustanæ catecheses τὸν ποριζομένου 18, et mystagógicas quinque Joanni cuidam Jerusalemitano tribui. Ejus hæc in re negligentiam miror, ne malam fidem accusem. Eo in codice catecheses illuminandorum nulli neque Joanni neque Cyrillo tribuuntur, sed Marcus Welserus sua auctoritate inscriptionem posuit: *Catechetica institutiones episcopi Jerusalemitani, quem Cyrillum esse puto*. Ex codice Græco forte sumpsit verba *catechetica institutiones episcopi Jerusalemitani*, quamvis Græca verba non ascribat. Revera mystagógica in eo libro Joanni tribuuntur, sed de his infra.

13. Nec feliciter Rivetus in oppugnanda Catecheseon integritate. Plura se assumpta in eis deprehendisse confidit, quæ non ex manuscritorum codicum prætermissione, styli dissimilitudine, cum veris et certis Cyrilli sententiis comparatione, aliisque criticis argumentis æstimat; sed ex præjudicatis suis opinionibus, quas Cyrillum ledere non ausurum fuisse supponit; et illo unico argumento, quod detractis iis sententiis, quas optaret scriptas non fuisse, maneat integer auctoris sensus, et contextus series. O admirabilem licentiam, et miserabilem inscitiam disserendi! Quæ ratio si valeat, parentheses omnes, ampliores ejusdem sententiæ declarationes et confirmationes, etc., quando ad libitum fuerit assumpti nomine repudiare, et veterum scripta impudentissime concerpere licebit. Sed proposita ab ipso assumentorum exempla breviter expendamus. Primum est ex cat. 12, n. 25, quo loco Jesus probat Cyrillus ex virgine nasci decuisse, quoniam ii qui in ipsius lege sacerdotium præclare obeunt, a muliere abstineant. Illud prætere si attendisset, pepercisset sane sententiæ, quæ communi licet sacerdotalis continentie consuetudini suffra-

getur, eam tamen ab exceptionibus non omnino liberam fuisse significat. Pepercisset et alteri in eadem catechesi, n. 33, sententiæ, si eam intellexisset, vidissetque nihil in ea de B. Mariæ virginis cultu et veneratione contineri. Sed interpretatione non bona deceptus, et sensum ipse Cyrillianis verbis penitus absurdum affingens, ea merito qualia per imperitiam concipiebat, Cyrilliana esse negavit. Tres quoque sententias, seu eandem sententiam ter repetitam, cat. 4, n. 10, cat. 10, n. 19, cat. 13, n. 4, de ligno crucis Jerosolymis ostenso, et in *hodiernum usque diem* observato, uno impetu oppugnat. Primum, quod fabulosa sit crucis sub Constantino inventio et detectio. Secundo, quod verba *usque in hodiernum diem* de prolixiori temporis spatio dici soleant, non de breviori ac viginti circiter annorum, quod a reperta cruce ad Cyrilli tempus effluxit. Veritatem repertæ crucis uno Eusebii silentio oppugnat; cui longe præponderat Cyrilli æqualis et indigetis auctoris testimonium, ter diversis locis repetitum, ab eodem etiam in epistola ad Constantium, num. 3, [CIV] confirmatum. Nego autem verba in *hodiernum usque diem* longam temporis moram declarare, quæ a S. Matthæo evangelista xxvii, 8, annorum ad summum decem spatio applicantur, et a Cyrillo ipso cat. 17, num. 10, spatio sane non multo, quod ab imperatorum ad religionem Christianam conversione exactum erat. Sed quod nodum penitus et secat et solvit, illud est: Cyrillus quod de servata cruce, idem de lapide monumenti ad suam usque ætatem demonstrato dicit cat. 10, n. 19, cat. 13, n. 59, cat. 14, n. 22, ubi iisdem verbis in *hodiernum usque diem* utitur. Atqui uno et eodem tempore reperta crux, et detectus cum sacro monumento lapis. Quanquam non ab reperte crucis et detecti lapidis epocha, sed ab ipso usque passionis et sepulturæ tempore, suum illud in utroque loco *ad hodiernam usque diem* spatium numerasse censendus est. Postremum Rivetus assummentum numerat, id quod cat. 18, num. 16, de vi sanctorum defunctorum corporibus et ossibus, imo et eorumdem vivorum pignoribus ad mirabilem effectorem in hærente dicit Cyrillus; quod Rivetus contrarium putat ipsius Cyrilli doctrinæ cat. 17, num. 30, ubi ad præsentem Spiritus sancti virtutem revocat horum sacrorum pignoribus efficaciam: perinde quasi illud catechesi 18 neget. Explicandum fuerat unus ex altero locus, non alter ex altero criminandus.

14. Sed liberaliter ego agere volo cum Riveto, fateorque assumentis nonnullis depravata fuisse Cyrilli scripta. Procatechesis et catechesis noua, sub nomine S. Basilii cum insignibus varietatibus et additamentis in quibusdam mss. reperiuntur. Duplex iidem mss. secunda: catechesis exemplum præsentant: amboque inter sese diversa non parum. In cat. 16, num. 3, magnum legitur apud Coisilianum codicem assummentum; aliudque eadem catechesi apud diversos mss, num. 23. Vox ὁμοού-

στος in diversa exemplaria irrepsit cat. 4, n. 7, cat. 16, n. 3 et 23, cat. 17, n. 32 et 34: Diversæ etiam lectiones in mss. nonnullis de industria commutatae videntur, cat. 4, n. 16, cat. 11, n. 5 et 20, cat. 17, n. 5, cum imperiis librariis vel a catholico sensu recedere, vel non satis diserte illum exprimere viderentur. Verum equis liber antiquus ab hac temporis injuria immunis? Non desunt certa argumenta, et ex mss. sinceriorum auctoritate, tum ex artis criticæ regulis, quibus assummenta discernantur. Ad summum, in paucis admodum sententiis hærebit dubium, et suspicio; quæ operi toti, quod omnium generis testimoniis approbatum est, auctoritatem adimere non possunt, nisi universe libris omnibus et instrumentis veteribus fidem omnem detrahere volumus.

CAPUT III.

Mystagogicæ quoque catecheses Cyrillo asseruntur; earumque integritas vindicatur.

15. Quod de catechesibus illuminandorum timide et dubitanter, id de mystagogicis certa pene fiducia pronuntiant Robertus Cocus, Andreas Rivetus, Edm. Albertinus, eas [CV] Cyrilli nomini suppositas esse: liberaliterque Catholicis annuendo Cyrilli esse: insignibus saltem assumentis depravatas esse sibi omnino concelsi oportere confidunt. Hanc eorum opinionem triplici argumento evertere tentabo. Primum ex testimoniis veterum, alterum ex Cyrillo ipso, tertium ex ipsis catechesibus desumam. Ea adversariorum nostrorum fiducie causa fuit, quod nondum producta in favorem mystagogicarum catecheseon, veterum testimonia fuissent. Repertum postea fuit eas sub Cyrilli nomine ab antiquis auctoribus laudatas. Eustratius qui Justiniani ætate vivebat, ducentis post Cyrillum annis, longum ex cat. 23 testimonium recitat. Anastasius sexti vel septimi sæculi auctor cat. nonam decimam laudat. Nico monachus decimi fere sæculi scriptor in Pandecte ms. cat. 23 testimonio utitur. Auctor inediti libelli de divinis mysteriis, multa ex cat. 22 et 23 testimonia profert. Idque mirabile, quod ea sola citant Eustratius, Nico, auctor libelli præfati, quæ adversarii nostri, uti certissima assumentorum exempla produciunt.

16. Sed dandus est ipse Cyrillus operis sui assertor et vindex. Nam et in catechesibus ad illuminandos, mystagogicas se habiturum promittit, et in mystagogicis se catecheseon ad illuminandos auctorem profertur. Catech. 18, n. 33, mystagogicas singulas, commemorato cujusque argumento, se in ipso sanctæ Resurrectionis loco dicturum profertur: ibidem revera dicte sunt, ut patet ex cat. 20, num. 7 et 4, ubi Domini monumenti tanquam *coram positi* meminit. Hujus argumenti vim elevasse se putat Rivetus, totum hunc locum cat. 18 asserendo intextum esse. Quæ quidem aliqui nulla responsione digna, in monito ad cat. 18, num. 9, ab eodem refellimus. Cyrillus præterea catechesi 13, n. 19, promittit catechesim quæ de Eucharistia tractet, in

qua explicaturus sit quomodo Christus in Eucharia figuram gerebat panis : quod prestitum est cat. 23, n. 3. Idem catechesi 16, n. 26, pollicetur vicissim primam; dum ait se auditoribus suo tempore explicaturum, quomodo Spiritus sancti gratia in eos ventura sit : quod est totum vicesimæ secundæ catechesis argumentum. At in catechesi 19 se priorum catecheson auctorem proficitur, n. 9. Recitato enim breviori symbolo, quod post abrenuntiationes in Jerosolymitana Ecclesia pronuntiabatur; quodque trinn Trinitatis personarum, et unius baptismi pœnitentiæ confessionem continebat; hæc subjicit : *De quibus in prioribus catechesibus, quemadmodum divina gratia concessit, dictum est tibi proximus.* Idem auctor, iidemque auditores utrarumque catecheson. In cat. 23 omnium postrema num. 1, se eo die spirituali auditorum institutionis ædificio coronidem impositurum ait; quod mystagogicis solummodo catechesibus restringere ac concludere, nimis angustum restrictumque videatur. Porro si unam ex catechesibus mystagogicis Cyrilli esse constet, omnium auctorem esse una probatum est. Nextæ, devinctæque secum sunt omnes, unanque Christianæ de tribus sacramentis doctrinæ corpus conficiunt. In nona decima num. 11, promittitur vicesima et sequentes; in [CVI] vicesima num. 1, remittit ad nonam decimam. In vicesima tertia, n. 1, citantur omnes præcedentes. Quamobrem si hæc, Eustratii, Niconis, etc. auctoritate, Cyrilli nostri esse constiterit, omnes eodem actu uno auctori asseruntur. Addendum, mystagogicas cum catechesibus illuminandorum in unum Christianæ institutionis scopum conspirare, ut a se vicissim separari non possint.

17. In ipsis tandem mystagogicis catechesibus extant plurima, quæ eundem utrarumque catecheson auctorem astruant. Primo, eadem est in utrisque catechesibus docendi et disserendi ratio : primum pro themate ponit, textum Scripturæ, cujus commemorationem in catechesi data occasione inieciere non prætermittit. Quemadmodum deinde in catechesibus illuminandorum, symboli verba vel singulas mysteriorum Christi partes, particulatim explicat, ita in mystagogicis, singulas cæremonias sacras ex ordine quo præcæ sunt, assignatis cujusque causis et rationibus explanat. In utrisque singula capita ex Veteri Testamento asserit et probat; cumque aperta testimonia desunt, ad typos et figuras recurrit. Tandem utrasque similiter morali exhortatione brevi, voto ac desiderio favorabili, et SS. Trinitatis Christive simillima glorificatione cœcludit. Secundo, eadem est utrobique Scripturæ allegandæ et explanandæ ratio. Proprium Cyrillo, prolixiora quandoque testimonia proferre; eaque paraphrasis in modum explanare; brevem, quasi per parentheses, subjiciendo singula dictis expositionem, per quam Scripturæ verba interrumpit et in iis mediis interloquitur. Obvia sunt in catechesibus illuminandorum exempla; in mystagogicis

PATROL. GA. XXXIII.

A habes alia, cat. 21, n. 7, cat. 22, n. 7 et 8, et ad eundem modum explicat abrenuntiationum formulam cat. 19, n. 4, 5, 6, 7, 8. Tertio, eadem sunt in utraque singularis Cyrillo doctrinæ capita, vel singulares communis alioqui doctrinæ explanandæ astruendæque rationes. Joannis baptismo vim dimittendi peccata tribuit, cat. 3, n. 7, ut tamen Spiritum sanctum non conferret, ibid. n. 9, et cat. 17, num. 8. Utrumque repetit cat. 20, n. 5. Cibos idolis immolatos per invocationem dæmonum ex communibus impuros effici ait iisdem præ verbis, et cat. 3, n. 3, et cat. 19, n. 7. Vim baptismalis aquæ ad sanctitatem efficiendam repetit cat. 3, n. 3, ab invocatione Trinitatis. Idem tradit cat. 20, n. 3, de oleo exorcizato; cat. 21, n. 3, cum de sacro chrismate, tum de pane et vino eucharisticis per invocationem in corpus et sanguinem Christi commutatis. Quo in loco animadvertendus idem in utrisque catechesibus similitium comparationum usus. Nam sicut cat. 3, n. 3, exemplo ciborum qui dæmonum invocatione impuri fiunt, explicat quomodo aqua simplex per Ecclesiæ preces sanctitatis efficiendæ capax evadit, ita cat. 19, n. 7, cibos præfatos dæmonum invocatione impuros reddi probat, exemplo eucharisticæ mutationis : eodemque iterum exemplo accedentem per Ecclesiæ preces sacro chrismati vim Spiritus sancti conferendi astruit. Cat. 3, num. 5, observat Aarone prius lotum, quam consecratum per unctionem sacerdotem [CVII] fuisse. Eadem observatio cat. 21, n. 6. Ait cat. 18, n. 33, chrismatism unctione nos sacerdotum in morem consecratos, quod mox citato cat. 21 loco confirmat; dumque ab hac unctione nos christorum appellationem jure consecutos ait, ibid. n. 5, suam confirmat quam catechesi 10, n. 11 et 14 asseruerat doctrinam, Dominum ab sacerdotio Christum esse dictum. Christi humanitati datum fuisse Spiritum sanctum docet, ut ab eo exuberaret in nos cat. 17, num. 9, eadem doctrina cat. 21, n. 6. Ante perceptum baptismum et unctionem nos Christianorum nomine nondum proprie dignos fuisse ait, cat. 21, n. 5; sic procat. n. 15 auditores baptismi tempore Christi appellationem sumptuos refert. Ante utrumque sacramentum, militiæ Christi nondum idoneos, nec satis ad pugnam cum diabolo comparatos affirmat cat. 3, n. 13, et cat. 17, n. 36. Idem tradit cat. 21, n. 4, quod in utroque loco ab exemplo Christi confirmat, prius baptizati et Spiritum sanctum recipientis quam luctam cum diabolo susciperet. Uctionem chrismatism vocat spiritale corporis et animæ amuletum cat. 21, n. 7. Vide similia cat. 17, num. 37. Plura alia prætermitto similia de vi exorcismorum ad urendos et effugandos dæmonas, procat. num. 9, cat. 16, n. 19, et cat. 20, n. 3. De pompis Satanæ variisque superstitionibus cat. 4, n. 37, et cat. 19, num. 6, 8. De cibis immolatis, cat. 3, n. 3, ac cat. 4, num. 28, et cat. 19, n. 7. De tumulatione Christi, quam appellat plantationem veræ vitis cat. 13, n. 35, et cat. 14, num. 11, uti cat. 20, n. 7 Quarto

tandem eadem est in omnibus styli simplicitas, idem orationis color, nullæ figuræ, exclamationes, antitheses, apostrophæ, similes passim locutiones; aliquot exempla dabo. Cat. 19, num. 2, baptisterii vesibulum vocat, προαυλιον του βαπτιστηριου οίκου · procat. num. 4, προαυλιον των βαπτιστων. Cat. 19, n. 8, de diabolo sibi subjectos complectitur, ως οικειον περιεπουτος · et cat. 1, n. 3, de angelis justos protegentibus, οτι περιεπουσιν ως οικειοι. Cat. 19, n. 1, de baptisimi caeremoniis, et consecutis eo tempore donis, αιτ την κηρασιν την προς υμας γεγενημενην, et procat. n. 15, λαβητε ενεργειαν θελων πραγματος. De Eucharistia cat. 22, n. 3, εν τωπω κρητου δεδοται σοι το σωμα · cat. 13, n. 19, εν το σωμα αυτου τωπον εφρεν κρητου · cat. 23, n. 22, ου πολλη μαλλον ασφαλειοταρον. Eadem locutio passim in prioribus catechesibus occurrit: cat. 12, n. 28, ποτον μαλλον εστι δυσκολωτερον · cat. 4, n. 30, ου πολλη μαλλον και ευκοπιωτερον. Demones vocat cat. 20, num. 3, Mali virtutes, του Πονηρου δυναμεις · cat. 17, n. 30, Mali spiritus, τα του Πονηρου πνευματα · cat. 20, n. 2, adversarias virtutes, αι αντικειμενα δυναμεις · diabolum vero cat. 15, n. 22, adversariam potestatem, δυναμεις εναντια. Diabolum et demones vocat cat. 20, n. 3, αντικειμενην ενεργειαν, et procat. n. 40, τας αντικειμενας ενεργειας. Plures alias Cyrillo familiares colligere possem locutiones, quæ in utrisque catechesibus occurrunt. His abunde probatum puto eundem utramque catecheseon auctorem esse: quid objiciant adversarii nunc expendendum.

18. Palmare Coci, Riveti et Albertini argumentum desumitur ex codice Augustano, qui mystagogicas quinque catecheses non Cyrillo, [CVIII] sed Joanni Jerosolymitano episcopo tribuit. Quibus etiam hoc addo liberaliter, in Ottob. codice amobus adjudicari, et Cyrillo et Joanni. Sed quæ unius codicis, alteriusve auctoritas, adversus cæterorum omnium consensum, veterumque auctorum suffragium, et sumpta ex ipsa re argumenta? atqui primo iude constat, non ignoti auctoris nostras esse catecheses, sed Jerosolymitani alicujus episcopi. Quamquam alioqui satis constat ex ipsis catechesibus eas Jerosolymis dictas: cum ex disertæ auctoris asseveratione, cat. 20, n. 7, Christum eo ipso in quo dicebat loco sepultum testantis, ενταυτα πεφυτευται η αμπελος η αληθινή, et Domini monumentum eorum positum indice demonstrantis, ibid. num. 4, απο σταυρου επι το προκειμενον μνημα: tum ex his verbis brevioris symboli cat. 19, num. 9, Et in unum baptisma penitentiae; quæ propria Ecclesie Jerosolymitanæ hujus articuli enuntiatio. Secundo, cum plures Jerosolymis sederint antistites Joannis nomine, non in unum aliquem e posterioribus conferri possunt nostræ catecheses; sed aut in Joannem primum Cyrilli nostri successorem, aut in Joannem secundum qui post Eliam sedebat anno 514 ante Petrum; nam Joannes tertius qui sub ejus sæculi finem vivebat, Eustratio posterior, citati ab Eustratio operis auctor esse non potest.

Ne Joanni secundo tribuatur, obstat primum liturgicæ in catechesi 23 descriptæ simplicitas, quam sæculo sexto constat ampliorem multo ac prolixiorē existitisse. In commemoratione mortuorum n. 9, fit solum mentio episcoporum; nondum intraductis in liturgiam archiepiscoporum et patriarcharum nominibus. Obstat etiam publicus ille idololatricæ cultus, conventus illi ac exercitus in idolorum solennitatibus; aut, ut in nonnullis codicibus legitur, in idolorum delubro et solennitatibus; suspensæque ibidem carnes, panes, esculentaque alia; de quibus fit mentio cat. 10, num. 7, sæculo enim sexto nulla ejus rei vestigia remanserant. Eadem ratio facit ne Joanni etiam proximo Cyrilli successori possint tribui catecheses. Num enim talia post annum 386 auderent idolorum cultores, merito dubitatur. Tertio, quod si concesserimus Joannem hunc earum catecheseon auctorem esse, nihil minor in controversiis nostris earum futura est auctoritas, eadem pene antiquitate. Sed ut Cyrillo præclarum opus eripiar, non cogit unius codicis auctoritas; obstant contra adductæ superius a nobis ineluctabiles pro unico omnium catecheseon auctore rationes.

19. Alia Riveti argumenta sunt, quod a veteribus non citentur mystagogicæ. Falsum id et impetite assertum, veterum testimonia producendo ostendimus: Quod catecheses illuminandorum ex variis Scripturæ locis quæ centones sint consuæ, et in rebus etiam non necessariis ad nauseam usque prolixæ, mystagogicæ vero in rebus arduis, magnis, et non ita vulgo notis brevissimæ; Scripturarum testimoniis in plerisque suis assertionibus destitutæ; quas si aliquando usurpant, id plerumque fit ridicule. Nihil de priorum catecheseon prolixitate dico: quarum pene singulæ argumentum continent pluribus sæpe libris, grandibusque voluminibus, a sanctis Patribus tractatum et expositum, quamquam [CIX] existant multæ quavis mystagogica breviores, ut cat. 4 et 8, ne quid dicam de tertia, quinta, septima, nona, quæ non sunt vicesima tertia prolixiores. Cyrillus orationem pro rei tractandæ ubertate et copia, ac dati temporis mensura, nunc producebat, nunc contrahabat. Mystagogicæ ejusque argumentum sufficientissime, et ut nihil desit, tractat; nec paulo uberiores videas aliorum Patrum de eodem argumento tractatus. At temporis angustia cogebatur, qui post syntaxim, totoque populo dimisso, ad horam prædii dicebat, cat. 18, n. 53. Cumulatis Scripturarum testimoniis ubi res postulabat, utebatur; multæque sunt illuminandorum catecheses in quibus reperiantur pauciora quam in mystagogicis: testes procatechesis, catechesis prima, quarta, nona, etc. Tractandos habebat in mystagogicis secretos quosdam, et sine scripto ab apostolis Ecclesie traditos ritus; quos Basilius lib. De Spiritu sancto, cap. 27, docet sola sine scripto traditione servari. Quamquam Cyrillus suæ consuetudinibus retinens, Vetus Testamentum et prophetarum

vaticinia, quotiescunque licet, in testimonium vocat: nostrisque ritibus ea Scripturarum loca veterisque typos ac figuras accommodat: ut ceteri Patres in eodem argumento solent. Quod si Riveto ridicule factum videtur, non illi Cyrillus unus, sed et omnes pene Patres ludibrium debeat. Sed alia libens Riveto argumenta subministrabo, quibus, ad distinguendos utrumque catecheseon auctores, non sine colore aliquo ac prætextu inductus visus esset, Cyrillus cat. 2, n. 10, agnoscit in beatis angelis peccata, quæ Dei condonantis benignitate indigeant. At cat. 25, n. 14, supponit ab angelis in cælo Dei voluntatem nunquam præmitti. Præterea cat. 10, n. 4, ait Christum ex omni æternitate a Patre unctum esse: quem cat. 12, n. 2, docet Spiritu sancto unctum a Patre. illum totius mundi servatorem constituente, quod ad humanitatem perspicue pertineat. Item autem psalmi XLIV locus ad utrumque sensum illum accommodatur. Dissolvenda est duplex illa apprensus contradictio. Quas in angelis agnoscit culpas, ex sine dubio leves; quas non Deus, uti Luciferi et sociorum rebellio-nem, irrevocabili supplicio plectit, sed pro facilitate condonat; quæ idcirco non impediunt ne precemur Deum, ut ita faciamus ejus voluntatem in terris, sicut ei in cælo angeli obsequuntur. Nonne quotidie rogamus, ut ita Deo fideles simus, quem admodum sancti nobis ad imitationem propositi, eidem, quando in terris degerent, fidelitatem præstiterunt? nec propterea illos a peccatis omnibus idcirco immunes fuisse censemus. Quod ad alterum capit; ai consiterit, quod non ego prorsus certum existimo, unctio-nem Christi de qua sermo est, cat. 31, n. 2, temporariam esse, et ad humanitatem pertiuere (nam verbum *προχρησµένος* optime possit ad æternitatem referri, qua ex æterno Deus Filium suum mundo servatorem destinavit: sed non ago pugnaciter); si, inquam, constiterit hæc ad humanitatem Christi referenda, duplex erit Christi unctio Cyrilli mente distinguenda. Una ab æterno, qua Filius sacerdos est constitutus a Patre; unctio Patris solius generantis, nulla Spiritus [CX] sancti mentione. Altera temporaria, qua humanitatem Christi Pater unxit, et exornavit Spiritus sancti donis abunde cumulatis; cum eam divino Verbo sociavit: quæ unctio visibiliter declarata est baptismi Christi tempore, cum ad pugnandum cum diabolo prædicandumque Evangelium aggressus est.

20. Unum Rivetus in totis catechesibus mystagogicis assummentum numerat: ea nempe quæ in cat. 25, num. 8, 9 et 10, continentur, ab his verbis initio num. 8, *Obsecramus Deum pro communi Ecclesiarum pace*, etc., quorum verborum loco, ista num. 8, 11: *Tum vero post hæc illam recitamus orationem, quam Salvator propriis discipulis tradidit*, etc., conjungenda arbitratur his quæ num. 8 occipiunt: *Postquam vero perfectum est spirituale sacrificium*. Ac primam quidem partem quæ num. 8 continetur, ex perturbacione constructionis, quæ

A in præcedentibus editionibus obtinebat, suspectam facit. At ea perturbatio jam nulla est, a nobis *msa.* codicem auctoritate sublata. Quæ vero numeris duobus sequentibus comprehenduntur, de iis prorsus conticescit, nec ullam cur ea oppugnet rationem offert. Male factum, quod ex mystagogicis catechesibus, ea pene sola quæ Rivetus assuta pronuntiat, a veteribus auctoribus sub Cyrilli nomine in testimonium adducantur. Cæterum iis detractis quæ Riveto displicuerit, præcipua ecclesiastica liturgiæ pars detrunctur; quæ quidem in nulla unquam Ecclesia quovis tempore prætermissa est. Nihil moror suspicionem corruptionis quam injicit Albertinus, ex eo quod in libello inedito de divinis mysteriis, nonnulla mystagogicarum testimonia B detrunctata et decurtata proferantur, cum nonnullis varietatibus. Quis enim Græcorum recentiorum in catenis et pandectis conficiendis, aut aliqui citandis veteribus morem ignorat, ut testimonia ad arbitrium detruncent, ad sumendum illud unum, quo opus habent ad præsens argumentum? ut o-mittam tantam in librario opusculi hujus exscriptore, atque in ipso auctore fortassis imperitiam deprehendi, ut ne divinando quidem sensum ejus orationis assoqui possis. Male certe de omnibus scriptoribus micererem, si eorum opera ex hujusmodi exscriptorum fide emendaremus.

CAPUT IV.

De catechesi nomine et variis significationibus: ac de catechesibus diversis. De Cyrillianarum catecheseon duplici genere, earumque inscriptionibus, ac titulis, Scripturæque lectionibus in titulo indicatis.

21. Catechesis nomen Latinis pene inusitatum, nullus ignorat Græcum esse; quod a voce *ἤχος*, sonus, et *κατηχέω*, insono, derivatum, proprie significat insinuatum auribus sonum; et cuius institutioni animo per aures datæ accommodatur. Sic Paulus I Cor. xiv. 19, *In Ecclesia malo quinque verba meo sensu loqui ut alios instruam*, *ἢνα καὶ ἄλλοις κατηχῆσω*, quam decem millia verborum in lingua. Sermo erat de quavis oratione ad edificationem comparata. Eodem sensu Theodorus Studita catecheseon nomine [CXI] inscripsit morales snas ad monachos suæ curæ subjectos exhortationes. Sic catechistæ nomen cuius præceptor tribui potest, ut facit Hieronymus epist. 51, vet. ed. p. 32, dum ait: *Gregorius Nazianzenum et Didymum in Scripturis catechistas habui*. In epistola Clementis ad Jacobum num. 13, Petrus Clementem sibi in episcopatu successurum, dicit post se catechizaturum, *μετ' ἐμὲ κατηχέω* μέλλοντα. Cyrillus præcat. n. 6, ludens in derivatis verbi *ἤχέω*, verba *κατηχέσθαι* et *περιχέσθαι* ad exterioris soni auditionem refert, verbum *ἐπιχέσθαι* interpretans de interiori sono quem Spiritus sanctus menti infundit. Minus subtiliter Gregorius Nyssenus *catechesis* quocque verbum interiori sancti Spiritus inspirationi tribuit, lib. II in *Psalmos*, cap. 10, pag. 325, *Ἐπιχέτω ἡ κατηχῆσις, ἡ κατὰ τὸ ἀπόρρητον τῆ ψυχῆ παρὰ τοῦ Πνεύ-*

ματος ἐγγυομένη, *Operabatur catechesis, a Spiritu A sancto animæ secreto infusa.* Quemadmodum tamen apud profanos auctores *catechesis* designare solet primam illam institutionem, qua scientiæ alicujus elementa et rudimenta traduntur, ita ecclesiastico usu catechesis assumitur ad significandam primariam sacre doctrinæ institutionem. Sic Paulus Galat. vi, 6 : *Communis est qui catechizatur verbum, ei qui se catechizat, in omnibus bonis.* Clem. Alexandrin. lib. v. *Strom.* pag. 750, *catechesim* appellat *lac* quoddam, *veluti primum animæ alimentum* : Γάλα μὲν ἢ κατήχησις, οὐλοὲν πρώτῃ ψυχῆς τροφῇ, νοσήσεται. Eo sensu Pamphilus martyr in expositione capitum Actuum apostolorum, bibl. Coisl. cod. 25, catechesis appellat illas Petri ad Judæos conciones quæ habentur Act. xi, 14; iv, 8; x, 28. Cyrillusque Paulum dicit cat. 17, n. 26, Romam catechizasse : Κατήχησαντα δὲ καὶ τὴν βασίλειαν Ρώμην. A catechesi dicti *catechumeni*, qui primis Christianæ doctrinæ præceptis imbuebantur. Latus tamen apud Cyrillum et Hierosolymitanam Ecclesiam patebat catechesis quam catechumeni nomen. Ut enim omittam quod institutiones de sacramentis post baptismum neophytis datæ, catecheses apud Cyrillum appellantur, priores etiam catecheses iis dictæ sunt, qui dato ad baptismum nomine, catechumenorum appellationem, proprio fere Ecclesiæ Hierosolymitanæ usu deposuerant, fidelesque dicebantur.

22. Ut autem duplex erat Christianam religionem proferri cupientium sors sive gradus, ita duplex catechesis. Primus catechumenorum gradus, in quo quidem solo Hierosolymis catechumenorum nomen retinebatur; eorum erat qui sive sponte sua, sive clericorum aliorumve fidelium, quibus speciale ad eam rem donum vel studium contulerat Deus, opera et hortatu adducti, sum de profitenda Christiana religione votum declarabant. Horum voluntas dudum explorabatur; explorataque, signo crucis, ac precibus, aliisque pro locorum diversitate cæremoniis initiati, catechumenorum nomine cenabantur, cumque auditis in synaxi lectionibus et concionibus dimitterentur, *audientes* in utraque Ecclesia appellari consueverant. Vid. *Const. ap. lib. viii, cap. 5 et 12, Conc. Laod. can. 5* : ad eam appellationem alludere videtur Cyrillus, procat. n. 6. Interim in manus catechistæ [CXII] alicujus trahebantur. Catechistæ illi aliquando ad id munus ex officio deputati : aliquando nemine potissimum designato, quivis fidelium proprio studio incensus eo munere saugebatur. Commune est apud veteres catechistarum κατήχητῶν nomen. In falsa Clementis ad Jacobum epistola, n. 13, *οὐ κατήχοῦντες* distinguuntur ab episcopis, presbyteris, et diaconibus. Eodem modo in Clementina homilia 3, u. 71, dicitur : *Honorate presbyteros, catechistas, diaconos.* In Alexandrina Ecclesia erat schola catecheseon,

cui Pantænus, Clemens, Origenes, alii que successive præfuerunt. In Ecclesia Carthaginensi, ei muneri præpositus est a Cypriano lector Optatus, ut testatur his verbis epist. Pamel. 24, Opat. 29, *Optatum inter lectores audientium doctorem constitutum.* Eundem locum tenebat ducentis pene post annis in hac Ecclesia Deogratius ille diaconus, qui petitis ab Augustino ad ministerium suum digne fungendum documentis, ab eo impetravit librum *De catechizandis rudibus.* Eodem quoque de argumento catechicam orationem scripsit S. Greg. Nyssenus ad catechizantium utilitatem et subsidium. Vides huic officio modo lectores, modo diaconos in eadem Ecclesia, modo laicos, ut erat Origenes, præfectos esse. Ad id enim non ordinis gradus, sed eruditio vel speciale donum requirebatur. Certis vero in Ecclesiis nulli ad id munus speciatim deputati videntur fuisse. Cyrillus prioris hujus catechesis mentionem faciens cat. 15, num. 18, ait : *Si quem per catechesim genuisti, hunc cautum redde* : quo loco quemvis de auditoribus alloquitur. Alibi (59) eos invitavit, ut certamen cum Ecclesiæ hostibus strenue suscipiant, atque etiam Evangelium prædicent : quique ad lucrandas Christo animas apti sunt, id sollicite elaborent. Quæ quidem omnia non excludunt deputatum ex officio ad catechumenos insituendos virum; ad relictam hanc utiucque, prout ferebat voluntas, aut se dederat occasio, specialem curam insinuare videntur. Nullum Augustinus Mediolani ad id officium destinatum, suæque conversioni præpositum memorat; nullum Romæ hujus catechistæ vestigium observatur : deque multis Ecclesiis dici idem potest. Quidquid sit, præter catechistas, patrini et matrinæ horum catechumenorum animum Christianæ doctrinæ præceptis informare solebant. At iis catechumenis non interiora religionis nostræ dogmata aperiebantur. Tantum ethnicæ superstitionis vanitas, gentilisque mythologie et philosophiæ absurditas probabatur. Moralia Evangelii præcepta docebantur illi, ut et generalia nostræ fidei dogmata de Dei unitate, iudicio et resurrectione generali; una cum sacra utriusque testamenti historia. Verum Cyrillus negat ipais declaratum fuisse Trinitatis mysterium, cat. 6, num. 29, atque, si quando catechumenis presentibus de ea re sermo occurrat, id tectis omnino verbis fieri sœtutum. Quare summopere cavet procat. n. 7, ne ea quæ in catechesibus audita fuerint, coram catechumenis efferantur. Symbolum ipsis etiam magna religione occultari præcipit cat. 5, num. 12. Gregorius tamen Nazianzenus orat. 40, qua catechumenos invitavit ad danda nomina et baptismum sine mora [CXIII] suscipiendum, sub finem eis et Trinitatem, et symbolum sed aliis verbis integrum explanat. Alias quoque communis legis exceptiones afferri posse novi.

23. Alter catechumenorum ordo eorum erat, qui

baptismum proximo Paschate suscepturi, nomina dabant diversis secundum locorum consuetudinem diebus. Ad eos dictæ sunt priores decem et octo Cyrilli catecheses. Hi apud Latinos *electi et competentes*, quasi simul petentes baptismum dicebantur; apud Græcos, φωτισόμενοι, βαπτισόμενοι, μέλλοντες φωτισεσθαι, φωτισθησόμενοι; de quibus appellationibus usam sequentibus numeris. Et hæc quidem nomina assumebant, retento adhuc tamen catechumenorum nomine. At in Ecclesia Jerusalemiana, singulari eju catechumenorum nomen dponebant, *folesque* ejus loco dicebantur, procat. num. 6, cat. 1, uum. 4, cat. 5, nrm. 1, cat. 6, n. 29. Peccatorum confessione, jejuniis, precibus, exorcismis ad baptismum disponebantur. In Ecclesia Latina diversa subibat scrutinia, in quibus post exorcismos, abrenuntiationes profiteri jubebantur; sal in eorum os immittebatur; saliva aures et nares tangebantur, etc. Conciones sive catecheses ad eos habebantur triplicis generis: 1° morales, quibus admovebantur ne baptismum sine sincera voluntate et fide susciperent; utque sese dignis poenitentia laboribus ad eam gratiam præpararent. Hujusmodi sunt procatechesis, et catechesis prima S. Cyrilli, duæ S. Joannis Chrysostomi catecheses πρὸς τοὺς μέλλοντας φωτισεσθαι, quæ habentur vet. edit. tom. I, orat. 60, p. 705, et 21, pag. 235, quæque in nova editione simul conjunctæ sunt tom. II, pag. 224 et 254: prior triginta ante baptismum diebus habita est, posterior post dies decem. Habentur quoque similis argumenti sermones plurimi ad *competentes* apud Augustinum. 2° Exponatur baptizandis symbolum. Pauca et pene nullas habentur apud Græcos *catecheses in traditione symboli*: multos vero de eodem argumento Latinorum sermones. 3° Apud Latinos alio sermone tradebatur et exponebatur oratio Dominica. Sed apud Græcos ea consuetudo non erat; nec oratio Dominica nisi post baptismum audiebatur. Omitto brevem singulorum sacramentorum expositionem, quæ in ipsa Paschatis vigilia tum fiebat, cum ad ea accessuri essent qui baptizabantur. Harum mentionem facit Cyrillus cat. 18, n. 32, ejusque argumentum quosdam Gaudentii Brixienensis sermones habemus. Sed fatendum nulla in Ecclesia æque diligentem ac in Jerusalemiana baptizandorum institutionis curam observari. Una vulgo aliis in locis sub Quadragesimæ hæc concione symbolum tradebatur, duabus ad summum; semel tantum occurrit ut explicatio symboli ip tres quatuorve sermones dispertiat. At in Ecclesia Jerusalemiana totum huic negotio Quadragesimæ tempus insumptum, et septemdecim catecheses tribuitæ. Nullum in tota antiquitate simile exemplum habemus. Nullum opns reperi in quo tota baptizandorum institutio simul collecta, et in unum volumen compacta sit. Esset aliquid Cyrilliano operi finitimum, si posteritati conservatum esset opus, de quo testatur Gennadius *Catalog. [CXIV] tirorum illustr.*, cap. 23; ait nimirum Ni-

ceam Romanæ civitatis episcopum (in cod. Sancyranensi pro Niceas, scribitur Anechitus; et in ms. San-German. pro Romanæ fertur Romacianæ) composuisse simplici et nitido sermone sex competentibus baptismum instructionis libellos; in quibus primus continebat qualiter se debeant agere corpeptentes, qui ad baptismi gratiam cupiunt pervenire; secundus agebat de gentilitatis erroribus; tertius erat de fide unice majestatis; quartus adversus genethelologiam; quintus de symbolo; sextus de agni paschalis victima. Nihil hic atinet querere qui sit ille Niceas, vel Anechitus, aut Anicetus, Romæ vel Romacianæ civitatis episcopos. Tantum observa librum primum argumento similem fuisse procatechesi et catechesi primæ Cyrillianæ; secundum et tertium catechesi sextæ; quartum diversis catechesis secundæ, quartæ et nonæ locis; quinti argumentum toto pene catecheseon opere tractari; sextus autem legi vel pronuntiari tantum debebat in ipso Paschatis pervigilio: similis nonnullis Gaudentii habitis in illa nocte sermonibus, et institutionibus illis quas Cyrillus pro tempore se datum promittit cat. 18, n. 32, dum sacramentum baptismi et sequentia auditoribus administrabatur. Cæterum baptizandorum institutio, propria episcopi vel vices ejus agentis presbyteri cura erat; nec ut simpliciorum catechumenorum, catechistis illis de quibus num. sup. diximus credebatur. Nullus pene ad competentes sermones habemus, præterquam episcoporum. S. Ambrosius se symbolum competentibus tradidisse testatur. Id agebat per se Augustinus post episcopatum, et ante episcopatum ex imposito sibi ab episcopo in ipsius locum dicendi officio. In Romana Ecclesia symbolum tradebat presbyter; sed ne id ageret pontifex negotiorum mole prægravahatur. Constantinopoli patriarcha suggestu die Parasceves symbolum baptizandis proponebat explicabatque, Theodoro teste *Hist.* pag. 563. Joannes Cyrilli successor catecheses habebat, teste ipsomet apud Hieron. epist. 58, nov. edit. Chrysostomus Antiochiæ duas ad illuminandos orationes habuit. Totum concionum pondus ipsi a Melctio et Flaviano impositum. Eadem de causa Cyrillum adhuc presbyterum catechesibus et homiliis ad populum dicendis præfectum fuisse censemus. Quod de Eusebio quoque dicendum, qui in epistola ad Cæsarienses suos num. 2, symbolum Ecclesiæ suæ proponens, ait eam se fidem enuntiare, quam cum in presbyterio tum in episcopatu credidit et docuit. Symbolum igitur ita docebat presbyter, ut episcopus quoque doceret. Rufinus inectiva 1. in Hieronymum de diacono Eusebio ait, pag. 262: *Alius diaconus, dimulque pater mihi et doctor symboli ac fidei fuit.* Indicat, ut arbitror, patrum et susceptorem, qui privatis instructionibus symbolum ac fidem sibi exponebat; non exclusâ publica et solemnî institutione episcopi, cum cæteris competentibus in Ecclesiæ conventu audita.

24. Catecheses Cyrilli duplices habemus: decem

et octo priores ad eos qui baptismo proxime suscipiendo præparabantur : quinque mystagogicas [CXV] ad neophytos quæ de tribus sacramentis simul collatis disserunt. Priores inscribuntur, *catecheses φωτισζόμενοι*, ad litteram *eorum qui illuminantur*. Hæc certissima Jerosolymis baptizandorum appellatio ; eos enim ab initio procatechesis hoc nomine compellat Cyrillus : Ἡδὴ μακαριότητος ὁμοίη πρὸς ὑμᾶς, ὡ φωτισζόμενοι, nec illic solum, sed et cat. 11, n. 9, et cat. 13, n. 21. Eadem voce designantur baptizandi in *Constit. apost.* lib. viii, cap. 7, 8 et 35 ; in conc. Laod. can. 46 et 48 ; in conc. Truliano can. 78 ; demum in *Euchologio* pag. 543. De hujus vocis vi et potestate non una sententia est. Thomas Millesius censet idem significare ac *eos qui cognitione imbuuntur*, nec desunt probabiles ita existimandi rationes : nam ea est vulgata verbi φωτισζεν significatio in Bibliis LXX, IV Reg. xii, § 2, de Jojada pontifice regem Joas puerum suis consiliis ac præceptis instituente et monente dicitur, ἐφώτισεν αὐτὸν Ἰωδαὶ ὁ ἱερεὺς, et cap. xvii, § 28, de sacerdote Samaritano ad Chuzros legem Domini docentis misso, ἦν φωτισκὼν αὐτοῦς πῶς φοβηθῶσι τὸν Κύριον, Ecclesiastici xlv, § 17, gr. Vulg. de Aaronne : Ἐδούκην αὐτὸν διδάξαι τὸν Ἰακώβ τὰ μαρτύρια, καὶ ἐν νόμῳ αὐτοῦ φωτίσαι Ἰσραὴλ. *Dedit illam Dominus ut doceret Jacob testimonia, et in lege sua illuminaret Israel.* Hinc verbo φωτισζεν Patres pro *erudire* passim utuntur. Vid. Cyrill. Alexandr., lib. i in *Joan.* cap. ix, p. 75 ; synopsis Athanas., n. 47, pag. 145 ; Theodoret., in lib. II Paralip., pag. 384. Cyrillus ipse in hunc sensum cat. 18, n. 32, loquens de necessaria institutione a se danda accessuris ad mysteria, ait, τῆς ὁμιλήσεως ψυχῆς διὰ τοῦ λόγου τῆς διδασκαλίας φωτισζόμενης. *Anima vestra prius per doctrinæ verbum illuminata.* Proprius adhuc ad rem nostram S. Maximus ad hæc verba pseudo-Dionysii *De celesti hierarch.* c. 5, n. 2 ; Ἐπειδὴ τάξις, hæc habet p. 46 : Τοὺς προσόντας δεῖ φωτισθῆναι τῇ γνώσει τῶν θεῶν Γραφῶν *Accedentes ad baptismum illuminari oportet cognitione divinarum Scripturarum.* Ac paulo inferioris ad verba auctoris τοὺς μὲν φωτισζοῦνται, iterum ait : Σημειῶσαι δεῖ τὸ φῶτισμα πρὸ τοῦ βαπτίσματος ἔστιν. *Nota illuminationem præcedere baptismum,*

ubi videtur alludere ad nomen et statum φωτισζόμενων, qui necessariis institutionibus ad baptismum parabantur. At ego magis crediderim Maximum ad hæc loquendi rationem inductum esse, et usu ecclesiastico baptizandos φωτισζόμενων nomine compellandi, quam appellationem ipsam hanc ab institutione baptizandis data derivatam. Mibi enim semper placuit, φωτισζόμενος hic significare *eos qui baptizantur* : qua me in sententia gravissimæ rationis confirmaverunt. Primo, celebris illa et præ omnibus usurpata baptismi nuncupatio, qua φωτισμός seu *illuminatio* dicitur, proprio sibi nomine et per excellentiam attributo, ut ait Naz. orationis 40 init., pag. 638. Cyrillus communem usum secutus verbo *illuminare* passim utitur pro *baptizare* ; procat. n. 2, cat. 13, n. 21, cat. 18, n. 32. Ex illo publico hujus vocis usu factum, ut Cresconius in *Breviario can. CLXXXIII*, verbum φωτισζόμενοι Laodiceo canone 46, verteriteos *qui baptizantur* ; adeoque ad significandum baptismum ea consecrata vox est, ut Chrysostomus hom. 13 in *Epist. ad Hebr.* pag. 828, baptizatos [CXVI] et catechumenos distinguens, priores appellet φωτισζόμενους. *Bona vita*, inquit, *nihil melius*, καὶ ἐπὶ φωτισζόμενων, καὶ ἐπὶ κατηχουμένων. Secundo, iidem qui φωτισζόμενοι, altero nomine dicebantur βαπτίζζόμενοι. In *Constit. apost.* modo hoc, modo illo nomine compellatur lib. viii, cap. 8, et lib. iii, cap. 16. Facundus lih. ix, c. 3, citat Theodori Mopsuesteni librum *Ad baptizatos* ; qui actione 4 concilii v, perpetuo inscribitur *Ad baptizandos* : habebatur nimirum πρὸς τοὺς βαπτίζζόμενους. Apud Cyrillum nostrum in titulo cat. 1, loco φωτισζόμενων, fertur in codd. Roe et Casaub. βαπτίζζόμενων, atque in titulo catechesis 7 legebat Grodecus *φωτισζόμενων ἢ βαπτίζζόμενων*, quando vertit, *illuminatorum seu baptizatorum*. Quid quod Cyrillus ipse, qui auditores suos φωτισζόμενων vocabulo compellat, altero etiam eos convenit, cat. 16, n. 26, Μελλεῖ ἐπὶ αὐ, τὸν βαπτίζζόμενον, φθάνει ἢ χάρις. *Ad te quoque, qui baptizaris, vel baptizandus diceris, perventura est gratia.* Tertio, qui φωτισζόμενος hic dicitur, ii apud Chrysostomum orationibus num. 22 a nobis citatis appellantur οἱ μέλλοντες φωτισθῆναι, *illuminandi*. Auctor lionillie in evangelicam parabolam de operariis in vineam conductis, Operum Chryost. tom. VI, p. 559, baptizatos distinguens a baptizandis, illos vocat πεφωτισμένους, *illuminatos*, hos φωτισθησομένους, *illuminandos*. Tandem in *Euchologio*, cum baptizandi appellerentur φωτισζόμενοι, quasi ad explicationem hujus vocis pag. 195, 196, 345, 344, dicitur οἱ πρὸς τὸ φῶτισμα εὐτρετιζόμενοι, *qui ad illuminationem præparantur*. Ex quibus omnibus constat baptizandos dici *illuminandos* a baptismo cui instruebantur.

25. Rogabit aliquis, eorum φωτισζόμενοι et βαπτίζζόμενοι temporis præsentis appellatione dicerentur. Nulla forte alia requirenda ratio est, præter promiscuum non in Scriptura solum sacra et sanctis Patribus, sed etiam apud profanos et in omnibus penes linguas præsentis pro futuro temporis usum. Qua licentia neminem auctorem novi qui liberius abutatur, quam Cyrillus noster ; quæ res in interpretando non parum mihi læcessivit negotii. Alia tamen afferri causa potest, quæ in Ecclesia Jerosolymitana majus adhuc pondus haberet ; nimirum, baptizandi certa spe atque expectatione baptismi, quasi jam baptismum susciperent, spectabantur : vel potius eorum status, quo exorcismis, poenitentiae laboribus, aliisque pietatis exercitiis purgabatur, et secretiorum Ebristianæ religionis doctrinarum communicatione erudiebantur, velut anticipatus quidam baptismus, ac quædam baptismi inchoa-

tio habebatur. Certe baptizandos Cyrillus sic multis locis alloquitur, quasi baptismi bona jam prægustarent ac perciperent. Catechesim primam ab his verbis inchoat. *Novi Testamenti discipuli, ac mysteriorum Christi participes, nunc quidem vocationis, paulo post vero etiam gratia.* Ait procat. n. 4, eos jam Spiritus sancti fragrantia aspiratos; et num. 6, Spiritum sanctum inhabitantem, mentem ipsorum divinam domum efficere; n. 13, Ecclesiam filios factos esse postquam nomina dedissent; catechesi 11, n. 9, jam filios Dei effici. Non, inquit, sicut vos, o illuminandi, nunc efficiimini filii Dei, efficiimini enim [CXVII] at vos filii Dei. Catechesi 13, n. 23, ait jam accipere remissionem peccatorum. Accipis nunc remissionem peccatorum, etc., quo in loco præsentis tempore, meo iudicio, utitur pro futuro. Nempe animam ipsorum per excorsiois a peccatis purgari ait, procat. num. 9. Imo etiam cat. 18, n. 26, non timuit eos jam regeneratos in Ecclesia dicere. Mirari ergo jani desinamus, si etiam cat. 12, num. 1, videatur eos dicere jam Christi immolati carnibus vesci; tametsi id de solis fidelibus dictum existimem. Tandem, cum in Ecclesia Jerosolymitana, catechumenorum dimisso nomine, communi cum baptizatis fidelium nomine ceuserentur; quasi eorundem cum ipsis bonorum participatione conjuncti, uti jam baptizari incipientes spectabantur. Atque ea quidem ratio probat optime et feliciter factum, in Ecclesia in primis Hierosolymitana, quod baptizandis appellatio φωτιζόμενοι et βαπτιζόμενοι, non futuri sed præsentis temporis attributa sit: at eam rationem in ipsa appellatione sancienda provisam et consideratam, ut eo potius modo vocarentur fecisse, valde addubito; et ex adductis a me numero superiori vocis φωτιζόμενοι ad veriorem sensum reducendæ rationibus, in hac præsens tempore pro futuro simpliciter positum existimo.

26. Fixa hujus vocabuli significatione, jam facilius determinandæ hujus interpretationis Latine ratio. Ac primum omnino amolenda est Groceii, quæ in sequentibus editionibus retenta est, interpretatio illuminati. Fallit enim Græce nescientes; quæ non verbo φωτιζόμενοι præsentis temporis, sed verbo φωτισθέντες præteriti, respondet, ac præteritam et peractam, non præsentem illuminationem designat. Præterea eadem est vis et idem usus ambarum vocum φωτιζόμενοι et βαπτιζόμενοι. Quam autem huic loco alienum sit, ut βαπτιζόμενοι vertatur per baptizati, et de iis qui nondum sunt baptizati dicatur, necino non videt. Idem de altera similis significationis voce iudicium. Tandem apud Latinos vox illuminati, propria neophytorum appellatio erat. Aug. tom. V, serm. 120, num. 3, de his loquens, isti albat, illuminati, audiunt per me verbum tuum: illuminati enim tua gratia assistunt tibi. Latine lingue inopia facit ut passivo præsentis temporis participio deliciamur, nec uno verbo ad litteram voces φωτιζόμενοι et βαπτιζόμενοι reddere possimus. Utendo circivincio dicere possumus

eos qui illuminantur, vel baptizantur; aut ut non indiligenter a Bollandistis observatum, illuminari vel baptizari incipientes: quæ nuncupatio maxime conformis est alteri a me numero superiori allatæ rationi, cur vox Græca non futuro sed præsentis tempore posita sit. At in appellatione communis usus, vitanda circumlocutio, et vocabulo uno utendum fuit, ne dicam, præsens illud tempus ad futurum reducendum esse. Restabat ergo vox illuminandi, in qua acquievi. Cotelcrique auctoris maxime accurati auctoritate me protego, qui vocem φωτιζόμενοι in Constit. apost. lib. VIII, c. 7, 8 et 35, ita interpretatus est. Clarum ex auctoritatibus n. 24 adductis φωτιζόμενοι, idem esse cum μέλλοντες φωτισθαι, φωτισθόμενοι πρὸς τὸ φῶς ἵνα εὐεργετηθῶμενοι, [CXVIII] quæ omnia futuri sunt temporis. Hieronymus quædam verba commemorans in epistola sua 38 epistolæ a Joanne Cyrilli successore ad Theophilum datæ, vertit *his qui baptizandi sunt*, Græcam vocem, quam ex usu Ecclesie Hierosolymitanæ fuisse existimo φωτιζόμενος vel βαπτιζόμενος. Sed jam nimium de illuminandis.

27. Alteræ catecheses Cyrilli, post Pascha et suscepta una nocte tria baptismi, sacri chrismat, et Eucharistiæ sacramenta, ad neophytos dictæ sunt, ad explicandam eorum mysteriorum, quæ non nisi baptizati declarari fas erat, vim et potestatem. Habite sunt singulis hebdomadæ paschalis diebus incipiendo a feria secunda. Duæ catecheses explanandis baptismi cæremoniis tributæ, sacramenta chrismat, una: Eucharistiæ, duæ reliquæ; quarum prima veritatem præsentis Christi in Eucharistia, altera ordinem sacræ liturgiæ explicat. Sextam catechesim promississe videtur cat. 18, num. 33, quæ tota in moralibus documentis, quomodo vita in posterum digne transigenda esset, versaretur; et eam non habemus. Credo exhortationem fuisse, Sabbato paschali, cum alibi vestra deponerentur, habitant: quales apud Latinos multæ existant, et nonnullæ adhuc Græcorum supersunt: quæ quoniam nullam sive dogmatum sive sacramentorum expositionem contineret, absoluto in catechesibus viginti tribus Christianæ instructionis edificio, ut ipse Cyrillus ait cat. 23 initio, in collectione catecheson videtur prætermissa. Inscrubuntur catecheses mystagogicæ, quasi mysteriorum seu sacramentorum secretiorem notitiam tribuentes. Catecheson titulo eas compellat Cyrillus cat. 18, n. 33; at in ipsa catechesibus non nisi mystagogicarum nomine designare solet. Utraque sub appellatione citantur ab auctoribus. Multos habemus similis argumenti Latinorum Patrum sermones, pauciores ac nullos pene Græcorum. Sunt Gaudentii Brixienis et nonnullorum aliorum ad neophytos, Augustini aliorumque sermones ad infantem de sacramento altaris, et de ponendis aliis vestibus. In appendice Augustiniana existant sermones aliqui de mysterio baptismatis post Pascha dicti, sed nullum upus est, Cyrilliano simile, quod

canonem neophytorum institutionem ex ordine continet, dilucide expositam, præter S. Ambrosii librum *De mysteriis*, et sex apud eundem in *Sacramentorum* libros; quibus in volumen unum digestæ sunt conciones diversis diebus consequenter habitæ.

28. Singulis catechesibus tam illuminandorum quam mystagogicis, præfixi initio sunt tituli catecheseos argumentum continentes; una cum primis verbis lectionis illius ex scriptura, quam auctor prius in conventu lectam sibi pro orationis themate præfixit. Tituli illi simul collecti redacti sunt in indiculum, qui in manuscriptis corpori catecheson præponi solet. Procatechesis et argumento et lectione caret; in nonnullis tamen indicibus hoc ipsi affigitur argumentum, *περὶ τοῦ μὴ πιστεύσαι, de non tentando*. Catechesis 19 et 25 lectionem habet argumentum nullum. In argumento recitari solent verba symboli, quæ in subjecta catechesi exponuntur. [CXIX] Plurimis id nunc pro argumento est; in paucis recitantur et verba symboli quæ exponuntur et materia quæ tractatur. Id pene sextæ ac quintæ decimæ catechesi proprium: sunt catecheses quedam, quæ præter majus et generale argumentum, peculiaria habent ac minores titulos, singulis catechesis sectionibus præfixos earumque argumentum indicantes. Id in sola pene catechesi quarta, et in sexta, in qua unus est tantum minor titulus circa medium catecheseos, *de hæresibus*. Titulorum illorum eadem est cum catechesibus antiquitas, et ab iis qui primi catecheses describere sunt positi. Nam ab antiquis citantur, in primis a Theodoro, qui quartam catechesim citans, non solum argumentum generale *de decem dogmatibus*, sed etiam peculiarem sectionis a se citate titulum *de generatione ex Virgine commemorat*. Præterea in iis continentur ipsa verba symboli Jerosolymitani, qualia a Cyrillo referuntur. Deinde vero quas unicuique catechesi lectiones assignant, hæc sunt verba quæ ante catechesim lectæ fuerant: quas, ut infra dicam, ad arbitrium catechistæ delectas, descriptores rescire non poterant, nisi ipsi audivissent. Eas autem inscriptiones Cyrilli ipsius non esse, his duabus rationibus approbari videtur: 1° quod verba symboli aliter interdum in iis titulis atque ab ipso Cyrillo referuntur; 2° quod ipse auctor quandoque suæ argumentum digesturus aliter fuisse videatur. Nam in nonnullis catechesibus, argumento generali et totius catechesis scopum continenti additur argumentum peculiare, quod non nisi obiter et ex occasione in catechesi tractatur. Secunda catechesis inscribitur, *de penitentia et remissione peccatorum*: hoc generale et completum orationis argumentum. Additur tamen *e. de adversario*, diabolo videlicet; qua de re solum in peccati causas inquirendo ex occasione dicit auctor numeris 3 et 4. Sextæ catechesis inscriptio est, *de monarchia Dei*, quod revera ipso Cyrillo lectæ cat. 7, n. 1, hujus orationis argumentum est;

A additur *et de hæresibus*. Fuscè revera Cyrillus agit de hæresibus quæ unitatem Dei oppugnaverant: sed ex consueto more suo, quo dum singula doctrinæ nostræ capita exponit, simul et oppositas hæreses recenset. Qui idcirco titulus singulis pene catechesibus eadem de causa fuisse quoque ascribendus. Adhuc non solas hæreses in catechesi sexta impugnat Cyrillus, sed ante eas etiam paganorum multiplicatas divinitates: diceudum igitur fuerat, *et de polytheis et hæresibus*. Tandem catech. 15, pro argumento habet verba symboli de Christo venturo iudice, etc., quibus totus continetur orationis scopus; additur tamen *et de Antichristo*; quæ res a Cyrillo proluxè re vera, sed occasione et ex respectu ad præcipuum scopum tractatur. Cyrilli ergo non putem eas inscriptiones, sed librariorum ac notariorum, qui catecheses ex ejus ore exceptas scriptis consignarunt

29. Quod ad lectiones Scripturæ attinet, eas optime in inscriptionibus assignatas esse fidem facit Cyrillus ipse, qui eas plerumque in ipsa catechesi suo testimonio confirmat, lectumque fuisse ait, quod in inscriptione lectum commemoratur. [CXX] Sola procatechesis lectionem initio præfixam non habet, quanvis certissime præcessissent lectiones sacræ, ut apparet ex n. 4, propriam tamen lectionem non habuit: cujus rei causam hanc esse conjicio, quod in Dominica die ad dimissionem illuminandorum habita fuerit, post recitatas ex ordine et explicatas in concione publica Veteris et Novi Testamenti lectiones, quod sane sufficisse videbatur. Ex catecheseon lectiones, non ex consueto lectionum in Ecclesia habendarum ordine sumptæ, sed ad concionantis arbitrium pro tractandi argumenti qualitate selectæ. Id unus confirmare potest Cyrilli locus cat. 14, n. 24, quo ait, divina providentia factum esse, quod cum postera die secundum ordinem verborum symboli de Ascensione Domini diciturus esset, lectio in synaxi Dominica die ex ordine annuarum lectionum habita, ipsi anticipandi hujus argumenti occasionem et locum præstitisset. Ex quo consequitur cæteras lectiones, quæ in cujusque catechesis argumentum mire quadrant, extra ordinem annuarum lectionum delectas esse, ac revera nullas in iis lectionibus librorum ordo observatur: modo ex prophetis, modo ex apostolo Paulo, modo ex Jobo, modo ex Catholicis Epistolis, nulla certa serie sumuntur; sed omnes ad rei dicendæ argumentum accommodatæ. Lectiones hæc non videntur admodum fuisse proluxæ. Breviores præsertim catecheseon mystagogicarum. Cum enim in tribus primis initium et finis lectionis assignetur, catechesis nonæ decimæ lectio sex nostris versiculis absoluta: catechesis vicesimæ, et vicesimæ primæ, versiculis octo. Paulo longiores priorum catecheseon lectiones: verbi gratia, cat. 11, cum in titulo indicetur lectionem ab ipso Epistolæ ad Hebræos exordio inchoatam, ex ipsa catechesi constat, non solum versiculum sextum, n. 4, sed et

octavum et nonum, n. 15, lectum fuisse. Ante catechesim 13, totum Isaie caput tui, quo propheta passionis Christi continetur, videtur lectum fuisse. Ex catechesi 15, n. 13 et 21, constat totum fere Danielis caput septimum fuisse prælectum. Item ex cat. 18, num. 11 et 15, totum Ezechielis caput tricesimum septimum. Inutile est monere lectiones illas per lectorem recitatas fuisse.

CAPUT V.

Quo anno præcisè et anni tempore dictæ sunt catecheses : quibus diebus, et horis, et quo in loco ; ac de tota conventuum illorum forma.

30. Non uua est seu veterum seu recentiorum auctorum, de auno quo Cyrilli dictæ sunt catecheses, sententia. Auctor adnotationis chronologicæ indiculo catecheson a nobis edito subjectæ, numerat annum ab adventu Christi secundum Augustanum codicem 552: secundum codicem Ottonianum et Grodecianum, 552. Quomodo hic auctor annos a Christi adventu numeret, incertum. Itaque inutilis cum per se, tam ex varietate lectionis, huius scriptoris aliqui recentioris auctoritas. Theophrasta dictas catecheses putat occasione crucis sub Constantio in celo vise, cum multi hoc miraculo permoti baptismum requirerent. Apparuit crux [CXXI] Maio mense an. 531, et cum catecheses in Quadragesima dictæ sint, in hac hypothesis ad annum 552 revocandæ. Bollandistæ auctoritate chronologicæ adnotationis secundum Grodecii versionem lectæ adducti, annosque ab adventu Christi, de annis ab ejus ascensione interpretantes, catecheses conferunt in annum 564 vel 566. Thomas Millesius catecheses ad au. 350 refert, propter bellum Mesopotamicum cat. 15, num. 61: Tillemontius ad annum 347, propter septuaginta annos quos Cyrillus a Manete elapsos memorat cat. 6, n. 20. Has sententias omnes non operose refutabo. Theophrasti et Bollandistarum jam rejecta opinio est, cum probavimus supra cap. 2, num. 10 et 11, ætatem catecheson medio sæculo quarto tardius assignari non posse. Ne anno etiam 350 eas tribuere mus, obstare diximus Constantis mortem hoc ineunte anno interfecti (Jul. orat. 1, p. 47), quæ ad Constantium in Oriente degentem sub hiemis finem perlata est. Porro Cyrillus eo tempore dicebat, quo plures simul imperatores reipublicæ Romanæ præerant. Nam cat. 25, num. 8, ait in liturgia sacrificium offerri *pro imperatoribus*, ὑπὲρ βασιλέων, iique imperatores erant, qui sanctam Resurrectionis ecclesiam, cum patre Constantino, exstruxerant et exornaverant cat. 14, n. 14. Ne anno 344 antiquiores existantur, obstat, quod ait cat. 10, n. 19, Persas pro Christi nomine mori. At Persica persecutio cepit tatum an. 344, secundum meliorem computandi rationem. Cyrillus cat. 6, n. 20, a Manetis exordio annos numerat 70, qui additi ad annum 277, quo Manem in Romano imperio primum prodiisse constat, annum dant

A nobis catechesum 347, in quo propterea acquiescit Tillemontius. Non ita tamen præcisè Cyrillum annos numerasse crediderim, ut annum unum ultra citrove nobis excurrere non liceat; quamobrem anno magis 348 habitus esse catecheses crediderim, bis de rationibus.

31. Prima, quo anno Cyrillus catecheses habuit maturum Pascha fuisse videtur. Nau catechesi 18, quæ Sabbato sancto certissime est pronuntiata, sic loquitur num. 7, quasi adhuc in media hieme positus, quod certe in illis meridionalibus partibus mirabile est. *Hibernum*, inquit, *tempus est, ut vides: stant nunc arbores veluti mortuæ: ubi enim nunc folia ficus, ubi vitis uva?* Nec alio fere modo initio Quadragesimæ locutus erat, integrum ante mensem, cat. 4, n. 30. *Vides ut arbores nunc tot mensibus sine fructu et foliis perstant.* Non ergo tardum illo anno Pascha erat. Atqui an. 347 incidebat Pascha in diem Aprilis duodecimam: quo tempore arbores et ficus in Palestina foliis adhuc destitutas fuisse prorsus incredibile est; cum alioqui annus extraordinaria hieme, atque ultra terminos producta, insignis non esset. Nam Cyrillus cat. 14, n. 10, paucis post æquinoctium diebus loquens, tellurem floribus plenam. et omnem herbam modo germinantem observare jubet. Si paulo tardius Pascha fuisset, sese ab illo tempore frondibus arbores vestitiæ. Anno autem 348, Pascha die tertia Aprilis erat; quod cum illis hiemis reliquiis minus disconvenit. Multo minus in annum 349 conjicere catecheses [CXXII] possumus; quo anno Pascha 25 Aprilis celebrabatur. Anno 346 Pascha erat 23 Martii, vel ex Victorii laterculo die ejusdem mensis tricesima. At catechesis decima quarta cum diceretur, jam ante paucos dies æquinoctium transactum erat, et inchoatus Xanthicus mensis; cujus initium 25 Martii citius poni non potest. Quod si Pascha eo anno 30 Martii ponatur, catechesi 14, quæ feria secunda pronuntiata est, num. 24, non alia poterit assignari dies præter vicesimam quartam Martii, quæ extra Xanthicum erat. De anno 345, quo Pascha in diem Aprilis septimam incidit, nihil dico; eadem ratione refelli potest quo annus 347. Itaque in anno 348 acquiescendum videtur. Secundo, bellum Romanos inter et Persas cat. 15, n. 6, commemoratur, melius anno 348 convenit. Nam auctores gravissimi secundum Nisihis obsidionem anno 346 consignant: hanc porro secutæ inter Romanos et Persas induciæ; quibus non multo post Persarum perfidia violatis iterum recrudit bellum, et commissum ad Singaram prælium anno 348 ex *Fastis Idatii* et Hieronymi *Chronico*; quamvis Juliani Augusti orat. 4, pag. 47, repugnet auctoritas, pugnam hanc sex ante Constantis necem anni collocantis: sed in numeralem notam vitium fortassis irrepsit. Cyrillum autem loqui putamus de apparatu belli, qui pugnam ætate commissam antecessit. Singariticæ vero pugne in annum 347 coufo-

rendæ nulla ratio est: alioqui nullum pene inducitur post solutam Nisibis obsidionem pacis relinquere locum. Sed ipsa Nisibis obsidio anno 347 collocari potest, ac bellum illud de quo Cyrillus loquitur, existimari. Eam veram obsidionem Hieronymus in *Chronico* ad annum 347, decimo Constantii anno consignat. At in nonnullis mss. pro decimo legitur nono. Theophanes quoque Nisibitanam obsidionem ponit ante eclipsim, quæ anno 346, sexta Junii die contigit. Censemur igitur anno 347 bellum nullum fuisse in Mesopotamia, servata interim induciarum anno sequente violatarum fide. Hoc autem argumentum præcipue Tillemontium petit; qui cum in *Historia imperatorum* Nisibitanæ obsidionis solutionem anno 346, et Singariticam pugnam anno 348 ponat, suam catecheson anno 347 in mediis iudiciis necessario habituram epocham tueri non potest. Tertio, Cyrillus commemorat cat. 15, n. 7, gravia episcoporum, clericorum et Ecclesiarum dissidia, ad sanguinem usque animorum fervore producta: satis, fateor, ante annum 347, turbarum in Ecclesia fuit, ut ita posset Cyrillus loqui. Verum sub finem hujus anni, scisso in duas partes Sardicensi concilio, cum episcopi ambarum partium sese mutuis anathematibus percussissent; major adhuc piorum offensio, cædesque multo quam antea violentius consecuta. Quod Cyrillus ibid. n. 9, utramque partem accusat; hanc quidem Christi ad creaturarum ordinem relegati, illam vero Filio paternitatis assertæ; nonnullam ut ita loqueretur occasionem ipsi subministrare potuerunt, mutua ea de re Sardicensium et Philippopolitanorum præsolom in litteris suis synodicis accusationes, atque ut meliori causæ non satis æquus videretur, efficere potuit Marcelli ab Sardicensibus magno studio suscepta defensio; quem [CXXIII] Cyrillus pro certo et explorato hæretico habebat, cat. 15, n. 27. His rationibus annum 348 cuivis alteri catecheson epochæ præferendum existimavi. Liberum tamen relinquimus, ut anno 347 consignetur.

52. In Quadragesima dictas esse catecheses, omnes pene paginæ clamant. Quanquam autem sexti sæculi initio, constaret Hierosolymis Quadragesima septem jejunii hebdomadibus, ut fidem facit Petrus hujus Ecclesie antistes, in fragmento ab Damasceno ad calcem orationis de jejuniis citato tom. I nov. edit. p. 504. quod de Ecclesia etiam Alexandrina dici potest ex aliis auctoritatibus ab eodem una productis; Cyrilli tamen tempore, utraque Ecclesia et Alexandria et Hierosolymitana, sex hebdomadis, et quadraginta solummodo diebus constante Quadragesima utebatur, uti probavimus extrema ad catechesim tertiam nota. Totam Quadragesimam occupant decem et octo catecheses. Quibus autem diebus singulæ pronuntiatae sint, licet non nihil ea de re in monitione cuique præfixa dixerimus, omnia tamen hic, novis aucta observationibus seu potius conjecturis, colligenda judicavimus. Pro catechesin

existimamus prima quam vocamus Quadragesimæ Dominica pronuntiata; quod suscit illa species cætes ecclesiastici descripta num. 4, quæ nonnisi synaxi majori convenire videatur. Præter hanc autem, nullam Dominicæ die habitam censemus: nulum certe hujus rei exstat vestigium. Contra catecheses ita Cyrillus videtur distinguere a synaxibus, uti diversas prorsus actiones; ac studium baptizandis utrarumque rerum commendat, cat. 1, n. 5 et 6, et procat. Catechesi decima quarta num. 24, ait se in homilia Dominicæ diei, cum propter omnes diceret, specialius tamen ad baptizandorum profectum et instructionem, orationem suam accommodavisse. Quod de hac Dominica, idem de cæteris dicendum reor; in quibus non aliter pro baptizandis diceret, quam orationi ea intermiscendo, quæ illis utilia fore prospiciat. Eadem de causâ nullam quoque Sabbatis dictam catechesin puto, cæm his diebus jejunium solveretur, celebrareturque liturgia. Catechesis 18 Sabbato sancto habita est, sed unum illud toto anno Sabbatum jejunabatur; nec ulla est in cæteris catechesibus nota, qua illam Sabbato pronuntiata colligi possit. Catecheses primam, secundam, tertiam, et quartam in prære hebdomada ponimus, quoniam in quarta num. 3, inter hanc catechesim et baptismum auditorum, *intercessurum*, ait, *totius Quadragesimæ intervallum*. Quinta etiam catechesis in eadem hebdomada fortassis comprehendenda. Catecheses sexta, septima et octava, consequentibus diebus pronuntiatae; et consequenter secundæ, vel tertiæ Quadragesimæ hebdomadi assignandæ. Notam nullam habemus dici, qui catechesi nonæ attribuendus sit. Ea forte sola tertiæ hebdomadi adjudicanda. Sed decima, undecima et duodecima tribus continuis diebus declamatae: atque idcirco in tertiam vel quartam Quadragesimæ hebdomadam conferendæ. Inter decimam tertiam et quartamdecimam catechesim dies aliquot interessere, ex catech. 14, num. 1. Catechesis [CXXIV] tertiadecima forte una per totam hebdomadam quintam dicta. Catechesim quartamdeclamam quæ postridie Dominicæ habita est ineunte mense Xanthico, paucis post æquinoctium vernum diebus, feriæ secundæ majoris hebdomadæ assignavimus, sequendo constitutam a nolis, ut omnium maxime probabilem, catecheson epocham anni 348. Ac consequenter eadem hebdomada ponendæ sunt sequentes omnes, usque ad decimam octavam quæ Sabbato sancto dicta est certissime. Nulla est quo die catechesis quinta decima et sexta decima dictæ sint nota. Septima decima paucis diebus ante festum Paschatis habita, num. 20 et 34. Quod si cui displicet tot catecheses una majori hebdomada peroratas, in annum 347 eas conferat per me licet, et in extremas Quadragesimæ hebdomadas, omnes a quarta decima ad octavam decimam catecheses distribuat. Quod ad mystagogicas attinet, omnes in Paschali hebdomada pronuntiatae sunt, a feriæ secunda ad sextam, qua die pronuntiata est postrema.

33. Jam quibus horis catecheses dixerit auctor, A indagandum mystagogice post synaxim habitæ circa meridiem, cat. 18, num. 33. E catechesibus illuminationum, decima octava matutinis horis sub finem sacre vigilæ perorata. Procatechesin diei Dominica in media liturgia dictam putamus; cæteras que ferialibus diebus habitæ sunt sub vesperam. Quamquam autem in Quadragesima conciones interdum quotidie duæ, altera matutinis horis, altera sub vesperam haberentur; ut ex humilibus Basilii in *Hexameron*, et nonnullis S. Chrysostomi patet: consuetudo omnibus fere locis habendæ synaxis hora erat a nona ad vesperam, seu, ut numerare solemus, a tertia post meridiem hora. Epiphanius *Expos. fidei*, num. 22, ait, synaxes quadragesimales ab hora nona ad vesperam usque celebrari solitas. Palæstina ac Cypri B consuetudines exprimebat. Joannem Chrysostomum Asiaticæ in Quadragesima pomeridianis horis concionari solitum probant ejus homiliæ ad populum Antiochenum nona et decima; quarum iuitio vanam eorum superstitionem tollit, qui cum præpeditate infirmitate non jejunarent, prorsus ad synaxim et audiendum Dei verbum accedere formidabant. Item tamen homilia de diabolo tentatore, num. 1, nov. edit. tom. II, pag. 261, meminit sermonis a se ante duos dies matutinis horis habiti ad baptizandum, de abrenuntiatione et pactione cum Christo. *Ὁν καὶ εὐθὺς πρὸς τοὺς μυσταγωγούμενους εἶπαμεν ἕν: κατὰ ἀποταγῆς καὶ συναγῆς διαλεγόμεθα αὐτοῖς: in eodem sermone superius, se jam secundo eadem die orationem habere commemorat, cum etiam matutinis horis disseuisset. Erat autem Quadragesima. At nonnulla in catechesibus Cyrillianis serotinae horæ occurrunt iudicia. Familiare ipsi est de horæ ac temporis sibi ad dicendum reliqui augustinis conqueri, uti cat. 4, n. 20, cat. 13, n. 8, quo loci ab ipso orationis exordio angusto tempore premi se semel et iterum repetit. Item n. 22, cat. 14, n. 27, cat. 15, n. 33, ubi provecam jam diem ait, καὶ τὸ πολὺ τῆς ἡμέρας, cat. 17, num. 20. Quæ quidem ut matutinis horis in jejuniis diebus diceret, causa nulla fuisse videtur. Existimo post [CXXV] catecheses, subsequetas fuisse illas Hierosolymis conuictas ad vespertini luminis accessionem preces, de quibus Socrates lib. v *Histor.*, cap. 21.*

34. De loco jam nulla dubitatio esse potest, quin in Resurrectionis ecclesia pronuntiaverit Cyrillus omnes catecheses. Innumera hujus rei testimonia fides faciunt, quorum aliquam partem protulimus hujus dissertationis capite 2, num. 9 sub finem. Si qua, teste Cyrillo ipso, extra ecclesiam Resurrectionis habenda fuisset catechesis, duæ illæ ex omnium forte excipienda fuissent, in quibus de Spiritu sancto disseritur; quas, ut ait, decere videbatur, ut in superiore Apostolorum montis Sion ecclesia dicerentur, quæ Spiritus sancti in dies Pentecostes descendens consecrata erat. At eam rationem satis idoneam fuisse negat, ut suam in ecclesia montis Golgothæ dicendi consuetudinem propterea

dimitteret, cat. 16, num. 4. Sed illud quaeritur, in ipsa Resurrectionis ecclesia et navi, an in porticu ejusdem, quod nonnullis placuit, aut potius in baptisterii vestibulo dictæ sint catecheses. Tota eorum, qui in porticu dictas aestumant, ratio est quod catechumenis in ecclesiam ingredi non liceret; qua re nescio an quidquam dici possit inscitius. Nam omnibus, etiam gentilibus, licebat in ecclesia sacras lectiones et conciones audire: tantum a missa fidelium excludebantur. Id innumeris auctorum locis probari posset, sed unum adduco ex Cyrillo testimonium procat. num. 4, in quo, si quis forte mala voluntate proccasset ad baptismum nomen, hortatur, ut ex conspecto cætus ecclesiastici ordine et compositione, assistentium modestia, lectionum et sacrarum præceptionum ordinata serie, reverentia tactus meliorem animum sumat. Baptizandis ergo aditus dabatur ad conspiciendas synaxes. Num. 14 ejusdem ait *clausam esse ecclesiam, eosque omnes intus*. Hæc porticui patenti et apertæ prorsus repugnant. Probabilior forte videbitur altera de vestibulo baptisterii sententia. Cyrillus ab ipso procatechesin initio, num. 1, hæc habet: *Jam circa vestibulum regni constitutis: quod ex loco parallelo cat. 19, num. 2, de vestibulo baptisterii intelligendum*. Præterea, mos ille in pluribus Ecclesiis erat, ut non in ecclesia, sed in baptisterio, aut ejus vestibulo symbolum traderetur. De Mediolanensi Ambr. epist. 20, num. 4, *Post lectiones atque tractatum, dimissis catechumenis, symbolum aliquibus competentibus in baptisterii tradebam basilicæ*. De Orientalibus quibusdam Anastasius Sinaita *Anagogicarum in Genesim contemplationum* lib. iv, *sacerdos eos in vestibulis, inquit, catechesi initiat et insufflat ventum qui expellat demones, qui habitant in generatione peccati: demum in eodem conventu patet Hierosolymis celebratos fuisse exorcismos et catecheses, procat. uum. 14*. Cum vero in eadem ecclesia abrenuntiationes ante baptismum factas constat in vestibulo baptisterii ex cat. 19, num. 2, idem quoque de exorcismis toto Quadragesimæ tempore factis existimandum videtur. Nihil isthæc necessario concludunt. Locus ex procatechesi num. 1, nihil aliud forte est præter translationem ac metaphoram, qua significat auctor baptizandos datis nominibus velut in baptisterii vestibulo introductos, uno tantum gradu ab ipso [CXXVI] baptisterio ac baptismo separatos. Si quid concludit, illud concludit ad summum, in vestibulum illud ad scribenda nomina ingressos; nam in ipsa ecclesia procatechesin dictam, adducta paulo ante testimonia certissimam fidem faciunt. Abrenuntiationes Hierosolymis aut baptismum in baptisterii vestibulo factas non dubitamus, ac exorcismos quadragesimales in ipsa ecclesia celebratos, testis ipse Cyrillus procat. num. 14, qui exorcismorum tempore jubet baptizandos silentio sedere in ecclesia clausa, viros seorsim a mulieribus; quomodo in arca clausa erant Noe et filii ex una parte, et utrorumque uxores ex altera. Nec

peculiaris Hierosolymis erat usus, ut exorcismi publice in ecclesia haberentur. Eodem modo in Romana Ecclesia fiebant scrutinia, uti Ecclesiae hujus variæ ordines inspicienti patet. Idem quoque mos Ecclesiae Africanæ, teste auctore libri *De symbolo ad catechumenos*, num. 1, apud August. tom. VI, pag. 555. *Quid est quod in hac nocte circa vos actum est? ut ex locis secretis singuli produceremini in conspectu totius Ecclesiae, ibique cervicæ humiliata in humilitate pedum, cilicia substrato, in vobis celebraretur examen*, etc. Quidquid sit de Ecclesia Mediolanensi illisque Orientalibus, quarum usum respicit Anastasius, qui quidem non consuetos per totum Quadragesimæ spatium exorcismos, sed prævius baptismo duntaxat referre videtur; constat in aliis multis Ecclesiis symbolum in ipsa ecclesia publice traditum fuisse. Id de Romana certum ex Romanis ordinibus; de Gallicana ex ejusdem sacramentariis et missalibus antiquis; de Africana ex Augustini et Africanorum sermonibus ad competentes inter Augustini opera et in appendicibus ejus, editis; de Constantinopolitana ex Theodoro lectore, *Hist.* p. 563. Sed ut ad Ecclesiam Hierosolymitanam veniamus, ita loquitur Joannes Cyrilli successor apud Hieronymum epist. 38, nov. ed.: *Consuetudo apud nos istiusmodi est, ut iis qui baptizandi sunt per quadraginta dies publice tradamus sanctam Trinitatem*. Idem loquens de catechesi a se habita de universis nostris dogmatibus Cyrillianæ quartæ simillima, ait eam se pronuntiasse audiente S. Epiphasio et universa Ecclesia, Cyrillus ipse se in media ecclesia Resurrectionis dicere significat plurimis in locis, vrltâ gratis, cat. 14, num. 14: *Hujus temporis imperatores sanctam hanc in qua sumus Resurrectionis ecclesiam argento inductam et auro infuso distinctam extruxerunt*, etc.; et n. 22: *Isthæc ecclesiæ sanctæ domus, ab imperatore Constantino ex propenso amore Christi edificata, et ut cernis ita exornata*. Quod ad catecheses mystagogicas non in ipsa Resurrectionis sive Sanctæ Crucis basilica, sed ad monumentum Domini in ipso Sancti Sepulcri sacello, quod Anastasis dicebatur, pronuntiatæ sunt, ex cat. 18, num. 35, et cat. 20, n. 4 et 7.

35. Jam ut de tota catecheticorum conventuum forma dicamus; primum observamus non solos illis interfuisse baptizandos, verum etiam omnes ordines Ecclesiae. Quod non solum de procatechesi constat ex numero hujus orationis quarto, sed et de aliis catechesibus. Monet auctor procat. n. 13, *Cum viderint fideles inservientes [CXXVII] et sollicitudine expeditos, ne eorum securitatem imitentur; cum illi gratiam acceperint, ipsi autem adhuc in bilance dubii consistant*. Erant igitur fideles baptizati, exorcismis, lectionibus, aliisque circa baptizandos ministeriis inservientes. Ac revera psalmistas sive cantores compellat cat. 15, n. 6, quorum aliquos o baptizandorum numero fuisse concedere possumus; de omnibus negamus plane. Cat. 4, n. 24, et cat. 12, n. 35, ad monachorum et virginum ordi-

nem sermonem convertit; quinimo ab ipso orationis initio tria auditorum genera facta videtur compelliare, virginitatis professores, fideles omnes baptizatos, omnes deinde auditores. Cat. 4, n. 3, baptizatos exorare videtur, ut accomodatam rudibus et doctrinæ nostræ imperitis orationem æquo animo audiant, Cat. 15, n. 18, iis qui alios per catechesim genere commendat, ut spirituales filios de Antichristo diligenter erudiant. Non alii præter baptizatos aliorum patrini: nec alii Evangelium prædicare permittit cat. 3, n. 13. Clausa erat ecclesia, procat. n. 14, exclusivè diligenter catechumeni, ne quid de gentilibus dicam; cat. 6, n. 29, ecclesiae fores quæ ad urbem pertinebant, oclusas certum. Eas tamen quæ ad sanctum sepulcrum respiciebant, e quibus templi veteris ruinæ, mons Olivarum, mons Golgothas, ac veteris Hierosolymæ ruderæ conspici poterant, patentis relictas esse, suadent plura testimonia, in quibus hæc propriis oculis contemplari jubet auditores, cat. 13, n. 23. *Vides, inquit, locum Golgothæ*. Secuta est acclamatio auditorum assentientium. Catechetici conventus aliquando satis prolixi, et in multam diem continuati, ut vidimus n. 33. Ab ipso quandoque orationis exordio desse sibi tempus conquiretur cat. 13, n. 8, quod non in prolixitatem lectionis refundo; sed in exorcismos, a quibus inchoati videntur isti conventus. Non affirmaverim toties dictas catecheses, quoties exorcismi celebrati. Imo vero plures et numerosiores exorcismos fuisse conteserim: de quibus in Clementina hom. 3, num. 75, dicitur ad baptizandos, καὶ ἡμέραν χειροθετεῖσθε, *singulis diebus manus impositionem suscipitis*. At exorcismos et catecheses sæpe conjunctos fuisse fidem faciunt Latina scrutinia, et veterum testimonia. Certe Hierosolymis ante procatechesin exorcismos susceperant auditores, quod constat ex hujus orationis n. 9. In eadem Ecclesia præcedebant exorcismi catechesim, cum ex loco mox citato, tum ex alio num. 15, ubi præscribit quid faciendum iis qui ante horam exorcismorum diligentiores cæteris accesserint, nempe ut sodales perquirant, ut amputatis otiosis sermonibus et percanctationibus, quæ ad pietatem pertinent secum loquantur. Alius in Antiochena Ecclesia mos erat. Catechesis exorcismum præcedebat. Chrysostomus in prima ad illuminandos catechesi, nov. edit., n. 2, p. 227: *Μετά τὴν παρ' ἡμῶν διδασκαλίαν, ὑπολύσαντες ὄμας καὶ ἀποδύσαντες, γυμνοὺς καὶ ἀνυποδέτους μετὰ τοῦ χειρωνακικοῦ μόνου πρὸς τὰς τῶν ἑξορκιζόντων παραπέμπομεν φωνὰς*. *Post auditam a nobis institutionem, discalceatis vos et nudatis, nudis pedibus unaque operatos tunica ad exorcisantium voces transmittunt Patres nostri*. Contraria Romanæ [CXXVIII] Ecclesiae consuetudo, quæ symbolum postremo loco post scrutinium tradi jubebat. Contraria Africanæ Ecclesiae; ex qua auctor lib. 11 *De symbolo ad catechumenos*, n. 2, hæc ait: *Purgata per exorcismum familia Redemptoris, posteaquam cantavit canticum*

salutis, accepit symboli remedium. Nihil Hierosolymis in exorcismis peculiare. Velabantur exorcizatorum vultus procat, n. 9. Nihil Cyrillus de dimissis vestimentis aut calceis, nihil de substrato cilicio. Cum longa esset exorcismi cæremonia, singuli nimirum unus post alium ad exorcizantium manum succedebant; præcipit Cyrillus, procat, n. 14, ut separatis virorum et mulierum subselliis, quando alii exorcizantur, cæteri sedentes pium aliquem librum præ manibus habeant, vel alio audiente alius legat; aut si desit liber, alius oret, alius utile aliquid loquatur; virginum vero conventus vel legat vel psallat, ita tamen ut nulla vox exaudiatur: quod et de nuptis præcipit. Exorcismos consequebantur forte vel preces, vel cantus aliqui. Tum legebatur ex libro Scripturæ ad arbitrium concionantis accommodata ad futuræ catechesis argumentum lectio, quam sequebatur catechesis. Hæc a sedentibus audiebatur. Cat. 16, n. 22, ait Cyrillus: *Cogita, quot nunc assiditis, quot animæ adsumus.* Acclamationibus aliquando interrompebatur orator, ut cat. 13, num. 23. Qui familiaris in Oriente usus; ut multa Chrysostomi loca fidem faciunt; in Africa quoque, ut ex Augustino patet, usitatus. Catechesim sine dubio consequebatur gratiarum actio pro auditis documentis. Sic Basilius hom. 7 in *Hexæm.*, p. 82, hortatur auditorem: *Ἀναστάντες δὲ εὐχαριστήσωμεν ὑμῖν τὸν εὐρησθέντα. Surgentes vero vobis iis quæ dicta sunt gratias persolvetis.*

CAPUT VI.

De Cyrilliana docendi et dicendi ratione.

36. Ea fuit Cyrilli et docendi et dicendi ratio, quæ proposito sibi candidato Ecclesiæ erudiendi scopo una maxime conveniret. Accurata nimirum et necessariis præsidiiis munita doctrina; simplex et alienus ab omni furo ornametisque stylus, qui sanam exponat veritatem, rudesque animos alia pro aliis intelligere non patiat. Primum, qualis in exponendis, comprobandis, et ab hostium Ecclesiæ impetu vindicandis nostris dogmatibus Cyrillus fuerit exponam; tum de stylo et modo orationis ejus loquar. In exponenda fide hæc ejus methodus esse solet; ut primo oppositam doctrinam referat; tum catholicam illi veritatem objiciat, eamque necessariis Scripturarum aliorumve argumentorum præsidiiis munit, deinde adversantium objecta confutes. Ordinem hunc aliquando perturbat ab objectionum dissolutione incipiens, sed hæc omnia præstare nunquam omittit. Necessarium existimavit una cum catholico dogmate contrarios omnes gentilium, Judæorum et maxime hæreticorum sensus aperire, ut eo documento præmuniti auditores, nunquam in eos ex ignorantia præcipitari se paterentur. Id sæpissime repetit; quodque cœnum atlagat, rerumque vel dicti nefandarum commemoratione [CXXIX] suam ipse linguam et aures audientium commaculare videretur, hæc præmutuendorum ipsorum necessitate sese defendit ac purgat.

A Vid. cat. 6, n. 43 et 54; cat. 7, n. 4; cat. 16, n. 5. Duplex illi ita agendi causa fuit. Prima, quod certa opinio non monstrata exposuisse, confutasse est. Propterea catechesi 6, excerpta ex Manichæorum libris horum vesaniæ capta, per sese cordato cuius horrorem incutientia absque ulla alia confutatione recenset, num. 33 et 54. satisque censet cum his Manichæorum probris Ecclesiæ sanctitatem ac castitatem comparare, ut quid eligendum sit perspiciat auditor. Altera erat, Ecclesiæ hostium, et hæreticorum in primis, ac maxime Manichæorum in provincia præ cæteris grassantium, in occultandis sectæ suæ vitiis fraus et dolus, cat. 4, num. 2, qui ne imperitis blandiloquentia sua imponeret, quales essent retegendi erant. Cum autem fidem exponit, id electis et ex usu communi sumptis verbis facit. Nullas theologicas voces admiscet, eas in primis quæ hoc tempore magnis in Ecclesia contentioibus locum dabant, studiosè vitat: qualia erant, essentia, hypostasis, personæ, et alia ejusdem generis vocabula. Religiosior etiam fuit, ne fidei privatas opiniones admisceret. Quidquid in Scripturis revelatum, fidenter proponit; quod in eis aperire nolit Deus, attingere veretur omnino. Ita, postquam id quod de divina generatione credendum proponit Ecclesia, explicavit: hujus natalivitatis arcæum a nemine indagari patitur. Vid. cat. 11, n. 40 et 41. Eodem modo intactam de ipsa Spiritus sancti substantia questionem eujit. Vid. cat. 16, n. 4, 5 et 24; cat. 17, n. 4 et 17. Dum Christi mysteria exponit, singula adjuncta persequitur et explanat; dum vero sacramentorum cæremonias edisserit, singularum vim et potestatem declarat.

C 37. Quod ad probandorum fidei nostræ dogmatum institutam a Cyrillo rationem attinet, religioni habuit quidquam asserere, quod e Scripturis Veteris et Novi Testamenti non approbaret; adeo ut sibi fidem haberi consentiat, nisi singularum rerum ex Scripturis perspicuum afferat demonstrationem, cat. 4, n. 17. In dissertatione tertia proba nihil ex hoc principio concludi ab hæreticis posse, pro integra et absoluta solius Scripturæ necessitate et sufficientia, seclusa nimirum traditionis et Ecclesiæ auctoritate; interim autem animadverto triplicem ita loquendi et agendi Cyrillo causam fuisse. Prima est quod solis ratiociniis et probabilitatibus Scripturarum auctoritate destituta, inefficaciter prorsus theologice decreta persuadeantur; cum nimirum ratiocinationibus quibusvis ratiocinationes oppositæ non desint, quibus contentiois funis sine fine producat. Ad disertis Dei vocibus et Scriptura promptis omnem verborum et sententiarum apparatus concedere necesse est. Ita cat. 43, n. 8. Præterea sophismatis deludi facilis res est, cat. 12, n. 5, cavendumque in divinis rebus, ne probabilitatibus temere abducamur, cat. 4, num. 17. Quod quidem Guosticis, Manichæis, aliisque hæreticis contigerat, qui magno verborum et subtilitatum apparatu divinarum generationem ac mundi [CXXX] creationem

pesumdederant. Secunda : persuasum erat illi symbolum quod totis decem et octo catechesibus explanat, nihil aliud esse præter selecta quædam ex omnibus Veteris et Novi Testamenti Scripturis doctrinæ capita; quæ proinde ex iisdem Scripturis asserenda essent, cat. 5, n. 12. Tertia tandem : certum illi erat nullas actionum ac mysteriorum Christi partes esse, quæ non longe ante essent a prophetis præsumptæ, cat. 13, n. 8 et 13. Nihil ergo mirum, si nihil dici ac credi de Christo vult, quod veterum Scripturarum testimoniis non studeat confirmare, cat. 21, n. 5. Cæterum ratiocinationibus non adeo inimicus fuit, ut illis ipse non uteretur. Nam ex unitatem Dei adversum Manichæos, cat. 6, num. 12 et 13, et carnis resurrectionem adversum gentiles cat. 18, n. 54 et seqq., validissimis rationibus e Scriptura non depromptis convincit. Veritatem incarnationis, crucis, resurrectionis Christi, domestico monumentorum Hierosolymis spectore testimonio roborare non omittit. Quæ etiam ex Scriptura approbari non poterant, apostolicæ et ecclesiasticæ traditionis auctoritate defendit, ut Scripturarum ipsarum canonem, cat. 4, n. 33 et 35. Cærenonias et ritus Ecclesiæ in catechesibus mystagogicis contentas, cum licet ex testimoniis Scripturæ aut allusionibus probat. Cum iis argumentis delictur, sufficere putat auctoritatem Ecclesiæ; in qua universaliter et sine defectu doceri censet, omnia quæ in hominum notitiam venire debent dogmata, cat. 18, num. 25. Dum autem Scripturas ad confirmationem dogmatum nostrorum adducit, eas ex inspirata divinitus ut putabat, cat. 4, num. 34, Septuaginta Seniorum interpretatione allegat; nec ad vim Hebraici textus expendit : quo factum, ut cum plura ad rem pertinentia, optimeque quod probandum susceperat conclusiva proferat; multa quoque, quæ vim eandem non habeant, alleget. Sed hoc illi commune cum cæteris Patribus Græcis et Latinis vitium : nec facile reperias testimonium a Cyrillo ad probandum aliquod dogma allegatum, quo non similiter usi fuerint vel anteriores vel subsequenti rerum ecclesiasticarum disceptatores. Sensum vero literalem ad faciendam fidem divinatorum dogmatum solum sequi se proferat, cat. 13, n. 9; in allegoricum tamen et mysticum data occasione non invitatus excurrit. Vide inter loca innumera cat. 13, n. 18 et 21; cat. 14, n. 8 et 11; cat. 17, n. 10. Sed id majoris declarationis, non argumenti probandi gratia. Allegoricum et morale sensum libentius adhibet in homilia in *paralyticum*, quam ab ipso juniore dictam puto, se quoque in homiliis hoc Scripturæ allegandæ genere familiariter usum indicat cat. 13, n. 9, quo in loco aliam tractandæ Scripturæ rationem præsentis argumento convenire docet. Condonabitur illi facile, id quod eorum temporum consuetudo non solemne duntaxat et nsitatum, sed et laudabile efficiebat.

A 38. Venio tandem ad Cyrillianam dogmatum nostrorum defendendi, Ecclesiæque hostes oppugnandi rationem. Ea pro diversitate hostium varia utebatur. Triplex vel quadruplex hostium genus toto opere catecheson sibi confutandum [CXXXI] proponit procat. n. 10 : gentiles, Samaritanos et Judæos, atque hæreticos : quorum singuli diverso armorum genere debellandi. Adversum gentiles qui Scripturas nec recipiunt, nec norunt, omissis Scripturis, solis ratiocinationibus utendum monet, cat. 18, n. 10, sic et resurrectionem generalem illis eo loci et possibilem et necessariam comprobaverat. Ipsis quoque impias et ridiculas ineptæ eorum theologie fabulas objici præcipit, cat. 12, n. 27, et cat. 13, n. 37, quibus locis, et possibilem Virginis partum fateri, et Crucifixi adorationem non illegitimam, si suas ipsi fabulas sequantur, concedere eos oportere convincit. Quamobrem ad refellendum idolorum cultum cat. 6, n. 10 et 11, satis habet eorum cultoribus, deorum quos adorabat probra et vitia recensere. Quando autem Christiano de cruce contra infideles disputare contigit, monet ut prius manu signum crucis efficiat, et eum qui contra nititur ad silentium redactum iri pollicetur, cat. 13, n. 22. Quod si argumenta imperito defuerint, ut propterea conturbetur, sed immotam fidem conservet. Ibid. num. 37. Samaritanis, qui solum Mosis legem recipiunt, librum hunc unum objicendum monet cat. 18, n. 11; Judæos vero qui omne Instrumentum Vetus agnoscunt, ex omnibus ejus libris oppugnat. Illis quandoque opponit apostolorum gentilium suorum testimonium efferongam quindecim Hierosolymitanorum episcoporum ex Hebraeis sumptorum seriem, cat. 14, n. 15. Pauli in primis olim persecutoris, ab ipsa veritate sero agnita expressum testimonium urget, cat. 10, n. 17, 18, 19, et cat. 14, n. 21. Jacobi quoque primi Hierosolymorum episcopi testimonium præcipue erga fideles Hierosolymitanos commendat, cat. 4, n. 28, cat. 14, n. 21. Judæis quoque deplorabilem objicit suæ reipublicæ statum, cat. 12, n. 17, ac veteris sui templi secundum Christi vaticinium ruinam, cat. 10, n. 11. Tam vero Judæis quam gentilibus Christianæ religionis demonstrat veritatem, ex Christi cultu et nomine totum in orbem propagato, cat. 10, n. 16, ex gentibus ferissimis ejus religione mansuefactis, et pro eo mortem oppetere non dubitantibus, cat. 10, n. 19, cat. 13, n. 40, ex Christi invocationis et crucis ejus signi virtute in effugandis dæmonibus, morbis depellendis, evertendis magiæ fraudibus, ibid. et aliis passim in locis. Hæreticos tandem ex omnibus utriusque Testamenti Scripturis diligentissime confutat; aliquando ex ipso naturalis luminis ductu, et validia ratiocinationibus; interdum sola ridiculorum et impiorum dogmatum expositione; quandoque ab ipsa eorum novitate, ut cat. 6, n. 20, cat. 16, n. 9; tandem ex hac vel una ratione fugiendos

demonstrat, quod Ecclesie quamvis nomen usurpent, Catholicorum tamen nomine uni veræ Ecclesie proprio desituantur, cat. 18, n. 26. Cum de moribus agit Cyrillus, ut in procatechesi et catechesi prima, nullum pene certum ordinem sequi videtur; sed utilia ad salutem monita, prout animo occurrunt, adientibus ingerit. Fugam paganarum et Judaicarum superstitionum, spectaculorum et ludorum gravissime inculcat; vitanda cum hæreticis commercia præscribit; orationis studium, corporis castigationem, ætium [CXXXII] librorum ac maxime sacræ Scripturæ lectionem, secessum, Christi sacramentorum reverentiam, magno commendat affectu. Virginitatis et monasticæ vitæ propositum summis laudibus extollit; atque hæc omnia tanto Spiritus fervore agit, ut calens virtutis et divinarum rerum amore pectus possis agnoscere. En qualis fuit in docendo Cyrillus.

39. De stylo ejus ac dicendi ratione superest ut dicam. Oratorie artis magistri triplicem orationis figuram assignant, gravem, mediocrem, et extenuatam, quæ nimirum dimissa est usque ad usitatissimam puri consuetudinem sermonis; in hoc postremo genere Cyrilli versatur oratio, qua nullum ad instituendos rudes animos accommodatus. Non hic graves sententiæ quales in magnarum rerum amplificatione adhiberi solet; non exhortationes sententiarum copiosæ ac figuris variatæ; non exclamationes, apostrophæ cæteraque orationis lumina; sed simplex ac familiaris sermo, facilis, perspicuus, non obvolutus; sed uti patris ac magistri filios ac discipulos erudientis; ut tamen in aridum et exsangue orationis genus nunquam dilatalur. Nam et usumquemque locum pro rei dignitate tractat, et varietate sermonis interdum utitur non inconcinna, ut etiam, si quando locus postulat, grandi et elato genere sermonis utatur. Vide quæ in Manichæos detonat, cat. 6, n. 33 et 35. Brevibus vulgo sententiis mentem suam includit, atque in compendiarum rerum expositione excellit. Una catechesi quarta de omnibus fidei nostræ dogmatibus ita disseruit, ut in illa brevi declaratione prætermiserit nihil, nihil obscuro reliquerit. Adhortatio ejus plus lenitatis quam vehementiæ habere solet: dicitio non venusta atque elegans, atque ad Attici sermonis nitorem exposita: facilis illa quidem ac perspicua vulgo; sed sine multo verborum delectu, aut exquisita constructionis cura, ita ut improprias quandoque, aut saltem improprie constructas voces adhibeat. Eodem verbo sæpe diverso sensu utitur in variis locis. Longas non raro atque implicitas periodos habet; nec aliis fere constat ejus ad Constantiam epistola. Pendet aliquando constructio, inchoata nec absoluta periodo, verbi gratia, cat. 20, n. 6, verbis ἀπερὸς εἰδὼς ἡμῶν absoluto casu positus nihil postea respondet. Idem fere observes epist. ad Constant. n. 5, simile quiddam habes cat. 6, num. 6, ubi posito ἐστὶ οὖν initio numeri multa inscurrit, tandem din suspensam orationem

A absolvit verbis in fine numeri ascriptis, τοῦτο μὲν οὖν οὐ. Parenthesibus crebris gaudet, isque aliquando prolisus. Digreditur non raro, sed legitima plerumque obliata occasione. Habetur in ejus ad paralyticum homilia digressio prolisior, in qua pene oblitus propositi sui videatur. Translationibus et comparationibus utitur parcissime, ut Syrum ac Palestinum vix agnoscat.

40. Quæ in Cyrillo sermonis vitia notavi causam hanc habere possunt, quod non ante scripto digesserit, sed ex tempore fuderit catecheses. Illo rei fidem facit non solum auctor adnotationis chronologicæ catecheson indiculo subjecta, qui eas ab ore dicentis exceptas a studiosis viris ait, verum etiam ipse multo antiquiores ac majoris auctoritatis catecheson inscriptiones, quæ [CXXXIII] initio ejusque catechesis ferunt οὐρανοθεῖα, ex tempore pronuntiata, quanquam id verbum in nonnullis mss. deest. At in ipsis catechesibus non pauca deprehendas extemporalis orationis indicia. Primum est, perturbatus plerumque ordo dicendi. Dum symboli verborum aut dogmatum vel temporum continuatio, vel Scripturarum quas recenset, aut ecclesiasticarum caeremoniarum explicandarum series, orationi quandam modum et ordinem præstebant; satis distincta et ordinata oratio est. At ubi hoc dirigendæ orationis subsidio deficiebat, plerumque nullo servato ordine excurrit, prout menti se offerebant præmeditata res, usamquamque pronuntians. Id maxime reperias in procatechesi, catechesibusque prima, tertia, quinta. Idem quoque in singularum orationis sectionum tractatione observare licet; ordinatæ enim et verbis symboli sectiones; at in ipsa sectione nullus fere interdum ordo. Hinc et orbræ non tantum in diversis catechesibus, sed et in una et eadem, ejusdem rei iisdemque sæpe verbis repetitiones; multas ad marginem textus indicavi. Vide præsertim quam sæpe ad idem redit argumentum cat. 11, de Filii æterna, incomprehensibili, et nullis humanæ generationis defectibus obnoxia nativitate; et cat. 16 et 17, de uno et indiviso Spiritu, eodemque separatim subsistente. Secundo, ca quandoque se dixisse in catechesibus ait, quæ tamen in præcedentibus frustra quaesieris. Sic cat. D 14, n. 3, in superiori sermone attulisse ait locum Isaie: *Erit in pace sepultura ejus*, qui tamen in cat. 13 non occurrit. Item cat. 17, n. 5, testatur se in præcedenti catechesi locum psal. 1 allegasse, *Spiritu principali confirma me*, qui nusquam illuc reperitur. Hæc uimirum dicere præmeditatus erat, quæ dicens ex tempore prætermisit, nec se oblitus postea existimavit. Tertium extemporalis orationis argumentum est, allegatio Scripturarum indiligens, uniusque et ejusdem testimonii in diversis locis recitatio diversa. Sic cat. 1, n. 2, legit apud Paulum Ephes. iv. 22, *φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας*, et cat. 20, num. 2, *ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις*. Danielem aliter citat cat. 4, n. 31, ac cat. 18, num. 15. Verba Christi, *Nisi ovis renatus fuerit ex aqua*

et Spiritu sancto (Joan. III, 5), etc., aliter cat. 3, n. 4, aliter cat. 17, n. 11; Scripturas interdum alias pro aliis sumit. Sic sub nomine Christi citat, cat. 2, num. 4, testimonium quod est ex Joannis epistola I, simile quiddam revera occurrit in ejusdem Evangelio, cap. VIII, § 44. Sed neutrum locum ex fide representat. Item cat. 6, num. 5, sub nomine Domini Jesu laudat verba *Deum nemo vidit unquam*: quæ in Evangelio Joannis vel Joannis Baptistæ sunt, vel si vis ipsius evangelistæ, Christi autem nullo modo, cat. 16, n. 18. Isaïæ nomine duo testimonia producit, quorum prius Malachiz est, secundum tantum Isaïæ. Plura aliquando similia loca confundit, et in unum permiscet. Inter multa insigniora sunt hæc testimonia, istud cat. 14, n. 20, *Qui eduxit de terra pastorem magnum ovium*, ex confusis Isaïæ et Apostoli ad Hebræos scribentis verbis informatum; aliud cat. 18, n. 18, ubi verba [CXXXIV] Danielis, et Christi in Evangelio, nonnullis de suo intersertis permiscet. Aliud eadem cat. 34, quo loci dno Pauli ex eadem ad Philippenses testimonia conjungit. Vid. et cat. 5, n. 3, duo etiam ex Epistolis ad Timotheum permista. Quarto, eodem referri possunt peccata in historia hæreticorum quos cat. 6 memorat, admissa, atque in primis multis capitibus deficiens Valentinianæ doctrinæ expositio. Hæc et plura alia quæ reperias, demonstrant Cyrillum revera catecheses ex tempore effudisse. Eodem modo videtur dixisse homilias in *paralyticum*, digressionibus, parenthesis, impropriis locutionibus et constructionibus abundantem; ac epistolam ad Constantium scripsisse, quam raptim ac festinanter exaratam cum ipse testis est num. 5, tum longæ et intricatæ periodi fidem faciunt.

41. Iisdem argumentis mihi persuasum est, Cyrillum suas ex tempore orationes scripto postea non digessisse, quod e Patribus permulto fecere, vel a librariis exceptas non recognovisse. Quæ enim adnotavimus, in otio dnbio procul maximam par-

tem emendasset. Nec propterea quidpiam de catecheseon laude ac pretio deperit. Ut enim omitam, auctorem optimis studiis imbutum, ac plerumq; anorum consuetudine in erudiendis catechumenis exercitatum ac subactum, nihil nisi optime quamvis ex tempore efferre potuisse; haud putandum Cyrillum imparatum prorsus ac impræmeditatum, maximis de rebus dicturum tenere in suggestum ascendisse, juvenem præsertim. Nec enim tanta Scripturæ testimoniorum copia, tanta argumentorum ac probationum moles, sine ulla præparatione ac præmeditatione memoriæ succurrere potuit; nec tam accurate ac circumscripse de theologia dicere, tam diligenter præcipere de moribus, tam erudite ac quandoque subtiliter de variis Scripturæ sensibus disserere, sine præcedenti dicendarum rerum in animo præparatione ac dispositione potuisset Cyrillus. Rivetus in eis catechesibus multum diligentiz desiderat: haud scio an paulo plus auctor addidisset, si in otio scripsisset. Quæ attulimus sermonis vitia in argumentum extemporalis orationis, si ad magnitudinem et præstantiam totius operis spectes, nævi sunt in pulcherrimo alioqui corpore. Querebatur aliquando Cyrillus Alexandrinus lib. VIII *De oratione*, etc., p. 267, quod aliqui fideles extemporales doctorum conciones litteris mandarent non sine magno existimationis illorum ac famæ periculo; cum veluti elaborata studio traderentur in publicum opuscula, quibus diligens industria defuisset. Non est quod de Cyrillianarum catecheseon scriptoribus similiter exoptulemus: ipsi siquidem extemporales esse adnotaverunt. Quod si indicare omisissent, vix deprehensum a nobis fuisset; nec ejus rei ignoratio ullum Cyrillianarum existimationi attulisset detrimentum. Quid autem quiete et otiose scribendo posset, extemporales nos ejus facultas docet. Maximam sane illis gratiam habemus, quod suo opere ac labore, pretiosissimum suique generis unicum Ecclesiæ monumentum cōservaverunt.

[CXXXV] DISSERTATIO TERTIA.

De variis Cyrillianæ doctrinæ capitibus.

1. Studiosius hic aggredimur S. Cyrilli doctrinæ examen: quam alii malevolo animo, ad confundendam homini ejus juveniam, in deterius accipere: alii sectæ suæ præjudicatis opinionibus occupati, ne tantum catholice Ecclesiæ præsidium relinquere, pravis interpretamentis corrumpere, et ad suas opiniones inflectere magnis conatibus laboraverunt. Vindicanda adversum priores sancti præsulis fides: retinenda Ecclesiæ catholice, et eripienda ejus hostibus, in quam temere ausi sunt

D iuvadere, possessio. Cyrilli autem doctrinam operosius inquirere, multis de causis interest plurimum. Primum, quod in opere catechetico, non privatas opiniones, non subtiliores quæstiones; sed nudam et communem Ecclesiæ fidem, qualis esset ab omnibus credenda, proposuit et explicavit: atque inde legitimam conjecturam informare licet, quid toto pariter orbe catholico doceretur. Nec illud prætereundum, Cyrillum eo tempore ab Arianis quidem alienissimum, ab Athanasii vero et servi-

diorum Nicænzæ fidei defensorum causa se junctum, evitatis quæ controversiam tum movebant vocabolis, communibus et usitatis quæ eodem redeunt verborum formulis doctrinam suam expressisse, ut intelligamus quænam communiter ab omnibus ecclesiarum magistris, fidei nostræ candidatis institutio traderetur; ne Arianis quidem exceptis, quorum etiam plurimi usitatum Ecclesiæ sermonem commutare non ausi, subtilibus interpretamentis eludere nitentur; quæ quidem rudis populi captam cum superarent, aut ei celabantur, episcoporum ac doctorum disputationibus reservata; aut si ei proponerentur, ille plerumque in obvio ac naturali simplicis instructionis sensu, omissis quæ non intelligeret acquiescebat. Altera studiosos explorandæ Cyrilli doctrinæ ratio est, Ecclesiæ Hierosolymitanæ cujus fidem exprobat auctoritas. Inde exiit lex, et verbum Domini, quod illinc pluvia in morem universum orbem irrigavit, ut loquitur Cyrillus ipse cat. 18, n. 34; hæc omnium ecclesiarum mater; ibi fons ecclesiasticæ traditionis: hanc ubi melius quam in ipsa origine quæsieris? Accedit antiquitas Cyrilli, et proxima felicibus Ecclesiæ sæculis ætas. Quo fonti propior, hoc purior et minus pravarum opinioinum cæno turbatus traditionis rivus. Hujus puritati diligentissime invigilant omnes pene ad illam usque ætatem sanctitate ac doctrina celebres hujus urbis episcopi. Florebat Ecclesia illa tum castissimis moribus, ascetarumque ac monachorum ac virginum gregibus; tum abundantiam specialium sancti Spiritus donorum participatione, quæ nimirum sua ætate communia et pervulgata fuisse, testis est Cyrillus [CXXXVI] sexcentis locis. Hæ rationes effecere ut in Cyrilli doctrinam quam maximo studio inquirerem. Multa in Notis capita explicavi. Hic ea indaganda superant, quæ diligentiorum operam postulabant, quam ut Notarum brevitate includerentur. Ordinem sequor dogmatum, quem ipse catechesi quarta præfixit Cyrillus.

CAPUT PRIMUM.

Quæ sancti Cyrilli de sanctissima Trinitate sententia fuerit.

2. Sancti Cyrilli fides circa sanctissimam Trinitatem vivo ipso accusata. Eum Hieronymus in *Chronico* Arianorum gregi fidenter adnumerat. Rufinus in fide aliquando, sæpius in communione variasse scribit. Socrates et Sozomenus concilii Constantinopolitani tempore ad fidem consubstantialis ex pœnitentia reversum aiunt. Erant Theophanis tempore, qui Arianzæ opinionis suspectum, Ἀπειθήματα calumniarentur, propter πρῶσιμον nomen ἐπιθετικόν Constantio in epistola de crucis apparitione tributum, et consubstantialis vocem in catechesibus prætermisissam. Metaphrastes in *Vita S. Athanasii*, et alius *Vitæ* ejusdem sancti scriptor, eam maximo impietatis ardore incensum scribunt. Hic calumniis locum delere, vel sparsæ dum vivet in eorum ordinationem calumnizæ, vel fota ab eo-

dem cum iis qui semi-Ariani dicti sunt commercia. Quæ ad utrumque caput pertinent, in variis nostræ de ejus vita dissertationis locis abunde diluisse speramus. Quæ autem ex scriptis ejus defendendi aut accusandi causa proferri possunt, ea tantum hic inquirio; ac primum integerrime de SS. Trinitate disseruisse probo; tum de Filii et Spiritus sancti divinitate, idem specialius ostendam.

3. Ac primo quidem, duos, cum de Trinitate agitur, oppositos errores vitandos monet. Primus, ne Sabelliana personarum confusio iudicatur: alter, ne ipsa Trinitas separetur ac distrahatur; ac vel dii plures, vel se junctæ natura personæ admittantur, cat. 16, n. 4, *Spes nostra in Patrem et Filium et Spiritum sanctum est. Non tres deos annuntiamus, conticescant enim Marcionitæ. Verum cum sancto Spiritu, per unum Filium, unum Deum predicamus. Indivisa est fides, inseparabilis pietas, neque separamus sanctam Trinitatem, velut nonnulli faciunt: neque confusionem juxta Sabellium facimus. Docet igitur primo, spem nostram in solo Deo collocari posse: hom. in *Paralyt.* num. 6, hanc in tribus personis poni jubet; unamquamque igitur Deum esse censet. Secundo, dum tres deos negat, vel Filium, et Spiritum sanctum Dei titulo privat, vel [CXXXVII] eos unum cum Patre Deum efficere censet. Illos divinitate privare, Trinitatem separare est, quod severissime cavet: alias Filium saltem ex verbis symboli verum Deum pronuntiat. Unum ergo cum Patre Deum ambos esse esse existimavit. Tertio, quod de hic vitanda trinum confusione an separatione monet, idem de Patre et Filio innoveris pene locis repetit: in primis cat. 4, n. 8; cat. 14, n. 16, 17 et 18; cat. 15; n. 9: quibus in locis idem de Spiritu quoque sancto supponendum esse probat, quod in ciatato catechesis 16 testimonio eandem illi sententiam applicavit. Quid vero sit, Cyrilli sententia, Trinitatem vel personas separare, perspicue explicat cat. 14, n. 17; nimirum personam aliquam in creaturarum numerum relegare. Illic enim, quod de oppositis erroribus dixerat explanans, ait: *Neque Filio deferre honorem rati, Patrem unum nuncupemus; neque dum Patrem honorare arbitramur, Filium unum ex rebus conditis suspicemus.* Id alioqui res ipsa clamat. Sabellianos ex æquo refutat, qui tres in unam personas confundebant; et Arianos, qui Filium et Spiritum sanctum in creaturarum numerum referebant: neutra illi placet sententia; Filium ergo et Spiritum sanctum eximit a creaturis. Tres ita conjungit, ut vitandam tantummodo unius personæ in tres aliquando mutatzæ confusionem moneat. Nihil aliud reliquum est, nisi ut tres personas in una natura conjunctas admittat.*

4. Secundo, unam tribus personarum divinitatem ex æquo communem facit. Cat. 6, num. 8, de Filio loquens: *Paternæ divinitatis, cum Spiritu sancto particeps est unigenitus Filius. Θεότητος τῆς πατρικῆς; ἔστι σὺν τῷ Πνεύματι: τῷ ἁγίῳ κοινωνῶν; ὁ Υἱὸς*

ὁ μονογενῆς. Idque in argumentum affert ut probet A Deum a Filio et Spiritu sancto perfecte comprehendi, quoniam ambo divinitatis ejus participes sint. Catechesi quoque 4, n. 16, de Spiritu sancto ait : *Qui cum Patre et Filio divinitatis gloria condecoratur, τῆ θεότητος ὁμοῦ τετιμῆται*. Tertio, ut divinitate ita et consensu tres semper jungit, procat. n. 45, de baptismi tempore loquens : *Animo vobis informate universorum Dominum Deum sedentem, et unigenitum Filium a dextris una sedentem, et Spiritum simul presentem, συμπάρων*. Thronos vero et Donnationes ministrantes ; quam longo a tribus intervallo separatos ! Cat. 15, n. 24, *Aderit tunc in judicio Deus omnium Pater, una sedente Jesu Christo, et simul presente, συμπάρωντος, Spiritu sancto*. Cat. 17, n. 5, de Spiritu sancto, vivens, inquit, et subsistens, semperque Patri et Filio una presens, πάντοτε Πατρί καὶ Υἱῷ συμπάρων. Quarto, quos una natura, divinitate et consensu, eodem et una operatione conjungit. Cat. 16, num. 24, *Patēr per Filium cum sancto Spiritu omnia donat : non alia sunt Patris dona, et alia Filii, sanctique Spiritus alia : una enim solus est, una potestas, fides una*. Cat. 7, n. 7, *A servitute in adoptionem Patris gratia, per Filium et Spiritum sanctum translati sumus*. Cat. 17, n. 5, *Indivisa est et concors, unicaque salutis erga nos dispensatio, quæ ex Patre et Filio et Spiritu sancto existit ; vel, ut ferunt mss. nonnulli, quæ ex Patre per Filium in vel cum Spiritu sancto existit : quod i lem est*. Et cat. 48, num. 29, *Vita est Pater, qui per Filium omnibus in Spiritu sancto [CXXXVIII] celestia dona profundit*. Ferunt nonnulli codices : *Vita, Pater est et Filius et Spiritus sanctus, vel cum Spiritu sancto, etc.* Vides societatem actionis particulis æqualitatis notatam.

5. Quinto, divinos characteres creaturæ negatos, tribus indistincte personis tribuit, easque æquali potestate, naturæ incomprehensibilitate, et cognitionis infinitate donat. Cum doceat cat. 8, n. 5, ex auctoritate Psalmistæ, *omnia Dei serva esse*, ab illo verbo omnia excipit Filium et Spiritum sanctum, quibus una cum Patre omnia servire docet. *Omnia, inquit, serva sunt illi : unus porro ac solus ejus Filius, et unus sanctus ejus Spiritus extra omnia sunt positi ; et omnia illa quæ serva sunt, per unum Filium in sancto Spiritu serviunt Domino*. Diserte per omnia intelligit creaturas ; et aliunde cat. 10, n. 5, et cat. 11, num. 21, domini ac regis titulum in creatoris auctoritate constituit ; ac consequenter oppositam servitii rationem in create rei subjectione ac dependentia. Cum ergo Spiritus sanctus et Filius a servitio exempti sint, imo illis serviant omnia ; uterque a creaturarum numero exemptus. Divinam naturam a se sola comprehendi asserit Cyrillus, nulli creatæ rei comprehensam. Vide in primis cat. 6, n. 2 et seqq. ; cat. 4, n. 3. Quod autem de incomprehensa Dei ac Patris natura docet citatis locis, idem de Filio et æterna ejus nativitate tradit multis locis, at præsertim cat. 11, n. 11 et 12 ; idem

de Spiritus sancti substantia cat. 16, n. 5 et 24 ; cat. 17, n. 17, et iisdem fere verbis quibus de æterna generatione locutus erat. Ut autem incomprehensam amborum naturam, ita divinam utriusque summe perspectam et comprehensam docet. Cat. 6, n. 6, cum probasset angelos, alios aliis excellentius Deum videre, nullos tamen perfecte ; addit, *Unus videre potest sicut oportet, una cum Filio Spiritus sanctus : ille enim omnia scrutatur et novit, etiam profunda Dei, ut certe et unigenitus Filius Patrem quantum oportet novit una cum Spiritu sancto*. Et rationem subdit, quoniam uterque paternæ divinitatis est particeps ; cat. 7, num. 11, *Dei faciem vident angeli, unusquisque secundum proprii ordinis et loci mensuram, proprie ac sincere, Filio una cum Spiritu sancto reservatus est*. Cat. 11, num. 11, fuse probat divinæ generationis arcanum, terræ, cælo, hominibus, angelis et universæ generatæ naturæ, καὶ πᾶσα γεννητῆ φύσις, incompertum esse. At eam notitiam primam concedit Spiritui sancto, num. 12, *Ecquid aliud est, quod cognoscat profunda Dei nisi solus Spiritus sanctus qui divinas Scripturas elocutus est ? at neque Spiritus sanctus de Filii generatione ex Patre in Scripturis est locutus*. Deinde Filio, num 13, *Qui genuit, solus novit cum quem genuit, et qui ab ipso genuit est novit genitorem*. Utrumque igitur ab generata seu creata natura longo intervallo discernit.

6. Sexto denique, ex una trium natura, divinitate, operatione, consensu, infinita a creaturarum statu et modo separatione, una sequitur trium gloria, una reddenda adoratio. Cat. 6, n. 4, *Indivise Patris et Filii cum sancto Spiritu glorificatione celebratur. Non enim aliam gloriam Pater, aliam Filius habet ; sed unam et eandem cum [CXXXIX] sancto Spiritu*. Cat. 16, n. 4, *Spiritus sanctus cum Patre et Filio honoratus est, et sancti Lapsimatis tempore in sancta Trinitate simul comprehenditur ; num. 19, Pretiosa res vere Spiritus sanctus : merito baptizamus in Patrem, et in Filium, et in Spiritum sanctum*. Ex hæc Filii et Spiritus sancti cum Patre in baptismatis formula indistincta conjunctione, nata est in ecclesiis glorificanda Trinitatis formula, quam Cyrillus in omnibus pene catecheseon clausulis, particula æqualitatis et cum exprimere solet. Cat. 12, n. 17, Patris et Filii adorationem dividi vetat. Quam adhibet rationem ne videlicet in oppositam Sabellianæ hæresim incidamus, ea de Spiritu sancto quoque valet ; quem ejusdem hæresis metu ne a Trinitate separemus, iisdem pene verbis prohibet cat. 16, n. 4. Quid aliud desideret lector nescio, nisi apertam fortassis consubstantialis Trinitatis professionem. Hanc babes in extremis epistole ad Constantium verhis, quibus orat ut Deus Augustum multos annos sospitem servet, *glorificantem semper sanctam et consubstantialem Trinitatem, verum Deum nostrum*. Frustra lectionem hæc sollicitari, in Præloquio ad eam epistolam, num. 10,

admonni. Sed totam vim ejus vocabuli et sententiæ in adductis supra catecheson sententiis contineri, nemo qui æqui judicii sit, distiteri valet.

7. Unum est, quod adversus expositam de Trinitate doctrinam ex Cyrillo opponi possit; nimirum illum externas Trinitatis actiones separasse, unde etiam sequatur naturæ separatio. Creationis actionem, verbi gratia, uni Filio tribuit: Patri mandatum tantum creandi, et subministrationem exemplaris rerum efficiendarum: Spiritui sancto solam rerum nutu Patris per Christum effectuum sanctificationem tribuere videtur. De Patre mandante et exemplar rerum condendarum Filio subministrante, ac Filio condente, exstat ejus doctrina cat. 11, n. 22 et 23, quam declarat exemplo regis qui civitatem struere volens, Filio suo pariter secum regi mandatum et exemplar urbis condendæ tribuat; quam deinde filius ex mandato patris ad exemplar sibi suppeditatum ædificet: quo exemplo concludatur mundi effectioem solius Filii esse. Quæ quidem Arianorum sententia erat, creaturas actionem Patris portare non potuisse aientium, intermediæque naturæ attemperatori manu opus fuisse. Hanc doctrinam fuse exponit Eusebius Cæsar. orat. *De laudibus Constant.*, c. 9, ac refutat Albanus orat. 2, cont. *Arian.*, n. 24, et *De decr. Nicæn.*, n. 7 et 8. De Spiritu autem sancto res creatas tantum sanctificante cat. 16, n. 3. *Est, inquit, Spiritus sanctus, sanctificator rerum omnium a Deo per Christum effectuum*; cat. 17, n. 2, *Est rerum omnium ratione præditarum, quæ a Deo per Christum factæ sunt, sanctificator.* Quod si hanc vere Cyrilli sententiam fuisse concesserim, quid porro inde sequatur? Illud ad summum: Cyrillum unum aliquod catholicæ doctrinæ consecrari non vidisse; nimirum, quorum una est natura et divinitas, eorumdem necessario unam esse quæ extra prodeat actionem; illum in distinctione personarum, indivisa quamvis natura, satis inesse fundamenti arbitratum, ut operationes cuique separatæ assignari [CXL] possent. Hæc, inquam, sola concludere liceret, non autem diserte constitutum ab eo de inseparabili Trinitate doctrinam evertere, si concederemus externas Trinitatis operationes separavisse, quantum alia prorsus ratione et causa quam Ariani atque Eusebius, creationem Filio tribuit. Illi propter paternæ naturæ majestatem, quam nec ad creandum demittere se posse, nec a creaturis sustineri potuisse dicebant: Cyrillus vero hanc unam causam allegat, cat. 11, num. 22, quod Pater æquali sibi Filio creaturam rerum potestatem ac dominium communicare volens, opus ipsi creationis commiserit. Verum ea defensione uti nihil nos cogit; probandumque suscipimus ex Cyrillo, tam Patrem et Spiritum sanctum cum Filio creavisse, quam eundem Patrem et Filium cum sancto Spiritu sanctificationis auctores esse.

8. Ac primo quidem, quis credat ad simplicem statum atque mandatum creandi, revocanda esse

A quæ tam magnifice Cyrillus de Deo Patre omnium creatore pronuntiat multis locis, in primis cat. 4, num. 4, 18 et 22; cat. 6, n. 9 et 12; cat. 7, n. 6, et tota catechesi nona? quibus in locis Marcionitas, Manichæos, aliosque hæreticos diligentissime refellit, qui mundum hunc negabant Patris Christi opificium esse. Adversum eos probat cat. 7, n. 6, eundem esse Patrem Christi cum mundi conditore et auctore Veteris Testamenti. Atqui illi Deum Veteris Testamenti proprie ac vere mundi conditorem æstimabant: non id refellit, sed ut eundem quoque Christi Patrem agnoscant, obtinere nititur. Secundo, duos in Patre titulos et actiones distinguit, unam Patris, alteram Creatoris, cat. 4, n. 4. *Unus est Deus solus qui et animarum et corporum factor est; unus est opifex cæli et terræ, angelorum et archangelorum factor. Qui multarum quidem rerum opifex est, unus vero solius, Domini nostri Jesu Christi Pater ante sæcula.* Nota Græcam vocem quam per opifex reddidi, esse δημιουργός, quæ artificii et operario manibus suis opus attingit et formanti propria est; cat. 7, n. 5: *Est Deus multorum quidem abusive Pater: unus vero solius Filii Jesu Christi natura et veritate Pater.* Quomodo autem abusive creaturarum sit Pater, nempe propter creationem, explicat n. 8, duobus Veteris Testamenti locis, altero Moysis Deut. xxxii, 6: *Nonne ille ipse Pater tuus possedit te, et fecit, et creavit te?* et altero Isaie: *Domine, Pater noster tu, nos autem lutum; opera manuum tuarum omnes.* Tertio, suis manibus Patrem creationis opus attingisse multis locis docet; cat. 4, num. 5: *Opera digitorum ejus sunt cæli, et universa terra in pugno ejus continetur:* cat. 9, in qua de Patre totus sermo est n. 15, eum esse dicit, *qui nervis et ossibus nos connexuit, pellemque et carnem circumduxit; qui indeficienti cor agit motu, qui oculorum teneritudinem polpebrarum amplexu movuit,* etc.; cat. 12, n. 26, *Deus est, qui in utero hodiernum usque diem hominum fetus construit.* Quarto, cat. 18, num. 6, ejusdem qui nos fecit, ait esse ut nos collapsos et mortuos resuscitet; quem admodum statuarii, ut collapsam statuum in eandem rursus formam conflent. Id autem de Deo conditore, ibid. et num. 3, nulla Christi mentione tota catechesi dicit. Quinto, Patrem semper operari, [CXLi] et Filium cum Patre operari docet homil. in *paralyt.* n. 5: *Pater ejus semper operatur, et ipse cum Patre una operatur, συνεργάζετα, et omnium, nutu Patris, factor erat.* Idem ait cat. 7, num. 6. Ait quoque catech. 6, n. 7, Patrem cum unus et idem sit, diversis licet nominibus appellatus, innumerabiles divinitatis operationes emittere, *μυρία ἐκπέμπει τὰς τῆς θεότητος ἐνεργετας.* Quid tandem multa querimus? En disertum consociatæ Filii et Patris operationis testimonium cat. 10, n. 6, *Ut declararetur hominem non solitas Dei opus esse, sed Domini quoque nostri Jesu Christi.* Hæc ex multis sufficiant, ut ne Patrem a Cyrillo propriæ in creando operationis expertem relictum credamus.

9. Quod opponitur ab exemplo, quo Cyrillus utitur, regis civitatem construere volentis, totamque tradito exemplari operis curam in Filium deponentis, infirmum est, cum Cyrillus ipse imbecillum prorsus, nec ad civitatem accurate transferri posse exemplum fateatur; quod tamen, si Pater nihil in creatione præter mandatum atque exemplar contulit, æquum et ad veritatem exactum omnino et perfecte est. Ecce autem Cyrillus Patri exemplarem causam, Filio proprie efficientem tribuerit, diligentius indaganti hæc occurrit conjectura, quam lectoris iudicio libens submitto. Marcellus Ancyras, certus et indubitatus Cyrillo hæreticus, snam de mundi creatione sententiam apud Euseb. Cæsar. lib. 11 cont. Marcell., sic exponit pag. 41 : Deum orbem conditurum comparat statuario signum effingendum apud se delineanti, qui cum manum operi adinovere incipit, rationem suam qua omnia componit tanquam alteram personam ita affatur; *Age, effingamus statuam.* Qua quidem comparatione stricte accepta, Verbum quæ æterna Patris ratio est, non magis a Patre distingueretur quam ab statuario mens et ratio ipsius, illudque in Patre condituræ operationis expert remaneret. Huic forte doctrinæ exemplum suum Cyrillus opponit, quo Filii studiose a Patre secernitur, propriaque subsistentia et operatione præditi demonstratur. Hanc vero Cyrillus demonstrati Filio exemplaris doctrinam, quæ illi cum multis ejus ævi Patribus communis est, hauserat sine dubio ex divinis Scripturis, et illo in primis Christi dicto, Joan. v, 19 : *Non potest Filius a se facere quidquam nisi quod viderit Patrem facientem.* Quæ verba interpretatur Gregorius Nazianzenus prorsus ad sententiam Cyrilli, orat. 36; exclusa enim prius illa opinione, quod Filii ea tantum faciat quæ a Patre jam facta viderit, sic ipse suam aperit, pag. 584 : *Ἦ δὲ ὄλον ἐτι τῶν αὐτῶν πραγμάτων τοὺς τύπους ἐνημαίνεταί μὲν ὁ Πατήρ, ἐπειλάτ δὲ λόγος· οὐ δουλικῶς οὐδὲ ἀμαθῶς, ἀλλ' ἐπιστημονικῶς τε καὶ διηποτικῶς, καὶ οἰκιοῦτερον εἰπεῖν, πατρικῶς; Nonne perspicuum est earundem rerum formas a Patre quidem designari, a Filio autem peragi; non serviliter et indocte, sed perite et heriliter, atque, ut aptius loquar, paterne? Hanc exemplaris demonstrationem similiter explicat Hilarius non de exemplo operis ante facti, sed de communicatione paternæ voluntatis, quia, inquit, *opus Patris in voluntate est,* in ps. xci, n. 6. Deinde subdit : *Ergo voluntatem Patris Filii tanquam [CXLII] exemplum operationis intropiciat; quia intra paternarum cogitationum providentiam, quadam futurarum rerum prædestinatione formantur.* Hæc ad supradictum Christi testimonium; quod operosius expendens lib. vii De Trinitate, ait n. 19, demonstrationem hanc operum facientium esse ipsam nativitatæ substantiam. Prorsus ad eundem modum Basilus lib. De Spiritu sancto cap. 8, pag. 309, mandati et voluntatis paternæ de rebus creatis communicationem Filio factam, quomodo Deum deest intelligere nos jubet : nimirum uti for*

A *ma cujusdam impressionem in speculo a Patre in Filium sine tempore dimanantem.* Θεωρητικῶς νοούμεν θελήματος διάδοσιν, οὐδὲν τινος μορφῆς ἔμωσαν ἐν καρδίᾳ ἐκ Πατρὸς εἰς Υἱὸν ἀρχόντως διακουμένην. Eadem sine dubio Cyrilli doctrina fuit; cuius principium est, omnia Filio a Patre æternam in generatione tradita esse, cat. 10, n. 9. Nam cum Domini titulum et auctoritatem in Christo repetat ab titulo creatoris, dominium hoc ipsum accepisse dicit ab æterno et naturaliter, ibid. et n. 4 et 5. Nullam igitur apud Cyrillum demonstratio operum facientium separationem Filii a Patre, imo intimam et æternam in una natura conjunctionem arguit.

10. Quod autem propriam Filio rerum creationem ex mandato Patris facere videatur, Patris actionem non excludendo, ut probavi supra num. 8, ea Patrum omnium vox est Scripturæ testimoniis, *Omnia per ipsum facta sunt,* et similibus confirmata; atque in symbolis pene omnibus consignata, dum ferunt per quem omnia facta sunt. Ante Nicænorum Patrum, quorum aliquando minus accurate videri possunt dicendi formulæ, nullos citabo ut eorum auctoritate Cyrillum protegam. Insigniores tantum et fervidiores catholice fidei adversum Arianos defensores producturus sum. Cum Ariani dicerent Filium mandato Patris omnia creavisse, non id negarunt Patres; sed prava tantum consecraria repulerunt, quæ ex mandato illo ac creatione, in qua Pater nullas præterquam præcipiendi partes haberet, adversus Filii æqualitatem concludebant. Vide Athan. De deor. Nic. n. 7, 9, 12 et 17, ubi ait Deum per Filium uti per manum et sapientiam suam unum condidisse; ac orat. 2, n. 61, docet Verbum, cum initio crearet omnia, rebus factis se attemperasse ut fieri possent; non enim ejus naturam ferre potuissent, nisi se ad illas paternæ benignitate accommodans, sustinuisset, ac sustinendo ad existentiam perduxisset : quod nimirum Ariani opponit, Verbum sua natura rebus creatis contemperatum assentibus. Vide et Hilarius in psal. cxviii, lit. 14, num. 10, et lib. iv De Trin., num. 16; Ambros. lib. 11 Hexaem., cap. 5, num. 18, et lib. 11 De Spir. sancto, cap. 1. Basilus De Spiritu sancto cap. 16, pag. 323, describit in creatione mandantem Dominum, creans Verbum, et confirmans tem Spiritum sanctum. Greg. Naz. Carm. arcan. 8, p. 171, *Ἦν ποτε, ἦν ἔτι κῶσμον ἐπέθετο Νοῦ λόγος αἰτῶς, ἐσπόμενος μεγάλου ἢ Πατρὸς· Fuit aliquando cum mundum constituit magnum Mentis verbum, obsequens magni Patris menti.* Vid. Cyrillum Alexandrinum Thesauri lib. xxxix, pag. 253. S. Maximus confessor, quæst. 2 in Scripturam, in operibus divinis tribuit Patri εὐδοκίαν, beneplacitum, [CXLIII] Filio αὐτοῦργταν, ipsam auctoris per se agentis effectorem, Spiritu sancto complementum substantiale utriusque, beneplacitii nimirum cum Patre, et effectiois cum Filio. Ex his et infinitis aliis quæ omitto, concludi potest communem inter Patres sententiam fuisse, proprium aliquid Filio incomperatum nobis, in creatione, quamvis tribus personis

communi, reperiri; ut specialius per ipsum res conditas fuisse, ipsumque creatorem et factorem dicent. Quia in sententia nihil certe catholicae professioni adversans deprehendas. Eodem enim aut alio simili modo Filius, quamvis cum aliis communiter operans creationis auctor dici possit, quomodo vox *Hic est Filius meus*, a tribus certe personis efformata, soli tamen Patri imputatur.

II. Venio tandem ad Spiritum sanctum, cui nec solam sanctificationem, nec soli a Cyrillo attributam proba. Primo enim suas in creatione sancto Spiritui partes conservandas probat, quod cum cat. 12, num. 26, Filio tribuat ut in Maria quam assumpsit carnem formaverit, id cat. 17, u. 6, Spiritus sancti in Mariam superventui tribuere videatur. Idem in Spiritum sanctum tanquam in auctorem confert, donorum in altari propositorum transformationem in corpus et sanguinem Christi, cat. 21, n. 3; cat. 23, n. 7 et 49. Quam quidem operationem Patres ad summam Creatoris in res subjectas omnipotentiam pertinere docent; ac Cyrillus ipse Filio tribuit cat. 22, num. 1, et toti Trinitati cat. 19, num. 7. Ut omittam Spiritum sanctum, ex doctrina Cyrilli, communi cum Patre et Filio in creaturas dominio gaudere, cat. 8, num. 3, ejus domini jus sola credendi actione acquiritur, ex eodem cat. 11, num. 21. Quod autem Patri et Filio, juxta ac Spiritui sancto sanctificandi munus tribuat, ex omnibus pene catechesium clausulis colligitur, in quibus sanctificationem auditorum a Patre apprecatur. Vide in primis procat. n. 17, cat. 3, n. 16; cat. 6, n. 36; cat. 14, n. 30; cat. 15, num. 33; cat. 18, n. 35; cat. 20, n. 8, et cat. 23, n. 23, quam ita concludit: *Deus pacis sanctificet vos integros*. Haud tamen inficiandum, non a Cyrillo tantum, sed et ab omnibus Patribus, imo et a Scriptura sacra, sanctificationem Spiritui sancto, etiam propriam ac specialem effectum tribui, dum aiunt per eum in cordibus charitatem diffundi, pias cogitationes immitteri, infirmitatem nostram adjuvari, purgari animam a peccatis: hæc et multa alia magnificentissime a Cyrillo totis catechesibus 16 et 17 disseruntur. Ipsi sacrorum baptismi et confirmationis characterem impressionem, animæ custodiam, adoptionis donum attribuit: ipsi sanctificationem aquæ baptismalis acceptam refert cat. 3, n. 4, et sacri chrisimatis cat. 21, n. 3, vim exorcismorum, procat. n. 9, cat. 16, u. 18, 19, ut infinita alia omittam: eademque aliorum SS. Patrum doctrina est. Ex quibus gravissimi theologi colligere se non immerito existimaverunt, licet communem tribus personis fateantur animorum sanctificationem, in illa tamen propriam aliquid Spiritus sancti intercedere, ut veluti sanctificationis hujus causam atque formam in se unus sustineat. Videsis Petavium hæc doctissime et copiosissime disputantem lib. *De Trinit.* VIII, c. 44 et 49. *Dogm. theol.* tom. II.

^a Matth. III, 17; xvii, 5.

[CXLIV] CAPUT II.

Specialius probatur ex Cyrillo Filii divinitas.

12. Constituta ea quam ex Cyrillo exposuimus de SS. Trinitate doctrina, eodem actu probata est Filii et Spiritus sancti divinitas et æqualitas cum Patre. Propria tamen de unoquoque apud Cyrillum documenta sunt, quæ hic colligere ac representare juvat; ut quantum ab Arianis ac Pneumatomachis, quorum ipsi est objecta communio, ejus disconveniat sententia demonstraretur, a Filio incipiam. Non catholicam solum de Verbi divinitate doctrinam accurate copioseque et proponit, et explicavit, et probavit, verum omnes Arianæ impietatis surculos diligentissime persecutus stirpitus evulsit. Ac primo quidem Filium a creaturis studiose discrevit, refutatis nominatim blasphemis ea de re Arianorum decretis, genitumque vere ac proprie, et naturalem Patris Filium asseruit. Sic catechesi 11, n. 17: *Neque Filio deferre honorem rati, Patrem eum nuncupemus; neque dum Patrem honorare arbitremur, Filium unam ex rebus conditis suspicemus*. Cat. 15, n. 9, *Nunc vero defecto est; et alii quidem Filio — paternitatem predicant, alii vero Christum ex non existantibus ad esse perductum dicere audent*. Cat. 11, n. 14, *Et sicut persæpe dictum est, nequaquam ex non ente ad esse Filium trausduxit, neque eum qui non erat in adoptionem adscivit, verum æternus existens Pater, æternum genuit et inenarrabiliter unum solum Filium*. Quamobrem in Patre studiose distinguit duas actiones, duosque respectus. Unum creatoris erga res omnes ex nihilo erutas, alterum Patris et generatoris erga solum Filium. Duo ejus rei testimonia citavimus capite præced. n. 8, ex cat. 4, n. 4, et cat. 7, n. 5. Generationem in Patre admittit veram ac propriam, qua non adoptiva, sed naturalis et proprius Filius existat. Cat. 11, n. 2: *Filium cum audis, ne adoptivum existimes, sed naturalem Filium, Filium unigenitum; et u. 4, Filium iterum cum audis, ne ab usite solummodo dictum puta, sed Filium vere, Filium naturalem, inquit expertem; non ex servitute ad adoptionis gradum erectum, sed Filium ab omni æternitate genitum*. Magnam inter adoptivos Dei filios et Christum differentiam constituit: 1^a quod temporaria sit hominum adoptio, Filii nativitas æterna: 2^a quod hi stant filii Dei verbo et gratia, hic natura. Illi, ait eodem loco, *Dei voce et dicto adoptionem quam non habebant acceperunt*. Hic vero, non cum aliud quidpiam esset aliud factus est; sed *Filius Patris ab exordio natus est, superior quovis initio et sæculis existens*; n. 9, de adoptivis Pauli filiis loquens: *Hic, qui secundum naturam filius non erat, per disciplinam filius est factus: illic vero naturalis filius, verus filius. Non sicut vos, o illuminandi, nunc filii Dei efficiimini, sed adoptione per gratiam. . . non autem ita natus est Christus ex Patre: et id probat, quod cum in tempore baptismatis de unoquoque nostrum dicere possit Deus, hic nunc factus est filius meus; de Christo dixerit*

hic est Filius meus, quod etiam cat. 3, num. 14. A diffusius explicat: *In te quoque descendet Spiritus sanctus, et paterna vox tibi desuper [CXLV] audietur, non hic est filius meus, sed hic nunc factus est filius meus. De illo solo dictum est, quandoquidem « in principio erat Verbum », etc., illi inquam convenit vox est, cum sit semper Filius Dei; tibi vero competit, nunc factus est; quoniam ut filius sis non per naturam habes, sed per adoptionem filii appellationem consequeris: ille sempiterno est, tu vero ex prospectu gratiam acquiris.* Idcirco alio prorsus modo dixit Christus Deum esse Patrem suum et Patrem nostrum. Observat Cyrillus cat. 7, n. 7, Christum non dixisse ascendere ad Patrem nostrum; sed divisione, inquit, adhibita, primum edixit quod sibi proprium est, ad Patrem meum, id quod nimirum natura erat: tum subjunxit, et Patrem vestrum, quod erat per adoptionem. Idem repetit cat. 11, n. 19. *Ne existimes illum eodem modo Filii et creaturarum esse Patrem, non dixit ascendere ad Patrem nostrum, ne creaturarum cum unigenito communitas induceretur: sed Patrem meum et Patrem vestrum, ait: aliter meum, secundum naturam; et aliter vestrum, secundum adoptionem.* Quamobrem Patris nomen respectu Filii proprie sumi jubet. Cat. 7, num. 5, ait: *Est igitur Deus, multorum quidem abusive Pater, unius vero solius unigeniti Filii natura et veritate Pater;* ac severe interdicat n. 3, ne Deo, qui gignendi vim omnibus impertitur, patriam dignitatem auferamus. En Filium a creaturis secretum prorsus; en Filium Dei verum, divinam a vero Patre per generationem veram trahentem naturam.

13. Ne autem in ipsa generatione divina quodam ad verum et perfectum filii divinitatem existeret impedimentum, tria docet: 1° generationem hanc nullam temporis moram postulare, et esse ab aeterno perfectam: 2° nullam in re generata imperfectionem, vel ad perfectionem obicem adferre. Cat. 11, n. 8: *Cum Deus et Pater generat, neque ignorantia neque consultatio in medio. . . dicere quod cum temporibus deliberasset, Pater deinceps effectus sit, ejusdem impietatis est. Non enim prius Deus abque liberis existens, postea in tempore Pater est effectus, verum semper Filium habet;* sup. n. 7. *In gignendis corporibus necesse est moram temporis intercedere, nullum vero in generatione Filii ex Patre intermedium reperitur tempus;* et cat. 7, n. 5. *Non temporum successu adeptus ut Pater sit, sed Unigeniti Pater sempiterno existens. Non enim cum esset antea sine prole, postea mutata sententia factus est Pater; verum ante omnem substantiam et ante sensum omnem, ante tempora et secula omnia paternam dignitatem habet Deus, qua magis quam reliquis omnibus titulis gaudet.* Sicut autem ab aeterno Pater, ita et ab aeterno Filius; ut enim ait, n. 4: *Patris nomen sua ipsius appellatione. Filii no-*

litiam subjicit animo. . . simul ac Pater cogitatur, eodem actu Filium cogitemus. Filium enim ac Patrem nihil prorsus eorum quae sunt medium interest. Cat. 11, n. 14. *Nec secum deliberans postea genuit, verum sempiterno generavit, et sermonibus cogitationibusque nostris multo celerius, ut sane consentaneum est, generavit. . . Cum de divina potestate sermo est, temporis expertus est generatio, et cat. 11, n. 5, ea verba interpretans Filius meus es tu, ego hodie genui te: Illud, inquit, hodie, non recens, sed sempiternum: hodie temporis expertus, [CXLVI] ante omnia secula. Vid. cat. 4, n. 7. Ut temporis expertus, ita et defectus omnis eadem generatio, qua Filius ab aeterno perfectus prodivit. Cat. 7, num. 5, de Patre ait: *Non ex passione ac demutatione sui factus est Pater, non ex complexu, non per ignorantiam, non fluxionem passus, non deminutus, non alteratus. Pater perfectus perfectum genuit Filium, omnia contra dans ei quem genuit.* Monet cat. 11, num. 7, in humanis ac terreis generationibus, id quod generatur imperfectum nasci, ac tempore perfectum et incrementum comparare: contra autem, inquit, *Filius Dei perfectus est natus; quod enim nunc est, id et a principio est, natus absque initio: et rationem subdit: Nullam generantis infirmitatem accusas; nam si ille imperfectum generavit, quod accessu temporis perfectionem assecutum sit, infirmitatis arguis genitorem; si id quod tempus postea largitum est, hoc tua sententia genitor ab initio non dedisti; n. 13: Neque generans ulla re deminutus est, neque deest genito quidquam. . . non in temporibus genitus, sed ante secula genitus; non ex prospectu auctus, sed hoc ipsum natus quod nunc est; n. 19: Pater. . . Deum generans nec ipse deitate spoliatus est, nec quidquam ipse deperdidit imminutus vel mutatus; nec ille qui genitus est, defectus quidquam habet: perfectus est qui genuit, perfectum quod genitum est; Deus est qui genuit, Deus qui genitus est.* Haec autem omnia capita Cyrillus opponit totidem impiis Arianorum sententiarum, ut in notis nostris studioso observavimus.*

14. Generationis verae ac proprie dictae effectus est ut id quod nascitur, per omnia atque in primis natura simile sit genitori. Hinc Cyrillus concludit Filium quia ex Patre genitus sit, similem esse in omnibus Patri; Deum verum et Dominum verum, sicut Pater Deus verus est et Dominus verus. Cat. 4, n. 7. *Crede. . . in Filium Dei unum et solum. . . Deum de Deo genitum, vitam ex vita genitum, lucem de luce genitum, similem per omnia genitori;* cat. 11, n. 4. *Filius Patris ab ezordio natus est. . . Filius Patris in omnibus similis genitori, aeternus ex aeterna Patre, vita ex vita genitus, et Deus ex Deo;* n. 18. *In omnibus genitori similis est Filius, vita ex vita genitus. . . et Deus ex Deo, et nulla in re differentes sunt deitatis notae et cha-*

* Joan. 1, 1. * Psal. 11, 7.

racteres in Filio. Tandem n. 8 et 9, *Genitum eum Pater ante omnia secula Deum verum. Cum verus Deus sit Pater, similem sibi genuit Filium Deum verum.* In symbolo Hierosolymitano habebatur Christum esse, Deum verum; articulum hunc fuse exponit et probat. Sic ait cat. 11, n. 14: *Credimus in Filium Dei unigenitum Deum verum; verus enim Deus non generat falsum; n. 17, Deus igitur verus est Filius, habens in se ipso Patrem, non in Patrem mutatus.* Veram hanc esse et cui nihil desit divinitatem affirmat his verbis cat. 4, n. 7, *Nihil ei ad divinitatis dignitatem deest.* Alias divinæ naturæ veritatem in Christo ab ejus generatione probat: quæ cum in Deo sit vera et propria, ut quisque similem sibi in natura generat, ita Deus verus Deum verum. Id nimirum opponit Arianorum impietati, qui cum Filio nomen auferre non possent, verum saltem ac proprie dictum Deum inficiabantur. Cum porro una sit vera divinitas, unum quocumque cum Patre Deum Filium esse necesse est [CXLVII] Quapropter, num. 16, illud Christi dictum exponens, *Ego et Pater unum sumus**, quadruplicem assignat Patris et Filii unitatis: divinitatis, regni, voluntatis, et operum; contra totuplicem Arianorum divisionem. De prima loquens ait: *Unum, propter divinitatis dignitatem, siquidem Deus Deum genuit.* Eandem prorsus in ambobus residere divinitatem asserit his verbis, n. 18: *Nulla in se differentes sunt deitatis characteres in Filio; quique Filii divinitatem ut videret dignus est habitus, idam ad fruendum genitorem evectus est.* Illa una divinitas ex intima Patris in Filio ut ita dicam immanitate desumitur; ait n. 17: *Deus igitur verus est Filius habens in se ipso Patrem;* quod probaverat num. 16, uno Isaie et altero Christi testimonio, unde concluderat: *Vides Deum Filium, habentem in semetipso Deum Patrem.* Propter hanc alterius in altero immanitatem, sequitur ut duo non sint principia, sed unum, Pater videlicet qui se totam in Filium infundit. Quod ait num. 14: *Neque sunt duo principia, sed caput Filii Pater unum est principium; Pater enim genuit Filium Deum verum.* Ut autem Christus verus est Deus, ita et verus Dominus. Cat. 10, num. 4: *Dominus vocatur non abusive, ut il qui in hominibus sunt; sed tantquam naturalem et æternam habens dominatum;* num. 5: *Cum sit Dominus secundum veritatem, non ex profectu adeptus id quod Dominus est, sed ex natura dominatus dignitatem habens.* Vid. et num. 9, quo loco dominium Filii ab æterno acceptum docet. Inde et refutat multis locis hæresim, quæ Christum docebat, non ab æterno et vi generationis esse Dominum et regem esse, atque ad dexteram Patris condescisse, sed id ex profectu tempore acquisitum. Vid. cat. 4, n. 7; cat. 11, n. 17; cat. 14, n. 7 et 30.

15. Quod si Filius verus est Deus et verus Domi-

nus, æque cum Patre habet proprios et alteri negatos divinæ naturæ characteres. Omnium primus iudicio Patrum est æternitas; nec efficiatus Ariani Filium divinitate dejicere se posse censuerunt, quam si æternitatem ejus auferrent; nec Catholici robustius se divinitatem tueri, quam vindicata æternitate. In hoc fere totum incubuit Catholicorum adversum Arianos certamen, Neminem autem facile reperias, qui æternitatem Filii et studiosius et copiosius inculcarit. Multa jam ejus stulti testimonia num. 14. En alia quædam de multis. Cat. 11, num. 17: *Nec usquam illud dicamus: erat, quando non erat Filius; n. 5, Filius Davidis est in consumptionis sæculorum, Dei vero Filius ante omnia secula sine initio. Et illud quidem assumptis quod non habebat; hoc autem quod habet, sempiterno habet ex Patre genitus. Atque illud quidem quod æcundum Davidem est, tempori subijcitur, et contractatur, et prosapiam habet quæ recensatur: quod vero est secundum deitatem, neque tempori obnoxium est neque loco, neque genus habet quod recenseri possit;* n. 20: *Non cum in Bethlehem natus est, tunc esse coepit, sed ante omnia secula... Ne attendas ad eum qui modo ex Bethlehem ortus est verum adora eum qui sempiterno ex Patre genitus est. Ne quemquam patiare, qui temporale Filii principium dicat: principium namque Filii temporis nectum, principio carens, Pater est.* Postea [CXLVIII] probat Christum æternum regem esse, et æterna apud Patrem gloria frui. Uno verbo, omnia in Filio æterna statuit: nativitatem, dominium, quorum utrumque supra probatum est; sedem a dextris Patris, cat. 4, n. 7; cat. 11, n. 17; cat. 14, n. 27 et 30; tantum sacerdotium, cat. 10, n. 14; cat. 11, n. 1. Alterum divinæ naturæ attributum est ut se ipsam cognitione comprehendat, a creatura nulla comprehendi possit: æqualem in utroque Filium Patri statuit. Cat. 4, num. 7: *Nihil ei ad divinitatis dignitatem deest, eumque a quo genitus est cognoscit, sicut ipse a genitore cognoscitur;* alia produximus testimonia cap. 1, n. 5. Sicut autem incomprehensibilem omnibus creatoris Patris naturam affirmat, cat. 6, n. 3, 4, 5; ita et incomprehensam creatoris omnibus et soli Trinitati notam, Filii generationem probat, cat. 14, n. 11, 12 et 15. Quo in loco, post multa in hanc rem disputata subdit: *Non te pudeat ignorantiam confiteri, siquidem tibi cum angelis communis est. Qui genuit solus novit eum quem genuit, et qui ab ipso genitus est novit genitorem.* Quemadmodum etiam invisibilem mortalibus oculis Deum Patrem asserit, cat. 9, num. 1 et 2, ita et invisibilem Filii naturam iisdem pene argumentis et verbis probat, cat. 12, num. 13 et 14, aicns oportuisse ut Filius humanam carnem suæ deitati velamentum præcederet, ne præsentia ejus fulgore interiremus. Dei solius est in omnibus locis esse, nullo concludi, omnia etiam latentiora videre. Cat. 4, n. 5. cat. 6,

* Joan. x, 30.

n. 7. Eandem immensitatem et latentium cogitationum inspectionem Filio tribuit, cat. 14, n. 30: *Qui in superis sedet, et nobis hic una præsens adest; uniuscujusque compositionem et fidei firmitatem contuens. Quod enim carne nunc abest, ne idcirco iudices abesse etiam Spiritu; medius hic adest, audiens quæ de se dicuntur, et quæ apud te cogitas videns, scrutans renes et corda.* Omnipotentiam ejus in dubium revocare non poterat, qui ipsi condendi orbis opus attribuit tam multis locis. Idem enim virtutem in miraculis sui nominis invocatione efficiendis, fugandis dæmonibus, morbis curandis, gentibus immanitate barbaris cicurandis, et ad fidem convertendis multis locis commendat, ut cat. 4, n. 13; cat. 10, num. 19; cat. 15, n. 5 et 40. Unam restat, ut si Filius æque ac Pater increatus est, Deus et Dominus verus, una et eadem divinitate ipsi conjunctus, uno quoque et æquali cultu cum ipso adoretur. Ea quoque Cyrilli sententia. Cat. 11, n. 17: *Unus Pater per unum Filium adoretur, neque dividatur adoratio.* Cat. 10, n. 12: *Si quis ipse in Deum esse velit, Filium adoret; alioqui cultum ejus non est admittendus Pater.* Alia citavimus loca cap. 1, n. 6. Hæc omnia quæ superius produxi testimonia, etiamsi a Cyrillo non ita dilucide et copiose, ut facit, explicantur, naturali et obvio sensu essent sumenda. Hæc enim non subtiliter cum peritis disputata, sed ad rudes Ecclesiæ candidatos simpliciter exposita, qui singula verba, prout sonant, usurpaturi erant. Nec enim duas harum vocum, *Deus, generatus, Filius, adoratio*, ideas ac notiones, sed unam communis ac vulgaræ significationis habebant. Deum cum audiebant, unicum et summum numen intelligebant. Generatum concipiebant, qui ex Patris substantia constaret; [CXLIX] Filium, qui natura referret Patrem; qui adorandus proponebatur, hunc summo, qui unico ac vero Deo debetur, prosequerentur cultu. Hanc auditorum cogitationem notam habebat Cyrillus, atque ad eam omnino sermonem aum accommodasse et exegisse dubitari non potest.

CAPUT III.

Expenduntur ea quæ ex Cyrillo adversus Filii divinitatem objici possunt.

16. Qui apud Theophanem Cyrilli fidem suspectam habebant, hæc duo tantum afferre solebant: quod Constantium Ariarium imperatorem immeritis laudibus ad eum scribens extulisset: quodquo in catechesibus *consubstantialis* vocem subtrahisset. Primam querimoniam diligenter excussimus et refellimus, in prævia ad epistolam ad Constantium admonitione, num. 8: de secunda igitur superest ut hic dicamus. Ac primo liceat hic de prætermissa simpliciter a Cyrillo voce dicere, quod de eadem ab Ariminensibus non excusando lapsu proscripta et sublata ait Hieronymus *Dialog. adv. Lucifer.* n. 34: *Non erat cura episcopis de vocabulo, cum res esset in tuto; non enim in verborum sonu, sed*

in sententiis est veritas, ut optime animadvertit Nazianz. epist. 26. Quidquid porro consubstantialis voce continetur, diserte agnovit et prædicavit Cyrillus. Dum consubstantialem Patri Filium dicimus, intelligimus Filium ejusdem naturæ et divinitatis esse cum Patre, eumque non ex nihilo conditum, sed creaturam, sed ex substantia Patris generatam. Sed cum Cyrillus Filium asserit, ut vidimus cap. 2, n. 14, vi sæ generationis *similem in omnibus Patri, Deum verum ex Deo vero*, diversamne in utroque naturam ac divinitatem vel cogitare potuit? an duplex est divinitatis, et quidem veræ ac proprie dictæ species? Præcipua, quæ inter generantem et genitum existit, similitudo, naturæ est; quæ sublatis etiam aliis omnibus similitudinibus sola necessario vi generationis remanet. Nec proprie similitudo est, sed ταυτότης, identitas, ut ita dicam, naturæ. Quod si Filius vere genitus est, ex substantia utique Patris genitus est; aliam enim nec Cyrillus habuit, nec haberi veritas patitur veræ ac proprie dictæ generationis notitiam; in qua sola, cum de Deo agitur, removendi omnes, ut Cyrillus studiosè facit, humanæ generationis defectus. Quod igitur Catholici omnes verbo *consobstantialis* intelligebant, id voce prætermissa prædicavit Cyrillus. Quod si S. Basilio licuit certis de causis, cum Spiritu sancti divinitatem asseruit, Dei nomen reticere, rem ipsam aliis et æquivalentibus verbis exprimendo, quantum vox illa in Scripturis sacris Spiritui sancto tribuatur: quomobrem Cyrillo fraudi erit, vocem tametsi œnomenico concilio consecratam, Scripturæ tamen incognitam, non sine probabili causa tacuisse? Si Athanasio iudice in epist. ad Rufinianum ejusdem vocis sublata consentaneam excusationem attulerunt Ariminenses, cur ejusdem solummodo tacendæ legitimæ Cyrillo rationes defuisse dicemus? Secundo itaque, silentii hujus multiplicem in [CL] Cyrillo causam assignare possumus. Catechesim et institutionem rudium existimare potuit, verbis ex usu communi sumptis, siquidem illa sufficerent, informandam; nec admittendas voces auriibus ipsorum insuetas, quæ præsertim novæ essent, necdum usu solemnè et trito auctoritatem acquisivissent. Eo animo ipsum existimo non ab hoc solum, sed aliis etiam, naturæ, substantiæ, οὐσιότητος, personæ, hypostaseos, etc., vocabulis in explicanda Trinitate abstinuisse. Præterea non satis fixa et certa hoc tempore videri poterat *consobstantialis* vocabuli significatio; alia enim ejus apud Athanasium et Catholicos explicatio erat; alia Eusebii Caesariensis in epistola ad suos num. 5; alia in Marcelli et discipulorum ore, siquidem de Trinitate prave sentirent; quod Cyrillo dubium non erat. Cur ergo incertæ significationis vocabulo rudium aures conturbasset? Accedit, quod eo tempore contentiosa vox erat, magnis in Ecclesiâ disputationibus agitata: aut ergo, quod visum Theophani, offensionem plurimorum huic voci iufensorum vi-

tas Cyrillus, aut, quod ego magis crediderim, A volens his contentioneibus vel se vel Ecclesie candidatos immiscere, ab huius vocabuli usu abstinuit. Adde, suspectam forte in ore utentium visam illi vocem; cum in contentioneibus huius temporis utramque partem ex æquo damnare, et hæresis suspectam habere videatur, cat. 15, n. 7 et 9, et cat. 11, num. 17. At anno sequente, nimirum 349, Athanasio Jerosolymis transeunte, de toto rerum ecclesiasticarum statu plenus eruditus, Sardicenis et Nicæni conciliorum definitionem amplexus, vocem *consubstantialis* simul recepit, et episcopatus sui initio in epistola ad Constantium professus est. Plura de his in ejus Vita disseruimus.

17. Aliud ex Cyrillo obijci potest adversus Filii æqualitatem. Nimirum ait cat. 11, n. 19 et 20, B Christum pro Deo suo Patrem agnoscere, non secundum humanitatem solum, sed etiam secundum superiorem naturam; 2° cat. eadem num. 14, unum principium ait esse Patrem, qui *Filii sit caput*; eodem modo cat. 13, n. 23, *Caput est omnis potestatis, quod cruci affixum, quod tamen Patrem habet pro capite*. Caput Christi Deum negare non possumus, sed secundum humanam naturam; 3° Filium Patri subjectum et obedientem ait esse ab æterno, cat. 10, num. 9, et cat. 15, n. 50. Filium vero, quatenus Deus est, Patri nec obediens, nec imobediens est, sed unius est cum ipso voluntatis et potestatis. Ex ipsis Cyrilli verbis difficile non est respondere, Filium sola origine Patri inferiorem a Cyrillo affirmari; si tamen hæc vera, et non ad humanum usum concepta inferioritatis ratio est; nam sola vera ac proprie dicta subjectio est creaturæ ad Creatorem, quam Cyrillus a Filio longissime robustissimeque propulsat: ac revera æterna generatio necessaria inter Patrem et Filium æqualitatem constituit, veramque Filio communicat divinitatem, cui, Cyrillo iudice cat. 6, n. 13, omnis dependentia atque inferioritas repugnat. Minorem tamen Patre Filium, vel ut emendatius loquar, majorem Filio Patrem propter ductam ab eo Filii originem, non ante-Nicæni solum Patres uno consensu, sed etiam post-Nicæni pene [C] omnes dicere non timerunt explicantes illam Christi vocem, *Pater major me est* 6; quod tamen usquam apud Cyrillum reperias. In eam sententiam de sola originis subiectione explicanda sunt omnia in objectione commemorata. Cyrilli dicta: quorum non catholicis tantummodo sensus ex Cyrillo ipso, sed et expressio similibus post-Nicænorum Patrum locutionibus vindicatur, et ab omni suspitione liberatur. Sed ad singula venio.

18. De primæ capite, audiendus est solummodo Cyrillus ipse. *Deus est cui genit, inquit, cat. 11, n. 18, Deus qui genitus est; omnium quidem Deus, Deum tamen suam, Patrem ascribens; non enim vetatur dicere, Ascendo ad Patrem meum, etc. Deum*

meum et Deum vestrum 7. Deinde observat, non ullam Filii cum creaturis societatem suspicaremur, dictum non esse, Patrem nostrum, sed *Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum*. Quæ postrema verba commentans scribit: *« Deum meum et Deum vestrum s'ait, aliter « meum, » tanquam unigeniti Filii; et aliter « vestrum, » tanquam opificiorum. Deus igitur verus est Filius Dei. Non alio igitur modo Patrem dixit Deum Filii, nisi tanquam auctorem originis. Hanc forte locutionem satis emendatam ac castigatam negaturus es, cum Deus alicujus dici non solet nisi de creaturis, ac verba citati loci Deum meum ad humanitatem assumptam a Patribus referri soleant. Id de posterioribus sæculis libens concedo, at in tribus primis pervulgatum apud Patres est, ut Patrem Filii Deum et Dominum dicant. Non utar in re aperta testibus minime necessariis: sed in notis ad locum quem excutimus, S. Hilarii eadem ætate qua Cyrillus ac decem pene post annis scribentis, pauca de multis testimonia produxi. Nec sequentibus sæculis minus emendata visa est ista locutio, cum Paschasius Rabertus sæculo nono eadem ac similia Hilarii verba in suos commentarios transtulerit: nam lib. 11, in psal. XLIV, 8, ad verba, [Unxit te Deus, Deus tuus, ait: Idcirco Deus Pater qui unxit eum Deus ejus est, quia ex Deo natus in Deum est. Hilarii autem lib. IV De Trin. n. 35, verba sunt: « Unxit te Deus, Deus tuus. » Id enim quod ait « tuus, » ad nativitatem refertur, cæterum non perimit naturam (supp. divinitatis.) Et idcirco Deus ejus est, quia ex Deo natus in Deum est. Ex eodem Psalmorum loco doctrinam eandem sumpsisse Cyrillum, perspicuum est cat. 11, num. 15. Hoc enim testimonium ad naturam Christi divinam et ad æternitatem refert; atque ex eo probat Christum ante incarnationem Deum esse. Ad alterum quia similis responsio. Patrem Filii caput esse, quia principium ejus et Pater est: deserta hæc de re in objectis locis Cyrilli asseveratio. Quod si Patribus omnibus ante et post Nicænum concilium dicere licuit, Filium esse manum et brachium Patris, cur Cyrillo noxæ crit Patrem Filii caput affirmasse? Nec unus est ita locutus. Eadem cognominis Alexandrini doctrina est lib. III De recta fide, pag. 131, quod Christus ut homo nostrum ait caput, ut Deus vero Patrem habeat pro capite tanquam sui principium. Rufinus in *Expos. Symboli* ad secundum articulum explicat quomodo Deus sit caput; [C] nimirum quod Pater a nullo, Filius a Patre sit. Œcumenius in I^a Cor. cap. XI, vers. 3, *Κεφαλή τοῦ Χριστοῦ ὁ θεὸς καὶ Πάτερ, ὡς γεννητὸς καὶ προβολεὶς καὶ ἰσοῦσιος αὐτοῦ. « Caput Christi Deus » et Pater, tanquam genitor, et emissor ejus, et ipsi consubstantialis.**

19. Ad tertiæ capitis explicationem sufficit ipsa Cyrilli verba adducere. Cat. 10, n. 9, *Omnium Dominus est unigenitus Filius, Filius vero est Patris,*

6 Joan. XVII, 28. 7 Joan. XX, 17.

ipsi morem gerens; cat. 15, n. 20: *Filius Patri A* subjicietur (post judicium), non quasi tunc Patri parere incipiat, ab aeterno enim quæ placita sunt ei facit semper; sed quia tunc quoque obediens, non coactam præstans obedientiam, sed spontaneam obsequendi voluntatem; non enim servus est, ut ex necessitate subjiciatur; sed Filius est, ut ex animi sententia et ex amore obsequatur. Quodnam sit obedientiæ genus, primum explicat, servilem omnem ac creaturæ propriam obedientiam excludens. Deinde, Patrem et Filium unum esse ait voluntate, cat. 11, n. 16. *Umm*, inquit, quod nulla sit dissonantia aut sententiarum diversitas. Non enim alia Patris voluntas, alia Filii; et expressus ca. 15, n. 25: *Nō sunt alii Patris, alique Filii nutus, sed unus et idem*: ἐν καὶ τὸ αὐτό. Ex quo consequitur, cum una sit amborum voluntas, obedientiam Filii in voluntatis et nutus ταυτότητι, hoc est ut cum scholis loquar, identitate constare. Quæ quidem voluntas a Patre una cum substantia per æternam generationem communicatur; nam Pater in generando omnia Filio tradidit, cat. 10, n. 9; cat. 11, num. 10; eademque ut a Patre communicata, Patris imperium, latiore quodam sensu dici potest, et ut a Filio accepta, obtemperatio et obedientia. Sed merito dubitari potest, num unam in Patre et Filio voluntatem admisit Cyrillus ratione objecti duntaxat ac rerum voluntati propositarum, sive ut in scholis dicitur *voluntatem*, quod non esset proprie nisi consensus voluntatum: an ratione ipsius subjecti ac principii volendi, ita ut in ambobus una sit voluntas, quemadmodum una divinitas. Quidnam secutus sit Cyrillus non satis apparet. Unitatem tamen voluntatis agnovisse inde probari potest, quod in eo cat. 11 loco ubi Patrem et Filium unum esse ait in voluntate, triplicem aliam unitatem commendat, divinitatis, regni, officiorum. Atqui veram ac proprie dictam divinitatis unitatem admisisse perspicuum est; non enim plus una est vera divinitas. Idem quoque et unum utriusque regnum, non regnatarum tantum rerum unitate, ita ut eadem res utriusque regno subjectæ sint; sed potestatis unitate, quia regnum illud ab aeterno per generationem a Filio acceptum, cat. 4, num. 7. *Ex quo est (est autem genitus ex omni æternitate), regiam habet dignitatem*. Quod iterum confirmat aliis locis. Eadem denique utriusque officia; non in eo tantum quod *alia non sint Christi officia et Patris alia*, cat. 11, n. 16, sed etiam quod *una sit omnium architectatio, μετὰ τῆ πάντων θεμιουργία*, utroque ea conjunctim operante; sicut ait cat. 11, num. 23, hæc Christi loca commemorando: *Non potest Filius facere a semetipso quidquam nisi quid viderit Patrem facientem. Quæ enim ille fecerit, hæc et Filius similiter facit*¹⁰; et iterum *Pater meus usque modo operatur, et ego operor*¹¹, nulla prorsus in his qui operantur [CLIII] contrarietate.

Mea enim omnia tua sunt, et tua mea, ait in Evangelii Dominus. Quod si Cyrillus in Patre et Filio distinctionem voluntatis agnovisset, non continuo unitatem divinitatis et naturæ sustulisse dicendus sit, sed tantum in distinctione hypostases et personæ, satis existimasse ad distinctionem voluntatum fundamenti. Cæterum, eodem modo quo Cyrillum, de subjectione et obedientia Filii locutus esse Hilarium, Phœbadium, et Paulinum, in notis ad objectum ex cat. 10, n. 9, locum sufficienter ostendimus.

20. Venio ad tertiam objectionem, ex aeterno Christi sacerdotio petitam. Cyrillus ita loquitur cat. 10, n. 4: *Christus vocatur, non humanis limitis manibus, sed æternam a Patre in sacerdotium humana sorte superius perunctus*. Cat. 11, n. 1: *Illi erant typici et signa tenus Christi. Hic autem Christus est verus, qui non ex hominum numero, profectus quodam ad sacerdotium evectus est, sed acceptam a Patre sempiterno habet sacerdotii dignitatem. Disertus autem cat. 10, n. 14: Christus est summus sacerdos, non transferendum habens sacerdotium; qui neque in tempore sacerdos esse cepit, neque æternum habet pontificatus sui successorem. Quemadmodum nos Dominica die in synaxi discentes audivimus, in illud: « Tu es sacerdos in æternum »¹². Non ex corporea successione adeptus pontificium, neque factio oleo unctus, sed ante sæcula a Patre. Atqui sacerdotium res est inferioris loci ac dignitatis, cuius functiones omnes creaturæ propriæ, nimirum adorare, λατρεύειν, orare, sacrificium offerre: cum Dei sit orationem, cultum ac sacrificium suscipere. Idcirco et Arianæ ad minuendam verbi dignitatem sacerdotium in ipsum Verbum, non in assumptionem humanitatem conferebant; et Catholici a Verbo in hominem tota vi transferebant. Vid. Athanas. orat. 2, cont. Arian. n. 7; Epiph. hæres. 69, n. 38. Tantus erat ea de re, quod sacerdotium Christo sævudum inferiorem naturam solummodo conveniat, quinto sæculo consensus, ut cum Cyrillus Alexandrinus in anathematismo nono Verbum pontificem nostrum factum esse dixisset, id Nestorius tanquam Verbi dignitati contumeliosum gravissime criminatus sit, ac Cyrillus, pontificiam dignitatem in natura assumpta hæere fassus, Verbo, nonnisi propter mutuum naturæ utriusque proprietatem communicationem, a se attributam defenderet. Nec facile post Cyrillum nostrum reperias, qui æternum dixerit Christi sacerdotium.*

21. Hanc Cyrilli sententiam, e minus accurata sacerdotii notione profectam, ac veræ idcirco theologiæ contrariam, excusatione magis quam defensione dignam ultro concedimus. Cujus excusationia erunt tria hæc capita: 1° quod ea doctrina nulla in re Filii majestatem ac divinitatem minuerit ac læserit; 2° quod eam ab antiquioribus Patribus acceperit, tennerintque post eum auctores, in quos nulla violatæ Verbi dignitatis possit cadere suspi-

¹⁰ Joan. v, 19. ¹¹ ibid. 47. ¹² Psal. cix, 4.

cio; 3° quod eam in sacra Scriptura reperisse se censuerit. Principio, illud statuo, duas in sacerdotio res distingui debere, dignitatem et functiones. Sacerdotalis dignitas, gentium omnium cuiusvis cultus ac religionis [CLIV] unauini consensu, semper æstimata est omnium post divinam maximam, quavis alia, etiam regia, superior ac sublimior. Sacerdotis functiones duplices iterum generis: alia sunt legatione fungentis pro hominibus ad Deum, alia pro Deo ad homines: ac priores quidem cum humilitate ac deiectione conjunctæ, adorare, supplicare, sacrificare; alia nullo nobiliores, nec ipso Dei Verbo indignæ, Dei mandata ad homines deferre, dona et beneficia cum ipsis communicare. In æterno Christi sacerdotio Cyrillus unam dignitatem atque honoris prærogativam spectasse videtur. Quas enim sacerdotii functiones Filio ante orbem conditum assignaret? sed neque ulla a mundi conditu ad incarnationis usque tempora tribuit; nisi forte quod Dei Patris nomine hominibus apparuerit, ac legem dederit, cat. 12, num. 15. At dum sacerdotium illud sempiternum humanis rebus superior dicit, cat. 10, n. 4, ab eo humiles illas, quæ homini et creaturæ propriæ sunt, functiones removere videtur. Ac revera quomodo Patrem adoret, qui eidem in una adoratione conjugendus est? cat. 10, n. 10, et cat. 11, n. 17; quomodo supplicet Patri, de quo illud in prophetis scriptum refert: *In te supplicabunt, quoniam in te Deus est, et non est Deus præter te* 12? cat. 10, n. 16; quomodo sacrificium offerat, quod servitutis professio ac protestatio est, cui ab omni servitute alieno, una et conjunctim cum Patre accipiunt omnia? cat. 8, num. 5. Nullam ergo Dei Filio humilium sacerdotii functionum tribuit: ne itaque nos vocabuli offendant invidia, cum nulla in ipsa re sit offensio.

22. Ab antiquioribus et commendatissimis Ecclesiæ scriptoribus, hanc de sempiterno Christi sacerdotio hauserat doctrinam. S. Polycarpus epist. ad Philipp. n. 12, *Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi et ipse sempiternus Pontifex Dei Filii Jesu Christus*; et in oratione ante martyrium fusa apud Euseb. lib. IV *Hist.* cap. 45: *Te glorifico per æternum Pontificem Jesum Christum*. Aliter tamen in integra Ecclesiæ Smyrnenis epistola a Ruinartio edita habetur: *Te glorifico cum sempiterno et caelesti Jesu Christo*. Justinus *Dialog.* pag. 315, ait Filium a Patre accepisse quod rex, Christus, sacerdos, et angelus sit, et quæcunque alia habet aut habuit. Porro rex, Christus, et angelus ante incarnationem Justinus sententia Filius fuit, igitur et sacerdos. Clemens Alexandr. lib. II *Strom.* n. 9, pag. 380: *Colens Deum universorum per summum pontificem Verbum*; et lib. VI, pag. 391, *Descendit in barbam Aaron* 14. *hoc est magni sacerdotis per quem omnia facta sunt*. Prophetici n. 12, pag. 74, *Æternus ille Jesus unus, magnus sacerdotum princeps*

*A Dei unius, etc. Auctor Const. apost. lib. VIII, c. p. 46. Primus igitur, natura summus sacerdos, τῆ φύσεως ἀρχιερεὺς, unigenitus Christus.... qui homo factus, etc. Methodius in Symposio orat. 1, num. 15, Christum vocat archipphetam, archangelum et archisacerdotem. Origenis nota sententia est lib. VIII, cont. Cels. pag. 586, et De oratione n. 50. Dum negat preces nostras ad Christum ipsi dirigendas, sed ad Patrem duntaxat per Christum uti sacerdotem offerendas; Filium ex natura sua plusquam sacerdotem esse inficiatur; nullaque ratio prohibet quin [CLV] in ipsam Verbi naturam sacerdotium conferat. Eusebius Cæsariensis doctrinam de æterno Christi sacerdotio diserite tenet ac diffuse probat lib. I *Demonst.* cap. 10, pag. 38; lib. IV, cap. 45, pag. 171 et seqq. usque ad pag. 180, et pag. 196, et lib. V, cap. 3, pag. 225, et lib. I *Hist. eccles.* cap. 4, sed ab Origenis et Eusebii causa plurimum Cyrilli nostri ratio ac sententia sejuncta est. Novi in hoc doctorum virorum desudasse industriam, ut rectam ab utroque de Christi divinitate sententiam propugnata ostenderent, et utrumque bene defensum cupio; sed minus accuratas et explicatu difficiles ambobus excidisse loquendi rationes, quibus Verbi majestas imminuta videatur, ne defensores quidem eorum possunt inficiari, quibus simile nihil in Cyrillo reperias.*

25. Venio ad scriptores Arianis temporibus posteriores. S. Antonius, epist. 2 ad Arsenoitas, Bib. PP. Lugd. tom. IV, pag. 79: *Omnis sanctorum chorus collectus in unum petiit Patris bonitatem de salutari [leg. de salvatore] nostro, ut calcaret in terris pro nostra cunctorum salute: ipso utpote exstante nostro magno et fidei pontifice ac medico vero, qui solus sanare posset hanc enormem plagam. Unde et voluntate Patris exinanivit se propria gloria, et Deus existens formam servi assumpsit, etc.* Diadochus in libello contra Arianos, ad calcem Origeniani *De oratione libri edito*, num. 5, pag. 171: *Sacerdotio fungitur ut Christus, dilectionem in dilectione sacrificii ritu administrans ut Verbum. Ἱερεὺς δὲ ὡς Χριστὸς, τὴν ἀγάπην ἐν ἀγάπῃ ἱερουργῶν ὡς Λόγος. Interpolator Ignatianarum epistolarum, ep. ad Magnes., num. 4, de Christo dicit solum esse naturam pontificem, μόνος φύσεως ἀρχιερεὺς, et epist. ad Smyrn. n. 9, Θεὸν καὶ Χριστὸν Ἱησοῦν τὸν πρωτότοκον, καὶ μόνον τῆ φύσεως τοῦ Πατρὸς ἀρχιερεῖα. Deum et Christum Jesum, primogenitum solumque naturam pontificem Patri. Ex *Constit. Apost.* supra citatis hanc Christi naturam pontificis sententiam expressit, quæ mihi nihil aliud sonat, nisi ex propria, non autem ex assumpta natura pontificem esse. Ambrosium ultimo loco reservavi, eo quod fontem nobis aperiat, ex quo doctrinam hanc ipse et alii fortasse, saltem nonnulli supra memorati auctores hauserunt. Sic autem ille *De fuga sæculi c. 2, n. 15: Quis est iste magnus sacerdos, nisi Dei Filius Verbum Dei, cuius**

14 *Is. XLV, 14.* 15 *Psal. CXXXII, 2.*

advocationem pro nobis habemus ad Patrem, qui exors est omnium voluntariorum et accidentium delictorum in quo consistunt omnia quæ in terra sunt et quæ in celo? Vinculo enim Verbi constricta sunt omnia. Hæc expressit ex Philone De profugis, p. 466: Λέγομεν τὸν ἀρχιερεῖα οὐκ ἀνθρώπων, ἀλλὰ Λόγον Θεῶν εἶναι, πάντων οὐχ ἑκουσίων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀκουσίων ἀδικημάτων ἀμείζονον... Ὁ τε γὰρ τοῦ ὄντος Λόγος, θεσμός ὢν τῶν ἀπάντων, καὶ συνέχει τὰ μέρη πάντα, καὶ σπρίγγει, καὶ καλύει αὐτὰ διαλύσθαι. Dicimus summum pontificem, non hominem, sed Verbum divinum esse; quod omnium non voluntariorum solum, sed involuntariorum quoque delictorum expertus est. Hujus deinde Patrem dicit Deum, et post pauca subjungit: Entis enim Verbum cum omnium rerum vinculum sit, partes omnes continet et constringit, impeditque ne dissolvantur, Anstus. eodem lib. cap. 3, n. 16, Accipie quia princeps est [CLVI] sacerdotum; magnus Pater de eo juravit: « Tu es sacerdos in æternum ». Recte æternum; quia alii temporales sunt omnes sub peccato, hic autem imprævaricabilem habet sacerdotium. Hoc est igitur Verbum, quod supra cælos habitans illuminat omnia; unde et unctus naturaliter legitur a Deo Patre, quia lumen est verum quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum ». Hoc est Verbum Dei in quo est magnum sacerdotium, cujus Moyses in illo vestimento principis sacerdotum indumenta describit intelligibilia, quod virtute sua induit mundum et tanquam eo amictus fulget in omnibus. Philo loco jam citato: Διότι τὴν κεφαλὴν κέχρισται ἑλαίῳ· λέγω δὲ τὸ ἡγεμονικὸν φρενὶ αὐγοειδὲς περιλάμπεται ὡς ἀξιοχρεῶς ἐνδύσασθαι τὰ ἱμάτια νομοθεῖναι. Ἐνδύεται μὲν ὁ πρῶτος γονος αὐτοῦ θεῖος Λόγος ὡς ἐσθῆτα τὸν κόσμον. Idcirco caput unctus est oleo. Nimirum mentem ac rationem splendenti lumine collustratam habet, ut digne vestimenta induisse censeatur. Mundum enim uti vestem induit Verbum ante antiquius. Eandem de Verbosa sacerdote sententiam alibi etiam docet Philo, uti lib. De somniis, pag. 587, Δύο γὰρ, ὡς ἔοικεν, ἱερὰ Θεοῦ ἐν μὲν ἑδὲ ὁ κόσμος, ἐν ᾧ καὶ ἀρχιερεὺς ὁ πρῶτος γονος αὐτοῦ θεῖος Λόγος. Duo sunt, ut videtur, templum Dei: unum, mundus iste, in quo sacerdos est primumgenitum ipsius divinum Verbum. Ut Ambrosium constat suam a Philone sententiam expressisse, ita Origenem, Eusebium, Justinum, auctorem Apostolicorum constitutionum ex eodem fonte hausisse suspicari fas est. Quid ego autem vetera revolvo ad excusandum Cyrillum? Memini me apud interpretes hujus ac nostræ ætatis maxime approbatos, et e catholicorum numero eandem de æterno ante incarnationem Filii sacerdotio doctrinam legere ad versiculum Psalmi: Juravit Dominus, etc., et ad Ep. ad Hebr., cap. vii, qui sententiam hanc optime cum divina ejus majestate conciliari senserunt.

24. Cyrillo ignota esse non potuerunt nonnulla saltem ex his veterum testimoniis: sive autem suam ab ipsis sumpsit doctrinam, sive ipse sibi informaverit;

¹² Psal. cix, 4. ¹³ Joan. i, 9.

A duorum præsertim Scripturæ testimoniorum auctoritatem secutus Cyrillus, aut in aliunde accepta opinione aünium confirmasse videtur. Primus est ex psalmo xlii, Propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitia, etc. Verba hæc non prophetice ac de futuro tempore, sed historicè intellexit: eumque autē incarnationem fuerint scripta, inde probat, cat. 11, num. 15, Christum ante incarnationem et ab æterno Deum esse. Inde Christum ab æterno unctum esse sumpsit, inde Christi appellationem non assumptæ humanitatis, sed superioris naturæ vocabulum existimavit. Qua in re non tantum omnes pene superiorum temporum, sed ætatis etiam suæ quam plurimos auctores assentienter habebat, ut probavimus longa serie, ad catechesim 10, num. 14, nota 2. Christum autem ab sacerdote ita dici pro re certa et indubitata supponit, cat. 10, num. 4, 11 et 14: nec ea in re fallatur. Præterea ambas regis et sacerdotis dotes, per unctionem ex qua dicitur Christus, et ipso ejus nomine conjunctim significari censebat cat. 10, num. 11, eaque Patrum pene omnium vox est. Cum ergo Christum ab æterno regem esse graviter et copiose propugnet, cat. 4, num. 7; [CLVII] cat. 11, num. 21; cat. 14, num. 27 (qui tamen titulus vulgo Christo, ut homini tribuitur), idem de sacerdotio sentiendum judicavit. Alterum quo in hac sententiam inductus est testimonium, illud est tritum ex psalmo cix, Tu es sacerdos in æternum, etc., quibus de verbis disserens in synaxi Dominica die, copiosam eo de argumento disputationem habuit, ut ipse testatur, cat. 10, num. 14. Cumque nonnulla adducens ex Epistola ad Hebræos testimonia, ea velut ex pristina disputatione in memoriam revocare videatur; verisimillimum judicavi Cyrillum in synaxi exposuisse quintum Epistolæ ad Hebræos caput, in quo hæc leguntur, vers. 5: Christus non semetipsum clarificavit ut pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum: « Filius meus es tu, ego hodie genui te. » Quemadmodum et in alio loco dicit: Tu es sacerdos in æternum, etc., quem locum recitat cat. 10, num. 11. Hanc sententiam Pauli ita intellexit Cyrillus, Christum tum pontificem a Patre constitutum esse, cum illi dixit: Filius meus es tu, ego hodie genui te, quem sane Apostoli sensum esse libens concesserim. At verba, ego hodie genui te (quæ quidem mea et plurimorum sententia Paulus ad incarnationem accommodat in hoc loco) Cyrillus de æterna generatione dicta censebat, et ita exponit cat. 11, num. 5; simul ergo genitum et pontificem factum Dei Filium Davidis et Pauli auctoritate collegit. Ut omittam, quod locum: Tu es sacerdos in æternum, nisi ante incarnationem scriptum, de illo tempore, et omni consequenter æternitate intelligendum putavit. Is enim ejus de Christi dignitate ex Veteri Testamento disserendi mos est:

CAPUT IV.

Spiritus sancti divinitas a Cyrillo propugnata.

25. Tanto magis considerari ac ponderari Cyrilli

de sancto Spiritu doctrina debet, quoniam annis duodecim Pneumatomachorum exitum præcedunt ejus catecheses. At Ariana hæresis in Spiritum etiam multo quam in Filium contumeliosior, sufficientem Cyrillo præbuit ejus asserendæ divinitatis occasionem. Luculenta est hujus rei confessio cat. 4, n. 7, his verbis expressa, quibus septimum de Spiritu sancto dogma orditur: *Crede et in Spiritum sanctum: de quo eamdem sententiam habet, quam ut haberes de Patre et Filio edoctus es. At hujus lectionis vim maxime inaniui fatemur altera simpliciori lectione: et rectam de eo sententiam habet; quæ in pluribus mss. occurrit et minus emendationis suspitione laborat. Priorem tamen retinimus, ut Cyrillianæ doctrinæ conformem, tametsi forte ab illo pronuntiata non sit. Sed aliorum argumentorum abundantia fisi, illud seponi non ægre assentimur. Ac primo quidem Cyrillus longo intervallo Spiritum separat a creaturis, seu cum in Trinitate, cui nihil alieni et creati immiscendum, comprehendit; seu cum eximit ab omnium creaturarum rerum servitio generali, ipsi quoque tanquam Domino ab eis exhibito; vel ei intimam Patris comprehensionem, et divinæ generationis notitiam [CLVIII], utraque cuius rei creatæ negata, tribuit; vel divinitate, præsentia, operatione et cultu Patri et Filio conjungit: quarum omnium rerum certa ex Cyrillo documenta hujus dissertationis primo capite attulimus. Sed propria hoc loco sunt producenda. Cat. 16, n. 23: *Nulla generatarum, hoc est creaturarum rerum Cyrilli stylo, ipsi honore par; nam omnia angelorum genera et exercitus simul collecti nullam cum Spiritu sancto comparationem æqualitatemque sustineant. Hæc omnia legit et obscurat summe bona Paraclæti potestas. Ille si quidem in ministerium mittuntur, hic vero scrutatur etiam profunda Dei. Res omnes creatas, quocunque nomine sive in cælo vœcentur, per Filium factas, et ejus potestati subjectas ait cat. 14, num. 21 et 23. Spiritum sanctum in eis non comprehendit, sed ut æqua potestate præditum, rerum per Christum a Deo effectarum sanctificatorem dicit cat. 4, num. 16; cat. 16, num. 3; cat. 17, num. 2.**

26. Hinc divinitatis titulum ipsi sæpe tribuit. Ait, *Cum Filio paternæ divinitatis esse participem, ac propterea Deum perfecta notitia comprehendentem cat. 6, num. 6. Cum Patre et Filio divinitatis gloria comdecoratum, cat. 4, num. 16, sicque de illo loquitur cat. 16, num. 3, Est igitur Spiritus sanctus, maxima potestas, divinum quiddam et investigabile, et cat. 21, num. 3, præsentem ait sacro chrismati Spiritus sancti divinitatem. Πνεύματος ἀγίου, παρῶτις τῆς αὐτοῦ θεότητος ἐνεργητικῶν γενόμενον. Charisma, Spiritus sancti, præsentia divinitatis ejus, efficiens factum est. Ait tandem Spiritui sancto vim dædicam convenire, τὸ πάντων ἀγαπᾶσθαι καὶ θεοποιῶν. Quod sane non nisi Deo convenit. Quis magis*

disertam de divinitate sancti Spiritus sententiam requirat? Hanc a Cyrillo Spiritui sancto tribui minime miraberis, cum eum uti Filium non nisi ex ipsa divinitatis substantia prodire et constare doceat. Ait, cat. 16, num. 24, *Et Pater quidem dat Filio, et Filius communicat Spiritui sancto. Ejusdem generis ac naturæ utraque communicatio. Atqui primam illam communicationem Patris ad Filium, de æterna substantiæ per generationem communicatione intelligendam esse, extra dubium est; idque unum argumento esse potest, quod eam communicationem loco citato probat his Christi verbis: *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo* 17; quæ ad sempiternam generationem constanter refert, cat. 7, num. 5; cat. 10, num. 9; cat. 11, num. 10. Similem ergo ex Filio tribuit Spiritui sancto originem, cum Filium ait eum in Spiritum transferræ, μεταδίδωσιν, quæ ipse a Patre accepit. Et hanc Filii cum Spiritu communicationem probat in eodem loco his Christi verbis: *Ille me glorificabit, quoniam ex meo accepit* 18; quæ veteres Græci Patres juxta ac Latini de Spiritus processione a Filio intellexerunt. Quemadmodum autem Cyrillus Filium Patri similem, ita Spiritum similem Filio profitetur. Nam cat. 21, num. 1, notans Spiritum sanctum in Christum descendisse, ait *similem in simili acquiescisse, τὸ ὅμοιον ἐκτανάπομψενον τοῦ ὁμοίου. Quæ similitudo ex parte Christi, non nisi divinitatis respectu intelligi potest. Ejus naturæ sublimitatem et perfectam cum Patre et Filio similitudinem et æqualitatem id probat, quod quemadmodum unus est Pater, [CLIX] et unus Filius, ad eundem modum unus est Spiritus; nam ex hæc unitate fit, ut singulis personis proprii insint characteres, quibus nihil vel extra Trinitatem vel in Trinitate ipsa simile sit, utque nulla persona sit alteri superior, suum unaquaque sibi proprium characterem obtineat. Unde Basilium De Spiritu sancto, c. 18, hanc unitatem personalis proprietatis Spiritui quoque sancto convenientem, in ejus divinitatis argumentum affert. Hoc autem Cyrillus sæpe et gravissime inculcat, unum esse Spiritum sanctum, quemadmodum unus est Pater et Filius unus. Vide cat. 16, num. 3 et 24; cat. 17, num. 2; cat. 4, num. 16.**

27. Quod uni Deo proprium, Spiritui sancto passim attribuit Cyrillus. Primo Dei solius est, cum a nullo dependeat, agere ex summa potestate. Id Cyrillus passim ac summo studio urget et inculcat: sic cat. 17, n. 9, eum in Christum baptismi tempore descendisse memorans, monet descensum fuisse ex propria motione profectum, αὐτοκινήτως κατὰ θέσιν· sic cat. 16, n. 14, probans Spiritum sanctum per se subsistere, adducto Actorum loco, *Dixit Spiritus sanctus, Segregate mihi Paulum et Barnabam* 19, etc., subjungit: *Vides Spiritum viventem, segregantem, advocantem, et cum potestate mittentem, ἐξουσιαστικῶς ἀποστέλλον, quemadmodum*

17 Math. xi, 27. 18 Joan. xvi, 14. 19 Act. xiii, 2.

dum de Filio dixerat, cat. 11, n. 1, *Λόγος λαλῶν καὶ λέγων... Λόγος ἐξουσιαστικός. Verbum quod loquitur, et dicit, etc. Verbum potestate plenum. Quapropter Spiritum sanctum ubique representat, ut bonerum omnium in terra et in caelis auctorem, donorumque dispensatorem ex voluntate. Vid. cat. 16, n. 12, 22 et 23. Secundo, divinitatis unius proprium est omnibus locis per immensitatem adesse, omnia contueri, etiam latentes hominum cogitationes, et in humanis cordibus efficaciter operari, illustrando mentem, voluntatem ad opera bona applicando. Cyrillus porro Spiritum sanctum Patri et Filio ubique presentem adesse docet, in locis cap. 1, citatis; praetereaque sic loquitur, cat. 16, n. 22, *Cogitate, quot nunc hic assiditis: unicuique convenienter operatur, et medius astans uniuscujusque compositionem videt; videt et cogitationem et conscientiam, quidque et loquamur, et mente agitemus. Eadem de Christo dixerat cat. 14, n. 30, Qui in superis sedet, et nobis hic praesens adest, uniuscujusque compositionem et fidei firmitatem contuens. Medius hic adest, audiens quae de se dicuntur, et quae apud te cogitas videns. Deinde Cyrillus in praefato cat. 16 loco, asserta Spiritus sancti in medio auditorio praesentia, jubet auditores totum orbem mente complecti; Spiritumque sanctum, omnia in omnibus locis, quaecumque ab hominibus fiunt, bona opera inspirantem et operantem contemplari. Post n. 25 in caelos assurgere praecipit, eundemque angelorum omnium in diversis caelis existentium praefectum, doctorem, et sanctificatorem animo conspiceret. Alii docet eum Ecclesiam regere, cat. 16, n. 22, et per apostolos et diaconos tam multa mirabilia operatum esse, cat. 17, n. 21 et seqq., animas in baptismo obsignare, aquas baptismales vi sanctitatis replere, chrisma ex communi elemento sanctum reddere, panem et vinum eucharisticum [CLX] superventu et tactu suo in Christi corpus et sanguinem transmutare; ut vim in eo omnipotentem agnoscas, quam et diserte proferretur cat. 16, n. 22 his verbis: *Magnam quiddam et omnipotentem in dōtis, παντοδύναμον ἐν χάρισμασι, et admirabile, Spiritus sanctus. 3° Divinae naturae propria est summa unitas, singularitas, simplicitas et immutabilitas cum multiplici ac diversi generis operatione conjuncta. Id tanquam Deo proprium tribuit Cyrillus Patri, cat. 6, n. 7, ubi ait eum, cum *uniformis sit substantiae, μονοειδῆ τῆν ὁπότεραν, innumeras tamen divinitatis operationes emittere; similia docet de Filio cat. 10, n. 5. At idem de Spiritu sancto fuse copioseque confirmat, iisdem pene verbis quibus de Patre loquens usus erat. Cum, quemadmodum unus est Pater, et unus Filius, ita et unus Spiritus esse ait. Cat. 4, n. 16, *Dicere unum esse hunc Spiritum sanctum inditum, multipotentem; qui cum multa efficiat, ipse tamen non disperditur; ait cat. 16, n. 5, cum unus, et uniformis et individua sit, ἐν ᾧ καὶ μονοειδῆ καὶ ἀδιαιρέτων· gratiam unicuique prout*****

*vult dividere, et multas virtutes operari, quas longo ordine commemorat, cat. 16, n. 12. Idem repetit n. 25, et cat. 17, n. 3, 4 et 5. Quarto, remissionem peccatorum largiri, sanctificare, justos remunerare opus est solius divinae potestatis. Haec omnia Spiritui sancto Cyrillus attribuit. Sanctificatio quidem, proprius ejus personae character. At cat. 14, n. 22, apostolos a Christo condonandorum in virtute Spiritus sancti peccatorum potestatem accepisse dicit; cat. 16, n. 17, n. 15, de Spiritu sancto haec ait: *Hic ad vos quoque modo venturus est; ac dum peccata vestra spinarum instar concidet et absumet, pretiosum animae vestrae fundum magis nitentem effecturus est. Spiritus quoque sanctus Cyrilli sententia characteres tum baptismi, tum confirmationis in anima inirit, adoptionis donum tribuit, et Filii Dei characteres et formam in anima nostra renovat et imprimit, cat. 12, n. 4. Tandem cat. 17, n. 13, hos ei cumulat titulos: *Custos et sanctificator Ecclesiae, animarum moderator, eorum qui tempestate jactantur gubernator, errantium collustrator, certantium pugnae arbiter, et vincientium coronator. Quinto, certum Cyrillo Deum inspirasse Scripturas, et utriusque Testamenti auctorem esse. Unus sufficit locus ex cat. 4, n. 33, *Ista nos docent divinitus inspiratae Veteris et Novi Testamenti Scripturae: unus est enim aëriusque fœderis Deus, qui Christum in Novo conspicuum factum prænuntiavit in Veteri. Scripturarum autem inspirationem et conscriptionem Spiritui sancto tribuit ex auctoritate agenti. Eadem cat. n. 16, *Unus est Spiritus sanctus qui in lege et prophetis, in Veteri et Novo Testamento est locutus. Cat. 11, n. 12, *Ecquid aliud est quod cognoscat profunda Dei, nisi solus Spiritus sanctus qui divinae Scripturas elocutus est? Cat. 16, n. 2, *Ipsè Spiritus sanctus elocutus est Scripturas; ipse de se ipso quoque dixit quaecumque voluit; ex num. seq., *Spiritus sanctus per prophetas de Christo praedicavit, et post adventum Christi descendit, etc. Denique cat. 17, n. 29, eidem attribuit Novi Testamenti institutionem. Idem Spiritus sanctus, qui ex consensu Patris et Filii Novum Testamentum in Ecclesia catholica exciavit, liberavit [CLXI] nos ab difficilibus ad ferendum legis oneribus, etc.********

D 28. Magis vereor ne tanta argumentorum moles lectori importuna, et in re aperta et constanti citra necessitatem cumulata videatur, quam ne parum sibi approbatam ex Cyrillo existimet Spiritus sancti divinitatem. His omnibus maximum robor accedit, quod nihil in Cyrillo, ad minuendam specie tenus Spiritus majestatem pertinens reperire possis. Unum objici potest, quod cat. 16, n. 21, Spiritum sanctum pro nobis apud Deum intercedere dicat, et cat. 17, n. 10, doceat eum suis precibus ad remissionem peccatorum et spiritualium filiorum generationem concurrere; cum intercessio inferioris naturae argumentum sit, aut saltem divinitatem voluntatum inferat, Spiritus vero sanctus una cum Patre voluntate conjunctus, inter-

cessionem cum eo admittat, non ad eum dirigat. At in primo loco Cyrillus Pauli verba, intercessionem hanc Spiritus affirmantis simpliciter refert, nec vilius eis sensum subiecisse censendus est, præter illum verisimum sane, quicumque ille sit, qui in Apostoli testimonio continetur: quod nimirum, ut Patres interpretantur, formans in hominibus gemitus et orationes, ipse gemere et postulare censeatur. Quæ interpretatio alteri loco ex cat. 17, cujus sensus est maxime incertus et obscurus, accommodari potest; siquidem ibi de Spiritu, non autem de Christi humanitate sit sermo. Sed esto ut Spiritus sanctus, ex Cyrilli doctrina, per se ipse intercedat apud Deum; quid inde? Non magis hæc derogaret Spiritus majestati intercessio, quam Filii dignitatem minuit ejusdem sententia, quæ æternum Christo tanquam Verbo imputat sacerdotium. Satis nempe, salva naturæ unitate, in personali distinctione ad distinguendas quoque voluntates causæ ac loci existimavit esse. Cæterum Spiritum sanctum non secus ac Patrem orandum esse et orationes recipere, manifestæ Cyrilli doctrina est, qui tam sæpe de solemnibus Ecclesiæ in suis precibus Spiritus invocatione loquitur. Ait cat. 3, n. 3, aquam simplicem per Spiritus sancti, Christi, et Patris invocationem, vim sanctitatis acquirere. Cat. 19, n. 7, panem et vinum eucharisticum per Trinitatis invocationem, Christi corpus et sanguinem fieri; quod quidem solius Spiritus invocationis mentionem faciens, repetit cat. 21, n. 3. Ipse Spiritum sanctum invocatur, cat. 16, n. 23; cat. 17, n. 34.

CAPUT V.

De angelorum peccatis Cyrilli sententia.

29. De angelis et dæmonibus pauca admodum certa et indubitata fide tenenda accepimus: nonnulla, sive ex veteri ecclesiarum traditione, sive et consentanea fidei ac rationi opinione tandem in Ecclesia longo usu præscripta, eam auctoritatem obtinere, ut in iis uno pene consensu acquiescimus omnes: alia tandem opinioni et disputationi permixta. Hinc tam diversæ cum apud veteres, tum apud recentioris theologos de angelis sententiæ: quarum multe ex apocryphis libris, vel philosophorum gentiliū et in primis Platonico:um fontibus [CLXII] hauste, quamvis et molles et nobiles suffragatores habuerint, ipsa tandem sua vanitate et fragilitate ceciderunt; aliæ caducis inconsultæ philosophiæ fundamentis superstructæ, jam meliori judicio explosæ et ejectæ sunt; aliæ tandem cum nostræ ignorantis confessione in utramque partem libere agitantur. Quæ fuerit Cyrilli sententia de angelorum et dæmonum natura, et utrum corporei necne sint, de eorum numero, ordinibus ac perfectionibus diversis, sedibus quas in-

lunt, etc., in nostris, prout occasio se dedit, notis aperuimus. Unum, quoniam prolixiorum disputationem requirebat, in has dissertationes rejecimus; nimirum id quod ait auctor cat. 2, n. 10, Deum, quod etiam fidelibus angelis condonet habere. *Nescimus, inquit, quantum ille angelis quoque condonaverit: nam et illis condonat, quandoquidem unus est solus sine peccato, qui nos a peccatis purgat Jesus.*

30. Quadruplem ea de re apud veteres observentiam. Prima, quam certa ratione et sufficienti auctoritate subnixam jam omnes uti certam et unice veram tenemus, ea est: angelos bonos postquam fidei gratiæ usu pravo rebellium sodalium exemplo resistere, in suæ perseverantiæ præmium adeptos a Deo, ut perfecta beatitudine ac Dei conspectu donati, nec cadere nec peccare ultra possent, idque ipsi certissime scient. Angelos Dei præsentia et visione frui, certis Scripturarum asseverationibus sciunt; Dei mandata et voluntates fidelissime et constantissime adimplere, eadem auctoritate constat, et Ecclesiæ voce in solemnibus suis precibus consignato. Tandem peccare non posse, ipse visionis beatificæ status, qui cum peccandi potestate rectæ rationis iudicio conciliari non potest, ostendit. Cyrillus de primo nobiscum consentit. Nam et angelos divinæ faciæ contemplatione frui concedit, cat. 6, n. 6, et cat. 7, n. 11. De secundo partim convenit, partim dissentit. Nam in cælis Dei voluntatem ab angelis adimpleri, uti rem certam et compertam tradit cat. 25, n. 14, hæc orationis Dominicæ petitionem: *Fiat voluntas tua sicut in cælo et in terra* ¹⁹, ita interpretans, quasi postulamus, ut *sicut in angelis Dei fit voluntas, ita et in nobis fiat*. Verum cum in eis admittit peccata, levia quidem illa et veniabilia; voluntatem Dei ab illis quandoque prætermitti necesse est ut fateatur. Quatenus vero non cum peccandi potestate solum, verum etiam cum peccato ipso visionis beatificæ statum conciliet nihil ad nos.

31. Secunda opinio Origenis est, vel ei imputata (non enim hæc hujus loci disquisitio-est); nimirum, cum sive angeli sive dæmones liberi arbitrii sint, primum angelos bonos cadere posse et dæmones fieri: id diserte dicit lib. 1 *De princip.*, cap. 5 et 6, et lib. 11, c. 3; secundo dæmones ipsos postquam supplicia consentanea luerint, variis profectus decursibus gradibus ad pristinum statum reversuros, lib. 1 *De princip.*, cap. 6. Vide et tom. III, in *Matth.* pag. 352. At de diabolo ipso affirmat lib. 1, cap. 8, ita eum se habere, ut revocari magis nolit quam non possit; at lib. III, cap. 6, revocandum quoque asseverat; t. XVIII in *Joan.* p. 254, existimat aliquos ex dæmonibus, Christi potentia et divinitate [CLXIII] obstupefactos, ad eum per fidem et penitentiam confugisse. Hic de salute et restauratione

¹⁹ *Matth.* vii, 10.

dæmonum error jam dudum ab Ecclesia proscri-
ptus et ejectus est. De diabolo Cyrillus diserte pro-
nuntiat cat. 4, n. 1, nunquam eo reversurum ubi
fuit, sed incudis instar inflexibile cor gerere, et
pœnitere nesciam in posterum habere animi indu-
ctionem. Quod de diabolo, idem de dæmonibus
sentiendum, quos Cyrillus ubique tanquam ejus
famulos ac satellites ipsi fidelissime obsequentes
repræsentat; quaque æterna et sine fine damnato-
rum hominum supplicia definiat, cat. 18, n. 19, idem
fortiori ratione de dæmonibus sensisse existiman-
dus est. At nonnulli Patres Origenianum illud de
futura dæmonum purgatione et per Christum salute
ineautus in suis libris aspersisse videntur. In primis
Greg. Nyss. *Catech.* cap. 26, ne ipsum quidem
malitiæ intentorem, diabolum videlicet, excipiens.
Vide et *De anima et resurr.* tom. II, p. 643 et 644 :
alia multa hujus auctoris loca prætermitto. Auctor
quoque Commentariorum in *Epistolâ Pauli* sub
Ambrosii nomine in *Ephes.* c. III, vers. 10, asserit
per ecclesiasticam prædicationem invitari dæmones,
si deserant assensum tyrannidi diaboli, et insinuat
nonnullis eam profecisse ut desinant ab errore. Hiero-
nymus in *Ep. ad Ephes.* c. IV, vers. 16, hæc habet :
*In restitutione omnium, quando corpus totius
Ecclesiæ nunc dispersum atque laceratum Christus
Jesus sanaturus advenerit, unusquisque secundum
mensuram fidei et agnitionis Filii Dei, quem ideo
agnoscere dicitur quia prius noverat et postea nosse
desiit, suum recipiet locum et incipiet id esse quod
fuerat. Ita tamen, ut non iuxta aliam hæresim omnes
in una ætate sint positi, id est, omnes in angelos re-
formentur; sed unumquodque membrum juxta men-
suram et officium suum perfectum sit, verbi gratia,
ut angelus refuga id esse incipiat quod creatus est,
et homo qui de paradiso ejectus fuerat, ad culturam
iterum paradisi restituatur.* Idem lib. III in *Epist.*
ad Galat., cap. V, vers. 22, ait, nullam rationabilium
creaturarum apud Deum perire perpetuo. Lectorem
his obstupescere credo. Vide et Didymum in *I Pe-
tri Epist.* cap. I. Notabo singularem sententiam au-
ctoris Commentarii in *Isaiam* sub Basilii nomine,
pag. 258, nimirum diabolum fortassis ante procu-
ratum hominis lapsum, locum habuisse respiscendi
et pristinum locum recuperandi, at postea nullum.

32. Sed revertor ad primum Origenianæ doctri-
næ caput de bonis angelis, quos a suo statu per
peccatum deflere posse putat. Inter alia peccata,
quibus eos contaminari posse censet, illud præser-
tim numerat, si aliquem ex parvulis credentibus
offenderint, si commissam sibi hominum salutis cu-
ram negligentius egerint. Ait tom. in *Matth.* edit.
Erasm. p. 325, *invisibiles potestates quæ aliquem ex
parvulis credentibus offenderint, puniri per assump-
tionem corporis corruptioni obnoxii, animam in hu-
jus sæculi negotia gravantis: in que postquam pœ-
nas luerint, quod sibi utile est consequantur.* Hom.
35 in *Luc.* pag. 283, ait: *Siper curam et industriam
angelorum, salus hominibus sibi commissis compa-*

*ratur, faciem Patris semper visuros; si autem per
negligentiam eorum homo corruerit, non [CLXIV] id
manere impune; nam secundum meritum eorum qua-
rum angelis sunt, aut semper aut nunquam, vel par-
rum vel plus, faciem Dei angelis contemplantur.*
Hom. 20 in *Num.* docet custodes angelos nobiscum
Dei judicio repræsentatum iri, de concedita sibi
nostræ salutis procuracione judicium subituros;
quod ex descriptis in Apocalypsi cap. II et in an-
gelorum Asiæ ecclesiis præpositorum accusationi-
bus, et intentatis per Christum in eos minis pro-
bare conatur. Vide et homiliam ejus. in *Ezechielem*
IV, pag. 110; hom. 24 in *Num.*, pag. 295; hom.
13 in *Luc.*, p. 255. Hanc ejus doctrinam Hierony-
mus in *Michæ* cap. VI, vers. 1, transcribit, et ead-
em ex Apocalypsi probatione utitur, hisque verbis
hanc disputationem concludit: *In judicio Dei ad
angelos (quibus, ut ait sup. rerum humanarum com-
missa est procuratio) crimen referetur, si non egerint
cuncta, quæ ad suam officium pertinebant.*
Cumque alias de proposito sibi ad explanandum
prophætæ loco interpretationes afferat, hæc uni
suum in qua acquiescat primam proponit. In hoc
autem ab Origeniana differt Cyrilli sententia, quod
Origenes angelos male officio functos, pro culpæ
gravitate diverse, atque etiam divinæ visionis ami-
sitione privet; Cyrillus vero leves culpas tantum
agnoscere videatur, quas Deus facile condonet, nec
sui conspectus subtractione plectat. Non enim ubi
eas culpas Dei judicium subibunt, quos Cyrillus uti
judicii testes et administratos semper, nunquam uti
in eo judicandos repræsentat. Ait eos Christi in ju-
dicio venientes satellites futuros, cat. 15, n. 1 et
22, tuis suis omnes homines ad judicium vocaturo-
s, et studiosè ex locis omnibus collecturus n. 19,
21, 25, peccatores, ut effugere possint, suis
exercitiis cincturos, num. 22, testes judicii futu-
ros, n. 24, libros e quibus judicemur a se conscri-
ptos repræsentantes, cat. 4, n. 24; cat. 15, n. 25;
cat. 19, num. 5. Angelos etiam judicii tempore ut
insigni fulgore colloquentes describit, cat. 16, n. 25;
Quæ omnia probant, ea quibus angeli, Cyrilli ju-
dicio, interdum implicantur peccata, a judicii gene-
ralis censura liberari.

33. Tertia opinio eorum est, qui angelos vel non-
dum, vel serius tandem in gratia et boni prosecu-
tione confirmatos docent. Eo revocari potest illa
tam multorum quatuor primis Ecclesiæ sæculis
scriptorum sententia, qui cum diabolum ab initio
et ante hominis peccatum lapsum esse fateantur,
dæmones ex bonis angelis paulo ante diluvium duntaxat
factos, et amore mulierum corruptos felicitatem
status sui amisisse docent. Ibi, ut omnibus no-
tum est, magno numero et gravis in Ecclesiâ au-
toritatis sunt. Justinus martyr *Apolog.* I, p. 44;
Athenagoras *Apolog.* pag. 27; Irenæus lib. IV, cap.
16, num. 2, et cap. 36, n. 4; Clemens Alexandri-
nus lib. III *Pædag.*, cap. 2, pag. 222, et lib. III
Strom., pag. 450, et lib. V, pag. 550; Tertullianus *De*

idololatr., cap. 9, et *De velandis virg.*, cap. 7; Origenes hom. 15 in *Jesus Nave*, pag. 353, et lib. iv *cont. Celsum*, pag. 326; Commodianus, num. 4; Lactantius, lib. II, cap. 14; Severus Sulpicius, lib. II *Hist. sacre*; Ambrsius, lib. *De Noe*, cap. 4, n. 8 et 9; *Apolog. David*, cap. 1, n. 4; in ps. cxviii, serm. 8, n. 58; lib. I *De virginibus*, c. 8, n. 52 et 55; Nazianzenus, carm. 5, pag. 64. Hac [CLXV] autem opinionis absurditate deludi se passus non est Cyrillus noster, qui revera corporeos, et sacrificiorum liguriores, cum omnibus pene Patribus demones agnovit; at eos una cum diabolo, seductosque ab ipso initio cecidisse docet, bis verbis cat. 2, n. 4, *Iste cecidit multos secum abstraxit*. Unde demones, uti imitatores et satellites diaboli ipsique subiectos, vocare solet *mali spiritus* vel *mali potestates*. Ad alios venio. S. martyr Ignatius angelos bonos nondum Christi adventus tempore certam in suo felici statu firmitatem assecutos fuisse, satis declarat bis epistola sua ad Smyrnæos num. 6 verbis, *Μηδέεις πλανήσθητε καὶ τὰ ἐπουράνια, καὶ ἡ δόξα τῶν ἁγγέλων, καὶ οἱ ἀρχόντες ὁρατοὶ τε καὶ ἀόρατοι ἐάν τις πατάσῃσιν εἰς αἴμα Χριστοῦ, κακείνοις κρίσις τοῦ ἐν ὁ χωρῶν χωρεῖτω*. Nemo fallatur. Etiam caelestia, et gloria angelorum, et principes cum visibiles tum invisibiles, nisi crediderint in sanguinem Christi, ipsis quoque iudicium est. Qui capere potest, capiat. Gregorius Nazianzenus in carmine arcano 6, pag. 169, agitata questione num angeli boni impeccabiles sint, id statuit, φύσιν ἀγγελικὴν εἰς κακίαν δόστροπον εἶναι, angelicam naturam difficile ad malum verti; non ausus dicere ἀτρέπτου, inconversibilem. Item orat. 34, pag. 560, angelos cum debitatione dicit, πρὸς τὸ χεῖρον ἀκινήτους ἢ δυσκινήτους, ad deteriora immobiles, vel difficile mobiles. At oratione 38, p. 617, Luciferi lapsu prohiberi se ait ne ἀκινήτους, immobiles, dicat, Πισθεὶ δὲ μη ἀκινήτους ἀλλὰ δυσκινήτους καὶ ὑπολαμβάνειν ταύτας καὶ λέγειν, ὁ δὲ τὴν λαμπρότητα ἀσπρόδροος, σκοτός δὲ τὴν ἔκπασιν καὶ γινόμενος καὶ λεγόμενος. Nondum igitur ab illo tempore in bono confirmatos censebat. Exstat memorabilis Synesii locus epist. 57, pag. 199, *Si angelus potuisset supra triginta annos cum hominibus ita consuescere, ut nulla ex materia contagio malorum in eum redundaret, quid necesse fuerat Dei Filium descendere?* novi et imperiti theologi sententia. Hieronymus, lib. III in *Galat. Epist.* ad cap. vi, vers. 1, ait: *Sciens Paulus, excepta Trinitate, omnem creaturam, licet non peccet, tamen posse peccare*. Auctor *Dialogorum de Trinitate* sub Athanasii nomine, Dialog. 1, n. 24, pag. 487, cum sibi proposuisset questionem num angeli peccare possint, respondet posse; idque probat quia nonnulli ex eis olim peccaverat. Nemesius, *De natura hominis*, cap. 41, Bibliotheca Patrum Græco-Lat., tom. II, pag. 547, naturas immateriales in duos ordines distinguit: et eas quidem, quæ Deo per naturæ præstantiam propinquiores sunt, in motas nascere ait, quanquam liberæ potestatis; quæ vero

A circa terram versantes humanis negotiis occupantur, alteris esse mutabiliores. Ad eundem modum S. Maximus, in scholiis ad librum *De caelest. hierarch.*, ad cap. 11, pag. 157, ait: *Angelicas quidem potestates, superiores videlicet, præ vehementi voluntate habitum quemdam ad bonum contraxisse, quo fiat ne cadere possint: angelos vero, hoc est postremos et circa mandam occupatos, posse fortassis in malum perverti*. Τοὺς δὲ ἀγγέλους, τοῦτέστι τελευταίους, διακόμους, ἐνδέχεται ἴσως καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον τραπήναι. S. Ephraem, in reprehensione sui et confessione, Latine edit. pag. 602, Græcæ pag. 86, *Naturas constituit Deus, hominum [CLXVI] et angelorum intellige, ipsasque utpote mutabiles misericordiam indigere deprehendit; novit enim eas ampliori gratia subsistere: naturæ enim, ut subsistat, sui participationem admensus est. Uberiora vero dona parcens ipsis et consulens reservavit. Pro cuiusque viribus tribuit intelligit facultatem, ne illis superbie occasionem subministraret. Quod capere poterant dedit, quod non poterant condonavit*. Sunt qui angelos bonos firmitatem et immobilitatem in bono, adventu Christi assecutos esse censuerint. Hippolytus Portuensis, vel quisquis auctor est fragmentorum contra Beronem et Helicem ab Anastasio collectorum, et a Sirmondo editorum, ait fragmento 2, *Christum Deum in carne mira fecisse, ἵνα καὶ τὰ κατ' οὐρανοῦς ἄγια τέγματα τῶν νοερῶν οὐσιῶν στομίῳσθι πρὸς ἀτρέψαν τῶ μυστηρίῳ τῆς αἰοῦ σωματώσεως*. *Ut et sanctos in calis intellectualium substantiarum ordines firmaret ac duraret, ita ut conversionem possint, suæ incarnationis mysterio*. Nicetas, in orationem Gregorii Nazianzeni 42, nota 2, hanc proponit opinionem: *Angelos bonos, qui ante resurrectionem Christi difficulter ad malum moveri poterant, per eam assecutos, ut ne moveri quidem gratiæ adiutorio possint*. Nihil ex Christi meritis ad angelos Cyrilli sententia perveisse, ex alto ejus ea de re silentio colligere licet. Plura de beneficiis Christi in angelos secundum diversorum opiniones paulo post dicam.

34. Quarta tandem sententia Cyrilli nostri est, qui angelos bonos sine status sui periculo, in levia quædam, quæ Deus facilis condonet, labi interdum peccata docet. In eam sententiam adductum se significat ex illo generali esato, *unum solum a peccatis liberum esse, qui nostra peccata purgat, Jesus*. Innumerabilia Patrum testimonia produci possunt, qui solum Deum vel Christum peccato carere debent. Clemens Alexandr., lib. I *Pædag.*, cap. 2, et lib. III, cap. ultimo, solum Christum vocat ἀμαρτητόν, quod intelligit de vacuitate peccati. Idem asserit Ephraem *De secundo adventu*, Gr. p. 355, et Origenes hom. 3 in *Cantic.*, pag. 616; Theodoret. Quæst. 9 in *Num.*, pag. 144. Plerique ex illis de hominibus solum locuti videntur; cum tamen generali utantur sententia, quid prohibet quominus illi, ut Cyrillus, eam ad angelos etiam extendisse censeantur? Sed procedenda testimonia quæ rest

nostram specialius attingant. Ita aliqui Deum solum peccati expertem esse pronuntiant, ut id tanquam ipsi proprium et nulla cum creatura communicabile spectare videantur. Tertullianus, *De anima*, cap. 41, *Solus Deus sine peccato, et solus homo sine peccato Christus, quia et Deus Christus*. Prudentius, in *Apotheosi*, cap. 5, de natura animæ, vers. 108, *Miraris peccare animam, cum peccet et ipse Angelus... Solus labe caret peccati Conditor orbis*. Ambros., in ps. cxviii, serm. 22, num. 27: *Nemo sine peccato est: negare hoc sacrilegium est, solus enim Deus sine peccato*. Quam sententiam generatim ad omne quod Deus non est extendendam, demonstrat ejus argumentatio lib. in *De Spiritu sancto*, cap. 18, num. 135, et seq., qua probat Spiritus sancti divinitatem ex eo quod sine peccato sit, nam sine peccato neminem esse nisi unum Deum. [CLXVII] Hieronymus, in *Dialogo 3 contra Pelagianos*, superflam horum assertionem quod homo sine peccato esse possit, hoc argumento retundit: *Si et ille, de Deo loquens, ἀναμάχητος, et ego ἀναμάχητος, quæ inter me et Deum erit distantia? Sanctus Athanasius, orat. 2 contra Arianos, n. 6, inde probat Verbi divinitatem, quod omnis creatura ante Dei conspectum judicanda stabit, Filius autem non judicandus sed judicatorius aderit. Eodem argumento utitur Ambrosius, lib. v *De fide*, cap. 11, num. 142, et Cyrillus Alexandrinus, *Thesauri asserit.* 21, pag. 215. Quod argumentum leve est, si judicandi cum hominibus non stabunt angeli. Sed ut a generalibus sententiis ad specialia veniam, multi nec ipsos honos angelos peccati expertes esse definiunt. Origenis sententia fuit Christum non pro hominibus tantum, sed et pro omnibus rationalibus substantiis passum, ut omnium peccata purgaret: tom. 1 in *Joan.*, pag. 58: *Absurdum est pro hominum peccatis ipsum gustasse mortem, et non pro quovis alio præter homines in peccatis existente; velut pro astris, quæ non sunt prostris pura coram Deo*. Lib. viii *contra Celsum*, pag. 417: *Christus magna potentia seminavit toto orbe verbum pietatis purissimum non solum hominibus, sed etiam, citra mendacium dico, aliis creaturis rationalibus, quibus junque opus est correctione, sanatione, mutationeque a vitis ad virtutem*. Vide homil. ejusdem 1 in *Levit.*, p. 145, homil. 29 in *Num.*, p. 295: *Indigent, inquit, purificatione non solum quæ in terra sunt, sed et quæ in caelis, imminet namque et caeli perditio*. Ait homil. 10 in *Luc.* presentiam Domini Jesu et dispensationem illius, non solum terrena, sed etiam cælestia fuisse, eamque et in caelis et in terra profuisse. Lib. v in *Epist. ad Rom.*, ad cap. vi, refellens eos qui aiebant necesse esse ut Christus in futuris sæculis eadem vel similia pateretur, ut liberarentur etiam hi quos in præseuti vita dispensationis ejus medicina sanare non potuit: ait tantam esse vim erucis Christi, ut ad sanitatem et remedium non*

A solum præsentis et futuri, sed etiam præteritorum sæculorum, et non solum humano huic ordini, sed etiam cælestibus virtutibus proficiat. Cæterum haud clam ne est Origenis stylo, *cælestia, cælestes virtutes*, non solum angelos bonos, sed etiam dæmones significare. Verum nihil nos prohibet ambiguitate testimonii uti, cum aliqui sciamus cum in angelis etiam bonis peccata admittere.

33. Didymus Origenis asserit ab hac magistri doctrina non recessit. In I Petri Epist., cap. iii, hæc habet: *Sicut per Filium Dei essentialiter cuncta rationalia habuerunt; sic per eum omnium corum salus effectu est. Quia enim non substantialiter sed acquisitive sanctitatem habent, cum creaturæ sint, jure purgatio facta est circa cuncta hoc modo habentia bonitatem, unde etiam sublimiora correctionem recipiunt. Pacificavit enim Jesus per sanguinem crucis suæ, sive quæ in terris sive quæ in caelis sunt³⁴. Subjecti sunt et angeli... sicut enim homines abstinentes a peccatis subjecti sunt Christo, ita et superiora rationalia, correctæ spontaneis culpis quas forsitan habuere, ei subjecta sunt, completa dispensatione habita pro salute cunctorum. Completa enim eandem doctrinam sequitur et ad Didymicæ et Origenis [CLXVIII] interpretationem nos juvat in Epist. ad Ephes. cap. 1, vers. 22: *Cur autem, omnia, id est angeli, throni, dominationes, potestates, et virtutes cæteræ, quæ nunquam fuerunt contrariæ Deo, ejus pedibus subjiciantur, videtur obscurum. Potest itaque responderi, quod absque peccato nullus sit, et sidera ipsa non sint munda coram Deo, omnisque creatura paveat Creatoris adventum. Unde et crux Salvatoris, non solum ea quæ in terra, sed etiam ea quæ in caelis erant purgasse perhibetur*. Vide eundem in cap. ii, vers. 16. Olympiodorus catenæ in *Job* pag. 149, 150, ad illud *Job*, iv, 18, secundum LXX: *Si pueris suis non credit, et contra angelos suos obliquum quid et malum cogitavit; hæc habet: Angeli reprehensione non carent, nam et ipsi mutabilis naturæ. Οἱ ἀγγελοὶ μὴ ἄμαρτυοι, τρεπτοὶ τὰρ φύσεως καὶ αὐτοί. Ac divinæ quidem perfectionis respectu, ne ipsi quidem veri ac sinceri ejus servi et ministri in omnibus fidelitatem ac firmitatem habent. Et hunc quidem sensum Symmachus expressit, cum vertit: In servis ejus inconstantia, et in angelis suis reperiet vanitatem.* Finitim peccato ignorantia est. Patrum vero permulti angelos usque ad adventum Domini et prædicationem evangelicam, in maximarum rerum ignorance versatos arbitrati sunt; quas sive a Christo sive ab hominibus prædicantibus tandem didicerint. In iis rebus sunt iucarnatio, vel saltem ejus modus, passio et resurrectio Christi, ejusdem ascensio, vocatio gentium; hæc indico tantum, quia eruditus notat.*

36. Ex his omnibus quæ disputata sunt, quædam corollarii more colligenda. Primo, hanc de bonorum etiam angelorum peccatis, multos apud Patres

³⁴ Coloss. 1, 20.

suffragatores nabuisse. Secundo, hanc ex multis A et regulæ cælorum extorres absque ulla spe. Hæc qui Scripturæ sententiis informatam fuisse; in primis ex illo modo memorato Jobi testimonio: iterumque ex alio cap. xv, vers. 15, qui sic legitur in LXX: Si sanctis non credit, cælumque purum non est in conspectu ejus: quod Symmachus vertit: Ecce in sanctis ejus nullus immutabilis, neque cælum maculæ expers; quanto magis homo. In codice autem Alexandrino sic habet postrema pars versiculi: Cælum autem purum non est in conspectu ejus, et astra non reprehensionis expertia. Quam, vel ei omnino finitimam lectionem secuti sunt Origenes, Hieronymus, alique multi Patres. In eadem sententiam de angelorum hominis custodia præpositorum peccatis, modo laudati Origenes et Hieronymus reprehensionibus angelorum in Apocalypsi contentis adductos se non obscure insinuant: utque in omnibus creaturis peccata agnoscerent a Christo purganda, fecere nonnulla Apostoli verba que redemptionem Christi et apostolicam prædicationem celo et terris profuisse significat: nimirum Coloss. i, 20; Ephes. iii, 10, etc. Generalis quoque sententia de creaturis omnibus in judicio Christo sistendis, fecit ut angelos etiam judicio comprehenderent. Tandem maxime valuit generale illud effatum, solum Deum ac Christum delicti expertem. Tertio: Huic quodammodo tolerabili de levibus ac venialibus angelorum fidelium peccatis et malis, absurda multa Origenes, alique ipsum incautius secuti superstruxere; que Cyrillus noster prudentissime evitavit; ut opiuionem illam [CLXIX] que uunc generatim falsa existimatur, intra angustissimos limites continuerit, ab omnibus pene contra Scripturam, traditionem, et rectam rationem erroribus liberata.

CAPUT VI

De peccato originali.

37. Uuum ex præcipuis Christianæ fidei documentis originale peccatum est, quod disertis Scripturarum testimoniis assertum, antiquissimis Ecclesie cæremoniis consignatum, constantique Patrum traditione præditum, nulli unquam Catholico vel in dubitationem adducere, vel etiam ignorare licuit; cum, ut observat Augustinus, lib. De peccato originali, in causa duorum bonium, quorum per alterum perdit, per alterum liberati sumus, salutis nostra consistat. Sed quod Augustino ipsi adversus Mauichæos disputanti, idem Cyrillo eodem adversarios oppugnanti contigit, ut nonnulla contra doctrinam originalis peccati effudisse videatur. Antequam eas difficultates discutiamus, totam ejus de hoc argumento doctrinam representare juvat. Quod ea de re docet Ecclesia, illud est, omnes homines nasci quoad animæ vitam mortuos, et novæ nativitatæ egeutes; Deo propter peccatum, animæ divinæ iræ causam, exosos et inimicos; ac reconciliatore ac liberatore opus habentes; sub diaboli potestate atque imperio degentes; alienos a salute, et nisi baptismi remedium succurrat, vitæ

et regulæ cælorum extorres absque ulla spe. Hæc qui docuerit, is etiamsi originale peccatum non nomen, rem tamen totam originalis peccati tenet; et si peccatum libera ac voluntaria transgressione definiens, homines sine peccato nasci pronuntiet, tota nominis ac vocabuli questio futura est. Ea poro capita omnia gravissime et copiose propugnavit Cyrillus, homines etiam omnes nemine excepto peccatis mortuos definiens.

38. Primo enim ita explicat ruinam humani generis propter peccatum Adæ, ut eo nos deceptos perisise, cecidisse, excæcatos esse, claudos effectos, in summa mortuos esse dicat. Nam cat. 2, cum commemorasset, n. 4, primi parentis lapsus ejusque ejectionem ex paradiso, continuo subjicit n. 5: Quid igitur, Jdixerit aliquis, decepti perivimus; nullane deinceps salus? Cecidimus; num non licet resurgere? Excæcati sumus; fas non est visum recuperare? Claudii sumus effecti; spes non est aliquando recte incedendi? In summa dicam, mortui sumus; non licet ut resurgamus? Fatetur hos omnes primi peccati effectus, tantum negat immedicabile malum esse. Alio in loco omnes in mundo homines representat, uti peccatis mortuos, iguorantiæ fame per universum orbem tabescentes, peccatorum vinculis constrictos, peccato detentos. Catechesi videlicet 15, n. 1: Τι δὲ πρὸς τοὺς ἐν τῇ οἰκουμένῃ ταῖς ἀμαρτίαις νενεκρωμένους; τοὺς λιμώσσοντας ἐν ἀγνωσίᾳ καταπάσῃ τὴν οἰκουμένην;... Τι πρὸς ἡμᾶς πάντας, τοὺς ταῖς σιραῖς τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν καταδεδεμένους; Nos omnes ait peccatorum nostrorum vinculis constrictos: quod iterum repetit, ut neminem prorsus excludat; ait enim Christum expeditisse omnes sub peccato detentos, et universum mundum [CLXX] hominum, seu universos homines in mundo degentes liberavisse. Ἐλυσε πάντας τοὺς ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας κατεχόμενους, καὶ κόσμον ὅλον ἀνθρώπων ἐλυτρώσατο. Fateor hic potissimum actualia et commissiouis peccata respici. Ne autem quisquam ex ruina quam deplorat auctor excipiat, universum sæpe genus perisise dicit. Cat. 12, n. 5, diabolum exhibet post Adami lapsum homini dejecto insultantem, Ἐπέχαιρεν ὁ ἐχθρὸς πεπτωκότι τῷ φρονηθέντι: quod ne de solo Adamo intelligatur, subjungit, æquum non fuisse, ut homine in hac ruina derelicto, diabolus eadem semper gaudere permitteretur. Ἄρα ἐβούλου μείνει χαίροντα τὸν ἐχθρόν; Eadem catech., num. 15, universum hominum genus peccato obligatum dicit, ἡ ἀνθρωπότης ἀμαρτωλός, peccatrix humanitas. Peccatum dicit, num. 7, maximum humani generis vulnus, μέγιστον ἡμ. τὸ τραῦμα. . . τὰ τῆς ἀνθρωπότητος τραύματα. Genus nostrum in interitum extremum abiens a Christo non despectum atque insuper habitum gratulatur, numer. 8, οὐχ ὑπερείθεν τὸ γένος ἡμῶν ἀπολλύμενον. Vulnere porro humani generis nihil aliud potissimum sunt præter peccatum, quod satis in superioribus testimoniis expressit; ac definite pronuntiat cat. 2, n. 1, qua ait: *Dira res est peccatum,*

et morbus animæ atrocissimus, iniquitas; quæ quidem et nervos illius succidit, et æternum ignem ipsi conciliat.

39. Secundo, cat. 15, n. 53, universim pronuntiat omnes homines inimicos Deo fuisse propter peccatum, et idcirco morti a Deo addictos. Ἐχθροὶ ἦμεν Θεοῦ διὰ ἁμαρτίας, καὶ ὤρσαν ὁ Θεὸς τὸν ἁμαρτάνοντα ἀποθνήσκειν. Cum igitur nullus a morte sit immunis, nullum quoque a peccato insontem existimavit. Quærit deinde quid Deo faciendum erat; an, ut decreti sui firmitatem servaret, omnes homines funditus tolleret? Ἡ ἀληθεύουσα Θεὸν πάντας ἀνέλκειν; an benignitate sua sententiam commutaret? Ait eum invenisse viam, qua, manente mortis sententia, homines salvi efficerentur: Christum nempe peccati supplicium, mortem nimirum in se sumpsisse, tumque propter superabundantem, et peccatis hominum majorem sui justitiam, Deum placavisse. En omnes homines Christi pro peccatis hominum morientis beneficio reconciliatos. Non loquitur hic de morte corporis, qua Christus neminem liberavit, sed de morte extrema et gehennæ supplicii. Tertio, Christum omnes prorsus homines liberavisse et redemisse constans est Cyrilli sententia. Cat. 15, n. 1, *Universum hominum numerum redemit*; n. 4, *Passus est Jesus vere pro omnibus hominibus*; num. 6, *Nosti, quamobrem benignus Dominus mortem non declinat? Ut ne totus, vel, in totum peccatis interiret mundus.* Ἴνα μὴ ὅλος (alii libri ὅλος) ταῖς ἁμαρτίαις ἀποθνήσκει ὁ κόσμος. En Christum et pro omnibus mortuum, et pro peccatis solum mortuum; omnes igitur peccato obnoxii. Eiusdem catechesis num. 2 dicit, primum hominem universalem mortem attulisse, ὁ πρῶτόπλαστος ἤνεγκεν οἰκουμένῳ θάνατον. Christum vero cum sese in pretium pro hominibus tradidisset, ταυτὸν ἀντίλυτρον παραδόξ, Dei iram dissolvit. Mors hæc universalis non est solius corporis: neminem enim ab ea liberavit Christus: mors est totius hominis, mors absque ulla spe, qua homo funditus [CLXXI] interit. Mors per iram Dei propter peccatum inflata, ut in secundo argumento observavimus.

40. Quarto, homines omnes ante baptismum sub Satanz potestate esse, doctrina est totius Ecclesie, exorcismis, insufflationibus, aliisque ceremoniis, quibus demon et baptizandis anima et corpore abigitur, testata. Nemo harum precum effectus Cyrillo disertius expressit. Procat. n. 9, exorcisio describens potestatem, dum homo exorcizatur: *Fugit, inquit, inimicus dæmon, et anima a peccatis repurgata salutem consequitur*; et supra definit, *absque exorcismis animam purgari non posse.* Idem de oleo exorcizato, quo baptizandi priusquam demergerentur in fontem, toto corpore inungebantur, ait cat. 20, n. 3: *Oleum hoc exorcizatum, per invocationem Dei et orationem, tantam vim assumit, ut non solum urendo vestigia peccatorum expurget, sed et omnes invisibiles multi potesta-*

tes in fugam agat. Eæ cæremonie tam parvulis quam majoribus adhibebantur. At Cyrillus nullum alium exorcismi et unctiois effectum commemorat, quam ut peccata purgarentur, abigerenturque demones; eadem cat., n. 2, ait auditoribus suis, ante eorum baptismum in eorum membris stabulasse demones. Τοῖς μέλεσι τοῖς ὑμετέροις ἐνεργῶντες αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις. At nonnisi per peccatum homo a Deo suis inimicis deditur; id significat cat. 2, n. 11, dum Davidem dicit sua prius justitia prælectum, post peccatum hostes habuisse ad invadendum eum paratos, nisi id poenitentia antevertisset; speciatim vero homines se diabolo propria voluntate mancipasse tradit cat. 7, num. 12. Quinto, neminem etiam bonis operibus instructum absque baptismo vitam æternam et regnum cælorum adipisci docet, exceptis martyribus solis, qui proprio sanguine baptizantur. Cum vero Cyrillus medium nullum inter gehennam et cælorum regnum admitteret locum, quod patet ex cat. 1, n. 2, in qua ad sinistram ponit eum hælorum grege; omnes qui lavacri regenerationis expertes fuerint, necesse est ut eos qui baptismo nulla sua culpa fraudati decesserint, gehennæ addicat. Atqui exclusionem a regno cælorum, et damnationem in gehennam solis illis decernit cat. 18, n. 20, et cat. 15, n. 23 et 25, qui peccatorum notas in anima et corpore in iudicio gestaverint. Restat igitur, ut omnes prorsus qui sine baptismo decedunt, ex Cyrilli doctrina peccatorum notis deformes sint.

41. Sexto demum, baptismi effectus sæpe describit, et in omnibus locis illis remissionem peccatorum vel ut solum, vel ut primum ac præcipuum baptismi fructum recenset. Procatech. num. 16, multa cumulat baptismi nomina vel elogia, quæ omnia pene remissionem peccatorum unice sonant: *Baptismus, inquit, captivæ pretium, peccatorum remissio, mors peccati, animæ regeneratio, luminis indumentum, signaculum sanctum indissolubile, vehiculum ad cælum, paradisi delicia, regni obtinendæ causa, adoptionis donum.* Quatuor priores appellationes ad remissionem peccatorum directe pertinent. Eodem etiam cæteras spectare facile ex Cyrilli doctrina probatur. Baptismus *indumentum est luminosum*, novi nimirum hominis induti, loco veteris secundum erroris desideria corrupti, in [CLXXII] quo stabulabant ac nidulabantur inimicæ potestates, cat. 20, n. 2, *signaculum sanctum est*; quod ovibus ad dexteram in iudicio sistendis conceditur, ut eæ ab hædis peccatorum asperitate villosis et horridis, qui in sinistra parte constituendi sunt, discernantur; cat. 1, n. 2, *vehiculum est ad cælum, paradisi, et regnum*; quæ loca nobis solo peccato oclusa, cat. 1, n. 2; cat. 2, n. 4; cat. 17, n. 15. Adoptionem tandem conciliat, qua ex filiiis diaboli efficiuntur Dei filii, cat. 7, n. 13 et 14. Hinc omnes baptismi cæremonias sic exponit quasi uti ad remissionem peccatorum pertineant. Exorcismis animam a dæmone liberari et a peccatis repurgari

Cocet procat. n. 9. Abrenuntiationes interpretatur, A
quasi diaboli tyrannidem deseramus; cui sponte
crasmi subjecti, cat. 19, n. 8, sub onere peccato-
rum laborantes, n. 3; pactis cum Satana et in-
ferno fœderibus, n. 9; denudationem baptismum
antecedentem spectat uti symbolum veteris hominis
cum suis acibus exuti, cat. 20, n. 2; qui quidem
vetus homo nihil aliud est nisi dominans cupiditas;
qua in re ipsa forma et ratio peccati consistit.
Iunctionem ex oleo exorcizato ad expurganda
peccatorum vestigia et abigendos dæmones dari ait
Ibid., num. 3, immersionem et emersionem trinam
de morte et nova vita interpretatur num. 4, aitque
cat. 5, n. 12, descendere nos in piscinam peccatis mor-
tuos, et ascendere vivificatos in justitia. Porro bap-
tismus non adultis solummodo, sed et parvulis da-
batur, nec in eis baptizandis quidquam de solitis
caereionis remittebatur. Ipsi igitur parvuli remis-
sionem quoque peccati consequantur, quod præ-
ter originale nullum aliud erant.

42. Huic doctrinæ nonnulla ex Cyrillo opponi
possunt. Primum, ejus definitio peccati quam affert
cat. 2. Ibi enim de mali origine disputans, ac quid
ait peccatum inquirens, peccatum in libera volun-
tatis transgressionem, ac prava delictione constituit.
Malum, inquit n. 1, *ex libero delectu, voluntaria
animi inductionis germen. Nani quod propria sponte
arbitrioque peccemus, palam dicit propheta, etc.; n. 2,
Quidnam tandem est peccatum? animalne est, an
angelus, vel dæmon? quæ res est laujus effectrix?*
Non est hostis, o homo, qui te exterius invadat, sed
mala soboles a te ipso procreantes. Secundo, cat. 4,
num. 19, animam cum in corpus venit, peccati ex-
pectem esse pronuntiat. *Hoc quoque addisce, quod
priusquam anima in hunc mundum veniret, nihil pec-
cavit; sed cum obsequio peccato ἀναμάρτητος venerit,
nunc ex libera voluntate peccamus.* Animam
antequam usu liberæ voluntatis peccet, ἀναμάρτη-
των, a peccato liberam diserte statuit. Tertio, ca-
tech. 2, n. 4, docet diabolum, non ex natura, peccati
quodam necessitate obligatum, peccavisse; alioqui in
eum qui talem illum fecisset, ipsa peccandi causa
recurreret. Porro peccati originalis ea est natura,
ut ab ipsa nativitate et conceptione, peccati neces-
sitate obligati et astricti simus. Hæc igitur culpa,
Cyrillo iudice, in Deum ipsum a nobis transferenda
esset.

43. Non tamen deest his difficultatibus idonea
responsio. Ad primam enim eadem confutatione
ut possimus, qua Pelagianos Augustinus refellit,
cum sibi adversus peccatum originis [CLXXIII] il-
lus peccati definitiones objicerent, quas ipse in suis
contra Manichæos libris attulerat: *Peccatum non
est nisi voluntas retinendi et admittendi quod justitia
vetat, et unde liberum est abstinere. Et: Usque adeo
peccatum voluntarium, malum est, ut nullo modo sit
peccatum nisi sit voluntarium.* Respondit Augusti-
nus definitum a se esse peccatum, quod tantum-
modo peccatum sit, non autem pœna peccati; ni-

mirum primum illud Adæ peccatum cæterorum
omnium fontem et radicem, de quo solo agendum
fuisset, cum ipsa peccati ratio, causa, et origo
quæreretur: hoc autem quo omnes postea obligati
fuimus primi parentis peccatum, plane liberum, et
nulla necessitate commissum fuisse. Hæc Augusti-
niæ responsionis summa, quæ fusius exprimitur
lib. 1 *Operis imperf.*, cap. 104 et seqq., et *Retracta-
tionum* lib. 1, cap. 43, n. 5; capite 45, n. 2, 3, 4, 6,
et cap. 46, n. 2, et aliis in locis. Quæ autem Au-
gustini, eadem et Cyrilli causa. Uterque adversum
Manichæos disputat; uterque de ipso peccati ac
mali primordio inquit; uterque ante natam hæ-
resim Pelagianam securius loquitur. Vereor tamen
ut hæc responsio Cyrillo sit applicanda; tota enim
inter ipsum et Manichæos de peccato quod actuale
dicimus disputatio fuit. Manichæi doctrinam Eccle-
siæ de peccato originali fœditus ignorasse viden-
tur; nusquam enim videas eam ab illis catholicæ
Ecclesiæ objectam, quod non videntur prætermis-
suri fuisse, si novissent. Cum itaque malum dice-
rent necessarium, non peccatum originis respicie-
bant; sed voluntaria illa mala, quibus humana
natura deformatur, peccataque illa quæ ab hominis
voluntate proficisci nec ipsi negabant. At ipsam
voluntatem pravorum hominum ad peccandum cogi-
taiebant, vel ipsius naturæ a principibus tenebrarum
formatæ vitio, vel siderum natalitiorum, aut fati-
dura et ineluctabili necessitate. Nihil igitur mirum,
si ii qui eos refellunt Patres de unis illis peccatis,
circa quæ tota versabatur controversia, locuti sunt;
nec aliter ac Cyrillus adversus eos ullus Patrum
disputavit. Secundum difficultatis caput non ægre
quoque dissolvitur. Agitur de illa Platoniorum,
quam Origeus secutus existimatur, opinione, qua
putabant animas, cum dudum, antequam corpori-
bus illigarentur, existissent, in voluntaria peccata
cecidisse, quibus iram Dei commoverissent, quorum
in pœnam in hæc terrestria corpora fuissent rele-
gatæ. Merito asserit Cyrillus animam in hunc
mundum venire, ab omni peccato pravæ electionis
liberam: ac tum primum divinæ legis sponte vio-
latæ ream fieri, cum libere voluntatem suam malo
applicat, ac corpore sibi ad bonorum operum
exercitium dato fœde ad voluptatem et peccatum
abutitur, cat. 4, num. 23. Tandem, quod ad ter-
tium objectionis caput pertinet, longe dissimilis
diaboli, si malus natura a Deo creatus fuisset, et
hominis primi parentis peccato vitiatum et corruptum,
causa. Diabolus si malus conditus esset, nullius illa
præterquam auctoris ac creatoris culpa; homo vero
sua ipse sibi ruinæ artifex, cum nolente, ac severis
mandatis prohibente, minasque intentante Deo, in
prænantiatum sibi exitum ruit.

[CLXXIV] CAPUT VII.

*De divinæ gratiæ auxiliis, eorum necessitate, gratuita
et prævenienti largitione, efficacitate ac distributione
vel subtractione.*

44. Nonnulli scriptores, cum prioribus paginis

Cyrillum de gratia baptismali loquentem dicere animadvertissent, Deum ad benefaciendum nobis voluntatem nostram expectare, gratiam suam, nisi ubi sincerum propositum videat, non conferre, etc., non satis explorato atque expenso auctoris proposito ac mente, Cyrillum semi-Pelagianis, aut saltem hæresis ejus præfatoribus continuo accensere non dubitarunt. Qui si auctorem totum ea qua par est attentione legissent atque essent commeditati, nullum fere Patrum accuratus de gratia et sebisisse et dixisse facile concessissent. Totam ejus de hoc præcipuo Christianæ doctrinæ articulo doctrinam accurate representabo, quam ad hæc quatuor capita reducam : ad gratiæ necessitatem, ejus gratuitam ac prævenientem largitionem, efficacitatem et vim, ac demum distributionem vel substructionem.

De gratiæ necessitate sententia Cyrilli.

Divinam gratiam ad omnia pietatis opera Cyrilli sententia necessariam esse, decursis omnibus recte factorum generibus approbare facile est. Ut a Dei cognitione incipiam : cum dixisset cat. 6, n. 6, neminem præter Filium et Spiritum sanctam perfectam et integram habere Patris notitiam, eam ab utroque cum hominibus pro cajuque modo communicari docet. Deum, inquit, quantum oportet videt *Filius, eumque cum Spiritu sancto et per Spiritum sanctum revelat, quantum quisque capere potest est.* Inter diversas hominum de religione opiniones, negat quemquam sine divina gratia rectam doctrinam capessere, et accurate effari posse. Catech. 6, n. 4, postquam admonuit diabolum pravis doctrinis veritatem simulatibus unam rectam fidem opprimere conari, ait : *Opus est igitur nobis divina gratia, vigili cogitatione, et acutum videntibus oculis : ne olium pro tritico comedentes ex ignorantia vitium incurramus.* Quomobrem cat. 16, n. 1, de Spiritu sancto verba facturus sic incipit : *Spirituali vere opus est gratia, ut de Spiritu sancto disseramus ; monensque grave periculum esse si quis aut ex ignorantia aut ex opinata pietate de illo male sentiat, concludit n. 2 : Ipsius itaque gratiæ Jesu Christi est concedere, et nobis ut absque defectu dicamus, et vobis ut intelligenter audiat : ne nimirum alia audientes, alia in mente præce conciperent.* Imo ne tædium pareret auditoribus prolixitas orationis, et ut eandem ipse fortiter continuaret, sancti Spiritus præsidium petit his verbis n. 25 : *Ipsæ de quo loquimur vim unicuique nostrum largiatur, et nobis qui dicimus, et vobis qui auditis.* De Christi passione fœderis antiqui testimonia allegaturus, cat. 43, n. 8, jubet auditores alia multo plura proprio studio et oratione ad Deum fusa in Scripturis ipsos requirere ; dehinc orationem continuaturus ait : *qui (Deus) precibus vestris exoratur et nobis qui verba facimus, dicere, et [CLXXV] vobis qui auditis, credere concedat.* En fidem agnoscit Dei munus esse. Idem affirmat, et spem una conjungit cat. 44, n. 30 : *Præstet autem omnibus vobis (multi mss. et veteres editiones, no-*

bis) credere in eum qui resurrexit, exspectare vero qui ascendit et iterum veniet. Perseverantiam in fide, et fidem ipsam a Deo donari iterum agnoscit procat. n. 17, *Potens est autem Deus... eum qui sincerus est servare, qui vero hypocrita est, fidelem efficere. Potest enim Deus etiam infidelem fidelem facere, si modo cor illi præbuerit.* Adversus hanc de dono fidei doctrinam unum opponi potest, quod nempe cat. 5, n. 11, scribit. Postquam duplicem distinxit fidem, unam dogmatum quæ in assensu propositis veritatibus dato consistit, et miraculorum alteram, de illis sic loquitur : *Habeas itaque eam fidem quæ a te pendet, et in illum (Deum) fertur ; ut etiam accipias ab illo eam, quæ supra vires humanas operatur.* In eundem sensum supra dixerat, num. 9 : *A te ipso aliquid habes, fidem nempe dogmatum ; ab ipso vero aliquid quod nullum continetur accipis, nempe alteram miraculorum fidem.* Responsum per se lector videt. A nobis pendet fides dogmatum ; quæ cum in libero voluntatis assensu consistat, hoc cujus domini sumus sublato consensu, nulla esse potest. Non ita est de miraculorum dono, quod dogmatum fidei conjunctum fidem miraculorum appellat Cyrillus. Est enim donum illud in nobis sine nobis. Divina largitio et operatio est in nobis et per nos, a Dei voluntate unice dependens ; in quam nullum voluntas nostra imperium habet, sicut in actus suos. Quamvis autem a nostro consensu dependet fides dogmatum, non hinc sequitur ab eo unice dependere, nec ad efformandum hunc assensum nos nobis ipsis sufficere. 45. Oratio fidei fetus est, et exercitium ; hanc quoque Spiritui sancto in nobis operanti tribuit cat. 16, n. 20 : *Vocatur Paraclætus, eo quod consoletur, hortatu erigat, et sublevet infirmitatem nostram ; siquidem hoc ipsum quid oraturus simus sicut oportet, non novimus : sed ipse Spiritus intercedit pro nobis gemitibus inenarrabilibus, apud Deum nempe.* Deinde ipsam fidei confessionem et martyrii tolerationem viribus humanis adimens, soli Spiritus sancti in nobis agenti virtuti ac potestati adjudicat his verbis : *Martyrium imminet, tormenta undique, ignis, et gladius, et bestiæ et præcipitium, sed Spiritus sanctus suggerit dicens : Sustine Dominum, etc. Homini depingit regnum colorum, demonstrat et deliciarum paradisum.* Non hic simplex mentis illustratio, sed excitatio potens et roboris plena, et efficax. Subjungit enim : *Ac martyres corporeo vultu judicibus necessario præsentés, virtuta tamen et potentia in paradiso jam versantes, dura illa quæ videntur contemebant.* Suam illam de necessario ad martyrium Spiritus sancti adjutorio thesim probat n. 21, ex Christi testimonio Luc. xii, 41 : *Cum traxerint vos ad synagogas, Spiritus sanctus docebit vos in ipsa hora quæ vos oportet dicere.* Tum subdit : *Impossibile est namque Christi testimonio martyrium perpeti, nisi per Spiritum sanctum quis perpetiatur. Si enim nemo potest dicere Dominum Jesum Christum nisi in Spiritu sancto, ea-*

quis suam ipsius vitam pro Jesu daturus est nisi in Spiritu [CLXXXVI] sancto? Totum nostrum adversus tentationes praesidium in Spiritu sancti auxilio reponit cat. 16, n. 19: *Magnum a Deo habemus auxiliatorem ac protectorem magnum Ecclesiae doctorem et pro nobis propugnatorem. Ne formidemus daemones neque diabolum; major est enim qui pro nobis decernat.*

46. Creditam et confessam a Cyrillo divini auxilii necessitatem, ut divina mandata cum observemus, tum observare perseveremus, efficacissime probant ejus catecheson conclusiones, quibus apprecatur auditoribus ut eos Deus in omni bono constituat et conservet. Cat. 1, n. 6, *Deus vos omnēs sibi placentes custodiat; hoc est, faciat vos sibi placentes, et in tali habitu conservet ac teneat.* Cat. 6, n. 55, *de Manichaeorum errore ac seducendi arte loquens: Nos Dominus a tanto defendat errore; eaque vobis adversus draconem inimicitia tribuatur, ut quo-modo ipsi calcaneum vestrum observant, ita et vos caput illorum concuteatis.* Cat. 14, n. 16, 50: *Deus custodiat animas vestras; inconcussam immutabilemque vestram in eum qui resurrexit spem conservet; simul exsuscitet vos ex mortuis peccatis vestris ad donum suum caeleste; dignos vos efficiat qui rapiamini in nubibus in occursum Domini.* En donum perseverantiae, et optimarum ad baptismum dispositionum, ac bonorum operum quibus salutem mererem auctorem. Cat. 13, n. 33: *Universorum Deus vos omnes custodiat, signorum consummationis memores, et invictos ab Antichristo manentes.* Cat. 17, n. 38, *Deus Spiritum sanctum ad vos emittat, perque hunc et nos custodiat, communem omnibus nobis beneficentiam impertiens, ut omni tempore sancti Spiritus fructus reddamus: charitatem, gaudium, pacem, lenitatem, benignitatem, bonitatem, fidem, mansuetudinem, continentiam.* En omnes illas virtutes, fructus et effectus Spiritus sancti in nobis agentis. Cat. 18, num. 20, *Aeterno regno vos omnes sua ipsius gratia dignos Deus efficiat; n. 31, Vita aeterna utinam nos omnes, et qui doceamus et qui auditis, Dei gratia potiri contingat; et n. 35, Deus det vobis spiritum sapientiae et revelationis in agnitione sui, illuminatos oculus mentis, et custodiat vos per omne tempus in operibus, et sermionibus, et cogitationibus. Nihil praetermisit quod Deo non referret, cognitionem Dei, opera, dicta, et cogitationes bonas.* Catech. 20, n. 8: *Potens est Deus, qui vos tanquam ex mortuis vivos representavit, vobis dare ut in novitate vitae ambuletis.* Cat. 23, n. 23: *Deus pacis sanctificet vos totos, et integrum vestrum corpus, et anima et spiritus in adventu Jesu Christi servetur.* Epistola ad Constant., n. 7: *Hujus te gratia ac potentia protectum atque letantem, illustrioribusque ac majoribus pietatis officiis condecoratum... Deus totius boni largitor conservet; n. 8, Valentem te et omni ornatum virtute, consuetumque cum Romani imperii tum sanctorum Ecclesiarum curam gerentem, et amplioribus pietatis praemiis exsurgentem... Deus nobis concedat; glorificantem*

A *semper sanctam Trinitatem, etc. Preces illae tanto amplioris momenti sunt, quod ex Ecclesiae consuetudine et stylo sumptae, non Cyrilli solius, sed totius Ecclesiae mentem et sententiam de divini auxilii necessitate et efficacitate representant; inanisque et derisoria potius quam vera et sincera, ut observat Augustinus, [CLXXVII] oratio nostra futura est, si id a Deo petimus, quod ipse in liberi nostri arbitrii potestate rellquerit. Hic etiam locum habere possunt diversae, quarum vim ac sensum Cyrillus exponit cat. 23, n. 11 et seqq., orationis Dominicae petitiones. Ait enim, n. 12, a Deo peti ut sanctificetur in nobis ejus nomen: quod tum contingit cum nos sanctificamur, et sanctificatione digna opera facimus; num. 14, ut sicut in angelis Dei voluntates scientibus fit voluntas Dei, ita super terram in nobis fiat; n. 17, ut a tentatione non obruamur, sed genere et fortiter evadamus; n. 18, ut liberemur a diabolo. Eodem referri possunt gratiarum actiones. Ait, cat. 23, n. 5, *Vere gratias agere debemus, quod cum indigni essemus, ad tantam aetalem nos vocavit gratiam: quod cum inimici essemus, nos reconciliavit; quod Spiritu adoptionis est dignatus.* En vocationem nostram, reconciliationem, adoptionem, dona Dei gratuito et immerentibus concessa. Sed quid moror, singula Christianae vitae officia particulatim probans ex Cyrillo, divinae gratiae adminiculo perfici? Sic ille omnia enumerat, cat. 16, n. 12, *Anima peccatrix, per penitentiam Spiritus sancti dono dignata, justitiae racemos portat. Cumque ille unius et ejusdem modi sit, multiplices tamen virtutes operatur. Nam alterius quidem utitur lingua ad sapientiam, aliter mentem prophetia illustrat, huic fugandorum daemonum potestatem impertit, illi divinas Scripturas interpretari largitur. Alterius temperantiam (vel aliter castitatem) corroborat, alium quae ad misericordiam, vel elemosynam pertinent docet; alium jejunare et asceticae vitae exercitationes tolerare docet, alium commoda corporis contemnere; alium ad martyrium praeparat. Quid in animam hominis veniens faciat Spiritus exponit n. 16, *Venit salvare, sanare, docere, monere, roborare, consolari, illustrare mentem primum ejus a quo suscipitur, dehinc et aliorum hujus opera; et n. 22, Conspicue cunctaque gentis episcopus, presbyteros, diaconos, monachos virgines, et reliquos laicos: et vide magnum rectorem ac praesidem donorumque largitorem; quomodo in orbe toto illi pudicitiam, isti perpetuam virginitatem, huic misericordiam, alii paupertatis studium attribuit. Atque haec plane sufficient, ut intelligatur Cyrilli sententia bonum nullum esse, quod a Dei auxilio non proficiatur. Quae quidem pluribus aliis testimoniis sive a me inferius adducendis, sive ob nimiam copiam praetermissis plane confirmantur.***

D *De gratuita ac praeventi gratiae largitione.*

47. Praecipua gratiae dos est, quae ejus etiam nomine continetur, ut gratuita sit, et immerentibus sola Dei benignitate concessa: ut meritis uul-

lis ab homine comparetur, sed ipsa voluntatem humanam præveniat : nullaque hominis præparatione, studio, aut pio desiderio præveniatur; ita ut si posteriores et ampliores gratias pietatis profectu promeretur et acquirat homo, meritum illud prioribus gratiis nobis donatum, et in nobis effectum sit. Quo fit, ut totum salutis nostræ opus divinæ misericordię debeat, et vita æterna, quanquam solis bonorum operum meritis justitię titulo concessa, ipsa etiam gratia sit; quoniam merita quibus [CLXXVIII] comparatur, gratuita sunt Dei dona. Hęc omnia Cyrillus noster et agnovit et prædicavit. Primo enim si ad omne opus bonum efficiendum necessaria sit gratia, ut modo ex Cyrillo probavimus, sequitur gratiam nullis bonis operibus præveniri, et sub meritum non cadere, quoniam nihil aliud eam nisi bona opera promereri possunt. Præterea meritum omne fide et oratione comparatur; donaque sua omnia Deus ab oratione suspendisse videtur, ut et Cyrillus ipse, homil. in paralyticum, num. 4, docet : at fidem et orationem ipsius sententia gratiæ fructus esse probavimus hujus capituli num. 44 et 45. Sed jam disertæ Cyrilli de gratuita ac merita præveniente gratiæ largitione testimonia proferenda sunt. Jam attulimus locum ex cat. 23, n. 5, quo explicans verba Liturgiæ *Gratias agamus Domino*, ait nos gratias agere debere quod cum indigni essemus, ad tantam nos vocavit gratiam; cum inimici essemus nos reconciliavit et adoptionis Spiritu dignos effectit. Simili modo populi responsionem, *Dignum et justum est*, explicans, ejusque vim aperiens : *Dum gratias agimus*, inquit, *rem dignum agimus et justam*; ipse autem non juste sed præter justum agens nobis benefecit, tantisque bonis dignos effectit. Misericordię igitur solius opus est et iumentibus concessum, id totum quod nos ad justitiam et salutem deduxit, Quapropter in laudatis jam, num. 46, duobus ex cat. 18, locis, sua gratia Deum nos ad vitam æternam conducere confitetur. Atque ut ab ipsis salutis initiis incipiam, ad unam viventis et triumphantis crucifixi virtutem referet, quod baptismum requisitorum ad catechesim auditores sui convencerint, cat. 13, n. 40 : *Hoc ipsum quod nunc ades, Crucifixi virtutem tibi persuadeat. Quis enim te nunc ad hunc cætum adduxit? qui milites? quibus es vinculis coactus? quæ te nunc aduersit iudicis sententia? verum salutare Jesu tropæum, cruz, omnes huc coegit*. Notat procat. n. 5, multos qui licet et simulate pravisque voluntatibus ad baptismum accederent, Christi hamo captos, Spiritu salutem consecutos. Hani, inquit, illecebram sumo, ac recipio te malo quidem proposito venientem, at spe bona salvandum. Quo ventres, cum jasmodi te rete exciperet, forte nesciebas. Incidisti in retia ecclesiastica, vinus capiare, ne fugias. Capit enim te hamo Jesus. (Ita quidem locum intelligo, qui tamen hunc sensum pati potest : Venisti prava

mentis inductione : at ego te nihilominus admitto, sperans nostro labore et Christi gratia, pravo animi habitu abjecto, te ad meliora conversum iri.) Cat. 16, num. 10, multa prævenientis gratiæ exempli commemorat : *Si quando sedenti tibi de castitate aut virginitate succurrat cogitatio, Spiritus sancti doctrina est. Nonne multoties puella jam ad nuptiales thalamos constituta aufugit, illo de virginitate erudiente? nonne persæpe homo in palatiis conspicuus, opes et dignitatem conspuit a Spiritu sancto edoctus? nonne plerumque adolescens, speciosam formam conspiciens, oculos compressit, et videre declinavit, et inquinamentum effugit? unde illud factum, rogas? Spiritus sanctus adolescentis mentem edocuit. Tot sunt avaritię cupiditates in mundo, et povertatem voluntariam sectantur Christiani : quamobrem? propter sancti [CLXXIX] Spiritus intimam præceptionem. De pio latrone, cat. 13, n. 31, post recensitam et expositam demissionis ac poenitentię plenam pii latronis orationem ad Christum, in hæc verba exclamat : *Quæ te, o latro, illuminavit potestas? quis docuit ut contemptum et lectum una crucifixum adorares? respondet : O lucem æternam quæ jacentes in tenebris illuminat! Deinde Christum sic loquentem inducit : Veni ut pascam in horis, orem perditam inveniam in humeros meos accipio; credit enim.**

48. Quæ ex Cyrillo adversus prævenientem gratiæ vim vel objecta sunt, vel possunt objici, facile diluantur. Primo ait procat. num. 1 : *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum* ¹¹. *Liberalis est Deus ad beneficiendum; cæternam expectat cujusque sinceram voluntatem; propterea subjecit Apostolus, et his qui secundum propositum vocati sunt* ¹². *Sincerum propositum cum adfuerit, facit ne vocatus sis; num. 8 : Nihil aliud a nobis requirit Deus præter inductionem animi bonam. Cat. 1, n. 5 : Ut ii qui milites conscripturi sunt, allegendorum ætates et corpora explorant; ita Dominus delectum faciens animarum, voluntates inquirat : et si quis hypocrisis abditam gerat, hunc veluti ad veram militiam ineptum rejicit; si vero dignum deprehenderit, huic promptissime confert gratiam. Et infra . . . Ut enim calamo scriptorio vel telo necessaria utilia opera est, ita et gratia credentibus opus habet. Secundo, de gratia Spiritus sancti, ait eam paratam omnibus se dare si recipere velint, pulsare et expectare dum illi ostia aperiamus. Cat. 16, num. 19, de Spiritu sancto ait : *Tantum illi ostia aperiamus; circumit enim quærens dignos, et requiritur quemnam muneribus impertiatur, et n. 22 : Quemadmodum lux uno radii conjectu omnia collustrat, sic et Spiritus sanctus eos qui oculos habent illuminat. Nam si quis cacutiens gratia minime donatur, ne Spiritum ille, sed suam ipsius incredulitatem accuset. Cat. 17, num. 10 : Spiritus sanctus personas non respicit; non enim dignitates quærit, sed animæ pietatem. . . tantum unusquisque se apparet ad suam**

¹¹ Rom. viii. 28. ¹² ibid.

piendam ecclestem gratiam. Tertio, Deum et [ad A conferendam gratiam initia quædam a nobis expectare, et gratiam semel datam arbitrio nostro ad conservandum reliquisse, bis testimoniis forte videbitur existimasse. Procat. num. 17: *Meum est dicere, tuum vero aggredi ad opus*, hoc est voluntatem et sedulitatem ad imperata faciendi adungere. *Dei vero perficere.* Et infra, aliens Deum posse ex infideli fidelem facere, subiungit: *si modo cor illi præbuerit.* Cat. 1, num. 4: *Ejus quidem est (Dei) plantare et rigare, tuum vero fructum ferre; Dei est gratiam conferre, tuum vero accipere et custodire.* Cat. 17, n. 35: *Nostrum est contestari, tuum vero carere;* et num. 37: *Quidnam igitur est, dilecti, gratiam tueri?* quod ita malim vertere per admirationem, quantum est, quam utilis et proficua res gratiam tueri! cujus conservatio tanta nobis, ut modo descripta sunt, bona conciliat. *Parati estote ad suscipiendam gratiam, semelque susceptam ne abiciatis.* Horum testimoniorum sensus peccatis jam aperiendus,

49. Ac primo quidem, nulla est in commemoratis priori argumento testimoniis difficultas. Non hic agitur de prima quæ homini advenit [CLXXX] gratia, sed de gratia baptismali, quæ non nisi sincere conversis, ac credentibus, penitentibus, et longo bonorum operum exercitio digne præparatis a Deo conceditur. Id procathechesim et catechesim primam vel perfunctorie legenti, ac sancti Patris in utraque oratione propositum consideranti per se patet. Homines novum statum ingressos, et baptismum petentes alloquitur, qui ex more Ecclesiæ duris per totam quadragesimam laboribus purgandi et ad baptismum præparandi erant: his hujus præparationis necessitatem exponit, quæ tanta sit, ut cum digne præparati bonis innumeris emulentur, qui male dispositi sint inemendabili malo ac obligent. Eo pertinet quidquid in utraque oratione de præparatione ad gratiam afferenda continetur. De gratia vero quam actualem vocant, nec sermo est, nec dicendi locus erat. Hunc primi testimonii sensum esse probant et antecedentia verba, quæ de vocatione ad baptismum et datis nominibus agunt, et subsequentiâ, quæ Simonis sortem corpore quidem ablui, anima vero non baptizati comminatur ei, qui similiter ut ille per dolum accesserit. Vocatio illa ad baptismum cui omnia cooperantur et succedunt in bonum, ex bono et confirmato accedentis proposito veniens, maxime distinguenda ab illa, qua nos immerentes et inimicos ad fidem et consequentes gratias vocatos esse ait Cyrillus in testimonio ex cat. 25, num. 5, et aliis quæ superiori numero a nobis commemorata sunt. Secundi ex num. 5 testimonii idem ac præcedentis sensus est; perspicue enim de lavacro, et remissione peccatorum per illud data agitur. Idem dicito de tertio ex cat. 1, num. 5, in quo sermo est de animæ per baptismum regeneratione,

sanctoque baptismatis signaculo. Secundo argumento eadem pene accommodanda responsio. Tertium enim in eo commemoratum ex cat. 17, n. 19, testimonium, perspicue agit de donis Spiritus sancti, baptismatis vel confirmationis tempore suscipiendis, Idemque duorum priorum sensus esse potest. At etiamsi de simplice Spiritus sancti gratiâ agatur, in his veritas continetur a nemine in dubium revocanda; Christianum nempe adultum, qui vel baptizatus sit, vel fidei nostræ mysteria noverit, Spiritus sancti gratia non carere nisi ob culpam et infidelitatem snam. Si enim ex fide, simplici oratione Spiritus sancti dona postularet, et non negarentur. At prævenientis est Spiritus sancti gratiæ: ut orare nos doceat, quomodo orandum sit ignaros, ut ipse asserit Cyrillus cat. 16, num. 45. Agi autem de fidelibus perspicuum est; hos solos habebat in auditorio. Hos si Spiritus gratia privantur, infidelitatem suam accusare jubet: cujus reprehensionis immunis est is, qui nihil unquam audivit de Deo. Non ergo hic agitur de prima gratia per quam sequentes mereamur, sed de illis consequentibus quas Deus fidei, orationis et bonorum operum merito illigavit: quod ipsum meritum alioqui a Deo non mereri faciente proficiscitur. Nihil plus est in tertio argumento roboris. In adductis ibi testimoniis, quid nostri officii sit describit Cyrillus, non quod in nostra potestate siue divino auxilio esse putet. Officium prædicatorum esse ait recte monere; auditorum, imperata facere. [CLXXXI] At quam multis locis sup. num. 44, commemoratis dixit, divinz gratiæ opus esse, et ut præco sacer recte doceat, et ut auditor recte intelligat, et intellectis assentiat? Si nostræ est sine gratia potestatis, et imperata facere, et fructum ferre, et acceptam gratiam conservare, quorsum in fine catecheson pene omnium a Deo gratiam hanc suis auditoribus apprecatur, ut eos auditorum rerum memores, iisque dociles faciat, cat. 6, n. 35, et cat. 15, n. 33, ut sancti Spiritus fructus reddant, cat. 17, n. 38, ut eorum animas custodiat, et virtutes conservet? cat. 14, num. 50. Quæ omnia testimonia ex integro retuli, num. 46. Quod in primo testimonio argumenti tertii dicitur, *Dei esse ut perficiat*, id non de prima gratia, sed de gratia baptismi intelligendum est. Item quod in secundo dicitur, *Dei esse plantare et rigare, et gratiam conferre*, sensus est Deum multa nobis in baptismo et ante baptismum prævenienti gratia conferre, quæ nostra fidelitate, Deo tamen adjuvante, conservare et augere debeamus. Dum autem Cyrillus Deum ex infideli fidelem efficere posse, si modo cor illi præbuerit, non hoc vult. hominem prius cor docile offerre debere antequam Deus agat: quomodo enim Deo cor suum homo committat nisi ex quodam initio fidei? sed Deo in se operanti hominem resistere non debere, et liberum suum consensum, siue quo nihil fieri possit, obe-

dienter accommodare; qui tamen consensus ipse quoque divinæ gratiæ fetus est, ut modo probabitur.

De divinæ gratiæ efficacia.

50. Cum theologos inter omnes conveniat, gratiæ, ut efficax sit, nec vacua et infructuosa ad opus bonum excitatione ejus terminetur effectus, uti tam sæpe contingit, humanam cooperationem adjungit oportere, ac liberum voluntatis, quem nunquam non potest, si velit, denegare ac suppressere, consensum: illud ulterius quaeritur, gratiane illam cooperationem ac consensum expectet, an ipsa vi sua præpotenti exprimat et expugnet; idne solum in nobis præstet ut agere possimus, an ut etiam vel velimus agere et revera agamus faciat; utrum munus ejus simplici excitatione ac permutatione finiatur, cui deinde voluntas de suo assensum adjiciat, an ipsa nolentem et repugnantem slectat ut velit et assentiatur; uno verbo, determinetne et applicet voluntas gratiam, an gratia voluntatem? Mihi semper definita visa res est ex Scripturis, quæ humanum cor a Deo quocunque voluerit inclinari docent; Deum in nobis operari velle et perficere, scribere leges suas in cordibus nostris, facere ut in præceptis suis ambulemus, dare nobis cor novum, facere in nobis quod placeat coram se; ex Ecclesiæ quoque precibus, a Deo postulantis ut det et faciat nos et posse et amare quæ præcipit, rebelles nostras compellat voluntates, sui amoris affectum infundat, amorem sui nominis pectoribus nostris inserat, spiritum cogitandi et agendi quæ recta sunt largiatur, faciat nos quæ sint sibi placita postulare, devotam sibi gerere voluntatem, ejusque majestati sincero corde servire; quibus omnibus non solum possibilitas actionis, [CLXXXII] sed ipsa voluntas et actio rogatur a Deo: addo ex concilii, quibus decernitur, per gratiam nobis præstari, ut quod faciendum sit facere diligamus atque valeamus; Deum jubere homini ut velit, sed operari et velle; jubere ut faciat, sed operari et facere; Deum ut a peccato purgemur voluntatem nostram non expectare, sed facere etiam ut purgari velimus; merita nostra esse dona Dei, cum meritum omne per liberum gratiæ excitanti consensum comparatur: ex Romanis etiam pontificibus, stantibus Deum in cordibus hominum atque in ipso libero arbitrio operari, ut sancta cogitatio, pium consilium, omnisque bonus voluntatis motus a Deo sit; illum agere in nobis, ut quod vult et velimus et agamus; gratiæ donum esse, ut [ipsi gratiæ] obedientes et humiles simus: ex Augustini tandem sententia, quæ totius Africanæ Ecclesiæ doctrina fuit, et a Romana et omnibus Ecclesiis comprobata; qui nimirum a Pelagio ut Catholicus demum haberetur exegit, ut eam gratiam confiteretur, qua futuræ gloriæ magnitudo non solum promittitur, verum etiam creditur et speratur; nec solum revelatur sapientia, sed et amatur; nec

solum suadetur omne quod verum et justum est, verum et persuadetur; quæ non solum possibilitatem, sed ipsam quoque voluntatem et actionem, id est ut bene velimus et agamus, quæ non sunt in homine nisi quando bene vult et bene agit, dono suo complectatur. Divina hæc doctrina, totius orationis et spei, atque humilitatis Christianæ fundamentum, mirabor si ab antiquis Patribus ac Græcis præsertim, ut vulgata fert opinio, ignorata aut oppugnata fuisset. Hanc certe in Cyrillo me deprehendisse spero non obscuris argumentis.

51. Id nimirum probant primo ea testimonia quæ ipsa sunt. 47, allata sunt, quibus jubet Cyrillus unumquemque Deo gratias agere, quod indignus et inimicus cum esset, Deo reconciliatus sit et adoptionis gratia dignatus. Cum enim, ut fides docet, priorum gratiarum usu subsequentes promereamur, suamque justificationem adulti precibus, laboribus et operibus bonis comparent; si usus ille gratiarum bonus a Deo non detur, sed gratiæ per liberum arbitrium superadjiciatur; primo, non veraciter Deo de toto nostræ justificationis opere gratiæ redduntur, dimidiatæque duntaxat debentur; secundo falsum est Deum nos inimicos et indignos sibi per adoptionis gratiam reconciliare; falsam, cum nobis benefacit, præter justum agere; contra, in remissione peccatorum concedenda digna res et justa ab ipso fieret. Cum etiam vita æterna per gratiam Dei nos potiri doceat auctor cat. 18, n. 20 et 31: quæ tamen diversis operum meritis datur; ipsa oportet merita, quæ ab assensu nostro proficiuntur, per gratiam dari. Gratiæ quoque vim, quæ nos volentes ex nolentibus facit, probat hanc ille ex procat. num. 5, ibidem commemoratus, quo nihil tale cogitantes, et contrariis animi inductionibus affectos capit Jesus ad vitam. Eandem vim habent illa ex cat. 15, num. 40, verba, quibus ad Crucifixi virtutem revocat Cyrillus, quod sui auditores ad audiendum Dei verbum ac petendum baptismum convenirent, [CLXXXIII] nullis vinculis tractati, nulla vi compulsi, sed a Christo de cælo in eorum cordibus agente adducti et in unum collecti. Quando cat. 16, n. 19, subitam narrat sancti Spiritus impulsu nuptiarum patrarum fugam, aut repentinum hominis in palatii dignitate et opibus conspicui secessum, aut adolescentis ad speciosæ formæ conspectum oculorum compressionem, periculosæque visus declinationem, aut Christianorum tunc exemplis avaritiæ circumscriptorum voluntariam paupertatem; nonne Spiritum sanctum representat non docentem et excitantem duntaxat, sed ipsi operi applicantem, bonæ voluntatis auctorem, et tam contrarios naturæ affectus largientem et dantem? Item dicit de oratione, quæ adeo tota Spiritus sancti effectus est, nobis quid aut quomodo orare oporteat prorsus inscientibus²², ut ipse spiritus intercedere dica-

²² Rom. VIII, 26.

tur, cat. 16, n. 20. Idem de præstita a Spiritu sancto martyribus vi, quos licet in terris degentes virtute et potentia jam in paradiso constituere dicitur eodem loco; quæ duo testimonia supra num. 45, a nobis allata sunt. Deum non ipsam tantum boni operis possibilitatem, sed et ipsam voluntatem et actionem præstare ex Cyrilli sententia, argumento sunt preces ejus, quibus auditoribus apprecatur, ut Deus præstet illis credere in Christum, eumque iterum venturum expectare cat. 13, n. 8; cat. 14, num. 30. Relata sunt hæc testimonia n. 44, *Ut Deus eos sibi placentes custodiat, eis inimicitiam contra diabolum tribuat, dignos regni cælestis efficiat, invictos a tentationibus conservet, Spiritum sanctum emittat ut sancti Spiritus fructus reddant, ut in novitate vitæ ambulent, hujus rei testimonia ex integro descripta sunt num. 46. Nihil horum sine voluntatis consensu fieri potest, seu potius hæc omnia sunt pii voluntatis affectus ac determinationes effectu adimpletæ. Cum hæc postulatur a Deo, agnoscitur ille piarum voluntatis affectionum ac inductionum auctor.*

52. Eadem res est piam voluntatem infundere et malam auferre, cum mala voluntas non nisi bonæ introductione pellatur. Malam autem voluntatem et inductionem animi a Deo auferri agnoscit Cyrillus, cat. 6, n. 30. Quod de Deo infidelis excecante dicitur, a nonnullis refert non incongrue explicari in hæc sensum, ut Deus pravos eorum cogitationes excecet et tollat. *Excecata, inquit, scortatoris scortandi cogitationes, rapacitatem et furacitatem: et accutus est homo. Excecata furis τὰ πορνικὰ νοήματα, τὸ ἀρπαστικὸν καὶ ληστρικόν, et salutem consecutus est homo.* Latina non satis expriment Græcarum totum vim et potestatem; his enim significatur totum illud pravum ingenium, ac deliberata in malam propensio et adhesio, qua scortator homo a casto, et fur a justo distinguitur. Mox homine tollere Del est. Simile illud est quod Cyrillus ait crucem seu crucifixi virtutem, pravos a gentibus superbis, feris, et idolorum amore insanientibus affectus sustulisse et contrarios indidisse. *Hoc, inquit cat. 13, n. 40, crucis tropæum Persas subjugarit et Scythas cicuravit, hoc Ægyptiis, in locum felix et canum ac multiplicis erroris, Dei notitiam gratificatum est. Ad virtutem Christi similiter revocat cat. 10, n. 19, [CLXXXIV] quod Persæ et Gothi et omnes a gentilibus conversi pro Christo, quem carnis oculis nunquam conspexerunt, mortem oppetere non dubitent.* Christi resurrectionem probat cat. 4, n. 18, cum ex plurimis argumentis, tum vero ex ejus qui surrexit in hodiernum usque diem efficacia, τῷ ἐναρτήσαντος ἐνεργείας. In hac efficacia comprehendit vim nominis ejus ad effugandos dæmones, morbos pellendos; sed potissimum numerat orbis conversionem, cat. 14, n. 14, ait milites qui resurrectionis conscii, veritatem pretio redempti occultaverunt, ipsos absconditos et obscuros mansisse: Qui vero, inquit, eam recepere, publicam in lucem

A *emerserunt, excitati virtute Salvatoris, qui non modo ex mortuis surrexit ipse, sed secum quoque mortuos excitavit.* Ad eandem nimirum virtutem revocat, quod et surrexit ipse, et mortuos suscitavit, et qui resurrectionem suam tum prædicarent, tum crederent et confiterentur excitavit. Cat. 4, num. 14, Christum vivere et in cælum vere ascendisse inde convincit, *quod a toto orbe adoretur;* et cat. 13, n. 1, quod crux magna et supra naturam gratia ac potentia, eos qui in universo orbe peccatis mortui erant excitavit, ignorantie fame in toto orbe pressos aluit, peccatorum catenis constrictos liberavit, cæcos ex ignorantia illuminavit, et omnes sub peccato detentos solvit. Quæ omnia efficacem ex omnipotentia Dei in cordibus actionem eorumque mutationem, quæ tota ad gloriam crucis pertineat, perspicue significant. Ait cat. 10, num. 16, *Christi nomen universam terram corripuisse, περιεβράβετο,* vi nimirum propria; ac querens cur, cum Judæi unius regionis finibus determinati fuerint, Christiani ad fines terre propagati sint; rationem subdit: *Quod enim annuntiatum unigeniti Filii Dei est nomen. Jam de universi conversione stupendum non est. Muniri posset hoc argumentum multis similibus Græcorum et Latinorum Patrum testimoniis.*

53. Spiritus sancti vim et potestatem in donis suis, quæ sicut vult unicoque peculiariter distribuit, et in operationibus suis omnipotentem et ex potestate summa agentem, bonaque in hominibus per se efficientem, passim exhibet et describit Cyrillus. Cat. 16, n. 22, *Magnium quiddam et omnipotens in donis et admirabile Spiritus sanctus.* Cum deinde ejus in hominibus effecta enumerat, ut et eadem catechesi, n. 12, eodem loco eademque serie ac tenore recenset et opera virtutum quæ nobis inspirat, et dona miraculorum quæ in nobis operatur; ut ad idem potentie et efficacis operationis genus utraque revocemus; quamvis illa a nobis propter liberum consensum dependeat, hæc puræ sint ejus operationes, secundum ejus doctrinam, cat. 5, n. 9 et 11. Post descriptas in duabus catechesibus passim et promiscue diversas sancti Spiritus in utroque Testamento effectiones, sive illæ ad humanorum morum conversionem et informationem, sive ad miracula et res supra naturam gestas pertineant, sermonem sic concludit cat. 17, n. 34: *Ex quibus omnibus, et iis quæ præternissa sunt longe pluribus, commendatur intelligentia præditi, subsistens, sanctificatrix, et efficaciter operatrix, [CLXXXV] ἐνεργειῶν, virtus Spiritus sancti.* Innumerabilia scilicet percurrebat sancti Spiritus effecta, summa ab ipso potestate et efficaciam peracta. Quæ ad humani cordis conversionem pertinent, sola ad rem præsentem spectant: nonnulla prius commemoravimus: quædam adhuc subjungenda, nam omnia nimis longum esset recitare. Cat. 17, n. 15, de apostolis illapsu Spiritus sancti in die Pentecostes sanctificatis ait: *Ignem receperunt salutarem, qui peccatorum spinas exterminans animam nitentem reddit. Hic ad voca*

quoque modo venturus est, ac dum peccata vestra A
 spinarum instar incidet et absumet, pretiosum ani-
 mæ vestræ fundum magis nitentem effecturus est.
 Hæc de sanctificante gratiâ potissimum intelligenda
 fateor. Cum vero spinæ peccatorum pravi sint affe-
 ctus et habitus, hi sine gratiâ quam actualem vo-
 cant, ab adulto anferri et exterminari non possunt.
 Monet, n. 17, per donum linguarum restitutas et a
 Deo adunatas mentium sententias; cum in Babelica
 linguarum divisione et confusio animorum ac vo-
 luntatum divisio fuisset. Ait, n. 20, Spiritus sancti
 gratiam in Petro et in omnibus simul apostolis effica-
 citer operatam esse, χάρις ἐνὶ ἁγίω, quod sexcenties
 postea repetit, et septem diaconis et Paulo in con-
 sequentibus applicat. Triplici vero effectu hanc
 gratiæ operationem definit: uno interiore, quo ni-
 mirum apostolis firmitas et patientiâ inspirata est;
 altero exteriori, in miraculorum effectione, ac re-
 sistentibus sacræ doctrinæ convincendis, vel exter-
 rendis; tertio denique exteriori simul et interiore,
 nimirum in convertendis ad fidem cordibus, et cre-
 dendum moribus sanctiore disciplina componendis.
 Tres illos effectus promiscue recenset, et ad eam-
 dem sancti Spiritus effeciter operantis virtutem et
 actionem refert. Pauca ex his quæ ad primum et
 tertium spectant referam. Docet nempe, num. 21,
 Petrum in virtute Spiritus sancti stetisse post Penta-
 costen cum undecim, et exaltasse in fortitudine vo-
 cem, ac spiritali sermonum reti animas ter mille ce-
 pisse; tantam in eis gratiam operatam esse, ut ex
 ipsis qui Christum crucifixerant multi crederent, et
 perseverarent in doctrina apostolorum et orationi-
 bus. In eodem virtute Petrum et Joannem post clau-
 dum ad portam templi curatum, spiritali doctrinæ
 sægna quinque simul credentium millia comprehen-
 disse, ac summos sacerdotes arguisse et convicisse.
 Tantam per eos in iis qui crederant operatam esse
 spiritus gratiam, ut esset illorum cor et anima una,
 ac promiscuus bonorum usus; possessoribus prædia
 vendentibus, ac pretia religiose offerentibus. Ad
 eandem causam refert, n. 25, quod intrepide princi-
 pes sacerdotum coarguerunt; et cæsi verberibus, ab-
 trent gaudentes, nec docere ac Christum predicare
 cessarent. De Paulo ait, num. 26, Spiritum san-
 ctum in eo operatum, eumque cum persecutor oīum
 fuisset, præconem et servum bonum effecisse: Τὸν
 ποτε διώκτην, κήρυκα καὶ δοῦλον ἀγαθὸν ἀπεργά-
 στω, qui mille labores pertulit. Enumerat, num. 30,
 Pauli labores, conciones, patientiam, quæ vocat ad-
 miranda ejus ex Spiritus sancti operatione gesta: Τὰς
 δὲ τῆς ὑπερηλίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος θαυμαστὰς
 αὐτοῦ πράξεις. Inter eas hanc numerat: Tanta su-
 erit gratia Spiritus erat, ut non solum contactus
 ipsius sanitatem impertiret, verum etiam delata a
 [CLXXXVI] carne ejus sudaria et semicinctia mor-
 bos curarent. Quin et ii qui curiosas artes exercue-
 rant, comportantes libros eorum omnibus exuerent:
 hoc uti majns priori miraculum habet. Ait, n. 31,
 et Spiritus sancti virtute ipsum Hierosolymam,

quavis ibi dura ex propheta expectaret, prope-
 rasse, et Christi doctrinam cum fiducia prædicasse
 Mediis etiam in judiciorum subselliis coram præsi-
 dibus et Agrippa rege, victricis in sapientia gratiâ
 tantum habuisse, ut permotus Agrippa diceret, Pa-
 rum abest quin mihi persuadeas non sum Christianus.
 Tandem quod in Paulo et in apostolis, idem in om-
 nibus qui recte credant, operari Spiritum sanctum
 docet, n. 52. Hæc omnia, quam in istis jrjunis ex-
 cerptis melius in ipso Patris textu leguntur, et in-
 telliguntur: idque abunde evincunt, ex Cyrilli sen-
 tentiâ Spiritum sanctum eadem potestate et efficacia-
 te, qua mira per apostolos efficiebat, eorum quoque
 fidei, constantiæ, patientiæ, etc., auctorem esse; insu-
 per et conversionis et rectorum sententiarum actio-
 numque, eorum qui per apostolos convertebantur.

54. Ut tamen Cyrillus sua gratiâ, ita et humano
 arbitrio sua jura servavit, agnovitque, quamvis
 potenti gratiâ præventum hominem, sui tamen actus
 dominum esse, gratiæ libere assentiri, ac dissentire
 quandoque. Fidem Dei donum esse cum constanter
 doceat, a nobis tamen pendere ait, cat. 5, num. 9 et
 11. Deum ex infidelis fidelem efficere posse ea demum
 lege et conditione decernit procat. n. 17, si modo
 cor illi præbuerit. Pium latronem prævenienti grati-
 tiæ consensus denegare potuisse, his quæ Christi
 in ore ponit verbis, indicat cat. 15, n. 31: Hodie
 mecum eris in paradiso, quandoquidem hodie audi-
 visti vocem meam, et non obdurasti cor tuum. Paulo
 ante regis Agrippæ exemplum retulimus ex cat. 17,
 n. 31, qui operante per Paulum victricis Spiritus
 sancti gratiâ eo usque permotus est, ut sese peno
 ad suscipiendam Christianam religionem persuasum
 fateretur; qui tamen in veteri obduratione perman-
 sit. Statuit cat. 4, n. 21, liberam et sui juris ani-
 manam esse; diabolum sngerere quidem posse, haud
 tamen præter voluntatem cogere; suggestiones ejus
 a nobis admitti si velimus, si nolimus non admitti;
 si ex necessitate peccatum committeretur, nulla de
 causa gebennam a Deo præparatam esse; si natura,
 non arbitrio recta faceremus, Deum incassum coro-
 nas ineffabiles apparasse; nullum ovi mansuetudi-
 nis premium esse, quia quod mansueta sit, non id
 ex animi voluntate, sed ex natura habeat. Ex quib-
 us dno consequuntur: primo in hoc naturæ nostræ
 statu, peccare nos vel recta facere libero plane cum
 arbitrio atque oppositum agendi potestate; hincque
 meritum nostrum vel contra demeritum, ut vocant,
 proficisci. Secundo, in eodem statu si natura et cæ-
 co quodam brutarum animantium instar instinctu,
 ad malum vel ad bonum cogere, nullum luudi
 vel supplicio futurum locum. Alia res est, si de
 altero quodam statim sermo esset, in quo non ex cæ-
 co naturæ instinctu, qualis ille est quo omnes
 beati esse volumus; sed ex perfectissima cog-
 nitione rectissimæque voluntate, qualis in Christo
 fuit, et in angelis atque in beatis est, recta faceret
 [CLXXXVII] homo. Nam, si in illo felici statu lo-
 cum merito facere vellet Deus, quid prohibeat non

intelligo. Et certe in actu amoris paterni libertate proprie dicta non fuit liber Christus, meruit tamen. Nec adversus gratiam per se efficacem opponi possunt descripta superioris Cyrilli de libertate decreta, quæ omnes hujus gratiæ defensores ex certa fide amplectuntur, et adversus hæreticos fervide defendunt. Gratiæ efficacitatem Cyrillus in ejus supra cupiditatis resistantiam superabundantia reposuisse videtur. Nam cat. 10, n. 17, querens *qua virtute sit factum*, ut Paulus qui ad persequendum egressus erat, post triduum Damasci præco visus sit, ille ante persecutor; post multa, ad finem n. 18, respondet his Pauli ipsius verbis, *superabundavit gratia Dei in me*⁵⁵. Quæ divinæ gratiæ superabundantia si Agrippæ regi, non magis indigno et minus adversum Christi religionem servido collata fuisset, haud dubie resistantiam ejus percrevisset. Cat. 12, n. 15, cum notasset diabolus carnis instrumento ad nos debellandos uti solitum, idque probasset his Pauli verbis: *Video aliam legem in membris militantem adversum legem mentis meæ*⁵⁶, etc., ait idcirco Christum carnem nostram assumpsisse, ut quibus nos diabolus debellabat et superabat armis, iisdem salvi fieremus: cum ei carni quæ defectum et infirmitatem patiebatur, majorem Dominus suæ incarnationis merito conferret gratiam; et addit: *Ubi enim abundavit peccatum superabundavit et gratia*⁵⁷. Cujus sententiæ vis est: cum resistendo concupiscentiæ salutem consequimur, id superabundanti gratiæ abundantiam cupiditatis et peccati superanti deberi. Quibus positus facile est intelligere, quomodo cum infirmior gratia cum abundantiori et fervidiori cupiditate confligit, sponte ac libere consensum aum gratiæ denegat homo, ut, verbi gratia, memoratus rex Agrippa: eum autem gratia superior majorem non dissentienti voluntatem inspirat, homo gratiæ libere et sponte assentiatur, dissentire cum possit et posse se sentiat, sed nolit, ut pius Iatro et Paulus.

De gratiæ distributione aut subtractione.

55. Multa a Deo humano generi collata externa et generalia ad salutem capessendam auxilia recenset Cyrillus, quorum alia ad omnes passim homines, adultos intelligo, alia ad fideles, aliaque ad justos specialius pertinent. In primis cat. 18, post enumeratas num. 50, quæ in Evangelii continentur diversas vitæ æternæ assequendæ rationes, sic eum sermonem concludit, n. 51: *Cum hominum amans ait Dominus, non unam nec alteram tantum, sed plures ingressus in vitam æternam aperuit januas, ut omnes, quantum in ipso est, ea nullo impediante perfruantur.* Christum pro omnibus mortuum docet cat. 15, n. 1, 2, 3, 4, num. 28, quod quidem eo sensu interpretatur quod primum Christus pro toto hominum genere Deo propter peccatum inimico ac mortis sententiæ condemnato, pretium uou sufficiens

sed superabundantissimum sua morte persolvit, et iram Dei placavit. Ita hujus catech. n. 53 et 2. Secundo, quod in orbe toto [CLXXXVIII] ignorantia fame et nocte pressos satiavit et illuminavit, peccatorum catenis constrictos solvit, et peccatis mortuos vitæ reddidit: ita num. 1 et 2. In hoc sensu non sufficientiam pretii, sed ejusdem applicationem spectat; quam in Ecclesia per totum orbem fusa ac credentibus in Christum concludit; quos catechesis ejusdem, n. 40, vocat *mundum credentium in crucifixum hominum*. Tertio, quoad hanc pretii mortis Christi applicationem per baptismum et Christianam fidem, omnes ad quos Dei verbum prædicatione ministrorum defertur, ad gratiam vocari et invitari ait. Cat. 1, n. 1. *Ad redemptionem vestram paratissimus adest unigenitus Dei Filius: Venite, inquit, omnes qui laboratis*⁵⁸, etc.; cat. 5, num. 2, *Sponsus omnes sine discrimine vocat, quoniam liberalis et larga est gratia, et alta præconum voce omnes colliguntur; ipse vero deinceps discernit eos qui in nuptias ingrediuntur.* Nuptialem videlicet et candidam vestem postulat, hoc est eas animi virtutes, quas cum conferre Dei sit, auditoribus suis Cyrillus toto catecheseon opere apprecatur a Deo. Justis præterea, quandiu perseverant in justitia, docet adesse vigilem Spiritus sancti custodiam et tuitionem, cat. 17, num. 57, quem sacramenti chrismatis effectum esse ait cat. 21, n. 7. Adidique citato catechesis 17 loco: *Daturus est tibi omnis generis gratiarum dona, si non illum per peccatum contristaveris.* Ac definita pronuntiat in testimoniis ex cat. 16 et 17, supra reicitatis, num. 48, paratum esse Spiritum sanctum omnes suis donis impertire, *modo illi ostia aperiant, per fidem oculorum cæcitate deponant*, ad eum suscipiendum se præparent. Quæ non de prima Spiritus sancti gratia dicuntur, sed de subsequentibus et amplioribus, quæ fidei, orationis, et bonorum operum merito impetrantur. Nam ad primam ac prævenientem ejusdem gratiam fides, et oratio, ac meritum pertinent, uti ex Cyrillo probavimus. Infidelibus propter indignitatem, quia suos ipsi oculos occluserunt, gratiam et Evangelii lumen auferri ait Archelaus, et in hunc sensum explicat quod in Scripturis dicitur, Deum exæcere cogitationes infidelium; referente et probante Cyrillo cat. 6, n. 28. Adidique: *Ubi voluntaria præterita adest, tibi et gratiæ subductio, ἀποχή τῆς χάριτος.* Quod de infidelibus oblatam sibi veritatis lucem recipientibus dictum totus significare videtur contextus. Duas mitiores affert Cyrillus interpretationes num. 29: prima est Deum prava infidelium cogitata exæcere et auferre, et hominibus per id salutem impertiri; altera, Deum imbecillis et obtusis infidelium cordibus Evangelii fulgorem occultare. Cat. 15, num. 17, exponens Pauli verba: *Mittet eis Deus operationem erroris*⁵⁹, illud mittet

⁵⁵ I Tim. 1, 14. ⁵⁶ Rom. vii, 23. ⁵⁷ Rom. v, 20. ⁵⁸ Math. xi, 28. ⁵⁹ II Thess. ii, 10.

pro fieri concedet positum existimat: ac sentire videtur Deum non permissurum esse eos qui Antichristum sequentur falsis ejus miraculis in errore confirmari, nisi quia prius ipsi increduli Christo qui veritas est, approbaverunt injustitiam, hoc est Antichristum. Ex quibus ea Cyrilli sententia colligitur, nec fideles donis sancti Spiritus privari nisi propter fidei defectum, nec infideles oblatam lucem respuentes in obdurationem Dei permissu cadere, nisi in pœnam incredulitatis. Gratia [CLXXXIX] vero fidei et orationis, qua cœtera delinceps impetrantur, divinæ magnificentiæ donum est ex Cyrillo, indignis et inimicis concessum, et a Spiritu sancto, dona sua sicut vult distribuite, quibus velit misericorditer datum. Quod donum cum in multis ex superabundantia gratiæ efficacis sit, nonnullis interdum suæ cupiditatis vi gratiæ resistentibus datur.

56. Hæc forte quam par erat copiosius ac diffusius persecutus sum; sed magni interest Ecclesiæ traditionem de gravissimo doctrinæ Christianæ capite diligenter enucleare. Quod si quis in cæteris Patribus diligenti studio et accurate præset, non tantum quantum vulgo putatur, Græci Patres a Latinis dissentire fortassis deprehendentur. Ante Augustinum, fateor, non erant collata simul, diffusius explicata, cum omnibus suis conclusionibus comparata, et in unum doctrinæ corpus coagmentata principia illa quibus suffulcitur et constat Augustinianum et catholicum de gratiæ systema. Exstabant tamen Ecclesiæ precibus consignata, et fidelium ore confessa, et Patrum prædicatione tradita ipsa principia.

CAPUT VIII.

De baptismo et confirmatione, distinctis sacramentis. Vis baptismi Joannis, Christianique supra ipsum præstantia. De baptismi aequi citra casum martyrii omnimoda ad salutem necessitate; et baptismi ab hæreticis dati validitate.

57. Quatuor hæc capita, de quibus in notis pro argumenti dignitate et copia disserere non licuit, hoc uno capite conjungimus.

Baptismus et confirmatio diversa Cyrillo teste ac iudice sacramenta.

Millesius Protestantium suorum premens vestigia, in suis ad Cyrillum nostrum notis, præsertim 1 et 2, in cat. 21 nota, sacri chrismatis unctionem quæ post baptismum dabatur, baptismi ritum esse, ad eum solum pertinentem affirmat; qualis erat unctio catechumeni ex oleo exorcizato, quæ baptismum præcedebat. At unctionem chrismatis diversum omnino a baptismo esse ex Cyrilli sententia sacramentum, facile omnino demonstratur. Non illud hic urbeo, quod Cyrillus de unctione catechumeni obiter et expedite paucis verbis cat. 20, num. 3, disserit, integram catechesim chrismatis sacri unctioni attribuit; quod cum mystagogicas catecheses pollicetur cat. 18, n. 33, de priori unctione silens, posteriorem, ut gravissimum Christianæ institutionis mysterium, sibi explicandam

proponit; quod cat. 20, n. 4 et 5, absolutam in trina demersione, per neophytorum regenerationem, datamque actionem passionum Christi participationem, baptismi ritum significat; quod cat. 21, n. 1 et 4, quemadmodum res duas numerat, *Christi baptismum, et sancti Spiritus in eum adventum, ita et in nobis sacrum baptismum, et mysticum unguentum*; quod ut locis citatis sacrum chrisma cum baptismum componit, ita et illud cum Eucharistia comparat cat. 21, n. 7; cat. 22, n. 7. 8 et 9: quod denique cat. 23, num. 1, sacramenta recensens, quæ in quatuor præcedentibus mystagogiis explicavit, sic loquitur [CXC]: *Abunde in præcedentibus synaxibus, Deo clementer largiente audistis tum de baptismate, tum de chrismate, et participatione corporis et sanguinis Christi*; verbis quibus indicatur eandem inter chrisma et baptismum differentiam intercedere, ac inter idem chrisma et sacram Eucharistiam; ac duabus primis mystagogicis catechesibus omnem baptismi ritum et effectum absolutam expositionem fuisse. Hæc, inquam, omnia prætermitto, ut rem totam una hac argumentatione conflciam. Sacramenta vocamus, sacros ritus et ceremonias gratiæ effectrices; quorum nonnulla præter gratiam quam conferunt, imprimunt quoque in anima characterem. Qui itaque sacri ritus distinctam gratiam ac distinctum characterem habent, distincta sunt sacramenta. Sacrum chrisma distinctum et separatum a caractere baptismi, sibi quoque proprium Cyrilli sententia characterem imprimere abunde probavimus ad præcatechesin, n. 16, nota 2, pag. 12: nunc ex eodem probandum distinctam ab utroque gratiam produci.

58. Primo quidem, remissionem peccatorum spectat Cyrillus uti propriam ac præcipuum baptismi effectum; communicationem vero sancti Spiritus, uti peculiare sacri chrismatis munus, qua in communicatione comprehendit etiam dona gratiarum, quæ illo tempore secundum unuscujusque fidem ac devotionem animi satis vulgariter a Deo concedebantur. Atqui utramque gratiam magno discrimine separat: tum quod ea in re maxime distinguit Joannis et Christi baptismata; tum vero etiam magis his disertis testimoniis cat. 1, n. 5: *Remissio peccatorum ex æquo datur omnibus, communicatio vero Spiritus sancti ad proportionem fidei unuscujusque conceditur*. Similis habetur locus cat. 13, n. 25: *Accipis nunc peccatorum tuorum remissionem, et spiritualis donativi regis tui munificas gratias*. Spiritus sancti gratiam in confirmatione comparat donativo militibus ab imperatore supra stipendium dato; et cat. 17, num. 37: *Si credideris, non solum remissionem peccatorum accipies, verum etiam humanis viribus superiora efficias... Tantum gratiæ accipies, quantum capere poteris. Gratiam baptismi spectare videtur ut in omnibus æqualem; confirmationis, uti pro diligentia ab unoquoque apportata diversam. Omnes baptismi ritus catechesibus prima et secunda mystagogiæ*

descripti ad remissionem peccatorum pertinent; A 21, n. 6. 4° Adoptionis gratiam Cyrillus sacro chrismati velut propriam attribueri videtur; B suadet, quod cat. 20, n. 6, Spiritus sancti donum, et adoptionem pro una eademque re habet: quod cat. 5, n. 14, et cat. 11, n. 9, ait, quemadmodum Christus post baptismum et visibilem in ipsum sancti Spiritus superventum voce cœlestis audita declaratus est Filius Dei; ita descendente super nos post baptismum Spiritu sancto, paternam vocem auditum iri de unoquoque dicentem, *hic nunc factus est filius meus*: quod cum Joannis baptismum donum spiritus collatum neget, eodem actu adoptionis quoque gratiam eidem auferit; ejus effectum sola et nuda peccatorum remissione concludens, cat. 20, n. 6, quod tandem ibid., n. 1, per donum Spiritus sancti, formam Christi in nobis imprimi ait; per quam illi similes facti, dictique cum ipso Christi, adoptionem quam Deus in illa similitudine constituit, consequimur. Hæc autem, quanquam maxime probabile efficiant, Cyrillum adoptionis gratiam sacramento [CXCI] chrismatis propriam adjudicasse; haud tamen ut ita dicamus, penitus cogunt; possunt enim de solenni adoptionis per Christi baptismum date declaratione et ob-signatione intelligi. Nam cat. 21, n. 1, ex quo in Christum baptizati ipsum induimus, similem cum ipso formam nos comparasse docet. At baptismum dicto nos Christum induere, doctrina ejus est, cat. 19, n. 10, et cat. 20, n. 2

59. Hæc ad distinguendas utriusque sacramenti notas et proprios characteres abunde sufficient. Haud tamen inficior, Cyrillum cum Patribus per-mul-tis confirmationem interdum in actione baptismi comprehendisse: seu quoniam ipsa baptismi perfectio et complementum est; seu potius quoniam uno tempore cum baptismo conferebatur; ac baptismi nomine generalius sumpto includebatur quidquid illud comitaretur et consequeretur. Eodem quoque modo eademque ratione Eucharistiæ quoque bona et fructus nonnulli Patres in baptismi actione et effectu complectuntur: quod Albertinum sæpe fecerunt, ad ipsum baptismum proprie dictum referentem, quod de sacra communione, post baptismum et confirmationem in ipsa paschali vigilia neophytis data dictum fuit.

De Joannis baptismi efficacia, et Christiani baptismi super ipsum excellentia.

60. Joannis baptismum Cyrillus vim remittendi peccata et ab igne æterno liberandi attribuit. Cat. 5, n. 7, sic loquitur de suscipiendis illud baptismis: *Primum osteudebant vulnera* (per confessionem peccatorum); *deinde ille medicamentis apponebat, et redemptionem ab igne æterno credentibus conferebat*: quod Scripturæ auctoritate probare satagit. Idem cat. 20, n. 6, *Nemo ergo putet baptismum in remissionis peccatorum duntaxat et in adoptionis gratia consistere; sicut erat baptismum Joannis, quod solam peccatorum remissionem conferebat.* Non hæc Cyrillo singularis opinio, sed ipsi cum antiquissima

B

C

D

et nobilissimis Patribus communis. Ita censet Eusebius Cæsar. lib. ix *Demonst.*, cap. 3, pag. 450, et in Isaia cap. xxxv, vers. 2; Juvencus *Hist. evang.* lib. 1, vers. 367, et lib. in initio; Hilarinus, qui in ps. cxviii, lit. 3, n. 8, supponit Joannis baptismo datam peccatorum remissionem, quemadmodum per baptismum Christi; Optatus, lib. v, n. 5, qui et Joannis baptisma ante resurrectionem Christi collatum, iteratum fuisse negat; Basilius, hom. 15, pag. 409; et lib. 1 *De bapt.*, cap. 2, pag. 559; Greg. Naz., orat. 32, pag. 694; Gregorius Nyss., homil. in *Basilius fratrem*, pag. 482; Ambrosius, qui in ps. xxxvii, num. 3, per illud baptisma, hominem peccatum omne depositum docet, ne obnoxius incipiat esse supplicii; Prudentius poeta, in hymno jejuniatum, strophæ 15, vers. 960; Paulinus, poemate 6, vers. 263 et seqq.; Cyrillus Alexandr., *Theauri* assert. 11, p. 106, quamquam contrarii aliquid habere videatur in Joan. lib. ii, p. 157; Basilius Seleuciensis, orat. 18, p. 103; Petrus Chrysologus serm. 13; Auctor sermonis de Theophania, apud Chrysost., tom. VI, p. 253; Titus Bostrensis qui in: *uxæ iii caput ait: Joannis baptisma licet peccatorum remissionem adjunctam habebat, non eam tamen ex se habebat, sed ex penitentia.* Distinguit [CXIII] hic auctor vim sacramenti, ut loquuntur theologi, *ex opere operato, et ex opere operantis*; solum hanc postremam dimittendi peccata virtutem Joannis baptismo attribuens. Eademque forte nonnullorum, quorum nomina supra retulimus, sententia fuerit. Multos tamen ex eis hac subtilitate ommissa nulloque facto discrimine, eodem modo quo per baptismum Christi, dicitur Joannis baptismo peccata censuisse, diserta eorum testimonia dubitare non sinunt: in his Cyrillum possumus accensere. Hanc sententiam Augustinus, qui cum Patribus permultis auctoritate et antiquitate gravissimis adversariam tuetur, improbare non audet, ac sequi permittit; tantum, ne per Joannis baptismum cum Christi baptismo vis et potestas attribuantur. Sic ille lib. v *De bapt. cont. Donat.*, cap. 10, n. 12: *Si baptismum Joannis peccata dimittebantur, quid amplius prestare potuit baptismum Christi eis, quos Paulus post baptismum Joannis Christi baptismo baptizari voluit? Tamen, ne quisque contendat etiam in baptismum Joannis dimissa esse peccata, sed aliquam ampliore sanctificationem eis quos Paulus jussit denuo baptizari per baptismum Christi fuisse collatam, non ago pugnaciter.* Augustini ratio omnes qui secuti sunt theologos ita commovit, ut deserta in scholis jam dudum illa opinio sit, quæ baptismum Joannis remittendi peccata vim adjudicat. Sed in notanda opposita sententia, eadem moderatione qua Augustinus, usa est synodus Tridentina sess. 7, can. 1. Cum enim non ignoraret eam a gravissimis Patribus olim propugnatam fuisse, unum illud in fidei definitione proscripsit, quod unanimi Patrum omnium, etiam qui Joannis baptis-

smato remitti peccata docuerunt, assensu et conspuratione proscripsum erat: nimirum *baptismum Joannis eandem vim habuisse cum baptismo Christi.* Nihil certe a Cyrilli sententia magis alienum.

61. Eam enim inter ambo baptismata differentiam constituit, quæ inter eorum auctores Joannem et Christum. Cat. 3, n. 9, *Quid amplius de homine verba faciam? magnus Joannes, sed quid is ad Dominum? vox quidem est altisona, sed quid ad Verbum? Bonus ille qui in aqua baptizatur; sed quid ad illum qui baptizatur in Spiritu sancto et igni? Spiritu sancto et igni baptizavit apostolos Salvator, quando factus est repente de celo voratus,* etc. Primum hic adumbrat utriusque baptismi discrimen, et primam Christiani baptismatis super Joannis baptismum prærogativam, quod ille Spiritum sanctum conferat, alter non conferat. Id docet cat. 17, n. 8: *Joannes ad hoc sanctificatus est ut Dominum baptizaret, non conferens Spiritum, sed eum qui Spiritum conferebat annuntians,* et cat. 20, num. 6, Joannis baptismi vim sola et nuda peccatorum remissione concludens, Christi baptismum ut proprios effectus attribuit Spiritus sancti donum et adoptionis gratiam, quæ quidem pro uo habere videtur; et communicationem passionum Christi. Donum illud sancti Spiritus baptismum Christi proprium, nihil mihi videtur aliud præter gratiam confirmationis. Illud enim donum est quod apostolis in die Pentecostes concessum est; ut ipse significat jam citato catechesis tertiæ [CXIV] loco. Sed, iniquæ, donum illud alienum est a baptismum, distinctumque ab ipso sacramentum est: quamobrem nullam potest baptismi nostri super Joannis baptismum exsuperantiam constituere. Respondetur primo, in comparatione utriusque baptismi, Cyrillum Scripturæ vestigiis inherenter non solum baptismum strictè et proprie dictum respicere, sed illud omnibus suis adjunctis et appendicibus conitatum; quorum confirmatio est, quæ sacramentorum alterum est quo prius periclitur et consummatur. Et sane quoties vel Joannes suum comparat baptismum cum baptismum Christi, Matth. iii, 11; Marc. i, 8; Luc. iii, 16; Joan. i, 33; vel suum illdem Christus cum Joannis baptismum, Act. i, 5, vel Paulus utrumque, Act. xix, 2, 7, omnes præcipuum Christi baptismatis excellentiam in dono Spiritus sancti, apostolis in die Pentecostes dato, et nobis post baptismum per impositionem manuum communicato constituunt. Secundo, licet ad baptismum proprie dictum, quod aquæ perfusione absolvitur confirmationis gratia non pertineat; ad eandem tamen ille justis tribuit, ac proxime disponit, quod Joannis baptismum non præstabat. Tertio, quamquam in dono Spiritus sancti specialius ac præcipue spectetur gratia confirmationis, sunt tamen alia ejusdem Spiritus sancti dona per baptismum proprie strictèque sumptum communicata; ut remissio, et abolitio integra peccatorum; characteris impressio, adoptionis concilium

tio, de quibus modo dicitur, n. 62, 63. Objectio altera: si Joannis baptismum Spiritus sancti donum non conferrebat, quomodo remittebat peccata? Jam responso donum illud Spiritus sancti baptismum negatum, ex Cyrilli mente primo ac præcipue confirmationis gratiam esse; deinde alia ejusdem dona Christi baptismum stricte sumpto propria quæ infra describentur. Cum autem remissio peccatorum sine Spiritus sancti operatione, Cyrilli etiam sententia, perfici non possit, Joannis baptismum qui illam conferrebat, non poterat ex eodem omnino donis Spiritus sancti carere. Remissio peccatorum animæ sanctificatio est. Atqui Cyrillo pronuntiante Spiritus sanctus rerum omnium sanctificator est, cat. 16, num. 3, cat. 17, num. 2. Ait apostolos peccatorum in virtute Spiritus sancti condonandorum potestatem accepisse, cat. 14, n. 22, idem ex ejus sententia de Joanne dicendum; Spiritui sancto in auditores baptismatis tempore venturo tribuit, quod spinas peccatorum consumpturus in eis sit, et animam nitentem ac splendidam redditurus, cat. 17, n. 15: eidem igitur remissionem peccatorum adhibuit.

62. Secunda Christiani baptismi supra Joannis baptismum prærogativa a Cyrillo numeratur adoptionis donum, cat. 20, n. 6. Eadem Basilii sententia est: *ἡ ἀποδοχή*, inquit ille, hom. 13, pag. 409, *ἐκφορᾶ βάντισμα μεταβολᾶς. . . Κύριος κηρύσσει βάντισμα υιοθεσίας. Joannes prædicabat baptismum penitentiae. . . Dominus prædicat baptismum adoptionis*, subjungit: *Illud introductionis baptismum, εἰσαγωγικόν. Hoc perfectionis, τελειωτικόν. Illud, recessio a peccato: hoc, familiaris cum Deo conjunctio, οἰκτωρῶς ἡ ἀποδοχή. Eadem laudatæ jam n. 60 de Theophrasta [CXCIV] orationis auctor apud Chrysostomum. tom. VI, pag. 253, qui Joannem sic loquentem inducit. Ego penitentia prædicator, ille (Christus) adoptionis dator. Ego vos baptizo in aqua, tanquam vasa peccatorum sordibus inquinata præmundans: ille gratia æquum infundet. Ammonius in catech. in Joan. ad cap. III, § 26, ait Joannis baptismum voluntaria sincere penitentibus dimissis peccata: Christi baptismum omnium peccatorum remissionem contulisse, ac præterea Spiritum sanctum et adoptionis dignitatem. Sed illud quaeritur, possitne a remissione peccatorum, adoptionis et familiaritatis cum Deo donum sejungi, iisque qui a peccatis mundati fuerint, jus cælestis hæreditatis cernendæ negari? Nam peccata solum infusione charitatis dimittuntur, I Joan. III, 14, charitas vero Dei filios nos facit. Ibidem § 10. Primum, non agitur eo jure res natura conjunctas illi Patres separaverint. Satis separatas existimant, ut magnum propterea inter utrumque Joannis et Christi baptismum intervallum admitterent. Id ad cognoscendam de præstantia Christiani baptismi supra baptismum Joannis traditionem sufficit: nec omnium hujusmodi dictorum pressius ac severius exigenda ratio est. Deinde non soli illi adoptionem a remissione*

peccatorum distinxerunt. Ita Isidorus Pelusiota lib. III, epist. 395: *Ne existimes, amice, baptismum peccata duntaxat auferendi vim habere; verum etiam et adoptionis et divinæ cognationis, et innumerabilium aliorum, sive jam commemoratorum sive prætermissorum bonorum efficiens esse.* Ita Theodoretus *Hæret. fabul.* lib. V, cap. 18, de baptismo loquens: *Non solum veterum peccatorum remissionem donat; verum etiam spem nobis inserit promissorum bonorum, et Dominicæ mortis ac resurrectionis consortes nos constituit, et sancti Spiritus doni participationem largitur, et filios Dei facit.* Omitto eos qui medium inter gehennam et regnum cælorum locum distinxerunt; quam multorum Patrum sententiam fuisse notum est, ut infra dicemus num. 65, illi remissionem peccatorum et liberationem a gehenna possent ab adoptione et jure cælestis hæreditatis adipiscendæ suo jure sejungere; primumque baptismum Joannis, alterum Christi baptismum tribuere. Verum ab hac mediæ ac tertii loci distinctione Cyrillus abest longissime; quanquam Ambrosius: qui ab eadem alienus videtur fuisse, in *psal.* XXXVII, n. 3, baptismum Joannis solum immunitatem a supplicio tribuit; Christi baptismum præterea gratiam, hoc est, ut ego intelligo et Ambrosiani textus consequentia significant, jus ad vitæ cælestis hæreditatem. Quod si utrasque res penitus discutiamus, licet divina nunc misericordia conjunctæ sint, magno tamen intervallo sejunctæ sunt. Cum enim sub Deo justo iudice nemo, nisi mereatur, miser esse possit, id iustus et penitentibus qui peccata absternerunt, eorumque remissione donati sunt, ex justitia debet Deus ne eos in gehennam præcipitet; hic Cyrilli aliorumque sententia baptismi Joannis, qui peccata dimittebat, effectus. Ut autem liberatis a gehenna, jus insuper ad cælestis hæreditatis consecutionem attribuat, misericordie est. Quanquam enim iustus operum honorum merito vita [CXCVI] æterna ex justitia debeat, jus tamen illud non aliud, præter divinam eamque gratuitam et ejus ex beneplacito profectam provisionem, fundamentum habet. Augustinus in *psal.* XXXII, num. 9: *Tenemus Demum fidelissimum debitorem, quia tenemus misericordissimum promissorem.* Quia tamen res natura separata, Deo volente conjunctæ sunt, ut qui remissionem peccatorum et sanctificationis gratiam accepit, suo jure tanquam Dei Filius æternæ vitæ hæreditatem expectare possit; nec Cyrillum nec alios ejusdem sententiæ, ita remissionem peccatorum ab adoptione distinxisse putem, ut hæc segregata seorsim subsistere voluerint: quare quod de adoptione ad remissionem peccatorum in Christi baptismum addita docent, non de ipsa proprie et stricte dicta adoptione, quæ in remissione peccatorum includitur, intellexerim; sed de solemnè ejus declaratione et obsignatione. Id ut, omissis cæteris, de Cyrillo sentiam facti, quod illud adoptionis donum a peccatorum remissione distinctum, sacramento chrismatismis proprium facere videtur, ut

supra dixi num. 58. Qui ergo baptismum solum sine chrismate accepisset, quod iis contingebat qui in oppidis vel pagis a presbytero vel diacono baptizabantur, cat. 17, n. 35, is adoptionis dono laudari caruisset. Hunc tamen solo baptismo accepto, Christo insitum, et participem mortis Christi factum jus ad ejusdem resurrectionis gloriosæ participationem consequutum docet cat. 20, n. 7, jus illud sine adoptione esse non potest. Simile jus ad gloriam acquisivisse qui et liberationem a gehenna per Joannis baptismum adeptus esset, necessario debuit existimare Cyrillus; qui cum nullum medium inter gehennam et regnum cœlorum agnoscat, eum qui a gehenna liberatus sit, regno cœlorum idoneum necessario debet confiteri. In hoc autem ad regnum jure adoptionis potissimum sita prærogativa est.

65. Strictim absolvo cæteras ex Cyrilli mente Christiani baptismi supra Joannis baptismum prærogativas; quæ quidem ad baptismum proprie dictum pertinent. Tertia itaque consistit in imitatione mortis, sepulture et resurrectionis Christi; per quam ejus passionum meritum et effectus nobiscum communicatur: ita ut Christo insiti per similitudinem mortis ejus a vobis in baptismi actu expressam, jus et spem communicandæ quoque gloriosæ resurrectionis ejus adipiscamur, cat. 20, n. 6 et 7, et cat. 3, n. 12; hoc munere caruit Joannis baptisma, ibid. num. 6. Quarta est characteris impressio: quem si Joannis baptismus animæ impressisset, non fuisset iteratus. Characteris vero impressionem ad Spiritum sanctum pertinere docet Cyrillus, cat. 3, n. 3; cat. 4, n. 16; cat. 16, n. 24, etc.; cat. 17, n. 35. En igitur donum Spiritus sancti a confirmatione distinctum, quod Joannis baptismis negatum baptismi proprie dicti effectus est. Quinta prærogativa: cum Joannis baptismus Cyrilli sententia nudam et solam remissionem peccatorum præstaret, quam non idcirco sequeretur maculæ cujusdam post peccatum dimissum superstitis, et poenæ vel in purgatorio vel in igne judicii luendæ abolitio, baptismus Christi, idemque solus omnes peccatorum cicatrices et notas in anima et corpore etiam post sanationem [CXCVII] residuas abolet, cat. 18, num. 20, omnem apud Deum delictorum memoriam abstergit, cat. 15, num. 25, cat. 3, num. 15, homo velut resuscitatus ac conformatus Christo, nihil veteris hominis retinet, cat. 5, num. 12, cat. 20, n. 2. Hanc plenam peccatorum purgationem Spiritui sancto tribuere videtur, in apostolis primum die Pentecostes effectam, deinde in nobis simili ejusdem spiritus illapsu efficiendam cat. 17, n. 15, ut hunc quoque effectum Joannis baptismi tributum a Cyrillo dicamus nihil nos cogit: contra solius Christi baptismi esse ait, cat. 18, n. 20, et cat. 45, n. 25, et alioqui hunc Christi mortis et resurrectionis in eo expresse effectum

A esse non obscure indicat, citatis ex cat. 3 et 20 locis. Alias, præclare agitur cum baptismo Joannis, si eandem vim illi cum nostro poenitentia sacramento tribuamus. At Patres multi quos ad cat. 18, n. 20, citavimus, huic sacramento cicatricum abolitionem vel plane negant, vel attribuere non audent: quorum sententiæ suffragari videtur Cyrillus, hunc solius baptismi effectum esse affirmans.

De omnimoda baptismi ad salutem necessitate.

64. Tantæ ad salutem necessitatis baptismum pro effectu susceptum existimavit Cyrillus, ut solis martyribus sine aqua regni cœlestis ingressum aperiat. Ita cat. 3, n. 10: *Si quis baptisma non recipiat, salutem non habet; solis martyribus exceptis, qui etiam sine aqua regnum accipiunt; et num. 4, adducto Christi testimonio: Nisi quis natus fuerit denuo ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei* 19; ait sine ambobus, aqua nimirum et spiritu, neminem posse perfectionem consequi, ac subjicit: *Neque si quis aqua baptizetur at Spiritum non accipiat (pravæ videlicet animi inductionis causa, procat. n. 2, cat. 17, n. 36), gratiam perfectam habet: neque, si quis etiam virtutum operibus instructus signaculum per aquam non recipiat, ille cœlorum regnum ingressurus est.* Vehementer cupiam hæc de eo, qui se justum putans baptismum contemnat, intelligere. Sed quo tandem modo, cum infra in exemplum producat Cornelium, baptismatis sane non contemnente, et quo pacto eum qui illud contemnat virtutum operibus instructum, ἐν δαπερὸς τοῖς ἔργοις, vocaret? cum dicat eadem cat. n. 10: *Si Filius Dei est baptizatus, æquis baptismum poterit solva pietate contemere?* Deinde in citato ante ex n. 4 loco, sententiam suam asperat fatetur, *audax videatur hæc oratio, sed non mea: cujus asperitas nulla respectu adulterum erit, si votum ac desiderium baptismi, non secus ac martyrium, baptismi defectum supplet.* Hanc sententiæ asperitatem non mitigat; contra prout auctoritate Christi qui eam sententiam tulit; tum Cornelli exemplo, qui quanquam justus vir et angelorum visione dignus habitus, precibus et elemosinis acceptus Deo; insuper post adventum Petri ad eum cœlitus missi, Spiritus sancti, linguarum et prophetiæ dono dignatus, et in anima per fidem regeneratus, baptizari tamen jussus est, ut corpus quoque per aquam gratiæ particeps efficeretur. Hujus sententiæ rationem repetit cat. 5, n. 10, et cat. 15, n. 21, duplici ex causa, 1^a ex eo quod, Christi [CXCVIII] latere post ejus mortem in cruce perfosso, fluxit sanguis et aqua, duplicis baptismatis, nec plurius, symbolum. Id Patrum turbam secutus pronuntiavit; 2^a ex necessitate confessionis fidei; quæ cum in baptismo rogantibus Ecclesiæ ministris fiat, in martyrio fit rogantibus tyrannis.

19 Joau. III, 5.

65. Non hæc propria et singularis Cyrilli animo insedit opinio. Citantur in eam rem aut citari possunt auctor *Recognitionum* sub nomine S. Clementis lib. 1, n. 55, et lib. vi, n. 8; auctor *Clementinarum homiliarum*, homil. 11, n. 25 et 26; Gregorius Naz. orat. 40, pag. 652, et commentator ejus Niceas in eum locum; Gregor. Nyssenus, tom. II, *Oratione in Differentes baptismo*, pag. 126; Chrysostom., homil. 24 in Joann., pag. 159, et homil. 62, pag. 402, et homil. 5 in *Epist. Pauli ad Philipp.*, pag. 32 et 33; auctor sermonis *De cæco nato et latrone*, apud eundem, tom. VI, pag. 441, et auctor sequentis homiliæ in *triduanam resurrectionem*, pag. 445; Gennadius, *De ecclesiast. dogmatib.*, cap. 41; Fulgentius, lib. III *De veritate præd.*, et *grat.*, cap. 19, in libro *De fide ad Petrum*, cap. 3, num. 41, et in epistola ad Ferrandum *De baptismo Æthiops*, cap. 2; Arnobius junior, in *psal.* cxxix; Hesyclus, lib. II in *Levitic.* ad cap. vi, § 27; auctor. *Histor. de Barlaam et Josaphat*, cap. 8; Rabanns Maurus, qui lib. IV *De univ.*, cap. 10, Gennadii sententiam laudat et probat. Eadem ad Orientales sectas doctrina pervenit. Joannes patriarcha Alexandrinus Jacobita, laudatus a clarissimo viro, locupletissimoque universæ eruditionis penu, Eusebio Renaudot, tom. V *Perpetuitatis fidei*, lib. II, cap. 2, de adulto sine baptismi gratia decedente rogatus, respondet illum etiamsi Jeremiam precibus, Jobum elemosyis, Abraham hospitii gratia superarit, in flammis gehennæ præcipitatum iri. His addi possent ii, qui duplicem tantum aquæ et sanguinis baptismum distingere, ut Tertullian., *De baptismo*, cap. 15; Cyprian., *De exhort. martyrii*, pag. 168; Hieronymus, lib. XIII in *Isa.* cap. XLVIII, § 21; Prudentius, hymno *Demiraculis Christi*, stroph. 29, et *Peristephanon*, carm. 8, vers 15 et seqq. II quoque, qui cum alibi disertis testimoniis doceant baptismum expetitur ad salutem sufficere; aliis tamen in locis, sive sibi ipsi contradicentes, sive ad præsentem quæestionem non attendentes, generales de omnimoda baptismi re suscepti ad salutem necessitate sententias protulerunt. Quem in locum abeant ii qui nulla sua culpa baptismi expertes ex hac luce secesserint non inter eos omnes convenit. Alii gehennæ nulla misericordia addicunt. Gregorius uterque Nazianzenus et Nyssenus, et Nicetas medium quendam ut felicitatis ita et supplicii, expertem locum eos excipere docent. Ambrosius, lib. II *De Abrak.*, cap. 11, n. 84, infantem et adultum aliq-ua præventum necessitate, ne baptismum suscipiant, a regno cælorum excludit; et subdit: *Hæbet tamen illam operam penarum immunitatem: nescio an habeant regni honorem.* In eodem fortassis ordine locari possunt, qui infantes sine baptismo decedentes in hoc medio loco constituunt: ut auctor *Quæestionum ad Anjochum*, quæst. 115, tom. III, Athanas., pag. 296; Severus Antiochen., catena in *Joan.*, ad cap. III, § 3; [CXCIX] Cosmas Ægyptius, lib. VII, pag. 295; auctor *Quæestionum ad orthodoxyos*,

A apud Justinum quæst., 13, etc. Sed ab ea causa Cyrillus abest longissime. Duas enim tantum post extremum judicium, hominum sortes novit, gehennam et regnum cælorum. Vid. cat. 15, n. 26; cat. 18, n. 19, et cat. I, n. 2, quo loco ait: *Sancto ac ratione prædito Christi gregi accenseamini, ut olim ad ejus dexteram segregati paratam vobis vitam hæreditate consequamini. Quibus enim adhuc peccatorum asperitas adherescit, illi a sinistris constituentur; eo quod ad gratiam Dei, que in lavacri regeneratione per Christum datur, non accesserint.* Superest ergo ut igni æterno addicat eos quibus baptismus nulla sua culpa defuerit.

66. Quam ego sententiam omnibus ejus dictis ac decretis adversantem comperio. Primo enim cat. 18, n. 51, statuit: *Cum hominum summe amans sis Dominus, non unam nec alteram tantum, sed plures ingressus in vitam æternam januas aperuisse, ut omnes, quantum in ipso est ea nullo impediante perfuerantur.* Sed is, qui ad suscipiendum baptismum legitime præparatus, eo nulla sua culpa privatur; nullum ex se ad vitam æternam offert impedimentum, peccatorum penitentis, baptismum expetens, eumque quantum in se est recipiens. Deus ergo solus impedit ne ad vitam æternam perveniat. Inter eas, quas longo ordine Cyrillus enumerat n. 50, a Deo subministratas vitæ æternæ obtinendæ rationes, recenset mandatorum observationem, secessionem a peccato, omnium derelictionem propter Christum, fidem. Atqui fieri potest ut omnia hæc impleverit, qui sine baptismo, morte præventus decesserit. Secundo, desiderium efficac honorum operum efficiendorum, cum ipsa opera morte ac necessitate præoccupati exsequi prohiberemur, sufficere, ac fidem ipsorum vicem adimplere docet cat. 15, n. 51, de pio agens latrone, sicque de eo loquentem Christum inducit. *Vult justa opera facere latro, sed mors eum præoccupat. Non tantum opus moror, sed et fidem acceptam habui.* Desiderium igitur baptismi, baptismi ipsius locum tenere debet; eoque favorabilior hominis baptismi nulla sua culpa privati causa est; quod non, sicut latro, recens conversus, sed longo forte bonorum operum exercitio probatus sit, ac *virtutum operibus instructus*, ut loquitur Cyrillus cat. 3, n. 4, cum tamen a regno cælorum propter baptismi defectum illum excludat. Tertio, cat. 5, n. 5, ait Abrahamum, cum filium sacrificaturus colligarit et lignis imposuerit, *voluntate ac merito sacrificasse*, Deo sacrificii executionem impediente. Nonne similiter martyrii voluntate ac desiderio, ac sincera animi præparatione, martyrii ipsius meritum comparari potest? Ambros. lib. II *De Isaac*, c. 8, n. 76, Cujus, inquit (mortem martyrum intelligit), *non est impar charitas, quæ adæquatur martyrum passioni, ut auferat meritum delictorum.* Hanc ad martyrium præparationem, quæ martyrii meritum contineat, supponere possumus in homine, qui baptismi gratia nulla suo vitio ac negligentia fraudatur; Cyrillus autem non dubitat martyrium vicem

baptismatis adimplere. Quarto, meritum et vim ad salutem sive baptismi suscepti sive martyrii Cyrillus ponit in fidei confessione, [CC] ut ex ipso vidimus sup. num. 64. Atqui homo nulla sua culpa baptismi privatus, potuit fidem confiteri vel coram tyrannis aut hereticis, aut alioqui fidei inimicis, vel in Ecclesia coram sacerdotibus Symbolum recitando. Habere igitur debet vel martyrii vel baptismi meritum. Ea me permovent ut credam, quod si Cyrillus his suis principiis attendisset, aut specialiter de causa hominis sine baptismo nulla sua culpa decedentis rogatus fuisset; responsurum illum fuisse, hominem illum si alioqui peccata digne emendasset, salutis expertem non futurum. De Ambrosio et Augustini circa expecti baptismatis sufficientiam sententia dubium nullum esse potest. Vix tamen apud Cyrillum expressores occurrunt adversus eam opinionem sententiæ. Ambrosius, lib. II. *De Abraham.*, cap. 11, num. 79, *Nemo ascendit in regnum caelorum nisi per aquam baptismatis*; et num. 84, *« Nisi quis renatus fuerit »*, etc. *Utique nullum excipit, non infantem, non aliquam præventum necessitatem. In psal. cxviii, serm. 3, num. 14, triplicem baptismum distinguit: Ecclesiæ baptismum per aquam et Spiritum sanctum; baptismum sanguinis; et baptismum ignis purgatorii in die iudicii. De mysteriis, cap. 4, n. 20, Credit etiam catechumenus in crucem D. Jesu. Sed nisi baptizatus fuerit in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, remissionem non potest accipere peccatorum, nec gratiæ spiritus sancti munus haurire.* Augustinus quoque multa habet suæ ipsius sententiæ de sufficienti ad salutem baptismi voto contraria. Serm. 4, num. 9, cap. 8, *Catechumenos usque ad baptismum persequuntur peccata*; tract. 15 in *Joan.*, n. 17, *Quantum nunquam catechumenus proficiat, adhuc sarcinam iniquitatis suæ portat. Nam illi dimittitur, nisi cum venit ad baptismum; De symb. ad catechumenos, tract. 1, cap. 8, n. 15, Catechumeni quoad sunt, super illos sunt peccata eorum*; serm. 27, n. 6, pro occulto Dei iudicio habet, quod *ille cum catechumenus bene vixerit, subita ruina mortuus est et ad baptismum non pervenit.* Epistola 228, consultus de pastorum fuga tempore persecutionis, notat eo tempore potissimum ad Ecclesiam concurrere solere, cum alii baptismum, alii in penitentia constituti vel admissorum peccatorum conscii, absolutionem a peccatis requirant: tum ne ministri huic necessitati desint, eos considerare jubet, n. 8: *Quantum exitum sequitur eos qui de isto sæculo vel non regenerati exeunt, vel ligati. Quantum luctus fidelium, qui eos secum in vitam æternam requie non habebunt.* Idem tamen longe ante lib. IV *De baptismo*, cap. 22, n. 29, expresse declarat, *non tantum passionem pro nomine Christi id quod ex baptismo deerat posse supplet, sed etiam fidem conversionemque cordis; si forte ad celebrandum mysterium baptismi, in angustiis temporum succurri non*

potest. Nihil prioribus Augustini et Ambrosii testimoniis apud Cyrillum expressius. Potuisset ergo, si questionem nostram accuratius examinasset, a sua sententia discedere.

De baptismo ab hereticis collato.

67. Hunc Cyrillus nullum et invalidum, et ab Ecclesia iterari declarat his procat. num. 7 verbis: *Non licet bis aut ter lavacrum suscipere... Unus enim Dominus, et una fides, et unum baptisma*²¹. [CCI] *Heretici namque solummodo rebaptizantur; siquidem prius illud baptisma non erat.* In his verbis duo distinguenda: Cyrilli opinio de invalido hereticorum baptismo, et Ecclesiæ Hierosolymitanæ in illis rebaptizandis usus. Hæc, inquam, distinguo; potuit enim Cyrillus generalem sibi de nullo et casso hereticorum omnium baptismo informare sententiam, ex eo quod nonnullos in sua Ecclesia viderit, dum ad catholicam revertentur, rebaptizari. Primum itaque de Cyrilli sententia ago. Vix dubitari potest quin generalem de omnibus hereticis sententiam pronuntiet; hoc enim testimonio, quo revera ille error evertitur, unus Dominus, una fides, unum baptisma, ad eundem errorem confirmandum utitur cum Cypriano: concludens, sicut extra Ecclesiam nec vere Dominus colitur, nec reperitur vera fides, ita nec verum ac ratum baptismum inveniri. Non utar hoc loco ad excusandum Cyrillum ea defensione, quam Theodorus Studita lib. I ad epist. 40 ad *Constitutiones apostolicas* et Basilium adhibet, cum ambo hereticorum baptismam rejiciunt: nimirum *Apostolico canone eos hereticos vocari, qui in nomen Patris et Filii et Spiritus sancti nec baptizati sint nec baptizant.* Alienam enim a Cyrillo censeo inusuetam hanc ac restrictam hæresin notionem; nec ab eo reprobatum universim hereticorum baptismum miror. Celebratum revera jam fuerat plenarium illud concilium tantopere apud Augustinum decantatum, quo agitata Stephanum inter et Cyprianum de valido invalide hereticorum baptismate contentio finita erat. Sive enim Arelatense, sive Nicænum, obscurum illud concilium dixeris, utrumque jamdudum terminatum fuerat. Verum longe etiam post illa tempora notum est multos Patres hereticorum baptismam pro nullo habuisse: sive nondum satis cognita et vulgata in Oriente hujus plenarii concilii definitio, quod de Arelatensi concilio dictum sit; sive non satis disertam expressaque visa sit, quod ad concilium Nicænum pertinet. Cum enim in eo Novatiani revertentes sine novo baptismi recipi jubeantur can. 8, sequitur revera baptismum hereticorum non esse ob unam causam hæresis nullum; sed potuit illa consecutio non attendi; præterea non deerat exceptio, nisi locus, cum Novatiani passim pro schismaticis magis quam pro hereticis haberentur, ratamque baptizandi formulam nec verbis nec mente corrumpere. Nam plurimis visum est, non solam quæ

²¹ Joan. III, 3. ²² Ephes. IV, 5.

verbo sicut, sed eam quoque, quæ prava duntaxat interpretatione inducitur, formæ baptismalis corruptionem, irritum et nullum baptismum efficere. ita sensisse videtur Athanasius, orat. 2, n. 42 et 43, aiens multas hæreses in baptismo SS. Trinitatis personarum nomina quidem pronuntiare: verum cum recte non sentiant, inutilem esse quam donant æquam. Nicæno ille concilio interfuerat Optatus, quaquam Africanus, quam provinciam proprie respiciebat Arelatensis concilii canon 8: Optatus, inquam, Milevitanus, lib. 1 cont. Parmenianum, n. 12, schismaticorum baptisma probans, hæreticorum discrete rejicit. At lib. II, n. 8, et lib. v, n. 1 et 5, omne datum in nomine Trinitatis baptismum probare videtur, modo tamen adsit recta (ex parte [CII]) saltem suscipientis quem *credentem* vocat, ab operante seu ministro distinguens in eandem Trinitatem fides. Quam quidem suscipientis fidem cum tam studiose requirit, videtur ad mentem concilii Arelatensis facere. Basilii, epist. 1 canonica can. 1, pag. 20, cum parasynagogarum baptismum admittat, schismaticorum pro consuetudine locorum recipi vel rejici jubeat; hæreticorum constanter ut nullum cassumque repudiat, tametsi in Patrem et Filium et Spiritum sanctum baptizent. Nazianzenus, orat. 40, u. 25, pag. 637, quemvis baptismi ministrum probat, modo catholica fide informatum. S. Ephræm, orat. de S. Basilio, Gr. ed., p. 405, Arianos ait, cum Valentis filium parvulum (sexennis erat) baptizarent, aqua baptizasse, non spiritu. Epiphanius Anacephalatosi, num. 5, p. 151, aliquos ex Catholicorum partibus, privata sibi factione constata, præter Ecclesiæ consuetudinem et citra concilii generalis decretum, eos qui ab Arianis ad suas partes transeunt iterum baptizare non vereri, ait; cum ea res universalis synodi judicio decisa non sit. Non ergo Nicænam synodum arbitrabatur causam illam finivisse. Ambrosius, De mysteriis, cap. 4, num. 23, Non sanat baptismus perfidorum; non mundat, sed poluit; Asterius Amasenus, in psal. vi; Monum. Eccl. Gr. Coteler., tom. II, p. 61, parvulum ab hæreticis baptizatum, non baptizatum, sed in hæresim immersum, et ab ipso vita: ingressu naufragium jam passum esse decernit; Hieronymus, quanquam in Dialogo contra Luciferianos hæreticorum baptismum discrete defenderit, in multis tamen locis pro nullo irritoque habere videtur, ut in Ecclesiasten, cap. vii, § 27, lib. 1 in Oseam, cap. 11, § 5, et lib. III, c. x, § 10, et cap. XIII, § 4; et in Ephes., cap. iv, § 6. Hæc ad excusandam Cyrilli opinionem abunde sufficiant: quam certe, si non citius, saltem anno 381 corripuit, cum in concilio Constantinopolitano una cum cæteris Patribus, canone 7, multos ex hæreticis sine baptismo novo recipi decrevit. De Ecclesiæ Hierosolymitane ante hæc tempora in rebaptizandis hæreticis usum, jam pauca.

68. Hanc Ecclesiam representabat olim Firmilianus ad Cyprianum scribens, uti diversis in consuetudinibus ac præcipue circa celebrationem Pa-

A schæsis a Romana dissidentem. Non refert utrum in baptismatis hæreticorum causa eadem quoque diversitas locum haberet, cum tamen id esset de quo agebatur: silentiumque illud nonnullam subministrat contrarium præsumendi causam: quanquam exemplo, quod in ipsum retorquere in promptu esset, non videtur usus fuisse Firmilianus. Eusebius tamen, lib. VII Hist., cap. 2, de nata inter Asianos et Romanum pontificem controversia circa baptismum hæreticorum, agens ait antiquam consuetudinem invaluissæ, ut in hominibus ad catholicam revertis sola manuum impositio cum precationibus adhiberetur. Id sine dubio ex provincia suæ Palæstinæ usum æstimabat. At Constitutiones apostolicæ ad usum Ecclesiarum Syriæ et Palæstinæ maximam partem expressæ lib. vi, cap. 15, baptismum hæreticorum uti nullum rejiciunt. Utut sit, Ecclesiam Hierosolymitanam Nicæni concilii decretis adhæsisse merito jure supponitur; quosque concilium illud hæreticos sine novo baptismo recipi jubet, non [CIII] rebaptizasse. Pauci in ea se ad conversionem offerrebant hæretici, qui non vitiatum baptismum uterentur. Nullos alios ab hæreticis conversos notat Cyrillus præter Manichæos, quos ad baptismum una cum cæteris præparabat, cat. 15, n. 15, quo loco ad eos sermonem convertens ait: *Erudiantur qui ex Manichæis conversi sunt, nec amplius luminaria divinitate donent, etc.*, quæ ad conversos jamdudum, ac fidelibus diuturno tempore aggregatos, non videntur dici potuisse. At Manichæi baptismum habuerunt a legitimo Ecclesiæ ritu adeo discrepantem, ut etiam quæstio sit non facile explicabilis, num omnino baptismum agnoscerent. Eorum certe baptismus tanta impuritate ac fœditate contaminatus erat, ut ne illius modum enarret, pudore se prohiberi Cyrillus dicat cat. 6, n. 53. Cum totis catechesibus Manichæos præ oculis habeat, studioseque omni loco exagiet, quod in nullis aliis hæreticis facere deprehenditur, concludi inde possit hos pene unos hoc tempore in Hierosolymitana parœciacōspectos. Fuisse Marcionistas in Palæstina testis est Epiphanius, hæresi 42, num. 1, deque eorum conventiculis ac Dominicis loquitur Cyrillus cat. 18, n. 20, eos cum Manichæis conjungens. De Marcionistis dubia res non consuetam baptismi formam commutari. Horum baptismum Basilii, epist. 1, cau. 1, ab initio rejectum testatur sicut Manichæorum, Valentinianorum et Pepuzenorum; atque, epist. 2, can. 47, Marcionistas ab Ecclesia [sua] non recipi, nisi in nostrum baptismum baptizati fuerint. Inde non injuria dubitatur num vera baptismi formula uterentur. Hanc certe, Cyrilli sententia, si non verbis, at mente et intelligentia gravissime corrumpent: unius Trinitatis loco tres deos prædicantes cat. 16, num. 4 et 1, Patremque et Spiritum sanctum, quorum in nomen baptizamus, a Creatore mundi et Spiritu qui prophetas inspiravit separantes. Quæ quidem secundum intelligentiam baptismalis formæ corruptio, sufficiens ut

vidimus n. 67, nonnullis un opinione rebaptizationis fundamentum. Nihil itaque miri si, quod tamen nullo monumento probari potest, Jerosolymis rebaptizarentur Marcioniste. Cataphrygum quoque seu Montanistarum et Pepuzenorum meminit Cyrillus, cat. 16, num. 8, quos concilium Nicænum, can. 19, Laodicenum, can. 8, et Constantinopolitanum, can. 7, novo cum baptismate admitti præcipiunt: nec mirum, si non sensu solum, verum etiam verbis, in Patrem et Filium et Montanum baptizabant, ex Basil. epist. 1, can. 1. Sabellianos ex nomine sæpe appellat Cyrillus; Paulianistarum errorem aliquando, nomen nunquam recenset. Hos concil. Nicænum, can. 49, illos Constantinopolitanum, can. 7, ad Ecclesiam revertentes baptizari jubent. Nihil de veteribus hæreticis ab Cyrillo commemoratis dicam, Simone Mago, Menandro, Basilide, Gnosticis, Valentianis, etc., quorum illa ætate pene extinctæ hæreses, adhuc vitata vel verbis vel intelligentia certe baptismi formula utentes. Arianos Cyrillus a diversis exiliis redux sine dubio multos in Ecclesiam recepit: eorumque multos ab invasoribus Ecclesiæ suæ Arianis baptizatos offendit. At eorum nullos novo baptismate initiasse legitur: [CCIV] seseque supponendus est conformasse legi per totam Ecclesiam constitutæ, ut sola Niceni concilii subscriptione, eaque professione quod Spiritus sanctus creatura non sit, reciperentur. Præceptum id erat in conc. Alex. sub Athanasio an. 362, et a Paulino Antiocheno assensum; a Basilio, epist. 203, pag. 222, et a Liberio post concilium Ariminense, teste Siricio epist. 1, ad Himerium Tarracon., can. 7, quod, inquit Siricius, totus Oriens Occidentem custodit. Pneumatomachos Cyrillus an. 380, agente Melania et Rufino, Ecclesiæ reconciliavit; ambo Romanæ Ecclesiæ consuetudinibus stricti, rebaptizari eos nec probavissent nec assensissent. Idem eodem tempore suam schismaticis Apollinaristis per Gregorium Nyssenum communionem offerebat; novus sane baptismus non proponebatur. Ex his omnibus id probatum et confectum reor, Ecclesiam Jerosolymitanam tempore Cyrilli, ac Cyrillum ipsum, non omnes ad Ecclesiam revertentes hæreticos baptizasse: nec probari posse alios ab eis rebaptizatos, præter eos quos vel concilia de novo baptizari præcipiunt; vel vitata saltem quoad sensum baptismatis formula usus esse constat.

CAPUT IX.

De reali Christi presentia in Eucharistia et transsubstantiatione; in quo inanes Albertini ad elevandam vim testimoniorum Cyrilli argutie refelluntur; generales in Albertinianam respondendi rationem observationes.

69. Ea testimoniorum Cyrilli pro utroque catholico dogmate multitudine, ac perspicuitas est ab omni furo aut ambage, aut metaphoricis genere locutionis aliena, ut e Protestantibus sinceriores sententiæ suæ adversarium se habere Cyrillum candide

ingenueque proferri æquitatis esse duxerint. Unus ex eis est, quem ego honoris causa nomino, Ernestus Græbius, cujus tamen Cyrillianæ sententiæ explicationi in omnibus assentire non possum: qua de re sub finem capituli II, num. 94, nonnihil dicturus sum. Aliunde ea Cyrilli antiquitas et Ecclesiæ Hierosolymitanæ auctoritas est, ut si Catholicis deditur, hæretici sibi causa cecidisse videantur. Quamobrem nullum non lapidem movit Albertinus ut Cyrillum nobis eriperet: salebrosisque in locis cum se versari non ignoraret, tantum nihilominus in speciem sibi sumit Ilduciam, ut nullo magis loco se jactet, adversariosque suos omnes bardos, stupidos, imperitos, nihil videre dicat. Ex illis est videlicet quibus nihil intra est oleum, nihil extra in nucle duri. Adeo perstrinxit oculos Thomæ Millesii jactantia hæc, ut abunde fracta ab illo existimans prærompta a Catholicis ex Cyrillo in Protestantes tela; nihil in suis ad catecheses mystagogicas notis ad illa Cyrilli testimonia de se respondeat, sed verum illorum sensum ex Albertino fequiri jubeat: cujus integrum caput secundum ex libro secundo *De sacramento* vel potius contra sacramentum Eucharistiæ, præclaræ instar appendicis ad calcem suæ Oxoniensis editionis appinxit. Mihi fidei quoque meæ vindicandæ exemplum dedit; ac [CCV] necessitatem imposuit, ne minus in propugnandis catholicæ doctrinæ præsidis studiose videar, quam ille in oppugnandis. Parato itaque in ejus editione toxico necessarium in hac nostra antidotum opponere officii mei esse duxi: et quantum ad prolixam Albertini catholicorum argumentorum confutationem brevi oratione responderi non possit, mihi liberum non fuit onus illud effugere. Non ignoro Albertini cavillationes jam dudum in libris eximia eruditione et rationum vi conscriptis explosas atque ejectas esse, ut eorum diligentia vix quidquam adjici posse videatur; nosque ex eorum industria multum profecisse, ac multa ab eis delibata huc fatenur contulisse, horum vestigia sequi laudi ducentes: verum eorum causa nonnihil a nostra dissimilis. Illi ampliori in stadio positi, causam Patrum omnium teneandam habentes, non suscepta singulorum indagatio, generalia solummodo principia atque argumenta protulere, quæ singulis applicata vim sententiarum ab ipsis profectarum aperiant, et falsas omnes interpretationes ejiciant. Nobis angustius spatium et in contracto labor est. Unius enim Cyrilli sententia nobis, ex accuratiori verborum ejus examine ac toto ejusdem doctrinæ scopo et instituto aperienda, illustranda ac propugnanda est. Quod, Deo propitio, ita nos præstitisse speramus, ut nullum jam de Cyrilli doctrina circa transsubstantiationem dubium cujusquam animo hæere posse videatur. Eundem cum Albertino ordinem sequemur. Ille descripta apud Bellarmium ex Cyrillo argumenta sibi singularitè objicit, suamque eisdem confutationem subjicit; nos eisdem argumentis iterum propositis

ac novo interdum robore confirmatis, quid reponat Albertinus referemus, cavillationumque ejus utilitatem demonstrare satagemus. Sed antequam ad rem accedamus, ipsa generatim Albertiniana respondendi ratio ac forma proponenda est, generalisquæ in eam observationes præmittendæ: quæ quidem universalis confutationis locum tenere possint, et vos importuno eadem ad singulas argumentationes repetendi et ingemiandi onere liberent.

70: Ac primo quidem Albertinus tametsi causæ suæ se maxime præfidentem ostendet, Cyrilliano- rum tamen testimoniorum vim totam sentiens, nihil prætermittit, quo pondus illis omne detrahat. Cyrillum ipsum invidia omni onerat: communicationis cum Arianis, variationis in fide et communione, zeli erga impietatem, contentionis ambitionis de primatu accusat. A sanctissimi præsulis persona, in ejus scripta impetum faciens, catecheses in adolescentiæ ætatis scriptas non sine certo consilio notat. Romanorum codicum e quibus Pre- vultus catecheses Græcas edidit, suspectam sibi fidem, Danaumque fraudes et inimicorum dona metuere se ait. Eas in variis locis corruptas esse pro re demonstrata indubitabilique supponit. Mystagogicarum nec eundem stylum nec eandem auctoritatem se teste ac iudice decernit. Dato tamen eas Cyrilli vere esse, nihil in eis contineri quod catholice causæ faveat, ostendere aggreditur. Nihil hic dicam de imprudenti et frivola Albertini accusa- tione in Cyrillum, catecheses [CCVI] ejus, et qui eas edidere; hæc enim a nobis partim in Præfatione generali, partim in dissertationibus de vita et scriptis Cyrilli repulsa et rejecta sunt: ejus tantummodo ad Catholicorum argumenta respondeudi rationem specto: quæ tota in subtilitate consistit. Cum sibi objicit ex Cyrillo, non esse dubitandum quin panis et vinum eucharisticum sint corpus et sanguis Christi, respondet *mysticum et symbolicum corpus*, hoc est, *sacramento et virtute*: quod nimirum eucharistica dona figuram referant corporis Christi, ejusque nobis virtutem et efficaciam sua assumptione communicent: quemadmodum aqua baptismalis et sacrum unguentum, ejusdem Cyrilli sententia, nuda non sunt elementa, sed vim sanctificandi continent. Si objicias ex miraculo conversionis aquæ in vinum, Cyrillum confirmare mutationem panis et vini in Christi corpus et sanguinem; parata responsio ex multis mutationibus metaphoricis in ore Patrum communibus. Aiunt enim sanctos homines in angelos transmutari, impios in bestias; sanctorum animas per justitiam in divinam naturam, imo et corpora in resurrectione in spiritalem animæ naturam, et in ipsam divinam naturam transmutari; Christum sive in incarnatione, sive post ascensionem totum Deum factum, humanitatem in divinam naturam transisse; aquas baptismi Christi sanguine rubricatas. Sibi objicit Albertinus quod Cyrillus dicat sub typo et figura

panis dari in Eucharistia ipsum corpus Christi. Ita intelligendum reponit, panem esse typum corporis, seu corpus typicum; ac multa cumulat loca in quibus res ipsa quæ est typus et signum, voci typus in regimine subjicitur: quemadmodum dicitur, *signum circumcisionis, typus Jonas*, pro circumcisio signum, *Jonas typus*. Aitque sic Christi corpus in typo panis nobis dari, sicut a Patribus dicitur Christus in typo manna patribus datus, in imagine et figura bestiarum omnium in Veteri Testamento sacrificatarum immolatus. Nihil magis moratur quod per Eucharistiæ participationem, Christo consanguis et concorporei effici dicamur. Idem enim de baptismo dictum a multis Patribus pertendit: qui quidem fere omnes id de Eucharistia cum baptismo sumpta loquuntur. Nec plus difficultatis reperit in eo, quod sumpto et distributo in membra nostra Christi corpore et sanguine Christiferi dicimur. Negat enim dici posse quod verum Christi corpus in membra nostra distribuitur. Christiferos autem pios homines, eo quod Christum in mente gerant vulgariter appellari. Si objicias Cyrillum dicere, non credendum sensibus panem et vinum in Eucharistia renuntiantibus, sed fidei Christi corpus et sanguinem esse docenti, qui enim videtur panis, panem non esse, etc., respondet Patres eodem modo in aquis baptismalibus sensuum judicio non esse standum affirmavisse: panem et vinum id acquiescisse ut corpus typicum et sanguis sint, quod gustus non deprehendit. Cum denique objicit sibi, quod Cyrillus in sacra communione regem Christum suscipi dicat et jubeat adorari: in promptu habet, Christum suscipi in signo suo seu sacramento, quod rei significatæ nomine passim appelletur; et adorationem rebus a Deo maxime diversis tribui solere. [CCVII] Hoc generale Albertinianarum responsionum a nobis peculiariter exponendarum specimen et exemplum. Interim generales ad eam respondendi rationem hæc observationes habet, quæ possint pro omni responsione sufficere.

71. Prima itaque sit observatio. Si Albertiniana Cyrilli vocum et sententiarum interpretatio veram S. Patris mentem, et ejus auditorum intelligentiam repræsentet, duo juxta ridicula, ab omni humana consuetudine abhorrentia, ac rerum naturæ plano contraria consequentur. Primo necesse est Cyrillum, eum nempe doctorem qui in exponendis apte, breviter et dilucide nostris dogmatibus singulari facultate præditus fuit, ut vel sola testatur quarta catechesis, cum rudibus neophytis ecclesiasticam de Eucharistia doctrinam præse, simpliciter ac circumscripte proponendam ac declarandam haberet, in hoc solo capite, tantum a sua dicendi et exponendi facilitate desertum, tam elinguem et imperitum subito evasisse, ut nulla quibus mentem ac sententiam suam discrete expedite proponeret verba invenire potuerit: contra his verbis et sententiis usum, quibus alienam prorsus, et ex toto oppositam ei, quam habebat in animo, doctri-

nam enuntiare, ut e nostris Catholicis vix quisquam disertius quam Cyrilli verbis, catholicum dogma exprimere ac declarare valeat. Quid facilius Cyrillo quem dicere: Mystici panis et vini participes facti estis, quæ corporis et sanguinis Christi appellatione donata sunt; non quod panis et vinum esse desiderint; reclamant enim sensus panem et vinum ut prius demonstrantes; sed quod, precibus Ecclesiæ et Spiritus sancti supervenit sanctificata, panis nudus et nudum vinum non sint amplius; verum figuram gerant corporis Christi, occultaque sensibus eorumdem virtutem et efficaciam in se contineant? Quid Calviniano vel imperitissimo hæc oratione facilius ac promptius? Eodem pene modo Cyrillus vim aquæ baptismalis, olei exorcizati, sacri chrismatis aperte planissimeque proponit; nulla verborum pompa et aubage quidquam amplius de horum elementorum vi ac potestate disputans, quam eorum conditio ferebat. At in Eucharistia, pro simplici illa oratione, quam supra descripsimus, in contraria fertur omnia: nempe panem et vinum post invocationem jam transmutata, panem et vinum ultra esse negat, quiddam sensus contra renuntiat; sed corpus et sanguinem Christi esse affirmat, que in figura panis et vini nobis ministrentur: id ex disertis Christi et Pauli verbis citra dubitationem ullam credendum; eademque potestate factum qua Christus aquas in vinum convertit. Quam elinguem et insanum qui ita loquatur Calvinianum? Secundo, si tanta in Cyrillo doctore ac magistro infantia aut potius mentis emotiu supponenda; admirabilior et contra in auditoribus calliditas ac solertia supponenda est, ut ipsi doctoris sui orationi sensum ei quem verba præferbant contrarium, eumque summa subtilitate excogitatum, a nullo edocti, communi consensu et conspiratione affligerent. Erant hi neophyti de cæteris Christianæ doctrinæ mysteriis præclare quidem docti et instituti; sed qui de [CCVIII] Eucharistia sibi diligentissime occultata nihil unquam inaudierant ante ipsam noctem Paschalem, in qua cum essent ad altare sacrum accessuri, brevier a catechista, et quantum per tempus licebat moniti fuerant, quenam esset mysteriorum inde ipsis distribuendum ratio. cat. 18, n. 52. Quod si Cyrillus ipse per se præstitit, his fere verbis usus videtur: *In figura panis dabitur vobis corpus Christi, et in figura vini dabitur vobis sanguis ejusdem*; cat. 22, num. 3. Præterea, hæc sibi administratæ communicationis formulam audiverant *corpus Christi, et sanguis Christi*, quæ significabat, id quod ipsis sumendum præstatur, esse Christi corpus et sanguinem. Cui rei jussi erant subscribere respondendo *amen*, hoc est, *verum est*. Ante catechesim audierant prælectam sibi ex Paulo 1. Cor. xi, 23, lectionem, in qua frequens et inculcata corporis Christi mentio, figuræ efficaciter nulla. Hinc male sane comparati erant, ut orationi Cyrillianæ eam accommodarent interpretationem

A quam ex Albertino attuli n. 70. Ea adeo a naturati verborum sensu recedit, tantumque subtilitatis complectitur, ut non ex re nata ac menti ex significatione vocum oblatam, sed studio et sagacitate conquisitam, ad effugiendam vim veritatis laboriose excogitatum agnoscat. Hæc quomodo sese neophytorum mente offerre potuit nulla prius, ne dicam contraria prorsus admonitione præparatæ, quæ subtilibus et eruditus adversariorum nostrorum ingeniiis multo fortassis labore ac studio constitit?

72. Ad secundam observationem gradum facio. Dum perspicuis Cyrilli de reali Christi præsentia, vel elementorum in ejus corpus et sanguinem transmutatione sententiis alias Albertinus vel Cyrilli vel Patrum comparat sententias, quas in metaphoricum sensum intelligendas esse constat, ut ex hæc similitudine priores illas metaphoricæ quoque sumi vel posse vel debere probet; multa peccat Albertinus. Primo multa sunt, ut inferius ostendamus, Cyrilli testimonia, quibus nulla similia in metaphoricum sensum accipienda producit: illorum igitur vis tota et integra manet. Secundo locutiones quasdam uti metaphoricæ proponit, quæ ad litteram sumende. Istæ, verbi gratia, Isidori Pelusiota, lib. III: *Natura nostra Unigeniti coheres effecta est, ac per sanctorum mysteriorum participationem concorporea ipsi reddita, et in ipsius carnem censetur, et quemadmodum corpus copiti, eodem modo ipsi copulatur*: et aliæ similes ab eo alata: Cyrilli Alexandrini et S. Leonis sententiæ, ad litteram intelligendæ sunt de Christi carnis cum nostra commistione: atque in hoc peccat quod ad baptismum proprie dictum transtulit, quod si Patres de tota baptismi actione, in qua Eucharistiæ continebatur participatio, dictum voluerit. Tertio, cum sententiæ omnis ac dicti interpretatio ad adjunctis fere dependeat; quæque alioqui anceps videretur oratio, ex loco quem obtinet, antecedentibusque ac consequentibus ad sensum non dubium certo fixa determinataque sit; Cyrilli sententiæ discipulis Albertinus, avulsasque partes singulatim excutiens, ad metaphoricum sensum ficti posse exemplis probat, verbi gratia, quod corporei et consanguis [CCIX] Christi fieri dicamur; ait id a Patribus dictum de incorporatione nostra in mysticum corpus Christi, id est Ecclesiam per baptismum, nec ad ejus carnis participationem necessario pertinere. Quod *Christifera* dicimur, Patres eam vocem vulgo de Christo in mente per amorem gestato interpretari: quod divinæ consortes naturæ fieri nos affirmat Cyrillus, id ad divinæ gratiæ in nobis inhabitantis effectum ab eis referri solere. Quod adorationis in modum proni Christi sanguinem snmere jubeamur, nihil hæc voce *adorationis* magis ambiguum, quæ angelis, hominibus, inanimis etiam rebus adhibeatur. Sed non observat, cum Cyrillus nos concorporeos et consanguis Christi effici ait, factum id asseverare, cum *corpus et san-*

guinem Christi sub typo panis et vini nobis oblata sumptissimus. Cum Christiferos effici; addere, distributo in membra nostra corpore ejus et sanguine. Cum divina fieri consortes naturæ; id eodem in loco dicere, postquam omnibus argumentis et enuntiandi modis confirmasset Christi Dei corpus a nobis recipi: quæ sententiarum series et colligatio nullam circa singularum sensum dubitationem hæcere permittit. Sic et conjuncta adorationis mentio cum Christo rege suscepto, illam ad supremum cultum omnino determinat. Quarto, cum multæ sint in Cyrillo et aliis Patribus sententiæ, quæ rem unam et eandem diversis modis confirmet et enuntient; nempe alibi dicit Christi corpus et sanguinem citra dubitationem ullam et repugnante licet sensuum testimonio credi debere; alibi patet et vivum in Christi corpus et sanguinem conversam esse; alibi, Christum regem a nobis suscipi, et ideo adorari debere, etc. Albertinus singulis illis testimoniis similia opponit quæ metaphorice sumi debeant, sed ex diversis argumentis patet; cum eam metaphoricarum locutionum in uno et eodem argumento continuationem reperire non potissset. Sic ad primam respondet, ut panis et vinum eucharistica dicuntur corpus Christi, ita pauperes a Patribus dici ipsum esse Christum, Christum esse petram. Ad secundam, Patribus familiare esse imo et Scripturæ ut dicant carnales homines in bestias transmutari. Ad tertiam, Evangelium, templa, etc., adorari dici. Sed tria illa sententiarum genera, quæ cum multis aliis uni Eucharistiæ tribuuntur, non pariter ex propositis a se exemplis accommodata probet; ostendat dictum vel ab eodem Patre vel etiam a diversis Patribus, pauperes ita ipsum Christum esse, ut id ipsa Christi affirmatione pronuntiatum nemini liceat in dubium revocare, ac dicere pauperes non esse Christum: licet sensibus videantur distincti a Christo homines, in Christum ipsum, animam, corpus, et divinitatem ejus divina omnipotentia cui naturæ obediunt mutatos esse; in domum pro Christo recipiendos, et debita Christo adoratione ac cultu prosequendos. Item dicas de altera sententia quod homines transmutentur in bestias: impudici, verbi gratia, in equos, iracundi in leones, deque similibus quas protuli. Nec vero sufficeret ut ad totidem Cyrilli sententias, totidem in eodem argumento opponeret metaphoricæ locutiones: ad alias quoque Patrum de Eucharistia enuntiationes, alias quoque iis in eodem argumento [CCX] respondentes ipsum objicere oporteret. Cum Patres permulti dicant, verbi gratia, eucharistiam non esse figuram corporis Christi vel antitypum solummodo, sed corpus ipsum; similes afferat eorum sententias, qui negent pauperes esse figuram, imagines, representationes quasdam Christi, locum ejus nobis ipso absente tenentes: affirmentque ipsos vere esse Christum. Quis enim nesciat aliam esse vim sententiarum multarum quæ diversis modis rem eam-

A dem proponunt, declarant, et confirmant; qua in re nullus esse potest figuræ ac translationi locus; aliam separatæ cujusdam sententiæ quæ ad ornatum sermonis velut projicitur, secunda et in tuto posita ejus intelligentia; haud tamen similibus congeminationis confirmari atque inculcari potest, quin aut a veritate aut ab humana loquendi consuetudine recedatur? Quomobrem ne vim alicujus catholice sententiæ effugisse se putet Albertinus, cum ei contrariam opposuit figuratam locutionem; nisi aliis deinde alias similiter ex eodem argumento locutiones opposuerit: quod neque fecit, neque porro facere potuisse securi affirmamus.

75. Tertia hæc erit observatio: quæcunque cumulat Albertinus metaphoricarum locutionum exempla, ea ad rem præsentem inutilia, nec ulla ratione possunt cum Eucharistia comparari. Eæ nempe ne ad litteram sumerentur ab auditoribus, vetabat vel rei ipsius absurditas et impossibilitas perspicua, vel Ecclesiæ fides et doctrina in auditorum animis præsens, et earum locutionum sensum dirigens: quæ cum ad litteram sumptæ sunt, continuo reclamatum est et rejecta falsa figuratæ sententiæ interpretatio. Exempla afferamus. Quæcunque vi orator Christianus in pauperibus Christum ipsum suscipi declamet, et quamvis multis modis illam sententiam ornet et verset: quantumcunque intonet iracundos homines leones esse; rapaces, lupos; impudicos, equos in feminam insanientes; hæcque omnia ex Scripturis confirmet: quamvis homines justos in baptismo angelos effici, imo et deificari dicat: nemo adeo imprudens futurus est, ut hæc omnia ad rigorem litteræ interpretetur. Item dicito de istis quoque locutionibus Christum olim in omni sacrificio veteris legis mactatum, in typo manna Patribus exhibitum, addere poterat istas, cum in Abel occisum, in Isaac sacrificatum, in Joseph a Judeis venditum? quomodo enim hæc ad litteram passus crederetur qui nondum corpus habebat? aquas baptismales Christi sanguine rubras esse; hujus enim propositionis judices sensus qui contrarium renuntiant. Alias propositiones fides Ecclesiæ et doctrina animo præconcepta vetabat sumi ut sonant; nempe homine in resurrectione in angelos transmutatum iri; corpus in spiritualem et ætheream, imo in animæ substantiam evasurum, et divinum efficiendum esse; carnem et sanguinem non amplius futura; carnem Christi in divinitatem mutatam; corpus ejus divinitia qualitatibus donatum; Deum in hominem mutatum: hæc enim omnia pie et innocue dicebantur, dirigente intelligentiam fide, a populi recta audita et intellecta. Cum autem hæc omnia hæretici proximo et obvio ac litterali sensu intelligenda [CCXI] affirmavere, continuo reprehensi et ab Ecclesiâ ejecti. Jam ut integra sit inter has sententias, et quas cum illis confert Albertinus comparatio; ostendat vel adeo insana et absurda esse nostra de reali præsentia et transsubstantiatione

dogmata, ut cum ea a Patribus in speciem proponi et asserti viderentur, nemini venire possent in mentem vel statim atque deprehensum est nonnullos exteriori sententiarum sono deceptos, eas ad litteram de nostris dogmatibus intellexisse, redargutos et pro hæreticis habitos fuisse. Ne prius dicat Albertinus, obstat ille, fatente ipso, jam ab octo sæculis Latine Ecclesie in Patrum verbis ad eum modum intelligendis consensus: obstat Orientalium quoque Ecclesiarum omnium præsens saltem suffragium disertis earum testimoniis comprobatum: ne quid dicam de anteaictis temporibus, cum non minus disertis monumentis perpetuum hanc earum fuisse fidem evidentissime demonstratum sit; tam multa hominum millia qui insanie accuset, is ipse suam insaniam proditurus sit. Non impediēbat realis præsentie et transsubstantiationis impossibilitas ne crederetur, cum possibilem ipsi adversarii ultro fateantur: neque si possibilem negent, horum iudicium norma cæterorum fuit, qui Deo nihil impossibile arbitrentur. Restat ut probet Albertinus ab Ecclesia reprehensos et hæreticorum numero habitos, qui primi realis præsentie et transsubstantiationis dogmata asserere sunt deprehensi: quemadmodum damnati, qui metaphoricis quas recenset Patrum locutiones ad litteram sumpserunt. At contra prorsus evenit: sæculis tere omnibus, qui præsentiam Christi in Eucharistia ad figuram solum restrinxerunt, aut hujus opinionionis suspicione afflati solummodo; diligenter emendati, vel in hæreticorum numero habitii. Quarto jam sæculo, qua de ætate tractamus, Theodorus Hærciotes, catena in *Matth.*, ad cap. xxvi, § 26, pag. 340, et Macarius Magnes, in fragmento Græce a Turriano in lib. v *Clementin.*, et Latine a Coccio, tom. II, pag. 607, edito, hanc opinionem rejecerunt. Quinto sæculo, Theodorus Mopsuest., catenæ citatæ pag. 550; Patres scetiotæ hunc in monacho quodam per simplicitatem incredulo errorem, impetrato etiam miraculo emendarunt; apud Coteler., tom. I *Monum.*, in apophthegmatis abbatis Danielis, n. 7, pag. 421, et apud Rosweid., lib. v *Vit. PP.*, cap. 18, num. 3. Sexto, Leontius, lib. III *De Nestorianorum impietate in occulto tradita*, hanc in eis sententiam condemnabat. Septimo, Anastasius Sinaita eam, etiam sub nomine Gaianitæ gravissime impulsat et rejicit. Octavo, Damascenus, lib. IV *De orthod. fide*, cap. 14; concilium Nicænum, an. 787, act. 6; Elias Cretensis, in orat. I S. Greg. a Naz., not. 161, p. 200, 201. Nono, Nicephorus, in *Antirrhethico* 2, Theodorus Studita, *Antirrheth.* 1, *Cont. Iconoclast.* num. 10, Paschas. Ratbertus, etc. Sequentibus demum cum Græca tum Latina Ecclesia eos, qui figuram corporis Christi solummodo in Eucharistia agnoscerent, tanquam in gravissimo errore versantes pro hæreticis habuit. Ideo ergo iudicare debemus de iis qui litterales Patrum de Eucharistia sententias ad figuram detorsere ac de iis qui metaphoricis Patrum de aliis rebus locu-

tiones [CCXII] ad litteram intellexerunt: eaque regula quid ad litteram, quid sensu metaphorico intelligendum sit planissime designat, ac proinde æqua non est Albertini inter res adeo disparatas comparatio.

CAPUT X.

Afferuntur ex Cyrillo argumenta, quibus realis Christi in Eucharistia præsentia et transsubstantiatio comprobantur; et a cavillis Albertini liberantur. Primum et secundum argumentum.

75°. Possent ad refellendum Albertinum sufficere, quas modo huic disputationi præfixi observationes. Sed ipsa catholica doctrina jam ex Cyrilli verbis ac sententiis diligentius excussis asserenda, et ab impetu adversariorum defendenda. Id diversis argumentis ex ordine præstabo.

PRIMUM ARGUMENTUM.

Sumitur ab his catechesis 23 verbis, quibus post prælectam ex Apostolo I Cor. XI, 25 et seqq. sectionem, sic orationem ingreditur: *Vel hæc sola beati Pauli institutio abunde sufficiens est, ut certam vobis de divinis mysteriis fidem faciat: quibus digni habitii, concorporati et consanguis Christi facti estis. Ille enim modo clamabat: quod in ea nocte qua tradebatur Dominus noster Jesus Christus, sumpto pane et gratis actis, fregit et dedit discipulis suis dicens: Accipite, manducate, hoc est corpus meum. Et sumpto calice ac gratis actis, dixit: Accipite, bibite, hic est sanguis meus. Cum igitur ipse pronuntiaverit et dixerit de pane: Hoc meum est corpus, quis audebit deinceps ambigere? et cum ipse asseveraverit et dixerit, Hic (vel hoc) meus est sanguis, quis unquam dubitaverit, aien non esse ejus sanguinem?* Commentario nostro tam perspicua verba non indigent: sed refellendus adversariorum commentarius. Primo, abunde sufficiens Cyrillo visa est Pauli de Eucharistia institutio, quæ in Calviaiana sententia specie verborum fallit, ac præcipuo capite deficit. Deest enim apud Paulum interpretatio necessaria illius modi quo Eucharistia dicitur corpus et sanguis Christi, *sacramento nimirum ac figura, et virtute atque efficacia*. Necessaria plane interpretatio, ne primo ac simplici verborum sensu, et congeninata inculcatæque in consequenti Pauli contextu corporis et sanguinis Christi mentione in errorem adducamur: necessaria, inquam, cum hujus interpretationis defectu, in realis præsentie ac transsubstantiationis sententiam Christiani peno omnes iis Pauli verbis adducti sint. At eam Cyrillus interpretationem necessariam non iudicavit, qui contrariam plane toto virium conatu urget et inculcat. Secundo namque ait, *divinis mysteriis dignatos, concorporatos et consanguis Christi factos nos esse*. Quod iterum repetit n. 3: *In figura panis datur tibi corpus et in figura vini datur tibi sanguis, ut cum sumperis corpus et sanguinem Christi, concorporatus et consanguis ipsi efficiaris*. Duobus modis ex Patrum doctrina unum corpus cum Christo elicimur pro ratione duplicis corporis Christi. Per baptismum enim, etiam a sacra communione se-

paratum, Ecclesie quæ mysticum Christi corpus A
est conjugimur et [CCXIII] incorporamur : idque
Albertino concedimus perlibenter. At per Eucha-
ristiam nunc cum vero ac naturali Christi cor-
pore, corpus efficiamur Christi corporis ac nostri
contactu, et utriusque commistione atque con-
junctione corporea : quod per figuram et effica-
ciam a vero Christi corpore separatam fieri nequit.
Quod de conjunctione corporis nostri cum vero
Christi corpore loquatur Cyrillus; primum adju-
cta omnia, antecedentia nimirum et consequentia,
datis et sumpti ac distributi in membra nostra corpo-
ris ejus et sanguinis mentio, nihil aliud cogitare nos
sinunt. Deinde de proprio Eucharistie et superad-
dito ad baptismum effectu agit; spiritalem vero in
Christi corpus mysticum incorporationem jam in
baptismi effectibus recensuerat, dum cat. 20, n. 7,
per eum Christo veræ viti nos insitos, et cat. 3,
n. 1, Christum induisse, et similis cum Filio Dei,
formæ συμμόρφους factos ait; imo et ante bap-
tismum per olei sacri unctionem, Christi sinceræ oleæ
ejusque pinguitudinis participes effectos, in eam-
que oleam insertos, et per sacri chrismatis unctio-
nem, Christi et unctionis ejus ex qua nomen inve-
nit, participes et confortos factos docet, cat. 20,
n. 5. Quid quod Ecclesie quæ sponsa Christi est,
cat. 18, n. 26, auditores suos statim a datis ad
baptismum nominibus illius factos ait, procat.
n. 15. Quid post tam multas Christi spiritus ac
mystici corporis participationes Eucharistie præ-
stantiam superat, nisi ut vero Christi corporis nos
conjungeret?

74. Tertio, vis illa et constantia affirmationis
quæ Cyrillus præter morem utitur, congemina-
tis verbis, cum ipse pronuntiaverit et dixerit ἀποφρα-
ψῶς καὶ ἐφροντος, de pane hoc est, etc., et cum
ipse asseveraverit et dixerit βεβαιωσάμενους καὶ ἐτη-
χιως, « *Hic est sanguis meus* » : et illa repe-
lente dubitationis cura ac sollicitudo, quis audebit
deinceps ambigere? quis unquam dubitaverit? hæc,
inquam, significant de re per se incredibili, quæque
sædæ sni expositione dubitationem in animum inji-
ciat, agi. Quæ ut præclare catholicæ sententiæ
coeveniant, ita nullum habent in Calviniana locum.
Quid enim miri et incredibili, si Deus pani figu-
ram corporis sui et spirituales quamdam efficien-
tiam attribueret voluerit? non fuisset id Cyrilli au-
ditoribus novum et insolens; qui audierant in Ve-
teri Testamento attributum Christi corpori panis
nomen, his verbis apud Jeremiam sibi in hunc
sensum a Cyrillo explicatis cat. 13, num. 19, *Ve-
nite, injiciamus lignum in panem ejus* : qui centies
cat. 13, n. 18; cat. 14, n. 11; cat. 17, n. 19; cat.
20, n. 7, audierant ab eodem, Christum se veram
vitem dixisse; unde consequens erat sanguinem
ejus vino signatum: qui denique sacramentorum
dementis assistentem spirituales gratiam ex ma-

gistri institutis ascribere insueti erant. Docuerat
enim eos aquam baptismalem per Trinitatis invo-
cationem vim sanctitatis acquirere, cat. 3, n. 3,
oleum exorcizatum, vim peccatorum vestigia de-
purgandi et demones abigendi, cat. 20, n. 5, et
sanctum chrisma, vim sancti Spiritus, in eo per
sue divinitatis presentiam existentis, efficiendi.
Hæc omnia simpliciter docerat Cyrillus nulla
affirmationis vi, sine ulla dubitationis abigende,
reive incredibilis [CCXIV] argumentis confirmandæ
cura. Hæc auditores, ut nihil nisi Deo facile conti-
nentia, sine molestia ulla crediderant. At hic Cy-
rillus, ut rem per se incredibilem et dubitationi
obnoxiam persuadeat, nervos omnes contendit.
Quarto, quoddam dubitationis genus in animis ex
eucharistici dogmatis propositione nasci significat
Cyrillus? an illud unum quod Albertino fatetur in
Calviniana doctrina suboriri; num panis eucha-
risticus sit simplex et communis panis, an mystice
quoque et virtualiter sit Domini corpus: hoc est eo-
dem interprete, an panis et poculum sint signa et
sacramenta virtualia corporis et sanguinis Christi,
quod unum a Cyrillo doceri affirmat. Alia prorsus
dubitatio in catholico dogmate suboritur; ea es-
dicentis, eucharistiam non esse Christi corpus et
sanguinem. Ea est præcisè quam rejicit Cyrillus:
contrarium ergo, quod est Catholicorum, dogma
affirmabat. Quinto, sed quomodo dubitationem il-
lam repellit? nihil in Calviniana sententia facilius
ac promptius. Adhibe solam figuræ et efficiæ in-
terpretationem, omnis dubitatio, si qua in hoc
systemate concipi potest, plane conquiescit. At
Cyrillus, omissis omnis benignæ interpretationis
lenimento, in eo totus est, ut id de quo dubitatur,
quodque dubitando pernegare confirmet a Dei
ipsius, cui nemo fidem derogare debeat, assevera-
tione constanti cat. 22, n. 4 et 6, ab ejus in naturis
mutandis omnipotentia, et similibus exemplis, n. 2,
ab ejus benignitate et liberalitate in suos, ibid. a
testimoniis Scripturæ, n. 3, 4, 7, a Novi Testame-
nti supra Vetus excellentia, num. 5, a Spiritus
sancti mirabilem illam conversionem operantis po-
testate summa, cat. 23, num. 7. Deinde in ipsam
dubitationis originem inquirens, nimirum sensuum
repugnantiam omnem illis auctoritatem cum lo-
quitur fides adimere satagit, cat. 22, num. 6 et 9,
et cat. 23, n. 20. Inutilis in Calviniana hypotesi
ad probandum rem per se facilem tanta argumen-
torum moles.

75. Nihil pene ad hæc omnia Albertinus: Christi
affirmationem quod sacra mysteria corpus et san-
guis Christi sint, intelligendam ait de sacramento
et virtute. Id patere tum ex Augustino qui contra
Adimantum cap. 12, n. 3, scribit: *Non dubitavit
Dominus dicere, « Hoc est corpus meum, » cum si-
gnum daret corporis sui; tum ex Cyrillo ipso, qui
cum dicat Dominum pronuntiasse de pane, « Hoc est*

“ Math. xxvi, 26. ” Jer. xi, 19.

corpore meum, et sensum ejus verborum hunc esse, *Hic panis est corpus meum*. Omisso Augustini testimonio nihil ad rem nostram pertinente, quodque id unum probat de quo nulla controversia est. signis rerum suarum nomina imponi posse, sive illa res suas contineant, sive excludant; nam utriusque generis in eo loco exempla commemorat Augustinus: quod ex Cyrillo objicitur, leve est; panis quanquam mutatus in corpus Christi, propter speciem externam quam gerit, pristinum quem deposuit statum, et effectus sensibiles quos parit, ab ipsis etiam Catholicis in publicis Ecclesiae precibus, in ipso sacrosancti sacramenti officio, adhuc panis appellatur: *Panis angelicus fit panis hominum*, etc., priorem ob causam angeli in Scripturis homines vel juvenes appellatur: propter secundam [CCXV] aqua jam in vinum mutata, cum a ministris hausta est architriclino offerenda, adhuc vocatur aqua, Joan. 11, 9. *Ministri autem sciebant qui hauserant aquam*; Exod. vii, 12, virgæ Aaronis et maleficiorum in serpentes versa, adhuc virgæ appellantur, ut et vers 21 et 24, aqua fluminis a Moyse in sanguinem versa, *aquæ fluminis* appellationem retinet; et collegium apostolorum post Judæ casum, *duodecim* adhuc ab evangelista et Cyrillo ipso vocatur: propter tertiam omne esculenti genus panis nomine in Scriptura censetur. Propter tres illas causas conjunctas eucharistia panis appellationem retinet; et insuper verus est animæ panis. Si autem ex Cyrillo quæras, panisne ob pristinum nomen retentum, post consecrationem adhuc sit panis? respondebit tibi his verbis cat. 23, n. 6: *Ne tanquam nudis et communibus elementis pani et vino (eucharisticis) attende; sunt enim corpus et sanguis Christi secundum Domini asseverationem, ne judices rem ex gustu*. Quod si dixeris, acceptione figuræ et virtutis, retenta priura natura, corpus Christi et sanguinem vocari: audies eum cat. 25, num. 7, ea Spiritus sancti illapsu *transmutata esse*.

76. Sed explodendum jam illud figuræ et efficacæ separatarum commentum. Illud ultro concedimus, quod et doctrinæ eucharisticæ pars est, Eucharistiam esse corpus Christi, non solum naturalis, verum etiam mystici figuram. Cyrillus ipse cat. 23, n. 20, Eucharistiam vocat *antitypum corporis et sanguinis Christi*. Figuram esse ab ipso corpore separatam, hoc vero probandum fuisset. Ostendat Albertinus horum alterutrum; aut nullam Cyrillo figuram cognitam esse, nisi quæ rem suam excluderet; aut a figura corporis ipsam corpus separatum esse. Primum plane contrarium Cyrillo, qui aquam baptismalem agnoscit internæ mundationis figuram; sanctum chrisma, aut typum Spiritus sancti in eo per suam divinitatem præsentis. Probandum ergo Eucharistiam Cyrillo teste figuram et signum absentis corporis Christi. Sed contrarium jam multis modis a nobis jam demonstrabitur; et in ipso loco, quo Eucharistiam vocat *antity-*

pum corporis et sanguinis Christi, panem et vinum esse negat. Venio ad efficaciam. Quam agnovit Cyrillus in Eucharistia efficaciam, ea ita præsentem corpore Christum supponit, ut sine hac præsentia nulla sit. 1º Enim ait cat. 22, n. 3, per eam nos fieri *Christo-concorporeos et consanguines*, quod nisi corporum contactu effici non potest. Vid. sup. n. 73; 2º Christiferus effici, non spiritu Christi in nobis gestato; *sed distributo in membra nostra corpore ejus et sanguine*, ibid. prius esse potest sine præsentia corporis, alterum nullo modo; 3º *Fieri divinæ naturæ consortes*, ibid. quod non de sola voluntatis et affectuum, sed de naturali unitate intelligunt Patres; cum carnem in nobis recipimus a verbo hypostaticè, et a tota Trinitate propter circumiessionem, inhabitatam; 4º docet num. 5, pane cælesti animam simul et corpus sanctificari, *panem nempe corpus Christi, corpori nostro sanctificando attribui: verbum divinum animæ uti naturale cibum*. Adest igitur panis eucharistico *verbum*, ipsi hypostaticè [CCXVI] conjunctum; 5º panem eucharisticum eo sensu *substantialem* dici ait, *quod ad substantiam animæ ordinatus ac destinatus sit: in omnem nostri compagem distribui ad animæ et corporis utilitatem*. Non hic, ut in baptismo aquam quæ corpus abluit, et spiritum qui animam obsignat cat. 3, n. 4, vel ut in chrismate unguentum quo corpus illinitur, et spiritum qui animam sanctificat, cat. 21, n. 3, ita panem qui corpus alat, et gratiam spiritualem qua mens pascatur, distinguit: sed panem eundem, rem proprus eandem quæ corpus sanctificat, animam quoque adjuvare tradit. Id uni corpori Christi proprium, quod in se habet unde ad utrumque perveniat. Nec enim, ut ad proposita exempla redeam, vel aqua vel chrisma ad animam pertinent: horum effectus, in contactu et perfusione corporis absolvitur; vel in Eucharistia, si panis materialis esset, hujus effectus in nutritione corporis finiretur, adjuncta virtute sola ad animam pertingente; 6º Eucharistiam in sacrificium oblatam, *Christum mactatum, victimam in altari jacentem*, a nobis pro peccatis nostris quasi gratum Deo munus præsentatam, Deum demereri ac propitiare sive pro vivis sive pro defunctis ait cat. 3, n. 8, 9, 10. At totam in propitiando Deo Christi virtutem in conjuncta divinitate residere docet, cat. 13, num. 2, 3, 20. 35. Victima igitur in altari jacens *Deus est inhabitatus*, cui uní tribui possunt effectus ei victimæ assignati. Plura ex aliorum Patrum dicta ad-jicere possem; sed Cyrillo continebitur hæc disputatio.

77. Logicum deinde agit Albertinus, (sed huiusquam imperitum et imprudentem, qui omnem humanæ orationis ac sermonis consuetudinem perversum eat!) et duo hæc bimembra ratiocinia proponit. Cum Cyrillus dicit Dominum affirmasse de pane *hoc est corpus meum*; vel his verbis, ut Catholici sentiunt, ejus consecrationem peractam esse

censebat; vel jam ante per gratiarum actionem a Christo consecratum arbitratur. Secundam autem sententiam Cyrillum sectatum pntat, de quo c. 12, infra. Primam autem cum Ecclesie catholice fidei esse supponit, fallitur; de verbis enim quibus consecratio peragitur, nihil dum ex fide decretum. Ait ergo: si primam sententiam sequeretur, pronomen *hoc* propositionis subjectum ante peractam consecrationem pronuntiatum supponit pro pane materiali et non consecrato: quæ barbara et scholastica locutio idem sonat ac significat panem materialem et non consecratum. Sensus ergo propositionis Christi a Cyrillo intellectus est, *Panis materialis est corpus meum*: quæ propositio Catholicis falsa, adversariorum opinio vera est, supponendo tantum *sacramento et virtute*. Ita enim argumentum informatur. Id Christus affirmavit corpus suum, quod declarabatur per pronomen *hoc*. Id pronomen significabat cum pronuntiaretur panem materialem. Affirmavit ergo Christus corpus suum de pane materiali (poterat brevius arguatur: *hoc* significat panem non consecratum, ergo propositio Christi est: *Panis non consecratus est corpus meum*). Si alteram secutus est sententiam, intelligit Cyrillus Dominum corpus suum affirmasse de pane, quem Paulus ait illum [CCXVII] accepisse, gratiusque actis fregisse: atqui panem materialem sumpserat Christus, non corpus suum; nec suum corpus fregerat, sed panem. Ergo de pane materiali, ex Cyrilli sententia affirmavit Christus, quod esset corpus suum. Querit iterum a nobis, Cyrillusne intellexerit Christum corpus suum predicasse de figura externa panis, sive de accidentibus; an de substantia panis coactis, id est de proprio corpore suo? si prius, falsam accidentia esse corpus Christi. Si alterum, tautologica et inepta propositio est cujus hic sensus, *hoc corpus meum est corpus meum*. Rêdiculo melius quam acri scabatur male implicata difficultas, quæ omnem demonstratarum propositionum ac definitionum usum subvertit. Si quis Tobiam juniorem de Raphael comite admonuisset, *hoc*, vel *hic* (nihil interest), *est angelus*: quæro num angelum predicasset de specie externa hominis a Raphaelè accepta, an de ipso angelo? si prius, falsum externam hominis speciem angelum esse, si posterius, propositio est tautologica. *hic angelus est angelus*.

78. Ad hæc omnia Albertini argumenta unum respondeo: Cyrillum cum aliis hominibus in propositione Christi, *hoc est corpus meum*, pronomen *hoc* non intellexisse neque de pane non consecrato distincte; neque de accidentibus distincte, neque de ipso Christi corpore distincte; sed generatim et confuse de re sensibus subjecta, quam Christus manibus tenebat, et offerebat apostolis, quæque statum mutans, alio tempore panis, alio corpus Christi fuit; atque hunc sibi sacræ propositionis sensum efformavit si consecrationem ipsis verbis *hoc est*, etc., factam putabat; *hoc*, ea res quam manibus gesto

nunc quidem panis est, sed absoluta mæx propositionis enuntiatione, sui demutatione jam *est corpus meum*. Si consecrationem jam ante verborum pronuntiationem factam arbitratur: *hoc* quod paulo ante panis erat, nunc *est corpus meum*, ex pane in illud corpus mutatum. Facile est jam hæc propositis argumentis applicare. Ad primum id Christus affirmavit corpus suum, quod declarabatur per pronomen *hoc* significatione permanente et fixa, concedo; significatione transeunte et post finem propositionis abolenda, nego. Sed et pronomen *hoc* declarabat cum pronuntiaretur panem materialem, significatione transeunte et abolenda, conceditur; fixa et permanente, negatur: adeoque negatur consequentia. Ad secundum. Id Christus suum corpus affirmavit, quod sumpsit et fregit, et interim mutationem passum est, conc. quod sumpsit et fregit, nec ullam postea mutationem subiiit, negatur. Atqui Christus panem materialem sumpsit, qui postea mutationem passus est, conc. qui nullam mutationem subiiit, neg., et negatur consequentia. Ni ita respondeatur, possumus in omnes sive miras sive naturales rerum mutationes cavillari. Sic cavillabor iu miraculum virgæ Aaron in serpentem mutatæ, quæ serpentes ex virgibus Ægyptiorum magorum factos, vel, si cui placet, earum loco furtim suppositos devoravit; Exod. vii, 9, 12. Ad exemplum Albertini argutans: id devoravit virgas magorum quod tenens manu projecit Aaron: sed virgam [CCXVIII] amygdalinam ex concessis, non serpentem tenebat manu et projecit Aaron: ergo virga amygdalina et non serpens versus virgas magorum devoravit. Cavillabor et in propositionem Christi, Matth. xi, 5: *Cæci vident, claudi ambulant, surdi audiunt, mortui resurgunt*: neque enim cæci viderunt; sed qui ante cæci, sani oculis facti, etc. Ad tertium, tametsi *hoc* in propositione Christi non designet distincte accidentia, quia tamen de signo corporis Christi ipsum potest corpus affirmari; ita respondeo: Non potest verum Christi corpus affirmari de eo quod significat rem quæ Christi corpus minime sit: distinguo, quæ nec sit, nec significet ac contineat, concedo; quæ non sit ipsa Christi corpus, illud tamen significet; nego. Atqui *hoc* significat accidentia quæ Christi corpus revera non sunt, sed tamen significant et contineant, concedo; quæ Christi corpus nec sint, nec significant ac contineant, nego; sufficit quippe ut res aliqua signum sit alterius, ut hæc de illa affirmari possit. Nec repugnabit Albertinus, qui suo illo argumento totam Calvinianam hypotheseim evertit imprudens. Ad eundem enim modum adversus ipsam arguere licet. Non potest affirmari corpus Christi de eo quod minime Christi corpus sit. Hanc propositionem supponit ejus argumentatio. Sed signum corporis Christi ejusdem exclusivum, qualis apud eos est panis eucharisticus, non est corpus Christi: non potest igitur de pane eucharistico, nudo Christi corporis signo, Christi corpus affirmari. Non effu-

giet, nisi dato a me ad suum argumentum responso. Ad quartum ejus argumentum venio. Tautologica et inepta propositio est quæ idem de eodem affirmat. Sed si in Christi propositione, *hoc* significat corpus Christi, idem de eodem affirmatur: *Corpus Christi est corpus Christi*. Igitur *hoc* in propositione Christi corpus ejus significare nequit. Respondeo, tautologica propositio est, quæ idem distincte cognitum de eodem distincte cognito affirmat, concedo; quæ idem distincte cognitum de eodem confuse tantum et indistincte cognito et indicato, nego. In propositione autem Christi, si *hoc* significet corpus ejus, idem distincte cognitum de eodem confuse cognito et indicato affirmatur, concedo; aliter, nego. Nempe inscienti quid sit Eucharistia, vel non satis scienti, dicitur, *hoc* quod vides et tibi præsens est, corpus est Christi. Si valeret hoc argumentum, ex oratione humana tollendæ forent omnes propositiones demonstrativæ ac definitiones: in quibus idcirco tautologia evitatur, quod in prædicato datur notio distincta subjecti, cujus vel nulla, vel confusa tantum nec satis explicata, haberi censebatur notitia. Sed nimis plura de trivis logicis, in quibus dum Catholicos impedire nititur Albertinus, se ipse magis inextricabiliter implicavit. In primò hoc argumento prolixius versatus sum: cætera brevius expediám.

SECUNDUM ARGUMENTUM.

79. Ab his Cyrilli verbis depromitur cat. 22, n. 3, *Aquam olim in vinum quod sanguini affine est, in Cana Galilææ transmutavit: et eam parum [CCXIX] dignum existimabimus cui credamus cum vinum in sanguinem transmutavit? Ad nuptias corporales vocatus, stupendum miraculum effecit: et non eum multo magis filii thalami nuptialis* (hoc est apostolis, Matth. ix, 15), *corpus et sanguinem suum fruenta donasse confitebimur? Primo diserte ait, vinum in sanguinem a Christo transmutatum; deinde, mutationem banc comparat mutationi aquæ in vitium: hæc autem mutatio substantialis est. Igitur illa eucharistica. Quæ autem mutatio a Calvinianis agnoscitur, panis nimirum id quod est manentis, in panem corporis Christi figuram et edicaciam continentem; ea primum mutatio non est, sed novæ tantum qualitatis adjectio. Præterea similis est plane, imo et inferior, mutationi quæ ex Cyrilli sententia baptismalibus aquis et sacro chrismati per Ecclesiæ preces accedit; his enim adest ipsa res quam figurant; baptismalibus undis gratia Spiritus sancti animam abluens, cat. 3, n. 4, sacro chrismati sancti Spiritus antitypo, cat. 21, n. 1, ejusdem divinitatis præsentia, ibid. n. 3, at figuratum a Calviniano pane Christi corpus, tota cæli distantia ab eo abest. Nunquam tamen Cyrillus gratiæ accessionem, quæ baptismalibus undis sacroque chrismati advenit, ulla mutationis appellatione designavit. Tandem ne eam in Eucharistia mutationem intelligamus et qua Christi corpus et sanguis absit, obstant diserta cum in ipso loco, tum*

in anterioribus et consequentibus testimonia de præsentia corporis et sanguinis Christi, in quæ panis ac vinum mutata dicuntur. Secundo, mutationem vini in sanguinem ea ratione credibiliorem reddit, quod si aqua transmutata est in vinum, disparatum a se elementum; facilius quodam modo altera vini in sanguinem mutatio, cum inter naturas ambas multa intercedat necessitudo, tum naturalis tum mystica. Ea præterea vini et sanguinis oppositio, et utrarumque rerum necessitudinis mentio, argumentum est agi ut de vero et naturali vino, ita et de vero ac naturali sanguine, in quem vinum transmutatum sit: nulla enim inter vinum naturale et vinum quod denominatione sola sanguis sit, naturalium oppositio et necessitudo; una eademque natura est. Tertio. Cum *Christus ad corporales nuptias vocatus, stupendum miraculum* exterorum nulla sibi familiaritate conjunctorum in gratiam fecerit; decuisse significat Cyrillus ut apostolis, sodalibus et amicis suis, suarumque ipsius spiritualium nuptiarum participibus (ii enim sunt filii thalami sponsalis Matth. ix, 15), magnificentius quoddam divini suæ potentie munus impertiret. In Calviniana sententia, major est divini potentie effectus aquam in vinum convertere, quam panem et vinum figura et virtute Christi corporis et sanguinis donare. Plus igitur esset in nuptiis Canæ quam in Eucharistia divini potestatis exertum. Illud vero amplius quod thalami filiis a Christo concessum ait Cyrillus, est sui ipsius corporis et sanguinis fructio, participatio, possessio. Ii quoque filii thalami, amici sponsi, erant præterea sponsæ Christi; quorum spiritualcs cum Christo nuptiæ, ex doctrina Patrum per Eucharistiæ participationem consummata: sunt. Quibus in nuptiis [CCXX] non fide sola, sed re ipsa non unum cum Christo corpus effici docent, ita Chrysost., in *Matth.*, hom. 83, pag. 868. Vide Patres alios a nobis laudatos in nota ad hunc Cyrilli quem expendimus locum. Hæc causa cur Cyrillus filiis thalami concedendam fuisse a Christo dicat sui corporis et sanguinis fruitionem. Vis hujus argumenti ex objectionum confutatione magis elucescet et confirmabitur.

80. Albertinus hujus argumenti vim prava primum Cyrilli verborum interpretatione, deinde variis objectionibus eludere conatur. Sic Cyrilli verba refert: *Ad nuptias corporales vocatus, miraculose id opus filii thalami sponsalis paradoxum operatus est. Canæ convivas filios thalami sponsalis facit, qui sunt apostoli Christo ipso interprete Matth. ix, 15; et hac interpretatione argumenti Cyrilliani vim aufert, qua S. Pater Christum majora suis apostolis ac sodalibus, quam ignotis Canæ convivis præstare debuisset docet. Sed ignosce codicem forte aliquem verba τοῖς υἱοῖς τοῦ νυμφῶνος transponentem secuto; quod quidem saltem iudicare oportuerat. Ad argumentum reponit, 1º tum ex vocabulo transmutationis in sanguinem, tum ex comparatione Eucharistiæ cum aqua in vinum conversa, substantialem vini in sanguinem Christi transmuta-*

tationem certum colligi non posse: quoniam: **A** 1° Patres eodem transmutationis vocabulo passim utuntur in rebus, quas non substantia, sed sola qualitate mutari certum est. Sic aliut spirituales homines in angelos transmutari, carnales in beluas, etc., æsthatque generis ejusdem testimonia cumulat. Secundo autem, quod Cyrillus res duas comparet, non idcirco æquam et ad æmissim exactam comparationem dici oportere, cum ipse res dissentaneas secum contendere soleat: et alioqui illa ipsa aquæ in vinum conversio, ab Ambrosio sermone 19, qui Ambrosii non est, cum resurrectione carnis, ab Augustino cum mutatione corporis terrestris in corpus gloriosum in beata immortalitate. Respondeo, nos omne præsidium in nudo et solo *transmutationis* vocabulo, atque in nuda et sola comparatione Eucharistiæ cum aquæ in vinum conversione non reponere. Sed ut vocem *transmutationis* obvio et naturali sensu sumamus, simillimasque mutationis a Cyrillo comparatas credamus, duabus causis adduci: prima, quod nihil nos cogit a literali sensu, et adæquata comparationis intelligentia recedere; secunda, quod contra adjuncta omnia quæ antecedunt et subsequuntur, quæque vel apud Cyrillum alibi, vel apud alios Patres Cyrilli doctrinæ similia legimus, verba ejus ad substantialis mutationis sensum omnino determinent, et accidentalem solum mutationem excludant. Testimoniorum quæ Albertinus adducit, ut *mutationis* vocabulum rebus solo accidente mutatis accommodari probet, examen non instituo, tantum res omnino disparatas ab eo comparatas esse moneo: eamque disparitatem superiori capite in observationibus II et III, n. 72 et 73, abunde demonstravi; ut verbum amplius addere necesse nihil sit. Liceat tamen ad specimen advertere, ipsum abuti Augustini testimonio, *contr. Adimant.*, cap. 12, [CCXXI] in quo ait: *Cum induerit homo incorruptionem et immortalitatem, jam non caro et sanguis erit, sed in corpus cælestis mutabitur*; supponit Albertinus Augustinum voces *caro et sanguis*, de naturali carne et sanguine intelligere, quæ idcirco mutata dicat, quia cælestibus qualitatibus aucta. Fallitur. Alludit perspicue Augustinus ad verba Apostoli, I Cor. xv, 50, *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt*: quæ ait non significare *carnem secundum substantiam*, sed *corruptionem et mortalitatem carnis et sanguinis*; ejusque propositionis sensus est, *corruptionem carnis et sanguinis, quæ revera sui abolitione mutabitur, in Dei regno non futuram*. Vid. epist. 205, n. 15 et 16. Cum etiam in metaphorice mutationis exemplum adducit adversarius eam quæ in corporum resurrectione fit, ludificatur: nuda enim magis substantialis mutatio, quam ea quæ resoluti corporis, et varia sanarum partium morte in omne corporis genus transmutati, in humanam formam reintegratione fiet.

81. Reponit 2^a solum a Cyrillo qualitatis mutationem in Eucharistia agnoscitur, tribus ejusdem testi-

monii patere. Nulla poterat ad catholicam fidem confirmandam efficacia producere; mirum si everterint. Primum est ex cat. 23, num. 7, *Deum benignum exoramus ut emittat Spiritum sanctum super dona proposita: ut faciat panem quidem corpus Christi, vinum vero sanguinem Christi, omnino enim quidquid attingit Spiritus sanctus, id sanctificatum et transmutatum est*. Falso affirmaret Cyrillus quidquid attingit Spiritus, id substantialiter immutari; nam et aquam baptismalem et chrisma sacrum quæ attingit, substantialiter mutari consequeretur. Solam ergo qualitatis in hoc loco mutationem significat. Respondeo generalem sententiam *omnino enim*, etc., per causalem particulam *enim* superioribus verbis conjunctam a Cyrillo allegari ad probandum recte Spiritum sanctum ad consecrationem et mutationem elementorum invocari, eaque revera ejus superventu sanctificata et transmutata esse; quoniam *quidquid ille attingit*, ejus virtute continuo *sanctificatum et transmutatum sit*. Sed operationis sancti Spiritus qualitas et ratio ab præce et postulatione Ecclesiæ determinatur; qualem illa postulat transmutationem, talem ille efficit; accidentalem in aqua et oleo, quoniam non petit Ecclesia ut fiant aliud ab eo quod sunt; substantialem in Eucharistia, cum petat Ecclesia ut Spiritus sanctus *faciat panem corpus Christi, et vinum sanguinem Christi*; quod panis et vinum fieri et esse non possunt sine suæ naturæ demutatione. Alterum testimonium ab Albertino sumitur ex his duobus locis. Cat. 19, n. 7, *Quemadmodum panis et vinum Eucharistiæ ante sanctam adorandæ Trinitatis invocationem nudus panis et vinum erat; invocatione autem peracta panis fit corpus Christi, vinum vero sanguis Christi: ita et hujusmodi esculenta (cibi idolis immolati) ad pompam Satanae pertinentia, cum ex natura sua nuda et communia sicut, invocatione daemonum profana et contaminata redduntur*; et cat. 21, n. 3, de sacro chrismate, *Sicut panis Eucharistiæ post invocationem sancti Spiritus non est communis panis, sed corpus Christi: ita et sanctum istud unguentum, [CCXXII] non amplius nudum, neque, si quis ita appellare velit, commune unguentum est post invocationem; sed Christi donarium, et Spiritus sancti, præsentia divinitatis ejus, efficiens factum*. Sicque argumentatur post Rivetum: Talis est Eucharistiæ mutatio, qualis ciborum idolis immolatorum, et sacri unguenti. Hæc nova tantum qualitatis accessione mutata. Nihil igitur amplius in Eucharistia. Quod Albertinus ad objectam sibi aquæ in vinum ad nuptias conversæ, et vini in Eucharistia in sanguinem transmutati comparationem respondit; per cum liceat nobis quoque hic respondere, non esse institutam a Cyrillo rerum plane similitum et gemellarum comparationem. (Nec diffiteri potest Albertinus, cum in cibis immolatis Cyrillus invocatorum demonum præsentiam cat. 22, num. 7, et in chrismate divinitatis Spiritus sancti per illud figurati præsentiam addmittit; Albertinus

in Eucharistia figuratæ per eam rei præsentiam ne-
get.) Sed ut in Cyrilliana comparatione Eucharis-
tiæ cum aqua in vinum versa nullum disparitatis
apparet vestigiū, ita in citatis duobus locis con-
tinetur ipsa rerum comparatarum dissimilitudo.
Hæc inter omnia similitudinem constituit, ut sicut
immolati cibi post invocationem demonum, et sac-
rum chrisma post invocationem Dei, non sunt nudi
et communes cibi, nec nudum et commune unguen-
tum; ita panis eucharisticus et vinum post invo-
cationem Trinitatis non sit nudus panis et vinum
commune. Hæc omnibus communia. Sed cibos im-
molatos et chrisma non dicit fieri aliam naturam;
cibi semper manent id quod sunt, et unguentum
semper unguentum. At panem eucharisticum et
vinum docet fieri aliud prorsus a pane et vino, *cor-
pus nimirum et sanguinem Christi*. Quod de pane
et vino consecratis ait, ea panem et vinum non esse
licet id sensus renuunt, nunquam adeo impru-
dens est ut de cibis immolatis similiter dicat, non
esse amplius panes aut carnes: aut de chrismato
non esse amplius unguentum materiale.

82. Tertium quod adducit testimonium, ex ipso
quem expendimus loco deponit. *Ad nuptias cor-
porales vocatus, etc., non enim multo magis filiis
thalami nuptialis corpus suam et sanguinem fruenda
donasse confitebimur?* Ait Albertinus Cyrillum a
difficiliori ad facilius concludere. Eam enim loquen-
ti formulam, *multo magis*, tantummodo locum ha-
bere in comparatione quæ sit actionum inæqua-
lium; ex quarum difficiliore, quandoquidem de ea
constat, legitime concluditur eam quæ facilior sit
multo magis esse credendam. Ergo, ex Cyrilli sen-
tentia facilior erat mutatio eucharistica, quam aquæ
in vinum conversio, contra autem apud Catholicos
illa æque difficilis, imo et majoribus difficultatibus
implicata: non eam igitur significat Cyrillus. Ut
negare non possum Cyrillum aliquando a difficiliori
ad facilius argumentari, ita mihi ista concedi
necesse est. 1º Cyrillum cum ita argumentatur,
ad roborandam argumenti sui vim, majoris faci-
lilitatis mentionem prætermittere non solere; tumque
his verbis utitur οὐχὶ πολλῷ μᾶλλον εὐκοπώτερον;
τί μᾶλλον δυσκολώτερον; exempla habes frequen-
tissima, [CXXXIII] et illud præsertim ab Albertino
commemoratum, cat. 2, n. 5: *An vero qui Lazarum
quadragesimum septentemque excitavit, non potius vi-
ventem te facilius excitabit a peccati morte?* Vid. cat.
4, n. 50; cat. 12, n. 28 et 30; cat. 18, n. 3, 6, 9, 12,
13: his omnibus locis a difficiliori disputat; sed ma-
joris facilitatis mentione non solum facta, verum
etiam copiosissime et gravissime inculcata. Cur in
præsentī argumento non minus necessariam omisit?
2º Cyrillum sæpe argumentari ab æque difficili ad
æque difficile. Sic ex triduum conservatione non
minus difficili, resurrectionem Christi probat, et
cat. 12, n. 28, virginis partum, a sterili mulie-
ris partu æque difficili. 3º Eum quoque a faciliiori
ad difficilius sæpe argumentari. Sic cat. 12, num.

28, ab virga Aaronis efflorescente, partum virginis
probat, cat. 14, n. 25, Christi ascensionem sua vi
factam in cælum ipsum, ex Enochī translatione ex-
terna, et ex Eliæ raptu non in cælum, sed *tan-
quam* in cælum. Et cat. 18, n. 10, resurrectionem
mortuorum, ex menstrua lunæ reparatione; n. 12,
ex virgæ Aaronis efflorescentia, et leprosæ manus
Moysis redintegratione; 4º Cyrillum aliquando
omissa majori vel minori rerum difficultate, a mi-
nus digno ad convenientius ac Deo dignius argu-
mentari, etiamsi illud difficilius sit. Sic cat. 15, n.
2 et 3, vim sanguinis Christi ad universalem salu-
tatem afferendam, probat a primi hominis pec-
cato mortis universalis causa; Phinees sacerdotis
zelo iram Dei pacante; paschalis agni sanguine
vastatorem arcente; cum Dei Filio convenientior
et dignior res sit humanæ salutis operatio. Sic cat.
18, num. 6, 7, 8, ex specie quadam resurrectionis
in arboribus, in frumento, in animalibus, et rati-
one destitutus rebus propter hominem creatis
conspicua, hominis ratione præditi, et propter
quem illa effecta sunt, resurrectionem generalem
probat omnibus allatis a se exemplis difficiliorem
quidem, sed congruentiorem et magis necessariam;
5º Cyrillus a faciliiori ad difficilius sæpe propter ip-
sam difficultatem majorem rei argumentatur, cum
Deo conveniat aliquid grandius ac difficilius moliri.
Sic epistola ad Constantium, n. 3, cum datum Con-
stantino dicat ob pietatem ut sanctam crucem re-
periret, quod donum esset e terra; ait Constantio
filio paternam pietatem superanti, prodigium majus
e cælo dari decuisse ostensæ crucis; 6º ut tandem
ad propositum argumentum veniam, Cyrillus in
loco quem expendimus a convenienti ac Deo digno,
ad convenientius et Deo dignius concludere vide-
tur; imo a faciliiori ad difficilius propter ipsam
difficultatem majorem. Nam si exteris Christus
stupendum miraculum aquæ in vinum concessit, so-
dalibus et amicis suis *filiis thalami* majus aliqui-
d et stupendum magis illum facere debuisse signi-
ficat; 7º verum esto, a difficiliori ad facilius con-
cludat, in hoc tota illa facilitas major hærebit ex
Cyrilli sententia, quod cum sit aliqua vini cum
sanguine affinitas, facilius illud in sanguinem,
D quam aqua in vinum nulla sibi societate conjun-
ctum verti videatur.

[CXXXIV] CAPUT XI.

Reliqua argumenta proponuntur et vindicantur.

TERTIUM ARGUMENTUM.

85. Quintuplici parte constat hic locus Cyrilli,
cat. 22, num. 3, 1º *Quare cum omnimoda persua-
sione tanquam corpus et sanguinem Christi illa su-
manus;* 2º *nam in figura panis datur tibi corpus,*
et in figura vini datur tibi sanguis; 3º *ut cum sum-
pseris corpus et sanguinem Christi, concorporeris
et consanguis ipsi efficiaris;* 4º *sic enim et Christi-
feri efficiamur, distributo in membra nostra corpore
ejus et sanguine;* 5º *sic secundum B. Petrum dicitur*

famus consortes naturæ ¹¹. Nexa secum sunt hæc A
omnia, et cum præcedentibus verbis de vini in
sanguinem transmutatione per particulam *quare*
initio præfixam conjuncta : quo nexu observato,
certus et determinatus singularum propositionum
sensus efficitur, ut fuit Albertini cavillationes
evanescent. Nihil pene ad declarandam argumen-
ti vim, et ejus objectiones dissipandas addendum
habeo iis quæ in antecessum notavi hoc capite n.
75, in secunda parte argumenti primi, et num. 76,
et cap. 9 observatione 2 et 3, n. 72 et 73. Pauca
tantum in ejus ad primam, secundam et quartam
argumenti partem responsis illic intacta observabo.
Ad primam propositionem respondet Albertinus,
Cyrillum velle eucharistiam sumi, non ut proprium
Domini corpus et sanguinem, sed ut corpus et san- B
guinem mysticum et symbolicum. Mirum si rei tam
facilis creditu requiratur et commendetur om-
nimoda persuasio animi et convictio, *μετὰ πάσης*
ὑποπόσεως, suam interpretationem constare ait
his verbis, cat. 23, n. 20, *Qui gustant, non panem*
et vinum degustare jubentur; sed antitypum corpo-
ris et sanguinis Christi. Prius erat probandum Al-
bertino, antitypum de se rem quam significat ex-
cludere. Ea sane Cyrilli existimatio non erat, qui
cum sacrum chrisma Spiritus sancti antitypum ap-
pellat cat. 21, n. 4, illud *Spiritus sancti efficiens ap-*
pellat propter præsentiam divinitatis ejus, n. 3, e-
ucharistiam vero ejusmodi antitypum esse in ipso
ioco docet, quod panis et vinum non sit. *Qui gu-*
stent, inquit, non panem et vinum degustare jubent-
ur, sed antitypum, etc., cujus natura non ex sen-
suum testimonio æstimanda, sed ex fide dubitatione
omnem, quæ ex contraria sensuum significa-
tione proficiscatur, excludente. *Ne corporeis, ait,*
gausibus hujus rei judicium æstimationemque per-
mittite, non, inquam, sed fidei omnis dubitationis
expertis. Antitypum in quo rex ipse Christus susci-
piatur, ibid. n. 21, prono corpore adorandus, n. 22.
Antitypum denique, quod sit corpus et sanguis
Christi, in figura panis et vini data; et cum omni-
moda persuasione pro Christi corpore et sanguine su-
menda, cat. 22, n. 3. Hæc autem in verba, quæ se-
cundam argumenti partem continent, sic cavilla-
tur. *In figura panis, intellige, in pane figura*. Multa
inutiliter ex Patribus acervat similis acceptionis
etempla : *signum circumcisionis*, pro, circumcisio
signum; *typus Jonas*, pro *Jonas typus*. Quid multa?
sufficiebat *sacramentum eucharistie*, pro, eucharis-
tia sacramentum. Non negamus dici posse [CCXXV]
figuram panis, pro, panis qui est figura; sed utrum
hæc isti loco de quo agimus interpretatio conve-
niat, hoc queritur. Eam certe accommodare non
potest, quin ridiculam hæc et ineptam Cyrillo af-
ferat sententiam: *In pane typo, corporis Christi*
omniom, *datur tibi corpus Christi typicum*; hoc
est, typus corporis Christi. Verum eandem, si po-

test, huic parallelo et gemino accommodet testi-
monio ex cat. 15, n. 19, ubi de Christi corpore in
crucem acto interpretans verba Jeremiæ: *Mitta-*
mus lignum in panem ejus ¹², ait Cyrillus: *Si te Do-*
minus dignum haberit, in posterum cognosces quod
corpus Christi secundum Evangelium figuram gere-
bat panis, *τύπον ἔφερον ἄρτον* interpretatur Al-
bertinus, figuram gerebat panem. Ex his autem
veris sic argumentum instituo: Corpus Christi
quod in cœna figuram referebat panis, est corpus
eucharisticum; non idem corpus in statu suo natu-
rali existens, quod eucharisticum corpus distri-
buebat: illud enim nullam figuram referebat p-
nis; at corpus referens panis figuram, illud est, ex
Cyrillo quod a propheta panis nomine designatum
in crucem actum fuit. Corpus igitur eucharisticum
idem est cum corpore crucifixio. Quam autem aliam
panis figuram referre poterat corpus naturale et
crucifixum, præter speciem externam panis sibi ad
velamen circumdatam? quod quidem Cyrillus dum
auditores suos olim cognituros monet, id ipse in
his verbis declarat, cat. 23: *In figura panis datur*
tibi, etc. Eadem ergo in utroque loco figuræ acce-
ptio pro figura nuda, externa specie, apparentia
pura. Equid enimvero in pane *transmutato*, qui
panis jam non est tametsi adhuc esse videatur, cat.
23, n. 9, de quo, quidquid *suggerat sensus*, sola
audienda est *fides corpus Christi esse confirmans*,
n. 6, quid, inquam, in ejusmodi pane, præter nu-
dam prioris status figuram et speciem superesse
potest? C

84. Suam Albertinus sententiæ Cyrillianæ inter-
pretationem munit diversis Cyrilli Alexandrini testi-
moniois, quæ cum sensum perspicuum habeant a
nemine sano ad litteram sumendum, et idcirco cum
eucharistia comparari non debeant, prætermitto.
Unum ex illis solum Cyrillianæ propositioni simili-
lem, quo abutitur, excutio, ait Cyrillus lib. III in
Joan., cap. 6, pag. 312: *Ἐπιθετομεν ἐξ ἑαυτῶν*
ἕτι τὸ μάννα τὸ ἀληθινὸν αὐτὸς ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ὡς
ἐν τύπῳ τοῦ μάννα χορηγησάτωι τοῖς ἀρχαιοτέροις νο-
οῦμενος παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Ostendemus au-
tem per omnia in sequenti disputatione dicenda,
quod manna verum ipse est Christus, qui in manna
figura veteribus a Deo et Patre datus intelligitur.
Atqui Christus in manna veteribus non dabatur
realiter. Nec ergo ex Cyrilli Hierosolymitani sen-
tentia consequitur, in typo panis (quem possumus
intelligere panem typum) Christum vere dari.
Omissa ambarum Alexandrini et Hierosolymitani
locutionum disparitate; quod altera de tempore
incarnationem antecedente agat, in quo Christum
hominem nondum existentem, jam tum dari in
mentem venire non poterat; altera vero de tem-
pore incarnationem subsecuto: quodque alteram
adjuncta omnia ad figuratum sensum, alteram ad
litteralem determinent. [CCXXVI] suffragantia

¹¹ II Petr. 1, 4. ¹² Jer. XI, 19.

Alexandrino ipso, qui hac in ipsa disputatione A
 manna dicat eucharistiæ figuram fuisse in qua Christi
 stus vere et corporaliter recipiatur, disertis testi-
 moniis ipsa pag. 312, et pag. 316, 317, 319, 322,
 his, inquam, omissis, dico 1° Alexandrinum suam
 ipsius orationem interpretari, tum præcedentibus
 locum in objectione citatum verbis pag. 312, ubi
 ait manna typum fuisse rerum futurarum; sed cum
 veritatis tempus adveniet, *Patrem dedisse nobis panem
 de celo, qui per manna subministrationem veteribus
 tanquam in umbris describebatur.* Ὁς διὰ τῆς
 τοῦ μάννα χορηγίας, τοῖς ἀρχαιοτέροις ὡς ἐν σκιαῖς
 κατεγράφετο · tum sequentibus pag. 319, *Ipse nobis
 manna verum exhibitus est Christus, veteribus tanquam
 in imagine per typum declaratus.* Αὐτὸς
 ἡμῖν τὸ μάννα τὸ ἀληθινὸν ἀνεβέβηθη Χριστός, ὡς
 ἐν εἰκόνι τοῖς ἀρχαιοτέροις διὰ τύπου δηλούμενος, B
 tum deinde cum manna dicit evangelicæ doctrinæ
 figuram pag. 318. Ita nempe nuda Christi figura
 erat, ut rem quoque alteram figuraret. Ostendat
 Albertinus similes in Hierosolymitano, de eucharis-
 tico pane ad imaginem et figuram redacto locutio-
 nes. Dico 2° Alexandrini in objecta propositione
 sensum esse, per manna veteribus datum, Christum
 adumbrari; qui quidem tanquam verbum omni
 creaturæ rationali, ut proprius ac naturalis intel-
 lectualium substantiarum cibus, jam tum et angelis
 et veteribus ad sanctificationem dabatur, pag. 314,
 312, tanquam homo vero olim in eucharistia lar-
 giendus erat, ad vivificandum spiritum nostrum, et
 corpus in incorruptionem continendum, et per fidem
 atque amorem in cordibus nostris inhabitat, pag.
 312; *cessantibus enim tum legis figuris, ipsam veritatem
 nobis in cibum vel in delicias (lego τροφήν
 non τροφήν, quamvis perinde sit) et fruitionem pro-
 positum iri.* pag. 316. *Christum videlicet, qui nos ad
 longævam vitam alit, cum per subministrationem
 sancti Spiritus, tum participatione propria carnis,
 quæ nobis Dei participationem induit et inserit,
 μετέξει τῆς ἰδίας σαρκὸς, ἐκτελεσθῆς ἡμῖν τὴν τοῦ
 Θεοῦ μετοχήν,* pag. 325. Qui denique omni virtute
 et gloria nos replet, in interiora cordis per fidem rec-
 tam et charitatem perfectam illatus et reconditus,
 pag. 319. Hunc objectæ propositionis sensum esse
 inde conficitur, quod sit hæc tota Cyrillianæ dispu-
 tationis summa, cujus thesım et argumentum sibi
 in verbis objectione contentis proposuit.

85. Nihil moror quod ad quartam argumenti
 nostri partem repouit, cum *corpus et sanguis Christi
 in membra nostra distribui dicuntur, id soli corpo-
 ri ac sanguini typico convenire; de proprio Christi
 corpore, neque ab ipsis Catholicis affirmari.* Fate-
 mur ipsum Christi corpus in membra nostra non divi-
 di. Sed humanæ orationis consuetudinem ac totius
 traditionis exemplum secuti, illud merito de Christi
 corpore affirmamus, quod speciebus sub quibus deli-
 tescit proprium est: qua quidem oratione non liceret
 uti, nisi sub illis speciebus contineretur. In Scri-
 ptura tribuantur angelis omnes actiones corpo-

reæ, quæ extremæ speciei ab ipsis assumptæ pro-
 prie erant. Quid? ipse Christus pronuntiavit,
quis est qui me tetigit? Luc. viii, 45, cum ex-
 tremam [CCXXVII] tantum, non interioris tunicæ,
 sed pallii exterioris limbriam mulier attingisset. At-
 qui, instat Albertinus, ne Cyrillum de proprio
 Christi corpore locutum credamus, obstat 1° quod
 cat. 14, n. 50, Christum a nobis carne abesse pro-
 nuntiet; 2° quod paulo post laudata in argumento
 verba, n. 4, Judæis vitio vertit, quod verba Christi,
 « Nisi manducaveritis meam carnem, » non spiritua-
 liter acceperint; sed offensi abierint retro, existiman-
 tes illum se ad manducandas carnes hortari. Ea igitur
 verba non ad litteram sed spiritua-liter et sacra-
 mento tenus intelligenda: nec propria Christi caro
 in eucharistia manducatur. Nec nos Catholici, qua-
 lem illi concipiebant animo carnium Christi man-
 ducationem credimus. Ita se sub figura panis com-
 positus Christus, ut quamvis ibi sit corpus ejus,
 cujus participatione Christum in nobis ferimus, in
 unum cum ipso corpus compaginemur, et divinæ
 naturæ huic corpori cum nostro commisto hypostati-
 cæ conjunctæ participes efficiamur, absit tamen
 sensibilis manducatio carnium. Quod autem carne
 abesse dicitur a terris Christus, intellige de sensi-
 bili et corporali presentia; quæ quidem fidei lo-
 cum et sacramenti rationem auferret.

QUARTUM ARGUMENTUM.

86. Ex his verbis informatur cat. 22, n. 5: *In
 Novo Testamento panis est celestis, et poculum sa-
 lutaris animam et corpus sanctificantia. Quemadmo-
 dum enim panis corpori conveniens est, ita verbum
 animæ participantium, n. 6. Quamobrem ne tanquam
 nudis (elementis) pani et vino (in eucharistia) pro-
 positis attende. Sunt enim corpus et sanguis Christi
 secundum Domini asseverationem; nam etiamsi illud
 tibi suggerat sensus, fides tamen te certum et firmum
 efficiat. Ne judices res ex gustu; sed ex fide citra
 ullam dubitationem persuasus esto, te corporis et
 sanguinis Christi dono dignatum fuisse. Tandem
 n. 6: Ist hæc edoctus et certissima imbutus fide quod
 qui videtur panis, panis non est tametsi gustu sensi-
 bilis sit, sed corpus Christi; et quod videtur vinum,
 vinum non est etiamsi ita gustus videatur, sed san-
 guis Christi, etc. Qua alia verborum formula uter-
 retur Albertinus, si cui nescienti probare vellet
 oricalchum quod tenet, aurum non esse; angulum
 externa hominis specie vestitum, hominem non
 esse? vim argumenti per se perspicuum paucis
 explicabo. Primo, panis ille celestis animam et cor-
 pus sanctificans verbum divinum est, animæ con-
 veniens uti proprius ac naturalis ejus cibus. De verbo
 divino sermonem esse probat, tum hujus sententiæ
 cum subsequenti conjunctio per particulam *quam-
 obrem*; tum aliena huic loco sermonum Dei men-
 tio, ad quam nihil ante auditoris animum præpa-
 ravit. Panis ergo eucharisticus est verbum Dei, ni-
 mirum corpori Christi hypostaticè conjunctum.
 Secundo, ita panem et vinum eucharistiæ nuda ele-*

menta esse negat, ut aliam prorsus naturam *secundum Domini asseverationem*, nempe corpus et eucharistiam Christi esse affirmet. Tertio, asserit eucharistiam non esse *quod ungerit sensus*; quod oculis et gustui videtur esse: sed illud, quod dubium ex contraria sensuum rénuntiatione [CCXXVIII] videtur. Quod suggerit sensus, quod gustui sapit et videtur oculis, est, eucharistiam panem esse materialem ac vinum: hoc igitur non est. Id de quo dubitare facit sensuum testimonium, illud est, sine corpus et sanguis Christi. Hæc enim apud Cyrillum catechesis hujus n. 1, dubitantium oratio, non esse Christi corpus et sanguinem: hoc igitur eucharistia.

87. Cum Albertino paucis absolvam. Ait ille ad secundum Cyrilli testimonium in argumento laudatum, cum duo sint in eucharistia, alterum substantia panis et vini eucharistici, alterum sacramentalis eorum ratio quæ in significatione consistit; nullo modo circa priorem partem Cyrillum velle sensuum testimonium recusari, sed tantum circa posteriorem; quæ cum sit præter et supra testimonium sensuum qui ad eam non perveniant, recte monet in hac parte rem non esse judicandam ex sensuum testimonio. Suam hanc responsonem munit similibus, ut quidem patet, Cyrillianæ sententiæ Patrum testimoniis, qui aiunt baptismi sacramentum non oculis æstimandum esse sed mente, magis attendendum ad id quod in eo non videtur, quam ad id quod videtur, etc. Hebetes nos patet Albertinus, cum persuadere vult Cyrillum sensuum testimonium non recusare circa partem eucharistiæ visibilem? ea præcise res est de qua negat sensus audiendos. Pars illa Albertino est panis et vinum materiale. Atqui hoc ipsum est quod Cyrillus eucharistiam existimandam esse negat, licet ita sensibus videatur. Ubi apud illum vel levisima panis et vini visibilibus, et illis superadditæ figuræ et efficacæ invisibilis significatio? deerantne illi verba quibus rem necessariam ac præcipuam pure ac diserte exprimeret? aut tam alienam naturalis verborum suorum sensus interpretationem rudibus candidatis subjungendam relinquere? ex tam multis quæ Albertinus cumulat Patrum de baptismo sententiis, quas cum Cyrillianæ contendit, estne una in qua illi negent aquam baptismalem aquam esse; cumque sensibus videatur aqua naturalis, hos tamen non audiendos confirmet; sed ex fidei testimonio longe certiori erendum esse, quod videtur aqua gratiam esse invisibilem, in quam, sicut olim in vinum, ipsa ecclesiastica præce transmutata sit? non distinxit Albertinus duo dissimilima rerum genera: unum in quo est aliquid præter et supra sensuum testimonium; alterum quod est contra idem sensuum testimonium. Primum est cum præter rem subjectam sensibus aliquid aliud est quod sensum fugit et superat. Sic in baptismo et chrismate, præter aquam et unguentum, adest Spiritus sanctus. Alterum cum

res sensibus subjecta aliud est ab eo quod esse videtur. Sic orcalebum non est aurum, quod hujusmodi rerum imperitis videtur, sed alia species. Angelus externa hominibus specie contextus, homo non est, tametsi nescienti ita videatur, sed angelus: sua cuique rerum generi enuntians peculiaris convenit oratio. In primo genere non negatur audiendum esse sensuum testimonium; sed tantum nihil supra audiendum; ut nihil in re esse affirmetur nisi quod eorum testimonio continetur; in secundo negatur plane [CCXXIX] sensui credendum esse, et removetur a re quod ejus testimonio continetur. Permutari non possunt utriusque generis enuntiationes: sicut enim de angelo in hominis specie conspicio dici non potest, præter naturam hominis esse in eo naturam angelicam; ita de homine, quia præter visibile corpus animam habeat invisibilem, dici non potest eum non esse corporeum, quamvis ita sensui videatur. Comparat quique locutiones ab Albertino cum Cyrillianis comparatas: illas reperiet ad primum genus, has ad posterius pertinere. Notandum vero rebus primo genere contentis non difficile ab hominibus, ac præsertim Christianis, accommodari fidei; præterquam enim quod sensus non reluctantur, norunt multa esse sive in natura sive in religione, quæ sensuum sagacitatem effugiant et superent. Nec revera Cyrillus multum laboravit, ut auditoribus persuaderet aquæ baptismali et sacro chrismate adesse vim sancti Spiritus invisibilem. At in altero genere, cum sensuum testimonium rei affirmatæ contrarium sit, dubitationem maximam patimur; neque enim id quod videmus facile nobis persuadere possumus aliud esse ab eo quod videmus. Certa oportet ad sint et superiora sensibus in contrarium documenta. Hinc Cyrillus tota catechesi rem propositam confirmat et iuculcat; et ex Dei testimonio, ejusque omnipotentia dubitationem omnem ab auditorum animis amoliri contendit.

88. Ad tertium Cyrilli testimonium in argumento commemoratum, duo respondet adversarius: 1^a verba, *ὁ φαίνόμενος ἄρατος, qui videtur panis, non significare, qui apparet et existimatur panis, sed panis visibilis*; ac multa congerit verbi φαίνεσθαι eodem sensu accepti exempla. Possem et multo plura alterius ejusdem verbi significationis, pro eo quod apparet et existimatur proferre, cum duplex sit hujus vocabuli potestas et significatio. Sed aliam in hoc loco, præter eam quam ei attribuimus habere non potest: nisi hæc ridicula Cyrillo afflingatur oratio, panis visibilis et materialis panis non est, tametsi sensibus ita videatur. At supponendum, inquit, panis communis non est. Ostendat unam apud omnes auctores sententiam, in qua supponatur in simili loco, quod erat exprimentum. Ad hoc exemplum, verbi gratia, quod videbitur corpus in resurrectione, non erit corpus, licet sensibus ita videatur: ut vox *carnele et terrestre* neque in ipsa propositione neque in adjunctis exprimitur. Se-

cundo, ne illa Cyrilli verba panis non est, et vinum non est, verum panem et verum vinum ab eucharistia excludere fateatur; multa producta Patrum loca ad metaphoram intelligenda, quibus de re negatur id quod ipsa res est; cunique substantia negari videatur, sola negatur qualitas; uti quod dicitur: *Aurum non sinit homines esse homines, sed aut feras et demones reddit. Ira hominem non concedit hominem esse. Baptismi virtus non sinit homines esse homines, sed angelos pro hominibus facit. Quando homo temperans est, caro non amplius caro est, sed caro in spiritum mutata est. Corpus regenerati fit caro crucifixi.* Postremum hunc locum ex metaphoris locutionibus excipio; nihil enim aliud significat quam corpoream baptizati, post [CCXXX] sacram communionem, cum Christo conjunctionem. In cæteris autem, ut perfectam habeant cum Cyrilliana similitudinem, deest verbum illud significat quam *sensus aliter renuntiant.* Desunt adjuncta omnia, quibus Cyrilliana propositio, *panis qui videtur panis non est, tamen gustu sentiatur, etc.*, ad veram panis et vini exclusionem determinatur. Alioqui illarum locutionum cum Cyrilliana dissimilitudinem satis in observationibus 1 et 2 capitis 9 aperimus.

QUINTUM ARGUMENTUM.

89. His continetur cat. 23 verbis, num. 21 : *Adiens ad altare, ne expansis manuum volis, neque disjunctis digitis accede; sed sinistram velut thronum subjiciens dexteram, utpote Regem suscepturam; et concava manu suscipe corpus Christi, respondens, Amen. Postquam autem caute oculos tuos contactu sancti corporis sanctificaveris, illud percipe, advigilans ne quid ex eo tibi deperat: quod enim interciderit patieris, id tibi tanquam ex propriis membris deminutum putas... quod est auro ac gemmis longe pretiosius.* Num. 23: *Tum vero post communionem corporis Christi, accede et ad sanguinis poculum: non extendens manus, sed pronus et adorationis ac venerationis in modum, dicens, Amen; sanctificeris ex sanguine Christi quoque sumens. Et cum adhuc adheret labiis tuis ex eo mador, manibus attingens, et oculos, et frontem, et reliquos sensus sanctifica.* Non iumor in frequenti et ad singulas pene lineas repetitione corporis et sanguinis Christi, nulla unquam figuræ et efficacæ mentione facta; primum observo panem eucharisticum, qui Christi corpus dicitur, Regem Christum appellari; cui tanquam vero regi thronum preparari debeat. Magnifica sane de particula panis, nuda Christi figura, locutio. Christus aliter quam corpore per fidem animo suscipi potest, fateor: in manu autem quomodo nisi per corpus suum? 2° illud Amen ad summationem utriusque speciei, responsonem esse communicantis ad antiquam et simplicissimam administrandæ communionis formulam, *corpus Christi, sanguis Christi.* Quid illa formula significat, nisi, ecce cor-

pus et sanguinem Christi? per verbum autem, Amen, quod est assensionis verbum, cat. 23, num. 18, quodque significat fiat aut verum est, prout cum voto aut cum re assentienda conjunctum est; communicans assensum præbet ministrantis sibi communionem propositioni. Tertio, cautio illa ne quid ex sacro pane interciderat, quam in aqua baptismali, oleo, sacro chrismate, tam severe inculcatam non legimus; jacturæ ejus comparatio cum ipsorum corporis membrorum detractione; severæ animadversionis Ecclesiæ, pœnitentiæque illis impositæ, quorum e manibus nulla aliquando culpa sua lapsa esset, aut alioqui in manibus ipsorum profanata eucharistia; hæc, inquam, omnia plus aliquid ipsam esse, quam materialem ecclesiastica prece consecratum panem, clare demonstrant. Quarto, adorationem suscipiendo Christi sanguini et corpori præscriptam, ad Deum in eucharistia præsentem pertinere, et idcirco supremi cultus adorationem esse, dubitare non sinit ejus cum præcedenti et [CCXXXI] consequenti doctrina conjunctio. Quinto, ea præceptio ut Christi corpus oculis ad sanctificationem imponatur, utque collectus post summationem calicis ex labiis mador, fronti et reliquis sensibus admoveatur; significat sane inhærentem quamdam in ipsa re sanctificationem inesse, cujus virtus non in suscipientis fide posita sit tota; quale in eucharistia efficacæ genus solum ab adversariis admittitur. Ridiculum est cum Albertino respondere sanguinem Christi, cum in venis ejus contineatur, nulla posse humiditate suscipientium os et labia perfundere: nam et sanguini vere et merito tribuitur, quod speciebus suis convenit; et alioqui vini consecrati particule non solum sanguinem Christi continent, sed ejus integrum corpus, cujus est ex sola conjunctione cum verbo ad sanctificandum corpus nostrum virtus vivifica.

90. Albertini omnes ad hoc argumentum objectiones occupavi. Sed prætereunda non est obiectio quam cum sibi proposuisset Perronius et dissolvisset, instaurandam suscipit adversarius: eaque a nobis in sextum catholicæ doctrinæ argumentum convertitur. Petitur ex his verbis cat. 23, n. 15, ubi hanc Dominicæ orationis petitionem explicans, *Panem nostrum substantialem da nobis hodie* 26, ait: *Panis iste communis, non est substantialis. Iste autem panis qui sanctus est substantialis est, quæ i dicas, ad substantiam animæ ordinatus et institutus. Hic panis non in ventrem vadit atque in secessum ejicitur* 27, *sed in omnem tui corporem dividitur ad animæ et corporis emolumentum.* De pane eucharistico lic agi certum est, quidquid velit Albertinus, non enim spiritualis panis gratiæ in omnem homiis corporem ac constitutionem dividitur, ut una cum anima corpus quoque suo contactu sanctificet. Hinc duo argumenta conficio. Primo, eucharistiam non uocat Cyrillus in ventrem descen-

26 Matth. vi, 11. 27 Matth. xv, 17.

dere, quam in omnem nostri compagem dividi hic A
ait, et in membra nostra sic distribui ut inde Christi-
stum ferentes, eademque concorporri et consanguines
efficiamur, cat. 22, n. 3, corpori nimirum Christi
tribuens, quod speciebus proprium; eoque sensu
addere poterat cum Justino et Irenæo, ex eucha-
ristia sanguinem, et carnes nostras per transmuta-
tionem nutrirî, sanguinem nostrum ex Christi
sanguine, et corpus nostrum ex ejus corpore au-
geri: quæ uti commode et ex humana consuetudine
corpori Christi tribuantur, cum speciebus illud
obtegentibus tantum conveniant; ita nisi Christus
in eis contineretur, nunquam dicere licuisset. Negat
ergo tantum Cyrillus panem eucharisticum in
ventrem descendere, ut ibi comunium ciborum
more concoquatur et conficiatur, ac deinde in se-
cessum eat. Quam autem sortem Christi corpus,
ipsam panis eucharistici substantiam, subire negat,
de speciebus non inficiatur, cum experientia con-
stet esse aliquid in eucharistia, quod velut cæteri
cibi in stomacho digeratur, et in secessum eat:
alias corpus Christi in membra nos.ra distribui, et
per eucharistiam consanguines ipsi nos effici, affir-
mare non potuisset, nisi species, sub quibus occul-
tatur, in membra nostra ac totam compagem dis-
tribuereutur, cumque nostro sanguine commisce-
rentur. Dico [CCXXXII] ergo: panis eucharisticus,
in se propria substantiâ consideratus, nec in ven-
tre digeritur nec in secessum abit: perspicuum id in
doctrina catholica. At in Calviniana sententia fal-
sam panem eucharisticum, ipsam panis hujus sub-
stantiam, nec in ventre concoqui, nec in secessum
ire, cum sit panis materialis; nec inficiantur ad-
versarii: ridiculum vero id monere de figura et
efficacia huic pani adjuncta, quod nec tadat in
ventrem nec in secessum ejiciatur. Non ergo panem
eucharisticum Cyrillus Calvinii sensu, sed secun-
dum Catholicorum intelligentiam accipiebat. Secun-
do, panis eucharisticus sua ordinatione et insti-
tutione ad substantiam animæ pertinet. Substantia-
lis habet nomen ex Cyrillo et Patribus non paucis:
idem quoque non ad animæ solius, sed etiam ad
corporis emolumentum, in totam humanam compa-
gem distribuitur. Non ut in baptismo cat. 3, n. 4,
et in chrismate cat. 21, n. 3, sic in eucharistia du-
plex partem distinguit Cyrillus, quarum una ad
corpus solum, altera ad animam pertineat: nec ait,
dum pane et vino materiali corpus alitur, gratiam
eisdem ex invocatione Trinitatis adjunctam, spiri-
tuali cibo ac pinguedine animam alere. Uni et eidem
re utrumque effectum assignat; ut et corpus suo
contactu sanctificet cum in omnia membra distribu-
tur, et animam ut proprius cibus pascat. Ea est
doctrina catholica, quia Christus idem per suum
corpus nostrum vivificat, vi ex conjunctione verbi
ipsi insita; et per divinitatem suam animam alit et
sanctificat. Contra in hypotesi Calviniana, aliud
prorsus ad corpus pertinet; et hoc ipsum est con-
tra Cvrilli sententiam ipsa eucharistici panis sub-
stantia; panis nempe materialis et vinum quo con-
stat: aliud ad animam, nempe gratia illa quam
pani suo et vino liberaliter adjungunt. Catholicum
igitur dogma non Calvinianum explicat Cyrillus.
Non ignoro Patres aliquando in figuratis et exor-
natis de baptismali aqua, chrismate, oleo sacro lo-
cutiombus, ista usos oratione, aquam cor abluere,
animam sanctificare. At iidem cum pressius et accu-
ratius horum mysteriorum vim et rationem decla-
rant, singularum partium quibus constant fines
limitesque circumscripse determinant: neque id
ullus Patrum Cyrillo nostro diligentius præstitit,
aquæ baptismalis effectum corporea purgatione de-
finiens, et spiritui cordis aspersionem ac purgatione
reservans cat. 3, n. 4. Quod iisdem ferm-
verbis repetunt Greg. Naz., Greg. Nyss., Cyrill.
Alex., et alii multi. Eodem modo loquitur cat. 17,
num. 36. Et hanc solam perfusionem corporis
sine ulla gratia sancti Spiritus, attulit iis qui flete
accedunt tum hoc loco tum procat. n. 1 et 4.
Ostendant velim, ut dixi, sive apud Cyrillum sive
apud alios, hanc duplicis partis in eucharistia distinctionem,
qua fiat: 1º ut corpus, hoc solum ex
contactu eucharistiæ consequatur, ut pane et vino
materiali alatur, dum gratia ad animam perveniat,
quo panis pertingere non possit; 2º ut indigne
communicantes solum panem materialem et ma-
teriale vinum degustent; nec sacri corporis pollu-
tis manibus et ore recepti rei fiant, atque a con-
demnatione Judæ proditoris ac crucifigentium Ju-
dæorum absolvantur. [CCXXXIII] Occupata sunt
istis Albertini responsa. Una superest objectio Ri-
veti ex quodam testimonio catech. 12, num. 1, de-
sumpta, cui abunde in ipso loco satisfacimus.

91. Septimum argumentum ex sinceriorum ad-
versariorum confessione desumi posset. Vir cl.
Ernestus Grabe non minus animi candore atque
honestate morum, quam eruditione orbi litterario
notus, vi veritatis compulsus fassus est Cyrillum
nostrum, Gregorium Nyssenum ac Joannem Dama-
scenum, panem ac vinum eucharistiæ in corpus et
sanguinem Christi transmutari sensitse. Ita ille in
suis ad Irenæum a se editum, ad lib. v, cap. 2, no-
tis, pag. 399: *Hi, inquit (Patres quos nominavi),
persuasi erant, Spiritum sanctum calitus descen-
dentem panem non modo virtutem corporis Christi
communicare, siæque eundem ratione qualitatum mu-
tare; sed et divina potentia ipsam ejus substantiam
in carnem transformare, quæ Christi caro sit, et cum
illa quæ ex B. Virginis utero prodit, ac cruce suffixa
indeque in calum sublata fuit, eadem fiat per τρω-
ξου (hoc est augmentum), quodque eundem spiri-
tum vitæ in se habeat: sicuti panis quem Sercator in
terris comedit, vi naturalis calorî in carnem ejus
vertebatur, et noster panis quotidianus in substantiam
corporis nostri transit: quod corpus hodie a nobis
gestatum, idem dicitur cum illo in quo ante plures
annos versati sumus, quoniam eadem anima vegeta-
tur; licet particula ejus sint prorsus diversæ, et*

nulla forte ex prioribus superstes existat. Vellem hæc distinctius explicavisset. Illud per ἐπαύ-
 ξησιν, sumptum non ex Damasceno vero, sed ex
 epistola Damasceni nomine inscripta ad Zachariam
 Doarorum episcopum nov. edit. pag. 656, quam eru-
 ditus et sagacissimus P. le Quien optime probavit
 Joannis Damasceni nomini suppositam esse, cum
 verius sit Petri cujusdam Damasceni. Qui quidem
 auctor alias in gravissimo errore versatur dum
 Christi corpus id eucharistia ante sumptionem, et
 cum a nobis frangitur et comeditur, corruptibile;
 postquam autem a nobis sumptum fuerit, incorrupti-
 bile evadere ait: additque in subjecta oratione,
 cuius idem auctor est, num. 2, pag. 638, Christi
 corpus immortale et incorruptibile sanguine ca-
 rere, nec carnem quidem jure appellari. Hujus au-
 ctoris sententiam de corpore Christi, ex pane et
 vino in carnem et sanguinem transsubstantiatis
 aucto, transfert Grævius ad Joannem Damascenum,
 Gregorium Nysse. et Cyrillum nostrum, qui ne ver-
 bum quidem habent de hujusmodi ἐπαύξηση et
 accretione. Quod si ἐπαύξηση hanc intelligat de
 exinio quodam, et secundum nostrum concipiendi
 modum, accretionis et extensionis genere; quo
 fiat ut per omnes orbis ecclesias sit præsens, et a
 fidelibus unum et idem manens Christi corpus,
 substantialis jam accretionis incapax, recipiatur;
 quemadmodum benigne auctorem epistolæ ad Za-
 chariam interpretatur P. le Quien; Cyrillum ita
 sensisse ultro concedimus. Si autem hoc Cyrillo
 tribuit (nam de cæteris auctoribus quos in eadem
 conjungit, ad me nihil pertinet), ut veram ex pane
 et vino transsubstantiatis Christi corpori accessio-
 nem fieri existimaverit, valde repugnam. Et hoc
 iterum quero, [CCXXXIV] cum non satis mihi
 perspectus sit viri clariss. verborum sensus: utrumne
 accretionem hanc naturali et in cælo versanti
 Christi corpori accedere putet; tantumque illi no-
 væ substantiæ supervenire dicat, quantum panis
 et vini transsubstantiatum sit, hoc est pro mensura
 panis et vini, carnis et sanguinis plus minusve:
 an ex pane et vino in carnem et sanguinem et hu-
 mana omnia membra mutatis, fieri arbitretur hu-
 manum quoddam corpus a cælesti ac naturali cor-
 pore Christi cum verbo divino conjuncta informa-
 tum, unum et idem corpus cum cælesti censeatur;
 non materia quidem, quæ physice diversa sit, sed
 æstimatione ob animæ unitatem; quemadmodum
 ab illa unitate fit, ut caro Christi ex Virgine nata,
 una et eadem cum crucifixæ censeatur, quamvis
 nihil forte prioris illius materiæ reliquum esset. Si
 primum censuit, quomodo cum præsentî statu
 corporis Christi in cælo quod ex hac hypothesi in
 immensum cresceret id componi possit non intel-
 ligo: alias, id quod negat vir clariss. a Patribus
 illis creditum, Christi corpus e cælo descendere
 oporteret, ut a fidelibus sumeretur. Si alterum ar-
 bitratus est, fateor ex unitate animæ Christi, cum
 cælesti tum eucharistico corpori adjunctæ, fieri

posse, ut unus et idem homo Christus et in cælis
 versaretur, et in terris ore fidelium sumeretur:
 unum autem et idem corpus fore plane inficior.
 Plura essent corpora ab una anima informata, quæ
 unum hominem edicerent diversis corporibus uten-
 tem; quemadmodum in corpore plura sunt mem-
 bra, quæ propter informantis animæ unitatem,
 unum corpus humanum constituunt. Sed quemad-
 modum de capite dici non potest quod sint pedes,
 licet una anima informetur; ita de corpore
 Christi eucharistico dici non posset, quod sit cor-
 pus ejusdem cælesti: nec verum esset quod affir-
 mant Patres in eucharistia nos, non alium alio,
 sed uno omnes et eodem corpore vesci; ita ut quod
 ab uno sumitur idem prorsus sit ac quod ab aliis.
 Ex omnibus porro quas huc usque produximus
 Cyrilli sententiis apparet, eum res non ita subtiliter
 rimatum esse; sed cum ipsum tum auditores simp-
 liciter et candide intellexisse unum Christi corpus
 quod in cælo est, in terris a fidelibus modo quodam
 nobis incomperito et inexplicabili vere ac realiter
 comedi.

CAPUT XII.

*De sacrificio eucharistico, et invocatione ad conse-
 crationem.*

92. Pfaflus Augustanæ confessionis professor,
 quem honoris et amicitie causa nomino, in disserta-
 tatione *De oblatione veterum eucharistica*, editis a se
 D. Irenæi fragmentis subjuncta, cap. 38, pag. 327,
 sententiam Cyrilli de sacrificio eucharistico his ver-
 bis exponit: *Præcipua itaque oblatio, eaque quæ sa-
 crificio eucharistico essentialis est, juxta Cyrillum
 dici debet quæ vocatur λαβὴ ἀναμάρτου, panem
 vinnique in corpus et sanguinem Christi
 transmutans; ita ut sacrificium consecratione per-
 fectum, sit ὁσθα τοῦ διαβόου, sacrificium propitiatorum;*
 [CCXXXV] *post consecrationem quoque pro
 aliis offerendum. Nec uegari omnino potest senten-
 tiam Cyrilli placitis Ecclesiæ Romanæ proximam esse.*
 Notandum tamen alios Patres a Cyrillo plurimum
 dissentire. De aliis Patribus nostra res non est:
 mirum tamen si in re præcipua et communis ac
 quotidiani usus, non una fuit omnium Ecclesiæ
 Patrum, eorumdemque vulgo summorum sacerdotum,
 de sui sacerdotii functione sententia. Sed in
 Cyrillo consisto; cuius sententiam Romanæ Eccle-
 siæ placitis non proximam, sed geminam ac simi-
 limam eandemque plane dicere debuisset. Cum ex
 eo quaererem, quid tandem diversi inter ambas
 Cyrilli et Catholicorum de sacrificio eucharistico
 sententiis deprehendisset, ne plane consentaneas
 fateretur; respondit multo plura quam apud Cy-
 rillum, doctrinæ de sacrificio eucharistico capita
 recenseri a nobis Catholicis; sive in doctrina con-
 cilio Tridentini *De sacrificio missæ* sess. 22, sive
 apud Jacob. Bossuetium Meldensem episcopum in
 Gallico libro *De explicatione quarundam cæremoni-
 arum missæ*. Hæc responsionis meæ summa fuit:
 fidem nostram de eucharistie sacrificio totam Cy-

rilli oratione contineri; pleniorum ejus intelligentiam et explicationem ab iis auctoribus dari, collectam tum ex variis SS. Patrum ejusdem doctrinae enarrandae modis, tum ex necessariis ejusdem consecrariis; hisque omnibus secum comparatis atque compositis. Fidei catholicae de sacrificio summa est, per consecrationem a sacerdote Christi et Ecclesiae ministro factam, poni in altari Christum mactatæ instar victimæ jacentem; ut ab Ecclesia Deo in propitiationem pro vivis et mortuis offeratur, et ejus carnis sacrificio participantem vescantur. Hæc omnia fatente Pfaffio agnoscit Cyrillus. Hinc omnia catholice doctrinae consecratoria ultro consequuntur. Primo, verum et proprium eucharistiam esse sacrificium, in quo primum panis et vinum Deo oblata per transmutationem sui destruantur: deinde imponatur altari victima pro salute humani generis oblata; nec ponatur tantum, sed ad victimæ mactatæ modum jacens constituitur; ita ut dicat simpliciter cum multis aliis Patribus Cyrillus, cat. 23, num. 10, *Christum mactatum, ἑσφαγιασμένον, pro peccatis nostris a nobis offerri*. Qui quidem victimæ status, vel ex ejus sine voce ac motu præsentia desumitur, vel ex separata corporis ac sanguinis consecratione, qua corpus et sanguis uti per mortem divisa et disjuncta præsentantur. Quæ ex actione factum ut Patres passim dicant sacerdotem voce *sup quasi gladio corpus et sanguinem Domini incrementa sectione dividere*, Greg. Naz., epist. 240. *Nos agnum immaculatum cadere in holocaustum Domino, immolantes mystice et offerentes*, etc. *Non mentiri nos dum in sacramento Christum immolari dicimus*, Aug., ep. 98, ad Bonif., num. 9. Secundo, Christum in hoc sacrificio non victimam solum esse ab Ecclesia oblatam, sed pontificem se ipsum pro Ecclesia offerentem. Christus enim sacerdotali sua dignitate privari non potest, et ob hoc a sacerdote in altari ponitur, ut quod in cælis agit, in terris faciat, nempe assistat *vultui Dei pro nobis* 24, passionis suæ symbola efficacius præferens. [CCXXXVI] Tertio, sacrificium eucharisticum commemorationem esse sacrificii crucis, imo et idem continuatum; in eo enim eadem adest victima, idemque pontifex, eadem offerens Deo, eademque pro causa: tantum in cruce vere immolatus Christus, in eucharistia mystice et repræsentative cæsus et immolatus. Hæc a Chrysostomo, hom. 17 in *Epist. ad Hebræos*, pag. 856, admirabiliter explicantur: qui ambigat sacrificia crucis et missæ sic comparat, ut et sacrificium eucharisticum sacrificii crucis, et sacrificium crucis eucharistici figuram dicat. Quod autem Christus in sacrificio eucharistico per commemorationem præterite mortis præstat, hoc in cœna fecit per commemorationem mortis futuræ. Quarto, in sacrificio eucharistico Christum se et Ecclesiam, Ecclesiam se et Christum per sacerdotum manus offerre Deo. Sc

A offert Christus ut victimam; Ecclesiamque, cujus figuram gerit sub speciebus panis et vini contentus, nam ut panis et vinum ex multis granis in unum contusis, ita Ecclesia ex multis fidelibus in unum conjunctis componitur. Eademque ratione Ecclesia dum Christum offert, se quoque offert ut ipsi conjunctam et in eucharisticis speciebus repræsentatam. Hæc ex multis Augustini sententiis collecta. Vid. in primis lib. x *De civ. Dei*, cap. 6 et 20.

95. Plura alia possem ex SS. Patribus catholice de sacrificio doctrinae consecratoria producere, quorum nullum, admissa semel Cyrilli sententia, realique Christi sub panis et vini speciebus in altari præsentia, negari potest. Sed quod Cyrillus tacuit, non idcirco ignorasse, vel quod pejus, rejecisse dicendus est; imo aliorum Patrum scita et sententias sibi propositas approbaturus fuisse dicendus, ni certis documentis de contrario constiterit. Hocque, pace viri clarissimi mihi conjunctissimi dictum sit, in toto Pfaffii opere vitium deprehenditur, quod singulorum Patrum alterius potest alterum sententiam examinandam, id unumquemque solummodo et cogitasse et sensisse putet quod ejus verbis continetur, cætera rejecisse: cumque in expendendis profanorum auctorum scriptis, quibus nulla idem sentiendi lex fuit, aliorum ex aliis verba et mentem declarare et illustrare soleamus; id pene nobis in SS. Patribus interdicit, quorum una mens atque consensus fuit, ut communem Ecclesie doctrinam pro suo quisque capta ac facultate declararet: perinde quasi licuerit illis in rebus gravissimis (non in dubiis vel minoris momenti), suam sibi cuique, omissis et inconsultis aliis sententiam informare; impositamque sibi quod traditum antiquitus, et in Ecclesia communiter creditum, tenendi et affirmandi necessitatem ignoraverint.

De invocatione ad consecrationem.

94. Quæritur hic 1° num Cyrillus eucharistiam consecrationem, soli, exclusis evangelicis verbis, invocationi in liturgia contentæ attribuerit? 2° Si ita senserit quid de illa ejus existimatione sentiendum; erronee sit an legitima doctrina? 3° Licetne necessarias ad consecrationem invocationis preces existimare? Ac [CCXXXVII] de prima questione fatendum, quotiescunque de consecratione loquitur Cyrillus, hanc ab eo, nullius alterius rei facta mentione, ad SS. Trinitatis vel Spiritus sancti invocationem referri solere, *Panis et vinum eucharisticæ, cat. 19, n. 7, ante sanctam odorandæ Trinitatis invocationem nudus panis et vinum erat; invocatione autem peracta panis fit corpus Christi*, Cat. 21, n. 3, *Panis eucharisticæ, post invocationem sancti Spiritus non est communis panis, sed corpus Christi*, Cat. 23, n. 19, exponens verba, *Sancta sanctis*, ait: *Sancta sunt quæ in altari proposita jacent, recepto Spiritus sancti superventu*. Sed, quod caput est, num. 7, ordinem liturgiæ recensens, cum ad

²⁴ Hebr. x, 24.

eusecrationem devenit, verborum evangelicorum ne meminit quidem : non quod in liturgia prætermissa essent, id enim ne cogitare quidem permittitur; sed quod historice tantum recitata, nullam habere in sacra actione vim existimasse videatur. Solius autem invocationis mentionem facit in hæc verba : *Postquam nosmetipsos per has laudes spirituales (trisagium intelligi) sanctificavimus, Deum benignum exoramus ut emittat sanctum Spiritum super dona proposita; ut faciat panem quidem corpus Christi, vinum vero sanguinem Christi. Omnino enim quodcumque attigerit Spiritus sanctus, id sanctificatum et transmutatum est.* Quæ quidem Pfaffio in altera dissertatione *De consecratione veterum eucharistica* plane sufficere visa sunt, ut eum iis annumeret, quos in sola invocatione consecrationem reposuisse pertendit. Dico 1° unum Cyrilli silentium non sufficit, ut ab eo vim evangelicorum verborum sublata existimemus : quod exemplo confirmo. Si ea tantum S. Chrysostomi opera haberemus, in quibus solius invocationis tanquam consecrationis causæ meminit, ut lib. III *De sacerdotibus*, cap. 4, pag. 32, et lib. VI, cap. 4, pag. 93, et serm. 32, tom. V, pag. 487, et serm. 56, pag. 553, nullam eum evangelicis verbis efficaciam reliquisse suspicaremur. Sed his quæ diserte dicit serm. 30, *De proditiōe Judæ*, pag. 465, ne ita de eo sentiamus prohibemur. Hæc ostendunt utramque sententiam optime componi, ut et verba evangelica sua vitransubstantiationem operentur; ut eorum tamen operatio et applicatio a precibus ecclesiasticis tanquam ab impetrante causa dependeat; Christo et Spiritu sancto una operantibus. Quam quidem Cyrilli fuisse sententiam ut non affirmo, ita, non fuisse nemo, ut opinor, probare potest. Dico 2° non nisi post invocationem Cyrillus peractam elementorum transmutationem sensit. Ea de re, ut mihi quidem videtur, dubitare non permittunt laudatæ superius illius sententiæ, quibus ante invocationem affirmat panem et vinum eucharistiæ nudum esse panem et vinum : *æque peracta jam tum Christi corpus et sanguinem esse.* Quid de hac ejus existimatione sentiendum sit rogas? paucis aperio.

85. Ac primo quidem fatendum est totam hanc controversiam ad fidem nihil pertinere. Quamvis Græcos inter et Latinos theologos in concilio Florentino ea de re acris disputatum sit, in decreto tamen unionis nihil statutum fuit de utraque sententia. Concilium Tridentinum hanc disputationem ne attigit quidem : [CCXXXVIII] sess. 13, cap. 2, statuit, *statim post consecrationem ex vi verborum*, et can. 4, *peracta consecratione, corpus et sanguinem Christi sub speciebus panis et vini una cum anima et divinitate existere : sed quæ verba illa sint quibus consecratio peragitur, non decernit.* Secundo, si Cyrillus vim evangelicorum verborum sustulisset, et in nuda invocatione totius consecrationis causam reposuisset, dicerem recitentiam hanc videri mihi, Latine primum Ecclesiæ tradi-

tionem, deinde et veterum Græcorum Patrum, imo et recentiorum Græcorum existimationi adversantem. Recentiores enim Græci uti calumniam sibi impactam longe rejecerunt, quod nullam in consecratione verlis evangelicis partem tribuere dicerentur. Tertio, in liturgiæ Græcæ usû, quæ evangelica verba invocationi præmittit, dubitari non posse existimo quin Græcorum omnium et ætatum et locorum sententia fuerit Christum non statim post evangelicorum verborum pronuntiationem, sed tantum post invocationem peractam adesse; Patrum auctoritates non allego, quæ omnibus notæ sunt, nec in re aperta utor testibus non necessariis. Nata ea opinio est ex ipsius liturgiarum et sacræ invocationis verbis, quibus postulat a Deo, ut id quod panis et vinum est a Spiritu sancto mutatum, fiat corpus et sanguis Christi. Verba hæc detorque ad effectus eucharistiæ in nobis postulandos, Ecclesiam luculentissimo, et constantissimo transsubstantiationis testimonio privare est. Alioqui verborum illorum sensum, per se patentem et conspicuum, e quibus certius accipiemus, quam ab iis qui per omnes ætates illis usi sunt? Non mirum scholasticos nostros ca sententia offensos fuisse : persuasi erant (et merito quidem si ad liturgiam Romanam qua utebantur spectes), Christum statim post evangelicorum verborum recitationem nulla mora sub panis et vini speciebus contineri. Sed hæc ad Græcam liturgiam transferri iniquum erat; in Romana enim, Mediolanensi, et omnibus pene Latinis veteribus liturgiis, invocatio illa, ut nobis corpus et sanguis fiat Domini nostri Jesu Christi, vel similis oratio verbis evangelicis præmitti solet; quare nulla dubitatio relinquitur quin iis recitatis consecratio peracta sit. Quare, ut Græci Patres post invocationem tantum, absolutam consecrationem existimantes, ita loqui solent quasi invocatio illa sola consecrationem efficiat; ita Patres Latini post evangelicorum verborum recitationem tantum, finitam consecrationem arbitrati, de his verbis ita loqui videntur perinde quasi illis solis transmutatio elementorum tribuenda sit; sed neque illi verborum evangelicorum, isti multo minus precum necessitatem et efficaciam sustulisse dicendi. Quod quidem de utrisque, generatim duntaxat, non de omnibus et singulis ad rigorem intelligi volo. Latinos autem permultos de vi precum in sacrificio testatos esse notum est, nec veteres tantum dico, ut Hieronymum, Augustinum; sed etiam recentiores, ut Agobardum episc. ad Bernard. Vienn., Paschasium Rabert. qui in lib. *De corp. et sang. Domini*, cap. 3, ait : *Spiritum sanctum panis et vini substantiam, invisibili potentia per [CCXXXIX] sacramenti sui sanctificationem, operari carnem et sanguinem Christi*, et cap. 42, *De Christo, ipse est qui per Spiritum sanctum hanc suam efficit carnem.* Omitto theologos multos, præsertim e Scoti scholis, qui necessitatem precum ad hæc nostra tempora constanter asseruere.

96. Invocationis sane in consecratione eucharisticae efficaciam quamdam esse, eamque non parvam ut ait Basilus, lib. *De Spiritu sancto*, c. 27, duo mihi semper maxime persuaserunt. Primum est, verissimum illud Augustini principium, sacramentorum efficaciam ab Ecclesiae precibus dependere. Quamvis et minister per exteriorem sacramenti administrationem, et Christus per gratiam quae sacramentis rite collatis ex eius divina promissione nunquam non adest, baptizet et peccata remittat: Ecclesia quoque, non tantum quia claves a Christo immediate accepit, quas per ministros cum a se, tum a Christo deputatos exercet; verum etiam alio sensu, per orationum suarum nunquam deficiente efficaciam, vere dici potest et baptizare et peccata remittere: quod ab Augustino centies decantatum. Vid. lib. III *De bapt.*, cap. 17, lib. IV, cap. 4, num. 6, serm. 99, n. 9, serm. 295, n. 2. Vid. similes locos apud Ambros, lib. V in *Luc.*, num. 11, et lib. I *De presb.*, c. 15, n. 81, et insigne testimonium Ambrosii Ansperti in *Apoc.* c. 11, f. Qui enim sacramentis suis se adfuturum pollicitus est Christus, cum gratiam suam per illa fluentem ab Ecclesiae precibus dependere voluerit, facit ut nunquam in Ecclesia sanctorum oratio deficiat; eamque per ministrum, Ecclesiae votorum interpretem, expressam nunquam non exaudit. In omni sacramentorum administratione continentur Ecclesiae preces, sacramenti effectum a Deo postulantur: quae non pura ac nuda caremonia, sed Ecclesiae vere orantis votorum expressio sunt, a ministro Ecclesiae sub eius nomine fusae; idcircoque propter ministri indignitatem effectu nunquam fraudate. His principiis Augustinus, totis contra Donatistas operibus baptismi ab indignis et ab haereticis dati validitatem defendit. Idem de precibus Ecclesiae ad consecrationem in liturgia contentis sentiendum. Sacramentarium precum efficaciam Patres uno ore canite commendant, nec robustius quisquam quam Cyrillus noster: qui iisdem precibus et aquae baptismalis vim, cat. 3, n. 3, et olei exorcizati efficaciam cat. 20, n. 3, et eucharistiae sacri potestatem, cat. 21, n. 3, et eucharistiae denique transmutationem tribuit.

97. Alterum, quod eucharisticae invocationis efficaciam necessitatemque non minimum demonstrat, est quod ab secreta apostolorum traditione petita, iudice Basilio, in omnibus prorsus tam antiquis et usu abrogatis, quam usitatis nunc liturgiis reperitur; non iisdem verbis coconcepta nec eidem loca affixa; sed modo verbis evangelicis praet, modo ea subsequitur; modo ad totam Trinitatem, modo ad Spiritum sanctum; modo ad Filium, modo ad Patrem directa: eundem tamen effectum postulans, ut oblatio in altari proposita in corpus et sanguinem Christi transmutetur. Et in omnibus quidem liturgiis tam Graecis quam Orientalibus a viro doctissimo D. Eusebio Renaudotio editis, [CCXL] eadem pene invocationis forma, idem locus,

A post evangelicae nimirum coenae recitationem, ut per eam absolvat consecratio, in Latinis vero nec forma eadem, nec idem locus; evangelicis tamen verbis vulgo praemittitur. Sic in liturgia Romana his verbis expressa est ad Patrem: *Quam oblationem (panis et vini) tu Deus, in omnibus, quaesumus, benedictam, ascriptam, ratam, rationabilem, acceptabilemque facere digneris, ut nobis corpus et sanguis fiat dilectissimi Filii tui Domini nostri Jesu Christi. Qui pridie quam pateretur, etc.* Similis pene Ambrosianae liturgiae formula, si non ad Romanam posterius inflexa et accommodata sit. Certe Ambrosius communem quamdam Trinitatis invocationem in sacrificio adhibitam testis est his verbis lib. III *De Spiritu sancto*, cap. 16, n. 112: *Cum Patre et Filio a sacerdotibus in baptisate nominatur (Spiritus sanctus), et in oblationibus invocatur.* Sed aliam forte orationem respexit. Auctor librorum *De sacramentis* apud Ambrosium, qui non Mediolanensis quidem, sed vicinae Ecclesiae ritus exponebat, hanc Romanae similem invocationem refert lib. IV, cap. 5, num. 21: *Dicit sacerdos: Fac nobis hanc oblationem ascriptam, ratam, rationabilem, quod figura est corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi: quod ita intelligendum, ut ex pane et vino fiat figura et sacramentum corporis et sanguinis Christi praesentium.* Liturgiae Hispanicae consecrationis formam sic exprimit Beatus et Aetherius lib. I *cont. Felicem et Etip.*, *Bibl. PP. Lugd.* tom. XIII, pag. 371: *Sexta succedit (Liturgiae oratio) confirmatio sacramenti, ut oblatio quae Deo offertur, sanctificata per Spiritum sanctum Christi corpori et sanguini confirmetur.* Haec hodie in Missali Mozarabico visitur oratio ad Filium directa: *Adesto, adesto, Jesu, bone pontifex, in medio nostri, sicut fuisti in medio discipulorum tuorum; sanctifica hanc oblationem, ut sanctificata sumamus per manus sancti angeli tui, sancte Domine ac Redemptor aeternae.* Sequuntur verba evangelica. In liturgia Africana expressor sancti Spiritus invocatio habita videtur ex his Africanorum auctorum verbis. Optatus, lib. I *cont. Parmen.*, n. 1: *Altaria in quibus vota populi (oblationes panis et vini), et membra Christi portata sunt; quo Deus omnipotens invocatus sit; quo postulatus descendit Spiritus sanctus, unde a multis pignus solutis aeternae et spes resurrectionis accepta est.* Aug., epist. 149, n. 19, totam liturgiam in quatuor partes distribuens, secundam definit orationes cum benedicitur, et sanctificatur, et ad distribuendum conminuitur (suppl. *illud quod est in Domini mensa*) quam totam petitionem fere omnis Ecclesia Dominica oratione concludit; et lib. V *De baptismo*, cap. 20, n. 28: *Quomodo exaudit Deus homicidam deprecantem, vel super aquam baptismatis, vel super oleum, vel super eucharistiam, vel super capita eorum quibus manus imponitur? ut nempe rata sint ea sacramenta.* Fulgentius, lib. II *ad Monimum*, cap. 6: *Jam nunc etiam illa est nobis de Spiritus sancti missione qua-*

atio resolvenaa, cur scilicet si omni Trinitati sacrificium offeritur, ad sanctificandum oblationis nostrae munus sancti Spiritus tantum missio postuletur; et cap. 7: Spiritus [CCXLI] sanctus ad consecrandum sacrificium a Patre poscitur; et cap. 9: Sancti Spiritus ad sanctificandum totius Ecclesiae sacrificium postulat adventus. Inter multas hujus rei causas hanc assignat c. 10: Quando autem congruentius quam ad consecrandum sacrificium corporis Christi, sancta Ecclesia quae est corpus Christi, Spiritus sancti deposcat adventum, quae ipsam caput suum de Spiritu sancto noverit natum, ut idem nimirum qui Christi corpus in Virgine formavit, illud in eucharistia ex pane et vino conficiat. Utrum in Africana missa invocatio verbis evangelicis praeret, nullo ex testimonio colligere potui. In liturgiæ Gallicanae a Mabillonio editæ missis compluribus invocatio reperitur, ad Patrem semper enimque solum directa, aliquando ut sanctificet dona oblata; interdum postulans ut modo Verbum suum, modo ut Spiritum sanctum, modo ut utrumque ad sanctificandum sacrificium emittat. Haec autem habetur oratio, modo ante, modo post evangelica verba. Aliquando autem in totum praetermittitur: quod ad nullam aliam causam refero praeter istam, quod imperfecta sit illa missarum collectio, in qua saepe multae partes desunt, ex usu communi ut puto supplendae. Quod si quis multas illic perfectas missas contineri pretendat, in quibus nullum invocationis vestigium appareat, quod vix negari potest; dicam illam ex votis fidelium tota mysterii actione supponi. Ille autem liturgiæ Gallicanae usus, ut modo evangelicis verbis praeret invocatio, modo evangelica verba invocationi, probat nihil maxime ad rem pertinere quo in loco ea collocetur. Duas res praestandas in sacramento habet Ecclesia, ut et Christi verba recitet, quae ut olim in cena ipsius ore, sic nunc quoque ab ipso ministrorum eius personam sustinentium ore recitata mirabilem eucharistiae conversionem operentur; et votum suum exprimat, ut Christus secundum promissionem suam suo sacramento ne desit: haec cum simul praestare non possit, tempore dividere cogitur. Sed una est actio sacrificii duabus illis rebus composita: quarum earum vel praecedat vel sequatur ne maxime intersit, facit actionis hujus unitas. Aptius tamen videtur, ut causa impetrans quae in precibus sita est, efficiens causam quam in verbis Christi reponimus praecedat et attrahat; quae est Latinae Ecclesiae consuetudo; quam ut efficiens causa impetrandum praesens expectet ut arat, quae est Graecae caeremoniae ratio

CAPUT XIII.

De sacra Scriptura, traditione, et Ecclesia.

98. Duas hic habemus refellendas Riveti objectiones, quas ex auctoritate Cyrilli in catholicam Ecclesiam intental. Prima est, quod alium a Cyrilliano sequamur Scripturarum canonem; perinde quasi sicut ille nobis Cyrillianum canonem objicit,

non possimus illi vicissim Romanæ et Latænorum Patrum canonem opponere. Altera est de Scripturarum ad faciendam fidem dogmatum necessitate et sufficientia; [CCXLII] quam opponit traditionis et Ecclesiae definitionum auctoritati. Primum quod atinet, multa in eo peccat Rivetus: 1° Quod Cyrillum negat historiam Susannae, Belis et trium puerorum canticum agnovisse. Iguorabat nimirum, Cyrillum Danielis interpretatione a Theodotione adornata, cum tota Graeca et Latina Ecclesia usum esse: in qua nulla erat, sicut in Hieronymiana translatione, trium illorum monumentorum a reliquo Danielis textu distinctio; sed in primo loco habebatur historia Susannae; in medio capitis tertii canticum puerorum; et ad finem Belis historia. Hujusmodi Danielis exemplaribus utebantur Patres; hujusmodi sunt omnes pene mss. Graeci Bibliorum codices. Sed inexcusabilis Riveti de Cyrillo affirmatio, cum tria haec monumenta in *Catechesibus*, uti veras Danielis prophetiae partes citet, Susannae historiam cat. 16, n. 31, canticum trium puerorum cat. 2, n. 16, cat. 9, n. 2, Belis et draconis historiam cat. 14, n. 23. Baruchi librum praeterea et epistolam Jeremiae in catalogo suo recenset; et tertium Esdrae librum probabiliter pro Esdrae primo habuit, cum cæteris vulgo Patribus. Estheris pariter additamenta in suo libro cum cæteris conjuncta non videtur a reliquo textu distinxisse, qui Hebraice linguae plane rudis erat: ne Rivetus cum solo Hebraeorum canone usum existimet; in quo uno se Protestantibus acquiescere gloriantur. Alterum ejusdem Riveti peccatum est, quod deuterocanonicos quos dicimus libros, quia in Cyrilliano canone non recensentur, ab eo prorsus rejectos existimet. In catalogo revera non comprehendit suo, quasi dubios et nondum ullo Ecclesiae universalis iudicio in canonem receptos. At eorum aliquos, idem de cæteris sine dubio, si se dedisset occasio, facturus, saepe citat. Sapientiae librum cat. 9, n. 2 et 16, laudat sub nomine Salomonis; Ecclesiasticque sententiis utitur cat. 6, n. 4, cat. 15, n. 8, cat. 11, n. 19. Imo et Apocalypsis sententiis permultis utitur, quamvis librum hunc expresse uti apocryphum rejicere videatur. Idem illi quod cæteris Patribus accidit, ut cum deuterocanonicos libros ab omnibus Ecclesiis non recipi sciret, in canone non recensuerit. Sed tamen cum haberetur in Ecclesia certa et indubitata de eorum bonitate et utilitate traditio, de eorum vero divinitate, non ita certa et explorata ac generalis, sed tamen communis nec interrupta, et omnium pene Patrum veluti divinam Scripturam tantum usu confirmata; eos tanquam divinos laudabat Ecclesiae iudicium expectans. Tertio, inique nobis objicit Rivetus Cyrilliani canonis auctoritatem, perinde quasi aut eo ipsi Protestantibus utantur; aut ipsi debeamus, vel etiam possimus omnes SS. Patrum, quorum nota est inter se diversitas et contrarietas sequi. Sed non illis potiori jure

objicere possumus primo antiquos Latine Ecclesie, in qua regenerati sunt, canones quos nos sequimur; deinde Protestantibus æquiori jure objicimus mentem ac sententiam Cyrilli, in canone Scripturarum describendo. Quam ut ipsi perfide contemnunt, ita nos perfectè sequimur, cum etiam ab ejus canone discedimus. Cyrillus [CCXLIII] non sua auctoritate canonem Scripturarum composuit, sed illum quem sua Ecclesia sequelatur, suis auditoribus dedit: ac pro lege præscripsit ut eos libros pro divinis haberemus, quos nobis Ecclesie unanimis auctoritas et traditio proponit, cat. 4, n. 33, 35, 36. Ex ea lege nos deuterocanonicos libros suscipimus, quos ipse hodie Ecclesie secutus auctoritatem susciperet Cyrillus. Illi omni Ecclesie tum ejus in qua nati sunt, tum universalis Ecclesie e qua schismate recesserunt, auctoritate seposita, canonem Scripturarum ex arbitrio composuere. Cyrillus in suo canone sine detractione admisit libros, de quibus olim fuerat addubitatum, nec ipsius ætate dubitatio desierat: uti Epistolam ad Hebræos, et ex canonicis Epistolis complures; sed prævalenti Ecclesiarum auctoritati obtemperavit. Quidni ergo hodiernum Græcæ pariter et Latine Ecclesie suffragium, in admittendis deuterocanonicis libris sequitur adversarii, etiamsi nonnulla de iis forte supersit dubitatio Ecclesie totius auctoritati submitteunda.

99. Utriusque Ecclesie veteris Græcæ et Latine, cum diversos Scripturarum canones conderent, una mens ac sententia fuit. Qui verbi gratia deuterocanonicos excluderent, eos tamen in suis libris passim ut divinos nullo discrimine laudabant. Qui autem in canone recipiebant, ii nulla certa affirmatione, aut contrariæ sententiæ damnatione id præstabant: sed velut idoneam auctoritatem suæ Ecclesie traditionem secuti, certius tamen et generalius expectabant Ecclesie universalis judicium. Sic cum Ecclesia Africana in concilio Carthagenensi an. 397, canonem suum, qui Tridentino conformis est, scripsisset, veluti subdubitatis addidit: *De confirmando isto canone transmarina Ecclesia consulatur.* Iterumque in altero Carthagenensi an. 419, eodem catalogo confirmato subjicit, *Ut fratri et consacerdoti Bonifacio (papæ) et earum partium episcopis innotescat.* Similiter Augustinus qui utriusque concilio interfuit, cum eundem catalogum exscribat lib. II *De doct. Christ.*, cap. 8, n. 13, prius tamen n. 12 hæc regulam præscripserat: *In Scripturis canonicis Ecclesiarum catholicarum quamprius auctoritatem sequatur* (Scripturæ studiose). *Tenebit igitur hunc modum in Scripturis canonicis, ut eas quæ ab omnibus accipiuntur Ecclesie præponat eis quas quædam non accipiunt; in eis vero quæ non accipiuntur ab omnibus, præponat eas quas plures gravioreque accipiunt, eis quæ pauciores minorique auctoritatis Ecclesie tenent.* Ac propterea de Machabæorum librorum divinitate certis locis haud tauta asseveratione pronuntiat, uti lib. 4

cont. *Gaudens.*, cap. 31, num. 38, et *De cura pro mortuis* cap. 1, num. 3. Item de Sapientie libro ab Massiliensibus rejecto, in lib. *De præd. SS.* Et in primo *Retractat.* lib., cap. 10, num. 3, retractat et corrigit id quod alicubi verba ex Ecclesiastico sumpta, *prophetica verba appellaverat; quia, inquit, non in ejus libro leguntur quem certii simus esse prophetam.* Junilius quanquam Africanus in lib. 1, cap. 3, 4, 5, 6 et 7, de multis Africani catalogi libris ait, vel *inter canonicas* [CCXLIV] *Scripturas non currere, vel mediæ auctoritatis esse.* Quanquam Innocentius et Gelasius Romani pontifices canonem librorum sua auctoritate defessent, in quo Machabæorum libri continentur, eorum tamen successor S. Gregorius Magnus lib. XI *Moral.*, cap. 13, quod iis usus esset ita se excusat: *Non inordinate agimus si ex libris licet non canonicis, sed tamen ad Ecclesie ædificationem editis, testimonium proferramus.* Ne miremur inferioris subselli auctores eadem in rejiciendis quibusdam ex illis libris libertate, aut in sua de eisdem dubitatione significanda usos esse. Unum ex omnibus, qui omnium pene Latinorum theologorum magister audit, S. Thomam laudo, qui prima parte, quæst. 89, art. 8, ad 2, Ecclesiasticum citans ait: *Si tamen Ecclesiastici auctoritas non recipiatur, eo quod apud Hebræos inter canonicas Scripturas non computatur.* Eadem pene de eodem libro habet Julianus Toletanus *Prognosticon* lib. II, cap. 50, quamvis ex Isidoro, Hildephonso aliisque monumentis constat Ecclesiam Hispanicam librum hunc, uti ceteros deuterocanonicos, in canone habuisse. Sed postquam accessit dudum expectata Ecclesie in concilio Tridentino definitio, ab omnibus Latinis Ecclesie unanimiter acceptata, et Græcæ Ecclesie sententiæ consentanea, quæ libros illos tandem pro canonicis agnoscit, quæ circa illos superesse possit dubitatio plane non video. Quanquam non ignoro viros æppime catholicos inveniri, qui nec a concilio Tridentino nec a Romanæ Ecclesie sententiâ abhorrensentes, quamdam auctoritatis inter canonicos et deuterocanonicos libros distinctionem admittent.

100. Ad Cyrillum et Ecclesiam Hierosolymitanam redeo. Quos illa Cyrilli temporibus nondum recipiebat libros, succedentibus agnovit. Nam Apocalypsim Damascenum in canone Novi Testamenti nulla dubitationis significatione comprehendit. Andreas Cretensis, qui et Hierosolymitana Ecclesia prodidisse dicitur, commentario eundem librum illustravit. Ejus testimonio utuntur Sophronius Hierosolymorum patriarcha, oratione *De angelis*, et Michael Syncellus novo sæculo, in sua *Laudatione in sanctos angelos* a Combefisio edita: qui quidem in eadem oratione cum Apocalypsi, tum Judith, Tobie, et Machabæorum libris tribus utitur. Antiochus, lauræ S. Sabæ monachus hom., 17, Ecclesiastici librum citat. Andreas jam laudatus, orat. 2 in S. Patapium, p. 221, Sapientiam Salomonis sub nomine citat. Palæstini tandem episcopi in synodo

Bethleemica, an. 1672, Sapientiam Salomonis, A Toliam, Judith, Belli et Susanne historias, Ecclesiasticum et Machabæos recipiunt in hæc verba: Κατὰ τὰς τῆς Γραφῆς μέρη κρῖνομεν. Et hos libros Scripturæ partes iudicamus.

De adjungenda Scripturæ Traditionis et Ecclesiæ auctoritate.

101. Alterum aggredior disputationis cum Riveto susceptæ caput. Triumphans quodam modo multa cumulat Cyrilli testimonia de Scripturæ sufficientia et necessitate; quibus verbo respondere possem, agi, ipso fatente, de symbolo in quo [CCXLV] agnoscimus nihil contineri solius siue scriptæ traditionis auctoritate propositum; ut mirum non sit tanta vi Cyrillum asseverare, nihil de symboli doctrina sine Scripturarum auctoritate, ex humano ratiocinio (id enim solum excludit, non Ecclesiæ proponens et interpretantis sententiam), tradi debere. Quoniam vero his testimoniis et traditiones non scriptas, et auctoritatem Ecclesiæ oppugnat, ea ne quid dissimulare videar, hic exscribo. Cat. 4, num. 17, proposita compendiose Ecclesiæ circa Trinitatem doctrina ait Cyrillus: *Hoc signaculum in mente tua semper habeto, quod quidem nunc tibi summam per capitulum recessionem edictum est; si vero Dominus concesserit, adhibita ex Scripturis demonstratione pro viribus a nobis edisseretur. Oportet enim circa divina et sancta fidei mysteria ne minimum quidem sine divinis Scripturis tradi; nec temere probabilitatibus argumentisque in verborum artificio consistentibus abduci. Ne mihi quidem ista proferenti ultro credideris, nisi de divinis Scripturis eorum quæ tibi annuntio demonstrationem accipias. Hæc enim fides cui nostram salutem debemus, non ex commentitia disputatione, sed ex divinarum Scripturarum demonstratione vim habet.* Cat. 5, num. 12: *Fidem (symbolum) illam solam amplectere et serva, quæ nunc tibi ab Ecclesia traditur, ex omnibus Scripturis vallata.... et modo quidem nudis verbis tuis audiens fidem memoria retine; singulorum vero capitum excipe opportuno tempore ex divinis Scripturis assertionem. Non enim ut hominibus libuit, fidei summa composita est; sed selecta ex omnibus Scripturis commendatoria capita unam fidei doctrinam perficiunt et compleunt.* Cat. 11, n. 12, cum dixisset de divinæ generationis modo nihil Spiritum sanctum Scripturarum auctorem in eis dixisse, subdit: *Quid igitur operose inquiris, quæ neque Spiritus sanctus in Scripturis enarravit? Qui ea quæ scripta sunt non nosti, non scripta percurtaris?* Cat. 12, num. 5: *Quæramus cujus rei gratia descenderit Jesus; neque meis ratiocinationibus attende, saphismatis enim forte illud possibile; verum, nisi prophetarum de re unaquaque acceperis testimonia, his quæ dicentur ne crede. Nisi et de Virgine, et de loco, et de tempore, et de modo didiceris ex divinis Scripturis, ne accipias ab homine testimonium.* Cat. eadem num. 16: *Num doctrinæ nos: ræ verborum commenta sunt, et humani ingenii*

fallacia? nonne divinæ Scripturæ sunt salus nostra? nonne prophetarum prædictiones? Commendatum igitur hoc depositum mihi immobile custodi, teque nemo dinoveat: crede Deum hominem factum. Ridicule trahit hoc depositum ad totam doctrinam Christianam, quod ad unum veræ incarnationis credendæ articulum pertinet. Cat. 15, num. 8: *Omnia quæ ad Christum pertinent scripta sunt; nihilque ambiguum est, nihil enim testimonio destitutum, omnia in columnis prophetis inscripta sunt; non in lapideis tabulis, sed a Spiritu sancto manifeste descripta. Cum itaque audiveris Evangelium quæ a Juda gesta sunt referens, nonne debes ejus rei audire ex Scripturis veteribus testimonium? Audivisti lancea latus transverberatum esse Christum; non debes explorare scriptumne illud quoque (in Vet. Testamento).... Audisti quod resurrexit; non debes inquirere num te [CCXLVI] his doctrinis ludamus? Id jam nefas esset, adjicit Rivetus, Christiano adulto, nedum catechumeno, aut neophyto: in his certe Cyrillus papista non fuit. Ignoraham baptizatum Protestanti licere, suum contentis in Evangelio Christi mysteriis assensum tandiu suspendere, donec in prophetis ea confirmata et prædicta cognovisset. Cat. 16, num. 2: *Dicamus nos de Spiritu sancto ea tantum quæ scripta sunt: si quid vero scriptum non fuerit, ne curiose scitemur. Ipse Spiritus sanctus elocutus est Scripturas; ipse de se quoque ipse dixit quæcumque voluit, seu quæcumque capere poteramus. Dicamus ergo quæ ab ipso dicta sunt; nam quæ ille non dixit, nos non audemus.* Tandem cat. 17, n. 1: *Humanis ratiocinationibus et inventis nec hodierno die stentur, minime enim expedit: sed divinarum duntaxat Scripturarum sententias memoriæ suggeremus, hoc enim tutissimum.* Ex his omnibus testimoniis tria secundum sectæ suæ præjudicia concludere velle videtur adversarius: 1° Uuquemque fidem sibi ab Ecclesia in qua natus est propositam, ad Scripturarum censuram revocare debere; omnique humana auctoritate seposita, quod Spiritus sibi conforme videbitur admittere, quod dissentaneum rejicere; 2° nullam traditionibus non scriptis auctoritatem concedi oportere; 3° tandem Ecclesiæ iudicium ac definitionem per se ac sua auctoritate nihil valere; sed eatenus audiendam, quatenus nobis Scripturæ conformis esse videbitur. Nihil Cyrilliane doctrinæ his articulis contrarium magis jam ostendo.*

102. Ac de primo quidem, ut taceam probabile non esse, præscriptam a Cyrillo unam inveniendæ veritatis viam, quæ 1° magnæ hominum parti qui Scripturas legere vel præ imperitia vel præ occupatione non possunt, cat. 5, num. 12, impossibilis sit; deinde omnibus longa et ardua propter Scripturarum difficultates, versionum, textuum et interpretum comparatione discutiendas; 3° errori facile obnoxia propter diversas sententias, quæ omnes Scripturæ auctoritate fultæ jaectantur de

quibus secundum Rivetum ex veterum sententia iudicium instruitur; 4° nunquam satis certa, sed semper cum formidine conjuncta; quippe cum ex acumine ingenii, diligentia et eruditione cujusque dependeat: his omissis dico: 1° aliam catechizatorum quos alloquitur Cyrillus, aliam baptizatorum hominum esse rationem: hi coram angelis et hominibus scriptam in caelo (cat. 49. num. 5) fidei professionem confessi sunt: hanc ad censuram quam revocare, et quod Protestantes fecerunt, commutare, fœdifragi scelus est Cyrillo iudice locato. Nullo ejusmodi sacramento obligatos qui ad religionem nostram accedebant, ut rationabile Deo fidei obsequium exhiberent, tum a magistris tum sœo ipsorum studio et labore de Christianæ doctrinæ veritate persuaderi æquum erat: in eumque finem nihil utilius a doctoribus Ecclesie præscribi poterat, quam ut Evangelii historiam cum prophetiis compararent. Nobis Evangelii fidem in dubitationem adducere, scelus. Secundo, erant ut ipse fatetur Cyrillus cat. 5, num. 12, qui Scripturas legere non possent, quibus per symbolum [CCXLVII] Scripturarum compendium complectens ab Ecclesia subventum ait: his ergo præclusa erat invenientiæ per se veritatis via. Nisi dixeris satis illis provisum esse per argumenta ex Scripturis a doctoribus allata, quibus singulæ partes symboli probabantur. At primo Hierosolymis proprium erat, ut symboli doctrina diversis catechesibus per singulas partes accurate demonstraretur: alibi uno tantum aut altero sermone, nuda dogmatum sine argumentis expositione, symboli traditio absolvetur. Deinde satisne prudentis viri sit, auditis doctoris alicujus argumentis, etiam maxime probabilibus, nullo alio examine fidem adhibere? cum præsertim de rudi et illiterato agatur cui leves argumentationes possint facile fucum facere. Tertio, et neque catechumenis de proposita sibi doctrinæ veritate, ante adductas singularum demonstrationes dubitare permittit. Id patet 1° ex hac diserta asseratione cat. 13, n. 9: *Convenimus non ut pure contemplatricem Scripturarum expositionem efficiamus nunc, sed ut potius de his quæ credidimus certis documentis convincamur.* Fidelium nomen gestabant, non ad titulum et pompam, sed ut revera mysteria nostra certo assensu crederent. Procat. n. 6: *Miserabilis homo cum sis, Dei cognomen (in appellatione fidelis) accipis; sed cave ne appellationem fidelis, infidelis vero propositum geras.* Cat. 5, n. 2: *Hic jam quaritur ut fidelis quis secundum intimam conscientiam reperitur... ut Deo fidei sinceritatem ostendas, qui scrutatur renes et corda*³³; et num. 9: *S. magis aut modica fueris fidei, benignus est Dominus, seseque ad te penitentem propitius demittit. Dic tantum et tu ingone et ex animo, « Credo. Dominus, adjuva infidelitatem meam ».*³⁴ Hæc, ante propositum solummodo symbolum, n dum proba-

tum ac demonstratum. Cat. 17, n. 35. *Si steteris in fide, beatus es; si ex infidelitate cecideris, jam ab hoc die infidelitatem abjice, et firmam indue persuasionem.* Restabant tamen probandi tres articuli symboli. Fidem omnibus locis eamque intimam auditoribus commendat. Vid. procat. n. 8 et 17. Cat. 1, n. 1, ait *eos fidei lampades nuper accendisse, hortaturque ut inextinctas conservent*; num. 2, hortatur, ut *arrhabonem Spiritus sancti acquirant per fidem.* Cat. 2, n. 3, supponit fidem in animis auditorum formatam, sed cavere jubet ne quid admittant animo, quod fidem illam discindat. Multarum rerum ante probationes adducendas exigit fidem. Exigit procat. n. 8° de obtinenda per sinceram voluntatem ac fidem remissione peccatorum; et tota in hoc argumento versatur oratio, ut simulationem deponant ac sinceram fidem concipiant; exigit cat. 2 tota, de possibili per penitentiam reparatione peccatoris; exigit cat. 3, de sancti Spiritus in aquis baptismalibus presentia. Cat. 4 singulos pene articulos quos proponit solum, olim a se demonstrandos, incipit a verbo *Credo*; cumque Trinitatis doctrinam absolverit, subjicit, *Hoc signaculum in mente semper habeto.* Non ergo volebat ut tandiu suspensus penderet assensus, donec adducta fuissent propositæ simpliciter et nondum probatæ doctrinæ argumenta. Idem de symbolo præcipit cat. 5, n. 12: *Hanc fidem tantquam viaticum [CCXLVIII] toto tempore habere jubeo, et præter eam nullam aliam amplius suscipere, neque etiamsi nos ipsi mutati his quæ nunc docemus contraria loqueremur; neque etiamsi angelus adversarius in lucis angelum transfiguratus in errorem te vellet abducere.* Nondum symboli doctrinam ex argumentis asseruerat: hanc tamen jam tum certo et immutabili assensu recipi jubet. Tandem sacramentorum veritatis assertionem distulit post Pascha, et eadem a neophytis recepta: an idcirco voluit ut ad eucharistiam verbi gratia dubii et hæsitantes de veritate corporis Christi sibi dati accederent, donec in catechesi ejus rei ex Scripturis fides facta esset? nonne imperando responsonem Amen, ad formulam communionis, *Corpus Christi*, exigebatur certa ejus rei fides. His argumentis demonstratum puto, cum Cyrillus sibi permittit non credi, nisi certa ex Scripturis dogmatum documenta protulerit, hæc de suspendendotandiu auditorum assensu nullatenus, sed de conceptis tantum causæ quam agebat fiducia intelligi oportere. Nunc probandum ab eo traditiones non scriptas haud magis læsas esse.

103. Nullus est Patrum qui plures allegaverit traditiones non scriptas, ac de earum vi crebris efficacisque locutus sit quam Cyrillus noster. Magnifice passim disserit de vi et utilitate signi crucis cat. 4, n. 14, cat. 13, n. 36; de exorcismorum et iusufflationum virtute, procat. n. 9; olei exor-

³³ Psal. VII. 10. ³⁴ Marc. ix, 23.

riz-ti efficacia, cat. 20, n. 2; sacrique chrismatis, A
 cat. 21, n. 3; de vi benedictionum ecclesiastica-
 rum in consecranda aqua baptismali, cat. 3, n. 3;
 oleo exorcizato, sacro chrismate, citatis locis; et
 sacra eucharistia, cat. 19, n. 7, cat. 21, n. 3, cat.
 25, n. 7. Quibus ex Scripturis hæc habemus accepta,
 aut quænam earum testimonia in probationem ear-
 um rerum adducere satagit Cyrillus? Idem dica-
 mus de honore ligno Dominicæ crucis exhibitio, a
 fidelibus particulas ejus habere cupientibus, quo-
 rum fidem laudat Cyrillus cat. 10, n. 19, cat. 4,
 n. 10, cat. 13, n. 4, et de reverentia sancto Do-
 mini monumento, monti Golgothæ, aliisque Do-
 mini monumentis impensa; quæ nunquam Cyrillus
 sine præfatione honoris appellat, et titulis ἄγιος,
 πανάγιος decorat. Idem de vi sanctarum reliquia-
 rum disputat copiosissime et gravissime cat. 18,
 n. 16; de utilitate suffragii sanctorum nostris pre-
 cibus in sacrificii oblatione adjuncti, cat. 25, n. 9,
 et sacrificii pro levamine mortuorum oblatis ibid.
 n. 10: cujus rei disertum in Scripturis argumen-
 tum cum non alibi reperitur præterquam in Ma-
 chabæorum libris quos Cyrillus in canone non ha-
 buit, solum in ea re traditionis auctoritatem secu-
 tum eum esse necesse est. Nec revera horum om-
 nium ullam probationem afferre laborat. His adde
 perpetuam Mariæ virginitatem cat. 12, n. 34, mo-
 nastici propositi ac devoti perpetuæ continentiæ
 corporis laudem, cat. 4, n. 24, cat. 12, n. 33, etc.,
 clericalis continentiæ decus, cat. 12, n. 25, ipsum
 denique Scripturarum canonem, qui certe in ipsis
 Scripturis descriptus non est; cujus auctoritatem
 ab apostolorum et veterum episcoporum Ecclesie
 rectorum traditione desumit, cat. 4, n. 33. Cum igitur
 in objectis num. 98 testimoniis, nihil [CCXLIX]
 nisi Scripturarum auctoritate probatum credi et
 assentiri jubet; primum agit de symbolo, non de
 sacramentis, cæterisque traditionibus ecclesiasticis,
 quarum nullam in symbolo contineri ultro agnosci-
 mus. Symbolum autem cum Cyrilli sententia cat.
 5, n. 12, nihil aliud sit, præter summa doctrinæ in
 Scripturis contentæ capita; quid mirum si in ea
 doctrina explicanda ad ipsas Scripturas recurren-
 dum sit, in quibus Deus quid et quantum de rebus
 in symbolo contentis credere debeamus aperuit;
 cætera ad exercendam nostram animi demissionem
 silentio tecta adorari jussit, prohibuit curiosus in-
 dagari? Ea vis testimoniorum Cyrilli objectorum,
 præsertim 1, 2, 3, 6, 7, 8. Quidquid autem Chris-
 tus ad institutionem et administrationem Ec-
 clesie constituit, non omne in Scripturis consignari,
 sed nonnulla per Ecclesie traditionem conservari
 voluit, ut et dictis et factis præcipue suis omnes
 Patres doceat. Secundo, cum Cyrillus quidquam ad
 Scripturas addi vetat, nihil aliud excludit nisi hu-
 manæ inventionis ratiocinia, sobriasmata, ingenii
 in mysteria nostra exercitationem, et ut ipse appel-
 lat, εὐρεσιλογίας, σοφίσματα, σοφιστικὰ κατασκευὰς,
 ἀνθρωπίνους λογισμούς, etc. Id diserte patet ex

testimoniis citatis, præsertim 1, 2, 4, 5, 8. Gra-
 vissimæ Cyrillum ut irita et loqueretur et ageret
 impellebant causæ: prima est, persuadendæ et effi-
 caciter demonstrandæ religionis nostræ veritatis
 necessitas; quæ prophetarum auctoritate multo si-
 guificantius, quam humanis ratiocinationibus con-
 stituitur. Vid. cat. 13, n. 8, et *Homil. in paralitic.*
 n. 9. Secunda erat, ut auditores suos adversus hæ-
 reticorum cavillationes munitet. Valeutiniani Py-
 thagorice Platoniceque philosophiæ principia cum
 Judaismi et Christianismi seminibus admiscentes,
 insanum humanis ratiociniis doctrinæ systema
 efflexerant, quo rudibus et imperitis illuderent.
 Manichæi quoque sua de tenebris earumque prin-
 cipibus somnia tanta verborum pompa adorna-
 bant, ut sprete veteri quam calumniabantur Scri-
 ptura, ad veritatem auditores suos certo se ducere
 nulla dubii significatione affirmarent, ac multis
 etiam persuaderent. Hi in Patrística Cyrilli tempo-
 ribus maxime grassabantur. Hinc tam crebra apud
 ipsum et tam inculcata humani ratiocinii contemptio,
 ejusque imperata audientibus dissidentia. Ad tradi-
 tiones ecclesiasticas verbo violare ipsi religio fuisset.

104. Neque porro magis Ecclesie definentis et
 præscribentis auctoritatem uniuscujusque: censuræ
 et arbitrio subjecit. Cat. 18, n. 23, scribit, Ecce-
 sian cum propter alias causas catholicam, hoc est
 universalem appellari, non propter istam: *Quia uni-
 verse et absque defectu docet omnia quæ in hominum
 notitiam venire debent dogmata, sive de visibilibus et
 invisibilibus, sive de celestibus et terrestribus rebus.*
 Nihil Ecclesie doctrinæ addendum, quoniam uni-
 verse docet quæcunque [CCL] in notitiam hominum
 venire debet: nihil detrahendum, si omnia quæ
 docet, in notitiam hominum venire debent; nihil
 commutandum aut reformandum, cum absque de-
 fectu doceat, nec major ac gravior in docendo de-
 fectus esse possit quam erroris prædicatio. Si
 falsa doceret Ecclesia, non esset in ejus sinu per-
 manendum, sed magistri veritatis ubique forent
 requirendi. At Cyrillus in Ecclesia quæ catholica
 dicitur constanter permaneri jubet: hanc enim
 unam esse Christi sponsam, unam matrem fidellum;
 uer aliarum sectarum illecehris nos patitur abduci;
 quæ quamvis Ecclesie nomen usurpent, eo solo
 quod catholice nomine destituantur, Ecclesie no-
 minis injuste invasi reæ, et sola Ecclesie malignan-
 tium appellatione dignæ convincuntur. *Proprie et
 vere quis dixerit, inquit, cat. 18, n. 62: Ecclesiam
 malignantium esse hereticorum catus... Eorum abo-
 minanda collegia fugiens, adhaereas semper sanctæ
 catholice Ecclesie, in qua et renatus es. Et si quando
 peregrinatus fueris in civitatibus, ne simpliciter re-
 quiras... ubi sit Ecclesia: sed ubi sit catholica Ec-
 clesia. Hoc enim proprium nomen est hujus sanctæ,
 et matris omnium nostrum. Quæ quidem et sponsa
 est Domini nostri Jesu Christi,* etc. Ab hac Ecclesia
 jubet nos requirere canonem Scripturarum, et syn-
 bolum fidei. De priorè ait cat. 4, n. 33: *Studiosæ*

quoque, et ab Ecclesia disce, quinam sint Veteris Testamenti libri, qui vero Novi, et num. 35: Eos solos libros studiose meditare et versa, quos etiam in Ecclesia cum certa fiducia legimus. Multo prudentiores et religiosiores te erant veteres episcopi Ecclesiarum præsides, qui eos tradidere. Tu ergo filius Ecclesia cum sis, ne leges positas perverte. Non igitur permittebat unumquemque spreto Ecclesie iudicio ex privato spiritu, seu magis arbitrio, de divinis libris iudicium instruere. Et num. 36: Quæcunque in ecclesiis non leguntur, illa neque privatim legas. De symbolo vero fidei cat. 8, n. 12: Fidem illam solum amplectere et serva quæ nunc tibi ab Ecclesia traditur, ex omnibus Scripturis vallata. Ecclesie unius auctoritate anscripi et retineri jubet doctrinam, cu-

¹¹ Math. xvi, 18. ¹² I Tim. iii, 15.

A jus examen ad scripturas quas legere non poterant, instituire præ ignorantia aut occupatione impediebantur. Ecclesiam tandem deficere non posse docet; seu cum cat. 18, n. 25, de ea Petro dixisse Salvatorem ait: *Edificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalent adversus eam*¹¹, seu cum post Paulum *columnæ et stabilimentum veritatis*¹² appellat; seu cum etiam Antichristi temporibus firmiter permansuram affirmat cat. 15, n. 16. *Nones enim, inquit, robur et nervos Ecclesie despero.* Hæc Cyrilli principia meditari potius oportebat Rivetum, quam sectæ suæ præjudicatis opiniones temere arreptis sancti doctoris sententiis sustentare conari; ac Romane Ecclesie falso conceptam ejus decretorum cum Cyrillianis discrepantiam objicere.

VETERUM TESTIMONIA

DE S. CYRILLO HIEROSOLYMITANO EJUSQUE SCRIPTIS.

[CCLI-CCLII] S. Basilini homilia 13, pag. 415, sententiam habet, quæ iisdem omnino verbis existat apud Cyrillum Procat. num. 16.

Concilium Constantinopolitanum æcumenicum n, an. 381 vel 382, in epistola ad Damasum et Occidentales apud Theodoretum Hist. eccles. lib. v, cap. 9.

Τῆς δὲ γε μητρὸς ἀπασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς ἐν Β Ἱεροσολύμοις, τὸν αἰδεσιμώτατον καὶ θεοφιλέστατον Κύριλλον ἐπίσκοπον εἶναι γνωρίζομεν· κανονικῶς τε παρὰ τῶν τῆς ἐπαρχίας χειροτονηθέντα πάλαι, καὶ πλείστα πρὸς τοὺς Ἀρειανοὺς ἐν διαφόροις τόποις ἀλλήσαντα.

S. Epiphanius hæres. 66, § 20.

Hierosolymitanæ autem Ecclesie, quæ mater est omnium Ecclesiarum, reverendissimum Deoque dilectissimum Cyrillum episcopum esse notum facimus: qui et canonicè ab episcopis provincie olim ordinatus fuit, et plurima variis in locis contra Arianos certamina subit.

A quo tempore ad hodiernam diem hi episcopi numerantur: Bazas, Hermon, Macarius, Maximus, Cyrillus, Herennius, Cyrillus alter, Hilarionus (a) qui nunc Ecclesie præsidet, qui cum Arianis habuisse communionem accusatus est.

Καὶ ἀπὸ τότε, καὶ ἕως δεῦρο ἄλλοι ἐπίσκοποι· Βάζας, Ἑρμων, Μάκαριος [ἰ.ε. Μακάριος], Μάξιμος, Κύριλλος, Ἑρέννιος, Κύριλλος ἄλλος, Δαρῖνος, ὧν κατέχων τὴν Ἐκκλησίαν, προσεγκληθεὶς τῆ τῶν Ἀρειανῶν κοινωνία.

Idem hæres. 73, § 23.

Ἀκάκιος γὰρ ὁ Παλαιστίνος, ὁ Καισαρείας, ἄμα Μελετίῳ, καὶ Οὐρανίῳ τῷ Τυρίῳ, καὶ Εὐτυχίῳ τῷ Ἐλευθεροπολίτῃ, διὰ τὴν πρὸς Κύριλλον τὸν Ἱεροσολυμίτην ζῆλόν τε καὶ μίσην, ἀνόμιστο τοῖς περὶ Βασιλείου, καὶ Γεώργιον τὸν Λαοδικέα, καὶ Σιλουανῶν τὸν Ταρσία, Ἐλευσίον τε τὸν Κυζίκου, Μακεδόνην τὸν Κωνσταντινουπολιτανόν, Εὐστάθιον τὸν Σεβαστείας, καὶ Ἀνιανὸν τὸν Ἀντιόχεια· τότε κατασταθέντων, κατ' αὐτῶν ἑαυτὸν στρατεύσας· ὁ αὐτὸς Ἀκάκιος, πολλὴν φύσιν εἰργάσατο.

Nam Acacius Palestinus Cæsareæ episcopus, cum Meletio, et Uranio Tyrio, et Eutychio Eleutheropolitano, pro eo, quo in Cyrillum Hierosolymitanum odio et invidia flagrabat, Basilio ac Georgio Laodicensi, Sylvano Tarsensi, Eleusio Cyziceno, Macedonio Constantinopolitano, Eustathio Sebasteno, et Aniano Antiocheno seipsum opposuit; qui tum constituti cum essent, suas in eos vires collegit Acacius, ac turbarum plurimum concevit.

Et paulo post in eodem §.

Εὐτυχίος μὲν γὰρ ὁ Ἐλευθεροπολίτης, οἷα δὲ ἀπὸ τοῦ μακαρίου Μαξιμουῦ τοῦ Ἱεροσολυμίτου ὁμολογητοῦ ἐπισκόπου τὴν πίστιν ἔχων σαφῆ τῆς ὀρθο-

Nam Eutychieus Eleutheropolitanus, utpote a beato Maximo Hierosolymitano episcopo ac confessore catholice fidei institutus edoctus, propter Cyril-

(a) Veri potest, Hilarionis filius.

odium ad Acacium sese [non] adunxit. Qui quidem aliquanto tempore catholicam fidem amplectens, dignitatis suæ retinendæ gratia dissimulavit.

Et ejusdem hæres. § 27.

Nam cum a se invicem opinione non discrepant, nihilominus certas in factiones divulsi sunt, dum privatas inter se similitates exercent: eo quod Cyrillus Hierosolymitanus, [CCLIII] et Eutychieus mutuas inimicitias foverent: Cyrillus vero a Basilii Galatæ, et Aniani qui Antiochiæ ordinatus erat episcopus, ac Georgii Laodicensi partibus staret.

Ex hoc enim grege Cæsariensis Euzoii prodiit illorum discipulus, qui post Acacium ei sedi præfuit, cum ante Philumenus a Cyrillo Hierosolymitano in illa constitutus fuisset: ac deinde Cyrillus senior ibidem ab Eutychio collocatus ac demum Gelasius ab Cyrillo Hierosolymitano, cujus sororis erat filius, rursus esset impositus. Cum enim hi tres illic ordinati forent, et ob mutuas similitates dignitate cessissent, postmodum Euzoii sedem illam obtinuit.

Rufinus, Histor. ecclesiast., lib. 1, cap. 23, edit. an. 1526, vel 22 edit. an. 1580.

Hierosolymis vero Cyrillus post Maximum, sacerdotio confusa jam ordinatione suscepto, aliquando in fide, sæpius in communione variabat.

Idem, lib. 1, cap. 37.

Cyrillus post Maximum confessorem Hierosolymis nabebatur episcopus. Apertis igitur fundamentis, calces fundamentaque adhibita. Nihil omnino deerat quin die postera, veteribus deturbatis nova jacerent fundamenta. Cum tamen episcopus dili-

Idem, lib. 11, cap. 21.

genti consideratione habita, vel ex illis quæ in Danielis prophetia de temporibus legerat, vel quod in Evangelii Dominus prædixerat, persisteret, nullo modo fieri posse, ut ibi a Judeis lapis super lapideum poneretur. Res erat in expectatione, etc.

Apud Alexandriam defuncto Petro Timotheus, et post hunc Theophilus, in Hierosolymis autem post Cyrillum Joannes apostolicas reparant sedes.

Idem Rufinus in suam expositionem symboli multa ex Cyrilli catechesibus, præsertim 15. 14 et 18, eo inuominato transtulit.

S. Hieronymus in Chronico ad ann. 349.

Quadragesimus Maximus post Macarium Hierosolymorum episcopus moritur. Post quem Ecclesiam Ariani invadunt, id est, Cyrillus, Eutychieus; rursus Cyrillus, Irenæus; tertio Cyrillus, Hilarius; quarto Cyrillus. Quorum Cyrillus cum a Maximo fuisset presbyter ordinatus, et post mortem ejus ita ei ab Acacio episcopo Cæsariensi, et cæteris

δοξίας, διὰ τὴν πρὸς τὸν Κύριλλον ἐχθρίαν, (α) [οὐκ] ἐμίγη τοῖς περὶ Ἀκάκιον, ὀρθοδόξους μὲν ἔχουν ἀκρι καρού, ὑποκρινόμενος διὰ δὲ τὸν ἴδιον θρόνον.

Ἄ γὰρ ἕκαστος ἐφρόνει, ταῦτα καὶ ὁ ἕτερος εἶχεν, εἰς σχίσματα δὲ διεφρέθησαν πρὸς ἀλλήλους, ἢ μίσει τινὶ τῶ πρὸς ἀλλήλους, διὰ τὸ Κύριλλον τὸν Ἱεροσολυμίτην πρὸς Εὐτύχιον ἔχειν μῆτιν, καὶ Εὐτύχιον πρὸς Κύριλλον εἶναι δὲ τὸν Κύριλλον ἅμα Βασιλείῳ τῷ Γαλάτῃ, καὶ Ἀνανίῳ τῷ κατασταθέντι ἐπὶ τῆς Ἀντιοχείας, καὶ Γεωργίῳ τῷ Λαοδικείας.

Et § 37.

Ἐξ αὐτῶν γὰρ Εὐζώϊτος ὁ ἐν Καισαρείᾳ μαθητὴς ἐκεῖνον ὑπάρχων, εἰ καὶ τὸν Ἀκάκιον διεδέξατο μετὰ κατάστασιν Φιλουμένου τοῦ ὑπὸ Κυρίλλου τοῦ Ἱεροσολυμίτου κατασταθέντος καὶ μετὰ κατάστασιν Κυρίλλου τοῦ γέροντος, τοῦ ἀπὸ τῶν περὶ Εὐτύχιον κατασταθέντος καὶ μετὰ κατάστασιν Γελασίου τοῦ ὑπὸ Κυρίλλου, αὐτοῦ τοῦ Ἱεροσολυμίτου κατασταθέντος· ἐξ ἀδελφῆς γὰρ αὐτοῦ ἐτύγχανε. Κατασταθέντων γὰρ τῶν τριῶν, καὶ ἀρρησάντων διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἔριν, αὐτοῖς ὁ προειρημένος Εὐζώϊτος καταστάθη.

genti consideratione habita, vel ex illis quæ in Danielis prophetia de temporibus legerat, vel quod in Evangelii Dominus prædixerat, persisteret, nullo modo fieri posse, ut ibi a Judeis lapis super lapideum poneretur. Res erat in expectatione, etc.

episcopis Ariani episcopatus permetteretur, si ordinationem Maximi repudiasset, diaconus in Ecclesia administravit: ob quam impietatem sacerdotii mercede pensatus, Heraclium, quem mortuus Maximus in suum locum substituerat, varia fraude sollicitatus (b) de episcopo in presbyterum degradavit.

Idem, in Catalogo scriptor. ecclesiast., cap. 112.

Cyrillus Hierosolymæ episcopus, sæpe pulsus Ecclesia et receptus, ad extremum sub Theodosio principe, octo annis inconeussum episcopatum tenuit. Exstant ejus catecheses, quas in adolescentia composuit.

Κύριλλος Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος, πολλάκις ἐξωθεῖς τῆς Ἐκκλησίας, ὑπερὸν Θεοδοσίου βασιλεύοντος, ἐπὶ ἑκατοντὸς ὀκτώ ἀσάλευτον ἔσχε τὴν ἐπισκοπήν· οὐτινὸς εἰσὶν κατηχήσεις, ἃς ἐν τῇ νεότητι συνέταξεν.

(a) *Oùx.* Petavius omnino expungendam censet negandi particulam; alioquin quæ hic dicuntur, eis quæ proxime ante habentur, plane contraria sunt.

(b) *F. sollicitans*

S. Nylus multas Cyrilli sententias ex omnibus pene catechesibus in suis epistolis transcriptit.

Philostorgius, lib. iv Histor. ecclesiast., cap. 12.

Ἐπίσκοποι δὲ δευτερευουσῶν χορῶν ἐκπλη- A
ροῦντες Μάρης τε, κ. τ. ἔ. Καὶ δὴ καὶ Ἀκάκιος ὁ τῆς
Παλαιστίνης Καισαρείας, τὴν πρὸς ἐκεῖνους ὑποκρι-
νόμενος ὁμοδοξίαν, ἐφ' ᾧ τοὺς περὶ Βασιλείου ἀντι-
λυκῆται· διότι κἀκεῖνος Κύριλλον τὸν Ἱεροσολύμων,
ἐν αὐτοῦ παυθέντα τοῦ ἱεραῖοθαι, διὰ τιμῆς ἔφε-
ρον.

S. Proclus, Constantinopolitanus episcopus, et S. Basilus Seleuciensis nonnulla ex Cyrilli catechesibus in
suis orationes transcripsisse, vel saltem imitati fuisse videntur.

Socrates, Histor. ecclesiast., lib. 11, cap. 38.

Ἀκάκιος μὲν γὰρ καὶ Πατρόφιλος, Μάξιμον τὸν
Ἱεροσολύμων ἐξουθήσαντες, Κύριλλον ἀντικατέστη-
σαν.

Acacius namque et Patrophilus Maximo Hieroso-
lymorum expulso, Cyrillum adversus eum consti-
tuerant.

Idem, lib. 11, cap. 40.

Οἱ δὲ τοῦ ἄλλου μέρους, διακριθέντες καὶ συνελ-
θόντες κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν, ἐκάλουν τοὺς περὶ Ἀκά-
κιου, ἐπὶ τῶν κρέναι τὰ κατὰ Κύριλλον τὸν ἐπίσκο-
πον Ἱεροσολύμων. Ἰστίον δὲ, ὅτι Κύριλλος ἦδη πρό-
τερον κατηγορήθητο· καὶ διὰ τί μὲν οὐκ ἔχω φράσαι·
καθάρθη δὲ, ὅτι πολλάκις ἐπὶ τῷ κριθῆναι καλούμε-
νος, ἀρετῆς δύο ἐνιαυτῶν διέφυγε, τὰς κατηγορίας
ἐλαβόμενος. Καθαιρεθεὶς δ' οὖν, ὅμως ἐκκλητίου
ἡδίστου τοῖς καθελοῖσι διαπεμφόμενος, μίξρον ἐπε-
κρίσαστο δικαστήριον· ὃς-τῆ ἐκκλησίας καὶ ὁ βασιλεὺς
κωνσταντῖνος ἐγγένοι σύμφηρος. Τοῦτο μὲν οὖν μῶ-
νος καὶ πρῶτος παρὰ τὸ σύνθημα τῶν ἐκκλησιαστικῶν
καθὼς Κύριλλος ἐποίησεν, ἐκκλητίος ὡς ἐν δημοσίῳ
ἀκασιτρίῳ χρησάμενος. Τότε δὲ ἐν τῇ Σελευκείᾳ παρῆν
κριθόμενος· καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἐπίσκοπος τοὺς περὶ
Ἀκάκιον ἐκάλουν, ὡς μικρῶ ἔμπροσθεν ἐμνημονεύ-
σαμεν, ὅπως ἂν περὶ τῶν κατηγορουμένων διαγνώ-
τας κοινὴν ἐξευέγκωσι ψήφον.

Alterius autem partis episcopi, cum in Ecclesiam
convenissent, Acacium vocarunt, ut causa Cyrilli
Hierosolymorum episcopi judicaretur. Sciendum
enim est, Cyrillum jam antea accusatum fuisse ;
qua autem de re nequeo dicere. Cæterum depositus
est, propterea quod sæpius in judicium vocatus,
duobus continuis annis non comparuerat, accusa-
tiones reformidans. Depositus tamen, [CCLIV] ni-
hilominus appellationis libello ad eos qui ipsum
deposuerant misso, ad majus judicium provocavit,
cui quidem appellationi imperator Constantius
astipulatus est. Solus igitur ac primus omnium
Cyrillus, contra ecclesiastici canonis consuetudinem,
appellationem sicut in publicis judiciis fieri solet
interposuit. Ac tum quidem Seleuciæ aderat, parat-
us judicium subire, et ob hanc causam episcopi
Acacianos ad consensus vocabant, quemadmodum
C paulo ante dixi, ut rebus examinatis communi cal-
culo sententiam proferrent.

Idem, Histor. ecclesiast., lib. 11, cap. 42.

Καθεδρὸν δὲ καὶ Νεωνᾶν τὸν Σελευκείας, ἐν ᾗ ἐγε-
γῆκε ἡ σύνοδος· ἔτι μὲν καὶ Σωφρόνιον τὸν Πομ-
πηνοῦθλους τῆς ἐν Παφλαγονίᾳ καὶ Ἐλπίδιον Σατάλων
τῆς Μακεδονίας, καὶ τὸν Ἱεροσολύμων Κύριλλον, καὶ
ἄλλους δὲ ἄλλας αἰτίας ἐξέβαλον.

Abdicarunt etiam Neonam episcopum Seleuciæ,
qua in urbe synodus habita fuerat ; Sophronium
quoque episcopum Pompeiopolets, quæ urbs est
Paphlagoniæ ; Elpidium Satalorum Macedoniæ, Cy-
rillum Hierosolymorum episcopum, alios denique
alias ob causas exauctorarunt.

Idem, Histor. ecclesiast., lib. 11, cap. 45.

Ἐν δὲ τοῖς Ἱεροσολύμοις ἀντὶ Κυρίλλου προεγει-
ρόθη Ἀρρήνιος. Ἰστίον δὲ, ὅτι καὶ μετ' ἐκεῖνον
Ἡράκλειος κατέστη, καὶ αὐτῆς Ἰλάριος· ὕστερον δὲ
Χρόμ· Κύριλλος ἐπέθη τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ τῆς
ἐπὶ Ἐκκλησίας ἐγκρατῆς ἐγένετο.

Hierosolymis vero, in locum Cyrilli subrogatus
est Arrhenius. Sciendum porro est, post hunc epi-
scopum ordinatum fuisse Heraclium, ac deinde
Hilarium : tandemque Cyrillum Hierosolyma rever-
sum Ecclesiam suam recuperasse.

Idem, Histor. ecclesiast., lib. 111, cap. 20.

Τότε δὲ Κύριλλος ὁ τῶν Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος,
ἀ τοῦ προφήτου Δαυιδᾶ κατὰ νόον ἐλάβανεν, ὅτε
καὶ ὁ Χριστὸς ἐν τοῖς ἀγίοις Εὐαγγελίοις ἐπεσφρα-
γίστατο, πολλοὺς τε προέλεγεν, ὡς ἄρα νῦν ἔχει ὁ
κύριος, ὅτι λίθος ἐπὶ λίθον οὐκ ἂν μόνος εἰς τὸν
κόλον, ἀλλὰ τὸ τοῦ Σωτῆρος λόγιον πληρωθήσεται.
Τότε-τ· εἰσγεν ὁ ἐπίσκοπος· καὶ διὰ τῆς νυκτὸς οἱ

Quo quidem tempore vaticium Danielis prophetae
episcopus memor vaticium Danielis prophetae
quod Christus etiam in sacris Evangelii confirmavit
palam multis astantibus prædixit, futu-
rum brevi ut in eo templo lapis super lapidem
non maneret, sed Servatoris oraculum comple-
tur. Cumque hæc dixisset episcopus, noctu ingens

¹¹ Dan. ix, 26. ¹² Luc. xxi, 6.

terre motus exortus, lapidea ex veteribus tempu
fundamentis avulsos sursum excussit, et cunctos
una cum contiguis ædificiis dispersit

Idem, Histor. ecclesiast., lib. iv, cap. f.

Et tempore Romanæ Ecclesiæ præerat Liberius...
Hierosolymitanam vero rursus obtinebat Cyrillus.

Idem, Histor. ecclesiast., lib. v, cap. 8.

Conveniunt igitur ex iis quidem, qui consub-
stantialis fidem profitebantur, Timotheus Alexan-
driæ episcopus, Cyrillus Hierosolymorum, qui
tunc pœnitentia ductus consubstantialis fidei ad-
hærebat.

Sozomenus, Histor. ecclesiast., lib. iv, cap. 5.

Eodem tempore cum Cyrillus Hierosolymorum
Ecclesiam post Maximum administraret, crucis sig-
num in cœlo apparuit, splendide refulgens, non
ut cometes diffluentibus radiis, sed plurima luce
collecta densatum ac perspicuum, longitudine quid-
dem a Calvariæ loco ad montem Olivarum, id est,
circiter quindecim stadia, totum cœlum quod tractum
illum supereminet complectens; latitudo vero re-
spondebat longitudini. Porro ob rem tam insolitam
tamque iuopinatam, admiratio simul ac metus omnes
invasit, relictiisque ædibus, et foro, et opere
quod quisque præ manibus habebat, universi cum
uxoribus et liberis ad ecclesiam confluerunt, uno
consensu Christum laudantes, Deumque alacri ani-
mo constantes. Porro ejus rei nuntius omnes ur-
bis Romani provincias non mediocriter conturbavit,
brevi autem id ubique nuntiatum est. Nam cum ex
omnibus, ut ita dixerim, orbis partibus, ut moris
est, partim orandi, partim sacra loca perlustrandi
causa, Hierosolymis adessent peregrini, ea quæ
oculis viderant, suis postea retulerunt. Ipse quoque
imperator ea de re certior factus est, tum ex mul-
torum aliorum relatione, tum ex litteris Cyrilli
episcopi ad ipsum datis. Hæc autem [CCLV] in
sacris libris olim prædicta fuisse per divinam
quamdam prophetiam, viri istiusmodi rerum gnari
asserant. Et hoc quidem signum plurimos

Idem, lib. iv, cap. 17.

Scriptis litteris ad episcopos, qui tum Arimini,
et Seleuciæ erant congregati, jussit ut primum
quidem controversias de ille componerent: ad ex-
tremum vero de episcoporum causis, qui se injuste
depositos aut in exsilium misso esse quererentur,
cognoscerent; ex quorum numero erat Cyrillus
Hierosolymitanus

Idem, lib. iv, cap. 20.

Acacius enim et Patrophilus, pulso Maximo,
Hierosolymorum Ecclesiam Cyrillo regendam tra-
siderant.

(α) Τὸν τότε. Sic emendavimus quod in editis
æσβείαται τὸν τε. Edit

αὐτῶν μέγας παραγεγόμενος ἀνέβρασε τοὺς λίθους
τῶν πάλαι θεμελίων τοῦ ναοῦ, καὶ πάντας διέσπειρε
σὺν τοῖς παρακειμένοις οἰκίμασι.

Κατὰ δὲ τὸν χρόνον τὸν τότε (α), τῆς μὲν ἐν Ῥώ-
μῃ Ἐκκλησίας προεστῆκει Λιβέριος. . . τῆς δὲ περὶ
τὰ Ἱεροσόλυμα Κύριλλος αὐθις ἐκράτει

Συνῆλθον οὖν τῆς μὲν ὁμοουσίου πίστεως, ἐκ μὲν
Ἀλεξανδρείας Τιμόθεος, ἐκ δὲ Ἱεροσολύμων Κύριλ-
λος, τότε ἐκ μεταμελείας τῷ ὁμοουσίῳ προσκειμέ-
νος

Ἐν δὲ τῷ τότε χρόνῳ (β) Κυρίλλου μετὰ Μάξιμου
τὴν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησίαν ἐπιτροπεύσαντος, σταυ-
ροῦ σημεῖον ἐν τῷ οὐρανῷ ἀνεφάνη καταυγάζου-
σα λαμπρῶς, σὺχ ὅσον κομήτης ταῖς ἀλλάμψεσιν ἀποβ-
ρέων, ἀλλ' ἐν συστάσει πολλοῦ φωτὸς ἐπιτεκίως πυ-
κνὸν καὶ διαφανές· μήκρος μὲν ἔσεν ἐκ τοῦ Κρανίου
μέχρι τοῦ θροῦν τῶν Ἐλαιῶν, ἀμφὶ δέκα καὶ πάντα
στάδια τὸν ὑπὲρ τὸν χώρον τούτων οὐρανὸν ἀπολα-
θόν· εὐρὸς δὲ τῷ μήκει ἀνάλογον. Ὡς ἐπὶ παραδόξῳ
δὲ τῷ συμβεβηκότι θαύματι καὶ ἔδος πάντας ἔσχεν
οἰκίας δὲ καὶ ἀγοράς, καὶ ἔσπερ ἔσυχεν ἑκάστου ἐρ-
γαζόμενος καταλιπὼν, ἅμα παῖσι καὶ γυναῖξιν εἰς
τὴν ἐκκλησίαν συνῆλθον, καὶ κοινῇ τὸν Χριστὸν
ὑμνοῦν, καὶ θεὸν προσβύμα· ὠμολόγηον. Οὐ μετρίως
δὲ καὶ πᾶν τὸ καθ' ἡμᾶς οἰκούμενον ἢ περὶ τοῦτο
ἀγγεῖλα κατέπληξεν. Ἐγένετο δὲ τοῦτο οὐκ εἰς μα-
κράν· ὡς γὰρ εἰδῆται, ἐκ πάσης, ὡς εἰπεῖν, γῆς κατ'
εὐχὴν καὶ ἰστορίαν τῶν τῆδε τόπων Ἱεροσολύμων ἐνδη-
μοῦντες, ὡν ἐγένοντο θανατοὶ τοῖς οἰκείοις ἐμήνυσται.
Ἐγὼ δὲ τοῦτο καὶ ὁ βασιλεὺς, ἄλλων τε πολλῶν
ἀναγγεῖλάντων, καὶ Κυρίλλου τοῦ ἐπισκόπου γρά-
ψαντος. Ἐλέγετο δὲ παρὰ τῶν τὰ τοιαῦτα ἐπιστημέ-
νων, κατὰ τὴν προφητείαν θεῶν πάλαι ταῦτα προ-
μεμνησθῆναι ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοι· καὶ τὸ μὲν ὤδα
συμβάν πολλοὺς Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων εἰς Χρι-
στιανισμὸν ἐπηγάγετο.

Geutiles ac Indæos ad Christianam religionem per-

Γράφει [Constantius] τοὺς τότε ἐν Ἀριμίνῳ, καὶ
Ἐλεουσίῳ, ἐὰν περὶ τῆς πίστεως ἀμφίβολα προβι-
θεῖναι· ἐν τέλει δὲ διαλαθεῖν, κατὰ τὸν τῆς Ἐκκλη-
σίας θεσμὸν, καὶ περὶ τῶν ἀδικῶς καθηρῆσθαι ἢ
ὑπερορίας οἰκεῖν μεμφομένων ἐπισκόπων, ὧν εἰς τὴν
Κύριλλος Ἱεροσολύμων.

Οἱ μὲν γὰρ ἀμφὶ Ἀκάκιον καὶ Πατρόφιλον ἀφελ-
μένοι Μάξιμον, τὴν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησίαν Κυρίλ-
λῳ ἐπέστρεψαν.

(β) Τότε χρόνῳ. Hæc verba addidimus de no-
stro. Deserant in editis. Edit.

Idem, ejusdem libri cap. 22.

Ἐντεῦθεν [i. e. Seleuciae] οἱ μὲν πρότερον τὸ ἄδῳμα ἐξεδίξαι, οἱ δὲ τοὺς βίους ἀνακρίνειν τῶν κατηγορουμένων ἐν αὐτοῖς (ὧν ἦν Κύριλλος Ἱεροσολύμων καὶ Εὐστάθιος ὁ Σεβαστείας) ἀναγκαῖον εἶεν γινώσκον.

Hinc alii quidem doctrinam fidei ante omnia excutiendam esse dixerunt ; alii vero quaestionem prius habendam esse de vita ac moribus eorum qui inter ipsos accusabantur : ex quorum numero erat Cyrillus Hierosolymorum episcopus, et Eustathius Sebastiae.

Et paulo post, ad finem capituli.

Οὐδὲ τὴν αὐτὴν πίστιν ὁμολογεῖν ἠθούλοντο [nitium Acaciani], ἢ περὶ τῶν ἐγκλημάτων ἀπολογεῖσθαι, οὔτε εἰς τὴν κατὰ Κύριλλον ἐξέτασιν παραγεώσασθαι τινάγοντο, ὅν αὐτοὶ καθελόν.

Nam neque eandem cum reliquis fidem confiteri volebant, nec de criminibus sibi illatis causam dicere, nec ad examinandum Cyrelli negotium accedere sustinebant, quem ipsi deposuerant.

Idem, Histor. ecclesiast., lib. iv, cap. 25.

Σὺν τούτοις δὲ καὶ Κύριλλον τὸν Ἱεροσολύμων καθελόν, ὡς Εὐσταθίῳ καὶ Ἐπιφάνειῳ κοκκωνηκῶτα, ἐναντία σπουδάζασαι τοῖς ἐν Μελιτινῇ συνελευσῆσαι, καὶ αὐτὸς συναληθῆσαι· καὶ ὡς μετὰ τὴν ἐν Παλαιστίνῃ καθάρσει κοινωνίας μετασχόντα σὺν Βασίλειῳ, καὶ Γεωργίῳ τῷ Λαοδικεῖας ἐπισκόπῳ· ἐπειδὴ ἐπαράτη τὴν Ἱεροσολύμων ἐπισκοπὴν, περὶ μητροπολιτικῶν δικαίων διεφέρετο πρὸς Ἀκάκιον Καισαρείας, ὡς ἀποστολικῷ θρόνῳ ἡγουμένος· ἐντεῦθεν τε εἰς ἀπέχθειαν κατέστησεν, καὶ ἀλλήλους διέβλητο, ὡς οὐχ ὕγιως περὶ θεοῦ φρονέον· καὶ γὰρ καὶ πρὶν ἐν ὑπονοήτῳ ἐκάτερος ἦν, ὁ μὲν τὰ Ἀρείου δογματίζων, Κύριλλος δὲ τοῖς ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν εἰρηγοῦμένους ἀπόμνος. Οὕτω δὲ ἔχων γνώμησιν Ἀκάκιος σὺν τοῖς τὰ αὐτοῦ φρονέουσιν ἐπισκόποις τοῦ ἔθνους φθάσει καθελὼν Κύριλλον ἐπὶ προβάσει τοῦ βίου· Λιμοῦ καταλαθόντος τὴν Ἱεροσολύμων χώραν, ὡς εἰς ἐπίσκοπον ἔβλεπε τὸν τῶν δεσμευμένων πλιθῶς, τῆς ἀναγκαίας τροφῆς ἀπορούμενον. Ἐταῖ δὲ χρήματα οὐκ ἦν οἷς ἐπικουρεῖν εἶδει, κειμήλια καὶ ἱερὰ παραπετάσματα ἀπέδοτο. Ἐκ τούτων δὲ λόγος, τινὰ ἐπιγνώμια οἰκτεῖν ἀνάθημα γυναῖκα ἐκ τῶν ἐπὶ θυμῆς ἡμερησίῃ· πολυπραγμονησαί τε ὅθεν ἔχοι, καὶ εὐρεῖν ἐμπορον αὐτῇ ἀποδόμενον, τῷ δὲ ἐμπόρῳ τὸν ἐπίσκοπον. Αἰτίαν δὲ ταύτην πρῶτος φθάνων καθελὼν αὐτὸν Ἀκάκιον.

Cum his vero Cyrillum exauctorarunt episcopum Hierosolymorum, propterea quod cum Eustathio et Elpidio communicasset, qui decreta Melitinensis synodi, cui ipse quoque interfuerat, abrogare studuerant ; et quod post depositionem in Palaestina factam, communionem iniisset cum Basilio et Georgio episcopo Laodiceno. Etiam post susceptum Hierosolymorum episcopatum, de jure metropolitano adversus Acacium episcopum Caesareae controversiam moverat, tanquam apostolicam sedem obtinens. Ex quo factum fuerat, ut inimicitias inter se susciperent, seseque mutuo accusarent, quod non recte sentirent de divinitate. Nam et antea uterque eorum in suspicionem venerat ; Acacius quidem, quod cum Ario idem sentiret ; Cyrillus vero, quod eos sectaretur qui Filium Patris similem secundum substantiam asserbant.

δομαγίῳ suum agnovisse in muliere scenica, quae illud haberet, deprehendisse mercatorem qui illud mulieri venderat, mercatori vero episcopum vendididisse. Hanc ergo causam praetextens Acacius Cyrillum deposuit.

Cum igitur ita sentiret Acacius, una cum episcopis provinciae Palaestinae qui idem cum ipso sentiebant, Cyrillum praeveniens deposuit hujusmodi ob causam : Cum Hierosolymorum regionem fames occupasset, egentium multitudo necessariis alimentis destituta, in Cyrillum utpote episcopum oculos conjecit : cum autem pecuniae deessent quibus subveniri posset egentibus, Cyrillus thesaurus ecclesiae et sacra vela divididit. Aiunt igitur quemdam illo amicta erat ; inquiringtempore curiosius unde illi mulieri venderat, mercatori vero episcopum vendididisse.

Idem, lib. iv, cap. 30.

Κύριλλον δὲ καθαιρεθέντος, ὡς εἰρηται, παραλαμῆσαι τὴν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησίαν Ἐρέντιος, καὶ μετ' αὐτοῦ Ἡράκλειος, ἐπεξῆς τε τούτου Δάριος. Τούτοις γὰρ ἐν τῷ τότε τὴν ἐνθάδε Ἐκκλησίαν ἐπιτροπεύσαι παρελήφθησαν μέχρι τῆς Θεοδοσίου βασιλείας, ἥνιστα δὲ Κύριλλος εἰς τὸν αὐτὸν ἐπανήλθε θρόνον.

D Cyrillo vero, uti diximus exauctorato, Hierosolymorum Ecclesiam accipit Herennius, et post eum Heraclius, et post Heraclium Hilarius. Hos enim illo tempore hanc Ecclesiam rexisse reperimus usque ad imperium Theodosii : quo tempore in illam sedem reversus est Cyrillus.

Idem, lib. vii, cap. 7.

Συνήλθον οὖν, ἐκ μὲν τῶν ὁμοούσιον τὴν Τριάδα δοξάζοντων, ἀπὸ ἑκατὸν καὶ πενήκοντα· τῶν δὲ ἀπὸ τῆς Μακεδονίου αἰρέσεως, ἐξ καὶ τριάκοντα, ὧν οἱ κλειῖς ἐτύγγανον ἐκ τῶν περὶ τὸν Ἑλλησποντον πόλιν. Ἦγούοντο δὲ τούτων Ἐλευσίος ὁ Κυζίκου, καὶ Μακρίανδρος ὁ Ααρμφάκου. Τῶν δὲ ἄλλων Τιμόθεος, ὁ τῶν Ἀλεξανδρῶν διέπων θρόνον, οὐ πρὸ πολλοῦ

[CCLVI] Ex his igitur qui Trinitatem consubstantialiorem profitebantur, convenerunt centum circiter et quinquaginta. Ex Macedonia vero, sex et triginta : quorum plerique erant ex civitatibus circa Hellepontum sitis. Praerant autem istis Eleusius Cyzicenus, et Marcianus Lampsacenus. Caeteris vero Timotheus Alexandrinae sedis antistes praesidebat,

qui paulo antea Petro fratri suo ex hac luce sublato in episcopatu successerat; et cum eo Meletius episcopus Antiochiæ, qui non ita dudum ordinationis Gregorii causa Constantinopolim advenerat; et Cyrillus episcopus Hierosolymorum, penitentia tunc ductus quod opinioni Macedonii antehac adhaerisset.

Idem, lib. vii, cap. 14

Nec multo post, Timotheo et Cyrillo fato functis, succedit Alexandrinæ sedi Theophilus, ac Hierosolymitanæ Joannes.

Theodoretus, Histor. ecclesiast., lib. ii, cap. 26.

Hierosolymorum vero sacerdotium, post Macarium illum, cujus jam antea mentionem fecimus, Maximus suscepit, vir qui pro pietatis defensione in persecutionum certaminibus inclamaret; nam et oculo dextro orbatus, et dextro poplite debilitatus fuerat. Quo deinde ad immortalem vitam translato, Cyrillus apostolicæ doctrinæ acerrimus propugnator, episcopalem gratiam promeruit. Hi cum de primatu inter se contenderent, reipublicæ Christianæ gravissimorum malorum causam præhuerunt. Nam Acacius quidem levi quadam occasione arrepta Cyrillum deposuerat, et Hierosolymis expulerat. Cyrillus vero Antiochiam quidem prætergressus est, cum eam pastore orbata videret; Tarsum autem profectus cum admirando Silvano vixit: hic enim eo tempore Ecclesiam illam administrabat. Quod cum Acacius rescivisset, litteras scripsit ad Silvanum, eique depositionem Cyrilli nuntiavit. At ille et Cyrillum reverens, et populum reformidans, utpote qui Cyrilli concionibus admodum delectaretur, eum ab ecclesiastico ministerio haudquaquam prohibuit. Porro cum Seleuciam convenissent, Cyrillus cum Basilio, Eustathio, Silvano ac reliquis sacerdotibus simul convescit. Acacius vero et ipse quidem accessit ad episcopos illic congregatos, qui erant numero centum quinquaginta. Sed se cum illis consilium iniurum negavit, nisi Cyrillus et consilio submoverentur, quippe qui episcopatu exutus fuisset. Ac nonnulli quidem eorum, qui pacis studiosi erant, Cyrillum rogabant, ut e concilio discederet, post doctrinæ fidei discussionem ejus causam examinaturus se esse pollicentes. Sed cum Cyrillus non obtemperaret, Acacius relictis illis abscessit.

Et paulo post eodem lib. ii, cap. 27.

Sed præcipue imperatoris animum commoverunt ea, quæ Acacius adversus Cyrillum commentus est. Sacram enim vestem, quam Constantinus omni laude celebrandus ad exornandam Hierosolymorum ecclesiam Macario ejus loci episcopo donaverat, ut ea indutus divini baptismi ministerium perageret (ea vestis aureis illis contexta erat) Cyrillum vendidisse dixit, eamque mercatum quemdam ex his qui in theatro saltare soleant, induisse quidem,

Α τεταλευτηκότα Πέτρον ἀδελφὸν ἔντα αὐτοῦ διαβεβήμενος· καὶ Μελέτιος ὁ Ἀντιοχείας ἐπίσκοπος, ἦν πρῶν ἐἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ τὴν Γρηγορίου καταστάσιν ἀφικόμενος· καὶ Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων, μεταμεληθεὶς τότε ὅτι πρότερον τὰ Μακεδονίου ἑφρόνει.

Οὐ πολλῶν δὲ ὑστερον Τιμοθέου καὶ Κυρίλλου τὸν βίον μεταλλάξαίμενον, διαβέβηται τὸν Ἀλεξανδρέων θρόνον Θεοφίλου, τὸν δὲ Ἱεροσολύμων Ἰωάννης.

Τῶν δὲ γε Ἱεροσολύμων, μετὰ Μακάριον ἐκείνον οὐ πολλάκις ἐμνήσθη, Μάξιμος τὴν προεδρίαν παρέλαβεν, ἀνὴρ ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας διατρέφας ἀγῶσι· τὸν τε γὰρ δεξιὸν ὀφθαλμὸν ἀφῆρητο, καὶ τῆς ἀγκύλης ἐστέρητο τῆς δεξιᾶς. Τοῦτου δὲ εἰς τὸν ἀγῆρω μεταστάνας βίον, Κύριλλος τῆς ἐπισκοπικῆς χάριτος ἠξιώθη, τῶν ἀποστολικῶν δογμάτων προθύμως ὑπερμαχῶν. Οὕτοι πρὸς ἀλλήλους περὶ πρωτείων φιλονεικοῦντες μεγίστων κακῶν τοῖς κοινῶς ἐγένοντο πρόξενoi. Ὁ μὲν γὰρ Ἀκάκιος μικρὰς τινας εὐρῶν ἀφορμὰς, καθέλει τὸν Κύριλλον, καὶ τὸν Ἱεροσολύμων ἐξήλασεν. Ὁ δὲ Κύριλλος τὴν μὲν Ἀντιόχειαν παρελήλυθε, ποιμένος αὐτὴν ἐστερημένην εὐρῶν, εἰς δὲ Ταρσὸν ἀφικόμενος τῷ θαυμασίῳ συνῆν Σιλβανῷ· οὗτος γὰρ κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν ἐκείνης ἠγεῖτο τῆς Ἐκκλησίας. Τοῦτο μαθὼν ὁ Ἀκάκιος, ἐπέσταλε τῷ Σιλβανῷ, καὶ τὴν καθάρσειν τοῦ Κυρίλλου μεμήνηκεν. Ὁ δὲ καὶ τὸν Κύριλλον αἰδοῦμενος, καὶ τὸ πλῆθος ὑφορώμενος (ἦδιστα γὰρ τῆς τοῦ Κυρίλλου διδασκαλίας ἀπέλασε), τῆς ἐκκλησιαστικῆς οὐκ ἐκώλυσε λειτουργίας. Ἐπειδὴ δὲ συνήλθον εἰς τὴν Σελεύκειαν, ἔκοντοίεν μὲν τοῖς ἀμφὶ τὸν Βασίλειον, καὶ Εὐστάθιον, καὶ Σιλβανόν, καὶ τοὺς λοιποὺς ὁ Κύριλλος τοῦ συνεβήλου. Ὁ δὲ γε Ἀκάκιος ἀρτίστο μὲν καὶ αὐτὸς πρὸς τοὺς συνεληλυθότας ἐπισκόπους (πεντήκοντα δὲ ἦσαν καὶ ἑκατὸν), ἔφρασε δὲ μὴ πρότερον αὐτοῖς κοινωνήσειν τῶν βουλευμάτων, πρὶν ἔξω γενέσθαι τοῦ συλλόγου τὸν Κύριλλον, ἅτε δὴ τῆς ἀρχιερωσύνης γεγυμνωμένον. Καὶ τινες μὲν τῶν τῆς εἰρήνης προμηθοῦμενον ὑποχωρήσαι τὸν Κύριλλον ἵκέτευον, ὑποχωροῦμενοι μετὰ τὴν τῶν δογμάτων διὰκρίσιν, καὶ τὴν κατ' αὐτὸν ὑπόθεσιν ἐξετάσειν. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἔβλε, καταλιπὼν μὲν αὐτοὺς ὁ Ἀκάκιος ἐξελήλυθεν.

Οὐχ ἥκιστα δὲ αὐτὸν [Κωνσταντῖνον] χαλεπήνας πεποίηκεν, ἃ κατὰ τοῦ Κυρίλλου συντέθεικε. Τὴν γὰρ ἱερὰν στολὴν, ἣν ὁ πανευφήμος Κωνσταντῖνος ὁ βασιλεὺς, τὴν Ἱεροσολύμων ἐκκλησίαν γεραίρων, δεδόκει τῷ Μακαρίῳ τῷ τῆς πόλεως ἐκείνης ἀρχιερεῖ, ἵνα ταύτην περιβαλλόμενος, τὴν τοῦ θεοῦ βαπτίσματος ἐπιτελεῖ λειτουργίαν (ἐκ χρυσῶν δὲ αὐτὴ κατασκευάστο νημάτων), πεπραχέναι τὸν Κύριλλον εἶπε, καὶ αὐτὴν τιὰ τῶν ἐπὶ τῆς θυμῆλης λογικοῦμενον

πριμάνον, περιβαλίσθαι μὲν, ὀρχόμενον δὲ πεσεῖν καὶ συντριβῆναι, καὶ θανάτῳ παραδοθῆναι. Τούτων, ἔφη, κοινῶν ἔχοντες, κρίνειν καὶ τοῖς ἄλλοις δικάζειν ἐπιχειροῦσι.

[CCLVII] *Idem*, *Histor. ecclesiast., lib. iii, cap. 14.*

Ὁ δὲ τῶν τῶν Ἱεροσολύμων με παρέδωκεν ἐπισκόπῳ Κύριλλος δὲ τηλικαῦτα ἦν· καὶ οὕτω νόκτω εἰς τὴν Παλαιστίνην ὤρμησάμεν.

Idem, *Histor. ecclesiast., lib. v, cap. 8.*

Παρῆν δὲ καὶ Πελάγιος ὁ Λαοδικεῖας, καὶ Εὐλόγιος ὁ Ἐδέσσης, καὶ Ἀκάκιος, καὶ Ἰσιδωρος ὁ ἡμέτερος, καὶ Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων, καὶ Γελάσιος ὁ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, λόγῳ καὶ βίῳ κοσμούμενος, καὶ ἕτεροι πλείστοι τῆς ἀρετῆς ἀλλήλαι.

Indiculus episcoporum qui magnis urbibus præfuerunt. Apud Theodoretum, Histor. ecclesiast., lib. v, cap. 40.

Ἱεροσολύμων ἐπίσκοποι· Μακάριος, Μάξιμος, Β Κύριλλος, Ἰωάννης, Πραῦλιος, Ἰουθενάλιος.

Idem in Dialogo qui inscribitur Inconfusus, pag. 106.

Κυρῶλου ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων, ἐκ τοῦ κατηχητικοῦ τετάρτου λόγου *Περὶ τῶν ε' δογματῶν, περὶ τῆς ἐκ παρθένου γεννήσεως*· Πίστευστέ δὲ ὅτι ὁστος, κ. τ. λ.

Gelasius auctor libri De duabus naturis, sub nomine Gregorii Nazianz. citat Cyrilli nostri testimonium ex cat. 4, n. 9, p. 56.

Marcellinus comes in Chronico.

Ἰνδικεῖσε 9, Eucherio et Evagrio cons. (hoc est, an. 381) sanctis centum quinquaginta Patribus nebe Augusta congregatis, adversus Macedonium in Spiritum sanctum naufragantem, ab iisdem episcopis sancta synodus (Nicæna) confirmata est: Damaso videlicet B. Petri sedem tenente; Con-

S. Ephrem Antiochenus patriarcha in oratione 3 ad Domnum et Joannem, apud Photium, Biblioth. cod. 229, pag. 806, dum Patrum testimonia de duabus in Christo naturis refert, in his Cyrillum quoque nostrum citabat, his verbis: Ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ ὁ τῶν Ἱεροσολύμων Κύριλλος· Πρᾶξτε ἑταίμησιν Ἱεροσολυμίταις.

Exstratus in libro De utilitate precum pro defunctis ab Leone Allatio edito in opere De Purgatorio, ait num. 8, pag. 569.

Συνεδὲ δὲ τούτοις καὶ Κύριλλος ὁ τῶν Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος, ἐν τῇ πέμπτῃ μυσταγωγίᾳ, ἧς ἡ ἀρχὴ· Τοῦ Θεοῦ ἡ φιλανθρωπία, τότε φησὶν· Ἐτα μνημονεύομεν, κ. τ. λ.

Leontius, lib. 1 cont. Nestor. et Entychem, cujus hæc Græca verba mecum communicavit eruditus et amicus P. Michael Le Quien :

Κυρῶλου ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων, ἐκ τοῦ ε' τῶν Δ Κατηχητικῶν λόγου· Διπλοῦς ἦν ὁ Χριστός, ἄνθρωπος μὲν τὸ φαινόμενον, θεὸς δὲ τὸ μὴ φαινόμενον.

Idem, in libro inedito adversum Monophysitas ab eodem Patre mecum communicato.

Κυρῶλου Ἱεροσολύμων ἐκ τοῦ εἰς τὸ, Ἐγὼ πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου. Φαίνεσθαι δὲ, κ. τ. λ.

Anastasius Sinaita manachus Hudegi, cap. 10, pag. 196, referens Patrum auctoritates adversum Monophysitas, hæc aiebat :

Γρηγορίου Θεολόγου εἰς τὰ Θεοφάνεια, καὶ Κυρῶλου Ἱεροσολύμων, ὡσαύτως δὲ καὶ Κυρῶλου Ἀλεξανδρείας.

⁴⁴ Joan. xvi, 18.

A sed inter saltandum collapsum obtrituque iuterisse. Hoc assessore, inquit, et consiliario, iudicare et de aliis sententiam ferre aggrediuntur.

Ille Hierosolymorum me tradidit episcopo, qui tunc Cyrillus vocabatur. Atque ita nocte in Palaestinam profecti sumus.

Aderat etiam Pelagius episcopus Laodiceæ, Eulogius Edessæ, Acacius Beroæ, et noster Isidorus, Cyrillus item Hierosolymorum, et Gelasius Cæsareæ Palestinæ, vir doctrina simul et sanctitate vitæ conspicuus, aliique insuper eximie virtutis athleteæ.

Hierosolymorum episcopi : Macarius, Maximus, Cyrillus, Joannes, Prævilius, Juvenalis.

Cyrilli Hierosolymorum episcopi ex catechetico sermone quarto *De decem dogmatibus, de generatione ex virgine* : « Crede autem quod ipse, » etc. *Habentur hæc cat. 4, n. 9, pag. 56.*

Cyrilli nostri testimonium ex *cat. 4, n. 9, p. 56.*

Gregorii Nazianz. citat Cyrilli nostri testimonium ex cat. 4, n. 9, p. 56.

stantiupoli vero per Timotheum Alexandrinum, perque Meletium Antiochenum, et per Cyrillum Hierosolymitanum episcopos : Nectario ex pagano protinus baptizato, et in præfata synodo pontifice ordinato.

His quoque consentanea docet Cyrillus Hierosolymorum episcopus in quinta mystagogia, cujus titulus : *Dei elementa*, bis verbis : *Deinde memoriam facimus*, etc. *Catech. xxiii, n. 9 et 10.*

Cyrilli episcopi Hierosolymorum ex quarta *Catecheson* oratione : *Duplex erat Christus : homo quidem, quantum ad id quod videbatur ; Deus vero, quantum ad id quod latebat.* *Ex cat. 4, n. 9, pag. 56.*

Cyrilli Hierosolymitani ex sermone in hæc verba : *Ego vado ad Patrem meum, ut appareat*⁴⁵, etc. *Vid. fragm. pag. 357, 358.*

Gregorii theologi in Theophania, et Cyrilli Hierosolymorum, similiter et Cyrilli Alexandriæ.

Idem, seu quisquis auctor Quæstionum et responsonum de variis argumentis, *quæst. 1*

Cyrilli Hierosolymorum ex catechetico, vel ex A catecheticis : *Nihil nobis proderit, etc.* Cat. 7, num. 14, pag. 118.

Κυρίλλου Ἱεροσολύμων ἐκ τοῦ κατηχητικοῦ, ἢ ἐκ ut in mss. Coisl. vidi, ἐκ τῶν κατηχητικῶν· Ὁδὲν ἡμῖν ὄφελος, κ. τ. λ.

Idem, ad quæst. 3.

Cyrilli Hierosolymorum ex catecheticis : *Fuge igitur prava opera : si enim illis succubueris, etc.* Cat. 19, n. 8, pag. 509.

Κυρίλλου Ἱεροσολύμων ἐκ τῶν κατηχητικῶν· Φεύγε σὺν τὰ πονηρὰ ἔργα· εἰ γὰρ τούτοις ὑποπέσης, κ. τ. λ.

[CCLVIII] *In catalogo ms. codicis 120 Biblioth. Coisl., ubi patriarchæ Romani usque ad Honorium, et Hierosolymitani usque ad Sophronium inclusive recensentur, sic habentur Hierosolymitani tempore Cyrilli, pag. 225*

39. Maximus, annos 6.

λθ'. Μάξιμος,

ἔτη ς'.

40. Cyrillus, annos 12.

μ'. Κύριλλος,

ἔτη θβ'.

41. Heraclius, annos 6.

μα'. Ἡράκλειος,

ἔτη ς'.

Isti omnes ex circumcissione.

Οἱτοὶ πάντες ἐκ περιτομῆς.

42. Helladius, annos 12.

μβ'. Ἑλλάδιος,

ἔτη θβ'.

43. Cyrillus, annos 35.

μγ'. Κύριλλος,

ἔτη λε'.

44. Joannes, annos 6.

μδ'. Ἰωάννης,

ἔτη ς'.

S. Maximus abbas, in tomo Dogmat. aa Stephanum Dorensem, tom. II, pag. 88.

Hierosolymorum quoque antistes Cyrillus, vir venerabilis, in oratione de evangelicis verbis, ubi Dominus aquam vinum fecit, cujus initium : *Miraculum, et istud quoque miraculum* (sic habet) : «*Natus est, miracula fecit,* » etc. Vid. frag. pag. 357, 358.

Καὶ μὴν ὁ τῆς Ἱεροσολύμων ἐπαρχῆς Κύριλλος ὁ ἀοίδιμος, ἐν τῷ εἰς τὸ εὐαγγελικὸν βιβλίον λόγῳ, ἔθα ὁ Κύριος τὸ ὕδωρ οἶνον ἐποίησεν, οὗ ἡ ἀρχὴ, *θαῖμα, καὶ τοῦτο θαῖμα*· εἰ Ἐγενήθη, ἔθαυματούργησεν, κ. τ. λ.

Idem in sermonibus per excerpta, serm. 23.

Cyrilli. *Christianorum prima in virtutis loco pietas, honorare parentes, etc.*; ut cat. 7, num. 16, pag. 119.

Κυρίλλου. Χριστιανῶν εὐσεβεία ἐταρετος πρώτη, τὸ τιμᾶν τοὺς γεννήτορας, κ. τ. λ.

Concilium Lateranense sub Martino I an. 649 celebratum, act. v, tom. VI Conciliorum Labb., pag. 305.

Sancti Cyrilli episcopi Hierosolymitani, ex hoc milia in Evangelium illud pronuntiata, ubi Dominus vinum aquam fecit : *Studit omnino neque notam facere suam deitatem, etc.*; ut in fragm. pag. 557. Ejusdem ex eadem oratione : *Natus est, etc.* ibid.

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων, ἐξ ὀμίας λεχθείσης εἰς τὸ εὐαγγέλιον ἔθα ὁ Κύριος τὸ ὕδωρ οἶνον ἐποίησεν· Ἐσπούδασε δι᾿ ἄλλο μῆτε φανερώσαι τὴν ἑαυτοῦ θεότητα, κ. τ. λ. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, Ἐγενήθη, κ. τ. λ.

Locus ille cum altero ex eadem oratione sumpto, superius a Maximo in epistola ad Stephanum Dorensem citato, videtur a S. Sophronio laudatus in epist. synodica ad Honorium papam, apud Phot. cod. 231, in qua Hierosolymitanus ille patriarcha citabat multa Patrum testimonia quæ evincerent tunc in Christum Deo nostro operationem. E Patribus quos allegabat, unus erat καὶ ὁ νικηφόρος Κύριλλος, victoriam Ierens Cyrillus. Quæ cum ad Alexandrinum revera vertit- nere possint, de nostro pariter ab ejus successore dicta esse nihil vetat.

Ambo loca ab concilio Lateranensi laudata eodem modo referuntur, sed primus multo prolixior, ab auctore collectionis ineditæ, qui seculo saltem octavo incipiente vivebat. Codex enim Regius num. 2954, in quo habetur, scriptus est an. 1291 ex alio codice, qui an. 759 scriptus erat.

S. Joannes Damascenus orat. 3 de Imaginibus, pag. 585, novæ editionis R. P. Le Quien.

Cyrilli patriarchæ Hierosolymitani, ex duodecima D catechesi : *Si igitur queris, etc.*; ut cat. 15, num. 5, pag. 165.

Κυρίλλου πατριάρχου Ἱεροσολύμων, ἐκ τῆς δω- δεκάτης κατηχήσεως· *Εἰ τοίνυν ζητεῖς* κ. τ. λ.

Idem in suis operibus multas tacito nomine transcribit Cyrilli nostri sententias, quas suis locis indicare prævi. Unam, quæ me tum fugit, hic ascribo : sumpta est ex catech. 1, n. 5, pag. 19, et habetur ib. iv. De ille orthodoxa, cap. 9 : Ἦμὲν γὰρ ἄφρασι τῶν ἀμαρτιῶν ἐξ Ἰσοῦ διδοται τοῖς πᾶσι ἡ εἰς τοῦ Ἁγίου πνεύματος τοῦ ἁγίου κοινωνία κατ' ἀναλογίαν δωδωρθεῖται τῆς ἐκάστου πίστεως· Remissio enim peccatorum ex merito datur omnibus; Spiritus vero sancti communicatio secundum proportionem fidei uniuscujusque donari loco conceditur.

Concilium Nicænum II, Œcumenicum VII, Act. v, tom. II Conc. Labb., pag. 348.

Sancti Cyrilli archiepiscopi Hierosolymorum ca- techesis secunda, cujus initium, Grave. Et postalia: *Quam enim habes de Nabuchodonosore sententiam?* etc.; ut cat. 2; altero exemplo num. 17, pag. 57.

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων κατηχήσεως δευτέρα, ἡς ἀρχὴ· *Δεινόν*. Καὶ μεθ' ἕτερα· *Τίνα γὰρ ὑπόνοιαν ἔχεις περὶ τοῦ Ναβου- χοδονόσορ*, κ. τ. λ.

Elias Cretensis in orat. 52 S. Greg. Naz. not. 1, citot longam S. Cyrilli sententiam ex cat. 10, num. 25 et 24, non ejus quidem speciatim expresso, sed appellato generalitèr divinatorum Patrum nomine.

Theophanes in Chronographia, pag. 34, ad an. Christi ut computat 335

Τούτῳ τῷ ἔτει Μάξιμον τὸν Ἱεροσολύμων καθεῖλεν Ἀ Ακάκιος ὁ Καισαρείας, καὶ Πατρόφιλος ὁ Σκυθοπόλεως, Ἀρειανὸς ὄντας, καὶ ἀντισηγάγον Κύριλλον, δοκούντας ἔχειν αὐτὸν ἡμέτερον. Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ, Κυρίλλου ἐπισκοποῦντος Ἱεροσολύμων, τὸ σημεῖον τοῦ ζωοποιῦ σταυροῦ ἐφάνη ἐν τῷ οὐρανῷ, τῇ ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς, φωτεινὸς ἐξέεικται, μεταβαῖνον ἀπὸ τοῦ Γολγοθᾶ, ἐνθα ἐσταυρώθη ὁ Χριστὸς, εἰς τὸν δρόμον τῶν Ἑλαιῶν, ὅθεν ἀνελήφθη. Κύκλιον δὲ τοῦ φανέντος σημείου στέφανος, ὡς ἱεὺς τὸ εἶδος ἔχων· καὶ τῇ αὐτῇ δὲ ἡμέρᾳ, καὶ τῷ Κωνσταντίνῳ ἐφθῆ. Περὶ τούτου δὲ φέρεται Κυρίλλου ἐπιστολὴ πρὸς τὸν βασιλεῖα Κωνσταντίνου, ἐν ᾗ εὐσεβέστατον αὐτὸν καλεῖ. Ὅθεν τινὲς Ἀρειανόφρονα διαβάλλουσι τὸν αὐτὸν Κύριλλον, λέγοντες καὶ τὴν τοῦ ὁμοουσιου φωνὴν παρασεσχηκέναι αὐτὸν ἐν ταῖς Κατηχήσεσιν, αἷς ἐξέθετο ἐφ' ὠφελείᾳ τῶν ἀπειρῶν λαῶν τῶν τῷ θεῷ προσελθόντων βαπτισματι διὰ τὸ θαῦμα τοῦ ζωοποιῦ σταυροῦ. Στῆλλονται δὲ, καὶ μαρτυροῦσιν. Ἐχρῆν γὰρ καὶ τὸν βασιλεῖα ἐξ ἀπλότητος, καὶ οὐκ ἐκ διαθέσεως τῇ κακοεργίᾳ τῶν Ἀρειανῶν ἀποκλαπέτω εἰς τὴν αἵρεσιν, καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ μήπω τελείως καταστραφέντος, εὐσεβέστατον λέγειν· καὶ τὴν τοῦ ὁμοουσιου φωνὴν σιγήσαι, τῶς ταρᾶττουσαν τοὺς πολλοὺς, καὶ τῇ ἀντιθέσει τῶν ἐχθρῶν ἐκώπυουσαν τοὺς βαπτίζομένους· διὰ δὲ τῶν ἰσοδυναμοῦντων λέξεων τὸ τοῦ ὁμοουσιου τρανώσει· ὃ καὶ παροίκεν ὁ μακάριος Κύριλλος τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν κατὰ λέξιν ἀναπτύξας, καὶ θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ κηρύττας.

normam ad verbum interpretatus, Deum verum de Deo vero prædicavit.

Idem, Chronographiæ pag. 47.

Τούτῳ τῷ ἔτει Αἰθέριος ἐπίσκοπος Τύμης, καὶ Ἀθανάσιος Ἀλεξανδρείας, καὶ Μελέτιος Ἀντιοχείας, καὶ ὁ Σαμοσάτων Εὐσεβίος ἀνακληθέντες ἐκ τῆς ἐξορίας ὑπὸ Ἰουλιανῶν ἐν τῷ ὄρθῳ λόγῳ διεπίρπον, καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Κύριλλος, καὶ ἕτεροι ἐπίσκοποι τῆς ὀρθοδοξίας πρόμαχοι.

Idem, Chronographiæ pag. 58.

Τὸν δὲ ἅγιον ὁ προηγούμενος Τιμόθεος ὁ Ἀλεξανδρείας, Μελέτιος Ἀντιοχείας, Κύριλλος ἱερώτατος Ἱεροσολύμων, καὶ ὁ θεῖος Γρηγόριος Κωνσταντινουπόλεως.

Nicephorus patriarcha CP. in Chronographia recensens patriarchas Hierosolymitanos, hæc habet edit. Lipsiæ pag. 410. — Quæ uiciniis inclusa, sumpsi ex Nicephorianæ Chronographiæ exemplari ms. bibl. Reg. 1194, pag. 407.

πγ. Κύριλλος ὁ ἐξεσθεὺς ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν· D ἐν τῷ αὐτοῦ γεγῆσθαι τρεῖς· Ἀρσένιος, Ἡράκλειος, καὶ Δάριος [ἐτῆ ἰβ']. Πάλιν ἀνακληθεὶς ἐπὶ Γρατιανοῦ, ἐν τῇ δευτέρᾳ συνόδῳ εὐρέθη ἐν Κωνσταντινουπόλει. Εἶσιν [ὄμοῦ] ἐτῆ ἐβ'.

Freculphus Lexoviensis episcopus sub Ludovico

Cyrillus Hierosolymæ episcopus sæpe pulsus est Ecclesia, et receptus: ad extremum sub Theodosio principi septem annis inconcussus episcopatum

Hoc anno maximum Hierosolymorum episcopum Acacium Cæsareæ, et Patrophilum Scythopoleos præsules, Ariana labe infecti, deposuerunt: et Cyrillum, quem una secum sentire sperabant, in ejus locum suffecerunt. Sub id tempus Cyrillo episcopum agente vivificæ crucis signum luce magna coruscans, die sacro Pentecostes apparuit in cælo, et a Golgotha, quo locu Christus suffixus est, ad Olivarum montem quo, in cælos est assumptus, pertransiit. Corona vero speciem iridis referens signum apprensæ circumambibat: et eodem die visio eadem Constantio manifestata fuit: de qua ad[CCLIX] imperatorem Constantium Cyrilli epistola, qua piissimum eum appellat, circumfertur. Quapropter Arianae opinionis suspectum ipsum Cyrillum calumniantur nonnulli, et consubstantialis vocem in *Catechesibus*, quas ob visum vivificæ crucis portentum, ad innumeræ multitudinis sacrum baptismum plantans utilitatem explanavit, subiticiis causantur. Falluntur autem, et judicio peccant. Oportebat enim, ex animi simplicitate potius, quam aperto proposito Arianorum dolis in hæresim abductum imperatorem, gentilitate alioquin nondum plene abolita, piissimum nuncupare: et consubstantialis vocem plurimorum aures adhuc offendentem, et adversariorum controversiis a sacro baptismate deterrituram ignaros, præterire decelari, et consubstantialis notitiam parvis significatus vocabulis clarius exprimere: quod quidem a beato Cyrillo præstitum est, qui publicatam Nicææ fidei

C Cyrillo præstitum est, qui publicatam Nicææ fidei Deo vero prædicavit.

Hoc anno Liberius Romanus episcopus, Alexandriae Athanasius, Antiochiæ Meletius, et Samosatensium Eusebius, recte fidei defensores, exilio a principe Joviano revocati, et Hierosolymorum Cyrillus, et alii quamplurimi vera fidei disciplina claruerunt.

Sanctorum autem centum et quinquaginta Patrum præsides erant Timotheus Alexandriae, Meletius Antiochiæ, sacratissimus Cyrillus Hierosolymorum, et divinus Gregorius CP. episcopi.

43. Cyrillus, qui ab Arianis ejectus est. ejus loco successit tres: Arsenius, Heraclius, et Hilarius [annis 12.] iterum revocatus sub Gratiano, in secunda synodo inventus est Constantinopoli. Ejus anni [collecti] numerantur 62.

Augusto, Chronic., tom. II, lib. IV, cap. 29. tenuit. Exstant ejus quæ in adolescentia composuit opuscula. Verba pene sunt Hieronymi in Catalogo.

Petrus Siculus, Hist. Paucianorum, pag. 20.

Sic autem exordiar, quæ a B. Cyrillo in *Catechesibus* dicta sunt ascribens : *Inauspicati nominis Manes non est Christianis, etc.*; ut cat. 6, n. 21 et seqq., pag. 100 et seqq.

Si qui autem velint a principio eorum impietatem, et unde priora semina jacta fuerint, conspiciere: Cyrillus, quia sacre urbis gubernacula tractavit, ipsis historie dux erit. *Scythianus quidam fuit, etc.*, quæ habentur cat. 6, n. 22, pag. 101 et seqq.

Idem in collectaneis de episcopis et metropolitibus; cujus libri inediti fragmentum sequens ab Isaaco Casanbono exscriptum a Thoma Millesio inter veterum de

Iste nunc vir sanctus ab omnibus et habetur et B nos autem aliorum scripta legendo comperimus, Cyrillum ipsum ac Gelasium Rufini Romani historiam in Græcam linguam transtulisse, neque porro propriam ipsos historiam composuisse. Apparet autem hunc [Gelasium] prefato jam [Gelasio] antiquiorem esse, quandoquidem Cyrilli Hierosolymitani æqualis fuit.

Idem, biblioth. cod. 89, pag. 209, 210, de Gelasio

Ait autem se Cyrilli Hierosolymitani ex matre cognatum, enimque ad hanc historiam [ecclesiasticam] [CCLX] scribendam hortatorem habuisse. Nos autem aliorum scripta legendo comperimus, Cyrillum ipsum ac Gelasium Rufini Romani historiam in Græcam linguam transtulisse, neque porro propriam ipsos historiam composuisse. Apparet autem hunc [Gelasium] prefato jam [Gelasio] antiquiorem esse, quandoquidem Cyrilli Hierosolymitani æqualis fuit.

Auctor libelli synodici, qui per partes decisus habetur in collectione Conciliorum tom. II Conc. Labb., p. 92.

HIEROSOLYMITANA, ARIANORUM.

Athanasio igitur et Paulo honorifice ad sua ovilia proficiscentibus, impietatis antesignani synodum Hierosolymis hæreticam coegerunt : et confessorem quidem Maximum abjecerunt, catechistam vero Cyrillum tanquam Arianum elegerunt ; quem tamen sub Damaso Romæ, et sub Nectario Constantinopoli celebratæ synodi nullis laudibus efferunt ; et Acacius Cæsareæ Philippi, discipulus et successor Eusebii Pamphili, propter primatum sede hæc eiegit.

Simeon Metaphrastes in Vita S. Athanasii, tom. I, pag. 149, ed. Paris 1698.

Acacius autem, et Patrophilus, sectatores Arii, sanctum Maximum Jerosolymis cum expulissent, Cyrillum ei substituerunt.

Scriptor incertus Vitæ S. Athanasii, tom. I, pag. 120, ed. Paris.

Rursum Acacius malitia præclarus, et Patrophilus Ario impietatis patri amicus, Jerosolymam concedentes, pulsoque Maximo Cyrillum constituunt, virum qui tanto impietatis, quanto magnus ille vir pietatis studio tenebatur

Eutychius Alexandrinus patriarcha (a), Anualium Arabicæ scriptorum, Oxonii an. 1659 editorum, pag. 475.

Anno imperii ejus [Constantii videlicet, quem nominis errore Constantinum juniorem appellat] vicesimo constitutus est Cyrillus episcopus Hiero-

A Ἀπάρξομαι δὲ οὕτως, τὰ παρὰ τοῦ μακαρίου Κυρίλλου ἐν ταῖς Κατηχήσεσι ρηθέντα προσείπε: Ὁ δυσώνυμος Μάνης οὐκ ἔστιν ἀπὸ Χριστιανῶν. κ. τ. λ.

El del taci φιλων και ἀνωθεν ποθεν ἰβεν αὐτῶν τῆν δυσσέθειαν, και τὰ πρῶτα σπέρματα ἔθεν καταεβλήθη· Κύριλλος τε αὐτοῖς, ὁ τὰ τῆς ἱερᾶς πόλεως ἐγκεχειρισμένος πηδάλια, τῆς ἱστορίας καθηγῆσται. Σκυθιανός τις ἦν, κ. τ. λ.

El del taci φιλων και ἀνωθεν ποθεν ἰβεν αὐτῶν τῆν δυσσέθειαν, και τὰ πρῶτα σπέρματα ἔθεν καταεβλήθη· Κύριλλος τε αὐτοῖς, ὁ τὰ τῆς ἱερᾶς πόλεως ἐγκεχειρισμένος πηδάλια, τῆς ἱστορίας καθηγῆσται. Σκυθιανός τις ἦν, κ. τ. λ.

Οὗτος νῦν και ἅγιος παρὰ πᾶσιν ἔστι τε και ὀνομάζεται· οὗτος και τὰς Πρὸς τοὺς φωτισιζομένους κατηχήσεις ἐν ὀψήλῃ θεολογία συνεγράφατο.

Cæsariensis in Palestina Ecclesiae episcopo loquens, scribit :

Λέγει δὲ αὐτὸν ἀνεΐδον πρὸς μητρὸς Κυρίλλου τοῦ Ἱεροσολύμων, και ὅτ' ἐκείνου προτραπήναι εἰς τὴν δε τὴν συγγραφὴν. Ἡμεῖς δὲ εὐρομεν ἀνεγνωκότες ἐν ἄλλοις, ὅτι αὐτός τε Κύριλλος και Γελάσιος οὗτος τῆν τοῦ Ῥουφίνου τοῦ Ῥωμαίου μετέφρασαν ἱστορίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα γλώσσαν, οὐ μέντοι ἴδιαν συνετάξαντο ἱστορίαν. Δῆλον δ', ὅς ἀρχαιότερος ἦν οὗτος τοῦ προσηγομένου, εἰ γε κατὰ Κύριλλον ἦκμασεν τὸν Ἱεροσολύμων.

C Ἀθανασίου γοῦν και Παύλου τιμίως πορευομένων πρὸς τὰ ἴδια τοῖμνα, τῆς ἀσθεΐας οἱ πρόμαχοι σὺν ὁδον ἐν Ἱεροσολύμοις αἰρετικὴν συνεκρότησαν· και τὸν μὲν ὁμολογητὴν ἀπεβάλοντο Μάξιμον, τὸν δὲ κατηγεστὴν ὡς Ἀρειανὸν ἐχειροτόνησαν Κύριλλον· ὃν ἡ ἐπὶ Δαμάσου ἐν Ῥώμῃ, και ἡ ἐπὶ Νεκταρίου ἐν Κωνσταντινουπόλει πολλοῖς ἐπαίνους ἐξείρουσι σύνδοι· και Ἀκάκιος ὁ Καισαρείας τῆς Φιλίππου, Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου φοιτητῆς και διάδοχος, χάριν πρωτείων τοῦ θρόνου τοῦτου ἐξήγαγεν.

tom. I, pag. 149, ed. Paris 1698.

Ἀκάκιος δὲ καὶ Πατρόφιλος, φοιτηταὶ ὄντες Ἀρείου. τὸν ἅγιον Μάξιμον ἐκ τῶν Ἱεροσολύμων ἐξώθησαν, και Κύριλλον ἀντικατέστησαν.

D Πάλιν Ἀκάκιος ὁ πολλὴν τὴν κακίαν, και Πατρόφιλος ὁ τοῦ τῆς ἀσθεΐας πατρὸς Ἀρείου φίλος, Ἱεροσολύμοις ἐπιφοιτῶντες, και Μάξιμον ἐξωθῶντες, και ἀντικαθεστῶντες Κύριλλον, ἀνδρα, ὅσον γε ὁ μέγας ἐν εὐσεβείᾳ, τοσαῦτα τῷ τῆς ἀσθεΐας ζήλῳ ἀντίθετον.

solymitanus ; ubi cum quinque annos seisset . fugit... Eo autem tempore super Cranii [loco] quæ est Golgotha, medio die apparuit crux e luce, et

(a) An. 945, factus est patriarcha Alex. ; an. 321 Hegiræ ; ad calcem libri, p. 531.

terra ad cœlum usque pertingens, et ad montem Olivarum prostrata, cujus lucis splendore occultata est lux solis. Eam omnes qui in urbe Hierosolymitana aderant, tam magni quam parvi conspexerunt, præsentem etiam Cyrillo episcopo Hierosolymitano. Qui ergo litteris statim scriptis imperatorem rei certiorum faciens dixit: *Sub patre tuo beatæ memoriæ imperatore, apparuit crux Domini Christi stellis [effugiata] medie die in celo: ac jam, te regnante, imperator felix, apparuit super Crani [loco e*

A luce; cujus splendor solis splendorem ipso meridie superat. Litterisque suis ipsi suavit, ne Arii ipsiusque sequacium sententiam amplecteretur, utpote qui a vero deviantes ad infidelitatem prolapsi essent: quibus maledixerat trecentorum et octodecim episcoporum concilium, omnibusque qui idem cum ip-sis assererent. Imperator ergo acceptis Cyrilli litteris, magna ob illa quæ ad ipsum scripserat lætitia affectus est, et ad verum reversus vetuit admitti Arii sententiam.

Idem, pag. 483.

Anno imperii ejus [Juliani nimirum Apostatæ] ex incolis Hierosolymorum qui Arii partes sequebantur, Cyrillum episcopum Hierosolymitanum, ipsum trucidandi animo adorti sunt. Qui cum fuga

se ab ipsis proripuisse, illi Heraclium Hierosolymis episcopum præfecerunt. Fuit is Arius, tres annos sedit, dein mortuus est.

Idem, pag. 488.

Anno imperii ipsius primo [Valentem intelligit, quem Valentem et Valentium scribit interpres] constitutus est Arvis episcopus Hierosolymitanus, qui et Manichæus fuit; et cum annos quinque sedisset, mortuus est. Anno imperii ejusdem septimo, factus est Hilarius episcopus Hierosolymitanus, qui Arius erat: annos quatuor sedit, dein mortuus est. Eo

B mortuo rediit Cyrillus episcopus Hierosolymitanus, qui ab Arianis fugerat, in locum suum, ubi annos sexdecim sedit, dein mortuus est. Totum ergo spatium quo episcopatu functus est Cyrillus, annorum erat triginta trium. Episcopatus ipsius anno vicesimo septimo fuit concilium CP. secundum.

Idem, pag. 508.

Theodosius rex, scriptis ad Timotheum patriarcham Alexandrinum, Meletium patriarcham Antiochenum, Damasum patriarcham Romanum, et Cyrillum episcopum Hierosolymitanum litteris, ipsos una cum episcopis suis Constantinopoli adesse jussit, ut de fide Christiana disquirerent. Conven-

runt ergo patriarchæ cum episcopis suis Constantinopoli, uno excepto Damaso patriarcha Romano qui ipse non venit... Concilii præsidēs erant Timotheus patriarcha Alexandrinus, Meletius Antiochenus, et Cyrillus Hierosolymitanus episcopus.

Idem, pag. 536.

Anno imperii ejusdem [Theodosii senioris] octavo constitutus est Joannes patriarcha Hierosolym-

itanus, ubi annos sexdecim sedit, dein mortuus est.

[CCLXI] Joannes Nicænus in scripto per Combesium edito Auctuarii tom. II, pag. 362.

Ἐγραφέε ποτε Κύριλλος, [οὗ] ὁ γράψας τὴν ἐπιστολὴν Κωνσταντίνῳ, ἀλλ' ὁ μετ' ἐκείνου διαδεξάμενος τὸν θρόνον αὐτοῦ, πρὸς Ἰουλίον τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον, κ. τ. λ.

C Scripsit aliquando Cyrillus, [non] is qui epistolam ad Constantinum (a) dedit, sed is qui post ipsum ejus sedi successit, ad Julium Romanum episcopum, etc.; ut in suppositis.

Nicen monachus in Pandectis inedita, bibliotheca Reg. cod. 1994, ad hanc quæstionem: *Αὐτῷ σε, τί λούξον δύναται τὰς τῶν τελευταίων ψυχὰς μετὰ θάνατον ὡραεῖσθαι; Quæro a te, quid jam potest morientium animas post mortem juvare?* post alias Patrum auctoritates Cyrilli testimonium adducit in hæc verba, fol. 328.

Sancti Cyrilli Hierosolymorum. *Memoriam vere facimus pro mortuis sanctis, cum Patribus, tum episcopis, etc.; ut catech. 23, n. 9.*

Τῷ ἁγίῳ Κυρίλλῳ Ἱεροσολύμων. *Μνημονεύομεν δὲ καὶ ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων ἁγίων, Πατέρων τε καὶ ἐπισκόπων, κ. τ. λ.*

Georgius Cedrenus, Compendii historiarum pag. 301.

Τῷ Κωνσταντίνῳ τῷ 18 ἔτει, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς, ἐν Ἱεροσολύμοις ἐφάνη τὸ σημεῖον τοῦ ζωοποιῦ σταυροῦ ἐν οὐρανῷ φωτεινῶς, τεταμένον πρὸ τοῦ Γαλγοθᾶ, ἐνθα ἐσταυρώθη ὁ Χριστός, ἕως τοῦ ἔτους τῶν Ἑλαιοῶν, ὅθεν καὶ ἀνεληφθῆ· κύκλῳ δὲ τοῦτο στέφανος, ὡς ἱεὺς τὸ εἶδος ἔχων. Τῇ αὐτῇ δὲ ἡμέρᾳ Κωνσταντίνῳ ὤφθη, Κυρίλλου τότε Ἱεροσολύμων ἐπισκόπου.

Anno Constantii 19, die Pentecostes, Hierosolymis in celo apparuit signum vivificæ crucis lucida specie, protensum a monte Golgotha, in quo crucifixus est Christus, usque ad montem Olivarum, nuda in cœlum assumptus est. Cingebatur per orbem corona arcus cœlestis simili. Eadem vero die Constantio conspectum est, Cyrillo Hierosolymorum tunc episcopo.

(e) *Leg. Constantium.*

Sexto anno, magnum secundum sacrum œcumenicum concilium Constantinopoli celebratum est a cæ orthodoxis episcopis, ad confirmanda Nicææ synodi decreta, ac contra Macedonium sancti Spiritus impugnatores. Præfuerunt Timotheus Alexandria, Meletius Antiochiæ, Cyrillus Hierosolymorum episcopi, et Gregorius Theologus.

Idem eadem pagina ad calcem eadem repetit aliis verbis.

Sextum annum imperante Theodosio Magno, secundum sacrum œcumenicum concilium Constantinopoli actum est a cæ. Patribus, Damaso tum Romæ papa. Præfuerunt Timotheus Alexandria, Meletius Antiochiæ, Cyrillus Hierosolymorum episcopi, et Gregorius Theologus.

Philippus solitarius in Dioptra, lib. 1, cap. 1, quod Cyrilli nomine sententiam ex cat. 7, n. 14, p. 148, ut ibidem indicavimus.

Michael Glycas, Annal., part. iv, pag. 252.

Ipso vivente pontifex Hierosolymorum erat Cyrillus, vir eximius, qui ad Constantium in hæc verba perscripsit: *Patre tuo regnante cruz in terris reperita est. Rursum te regnante cruz de celo patefacta est. Nam in Golgotha loco, circiter horam diei tertiam, in ipso Pentecostes festo, signum crucis conspectum est, de luce quadam fulgentissima compactum. Neque tantum ab uno conspectum est, vel per imaginationem quamdam, sed ab omnibus, et multas quidem in horas.*

Idem, Annal., part. iv, pag. 271.

Præsidebant huic synodo [Constantinopolitanæ] Timotheus Alexandrinus, Meletius Antiochenus, Cyrillus Hierosolymitanus, Gregorius Theologus Constantinopolitanus, et Romanus papa Damasus: qui Macedonium execrati sunt, hominem adversus Spiritum sanctum contumeliose ac impie locutum, itemque Sabellium, et Apollinarium Laodiceæ autistitem.

Antonius Melissa lib. 1, serm. 20, pag. 25; et lib. II, serm. 34, pag. 157, editionis Græcæ Tiguri, an. 1546.

Cyrilli. Excitabimur ergo, æterna quidem habituri corpora, etc.; ut cat. 18, n. 19.

[CCLXII] *Auctor incertus libelli inediti Περί θεσφω μυστηρίων, De divinis mysteriis, biblioth. Reg. cod. 2428, pag. 112.*

Cyrilli Hierosolymorum ex quarta mystagogia: *Ne igitur pani aut vino tanquam nudis rebus attende, etc.; ut cat. 22, n. 6.*

Idem paulo post.

Ex quinta mystagogia: *Panis autem sanctus substantialis est: hoc est, ad substantiam animæ conversiōnis [vel conversus], etc.; ut cat 23, n. 15.*

Vixit auctor ille non ante duodecimum sæculum, cum Joannem Antiochenum libro De sanctis mysteriis citet.

Nonnulla exstant Cyrilli nostri testimonia in Catenis Græcis manuscriptis et impressis; in manuscriptis in Genesim, in Joannem; in editis in Lucam; quæ suis locis indicare curavimus.

Theophanes Cerameus longam ex Cyrillo, vel potius ex Catena in Joannem, Cyrilli sententiam, ejus nomine suppresso, ex cat. 15, n. 21, pag. 193, transcribit homil. 27, pag. 212.

S. Thomas Aquinas Opusculo primo contra errores Græcorum, tom. XVII, pag. 7, 4

Dicit Cyrillus Hierosolymitanus, patriarcha: Spiritus sanctus a Patre procedit, et ex deitate Patris et Filii existit. V. appendicem, cat. 46, pag. 262.

Idem, pag. 516.

Α Τῷ ἕκτῳ ἔτει, ἡ μεγάλη καὶ οἰκουμένη ἀγία δευτέρα σύνοδος τῶν ἑκατὸν πενήκοντα ὀρθοδόξων ἐπισκόπων ἐν Κωνσταντινουπόλει συνήθροσθη, πρὸς βεβαίωσιν τῶν ἐν Νικαίᾳ δογματισθέντων, καὶ κατὰ Μακεδονίου τοῦ Πνευματομάχου ὑπάρχον δὲ Τιμόθεος Ἀλεξανδρείας, Μελέτιος Ἀντιοχείας, Κύριλλος Ἱεροσολύμων, καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος.

Τῷ σ' ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου, γέγονεν ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀγία καὶ οἰκουμένη δευτέρα σύνοδος τῶν ρν ἁγίων Πατέρων, ἐπὶ Δαμάσου πάπα Ῥώμης· ἧς ἤγοντο Τιμόθεος Ἀλεξανδρείας, Μελέτιος Ἀντιοχείας, Κύριλλος Ἱεροσολύμων, καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος.

opus manuscriptum exstat in Reg. biblioth., citat sub

Κατὰ δὲ τὸν χρόνον τῆς ζωῆς αὐτοῦ [Constantii] ἀρχιερεὺς Ἱεροσολύμων ὁ μέγας Κύριλλος ἦν· δε δὴ καὶ γράφει τῷ Κωνσταντίῳ, ὅτι Ἐπὶ μὲν τοῦ σοῦ πατρὸς ἐπὶ γῆς εὐρήται ὁ σταυρὸς· ἐπὶ δὲ σοῦ ἀδελφίου οὐρανοῦ πεφανέρωται. Κατὰ γὰρ τὸν τοῦ Γολγοθῆ τόπον, περὶ τρίτην ὥραν τῆς ἡμέρας, κατ' αὐτὴν δὲ τὴν Πεντηκοστὴν ὤσθη τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον, ἐκ φωτὸς ὑπερλάμπρον κατασκευασμένον· ὤσθη δὲ οὐχ ἐνὶ καὶ κατὰ γαστρασίαν, ἀλλὰ περὶ ὥρας ἰκανῆς, καὶ πάσι.

Ἐπὶ τῶν δὲ προεξάρχοντες τῆς συνόδου ταύτης Τιμόθεος Ἀλεξανδρείας, Μελέτιος Ἀντιοχείας, Κύριλλος Ἱεροσολύμων, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Δάμασος πάπας Ῥώμης, οἵτινες ἀνεθεμάτισαν Μακεδόνιον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημοῦντα, καὶ σὺν αὐτῷ Σαβέλλιον, καὶ Ἀπολλινάριον τὸν τῆς Λαοδικείας πρέβηρον.

Κυρίλλου. Ἐγερθόμεθα τοῖνυν, αἰώνια μὲν ἔχοντες τὰ σώματα, κ. τ. λ.

Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, ἐκ τῆς δ' μυσταγωγίας· *Μὴ ἀρσέχεσθε οὖν ὡς ψιλῶς τῷ ἄρτῳ ἢ τῷ οἴνῳ, κ. τ. λ.*

Ἐκ τῆς ε' μυσταγωγίας· Ὁ δὲ ἄρτος ὁ ἅγιος ἐπιούσιός ἐστιν· αὐτὸ [leg. ἀντὶ] τοῦ, ἐπὶ τῆς οὐσίας τῆς ψυχῆς κρεπόμενος [1. κρεπόμενος], κ. τ. λ.

Ἐκ τῆς ε' μυσταγωγίας· Ὁ δὲ ἄρτος ὁ ἅγιος ἐπιούσιός ἐστιν· αὐτὸ [leg. ἀντὶ] τοῦ, ἐπὶ τῆς οὐσίας τῆς ψυχῆς κρεπόμενος [1. κρεπόμενος], κ. τ. λ.

Κυρίλλου. Ἐγερθόμεθα τοῖνυν, αἰώνια μὲν ἔχοντες τὰ σώματα, κ. τ. λ.

Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, ἐκ τῆς δ' μυσταγωγίας· Μὴ ἀρσέχεσθε οὖν ὡς ψιλῶς τῷ ἄρτῳ ἢ τῷ οἴνῳ, κ. τ. λ.

Ἐκ τῆς ε' μυσταγωγίας· Ὁ δὲ ἄρτος ὁ ἅγιος ἐπιούσιός ἐστιν· αὐτὸ [leg. ἀντὶ] τοῦ, ἐπὶ τῆς οὐσίας τῆς ψυχῆς κρεπόμενος [1. κρεπόμενος], κ. τ. λ.

Ἐκ τῆς ε' μυσταγωγίας· Ὁ δὲ ἄρτος ὁ ἅγιος ἐπιούσιός ἐστιν· αὐτὸ [leg. ἀντὶ] τοῦ, ἐπὶ τῆς οὐσίας τῆς ψυχῆς κρεπόμενος [1. κρεπόμενος], κ. τ. λ.

Ἐκ τῆς ε' μυσταγωγίας· Ὁ δὲ ἄρτος ὁ ἅγιος ἐπιούσιός ἐστιν· αὐτὸ [leg. ἀντὶ] τοῦ, ἐπὶ τῆς οὐσίας τῆς ψυχῆς κρεπόμενος [1. κρεπόμενος], κ. τ. λ.

Ἐκ τῆς ε' μυσταγωγίας· Ὁ δὲ ἄρτος ὁ ἅγιος ἐπιούσιός ἐστιν· αὐτὸ [leg. ἀντὶ] τοῦ, ἐπὶ τῆς οὐσίας τῆς ψυχῆς κρεπόμενος [1. κρεπόμενος], κ. τ. λ.

Ἐκ τῆς ε' μυσταγωγίας· Ὁ δὲ ἄρτος ὁ ἅγιος ἐπιούσιός ἐστιν· αὐτὸ [leg. ἀντὶ] τοῦ, ἐπὶ τῆς οὐσίας τῆς ψυχῆς κρεπόμενος [1. κρεπόμενος], κ. τ. λ.

Ἐκ τῆς ε' μυσταγωγίας· Ὁ δὲ ἄρτος ὁ ἅγιος ἐπιούσιός ἐστιν· αὐτὸ [leg. ἀντὶ] τοῦ, ἐπὶ τῆς οὐσίας τῆς ψυχῆς κρεπόμενος [1. κρεπόμενος], κ. τ. λ.

Ἐκ τῆς ε' μυσταγωγίας· Ὁ δὲ ἄρτος ὁ ἅγιος ἐπιούσιός ἐστιν· αὐτὸ [leg. ἀντὶ] τοῦ, ἐπὶ τῆς οὐσίας τῆς ψυχῆς κρεπόμενος [1. κρεπόμενος], κ. τ. λ.

Ἐκ τῆς ε' μυσταγωγίας· Ὁ δὲ ἄρτος ὁ ἅγιος ἐπιούσιός ἐστιν· αὐτὸ [leg. ἀντὶ] τοῦ, ἐπὶ τῆς οὐσίας τῆς ψυχῆς κρεπόμενος [1. κρεπόμενος], κ. τ. λ.

Idem eodem Opusculo, cap. 67, pag. 9.

Item Cyrillus Hierosolymitanus patriarcha dicit ex persona Christi loquens [ad Petrum] : *Tu cum sine, et ego sine fine cum omnibus, etc.* Vide in suppositis, pag. 388.

Nicephorus Callistus, Histor. ecclesiast., lib. ix, cap. 14.

Πάντων δ' ἐπέκεινα τῶν ἐν τῇ ἡμῶν πεκαρβήσασα μέ-
ων λόγω ἀπρὸς τῶν ἐν Νικαίᾳ δοξάντων εἶχοντο
Παῦλος ὁ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Ἀθανάσιος.
... Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλως ἑλλόγιμοι ἄνδρες τοῖς αὐ-
τοῖς συνήμασαν ἔσται, ταῖς Ἐκκλησίαις Θεοῦ δια-
πρόνοιαι· ὧν, περὶ λόγων εἰδόντων, τῶν ἄλλων δια-
φέροντες ἦσαν Εὐσέβιος ὁ τῶν Ἐμισσηνῶν ἱερατι-
κῶς διθύνας... καὶ Κύριλλος ὁ τῶν Ἱερο-
σολύμων θρόνον μετὰ Μάξιμον οὐκίωζον.

A Supra omnes autem, qui in Oriente magna cum
libertate saniorum doctrinam defenderunt, necis-
sime Nicæna decreta retinere Paulus Constantino-
politanus, et Athanasius.... Multi denique alii
aliter spectati viri eisdem annis viguere, atque in
Ecclesiis Dei nituere : inter quos præcipue erudi-
tione et eloquentia floruit Eusebius Emissenus
episcopus... et Cyrillus, qui post Maximum Hiero-
solymitanam administrabat Ecclesiam.

Idem, lib. ix, cap. 52.

Ὅτε δὲ, εἰσιόντος αὐτοῦ τὴν Ἀντιόχειαν, αὐτῶν
ἐν οὐρανῷ τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον ὄφθη, ὑπεραστρά-
πτον τὸν ἥλιον, κριδὸς μεγάλης στεφάνου τρόπον πε-
ριελιτούσης αὐτόν, τρίτη ὥρα τῆς ἡμέρας τῆς Πεν-
τηκοστῆς· ἐνισταμένη τῶν ἰερῶν, Κυρίλλου τμη-
εῦτα ἐν Ἱεροσολύμοις μετὰ Μάξιμον τὰς ἱερὰς
ἡνίας διαχειρίζοντος. Πλὴν οὐκ ὡς περὶ τὴν κομητῆς
ἦν τὸ φῶς ἀπὸρρέον, ἀλλὰ πυκνὸν καὶ διαφανές συ-
σπῶς ἐν πολλῷ καὶ μεγάλῳ φωτί. Διῆκε δὲ κατ-
ίχον περὶ τὸ οὐράνιον κύτος ἀμυδρὸν καὶ πάντε
πλάτος· τὸ μὲν μήκος, ὅσον εἰκάσι, ἀπὸ τοῦ Κρα-
νοῦ δέχεν ἄχρι καὶ τοῦ θρόνου ὁ Ἑλατῶν ἐπικέλη-
ται· τὸ δ' εὖρος, ὅσον τῶν μῆκει ἀναλογεῖν· πρὸς δὲ
τῷ θαύματι καὶ πᾶσι θεοῖς ἐπὶ τῷ παραδείῳ ἐνήν,
καὶ ἔθρον πάντες ἐπὶ τὸ ἱερὸν, τὸν μέγαν ἀνυμνοῦντες
θεόν, ἕκαστος καταλείψας ὃ ἐν τῷ χεῖρῳ ἐργαζόμενος.
Μετὰ δὲ τῆ τοῦ θαύματος φοιτήσαν ἀπεπλήρης, τῶν κατ'
εἰχόν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐπιδημοῦντων ἐξ ἀπάσης
τῆς διασηνῶσαντων· ὃ καὶ πολλοὺς τῶν τῶ Ἰουδαίων
καὶ Ἑλλήνων πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν μετεπέσεν·
ἔργα δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς παρὰ τῶν οὐκίωζον, καὶ Κυ-
ρίλλου γράψαντος.

B Quo sane tempore, illo Antiochiam ingrediente,
rursum crucis signum in cælo apparuit, solem
radiis suis præcellens, arcem, quæm Irim vocant,
ingenti, adinstar coronæ, circumfusum; hora
diei tertia, Pentecostes feriis insistentibus: Cyrillo
tum Hierosolymis post Maximum res ecclesiasticas
gubernante. Cæterum crucis illa lux sparsim non
diffuebat, quod in cometa fieri solet: sed multo
magnoque fulgore densa ac perspicua consistebat.
Occupaverat autem cælo incumbens circiter quin-
decim stadia. Longitudo ejus, quantum colligere
licuit, a Calvaria: monte ad eum qui dicitur Oliveti
pertingebat: latitudo autem quæ longitudini ei
proportionem conveniret. Ad miraculum timor etiam
iure tam insolita, et inexpectata omnibus incessit.
Itaque omnes cum conjugibus et liberis ad templum
majus Deum laudibus ferentes, relicto a quoque
quod tum forte faceret opere, confugerunt. Et ea
res in terras omnes promulgata homines conster-
navit, quod eam ex provinciis cunctis, qui pere-
gre preceationis ergo Hierosolyma venerant, ubique
vulgarent. Multos sane, et ex Judeis, et ex Græ-
cis ad Christianismum perduxit. Factus etiam de eo
certior est imperator familiarium suorum et ipsius
Cyrilli litteris.

certior est imperator familiarium suorum et ipsius
Cyrilli litteris.

Idem, lib. ix, cap. 46.

Ἐπὶ δὲ πᾶσι τούτοις τρισκαίδέκατον καθέβηον καὶ
τὸν Ἱεροσολύμων Κύριλλον, ἄνδρα ἐπ' ἀρετῇ δια-
βόητον, καὶ δεινὸν κατηχητὰ λόγιον τὰ πλήθη· οὐ
συγγράμματα, δὲ Κυρίλλια ἢ Ἐκκλησια ὀνόμασεν.
Ἄλλα δὲ ἦσαν τῆς καθαιρέσεως, πρῶτον μὲν ὡς κοι-
νωτήσιον Εὐσταθίου καὶ Ἐλπίδιου, οἱ ἐναντία τῇ
ἐν Μελιτινῇ συνόδῳ ἐσπούδασαν, ἧς καὶ αὐτὸς μέρος
ἐκράτιστον ἦν· καὶ ὡς Βασιλεῖος καὶ Γεωργίου τῷ
Ασασικῆς ἐπισκόπου κοινωνίας μεταδοῦς, μετὰ τὴν
ἐν Παλαιστινῇ ἐκείνων καθαιρέσιν. Ἐπὶ δὲ, καὶ ὡς
τῆ τῶν Ἱεροσολύμων ἐπιτραπέζης, ἀτε δὲ θρόνον
ἐκδοῦς ἀποστολικῷ, περὶ τῶν τῆς ἐνορίας δικαίων
πρὸς Ἀκίχιον τὸν Παλαιστινὸν διεφέρετο. Ἐξ ὧν
εἰς τὸ κατ' ἄλλῶν μίση ἀναβραβάντας, φῶς οὐκ
ἐρῶδες περὶ Θεοῦ φρονέον, ἀλλήλους διέβαλλον· ὁ μὲν
γὰρ τὸ Ἀρίου πρῶτερον ἦν δογματίζων, Κύριλλος δὲ
τοῖς τῷ ὁμοουσίῳ στοιχοῦσιν ἐξ ἀρχῆς εἶπετο. Δολε-
ρῶς δὲ διὰ ταῦτα καὶ Ἀκίχιος πρὸς αὐτὸν ἔχων,
ὡς καὶ Παλαιστίνην ἐπισκόπου ἀπορίας, οἱ διού-

Post hos omnes tertium decimum damnarunt
Cyrillum Hierosolymitanum, ingenti virtute, et ad
populum docendum egregium virum, cujus scripta
sunt, quæ Ecclesia Cyrillia nominat. Ut autem
damnaretur causæ illæ fuere: primum quod eum
Eustathio et Elpidio communicaverit, qui Meliti-
ensi synodo, cujus et ipse potissima pars fuerat,
adversati sunt. Et quod itidem Basilium et Geo-
rgium Laodicensem, posteaquam in Palestina epi-
scoporum ordine moti fuerant, in communionem
[CCLXIII] receperit. Insuper, quod eum Hieroso-
lymorum episcopus creatus esset, uti apostolicum
thrōnum obtinens de jurisdictionis ecclesiastica
finibus, et jure metropolitano eum Acacio Pala-
estino disceptarit. Qua de causa in mutuum adducti
odium, alter alterum, quod non recte de Deo sen-
tiret, est criminatus. Acacius enim Ariarum erat
sententiæ, Cyrillus autem consubstantialis, lau-
dantes ab initio sequebatur. Eam ob rem male in

eum animatus Acacius, episcopis Palaestinis qui eum faciebant congregatis, administratione sacrorum ei interdixit, talem insuper maxime profrens causam: Fames Palaestinam affligebat, et plebs in rerum necessarium inopia ad episcopum respectabat. Et cum illi post pecunias etiam frumentum defecisset, donaria templi, et sacra aulea vendidit, et quoad potuit, penuriam populi est solatus. Et quidam vir donarium suum agnovisse dicitur, vestem videlicet, qua femina ex scornicis atque thymelicis quaedam amicta erat. Ubi res inquisita est, a mercatore quodam comparatam esse, qui ab episcopo eam prius emerit compertum esse. Hujus praetextu rei Acacius Cyrillum episcopatui abire coegit. Talem quidem abdicationis ejus ut mihi videtur, convenientem: quoniam fames et penuria venditionis causa fuerit.

Joannes Cyparisiotus Decade vi, cap. 4, de apparitionibus divini luminis.

Ad haec Cyrillus Hierosolymitanus in decima catechesi: «Quandoquidem nemo faciem Dei videre, et vivere potuit, assumpsit faciem humanitatis, ut eum videntes vivamus: et cum voluit eum ostendere eum modica dignitate, quando facies ejus splendebat sicut sol, tunc discipuli territi cadunt⁴⁴. Quod

Martyrologium Romanum ad xviii Martii.

Hierosolymis sancti Cyrilli episcopi [Natalis] qui ab Arianis multas fidei causa perperus injurias, et ab Ecclesia sua saepe pulsus, tandem sanctitatis

Menaeum Graecorum ad xviii diem Martii.

Cyrillus piis prognatus erat parentibus, qui fidem orthodoxam tuebantur, ipse autem eadem fide eruditus. Sub regno Constantii, episcopo Hierosolymorum ad immortalem vitam translato, beatus iste Cyrillus ad episcopalem dignitatem evehctus fuit, apostolicae doctrinae non segniter propugnator. Acacius autem Caesareae in Palaestina episcopus, quamvis synodo Sardicensi damnatus fuerit, quod noluerit profiteri Filium Patri consubstantialem esse, sententiam damnationis in se a Patribus latam subire detrectans, et adhuc sedem episcopalem retinens; quia imperatori familiariter notus erat, ab imperatore potestatem adeptus, beatum Cyrillum ab episcopatu deposuit, et ex Hierosolymis expulit. Cyrillus autem Tarsum perveniens, cum admirando vixit Sylvano. Synodo autem Seleucia congregata propter injuriam Cyrillo illatam. Acacius celeriter indicio se proripit, et Constantinopolim perveniens, accusationibus imperatoris iram eo usque contra Cyrillum accendebat, ut illum exsilio multaret. Mortuo autem Constantio successit Julianus, qui cum animos horum omnium sibi conciliare studeret, episcopos, qui a Constantio in exsilio mittebantur, ad proprias sedes reverti jussit. Cyrillus ergo simul cum caeteris omnibus propriam sedem capessit. Pulchro autem, pro amore suo erga Deum, gregem sibi demendatum pascens, Catecheses quae sub ejus nomine circum

A φρονες αὐτῷ ἦσαν, φθάνει παύσας τοῦτον τοῦ ἱερᾶσθαι, αἰτίαν μάλιστα τῆνδε προβελθήμενος: Ἄμωδὸς ἐπὶ τὴν Παλαιστίνην, τὸ δὲ πλῆθος ἐνδείξι τῶν ἀναγκαίων πρὸς τὸν ἐπίσκοπον ἔβλεπεν. Ἐπεὶ δὲ κακίων πρὸς τοὺς χρήμασι καὶ τὰ σῖτα ἐπέλιπε, καιμήλια καὶ ἱερὰ ἔπιπλα ἀποδόμενος, ὡς γ' ἐντὴν παρεμυθεῖτο τῇ ἐνδειξιᾳ· καὶ τινὰ λόγος ἀνάθημα σφέτερον ἐπιγνώσκει τῶν οὐκ ἀπέμεινον γυναῖκα ἡμμερισμένην. Ἐπεὶ δ' ἐρευνῆ διδοῦς ὅθεν ἔχει, ἔγνω, ὡς ἐμπορὸς τις αὐτὸν οὐκ ἀπέδοτο, τῷ δ' αὖτὸ ἐπίσκοπος αἰτίαν ταύτην προβαλλόμενον τὸν Ἀκάκιον, καθελεῖν αὐτόν. Ταύτην αἰτίαν ἐπιθόμην τῆς καθαιρέσεως Κυρίλλου, οὐ προσήκουσάν γε μὴν τῶς ἐμοί, ὅτι

λιμοῦ καὶ πείνης ἢ πρόσφασίς ἦν. causam fuisse audiavi, sed non satis certe tum,

si facies facta splendida, non quantum poterat facere ut splenderet, qui splendorem in ea creaverat, sed quantum discipuli ferre poterant, eos terruit, et pati non poterunt, quomodo in divinitatis dignitatem intueri quis potuisset? *Habeatur cat. 10, n. 7, pag. 140.*

gloria clarus in pace quiescit; cujus intemeratae fidei synodus oecumenica Damaso scribens, praclarum testimonium dedit.

Οὗτος ἐξο γονῶν μὲν εὐσεβῶν, καὶ τῇ ὀρθῇν προσευθύνοντι πῶτι ἐν ὁμοίῳ δὲ παιδεύμασιν αὐτῆς ἐνετέθραπτο, ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντοῦ. Ἐπεὶ δὲ τῶν Ἱεροσολύμων ὁ ἐπίσκοπος εἰς τῆν ἀγῆρω ζωῆν μετέστη, ὁ μακάριος οὗτος Κύριλλος τῆς ἐπισκοπικῆς χάριτος ἡξιώθη. τῶν ἀποστολικῶν δογμάτων πρόθυμος ὑπερημαχῶν. Ἀκακίον δὲ τὸν ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης θρόνον κατέχοντος, ὑπὲρ δὲ τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου ἀποκηρυχθέντος, διὰ τὴν μὴ ἀνέχεσθαι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ὁμοούσιον λέγειν, καὶ τῇ ἐξενεχθεισαν ὑπ' αὐτῶν καθαιρετικῆν φήφοι μὴ καταδεχάμενον, ἀλλ' ἐτι τὸν θρόνον τυραννοῦντος (ἐπεὶ γνώριμος τῷ βασιλεὶ ἦν, ἐκείθεν ἔλκων τῇ ἐξουσίᾳ), τὸν μακάριον τοῦ θρόνου καθελεῖ Κύριλλον, καὶ τῶν Ἱεροσολύμων ἐξέωσεν. Ὁ δὲ Κύριλλος εἰς Ταρσὸν ἀφικόμενος, τῷ θαυμασίῳ συνῆν Σιλουανῶν· καὶ δι' εἰς Σελούκειαν συγκροτηθείσης συνόδου Δι' αὐτὸ δὴ τοῦτο, Ἀκάκιον ἀποσκήρτησας, καὶ πρὸς τῆν Κωνσταντινούπολιν ἐξέβραμε· καὶ οὗς εἶπε τῶν τοῦ βασιλέως ἀνῆψε θυμὸν κατὰ Κυρίλλου, καὶ ὑπερὸρα τοῦτον καταδικάζει. Τοῦ οὖν Κωνσταντοῦ τὸν βίον ἀπολιπόντος, καὶ Ἰουλιανῶν τῆν βασιλείαν διαδεχάμενον, εἰς εὐνοίαν ἄπαντας τοὺτους ἐφελκόμενος, τοὺς ὑπὸ Κωνσταντοῦ τῶν Ἑκκλησιῶν ἐξελαθέντας ἐπισκόπους εἰς τὰς οικίας Ἑκκλησίας ἐπανεβθεῖν ἐκέλευς. Μετὰ πάντων οὖν καὶ αὐτὸς τὸν θρόνον ἀπέληφεν. Καλῶς δὲ καὶ θεοσεβῶς τὸ πιστευθῆν αὐτῷ ποιμνίον ποιῶντας, καὶ τὰς ἐμπεφομένους αὐτῷ

⁴⁴ Matth. xviii, 1-6.

Κατηχήσεις μνημόσυνον τῆ Ἐκκλησίᾳ καταλειποῦς, ἄλιγον χρόνον μετὰ τὴν ἐπάνοδον βίου, ἱκανοῦς μακαρίως. Ἦν δὲ κατὰ τὸν τύπον τοῦ σώματος, τὴν ἡλικίαν μέτριος, ὠχρὸς, κομῆτης, ὑπόσιμος, τετράγωνος τὸ πρόσωπον, τὰς ὀφρῦς εὐθύτῃ περιφέρων ἐπισομένους, γενεὴν τὰς σιαγῶνας λευκῶν δατυνόμενος, διχῆ κατὰ τὸν πάγωνα διηρημένῳ, ἀγροίκῳ τὸ πᾶν ἦθος προσκοικῶς.

A feruntur, in perpetnam sui ipsius memoriam Ecclesiae reliquit. Postquam vero ab exsilio reversus est, non diu vixit, sed placide quievit. Quod ad corporis formam attinet, mediocri erat statura, pallidus, promissis crinibus, simo naso, lato ore, superciliis in directum crescentibus, alba lanugine maxillas cooperiente, barba in duas partes divisa, et omnibus moribus rusticitatem quamdam præ se ferebat.

[CCLXIV] *Typicum S. Sabæ ad diem xviii Martii.*

Τῷ ἐν ἁγίοις Πατρὶς ἡμῶν Κυρίλλου πατριάρχου Ἱεροσολύμων.

Sancti Patris nostri Cyrilli patriarchæ Hierosolymitani

Ex *Synaxario ms. Collegii Claramontani Societatis Jesu Parisiis ad diem xi, Boll., tom. II Mart., append., pag. 748.*

Μνήμη τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὶς ἡμῶν Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων.

Memoria sancti Patris nostri Cyrilli archiepiscopi Hierosolymorum.

Οὗτος ἐγένετο ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου πρώτον μοναχὸς γενόμενος καὶ ἀκήσας, ὕστερον ἐκ τῆν ἐνάρετον αὐτοῦ πολιτείας προχειρισθὴ ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων. Οὗτος δὲ ὁσίως διαπρέφας ἐν τῇ ἀρχιεπισκοπῇ, ὡς καὶ ἐν τῇ συνόδῳ προσκληθῆναι, καὶ ἐπιτομῆσαι, καὶ κατασχῆναι τὸν ἕσπεσθὴ Μάκρυτα, καὶ τὸν σύμφωνον αὐτοῦ λῆρον καὶ Πνευματομῆρον Μακρόδονον, καὶ πληρῶσαι τὴν πανήγυριν τῶν ὀρθόδοξων χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης πνευματικῆς. Καλῶς δὲ ἀγωνισάμενος ἐν τοῖς ὀρθοδόξοις δόγμασι, καὶ θεύματα πλείστα εἰ, δόξαν Θεοῦ ἐργασάμενος, καὶ τὸ καταπιστωθῆν αὐτῷ ἐκ Θεοῦ ποιμνίον καλῶς ἰθύνας, πρὸς Κύριον ἐξεδήμησεν, ἀπολαβὴν τὴν βασιλείαν αἰώνιον καὶ ζωὴν, καὶ συνεφραιόμενος τοῖς ἁγίοις.

B Hic fuit sub Constantino Magno. Primum monachus factus, in hacque professione sirenue se exercens, postmodum propter eximiam conversationis suæ virtutem Hierosolymorum ordinatus est episcopus. Qua in dignitate ita sancte laudabiliterque se gessit, ut etiam ad synodum vocaretur, in qua redarguens atque confundens impium Manentem, et ei consentientem delirum et sancti Spiritus impugnatorem Macedonium, cœtum orthodoxorum lætitia atque exultatione spirituali implevit. Per omnia vero in Christianis dogmatibus recte decertans, multaque ad Dei gloriam miracula operatus, et concreditu sibi a Deo gregem pulchre dirigens, migravit ad Dominum, regnum æternum ac vitam recipiens, et cum sanctis exsultans.

TITULI CATECHESON SANCTI CYRILLI.

Habentur subjecti tituli in editione Prevotii ex codicibus Vaticanis, quos Anglicana editio prætermittendos judicavit. Iisdem cum aliquot discriminibus reperiuntur in codice XXIII bibliothecæ Augustanæ; cujus in Museo hæc catalogus primum a M. Welsero editus, novis curis recens est per Davidem Hæschelium, anno 1595, et initio codicis Catecheson Ottoboniani XXI, seu recentioris. Cæterum deest in majori codicum numero. Titulos edidi, quales editio an. 1608 eos repræsentat, additis codicis Augustani varietatibus, ex quo codice interdum nonnulla supplevi.

(1) Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων Κατηχήσεων πιναξ. α. (2) Προκατήχησις, περὶ τοῦ μὴ περῆσαι.

C Cyrilli Hierosolymorum archiepiscopi Catecheson index.

1. Procatechesis, de non tentando, pag. 1.

(1) In codice Augustano deest Cyrilli nomen: habetur tantum ex versione Welseri, catecheticae institutiones episcopi Hierosolymitani; addit Welserus, quem Cyrillum esse puto.

(2) Hæc de Procatechesi desunt in edit. Prevotii. Quæ ex Augustano codice supplevi, ut et omnes

numeros alphabeti litteris uotatos, qui singulis titulis præfixi sunt. Inscrībitor Procatechesis de non tentando, quod tota ferme in hoc versetur ne prava mente atque instituto ad baptismum accedentes divinam gratiam tentare ac damno suo explorare volint.

2. Catechesis [Illuminandorum Hierosolymis] A introductionem continens iis qui ad baptismum accedunt; ex tempore dicta, et lectio ex Isaia: *Lavamini*, etc., cat. 1, p. 16.

3. De poenitentia et remissione peccatorum, et de Adversario: et lectio ex Ezechiele: *Iustitia iusto*, etc., cat. 2, p. 21.

4. De baptisate. Lectio ex Epistola ad Romanos: *An ignoratis*, etc., cat. 3, p. 59.

5. De decem dogmatibus summatis. Lectio ex Epistola ad Colossenses: *Videte ne quis vos*, etc., cat. 4, p. 51.

[CCLXV] 6. De fide: lectio ex Epistola ad Hebraeos: *Est autem fides*, etc., cat. 5, p. 72.

7. De Dei monarchia, et in has voces, *Credo in unum Deum*; et de haesibus. Lectio ex Isaia: *Innovamini ad me insulae*, etc., cat. 6, p. 86.

8. De Patre: lectio ex Epistola ad Ephesios: *Pujus rei gratia*, etc., cat. 7, p. 112.

9. De Omnipotente: lectio ex Jeremia: *Deus, magnus Dominus et fortis*, etc., cat. 8, p. 121

10. In has voces, *Factorem caeli et terra, visibillum omnium et invisibillum*. Lectio ex Job: *Quis iste*, etc., cat. 9, p. 126.

11. In illud, *Et in unum Dominum Jesum Christum*: Lectio ex Epistola ad Corinthios prima: *Quam etsi sunt*, etc., cat. 10, p. 136.

12. In illud, *Christum Filium Dei unigenitum: qui ex Patre natus est ante omnia saecula*, etc.: lectio ex Epistola ad Hebraeos: *Multifariam, multisque modis*, etc., cat. 11, p. 149

13. In illud, *Incarnatum et Inhumanotum*: lectio ex Isaia: *Et addidit Dominus*, etc., cat. 12, p. 163.

14. In illud, *Crucifixum et sepultum*: lectio ex Isaia: *Domine, quis credidit*, etc., cat. 13, p. 182.

15. In illud, *Et resurrexit ex mortuis tertia die, et ascendit in caelos*: lectio ex I ad Corinthios: *Notum autem vobis facio*, etc., cat. 14, p. 205.

β'. Κατήχησις [φωτισζόμενον ἐν Ἱεροσολύμοις (1)] εἰσαγωγικὴ τοῖς τῷ βαπτισματι προσελθούσι, σχεδιασθεῖσα (2)· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἡσαίου Λοῦσασθε, καὶ τὰ ἐξῆς, κατχ. α'.

γ'. Περὶ μετανοίας καὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν, καὶ περὶ τοῦ Ἀντικειμένου· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἰεζεκιήλ· Δικαιοσύνη δικαίω, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. β'.

δ. Περὶ βαπτίσματος· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους· Ἦ ἀγνοεῖτε, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. γ'.

ε'. Περὶ τῶν δέκα δογμάτων ἀκροθιγῶς· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κολοσσαίς· Βλέπετε, μὴ τις ὑμῶν, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. δ'.

ς'. Περὶ πίστεως· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους· Ἔστι δὲ πίστις, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. ε'.

ζ'. Περὶ τοῦ μοναρχίας, καὶ εἰς τὸ, Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, καὶ περὶ αἰρέσεων (3)· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἡσαίου· Ἐγκαλιώσθε πρὸς με νῆσοι, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. ς'.

η'. Περὶ Πατρὸς· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ἐφεσίους· Τουτοῦ χάριτι, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. ζ'.

θ'. Περὶ Παντοκράτορος· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἰερemieῦ· Ὁ Θεός, ὁ μέγας Κύριος καὶ ἰσχυρός, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. η'.

ι'. Εἰς τὸ, Ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἰώβ· Τίς οὗτος, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. θ'.

ια'. Εἰς τὸ, Καὶ εἰς (4) ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους α' Ἐπιστολῆς· Καὶ γὰρ εἶπερ, καὶ ἐξῆς, κατ. ι'.

ιβ'. (5) Εἰς τὸ, Χριστὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων αἰώνων, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους· Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. ια'.

ιγ'. (6) Εἰς τὸ, Σαρκοθέντα καὶ ἐνανθρωπήσαντα· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἡσαίου· Καὶ προσέθετο Κύριος, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. ιβ'.

ιδ'. Εἰς τὸ (7), Σταυρωθέντα καὶ ταπέντα· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἡσαίου· Κύριε, τίς ἐπίστευσε, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. ιγ'.

ιε'. (8) Εἰς τὸ, Καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀναβάντα εἰς τοὺς οὐρανοῦς· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους α' Ἐπιστολῆς· Γνωρίζω δὲ ὑμῖν, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. ιδ'.

(1) Voces, κατήχησις φωτισζ. ἐν Ἱεροσολ., desiderantur apud Prevot. sumptae ex codice Aug., in quo verba, φωτισζ. ἐν Ἱεροσολ., inclusa sunt parenthesisibus.

(2) Vocem σχεδιασθεῖσα supplivi ex cod. Aug. verba, καὶ ἀνάγνωσις, etc., hic et in sequentibus titulis desunt in cod. Aug.

(3) In cod. Aug. xxi' αἰρέσεων, contra haereses.

(4) Vocem εἰς addidi ex cod. Aug.

(5) Tantum hunc aliter exhibet Aug.: Περὶ τῆς ἐκ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ γεννήσεως πρὸ αἰώνων, καὶ θεότητος αὐτοῦ, καὶ εἰς τὸ, Δι' ὧν τὰ πάντα De Fi-

lii generatione ante saecula ex Patre, et divinitate illius; et in illud: Per quem omnia.

(6) Aliter in lex Aug.: Περὶ τῆς ἐκ Παρθένου γεννήσεως ἐκ Πνεύματος ἁγίου, καὶ ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ· De Christi ex Virgine natiuitate ex Spiritu sancto, et [ejus] inhumanatione.

(7) Aug.: Εἰς τὸν.

(8) Hocum loco, ita est in Aug.: Περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνοδοῦ, καὶ ὁρόνου ἐκ τῆς δεξιᾶν τοῦ Πατρὸς· De Christi resurrectione ex mortuis, et in caelos reditu, et throno a dextris Patris.

15. (1) Εἰς τὸ, *Καὶ ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας* A καὶ νεκροὺς, καὶ περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Δανιήλ· Ἐθεώρουν ἕως οὗ θρόνοι, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. 15'.

16. (2) ἀγίου Πνεύματος τοῦ Παρακλη-
του· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους πρώτης· *Περὶ δὲ τῶν πνευματικῶν*, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. 15'.
17. Τῶν περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος τὰ λοιπὰ καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους πρώτης· *Ὁ μὲν καὶ δίδονται λόγος*, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. 15'.

18. (3) Εἰς τὸ, *Καὶ εἰς μίαν ἀγίαν καθολικὴν Ἐκκλησίαν* καὶ σαρκὸς ἀνάστασιν, καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἰεζεκιήλ· *Καὶ ἐγένετο ἐπ' ἐμὲ χεὶρ Κυρίου*, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. 15'.

(4) Τοῦ αὐτοῦ Κυρίλλου Κατηχήσεων μυσταγωγικῶν πέντε.

(5) Πρὸς τοὺς νεοφωτιστοὺς· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς Πέτρου καθολικῆς πρώτης Ἐπιστολῆς, ἀπὸ τοῦ, *Νηφάτε, γρηγορήσατε*, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. α'.

Περὶ βαπτίσματος· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῆς, ἀπὸ τοῦ, *Ἢ ἀγνοεῖτε, ὅτι θεοί*, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. β'.

Περὶ χρίσματος· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς Ἰωάννου καθολικῆς πρώτης Ἐπιστολῆς, ἀπὸ τοῦ, *Καὶ ὅμοις χρίσμα ἔχετε*, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. γ'.

Περὶ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῆς· *Ἐγὼ γάρ* C *καρπὸν ἔσθην ἀπὸ τοῦ Κυρίου*, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. δ'.

Ἐκ τῆς Πέτρου καθολικῆς Ἐπιστολῆς· *Διὸ ἀποθνήσκοντες*, καὶ τὰ ἐξῆς, κατ. ε'.

In codice Augustano post titulos priorum catecheson habetur hec chronologica adnotatio, qua etiam in codice Grodecii legebatur, et ab eo Latine reddita est, sed cum nonnulla diversitate. In Ottob. hac nota habetur post titulos Catecheson.

Πολλὰ μὲν ἐβλήθησαν (6) καὶ ἄλλαι κατηχήσεις κατ' ἐνιαυτὸν ἑκάστον, καὶ πρὸ τοῦ βαπτίσματος, καὶ μετὰ τὸ βαπτισθῆναι τοὺς νεοφωτιστοὺς. Ταύτας δὲ μόνως, ἐν τῷ λέγεσθαι τῶν σπουδαίων τινας ἐκλαδόντας, ἔγραψαν ἐν τῷ (7) τῷβ' εἰς τῆς τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσίας. Ἐν αἷς D

(1) In codice Aug. hic est titulus : Περὶ τῆς δευτέρας ἐνάθετον παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀπαιτήτου βασιλείας, καὶ περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου· *De secundæ adventu Christi glorioso, et regno sine fine ; et de Antichristo.*

(2) Deest τοῦ ante ἀγίου, et habetur ante Παρακλητοῦ, in Aug. unde addidimus in textu.

(3) Pienius habetur hic titulus in cod. Aug. : Περὶ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν, καὶ περὶ ζωῆς αἰώνιου· καὶ περὶ ἄλλων κατηχήσεων, καὶ ἐπιλογῶν περὶ σωρροσύνης· *De catholica Ecclesie, et de resurrectione mortuorum ; et de vita eterna ; et de aliis catechesibus, et epitologis de temporibus.*

16. in illud, *Et venturum judicare vivos et mortuos*, et de Antichristo : lectio ex Daniele : *Videbam donec throni*, etc., cat. 15, p. 221.

17. De sancto Spiritu Paracleto : lectio ex priore ad Corinthios : *De spiritualibus autem*, etc., cat. 16, p. 242.

18. Reliqua ad sanctum Spiritum pertinentia : lectio ex prima ad Corinthios : *Alteri quidem datur sermo*, etc., cat. 17, p. 263.

19. In hoc, *Et in unam sanctam catholicam [CCLXVI] Ecclesiam ; et carnis resurrectionem, et in vitam æternam* : lectio ex Ezechiele : *Et facta est super me manus Domini*, etc., cat. 18, p. 285.

B

Ejusdem Cyrilli Catecheson mystagogicarum index.

Ad neophytos : lectio ex priore catholica Petri Epistola, a verbis : *Sobrii estote, vigilate*, cat. [19 mystag.] 1, p. 305.

De baptisate : lectio ex Epistola ad Romanos a verbis : *An ignoratis, quod quicumque*, etc., cat. [20 myst.] 2, p. 310.

De chrismate : lectio ex priore Joannis catholica Epistola, a verbis : *Et vos chrisma habetis*, etc., cat. [21 myst.] 3, p. 314.

De corpore et sanguine Christi : lectio ex Epistola ad Corinthios : *Ego enim accipi a Domino*, etc., cat. [22 myst.] 4, p. 318.

Ex catholica Petri Epistola : *Idcirco deponentes*, etc., cat. [23 myst.] 5, p. 322.

Multæ quidem et aliæ singulis annis dictæ sunt catecheses, ante baptismum, et post Neophytorum baptismum. Has autem solas, cum pronuntiarentur excipientes, studiosi quidam exscripserunt anno 352 adventus Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi. In quibus particulatim reperies secuumum

(4) In codice Aug. : Μυσταγωγικὰ Κατηχήσεις πέντε Ἰωάννου ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων· *Mystagogicæ Catecheses quinque Joannis Hierosolymorum episcopi.* Mendax inscriptio errantis, vel errantem sequentis librarii.

(5) Horum omnium sequentium titulorum loco, in Aug. cod. habetur tantum : Περὶ βαπτίσματος, χρίσματος, σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ· *De baptisate, chrismate, corpore et sanguine Domini.*

(6) In Grodecii versione additur, a Cyrillo.
(7) In Ottob. cod., ἐν τῷ τριακοσιεστῷ τριακοστῷ δευτέρῳ ἐστ. Annus 352, secundum numerationem Græcorum est æræ Christianæ 300, annus 352, est Christi 340.

divinas Scripturas disputatum de omnibus necessa- A εὐρήσεις ἐκ μέρους, κατὰ τὰς θείας Γραφάς, περὶ
 rliis fidei dogmatibus, quæ ad hominum notitiam πάντων ἀναγκαίων τῆς πίστεως δογμάτων τῶν ἐφε-
 venire debent; et opportuna contra Græcos, eos λόντων εἰς γυνῶσιν ἀνθρώπων ἕλθαι· (1) καὶ τὰ πρὸς
 qui ex circumcisione sunt, et hæreses; et mo- Ἑλλήνας, καὶ τοὺς ἐκ περιτομῆς, καὶ πρὸς τὰς αἰρέ-
 gralia omnis generis ad Christianos documenta, Dei σεις; καὶ τὰ ἠθικὰ Χριστιανῶν παντοῖα παραγγέλ-
 mata. ματα, Θεοῦ χάριτι.

(1) Desunt hæc postrema verba in Grodecii interpretatione, et Ottob. cod.

[CCLXVII] MONITUM IN PROCATECHESIM.

I. Prævis hic, atque uti extra catecheseon ordinem est sermo; in quo auditores suos, datis ad bap-
 tismum Quadragesimæ initio nominibus, de novi status sui excellentia et officiis docet (num. 1, 6, 8);
 quoque modo suum illud Christianitatis tirocinium, se ad baptismum diligeret et ex animo præparando,
 transigere debeant. In primis sincerum et nulla prava intentione fucatum baptismi desiderium requirit,
 cujus defectu non solum inutilis, sed et perniciosa hujus doni susceptio futura sit. Quanti periculi sit
 rem male sine sincera animi inductione experiri, ostendit (n. 2, 3) adductis Simouis Magi, et convivæ ad
 nuptias sine candida veste venientis exemplis⁴⁷: tum hortatur (n. 4, 5), ut si quis non bona mente in-
 gressus fuerit, pravum dispositionem illico abiciens, meliorem sumat; atque ad id conspecto ecclesiastico-
 conventuum ordine et majestate permoveatur, multos prave accessisse et in melius mutatos memorans.
 Quod catechument et illuminandi discrimen sit refert (n. 6): hunc jam fidelem dici, quo nomine Deus
 ipse gaudeat; bene suscipiendum semel baptismum, qui non iteretur si male successerit: nam hæreticos
 solos rebaptizari, quia quem prius receperant nullus fuerat. Omnem voluntatis bonæ, præter quam Deus
 nihil requirit, diligentiam adhiberi præcipit (n. 7). Exorcismos studiosè suscipiant, quibus anima velut in
 fornace per Spiritum sanctum a peccatis purgatur, liberaturque a dæmonibus (n. 8, 9). Catechesibus assi-
 duis adsint (n. 10): in his enim arma adversus Judæos, Samaritanos, gentiles et hæreticos sumi (n. 11);
 nullamque sine totius doctrinæ in eis per ordinem traditæ dispendio permitti (n. 12); cæterum ibi audita
 coram catechumenis, etiam curiosè percunctantibus sedulo tegant. Quid ante horam exorcismorum eccle-
 siam ante alios ingressis, quid exorcismorum tempore faciendum præscribit (n. 13, 14). Denique comen-
 data noctis paschalis, qua baptizandi erant, celebritate, et ostensis baptismi bonis (n. 15, 16), diligenti
 ac sedula ad omnium bonorum operum exercitationem exhortatione sermonem concludit (n. 17, 18).

II. Plurima sunt in hac oratione eruditorum animadversione digna. Consuetudo nomina ad baptismum
 initio Quadragesimæ dandi (n. 1 et 4): ibi catechumenatus finis et sumpta fidelium appellatio (n. et 12):
 quæ Ecclesiæ Hierosolymitanæ fere propria: vis exorcismorum (n. 9), baptismi ab hæreticis dati nullitas
 (n. 7), silentium mysteriorum coram catechumenis (n. 12), dura et laboriosa baptizandorum per quadra-
 ginta dies exercitatio (n. 4, 13, 15, 16). Clericorum adversus eos vigilantia et studium, etc.

III. Habita est hæc oratio initio Quadragesimæ, ex his verbis num. 4: Non parvam habes temporis inter-
 pedinem: penitentia quadraginta dierum tibi datur. Ipsa prima Quadragesimæ Dominica perorata
 esse ex his causis conjicio: 1° quod sequentes quatuor catecheses initio Quadragesimæ cumque tota adhuc
 decurrenda esset, sint dictæ; ex cat. iv, n. 5; 2° quod coram universo Ecclesiæ cætu et ipsa in synaxi, ut
 credo, pronuntiata sit; his enim verbis compellat eum qui mala mente accessisset, n. 4. Vides venerandam
 hanc Ecclesiæ speciem? vides ordinem ac disciplinam, Scripturarum lectionem, canonicarum persona-
 rum præsentiam, docendi ordinem ac seriem? dum, ut ego interpretor, plures presbyteri, et postremo
 loco episcopus concionaretur. Præterea, caret hæc oratio lectione Scripturæ cæterarum catecheseon initio
 prefixa: cujus rei nullam aliam causam reperio, nisi quod cæteræ catecheses in conventu proprio et ad
 eam rem solummodo deputato habitæ sint; hæc in dimissione Illuminandorum, antequam fidelium missa
 inchoaretur. Clausa erat ecclesia n. 14, et exclusi catechumeni n. 12. Jam nomina dederant ad baptismum
 Illuminandi, omnes simul, atque ipsa fortassis die, ut ex dictis n. 1, 5 et 6 conjicio. Jam primum saltem
 exorcismum susceperant, cujus rei ritum describit num. 9.

⁴⁷ Act. vii, 18-24; Matth. xxii, 11-15.

IV. Procatechesis dicitur, quasi ante catecheses dicta, et iisdem audiendis preparatura. Similis est argumenti cum primo illo e sex Institutionum libris, quos a Nicea (forte Aniceto) Romanæ civitatis episcopo, vel potius ab aliquo similis nominis ejus Ecclesiæ presbytero scriptos dicit Gennad., Catalog. cap. 25, quorum primus continebat; qualiter se debeant agere Competentes, quia ad baptismi gratiam cupiunt pervenire. Similis est etiam Augustiniano sermone 216, ad Competentes dicto. Cum singulare atque unicum sit hoc Cyrillianarum Catecheson opus, nullibi alias reperi vocem Procatechesis eodem quo hic sensu usurpatam; ipsa etiam vox raro in scriptoribus ecclesiasticis occurrit. Unum memini me legere locum apud Cyrillum Alexandriam: [CCLXVIII] lib. II, in Joan., ad cap. III, vers. 22, pag. 157 A, dum ait legem Moaicam fuisse præexercitationem quandam ac præviam institutionem ad cultum spirituale novæ legis, προγύμνασμα τι καὶ προκατήχησις τῆς ἐν πνεύματι λατρίας.

V. Cum cætera catecheses præviam quoddam in inscriptione habeant argumentum, quod rem in unaquaque tractatam indicet, nullum in manuscriptis et editis codicibus Procatechesi ascribitur. In Augustano tamen indiculo, quem superius edidi, reperitur istud: Περὶ τοῦ μὴ περᾶσαι. De non tentando; nec temere, cum tota fere in hoc versetur oratio, ne prava dispositione et imparatus auditor ad baptismum accedat, quasi periculum vel propriæ salutis dispendio facturus. Cur nulla specialis Scripturæ lectio, sicut in sequentibus sermonibus factum, istum præcedat, conjecturam meam assignavi n. 3, 4. Factæ tamen erant consuetæ ex Scripturis in consentu lectiones, Procat. n. 4, lectumque fuisse videtur specialim capitulum ex Epist. Roman. cap. VI; dicitur enim num. 5; Audistis Apostolum dicentem⁴⁵: « Mortui quidem peccato, viventes autem iustitiæ. »

VI. In codice Grodecii et Prevotii, post verba tituli, habentur ista: Κύριε, εὐλόγησον, Domine benedic; quæ nec in nostro Reg. codice exstant, nec in Anglicanis exstitisse videntur. Librariæ an auctoris ista sit benedictionis postulatio, certum non scio. Presbyteri qui coram episcopo concionabantur, qualis tum agebat Cyrillus, dicere soliti erant, Εὐλόγησον, Πάτερ, Benedic, Pater, ut facit Chrysostomus præsentem Flaviano, initio homiliæ 23, tom. I. Lectores quoque in ecclesia, priusquam vel Scripturam vel homiliam aliquam legerent, benedictionem a præside postulabant. Unde fortassis factum, ut multis Græcorum Patrum orationibus præfixa reperiatur formula Εὐλόγησον, Κύριε, Benedic, Domine: nisi, quod probabilitas existimo, librarii sit incepti operis benedictionem a Deo postulantis formula.

VII. Recognovimus hanc orationem ad Latinam Grodecii versionem, et Græcas editiones Prevotii et Millesii, et ad codices Anglicanos, quorum varietates a Millesio accurate exhibentur; insuperque ad codicem Ottobonianum unum recentiorem, cujus varias lectiones ad me transmisit R. P. D. Philippus Raffier, congregationis nostræ in curia Romana tum procurator generalis. In alio autem veteri Ottoboniano codice, et Procatechesis, et primæ catechesis initia, præ vetustate ita sunt lacera et confusa, ut ex ipsis nihil exculpi poterit. Præterea Regio codicis usus sum, olim 260, nunc 1284, pag. 254, qui duodecimi circiter est sæculi, in quo habetur Procatechesis hæc sub nomine S. Basilii, cum multis varietatibus, quas ad marginem in notis indicavi; et grandis lacuna quæ incipit a verbo λεγόμενα num. 11, pag. 9 usque ad voces ἐπι καὶ χριστοῦ, n. 14, pag. 10. Inter alia S. Basilii opera eo in libro contenta, nostra hæc Procatechesis cum cæteris continue describitur, cum hæc inscriptione: Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία περὶ φωτισματος. Eiusdem homilia de illuminatione, sive baptismo. At ibidem ad marginem alia manu appictum est scholion istud: Σαρῶς ἡμῶν δεκνύει ὁ χαρακτήρ τοῦ προκειμένου λόγου, ὅτι οὐκ ἐστὶ τοῦ ἁγίου Βασίλειου. Evidenter nobis demonstrat propositæ orationis character ac figura, eam S. Basilii non esse. Et id quidem optime; nam præterquam quod, res, sententiæ, verba, orationis modus, plane Cyrilliani sunt, iisdem sententiis ad verbum in aliis catechesibus, ac præsertim in prima repetitis; catechumenatus finis in nominum inscriptione, fidelis appellatio ab iis qui nomina dederunt sumpta, continuatæ per Quadragesimam totam baptismatorum catecheses, Quadragesima diebus quadraginta definita, hæreticorum solorum rebaptizatio, etc., res sunt partim Ecclesiæ Hierosolymitanæ propriæ, partim a Basilio et Cappadociensi Ecclesia alienæ. Ac verera, quamvis non indigna sit oratio quæ Basilio parenti supponatur, fatendum tamen aliam esse Basilianarum orationum vim, elegantiam et maiestatem quamdam sermonis, cum puritate, delictu et proprietate verborum conjunctam.

⁴⁵ Rom. VI, 11, 14, vel I Petr. II, 24.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ

ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΚΑΤΗΧΗΣΕΙΣ.

S. P. N. CYRILLI
HIEROSOLYMITANI ARCHIEPISCOPI
CATECHESSES.

ΠΡΟΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

Ἦτοι πρόλογος τῶν Κατηχῆσεων, τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων.

1 PROCATECHESIS

Seu prævius Catechesibus sermo, sancti Patris nostri Cyrilli archiepiscopi Hierosolymorum.

I. Vos jam afflat beatitudinis odor, o illuminandi (1). Jam flores sublimioris naturæ (2) colligitis, ad plectendas cælestes coronas; **2** jam Spiritus sancti aspiravit fragrantia. Jam circa vestibulum re-

“ Cant. II, 12; I, 2.

(1) *O illuminandi*, Gr. ὡ φωτισόμενοι. Cur mutaverimus vocem *illuminatorum*, quæ in prioribus editionibus ab interpretibus posita est, rationem reddimus in dissertatione II, de scriptis Cyrilli.

(2) *Jam flores sublimioris naturæ*, νοητὰ ἄνθη. Ad litteram, qui sola mente intelliguntur, vel, intelligibiles; qua voce Ambrosius alique Latini Patres τὸ νοητὸν Græcorum reddere solent: quorum exemplo etiam aliquando utemur, in vocabulo cui usus ecclesiasticus sensum novum affixit. Grodecius vertit, *flores spirituales*, nec male; cum νοητὸν et πνευματικὸν Græcis, intelligibile et spirituale Latinis promiscue usurpentur, ad designandam rei alicujus sub sensu subjectæ sublimiorem quamdam intelligentiam, quæ ad rem sensibus superiores et sola mente aspectabilem, ex quadam similitudine transferretur: eoque sensu Cyrillus ipse vocem πνευματικῶς adhibet cat. 22, n. 8. Verum cum idem alibi, idque constanter, *spiritualis* vocabulo id quod Spiritus sancti proprium est significare soleat, distinctionis causa νοητὸν alia voce reddendum cen-

A. Ἦδη μακαριότητος ὀσμὴ πρὸς ὀσμῆς, ὡ φωτισόμενοι· ἤδη τὰ νοητὰ ἄνθη συλλέγετε (3), πρὸς πλοκὴν ἐπουρανίων στεφάνων· ἤδη· τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου ἐπιπνευστὴν ἡ εὐωδία. Ἦδη περὶ τὴν πρόβαλιν

suimus. Hic autem allegoria continetur ex dissimilibus conflata metaphoris, cujus argumentum sumpsit auctor ex libro Canticorum sibi plurimum familiari. Spiritualium florum nomine intelligere potest apertam jam illuminandis Scripturarum sacrarum doctrinam, quas eos ad utilitatem deslorare jubet, cat. 9, n. 15. Spiritus vero sancti fragrantiam appellat vel proximum odore dicit cat. 16, n. 16, vel etiam primum ejusdem per insufflationes exorcismorum inspirati et in auditorum cordibus inhabitantis donum. Vide infra num. 6 et 9.

(3) *Συλλέγετε*. Codex Regius 1824 habet, συλλέγευα, colliguntur; ex vitiosa Græcorum diphthongum at quemadmodum s pronuntiandi ratione, quod hic adnotamus, ut similitum variationum, quas in bujus operis decursu animadvertit lector, et quarum bene multas præternisimus, rationem intelligat. Cæterum codd. D. Roe et Casauboniana, de quibus in codicum notitia diximus, ferunt, συναλέθησαν, collecti sunt.

των βασιλείων γέγονατε· γέναιτο δὲ ἓνα καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλείου εἰσαχθῆτε (1). Ἄθῃ γὰρ νῦν ἐφάνη τῶν Ἱουδαίων· γέναιτο· δὲ ἓνα καὶ ἡ καρπὸς τέλειος ἦ (2). Ὀνομασθησάτω ὑμῖν γέγονε, καὶ στρατείας κλιθῆτε· καὶ νυμφαγωγίας λαμπάδες, καὶ οὐρανίου πολιτείας ἐπιθυμία, καὶ πρόθεσις ἀγαθῆ, καὶ ἑλπίς ἐπακουσθῆσαι· ἀψευδής γὰρ ὁ εἰπών· Ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς τὸ ἀγαθόν. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς ἀσπληνὴς ἐστίν· εἰς εὐεργεσίαν περιμένει δὲ ἐκάστου τὴν γνησίαν προαίρεσιν· διὰ τοῦτο ἐπέταγεν ὁ Ἀπόστολος λέγων· Τοῖς κατὰ πρόθεσιν

88 Rom. viii, 28.

(1) *Γεγόνατε... εἰσαχθῆτε.* In Reg. cod. legitur, *γεγόμενοι, accessimus, et εἰσαχθόμενοι, introductumur.* Mellior cæterorum librorum lectio, et Cyrillo baptizandos in secunda persona fere semper alloquuntur convenienter.

(2) *Kai ἓνα ὁ καρπὸς τέλειος ἦ.* In codd. Roe et Casaub. desunt verba τέλειος ἦ. Brevius in Reg. sublato etiam ἓνα, καὶ ὁ καρπὸς, modo utrovīs loquitur, constat idem sensus.

(3) *Circa vestibulum regalis palatii, περὶ τὴν πρόαυλιν τῶν βασιλείων.* Regia illa est interior zædes baptisterii, ut apparet ex simili loco cat. 3, n. 2 et 3, eaque vocatur ab eo interdum *Sancta sanctorum*, uti cat. 19, num. 11. Vestibulum vero, πρόαυλις, intelligi potest exterior zædes ejusdem baptisterii, in qua abrenuntiationes et fidei professio fiebat, ut explicat catech. 19, quænamque appellat ibi num. 2, τὸν προαυλίον τοῦ βαπτιστηρίου οἰκῶν. In ea fortassis zæde facta fuerat ab illuminandis nomen professio: nam Cyrillus cat. 3, n. 2, extra baptisterii januam, quosque nomina darent, zætiase, ac proinde jam in eam admissos significare videtur his verbis, νῦν γὰρ τέως ἔξω τῆς θύρας ἔστηκα. Certe symbolum in baptisteriis aliquando competentibus traditum fuisse exemplo est Ambrosius ep. 20, n. 4, atque ubinam commodius nomina dedissent? Nihilominus cum totus in allegoriis versetur hoc loco Cyrillus, nihil aliud forte significat nisi præceptum ab auditoribus baptismi spem; maxime cum non dicat eos in vestibulo, ἐν προαυλίῳ, sed circa vestibulum, περὶ τὴν πρόαυλιν, constituisse. Sic Naz., Greg. cat. 40, p. 647: *Quandiu catechumenus es, in pietatis vestibulo es, ἐν ποθύριον εἰ τῆς εὐσεβείας.*

(4) *Nomina dedistis.* Nihil notius hæc nominum descriptione a baptizandis facta, cujus etiam mentionem facit Cyrillus n. 4 et 15, et cat. 3, n. 2. Non idem in omnibus Ecclesiis dandi nominis tempus; alibi enim circa medium Quadragesimæ, alibi triginta ante baptismum dies dabatur. In Ecclesia Hierosolymitana, quæ sola ad nos respicit, initio Quadragesimæ data fuisse patet ex his verbis num. 4, *Intrasti, admissus es, nomen tuum inscriptum est.... non parvum habes temporis intercedendum; quadraginta dierum tibi penitentia datur.* Scripta Hierosolymis uno die omnium nominum variis ex hujus orationis locis colligi potest, num. 13: *Unius nominis filii et filie facti estis, quicunque nomina dedistis;* num. 5: *Jam ab hodierno die vive. Considera quantum tibi Jesus dignitatem impertit. Catechumenus vocabaris, etc. Nunc jam non amplius circumsonas aures tuas, etc.;* n. 1: *Jam tunc afflat beatitudinis odor, etc....; hactenus nomina dedistis.* Quibus omnibus, et aliis quæ præmittit, indicatur tam primum nominibus datis in novum statum omnes transivisse. Alibi prolixius nominibus spatium temporis longius præstutabatur. Ambros., in *Lacem* lib. iv, n. 76: *Nemo adhuc nomen suum dedit... Nisi jaculum vocis per Epiphonia, et adhuc nihil cepi.* Sicutus, ep. 1 ad Himerium, can. 2, jubet

Agia (3) constitistis: utinam vero etiam ab Rege introducamini! Flores enim nunc arborum apparuere: fructus quoque utinam perfectus existat. Hactenus nomina dedistis (4). Hæc vobis ad militiam vocatio (5). [Præ manibus] lampades (6) ad deductionem sponsæ; cælestis [ades] civitatis desiderium, et propositum bonum, et spes consequens. Verax est enim qui dixit: *Quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum* 88. Liberalis namque est Deus ad benefaciendum; cæterum expectat cujusque sinceram voluntatem (7): pro-

iis solis baptismi dari, qui ante dies quadraginta vel eo amplius nomen dederint. Baptizandi nomina proficiuntur vulgo apud episcopum. Sic Greg. Nyss., homil. in eos qui differunt baptismum, tom. II, pag. 216: *Date mihi nomina, ut ego imprimam ea libris insensibilibus.* Diaconum aliquando huic ministerio deputatum legitimus: ita observabatur in Ecclesia Areamena, cujus in supplicatione contra Petrum ejus civitatis episcopum, lecta in concil. CP. an. 556, sub Mena, actione 5, pag. 221, Stephanus diaconus dicitur id officii habuisse. Cyrillo ipsi hæc Hierosolymis demandata videtur provincia: ait enim num. 4, se ad attendendos qui vellent ingredi velut ostiarum vice fungi, et num. 15, se distinctum uniuscujusque cujuslibet sexus studium ac pietatem exploraturum esse. Cui id magis conveniret quam ei qui nomina ipsa scripsisset et in tabulis haberet?

(5) *Hæc ad militiam vocatio, στρατείας κλιθῆτε.* Non militiæ professio et susceptio, quam στρατολογίαν appellat. Hæc enim solum in baptismo fiebat, ut patet ex cat. 3, n. 3, et cat. 17, n. 26, ubi horam baptismi appellat horam tremendi delectus ad militiam Christi. Quapropter hujus orat. n. 17, et cat. 4, n. 37, votum suum pro auditorum baptismo exprimens, optat ut eos Christus sibi milites conscribat. Nempe baptismi tempore Christus delectum animarum faciens milites addebat vel repudiabat, cat. 1, n. 3. Tum per abrenuntiationes et fidei professionem fiebat a castris diaboli ad castra Christi transitus, cat. 19, n. 8. Christus baptizatum militare sigillum imprimebat, cat. 1, n. 3, ac per confirmationem seu chrismatis sacramentum dabat arma militi, cat. 3, n. 15; cat. 17, n. 26; cat. 21, n. 4.

(6) *Præ manibus lampades, etc.* Certe forte dabantur illuminandis gestandi, quod etiam indicare possint hæc verba cat. 1, n. 1: *Qui fidei lampades nuper accendistis, eas in manibus inextinctas conserate.*

(7) *Expectat vero Deus cujusque sinceram voluntatem.* Ad hæc verba curator editionis *Bibliothecæ Patrum Lugdunensis* hæc in margine ascripsit: *Cautè lege, non enim Deus expectat voluntates nostras, ut aperte definitur concilium Arausianum, can. 4. Et interpretationem illam verborum Pauli, ut propositum non Dei sed hominis intelligatur, tanquam Pelagianorum rejicit S. Augustinus, lib. II contra duas epistolas Pelagianorum ad Bonifacium, cap. 10, n. 22. Tum recordari non jubet id quod idem dixit Augustinus De prædestinatione sancti, cap. 14, n. 27, Paires ante hæresim Pelagianam de prædestinatione non ita accurate locutos. Ita quidem, sed minime conveniens huic loco cautio. Non enim hie loquitur auctor de prima gratia, qua certum est, ipsi etiam Cyrillo, nostros omnes conatus præveniri; imo neque de gratia, qua ad opera pietatis exercenda juvatur: sed de gratia baptismali, ad quam omnes nullo discrimine digni et indigni vocantur, ut tamen a Christo cordium explorator*

perca subjecti Apostolus, *His qui secundum propositum vocati existunt*¹¹. Sincerum propositum cum adfuerit, facit ut *vocatus sis*: quantumvis enim corpus hic habeas, si mens absuerit, nulla rei ad te pervenit utilitas.

II. Accessit aliquando ad lavacrum etiam Simon Magus, baptizatus est¹², sed non illuminatus: ac corpus quidem tinxit aqua, cor autem non illuminavit Spiritu; descendit corpus [in piscinam] et ascendit¹³; anima vero non est conseputa cum Christo¹⁴, neque una cum ipso surrexit¹⁵. Ego **3** casuum exempla profero, ne tu cadas. Hæc enim in figura contingebant illis, scripta sunt autem ad instructionem eorum qui usque hodie accedunt¹⁶. Ne quisquam vestrum reperiat [divinæ] gratiæ explorator¹⁷; ne qua radix amaritudinis sursum germinans¹⁸ perturbet. In quis vestrum ingrediat, dicens: Sine, videamus quid faciant fideles; Ingressos video, ut ea quæ peraguntur cognoscam. Scilicet, visurum te speras, visum te iri non censeres? Arbitrarisque te ea quæ sunt perscrutatum Deumque cor tuum perscrutatum non esse?

III. ¹⁹ Perscrutatus est olim nonnullus nuptias in Evangelis; indignoque sumpto habitu ingressus est, et accubuit et comedit. Permiserat enim sponsus. Sed oportebat, dum candidas omnium videret

¹¹ Rom. viii, 28. ¹² Act. viii, 13. ¹³ Joan. v, 4. ¹⁴ Hebr. xii, 15. ¹⁵ Deut. xxix, 18. ¹⁶ V. cat. 3, n. 2.

Α κλητοῖς ὄδωιν. Ἡ πρόθεσις γνησία ὄσα, κλητῶν αὐτοῖς· κἄν γὰρ τὸ σῶμα ὡς ἔχησ, τὴν δὲ ζωοποιὸν μὴ ἔχησ, οὐδὲν ὠφελεῖ.

B. Προσηλθὲ ποτε καὶ Σίμων τῷ λουτρῷ ὁ Μάγος (1)· ἐβαπτίσθη, ἀλλ' οὐκ ἐφωτίσθη· καὶ τὸ μὲν σῶμα ἐβαψεν ὕδατι, τὴν δὲ καρδίαν οὐκ ἐφώτισεν Πνεύματι· καὶ κατέβη μὲν τὸ σῶμα καὶ ἀνέβη, ἡ δὲ ψυχὴ οὐ συνετάθη Χριστῷ, οὐδὲ συνηέρθη (2). Ἐγὼ δὲ λέγω τὰς ὑπογραφὰς τῶν πτωμάτων, ἵνα μὴ σὺ πέσης (3)· ταῦτα γὰρ τυπικῶς ἐγένετο ἐκείνοισ, γέγραπται δὲ πρὸς νοθεύσαν τῶν μέγχις σήμερον προσερχομένων. Μὴ τις ὁμῶν εὐθείᾳ πειράζων τὴν χάριν, μὴ τις ῥίζα πικρίας ἀνα φύσει ἐνοχλή· μὴ τις ὁμῶν ἐσελεθῆ λέγων· Ἄφες, ἴδωμεν τί ποιοῦσιν οἱ πιστοὶ· εἰσελθῶν ἴδω, ἵνα μάθω τί γινόμενα. Ἴδετε προσδοκᾶς, τί δὲ ἐσθῆναι οὐ προσδοκᾶς (4); καὶ νομίζετε οὐ σὺ μὲν πολυπραγμονεῖ τὰ γινόμενα, θεὸς δὲ σου οὐ πολυπραγμονεῖ (5) τὴν καρδίαν,

Γ. Ἐπολυπραγμονησέ τις ποτε τὸν γάμον ἐν τοῖς εὐαγγελίοις· καὶ ἀνάξιον ἐνομα λαθῶν εἰσῆλθε, καὶ ἀνέπισσε, καὶ ἔφαγε· συνεχώρησε γὰρ ὁ νομφίος (6). Ἔδει δὲ αὐτὸν ἰδόντα τὸ λευχειμονοῦν (7) πάντων,

¹⁷ Rom. vi, 4. ¹⁸ Coloss. ii, 12. ¹⁹ I Cor. x, 11.

indigni et hypocritæ rejiciatur, infra n. 3 et 4. Consequenter, *propositum* illud bonum quod a Deo expectari Cyrillus ait, non est bonus voluntatis gratiam adjuvantem præcedens motus et Deum ad nos eligendos alliciens, quæ Pelagianorum sententia: sed sincera ac sacramentum accedentis voluntas, hypocritism excludens et debitas præparations apportans; qua fit ut ex eorum vocatorum, quibus sacramentum bene succedit, quique nuptiali convivio non ejiciuntur, numero simus. Hunc hujus loci genuinum sensum esse cum tota hujus contextus et orationis series declarat, tum etiam comparatio similium et parallelorum locorum, infra n. 3, cat. 3, n. 2, et cat. 1, n. 3, quibus hanc Dei et gratiæ liberalitatem de promiscua omnium ad baptismum vocatione, ac *propositum* de preparato ad recipendam Spiritus sancti gratiam et baptismi sigillum, animæ hospitio intelligi patet. Ceterum prævenientem gratiam, quæ nos nec opinantes intertum occupat, et bono operi sine mora applicat voluntatem, magnifice prædicat cat. 16, n. 19 et 22, et cat. 13, n. 31. Ac ne credamus hominem ex sese, nullo præeunte gratiæ motu, ad baptismum requirendum accedere, cat. 13, n. 40, ad intimam Crucifixi virtutem ac potestatem revocat, quod sui huc convenerint auditores, invisibilibus quibusdam Christi crucis, quæ Persas subjugavit et Scythas eiecit, vinculis adducti ac compulsi. Vide et cat. 17, n. 21, 22, et seqq.

(1) *Ὁ Μάγος*. Ea verba desunt in Reg. cod. in quo sequentia sic leguntur: ἐβαπτίσθη μὲν, οὐκ ἐφωτίσθη δὲ· ἐπέβη τὸ μὲν σῶμα, etc.

(2) *Συνηέρθη*. His adduntur hæc verba in Reg. cod., ἐπέβη μὴ ἐκ καθαρῆς θανάτου προσήλθεν, quandoquidem non ἐκ sincera mente accessit.

(3) *Ὁ πέσης*. Ita scribitur ex Reg. cod. cum editi habeant σὺ ἐμπέσης· quod credimus librorum vitio factum ex συμπέσης, simul cadas· hanc

niempe veram esse Cyrilli scripturam. Quidquid sit, male ἐμπέσης convenit huic loco. In verbis sequentibus: Ταῦτα γὰρ τυπικῶς, etc., continetur imitatio ad liberior citatio loci apostolici, I Cor. x, 2: Ταῦτα δὲ πάντα τύποι συνέβαιον ἐκείνοισ· ἐγράφη δὲ πρὸς νοθεύσαν ἡμῶν, εἰς οὗς τὰ τέλη τῶν αἰῶνων κατήνησαν. Quæ ab Paulo de Veteri Testamento dicta sunt. Hæc monui ne nullis in locis miretur lector indiligentem et minus accuratam Cyrilli ex tempore pronuntiantis, aut etiam verba de industria commutantis, Scripturarum allegationem.

(4) *Τὸ δὲ ἐσθῆναι οὐ προσδοκᾶς*; Ea verba desunt in codice Regio. Nec alia hujus omissionis causa requiritur, præter verbi προσδοκᾶς repetitionem. Nam similium pretermissionum propter idem verbum recurrens, pleni sunt codd. mss. Loco οὐ προσδοκᾶς, codd. Roe et Casaub. habent οὐκ ἐνομίζετε.

(5) *Σὺ οὐ πολυπραγμ.*, etc. Pronomen σου in Græcis editionibus omissum repositum auctor Oxoniensis editionis ex codd. Roe et Casaub. cui favet Reg. ms. et Grodecii interpretatio.

(6) *Ὁ νομφίος*. Grodecius vertit *ostiarium*, itaque, pro νομφίος legit, θυρωρός. Eaque lectio confirmatur ex verbis sequentibus: Ἔστο, ostiarium non prohibuit. Nec sponsi, qui nonnisi accumbentibus omnibus in convivium ingressus est, sed ostiarii officium erat convivas admittere. Vide infra num. 4. Nihil immutatum volumus absque mss. auctoritate; cum alioqui sponsi imperium exsequeretur ostiarium.

(7) *Λευχειμονοῦν*. Ita emendamus ex Reg. cod. cum in editis legatur, λευχειμονον, quod vitiosum esse palam est. Cyrillus etiam. cat. 22, num. 8, utitur verbo λευχειμονεῖν. Obscurum non est λευχειμονον editorum ex vitiosa lectione vel pronuntiatione vocis λευχειμονοῦν esse profectum.

καὶ αὐτὸν ἀναλαβέσθαι τοιοῦτον ἔνδυμα· ἄλλ' ἴσων (1) μὲν μεταλαμβάνει βρωμάτων, ἀνισότηα δὲ εἶχε σχημάτων καὶ προαιρέσεως. Ἄλλ' ὁ νυμφίος, εἰ καὶ βαζέλης, ἄλλ' οὐκ ἀκριτος (2)· περιερχόμενος δὲ τῶν ἀνακατιμένων ἵκαστον, καὶ θεωρῶν (ἐμελε γὰρ αὐτῶ) (3), οὐχ ἔπος φάγωσιν, ἀλλ' ἔπος εὐσημηκῶσιν), ἰδῶν τινα ἀλλότριον, μὴ ἔχοντα (4) γάμου ἔνδυμα, εἶλεγε πρὸς αὐτὸν (5)· Ἐταῖρε, πῶς εἰσῆλθες ὧδε; ποῦν χρώματι; ποῦν συνειδήσει; Ἔστω, ὁ θυρωρὸς (6) οὐκ ἐκάλυψε, διὰ τὸ θαυμάζει τοῦ παρέχοντος· ἔστω, ἀγνοῖαν εἶχεσ ποταπῶ δεῖ (7) σχήματι εἰσελθεῖν εἰς τὸ συμπόσιον· εἰσῆλθες, εἶδες ἀστράπτουσα ὡσπερ τὰ σχήματα τῶν ἀνακατιμένων· οὐκ ἔδει σε κεν ἐκ τῶν φαινομένων διδαχθῆναι; οὐκ ἔδει (8) σε εἰσελθεῖν εὐκαίρως, ἵνα εὐκαίρως ἐξέλθῃς; νῦν ἐλθάκωρως εἰσῆλθες, ἵνα ἀκαίρως ἐκθελθῇς. Καὶ προστάται τοῖς ὑπηρέταις· Διήσατε (9) αὐτοῦ τοῦς πόδας, τοῖς τοῦ μνηρῶς εἰσβάλλοντας· διήσατε αὐτοῦ τὰς χεῖρας, τὰς μὴ εἰδίαις ἔνδυμα περιβαλλέσθαι φαῖρῶν (10)· καὶ ἐμβάλετε αὐτὸν εἰς τὸ σκότος τὸ

10 Matth. xxii, 12. 11 ibid. 13.

(1) ἴσων. Ita Regius codex cum impressis. Roe et Casaub. ἴσων. Verum prior lectio, Millesio iudice, melius conservat antithesim a Cyrillo institutam inter pares escas, et habitum una cum animi proposito disparum. Peccat hic codex Reg., pro καὶ προαιρέσεως habens, καὶ οὐ προαιρέσεως, contra mentem auctoris.

(2) Ἀκριτος. Deformata est vox hæc in mss. Roe et Casaub. ferunt ἀγάριστος ingratulus. Regius multo pejor κατάκριτος, damnatus. Ἀκριτος non uno loco dicitur apud Cyrillum, qui iudicii rationem non habet. Vide cat. 18, n. 1: Οὐδεὶς ἀκριτω βασιλεὶ στρατευόμενος, etc.

(3) Ἄτρω. Vocem hæc in editis prætermissam supplēvi ex codd. Roe et Casaub. Mox, loco φάγωσιν, quod ex eod. Reg. et Ottobon. ac Prevotii editionibus reposuimus, Millesius in Anglicana editione substituit, εὐσημηκῶσιν, sordide oblecti essent, ex eod. Roe et Casaub. ratus eam melius Cyrilli textui convenire propter antithesim quam habet cum verbo εὐσημηκῶσιν. Atqui hæc emendatio primum necessaria non erat, cum optime constaret sensus Cyrilli, sponsum non quomodo comederent, sed quomodo amici essent convivæ sollicitum inducentis: deinde et Cyrilli proposito, et ipsi rerum veritati contradicens est, negans sponsum quomodo sordide intulit essent convivæ, curantem.

(4) Μὴ ἔχοντα. In Reg. cod. præmittitur particula negans nullo sensus discrimine; tantum conjungendum ἀλλότριον cum ἔνδυμα sic: Videns quendam vestimentum nuptiis alienum habentem. (5) Πρὸς αὐτόν. Ea verba adjectivis ex eod. Roe et Casaub.

(6) Ὁ θυρωρὸς. Articulus supplēvimus ex eod. neg., Roe et Casaub.

(7) Δεῖ. In edit. Prevotii legitur δεῖ, manifesta librariarum vel typographorum incuria. Millesius restituit δεῖ ex eod. Roe et Casaub. quibus suffragantur Reg., Ottobon. et is quo usus est Grodecius. Paulo post adverbium, ὡσπερ ante in impressis, et in eod. Ottobon. prætermissum, Millesius in editione Anglicana reposuit ex eod. Roe et Casaub. quibus Regius astipulatur.

(8) Οὐκ ἔδει. Casaubonus sic legendum existimat levī immutatione: Οὐκ ἔδει σε ἐξελθεῖν εὐκαίρως, ἵνα εὐκαίρως εἰσέλθῃς; Nonne oportebat te opportune exire, ut opportune ingredereris? cujus conjecturam

A vestes, ipsum quoque similiter amiciri. Verum illo pares una cum aliis sumebat cibos, amictibus et proposito penitus dispar. Atqui sponsus quamvis liberalis, non est tamen absque iudicio; circumiens namque singulos convivas et contemplans (nec enim erat illi cura quomodo ederet, sed quam decore se gererent), viso externo quodam nuptiali veste non induto, dixit illi: Amice, quomodo luc intrasti? quo colore (11)? quali conscientia? Esto, ostiarius non prohibuit, propter convivatoris munificentiam; esto, ignorabas quali habitu convivium ingredi oportebat. Sed ingressus quasi fulgurantia vidisti discumbentium vestimenta: nonne te oportuit ex conspectis saltem rebus erudiri? nonne oportune ingredi debebas, & ut opportune egredereris? Nunc vero intempestive intrasti, ut et intempestive ejiciaris. Ac præcipit ministris: Ligate pedes ejus, qui temere intravit; ligate manus ejus, quæ nitenti nescierunt illum ornare vestitu; et ipsum injicite in tenebras exteriores; indignus est enim nuptia-

maxime firmant verba Cyrilli num. sequenti posita: Egrederere nunc opportune, ut cras opportunissime ingrediaris. At religioni nobis fuit lectio nem omnium mss. et impressorum consensu receptam loco movere; cum alioqui non incommodum sensum efficiat: imo iurandum antithesim instituant verba εὐκαίρως ἐξέλθῃς, cum proxime sequentibus, ἀκαίρως ἐκθελθῇς: in quibus opponitur dedecora et convivio ejectio honeste post convivium discessionis.

(9) Διήσατε. Ante id verbum eod. Roe et Casaub. adjiciunt istud, λέγων, dicens, quod minime necessarium est. Porro in Reg. deest integra phrasis, διήσατε αὐτοῦ τοῦς πόδας τοῖς τοῦ μνηρῶς, quod ex repetitione verborum, διήσατε αὐτοῦ, dubio procul profectum. Codd. Roe et Casaub. omittunt articulos, vocibus πόδας et χεῖρας præfixos, quæ admodum est in sacro Evangeliorum textu.

(10) Φαῖρῶν. Addit in Reg. ἄξιον τοῦ γάμου, nuptiarum celebratiæ digno. Mox pro ἐμβάλετε, Ottob., ἐμβάλετε. At eod. Roe et Casaub. cum Evangelio, ἐκβάλετε, ejicite.

(11) Quo colore? ποῦν χρώματι; Putat Casaubonus, in notis manuscriptis ad hunc locum, legendum esse, ποῦν σχήματι; quo habitu? Non attendit Cyrillum ubique supponere candidas fuisse convivarum vestes, idque importuno illi homini obijcere quod similiter amictus non esset. Oportebat, inquit superius, dum candidas omnium videret vestes, ipsum quoque similiter amiciri; et infra, ingressus es, quasi refulgentia, ἀστράπτουσα ὡσπερ, disti discumbentium vestimenta. etc.; ac paulo post: Ligate manus ejus, quæ nitenti nescierunt illum ornare vestitu; ἔνδυμα περιβαλλέσθαι φαῖρῶν. Norunt enim qui in Grecis legendis paulum exercitati sunt, vestimenta ἐξαστράπτουσα, φαῖρῶν, λαμπρά, idem significare ac λευκά, candida. Unum hic scribam S. Maximi Taurinensis locum, qui ad rem nostram optime facit, hom. 3, quæ est in vigilia Nativitatis Domini: Vestem non habens nuptialem cunctis splendentibus deformi horrore sordet: et quanto plus simul discumbentium beatorum candebat sanctitas, tanto magis peccatorum illius apparebat improbitas. Nuptialem veterum vestem candidam fuisse probatu facile esset: illud potius advertendum ex ea consuetudine forte profectum, quod neophyti candidis induerunt in mysticis baptismi nuptiis, quarum illæ evangelicæ typus erant, cat. 3, n. 2.

ibus tædiis. Vides quid illi tunc homini congerit : A tute tuis rebus prospice.

IV. Nos enim qui ministri Christi sumus, unumquemque excepimus; et tanquam janitorum vice fungentes, liberam permisimus ianuam. Fieri potest ut animam peccatorum huto inquinatam, et propositum turpiter infectum ferens introiveris. Intrasti, admissus es, nomen tuum inscriptum est. Vides venerandam hanc Ecclesie speciem? Vides ordinem ac disciplinam? Scripturarum lectionem, canonicarum [seu tabulis ecclesiasticis inscriptarum] personarum presentiam, docendi ordinem et seriem? Reverentia loci moveare, et ex his quæ conspicias erudire. Egredere potius nunc opportune, et ingre-

(1) *Εἶδες*. Ita in Oxoniensi editione repositum, cum apud Prevotium habeatur *εἶδε*, quod scribendum fuerat *εἶδε* vel *εἶδ*, vide. Codd. Roë et Casaub. ferunt, *ἴδες*, Reg., *οἶδες*. Grodecus vertit, *vides*; atque ita legit ut est in aliquo præfatorum mss. Non male ex his informata est lectio *εἶδες*. Loen sequentis articuli τῷ, qui in Reg. deest, codd. Roë et Casaub. habent αὐτῷ.

(2) *Ἐγχαῖρα*, etc. Codd. Roë et Casaub. eam phrasin ita scriptam exhibent: Ἐγχαῖρὲ δὲ σε βεβοροσμένῃν ἔχων τὴν ψυχὴν ἀμαρτίας καὶ προαφρῆσιν αὐτὴν ἐσπιωμένῃν. Εἰσηλθὲς, etc.: *Fieri potest ut animam habebas peccatis inquinatam, et ipsum animi propositum deformiter maculatam. Intrasti, etc.*

(3) *Καὶ ἐπιστήμη, Γραφῶν ἀνεγνώσθαι*. In Reg. cod. καὶ ἐπιστήμην Γραφῶν καὶ ἀνάγνωσιν, et scientiam Scripturarum, et lectionem. Ignoravit forte librarius vim vocis ἐπιστήμης, quæ quamvis vulgo significet scientiam, apud Cyrillum tamen hic significat disciplinam, decorem, rectum ordinem ac compositionem. Habetur parallelus huic locus cat. 6, n. 35, ubi castum ac decorum Ecclesie ordinem opponens impuro ac perturbato Manicheorum regi, isdem fere quibus hic verbis utitur: *Hic ordo: hic disciplina: Ὅλα τάς, ὡς ἐπιστήμη*. Ea vox hoc sensu in pluribus auctorum ecclesiasticorum locis reperitur. Sic *Constitutionum apostolicarum* auctor lib. II, cap. 57, jubet episcopum μετὰ πάσης ἐπιστήμης, *eum omni disciplina sacros conventus facere*. Cyrillus Alexandrin. *Apolog. ad imperatorem* pag. 254, eadem voce utitur, ut designet statum et rectum ordinem, quo ii qui astant coram principe suum quisque locum noverunt, ac ministerium reverenter funguntur. Eodem modo sanctus Ephraem seu potius Græcus ejus interpres Paræn. 19, editionis Græcæ Oxon. ann. 1709 p. 280, et alibi passim, vocem ἐπιστήμης pro decenti ordine, modestia ac recta compositione significanda adhibet. Vide ejusdem *Hypomnestici* pag. 150, l. xxxviii, orationem de Joseph patriarch., pag. 258, et seqq. Pseudo, Athanasius in *Dialogo cont. Arim.* tom. II Operum S. Athanasii, n. 7, p. 207, et incertus *Doctrinæ ad Antiochum* auctor, u. 14, pag. 239, *ibid.*, eadem ἐπιστήμης significatione utuntur. Alia proferte possem exempla: unum sufficit, quod apud Græcos inferioris ævi erat ἐπιστημονάρχης ordinis ac discipline exteriori præpositus, ita ut imperatorem vocarent Ecclesie ἐπιστημονάρχην. Hinc in *Typico* Irenæ Augustiæ ἐπιστημονάρχισσα monialis ea dicitur, cui decori, discipline atque ordinis Ecclesie scientiam, quæ oculis non conspicitur, commendat; sed conventuum ecclesiasticorum ordinem et disciplinam, in sessionibus, ministeriis et actionibus sacris rite et decenter obitis, cuius in-

εἰδότερον ἀνάξιος γάρ ἐστι λαμπάδων νομικῶν. Εἶδες (1) τὴ συνῆθη τῷ τότε ἀσφάλισαι τὸ σαυτοῦ.

Δ'. Ἥμεῖς μὲν γάρ, οἱ δάκονοι Χριστοῦ, ἐλεγγεθῆα ἕκαστον, καὶ θυρωρῶν ὡσπερ τάξιν ἐπέχοντες, ἀνετὴν ἀφραχθῆν τὴν θύραν. Ἐγχαῖρὲ δὲ σε βεβοροσμένῃν ἔχοντα (2) τὴν ψυχὴν ἀμαρτίας, καὶ τὴν προαφρῆσιν ἐσπιωμένῃν, εἰσηλθῆν. Εἰσηλθὲς κατηξιώθης· ἐνομά σου ἐνεγράφη. Ἰδέσεις μοι τὸ σμῦν τούτο τῆς Ἐκκλησίας κατάστημα; θεωρεῖς μοι τάξιν καὶ ἐπιστήμην; Γραφῶν ἀνάγνωσιν (3), κανονικῶν παρουσιῶν (4), διδασκαλίας ἀκολουθίαν; Δυσωπήθητι (5) τὸν τόπον, καὶ παυθεύθητι ἐκ τῶν φαινομένων· Ἐξελθε εὐκαίρως τὰ νῦν, καὶ εἰσέλθε αὖρισον εὐκαιρότητα. Εἰ φιλάργυρον εἶχες (6) τὸ σῆμα τῆς

B
gredienti protinus conspicuam: quæ primis illis temporibus malignos etiam rerum nostrarum exploratores mutare per se idonea erat. Qua de re S. Augustinus, lib. II *De civit. Dei*, cap. 28, sic ait: *Populi conflunt ad ecclesias casta celebritate, honesta utriusque sexus discretione: ubi sancta Scriptura, justitiæque doctrina de superiore loco in conspectu omnium personante, et qui faciunt audiant ad præmium, et qui non faciunt audiant ad iudicium. Quo etsi veniant quidam talium præceptorum irrisores, omnis eorum petulantia aut repentina immutatione deprimitur, aut timore vel pudore comprimitur. Ordinem veterum synaxæon descriptum vide *Constit. apostol.* lib. II, cap. 57. Quem vero in conventibus catecheseon servari præcipiat Cyrillus, vide infra num. 15 et 14.*

(4) *Κανονικῶν παρουσιῶν*. Hanc vocem deformavit Regii codicis scriptor, istam nobis exhibens lectionem, καὶ νομικῶν παρουσιῶν, et *nomiorum, vel, legisperitorum presentiam*. Legimus aliquando in doctioribus Ecclesie *nomicum*, v. g. *Parti spiritual.* cap. 195, quæ nomine ibi dispensator seu œconomus Ecclesie significatur. Verum id nomen Cyrilli ætate jam in usu fuisse vix ac ne vix quidem credibile est. Si legisperitos intelligas, de episcopo et presbyteris sacras Scripturas et suggestu populo explicantibus intelligi posset. At eorum functio verbis sequentibus exprimitur: quid enim in uno conventu ecclesiastico significat *ordo doctrinæ, διδασκαλίας ἀκολουθία*, nisi consequentes presbyterorum et episcopi officiones? ut præscribitur *Constit. apostol.* lib. II, cap. 57. Retinenda igitur vulgata lectio *κανονικῶν* quam vocem Grodecus vertit, *regularium*: accurate quidem si ad litteram spectes; sed non satis perspicua, nec satis huic loco convenienti voce, propter sensum nostris temporibus illi subiectum. Millesius substituit *clericorum*. Sed minus patebat clericorum quam τῶν κανονικῶν ὁρδὸ: hic enim non clericos tantum sed et monachos; nec viros solummodo, sed et feminas, virgines nempe et viduas, Ecclesie canonici sui catalogo inscriptas, complectebatur; quibus omnibus personis certa in ecclesia sedes assignabatur; atque ex eorum presentia et modesta in suis locis compositione, functionumque sibi assignatarum exercitio, non modicus accedebat ecclesiasticis conventibus decor.

(5) *Δυσωπήθητι*, etc. Codd. Roë et Casaub. ita hunc locum exhibent: Δυσωπήθητι, καὶ τὸν τόπον παυθεύθητι, etc. *Reverere, et ex his quæ conspicias bonos mores addece*. Eadem est Regii codicis scriptura, nisi quod τόπον pro πρόπον habet.

(6) *Εἰ φιλάργυρον εἶχες*. Deest particula et in codd. Roë et Casaub. Sequentia transcribere videtur S. Nilus lib. II, epist. 62, qui multa ex Cyrillo, suis locis notanda, compila vit.

ψυχῆς, ἄλλο ἐνδυσάμενος εἰσελθε. Ἐκδυσαι τὸ σχῆμα ὁ εἶχες, μὴ ἐπικαλύψῃς (1)· Ἐκδυσαι μὴ πορνείαν καὶ ἀκαθαρσίαν, καὶ ἐνδυσαι μὴ σωφροσύνης λαμπρότατην στολήν. Ἐγὼ παραγγέλλω, πρὶν ὄνυμφος τῶν ψυχῶν εἰσελθε Ἰησοῦς, καὶ εἶθ' τὰ σχήματα (2). Πολλῆ σοὶ ἡ προβραμία· τεσσαράκοντα ἡμερῶν πένησιον ἔχεις· ἔχεις πολλὴν εὐκαίριαν καὶ ἐκδύσασθαι καὶ ἀποκλύνασθαι, καὶ ἐνδύσασθαι καὶ εἰσελθεῖν. Εἰ δὲ ἐπιμήνης κακῆ προαιρέσει, ὁ μὲν λέγων ἀνάτιος, οὗ δὲ μὴ προσδύκα λήψασθαι τὴν χάριν· τὸ μὲν γὰρ ὕδωρ οὐ δέξεται, τὸ δὲ πνεῦμα σε οὐκ ἀποδέξεται (3). Εἰ τις σύνουθεν ἐαυτῷ τὸ τραῦμα, τὴν ἐμπλαστον λαβέτω· εἰ τις ἔπαιεν, ἐχειρέσθω. Μηδεὶς ἐν ὕμνῳ Σίμων, μηδεμίαν ὑπόκρισιν (4), μηδὲ περιεργατοῦ πράγματος.

pat; si quis ceciderit, resurgat ⁵⁵. Nullus sit inter curiositas

Ε. Ἐγχευσεὶ σε καὶ προφάσει ἄλλη λθεῖν· ἐγχευσεὶ καὶ ἀνδρα βούλεσθαι (5) γυναικὶ καθικεῦσαι, καὶ διὰ τοῦτο προσελθεῖν. Ἀντιστρέφει καὶ ἐπὶ γυναικῶν τὸ ὄμοιον ὁ λόγος· καὶ δούλος πολλὰς δεσποτῆς, καὶ φίλος φίλων ἀρέσει ἠθελήσει. Λέγομαι τὸ ἔλεαρ τοῦ ἀγρίστρου, καὶ καταδέχομαι σε, κακῆ

⁵⁵ Vid. cat. 17, n. 36. ⁵⁶ Vid. cat. 3, n. 4.

(1) Ἐκδυσαι τὸ σχῆμα ὁ εἶχες, μὴ ἐπικαλύψῃς. Ea verba supplevit Millesius ex codd. Roe et Casaub. quæ non in prioribus editionibus solum, sed etiam in codd. Reg., Otoboniano, et eo quo usus est Grodecus, propter repetitionem vocis ἐκδύσασθαι prætermittuntur sunt. Linea sequenti vocem ἀκαθαρσίαν idem Millesius ex iisdem codicibus substituit, cum desit in Prevotio, Grodecii versione, et Otoboniano codicē. Habetur in nostro Regio.

(2) Τὰ σχήματα. Adduntur in codd. Reg. post σχήματα, hæc verba, ἄλλοις τοῦ γάμου· καὶ ἀκούσῃς ἀπὲρ ἀκούομαι, καὶ πάσης ὅτις μὴ γένοιτο, et videat aliena nuptiis vestimenta: audiasque ea quæ Deus avertit, et patiaris quæ utinam ne contingant.

(3) Σε οὐκ ἀποδέξεται. Ita scribitur auctoritate codicum Regii, Roe et Casaub. quanquam hic omittit scilicet. In editis habetur solum, πνεῦμα οὐ δέξεται. læcundior est antithesis inter δέξεται et ἀποδέξεται.

(4) Μηδεμίαν ὑπόκρισιν. Editi habebant, μηδὲ. Nos μηδεμίαν scripsimus ex codd. Reg., Roe et Casaub. Grodecus vertit, nullus simulator, quasi legisset. μηδὲς ὑποκριτής.

(5) Βούλεσθαι, etc. Sic habent codd. Roe et Casaub., βουλόμενον ἀρέσει γυναικὶ (Roe, γυναικὶ προσελθεῖν. Τοῦτο ἀντιστρέφει, etc.

(6) Egredere potius nunc opportune, ut ingrediarius eras opportunissime. Totum Quadragesimæ tempus pro inducibus attribueretur videtur, ut si quis non satis recti propositi sibi conscius sit, etiam post datum nomen recedat, ac deinde reformata mente ad baptismorum exercitia revertatur. Atqui concilium Laodicense, can. 45, vetat ne post secundam Quadragesimæ hebdomadam, quisquam amplius ad baptismum admittatur: Οὐδεὶς μετὰ δύο ἑβδομάδας ἐπὶ Τεσσαρακοστῆς δέχεσθαι εἰς φώτισμα. At id concilium forte nondum celebratum erat, aut Hierosolymis non habebat auctoritatem. Certe Cyrillo cat. 1, n. 5, quadragesima dierum preparatio, et qui prætoriam statum vanis mundi curis prolapsisset, non nimis videbatur. Omnes hujus temporis exercitationes baptizando, necessarias existimabat: in primis exorcismos frequentes, sine quibus animam purgari posse negat Procat. n. 9. Catecheses, qua-

dere eras opportunissime (6). Si ex ⁵⁶ avaritia animæ indumentum habuisti, aliud induegens ingredere; eue quam habuisti vestem, ne tege. Eue, quæso te, scortationem et immunditiam, et indue pudicitie splendidissimam stolam. Ego denuntio tibi, priusquam sponsus animarum⁵⁷ Jesus ingrediatur, et vestimenta conspiciat. Non parvam habes temporis intercapedinem: penitentia dierum quadraginta tibi datur; habes plurimam opportunitatem et exuendi te et abluendi, ac rursus induendi et ingrediendi. Quod si in pravo animi proposito perseveraris, orator ipse liber a culpa est; tu vero ne gratiam te accepturam speres ⁵⁸. Aqua enim te recipiat; spiritus vero te non admittit. Si quis vulneris alicujus sibi conscius est, emplastrum accipios Simon, simulatio nulla, nulla rei explorandæ

V. Fieri potest ut alio quoque prætextu adducaris. Contingit ut vir mulierem demereri cupiens, vel ea de causa accedat: quod et de mulieribus vicissim dicam. Ac servus sæpe domino, et amicus amico placere vultit. Hami illecebram sumo, ac recipio te malo quidem proposito venientem (7), spe autem

rum ne unam quidem sine totius doctrinæ dispendio prætermitti posse ait n. 2. Confessionem peccatorum, quæ initio quadragesimæ fiebat, cat. 1, n. 5. Insuper totis his diebus exigit cessationem a curis sæculi, cat. 1, n. 5. Orationes crebras et continuas, Procat. n. 10, assiduum in sacris synaxibus præsentiam, sacrarum lectionum frequentiam cat. 1, n. 6. Optat ut integrum jejunii cursum perficiant cat. 3, n. 16. Adeo ut ea verba, *Eri potius nunc opportune*, etc., minime ad litteram de relinquendis resumptendisque baptismorum exercitiis intelligenda esse putem; sed figuratam esse locutionem, quæ significat dependendum esse pravum habitum animi et alium induendum; quæ locutio sumpta est ex hominum usu, qui ut vestem mutant, e conventu exeunt, ac postliminio revertuntur. Sensum hunc suadent verba sequentia. Alioqui non privatis in ædibus facilius potuissent animum purgare, quam omnibus prædictis exercitiis ad hoc constitutis, quibus etiam nunc. 5 multos esse conmutatos notat?

(7) Recipio te; malo quidem proposito venientem, etc. Non solus Cyrillus queritur de hujusmodi pravis ad baptismum accedentium dispositionibus, quæ post conversos ad fidem imperatores communiore fuerunt, sed etiam alii Patres. Ambrós., in psal. cxviii, serm. 20, n. 48: *Uxoris incendit gratia, quæ gentili viro a Christianis parentibus negabatur, simulata ad tempus fide plerique produntur, quod fors concessi sunt, intus negasse. N. 49: Venit quis in ecclesiam, dum honorem affectat sub imperatoribus Christianis, simulata metu orationem se fingit deferre, inclinatur et solo sternitur, qui genu mentis non flexerit.* Augustinus, serm. 47, n. 17: *Nulli temporali commoditate vult esse Christianus, non ut majorem amicum conciliet, non ut ad concupitum uxorem perveniat, non ut aliquam pressuram hujus sæculi evadat: quanquam multi etiam sic intrantes corrumpuntur ingressi. Hinc ait serm. 112, n. 8: Foris invenitur necessitas, nascitur intus voluntas.* Denique serm. 298, num. 8, hæc habet quibus sententia Cyrilli mirum in modum illustratur: *Captus es, atque utinam vel captus inveniatis, qui non captus perieras. Bonum est ad escam magni regis capi rebus veritatis.*

bona salvandum. Quo venires, cujusmodi in rete exciperet, forte nesciebas. Incidisti in retia ecclesiastica: vivus capiare; ne fugias; capit enim te homo. "Jesus, non ut morti dedat, sed ut morti tradens vitum reddat: nam et mori te et resurgere oportet. Audisti siquidem Apostolum dicentem: *Mortui quidem peccato, viventes autem justitia*". Morere peccatis, et vive justitiæ; jam ab hodierno die vive.

VI. Considera quantum tibi Jesus dignitatem impertit. Catechumenus vocabaris (1), exteriore circum pulsatus sono: spem audiens, nec videns; audiens mysteria, nec intelligens; audiens Scripturas, nec illarum profundum videns. **6** Nunc jam non amplius circumsonant aures tuas, sed interior tibi sonus auditur: inhabitans enim Spiritus (2) mentem tuam deinceps divinam domum facit. Cum audieris ea quæ de mysteriis scripta sunt, tunc intelliges quæ nesciebas. Neque vero te rem nihili pretii accipere putes; miserabilis homo cum sis, Dei cognomen accipis. Audi Paulum dicentem: *Fidelis Deus*; audi aliam Scripturam: *Deus fide-*

⁶⁶ Math. xiii, 47. ⁶⁷ Rom. vi, 11, 14; I Petr. ii, 21. ⁶⁸ Vid. cat. 1, n. 4, et cat. 5, n. 1. ⁶⁹ Rom. vii, 9, 11. ⁷⁰ I Cor. 1, 9.

(1) *Catechumenus vocabaris*, etc. Non satis in Latina translatione servari potest ludus Cyrilli in verbis *κατηχεῖσθαι, περιχεῖσθαι, ἐπιχεῖσθαι*, quorum duo priora exteriorem sonum ad aures adventum significant; tertium vero, interiorem et qui ad solam mentem pertingit sancti Spiritus sonum, quem in prophetis admittunt Patres, et ea voce designare solent. Trina quoque repetitione verbi *audiens* Cyrillus videtur alludere ad nomen *Audientium* quo catechumeni et penitentes, alique qui ad solas lectiones et conciones sacras in Ecclesiæ cœtu admittentur, notari consueverunt in monumentis ecclesiasticis. Vide *Constit. ap.*, lib. viii, c. 5 et 12, concil. Laod., can. 5, etc. Notatu dignum quod illuminandos ait Cyrillus catechumenorum nomine appellari desiisse, ut fideles dicerentur. Quod non hoc loco tantum testatur, sed et cat. 1, n. 4, ubi ait: *Antea catechumenus eras, nunc fidelis vocabere*; et cat. 5, n. 1, *a catechumenorum ordine ad ordinem fidelium translatos memorat*. Idem repetit cat. 6, n. 29, ubique loquitur de catechumenis, uti nomine et statu ab auditoribus suis longe diversis, lujus Procat. n. 12, cat. 5, n. 12, etc. Id Hierosolymitanæ Ecclesiæ proprium videtur, cum alibi catechumenorum nomen usque ad baptismum retentum, et fidelium appellationem baptizatis reservatam esse legamus. Sed etiam aliquando fidelium nomine solos baptizatos designat Cyrillus, infra, n. 13: *Si videris fideles inservientes et curis expeditos, securi sunt; sciunt quid acceperint, gratiam apud se tenent. Tu vero, etc.* Quod fideles Dei cognomine honorari ait, præstat ambigui verbi obscuritatem aperiri hac S. Augustini distinctione in psal. xxxi, enar. 2, num. 9: *Habemus ergo et fidelem Deum. Distinguamus potius fidelem Deum a fidei homine. Fidelis est homo promittenti Deo, fidelis est Deus exhibens homini quod promissit*. Athanasius orat. 2 contra Arian., num. 6, Deum fidelem appellari dicit, quasi dignum fide, *ὡς ἀξίωπιστος*.

(2) *Inhabitans Spiritus*. Negat Cyrillus Alexandrinus, lib. xii in *Jean.*, ad cap. xx, 17, catechumenos, licet Christi agnovissent deitatem, ac jam fidei confessi sint, Spiritus sancti donum ditatos; nec

A προαιρέσει μὲν ἐλθόντα, ἐλπιδί δὲ ἀγαθῇ σωθησόμενον. Ἰσως οὐκ ἔβδεις πῶς ἐρχῆ, οὐδὲ ποτα σε σαγῆνη λαμβάνει. Ἐγένους εἶσω δικτύων ἐκκλησιαστικῶν· ζωγρηθῆτι, μὴ φύγῃς· ἀγκιστρῆται γάρ σε Ἰησοῦς, οὐχ ἵνα θανατώσῃ, ἀλλ' ἵνα θανατώσας ζωοποιήσῃ· δαί σε γὰρ ἀποθανεῖν καὶ ἀναστῆναι. Ἦννοσας γὰρ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· *Νεκροὶ μὲν τῇ ἀμαρτίᾳ, ζῶντες δὲ τῇ δικαιοσύνῃ*. Ἀπόθανε τοῖς ἀμαρτημασιν, καὶ ζῆσον τῇ δικαιοσύνῃ (3)· ἀπὸ τῆς σήμερον ζῆσον.

Γ'. Ἐλπίτε μοι πλίκην σοι (4) ἄξιαν ὁ Ἰησοῦς χαρίζεται. Κατεχομῆνος ἐλέγῃ, ἔβδων περιχομῆμος· ἀκούων ἐλπιδά, καὶ μὴ εἰδός· ἀκούων μυστηρία, καὶ μὴ νοῶν· ἀκούων Γραφάς, καὶ μὴ εἰδός τὸ βάθος. Οὐκ ἐτι περιχεῖ, ἀλλ' ἐνηχῆ· τὸ γὰρ ἔνοικον Πνεῦμα, λατῶν ὀκον θεῶν τῶν διανοῶν σου (5) ἐργάζεται. Ὅταν ἀκούσῃς τὰ περὶ τῶν μυστηριῶν γεγραμμένα, τότε νοήσαις ἃ μὴ ἔβδεις. Καὶ μὴ νομίσῃς ἐτι μικρὸν πρῆγμα λαμβάνεις· ἀνθρώπος ὢν οἰκτρός, Θεοῦ λαμβάνεις προσχορῖαν. Ἄκουε Παύλου λέγοντος· *πιστός ὁ Θεός*. Ἄκουε ἀλλῆς Γραφῆς λεγούσης· *Θεός πιστός καὶ δίκαιος* (6). Τοῦτο προέβλεπον ὁ Παύλος; Δεγεν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ

vero id noster Cyrillus negat, qui Spiritus sancti adventum tempore baptismatis, tanquam nondum habentibus sæpe promittit cat. 3, num. 14; cat. 16, n. 26. Ac cat. 19, num. 5, ait suos auditores antequam sacro chrismate Spiritus sancti donum accepissent, nondum Christianorum nomine dignos existisse. Cum vero auctorem horum omnium agnoscat Spiritum sanctum cat. 16, num. 19 et 22, qui se per bona opera ad gratiam præparabant, Spiritum sanctum dubio procul, non ut in sanctis inhabitantem, sed uti moventem ac cœlestia mysteria docentem, et fidei donum infundentem, in seipsis habebant. Hoc autem Spiritus donum virtuti exorcismorum et insufflationum, quibus dæmon per Spiritum sanctum effugabatur, infra n. 9 videtur tribuere. Hinc in antiquo libro *Sacramentorum Ecclesiæ Gallicanæ* a Mahillonio edito tom. I *Musæi Italici*, p. 523, sacerdos post trinitam insufflationem dicit: *Accipe Spiritum sanctum, et in corde teneas*. Subtilis est Phylastrii distinctio hæresi xcix tertiarum classis, qua spirament a Spiritu distinguens, ait catechumenos spiramentem spiramentem, Spiritum vero post baptismum.

(3) *Ἀπόθανε τοῖς ἀμαρτημασιν, καὶ ἔισον τῇ δικαιοσύνῃ*. Ea verba in Prevostii editionibus, versione Groceii, et in Regio codice, propter vocem *δικαιοσύνη* repetitam, prætermissemus supplavit M. Iles ex cod. i. Roe et Casaub.

(4) *Σοὶ*. Hoc pronomen in textum induximus ex cod. i. Roe et Casaub. ac Groceii versione.

(5) *Ὀκον θεῶν τῶν διανοῶν σου*, etc. Ita ex cod. i. Roe et Casaub. scripsimus, cum editi habeant: *ὀκους θεῶν ἐν τῇ διανοῶ σου*, etc. Regius tamen cod. omittit ἐν. Eodem modo legit Groceius, dum vertit, *Divinas ædes in mente tua ædificat*. Priorum lectionem uti emendatorem prætulimus.

(6) *Θεός πιστός καὶ δίκαιος*. In loco Deuteronomii quem Cyrillus allegat, inter *πιστός*, et *καὶ δίκαιος*, habentur prætermisissæ a Cyrillo voces: *καὶ οὐκ ἐστιν ἀδικία, et non est injustitia*. Reg. cod. verbo *Θεός* præmittit articulum *ὁ*, qui in sacro textu non legitur.

(ἐπιθεῖ μιλλουσιν ἀνθρώποι θεοῦ προσηγορίαν λαμ-
βάνων) · Ἐγὼ εἶπα (1) · Θεοὶ ἐστε, καὶ υἱοὶ Ὑψίσ-
του πάντες · ἀλλὰ βλέπε, μὴ πιστοῦ μὲν ἢ προση-
γορία (2), ἀπίστου δὲ ἢ προαίρεσις. Εἰσῆλθες (3)
εἰς ἀγῶνα, κάμε τὸν δρόμον (4) · ἄλλον καιρὸν τοιού-
των οὐκ ἔχεις. Εἰ σοὶ γάμων ἡμέραι πρόκειντο (5),
οὐκ ἔν κατεφρόνησας πάντων, καὶ περὶ τὴν ἐτοιμα-
σίαν τῆς ἐστιασίας ἐγένου; μιλλων δὲ τὴν ψυχὴν
καθοιστοῦν τῷ ἐπουρανίῳ νυμφίῳ, οὐκ ἀργήσεις (6)
σωματικῶν, ἵνα ἄρῃς πνευματικῶς;

Ζ. Οὐκ ἐνὶ δις καὶ τρις λαβεῖν τὸ λουτρόν· ἐπεὶ
ἐνὶ εἰλεῖν (7) · Ἄπαξ ἀποκύων, δεύτερον κατορθῶ-
ν ἐν δὲ τὸ ἀπαξ ἀποκύων, αὐθιγῶτον τὸ πρᾶγμα ·
Εἰς γὰρ Κύριος, καὶ μὴ πιστεῖς, καὶ ἐν βλαπτισμα-
τῶν γὰρ (8) οἱ αἰρετικοὶ ἀναβαπτίζονται, ἐπειδὴ
τὸ πρότερον οὐκ ἦν βάπτισμα.

Η. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο παρ' ἡμῶν ζητεῖ ὁ Θεός, εἰ μὴ
ἀμαρταν ἀγαθὴν. Μὴ λέγῃ· Πῶς ἐν ἐξαλειφονται
αἱ ἀμαρτίαι; Ἐγὼ σοὶ λέγω· Τῷ θλίβῃ, τῷ πι-

Deut. xxxii, 4; 1 Joan. i, 9. Psal. lxxxi, 6.

(1) Εἶπα. In eod. Reg. legitur, εἶπον, quomodo
multi Patres aliquando legerunt hunc locum; uti
Eas-b. in pa. lxxxi, num. 8; Theodoret. quest. 51
in Exod., pag. 102, et in psal. cxxxi, num. 3, et
alii.

(2) Ἡ προσηγορία. Ante ἢ προσηγορία, et ἢ
προαίρεσις legendum suspicor vel supponendum
verbum ἦ.

(3) Εἰσῆλθες. Vitio typographorum irrepit in
additionem anni 1640 εἰσῆλθε, quod secuta Oxoniensis
editio. Millesius legendum conjicit εἰσῆλθες, et
quomodo scripsit Prevotius, et Reg. cod. habet.

(4) Κάμε τὸν δρόμον. Pro his Reg., μὴ ἀνάμεινε
τὸν δρόμον, ne cursum differas. Comparatio sumpta
ex athletis, qui nomina ad agonem dabant.

(5) Πρόκειντο. Vitosus a editorum lectionem
προσκεῖντο mutavimus ex codd. Reg., Roe, Casaub.
Elegantiss esset, προδύκειντο.

(6) Ἀργήσεις. Editi habent, ἀργήσης, vitiose.
Secuti sumus scripturam codd. Roe, Casaub. et Regii:
quorum postremus fert ἀργήσεις. Vides facilem
commutationem ei in η, et η in εἰ per vitium
pronuntiationis. In voce sequenti, pro σωματικῶν,
legitur in Roe et Casaub., σωματικῶς, sed mendose.
Suspiciatur Millesius legendam, ἀπὸ σωματικῶν, cum
infra n. 8, eadem phrasi utens dicat auctor: Ἀρ-
γῶν ἀπὸ παντὸς φαύλου πράγματος. Verum in bonis
auctoribus legitur ἀργῶ cum genitivo sine pro-
positione ἀπὸ.

(7) Ἐνὶ εἰλεῖν. Vocem ἐνὶν ex cod. Reg. scrip-
simus pro ἦν, quod habebatur in editis. Verbum
αὐτεμ εἰλεῖν, in prioribus editionibus praetermis-
sum, restituit Milles ex codd. Roe et Casaub. qui-
bus Reg. et Otobon. suffragantur. Isdem etiam co-
dicibus consentientibus κατορθῶν posuit pro κατορ-
θῶσαι. Priorum editionum lectio probari posset levi
cum additione syllabae unius: ἐπὶ τὴν ἀπαξ ἀπο-
κύων δεύτερον κατορθῶσαι.

(8) Μίλλον γάρ, etc. Observatur dignum, quod
ita haec phrasis, usque ad Ὀδδὲν, etc., in Reg. cod.
praetermittitur. Quod tamen magis factum putem er-
rore librarii propter repetitionem vocis βάπτισμα,
quam quod id vel ab Cyrillo alienum sit; vel a li-
brario, cum ei ab Ecclesiae doctrina alienum vide-
retur, de industria suppressum.

(9) Non licet bis aut ter lavacrum suscipere, etc.
Admoet etiam, ut isthic. cat. 17, n. 36, si male

A *lis et justus* 44. Hoc praevidens Psalter dixit ex per-
sona Dei (quandoquidem homines Dei appellationem
erant accepturi): *Ego dixi: Dii estis, et filii
Altissimi omnes* 74. Sed cave ne appellationem fide-
lis, infidelis vero propositum geras. Ingressus es
in certamen, tolera cursus laborem; aliud tempus
ejusmodi non habes. Si tibi dies nuptiarum propo-
sitiv essent, annon neglectis omnibus in apparando
convivio occupareris? Animam vero tuam caelesti
sponso devovere parans, non a corporeis cessabis,
ut auferas spiritualia?

VII. Non licet bis aut ter lavacrum suscipere (9);
alioquin licet dicere: Quod semel male succes-
serit, id altera vice perficiam. Sed si vel *semel* male
successerit, ea res emendationem non admittit:
B *Unus enim Dominus, et una fides, et unum bap-
tisma* 71. Haeretici namque solummodo rebaptizantur,
siquidem prius illud baptismum non erat.

VIII. Nihil enim aliud a nobis requirit Deus praeter
inductionem animi bonam. Ne dicito: 7 *Qui-
am mea deleantur peccata* (10)? Ego dico tibi:

11 Ephes. iv, 5.

suscipitur baptismum, inemendabile malum esse.
Ferit his locis haeresim Marcionis, qui ut notum est
ex Epiph., haeres. 42, n. 3, dedit hoc sequacibus
suis praeceptum, ut tertio usque baptismum recipi
fas esset. Sanctus Hieronymus in *Ephes.* iv, 4,
Valentino tribuit quod duo baptismata esse contenda-
t. Haud tamen ea duo aqua fuisse putaverim.
Novatiani et Donatistarum, qui illis temporibus pro
schismaticis tantum habebantur, Catholicos ad so-
venientes rebaptizabant. Hos etiam Cyrillus respici-
cere potuit, dum solos haereticos rebaptizandos docet.
Rebaptizantium impietatem antiquissima et gravissima
auctoritates castigant, ut canon. 47 apostolicus, et lib. vi
Constit. apost., cap. 15, ut omittam qui his recentiores
sunt. Quod autem Cyrillus addit haereticos solos rebaptizari,
eorumque baptismum irritum esse, ita disertum est, ut hanc
ejus sententiam et Hierosolymitanæ Ecclesiae morem
dubitari non posse videatur. Sed miramur ita
sensive nobilem Ecclesiam post exactam ac finitam
in concilio plenario, sive illud Arelatense fuit, sive
Nicænum (ambo enim, cum hæc scriberet auctor,
jam pridem celebrata fuerant), haereticorum bap-
tismatis causam. De hac Cyrilli nostri sententia
disputavimus in dissert. iii, et ostendisse speramus
probari non posse Cyrillum, vel Ecclesiam Hiero-
solymitanam alios haereticos rebaptizasse, quam
quos concilia cum novo baptismate recipi jubent.

D (10) *Ne dicito: Quinam mea deleantur peccata?*
Id ait vel adversum Manichæos qui insano abili-
debant peccata, ex Tito Bostr., lib. i *contra Manich.*,
p. 444, vel adversum gentiles qui baptismum nostrum
quasi inanem superstitionem irridebant, ut habetur
inferius num. 16. Quid dicere gentiles solerent ita
narrat Rufinus in *Expos. symboli* ad ariculum *De
remissione peccatorum: Solent, inquit, cum irrisione
adversum nos dicere pagani, quod ipsi nos decipiunt,
qui putemus crimina quæ opere commissa sunt,
verbis posse purgari, et aiunt: Nunquid potest qui
homicidium fecit homicida non esse, et adulter non
videri, qui adulterium perpetravit? Quomodo ergo
hujusmodi criminum reus sanctus vobis effici
iubito videbitur? Adversus hunc haereticorum et genti-
lium errorem credo tantopere inculcari a Cyrillo cat.
2, vim paenitentia: et tam multis locis vim aquarum
baptismatum, ex Dei et Spiritus sancti orationis
operatione, commendari.*

Hac una re, cum volueris, cum credideris. Quid isto compendiosius? quod si labia quidem tua te velle pronuntiant, cor vero non dicat; cognitor est cordium ille qui iudicat. Cessato ex hac die ab omni re prava; ne proferat lingua tua verba gravitatis expertia; non peccet amplius oculus tuus; neque circus rem vanas oberret cogitatio tua.

IX. Festinent pedes tui ad catecheses. Exorcismos cum affectu suscipe (1): sive insufflatus, sive exorcizatus fueris, saluti tibi res illa futura est. Existimes infectum aurum et adulteratum esse, diversisque materis, ære, stanno, ferro, ac plumbo im-

¹¹ Vid. cat. 4, n. 5.

(1) *Exorcismos cum affectu suscipe.* Jam exorcismum receperant illuminandi, quod testantur verba sequentia, quibus velatum tunc eis vitium fuisse commemorat. Per susceptum exorcismum distinguit Origenes, lib. III *cont. Cels.*, pag. 142, eos qui ad recipiendum proxime baptismum præparabantur, ab iis qui recens admissi erant, necdum symbolum purificationis, id est enim exorcismus, assecuti, *οὐδέπω τὸ σὺμβόλιον τοῦ ἀποκαθαρθῆαι ἀνεληφρότων.* Ad exorcismi præterea per totum Quædragemesis tempus frequentes adhibebantur, tom ex hoc ipso loco, et alio simili cat. 1, n. 5, tum etiam ex n. 15 hujus orationis. Ex Scripturis collectos ait exorcismos, quo evitabatur illud vitium ab Athanasio in epist. ad Marcellinum, de Psalmis, n. 35, in quibusdam castigatum, qui, omissis Scripturæ verbis, dæmonum cohorti propter Dominum in iis præsentem intolerabilibus, cum aliunde adscitis verborum formulas ad persuadendum compositas adhiberent, se dæmonibus deridendis offerbant. Salutaria illa in exorcismis verba continebant increpationes diaboli, quibus exorcizans energumens cum dæmone luctabatur, cat. 16, n. 18. Orationem et invocationem nominis Dei, quæ tum in exorcismo energumenum, tum in exorcismo olei adhibebantur, ibid., et cat. 20, n. 3; ex quibus de exorcismo baptizandorum legitur conjectura est. Invocationem Crucifixi et crucis signum cat. 4, n. 15, et cat. 15, n. 3 et 18. Adhibebatur insufflatio, cum ad significandam vim Spiritus sancti, cujus virtute fiebant exorcismi, hic, et cat. 16, n. 18, tum in contempti, et ejeti, et adusti dæmonis signum, tum ad defendenda et tollenda peccata, hic, et cat. 20, n. 3; atque hæc insufflatio in faciem et in aures trina erat ex can. 7 concilii CP. Effugandi potissimum dæmonis, et perguarda a peccatis animæ causa fiebat: credebatur enim in non dum baptizatorum membris nidulari adversarias potestates, cat. 20, n. 2 (ut hodie credit et proficitur utraque Ecclesia Græca et Latina), et hominem ad baptismum usque peccati et diaboli tyrannidi subjacere, cat. 19, n. 4. Inne efficacissimum, ab exorcismis et insufflationibus erga infantes adhibitis, peccati originalis argumentum. V. Aug., ep. 194, n. 46, et alibi. Ne tamen ante ipsum baptismum per exorcismos penitus effugari dæmonem, et a peccatis liberari animam putes: cum Cyrillus passim, sed præsertim cat. 3, n. 2 et 12, et cat. 20, n. 4, solum in baptismalibus aquis nos mori et a dæmone liberari doceat. Alioqui peccatorum remissionem aliis bene multis causis attribuit, ut mærum mutationis supra n. 4, confessionis peccatorum cat. 2, num. 15, 19, 20, jejuniis cat. 5, n. 7; abrenuntiationibus, per quas cat. 19, n. 9, vetera cum inferno pacta dissolvi et paradisu nobis aperiri docet: oleo exorcizato quo ante merionem corpus inungi mos erat, cat. 20, n. 5; imo et Spiritus sancti nobis post baptismum collati gratiæ cat. 17, n. 15. Sed ut istis perficit datam in baptismo re-

στεύειν. Τί τοῦτο συντομώτερον; ἴδὼν δὲ τὰ μὲν χεῖρῃ σου λέγει τὸ θέλειν, ἢ δὲ καρδίᾳ μὴ λέγει, καρδιογνώστους ὁ κρίνων. Ἄρρητον (2) ἀπὸ τῆς σήμερον ἀπὸ παντὸς φαύλου πράγματος· μὴ σου λαλησάτω ἢ γλώσσα ἀπεινα βήματα· μὴ σου τὸ βλέμμα ἀμαρτανέτω, μὴ δὲ βεβέβηθε ὁ νοῦς σου (3) πρὸ τὰ ἀρχή- σιμα.

Θ. Οἱ πόδες σου εἰς τὰς κατηχήσεις σπουδέτωσαν. Τοὺς ἐπορκισμοὺς (4) δέχου μετὰ σπουδῆς· κἂν ἐμφροσηθῆς, κἂν ἐπορκισθῆς, σωτηρία σοι τὸ πρᾶγμα (5). Νόμισον εἶναι ἄργῶν χρυσόν, καὶ δεδολωμένον, ποικίλιας ὕλαις ἀναμειγμένον, χαλκῶ;

missionem peccatorum, ita exorcismi, jejuniis, et alia supra memorata, ad eam variis modis disponunt. Exorcismorum ad baptismum ministri qui fuerint, nullibi aperit Cyrillus. Ad exorcismorum olei et aquæ baptismalis pontificem baptizantem ministrum fuisse non dubium est. Exorcismos energumenum sanctis, et iis qui proprio ad id dono Spiritus sancti orati erant, tribuere videtur, cat. 20, n. 3, et cat. 16, n. 18, quibus accessisse credendum est episcopi ordinationem et promotionem, juxta canon. 26 concil. Laod., et 10 conc. Antiocheni. Exorcismos vero baptizandorum aliquando ab diaconis factos videmus, in epistola cleri Antiochenensis contra Petrum, act. v concil. CP. sub Mena. Presbyteri vulgo exorcizabant.

(2) *Ἄρρητον.* In editionibus ante Oxoniensem, typographorum dubio procul vitio, λεγεται, Ἄρρητον. Ἄρρητον scribitur in Reg., Oujob., Roe, et Casaub. codd.

(3) *Ὁ νοῦς σου.* Ea verba addidimus ex Reg. cod. Quanquam optime constat sensus, si de oculis circa inutilia vortorundis intelligatur, nam infra, n. 9, mentionem facit βλέμματος βεβωμένου. Pro ἀρχήσιμα legit Grodecius χρῆσιμα, quod cum auctoris sensui disconvenit, ad alienam huic loco significationem torsit: nec ejus interpretationis vim in sequentibus editionibus emendatum est. In Reg. cod legitur τὰ μὴ χρῆσιμα.

(4) *Τὸν ἐπορκισμὸν.* In codd. Roe et Casaub. in hac Procathechesi, et cat. 16, n. 18. exorcismi, exorcistarum et exorcizandi vocabula semper scribuntur per ἐπορκιστῆς, ἐπορκιστῆς, ἐπορκίζεις, quod quidem ad grammaticæ leges conformis, cum ὄρκος spiritu aspero dicatur, atque ita exorcizandi vocabulum in concil. Laod., can. 26, et Antiocheno, can. 10, et aliis in locis reperitur. Verum Cyrillus ἐπορκίζεις, etc., vocabulo utitur ter cat. 20, n. 3, nullo codice reclamante: atque ita scribit Justinus *Apolog.* pag. 45; Eusebius *Caes. lib. viii Hist. eccl.*, cap. 6, pag. 298; auctor *Constit. apost.* libro viii, cap. 20, etc. Vulgarior tamen in auctoribus ecclesiasticis, et sola quæ in Scripturis sacris usitatur lectio, est ἐξορκίζειν, quam etiam adhibet Cyrillus cat. 1, n. 5, secundum nonnullos codices.

(5) *Σωτηρία σοι τὸ πρᾶγμα.* In codd. Reg., Roe, et Casaub. scribitur, σωτηρίαν: et tam in his quam in editis, et versione Grodecii. conjunguntur hæc verba cum sequentibus; νόμισον εἶναι, puncto post εἶναι subjuncto, at inde sequens phrasim pendens ac sine constructione relinquuntur. Verba igitur, νόμισον, tanquam sequentis phrasim initium a præcedentibus separavimus. Est infra, n. 11, similis phrasim duplex: Νόμισόν μοι οἰκοδομητὸν εἶναι τὴν κατηχήσιν. Pro ἄργῶν χρυσόν, in codd. Roe et Casaub. legitur, ἀργύριον, et (legendum ἢ) χρυσίον, argentum vel aurum, sed de solo auro loquitur Cyrillus sequente phrasi. Locos δεδολωμένον ambo codd. posterius memorati ferunt, δεδομένον, illigatum.

καὶ κασιτέρῳ, καὶ σιδήρῳ, καὶ μολύβδῳ. Ζητούμεν τὸν χρυσὸν μόνον ἔχειν· χρυσοῦς μὴ δύναται ἄνω πυρὸς καθαρθῆναι τὰ ἀνόμοια· οὕτως ἄνω ἐπορκισμῶν (1) οὐ δύναται καθαρθῆναι ψυχὴ· εἰσὶ δὲ θεοὶ ἐκ θεῶν Γραφῶν συνεκλελεγμένοι. Ἐσκαπταὶ σου τὸ πρῶτον, ἵνα σχολάσῃ λοιπὴν ἡ διάκω· ἵνα μὴ τὸ βλέμμα βεβήκον· οὕτως βεβήκω καὶ τὴν καρδίαν. Τῶν δὲ ὀφθαλμῶν ἐσκαπσμένων, οὐκ ἐμποδίζεται τὰ ὄρα δεξασθαι τὸ σωτήριον. Ὁν γὰρ τρέπον οἱ τῆς χρυσοχοικῆς ἐργασίας ἔμπεροι, διὰ τινῶν λεπτῶν ὀργάνων τὸ πνεῦμα τῶν κερὶ παρεμβάλλοντες, καὶ τὸ ἐν τῇ χώνῃ κεκρυμμένον χρυσὸν ἀναφωσύνοντες, τὴν παρακειμένην ἐρετικῶς φλόγα εὐρίσκουσι τὸ ζητούμενον· οὕτω τῶν ἐπορκισθέντων, διὰ Πνεύματος θεοῦ ἐμβολλόντων τὸν φθόν, καὶ ὥσπερ ἐν χώνῃ, τῷ σώματι, τὴν ψυχὴν ἀνωπυρούστων· φεύγει μὲν ὁ ἐχθρὸς δαίμων, παραμένει δὲ ἡ σωτηρία, καὶ παραμένει ἡ ἐλπίς τῆς αἰωνίου ζωῆς, καὶ λοιπὸν ἡ ψυχὴ καθαρθεῖσα τῶν ἀμαρτημάτων ἔχει τὴν σωτηρίαν. Παραμένωμεν οὖν τῇ ἐλπίδι, ἀδελφοί, καὶ ἑωμέεμεν ἑαυτοὺς, καὶ λιπέσωμεν· ἵνα ὁ Θεὸς τῶν ἁπάντων, τὴν ἡμετέραν προίξῃ τῶν ἰδῶν, καθάρῃ μὲν ἡμᾶς τῶν ἀμαρτιῶν (2), ὑπέλας δὲ ἡμῶν ἀγαθὰς παράσχη τῶν πραγμάτων, καὶ δὲ ἐκλήθῃς.

F. Παράμενε ταῖς κατηχήσεσιν, εἰ καὶ πολλὰ παρῆσαν λέγοντες, μὴ ποτε ἡ διάνοιά σου ἐκλυθῇ. Οὐδὲ γὰρ λαμβάνεις κατὰ ἀνεκκευμένης ἐνεργείας· πῶς λαμβάνεις κατὰ αἰρέσεων (4), κατὰ Ἰουδαίων, καὶ Σαμαρειτῶν, καὶ ἰθύνων. Πολλοὺς ἐχθροὺς ἔχεις, οὐδὲ βέλῃ λάμβανε· πρὸς πολλοὺς γὰρ ἀκοντίζεις, καὶ χρεῖα σοι μαθεῖν πῶς κατακοντίζῃς τὸν Ἕλληνα, πῶς ἄγωνισθῇ (5) πρὸς αἰρετικῶν, πρὸς Ἰουδαίων καὶ Σαμαρειτῶν. Καὶ τὰ μὲν ἔπλα ἔτοιμα, καὶ τὸ ξίφος ἐμαρτυροῦ τοῦ Πνεύματος· δεῖ δὲ καὶ δεξιὰς (6) τένειν

A mistum⁷². Aurum solum habere cupimus; absque igne non potest ab alienis sibi commistis expurgari: ita absque exorcismis anima expurgari nequit; divini illi sunt ex divinis Scripturis collecti. Velo obductus tibi vultus fuit, ut attentata de cætero vacaret cogitatio, neve oculus vagus ipsum quoque cor vagari efficeret. At velatis oculis, non impediuntur aures quominus salutis adjumentum suscipiant. Quemadmodum enim aurificinæ periti subtilibus quibusdam organis spiritum igni immittentés, ac reconditum in vase fusorio aurum conflantes, dum appositam flammam incitant quæsito potiuntur⁷³: ita dum exorcizantes per divinum Spiritum timorem injiciunt, animamque in corpore velut in vase confatorio positam exsuscitant, fugit inimicus dæmon, manet autem salus, et permanet spes vitæ æternæ; denique animâ repurgata a peccatis salutem consequitur. Permaneamus ergo in spe, fratres, nosque ipsos dedamus, ac speremus, ut Deus universorum mentis nostræ propositum videns, mundet nos a peccatis, et de rebus nostris bene sperare nos jubens, pœnitentiam nobis tribuat salutarem. Deus vocavit, tu vocatus es.

B καὶ δὴν ταῦν μετάνοιαν σωτηρίαν (3). Θεὸς ἐκάλεισε.

X. Perseverare in catechesibus; etiamsi nostra prolixior futura sit oratio, tu ne unquam animo deficias. Arma enim accipies contra adversariam potestatem; arma capies contra hereses, contra Judæos, Samaritas et gentiles (7). Multos habes hostes, multa tela accipe; cum plurimis jaculo decertas; addiscendum tibi quomodo transfigas Græcum, quomodo pugnes contra hereticum, contra Judæum et Samaritam. Et arma quidem parata sunt, gladius vero Spiritus promptissimus⁷⁴: ma-

⁷² Ezech. xxii, 18. ⁷³ Vid. cat. 16, n. 18; v. inf. n. 15. ⁷⁴ Matth. xxvi, 41; Ephes. vi, 17.

(1) Ἄνω ἐπορκισμῶν. In codd. Roë et Casaub. ἐκ ἐπορκισμῶν, sine exorcismis, male; nam de exorcismis sermonem esse sequentia declarant. Sæpèns phrasin in iisdem codd. sic habetur: Εἰσὶ δὲ θεοὶ οὗτοι οἱ ἐπορκισμοί, ἐκ θεῶν δὲ Γραφῶν εἰς συνεκλελεγμένοι.

(2) Καθάρῃ μὲν ἡμᾶς τῶν ἀμαρτιῶν. Desunt hæc verba in cod. Reg. ut et particula δὲ post ὑπέλας.

(3) Σωτηρίαν. Maxime arriidet codicum Reg., Roë, et Casaub. lectio, μετάνοιαν σωτηρίαν, pœnitentiam salutis. Sic ait cat. 14, n. 17: Ἰησοῦς παραγγέλλει ἐπὶ λέξασθαι τῆς σωτηρίας. Idem autem pœnitentiam salutis, stylo Cyrilli est ac salus pœnitentiæ seu per pœnitentiam emparata; ut cat. 4, n. 17, σωτηρία τῆς πίστews, idem est ac fides salutis conciliatrix. Salutarem illam pœnitentiam, quam ut bonæ voluntatis mercedem a Deo una cum emendatione a peccatis tribui orat Cyrillus, baptismum ipsum fructuose perceptum dici existimem; cum in symbolo Hierosolymitano baptismus Ecclesiæ appelleret baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum, cat. 18, n. 22.

(4) Κατὰ αἰρέσεων. Vertit Grodecus, adversus hæreticos; videtur ergo legisse κατ' αἰρετικῶν, quod magis componitur cum verbis sequentibus, adversus Judæos, etc., et inferius: Quomodo pugnes contra hereticum, etc.

(5) Πῶς ἀγωνισθῇ, etc. Reg., ὅπως κατακοντίζῃς ἀγωνισθῇ πρὸς αἰρετικῶν, πρὸς Ἰουδαίων, καὶ Σαμαρειτῶν.

(6) Δεξιὰς. Reg., δεξιὰ. Grodecus videtur e-gisse δεξιάν, cum verterit, dexteram, idque melius videtur.

(7) Arma capies adversus hæreses, contra Judæos, Samaritas et gentiles. Quatuor illa hostium genera toto Catecheseon opere sibi confutanda proponit.

D Ethnicus docet non ex Scripturis, quis respuit, sed ex ratiociniis, et suarum ipsorummet fabularum inanitate et fœditate refellendus cat. 12, n. 27, et cat. 18, n. 10. Samaritanos, Chutæorum propaginem, qui Moysis legem solum, non autem reliquas Scripturas recipiebant, ex quoque Mosaicis libris oppugnandos censet cat. 18, n. 11, 12 et 15, Judæos ex omnibus Veteris Testamenti Scripturis, et declarata in mundo Christi virtute; atque apostolorum, et priorum Hierosolymitanæ sedis episcoporum, qui ex Hebræa gente fuerant, auctoritate, cat. 14, n. 15 et seqq. Hæreticos demum ex omnibus utriusque Testamenti Scripturis; quibus interdum adiungit immutabilitatem ecclesiasticæ traditionis auctoritatem, ut cat. 4, n. 35, cat. 5, n. 12, et ipsum catholicæ Ecclesiæ, quod illi nunquam sibi proprium facere potuerunt, nomen, cat. 18, n. 26.

nus autem contendere oportet per bonam voluntatem, ut bellum Domini præliis, ut oppositas potestates debelles, ut in victum te ab omnibus hæreticorum molitionibus prestes.

XI. Hoc quoque monitum te volo. Quæ dicuntur addisce et in perpetuum serva. Ne existimas has esse consuetas homilias; hæ quoque bonæ et fide dignæ: verum si quid in illis hodie neglexerimus, crastino addiscimus. Ea vero quæ de lavacro regenerationis per ordinem traduntur documenta, si hodie negligantur, quando demum reparabuntur? Existima tempus esse plantationis arborum; nisi fodiamus et in altum excavemus, quandonam alias poterit rectius plantari, quod semel fuerit male plantatum? Ædificium quoddam catechesin esse puta; nisi fodiamus et fundamentum ponamus; nisi ordinata serie, structuræ vinculis apte conjungamus domum, ne quid laxum et hians reperiatur, et ruinosa fiat ædificatio, in irritum cadet omnis prius susceptus labor; sed oportet ex ordine lapidi lapidem apponi, et angulum ad angulum consequi; et superluis erasis, ita demum æquabilem ædificationem assurgere; ad eundem modum afferimus tibi tanquam lapides scientiæ: audire oportet quæ ad Deum viventem spectant; audire quæ ad iudicium; audire necesse est de Christo; audiendum de resurrectione. Et alia multa ex ordine dicuntur, quæ nunc quidem sparsim (1) referuntur, tunc autem suo loco apte disposita proferuntur. Si non hæc in unum colligas ac memoria priora et posteriora complectare, ædificabit quidem architectus, tu vero fragile et caducum habebis ædificium

XII. Quando catechesis pronuntiabitur, si catechumenus percantatus te fuerit, quid dixerint doctores, nihil dicas externo. ¹¹ Mystery enim tibi

¹¹ V. cat. 5, n. 12, et cat. 6, n. 29.

(1) In homiliis ordinariis.

(2) *Τὰς συνήθεις ὁμιλίας*. Codd. Roe et Casaub. habent *προσομιλίας*, quæ ambo sunt ejusdem rei nomina. Hieronymus in *Catalogo de scriptoribus ecclesiasticis* agens de S. Hippolyto, ait se hujus auctoris legisse *librum προσομιλιῶν de laude Domini Salvatoris in ecclesia pronuntiarum*. Homiliarum nomine olim non solæ conciones, sed colloquia, prædicationes, dissertationes censebantur, ut declarat Clementinarum homiliarum titulus, quæ sunt aliud quiddam quam sermones ad populum habiti: eodemque sensu *ὁμιλίαν* usurpat Cyrillus cat. 6, num. 24, pro dialectica disputatione, hunc autem ejus vocis sensum esse. Omnino tamen in hoc loco designat homilias in synaxibus de more pronuntiatas; quarum argumentum cum sumeretur ex lectionibus in ecclesia secundum omni ordinem recitatis, ex nulla secum ejusdem argumenti connexion apte ac devinctæ erant. Præterea plures aliquando concionabantur, unus post alium: itaque nullus inter eas homilias esse poterat ordo doctrinæ. Eodem tempore quo orationes catecheticas habebat Cyrillus, in singulis quoque synaxibus diebus Dominicus sermonem pronuntiabat; ensque sermones sæpe citat, in primis cat. 10, n. 14, et cat. 14, n. 24, in hisque, quamvis ad omnes loqueretur, baptizandos tamen se specialius respexisse ait cat. 14, n. 24. Quamobrem hic præcipit ut iis citam homiliis at-

A διὰ προαιρέτως ἀγαθῆς, ἵνα πόλεμον Κυρίου πολέμησῃς, ἵνα νικήσῃς ἀντικειμένης ἐνεργείας, ἵνα ἀήττητος γένησιν παντὶ αἰρετικῶν πράγματι.

IA'. Παραγγεῖλια δὲ σοι καὶ τοῦτο ἔστω· τὰ λεγόμενα μάνθανε, καὶ τήρει εἰς τὸν αἰῶνα. Μὴ νομίσῃς τὰς συνήθεις εἶναι ὁμιλίας (2)· κἀκεῖναι μὲν γὰρ ἀγαθαί, καὶ πίστεως ἄξιαι· ἀλλ' ἐὼν σήμερον ἀμελήσωμεν, αὔριον μανθάνομεν. τὰ δὲ περὶ τοῦ λουτροῦ τῆς βαπτιστικῆς κατ' ἀκολουθίαν διαδιδόμενα (3) διδάγματα, ἐὼν σήμερον ἀμελήθῃ, πότε κατορθωθήσεται; Νόμισόν μοι (4) φυτέλας εἶναι ἐνδρόνων καίρον· ἐν μὴ σκάζωμεν καὶ βαθύνομεν, πότε δύναται ἄλλοτε καλῶς φυτευθῆναι τὸ ἄπαρ κακῶς φυτευθέν; Νόμισόν μοι οἰκοδομὴν εἶναι τὴν κατήχησιν· ἐν μὴ βαθύνομεν καὶ θεμέλιον θώμεν (5), ἐν μὴ κατ' ἀκολουθίαν δεσμοῖς οἰκοδομῆς ἀρμολογήσωμεν τὸν ὄμον, ἵνα μὴ εὐρέθῃ τὸ χαῦνον, καὶ σαθρὰ γένηται ἡ οἰκοδομή, οὐδὲν ὄφελος οὐδὲ τοῦ προτέρου κόπου· ἀλλὰ δεῖ κατ' ἀκολουθίαν λίθων μὲν λίθῳ ἀκολουθεῖν (6), καὶ γυνίαν γυνίᾳ ἐπεσθαί· ἀποξενόντων δὲ ἡμῶν (7) τὰ περισσά, καὶ οὕτως δεῖ λοιπὸν λείαν οἰκοδομὴν ἀναβαλεῖν· οὕτω προσφέρομένη σοι λίθους ὡς περ γνώσεις. Δεῖ ἀκοῦειν τὰ περὶ Θεοῦ ζῶντος· δεῖ ἀκοῦειν τὰ περὶ Χριστοῦ· δεῖ ἀκοῦειν τὰ περὶ Χριστοῦ· δεῖ ἀκοῦειν τὰ περὶ ἀναστάσεως. Καὶ πολλά ἐστὶν ἀκολουθεῖς λεγόμενα, νῦν μὲν σποράδην εἰρημένα, τότε δὲ κατὰ ἄρμονίαν προσφερόμενα. Ἐκν δὲ μὴ συνάγῃς ἐν τῷ ἐνὶ, καὶ μνημονεύσῃς τῶν πρώτων καὶ τῶν δευτέρων, ὁ μὲν οἰκοδομῶν οἰκοδομεῖ, σὺ δὲ σαθρὰν ἕξεις τὴν οἰκοδομὴν.

IB'. Ὅτε τὸν κατήχησις λέγεται, ἐὼν σε κατηχοόμενος ἕξεσθαι, τί εἰρήκασιν οἱ διδάσκοντες, μὴ δὲν λέγε τῷ ἔξω. Μυστήριον γάρ σοι παραδίδομεν,

tenti sint, quamvis minoris eis momenti essent quam catecheses.

(3) *Διαδιδόμενα*. Sic in Oxoniensi editione positum ex cod. Roe; cum ante in impressis legeretur *διδόμενα*, quæ scripturam exhibet Reg. cod. In Casauboniano habetur *διαδόμενα*.

(4) *Νόμισόν μοι*. Pronomen μοι addidimus ex cod. Reg., sicut infra etiam habetur.

(5) *Ἐὰν μὴ βαθύνομεν καὶ θεμέλιον θώμεν*. Ea verba hic addidimus ex cod. Regio; quæ in aliis tum editis tum mss. desunt, forte propter repetitas voces ἐὼν μὴ. Pro οἰκοδομῆς ἀρμολογήσωμεν, in præfatio libro legitur simpliciter, οἰκοδομήσωμεν. Verba vero, οὐδὲν ὄφελος οὐδὲ τοῦ προτέρου κόπου, h.c. ascriptimus ex eod. Roe et Casaub. quorum prætermissione mota est et imperfecta auctoritas oratio.

(6) *Ἀκολουθεῖν*. In Reg., *προσαρρηθῆναι*, ἀκολουθεῖν καὶ γυνίαν, etc.

(7) *Ἀποξενόντων ἡμῶν*, etc. Ea phrasia sic corrupte legebatur in editis: ἀποξενόντων δὲ περισσά, οὕτω δὲ λίαν οἰκοδομὴν ἀναβαλεῖν. Secuti auctores scripturam codicum Roe et Casaub. nisi quod in eis omittitur λίαν. Quam tamen vocem, ad absolutiorem sensum efficiendum retinimus, λίαν scribendo, loco λίαν, ut postulat sensus. In Reg. cod. pro ἀποξενόντων, fertur, ἀποξενόντῳ· et habetur, οὕτως δὲ δεῖ ἂν, vitiose scriptum loco οὕτως δεῖ λίαν

καὶ ἐλπὶς μελλόντος αἰῶνος (1). Τήρουν τὸ μυστήριον τῷ μισθιπόδῳ. Μὴ ποτὲ σοὶ τις εἴπῃ· τί βλάπτῃ. ἔδαν κἀγὼ μάθος. Καὶ οἱ νοσοῦντες τὸν οἶνον ζητοῦσιν· ἀλλ' ἔδαν ἀκαίριος ὀδοῦ. φρενίτιν ἐργάζεται· καὶ δύο κακὰ γίνονται, καὶ ὁ νοσῶν ἀπολλύεται, καὶ ὁ ἰατρὸς διαβάλλεται· οὕτως καὶ ὁ κατηχοῦμενος (2), ἔδαν ἀκοῦση παρὰ πιστοῦ, καὶ ὁ κατηχοῦμενος φρενιτῆ (οὐκ οἶδε γὰρ τί ἤκουσε, καὶ ἐλέγχει τὸ πρῶτον (3), καὶ ἐκμυκτηρίζει τὸ λεγόμενον), καὶ ὁ πιστὸς ὡς προδότης κατακρίνεται. "Ἢδη δὲ σὺ ἐν μεθόρῳ (4) στήσεις, βλέπε μοι μὴ ἐκλαλήσῃ· οὐχ ὅτι οὐκ εἶσα λαλιὰς τὰ λεγόμενα, ἀλλ' ὅτι ἡ ἀκοή ἀναξία τοῦ εἰσαθεῖν ἤς ποτε καὶ σὺ κατηχοῦμενος, οὐ διηγήσαμεν σοὶ τὰ προκειμένα· ὅταν τῇ πείρᾳ λάβῃς τὸ ὑψωμα τῶν διδασκομένων, τότε ἂν γῶσῃ, ἔτι ἀνάξιοι οἱ κατηχοῦμενοι τῆς ἀκοῆς.

sitas enarrabam tibi; quando sublimitatem eorum intelliges, earum rerum auditu dignos haud esse

II'. Μῖσος μητρὸς γεγόναι υἱοὶ καὶ θυγατέρες, οἱ ἀπαγραφέντες. Ὅταν εἰσέλθῃς (5) πρὸ τῆς ὥρας τῶν ἐπορκισμῶν, εἰς ἕκαστος ὕδων λαλεῖτω τὰ πρὸς εὐαθείαν· κἀν τῆς ὕμεων μὴ παρῆ, ἐπιζητήσατε. Εἰς τράπεζαν εἰ ἐκλήθης, οὐκ ἂν περιέμενες τὸν συγκαλημῆνον; Ἀδελφὸν εἰ εἴδες, οὐκ ἂν τῷ ἀδελφῷ τὸ ἀγαθὸν ἐξήσεις; Μὴ πολυπραγμῶν λοιπὸν πραγμάτων ἀνωφελείαν· μὴ, τί ἐποίησε πόλις· μὴ, τί ἐποίησε κώμη· μὴ, τί ἐποίησε βασιλεὺς· μὴ, τί ἐποίησαν ἐπίσκοπος (6)· μὴ, τί ἐποίησε πρεσβύτερος. Ἄνω βλέπε· καιρὸς ὁ σὸς ἐκείνου χριστῶν ἔχει. Σχολάστα καὶ γνῶσε, ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός. Ἐδαν ἴδῃς τοὺς πιστοὺς διακονοῦντας, καὶ μὴ μεριμνῶντας· ἔχουσι τὸ ἀσφαλές, ὀδοῦσι τὴν ἑλπίδα, κατέχουσι τὴν χάριν. Σὺ δὲ ἀκμὴν ἐν ζυγῷ στήσεις, ἢ δεχθῆναι, ἢ μὴ δεχθῆναι· μὴ μίμησιν τοὺς ἔχοντας τὸ ἀμεριμνον, ἀλλὰ μετέλθε τὸν ὄδοον.

III'. Καὶ ὅταν ἐπορκισμὸς γένηται, ἕως ὅτου οἱ δι-

" Psal. xlv, 11.

(1) *Ἀἰῶνος*. Optime emendavit Millesius ex cod. Roe et Casaub. vitiosam priorum editionum scripturam, quæ, typographorum vitio dubio procul, ierabat, ἀγῶνος.

(2) *Οὕτως καὶ ὁ κατηχοῦμενος*. Conjunctionem καὶ addidimus ex mss. Roe et Casaub.

(3) *Καὶ ἐλέγχει τὸ πρῶτον*. Hæ voces desunt in codd. duobus Anglican., Roe et Casaub.

(4) *Ἐν μεθόρῳ*. Præpositionem supplevimus ex codd. Roe, Casaub. et Otloh.

(5) *Εἰσέλθῃς*. Legebatur in editis, εἰσέλθῃς. Id correximus ex codd. Roe, Casaub., Otloh. et vers. Groceii.

(6) *Μὴ, τί ἐποίησαν ἐπίσκοπος*. Ea verba desunt in codd. Roe, et Casaub. Facilis librario-rum lapsus tam multoties repetito, μὴ τί. Post ζῆμα, additur in præfat. codd., πρὸς τὸν Θεόν, *sanctum respice ad Deum*.

(7) *Unius matris filii*. Ecclesæ et Dei filii proprie non efficiuntur nisi per baptismum. Augustinus sermone 1 *De symbolo ad catechumenos* num. 1, tom. VI, pag. 547, *Incipitis eum habere patrem, quando uncti fueritis per Ecclesiam matrem*. Sed obsecrandum Cyrillum ubique spectato illuminando-

et spem futuri sæculi tradimus. Secretum serva ei qui mercedem rependit. Ne quisquam tibi dicat aliquid: Quid tibi apportat mali, si ego quoque didicero? Nimirum etiam ægroti vinum postulare soleat; quod si illis inæstive datum fuerit, phrenesim couciliat: et duo hinc nascuntur mala; nam et æger interit, et medicus male audit. Idem quoque contingit catechumeno, si audiat mysteria a fideli; nam et catechumenus phrenesim patitur (quod enim auditivus ignorat, et rem totam obtrectat, et quod dicitur sœnis excipit): simul vero fidelis uti proditor condemnatur. Tu jam in confilio consistis; cave ne quid temere efferas: non quod ea quæ dicuntur non sicut digna narraui, sed quod illa sint aures indignæ quibus committantur. Fui-
B sti tute aliquando catechumenus, neque res propo- que doceatur experientia cognoveris, tunc plane in- catechumenus.

XIII. Unius matris filii (7) et sibiæ facti estis, quicunque inscripti estis; quando ingressi fueritis ante horam exorcismorum, unusquisque vestrum ea loquatur quæ ad pietatem pertinent; et si quis e vobis defuerit, perquirite. Si ad convivium vocatus esses, nonne expectares eum qui tecum una vocatus esset? Fratrem si haberes, nonne quod fratri bonum est quæres? Quæ nihil prosint ne deinceps percontare; ne, quid fecerit urbs, quid vero oppidum; ne quid imperator (8), quid episcopus, quid presbyter. **IO** Sursum respice; tempora hæc tua id poscunt. *Vacate et cognoscite quia ego sum Deus*. Si fideles videris inservientes, et curis expeditos; securi sunt, sciunt quid accepterint, gratiam apud se teneat: tu vero adhuc in bilance, dubius ntrum admittere sis necne, consistas; ne imiteris illos qui securitate fruuntur (9), sed timorem concipe.

XIV. Cum autem fiet exorcismus, quousque

rum statum, tanquam anticipatam quamdam bonorum baptismi fruitionem. Unde cat. 11, n. 9, eos jam nunc filios Dei per adoptionem efficit ait: Nūn γίνεσθε υἱοὶ Θεοῦ, et cat. 18, n. 26, in Ecclesia re-generatis dicit.

(8) *Nequid imperator*. Ad litteram vertendum erat *ne quid rex*. Sed vocem βασιλεὺς, qua Cyrillus, una cum cæteris Græcis auctoribus, Romanorum principem designare solet, proprio hujus principis vocabulo reddidimus, quoties, ut in hoc loco, de Romano imperatore agitur. Id secuti sumus cat. 14, num. 14 et 22, cat. 23, num. 8, et in epistola ad Constantium.

(9) *Qui securitate fruuntur, τοὺς ἔχοντας τὸ ἀμεριμνον*. Male Grodecus, qui nulli meditationi vacant. Non culpata Cyrillus fideles quod sine sollicitudine sint. At tantum, baptismum accedat sollicitudine illa liberatos esse, quæ baptizandum sortis suæ dubium exercere debet. Sic ait Basil., in ps. xlix, pag. 234, baptismum, cum remittat peccata, sollicitudinis vacuitatem procurare iis qui delictis onerati erant: Ἐπειδὴ τὸ βάπτισμα ἀφεσιν ἔχει τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ ἀμεριμνίας πρόξενον γίνεσθαι τοῖς κατηχοῦσις.

alii (4) qui exorcizantur accesserint, viri cum viris (2), mulieres cum mulieribus sicut: nunc mihi arca Noe opus est, in qua erat Noe et filii ejus, uxor ejus, atque uxores filiorum ejus⁷⁸. Tametsi enim una erat arca, et occultus ostium, omnia tamen decenter disposita fuere. Quamvis clausa sit ecclesia et vos omnes intus, hæc tamen separata sunt, et viri cum viris, mulieres cum mulieribus degant, ne salutis subsidium vertatur in perditionis occasionem: etsi enim pulchrum sit institutum sibi invicem assidere, tamen procul absint perturbationum vitia. Tum vero sedentes viri librum aliquem utilem præ manibus habeant; et alius quidem legat, alius vero audiat. Si autem desit liber, alter oret, alter vero utile aliquid loquantur. Virginitatem porro conventus sic collectus esto, ut psallat vel legat, sed tacite: ita ut labia quidem loquantur, vox autem ad alienas aures non perveniat. *Mulieri enim loqui in ecclesia non permitto*⁷⁹. Et nuptia quoque similiter agat: ut et oret, et labia ita moveat, ne vox exaudiat⁸⁰: ut prodeat Samuel, ut sterilis anima tua pariat exaudientis Dei salutem (5); Samuel enim ita sonat.

⁷⁸ Gen. vii, 7. ⁷⁹ I Tim. ii, 12, et I Cor. xiv, 54.

(1) *Quosque alii*, etc. Græca duplicem pati possunt sensum: 1° Donec omnes alii ad exorcismum suscipiendum sui ordine accesserint: 2° donec omnes qui suo ordine exorcismum suscipiunt, ad suas sedes exorcismo suscepto revertentur. Utrumvis sequere parum interest, postremum uti litteræ tenacior amplectimur. Exorcizabantur baptizandi alter post alterum, quod tam ex hoc loco patet, quam ex serm. 2 de symbolo, num. 4, apud Aug., tom. VI, p. 533, prolixius erant singulorum exorcismi, dum increpationes diaboli, preces, invocationem Crucifixi, salutaria monita, insufflationes, etc., continent: adeo ut hujus ceremonie prolixitas, aliis incommoditatibus, videlicet velamini vultus, vestimentorum despoliationi, uno tantum indusio concessio, vulgo conjuncta, probationem et experimentum contineret sincere accedentium voluntatis, ex Greg. Naz. orat. 40, num. 28, p. 637. Cum ab exorcismis inciperent hi illuminandorum conventus, quos sequebatur catechesis, lex illorum prolixitate factum puto, ut Cyrillus se temporis angustiis premi tam saepe dicat, et quoadque etiam ab ipso orationum initio, ut catechesi 13, num. 8.

(2) *Viri cum viris*, etc. In ecclesiis vulgo tabularum separata erant virorum ac feminarum loca. Patet tamen hic ex voto Cyrilli nondum in Ecclesiam Hierosolymitanam inducta fuisse hujusmodi septa; quæ revera Chrysostomus, hom. 74 in *Matth.*, p. 273, nonnisi posterius a Patribus invecita significat, postquam is qui voluntate servabatur ordo, licentia confusus erat. Nam viros separatim a mulieribus in ecclesia sedere præcipitur *Consist. apost.*, lib. II, cap. 57. Omnino tamen Hierosolymis virginitatem conventus a cæteris segregata erat, ut sequentia testatum faciunt. Monachorum quoque separatim ordinem fuisse colligitur ex plurimis *Catecheson* locis, in quibus tanquam ordo et classis bominum a cæteris distincta memoratur.

(3) *Samuel exaudientis Dei salutem*,... sonat. Recte Millesius conjicit Cyrillum Samuelis nomen interpretari quasi שמואל, ac si compositum esset ex שמש, שמש, et הוֹ אֲדִיבִית שָׁמַיִם דֵּי; cum tamen vera sit significatio *petitus a Deo* ex שָׁמַיִם דֵּי.

(4) *Er̄ ἢ ἦν*. Hæc ex conjectura scripsimus

Δοι ἐπορκιζόμενοι παραγίνονται, ἄνδρες μετὰ ἀνδρῶν, καὶ γυναῖκες μετὰ γυναικῶν. Νῦν γὰρ μοι χρεια τῆς τοῦ Νῶε κιβωτοῦ· ἐν ἣ ἦν (4) Νῶε καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, καὶ ἡ γυνὴ καὶ αἱ γυναῖκες τῶν υἱῶν αὐτοῦ. Εἰ γὰρ καὶ μία ἦν ἡ κιβωτὸς, καὶ κλεισμένη ἦν ἡ θύρα, ἀλλὰ ἐσχηματίστο τὰ πράγματα. Εἰ καὶ κλεισταὶ ἡ ἐκκλησία, καὶ πάντες ὕμεις ἐξῆτον, ἀλλὰ διεσπείθω τὰ πράγματα, ἄνδρες μετὰ ἀνδρῶν, καὶ γυναῖκες μετὰ γυναικῶν· μὴ γένηται ἡ ὑπόθεσις τῆς σωτηρίας πρόφρασις ἀπωλείας· κἄν ἡ ὑπόθεσις καλὴ (5), πληστον ἀλλήλων καθέξουσαι, ἀλλὰ μακρὸν ἔστω τὸ πάθος. Εἶτα οἱ ἄνδρες ἀναγιγνώσκουσι (6) βιβλίον χρησίμου· καὶ ὁ μὲν τις ἀναγιγνώσκουσι, ὁ δὲ τις ἀκούουσι. Κἄν μὴ βιβλίον παρῆ, ὁ μὲν προσευχέσθω, ὁ δὲ εἰ χρησίμου λαλεῖτω. Καὶ ὁ σὺλλογὸς πάλιν ὁ παρεθνηκόσι οὕτω συνειλέχθω ἢ ψάλλον ἢ ἀναγιγνώσκων ἡσυχη (7)· ὥστε λαλεῖν μὲν τὰ ψεῖδη, μὴ ἀκούειν δὲ τὰ ἀλλότρια ὅσα· *Γυναικὶ γὰρ λαλεῖν ἐν ἐκκλησίᾳ οὐκ ἐπιτρέπω*. Καὶ ἡ ἔγγαμος (8) δὲ ὁμολοῖα μνησθῶ· καὶ προσευχέσθω, καὶ τὰ ψεῖδη κινεῖσθω, φωνὴ δὲ μὴ ἀκούεσθω· ἵνα παρέλθῃ Σαμουὴλ, ἵνα σου ἡ στείρα ψυχὴ γεννήσῃ τὴν σωτηρίαν θεοῦ ἐπακούσαντος· ὁ γὰρ Σαμουὴλ ταύτην ἔχει τὴν ἐρμηνείαν.

⁸⁰ I Reg. i, 15.

Græcici versione fulta; cum in editis, mendose sine dubio, haberetur, ἵνα ἦ, ut sit *Noe*, etc. I a hic locus exhibetur in codd. *Roe* et *Casaub*: ἵνα Νῶε καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ χωρὶς ὄσι, καὶ ἡ γυνὴ καὶ αἱ γυναῖκες τῶν υἱῶν αὐτοῦ χωρὶς ὄσι· *Ἦν Νῶε et filii ejus seorsim, et uxor ejus ac uxores filiorum ejus seorsim sint*. Sed optime judicat Millesius verba, χωρὶς ὄσι, additamentum esse critici cuiusdam, qui vitiatum loco medicinam afferre conatus parum feliciter promovit. Scriptura sacra non ait discrete, separatos fuisse a se invicem in arca Noem cum filiis, et utrumque uxores. At id concludere se posse existimavit Cyrillus ex ordine verborum *Genesis* cap. vi, vers. 18. et cap. vii, vers. 7 et 15. Idem inde pariter conclusit Isidorus *Pelusiota*, lib. i, epist. 69, p. 22. Post votem, πράγματα, scripsi ex *Reg. col.*, εἰ καὶ, cum καὶ in editis et aliis codicibus desit.

(5) *Κἄν ἡ ὑπόθεσις καλὴ*, etc. Sic legitur in *Reg.*, κἄν πληστον ἀλλήλων καθέξουσι, ἀλλὰ, etc. *Quamvis una proxime sedeatis*. Post, τὸ πάθος, hæc verba adjecta habet idem codex: Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ ὅτι ἀρσεν, ὅτι θῆλυ. Νενέκρωται τὰ τῆς ἀκολασίας ὄργανα· ἐταπύρωται τὸ διαβόλιον καὶ τοῖς ἐργαῖς αὐτοῦ· *In Christo enim Jezu non est mas neque femina*, Galat. iii, 28: *Morte extincta sunt luxuria instrumenta: diabolo et operibus ejus crucifixa sunt*.

(6) *Ἐξέτωσαν*. Additur in *Reg.*, μετὰ χειρῶν, *præ manibus*. Ante βιβλίον legebatur in editis καὶ, quod uti superfluum ex præfatio codice erasinus. Pro, ὁ δὲ τις, etc., ilem *Reg.* habet, οἱ δὲ ἀκούουσαν, alii vero audiant.

(7) *Ἦσυχῃ*. In hunc modum Millesius ex codd. *Roe* et *Casaub.*, quibus *Reg.* suffragatur, emendavit veterem lectionem quæ ferebat in editione anni 1603, ἢ εὐχῇ, et in sequentibus, εὐχῇ, sublato ἢ. Post, in testimonio Pauli citato, loco, ἐν Ἐκκλησίᾳ, habetur in codd. *Roe*, et *Casaub.*, ἐν ἐκκλησίαις, ut est I Cor. iv, 34. Duo loca similia Apostoli confudit Cyrillus, ex I Cor. xiv, 34, sumens λαλεῖν, cætera ex I Tim. ii, 12.

(8) *Ἐγγαμος*. Sic restitui ex codd. *Reg.*, *Roe*, et *Casaub.* *Legebatur* antea ἐν γάμοις, quæ in nuptiis

IE. Ὁμοίαι τὴν σπουδην ἐκάστου, ἴσοιαι τὸ εὐλαβῆς ἐκάστης. Πυροῦσθα ἢ διάνοια πρὸς εὐλάβειαν, γαλακτοῦσθα ἢ ψυχῇ, σφυροκοπέεισθα τὸ σκληρὸν τῆς ἀπιστίας, ἀποπεσάτωσαν αἱ περισσῆαι (1) τοῦ σιδήρου ἰπίδες, μενέτω τὸ καθαρὸν ἀποπεσάτω τοῦ σιδήρου ἰθὺς, μενέτω τὸ γνήσιον. Ποτὲ μὲν (2) ὄμνεν δεξιῇ ὁ θεὸς ἐκείνην τὴν νύκτα, τὸ σκότος τὸ ἡμεροπράγας, καθὼς οὐ εἰρηται· Σκότος οὐ σκοιοισθῆσεται ἀπὸ σοῦ, καὶ νύξ ὡς ἡ ἡμέρα φωτισθῆσεται. Τότε ὄμνεν ἐκάστη καὶ ἐκάστη (3) παραδείσου θύρα ἀνοίξῃ· τότε ὕδατων (4) ἀπολαύσῃτε Χριστοφόρων, ἐχόντων εὐωδία· τότε Χριστοῦ προσηγορίαν λάβῃτε, καὶ ἐνέργειαν θεῶν πραγμάτων. Ἦδη μοι τῆς διαβολῆς τὸ ἄσμα ἀναβλήσῃτε (5)· ἦδη μοι χοροὺς ἀγγελοῦσας ἐνοήσῃτε, καὶ δεσπότην τῶν ὄλων θεὸν καθοζόμενον, Ἰὼν δὲ μονογενῆ ἐν δεξιᾷ συγκαθήμενον (6), καὶ Πνεῦμα συμπάρων· θρόνους δὲ καὶ κυριότητας

XV. Videbo studium uniuscujusque viri, videbo uniuscujusque feminæ pietatem. Inflammetur anima ad pietatem, ad incudem [velut] procedatur. Subigatur et tundatur infidelitatis durities, decidant superflue ferri squamæ; maneat id solum quod purum est: detergatur ferri serugo, ut maneat genuina materies. Aliquando vobis ostendat Deus noctem illam, et tenebras diem referentes (7), de quibus dictum est: *Tenebras non obscurabuntur a te, et nox sicut dies illuminabitur*⁸¹. Tunc unicuique vestrum paradisi porta aperta sit⁸². Tunc aquis frumini Christiferis, fragrantiam spirantibus. Tunc Christi appellationem et rerum divinorum efficaciam suscipiatis⁸³. Jam nunc oculo mentis aperto sursum respicite: jam angelicos choros animo concipite; universorumque Dominum Deum sedentem, et unigenitum Filium a dextris una se-

⁸¹ Ps. cxxxviii, 12. ⁸² Vid. cat. 19, n. 9. ⁸³ Vid. cat. 3, n. 3 et 13.

constitata est. V. cat. 17, n. 7. Voces, καὶ τὰ γελίη κτν. φων. δ. μ. ἀκούσθη, desunt in mss. Roe et Casaub.

(1) *Αἱ περισσῆαι*. Ex Oitob. et Roe codd. Editi vero, αἱ περισσῆαι. Post, τὸ καθαρὸν, subjungitur in Reg., τῆς πολιτείας, maneat puritas conversationis: se post, τὸ γνήσιον, additur, τῆς εἰς Χριστὸν ὁμολογίας, *sinceritas confessionis Christi*. Post ultimum, μενέτω, codd. Reg., Roe et Casaub. habent particulam δέ.

(2) *Ποτὲ μὲν*. In editis habetur, Ποτὲ, Quando? ut et in Reg. cod. Praferimus, ποτὲ, ex codd. Roe et Casaub. cum nulla hic appareret interrogatio. In sequenti psalmi cxxxviii citatione cod. Oitoboni. omittit verba, καὶ νύξ ὡς ἡ ἡμέρα φωτισθῆσεται. Articulus ἢ ante ἡμέρα desideratur in codd. Roe et Casaub. sicut et in sacro textu.

(3) *Ἐκάστω καὶ ἐκάστη*. Ita scribimus ex codicibus Regio et Oitob. sic infra, ἕκαστον καὶ ἐκάστην, σωζόμενον καὶ σωζομένην. In prioribus editionibus legebatur una vox ἕκαστω· quod cum manifestum mendum contineret, Millesius ex conjectura Casauboni repositit, ἐκάστω. Codd. Roe et Casaub. habent, ἐκάστη, οmissis, ἐκάστω. Sequentem vocem, ἀνοίξῃ, ita posuimus ex Reg., Roe et Casaub., nam quod prius legebatur, ἀνοίξῃ, vitiosa est et contra leges grammaticæ scriptura. Ante, ὕδατων, et, Χριστοῦ, τότε repositimus ex mss. Roe et Casaub. pro, τότε, quod antea scriptum erat. Iidem supra ante, ὄμνεν ἐκάστω, pro, τότε, habent, ὅτε: quæ particula si in duobus sequentibus locis pariter scriberetur, eam magis probarem quam τότε, hoc sensu. Aliquando vobis ostendat Deus, etc., cum unicuique vestrum paradisi janua aperietur, cum opus, etc.

(4) *Ὑδατων, aquis*. Hujus vocis locn Reg. codex habet, βρυμάτων, fluentia. Roe vero et Casaub., ἀρωμάτων, unguentis: quod melius componitur cum fragrantia illa quam Cyrillus commemorat; atque intelligi potest de sancto chrismate post baptismum collato, quo accepto Christi particeps, eique nos eosiformes effici docet auctor cat. 21, n. 1. Meliorem tamen censuimus consuetam, et pluribus mss. approbatam lectionem, ὕδατων, qua detracta, de baptemo ipso siluisset Cyrillus eo in loco, ubi baptismi bona magnificentius exaggerat. Alioqui sequens epithetum, Χριστοφόρων, Christiferis, nisi proprie aquis convenit in quibus gestatus est Christus; ei Christiani, qui et ipsi Christi dicuntur cat. 21, u. 1, in baptismi mersione gestantur. Quæ quidem aquæ, Christi carnis affecta fragrantas redditæ sunt: spi-

ritali nimirum fragrantia quam Christus ipsis ex sua divinitatis perfusione communicavit, ut docetur cat. 21, n. 1. Conjeciebam aliquando legendum in accusandi casu, Χριστοφόρον εὐωδία, *Christiferam fragrantiam*: porro in hac Cyrilli phrasi, tria mihi videor distinguere sacramenta, religione silenti tectis verbis adumbrata. Baptismum per aquas Christiferas expressum; confirmationem, qua Christiani proprie, imo et Christi etiam per sacri chrismatis sanctionem efficiuntur; cat. 21, n. 4 et 5. Deum eucharistiam in his verbis, *divinarum rerum efficiuntiam*; quod idem est stylo Cyrilli ac divina res efficacia plena, quibus nimirum divine nature participes efficiuntur; cat. 22, n. 5, sic dixit n. 13, *πραγμάτων ἀνοσφελιαν, p., πράγματα ἀνοσφελῆ*.

(5) *Ἀναβλήσῃτε*. Habet Reg. cod., ἀνανεύσατο (legendum, ἀνανεύσατω, vel ἀνανεύσατε). *Jam mihi oculus mentis attollatur, vel, oculum mentis attollite*. Ἀναβλήτω vix actuum verbum est: significat vel sursum aspicio, vel rursum cerno; utrumque significatum in versione conjungimus.

(6) *Συγκαθήμενον*. In codd. Roe et Casaub. legitur simpliciter, καθοζόμενον. Deest in cod. Reg. hæc periphrase de Filii sessione, sine dubio propter repetitionem vocis, καθοζόμενον. Pro, συμπάρων, idem cod. habet solummodo, παρόν. Vide similem ac iisdem prope verbis expressam, de sessione Patris, Filii, et Spiritus sancti in judicio postremo, sententiam, cat. 15, n. 34.

(7) *Tenebras diem splendore referentes*. Sic interpretatus sum, τὸ σκότος τὸ ἡμεροπράγας, quod Grodicens contrario sensu vertit, *tenebras in die apparentes*, cum potius fuerit dicendum, *diem in tenebris apparentem*. Vigiliam paschalem intelligit Cyrillus, quam luminum tota ecclesia accensusurum frequentia, et lampadum a neophytis gestatio, ita collustratam referunt auctores ecclesiastici, ut nox fero diem vinceret. Ad hæc, ad celebrandam resurrectionis lætitiæ curabat, ut ac ensis priusquam nox irrueret, nec ante solis exortum exsintisset luminibus, nox quodammodo illa excluderetur, et in unam diem Dominica Paschæ cum Sabbato sancto conjungeretur. Audi Greg. Nyss., orat. 4 in *Resurr. Donini*, pag. 456: *Φωτεινὴ νύξ αὐτῆ, τὰς εἰς τὸν λαμπάδων αὐτῆς ὀφθρναῖς ἀκτίαι τοῦ ἡλίου συμμιξασα, μίαν κατὰ τὸ συνεχὲς ἡμέραν ἐποίησε, μὴ διαμερισθεῖσα τῇ παρενθήκῃ τοῦ σκότους· Lumina hæc nox, accensuram lampadum fulgorem matutinis solis radiis conjungens, unam continuationis diem efficit, nulla tenebrarum interpositione dirempta.*

dentem, et Spiritum simul præsentem : thronos vero et dominationes ministrantes ; et unumquemque vestrum salutem consecutum. Jam veluti sono afficiantur aures vestræ ; concupiscite præclaram illam vocem, quando vobis in salutem receptis angeli acclamabant : *Beati quorum* (1) *remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata* 41. 12 Quando tanquam Ecclesiæ sidera corpore splendidi (2) et anima lucidi ingrediemini.

XVI. Magna res est sane, quod verbis proponitur baptisma : captivis pretium, peccatorum remissio, mors peccati, animæ regeneratio, luminosum indumentum, signaculum sanctum indissolubile (3),

41 Vid. cat. 22, n. 3.

(1) *Angeli acclamabant : Beati quorum, etc.* Idem repetit cat. 1, n. 1. Hunc psalmi versiculum etiam decantant Græci statim atque eductus est e fonte neophytus, dum sacerdos manus abluit. Ita præcipitur in *Euchologio*, pag. 335. Cyrilli tempore nondum ita cantatus videtur, cum angelorum solummodo mentionem faciat.

(2) *Corpore splendidi, φαειροί τῷ σώματι.* Designat candidam neophytorum vestem, ut supra n. 3, nuptialem vestem, quam suppositis candidam, appellat, φαειρὸν ἐνδύμα γάμου. Eodem modo Basil., in ps. xxviii, p. 168, et Greg. Nyss., orat. De S. Metell., pag. 588, nuptialia indumentum φαειρὰ νουνοποιοῦν.

(3) *Signaculum sanctum indissolubile.* Præclarum hoc, ut et multa alia passim apud Cyrillum occurrentia, baptismalis signaculi, seu ut theologi post sanctos Patres loquuntur, characteris testimonium. Hoc inprudenter, ex sectæ suæ præjudiciis, cum altero confirmationis characterem, de quo etiam sæpe Cyrillus, confudit Thomas Milles, in suis ad hujus orationis finem notis. Quamvis aliquando Cyrillus utriusque mentionem ita permisceat, ut obscurum sit quodnam e duobus connumeret, propriis tamen ambo designantur notis. Nam alterum, nempe confirmationis vocat cat. 18, n. 33, *signaculum communicationis Spiritus sancti*; baptismalem vero cat. 1, n. 2, illum quo in *lavacri regeneratione* rationabili Christi gregi accensemur. Illud dicit cat. 22, n. 7, animæ imprimi dum frons oleo chrismatum inungitur : hunc cat. 5, num. 4, appellat signaculum per aquam, τὴν δὲ ὕδατος σφραγίδα. Priorem post baptismum collatum significat cat. 18, n. 33, posterio-rem aut baptismum tempore conferri cat. 4, n. 16, κατὰ καιρὸν τοῦ βαπτίσματος, et cat. 16, num. 24, ἐν βαπτίσματι : ut uno tempore aqua corpus abluit, spiritus vero animam signet cat. 3, num. 4 : Τὸ μὲν ὕδωρ καθαίρει τὸ σῶμα, τὸ δὲ Πνεῦμα σφραγίζει τὴν ψυχὴν. Et num. 12, eo tempore quo baptizandus in aquam descendit, ait gratiæ invocationem animam signari, ne ab dracone, cujus in aquis sedes est, sorbeat. Tandem a presbyteris et diaconis validum baptismum datum agnoscit, et Spiritum sanctum in eo præsentem animas obsignaturum spondet cat. 17, n. 3. Nemo autem dixerit chrismatum sacramentum a diaconis unquam administratum. Utrumque characterem a Spiritu sancto imprimi statuit, idcircoque spirituale vel Spiritus sancti signaculum appellat. Illud autem indissolubile hic, et indelebile u. 17, esse asseverat.

(4) *Κατηχέσθω· ποθήσατε, etc.* Vocem, κατηχέσθω, huc ex codicis Regii auctoritate revocamus : quæ cum a Prevotio in editione anni 1608 ascripta esset, nulla, quod quidem notetur, codicis manuscripti suffragatione in sequentibus editionibus suppressa est, et ejus loco vox, ἐκατηχέσθε, posita. Quomodo hæc cum textu construi possit, ignoro.

κατηχέσθω· καὶ ὁμῶν δὲ ἕκαστον καὶ ἑκάστην, σωζόμενον καὶ σωζομένην. Ἡδὲ ὁμῶν τὰ ὅσα ὡς περ κατηχέσθω· ποθήσατε (4) ἐκείνην τὴν καλὴν ἔχην, ὅτε ὁμῶν σωθῆναι οἱ ἀγγέλαι ἐπιφανήσουσι· Μακάριοι ὡρ ἀπέθεσαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὡρ ἐπεκαλύφθησαν (5) αἱ ἀμαρτίαι· ὅτε, ὡς περ ἀστέρες τῆς Ἐκκλησίας, εἰσεβόντε σαιεροὶ τῷ σώματι καὶ φωταίνοι τῇ ψυχῇ

17. Μέγα τὸ προκείμενον βάπτισμα (6) αἰχμηλώτους λύτρον· ἀμαρτημάτων ἀφεσις· θάνατος ἀμαρτίας· παλιγγενεσία φωχῆς· ἐνδύμα φωταίνον· σφραγίς ἀγία ἀκατάλυτος· ἄχμα πρὸς οὐρανὸν· παρα-

quavis Grodecius ita legisse videatur. Ex eodem Reg. codice, ποθήσατε scripsimus, pro ποθήσατε, quod in ciliis et cæteris mss. libris legitur. At ea vox cum textui nullo modo convenire videretur, additum est in codd. Roe et Casaub. post, ἐκείνην τὴν καλὴν, verbum, ἡγηθῆναι, ut sensus esset : *Facite vobis illam præclaram vocem resonare.* Cæterum retinendo ποθήσατε, ac mutando ἐκατηχέσθε in κατηχέσθω, optatum scripturam habemus : Ἡδὲ ὁμῶν τὰ ὅσα ὡς περ κατηχέσθωι ποθήσατε ἐκείνην τὴν καλὴν ἔχην· *Jam aures vestras facite quasi illa præclara voce pulsari.*

(5) *Καὶ ὡρ ἐπεκαλύφθη.* Deest hæc perioche in codd. Roe et Ottob. nec eam legit Grodecius. Nescio quomodo in priores editiones pro ἐπεκαλύφθησαν irrepsit contraria vox, ἀπεκαλύφθησαν. Nos mendam ex Reg. cod. et Cyrillo ipso cat. 1, n. 1, eum locum uti scripsimus recitante, correximus. Verba, ὡς περ ἀστέρες, tanquam sidera repositi curator Oxon. editionis, nulla tamen indicata codicis auctoritate, sed propter vocem sequentem, φωταίνοι τῇ ψυχῇ. Et ita revera habetur in cod. Reg. Legebatur in euitis, ὡς περισσῆρα, tanquam columba, atque ita fert cod. Ottob. cui lectioni suffragatur versio Grodecii, tametsi ad marginem cum asterisco e regione ascripserit, sidera. Levi mutatione itaque lectio potuit in alteram commutari. Probabiles ambæ : nam si nostram sequar, eam confirmant similes Patrum sententiæ, neophytos propter candorem et fulgorem vestium, ac faces quas manu præferabant, Ecclesiæ sidera appellantium. Vide in primis Greg. Nyss., orat. 1 in Christi resurrectionem, p. 382, et Proclum Constantinopolitanum orat. 12 in Resurrect. Cyrillus ipse neophytorum vestes siderum instar colloquentes appellat, de nuptialibus convivarum indumentis loquens supra, num. 3, ἀστράπτοντα ὡς περ. Si alteram lectionem prætuleris, eam defendit alius alio ad psal. lxxvii, 14 ; Cantic. v, 12 ; Isaie lv, 8 : in his enim omnibus locis justis columbis vel pennarum nitore rotillantibus, vel ad aquarum stagna sedentibus ac volitantibus comparantur. Inno Isaie locus ex cap. lx a Cyrillo adducitur cat. 18, n. 34, ac neophytis propter simplicitatem adaptatur. Priorem tamen lectionem præoptaverim.

(6) *Βάπτισμα.* Ea verba sequentia usque ad ἀλλὰ δράκων, desunt in Reg. cod. Ea forte hæc accesserunt ex homilia sancti Basilii exhortationem ad baptismum continente, ubi eadem prorsus verba paucis admodum immutatis leguntur p. 415, t. 1. Quanquam ex Cyrillo potuit suspiciosa Basilium veterum solers indagator. Tamen hæc et alia hujus modi baptismi encomia ita sunt in omnium Patrum ore, ut magis ex usu communi quam ex ejusquam imitatione accepta videantur. Vide Greg. Nazianz., orat. 40, n. 3, p. 653. eadem et multo rursus congre-

δύσους τροφή· βασιλείας πρόξενον· υιοθεσίας χάρισμα. Ἄλλὰ δράκων παρά την ὁδὸν (1) τηρεῖ τοὺς περιπατοῦντας· βλέπει μὴ δάκη τῇ ἀπιστίᾳ· βλέπει τοσοῦτους σωζομένους, ἀλλ' ἵσχει τίνα καταλίπει. Πρὸς Πατέρα πνευμάτων εισέρχῃ, ἀλλὰ δι' ἐκείνου τοῦ δράκοντος διέρχῃ. Πῶς οὖν αὐτὸν διέλιθῃς (2); ὁπῶσθε τοὺς πόδας ἐν ἔτοιμασίᾳ τοῦ Ἐυαγγελίου τῆς ἐρήνης· ἴνα κἄν δάκη, μὴ βλάτῃ· πῖστον ἔνασκον ἔχε, κραταῖαν ἐλπίδα, κρηπίδα ἰσχυρὴν, ἴνα διέλιθῃς τὸν ἔχθρον, καὶ εἰσελθῃς πρὸς τὸν Δεσπότην. Τὴν αὐτοῦ καρδίαν ἐτοίμασον εἰς ὑπόδοξιν διδασκαλίας, εἰς κοινῶν ἀγίων μυστηρίων. Ἐγχοῦ πυκνότερον, ἴνα ὁ Θεὸς σε καταξιώσῃ τῶν ἐπουρανίων καὶ ἀθανάτων μυστηρίων (3). Μήτε ἡμέραν ἀργεῖ, μήτε νύκτα· ἀλλ' ὅταν ὁ ὕπνος (4) ἐπὶ τὸν ὄμῳ σου ἐκπέτῃ, τότε ἡ διάνοιά σου εἰς προσευχὴν σχολάζει. Κἄν τῆς λογισμῶν ἀσχηρὸν ἀναθάναται εἰς τὴν διάνοιάν σου, λάβε κρίσεως ἔνοιαν (5), ὑπομνηστικῶν σωτηρίας· σχολάσον τὴν διάνοιαν εἰς τὸ μαθεῖν, ἴνα ἐπιλόθῃ φάουλαν πραγμάτων. Ἐάν τῆς τινὰ σοῦ λέγοντα· Καὶ εισέρχῃ εἰς τὸ ὕδωρ καταβῆναι; ἄρτι γὰρ οὐκ ἔχει πόλις βαλανεῖα; γίνωσκε (6), ὅτι ὁ δράκων τῆς θαλάσσης ταῦτά σοι κατασκευάζει· μὴ πρόσεχε τοῖς χειλεσι τοῦ λαλοῦντος (7), ἀλλὰ τῷ ἐνεργοῦντι Θεῷ. Φύλασσε τὴν αὐτοῦ ψυχὴν, ὅπως (8) ἀληπτός γένῃ· ἴνα παραμείνας τῇ ἐλπίδι, κληρονόμος γένῃ σωτηρίας αἰωνίου.

“ I Petr. v, 8. “ Hebr. xii, 9. “ Ephes. vi, 13. cat. 3, n. 3; cat. 17, n. 35.

(1) Παρὰ τὴν ὁδόν. Ex codd. Reg., Roe et Casaub. scripsimus, παρὰ, cum in editis et vers. Grod. legatur, παρὶ, circa viam. Desunt in Reg. cod. verba: τηρεῖ τοὺς περιπατοῦντας· βλέπει. Verba, καὶ ζητεῖ, cum hoc additamento exhibet idem codex, καὶ μετῴμιος διὰ τὴν βασκανίαν ζητεῖ, etc., invidia percutis quaerit, etc.

(2) Διέλιθῃς. Reg., περιέλιθῃς. Mox idem, ὑπέδοξαι τοὺς πόδας σου. Sic etiam videtur legisse Grodocius. Vox, σου, non habetur in citato Scripturae loco.

(3) Τῶν ἐπουρανίων καὶ ἀθανάτων μυστηρίων. Desunt ea verba in cod. Reg. et versione Grodocii.

(4) Ὅταν ὁ ὕπνος. Articulum ὁ adjecimus; et δεῦν, pro δεῖ, posuimus ex mss. Reg., Roe, Casaub. Ex postremis quoque duobus codicibus addidimus, σου, post, διάνοιαν.

(5) Κρίσεως ἔνοιαν, etc. Vocem, ἔνοιαν, ex mss. Reg., Roe et Casaub. reposuimus; ambo posteriores, pro ὑπομνηστικῶν habent, ὑπομνηστικῶν. Idem stylo Cyrilli videtur esse, ὑπομνηστικῶν σωτηρίας, ac ὑπομνηστικῶν σωτηρίων. Desumptem phrasim, σχολάσον, etc., usque ad ἐν τῆς, excl. paulo aliter legitur in Reg. cod. ad hunc modum: Σχολάζετε τὴν διάνοιαν εἰς τὸ μαθεῖν, τίνα μὲν ἐστὶ τὰ φάουλα τοῦ διαβόλου ἔργα, καὶ τούτων λήθην ποιήσατε· τίνα δὲ τὰ ἀγαθὰ καὶ σωτήρια, καὶ ἐν τούτοις καταγέσθε ἡμέρας τε καὶ νυκτός· Animum vestrum advertite ad discendum, quoniam quidem sint prava diaboli opera, et haec obliviscimini; quoniam vero bona et salutaria, et in his interdium nocturne versamini.

(6) Γίνωσκε, etc. Hunc locum ita exhibet Reg. cod.: Γίνωσκε, ὅτι ἔχθρος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, διαβόλιος; δὲ δράκων, ὁ ταῦτά σοι κατασκευάζει. Μὴ πρόσεχε, etc. Novitis hostem quidem Dei, diabolum vero maris draconem esse, qui id contra te in-

vehiculum ad caelum, paradisi deliciae, regni obtinendi causa, adoptionis donum. Ceterum draco iuxta viam transcutens observat, cave ne te infidelitate mordet: tam multos videt qui salvi sunt, et quaerit quem devoret. Ad Patrem spirituum Ingrederis, sed per illum draconem transeundum est. Quomodo igitur tu illum pertransibis? Calcea pedes tuos in praeparatione Evangelii pacis, ut etiamsi dentem infigat, non laedat tamen: fidem inhabitantem habe, spem firmam, calcamentum forte, ut per hostem occupato aditu ad Dominum ingrediare. Praepara cor tuum ad recipiendam doctrinam, ad sanctorum mysteriorum participationem. Frequentius ora, ut caelestibus et immortalibus mysteriis te dignetur Deus, neque die neque nocte cessa: et cum somnus ab oculis tuis recesserit, tunc mens tua orationi vacet. Si quam turpem cogitationem in mentem tuam insilire videris, succurrat tibi cogitatio iudicii, quae te salutis admoueat; tuam ad condiscendum cogitationem occupa, ut pravatum rerum oblivionem capias: in quem videris dicentem tibi: Tunc illic ingredieris in aquam descensurus? Nonne recens balnea urbs habet (9)? Scito draconem maritimum haec tibi machinari; ne ad voces loquentis, sed ad Deum operantem attende; custodi animam tuam ut nulla arte capi possis; ut in spe perseverans, haeres aeternae salutis efficiaris.

“ Vid. cat. 1, n. 5. “ Isa. xxvii, 1. “ Vid.

C struit.

(7) Τοῦ λαλοῦντος. Adjunxit Reg. cod., τὰ δόξα ῥήματα. Tum subiungit: ἀλλὰ τῷ ἐνεργοῦντι ἐν αὐτῷ πνεύματι τῆς ἀπιστίας καὶ πλάνης. Φύλασσε, etc. Ne attende labiis ejus qui dolosa tibi verba loquitur; sed spiritui incredulitatis et erroris qui in ipso operatur.

(8) Ὅπως. Editi habent solummodo, πῶς: sed mendum est quod correctimus ex codd. Reg., Otob., Roe, et Casaub. Codex vero Reg. totum hunc locum cum ista varietate representat: Φύλασσε τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν, ὅπως μὴ λησθῆς τοῖς τοῦ πολέμου θανατηφόροις μηχανήμασι, καὶ παραμείνης ἐν τῇ ἀγαθῇ ἐλπίδι γενέσθαι κληρονόμος, καταξιώθῃς (ἵνα καταξιώθῃς) τῆς ἐπουρανίου καὶ αἰωνίου σωτηρίας. Ἡμεῖς, etc.: Custodi animam tuam ne mortiferis adversarii molitionibus capiare; ac permanes in spe bona te caelestis et aeternae salutis haereditatem divina dignatione adepturum esse.

(9) Nonne recens balnea urbs habet? Balnea haec a Constantino seu Helena modo edificata dicere videtur. Unum ex his fortassis est illud a tergo ecclesiae Resurrectionis positum, de quo Hieronimus Hierosolymitanus auctor sci anno 353 loquebatur. Jussu Constantinii imperatoris basilica facta est, id est Dominicum mirae pulchritudinis, habens ad latus exceptoria unde aqua levatur; et balneum a tergo ubi infantes lavantur, nisi de Ecclesiae baptisterio ubi sermo. Diabolum paulo post appellat draconem maritimum, auctoritate Ezechielis xxxii, cap. 2, vel Isaiae, c. xxvii, vers 1, ubi multi Patres legere, ἀναλεῖ τὸν δράκοντα τὸν ἐν θαλάσσῃ, quamvis nunc ea verba in sola Complut. LXX editione legantur, ex Aquilae vel Symmacho probabiliter desumpta. V. cat. 5, n. 11. Morales hujus appellations causas tradunt passim Patres. Adisid Origenem in ps. xxvii, v. 1 in catena Corderii; Eusebium in ps. lxxxviii, v. 10 et 11, etc.; Theodoretum in citatum Isaiae locum.

XVII. Nos quidem hæc uti homines et denuntiamus et docemus : ne autem nostrum ædificium firmum et stipulam et paleas efficiatis, ut non cum opus arserit, detrimentum patiamur : sed opus facite aurum et argentum et lapides pretiosos¹. Meum est dicere, tuum vero aggredi ad opus, Dei vero perficere. Firmemus mentem, contendamus animam, præparemus cor; de anima enim nobis certamen est², et rerum æternarum spes proposita³. Potens est autem Deus, (qui novit corda vestra, et perspectum habet quisnam sit sincerus, quisnam vero simulator) sincerum quidem servare,

¹ I Cor. iii, 12-15. ² Prov. vii, 25.

(1) *Ἡμῶν*. Ita correxi ex codd. Reg., Roe et Casaub. loco, ὁμῶν, propter, ζημιωθῆμεν sequens, in omnibus Græcis libris retentum: quanquam Grodecius legisse videatur, ζημωθῆτε, dum tertit, *detrimentum patiamini*. Antc. καλάμην, ex cod. Roe et Casaub. addidi, καί, ut responderet aliis καί, sequentibus verbis, ἄγρυα, ἀργύριον, λίθους τιμίους, præfixis.

(2) *Τὸ προσθέσθαι*. Editorum lectionem retinimus quam exhibet Reg. et Otob. codex, supponitque versio Grodecii, qui scripsit *agere*, ejusque verbi sensus est, *advolvere mentem operi faciundo*; docentis præceptis suum assensum ac sedulitatem adiungere. Ac forte Cyrillus respicit eum locum Proverb. ix, § 9: *Γνώριζε δικαίω, καὶ προσθήσει τοῦ θεῆσθαι*. *Notum facito juso, et adiciet ut recipiat*: vel istum Ecclesiastici xxi, § 45, secundum Græc., xviii, secund. Vulgatam: *Ἀδύνα σοφῶν εἶν ἀκούση ἐπιστήμων, ἀβρῆσει αὐτῶν, καὶ ἐκ αὐτῶν προσθήσει*, secundum Vulgatam: *Verbum sapiens quodcumque audierit sciens, laudabit et ad se adjiciet*. Mallem vertere, et ad illud (opere exsequendum) *se applicabit*. Quamobrem vocem, προσθέσθαι, servantes, veritum aggredi ad opus. Quam interpretationem firmat lectio codicis Regii subjicienda. In aliis codicibus legitur *προθέσθαι, proponere*: cui scripturæ suffragari potest quod hujus orationis initio sincerum ab auditoribus propositum, πρόσθεν, postulat, quo vocati effecti, oblati sibi a Deo baptismi bonis fruatur. Hunc porro locum Regius eodem cum hac paraphrasi representat: *Ἐν ἐμοὶ γὰρ ἐστὶ τὸ εἰπεῖν, καὶ ὑποδείξει τῶν πρακτέων τὴν ἀθάνατον καὶ μόνιμον ἐνέργειαν*. *ἐν σοὶ δὲ τὸ προσθέσθαι, καὶ μεταδιδοῖαι τούτων τὴν πᾶσαν*. *θεοῦ δὲ τὸ τελειῶσαι, καὶ ἀσάλευτον ἐν σοὶ τὴν ποιούτων πίστιν φυλάξει*. *Neurῶσωμεν, ἀβέλητοι, τὴν διανοίαν, etc.* : *Meum enim est dicere, et ostendere immortalæ et mansuram eorum quæ agenda sunt efficaciam: tuum autem aggredi, et eorum experientiam prosequi: Dei vero perficere; et inconsumam in te eorum fidem custodire. Mentem, fratres, roboremus, etc.* Quamlibet harum lectionum amplectere, nulla ad oppugnandam gratiæ præventionis necessitatem nisi inepte trahi potest. Neque vero illa defensionis utar, eodem modo plurimos Patres sine ulla gratiæ ad incipiendum necessaria injuria legitimo sensu scripsisse quod nostrum esset incipere, velle, proponere; Dei vero perficere: hic enim de gratia baptismi, et præparationibus eidem præmittendis agit tota hujus orationis series clamat; et similes loci cat. 1, n. 4, et cat. 17, n. 35, plane evincunt. Tum vero soleant auctori nostro est baptismi gratiam perfectionis vocabulo nuncupare. V. *Procat.*, n. 1. *Utinam et fructus perfectus existat*, et cat. 3, n. 4. Ita autem suum esp̄s dicit recte monere, et auditorum obsequi, ut tamen utrumque divini muneris esse confiteatur. Vid. cat. 15, n. 8, sub finem; cat. 16, n. 2; cat. 17, n. 34, ut omittam

A *IZ*. *Ἡμεῖς μὲν ταῦτα, ὡς ἄνθρωποι, καὶ παραγγέλλομεν καὶ διδάσκομεν· μὴ ποιήσητε δὲ τὴν οἰκονομίην ἡμῶν (1) γέροντον, καὶ καλάμην, καὶ ἄγρυα*. *Ἦνα μὴ τοῦ ἔργου κατακαίντος, ζημιωθῆμεν· ἀλλὰ ποιήσητε τὸ ἔργον, χρυσὸν καὶ ἀργύριον, καὶ λίθους τιμίους*. *Ἐν ἐμοὶ γὰρ ἐστὶ τὸ εἰπεῖν, ἐν σοὶ δὲ τὸ προσθέσθαι (2), ἐν θεῷ δὲ τὸ τελειῶσαι*. *Neurῶσωμεν τὴν διανοίαν, συντείνωμεν τὴν ψυχὴν, ἐτοιμάσωμεν τὴν καρδίαν· περὶ ψυχῆς τρέχομεν, περὶ αἰώνιων πραγμάτων ἐλπίζομεν (3)*. *Δυνατὸς δὲ ὁ θεὸς (ὁ τὰς καρδίας ὑμῶν εἰδὼς, καὶ γινώσκων, τίς μὲν ἐστὶ γνήσιος (4), τίς δὲ ὑποκριτής) τὸν μὲν γνήσιον φυλά-*

¹ *Idem habet infra cat. 1, n. 5 et 6.*

B frequentes illas precatones, singularum pene catecheson fini affixas, quibus a Deo postulat ut præcepta quæ dedit, in auditorum animis insculpat, et utilia reddat.

(3) *Ἐλπίζομεν*. Post hanc vocem subjicitur in cod. Reg. hoc additamentum: *Περὶ ἀθάνατων δωρεῶν ἀγωνιζόμεθα*. *Ὁ δὲ θεὸς· De immortalibus dominis contendimus. Deus autem, etc.*, ut inferius.

(4) *Τίς μὲν ἐστὶ γνήσιος, quisnam sincerus sit*. Ita scribitur ex cod. Reg., Roe et Casaub. et Grodecio qui vertit *verus*. Editi vero habent, *δικαίος, justus*. Priorem vocem postulat oppositio cum verbo ὑποκριτής, ac manifesta in membro sequenti vocum jam positarum repetitio. Pro, πιστοποιῆσαι, hæc et sequenti linea reperitur in codd. Roe & Casaub. ac Reg., πιστὸν ποιῆσαι· at vox πιστοποιεῖν Cyrillo nostro familiaris adhibetur multis locis. Πιστοποιεῖν Cyrillo Alexandrino idem est ac πιστὸς ἐργάζεσθαι. Thesauri Assert. 32, pag. 289, quo in loco hæc habet ad illustrandum præsentem locum maxime idonea. *Probens enim Dei esse fideles homines efficere, ait: Πιστοῦ μὲν γὰρ τὸ πιστοποιεῖν, θεοῦ δὲ πάλιν τὸ θεοποιεῖν, ὡστερ ἀμείλι καὶ τοιοῦ φωτός τὸ φωτίζειν ἔργον ἐστίν· Fidelis enim est (qui titulus Deo sæpe attribuitur in Scripturis) fideles efficere, Dei rursum deos efficere: uti videlicet luminis opus proprium est illuminare. At ea vox non soli Deo fident intus infundenti, sed etiam hominibus in fide per doctrinam informantibus accommodari solet. Sic Constit. apost. lib. v, cap. 6: Τοὺς νεοφωτιστάς θεοποιεῖμεν, καὶ τοὺς κατηχομένους πιστοποιοῦμεθα· Neophytos confirmamus, et catechumenos in fide informamus. A Cyrillo autem etiam argumentis fidem facientibus tribuitur catech. 15, n. 9, et cat. 14, n. 2. Non est omittendum ea voce apud Cyrillum aliquando non initur et informationem fidei, sed firmiorem et plenam convictionem eorum quæ jam credebantur designari. Ita usurpat ab eo cat. 15, n. 9, et in cat. 3, n. 15; πιστὸν et πιστοποιῆσαι ita distinguit quasi hæc sit merces et complementum alterius. Ac generatim apud auctores, πιστοποιεῖν, certo persuadere et convincere significat. V. Origenem lib. 1. cont. Cels., pag. 3, Basil. in psal. xiv, pag. 153. Hic tamen de initio fidei agit, ac de dispositione qua hypocrita in fidem mutatur: eodemque modo cat. 15, n. 19, πιστοποιῆσθαι sumitur pro statu hominis ab incredulitate et dubitatione ad fidem et persuasionem transeuntis. Locus hic totus ita representatur ita cod. Reg.: *Ὁ δὲ θεὸς, ὁ τὰς καρδίας ἡμῶν εἰδὼς, καὶ ἐπορών τὰς προαιρέσεις, καὶ τίς μὲν γνήσιος καὶ ἀληθινὸς δοῦλος, τίς δὲ ὑποκριτής καὶ νόθος, τὸν μὲν γνήσιον διατηρήσῃ, τὸν δὲ ὑποκριτὴν πιστὸν ποιήσῃ*. *Δύναται γὰρ, etc.: Deus autem qui corda nostra novit, et animorum motus intuetur, quisnam sincerus et verus servus sit, quis vero simulator et spurus; sincerum quidem custodiat, simulatorem vero fidelem efficit. Potest enim, etc.**

εαι, τὸν δὲ ὑποκριτὴν πιστοποιῆσαι. Δύναται γὰρ ὁ Θεὸς καὶ τὸν ἄπιστον πιστοποιῆσαι, ἐὰν μόνον διψῶσιν τὴν καρδίαν. Καὶ ἐξαλείφει (1) τὸ καθ' ἑμῶν χειρῶν, ἀμνηστίας, ἐμὴν παράνομον τῶν πρώτων παραπτωμάτων· φυτεύσει δὲ ἡμᾶς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ στρατεύσει (2) ἡμᾶς αὐτῷ, ὅπλα περιβαλὼν τῆς δικαιοσύνης· οὐράνην δὲ πραγμάτων (3) Καὶνὴν διαθήκην πληρώσει, καὶ Πνεύματος ἁγίου σφραγίδα δόξιν ἀνεξάλειπτον εἰς τοὺς αἰῶνας· ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Coloss. ii, 14.

(1) Καὶ ἐξαλείφει. Editi, ἐξαλείφει, pen. circumfl. infinitivi modi, quod secutus est Grad. Penultimam acuere, et optativo modo legere nos coegit non solum ipsa textus consequentia, sed etiam mss. Reg. Roe et Casaub. consensus in scribendo, ἐξαλείφει. Consequenter, pro καθ' ἡμῶν, contra nos, scripsimus ex tribus memoratis codd., καθ' ἡμῶν, contra nos: et post, ἀμνηστίας, reposuimus, ἡμῶν, ex Reg., Cod., loco ἡμῶν, quod repugnans constructionis legibus in editione irrepit.

(2) Στρατεύσει. Ita editi et omnes mss. præter Regium in quo habetur, στρατολογήσῃ melius quidem quantum ad Græcæ linguæ normam, in qua στρατεύω vix apud bouos auctores reperitur pro militem deligo; at Cyrillus etiam ita usurpat cat. 1, num. 5: Οἱ μέλλοντες στρατεύειν, ἐρευνῶσι τὰς ἡλικίας τῶν στρατευομένων. Sic etiam S. Ephræm, seu potius antiquus ejus interpres Paræn. 50 ed. Gr. pag. 342: Ἀρκεύμενος τοὺς παροῦσιν, οὐ φρονεῖς τοὺς στρατεύσαι τοὺς ἐαυτοῦ υἱούς, ἢ ἔγγαμοὶ θυγατέρας· Qui præsentibus contentus est, non sollicitus est, nisi filios suos in militiam adscribat, aut fibas in matrimonium locet.

(3) Πραγμάτων. In Reg. cod., ἐπουρανίων δὲ καὶ ἀθανάτων ἀγαθῶν, etc., caelestibus et æternis bonis.

(4) Si modo cor illi præbuerit. Non hic præviam ad gratiam fidei cordis præparationem postulat, sed necessariam humanæ mentis a Deo excitatæ et motæ cooperationem, eamque ita liberam, ut sine

hypocritam vero [et simulatorem] fidelem efficiere. Potest enim Deus etiam infidelem fidelem facere, si modo **I** quod cor illi præbuerit (4). Deleat ille chirographum quod contra vos est^{us}, oblivionem autem tribuat vobis priorum delictorum; etque in Ecclesiam vos inserat, sibi que milites allegat, arma vobis justitiæ circumponens: caelestibus Novi Testamenti rebus repleat, et Spiritus sancti concedat signaculum indelebile in sæcula: in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

hac libertate ullum neget meritum hominis fore cat. 4, n. 21. Nec tamen in illa humani arbitrii obtemperazione nullæ sunt Dei partes. Nam ut eo in ipso loco quo S. Augustinus ait *De spir. et lit.* cap. 34, n. 60: *Consentire vocationi Dei, vel ab ea dissentire propriæ voluntatis esse*; addit nihilominus, *ipsum velle credere Deus operatur in homine*; ita Cyrillus ipsum fidei actum ut credamus, quod non sit nisi per liberum consensum voluntatis gratiæ moventi acquiescentis, donum Dei esse agnoscit his verbis cat. 14, n. 28: *Præstet autem omnibus nobis (vel vobis) credere in eum qui resurrexit, et.* Ex cat. 15, n. 8: *Præstet et nobis qui loquimur, dicere, et vobis qui auditis credere*: quod a Deo peti non poterat, nisi agnosceretur eum ipsas ad credendum flectere et applicare voluntates. Nam ut ait Augustinus epist. 217, n. 7: *Inaniter et perfunctorie potius quam veraciter pro eis, ut doctrinæ, cui adversantur, credendo consentiant, fundimus preces*; si ad ejus non pertinet gratiam convertere ad fidem suam ipsi fidei contrarias hominum voluntates. In ipsum in cordibus infidelium a Deo fieri non dubitabat Cyrillus, ut patet ex his quæ cat. 15, n. 40, cat. 10, n. 19, et cat. 14, n. 14, de potentia Crucifixi in subigendis suo cultui alienissimis ab eo hominibus tradit: et his quæ cat. 17, n. 21 et seqq. narrat de victrice Spiritus sancti gratia, quæ post Pentecosten, apostolorum ministerio, tam multa hostium Christi millia convertit et sanctificavit.

AD LECTOREM.

Τὰς τῶν φωτισμένων κατηχήσεις ταύτας, τοὺς μὲν τῷ βαπτισματι προσερχομένους, καὶ τοὺς τὸ λουτρὸν ἔχουσιν ἤδη πιστοὺς, εἰς ἀνάγκωσιν περιεχόμενος, μὴ ἕως τὸ σὺνολον μὴτε κατηχομένους, μὴτε ἄλλοις τίσι τοῖς μὴ εἶσι Χριστιανοῖς· ἐπεὶ τῷ Κυρίῳ λόγον δόξαις. Καὶ ἐὰν ποῖς ἀντίγραφον, ὡς ἐπὶ Κυρίου ταῦτα πρόγραφοι.

Catecheses istas illuminandorum, his quidem qui accedunt ad baptismum, et fidelibus qui lavacrum jam susceperunt, legendas exhibeas; catechumenis vero, et aliis quibuslibet qui Christiani non sint, prorsus ne dederis; alioqui redditurus es Domino rationem. Harum autem exemplar si transcriperis, id quasi in conspectu Domini facias velim.

Hæc obtestatio, cui Grodecius, nescio utrum ex manuscriptis, præfixit titulum, Ad Lectorem, desideratur in multis codd. ut Reg., Roe, Casaub., Ottoboniano veltiore. Si hæc catecheses a studiosis ex ore Cyrilli promittantur exceptæ, nunquam ab ipso litteris consignatæ sunt, ejus quidem esse non potest illa denuntiatio. Sin autem ille, quod multis Patribus usu fuit, sermones prius viva voce habitos postea scripto digesserit, cur non hujus obtestationis auctor sit non video. Nam similes isti multæ observantur ab auctoribus editæ ad Lectorem aut librarios contestationes, v. g. S. Joannes apost. parem appinxit ad finem Apocalypsis, c. xxi, v. 17 et 18. Septuaginta Interpretes, referente Aristeo, pag. 891, pari denuntiatione usi sunt, sed voce, non scripto. Irenæus quoque ad calcem libri Περὶ ὀρθόδοξου, seu De octonario, teste Eusebio lib. v Hist. cap. 21, pag. 187. Eusebius ipse initio Chronici sui; Anshelm in fine præfationis ad suam librorum Origenis De principis interpretationem; Aponius præfatione in sum ad Cantica commentarium, etc. Antiquam, et primogenitam quæ hæc Catecheses scripserunt, esse istam contestationem id mihi suadere videtur, quod Ecclesiæ Hierosolymitanæ consuetudinem continet in distinctione φωτισζομένων et catechumenorum, cum istis eas catecheses communicari prohibens. Hanc notationem Valesius existimat, non hic sed ad finem Catecheseon ascribi debere.

SANCTI CYRILLI

HIERSOLYMORUM ARCHIEPISCOPI

CATECHESIS PRIMA.

MONITUM:

151. *In eodem argumento versatus hæc Catechesis quo superior oratio, eandem plerumque referens sententias, iisdemque pene verbis. Brevis est quædam ad baptismum invitatio, commemoratis ejus utilitatibus, et adhortatio ad illum digne capessendum (num. 1, 2 et 3); cum uberrimam illius gratiam Deus non sine defectu, et præparatione mentis considerata, concedat (num. 3). Idcirco præcipit (num. 5 et 6) ut peccata confiteantur auditores, et sedulum illis status sui exercitiis studium commendat. Præclara ibi de charactere baptismati.*

II. *Inscribitur in omnibus codicibus Introductio ad baptismum. In hac et duabus sequentibus catechesibus explicat articulum 9 Symboli Hierosolymitani, cujus hæc verba: Credo etiam in unum baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Id ipse postea declaravit cat. 18, n. 22; nam isthic, Symbolo nondum illuminandis tradito, illud se explanare non monet. Idcirco autem ab hoc articulo auditorum institutionem eum inchoasse censemus, quoniam ad confessionem peccatorum, quæ initio Quadragesimæ faciendæ erat (hujus catech. n. 5), et ad pœnitentiam, in qua totum illud tempus peragere debebant, sacerdotis voce erant præparandi. Ea ratio est cur tres istæ catecheses paulo post superiorem continuis fere diebus habitæ sint. De cæteris suo loco dicemus: istam vero initio Quadragesimæ pronuntiatam esse demonstrant hæc verba num. 5: Tot annorum circulos mundo incassum laboraus transegisti: nec quadraginta diebus vacabis pro anima tua? quemadmodum etiam in oratione superiori ait n. 4 auditores suos quadraginta dierum inducias habere.*

III. *Recognita est a nobis ad codd. Roe, Casaub., Ottob. et Loissm., quanquam hic primis foliis mutis incipit tantum ab his verbis num. 3, ὡς περ γὰρ κλάμος. Omitto editiones Prevotii, et Grodecii versionem, suas toto Catecheson opere contulimus.*

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ Α' ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ (1).

S. P. N. CYRILLI

ARCHIEPISCOPI HIEROSOLYMORUM
CATECHESIS PRIMA

ILLUMINANDORUM.

16 Ἐν Ἱεροσολύμοις-σχεδιασθεῖσα, εἰσαγωγικῇ τοῖς τῷ βαπτίσματι προσελθούσι· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἠσαίου· Λούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε (2)· ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου καὶ τὰ ἔξῃς.

Hierosolymis ex tempore pronuntiata; introductionem continens iis qui ad baptismum accedunt: Et lectio ex Isaia: Lavamini, mundi efficiimini, auferte malitias ab animabus vestris coram oculis meis¹⁶, etc.

Α'. Κατῆς Διαθήκης μαθηταί, καὶ Χριστοῦ μυστηρίων κοινωνοί, νῦν μὲν τῇ κλήσει, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ τῇ χάριτι, καρδίαν ἑαυτοῖς ποιήσατε καινὴν, καὶ πνεῦμα καινὸν, ἵνα εὐφροσύνη γένηται (3) τοῖς οὐρανόις. Εἰ γὰρ ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῶ μετανοοῦντι χαρὰ γίνεται, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, πόσῳ μᾶλλον ἡ τοσοῦτων σωτηρία ψυχῶν κινήσει πρὸς εὐφροσύνην τοῖς οὐρανόις (4); Ἀγαθὸς ὁδοῦ καὶ καλλίστης ἐμφερέμενοι, τὸν τῆς εὐσεβείας εὐλαδῶς δράμετε δρόμον. Εἰς γὰρ τὴν ὑμετέραν ἀπολύτρωσιν ἐτοιμότητος πάροστιν ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, λέγων· Δεῦτε (5)

I. Novi Testamenti discipuli, et mysteriorum Christi participes, nunc quidem vocatione, paulo post vero etiam gratia, cor novum vobis ipsis facite, et spiritum novum¹⁶, ut coelibus letitia fiat. Si enim super uno peccatore penitentiam agente fit gaudium, juxta Evangelium¹⁷; quanto magis tot aulmarum salus coelestes ad letitiam commovebit? Bonam et speciosissimam viam ingressi, religiose cursum pietatis percurrite. Ad redemptionem enim vestram paratissimus adest unigenitus Dei Filius, Venite, inquires¹⁸, omnes qui laboratis et onerati

¹⁶ Isa. i, 16. ¹⁷ Ezech. xviii, 31. ¹⁸ Luc. xv, 34. ¹⁹ Matth. xi, 28.

(1) Φωτιζομένων. Pro hac voce legitur in codd. Roe et Casaub., βαπτιζομένων, quod perperam scriptum videtur Millesio. At ex ambae voces synonymae erant, ut patet ex Constit. apost. lib. viii, cap. 8, et lib. iii, cap. 16, quibus in locis idem qui φωτιζόμενοι, etiam βαπτιζόμενοι appellantur. In codice quo Grodecius usus est, ex interpretationis ejus ratione intelligimus in titulo cat. 15 loco, φωτιζομένων, scriptum existitisse, βαπτιζομένων, et in titulo cat. 7, φωτιζομένων, ἦτοι βαπτιζομένων. Ita porro vocabantur, seu usurpatione temporis praesentis pro futuro: seu quia certa spe atque expectatione baptismi, totum illud preparationis et purgationis tempus, quasi initium et anticipatio quaedam baptismi videretur.

(2) Καθαροὶ γίνεσθε, etc. Locum Scripturae ex integro descripsimus ex codd. Roe et Casaub. cn-

jus prima tantum vox, λούσασθε, in editis, et Grodecii versione, legitur. Idem locus infra recitatur a Cyrillo n. 1, sed post, πονηρίας, habetur, ὑμῶν, quod abest a Bibliis.

(3) Εὐφροσύνη γένηται. In codd. Roe et Casaub., ἵνα εὐφροσύνης ὑπόθεσις γένησθε, etc., ut letitiae argumentum sitis.

(4) Τοῖς οὐρανόις. Ita scribimus ex codd. Roe et Casaub. et vers. Grodec., ut supra, εὐφροσύνη γένηται τοῖς οὐρανόις. In editis habetur, οὐρανοῦς, caelos.

(5) Δεῦτε. Addunt codd. Roe et Casaub., πρὸς με, ad me, sicut legitur in Evangelio. Sequens phrasin in praefatis codd. sic habetur: Οἱ τὸν χαλεπὸν τῶν πταισμάτων ῥύπον ἡμμερισμένοι· Qui pravo peccatorum inquinamento amicti estis.

estis, et ego reficiam vos. Qui perniciosi offensio-
rum amicti secti¹⁰, et peccatorum vestrorum catenis
constricti estis¹¹, prophetice vocem dicentem au-
dite : *Lavamini, mundi efficiamini, auferite malitias
vestras ab animabus vestris, coram oculis meis*¹²; ut
augelorum vobis chorus exclamet : *Beati, quorum
remissa sunt iniquitates, et quorum tecta sunt pec-
cata*¹³.¹⁴ Qui fidei lampades nuper accendistis, eas
in manibus inextinctas conservate; ut is qui la-
troni paradisu[m] olim in hoc sanctissimo monte
Golgotha per fidem aperuit¹⁵, vobis quoque nuptiale
canticum decantare concedat.

II. Si quis hic est peccati servus, paratus sit per
fidem ad ingenuam adoptionis florum regenerationem
et deposita peccatorum **17** servitute pessima,
ac felicissimam Domini servitutem consecutus,
regni cœlestis hereditate potiunda dignus censeatur.
Exiite per confessionem veterem hominem
qui corrumpitur secundum desideria erroris : ut
induatis novum qui renovatur secundum agnitionem
ejus qui creavit illum¹⁶. Arrhabonem Spiritus
sancti¹⁷ acquirite per fidem, ut possitis in æternas
recipi mansiones¹⁸. Accedite ad mysticum signa-
mentum, ut ab hero favorabiliter agnoscere possitis¹⁹.
Sancto ac ratione prædito Christi regi accensea-
mini, ut olim ad dexteram ejus segregati, paratam
vobis vitam hereditate consequamini. Quibus enim
adhuc peccatorum asperitas [in villosæ cutis no-
dum] adhaerescit, illi a sinistris consistent, eo quod
ad gratiam Dei, quæ in lavacri regeneratione per
Christum datur, non accesserint. Regenerationem
porro non corporum dico, sed spiritalem animæ
iteratam nativitatem. Corpora enim per visibiles
parentes generantur, animæ vero regenerantur per
fidem; nam Spiritus ubi vult spirat²⁰. Tumque si
dignus efficiare, licebit tibi audire : *Bene, servus
bone et fidelis*²¹; cum videlicet nullam habens in
conscientia simulationis impuritatem fueris de-
prehensus.

III. ²² Si enim quispiam ex his qui adsunt, gra-
tiam Dei tentare se sperat, se ipse fallit, et virtu-
tem [rerum] ignorat. Sinceram et fuci expertem,
o homo, animam habe, propter eum qui scrutatur
corda et renes²³. Ut enim ille qui militis conscri-
pturi sunt, adlegendorum ætates [vel staturas] et
corpora explorant; ita Dominus delectum faciens
animarum, voluntates inquirat : et si quis hypocrisi-

¹⁰ Vid. Procat. n. 3, et cat. 15, n. 25. ¹¹ Prov. v, 22. ¹² Vid. Procat. n. 15. ¹³ Psal. cxxi, 1.
¹⁴ Vid. Procat. n. 1. ¹⁵ Luc. xxiii, 43. ¹⁶ Ephes. iv, 22-24; Coloss. iii, 10. ¹⁷ II Cor. v, 5. ¹⁸ Luc.
xvi, 9. ¹⁹ Vid. cat. 15, n. 25. ²⁰ Joan. iii, 8. ²¹ Math. xxv, 21. ²² Vid. Procat. n. 2 et infra n. 3.
²³ Psal. vii, 10.

(1) *Ἐπιβοήθησθαι*. Codd. Roe et Casaub. ἐπιβο-
νήση, qua voce utitur in simili loco Procat. n. 15.
(2) *Ἐξ τῆν ἐλευθέρων τῆς*, etc. Codd. Roe et
Casaub., εἰς ἐλευθερίαν, καὶ εἰς τῆν τῆς υἰοθεσίας
ἀνάγ., in libertatem et regenerationem adoptionis.
(3) *Κατ' ἐπίγνωσιν*. In codd. Roe et Casaub.
κατ' εἰκόνα, secundum imaginem. Apostolus ἀνα-
καιροῦμενον εἰς ἐπίγνωσιν. κατ' εἰκόνα τοῦ κτί-

πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κηρὸν
ἀναπαύου ὁμᾶς. Οἱ τὸ χαλεπὸν τῶν πταισμάτων
ἠμμεισμένοι, καὶ σιραῖς τῶν οὐκίων ἀμαρτιῶν
ἐσφιγμένοι, τῆς προφητικῆς φωνῆς ἀκούσατε λεγού-
σης· Λούσαθε, καθαρὸν γίνεσθε· ἀφέλετε τὰς
κορηρίας ὁμῶν ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὁμῶν, ἀπένατε
τῶν ὀφθαλμῶν μου· ἵνα ἀγγελικὸς ὁμῖν ἐπιβοή-
θη (1) χορὸς· Μακάριοι ὡς ἀφῆθησαν αἱ ἀνομίαι,
καὶ ὡς ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἀμαρτίαι. Οἱ τὰς τῆς
πίστεως λαμπάδας ἐξέβαλαν ἀριτίως, ἀσθέτους ἐν
χεραὶ διατηροῦσατε ταύτας· Ἐν ὁ τῶ ληστῆ τότε τὸν
παράδεισον ἐν τῷ παναγίῳ τούτῳ Γολγοθᾶ διὰ τὴν
πίσιν ἀνοήτας, τὸ νυμφικὸν ὁμῖν ἔσαι παράσχοι
μέλος.

B'. Δούλος εἰ τίς ἐστιν ἐνταῦθα τῆς ἀμαρτίας, ἔτοι-
μότατος γενέσθω διὰ τῆς πίστεως, εἰς τὴν ἐλευθέρω-
ν τῆς (2) υἰοθεσίας ἀναγέννησιν· καὶ τῆν μὲν τῶν
ἀμαρτιῶν κακιστίαν τῆς ἀπάτης, διὰ τῆς ἐξομολο-
γήσεως, ὅπως ἐνδύσθητε τὸν καινὸν, τὸν ἀνακαινού-
μενον κατ' ἐπίγνωσιν (3) τοῦ κτίσαντος αὐτόν. Τὸν
ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου κτήσασθε διὰ
τῆς πίστεως, ὅπως ὀνηθῆτε δεχθῆναι εἰς τὰς αἰ-
ωνίου μονᾶς (4). Προσέλθετε εἰς τὴν μυστικὴν σφρα-
γίδα, ἵνα εὐγνωστοί ᾖτε τῷ δεσποτῆ· συγκταρι-
σθῆθητε τῇ ἀγίῃ καὶ λογικῇ τῷ Χριστῷ ποιμνῇ, εἰς
τὰ δεξιὰ αὐτοῦ ἀφορισθῆσάντων, καὶ ληθρονομοῦντες
τὴν ἡτοιασμένην ὁμῖν ζωὴν. Οἷς γὰρ ἐπὶ τὸ τραχὺ
τῶν ἀμαρτιῶν περικεῖται, οὗτοι ἐν τοῖς ἀριστεροῖς
τυγχάνουσι, διὰ τὸ μὴ προσελθεῖν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι,
τῇ δοθείσῃ διὰ Χριστοῦ ἐπὶ τῇ τοῦ λουτροῦ ἀναγε-
νήσει. Ἀναγέννησιν δὲ οὐ σώματων λέγω, ἀλλὰ ψυ-
χῆς τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν. Τὰ μὲν γὰρ σώ-
ματα διὰ τῶν φαινομένων γονέων γεννῶνται, αἱ δὲ
ψυχὰ διὰ τῆς πίστεως ἀναγεννῶνται. Τὸ γὰρ Πνεῦ-
μα ὁπου ἔλεει πνεῖ. Καὶ τότε ἀκούσαι ἔχεις, ἐὰν
ἄξιός γένηθαι, εὖ, δοῦλε ἀγαθὸ καὶ πιστὸς, ὅταν εὐρέθης
μηδὲν ἀδάρτων ὑποκρίσεως ἔχων ἐν συνειδήσει.

Γ'. Εἰ γὰρ τις τῶν ἐνταῦθα νομίμοις πειράζειν τὴν
χάριν, ἐαυτὸν ἀπατᾷ, καὶ τὴν δύναμιν ἀγορεύει. Ἄν-
υπόκριτον ἔχει τὴν ψυχὴν, ὁ ἀνθρώπος, διὰ τὸ ἐτάζοντα
καρδίας καὶ νεφροῦς. Ἄσπερ γὰρ οἱ μέλλοντες στρα-
τεῦν, ἐρευνῶσι τὰς φιλίας καὶ τὰ σώματα τῶν
στρατευομένων· οὕτω καὶ ὁ Κύριος στρατολογῶν τὰς
ψυχὰς, ἐρευνᾷ τὰς προαιρέσεις· κἄν μὲν ὑπόκριτον
ἔχη τις (5) κρυπτήμεν, ἀπέβαλε τὸν ἀνθρώπον ὡς

σαρκος, etc. : qui renouatur in agnitionem, secundum imaginem ejus qui creavit illum.
(4) *Αἰωνίου μονᾶς*. Roe et Casaub., αἰωνίους σφραγίδας, ut in Evangelio Luc. xvi, 9.
(5) *ὑπόκριτον ἔχη τις*, etc. In codd. Roe et Casaub., κἄν μὲν ὑπόκριτον εὐρησ κρυπτήμεν· Si occultatum deprehenderit hypocritam. Ita legit Grædecius, qui præterea legisse videtur, ὑπόκριτον

τῆς ἀληθοῦς στρατείας ἀνεπιτήδειον· εἰ δὲ ἔξωσιν κα-
ταλάβῃ, τοῦτ' εἰδῶσιν ἑτοίμως τὴν χάριν. Οὐ εἰδῶσι
τὰ ἔργα τοῦ κυρίου· ἀλλ' ὅπου βλέπει τὴν ἀγαθὴν συν-
εἰδῶσιν (1), ἔχει τὴν σωτηριώδη εἰδῶσι σφραγῖδα,
τὴν θαυμαστικὴν, ἣν τρέμονται δαίμονες καὶ γινώσκου-
σιν ἀγγελοὶ· ἵνα οἱ μὲν φύγωσιν ἐλασθέντες, οἱ δὲ
περιπέσωσιν ὡς οὐκ εἶδον (2). Τοῖς οὖν λαμβάνουσι τὴν
πνευματικὴν ταύτην σφραγῖδα καὶ σωτηρίαν, χρεῖα
καὶ τῆς οικείας προαιρέσεως· ὥστε γὰρ κλάμας
γραφικὸς ἢ καὶ βέλος χρεῖαν ἔχει τοῦ συνεργούτου,
οὕτω καὶ ἡ χάρις χρεῖαν ἔχει τῶν πιστευόντων.

Δ'. Ὅτιον λαμβάνεις οὐ φθαρτὸν, ἀλλὰ πνευμα-
τικόν. Καταφυτεύῃ λοιπὸν εἰς τὸν νοητὸν παράδει-
σον· λαμβάνεις ἕνομα καινόν, ὃ πρότερον οὐκ εἶχες.
Πρὸ τούτου καταγεγραμμένος ἦς, ἵνα δὲ πιστὸς κληθήσῃ.
Μεταφυτεύῃ λοιπὸν εἰς τὰς ἐλαίας τὰς νοητὰς, ἐξ
ἀγριελαιῶν εἰς καλλιέλαιον ἐκγεννηθέντων· ἐξ ἀμαρ-
τῶν εἰς δικαιοσύνην, ἐκ μολυσμῶν εἰς καθαρότητα. Γίνῃ
κοινωνὸς τῆς ἀγίας ἀμπέλου. Ἄλλ' εἰδὼν μὴ ἐπιμελήσῃ
τῇ ἀμπέλῳ, αὐτὴ ὡς κλήμα καρποφόρον· εἰδὼν δὲ μὴ
ἐπιμελήσῃ, ὑπὸ τοῦ πυρὸς καταναλωθήσῃ. Καρπο-
φόσωμεν τοίνυν ἀξίως· μὴ γένοιτο γὰρ ἵνα ἐν ἡμῖν
γένηται τὸ κατὰ τὴν ἀκαρπὸν ἐκείνην συκῆν, μὴ
κοτε εἰδῶν ὁ Ἰησοῦς καὶ νῦν καταράσῃται διὰ τὴν
ἀκαρπῖαν· ἀλλ' εἴη πάντας ἐκεῖνο λέγειν· Ἐγὼ δὲ
ὡσεὶ ἐλαία κατάκαρπος ἐν τῷ ὄκῳ τοῦ Θεοῦ, ἡλι-
κισα (3) ἐπὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν αἰῶνα.
Ἐλαία οὐκ αἰσθητὴ, ἀλλὰ νοητὴ, φωτοφόρος. Αὐτοῦ
μὲν οὖν ἐστὶ τὸ καταφυτεύεσθαι καὶ ποιεῖσθαι, ὁ δὲ τὸ

¹ Vid. cat. 5, n. 1. ² Matth. vii, 6. ³ Vid.
⁴ V. Procat. n. 4, cat. 5, n. 1. ⁵ Rom. xi, 24. ⁶ I Cor. iii, 6.

εἶρη τινά. Mox, pro ἀπέβαλε Casaubonus legendum
putat, ἀποβάλλει, et quidem emendatus.

(1) *Συνεἰδῶσιν, conscientiam.* In Roe et Casaub.,
προαιρέσειν, *inductionem animi*: quam locutionem
Milesius meliorem putat, cum supra et infra προαι-
ρέσειν sepe ponat auctor. At etiam συνεἰδῶσιν po-
sui sup. n. 2.

(2) Ὅς οὐκ εἶδον. Ita editio anni 1608: in sequen-
tibus scriptum est, οὐκ εἶδον, tanquam familiares; et
ita legorat Grod., sed verbum, περιπέσωσι, casum
sibi subiectum postulare videtur. In cod. Roe legi-
tur οὐκ εἶδον. Quomodo familiaris et notus angelis
sit in doctrina Cyrilli baptismalis character, expli-
care difficile non est: nempe quia res divina et coe-
lestis est, cat. 17, n. 35, et a sancto Spiritu im-
pressa, cat. 3, n. 5, et alibi.

(3) Ἠλικισα, etc. Deest hoc postremum versi-
onis Davidici membrum in codd. Coisl., Roe, Cas-
aub. et vers. Grod.

(4) *Admirabile sigillum confert.* Baptismi chara-
cterem superius comparavit, n. 2, pectus ab
distinguentibus gregem dominos impressa. Hic mi-
litari sigillo quod candente ferro manui inurebatur.
Frequentes in libris Patrum huiusmodi compara-
tiones; vid. Basil. *Ezhort. ad baptism.* 413; Naz.
orat. 40, n. 14, p. 646; Augustinus ep. 173, n. 5,
et lib. vi *De bapt. cont. Donat.* cap. 1, n. 1. Cum
hic character indelebilis sit, Procat. n. 16 et 17,
et consequenter in pravis atque etiam apostatis per-
maneat, mirabile videri possit, quod eo nos dicat
Deo favorabiliter notos, angelis charos, daemonibus
terribiles. Loquitur de eo quod evenit, quandiu si-

A sim abditam gerat, hunc veluti ad veram militiam
ineptum rejicit; si vero dignum deprehenderit,
huic promptissime confert gratiam ¹⁴. Nonnulla
sancta canibus ¹⁵: sed ubi probam conscientiam
videt, illic salutare et admirabile sigillum con-
fert (4), ¹⁶ quod contremiscunt daemones et agnoscunt
angeli; ita ut illi quidem fugitent abacti, bi vero
ut cognatum et familiarem circumplectantur. His
ergo qui spiritale illud ac salutare sigillum susci-
piunt, opus est ut proprium quoque studium adhi-
beant. Ut enim calamo scriptorio vel telo, neces-
saria utentis opera est, ita et gratia credentibus
opus habet.

IV. Non corruptibile, sed spiritale accipis **18** ar-
morum genus (5). In intelligibilem deinceps para-
disum ¹⁷ insereris; nomen novum ¹⁸ accipis quod
prius non habebas. Antea *catechumenus* eras,
nunc *fidelis* vocabere ¹⁹. Transplantaris deinceps
in intellectuales oleas, ex oleastro in frugiferam
oleam insertus ²⁰; ex peccatis in iustitiam, ex sor-
dibus in puritate. Sanctae vitis ²¹ particeps effle-
ris; at si permanseris in vite, uti palmes fructifer,
cresces: si vero non permanseris, igne absumeris.
Fructum igitur digne feramus: absit enim ut idem
nobis contingat quod infructuosae illi ficui; ne veni-
ens Jesus etiamnum maledictus ob sterilitatem ²².
Sed fas sit omnibus hanc sententiam pronuntiare.
*Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei spera-
ri in misericordia Dei in aeternum* ²³. Oliva non
sensibilis, sed intelligibilis, lucem ferens. Igitur
ejus quidem est plantare (6) et rigare ²⁴, tum vero

¹⁴ cat. 17, n. 36. ¹⁵ Apoc. xii, 7. ¹⁶ ibid. 17-
¹⁷ Joan. xv, 4, 5. ¹⁸ Matth. xxi, 19. ¹⁹ Psal. i,

gnaculum conservamus impollutum et reprehensio-
nis expers, id quod dicit de sacri chrismatis si-
gillo cat. 21, n. 7.

(5) *In paradisiu intelligibilem deinceps insereris*:
nomen novam accipis. Vix mihi tempero quin exi-
stitem hic alludi ad duo loca Apocalypsis c. ii,
v. 7: *Vincenti dabo edere de ligno vitae, quod est*
in paradiso Dei mei; et v. 17: *Vincenti dabo cal-
culum candidum, et in calculo nomen novum scri-
ptum.* Quamvis enim Cyrillus Apocalypsis libro
non utatur pro canonico, aliqua tamen ex eo
subinde concionibus suis aspersit. Paradisum aper-
iri ait baptizando, cat. 13, n. 9; cum post ab-
renuntiationes ab occidentem respiciente fa-
cias, conversus ad orientem pactum init cum Chri-
sto. Eum autem in veram oleam Christum inseri,
cum oleo exorcizato ante baptismum perungitur,
cat. 20, n. 3. In Christum demum tanquam vi-
neam nos inseri, dum per baptismum ejus morti,
ac sepulturae (qua vera vitis in terra plantata est,
cat. 14, n. 11), communicamus, cat. 19, n. 7.

(6) *Ejus quidem est plantare.* Alludit forte ad
locum apostoli: *Ego plantavi, Apollo rigavit*, etc.,
sed verba de industria commutat, ut ad sumum
propositum adaptet. Ne quis autem ex his et se-
quentibus verbis existimet Cyrillum bona opera,
quibus gratiam primum datam excolimus, et per-
severantiam usque in finem, nudis liberi arbitrii
viribus tribuere; advertat de gratia baptismi et re-
missionis peccatorum hic agi, quae revera homini,
sed per gratiam alterius generis adjuto, conservan-
da et excolenda relinquitur. Eodem modo dixi

Fructum ferre. Dei est gratiam conferre; tuum vero accipere et custodire. Non ideo spernas gratiam quia gratis datur; sed religiose potius, cum accipis, custodito.

V. Tempus præsens est tempus confessionis. Confiteri quæ perpetrasti (1), sive verbo, sive opere; sive nocte, sive die. Confiteri in tempore acceptibili, et in die salutis ²² suscipe cœlestem thesaurum ²³. In exorcismis studiose vaca. Catechesibus assiduus esto, et quæ ibi dicentur memorie insige. Dicuntur enim non ut audias solum, sed ut audita per fidem obignes ²⁴. Omnem humanam sollicitudinem ex cogitatione tua deleva; nam tibi de anima ²⁵ cursus susceptus est. Quæcunque mundi sunt prorsus relinquis. Exigua quidem illa; magna vero quæ tribuuntur a Domino. Relinque presentia et in futura fidem habe. Tot annorum circulos mundo incassum laborans transgisti: nec quadraginta ¹⁹ diebus vacabis [orationi] pro anima tua? *Vacate, et cognoscite quoniam ego sum Deus, inquit Scriptura* ²⁶. Omite plura inutilia loqui, neque tu detrahe, neque detrahentem libenter audi ²⁷: sed potius ad preces promptus paratusque esto. Monstra per exercitationem (2) au-

²² II Cor. vi, 2. ²³ Vid. Procat. n. 19. ²⁴ Id. infra n. 6, et Procat. n. 17. ²⁵ Prov. vii, 23. ²⁶ Psal. xlv, 11. ²⁷ Vid. Procat. 16.

Greg. Naz. orat. 40, p. 663: *Quam gratis consecutus es remissionem, studio ac diligentia conserva: ut a Deo quidem sit, quod tibi remissa sunt peccata; quod utem conservaveris, etiam a te proficiscatur*. Nempe baptismus, licet præparationes multas postulare, pura tamen gratia dici consueverat, seu ob largiorem indulgentiam qua simul et pœna omnis et culpa donatur; seu comparatione penitentiae, quæ longioribus laboribus velut redimenda erat: cum baptismi gratia omnibus nullo discrimine, leviori quadraginta dierum præparatione, concederetur. Sed ejus conservationem non ex solo liberi arbitrii nutu suspendit auctor, qui perseverantiam in fide et operibus bonis a Deo, in omnium pene catecheson sine, suis auditoribus præparatur. Quomodo accepta gratia conservetur, explicat cat. 17, n. 37, dum scilicet homo datam sibi Spiritus gratiam non abjicit, sed eidem se docili obtemperacione tradens ab eo se gubernari patitur. Deumque exerat n. 38, ut Spiritum sanctum in nos emittens per hunc nos conservet, ut bonorum operum fructus edamus.

(1) *Confiteri quæ perpetrasti, etc.* Sonant ea verba confessionem non generatim tantum factam, sed articulate peccata omnia, etiam secreta, exprimentem; quæque non in corde duntaxat solo Deo teste ferret, sed etiam coram hominibus publicaretur. Quod enim aliud significat, quod supra, n. 2, veterem hominem per confessionem exui jubet? Catechesi secunda pluribus ad confessionem hortatur, atque inter cætera proponit n. 12, exemplum Davidis regis, quod privatus multo magis debet imitari. Atqui rex ille ore confessus est peccatum suum, ut narraverat auctor numero superiore. Sed quorsum moramur in re aperta? Catechumenos peccata sua, saltem sacerdotibus confesos jam multis probarunt alii Patrum testimoniis, quibus etiam plura adjungere liceret. Ea confessio de qua loquitur Cyrillus, non erat simplex accusatio, sed cum laboribus et penitentiae exercitiis conjuncta. Id patet ex catech. 2, in qua confessionem, *ἐξομολόγησεν*, et penitentiam, *μετάνοια*,

A *καρποφοῖσαι*. Θεοῦ τὸ χάρισμα, οὐκ δὲ τὸ λαβεῖν καὶ διατηρῆσαι. Μὴ διὰ τὸ δωρεὰν διδοῦσθαι τὴν χάριν, καταφρονεῖ· ἀλλὰ λαβὼν συντηρήσων εὐλαβῶς.

E. Καὶρὸς ἐξομολογήσεως ὁ παρὼν. Ἐξομολογήσασθαι τὰ πεπραγμένα, τὰ ἐν λόγῳ, τὰ ἐν ἔργῳ· τὰ ἐν νυκτὶ, τὰ ἐν ἡμέρᾳ. Ἐξομολογήσασθαι ἐν καιρῷ δεκτῷ, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας βέβαιον τὸ ἐπιουράνιον θησαυρόν. Σχδίασον εἰς τοὺς ἐπορχισμούς (3)· παρῆδουε ταῖς κατηγορήσεσιν, καὶ μὲννησο τῶν ληθησομένων. Λέγεται γὰρ, οὐχ ἵνα μόνον ἀκούσῃς, ἀλλ' ἵνα διὰ τῆς πίστεως ἐπισηφραγίσῃς τὰ λεγόμενα. Πᾶσαν μέριμναν ἀνθρωπίνην ἐξέλειψον ἀπὸ σοῦ· περὶ ψυχῆς γὰρ τρέχεις. Τὰ τοῦ κόσμου πάντως καταλιμπάνει· μικρὰ τὰ καταλιμπανόμενα, μεγάλα δὲ τὰ παρὰ τοῦ Κυρίου δωρούμενα. Κατάλειπε τὰ παρόντα, καὶ πίστευε εἰς τὰ μέλλοντα. Τοσοῦτους κύκλους ἐνιαυτῶν διήλθες, περὶ τὸν κόσμον μάτρη ἀσχελοῦμενος, καὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας οὐ σχολάζεις [τῇ προσευχῇ] (4). διὰ τὴν σαυτοῦ ψυχὴν; Σχολάζσατε, καὶ γνῶστε, ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός, φωνὴ ἡ Γραφῆ. Τὸ λαλεῖν πολλὰ ἀργὰ παραίτηται· μήτε καταλείπει, μήτε ἡδέως ἄκουσ καταλαλούντος· ἀλλὰ μέλλον εἰς προσευχῆς ἔτοιμος ἔσο. Δεῖξον ἐν ἀσκήσει, τῆς καρρίας σου τὸ νενευρω-

promiscue usurpat, et his in primis verbis num. 12, ubi commemorata Davidis, cubile suum lacrymis lavantis, ite totos dies septem in jejuniu perseverantis, afflictione, sic ait: *Si rex ita confitebatur, tu qui privatus es non debes confiteri?* Cæterum confessionem hanc Quadragesimæ initio faciam argumentum est quod ait *tempus præsens confessionis tempus esse*. Ea exorcismis aliquando prætermitterebatur, ut ex auctore *Vitæ S. Pelagii*. cap. 7. patet. Primum vero exorcismum jam Cyrilli auditores susceperant. Procat. n. 9.

(2) *Monstra per exercitationem etc., ἐν ἀσκήσει*. Ἀσκήσις apud auctores ecclesiasticos sumitur dupliciter: vel per exercitiis animam et corpus affligentibus, qualia sunt secusus a sæculo, separatio a conjugio, piæ lectiones, jejunia, abstinentia a lautioribus cibis, orationes crebræ, vigiliæ, bum-cubationes, vestitus vilior, lacrymæ, assiduitas in ecclesia, commiseratio et obsequium pauperum, etc., vel per certo statu et professione vitæ hominum his se exercitiis devoventium: uti sumitur ab Origene lib. v cont. Cels. pag. 264; Eusebio Cæsar. variis locis, et de *martyribus Palest.* cap. 10 et 11, aliisque. Secunda hac significacione ait Cyrillus cat. 3, num. 6, Joannem Baptistam in se ipso asceticæ vitæ exemplar demonstrasse, τῆς ἀσκήσεως τύπον cat. 10, n. 19, Annam prophetissam vocat ἀσκήτισαν. Demum cat. 4, n. 27, aienus quosdam lautioribus cibis abstinere, ait eos asceticæ vitæ instituta sequi, ἀσχοῦσι μὲν. Hic autem verbum prima significacione usurpat. Eadem porro exercitia baptizandis præscribunt vulgo Patres, uti Tertullianus *De baptismo* cap. 10; Naz. orat. 40, p. 660; Aug. *De fide et operibus*, cap. 6, n. 8.

(3) Ἐπορχισμούς. Restitui lectionem a Prevotio positam in editione an. 1608, cui substitutum est in sequentibus *ἐπορχισμούς*. Cod. Roë habet *ἐπορχισμούς*. Coisl. et Casaub., *ἐπορχισμούς*. Sed ubique ἐπορχίεσθαι verbum amat Cyrillus, sere ex illorum temporum more.

(4) Ἐπὶ προσευχῇ. Vox hæc omittitur in codd. Roë et Casaub. ac vers. Grod. Ea suppressa, evi-

μένων (1). Καθάρισόν σου τὸ ἄγροσ, ἵνα πλεῖστα δέ-
ξη τὴν χάριν. Ἡ μὲν γὰρ ἄφροσι τῶν ἁμαρτιῶν ἐξ
Ἰσοῦ δίδονται τοῖς πᾶσιν· ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος τοῦ
ἁγίου κοινωνία, κατὰ ἀναλογία ἐδωρήθη τῆς ἐκά-
στου πίστεως. Ἐάν ὀλίγα κάμηξ, ὀλίγα λαμβάνεις·
ἐάν δὲ ἐργάσῃ πολλά, πολὺς ὁ μισθός. Σαυτῷ τρέ-
χεις, τὸ συμφέρον σκόπει.

Γ'. Εἴ τι κατὰ τινος ἔχεις, ἄφροσ. Προσέρχῃ λα-
βεῖν ἄφροσι ἁμαρτιῶν, ἀνάγκη καὶ σε συγχωρήσαι
τῷ ἡμαρτηκῷ· ἐπεὶ ποῖω πρόσωπῳ τῷ Κυρίῳ λέ-
ξεις, Ἐφροσ μοι τὰς πολλὰς μου ἁμαρτίας, αὐτὸς σὺ
μὲτ' ἐὰς ὀλίγας τῶ συνδούλῳ συγχωρήσας; Εἰς τὰς
συνάξεις Ἰσο σπουδαίος, μὴ μόνον νῦν, ὅτε καὶ ὑπὸ
τῶν κληρικῶν τὴν σπουδὴν ἀπαιτῇ, ἀλλὰ καὶ μετὰ
τὸ λαβεῖν τὴν χάριν. Εἰ γὰρ πρὶν λάβῃ, καλὸν τὸ
γινόμενον, ἄρα οὐκ καὶ μετὰ τὴν δόσιν καλόν; Εἰ
πρὶν ἐγκεντριθῆς, ἀσφαλὲς τὸ ποιῆσθαι καὶ γεωρ-
γεῖσθαι· μετὰ τὴν σφτελαν ἄρ' οὐκ πολὺ κάλλιον (2);
Ἀγωνίῃσι περὶ τῆς σαυτοῦ ψυχῆς, μάλιστα ἐν τοι-
ούταις ἡμέραις. Θρῆζον (3) σου τὴν ψυχὴν ἀναγνώ-
σει θελαίς· ἤτολμασε γὰρ σοι τράπεζαν πνευματι-
κὴν ὁ Κύριος· εἰπὲ καὶ αὐτὸς κατὰ τὸν ψαλμῶδόν·
Κύριος ποιμαίνει με, καὶ ὁδὸν με ὀστερήσει· εἰς
ἐκείνην χλόης ἐπέει με κατεσκήνωσεν, ἐπὶ ὁδοῦ
ἀποδείξασαί με· τὴν ψυχὴν μου ἐπ-
στρεψεν· ἵνα καὶ ἄγγελοι συνεφρανώθωσι, καὶ αὐτὸς
ὁ Χριστὸς ὁ μέγας ἀρχιερεὺς, τὴν ὑμετέραν προα-
ρετιν ἀποδείξασαί με, προσφέρων ὑμᾶς ἅπαντας, εἰπὴ
τῷ Πατρὶ· Ἰσοῦ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία, ἃ μοι ἔδωκεν
ὁ Θεός· ὅς πάντας ὑμᾶς εὐαριστοῦντας αὐτῷ συντη-
ρήσει· ὧ ἡ δόξα (4) καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς ἀτελευ-
τήτους αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

A steriores vitae] animi tui robur et nervos. Munda
vos tuum ²¹, ut gratiam capiat abundantiorē ;
remissio enim peccatorum ex æquo datur omni-
bus : communicatio vero Spiritus sancti (5), se-
cundum proportionem uniuscujusque fidei conce-
ditur ²². Si parum laboraveris, parum accipies : si vero
multa operatus fueris, multa erit merces. Tibi ipsi
curtis, tibi convenientia prospice.

VI. Si quid contra quemquam habes, remitte.
Accedis ut veniam peccatorum accipias : necesse
est et te ei qui peccavit condonare. Alioqui, qua
fronte dices Domino : Remitte mihi multa mea
peccata ; cum tu neque pauca conservo tuo remi-
seris ²³ ? Synaxihis (seu sacris conventibus) studio-
sus intersis ; non solum nunc, cum eam a te dili-
gentiam exigunt clerici, verum etiam post acceptam
gratiam : si enim antequam (eam) acciperes, bon-
num et laudandum id erat ; anne postquam data
est bonum esse desinit ? Si priusquam inserereris,
rigari et excoli tutum erat : nonne post plantatio-
nem res multo melior ²⁴ ? Certamen sustine pro
tua ipsius anima, his præsertim diebus. Divinis
lectionibus animam tuam pascē ; mensam enim
spiritalē paravit tibi Dominus ; dic et tu juxta
Psalmicium : Dominus pascit me, et nihil mihi
derisit : in locum pascuæ, ibi me in tentorio collo-
cavit ; super aquam requiescit introivit me ; animam
meam convertit ²⁵, ut et angelis simul gaudeant, et
ipse Christus magnus sacerdotum princeps, vo-
luntatis vestræ propositum ratum habens, et vos
omnes offerens, Patri dicat : Ecce ego et pueri,
quos dedit mihi Deus ²⁶, qui vos omnes sibi pla-
centes custodiat. Ipsi gloria et imperium in influita
sæcula sæculorum. Amen.

²¹ Matth. xxiii, 26. ²² Rom. xii, 6. ²³ Matth. xviii, 23-35. ²⁴ Id. habet Procat. n. 17 et sub 7.
²⁵ Psal. cxvii, 1, 2, 3. ²⁶ Isa. viii, 18 et Hebr. ii, 15.

denior est oppositio inter ἀσολούμενος superioris
membris, et σολάζεις istius. Illa certe occupatio in
cura animæ, nec preces solum, sed et multa alia
he enumerata complectitur.

(1) Τὸ νενερωμῆνον. Hanc emendationem loci
ἀπραγατὶ debemus codici Coislino. In editis legitur, τὸν
ἐνερωμῆνον, enim qui ocellus est ; quod cum per se
absurdum esset, vertebatur quod erat ocellus, nihil
feliciorē sensu. Ad veram lectionem prop-
rius accedit Roe et Casaub. codd. Scriptura τὸν D
ἐρωμῆνον, quod tenui filo distat a τὸν νενε-
ρωμῆνον. Locutione, νευροῦν ψυχὴν, vel ἐά-
νωσιν, utitur Procat. n. 17, et cat. 18, u. 1. Vid. cat.
2, n. 4.

(2) Πολὺ κάλλιον. Ita malum legere cum
codd. Roe et Casaub. quam cum editis, κάλλιον
πᾶσι.

(3) Θρῆζον. Emendatum in ed. Oxon. quod ante in
inscriptum erat, τρέψον. In sequentibus,
pro κατὰ τὸν ψαλμῶδόν, juxta psalmistam, habe-

tur in codd. Roe, Casaub. et Grod., μετὰ τοῦ ψαλ-
μῶδου, cum psalmista. Utroque dicendi genere Cy-
rillus uti solet. V. cat. 2, num. 6. Pro μέ, ante
ὀστερήσει, Coisl. habet, πολ.

(4) ὧ ἡ δόξα, etc. Desunt in codd. Coisl., Roe,
Casaub. voces, τὸ κράτος, et ἀτελευτήτους, et ita
finitur oratio : ὧ δόξα, καὶ νῦν, καὶ εἰς τοὺς
αἰῶνας, etc., cui gloria et nunc et in sæcula sæcu-
lorum, etc.

(5) Communicatio Spiritus sancti, etc. Id intelligi-
tur tum de illo gratiarum actuario, ac præsertim
protectione Spiritus sancti ac virtute, ad resisten-
dum salutis hostibus, atque etiam ad annuntiandum
Evangelium data, quam describit cat. 17, n. 36 et 57,
et cat. 3, num. 13, tum etiam de donis miraculo-
rum et prophetiæ, quæ illis temporibus in Ecclesia
Hierosolymitana non raro per baptismum seu con-
firmationem data esse testis non uno loco est Cy-
rillus. Vide in primis cat. 17, n. 37, et cat. 3, n.
9 et 11 : quibus locis optabilia ait esse hæc dona.

CATECHESIS SECUNDA.

DE PŒNITENTIA ET REMISSIONE PECCATORUM.

ADMONITIO.

201. In hac oratione Cyrillus ad pœnitentiam et confessionem, spe remissionis peccatorum baptizandos adhortans, peccati granditatem 1° repræsentat (num. 1); tum ejus originem, ex voluntate hominis libera, et diaboli suggestionem, quæ tamen impellit tantum, sed volentem non cogit (num. 2 et 3). Paratum deum (num. 5) demonstrat in pœnitentia hominis et in divina bonitate remedium. Quod ut efficacius præstet, multa cumulat ex sacris Scripturis tum divinæ patientiæ, tum peccantium hominum, per pœnitentiam salutem, aut veniam, aut indulgentiam aliquam adeptorum exempla. Memorabile in primis n. 10, quod in eis angelos recenset. Ab Adamo exordium facit, et singulas mundi decurrens ætates, in Petro apostolorum principe desinit.

II. Inscritur De pœnitentia et remissione peccatorum, et de adversario, nempe diabolo. Sed hæc tituli pars postrema in nonnullis mss. libris desideratur: ac revera pœnitentia et remissio peccatorum totum est hujus catechesis argumentum, in qua de diabolo non nisi ex occasione in ipso initio disputatur, dum inquiritur in mali originem. Nempe propositum est auctori explicare verba articuli nomi symboli, quibus unum dicitur esse baptisma pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Pugnât contra Manichæos, et omnes, sive paganos, sive hæreticos, qui peccatum in nobis, vel naturale, vel quovismodo necessarium docentes, pœnitentiæ vim et fructum pravo illo documento penitus auferebant. Novatianos hic respici non patem, licet nonnullis ita visum. Nam, ut ipse Cyrillus testatur cat. 18, n. 22, hic agit de pœnitentia ante baptismum, quam illi suis dogmatibus nunquam læsere: imo ita prædicabant, ut nulli alteri locum relinquerent; quos ita refellit Epiphanius hæres. lxx, n. 4, ut unam revera illis concedat esse pœnitentiam, μετανοίαν, quæ baptismi comes est, solaque perfecta pœnitentia; pœnitentiæ sacramento nomen μεταμελείας, seu pœnitentiæ ac respicientiæ attribuens. Sed omnia Cyrilli ratiocinia, et in primis quod sub finem de sancti Petri pœnitentiæ disserit, utilem etiam post baptismum pœnitentiam probant.

III. Perorata est paulo post superiorem hæc oratio, ut fidem faciunt tum sequentes catecheses, quibus se initio Quadragesimæ sermonem habere significat, tum etiam hæc verba n. 7, quibus auditores suos recens ad catechesim accessisse ait: Ἐὶ ὁ βίωσας εἰς κατήχησιν ἐληλυθώς, nisi tamen eos privatim alloquatur, qui non longe antequam nomina dedissent, se catechumenorum statui addixerant.

IV. Recognovimus hanc catechesim ad codices mss. Coisl., Roe, Casaub. et Ottobonianos tres, quorum primus est vetustior, secundus recentior, tertius continet tantum fragmentum. Sed primus Ottobonianus mutilus est, aliquot foliis avulsis, quoproppter in eo desideratur postrema pars hujus catechesis, videlicet ab his verbis, ὁρτά ἐκ τῶν τάφων, initio num. 17, et tota catechesis 3, quo factum est, ut in eo ipso catechesis hujus loco quo maxime ejus auctoritatem requirebamus, ea nobis desit

V. Mirabile est quantum in hac exscribenda catechesi codices mss. tum ab editis, tum a se invicem dissideant. Nam præter communes et sætas varietates codicum, aliæ sunt tantum ab edita scriptura diversæ, ut ex iis alia quædam ejusdem argumenti inscribenti possit oratio: adeo non verbis solum, sed et totis sententiis disconvenire videntur. Neque tamen ullum codicem vidimus in quo illa tanta varietas per totam catechesim continue fusa sit; sed alii principio et fine cum editis disconvenientes, medio cum ipsis consentiant, ut codd. Roe et Casaub., alii initio et fine consentientes, mediis discrepant, ut Coisl. et Ottob. primus: quanquam in hoc postremo de fine omnino affirmari non possit, cum unum solum desit. Ottobonianus tamen non tam ab editis diversus est quam Coisl.ianus; sed horum amborum varietates vix auctoris sensum afficiunt: contra duorum priorum diversæ aliquando sententiæ.

VI. Quoniam vero eas omnes diversitates, quæ non sunt contemnendæ, ad imam paginarum oram apponere importunum fuisset, imo vix eas pagina cum Latina sua interpretatione, ac necessariis adnotationibus capere potuisset, visum est duo hujus catechesis exempla lectori proponere: quod ab aliis editoribus, in simili exemplarium varietate cum laude usurpatum reperimus. Primum exemplum 21 continet catechesim juxta vulgatam pridem editionem, cum variantibus lectionibus codicum eisdem consentientium, quorum auctoritate nonnulla corroboramus; adhibita etiam discordantium ope, in eis vulgatæ editionis locis, quæ emendationem requirebant. Tum collectis omnibus illis varietatibus insignioribus, quæ in codicibus discordantibus

partum reperiebantur, ex illis alterum confeci hujus orationis exemplum, quod appendicis loco ad ejus calcem appinxi.

VII. Multis de causis hæc varietates non negligendæ fuerunt. Primum, reperiuntur in codicibus, qui æditi antiquitate et auctoritate non cedunt. Deinde concilium Nicænum et œcumenicum VII, hujus catechesis testimonium recitans quod jacet num. 17, illud refert non uti habetur in editis, sed uti a nobis in secundo exemplo ex codd. Roe et Casaub. exscriptum est. Tertio summam antiquitatem sapit ille eorundem codicum locus num. 19: Si quis hic adest ex vobis de gentiliis numero, qui aut in Christianos aliquando conviciis dixerit, aut persecutionum tempore sanctis Ecclesiis insidiatus sit, etc. Quæ maxime fœditata sunt alteri sententiæ cat. 3, n. 15. Quamobrem si quis nos roget ultra lectio primi an secundi exempli præferenda sit, difficile sententiam, dicere audeamus: brevior ut plurimum et magis concisa secundi exempli dictio, minus polita et tersa quam primi. Lectio Scripturæ in primo exemplo etiam proposito contentior.

VIII. Tam variarum lectionum causam assignare in promptu non est. Vix a sola librorum licentia natam crediderim, quanquam similia exempla non desunt. An forte Cyrillus distinctis auriis eandem catechesim pronuntians ideitidem pauca commutarit, amputatis verbi gratia, quæ tempori quo dicebat, non amplius contentient; ut illud de persecutionum tempore paulo ante memoratum? aut ipse, quod ex tempore pronuntiaret, et a notariis festine raptum erat, scriptis deinde consignans et perpoliens, duo aut etiam plura ut haberemus ejusdem orationis exempla, effecerit? Suspitari etiam possemus, num forte aliquis, Hierosolymis aut alibi, colechumenis instituendis præfectus, Cyrilli oratione usus sit; et ne ipse serviliter alterius verbis loqueretur, quædam commutarit. Illud tamen diligenter observandum eandem in utroque exemplo doctrinam, eundem fere, si finem excipias, sententiarum numerum reperiri: quæ mutata sunt, ad dicendi tantum rationem spectare; quæ resecta, quia alteri tempori non contentient sublatâ videri: ut nam hoc argumento esse possit, etiam maximam exemplarium diversitatem, scriptorum auctoritati et utilitati fraudi continuo esse non debere.

KATHXHEIΣ Β' ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ.

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, Περὶ μετανοίας, καὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν, καὶ περὶ Ἀντικειμένου (1)· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἱερεῖα Ἁ· Δικαιοσύνη δὲ δικαίω ἐπ' αὐτὸν ἔσται (2), καὶ δρόμος δρόμου ἐπ' αὐτὸν ἔσται. Καὶ ὁ δρόμος ἐστὶν ἐπιστρέψῃ ἐκ πᾶσι τῶν δρομῶν αὐτοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς.

CATECHESIS II. ILLUMINANDORUM.

Hierosolymis ex tempore habita, De poenitentia, et remissione peccatorum, et de adversario. Lectio ex Ezechie: Justitia justo super ipsam erit, et impietas impio super ipsam erit, et impius si conversus fuerit ad omnibus impietatibus suis ³, et reliqua.

A. Δεινὸν ἢ ἁμαρτία, καὶ νόσος χαλεπωτάτη ψυχῆς ἢ παρανομία· ὑποτέμνουσα μὲν αὐτῆς τὰ νεύρα, καὶ τυρῶς δὲ αἰώνιον (3) γυγνομένη παραπίος. Καθὼν ἐπιστρέψουσιν, βλάπτημα προαιρέσεως· καὶ οὗτι γὰρ αὐτὸ
³ Ezech. xviii, 20.

(1) Καὶ περὶ Ἀντικειμένου. Decet hæc pars tituli in codd. Roe, Casaub. et transl. Grodecii. V. Admonit. n. 2. Loco hujus lectionis ex cap. xviii, v. 20, alia in secundo hujus catechesis exemplo, ex cap. xxxiii, v. 1, assignatur, quæ presentis instituto magis accommodata videntur.

(2) Ἐστὰς. Prophetici testimonii citatio desinit in editis ad voces, δικαίω, ἐπ' αὐτὸν ἔσται: nos cætera addidimus ex codd. Roe et Casaub. Ubi legimus, ἐπιστρέψῃ, conversus fuerit, habetur in LXX, omnium editionum ἀποστρέψῃ, aversus fuerit.

(3) Καὶ τυρῶς δὲ αἰώνιον, etc. Particulum δὲ hic omittunt codd. Roe et Casaub. sed μὲν præcedens cum postulare videtur. Eodem modo loquitur Cyrillus, cat. 16, n. 3, 6, et alibi.

(4) Malum ex libero delectu, etc. Pluribus hic et alibi auctor noster principium illud catholice fidei arguit, quod libere et nullo cogente peccemus, ut id graviter copioseque præstaret, multa ei fuere ratio-

I. Dira res est peccatum, et moros animæ acerbissimus, iniquitas: quæ quidem et nervos illius succidit, et igoem æternum illi præterea conciliat. Malum ex libero delectu (4), voluntariæ animi indu-

nes; mu tique oppugnandi adversarii qui fœdium animos in contraria distrahebant. Principio astrologi, sine dubio pagani, (quanquam multi hæretici his vanitatibus infecti) qui siderum necessitatibus homines ad peccata invitos trahi dicebant, cat. 4, n. 18. Alii animam ante peccasse, quam in corpus delaberetur, somniahant, ibidem. Alii duplicem animarum ordinem distinxere, quarum alia essent natura peccatrices, alia natura bonum agent, ibidem n. 20, et cat. 7, n. 12. Tum vero erant qui in Deum quemdam, natura malum, peccati causam referenderent, videlicet Marcionitæ et Manichæi, cat. 6, n. 16, etc., ac Manichæi idcirco insanabilia esse hominum peccata dicebant auctore Tito Bostrensi lib. 1. cont. Manich., Bib. PP. Lugd. t. IV, p. 444; S. Nilo lib. II, epist. 317, etc. Quam vero afferit Cyrillus peccati definitionem, eam peccato originis non incommodare probamus Dissertat. 3.

ctious germen. Nam 22 quod propria sponte arbitrio peccemus, palam alicubi dicit propheta: *Ego plantavi te vineam fructiferam omnem veram; quomodo conversa es in amaritudinem, vitis aliena* 22? Plantatio bona, fructus malus; ex libera voluntate malum: is qui plantavit culpam expers, vinea vero igne exuretur: quoniam in bonum plantata, in malum ex libero delectu fructifera fuit. *Fecit namque Deus hominem rectum, juxta Ecclesiasten; et ipsi multas quasivere ratiocinationes* 23. *Ipsius enim sumus factura, creati ad opera bona*, inquit Apostolus 24. Creator itaque cum sit bonus, ad bona creavit opera; creata vero res ex proprio arbitratu in malitiam conversa est. Grave igitur malum, ut dictum est, peccatum; sed non immedicabile: grave illi qui retinet, sed curatu facile ei qui per penitentiam deponit. Supponas velim aliquem in manu ignem tenere; quandoquidem retinet carbonem, procul dubio uritur: si vero carbonem abiciat, una id quod urebat excussit. Quod si quis peccando uritur non existimet, buic dicit Scriptura: *Ligabit aliquis ignem in sinu, nec vestimenta comburet* 25? urit enim peccatum nervos animæ.

II. Sed dicit aliquis, quid tandem est peccatum? animalne est, an angelus, vel dæmon? Quæ res est hujus effectrix 26? Non est hostis, o homo, qui te exterius invadat; sed est mala soboles a te ipso procreans. *Rectis vide oculis tuis* 27, et non erit libido. Tua retine, nec aliena rapias et jacet rapina; memineris iudicii; tum neque scortatio, neque adulterium, neque homicidium, neque ullum prorsus illegitime factum apud te invaldescit. Cum vero oblivisceris Dei, tunc demum incipis et prava cogitare, et illicita perficere.

22 Jerem. II, 21. 23 Eccle. VII, 30. 24 Ephes. III, 10. 25 Prov. VI, 27. 26 Vid. cat. 4, n. 21. 27 Prov. IV, 25.

(1) *Ἐγὼ σε ἐφύτευσα*. Codd. Coisl., Roe, Casaub. ut sacer Textus, et Cyrillus cat. 4, n. 13, Ἐγὼ δὲ ἐφύτευσα σε.

(2) *Εὐθύς*. Codd. Coisl., Roe, Casaub., habent, εὐθύς, ut apud LXX. Notandum omitti a Cyrillo vocem σύν ante τὸν ἀνθρώπων, quæ in nostris Bibliis legitur, ex servili libri hujus interpretatione religione, qui Hebraicam particulam תַּךְ prætermittit timidi.

(3) *Κτισθέντες ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς*. Omittit Cyrillus verba, ἐν τῷ Χριστῷ Ἰησοῦ, ab Apostolo post κτισθέντες posita; quæ creationem illam, non ad nostræ constitutionis primordium, ut intelligere videtur Noster, sed ad reparationem et redemptionem Jesu Christi pertinere significent.

(4) *Ἀγαθὸς ὢν*. Participium ὢν adjectivum ex codd. Roe, et Casaub. et vers. Grod. Paulo post, legebatur in editis, εἰς πικρίαν, in amaritudinem; quo loco ex codd. Roe et Casaub. scripsimus, πικρῶν. Coisl. habet, πονηρόν.

(5) *Συναπέλαυσε*. Oxoniensis editionis auctor ita emendavit, quod, typographorum puto vitio, irrasperat, συναπέλαυσε.

(6) *Τῆς ψυχῆς*. Additur in codd. Coisl., Roe, Casaub., καὶ συναρθεῖ τὰ νοήματα (Coisl., τὰ δὲ τὰ) τῆς διανοίας, et conteris cogitationes. (Coisl., ossa

proairévous ἀμαρτάνομεν, λέγει που σαφῶς ὁ προφήτης: Ἐγὼ σε ἐφύτευσα (1) ἀμπελον καρποφόρον πᾶσαν ἀληθινήν· πῶς ἐστράφη εἰς πικρίαν ἡ ἀμπελος ἢ ἡ ἀλλοτρία; Ἡ φυτεία καλὴ, ὁ καρπὸς κακὸς· ἐκ προαιρέσεως τὸ κακὸν· ὁ φυτοργὸς ἀναίτιος, ἢ δὲ ἀμπελος κατακαυθίζεται πυρὶ· ἐπειδὴ εἰς ἀγαθὸν ἐφυτεύθη, καὶ εἰς κακὸν ἐκαρποφόρησεν ἐκ προαιρέσεως. Ἐποίησε γὰρ ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον εὐθύς (2), κατὰ τὸν Ἐκκλησιαστήν, καὶ αὐτοὶ ἐλήθησαν λογισμοῖς καλλοῦς. Αὐτοῦ γὰρ ἔσμεν κτίσμα, κτισθέντες ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς (3), φησὶν ὁ Ἀπόστολος. Ὁ μὲν οὖν κτίστης, ἀγαθὸς ὢν (4), ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς ἔκτισεν· τὸ δὲ κτισθὲν, ἐξ οὐκείας προαιρέσεως εἰς πονηρίαν ἐστράφη. Δεινὸν μὲν οὖν κακὸν, ὡς εἰρηται, ἢ ἀμαρτία· ἀλλ' οὐκ ἀθεράπευτον· δεινὸν τῷ κατέχοντι, εὐτάτον δὲ τῷ διὰ μετανοίας ἀποτιθεμένῳ. Ὑπόβου γὰρ μοι κατέχεν ἐν χειρὶ τινα τὸ πῦρ· ἕως οὗτο κατέχει τὸν ἀνθρώπον, καλεῖται πάντως· εἰ δὲ ἀπέθειτο τὸν ἀνθρώπον, συναπέλαυσε (5) καὶ τὸ φέρον. Εἰ δὲ τις νομίζει μὴ κατακαλεῖσθαι ἀμαρτάνων, τοῦτ' ἴσχυι ἢ Γραφῆ· Ἀποθήσει τις πῦρ ἐν κόλλαι, τὰ δὲ ἱμάτια οὐ κατακαύσει; καίε γὰρ ἡ ἀμαρτία τὰ νεῦρα τῆς ψυχῆς (6).

B. Ἄλλ' ἔρεῖ τις· Τι ποτε ἄρα ἐστὶν ἡ ἀμαρτία; ζῶν ἐστίν; ἀγγελὸς ἐστίν; δαίμων ἐστίν; τί ἐστὶ τοῦτο τὸ ἐνεργεῖν; Οὐκ ἐστὶν ἐχθρὸς ἐξωθεν, ἀνθρώπων, καταγωνιζόμενος (7)· ἀλλὰ βλάστημα κακὸν αὐξάνον ἀπὸ σοῦ. Ὅρθοις βλέπε (8) τοὺς ὀφθαλμοὺς σου, καὶ οὐκ ἐστὶν ἐπιθυμία. Κάτεχε τὰ σὰ, καὶ μὴ εἴρε τὰ ἀλλότρια· καὶ ἀρπαγὴ κοινοῖμαται· μνημόνευε τῆς κτίσεως, καὶ οὐτε πορνεῖα, οὐτε μοιχεία, οὐτε φόνοι, οὐδὲ τι τῶν παρανομημάτων (9) ἰσχύσει παρὰ σοί. Ὅταν δὲ ἐπιλάβῃ τοῦ θεοῦ, τότε λοιπὸν ἀρχὴ λογίζεσθαι πονηρὰ, καὶ συντελεῖν παράνομα.

26 Jerem. II, 21. 27 Eccle. VII, 30. 28 Ephes. III, 10. 29 Prov. VI, 27. 30 Vid. cat. 4, n. 21. 31 Prov. IV, 25.

mentis; quibus etiam id in solo Coisl. subijcitur: ἐπικαλύπτει τὸ φρεσίνον τῆς ψυχῆς, anima lucem contegit. Hæc omnia legit Grod. ut in cod. Coisl.

(7) *Καταγωνιζόμενος, depugnans*. Melius in Coisl., ἐπισημαίνόμενος, aliunde adscribitur. Lin. sequenti, ante αὐξάνον habetur in codd. Roe et Casaub. vox, ἀπροαιρέτως: legendum, αὐτοπροαιρέτως, voluntarie, ut est in Ottob. 2, id legit Grod. Quod deinde quaeritur utrum peccatum sit animal, id respicit opinione quorundam, teste Nilo lib. II, epist. 309, et lib. 3, epist. 22, illud asserentium. Animal autem censetur quidquid esset vivum tametsi corporis expers. Sic cat. 4, n. 18, Cyrillus animam hominis animal appellat.

(8) *Ὅρθοις βλέπε, etc.* In Coisl. cod. et Ottob. 3, Ὅρθὰ βλέπε, etc., *Recta vide*: magis accedit ad locum Proverbiorum hie a Cyrillo respectum, qui sic habet: *Οἱ ὀφθαλμοὶ σου ὀρθὰ βλέπέτωσαν· Ὀφθαλμοὶ τῆς ῥέτας*. Inferius, pro Κάτεχε τὰ σὰ, καὶ μὴ εἴρε τὰ ἀλλότρια, codd. Roe. et Casaub. simplicius ferunt, *Μὴ ἀρπάξαι τὰ ἀλλότρια, Ne raptæ aliena*. Ita quoque ferebat codex Grodecii.

(9) *Οὐδὲ τι τῶν παρανομημάτων*. Eas voces reposuimus ex codd. Ottob. 2, Roe, Casaub. et versione Grodecii, quæ in editionibus Græco-batiniis servata est, licet absent Græca.

Γ. Οὐ μόνος δὲ οὐ καθίστηκας τοῦ πράγματος ἀρχηγός, ἀλλὰ καὶ ἄλλος τίς ἐστι κάκιος ὑποβολέας, ὁ διάβολος. Ὑποβάλλει (1) πᾶσιν ἐκεῖνος, ἀλλ' οὐκ ἐπικρατεῖ τῶν μὴ παιθόμενων. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ Ἐκκλησιαστής· Ἐάν ἀπεύμαι τοῦ ἐξουσιάζοντος ἀνάθῃ ἐπὶ σέ, τόσον σου μὴ ἀφῆς· ἀπόλεισον (2) τὴν θύραν σου, καὶ μάκρυνον ἀπὸ σοῦ, καὶ οὐ βλάψει σε. Ἐάν δὲ ἀδιαφύρας δέξῃ τὴν ἐνθύμησιν ἐπιθυμίας, διὰ τῶν λογισμῶν βίβας ἐν σοὶ καταβάλλεται, καὶ καταδραμεῖ (3) σου τὴν δαίμοναν, καὶ καταστῆ σε εἰς βόθρον κακῶν. Ἄλλ' ἰσως λέγεις· Πιστός εἰμι, καὶ οὐ περιγίνεται μου ἐπιθυμία, καὶ ἐνθυμηθῶ (4) πυκνότερον. Ἄγνοεις, ὅτι καὶ πέτραν ἐρήξει βίβας παραμένονσα πολλὰς; Μὴ δέξῃ τὸν σπόρον, ἐπεὶ διαβόρηται σου τὴν πίστιν. Πρὶν ἢ ἀνάθῃ, πρόσβρον ἐξέλε το κακῶν· μὴ ἀρθημίας λέξ ἀρχῆς, πάλιν ὑστερον (5) σου τὴν πολυπραγμονήσῃς. Ἀρρημένος ὀφθαλμῶν, θεραπεύου κατὰ καιρὸν· ἵνα μὴ τυφλωθῆς, τότε ζητήσῃς τὸν ἱατρόν.

Δ. Ἀρχηγός μὲν οὖν ἀμαρτίας ὁ διάβολος, καὶ γενήτωρ τῶν κακῶν· τοῦτο δὲ ὁ Κύριος εἶρηκεν, οὐκ ἔγω· Ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ὁ διάβολος ἀμαρτάνει· πρὸ αὐτοῦ ἤμαρτεν οὐδείς. Ἥμαρτε δὲ, οὐκ ἐκ φύσεως ἐπάνακτος τὸ ἀμαρτητικὸν λαθόν (ἐπεὶ πάλιν ἀνατρέχει ἡ τῆς ἀμαρτίας πρόφασις εἰς τὸν οὗτω κατασκευάσαντα)· ἀλλ' ἀγαθῶς κατασκευασθεὶς, διάβολος γέγονεν ἐξ οικείας προσέσεως, ἐκ τῆς πρά-

III. Neque vero tu solus dux et auctor es facti; sed est alius quidam pessimus instinator, diabolus. Ille omnibus suggerit, sed non vi superat eos qui non acquiescunt. Quamobrem dicit Ecclesiastes: Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris. Ostium tuum claudite, et illum procul a te fuga, nec tibi nocebit. Si vero indifferenter libidinis cogitationem admiseris, obversans animo radices in te figet, mentem tuam ligabit, teque in malorum foveam pertrahet. Sed forte dices: Fidelis sum, non me superabit pravum desiderium, tametsi frequentius illud animo informem. Ignorasne quod radix ad petram diu manens adfixa, illam plerumque perumpit? Ne semus suscipias, quoniam fidem tuam disциndet. Priusquam floreat, radicitus extrahe malum; ne si ab initio negligenter egeris, iguis et securae sint tibi postea cogitandae. Lippitudinem incipientem tempestive cura, ne caecus factus, tum demum medicum quaeras.

IV. Primus auctor peccati est diabolus, et malorum pater. Hoc Dominus dixit, non ego: Quod ab initio diabolus peccat; ante illum peccavit nemo. Peccavit vero non ex natura necessitate peccati quadam obligatus (alioqui in eum qui talem illum fecisset, ipsa peccandi causa recurreret); sed hinc creatus, diabolus propria voluntate factus est, sumens ab actione appellationem. Arch-

¹ Id. cat. 4, n. 21 24. ² Eccle. x, 4. ³ Jerem. xxiii, 29. ⁴ Matth. iii, 10. ⁵ I Joan. iii, 8; Joan. viii, 44.

(1) Ὑποβάλλει, etc. Ita legitur hæc phrasid apud eosd. Roe et Casaub., ὑποβάλλει μὲν οὖν ἐκεῖνος, ὡ μὲν βίβας κρατεῖ τὸν μὴ παύει, suggerit quidem ille, sed vi non superat eos, etc.

(2) ἀπόλεισον, etc. Aliter! ferunt duo memorati codd., ἐάν ἀπολείσῃς τὴν θύραν, μακρὰν σου τυγχεύου ὡ βλάψει σε, si ostium occluseris, longe a te positus minime tibi nocebit. Eodem fere modo legit Gradecius, tantum verba, longe a te positus, prætermisit.

(3) Καταδραμεῖ. Codd. Roe et Casaub. καταδραμεῖσιν.

(4) Κἀν ἐνθυμηθῶ. Codd. Ottob. 2, Roe, et Casaub. ac Grod. κἀν ἐπιθυμῶ, etiamsi concupiscam. Ac non ibi Cyrillus de concupiscentia, sed de veritate concupiscentie rei cogitatione loquitur, ut ait superius, τὴν ἐνθύμησιν ἐπιθυμίας. Sequentia videntur exscribere S. Nilus lib. ii, epist. 167, p. 202, et Isaac Syrus De contemptu mundi c. 12.

(5) Πάλιν ὑστερον. Non incongrue observavit Casaubonus ad marginem sui libri, Cyrillum respicisse ad hæc verba Jeremie cap. xxiii, v. 29. Ἢ λέγω μου ὡπτε πέτρῃ, λέγει Κύριος, καὶ ὡς αὐτῶς κόπῃς πέτρῃ· Verba mea sicut ignis, dicit Dominus, et sicut securis scindens petram. An potius speciasse hanc orationem Joannis Baptistae Matth. cxi, 10: Jam securis ad radicem arborum positus est: omnia ergo arbor, etc. ut Cyrilli sensus sit, cum vires sumpserit peccatum et incurabile quodammodo factum sit, pavendum jam inevitabile supplicium? At S. Nilus hanc sententiam exscribens, ignem et securis de grandibus ad excindendum malum invalescens adhibendis couatibus

intelligit, qui verior videtur sensus. Post ὀφθαλμῶν, in Oub. sic legitur: θεραπεύου εὐκαιρῶς κατὰ καιρὸν.

(6) Sed forte dices: Fidelis sum, etc. Similem quorundam temeritatem atque errorem refellit Macarius, hom. 15, interrogat. 2.

(7) Dominus dixit, non ego, etc. Non Domini in Evangelio, sed Joannis apostoli ea sententia est: sed exsistit in ejusdem Evangelio cap. viii, v. 44, simile Christi pronuntiatum, quod Cyrillus fucum fecisse videtur: Ille, diabolus, homicida erat ab initio.

(8) Non ex natura necessitate, etc. Diabolum natura malum esse fuit veterum omnium Gnosticonum opinio, a Manichæis, novis commentis amplificata. Hanc Ebionitarum fuisse colligi potest ex auctore vel interpolatore Clementinorum, hom. 19, n. 12 et 15, quanquam neget eum malitiam a Deo auctore sumpsisse, velut increatum putans. Imputatum est Origeni, et in ejus libros immissum putat Rufinus libro De adulteratione libr. Origen., quod dixerit naturam diaboli cæterorumque daemonum, non propositi voluntatisque malitia, sed excepta ac separata creaturæ qualitate, seu creationis ratione ac conditione productam esse. Ea sententia satis diserte in Lactantii lib. ii, cap. 8, sen 9 vet. edit., sive ab ipso profecta, sive eo aii interpolatoribus intrusa sit. Hunc errorem in Marcione condemnat Tertullianus lib. contra ipsum 2, cap. 10, et Prudentius in Hamartigenia v. 184, in Manichæis Epiphanius hæres. lxxvi, n. 16, et alii passim Patres.

gelus enim cum esset (1), diabolus postea [seu *calumniator*] a calumniando dictus est. Et cum esset minister Dei bonus, Satanæ nomine rei congruo deinceps est vocatus; Satanæ enim *adversarium* significat. Non mea sunt hæc documenta, sed Ezechielis spiritiferi prophete. Ille enim planctum assumens adversus istum, dicit: *Tu signaculum similitudinæ, et corona pulchritudinæ, in paradiso Dei genitus es* 49. Et paucis interjectis: *Genitus es irreprehensibilis in diebus tuis, ex qua 24 die tu creatus es, donec inventæ sunt iniquitates in te*, prorsus apposite dixit: *inventæ sunt in te*; neque enim exterius adscitum est, sed tute ipse genuisti malum. Et causam postea edixit: *Elevatum est cor tuum ex decore tuo; propter multitudinem peccatorum tuorum, et propter peccata tua vulneratus es, et in terram projecti te*. Id Dominus rursus in Evangeliiis concordati sensu dicit: *Videbam Satanam sicut fulgur de celo cadentem* 50. Vides Testamenti Veteris cum Novo consonantiam. Iste cadens multos secum abstraxit. Iste obsequentibus sibi prava desideria suggerit, ex hoc adulterium, fornicatio, et quidquid usquam est mali. Per hunc primus

49 Ezech. xxviii, 12-17. 50 Luc. x, 18.

(1) *Archangelus cum esset*, etc. Cat. 8, n. 4, repetit diabolum aliquando archangelum fuisse. Archangelos habuit Cyrillus pro certo ordine angelicarum potestatum, quem super angelos ponit, thronis et dominationibus inferiorum cat. 6, n. 6. Ilicirco non est nimis urgendum quod ait post Jobum cat. 8, n. 4, diabolum principium esse formationis homini, quasi deceret excellentissimam creaturarum Dei. Archangelum vero sine dubio censuit, quoniam seductos spiritus sibi subjectos habuerit, quos nunc uti domesticos cat. 16, n. 15, et satellites habet. Ea ratione Greg. Nyssen. t. II, orat. *De pythonissa* p. 59, diabolum non simpliciter angelum, sed archangelum fuisse probat, quia subditi ipsi exercitum cum ipso defecerant: *της υποχειρου στρατιας αυτου συναποστασης*. Diabolum vero seu calumniatorem eum Patres appellatum dicunt, quod et homines criminetur apud Deum, et Deum apud homines. Ita Chrysostomus homil. 25, *De diabolo tentatore* p. 287, tom. I: *Archelus in Disp. cum Manete*, ex qua multa Cyrillus transtulit, Diabolum inde vocatum ait, n. 32, *eo quod transitum fecerit de caelestibus, et quod in terris mandato Dei obtractator existeret*.

(2) *Φερωνύμως*. Vocem bancomittit cod. Ottob.; legitur autem in Roe et Casaub., *φερωνύμως*. Post, habebatur in editis et est in cod. Coisl. et Ottob. 1, δ γάρ Σατανά; τὸν διάβολον ἑρμηνεύει, *Satanas enim Diabolus* (seu calumniatorem) significat, quæ quidem lectio non est prorsus rejicienda, cum vox *Satan* in Bibliis Græcis non raro reddatur per διάβολος, ut Job i, 6; Ps. cxxii, 6; Paralipom. lib. I, c. xxi, v. 1; Zachar iii, 1, etc. Nihilominus alteram lectionem, εἰς τὸν Ἀντικείμενον ἑρμηνεύεται, quæ est eodd. Ottob. 2, Roe, Casaub. et Grodecii, præferimus, 1° quia duo distincta nomina videtur Cyrillus tribuere diabolo, unum nempe *diabolus*, archangelicæ ejus dignitati oppositum; alterum vero videlicet *Satanas*, oppositum obsequio quod tanquam bonus minister Deo creati debebat, eique exhibebat ante lapsum: quod sane optime representat vox, *ἀντικείμενος*, seu *adversarius*. Quod si Satanæ etiam calumniatorem significat, peribit duorum nominum distinctio, nec satis quesita Cyrillo apparebit antithesis; 2° tacuisset

ἄξως λαβὼν τὴν προσηγορίαν. Ἀρχάγγελος γὰρ ὢν, διάβολος ὑστερον ἐκλήθη, ἀπὸ τοῦ διαβάλλειν· καὶ ἀγαθὸς ὢν ὑπερέτης Θεοῦ, γέγονε Σατανᾶς φερωνύμως (2)· ὁ γὰρ Σατανᾶς εἰς τὸν ἀντικείμενον ἑρμηνεύεται. Ἔστι δὲ οὐκ ἐμὰ ταῦτα τὰ διδάγματα, ἀλλ' Ἱερζεκήλ τοῦ πνευματοφόρου προφήτου. Ἐκείνος γὰρ λαβὼν (5) θρήνον ἐπ' αὐτόν, λέγει· Σὺ ἀποσπράγισμα ὁμοιότητος, καὶ στέφανος κάλλους, ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ Θεοῦ ἐγεννήθης· καὶ μετ' ἄλλα· Ἐγεννήθης ὁμοίως ἐν ταῖς ἡμέραις σου ἀπ' ἧς ἡμέρας σὺ ἐκτίσθης, ἕως οὗ εὐρέθη τὰ ἀδικήματα ἐν σοί. Πάνυ καλὸς τὸ, εὐρέθη ἐν σοί (4)· οὐ γὰρ ἐξῆθεν ἐπισπινέχθη, ἀλλ' αὐτὸς ἐγέννησας τὸ κακόν. Καὶ τὴν αἰτίαν ἐξῆς εἶρηκεν· Ὑψώθη ἡ καρδία σου ἐπὶ τῷ κάλλει σου· εἰὰ τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν σου, καὶ εἰὰ τὰς ἁμαρτίας σου ἐτραυματίσθης καὶ (5) ἐπὶ τὴν γῆν ἔβριμά σε. Ὁ Κύριος τοῦτε συμφώνως πάλιν ἐν Εὐαγγελίοις λέγει· Ἐθεώρουν τὸν Σατανᾶν ὡς ἀστρατὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα. Βλέπει (6) Παλαῖς Διαθήκης πρὸς Καινὴν συμφωνίαν. Οὗτος ἐκπεσὼν συναπίστους πολλοὺς· Οὗτος εἰσβάλλει τὰς ἐπιθυμίας τοῖς πειθομένοις· ἐκ τούτου μοιχεία, πορνεία, καὶ

hic Cyrillus præcipuum quod diabolo saepe tribuit nomen, ut cat. 16, n. 13, cat. 15, n. 11, quodque solum in hujus catechesi inscriptione prædicitur; 3° quod *Satanas adversarium* significat, communis fuit Patrum interpretatio, v. g. Origen. lib. vi *cont. Cel.* p. 306; Dionys. Caten. Græc. Patrum in Job cap. i, v. 6, p. 25; Chrysost. hom. 51 *De S. Eusiatio* p. 577; Didymus *contra Manichæos*, Bibl. PP. Lugd. p. 540; S. Basilium homil. *Quod Deus non est auctor mali*, p. 371; Theodoret., quest. 45, in lib. II Reg. p. 295; Anonymus Vatican. in *Marcum* viii, 30, cat. Poss. p. 172, et alii passim ita sentiunt.

(3) *Ἐκείνος γὰρ λαβὼν*, etc. Hæc usque ad Ὁ Κύριος exclus. ciantur in catena Græcorum PP. in *Lucam* ad cap. x, v. 18, sed continuatæ post testimonium et Cyrillo, Alexandrino videlicet, desumptum, ita ut sub ejus nomine habeantur. In loco Ezechielis, pro ὁμοιότητος, eodd. Roe et Casaub. habent ut in sacro textu, ὁμοιώσεως. Coisl., ὁμοιώματος. Loco, ἐγεννήθης, *natus es*, omnes Bibliorum editiones habent, ἐγέννηθης, *factus es*, quod quidem melius. At Tertullianus hunc locum similiter legisse videtur, cum lib. ii, *cont. Marc.* cap. x, veritit: *In deliciis paradisi Dei tui natus es*. Alias Cyrillus verba, γεννώμαι et γίνομαι, promiscue usurpare solet. Vid. cat. 11, n. 4 et 11; cat. 12, n. 29 et 30; cat. 16, n. 25. Verba, ἀπ' ἧς ἡμέρας· ἐκτίσθης, desunt in eodd. Coisl. et Ottob.

(4) *Ἐν σοί*. Ea verba, quæ prorsus superponit sequens Cyrilli ratiocinium, hic restituit Mulesius ex eodd. Roe et Casaub.

(5) *Καὶ εἰὰ τὰς ἁμαρτίας σου ἐτραυματίσθης, καὶ*. Ea verba præmittuntur in eodd. Roe et Casaub., et sacrum textum hic citatum interruptum; nam non habentur in Bibliis voces, καὶ εἰὰ τὰς ἁμαρτίας σου, quæ etiam non sunt versæ a Grodecio; tantum legitur versu superiori, minim. 16, *καὶ ἐτραυματίσθης ἀπὸ δρόου τοῦ Θεοῦ, et vulneratus es a monte Dei*. Pro, ἔβριμά σε, eodd. Roe et Casaub. vitiose, ἔβριμά; σε, *projectisti te*.

(6) *Βλέπει*, etc. Ex eodd. Roe et Casaub. cum locum sic emendavimus. In editis et Coisl. eod. habetur hæc vitiosa scriptura, βλέπει; καὶ αἰὶν συμφωνίαν πρὸς; καινήν.

κινῆται κακῶν. Διὰ τούτων ὁ προπάτωρ ἡμῶν Ἀδάμ Ἀ
ἐξεβλήθη (1), καὶ ἀντὶ παραδείσου αὐτομάτως θαυ-
μασίως φέροντος καρπούς, τὴν ἀκανθοφόρον ἀντι-
κατηλλάξατο γῆν.

Ε'. Τί οὖν; ἔρει τις· ἀπολώλαμεν ἀπατηθέντες·
ἄρ' οὐκ ἔστι λοιπὸν σωτηρία; πεπτόκαμεν· ἄρ' οὐκ
ἔστιν ἀναστήναι; ἐτυφλώθημεν· ἄρ' οὐκ ἔστιν ἀνα-
ελεῖναι; χυλοὶ γεγόναμεν· ἄρ' οὐκ ἔστιν ὀρθοποδη-
σαι; ἴνα δὲ συντόμως εἴπωμεν, ἀπειθάνομεν· ἄρα
οὐκ ἔστιν ἀναστήναι; Ἀρ' ὁ τὸν Λάζαρον τὸν τε-
τραπήμερον ἐγείρας, ἀνθρώπε, τὸν ὀδῶντα, ἄρα τὸν
ζῶντά σε μέλλον οὐκ εὐκοπώτερον ἀναστήσει; ὁ τὸ
τίμον αἶμα ὑπὲρ ἡμῶν ἐχέρας, αὐτὸς ἡμῶς ῥύσεται
τῆς ἁμαρτίας. Μὴ ἀπογῶνιμεν ἑαυτοὺς, ἀδελφοί· μὴ
ἀπορρίψωμεν ἑαυτοὺς εἰς ἀνέλπιστον καταστάσιν (2).
Δεινὸν γὰρ ἔστι τὸ μὴ πιστεύειν εἰς μετανόιας ἐλ-
πίδα. Ὁ μὴ προσδοκῶν γὰρ τὴν σωτηρίαν, ἀπειθεῖς
προστίθωσι τὰ κακὰ· ὁ δὲ τὴν λατρίαν ἐπίστας,
εὐμαρῶς τὸ λοιπὸν ἑαυτοῦ ἐξέεται. Ὁ γὰρ ληστής,
ὁ μὴ θεωρῶν προσδοκῶν, εἰς ἀπόνειαν αὖξει (3)·
ἐπίστας δὲ τὴν ἀρεσκίαν, εἰς μετάνοιαν χωρεῖ πολλά-
κις. Εἶτα, ὅπως μὲν ἀποτίθεται τὰ γῆρας· ἡμεῖς δὲ
οὐκ ἀποθησαύμεθα τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ἀκαθάρτους γῆ,
γεωργηθῆμεθα καλῶς, εἰς καρποφόρον (4) μετεβλήθη·
ἡμῖν δὲ ἀδιόρθωτος ἡ σωτηρία; Ἡ μὲν οὖν φύσις
ἐκδιέχεται τὴν σωτηρίαν, ζητεῖται δὲ λοιπὸν ἡ προ-
αίρεσις.

Γ'. Φιλάνθρωπος ὁ Θεός, καὶ φιλόνητος οὐκ
ἄλγουν. Μὴ γὰρ εἴπηρ· Ἐπόρευσα, ἐμοίγευσα· τὰ
θεῶνά μοι πέπρακται, καὶ οὐχ ἅπασι, ἀλλὰ καὶ πολ-
λέκις· ἄρα συγχωρήσει; ἄρα παρέξει τὴν ἀμνη-
στίαν; Ἄκουε τί λέγει ὁ ψαλμῳδός· Ὡς παλὸν τὸ
πλήθος τῆς χρηστότητός σου, Κύριε! Οὐ νική-
σῃ (5) τὰ συναχθέντα ἁμαρτήματα τὸ πλήθος τῶν
δικτηριῶν τοῦ Θεοῦ· οὐ νικήσῃ τὰ τραύματα τὴν
ἀρχαιεργίαν ἡμπεριαν. Δὸς μόνον σεαυτὸν μετὰ πί-
στιας· λέγε τῷ λατρῷ τὸ πάθος· εἶπε καὶ αὐτὸς
κατὰ τὸν Δαβὶδ (6)· Εἶπα· Ἐξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ
τὴν ἀνομίαν μου τῷ Κυρίῳ· καὶ γενήσεται ἐπὶ σοῦ
τὸ παραπλήσιον, τὸ ἐξῆς εἰρημένον· Καὶ σὺ ἀ-
νῆσας τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας μου.

¹ V. cat. 12, n. 3. ² Jerem. viii, 4. ³ Psal. xi, 9. ⁴ Joan. xi, 39-44. ⁵ Ephes. iv, 19. ⁶ Vid. cat.
3, n. 7. ⁷ Psal. lxxv, 20. ⁸ Psal. lxxvii, 19. ⁹ Psal. lxxxi, 5.

(1) Ἐξεβλήθη. Roe et Casaub. ἐκ παρακοῆς
ἐξεβλήθη propter inobedientiam expulsus est. Coisl. D
ἐκ παρακοῆς πείπται, ex inobedientia cecidit.

(2) Ἀπορρίψωμεν ἑαυτοὺς εἰς ἀνέλπιστον
κατάστασιν. Hæc singulari statum hominis de se
desperantis exprimendi ratione utitur S. Nilus lib.
11, epistol. 48.

(3) Εἰς ἀπόνειαν αὖξει. Loco, αὖξει, Casaub.
habet, ἔρχεται. Roe et Ottob., χωρεῖ· utrumque
eleganter. Lectionem tamen, αὖξει, firmat quod
superius de desperante dicitur, προστίθωσι τὰ κακὰ.

(4) Εἰς καρποφόρον. Ita codd. Roe, Casaub.,
Coisl., Ottob., vers. Grod. Editi vero, εἰς καρποφο-
ρίαν, in fructificationem.

(5) Οὐ νικήσῃ σου, etc. In editis habebatur, Οὐ
νικήσῃ σου τὰ τραύματα ὁ τὴν λατρίαν ἡμπεριαν
ἔχων, ut etiam fert cod. Ottob. et Casaub. Quæ
lectio ferri potest, si legatur cum puncto Interro-
gationis, sic : An is qui medicinam, peritiam habet, tua
vincta non vincet? Præteritum tamen codd. Coisl.
Roe, et Grod. lectionem, quam in textu representa-

noster parens Adam expulsus est, ac paradisum
sponte sua admirabiles fructus ferentem, terra
spinas ferente permutavit.

V. (7) Quid igitur ¹? dixerit aliquis, decepti,
perivimus : nullane deinceps salus? cecidimus :
num non licet resurgere ²? excecati sumus : fas
non est visum recuperare? claudi sumus effecti :
spes non est aliquando recte incedendi? in summa
dicam, mortui sumus : non licet ut resurgamus ³?
An vero qui Lazarum, o homo, quatriduanum
fotentemque excitavit ⁴, non potius viventem te
facilius excitabit? Qui pretiosum sanguinem pro
nobis effudit, ipse nos et peccato expediet, ne nos
ipsos desperemus ⁵, fratres, ne nos in desperatum
alijciamus statum. Diræ res est non credere in
spem poenitentiae. Qui non exspectat salutem, mala
absque modo accumulât : qui vero sanationem
sperat, facile sibi ipsi parcat. Latro etiam qui gra-
tiam non exspectat, usque ad insolentiam devenit ;
si vero veniam speret, ad poenitentiam sæpe de-
currit ⁶. Quid vero, serpens potest deponere
senectutem ; nos peccatum non deponemus? ac
terra quidem spinosa, cum pulchre exulta fuerit,
in frugiferam, transmutatur ; nobis autem salus
irreparabilis futura est? Natura itaque est capax
salutis, verum ad hoc requiritur arbitrii voluntas.

VI. Benignus est Deus, et non modice benignus.
Tu namque ne dixeris : Scortator et adulter fui,
gravia scelera patravi, idque non semel, sed fre-
quentissime, nunquid condonabit? nunquid dabit
ut obliviscatur? Audi quid Psalmicæ dicat : *Quam
magna multitudo benignitatis tuæ, Domine* ¹ ! Non
vincunt tua cumulatâ peccatâ multitudinem mise-
rationem Dei ; non ² superant vulnera tua summi
illius medici experientiam. Trade tantummodo to
ipsum illi cum fide ; edissero medico morbum tuum ;
dic et ipse cum Davide : *Dixi, pronun-
tiabo adversum me iniquitatem meam Domino* ³, et
flet tibi similiter id quod sequitur : *Et tu remisisti
impietatem cordis mei* ⁴.

¹ Psal. lxxxi, 5. ² Psal. lxxxi, 5. ³ Psal. lxxxi, 5. ⁴ Psal. lxxxi, 5.

nus : sed Coisl. habet solummodo λατρίαν. In
Casaub. cod. et Grod. desunt voces, τὰ συνα-
χθέντα· in cod. vero Roe æmbe phrases, οὐ
νικήσῃ, etc., inveniuntur.

(6) Κατὰ τὸν Δαβὶδ. In cod. Ottob. et Grod., κατὰ
τοῦ Δαβὶδ, cum Davide. Vox εἶπα, deest in codd.
Casaub., est tamen in Scriptura, et in omnibus aliis
codd. Post, γενήσεται, addidimus, ἐπὶ σοῦ, ex codd.
Roe et Casaub. Ea vero verba, καὶ γενήσεται ἐπὶ
σοῦ τὸ παραπλήσιον, τὸ ἐξῆς εἰρημένον, desunt in
Coisl. Loco, καὶ σὺ ἀνῆσας, et tu dimissisti, legitur in
Roe, Casaub. et Grod., αὐτὸς ἐπέχων (leg., ἀπέχων),
et ipse remisisti.

(7) Quid igitur? dixerit aliquis, etc. Hæc forte
narrat propter Manichæos, quorum pene similis
sententia refertur a Serapione lib. contra Mani-
chæos, Bibl. PP. Lugd. tom. V, p. 162. Eadem
quoque Apotacticonum quæ Encratitarum species
erat, videntur fuisse dogmata, apud Eriph. hæc.
lxi, num. 1, p. 506.

VII. Vin' tu qui recens ad catechesim accessisti, A Dei humanitatem videre? Vin' benignitatem Dei, et patientiæ ejus multitudinem perspicere? audi de Adamo. Præceptum violavit Adam primus a Deo conditus homo: non potuit statim in illum morte animadvertere? sed vide quid agat hominum amantissimus Dominus. Ejecit illum ex paradiso (neque enim illius loci domicilio dignus erat propter peccatum): eum vero e regione paradisi locat³⁹, ut videns unde ceciderit, et ex quibus in quæ dejectus sit, deinceps per poenitentiam salutem consequatur. Cain, primus partu editus homo, fratricida factus est; inventor malorum, auctor et dux cædium, inviduosus primus: sed posteaquam e medio sustulit fratrem, qua pœna damnatur? *Gemens et tremens eris super terram*⁴⁰. Peccatum grande, levis animadversio.

VIII. Et hæc quidem vere Dei clementia fuit; sea adhuc parva respectu eorum quæ sequuntur. Cogita enim quæ tempore Noe contigerunt. Peccaverunt gigantes, et iniquitas in terra plurima tum diffusa est⁴¹, et propter hæc inducendum erat diluivium: ac quiugentesimo quidem anno comminationem profert Deus⁴²; sexcentesimo vero diluivium auper terram adduxit⁴³. Ceruis benignitatis Dei in centum annos proteusa latitudinem? nunquid enim, quod centum post annos fecit, illico facere non poterat? sed data opera protelavit, daus poenitentia locum. Viden' Dei bonitatem? nec illi certe homines, si tum resipissent, divinam sibi clementiam deesse sensissent.

IX. Veniamus nunc et ad alios, qui per poenitentiam salvi facti sunt. Erit forte in mulieribus quæ dicat: Scortata sum, adultera fui, omni luxuria genere corpus inquinavi; anne est salus? Inspice, o mulier, in Rahab, et salutem tu quoque exspecta. Nam si ea quæ palam publiceque scortationem exercebat, per poenitentiam salutem adeptæ est: an ea quæ semel aliquando ante gratiam [acceptam] corpus violavit, per poenitentiam et jejunium non servabitur? Quomodo salva facta sit illa, exquire: hoc unum dixit: *Quia Deus vester in caelo et in terra. Deus vester*⁴⁴, inquit; suum enim, propter impudicitiam dicere non audebat. Quod si consignatum in Scripturis de ejus salute testimonium accipere aves, habes scriptum in Psalmis: *Memor ero Rahab et Babylonem cognoscentibus me*⁴⁵. O magnam Dei benignitatem, quæ etiam meretricum in Scripturis meminit. Neque simpliciter dixit, **26** *Memor ero Rahab*

Z'. Θέλεις ἰδεῖν Θεοῦ φιλανθρωπίαν, οὐ δ νεωστὶ εἰς τὴν κατήχησιν ἐληλυθὺς; θέλεις ἰδεῖν Θεοῦ φιλανθρωπίαν, καὶ τῆς μακροθυμίας τὸ πλῆθος; ἀκουσον περὶ τοῦ Ἀδάμ· Παρήκουσεν Ἀδάμ, ὁ πρωτόπλαστος τοῦ Θεοῦ· ἄρ' οὐκ ἐδύνατο τὸν θάνατον εὐθὺς ἐπαγαγεῖν; ἀλλ' ὅρα τί ποιεῖ ὁ φιλανθρωπότατος Κύριος. Ἐκβάλλει μὲν αὐτὸν τοῦ παραδείσου (τῆς γὰρ ἐκεῖ (1) διατριβῆς ἀνάξιος ἦν διὰ τὴν ἀμαρτίαν), κατοικίζει δὲ τοῦ παραδείσου κατέναντι· ἵνα βλέπων ὅθεν ἐξέπεσε, καὶ ἐξ οὐρανὸν εἰς οἶα κατηγένηθαι, λοιπὸν ἐκ μετανοίας σωθῆ. Καὶν ὁ πρωτότοκος ἄνθρωπος, ἀδελφοκτόνος γέγονεν· εὐρετῆς τῶν κακῶν, καὶ ἀρχηγὸς τῶν φόνων, καὶ βάσανος πρώτος· ἀλλ' ἀνελὼν τὸν ἀδελφὸν, τί κατακρίνεται; *Στένων καὶ τρέμων ἔσθ' ἐπὶ τῆς γῆς*. Μέγα τὸ ἀμάρτημα, μικρὰ ἡ καταδίκη.

H'. Φιλανθρωπία μὲν οὖν ἀληθῶς καὶ αὕτη Θεοῦ, ἀλλ' ἔτι μικρὰ πρὸς τὰ ἐπιφερόμενα. Λόγισαι γὰρ μοι τὰ ἐπὶ Νῶε. Ἦμαρτον οἱ γίγαντες, καὶ παρανομία πολλὴ τότε τῆς γῆς κατεχόθη, καὶ διὰ ταύτην κατακλισμὸς ἐμελλεν ἐπεργεσθαι· καὶ ἐφ' ἑντακοσιοστῷ μὲν ἔσται τὴν ἀπειλήν ἐκφέρει ὁ Θεός, τῷ δὲ ἑξακοσιοστῷ, τὸν κατακλισμὸν ἐπήγαγεν ἐπὶ τὴν γῆν. Βλέπεις φιλανθρωπίαν Θεοῦ πλάτος, εἰς ἑκατὸν παρατεινομένης χρόνους; ἄρα, ὅπερ ἐποίησε τότε μετὰ τὴν ἑκατονταετίαν, παρεχρήμα οὐκ ἤδύνατο ποιῆσαι; ἀλλ' ἐπίτηδες παρεταίνεν, ἔνδοσιν διδοὺς μετανοίας. Βλέπεις Θεοῦ ἀγαθότητα; καὶ εἰ γε μενήσθων οἱ τότε, οὐκ ἂν ἀπέτυχον τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας (2).

Θ'. Ἐθέμι μοι λοιπὸν καὶ ἐπὶ τοὺς ἄλλους, τοὺς ἐκ μετανοίας σωθέντας. Ἄλλ' ἴσως καὶ ἐν γυναίξιν ἐρεῖ τις· Ἐπόρευσα, ἐμοίχευσα, ἐμύλινα τὸ σῶμα παθοταίς ἀκολασίαις· ἄρ' ἔστι σωτηρία; Ἀπόβλεψον, ὦ γυναίκα, εἰς τὴν Ραᾶβ, καὶ προσδοκᾶ καὶ σὺ τὴν σωτηρίαν· εἰ γὰρ ἡ φανερώς καὶ δημοσίᾳ πορνείουσα, διὰ μετανοίας ἐσώθη· ἄρα ἡ ἄπαξ ποτὲ πορνείουσα πρὸ τῆς χάριτος, διὰ μετανοίας οὐκ ἠσθείας οὐ σώζεται; Πῶς γὰρ ἐσώθη ἐκεῖνη, ζήτησον· τοῦτο μόνον εἶπεν· Ὅτι ὁ Θεός ὁμῶν (3) ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ Θεός ὁμῶν· ἐαυτῆς γὰρ, οὐκ ἐδωμήσεν εἰπεῖν διὰ τὴν ἀσέλγεια. Καὶ εἰ θέληξ δέξασθαι τὸν σωθῆναι ταύτην μαρτυρίαν ἐγγραφον, ἔχεις ἀνάγραφτον (4) ἐν Βαβυλώσι· *Μνησθήσομαι Ραᾶβ καὶ Βαβυλῶνος τοῖς γνώσκουσίν με*. Ὁ μεγάλως τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, καὶ πορνῶν μνημονεύσας ἐν Γραφαῖς· ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς, *Μνησθήσομαι Ραᾶβ καὶ Βαβυλῶνος*, ἀλλὰ μετὰ τοῦ, τοῖς

³⁹ Gen. III, 24. ⁴⁰ V. cat. 12, n. 7. ⁴¹ Gen. IV, 12. ⁴² Ose. IV, 2. ⁴³ Gen. VI, 13. ⁴⁴ Gen. VII, 11. ⁴⁵ Josue II, 11. ⁴⁶ Psal. LXXXVI, 4.

(1) Ἐκεῖ. Vocem hanc addidi ex codd. Roe et Casaub.

(2) Τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας. Articulus τῆς τοῦ reposuimus ex codd. Roe et Casaub.

(3) Ὁ Θεός ὁμῶν, etc. In cod. Rue legitur, ἡμῶν, Deus noster. Hic locus sic legitur in Bibliis: Ὅτι Κύριος ὁ Θεός ὁμῶν, Θεός ἐν οὐρανῷ ἄνω, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς κάτω· Dominus, Deus vester Deus est

in caelo sursum, et in terra deorum. Quod Prevoletius in sua interpretatione posuit, licet Graeca discrepantia ediderit.

(4) Ἀνάγραφτον. Sic scribimus ex codd. Coisl., Roe, Casaub. Habent editi, ἀνέγραπτον, contrario sensu. Ἀνάγραφτος vox Cyrillo saepe repetita cael. 15, n. 25.

γνώσκασί (1) με. "Εστιν οὖν καὶ ἐπὶ ἀνδρῶν σωτηρία, καὶ ἐπὶ γυναικῶν ὁμοίως, ἢ διὰ μετανοίας προσευμηθῆναι.

Γ. Κἀν δόλοκληρος δὲ λαὸς ἀμάρτη, οὐ νικᾷ τὴν τοῦ Θεοῦ φιανθρωπίαν. Ἐμοσχοποίησεν ὁ λαὸς, καὶ οὐκ ἀπίστη ὁ Θεὸς τῆς φιανθρωπίας· ἤρνησαντο οἱ ἄθροιστοι τὸν Θεόν (2), ἀλλ' ὁ Θεὸς ἐαυτῶν οὐκ ἔρρηξε. Οὗτοι οἱ θεοὶ σου, Ἰσραὴλ, εἰρήχασιν· καὶ πᾶν συνήθως ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ, σωτὴρ αὐτῶν ἵγναιτο. Καὶ οὐ μόνος ὁ λαὸς ἠμαρτε, (3) ἀλλὰ καὶ ἄρχων ὁ ἀρχιερεὺς. Μωϋσῆς γὰρ ἔστιν καὶ λέγων· Καὶ εἶπ' Ἰσραὴν ἐγένετο (4) ἐρηγὴ Κυρίου καὶ ἐδέηθη, φρόν. ὕπρ' αὐτοῦ, καὶ συνεχώρησεν αὐτῷ ὁ Θεός. Ἐτα Μωϋσῆς μὲν, αὐτῶν ὑπὲρ ἀρχιερέως ἠμαρτάνοντος, ἐδουλοῖται τὸν Κύριον· Ἰησοῦς δὲ ὁ μονογενὴς, αὐτῶν ὑπὲρ ἡμῶν, οὐ δουλοῖται τὸν Θεόν· καὶ αὐτῶν μὲν, διὰ τὸ πταισθῆναι, οὐκ ἐκώλυσεν (5) ἐλθεῖν εἰς ἀρχιερωσύνην· οὐ δὲ, ἐξ ἔθνῶν ἐλθόντα, κώλυσε εἰσελθεῖν εἰς τὴν σωτηρίαν· μετανόησον, ἔθρωπε, λοιπὸν καὶ αὐτὸς ὁμοίως, καὶ οὐ κεκώλυται σοὶ ἡ χάρις. Ἄνεπιληπτόν σου παράτησον εἰς τὸ εἶς τὴν τρέπον· φιανθρωπος γὰρ ἀληθῶς ὁ Θεός, καὶ οὐ δύνησται ὁ πᾶς ἄνθρωπος (6) κατ' ἀξίαν ἱκανῶς ἔστω τὴν φιανθρωπίαν· οὐδ' ἂν πᾶσαι αἰ γλώσσαι συνέλθωσιν ἀνθρώπων ἡμῶν, οὐδ' οὕτως μέρος τι τῆς τοῦ Θεοῦ φιανθρωπίας διηγήσασθαι δύνησται. Ἡμεῖς γὰρ λέγομεν μέρος τι τῶν γεγραμμένων περὶ τῆς εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ φιανθρωπίας· ἀλλ' οὐκ οὐδαμῶν ὅσα καὶ ἀγγέλιος συνεχώρησε·

II Tim. II, 13. "Exod. XXXII, 4. "Deut. IX, 20.

(1) Τοῖς γινώσκ. Articulus in impressis omissus supplimus ex codd. Coisl., Roe, Casaub. et sac. text. In Vulg. *Scientiam me*; quod efficit sensum prorsus Cyrillicum alienum. R. spiciens enim ad verba in versiculi 6 verba, *Dominiis narrabit in Scripturis populum*, etc., ait Deum in Scripturis, ad militatem hominum sui cultum cognoscentium, Raab nomen consignare voluisse, idque promississe. Raab porro apud Psalmistam, non significat tabernaculum illam mulierem ab exploratoribus Josue conversam, sed superbium, hoc est Aegyptium, hoc titulo in Scripturis passim appellatum; atque Aegyptios et Babylonios post reditum et captivitate, ut cum aliis populis Hierosolymæ habituros esse, hæreticæ genti admittis. Ita cum doctis viris psalmicum locum intelligimus.

(2) Τὸν Θεόν. Articulus, qui in impressis et Coisl. cod. desideratur, ponimus ex codd. Roe et Casaub. Pro ἐαυτῶν, quod sequitur, præfati codd. habent αὐτοῦς, illos non negavit. Coisl. αὐτῶν, forte, αὐτῶν.

(3) Καὶ οὐ μόνος ὁ λαὸς ἠμαρτε. Hæc desunt in Roe et Casaub.

(4) Καὶ εἶπ' Ἰσραὴν ἐγένετο, etc. Codd. Roe et Casaub., ἐγενήθη. In loco Deuteronomii ab Cyrillo citato non legitur, ἐγένετο ὄρη Κυρίου, sed, ἐθυμώθη (suppl. Κύριος) ἐξολοθρευσαὶ αὐτόν. Eī pro, καὶ ἀκρίβην ὑπὲρ αὐτοῦ, habetur, καὶ ἠδ' ἐδάμη καὶ περὶ Ἰσραὴν ἕρ τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, et orati pro Aaron in tempore isto. Verba autem, καὶ συνεχώρησεν αὐτῷ ὁ Θεός, non leguntur ibi, sed aliunde a Cyrillo translata sunt. Ne mirere, ex tempore dicebat.

(5) Οὐκ ἐκώλυσεν, etc. Editi, οὐν, manifesto vitio. Hæc non corrigimus ex codd. Coisl., Otob., Roe, Casaub. Grod. Similiter scriptis linea sequente, πᾶσι *impediēt*, ex cod. Coisl. pro, κεκώλυκεν,

A 26 et *Babylonis*, sed illud adjecit, *cognoscentibus me*. Est igitur viris, et mulieribus similiter salus, quæ per poenitentiam conciliatur.

X. Etiam si universus populus peccaverit, non superat divinam benignitatem. Vitulum populus fabricaverat, nec tamen recessit Deus a clementia; negaverunt homines Deum, sed Deus seipsum non negavit. *Isti sunt, dixere illi, dii tui, Israel!* 44; et tamen pro more suo Deus Israel servator eorum fuit. Nec solus peccavit populus: verum etiam et Aaron summus sacerdos (7). Moyses enim dicit: *Et super Aaron facta est ira Domini; et rogavi, ait, pro ipso, et condonavit illi Deus* 45. Jam vero Moyses pro summo sacerdote peccante supplicans Deum flexit: Jesus autem utigenitus orans pro nobis,

B Deum non placabit? Illum propter culpam non prohibuit quominus ad summum sacerdotium veniret; te verò ex gentibus venientem salutem ingredi prohibebit? poenitentiam age itidem et tu, o homo. neque a te gratia prohibebitur. Irreprehensibilem deinceps præsta vitæ tuæ modum; vere enim hominum amans est Deus; neque ullus homo clementiam ejus pro dignitate explicare potest: imo etiam omnes hominum linguæ in unum convenerunt, ne sic quidem partem aliquam benignitatis ejus enarrare sufficiant. Dicimus nos partem aliquam eorum, quæ scripta sunt de Dei erga homines benignitate: sed nescimus quanta ille et angelis condonaverit (8). Nam et illis condonat; quan-

C *impedit*, quod in impressis habetur.

(6) Ὁ πᾶς ἄνθρωπος, omnis homo. Ita editi: at codd. Coisl., Roe, Casaub., Otob., ὁ πᾶς χρόνος, *tempus omne*. Paulo post ubi scriptisimus, οὐδ' ὁ ἄνθρωπος, ex codd. Roe et Casaub. legebatur in editis, οὐχ. In codd. Co sl. et Otob. habetur, οὐδέ.

(7) Aaron summus sacerdos. Paulo post, pro summo sacerdote peccante. Peccatum Aaronis, et Dei clementiam multum exaggerat dignitas summi sacerdotis, quam peccando violavit. Atqui Aaron nondum summus sacerdos consecratus erat: quamobrem ita tantum per anticipationem appellatus videtur, cum dicat auctor inferius, id crimen non prohibuisse quominus ad sacerdotium veniret. Bacchiarus tamen, cum ad commendandam Dei benignitatem hoc summi sacerdotis peccato usus esset in epistola ad Januarium, id sibi objici non sinit, et ante eam consecrationem Aaron sacerdotem fuisse contendit, eo quod non potuisset sine sacerdote Pascha celebrari.

(8) Nescimus quanta ille et angelis condonaverit, etc. Neminem esse puto qui existimet Cyrillum non de veris angelis loqui, sed vel de hominibus justis, vel de sacerdotibus, qui in Scriptura quandoque angelorum vocabulis designantur; cum postquam de angelis dixit, se ad homines reverti postea significet. Neque hæc de pravis ac desertioribus angelis intelligenda: nam etiam quodam erga ipsos patientiæ ac clementiæ modo Deus utatur, ut significat auctor cat. 7, n. 4, hic agit de exemplis poenitentis: diabolum autem ait cat. 6, n. 1, incudis instar indomabilem, et poenitendi nesciam gerere animi inductionem; nec est dur dissimilis ab ipso conditionis angelos satelites a Cyrillo existimatos suspicemur: superest ergo ut de beatis angelis loquatur. Hos autem cat. 6, n. 6, Deum quan-

doquidem unus **27** est solus absque peccato (1), qui nos a peccatis purgat Jesus. Ac de illis quidem [hoc est angelis] satis.

XI. Si vero cupis, alia quoque representabo tibi de nobis exempla : accede ad beatam David, illumque accipe præclarum exemplar penitentiae. Offendit ille magnus : cum post cubitum pomeridianis horis in tecti fastigio deambulare ⁷⁹, vidit indifferenter (2), et humani quid passus est. Perfectum fuit peccatum ; sed non periit una in confitendo peccato candor. Venit Nathan propheta, reprehensor promptus (3) et vulneris medicus ⁷¹⁻⁷². *Iratus est, inquit, Dominus, et peccavisti.* Regem alloquitur

⁷⁰ II Reg. xi, 2. ⁷¹⁻⁷² II Reg. xii, 1 et seqq.

tum ipsi capaces sunt, videre testatur : qui status quomodo cum peccato, imo cum peccandi potestate conciliari possit, non intelligimus. Eo accedit, quod in angelis Dei voluntatem perfecte adimpleri ait cat. 25, n. 14, adeo ut eo exemplo Dei voluntatem in nobis fieri oret Ecclesia. Parte alia, consentientibus omnibus libris, cum editis, tum mss., textum interpolationis accusare non licet. Hanc sententiam Cyrillus peculiarem non fuisse, quoniam marginum augustinæ hic a nobis probari non patiuntur, ostendimus in Dissert. 3. Licetat tantum hic addere; hanc opinionem Cyrillum accipere potuisse vel ex Origene, vel ex fonte unde Origenes hausit, duobus nimirum II et III Apocalypseos capitibus, in quibus nonnulla angelis Ecclesiarum Asiae a Christo exprobrantur peccata.

(1) *Unus est solus absque peccato, ἀναμάρτητος.* Licetbat etiam vertere cum Grodecio, qui peccare non possit. Græca enim vox utrumque significat, tam apud sacros quam profanos auctores ; ac blasphemiae simile est dicere Christum vel peccavisse vel peccare potuisse. Nihilominus vox ἀναμάρτητος, et ἀναμαρτία, apud Cyrillum semper sumitur pro innocentia et peccati vacuitate. Sic Christi probans innocentiam cat. 15, n. 3, ait pium latronem ejus testem fuisse, *μόρτος τῆς ἀναμαρτίας τοῦ Ἰησοῦ.* Cat. 4, n. 19, negans nos in altero ante hunc mundo peccavisse, ait venisse in mundum ἀναμαρτήτους. Cat. 15, n. 21, ait, eum candorem quem Deus Isaia cap. i, vers. 28, hominibus se daturum pollicetur, signum esse vel remissionis peccatorum vel innocentiae, ἢ καὶ ἀναμαρτίας. In hoc ultimo loco palam esse significari solam peccati vacuitatem ; prolians enim angelos non solam posse peccare, sed et revera habere peccata, ait solum Christum habere illud privilegium quo angeli carent, ut clementiae Dei opus non habeant. In Deuteronomio, c. xliix, vers. 19, opponitur homo peccator, τῷ ἀναμαρτήτῳ, videlicet homini justo. Quomohomem vulgo auctores ecclesiastici, τὸ ἀναμάρτητος, assumunt pro justo, innocente, et a peccatis libero. Ita Greg. Nyss. *De imagine et similitudine*, tom. II, p. 23 ; *De orat. Dominic.* hom. 5, p. 756 ; *De perf. Christiani forma* pag. 292 ; S. Ephraem, *De secundo adventu*, Græce, pag. 357 : ὁδὲς ἀναμάρτητος, οὐδὲς καθαρός ἀπὸ ῥύπου. S. Hieronymus, lib. III *adversus Pelagium*, et Orosius in *Apologetico adversus eundem*. Auctor *Dialogorum de Trinitate* sub nomine S. Athanasii tom. II, sive III, pag. 487, ἀναμάρτητος, usurpat tanquam maxime diversum ab impeccabilitate. *Non quæritur*, inquit, *utrum angeli sint sine peccato, et eorum ἀγγελοὶ ἀναμάρτητοι, sed utrum peccare possint, ἀλλ' εἰ δυνατόν ἐστι μαρτυρεῖται.*

(2) *Indifferenter, ἀδιαφόρως.* Grodecius vertit obiter : significat negligenter, incaute, non curando periculum cui se exponerat, cogitationem in animo

συγχωρεῖ γὰρ κακίνοις, ἐπιτῆ εἰς μόνος ἀναμάρτητος, ὁ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν καθαρίζων Ἰησοῦς. Καὶ περὶ μὲν ἐκείνων αὐτάρκως.

IA'. Εἰ δὲ βούλει, σοὶ περὶ ἡμῶν καὶ ἄλλους τύπους παραστήσω (4) ἐλθὼ καὶ ἐπὶ τὸν Δαβὶδ τὸν μακάριον, καὶ τύπον αὐτὸν λάβε τῆς μετανοίας. Ἐσφάλη ὁ μέγας μετὰ κοίτην, τὸ δειλινὸν, περιπτῶν ἐπὶ τοῦ ὕμματος, ἰδὲν ἀδιαφόρως, καὶ ἐπαθὲν τε ἀνθρώπινον. Ἐτελέσθη ἡ ἀμαρτία, ἀλλ' οὐ συναπέθανεν ἡ περὶ τὴν ὁμολογίαν τοῦ πταίσματος εὐγνωμοσύνη. Ἦλθεν Ναθάν ὁ προφήτης, ἔλεγχος ταχὺς, καὶ τοῦ τραύματος ἰατρὸς. Ὀρίσθη, φησὶν, ὁ Κύριος, καὶ ἡμᾶς (5). Τῷ βασιλεύοντι ὁ ἰδούτις

cum delectamento versando. Sic supra num. 3 : *Si indifferenter, ἀδιαφόρως, pravi desiderii cogitationem admiseris, in animo versata radices in te figet.* Eodem sensu S. Ephraem., *Parænes.* 56, Græc. edit., p. 507 : Ἐν τῷ ἀδιαφόρῳ ἐμβαλεῖν τυγχάνει ἡ μοικεῖα, ἣν ὁ Κύριος διεμαρτύρατο λέγων, ὅτι Πᾶς ὁ ἐμβλέπων γυναικα, etc. In *oculo indifferenti*, incauto, turpem cogitationem non rejiciente, versatur illud adulterium de quo testatur Dominus aieus : *Quisquis insperaverit, etc.* Theodoretus, qui tum alibi diversos auctoris nostri locos ita imitatur ut pene transcribat, tum præsertim *Quest. 24 in libros Reg.*, pag. 276, hunc locum Cyrilli pene e vestigio sequitur, scribit, εἶδεν ἀπλοικῶς, *edit simpliciter*, et absque malo animo, sed incaute.

(3) *Reprehensor promptus.* Vox ἔλεγχος, non hic reprehensionem, convictionem sonat, quæ ejus vulgaris significatio, sed personam reprehendentem ; ut in altero hujus orationis exemplo quod huic subjicimus, legitur paulo post hunc locum : Ἐλέγχος οὐ πρῶν. *Non adest qui convincere et arguere potuisset.* Eodem sensu sumptum existimo a Cyrillo id vocabulum cat. 15, n. 25, ubi de Christo judicante ait : Ὅς ἐξετάσει, ἢ ἐλέγγων οὐ χρεῖαν ἔχει πρὸς κατάγγωσιν *Qui ad condemnandum inquisitione, aut convincentibus testibus opus non habet.* Rara, non tamen inusitata hæc hujus vocis acceptio. Basil. in fine orationis *De fame et siccitate*, pag. 360 : Τῶν βεβιωμένων ἔλεγχος ἀκριβῆς παραστήσεται · *Aderit eorum quæ pressissimum accuratissimum reprehensor.* S. Asterius Amaseus, homil. in *Danielem et Susannam*, *Auct. Combefis.*, tom. I, p. 95, *Danielem* appellat senum illorum nequam ἔλεγχον καὶ κρῖτον, *reprehensorem et judicem*, et pag. 97, ἔλεγχον χρυσομένον, *rerum adularum delectorem.* *Metaphrastes*, *Vit. S. Ambr.*, n. 1, ait de eo quod esset πρᾶξίως πονηρᾶς ἀπάσης ἀκριβῆς ἔλεγχος. *Dujusvis præva actionis sedulus censor ac reprehensor.* S. Nilus, lib. III, *epist.* 33, pag. 311, τῆς ἰδίας κατηγοροῦμεν ζωῆς, *μη παρόντος ἐλέγχου, propriam vitam accusamus, nullo qui redarguat præsentem.* In *psal.* lxxii, vers. 14, vox, ἔλεγχος, quæ in *Vulgata* redditur, *castigatio*, in variis *Psalterii antiquis* vertitur, *judex, index vel vindex.*

(4) *Παραστήσω.* Ita legitur ex *codd.* *Ottob.* et *Coisl.* In *codicibus* habetur, *παραστήσαι*, in *Roe* et *Casaul.*, *παραστήται*, quorum utrumque ferri potest supponendo *μέ.* Pro *ὅ* ex omnibus memoratis *codicibus*, scriptissimus, *cod.* *Roe* et *Casaul.* post, *τύπους*, adiiciunt, *τῆς μετανοίας.*

(5) *Ὀρίσθη ὁ Κύριος, καὶ ἡμᾶς.* *Scripturæ* non sunt hæc verba, sed ex ejus sensu a Cyrillo collecta. Puto eum respicere verba *Isaia* *Deum alloquentis*, cap. lxxv, vers. 5 : Ἰδοὺ σὺ ὀρίσθησθαι καὶ ἡμεῖς ἡμάρτομεν.

Δεγεν. Βασιλεύς ὁ πορφυροφόρος (1) οὐκ ἠγανάκτησεν· οὐ γὰρ προσεῖχε τῷ λαῷ αὐτόν, ἀλλὰ τῷ αποστειλάντι. Οὐκ ἐτύφλωσεν αὐτόν τὸ περισσῶς τῶν στρατιωτῶν σίφος· ἐνεβεί γὰρ τὸν ἀγγελικὸν τοῦ Κυρίου στρατὸν, καὶ τὸν ἄραστον ὡς ἄρῶν ἠγωνίασε· καὶ φησι τῷ ἐλθόντι, μέλλον δὲ δὲ ἐξελθόν τῷ αποστειλάντι, ἀποκρινόμενος· Ἠμάρτηκα τῷ Κυρίῳ. Ἐλέησεν τοῦ βασιλέως ταπεινοφροσύνην; βλάβεις ἐξομαλῶγησιν; Μὴ γὰρ ἦν ἐλεγχεὶς ὑπὸ τινος; μὴ πολὺ σὺνφείεταν τῷ πόνῳ; ὁξέως ἐπράχθη τὸ πρᾶγμα, καὶ ὁ προφήτης εὐθὺς παρῆν (2) κατήγορος, καὶ ὁ πταίσας ὁμολογεῖ τὸ κακόν· καὶ ἐπειδὴ εὐνομηδὸς ὁμολόγησεν, δευτάτη ἐσχε τὴν λατρείαν. Ὁ γὰρ ἀπειλήσας προφήτης Ναθάν, φησὶν οὐθέως· Καὶ Κύριος παρεβίβασε τὴν ἁμαρτίαν σου (3). Ἐλέησεν δευτάτην θεοῦ φιανθρώπου μεταβολήν. Πλὴν φησι· Παροξύνω παραίτητας τοὺς ἔχθρους Κυρίου. Πολλοὺς μὲν διὰ τὴν δικαιοσύνην εἶχε ἔχθρους, ἀλλ' ἐπρόσβρισε σὲ ἡ σωφροσύνη· προσβῶν δὲ τὸ μέγιστον ὄπλον, ἐτοίμως ἐστῶτας ἔχεις κατὰ σοῦ τοὺς ἔχθρους ἐπασασάντας. Ὁ μὲν οὖν προφήτης οὕτως· αὐτὸν παρεμύθησαστο.

IB. Ὁ δὲ μακρὶνος Δαβὶδ, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἤκουσεν, δτι Κύριος παρεβίβασε τὴν ἁμαρτίαν σου, οὐκ ἀπέστη τῆς μετανοίας· ὁ βασιλεύς· ἀλλὰ περιεβάλλετο μὲν σάκκον ἀντὶ πορφύρας, ἀντὶ δὲ χρυσοκollήτων ὀρθάνων, ἐπὶ σποδοῦ καὶ τῆς ὁ βασιλεύς ἐκαθέβητο· καὶ οὐκ ἐπὶ σποδῷ μόνον ἐκάθητο, ἀλλὰ καὶ σποδὸν εἶχε τὴν βρώσων, καθὼς καὶ αὐτὸς φησιν· Ὅτι ἐσποδὸν ὡσεὶ ἄρτον ἐφαγον (4). Ἐξέτηξε δάκρυσι

A privatus. Rex purpura iusignis non indignatus est: non enim ad eum qui loquebatur, sed ad eum a quo mittebatur, attendebat. Non excæcavit eum circumstanti militum cohors; cogitabat enim angelicum Domini exercitum, et invisibilem tanquam videns contremiscebat; ac venienti, seu potius per illum, mittenti [Deo] respondit: *Peccavi Domino* 14. Cernis demissionem regis, cernis confessionem: nonquid fuerat ab ullo convictus? num multi fuerant facinoris conscii? celeriter transacta res, et statim propheta adfuit accusator; qui que offenderat, peccatum confitetur; et quia ingenuè et bona mente confessus est, occisione sanatus fuit. Nathan enim propheta qui comminationibus suis fuerat, statim dicit: *Dominus quoque transtulit peccatum tuum* 15. Vides velocissimum Dei hominum amantis mutationem. Attamen dicit: *Irritans irrisisti inimicos Domini* 16. Multos enim propter justitiam hostes habebas, sed custodiebat te castitas. Postquam vero præcipuum hoc præsidium prodidisti, stantes habes hostes paratos, qui adversum te consurgant. Sic igitur illum propheta consolatus est.

XII. At beatus David, tametsi audivisset illud, *Dominus transtulit peccatum tuum*; non abstinuit tamen a poenitentia rex licet: verum 28 loco purpuræ saccum induit (5), pro inauratis sedibus (6), in cinere et lumi rex sedebat 17; nec in cinere sedebat tantum, verum etiam cinere vescebatur, sicut ipse ait: *Quoniam cinerem tanquam panem manducabam* 18. Oculum nimis cupidum lacrymis confecit.

14 Hebr. xi, 27. 15 II Reg. xii, 13. 16 ibid. 17 ibid. 18 16; Jon. iii, 6. 19 Psal. ci, 10.

(1) Ὁ βασιλεύς ὁ πορφυροφόρος. Hec aliter legitur in codd. Roe, Ottob. 2 et Casaub. in hunc modum: Ἄλλὰ Δαβὶδ ὁ βασιλεύς οὐκ ἠγανάκτησεν· sed rex David non indignatus est: quam lectionem tenet et Grædecus. Pro, ἐτύφλωσεν, non excæcavit, legitur in Coislin. et Ottob., ἐτύφωσεν, non infuravit. Utraque lectio probabilis, ne priorem mutarem suscipere sequentia, quibus Davidem ait sibi per fidem Deum præsentem representasse ac vidisse.

(2) Ὁ προφήτης εὐθὺς παρῆν. Non statim sed ferme post annum, nimirum nato jam Davidi ex æthiæ filio, Nathan ad eum redarguendi causa missus est. Quamobrem vide an non præferenda sit lectio Coisliniana lectio ita se habens: Ὁξέως ἐπράχθη τὸ πρᾶγμα, οὐ προφήτης παρῆν, Δεγχοσ καὶ παρῆν, κακίως ὁμολογεῖ τὸ κακόν· Cito peracta res est: propheta non interfuerat, non ullus qui conviceret. Ille tamen peccatum confitetur.

(3) Τὴν ἁμαρτίαν σου. Ita editi et Coisl. At codd. Roe, Casaub. et Ottob. 2 habent in Biblia, τὴν ἁμαρτίαν σου, quod etiam legit Cyrillus inferior n. 22. Paulo post, ubi Cyrillus legit, Παροξύνω παροξύνοντας τοὺς ἔχθρους Κυρίου, LXX Rom. edit. habent, Παροξύνω παροξύνοντας τοὺς ἔχθρ. Κυρ. At cum Cyrillo cõsensit cod. Alexandrinus LXX Interpretum et Aldina editio; nisi quod pro, ἔχθρους Κυρίου, hæc habet, ἔχθρους σου, inimicos tuos. Lectio quam tenet est Cyrillus, est Aquilæ interpretis.

(4) Ἐφαγον. Additur in codd. Roe, et Casaub. ac versione Grædecii reliqua pars prophetici versiculi: Καὶ τὸ πῦμα μου μετὰ κλαυθμοῦ ἐκρίνω· Et potum meum cum fletu misceram.

(5) Saccum induit. Davidem peccati sui poenitentem sacco se induisse, non ait disertè Scriptura,

quæ eum tantum, finito septem dierum, quem avertebat filii sui mortis causa susceperat, luctu, vestimenta mutasse refert: quæ ex re, et Judæorum sacco se in poenitentia consternentium usu, optime colligere potuit Cyrillus sacco, dum poenitentiam egit, usum esse sanctum regem, qui aliqui psal. xxix, vers. 12. Deum ait saccum suum conscidisse. Eum quoque in cinere sedisse Scriptura non loquitur: sed ipse in loco mox adducto testatur cinerem, ex capillis quibus sine dubio aspersus erat decidentem tanquam panem, manducasse. Cyrillus quæ de Ninivitarum rege dicuntur Jonæ iii, 6, ad Davidem transtulisse videtur. Alioqui poenitentes et luctu morentes Hebræis, sacco indutos in cinere sedisse, sparsa ubique in Scripturis testimonia fidem faciunt.

(6) Inauratis thronis. Ita veritum vocem, χρυσοκollήτων, quam Cyrillus sæpe adhibet: sic cat. 12, num. 10, vocat currus regum triumphales: et epistola ad Constantium num. 1, coronas gemmis distinctas quæ imperatoribus deferri solebant pro munere; et cat. 14, num. 14, ecclesiam Resurrectionis argento inductam et inauratam dicit ἀργυρένδον καὶ χρυσοκollήτων· cuius lacunar, Eusebio referente lib. iii Vit. Constant., cap. 36, totum auro purissimo coopertum erat. Χρυσοκollήτων significat id quod auro agglutinatum est, vel cui aurum agglutinatum. In citatis Cyrilli locis designari puteum id quod inauratum est non laminis aureis, quod decreet forte χρυσένδον, sed auro vel liquabili vel in lamellas tenuissimas fixo. Greg. Nyss., hom. 3 in Ecclesiasten, pag. 599, divitum in ædificiis sumptum et luxuriam describens, ait aurum in tenues æρεσσεῖς subtilitatis lamellas extensum cælestis ebullucis illius, argentumque clavis affigi.

Lavabo, inquit, per singulas noctes lectum meum: in lacrymis meis stratum meum rigabo 79. Cum principes illum ad manducandum panem hortarentur, non acquievit, jejuniūque in septimum omnino diem produxit 80. Si rex ita conturbatur, tu qui privatus es, non debes confiteri? Post Ahsalomi rebellionem, cum inultæ illi paterent ad fugam viæ, per Olivarum montem fugere elegit 81, quasi mente invocans Liberatorem, qui isthinc in caelos erat ascensus; et cum Semei acerbis illum figeret maledictis: *Sinite, inquit, illum* 82; sciebat enim quod ei qui remittit, remittetur.

XIII. Vides pulchrum esse confiteri. Cernis esse penitentibus salutem. Etiam Salomon (1) ceciderat 83: sed quid ait? *Postea ego penitentiam egi* 84. Achab quoque rex Samariae erat nequissimus idololorum cultor, excellenti improbitate, ille prophetarum interemptor, alienus pietatis, agrorum et vinearum alienarum appetitor 85. Verum quando Nabuthæum per Jesabelem interemit, cum venisset Elias propheta ac solummodo minas intentasset, discidit vestimenta sua, et iuduit saccum 86. Quid vero dicit misericors Deus ad Eliam? *Vidisti quomodo compunctus est Achab a facie mea* 87? quasi fervidum prophetae ingenium, ut ad penitentem se ultro inclinaret, flectere laborans. *Nov enim, inquit, inducam malum in diebus ejus* 88. Et quāvis ille postea veniam non erat ab 29 improbitate recessurus, absolute tamen remittit, non inscius futuri, sed presentī penitentiae momento consentaneam tribuens remissionem. Justī enim iudicis est accommodatam unicuique facio sententiam pronuntiare.

τὸν ἐπιθυμητὴν ὑψαλιχὸν, Λούσω καθ' ἑκάστην νύκτα τὴν κλίνην μου, λέγων· ἐν δάκρυσι μου τὴν στρωμνὴν μου (2) βρέξω. Ἀρχόντων παρακαλούντων φαγεῖν ἄρτον, οὐκ ἐπιβίβω. Εἰς ἐδόξωτον ἐλόδοκρον ἡμέραν παρήτειε τὴν νηστίαν. Εἰ βασιλεὺς οὕτως ἐξωμολογεῖτο, σὺ ὁ ἰδιότης οὐκ ὀφείλει; ἐξωμολογήσασθαι; Καὶ μετὰ τὴν τοῦ Ἀβασσαλοῦ ἐπανάστασιν, πολλῶν οὐσῶν ὄδων αὐτῷ τῆς φυγῆς, διὰ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν φεύγειν εἰλετο (3), μονουοχῶ τῇ διανοίᾳ τὸν ἀναθησόμενον εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἐκείθεν Λυρωτὴν (4) ἐπικαλούμενος· καὶ καταρωμένον πικρῶς αὐτὸν τὸν Σεμεὶ, λέγει· Καὶ ἀφετε αὐτὸν· ἔξει γάρ, ὅτι τῷ ἀνένιμι ἀρεθῆσεται.

II'. Βλέπεις, ὅτι καλὸν τὸ ἐξωμολογήσασθαι· βλέπεις, ὅτι τοὺς μετανοοῦντες ἐστὶ σωτηρία. Καὶ Σολομῶν ἐκπέτωκεν· ἀλλὰ τίφησιν: *Ἐσπερον ἐγὼ μετενόησα*. Καὶ Ὁ Ἄχαάβ (5) ὁ τῆς Σαμαριαίας βασιλεὺς γέγονε παρανομώτατος ἐιδωλολάτρης, ἐξαισιος, ὁ προφητοκτόνος, ὁ ἀλλότριος τῆς εὐσεβείας, ἀγρῶν ἐπιθυμητῆς καὶ ἀμπελωνῶν ἀλλοτριῶν· ἀλλ' ὅτε τὸν Ναβουθαὶ διὰ τῆς Ἰσααὲλ ἀπέκτεινεν, ἐλθόντος ἠλίου τοῦ προφήτου καὶ μόνον ἐπαπειλῆσαντος, διέβριξε τὰ ἱμάτια (6), καὶ περιεβάλετο σάκκον. Καὶ τί φησιν ὁ φιλόνηρος θεὸς πρὸς τὸν ἠλιαν; *Ἐώρακα πῶς κατενόγη Ἄχαάβ ἀπὸ προσώπου μου; μονουοχῶ πείθων τὸ δίκτυον τοῦ προφήτου, συγκαταβῆσαι τῷ μετανοοῦντι· Οὐκ ἐπέω γάρ, φησὶ, τὴν κακίαν ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ. Καὶ ὅμως, μέλλοντος αὐτοῦ μετὰ τὴν συγχώρησιν οὐκ ἐρίστασθαι τῆς πονηρίας, συγχωρεῖ ὁ συγχωρῶν· οὐκ ἀγνοῦν τὸ μέλλον, ἀλλὰ τῷ παρόντι τῆς μετανοίας καιρῷ κατάλληλον τὴν συγχώρησιν δωρούμενος. Διχαίου γάρ δικαστοῦ ἐστὶ, πρὸς ἕκαστον τῶν γεγενημένων (7) προσφόρος ἀποκρίνασθαι.*

79 Psal. vi, 7. 80 II Reg. xii, 17-20. 81 II Reg. xv, 23. 82 II Reg. xvi, 14. 83 III Reg. xi, 4. 84 Prov. xxiv, 32, sec. LXX. 85 III Reg. xx, xxi. 86 III Reg. xxi, 17, 27. 87 ibid. 99. 88 ibid.

(1) Salomon ceciderat, etc. Dissidentes esse de penitentia et salute Salomonis Patrum sententias, jam a multis observatum. Communior est quæ Salomonem damnat; haud tamen aliam quam sequitur Cyrillus contemnuenda. Hebræos habuit auctores, qui teste Hieronymo in Ecclesiastæ cap. i, vers. 12, librum hunc a penitente Salomone elaboratum volunt; neque huic sententiæ probabilis deest. Patres non ignobiles multi Salomonem favorabilia senserunt. Habemus in primis S. Hilarium, in psal. xii, n. 12; Ambros. apolog. i David., cap. 3, n. 13, p. 680; Hieronym. ep. vet. ed. n. novæ 85, p. 647, inquit; Baccharium epist. ad Januar. Bib. PP. Lugd. t. VI, p. 1177, cujus hic de Salomone locus a Fulberto Carnutensi recitatur epist. 80 et 81 Biblioth. præfatæ tom. XVI, p. 23. His accensere possumus Tychonium Donatistam libro *De Regulis*, etc. Regul. iv Bib. PP. tom. VI, p. 57. At dissimulare non possumus plumbeum prorsus et imbecille argumentum esse Cyrilli, quod Salomonis penitentiam comprobare nititur. Nam locus Proverbiorum libri, qui a Salomone ante casum indubie scriptus est, alicui prorsus est huius loci; nec significat auctoris penitentiam. Loquitur in persona hominis, qui conspecto pigri hominis agro artificis oppleto, eo exemplo se ad laborem strenue percipendum adhortatur, ut ignavia et egestatis dedecus effugiat. (2) *Στρωμνὴν μου*. Pronomen μου ex codd. Roë, Casaub. et sac. Text. propositi. (3) *Εἰλετο*. Recte id reposuit Oxoniensis editio: noster ex codd. Roë et Casaub. cum in præce-

dentibus editionibus haberetur, φηλο, quod significat saluti. Factum vitio scriptorum ex aliato, quod legitur in codd. Roë, Casaub. et Olob. 2. (4) *Λυρωτὴν*. Editi, τὸν Λυρωτὴν. Articulum, auctoritate codd. Roë et Casaub. erasimus. Post, ἐπικαλούμενος, sequuntur hæc verba in utroque codice: ἀλλὰ καὶ ἀεὶ ἄρωγον αὐτὸν τῆσδε τῆς ζωῆς ἔγωγ, sed et *illum semper huius vitio adiutorem habens*. Reliqua autem sic representantur: Καὶ καταρωμένους αὐτὸν πικρῶς τὸν Σεμεὶ, ἀνεχόμενος ἦν, πρὸς τοὺς οἰκτιροῦς λέγων· Ἀφετε αὐτόν. *Umpque illi acerbe maledi ceret Semei, perferbat, domesticis cogens, Sinite illum*. (5) Ἄχαάβ. Ita scripsimus ex codd. Coisl., Roë, Casaub. et sac. textu. Editi, Ἄχαάβ. Similiter inferius ex cod. Coisl. legitimus, Ναβουθαί, sicut in Scriptura et Patribus; pro eo quod editi et alii mss. habent, Ναβουθά, factum ex familiari in mss. commutatione dipthongi ai in e, ob viciniam soni in vitiosa recentiorum pronuntiatione. (6) *Διέβριξε τὰ ἱμάτια*, etc. Hocur duorum membrorum ordinem in editis inversum restitui ex codd. Olob. 2, Roë, Casaub. et vers. Grodecii: cum prius sit vestimenta discindere, quam eorum loco saccum induere: quem revera ordinem servavit Achab. Paulo inferius, loco, πῶς κατενόγη, Roë, ὅπως κατενόγη. In LXX habetur ὡς p. πῶς, vel ὅπως. In codd. Roë et Casaub. post, μετανοοῦντι, additur, ἀλλὰ καὶ ἀκούσαι, verum ut audiret, ac desunt verba, γάρ, φησὶ. (7) *Γεγενημένων*. Codd. Coisl., Roë et Casaub. melius, γεγενημένων, verum Cyrillus ambo verba promiscue usurpat.

15. Πάλιν Ἰεροβοάμ εἰσέθηκε (1) θύων τοὺς εἰδώ-
 λους ἐπὶ τῷ βωμῷ· ἔφη δὲ γέγονεν αὐτοῦ ἡ χεὶρ, ἐπει-
 δή ἐκλίνας συλλαβήθηναι τὸν ἐλέγχοντα προφήτην·
 ἀλλ' ἐπὶ τῆς πείρας γνώους τὸν ἐνέργειαν τοῦ παρόντος,
 λίγα· ἀεθῆται (2) τοῦ προκόπου Κυρίου τοῦ
 θεοῦ σου· καὶ διὰ τοῦτο τὸ ῥήμα πάλιν ἀποκατέστη
 ἐπὶ χεὶρ αὐτοῦ. Εἰ τὸν Ἰεροβοάμ ἴσατο ὁ προφήτης,
 ἢ Χριστὸς ἄρα οὐ δύναται τῶν ἀμαρτιῶν ἰσαήμενος
 λιπερῶσαι; Γέγονε καὶ Μανασσὸς παρανομώτατος, ὁ
 οὖν Ἰσαίαν πείρας, καὶ ἐν παντελείς εἰδωλολατρείας
 μνηθείς, καὶ πλήσας αἱμάτων ἀθίων τὴν Ἰερουσα-
 λὴμ· ἀλλὰ ἀγχιμάλωτος ἀθελεί εἰς Βαβυλῶνα, τῇ
 πείρῃ τῶν κακῶν εἰς μετανοίας λατρείαν συνεχρή-
 σαστο· λέγει γὰρ ἡ Γραφή, ὅτι Ἐταπεινώθη Μανασ-
 σὸς ἐνώπιον Κυρίου, καὶ προσήχαστο, καὶ εἰσ-
 φώνησε Κύριον, καὶ ἐπανήγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν βα-
 βυλίαν αὐτοῦ. Εἰ ὁ τὸν προφήτην πείρας, διὰ με-
 τανοίας ἐσώθη· οὐ δὲ, μηδὲν τοσοῦτον ἐργασάμενος,
 εὐσθήσῃ;

16. Βλέπε μὴ τῇ δυνάμει τῆς μετανοίας μάτην
 ἐπιπέσῃς. Βούλει γνῶναι πόσον ἰσχύει μετάνοια;
 ὡς γνῶναι τὸ καρτερὸν τῆς σωτηρίας ὄπλον, καὶ
 πᾶσαι πόσον ἐξομολογήσας ἰσχύει; Ἐκατὸν ὀδοῦ-
 ῶνα πέντε χιλιάδας ἔχθρον Ἐξέκλειας δὲ ἐξομολο-
 γήσας ἐπέβητο· μέγα μὲν ἀληθῶς καὶ τοῦτο,
 ἀλλὰ ἐπὶ μικρὸν πρὸς τὸ ῥηθησόμενον. Ἀπόφασις
 βίαν ἐγενεθηέσαν ἀνεκάλαστο (3) διὰ μετανοίας ὁ
 εὐδὸς. Νοσήσαντι γὰρ αὐτῷ φησὶν ὁ Ἰσαίας· Τά-
 ζαι περὶ τοῦ οἴκου σου· ἀποθνήσκεις γὰρ σὺ,
 καὶ οὐ ζήσῃ. Ποία λοιπὸν προσδοκία; ποία ἐλ-
 πὶς εἰς σωτηρίαν, τοῦ προφήτου λέγοντος, Ἀποθνή-
 σκεις γὰρ σὺ; Ἄλλ' οὐκ ἀπίστη τῆς μετανοίας Ἐξε-
 κλειας· μεμνημένος δὲ τοῦ γεγραμμένου, Ὅταν ἀπο-
 στραφεὶς στενάξῃς (4), τότε σωθήσῃ, ἀπεστράφη

XIV. Rursus Jeroboam stabat sacrificans idolis
 super aram: arida facta est manus ejus, quoniam
 redarguentem se prophetam comprehendi jussisset;
 sed presentem hominis potestatem experimento sui
 comprobans dicit: *Deprecare faciem Domini Dei
 tui* 15; et propter hoc verbum manus illius in in-
 tegrum restituta est. Si Jeroboam sanavit propheta,
 non poterit te Christus a peccatis sanando libera-
 re? Fuit et Manasses conacceleratissimus, is qui
 Isaiam dissecuit, et in omni genere idololatriæ
 contaminatus, innocentium cædibus Hierosolytam
 opplevit 16: sed captivus in Babylonem adductus,
 experientia malorum ad poenitentiam medicinam
 usus est. Dicit enim Scriptura, quod *humiliatus est
 Manasses coram Domino, et oravit, et exaudivit eum*
 B *Domini, et reduxit illum in regnum ejus* 17. Si is
 qui prophetam dissecuerat (5), per poenitentiam
 salvus factus est; tu qui nihil tam grave admisisti,
 non servaberis?

XV. Cave ne poenitentiam vi sine causa diffidas.
 Vin' cognoscere, quantum possit poenitentia? vin'
 robustissimum hoc salutis telum pernoscere, et
 quantum valeat confessio, addiscere? Centum octo-
 ginta quinque hostium millia Ezechias per confes-
 sionem confecit 18; magnum quidem id revera i-
 sed, ejus quod modo dicitur cõmparatione, exi-
 guum. Idem divinum sententiam jam latam poeni-
 tentia revocavit. Egrotanti enim illi dixerat Isaias:
*Dispone domui tuæ; morieris enim tu, et non
 vives* 19: quæ jam reliqua expectatio? quæ spes
 salutis dicente propheta, *Morieris enim tu?* sed non
 revocatus est a poenitentia Ezechias, memor hujus
 quod scriptum est: *Cum aversus ingenueris, tunc
 salvaberis* 20: avertit se ad parietem: mentemque

15 III Reg. XIII, 6. 16 IV Reg. XXI, 16. 17 II Par. XXXIII, 12, 13. 18 IV Reg. XIX, 35. 19 IV Reg. II, 1; Isa. XXXVIII, 1. 20 Isa. XXX, 15.

(1) *Εἰσέθηκε*. Emendatum in edit. Oxoniensi quod
 prius habebatur, typographorum forte incuria, εἰσέ-
 κει. Emendatio sumpta ex codd. Roæ, Casaub. quibus
 suffragantur Ottob. et Coislina. in quo tamen
 habetur, ἐσέθηκε.

(2) *ἀεθῆται*, etc. In codd. Roæ et Casaub. habe-
 tur simpliciter: ἀεθῆται τοῦ Κυρίου ὑπὲρ ἐμοῦ·
Logo Dominum pro u.e.

(3) *ἀνεκάλαστο*. Alii restituimus ex codd. Roæ
 et Casaub. Editi habent, ἐξεκάλαστο. Coisl., ἔλυ-
 α, dissoluit.

(4) *ἀποστραφεὶς στενάξῃς*. Editi, ἐπιστραφεὶς
 σενῆξῃ. Scripsimus, ἀποστραφεὶς, ut habetur in
 Bibliis, ex cod. Coisl. quavis ibi corrupte lega-
 tur, ἀποστραφεῖς. Legendum, ἀποστραφεὶς, suadet
 Cœlius ipse, qui bis in hoc loco ad eum textum
 aludens, dicit de Ezechia: ἀποστράφη εἰς τὸν τό-
 νον, et inferius ad auctorem: ἀποστρέφω καὶ στέ-
 νωξω. Cæteri u., ἐπιστραφεὶς, a nonnullis quoque Pa-
 tribus in hoc loco lectum est: ut a Greg. Naz. orat.
 17. et. Alii legunt, ἀναστραφεὶς, ut Theodoretus in
 1: hæc Isaiæ locum; alii, στραφεὶς, ut auctor
 commentari in ps. XXX, vers. 22. Caten. Gr. Corder, in
 Pal. p. 533. Cæteri vero passim, ἀποστραφεὶς, ut
 S. Nilii, lib. II. ep. 237; S. Cronii, in *Aprophæthm.*
 P. P. num. 2; Cotel., *Monum. Eccl. Gr.*, tom. I, pag.
 416, et alii. Scripsimus, στενάξῃς, loco στενάξῃ,
 16 omnibus codd. Cyrilli. Ottob., Coisl., Roæ, Casaub.

et sacro textu: quavis in cod. Alex. LXX Inter-
 pret. legatur, στενάξῃ. In Vulgata paulo aliter ha-
 betur hic versiculus: *Si revertamini et quiescatis,
 salvi eritis*. Loco, εἰς τὸν τοῦτον, quod in editis et
 Coislina. codit. legitur, codd. Roæ et Casaub. ha-
 bent, πρὸς τὸν τοῦτον, ut in Bibliis tam apud lib. IV
 Reg. quam apud Isaiam u.

(5) *Qui prophetam dissecuerat*. Isaiam dissecum
 repetit cat. 13, n. 6. Communis ea veterum Pa-
 trum sententia fuit, quæ firmari videtur eo Pauli
 oraculo, quod Hebr. XI, vers. 37, veterum iustorum
 mortes referens, de quibusdam ait quod *secti sint*:
 id quod de nullo nominatim Scriptura testatur;
 Patres vero ex Hebraeorum traditione ad Isaiam re-
 ferunt. Justinus martyr in *Dialogo cum Tryphone*,
 pag. 349, mortem Isaiæ ligna ferrea dissecti ait
 contentam fuisse in veteribus Scripturis, quas habu-
 issent Judæi, ἀραγῇ ἐπεποιθήσαν. Hoc in Ju-
 daicis traditionibus ferri testis est Origenes epist.
 ad Africanum p. 232, et homil. 4 in *Isaiam*, p. 625;
 id etiam in *apocrypho quodam Isaiæ* suis temporibus
 lectum fuisse significat, in *Math.*, edit. Huet.
 p. 225. Illi autem de Isaiæ morte narrationi multa
 cum veris falsa aut admodum suspecta admista
 esse, probant non solum ea quæ in pseudepigra-
 phis Epiphani et Dorothei de vitis prophetarum li-
 bris commemorantur; verum et ea quæ a me-
 rito suscipiendis auctoribus referunt, ut Hilario

a lecto in cœlum intendens (neque enim parietum crassitudo preces devota mentis sursum emissas moratur), ait : *Domine, memento mei* : 30 sufficit enim ad sanitatem mihi, si tu mei memineris ; non temporibus subjaces, sed ipse es vite legislator . neque enim secundum genituram atque siderum complexionem, ut nonnulli delirant, vite nostræ stat ratio ; sed tu et vitam, et tempus vite tanquam legislator pro voluntate moderaris . Cujus itaque propter prophetæ denuntiationem, desperata vita erat ; illi annorum quindecim tempus ad vitam prorogatum, sole signi gratia retrogresso . Jam vero sol propter Ezechiam remeavit : at idem propter Christum defecit, non retrocedens sed deliquit passus . ea re quid inter utrumque, Ezechiam dico et Jesum, interesset, demonstrans . Et ille quidem potuit Dei solvere sententiam : Jesus autem peccatorum dimissionem dare non poterit ? Avertere, et tibi ipsi ingemisce ; fores claude, et ora ut tibi remittatur , ut urentes a te flammæ disjiciat [Deus] ; potest enim confessio ignem extinguere, potest et leones cicurare .

XVI. Quod si non eredis, recogita quid acciderit Ananiæ et sociis ; ejuſmodi effuderunt fontes ? quot aquæ sextarii (1) flammam ad quadraginta novem cubitos exurgentem extinguere sufficiebant ? Sed ubi modicum exsuperavit flamma, ibi fluvii instar effusa fides est : illicque pro malorum remedio dicebat : *Justus es, Domine, in omnibus quæ fecisti nobis : peccavimus enim et inique egimus* . Ac pœnitentia flammæ dissolvit . Si diffusis

gessæ pœnitentiam gehennæ ignem restinguere, ea quæ Ananiæ et sociis colligere te doceant . Sed dis-

seru. 12, n. 32.

(1) *Quot aquæ sextarii, πόσοι ἔσονται*. Quid sit ἔστιν, seu sextarius, describit auctor scripti *De mensuris et ponderibus*, etc. ex Reg. cod. 3284, editus ann. 1688 a nostro D. Bern. de Montfaucon in *Analecta Græca* p. 394, aiens sextarium Græcum libras duas continere, Italicum vero libram unam cum dimidio. Si idem Cyrilli temporibus sextarii valor erat, locus fuerit de vase circiter 2½ et nostris uncias continente.

(2) *Μνησθητέ μου*. Pronomen non habetur in Bibliis, orat enim Ezechias Deum ut surorum beneficiorum recorderetur. Id itaque ex sensu et comprehendii causa supplevit Cyrillus.

(3) *Σώμεν*. Id verbum, ne suspensa hæreat phrasim, necessarium, adjecimus ex mss. Roe, Casaub., Coisl. Paulo post, ubi legitur ἕ τὸ ζῆν, emendatio est ab editione anni 1631 profecta, quam comprobant mss. Coisl., Oub., Roe, Cas. Scripserat Prævotius, ὡς, pro ᾧ.

(4) *Ἐπέστρεψεν*. Sic emendamus ex codd. Roe, Oub. 2, Casaub., Coisl. et Cyrillo ipso cat. 12, num. 22, σημειών, τὸ, ἦλτον ὑποστρέψας. In impressis habetur, ἐπέστρεψεν, mendose, forsitan pro ἐπέστρεψεν, quod legitur hic IV Reg. xx, 9, non de sole, sed de umbra ; sed sole retrogressum narrat Isaias xxxviii, 8, et auctor Ecclesiastici. Oub. 1 habet, ἀντρέψας, pro ἀντρέψας, quod verum exhibet Complut. ed. l. xx.

(5) *Καὶ ὁ μὲν Ἰσραὴλ*, etc. Totus hic locus ita

A εἰς τὸν τοίχον, καὶ ταίνας τὴν οὐρανὸν ἀπὸ τῆς στρουμῆς εἰς τὸν οὐρανὸν (ὃ γὰρ ἐμποδίζει τὰς πύργους τῶν τοίχων προσευχῆς μετ' εὐλαβείας ἀναπεμπομένης), φησὶ· *Κύριε μνησθητέ μου* (2)· ἀταρξας γὰρ εἰς λατρείαν τὸ σὲ μνησθῆναι μου· οὐχ ὑποβέβλητα· χρόνους, ἀλλ' αὐτὸς εἰ τῆς ζωῆς ὁ νομοθέτης. Οὐ γὰρ κατὰ γένεσιν, καὶ πλοκὴν ἀστρων, ὡς τινες ματαιολογοῦσιν, ζῶμεν (3)· ἀλλ' αὐτὸς καὶ τοῦ ζῆν, καὶ ὅτι δεῖ ζῆν· ὡς βούλει νομοθέτης τυγχάνει· καὶ ᾧ τὸ ζῆν ἀνέλπιστον διὰ τὴν προφητικὴν ἀπόφασιν, τούτῳ πεντεκαίδεκατης προσετίθετο χρόνος, ἡλίου καλὸν ἄρμονον, διὰ τὸ σημείον, ποιησαμένου τὴν πορείαν. Εἶτα, διὰ μὲν τὸν Ἐξελίαν ἡλίου ὅπερ στρέψεν (4), διὰ δὲ τὸν Χριστὸν ἡλίου ἐξέλειπεν· οὐκ ἀναπόδοις ἀλλ' ἐκλείπειν, καὶ διὰ τοῦτο δείξας τὴν διαφοράν ἑκατέρων, Ἐξελίου λέγει καὶ Ἰησοῦ. Καὶ ὁ μὲν Ἰσραὴλ (5) ἀπόφασιν θεοῦ λύσαι· Ἰησοῦς δὲ οὐ χαρίζεται ἄρεσιν ἁμαρτωίων ; Ἀπόστρεψεν, καὶ στέναξον αὐτὸν, ἀπόκλεισον τὴν θύραν, καὶ πρόσευξαι ἵνα σοὶ ἀπέθῃ, ἵνα σου περιέλῃ τὰς φλόγας τὰς καυστικές· Ἰσχύει γὰρ ἐξομολογησὶς σέβασαι καὶ πῦρ, ἰσχύει καὶ λέοντας ἡμερώσαι.

17. Εἰ δὲ ἀπίστῃς, ἐνόησον εἰ συγκατέθη τοῖς περὶ τὸν Ἀνανίαν· πόλας ἐξέχων πηγὰς ; πόσοι ἔστιν ὕδατος, τὴν ἐπὶ τισσαράκοντα ἐννεὰ πηγεῖς ἀνερχομένην (6) φλόγα σέβασαι ἠδύνατο ; Ἀλλ' ὅπου ὀλίγον ὑπερανέθη ἡ φλόξ, ἐκεῖ ποταμῶν ἐξεχέθη ἡ πίστις, καὶ ἐκεῖ ἐλαγον τὸ ἀντιφάρμακον τὴν οὐκίαν· *Δακρυὸς εἰ, Κύριε. Ἐπὶ πάντιν εἰς ἐπίστας ἡμῖν* (7)· ἡμάρτομεν γὰρ καὶ ἠνομήσαμεν. Καὶ ἡ μετάνοια ἔδωκε τὰς φλόγας. Εἰ ἀπίστεῖς, οὐ δύναται σέβασαι τὸ τῆς γενένης πῦρ ἡ μετάνοια, ἐκ τῶν περὶ τὸν Ἀνανίαν γεγεννημένων μάθε. Ἀλλ' ἔπει τις

26. 17. Isa. xxx, 15. 18. Matth. vi, 6. 19. Dan. iii,

legitur in codd. Roe et Casaub. : Καὶ Ἐξελίας μὲν Ἰσραὴλ ἀπόφασιν θανατηφόρον λύσαι· Ἰησοῦς (Deest Ἰησοῦς in Casaub.) ἀρα οὐκ ἰκανὸς ἄρεσιν ἁμαρτωίων παρέχειν ; Ἀλλὰ ἀποστρέφεται (ἰ.ε. ἀποστρέφεται) καὶ στέναξον αὐτὸς. Ἀπόκλεισον τὴν θύραν, καὶ πρόσευξαι τῷ τῷ κρῖνι καθορῶντι, ἵνα σου περιέλῃ τὰς ἐτοιμαζόμενας τοῦ πυρὸς μάστιγας· *Ac potuit dissolvere : Jesus autem non idem dicens qui remissionem peccatorum largiatur ? Verum avertere et ingemisce tu quoque, junctam occlude* (Matth. vi, 6) ; et eme qui abscondita videt comprecare, ut parata tibi ignis flagella dimoveat. In isdem codd. desunt verba, ἰσχύει καὶ λέοντας ἡμερώσαι. Desinit hic magna diversitas codicis Coisluniani ab editis : contra incipiunt codd. Roe et Casaub. insigniter diversi esse.

(6) *Ἀνερχομένην*. Hanc vocem adjicimus ex codd. Roe et Casaub. Aliquanto post. loco vocis, ὀλίγον, habent idem codices, μεγάλας. Vulgata lectio majorem emphasis in continet, modicum ac nullius fere pretii flammæ ad 49 cubitos ascendenti altitudinem esse significans, præ fidei trium puerorum magnitudine.

(7) *Ὀὶς ἐπίστας ἡμῖν*. Convenit Cyrillus cum Alexandrino cod. LXX, sed in impressis Bibliis deest vox, ἡμῖν. Pro, ἡμάρτομεν γὰρ, Biblia, δει ἡμάρτομεν. Coisl. et Oub. 2 pro ἠνομήσαμεν, habet, ἠδικήσαμεν. In codd. Roe et Casaub. legitur ἠδικήσαμεν.

τῶν ὀξέως ἀκρωμένων(1)· Ἐκείνους ὁ Θεὸς δικαίως ἄφρόσαστο τότε· διὰ τὸ μὴ θελήσαι εἰδικολογήσασθαι, ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς τὴν δύναμιν. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο παρέστη, ἔρχομαι λοιπὸν ἐπ' ἕτερον τύπον μενοινίας.

12. Τίνα (2) ὑπόνοιαν ἔχεις περὶ Ναβουχοδονόσορ; οὐκ ἤκουσας ἀπὸ τῶν Γραφῶν, ὅτι αἰροδόρος, ἀγρώδης, λεοντώδης τὴν προαιρείσιν ἔχων; οὐκ ἤκουσας ὅτι, τὰ ὄστια τῶν βασιλέων ἐκ τῶν τάφων (3) ἐξήνεγκεν εἰς τὸ φῶς; οὐκ ἤκουσας, ὅτι τὸν λαὸν ἐξηγμάλωτευσεν; οὐκ ἤκουσας, ὅτι τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ βασιλέως ἐξετύφλωσε, προιδόντος τὰ τέκνα ἐπαγαγμένα; οὐκ ἤκουσας, ὅτι τὰ γερούσιμ συνέτριψεν; οὐ λέγω τὰ νοητά, ἀπαγε! μὴ τοῦτο ὑπολάβῃς, ἄνθρωπε, διὰ τὰ γλυπτὰ, ἀλλὰ τὸ Πλαστήριον, ὃ ἀνὰ μέσον ἐλάλει ὁ Θεὸς φωνῇ. Τὸ καταπίεσμα τῆς ἀγνωστῆς κατεπάτησε· τὸ θυμιατήριον λαθῶν, ἐπὶ εἰδικωτέον ἀπήνεγκε· πάντα τὰ προσεφέρμενα περιελε· τὸν ναὸν ἐκ θεμελίων ἐνετύφλωσε. Πῶσον τιμωρῶν ἄξιός ἦν, ἐπὶ τῷ ἀνελεῖν βασιλέας, ἐπὶ τῷ ἐμπρηῆσαι τὰ ἅγια, ἐπὶ τῷ αἰχμαλωτίσει τὸν λαόν, ἐπὶ τῷ τὰ ἱερὰ σκευὴ ἔνδοσ ἐκώλων θέσθαι; ἀρ' οὐκ οὐκ ἦν θανάτων μυρίων ἄξιός;

xerit aliquis acutus auditor: Illos tunc Deus juste liberavit: quia noluerunt idolo cultum deferre, dedit illis Deus vim et potestatem. Quoniam vero ita fuit, venio deinceps ad aliud exemplum poenitentiae.

XVII. *Quam de Nabuchodonosore sententiam habes? nonne audivisti ex Scripturis quod sanguinarius erat, furivus homo, et leoniam mentem habens? non audivisti illum ossa regum ex sepulcris sub aethere abjecisse? 31 populum captivum abduxisse? Regis oculos prius jugulatorum filiorum spectaculo pastos excacasse? Cherubim illum contrivisse (4)? non illa dico cherubium quae sola mente conspiciuntur; absit, ne id tibi, o homo, in mentem veniat! sed illa cherubim sculpta*; sed propitiatorium, cujus e medio vocem edebat Deus? Velum sanctificationis conculcavit; thuribulum sumens ad idolorum delubrum transtulit*: omnia quae offerebantur deturbavit; templum a fundamentis exussit. Quantas ille commoverat poenas, propter reges interemptos, ob sancta succensa: quod populum in servitutem abegisset, quod vasa sacra in idolorum templis collocavisset? nunquid non mortes mille pati dignus erat?*

¹ Jer. viii, 1; Baruch ii, 24, 25. ² IV Reg. xiv, 7. ³ Exod. xxv, 17, 18. ⁴ ibid. 22. ⁵ Dan. 1, 2.

(1) Ὀξέως ἀκρωμένων. Codd. Roe et Casaub., ὀξέως ἀποκρινόμενων. *Qui acute respondent.* Probabilior prima fronte videtur lectio, vix enim acute audire reperias pro ita argutum esse, ut ad omnia quae dicuntur respondere paratus sis. At eadem loquendi ratione iterum utitur Cyrillus catech. 13, num. 14, omnium librorum consensu. Paulo post, pro δικαίως, quod in editis legebatur, repositus, δικαίως, *juste*, ex cod. Coislin. ita nobis sensus potius visus est.

(2) Τίνα γὰρ ὑπόνοιαν. etc. Haec et sequentia verba usque ad τὸ καταπίεσμα excl. citantur a concilio Niceno et Œcumen. vii, actioe 5, pag. 43*, sed cum nonnulla varietate, ut habeatur in altero hujus catechesis exemplo ex codd. Roe et Casaub. Hoc loco utuntur Patres ad comprubandum in Ecclesia Christi, angelorum et sanctorum imaginum usum: cum divinum de nullis sculptilibus faciendis preceptum non obstaret, quin efflata essent a Moysae cherubiuorum sculptae imagines.

(3) Τῶν βασιλέων ἐκ τῶν τάφων. Editi, τὰ ὄστια τῶν τάφων τῶν βασιλέων. Nostri est codicis Coisliniani lectio. Roe et Casaub., τὰ ὄστια ἐκ τῶν βασιλέων τῶν τάφων, quod secutus est Grodecus vertendo, *ossa ex sepulcris regum ejecisse.* Melior est textus Scripturarum convenientior lectio quam secuti sumus.

(4) Cherubim contrivisse. Erant in templo Salomonis cum a Nabuchodonosore eversum est, geminae duorum cherubinorum species: nam praeter ea cherubim quae Moyses super arcae propitiatoriam collocarat, Exodi xxxiii, 7, 8 et 9, duo alia Salomon in oraculo templi pone arcam et lignis olivarum sculpta decena cubitorum altitudinis, ἰονί προέπερατ. Haec a Nabuchodonosore contrita existimari per est, ut aurum quo tegebantur, auferret. At Cyrillus de prioribus cherubinibus verba loqueri, probant ea quae sequuntur de propitiatorio, ex cuius medio Deus ad Moysen loquebatur. Verum est gravissimum in ea sententia incommoedum: nam impositi erant propitiatorio cherubini,

et propitiatorium arcae erat pro operculo. Arcam vero Nabuchodonosore populationi subtractam a Jeremia fuisse, fidem facit epistola Judeorum Hierosolymitanorum ad Judaeos Aegyptios, id ex descriptionibus Jeremiae prophetae referens libro secundo Machabaeorum cap. ii, 1 et seqq. Non utebatur Cyrillus Machabaeorum libris pro canonicis; haud tamen dubito quin illis reverentiam habuerit, et quamvis nullibi citet, si tamen se dedisset occasio, citaturus fuerit. Non omnia semper attendimus; aliqui videre poterat Cyrillus in libro xxx Esdrae, quem pro canonico illum agnovisse prohibere est, arcam fuisse a Nabuchodonosore direptam. Sic enim habetur c. 1, 54: *Καὶ πάντα τὰ ἱερὰ σκευὴ τοῦ Κυρίου τὰ μέγιστα καὶ τὰ μικρὰ, καὶ τὰς κιβωτοὺς τοῦ Κυρίου ἀναλαβόντες, ἀπήνεγκαν εἰς Βαβυλῶνα. Et omnia vasa Domini magna et parva, et arcam Domini auferentes abduxerunt in Babylonem; loco τὰς κιβωτοὺς est in ed. Alkina, et codice Alex., τὰ σκευὴ κιβωτοῦ, vasa seu instrumenta arcae. At in nostro Latino exemplari illud praetermittitur. Disertus vero in lib. IV Esd., c. x, 22, *Arca testamenti nostri direpta est.* Arcam direptam fuisse sensorum multi et Patribus. Isidorus Pelusiota lib. 1, ep. 75, p. 23: *Τῆς ἁγίας κιβωτοῦ οὐκ ἐπέστατο, ἀλλ' ἐξέδοτο ταύτην τοῖς ἀλλοφύλοις σὺν ἱερῶσιν αὐτοῖς ἀνομιήσασσι: καὶ πάλιν ἁγιάσματος, καὶ γερούσιμ ὄξως, καὶ στολῆν, καὶ προφητείας, καὶ χρίσμα, καθόλουσιν εἰς καταπίεσμα καὶ μασητὸν ἀπίστοσ ἐθνέσων. Sancta arca minime pererit, verum eam una cum ipsis sacerdotibus qui deliquerant, Barbaris dedit: et urbem sanctificationis, et cherubim gloriae, et stolas et prophetiam, et unctionem, et Urin in concalcationem et contaminationem gentibus addidit.* S. Cyrillus Alexand. in *Ilabacuc* cap. ii, 17: *Προσημρήσας τῇ πόλει τὸν θεόν ναόν, ἦλω δὲ, καὶ αὐτὰ τὰ περίστωτα ἅγια. Cum ipsa urbe divinum templum incendi, cepitque ipsa tanta celebritatis sancta: quibus verbis arcam et propitiatorium ex omnibus maxime designata videntur. Auctor commentarii in *Lamentat. Jerem.* sub nom. Hieron. in ptaefat. ait barbaricis manibus contami-**

XVIII. Vidisti scelorum magnitudinem : convertere deinde ad Dei clementiam. Fera effectus est : in solitudine degebat, flagellabatur ut salvus fieret. Habebat unguis ut leo ; raptor enim sanctorum fuerat. Crines leonum habebat ; leo enim erat rapiens et rugiens. Fœnum ut bos comedeat ; jumentum enim fuit, ignorans eum ⁹, qui regnum dederat. Rore infectum est corpus ejus ; cum enim extinctum a rore vidisset ignem , non credidit. Et quid factum est ? *Postea*, inquit, *ego Nabuchodonosor oculos meos in cælum levavi, et Altissimo benedixi, et viventem in sæcula laudari et glorificari* ¹⁰⁻¹¹. Quando igitur agnovit Altissimum, et grati animi testes ad Deum emisit voces, ad gestorum suorum penitentiam venit , propriamque imbecillitatem agnovit ; tunc illi Deus honorem regni restituit.

XIX. Quid igitur ? Nabuchodonosori, qui tanta perpetraverat, confitentis Deum veniam et regnum dedit ; tibi vero penitenti peccatorum dimissionem, et cœlestem regnum, si te digne gesseris, non concedet ? Benignus est Dominus et ad condonandum promptus, tardus autem ad ultionem. Nemo igitur suam ipsius salutem desperet ¹². Petrus apostolorum summus et princeps, coram vili ancillula ter Dominum negavit ; sed penitentie tactus flevit amare ¹³ : qui ¹⁴ stetit intus et ex corde penitentiam declarat : atque idcirco non solum negationis hujus veniam accepit, verum etiam apostolicam dignitatem sibi conservatam retinuit.

XX. Habentes igitur, fratres, multa peccantium, qui penitentiam egere et salutem consecuti sunt, exempla, alacriter et ipsi confitemini Domino, ut et præcedentium peccatorum veniam accipiatis, et cœlesti dono digni effecti, cœlorum regnum hereditate consequamini cum omnibus sanctis, in Christo Jesu, cui est gloria in sæcula sæculorum. Amen.

⁹ V. cat. 8, n. 5. ¹⁰⁻¹¹ Dan. iv, 31. ¹² V. cat.

nota fuisse cherubim, arcam et propitiatorium, tabulas lapideas, et urnam auream. Denique Nicænon concilium II, hanc Cyrilli nostri sententiam non solum sine ulla erroris notatione relicta, sed et laudavit, et aptam ad confundendos leconomachos existimavit. Quæ quidem retuli, non ad minuendam narrationis libri Machabæorum fidem, sed ad auctoris nostri excusationem.

(1) Ἀποδίδωσκ αὐτῷ, etc. Vocem, αὐτῷ, supplevimus ex cod. Coisl.

(2) Ἀπελάλη. Ita restituumus ex cod. Coisl.

III. Εἶδες τὸ μέγεθος τῶν κακῶν · ἐλθε λοιπὸν ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν. Ἀπεθηρεύθη, ἐν τῇ ἐρήμῳ διέτριβεν, ἐμαστιγούτο ἵνα σωθῆ. Ἐἶχεν θυγασ ἀνὸς λέων · ἀρπακτικὸς γὰρ ἦν τῶν ἁγίων. Ἐἶχε τρίγας λέοντων · λέων γὰρ ἦν ἀρπάξων καὶ ὠρυόμενος. Χόρτον ὡς βούς ἔσθε · κτήνος γὰρ ἦν, οὐκ εἰδὼς τὸν δεικνύοντα τὴν βασιλείαν. Ἐβάρη τὸ σῶμα αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὀρέουσι · ἐπειδὴ προΐδων κατασβεσθὲν ὑπὸ τῆς ὀρέουσι τὸ πῦρ, οὐκ ἐπίστευσε. Καὶ τὴ γίνεται ; Μετὰ ταῦτα, φησὶν, ἐγὼ Ναβουχοδονόσορ τοὺς ὀφθαλμούς μου εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέκλασε, καὶ τὸν ὕψιστον ἠελόγησα, καὶ τῷ ζῶντι εἰς τοὺς αἰῶνας ἔψαλα, καὶ ἰδέξασα. Ὅτε τόνων ἐπέγνω τὸν ὕψιστον, καὶ τὰς εὐχαριστηρίους φωνὰς ἀνέπεμφε τῷ Θεῷ, καὶ ἤλθεν εἰς μεταμέλειαν ὧν διεπράξατο, καὶ ἐπέγνω τὴν οὐκ εἰδὼσαν ἀσθένειαν · τότε ὁ Θεὸς ἀποδίδωσιν αὐτῷ (1) τὴν τιμὴν τῆς βασιλείας.

IV. Τί οὖν ; πῶ μὲν Ναβουχοδονόσορ τοιαῦτα διαπραξαμένῳ, καὶ ἐξομολογησαμένῳ, δέδωκε τὴν συγχώρησιν καὶ τὴν βασιλείαν · σοὶ δὲ μετανουνοῦντι, οὐ δίδωσι τὴν ἀρεσὴν τῶν ἀμαρτημάτων, καὶ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, ἐὰν ἐπαξίως πολιτεύσῃ ; Φιλάνθρωπος ὁ Κύριος, καὶ ταχὺς εἰς συγχώρησιν, βραδύς δὲ εἰς τιμωρίαν. Μηδεὶς ὁ κορυφαίωτος καὶ πρωτοστάτης τῶν ἀποστόλων, ἐπὶ παιδισκαρίου ἠρνήσατο τρεῖς τὸν Κύριον · ἀλλὰ μεταμέλειθις, ἔκλαυσε πικρῶς. Τὸ δὲ κλαῦσαι, τὴν μετάνοιαν τῆν ἐγκάρδιον παρίστησι · καὶ εἰς τούτο, οὐ μόνον ἔλαβε τὴν ἀρεσὴν ἐπὶ τῇ ἀρνήσει, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸ ἀποστολικὸν ἀξίωμα ἔσχεν ἀναφαίρετον.

V. Ἐχόντες οὖν, ἀδελφοί, πολλοὺς τύπους τῶν ἀμαρτημάτων, καὶ μετανουνοῦντων, καὶ σωθέντων, προθύμως καὶ αὐτοῖς ἐξομολογήσαθε τῷ Κυρίῳ ἵνα καὶ τὴν συγχώρησιν λάβητε τῶν προγεγενημένων ἀμαρτημάτων, καὶ τῆς ἐπουρανίου δωρεᾶς (3) κατοξιωθῆτε, καὶ τὴν ἐπουρανίου κληρονομήσετε βασιλείαν μετὰ πάντων τῶν ἁγίων · ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ᾧ ἔστιν ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

11, n. 5. ¹⁴ Matth. xxvi, 69, 75.

D et vers. Grod. Editi vero habent, ἀπιστήσῃ, quod male omnino construitur cum genitivo sequenti.

(3) Τῆς ἐπουρανίου δωρεᾶς, etc. In editis habetur, τῆς ἐπουρανίου βασιλείας, et lin. sequente, τὴν ἐπουρανίου κληρονομήσετε δωρεάν. Voces, βασιλείας et δωρεάν, transpositas iudicavimus, cum in primo membro baptismi gratiam, in altero hereditatem regni cœlestis auditoribus explorare videretur auctor ; et Coisl. codicis lectionem hic inseruimus.

EADEM CATECHESIS SECUNDA PROUT IN DIVERSIS MANUSCRIPTIS LEGITUR.

Alterum hoc secundæ catechesis exemplum damus, ex varietatibus quatuor præsertim codicum : Ros et Casaub., qui initio et fine ab editis multum discordant, mediis consentiunt ; ac Coisl. et Osoh., qui mediis tantum disconteniunt, cætera cum editis pene consentientes : adeo ut ubi illorum codicum desinit varietas, ibi horum incipiat, et vicissim. Sicque ex omnibus unum exemplum diversum informari, quamquam tria nu-

merari possint : unum editorum, alterum codd. Roe et Casaub. initio et fine ab editis diversum, tertium Coislín. et Ottob. mediis tantum discrepans.

Codices Roe et Coislínianum excerptis, additis ad primum variantibus cod. Casauboniani, et ad secundum Ottoboniani : ut tamen ex hoc utroque, et aliquando ex editis, priorum menda correxerim. Ubi desuit auctoritas, conjectura usus sum. Addidi etiam alicubi Ottoboniani secundi et tertii, quæ cum isto exemplo convenire videbantur, variantes lectiones.

KATHXHEIS B' ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Τροσσοῦμις, Περὶ μετανοίας (1), καὶ ἀρεσέως ἀμαρτιῶν καὶ περὶ Ἀντικειμένου· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ προφήτου Ἰεζεκίηλ· Ζῶ ἐγὼ, λέγει (2) Κύριος, ὅτι οὐ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ὡς ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτὸν ; καὶ τὰ ἑξῆς.

Α'. Δεινὸν ἡ ἀμαρτία, καὶ νόσος γαλεπωτάτη τῆς ψυχῆς ; ἡ παρανομία ὑποτέμνεται μὲν τὰ νεῦρα ταύτης, καὶ πυρὸς αἰωνίου γιγνομένη παραίσιος· κακὸν αὐτεξούσιον· καὶ ὅτι αὐτοπροαιρέτως ἀμαρτάνομεν, λέγει που σαφῶς ὁ προφήτης· Ἐγὼ δὲ ἐπέτευσά σε ἀμπελον καρποφόρον πῶς ἀληθινὴν· πῶς ἐτεράφη εἰς πικρίαν, ἡ ἀμπελος ἡ ἄλλοτριᾶ ; Ἡ φρεσὶς καλὴ, ἥς ὁ καρπὸς (3) ἐκ προαιρέσεως κακῆς· καὶ διὰ τοῦτο ὁ φουτοργὸς μὲν ἀναίτιος, ἡ δὲ ἁμπελος κατακαθήσεται πῦρ· Ἄντιθι εἰς ἀνάθεμα ἐφωτισθή, καὶ εἰς κακὴν ἐκαρποφόρησεν· Ἐποίησε γὰρ ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον εὐθῆ, κατὰ τὸν Ἐκκλησιαστικόν, καὶ αὐτοὶ ἐζήτησαν λογισμοὺς πολλοὺς· καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ φησιν· Ἀὐτοὺ γὰρ ἔδωκεν ποιήματα, κτισθέντες ἐπὶ τοῖς ἔργοις ἀγαθοῖς, οἷς προηείμασεν (4) ὁ Θεός, ἵνα ἐν αὐτοῖς περιπατήσωμεν. Ὁ μὲν οὖν Κτίστης, ἀγαθὸς ὢν, ἐπὶ ἀγαθοῖς ἔκτισεν· τὰ δὲ καλοῦς κτισθέντα ὑπ' αὐτοῦ, εἰς πονηρίαν ἐτέρατη αὐτοπροαιρέτως. Δεινὸν ἡ ἀμαρτία, ἀλλ' οὐκ ἀθεράπτευτον· δεινὸν τῷ κατέχοντι, εὐέλιπον (5) τῷ πιστεύοντι. Ὁ νόθος μοι κατέχει ἐν χειρὶ τινα τὸ πῦρ· ἕως κατέχη (6), φλέγει ὁ ἄνθρωπος ἀπόθεσά τὸν ἄνθρακα, συναπέθου τὸ φλέγον. Εἰ δὲ τις νομίζει μὴ κατακαίεσθαι ἀμαρτιῶν, τοῦτ' λέγει ἡ Γραφή· Ἀποθήσει τις πῦρ ἐν κλίτῳ, τὰ δὲ ἰδίᾳ οὐ κατακαύσει ; Καὶ ἡ ἀμαρτία (7) τὰ νεῦρα τῆς ψυχῆς ὑποτέμνεται, συντριβὴ τὰ ὅσα τῆς διαγωγῆς, ἐπικαλύπτει τὸ φωτεινὸν τῆς ψυχῆς.

Β'. Ἄλλ' ἐπιεί τις· Τί ποτὲ ἐστὶν ἡ ἀμαρτία ; ζῶν ἐστιν ; ἀγγελὸς ἐστὶν ; δαίμων ἐστὶ ; τί ἐστὶ τὸ ἐνεργεῖν ; Οὐκ ἐστὶν ἐχθρὸς ἐξωθεν ἐπιεσαγόμενος (8),

¹⁶ Ezech. xxxiii, 11. ¹⁷ Eccle. vii, 30. ¹⁸ Ephes.

(1) Habetur, καὶ περὶ μετανοίας. Delevimus καὶ superfluum.

(2) Λέγει, etc. In LXX Rom. hab., τὰδε λέγει. Deest, ὅτι. Pro. τοῦ ἀμαρτωλοῦ, quod est in vul. Ald. et col. Alex., legitur, ἀσεβοῦς, loco ἐπιστρέψαι habetur. ἀποστρέψαι.

(3) Ἐς ὁ καρπός, etc. Ita cod. Roe, et in Casaub. deest ἥς, et καὶ ante διὰ τοῦτο. Ottob. 2, Ἡ φρεσὶς καλὴ, ὁ καρπὸς ἐκ προαιρέσεως κακῆς· διὰ τοῦτο ὁ φουτοργός, etc.

(4) Οἷς προηείμασεν, etc. Hæc verba Pauli etiam habent r in Ottob. 2.

(5) Εὐέλιπον, etc. Usque ad ὄψοθον μοι, incl. eodem modo habentur in Ottob. 3.

(6) Οὐκ ἐστὶν, etc. ἕως κατέχει, φλέγει ὁ ἄνθρωπος. Ἀπέθεσά τὸν ἄνθρακα. νοί· συναπέθου τὸ φλέγον.

A CATECHESIS II ILLUMINANDORUM,

(9) Hierosolymis habita, De pœnitentiâ et remissione peccatorum, et de Adversario. Et lectio ex propheta Ezechiele ¹⁶. Vito ego, dicit Dominus (10), quoniam nolo mortem peccatoris, sicut ipsum converti et vivere, et quæ sequuntur.

I. (11) Dira res est peccatum, et morbus animæ acerbissimus iniquitas : quæ quidem nervos illius succidit et ignis æterni sit causa : malum spontaneum. Quod enim ex libero delectu peccamus, dicit alicubi disertè propheta : *Ego autem plantavi te vineam fructiferam omnem veram : quomodo conversa es in amaritudinem vitis aliena ? plantatio boni fructus ex libero animi motu malus. Atque idecirco qui plantavit culpa vacat : vinea vero igni cremabitur ; quoniam in bonum plantata est, et in*

33 *malum fructifera fuit. Fecit enim Deus hominem rectum, juxta Ecclesiasten ¹⁸, et ipsi multas quasi-vere rotiocinationes, et Apostolus ait : Ipsius enim sumus factura, creati in opera bona, quæ præparavit Deus ut in iis ambulemus ¹⁷. Creator igitur cum sit bonus, ad bona creavit (12) : quæ vero bene ab eo creata fuerant, in malum suo arbitrio conversa sunt. Gravis igitur res est peccatum : sed non insanabilis ; gravis retinenti, curatu facilis credenti. Suppone quod aliquis ignem tenet in manu : quantum tenet, adurit carbo ; carbonem depono, et i. i. quod urebat una deposuisti. Quod si quis non se uri peccando putat, huic dicit Scriptura : *Reponet quis in sinu ignem, et vestimenta non comburent ¹⁸ ; peccatum siquidem nervos animæ succidit, mentis ossa coufringit, quod lucidum est in anima obtegit.**

II. Sed dicit aliquis : Quid tandem est peccatum ? animalis, angelusve, vel dæmon ? quid est quod illud efficit ? Non est iniunctus aliunde adscitus, sed

n, 10. ¹⁸ Prov. vi, 27.

(7) Καὶ ἡ ἀμαρτία. In Ottob. 1 et 3 legitur, Κατεῖ γὰρ, etc., et deest ὑποτέμνεται. In Ottob. quoque 2 cum hac varietate hæc habentur : Κατεῖ γὰρ ἡ ἀμαρτία τὰ νεῦρα τῆς ψυχῆς, καὶ συντριβὴ τὰ νοῦτὰ τῆς διαγωγῆς ὅσατι, καὶ σκοποὶ τὸ φωτεινὸν τῆς καρδίας.

(8) Ἐξωθεν ἐπιεσαγόμενος. Hæc eodem modo leguntur in Ottob. 3.

(9) Ex codd. Coisl. et Ottob.

(10) Vito ego, dicit Dominus. Magis ad argumentum hujus catechesis secundæ convenire videtur hæc Ezechieli lectio, quam prior ex cap. xviii, vers. 20, quantum etiam ibi de peccatoris conversione et salute loquatur propheta.

(11) Ex codd. Roe et Casaub.

(12) Ex codd. Coisl. et Ottobon

pravum germen a te procreans. *Recta vide oculus tuis* ¹⁸, et cupiditas nulla est. Retineta, et aliena non rapit; et cessavit rapina. Memor esto iudicii; et neque scortatio, neque adulterium, neque homicidium apud te invalescet; cum vero Dei oblitus fueris, tunc demum malorum fontibus scaturire incipis.

III. Neque vero tu solus illius rei auctor; sed est alius quidam suasor et auctor, diabolus. Ille omnibus suggerit, sed non vi superat eos qui ipsi morem non gerunt. Propter hoc dicit Ecclesiastes: *Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris!* ¹⁹. Occlude fores, remove illum a te, et nihil tibi nocet. Si vero pravi desiderii semen susceperis, augebitur per cogitationum recursus, radices aget, mentem tuam devinciet, et in malorum profundum feret. Sed plerumque dicitis: *Fidelis sum, non me superabit dæmon. At petram sæpe discidit radix inventa, ne semen suscipias, siquidem et fidem perumpet; antequam effloreat, malum stirpitis evelle; ne cum initio neglexeris, secures* ²⁰ *et flammam* ²¹ *postea requiras. Oculis dolere dum incipis, modico tempore curari te fac, ne obsecutus tum demum medicum requiras.*

IV. Princeps igitur est peccati diabolus, malorum pater. Dominus Jesus hoc dicit, non ego; ipse de illo dicit: *Quoniam ab initio diabolus peccat* ²²; prius illo peccavit nemo. Peccavit, non ex natura sumens peccandi necessitatem, sic enim in auctore peccatum recideret: sed cum bonus esset conditus, diabolus factus est, e re gesta appellationem sortitus. Archangelus cum esset, diabolus sive *calumniator* a calumniando dicitur est: e servo Dei bono, factus est Satanas: Satanas enim idem quod diabolus [seu calumniator] sonat: non est in ea hæc doctrina, sed ab Ezechiele eruditus sumus; hic enim adversus illum lamenta effluens dicit ²³: *Tu signaculum similitudinis, in paradiso Dei genitus es. Et post pauca: Genitus es irreprehensus in diebus tuis, donec inventæ sunt in te iniquitates. Non aliunde ascitæ sunt: genuisti ipse malum. Et propter peccata tua vulneratus es, et in terram projectus te. Dominus rursus in Evangeliiis ait: Videbam Satanam sicut fulgur de celo cadentem in terram* ²⁴.

¹⁸ Prov. iv. 25. ¹⁹ Eccl. i. 4. ²⁰ Matth. iii. 10. viii. 44. ²¹ Ezech. xxviii. 12. ²² Luc. i. 18.

(1) Ἀλλὰ, etc. Hæc et sequentia usque ad ἄρχην

πηγάς, excl. desunt in cod. Octob.

(2) Octob. 3 habet etiam, ὄρθα.

(3) Verba, λοιπὸν ἀρχῆς, etc.: usque ad ὁ διάβολος inclus. eodem modo habentur in Octob. 3.

(4) Τοῦτον σὺ. Coisl. vitiose, τοῦτό σοι. Emendatur ex Octob. 3 verbum, εἰ, eodem codice subministrante adjecti.

(5) Verba Ἐάν δὲ δέξῃ, et sequentia usque ad Πιστός εἰμι, eodem modo habentur in Octob. 3.

(6) Διὰ τῶν λογισμῶν, etc. Scelus sum lectio. i. em. cod. Octob.; nam Coisl. omittit, εἰά, et hæ. i. εἰ, τὸν λογισμὸν.

(7) Σὲ φέρεi. Deest sc, Coisl.

ἄλλὰ (1) βλάστημα. κακὸν αὐξάνον ἀπὸ σοῦ. Ὁρθὰ (2) βλέπε τοῖς ὄμμασι σου, καὶ οὐκ ἔστιν ἐπιθυμία. Κάτεχε τὰ σὰ, καὶ μὴ αἰρετὰ ἀλλότρια· καὶ ἀρπαγῆ κεκοίμηται. Μνημόνευε τῆς κρίσεως, καὶ οὕτε πορνεῖα, οὕτε μοιχεῖα, οὕτε φόνος ἰσχύει παρὰ σοί· ὅτι ἐν δὲ ἐπιλόθῃ τοῦ θεοῦ, τότε λοιπὸν ἀρχῆ (3) πηγάζει πηγὰς κακῶν.

Ἰ. Ὅτι μὲν ὅδε τοῦτο σὺ (4) ἀρχηγὸς εἶ, ἀλλὰ καὶ ἄλλος ὑποβολεὺς ἀρχηγός, ὁ διάβολος. Ὑποβάλλει πᾶσιν ἐκεῖνος, ἀλλ' οὐκ ἐπικρατεῖ τῶν μὴ πεπιθωμένων. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ Ἐκκλησιαστής: Ἐὶν πνεῦμα τοῦ ἐξουσιάζοντος ἀναθῆ ἐπὶ σέ, τόσον σου μὴ ἀρῆς. Ἀπόκλεισον τὴν οὐραν, καὶ μάκρυνον ἀπὸ σοῦ, καὶ οὐ βιάσει σε. Ἐάν δὲ δέξῃ (5) τὴ σπέρμα τῆς ἐπιθυμίας, ἀξεί διὰ τῶν λογισμῶν (6), ρίζας βάλλει, ἐκδομαίει σου τὴν εὐνοίαν, εἰς βόθρον σε φέρεi (7) κακῶν. Ἀλλὰ πολλάκις λέγεις: Πιστός εἰμι, καὶ οὐ περιγίνεται μου δαίμων. Καὶ πέτραν (8) ἐβρῆξεν πολλάκις ρίζα εὐθεΐα. Μὴ δέξῃ τὸν σπόρον, ἐπεὶ ἀφῆρῆσαι τὴν πίστιν· πρὶν ἀνθήσῃ, προβρίζον ἐξελε τὸ κακὸν· μὴ βρῦμψας ἐξ ἀρχῆς (9), πέλουκας ὑστερον καὶ πῦρ πολυπραγμοσύνης (10). Ἀργήματος ὀφθαλμῶν θεραπείαν κατὰ καιρὸν μικρὸν, ἵνα μὴ τυφλωθῆσῃ, καὶ τότε ζητήσῃς (11) τὸν ἰατρὸν.

Δ'. Ἀρχηγός μὲν οὖν ἁμαρτίας ὁ διάβολος, γεννῶν τῶν κακῶν. Τοῦτο δὲ (12) Ἰησοῦς εἶπεν ὁ Κύριος, οὐκ ἐγὼ· αὐτὸς εἶπεν περὶ αὐτοῦ· Ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ὁ διάβολος ἁμαρτάνει· πρὸ αὐτοῦ ἔμαρταν οὐδεὶς. Ἐμαρταν, οὐκ ἐκ φύσεως τὸ ἁμαρτάνει λαβῶν, ἐπεὶ ἀνατρέχει ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κατασκευασαντα· ἀλλ' ἀγαθὸς κατασκευασθεὶς, διάβολος γέγονεν, ἐκ τῆς πράξεως λαβῶν τὴν προσηγορίαν. Ἀρχάγγελος ὢν, διάβολος ἐκλήθη ἀπὸ τοῦ διαβάλλειν ἀγαθὸς ὢν θεοῦ ὑπερήτης, γέγονεν Σατανᾶς· ὁ γὰρ Σατανᾶς τὸν διάβολον ἐρμηνεύει. Οὐκ ἐμὰ ταῦτα τὰ διδάγματα, ἀλλὰ ὠφελήθημεν παρὰ Ἱεζεκιήλ. Ἐκείνους λαβῶν θρήνους ἐπ' αὐτὸν, λέγει· Σὺ ἀποστράφημα ὁμιώματος, ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ θεοῦ ἐγεννήθης· καὶ μετ' ὄλγα· Ἐγεννήθης ἁμωμος ἐν ταῖς ἡμέραις σου, ἄχρις οὗ εὐρέθη τὰ ἀδικήματα ἐν σοί. Οὐκ ἔξωθεν ἐπισυνέχθη (13)· ἐγέννησας τὸ κακὸν. Καὶ διὰ τὰς ἁμαρτίας σου ἐτραυματίσθη, καὶ ἐπὶ τὴν γῆν ἐβρῆξά σε. Ὁ Κύριος πάλιν ἐν Εὐαγγελίοις λέγει· Ἐθεώρουν τὸν Σατανᾶν

²³ Jerem. xliii. 29. ²⁴ I Juan. v. 8; vel Joan.

(8) Κα. πέτραν. Octob. 2: Ἀλλὰ καὶ πέτραν ἐβρῆξε πολλάκις ρίζα εὐθεΐα.

(9) Βρῦμψας ἐξ ἀρχῆς. Hæc verba ex Oit. addidimus.

(10) Πολυπραγμοσύνης. In Coisl. legitur, πολυπραγμονεῖ, non dubitavimus mendum librarii corrig. it.

(11) Τυφλωθῆσῃ, ζητήσῃ. In Coisl., τυφλωθείσῃ, et ζητήσῃ.

(12) Τοῦτο δὲ. Hæc verba desunt in Coisl. Habentur autem in Octob. 1 et 3, in quo hæc phrasia similiter legitur.

(13) Ἐπισυνέχθη. Sic scripsi, quamvis in cod. Coisl. sit, ἰπισυνέχθη.

ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσούσα ἐπὶ τὴν γῆν. Βλέπεις Παλαιὰς συμφωνίας πρὸς Καινὴν; ὅπως πῶτον συναπέστησεν πολλοὺς· οὗτος ἐκβάλλει τὰς ἐπιθυμίας τοῖς πειθομένοις· ἐκ τούτου μοιχεία, παρεια, καὶ πᾶν ἕλ τι κακόν. Διὰ τούτου ὁ προπάτωρ ἡμῶν ἐκ παρακοῆς πέπτωκεν, καὶ ἀντὶ παραδείσου αὐτομάτως φέροντος καρποῦς, ἀκανθοφόρον ἔσχεν τῆν.

E. Τι οὖν; ἔρει τις· ἀπολώλαμεν ἡ ἁμαρτία δεῖν, καὶ οὐκ ἔστι σωτηρία; πεπτώκαμεν, καὶ οὐκ ἔστι ἀναστήσειν; ἐτυφλώθημεν, καὶ οὐκ ἔστι ἀναβλεῖναι; γυλοὶ γεγόναμεν, καὶ οὐκ ἔστιν ἀρτιποδηῖναι; ἴνα ἄρτι τὸ σύντομον εἴπωμεν, ἀπέθανομεν, οὐκ ἔστιν ἀναστῆναι; Ἄρα ὁ τὸν Λάζαρον τετραήμερον ἔγειρας τὸν ἰθαυτά, οὐ δύναται ἀναστήσειν; ὁ τὸν ἐμὸν αἶμα ὑπὲρ ἡμῶν ἐκχέας, οὐ δύναται ἡμᾶς βύσσειν τῆς ἁμαρτίας; Μὴ ἀπογνῶμεν ἑαυτοὺς, ἀέλωθ, μὴ βέβωμεν ἑαυτοὺς· ὡσπερ τι δεινόν ἔστι μὴ πιστεύειν εἰς μετάνοιαν. Ὁ μὴ προσδοκῶν γὰρ τὴν σωτηρίαν, προστίθῃσι τὰ κακὰ· ὁ δὲ τὴν λατρείαν ἔλαττα, εὐμαρῶς λοιπὸν ἑαυτοῦ φεῖσεται. Ἀγστής ὁ μὴ βωρεῖν προσδοκῶν, εἰς ἀπόνοιαν αὖθει· ἐλπίσας ἔτι, εἰς μετάνοιαν χωρεῖ πολλάκις. Εἶτα ἔρις μὲν ἀποπίπτει τὸ γῆρας· ἡμεῖς δὲ οὐκ ἀποτιθέμεθα τὴν ἁμαρτίαν; Καὶ ἀκανθώδης γεωργηθεῖσα γῆ, εἰς καρποφόρον μετέβαλεν· ἡμεῖς δὲ διδασκόμενοι οὐ βελτιωθήμεθα; Ἐπιδέχεται ἡ φύσις τὴν σωτηρίαν, ζητεῖ δὲ τὴν προαρεσίαν.

G. Φιλάνθρωπος ὁ Θεός, φιλάνθρωπος δὲ οὐκ ἄλλο γιν. Μὴ εἴπη· Ἐπόρευσα, ἐμοίχευσα, τὰ δεινὰ μοι πεπρακται· ἄρα συγχωρεῖται ὁ Θεός; Ἄκουε τί λέγει ἡ Ψαλμοδός· Ὡς πολὺ τὸ πλήθος τῆς χρηστότητός σου, Κύριε! Οὐ νικᾷ σου τὰ συναθρόντα ἁμαρτήματα τὸ πλήθος; τὸν δικτυριμὸν τοῦ Θεοῦ· οὐ νικᾷ σου τὰ τραυμάτια τὴν λατρίαν ἔμπεριαν. Ἄδς μόνον σεαυτὸν διὰ πίστεως· λέγει τῷ λατρῷ τὴν κάκωσιν, εἰπὶ καὶ αὐτὸς κατὰ τὸν Δαβὶδ· Ἐλπα· Ἐξαγορεύσω παρ' ἐμοῦ τὴν ἁμαρτίαν μου τῷ Κυρίῳ, καὶ σὺ ὀρθῶς τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας μου.

Z. Θέλεις ἰδεῖν Θεοῦ φιλάνθρωπιαν, εἰ τοῖς ῥητοῖς τῆς Γραφῆς οὐ πᾶν πιστεύεις, νεωστὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν κατήχησιν; Θέλεις ἰδεῖν ἄλλους οὕτως σωθέντας, ἴνα πιστεύσῃς, ὅτι καὶ ἐπὶ σοὺ δυνατὸν (1) οὕτω γενέσθαι; Θέλεις ἰδεῖν Θεοῦ φιλάνθρωπιαν πολλήν; Πάρχουσαν Ἀδὰμ ὁ πρωτόπλαστος (2) Θεοῦ. Οὐκ ἔβητο εὐθέως ἐπαγαγεῖν τὸν θάνατον; ἀλλ' ὁ φιλασθρωπίτατος (3) ἐκβάλλει μὲν τοῦ παραδείσου, κατάνεισι οὐ κατοικεῖται, ἴνα βλέπων ἐκ μετανόιας, σωθῇ. Κἂν ἀδελφοκτόνος, εὐρέτης τῶν κακῶν, ἀρχηγὸς τῶν φόνων, φθονερὸς πρώτος καὶ ἀνελὼν, τί καταδικάζεται; Στένων καὶ τρέμων ἔσῃ ἐπὶ τῆς γῆς. Μίγα τὸ ἁμάρτημα, μικρὰ ἢ τιμωρία.

H. Φιλάνθρωπία μὲν ἀληθῶς, ἀλλ' ἔτι μικρά. Λόγισαι τὰ ἐπὶ Νῶε. Ἡμαρτον οὐ γίγαντες παρανομίαι

Vides Veteris cum Novo Testamento concordiam? Ille dum cadit, secum abstraxit multos; ille suggerit cupiditates obsequentibus sibi: ex illo adulterrimum, scortatio, et quidquid est mali. Per hunc primum noster parens ex inobedientia cecidit, et in locum paradisi sua sponte fructus proferentis, terram spinas ferentem accepit.

V. Quid igitur, dicet aliquis, funditus perimus? extrema res peccatum, nec est salus ulla? cecidimus, nec est qua surgamus? et excaecati sumus, nec spes ulla est recipiendi visus? claudi facti sumus, non potest nos recte incendi sibi spes; et ut in paucis contraham, mortui sumus, non est resurgendi locus? An vero is qui Lazarum quatuordecim annorum ac fetentem excitavit, non potest ad vitam reducere? Qui nostri causa pretiosum sanguinem effudit, non potest nos a peccato liberare? Ne salutem desperemus, fratres; ne nos ipsos abiciamus; extremæ rei instar est, non credere in pœnitentiam. Qui salutem nullam expectat, mala accumulât: qui vero sanationem sperat, facile sibi ipsi indulget et parcat. Fur qui veniam non expectat, in arrogantiam effertur; qui vero sperat, plerumque ad pœnitentiam venit. Præterea coluber senectam abijcit; nos peccatum non deponimus? tellus spinis aspera, labore agricolæ in frugiferam convertitur; nos doctrius exculci meliores non efficiemur? natura salutis capax est; tantum voluntatem requirit.

VI. Hominum amans est Deus, nec modice amans. Ne dixeris, impudicus et adulter fui, gravia patravi; an mihi condonabit Deus? audi quid dicit Psalmista: *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine!* Tuas quamvis cumulata peccata, multitudinem miserationum Dei non exsuperant: nec medici scientiam vincunt vulnera. Trade te duntaxat per fidem; aperi malum medico, die ipse velut David: *Dixi: Enuntiabo adversum me peccatum meum Domino, et tu remisisti impietatem cordis mei.*

VII. Vis videre Dei clementiam, si sententiis Scripturæ non omnino credis, qui reus ad catechesin accessisti? Vis alios videre eo modo salutem consecutos, ut idem tibi quoque contingere posse credas? vis multam Dei clementiam aspicere? Adam primus a Deo conditus obediens non fuit? Numme statim mortem inferre non poterat? sed benignitatis memor, illum paradiso expellit, e regione tamen constituit, ut videns per pœnitentiam salvetur. Cain fratris parricida, inventor malorum, cædium auctor, primus invidus et occisor, qua poena multatur? *Gemens et tremens eris super terram.* Grande scelus, poena exigua.

VIII. Et ista vere clementia, sed adhuc modica. Cogita ea quæ Noe temporibus contigere. Peccave-

¹ Jerem. viii, 4. ² Psal. xi, 9. ³ Joan. xi, 47, 39, 45.

⁴ Gen. iii, 24. ⁵ Gen. iv, 12.

(1) Δυσαστόν. Ottob., δύναται.

(2) Πρωτόπλαστος. Deest in Coisl.

(3) Φιλανθρωπιώτατος. Coisl., φιλάνθρωπος.

rant gigant'es 27; tantaque sceleris magnitudo, ut A
Inducendum foret diluivum. Quingentesimo anno
Noemo prædicit Deus 28; sexcentesimo vero dilu-
vium super terram adducit 29. Vides clementiæ di-
vinæ latitudinem in centum annos productam? Quod
tunc præstitit, non poterat illico præstare? sed de
indústria moram traxit, ut poenitentiam locum daret.
Aspicias Dei bonitatem? Utinam illi tunc poenitentiam
egissent! nam et Dei clementiam essent experti.

IX. Veni nunc ad alios per poenitentiam salute
potitos, etiam de mulierum numero. Scortata es,
corpus inquinavisti, nulli rei utilis facta es. Nun-
quid, inquit, erit salus? Considera, o mulier,
exemplum Rahab, et de salute confide. Salva fit ea
quæ publice et in propatulo scortationem professæ
erat. Quomodo illa salva effecta est? Credidit: dixit
duntaxat: *Deus vester, Deus in celo et in terra* 30:
Deus vester, inquit; suum enim propter impudicitiam
dicere verita est. 35 Fidem hujus imitare, et salu-
tatem suscipe. Vis furte, quod illa salvata sit, certa
documenta? scriptum est in Psalmis: *Memor ero
Rahab et Babylonis* 31. O magnam Dei consilium et
bonitatem, etiam in Scripturis meretricis memo-
rem: sed non simpliciter, *Memor ero Rahab et Ba-
bylonis*; verum, *cognoscentibus me* 32. Est igitur et
viris et mulieribus ex æquo salus.

X. Etiam si universus populus peccaverit, neque
sic divinam clementiam vincit. Vitulum fecit popu-
lus 33, nec Deus destitit a bonitate. Deum negave-
runt homines, seipsum Deus non negavit 34. *Isti
dii Israelis* 35. Iterum tamen Deus Israelis servator.
Nec solus peccavit populus, sed etiam Aaron sum-
mus sacerdos. Moyses est qui dicit: *Et super Aaron
facta est ira Domini*; et oravit, inquit, pro eo, et
condonavit ei Deus 36. Moyses Deum in summi sa-
cerdotis gratiam flectit, et Deum unigenitum Filium
precitus non demeruitur? Aaronem post peccatum
non prohibuit ad summum sacerdotium pervenire;
to vero ex gentibus venientem ad salutem venire
prohibebit? tu similiter poenitentiam age, neque a
te gratia prohibebitur. Irreprehensum te exhibe;
vere enim clemens est Deus, neque ad enarrandam
clementiam ejus omnia tempora sufficiunt. Neque
si omnes in unum linguæ convenient, vel partem
bonitatis ejus exprimere possint: nos partem ali-
quam eorum quæ scripta sunt, dicimus; verum
nescimus quanta angelis condonaverit; nam et
ipsis condonat; quandoquidem unus ille liber est a
peccato, qui nos a peccatis expurgavit. Sed de illis
satis, deinceps ad ea quæ nos spectant pergamus.

τοσαύτη, ὥστε (1) κατακλυσθῆς ἐμελλεν ἐρχεσθαι. τῷ
πεντακοσιοστῷ ἔτει λέγει τῷ Νῶε, τῷ ἑξακοσιοστῷ
ἔπαγει τὸν κατακλυσθῆν ἐπὶ τὴν γῆν. Βλέπεις πλά-
τος φιλανθρωπίας Θεοῦ εἰς ἑκατὸν ἔτη ἐπιτεινόμενον;
Ὅπερ ἐποίησε τότε, παραχρῆμα οὐκ ἔδύνατο ποιῆ-
σαι; ἀλλ' ἐπίτηδες παρέτεινε, ἐνδοσιν διδοῦς μετα-
νοίας. Βλέπεις Θεοῦ ἀγαθότητα; Ἐβθε μετανόησαν οἱ
τότε! καὶ ἐτύγγαχον Θεοῦ φιλανθρωπίας.

Θ. Ἐλοῦθ λοιπὸν καὶ ἐπὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐκ μετα-
νοίας σωθέντας, κἀν ἐν γυναίξιν. Ἐπόρνευσας, ἐμύ-
λωνας (2) τὸ σῶμα, ἀχρηστος, ὠ γύναι, εἰς τὴν ῥαῖ-
νην; εἶρε; Ἀπόβλεψον, ὦ γύναι, εἰς τὴν ῥαῖ-
νην, καὶ θάρσασον εἰς τὴν σωτηρίαν. Ἦ φανερός καὶ δῆ-
μοσίᾳ πορνευσάσα σώζεται. Πῶς ἐσώθη ἐκεῖνη; Ἐπί-
στευσεν· εἶπεν μόνον· Ὁ Θεὸς ὑμῶν, ὁ Θεὸς ἐν
οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. Ὁ Θεὸς ὑμῶν· ἐαυτῆς γὰρ
οὐκ ἐτόλμησεν εἰπεῖν διὰ τὴν ἀσέβειαν. Μήσοι
τὴν πίστιν, καὶ δεῖξαι τὴν σωτηρίαν. Καὶ θέλεις γῶ-
ναι, ὅτι ἐσώθη; ἀνάγραπτόν ἐστιν ἐν Ψαλμοῖς· *Μνη-
σθήσομαι ῥαῖβ καὶ Βαβυλωνίως*. Ὁ μεγάλῃς Θεοῦ
βουλῆς καὶ φιλανθρωπίας, καὶ πορνῶν μνημονεύ-
σας ἐν Γραφαῖς! ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς· *Μνησθήσομαι
ῥαῖβ καὶ Βαβυλωνίως*, ἀλλὰ, *τοῖς γνωσκόμοις με*.
Ἔστι καὶ ἐπὶ ἀνδρῶν σωτηρία καὶ ἐπὶ γυναικῶν.

Γ. Κἀν ὀδύνηρος λαὸς ἀμάρτη, οὐ νικᾷ τὴν τοῦ
Θεοῦ φιλανθρωπίαν. Ἐμοσχοποίησεν ὁ λαὸς, καὶ οὐκ
ἀπίσθη ὁ Θεὸς τῆς φιλανθρωπίας· ἠρνήσαντο οἱ ἀν-
θρώποι Θεόν, ἀλλ' ὁ Θεὸς αὐτὸν (3) οὐκ ἠρνήσατο.
Οὗτοι οἱ Θεοὶ τοῦ Ἰσραὴλ· καὶ πάλιν ὁ Θεὸς τοῦ
Ἰσραὴλ ὁ σωτὴρ. Καὶ οὐ μόνος ὁ λαὸς ἡμαρταν,
ἀλλὰ καὶ Ἄραὼν ὁ ἀρχιερεὺς· Μωϋσῆς ἐστὶν ὁ λέ-
γων· Καὶ ἐπὶ Ἄραὼν ἐγένετο ὀργὴ Κυρίου, καὶ
ἐδεήθη (4), φησὶν, ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ συνέχωρησεν
αὐτῷ ὁ Θεός. Μωϋσῆς δυσωπεῖ τὸν Θεόν ὑπὲρ ἀρχι-
ερέως· καὶ Υἱὸς μονογενῆς αἰτῶν οὐ δυσωπεῖ τὸν Θεόν;
Εἶτα τὸν Ἄραὼν πταίσαντα οὐκ ἐκόλυσεν εἰσελθεῖν
εἰς ἀρχιερωσύνην· οὐ δὲ ἐξ ἔθνῶν ἐλθόντα κωλύσει
εἰθεῖν εἰς σωτηρίαν; μετανόησον καὶ αὐτὸς ἑμῶς,
καὶ οὐ κωλύεται σοι ἡ χάρις. Ἀληπτόν σου παρά-
στησον τὸν τρόπον· φιλανθρωπος γὰρ ἀληθῶς ὁ Θεός,
καὶ οὐ δύναται ὁ πᾶς χρόνος ἔξειπεῖν τὴν τοῦ Θεοῦ
φιλανθρωπίαν· οὐδ' ἂν πᾶσαι αἱ γλώσσαι συνείδη-
σιν (5) ὅμοι, οὐδὲ μέρος τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας
διηγήσασθαι δυνήσονται. Ἡμεῖς δὲ λέγομεν μέρος
τῶν γεγραμμένων, ἀλλ' οὐκ ὀδοῦμεν ὅσα καὶ ἄγγελοι;
συνεχώρησεν· συγχωρεῖ γὰρ κἀκεῖνος, ἐπειδὴ εἰς
μόνος ἀναμάρτητος ὁ πᾶς ἁμαρτίας καθαρίσας (6).
Καὶ περὶ μὲν ἐκείνων αὐταρκες, ἡμεῖς δὲ λοιπὸν τὰ
περὶ ἡμῶν (7).

27 Gen. vi, 4. 28 Gen. v, 31; vi, 7. 29 Gen. xii, 6, 17. 30 Jos. ii, 11. 31 Psal. lxxv, 14. 32 ibid.
33 Exod. xxxii, 4. 34 II Tim. ii, 15. 35 Exod. xxxii, 4. 36 Deut. ix, 20.

(1) Ὅρα, Addidimus de nostro, ita sententia po-
stulante. Est.

(2) Ἐπόρνευσας, ἐμύλωνας. Οὐτοῦ. hæc in prima
persona, Ἐπόρνευσα, ἐμύλωσα, ἐμύλωνα.

(3) Ἀπτόν. Coisl., αἰτόν.

(4) Ἐδεήθη. Ita scripsi, quamvis habeat Coisl.,

ἰδεήθη.

(5) Συνείδησεν. Ita scripsimus ex Othob. at
Coisl., Ἰδωσιν.

(6) Καθαρίσας. Coisl., καθαρήσας.

(7) Ἡμῶν. Coisl., ὑμῶν.

1Α. Θέλεις σοι καὶ ἄλλους τύπους μετανοίας παραστήσω (1); θέλεις ἰλθεῖν καὶ ἐπὶ τὸν δαβὶδ; θέλεις ἰεῖν τὸν (2) μακάριον; λάβε τύπον μετανοίας. Ἐξέπαιον ὁ μέγας. Μετὰ κοίτην, τὸ δαλιανὸν περιπατῶν ἐπὶ τοῦ θώματος, εἶδεν ἀδιαφόρως, καὶ ἐπαθεν ἀνθρώπων. Ἐτελέσθη ἡ ἁμαρτία, ἀλλ' οὐ συναπέθανεν ἡ ἐνώπιον σου. Ἦθελεν Ναθάν ὁ προφήτης Ἐλεγχος, τυχὸς ἰατρὸς. Ὀργίσθη, φησὶν, ὁ θεὸς, καὶ ἡμῶν. Τῷ βασιλευμένῳ ὁ ἰδιώτης ἔλεγεν· βασιλεὺς ὁ κερφυροφόρος οὐκ ἐπήρθη· οὐ γὰρ προσέβη τῷ λαῶντι, ἀλλὰ τῷ ἀποστειλαντι· οὐκ ἐτύφωσεν αὐτὸν ὡς περιεστῶς σίφος τῶν στρατιωτικῶν· ἔλεπε γὰρ τὸν ἀγγελικόν· τὸν γὰρ ὄρασαν ὄρων ἐκατέρησεν. Καὶ φησὶν τῷ ἐλθόντι, δε' ἐκείνου τῷ ἀποστειλαντι ἐκατηρόμενος· Ἠμάρτηκα τῷ Κυρίῳ. Βλέπει βασιλεὺς ταπεινωροσύνην; βλέπεις ἐξομολόγησιν; Μὴ γὰρ ἔδει εἶ ἢν Ἐλεγχος (3); μὴ γὰρ ἔδεισαν οἱ πολλοί; Ὁσῶς ἐπράθη τὸ πρᾶγμα, οὐ προφήτης παρῆν, Ἐλεγχος οὐ παρῆν· κακάτιος ὁμολογεῖ τὸ κακόν. Ἐπειθ' εὐγνωμόνως ὠμολόγησεν, ὁξυτάτην ἔσχε τὴν ἰατρειάν. Καὶ πάλιν (4) Ναθάν β' ἐλέγξα· Καὶ Κύριος παρεβίβασε τὴν ἁμαρτίαν σου. Βλέπεις ὁξυτάτην θυμοῦ μεταβολήν; Πληρ' παροξύνων παρώξυνας τοὺς ἐχθρούς Κυρίου. Πολλοὺς ἔσχε τὸς ἐχθρούς (5), ἀλλ' ἐφρούρει σε ἡ σωφροσύνη· νῦν δὲ παρώξυνας διὰ πῆν γενομένην ἁμαρτίαν. Domini 11. Multos habebas hostes, sed protegabat te

1B. Ἄλλ' εἰ καὶ μάλιστα ἐκεῖνος εἶπεν, Παρεβίβασε Κύριος τὸ ἁμάρτημά σου, οὐκ ἀπέστη τῆς μετανοίας ὁ βασιλεὺς· περιεβάλετο σάκκον ἀντὶ πορφύρας, ἀντὶ χρυσοκαλλήτων θρόνων ἐπὶ στοδοῦ καὶ τῆς καθήμενος· ἀλλὰ καὶ στοδὸν ἔχων βρώσιν, καθὼς αὐτὸς φησὶν· Ὅτι στοδοὸν ὡσεὶ ἄρτον ἐφαγον. Ἐξέττησεν δάκρυον τὸν ἐπιθυμητὴν ὀφθαλμόν. Ἦ ἀρχοντες; παρεκάλουν φαγεῖν ἄρτον, καὶ οὐκ ἐπέλιθε· εἰς ἐξόδομην ὀλόαθρον ἡμέραν παρτένεν τὴν ημερίαν. Βασιλεὺς οὕτως ἐξομολογούται, σὺ ὁ ἰδιώτης οὐκ ὀφείλεις ἐξομολογεῖσθαι; Καὶ μετὰ τὴν τοῦ Ἀβισσαλώμῃ ἐπανάστασιν, πολλῶν οὐσῶν ὄδων τῆς φυγῆς, διὰ τοῦ θροῦ τῶν Ἐλαιῶν φεύγει, μονονοχὴ τὸν Αὐτρωτὴν ἐπικαλούμενος. Καταρμένον αὐτὸν τῷ Σεμὶ, λέγει· Ἄρσεν αὐτὸν, ὅπως ἐπίδη ὁ θεὸς ἐπὶ τὴν ταπεινώσιν μου.

1Γ. Βλέπεις, ὅτι καλὸν τὸ ἐξομολογησασθαι; βλέπεις, ὅτι ἐστὶ σωτηρία; Καὶ Σολομῶν ἐκπέπτωκεν· ἀλλὰ φησὶν, τί καὶ λέγει· Ὑστερον ἐγὼ μετενόησα. Καὶ ὁ Ἀχαὶβ γέγονε παρανομώτατος, ἐιδωλολάτρη, ἱερατικός, ὁ προφητοκτόνος, ὁ ἀλλότριος τῆς εὐσεβείας, ἄλλοτριον ἀγρῶν ἐπιθυμητής. Ἄλλ' ὅτε τὸν Ναβουθαὶ ἀπέκτετεν, ἐλθόντος Ἠλίου τοῦ προφήτου, καὶ μόνον ἐπαπειλήσαντος, περιεβάλετο σάκκον, καὶ ἐβρέξα τὴν ἱμάτια· καὶ τί φησὶν ὁ φιλόδηρος θεός; Ἐώρακας πῶς κατενόησεν Ἀχαὶβ ἀπὸ προσώπου

11 Reg. xii, 10. 12 Isa. lxvii, 5. 13 Hebr. xi, 27. 14 II Reg. xii, 13. 15 ibid. 16 ibid. 17 18 Joan. iii, 6. 19 II Reg. xii, 16. 20 Psal. ci, 40. 21 III Reg. xxi, 27.

1) Παραστήσω. Coisl., σὸ παραστήσω.
2) Ἰσὶν τὸν, etc. Ita Othob. at Coisl., ἰλθεῖν καὶ ἐπὶ τὸν.

XI. Vis tibi et alia pœnitentiæ exempla demonstrarem? vis ad Davidem veniamus, vis beatum videre illum? illum exemplar accipe pœnitentiæ. Cecidit ille magnus; post cubitum pomeridianis boris in tecto decumbulans, aspexit incaute, et humanum aliquid passus est. Peccatum perfectum fuit; nec tamen una candor bonæ mentis interit. Venit Nathan propheta reprehensor, promptus medicus 11: Iratus est, inquit, Deus, et peccavisti 12, regi aiebat privatus. Rex purpura insignis non est elatus insolentia: non enim ad loquentis, sed ad mittentis personam attendebat; non inflavit illum circumstantis militum manus; namque angelicum aspiciet ab exercitu: Invisibilem enim videns sustinuit 13. Venientique prophætæ, seu potius per illum Deo a quo missus erat respondens, ait, Peccavi Domino 14. Vides demissionem regis, vides confessionem. Num enim, utrum convictio locus necne foret ignorabat? nonquid id multi rescierant? Velociter transacta res fuerat: propheta non aderat, nullus præsens qui convinceret: ille tamen peccatum confitetur. Quia vero bona fide confessus est, occisimam sanationem adeptus est. Rursumque Nathan qui illum reprehenderat: Et Dominus transtulit peccatum tuum 15, vides celerrimam irascentis Dei conversionem. Verumtamen irritans irritavisti inimicæ castitas. Nunc vero illos per peccatum irrita-

XII. At ille, quanquam propheta dixerat, Transtulit Dominus peccatum tuum: non abscessit a pœnitentia, ut ut rex esset. Saccum loco purpure induit, pro auratis solis in cinere 16 et bum sedens 17. Sed et cinerem pro cibo habuit, sicut ipse ait: Quoniam cinerem tanquam panem manducabam 18. Oculum pravi desiderii reum lacrymis confecit. Principes illum ad manducandum panem hortabantur, nec acquiescebat; in septimum usque diem jejunium produxit. Reges sic confitentur, tu privatus non debes 36 confiteri? Post Absalomi rebellionem, cum multæ essent ad fugam viæ, per montem Olivarum fugit, tanquam Libertatorem invocans. Cum ipsi malediceret Semei, dixit: Sinite illum, ut Deus ad humilitatem meam respiciat 19.

XIII. Vides bonum esse confiteri. Spem salutis esse vides. Etiam Salomon cecidit. Verum quid dicit? Postea ego pœnitentiam egi 20. Achab etiam fuit sceleratissimus, idolorum cultor, excellenti impetate, prophetarum interemptor, alienus ab pietate, alienorum agrorum appetitor. At quando Nabuthæum occidit, cum venisset Elias propheta, et minas duntaxat intentasset, sacco se induit et scidit vestimenta: et quid dicit clemens Deus: Vidisti quomodo compunctus est Achab a facie mea 21? tan-

22 II Reg. xii, 15. 23 ibid. 24 ibid. 14. 25 II Reg. xvi, 10, 11. 26 Prov. xxiv, 32.

3) Ἐλεγχος. Othob., ἐλεγθεῖς.
4) Πά. τω. Ita Othob. at Coisl., ἀπληγ.
5) Ἐχθρούς. Othob., ἐχθρούς σου.

quam fervidum prophetae ingenium leniens ut ad misericordiam inclinaret: *Non enim inducam, inquit, malum in diebus ejus* 40. Ille post remissionem ab improbitate non recessit. Veniam tamen Deus absolute largitus est, non ignarus futuri, sed pro tempore id quod oportebat reddens. Justi enim judicis est, ad singula quae contigerunt, juste sententiam dicere.

XIV. Rursus Jeroboam stabat ad altare. Quia jussurat prophetam comprehendi, arida fit manus ejus 41. Ejus qui ad se venerat potestatem proprio experimento cognoscens, dicit: *Deprecare Dominum, et restitatur manus mea* 42. Quia dixerat Jeroboam, *Deprecare, sanavit illum prophetes*: te autem Christus sanare non poterit? Fuit etiam Manasses nequissimus, is qui Isaiam dissecuit; quo quid impium magis? Captivus in Babylonem perductus est, digna impiae voluntatis stipendia ab inimicis percipiens. Sed quid ait Scriptura? *Humiliatus est Manasses, et confessus est Domino, et exaudivit Dominus, et reduxit illum in regnum* 43. Qui prophetam dissecuerat, per poenitentiam salutem invenit: et tu poenitentiae diffidis?

XV. Vultis cognoscere quam forte sit poenitentia armorum genus; quantum confessio etiam adversus hostes praevaleat? Centum octogintaquinque hostium millia Ezechias per confessionem ruit 44. Et hoc adhuc minimum: sententiam Dei adversum se pronuntiatam per poenitentiam dissolvit. Egrotanti enim ipsi dixit Isaias: *Morieris tu, nec vires* 45. Quae jam spes, quae ultra salus vel exspectatio, pronuntiante propheta? at ille non revocatus est a poenitentia. Verum memor ejus quod scriptum est: *Cum aversus ingemueris, tunc salvaberis* 46; aversus est ad parietem, et mentem per orationem ad caelum tendens: *Domine, ait, memento mei* 47: sufficit enim ad sanationem te mei meminisse. Temporibus non subjaces, sed ipse es vitae arbiter et legislator. Non enim secundum genituram aut astrorum complexionem vitae nostrae ratio decurrit, sed secundum tuam voluntatem. Et illi, cujus desperata vita fuerat, annorum quindecim vitae accessio datur: atque in signum decem gradibus sol retrogressus est 48. Propter Jesum vero sol defecit 49, non retrogradus, sed deficiens, et utriusque ostendens discrimen: et ille quidem potuit Dei sententiam dissolvere; Jesus vero peccatorum veniam tribuere non poterit? Averte tu quoque, et ingemisce 50; ostium

μου; Μονονουή ημερόν τῷ διάπυρον τοῦ προφήτου συγκαταβῆναι· Οὐκ ἐπέδω γὰρ, φησί, τὴν κακίαν ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ. Καὶ μετὰ τὴν ἀρεσκὴν εἰς ἀπίστην (1) τῆς πονηρίας (2)· καὶ συνεχώρει ὁ συγχωρῶν, οὐκ ἀπιθῶν τὸ μέλλον, ἀλλὰ τῷ προσκαίρῳ τὸ δῶν ἀποδοῦς. Δικαίον γὰρ δικαστοῦ ἐστὶν πρὸς ἕκαστον τῶν γεγενημένων δικαίως ἀποκοινασθαι.

ΙΔ'. Πάλιν ὁ Ἰεροβοὰμ εἰσῆκει ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου. Ἐγὰρ γίνεται αὐτοῦ ἡ χεὶρ, ἐπειδὴ ἐκλείουσαν συλλήθηται τὸν προφήτην. Αὐτῇ τῇ πείρᾳ ἐπαγνοῦς τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἐλθόντος, λέγει· Δεσθῆται τοῦ Κυρίου, καὶ κατασταθῆ ἡ χεὶρ μου. Διὰ τὸ εἰπεῖν τὸν Ἰεροβοὰμ, Δεσθῆται, ἴσατο ὁ προφήτης· σὲ ἄρα ὁ Χριστὸς οὐ δύναται ἰάσασθαι; Ἰάσασθαι καὶ Μανασσῆς παρανομώματος, ὁ τὸν Ἰσαίαν πρίσας· τί τοῦτο παρανομώματος; Αἰχμάλωτος ἀπῆλθεν εἰς Βαβυλῶνα, ἰσάξια παθῶν τῆς (3) αὐτοῦ προαιρέσεως ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν. Ἄλλὰ τί λέγει ἡ Γραφή; Ἐκαπεινώθη Μανασσῆς, καὶ ἐξωμολογήσατο τῷ Κυρίῳ, καὶ εἰσῆκουσεν Κύριος, καὶ ἐπατήγηται αὐτὸν εἰς τὴν Βασιλειαν. Ὁ τὸν προφήτην πρίσας διὰ μετανοίας ἐσώθη· καὶ σὺ τῇ μετανοίᾳ ἀπίστεῖς;

ΙΕ'. Βούλεσθε γινῶναι τὸ ἰσχυρὸν τοῦτο τῆς σωτηρίας ὕπνου, πῶσον ἐξωμολόγησις ἰσχύει κατὰ τῶν πολεμίων; Ἐκατὸν ὀθροδύκονα πέντε χιλιάδας Ἐσχίας δι' ἐξωμολόγησιν ἐτρέψατο. Κατὰ τοῦτο ἐστὶ (4) εἰ μικρὸν· ἀπόφασις Θεοῦ ἕως διὰ μετανοίας. Νοσήσαντι γὰρ αὐτῷ Ἰσαίας φησὶν· Ἀποθήνησκεῖ σὺ, καὶ οὐ ζήσῃ. Ποία ἐλπίς, ποία σωτηρία ἢ προσδοκία, τοῦ προφήτου λέγοντος; Ἄλλ' οὐκ ἀπίστη τῆς μετανοίας; ἀλλὰ μνημονίως τοῦ γεγραμμένου, Ὅταν ἀποστραφεῖς (5) στενάξῃς, τότε σωθήσῃ, ἀποστράφη εἰς τὸν τοῦτον, καὶ τείνας τὴν διάνοιαν διὰ τῆς προσευχῆς εἰς τὸν οὐρανὸν, Κύριε, φησὶν, μνησθῆτι μου· αὐταρκεῖ γὰρ εἰς ἱατρειαν τὸ σὲ μνησθῆναι μου. Οὐχ ὑποβέβηλας χρόνος, ἀλλ' αὐτὸς εἰ τῆς ζωῆς νομοθέτης· οὐ γὰρ κατὰ γένεσιν καὶ πλοκήν ἀποτρύνει ζῶμεν, ἀλλ' ὅτε βούλει. Καὶ ὅ τὸ ζῆν εἰς ἀπελπίσταν περίεστη, τοῦτε πεντηκονδικαστῆς χρόνος εἰς ζῶην προστέθη· καὶ τὸ σημεῖον, δεκά ἀναβαθμοὺς ὁ ἥλιος ὑπέστρεψε. Διὰ δὲ τὸν Ἰησοῦν ὁ ἥλιος ἐξέλειψεν, οὐκ ἀναπόδωκας, ἀλλ' ἐκλείπων, καὶ οὐδεὶς τὴν διαφορὰν ἐκατέρωθεν. Καὶ ὁ μὲν ἰσχυρὸν ἀπόφασις Θεοῦ ἴσασι· Ἰησοῦς δὲ οὐ χαρίζεται ἀρεσκὴν (6) ἀμαρτιῶν; Ἀποστρέψον καὶ στενάξον καὶ αὐτὸς· ἀπόκλειστον τὴν θύραν· πρόσευξαι ἵνα σοὶ ἀφεθῆ, ἵνα σου περιεῖλη τὰς φλόγας τὰς καυστικὰς· ἰσχύει

40 III Reg. xxi, 29.

41 III Reg. xiii, 1.

42 ibid. 6.

43 II Paral. xxxiii, 12, 13.

44 IV Reg. xix, 35.

45 IV Reg. xx, 1.

46 Isa. xxxi, 15.

47 IV Reg. xx, 3.

48 Isa. xxxviii, 8.

49 Eccli. lxxviii, 26.

50 Isa. xlii, 15.

(1) Οὐκ ἀπίστη. Ottob., πάλιν οὐκ ἀπ.

(2) Πονηρίας. Ex Ottob. nam Coisl. fert, πονηρίαν.

(3) Παθῶν τῆς. Sic Ottob. at Coisl., παθῶν ὑπὸ τῆς.

(4) Τοῦτο ἐστὶ, etc. Ita ex Ottob. verum Coisl., καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ μικρὸν.

(5) Ἀποστραφεῖς. Ita scribo, quamvis in Coisl. sit, ἀποστραφῆς, et in Ott., ἐπιστραφῆς. Theodor. in ps. cviii, 76 legit, Ὅταν ἀποστραφῆς καὶ στενάξῃς. Sed in praefat. codd. non habetur καὶ ἰταque librarii vitium est.

(6) Ἀρεσκὴν. Coisl. ἀπόρατον.

γὰρ ἐξομολόγησις σέβει καὶ πῦρ, ἰσχύει καὶ λόντος· ἅμα

147. Εἰ δὲ ἀπιστῆς, ἐνόησον τί συγκατέθη ποτὲ τοῖς περὶ τὸν Ἀνανίαν. Εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρὸς ποῖα ἀνέβρῃσαν πηγὰς· πόσον ὕδατος μέτρον τὴν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἐνιαυτοῦ ἀνερχομένην φλόγα σβέσει δύνατον ἦν· Ἄλλ' ὅπου μεγάλως ἡ φλόξ ὑπερανέβη, ἐκεῖ πηγὴ μετανοίας ἐξεχύθη πολλή, λεγόντων αὐτῶν· Ὅτι εὐκαίως εἰ ἐπὶ πάνσιν ὄρεσιν ἐποίησας ἡμῖν· καὶ ἠράρτομεν, καὶ ἠγομήσαμεν, καὶ ἠελικῆσαμεν. Εἶτα τὰς μὲν κάμινον φλόγας ἔπαυσεν (1) ἢ μετανοία· ἀπιστεῖς δὲ, οὐ δύναται καὶ τὸ τῆς γέννησις ἀποσβέσει πῦρ· Ἄλλὰ ἐρεῖ μοι τις τῶν ἀξίως ἀπαρκειμένων, ὅτι τοῖς παροῦσιν ἀνοικεῖος ἢ εὐχρηστῆς· διὰ γὰρ τὸ μὴ θελήσει τοὺς περὶ τὸν Ἀνακὴν εἰδωλολατρεῖσαι, τὴν παράδοξον δύναμιν ἔδωκεν ἐθεός. Συμπαραφέρμενος δὲ τῷ ποιότητι, καὶ τὸ τῶν ὑποδεικνύμενων ὁρῶν ἀσφάλει, ἐρχομαι λοιπὸν καὶ ἐφ' ἕτερον τύπον μετανοίας.

148. Τίνα (2) γὰρ ὑπόνοιαν ἔχεις περὶ Ναβουχοδονόσορος· οὐκ ἤκουσας ἀπὸ τῶν Γραφῶν, ὅτι δυσσεβέστατος ἦν, καὶ ἀγριώτατος τὸν τρόπον, καὶ λουσιώδη τὴν προαίρεσιν ἔχων· οὐκ ἤκουσας, ὅτι τὰ ὄστιά (3) τῶν βασιλείων ἐκ τῶν τάφων ἐξήνεγκεν εἰς τὸ φῶς (4)· οὐκ ἔγνωσεν, ὅτι τὸν λαὸν αἰχμαλώτων ἀπήγαγεν· οὐκ ἤκουσας, ὅτι τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ βασιλέως ἐξετύφλωσεν, πρὸ τῆς ἀσπίδος αὐτοῦ τὰ τέκνα σπαρτόμενα· οὐκ ἤκουσας, ὅτι τὰ χερούρια ἠρπασεν, οὐ λέγω τὰ νοητὰ καὶ ἐπουράνια, ἀλλὰ τὰ ἐν τῷ ναῷ κατασκευασμένα, τὰ ἐπὶ τῷ ἱερατικῶν τῆς κιβωτοῦ, ὡς ἀνάμικτον ἐλάλει ὁ Κύριος· Ὅστος ὁ Ναβουχοδονόσορος τὸ καταπέτασμα τῆς ἀγιοσύνης ἀπέσπασεν, τὸ θυσιαστήριον (5) ἀνέτριψε, καὶ λαβὼν τὰ σκεύη πάντα εἰς εἰδωλεῖον ἀπήνεγκεν· αὐτὸν τὸν ναὸν ἐνέπρηξεν. Πόσον ἦν τιμωρῶν ἄξιος, ἐπὶ τῷ ἀνελεῖν βασιλέως, ἐπὶ τῷ ἐμπρησῆσαι τὰ ἅγια, ἐπὶ τῷ τὸν λαὸν αἰχμαλωτῆσαι (6), ἐπὶ τῷ τὰ ἱερὰ σκεύη νοκίς εἰδωλῶν ἐναποθέσθαι· ἄρ' οὐκ ἦν μυρίων θανάτων ἄξιος;

149. Ἄλλ' εἶδες τὸ μέγεθος αὐτοῦ τῶν κακῶν· εἰδὲ λοιπὸν ἐπὶ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας· Ἀπεθνήσκω λοιπὸν, ὁ θνητὸς καὶ ὠμοτάτην ἔχων τὴν προαίρεσιν· ἀπεθνήσκω δὲ οὐκ ἵνα ἀπόληται, ἀλλ' ἵνα διὰ μετανοίας σωθῆ. Ὅνυχας ἔσχεν τῶν ὀρνέων· ἀρπακτικὸς γὰρ ἦν τῶν ἁγίων. Τρίχας ἔσχεν ὡς λέοντος· ὡς γὰρ λέων ἀρπάσσει ἦν καὶ ὀρνέμενος. Χρῆστον ἦσθε ὡς βοῦς· κτηνώδης γὰρ ἦν, οὐκ εἰδὼς τὸν δεδωκέντα τὴν βασιλείαν. Ἐδάξθη αὐτοῦ τὸ σῶμα ἀπὸ τῆς ὀρέουσι· ἐπειδὴ μετὰ τὸ γενέσθαι

¹ Matth. vi, 6. ² Dan. iii, 50. ³ Dan. vi, 22. ⁴ IV Reg. xxv, 7. ⁵ Dan. i, 2. ⁶ Dan. iv, lxxv, 25, 22.

(1) Ἐπαύσεν. Casaub., εἰσεν. (2) Verba hæc, τίνα, et seqq. usque ad ἐλάλει ὁ Κύριος inclusive, citantur a conc. vii, Nicæno xi, act. 5, p. 348, ad verbum fere, quomodo hic habentur.

(3) Ὅστιά, etc. Conc. vii, τὰ ὄστιά τῶν βασιλείων ἔφασκεν, etc.

claudere: ora ut tibi dimittatur ¹, ut urentes te flammæ disjiciat ². Potest enim penitentia et ignem extinguere; potest et leones cicurare ³.

XVI. (7) Quod si diffidas, cogita quid olim contigerit Ananæ et sociis. Quales in caminum ignis fontes effuderunt? Quanta vis aquæ, flammam ad cubites quadraginta ³⁷ novem ascendentem restinguere sufficiebat? sed ubi flamma vehementer superferrebatur, ibi plurimus penitentia fons effusus est, cum illi dicerent: Quoniam justus es in omnibus quæ fecisti nobis ⁴; et: Peccavimus, et transgressi sumus et iniuriam egimus ⁵. Cum fornacis flammæ compresserit penitentia, tu dubitas, utrum genuerit ignem restinguere valeat? Sed dicet mihi aliquis ad respondendum acutus et velox, hanc ad præsens propositum minus accommodatam esse orationem? nam quod Ananæ et socii coram idolo pronubere nolissent, stupendam hæc illis a Deo datam esse potestatem. Huic ego rationi concedens, et exemplorum copia confusus, ad aliud deinceps penitentia exemplum me convertō.

XVII. Quam tu de Nabuchodonosore sententiam habes? nonne audisti ex Scripturis quod impiissimus erat, immanissimis meritis, et leonia feritate? Non audisti, quod ossa ex regum monumentis effusa in lucem extulit ⁶? non nosti illum populum in servitutem abduxisse? Non audisti, quod regis oculos excæcavit, prius jugulatorum ante se filiorum spectaculo pastos ⁷? non audisti, quod cherubim expulavit; non illa, inquam, intellectilia et coelestia, sed ea quæ in templo constructa fuerant, quæ super propitiatorium arce posita, quorum in medio loquebatur Deus? Nabuchodonosor ille velum sanctuarii detraxit, altare evertit, vasa universa sumens in idolorum fanum abstulit ⁸, ipsum denique templum flammis absumpsit. Quantis ille suppliciiis dignus erat; ob sublatis reges, sanctuarii incensa, populum in captivitate abactum, sacra vasa in idolorum templis reposita? nonne mille mortes pati merebatur?

XVIII. Verum vidisti scelus ejus magnitudinem: nunc ad Dei clementiam te converte. Feræ similis est redditus, qui ferinæ et immanissimæ indolis erit: idecirco vero factus est fera, non ut periret, sed ut per penitentiam salvaretur. avium ungues habuit, qui sanctorum raptor exsisterat; crines uti leouis habuit ⁹, fuerat enim sicut leo rapiens et ruginis ¹⁰. Fanum uti bos comedit ¹¹; junctum enim similis erat, cum qui sibi regnum contulerat nescius ¹². Aspersum est rore corpus

¹ Dan. iii, 27. ² Dan. ix, 5, 15. ³ Jerem. vii, 1. ⁴ Dan. iii, 30. ⁵ Psal. cxi, 14. ⁶ Dan. iv, 31. ⁷ Psal.

(4) Εἰς τὸ φῶς. In conc. Nicæno. deest τό.

(5) Τὸ θυσιαστήριον. Casaub., τὸ θυιατήριον, thuribulum.

(6) F. αἰχμαλωτῆσαι.

(7) Hæc tenus ex cod. Coislenio, quæ sequuntur usque ad finem, ex cod. Rœo descripta sunt additis variantibus cod. Casauboni lectioibus.

⁊⁊⁊⁊⁊ : quandoquidem postquam medium fornacis Ananiæ et sociis factum esset tanquam spiritus roris sibilans ⁊⁊⁊⁊⁊, conspicatus non eredit. Se postea penitentiam agit emendatus, sicut ipse ait : *Ego Nabuchodonosor oculos meos in caelum erexi et Altissimum benedixi, et viventem in saecula laudavi* ⁊⁊⁊⁊⁊. Et quia per multos annos flagellatus erat, laudavit viventem in saecula; cum qui sibi regnum contulerat confessus est, et regem regnantium agnovit, et cum ille rebus ipsis multa peccavisset, verbis solummodo confitens ⁊⁊⁊⁊⁊, ineffabilem Dei clementiam expertus est. Qui omnium sceleratissimus fuerat, divino iudicio et castigantis benignitate, rursus diademate regio redimitus imperii solum conscendit.

XIX. (1) Si quis igitur hic adest in vobis de gentium numero, qui aut in Christi nos aliquando blasphemus fuerit, aut persecutionum tempore sanctis Ecclesiis insidiatus sit habeat pro salutis exemplo Nabuchodonosorem : eodem modo confiteatur, ut similem adipiscatur admissorum veniam. Si quis ex pravo desiderio concupiscens vitium inquinatus est, beati David penitentiam assumat; si quis ut Petrus negavit, pro Domino Jesu iterato certamine moriatur. Qui 36 enim illi ploranti apostolatus honorem non invidit, neque tibi evangelica mysteria invidet. Mulieribus quidem exemplum in salutem sit Rabab; viris vero multiplex illud, quod ex praeis viris supra commemoratum est.

XX. Omnes vero ad Dei clementiam respicientes spe bona repleamini; non ut in eadem rursus peccata revolvamur, sed ut redemptionem adepti, et digna gratia opera perficientes, chirographum decem quod contra nos est, bonis operibus abolere valeamus ⁊⁊⁊⁊⁊; vi et potestate unigeniti Filii Dei, et Domini nostri Jesu Christi, cum quo gloria Patri, cum Spiritu sancto, et nunc et semper, et in universa saecula saeculorum. Amen.

⁊⁊⁊⁊⁊ Dan. cxi, 50. ⁊⁊⁊⁊⁊ ibid. ⁊⁊⁊⁊⁊ Dan. iv, 31. ⁊⁊⁊⁊⁊ ibid. 39. ⁊⁊⁊⁊⁊ Coloss. ii, 14.

(1) Si quis in vobis, etc. Habentur similia catech. 3, n. 15 : Si quis vestrum blasphemis verbis Christum crucifixit; si quis per ignorantiam coram hominibus negavit, etc.

τὸ μέσον τῆς καμίνου τοῖς περὶ τὸν Ἀνανίαν ὡς πνεῦμα ἄρδου διασπρίζον, ἰδὼν οὐκ ἐπίστευεν. Ἄλλ' ὕστερον μετανοεῖ σωφρονισθεὶς, ὡς φησὶ αὐτὸς· Ἐγὼ Ναβουχοδονόσορ τοῦ ἐφθαλωμοῦς μου εἰς τὴν οὐρανὸν ἀπέλαβον, καὶ τὸν Ὑψίστην ἠιλόγησα, καὶ τῷ ζῶντι εἰς τοὺς αἰῶνας ἔνεκα. Καὶ ἐπειδὴ πολικετὸς μαστιγωθείς ἦν, ἤνευσεν εἰς τοὺς αἰῶνας τῷ ζῶντι, καὶ ὠμολόγησεν τὸν τῆν βασιλείαν διδωκότα, καὶ ἐπέγνω τὸν βασιλεῖα τῶν βασιλευμένων. Καὶ πολλὰ μὲν τοῖς πράγμασιν ἁμαρτῶν. Ἰδοὺ δὲ μόνον ἐξομολογούμενος, τῆς ἀγάτου φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ ἀπέλαυσεν. Ὁ καὶ πάντων παρανομώτατος, ὡς εἶπε κρίσει καὶ φιλανθρωπία τοῦ παιδεύοντος, πάλιν μὲν τὸ βασιλικὸν περιέλατο διάδημα, πάλιν δὲ τοὺς ἀρχοντικούς ἀπέλαβε θρόνους.

10. Εἰ τις οὖν ἐν ὑμῖν ἐξ ἐθνῶν, ἢ εἰς Χριστιανὸς βλασφημήσας ποτὲ, ἢ Ἐκκλησίας ἀγαίαι; ἐν δουλίᾳ ἐπιβουλεύσας πάρεστιν, ἐχέτω τῆς σωτηρίας υπογραμμὴν τὸν Ναβουχοδονόσορ· ἐξομολογήσῃω παραπληρώτως, ἵνα καὶ τῆς ἀμνηστίας τῆς ὁμοίας τύχῃ. Εἰ τις ἐπιθυμῶν ἐμολύθη πάθειν, τὴν τοῦ μακαρίου Δαβὶδ ἀναλαβανέτω μετάνοιαν· εἰ τις ἐρηφάτω κατὰ Πέτρον, ὑπεραποθνήσκέτω πάλιν ὑπὲρ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Ὁ γὰρ ἐκεῖνος (2) κιάσαντι τῆς ἀποστολῆς μὴ βασκίνας, οὐδὲ σοι φθοράσει τῶν εὐαγγελικῶν μυστηρίων. Καὶ γυναιξί μὲν ὑπογραμμὸς ἔστω εἰς σωτηρίαν ἢ Ραβὰβ· ἀνδράσιν δὲ τὸ λεχθὶν τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν ποικίλον ὑπόδειγμα.

K'. Πάντες δὲ εἰς τὴν Θεοῦ φιλανθρωπία ἀποβλέποντες, εὐέλπιδες γίνεσθε (3)· οὐχ ἵνα τοὺς αὐτοὺς πάλιν ἁμαρτήμασιν περιπίπτωμεν, ἀλλ' ἵνα τῆς λυτρώσεως ἀπολαύσαντες, καὶ τῆς χάριτος δέμα προξάντες, τὸ κατ' ἡμῶν χειρόγραφον ἀγαθοεργίας ἐξάλειψαι δυναθῶμεν· τῇ δυνάμει τοῦ Μονογενοῦς, τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ ἡ δόξα τῷ Πατρὶ, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς σύμπαντας αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

(2) Ἐκεῖνος. Ita Roe, at Casaub., ἐκεῖνος.

(3) Ἐνέχεθε. Ita scripsi, quamvis habeatur in D codd., γίνεσθαι.

CATECHESIS TERTIA,

DE BAPTISMO.

ARGUMENTUM.

Primis catechesibus adhortans auctor baptizandos ad dignam baptismi preparationem exhibendam, cum in superiori dixisset de penitentia, et remissione peccatorum a Deo speranda, in hac aperit remedium in quo Deus remissionem peccatorum penitentibus constituit, nempe baptismum. Hujus dignitatem commendat (num. 1) ex federe arctissimo quo animam cum Deo copulat, gratia Spiritus sancti quam impertit (n. 2, 3, 4), figuris quibus præsignificatum est (n. 5), primi ejus auctoris Joannis Baptistæ super cæteros homines excellentia (n. 6), Christi suscipientis exemplo (n. 9 et 11). Ejus necessitatem ad salutem ex decretis Christi et Scripturarum exemplis astruit (n. 4 et 10), solos martyres sine aqua baptismi salutem consecuti definitiens. Pat-

is ejus exponit (n. 3 et 4) : *quam, quæ corpus abluit ; et Spiritus sancti gratiam, quæ animam emundat et* *designat. Effectus denique persequitur mirabiles, qui sunt peccatorum etiam gravissimorum remissio (n. 15),* *societas cum Christo et similitudo ipsius (n. 11, 12, 13, 14), animæ mundities, et cælestium civium læti-* *tatis (n. 16 et 1). Notanda hic præcipue, quæ de aquæ consecratione, Joannis baptismi ad remittenda peccata* *virtus, baptismi aquæ ad salutem, præter martyrii casum, absoluta necessitate tradit.*

Habita est initio Quadragesimæ, dum adhuc integer fere jejuniorum cursus absolvendus erat (n. 16). Hanc *commendavimus ex mss. Coisl., Roë, Casaub.*

KATHXHEIΣ Γ'

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, Περὶ βαπτισματος· καὶ ἀνάγκωσις ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαιοῦς· Ἡ ἀγγοεῖτε, εἰ ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτισθημεν ἠγοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτισθημεν; Συνεταπεινεῖν οὖν (1) αὐτῶ διὰ τοῦ βαπτισματος εἰς θάνατον, καὶ τὰ ἐξῆς.

39 CATECHESIS III ILLUMINANDORUM

Hierosolymis ex tempore pronuntiata, De baptismo. Lectio ex Epistola ad Romanos : *An ignoratis, quod quisque in Christum Jesum baptizatus sumus, in mortem ejus baptizati sumus? Consepulti ergo sumus ipsi per baptismum in mortem* ¹⁷, et quæ sequuntur.

A'. *Εὐφραίνεσθε, οὐρανοί, καὶ ἀγαλλιᾶσθε τῇ γῆ, ἅ* *ἐκ τούτων μέλλοντας ὑσώπιον βασιλεῦσθαι, καὶ καθα-* *ρίσθαι ὑσώπιον τῷ νοητῷ, τῇ δυνάμει (2) τοῦ κατὰ* *τὸ πάθος ὑσώπιον καὶ καλῶν ποτισθέντος. Καὶ αἱ* *μὲν οὐράνια δυνάμεις χαίρεινται· αἱ δὲ μέλλουσαι* *ψυχαὶ τῶ νοητῷ νυμφίῳ συνάπτεσθαι, παρασκευα-* *σθέντων. Ὁμοίη γὰρ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· Ἐτοι-* *μάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου. Τὸ γὰρ πρᾶγμα οὐ* *μυρὸν, οὐδὲ σωμάτων συνθήκη ἐστὶν ἀκριτος (3)* *σμετικαῆ, ἀλλὰ Πνεύματος τοῦ καὶ πάντα ἐρευνών-* *τος ἢ κατὰ πίστιν ἐκλογῆ. Αἱ μὲν γὰρ κατὰ τὸν* *κόσμον (4) ἐπιγαμίζονται καὶ συνθηκαὶ οὐ πάντως γί-* *νωσται κατὰ κρίσιν· ἀλλ' ὅπου δ' ἂν ἡ πλοῦτος ἢ* *κάλος, ἐκεῖ ταχέως ἐπένευσεν ὁ νυμφίος· ὧδε δὲ,* *εἰς ὅπου σωμάτων ἐστὶ κάλλος, ἀλλ' ὅπου ψυχῆς ἀκα-* *τάκτως συνελθούσιν· ὧδε οὐχ' ὁ Μαμμωνᾶς ὁ κατ-* *εργωμένος, ἀλλ' ὁ τῆς ψυχῆς ἐν εὐλαβείᾳ πλοῦτος.*

B'. Πεισθητε τοίνυν, ὡς τέκνα δικαιοσύνης, Ἰωάν- *νη παρακαλοῦντι καὶ λέγοντι· Εὐθύνατε τὴν ὁδὸν* *Κυρίου· ἐξάρσατε πάντα τὰ σκόλια καὶ τὰ σκάν-* *δαλα, ἵνα εὐθυπορήσητε πρὸς αἰώνιον ζωὴν. Ἐτοι-* *μάσατε τῆς ψυχῆς τὰ ἀγγεῖα καθαρά διὰ τῆς ἀ-* *νυμφίου πίστεως, πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ ἁγίου Πνεύ-* *ματος. Ἀρξασθε πλύνειν τὰς στολὰς ὑμῶν διὰ μετα-* *νίας, ἵνα εἰς τὸν νυμφῶνα καθαροὶ κληθῆντες εἰρε-*

I. *Lætamini, celi, et exsulet terra* ¹⁸, propter *eos qui aspergendi sunt hyssopo, et mundandi* *hyssopo* ¹⁹ *intellectuali, virtute illius qui tempore* *passionis hyssopi et arundinis opera potatus est* ²⁰. *Ac cælestes quidem virtutes gaudeant; animæ vero* *quæ intelligibili sponso copulandæ sunt, se præpa-* *rent. Vox enim clamantis in deserto: Parate viam* *Domini* ²¹; *res enim non parvâ agit, non corpus* *rum sueta ac temeraria conjunctio; sed Spiritus* *omnia perscrutantis secundum fidem* ²² *[cujusque]* *facta delectio. Nam mundana connubia et conven-* *tiones non omnino cum judicio fiunt; sed ubi vel* *divitiæ, vel formæ præstantia reperitur, illuc oculus* *sponsus inclinat; hic contra, non ubi corporum* *pulchritudo, sed ubi animæ reprehensionis expert* *conscientia est; hic non damnatus Mammonas, sed* *animæ opes ex pietate comparatæ expectantur.*

II. *Morem itaque gerite, o justitiæ filii, Joanni* *adhortanti et dicenti: Dirigite viam Domini* ²³, *au-* *ferite omnia impedimenta et offencula, ut ad vi-* *tam æternam recta pergatis. Pura per sinceram fi-* *dem animæ vasa ad susceptionem sancti Spiritus* *præparate. Incipite vestimenta vestra per penitenti-* *am abluere, ut ad sponsi thalamum vocati* ²⁴, *mundi reperiamini. Sponsus enim [evangelicus]*

¹⁷ Rom. vi, 3, 4. ¹⁸ Is. xlii, 15. ¹⁹ Psal. i, 9. ²⁰ Joan. xii, 29; Matth. xxvii, 48. ²¹ Isa. li, 1. ²² I Cor. ii, 10. ²³ Joan. i, 25. ²⁴ Matth. xxi, 9, 10.

(1) Οὖν. In cod. Coisl. habetur, γάρ, ut legitur *posterioribus: verum Cyrilliani styli est adjectiva* *duo uni nomini absque conjunctione sæpe adju-* *gere. Inferius, ante πάντα deest articulus τὰ in* *cod. Roë et sacr. text.*

(2) Τῇ δυνάμει. Editi addunt καὶ ante τῇ δυνά- *ματι, quod erasmus auctoritate cod. Roë.*

(3) Σωμάτων συνθήκη ἐστὶν ἀκριτος. Vocem, *σωμάτων, a-licecimus ex codd. Coisl., Roë, et Cas-* *aub. Particulam καὶ ante ἀκριτος addunt ambro-*

(4) Κατὰ τὸν κόσμον. Ita scribimus ex codd. *Coisl., Roë, Casaub., cum editi habeant, εἰς τὸν* *κόσμον. Paulo post, ex eisdem mss. posuimus, τα-* *χίως, ubi editi, ταχῶ.*

omnes sine discrimine vocat, quoniam liberalis et larga est gratia (1); et alta præconum voce omnes colliguntur: ipse vero deinceps discernit eos, qui in nuptias [illas baptismi] figuratrices ingrediuntur²². Ne contingat nunc quemquam eorum qui nomina dederunt illud audire: *Amice, quomodo hic intrasti non habens vestem nuptialem*²³? Utinam vero liceat vobis omnibus audire: *Bene, serve bone et fidelis; super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam: intra in gaudium domini tui*²⁴. Hactenus enim extra portam stetit: contingat vero ut omnes vos dicere possitis: *Intulit me rex in promptuarium suum*²⁵. *Exsultet anima mea in Domino: induit enim me vestimento salutis et tunica lætitiæ; quasi sponso circumposuit mihi mitram, et tanquam sponsam ornavit me mundo*²⁶. Ut iuveniat omni vestrum anima, non habens maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi²⁷, non dico, antequam gratiam consequamini (quomodo enim, qui ad remissionem peccatorum vocati estis?), sed ut, enim gratia dabitur, conscientia nihil damnationis gerens [ad effectum] gratiæ concurrat.

III. Magna profecto res est, fratres, et singlari cautione ad illam accedite. Sistetur unusquisque vestrum coram Deo, multis angelorum exercitiis myriadibus præsentibus. Spiritus sanctus animas vestras obsignaturus est (2): deligendi estis in militiam magno regi²⁸. Itaque parate vos et instructi

²² Vid. Procat. n. 3. ²³ Matth. xxii, 12. ²⁴ Matth. xxv, 21. ²⁵ Vid. Procat. n. 1. ²⁶ Cant. i, 3. ²⁷ Isai. lxi, 10. ²⁸ Ephes. v, 27. ²⁹ Vid. Procat. n. et infr. n. 16.

(1) *Liberalis est gratia*. Baptismum gratiam vocat, seu quod nullis impensis constaret sed gratis daretur, cat. 1, n. 4, ad eumque pauperes iuxta ac divites admitterentur, qua ratione signum crucis presidium gratitutum et gratiam dicit cat. 13, n. 36, seu potius quia leviori accedentium labore remissionem peccatorum conferebat, quam poenitentis sacramentum. Habes hanc S. Paciani sententiam epistola ad Sympronianum tertia: *Baptismus sacramentum est Dominicæ passionis, poenitentium venia, meritum confidentia. Illud omnes adipiscuntur, quia gratia Dei donum est, id est gratuita donatio: labor vero iste paucorum est qui post casum resurgunt, qui post vulnera convalescunt: qui lacrymosis vocibus adjuvantur, etc.*

(2) *Spiritus sanctus obsignavit animas vestras*. Sive de baptismali, sive de confirmationis characterem, sive tandem de utroque conjunctioni loquatur, proprium esse Spiritus sancti illum imprimere ubique docet Cyrillus; eadem enim repetit cat. 4, n. 16, cat. 16, n. 24, cat. 17, n. 55, quare illum vocat *spiritalis sigillum, πνευματικὴν σφραγίδα*, cat. 1, n. 3, vel *Spiritus sancti signaculum, Πνεύματος ἁγίου σφραγίδα*, Procat., n. 17. Neque hæc illi propria doctrina. Greg. Nyss., tom. II, orat. De poenit., p. 168: *Λόγος ἴηλαος, Πνεύμα ἁγιογράφου, ὁ παλαῖος ἄνθρωπος ἐνετέθη: Verbum sanctificavit, Spiritus signavit, vetus homo sepultus est*. S. Chrysostomus, hom. 3 in 1 Cor., pag. 358: *Καθάπερ στρατιώτας σφραγίς, οὕτω καὶ τοῖς πιστοῖς τὸ Πνεῦμα ἐπιτίθεται: κἀν λειτουργίας, καθάδηλο; γίνῃ πᾶσιν: Sicut militibus signaculum, ita fidelibus Spiritus sanctus imponitur; quo fit ut etiam in ordine deseruetis, conspicuus omnibus fias*. Macarius hom. 8, in finem: *Omnes in duas partes constituuntur,*

ἅπτε. Ὁ μὲν γὰρ νυμφίος καλεῖ πάντας ἀπλῶς, ἐπειδὴ θαφίλης ἡ χάρις: καὶ μεγαλοφώνων κηρύκων φωνῇ συνάγει τοὺς πάντας: διακρίνει δὲ λοιπὸν ὁ αὐτὸς τοὺς ἔκδοι ἐσελεύθοντας εἰς τὸν τυπικὸν γάμον (3). Μὴ γένοιτό τινα τῶν ὀνοματογραφηθέντων νῦν ἀκούσαι: Ἐταῖρε, πῶς εἰσηλθεὶς ὧδε, μὴ ἔχωρ ἔνδυμα γάμου; εἴη δὲ ὑμᾶς (4) πάντας ἀκούσαι: Ἐὖ, δοῦλε ἀγαθὸ καὶ πιστὸ: ἐπὶ ἄλλῃ ἢς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε κατωστήσω. εἰσελεθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου. Νῦν γὰρ τῶς ἔξω τῆς θύρας ἑστηκας: γένοιτο δὲ πάντας ὑμᾶς εἰπεῖν: *Εἰσηγγεκέ με ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ ταμίειον αὐτοῦ*. Ἀγαλλιάσθη ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐπέδυνε γὰρ με ἱματίον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης: ὡς νυμφίῳ περιέθηκε μοι μίτραν, καὶ ὡς νύμφῳ κατεκόσμη σέ με κόσμῳ. Ἴνα εὐρέθῃ πάντων ὁμῶν ἡ ψυχὴ μὴ ἔχουσα σπῖλον, ἢ ρυτίδα, ἢ τι τῶν τούτων: οὐ λέγω πρὸς τοῦ λαβεῖν τὴν χάριν: (πῶς γὰρ, οἱ γε ἐπὶ ἀφροσί ἀμαρτιῶν ἐκλήθητε); ἀλλ' ἵνα εὐδομήτης τῆς χάριτος, ἀκατάγνωστος ἢ συνειδήσεως εὐρέθεισα συνδράμη τῆς χάριτος.

Γ'. Μέγα τὸ πρῆγμα ἀληθῶς, ἀδελφοί, καὶ μετὰ προσοχῆς αὐτῷ προσέλθετε. Μῆλλι ἐκαστος ὑμῶν παριστασθαι τῷ Θεῷ, ἐνόντων μυριάδων στρατιῶν ἀγγέλων: μέλλι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον σφραγίσει ὑμῶν τὰς ψυχὰς: μέλλετε στρατολογεῖσθαι τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ. Οὐκοῦν ἐτοιμάσαθε, παρασκευάσαθε (5): οὕ

ei eos qui peculiari signo notati fuerint, hoc est sigillo sancti Spiritus, veluti peculiaries accerset, et statuet a dextris. Hanc doctrinam Patres acceperant ex illo S. Pauli apostoli loco Ephes. 1, 3: *In quo credentes, obsignati estis Spiritu promissionis sancto*, quem locum Cyrillus avertit cat. 17, n. 55, ut probet Spiritum sanctum animas baptizantium obsignare. Alioqui Cyrillo persuasum erat omnia per Spiritum sanctum sanctificari, cat. 4, n. 16, cat. 16, n. 3, cat. 17, n. 2, cat. 23, n. 7. Cum ergo sacramentalis character ad sanctificationem hominis designandam et obfirmandam per se pertineat, hunc Spiritus sancti effectum esse legitima consecutione asseruit. Præterea characterem Cyrillus spectasse videtur ut cœlestem et divinam quampiam animo formam imprimerent. At Spiritus sancti est divinum in nobis similitudinem efficere (confer. cat. 17, n. 12, cum cat. 14, n. 10), et Christi in nobis formam imprimere, cat. 21, n. 4.

(3) *Εἰς τὸν τυπικὸν γάμον*. Dexunt ex voces in codd. Coisl., Roe, Casaub., et videntur explicatio verbi, ἔκδοι. Sequentia verba sic leguntur in eod. Coisl.: *Μὴ γένοιτο ὄν τινα τῶν ἔκδοι ἐσελεύθοντας, καὶ ὀνοματογραφηθέντων τῷ (leg. τῷ) ἀκούσαι: Ἀβασί ut aliqui eorum qui ingressi sunt et nomina dederunt, audiant illud, etc.*

(4) Ὑμᾶς, etc. Sic nos ex codd. Roe et Casaub. In editis habetur, ἡμᾶς, et transponitur εὖ post δοῦλε. Codex quoque Coisl. et Ottob. vocem εὖ ponit ante δοῦλε.

(5) *Ἐτοιμάσαθε, παρασκευάσαθε*. Coisl., ἐτοιμάσθητε, παρασκευάσθητε. Potior est lectio recepta, significatur actio reflexa preparandi se; quæ propria verbi mediæ vis ac locus est, ut in lib. ostendit Kusterus.

λαπτον λαμπροτάτας ενδυσάμενοι στολάς, ἀλλὰ ψυχῆς εἰσυνιδίητον εὐλάθειαν. Μὴ ὡς ὕδατι λιτῷ πρόσχη (1) τῷ λουτρῷ, ἀλλὰ τῷ μετὰ τοῦ ὕδατος δεδομένη πνευματικῇ χάριτι. Ὅπως γὰρ τὰ τοῖς βωμοῖς προσηρόμενα, τῆ φύσει ὄντα λιτὰ, μεμολοσμένα γίνονται τῇ ἐπιλήσει τῶν εὐδίων· οὕτως ἀπεναντίας, τὸ λιτὸν ὕδωρ Πνεύματος ἁγίου, καὶ Χριστοῦ, καὶ Πατρὸς (2) τὴν ἐπιλήσιν λαδόν, δύνανται ἀγιότητως ἐκτιθέσθαι.

Κ. Ἐπειδὴ γὰρ διπλοῦς ὁ ἄνθρωπος, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συγκείμενος, διπλοῦν καὶ τὸ καθάρσον· τὸ μὲν σώματος, τῷ σώματι· τὸ δὲ σωματικόν, τῷ σώματι· καὶ τὸ μὲν ὕδωρ καθαίρει τὸ σῶμα, τὸ δὲ Πνεῦμα σφραγίζει τὴν ψυχὴν· ἵνα Πνεῦματι ἐβλουμένον (3) τὴν καρδίαν, καὶ λελουμένον τὸ σῶμα ὑδατι καθαρῷ, προσελθῶμεν τῷ Θεῷ. Μέλων τῶν εἰς τὸ ὕδωρ καταβαίνειν, μὴ τῷ ψαλῷ τοῦ ὕδα-

“ Vid. cat. 17, n. 35. “ Vid. cat. 4, n. 18. “ Heb. 1, 22.

(1) Πρόσχη. Ita ex codd. Roe et Casaub. scripsimus loco πρόσχη, quod male construi videbatur cum altero hujus periodi membro : ἀλλὰ τῆ, etc. Similis habetur n. 4 sententia, quæ hujus repetitione et incalcatio est : Μὴ τῷ ψαλῷ τοῦ ὕδατος πρόσχη.

(2) Καὶ Πατρός. Ita hunc locum restitutum ex codd. Coisl., Roe, Casaub., et versione Grodicii hic in loco conservata, quamvis abessent in textu voces, καὶ Πατρός - quarum loco habebatur vox una πρὸς : compendiosa videlicet nominis Πατρός nota, nomine intellecta. In cod. Coisl. deest καὶ ante Χριστοῦ, et δύναμιν ante ἀγιότητος.

(3) Πνεῦματι ἐβλουμένον, etc. Vocem, βλουέται, quæ a textu S. Pauli hic citato abest, tamen Cyrilliane antithesi formandæ necessariam supplementum ex cod. Coisl. Si unum exprimitur, subintelligenda est. Ex eodem scripsimus λελουμένον, pro, λελουμένον.

(4) *Ut ea quæ in aris offeruntur, etc.* In multis Patribus legitur similis sententia, v. g. S. Ephræm *De lingua malo*, p. 98 : *Caro licet munda, communis immundaque habetur, eo quod sacrificiis et immolationibus coinquinatur. Gaudet. Brix. serm. 4, ad neophytos : Videte quomodo ab omni pollutione carum, quas superstitio gentilis infecerit, vos conservatis.* S. Hieronymus, lib. II in *Matth.*, ad cap. xv, v. 11 : *Sciendum quod ipsi quidem tibi (idolothytorum), et Dei creatura per se omnia munda sit : sed utinam ac dæmonium invocatio ea faciat immunum.* Possem alia plura similia loca proferre. Quomodo dæmonium invocatione cibi illi impurati sunt, in doctrina Cyrilli ab ipsorum dæmonium presentia hic deducendum puto. Nam comparatio quæ hic instituitur inter eos cibos, et aquam Spiritus sancti presentia et Trinitatis operatione consecratam ; et cat. 19, n. 7, ac cat. 22, n. 7, inter eosdem et sacram eucharistiam invocatione Spiritus sancti Christi corpus et sanguinem factam, ambulare non sinit, quomovis existimavit dæmones hic cibis sese reddere presentes. Cum presertim cat. 22, n. 7, mensam profanam gentilium diabolica potestate repletam, *διαβολικῆς κακλήρωσης δύναμειως*, quod stylo Cyrilli idem est ac dæmonium diaboli satellitum noxia presentia ac virtute repletam. Dæmones sane in eos qui impura dia convivia sectantur, Dei permissu imperium quoddam habuisse veterum multorum sententia fuit, etiam conspicuus quandoque exemplis testata. V. Cyprianum, lib. *De lapsis*.

estote ; non candidissimos induentes vestimentorum ambitus, sed animæ sibi bene conscie pietatem. Ne huic lavacro tanquam nudæ et simplicis aquæ attende, sed ad gratiam sancti Spiritus, quæ una cum aqua datur, spectata. Nam ut ea quæ in aris (gentilium) offeruntur (4), cum natura sua nuda et simplicia sint, invocatione idolorum contaminata efficiuntur ; sic contra aqua simplex Spiritus sancti, et Christi, et Patris invocationem percipiens, (5) vim sanctitatis acquirit.

IV. Cum enim homo duplex sit, ex anima et corpore compositus, duplex quoque purgatio datur ; incorporea quidem parti incorporeæ, corporea vero corpori ; nam ut corpus aqua mundat, ita animam obsignat Spiritus ; ut aspersi cor per Spiritum, et abluti corpus aqua munda accedamus ad Deum. Qui itaque in aquam descensus es, ne ad elementi vilitatem attende, sed Spiritus

(5) *Aqua simplex Spiritus sancti, Christi et Patris invocationem percipiens, etc.* Quam hic invocationem Cyrillus ait? eamne quæ in necessaria baptismatis formula, distincta nimirum trium sanctissimæ Trinitatis personarum invocatione continetur ; an eam quæ in solemnî fortis benedictione, ad consecrandam aquam baptismalem adhibetur ? Prioræ designare videntur verba Cyrilli ; suadetque Ecclesiæ consuetudo, quæ cum Spiritus sancti presentiam, ut ratum esset baptismus, necessariam requisiverit ; aquæ benedictionem nunquam uti ceremoniam, sanctam quidem illam, verum sine qua baptismus necessitate urgente ministratus nihilominus valeret, semper spectavit. Ut tamen benedictionem fontis hic respici putem, multa compellunt. 1º Oppositio quam insinuat auctor inter invocationem : dæmonium cibos eisdem ollatis pollutum, et invocationem Trinitatis quæ sanctificatur aqua ; innuit ceremoniam ad hoc ipsum constitutam : contra invocatio in forma baptismi ahibita, magis refertur ad personam baptizatum, quam ad elementum quo baptizatur. 2º Omnino similis est præsens sententia, et eisdem fere verbis expressa, quibus duæ aliæ sententiæ, quibus per invocationem Dei oleum exorcizatum cat. 20, n. 3, et sacrum Chrisma cat. 21, n. 3, sanctificari dicit ; in his autem locis de utriusque materiæ benedictione indubitate sermonem facit. 3º Eodem accedit multorum Patrum doctrina, qui adeo benedicti fontis necessitate urgent, ut ea re prætermittenda, nullam in baptismalibus aquis sanctificandi vim agnoscere videantur. E multis indicabo tantum auctorem *Constit. apost.*, lib. vii, cap. 43 et 44 ; Cyprian., epist. 70, Anglie. edit. ; Ambros., lib. *De mysteriis*, cap. 3, n. 14 et 20 ; auctorem lib. *De sacramentis*, lib. I, cap. 5, n. 15 et 18 ; Greg. Nyss., orat. *De baptismo Christi*, pag. 369 ; Basil., *De Spiritu sancto*, cap. 15, etc. Nec tamen pressius urgenda illa benedictionis necessitas. Videndus S. Augustinus, lib. vi *De baptismo*, cap. 25, n. 46 et 47. Cyrillus, *Procat.*, n. 9, ita exoriturum necessitatem prædicat, ut absque illis animam purgari posse neget ; hic tamen tutam hominis salutem in aqua et Spiritu sancto concludit. Non prætermittendum, quæ hic Cyrillus de duplici per aquam et Spiritum, hominis ex anima et corpore constantis purgatione dicit, iisdem fere verbis reperiri apud Greg. Naz., orat. 40, n. 8, p. 441, Greg. Nyss., orat. in *Bapt. Christi*, p. 369 ; Cyrill. Alex., lib. II in *Juan.*, p. 147.

sancii efficacia salutem suscipe; nam sine ambo- A
 rum perfectionem consequi non potes. Non ego
 sum qui hæc dico, sed Dominus Jesus Christus qui
 hujus rei potestatem habet; dicit enim: Nisi
 quis natus fuerit denuo; et addit, ex aqua et Spiritu,
 non potest introire in regnum Dei⁹⁷; neque, si
 quis aqua baptizetur, Spiritum vero non accipiat,
 gratiam perfectam habet: neque, si quis etiam (1)
 virtutum operibus instructus, signaculum per
 aquam non recipiat, ille cælorum regnum ingre-
 su: sus est⁹⁸. Audax videatur hæc oratio, sed non
 mea; Jesus est qui hæc sententiam tulit, cuius
 rei ex divina Scriptura accipe demonstrationem.
 Cornelius erat vir justus, angelorum visione dignus
 habitus, qui suas preces et elemosynas apud
 Deum in cælis præclare instar columnæ exerebat:
 ad eum venit Petrus; ac Spiritus Infusus est cre-
 dentibus, locutique sunt linguis aliis, et propheta-
 verunt⁹⁹, et tamen post hanc Spiritus gratiam
 Scriptura dicit: Jussit eos Petrus in nomine Jesu
 Christi baptizari¹: ut cum anima jam per fidem
 regenerata foret, corpus quoque per aquam susci-
 peret gratiam.

V. Quod si quis scire avel (2), quamobrem per
 aquam, non autem per aliud elementum gratia da-
 tur, divinas Scripturas revolvens inveniet. Magnum

⁹⁷ Joan. iii, 5. ⁹⁸ Vid. infr. n. 10. ⁹⁹ Act. x, 3, 4, 44; xix, 6. ¹ Act. x, 48.

(1) Neque si quis etiam, etc. Negat Cyrillus quem-
 quam sine baptismo re ipsa suscepto ad salutem
 venire posse: atque inferus num. 10, solos mar-
 tyres ab-que aquæ baptismo regnum cælestie in-
 gredi docet, cum Ecclesia doceat baptismi deside-
 rium charitate perfectum ad salutem sufficere,
 cum necessitate prohibenr ne eum suscipiamus.
 De hac Cyrilli sententia, que non ipsi propria est
 ac singulari, cæterisque ejus principis male co-
 hæret, singulari articulo in dissertatione tertia
 disputamus.

(2) Quamobrem per aquam, etc. Quas ad hujus
 questionis solutionem Cyrillus affert rationes, in
 veterum scriptis communes sunt. Vide Tertull., De
 baptismo, cap. 5, pseudo-Clementem, Recogn., lib. vi,
 n. 8, et Clementin. hum. 2, n. 24. Cælum et ter-
 ram ex aquis orta ait Cyrillus. Quod de terra do-
 cet, sumptum videtur ex his verbis S. Petri II, epist.,
 cap. iii, 5: Καὶ γῆ ἐξ ὕδατος, καὶ δι' ὕδατος
 συνεστήσα. Et terra ex aqua et per aquam con-
 stitens. Quod cum Petrus dixisse tantum videatur de
 terra, cum sub aquis detlesceret, Dei jussu emen-
 gens; Cyrillus de ipsa terræ ex aqua constitutione
 intellexisse judicatur, ex his quæ habet cat. 9, n. 9,
 et cat. 16, n. 12. Cælos autem non ex aquis su-
 limumdu fabricatos, sed aquæ etiam esse naturæ
 docet Cyrillus cat. 9, n. 5.

(3) Φησι γὰρ. Particula causalem ascripsimus ex
 co d. Roë et Casaub. Verba sequentia, ἔσθωθεν, καὶ
 ἐπιέρεται λέγων, desiderantur in codd. Roë et Ca-
 saub. Videntur ab amanuensis prætermissa quasi
 inutilia et sermō sacri textus interruptoria; ve-
 rum amat Cyrillus in citanda Scriptura interloqui.
 Vox, ἔσθωθεν, non est ex hoc versiculo quem laudat
 Cyrillus, sed ex v. 3, ejusdem capitis qui isti pa-
 rallelus est. Ea significat vel desuper vel rursum.
 Cum obscurum sit quoniam sensu a Cyrillo intelli-
 gatur, Vulgatæ versionem retinimus.

(4) Ὁ ὕψωδατι. Articulum ὀ supplementum ex codd.

τος πρόσαιγε· ἀλλὰ τῆ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνεργεία,
 τὴν αὐτοῖς ἐπιπέσει· ἔσθωθεν γὰρ ἀμφοτέρων ἀδυνατούν-
 σε τελειωθῆναι. Οὐκ ἐγώ εἰμι ὁ τοῦτο λέγων, ἀλλ' ὁ
 Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, ὁ τοῦ πράγματος τὴν ἐξου-
 σίαν ἔχων· φησὶ γάρ (3)· Ἐδὴν μὴ τις γεννηθῆ ἄνω-
 θεν, καὶ ἐπιέρεται λέγων, ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος,
 οὐ δύναται ἐισελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ·
 οὐδὲ ὁ τῷ ὕδατι (4) βαπτιζόμενος, μὴ καταξιώσει
 εἶ τοῦ Πνεύματος, τελείαν ἔχει τὴν χάριν· οὐδὲ
 κἀν ἐνάρετος τις γένηται τοῖς ἔργοις, μὴ λάθῃ εἶ τὴν
 δι' ὕδατος σφραγίδα, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν
 τῶν οὐρανῶν. Τολμηρὸς ὁ λόγος, ἀλλ' οὐκ ἐμὸς·
 ἤσού; γὰρ ὁ ἀποφθάνοντος· καὶ μοι λαβὴ τῶν λό-
 γων τὴν ἀποδείξειν ἀπὸ τῆς θεῆ; Γραφῆς. Κορηλῶς
 ἦν ἀνὴρ δικίους, ἀγγέλιον (5) ὄπτασίας καταξιώσει,
 στήλην ἀγαθὴν ἐν οὐρανῷ; παρὰ τῷ θεῷ τὰς ἑαυτοῦ
 προσευχὰς καὶ ἐλεημοσύνας ἀναστήσας (6)· Ἦθῆεν
 ὁ Πέτρος, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐπιπέσει τὸς πιστεύουσι,
 καὶ ἐλάλησαν γλώσσας ἐτέραις, καὶ προφητεύουσιν, 7)·
 καὶ μετὰ τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν ἢ Γραφῆ φησιν,
 οὗ Προέταξεν αὐτοὺς ὁ Πέτρος ἐν τῷ ὀνόματι
 Ἰησοῦ Χριστοῦ βαπτισθῆναι. Ἵνα τῆς ψυχῆς διὰ
 τῆς πίστεως ἀναγεννηθῆσθε, μεταλάβῃ καὶ τὸ σῶμα,
 διὰ τοῦ ὕδατος, τῆς χάριτος.

Ε'. Εἰ δὲ τίς ποθεὶ γινώσκει διὰ τί δι' ὕδατος (8), καὶ
 μὴ δι' ἑτέρου τῶν στοιχείων ἢ χάρις δίδονται, τὰς θεῆ;
 Γραφὰς ἀναλαβόν εὐρήσει. Μέγα γὰρ τὸ τοῦ ὕδατος, καὶ

C Coisl., Roë, Casaub. qui ambo postremi pro, βαπτι-
 ζόμενος, habent, βεβαιωμένους.

(5) Ἀγγέλιον. In codd. Roë et Casaub., ἀγγέ-
 λου, conformibus sacro scriptori, act. x, 3, qui unus
 tantum angeli Cornelio visi meminit. In verbo,
 ὄπτασίας, ex cod. Oitoh. et Coisl. correctius erro-
 rem vel librarium vel typographicum, qui scrip-
 serunt, ὄπτασίας, ac nunquam Cyrillus verbum,
 καταξιώσει, construit cum auferendi casu.

(6) Ἀναστήσας. Ita Roë et Casaub. codd. Editi
 vero cum Coisl. παραστήσας. Post hoc verbum ista
 subjunguntur in utroque codice primum memo-
 rato. Ἄλλ' οὐκ ἔρασαν αὐτῷ πάντα πρὸς τελείωσιν,
 ἕως οὗ καὶ τὸ δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος βάπτισμα
 ἐδίδετο παρὰ Πέτρος· Sed non hæc et ad perfectio-
 nem sufficiebant, donec a Petro per aquam et Spi-
 ritum baptismum recepit. Hæc a glossatore quodam
 margini adiecta in textum irrepserunt non frustra
 censet Mllesius. Nam propositum Cyrilli est et
 Scriptura demonstrare, et bonos mores et Spi-
 ritus sancti gratiam, sine aquæ baptismi non suffi-
 cere. Adhuc post, loco πιστεύουσι, legitur in
 Coisl., Roë et Casaub., πιστεύουσι, qui credide-
 rant.

(7) Προφητεύουσιν. Editio anni 1608, ἐπιφρη-
 τεύουσιν, in sequentibus emendatum est. Inferius
 n. 6, de Jeremia, ἐπιφρητεύουσιν, in Roë vero et
 Casaub. legitur, προφητεύουσιν. In conjugendo
 hoc verbo alia est Veteris Testamenti, alia Novi
 ratio. In Veteris Testamento augmentum propositi-
 onis præmitti solet, in Novo propositio augmento:
 utramque sequi p. tut Cyrillus. At duplex augmen-
 tum sine doto vitium est librar.

(8) Εἰ δὲ τίς ποθεὶ γινώσκει, διὰ τί δι' ὕδατος.
 Hæc verba a Grotio interpretata, que eminent
 codd. Coisl., Roë, Casaub. in editiōibus Græcis
 prætermissa respiciunt Miles. in editione Oxofoiensi.
 Ἴνα τῶν στοιχείων, legitur in Coisl., στοιχείων.

τῶν τεσσάρων τοῦ κόσμου στοιχείων τῶν φαινόμενων ἂν καλλίστον. Ἄγγελων ἐκδησίγημα ὁ οὐρανός, ἀλλ' ἐξ ὑδάτων οὐρανοί· γῆ δὲ τῶν ἀνθρώπων χωρίον, ἀλλ' ἐξ ὑδάτων ἡ γῆ· καὶ πρὸ πάσης τῶν γεννητῶν τῆς ἐξημέρου κατασκευῆς, Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ (1) ἐπεφύετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος. Ἀρχὴ τοῦ κόσμου τὸ ὕδωρ, καὶ ἀρχὴ τῶν Εὐαγγελίων ὁ Ἰορδάνης (2)· ἐλευθερία τῶ Ἰσραὴλ ἀπὸ τοῦ Φαραὸν διὰ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐλευθερία ἁμαρτιῶν τῶ κόσμου διὰ τοῦ λουτροῦ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι Θεοῦ. Ὅπου διαθήκη πρὸς τινὰς, ἐκεῖ καὶ ὕδωρ. Μετὰ τὸν κατακλισμὸν, ἐπέθη διαθήκη πρὸς Νῶε· διαθήκη τῶ Ἰσραὴλ ἐξ ἔθρου Σινδ· ἀλλὰ μετὰ ὕδατος (3), καὶ ἔρπον κοκκίωσ, καὶ ὕσσωπου. Ἥλιος ἀναλαμβάνεται, ἀλλ' οὐ χωρὶς ὕδατος· πρῶτον γὰρ διαβαίνει τὸν Ἰορδάνην, εἶτα ἱππηλατεῖ τὸν οὐρανόν. Πρῶτον δ' ἀρχιερεὺς λούεται (4), εἶτα θυμιᾷ· πρῶτον γὰρ Ἰακώβ ἐλούσατο, εἶτα γέγονεν ἀρχιερεὺς· πῶς γὰρ ἐνεχώρησε (5) τῶν ἄλλων ὑπερεύχεσθαι, τὸν δὲ ὕδατος οὕτω κεκαθαρισμένον; Καὶ σύμβολον ἔχειτο τοῦ βαπτισματος, ἰουστῆρ ἔκδοσ ἀποκείμενος τῆς σκητῆς.

7. Παλαιὰς τὸ τέλος (6), καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης ἀρχὴ τὸ βάπτισμα. Ἰωάννης γὰρ ἦν ἀρχηγός, οὗ μετῶν ἐν γεννητοῖς γυναικῶν οὐδὲ εἰς· τέλος μὲν προφητῶν· Πάντας γὰρ (7) οἱ προφητεῖαι καὶ ὁ νόμος ἕως Ἰωάννου. Τὸν δὲ εὐαγγελικῶν πραγμάτων

1 Vid. cat. 9, n. 5. 2 Gen. 1, 2. 3 V. cat. 19, n. 5. 4 IV Reg. 11, 11. 5 Exod. xxiv. 4. 6 Levit. viii, 6. xi, 11. 7 Vid. cat. 10, n. 19. 8 Matth. xi, 13.

(1) Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, etc. Ad hunc locum forte repperit auctor catena in *Genesis* ex variis mss. a viro doctissimo Joanne Combefisio transcripserat, qui ad hunc *Genesis* locum hæc sub nomine Cyrilli nostri elicit: Αὐτίναται εὐθὺς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου τὴν χρεὶν τοῦ ἁγίου βαπτισματος· *Inimias* (Deus) ab ipso mundi exordio gratiam sancti baptismatis.

(2) Ὁ Ἰορδάνης. In Coisl., ὁ Ἰωάννης, sed de aqua loquitur Cyrillus. In seq. phrasi, scripsi, τῶ Ἰσραὴλ, ex codd. Coisl., Roe, Casaub. et postea, τῶ τῆσιν, ex cod. Coisl. cum editi habeant τοῦ Ἰσραὴλ, et τοῦ κόσμου.

(3) Ἀλλὰ μετὰ ὕδατος. Editi, ἀλλὰ καὶ μετὰ. Particulam hæc delevimus auctoritate codd. Coisl., Roe, Casaub.

(4) Αὐτέτα. In prius editis legebatur, ὕδαται, quod mutatum in Oxon. editione; et repositum ex conjectura, ἰούδαται. Conjecturæ auctoritatem adiecit cod. Coisl. et Oub. et vers. Grod.

(5) Ἐνεχώρησε. Ita restitutum est codd. Coisl. Roe, Casaub. Habetur in editis, ἀν ἔχωρησε.

(6) Παλαιὰς τὸ τέλος, καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης ἀρχὴ τοῦ βαπτισματος Ἰωάννης, οὗ μετῶν. Cui loco si sensus aliquis affingi possit, hic erit: *Veteris Testamenti finis, et Novi initium Joannes baptismi*, sive a baptismo cognominatus. Quod quidem Joanni Baptista conveni, quem Cyrillus cat. 10, n. 19, maximum inter prophetas vocat, Novi Testamenti principem, ἀρχηγός τῆς Καινῆς Διαθήκης; et eum qui ambo Testamentis in se uno quomammodo copularit. Verum id hoc loco Cyrillus de baptismo dicit, atque ita tum baptismus tum Joannes, suo quisque modo sunt Testamenti Veteris finis, et Novi initium.

(7) Πάντας γὰρ. Particulam γὰρ supplēvimus

A quiddam est aqua, et ex quatuor conspiciis mundi elementis pulcherrimum. Angelorum habitatio cælum est; atqui ex aquis sunt cæli, terra hominum sedes est, atqui ex aquis etiam terra: et ante omnem 42 creaturam rerum formationem sex diebus elaboratam, Spiritus Dei ferebatur super aquam. Principium mundi, aqua; principium Evangeliorum, Jordanis. Libertas a Pharaone Israel per mare contigit; et libertas a peccatis, mundo per lavacrum aquæ in verbo Dei procuratur. Ubiqueque scædus cum aliquibus intercedit, ibi aqua. Fœdus cum Noe sanctum est, post diluvium. Fœdus cum Israel ex monte Sina initium est; verum cum aqua et lana coccinea, et hyssopo. Elias assumitur, sed non sine aqua: prius enim trajicit Jordanem, deinde cælum curra ab equis subvectus permeat. Prius summus sacerdos abluitur, deinde sulfatum adolet, prius enim lotus est Aaron, postea summus sacerdos effectus est. Quemadmodum enim pro aliis oraret, qui nondum per aquam purgatus fuisset? Symbolum etiam baptismi erat labrum intra tabernaculum positum (8).

VI. Veteris Testamenti finis et initium Novi, baptismus. Hujus enim primas auctor Joannes (9), quo major inter natos mulierum nullus, qui prophetarum quidem finis fuit: Omnes enim prophetæ et lex usque ad Joannem; evangelicam vero

5. 6 Ephes. vi, 26. 7 Gen. ix, 9. 8 Heb. ix, 19. 9 V. cat. 21, n. 6. 10 Exod. xi, 6, 7, 28. 11 Matth.

ex codd. Coisl., Roe, Casaub., versione Grod. et evangelico textu.

(8) Labrum in tabernaculo positum. Non intra tabernaculum, sed in atrio tabernaculi, videlicet inter tabernaculum et altare holocausti collocatum erat, Exod. cap. xl, vers. 6, 7 et 28. Ac tanto aptius referebat baptismalem piscinam positam in baptisterio, quod extra ecclesiam sive basilicam, atque ad ejus ingressum construebatur. Hæc fere Milesius.

(9) Hujus primus auctor Joannes. Ante Joannem diversa erant, tum lege Moysi, tum doctorum traditionibus constituta baptismata; sed hæc ad externam tantum et legalem munitionem valebant, teste Paulo, Heb. ix, 9, 10. Quare primus Joannes Baptista in penitentiam et remissionem peccatorum latentium (nam eam huic baptismi vinu tribuit Cyrillus) baptismum insituit. Quanquam baptismum Joannis et Christi multo intervallo separavit Cyrillus, pro una tamen re habere videtur, cujus Joannes sit institutor et preses: seu quia eadem in utroque species et forma exterior, nempe immersio in aquam præeunte peccatorum confessione; seu quia Christus ipse Joannis baptismum suscepit; seu quia ambo in Cyrilli sententia peccata tollebant, et ab æterno igne liberabant; seu tandem, quia in Ecclesie Hierosolymitanæ symbolo non alio nomine Christianum baptismum designabatur, quam baptismus Joannis: dicebatur nempe baptismus penitentiae in remissionem peccatorum, quæ est appellatio baptismi Joannis Marci 1, 4. Quare baptismum Joannis licet utriusque legis multitudine appellet Cyrillus, in Evangelio tamen includere videtur, sicque ab eorum sententia discedit qui illum legi accensebant, ut Origenes, lib. v in Ep. Rom., cap. vi, p. 633 Hilar., in Matth., c. 11, n. 4.

rerum idem principium existit. *Initium enim, inquit, Evangelii Jesu Christi* ¹⁴, et quae sequuntur, *sunt Joannes in deserto baptizans* ¹⁵. Etiam si Eliam Thesbitem dixeris, eum qui in caelum assumptus est: neque ille Joanne major. Translatas est Enoch; sed non est major Joanne. Moses maximus est legislator, et omnes prophetae admirabiles: sed non majores Joanne. Non ego prophetas cum prophetis contendere audeo; sed ipse cum illorum tum nostri herus Dominus Jesus pronuntiavit: *Major inter natos mulierum Joanne non surrexit* ¹⁶: non inter natos virginum (1), sed mulierum. Magni servi **43** ad eonservos comparatio; filii vero ad servos incomparabilis est exsuperantia et gratia. Vides quantum hominem hujus gratiae ducem elegit Deus? nihil omnino possidentem, et solitudinis amantem, sed non humanae consuetudinis osorem; locustas edentem, animamque pennis instructam ¹⁷; melle famem explentem, et dulciora melle utilioraque loquentem; veste ex pilis cameli indutum; et asceticæ vitæ in se ipso monstrantem exemplar (2); qui etiam in utero matris cum gestaretur, a Spiritu sancto sanctificatus est ¹⁸. Sanctificatus est eodem modo Jeremias ¹⁹, sed non prophetavit in utero. Solus Joannes, in utero conclusus exsilivit in gaudio ²⁰: et cum corporeis oculis non videret, Dominum suum agnovit Spiritu. Quandoquidem enim magna erat baptismi gratia, magno etiam illa auctore indigebat.

VII. Hic baptizabat in Jordane, et exibat ad eum omnis Hierosolyma baptismorum fruens primitiis ²¹: omnium enim bonorum prerogativa in

¹⁴ Marc. 1, 4. ¹⁵ Marc. 1, 4. ¹⁶ Matth. xi, 11. ¹⁷ Luc. 1, 44. ¹⁸ Matth. iii, 5; Marc. 1, 5.

(1) *Non inter natos virginum*, etc. Hæc forte ad occupandam quorundam inepte Joannis Baptistæ factorem objectionem, qui illud dictum arripiebant, ut Joannem Christo, quasi ex ipsius Christi sententia, anteferrent; ac ipsum esse Messiam, non autem Dominum nostrum Jesum probarent. Hujusmodi homines, non sola Christi ætate, sed posterioribus etiam temporibus existitisse fidem facit auctor *Recognitionum*, qui libro 1, n. 6, eo quo diximus modo disserentem quemdam Joannis discipulum inducit; et *Vigilius Tapsensis*, lib. 1, *contra Ariam, Sabellium et Photinam*, cap. 20, qui hujusmodi homines inter dogmaticæ novorum auctores doctrinæ obviante apostolicæ numerat. Cæterum Cyrillus Joannem cum præcedentibus tantum Veteris Testamenti comparat, non cum subsecutis Novi. Alioqui cat. 14, n. 26, apostolos non solum prophetas, ac nominatim Moysi et Elise, quos hic pro summis habet, inferiores negat; sed et meliores asserit, et abundantiori, ut decebat, Christi gratia donatos ac multi Patres secundum verba Christi, Joannem nonnisi veteribus justis, non autem Christianis præponunt. V. Isid. Pel., lib. 4, ep. 68; Cyr. Alex., lib. 11 *Theol.*, pag. 405.

(2) *Asceticæ vitæ exemplar*. Joannem monasticæ vitæ parentem ac principem existitisse, communis SS. Patrum doctrina est. S. Ephraem, *Paras.* 1, p. 37. S. Chrysostomus homil. 1 in *Marc.* et serm. *De S. Joan. Bapt.* Hieronymus, epist. 22, nov. ed. 18, p. 46.

(3) *Χριστού, ψησι*. Vocem, φησι, necessariam textui visam, adjectivum ex codd. Roe et Casaub.

ἀπαρχή: Ἀρχὴ γὰρ τοῦ Ἐδωγαίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, φησὶ (3), καὶ τὰ ἐξῆς· Ἐγένετο Ἰωάννης ἐν τῇ ἐρήμῳ βαπτίζων. Κἴεν Ἥλιαν τὸν Θεσίτην εἶπος τὸν ἀναγερθέντα, ἀλλ' οὐκ ἔστι μείζων Ἰωάννου· μετετέθη (4) ὁ Ἐνώχ, ἀλλ' οὐκ ἔστι μείζων Ἰωάννου· Μωσῆς μέγιστος νομοθέτης, καὶ πάντες θαυμαστοὶ (5) οἱ προφῆται, ἀλλ' οὐ μείζωνες Ἰωάννου. Οὐκ ἔγωφροφῆται προφῆταις τοῦ μὲν συγκρίνειν· ἀλλ' ὁ Δεσπότης αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν, ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἀπεφάνετο· Μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν Ἰωάννου οὐκ ἐγίγερται· οὐκ ἐν γεννητοῖς παρθένων, ἀλλὰ γυναικῶν. Τῷ μεγάλῳ δούλῳ πρὸς τοὺς συνδούλους ἢ σύγκριται· τῷ υἱῷ δὲ (6) πρὸς οὐδένα ἀσύγκριτος ἢ ὑπεροχὴ καὶ ἡ χάρις. Βλέπει πηλικὸν ἀνθρώπον ἀρχηγὸν ταύτης τῆς χάριτος ὁ Θεὸς εἰλατο (7); ἀκτῆσιμα καὶ φιλέρημον, οὐ μισάνθρωπον· ἀκρίβειας ἐθέλοντα καὶ περισφύσαντα τὴν ψυχὴν· μέλιτος ἐμπορούμενον, καὶ μέλιτος ἡδυστέρα τε καὶ ὠφέλιμώτερα λαλοῦντα· Ἐνθύμα περιειμένον ἀπὸ τριγῶν καμῆλου, καὶ τῆς ἀσκήσεως τὸν τύπον ἐν ἑαυτῷ δεκνύοντα· δὲ καὶ ὑπὸ Πνεύματος ἁγίου, ἔτι ἐν γαστρὶ μητρὸς κωφορούμενος, ἠγιάσθη· Ἠγιάσθη Ἰερεμίας, ἀλλ' οὐκ ἐπροφῆτευσεν (8) ἐν γαστρὶ· μόνος δὲ Ἰωάννης κωφορούμενος ἐκέρτησεν ἐν ἀγαλλιάσει, καὶ σαρκὸς ὀφθαλμοῖς μὴ βλέπων, τὸν Δεσπότην ἐγνώριζε τῷ Πνεύματι· ἐπειθὲ γὰρ (9) μεγάλου βαπτισματος ἦν ἡ χάρις, ἔδειτο καὶ μεγάλου τοῦ προστάτου.

Z'. Οὗτος ἐδάπτει ἐν τῷ Ἰορδάνῳ, καὶ ἐμπρεύεται πρὸς αὐτὸν πᾶσα ἡ Ἱερουσόλυμα, βαπτισμάτων (10) ἀπαρχῆς ἀπολαύουσα· τὸ γὰρ πάντων ἀγα-

¹⁹ Isa. xl, 51. ²⁰ Luc. 1, 15. ²¹ Jerem. 1, 5.

Voces pariter, ἐν τῇ ἐρήμῳ, supplevimus ex præfatis codd. Coisl. et sacr. textu. Eadem auctoritate delevimus vocem, βαπτισμα, quæ in editis et versione Grodecii reperitur post, βαπτίζων. Denique articulum τὸν ἀνὰ γαστρὶ, adjectivum ex tribus præfatis mss. Deest. in his, τὸν Θεσίτην.

(4) *Μετετέθη*, etc. Ea phrasid ex Enoch non reperitur in edit. anni 1698, omissa sine dubio a librariis propter repetitas voces, οὐκ ἔστι μείζων Ἰωάννου. At in editione 1631 posita, in sequentiis re-tenta est. Habetur in tribus codd. Coisl., Roe, Casaub.

(5) *Θαυμαστοὶ*. Vocabulum hoc supplevimus ex codd. Roe et Casaub.

(6) *Τῷ υἱῷ δὲ*, etc. Coisl., τῷ δὲ Ἰῶν προσθέτη τοὺς (lege, τὰς) ἀσυγκρίτους χάριτας (lege, χάριτας), *Filio autem contulit incomparabiles gratias.*

(7) *Ὁ Θεὸς εἰλατο*. Ita scripti ex cod. Coisl. In editis omittitur ὁ Θεός, et scribitur, εἰλατο. In Roe et Casaub., Θεὸς εἰλατο. Paulo post, pro, περισφύσαντα, legitur in Coisl., περιροφῆσαντα. Patet ex hoc loco Cyrillum ἀκρίβειας intellexisse non de verbis, sed de locustis pennigeris animalibus.

(8) *Ἐπροφῆτευσεν*. Codd. Roe et Casaub., προ-εφῆτευσεν. Sicut Cyrillus, supra, n. 4, προφῆτευσεν.

(9) *Ἐπειθὲ γὰρ*, etc. Aliter Coisl., ἐπειθὲ γὰρ τοῦ βαπτισματος ἦν ἡ ἀρχὴ, ἔδειτο, etc., nam cum principium esset baptismatis, magno, etc.

(10) *Βαπτισμάτων*, etc. Particulam καὶ in editis ante βαπτισμάτων positam eliminavimus ex cod. Coisl.

θὼν ἀλίωμα ἐν Ἱεροσολύμοις. Ἄλλὰ γινώτε, Ἱεροσολυμίται, πῶς οἱ ἐξερχόμενοι ἔβαπτιζοντο ἐκ αὐτοῦ· Ἐξομολογούμενοι, φησὶ (1), τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. Πρῶτον ἰδοίμενον τὰ τραύματα, ἔστα ἐπήγεν ἐκείνος τὰ λατρεύματα, καὶ τοὺς πιστεύουσαν εἶδου λύτρωσιν αἰωνίου πυρός. Καὶ εἰ θέλεις αὐτὸ τοῦτο (2) πισθῆναι, δεῖ λύτρωσις ἐστὶ τὸ βάπτισμα Ἰωάννου πυρὸς ἀπειλῆς, ἀκουε λόγοντος αὐτοῦ· Ἐγγίψασα ἐχιδῶν, εἰς ἐπέδειξεν ὅτι οὐν σφυγὲν ἀπὸ τῆς μελοῦσης ὄφθης; Μὴ οὖν ἐσο λοιπὸν ἐχιδνα, ἀλλὰ ἐχιδνης γέννημά (3) ποτε γενόμενος, ἀπόδουσαι, φησὶ, τῆς πρώτης ἁμαρτητικῆς ζωῆς τὴν ὑπόστασιν. Πᾶς γὰρ θεὸς εἰς στενὸν ἐνδύνας, ἀποτίθειται τὸ γῆρας, καὶ τὴν παλαιότητα διὰ τῆς ἀποθλίψεως ἐκδυσάμενος, καὶ εἰς λοιπὸν τῶ σώματι. Οὕτως εἰσελθε, φησὶν (4), καὶ σὺ διὰ τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης θύρας· ἀποθλίψας ἑαυτὸν διὰ τῆς νηστείας, ἐκτίσασα σου τὴν ἀπόλειαν. Ἀπόδουσαι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς κρᾶξεσιν αὐτοῦ, καὶ εἰπέ τὸ ἐν ἄσμασιν ἐκείνο· Ἐξεδυσάμην τὸν χειρῶνά μου, πῶς ἐκδύσομαι αὐτόν; Ἄλλ' ἰσως (5) ἐστὶ τις ἐν ὅμιν ὑποκριτής, ἄνθρωπῶδες, καὶ τὸ μὴ εὐλαβῆς ὑποκρινόμενος, μὴ ἀπὸ καρδίας δε πιστεύων, ἴσμενος ἔχων τοῦ Μάγου τὴν ὑπόκρισιν, οὐχ ἰνα μεταλάβῃ τῆς χάριτος προσελθὼν, ἀλλ' ἵνα πολυπραγμονήσῃ τὸ διδόμενον· ἀκούστω καὶ οὗτος (6) παρὰ Ἰωάννου· Ἐθερὸν δὲ καὶ ἡ ἀξίον κρῶς τὴν βίαν τῶν δένδρων κείται. Πᾶν ὄν δένδρον μὴ ποιῶν καρπὸν καλόν, ἐκκόπεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται. Ἄδυσώπητος ὁ δικαστής, ἔφαλε τὴν ὑπόκρισιν.

H. Τί οὖν δεῖ ποιεῖν (7); καὶ τίνας εἶσιν οἱ καρποὶ τῆς μετανοίας; Ὁ ἔχων δύο χιτῶνας μεταβάτω ἐπὶ μὴ ἔχοντι (ἀξιώσιμος ἦν ὁ διδάσκων, ἐπειδὴ καὶ πρώτος ἐπέτειε τὸ διδασκόμενον· οὐκ ἔδωκεν αὐτῷ (8) λέγειν· οὐ γὰρ ἐπέχει ἡ συνειδήσις καλλιόσα τὴν γλώσσαν)· καὶ ὁ ἔχων βράγματα, ὁμοίως ποιήτω. Πνεύματος ἀγίου χάριτος ἀπολαῦσαι θέλεις, καὶ

¹ Vid. cat. 1, n. 4; cat. 18, n. 35. ² Matth. III, 6. ³ Vid. cat. 20, n. 6. ⁴ Matth. III, 7. ⁵ Vid. cat. 2, n. 5. ⁶ Matth. VII, 13, 14. ⁷ Prov. XVI, 26. ⁸ Coloss. III, 9. ⁹ Cant. V, 3. ¹⁰ Vid. Procal. n. 2; cat. 1, n. 3; cat. 17, n. 35 et 36. ¹¹ Matth. III, 10. ¹² Luc. III, 11. ¹³ ibid.

(1) *Φησὶ*. Hanc vocem adjectivum ex Roe et Casaub.

(2) *Αὐτὸ τοῦτο*. Editi, αὐτὸς τοῦτο. Sequimur scripturam codd. Roe, Casaub. et Coisl., quamvis postremum vitiose ferat, αὐτὸ τοῦτο.

(3) *Ἐχιδνης γέννημα*. Nomen ἐχιδνης huc revocavimus ex codd. Roe et Casaub.

(4) *Εἰσελθε, φησὶν*. Vox, φησὶν, abest a mss. Coisl., Roe, Casaub. Sustulissimus, nisi superius in simili loco reperiretur: ἀπόδουσαι, φησὶ, etc.

(5) *Ἄλλ' ἰσως*, etc. Adverbium ἰσως repositum ex codd. Roe et Casaub. In editis, ubi abest, legitur phrasim cum puncto interrogante infra post τὸ διδόμενον posito. Vocem, ἄνθρωπῶδες, ex codd. Roe et Casaub. ita scripsimus juxta sacrum textum psal. LII, 5, Ephes. VI, 6, cum in editis corrupte habeatur, ἀνθρωποπῶδες, quæ vox Græca non est.

(6) *Καὶ οὗτος*. Ita codd. Roe et Casaub. Editi vero, καὶ αὐτός.

(7) *Τί οὖν δεῖ ποιεῖν*. Particulam οὖν restitui-mus ex codd. Coisl., Roe, Casaub. et vers. Grodec.

(8) *Ἐδυσώπητο*. Vocem hanc in editis ita re-

Hierosolymis ¹¹. Cognoscite autem, o vos Hierosolymitæ, quemadmodum illi qui exibant, baptizabantur ab ipso: *Confitentis*, inquit, *peccata sua* ¹². Primum ostendebant vulnera, deinde ille medicamenta apponebat, et ab igne eterno redemptionem (9) credentibus conferebat ¹³. Si illud tibi probari velis, quod Joannis baptismum ab incendii mibi liberabat, audi ipsam dicentem: *Progenies viperarum, quis demonstravit vobis fugere a ventura ira* ¹⁴? Ne sis igitur amplius vipera; sed qui viperæ progenies aliquando fuisti, exue, inquit, priores illius peccatricis vitæ substantiam [ac informiorem]. Quilibet enim serpens in angustias subiens senectutem deponit; ac vetustatem vi compressionis exspolians, novo deinceps corpore juvenescit ¹⁵.

Sic et tu, inquit, intra per angustam et compressam portam ¹⁶: te ipsum per jejunium comprimens ¹⁷ vim facito perditioni tuæ. Exue veterem hominem cum actionibus suis ¹⁸, et illud Cantuorum dicitis: *Exspolias me tunica mea, quomodo induar illa* ¹⁹? ²⁰ Sed est fortassis aliquis inter vos simulator, et hominum gratiam aucupans, qui pietatem quidem simulet, ex corde vero non credat, Simonis Magi hypocrisim ²¹ imitatus, accedensque non uti gratiæ particeps fiat; sed uti id quod datur exploret. Audist et iste a Joanne: *Jam secernis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonum, exciditur et in ignem mittitur* ²². Inexorabilis est judex, aufer simulationem.

VIII. Quid igitur factu opus? et quomam sunt poniteutæ fructus? *Qui habet duas tunicas, det non habenti* ²³ (sive dignus erat doctor ille, quandoquidem id quod docebat primus exsequabatur; nullus eum a dicendo revocabat pudor; neque enim linguam prohibens conscientia retinebat): *et qui habet escas, similiter facias* ²⁴. Spiritus sancti

paratam, ἔδυσάτω τὸ, conjunximus.

(9) *Ab igne eterno redemptionem*, etc. Joannis baptismum peccata remisit Cyrilli sententia est, eum multis nobilissimis Patribus, ut omnes norunt, ipsi communis. Quamquam verior, et sola pene in scholis theologis usitata, quæ vim illam Joannis baptismi adimit doctrina, nullo tamen Ecclesiæ decreto prior illa unquam læsa est. Neque enim, si Joannis baptismum peccata dimiserit, continuo vim eandem habiturus est cum baptismo Christi, quod merito sub anathemate proscriptum est a concilio Trident., sess. 6, can. 1, cum multis aliis partibus, hæc etiam prætermittitur, Christi baptismum Joannis baptismum præcellere possit. Ut uti isti vim remittendi peccata diversi Patres concesserint, uno tamen omnes ore Christi baptismum longo intervallo ab illo altero separarunt. In primisque Cyrillus, qui cat. 20, n. 6, Joannis baptismum solam peccatorum remissionem attribuit, baptismum Christi præterea et adoptionis gratiam, et sancti Spiritus donum (quod Joannis baptismum negat cat. 17, n. 8), et passionum Christi communicationem attribuit.

gratia frui cupis, et sensibilibus cibis pauperes non dignaris? magna quaeris, et parva non communicas? etiamsi publicanus, etiamsi fornicator eras, salutem sperato. *Publicani et meretrices praecedunt vos in regnum Dei* ³⁷. Cujus etiam rei testis est Paulus dicens: *Neque fornicarii, neque idolis servientes, neque alii qui sequuntur, regnum Dei possidebunt. Et haec quidam fuistis; sed abluti estis, et sanctificati estis*. Non dixit, *quidam estis*, sed, *haec quidam fuistis* ³⁸. Quod in ignorantia commissum est peccatum, veniam habet, sed perseverans malitia condemnatur (1).

IX. Habes glorionem baptismi ipsum Filium Dei unigenitum. Quid enim amplius de homine verba faciam? magnus Joannes, sed quid is ad Dominum? vox quidem est altisona, sed quid ad Verbum? praclarissimus est praeco ³⁹, sed quid ad regem? bonus ille qui in aqua baptizat; sed quid ad illum qui baptizat in Spiritu sancto et igne ⁴⁰? Spiritu sancto et igne apostolos baptizavit Salvator, quando factus est repente de caelo sonus tanquam ruentis status vehementis; et replevit totam domum ubi erant sedentes; et apparuerunt illis dispersitae linguae tanquam ex igne; et sedit supra unumquemque eorum, et repleti sunt omnes Spiritu sancto ⁴¹.

X. ⁴² Si quis baptismum non recipiat, salutem non habet; solis martyribus exceptis, qui etiam sine aqua regnum recipiunt. Qui enim orbem per crucem redemit Salvator, latus transfusus sanguinem et aquam emisit ⁴³: ut alii quidem pacis tempore per aquam, alii vero persecutionum temporibus propriis sanguinibus baptizarentur ⁴⁴. Nam et martyrium baptismi nomen significare susevit Servator alicui: *Potestis bibere calicem quem ego bibo, et baptismum quo ego baptizo, et baptizari* ⁴⁵? Ac martyres quidem confitentur, spectaculum facti mundo et angelis et hominibus ⁴⁶: tu vero paulo

A βρωμάτων αίσθητων πίνοντας οὐκ ἀξίους; τὰ μεγάλα ζητεῖς, καὶ μικρῶν οὐ μεταδίδως; καὶ τελώνης, καὶ πόρνου ἤς, ἐλπίζεις τὴν σωτηρίαν. Οἱ τελῶναι καὶ αἱ πόρνοι προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· καὶ μάρτυς ὁ Παῦλος λέγων· Ὅτε πόρνοι, ὅτε εἰδωλολάτραι, ὅτε οἱ καθ' ἑξῆς, βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι. Καὶ ταῦτα τῶς ἤτε· ἀλλὰ ἀπελούσασθε, ἀλλὰ ἡγιάσθητε· οὐκ εἶπεν, *Τινεὶ ἐστε*, ἀλλὰ, *ταῦτα τῶς ἤτε*. Ἡ ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀμαρτία συγχωρεῖται, ἡ δὲ ἐπιμονὸς κακία καταδικάζεται.

Θ'. Ἐχεις καύχημα τοῦ βαπτισματος, αὐτὸν τὸν Υἱὸν (2) τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ· τί γὰρ μοι λοιπὸν ἐστὶ λέγειν περὶ ἀνθρώπου; μέγας Ἰωάννης, ἀλλὰ τί πρὸς τὸν Κύριον; μεγάλωφρονος ἡ φωνὴ, ἀλλὰ τί πρὸς τὸν Λόγον (3); κάλλιστος ὁ κήρυξ, ἀλλὰ τί πρὸς τὸν βαπτίζοντα ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ; Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ τοὺς ἀποστόλους ἐβάπτισεν ὁ Σωτὴρ, ὅτε ἐγένετο ἄρρω (4) ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἤχος, ὡς περ φερομένης πνοῆς βιῶναι· καὶ ἐκλήρωσεν ὄλον τὸν οἶκον ὃν ἦσαν καθήμενοι. Καὶ ὤρθησαν αὐτοὺς διαμεριζόμενα γλῶσσαι ὡσεὶ πυρὸς. Καὶ ἐκάθισεν ἐπ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν, καὶ ἐκλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος ἁγίου.

I'. Εἰ τις μὴ λάβῃ τὸ βάπτισμα, σωτηρίαν οὐκ ἔχει· πλὴν μόνον (5) μαρτύρων, οἳ καὶ χωρὶς τοῦ ὕδατος λαμβάνουσι τὴν βασιλείαν. Αὐτρούμενος γὰρ τὴν οἰκουμένην ὁ Σωτὴρ διὰ τοῦ σταυροῦ, καὶ τὴν πλευρὴν νογίς, ἐξήγαγεν αἷμα καὶ ὕδωρ· ἵνα οἱ μὲν ἐν καιροῖς εἰρήνης ἐν ὕδατι βαπτισθῶσιν, οἱ δὲ ἐν καιροῖς διωγμῶν ἐν οἰκείοις αἵμασι βαπτισθῶσι. Καὶ τὸ μαρτύριον γὰρ οἶδε βάπτισμα καλεῖν ὁ Σωτὴρ, λέγων· *Δύνασθε πίνειν τὸ ποτήριον ὃ ἐγὼ πίνω* (6), καὶ τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθῆναι; καὶ οἱ μὲν μάρτυρες ὁμολογοῦσι, θεάτρον τῷ κόσμῳ γινόμενοι καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις· οὐ δὲ μὲν

³⁷ Matth. xxi, 31. ³⁸ I Cor. vi, 9-11. ³⁹ Joan. i, 23. ⁴⁰ Matth. iii, 11. ⁴¹ Act. ii, 3. ⁴² Vid. sup. n. 4. ⁴³ Joan. xix, 34. ⁴⁴ Vid. cat. 13, n. 21. ⁴⁵ Marc. x, 38. ⁴⁶ I Cor. iv, 9.

(1) Quod in ignorantia commissum est peccatum condonatur, etc. Peccatum ignorantiae hic intelligere videtur illud quod quis per penitentiam agno-cit ac de-flet; ac pertinacis malitiae nomine, illud in quo obdurata voluntate, neglectis remediis perseveratur. Ceterum nec peccatum ex ignorantia commissum, a damnatione absolvit Cyrillus; nec peccatum e-certa ac destinata malitia profectum, veniabile negat. Nam ubique se haereticorum errores commemo-rare ait, ne quis per ignorantiam ab eis abreptus p-terno interitui obnoxius fiat. Vide cat. 3, n. 1, cat. 6, n. 13 et n. 34, cat. 16, n. 5, ac ejus cate-chesis n. 1, diligenter cavendum monet, ne quis ex ignorantia et pietatis opinione secus quam oportet de Spiritu sancto existimans, indeprecabilem illam, quam bla-phemantibus in Spiritum sanctum Chris-tus decrevit, damnationem incurrat. Sed nequo pertinacem malitiam, modo adsit penitentia, salu-tis alienam facit, cum ipsum Christi interimenti peccatum, quo nullum aliud majus scelus est,

baptismo purgari dicat inferius num. 15, idemque de peccatis post baptismum commissis sentiendum colligitur ex cat. 23, num. 16.

(2) Αὐτὸν τὸν Υἱόν. Ita tribus mss. Coisl., Roe, Casaub. vocem, αὐτόν, in textum inseruimus.

(3) Πρὸς τὸν Λόγον. Ita ex codd. Coisl., Roe, Casaub. correximus editos, in quibus legitur, πρὸς τὸν Κύριον, ommissa antithesi a Cyrillo insinuatā inter vocem et verbum.

(4) Ἐγένετο ἄρρω. Vox, ἄρρω, transponitur in impressis post ἤχος. Suo loco eam restituimus ex cod. Roe, Casaub. sacro textu, et ipso Cyrillo ita legente cat. 17, n. 15.

(5) Μόνον. Sic legitur post codd. Roe, Casaub. At in editis est, μόνον, adverbium. Adjectivum hic postulatis constructio, quo uti amat Cyrillus etiam ubi adverbium melius erat.

(6) Ὅ ἐγὼ πίνω. Ita secundum Marcum. At Coisl. codex, ὃ ἐγὼ μέλλω πίνειν, juxta Matth. xx, 22.

διόν ὁμολογήσεις· ἀλλὰ ὅπως σοι περὶ τούτων ἀκούειν καίρως.

ΙΑ. Ἦγίστε τὸ βάπτισμα ὁ Ἰησοῦς, βαπτισθεὶς αἰτίας. Εἰ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐβαπτίσθη, τίς ἐστὶ βαπτισματος καταφρονῶν εὐσεβείας (1); Ἐβαπτίσθη δέ, ὡς ἵνα ἀμαρτιῶν λάβῃ συγχώρησιν (ἀναμάρτητος γὰρ ἦν)· ἀλλὰ ἀναμάρτητος ὡς ἐβαπτίσθη, ἵνα χάριν λαβῆν καὶ ἀξίαν παράσχῃ τοῖς βαπτιζομένοις. Ὅπως γὰρ, ἐπειδὴ τὰ παιδία (2) κεκοινωνήκειν αἵματος καὶ σαρκός, καὶ αὐτὸς παρακλητικῶς μετέσχε τῶν αὐτῶν, ἵνα τῆς ἐνοσήκου παρουσίας αὐτοῦ κοινωνοὶ γενόμενα, καὶ τῆς θείας αὐτοῦ χάριτος κοινωνοὶ γενώμεθα· ὅπως ἐβαπτίσθη Ἰησοῦς, ἵνα καὶ διὰ τούτου πάλιν ἡμεῖς (3) τῇ κοινωνίᾳ, λάβωμεν μετὰ τῆς σωτηρίας τὴν ἀξίαν. Ὁ δράκων ἦν ἐν τοῖς ὕδασι κατὰ τὸν ἰώθ, ὁ δεχόμενος τὸν ἰορδάνην ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ (4). Ἐπὶ οὖν ἔβη συντρίβει τὰς κεφαλὰς αὐτοῦ ὀρθάκωντος, κτεθῆς ἐν τοῖς ὕδασι ἔθηκε τὸν ἰσχυρὸν, ἵνα ἐξουσίαν λάβωμεν πατεῖν ἐπάνω ὄψεων καὶ σκορπίων· ὡς μικρὸν ἦν τὸ θηρίον, ἀλλὰ φοβερόν (5). Πᾶσα αὐτῶς ἀνευκτικὴ βύρσαν γὰρ αὐτῶν ἐνεγκὴν ὅχι ἠδύνατο· ἐμπροσθεν αὐτοῦ βερεχεῖν ἢ ἀπώλειαν, λυμαιομένη τὸς ἀπαντώντας. Προσέδραμον ἐν τῷ ζῶθι, ἵνα λαβῶν ὁ θάνατος φημιθῆ (6), ἵνα οἱ ἀσθενεῖς ἀπαντες ἐπιγωμ· Που σου, θάνατος, τὸ κέντρον; που σου, ᾄθῃ, τὸ νίκος; διὰ τοῦ βαπτισματος λύεται τοῦ θανάτου τὸ κέντρον.

ΙΒ. Κατέρχῃ μὲν γὰρ εἰς τὸ ὕδωρ φορῶν τὰς ἀμαρτίας· ἀλλ' ἢ τῆς χάριτος ἐπίκλησις σφραγίσασα

¹ Vide cat. 12, n. 15; cat. 20, n. 6. ² Hebr. ii, 14. ³ Vide cat. xii, n. 15. ⁴ Job xl, 18, 19. ⁵ Psal. lxxiii, 14. ⁶ Matth. xii, 29. ⁷ Luc. x, 19. ⁸ Job xl, 20. ⁹ Job xli, 13. ¹⁰ I Cor. xv, 55.

(1) Τίς ἐστὶ... εὐσεβεία. Codd. Coisl., Roe et Casaub. paulo secus. Τίς ἐστὶ βαπτισματος καταφρονῶν εὐσεβείας; Quis jam baptisum contempnendo pietatem retinet?

(2) Ἐπειδὴ τὰ παιδία. Vocem, ἐπειδὴ, post τὰ παιδία, in editis positam, suo loco relictam ex cod. Coisl. et sacro textu. Vocem, παρακλητικῶς, pariter restitutum ex codd. Roe, Casaub. et Apostolo. Post verba, τῶν αὐτῶν, haec adjecta reperuntur in utroque codice, Roe et Casaub.: Οὕτω πάλιν ἐπειδὴ αὐτῶν ὅτι αὐτῶν ἔλαβε, δὲ καὶ αὐτοῦ τῶν αὐτῶν μετασχῆν παθημάτων. Ita versus cum ipse pro ea passus sit, ipso quoque oportet ejusdem passionem participes esse. Quae verba extra Cyrilli propositum intrusa textum ejus orationis abrumptum.

(3) ἡμεῖς. Coisl. cod., ἵνα διὰ τούτου πάλιν καὶ ἡμεῖς τῇ κοινωνίᾳ λάβωμεν. Ut per hoc nos vicinis communicationem consequamur. Voces διὰ τούτου vertimus per illud, cum significare possint per illum, Christum.

(4) Ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. Vocem, αὐτοῦ, adjectivam ex cod. Coisl. et sacro textu, Job xl, 18. Pro, στόματι, habetur in codd. Roe et Casaub., ἐπιπλάγῃ, oculo, quae lectio si sit vera, erit allusio Cyrilli non ad verba Jobi, ἢ 18, sed ad ἢ 19. Totus locus Jobi ita est: Πέποιθεν ὅτι προσκρούσει ὁ ἰορδάνης εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ· ἐν τῷ ὄφθαλμῷ αὐτοῦ ἐξέταται αὐτόν. Habet fiduciam quod Jordanis influat in oculos ejus. In oculo suo recipiet eum.

(5) Ἄλλὰ φοβερόν. Articulum τὸ in editis ante φοβερόν positum rejectimus, ex mss. Coisl., Roe, Casaub.

(6) Φημιθῆ. Hoc verbum loco φοβήθη, timeret, positum ex tribus mss. praefatis. Ac melius con-

post confitebere (7). Sed nondum tempus ut de his audias.

XI. Sanctificavit baptismum Jesus, quando ipse baptizatus est. Si Filius Dei est baptizatus, equis baptismum poterit salva pietate contemneret? Baptizatus est autem, non ut peccatorum remissionem perciperet (peccati enim expertus erat), verum, tametsi a peccato liber, baptizatus est nihilominus, ut divinam gratiam et dignitatem iis qui baptizantur impertiret. Dicit enim, quia pueri communicaverunt sanguini et carni¹⁰, et ipse similiter participavit eisdem¹¹; et corporalis ejus praesentiae participes facti, divinam quoque ejus gratiam participaremus: sic baptizatus est Jesus, ut per illud nos deinceps ejusdem rei communitate, una cum salute honorem consequeremur. Draco, juxta Jobum¹², in aquis erat qui Jordanem ore suo recipiebat. Cum igitur confringenda forent capita draconis¹³, descendens in aquas aligavit fortem¹⁴, ut accipere¹⁵ mus potestatem calcaudi supra serpentes et scorpiones¹⁶. Minime parva erat bellua, sed horrenda. Omnis navis piscatoria corium unum caudae illius ferre non potuit; curriebat ante illum perditio¹⁷, contagione infelicis occurrere¹⁸. Accurrit vita ut mors frenaretur, et omnes salutem consecuti dicere possemus: Ubi est, mors, stimulus tuus, ubi est, inferne, victoria tua¹⁹? Per baptismum enim solvitur mortis stimulus.

XII. Descendit quidem in aquam ferens peccata, sed gratiae invocatio animam obsignans (8), non te

venire videtur tum iis quae narratur de compresso mortis stimulo, tum allegorie hic a Cyrillo usurpatae ex cap. xl Jobi, in quo versus 20 draconi maritimo freni naribus injecti dicuntur. In verbis sequentibus, ποῦ σου, etc., quae in textu leguntur sicut apud Apostolum, est quedam codicum discrepantia. Cod. Casaub. tantum invertit duo membra, sic: Ποῦ σου, ᾄθῃ, τὸ νίκος; ποῦ σου, θάνατος, τὸ κέντρον; qui ordo servatur in loco Osee, c. xiii, 14, ab Apostolo citato, ubi tamen pro νίκος, victoria, legitur, εἰκη, contentio. Codd. Coisl., Ottob. et Roe recto ordine verborum Apostoli attributionem verborum, νίκος; et κέντρον, commutat, sic habendo: Ποῦ σου, θάνατος, τὸ νίκος; ποῦ σου, ᾄθῃ, τὸ κέντρον; ita Cyrill. legit cat. 14, n. 19: quae etiam nonnullorum Patrum sive Osee sive Apostoli lectio fuit.

(7) Tu vero paulo post confitebere. Fidei confessionem illam intelligit, quae in baptismo vel post abrenuntiationem, pactum cum Christo incedendo fiebat per symboli recitationem, cat. 19, n. 9, vel potius illam quam baptizandus, post inunctionem ejus oleo, ad sacrum fontem constitutus, a baptisui ministris interrogatus edebat; de qua haec habet cat. 20, n. 4: Et interrogatus est vestrum unusquisque nunc crederet in nomen Patris, et Filii, et Spiritus sancti, confessio estis salutarem confessionem: ac demersi estis, etc. Similior erat illa confessio per interrogationem ministrorum expetita, confessioni martyrum a persecutoribus publice et juridice expressa...

(8) Gratiae invocatio. Hoc est invocata: sic cat. 13, n. 2, dicit, τὸ ξύλον τῆς βρώσεως, lignum manducationis, pro ligno manducato secus degustato.

permittit ab immani sorberet dracone. Qui mortuus in peccatis descendisti, ascendis vivificatus in justitia⁸⁷⁻⁸⁹. Si enim complantatus fueris similitudini mortis Salvatoris, simul et resurrectione dignus habebis¹⁻⁴. Quemadmodum enim Jesus totius mundi peccata suscipiens mortuus est, ut interempto peccato te in **46** justitia resuscitaret: ita et tu descendens in aquam, et quodammodo sepultus in aquis, ut ille in petra fuit, in novitate vite ambulans⁵ resuscitaris.

XIII. Deinde quando ea gratia te dignatus fuerit Deus, tunc tibi adversus contrarias potestates decertandi potestatem conferet (1). Sicut enim ille post baptismum per quadraginta tentabatur diebus; non quod et antea vincere non posset, sed quod ordine suo et serie cuncta volebat efficere: ita et tu ante baptismum cum adversariis congredi verebaris; accepta vero gratia, deinceps armis justitiæ⁶ confisus decertato tunc, et si vis etiam Evangelium prædica.

XIV. Jesus Christus Dei Filius erat: attamen ante baptismum susceptum Evangelium non prædicabat. Si ipse Dominus ex ordine tempus administrabat, nunquid nos servi audere aliquid præter ordinem debemus? Ab eo tempore cæpit Jesus prædicare⁷, cum descendit super illum Spiritus sanctus corporali specie, sicut columba⁸. Non ut Jesus illum videret primus (noverat enim et antequam corporea specie adventaret): sed ut Joannes Baptista illum conspiceret (2). Ego enim, inquit, non noveram illum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem et manentem super eum, ille est⁹. Si et tu sinceram

την ψυχὴν, ὃ συχραεὶ λοιπὸν ὑπὸ τοῦ φοβεροῦ καταποθῆναι (3) δράκοντος. Νεκρὸς ἐν ἁμαρτίαις καταβάς, ἀναθαίνει ζωοποιηθεὶς ἐν δικαιοσύνῃ· εἰ γὰρ σύμφυτος ἐγένου τοῦ θμωόμεναι τοῦ θανάτου τοῦ σωτήρος, καὶ τῆς ἀναστάσεως καταξωθήσῃ. Ὅπως γὰρ Ἰησοῦς τὰς οἰκουμηνικὰς ἁμαρτίας ἀναλαβὼν ἀπέθανεν, ἵνα θανατώσας τὴν ἁμαρτίαν ἀναστήσῃ σε (4) ἐν δικαιοσύνῃ· οὕτω καὶ οὐ καταβάς εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ τρόπον τινὰ ἐν τοῖς ὕδασι ταφείς, ὥστερ ἐκεῖνος ἐν τῇ πέτρῃ, ἐγειρῆ πάλιν ἐν καινότητι ζωῆς περιπατῶν.

II'. Εἴθ' ἂν τῆς χάριτος καταξωθῆς, τότε σοὶ πρὸς τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις παλαίειν διδωσὶ τὴν ἐξουσίαν. Ὅπως γὰρ μετὰ τὸ βάπτισμα τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐπειράζετο (5)· (οὐχ ὅτι καὶ πρὸ τούτου νικᾷν οὐκ ἠδύνατο, ἀλλὰ ὅτι πάντα τάξεις καὶ ἀκολουθίας πράττειν ἐβούλετο), οὕτω καὶ σὺ πρὸ τοῦ βαπτίσματος τοῖς ἀντικειμένωις παλαίειν μὴ τολμήσας, λαβὼν δὲ τὴν χάριν, καὶ λοιπὸν θαρσύνω τοὺς τῆς δικαιοσύνης ἐπιλοῖ, ἀγωνίζου τότε, καὶ εἰ θέλεις εὐαγγελίζου.

ΙΔ'. Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ Υἱὸς ἦν· ἀλλ' ὃ πρὸ τοῦ βαπτίσματος εὐηγγελίστατο. Εἰ ὁ ἀεσότης αὐτοῦ μετήρχετο κατὰ τάξιν τὸν καιρὸν, ἄρα γε οἱ δοῦλοι τολμᾷν ἀτάκτως ὀφελιομεν; Ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς κηρύσσειν, ὅτε κατήλθεν ἐπ' αὐτὸν (6) τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον σωματικῶς εἰσεὶ ὡσεὶ περισσευρά· οὐχ ἵνα Ἰησοῦς τοῦτο ἴσῃ πρῶτος (7) (ἦξει γὰρ καὶ πρὸ τοῦ σωματικῶς εἰσεῖν), ἀλλὰ ἵνα θεωρήσῃ ὁ βαπτίζων Ἰωάννης. Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, οὐκ ἤδειν αὐτόν· ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶπεν· Ἐγὼ ἐν ἂν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον, καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, ἐκεῖνός ἐστιν (8). Ἐὰν καὶ αὐτὸς ἐχθρὸς ἀνυπόκριτον εὐλάθειαν, κατέργεται καὶ ἐπὶ σὺ

⁸⁷⁻⁸⁹ Rom. vi, 2; 1 Petr. xi, 24. ¹⁻⁴ Rom. vi, 2. ⁵ Joau. i, 33.

⁶ ibid. ⁷ 1 Cor. vi, 7. ⁸ Matth. iv, 17. ⁹ Luc. ii, 32.

(1) Tunc tibi adversus contrarias potestates, etc. Hæc de sacramento confirmationis, sive chrisimalis, intelligenda esse fidem faciunt parallæli loci, cat. 21, B. 4, et cat. 47, n. 36 et 37.

(2) Ut Joannes qui baptizabat, conspiceret. Spiritu, an sanctum nimirum, cujus descensu designabatur Christus; et impediebatur, ut ait cat. 47, n. 9, ne tanti baptizati dignitas lateret vel Joannem ipsum, vel populum. Nam Joannes ipse jam in utero existens Dominum agnoverat, sup. n. 6, et Christum ad se baptismi recipiendi causa venientem optime dixerat. Matth. iii, 14.

(3) Καταποθῆναι. Ita reposuimus ex codd. Coisl., Roe, Ottob. et Casaub. Previotus et omnes editiones ante Oxoniensem ferunt, καταποθῆναι, nullo sensu: idcirco Millesius ex conjectura Isaaci Casauboni sciipit, καταποθῆναι, cui favet versio Grodecii, qui interpretatus est submergi. Cæterum cum rebus ipsis, tum Cyrilli proposito convenientius est, ut a dracone absorberi quam submergi dicatur. Hunc enim supra post Jobum depingit Jordanem ipsum totum sorbere inhabitantem. Sic etiam cat. 12, n. 15, cum representat, dum ipsum Christum deglutire conatur, eos quos jam devoraverat evomitentem. Vide cat. 4, n. 1 sub finem.

(4) Ἀναστήσῃ σε, resuscitaret te. Ita editi et ver-

sio Grodecii. At codd. Coisl., Roe et Casaub., ἀναστή ἐν δικαιοσύνῃ, resurgeret in justitia. Verba sequentia, ἐν τοῖς ὕδασι, reposuimus ex codd. Coisl., Roe et Casaub. Hæbetur in editis, συνταφείς, in Roe et Casaub., ταφείς, in Coisl., ἐνταφείς, quod secuti sumus.

(5) Ἐπειράζετο. Ex codd. Coisl., Roe, Casaub. D et sacra Scriptura. Editi, ἐπειράτο.

(6) Ἐπ' αὐτόν. Eas voces supplēvimus ex codd. Roe, Casaub., vers. Grod. et evangelico textu Luc. iii, 22. Aliquanto post, loco σωματικῶς, quod vitiose legitur in impressis, scribitur, σωματικῶς ex hisdem auctoritatibus, et cod. Coisl. Inferius, vocem, πρῶτος, conjicere posuimus pro, πρῶτον, primum, vel potius, πρώτως, primario et principaliter, quod simili in causa exprimit per, πρωτοτύπως, cat. 14, n. 21.

(7) F. πρῶτος.
(8) Ἐκεῖνός ἐστιν. Cod. Coisl. addit hæc verba: ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἄγιω καὶ πνεύρ· qui baptizat in Spiritu sancto et igne. Quæ verba sunt continuatio luci evangelici a Cyrillo citati, in quo tamen desunt voces, καὶ πνεύρ, et igne, sumptæ ex Matth. iii, 11. Hunc locum iterum de integro citans Cyrillus cat. 17, n. 9, legit ut in Evangelio, Οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἄγιω.

τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ φωνὴ (4) σοι πατρικὴ ἀνω-
θεν ἐκίχη· οὐχ, Ὁδοὺς ἔσται ὁ Υἱὸς μου, ἀλλ',
Ὁδοὺς νῦν γέγονεν υἱὸς μου. Ἐπ' ἐκεῖνου γὰρ μόνου
τὸ, Ἐστίν· ἐπειδὴ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λό-
γος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· ἐπ'
ἐκείνου τὸ, Ἐστίν· ἐπειδὴ πάντοτε ἐστίν Ὑἱὸς Θεοῦ·
ἐπὶ δὲ σοῦ τὸ, Νῦν γέγονεν· ἐπειδὴ οὐ κατὰ φύσιν
ἔχεις, ἀλλὰ κατὰ θέσιν τὴν υἰοθεσίαν λαμβάνεις.
Ἐκεῖνος ἀδίωξ (2) ἐστίν· οὐ δὲ ἐκ προκοπῆς λαμβά-
νει τὴν χάριν.

1E. Οὐκοῦν ἐτοίμασον τῆς ψυχῆς τὸ ἄγος, ἵνα
υἱὸς γένη Θεοῦ, καὶ κληρονόμος (3) μὲν Θεοῦ, συγ-
κληρονόμος δὲ Χριστοῦ· εἴπερ ἐτοιμάσεις ἑαυτὸν ἵνα
καὶ λάβῃς, εἰ ἐκ πίστεως προσέρχῃ ἵνα πιστοποιη-
θῇ, εἰ ἀποτίθῃσαι (4) τὸν καλαιὸν ἄνθρωπον ἐκ
προαιρέσεως. Πάντα γὰρ ὅσα σοι πέπρακται συγχο-
ρηθῆσεται, κἂν πορνεία, κἂν μοιχεία, κἂν ἄλλο τι
τῶν τοιούτων ἀκολασίας εἰδὸς ἐστίν. Τί μείζον τοῦ
σταυρώσαι Χριστόν; Καὶ τούτου καθάρσιόν ἐστι τὸ
βάπτισμα. Τοῖς γὰρ προσελθούσι (5) τρισχιλίοις
ἔλεγεν ὁ Πέτρος, τοῖς σταυρώσαι τὸν Κύριον πυν-
θανομένους καὶ λέγουσι· Τί ποιήσομεν, ἄνδρες
ἀδελφοί; Μέγα γὰρ τὸ τραῦμα· ἐπίσημας ἡμᾶς,
ὦ Πέτρο, τῷ ἡμετέρῳ πῦματι, εἰπόν· Τὸν ἀρχη-
τὸν τῆς ζωῆς ἀπεκάλυψε· ποία ἐστὶν ἐμπλαστρὸς
τρισχιλοῦ τραύματος; ποῖον καθάρσιον (6) τρισχιλοῦ
βύτου; τίς ἡ σωτηρία τῆς τοιαύτης ἀπωλείας; Με-
τανοήσατε, φησὶ, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὕμῳν

A habueris pietatem, in te quoque descendet Spiritus
sanctus, et paterna vox tibi desuper auditur : non,
Hic est Filius meus¹⁰; sed, Hic nunc factus est
filius meus¹¹: de illo solo dictum, Est : quandoquid-
dem in principio erat Verbum, et Verbum erat apud
Deum, et Deus erat Verbum¹²; illi [inquam] conve-
nit vox, Est, cum s't semper Filius Dei. Tibi vero
competit, Nunc factus est; quoniam ut filius sis,
non per naturam babes, sed per adoptionem filii
appellationem consequeris. Ille sempiterno est; tu
vero ex profectu gratiam acquiris.

XV. Præpara itaque vas animæ tuæ, ut filius ef-
ficiaris Dei, et hæres quidem Dei, cohæres autem
Christi¹³; si quidem te ita præparaveris ut conse-
quare : si ex fide accesseris, ut firmam 47 accipias
fidei convictionem (7) : si ex voluntario delicto ve-
terem hominem deposueris¹⁴. Omnia enim quæ-
cumque perpetraveris condonabuntur, sive fornicatio,
sive adulterium, sive quodcumque aliud ejus-
dem modi licentiæ atque peccati genus. Quod majus
nefas, quam Christum crucifixisse? atqui hujus
etiam expiatio baptismus est¹⁵. Accedentibus enim
illis ter mille, qui Dominum cruci affixerant, loque-
batur Petrus; et sciscitantibus : Quid faciemus,
viri fratres¹⁶? admonuit nos, Petre, ruinæ nostræ
cum diceret : Auctorem vitæ interfecistis¹⁷. Quod
emplastrum dabitur ulceri? quæ tantis sordibus
expurgatio? quæ in tanto interitu salus? Respondit
ille : Penitentiam agite, et baptizetur unusquis-

¹⁰ Matth. iii, 17. ¹¹ Vide cat. II, n. 9. ¹² Joan. i, 1. ¹³ Rom vi, 17. ¹⁴ V. cat. 15, n. 23.
¹⁵ Cat. 16, n. 20. ¹⁶ Act. II, 37. ¹⁷ Act. III, 15.

¹⁰ Matth. iii, 17. ¹¹ Vide cat. II, n. 9. ¹² Joan. i, 1. ¹³ Rom vi, 17. ¹⁴ V. cat. 15, n. 23.
¹⁵ Cat. 16, n. 20. ¹⁶ Act. II, 37. ¹⁷ Act. III, 15.

(4) Καὶ φωνή, etc. Conjunctio καὶ a nobis ad-
jecta est ex codd. Coisl., Roe, Casaub. In sequen-
tibus verbis, οὗτος νῦν, loco οὗτος, scribatur in
editis, ὅτι, Ex iisdem mss. et simili lectione in loco
parallelo cat. II, n. 9, neudum correximus. Item
ἐπ' ἐκείνου, scripsimus eisdem auctoritatibus,
ἐπ' ἐκείνου, ut iterum infra repetitur : et ita legi
oportet ut respondeat alteri membro infra opposito,
ἐπὶ δὲ σοῦ. Ac deinde vocem, μόνου, adjecimus ex
cod. Coisl. rejecto μέν quod ante γὰρ legebatur.

(2) Ἀδίωξ. Ita maluimus legere cum codd. Roe
et Casaub. quam ἀδίως, æternus, cum editis et cod.
Coisl.

(3) Καὶ κληρονόμος. Particulam καὶ addidimus
ex ms. Coisl., O'tob., Roe, Casaub. et Grod. ut
phrasis magis exprimeret sententiam Apostoli hic
allegatam, qua hereditas uti aliquid ex illi titulo
consequens inducitur.

(4) Ἀποτίθῃσαι. Necessaria emendatio impres-
sorum in quibus scribitur, ἀποτίθῃσαι; ex tribus
æpe memoratis mss. libris corriguntur.

(5) Τίς γὰρ προσελθούσι, etc. Hunc locum
sic scripsimus ex auctoritate codd. Coisl., Roe et
Casaub.; nam in editis desunt verba : τρισχιλίοις
ἔλεγεν ὁ Πέτρος τοῖς σταυρώσαι τὸν Κύριον, nec
quidquam eorum loco habetur præter vocem, τὸν
Κύριον. Si quid in lectione quam sequimur aufe-
rendum sit, forte illa verba, ἔλεγεν ὁ Πέτρος,
quorum vicem abunde supplet vox, φησὶ, inferius
post, μετανοήσατε, posita. Sed non desunt in
Cyrillo ex tempore pronuntiantē perturbatarum
periodorum exempla. Loco, ποιήσομεν, ex cod.
Coisl. et sacro textu posuimus, ποιήσομεν. Item
pro ἡμετέρῳ, scripsimus ex codd. Roe, Casaub.,
Grodacio, et ipso sensu, ἡμετέρῳ. Coisl. aliter

C hunc locum exhibet : Ἐπίσημας ἡμᾶς, ὦ Πέτρο,
τὰ ἡμέτερα ἀμαρτήματα· εἰπόν· Ἀδμονῆσαι nos,
o Petre, de nostris peccatis, dicens.

(6) Τρισχιλοῦ τραύματος; ποῖον καθάρσιον.
Ea verba in prius editis prætermissa propter repe-
titam vocem, τρισχιλοῦ, restituit Mllesius ex
codd. Roe et Casaub., quibus Coisl. subtrahatur.
Loco τῆς τοιαύτης, codd. Roe et Casaub. habent,
τρισχιλοῦ. Sed Coisl. neutrum habet, ac pro ἀπω-
λείας fert ἀμαρτίας.

(7) Si ex fide accesseris, ut firmam accipias fidei
convictionem. Sic veritum hæc verba, ἵνα πιστο-
ποιηθῇς. Fidem distinguit a firmiori fidei persua-
sione et convictione, uti initium et inferiorem gra-
dum ab incremento et provectioni gradu : ut tamen
in utroque firma sit assensio, sic cat. 15, u. 9, ait
auditores convenisse, ut de iis quæ jam crederant,
argumentum robore magis ac magis convincantur
et συνεληθῶμεν, etc., πιστοποιθῆναι μᾶλλον
περὶ ὧν πεπιστωκαμεν. Hic locus etiam intelligi
potest de docili illa cordis obtemperacione, qua ad-
hibita infidelis etiam potest a Deo fidelis effici, ut
ait Procat., num. 17 : Δύναται γὰρ ὁ Θεὸς καὶ τὸν
ἀπιστον πιστοποιῆσαι, ἐὰν μόνον ὀψὲν τὴν καρδίαν :
vel de fide adhuc vacillante et hesitante, quam cum
a Deo adjuvari penitentes petimus, sese ad nos
Deus propitius demittit, ut exponit cat. 5, num. 9.
Prior sensus magis placet. Nam Cyrillus ab eo qui
accedit ad baptismum, non nutantem et vacillantem
assensum, sed firmam convictionem quam Græci πλῆ-
ροφῶσαν vocant, postulat : sic enim loquitur cat. 17,
n. 35 : Si per infidelitatem decidideris, abice jam ab hoc
die infidelitatem, et certam indue persuasionem, καὶ
πληροφωρηθῆς.

que vestrum in nomine Jesu Christi Domini nostri in remissionem peccatorum, et accipietis donum Spiritus sancti¹⁸. O inenarrabilem Dei clementiam! salutem nullam sperant, et Spiritus sancti dono dignantur: cernis baptismi virtutem. Si quis vestrum blasphemis verbis Christum crucifixit; si quis per ignorantiam coram hominibus negavit; si quis per malefacta sua effecit, ut dogma Christi male audiret; agendo pœnitentiam plenus sit spei bonæ; adest enim et nunc eadem gratia.

XVI. *Confide, Jerusalem: auferet Dominus omnes iniquitates tuas*¹⁹. Abluet Dominus sordes filiorum et filiarum suarum, in spiritu judicii et spiritu combustionis²⁰. *Sparget super vos aquam mundam, et mundabimini ab omni peccato vestro*²¹. Chœreas ducent circium vos angeli, et dicent: *Quæ est ista quæ ascendit dealbata, et innixa super fratrualem suum*²²? Quæ antea serva erat anima, nunc Dominum ipsum fratrualem ascribit: qui sinceram animi inductionem acceptam habens acclamabit: *Ecce pulchra es. propinqua mea; ecce pulchra es; dentes tui sicut greges tonsarum*²³, propter confessionem ex conscientia bona profectam. Et consequenter: *Omnes gemellis fetibus*²⁴; propter duplicem gratiam: eam dico quæ ex aqua et Spiritu perficitur, vel quæ per Vetus et Novum Testamentum prædicatur. Faxit Deus, ut vos **48** omnes (1) cursum jejunii perficientes, eorum quæ

ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ Κυρίου ἡμῶν εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ λήψεως τὴν δωρεάν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὁ ἀνεκτίρητος τοῦ Θεοῦ φιλόανθρωπιᾶ! τὸ σὸφθαί οὐκ ἐλλείρουσι, καὶ Πνεύματος ἁγίου καταξιοῦνται (2). Βλέπεις τὸ βαπτίσματος τὴν δύναμιν. Εἰ τις ὤμων (3) λόγους βλασφημίας ἐσταύρωσε τὸν Χριστόν· εἰ τις ὤμων κατὰ ἄγνοιαν ἐνόησεν ἀνθρώπων ἠρησάσθαι· εἰ τις διὰ πονηρῶν ἔργων βλασφημηθῆναι τὸ δόγμα παρεσκεύασεν· εὐελπεις ἔστω μετανοῶν· πάρεστι γὰρ καὶ νῦν ἡ αὐτὴ χάρις.

ΙΖ'. *Θάρσει, Ἱερουσαλήμ, περιελεί* (4) *Κύριος τὸν ῥύπον τῶν υἱῶν καὶ τῶν θυγατέρων αὐτοῦ, ἐν πνεύματι κρίσεως καὶ πνεύματι καθάρσεως. Ρεντιεῖ ἐφ' ὑμῶν ἡμῶν ἄσπις ἁμαρτίας ὑμῶν. Χορεύουσι* (5) *περὶ ὤμων ἄγγελοι, καὶ ἐροῦσι: Τίς αὕτη ἡ ἀναβαίνουσα λελευκανθισμένη, ἐπιστηριζομένη ἐπὶ τὸν ἀδελφεῖδόν* (6) *αὐτῆς; Ἡ γὰρ πρότερον βούλη ψυχῆ, νῦν ἀδελφεοῦ αὐτὸν τὸν δεσπότην ἐπεγράφατο· ὅς τὴν ἀνυπόκριτον ἀποδεχόμενος* (7) *προσάρεσιν ἐπιφωνήσει· Ἰδοὺ, εἰ καλῆ, ἡ πλησίον μου, ἰδοὺ εἰ καλῆ· ὀδόντες σου ὡς ἀγέλα· νῦν κεκορμένω, διὰ τὴν εὐσεβειῶτον ὁμολογίαν· καὶ ἐξῆς· Αἰ πάσαι διδουμένοσαι* (8) *διὰ τὴν διπλῆν χάριν, λέγω δε τὴν ἐξ ὀδατος καὶ Πνεύματος τελουμένην, ἣ τὴν διὰ τῆς* (9) *Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης καταγγελλομένην. Καὶ γένοιο πάντα ὑμεῖς τὸν ὄρμον τῆς*

¹⁸ Act. II, 38. ¹⁹ Sophon. III, 14, 15. ²⁰ Isa. IV, 4. ²¹ Ezech. XXXVI, 25. ²² Vid. Proc. n. 9, et supr. 3. ²³ Cant. VIII, 5. ²⁴ Cant. IV, 3. ²⁵ Ibid.

(2) *Καὶ Πνεύματος ἁγίου καταξιοῦνται*. Ea verba in prioribus editionibus prætermissa restituit M llesius ex utroque codd. Roe et Casaub. quibus suffragatur cod. Coisl. et vers. Grod.
(3) *Et τις ὤμων*, etc. Hæc sequentes phrases, quæ incipiunt a verbis, et τις ὤμων, in Græcis editionibus inversas, ei loco reddimus quem obtinent in codd. Coisl., Rne, Casaub., Othob. et Grodocivers.
(4) *Περιελεί, et inferas, ἐκλυρεῖ*. Ita restitutum est codd. Coisl., Roe, Casaub. et sacro textu Isaie quem hic Cyrillus citat. Editi et G od., περιελε, et ἐκλυρε. At futurum tempus, non præteritum, postulat primum circumstantia Cyrilli ad catechumenes de baptismi gratia loquentis: tum deinde consequentes in futuro phrases *ῥαντιεῖ, καθαρισθήσασθε*, etc.
(5) *Λαί. χορεύουσι*
(6) *Ἀδελφεῖδόν*. Ita in Bibliis, quamvis gram-

maticæ leges postulent, ἀδελφεοῦν, ut Cyrillus sequenti linea scribit.
(7) *Ἀποδεχόμενος*. Ex codd. Coisl., Roe, Casaub. E liti tantum, δεχόμενος. Aliquanto post in cod. Coisl. verbis, πλησίον μου, adiungitur hic versus: *Καὶ μῦθος οὐκ ἔσται ἐν σοί. Εἰ macula non est in te; quæ verba ex cap. IV, 7, hæc translata sunt.*
(8) *Διδουμένοσαι*. Fædo errore in editis obtinebat, διαμένουσαι pro διδουμένοσαι, quod ex codd. Coisl., Roe, Casaub., sacro textu, et ipsa orationis serie restitutum. Pro. ai πῆσαι, codd. Coisl., Roe, Casaub. habent, ἄπασαι.
(9) *Ἡ τὴν διὰ τῆς, et c.* Secuti sumus lectionem codd. Roe, Casaub. et Coisl. neglecta lectione vulgata quæ est hujusmodi, ἣ διὰ τὴν ἐκ Παλ. etc. In cod. Coisl. vitiose scribitur, ἣ διὰ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης καταγγελλομένην.

(1) *Cursum jejunii perficientes*. Non abs re erit hic de Quadragesimæ jejunio secundum Ecclesiam Hierosolymitanam morem paucis inquirere. Quadragesima dierum, numeratis etiam Dominicis et Sabbatis, illud fuisse plura Cyrilli testimonia convincunt. Nam omissa Quadragesimæ nomine quo passim utitur, quia antepaschali jejunio, sive plures aut pauciores quam sex hebdomadas contineret, dari solebat: sic loquitur *Procat. n. 4: Satis longum habes temporis intervallum, pœnitentia dierum quadragesima tibi durat*. Cat. 1, n. 5. *quadragesima diebus non vacabis pro anima tua? quod in numero dierum comprehendit omne tempus quod præparatio ad baptismum assignatur*. Joannes Cyrilli successor in fragmento epistolæ ad Epiphianum, quod commemorat Hieronymus epist. 61, ann. 38, eodem modo loquitur: *Consuetudo apud nos istiusmodi est, ut iis qui baptizandi sunt per quadragesima*

dies publice tradamus sanctam et adorandam Trinitatem. Eusebium, quem Casariensem existimo, Catenæ in *Luc.*, cap. XXI, 7, pag. 544 et 546, jejunium antepaschale *quadragesima dierum exercitacionem vocat, quam per sex septimanas vivititer sustinentur*. Sozomenus, lib. VII, c. 19, testatur Quadragesimam in Palestina, sicut in Ægypto, Libya universa, Illyrico et Occidente, fuisse hebdomadarum sex. Uti autem de Occidente tacam, certissima res est in Ægypto Quadragesimam dies tantum quadragesima et unum, Sabbato sancto numerato, comprehensisse, adeo ut jejunium feria secunda post primam quam numeramus Quadragesimæ Dominicam, inchoaretur. Fidem hujus rei faciunt paschales Theophili et successoris ejus Cyrilli Alexandrini epistolæ; quibus refellitur Sozeratis assertio, dum lib. V, cap. 22, Quadragesimam in Ægypto hebdomadarum septem fuisse tradit.

νηστίας τελείαντας, μνημονεύοντας τῶν λαγομένων, καρποφοροῦντας ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς, ἀμώμως τῆ νηστῆ νυμφῶ παραστάντας, τυχεῖν τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· ᾧ ἡ δόξα (1) σὺν Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἄμήν.

¹ Coloss. 1, 10.

In Ecclesijs tamen Palaestinae septem hebdomadarum Quadragesima sensim invecata est; atque ita erat tempore S. Dorothei, nempe circa sextum et septimum saeculum, ex Dorotheo doctrina 15, Sabbatis in Ecclesia Hierosolymitana, sicuti in toto Oriente jejunatum non esse, atque aden juniorum fuisse triginta solummodo dies, asseverat Suzomenus supra citatus, idque confirmant exempla a Paladio citata in *Lasiaca historia*, primum Adolii Hierosolymis solitaria vitam agentis cap. 104, qui in Quadragesima post quinquē tantum dies cibo utebatur. Alterum cap. 106, Elpidi, qui prope Jericho se exercebat; is toto tempore Dominicis solum et Sabbatis manducabat. Sabbatis Quadragesimae liturgiam celebratam fuisse in Ecclesia Hierosolymitana consequens videtur, si eo die jejunium solvatur. In *Vita* autem S. Sabae per Cyrillum, n. 25, notatur eum in eremo Quadragesimae diebus degentem, sacram communionem Sabbatis et Dominicis sumpsisse. Quae de Sabbatorum observatione vitanda monet Cyrillus cit. 4, n. 37, significare possunt ex hujus diei solemnitate, sumptam ab his quos taxat occasione fuisse diem illam festum agendi. Non tamen aliarum meminit synaxem quam quae diebus Dominicis habitae sint; et Euseb. Casar., in *psal.* xxi, 31, et Caten. in *Luc.* cap. xiii, 7, sacrae communionis tempora memorans, novissimi Dominicam diem assignat. In jejunio a vino et carnibus abstinetur cat. 4, n. 27. Pa-

A dicuntur probe memores, in bonis operibus fructificantes ¹⁶, irreprensibili corde intelligibili sponso astantes, in remissionem peccatorum consequamini a Deo, cui gloria cum Filio et Spiritu sancto, in saecula. Amen.

schae diem olim in Ecclesia Hierosolymitana non secundum Ecclesiae Romanae morem, hoc est Dominica post lunam xiv, observatum fuisse. testis est S. Firmilianus, epistola ad Cyprianum, inter Cyprianicas 75. At eam sese ad reliquam Ecclesiarum normam Cyrilli temporibus jam adjunxisse ex ejus scriptis apparet: nam eo tempore Pascha post equinoctium Dominica celebrabatur. Cum Syros auctoritate Niceni concilii, a sua cum Judaeis Pascha celebrandi consuetudine recessisse dicat Athanas. epistola ad Afros episcopos, n. 2, in his Hierosolymitanam Ecclesiam comprehendere licet.

(1) ᾧ ἡ δόξα, etc. Haec communis trium personarum glorificatio sic habetur quidem in editis, et versione Groecici. At codd. Const., Roe, et Casaub. glorificationem aliam continent soli Filio propriam; nam post verba, τοῦ Θεοῦ, ita subjungunt, ἐν αὐτῷ (addunt soli codd. Roe et Casaub., τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ), ᾧ ἡ δόξα, καὶ τὸ κρᾶτος (deest καὶ τὸ κρᾶτος Roe, Casaub.), εἰς τοὺς αἰῶνας, etc. In ipso Jesu Christo Domino nostro, cui gloria et imperium in saecula, etc. Verum in alijs catechesibus communi omnium mss. consensu aequa tribus personis glorificatio tribuitur, ut apparet Cyrillum catecheses insufficienter modo communi totius Trinitatis, modo speciali tantum Jesu Christi glorificatione terminasse, ex veteri ac communi Ecclesiarum more.

CATECHESIS QUARTA

DE DECEM UNDECIMVE DOGMATIBUS QUIBUS FIDEI CHRISTIANAE SUMMA CONTINETUR.

49 PRÆLOQUIUM.

1. Postquam superioribus catechesibus auditores de novi sui status legibus instituit auctor, et ad poenitentiam peccatorumque confessionem, quae baptismo praerire debebat, praeparavit; jam ad explicanda eis Christianae fidei rudimenta aggressus (num. 3), quod explanatione Symboli praestandum erat. Priusquam vero illud traderet, ejusque doctrinam per partes toto Quadragesimae tempore distinctis sermonibus explicaret, optimum judicavit summam hujus doctrinae compendio quodam complecti, ac reliquo sermone disputationisque suae praemittere; ut hac generali notione informati audientium animus, fusiores postea singulorum capitum explanationem facilius admitteret, neque priora exciderent animo dum posteriora dicerentur.

II. Itaque in catechesi, post inculcatam (num. 1 et 2) parem duarum rerum, nempe rectae doctrinae et bonorum operum ad salutem necessitatem; denuntiaturque pravos magistros loco bonorum audiendi periculum; generalia fidei Christianae praecepta, tradit (num. 4 et seq.) de Deo; de Christo, ejus incarnatione, morte, sepultura et ad inferos descensu, resurrectione, ascensione et sessione ad dexteram Patris, secundo adventu, de Spiritu sancto; de hominis et ambarum ejus partium, animae nimirum et corporis, natura; de virginitatis, matrimonii, viduitatis et secundarum nuptiarum diversa bonitate; ciborum natura et delectu, ac vestitus ratione, quae omnia ad corpus attinent; denique de resurrectione generali ac novissimo judicio. Quibus expositis, fontem horum omnium dogmatum indicat (num. 33 et seqq.), nempe Scripturam sacram, cuius librorum, tam Veteris Testamenti, quos a LXX Interpretibus conversos narrat, quam Novi indicem tenuit. Quae omnia concludit (num. 37) moralibus quibusdam praecipis. Habita est haec oratio initiis

Quadragesimæ, ut significat n. 3, existimarique hanc esse ultimam prioris sejuniorum hebdomadæ caset hesim.

III. *Mas iste initia Quadragesimæ omnia simul Ecclesiæ dogmata uno sermone baptizandis proponendi, singularis Ecclesiæ Hierosolymitanæ fuit; ut cum aliquando Joannes Cyrilli nostri successor, similem concionem, in qua de univèrsis dogmatibus disseruerat, habuisse se diceret; Hieronymus eum hujus consuetudinis ignoratione, non sine quadam mordacis styli asperitate, aut levitatis ac negligentia in tractandis dogmatibus aut rariæ ostentationis accusatione pulsaverit. Hæc autem erant Joannis verba in epistola ad Theophilum Alexandrinum, cujus fragmenta nomalla repræsentat Hieronymus epistola 61 ad Pammachium novæ editionis 58, qua illas Joannis litteras refellit: Cum et nos quadam die ante eum, sanctum Epiphanium intelligit, locuti essemus, et præsens lectio provocasset, audiente illo et univèrsa Ecclesia de fide et omnibus ecclesiasticis dogmatibus hæc locuti sumus, quæ et semper gratia Dei indesinenter in Ecclesia docemus et in catechesibus. Quænam vero illa forent de quibus erat ante locutus, ex eo scribente repetit Hieronymus his verbis: Ut uno Ecclesiæ tractatu de cunctis dogmatibus homo non satis eloquens disputares, et de Trinitate, de assumptione Domini corporis, de cruce, de inferis, de angelorum natura, de animarum statu, de resurrectione Salvatoris et postea, et inter ea quæ forsitan oblitus es scribere. Vides omnia pene hujus catecheseos argumenta, si forte articulum De angelorum natura excipias, quem Joannes, Origeni addictior, solitiis capitibus adjicere potuit. Hunc autem sermonem in Quadragesima baptizandarum gratia pronuntiatur esse, satis, ut existima, significant alia hæc Joannis verba, quibus illius de cunctis dogmatibus disputanti, rationem reddit: Consuetudo autem apud nos istiusmodi est, ut iis qui baptizandi sunt per quadraginta dies publice tradamus sanctam et adorandam Trinitatem.*

50 IV. *A quo profecta sit hæc consuetudo incertum. At Cyrillum ejus auctorem esse probabile est. Dum enim hujus orationis, num. 3, causam exponit, qua ad tradendam hujusmodi compendiarum dogmatum expositionem adductus sit; non id ut Joannes ad consuetudinem ecclesiæ suæ revocat, sed proprium sui ipsius consilium esse significat, ita loquens: Sed ante Fidei, hoc est Symboli, traditionem præclare video, etc. καλῶς ἔχει μοι δοκεῖ. Quod autem Hieronymus Joanni ob imperitiam et infantiam difficile fuisse ait, id Noster tanta facilitate et brevitate ac copia perfecit, ut nihil in toto Catecheseon opere magis mirer, nec quidquam forte haberi possit, in quo major eluceat ingenii vis, et prompta extemporaliter dicendi succundia: adeo pressæ et circumscriptæ, simulque plene et copiosæ, de gravissimis nostræ fidei capitibus disserit.*

V. *Habet hæc catechesis generalem titulum, qui argumentum tatius continet et peculiarem titulos singulis sectionibus proprios, utriusque antiquissimi. Nam Theodoretus, centum post has catecheses scriptas annis, istius sectionem quæ de Incarnatione agit, num. 9, citans, desumptam refert ex catechetico quarto, sermone De decem dogmatibus, adjuncto titulo speciali, De generatione ex Virgine. At in utrisque titulis nonnulla est difficultas; ut pateat nos ad notariorum et librariorum qui Catecheses exscripsere, arbitrium non a Cyrillo qui continuate dixit, esse positos.*

VI. *Principio, in versione Grodecii, Morelli et Prevotii editionibus, Bodleiano, Colbertino, et Ottoboniano codicibus inscribitur, ut apud Theodoretum De decem dogmatibus. Alii tamen codices, nempe Coisl., Roe et Casaub. ferunt De undecim dogmatibus. At si diversi in hæc oratione tractati recensentur articuli, non de eorum vel undecim, sed quatuordecim, aut etiam multa plures numerabuntur. Ad hæc in diversis titulis ascribendis, non est eadem codicum omnium ratio; nonnulli, ut codex Memrianus, qui anno 1564 a Guillelmo Morelio editus est, et Colbertinus nullos ejusmodi titulos habent. Editi quatuordecim præferunt, numerato in his titulo De divinis Scripturis; ac titulum De vestitu omittunt: his consentit vetus codex, cujus variantes in libro S. Genesefæ ad marginem notantur. Cod. Coisl. duodecim tantum exhibet, comprehenso Scripturæ titulo; omisis istis, De Deo, De assumptione, De futuro judicio; additque uno, qui in editis non habetur De vestitu. Ottobonianus quindecim continet inscriptiones, adjuncta nimirum ad inscriptiones editorum una de loacro ad finem articuli De resurrectione generali, omisso titulo De vestitu. Codd. Roe et Casaub. sex tantum titulos notatos habent, nimirum De Deo, De sepultura, De futuro judicio, De Spiritu sancto, De hominis constitutione (in quo argumento comprehenduntur quæ sub titulis De anima, De corpore et cibis, in vulgatis libris comprehenduntur), et De vestitu. Bodleianus codex duos duntaxat titulos agnoscit, De Deo et De futuro judicio.*

VII. *Accedit quod non in omnibus codicibus iidem exprimentur tituli. Titulus De futuro judicio in Ottob. cod. inscribitur περί παροουσίας, supp. δευτέρας, De adventu, nimirum Christi, secundo. Loco tituli De anima, codd. Coisl., Roe et Casaub., istum superius notatum ferunt De hominis constitutione. Coisl. modo memoratus loco De resurrectione Christi, habet, quod resurrexit. Ejusdem codicis mendum est, quod loco tituli De natiuitate ex Virgine, scriptum habet De anima. In collocandis quoque titulis est nonnulla diversitas; nam codd. Coisl. et Ottob. titulum De corpore non eodem loco qua editi, sed post lineas aliquot ponunt, ac titulum De cibis aliquot ante editis lineis.*

VIII. *Hæc omnes varietates effecere, ut in assignandis dogmatibus ac titulis ponendis, meum aliquod, sicut librariorum qui id primum excogitavere, jus esse crediderim. Ac primo placuit major titulus De decem dogmatibus, uti plurimum MSS. et antiquissima ac gravissima Theodoretici eum recitantis auctoritate munitus. Ut*

tamen aliquid concedam alteri inscriptioni De unloem dogmatibus, ita decem dogmata numeravi, ut ex eorum numero excipiat articulus de sacra Scriptura, quam Cyrillus, num. 32, initio a dogmatibus sic distinguit, ut non tam unum dogma, quam præcedentium dogmatum fons esse videatur. Quam si cui placet inter dogmata recensere, undecim ille numeret per me licet.

IX. Cum autem plures sint tituli quam decem, omnes quos in ms. reperi, conservavi, minores titulos majoribus ad quos revocantur subjiciens, et utrosque diverso characterum genere notari curavi. Sic autem majores, qui decem undecimæ dogmata continent assignavi. Primus est De Deo; secundus De Christo; tertius De generatione ex Virgine, propria et peculiari a Theodoro inscriptione citatus; quartus De cruce et sepultura, quæ ab Cyrillo, cat. 13, una institutione exponuntur, et in Coisl. codice sub titulo comprehensi sunt; quintus De resurrectione assumptione, quæ in una priter, cat. 14, conjungit auctor; sextus De futuro judicio; septimus De Spiritu sancto; octavus De anima; nonus De corpore, simul comprehendens cognatos titulos De cibis et indumentis; decimus De resurrectione generali; ut undecimus titulus Scripturam contineat, sive tanquam undecimum dogma, sive tanquam dogmatum fontem.

Emendavimus hanc orationem ad fidem editionum G. Morelii, Prevotii, et sequentium, item ad codd. Coisl., Ottob., Colbertinum, Roë, Casaub., Bodleianum, consultis quoque varietatibus codicis veteris, ad marginem Edri S. Genovesæ editionis Morelii affixis. Animadversiones frequentiores ac quandoque prolixiores addidimus, quæ lectorum minus forte peritorum subsidio necessariæ visæ sunt, nullam extra vropositum aberrantem visum in spero.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ Δ'

ΚΑΤΙΖΟΜΕΝΩΝ.

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, Περὶ τῶν δέκα δογμάτων (1) καὶ ἀνάγκῳσις ἐκ τῆς πρὸς Κολοσσαεὺς· Βλέπετε μὴ τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς (2) ἀπάτης, κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου, καὶ τὰ ἐξῆς.

CATECHESIS IV ILLUMINANDORUM,

Hierosolymis extemporalis habita, De decem dogmatibus. Et lectio ex Epistola ad Colossenses. Videte ne quis vos deprædetur per philosophiam et inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi", etc.

A'. Μιμῆται τὴν ἀρετὴν ἢ κακία, καὶ τὸ ζιζάνιον ἀφάεται σίτος νομισθῆναι, σχήματι μὲν πρὸς τὸν σίτον ἐξημοιούμενον, ἐκ δὲ τῆς γένεσως ὑπὸ τῶν διακρυκῶν ἐξελεγχόμενον. Καὶ ὁ διάβολος μετασχηματίζεται εἰς ἄγγελον φωτός, οὐχ ἵνα ἐπανέλθῃ ὅπου καὶ ἦν (ὡσπερ γὰρ (3) ἀκμων, ἀνήλατον τὴν καρδίαν κηράμενος, ἀματανήτου λοιπὸν ἔχει τὴν προαίρε-

" Coloss. II, 8. " II Cor. XI, 14. " Job XLII, 15.

1) Περὶ τῶν δέκα δογμάτων. Codd. Coisl., Roë, Casaub. habent ἑνδεκά undecim, at potior est ratio editorum, Colbertini, Ottoboniani, Bodleiani, et ejus quo Grodecius usus est; ad hæc indicis Vaticani et Augustani quos initio dedimus; et, quod caput est, Theodoræti antiquissimæ auctoris: qui omnes titulum hujus catechesis referentes, De decem dogmatibus inscribunt. Vid. Præloquium nostrum in hanc catechesim, n. 6.

(2) Κενῆς. Ita editi cum Apostolo Coloss. II, 8. At Bodl. et Coisl. codd. κενῆν, novam.

(3) Ὁσπερ γάρ, etc. Ante hæc verba post ὅπου καὶ ἦν leguntur hæc verba in editis et in codd. Ottob., Coisl., Morelii, Bodl. et Colb.: ἀλλ' ἵνα ἀπατήσῃ τοὺς ἀνθρώπους, non ut revertatur, etc., sed ut homines decipiat. Patet eas voces orationis seriem et con-

I. Virtutem imitatur vitium, et lolium pro tritico haberi contendit; quod specie quidem tritico simile est, ex gustu vero a discernendi peritis deprehenditur. Diabolus quoque transformatur in angelum lucis": non uto reveratur ubi fuit (nam incedis instar inflexibile cor gerens", pœnitentia nesciam in posterum habet animi inductionem); sed ut eos qui

tinuitatem abrumperet: nam verba ὡσπερ γάρ, etc., non respondent verbis ἵνα ἀπατήσῃ, etc., sed istis οὐχ ἵνα ἐπανέλθῃ, etc. Quapropter hæc in textum e margine invecta existimantes, delevimus auctoritate codd. Roë et Casaub. ac versionis Grodecii, in qua etiam prætermittuntur omnia verba quæ intersunt inter ὅπου καὶ ἦν, et ἀλλ' ἵνα τοὺς ἐξαγγ. Porro particulam ἀλλ' ante ἵνα τοὺς, etc., quæ ab editis abest, restituvimus ex omnibus codd. Roë, Casaub., Ottob., Colb., Bodl., Coisl. Hæc autem impugnant attributam Origeni, recte an secus nihil hujus loci interest, de futura diaboli pœnitentia et salute opinionem. Nonnullas huic auctori imputatas sententias pro data occasione referunt Cyrillus; nullo autem loco de nomine appellat. Magnus, ut notum, Origenis fautor, Cyrilli successor Joannes.

parem angelis vitam degunt cæcitatibus caligine et pestilentia incredulitatis statu circumvolvatur. Multi obambulant lupi vestimentis ovium connecti²⁰, qui ovium quidem integumenta, baud tamen unguis et dentes habent; sed mansuetam pellem induti, eaque specie simplicibus fucum facientes, exitiæ impietatis virus ex dentibus affundunt. Opus igitur nobis est divina gratia, vigili cogitatione et acutum videntibus oculis; ut lolium pro tritico comedentes, ex ignorantia vitium incurramus; neve rati ovem esse qui lupus sit, præda famus; neve beneficem angelum suspicari, eum qui ruinæ artifex est²¹ diaboli, devoremur. *Circuit enim tanquam leo rugiens, quaerens quem devoret*, ut ait Scriptura²². Idcirco admonet Ecclesia; idcirco præsens auditorium (1) instituitur; idcirco lectiones fiunt.

II. Nam ratio divini cultus ex his duobus constat, piis dogmatibus et actionibus bonis; neque doctrina sine operibus bonis accepta Deo; neque opera recipit Deus a religiosiis dogmatibus sejuncta. Quid enim prodest de Deo sentire recte, et turpiter fornicari? quæ vero contra utilitas pudicum esse laudabiliter et impie blasphemam profari? Pretiosa igitur possessio dogmatum notitia est: cui rei vigilantia mente opus est, quandoquidem multi sunt qui per philosophiam et vana fallaciam²³ prædas agunt. Ac gentiles quidem per suaviloquentiam in diversa trahunt: *Mel enim distillat ex labiis mulieris meretricis*²⁴. Qui vero ex circumcissione sunt, per divinas Scripturas, quas prave falsis interpretamentis torquent, accedentes decipiunt²⁵; a pueritia usque ad senectutem commentantes²⁶, et in ignorantia rerum consenescentes²⁷. Hæretici vero, per blandiloquentiam et dicendi suavitatem simplicium corda decipiunt²⁸, Christi nomine quasi melle, venenata impiorum decretorum jacula contegentes, de quibus omnibus simul ait Dominus: *Videte ne quis vos in*

²⁰ Matth. vii, 15. ²¹ I Petr. v, 8. ²² Coloss. ii, 8. ²³ II Tim. iii, 7. ²⁴ Rom. xvi, 18.

(1) *Idcirco præsens auditorium.* Hic et infra n. 2, tria numerat ad catechumenorum institutionem ab Ecclesia usurpata. Primum, lectiones sacræ, quæ tum cat-chesæ præcedunt, tum in aliis ecclesiasticis conventibus fiunt: alterum, symboli traditio: tertium symboli expositio; quæ ambo postrema his versibus designat num. 2, *Propter hoc et fidei doctrina traditur, et in eam expositiones fiunt.*

(2) *Νηφάλιον.* In editis est, *νηφάλιον*. Ex Coisl. cod. scripsimus, *νηφάλιον*, ut apud Cyrillum passim et isthic etiam paulo inferius, num. 2. Divinæ gratiæ necessitate, ut hæreticorum questionibus pulsati, de mysteriis Christianis et recte sentiamus, et inoffense loquamur, aliis etiam locis commendat. Vid. cat. 15, num. 8, cat. 16, num. 1 et 2, cat. 17, num. 34. Ante istum posuimus particulam *ὡς est* mss. Coisl., Rœ, Casaub., Collb., Otlob., Bœd.

(3) *Ἀγαθοποιῶν.* Ita scripsimus ex codd. Otlob., Rœ, Casaub. loco *ἀγαθῶν, bonum*, quod habebatur in editis. Pro *αἰσχροποιῶν* pariter scripsimus, *ὀλιγοποιῶν*, ex iisd. mss. et vers. Grœd.

(4) *Δογματικῶν εἰσεδῶν.* Additur in editis, *ἀκριβείας, piorum dogmatum accuratioris.* Eam vocem in codd. Coisl. Rœ, Casaub. omissam videntes dele-

am), ἀλλ' ἵνα τοὺς ἰσαγγέλων βίον πολιτευομένους, ἀβελήσας σκίτας, καὶ ἀπιστίας λοιμοῦ περιβάλλη καταστάζει. Πολλοὶ λύκοι περιάγουσιν ἐν ἐνόμοισι προβάτων, προβάτων μὲν ἐνόματα εκκτημένοι, οὐ μὴν καὶ θυγας καὶ ὀδόντας· ἀλλὰ τὴν ἡμερον περικεῖμενοι δορᾶν, καὶ τῷ σχήματι τοὺς ἀπάκτους ἀπατώντες, τὸν φθοροποιὸν τῆς ἀσπίδας ἐκ τῶν ὀδόντων προσχέουσιν ἰόν. Χρεία τῶν ἰσθίων θείας ἡμῶν χάριτος, καὶ νηφάλιον (2) διανοίας, καὶ βλέπόντων ὀφθαλμῶν· ἵνα μὴ ζιζάνιον ὡς σίτον φαγόντες, ἐξ ἀγνοίας βλαδῶμεν· μήτε τὸν λύκον πρόβατον ὑπολαμβάνοντες, θηρευθῶμεν· μήτε ἀγγελὸν ἀγαθοποιῶν (3), τὸν ὀλιγοποιῶν διάβολον ὑποπεύσαντες, καταποθῶμεν. Περιέρχεται γὰρ ὡς λέων ὀρυζόμενος, ζητῶν εἶνα καταπιῆ, κατὰ τὴν Γραφήν. Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία βουλευεῖται, διὰ τοῦτο τὰ παρόντα διδασκαλεῖται, διὰ τοῦτο τὰ ἀναγνώσματα γίνονται.

B'. Ὁ γὰρ τῆς θεοσεβείας τρόπος ἐκ δύο τούτων συνέστηκε, δογμάτων εὐσεβῶν (4), καὶ πράξεων ἀγαθῶν· καὶ οὕτε τὰ δόγματα χωρὶς ἔργων ἀγαθῶν εὐπροσδέκτα τῷ Θεῷ, οὕτε τὰ μὴ μετ' εὐσεβῶν δογμάτων ἔργα τελούμενα προσδέκται ὁ Θεός. Τί γὰρ θελός, εἰδέναι μὲν τὰ περὶ Θεοῦ δόγματα καλῶς, καὶ πορνεύειν αἰσχροῦς; τί δ' αὖ πάλιν θελός συμφρονεῖν μὲν καλῶς, καὶ βλασφημεῖν ἀσεβῶς; Μέγιστον τοίνυν κτῆμά ἐστι, τὸ τῶν δογμάτων μάθημα· καὶ χρειαζόμενα ψυχῆς, ἐπειδὴ πολλοὶ εἰσι οἱ συλαγωγούμενοι διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης. Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνας, διὰ τῆς εὐγλωττίας κατασύρουσι· *Μέλι γὰρ ἀποστρίζει ἀπὸ χειλέων γυναικῶν πόρνης*. Οἱ δὲ ἐκ περιτομῆς, διὰ τῶν βιβλίων Γραφῶν, ὅς παρεξηγούνται (5) κακῶς, τοὺς προσερχομένους ἀπατούν· ἐκ παιδίου μελετούντες ἐοῖ; γήρωι, καὶ ἐν ἀμαθίᾳ καταγράφοντες. Αἰρετικῶν δὲ πάλιδες, διὰ τῆς χρηστολογίας καὶ εὐγλωττίας (6) ἀπατώσι τὰς καρδίας τῶν ἀπάκτων· ὡσπερ μέλιτι, τῇ τοῦ Χριστοῦ προσήγορίᾳ τὰ τῶν δυσσεβῶν δογμάτων ἰοδόλα συκαλοῦνται· *περὶ ἅντων ἐμα λέγει*

²⁵ Prov. v, 3. ²⁶ Tit. i, 10. ²⁷ Isai. lxxv, 3, 4.

vimus. Hæc porro sententia iisdem prorsus verbis refertur a S. Nilo, lib. ii, epist. 165, tacito nomine Cyrilli nomine: Ὁ τῆς θεοσεβείας τρόπος ἐκ δύο τούτων συνέστηκε, δογμάτων εὐσεβῶν, καὶ πράξεων ἀγαθῶν· θάτερον γὰρ θάτερον οὐ χρὴ διασκευάζειν. Paulò post ante Θεοῦ, articulum τῷ adjectivum ex mss. uemoralis et Otloboniano.

(5) *Ἄς παρεξηγούνται.* Ita reperimus scriptum in cod. Otlob., quam ad scripturam accedit cod. Coisl. qui fert ὅς γὰρ ἐξηγ. In editis habetur, ὅσπερ ἐξηγ. κακῶς, *quas quidem male interpretantur*, id quidem satis recte, sed nullo negotio fieri potuit et lectione quam sequimur. Nam ita Cyrillum scripsisse suadet primum familiaris ipsi sermonum vatum usus, ut παρεκδέχομαι, παρεκτροπῆ, etc., tum deinde, quod ecclesiasticis scripturibus proutissimis, ut in Basilio, Greg. Nazianzeno, Nilo, etc., passim usurpantur vocabula παρεξηγίσθαι, παρεξηγήσθαι.

(6) *Εὐγλωττίας.* Hujus vocis locus scribitur in codd. Rœ, Casaub. et Otlob., *εὐλογία*, quemadmodum habetur in testimonio Pauli, quod hic re-pit Cyrillus. At in Otloboniano ad marginem ead. manu et atramento scriptum est, *εὐγλωττίας*.

Κυριος· Βιάσεται μη εις θμᾶς πλανήσῃ. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ τῆς πίστεως διδασκαλία, καὶ εἰς αὐτὴν ἐξηγήσεις γίνονται.

Γ'. Πρὸς δὲ τῆς εἰς τὴν πίστιν παραβώσεως, καλῶς ἔχειν μοι δοκεῖ, νῦν ἀνακεφαλαιώσῃ συντόμῳ χρῆσασθαι τῶν ἀναγκαίων δογμάτων· ἵνα μὴ τὸ πλῆθος τῶν λεχθησομένων, καὶ τὸ μεταξὺ διάστημα τῶν ἡμερῶν τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς ἀπάσης, λήθῃ ἐμποκῆσι τῶν ἐν ὕμῃν ἀρελεστέρων (1) τῇ διανοίᾳ· ἀλλ' ἵνα νῦν κεφαλαιωδῶς ὑποσπεύραντες, μὴ ἐπιλαθόμεθα τῶν αὐτῶν πλαυτέρως γεωργουμένων ὑστερον. Ἀνασχέθωσαν δὲ τῶν συμπαραόντων οἱ τελειότεροι τὴν ἐξίν, καὶ τὰ αἰσθητήρια ἤδη γεγυμνασμένα ἔχοντες πρὸς διάκρισιν ἀγαθοῦ τε καὶ κακοῦ, ἠκρωδιστέραν ἀκούοντες καὶ τῆς γαλακτώδους εἰσαγωγῆς· ἵνα ἅμα καὶ οἱ τῆς κατηχητικῆς χρείαν ἔχοντες ἀσφαλῆθωσι, καὶ οἱ τὴν γνῶσιν ἔχοντες, περὶ ὧν προηγουμένως εἶπον, τὴν μνήμην ἀναζωπυρῆθωσι.

ΠΕΡΙ ΘΕΟΥ (2).

Α'. Πρῶτον τοίνυν ὁμῶν τῇ ψυχῇ (3) θεομιμῶσθε λόγια τὸ περὶ Θεοῦ, ὅτι ὁ Θεὸς εἰς ἑαυτὸν μόνος, ἀγέννητος, ἀναρχος, ἀτραιτος, ἀναλλοίωτος· οὐκ ὄψ' ἐτέρου γεγεννημένος, οὐκ ἑτερου ἔχων τῆς ζωῆς διάδοχον· καὶ οὕτως ἐν χρόνῳ τοῦ ζῆν ἀρξάμενος, οὕτως καὶ τελευτῶν· καὶ ὅτι αὐτός ἐστιν ἀγαθὸς καὶ δικαιοσ· ἵνα ἴδῃν ποτε ἀκούσεις λέγοντος· αἰρετικοῦ, ἄλλων εἶναι τὸν δίκαιον καὶ ἄλλον εἶναι τὸν ἀγαθόν· εὐθὺς ὑπομνησθεῖς, γινῶς τὸ τῆς αἰρέσεως ἰσθλόν. Ἐτάδμησαν γάρ τινες (4) ἀσεβῶς τὸν ἕνα Θεὸν διαχωρίζαι τῷ λόγῳ· καὶ τινες εἶπον ἄλλον μὲν τὸν δημιουργὸν τῆς ψυχῆς καὶ θεοπύτην, ἄλλον δὲ τὸν τῶν σωμάτων (5), ἀνοήτως· ἅμα καὶ δυσσεβῶς διδά-

¹ Matth. xxiv, 4. ² Hebr. v, 14. ³ ibid. 15. ⁴ Cat. 6, n. 16.

(1) Ἀρελεστέροι. Ex codd. Coisl. et Ottob. Vitiōse in editis, ἀσφαλιτέροι, eorum qui cautiōres et firmiores sunt; contra Cyrilli propositum. Paulo post, voces, αὐτῶν πλαυτέρως γεωργουμένων ὑστερον, ex codd. Coisl. Roe, Casaub. et vers. Groedicii ascripsimus; quarum loco duae tantum in editis hae voces habebantur, αὐτῶν πλαυτέρων. Vid. similem locum, cat. 18, num. 17.

(2) Περὶ Θεοῦ. Deest hic titulus et sequentes in eod. l. Coll. et eo quem edidit Morelius. Theodoretus ad titulum psalmi xci caput hoc Cyrilli de Deo fere transcribit. De Deo uno, Patre, omnium dominatore et conditore, fuse agit Cyrillus catechesibus 6, 7, 8 et 9.

(3) Τῇ ψυχῇ. Vocem hanc addidimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. et Ottob. in quo tamen legitur, τὴν ψυχῆν. At vox, ὁμῶν, desideratur in codd. Coisl. Roe et Casaub. quorum duo postremi, τοῦτο, ante θεομιμῶσθε, adjiciunt.

(4) Ἐτάδμησαν γὰρ τινες. Loco eorum vocum quas ex codd. Coisl. Roe, Casaub. et vers. Groedicii ascripsimus, una tantum, τομψθσαντες, legitur in editis, et in Coll. qui habet, τομψθσαντες.

(5) Τῶν τῶν σωμάτων. Priorem articulum masculinum supplevimus ex mss. Coll. Coisl. Roe, et Casaub. Error de alio corporis atque animae opifice, sicut ab Cyrillo castigatus, proprius Manichaeorum quodammodo fuit, quamquam eum ex superiorum haereseon colluvi et Platonis fontibus acciperent. Nam ita sensisse Ophitas memorat Epiphanius haeresi xxxvii, n. 4. At Manichaei propriam sibi fecere, ut patet testimonio Turbonis apud Ar-

A errorem inducat²². Propter hoc et fidei doctrina (6) trahtitur, et in eam expositiones sunt.

III. Sed antequam ea quae ad fidem pertinent tradam, praecclare acturus videor, si brevi compendio summa necessarium dogmatum nunc capita percenseam: ne dicendarum rerum multitudo, et intercessurum totius sanctae Quadragesimae dierum spatium, eorum animis qui inter vos simpliciores sunt oblivionem inducat: sed ut nunc capitulum seminantes, eadem latius in posterum exulta ac pertractata non obliviscamur. Patienter vero ferant²³, qui habitu mentis perfectiores sunt, et exercitatus jam sensus habent ad discretionem boni pariter et mali, cum audient tenera illa exordia, et lacteam velut introductionem²⁴: ut simul et ii quibus catechesi (sive institutione) opus est, utilitatem capiant et qui scientiam habent, eorum quae jam non vere memoriam sibi redintegrari gaudeant.

53 DE DEO [DOGMA 1].

IV. Primum igitur fundamenti instar in anima vestra dogma de Deo stabilitur. Quod videlicet Deus unus est solus, ingenitus (7), sine principio, conversionis omnis ac mutationis expertus: non ab altero generatus, neque alterum habens suae sibi vitae successorem, qui neque in tempore vivendi sumpserit initium, neque finem unquam sit habiturus: quoque idem ipse et bonus et justus est: ut si quando haereticum audieris dicentem, alium esse qui bonus, alium vero²⁵ qui justus sit (8); statim admonitus haereseos venenatum jaculum agnoscat. Ausi snnt enim nonnulli Deum unicum nefario sermone dividere: et aliqui dixerunt alium

chelaum *Disput. cum Manichae* num. 7; Serapionis Thmuitani *Contra Manichaeos*, Bibl. PP. Lagl. tom. V, pag. 162 d.; Marii Victorini contra eosdem, ibid. pag. 280; Philastrii haeresi xiv iii class.; Epiphanius haeres. lxxv, num. 8; Vigil. Taps., lib. vi *De Trinitate*, etc. Quanquam corpus et animam, diversorum principiorum non tam opulenta et creaturas, quam decimas partes esse dicebant. Vide Augustinum libro *De duabus animabus*, et lib. xxi *Cont. Faustum*, cap. 4, et Nazianz. carm. arcan. 4, p. 166.

(6) Hoc est Symbolum.

(7) Ingenitus. Vocem ἀγέννητον quam vertimus,

ingenitus, ita Cyrillus interpretatur cat. 11, n. 15: "Ἀγέννητος ἔστιν ὁ μὴ πατέρα ἔχων· *Ingenitus est qui patrem non habet*. Idemque respicit dum cat. 6, n. 6, Deum dicit ejusmodi esse, ut alter non sit ejus pater, ὁ πατήρ οὐκ ἔστιν ἄλλος. Respicit, ut puto, Gnosticos qui conditorem mundi Deum, existimabant unum esse ex angelis vel zoonibus ab inominato patre Bytho, seu mediate seu immediate productum. Quanquam autem, ἀγέννητος, explicante Cyrillo, proprie designet eum qui patrem non habet, hic tamen latius patet; et sumitur pro eo qui nec patrem nec conditorem agnoscit, ut et usurpat cat. 6, num. 15; huic enim vocabulo aliquando utraque vis subest, ac de Deo Patre utrumque est verum. Fortasse etiam ἀγέννητος; hoc secundo tantum sensu hic sumitur pro eo qui ab alio conditus non sit; hic enim Cyrillus communes tribus personis divinitatis characteres edicit: Filium autem

quomvis

(8) Marcionis error is erat.

esse animæ opificem ac dominum, corporum vero alium, insipienter simul et impie docentes. Quomodo enim dominorum duorum unus homo servus esset, cum Dominus dicat in Evangeliiis: *Nemo potest duobus dominis servire*⁴³? Unus igitur est Deus solus, qui et animarum et corporum opifex est: unus est conditor cœli et terræ, angelorum et archangelorum factor, qui multarum quidem rerum artifex est, unus vero solius Pater ante sæcula⁴⁴: unus [inquam] solius unigeniti Filii sui Domini nostri Jesu Christi, per quem omnia facta⁴⁵, *visibilia et invisibilia*⁴⁶.

V. Hic Domini nostri Jesu Christi Pater, non aliquo circumscriptus est loco (1), neque minor est cœlo: verum opera digitorum ejus sunt cœli⁴⁷; et universa terra in pugno ejus continetur⁴⁸: hic in omnibus est et extra omnia. Ne solem illo lucidorem, vel eidem parem arbitrare; qui enim prius solem fabricavit, debet ille citra comparationem multo major ac lucidior esse. Futurorum præscius est, et omnibus potentior; omnia sciens, et prout vult faciens: non subjectus rerum seriebus, neque genesi [sideribusve nataliis], neque fortune, neque fatali necessitati. In omnibus perfectus, et omnem virtutis speciem ex æquo possidens. Qui neque minuitur, neque augetur; sed idem semper, eodemque modo se habet; qui præparavit supplicium peccatoribus, et justis eorum.

VI. Quoniam igitur ab uno Deo diversis modis multi aberraverunt: et alii quidem solem fecere

σκοντες. Πῶς γὰρ δύο κυρίων εἰς δοῦλος (2) γίνεται ἀνθρώπων, τοῦ Κυρίου λέγοντος ἐν εὐαγγελίοις, *Ὁθελεις δύναιται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν*; Εἰς οὖν ἐστὶ θεὸς μόνος, ὁ καὶ ψυχῶν (3) καὶ σωμάτων ποιητὴς· εἰς ἐστὶν ὁ δημιουργὸς οὐρανοῦ καὶ γῆς, ἀγγέλων τε καὶ ἀρχαγγέλων ποιητὴς. Ὁ πολλῶν μὲν δημιουργὸς, ἐνὸς δὲ μόνου Πατρὸς πρὸ αἰώνων, ἐνὸς μόνου τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ἐποίησε πάντα, τὰ ὄρατα καὶ τὰ ἀόρατα.

Ε'. Οὗτος ὁ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐ περιγράφεται ἐν τινι τόπῳ, οὐδὲ ἐστὶ μικρότερος οὐρανοῦ· ἀλλ' ἔργα τῶν δακτύλων (4) αὐτοῦ εἰσὶν οἱ οὐρανοὶ, καὶ ἡ γῆ πᾶσα ἐν τῇ δρακί αὐτοῦ κατέχεται· οὗτος ἐν πᾶσιν ἐστὶ, καὶ πάντων ἐκτός. Μὴ νομίσῃς (5) αὐτοῦ τὸν ἥλιον φωτεινότερον, ἢ ἴσον εἶναι· ὁ γὰρ τὸν ἥλιον κατασκευάσας πρότερον, ἐφείλει πολλῶ μᾶλλον ἀσυχρητῶς εἶναι μείζων, καὶ φωτεινότερος. Προγνώστης ἐστὶ τῶν μελλόντων, καὶ πάντων δυνατώτερος· εἰδὸς ἅπαντα (6) καὶ ποσῶν ὡς βούλεται· οὐχ ὑποκείμενος πραγμάτων ἀκολουθίας, οὐδὲ γενέσεως, οὐδὲ τύχης, οὐδ' εἰμαρμένη· ἐν πᾶσι τέλειος, καὶ πᾶσαν ἀρετῆς ἰδέαν ἐν ἑαυτῷ κεκτημένος· οὐτε μετῴμενος (7) οὐτε αἰζῶν, ἀλλὰ αἰεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὁμοιωτῶς ἔχων· ἡτοιμακίως κολάσιν τοῖς ἀμαρτωλοῖς, καὶ στέφανον τοῖς δικαίοις.

Γ'. Ἐπεὶ οὖν ἐπιλανθῆσαν ἀπὸ τοῦ ἐνὸς Θεοῦ διαφόρως πολλοί· καὶ οἱ μὲν ἥλιον ἐθεοποίησαν, ἴνα,

⁴³ Math. vi, 24. ⁴⁴ Vid. cat. 7, n. 5. ⁴⁵ Joan. i, 3. ⁴⁶ Coloss. i, 16. ⁴⁷ Psal. viii, 4. ⁴⁸ Isa. xl, 12.

quamvis a Patre genitum, ἀγέννητον dici tanquam non factum, novum non est, cum de Christo propter duplicem naturam dixerit sanctus Ignatius, epist. ad Ephes., n. 7, γεννητός καὶ ἀγέννητος. Certe Cyrillus vocibus, γίνωμαι et γέννωμαι, γεννητός et γεννητός passim tanquam idem significantibus abutitur.

(1) Non aliquo circumscribitur loco. Hæc adversum Manichæos dicta puto, qui duabus suis deitatibus divisa habitationis loca et imperia assignabant; quos refellit cat. 6, n. 15, vel forte Anthropomorphitas petit, de quibus dicit ibid., n. 8, aut etiam Valentinianos qui Deum Patrem Pleromate per Horum finiri, conditorem vero mundi non attingere usque ad pleroma dicebant: quam insaniam castigat Irenæus lib. iv, c. 19, n. 3. Cum Deum solo minore aut eidem parem dici vetat, respicit vel gentiles; vel Manichæos, qui cum solem et lunam in astra referrent, cat. 15, n. 3, Deum sane qui sol erat, soli parem; qui luna erat, sole minorem asserabant. Quando iterum Deum negat fato subjectum, vel Stoicos petit, quorum ea sententia erat ex Cicero, lib. i *De nat. deorum*; vel Manichæos, quos omnibus astrologiæ superstitionibus obligatos fuisse constat ex Epiph., hæres. lxxvi, n. 15.

(2) Εἰς δοῦλος. Loco δοῦλος habebatur, κύριος, contrariario sensu, quod correxit Millesius ex codd. Anglicanis, cæteris suffragantibus.

(3) Ὁ καὶ ψυχῶν. Conjunctionem καὶ adjecti ex Coisl. Codd. Roë, et Casaub. Post, verba sequentia, εἰς ἑτεc, etc. us. jae ad alterum ποιητῆς, inclus. in editis et nonnullis codd. sine dubio propter vo-

cem, ποιητῆς, bis repetitam ommissa, restituit ex codd. Coisl. Roë, Casaub. Oitobon. et vers. Grodæc. Sententia verba, ἐνὸς δὲ μόνου Πατρὸς πρὸ αἰώνων, non leguntur in codd. Coisl. Roë et Casaub. et sic habetur locus integer, ἐνὸς δὲ μόνου τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ αὐτοῦ, Κύριου δὲ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ Πατρὸς, δι' οὗ, etc. Ea s. n. t. i. a, multarum quidem, etc., a sancto Joanne Damasceno transcripta videtur, tacito tamen auctoris nomine, lib. i *De fide orthodox.*, cap. 8. Hanc autem Cyrillus isdem verbis repetit, cat. 7, n. 5, quod tum adversum Judæos dicit, qui Deum negabant filii patrem, cat. 7, n. 2, tum adversum hereticos, qui Christum alterius quam creatoris et Judæorum Dei Filium aiebant, ibid. num. 6, et aliis locis: tum denique adversum Arianos Filium ad creaturæ conditionem relegentes, cat. 11, n. 17. In cod. Oitob. prætermittitur phrasis ἐνὸς μόνου, usque ad δὲ οὗ, exclusive.

(4) Δακτύλων, digitorum. Coisl. habet, χειρῶν, manusum, ut in psal. Ci, 26, quem in illa legendi ratione respiciet Cyrillus.

(5) Μὴ νομίσῃς. Hanc lectionem quam exhibent codd. Roë et Casaub. ut sequentibus convenien iorem prætuli alteri editorum ac cæterorum codicum lectioni, quæ ita est: Μὴ νομίσῃς αὐτὸν ἥλιον μικρότερον, ἢ ἴσον εἶναι· *Ne existimes ipsum sole minorem, aut eidem parem esse.*

(6) Εἰδὸς ἅπαντα. Vocem, ἅπαντα, hic necessariam adjecti ex Roë et Casaub.

(7) Οὐτε μετῴμενος. Hæc a nobis textui adjecta ex codd. Oitob. Roë, Casaub. et vers. Grod.

ἑνώτος ἡλίου, κατὰ τὸν τῆς νυκτὸς (1) καιρὸν αἰθοὶ μένωσιν· οἱ δὲ σελήνην, ἵνα ἐν ἡμέρᾳ Θεὸν μὴ ἔχῃσι· οἱ δὲ τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ κόσμου· οἱ δὲ τὰς τέχνας· οἱ δὲ τὰς τροφὰς· οἱ δὲ τὰς ἡθροὺς· καὶ οἱ μὴ γυναικομανεῖς, γυνῆς γυναικὸς εἰδωλὸν ἐν ὑψηλῷ στήσαντες, Ἀφροδίτην τε προσαγορεύσαντες (2), προσεκύνησαν διὰ τοῦ φαινομένου τοῦ πάθος· οἱ δὲ τοῦ χρυσοῦ τὴ λαμπρὸν ἐκπλαγύντες, αὐτὸν ἐκ τῆς λοιπῆς ἕλης ἐλοποίστησαν· ἔαν δὲ τις τὸν περὶ μοναρχίας τοῦ Θεοῦ λόγον προβεβλήσῃ τῇ καρδίᾳ, καὶ πεισθῇ τούτῳ, πᾶσαν αἰμοῦ τῶν κακῶν τῆς εἰδωλολατρίας, καὶ τῆς τῶν αἰρετικῶν πλήρης ἔκκοπτες τῆν φροσίν (3). Τοῦτο μὲν οὖν οἱ πρῶτον δόγμα τῆς εὐσεβείας ἐν τῇ ψυχῇ προβεβλήσασιν, διὰ τῆς πίστεως.

DEI XPITOU (4).

Z'. Πίστευε δὲ καὶ εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν ἕνα καὶ μόνον, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ Θεὸν γεννηθέντα, τὸν ἐκ ζωῆς ζωὴν γεννηθέντα (5), τὸν ἐκ φωτὸς φῶς γεννηθέντα, τὸν ὁμοιον κατὰ πάντα (6) τῷ γεννηθέντι· τὸν οὐκ ἐν χρόνῳ;

* Vid. cat. 3, n. 14; cat. 7, n. 5; cat. 11, n. 4.

(1) Τῆς νυκτὸς. Articulum supplevimus ex Coisl. Roc. Casaub.

(2) Προσαγορεύσαντες. Ex eod. Coisl. Ottob. Roc. Casaub. Bull. consensus ita scripsimus, cum in editis habeatur, προσαγορεύσαντες.

(3) Τῆν φροσίν. Non male, τῆν φροσίν, corruptionem, in eod. Coisl. Roc. Casaub. Ottob. Grod.

(4) Περὶ Χριστοῦ. Desest hic titulus in eod. Roc. Casaub. et Boll. Conjunctionem καὶ ante εἰς τὸν Υἱόν, addidi ex eod. Ottob. Coisl. Roc. Casaub. et vers. Grod. De Christo sunt cat. 10 et 11.

(5) Τὸν ἐκ ζωῆς ζωὴν γεννηθέντα. Desunt hæ voces in eod. Coisl. Colbert. et in omnibus editionibus Græcis ante Oxoniensem: in qua restituta sunt ex mss. Roc. Casaub. et versione Grodecii. Omissioni locum dedit repetitio verbi, γεννηθέντα. Reperiuntur in locis similibus cat. 11, n. 4 et 18. Erant hæ voces in ore fidelium usitate, exstantque in variis huius ætatis symbolis.

(6) Ὅμοιον κατὰ πάντα, similem quoad omnia. In margine San-Genovefani libri Catech. edit. Mor., an. 1564, adjectum est ab aliquo viro docto, in veteri ms., pro ὁμοιον legi, ὁμοούσιον, consubstantialiem. Ita legit Grodecius in suo ms. Siletiano, nam vocem ὁμοούσιον Græcis litteris suæ versionis inseruit. Sed vox, κατὰ πάντα, suo loco in iisdem eod. relicta, emendatorum fraudem aperit. Hæc enim ut vocis, ὁμοούσιος, plane disconvenit, ita cum, ὁμοιος, passim ab ecclesiasticis auctoribus conjungebatur, ut plena et accurata Filii cum Patre similitudo exprimeretur. Vera itaque et germana huius loci scriptura est, ὁμοιον κατὰ πάντα, quam confirmant omnes paralleli loci. Sic cat. 11, n. 4: Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, ἐν πᾶσιν ὁμοιος τῷ γεννηθέντι. Et n. 18: Ὅμοιος ἐν πᾶσιν ὁ Υἱὸς τῷ γεννηθέντι. Et n. 9: Θεὸς ἀληθινὸς ὡς ὁ Πᾶτερ, ὁμοιον ἐστώ ἐγέννα τὸν Υἱόν, Θεὸν ἀληθινόν. Hanc formulam, quæ subsequens temporibus eorum qui Semiariani dicti sunt fidei tessera fuit, cum ipsi consubstantialie suspectarent, et Constantio placuisset substantiæ nomen e symbolis exterminari; hæc, inquam, nonnulli Macedonio auctori ascribunt, alii ex symbolo Antiocheno Luciani informatam arbitrantur. Utrorumque opinionem refellit hic familiaris Cyrillo et Ecclesie Hierosolymitanæ huius sententiæ usus. Nihil enim his temporibus Ecclesie huic cum Macedonio commune: nihil aoud S. Maximum Hierosolymita-

num ponderis aut auctoritatis concilio illi Antiocheno fuit. Quamobrem hanc locutionem a Cyrillo, vel Ecclesia Hierosolymitana, oppositam puto huic blasphemæ Arii in Thalia voci, ab Athanasio commemoratæ orat. 1 contra Ariam, num. 6: Ὁ λόγος ἄλλότριος καὶ ἀνόμιος κατὰ πάντα τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας καὶ ἰδιότητος ἐστὶν· Verbum a Patris substantia et proprietate alienum est, et per omnia dissimile. Qua autem mente Cyrillus de consubstantiali tacerit, expendimus Dissert. 5.

B DE CHRISTO [DOGMA II].

VII. Crede autem etiam in Filium Dei, unum et solum, Dominum nostrum Jesum Christum, Deum de Deo genitum, vitam ex vita genitum, lucem de luce genitum, similem per omnia genitori. Qui non in temporibus ut esset accepit, sed ante omnia

num ponderis aut auctoritatis concilio illi Antiocheno fuit. Quamobrem hanc locutionem a Cyrillo, vel Ecclesia Hierosolymitana, oppositam puto huic blasphemæ Arii in Thalia voci, ab Athanasio commemoratæ orat. 1 contra Ariam, num. 6: Ὁ λόγος ἄλλότριος καὶ ἀνόμιος κατὰ πάντα τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας καὶ ἰδιότητος ἐστὶν· Verbum a Patris substantia et proprietate alienum est, et per omnia dissimile. Qua autem mente Cyrillus de consubstantiali tacerit, expendimus Dissert. 5.

(7) Alti quidem solem fecere deum, etc. Nihil necesse est nos immorari in his communibus et tritis de gentiliū theologia, fusius explicandis. Tantum rudiorem gratia summa capita recenserebimus, quantum poterimus ex Cyrilli mente. Sed et lucæ cultum antiquissimum esse testis est Job, c. xxxi, 26. Cum gentiles omnes solum per Phœbi aut Titanis, lunæ sub Dianæ nomine adorarent; iam Persis maximum deum fuisse, lunamque soli fere cultu adoratam testantur auctores. Vide Herodot., lib. 1, cap. 151. Hinc Manichæi horum siderum cultum acceperant. Mundus ipse Stoicis deus erat, cum omnibus suis partibus. Aer sub Junonis nomine, terra sub Opis, cælum sub nomine proprio, mare sub Neptuni, ignis sub nomine Vulcani, cat. 6, n. 10; fontes, fluvii, montes, gentiliū dii erant. Animalia ut felis, canis, lupo, leo, anguis et draco in deos relata, ut queritur Cyrillus loco citato, lapis et lignum sculpta, vel etiam interdum rudia, pro diis adorata, ibid. Variæ artes sub inventorum nomine adoratæ; nimirum medeorum, canendi, agricolarum, scribendi, nendi, furandi, belligerandi, etc., sub Æsculapii, Musarum et Apollinis, Cereris, Minervæ, Palladis, Mercurii, Martis nomine. Vinum sub Bacchi, frumentum sub Cereris, cepe etiam sunt ab insanis gentilibus adorata, ibid. Voluptates, ut amor, gaudium, spes, contumelia et impudentia suis non carere altaribus. Veneris cultu consecrata adulteria: cujus sub nomine et inscriptione multi sua, vel aliqui famosa scorta depingentes adorationi proposuere, ut refert ex Posidippo Clem. Al. Protepti, pag. 29. Aurum et argentum sub Mammonæ et Pluti nomine culta. Videtur Clem. Al. Proteptici pag. 16: qui locus si non a Cyrillo visus et transcriptus est, isti sane maxime finitimus est.

D

sæcula sempiternæ et modo quodam nullis cogitationibus pervio ex Patre genitus est. Qui 55 Dei sapientia et potestas, et iustitia subsistens est⁴⁰; qui in dextera Patris ante omnia sæcula sedet. Non enim, ut quidam existimarunt (1), post passionem quasi coronatus a Deo⁴¹, pro patientiæ mercede thronum a dextris ejus recepit; verum ex quo est, (est autem genitus ex omni æternitate) regiam habet dignitatem; sedens una cum Patre, Deus enim sit, et sapientia et potestas, ut dictum est; una cum Patre regnans, et omnium per Patrem conditor⁴². Nihil porro ei ad divinitatis dignitatem deest (2); eumque a quo genitus est cognoscit (3), sicut ipse a genitore cognoscitur⁴³. Et ut compendio dicamus⁴⁴, illud in Evangeliiis scriptum recordare: *Nemo novit Filium, nisi Pater; neque Patrem quis novit, nisi Filius*⁴⁵.

τὸ εἶναι κτιστὸν, ἀλλὰ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἀδίδω· καὶ ἀκατάληπτος ἐκ τοῦ Πατρὸς γεγεννημένος. Τὴν σοφίαν Θεοῦ καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὴν ἐκκαυσούνην τὴν ἐνυπόστατον· τὸν ἐν δεξιῇ τοῦ Πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων καθεζόμενον. Οὐ γὰρ, ὡς τινες ἐνόμησαν, μετὰ τὸ πάθος στεφανώθηκε· ὡσπερ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν ὑπομονὴν (4) ἔλαβε τὸν ἐν δεξιῇ θρόνον· ἀλλ' ἀπ' οὐπὲρ ἐστὶν (ἐστὶ δὲ γεννηθεὶς ἀεί), ἔχει τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα, συγκαθεζόμενος τῷ Πατρὶ, Θεῶ· ὡν καὶ σοφία καὶ δύναμις, καθὼς εἴρηται· τῷ Πατρὶ συμβασιλεύον (5), καὶ πάντων διὰ τὸν Πατέρα δημιουργός· ἀλλὰ ἀνελλιπής· εἰς θεότητος ἀξίαν, καὶ γινώσκων τὸν γεγεννηθέντα, καθὼς γινώσκεται ὑπὸ τοῦ γεγεννηθέντος· καὶ ἴνα συνθέτως εἴπωμεν, τοῦ ἐν Εὐαγγελίοις γεγραμμένου μέμνησο, ὅτι Οὐδὲ τις ἐπιγινώσκει τὸν Υἱόν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ· οὐδὲ τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει (6), εἰ μὴ ὁ Υἱός.

⁴⁰ I Cor. 1, 24, 30.

⁴¹ Hebr. 11, 9.

⁴² Vid. cat. 2, n. 21.

⁴³ Joan. 1, 15.

⁴⁴ Vid. cat. 11,

n. 18, 15.

⁴⁵ Matth. 11, 27.

1) Non enim, ut quidam existimarunt, etc. Eundem errorem sæpe ac graviter castigat Cyrillus, præsertim cat. 11, n. 17, et cat. 14, n. 27 et 29. Filium ut hominem, merito passionis suæ sedem ad dexteram Patris consecutum, catholica doctrina est quam tradit Paulus Heb. 11, 9, x, 13, viii, 1; et confirmat Cyrillus infra, n. 14: et hic verus est articuli symboli de Filii ad dextram Patris concessu sensus, ut optime advertit Rufinus in symboli expositione. Neque hanc sententiam oppugnat Cyrillus, sed eos qui Verbum seu Filium, negabant ante incarnationem paterni regni consortem fuisse; adeo ut primum Christus post passionem regnasset. Id in primis de Paulo Samosatensi memoratur ab Athanasio orat. 2. *contra Arian.*, n. 13, p. 480: *Εἰ μὲν οὖν νομίζουσιν ὅτι καὶ πρὶν γένεσθαι ἄνθρωπος καὶ σταυρῶν ὑπομείνη, οὐκ ἦν Κύριος; καὶ βασιλεὺς, ἀλλὰ τότε ἀρχὴν ἔσχε τοῦ εἶναι Κύριος· γινώσκων, ὅτι τὰ τοῦ Σαμοσατέως ἐκ φανεροῦ πάλιν φερόμενα εἶρηματα·* Si igitur existimant Salvatore[m] Dominum et regem non fuisse, priusquam homo fieret et crucis supplicium pateretur, noverint se eundem quæ Samosatensis nunc aperte proferre. Eum errorem quasi per consecutionem saltem ab Ariano asseritum in ipsis castigat Cyrillus Alexandrinus, *Theauri* assert. 13, p. 430, et assert. 15, p. 194, cum illi ad minuendam Verbi dignitatem, ipsi non homini assumpto applicarent illud Pauli Philipp. 11, 9: *Propter quod et Deus exaltavit illum*, etc. Iacius vero, lib. 1 *contra Varimad.*, id tanquam rem ab eis concessam ponit. Si ut vos conceditis, tunc *Filius in morte regni adeptus est potestatem*; ergo antequam rex fuisset a Patre filius constitutus, nullam in sinu Patris communionis habuit dignitatem. Ex Athanasio, orat. 1, n. 13, patet Ariano existimasse Christum, in bonæ voluntatis mercedem exaltatum, gratiam accepisse, et unctum fuisse. Notat etiam forte Cyrillus Marcellum Ancyranum, qui Christi regnum et sessionem a dextris Patris non ante cæ annos, nec nisi post incarnationem incipiebat; saltem ea de re accusatus est ab Eusebio, longa ejus ea de re testimonia referente lib. 11 contra ipsum, cap. 4, p. 50 et 51, et ab episcopis auctoribus formulæ anni 344, vel 345, apud Athanas., *De synodis*, n. 26, articulis 5 et 6.

(2) Nihil ei ad divinitatis dignitatem deest. Contra Ariano Patrem solum verum Deum affirmantes; et Filium adoptione tantum non natura, Dei

Filium docentes, quos refellit cat. 11, n. 4, 9, 14, etc.

(3) *Eumque a quo genitus est cognoscit*, etc. Perfectam in Filio Patris cognitionem et comprehensionem iterum agnoscit cat. 6, n. 6, et cat. 11, n. 15 quibus in locis hanc Filio et Spiritui sancto communem notitiam facit, cæteris omnibus negatam. Hæc vero adversus Arium dicta pntam, qui blasphemio ore pronuntiavit Patrem esse Filio inenarrabilem, eumque ab illo nec perfecte nec accurate videri, imo id impossibile esse: nec Filio paternam tantum, sed neque suam ipsius Filii naturam esse accurate respectam. Commemorantur hæc impie voces ab Alexandro Alexandrino *Epistola enegytra ad episcopos*, num. 2, apud Athan. tom. 1, p. 398, et ab Athanasio Arii verba ex Thalia referente, *De synod.* num. 15, et *Epistola ad episcopos Ægypti et Lybie*, num. 42, et orat. 1 *contra Arian.*, num. 6.

(4) *Διὰ τὴν ὑπομονήν*. Hæc addita a nobis sunt ex eod. Coisl. Roe, Casaub. Othob. et Grodecii. Quam additionem necessario postulavit vox, ὡσπερ, quæ significat sedem hanc, ab iis quos refutat Filio attributam a Patre mercedis instar et profectus, ex proκοπή, ut ait cat. 11, n. 17, et cat. 14, n. 27. Paulo post, particulam καὶ ante ἀπ' erasimus auctoritate fulti eod. Coisl. Roe, Casaub. et vers. Grodecii: et ex simili loco cat. 14, n. 26, qui ita legitur: *Οὐ γὰρ ἐκ προκοπῆς ἔσχε τὸν θρόνον· ἀλλ' ἀπ' οὐπὲρ ἐστὶν (ἐστὶ δὲ ἀπ' γεννηθεὶς), καὶ συγκαθέεται τῷ Πατρὶ*. Vox ἀπ' apud Cyrillum non tantum significat semper, sed et æternò, ut patet tum ex variis *Catechesion* locis, tum ex simili contextu cat. 11, n. 17: in quo scribit, ἀείδων, καὶ positus hic, ἀπ'. In eod. Coisl. desunt verba, ἐστὶ δὲ cuius scriptura hæc sensum efficit: *sed ex quo est genitus, perpetuo habet regiam dignitatem*.

(5) *Συμβασιλεύον*. Codd. Roe et Casaub. addunt, ὡς γνήσιος υἱός, tanquam naturalis filius. Mov, pro-ἀλλά habent, καί, omittuntque verba, καθὼς συνθέτως γινώσκεται ὑπὸ τοῦ γεγεννηθέντος.

(6) *Τίς ἐπιγινώσκει*. Ea verba in editionibus Oxoniensi anterioribus prætermissa, restituit Millsius ex eod. Roe, Casaub. Bodl. vers. Gruderii sacro textu. Hæc vero duæ phrases in eod. Coisl inverso ordine sic leguntur: *Οὐδὲ τις ἐπιγινώσκει τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱός, οὐδὲ τὸν Υἱόν ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ Πατήρ*. Ita citat hunc locum Phœbad. Agenæ *contra Arian.* pag. 302, Bib. PP. Lugd., tom. IV, et alii

Η. Καὶ μήτε ἀπαλοτρισεως τοῦ Πατρὸς τὸν Α
 ἴδον, μήτε συναλοφῆν ἐργασάμενος υἱοπατορῶν (1)
 παστευση· ἀλλὰ πίστευς, ὅτι ἐκὸς Θεοῦ μονογενῆς εἰς
 ἔστιν (2) Υἱὸς, ὁ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων Θεὸς Ἄλογος·
 Ἄλογος οὐ προφορικὸς (3) εἰς ἄερα διαχεόμενος, οὐτε
 ἰδέτης ἀνυποστάτους ἐξομοιωόμενος· ἀλλὰ Ἄλογος Υἱὸς
 λογικῶν ποιητῆς, Ἄλογος ἀκούων τοῦ Πατρὸς καὶ
 κλιῶν αὐτός. Καὶ περὶ μὲν τούτων κατὰ καιρὸν, εἰ
 ὁ Θεὸς παράτοιχος, πλατύτερον ἡμῖν ῥηθήσεται· οὐ
 γὰρ ἐπιλανθάνομεθα τῆς προτάσεως, ὅτι κεφαλαῖω-
 δεις· εἰσαγωγῆς πίστεως νῦν ποιοῦμεθα (4).

(cat. 11) : non enim propositi nostri obliviscimur, quod est summa tantum necessariae ad fidem intro-

ΠΕΡΙ ΤΗΣ (5) ΕΚ ΠΑΡΘΕΝΟΥ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ.

Θ. Πίστευς δὲ, ὅτι οὗτος ὁ μονογενῆς Υἱὸς τοῦ Β
 Θεοῦ, διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἐξ οὐρανῶν κατέβη
 ἐκ τῆς γῆς, τῆν ὁμοιοπαθῆ ταύτην ἡμῖν ἀναλαβὼν
 ἀνθρωπότητα, καὶ γεννηθεὶς ἐξ ἁγίας Παρθένου καὶ
 ἁγίου Πνεύματος· οὐ δοκῆσαι καὶ φαντασιᾶ τῆς ἐναν-
 θρωπότητος γενομένης (6), ἀλλὰ τῆ ἀληθείας· οὐδὲ ὥστε

“ Vid. cat. 11, n. 10.

(1) *Υιοπατορῶν*. Ita ex Ottob. Coisl. Bou. et
 Guil. Morelio reposuimus, cum in editis habeatur,
υιοπατορῶν. Roe et Casaub. εἰς *υιοπατορῶν*. Ea-
 dem voce saepe utitur Cyrillus, repetit enim cat. 11,
 n. 16 et 17, et cat. 13, n. 9. Ea a Patribus vel ec-
 clesiasticis auctoribus fabricata est, ad sugillatio-
 nem Sabellianae haereses, quae Patrem ac Filium
 nominie tenus separans re confundens, eundem sui
 ipsius Patrem et Filium inducibat. Conc. Constanti-
 nop. 1, can. 7, damnat Sabellianos Filio-paterni-
 tatem praedicantes : *Σαβελλιανούς τοὺς υιοπατορῶν
 ἐξῆζόντας*. Communior apud auctores tam catho-
 licos quam diversae partis, vox, *υιοπάτωρ*, qua
 Deum simpliciter Patrem in opinione Sabellii reji-
 citur. Sabellianos aliquando videmus vocabulo,
Υιοπάτωρ, appellatos, ut apud Greg. Nyss. lib. xiii
contra Eunom., pag. 755, εἰς τὴν τὸν *Υιοπάτωρ*
*λαγόμενον ἀπάτην ἀκολουθεῖς ὑποσφύζονται, ad
 haereticorum qui Υιοπάτωρ, Filio-patrium, dicuntur
 errorem consequenter pertrahentur*. Item fuit
 error Noeti ex Epiph., *Indic.*, p. 397, n. 11, *υιοπά-
 τωρ τὸν Χριστὸν εἰδίζας*.

(2) *Εἰς ἔστιν*, etc. Vox εἰς, unus, deest in codd.
 Coisl. Roe, Casaub. Superflus non est, quamvis
 voce, *μονογενῆς, unigenitus*, sufficienter contenta :
 sed unum unigenitum auditoribus crebro inculcare
 laboravit Cyrillus, supra n. 5, cat. 7, n. 5, cat. 16,
 n. 2 et passim. Articulum δ̄ ante πρὸ πάντων ad-
 jectivus ex cod. Ottob. Post, Θεὸς Ἄλογος, addit Ot-
 tob., *ἀναρχος Ἄλογος, Verbum sine principio*.

(3) *Προφορικὸς*. Editi, *προφορητικὸς*. Vitiolum
 scripturam, et usui omnium ecclesiasticorum auc-
 torum repugnantem, correctimus ex codd. Coisl.
 Roe, Ottob. et Cyrillo ipso, cat. 11, n. 10, ubi nullo
 codicum reclamante scribit, *λόγων οὐ προφορικῶν*.
 Hæc Sabellianorum doctrina erat teste Epiph., *In-
 dicat.* pag. 598, n. 16. Eandem Paulo Samosatensi
 imponit haerem, *Indic.*, pag. 605, n. 1, et Phila-
 strius, haeres, l. xiii tertiae classis 18. Ejus quoque
 occusatur Marcellus Ancyranus ab Eusebio, libro
 contra ipsum n, pag. 40 ; idemque ac Photinus, ab
 episcopis concilii anno 345 celebrati, apud Athana-
 sium, *De synodis*, n. 26, articulo 5, et a concilio Sir-
 miensi, an. 351, can. 8, *ibid.*, n. 27. Marcellus vero
 et Photinus verbum modo *προφορικῶν*, exterius
 prolatum ; modo ἐνδεδόθητον, in Patre penitus insi-
 tum et ab eo indistinctum, decuisse feruntur. Cy-
 rillus cat. 11, n. 10, prolatum verbum iterum re-

VIII. Sed neque Filium abalienes a Patre (7),
 neque facta coalitione duorum, Filio-paterpitum
 [seu confusionem utriusque] credas. Verum crede,
 quod unius Dei unigenitus est Filius, qui est ante
 omnia saecula Deus Verbum “ Verbum vero non
 prolatum atque in aera dissipatum ; neque ser-
 monibus solida 56 ac propria subsistentia desti-
 tutis simile : sed Verbum Filius, eorum qui verbo
 et ratione utuntur factor ; Verbum quod Patrem
 audit, et ipsum loquitur. Ac de his quidem suo-
 tempore, si Deus concesserit, explanatus dicemus
 quod est summa tantum necessariae ad fidem intro-

DE GENERATIONE EX VIRGINE [DOGMA III].

IX. Crede vero quod hic unigenitus Filius Dei
 propter peccata nostra de caelis ad terram descen-
 dit, assumpta humanitate ista, iisdem quibus sub-
 jicimur affectibus obnoxia ; natusque est ex sancta
 Virgine et sancto Spiritu : facta, non secundum
 opinionem (8) ac fictam speciem, sed secundum

fellens data opera, nihil de ἐνδεδόθητῳ loquitur.

(4) *Ποιοῦμεθα*. Sic codd. Roe, et Casaub. Editi
 vero, *ποιεῖομεθα*.

(5) *Περὶ τῆς*, etc. Citatur totus hic articulus una
 cum suo titulo a Theodoro, dialog. 2, qui inscribitur
Inconfusus, pag. 106, ac post ipsum a multis qui
 contra Eutychianos scripserunt. Deest porro titulus in
 codd. Roe, Casaub. Colb. Bodl. Morel. In Coisl.
 cod. loco hujus tituli alius habetur : *Περὶ ψυχῆς, de
 anima*. De incarnatione agit integra catech. 12.

(6) *Γενομένης*. Ita emendavimus ex Theodoro
 et codd. Coisl. Roe et Casaub. In editis, *γενναμένης*,
 in Colb. *γενναμένης*.

(7) *Neque Filium abalienes a Patre*, etc. Eandem
 sententiam repetit saepius, ut cat. 11, n. 16 et 18,
 et cat. 16, n. 4. Duos hic notat oppositos errores :
 quorum alter Arianorum erat, ab eo descriptus,
 eorum tamen nonnisi suppresso, cat. 11, n. 17, in
 eo consistens ut aeternum et Patre posteriorem Fi-
 lium dicerent ; eumque, ut Patri servaretur honor,
 in creaturum censum relegarent. Alter Sabellii
 erat, ut dicit cat. 16, n. 4, quo docebatur Patrem
 aliquando esse patrem, aliquando filium : Patrem
 incarnatum esse, et pro nobis passum, cat. 11, n. 17
 et 18. Ariti vocem de alieno a Patris natura Filio
 supra retulimus, p. 54, not. aliam refert Athana-
 sius *De synod.* n. 15, ex ejus *Thalia* : *Ἐνός τοῦ
 Υἱοῦ κατ' οὐλοῦν ὁ Πατήρ· Alienus a Filio secundum
 naturam est Pater*. Sabelliana porro haeres Mar-
 cello Ancyrano objecta est, quem Cyrillus pro in-
 dubitato haeretico habuit cat. 15, n. 27.

(8) *Non secundum opinionem*, etc. Castigat hic
 verbum multa haereticorum genera communi Doctore
 nomine ponit a veteribus comprehensa. Hujus ha-
 resis saeculo apostolico enata, et ab Juane apo-
 stolo, I Joan. iv, 2, atque ab S. Ignatio in epist. ad
 Smyrnenes r. f. notata. Cyrillus nominatim accusat
 Simonem Magum cat. 6, n. 14, et Manicheus
 cat. 12, n. 26, et cat. 14, n. 21. Praeter usque etiam
 alii memorantur : Saturninus, teste Irenaeo, lib. 1,
 cap. 24, n. 2, auctore Append. *De praescript.* Ter-
 tull., cap. 46 ; Epiphano, haeres. xxiii, n. 4 ; Phi-
 lastrio, haeres. iii n. class. ; Theodoro, *Haeret. fab.*,
 lib. 1, cap. 5 ; Menander, teste Irenaeo, lib. 1, cap. 24,
 n. 5 ; et App. Tert. cap. 46 ; Basilides, ex Iren.
 lib. 1, cap. 24, n. 4 ; Epiph., haeres. xxiv, n. 3 ; Ap-
 pend. Tertull. cap. 46 ; Secundus, teste Philastrio,
 haeres. xii, 2. class. ; Marcus Valentinianus, ex App.

veritatem, inhumanatione [seu humanis susceptione]. Neque per Virginitatem ut per canalem trajectus (4), sed ex ea vere incarnatus [et vere ex ea lacte nutritus]; manducans uti nos vere, et vere uti nos bibens **. Si enim humane nature assumptione phantasma [ac ludibrium oculorum] fuit, phantasma itidem fuerit salus *. Duplex erat Christus: homo quidem, quantum ad id quod videbatur; Deus vero, quantum ad id quod latebat; ut homo manducans vere sicut et nos, similes enim nobis corporis affectiones habebat: sed ut Deus, hominum quinquae millia ex quinque panibus nutriens **. Mortuus est vere ut homo, ad mortuum quadriannam ad vitam revocavit ut Deus **. Dormivit

δικά σωτήρος διελθών τῆς Παρθένου, ἀλλὰ σαρκωθείς ἐξ αὐτῆς; ἀληθῶς [καὶ γαλακτοτροφηθεὶς ἀληθῶς ἐξ αὐτῆς;] (3) ἵ φάγον ὡς ἡμεῖς ἀληθῶς, καὶ πῖνόν ὡς ἡμεῖς ἀληθῶς. Εἰ γὰρ φάντασμα ἦν ἡ ἐνανθρώπησις, φάντασμα καὶ ἡ σωτηρία. Διελθὼς ἦν (4) ὁ Χριστὸς, ἀνθρώπος μὲν τὸ φαινόμενον, θεὸς δὲ τὸ μὴ φαινόμενον ἑσθίων μὲν ὡς ἀνθρώπος ἀληθῶς ὡς ἡμεῖς (εἶχε γὰρ τῆς σαρκὸς τὸ ὁμοιοπαθεῖν ὡς ἡμεῖς), τρέφων δὲ ἐκ πάντων ἄρτων τοὺς πεντακισχιλίους ὡς θεός· ἀποθνῆσκει μὲν ὡς ἀνθρώπος ἀληθῶς, νεκρὸν δὲ τὸν τετραήμερον ἐγειρων ὡς θεός· καθεύδων εἰς τὸ πλοῖον ἀληθῶς ὡς ἀνθρώπος, καὶ περιπατῶν ἐπὶ τῶν ὁρίων ὡς θεός.

vere in navigio ut homo **, et ambulavit super

57 DE CRUCE [DOGMA IV].

X. Hic crucifixus est pro peccatis nostris vere (2). Quod si negare volueris, revincet te locus ipse conspicuus, felix iste Golgotha, in quo nunc, propter eum qui ibi cruci affixus est, congregati

** Vid. cat. 15, n. 4 et 57. ** Vid. homil. in paralyt. n. 6 et 9. ** Matth. xiv, 17-21. ** Joan.

Tertull. cap. 50; Philastr., haeres. xiv; Cerdon. ex Append. Tertull. cap. 51; et Epiph., her. xii, n. 4; Marcion, ex Tertulliano, *De carne, Christi*, cap. 1, 2, etc.; Tatianus, ex Hieronymo, lib. ii in *Galat.* c. vi, 8, nisi legendum sit, ut in nonnullis mss. *Cassianus*; quem Docticae haereticus principem nominat Clem. Alex. lib. i: *Strom.*, p. 465.

(1) Neque per Virginitatem ut per canalem trajectus. Error Valentini proprius, ex Irenæo, lib. i, c. 7, n. 2; Append. Tertull. c. 49; Epiph., her. xxxi, n. 7; et Theodoret., *Haeret. fab.*, lib. i, cap. 7: qui tamen epist. 175, p. 1075, hanc opinionem non Valentino soli, sed Basilidi, Bardesani et Harmonio tribuit.

(2) Crucifixus pro peccatis nostris vere. Veritatem crucifixionis Christi toto fere *Catecheson* opere enucleat commendat auctor; seu, reverentia et commendatione loci in quo dicebat, praesentibus ipsis monumentis, libenter in hoc sermone versabatur, ut insinuat cat. 15, num. 22, seu quia armandi erant aures adversus infidelium et Judaeorum objectiones, qui crucis scandalo potissimum commovebantur; adeo ut saepe contra utrosque fidelibus disceptandum esset, cat. 15, num. 22, 7 et 27; seu tandem propter Manichæos crucem opinionem tantum et ludicra specie a Christo toleratam dicentes, sicque totam salutis nostrae œconomiam evertebant, ibidem, num. 27. Hanc autem haerem a veteribus Gnosticis acceperant: quos inter ridiculae fabulae notatur auctor Basilides, aiens non Christum, sed Simonem Cyrenæum in crucem actum esse; cum Christus suam cum Simone formam commutasset, et Judæos Simonem crucifigentes, ipse in Simonis formam versus irrideret. Haec Irenæus, lib. i, cap. 24, num. 4.

(3) Καὶ γαλακτοτροφηθεὶς ἀληθῶς ἐξ αὐτῆς. Ea verba quae unicus inclusa sunt, adjectivum ex Theodoretis, et cod. Otiob. ac versione Groceci; quantum in cod. Otiob. desit, ἐξ αὐτῆς, et in Groceci. ἀληθῶς ἐξ αὐτῆς. Porro diverso in loco apud tres illos ponuntur. Apud Grocecium statim post, σαρκωθείς ἐξ αὐτῆς ἀληθῶς, ut nos ea collocavimus tanquam in magis propria sede, apud Theodoretum, post φάγον ὡς ἡμεῖς ἀληθῶς, loco verborum, καὶ πῖνόν ὡς ἡμεῖς ἀληθῶς, quae neque Theodoretus, neque Grocecius legit. Demum in cod. Otiob. post, πῖνόν ὡς ἡμεῖς ἀληθῶς. Praetermissionibus supra commemoratis Iscalle lucum dedit crebra repetitio

B EPI TOY STAYTOY (5).

I. Οὗτος σταυρωθῆν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἀληθῶς. Κὰν γὰρ ἀρνησασθαὶ βουλῆθῆς, ὁ τόκος ἐλέγχει σε φαινόμενος, ὁ μακάριος οὗτος Γολγοθὰς, ἐν ᾧ νῦν, δὲ τὸν ἐν αὐτῷ σταυρωθέντα, συγκακρε

voci ἀληθῶς.

(4) Διελθὼς ἦν, etc. Haec sententia usque ad verbum ἑσθίων excl. sub Cyrilli nostri nomine citatur a Leontio Byzantino, lib. i *cont. Nestor. et Eutychem*, *Bibl. PP. Lugd.*, tom. IX, p. 684, et tacito ejusdem nomine transcribitur a S. Nilo, lib. ii, epist. 187. Item adjunctis verbis sequentibus usque ad τρέφων δὲ excl. citatur a Gelasio, libro *contra Nestorianum et Eutychem*, sed sub nomine Gregorii Nazianzeni *Orat. in Christi natalem*. A Leontio, Gelasio et Theodoro adducitur, ad duplicem in Christo naturae distinctionem adversum Monophysitas probandam: haud tamen tantum in ipsis verbis praesidium poterem, quantum in toto hujus contextus sensu; quo sane nihil ad naturarum et operationum in Christo diversitatem-fulcentium afferri potest. Sed argumenti vis non in eo tota veratur, quod Christus affirmetur duplex. Tantumdem enim de homine, qui ex anima et corpore compositus est, asserit Cyrillus cum infra n. 18, tum cat. 5, n. 4, hominem autem non dicit duplicem naturam, aliquid Christum triplicem dicere debeoisset. Nec propterea Cyrillus omnimodam inter Christum et hominem similitudinem constituit, ut unius naturae compositae sint ambo: qui generatim tantum utrosque diversis partibus constare observavit. At ea locutio personae unitati in Christo non officit, quae homini una procul dubio persona constanti a Cyrillo tribuitur. Cyrillo olim Alexandrino displicuit tam Christum quam hominem duplicem dici: disertis ejus sententia est commentario in Joan. ad cap. i, p. 677, et in epist. ad Nestorium *De excommunicatione*. Utramque tamen, ut pie a multis Patribus ante Nestorianam controversiam, ita et post eandem frequenter et innocue usurpatum fuit. Inter alios, duplicis Christi enuntiatione usus est Eulogius Alexandrinus homil. in seipsum Palmarum sub nomine Cyrilli Alexandrini, *Operum ejus tom. V*, pag. 397. Hominem quoque, ejus partium unionem Acephali uti geminam et simillimam unioni naturarum in Christo catholicis importunitus obtulerant, Severus ipsorum princeps duplicem dicere non veretur in Graeca Mathæi catena ad cap. xii, § 22, p. 296.

(5) *Ἐπὶ τοῦ σταυροῦ*. Hunc titulum praetermittunt codd. Roc. Casabob. Bodl. Colb. Morel. Ita vero legitur in Cuisl.: *Ἐπὶ σταυροῦ καὶ ταφῆς· Ἐπιταφία καὶ σπηλιτῆρα*. De utroque agitur cat. 15.

τήμεθα· καὶ τοῦ ἔξωλου τοῦ σταυροῦ πᾶσα λοιπὴ ἢ ἀκουμένη κατὰ μέρος ἐπιλήρωθη. Ἐσταυρώθη δὲ οὐχ ὑπὲρ ἰδίων (1) ἀμαρτιῶν, ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς τῶν οὐρανῶν ἀμαρτιῶν ἐλευθερωθῶμεν. Καὶ κατεφρονήθη μὲν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων τότε, καὶ ἐβραπίσθη ὡς ἀνθρώπος· ἐγνωρίσθη δὲ ὑπὸ τῆς κτίσεως ὡς Θεός· ὁ γὰρ ἦλιος Δεσπότην ἀτιμαζόμενον ἰδών, ἐξεκλιμαπεν τρέμων, οὐ φέρων τὴν θάνατον.

Περὶ τῆς ταρῆς (2).

1A. Ἐν μνήματι πέτρας ἐπέθη ἀληθῶς ὡς ἀνθρώπος· ἀλλὰ πέτρας διεβράβησαν τῷ φόβῳ ἐπ' αὐτόν. Κατῆλθεν εἰς τὰ καταχθόνια, ἵνα κἀκεῖθεν λυτρώσῃται τοὺς δικαίους. Ἐβόουσα γὰρ, εἰπέ μοι, τοὺς μὲν ζῶντας ἀπολαύσαι τῆς χάριτος, καὶ ταῦτα τῶν πλείων οὐχ ὁρίων ἔντων· τοὺς δὲ ἀπὸ Ἀδάμ πολυχρόνως ἀποκεκλεισμένους, μὴ τυχεῖν τῆς ἐλευθερίας λοιπῶν; Ἡσαίας (3) ὁ προφήτης τοσαῦτα περὶ αὐτοῦ μεγαλοφώνως ἐκήρυξεν· οὐκ ἤθελες ἵνα βασιλεὺς καταβῶν λυτρώσῃται τὸν κήρυκα; Δαβὶδ ἦν ἐκεῖ καὶ Σαμουὴλ, καὶ πάντες οἱ προφῆται, καὶ αὐτὸς Ἰωάννης ὁ λέγων διὰ τῶν ἀποσταλέντων· Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν; οὐκ ἤθελες ἵνα παταβῆς λυτρώσῃται τοὺς ποιούτους;

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (4).

1B. Ἄλλ' ὁ καταβῆς εἰς τὰ καταχθόνια, πάλιν ἀνῆλθε· καὶ ὁ ταρῆς Ἰησοῦς πάλιν ἀνάστη τὸ τρίτημον ἀληθῶς. Κἂν ποτὲ σε διασύρωσιν Ἰουδαῖοι, τυχέως ἀπάντησον, οὕτως ἐρωτήσας· Ἰωνᾶς τρίτημον ἀπὸ κητόν ἐξῆλθε, καὶ Χριστὸς τρίτημον ἀπὸ τῆς ἄρα οὐκ ἐγήγερται; Τῶν ὁστέων Ἐλισσαίου νεκρὸς ἀψάμενος, ἐγήγερται (5)· καὶ ὁ τῶν ἀνθρώπων ποιητής, δυνάμει Πατρὸς ἀρ' οὐχὶ μᾶλλον εὐνοητικώτερον ἐγείρεται; Ἀνάστη τοίνυν ἀληθῶς, καὶ ἀναστὰς πάλιν ὠφθη τοῖς μαθηταῖς· καὶ μάρτυρες αὐτοῦ

¹ Vid. cat. 13, n. 25. ² Ibid. n. 21, et cat. 10, n. 19. ³ Matth. xxvi, 67. ⁴ Luc. xlii, 45. ⁵ Matth. xxvii, 60. ⁶ Ibid. 51. ⁷ Vid. cat. 14, n. 19. ⁸ Matth. xi, 5. ⁹ Jon. ii, 11. ¹⁰ Vid. cat. 14, n. 17, 18, 20. ¹¹ IV Reg. xiii, 21.

(1) *Ἰδίων*. Ita reperimus in codd. Coisl. Ottob. Roe. Casaub. In editis est, *οὐρανῶν*.

(2) *Περὶ τῆς ταρῆς*. Desideratur hic titulus in mss. Bodl. Colb. Morel.

(3) *Ἡσαίας*. Mutavimus hic interpolationem vulgatam, in qua punctum interrogans ponitur post *ἐλευθερίας*, et post *λοιπῶν* legitur *ἐδ.* Hanc particulam erasimus, et *λοιπῶν* cum præcedentibus conjunximus, ex codd. Coisl. Colb. et vers. Grod.

(4) *Περὶ τῆς ἀναστάσεως*. D. hic titulus in codd. Morel. Colb. Bodl. Roe et Casaub. Coislinus habet: Ὅτι ἀνάστη, quod resurrexit. De resurrectione et ascensione est cat. 14.

(5) *Τῶν ὁστέων Ἐλισσαίου νεκρὸς ἀψ.*, ἐγήγ. Phrasim hæc, propter repetitam vocem ἐγήγερται in editis præterminissam, restituit Millés, ex mss. Roe, Casaub. Bodl. Suffragantur Coisl. Colb. Ottob. et Grod. Mox, voces, οὐχὶ μᾶλλον εὐνοητικώτερον ἐγείρεται, ex mss. Coisl. Roe, Casaub. Ottob. et Grod. scripsimus, loco οὐκ ἐγήγερται, quod est in edd. ex iisdem, Ottob. excerpto, ἀνθρώπων loco ἔλων scripsimus.

(6) *Descendit ad subterranea, εἰς τὰ καταχθόνια*. Ideo nomen cat. 6, n. 13, tribuit loco quem Simoni mago destinatum fuisse ait, cum apostolorum precibus, sublimis in aere volans in terram præcipitatus est, μᾶλλοντα εἰς τὰ καταχθόνια κατὰγεσθαι. Nec idcirco eundem locum putes damnatis desti-

atum, n quo veteres distinebantur just¹. Hos tamen uti *conclusos* in tenebrosos carcere, ac libertatis egentes representat hic; eodemque sub mortis imperio, cat. 14, num. 19, ac forte etiam sub aliqua diaboli potestate, cat. 12, num. 15, et cat. 14, num. 17, quod e veteribus multis sensisse, atque etiam e recentioribus theologis, nonnullos opinari notum est. Varios de Christi ad inferos descensu veterum errores caute evitavit Cyrillus. Primus est eorum qui omnes in inferno detentos a Christo liberatos docebat, de quibus agit Philastrius, hæres, in class. lxxvii, alter sententiænon, nonnullos ex Judeis quibus deerat Christi agnitio et fides, fidei ibi per eum prædicatæ assentientes salvos factos esse, quod censuit Clem. Alex., lib. vi *Strom.*, p. 637 et 658; ut omittam impium Marcionis errorem, qui Sodomitas, Cainum et gentiles, exclusis Veteris Testamenti justis, salutem a Christo consecutos aiebat, auctore Irenæo, lib. i, cap. 27, num. 3. Desitit Cyrillus cum hic, tum cat. 14, num. 19, omnes sanctos et justos liberatos esse; nec dubitationem ullam enuntiationem advertimus in Greg. Naz. orat. 42, p. 693, et August., lib. xii *De Gen. ad litteram*, cap. 53, num. 65. Justos Cyrillus ab subterraneis locis per Christum liberatos pronuntiat: quid illis præterea contulerit, quoque illos transtulerit, alio loco commodius disseretur.

De sepultura.

XI. In monumento saxeo vere positus est sicut homo ²; sed petrae propter ipsum præ formidine scissæ sunt ³. Descendit ad subterranea (6), ut illinc justos redimeret ⁴. Vellesane enim, quæso te, vivos quidem gratia frui, idque cum plurimi ex his sancti non sint: eos vero qui ab Adamo usque longinquo tempore conclusi fuerant, libertatem tandem non consequi? Isaias propheta tam multa de ipso excelsa voce prædicavit; non velles ut rex descendens suum præconem liberaret? Erat illie David, et Sæuuel, et prophetae omnes; ipse quoque Joannes qui per legatos suos dicebat: *Tu es qui venturus es, an alium expectamus* ⁵? Non velles ut tales viros descendens liberaret?

DE RESURRECTIONE [DOGMA V].

XII. Verum qui descenderat ad subterranea, rursum ascendit; et Jesus, qui sepultus fuerat, tertio die resurrexit vere. Et si te olim vexaverint Judæi; statim illis occurre in hunc modum sciscitans: Jonas post triduum de ceto exivit ⁶; et Christus post triduum de terra excitatus non est? Mortuus ossium Elisei ⁷ contactu revixit ⁸; et hominum factor non multo facilius virtute Patris suscitabitur? Vere igitur resurrexit, et rediivus iterum discipulis visus est, et testes resurrectionis ejus

duodecim discipuli⁷⁷, qui non verbis ad gratiam compositis testificati sunt, sed ad supplicia et mortes usque pro vera resurrectione dimicaverunt. Nimirum in ore duorum et trium testium stabit omne verbum, juxta Scripturam⁷⁸; ⁷⁹ duodecim vero de resurrectione Christi testantur, et adhuc circa resurrectionem incredulos maues

De Assumptione

XIII. Cum vero Jesus patientiæ cursum absolvisset, et homines a peccatis redemisset, iterum in caelos susceptus nube conscendit⁸⁰, et angeli quidem ascendenti astant; apostoli vero contemplantur. Si quis vero eis quæ a nobis dicuntur diffidat, eorum quæ nunc videntur vi ac potestati credat. Reges omnes dum moriuntur, una cum vita potestatem amittunt; Christus vero crucifixus a toto orbe adoratur. ⁸¹ Crucifixum annuntiamus, et tremunt dæmones. Multi diversis temporibus crucifixi sunt: verum cuiusnam alterius in crucem acti invocatio dæmones usquam effugavit?

XIV. Ne ergo Christi crucem erubescamus, sed etiam si alter abscondat, tu palam in fronte obsigna, ut dæmones regium signum intuentes, procul fugiant tremebundi. ⁸² Fac vero hoc signum dum manducas et bibis, sedes, recubas, exurgis, loqueris, ambulas; verbo dicam, in omni negotio. Qui enim isthic crucifixus est, sursum est in caelis. ⁸³ Nam si crucifixus et sepultus, in sepulcro remansisset, erubescendum fortassis; nunc vero qui in Golgotha isto crucifixus fuit, ex Olivarum posito ad orientem monte ⁸⁴ in caelum ascendit⁸⁵. A terra enim in inferos descendens, atque inde ad nos reserctus, a nobis iterum in caelum abiit, Patre ei acclamante ac dicente: *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*⁸⁶.

DE FUTURO JUDICIO [ΔΟΓΜΑ V].

XV. Hic Jesus Christus qui ascendit, de caelis iterum veniet, non de terra. Dixi autem, non de terra, quia multi hoc tempore de terra venturi sunt anticristi⁸⁷: jam enim, ut vidisti, multi dicere

⁷⁷ Act. II, 32, 53. ⁷⁸ Deut. XIX, 15; Matth. XVIII, 16. ⁷⁹ Vid. cat. 14, n. 21. ⁸⁰ Act. I, 9. ⁸¹ Vid. cat. 15, n. 3, 36, 39. ⁸² Vid. cat. 15, n. 26; 4. ⁸³ Luc. XXIV, 50. ⁸⁴ Psal. CIX, 1. ⁸⁵ I Joan. II, 18.

(1) *Βασάνων και θανάτων*. Hic ordo verborum quem sequimur post codd. Coisl. Roe, Casaub. et Grod. magis conveniens quam editorum, in quibus θανάτων præponitur voci βασάνων. Lin. sequenti post στόματος posuimus particulam μέν, ex codd. Coisl. Ottob. et Groll.

(2) *Περί ἀναλήψεως*. Omittunt hunc titulum codices Morel. Colb. Bodl. Coisl. Roe, Casaub. Ascensio quam dicimus, etiamnum a Græcis dicitur *ασημπλιο, ἀνάληψις*.

(3) *Παρευρέθησαν*. Addunt codd. Roe et Casaub. Oī δὲ ἐλευσθόργων ἑσποφορόντες, αλλί τὸ τανquam satellites ministrabant.

(4) *Τρέμουντες οὐ δαίμονες*. Sic restituimus ex cod. Coisl. Editi et cæteri codices, τρέμουντι νῦν δαίμονες, nunc dæmones tremunt. Illud nunc legit

A τῆς ἀναστάσεως μαθηταὶ δώδεκα, οὐ λόγους κεχαρισμένοι μαρτυρήσαντες, ἀλλὰ μέχρι βασάνων καὶ θανάτων (1) περὶ τῆς ἀληθοῦς ἀναστάσεως ἀγωνισάμενοι. Εἶτα, ἐπὶ στόματος μὲν δύο μαρτύρων καὶ ἐπιὼν σταθῆσεται πᾶν ἔθιμα, κατὰ τὴν Γραφήν· δώδεκα δὲ τῆ ἀναστάσει τοῦ Χριστοῦ μαρτυροῦσι, καὶ ἄρα εἰτι πρὸς τὴν ἀνάστασιν ἀπιστεῖς;

Περί Ἀναλήψεως (2).

II'. Τὸν δρόμον δὲ τῆς ὑπομονῆς τελείας Ἰησοῦς, καὶ τοὺς ἀνθρώπους λυτρωσάμενος τῶν ἁμαρτιῶν, ἀνέβη πάλιν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, νεφέλης αὐτὸν ὑπολαβούσης· καὶ ἄγγελοι μὲν ἀνίστανται παρεστηκίαν (3), ἀπόστολοι δὲ θέουοντες. Εἰ δὲ τις τοῖς λεγομένοις ἀπιστεῖ, αὐτῆ πιστεύειτω τῆ δυνάμει τῶν νῦν βλεπομένων. Πάντες οὐ βασιλεῖς τελευτῶντες, συν- αποσεβνύουσι τῆ ζωῆ καὶ τὴν δυνάμιν· Χριστὸς δὲ σταυρωθεὶς, ὑπὸ πάσης προσκυνεῖται τῆς οἰκουμένης. Τὸν ἑσταυρωμένον καταγγέλλομεν, καὶ τρεμουντι οὐ δαίμονες (4). Πολλοὶ κατὰ χρόνους ἑσταυρώθησαν· ἀλλὰ τοῦ σταυρωθέντος ἐπιπέλασις ἐτέρου ποτὲ τοὺς δαίμονας ἀπέλασε;

IA'. Μὴ τὸν ἐπαισυνόμενον τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ· ἀλλὰ καὶ ἄλλος ἀποκρύπτῃ, εἰ φανερώς ἐπὶ μετώπῳ σπραγίζου· ἵνα οἱ δαίμονες τὸ σημεῖον ἰδόντες τὸ βασιλικόν, μακρὰν φύγῃσι τρέμοντες. Ποίει δὲ τοῦτο τὸ σημεῖον, ἐσθίον καὶ πίνων, καθήμενος, κοιταζόμενος, ἐξανιστάμενος, λαλῶν, περιπατῶν· ἀπαεπατῶς ἐν παντὶ πράγματι. Ὁ γὰρ ἐσταυρωθεὶς, ἐν οὐρανῷ ἐστὶν ἄνω. Εἰ μὲν γὰρ σταυρωθεὶς καὶ ταφεὶ ἐναπέμινη τῷ τάφῳ, εἴχομεν ἂν ἐπαισυνέσθαι· νυνὶ δὲ ὅ ἐν τῷ Γολγοθᾷ τοῦτῳ σταυρωθεὶς, ἀπὸ τοῦ πρὸς ἀνατολὰς θροῦ τῶν Ἐλαιῶν ἀναβιβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν. Ἐνεῦθεν (5) γὰρ εἰς ἧθην καταβὰς, καὶ πάλιν ἀνελθὼν πρὸς ἡμᾶς, ἀφ' ἡμῶν ἀνήλθε πάλιν εἰς τὸν οὐρανόν, τοῦ Πατρὸς αὐτῷ προσφωνούντος, καὶ λέγοντος· *Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἔχθρους σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου*.

ΠΕΡΙ ΜΕΛΛΟΥΣΗΣ ΚΡΙΣΕΩΣ (6).

IE'. Οὗτος Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς (7) ὁ ἀναβὰς, ἔρχεται πάλιν εἰς οὐρανόν, οὐκ ἀπὸ γῆς· καὶ εἶπον, οὐκ ἀπὸ γῆς, ἐπειδὴ πολλοὶ μέλλουσιν ἀντιχριστοὶ νῦν ἀπὸ γῆς ἔρχεσθαι. Ἦθῃ γὰρ, καθὼς ἰθεώρησας.

XVIII, 16. ⁷⁹ Vid. cat. 14, n. 21. ⁸⁰ Act. I, 9. ⁸¹ Vid. cat. 15, n. 3, 36, 39. ⁸² Vid. cat. 15, n. 26; 4. ⁸³ Luc. XXIV, 50. ⁸⁴ Psal. CIX, 1. ⁸⁵ I Joan. II, 18.

D Grodecius in prima phraseos parte, ante ammittimus.

(5) *Ἐνεῦθεν*, etc. Hoc verbum et sequentia usque ad εἰς τὸν οὐρανόν inclusi, in editis prætermissa reparavit Millesius ex codd. Roe et Casaub. quibus adjungendi codd. Coisl. et Grod.

(6) *Περί μελλ.* Omittitur hic titulus non solum in codd. Colb. et Morel. sed etiam in Coisl. Ottobonianum alium habet: *Περί παρουσίας, De adventu*, supple secundo. De hoc est cat. 15.

(7) Ὁ Χριστὸς. Articulum præpositi ex cod. Coisl. Roe et Casaub. qui tamen ambo voci Ἰησοῦς eum præfigunt. Paulo post loco οὐδὲ, scripsimus οὐκ, ex Coisl. et Bodl. et Cyrillo mox sua verba repetente.

ἤρξαντο πολλοὶ λέγειν, ὅτι Ἐγὼ εἰμι ὁ Χριστός· καὶ μάλιστα λοιπὸν ἐρχεσθαι τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, φευθῆ Χριστοῦ προσηγορίαν (1) ταυτὴν προστιθείς. Σὺ δὲ μοι τὸν ἀληθῆ Χριστὸν, τὸν Ἰῶν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, μακρῆτι λοιπὸν ἀπὸ γῆς ἐρχόμενον, ἀλλ' ἐξ οὐρανῶν προσδέξαι, ὑπὲρ ἅπασαν ἀστραπὴν καὶ λαμπρότητα φαιδρῆς τοῖς πᾶσι φαινόμενον, ὡς ἀγγέλων θρονοποροῦμενον· ἵνα κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ βασιλεύῃ (2) βασιλείαν οὐράνιον, αἰώνιον, καὶ ἀτελεύτητον. Ἀσφαλίζου γάρ μοι καὶ ἐν τούτῳ, ἵνα καὶ πολλοὶ εἰσὶν οἱ λέγοντες τέλος εἶναι τῆς Χριστοῦ βασιλείας.

ΠΕΡΙ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ (3).

17. Πίστευε καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τὴν αὐτὴν ἔχε περὶ αὐτοῦ δόξαν, ἣν παρελάβας ἔχειν περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ· καὶ μὴ κατὰ τοὺς τὰ δόγμα κατὰ αὐτοῦ διδάσκοντας. Σὺ δὲ μάνθανε, ὅτι ἐν ἐστὶ τοῦτο τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀδιαίρετον, πολυδύναμον· πολλὰ μὲν ἐνεργεῖ, αὐτὸ δὲ μὴ μερίζομενον (4)· τὸ γινώ-

¹¹ Math. xxiv. 5. ¹² ibid. 15. ¹³ Vid. cat. 15, 2, 27. ¹⁴ Vid. cat. 16, n. 3, et cat. 17, n. 2

(1) Χριστοῦ προσηγορίαν. Vocem Χριστοῦ addidimus ex codd. Coisl. Ottob. Colb. Roe. Casaub. Bodl. et similibi phrasi cat. 15, n. 11 : atque id postulat oppositio in sequenti phrasi notata, Σὺ δὲ μοι τὸν ἀληθῆ Χριστὸν, etc. Vox προστιθείς male consirui videtur cum τὸ βδέλυγμα : ac supponendus articulus ὁ ante φευθῆ. Codd. Roe et Casaub. habent, κερτιθῆναι· Ottob., προστιθῆναι. Forte legendum προστιθῆναι. Antichristum appellat ipsam abominationem desolationis, ut et cat. 15, n. 9 : qui scilicet idolis omnibus rejectis, in Hierosolymitano templo, quod instauraturus est, sedens, se tanquam Deum et Christum ab deceptis Judæis adorari jubebit, cat. 15, n. 13. Antichristum esse abominationem desolationis in loco sancto stantem, quam Christus post Danielem prædixit, multorum sententia erat teste Chrysostomo, in Math., cap. xxiv. et atque ita multos Patres scensisse omnibus notum.

(2) Βασιλεύῃ. Ita legitur in codd. Roe, Casaub. et vers. Groec. In editis habetur, βασιλεύοντα, regnantiem.

(3) Περὶ τοῦ ἁγίου, etc. Deest hic titulus in codd. Colb. Morel. et Bodl. In verbis, τὴν αὐτὴν ἔχε, etc., clara et luculenta continetur sancti Spiritus divinitatis, et unius trium personarum naturæ professio. Sed hujus lectionis vis non parum minuitur diversa codicum Coisl., Roe, Casaub. et Grodecii lectione, quæ ita se habet : καὶ τὴν ὁρθὴν ἔχε περὶ αὐτοῦ γνώσιν· ἐπειδὴ πολλοὶ εἰσιν, οἱ (desunt in Casaub.) ἀλλότριον τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οἱ τὰ δόγμα· περὶ αὐτοῦ διδάσκοντες, et rectam de ipso noisiam habet. Multi enim alieni sunt a Spiritu sancto, qui de illo blasphemia docent. Ultra lectio Cyrilli germana sit, definire non facile est, cum utraque pari ferme mss. numero et auctoritate nitatur. Posterior minus emendationis suspicione laborat, ac temporibus illis quibus parcius de Spiritu sancti divinitate disputabatur, convenientior videtur. Prior uti blasphemus ferit, eos qui secus de Spiritu sancto, ac de Patre et Filio sentiant. Atqui Cyrillus cat. 16, n. 6 et seqq., longo ordine recensens eos qui prava de Spiritu sancto docuerant, Simonem Magum nominat, Montanum et Manetem, qui se Spiritum sanctum dixerat; Gnosticos et Valentianios, eosque qui alium Spiritum sanctum a Paraclete iungebant; tum Marcionitas trium Deorum assertores, et qui alium in Veteri, alium in Novo Testamento Spiritum excogitabant; nihil de iis qui Spiritum sanctum a Patre et Filio opinione dividebant, dicit. Nihilominus omnino Cyrilli doctrinæ

Acceperunt (5): Ego sum Christus¹¹; et post hæc ventura est illa abominatio desolationis¹² falsam sibi appellationem¹³ Christi usurpans. Tu autem mihi verum Christum, Filium Dei unigenitum, non amplius jam et terra, sed et caelis venturum expecta; universis supra fulgur omne et omnem splendorem luminis conspiciendum, angelorum satellitio stipatum, ut vivos et mortuos judicet, ac regnum obtineat coeleste, sempiternum, et omni sine carens;¹⁴ nam et in hoc quoque certus et cautus esto, quandoquidem multi sunt qui dicant Christi regno finem esse (6).

DE SPIRITU SANCTO [DOGMA VI].

XVI. Crede et in Spiritum sanctum, deque eo idem sentito quod de Patre et Filio accepisti : non autem secundum eos qui cootumeliosa de ipso docent.¹⁷ Tu igitur discere unum esse hunc sanctum Spiritum, indivisum, multipotentem; qui cum multa efficiat, ipse tamen non desipit; qui mysteria

consentanea est lectio quam retinimus. Spiritum sanctum, una cum Filio, Patri divinitate, glorificatione, cultu, operatione passim consociat, eodem modo eos a creaturis secernit. Quamvis in dignitate Spiritus sancti constituenda minus eo tempore laboraretur, extant tamen luculente cum veterum, tum hujus ipsius temporis auctorum de ejus divinitate auctoritates : nec facile reperias qui de illo dignius ac sublimius, quam Cyrillus noster duabus catechesibus 16 et 17, et in hoc ipso loco disputat. Arianos etiam blasphemæ in Spiritum sanctum reos, eorum tacito nomine pronuntiat, dum graviter invehitur in eos qui Trinitatem vel scindebant vel confundebant, cat. 16, n. 4 : idque vel ex ignorantia, vel opinione pietatis, n. 4; quos locos confer cum cat. 11, n. 17. Primi erant Ariani, qui apud Athanasium orat. 1, n. 6, divitas, alienatas, et longo intervallo separatas, Patris, Filii, et Spiritus sancti essentias, prorsusque et in infinitum dissimiles essentias et gloriis aiunt. Alteri erant Sabelliani, quos passim refutat, inculcans Spiritum sanctum non esse Patris aut Filii prolationem, vel halitum in aera diffusum; sed viventem, subsistentem, operantemque potestatem, cat. 16, num. 14; cat. 17, n. 5.

(4) Μὴ μερίζομενον. Legitur in codd. Coisl. Roe, Casaub. Ottob. μὴ ἐνεργεῖσθον, id est, alteri in se operanti non subjectum. Quæ revera Cyrilli doctrina est, dum cat. 17, num. 5, Spiritum sanctum ex auctoritate agere docet; et num. 9 in Christum proprio et insito sibi motu descendisse ait, αὐτοκινήτω καταβάσει. Cat. 16, num. 3, vocat eum univiam potestatem; et cat. 17, n. 34, substantialium et electricum virtutem, ἐνεργητικὴ δύναμις, etc. Retinendam tamen priorem lectionem probant multa loca consimilia, in quibus multiplicem Spiritus operationem recensens, cavet ne propterea divinus credatur. Vide cat. 16, n. 3, 12, 25, 30; et cat. 17, n. 2, 5, 5, 18.

(5) Multi jam dicere ceperunt, etc. Idem de Simone Mago et Menandro nominat, et aliis quibusdam impis heresiarchis generatim, dicit cat. 15 num. 5.

(6) Multi sunt qui dicant Christi regnum, etc. Marcellum Ancyranum, et Plotinum ejus discipulum significat; quorum hæresis nuper in Galatia emersisse tradit cat. 15, n. 27, quo loci eam hæresim pluribus refellit. Vide quæ ad hunc locum subnotavimus.

novit, et omnia scrutatur, etiam profunda Dei⁶⁰; qui super Dominum Jesum Christum in columbae specie descendit⁶¹; qui in lege et prophetis operatus est; qui nunc quoque baptismi tempore animam tuam obsignat: cujus etiam sanctitate opus habet universa intelligibilis natura; in quem si quis blasphemam vocem emittere ausus fuerit, nec in hoc saeculo, nec in futuro remissionem habiturus est⁶²; qui cum Patre et Filio divinitatis gloria cōdecoratur: quo etiam opus habent throni, dominationeque, principatus et potestates⁶³. Unus est enim Deus, Christi Pater; et unus Dominus Jesus Christus⁶⁴, unius Dei unicus Filius⁶⁵; et unus Spiritus sanctus, qui omnia sanctificat et deificat; qui in lege et prophetis, in Veteri et Novo Testamento est locutus.

XVII. Hoc signaculum (1) in mente tua semper habeto: quod quidem nunc tibi summam per capitulum recensionem edictum est; si vero Dominus concesserit, adhibita ex Scripturis demonstratione pro viribus a nobis plenius edisseretur. Oportet etiam circa divina (2) et sancta dei mysteria ne mi-

⁶⁰ 1 Cor. II, 10. ⁶¹ Matth. III, 16. ⁶² Vid. cat. 16, n. 24, et cat. 17, n. 35. ⁶³ Matth. XII, 32. ⁶⁴ Coloss. I, 16. ⁶⁵ 1 Cor. VIII, 6. ⁶⁶ Vid. cat. 16, n. 6. ⁶⁷ Vid. cat. 12, n. 5; cat. 16, n. 1 et 2.

(1) Hoc signaculum. Significat ea vox firmum et indelebilem mentis assensum. Sic. cat. 1, num. 5, jubet ut audita in catechesibus per fidem in animo obsignat; et cat. 23, n. 18, ait per vocem Amen in fine Orationis Dominicæ, superiora postulata ob-signari, hoc est approbari. Eodem sensu in Joannis Evangelio, cap. III, 33, ait Joannes Baptista eum qui accipit Christi testimonium, signare quia Deus verax est; quod est, ut explicat Origenes in catena ad Joannem, id certa animi approbatione καθεύετε βεβαία in se confirmare.

(2) Circa divina, etc. Hunc locum, ac nonnulla similia quæ apud Cyrillum occurrunt, carpit Rivetus ad oppugnandam Catholicorum de traditionis auctoritate ac necessitate sententiam. Cui sat multis in Dissertatione tertia respondi. Hic ad ejus loci intelligentiam, triplicem, quæ omne momentum auferat, observationem subtexam: 1^a Si summo jure agatur, verba hæc respiciunt solummodo articulos articulos propositos de Trinitate, quos Cyrillus nunc. seq. fidem simpliciter appellat, vel ad summum, doctrinam symboli tota quadragesima explanandam, quam Cyrillus passim, et in hoc loco mea sententia, fidei nomine designat. Cum autem Cyrilli iudicio, cat. 5, n. 12, symbolum nihil aliud sit quam compendiarium præcipuorum Scripturæ capitulum collecto, mirum non est ejus doctrinam totam ex Scripturis asseri et posse et debere; nec diffidentur Catholicis, cum nullum in symbolo dogma sola traditione ad nos derivatum facile agnoscat. 2^a Loquitur auctor non ad baptizatos, quibus fidem semel in baptismo datam et professam retractare, et ad censuram suam revocare nefas; sed ad catechumenos quibus religionis nostræ veritas firmis argumentis asserenda erat. 3^a Sed neque istis de propositis eorum veritate dubitare, et ante earum probationem iudicium suum suspendere permittit. Jam enim superioribus catechesibus fidem certam et indubitam ab eis exegit. V. Procat., n. 8, 5 et 17; cat. 1, n. 1 et 2; cat. 2, n. 2 et 5; cat. 3, n. 3 et 15. In hac ipsa catechesi qua jubet probationes expectari, singulos fere articulos incipit a verbo, Crede; ac propositam de Trinitate doctrinam præcipit tanquam immobile signaculum in animo im-

novit, et omnia scrutatur, etiam profunda Dei⁶⁰; A σκον τὰ μυστήρια, τὸ ἐρευνῶν πάντα, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ· τὸ ἐπι τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν εἰδῇ περιστερᾶς κατελθόν· τὸ ἐν νόμῳ καὶ προφηταῖς ἐνεργήσαν· τὸ καὶ νῦν κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ βαπτίσματος σφραγίζον σου τὴν ψυχὴν (3)· οὐ καὶ πᾶσα νοητὴ φύσις χρεῖαν ἔχει τῆς ἀγιότητος· εἰς δὲ βλασφημῆσαι τις ἐὰν τοῖμῃσιν, οὐκ ἔχει ἄφεσιν ὅτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ὅτε ἐν τῷ μέλλοντι· ὅπερ σὺν Πατρὶ (4) καὶ Υἱῷ τῆς θεότητος δόξης τετιμῆται· οὐ καὶ χρεῖαν ἔχουσι θρόνοι καὶ κυριότητες, ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι. Εἰς γὰρ ἐστὶ Θεός, ὁ τοῦ Χριστοῦ Πατὴρ· καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ τοῦ μόνου Θεοῦ μονογενὴς Υἱός (5)· καὶ ἐν τῷ Πνεύμα τῷ ἁγίῳ, τὸ πάντων ἀγιστάκτων καὶ θεοποιῶν, τὸ ἐν νόμῳ καὶ προφηταῖς, Παλαιᾷ τε καὶ Καινῇ Διαθήκῃ κλη-

Ε cav.

IZ. Ταύτην ἔχε τὴν σφραγίδα ἐν τῇ διανοίᾳ σου πάντοτε, ἥτις νῦν μὲν κατὰ ἀνακεφαλαίωσιν ἀποροβῶς σοι (6) εἰρηται· εἰ δὲ παράσχοι ὁ Κύριος, μετὰ τῆς ἐκ τῶν Γραμμάτων ἀποδείξεως κατὰ δύναμιν βηθήσεται. Δεῖ γὰρ περὶ τῶν θείων καὶ ἁγίων τῆς πίστεως μυστηρίων, μηδὲ τὸ τυχόν ἀνευ τῶν θείων

⁶⁰ 1 Cor. II, 10. ⁶¹ Matth. III, 16. ⁶² Vid. cat. 16, n. 24, et cat. 17, n. 35. ⁶³ Matth. XII, 32. ⁶⁴ Coloss. I, 16. ⁶⁵ 1 Cor. VIII, 6. ⁶⁶ Vid. cat. 12, n. 5; cat. 16, n. 1 et 2.

primi; et cat. seq., n. 12, symbolum etiam antiquam Scripturas legerit auditores, illudve ipse ex Scripturis confirmari, certo et irrevocabili assensu recipi præcipit. Idcirco cat. 13, n. 9, ait hos contentus non ad fidem primum concipiendam, sed ad comparandam firmiorem rerum jam creditarum convictionem institutos. Nec mirum: si fideles jam dicebantur; et monet Procat., n. 5, et cat. 5, n. 2, ne appellationem hanc animi sui infidelitate violent. Taceo de sacrorum mysteriorum doctrina, quorum probationem distulit post baptismum et Pascha in a idcirco dubitanter, donec argumenta eis afferrentur, ad ea accedere concessit; qui ita sentiat, videbitur cat. 18, n. 32. Quamobrem hæc verba: Ne mihi quidem hæc profertur simpliciter credas, fidentis sunt hominis de Christianorum dogmatum veritate, non dubitare, donec sufficientia afferantur argumenta, permittentis.

(3) Σφραγίζον σου τὴν ψυχὴν. In editis, σφραγίζει, scripsimus, σφραγίζον, et pronomem suo addidimus ex codd. Coisl. Roë, Casaub. Ottob. Guld. Bodl. edit. G. Morel.

(4) Ὅπερ σὺν Πατρὶ, etc. Ea phrasim aliter legitur in codd. Coisl. Ottob. Roë, Casaub. et Grodicensi, sic: ὅπερ μὲν Πατρός καὶ Υἱοῦ τῆς θεότητος τιμῆς τετιμῆται, qui cum Patre et Filio dignitatis honore condecoratus est. Eadem utriusque lectionis vis est: necesse enim in dignitatis honore Spiritum sanctum una cum Patre et Filio conjungere, nisi unius divinitatis participes sint. Primam itaque lectionem Cyrilli esse posse non dubitamus, qui divinitatem Spiritui sancto sæpe attribuit. Sic cat. 6, n. 6: Τῆς θεότητος τῆς πατρικῆς ἐστὶ σὺν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ κοινῶς ὁ Υἱός μονογενὴς· Divinitas

(5) Μονογενὴς Υἱός. Inter hæc duo verba repetebatur in editis vox Θεοῦ, quam eliminavimus auctoritate codd. Coisl. Ottob. Roë, Casaub. et versionis Grod. Post Υἱός ex iisdem codicibus, Ottob. excepto, addidimus conjunctionem καί.

(6) Ἀποροβῶς σοι. Vocem σοι addidimus ex codd. Coisl. Roë, Casaub. et Grod. et præpositionem ἐκ ante τῶν Γραμμάτων, ex Coisl. et Ottob.

παράδοσθαι Γραφῶν· καὶ μὴ (1) ἀπλῶς πιθανό-
τητι καὶ λόγων κατασκευαῖς παραφέρεισθαι. Μηδὲ
ἐμὸι τῶ ταῦτα σοὶ λέγοντι, ἀπλῶς πιστεύσης, ἐάν
τὴν ἀπόδειξιν τῶν καταγγελλομένων, ἀπὸ τῶν θεῶν
μὴ λάβῃς Γραφῶν. Ἡ σωτηρία γὰρ αὐτῆ τῆς πί-
στεως ἡμῶν, οὐκ ἐξ εὐρανολογίας, ἀλλὰ ἐξ ἀποδείξεως
τῶν θεῶν ἐστὶ Γραφῶν.

ΠΕΡΙ ΨΥΧΗΣ (2).

HP. Μετὰ δὲ τὴν γνώσιν τῆς σεμνῆς καὶ ἐνδόξου
ταύτης καὶ παναγίας πίστεως, καὶ σεαυτὸν γνώθι
λοιπὸν, ὅτις εἶ· ὅτι διπλοῦς ἄνθρωπος καθέστη-
κας, ἐκ ψυχῆς τε καὶ σώματος συγκελευμένος· καὶ οὗτι,
καθὸς περὶ βραχέως εἴρηται, ὁ αὐτὸς θεὸς καὶ τῆς
ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἐστὶ δημιουργός. Καὶ γί-
νωσκε, ὅτι ψυχὴν (3) ἔχεις αὐτεξούσιον, ἔργον Θεοῦ
κρίλλιστον, κατ' εἰκόνα τοῦ παποιηκότος· ἀθάνατον,
ὅτι τὸν ἀπαθανατίζοντα Θεόν. Ζῶον λογικὸν ἀφθαρ-
τον, ὅτι τὸν ταῦτα χάρισμαμένον ἔξουσίαν ἔχον ποιεῖν
& βούλεται. Οὐ γὰρ κατὰ γένεσιν ἁμαρτάνεις, ὅστε

* Vid. cat. 3, n. 4. * ibid.

tis paternæ una cum Spiritu sancto communiter par-
ticipans est Filius unigenitus. Cat. 16, num. 4 : Οὐ
τρῆς Θεοὺς καταγγέλλομεν, ἀλλὰ σὺν ἁγίῳ Πνεύματι
ὁ· ἕνός Υἱοῦ, ἕνα Θεὸν καταγγέλλομεν· Non tres
Deos annuntiamus, sed cum Spiritu sancto, per
unum Filium, Deum unum prædicamus. Cat. 21,
n. 3, ait sanctum chrisma, post benedictionem præ-
dicis Ecclesiæ factam, Spiritus sancti in nobis efflu-
ens esse propter præsentiam divinitatis ejus : Πνεύ-
ματος ἁγίου, παρουσία τῆς αὐτοῦ θεότητος, ἐνεργη-
τικὸν γινόμενον. Divinitatem Spiritui sancto æa-
ritate sine ulla cunctatione tribuantur Patres. Dis-
serta sunt testimonia Phebedii, Luciferi, Marii Vi-
ctorini, Philastrii ; ut omnium superiores, Tertul-
lianus, Origenem apud Bas. De Spiritu sancto, cap.
29, pag. 229, etc.

(1) Καὶ μὴ. Ita scripsimus ex codd. Coisl. Ot-
tobon. Roe, Casaub. loco præd. Ex Coisl. Ottob.
Bodl. Colb. πιθανότητι legimus pro πιθανότητι.
Quod appellat hic λόγων κατασκευαῖς, verborum
compositiones, cat. 13, n. 8, appellat sophisticum
artificium, σοφιστικὰ κατασκευαῖα. Apud auctores
κατασκευαῖς assertionem et probationem significare
solet, sicut ἀνασκευαῖς confutationem. Quæ proprie
λέγει non hic proprie significat verba, sed rationa-
tiones rectam vacuas.

(2) Περὶ ψυχῆς. Deest hic titulus in codd. Colb.
Bodl. et edit. Morel. ; at reperitur alius in Coisl.
Roe, Casaub. et Grud. : Περὶ ἀνθρωπίνης καταστά-
σεως, de hominis conditione et statu. Sequentia vero
verba articulum inchoantia, sic representant codex
Ottobonianus, et alter ejus varias lectiones ad
marginem libri sanctæ Genovesæ ascriptas reperi :
Μετὰ δὲ τὴν γνώσιν τῆς προσκυνητικῆς παναγίας Τριά-
δος, ἡμερὸς τε καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, τῆς
ταύτης παναγίας πίστεως, etc. : Post cognitionem
vero adorandæ sanctissimæ Trinitatis, Patris videlicet
et Filii, et sancti Spiritus, sanctissimam, inquam,
fidem hujus. Exstant hujus lectionis vestigia in codd.
Coisl., Roe et Casaub. in quibus pro σεμνῆς καὶ ἐνδό-
ξου, legitur, προσκυνητικῆς, adorandæ, quæ vox non nisi
in omni eum πίστεως constructi modo videtur ;
adæque mihi maxime probaretur codicis Ottoboni-
ani lectio, nisi commentarium saperet.

(3) Ὅτι ψυχὴν. Particulam ὅτι ad structuram
nitidas necessarium ex cod. Bodl. supplevimus.

A nimum quidem absque divinis Scripturis tradi ; nec
temere probabilitatibus, argumentisque in verborum
artificio consistentibus abduci. Ne mihi quidem ista
preferenti ultro credas, nisi de divinis Scripturis
eorum quæ tibi annuntio demonstrationem acceperis.
Hæc enim fides, cui nostram salutem debemus (4), non
ex commentitiâ disputatione, sed ex divinarum Scrip-
turarum demonstratione vim habet.

DE ANIMA [DOGMA VIII].

XVIII. Post venerandæ hujus gloriæ et per-
sancitæ fidei notitiam, te quoque deinceps nosce,
quisnam sis ? * Nimirum duplex tu homo institutus
es, ex anima et corpore compositus ; et, ut paulo
ante dictum est **, idem tibi Deus et animæ et
B corporis auctor est. Id quoque scito quod animam
habes liberæ potestatis opus Dei præstantissimum
(5), juxta imaginem conditoris factam : im-
mortalem ¶ propter Deum immortalitatem ipsi
contententem : animal ratione præditum (6) corrup-
tionis expers, propter eum qui ista largitus est :

(4) Hæc enim fides, cui salutem nostram debemus, ἡ
σωτηρία αὐτῆ τῆς πίστεως ἡμῶν. Ad litteram hæc
salus fidei nostræ. Grædæus, verba convertendo,
fidei nostræ salus et conservatio. Sensus est : salus
quæ per fidem comparatur ; aut fides per quam sa-
lutem adipiscimur ; sicut ait infra, n. 37, *intra sa-
lutem salutem perfruamur, salutem quoque salutem
per, pro unico lavacro unum offerentem* : alibi si-
miles locutiones usurpat, ut cat. 14, n. 17, *peni-
tentia salutis, pro, salus per penitentiam*, cat. 2,
n. 5, *spes penitentia, pro, penitentia spes offerens*.
Quod de fide hic dicit, cat. 5, num. 12, id applicat
symbolo, quod forsâ hoc loco respicit.

(5) Opus Dei præstantissimum. Animam opus Dei
dicit, ne anima ex Dei substantia esse crederetur ;
quæ opinio a paganis profecta nonnullos ex hereti-
cis astipulatores habuit : Ebionæos, ex Clementin.
hom. 16, n. 16, Cerlonem et Marcionem, ex Theo-
doret. hæret. fab. lib. v, c. 9. Inde hausere Mani-
chæi, hoc errore infecti, ex Tit. Bostr., lib. 1 contra
Man., p. 449, et ab his Priscillianistæ, ex August.
hæret. lxx. Castigator frequenter a Patribus hujus
ætatis.

(6) Animal ratione præditum, ζῶον λογικόν. Græ-
dæus vertit ritum, legens aut legendam supponens
ζῶον loco ζῶον. Quidni id nomen animalis da-
retur animæ, quod angelis passim tribuitur a Pa-
tribus ? Basil., commun. in Isa. cap. xiii, pag. 230,
angelos vocat ἐπουράνια ζῶα, celestia animalia.
Auctor libri De commun. ess. Patris et Filii sub no-
mine Athanasii, num. 51, tom II, pag. 27 ; Theodor-
etus, in cap. 1 Ezech. lib. 5 ; et Græg. magn. hom.
10. in Evang. eodem modo loquuntur. At de anima
ipsa auctor dialog. 4 De Trinitate sub nomine Atha-
nasii num. 24, tom. II, pag. 425, orthodoxum sic
rogantem inducit : Οὐ δοκεῖ σοὶ ἡ ψυχὴ ζῶον εἶναι,
Num tibi videtur anima animal esse ? Respondet An-
thanasius probante orthodoxo : Καὶ πάνυ· καὶ γὰρ δι-
γλωσσοῦ ζῶον ἐστὶ, καὶ πάντα τὰ πνεύματα. Etiam vero ;
num et angelus est animal, et omnes spiritus. Ipse
Cicero lib. iv, De finibus vocat animalitatem et ani-
mal, substantiam quam fingit solo animo constan-
tem sine corpore. Hujus appellationis originem no-
bis aperit Cyrillus Alexandrinus, lib. iv in Joan.,
ad cap. vi, vers. 28, pag. 567, animal esse dicens
quidquid vivit ab alio participat : hincque prolata
Filius Dei increatum esse, quod sit vitam ab alio,

potestatem habens faciendi quae velit. ¹⁰ Non enim siderum natalitiorum vi peccas (1); neque fortuna cogente scortaris; neque, uti nonnulli delirant, astrorum conjunctiones te lascivius invitum incumbere compellunt. Quid tua ipsiusmet mala confiteri directas, astris insontibus culpam ascribis? Ne mihi posthac astrologis advertet, de illis enim ait Scriptura divina: *Stent et salvens te astrologi caeli*¹¹; et inferius: *Ecce omnes sicut stipula igni comburentur, et non liberabunt animam suam de flamma*¹².

XIX. Hoc quoque addisce, quod priusquam anima in hunc mundum veniret, nihil peccavit (2): sed cum absque peccato venerimus, nunc ex libera voluntate peccamus. ³ Ne mihi quemquam audias illud male interpretantem: *Si autem quod nolo, illud facio*⁴; sed recordare ejus qui dicit: *Si volueritis, et audieritis me, bona terrae comedetis; si vero nolueritis, et non audieritis me, gladius vos consumet*⁵, etc.; et rursus: *Sicut exhibuistis membra vestra serva immanitatis et iniquitati ad iniquitatem; ita nunc exhibete membra vestra serva iustitiam in sanctificationem*⁶. Memento etiam Scripturae dicentis: *Sicut non probaverunt Deum habere in notitia*⁷; et, *Quod de Deo cognosci potest manifestum est in illis*⁸; et iterum, *Oculos suos clausurunt*⁹. Dei quoque rursus [memento] increpantis et dicentis: *Ego autem plantavi te vineam fructiferam omnem veram; quomodo conversa es in amaritudinem, vitis aliena*¹⁰?

XX. Immortalis est anima (3): similesque sunt 62

¹¹ Vid. cat. 2, n. 2. ¹² Isa. xviii, 43. ¹ Ibid. Isa. 1, 19, 20. ² Rom. vi, 19. ³ Rom. i, 28.

per creationem mutuetur, jam non vita ipsa, quod testantur sacrae litterae, sed animal futurus sit: λοιπόν και ζωὴν ἔμην ὁ Υἱὸς, οὐκ αὐτὸν (forte αὐτῆ) κατά φύσιν ζωῆ. In fragmento Actonium Pauli ab Origene, lib. 1 *De principis*, cap. 2, citato, dicitur de Filio, *hic est Verbum animal vivens*; nisi scribarum vel Rullini quaedam sit corruptela.

(1) *Non enim siderum natalitiorum vi*, etc. Castigat errorem a philosophis paganis profectum, hisque temporibus communem, ut Patrum scripta plurima fidem faciunt. Praeter Phariseos, Gnosticos fere omnes et Manichaeos astrologiae vanitatibus delectos teste Epiphonio, haeresi xxvi, num. 45, multi et Christianis, horum commercio, superstitionibus hujus parte aliqua se obligari patiebantur.

(2) *Priusquam anima in hunc mundum veniat nihil peccavit*. Animum ante corpus existisse non negat Cyrillus, sed tantum peccavisse priusquam in has partes deveniret. Quod num ad fidem Ecclesiae attinere ait Aug. ep. 164, num. 20, et 166 num 7. Caeterum animam non esse corpore antiquiorem, videtur asserere infra num. 30-cf. cat. 18, num. 9. Error autem de commissis in superiori vita peccatis a Pythagoricis acceptis, teste Clem. Alex., lib. iii *Strom.*, n. 5, pag. 455, et Aug., lib. iv *cont. Juliani*, cap. 16, num. 85, pluribus haereticis communis fuit, Basilidi, ex Clem. Alex., lib. iv *Strom.*, pag. 536, d. Cassiano Valentiniano, ex eodem lib. iii *Strom.*, pag. 466; Carpocrati, ex Irenaeo lib. i, cap. 25, n. 4. Hunc autem suo praesertim nomine nobilitavit Origenes quem vulgo respexere quicunque postea Patres clarium illud dogma impugnavant.

κατὰ τύχην πορνεύεις, ὅτε, καθὼς ληρούσι τινες, αἱ τῶν ἀστρῶν πλοκαὶ ταῖς ἀστρολογίαις σε προσέχεν ἀναγκάζουσι· τί φεύγουν ἰερολογῆσαι τὰ σεαυτοῦ κακά, τοῖς ἀναίτοις ἀστροῖς ἀπογράφεις τὴν αἰτίαν; Μὴ μοι πρόσχε λοιπὸν ἀστρολόγους· περὶ γὰρ τούτων λέγει ἡ θεία Γραφή· *Στήθεσαν καὶ σωσάτωσάν σε οἱ ἀστρολόγοι τοῦ οὐρανοῦ*· καὶ ἔφη· *Ἰδοὺ πάντες οὗ φρόναρον ἐπὶ πύρρ κατακαυθήσονται, καὶ οὐ μὴ ἐξέλονται τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἐκ βλογός.*

10. Μάνθανε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι πρὶν παραγένηται εἰς τόνδε τὸν κόσμον ἡ ψυχὴ, οὐδὲν ἔμαρτεν· ἀλλ' ἐλθόντας ἀναμάρτητοι, νῦν ἐκ προαιρέσεως ἀμαρτάνομεν. Μὴ μοι κακῶς τινος ἀκούσεις ἐξηγουμένου τοῦ. B *Εἰ δὲ δὲ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ*· ἀλλὰ μέμνησο τοῦ λέγοντος· *Ἐὰν θέλητε, καὶ εἰσακούσησθε (4) μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε· ἐὰν δὲ μὴ θέλητε, μηδὲ εἰσακούσησθε μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ πάλιν· Ὅσπερ καρποθήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῆ ἀκαθαρσίας, καὶ τῆ ἀνομία εἰς τὴν ἀνομίαν· οὕτω νῦν καρποθήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῆ δικαιοσύνη εἰς ἀγιασμόν. Καὶ μέμνησο τῆς Γραφῆς λεγούσης· *Καθὼς οὐκ ἐδοκίμασαν τὸν Θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει· καὶ, ὅτι τὸ γινώσκον τοῦ Θεοῦ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς· καὶ, ὅτι τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμνησαν· καὶ τοῦ Θεοῦ πάλιν ἐγκαλοῦντος, καὶ λέγοντος· Ἐγὼ δὲ ἐρύπησά σε (5) ὀμπελον καρποφόρον πᾶσαν ἀληθινήν· πῶς ἐστράφης εἰς πικρίαν, ἡ ὀμπελος ἡ ἀλλοτρία;**

K. Ἀθάνατός ἐστιν ἡ ψυχὴ· καὶ ὁμοίαι πᾶσαι αἱ 14. ¹ Vid. cat. 6, n. 27, 28. ² Rom. vii, 16. ³ Ibid. 19. ⁴ Matth. xiii, 45. ⁵ Jerem. ii, 21.

(3) *Immortalis est anima*. Errorem refutat Epicureorum de animarum morte, quem Tertullianus ab uno inter omnes haereticos Luciano Marcionita, secundum Aristotelem propugnatum, dicere videtur, *De resurr. carn.*, cap. 2; at idem, *De anima*, cap. 3, varios haereticorum de anima errores conglobatim referens, non de uno, sed multis, Alii, inquit, *immortalem negant animam. Constitit. Apost.* auctor, lib. vi, cap. 37, haec sententiam omnibus veteribus haereticis imputat, *animam immortalem non esse, ψυχὴν ἀθάνατον μὴ ὑπάγειν*: quod non de omnibus et singulis intelligendum putem, cum ibi diversos omnium haereticorum errores in unum colligere voluisse credam. Simon Magus, *Recogn.*, lib. iii, num. 41, et *Clement. hom.* 2, num. 29, animae immortalitatem et futurum rerum statum negat. *Apud Valentinianos*, ait Tertull., *Corp.* c. 52, *anima mortalis nisi quae salutem fide inveniit*. Hieronymus Valentinianus, Origene auctore, tom. xvii in *Joan.* p. 255, immortalem animam inficiabat: *Ὅκ ἀθάνατον*

(4) *Εἰσακούσησθε*. Cod. Coisl., *εἰσακούσητε*, ut in LXX. Verba sequentia τὰ ἀγαθὰ, etc. usque ad καὶ τὰ ἐξῆς, incl., desunt in codd. Roe et Casauli. Eadem oriuntur a Grodecio, exceptis tamen verbis, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε, quae vertit.

(5) *Ἐρύπησά σε*. Vocem se addidimus et scriptum, ἐστράφης, signif. secundae personae, loco ἐστράφη tertiae, ex codl. Coisl. Octob. Roe, Casauli, et Grod. Sensum hunc postulare videtur sensus Cyrilli, Deum increpantem *ἐγκαλοῦντος*, inducentis.

ψυχαί (1) εἰσιν ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν· τὰ γὰρ ἅμνη τοῦ σώματος διακρίνεται μόνον. Οὐκ ἐστὶ τάγμα ψυχῶν κατὰ φύσιν ἀμειψανουσῶν, καὶ τάγμα ψυχῶν κατὰ φύσιν δικαιοπραγουσῶν· ἀλλ' ἔκ προαιρέσεως ἀμειψοῦσιν, μονοειδῶς καὶ ὁμοίως ὁμοίως ἐν ἅπασι τῆς τῶν ψυχῶν ὁμοστατέως. Οἷσα μὲν οὖν πολλὰ λέγων (2), καὶ ὡς ὁ καιρὸς ἦδη πολὺς ἐστίν· ἀλλὰ τί σωτηρίας προτιμώτερον; Ὁδὸ βούλει χαμῶν λαβεῖν ἐκείνα τῆς τοῦ ἀλφειοῦ; οὐδὲ θέλεις γυνῶνας τῆς τοῦ δόου τῆς παρεκτροπῆς, ἵνα μὴ κατὰ κλημὸν ἐξ ἀγνοίας ἐνεχθῆς; Εἰ οἱ διδάσκοντες ἤγουνται κέρδος οὐ μικρὸν, τὸ σὲ ταῦτα μαθεῖν· σὺ ὁ μανθάνων, ἄρα οὐ θέλεις ἡδέως ἐλέγχεσθαι τῶν λεγομένων τὸ πληθῶς

ΚΑ'. Αὐτεξούσιος ἐστὶν ἡ ψυχὴ· καὶ ὁ διάβολος τὸ μὴ ὑποβάλλειν δύναται, τὸ δὲ κατὰ ἀναγκάσαι παρὰ προαίρεσιν, οὐκ ἔχει τὴν ἐξουσίαν. Ὑπογράφει σοὶ τρωπίας λογισμὸν· ἐάν θέλῃς, εἰδέω· ἐάν μὴ θέλῃς, οὐκ εἰδέω. Εἰ γὰρ κατ' ἀνάγκην ἐπύρνευες, καὶ τίνος ἔκαθα τὴν γένησαν ἡτοίμασεν (3) ὁ Θεός; Εἰ κατὰ φύσιν, ἀλλ' οὐ κατὰ προαίρεσιν ἐδικαιοπράγεις, τίνος ἔκαθα στεφάνου ἀνεκδιγῆτους ἡτοίμασεν ὁ Θεός; Ἐπὶ οὗτοι τὸ πρόβατον, ἀλλ' οὐδέποτε τοῦτο διὰ τὴν ἀρετὴν ἐσεπανάθη· ἐπειθὲ τὸ πρῶτον οὐκ ἔκ προαιρέσεως, ἀλλ' ἐκ φύσεως αὐτῷ πρῶσεστιν.

¹⁰ Vid. cat. 2, n. 3, et infr. n. 37.

κατὸν γε εἶναι τὴν ψυχὴν ἡγεῖται ὁ Ἑρακλῆων. Auctor Clement. homil. 3, num. 6, existimat impios per ignis supplicium finem accepturos; nec amplius sempiternum esse posse, qui in sempiternum se solum Deum peccaverint: quae etiam Arnobii fuisse videtur existimatio, lib. II, p. 67. Origenes teste Eusebio, lib. VI Hist., cap. 37, ortum in Arabia errorem, quod animi una cum corpore articulo mortis occumberent, et resurrectionis tempore iterum vitam reciperent, in eas regiones appulsus, collecto concilio ita oratione confutavit, ut contra sentientes a sententia revocaret. Ita videtur sentisse Tatianus contra Graecos, pag. 152.

(1) *Πᾶσαι αἱ ψυχαί*. Adjectivum *πᾶσαι* a nobis adjectivum est ex fide mss. Oub. Coisl. Roa. Casaub. et Grod. sed post *ὁμοίως* additur in codd. Roa et Casaub. κατ' ὁμοίαν, *similes secundum essentiam*. Paulo post. loco διακρίνεται, Coisl. habet *διακρίνεται*, quod elegantius. Apellis hic de sexu animarum error erat; qui, Tortuliano teste, lib. *De anima* cap. 36, animas viriles ac muliebres ante corpora consistens, corpus ab anima sexum accipere stabebat.

(2) *Πολλὰ λέγων*. In codd. *λέγειν*, quod supponeret μὲν praecedens. Lectio quam sequimur elegantior, et a codd. Coisl. Oub. Roa. Casaub. accepta, eademque habetur aliis Cyrilli locis. Non multo post, loco *κακῶν* quod nihil hic significat, reposuimus, *καμῶν*, ex codd. Oub., Roa et Casaub.

(3) *ἡτοίμασεν*. Sic restituimus ex cod. Coisl. et simili lectione Cyrilli post aliquot lineas: editi, *ἡτοίμαζεν* emendatius G. Morellius, *ἡτοίμαζεν*. Roa et Casaub. *ἡτοίμασεν*. Voc. et κατὰ φύσιν, et sequentes usque ad *πρῶτον* excl., propter repetitionem vocum, *ἡτοίμασεν ὁ Θεός*, in aliquot codicibus, et in omnibus editionibus Graecis praetermissa reposuit Millesius ex codd. Roa et Casaub. Habent praeterea in codd. Coisl. et Oub. et in versione Groecii. Loco *ἀνεκδιγῆτους* Oxoniensis editionis, ex Coisl. scripsimus, *ἀνεκδιγῆτους*. In hoc porro loco observatu dignum est, Cyrillum ad meritū, vel

animae omnes sen virorum seu mulierum; sola enim corporis membra distinguuntur. Non est ordo animarum (4) natura peccantium, et ordo animarum natura juste agentium: sed utrumque ex voluntate et suo cujusque arbitrio fit, cum animarum substantia uniusmodi sit et similis in omnibus. Novi multa me dicere, et tempus jam multum praeteriisse; sed quid ante salutem ponendum? Nolis cum labore aliquid vaticum tibi adversum haereticos dari? neque vis nosse diverticula vitae, ut ne per imprudentiam in praecipitum feraris? Si doctores non minimum deputant lucri sibi accedere, quod haec adducas; tu qui addicis, non debes libenter multitudinem rerum quae dicuntur excipere?

B XXI. ¹⁰ Libera est sui juris anima; diabolus suggerere quidem potest; ut autem praeter voluntatem cogat, potestatem non habet. Subjicit tibi fornicationis cogitationem; si volcs, admittis; si nolis, non admittis. Si enim ex necessitate fornicareris, qua igitur causa Deus gehennam praeparasset? Si natura, non arbitrio, recta faceres, cur Deus ineffabiles coronas apparasset? Mansueta est ovis, a nunquam propter mansuetudinem coronata fuit, quia quod mansueta sit, ei non ex animi voluntate, sed ex natura comparatum est.

demeritū, ut loquuntur, rationem, eam voluntatis libertatem in hominibus requirere: quae necessitatis etiam spontanea, sed ad unum ex instinctu determinate, expers sit: non autem illum vitricis gratiae motum excludit, qui animam superne illustratam, illius dissentendi potestate, efficaciter impellit ac determinat. V. cat. 15, num. 31 et 40; cat. 10, n. 16, 19, etc.

(4) *Non est ordo animarum*, etc. Hunc iterum errorem evertit cat. 7, num. 12, Valentinianorum fuit, qui ut auctor est Irenaeus, lib. I, cap. 7, n. 5, tres hominum ordines, spirituales, animales, materiales distinguunt; animarum vero duos; quarum aliae natura bonae, aliae male forent. Saturninus prior duo hominum genera ab angelis creata distinguerat, alterum quidem nequam, alterum bonum, ex Irenaeo lib. I, cap. 24, num. 2. Valentinus et Basilides naturas hominum admittentibus ita perditas, ut salvari nullo modo; alias vero ita salvas, ut nullo modo perire possent, ex Origene, lib. viii in *Epist. Rom.*, et lib. iii *Princip.*, cap. 10. Ultriusque verba videre potes a Clem. Alex. lib. iv, *Strom.* commemorata pag. 509. Eandem haereticam Marcioni imputat Origenes, lib. II in *Ep. Rom.* Manichaeus hic respici videtur Millesio, quod ipsi assentiri non possum; nam illi animam et corpus a diversis conditoribus profecta dicebant; sed animas omnes ab uno principio, bono scilicet, ita deducebant, ut omnes uniusmodi essent, adeo ut unam in omnibus animam, quae divinae substantiae pars esset, assererent, teste Greg. Nysseno, *De anima*, tom. II, pag. 103, et Nemesio, *De natura hominis*, cap. 2. Manichaei Africani, aut Itali, duas eundem in homine animas admittentibus; aliam carnis propriam de gente tenebrarum, aliam bonam quae pars esset Dei, referente Augustino, lib. I *Retract.*, cap. 15, num. 1; sed is error, nec Cyrillo, nec Graecis fere cogitatus videtur fuisse; saltem et bonam et malam illas animas in omnibus hominibus, uniusmodi esse statuere, ut in diversis hominibus diversas, quae solum errorem hic refutat Cyrillus

DE CORPORE [ΔΟΓΜΑ ΙΧ]

XXII. Cognovisti, dilecte, de anima quantum interim satis fuit : nunc et audi pro viribus de corpore tuo. " Ne quemquam feras " eorum (1), qui alienum a Deo corpus istud esse dicunt; qui enim alienum a Deo quiddam esse corpus, et in hoc tanquam alieno in 63 vasculo inhabitare animam credunt, eo ad scortationes procliviter abutuntur¹². Quid vero est quod in illo admirabili corpore criminantur? quid illi ad decentiam et concinnitatem deest? quid non in ipsa structura artificiosum? Nonne eos oportuit considerare tum colorum conformationem splendidissimam, tum quomodo aures in obliquum flexæ jacent, ut auditum sine impedimento admittant, utque olfactus vapores discernendi, et suaves odores admittendi vi pollet, ut lingua duarum rerum administra est, gustatus et loquendi facultatis, et in abditis locis positus pulmo donatus est irrequieta aeris aspiratione? Quisnam perpetuum cordis pulsum indidit? quis in tot venas arteriasque distribuit? quis nervis ossa tam sapienter implicata colligavit? quis alimentum partem ad supplementum naturæ attribuens, partem aliam ad verecundam secretionem discrevit, et pudendas partes verecundioribus abscondit locis¹³? quis defecturam hominum naturam levi atque facili conjunctione perennem effecit?

XXIII. Ne mihi dixeris corpus peccandi causam esse (2); si enim corpus peccati causa est, quare

" Vid. cat. 18, n. 1 et 20. " Vid. cat. 9, n. 15,

(1) *Ne quemquam feras*, etc. Veteres Gnostici mundum spectabilem, cuius pars nostra sunt corpora, ab angelis fabricatum aiebant; animarum sortem a corpore diversam statuentes. Vide ea de re Carpocratii nugæ apud Iren., lib. 1, cap. 23, num. 4, et Basilidis, ibid., cap. 24, num. 4 et 5. Hujus pestis hæresim imitatus Marcion, animæ solius salutem esse aiebat : corpus vero, quoniam de terra sumptum sit, quæ malorum auctoris Dei opus esset, salutem participare non posse; ex eodem lib. 1, cap. 27, num. 2 et 3. Corpus a Deo malo, animam a bono Deo creatam discrete asserebant Manichæi, ex Epiphonio, hæres. lxxvi, num. 8, quam hæresim Cyrillus frequenter ac studiose castigat. Habemus verba Manetis in epistola ad Marcellum apud Archelaum, et apud Epiphanium loco citato num. 6, in qua Catholicos redarguit, quod bonum et malum ab eodem auctore proficisci dicent, neque exteriorum hominum ab interiori distinguere nosset. Omnia illi hæretici corpore ad impuritates turpissime abutiebantur. Singularia Manichæorum hac in re flagitia. Vide cat. 6, n. 53 et 54.

(2) *Ne mihi dixeris corpus peccandi causam esse*. Manichæos proprie petii, qui peccatorum causam referebant in conjunctionem corporis quod diaboli erat, cum anima quæ Dei esset et Tito Bostr., l. 1 contra Manich., pag. 449, quorum hæresim sic repræsentat Augustinus, *De hæresibus*, cap. 46. *Peccatorum originem non libero arbitrio voluntatis, sed substantiæ tribuunt gentis adversæ: quam domnantia esse hominibus mistam, omnem carnem non Dei, sed malæ mentis prohibent esse opificium; quæ a contrario principio, Deo coæterna est: tunc necessaria peccata dicebant.* Fortunatus Manichæus, apud Augustinum, disput. 2 contra Fortunat., n. 20, ait: *Insolis peccamus, et cogimur a contraria et inimica*

A ΠΕΡΙ ΣΩΜΑΤΟΣ (3).

ΚΒ. Ἐγνωσ, ἀγαπητέ, καθ' ὅσον ἐγγωρεῖ τέως, τὰ περὶ ψυχῆς ἑδῆσαι κατὰ δύναμιν καὶ τὸν περὶ τοῦ σώματος σου λόγον. Μὴ τινος τῶν λεγόντων ἀνάστη, ἀλλότριον θεοῦ τοῦτο εἶναι τὸ σῶμα. Οἱ γὰρ ἀλλότριον (4) θεοῦ εἶναι τὸ σῶμα τι πιστεύοντες, καὶ εἰς ἐν ἀλλοτρίῳ σκευῆ τὴν ψυχὴν κατοικεῖν, τοῦτω καὶ εἰς πορνίαις ἐπιούμω ἀποκρίθησονται. Τί δὲ καὶ κατέγνωσαν τοῦ θαυμαστοῦ τούτου σώματος; τί μὲν γὰρ ἐν εὐπρεπέι λείπεται; τί δὲ οὐκ ἔστιν ἐντεχόν τῆς κατασκευῆς; Ἄρα οὐκ ἐγγρηὶν αὐτοὺς κατανοεῖν ὀφθαλμῶν μὲν λαμπροτάτην κατάστασιν ὅπως δὲ τὰ ὡτα πλαγίως ἐγκείμενα, ἀνεμπόδιστον δέχεται τὴν ἀκοήν; καὶ ὅπως ἡ σαφρρὸς μὲν ἔστι τῶν ἀτμῶν (5) διακριτικὴ, καὶ τῶν ἀναθυμιάσεων ἀντιληπτικὴ; ἢ γλώττια δὲ ὅπως διαστον πραγμάτων ἐστὶ διάκονος, γευστικῆς ἕξεως, καὶ διαλεκτικῆς ἐνεργείας; ὅπως δὲ πνεῦμον ἐν ἀποκρούσει κελίμων, ἀπαστον ἔχει τοῦ ἀέρος τὴν ἀναποσῆν; Τίς δὲ ἐνθεὶς παλμῶν καρδίας ἀδειάζειπτον; τίς δὲ διελὼν εἰς φλέβας καὶ ἀρτηρίας τοσαύτας; τίς δὲ τοῖς νεύροις τὰ ὅστια σοφῶς ἐκείρας; τίς δὲ τῆς τροφῆς μέρος μὲν εἰς ὑπόστασιν δόξ, μέρος δὲ εἰς εὐσχημόνα (6) διακρίσιν διακρίνας, καὶ τὰ τῆς ἀσχημοσύνης μέλη ἐν εὐσχημοτέρως ἀποκρούσας τόποις; τίς μέλλουσαν ἐκλείπειν τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν, δι' εὐτελοῦς κοινωνίας ἀκατάπαυστον συνεχῆσαστο;

ΚΓ. Μὴ λέγε μοι τὸ σῶμα παραίτιον ἁμαρτίας εἶναι. Εἰ γὰρ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας αἴτιον, διὰ τί et cat. 12, n. 26. " 1 Cor. xii, 23.

nobis substantia; et n. 21 : Hoc nos dicimus quod a contraria natura anima cogatur delinquere.

(3) *Περὶ σώματος*. Titulus hic in codd. Colb. Bodl. Morl. Roe et Casaub. prætermisus, in codd. Coisl. et Ottob. transfertur post verbum λόγον, ante αὐτὴ τινος.

(4) *Ἀλλότριον*. Non contentenda codd. Roe et Casaub. lectio, quæ fert ἀλλοτρίου, ut sensus sit non eos ferendos esse, qui alieni Dei corpus nostrum esse aiunt : quod multis aliis Cyrilli dictis conforme est, ut hujus cat. num. 4 et 18; et cat. 8, num. 3, etc., sed ἀλλότριον legendum esse suadet sequens phrasia, in qua isthæc repetitur. Post alterum ἀλλότριον addidimus vocem θεοῦ, ex cod. Ottobon. et interpretatione Groecii; quænamque ea satis ex præcedentibus verbis subintelligitur; alioqui iidem hæretici, qui corpus a Deo alienum arbitrabantur, alienum etiam a se, hoc est animam præcipua hominis parte, existimabant, ut patet ex cat. 18, n. 29, nec injuria, cum animam a Deo bono se habere, corpus vero a Deo malo et exoso et inimico dicent. Pronomen τι post σῶμα ex codd. Colb. Roe et Casaub. addidimus. Item post πιστεύοντες conjunctionem, καὶ et voces, τὴν ψυχὴν κατοικεῖν, addidimus ex utroque cod. Roe et Casaub. Tandem post τί δὲ particulam καὶ ut majorem emphasim phrasii conferrentem adjecimus, ex Coisl. Ottob. Roe, Casaub.

(5) *Τῶν ἀτμῶν*. Eas voces supplementis ex codd. Roe et Casaub.

(6) *Εὐσχημόνα*. Editi, ἀσχημόνα; emendavimus ex mss. Coisl. Ottob. Colb. Roe, Casaub. Bodl. et Grod. Post loco, ἀσχημοσύνης, habetur in Ottob. εὐσχημοσύνης, sed Cyrillus, respiciens locum 1 Cor. xii, 23, vocat τῆς ἀσχημοσύνης μέλη, quæ Apostolus dicit τὰ ἀσχημόνα ἡμῶν. Denique pro ἀσχημοτέρως, quod in editionibus anni 1651 et sequentibus

καρὸς οὐχ ἁμαρτάνει; Παράδειξ ἕξτος τῆ δεξιᾶ τοῦ τελευτηκρότος ἀρτίως, καὶ φόνος οὐ γίνεται· διὰ τε τελευτηκρότος ἀρτίως νέου κἀλλη παντοία παρεχέσθαι, καὶ ἐπιθυμία πορνείας οὐ γίνεται. Διὰ τὶ; ἕπειθεὶ τὸ σῶμα οὐχ ἁμαρτάνει καθ' ἑαυτὸ, ἀλλὰ διὰ τοῦ σώματος (1) ἢ ψυχῆ. Ἐργαζέτον ἐστι τὸ σῶμα, καὶ ὡσπερ ἱμάτιον καὶ στολή ψυχῆς· κἀν μὲν ὑπὸ ταύτης πορνεῖα παραδοθῆ, γίνεται ἀκάθαρτον· ἔαν δὲ ἀπὸ ψυχῆ συνοικήσῃ, γίνεται καθ' ἑαυτὸ Πνεύματος. Οὐκ ἐγὼ ταῦτα λέγω, ἀλλὰ Παῦλος ὁ ἀπόστολος εἴρηκεν· *Οὐκ οἰδατε, οὗτι τὰ σώματα ὑμῶν ναοὶ εἰσὶν ἐν ὅμῳ* (2) ἄγιου Πνεύματος ἔστιν; Φελοῖαι τῶν τῶν σώματος, ὡς ναοῦ Πνεύματος ἄγιου τυγχέοντος. Μὴ φύρης ἐν πορνείαις τὴν σάρκα σου, καὶ μὴ μολύνῃς σου τὴν καλλίστην ταύτην στολήν· εἰ δὲ καὶ ἐμύλωνας, ἀπόπλυνε νῦν διὰ μετανοίας (3)· ἀπόλωται ἕως καιρὸς παοένει.

ΚΑ'. Καὶ τὸν περὶ σωφροσύνης λόγον προσηγομῶς μὲν ἀκούειτο (4) τῶν μοναζόντων καὶ τῶν παρθένων τάγμα, τῶν τὸν ἐπάγγελον βίον ἐν κόσμῳ κατορθούντων [ἐπομῶς δὲ καὶ ὁ λοιπὸς τῆς Ἐκκλησίας λαός (5)]. Μέγας ὁμῖν ἀπέκειται στίβανος, ἀδελφοί· ἡ μὴ μικρᾶς ἡθονῆς ἀντικαταλλάξῃτε μεγάλην ἀξίαν; ἀκούσατε (6) τοῦ Ἀποστολοῦ·

¹ Vid. cat. 18, n. 20. ² I Cor. vi, 19. ³ Vid. cat. 12, n. 15, 34. ⁴ Vid. cat. 18, n. 20; cat. 12, n. 34.

legitar, repositi εὐσημηστέροις, juxta Prevoitium in editione anni 1608, et codd. Bodl. Colb. Roe, Casaub. Grodecii versionem, quibus addi potest codd. Coisl. in quo legitur εὐσημηστέροις· eadem lectio Apostolo conveniunt in loco citato dicenti: Τὰ ἀρτήματα ἡμῶν, περισσότερα εὐσημησύνῃ χειρὶ· ἡμεῖς veretanda sunt nostra, abundantantem veretandiam habent.

- (1) Διὰ τοῦ σώματος. Articulus adjecimus ex Coisl. Roe et Casaub. codd.
- (2) Ἐν ὅμῳ. Editi, in ἡμῶν, in nobis; ὅμῳν repositus ex codd. Roe, Casaub. vers. Grod. sacro textu, et Cyrillo ipso eodem modo locum hunc repente cat. 12, num. 26.
- (3) Διὰ μετανοίας. Post haec verba, additur in cod. Otiob., ἀπόπλυναι διὰ νηστείας, *ablueri per jejuniū*: loco autem verborum, ἀπόπλυναι ἕως καιρὸς παρῆγει, Otiob. Roe, Casaub. et Grod. habent, ἀπολύσεως γὰρ ὁ καιρὸς· *Nunc enim ablutionis tempus*: quamquam Roe et Casaub. vitiose pro ἀπολύσεως tenent ἀπολύσεως, *absolutionis*.
- (4) Desideratur, τό. Edit.
- (5) Ἐπομῶς δὲ καὶ ὁ ἱ. r. Ἐκ. λαός. Ea verba quae alterum, uti videtur, phrasim membrum efficiant, sic per praecedens προσηγομῶς μὲν postulari videntur, addidimus ex codd. Roe et Casaub. Similis habetur phrasim infra num. 28.
- (6) Ἀκούσατε, etc. Haec et reliqua usque ad πρωτοκῆνα αὐτοῦ inclus. desunt in codd. Roe et Casaub. Loco ἀγγελικαῖς, in editis habetur, εὐαγγελικαῖς. Quis autem sanctorum audivit hominum nomina in evangelicis libris describi? scripsimus itaque, ἀγγελικαῖς, angelicis, ex codd. Otiob. Roe et Casaub. sive illi libri ita dicantur, quoniam ab angelis bona opera nostra scribuntur in libris Dei; in quibus primus locus virginitati datur, ut ait Cyrillus, cat. 15, num. 23, seu quoniam illi qui virginitatis propositum sequuntur, angelis parem vitam imitantes, ut supra dixit, eorum ordinibus annumerabantur juxta haec Ἰωάννη Pelusiotae verba lib. iv, epist. 192: Οἱ δὲ τῆς παρθενίας ἱερασταὶ γνήσιοι εἰς τὰς τῶν ἀγγέλων τε-

A mortuus non peccat? Gladium admove dextrae hominis nuper mortui, et cardes nulla sunt; omnia formarum genera coram juveve recena mortuo pertranseant, et nulla obrietur scortanū cupiditas. Quamobrem? quia corpus per seipsum non peccat, sed anima per corpus 14. Animae instrumentum, et veluti indumentum atque amictus corpus est: et si quidem ab ea ad fornicationem applicetur, immudum fit; si vero animae sanctio conjungatur, fit templum Spiritus sancti. Haec ego non profero, sed Paulus apostolus dixit: *Nescitis quod corpora vestra templum sunt Spiritus sancti qui in vobis est* 15? Parce igitur corpori tuo, tanquam templo sancti Spiritus existenti. Ne tuam carnem stupris polluas; ne iniquines hanc tuam pulcherrimam vestem: si autem inquinasti, nunc ablue per poenitentiam; lavare quoadiu tempus patitur.

XXIV. 16 At eum qui de castitate est sermonem, praecipue quidem auscultet monachorum et 64 virginum ordo (7), qui vitam in mundo parem angelis insituitur [deinde vero reliquis Ecclesiae populus]. 16 Magna vobis, fratres, reposita est corona; ne exigua voluptate magnam dignitatem commutetis, audite Apostolum dicentem: *Ne quis*

ταγμένως ἐνεγράψαν ἀξίτας· *Sinceri virginitatis amatores in constituit certo ordine angelorum dignitatis inscripti sunt*. Antiquus auctor libri *De virginitate*, apud Athan., n. 10, l. II, p. 115: *Μαγνηρομαί παντὶ ἀνθρώπῳ ἀκούοντι τὰ ῥήματα ταῦτα καὶ ποιοῦντι, οὗτι τὸ βῆμα αὐτοῦ γραφῆσεται ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ζωῆς, καὶ ἐν τῷ τρίτῳ τάγματι τῶν ἀγγέλων εὐρεθῆσεται. Testificor omni homini, qui haec verba audit et facit, quod nomen ejus in libro vitae scribetur, et in tertio angelorum ordine reperitur*. Loco ἐγγραφήσῃ, scriptimus, ἔγγραψας ex mss. Coisl. Otiob. Roe, Casaub. et Grod. Otiobonianus etiam habet, ἔγγραφεῖς; ἢ, *qui inscriptus*, id quod verum est, cum loquatur ad eos qui monasticam et virginitatem jam professi erant, et idcirco in divinis libris pudicitiae titulo inscripti. Eandem scripturam sequentia comprobant.

(7) Monachorum et virginum ordo. Iterum catech. 12, num. 33, virginum et monachorum chorum alloquitur, eandemque illis admonitionem repetit. Non hos μοναχούς, sed μονάζοντας appellat: quae licet ambae voces sequentibus aetatibus videntur divisae, hoc tamen tempore promiscue sumptas puto. Quamquam apud Athanasium observo, μονάζοντας semper appellari, qui in urbibus; μοναχούς, qui in solitudinibus monasticen profitebantur. Illic certe de primi generis monachis agit, qui ad conventus Ecclesiae, etiam baptizandis proprios, de more conveniebant. Cum in his conventibus omnes fidei-viri ordines assisterent, μονάζοντας illi verisimiliter baptizati erant: nihil tamen prohibet, quominus inter baptizandos repererentur et monachi et virginum continentiam professae, nam in catechumenorum numero fuisse monachos testis est sanctus Joannes Chrysostomus hom. 25 in epist. ad Hebraeos, pag. 915, d. negans catechumenum quamvis monachum, fidelibus fratem esse: Ὡστα δὲ μὲν κατηχούμενος, κἀν μοναχὸς ἦ, οὐκ ἀδελφός. Nazianz., orat. 40, num. 17, pag. 648, diversos hominum ordines ad capesendum sive mera baptismum adhortans, haec ad virginitatem professi s:

fornicator aut profanus ut Esau, qui propter unam escam vendidit sua primogeniti jura ¹⁰. In angelicis libris propter puritatis propositum descriptus, vide non propter stuprum perpetratum posthac ex eisdem delearis ¹¹.

XXV. Neque vero, si perfectum castitatis officium adimplet (1), efferrī tē decet adversus illos qui inferiorē vitæ statum matrimonio copulati sectantur. *Honorabile enim est connubium, et cubile impollutum*, ut ait Apostolus ¹². Et tu qui castitatis integritatem habes, nonne ex hominibus conjugatis natus es? Non ergo quod aurum possideas, argentum reprobēs; verum spei bonæ pleni sint et li qui in conjugio legitime nuptiis utuntur; qui exactam ad leges connubium, non illud ex immo-derata licentia proceax ac libidinosum instituit; qui relaxationis tempora norunt ut vacent orationi ¹³; qui una cum vestimentis munda in conventibus ad Ecclesiam offerunt corpora; qui liberorum procreandorum, non fructuæ voluptatis causa, ad nuptias accesserunt.

XXVI. Nec unico matrimonio contenti (2), eos qui ad secundas nuptias se ultro dejecere, repro- bent; nam præclara est et admiranda res continen- tia; verum ignoscendum etiam est, si ad secundas

¹⁰ Hebr. xii, 16. ¹¹ Vid. cat. 15, n. 23; cat.

Παρθένων ἀσκήτῃ; κῆ θάρρασι ἀργαίσθητι· *Virginitatem colis? baptismo consignare*. Cyrilli. Alex. *Epist. ad episcopos Libya*. ejectione et monasteriis propter peccata catechizantibus instante morte baptizari præcipit, pag. 212. Augustinus, serm. 224 *Ad in- fanies habito die Paschæ*, num. 2, sic aliquos ex eis ita compellat: *Vos qui continentiam Deo vocistis, nolite retro respicere*. Rullius, *Invectiva 1 in Hieron- imum*. V Op. S. Hieronym. pag. 262, ait se in monasterio jam positum, per gratiam baptismi regeneratum fuisse, symbolumque ac fidem addidicisse.

(1) *Neque vero si perfectum castitatis officium adimpleas*, etc. Hæreticos reprehendit nuptiarum osores, quorum ab sancto Paulo 1 ad Tim. cap. iv, vers. 3, prænuotatus error, veteribus hæreticis commu- nis fuit. Notantur præsertim Saturninus, de quo Ire- næus, lib. 1, cap. 24, num. 2: *Nubere et generare a Satana dicunt esse*; Tatianus et qui ab eo profecti sunt *Continentes* seu *Encratitæ*, eodem auctore cap. 28, num. 1, et Clem. Alex., lib. iii *Strom.*, pag. 463; Severiani, ex Epiphani., hæz. xlv, num. 2; Marcion, auctore Irenæo, lib. 1, cap. 28, n. 1, et Clem. Alex., lib. iii *Strom.*, pag. 431; Manichæi, de quibus Aug- ust. hæres. xlvj, p. 16: *Nuptias sine dubitatione condemnant, et quantum in ipsis est prohibent*, etc.; Hieracitæ, ex Epiph., hæres. lxxv, num. 2, etc. Cæterum hic Cyrillus præcipit, ut conjugia legitime suscipiantur; non Cæsaris solummodo, sed Eccle- siæ etiam sine dubio leges commendans, quas in canonicis Patrum epistolis, et conciliorum illius tem- poris sanctionibus videmus: ut temporibus oratio- nis et communionis, quæ in synaxibus fiebat, a conjugii usu absterent, ut tandem conjugio liberorum tantummodo procreandorum causa utendum sibi esse noverint.

(2) *Nec uno matrimonio contenti*, etc. Montanistas hic respicit, qui secundas nuptias reprobovere, ejus rei optimum documentum Tertullianus *De monogamia* liber: vel Novatianos iis hac in re consentientes, ut satis compertum est ex Epiphaniæ hæres. lxx, num. 13 et aliis auctoribus. Nec defuere ex Catho- licis, qui secundis de matrimonio minus favorabi-

στώου λέγοντος· *Μή τις πόρος ἢ βέλλος ὡς Ἰσαὺ, ἐς ἀντὶ βρώσεως μιᾶς ἀπέδοτο τὰ πρωτο- τόκια αὐτοῦ*. Ἐν ταῖς ἀγγελικαῖς βίβλοις λοιπὸν ἐγγραφεῖς διὰ τὴν πρόθεσιν τῆς σωφροσύνης, βίβλας μὴ πάλιν ἐξελειφθῆς διὰ τὴν πορνικὴν ἐργασίαν.

ΚΕ'. Μὴ δ' αὖ πάλιν κατορθῶν τὴν σωφροσύνην, τυρωθῆς (3) κατὰ τὸν ὑποβεβηκῶτων ἐν γάμῳ. *Πι- μος γὰρ ὁ γάμος, καὶ ἡ κολητὴ ἀμικταρ*, ὡς φη- σὶν ὁ Ἀπόστολος. Καὶ αὐτὸς ἐν ἀγνεῖαν ἔχων, ἀρα οὐκ ἐκ τῶν γεγαμηκῶτων ἐγεννήθη; Μὴ γὰρ ὅτι χρυσίου κτήσιν ἔχεις, τὸ ἀργύριον ἀποδοκίμαζε· ἀλλ' εὐδαίμων ἔστωαι καὶ οἱ ἐν γάμῳ νομίμως τῷ γάμῳ χρώμενοι· οἱ γάμον ἐνθεσμον, ἀλλὰ μὴ τοῦτον ἀσελγῆ κατασκευάζοντες, διὰ τὴν ἀμικτρον ἐξουσίαν· οἱ γινώσκοντες καιροῦ ἀνάθεσιν (4), ἵνα σχολάζωσι Π τῇ προσευχῇ· οἱ μετὰ τὴν ἐνδομάτων καθαρὰ προ- φέροντες (5) ἐν ταῖς συναξέσιν εἰς Ἐκκλησίαν τὰ σώ- ματα· οἱ διὰ τὸ τεκνογονεῖν, ἀλλ' οὐ διὰ τὸ φιλοδο- νεῖν, τῷ γάμῳ προσελιθυθότες.

ΚΓ'. Καὶ οἱ μόνγαμοι ἐκ τοῦς δευτέρῳ γάμῳ συμπερινευθέντες μὴ ἀποδοκίμαζέτωσαν· κλιθὸν μὲν γὰρ ἡ ἐγκρατεῖα καὶ θαυμάσιον, συγγνωστὸν δὲ καὶ τῷ δευτέρῳ γάμῳ προσελθεῖν, ἵνα μὴ πορνέωσαι 14, n. 30. ¹² Hebr. xiii, 4. ¹³ I Cor. vii, 6.

liter sint locuti; in primis Athenagoras, qui ea spe- ciosi adulterii titulo compellat, *Legat.*, p. 57. εὐπρε- πῆς ἐστὶ μοιχεία. Ios longo ordine citat Cotele- rius in notis ad secundum Hermæ librum, *Mandat.* 2, cap. 4. Umē saltem illud efficitur, quod Cyrillus ait, nuptias secundas ex venia concedi, id quod arguunt poenæ ecclesiasticæ illis adjunctæ, ut privato solemnī benedictionis, impedimentum ad sacros ordines, etc. De tertiarum et consequentium nu- ptiarum usu silet Cyrillus. Eas in illis *reliquis rebus* quas procul exterminari præcipit, ab illo com- prehendi judicaverit forte, qui meminerit tertias nuptias *Constit. Apost.*, lib. iii, cap. 2, vocari *incriminabile signum, ἀκράσιας σημεῖον*, et consequentes, *manifestam fornicationem et indubitam lasciviam, πορ- ναρῆς πορνεία, καὶ ἀσελγεία ἀναμφίβολος*. Basilium vero epist. canon. cap. 4, tertium matrimonium *castigatæ fornicationis* vocabulo nuncupantem, *πορ- ναρῆς κεκολασμένην* et cap. 50, alienæ trigonæ legem non esse, hæcque ut Ecclesiæ inqumēnta spectari ὡς *βυτάσματα τῆς Ἐκκλησίας*, alia concer- vat similia Latinorum et Græcorum contra tertias et consequentes nuptias testimonia, Cotelelius in Notis ad lib. iii *Constit. Apost.*, cap. 2. Verum de Cyrillo favorabilis sentire liceat: ea enim quæ procul ablegari jubet, sunt *fornicatio, adulterium, et omne intemperantiæ similis genus*. Nullo autem quod sciam, tertias et sequentes nuptias fornicatio- nis nomine, simpliciter et sine ulla leniente nota compellavit μοιχεία.

(3) *Τυρωθῆς*. Ita restituit Millesius ex codd. Roe et Casaub., quibus consentunt Coisl. Colb. et Grod. cum prius habetur τυρωθῆς.

(4) *Καιροῦς ἀνάθεσιν, tempora abstinentiæ*. Addit Coisl. διὰ τὴν ἐξουσίαν προπρ potestatiem.

(5) *Προφέροντες*. Ita nos ex codd. Coisl. Roe, Casaub. et versione Prevoiti, ita et nonnisi typo- graphorum vitio scriptum in ejus editione et sequen- tibus sit, *προφέροντες*. Nota antiquum usum mu- diora ad ecclesiam afferendi et vestimenta et cor- pora. Vide Clem. Alexand., lib. iv *Strom.*, pag. 531, Chrysost., hom. 51 in *Matth.*

αὐθιγενεῖς. Καλὸν μὲν γὰρ αὐτοῖς, εἶναι μεῖωσιν ἄ
ὡς κατὰ, φρεῖν δ' Ἀπόστολος· εἰ δὲ οὐκ ἐγκρατεῖ-
ονται, γαμησάτωσαν· κρείσσον γάρ ἐστι γαμη-
σαι, ἢ πυροῦσθαι. Τὰ δὲ λοιπὰ πάντα ἐφορᾷς ἔσθω
μακρὰν, πορνεῖα, μοιχεία, καὶ πᾶν τὸ τῆς ἀκολασίας
αἰὼς· τετραθήσθω δὲ τὸ σῶμα τῷ Κυρίῳ (1) καθαρὸν,
ἵνα καὶ ὁ Κύριος ἐπιθλήψῃ τῷ σώματι. Τρεφίσθω δὲ
τὸ σῶμα σπιτοῖς, ἵνα ζῆ, καὶ ἀνεμποδίστως ὑπηρετή-
σῳ μὲν ἵνα πρὸς τρυφὰς ἐκδοθῆ.

Περὶ βρωμάτων (2).

KZ'. Καὶ περὶ τροφῶν ἔστω ὅτιναι ταῦτα τὰ δόγμα-
τα· ἐπειδὴ πολλοὶ καὶ περὶ τὰ βρώματα πτασθῶσι.
Οἱ μὲν γὰρ τοὺς εἰδωλοθύτους ἀδιαφύρους προτρέχου-
ται· οἱ δὲ ἀσχοῦσι μὲν, κατακρίνουσι δὲ τοὺς ἐσθίου-
τας· καὶ διαφύρους ἐν τῷ περὶ βρωμάτων λόγῳ τινῶν B
ἢ ψυχῇ μολύνεται, ἀγνοοῦντων τοῦ τε ἐσθῆναι καὶ
μὴ τὰς ἐπιφρελεῖς αἰτίας. Νηστεύομεν γὰρ οἶνον τε
καὶ κρεῶν ἀπεχόμενοι, οὐχ ὡς βδελύγματα μισοῦντες,
ἀλλὰ τὸν μισθὸν προσδοκῶντες· ἵνα αὐθιγῶν ὑπερ-
υβόδων, ἀπολαύσωμεν πνευματικῆς καὶ νοητικῆς τρεφέ-
ζης· καὶ ἵνα νῦν σπαιρῶμεν ἐν δάκρυσιν, ἐν ἀγαλλιάσει
θερισωμεν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. Μὴ τοῖνον κατα-
φρονῶμε τῶν ἐσθιόντων, καὶ διὰ τὴν σωματικὴν ἀσθε-
νίαν μεταλαμβανόντων· μηδὲ φέγε τοὺς ἄλλῃ οὖρον
χρωμένους, διὰ τὸν στόμαχον καὶ τὰς πυκνὰς ἀσθε-
νείας· καὶ μήτε αὐτοὺς ὡς ἀμαρτωλοὺς κατακρί-
νεις (3). Μήτε ὡς ἀλλότρια μίσει τὰ κρέα· οἶδε γὰρ
τινας τοιοῦτους ὁ Ἀπόστολος λέγων· Καλυόντων
γαμῆν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων, ἃ ὁ θεὸς ἐκτίσεν
εἰς μετὰληψὶν μετὰ εὐχαριστίας τοῖς σπιτοῖς. C
Ἀπεχόμενοι τοῖνον τούτων, μὴ ὡς βδελυκτῶν ἀ-
πέχου, ἀλλὰ μισθὸν οὐκ ἔχεις· ἄλλ' ὡς καλῶν ὄντων
ὑπερφρονῆτε, διὰ τὰ προκείμενα νοητὰ καλλίονα.
αἰτίονε percipiuntur. Qui igitur ab his abstines, non quasi ab abominandis temperato, alioqui mercedem nullam habiturus es; sed tanquam bona prætermitte, propter intelligibilia, quæ tibi proponuntur, multo meliora.

11 I Cor. vii, 8, 9. 12 Rom. xiv, 3. 13 I Cor. viii, 7. 14 Psal. cxxv, 5. 15 Rom. xiv, 3. 16 I Tim. v, 23. 17 I Tim. iv, 3.

(1) Τῷ Κυρίῳ, etc. Hæc et sequentia verba usque ad σπιτοῖς desunt in eodd. Colb. Bodl. et eod. G. Morel. propter vocem σῶμα repetitam.

(2) Περὶ βρωμάτων. Deest hic titulus in eodd. Colb. Bodl. Morel. Roe, Casaub. Habetur vero in Coisl. et Ottob. in num. sup. post σῶματι, ante τρεφίσθω.

(3) Καὶ μήτε αὐτοὺς ὡς ἀμαρτωλοὺς κατακρί-
νεις. Hæc verba in editis ob repetitionem vocis
μήτε prætermissa, restitimus ex eodd. Coisl.
Ottob. Roe, Casaub. Colb. et vers. Grod.

(4) Alii idolis immolata sine discrimine contin-
guant. Multi hoc nomine hæretici a veteribus re-
prehensi. In primis Nicolaïta, teste Irenæo, lib. 1,
cap. 26, n. 3, ab ipso Christo ejus sceleris accu-
santur, Apocalyp. cap. ii, vers. 14, et vers. 23. Justinus,
Dialog., pag. 253, Christianum quemquam negat
his cibis indici, sed id in Marcionitas, Valentinianos,
Basilidianos, Saturnilianos, aliosque hæreticos
rejecit. Id præterea de Valentinianis certum
est Irenæo, lib. 1, cap. 6, n. 3, de Basilidianis et
Carpocratianis, ex eodem cap. 28, n. 2. Quos de-
inde damnat abstinentes, aliorum non solum
abstinentium reprehensorēs, sed sunt quos infra
dicit a vino et carnibus quasi piaculis abhorre-
re.

PATROL. GR. XXXIII.

nuptiis accedatur, ne scortationi succumbant in-
firmi. Bonum est enim eis, si permanserint, sicut et
ego, inquit Apostolus; si vero non se continent, nu-
bant: melius est enim nubere, quam uri. Reliqua
vero omnia procul ablegent, scortatio, adul-
terium, et omne lascivie genus; conservetur vero
corpus Domino mundum, ut Dominus etiam corpus
respectet. Nutriatur autem alimentis ut vivat, et
absque impedimento famuletur, at non ut deliciis
tradatur.

De cibis.

XXVII. Ac de cibis ista vobis præscribantur de-
creta; quandoquidem multi circa escas quoque
impingunt. Nam alii quidem idolis immolata sine
discrimine contingunt (4); alii vero exercitationis
causa secundum asceticæ vitæ institutum [a non-
nullis] abstinent, damnant autem eos qui mandu-
cant, et ita varie circa cibos quorundam animi
polluitur, dum et manducandi et abstinenti util-
itates causas ignorant. Jejunamus enim vino et car-
nibus abstinentes, non ea quasi piacula abhor-
rentes, sed expectatione mercedis; ut dum sensi-
bilia ultro contemnimus, spiritali intelligibilis
mensa perfruamur: utque nunc seminantes in la-
crymis, in exsultatione metamus in sæculo ve-
torum. Ne igitur aspernare eos qui manducant,
et ob corporum imbecillitatem cibum sumunt; ne-
que illos reprehendas qui modico vino utuntur;
propter stomachum et frequentes infirmitates:
neve eos tanquam peccatores condemnes. Nec vero
tanquam alienas oderis carnes: cujusmodi non-
nullos noverat Apostolus, cum diceret: Prohiben-
tium nuptias, abstinentiam [præcipientium] a cibis,
quos Deus creavit ut a fidelibus cum gratiarum
comestione percipiuntur. Qui igitur ab his abstines, non quasi ab abominandis temperato, alioqui mercedem nullam habiturus es; sed tanquam bona prætermitte, propter intelligibilia, quæ tibi proponuntur, multo meliora.

in primis autem Tatianus et Encratitæ, Iren. lib. 1,
cap. 28, n. 1, qui reprehenduntur, quod ab ani-
matis rebus abstinentiam præciperent. Vini quoque
usum eum condemnasse testis Clem. Alex., lib. 11
Pædag., cap. 2, pag. 158, et alii. Vid. Epiphani-
um, hæres. xlvi, n. 2, et xlvii, n. 1. Ebionæi aquam
solam in mysteriis adhibebant, et ab animatis ab-
stinebant; Epiph., hæres. xxx, n. 16, et 15. Eadem
Marcionis hæresis, reos judicio pronuntians qui
carnes gustarent, tanquam animas comedentes:
Epiph., hæres. xlii, n. 3 et 12. Severiani ab omni
usu vini abstinebant, vitæ a diabolo consitam et
serpentis semine procreatam aientes; Epiph., hæres.
xlv, n. 1 et 2. De Manicheorum electis Augustinus,
hæres. xlvi, pag. 15: Nec vescantur carnibus. . . .
nec alimonia lactis utuntur. . . . rinum non bibunt,
dicentes se esse principium tenebrarum. Philastrius,
hæres. xxxvi, in class., nominat Abstinentes, quos-
dam in Gallis, Hispanis et Aquitania, Gnostico-
rum et Manicheorum partem sequentes, qui
separabant conjugia; escas non a Deo, sed a dia-
bolo factas dicebant. In his quos reprehendit Cy-
rillus possunt numerari Montanistæ, qui cum tres
Quadragesimas per annum, et austera jejunia ob-
servarent, Catholicos eam consuetudinem non se-

16

XXVIII. Animæ tuæ cave, ne quid unquam edas eorum quæ idolis oblata fuere (1), nam de hujusmodi cibis, non nisi solum hoc tempore, sed jam ipsis apostolis, et Jacobo hujus **66** Ecclesie olim episcopo studium et cura fuit; scribunt enim apostoli et presbyteri omnibus gentilibus universalem epistolam, ut primo ac præcipue ab immolatis abstineant, deinde vero a sanguine et suffocato. Multi enim homines ferina indole, et canum more viventes, sanguinem immanissimarum instar belluarum lambunt, et suffocatis affatum implentur. Tu autem, qui Christi servus es, cum manducas hoc observa, ut cum pietate ac religione manducas. Ac de cibis quidem satius.

De vestitu.

XXIX. Vestitus vero tibi simplex esto, non ad ornatum, sed ad necessarium tegumentum: non ut mollior delicias, sed ut hieme caleas, et verendum corporis tegas: ne vero tegenda turpitudinis prætextu, superfluo vestium parati in aliam turpitudinem incurras.

DE RESURRECTIONE [ΔΟΓΜΑ Χ].

XXX. Moderate, queso, utere corpore isto, et intellige te cum hoc corpore judicandum, a mortuis excitatum iri. Si vero tibi quædam diffidentia cogitatio succurrat, quasi fieri res non possit; ex tuismet ipsis rebus, de iis quæ non apparent æstima. Tu enim ipse, dic mihi, ante annos centum aut amplius reputa tecum ubinam eras: ex quali exigua prorsus ac vilissima substantia, ad tantam staturæ magnitudinem et talem formæ dignitatem perveneris! Anne, qui quod non erat ut esset fecit, id quod jam est ac cecidit, rursus suscitare non poterit? Qui satum propter nos frumentum singulis annis mortuum et putre

¹¹ Act. xv, 23, 29. ¹² Vid. cat. 18, n. 1. ¹³ Id. cat. 18, n. 9. ¹⁴ Id. cat. 18, n. 6.

quentes amare insectabantur; ut patet ex Tertuliani libro *De jejuniis contra Psychicos*. Vid. Euseb. lib. v *Hist.*, cap. 5, de Alcibiade a Lugduncensibus martyribus castigato et correcto.

(1) *Ne quid unquam edas eorum quæ idolis immolata fuere*, etc. Severe interdictum ab usu idolothytorum, sanguinis, et suffocatarum carniū, quæ tergemina lex in Oriente diu ac diligenter culta. Verum in Occidente apostolici præcepti pars, quæ ad sanguinem et suffocatum pertinet, jam in desuetudinem abierat apud Latinos, ita ut pauci forte qui adhuc tangere ista formidarent, a cæteris irriderentur, teste Aug., lib. xxxii *cont. Faust.*, cap. 13. At non ita de idolothytorum esu, quæ omnino ut illicitum damnavit Cyrillus, eas escas dæmonum invocatione contaminatas dicens, cat. 3, n. 3, et cat. 19, n. 7: quo loco eas ad pompam diaboli, cui in baptismo reunitimus, pertinere docet. Quapropter etiam cogente fame ac seculo scandalo, ab iis abstinendum præcipiunt non solum Græci, sed et Latini Patres: nec veteres solum, sed et posteriores, ut Chrysostomus, hom. 23 in *I Cor.*, pag. 267 et 268, et hom. 12 in *I Tim.*, pag. 478, et alibi: ipse etiam Augustinus, ep. 47, n. 6, et S. Leo, ep. 129, al. 79, cap. 5. Pauci admodum scientem et prudentem, seposito tamen scandalo et conscientie offensione, idolothytis vesci

KH'. Ἀσφάλισαι σου τὴν ψυχὴν, μὴ ποτε τι φάγῃς τῶν τοῖς εἰδώλοις προσενεχθέντων· περὶ γὰρ τούτων τῶν βρωμάτων (2), οὐκ ἔμοι νῦν μόνον, ἀλλ' ἦδη καὶ τοῖς ἀποστόλοις, καὶ Ἰακώβῳ τῷ ταύτης τῆς Ἐκκλησίας ἐπισκόπῳ σπουδῆ γέγονε· καὶ γράφουσιν οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι πᾶσι τοῖς ἔθνεσι καθολικὴν ἐπιστολήν, προηγουμένην μὲν (3) τῶν εἰδωλοθύτων ἀπέχουσαι, ἔπειτα δὲ καὶ αἵματος, καὶ πικτοῦ. Πολλοὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων θηριώδεις ὄντες, καὶ κυνῶν ἴκην ζῶντες, τὸ μὲν αἷμα λάπτουσιν, ἀγρωτάτων θηρίων τρόπον μιμούμενοι (4)· τὰ πεπηγμένα δὲ κατεσθίουσιν ἀπειρώδων. Εὖ δὲ, οὗτοῦ Χριστοῦ δοῦλος, ἐσθίων ἔχε τὸ μετ' εὐλαβείας ἐσθίειν. Καὶ περὶ μὲν βρωμάτων αὐτάρκως.

Περὶ ἐνδύματος (5).

KΘ'. Ἐνδύσεις δὲ σοὶ λιτὴ περιέσθω, μὴ πρὸς καλλωπισμὸν, ἀλλὰ πρὸς ἀναγκαίαν σκέπην· μὴ δὲ ἵνα χαυνωθῆς, ἀλλ' ἵνα ἐν χειμῶνι θερμανθῆς, καὶ τοῦ σώματος τὴν ἀσχημοσύνην καλύπτῃς· μὴ προσέξει τοῦ τὴν ἀσχημοσύνην καλύπτειν, ταῖς περιέρους στολαῖς εἰς ἑτέραν ἀσχημοσύνην ἐμπέσης.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (6).

A'. Φεβῶ μοι, παρακαλῶ, τοῦ σώματος τούτου, καὶ γίνωσκε, ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγερθήσῃ, μετὰ τοῦ σώματος τούτου κριθήσῃς. Εἰ δὲ σοὶ τις ἀπιστίας λόγος ὑπεσπέρχεται, ὡς ἀδυνατοῦ τοῦ πράγματος τυγχάνοντος· ἐκ τῶν κατ' αὐτὸν σκόπιε τὰ μὴ φαινόμενα. Σὺ γὰρ αὐτὸς (7), εἶπέ μοι, πρὸ ἑκατὸν ἢ πλείων ἔτων, λόγισαι ποῦ ἦσθα· ἐκ ποίας δὲ σμικροτάτης καὶ εὐτελεστάτης ὑποστάσεως εἰς τοσοῦτον ἡλικίας μέγεθος καὶ τοσαύτην ὠριμότητα ἄξιαν κατέστῃς! Εἶτα, ὁ τὸ μὴ ὂν εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν, τὸ ὂν ἦδη καὶ διαπεσὼν, αὐθις ἀναστῆσαι (8) οὐ δύναται; Ὁ τὸν δι' ἡμᾶς σπειρόμενον σίτον κατ' ἐνιαυτὸν νεκρούμενον ἐγείρων, ἄρα ἡμεῖς αὐτοὺς, δι' οὓς κά-

parmittunt; ut Cyrillus Al., lib. vii in *Julian.*, pag. 253, et Ambrosiaster, in *I Cor.* cap. x. Quæ vera S. Pauli doctrina videtur esse, *I Cor.* cap. xii, vers. 7 et 9.

(2) *Τῶν βρωμάτων*. Ea verba adjectivus ex Coisl. Otob. Roe, Casaub. et vers. Grodecii: sed in his omittitur vox τούτων. Vocem νῦν pariter addidimus ex Coisl. Roe, et Grod. propter oppositionem vocis ἦδη præteriti temporis in membro sequenti.

(3) *Προηγουμένην μὲν*. Particulam μὲν, quam postulat particula δὲ ipsi respondens post ἔπειτα posita, adjectivus ex codd. Roe et Casaub.

(4) *Μιμούμενοι*. Participium hoc a nobis restitutum est, ex Coisl. Otob. Roe, Casaub. quamvis minime necessarium.

(5) *Περὶ ἐνδύματος*. Titulum hunc adjectivus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. et vers. Grod.

(6) *Περὶ τῆς ἀναστάσεως*. Prætermittitur hic titulus in codd. Colb. et Morel. et in Bodl. De resurrectione agit fere tota cat. 18.

(7) *Σὺ γὰρ αὐτὸς*. Particulam γὰρ hic ascribimus ex Coisl. Roe, Casaub. et Grod.

(8) *Αὐθις ἀναστῆσαι*. Inter hæc duo vocabula interponitur in editis vox ἦδη, quam uti vitio incertam eliminavimus, secuti codd. Coisl. Roe, Casaub. et Grod.

κεϊνος ἐγγεραται, δυσκόλως ἀναστήσει; Ὅριξ ὅπως ἄ ἐδάρα νῦν ἐπὶ τοσοῦτοις μησὶν ἀκαρπα καὶ ἀφυλα κα καθύστηκην· ἀλλὰ ὅλα, τοῦ χειμῶνος παρελθόντος, αὐθις (1) ὡς περ ἐκ νεκρῶν ἀναβιοῖ· οὐ πολλὰ μάλ- λον ἤματις καὶ εὐκοπώτερον ἀναστήσομεν; Ῥάβδος Μωσέως εἰς φύσιν ἄναστασιν ἀνοικταὶν βουλήθεοῦ με- εὐλήθη· καὶ ἄνθρωπος, ὁ πασῶν εἰς θάνατον, πάλιν εἰς ἑαυτὸν οὐκ ἀποκαθίσταται;

AA'. Μὴ πρόστεχε τοῖς λέγουσιν, ὅτι οὐκ ἐγείρεται τὸ σῶμα τοῦτο· ἐγείρεται γὰρ· καὶ μάρτυς Ἡσαίας λέγων· Ἐγείρονται οἱ νεκροί, καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις· καὶ, Παλλοί (2) τῶν ἐν γῆς χώματι καθυεθόντων ἀναστήσονται, κατὰ τὸν Δανιὴλ· οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς ἀίσχυντῶν αἰώνιον. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἀναστήται, πάντων ἐστὶν ἄνθρώπων· οὐχ ὅμοια δὲ πᾶσιν ἡ ἀνάστασις· πάντες μὲν γὰρ αἰῶνα λαμβάνουσιν τὰ σῶματα, ἀλλ' οὐχ ὅμοια ἄπειντες· οἱ δικαιοὶ μὲν γὰρ, ἵνα δικαιωθῶντες, ἀγγέλοις συγγορεύσωσιν· οἱ δὲ ἄμαρτωλοὶ, ἵνα εἰς αἰῶνας τῶν ἀμαρτημάτων ὑπομείνωσι τὴν βάνανον.

Περὶ Λουτροῦ (3).

AB'. Διὰ τοῦτο, προλαβὼν κατὰ φιλανθρωπίαν ὁ Κύριος, λουτροῦ μετένοισιν (4) ἔδωκεν, ἵνα τὸ πῶλ- τῶν ἀμαρτιῶν, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν φορτικὸν ἀποβρέψαν- τες, καὶ ἀγίῳ Πνεύματι τὴν σφραγιδα λαθόντες, πληρῶσιν τὴν γενόμεθα ζωῆς αἰωνίου. Ἀλλὰ περὶ τοῦ λουτροῦ πρώην αὐτάρκτως εἰρηκότες, ἔπι τὰ λεῖποντα τῶν εισαγωγικῶν μαθημάτων λοιπὸν ἔδωκεν (5).

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΘΕΙΩΝ ΓΡΑΦΩΝ.

AG'. Ταῦτα δὲ διδάσκουσιν ἡμᾶς αἱ θεοβενυστοι

¹ Id. cat. 18, n. 12. ² Isa. xxvi, 19. ³ Dan. xii, 2. ⁴ Id. cat. 18, n. 19. ⁵ Heb. xii, 1.

A excitat; an nos ipsos, quorum gratia ipsum sur- rexit, difficile suscitaturus est? Vides ut arbores nunc tot mēsis sine fructu et sine follis persi- stere; totae tamen, hieme exacta, ut ex mortuis iterum reviviscunt. Nonne multo magis nos, mul- toque facilius ad vitam revocabimur? Virga Mo- siss in naturam serpentis longe dissimilem Dei vol- untate transmutata est; et homo in mortem de- lapsus, non ex integro in semetipsum restituetur?

XXXI. Ne attēde ad eos qui dicunt hoc corpus non resurgere (6) : resurget enim. Cujus rei testis habetur Isaias, aiens : *Resurgent mortui, et excitabuntur qui in monumentis sunt* 1; et, *Multi eorum qui in terra aggestu dormiunt, resurgent*, iuxta Danielem : *hi quidem in vitam aeternam, illi vero in opprobrium sempiternum* 2. **67** Caeterum resurre- gere omnium commune est hominum; sed non omnibus similis continget resurrectio 3. Nam omnes quidem aeterna accipiemus corpora, non autem omnes similia. Iusti siquidem accipient, ut aeternum manentes anglorum choro sociantur; peccato- res vero, ut in saecula peccatorum luant supplicium.

De lavacro.

XXXII. Quamobrem prius sua in hominis boni- tate Dominus lavacri penitentiam concessit, ut ponderis peccatorum plurimam partem, imo pon- dus omne abjicientes 4, et per Spiritum sanctum sig-illum consecut, aeternae vitae heredes efficiamur 5. Verum cum de lavacro jam ante diximus satis, ad ea quae supersunt rudiorum institutio- num capita pergamus.

DE DIVINIS SCRIPTURIS [DOGMA XI].

XXXIII. Ista vero nos docent divinitus inspiratae

ex codd. Ottob., Roe, Casaub. et Grodecio. Habetur in editis, *λῦτρον μετανοίας*; sed legendum *λου- τροῦ*, ut ex verbis sequentibus patet, Ἀλλὰ περὶ τοῦ λουτροῦ. Caeterum quavis maxime probabilis sit ista lectio, *λουτροῦν μετανοίας*, cum in symbolo Hierosolymitano baptismus appellaretur *baptismus penitentiae*, cat. 18, num. 22, et cat. 19, num. 69, nihilominus ut converse dicatur *penitentia lavacri*, non est alienum a Cyrilli stylo. Sic infra num. 57, dicit, *λουτροῦ σωτηρίας*, pro, *σωτηρία ἐπὶ λου- τροῦ*, et cat. 1, n. 2, baptismus appellat *regeneratio- nem lavacri*, pro *lavacro regenerationis* : sic etiam cat. 6, n. 25, dicit *nuptias sanctitatis*, pro, *sanctitatis nuptiarum*, vel *sanctae nuptiae*.

(5) Ἐδωκεν. Ita codd. Ottobon., Coisl., Rue, Casaub., Grod. In editis, *ἐπιπέδωκεν, redēamur*. At non est digressus a proposito Cyrillus, de bap- tismo inter cetera dogmata dicens. Titulus sequens omittitur non solum in codd. Colb. et G. Morellii, sed etiam in Casaub., Roe, Bodl. Habetur in Coisl. et Grodec. : Ἐπερ τῆς θείας Γραφῆς. Non est hoc unum de decem dogmatibus, sed fons et locus e quo dogmata sumantur. Pro undecimo numerari potest, ut concilietur variae inscriptiones hujus catechesis.

(6) Ne attēde ad eos qui dicunt, etc. Cyrillus, cat. 18, n. 2. tria resurrectionem impugnantium hostium genera commemorat, Graecos seu paganos, Samaritanas, et haereticos. De his dicimus hoc loco,

(1) Αὐθις. Loco hujus vocis cum ex mss. Coisl. Roe, Casaub. et Grod. hic aseripsimus, habebatur in editis, αὐθις.

(2) Καὶ, Παλλοί, etc. Locus iste in editionibus mancus et imperfectus erat. Primo legebatur, *ἐκ γῆς χώματος*, quod quidem ita habetur in editione Complutensii Bibliorum LXX. Sed restitimus, *ἐν γῆς χώματι*, ex codd. Ottob., Roe, Casaub. Romana LXX editione, et Cyrillo ipso, cat. 15, n. 17, et cat. 18, n. 15, locum ut scripsimus hic recitante. Secundo, decrant voces, *ἀναστήσονται*, κατὰ τὸν Δανιὴλ· οὗτοι, quas resarsimus ex codd. Coisl. Ottobon. et Grod. Eadem voces habentur in Roe et Casaub. exceptis his κατὰ τὸν Δανιὴλ· quarum loco post, ἐν τοῖς μνημείοις, istas habent a Millesio in Otoaniensi editione positas : καὶ ὁ τῶ Δανιὴλ προ- ζαλεγόμενος ἐγγελοσ· sed Relet, ἐκ γῆς χώμα- τος, et praetermissio, ἀναστήσονται· οὗτοι, locum non minus quam ante turbatum representant. Notandum loco ἀναστήσονται legi apud Danielem et Cyrillum ipsum, cat. 15, n. 17, ἐγερθήσονται· et addi, εἰς ὁνειδισμὸν καὶ, ante εἰς αἰσχύνην αἰώνιον.

(3) Περὶ Λουτροῦ. Eum titulum ex cod. Ottob. solo adscripsimus : non quod Cyrilli existimemus esse ; sed cum decem vel undecim solum tituli veteres sint, haud inferiori jure ac nonnulli alii, iste locum potius obtinere; maxime cum de baptismo distinctam hic mentionem Cyrillum facere voluisse et sequen- tibus intelligatur.

(4) Δουτροῦ μετένοισαι. Ita nos emendavimus

Veteris et Novi Testamenti Scripturæ. Unus est enim utriusque Testamenti Deus (1), qui Christum in Novo conspicuum factum præauntyavit in Veteri; qui per legem et prophetas nos ad Christum pedagogy more perduxit. Priusquam enim veniret fides, sub lege custodiebamur ²², et : *Lex pedagogy fuit noster ad Christum* ²³. Ac si quando hæreticorum audieris aliquem infamantem legem aut prophetas, opponere salutarem illam vocem, aïens : *Non venit Jesus solvere legem, sed adimplere* ²⁴. Studioso quoque, et ab Ecclesia discite, quoniam **68** sint Veteris Testamenti libri, qui vero Novi : neque mihi quidquam apocryphorum legas. Qui enim ea quæ ab omnibus agnita et confessa sunt nescis, quid circa dubia et controversa infelix operam perdis? Divinas leges Scripturas, hos Veteris Testamenti libros viginti duos : quos septuaginta duo Interpretes transtulerunt.

²² Galat. iii. 25. ²³ ibid. 24. ²⁴ Matth. v. 17.

(1) *Unus est utriusque Testamenti Deus.* Id opponit hæreticis, ut inferius ait, legem et prophetas infamantibus. Hi sunt omnes ferme veteres hæretici : agmen ducit Simon Magus, qui Epiphano teste, hæres. xxi, n. 4, pag. 58, legem non a Deo, sed ab sinistra quadam intelligentia datam assererebat; prophetas a mundi fabricatoribus angelis inspiratos aïens, ex Iren., lib. 1, cap. 25, n. 5, diversos a diversis, Epiph. loco cit. Addebat Christum apparuisse, ut ab angelorum imperio, et præceptorum ab eis impositorum iugo suo liberaret : Irenæus, ubi supra. Saturninus, ex eodem Irenæo, lib. 1, cap. 24, n. 2, Judæorum Deum (qui nempe legem dedit) unum ex angelis dixit esse; prophetas vero partim ab angelis mundi conditoribus, partim a Satana, qui et ipse angelorum unus erat e mundi fabricatoribus, et Judæorum Deo maxime adversarius, profectas : Christum a summo Patre ad destructionem Dei Judæorum missum. Basilides eadem fere : angelorum mundi architectorum principem eum esse qui Judæorum putabat Deus; cuius ut ab imperio homines exsolverentur, Christum innotinamini Patris primogenitum ab eo delegatum; prophetas a mundi conditoribus principibus compositas : legem autem proprie et specialiter ab ipsorum principe Judæorum Deo, Iren., lib. 1, cap. 24, n. 4 et 5, Cerinthus, ex Epiphano, hæres. xxviii, n. 1, staturabat legem ac prophetas ab auctoribus angelis esse : eum qui legem tulisset, unum esse ex angelis orbis conditoribus, quem negabat bonum esse, n. 2, quamvis ejus legi tanquam bonæ obtemperaret. Legi atque ejus auctori, tanquam ridiculorum mandatorum latori impie detrahit Carpocrates, in fragmento quod conuenimrat Clem. Alex., lib. iii Sirom., pag. 450. Cerdon, ex Irenæo, lib. 1, cap. 27, n. 1, aiebat Deum in lege et prophetis annuntiatum non esse Patrem Domini nostri Jesu Christi, hunc enim cognosci, nempe legis ac prophetarum Deum, ut ego intelligo; illum autem ignorari : et alterum quidem justum, alterum autem bonum esse. Marcion ejus doctrinam secutus, deterioribus augmentis cumulavit; Deum in lege et prophetis prædicatum, mundi fabricatorem, malorum factorem esse, incostantem sententia, et ipsum sibi contrarium docens; Christum vero a Patre eo, qui mundi fabricatore longe superior existat, missum ad dissolvendos prophetas et legem, et omnia mundi conditoris opera. Irenæus, lib. 1, cap. 27, n. 2, Ophitæ et Sethiani legem a quodam Jaldabaoth datam som-

Α Γραφαί τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης. Ἐξ γὰρ ἔστιν ὁ τῶν ἑξ ὀκτὼ Διαθηκῶν Θεός, ὁ τῶν ἐν τῇ Καινῇ φανέντος Χριστοῦ. ἐν τῇ Παλαιᾷ προκαταγγέλλας ὁ διὰ νόμου καὶ προφητῶν εἰς Χριστὸν παιδαγωγῆσας. Πρὸ γὰρ τοῦ ἔλθειν τὴν πίστιν, ὑπὸ νόμου ἐσφουρούμεθα· καὶ, Ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστόν. Κἄν ποτε τῶν αἰρετικῶν ἀκούσης τινὸς βλασφημοῦντος νόμον ἢ προφητάς, ἀντιπέφθῃς (2) τὴν σωτήριον φωνὴν, λέγων· Οὐκ ἤθελ Ἰησοῦς καταλύσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι. Καὶ φλομαθὸς ἐπιγῶνθι, καὶ παρὰ τῆς Ἐκκλησίας, ποῖαι μὲν εἰσι αἱ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης βίβλοι, ποῖαι δὲ τῆς Καινῆς. Καί μοι μὲν τῶν ἀποκρύφου ἀναγίνωσκε· ὁ γὰρ τὰ παρὰ πᾶσαν ἠμολογούμενα μὴ εἰδώς, ἐκ περὶ τὰ ἀμφοτερόμενα ταλκτωρεῖς μάτην; Ἀναγίνωσκε (3) τὰς θείας Γραφάς, τὰς εἰκοσι δύο βίβλους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ταύτας, τὰς ὑπὸ τῶν ἑβδομηκοντα δύο Ἐρμηνευτῶν ἐρμηνευθείσας.

nabant; idem, cap. 50, n. 10. Gnostici et Valentiniani prophetas qui sunt secundum legem, inspiratos aiebant non a summo Deo, sed a Demiurgo, Iren., lib. iv, cap. 55, n. 2. Ptolemæus Valentinianus, in profiore ad Floram epistola, quam recitat Epiph., hæres. xxxiii, n. 4, legem in tres partes divisam scit distribuit; ut quasdam ejus sanctiones a Deo, quasdam a Moysæ, alias a senioribus profectas dicit : partem vero illam, quæ a Deo est, iterum trifariam dividit, in bona et sincera præcepta, in alia deterioribus et injustiis plenis rebus implicata, denique in typica et symbolica : tres illas posteriores partes, non Deum Patrem bonum, nec etiam diabolum, sed mundi conditorem, qui inter utrumque medium sedet, auctorem habere statuit. Tatianus legem et Evangelium diversorum deorum esse aiebat, Clem. Alex., lib. iii, Sirom., p. 460, Deumque Veteris Testamenti alteri inferentem; in Clem. Alex. collectaneis propheticis, pag. 806, col. 2. Tandem impius Mæus, in verbis a Cyrillo, cat. 6, n. 27, ex Archelai Collatione recitatis, aiebat Deum Veteris Testamenti malorum reptorem esse, cui Jesum tanquam bonum et boni Filium opponere : atque refert Epiphanius, hæres. lxxvi, n. 4, negabat utrumque Testamentum ab uno magistro proficisci, sed ambo a diversis diis et magistris. Hi omnes legem et prophetas infamabant, si usum Cerinthum excipias.

(2) *Ἀντιπέφθῃς.* In editis, ἀντιπέφθῃς, mendose proptus. Correximus ex mss. Coisl., Oitobon. Rœ, Casaub., Budl. : proxime accedit scriptura G. Morelii, ἀντιπέφθῃς. Articulum καὶ post ἐπίγῶθι addidi ex Coisl., Rœ, Casaub., Oitob.

(3) *Ἀναγίνωσκε,* etc. Ante id verbum leguntur in mss. Oitob. majoribus litteris in tituli formam ea verba : Ἀναγίνωσκετε τὰς θείας Γραφάς, τὰς ἡΨ βίβλους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τὰς ὑπὸ τῶν ἑβΨ Ἐρμηνευτῶν ἐρμηνευθείσας. Legite divinas Scripturas, viginti duo Veteris Testamenti libros, a LXXII interpretibus conversos. Facile crederim concionantem tenuisse manu, et auditoribus demonstrasse codicem Bibliorum; et forte numero 55, ex indice singulos libros legisse. Quapropter post Διαθήκης inserimus textui vocem ταύτας, ex mss. Rœ, Casaub. et Coisl. desumptam. Sed Coisl. omittit τὰς sequens. Multa in hoc Cyrilliano de Scripturarum catalogo, et Septuaginta virorum translationis historia, notanda veniunt, quæ in Dissertatione tertia fusius excussimus.

ΑΔ. Ἀλεξάνδρου γὰρ τὸ Μακεδόνων βασιλεὺς Ἀ
 τειολογησάντος, καὶ τῆς βασιλείας εἰς τέσσαρας διαί-
 ρηθείσης ἀρχάς, εἰς τε τὴν Βαβυλωνίαν καὶ τὴν Μα-
 κεδονίαν, Ἀσίαν τε καὶ τὴν Αἴγυπτον· εἰς τῶν τῆς
 Αἰγύπτου βασιλευσάντων, Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος,
 φιλοφρονήσας γενόμενος βασιλεὺς, τὰς κατὰ παντα-
 γῶν βιβλίους συναθροίσων, παρὰ Δημητρίου τοῦ Φα-
 ληρέως, τοῦ τῆς βιβλιοθήκης προνοητοῦ, περὶ τῶν
 κειμένων καὶ προφητικῶν θείων Γραφῶν ἐπακούσας·
 καὶ πολὺ κάλλιον κρίνας, οὐ παρὰ ἀκόντων ἀναγκα-
 στὸς τὰ βιβλία κτῆσασθαι, ἀλλ' ἐξελίσεσθαι δώροις
 μύλλον καὶ φιλεῖ τούς ἔχοντας· καὶ γινώσκων, ὅτι τὸ
 μὴ ἀναγκαστὸν δοιοῦται πολλάκις, ἀπραγμάτευτος δι-
 δόμενον (1) δ' ἐκ προαιρέσεως παρεχόμενον (2) δ' ἐν
 ἀνέξει τῇ πάσῃ δωρεῖται· Ἐλεάζαρου τῷ τότε ἀρ-
 χιερί, πλείεστα δῶρα πέμψας εἰς τὸν ἐπιτοῦθα τῶν
 Ἱεροσολύμων ναῶν, ἕξ κατὰ φύλην τῶν δώδεκα τοῦ
 Ἱσραὴλ φυλῶν πρὸς ἑαυτοὺς εἰς ἐρμηνείαν ἐποικήσεν
 ἀποστολαί. Εἶτα καὶ τοῦ θείας ἢ μὴ τὰς βιβλίους
 εἶναι λαμβάνων ἀπόπειραν (3), καὶ πρὸς τὸ μὴ (3)
 συνδέσσει πρὸς ἀλλήλους τοὺς ἀποσταλέντας ὑπο-
 πύτας (4)· ἐν τῇ λεγομένῃ Φάρω, τῇ πρὸς Ἀλε-
 ξάνδρειαν κειμένη, τῶν παραγενομένων ἐρμηνευτῶν
 ἕκαστον οἶον οἶον ἀποπέμψας, ἕκαστον πάσας τὰς
 Γραφὰς ἐπέτρεψεν ἐρμηνεύσαι. Τούτων δὲ ἐν ἐξομῆ-
 κται καὶ δύο ἡμέραις τὸ πρῶτον πληρωσάντων,
 τὰς ἑμῶν πάντων ἐρμηνείας, ἃς κατὰ διαφόρους
 οἴκους ἄλληλοις μὴ προσιέντες (5) ἐποικήσαντο, συν-
 εταγῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, οὐ μόνον ἐν νοήμασιν, ἀλλὰ
 καὶ ἐν λέξει ἐὺρεν συμφωνοῦσιν. Οὐ γὰρ εὐρεσιλογία
 καὶ κατακλιπὴ σοφισμάτων ἀνθρωπίνων ἦν τὸ γινώ-
 μενον· ἀλλ' ἐκ Πνεύματος ἁγίου, ἢ τῶν (6) ἁγίω
 Πνεύματι λαληθειῶν θείων Γραφῶν ἐρμηνεία συν-
 ετέλετο.

ΑΕ. Τούτων τὰς εἰκοσι δύο βιβλίους ἀναγίνωσκε,
 πρὸς δὲ τὰ ἀπόκρυφα μηδὲν ἔχε κοινόν. Ταύτας μό-
 νως μέγιστα σπουδαίως, ἃς καὶ ἐν Ἐκκλησίᾳ μετὰ
 τῆς ἐπίστασις ἀναγινώσκονται. Πολὺ σου φρονιμώτεροι,
 καὶ εὐλαβέστεροι (7) ἦσαν οἱ ἀπόστολοι, καὶ οἱ ἀρ-
 χιεῖς ἐπίσκοποι, οἱ τῆς Ἐκκλησίας προστάται, οἱ
 τίτλους παραδόντες. Σὺ οὖν, τέκνον τῆς Ἐκκλησίας
 ὄν μὴ παραχάραττε τοὺς θεμοῦς. Καὶ τὸ μὲν

(1) *Παρεχόμενον*. Editi, διδόμενον. Ne vox eadem
 in eadem linea bis repetetur, scripsimus, παρ-
 εχόμενον, ex Coisl., Roe, Casaub. et Grodec. Mox,
 loco τοῦ πᾶσι, quod manifestum iusdum continet,
 posuimus, τῇ πᾶσι, ex iisdem iussu et Ottobon.,
 Colb. ac Boell.

(2) *Δωροῦν ἀποπέμψας*. Mallet, λήψων, συμ-
 πέμψας, aut ἀποπέμψων, experiturus, quod legitur
 in cod. Ottoboniano, sed delendum foret, λαμβά-
 νων, quod ibidem habetur.

(3) *Καὶ πρὸς τὸ μὴ*, etc. Totus hic loquens
 in editis mss. corruptus erat. Ex mss. facie emen-
 davi. Ac primum præpositionem πρὸς ante τὸ
 μὴ, addidimus ex codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub.,
 tametsi minime necessaria videatur. Loco ὑποπέ-
 τῶν, lego ὑποπέτῶν, nihil tamen in textu mss.
 auctoritate destitutus mutavi. Hæc duo verba apud
 Clem. Alexandr. promiscue sumuntur. Ante πληρω-
 σάντων addidi ex Coisl., Roe, Casaub. et Grodecio,
 τὸ πρῶτον, et post ἐρμηνείας, relativum ἕξ, ex Roe

XXXIV. Alexandri enim Macedonum rege defuncto,
 regnoque ejus in quatuor principatus divisio,
 Babyloniam et Macedoniam, Asiam et Ægyptum;
 unus eorum qui in Ægypto regnarunt, Ptolemæus
 cognomine Philadelphus, litterarum studiosissimus
 princeps, dum libros undecumque colligeret, a De-
 metrii Phalereo bibliothecæ procuratore, de divi-
 nis legis et prophetarum Scripturis audivit. Ac
 multo satius iudicans, non ab invitis per vim libros
 parare, sed donis potius et amicitia possessores de-
 mereri; cum sciret, id quod vi extorquetur, eo quod
 præter voluntatem datur, sæpenumero dolo cor-
 rumpi; quod vero sponte exhibetur, id cum omni
 sinceritate donari: missis ad Eleazarum summum
 tunc temporis pontificem, plurimis ad ornandum
 Hierosolymorum templum isthic positum donis, se-
 nos de singulis duodecim Israelis tribubus, qui li-
 bros interpretarentur, ad se delegari fecit. Deinde
 autem ut experiretur an libri, necne, divini forent;
 prospiciens ne inter se missi interpretes conven-
 rent, eorum unicuique in loco qui dicitur Pharos
 secus Alexandriam sito, propriam ædem attribuit,
 singulisque universas Scripturas interpretari man-
 davit. Cum vero illi intra dies septuaginta duos ne-
 gotium absolvissent, rex omnium simul translatio-
 nes, quas separatis domiciliis, ad sese mutuo non
 accedentes elaboraverant, in unum conferens, non
 in sententiis solum, sed et ipsis in verbis plane
 consentientes reperit. Non enim verborum inventio,
 et humanarum sophismatum artificium erat id opus:
 sed Spiritus sancti inflatu divinarum Scriptura-
 rum a sancto Spiritu dictatarum confecta interpre-
 tatio

XXXV. Harum lege libros duos et viginti, nihil-
 que cum apocryphis habeto commune. Eos solos
 studiose meditare et versa, quos etiam in Ecclesia
 cum certo fiducia legimus; multo prudentiores et
 religiosiores te erant apostoli, et veteres episcopi
 Ecclesie rectores qui eos 69 tradidere: tu ergo,
 filius Ecclesie cum sis, ne leges passas transverte.
 Et Veteris quidem Testamenti, ut dictum est, duos

et Casaub. Deinde vocem ἐποικήσαντο, in duas voces
 ἐποικήσαν τὸ distractam, conjunximus ex Coisl., Roe
 et Casaub. Pro συναγῶν, scripsimus, συναγα-
 γῶν, ex Coisl., Ottobon., Roe et Casaub. Tandem
 loco συμφωνούντων scripsimus, συμφωνοῦν, ex eis-
 dem. De cellulis et inspiratione LXX interpretum
 fuit eadem multis longo ordine Patribus communis
 opinio, quæ in hac litterarum luce nullam jam fidem
 habet.

(4) *Forse, ἐποπέτῶν*.

(5) *Προσιέντες*. Forte, προσιόντες. Edit.

(6) *Ἐ τῶν*. Τῶν scripsimus loco τῶ ex codd.
 Coisl., Roe, Casaub., Ottob.: in hoc vero legitur,
 ἁγίω, et omittitur, ἱνεύματα.

(7) *Καὶ εὐλαβέστεροι*. Hæc addidimus ex codd.
 Coisl., Ottob., Roe, Casaub.

(8) *Καὶ τῆς*. Ante hæc verba legit Grodecus ti-
 tulum, *De libris*, quem in nullo ms. codice reperimus.
 Paulo post, καθὼς posuimus loco ἑξ, ex codd.
 Coisl., Ottob., Roe, Casaub.

supra viginti libros meditare; quos, si discendi studio teneris, nominatim, me recitante, memoriae infingere stude. Legis enim sunt primi quatuor libri Moysi, Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium. Inde, Jesus filius Nave; et Judicum liber, qui una cum Ruth septimus numeratur. Cæterorum vero historicorum librorum, Regnorum primus et secundus, unus est apud Hebræos liber; unus item, tertius cum quarto. Similiterque apud eos Paralipomenon primus et secundus, unus est liber; Esdræque primus et secundus pro uno censetur. Esther duodecimus est liber: et hi quidem historici. Versibus scripti sunt quinque: Job, Psalmorum liber, Proverbia, Ecclesiastes, et Canticum canticorum, qui liber est decimus septimus. Sequuntur prophetici quinque; duodecim prophetarum liber unus; Isaia unus; Jeremia cum Baruch, Lamentationibus et Epistola (1), unus; deinde, Ezechiel, et Danielis liber, Veteris Testamenti secundus supra vicessimus.

XXXVI. Novi autem Testamenti sunt quatuor duntaxat Evangelia; nam cætera falso inscripta sunt, et noxia ⁴¹. Scripserunt et Manichæi secundum Thomam Evangelium, quod evangelicæ appellationis fragrantia coloratum, simpliciorum animas corruptit. Suscipe et duodecim apostolorum Acta; et insuper, septem catholicas Epistolas, Jacobi et Petri, Joannis et Jude: deinde, quod omnibus est pro signaculo, et postremum est discipulorum opus, Pauli quatuordecim Epistolas. Reliqua vero omnia extra in secundo [ac nullo] ordine habeantur: et

⁴¹ Vid. cat. 6, n. 31.

(1) Est Baruch e. vi in Vulg. (2) Τῶν Κριτῶν. Articulum τὸ adjecimus ex eod. Coisl., Roe, Casaub., similiter articulos ἡ ante πρώτη et δεύτερα, ex iisdem et Ottobon. Cum in historicis libris primum et secundum Esdræ citat, primi nomine intellexisse videtur apocryphum nostrum tertium; et secundi, nostros primum et secundum; nam hunc non sub Nchemiæ, sed sub Esdræ laudat nomine, cat. 16, n. 28.

(3) Στιχηρά. Ita eod. Colbert., Roe, Casaub. Editi, vitio librarium, στοιχηρά. Quamquam tres duntaxat Salomonis libros pro canonicis memoret, Ecclesiastici tamen et Sapientiae libris eodem modo quo cæteris utitur, posteriorem etiam Salomonis tribuens cat. 9, n. 2 et 16. Hoc forte habuit in duobus de quibus n. 55 non certe in noxiis.

(4) Ἰερουμῶν. Vocem ἰου, ad distinctionem et perspicuitatem textus opportunam adjecimus ex eod. Roe. Miores prophetas majoribus præmittit, ut in multis veterum catalogis, et Græcis Bibliorum mss. ordinantur. Daniele legitur ut nos ex Theodotionis versione: nec, ut mentitur Rivetus, Canticum trium puerorum, Belis et draconis historiam, ac Susannæ eventum, uti apocrypha rejiciebat. Hæc enim passim uti o Daniele nullo discrimine citat: imo Susannæ historia ipsi Danielis exordium erat, ut patet ex cat. 16, n. 31.

(5) Μόνα. Hanc vocem addidimus ex Coisl., Roe, Casaub. et Grod.

(6) Ὅπερ εὐδοία, etc. Particulam ὅπερ inter has voces interpositam eliminavimus, auctor eod. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Colb., Bohl., Morel, et Grod. Post ἐπινομήτας addidi participium ἐπι-

Παλαῖς Διαθήκης, ὡς εἴρηται, τὰς εἰκοσι δύο μετέτα βίβλους· ἃς, εἰ φιλομαθῆς τυγχάνεις, ἐμπού λόγοντος, ὀνομαστί μεμνηθῆσαι σπουδαίον. Τοῦ νόμου μὲν γὰρ εἶναι αὐ Μωσέως, πρῶτα πάντα βίβλοι. Γένεσις, Ἐξοδος, Λευιτικόν, Ἀριθμητὰ, Δευτερονόμιον. Ἐξῆς δὲ, Ἰησοῦς υἱὸς Ναυῆ· καὶ τὸ τῶν Κριτῶν (2) μετὰ τῆς Ἰουδ βίβλου ἔβδου ἀριθμούμενον. Τῶν δὲ λοιπῶν ἱστορικῶν βιβλίων, ἡ πρώτη καὶ ἡ δεύτερα τὴν Βασιλειῶν, μία παρ' Ἑβραίους ἐστὶ βίβλος· μία δὲ, καὶ ἡ τρίτη καὶ ἡ τετάρτη. Ὁμοίως δὲ παρ' αὐτοῖς καὶ τῶν Παραλειπομένων ἡ πρώτη καὶ ἡ δεύτερα· μία τυγχάνει βίβλος· καὶ τοῦ Ἑσθῆρ ἡ πρώτη καὶ ἡ δεύτερα, μία λελογίσται· δωδεκάτῃ βίβλος ἡ Ἑσθῆρ. Καὶ τὰ μὲν ἱστορικὰ ταῦτα. Τὰ δὲ στιχηρά (3) τυγχάνει πάντα, Ἰὼβ, καὶ βίβλος Ψαλμῶν, καὶ Παροιμίαι, καὶ Ἐκκλησιαστής, καὶ Ἄσμα ἁγμάτων ἐπικαιδέκτων βιβλίων. Ἐπὶ δὲ τούτοις τὰ προφητικὰ πάντα· τῶν δώδεκα προφητῶν μία βίβλος, καὶ Ἰσαίου μία, καὶ Ἰερουμῶν μία (4) μετὰ Βαρούχ, καὶ Ἰερωνῶν, καὶ Ἐπιστολῆς· εἴτα Ἰερουμῶν καὶ τοῦ Δανιὴλ, εἰκοσθευτέρα βίβλος τῆς Παλαιῆς Διαθήκης.

ΑΓ'. Τῆς δὲ Καινῆς Διαθήκης, τὰ τέσσαρα μόνον (5) Εὐαγγέλια· τὰ δὲ λοιπὰ ψευδοπύργα καὶ βλαβερὰ τυγχάνει· Ἐγγραφῶν καὶ Μανιχαίων κατὰ Θωμᾶν Εὐαγγέλιον, ὅπερ, εὐδοία (6) τῆς εὐαγγελικῆς προσωμίας ἐπιχωρησμένον, διαφθείρει τὰς ψυχὰς τῶν ἀπολουστέρων. Δέχου δὲ καὶ τὰς Πράξεις τῶν δώδεκα ἀποστόλων· πρὸς τούτοις δὲ καὶ τὰς ἐπιτὰ, Ἰακώβου, καὶ Πέτρου, Ἰωάννου, καὶ Ἰουδᾶ καθολικὰς Ἐπιστολάς· ἐπισηράγισμα δὲ τῶν πάντων, καὶ μαθητῶν τῶν τελευταίων, τὰς Παύλου δεκατρίασας Ἐπιστολάς, τὰ δὲ λοιπὰ πάντα, εἴω (7) κείσθω ἐν δευτέρῳ· καὶ δε-

χωρησμένον, ex eod. Colb., Bohl. Morel. et Grodec. Melius videretur ἐπιχωρησμένον, tinctum, quod habetur in eod. Roe et Casaub. et corrupte legitur in Coisl., ἐπιχειρησμένον. At eadem vim habet vox ἐπιχωρησμένον, a χρώτης vel χρώτα deducta; quæ vox in bonis auctoribus fragrantiam quandam ex tinctura emanantem designat. Cyrillus, cat. 21, n. 4, ait Christum, dum in Jordane baptizatus ablueretur, tincturam suæ divinitatis aquis indidisse, τῶν χρωτῶν, vel χρώτων, τῆς θεότητος μεταδοῦς τοῖς ὕδασι· uno ipse fragrantiam conceperunt, Procat., n. 15. Certe nun odoris quidem, sed saporis ratione de fructu vetito dicit Greg. Nyss., orat. in xl martyres, p. 509, εὐχρηστὶ τινὶ καὶ θρόνη γέμιστος ἐπιχωρησμένος, ἀνατὶ quodam colore et voluptate quæstus coloratus. Apocalypsim non numerat Cyrillus in indice Novi Testamenti, eamque uti apocrypham repudiare videtur cat. 15, num. 13 et 16. Ejus tamen testimonium sæpe ac veluti imprudens, ex familiari ejus consuetudine, utitur.

(7) Ἐἴω. Vox ea non habetur in eod. Coisl., Ottob., Roe, Casaub. et Grod. quasi cæteros libros non extra canonem, sed secundo tantum loco haberi juberet Cyrillus: sed ille, quamvis re quosdam libros distinguerit, quos in canone non includens secundo tamen loco habuit, ac nullo discrimine cum protocanonicis citat; oratione tamen duplici apocryphorum ordinem non facit, ut vel ex modo sequentibus verbis patet. Itaque vox ἐν δευτέρῳ non secundo tantum, sed nullo in loco, atque idem quod εἴω significat: quæ non insolens proinde auctores hujus vocis usurpatio. Sic Naz., carm. 1, pag. 29: Τὸ μὲν καὶ ἡμᾶς δευτέρου κείσθω λόγου· Quæ ad nos

μὴ ἐκκλησίαις μὴ ἀναγινώσκεται, ταῦτα μὴδὲ κατὰ αὐτὸν ἀναγινώσκει, καθὼς ἤκουσας. Καὶ περὶ μὲν τούτων ταῦτα.

AZ. Φεῦγε δὲ πᾶσαν διαβολικὴν ἐνέργειαν, καὶ μὴ πείθου τῷ δράκοντι τῷ ἀποστάτῃ, ὃς ἐξ ἀγαθῆς ὑποστάσεως αὐτοπροαίρετον ἔσχε τὴν μεταβολὴν· ὃς ἀναπίπτει μὲν δύνανται τοὺς θέλοντας, ἀναγκάσει δὲ οὐδένα. Καὶ μὴτε ἀστρολογίας, μὴτε ὀνειδοςκοπίαις, μὴτε κληροῖσι πρόστιχε, μὴδὲ τὰς μυθώδεις τῶν Ἑλλήνων (1) μαντείας· φαρμακείαν, καὶ ἱεραυσίαν, καὶ τὰ νεκρομαντικῶν παρανομήματα πρόγματα, μὴδὲ μέχρις ἀκοῆς παραδίχου. Ἀπόστηθι παντός ἀκολασίας εἰδούς, μὴτε γαστριμαργῶν, μὴτε φιληθωῶν, ὑπερένω τε φιλαργυρίας ἀπάσης, καὶ τοῦ τοκίζειν, γυνόμενος (2). Μήτε δὲ θεωριῶν ἔθνηκός ἀθροίσμασι· παράβαλλε· μὴδὲ ἐπιθέσασμαι ἐν νόσταις χρήσῃ ποτιᾶ· ἀποστρέφου δὲ πᾶσαν καὶ τὴν κατηλδοῦσιν τὴν χρυσαύτητα. Καὶ μὴτε (3) εἰς Σαμαριτισμὸν, ἢ Ἰουδαϊσμὸν ἐκπέσῃ· εὐερώσατο γὰρ σε λοιπὸν Ἰησοῦς ὁ Χριστός. Πάσης Σαββάτων παρατηρήσεως ἀπόστηθι, καὶ τοῦ κοινῶν ἡ ἀκάρθαρτον λέγειν· τι εἶναι τῶν ἀδιαφόρων βρωμάτων. Ἐξαιρέτως δὲ μίσει πάντα τὰ συνέδρια τῶν παρανόμων αἰρετικῶν· καὶ παντοῦ τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν ἀσφαλτοῦ, νηστείας

A quæcumque in ecclesiis non leguntur, istæ neque privatim legas, sicut jam audisti ⁴². Ac de his quidem hæc tenentur.

XXXVII. Fuge autem omnem diabolicam operationem: neque defectori draconi credas, qui ex bona natura ultro ac sponte mutatus est; **70** qui ⁴³ volentes quidem persuadere potest, neminem autem cogere ⁴⁴. Neque astrologorum prædicationibus, neque avium observationibus, neque omnibus (4) attendas, neque fabulosis Græcorum divinationibus. Veneficium, incantationem, et nefandissimas manium evocationes, ne ad aures quidem admitte. Ab omni intemperantiæ genere recede, nec gula deditus, nec voluptatum amans; omni avaritia et fermentatione superior ⁴⁵. Neque vero Gentilitiis spectaculorum contentibus intersis. Neque ligaturis unquam in morbis utare. Aversare quoque omnem cauponarum frequentandi illuviem ac sordem. Neque in Samariticam aut Judaicam delahare religionem (5), nam te in posterum liberavit Jesus Christus. Ab omni Sabbatorum observatione procul esto; neque ullum indifferentium ciborum communem vel mundum appelles ⁴⁶. Præsertim vero oderis omnia transgressorum hæreticorum conventicula, omni-

⁴² Vid. cat. 6, n. 35 et 35. ⁴³ Vid. cat. 2, n. 5 et sup. n. 21. ⁴⁴ Vid. cat. 19, n. 8. ⁴⁵ Vid. cat. 19, n. 6. ⁴⁶ Vid. cat. 18, n. 26.

attinent nullo loco habere, carn. 18 Iamb., p. 216: Ἄμφω γὰρ εἶναι δεῦτερα Σενοκράτους· Ἄμφω ἰστα ἀλιενα Ἰενοκράτος. Orat. 20, p. 517, εἰ τοσοῦτον ἀπῆφτηκα καιροῦ δεύτερος, si tandiu post tempus occurri.

(1) Ἑλλήνων. Legitur in codd. Coisl., Roë, Casaub., et Grodec., εἰδῶν, idolorum. Utraque lectio probabilis. Nam vel oraculorum predicationes, vel divinaculorum per sortes vaticinia reprobat Cyrillus. Loco φαρμακείαν scripsimus ex cod. Ottob., φαρμακείαν.

(2) Γενόμενος. Ita restitui ex codd. Coisl., Otobon., Roë, Casaub. Habent editi, βουλόμενος. Paulo post, loco ἐπιθέσασμαι, cod. Colb., Bull. et Morel. ferunt, ἐπιθέσασμαι, incantationibus. Inferius, κατηλδοῦσιν scripsimus ex Coisl., Roë, Casaub., Ottob., loco κατηλδοῦσιν. Grod. legisse videtur, τῶν κατηλδοῦσιν. Henricus Valerius in mss. ad Cyrillum notis, κατηλδοῦσιν hic intelligit diabolum. Sed hanc vocem cum altera simili λυποδύτης, exspoliator, memoria vacillante, credo, confudit. Κατηλδος significat vel negotiatorem et venditorem, vel cauponem. At κατηλδοῦσιν Hesychio est canponarum frequentator: eodemque sensu a Cyrillo usurpata hanc vocem, significat infivus illa quam κατηλδοῦσιν objicit. Cauponæ etiam apud Paganos probro sunt, necum apud Christianos. Concil. Laod. can. 24 vetat ne clerici et ascetæ cauponam ingredientur; quemadmodum can. 26, ne magi, astrologi et mathematici sint. Diutius forsitan apud cauponarios, quæ professio Christianæ temperantiæ et gravitatis parum alioqui conveniens, idololatria aut ejus vestigia renaserunt. Tertullianus, De spectac., cap. 8, n. 79, in stabulis sive diversoriis idola fuisse testatur.

(3) Καὶ μὴτε, etc. Ea verba usque ad πάσης Σαββάτων exclusi, addidimus ex codd. Coisl., Otobon., Roë, Casaub. Mox, καὶ τοῦ scripsimus ex Coisl., Roë, Casaub. quo in loco habent editi, καὶ τῶ.

(4) Neque omnibus, etc. Ita vocem κληρόνας ver-

tit Grodecius. Idem est quod cat. 19, n. 8, vocat κληρονομίους. Id Chrysostomus, hom. 21 ad pop. Antioch., sub finem, conjungit cum observationibus dierum, et symbolis: quæ symbola, ut explicat, erant auguria captata ex rebus fortuitis, ut verbis forte fortuna prolati, certorum hominum occursu, et similibus rebus. Non immerito Cyrillus ab iis superstitionibus, quas ad cultum diaboli pertinere ait, cap. 19, n. 8, auditores suos revocat. Quam difficile esset Christianos ab hujusmodi vanitatibus abstrahere, probant frequentes ea de re Patrum querelæ. Adde Gnosticos et alios hæreticos iis usos esse.

(5) Neque in Samariticam aut Judaicam, etc. Inventa Christianorum pectoribus Judaicæ legis reverentia, fecit ut plurimum non solum Judeorum frequentiam non devitarent, sed eorum sacris conventibus interessent, ac festa celebrarent; quod graviter queritur Chrysostom., hom. 34 ad populum Antioch. qua occasione hæc et sequentes homilias adversum Judæos declamavit. Conc. Laod. vetuit ne Christiani a Judæis dona festalia et azyma acciperent, can. 37 et 38. Erant qui a Judæis fructus agrorum suorum benedicti patenter, quod severe castigat conc. Elib. can. 49. Conc. Laodic. can. 29 Christianis præcipit ne judæizent, et Sabbato otentur, sed eos hæc die operibus vacare præcipit. Hunc abusum non infrequentem fuisse testatur apud Joannem Damasc. Eusebii quidam, in Parallelii citatus, littera II, tit. 27, pag. 635. Hanc Sabbati religionem forte in animis eorum confirmabat liturgia die illo oblata, et laxata in Quadragesima jejunii observatio. Ciborum delectus non hæretici modo Judæismo addicti, sed quidam etiam superstitioni Christiani observabant, ut apparet ex Constit. Ap., lib. vi, cap. 10 et 11. Hæreticorum conventicul: Christiani quidam adibat, falsorum martyrum qui ex hæreticorum grege fuerant, aut in occupatis ab ipsis ecclesiis colabantur, solemnitatibus invitati, quod prohibet conc. Laod., can. 35 et 34. Alii forte eo trahelantur ignorance veræ Ecclesiæ Catholi-

busque modis tuam ipsius animam muni, jejuniis, A προσευχαῖς (1), ἐλεημοσίαις, καὶ θεῶν λογίων ἀνα-
 eleemosynis, et divinorum oraculorum lectionibus; γνώσμασιν Ἰνα μετὰ σωφροσύνης καὶ δογματικῶν εὐ-
 ut in temperantia et piorum dogmatum observatione, σεβῶν τὸν ἐπιλοποῦν ἐν σαρκὶ βιώσας χρόνον, τῆς
 quod tibi reliquum est in carne tempus vivens ⁴⁴, μῆς (2) τοῦ λουτροῦ σωτηρίας ἀπολαύσης· στρατο-
 unica, quæ per lavacrum datur, salute perfruaris : λογηθεὶς δὲ οὕτως ἐν οὐρανίαις στρατιαῖς τοῦ Πατρὸς
 sicque cælestibus a Patre ac Deo ascriptus exer- καὶ Θεοῦ, καὶ τῶν οὐρανίων καταξιωθῆς στεφάνου·
 citibus, cælestibus quoque corouis digneris : in ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰ-
 Christo Jesu Domino nostro, cui est gloria in sæ- τοῦς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

⁴⁴ 1 Petr. iv, 2.

corum; maxime peregrinantes, quos Cyrillus, cat. 48, n. 26, monet, ut cum ad regionem aliquam de-
 venerint, non præcise requirant ubi sit ecclesia, nam suas etiam ædes hæreticæ ecclesiæ vocabulo in-
 signire solebant; sed ubi sit catholica Ecclesia, quod nomen veræ ecclesiæ proprium.

(1) Προσευχῆς. In editis legitur, προσέχων. Emendavimus ex Coisl., Ottob. et Grod.

(2) Μῆς. Loco μῆς, Coisl., Roe, Casaub. ha-

berit, ἀγίας. Ottobon., θείας ἀγίας. Mox, pro στρατο-
 λογηθεὶς τε, posuimus ex Coisl., στρατολογηθεὶς δὲ, et pro καταξιωθῆς, καταξιωθῆς, ex Coisl., Roe, Casaub. et Grodec. Tandem pro τῷ ᾧ δόξα, scripsimus ex Coisl. et Ottobon., ᾧ ἡ δόξα. Cæterum ampliori glorificatione concluditur hæc catechesis in versione Grodecii, his verbis : In Christo Jesu Domino nostro, cum quo gloria Patri cum sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

CATECHESIS QUINTA.

DE FIDE ET SYMBOLO.

71 PROLOGUS.

I. *Præparatis in superiore catechesi, per generalem universorum fidei nostræ dogmatum informationem, auditorum animis, jam ad singula ejus capita in Symbolo contenta distinctis sermonibus explananda aggreditur. In hac itaque catechesi, qua Symbolum tradit memoriter retinendum, suoque tempore, ⁴⁵ Sabbato scilicet sancto reddendum; fidei, cujus confessionem continet, vim, dignitatem, necessitatem, efficaciamque commendat; sicque primam Symboli vocem, Credo, vel, Credimus, in hac oratione exponit.*

II. *Fidei dignitatem repetit (num. 1) ab divinæ appellationis, quam nobiscum communicat, participatione; vim ejusdem, ab contemptu rerum terrestrium quem inspirat (n. 2); divinorum rerum ac Dei ipsius contemplatione, ad quam erexit; victoria adversus diabolum, quam confert (n. 4 et 11); rebus ultra humanam conditionem (n. 4), quas non in credente solum (n. 7), verum in aliis (n. 8 et 9) etiam merito credentis operatur. Necessitatem fidei probat, tum (n. 5) ex omni vitæ consuetudine, quæ per fidem alligatur et consistit; tum (n. 5 et 6) ex justificationis nostræ modo et ratione, quæ ad exemplum Abrahæ per fidem in Christi mysteria perficitur. Species tandem fidei distinguit (n. 10 et 11): quarum altera in dogmatum assensum consistit; altera, quæ hujus præmium ac perfectio est, in mirabilibus efficiendis. Post id præmium Symbolum traditurus (u. 12), maximam illius in brevi verborum complexu vini ac necessitatem ostendit; ac diligentem ejus commeditationem, fidelemque, ne unquam mutetur aut corrumpatur, custodiam præcipit: quod, eo tradito, diligentius ac serivius inculcat (n. 13). Notanda præsertim, quæ de fide miraculorum a Deo exoptanda et promerenda docet; et quæ de Symboli ab Ecclesia accipiendi, atque ab iis qui Scripturas legere non possunt firmiter retinendi ac credendi necessitate tradit.*

III. *Hanc catechesim, quæ in omnibus nris. et editionibus De fide tantum inscribitur, nos De fide et Symbolo appellavimus, quoniam de utrisque sub uno eodemque ambiguo fidei nomine agit auctor, ac fidei nomen pro fidei virtute constanter usurpat ab initio ad num. 12: sed ab eo loco ad finem pro Symbolo sumit. Quoties autem Symbolum significat, ad distinctionem litteram majusculam initio præfiximus. Interrumptus hujus orationis series, per traditionem et pronuntiationem Symboli a Cyrillo factam, nam num. 12 de Symbolo loquitur ut tradendo; num. autem 13 de eodem ut tradito. Locus interruptionis non omnino certus, nec ab eis qui Catecheses primum exscribere notatus. Cum enim Symbolum chartis mandare primis temporibus religio esset, idque in hac catechesi severe interdicat Cyrillus num. 12, qui ab ejus ore orationem exceperunt, omnia continue describere; sicque Symbolum Hierosolymitanum perierunt;*

⁴⁵ Cat. 18, n. 21.

nisi in titulis catecheseon, et in variis Cyrilli sententiis, sparsim et uti in frustra defectum exstaret. In nonnullis tamen mss. post verba quæ numerum 12 absolvunt, reperitur Symbolum Nicænum de integro descriptum: quo factum est, ut hunc traditi Symboli et interpretationis Cyrilli assignaverimus locum, quanquam ut fatear quod res est, ultima num. 13, periodus Ἐλπίετε οὖν, etc., Videte itaque, etc., mihi videatur ad Symbolum traditum pertinere.

IV. Ex verbis catechesis superioris, num. 13, quibus longo Quadragesimæ totius spatio Symboli expositionem a se tradendam ait auctor, certum est hanc orationem vel extremis primæ Quadragesimalis hebdomadæ, vel primis secundæ diebus pronuntiatam esse: eaque erat singularis Ecclesiæ Hierosolymitanæ consuetudo, ut per quadraginta dies Symbolum prius traditum explicaretur; quod testantem audivimus Joannem Cyrilli successorem, in testimonio supra Præloquio in catechesim quartam, num. 3 allegato. In omnibus vero aliis tam Occidentis quam Orientis Ecclesiis, quarum quidem exstant monumenta, sub extrema solum Quadragesimæ tempora Symbolum baptizandis tradebatur: nec, ut Hierosolymis, pluribus, sed uno dumtaxat, aut od summum uno et altero sermone explanari solebat. Dubium vero nullum est, quin Ecclesiæ Hierosolymitanæ consuetudo multo utilior esset, cui sane acceptum referre debemus pretiosum hoc Catecheseon Cyrillianarum opus.

V. Hanc orationem contulimus cum codd. Coisl., Roë, Casaub., Ottobon. Symbolum Hierosolymitanum ex ipso Cyrillo collectum ei appinimus. Qua de re dicemus in observatione peculiari.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ Ε'

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, Περὶ Πίστειος· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους· Ἔστι α πιστεῖς ἠλιχομένων ὑπόστασις (1) πραγμάτων, ἔλεγχος οὐ βλεπομένων. Ἐν ταύτῃ γὰρ ἑμαρτυρήθησαν οἱ πρῶτον, καὶ τὰ ἐξῆς.

72 CATECHESIS V ILLUMINANDORUM,

Hierosolymis extemporalis dicta, *De Fide*; et lectio ex Epistola ad Hebræos¹¹: Est autem fides speratarum substantia rerum (2), convictio earum quæ non videntur. In hac enim testimonium consecuti sunt ænes, etc.

A. Ἠλίχον ὄμιν ἀξίωμα δίδωσιν ὁ Κύριος ἀπὸ τῶν (3) καθηγουμένων τάγματος εἰς τὸ τῶν πιστῶν μεταθέμενος, Παῦλος δ' ἀπόστολος παριστάς, φησι· Πιστὸς ὁ Θεὸς, δι' οὗ ἐκλήθητις εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Θεοῦ γὰρ πιστοῦ καλούμενου, καὶ οὐ ταύτην τὴν προσήγορίαν λαμβάνεις, μέγα λαμβάνων ἀξίωμα. Ὅτι γὰρ καλεῖται θεὸς ἀγαθὸς, καὶ δίκαιος, καὶ παντοκράτωρ, καὶ δημιουργὸς τῶν ὧν, οὕτω καὶ πιστὸς. Ἀδύναται τοίνυν εἰς ἄπιστον ἀξίωμα ἀναβαίνειν, Θεοῦ μὴ ἄλλαν προσήγορίας γίνεσθαι κοινωνός.

B. Ὅδε οὖν ζητεῖται (4) λοιπὸν, ἵνα τις ἐξ ὧν πιστὸς ἐστὶ συνειδήσῃ; εὐρεθῆ. Ἄνδρα γὰρ πιστὸν λέγουσιν ἐστίν, φησὶν· οὐχ ἵνα ἐμοὶ δεῖξῃ σου τὴν συνείδεσθαι (οὐ γὰρ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας ἀνα-

I. Quantam¹¹ vobis dignitatem conferat Dominus, ab ordine catechumenorum ad fidelium ordinem vos transferens, representat apostolus Paulus, aïens: *Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem Filii ejus Jesu Christi*¹². Cum enim Deus *fidelis* appelletur, id quoque eandem accipis appellationem, magna auctus dignitate. Quemadmodum enim Deus vocatur bonus, et justus, et omnipotens [seu omnium dominator], et universorum conditor, ita et *fidelis*. Reputa igitur ad quantam procheris dignitatem, divinæ appellationis particeps futurus.

II. Hic jam queritur, ut fidelis quis ex vobis, secundum intimam conscientiam, reperitur¹³. Virum enim *fidelem* reperire magnum opus est, ait [Scriptura¹⁴.] Non ut mihi tuam conscientiam

¹¹ Hebr. xi, 1. ¹² Vid. Procat. n. 6, et cat. 4, u. 4. ¹³ I Cor. i, 9. ¹⁴ I Cor. iv, 2. ¹⁵ Prov. xi, 8.

(1) Ὑπόστασις. In hac voce desinit apud editos codices allegatus Apostoli locus: ceteras addidimus ex codd. Coisl. Ottob. Roë, et Grod.

(2) Lectio hæc confirmatur ex n. 4.

(3) Ἀπὸ τῶν. Articulus hunc supplevimus ex codd. Roë, et Casaub.; scripturimus etiam μεταθεόμενος, ex codd. Coisl., Ottob., Roë, Casaub., loco

μεταθεόμενος.

(4) Ζητεῖται. Editorum lectio est, ζητεῖτε, quam emendavimus ex Coisl. et Ottob. et allegato Apostoli textu. Mox, ante ὧν adjecimus præpositionem ἐξ, auctoritate codd. Coisl. Roë, Casaub. Post sequens ex Proverbiis testimonium, addidimus ex codd. Roë, et Casaub., φησὶν.

demonstres (neque enim ab humano die iudicandus es⁷³); sed ut Deo fidei sinceritatem ostendas, qui scrutatur renes et corda⁷⁴, et qui novit cogitationes hominum⁷⁵. Magnum quiddam est vir fidelis, et quovis divite divitior existit. *Fidelis* enim viri est totus mundus divitiarum⁷⁶, (1) in eo quod ipsas despicit et conculcat. Nam qui exterius divites sunt, etiamsi multa possideant, quantum ad animam inopia cruciantur: quanto enim plura congregant, tanto majori eorum quæ desunt desiderio concipiuntur. At fidelis homo, quod maxime admirabile videatur, in paupertate dives est, sciens enim quod indumenta tantum et alimenta habere necesse sit, hisque contentus⁷⁷, divitias conculcat.

III. Neque vero apud nos tantum (2) qui Christi nomine censentur, magna est fidei commendatio; verum etiam universa quæ in mundo geruntur, et ab eis quoque qui alieni sunt ab Ecclesia, per fidem transiguntur. Per fidem extraneæ personæ nuptialibus legibus conjunguntur; alienusque homo corporum et pecuniarum alicuarum, per eam quæ in contractibus sponsalitiis est fidem, communicatio donatur. Fide etiam consistit agricultura: non enim suscipit labores, qui proventus recepturum se non credit. Fide decurrunt homines mare, dum exiguo ligno credentes, firmissimum terræ elementum instabili fluctuum agitatione permittunt; incertis spelus sese tradentes, omnique anchora tutiorem circumferentes fidem. Per fidem itaque pleraque consistunt hominum negotia: neque apud nos solus ita persuasum est, verum etiam, ut dicuntur est, apud eos qui a nobis sunt alieni (3).

⁷³ I Cor. iv, 3. ⁷⁴ Psal. vii, 10. ⁷⁵ Psal. cxiii, 11. ⁷⁶ Prov. xvii, 6, secundum LXX. ⁷⁷ I Tim. vi, 8.

(1) Hoc est, totius mundi divitia.

(2) Neque apud nos tantum, etc. Occurrit vulgaræ et cœnicæ a Christianæ religionis defensoribus contritæ paganorum objectioni, quam Rufinus ita refert expos. Symboli ad verbum *Credo*: *Pagani nobis objicere solent, quod religio nostra, quia ratio- nibus deficit, in sola credendi persuasionem consistat: et ideo ostendimus nec agi nec stare aliquid posse, nisi præcesserit vis credendi*. Habes ea de re verba Celsi apud Origenem, lib. i contra Epicureum hunc, pag. 8, et conjunctam Origenis refutationem isti Cyrillianæ argumentationi simillimam. Valentiniani præterea fidem nubis tanquam simplicibus et impertitis relinquebant; sibi vero tanquam natura salvatis, scientiam quævis, unde Gnostici, liberaliter tribuebant; quæ scientia, tantum a fide distaret quantum spirituale ab animali: apud Clem. Alex. lib. ii Strom., pag. 363, quo loco tam illos hæreticos, quam gentiles, qui fidem calcaviabant uti rem inanem et barbaram, pag. 562, ex ipsorum gentium et hæreticorum fidei elogiis refellit. Manichæi nulla magis illecebra capiebant fideles, quam confidenter promissa veritatis intelligentia; excluso auctoritatis et fidei jugo, quo Catholicus ab Ecclesia premi querebantur. Hac ipsa ratione se ad Manichæorum partes olim pertractum fatetur Augustinus, lib. De utilitate credendi, cap. 1, n. 2, quem librum ad refellendam inanem illam et falsam Manichæorum pollicitationem composuit. Videsis præter citatos auctores, Arnobium, lib. ii contra Gentes, Euseb., lib. i Præpar. evang., cap. 5, pag. 45, et

A κρίνεσθαι μέλλεις· ἄλλ' ἵνα τὸν Θεοῦ δεῖξῃς τῆς πίστεως τὸ ἀδολόν, τῷ ἐτάζοντι· νεφροῦς καὶ καρδίας, καὶ γινώσκοντι τοὺς διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων. Μέγα τὰ πράγμα ἐστὶ πιστὸς ἀνὴρ, παντὸς πλουσίου τυγχάνων πλουσιώτερος. Τοῦ πιστοῦ γὰρ ἔλεος ὁ κέρμος τῶν χρημάτων, τῷ (4) ὑπερβροῦντι αὐτὰ καὶ καταπατεῖν. Οἱ μὲν γὰρ κατὰ τὸ φαινόμενον πλουτοῦντες, καὶ πολλὰ κεκτημένοι πένητές εἰσι τὴν ψυχὴν· ὅσῳ γὰρ πολλὰ συνάγουσι, τοσούτῳ τῇ τῶν λειπόντων ἐπιθυμίᾳ τήκονται. Ὁ δὲ πιστὸς ἀνὴρ, τὸ παραδόξωτατον, ἐν πνίξ πλουτεῖ· εἰδὺς γὰρ, οὐ δεῖ μόνον ἔχειν σκεπάσματα καὶ τροφὰς, καὶ τοῦτοις ἀρκούμενος, πεπαύχῃ τὸν πλοῦτον.

B Γ'. Καὶ οὐ παρ' ἡμῖν γε μόνοις, τοῖς τῆν τοῦ Χριστοῦ προστηγμένοις ἔχουσιν, μέγα τὸ τῆς πίστεως εἶναι ἀξίωμα· ἀλλὰ γὰρ καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ τελοῦμενα, καὶ τὰ ὑπὸ τῶν ἄλλοτρίων τῆς Ἐκκλησίας, τῇ πίστει τελείται. Πίστει τοὺς ἀπεξενωμένους γαμικὸν νόμον συνάπτουσιν εἰς ταῦτόν· καὶ ἀνθρωπῶς ἀλόγους, σωματικῶν καὶ χρημάτων ἄλλοτρίων (5), διὰ τῆν ἐν γαμικοῖς συμβολαῖσι πίστιν, γίνεται κοινωνίαν. Πίστει καὶ γεωργία συνίσταται· ὁ γὰρ μὴ πιστεύων ληψέσθαι καρποφορίαν, οὐχ ὑπομίνει τοὺς καμύτους. Πίστει θαλαττεύοντες ἀνθρώποι, μικροτάτων ἐὼν πιστεύσαντες, τὴν ἅπασαν τῶν κομμάτων φορὰν, τοῦ στερότατου στοιχείου, τῆς γῆς, ἀντικαλλάττονται, ἀδελφοὶ ἐαυτοῦ; ἐπιδοῦντες ἐλπίσιν, καὶ πάσης ἀγκύρας ἀσφαλεστέρην ἐπαγόμενοι τὴν πίστιν. Κατὰ πίστιν τῶντων συνίσταται τὰ πλεῖστα τῶν ἀνθρώπων πράγματα· καὶ οὐ παρ' ἡμῖν μόνοις τοῦτο πεπίστευται, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοὺς ἔξωθεν,

lib. xii, cap. 1, 2, 5; Chrysostomum, hom. 4 in I Timoth., pag. 400; Theodoret., De curandis, Græcorum affectib., orat. 4 De fide, pag. 479, qui nonnulla ex Cyrillo nostro transcripsisse videtur; Greg. magna., Dialog., lib. iv, cap. 2; Damascenum, lib. iv, c. 11; omnes hoc argumentum iisdem quibus Cyrillus rationibus pertractant. Cæterum auctoritas cui nos credere jubet Cyrillus, est ipsius Dei revera, cuius verbis credimus, dum dogmatibus per fidem assentimur, infra, num. 10. At instrumentum et canalis quo credenda nobis transmittuntur et innotescunt, non est ejus mente præcise Scriptura sacra: sed Ecclesia, ex qua credendi norma suscipere debemus inviolabilem et immutabilem, infra num. 12.

(3) Qui a nobis sunt alieni, παρὰ τοῖς ἔξωθεν. Gentiles omnino videtur intelligere, cum dicat eos Scripturas non recipere quo characteræ proprie designat Græcos cat. 18, n. 10, sic cat. chumeneum vocat extraneum Procat., n. 12: Μη λέγει ἐν ἔξω. Designat autem hic sectas philosophorum, de quibus Origenes, fidei necessitatem ex ipso gentium usu demonstrat, ait lib. i cont. Cels., pag. 9: Quis

(1) Τῷ. Ex cod. Roe; editi τῷ. Hic Cyrillus verum sensum aperit propheticae sententiæ, de fidei divitiarum totius mundi domino. Similiter Horatius, lib. iii, Od. 16, Contemptæ dominus splendidior rei. (5) Ἀλλοτρίων. Eam vocem supplevimus ex cod. Roe, et Casaub.

καθὸς εἴρηται. Κἀν γὰρ μὴ δέχονται τὰς Γραφάς, οὐκ αἰετὴν προσφέρουσι (1) διδάγματα, πίστει καὶ κείνα παραδέχονται.

A. Ἐπὶ τὴν πίστιν ὁμᾶς τὴν ἀληθῆ καλεῖ καὶ ἡ σήμερον ἀνάγκησι γενομένην, τὴν ἐδὸν ὁμῖν παραστήσασα, πῶς δεῖ τῷ Θεῷ καὶ ὁμᾶς εὐαριστήσασθαι· φησὶ γάρ, ὅτι χωρὶς πίστεως ἀδύνατον ἔστιν εὐαριστήσασθαι. Πότε γὰρ προθήσεται (2) ἄνθρωπος βουλεύσασθαι τῷ Θεῷ, μὴ πιστεύων, ὅτι γίνεται μισθοποδότης; πότε παρβενύσει κόρη, ἢ καὶ σφραγίσῃ νεός, μὴ πιστεύων, ὅτι τῆς ἀγνείας ἀμάρτανός ἐστι στέφανος; Ὑσθαλμὸς πάσης συνειδήσεως ἐστὶ φρωτιστικὸς ἡ πίστις, καὶ συνέσεως ἐμπονητικὸς (3)· λόγι γὰρ ὁ προφήτης· Καὶ ἐὰν μὴ πιστεύετε, οὐδὲ μὴ συνήτε (4). Ἐμφράττει στόματα λέοντων ἡ πίστις, κατὰ τὸν Δαυὶλ (5)· φησὶ γὰρ ἡ Γραφή περὶ αὐτοῦ, ὅτι Ἄνηρέχθη Δαυὶλ ἐκ τοῦ λάκκου, καὶ πᾶσα διασφραδίσθη οὐχ εὐρέθη ἐν αὐτῷ, ὅτι ἐπιστεύσεν ἐν τῷ Θεῷ αὐτοῦ. Ἐστὶ τὸ τοῦ διαβόλου δεινότερον; ἀλλὰ καὶ πρὸς τοῦτον οὐδὲν ἕτερον ὅπλον ἔχομεν ἢ τὴν πίστιν, ἀσώματον θυρεὸν κατ' ἐχθροῦ μὴ φαινόμενον. Ἀποστέλλει μὲν γὰρ βέλῃ ποικίλα, καὶ κατατοξεῖ ἐν σκοτομῆν τοὺς μὴ νήφοντας· ἀλλ', ἐπειδὴ μὴ φαίνεται ὁ ἐχθρὸς, περιβλήμα κραταῖον ἔχομεν τὴν πίστιν, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, λέγοντα· Ἐν πᾶσι ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, ἐν ᾧ δυτήσεσθε πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα στέσαι. Πεπυρωμένον πολλὰς βέλος ἐπιθυμίας αἰσχροῦς ἡβουῆς ἐκ διαβόλου πέμπεται· ἀλλ' ἡ πίστις ὑπογράφουσα τὴν χρίσιν, καταψύξασα τὸν πῦρ, σβένυσσι τὸ βέλος.

E. Καὶ πολλὸς ὁ περὶ τῆς πίστεως λόγος, καὶ οὐκ ἀρκετὸς ἡμῖν ὁ πᾶς τῆς ἡμέρας διηγουμένους χρόνος·

“ Hebr. xi, 6. “ Vid. cat. 18, n. 1. “ I Petr. “ Dan. vi, 23. “ I Petr. v, 9. “ Psal. x, 5. n. 19.

Quis ad philosophiæ studium conversus, et forte fortuna ἀποκληρωτικῶς (mallem vertere destinato), se in aliquam philosophorum sectam conjiciens, vel ut alienigenæ doctoris habeat copiam; aliter ad eam se applicat, quam quia credit illam sectam religiois præstantiorem? non enim expectat donec auditis omnium philosophorum opinionibus earumque varietatibus, tum singularum astructionibus aut subversionibus, ita demum electionem faciat. Quod quidem Cicero, Academicorum lib. iv, valde reprehendit: Nam cæteri, inquit, præter Academicos, primum ante tenentur stricti, quam quid esset optimum judicare poterunt... et ad quæcumque sunt disciplinam quasi temeritate delati, ad eam tanquam ad saxum adherescunt. Sed illud etiam in hæreticos intorquere licet, qui suam sæpe auctoritatem discipulis cuiusvis rationis loco vendiderunt. Vide Iren., lib. iii, cap. 2, n. 11, et anonymum Eusebianum, lib. v Histor., cap. 28. Ita fit, quod olim observavit Augustinus, ut qui gravissimam Ecclesiæ auctoritatem repudiant, suæ nullatenus cum Ecclesia comparandæ imperiose credi velint: adeo in religione suscipienda necessaria est auctoritas. Fallor, nisi apud hæreticos nostri temporis qui solam Scripturam recipiunt, id sola suorum principum auctoritate suscipitur, quod nulli præter Scripturam auctoritati credendum docent.

A Nam etiamsi Scripturas uou recipient, proprias vero quasdam afferant doctrinas, easdem etiam per fidem recipiunt.

IV. Ad fidem veram vos vocat et hodierna lectio, viam vobis designans, per quam vos quoque oportet placere Deo: ait enim, sine fide impossibile esse placere “ . Quando “ enim apud se statuet homo Deo servire (6), ni illum credat remuneratorem fore? Quando virginitalis propositum arripit puella, vel castus crit juvenis, nisi esse credat immarecibilem castitatis coronam “ ? Fides oculus est conscientiam omnem illuminans, et intelligentiam pariens; dicit enim propheta: Et si non crederitis, non intelligetis “ . Obstruit fides ora leonum, “ , juxta Danielem; de ipso enim dicit Scriptura: Daniel eductus est de lacu, et nulla lesio inventa est in eo, quia credidit in Deo suo “ . Estne quidquam diabolo terribilius? atqui nullum aliud adversus illum habemus armorum genus præter fidem “ : scutum incorporem, adversus hostem invisibilem. Emittit enim multiplicia tela, et sagittis configit in caeca nocte non vigilantes “ , sed, quandoquidem obscuris est nec conspicuus hostis, firmum habemus integumentum fidem, quemadmodum Apostolus ait: In omnibus assumentes scutum fidei, in quo poteritis omnia tela mali ignita extinguere “ . Ignitum sæpe ἡδονᾶς voluptatis desiderii telum a diabolo emittitur; sed “ fides nobis judicium depiugens, et mentem refrigerans, telum extinguit.

V. Longa est de fide oratio, neque illi absolvendæ totum dici tempus sufficiat. Interim ex anti-

v, 4. “ Isa. vii, 9, juxt. LXX. “ Hebr. xi, 34. “ Ephes. vi, 16. “ Vid. Procl. n. 10, et cat. 16,

(1) Προσφέρουσι. Ita scripsimus ex fide cod. Coisl. et vers. Grod. Habetur in editis, προσφέρουσι, in Roe et Casaub., προσφέρουσι. Paulo post scripsimus ὁμῖν ante παραστήσασα, ex codd. Roe et Casaub., quo loco ante habebatur ὁμᾶς. Verbo, φησὶ γάρ, etc. usque ad εὐαριστήσασθαι incl., propter repetitam vocem εὐαριστήσασθαι, in codd. nonnullis et in omnibus editis prætermissa, restituvimus ex codd. Coisl. D et Ottob.

(2) Προθήσεται. Editi, προσθήσεται. Secuti sumus codd. Coisl. Roe, Casaub. In Ottob. habetur, προσνοθήσεται.

(3) Συνέσεως ἐμπονητικὸς. Legitur in Coisl. et Ottob., ἐμπονητικὸς. In Roe vero et Casaub. sic: συνέσεως πρόβενος, καὶ γνώσεως ἐμπονητικὸς· intelligentiam conciliator, et scientiæ effector.

(4) Οὐδὲ μὴ συνήτε, non intelligetis. Vulgata, non permanebitis.

(5) Κατὰ τὸν Δαυὶλ. Hæc in codd. Roe, et Casaub. addita reperuntur, ἵτις αὐτὸν ἀνήγαγεν ἐκ τοῦ λάκκου· quæ ipsum e lacu extrahit. Post φησὶ, particulam γάρ supplēvimus ex Coisl. et Ottob.

(6) Quando homo opud se statuet Deo servire, etc. Hanc futuræ mercedis considerationem, ac continentiam observationem, quam vi fidei hic attribuit, in cat. 16, n. 18, 19 et 20, ad intimam Spiritus sancti animam docentis effluentiam refert; ut ap præparet in Cyrilli doctrina fidem Dei donum esse.

quæ legis figuris unus nobis sat crit Abraham, A quandoquidem hujus etiam per fidem filii facti sumus⁶⁸. Ille non ex operibus solum justificatus est, verum etiam ex fide⁶⁹. Multa enim recte ferat; sed nunquam amicus Dei appellatus est⁷⁰, nisi postquam credidit⁷¹, sed et omne opus ejus per fidem perfectum est. Fide reliquit parentes: patriam, regionem, et domum per fidem reliquit⁷²: Quænammodum igitur justificatus est ille⁷³, ita justificeris et tu. Emortuo in posterum ad suscipiendos liberos corpore erat: senex enim ipse, anum habebat uxorem Saram, nec ulla spes liberorum reliqua erat; seni Deus prolem futuram pollicetur: at ille non debilitatus est fide⁷⁴; corpusque suum jam emortuum considerans, non ad corporis imbecillitate, sed ad promittentis potestatem attendit; fidelem existimans eum esse qui promiserat⁷⁵, atque ita ex mortuis⁷⁶ quodammodo corporibus præter opinionem filium consecutus est. Deinde obtentum jussus offerre filium⁷⁷, quamvis jam audisset illud: *In Isaac vocabitur tibi semen*⁷⁸, obtulit filium suum unigenitum Deo, credens quod et ex mortuis suscitare potest Deus⁷⁹. Cumque colligarit filium suum et lignis imposuerit, voluntate quidem sacrificavit: verum Dei bonitate, agnum ipsi filii loco substituendum tradentis, filium vivum recepit⁸⁰. Propterea, cum fidelis esset, obsignatus est in justitiam, et circumcissionem accepit signaculum fidei quam habuit in præputio⁸¹, promissione accepta se futurum multarum gentium C patrem⁸².

VI. Quoniammodo igitur multarum gentium Abraham sit pater, videamus. Judæorum quidem

⁶⁸ Rom. iv, 11; Galat. iii, 7. ⁶⁹ Jac. ii, 24. ⁷⁰ Rom. ix, 25. ⁷¹ Rom. iv, 19. ⁷² Hebr. xi, 11. ⁷³ Hebr. xi, 19. ⁷⁴ Gen. xxii, 9-13. ⁷⁵ Rom. iv, 11.

(1) *Ἄλλα καὶ ἐκ πίστεως, verum etiam ex fide.* Conjunctionem καὶ in editis prætermisam, adjectivum ex codd. Roë, Casaub. et Grod. Hanc postulat vox *μόνον* præcedens; dum enim negat auctor *ex solis operibus* justificatum esse Abrahamum, ea utique non excludit, sed cum altera re requisita, fide nimirum, conjungit. Quæ quidem fides, ut infra subdit, etiam omnium præcedentium ejus operum vel comes vel principium fuit. In codd. Roë et Casaub. *δεστέλλᾶ* ut sit sensus: *Non ex solis operibus justificatus est, et ex fide.* Palam manca constructio; et quid præter opera et fidem requiras ad justificationem? Casaub. legi vult, detrahendo *μόνον* et *καὶ*, *Non ex operibus justificatus est, verum ex fide.* At vocem detruncat quam omnes mss. consentientes repræsentant: sententiam affligit Cyrillo, plane adversantem verbis sancti Jacobi, cap. ii, 21, 22 et 23, quæ Cyrillus hic præ oculis habuit, quasque partim citat, partim allusionem et paraphrasin suæ orationi adaptat: ad hæc separat opera et fidem Abraham, quæ Cyrillus conjunctissima voluit, dum ex Apostolo, Hebr. xi, 8, *omne opus Abraham secundum, seu potius per fidem*, ut ex sequentibus patet, *perfectum* dicit. Nec obstat quod Cyrillus Abrahamum, priusquam crederet, et amicus Dei appellaretur, jam multa opera perfectisse dicere videatur; hanc enim sententiam paulo post quodammodo corrigit, dum *omne opus ejus*, nempe quod reliquit patriam, parentes, etc., *ex fide perfectum* affirmat. Hæc igitur ver-

αὐτάρχης δὲ τῶος ἡμῖν ἔστω τῶν ἐκ τῆς Παλαιᾶς τύπον *μόνος* Ἀβραάμ, ἐπειδὴ κάκεινον γεγόναμεν υἱὸν διὰ τῆς πίστεως. Ἐκείνος οὐκ ἐξ ἔργων *μόνον* ἐδικαιώθη, ἀλλὰ καὶ ἐκ πίστεως (1). Πολλὰ μὲν γὰρ κατ'ὄρθωσάν· ἀλλ' οὐδέποτε φίλος Θεοῦ ἐκλήθη, ἀλλ' ὅτι ἐπίστευσε· καὶ πᾶν δὲ ἔργον αὐτοῦ κατὰ πίστιν τετέλεσται. Κατέλιπε γονέας διὰ πίστιν· κατέλιπε πατρίδα, καὶ χώραν, καὶ οἰκίαν διὰ τὴν πίστιν. Ὡςπερ οὖν ἐκεῖνος ἐδικαιώθη, καὶ σὺ δικαιώθητι. Νεκρὸς ἦν λοιπὸν τῷ σώματι πρὸς τεκνογονίαν· πρεσβύτης γὰρ ἦν, καὶ πρεσβυτέρα λοιπὸν ἔσχε τὴν γαμητὴν Σάρραν, καὶ τεκνογονίας ἐπιπέ σὺβημα κατέλειπε. Ὁ Θεὸς τῷ πρεσβυτέρῳ τεκνογονίαν ἐπαγγέλλεται· καὶ μὴ ἀσθενήσας τῆς πίστεϊ ὁ Ἀβραάμ, καὶ κατὰ νόσον τὸ ἐκτεῦτοῦ σώμα φθὴ νεκρωμένον, οὐ τῆ τοῦ σώματος ἀσθενείᾳ, ἀλλὰ τῆ δυνάμει τοῦ ἐπαγγέλλοντος προσέχον, πιστὸν ἠγγίζαμενος τὸν ἐπαγγελλόμενον, ὥςπερ ἐκ νεκρωμένου σώματος παραδόξως τὸ τέκνον ἐκτῆσατο. Καὶ μετὰ τὸ κτήσασθαι κελυσοθεῖς προσεήρχαι τὸν Ἰθὺν (καίτοιγε ἀκούσας τὸ, Ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοὶ σπέρμα), προσέφερε τὸν υἱὸν τὸν μονογενῆ τῷ Θεῷ, πιστεύσας, ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγείρει δύναται ὁ Θεός· καὶ συμπόθισας (2) τὸν υἱὸν καὶ τοὺς εἰσὼς ἐπιπέθεις, τῆ προαιρέσει μὲν προσήνεγκεν, ἀγαθοσύνη δὲ Θεοῦ τὸν υἱὸν ἔλαβε ζῶντα, ἄμωρον αὐτῷ παραδόντος ὑπὲρ τοῦ τέκνου. Ἐπὶ τούτοις πιστὸς ὢν, ἐσφραγίσθη εἰς δικαιοσύνην, καὶ περιτομῆν ἔλαβε, σφραγίς τῆς πίστεως τῆς ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ, λαθῶν ἐπαγγελίαν, ὅτι πατὴρ ἔσται πολλῶν ἐθνῶν.

Γ'. Πῶς τοίνυν ἐστὶ πατὴρ πολλῶν ἐθνῶν ὁ Ἀβραάμ, ἴσμεν. Ἰουδαίων μὲν γὰρ ἐστὶν ὁμοίως ibid. 23. ⁷⁶ Gen. xv, 6. ⁷⁷ Hebr. xi, 8, 9, 10. ⁷⁸ ibid. 12. ⁷⁹ Gen. xxii, 2 sqq. ⁸⁰ Gen. xxi, 12. ⁸¹ Gen. xvii, 5.

ha, quando credidit, *des ἐπίστευσε*, non primum fidei Abraham initium respiciunt, sed distinguunt fidem ipsam solitariam, ab operibus ex fide factis. Vult itaque Cyrillus, quoniam Abraham multa ex fide opera perfecisset, Deum tamen, ad testandam fidei vim, Abraham justitiam non declarasse, nec eum amicum suum appellasse; nisi cum specialem illum fidei suæ actum edidit, qui primus in Scriptura memoratur, Genes. xv, 6, qua in circumstantia nullum aliud emicuit Abraham opus præter fidem ipsam, qua Deo posteritatem stellarum numero parem promittenti assensit, tum primum amicus Dei appellatus est, solenni inter ipsum et Deum, pacto victimis cæsis inito. Tunc autem primum justificatum esse Abraham ut credamus, Cyrilli verba non cogunt. In consequentibus enim justificationem ejus aurihuit non solum memoratio jam actui fidei, verum etiam illi quo Isaac filium immolavit, ut discrete facit sanctus Jacobus, Epist. cap. ii, 21. Atqui ante hanc immolationis obedientiam, jam obsignatus erat in justitiam, ut paulo post loquitur. Hæc igitur verba, *justificatus est*, in Cyrillo et apud Jacobum de justificationis declaratione, et confirmatione intelligenda.

(2) *Συμπόθισας*. Ita reposuit Milles. in Oxon. edit. ex fide codd. Roë, et Casaub. quibus consentit Coisl. et verbis Scripturæ, at in editionibus præcedentibus habebatur, *συμπέθισας*.

γούμινος, διὰ τὴν κατὰ σάρκα διαδοχὴν. Εἰ δὲ τῆ κατὰ σάρκα προσέχομεν. ψευδὲς εἶπειν ἀναγκασθῶμεθα τὸ λόγιον. Οὐκίτι γὰρ κατὰ σάρκα ἡμῶν πίνων ἐστὶ πατήρ· ἀλλ' ὁ τύπος τῆς ἐκείνου πίστεως, πάντας ἡμᾶς υἱοὺς ποιεῖ τοῦ Ἀβραάμ. Πῶς καὶ τίνα τρόπον; Ἀπίστον παρὰ ἀνθρώπου τὸ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι τινα ὡς περ ἡμῶν ἀπίστον καὶ τὸ ἐκ νεκρωμένων πρεσβυτέρων τεκνονηθῆναι γενέσθαι. Ἀλλὰ Χριστοῦ καταγγελλομένου, ἐν βίῳ μὲν ἐσταυρωμένου, ἀποθανόντος δὲ καὶ ἀναστάντος, ἡμεῖς πιστεύομεν. Τῆ τοίνυν ὁμοίωσιν τῆς πίστεως εἰς υἱοθεσίαν ἐρχόμεθα τοῦ Ἀβραάμ. Καὶ τότε μετὰ τὴν πίστιν, ἡμῶν ἐκείνῳ τὴν πνευματικὴν λαμβάνομεν σφραγίδα, ἅγιον Πνεύματι διὰ τοῦ λουτροῦ περιτεμνόμενα, οὗ σώματος τὴν ἀκροθυσίαν, ἀλλὰ τὴν καρδίαν, κατὰ τὸν Ἱερεμίαν, λέγοντα· *Καὶ περιτεμείσθε* (1) *τὸ θεῶ τὴν ἀκροθυσίαν τῆς καρδίας ὑμῶν*· καὶ κατὰ τὸν Ἀπόστολον· *Ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συνταπθέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι, καὶ τὸ ἐξῆς.*

2. Ταύτην ἐὰν τηρήσωμεν τὴν πίστιν, ἀκατάγνωστοι ἐσόμεθα (2), καὶ παντοίως ἀρετῶν ἐλθεῖσι κοσμηθῶμεθα. Τοσοῦτον γὰρ ἰσχύει ἡ πίστις, ὡς καὶ ἀθρόοις ἐπὶ θαλάσσης κουφίζειν περιπατοῦντας. Ἀνθρώπος ὅμοιος ἡμῖν ἦν ὁ Πέτρος, ἐξ αἵματος καὶ σαρκὸς συγκείμενος, καὶ ἐκ τῶν ὁμοίων τροφῶν διατροφόμενος. Ἀλλ' εἰπόντι τῷ Ἰησοῦ (3), Ἐλθέ, πιστεύσει, περιπάτησεν ἐπὶ τὰ ὕδατα, πάσης κρηπίδος ἀπαλειπόμενος ἐπὶ τοῖς ὕδασι ἔχων τὴν πίστιν· καὶ τὸ βαρὺ σῶμα, τῆ κουφότητι τῆς πίστεως ἦν μεταωριζόμενον. Ἀλλὰ μέχρι μὲν οὗτο ἐπίστευσεν, ὑπὲρ τὸ ἕρπον ἐχεν ἀσφαλῆ τὴν βάσιν· ὅτε δὲ εἰδίστασε, τότε ἄρξασα καταποντισθεῖσθαι· χυνομένης γὰρ κατὰ μέρος τῆς πίστεως, συγκρατεῖσθαι καὶ τὸ σῶμα. Καὶ συνθεῶν αὐτοῦ τὸ πάθος, ἔλεγεν ὁ τῶν ψυχῶν τὰ πάθη ὑποδοκίμως Ἰησοῦς (4)· Ὁλιγίστιστε, εἰς τί ἐδίδιστασας; καὶ πάλιν, νευρωθεὶς ὑπὸ τοῦ κρατήσαντος αὐτοῦ τὴν δεξιάν, ἀπ' οὗ πάλιν ἐπίστευσε, χειραγωγούμενος ὑπὸ τοῦ Δεσπότου, τὸν αὐτὸν ἐπὶ τῶν ὑδάτων ἀπέλαθε περίπατον. Τοῦτο γὰρ πλάγιως (5) ἐμνημόνευσε τὸ Εὐαγγέλιον, εἰπόντι, ὅτι Ἀναβάντων ἐξ αὐτῶν ἐπὶ τὸ πλοῖον. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι διακολυμβήσας ὁ Πέτρος ἀναβέβηκεν· ἀλλὰ δίδωσι νοεῖν, ὅτι ὅσον ἤλθε πρὸς τὸν Ἰησοῦν ἐπίσταντα, τοσοῦτον ἐπιστρέψας, πάλιν ἀνέβη ἐπὶ τὸ πλοῖον.

¹ Rom. iv, 12. ² Jerem. iv, 4. ³ Coloss. ii, 41, 12. ⁴ Matth. xiv, 29. ⁵ ibid. 30. ⁶ ibid. 31. ⁷ ibid. 32.

(1) *Περιτεμείσθε*. In sacro textu paulo aliter habetur hic locus: Περιτεμήθητε τῷ θεῷ ὑμῶν, καὶ περιτεμείσθε τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν *Circumcidamini Deo vestro, et circumcidamini duritiam cordis vestri.*

(2) Ἀκατάγνωστοι ἐσόμεθα. In editis, ἀκατάγνωστοι ἐσόμεθα. Vocem αὐτῷ rescimus, ex codd. Coisl. Roe et Casaub.

(3) *Ἐλθόντι τῷ Ἰησοῦ*. Ita legitur in mss. Coisl. O. tob. Roe et Casaub., et mutavimus lectionem vulgatam, quae fert, εἰπόντος τοῦ Ἰησοῦ. Paulo inferius ante μεταωριζόμενον adiecitimus verbum ἦν ex codd. Roe et Casaub.

(4) Ἰησοῦς. Servatoris nostri nomen addidimus

A secundum carnis successionem esse, in confesso est. Verum si ad carnis [successionem, in explicanda prophetia] spectaverimus, falsum dicere cogemur oraculum; non enim secundum carnem omnium nostrum pater est: verum exemplum fidei ejus nos omnes Abrahæ filios facit¹. Quoniam isthuc modo? Incredibile est apud homines quemquam a mortuis resurgere: quemadmodum similiter incredibile, ex emortuis senibus progeniem nasci. Atqui 75 dum annuntiat Christus, quod in ligno quidem crucifixus sit, mortuus vero resurrexerit, nos id credimus. Igitur per similitudinem fidei in adoptionem devincimus Abrahæ: Tuncque post fidem, similiter ut ille, spiritale signaculum accipimus; Spiritu sancto per lavacrum circumcisi, non corporis circumcisi sed cordis, juxta Jeremiam dicentem: *Et circumcidamini Deo præputium cordis vestri*², ac juxta Apostolum [cujus hæc voces]: *In circumcissione Christi, consensum ei in baptismo*³, et quæ sequuntur.

VII. Hanc fidem si custodierimus, damnationis expertes, et omnigenis virtutum speciebus ornati erimus. Tantum enim valet fides, ut et homines super mare ambulantes sublevet. Homo nobis similis erat Petrus, ex carne et sanguine compositus, similibusque ex alimentis concretus. At dicenti Jesu, *Veni, credens, super aquas ambulavit*⁴, fundamento quovis firmiore super aquas habens fidem; et gravitas corporis levitate fidei attondebatur. Verum quandiu credidit ille, solidis super aquas deambulavit vestigiis; quando vero dubitavit, tunc cepit submergi⁵: laxata enim et subsidente sensim fide, una corpus deorsum trahebatur. Cujus perturbationis conscius Jesus, ille qui animarum intimos emendat affectus, ait: *Modicæ fidei, quare dubitasti*⁶? Ab eoque dexteram ejus apprehendente corroboratus, ex quo fidem rescumpsit, manu ductus a Domino, super aquas sicut ante ambulavit. Id enim oblique significat Evangelium, dum ait: *Ascendentibus autem ipsis in naviculum*⁷; non enim dixit euatando Petrum ascendisse; sed hoc nobis insinuat, quod quantum spatium ad Jesum eundo confecit, tantumdem rursus emensus descendit naviculam.

ex codd. Coisl. Ottob. Roe, Casaub. et vers. Grodeci.

(5) *Πλάγιως*. Editi, ἀπρίτως, modo, nuper. At scriptura codd. Coisl. Ottob. Roe et Casaub. est, πλάγιως, oblique: quæ confirmatur ex sequentibus, δίδωσι νοεῖν. Non enim Cyrillus uti rem in Evangelicis claram ac manifestam docet, Petrum super aquas iterum ambulasse, dum ad navigium ex quo prosilierat, revertitur; sed uti rem tantum a Scriptura oblique indicatam. Alias, hujusmodi Evangelium non videtur ante hanc catechesin lectum fuisse, quam alia ex Epistola ad Hebræos lectio præcessit. Eodem loquenti modo utitur Cyrillus .cat. 7, n. 9.

VIII. Tantum porro virum habet fides, ut non solum ille qui credit salvus efficiatur, verum etiam per aliorum fidem alii salvantur. Non erat fidelis paralyticus ille urbis Capharnaum; sed qui bajulabat illum, et per tegulas demisere, habebant fidem: infirmi namque, una cum corpore, morbo laborabat anima. Nec me putes temere illum accusare; ipsum Evangelium dixit: **76** *Videns Jesus, non fidem ejus, sed fidem illorum, dicit paralytico: Surge* ¹. Qui portavere, credebant, et ad eum qui paralyticus erat sanatio pervenit.

IX. Vis etiam certius cognoscere, quod per aliorum fides salvantur alii? Obiit Lazarus; praterierat una, et altera, et tertia dies; dissoluti sunt mortuo nervi, et putredo jam corpus depascebat. Quomodo poterat credere mortuus quatuoriduanus, et pro seipso liberatorem deprecari? At id quod vita defuncto deficit, germanæ sorores supplere. Venienti enim Domino procidit ad pedes soror; cumque ille diceret: *Ubi posuistis eum?* respondente illa: *Domine, jam sefert, quatuoriduanus est enim; dicit Dominus: Si credideris, videbis gloriam Dei* ²; quasi diceret: Tu mortui, quoad fidem pertinet, vicem adimpleas. Ac tantum potuit illa sororum fides, ut mortuum ex inferni faucibus revocaverit. Jam vero alteri pro alteris credentes, a mortuis suscitare potuerunt; tu vero si pro teipso sincere credideris, non multo potius utilitatem consequere? Verum etiam si nullius aut modicæ fueris fidei, benignus est Dominus, sesequo ad te penitentem propitius demittit; dic tantum et tu ingenue et ex animo: *Credo, Domine, adjura incredulitatem meam* ³. Si vero te fidelem putes,

¹ Matth. ix, 2-7; Marc. ii, 9-11. ² Joan. xi, 44 sqq. ³ Marc. ix, 25.

(1) *Τοσοῦτον*, etc. Hæc et sequentia in compendium reducta leguntur in commentario sancti Cyrilli Alexandrini in *Joannem*, ad cap. 11. 40, p. 687, non in commentario perpetuo, qui, libro vii et viii nondum repertis, mutilus et imperfectus est; sed in his fragmentis quæ ad explendam eam lacunam Jeannes Aubertus ex Catena D. de Harlay Macloviensis episcopi collegit; eadem vero postea sub nomine veri auctoris Cyrilli Hierosolymitani reperi in Catena ms. in *Joannem* Bib. Regiæ, num. 4887 notata, pag. 52. En locum ex integro, ut catenarum in citando diligentia perspicitur: Μέγα θαυθὸν ἦ πίστις, ὅταν ἀπὸ θερμοῦς γίνηται διανοίας καὶ τοσαύτην ἔχει δύναμιν, ὥστε οὐ μόνον (Reg. cod. mόνος) ὁ πιστεύων σώζεται, ἀλλὰ γὰρ (deest γὰρ apud Aubert.) καὶ ἄλλοι ἄλλων πιστευσάντων ἐσώθησαν ὡς ὁ ἐν Καπερναοῦμ χαλασθὲς παράλυτος, διὰ τὴν πίστιν τῶν βασιάζοντων αὐτῶν ὡς ὁ Ἀδάραος διὰ τὴν τῆς ἀδελφῆς, πρὸς ἣν ἔφη ὁ Κύριος Ὅχι εἶπὸν σοι, ἐπὶ ἐὰν πιστεύῃς, βίαι τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ; μόνουχι λέγων Ἐπειδὴ ὁ Ἀδάραος νεκρὸς ὢν πιστεύει οὐ δύναται, αὐτοῦ νεκροῦ τὸ λείπον τῆς πίστεως ἀναπήρωσον. Cyrillus porro Alexandrinus, ad versum 26 et 27 capitis xi, citatum inferius a Cyrillo nostro Lazari et sororum exemplum, accommodat ad eam Ecclesiæ doctrinam, qua parvulus et ægros qui pro seipsis in baptismo respondere non possunt, servari credimus, dum patrinorum ore, suam ipsis vocem accommodante Ecclesia, respondet. Quod utrum hic Cyrillus noster respexerit incertum, respexisse tamen potuit.

H. Τοσοῦτον (1) δὲ ἔχει δυνάμειος ἡ πίστις, ὥστε οὐ μόνος ὁ πιστεύων σώζεται, ἀλλὰ γὰρ καὶ οἱ ἄλλοι ἄλλων πιστευσάντων ἐσώθησαν. Οὐκ ἦν πιστὸς ὁ παραλυτικὸς ὁ ἐν Καπερναοῦμ· ἀλλ' οἱ βασιάζοντες καὶ χαλάσαντες διὰ τῶν κεραμῶν ἐπίστευον· συνένθει γὰρ τῷ σώματι τοῦ νοσούντος καὶ ἡ ψυχῆ. Καὶ μὴ με νομίσεις ἐκείνου κατηγορεῖν μάτην (2) αὐτὸ τὸ Εὐαγγέλιον εἰρηκν· Ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς, οὐ τὴν πίστιν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὴν πίστιν αὐτῶν, λέγει τῷ παραλυτικῷ· Ἐγειραι (3). Οἱ βασιάζοντες ἐπίστευσαν, καὶ ὁ παραλυτικὸς ἀπέλαυσε τῆς ἰάσεως.

Θ. Καὶ ὁλίγαι ἰδέει ἀσφαλέστερον, ἐπὶ πιστεῶν ἄλλων ἄλλοι διασώζονται; Ἐτελεύτησεν ὁ Ἀδάραος· παρελήθη μία, καὶ δευτέρα, καὶ τρίτη ἡμέρα· διελύθη τὰ νεῦρα αὐτοῦ, καὶ σπηλαίων λοιπῶν ἐπενέμετο τὸ σῶμα. Πῶς ἐδύνατο πιστεῦσαι νεκρὸς τετραήμερος; καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ παρακαλεῖται τὸν λυτρωτὴν; Ἄλλ' ὅπερ εἰπατε (4) τῷ τετελευτηκῷ, τοῦτο διὰ τῶν γνησίων ἀδελφῶν ἐπαληροῦτο. Ἐλθόντι γὰρ τῷ Κυρίῳ προσέειπεν ἡ ἀδελφὴ, καὶ λέγοντι, Πού θεθεῖκατε αὐτῶν; ἀποκριθῆναις ἐκείνης. Κύριε, ἦδεν ἔχει· τετραεταῖος γὰρ ἔστι· τῆσθ ὁ Κύριος· Ἐὰν πιστεύσῃς, δέξει (5) τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ· μόνουχι λέγων, ἐπὶ Ἐῷ τοῦ νεκροῦ τὸ λείπον τῆς πίστεως ἀναπήρωσον· καὶ τοσοῦτον ἰσχυρὸς τῶν ἀδελφῶν ἡ πίστις, ὥστε τὸν νεκρὸν ἐξ ἄδου πάλιν ἀνεκάλεσάτο. Ἐῖτα ἕτεροι ὑπὲρ ἑτέρων πιστεύσαντες, ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι ἴσχυσαν· οὐ δέ, ἐὰν περὶ σεαυτοῦ (6) πιστεύσῃς εὐακρινῶς. Ἄρ' οὐχὶ ἄλλων ὠφελήθησθ; Ἄλλὰ κἀν ἀπιστοῦς ἦς ὁ ὀλιγόπιστος, φιλάδελφός ἐστιν ὁ Κύριος, συμπεριτρέφεται σοι μετανοοῦντι· μόνου εἶπε καὶ αὐτὸς εὐγνωμῶν· Πιστεύω, Κύριε, βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ. Εἰ δὲ καὶ πιστὸς (7) εἶναι

(2) Κατηγορεῖν μάτην. Adverbium μάτην addidimus ex Coisl. Ottob. Roë, Casaub. sic infra cat. 6, n. 21 de Manichæo, ἴνα μὴ μάτην δοκῶμεν αὐτοῦ κατηγορεῖν. Vide simile Cyrilli iudicium de simili ægro, homil. in *Paralyt. ad pasc.*, n. 4.

(3) Ἐγειραι. Sic restitutum ex cod. Coisl. et sacro textu, Marc. ii, 9, et Luc. v, 24. Editi, ἔγειραι, factum ex ἔγειραι.

(4) Ὅπερ εἰπατε. Ita emendavit Milles. ex codd. Roët Casaub. quod vitiose legebatur in editis, ὁ παρεῖπε. Ottob., ὅπερ εἰπατε. Coisl. ὅπερ εἰπε. Inferius, post ἰδόντι adiecimus γὰρ, ex Coisl. Casaub. et Grot.

(5) Ὅψει. Sic restitutum ex co 1. Coisl., citatis catenis. et sacro textu. Editi, ὄψη.

(6) Περὶ σεαυτοῦ. Scripsimus περὶ ex cod Coisl.; in editis habetur, ὑπὸ, malleus, ὅπερ, ut in membr. superiori, ὑπὲρ ἑτέρων. Paulo post, vocem ὀλιγόπιστος posuimus ex codd. Coisl. Ottob. Roë, Casaub. et simili loco cat. 10, n. 43, pro verbo εὐπιστος, quod legitur in impressis: sed contra sensum auctoris, qui de statu pusillæ vel nullius fidei per penitentiam emendando, hic loquitur; et postea de statu hominis in fide firmi agit, si δὲ καὶ πιστὸς εἶναι νομίσεις. Eum qui infidelis est, ad penitentiam hortatur; sed prius infidelitatem abjiciendo, nam ex fide concipi penitentiam docet cat. 2, n. 5, 15, etc.

(7) Καὶ πιστὸς. Conjunctionem καὶ adiecimus ex cod. Coisl. et Ottob. item articulum τὸ ante τέλειον, ex præfat. codd. et Roë et Casaub.; ad omittunt ὀπω.

ἠρξεις, ἀλλ' ὅσπω τὸ τέλειον τῆς πίστεως ἔχεις· ἡρεῖα καὶ σοὶ κατὰ τοὺς ἀποστόλους εἰπεῖν· Κύριε, πρόσθετος ἡμῖν πίστιν· τὸ μὲν γὰρ τι παρὰ σεαυτοῦ ἔχεις, τὸ δὲ τι παρ' ἐκείνων πολλὴ λαμβάνεται.

Γ. Τὸ γὰρ τῆς πίστεως ὄνομα (1) ἐν μὲν ἐστὶ κατὰ τὴν προσηγορίαν, ἀρχὴ δὲ θαιρεῖται. Ἔστι μὲν γὰρ ἐν εἶδος τῆς πίστεως, τὸ δογματικὸν συγκατάθεσιν τῆς ψυχῆς ἔχον περὶ τοῦδὲ τινος· καὶ ὠφέλει τὴν ψυχὴν, καθὼς φησὶν ὁ Κύριος· Ὁ ἀκούων μου τὰ ῥήματα, καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντι με, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται· καὶ πάλιν· Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν, οὐκ κρίνεται, ἀλλὰ μετὰθεσκειν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν. Ὁ μεγάλης Θεοῦ φιλανθρωπίας! Οἱ δίκαιοι μὲν γὰρ ἐν πολλοῖς ἔτιον εὐηρέστησαν· ὅπερ δὲ ἐκείνοι εἰ' εὐερε-
 τήσεως (2), πολλῶν ἔτων κατορθώσαντες ἐκτίσαντο, τοῦτο σοὶ νῦν Ἰησοῦς ἐκ μιᾶς ὥρας χαρίζεται. Ἐὰν γὰρ πιστεύσῃς, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ ὅτι ἐθεὸς ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν· σωθήσῃ, καὶ μετατιθήσῃ εἰς τὸν παράδεισον, ὑπὸ τοῦ τόν (3) λησθῆν εἰς παράδεισον εἰσαγαγόντος. Καὶ μὴ ἀπιστήσῃς εἰ δυνάων ἐστιν· ὁ γὰρ τὸν λησθῆν δὲ μιᾶς ὥρας πατεύσαντα, σώσας ἐν τῷ ἀγίῳ τούτῳ Γολγοθᾶ, ὁ αὐτὸς καὶ οἱ πιστεύσαντα διασώσει.

ΙΑ'. Δεύτερον δὲ ἐστὶν εἶδος πίστεως, τὸ ἐν χάρι-
 τος μέρει παρὰ τοῦ Χριστοῦ δωρούμενον. Ἡ μὲν γὰρ εἰς τοῦ Πνεύματος διδοται λόγος σοφίας, ἀλλῶν δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, ἑτέρῳ δὲ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι, ἀλλῶν δὲ

¹ Luc. xvii, 5. ² Joan. v, 24. ³ Joan. iii, 18. Vid. cat. 15, n. 31.

(1) Τὸ τῆς πίστεως ὄνομα, etc. Hæc quoque in superioribus citato cætenarum in Joannem loco liberius allegata reperiuntur, post verba superius adducta; quæ citam isidem de causis integra refero: Διττὸν δὲ τῆς πίστεως τὸ εἶδος· τὸ μὲν δογματικὸν, συγκατάθεσιν τῆς ψυχῆς ἔχον περὶ τοῦδὲ τινος, ὡς τὸ, Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν, οὐ κρίνεται· τὸ δὲ ἐν χάριτος μέρει παρὰ τοῦ Χριστοῦ δωρούμενον. Ἡ μὲν γὰρ εἰς τοῦ Πνεύματος διδοται λόγος σοφίας, ἑτέρῳ δὲ ἡ πίστις· ἥτις οὐ δογματικὴ μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ τὸν ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐνεργητικὴ, ὡς καὶ τὰ ὅρη μεθυστικῶν. Eadem fidei divisa reperitur apud Chrysost. hom. 29 in I Cor. cap. xii, 10; et Joan. Damascenum, lib. iv De fide orthodox., cap. 10, qui hæc Cyrilli verba videtur transcripsisse. Fidem miraculorum spectat Cyrillus ut fidei dogmatum perfectionem et præmium; supra, n. 9. Si te fidelem existimas, nondum tamen fidei perfectionem assecutus es; et inf., n. 11: Habes in illum eam fidem quæ a te pendet, ut accipias ab illo eam quæ super humanas vires operatur. Utramque igitur gradum magis quam specie distinguit: vult nempe secundam in priore niti tanquam fundamentum. Quamobrem frigide locum hunc Cyrilli Catholicis opponit Rivetus, quasi nos fidem utramque confundamus, quam Cyrillus scite distinxit. Unum hoc pertendunt Catholicis, quod Cyrillus hoc loco copiose demonstrat, fidem miraculorum, quæ a Deo gratiæ ac præmii loco datur, fidem dogmatum, uti præmiam sponnere. Nos autem fide dogmatum iustificari docet Cyrillus n. 6 et 10.

(2) Δι' εὐερετήσεως. In editis, δι' ἐρευνήσεως,

nondum tamen fidei perfectionem es assecutus; opus habes et tu ut cum apostolis dicas: Domine, adaugenobis fidem¹. Nam a teipso aliquid habes (4); ab ipso vero aliquid quod multum continetur, accipis.

X. Siquidem fidei nomen appellatione unum est, bifariam vero dividitur. Est enim unum genus fidei quod ad dogmata pertinet, quod ascensionem et approbationem animæ de re quadam includit; et ad animæ utilitatem pertinet, sicut ait Dominus: Qui audit verba mea, et credit ei qui misit me, habet vitam æternam, et in iudicium non venit²; et rursus: Qui credit in Filium, non iudicatur³; sed transit de morte ad vitam⁴. O magnam Dei in homines bonitatem! Iusti siquidem multorum annorum 77 labore Deo placuerunt. Quod autem illi, per annorum plurimorum acceptum Deo servitium strenue se gerentes, consecuti sunt, id tibi Jesus unius horæ compendio largitur. Si enim credideris quod Dominus est Jesus Christus, et quod Deus suscitavit illum a mortuis: salvus eris⁵, et transfereris in paradysum (5) ab eo qui latronem illo introduxit⁶. Neque diffidas, utrum id fieri possit; nam qui latronem post unius horæ fidem in hoc sancto Golgotha salvum effecit, idem te quoque cum credideris salvum efficiet.

XI. Alterum vero genus est fidei, quod gratiæ eujusdam loco a Christo donatur. Alii enim per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundum eundem Spiritum: alteri vero fides in eodem Spiritu, alteri vero curatio

¹ Joan. v, 24. ² Rom. x, 9. ³ Luc. xiii, 45.

per examen, seu probationem, non male: sed melior lectio quam sequimur, ex codd. Coisl. Ottob. Roe. Casaub., quæ respondet verbis superioribus, ἐν πολλοῖς ἔτιον εὐηρέστησαν; at hic etiam legit Grod. ἡρευνήθησαν, probati sunt. Linea sequenti, ubi legitur τοῦτο σοὶ secundum codd. Roe, Casaub. et Ottob. in impressis habetur τοῦτοσοῦτο.

(3) Τοῦ τόν. Eas voces in unum τούτων ab impressis conflatas recte distinxit Millesius, secutus codd. Roe, et Casaub. cui favet Coisl.

(4) A teipso aliquid habes, παρὰ σεαυτοῦ. Eodem modo infra, Habes in illum eam fidem quæ a te pendet, τὴν παρὰ σεαυτοῦ πίστιν. Fidem quam habemus ex nobis intelligit eam, quam sequentibus verbis appellat fidem dogmatum: augmentum vero illud quod accipimus a Deo, seu ut paulo ante dixit, perfectio fidei, τὸ τέλειον τῆς πίστεως, est fides rerum supra humanas vires electrix, quæ gratiæ loco datur, et prioris est merces, ut ait n. 11. Priorum nobis esse affirmat, non quod ad eam superno non indigeamus auxilio; sed quia, ut docet n. 10, illa consistit in animæ assensu, sive approbatione voluntaria dogmatum propositorum: posterior vero merum est gratiæ donum in nobis agens sine nobis. Ita olim dixit Coislit. apost. auctor, lib. viii, cap. 1, pag. 353: Esse pium, ex bona cunjuspium voluntate oritur; at miracula patrare, ex voluntate illius qui operatur: quorum primum quidem non respicit; postremum vero Deum ob dictas causas operantem. Fidem vero Dei donum esse plurimis locis tradit, præsertim cat. 15, n. 8, et cat. 14, n. 28.

(5) Transfers in paradysum, etc. Paradysum et

dona **. Hæc igitur gratiæ loco a Spiritu collata A
fides, non solum dogmatica est, verum etiam rerum
humanas vires excedentem efficiens. Qui enim
habuerit fidem hanc, dicitur monti huic : Transi
hinc illuc ; et transitur ¹. Quando enim per fidem
hoc ipsum dixerit quispiam, credens ita futurum,
nec hæsitaverit in corde suo ², tunc illam accipit
gratiam. Et de hac fide dicitur : *Si habueritis fidem
sicut granum sinapis* ³. Quoadmodum enim granum
sinapis, exiguum quidem est mole, sed ignea prædi-
tum efficientia ; et in angusta loci portione semi-
natum magnos circumfert ramos, quod postquam
creverit, potest etiam cæli volucres opacare ⁴ : ita
et fides in anima velocissimo momento maxima
peragit. De Deo namque imaginatur, et Deum in-
fuctur quantum capere potest, fidei lumine perfusa. B
Mundi extrema circumit ; et ante hujus sæculi
consummationem, iudicium jam videt, et promissarum
mercedum exsolutionem. Habeas itaque eam
fidem quæ a te pendet, et in illum fertur ; ut etiam ab
illo accipias eam quæ super humanas vires operatur.

XII. (1) Fidem vero in addiscendo atque profi-
tendo, illam solam amplectere et serva, quæ nunc
tibi ab Ecclesia traditur, ex omnibus Scripturis 78
vallata. Cum enim non omnes possint Scripturas
legere, sed alios quidem imperitia, alios vero oc-
cupatio quædam a cognitione impedit : ne anima
* I Cor. xii, 8, 9. ¹ Matth. xvii, 20. ² Marc. xi,

cælum ut duo distincta loca agnovit Cyrillus, ut
patet ex cat. 14, n. 26, ubi de Paulo ait, raptum
eum esse et in cælum et in paradisum, et cat., 16,
n. 20, quo loco docet Spiritum sanctum, dum ho-
minem ad martyrium roborat, ejus menti describere
regnum cælorum, demonstrare quoque paradisum
deliciarum. In paradisum, quo expulsus est Adamus,
latronem a Christo introductum satis aperte statuit
cat. 15, n. 32, et cat. 14, n. 10. Quamobrem pro-
babilis est Cyrillum existimasse, quod multis ante
et post ipsum Patribus placuit, sanctos post mor-
tem, antequam in cælum assumantur, in paradisu
Adami, quacunq; demum in orbis seu mundi
parte eundem locent, transferri. Sed notus est Pa-
trum in voce paradisi usus ; quandoque enim para-
disum ipsum, alias cælum beatorum sedem intelli-
gunt ; aliquando spiritualiter et mystice pro felici
anime in corpore adhuc degentis statu sununt ; ut
ipse Cyrillus, cum, cat. 19, n. 9, et *Procat.*, n. 15, ha-
pitanandis, postquam diabolo abrenuntiavere, cum
pacti sui cum Christo verba pronuntiant ad Orien-
tem conversi, paradisi portam aperiri ait. Nimirum
proclive est Patribus, cum de re aliqua tractant
quæ simul figura et veritas est, utramque sub eo-
dem nomine varie respiciendo confundere : at pa-
radisus Adami, cum cæli, tum beati anime status
figura erat.

(1) Symbolum intellige.

(2) *Ὅταν γάρ*, etc. Hic locus paulo aliter in
codd. Roë et Casaub. legitur : *Ὅταν γάρ κατὰ πί-
στιν εἰπῆ τις ὅ θελεῖ γενέσθαι* . Quando enim ex fide
dixerit quis id quod fieri cupit, nec dubitaverit, etc.
Paulo infra in impressis legebatur, καὶ τὸ περὶ τῆς
πίστεως. Illud τὸ erasimus ex fide codd. Coisl. Roë,
Casaub. Ottob.

(3) *Μεγάλους κλάδους περιέχει*. Frustra sollicita
hanc lectionem Casaubonus, suspicava legen-

χαρῶματα λαμάνων. Ἄυτη τοίνυν, ἡ κατὰ χάριν
ἑωρουμένη πίστις ἐκ τοῦ Πνεύματος, οὐ δογματικὴ
μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐνεργη-
τικῆ. Ὅς γὰρ ἂν εἶπῃ τὴν πίστιν ταύτην, ἐρεῖ τῷ
θεῷ τοῦτω, Μεγάλα ἐνεσθὲν ἐκεῖ, καὶ μεταθήσεται.
Ὅταν γάρ (2) κατὰ πίστιν εἰπῆ τὸδε τις, πιστεύων,
ὅτι γίνεται, καὶ μὴ διακριθῆ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, τότε
λαμβάνει τὴν χάριν. Καὶ περὶ τῆς πίστεως ταύτης
εἰρήται τὸ, Ἐὰν ἐχητε πίστιν ὡς κόκκον σινά-
πεως. Ὅταν γὰρ τρίπων ὁ κόκκος τὸν σινάπεως
μικρὸς μὲν ἐστὶ τὸ μέγεθος, διάπυρος δὲ τὴν ἐνέ-
ργειαν· καὶ ἐν ὀλίγῃ ἐσπαρμένος περιγραφεῖ μεγά-
λους κλάδους περιέχει (3), ὃς ἀξήθητος δύναται καὶ
τὰ πετεινὰ ἀκατάξιν· οὕτω καὶ ἡ πίστις ἐν τῇ
ψυχῇ ἐν ὀξυτάτῃ ῥοπῇ τὰ μέγιστα κατορθοῖ. Περὶ
θεοῦ μὲν γὰρ φαντάζεται, καὶ θεὸν κατοπτρίζει καθ'
ὃ ἐὰν ἐγγωρῆ (4), τῇ πίστει φρωσιθεῖσα, κόσμου τε
τὰ πέρατα περιτολεῖ, καὶ πρὸ τῆς συντελείας τοῦ
αἰῶνος τούτου τὴν κρίσιν ἤδη βλέπει, καὶ τὴν μισθ-
αποδοσίαν τῶν ἐπαγγελίων (5). Ἐχε τοίνυν τὴν παρὰ
εαυτοῦ πίστιν τὴν εἰς αὐτὸν, ἵνα λάβῃς καὶ παρ'
ἐκείνου τὴν τῶν ὑπὲρ ἀνθρώπων (6) ἐνεργητικῆν.

IB. Πίστιν δὲ ἐν μαθήσει καὶ ἐπαγγελίᾳ (7) κη-
σαι καὶ τήρῃσον μόνην, τὴν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας νυνὶ
σοι παραδιδουμένην, τὴν ἐκ πάσης Γραφῆς ὠχυρωμέ-
νην. Ἐπειδὴ γὰρ οὐ πάντες δύνανται τὰς Γραφὰς
ἀναγινώσκειν, ἀλλὰ τοὺς μὲν ἰδιωτεῖα, τοὺς δὲ ἀσχα-
λία τις ἐμποδίζει πρὸς τὴν γῶσιν· ὑπὲρ τοῦ μὴ τῆν
23. ¹ Matth. xvii, 20. ² Matth. xii, 32

C dum solummodo Hæc, cum infra, n. 12, de eodem
sinapis grano habetur, πολλοὺς περιέχει τοὺς κλά-
δους, et alias de sole, μεγάλην δύναμιν πε-
ριέχει. Mox, retinuumus, δύναται, ab auctore
Oxon. ed. positum ex Roë et Casaub. loco δὲ
νάσθαι, quod in editis habetur, et in pluribus
mss. legitur. Forte legendum, ὡς ἀξήθητα, vel
ἀξήθητος δύνασθαι.

(4) *Καθ' ὃ ἐὰν ἐγγωρῆ*. Codd. Roë, Casaub. Ot-
tob. Coisl. καθ' ὃ ἐγγωρεῖ, quantum fieri potest :
melius.

(5) *τῶν ἐπαγγελίων*. In codd. Ottob. Roë, Casaub.
των ἐπαγγελίων, Evangelionum, non male.

(6) *τὴν τῶν ὑπὲρ ἀνθρ*. Articulum τῶν adjectivus
ex codd. Ottob. Roë, Casaub. ut habetur sup., ἀλλὰ
καὶ τῶν ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐνεργητικῆ.

(7) *Ἐν μαθήσει καὶ ἐπαγγελίᾳ*. Codd. Roë et
Casaub. habent, καὶ ἀπαγγελίᾳ. Eadem utriusque
vocalium vis, quo veteres ad significandam Symboli
recitationem et professionem uti solent ; ut conc.
Laodic., can. 46. Chrysost., hom. 40 in I Cor., etc.
Vocem ἀπαγγελίᾳ, dum agit de Symbolo, fere semper
adhibet Cyrillus, ut cat. 17, num. 2, cat. 18,
n. 21, 28, 32 : quibus in locis pauci codices habent,
ἀπαγγεῖλαι, ut vocibus ἀπαγγεῖλαι, et ἀπαγγε-
λεῖν, pro Symbolum enuntiare promissive utitur ;
atque in hoc ipso loco paulo inferius adhibet vocem
ἀπαγγεῖλαι. Eas autem voces, quas pessime verit
Grodecus, in disciplina et promissione, veritimus in
addiscendo et profitando : quas si quis a Cyrillo
quasi oppositas contendat, interpretari possumus,
in addiscendo, et aliis tradendo : nam eam vocem ἐπα-
γγελίᾳ subesse vim, unus hic probare potest Gre-
gorii Nysseni locum, Orat. in princip. jej., tom. II,
pag. 251, quo ait Moysen in monte per xi dies oc-
cupatum fuisse in legis a se tradendæ negotio, τῇ
ἐπαγγελίᾳ τοῦ νόμου σχολάζοντος.

φυγῆν ἐξ ἀμαθίας ἀπολέσθαι (1), ἐν ὀλίγοις τοῖς στίχοις τὸ πᾶν δόγμα τῆς πίστεως περιλαμβάνομεν. Ὅπου καὶ ἐκ αὐτῆς τῆς λέξεως μνημονεύσαι ὑμᾶς βούλομαι, καὶ παρ' ἑαυτοῖς μετὰ πάσης σπουδῆς ἀπαγγεῖλαι (2), οὐκ εἰς χάριτα; ἀπογραφόμενοι, ἀλλ' ἐν καρδίᾳ τῆ μνήμῃ στήλοισι καταγεγραμμένους ἐν τῷ μελετῆν, μὴ πού τις καταχούσιος ἐπακούσῃ τῶν παραδιδόμενων· ἔχειν τε ταύτην ἐφόδιον ἐν παντί τῷ χρόνῳ τῆς ζωῆς, καὶ παρὰ ταύτην ἄλλην μὲν καὶ δέξασθαι· μῆτε ἂν ἡμεῖς αὐτὰ μεταθέμενοι, τοῖς νῦν διδασκομένοις ἐναντιολογῶμεν (3)· μῆτε ἂν ἀγγέλους ἐναντίως, εἰς ἀγγελῶν φωνῆς μετασχηματισθεῖς, κληθῆσθε αἱ βούληται. Καὶ γὰρ ἡμεῖς, ὅ ἀγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίσθηται ὑμᾶς κατ' ὅσον ἂν παρελθόντες, ἀνάθεμην ὑμῖν ἔστω (4). Καὶ τῶς μὴν ἐκ αὐτῆς τῆς λέξεως (5) ἀκούον, μνημονεύουσιν τῆς πίστεως· ἐκδέχου δὲ κατὰ τὸν δόντα καιρὸν τὴν ἀπὸ τῶν θεῶν Γραφῶν περὶ ἑκάστου τῶν ἐγκειμένων σύστασιν. Οὗ γὰρ ὡς ἔδοξεν ἀνθρώποις συντεθεῖν τὰ τῆς πίστεως· ἀλλ' ἐκ πάσης Γραφῆς τὰ καιριώτατα συλλεχθέντα, μίαν ἀναπληροῦ τὴν τῆς πίστεως διδασκαλίαν. Καὶ ὅπου τρόπον ὁ τοῦ ἀνάπτυξ ὁσπύρος ἐν μικρῷ βιβλίῳ πολλοὺς περιέχει τοὺς κλάδους·

* Vid. *Procat.* n. 7; *cat.* 6, n. 29. * II *Cor.* xi, 14.

A per ignorantiam intereat, paucis versiculis universum fidei dogma comprehendimus. Quod quidem ipsis verbis meminisse vos volo, et apud vos ipsos cum omni studio recitare, non chartis mandantes (6), sed in corde insculptentes memoriz. Dum vero meditando revolvit, cavete necubi catechumenorum quisquam quæ vobis tradita sunt exaudiat. ² Hanc vero fidem tanquam viaticum in omni tempore vitæ habere jubeo, et præter eam nullam aliam amplius suscipere: neque etiam si nos ipsi mutati, his quæ nunc docemus contraria loqueremur; neque etiam si angelus contrarius in lucis angelum transfiguratus*, in errorem te vellet abducere. Nam licet nos aut angelus de celo evangelizet vos, præter id quod nunc accepistis, anathema sit vobis[†]. Et modo quidem nudis verbis tenuis audiens, fidem memoria retine; singulorum vero capitum excipere opportuno tempore ex divinis Scripturis assertionem. Non enim ut hominibus libit, fidei summa composita est; sed selecta ex omnibus Scripturis commendatiora capita (7) unam fidei doctrinam perficiunt et complent. Et quemadmodum siuapias semen in modico grano plures ramos circumple-

† *Galat.* i, 8, 9.

(1) Ἀπολέσθαι. Cod. Roe et Casaub. hujus vocis loco habent, κινδύνῳ πλάνης περιπέσειν, in periculum erroris cadant.

(2) Ἀπαγγεῖλαι. Codd. Otob., Roe, Casaub. addunt μοι, reddere mihi. At hic non postulat ut sibi recitent Syncholum, quod Sabbatho duntaxat sancto factum, *cat.* 18, n. 21, sed ut apud se privatim repetentes memoria insulant; aut μοι hic redundat, sicut dicitur, ὑπέθου μοι, νόθου μοι, etc., quod Cyrillo scilicet familiare. Paulo post, τῆ μνήμῃ, laudati casu, scripsimus ex Coisl., Otob., Roe, Casaub., loco τῆ μνήμῃ, quod erat in impressionibus.

(3) Ἐναντιολογῶμεν. Iti codd. Coisl., Roe, Casaub. In editis habetur, ἐναντιολογησόμεν. Suspiciat legendum, ἐναντιολογῶμεν. Post hæc sequens, ἀλλήλοις, ἂν, ex Coisl., Roe, Casaub.

(4) Ἀνάθεμ. ὑμῖν ἔστω. Vox ὑμῖν deest in codd. Roe, et Casaub., Coisl. et Grod. Suspiciatur irruptisse in hunc locum ex loco proprio, nempe post εὐαγγελίσθηται. Ubi leg., ὑμᾶς, cum oporteret ὑμῖν juxta *cat.* text.

(5) Ἐκ αὐτῆς τῆς λέξεως. Hanc lectionem innotuimus ex editis et mss. Coisl., Roe, Casaub. Editi, ταύτης τῆς λέξεως, absque præpositione. Mss., ἐκ αὐτῆς λέξεως. Præpositionem ex mss., articulum ex editis suspicimus, ac ex eis αὐτῆς legitimus p. ταύτης.

(6) Non chartis mandantes, etc. Norunt omnes severo cautum fuisse a Patribus, ut Symbolum chartis mandaretur, atque ita in infidelium manus deveniret. Hujus moris testes sunt Rufinus, init. suæ Expositionis Symboli; Hieronym., ep. 38 nov. ed., alia 61, cap. 9; Augustinus, *serm.* 212, n. 2, tom. V, et *De Symbolo ad catechumenos*, num. 1, tom. VI. Quod vetat Cyrillus, in Symbolum cum catechumenis communicaretur, atque ita secreto apud se reperteret illuminandi, ut ne quidquam catechumeni exaudirent, jam superius monuerat *Procat.* num. 12, ne quidemquam catechumeni reperteret de his quæ in *Catechesibus* exaudiuntur essent: ac *catech.* 6, n. 29, ait non Ecclesie moris esse, ut mysteria, quæ catechumenorum sortem egressis exponat, ea gentilibus aperirentur: neque enim gentili cuiquam spectantia Patrem et Filium, et Spi-

ritum sanctum, dogmata enarrari; deque iis, præsentibus catechumenis tecte omnino loqui ecclesiasticos concionatores. Nihilominus Trinitatis mysterium gentilibus in suis Apologiis exposuere Tertullianus, Athenagoras, Theophilus Antiochenus, Tatianus, et Justinus, qui non solum Trinitatis doctrinam, sed arcana etiam baptismatis et Eucharistici sacrificii mysteria declaravit. Atque ut ad hanc ætatem et Symbolum ipsum descendam, Constantinus et Constantinus imperatores catechumeni, ad ipsorum etiam episcoporum secretores et aliorum de fide et symbolo disputationes admissi; descriptaque fere in conciliis ex eorum arbitrio credendi formula; utriusque tamen pietatem laudat Cyrillus episcopus ad Constantium. Hujusque eruditionem, qua et alios ipse doceret, summo extollit, *ibid.*, n. 2. Verum communi legi non obstant exceptiones necessariz: nam et gentium impudentes in religionem calumnizæ coegerunt primos apologistas, ut omnia eis nostra instituta aperirent: et imperatoribus summam in Ecclesie protectionem eorum impendentibus, aliquid de consuetu disciplinae rigore permittere potuit.

(7) Selecta ex omnibus Scripturis, etc. Eodem modo de Symbolo Scripturarum compendium continente, et ex selectissimis illarum capitibus in unum collectis composito, loquitur Augustinus, tom. VII, *Serm. ad catechumenos*, num. 1, et tom. V, *serm.* 212, n. 2, et *serm.* 214, n. 1; item episcopus ille cujus habentur homiliz duæ de Symbolo, inter sermones Eusebii Gallicani nomine inscriptos, homil. 1. Sed hanc Symboli ex Scripturis compositonem, alii SS. Patribus indefinite, ut citati auctores, alii ipsi apostolice tribuunt, ut Paschasius, seu potius Faustus Reicensis, præfat. lib. *De Spiritu sancto*; Cassianus, lib. vi *De Incarna.*, cap. 3; Isidorus, lib. ii *De offic.*, cap. 22; Hildefontus, *De ord. bapt.*, c. 32. Quod autem ait Cyrillus, non de ipsis verbis Symboli, sed de sententiis intelligendum; nam verba, ἐνανθρωπήσαντα, καθολικῆν Ἐκκλησίαν, et alia quedam quæ continent Hierosolymitanum Symbolum, non sunt et Scriptura, quarumque nonnullæ ejus sententiæ ex ipsis sen Veteris seu Novi Testamenti verbis, expressæ sunt.

editur, ita et fides hæc paucis in verbis, omnem A
tam Veteri quam Novo in Testamento contentam
pietatis cognitionem, in sinu velut involvit. * Videte
itaque, fratres, et tenete traditiones, quæ nunc
accipitis *, et inscribite eas in latitudine cordis
vestri ¹⁰ (1).

79 XIII. Religiose observate ne quos alicubi
deprædatur inimicus inertes ac remissos; ne quis
hæreticus, eorum quæ vobis tradita sunt, pervertat
quidpiam. Fides (2), enim est projicere argentum
ad mensam ¹¹ quod a nobis præstitum est. Deus
vero repositet a vobis depositi rationem. *Contestor*,
sicut ait Apostolus, *coram Deo qui vivificat omnia*,
et *Christo Jesu qui testimonio professus est sub Pon-*
tio Pilato bonam confessionem ¹², ut hanc vobis tra-

* Vid. cat. 25, n. 25. * II Thess. II, 14. ¹⁰ Prov. VII, 5. ¹¹ Luc. XI, 25. ¹² I Tim. V, 21; VI, 13, 14. ¹³ ibid. 15, 16.

(1) Hic Cyrillus tradit Symbolum, quod habetur C
infra (coll. 535-554).

(2) *Fides enim*, etc. Hoc est, fidei symbolum vobis
tradere est *projicere argentum ad mensam* Illustrandæ
huic sententiæ ann parum subservit, quod Basilus ait
in *Isaian*, p. 58, quo loco comparat rectam fidem
argento probato et recte signato, hæreticorum vero
sententias adulterinæ monete; itemque quod Augu-
stinus serm. 216, n. 3, competentibus ait: *Ecce*
cum auctione et mercatu fidei, regnum patris colorum
renale proponitur. Similiter Cyrillus, cat. 17, n. 37,
fidem amplam quamdam mercaturam esse tradit,
in qua tanto plura a Deo recipiuntur, quanto plus
laboris et pietatis homo ex se confert. Augustinus
vero, serm. 212, num. 1, competentes comparans
mercatoribus, ait eos unum fidei symbolum acci-
pere, velut mercatores *symbolum inter se faciunt*,
quod eorum societas pacto fidei tenentur: atque ita
baptizandorum societatem esse commercium spiri-
tualium rerum, quo similes sunt negotiatoribus
bonam margaritam querentibus.

(3) *Eis tunc plures*. Ita editi una cum sacro
textu Prov. VII, 5, ubi habetur: *ἐπιγράφου (supple*
τοὺς ἐμούς λόγους) ἐπὶ τῷ πλάτῳ τῆς καρδίας σου.
At eodd. Rœc et Casaub., habent, *εἰς τὰς πλά-*
κας, in tabulas cordis vestri. Quod sumitur ex Pro-
verb. III, 5, juxta editionem Aldinam et Complu-

οὔτω καὶ ἡ πίστις αὐτῆ, ἐν ὀλίγοις ῥήμασι, πᾶσαν
τὴν ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ Καινῇ τῆς εὐσεβείας γνώσιν
ἐγκεκλιτοῖται. Ἐλέπετε οὖν, ἀδελφοί, καὶ κρατεῖτε
τὰς παραδόσεις, ἃς νῦν παραλαμβάνετε, καὶ ἀπογρά-
ψασθε αὐτὰς εἰς τὸ πλάτος (3) τῆς καρδίας ὑμῶν (4).

IF. Τηρήσατε μετ' εὐλαβείας, μὴ που σὺλθησῃ τι-
νὰς χανουθέντας ὁ ἔχθρὸς· μὴ τις αἰρετικὸς παρα-
τρέψῃ τι τῶν παραδομένων ὑμῖν (5). Πίστις μὲν
γὰρ ἐστὶ τὸ βαλεῖν τὸ ἀργύριον ἐπὶ τὴν τράπεζαν,
ὅπερ ἡμεῖς νῦν πεποιθήκαμεν· θεὸς δὲ παρ' ὑμῶν ἀπαι-
τεῖ τῆς παρακαταθήκης τοὺς λόγους. Διαμαρτύρο-
μαι (6), καθὼς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἐνώπιον τοῦ θεοῦ
τοῦ ζωοποιούντος τὰ πάντα, καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ
τοῦ μαρτυρήσαντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν κα-
λὴν ὁμολογίαν τηρήσαι ταύτην ὑμεῖς τὴν παραδο-
μένην πίστιν ἀσπίλον, μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ Κυρίου
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Θρασύρατος ζωῆς νῦν οὐ παρ-
εδόθη, καὶ κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ ζητεῖ τὴν παρ-
ακαταθήκην ὁ Δεσπότης· Ἦν καιροῖς ἰδίαις δεῖξει
ὁ μακάριος καὶ μόνος Δυνάστης, ὁ Βασιλεὺς τῶν
Βασιλευόντων καὶ Κύριος τῶν κεραιούτων· ὁ
μόνος ἔχων ἀθανάσιαν, φῶς οὐκ ὄντων ἀπόστασιν·
ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἴδεν δύναται.
Ἦ ἡ δόξα, τιμὴ καὶ κράτος (7) εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
αἰῶνων. Ἀμήν.

* Vid. cat. 25, n. 25. * II Thess. II, 14. ¹⁰ Prov. VII, 5. ¹¹ Luc. XI, 25. ¹² I Tim. V, 21; VI, 13, 14. ¹³ ibid. 15, 16.

teusem, et textum Hebraicum ac Vulgatum. Sed
ille locus in Romana LXX Interpretum editione de-
sideratur.

(4) Post verbum ὑμῶν sequitur in eodd. Rœc et
Casaub. Symbola Nicænum de integro descri-
ptum: id in habetur in eod. Coisl., sed ad cal-
cem *Cat. chæses*. Vide nostram in Symbolum Hiero-
solymitanum observationem.

(5) *Παραδομένω ὑμῖν*. Scripsimus, ὑμῶν, ex
eod. R. et Casaub., ipso sensu postulante. Editi, ἡμῶν,
Co. sl., ὑμῶν, Otolon., ἡμῶν. Inferius verba, ὅπερ
ἡμεῖς νῦν πεποιθήκαμεν, desunt in eodd. Coisl., Rœc,
Casaub., et Grod.

(6) *Διαμαρτύρομαι*, etc. Conflavit in unum Cy-
rillus duo Apostoli loca. Vel potius unicum citans
ex I Tim. VI, 13, loco παραγγέλλω σοι, quod ejus
initio legitur, verbum διαμαρτύρομαι sumpsit ex
I Tim. V, 21, vel II Tim. IV, 1. Post τηρήσαι ταύ-
την, legitur in editis, ἡμεῖς. Scripsimus, ὑμεῖς, ex
eod. Coisl., Ottob., Ru., Casaub., Grodæcio, ut
melius conveniret cum Apostolo, cujus verba hic
transcribitur, ad Timotheum scribente, τηρήσαι αὐ-
τὴν ἐνώπιον ἀσπίλου, etc.

(7) *Καὶ κράτος*. Post κράτος, legit Grodæcio in
suo codice, μετὰ τοῦ Πνεύματος ἁγίου· vertit enim:
Cui gloria, honor et fortitudo cum Spiritu sancto, in
sac.

OBSERVATIO IN SYMBOLUM HIEROSOLYMITANUM SEQUENS.

I. Symbolum Hierosolymitanum non in Cyrilli Catechesibus descriptum fuit.

Symbolum vetus quo Ecclesia Hierosolymitana medio quarto sæculo utebatur, quodque Cyrillus sequentibus
catechesibus explanat, ex iisdem catechesibus collectum infra repræsentamus. Quamvis illud Cyrillus sub finem
præcedentis catechesis tradiderit, in nullis tamen mss. eo loci descriptum invenitur; quod nulli alteri
causæ tribuere possumus, præterquam veteri Ecclesiæ legi, a Cyrillo etiam commendatæ, ne Symbolum scriptis
mencaretur. At postquam, toto fere orbe converso, desiit illa fidem nostram ludibrio gentilium propandæ

formido, simul abiit et vetus scribendi Symboli religio: interim vero antiquatis omnibus privatarum Ecclesiarum Symbolis, unum Nicæni seu Constantinopolitani concilii Symbolum, toto Oriente ad usum baptismi retentum est. Quamobrem in nonnullis mss. Cyrilli, loco Symboli Hierosolymitani, ad cateches. 5, num. 15, insertum, vel ad ejus calcem appictum reperitur Nicænum Symbolum; purum videlicet, et ab additionibus concilii C.P. liberum. Neque id recens factum, sed ab novo saltem sæculo obtinuisse, probari potest ex Theophane, qui in simile quoddam fortassis exemplum Catecheseon inciderat, dum ait in Chronographia, pag. 34, ad ann. 355, Cyrillum Nicænam fidem ad verbum in Catechesibus recensuisse: Ὁ μακάριος Κύριλλος τὴν ἐν Νικαῖᾳ πίστιν κατὰ λέξιν ἀναπτύξας. Quod si Catecheses diligentiori pervolutasset manu, longe aliud a Nicæno explanatum in illis Symbolum deprehendisset.

II. Unde a nobis collectum.

Hoc Symbolum damus, prout illud cum ex titulis Catecheseon, tum ex ipsis Cyrilli verbis, quibus singulos pro data occasione articulos recitat, expressimus. Titulos illos in Dissertatione secunda diximus ejusdem cum Cyrillo ætatis esse, neque auctoritatem ipsorum posse contemni, at 80 Cyrilli verba prætulimus, quando ab titulorum verbis discrepantia erant. Porro nonnulli in titulis, et in verbis Cyrilli ex mss. auctoritate mutavimus, quarum rerum suis locis reddimus rationem. Quare nemo miretur, si paulo aliter Hierosolymitanum Symbolum exhibemus, ac nonnulli, qui illud ex solis Catecheseon titulis, iidemque prout erant tum editi, repræsentarunt. Sed diversa est omnino ab eo, quod doctor Sorbonicus, alioqui eruditus lucubrationibus notus, Gallicè edidit in vernacula sua Cyrilli Catecheseon interpretatione, septima ad quintam catechesim nota. Nam, unde Symbolum illud callegerit divinare non possum. Animadvertendum autem in prioribus editionibus, non solum inter Symboli verba in titulis commemorata, eademque in Catechesibus a Cyrilla recitata, verum etiam inter varia ejusdem Cyrilli loca quibus Symboli articulos recitat, lectionis discrepantiam fuisse. Hanc fere omnem, emendato ex mss. textu sustulimus; ut tamen adhuc inter titulorum et Cyrilli sententias nonnihil supersit discrimina. Horum omnium nulla alia ratio est, quam quod Symbolum memoriter addicebatur: quomobrem difficile factu erat, ne inter pronuntiaendum vel scribendum, memoria vacillante paucula voces interdum commutarentur. Præterea, qui nostros Catecheseon codices describere, Nicæno vel C.P. Symbolo auctori, quædam ex utroque verba pro Hierosolymitani Symboli verbis substituere. Primum, quantum fas fuit, Hierosolymitanum Symbolum damus, adjectis ad calcem varietatibus. Illud in articulos duodecim ex usu nostro, et ex ipsius Cyrilli sententia distinximus.

III. Ecclesiæ Hierosolymitanæ in usu fuit.

Illud autem Symbolum Hierosolymitanæ Ecclesiæ appellavimus; nec enim dubitaturum quemquam puto, quin ea in Ecclesia solum illud Cyrilli temporibus usitatum esset; nec timeo ne quis illud a Cyrillo auctore conditum existimet. Nam ut tacem, Cyrillo solummodo presbytero liberum non fuisse, rem tanti momenti sua auctoritate conficere vel immutare; significat ipse passim non a se, sed ab Ecclesia Symbolum proponi. Sic enim ait cat. 5, num. 12, Illam solam fidem in addiscendo et proficundo (seu malis vertere, in addiscendo aliisque tradendo) amplectere et serva, quæ nunc tibi ab Ecclesia traditur: τὴν ὅνδ τῆς Ἐκκλησίας νυνὶ σοὶ παραδιδόμενῃν. Adeoque sibi mutandæ ejus auctoritatem objudicat, ut si quando ipse contraria docuerit, sibi anathema denunciari præcipiat. Passim, dum articulos Symboli recitat, id Ecclesiam tradere testatur. Sic, cat. 17, num. 5: Tradidit Ecclesia catholica in confessione fidei ut credas in unum sanctum Spiritum, etc.; cat. 18, num. 1, de resurrectione agens: Magnum est sancte catholicæ Ecclesiæ præceptum et documentum fides de mortuorum resurrectione. Publicum ergo Cyrillus Ecclesiæ suæ Symbolum a quo ipsi nefas erat recedere, proponebat. Nullus itaque ex eo expositulet, occur Nicænum Symbolum baptizandis non explanavit. Suum ab initio unicuique Ecclesiæ Symbolum fuit, uti nostram Symbolorum collectionem vel leviter inspicienti patet. Quamvis autem Nicæni concilii fides omnium pene Ecclesiarum incredibili applausu excepta sit, ac consequentibus temporibus in baptismi usum toto Oriente, in locum peculiare cuique Ecclesiæ Symbolorum ascripta; haud tamen id statim a promulgatione Nicæni concilii factum: medio adhuc sæculo quinto Ecclesia Antiochena, quod de multis aliis canjicere licet, propria suo Symbolo utebatur. Ecclesia vero Occidentalis Nicænum Symbolum nunquam ita adoptavit, nisi sum apostolicum dimitteret. In Oriente ita cautum ac paulatim in usum recepta est Nicæna confessio, ut ex ea nonnihil in Symbolum suum peculiare Ecclesiæ primo derivarent, donec integrum illud, deinde ejus vice Constantinopolitanum, in sui veteris Symboli locum tandem admisere: quod est a nobis pro viribus in Dissertatione critica et historica de Symbolo explicatum. Dubium non est quin S. Macarius Hierosolymitanus. magis et præcipuis Nicæni concilii Patribus, hujus synodi fidem Ecclesiæ suæ significarit, ab eaque suscipi curarit: ac Ecclesiæ illi etiam concilii hujus memoria chara esse debebat, in quo sedis illius privilegia nobili decreto confirmata fuerant. Non ideo tamen vetus suum Symbolum illa deposuit. Tantum quædam verba ex Nicæno Symbolo, ad declarationem divinitatis Verbi in secundum Hierosolymitani Symboli articulum immixta conjicere licet: ista, v. g., Θεὸν ἀληθινόν, Deum verum, quibus præcipua Arrii impietas seriebatur.

IV. Quæ Symboli appellatio apud Cyrillum.

Symbolum a Cyrillo variis appellatur nominibus: primo et communius quidem simpliciter Fides &

ita in cat. 5, num. 12 et 15; sæpius item alibi; cat. 4, n. 3: Antequam expositionem in fidem tradam, πρὸ τῆς εἰς τὴν πίστιν παραδόσεως. Cat. 2, num. 1, Præcavens fides, ne, etc.; ac notum est ea ætate hoc communius Symbolo attributum nomen, ita ut cum varia Symbola designare vellent, contra vim grammaticæ verbum fides plurali numero declinare cogerentur. 2º Symbolum explicativius Cyrillus appellat fidem a nobis confessam et pronuntiatam, cat. 18, u. 22, πίστις ἀπαγγελλομένη, vel, ut loquitur cat. 15, num. 2, ἐπαγγελλομένη alibi, traditam ad confitendum sonetam et apostolicam fidem, cat. 18, n. 32, παραδοθεῖσα εἰς ἐπαγγελίαν ἀγία καὶ ἀποστολικὴ πίστις. 81 Quam nos inscriptionem, uti pleniorē, Symbolo προῆξιμὸν. 3º Vocat illud fidei confessionem, ἐπαγγελία τῆς πίστεως, uti cat. 11, n. 1 et 25; cat. 17, n. 3; cat. 18, n. 21 et 28; vel, fidei doctrinam, πίστεως διδασκαλία, cat. 5, n. 12; cat. 14, n. 24. Nusquam vero Symbolum appellat: quæ vox quanquam Græca sit, prius tamen apud Latinos quam apud Græcos pro communi fidei confidendæ formula usurpata repetitur, nec ea ætate qua scribebat hæc Cyrillus, satis apud Græcos in usu.

V. Num Cyrillus Symbolum ab apostolis compositum existimavit.

Quis, Cyrillo iudice, Symboli auctor sit, non nihil interest inquirere. Cum enim communis opinio ferat, apostolos post ascensionem Domini Symbolum Hierosolymis composuisse, non parum roboris ad eam accederet, si ita sensisse comperiretur Cyrillus: quemadmodum ea maxime infirmatur, si illam Symboli compositionem ab apostolis factam antiquus auctor rerum suæ Ecclesiæ dubio procul scientissimus ignoraverit. Certe sicubi facti hujus memoriam traditione conservata sit, in ipso loco potissimum debuit. Atqui huic opinioni suffragari videntur illa Cyrilli verba, quibus cat. 18, n. 32, Symbolum appellat sanctam et apostolicam fidem. Contra autem multa sunt in Cyrillo quæ eum ab hac sententia probent absuase longissime: 1º enim quando Symbolum commendat, ejus auctoritatem nunquam ab apostolis, sed ab sola Ecclesia accessit. Hujus rei testimonia ex Cyrillo supra, num. 3, commemoravimus. Quod si Symbolum Hierosolymis ab apostolis confectum scivisset, eam suæ Ecclesiæ commendationem non omisitset, qui ubivis pro data occasione urbis suæ prærogativas, quod omnia inde mysteria profecta sint, studiosè recensere solet. 2º Ad Ecclesiæ præsula Symboli confessionem revocare videtur, cum ita loquitur, cat. 5, n. 12: In paucis versiculis totam fidei doctrinam comprehendimus. Paulo inferius aut, Symbolum non, ut hominibus lubitum fuit, compositum esse: Οὐχ ὡς ἔθεξεν ἀνθρώποις συνεθεῖν τὰ τῆς πίστεως, quasi illud vulgares homines nullo afflatu composuissent, sed summa ex omnibus tam Veteris quam Novi Instrumenti capita in unum collecta esse. Nonne apostolis satis erit per se auctoritatis, ut Symbolum absque illo Scripturas compilandi labore jure suo Ecclesiis traderent? 3º Quod Cyrillus ait Symbolum ex totius Scripturæ sententiis vallatum et concinnatum esse, id stare non potest cum opinione quæ ejus auctores apostolos facit; qui post conscriptos Novi Testamenti libros nunquam simul convenire; multi etiam ante hæc vicia excoarserunt, quam plerique ex illis libris scriberentur: quanquam nonnulli Patres utrumque tenuerint, et Symbolum ex Scripturis compilatis compositum esse, et hujus compilationis auctores esse apostolos. At certe in Symbolo Hierosolymitano multi sunt articuli ex ipsa Scriptura ad verbum expressi, v. g., voces istæ in primo et secundo articulo, unum Deum Patrem; et unum Dominum Jesum Christum, per quem omnia facta sunt, Cyrillo cat. 10, n. 10 et cat. 11, n. 21, ex verbis Pauli I Cor. viii, 5, 6, et Coloss. 1, 16, expressæ videntur. Verba Deum verum de Filio dicta, sunt ex I Joann. v, 20. In tertio articulo locutio, Qui in carne advenit, ex verbis I Joann. iv, 2, 3, et Hebr. ix, 11, informatam judicatur. In septimo verba, Cujus regni non erit finis, ex Luc. 1, 32, perspicue desumpta sunt. In octavo, vox Paracletus, non nisi post conscriptum Joannis Evangelium ascriptus est, quæ antea Spiritui sancto in nullis Novi Testamenti libris attribuitur. In nono, voces illæ baptisma poenitentiae in remissionem peccatorum, desumptæ sunt ex Evangelii Marci 1, 4, et Luc. iii, 3, vel ex verbis Petri Act. ii, 38. Idem dici potest de aliis articulis plerisque. Atque ut obsequeremur Cyrillo, Scripturæ loca ex quibus singula verba expressa sunt, in editione Symboli indicavimus. 4º Multa saltem Symbolo propter hæreticos apostolis posteriores accessisse, vel expressæ docet, vel tacite insinuat. Sic cat. 9, n. 4, innuit, propter hæreticos Patrem Jesu Christi a Creatore distinguentes cautum esse, ut in Symbolo diceretur, Patrem omnipotentem, factorem cæli et terræ. Idem dici cat. 10, n. 4, de voce unum, in secundo articulo professioni de Jesu Christo adjecta, occasione hæreticorum qui Filios multos numeraverunt. Ne etiam propter diversas quæ in Scripturis habentur Spiritus sancti appellationes, ab hæreticis Spiritum a Paraclæto distinguendis in errorem abduceremur, præcautum ait ab Ecclesia, cat. 17, n. 3, ut unus in Symbolo diceretur Spiritus sanctus. Catechesi quoque 18, n. 26, propter hæreticos sua conventicula Ecclesiæ nomine compellantibus, factum ait ut uva et catholica diceretur Ecclesia, in fidei professione. Atque ex his omnibus, et aliunde etiam constat, multa successu temporis in Symbolum Hierosolymitanum invecta: quod etiam multis aliis hujus ætatis longe simplicibus sit, multum tamen ab apostolicis et Romani illis temporibus Symboli simplicitate recedit: ut si, quod ex animo meo omnino exuere non possum, Symbolum primo ab apostolis informatum sit, saltem Hierosolymis, ut toto passim Oriente, multis accessionibus subinde auctum esse videtur.

82 VI. In quo Symbolum Hierosolymitanum Nicæno Constantinopolitanoque conveniat aut disconveniat.

Convenit in nonnullis Hierosolymitanum Symbolum cum Nicæno; unaque et idem est utriusque Syre-

lōi primus articulus; secundus Hierosolymitani brevior et concisior multo quam Nicæni: eadem fere sequentium articularum simplicitas, sed in Nicæno desiderantur omnes post Spiritum sanctum articuli; et ille qui ad Spiritum sanctum in Hierosolymitano pertinet, plures habet voces quæ in Nicæno desunt, quamobrem satis cum Symbolo CP. affinitatis habet Hierosolymitanum, ita tamen ut in multis ab eo diversum: sit: quæ discrimina non persequar, utraque inspicienti et secum contendenti facile obvia. Quamobrem satis mirari non possum Isaaci Vossii indigentiam, qui Dissertatione prima de tribus Symbolis, capite ultimo, suspectam habet posteriorem Symboli Hierosolymitani partem, in qua continentur quatuor articuli qui in Nicæno Symbolo omittuntur. Cum enim a solo concilio CP. eos in Symbolum inductos sibi persuaserit, eosdemque censent in Hierosolymitano Symbolo haberi, qui in CP., concludit, vel a Joanne Cyrilli successore, vel a Cyrillo ipso post concil. CP. pristino ac veteri Symbolo adjectos. Fallitur in utroque Vossius; nam nec rēdem sunt extremi utriusque Symboli articuli, sive ordinem sententiarum, sive verba, imo ipsas sententias spectes: nec primum in concilio CP. Symbolo adjecti sunt, quos in omnibus pene hujus ætatis, et in anterioribus etiam Symboli legitimus.

VII. Quæ Symboli Hierosolymitani auctoritas.

Præcipuam esse Symboli Hierosolymitani auctoritatem nullus inficari potest qui ad ista respererit: 1° hanc Ecclesiam cæterarum omnium matrem esse; ibi traditionis Ecclesiasticæ fontem, et religionis Christianæ canabula; 2° ibi antiquam traditionem, præsentibus Christi et apostolorum monumentis jugiter ad memoriam revocata fuisse; 3° concursum omnium ex toto orbe peregrinorum, simile quidpiam effecisse, quod Irenæus (1) Romæ factum observat, ne ibi facile posset novarum contra traditionem opinionum soboles incre-scere: citius enim deprehensa et correctæ fuisset; 4° sanctorum in ea urbe præsulum continua ad hanc ævum successio fuit: ad hæc, antiqui et solitarii ritus constantissimæ retenti; 5° demum, si, id quod vix dubitari potest, compositum aut saltem informatum ab apostolis, priusquam prædicaturi discederent, Symbolum fuit, non alibi magis verum apostolicum Symbolum requirendum fuerit: quod etsi aliquibus accessionibus auctum fuisse detur, nihil tamen ab apostolica fide ac doctrina diversum dici possit. Quamobrem ad referendos nostræ temporis Arianos ac Trinitatis hostes, nihil opportunius afferri posse pro certo habebatur.

VIII. Quando Symbolum vetus fuerit Hierosolymis in usu.

Quando Symbolum illud in Ecclesiæ Hierosolymitanæ usu perseveraverit, inquirendum superest. Nam seculis successu temporum omnibus privatarum Ecclesiarum Symbolis, solum denique toto Orienti ad usum baptismi invaluisse Nicænum vel Constantinopolitanum, res est notissima. Et alibi quidem ærius, citius alibi: id autem in omnibus pene Orientis Ecclesiis jam concilii Chalcedonensis temporibus contigisse, fidem faciunt cum synodi hujus monumenta, tum maxime Orientalium episcoporum, ad Leonem Augustum scriptæ, decem post concilium illius anni litteræ, 11^a parte conc. Chalced., in quibus fere omnes affirmant, Nicænum Symbolum dudum ad usum baptismi solum in Ecclesiis suis receptum esse. Sed, ut aliquid Ecclesiæ Hierosolymitanæ proprium commemorem, monachi diœccesis Hierosolymitanæ, circa annum 512, ad Anastasium imperatorem scribentes epistolam, quæ in Vita S. Solvæ per Cotelerium in monumentis Græcæ Ecclesiæ edita habetur, num. 57, aiunt sanctos Patres concilii Chalcedonensis, in quibus Iulianus Hierosolymitanus unum e præcipuis locis obtinebat, Nicænam fidem confirmasse, et in ea omnes baptizasse: τοὺς ἁγίους Πατέρας, τοὺς τὴν ἀποστολικὴν πίστιν τὴν ὁρθοθεϊσάν καὶ παραδοθεῖσαν ἔμειν διὰ τῶν ἁγίων Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων, διὰ πάντων βεβαίωσαντας, καὶ ἐν αὐτῇ πάντας φωτίζουσαν· legendum, ut monet Cotelerius, φωτίζοντας vel φωτίζαντας· id sine dubio ex usu suo præsentis, et jam nonnulla vetustate roborato judicabant. Joannes Hierosolymitanus in Epistola ad Joannem CP. circa an. 519 scripta, quæ actione quinti concilii CP. sub Mena recitatur, pag. 189, de Nicænis Patribus ait, eos exposuisse Symbolum, in quod baptismum et recepisset et conferret: εἰς δὲ ἑβαπτίσθημεν, καὶ βαπτίζομεν. Addit idem Symbolum a concilio CP., Ephesino et Chalcedonensi confirmatum. Sæculo septimo Sophronius Hierosolymitanus in synodica ad Sergium CP. epistola, quæ in concilio sexto lecta est, actione undecima, pag. 887, nullum aliud se Symbolum agnoscere declarat, præter id quod a Nicæno concilio pronuntiatum, sequens concilium CP. confirmavit, et concilia Ephesinum et Chalcedonense ratum habuere: Ἐνα καὶ πρῶτον ἔρον ἐκείνου πίστεως καὶ μάθημα· ἐν οὐδὲ καὶ σύμβολον, ὅπερ πάνσοφος καὶ μακαρία τῶν ἐν Νικαίᾳ τῆς θεοφόρων Πατέρων θεοπίστα πληθύς, ἐξ ἁγίου προσφύλαξοτο Πνεύματος· δὲ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν πρῶ θεοπεσῶτων 83 Πατέρων ἐπεκύρωσεν ἄρρησις, etc. Unam et solam definitionem ac documentum fidei scio: unum quoque Symbolum novi, quod sapientissima ac beata trecentorum et octodecim Nicææ Patrum veneranda multitudo ex sancto Spiritu pronuntiavit; quod etiam centum quinquaginta civinitus afflatorum Patrum conventus Constantinopoli firmavit, etc. His notis Symbolum CP. agnoscimus quod ætate Sophronii solum in Ecclesia Hierosolymitana adhibebatur. Octavo sæculo Joannes Damascenus, hujus

(1) Iren., lib. III, cap. 3, n. 2.

Ecclesiae presbyter, lib. 1 De fide orthodoxa, aliquot Symboli articulos recitans, eos ut in Symbolo CP. habentur, non autem ut in Hierosolymitano, refert; ac libro contra Nestorianos num. 55 et 41, illud pene integrum describit, tanquam unicum Ecclesiae Symbolum, ut dubium nullum sit jam dudum Symbolum prius abrogatum fuisse.

IX. Quando Nicænum aut Constantinopolitanum Symbolum Hierosolymis in veteris Symboli locum adscitum.

Ante autem quam Hierosolymis Constantinopolitanum Symbolum assumeretur, Nicænum purum assumptum fuisse crediderim: eo enim gradus Ecclesiae ad Symbolum CP. devenisse, varia approbant monumenta, quæ in Dissertatione historica de Symbolo referimus. De Hierosolymitana id suaderi posset ex illis Cyrillianarum Catecheseon codicibus, in quibus Symbolum Nicænum purum, a Constantinopolitano distinctum, ad calcem vel sub finem quintæ catechesis appingitur: occur enim librarii illi veteres e quibus illud primum profectum est, Symboli Hierosolymitani loco Nicænum attulissent, nisi quod priori jam dudum antiquato, illud quod suo tempore usurpatum videbant substituere? Nicænum Symbolum in Ecclesia Hierosolymitanam, post decretum concilii Ephesini, quo nullum aliud in usum baptismi Symbolum admitti præcipitur, a Juvenale Hierosolymorum, qui hujus concilii magna pars fuit, invecum crediderim; CP. vero, post Henoticum Zenonis ab illius Ecclesiae patriarchis receptum; in eo enim severe contra eos qui alio utantur Symbolo decernitur.

X. Nihilne ex symbolo veteri Hierosolymis retentum.

Quamquam autem Symbolum Hierosolymitanum in hac Ecclesia Constantinopolitano tandem locum fecerit, non ideo tamen existimari nulla ejus vestigia aliquandiu saltem in ipso CP. Symbolo quo illa utebatur remansisse. Nam ex pristino illo retentam fuisse vocem unum in articulo de Spiritu sancto; quem ea adjuncta Hierosolymis dudum, ut etiamnum Antiochiæ apud Jacobitas Syros, recitatum fuisse apparet. Id ex nonnullis monumentis colligo. Clerici Hierosolymitani et Antiocheni in epistola ad Justinum imperatorem, inter Hormisdæ pontificis epistolas, Concil. Labb. tom. IV, pag. 1545, aiunt: Nos in Patrem et Filium et Spiritum sanctum ab initio quoque baptizati et credentes, essentiam Dei in tribus subsistentiis adoramus; secundum SS. Patrum Symbolum, credentes in unum Deum Patrem omnipotentem; et in unum Dominum Jesum Christum, unigenitum Deum Verbum; similiter et in unum Spiritum sanctum. Symbolum SS. Patrum est sine dubio Nicænum, vel Constantinopolitanum, quo se baptizatos inunxit; non ipsa illius proprie verba fuisse censeo unum in articulo de Spiritu sancto, qui ex Deo Patre procedit: Πατέρα . . . εἰς ἓν Πνεῦμα ἅγιον τὸ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον. Theodorus quoque, ejusdem sedis antistes, in sua synodica, concilii Nicæni secundi actione tertia recitata, pag. 174, habet in sua fidei professione, se credere in unam Spiritum sanctum: Καὶ εἰς ἓν Πνεῦμα ἅγιον, τὸ ἀδίκως, etc. Idem observatur in professione Michaelis Syncelli Hierosolymitani in Coisl. Bibliotheca edita, ad cod. 54, pag. 90. Joannes Damascenus ejusdem Ecclesiae presbyter, lib. 1 De fide orthodoxa, cap. 8, Trinitatis professionem ex Constantinopolitano Symboli verbis edit; de Spiritu vero sancto loquens: Πιστεύομεν καὶ εἰς ἓν Πνεῦμα ἅγιον τὸ κύριον καὶ ζωοποιόν· τὸ ἐκ Πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ ἐν Υἱῷ ἀναπαυόμενον· τὸ τῷ Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον. Credimus et in unum Spiritum sanctum, Dominum et vivificum qui ex Patre procedit et in Filio acquiescit (hæc ultima verba Symbolo Constantinopolitano addidit de suo), qui cum Patre et Filio simul adoratur et simul glorificatur; in libro tamen contra Nestorium. 41, eam vocem omittit. Constans hæc auctorum Hierosolymitanorum consuetudo, unum, suis de Spiritu sancto professionibus adjiciens, legitimam nobis conjecturam suggerit, eos revera ita in Symbolo suo recitasse, idque ex veteri hujus Ecclesiae symbolo retinuisse. Inde etiam profertur existimari potest, quod Damascenus idem in Expositiore faci, quam ex Arabico idiomate Latinam dedit R. P. Le Quien, tom. I, habet num. 11, pag. 670: Confiteor iussuper unum baptismum ad penitentiam; nam verba ista ad penitentiam, in nullo pene alio præterquam Hierosolymitano Symbolo reperiuntur.

84 XI. De Symbolo contractiori.

Præter Symbolum quod baptizandis in Ecclesia Hierosolymitana Cyrilli tempore tradebatur, aliud compendiosius subjeci, quod in eadem Ecclesia mox baptizandi profitebantur, statim post abrenuntiationes ab iis in baptisterii vestibulo, ante vestimentorum denudationem et inunctionem ex oleo catechumenorum, factas Prætereaque cum jamjam in ipsam fontem demergendi essent, confessionem debeant de Trinitate ad interrogationem ministri; singularis huic Ecclesiae consuetudo: cum aliis omnibus fere in locis abrenuntiationes ad ipsum fontem a jam denudatis recitarentur, et una professione per interrogationem ministrorum expressa, Trinitatis, vel omnium Symboli articulorum fidem confiterentur.

SYMBOLUM HIERSOLYMITANUM,

Ex variis Cyrillianarum Catecheseon locis collectum.

Ἡ ἀγία (1) καὶ ἀποστολικὴ πίστις, εἰς ἐπαγγελίαν τοῖς φωτισμένοις παραδοθεῖσα.

Α'. Πιστεύομεν (2) εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα· ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ἑρατὸν τε πάντων καὶ ἀοράτων.

Β'. Καὶ εἰς ἓνα (3) Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ· τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα Θεὸν ἀληθινὸν πρὸ πάντων αἰώνων· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.

Γ'. Ἐν σαρκὶ παραγενόμενον (4), καὶ ἐνανθρωπήσαντα [ἐκ Παρθένου καὶ Πνεύματος ἁγίου].

Δ'. Σταυρωθέντα (5) καὶ ταφέντα.

Ε'. Ἀναστάντα (6) τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ.

ΣΤ'. Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθίσαντα ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς.

Ζ'. Καὶ ἐρχόμενον (7) ἐν δόξῃ, κριτὰς ζώντας καὶ Β νεκρῶν· οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.

Η'. Καὶ εἰς ἓν (8) ἅγιον Πνεῦμα, τὸν Παράκλητον, τὸ λαλήσαν ἐν τοῖς προφήταις.

Θ'. Καὶ εἰς ἓν (9) βάπτισμα μετανοίας, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

Ι'. Καὶ εἰς μίαν ἀγίαν καθολικὴν (10) Ἐκκλησίαν.

ΙΑ'. Καὶ εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν.

ΙΒ'. Καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Sancta et apostolica fides, ad profitendum illuminandis tradita.

I. Credimus¹⁵ in unum Deum¹⁶, Patrem¹⁶ omnipotentem¹⁷ (11); factorem cœli et terræ¹⁸, visibiliumque omnium et invisibilium¹⁹.

II. Et in unum Dominum Jesum Christum²⁰, Filium Dei unigenitum²¹; qui ex Patre genitus est²² Deus²³ verus²⁴ ante omnia sæcula²⁵: per quem omnia facta sunt²⁶.

III. Qui in carne advenit²⁷, et inhumanatus est²⁸ [ex Virgine et Spiritu sancto²⁹].

IV. Crucifixus et sepultus³⁰.

V. Resurrexit tertia die.

VI. Et ascendit in cœlos, et consedit a dextris Patris³¹.

VII. Et venturus est in gloria³², judicare vivos et mortuos³³: cujus regni non erit finis³⁴.

VIII. Et in unum sanctum Spiritum, Paracletum³⁵ [videlicet]: qui locutus est in prophetis³⁶.

IX. Et in unum³⁷ baptismum penitentiae³⁸, in remissionem peccatorum.

X. Et in unam sanctam catholicam Ecclesiam³⁹.

XI. Et in carnis resurrectionem⁴⁰.

XII. Et in vitam æternam⁴¹.

¹⁵ Joann. xiv. 1. ¹⁶ Isa. xlv. 1 8; 1 Cor. viii. 6. ¹⁷ Ephes. iii. 14. ¹⁸ Jerem. xxxii. 49. ¹⁹ Job xxxviii. 4. ²⁰ Coloss. i. 16. ²¹ 1 Cor. viii. 6. ²² 1 Joann. i. 25. ²³ 1 Joann. v. 20. ²⁴ Mich. v. 2. ²⁵ Joann. i. 3; Coloss. i. 16. ²⁶ 1 Joann. iv. 2. ²⁷ Philipp. xi. 7. ²⁸ Luc. i. 35. ²⁹ 1 Cor. xv. 3, 4. ³⁰ Marc. xvi. 19. ³¹ Matth. xxv. 31. ³² 1 Thess. iv. 16, 17. ³³ Luc. i. 32. ³⁴ 1 Cor. xii. 11; Joann. iv. 26. ³⁵ 1 Petr. i. 21. ³⁶ Ephes. iv. 5. ³⁷ Act. xi. 34. ³⁸ Ephes. v. 25. ³⁹ Joann. v. 29. ⁴⁰ Matth. xxv. 46.

(1) Ἡ ἀγία. Titulum hunc sumpsimus ex cat. 18, n. 32.

(2) Πιστεύομεν. Totus iste articulus sic habetur cat. 9, n. 4; cat. 7, n. 4, et partim cat. 10, n. 1. In titulo catech. 6, ubi recitatur pars hujus articuli, habetur. Πιστεύο, Credo. Vocem πιστεύομεν explicat Cyrillus cat. 5; voces, εἰς ἓνα Θεόν, cat. 6; Πατέρα, cat. 7; παντοκράτορα, cat. 8; ποιητὴν, etc., cat. 9.

(3) Καὶ εἰς ἓνα, etc. Articulus hunc integrum recitat cat. 11, n. 21, aliquas vero ejus partes cat. 7, n. 4; cat. 0, n. 3; cat. 11, n. 1. In tit. cat. 11, in editis voces, Θεὸν ἀληθινόν, sunt post πρὸ πάντων αἰώνων, quod ex Cyrillo et mss. mutavi, sumptum ex Symb. Nic. vel CP. Exponitur hic articulus cat. 10 et 11.

(4) Ἐν σαρκὶ παραγ. Hæc verba ex cat. 12, n. 13. In titulo vero catechesis habetur, σαρκωθέντα, incarnatum, pro ἐν σαρκὶ παραγενόμενον. Vox σαρκωθέντις Cyrillo non aliena fuit: usurpatur ab eo, cat. 4, num. 9. Verba, ἐκ Παρθένου καὶ Πνεύματος ἁγίου, desunt in titulo Catecheseos nec a Cyrillo in hujus articuli repetitione commemorantur; cat. 12, num. 13, idcirco uncinis inclusimus: sumpta sunt vero ex catechesi ipsa 12, n. 3, et cat. 4, n. 9. In Græcorum et Latinorum symbolis passim habentur. Explicatur hic articulus cat. 12.

(5) Σταυρ. Ex titulo cat. 13, in qua explicatur. Nullibi articulum hunc Cyrillus repetit.

(6) Ἀναστάντα, etc. Hæc ex cat. 11, num. 24

et cat. 15, num. 2. In tit. cat. 14 habetur, Καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν. Explicatur articulus de resurrectione, ascensione, et consensu ad dexteram Patris, cat. 14.

(7) Καὶ ἐρχόμενον, etc. Sumpta ex cat. 15, n. 2, explicatur cat. 15.

(8) Καὶ εἰς ἓν. Ex cat. 17, n. 3. In titulo cat. 16, legebatur, τὸ Παράκλητον, quod ex mss. et Cyrilli mente correxi. Pro, ἐν τοῖς προφήταις, idem titulus habet, διὰ τῶν προφητῶν, ex Symb. CP. sumptum, quod ex mss. mutavi. Articulus de Spiritu sancto exponitur cat. 16 et 17.

(9) Καὶ εἰς ἓν, etc. Hi quatuor articuli a Cyrillo sic recitantur cat. 18, n. 22. Verè autem posterioribus qui in hac catech. si explanantur, in ejus quoque titulo leguntur. Articulus 9 explanatur in prioribus catechesibus 1, 2 et 3, teste Cyrillo cat. 18, n. 22.

(10) Καθολικὴν. In uno ex duobus locis, in quibus Cyrillus articulum symboli de Ecclesia ipsis verbis recitat, cat. 18, n. 22, post, καθολικὴν, additur, καὶ ἀποστολικὴν. At eam vocem in hunc locum præpostere immisissam probavi. Multa librariis ex familiari sibi Symboli CP. usu in Hierosolymitanum translussisse observatum fuit.

(11) Omnipotentem. Retineo vocem in omnibus Latinis Symbolis positam, loco τοῦ παντοκράτορος Græcorum. At istud significat, non omnipotentem, quod Græce redditur παντοδύναμος: sed, ut exponit Cyrillus cat. 8, in omnia imperium habentem, qui omnia sub potestate et providentia continet.

85 IDEM SYMBOLUM CONTRACTIUS,

A baptizando post abrenuntiationes profitendum : ex catech. 111, n. 9.

Credo in Patrem,	A	Πιστεύω εἰς τὸν Πατέρα,
Et in Filium,		Καὶ εἰς τὸν Υἱόν,
Et in sanctum Spiritum :		Καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα
Et in unum baptismum penitentiae.		Καὶ εἰς ἓν βάπτισμα μετανοίας.

Aliam præterea ad fontem baptizandus a ministro interrogatus Trinitatis confessionem edebat : de qua sic loquitur Cyrillus cat. 20, num. 4: Καὶ ἤρωσάτο ἕκαστος, εἰ πιστεύει εἰς ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καὶ ὁμολογήσατε τὴν σωτηρίων ὁμολογίαν. Et interrogatus est unusquisque, num crederet in nomen Patris, et Filii, et sancti Spiritus, et confessi estis salutarem confessionem. Tunc illico demergebatur baptizandus in fontem.

CATECHESIS SEXTA

DE UNO DEO.

PRÆLOQUIUM.

I. Primas Symboli voces, quibus fidem in unum Deum profitemur, in hac oratione Cyrillus explanat, catholicam sententiam primum exponendo; post, oppositos paganorum et hæreticorum errores indicando ac refellendo.

Ac primum (num. 1), post celebratam communem Patri et Filio ac Spiritui sancto gloriam, de divinæ naturæ soli Trinitati, sicut oportet, notæ, negata hominibus et angelis, et quibuslibet creaturis, comprehensione præfatus, ita nos in eam curiosius inquirere vetat, ut tamen pro modulo celebremus et enarremus (num. 2, 3 et seqq.). Tum summa divinæ naturæ ælogia breviter recensens, ad referendos hominum, qui temere divinam naturam scrutari aggressi sunt, errores seu potius errorum portenta delabitur (num. 7 et 9); notatogue Anthropomorphitarum dogmate (num. 8), paganorum in fingendis sibi pro vero Deo ridiculis et scelerosis numinibus cecitatem stupendo deplorat (num. 10 et 11). Inde ad hæreticos Deum a creaturis abalienantes progreditur (num. 12 et 13): et obiter refutata Manichæorum duplici et sibi ex adverso opposita divinitate, compendiarium antiquiorum hærescon historiam texit (num. 14 et 15). Summatim exposita Simonis Magi hæresi et historia, indicatis Cerinthi, Menaudri, Carpocratis, Marcionis, de quo paulo plura refert, et Basilidis erroribus (num. 16), in exponendo ac refellendo Valentini insano Æonum syntagmate paulo amplius immoratur (num. 17, 18 et 19). Ac tandem ad Manichæorum hæresim, iis omnibus posteriorem, deveniens, ejus primos auctores memorat: Manetis primordia, conflictum cum Archelao, ac postremo eadem (num. 20, 21, 22 et 23). Ridicula, blasphemata et omni impuritate sordida eorum dogmata diligentius ad auditorum cautionem refert (num. 31 et seqq.); insitutaque catholicæ Ecclesiæ cum impura Manichæorum secta comparatione, orationem absolvit (num. 35 et 36).

II. Inscríbitur hæc catechesis De monarchia Dei, et De hæresibus; ac primus quidem titulus ab ipso Cyrillo auctoritatem habet, qui hujus catechesis num. 36, et sequentis num. 1, se in hac oratione De Dei monarchia locutum esse refert; secundus etiam ex eodem loco confirmari potest: nam citato catechesis septimæ loco, veluti alteram orationis suæ partem recenset illam diligentem hæreticarum opinionum descriptionem. Nec tamen illa divisio accurate orationem distribuit; nam et monarchia Dei generale est, et per totam orationem fasus catechesis argumentum, sub quo continetur contrariorum ei veritati errorum confutatio; ac præter hæreticorum placita, etiam insanas paganorum de divinitate opiniones recenset auctor.

III. Monarchiæ Dei nomine veteres nostri scriptores, ut omnibus notum est, intelligunt unum Dei unicum in res omnes, quarum unum principium et auctor est, principatum. Vox enim ὀρχή duplicem intelligentiam complectens, et principatum et principium sonat. 85 Ambo autem Deo una et eadem ratione conveniunt. Siquidem illi principatus et dominationis ratio ex creatione et principio rebus indito competit, ut sæpe inculcat, et pro principio supponit ubique noster auctor. Dei tamen principatum et imperium in omnia in catechesi octava ex-

bonens, et in nomina Creatoris omnium dignitatem explanans, in hac potissimum divinae naturae maiestatem, unitatem ac singularitatem considerandam proponit.

IV. Multa sunt in hac oratione studiosorum animadversione digna: in primis, quae ad haeresium historiam pertinent. Simonis Magi status, et ad apostolorum orationem casus, non mediocrem a nostro auctore confirmationem accipiunt. In recensendis Valentinianorum erroribus multum a veritate, aut saltem ubi Irenaeo discordat: seu illa ex aliorum Valentinianorum libris sumpsit, seu ab Irenaeo accepta, dum ex tempore pronuntiat, memoriola vacillante confuderit: id quod in tam multorum capitum, et mirabiliter absurda ac dissona, hypotesi referenda ei contigisse mirum non est: cum ea fuerit variarum haeresion in diversis dissonantium male compacta farrago, cui addere vel detruncare singulis ejus sectatoribus impune licuerit. Quosdam tamen auctores idem de iis cum Cyrillo retulisse identidem adnotavi nus. Multo accuratior est in Manicheorum historia et dogmatis recensendis: quae partim ex Archelao, fidsiimo et aequali historico, desumpserat (quanquam nonnihil forte vitii lectae a Cyrillo ejus cum Manete disputationi, in Graecum ex Syriaco sermone interpretatae adhaesit), partim ex diligenti Manichaicorum librorum evolutione, quem se laborem suscepisse statatur cat. 6, num. 34. partim etiam fortassis ex quorundam e Manicheis conversorum confessione; nam habuit inter auditores aliquos ex Manicheorum haeresi redeuntes, ut refert, cat. 15, num. 3. Pretiosum sane nobis Cyrillus fragmentum conservavit collationis Archelai cum Manete, cat. 6, num. 27 et 28. quod in editis Archelai exemplaribus non legitur; sed uti a nobis factum est, non ultra num. 28 extendendum.

V. Habita est haec catechesis praecedenti die ante subsequentem, ex cat. 7, num. 1, cumque sexta, septima et octava, ac fortassis nona, eadem hebdomada habitae sint, hanc initio hebdomadae secundae vel tertiae Quadragesimae habitam esse consequens est. Hanc emendavimus ad fidem mss. Coisl., Ottobon., Bodl., Roe, Casaub., Colb., item ad editionem codicis Memmiani per Guill. Morelium anno 1561, cui in exemplari S. Genevese ad marginem adjectae sunt ex veteri ms. variantes lectiones, quem codicem ad compendium Genovesani nomine citamus. Proliziores quandoque notas nostras in expendendis variis lectionibus, vi vocum Graecarum, et sensu auctoris assilando, elucidandis historiae haereticae capitibus in quibus Cyrilli fides laborat, benignus lector excuset velim.

KATHXHEIΣ Γ

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Ἱερουσαλὺμ ἐσχεδιασθεῖσα, Περὶ Θεοῦ μοναρχίας εἰς τὸ (1) Πιστεῦσθαι εἰς ἕνα Θεόν· καὶ περὶ ἡρώτων. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἠσαΐα· Ἐγκαταλίθητε πρὸς μὲ, ἦθησι. Ἰσραὴλ σώζεται ἐκ τοῦ Κυρίου σωτηρίας αἰώνιον· οὐκ ἀλεχυνθήσονται, οὐδ' οὐ μὴ ἐντραπίσωσιν ἕως τοῦ αἰῶνος, καὶ τὰ ἰσῆς.

CATECHESIS VI ILLUMINANDORUM,

Jerusalemis ex tempore dicta, De monarchia Dei [seu de unius Dei principatu] In illam sententiam: Credo in unum Deum, et de haeresibus. Lectio ex Isaia: Innoamini ad me, inuolte. Israel salvatur a Domino salute aeterna: non confundentur et non erubescunt usque in saeculum¹¹, etc.

A'. Εὐλόγητός ὁ Θεός καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· εὐλόγητός καὶ ὁ τοῦτου μονογενὴς Υἱός (2). Ἄμν γὰρ τῷ νοσῆσαι Θεός, νοσῆσθαι καὶ

I. Benedictus Deus, et Pater Domini nostri Jesu Christi¹¹. Benedictus et ejus unigenitus Filius¹¹; nam simul atque cogitatur 87 Deus, cogitur et

¹¹ Isa. XLV, 16, 17. ¹¹ II Cor. I, 3. ¹¹ Rom. IX, 5.

(1) Εἰς τὸ. Particulam καί, ante εἰς τὸ in editis praeposita re intrusam, eliminavimus, auctoritate codd. Coisl., Ottobon., Roe, Casaub. et Grod c. In citato Seripturae textu, locu σώζεται, quod habetur in omnibus aliis mss. sicut in Romana LXX Interpretatione editione, cod. Ottob. habet, σώζεσθαι, saltemini, eum editione Complut. Moz., pro ἐντραπίσωσιν, quod hic legitur juxta Aldinam LXX Interpr. edi-

tionem, et nonnullos Bibliorum codices, Coisl. habet, ἐντραπίσωσιν, juxta editionem Romanam.

(2) Εὐλόγητός καὶ ὁ τοῦτου μονογενὴς Υἱός. Desunt haec in codd. Ottob., Roe, Casaub., et videntur seriem textus paulini interrumpere. Paulo post scriptissimus, ἀδιακρίτως, ex edit. Morel. et cod. Bodl., cum in edit. habeatur, ἀδιακρίτως, constructionis ratione lectionem nostram desiderare visa.

Pater; ** ut indivise Patris et Filii [cum sancto Spiritu] glorificatio (1) celebretur. Non etiam aliam gloriam Pater, atque aliam Filius habet, sed unam et eandem [cum sancto Spiritu] : quandoquidem Patris est unigenitus Filius, cumque glorificatur Pater, una cum ipso gloriam communicat Filius : siquidem Filii gloria ex honore Patris sui manat ** : vicissimque dum Filius glorificatur, summo honore condecoratur tanti boni Pater.

II. Ac mens quidem velocissime intelligit (2) ; lingua vero verbis opus habet, et multa intermediorum sermonum enuntiatione. Oculis quoque numerosum siderum chorum simul complexitur : verum cum quis ad declarandum unumquodque aggredditur, quidnam sit Lucifer, quidnam vero Vesper, et quidnam singula, longa opus habet oratione. Sic iterum terram, mare, et mundi fines universos velocissimo momento cogitatio comprehendit ; sed id quod puncto temporis cogitat, id nonnisi prolixis sermonibus exprimit. Magnum quidem modo positum a nobis exemplum, sed adhuc infirmum imbecillumque. De Deo enim dicimus, non quæ oportet ; hæc enim illi nisi nota : sed quantum humana capiti natura, et quantum imbecillitas nostra ferre valet. Non enim quid sit Deus, edicimus (3) ; sed quod

** Vide cat. 7, n. 3. ** Prov. xvii, 6.

(1) *Glorificatio, δοξολογία*. Vocem, quamvis minus Latinam, usus ecclesiastici consideratione hic ascripsimus. Respicit enim dubio procul Cyrillus ecclesiasticam formulam, in gratiarum actionibus, oblationibus, laudibus, gloriam Patri, Filio et Spiritui sancto reddendis, eodemque modo conciones semper, libros passim, et epistolias quandoque concludendi. Millesis existimat hic Arium notari, qui teste Theodoro, *Hæret. fab.*, lib. iv, cap. 1, consuetum glorificationis ritum immutavit, dum loco, *Gloria Patri, et Filio, vel cum Filio*, etc., ab iis quos deceperat dici statuit. *Gloria Patri per Filium, in Spiritu sancto*. Facile crederimus Arium, ubicunque priorem glorificandi ritum reperisset, in alterum commutasse. At hunc ab eo inventum ne putem, vetat S. Basilii auctoritas, qui libro *De Spiritu sancto*, cap. 27, eandem utriusque vim, et promiscuum in Ecclesiis usum, nulla hujus rei certa lege, fuisse testatur. Eo certe modo, qui Trinitatis æqualitatem, ipso teste Ario, plane demonstrat, Cyrillus tres personas glorificare solent in fine omnium catecheseon illarum, quas non vel solius Patris, vel solius Filii glorificatione concludit : nam modo hæc, modo illa conclusione utitur. Catechesis 3, 13, 19, terminat, gloriam reddendo *Patri cum Filio et Spiritu sancto*; catechesis 18, *per Dominum Jesum Christum cum sancto Spiritu*; catechesis 17, *per Christum et cum Christo, una cum sancto Spiritu*. Hunc cœquandæ trium personarum gloriæ morem communem fuisse, fidem facit Basilii multa ex veteribus similis glorificationis testimonia commemorans, *De Spiritu sancto*, cap. 29, quibus etiam plura ex sinceris Actis martyrum, et aliis probatis monumentis adijci possunt. Neque id mirum, cum ex formula baptismatis originem accepisset, teste Basilio, cap. 10, et cap. 27, libri citati, quod etiam ex Cyrillo cat. 16, n. 4, confirmationem habet.

(2) *Ac mens quidem*, etc. Eadem fere in simili argumento Irenæus, Cyrillo nostro familiaris, lib. ii, cap. al. 47, nov. edit. 28, n. 4.

(3) *Non enim quid sit Deus, edicimus*. Eadem est

A *Πατήρ* ἵνα ἀδιαίρετως ἡ Πατὴρ καὶ Υἱοῦ [σὺν ἁγίῳ Πνεύματι] (4) δοξολογία τελεῖται. Οὐ γὰρ ἄλλην δόξαν Πατὴρ, καὶ ἄλλην Υἱὸς ἔχει· ἀλλὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν [τῷ ἁγίῳ Πνεύματι]· ἐπειδὴ Πατὴρ ἐστὶν Υἱὸς μονογενῆς (5), καὶ Πατὴρ δόξαζομένου, συναπολαύει τῆς δόξης καὶ ὁ Υἱός. Ἐπειδὴ δόξα Υἱοῦ, ἐκ τιμῆς Πατὴρ αὐτοῦ· καὶ πάλιν Υἱοῦ δόξαζομένου, μεγάλως τιμᾶται ὁ τοῦ τοσοῦτου Πατὴρ ἀγαθός.

B. Καὶ ἡ μὲν διάνοια ἐξύστατα νοεῖ· ἡ δὲ γλῶσσα βρμάτων δεῖται, καὶ διηγήσεως πολλῆς τῶν μεταξὺ λόγων. Ἄμα μὲν γὰρ ὀφθαλμοῖς χορὴν ἀστρῶν περιλαμβάνει πολὺν· ἀλλ' ὅταν τ' ἐκαστὸν διηγήσασθαι βουλήθῃ τις, τί μὲν ἐστὶ Φωσφόρος, τί δὲ Ἑσπερος, τί δὲ τὸ κατ' ἐν, πολλοὺς ἐπιδέεται τῶν βρμάτων. B Πάλιν ὁμοίως, γῆν καὶ θάλατταν, καὶ πάντα τὰ τοῦ κόσμου τέρματα, ἐν ἐξυτάτῃ βροπῇ (6) περιλαμβάνει ἡ διάνοια· ἀλλ' ὅπερ ἐν ἀκριαίῳ (7) νοεῖ, τοῦτο ἐν βρματι πολλοῖς διηγείται. Μέγα μὲν οὖν καὶ τὸ βέβηθεν παράδειγμα· ἀλλ' ἐτι ἀσθενὲς καὶ ἀνίχυρον. Λέγομεν γὰρ οὐκ ὅσα δεῖ περὶ Θεοῦ (μόνον γὰρ αὐτῷ ταῦτα γνωρίζμα), ἀλλ' ὅσα κενώρηκεν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, καὶ ὅσα ἡ ἡμετέρα ἀσθένεια βραστάσαι δύναται. Οὐ γὰρ τὸ τί ἐστὶ Θεός· ἐξηγητομεθα· ἀλλ' ὅτι τὸ ἀκριβὲς περὶ αὐτοῦ οὐκ οἶδαμεν, μετ' εὐγνωμοσύνης

omnium sanctorum Patrum oratin; quorum quidem alii hæc adversus superbam Aetii et Eunonii jactantiam intenderunt, qui non veriti sunt dicere

C Deum
(4) *Σὺν ἁγίῳ Πνεύματι*. Hæc verba, et similia duabus post lineis, τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, desunt in codd. Roe et Casaub. ac in versione Grod-icii. Nec ea aliena Cyrillo putes, qui communem trium personarum SS. Trinitatis gloriam passim inculcat, ut cat. 4, n. 16, et cat. 16, n. 4, catechesesque per multas eadem prorsus et aequali trium glorificatione concludit. At hic memorata Spiritus sancti mentio extra locum posita videri possit, cum nullus ante et post nisi de Patre et Filio sermo. Verum tam occasione nitriusque Spiritum sanctum, nunquam ab eis in glorificatione separatum, memorare potuit, quam supra, cum de solo Patre potissimum ageret. Filii mentionem injicit.

(5) *Πατὴρ ἐστὶν Υἱὸς μονογενῆς*. Sequimur scripturam codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub. et Grodicii. Habebatur in editis, *Πατὴρ Υἱὸς ἐστὶν ὁ Μονογενῆς, Unigenitus Patris est Filius*. Vult Cyrillus communem esse Filio cum Patre honorem, non solum quod Filius sit, sed quod nungentus Filius. Vide cat. 10, n. 1, et cat. 11, n. 3. Paulo inferius, verba, *δόξα Υἱοῦ*, etc., cum aliqua diversitate representantur in cod. Coisl., sic : *δόξα Υἱοῦ, ἐκ τιμῆς Πατὴρ ἐστὶ δοξολογουμένου· Filii gloria ex Patre glorificatio existit*. Simplicior vulgata lectio. Pro Υἱοῦ δόξαζομένου, legitur in Coisl., Ottobon., Roe, Casaub. et veterè ms. cujus variantes in libro Sanctæ Genovæ notantur, Υἱοῦ δοξολογουμένου.

(6) *Ἐν ἐξυτάτῃ βροπῇ*. Verū etiam potest, celerissima sui agitatione. Cod. Bodl. Colb., editio G. Morelli, ἐν ἐξυτάτῃ βροπῇ. At Cyrillus supra cat. 5, num. 11, eodem modo animam debē illustratam ait Deum imaginari, extrema mundi percurrere, etc., ἐν ἐξυτάτῃ βροπῇ, multo codice reclamante.

(7) *Ἐν ἀκριαίῳ*. Codd. Coisl., Roe, Casaub., ἐν ἀκριεῖ, et Ottob., ἐν ἀκριαίῳ.

ἔμολογούμεν. Ἐν τοῖς γὰρ περὶ Θεοῦ, μεγάλη γνώ-
σις (1) τὴν ἀγνωσίαν ἔμολογεῖν. Μεγαλύνετε τοῖ-
νεν ἐν Κύριον σὺν ἡμοῖ, καὶ ὑψώσωμεν το δρομα
αὐτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτὸ· κινήσιν πάντες, ὃ γὰρ εἰς ἀδυνατεῖ·
Μίλιον δὲ χν πάντες ὁμοῦ συναχθεῖμεν, ὁπω (2)
τὸ καθ' ὃ δὲ ποιήσωμεν. Οὐ λέγω τὸς παρόντας
ἡμᾶς (3) μόνους, ἀλλὰ γὰρ χν πάσης τῆς οἰκουμεν-
κῆς Ἐκκλησίας, τῆς τε νῦν οὐσης καὶ τῆς μελλούσης,
πάντα τὰ θρέμματα συνέλθοι (4), τὸν Ποιμένα κατ'
ἀξίαν ὑμνήσαι οὐ δύνησεται.

Γ. Μέγας ἦν Ἀβραάμ καὶ τίμιος, ἀλλὰ μέγας
πρὸς ἀνθρώπους· ὅτε δὲ ἔβασσε πρὸς τὸν Θεόν, τότε
φθιν εὐγνωμόνως ἀληθεύων· Ἐγὼ εἰμι (5) γῆ καὶ
σαοδός. Οὐκ εἶπε, γῆ, καὶ ἐσίγησεν, ἵνα μὴ τὸ μέγα
στοχεῖον ἐαυτὸν ὀνομάσῃ· ἀλλὰ ἐπήγαγε, καὶ σπο-
δός, ἵνα τὸ εὐδιάλυτον αὐτοῦ καὶ σαθρὸν παραστήσῃ.
Ἔσει τε, φησὶ, σποδοῦ σμικρότερον ἢ λεπτότερον;
λαβὲ γὰρ, φησὶ, τὴν σύγκρισιν σποδοῦ πρὸς οἰκίαν,
καὶ οἰκίας πρὸς πόλιν, καὶ πόλεως πρὸς ἐπαρχίαν,
καὶ ἐπαρχίας πρὸς τὴν Ῥωμαίων χώραν, καὶ τῆς
Ῥωμαίων χώρας πρὸς πᾶσαν τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ
τέρματα· πᾶσαν δὲ τὴν γῆν πρὸς τὸν ἐγκυκλοπαιμέ-
νον αὐτὴν οὐρανόν· ἦτις τοσαύτην ἔχει πρὸς τὸν
οὐρανὸν τὴν σύγκρισιν, ὅσην τὸ μέσον πρὸς πᾶσαν
τὴν περιφέρειαν τοῦ τροχοῦ ἔχει (τοσαύτη γὰρ γῆς
πρὸς οὐρανὸν ἢ σύγκρισις)· καὶ τὸν πρῶτον οὐρανὸν
τὴν φαινόμενον τοῦτον, μικρότερον εἶναι νόησον τοῦ
δευτέρου, καὶ τὸν δεύτερον τοῦ τρίτου (μέχρι γὰρ C

A accurata nobis ejus notitia desit, candidè confite-
mur; nam in his quæ ad Deum spectant, ignoran-
tiam confiteri, magna scientia est. Magnificite igitur
Dominum mecum, et exaltemus nomen ejus in
idipsum⁴¹: communito universi, unus enim non
sufficit⁴²; imò vero etiam universi simul conve-
niamus, neque sic, quemadmodum oportet, facturi
simus. SS Neque vos solos, qui hic adestis, dico,
sed etiam ai omnes totius universalis Ecclesie, tum
præsentis, tum futuræ alumni in unum convenirent,
hauri tamen Pastorem pro dignitate laudare suffe-
cerint.

III. Magnus erat Abraham et honorabilis, verum
magnus ad homines: at quando appropinquavit ad
Deum, tunc ait ingenuè vera confessus: *Ego sum
terra et cinis*⁴³. Non dixit, *terra*, deinde siluit, ne
se ipsum magnum elementum vocitare videretur:
sed adjecit, *et cinis*, ut dissoluta faciem, fluxam-
que sui coagmentationem repræsentaret. Estne, ait,
quidquam cinere minus atque exilius⁴⁴? Compara-
enim, inquit, cinerem cum domo, et domum cum
urbe, urbemque cum provincia, et provinciam cum
Romanorum ditione; et ditionem Romanorum cum
orbe toto, et omnibus ejus determinationibus: ter-
ram item totam cum cælo illam sinu suo ambiente;
quæ quid-è eam habet ad cælum proportionem,
quam mediullium ad universum arabitum rotæ (6)
(nam hujusmodi est terræ ad cælum comparatio)
et primum hoc quod conspicimus cælum, intellige
minus esse secundo, et secundum tertio: nam eo

⁴¹ Psal. LXXXIII, 4. ⁴² Vide inf. n. 10, et cat. 7, n. 1. ⁴³ Gen. XVIII, 27. ⁴⁴ Vide cat. 16, n. 22.

Deum sibi ipsis tam cognitum esse, quam sibi ipse
Deus. Alii vero, ut Cyrillus, et qui ante Aetii hæ-
re- in scribere, id vel ex solo pietatis sensu dixere,
vel ut appugnarent Basilidis sententiam, Clemente
Alexandrino, lib. v Strom., p. 545, auctore, asse-
rent nonnullos natura Deum nosse, quæ sitis τὴν
Θεὸν ἐπίσταται. (rederem potius ab iis et ab Cyrillo
notari illum Gnosticorum errorem, quo aielant
unum quemdam esse innominatum et ignotum
Deum Patrem; alium vero universi conditorem,
plane notum. Ita Cærdon apud Irenæum, lib. 1, cap.
27, n. 1, qui non uno loco Valentiniianorum, super
Deum cogitationes suas extollentium, im-eritatem
castigat, ut lib. IV, cap. 19, n. 2 et 3, et alibi: hos
proprie hæreticos petit Cyrillus cat. 9, initio. Cæ-
terum per illud, *Quid sit Deus*, hominibus ignotum,
intel igit debet perfecta et accurata divine naturæ
comprehensio; nam alioqui quid sit Deus per inti-
mæ ejus proprietates exposuit auctor cat. 4, n. 4,
lib. n. 7 et alibi.

(1) Μεγάλη γνώσις. In prius editis legebatur, ut
et habetur in cod. Colb., μέγλην γνώσιν, manca
constructione. Oxoniensis editionis curator locum
sanavit, ex codd. Roë et Casaub. quibus suffragan-
tur Coisl. et Ottob.

(2) ὁπω. Ita emendamus ex codd. Coisl., Ot-
tobon., Roë, Casaub., Bodl., Morel., Grodeci
versione, et ipso sensu. Editiones Græco-Latiuæ, οὔτω,
contrario sensu. Paulo post, loco ἡμᾶς, sensus pos-
tulare videtur ut legamus, ἡμᾶς, nos, cum Grode-
cio.

(3) Forte ἡμᾶς.

(4) Συνέλθοι. In editis, et συνέλθοι. Particulam
et, redundantem propter χν superius positum, eli-
minavimus auctoritate codd. Coisl., Roë et Casaub.
Forte legendum, εἰς ἐν ἑλθοι. Mox, πρὸ δυνάται re-
posuimus, δύνησεται, ex iisdem codd. et ms. in
Genevefano libro cit.

(5) Ἐγὼ εἰμι. Coisl. et Ottob., Ἐγὼ δὲ εἰμι, ut
in sacro textu. Verba, ἐπήγαγε, καὶ σποδός, scripsi-
mus ex codd. Coisl., Roë, Casaub. et Grod., quo-
rum loco in editis habetur sola vox, σποδός.

(6) Ad universum ambitum rotæ. Veri etiam pos-
test, ad universum ambitum stadii in quo decurritur.
Τρόχος enim utrumque significat: suani de tellure
in centro omnium cælestium nebium sita senten-
tiam hic aperit Cyrillus; cat. quoque 15, num. 24,
terram in medio unius cæli eam ex omni parte
ambientis puncti instar esse dicit; ac lat. 18, n. 3,
omnia hujus mundi ab acre circumfuso ambi do-
cet. Hæc gentilium philosophorum opinio, quam
permulti Patres secuti sunt, cum Hebræorum de
mundo systemati opposita esset, ac Scripturæ con-
traria videretur, nonnullis ecclesiasticis auctoribus
dispicuit: ut Apollinario raten. Græcor. Patrum in
Job c. LXXXVIII, 58; Victuri Antiocheno in cap. XIII
Marci, 27; Chronici Alexandrini auctori, ac præser-
tim Cosmæ Ægyptu, qui eam totis viribus, ex Scri-
ptura et multorum Patrum auctoritatibus confu-
te aggressus est, duodecim *Topographiæ Christianæ*
libris. Frustra inconcessam et experimentis testa-
tam veritatem quæfacere tentavit. Joannes Dana-
scenus æquior, qui utramque opinionem, lib. II *De
hæc*, c. 6, liberam esse vult.

usque caelos Scriptura nominavit¹¹: non quod tot sint duntaxat (1), sed quod tot solum nosse nobis expediat. Cumque caelos omnes intelligentia perciperis, necdum caeli, Deum ut est, laudare sufficient; ne quidem si tonitruo vocalius insonuerint. Quod si tantae caelorum capacitates Deum pro meri o celebrare non valent, quandonam terra et cina, quae res est omnium minima et exiguisima, dignum Deo hymnum emittere poterit, aut digne dicere de Deo, qui continet ambitum terrae, et habitatores ejus uti locustas habet¹²?

IV. Si quis ea quae ad Deum attinent effari conatur, is primum terrae limites exponat¹³. Terram inhabitans, et domicilium tibi, terrae videlicet, sinez nabis: et quo pacto fabricatore digne animo formare valebis? Stellae 89 vides, auctorem non vides. Numera primum eas quae tibi conspicuae sunt, et tunc eum qui inconspicuus est, edicito: eum qui numerat multitudinem stellarum, et omnibus eis nomina vocat¹⁴. Imbrum largiorum gutta recens effusa pene nos perdidit: numera guttas quae in hanc urbem infuxerunt: sed non dico, urbem; quae in tertium tuum unius horae spatio decidere, numera si potes. At non potes: agnosce tuam infinitatem; hinc Dei potentiam discere. Numeratae sunt enim ei pluviae guttae¹⁵, per totum orbem non solum isto, sed et quovis tempore effusa. Opus Dei est sol: magnum quidem illud, sed totius caeli comparatione minimum. Primum adversus solem inuere, et tum Dominum curiosius exquirito. Profundiora te ne quaesieris, et fortiora te ne inve-

¹¹ II Cor. XII, 2. ¹² Isa. XL, 22. ¹³ Vid. cat. 9, n. 2. ¹⁴ Psal. CXLVI, 4. ¹⁵ Job XXXVI, 27.

(1) Non quod tot duntaxat sint. Caelos plures tribus numerumque eorum soli Deo cognitum, Cyrilli sententia est. Caelos angelorum domicilium statuens, saeculis angelorum ordinibus caelum suum assignat, tanto sublimius, quanto illi in perfectiori ordine sunt constituti; ita ut supra tertium caelum plures eorum ordines numeret, cat. 11, n. 14, neque ipsi ratur ac fixus fuit angelicorum ordinum numerus, ut alibi videbimus. De numero caelorum non est Patrum constans sententia. Alii unum caelum esse placuit, ut Chrysostomo, hom. 4 in Genesim. Vulgaris Patrum opinio est duos caelos esse: ita Theodoretus, aliens cum qui plures numerat fabulas sequi; ita etiam Cosmas Aegyptius, et alii multi. Alii tres, juxta Paulum, numerant caelos. Alii septem, ut Asterius Awas-nus, hom. in SS. Petram et Paulum; Paulinus poem. ult. ap. Murat., p. 435, etc. Philastrius, haeres. XLVI, 3 class. permittit ut sive septem, sive tres caelos, sive duos sine formidine erroris numeremus. Omnino Cyrilliana sententiae confirmis est Hilarius in psal. CXXXV, num. 10, tam quoad caelorum, quam quoad angelicorum ordinum eas sedes incolentium numerum: cujus verba hic referre non est extra institutum: De numero caelorum nihil sibi humanae doctrinae temeritas praesumat. Apostolus usque ad tertium caelum sese raptum intelligit. Plures quidem thronos, dominationes, potestates enumerat, quibus necesse est propriae sedes habitationis congrue deputari: sed et alia, quorum cognitionem futuris temporibus promittit, esse significat, cum

A τούτων ὀνόμασεν ἡ Γραφή· οὐχ ὅτι τοσούτοι μόνοι (2) τυγχάνουσιν, ἀλλ' ὅτι τοσούτους μόνοις ἡμῖν γινώσκουσιν (3) ἐπεὶ πάντας τοὺς οὐρανούς, οὐπω οὐδέ (3) οἱ οὐρανοὶ αἰνέσαι τὸν Θεὸν καθ' ὃ ἐστίν, δυνήσονται, οὐδ' ἂν βροντῆς μεγαλοφρονότερα ἤχῳσιν. Εἰ δὲ τὰ τοσούτα κτῆτα τῶν οὐρανῶν τὸν Θεὸν ὀμνήσῃ κατ' ἀξίαν οὐ δύναται. τότε ἄρα γῆ καὶ σποδ' ἑ, τὸ μικρότατον, καὶ τῶν ὄντων ἐλαχιστότατον, ἀξίον ὕμνον ἀναπέμψαι τῷ Θεῷ δυνήσεται, ἢ ἀξίως εἰπεῖν περὶ Θεοῦ (4), τὸ κατέχοντος τὸν γῆρας τῆς γῆς, καὶ ἔχοντος τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν αὐτῇ ὡς ἀκρίδας;

Δ'. Εἰ τις ἐπιχειρεῖ τὰ περὶ Θεοῦ λέγειν, πρῶτον δεηγείσθω τῆς γῆς τὰ τέρματα. Γῆν οἰκίς, καὶ τὸ τέλος τῆς σῆς οἰκίας, τῆς γῆς, οὐ γινώσκεις· καὶ πῶς τὸν κατασκευαστὴν ἀξίως νοήσαι δυνήσῃ; θεωρεῖς τοὺς ἀστέρας, τὸν δὲ ποιητὴν οὐ θεωρεῖς· ἀριθμῆσαι τὸν ἀριθμῶντα ταύτης μόνης τῆς πόλεως τὰς σταγόνας· καὶ οὐ λέγω τῆς πόλεως, ἀλλὰ τοῦ σοῦ δωματος εἰς μίαν ὕραν τὰς σταγόνας ἀριθμῆσον, εἰ σοι δυνατόν· ἀλλὰ ἀδύνατον· γίνωσκαι σεαυτοῦ τὴν ἀσθενείαν· ἐκ τούτου γινώθι τοῦ Θεοῦ τὴν δυνάμιν· Ἐρῶ μὲν τῆς οἰκουμένης οὐ νῦν χρθεῖσαι μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ πάντοτε. Ποίημα Θεοῦ ἦλιος, μέγα μὲν, μικρότατον δὲ πρὸς σύγκρισιν τοῦ παντός οὐρανοῦ· ἐνατέμνον πρῶτον ἥλιον, καὶ τότε τὸν δεσπότην πολυπραγμότητος. Βαυθερά σου μὴ ὄψῃ, καὶ ἰσχυ-

ait: Et super omne nomen quod nominatur non solum in hoc saeculo, sed etiam in futuro; sed ad numero Apostolus nihil docuit; et nescio an taruerit, an ignoraverit. Nobis sufficit plures caelos scire esse, quippe cum et caeli caelorum, etc.

(2) Τοσούτοι μόνοι. Ita nos ex codd. Coisl., Otobon., Roe, Casaub. Editi vero, τοσούτοι μόνοι. Mox, loco τοσούτους, scripsimus τοσούτους, ex liisd. codd. et ms. Genovesiani libri; et addidimus, μόνους, ex Coisl., Roe, Casaub.

(3) Οὐπω οὐδέ. Codd. Roe et Casaub. post οὐρανούς, haec verba exhibent ad supplementum adjecta: τότε νόησον, ὅτι οὐπω οὐδέ, etc., postquam videris, etc., tunc considera quod uerbum, etc.

(4) Ἡ ἀξίως εἰπεῖν περὶ Θεοῦ. Ea verba ad constructionem phrasae necessaria, auctor (Ixon. editionis adiecit ex codd. Roe et Casaub. Paulo post codd. Roe, Casaub. et Otob. omittunt voces, ἔχοντος, et ἐνοικοῦντας.

(5) Μικροῦ δεῖν. Eminentiam ex codd. Coisl., Roe et Otob. quod habetur in vulgatis, μικροῦ δεῖν.

(6) Ἐρῶ μὲν τῆς οἰκουμένης, etc. Legitur in codd. Coisl., Otob., Roe, Casaub., καὶ σταγόνες ὑετῶν· κατὰ πάσης, etc., omittoendo αἰ ante κατὰ πάσης; duo priores, pro οὐ νῦν χρθεῖσαι μόνον habent, οὐ μόνον αἰ νῦν χρθεῖσαι. Loco, ἀλλὰ καὶ αἰ πάντοτε, quon erat editorum lectio codici Otoboniano conformis, ex Coisl. Roe et Casaub. ascriptimus, ἀλλὰ γὰρ καὶ πάντοτε.

ῥωτέρᾳ σου μὴ ἐξέταρα· ἃ προσεδῆγ σοι (1), ταῦτα ἄστιγα; quæ tibi præcepta sunt, ea mente agita²². διασοῦ.

Ε. Ἄλλ' ἔρει τις· Εἰ ἀκατάληπτος ἐστὶν ἡ ὑπόστασις ἢ θεία, καὶ τί οὖν περὶ τούτων διηγῆ; Ἄρα οὖν ἐπειδὴ πάντα τὸν ποταμὸν ἐκπιεῖ ἀδυνατῶ, μὴ δὲ τὸ συμφέρον ἑμαυτῷ ἐμμέτρως (2) λάδω; Ἄρα ἐπειδὴ πάντα τὸν ἕλιον τῆ τῶν ὁμμάτων καταστάσει χωρῆται οὐ δύναμαι, μὴ δὲ πρὸς τὴν ἑμαυτοῦ χρεῖαν αὐταρκῆς ἐπιβλέψω; ἢ καὶ ἐπειδὴ εἰς παράδεισον μίγαν εἰσελήλυθα, καὶ πᾶσαν τὴν τῶν ἀκροδύρων ὑπόστασιν φαγεῖν οὐ δύναμαι, βούλει με πεινῶντα τελείως ἐξελεῖν; Αἰνῶ καὶ δοξάζω τὸν ἡμᾶς ποιήσαντα· κλεισμα γὰρ ἐστὶ θεῖον τὸ λέγων· Πᾶσα κροὴ αἰνεσάτω τὸν Κύριον. Δοξάζειν τὸν δεσπότην, ἀλλ' οὐκ ἐγγεῖσθαι νῦν ἐπιχειρῶ· εἰδὼς μέντοιγε, ὡς τοῦ δοξάζειν τῆς ἀξίας ἀπολετῆρόσμαι, Ἔργον δὲ εὐσεβείας ἠγούμενος τὸ κἂν θῶαι ἐπιχειρεῖν. Παρμυθεῖται γάρ μου τὴν ἀσθένειαν ὁ Κύριος Ἰησοῦς (3), λέγων· θεὸν ὀδύει ἕκαστος πᾶσα.

Γ. Τί οὖν; ἔρει τις· οὐ γέγραπται, εἰ Οἱ ἄγγελοι τῶν μικρῶν (4) βλέπουσιν διὰ παντὸς τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς; Ἄλλὰ βλέπουσιν οἱ ἄγγελοι, οὐ καθὼς ἐστὶν ὁ θεὸς, ἀλλὰ καθόσων καὶ αὐτὰ χωροῦσιν. Αὐτὸς γάρ ἐστιν Ἰησοῦς ὁ λέγων· Θύξθαι τὸν Πατέρα δόξαίκε τις, εἰ μὴ ὁ ὧν ἐκ τοῦ θεοῦ, οὐδὲς ἕκαστος τὸν Πατέρα.

²² Eccle. iii, 22. ²³ Psal. cx, 6. ²⁴ Vid. cat. n. 1, et cat. 7, n. 11. ²⁵ Joann. i, 18. ²⁶ Matth. xvi, 10. ²⁷ Joann. vi, 46.

(1) Ἄ προσεδῆγ σοι. Cod. Coisl. habet ἃ προσεδῆγ σοι. At cat. 11, n. 19, Cyrillus eum locum eodem modo, quo in textu hic jacet, legit: non omnitemum pro βῆύτερα, legi in Bilibis, χαλεπώτερα, difficiliora.

(2) Ἐμμέτρως. Codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., pa. Gen. vetani libri, συμμέτρως.

(3) Ὁ Κύριος Ἰησοῦς. Sequentia verba Christi eon sunt, sed s. Joannis Baptista, aut saltem evangelista. Sed non in hoc loco solo memora lapsus est Cyrillus: sic etiam cat. 2, num. 4, verba s. Joannis evangeliste ex prima ejusdem Epistola sub nomine Christi recitat.

(4) Ἄγγελοι τῶν μικρῶν. In impressis habetur, τῶν ὀρνέων, Angeli colorum. Locum emendavimus ex cod. Coisl., Roe, Casaub. et vers. G. od., κα postulante Scripturæ textu hic allegato.

5) Divina substantia. Vocem ὑπόστασις substantia vocabulo reddimus, cum Latinorum hujus sacculi Patrum, Hilarii, Phyladrii, Marri Victorini, etc., usum secuti; tum etiam Cyrilli sensui servientes, qui hypostasis nomine naturam ac substantiam, ac personam, ut ita dicam, esse rei ubique constanter designat. Cat. 10, num. 24, hypostasis et naturam pro una et eadem re se habere significat, dum ipsam intimam Spiritus sancti naturam inquirentis ait: Θεῖον δὲ ἡ ὑπόστασις ἢ πολυπραγμότης. Hypostasis Cyrillo neque persona, neque natura, ut a persona distinguitur, determinate nomen est: sed eo vocabulo significat, id quodcumque res aliquid est: ac in modo adducto cat. 16 loco desinit totum quod est Spiritus sanctus, ex natura divina et personalitate compositum, uno confuso vocabulo declaratum. Hypostasis vocabulo nunquam utitur in explicando SS. Trinitatis mysterio, cum eo tempore maxime ferveret in Ecclesia celebrata de una vel tribus hypostasibus contentio. Imque ab eo factum videtur consulto: seu

V. At dicet quispiam: Si incomprehensibilis est divina substantia (5), quid est quod tu de his pronuntias? An vero, si totum fluvium ebibere nequeo, ne id quidem quod mihi congruens est cum modo sumam? Num, quia solem totum oculorum capacitate complecti non queo, neque ad meum usum quod satis sit aspicere licebit? aut quoniam, in hortum amplum ingressus, omnem fructuum substantiam comedere non possum, vis tu ut omnino esurientem abire? Laudo et glorifico illum qui nos fecit: divina enim vox est quæ ita jubet: Omnis spiritus laudet Dominum²⁷. Laudo nunc celebrare Dominum, non verbis exponere aggredior: certus nihilominus me ab eo pro rei dignitate glorificando longe abfuturum; p'etatis vero esse censens, id quocumque tandem modo conari²⁸. Namque imbecillitatem meam consolatur Dominus Jesus, cum dicit: Deum nemo vidit unquam²⁹.

VI. Quid igitur, inquiet aliquis, nomine scriptum est: Angeli parvularum vident semper faciem Patris mei qui est in caelis³⁰? Verum angeli³⁰ vident, non sicut est Deus, sed quantum ipsi capere possunt (6). Ipse enim Jesus est qui ait: Non quod Patrem vidit quisquam, præter eum qui ex Deo est: hic vidit Patrem³¹. Vident igitur angeli, quantum

²⁸ Vocem ambiguae significationis in Catechesibus adhibere nollet, seu medium se in his conflictionibus, quas ignorare non poterat, vellet continere; qui erat huc tempore Ecclesie Hierosolymitanæ status.

(6) Angeli vident, non sicut est Deus, sed quantum ipsi capere possunt. Ex hoc loco concludit Miletus Cyrillum in sententia fuisse, quam nonnullis Patribus placuisse negare non ausum, angelos etiam beatos, Deum clare, et ut in se est, non percipere: quod theologi nostri appellant intuitus videre. At contrarium prorsus ex hoc loco inferendum erat. Prius enim non negat, imo plane consensit Cyrillus, angelos videre semper faciem Patris celestis; quod iterum confirmat cat. 7, n. 11. 2° in hoc loco excludit tantum divine nature comprehensionem, seu perfectam, integram, et cui nihil desit cognitionem, quia Deus quantum quantum est videtur; quod exprimit his verbis quantum oportet, ὡς χρῆ, καὶ ὁ δὲ cat. 5° Aljicium, hic et cat. 7, num. 11, Cyrillum videri oppugnare Gnosticos, qui summum Patrem a nemine prorsus, neque ab angelis, imo neque ab ipsis hominibus, seu unum Noun seu Monogenem excipias, vel æterni vel compr. hendi posse asserbant, apud Iren. lib. 1, cap. 2, n. 1, et lib. 1, cap. 6. Quamobrem existimo Cyrillum tam studiosè cognitio em hanc et comprehensionem D-i, cum F.lio, tum etiam sancto Spiritu attribuire: angelis autem comprehensionem negat, sed visionem quam prorsus negabant Gnostici, concedit. 4° Huic loco, Deum nemo vidit unquam, duplicem subjicit intelligentiam: primam hic, quod neminem Deum comprehendat; alteram cat. 9, n. 1, 2, 3, et cat. 12, n. 13 et 14, quod Deus carnis oculis consp. ci non possit. Ultraque re ab angelis seclusa, manet in his imperfecta quidam, sed tamen vera per mentem Dei visio.

capaces sunt (1); et archangeli ut possunt; et throni et dominationes excellentius quam illi primi, ipsa tamen rei dignitate multo inferioris. Unus enim videre potest, sicut oportet, una cum Filio, Spiritus sanctus. Ille enim omnia scrutatur, et novit etiam profunda Dei (2); ut certe et unigenitus Filius Patrem, quantum oportet, novit una cum Spiritu sancto (*Neque enim Patrem quis novit, inquit, nisi Filius, et cui Filius revelaverit* (3)). Deum quantum oportet videt, cumque cum Spiritu sancto et per Spiritum sanctum revelat, quantum quisque capere potis est. Quandoquidem paternæ quoque divinitatis cum Spiritu sancto particeps est unigenitus Filius, qui sine passione genitus est ante tempora æterna (4), novit genitorem, et genitor genitum novit. Cum igitur angeli nesciant (nam pro suis eorum cuique viribus revelat cum Spiritu, per Spiritum sanctum, Unigenitus, uti diximus), neminem hominum pudeat de sua ignorantia confiteri. Loquor nunc ego, et omnes pro tempore loquuntur, quomodo vero id fiat, verbis exprimere non possumus: quemadmodum igitur cum, qui dedit ut loqueremur, enarrare possim? Ego qui animam habeo, et notas ejus ac characteres edicere non valeo, qui ipsam animæ datorem effari sufficiam?

VII. Sufficit nobis ad pietatem illud solum, ut sciamus nos Deum habere: Deum unum, Deum existentem ab æternitate (2), existentem sui

Α Βλέπουσιν οὖν οἱ ἄγγελοι καθ' ὃ χωροῦσι, καὶ ἀρχάγγελοι καθ' ὃ δύνανται: ὁρόνοι (3) ἐπὶ καὶ κυριότητες, μειζώνως μὲν παρὰ τοὺς πρώτους. Εἰπτον ἐπὶ τῆς ἀξίας· μόνον ἐπὶ βλέπειν δύναται ὡς χρῆ, ἅμα τῷ Υἱῷ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἐκεῖνο γὰρ πάντα ἐρευνᾷ, καὶ γινώσκει καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ· ὡς γὰρ καὶ ὁ μονογενὴς Υἱὸς γινώσκει καθ' ὃ δει, ἅμα τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ, τὸν Πατέρα (Οὐδὲ γὰρ τὸν Πατέρα τις ἐπεγνώσκει, φησὶν, εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, καὶ ὃ ἦν ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψῃ)· βλέπει (4) καθ' ὃ δει, καὶ ἀποκαλύπτει σὺν τῷ Πνεύματι, καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος, καθ' ὃ ἕκαστος χωρεῖ, τὸν Θεόν· ἐπειδὴ καὶ τῆς θεότητος τῆς πατρικῆς ἐστὶ σὺν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ κοινωνοὶ ὁ Υἱὸς ὁ μονογενὴς, ὁ γεννηθεὶς ἀπαθῶς πρὸ τῶν χρόνων αἰωνίων οὕτως ἐν γενήσαντα, καὶ ὁ γενήσας οἶδε τὸν γεννηθῆναι. Ἄγγελοι τοίνυν ἀγνοοῦντων (κατὰ γὰρ τὴν οἰκειὰν ἐκάστη δύναμιν, ἀποκαλύπτει σὺν τῷ Πνεύματι (5), διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, ὁ Μονογενὴς, ὡς εἰρηξάμεν), μηδὲς ἀνθρώπων ἐπισχυνέσθω τὴν ἀγνοίαν ὁμολογεῖν. Αἰδιῶ (6) νῦν ἐγὼ, καὶ οἱ πάντες κατὰ καιρὸν· ἀλλὰ τὸ πῶς, εἰπεῖν ἀδυνατούμεν. Πῶς οὖν τὸν ὄντα τὸ λαλεῖν δύναμαι διηγήσασθαι; Ὁ ψυχὴν ἔχων ἐγὼ, καὶ τοὺς χαρακτῆρας αὐτῆς εἰπεῖν μὴ δυνάμενος, πῶς τὸν δοτήρα (7) τῆς ψυχῆς ἐξεπέμψα δυνήσομαι;

Z. Αἰταρχαὶς ἡμῖν εἰς εὐσθεσίαν ἐστὶ τοῦτο μόνον, τὸ εἰδέναι, ὅτι Θεὸν ἔχομεν· Θεὸν ἓνα, Θεὸν ὄντα, ἀλλ' ὄντα ὁμοῖον ἀλλ' αὐτοῦ ὄντα· οὐ πατέρα

* I Cor. xi, 10. * Math. i, 27. * II Tim. i, 9.

(1) *Vident angeli quantum capaces sunt, etc.* Idem est quod ait cat. 7, n. 11: *Vident angeli unusquisque secundum proprii ordinis et loci modum, κατὰ τὸ μέτρον τῆς οἰκειᾶς τάξεως.* Nempe tum ex his locis, tum etiam ex at. 11, n. 11, et cat. 16, n. 25, patet, Cyrillum diversos angelorum ordinis, aliis aliis scientia et accessu ad Deum perfectiores, diversis in caelis collocasse; adeo ut humiliores sint angeli, tum superiores archangeli, bisque sublimiores throni, dominationes, principatus, potestates, etc. Hos autem sic ordinat cat. 16, num. 23: angeli, archangeli, spiritus, virtutes, principatus, potestates, thronos, dominationes. At cat. 25, num. 6, post angelos et archangelos, omnis spiritibus, consequenter nominat virtutes, dominationes, principatus, potestates, thronos, cherubim ac seraphim: ut pateat, exceptis angelis et archangelis, quos cæteris humiliores facit, atque etiam cherubinis ac seraphinis, quos omnium superiores arbitratis videtur, de aliorum ordinum interjectionum ordine, ac fortassis numero, nihil satis certi illi constiit. Ea porro angelicorum ordinum diversitas et di-par-pletio omnibus ecclesiasticæ traditionis monumentis consignata reperitur, ut atheni Patrum etiam antiquiorum consensu. Vide quæ notavimus ad cat. 11, n. 11.

(2) *Ab æternitate.* Ita vertimus vocem ἀεί, quam hoc sensu frequens sumit auctor. Vide cat. 11, num. 1, 4, etc., et cat. 15, num. 50, cat. 4, n. 7.

(3) *Ὅρονοι, etc.* Hæc verba et sequentia usque ad τῆς ἀξίας incl. desunt in codd. Roe et Casaub. Sequens vero phrasia, *Μόνον δέ, etc.*, usque ad ἅμα τῷ Πνεύματι ἁγίῳ, diverse habetur in codd. Roe et Casaub. ac vers. Grod. in hunc modum: *Τὸ δὲ Πνεῦμα ἅγιον, ὡς χρῆ· ἐκεῖνο γὰρ πάντα ἐρευνᾷ, καὶ*

τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὁ μονογενὴς Υἱὸς γινώσκει καθ' ὃ δει· Spiritus vero sanctus (Grodectius, solus autem Spiritus sanctus) ita ut oportet [videt]: omnia enim scrutatur, etiam profunda Dei. Unigenitus quoque Filius, sicut oportet, novit, etc. Grodectius non verit vocet, ἅμα τῷ Πνεύματι ἁγίῳ.

(4) *Βλέπει, etc.* Paulo diversa est codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grod. scriptura, quæ sic habet: *Βλέπει γὰρ (deest γὰρ Coisl.). Καθ' ὃ δει ὁ Υἱὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον (id. τὸ postremum Coisl.); καὶ διεγείρεται τοῖς λογικοῖς (id. τοῖς λογικοῖς, Coisl.). καθ' ὃ (Bodl. καθ' ἃ) ἕκαστος χωρεῖν δύναται, τὸν Θεόν, x. τ. λ. ἐπειδὴ· Videt enim scilicet oportet Filius, et Spiritus sanctus; et euarat ratione utentibus, quantum quisque capere potest, Denm. Eadem ire est cod. Ottob. et veteris ms. in Genovesiano libro lectio, nisi quod addunt ἀποκαλύπτει, *revelat*, ante τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ut revelatiōnem Spiritui sancto tribuant. Vulgata lectiōnem retineri suadent verba post aliquot lineas sequentia parenthesis inclusa: quo loco ea se dixisse memorat quæ hic continentur.*

(5) *Σὺν τῷ Πνεύματι.* Desunt ex voces in eodd. Coisl., Roe, Casaub. et Grod. versione. In Ottobiano codice erase sunt, sed retinere iæ, cum in loco ad quem remittit auctor continentur.

(6) *Αἰδιῶ.* Editi, λαλῶν· quos «mendavimus ex eodd. Roe, Casaub. et Grod. Habetur in Coisl. ἄλλοι. Ms. libri S. Genovesæ, non incommode, λαλούμεν. Addidi ex Roe, Casaub. et Coisl. et ante πάντες.

(7) *Δοτήρα.* Ita scripsimus ex eodd. Roe, Casaub., Bodl. et Grod., cum in editis haberetur, *Σωτήρα, Creatorem.* Melius convenit δοτήρα cum veteri, τὸν ὄντα, phrasia superioris.

οὐκ ἴσται ἄλλος· οὐ μὴδεις ἰσχυρότερος, ἢν οὐδεις Ἀ
 διαδεξάμενος ἐκβάλλει τῆς βασιλείας· ἐνὶ πολυ-
 ὄνυμον, καὶ παντοδύναμον, καὶ μονοειδῆ τὴν ὑπό-
 στασιν. Οὐ γὰρ ἐστὶ καλεῖται ἀγαθός, καὶ δίκαιος,
 καὶ παντοκράτωρ, καὶ Σαβαώθ, παρὰ τοῦτο διάφο-
 ρός ἐστι καὶ ἄλλος· ἀλλ' εἰς ὧν καὶ ὁ αὐτός (1),
 μωρίας ἐκπέμπει τὰς τῆς θεότητος ἐνεργείας· οὐκ
 ἐν μέρει πλέον ἔχων, καὶ ἐν μέρει ἑλαττώμενος,
 ἀλλ' ἐν πᾶσιν ὁμοίος ὧν αὐτὸς ἐαυτῷ· οὐ μὴτας ἐν
 φιλανθρωπικῷ μόνον, καὶ μικρὸν ἐν σοφίᾳ, ἀλλ' ἰσο-
 δύναμον ἔχων τὴν σοφίαν καὶ τὴν (2) φιλανθρωπίαν·
 οὐκ ἐν μέρει βλέπων, ἐν μέρει δὲ τοῦ βλέπειν ἀπ-
 εστερημένος· ἀλλ' ὅλος ὧν ὀφθαλμοῖς, καὶ ὁλος ἀκοῆ,
 καὶ ὁλος νοῦς· οὐχ ὡς ἡμεῖς ἐν μέρει νοῶν, καὶ ἐν
 μέρει μὴ νοήσκων· βλάσφημος γὰρ ὁ λόγος, καὶ θεός
 ὑποστάσιως ἀνάξιος. Προγνώστης ἐστὶ τῶν ὄντων, καὶ
 ἀγίος, καὶ παντοκράτωρ, καὶ πάντων ἀγαθότερος, καὶ
 πάντων μεζῶν, καὶ πάντων σοφώτερος· οὐ μὴτε ἀρ-
 χὴν, μὴτε μορφήν, μὴτε εἶδος ἕξειπὲν διηρησέμεθα.
 Ὅστε γὰρ σωτῆς αὐτοῦ πάποτε ἀκηκάετε, ὅστε
 εἶδος αὐτοῦ ἐώρακατε, φησὶν ἡ θεία Γραφή· διὸ
 καὶ πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτας φησὶν ὁ Μωσῆς· *Καὶ ζυ-
 λάξασθε σφόδρα ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν, δεῖ ὁμολογεῖν
 οὐκ εἰδέτε*. Εἰ γὰρ ὅλος τὴν ὁμοιότητα ἀδύνα-
 τον (3) φαντασθῆναι, ἔγγυς ἴσται ἄρα ἡ διάνοια τῆς
 ὑποστάσεως;

Η'. Ἐφαντάσθησαν πολλοὶ πολλὰ, καὶ πάντες ἀπο-

¹ Vid. cat. 4, n. 4. ² Joann. v, 37. ³ Deut. iv, 15. ⁴ Vid. cat. 9, n. 1.

(1) Καὶ ὁ αὐτός. Articulum ὁ supplevimus ex C
 cod. Colbertino.

(2) *Τὴν σοφίαν καὶ τὴν*. Scruti sumus codd.
 Coisl., Oub., Roë, Casaub., et nis. in libro sanctæ
 Genovefæ citatum. In editis legitur, ἰσοδ. ἔχων τῆ
 σοφίᾳ τὴν φιλανθρωπίαν, *parem habens sapientiæ
 bonitatem*, magis autem ex contextu dicere debet:
parem habens cum bonitate sapientiam.

(3) *Ἀδύνατον*. Loco hujus vocis habetur, ὀνα-
 τόν, et omittitur, ἴρα, in codd. Oub., Roë, Casaub.,
 sicque legit Grædici s. S. blata itaque interroga-
 tione legitur apud eos hæc phrasia affirmator,
 hæud multum diverso sensu : *Si omnino similitudi-
 nem ejus possibile esset imaginari, prope esset ut
 ad substantiæ ejus intelligentiam perveniremus*.
 Utraque lectio actoris propositio satis convenit.

(4) *Quo nemo fortior*, etc. Illic respici putem
 argumenta veterum hæreticorum, qui angulos mundi
 concubitores Dei imperium ita invasisse contemlebant,
 ut ad destruendam eorum dominationem Christum
 mitti necesse fu-rit. Vide ea de re somnia Simo-
 nis Magi apud Irenæum, lib. 1, cap. 23, n. 2 et 3;
 Saturnini ibidem, cap. 24, n. 1 et 2; Basilidis,
 cap. eodem, n. 3 et 4; Marcionis, cap. 27, n. 2.
 Similia pene Manichæorum deliria, contendingium
 principes tenebrarum a lversos Deum belligerantes
 magnam ab eo vim, seu virium partem avulsisse,
 apud Epp-., hæres. LXVI, n. 22 et 25. Plura de
 his in Augustino videri possunt, præsertim libro
Contra epistolam Manichæi, cap. 13, n. 16; cap. 15,
 n. 19, et *De natūra boni*, cap. 44 et 46.

(5) *Non enim quia vocatur bonus et justus*, etc.
 Iterum adversus Gnosticos, qui ex diversis Dei no-
 minibus diversas virtutes alique deos ostendere co-
 labantur, ut ait Irenæus, lib. 1, cap. 35, num. 3.
 Boni et justi divisio erat invecata a Cerdone, et am-

semper similem; cuius pater alius non est; quo
 nemo fortior (4), " quem nullus successor
 regno depellit : qui multis nominibus insignitur,
 omnia potest, et uniformis est substantiæ.

91 Non enim quia vocatur bonus, et justus (5),
 et omnipotens, et Sabaoth, idcirco varius est et
 diversus; sed unus et idem cum sit, innumeras
 divinitatis operationes emittit. Non aliqua ex parte
 plus habens, alia minus; sed in omnibus similis
 sibi ipsi. Non in bonitate solum magnus, et sapien-
 tia minor; sed parem ejusdemque potestatis habens
 sapientiam et bonitatem. Non ex parte videns (6),
 et ex parte visione privatus : verum totus oculus,
 et totus auditus, et totus mens : non uti nos ex
 parte intelligens, et ex parte nesciens : blasphemus
 enim, et divina substantia indignus hic sermo.
 Præsciens est eorum quæ sunt, et sanctus, et in
 omnia imperium exercens; et omnibus melior, et
 omnibus major, et omnibus sapientior. Cujus
 neque principium, neque formam, neque speciem
 edicere poterimus utquam. *Neque enim vocem ejus
 audistis usquam, neque speciem ejus vidistis* ⁴, ait
 divina Scriptura. Quapropter et ad Israelitas dicit
 Moses : *Et advertite diligenter animis vestris, quod
 similitudinem uon vidistis* ⁵; si enim omnino
 similitudinem ipsius ullis imaginibus mens effor-
 mare nequit ⁶ ad substantiam aliquando propius
 accedet?

VIII. Multi multa imaginati sunt, et omnes aber-

plificata a Marcione et Manichæis. Paulo post,
 Cyrillus vocem Sabaoth tanquam absolutum quod-
 dam Dei nomen, et unum ex ejus attributis conti-
 nentem spectare videtur, ut et cat. 8, n. 8. Nota
 tamen ejus significatio, qua designat virtutes ut
 ex-rcitus, sive angelorum sive siderum, qui Deo
 subserviunt. Vix nam crediderim Cyrillo ignotam
 fuisse : quanquam Hebraicæ linguæ p-nitus rufis
 fuisse videtur. Ac div rsa penitus et anceps non-
 nullorum P-ram de hujus vocis vi ac sen-u opinio
 fuit. Vide Irenæum, lib. 11, cap. 35, n. 5, et Amb.,
 lib. 1v *De fide*, cap. 1, n. 15. Origen., lib v *cont.
 Cels.* pag. 262, ac no nulli Deum, S-boati absque
 ulla additione vocum *Deus* aut *Dominus* appellaver-
 uti Prudentius, *Apotheosis*, carm. 5, vers. 51 : *impos-
 sibile spectare profunda Sabaoth*, id est Dei.

(6) *Non ex parte videns*, etc. Visum est Mille-
 sio Cyrillum hic respicere Manichæo-, qui Theo-
 doretō t-ste, lib. 1 *Hæret. fabul*, cap. 26, pag. 212,
 aiebant Deum abesse a materia, eamque illi prorsus
 incognitam esse, sicut et materiæ Deum : Ἀπεργ-
 κέναι τῆς ὕλης ἔργησε Θεόν, καὶ παντάπασιν ἄγνωτον
 καὶ αὐτὸν τὴν ὕλην, καὶ τὴν ὕλην αὐτόν. Hæc potius
 dicta censuerim adversus Anthropomorphitas, aut
 illos qui Scripturæ litteræ tenacius stricti, septem
 oculos Deo, nec amplius tribuebant : quæ si valeret
 opinio, Deus Cyrillo iudice ex parte tantum videndi
 facultate donabitur, μερικῶν ἄρα τὸ βλέπειν αὐτῶν
 καὶ οὐ παντάλως. Quæ sequuntur, *Totus est oculus*,
 etc., ad verbum exscriptissæ videtur ex Irenæo, lib.
 1, cap. 12, n. 2, et lib. 11, cap. 15, n. 3 et c. 28, n.
 4 et 5. Eadem quoque vel ex alterutro vel ex utro-
 que transcribit Theodoretus in *psal.* cxxix, n. 2.
 Nisi dixeris eandem pluribus die ipsa vi veritatis
 a hno obvenisse sententiam : nam similia habet
 Hilar., in eumd. psalm. n. 3 et quidam alii Patres

rarunt. Deum nonnulli ignem esse senserunt ¹⁰ (1); alii alatum velut hominem (2); et quod scriptum sit, recte quidem, sed perverse intellectum, illud: *In tegumento alarum tuarum proteges me* ¹⁰. Obliti sunt Domini nostri Jesu Christi unigeniti, de se ipso ad eundem modum dicentis ad Jerusalem: *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina pullos suos sub alas, et noluiti* ¹¹? Cum ⁹² enim potestas ejus qua protegit, alarum nomine significetur, isti id minus intelligentes, in humanam consuetudinem protulsi, cum qui impervestigabilis est, hominum more æstimaverunt. Alios non veritum est ei septem oculos affligere, eo quod scriptum sit: *Septem oculi Domini respicientes super omnem terram* ¹²; si enim septem oculi soli distinctim illi circumpositi sunt, ex parte igitur, non ex se toto videt; quod de Deo dicere blasphemum et conviciosum est. Deum enim in omnibus perfectum esse credendum est, secundum illam Servatoris vocem: *Pater vester celestis perfectus est* ¹³: perfectus in videndo, perfectus in potestate, perfectus in magnitudine, perfectus in præmatione, perfectus in bonitate, perfectus in justitia, perfectus in benignitate: non determinatus in loco, sed locorum opifex; in omnibus existens [locis], et a nullo circumscriptus. *Thronus illi caelum est*; supereminet tamen qui sedet. *Et terra, scabellum pedum* ¹⁴; pervenit tamen usque ad subterranea potestas ejus.

IX. Unus est ubique præsens, omnia videns, omnia intelligens, omnia per Christum fabricans.

¹⁰ Sap. xiii, 2. ¹¹ Psal. xvi, 8. ¹² Matth. xxiii, lxvi, 4; Act. vii, 49.

(1) *Deum nonnulli ignem esse senserunt*. Vel notat paganos ignis sub Vulcani nomine adoratores, qua de re conquisit infra, n. 10; vel Persas, qui sacrum ignem pro Deo colebant, ut neminem latet; vel philosophos innumeros qui Deum ignem esse censabant, — quod de Hippaso et Heraclito refert Cleus. Al., *Protreptic.* pag. 42, similique Stoicis fuisse sententiam narrat Tullius, lib. 1 *De natura deorum*, Cleanthis sententiam referens, et Plutarch., *De placitis philo.*, cap. 4; — vel tandem Manichæos, quorum princeps Manes cum Archelao disputans inferius n. 27, Veteris Testamenti Deum, et ipsius Dei attestatione, ignem consumentem esse supponit: quamobrem ignem Manichæi malis accensebant.

(2) *Alii alatum velut hominem*. Non hic gentiles respicit, quorum multos Deum humana forma præditum docuisse notum est, nec etiam Judæos, quos Anthropomorphitæ hæreses multi Patres insimulant; sed homines Scripturis etiam Novi Testamenti utentes, atque idcirco vel hæreticos, vel Catholicos in errore circa pertinaciam versantes. Ebionitæ, Judæorum erroribus ac supersitionibus addicti, Deo humanam speciem tribuebant, si de eorum secta judicium ferendum est ex Ebionitico Clementiarum homilia um auctore, qui hanc doctrinam supponit, nom. 17, n. 7 et 8, et homil. 16, n. 19. Romanus prima in Hieronymum invectione, pag. 268, Valentinianorum et Anthropomorphitarum hanc hæresim fuisse statuit. Auctor epistolæ *De his que Deo in Scripturis tribuantur*, Hieron., tom. V, p. 117, de Judæis et plerisque hæreticis dicit, quod Deum corporeum atque localem opinentur. Origenes, lib. 1 in *Epistolam ad Romanos* sub finem, Anthropomor-

phitarum sub nomine, quosdam refellit hæreticos: quinam illi sint quos designet, aliis inquirendum relinquo. At in longo ejus auctoris fragmento, quod inter Theodoretii opera, quæsi. 20 in *Genesis* comparat, illicque ex eorum invectionum insinuat, et in primis M-litonem Sardensem, qui librum conscripsisset ad probandum Deum esse corporeum, sui grammata cathedralis, et per totum ensōmaton eia tōn θεόν. Ac referens eorum objectiones, ipsas quibus utebantur Scripturas adversus eos intendit; in primis illas a Cyrillo commemoratas, quibus alæ, vel septem oculi Deo ascribuntur. Quæ hic memorat Cyrillus vel ex eorum libris, vel etiam ex illo fortassis Origenis loco accepit. Audiamus etiam hæreticos respicere potuit, quos Arii et Nicæni concilii temporibus, vel paulo post, exortos memorat Epiphani., hæres. lxxi, n. 4, p. 811.

(3) *Περὶ αὐτοῦ*. Ita nos ex v. Coisl., Roë, Casaub., Grod. Esaii, περὶ αὐτοῦ.

(4) *Ἐπεράθη*. Huic verbo in impressis sub-

jungitur πάλιν quod erasimus secuti miss. Coisl., Quob., Roë, Casaub., Genovef. et Grod. Post ἔσθα μούσ addidimus ἀδύσους ex v. Coisl., Roë, Casaub., Quob. et Grod., quibus adjugetur Coisl., in quo non μόνους, sed μόνον habetur. Item post βλέπων, loco αὐτοῦ, quod legitur in impressis, τρ-positivus αὐτοῦ, ex Coisl., Roë, Ca. sub., Genovef.

(5) *Ἐν μεγέθει*. Articulus τῷ ante μεγέθει in impressis prædium sustulimus, ex Roë et Casaub. Post μεγέθει, additur in Quob. cod., τέλειος ἐν μεγέθει, quod legitur in impressis, τρ-positivus αὐτοῦ, ex Coisl., Roë, Ca. sub., Genovef.

(6) *Ἐν μεγέθει*. Articulus τῷ ante μεγέθει in impressis prædium sustulimus, ex Roë et Casaub. Post μεγέθει, additur in Quob. cod., τέλειος ἐν μεγέθει, quod legitur in impressis, τρ-positivus αὐτοῦ, ex Coisl., Roë, Ca. sub., Genovef.

Πάντα γὰρ (1) δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐ-
τοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν· πηγὴ παντὸς ἀγαθοῦ μεγίστη
καὶ ἀνελλιπή, ποταμὸς ἐύεργετος, φῶς αἰθίου
ἀνελλιπῶς ἀσπράκτου, δύναμις ἀκαταγώνιστος ταῖς
ἀσθενείαις ἡμῶν συμπεριφερομένη· οὐ μὲν δὲ τὸ νο-
μα φέρονεν ἀκούσαι· Ἡ Ἰγρὸς Κυρίου εὐρήσεις,
φρῆν (2) ὁ ἰὼδ, ἢ ἐκ τῆ ἐσχάτου ἀρίκου ἢ ἐποή-
σεν ὁ Παντοκράτωρ; Εἰ τὰ ἔργα τῶν ποιημά-
των οὐ καταλαμβάνεται, ἄρα ὁ τὰ πάντα ποιήσας
καταληφθήσεται; Ὁρθολογὸς οὐκ εἶδεν, καὶ οὐκ
οὐκ ἤκουσεν, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ
ἀνέβη, ὅσα ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐ-
τόν. Εἰ δ' ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς ἀπειρηκτὰ τυγχάνει
ταῖς ἡμετέραις διανοαῖς, αὐτὸν ἄρα τὸν ἐτοίμασαντα
τῷ νῷ περιλαμβάνει δύναμιθα; Ἡ βλάβος πλου-
του καὶ σοφίας καὶ γνώσεως (3) Θεοῦ! Ὅς ἀν-
εξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεῖχχιλαστοὶ
αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ! φρῆν ὁ Ἀπόστολος. Εἰ τὰ κρίματα
καὶ αἱ ὁδοὶ ἀκατάληκτα καθέστηκεν, αὐτὸς ἄρα κα-
ταληφθήσεται·

Γ. Τοσούτου τοίνυν ὄντος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔτι μείζο-
 νος· οὐδὲ γὰρ ἂν ὀλην μου τὴν ὑπόστασιν εἰς γλώσ-
 σον μεταβάλω (4), δύναμαι τὸ κατ' ἀξίαν εἰπεῖν·
 μᾶλλον δὲ οὐδ' εἰ πάντες ἀγγελοὶ συνέλθοιεν, οὕτω τὸ
 κατ' ἀξίαν ἐροῦσι· τοσούτου τοίνυν ὄντος ἀγαθοῦ τοῦ
 Θεοῦ καὶ μεγάλου, ἀνθρώπου λίθον γλύφαζ, τῷ νῷ
 μῶν εἰπεῖν, Θεὸς μου εἶ σὺ, ἐτόλμησεν (5). Ἡ με-
 γάλῃς ἀβελήϊας, ἐκ τοσούτου μεγέθους εἰς τοσαύτην
 ταπεινότητα καταλθοῦσι; Ἡ εὐλογοῦν ὁ Θεὸς ἐφύ-
 ρευσεν, καὶ ὑπερὶ ἐμήκων, καὶ ὑπερὸν κατακαυθῆν,
 καὶ σποδῆς ἐκ πυρὸς (6) γέννησεν, τοῦτο μὲν Θεὸς
 ἀναγορεύεται· ὁ δὲ ἀληθὴς Θεὸς καταφρονεῖται. Ἐπε-
 λεσάμειντα δὲ ἡ πονηρία τῆς εἰδωλοιατρίας· καὶ
 αἰλουροῦ (7), καὶ κύων, καὶ λύκος, ἀντὶ Θεοῦ προσ-
 εκυνήθησαν· καὶ λέων ἀνθρωποπόδρος ἀντὶ τοῦ Θεοῦ
 τοῦ φιλανθρωποτάτου προσεκυνήθη· δράκων, καὶ δράκων,
 ἀντίρριοι τοῦ ἐκβαλόντος ἡμᾶς ἐκ παραδείσου, προσ-
 εκυνήθησαν· καὶ ὁ τὸν παράδεισον φυτεύσας κατ-
 εφρονήθη. Καὶ αἰσχύνονται λέγειν, πλὴν λέγει· καὶ
 πρῶμια γὰρ ἤδη παρὰ τισὶ προσεκυνήθη. Οἶνος

¹ Joan. 1, 3. ² Job xi, 7. ³ Isa. lxiv, 4; I Cor. 7, n. 12. ⁴ Isa. xlv, 17.

(1) *Πάντα γὰρ, etc.* Hæc evangelici loci allegatio prætermittitur in codd. Ottob., Roc, Casaub. et Grod.

(2) *Εὐρήσεις, φρῆν.* Editi, φρῆν verbis εὐρήσεις præmittunt. Sequimur codd. Coisl., Roc, Cas. et legitimam verborum collocationem.

(3) *Καὶ γνώσεως.* In editis deest verbum γνώσεως. Lectio nem codd. Coisl., Roc, Casaub. et Ottob. et sacri textus reposuimus.

(4) *Μεταβάλω.* Ita ex Coisl., Roc, Casaub., Grod. Editi, μεταβάλλω.

(5) *Εἰπεῖν... ἐτόλμησε.* In codd. Coisl., Colb., Bo. L., Morel. et Grod. habetur εἰπεῖν, et omittitur ἐτόλμησε.

(6) *Διὰ πυρὸς.* Hæc duo verba, in impressis in unum δ' ἀπυρὸς; conflata, distraximus, secuti codd. Roc, Casaub. et Grod.

(7) *Καὶ αἰλουροῦ.* Conjunctionem καὶ et majorem euphrasiam continentem adjecimus ex Coisl., Roc,

Omnia enim per ipsum facta sunt, et sine ipso factum esse nihil? Fons est omnis boni maxime et indeficiens, beneficiorum fluvius, lumen æternum indesinenter coruscans, insuperabilis potestas ad nostras infirmitates sese demittens: cujus ne nomen quidem sustinemus audire. An vestigium Domini reperies, ait Job, aut extrema quæ Omnipotens fecit, attigisti? Si extrema minimaque opera non comprehenduntur, isne qui omnia fecit comprehendetur? Oculis non vidit, et auris non audivit. et in cor hominis non ascendit, quanta præparavit Deus diligentibus se? Si ea quæ præparavit Deus, cogitationum nostrarum captum exsuperant, an ipsum qui præparavit possumus animo comprehendere? O profundum divitiarum et sapientiae et

scientiæ Dei: quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus! ait Apostolus? Si judicia et viæ comprehendere non possunt, ipse comprehendetur?

X. Cum igitur Deus tantus sit, et etiam major (neque enim, vel si totam substantiam meam in linguam transmutavero, quantum rei dignitas postulat, loqui possim; imo ne si omnes quidem angeli conveniant, quod dignum est eloquantur); tantus igitur cum sit, bonus et magnus Deus, homo sculpto a se lapidi dicere non quærit: *Deus meus es tu? O cæcitatem grandem, quæ ex tanta majestate ad tantam indignitatem vilitatemque delapsa est! Lignum quod Deus fecit, et imbribus crescit, et postea combustum per ignem cinis efficitur; 93 hoc, inquam, appellatur Deus: Deum autem verum habetur despectui. Exuberavit idololatriæ perversitas. Etiam felis, et canis et lupus pro Deo adorati (8): ac leo hominum vorator, in locum Dei hominum amantissimi adoratus. Anguis et draco, ejus qui nos de paradiso pepulit æmuli, adorati fuere; et is qui paradiso condidit, contemptus. Etiam (referre pudet, referam tamen), etiam cepe a nonnullis adorata. Vinum ut lætificet*

¹ Rom. xi, 35. ² Vid. sup. n. 2. ³ Vid.

Casaub., qui codices etiam καὶ λύκος ponunt ante καὶ κύων.

(8) *Etiam felis, et canis et lupus.* Notæ sunt cuius memoratæ idololatriæ. Felinum et canum cultum Ægyptiis proprium ait cat. 13, n. 40. Hujusmodi animalium cultui proprie devotæ erant urbes ab eorum nomine dictæ. Sic Balaiste a felle dicta, Herodot. lib. ii, cap. 66; Cynopolis a cane. Clem. 81. *Protrep.* p. 25; Lycopolis a lupo, ibid., Leontopolis a leone, Strabo, lib. xvii *Geogr.*, pag. 812. Serpentem coluere Ægypti, teste *Recognitionum* auctori, lib. v, cap. 20; Indi, ex Maximo Tyrio, dissert. 58; Romani, quoniam nota est et passim ab auctoribus celebrata Epidaurii serpentis translatio; Ophitæ demum hæretici, ex Irenæo, lib. i, cap. 30, n. 15. Ceparum religio Ægyptiis, ac maxime Pelusiotis propria, ex Luciano, dialogo *Jupiter tragædas*, pag. 699 et alius. De Baccho, Cerere, Vulcano, trita res et passim obvia.

cor hominis ¹¹ datum est : et Bacchus pro Deo adoratur. Frumentum fecit Deus, dicendo : *Producatur terra herbam sibi, seminantem semen juxta genus suum et similitudinem* ¹² : ut panis cor hominis conficiatur ¹³. Undenam igitur Ceres a-lorata? Ignis ex lapidum collisione in diem usque hodiernum elicitur : unde igitur Vulcanus ignis effector?

XI. Unde ille Græcorum in di's pluribus error? Incorporatus Deus est : unde igitur stupra et adulteria illis qui apud eos dicuntur dii (1), impantantur? Taceo Jovis in cygnum transmutationes : transformationes in taurum erubescere referens. Sunt enim Deo indigni nugitus. Adulter depræhensus est suus Græcorum deus, nec ipsos pudet; nam si adulter est, Deus ne vocetur ¹⁴. Suorum quoque quos appellant deorum et mortes, et casus, et fulminationes narrant. Vides quanta de majestate quoniam devenerint ¹⁵? Nunquid igitur sine causa de cælo descendit Filius Dei; ut tantum vulnus sanaret? frustrane venit Filius, ut Pater agnosceretur? Cognosti, iud Unigenitum moverit, ut a dextris sedibus descenderet. Pater despiciatur : oportuit errorem per Filium emendari. Oportuit enim eum, per eum facta sunt omnia, dominatori omnium omnia offerre. Oportebat vulnus curari. Quid enim hoc morbo detrius erat, ut lapis pro Deo coletetur?

94 DE HÆRESIBUS.

XII. Nec solum apud gentiles isthæc pervicit dialolus, verum etiam et multi ex iis qui Christiani falso dicuntur, suaveolentissimo Christi nomine male appellati, Deum a creaturis suis impie abalienare sunt ausi (2) Hæreticos dico, infausti nominis, et a Deo alienissimos viros, qui se Christi amatores cum simulent, ipsum tamen penitus odio insequuntur. Nam qui Patrem Christi conviciatur,

¹¹ Psal. ciii, 15. ¹² Gen. i, 11. ¹³ Psal. ciii, 15.

(1) Unde adulteria, etc. Tota paganorum theologia stupris et adulteriis deorum recensendis occupatur. Jupiter in cygnum transformatus fingitur, ut potiretur Leda; in taurum, ut Europa. Mortes deorum variae commemorantur, ut Castoris et Pollucis qui alternis mori et vivere dicebantur; Hercules in Cæteo monte concrematus; Osirisid a fratre interempti; Adonidis ab apro occisi; ut omittam deorum sepulcra quæ passim in Græcis urbibus vissebantur, adeo ut templa deorum fere essent illorum monumenta. V. Clem. Alex. *Protrepticis* pag. 18 et 24. Casus et exactiones deorum in libulis leguntur multæ: Cæli a Saturno ex-recti, Saturni a Jove in terras pulsæ, Vulcani de cælo in Lemnorum insulam præcipitati, Apollinis et Neptuni in terris exsolantium et Laomedonti servientium, etc. Fulmine percussus est Jove Æsculapius. Zoroastes dicebatur fulminatus, et eam ob causam tantquam Dei amicus templo et Dei nomine a Persis honoratus, ex pseudo-Clemente, *Clementinar.* homil. 9, n. 5, i. e. quæ in cæteris fulmine icis observantur. Ibidem. Vide et *Recognit.* lib. iv, n. 8.

(2) *Unum a creaturis suis impie abalienare sunt ausi* Id est in alterum antorem, Dei creatoras transferre : eas sive ab angelis, sive a diabolo, sive ab tertio quodam Deo, qui bonum inter et malum Deum medius esset, creatas asserere. Illos omnes

idōθη (3), ἵνα εὐφραίνῃ καρδίαν ἀνθρώπου * καὶ Διό-
νυσος ἀντὶ Θεοῦ προσκυνηθή. Σίτον ὁ Θεὸς εἰργά-
σατο διὰ τοῦ εἰπεῖν * Ἐξαγε: ἔτω ἡ γῆ βοτάνην
χέρτου. σπείρον σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ'
ὁμοίτητα, ἵνα ἄρτος στρίψῃ καρδίαν ἀνθρώπου *
καὶ πόθεν ἡ Δημήτρα προσεκυνηθή: Τὸ πῦρ ἐκ λί-
θων συγκρούσεως ἐξέρχεται μέγρο σήμερον * καὶ πό-
θεν Ἡρασιτος, πρὸς ποιητῆς;

IA'. Πόθεν ἡ πόλις ἡσθεος κλάνη τῶν Ἑλλήνων; Ἀσώ-
ματος ὁ Θεός * καὶ πόθεν μοιχεῖται παρὰ τοῖς ὑπ'
αὐτῶν λεγομένοις θεοῖς κατηγοροῦνται; Σιωπῶ τὰς
Διὸς εἰς κύκνον μεταβολὰς, αἰσχύνονται λέγων τὰς
εἰς ταῦρον μεταμορφώσεις: ἀνάξια γὰρ Θεοῦ τὰ μυ-
κήματα. Μοιχὸς ὁ παρ' Ἑλλήνας θεὸς ἤρτηται, καὶ οὐκ
αἰδοῦνται. Μοιχὸς ἔστι, θεὸς μὴ καλεῖσθαι (4).
B Καὶ θανάτους, καὶ ἀποπτώσεις, καὶ κεραυνώσεις τῶν
παρ' αὐτοῖς λέγουσι θεῶν. Βλέπετε ἐκ πόσου μεγέ-
θους ποῦ καταγέλυθον; Μὴ τὴ ἀρα μάτην Υἱὸς Θεοῦ
κατέλθεν ἐξ οὐρανοῦ, ἵνα ἐπὶ τὸ ἐπιλοῦνται τραυ-
μαθεραπείη: μὴ τὴ μάτην ἦλθεν ὁ Υἱὸς, ἵνα ὁ Πατὴρ
ἐπιγνωθῆ; Ἐπίγνωσις, τί ἐκίνησαν ἐκ δεξιῶν ὀφθῶν
κατελθεῖν τὸν Μενοεινῆ. Πατὴρ καταφρονεῖτο. Ἐδει
Υἱὸν διορθώσασθαι τὴν πλάστην: ἔδει γὰρ τὸν, δὲ οὐ
ἐγένετο τὰ πάντα, τῷ ἀσπότηρ τῶν ἀπάντων προσ-
ενεγκεῖν τὰ πάντα. Ἐδει θεραπευθῆναι τὸ τραῦμα.
Τί γὰρ ἦν ταῦτης τῆς νόσου χεῖρον, ἵνα λίθος (6) ἀντὶ
Θεοῦ προσκυνηθῆ;

ΠΕΡΙ ΑΙΠΕΣΕΩΝ (7).

IB'. Καὶ οὐ μόνον ἐν ταῖς ἔθνοικίς ἐπιγνωσάτο
ταῦτα ὁ διάβολος: ἀλλὰ γὰρ ἦδη καὶ πολλοὶ τῶν
C Χριστιανῶν ψευδῶς λεγομένων, τὴν τῷ εὐθεοστάτῳ
Χριστοῦ ὀνόματι κακῶς προσαγορευομένων, ἐτάλμη-
σαν ἀσθεῖς ἀπαλλοτριῶνται τὸν Θεὸν τῶν οικειῶν ποιη-
μάτων. Τοῦ τὸν αἰρετικῶν λέγω παῖδας, τοῦς συ-
συνήμους καὶ ἀδελφούς, προσποικυμένους μὲν εἶναι
φιλοχρίστους, μισοχρίστους δὲ παντελῶς: ὁ γὰρ τὸν

¹⁴ Vid. cat. 13, n. 37. ¹⁵ Vid. cat. 12, n. 6 et 15.

hæreticos infra numerat. n. 14 et seqq. Simonem Magum, Cerinthum, Menandrum, Cergocratem, Ebionem, Marcionem, Basilidem, Valentinum, Manichæos : quos una cum pluribus aliis qui creatorem alterum confinxerunt, in primum sumum de hæreticorum fabulis librum consulit Theodoretus.

(3) *Ὀτρὸς ἐδόθη*. Sustulimus ex codd. Coisl., Roe, Casaub., et Grod. particulam γὰρ in editis inter has voces perperam interpositam. Linea sequenti nomen Διόνυσος ascripsimus ex codd. Ottob., Roe, Casaub., us. Genovesiano, et versione Grodecii, loco nominis οἶνος, quod in impressis legabatur, idque postulat sequentium phrasium isti similitum ratio, quibus Cerevis et Vulcani cultus reprehenditur.

(4) *Καλεῖσθαι*. Ex ms. Genovesiano, Roe et Casaub. emendavi -us vitiosam scripturam quæ in editis obtinebat, καλεῖται.

(5) *Ἰνα*. Editi, ἢ ἵνα. Particulam ἢ hic redundantem eliminavimus auctoritate cod. Coisl., versionis Grodecii, et exemplo similibus phrasium quæ hanc subsequuntur.

(6) *Ἰνα λίθος*. Roe et Casaub., ἢ ἵνα λίθος, non male.

(7) *Περὶ αἰρέσεων*. Deest hic titulus in codd. Coisl., Colb., Bodl., edit. G. Morelli et vers. Grodecii. In O. Jobon. hænetur : Περὶ αἰρέσεως.

Πατέρα τοῦ Χριστοῦ δυσφημῶν, ἕχθρός ἐστι τοῦ Υἱοῦ. Ἐτόλμησαν εἰπεινούτοι δύο θεότητες, μίαν ἀγαθὴν καὶ μίαν κακὴν. Ἡ πολλῆς ἀδελφίας! εἰ θεότης, πάντως καὶ ἀγαθὴ· εἰ δὲ οὐκ ἀγαθὴ, τί καλεῖται θεότης; Θεοὶ γάρ (1) ἢ ἀγαθοίτις. Ἐπειδὴ γὰρ Θεῶν πρῆται τὸ φιλόθερον, τὸ εὐεργετικόν, τὸ παντοδύναμον λοιπὸν ὄντων ἕταρον, ἢ Θεῶν καλεῖσθαι σὺν τῷ ὀνόματι καὶ τῇ ἐνεργείᾳ· εἰ δ' ἀποστρεφῆσθαι μέλλουσιν τῶν ἐνεργειῶν, μὴ καλεῖσθαι μόνῃ τῇ προστιγορίᾳ.

Π'. Ἐτόλμησαν αἰρετικοὶ λέγειν δύο θεούς, καὶ δύο πηγὰς ἀγαθοῦ τε καὶ κακοῦ, καὶ ταύτας ἀγενήτους εἶναι. Εἰ ἀγέννητοι ἀμφότεροι, πάντως ὅτι καὶ ἴσοι. καὶ ἀμφότεροι κραταῖα! πῶς οὖν ἀναρεῖ (2) τὸ σκότος τὸ φῶς; Καὶ, πότερον ποτε ὀμοῦ εἶναι, ἢ ἀπεσυκομιμέναι; ὀμοῦ μὲν γὰρ εἶναι οὐ δύνανται. Τίς γὰρ κοινῶντα φωτὶ πρὸς σκότος; φῶσιν ὁ Ἀπόστολος. Εἰ δὲ μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων εἶναι, πάντως ὅτι καὶ ἴδιους τόπους ἔχουσιν. Εἰ δὲ ἴδιους τόπους ἔχουσιν (3), πάντως που ἐν τοῖς τοῦ ἑνὸς Θεοῦ ἔσμεν, πάντως που καὶ ἓνα προσκυνοῦμεν· συστήσαι γὰρ οὕτω δεῖ, κἄν τῇ μωρίᾳ ἐκεῖνον συμπεριεχθῶμεν, ὅτι ἓνα δεῖ προσκυνεῖν. Ἐξέτασόμεν δὲ αὐτούς, καὶ τί λέγουσι περὶ τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ. Δυνατός ἐστιν, ἢ ἀδύνατος; εἰ μὲν δυνατός ἐστι (4), πῶς γένητο τὸ κακόν, ἀκοντός αὐτοῦ; καὶ πῶς ἐπιστρέφεται ἡ πονηρὰ ὑπόστασις, μὴ θέλοντος αὐτοῦ; εἰ

¶ II Cor. vi, 14.

(1) Θεοὺ γὰρ, etc. In editis hæc ita confuse legebatur, ut nullam pene sententiam efficerent: sic enim habebatur: Εἰ γὰρ Θεοὶ ἢ ἀγαθοίτις, ἢ ὁμοεργεῖς ἢ φιλόθερον, τὸ εὐεργετικόν, quorum vocum nulla constructio. Verba, Θεοὶ γὰρ ἢ ἀγαθοίτις, ideo minus ex codd. Roe, Casaub. et Grod., Ottob. et Genouf., excerpto quod in duobus postremis legitur, ἐπειδὴ γὰρ Θεοὶ ἢ ἀγαθοίτις. Voces, ἐπειδὴ γὰρ, ante Θεῶν πρῆται, ascriptimus ex utroque mox memorato codice. Cætera, Θεῶν πρῆται, etc., ex iisdem. Et Coisl., Roe, Casaub. et Grod. Vocem λοιπὸν adjectivum ex utroque cod. Roe et Casaub. Præterea verbum λέγουσιν ex Coisl., Ottob., Roe, et Casaub. substituiimus loco μέλλουσιν quod ante legebatur.

(2) Πῶς οὖν ἀναρεῖ. Coll., Eodl., Morel., πῶς συνναρεῖ.

(3) Εἰ δὲ ἴδιους τόπους ἔχουσιν. Hæc verba desunt in codd. Coisl., Coll., Morl., vers. Grod. et editionibus Græco-Latinis ante Oxoniensem, propter repetitionem vocis ἔχουσιν a festinanibus librariis sine dubio prætermisimus. Ea reparavit Milles. ex codd. Roe et Casaub. Sequentia verba, πάντως που ἐν τοῖς τοῦ ἑνὸς Θεοῦ ἔσμεν, similem ob causam desunt in vers. Grodecii, sed voces, πάντως που, et ἔσμεν, prætermittuntur in Bodl., Coll. et Morel.

(4) Δυνατός ἐστι. Ex codd. Coisl., Roe, Casaub., Ottob. et Grod. ita scripsimus, loco δύναται quod prius legebatur.

(5) Αὐτὶ αὐτὴν δύο divinitates dicere, etc. Id Marcionem impunito infra num. 16, cui tamen cat. 16, n. 4 et 7, triplicis Dei errorem ascribit. At in tota lujus et sequentis numeri argumentatione Manichæos oppugnat, ut declarant proprii ejus hæresis characteres ab eo designati, nempe quod bonum lux, et malum tenebræ appellentur, Christus sol iste visibilis dicatur, etc.

(6) Eademque ingenitos. Hoc proprio caractere notat hæresim Manichæorum Greg. Naz. orat. 33,

Filii hostis est. Ausi sunt illi duas divinitates dicere (5), bonam unam, et alteram malam. O multam cæcitatem! si divinitas, profecto bona: si vero bona non est, cur divinitas appellatur? Dei enim propria bonitas. Quandoquidem enim Deo competit benignitas, beneficentia, omnipotentia: jam e duobus alterum superest: ut aut Deum cum appellat, una cum nomine [propriatatem etiam] et operationem adjunctam; aut, si operationibus spoliaret, ne nudam tribuant nuncupationem.

XIII. Hæreticos veritum non est duos deos dicere, et duos boni et mali fontes, eosdemque ingenitos (6) esse. Si ingeniti ambo [fontes], profecto et æquales, et ambo potentes: quomodo igitur lux tenebras tollit? Utrumque simul aliquando sunt, an sejuncti? Simul autem esse non possunt. Quæ enim societas luci ad tenebras? ait Apostolus 66. Si vero longe a se mutuo absunt (7), suum igitur quisque obtinet locum: at si separatis locis degunt, persipit nos in unius Dei ditione versari: unum igitur certum est nos adora: e. Ita enim concludi oportet, etiamsi illorum insanie obtemperemus, unum Deum adorandum esse. Quæramus jam ex ipsis, æquid de bono Deo dicant. Potesne est an impotens? si potens, quomodo invito ipso exortum est 95 malum: et quomodo prava nolente ipso se iuculet substantia? Si enim rescians prohibere

pag. 569; Greg. Nyss., tom. I, De officio hominis, cap. 25, pag. 104; Theodoret., lib. I Hæret. fab., cap. 20; Epiphanius seu Tyrbo apud Epiph., hæres. LXVI, n. 25. Voces sequentes: πῶς οὖν ἀναρεῖ τὸ σκότος τὸ φῶς; verti etiam possunt, quomodo tenebræ lucem tollunt? nam Manichæi dicebant principes tenebrarum cum Deo contententes, magnam ab eo vim ac partem avulsisse, locum ejus invadentes, unde aliquando expellendi fuerint, apud Epiph., hæres. LXVI, n. 22, 25, 60. Interpretati autem sumus, quomodo lux tenebras pellit? tum quia magis lucis est tenebras effugare, quam tenebrarum lucem tollere; tum quia Manichæi, referentia Tito Bostrensi, lib. I contra Manichæos, pag. 453, tenebras ita lumen invasisse et absorbuisset dicebant, ut se ipsæ admissa luce intremissee et delevisse viderentur. Liberor Grodecii interpretatio, quæ ambas simul comprehendit: Quomodo tenebræ et lumen se simul tollunt?

(7) Si vero longe a se mutuo absunt, etc. Ea Manichæorum sententia erat. Eo ipsa Manetis verba ab Epiphano recitata, hæres. LXVI, n. 14, et Tito Bostrensi, lib. I cont. Manich., p. 444: Ἦν Θεὸς καὶ ὕλη, φῶς καὶ σκότος, ἀγαθὸν καὶ κακόν, τοῖς πᾶσιν ἀκρῶς ἐναντία, ὡς κατὰ μέγεθος ἐπικουνοῦν ἕταρον· θετέρον· Erat Deus et materia, lux et tenebræ, bonum et malum, ita in omnibus contraria, ut nulla prorsus sibi communione jungerentur. Eadem fortassis, aut alia similes ejus sententia refertur ab eodem Tito Bostrensi, lib. I cont. Manichæos, Biblioth. PP. Lugd. tom. IV, pag. 452: Malum erat, et ingenitum erat: erat autem et Deus bonus: et divisa loca habitationis; et uterque apud se ab altero sejunctus. Alia iterum similitis sententia de separatis boni et mali locis refertur ab Archelao, Disput. cum Manete, n. 14. Quamobrem omne pondus disjunctæ argumentationis Cyrillus in secundam partem inclinat.

non possit, impotentiae accusant: sin possit nec prohibeat, proditionis reum faciunt. Ac vide horum amentiam: nam aliquando dicunt malum [Deum] nihil cum bono habere commune (1) in mundi fabricacione; interdum vero, quartam tantum partem habere. Et bonum quidem, Christi patrem esse volunt: Christum vero solem istum appellant (2). Si ergo mundus, ex ipsorum sententia, a malo productus est (3), cum sol in mundo locum habeat, quomodo boni filius in ditione mali invitus servit? ⁴⁷ In cœno volutamur ista dicentes: id vero facimus, ne quis eorum qui adsunt, ex ignoracione in hæreticorum lutum incidat. Nescium non habeo me et os meum et auditorum aures commaculare: verum ita expedit. Multo enim satius est aliorum absurdas sententias in refutationibus audire, quam in easdem præ ignorancia præcipitem agi. Multo melius te cœnum cognoscere ut odio habeas, quam nescientem in illud incidere. Hæreseum vero impietatis multiplex est ratio ⁴⁸. Cum enim ab unica reata via quis exciderit, tunc multoties labitur in præcipitia.

⁴⁷ Vid. infra n. 54, et cat. 16, n. 5, et cat. 7, n. 1. ⁴⁸ Vid. cat. 17, n. 33.

(1) Aliquando dicunt malum nihil, etc. Hæc eorum sententia in nota 7, pag. superiori declarata est; altera vero de quarta parte sic refertur a Theodoro, lib. 1 Hæret. fab., c. 26, p. 212. «Aicut, inquit, Deum partes septentrionales habere, et orientales atque occidentales; materiam vero australes: σχεῖν τὸν μὲν θεὸν τὰ ἀρκτικὰ μέρη, καὶ τὰ ἄρα, καὶ τὰ ἐπιρρὰ.» Mirabitur fortasse quispiam locum mali a Manichæis assignatum esse notum, in quo videtur esse lucis ac solis, quem ex Dei substantia credebant, regio. At ad eam sententiam ea fortassis opinioe devoluti erant, quia sol orientales et occidentales plagas discurrens, ad aequilonem flecit; et nonnullorum opinioe, per aequilonares partes noctibus ab occidente in orientem revertitur, obstructus grandi montis, in aequilonariis ultra Oceanum terris, obstaculo. Ita Cosmas Ægyptius solis conversionem explicat, Topographiæ Christianiæ lib. 11.

(2) Christum solum istum appellant. Id de Manichæis affirmat cat. 15, n. 3. Cujus etiam rei fidem faciunt Theodoretus et Augustinus. Faustus Manichæus apud Augustinum, lib. xx contra ipsum, cap. 2, pag. 355, Manichæorum suorum hanc esse sententiam refert, Filium in hac secunda ac visibili luce consistere, qui quoniam sit et ipse geminus, ut cum Apostolus novit, dicens esse Dei virtutem et Dei sapientiam, virtutem quidem ejus in D sole habitare, sapientiam vero in luna.

(3) Mundus ex ipsorum sententia a malo productus est. Inconstans prorsus erat Manichæorum de mundi creatione systema, ut notat Epiph., hæret. lxxvi, n. 52. Mundum enim Manes alias a Deo productum assererat, alias a principibus tenebrarum: idcirco varie ab auctoribus Manichæorum de ortu mundi decreta referuntur. August., hæret. lxxvi, p. 14: Mundum a natura boni, hoc est a natura Dei factum consistitur quidem; sed de commistione boni et mali quæ facta est, quando inter se utraque natura pugnavit. Theodoretus, lib. 1 Hæret. fabul., cap. 26, pag. 213, his suffragari videtur, sed disertius hæc exponit, aliens eos sensisse Deum coactum fuisse mundum fabricare, cum videlicet materia adversus lucem cum dæmonibus, idolis, igne et aqua pugnatu processisset, Deum acceptum lucis particulam, quæ sua substantia esset, velut hamum et escam in materiam iuavisissæ, eamque in illa illi-

Λ μὲν γὰρ εἰδὸς οὐ δύναται κωλύσαι, ἀδυναμίαν κατηγοροῦσι: εἰ δὲ ἐνδύμενος οὐ κωλύει, πρεδοσίαν κατηγοροῦσι. Καὶ βλέπει τὴν τούτων ἀνοσίαν· ποτὲ μὲν λέγουσι τὸν ποιητὴν (4) μὴ εἶναι κοινὸν πρὸς τὸν ἀγαθὸν θεὸν εἰ; τὴν τοῦ κόσμου δημιουργίαν· ποτὲ δὲ λέγουσιν αὐτὸν τὸ τέταρτον μέρος εἶναι μόνον. Καὶ τὸν μὲν ἀγαθὸν λέγουσι πατέρα εἶναι τοῦ Χριστοῦ· τὸν δὲ Χριστὸν, τὸν ἕλκον τούτων καλοῦσιν. Εἰ τοίνυν ὁ κόσμος κατ' αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἐγένετο, ὃ δὲ ἕλκον ἐν κόσμῳ· πῶς ὁ Υἱὸς τοῦ ἀγαθοῦ ἐν τοῖς τοῦ ποιητοῦ ἄκων δουλεύει; Βορβοροῦμαθα, ταῦτα λέγοντες· ἀλλ' ἵνα μὴ τις τὸν παρόντων ἐξ ἀμαθίας εἰ βέβρορον αἰρετικῶν ἐμπέσῃ. Οὐδα χρᾶς ἡμαυτοῦ τὸ στόμα, καὶ τὸν ἀκούοντων τὰς ἀκοῶς· ἀλλὰ συμφέρει. Πολλὴ γὰρ κάλλιον ἐν κατηγορίαις ἢ ἄλλων ἀκούσαι τὰ ἄποκα, ἢ ἐξ ἀγνοίας εἰς ταῦτα ἐμπεσεῖν· πολλὴ κάλλιον γυνῶσαι ἐπὶ τὸν βέβρορον καὶ μπεσῆσαι τούτων, ἢ ἀγνοῦντα ἐμπεσεῖν εἰς αὐτὸν. Ἔστι δὲ πολυσχεδὸς ὁ τῆς ἀθεότητος τῶν αἰρέσεων λόγος· ὅταν γὰρ μίας ὁδοῦ τῆς εὐθείας ἐκπέσῃ τις (5), τότε πολλάκις εἰς κρημνοὺς καταπίπτει.

gatum, hinc mundum a nolente Deo fabricatum, ita ut mundi partes non ipsius Dei, sed materis opera forent. Hominem autem non a Deo, sed a principe materie, quem Saclam nominant, formatum. Contrarie prorsus Manes sensu exponit Tytho apud Archelaum ab Epiphiano citatum hæresi lxxvi, n. 25, nimirum tenebras finibus suis egressas cum luce dimicasse, bonum patrem cum tenebris in ditioe sua versari cognosceret, vium quamdam edidisse quæ vitæ naturæ appellata sit. Ab hæc primum hominem productum; deinde elementa quinque, ventum, lucem, aquam, ignem et materiam; quibuscum armis adversus tenebras pugnatu in inferiora processisset. Alium vivum spiritum, a bono patre ad succurrendum homini, vexationem a tenebris patienti, missum condidisse luminaria, rursumque terram octuplici specie. Materiam stirpes ex se procreasse, et hominem condidisse ad primi illius hominis exemplar, et hunc animam illigivisse. Alia forte Manichæorum monumenta viderat Cyrillus, et alii qui cum ipso dicunt mundum in Manichæorum opinioe non esse a Deo conditum. Ita disertè Athanas. epistola ad episcopos Ægypti et Libyæ, num. 16, pag. 285. Manes ipse cum Archelæo disputans, num. 14, negat Deum esse hominis conditorem: corpus nostrum non Dei, sed materie esse assererat, ex ipso Tytho apud Epiph., n. 28. Cum Manes materiam alienam Deo scitiret, universus autem mundus materia constet; non immerito Manichæis imputatur quod mundum a malo productum dicerent; cum præsertim materiale, ut vocant, et efficientem causam non distinguentes, materie utrumque tribuerent ex Aug., lib. xxi contra Faust., cap. 4. Tamen Hieronymus in Ephes. 1, v. 4, Manichæam numerat inter alias hæreses quæ factorem et materiam ponunt.

(4) Τὸν ποιητὴν. In editis habebatur τὸν ποιητὴν, et paulo post τὸν ἀγαθόν. Masculinum articulum in utroque loco postulabat et sensus ipse, et sequentium constructio; cum idcirco reposuimus ex cold. Coisl., Otob., Roe et Casaub., quavis tres postremi τὸν ποιητὴν habeant. Pro μὴ ex quavis præfatis codicibus scripsimus, μὴδὲν, et vocem θεὸν post ἀγαθόν adiecimus.

(5) Ἐκπέσῃ τις. Pronomen τις adiecimus ex cold. Roe et Casaub. Ita Coisl. habetur, ἐκπέσῃ.

ΙΔ'. Καὶ πάσης μὲν αἰρέσεως εὐρετής Σίμων ὁ Μάγος· Σίμων δ' ἐν ταῖς Ἠράξεισι τῶν ἀποστόλων, τὴν ἀρετὴν τοῦ Πνεύματος χάριν ἀγοράσαι προσδοχῆσας ἀργυρίῳ, καὶ ἀκούσας (1). Οὐκ ἔστι σοι μερίς οὐδὲ κληρὸς ἐν τῷ λόγῳ τοῦ κυρίου, καὶ τὰ ἐξῆς· περὶ οὗ γέγραπται· Ἐξ ἡμῶν ἐξήλθον, ἀλλ' οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν· εἰ γὰρ ἦσαν ἐξ ἡμῶν, μεμετῆκισσαν ἂν μεθ' ἡμῶν. Οὗτος ἐστὶ τῆς Ῥώμης γενόμενος, μετὰ τὸ ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ἀποβληθῆναι, καὶ Ἐλένην ἐν τῇ πόρῃνῃ ἐπαγόμενος, δυσσήμερον τῷ στόματι πρῶτος ἐτόλμησεν εἰπεῖν (2) ἑαυτὸν μὲν εἶναι τὸν ἐπὶ θροῦσι Σινᾶ ὡς Πατέρα φανέντα· παρὰ δὲ Ἰουδαίους ὑπερὸν οὐκ ἐν σαρκί, ἀλλὰ δοκῆσαι ὡς Χριστὸν Ἰησοῦν φανέντα· καὶ μετὰ ταῦτα ὡς Πνεῦμα ἅγιον, τὸ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ὡς παράκλητον ἀποστέλλεσθαι ἐπαγγελθέν. Καὶ ἐπὶ ἀνάγκῃ τε οὕτω τὴν Ῥωμαίων πλῆν, ὡς τε Κλαύδιον ἀνδραγάταν αὐτοῦ στήσας, ὑπογράφαντα τῇ Ῥωμαίων γλώττῃ, ΣΙΜΩΝΙ ΔΕΘ ΣΑΓΚΤΟ· ὅπερ ἐρμηνευόμενον ὁλοῖ, Σίμωνι Θεῷ ἁγίῳ.

ΙΕ'. Παρατεινομένης δὲ τῆς πλάνης, ἀγαθῶν ζυωφῶς ἐσθροῦται τὸ πταίσμα, Πέτρος καὶ Παῦλος παραγενόμενοι, οἱ τῆς Ἐκκλησίας προστάται· καὶ

Act. viii, 18-21. Joan. ii, 19. Vid. cat. 16, n. 6. Vid. cat. 14, n. 26; cat. 17, n. 27, et cat. 11, n. 3

(1) Καὶ ἀκούσας. Verbum ἀκούσας in editis transpositum post οὐκ ἔστι σοι, naturali sedi reddidimus, ex codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., quantum similitudine transpositionum in hoc opere non desunt exempla. Paulo inferior verba Joannis, εἰ γὰρ ἦσαν, etc., quae propter repetitionem vocis ἦσαν in editis praetermissa remur, supplevimus ex Coisl., Ottob., Roe, Casaub.

(2) Εἰπεῖν. Eam vocem in editionibus an. 1640, et Oxon. praetermissam restitutum ex codd. Coisl., Ottob. et editionibus Morellii et Prevostii.

(3) Omnis haereses inventor, etc. Eodem modo Irenaeus. lib. 1, cap. 23, n. 4: Simon Samaritanus, ex quo universae haereses substatuerunt, ac cap. 22, n. 2, fons et radix omnium haereticorum ab eo dicitur. Ea numerandi haereses ratio apud omnes pene, qui haereticorum catalogos texere, valuit, Epiphanium, Philastrium, Augustinum, Theodoretum. Nullam Cyrillus rationem habuit ejus Thebutis, quum Hegeſippus, Hierosolymitanus: Ecclesiae scriptor apud Eusebium, l. iv Hist. eccl., c. 22, primum haereticorum ait Ecclesiam prius virginem appellatam erroribus infectam. At revera Simon Magus haereticorum omnium antiquissimus, ac subsecutus erroris semina praebuit.

(4) Se ipsum dicere ausus est, etc., qui tanquam Pater in monte Sina visus esset. Haec non de monte Sina, sed de Samaria dixisse Simonem narrat Irenaeus lib. 1 Contra haeres., cap. 23, n. 1; Theodoretus lib. 1 Haeret. fabul., cap. 1, pag. 192, ad quos accedit Epiphanius, haeres. xxi, n. 1. Consentia tamen Cyrillo Augustinus, lib. De haeresibus, sed locus ille in miss. praetermissus, a nostris in Augustiniana editione et textu est rejectus, uti spurium additamentum. Erratum sane in Simonis historia, in hoc Cyrilli et Augustini loco constituitur; se enim Simon sublimissimam virtutem, hoc est eum qui ait super omnia Pater esse aiebat, ut Irenaei loco citato verbis utar. At Pater ille super omnia, Simonis opinione longo intervallo sejunctus erat ab eo qui legem dederat: legem enim a sinistra quadam intelligentia datam assererat, ex Epiph., haeres. xxi, n. 4. Et quoniam se in Sina apparuisse diceret, qui legi et ejus auctori palam de-

XIV. Ac omnis quidem haereses inventor Simon Magus fuit (3), ille, inquam, Simon qui in Actibus apostolorum **, gratuitam et nullo pretio venalem Spiritus sancti gratiam, pecunia emere speravit, illudque audiit: *Non est tibi pars neque sors in sermone isto, et quae sequuntur: de quo scriptum est: Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis; si enim fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum* **. Hic, postquam ab apostolis ejectus fuit, Romanam ** veniens et Helenam quamdam meretricem adjungens sibi; primus ore nefando se ipsum dicere ausus est, qui tanquam Pater in monte Sina visus esset (4): apud Judaeos vero postes, non in carno, sed opinione ac specie, tanquam Jesus Christus apparuisse **; et post haec ut Spiritus sanctus, quem Christus tanquam paracletum [seu consolatorem] mittendum promiserat. Ac Romanorum civitatem usque adeo decepit, ut Claudius ejus statuum erigeret (5) cum hac subscriptione literis Latinis, SIMONI DEO SANCTO.

XV. Cum vero error se latius spargeret, vitium illud correxit egregium virorum, Petrus et Paulus Ecclesiae praesules (6), illuc appulsi **: Si-

trahebat; seque idcirco venisse aiebat, ut suos liberaret ab imperio aegolorum mundi conditorum, qui cum prophetas diversi inspirassent, per hujus modi praecipua homines in servitum redegerant? ex Irenaeo lib. 1, cap. 21, n. 3. Quod Simon se Spiritum sanctum esse diceret, contrarium est Epiphano, id illum de Helena sua iactata narranti haeresis xxi, n. 2. Id autem Cyrillus iterum repetit, cat. 16, n. 6, ejusque rei Irenaeus auctor est, lib. 1, cap. 23, n. 1, firmantque haec Simonis verba ab Hieronymo relata in Matthaei cap. xxiv, 5: *Ego sum sermo Dei, ego sum speciosus, ego Paracletus, ego omnipotens, ego omnia Dei.*

(5) Claudius ei statuum erigeret. Quae de Simonis statu narratur, a Justino martyre, apolog. 2, pag. 69 et 91, accepta, post ipsum referunt Irenaeus, lib. 1, cap. 23, n. 1; Tertullianus, Apolog., cap. 15; Eusebius, lib. 11 Hist., cap. 13 et 14, ut Theodoretum et Augustinum imitant. Non defuere qui Justinum martyrem, seu linguæ Latinae imperitia, seu nominis similitudine deceptum dixerint, dum Simon Magus erectam censuit statuum, quae potius Semoni Sango, sive Sancto Deo, qui Sabiuorum lingua Hercules esso dicitur, consecrata erat. Incredibile non est statuum Romae Simonis Magi erectam; vix credibile, Justinum rem sibi non satis perspectam, cum gravissimo suae existimationis et causae quam agebat periculo, publice Christianorum apologiae inseruisse, et apud omnes Patres falsum ita facile fidem invenisse.

(6) Petrus et Paulus Ecclesiae praesules, etc. Paulum hic adjungit Petro in Ecclesiae principatu, quem Petro soli aliis locis tribuere solet, ut cat. 2, n. 19; cat. 14, n. 3, quo loci vocatur supremus Ecclesiae praeco, τῆς Ἐκκλησίας κορυφαῖος κήρυξ, cat. 17, n. 27; cat. 14, n. 26. Quod vero de Simonis ad praeces apostolorum casu subjicitur, id gravissimo quamvis permulorum etiam antiquorum Ecclesiae auctorum testimonio confirmetur, fidem tamen apud multos recentiores non invenit, tum propter Justini, Irenaei, Tertulliani, Eusebii Caesariensis silentium, et primam historiae fidem ex pseudepigraphis petita; tum propter variantes, apud eos qui factum

monemque, illum videlicet opinionem deum, superbe se ostentantem subita morte perculerunt. Nam cum pollicitus esset Simon se sublimem in caelos elatum iri, ad demonum vehiculo sublatus per aera ferretur; genibus prostratus servi Dei, concordiamque illam demonstrantes, de qua Jesus dixerat: *Si duo ex vobis concordarint, de omni re quaecumque petierint, fiet eis* ²²: concordiae telo per precationem adversus Magum immisso, precipitem ad terram dejecerunt. Neque tibi res illa mira videatur, tametsi alioqui admiranda: Petrus namque erat, is qui caeli claves circumferrebat ²³. Nihil quoque miri: Paulus enim erat, is qui in tertium caelum atque in paradysum raptus erat, audieratque arcana verba quae non licet homini loqui ²⁴. Ex sublimi aere illum existimatum deum ad terram deiecerunt, ad subterranam deprimentum. Hic primus malitiae draco. Uno autem abscisso capite, multiceps denuo pravitatis deprehensa est rasilix.

XVI. Ecclesiam enim devastavit Cerinthus, ²⁵ et Menander, et Carpocrates, Ebionaei, et Marcion (1), o illud impietatis in Deum ²⁶. Qui enim deos diversos praedicat, unum bonum, et alterum justum, contradicit Filio aienti: *Pater justus* ²⁷. Rursus, qui alium dicit Patrem, aliumque opificem mundi, repugnat Filio dicenti: *Si autem fenum agri, quod hodie est, et cras in clibanum ignis mittitur, Deus sic vestit* ²⁸; et, *Qui solem suum oriiri facit super malos et bonos, et pluit super justos et injustos* ²⁹. Hic rursus alterius improbitatis inventor secundo Marcion fuit. Qui cum ex allegatis in

Α επιδεικνύοντα τὸν νομιζόμενον θεὸν Σίμωνα, νεκρὸν εὐθὺς ἀπέδειξαν. Ἐπαγγελλομένου γὰρ τοῦ Σίμωνος μετερίζεσθαι εἰς τοὺς οὐρανούς, καὶ ἐπὶ δή- ματος διαμῶναι ἐπὶ ἀέρος φερομένου, γόνυ κλίναντες οἱ τοῦ Θεοῦ δούλοι, καὶ τὴν συμφωνίαν ἐκδεικνύμενοι, ἦν εἶπεν ὁ Ἰησοῦς, οὗτις Ἐὰν δύο ἐξ ὁμῶν συμφω- νήσωσι, περὶ παντὸς πράγματος οὗ ἐὰν αἰτήσω- νται, γενήσεται αὐτοῖς· τῆς ὁμοιοῦσας βέλος δὲ τῆς προσευχῆς πέμψαντες κατὰ τοῦ Μάγου, κατέβαλον αὐτὸν εἰς τὴν γῆν. Καὶ οὐδὲν θαυμαστὸν, κατὰ τὸν θαυμαστὸν· Πέτρος γὰρ ἦν, ὁ τὰς κλεῖς τῶν οὐρανῶν περιτρέμων. Καὶ οὗ θαύματος ἄξιον· Παῦλος γὰρ ἦν, ὁ εἰς τρίτον οὐρανὸν ἀρπαγείς καὶ εἰς παράδεισον, καὶ ἀκούσας ἄβρῆτα ῥήματα, ἃ οὐκ ἔβην ἀνθρώπων λαλήσαι. Οἱ καὶ εἰς ἀέρος ἐπὶ γῆν κατήγαγον τὸν νομιζόμενον θεὸν, μέλλοντα εἰς τὰ καταθόνα καταγεσθαι. Οὗτος πρῶτος ὁ τῆς κακίας δράκων· μὴδὲ δὲ ἐκκοπίστης κεφαλῆς, πολυκέφαλος τῆρέ- θη (2) πάλιν ἢ τῆς κακίας βίβα.

ΙΓ'. Κήρυκός γὰρ τὴν Ἐκκλησίαν ἐλυμήνατο (3), καὶ Μένανδρος, καὶ Καρποκράτης· Ἐβιωναῖοι τε, καὶ Μαρκίων, τῶ τῆς ἀθεότητος στόμα. Ὁ γὰρ θεὸς διαφόρους ἀναγορεύσας, ἄλλων τὸν ἀγαθὸν καὶ ἄλλον τὸν δίκαιον ἀντιθέγγεται τῷ Ἰῶν λέγοντι· Πάτερ δίκαιου. Καὶ ὁ λέγων (4) πάλιν ἄλλον τὸν Πάτέρα, καὶ ἄλλον τὸν ποιητὴν τοῦ κόσμου, ἐναντιοῦται τῷ Ἰῶν λέγοντι· Εἰ δὲ τὸν χάρτον τοῦ ἀγροῦ σήμερον ὄρω, καὶ αὔριον εἰς κλίβανον πυρὸς βαλλόμε- νον, ὁ θεὸς οὕτως ἀρμυρῆνται· καὶ, Ὅστις τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροῦ καὶ ἀγα- θοῦς (5) καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίου καὶ ἀδίκου.

²² Matth. xviii, 19. ²³ Matth. xvi, 19. ²⁴ II Cor. xii, 2-4. ²⁵ Vid. cat. 4, n. 4. ²⁶ Joau. xvii, 23. ²⁷ Luc. xii, 23. ²⁸ Matth. v, 45.

retulere, historice circumstantias. Nam alii Petrum et Paulum simul cum victoriam reportasse commemorant, ut Cyrillus noster, Sulpitius Severus, lib. ii *Hist. sacræ*, Maximus Taninensis, to. n. 5, *De SS. apostolis*, auctor sermonis 202, in *Appendice Augustini*, tom. V, n. 2, etc. Alii solius Petri meminere, ut *Constit. apostol.* lib. vi, cap. 9, Arnobius, lib. ii, p. 50; Philastrius, *hæresi* 1, secundæ classis; Ambrosius, lib. iv *Hexæm.*, cap. 8, n. 35; Augustinus, *hæresi* 1, etc. Alii precibus solis hunc triumphum acceptum referunt, ita Cyrillus et Arnobius; alii precibus jejuniis adiungunt, ut ii quorum opinionem refert Augustinus, *epist.* 56, n. 21; Cassianus, *De institutis cænobiorum*, lib. iii, cap. 10, etc. Alii Simonem crura fregisse, alii toto corpore contractum asseverant. Sed hæc veritates tanti non sunt, ut historicæ, si aliunde certis monumentis firmaretur, fidem labefactare possent. Vide Cotelerium in notis ad *Constitut. apostolor.* lib. vi, c. 9.

(1) Menander, etc. De Menandro Irenæus agit lib. i, cap. 25, num. 5; Tertull., *Append. Præscript.*, cap. 26; Epiphanius, *hæres.* xxii; Philastrius, *hæres.* ii secundæ classis; Theodoret. lib. i *Hæret. fab.*, cap. 2. De Carpocrate Irenæus, lib. i, cap. 25; Tertull., *Append.* cap. 48; Epiphanius, *hæres.* xxvii; Philastrius, *hæresi* vi secundæ classis; Theodoretus, lib. i *Hæret. fabul.*, cap. 5. De Ebionæis Irenæus lib. i, cap. 26, n. 2; Tertull., *Append.*, cap. 48; Epiphanius, *hæresi* xxx; Philastrius, *hæres.* ix secundæ classis; Theodoret. lib. ii, cap. 4; Eusebius, lib. iii *Hist. ecclesiast.*, cap. 27. De Marcione Irenæus, lib. i, cap. 27, num. 2; Tertullianus, li-

bris contra Marcionem editis; Epiph., *hæres.* xlii; Theodoretus, lib. i *Hæret. fabul.*, cap. 24; Philastrius, *hæres.* xvii secundæ classis. Marcionem porro accusat Cyrillus cat. 16, num. 4 et 7, quod non duos duntaxat, sed tres deos prædicaret; quæ de re suo loco dicemus. Mitiores vero hic Marcioni hæresim ascribit de utroque Deo, bono uno, altero justo. Hæc Cerdonius, qui Marcioni magister fuit, propria hæresis erat, ex Irenæo, lib. i, cap. 27, n. 1; Tertull., *Append.*, cap. 51; at deterior magistro discipulus fuit, qui eum quem Cerdonem justum tantum appellaverat, majore impudentia malorum autorem dicere veritas non est, ex Irenæo, lib. i, cap. 27, n. 2.

(2) Ἡρόδω. Sic correximus ex cod. Ottob. Editi, εὐρέθη.

(3) Ἐλυμήνατο. Sic malimus legere cum codd. Coisl., Roë, Casaub., Ottob. quam ἐλυμήνατο cum editis. De Cerintho videmus Irenæus, lib. i, c. 26, n. 4; Epiphanius, *hæresi* xxvii; Theodoretus, *Hæret. fab.* lib. ii, c. 3, etc. Vocem καὶ Μένανδρος loco addidimus ex iisdem codd. et versione Groecii. Ad Ἐβιωναῖοι, iidem, exceptis Coisl. et Ottob. habent Ἐβλιω.

(4) Ὁ λέγων. Eas voces adjecimus ex codd. Roë, Casaub. et Grod.; similiter articulum τὸν ante ποιητὴν ex præfatis codicibus. Nota vocem πυρὸς post κλίβανον, præter sacrum textum hic adjectam, prætermittit in codd. Coisl., Ottob., Roë, Casaub. et Grod.

(5) Πονηροῦ καὶ ἀγαθοῦ. storum verborum ordinem restitui, ut legitur in cod. Coisl., Roë, Casaub. et evangelico textu Græco; et habetur infra

Ὁστος πάλιν (1) ἄλλης κακίας ἀρετῆς δευτέρως, ὁ Ἀ
Μαρκίαν. Ὑπὸ γὰρ τῶν κειμένων ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς
ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ μαρτυριῶν ἐλεγχομένων, πρῶ-
τος ἐπιλόκειται ἐκδόσι τὰς μαρτυρίας, καὶ ἀμάρ-
τυρον ἀρετῆν τὸν καταγγελλόμενον λόγον τῆς πί-
στως, καταλείψας τὸν Θεόν (2)· καὶ ὡς κηρύκειον
μὴ δοῦναι, ταβρῆν ἠθέλησε ποιησαομὰι τῆς Ἐκκλη-
σίας τὴν πίστιν.

12. Διεδέξατο τοῦτον πάλιν ἄλλος, Βασιλείδης, δυσ-
ώνυμος, δευτέρως τὸν τρόπον (3), ἀσελγείας κατα-
γγέλλων. Ἐπγγωνόσατο τῇ κακίᾳ καὶ ὁ Οὐαλεν-
τίνος (4), τριάκοντα θεῶν καταγγέλλων. Ἐλλήγους
ἄλλοις λέγουσιν· καὶ ὁνομαζόμενος, μᾶλλον δὲ οὐκ
ὢν Χριστιανός, εἰς τριάκοντα θεοὺς ἐξέτασε τὴν
πλάνην καὶ φησιν, οὗτοι ὁ θεὸς (πρέπει γὰρ αὐτῷ
θεῖν βαθύ τῆς κακίας, εἰς βαθύ τῆς διδασκαλίας ἀρ-
χεομαι) ἐγέννησε Σιγῆν, καὶ ἀπὸ τῆς Σιγῆς ἔτεκνο

¹ Vid. cat. 16, n. 7. ² Vid. sup. n. 12.

hujus cat. n. 34, tametsi aliter in quibusd. mss. legatur. In editis et Grad. habetur ἀγαθούς ἀπὸ πονηρούς, quomodo vulgatus Evangeliorum interpretis videtur legisse. Porro hunc eundem locum inferius citans Cyrillus, verba utriusque membri commutat legens ἕλθον αὐτοῦ ἀνατέλλει, ante ἐπὶ δεξιῶν καὶ ἀριστεῶν, et φέρεται, ante ἐπὶ πονηρούς καὶ ἀγαθούς.

(1) Ὁστος πάλιν, etc. Inter duo hæc verba interpositum patristicum γὰρ ερασμῖνος, ex cod. Coisl., Ottob., Roë, Casaub., Grad.; item et alterum γὰρ post δευτέρως positum: ac sublatum puncto, inter ἀρετῆς et δευτέρως inserto, eas voces conjunctim quæ velut parenthesis separatae erant, scriptimæque δευτέρως ἰσὺν δευτέρως ex conjectura. Quid enim significat εὐρετῆς δευτέρως, secundus inventor? cum in his ipsis verbis pugna sit; atque aliunde dicat Cyrillus Marcionem primum ausum esse id de quo nunc queritur; nisi δευτέρως idem val i hic ac δευτέρως, quod forte legendum sit. Vox ἡμοίως δευτέρως aut δευτέρως significare potest idem ac posteriori s. aut posteriori tempore. Nam revera Marcion cum hæreticis supra dictis, tum Cratonem magistro boni ac Justi Dei inventore posteriori fuit.

(2) Καταλείψας τὸν Θεόν. Prætermittuntur hæc verba in codd. Roë et Casaub.

(3) Δευτέρως τὸν τρόπον, etc. In cod. Ottob. voces τὸν τρόπον post καταγγέλλων ponuntur. Idque scriptum est Grad.; quam obrem ita forte legendum. δευτέρως τὸν τρόπον ἀπὸ. κατ., vaferrimus, impudicissimus modum annuntians. Hanc legendi rationem excludunt codd. Roë et Casaub., in quibus legitur post τὸν τρόπον, δε ἀσελγείας καταγγέλλων.

(4) Καὶ ὁ Οὐαλεντίνος. Conjunctionem καὶ addidimus ex codd. Coisl., Ottob., Roë, Casaub., G. o. l., articulum vero ex Coisl. Quid Valentinum dicit triginta deorum præconem, idem simul Tertullianus adversus Valentinianos, cap. 8: Epiphanius, hæres. xxxi, n. 2: Ambrosius, epist. 40, n. 16, cuius hæc est similis Cyrilliana sententia: Licet gentiles duodecim deos appellent; isti (Valentiniani) triginta et duos Æonas colunt quos appellant deos. Uterque gentilium deos XII, quos majurum gentium appellant, intellexisse assimilandos est; cum Romanorum et Græcorum diti tricenarium numerum longe excederent. Plures autem Valentiniani quam triginta Æonas in Pleromate numerabant: addebant enim alios quatuor, Christum et Spiritum sanctum, Jesum et Horon. Sed eos solos hic recenset Cyrillus, quos ex prima prolatione ortos aiebant: quorum historia absolvit Irenæus, lib. i, cap. 4, n. 1, 2 et 3.

Novo Testamento Veteris testimonio coargueretur, primus ausus est ea testimonia rescacare; atque ita annuntiatum fidei sermonem testimonio despoñare derelicto prius Deo; et quasi sullatis præconibus, infirmam atque caducam voluit Ecclesiæ fidem effloere.

XVII. Hunc alius iterum excepit, Basilides, Inauspicati nominis, moribus vaferrimus, impudicitia præco (5). Accessit alius malitiæ adjutor Valentinus, triginta deorum assertor. Gentiles pauciores numerant: hic vero qui dicebatur, seu potius non erat Christianus, errorem usque ad triginta profudit. Ejusque sententia est, quod Bythus [seu profunditas] (decebat vero eum qui malitiæ profundum) 98 erat, ut a profundo initium doctrinæ

Dubium vero est num Valentiniani tot distinctas personas, quot Æonas fingent: nam in prima aetate egrediente, Æonas feminas a masculis tantum velut affectionem ac proprietatem a re subjecta distinctivisse videntur. Cum tamen conjugii nomina diversas conjugum personas primo conceptu menti subsistunt; nulla Valentinianis illi hæc injuria, cum triginta deorum ipsi doctrina tribuebatur. Notandum porro Cyrillum in sequentibus communem Valentinianorum hypothèsim recensere, in qua multa peccat, ut dicimus; non singula em et propria Valentiniani, quam commemorat Irenæus lib. i, cap. 41, n. 1, nonnihil diversam a communi quam describit idem cap. 4 et seq.

(5) Hunc alius iterum excepit, Basilides, etc. De hoc plura Irenæus lib. i, cap. 24, num. 3; Tertullianus, Append. Præscript. cap. 46; Epiphanius, hæres. xxiv; Philastrius, hæres. iv secundæ clas. Quod cum Marcionis successisse ait Cyrillus, nihil aliud forte significat, nisi præter Marcionem, etiam Basilidem Ecclesiæ exitiosum fuisse. Nam si Basilidem Marcione posteriori loci, parum accurate temporum rationem secutus fuit it. Tametsi enim Clemens Alexandrinus, Stromatum lib. vii, pag. 764, Basilidem, Valentinum et Marcionem eadem ætate viguisse. Marcionemque cum his, quos non in eum junio ilius vixisse commemorat; ac Philastrius hæresi xvii secundæ class. dicit Marcionem devictum atque fugatum a B. Joanne evangelista ac presbyteris, de civitate Ephesi Romam hæresim seminaturum venisse; id ad sublevandum Cyrilli errorem utonque valeret: haud tamen ut Basilidem Marcionem junio rem credamus, persuadet, contra inducitur alia historie monumenta, que, ut in re aperta, nihil hic loco incurrere necesse est. Quod autem moribus vaferrimus a Cyrillo dicitur Basilides, δευτέρως τὸν τρόπον, significat meo judicio artificiosum hominem, fallenti ac seducendi, eosque qui sibi adjuverat retinendi, peritissimum. Ad hoc maxime comparata erat ejus disciplina. Nam Irenæo teste, lib. i, cap. 24, n. 5 et 6, magna, imaginibus, incantationibus ipse cum suis utebatur. Erudiebat ens, ut omnes notas haberent, ipsi laterent omnibus: etiam perjurio et Christiani nominis abnegatione, cum oporteret, adhibitis. Ex Philastrio, hæresi iv secundæ classis, omnibus male vivendi et vitii secularibus inherendi licentiam dabat; inceptum esse dicens et stultum martyrium pati, etc. Ex Clem. Alex., lib. iii Strom. int., propter insitam et naturalem sequacium suorum perfectionem, nihil eos e quibusvis peccatis vitii contrahere aiebant.

næ suspenderet), Bythus, inquam, genuerit Sigen (1) [sive silentium]; et ex Sige procreaverit Logon [sive Verbum]. Deterior ille Jove gentilius, qui cum sorore mistus est; nam Sige Bythi filia dicebatur. Vides absurditatem specie Christianismi obductam? Parumper expecta, et impietatem odio prosequere; ait enim octo Æonus [sive sæcula] ex eo genitos esse; exque illis decem; et ex illis alios duodecim, masculos et feminas. Undenam vero horum approbatio? nugacitatem ex argumentis considera. Undenam Æonum triginta demonstrationem petis? Quia scriptum est, inquit, quod baptizatus est *Jesus cum esset annorum triginta*. Quodnam autem illud ex triginta annis argumentum, etiamsi verum sit quod tricesimo anno baptizatus est? Igitur et quia quinque panes in quinque millia hominum fregit *, idcirco et quinque dii decem quoque dii esse debuerunt?

XVIII. Sed hæc adhuc parva, si cum cæteris ejus impietatibus conferantur. Ait enim postremam inter deos, quæ, ut dicere non verum, masculo-

Lue. iii, 23. * Matth. xiv, 19-21.]

(1) *Bythus genuerit Sigen*. Sigen Bythi filium paulo post adhuc repetit. Verum Ireuzus lib. 1, cap. et n. 1, Valentinianorum somnia referens, Sigen ait non ex Bytho genitam, sed tanquam ipsius cogitationem infinitis temporum sæculis ab eo existitisse, ἐν ἀπείροις αἰώσι χρόνον συνπαράγειν αὐτῷ καὶ Ἐνοίαν, ἣν δὲ καὶ Χάρην καὶ Σιγὴν ὀνομάζουσι. Fucum, credo, Cyrillo fecit Simonis Ἑνωαῖα Helena, unde ista Valentini informata est; quam primam omnium ab illo factam dicebant Simoniani, apud Justin. apolog. 2, pag. 69, n. 34, τὴν ὄν' αὐτοῦ Ἐνοίαν πρώτην γενομένην. Vel, cum a mente quodammodo prodeat et generetur cogitatio, eoque modo filius et pater nascatur, licuit Cyrillo Sigen, cogitationem Bythi, ab ipso genitam existimare.

(2) *Λόγον*. Ita nos ex codd. Coisl., Roc, Casaub., Grod., cum in editis haberetur λόγου, quod emendandum esse coniecerant pridem Cotelerius, Grælius, Massuetius. At Prevostius cum in Vatic. codd. legisset, λόγου, ad vitiosam hanc scripturam, bonam Grodicii versionem inmutavit; eque Verbo Valentini Jovem gentilius fecit: cum id unum velit Cyrillus, Bythum Valentini qui ex filia sua Sige liberos procreavit, Jove deteriore esse, quem eandem uxorem et sororem suam habuisse Jononem ferunt. In quo ignoravit, vel non attendit, Græcorum fabulis Jovem etiam proprias filias, ut Proserpinam, Venerem, etc., constuprasse. Aliqui verbum Λόγον et Cyrilli textu auferendum censent; eo quo ex Bytho et Sige non Verbum, sed Nous sive Monogenes, Valentinianorum opinione genitus sit; Verbum autem ex No et Veritate, apud Iren. lib. 1, cap. et n. 1. Id Cyrillo igitur fuisse probabile non est; nam prætermissio No triginta Æonum numerus non constaret. Facile Cyrillum fecellere cognata Monogenis ac Verbi vocabula, quæ uni Christo conveniunt Valentini in duas personas impie distraxere: sic etiam inferius, n. 18, Sapientiam et Achamot, et n. 19, Jesum et Christum, quæ Valentinianis separate res erant, confundit. Vel fraudem fecit illi vetus Gnosticorum opinio, quam sanctus Ignatius, *Epist. ad Magn.*, n. 8, respexisse dicitur, dum negat Verbum Christum a Sige vel si-

A ποίει Λόγον (3). Τοῦ παρ' Ἐλεθρον Αἰὼς οὗτος χεῖρων, τοῦ τῆ ἀδελφῆ μινυμομένην· τέκνον γὰρ εἶναι τοῦ Βυθοῦ ἐλέγετο ἢ Σιγῆ. Βλάπτει ἀποπλαν σὴματα Χριστιανισμοῦ περιβεβλημένῃ; Μελίον βραχὺ, καὶ μισοῦσι τὴν ἀσέβειαν· φησὶ γὰρ ἐκτὼ Αἰῶνα; ἐκ τούτου γεγενῆσθαι (3)· καὶ ἐξ ἐκείνων, δέκα· καὶ ἐξ ἐκείνων, ἄλλους (4) δώδεκα, ἀρσενας καὶ θηλείας. Καὶ πόθεν ἢ σύστασις τούτων; βλέπει τὴν ληροφίαν ἐκ τῶν κατασκευασμάτων. Πόθεν ἔχει τὴν ἀπόδειξιν τῶν τριάκοντα Αἰῶνων; Ἐπειδὴ, φησὶν (5), γέγραπται, δτι ἐδραπίσθη ὁ Ἰησοῦς τριάκοντα ἐτῶν ὄν. Καὶ ποία αὕτη ἀπόδειξις ἐκ τῶν τριάκοντα ἐτῶν, εἰ καὶ τριάκοντα ἐτῶν ἐδραπίσθη; ἀρα οὖν ἐπειδὴ καὶ πάντα ἀρσενας ἐκλάσεν εἰς πεντακισχίλους, πάντα εἰσὶ θεοί; ἢ ἐπειδὴ δώδεκα ἔσχον μαθητὰς, δώδεκα ὤφειλαν εἶναι καὶ θεοί (6);

B erunt? aut quia duodecim discipulos habuit, duodecim ἦν. Καὶ τοῦτο ἐστὶ μικρὸν πρὸς τὰ λοιπὰ τῆς ἀσεβείας. Φησὶ γὰρ, δτι ἡ τελευταία τῶν θεῶν ἀρσενόθηλος ὄσα, ὡς τολμᾷ λέγειν, αὕτη ἐστὶν ἡ Σοφία.

lentio procedere. Paucis post lineis, loco Σιωπῆ scripsimus Σιγῆ ex codd. Coisl., Roc, Casaub., Ottob.; nam Æonum suum Valentiniani hoc secundo semper, nunquam priore vocabulo compellabant.

(3) *Γεγενῆσθαι*. Ita constanter nss. cum legendum videtur, γεγενῆσθαι. Gal. 12, n. 5, his scribit, γεγενῆσθαι pro γεγενῆσθαι, et alibi observavit vocabula γίνομαι et γεννώμαι (γίλλο συγνυμα esse. Dum porro octo Æonus ex Bytho genitos refert, ex eorum numero excipiendus est Bythus ipse, octo priorum Æonum primus; deinde Sigen, ut dixi nota 1, non genuit. Præterea s-oli Nous et Veritas et Bytho immediata geniti. Nam hi Verbum et Vitam procreaverunt; e quibus Homo et Ecclesia. Ili octo primi Æones, Iren., lib. 1, cap. et n. 1.

(4) *Ἄλλους*. Hanc vocem addidit ex Ottob. et Grod. Hoc quoque fallitur Cyrillus, si ex octo Æonibus decem sequentes, et ex illis decem, alios duodecim prognatos memorat. Nam ex quinto et sexto Æone Verbo et Vita, postquam Hominem et Ecclesiam genuissent, illi decem producti: et ex Homine et Ecclesia duodecim satii, quorum postremo est Sapientia, tricesimo post omnes loco: ex Iren., lib. 1, cap. 1, n. 2, quorum nomina ibi videre licet.

(5) *Ἐπειδὴ, φησὶν*. Verbum φησὶν, a nobis adjectum ex codd. Coisl., Ottob., Roc, Casaub. et Grod. Paulo post, ante τριάκοντα additur particula ὡς ex Evangelio in codd. Coisl., Ottob., Roc, Casaub.; sed infra Cyrill. repetit sine ὡς e dem verba, et καὶ τριάκοντα ἐτῶν. Ante ἀπόδειξις posuimus, αὕτη, ex Ottob., Collb., Bodl., Roc, et Casaub., quamquam ambo postremi ferant, αὐτῆς. Insulsum hoc de Æonum numero ex amnis Christi argumentum refert et ex plodit Iren. lib. 1, cap. 1, n. 2, et lib. 1, cap. 22, al. 38.

(6) *Ὀφείλαν εἶναι καὶ θεοί*. Loco ὤφειλαν, scribitur in Coisl., Ottob., Roc et Casaub., ὤφειλον. Pro εἶναι καὶ, quod ex citatis codicibus posuimus, in editis habetur tantum μόνον. Ante θεοί, posuit in Ottob. articulus οἱ.

Ἡ τῆς ἀθεότητος Ἰ Χριστός (1) γὰρ Θεοῦ σοφία, μο-
γενή; Ἰός· κἀκείνος εἰς ὄθλυ, καὶ τριακοστὸν
στοιχείον, καὶ ἔσχατον κατασκευάσμα, καθήνεγκε τῷ
λόγῳ τοῦ Θεοῦ τὴν σοφίαν. Καὶ φησιν, ὅτι ἐπεχέρη-
σεν ἡ Σοφία τὸν πρῶτον Θεὸν ἰδεῖν· καὶ μὴ φέρουσα
τὴν μαρμαρυγῆν, ἐξέπεσε τὸν οὐρανόν, καὶ ἀπ-
εβλήθη τοῦ τριακοστοῦ ἀριθμοῦ· εἰτα στένουσα, ἐκ
τῶν στεναγμάτων ἐγέννα τὸν διάβολον· καὶ ὅτι ἐκ-
πύρρασα τὴν ἀπόπτωσιν, τὴν θάλασσαν ὑπεστήσατο.
Βλάπτει τὴν ἀσέβειαν; πῶς γὰρ ἐκ σοφίας διάβολος
γεννᾶται, καὶ ἀπὸ συνέσεως ἡ κακία, ἢ ἀπὸ φωτὸς
ἐσκότος; Καὶ φησιν, ὅτι ὁ διάβολος ἐγέννησεν ἄλλους,
ἐξ ὧν τινες (2) κατασκευάσαν τὸν κόσμον· καὶ ὅτι ὁ
Χριστὸς κατήλθεν, ἐπὶ τὸ ἀποτῆσαι τοὺς ἀνθρώπους
τοῦ κοσμοποιεῖν.

19. Ἄκουε δὲ, τίνα λέγουσιν εἶναι τὸν Χριστὸν
Ἡσοῦν (3), ἵνα ἔτι μαιζόνως αὐτοὺς μισῆς. Διδά-
· 1 Cor. 1, 24.

(1) Χριστός. Ita scripsimus ex cod. Coisl. et Grod.
Male in editis, Χριστοῦ. In eadem phrasi, loco τῷ
λόγῳ Coisl. habet. τὸν λόγον, nec male. Paulo post,
προ ἐπεχέρησεν, restituisimus, ἐπεχέρησεν, ex Coisl.,
Oub., Roe, Casaub.

(2) Ἐξ ὧν τινες. Horum verborum loco legitur
in codd. Coisl., Colb., Bodl. et in ed. Morellii. ὄφ-
τως· quarum lectionum ea differentia est, ut secun-
dum primam Valentinii opinio fuerit, quosdam tan-
tum ex eis qui a diabolo geniti sunt, mundum con-
didisse; secundum alteram, omnes. Quam secutus
sit Cyrillus incertum, cum neutra veram, quantum
et antiquis monumentis patet, hæresιατικῆς hujus
sententiam continet. Valentiniani enim ex pertur-
bationibus Achamothæ mundum unum aspecta il-
lum ortum aiebant, ex Iren., lib. 1, cap. 4, n. 2.
Tantum addebant Demiurgum, qui alius ipsorum
sententia a Cosmocratore et diabolo erat, ex Acham-
othæ conversione de animalis substantia forma-
tam, omnia informasse et condidisse, proluce-
re ac duce Achamothæ; ibid., cap. 5, n. 1, 2, 3 et 4.
Quæmadmodum autem Cyrillus, Valentinii systema
narrat vel Augustinus, vel ejus interpolator, cujus
hæc verba a nostris et textu relegata, hæres. xi: *De
tricesimo seculo dicit diabolus genitum; et a dia-
bolo alios natos qui fecerit hunc mundum; nihil
istis simile reperio, nisi in Basilidis sententia, qui
aiebat ab inuato Patre per intermediis Æonas na-
tates esse Dynamis et Sophiam; atque ex istis vir-
tates et principes et angelos qui primum cælum
condidit: ab istis alios angelos factos, qui cælos
alios produxerint: et tandem angelos postremi
cæli habitatores, ab illis modo memoratis angelis
factos, omnia quæ in mundo sunt constituisse.* Ex
Irenæo, lib. 1, cap. 21, n. 3.

(3) Ἡσοῦν. Deest æ vox in codd. Aoe, Casaub.
et Grod.; ac paucis post lineis, dum Valentiniano-
rum expicit sententiam de Christi origine, Chri-
stum solum, omnino Jesu, nominat Cyrillus. Verum
quæ hic narrat, Valentiniani non de Christo sed de
Jesu, ut utrumque distinguere dicebant: Chri-
stianique cum Spiritu sancto post triginta Æonas
omnes, a Monogenæ sive Non productos narrabant,
mundi fundicidique Pleromatis causa; ne quis
Æonem simile quoddam periculum incurreret, in
quo Sapientia offenderat: Iren. lib. 1, cap. 2, n. 5.
Jesum vero, non ad tricesimum locum, qui deli-
cænte Sapientia vacuus esset, ut ait Cyrillus; sed
in laudem et gratiarum actionem de restituta vel
confirmata Sapientia, eruditisque Æonibus, ex ipso-
rum omnium symbolis conflatum dicebant, ibid.,

femina est, ipsam esse Sapientiam (4). O impieta-
tem I. Christus enim est Dei sapientia *, uigenitus
Filius. At ille ad femineam conditionem, et ad tri-
cesimi elementi, postremique officii locum, Dei
sapientiam suo sermone deiecit: subjunguntque
Sapientiam, primum 99 Deum iuveni conatam,
cum vim fulgoris ferre non posset, cecidisse de
cælis, deque tricesimo numero abjectam esse:
deinde ingemuisse, suisque gemitibus diabolum
procreasse (5); casumque suum deflendo ex lacry-
mis mare effecisse. Vides impietatem? quo enim
modo ex sapientia diabolum generatur; et de pru-
dentia malitia, aut de lumine tenebræ? Addit dia-
bolum alios genuisse, ex quibus nonnulli mundum
sint fabricati; Christumque descendisse, ut homi-
nes a mundi auctore auocaret.

XIX. Audi vero quem Jesum Christum esse di-
cant, ut eos majore odio prosequar. Docent enim,

n. 6. Alia autem de Christo Jesu qui nos per in-
carnationem reledit, ejusdemque ex quatuor re-
bus compositione tradelant, cap. 6, n. 1, et ca-
7, n. 2.

(4) Postremam inter deos, quæ, ut dicere non ve-
retur, ma. culo-femina est, ipsam esse Sapientiam.
Hic quoque nonnulla peccat Cyrillus. 1. Masculo-
femineam facit Sapientiam. At Valentiniani nonnulli
quatuor, seu octo priores Æonas masculo-femina
facebant, Iren., lib. 1, cap. et n. 1, Sophiam vero
sen Sapientiam, feminam et femineæ nature
constanter aiebant apud Irenæum, sive lib. 1, cap. 1,
n. 2, cum, sicut cæteros Æonas feminas decatis et
duobus is sui masculo compari, ita Sophiam Theo-
leto conjugabant: sive lib. 1, cap. 2, n. 5, quo
loco aiunt ipsam peperisse substantiam informem, ejus-
dem cujus ipsa erat nature, feminam, ὅταν εἶδον
εἶ: θήλειαν τεκεῖν. Quamobrem lib. 1, cap. 12, n.
3, Valentinianus reprehendit Irenæum, quod suis
ipsi principibus repugnantes Sophiam feminam sive
sui compari Theleto compl. et prolum peperisse
vellent. Ac Cyrillus ipse feminam eam fuisse sup-
ponit, cum queritur quod Sapientiam in femineam
naturam deiecerit. Illud forte in errore de eadem
masculo-femina conjectit Cyrillus, quod Sethiani
vel Ophitæ Sophiam masculo-feminam dicerent,
Iren., lib. 1, cap. 30, n. 5, vel quod ipsi Valentiniani
Sophiam Enthyesiam suæ filie patrem appellave-
rint, ibidem, cap. 4, n. 1: Ὁ γὰρ πατήρ αὐτῆς; Σο-
φία χληΐεται. Cum Cyrillus Sapientiam in tricesi-
mum elementum depressam queri ar, allucit forte
ad Marc. I barretici hypothesis, qui Æonas singulos
elementorum sui literarum Græcarum numeribus
designabat, apud Irenæum, lib. 1, cap. 14; sed eor-
um propros a Valentinianis diversa hypothesis
erat. 2. In eo quod de casu Sophiæ et ejus produ-
ctionibus narrat, Sapientiam cum filia ejus Enthye-
siam sive Achamoth (quæ ipsa Sapientia appellaba-
tur, Iren., lib. 1, cap. 4, n. 1, et cap. 5, n. 5) con-
fundit. Nam Sapientiam, Deum primum casu ioceta
videre conatam non ex cælis sive Pleromate reje-
ctam aiebant; sed cum proxime esset ad resolu-
endum, ab horo seu Termino repressam et subul-
tam suam generationem seu Achamoth extra Pleroma re-
jecisse, ipsam vero in eo renansisse docebant. Iren-
æus, lib. 1, cap. 2, n. 7 et 4.

(5) Suis gemitibus diabolum procreasse. Sapientia
tribuit auctor, quod Enthyesiam ejus sive Acham-
oth ascribent Valentinianum; nam ex tristitia
ejus diabolum ortum duxisse docebant, quæ appellabatur
Cosmocratorem, eumque etiam Demiurgi

postquam Sapientia excidisset, ne numerus triginta imperfectus remaneret, viginti novem *Æonas*, singulis minimum quidpiam conferentibus, ista Christum fabricatos esse; eumque rursus masculo-feminam esse. Estne quidquam istis impium magis? est quidquam deploratis? Ego tibi eritorem expouo, ut majus in eos odium concipias. Fuge igitur impietatem: neque hujusmodi viro salutem optas, ne infructuosus tenebrarum operibus communices: neque curiosius inquiras, neque cum illis sermonem miscere velis.

XX. Et omnes quidem hæreticos oderis; potissimum vero eum (1) qui a mania et furore nomen habet: qui non ita pridem sub Probo imperatore initium habuit (2); nam ante annos octavo septuaginta error ille proditit: et huc 100 usque supersunt homines qui eum suis oculis viderunt. Sed non illum, quia paglo ante fuit, idcirco adversare, sed propter impia dogmata oderis malitiæ effictorem, omnis immunditiæ receptaculum, qui omnium hæreseon in se uno cœnum expressit (3).

* Vid. inf. n. 33; Joan. x, 41. † Ephes. v,

creaturam diceliant, ex Irenæo, lib. 1, cap. 5, n. 4, ex ejusdem Acha-moth lacrynis liquidam omnem essentiam, mare et aquas omnes proflixisse stantes, lib. 1, cap. 4, n. 2. Fuisse tamen docet alios Valentinian-s, qui ex ipsius Sapientie, non autem Acha-moth ignorantia, tædio, timore et stupore materiæ essentiam ortum traxisse narrent, cap. 2, n. 3.

(1) *Potissimum vero eum, etc.* Ex omnibus hæreticis nullus frequentius exagitat Cyrillus quam Manichæos, sive quia omnium deteriores erant, collectis in se, et nova accensione amplificatis omnium venenis; sive quod omnium difficilissima illorum erat curatio: quomobrem infra num. 38, præcipit ne iis qui hujus hæresis suspicione aliquando laboraverant, facile credatur, nisi diuturna pœnitentia sui experimentum dedissent; sive tandem quod in Palestina plus quam ceteri frequentes erant. Cum in ano audit-rio habere quosdam ex Manichæa secta conversos, ut videre est catech. 15, n. 3, nullos alios memorat ex aliis sectis reversos. Epiphanius, hæresi lxxv, n. 1, testatur Manichæorum hæresim e Mesopotamia Eleutheropolim (urbis hæc Palæstinae Hierosolymis vicin-) cujusdam Acue Veterani ope trans-rtatum esse: id quod etiam innuit Eusebius, lib. vii *Hist. eccl.*, cap. 31. Ex *Vita S. Euthymii*, pag. 26, addissemus fuisse in deserto Zoph Manichæos circa annum 410.

(2) *Sub Probo imperatore.* Hanc sine dubio epocham suspexit ab A. chetian, qui in *Disputatione cum Manete* num. 27, sub *Probo demum imperatore Manetem* prohibiss- testatur, quod ipse Manes agnoscat illud in eum. 28. Quod autem Archelaus addit id post *trecentos et eo amplius* a morte Christi annis contigisse, id parum accurate. Cyrillus, ex quo forte Archelæi tractus corrigendus, est, 16, n. 9, propius ad veritatem accedit, dum Manem ducentis post apostolorum mortem annis emersisse tradit. Secundo Probi imperatoris anno Hieronymus in *Chronico* Scaligerianæ editionis, pag. 177; Probi vero et Paulini consulari S. Leo sermone 2 *De Pentecoste*, cap. 6, Manichæam nam hæresim innotuisse ferunt: is est annus 277 a Christi nativitate. Non esse in anteriora tempora retrahendum Manetis exitum argumento est id quod Cyrillus subjicit, fuisse adhuc suo tempore superstitis qui Manetem ipsi suis oculis conspexissent. Quod autem sub Probo innotuit Manes, intelligendum de ejus in Mesopota-

A σκοποι γάρ, οτι τῆς Σοφίας ἐκπεσοῦσθε, ἵνα μὴ ὁ ἀριθμὸς λείπῃ τῶν τριάκοντα, οἱ εἰκοσιεννέα (4) Αἰῶνες συνεχέγοντες τῆς ἑκαστος ἰδιόχιστον, κατεσκευασαν τὸν Χριστὸν· καὶ τοῦτον δὲ ἀρσενόθην πάλιν λέγουσιν. Ἄρα ἔστι τι (5) τοῦτων ἀσέβηστερον; ἔστι τι τοῦτων ἀβλήτερον; Ἐγὼ δεηγοῦμαι σοὶ τὴν πλάνην. Ἴνα μειζρόνως αὐτοὺς τυγχαίνω. Φεύγε οὖν τὴν ἀσέβηταν, μὴδὲ χαίρειν λέγε τῷ τοιοῦτῳ, ἵνα μὴ κοινωνήσῃς τοῖς ἔργοις τοῖς ἀκάροις τοῦ σκότους· καὶ μήτε πολυπραγμαθῆσῃς, μήτε εἰς λόγους αὐτοῦ ἐλθεῖν θελήσῃς.

K'. Καὶ μίσει μὲν πάντας αἰρετικούς, ἐξαιρέτως δὲ τὸν τῆς μανίας ἐπιώνυμον (6) τὸν πρῶτον ἐπὶ Πρόβου βασιλέως ἀρξόμενον· πρὸ γὰρ ὅλων ἐδόδοχροντα ἐτῶν ἢ πλάνην, καὶ εἰσι μᾶλιστα τοῦ νῦν ἀνθρώπου αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς θεωρησάντας ἐκεῖνον. Ἄλλ' οὐχ ὅτι πρὸ ὀλίγου χρόνου ἦν, διὰ τοῦτο μίσει. Ἀλλὰ διὰ τὰ (7) θυσασθῆ ὀνόματα, μίσει τὸν τῆς κακίας ἐργάτην, τὴ δοχεῖον παντὸς βύπου, τὸν πάσης αἰρέσεως βέρβηρον ὑποδεξάμενον. Φιλοτιμούμενος γὰρ ἐν κακοῖς ἐξαιρέτως (8) γενέσθαι, τὰ πάντων λαβῶν καὶ

11.

miam et Romanorum imperium adventu; qui uno tantum anno ejus necem antecessit.

(3) *Omnium hæreseon in se uno cœnum expressit.*

quod (4) *Εἰκοσιεννέα* Roe, Casaub., Oub., εἰκοσι-οκτώ, *ἰγνινὴ ὀκτώ*. In Oub. tamen ad marginem scriptum, *εἰκοσιεννέα*· omnino ex Cyrilli mente, qui solam Sapientiam itopote de gradu defectam, nihil ad concinandum Jesum contribuere potuisse dicit. Cæterum, Valentinianorum sententia, etiam Sapientia suam in Jesu formationem symbolam contulit, ex Iren., lib. 1, cap. 2, n. 6; imo christum quoque et Spiritum sanctum huic operi adiungendos esse Tertulliano visum, *contra Valentinianos*, cap. 42. Nos sane in id consensisse tra-cti Irenæus, συνευδοκούντων, inquit, τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ Πνεύματος. Ita Valentiniani; nam alio quibus Valentinus inconstans sententia, alia de Jesu somnabat; eum modo a Theleto, modo a Christo, modo ab Homine et Ecclesie productum docens: Iren., lib. 1, cap. 41, n. 1. Quod autem Cyrillus addit Christum ad illis hæreticis masculo-femine am efflitum esse, illud non habet. Illi enim Jesum ex *Æonum* symbolis compositum, mare sine dubio pronuntiabant; quem Euthymius sive Acha-mothæ sp. usum, ut conjungitur utriusque: ferret, ascribunt, apud Iren. cap. 7, n. 1.

(5) *Ἐστι τι.* Addimus τι ex Coisl., Roe, Casaub.

(6) *Τῆς μανίας ἐπιώνυμος.* Codd. Coisl., Roe, Casaub., Oub., *Γροδ. addunt, τὸν Μανιχαῖον λέγω, Manichæum dico.* Quæ perspicuum glossamatum sunt, cum Cyrillus hæresiarcham istum Manetem semper, tum hæc eum 16 catechesi, Manichæum nunquam appellat.

(7) *Διὰ τὰ, etc.* Propositionem διὰ ex codd. Coisl., Roe, Casaub. suppletivum.

(8) *Ἐξαιρέτως.* Ita scriptum auctoritate codd. Roe et Casaub. Habetur in editis, *ἐξαιρέτως*. Melius nostro judicio convenit prior lectio cum hæc titulo quem auctor Maneti tribuit cat. 16, n. 9, ὁσὸς τελευταῖος βῆθος ἀπωλείας τυγχαίνω, *hic novissimam perditionis barathrum existens*. Mox, pro πάντων, legitimus, πάντων, ex isidem mss. Sic cat. 16, n. 9, τὰ τῶν αἰρέσεων πασῶν κακὰ συνεληφώς. Et paulo post, τὰ πάντων συλλέξας ὁμοῦ τῶν αἰρετικῶν. Pro μίαν habetur in Oub. et Coisl., *μανίας, furoris hæresim*. Loco βρασηφῶν, scripsimus ex codd. Colb., βλαστημῶν.

μάλιστα πεπληρωμένη βλαφημιών, καὶ πάσης ἄκρονομίας συστησάμενος, λυμαινεται τὴν Ἐκκλησίαν ὡς ἄλλον ἔθους ἐκδοῦ τῆς Ἐκκλησίας), ὡς λέων περιπατῶν καὶ καταπίνων. Μὴ πρόσγει αὐτῶν τῇ χριστολογία, μὴ δὲ τῇ νομιζομένῃ ταπεινοφροσύνῃ· ἐπεὶ γὰρ εἶσι, γεννηματα ἐγιδύων. Καὶ Ἰούδας εἶπε, Χαίρε, Παῦλι, καὶ προσέειπεν. Μὴ τοῖς φιλήμασι πρόσγει, ἀλλὰ τὸν ἰδὸν φυλάσσω.

ΚΑ'. Καὶ ἴνα μὴ μάτην (1) δοκῶμαι αὐτοῦ κατηγορεῖν, ἐν παρεξόφῃ τις ἔστιν οὗτος ὁ Μάνης εἰπωμεν, καὶ τί διδάσκει ἐκ μέρους· ἔλον γὰρ αὐτοῦ τὸν βίβρονον, οὐδ' ὁ πᾶς αἰὼν κατ' ἄξιαν διεγχεσται. Μηχανοθεῖται δὲ ταῦτα (2) παρὰ σοὶ εἰς εὐκαιρον ἰσθίεσκ, ἄπερ εἴρηται μὲν καὶ τοῖς πρὸ τούτου, λεγόμενοι δὲ καὶ τοῖς νῦν· ἴνα οἱ μὲν ἀγνοῦντες μάθωσι, οἱ δὲ εἰδότες ὑπομνηθῶσιν. Οὐκ ἔστιν (3) ἀπὸ

Cupiens namque in malis excellere *, omnium vitia colligans, etiamque blasphemias et omni iniquitate referat haerem confans; Ecclesiam, seu potius eos qui extra Ecclesiam sunt, tanquam len circumiens ac devorans, credit proditque *. Ne eorum blandiloquentia, fictaque modestia (4) deperit attendite. Serpentes enim sunt, viperarum progenies **. Dicebat et Judas: Ave, Rabbi **, et probebat. Ne oculis attende, sed cave a veneno.

XXI. Et ne hunc temere accusare videamur, quis sit iste Manes, et partem quandam doctriuae ejus, obiter exponamus: nam totum ejus cœnum ne universum quidem ævum pro dignitate reveseret. Ea porro memoria inlege, ut tibi opportuno tempore subsidio sint. Quæ quidem et i s qui ante id temporis fuere, commemorata sunt: et his qui nunc audiunt edicentur: ut et qui nesciunt, ad-

* Vid. cat. 16, n. 9. * I Petr. v, 8. ** Matth. iii, 7. ** Matth. xxvi, 49.

Quod Cyrillus hic et cat. 16, n. 9, de omnium hæreseon venenis a Manete in unum collectis ait, ideum aliorum Patrum testimonio confirmatur, uti Eusebii lib. vii Hist. eccl., cap. 31; S. Lennis serm. 15, De jejun. x mens. 5, cap. 4, ubi sic ait: Quod in pagani profanum, quod in Judeis carnalibus caecum, quod in secretis magicae artis illicitum, quod denique in omnibus hæresibus sacrilegum atque blasphemum est, hoc in istos, quasi in sentinam quandam cum omnium sordium concretionem confluit. Item ait Marcus in Vita S. Porphyrii Casrensii, num. 59, alibiq; passim auctores. Ac revera Manicheorum hæresis veterum Guosticorum ac Marcionitarum exemplis erroribus constat, cum nonnulla ex gentilibus fabulis et philosophorum theologia accedione. Primum ac capitalis Manicheorum error de duobus principiis sive diis bono et malo, ex Marcione acceptus, quem in Perside prædicasse refert Eusebius, hæresi xlii, n. 4. Tenebras increatas a Marcione et Valentino admissas significat Basilus, homil. 2 in Hexæm., pag. 18; hancque naturam tenebrarum oppugnat Origenes Manichæis antiquior, lib. 1 Periarcho, cap. 5, pag. 767 editionis Erasmi, atque ex multis ab eo contra ea quæ postea Manicheorum fuerunt placita disputatis, factum puto ut ab Theodoro Origenes inter Manicheorum debellatores numeretur. Hæret. fabul., lib. 1, cap. 26. Archelaus, Disp. cum Manete, num. 35, refert Basilidis, qui olim apud Persas prædicaverat, testimonium de pugna tenebrarum adversus lucem. Infamem suam eucharis iam Manichæi a Gnosticis acceperant. Præterea ex Pythagora, ex Empedocle, et Ægyptiorum disciplinis nonnulla in Manichaicam hæresim derivata referunt auctores ecclesiastici. Ex Persarum consuetudine, solis, lucis et siderum cultum traxerant idem hæretici: ac nonnulla Manichæica de his simul de lucis et tenebrarum pugna, ex Persarum philosophia referuntur a Plutarcho, libro De Iside et Osiride, pag. 369. Eam porro variarum hæresum compilationem Maneti ipsi tribuit Cyrillus, non tanquam auctori; qui neque Græcæ litteras ad legenda philosophorum et veterum hæreticorum scripta noverat; neque de Caristo et Evangelis nisi sub vitæ finem, quidquam audivit: sed tanquam hæresis ab alio, nempe Scythiano, inventæ furi et amplificatori, ac suo nomine, furto suo artificiose dissimulato, propagatori.

(1) Μὴ μάτην. Ex Coisl., Roe, Cassaub. At editi, μάτην μὴ.

(2) Ταῦτα. Hoc verbum loco rā substituiimus, secuti codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Grod. Paulo post, ante ἀγνοῦντες particulam μὲν ex iist. codd. et insuper Colb. et G. Morelli editione adjectimus.

(3) Οὐκ ἔστιν, etc. Hæc et sequentia, ex Cyrillo in suum de Manichæorum et Paulicianorum historia librum transcriptis Petrus Siculus a Haderio editus pag. 20, usque ad verba n. 35, δοκεῖτε ὅτι ἐκ ἐκλ., insertis quibusdam quæ suo loco notabimus. Pothius quoque in Manicheorum Historiâ, Bild. Coisl. pag. 334, a verbo Ἐκδοῦ τῆς usque ad ὁ Παράκλητος in n. 30, liberus exscribit, omisa Archelai cum Manete collatione, quam duobus verbis perstringit. Quod Cyrillus Manetem negat a Christianis profertum, vel de Ecclesia, in qua scilicet nunquam fuit, ejectum, confirmat Epiphanius, aiens hæz. lxxvi, n. 5, Manetem paulo antequam in carcerem regis Persarum jussu conjiceretur, audito primum Christi ac Christianorum nomine, tres e discipulis suis Hierosolymam ad comparandas sibi afferendas Scripturas nostras misisse. Archelaus vero, Disp. cum Manete, n. 54, ait Manetem de comparandis Scriptoris tum solum cogitasse, cum in carcere conelusus, a discipulis suis ad se revertentibus quæ a Christianis passi erant audivit: hæc enim Christianorum contra suos conspiratione pulsatum, discipulos submisisse, qui Christianorum nomina ementiri, universos Scripturarum libros a nostris emernere: isque usum Manetem, quo minus Christianis inuisus esset, Christi nomen se suscipere simulasse. Ex his saltem constat, Manetem diu ignoravisse Scripturas, nec Christianum nomen nisi sub finem vitæ sumpsisse. Scythianum et Terentianum Christianæ fidei nomina utnumq; dedisse, tum ex his Cyrilli verbis, tum ex hæc Manetis discipuli sui, Christi; vel sacrarum literarum ignoratione satis patet; sed mirum videtur Scythianum nihil de Christo, aut Scriptoris nostris aspersisse, in hæresi ex omnium, uti dicitur, hæreseon venenis collecta, cujus præcipuum caput erat Veteri Testamento derogare.

(4) Ne eorum blandiloquentia, fictaque modestia. Vox χριστολογία, quam blandiloquentia vocabulo reddidimus, non solum dulces et adulatores sermones significat, sed etiam probabiles, et ad persuadendum ingeniose compositos; utrosque mira arte adhibebant Manichæi. Rerum arcanaum intelligentiam spreta fide pollicebantur; qua se arte ab eis illectum fatetur Augustinus; specie pietatis

dicant, et qui noverunt receduntur. Non est ex Christianis Manes, absit! neque, ut Simon Magus, ab Ecclesia ejectus est; neque ipse, neque il qui illum præcessere magistri; fur enim est alienorum malorum, quæ sibi propria vindicavit. Quo autem modo et qua ratione, jam audi.

101 XXII. Scythianus quidam erat in Ægypto (1), genere Saracenus, nihil commune habens sive cum Christianismo, sive cum Judaismo. Hic cum Alexandriae degeret, et vitam imitaretur Aristotelicam, quatuor libros composuit (2): unum, quem *Evangelium* vocavit, non Christi facta continentem, sed nudum nomen; alterum, quem *Capitulorum* appellavit; tertium, *Mysteriorum*; et quartum

et castitatis, jejuniorum frequentium, et abstinentiæ austeritate, vultuum palliore, vestium sordibus, multis imponebant. Ea referunt omnes qui de ipsis locuti sunt, in primis Augustinus et S. Leo.

(1) *Scythianum quidam*, etc. De Scythiano videlicet Archelaum Di-p. cum Manete num. 51 et 52, Epiphanius, hæresi lxxvi, num. 5; Socratem lib. 1 *Hist. eccl.*, cap. 22, etc. Scythianum cum Tillimontio circa medium sæculum s. c. eundem ad summum locatum.

(2) *Libros quatuor composuit*, etc. Idem confirmat Epiphanius num. 2. At eos Socrates Terebinthi auctori tribuit. Nolum secet Archelaus, qui testatur num. 53. Scythianum illos libellos scripsisse, et num. 52, et fuisse istos quatuor libros, quos tamen ei scripsit Terebinthus dictate Scythiano. Hos Scythianus verisimiliter Græce scripsit, ut autem a Manete legi poterint, necesse fuit in Persicam vel Chaldaicam linguam interpretatos esse; eam enim solum noverat Manes, ex Archelao num. 56. Hanc interpretationem nulli alteri præter Terebinthum a signare possunt.

(3) *Didascorætes*. Hæbent, *didaskaloi*, in codd. Coisl., Ottob., Ror., Casaub., Grod. et Petri Siculi, qui legit: *Πρό αὐτοῦ τῆς τοιαύτης κατὰ διδασκαλίας*: intelligantur autem Scythianus et Terebinthus. Post *κλίπτει γὰρ ἀνθρώπους*, Æt. in, ex Coisl., Ottob., Ror., Casaub., Petro Siculo. In eo loco *ἀλλοτρῶν κακῶν*, legit, *ἀλλοτρῶν ἀπέθανον*. Sed Cyrillus hic non respicit ad alienas hæreses, quas Manes expulavit et suam componeret; verum ad Scythiani libros et doctrinam quam suam fecit.

(4) *Ὁδὴν κοινὴν*. Ita codd. Ottob., Ror., Casaub., Petrus Siculus. Editi, *κοινῶν*. Hæc Photius ita reddit, *ὅτι Χριστιανὸς συμπεριφερόμενος, καὶ τὰ Ἰουδαίων ὁ προτίμωνος, neque cum Christianis consentiens, neque Iudæorum doctrinam admittens*. Scythiani sane doctrina neque Judaismo, cuius legem ac prophetas infamabat, consentiens erat; neque Christianismo, cum Christi nomen Maneti librorum et doctrine ejus hæredi tandiu ignotum fuerit, si credimus Epiphaniis. Sed utrum Scythianus nihil Judaicarum aut Christianarum rerum suæ doctrinæ admiscerit, alia quæstio est. Epiphanius, hæc. lxxvi, n. 5, cum de legis ac prophetarum oraculis ac de Christiana disciplina mandivisse dicit. Socrates adit ejus, quos Terebinthus dat, libros seipsum cum nomine Christianum, gentium vero dogmata non per ephensisse. Χριστιανίζουσι μὲν τῆ φωνῆ, τοῖς δὲ ὀργανοῖς Ἑλληνίζουσι. Petrus Siculus et Photius, ac ejus *Ex-ægypto et Mysteris* ac rebus que Socratis iudicium continent. V. x alite esse poterit libri ex hæreson omnium vitis conferti. Atqui nec Petrus, nec Photius, nec Socrates Scythiani libros viderant, qui a Manete mutati et interpolati jam sub unius hujus nomine ferebantur;

A Χριστιανῶν ὁ Μάνης, μὴ γένοιτο! οὐκ κατὰ τὴν Σίμωνα ἐξεβλήθη τῆς Ἐκκλησίας, οὐτε αὐτός, οὐτε οἱ πρό αὐτοῦ διδασκανοτες (5) κλίπτει γὰρ ἔστιν ἀλλοτρῶν κακῶν, ἐξιδιοποιούμενος τὰ κακὰ πῶς ἐκ καὶ τὴν τρόπον, ἀκουστέον.

KB. Σκυθιανὸς τις ἦν ἐν Αἰγύπτῳ, Σαρακηνὸς τὸ γένος, οὐδὲν κοινὴν (4) ὅτι πρὸς Ἰουδαϊσμὸν, ὅτι πρὸς Χριστιανισμὸν κεκτρίμενος. Οὗτος τὴν Ἀλεξάνδρειαν οἰκῆσας, καὶ τὸν Ἀριστοτελικὸν μιμησάμενος βίον, τέσσαρας βιβλίους συνέταξε· μίαν καλουμένην *Εὐαγγέλιον* (5), οὐ Χριστοῦ πράξεις περιέχουσαν, ἀλλ' ἀπλῶς μόνον τὴν προσοχρίαν· καὶ μίαν ἄλλην καλουμένην *Κεφαλαίων* (6)· καὶ μίαν τρίτην, *Μυστηρίων*.

B

tur; si libri illi Christianam religionem sonabant, quomodo Manes tandiu Christum et res Christianas ignoravit, ut testatur Epiphanius? si legi et prophetis derogabant, quemadmodum Maneti Scripturas nostræ per totam fere vitam ignota? quod affirmaat Epiphanius, insinuante Archelao. Nodum hunc peritioribus dissolvendum relinquo. Loco Ἀριστοτελικῶν, Coisl., Ottob., Ror., Casaub. habent, Ἀριστοτελοῦς. In quo autem consisteret ex Scythiani Aristotelicæ vitæ imitatio? an in vivendi, an in disseverendi more? si de vitæ agitur, Epiphanius Scythianum ait hæresi lxxvi, n. 2, delicis assuetum, divitiis tumens, arrogantibus diffidentem, famæ avidum refert. Similia pene de Aristotele Elianus memorat lib. iii *Var. hist.*, cap. 19. Magis hic respiciet credere doctrinæ, ac sermonis, ac disputationis imitationem: uti visum Photio, qui præ-επιτοῦς Cyrilli verba hæc Maneti reddidit, ex τῶν Ἀριστοτελικῶν παρακοιμημάτων ἐνερθεῖς τὴν γλώσσαν γεγῶνός, ex Ἀριστοτέλις disputationibus male intellectis nonnullum diserendi usum assuetus.

(5) *Εὐαγγέλιον*. Pet. Siculus, τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον, quicquid *Evangelium*. De hoc Photius, ἐν ἡ πράξει; Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν φθοροποιὸν τις καὶ ἀποτρόπαιον θεομάχον γνώμη διαπλάττονται, ἀλλ' αὐτὰ quedam Christi Dei nostri ad corrigendum comparata et abominanda, impia ac in Dei inimica sententia confinguntur. Hæc Photius ex conjectura. V. notam 4 et 6.

(6) *Κεφαλαίων*. In Petro Siculo et Photio legitur, *κεφάλαιον, capitulum*. Omnes vero Cyrilli mss., *Κεφαλαίων*. Sic etiam Epiphanius, hæresi. lxxvi, n. 2; Socrat. lib. 1 *Hist.*, cap. 22, et auctor *Historiæ hæresis Manichaorum* una cum Lactantii epitome per Pflaviu editæ anno 1712, pag. 182. Ante vocem *Μυστηρίων*, repetit Siculus καλουμένην, et post hæc subiungit, *ἥτις ἐστὶ πρὸς τὴν ἐπιτηδευεῖσαν αὐτοῖς ἀναπορήν τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, qui liber, ad cogitationem ad illius errorionem legis ac prophetarum, comparatus est*. Photius, ἐν ἡ, ὡς ἔδοξεν αὐτῷ, τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν διακίματι τινες καὶ διαβολαὶ πραγματοῦνται, in quo, sicut ipsi placuit, *legis ac prophetarum refutationes quæ domi et calumnias instituantur*. V. notam 4. Loco *θησαυρῶν*, quod in editis legitur, reposuimus, *θησαυρῶν*. Ita suaserunt primum cod. Coisl. qui habet, *τετάρτην, ἐν νῦν περιέχουσα ἱεραρχῶν, quæ unum librum, eam nempe que nunc circumferuntur Thesaurum*; deinde Petrus Siculus qui sic legit, *τετάρτην, ἣν περιέχουσα, ἱεραρχῶν ζωῆς καλοῦ. τετ., ἥτις ἐστὶ ἱεραρχῶν θανάτου, quartum quem circumferunt. Thesaurum vitæ appellantes, qui vere thesaurum est mortis*. Photius, ἡ δὲ τετάρτη, ψυχικοῦ θανάτου πρόξενος; ὅσα, ἱεραρχῶν ζωῆς, ἐπιγύραται, quæ unum mortem animæ parit, *Thesaurum vitæ inscribitur*. Iam tamen cod. 85, scribit ἱεραρχῶν. Eadem pene Si-

καὶ τετάρτην, ἣν οὖν περιέφερον, *Θησαυρόν*. Μαθη-
 τὴς δὲ ἦν τούτου Τερέβινθος (1) ὀνόματι. Ἀλλὰ τὸν
 προειρημένον Σκυθιανὸν εἰδόντα εἰς τὴν Ἰουδαίαν,
 καὶ λαμψόμενον (2) τὴν χώραν, νόσφ' θανατώσας ὁ
 Κύριος, ἔπαυσε τὴν λογισμὴν κατὰσταιν.

ΚΓ'. Ὁ δὲ τῆς κακίας μαθητῆς Τερέβ. νθος, κλη-
 ρόνιος ὢν τοῦ χρυσοῦ, καὶ τῶν βιβλίων, καὶ τῆς
 εἰρήσεως, παραγεγόμενος ἐν τῇ Παλαιστίνῃ, καὶ ἐν
 τῇ Ἰουδαίᾳ γ.ωριζόμενος καὶ καταγινωσκόμενος (3),
 ἔκρινε εἰς τὴν Περσίδα μεταθεῖν· ἵνα εἰ μὴ ἐκ τῆς
 προσηγορίας κακίαι γνωρίζεται, Βουδδὲν μετωνόμα-
 σεν (4) ἑαυτὸν. Ἄλλ' εἶχεν ἕκεί καὶ τοὺς ἀναγινω-

culi ac Photii verba transcribuntur in libello a-
 thematizandae Manichaeorum haeresis formulam
 continentem, qui ab Golelerio editus est in Notis ad
 librum in *Keccogn.*, καὶ τὸν *θησαυρὸν τοῦ θανάτου*, ἢ
 λόγους *θησαυρὸν ζωῆς*, et *θησαυρὸν mortis*, quem
viam Thesaurum dicunt. Archelaus quoque in *Dis-*
putatione cum Manete, num. 52. *Thesaurum* dicit,
 non *Thesaurorum*, ut et auctor *Historiae Manichaeo-*
rum citatae. Apud sanctum Nilum, lib. 1, epist. 117.
 Alet. edit. legitur: Μανχατοί Μυστήρια καὶ *θησαυ-*
ρὸν ἀγαθῶν ἀποκαλοῦσι τὰ βιβλία τῆς θουσεβείας·
ἡ ipsa constructio indicat legendum, ἰθησαυρὸν ἀγα-
θῶν, vel ἀγαθῶν. Epiphanius, haeresi LXVI, n. 2, scri-
 ptis, *θησαυρὸν*· sed mendum est, credo, cum u. 13.
θησαυρὸν scribat. Socrates lib. 1, c. 22, scribit
θησαυρὸν in edit. Christophorou, sed *θησαυρὸν* in
 Valensiana. Hieronymus *Adversus Vigilantium*, n.
 16, et in *Isaia* c. LXV, 4, *Thesaurum* singulari
 numero dicit. V. Goleler. in Notis ad *Vitam S. Eu-*
gustii, *Monument.*, etc., t. II, p. 618. Tandem Aug-
 gustinus saep: *Thesaurum Manichaei* citat, nunquam
Thesaurus. Hunc forte a *Thesauris* Scythiani diver-
 sum existimabimus, quia *Thesaurus Manichaei*
 grande volumen erat septem libris saltim comple-
 ctens, cum e septimo libro fragmentum recitet Aug.
De natura boni c. 44, tom. VIII nov. edit. Contra
 breves erant Scythiani *libelli non multorum versuum*
singuli, ex Archelau *Disp. cum Manete*, n. 53; at
 idem Archelaus testatur Manem libellos Scythiani
 transulisse, multaque alia a semetipso eis in-
 traxisse: quos, ut idem ait u. 55, deleto conscriptoris
 titulo, tanquam proprios praetulit. Idem refert So-
 crates, lib. 1, c. 22, adeo ut, cum dicit Cyrillus
Thesaurum Scythiani eum esse quem Manichaei cir-
 cumferant, dubium nullum sit quin idem opus
 sit a Scythiano informatum, et ab Manete locupletis-
 simum et auctum, quod Manichaei sub Manetis no-
 mine proferant, et Augustinus refutat.

(1) *Τερέβινθος*. In editis, *Τερέβινθος*, quod mutare
 non debuit, auctoritate codd. Coisl., G. lib.,
 Roë, Casaub., Bodl., Groderii, Petri Siculi, Photii,
Archelau Disp. cum Man. n. 52, auctoris *Historiae*
Manichaeorum jam citatae; veteris codicis S. Epi-
 phanii, haer. LXVI, n. 3, ad marginem a Petravio ci-
 tato, quamvis in textu legitur, *Τερέβινθος*; Socratis
 juxta veteres codd. In editione Cat. G. Morelii legi-
 tur, *Τερέβινθος*, facili et vulgari conmutatione
 litterae μ in θ, prout in mss. scribitur.

(2) *Εὐλοῖστα*... καὶ λαμψόμενος. Illic ascri-
 ptusus lectioem quam Petrus Sculus secutus est.
 Omnes enim cum editi tum mss. habent, *εὐλοῖσται*... καὶ
λαμψοῦσθαι. At ea manca est constructio, adeo ut ali-
 quod ut integer sit sensus, vel suppleandum, vel
 corrigendum esse videatur. Levi facta mutatione
 constabat sensus, si loco προσηγορίων legitur, προση-
 γορίμων· atque haec vocem videtur legisse Grotius:
 sed vertit quasi etiam legisset, *εἰδόντα εἰς τὸ*
λαμψοῦσθαι. Porro discrimen inter utramque lectio-
 nem in hoc positum est, quod secundum primam
 Scythianus in Judaeam appulisse, eamque sua con-

A quem nunc circumferunt, *Thesaurum*. Hujus dis-
 cipulus erat Terelinthus nomine. Cum vero me-
 moratus Scythianus in Judram appulisset, regio-
 nemque 102 inficeret, Dominus, immissa homini
 per morbum uoce, gliscentem labem compressit.

XIII. Terelinthus autem perversitatis discipu-
 lus, auri, librorum, et haeresis haeres, cum adset
 in Palaestina, atque in Judaea cognitus, et damna-
 tus esset, in Persidem transire decrevit. Ne autem
 ibi etiam ex nomine azuoceretur, Buddam se,
 mutato nomine, dixit. Verum illic etiam adversa-
 rios habuit, Mithrae (ministros (5)), multisque ser-

taginæ infecisse dicitur: secunum aeternam, pa-
 ran in Judaeam ire ibique haeresos virus spargere,
 inmissa a Deo morte, cogitata exsequi prohibitus
 sit. Et huic lectioni favere videtur Archelaus qui
Disp. cum Manete, n. 52. Scythianum quidem in
 Judaeam proficisci constituisse ait; sed verit necno
 non satis discrete significat: tantum, paulo post
 susceptum illud consilium e vivis sublatum tradit.
 At lectioni alteri suffragantur Epiphanius et Pho-
 tius; nam Epiphanius, haer. LXVI, n. 3, non solum
 in Judaeam pervenisse Scythianum, sed cum Hiero-
 solymitanæ Ecclesiae presbyteris congressum esse,
 et exactis in ea provincia compluribus annis, Ixavá
 ἔτη, ut Cyrillus tradit, et Cyrillus tradit, sed
 praecipitem e tecto delapsum vitum amissis, ibique
 lunus ejus a Terelintho curatum narrat: cujus
 narrationem non parum infirmit, quod Archelau,
 Scythianum, paulo post susceptum in Judaeam
 adeundum consilium, diem obisse testantur, et Cyrillo,
 cum ex morto decessisse affirmant, co-traria vi-
 deatur. Photius Scythianum et in Judaea comminora-
 tum, et illic obisse dicit, acerbam mortem ex huma-
 nis sublatam, πικρὸν θανάτῳ τοῦ θεοσκόλου κατὰ
 τὴν Ἰουδαίαν (ἕκιστα γὰρ παραγεγόναι) τὸν ἀνθρώ-
 πον ἀποσθάραντος. Verum testimonium ejus vis in
 Epiphanius, et Cyrillus secundum Petri Siculi
 citationem lectum (nam ex his fontibus hausit quae
 de Manichaeis hoc loco narrat) reductor: sunt
 nonnulla apud Cyrillum, quae Scythiani in Judaeam
 professionem non parum sustentant. Primo enim
 videtur dicere Deum morte Scythianum inflicta, con-
 taginam ab eo in Judaeam intractam, ibique con-
 stitutum compescuisse, ἔπαυσε τὴν λογισμὴν κατὰ-
 σταίν· deinde Terelinthum Scythiam discipulum
 statim a magistri morte, vel etiam mortis ejus tem-
 pore, uti in Judaea, collata ejus haereticitate, de-
 gentem, nec recens omnino eo adv. tem, r. praesentat,
 παραγεγόμενος ἐν τῇ Παλαιστίνῃ. Subinde
 narrat eum in hac provincia agnitiim fuisse, γνω-
 ριζόμενος, pro Scythiani ut videtur discipulo, et
 idcirco condemnatum. Nota ergo jam in his locis
 Scythiani et persona et doctrina. Ea momenta effe-
 cerunt ut Siculi ac Grotedici lectionem anteposuerunt
 sed existimatio sua cuique sit.

(3) *Καὶ καταγινωσκόμενος*. Sc. l. addit, κατὰ
 πάντων, ab omnibus damnatus. Photius, κατὰ τῶν
 εὐσεβούντων πάντων, ab omnibus pns.

(4) *Βουδδὲν μετωνόμεσεν*. Βουδδὲν scripsimus
 ex Pet. Sc. Archelau, *Disp. cum Man.*, n. 52; Epi-
 phanio, haer. LXVI, n. 3; Socrate lib. 1 *Hist.*, cap.
 22; auctore *Historiae haeresis Manichaeorum* sup
 a citatae. In editis habetur, *Βουδδὲν* in codd. Roë et
 Casaub., *Βουδδὲν*. In Coisl., *Βουδδὲν*. In Octob., *Βου-*
δδων. Photius *Hist. Man.* vocat Βουδδὲν. Ex codd.
 Coisl., Octob., Roë, Casaub. legitimus, μετωνόμεσεν,
 cum in editis exstet simpliciter, *ὠνόμασεν*.

(5) *Adversarios habuit Mithrae ministros*. Hos Ar-
 chelaus num. 52 et Epiphanius, haeres. LXVI, n. 3,
 Parcum et Laladum nominant. Cum Cyrillus sim-
 pliciter scripsisset, τοὺς τοῦ Μίθρα, Grotedici ver-

monibus ac disputationibus agitata, convictus, et ad extremum pulsus, ad viduam quamdam confugit. Deinde a superiorum domus partem ascendit, et invocatis aeris demonibus (1), quos huc usque Manichæi super abominanda sua invocant sic, divinitus ictus ac de tecto dejectus, animam efflavit: et ad hunc modum altera fera excisa est.

XXIV. Verum remansere impietatis commentaria, et librorum pecuniarumque hæres vidua fuit. Quæ cum neque cognatum, neque alium quemquam haberet, statuit pecuniis emere puerum Cubricum nomine; eumque adoptatum, Persarum disciplinis uti sibi instituit; atque in hominum perniciem exitiale telum exaruit. Ita Cubricus improbus servus inter philosophos adolevit; ac post obitum viduæ, et pecunias, et libros hæreditatis jure possedit; deinde vernæ probrosum ipsi foret servitutis nomen, pro Cubrico Manem se cognominavit (2), quod nomen Persarum lingua dissertationem sonat: quia enim dialecticus sibi alicujus nominis esse videbatur, Manem se otii probum quemdam sermonem serendorum magistrum appellavit. At ille quidem eo nomine sibi juxta Persarum linguam existimationem comparare nitebatur: Dei vero providentia factum est, ut susus ipse nolens accusator evaderet; qui, dum sibi in Perside honorem conciliare putat, apud Græcos se insania et furorē cognominet.

103 XXV. Dicere ausus est se ipsum esse

²¹ Vid. cat. 16, n. 9.

ti *Mithra* sacerdotes. Hos revera Epiphanius æditus et simulacri sacerdotes fuisse significat, at Parcum tam ipse quam Archelaus *prophetam* idoli appellant. Labdacum Archelai interpretæ *Mithræ* filium dicit, male forsam intellectus Græcis vocibus τῷ Μῦθῳ. Communi *ministrorum* vocabulo Cyrilli textum reddidimus. *Mithram* solis apud Persas culti nomen fuisse cuivis notum est; et certum ex Archelao, *Disp. cum Manete*, num. 36.

(1) *Invocatis aeris demonibus*, etc. Archelaus hujus historię primigenius auctor, ritus cujusdam quem se *nescire* proutitur, *vel artificii gratis* ascendisse ait n. 52. Epiphanius, num. 3, magicis artibus effecturum ne quis sibi demceps contradiceret. Terribitum a Deo percussum, Cyrillus; *per Spiritum sive angelum* Deo jubente præcipitatum, Archelaus, Epiphanius, et Socrates memorant.

(2) *Ma: e n se cognominavit*, etc. Affirmat Cyrillus Persica lingua dissertationem hoc vocabulo significari, quod etiam Photius in *Historia Manichæorum* confirmat: *ἀπὸ τοῦτο Περσὶ τὴν γλῶσση τὸν οὖν ὀμλήτικόν, καὶ πρὸς ἐξέλεξιν δραστήριον*. Epiphanius vero, hæres. lxxvi, n. 1, ait id nomen Chaldaico sermone idem sonare quod Græce *σαῖδος*, nempe *tas*; idque confirmat Scalger in *Chronicum Eusebii Notarum* pag. 241, l. Porro ex Archelao, *Disp. cum Man.*, num. 36, Manes nullus alterius linguæ præterquam Chaldaeorum sciens erat, nec ullum alium loquentem poterat audire. Quomodo igitur, cum ex ambabus illis etymologiis eas linguas diversas fuisse constet, Manes, qui solus callebat Chaldaicam, Persicum sibi nomen inducere potuit? At ipsius Archelai in hoc qui in manibus est loco, et omnium auctorum consensu, Manes genere Persa

στάς, τοὺς τοῦ Μῦθῳ· καὶ πολλῶν λόγων κινουμένων καὶ διαπληκτισμῶν, ἤλεγχετο καὶ πέρας, συναλευόμενος προσφέρει τινὴ χίρα. Εἶτα ἐπὶ δώματος ἀνεβήν, καὶ προσκαλεσάμενος τοὺς ἀερίους δαίμονας, οὓς οἱ Μανιχαῖοι μέχρι σήμερον ἐπὶ τῆς μουσῆς αὐτῶν ἰσχῶς; (3) ἐπακούοντα, θεοπληκτος γενόμενος καὶ καταβλήθεις ἀπὸ τοῦ δώματος, ἐξέψυξε· καὶ οὕτως ἐξέκοπη τὸ θηρίον δεύτερον

ΚΔ'. Ἄλλ' ἔμεινε τὰ ὑπομνηστικά τῆς ἀσεβείας βιβλία· καὶ κληρονομίος ἦν ἡ χίρα (4) καὶ τῶν βιβλίων καὶ τῶν χρημάτων. Μῆτε δὲ συγγενέα, μῆτε δὲ ἑτερόν τινα ἔχουσα, ἐκρίνεν ἐκ τῶν χρημάτων ἀγοράσαι παιδὸς Κοῦβρικῶν λεγόμενον· καὶ τοῦτον εἰς υἱοθεσίαν λαβοῦσα, ἐπαῖθεσε τοὺς Περσῶν μαθήμασιν οὓς υἱὸν, καὶ ὤσυνε κατὰ τῆς ἀνθρωπότητος κακῶν βέλος. Καὶ Κοῦβρικο; ὁ κακῶς οἰκέτης εἰς μέσον φιλοσοφῶν ἤμας· καὶ τελευταίως τῆς χίρας, ἐκληρονόμησε καὶ τὰ βιβλία καὶ τὰ χρήματα. Εἶτα, ἵνα μὴ τὸ τῆς δουλείας ὄνομα ἐπανεῖδιστον ἦ, ἀντὶ Κοῦβρικοῦ Μάνην ἑαυτὸν ἐπωνόμασεν, ὅπερ κατὰ τὴν Περσῶν διάλεκτον τὴν ὀμιλίαν ὄηλοι. Ἐπειδὴ γὰρ διαλεκτικῶς ἔδοξε τις εἶναι, Μάνην ἑαυτὸν ἐπωνόμασεν, οἷον ἐὼμιλήτην τινα ἀριστον. Ἄλλ' ἐκείνος μὲν εὐδοξίαν ἑαυτῷ κατὰ τὴν Περσῶν γλῶσσαν ἐπραγματεύσατο· ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ οἰκονομία καὶ ἀκοντα αὐτὸν ἑαυτοῦ κατήγορον ἐποίησε γενέσθαι· ἵνα ἐν Περσίδι νομίμας ἑαυτὸν τιμῶν, παρ' Ἑλλήσι μανίας ἐπώνυμον ἑαυτοῦ (5) καταγγέλλῃ.

ΚΕ'. Ἐτόλμα δὲ λέγειν ἑαυτὸν εἶναι τὸν Παράκλη-

erat: omnino apud Archelaum idem est sermo Chaldaicus quod Persicus; nam ipse fatetur num. 55, Manem Persarum linguæ proprium sibi vocabulum sumpsisse. Epiphanius vero Chaldaicæ linguæ proprie dictæ etymologiam scrutatus est. Cum Manis nomen ob insaniam et furorem etiam apud Græcos designat, probrosum haberi cupisset, ejus dici-poli Manichæum magistrum suum Manis loco dixere; et atqui doctiores geminata lit-va in Manichæum vocaverunt quasi manna fundentes, ἀπὸ τοῦ μάννα γέν. Aug., hæres. lxxvi, et lib. xix. conf. Faust., cap. 22.

(3) *Ἀπὸ τῶν ἰσχῶδος*. Vocem αὐτῶν adjectivus ex codd. R. e, Casaub., Coisl., Oitob., Grod., Pet. o Siculo, Photius, loco ἐπὶ τῆς μουσῆς αὐτῶν ἰσχῶδος, scribit, ἐπαῖθον αὐτῶν τὴν μουσῆν ἰσχῶδα τίλοισιν, quando detestandam suam fœcum consecravit. Nisi Ischada pro festo aut mysterio quodam Manichæorum sumpserit. Ficus intelligenda est, quam humano semine et sanguine menstruo tingentes, in eucharistie modum suis porrigebant, ut recitat Cyrillus infra num. 53. Post γενόμενος addidimus particulam καί, ex codd. Coisl., Roe, Casaub., Pet. Sic.

(4) *Ἡ χίρα*. Articulum adjectivus ex codd. Coisl., Roe, Casaub., Pet. Sic. Paulo post, Κοῦβρικῶν nominat Cyrillus Manetem; et ita quidem omnes. At Latinus interpretæ Archelai dicit *Cubricum*.

(5) *Μανίας ἐπώνυμον ἑαυτοῦ*. Hunc ordinem verborum sequimur, quem exhibent codd. Coisl., Oitob., Roe, Casaub. In editis et Siculo ἑαυτὸν ponitur ante ἐπώνυμον. Coisl. habet, καταγγέλλῃ πρὸ καταγγέλλῃ

των. Καὶ γέγραπται· Ὁς δ' ἂν βλασφημήσῃ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἔχει ἄφεσιν. Ἐβλασφημῆσεν οὖν (1). Πνεῦμα ἅγιον ἑαυτὸν ἐπὶ τὸν ἑαυτοῦς ἀκούσας. Ἐπάσινας οὐκ ἐκείτης τὴν οἰκουμένην, ἐπειδὴ (2) Διὰ τριῶν οἰεῖται ἡ γῆ· καὶ τὸ τέταρτον οὐ δύναται φέρειν, ἵαν οὐκ ἐκείτης βασιλεύσει. Καὶ μέσος ἐβῶν, ἰοῦπὸν τὰ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐπηγγέλλετο. Ἐνόσει τοῦ βασιλέως Περσῶν οὐκ ἐπὶ τῶν ἐξέλιπα πρὴν· ἀλλ' ὁ Μάνης ἐπηγγέλλετο (3) διὰ προσευχῆς ὡσαύτ' εὐσεβῆς κατορθώσεν. Ἀπέστησαν οὖν ἱερεῖς, συναπύσθη, τοῦ παιδὸς ἡ ζωὴ· ἡλέγηθη ἡ ἀσθεῖα τοῦ ἀνδρός. Καὶ δέσμος ἦν ὁ δὴ φιλόσοφος, εἰς φυλακὴν, οὐκ ἐπὶ τὸ περὶ ἀληθείας ἐλέγξει τὸν βασιλέα, βλαθεῖς· οὐκ ἐπὶ τὸ καταλύσαι τὰ εἰδωλα, ἀλλὰ διὰ τὸ ἀπαγγεῖλαι αὐτοῖς. καὶ ὤσασθαι· ἄλλον δὲ (4).

Marc. iii, 29. Prov. xxx, 21, 22.

(1) Ἐβλασφημῆσεν οὖν. Particulam sub addi-
ditus ex col. l. Colist., Ottob., Roc. Casaub., et Pe-
tro Siculo: qui tamen hanc phrasim locat post τὸν
Παράκλητον, ante citatum Christi sententiam; ac
pro καὶ γέγραπται, legit, ὡς γέγραπται, sicut scri-
ptum est, et post οὐκ ἔχει ἄφεσιν hæc scribit, ὡς
καὶ ἐπὶ αὐτοῦ, sicut et qui illum præcædere. De-
inde ita hæc subiungit: Ὁ μὲν Ἐκκεῖνος ἐπέμπε
Πατέρα ἑαυτοῦ ἠνομήσας· ὁ δὲ Βουδδῆς υἱὸν τοῦ
θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἐκ παρθένου τε γεγεννησθαι, καὶ
ἂν τοῖς ἕρπεν ἀναρέσθαι· ὅθεν καὶ δώδεκα μα-
θητὰς ὁ Ἀντίχριστος; τῆς πλάνης κήρυκας ἀπέστα-
λα· Scythianus quidem se ipsum Patrem nominare
ausus est: Buddas vero Filium Dei et Patris esse
suis ex virgine natum, et in montibus educatum.
Quam-
brem etiam duodecim discipulos erroris præ-
cænes Antichristus emisit ille. Hæc quanquam a
Siculo continuate cum verbis Cyrilli, nulla propria
adit onis significatione, omnesque; cum in omnibus
Cyrilli exemplaribus desint, ab Siculo interserta
non debito. Eadem ex ipso transcripsit Plotius.
Ea Buddæ jactatio quod ex Virgine natus, et in
montibus nutritus fuisse, refertur ab Archelao,
Disp. ex v. Manet, num. 82, qui tamen de usur-
pato ab eodem Filii Dei nomine, et duodecim δι-
scipulorum missione silet.

(2) Ἐπειδὴ. Phrasia ab hoc verbo incipiens, et
in τὸν βασιλέωσιν desinens, prætermittitur a Pe-
tro Siculo.

(3) Ἐπηγγέλλετο. In eod. Roc et Casaub.,
ἐπηγγέλλετο διὰ προσευχῆς, ὡσαύτ' εὐσεβῆς, τὴν
ἐαυτὸν κατορθώσεν. Deesse videbatur in textu vox
ἐαυτὸν. Bol., Morel, Colb., ἐπηγγέλλετο διὰ προσ-
ευχῆς ὡσαύτ' εὐσεβῆς κατορθώσεν, pollicitus
est præcænes se sanatum, ut pitis crimen inferretur.
M. Genesif. eodem modo; tantum post προσ-
ευχῆς; adiungit τινὸς, quædam præce. Siculus Ire-
vius, ἐπηγγέλλετο ἰάσασθαι, sanitatem se redditu-
rum recepit.

(4) Ἄλλον δὲ. Adjecta a notis particula δὲ ex
eod. Ottob., Colist., Roc. Casaub., Pet Sic, Grod.

(5) Dicere ausus est se ipsum esse Paracle-
um. Id iterum repetit Cyrillus cat. 16, n. 6 et 9, omnesque
aut torres ec. leuistici confirmant: ex ipsius verba
apud Archelaum, num. 13: Ego, riri fratres, Chri-
stus quidem sum discipulus, apostolus vero Jesu...!
Iam quidem ego Paracletus, qui ob Jesu mitti præ-
dictus sum... et qui ante me missus est Paulus, ex
parte se re et ex arte prophetare se dixit, mihi re-
servans quæ perfectum est, ut hoc quod ex parte est
desitum. Non tamen eum Manet ipsum Spi-
ritum sanctum esse dicebat, sed hominem ex viro-
que sexu natum, a Spiritu sancto susceptum, ex

Paracletum (5). Atqui scriptum est: Quisquis blas-
phemaverit in Spiritum sanctum, remissionem non
habet. Blasphemavit igitur, se affirmans Spiritum
sanctum: qui cum ipsis societatem inivit, videt
cum quibus se adiungat. Orbem totum conseravit
famulus. nam Per tria commoetur terra, et quat-
rum sustinere non potest, si famulus regnerit. In
medium progressus (6), jam viribus humania
superiora pollicebatur. Æger erat filius regis Per-
sarum (7), et medicorum astabat frequentia Manus
vero se per orationem, quasi pius, reum perfectu-
rum recepit. Recessere medici, unaque abscissit
pueri vita; deprehensa hominis impietas est: ac
vinculis onustus egregius ille philosophus erat; in
carcerem, non quia regem veritatis gratis rep-
hendisset, trusus; non quia quædam idola confregisset;

Aug. Contr. epist. Manich., cap. 7. n. 8, ita ut Spi-
ritus sanctus, quem Dominus discipulis se misurum
esse promisit, per ipsum ad nos venisset; id., De
util. credendi, cap. 5, n. 7. Alio, quando tamen dice-
bat Spiritum sanctum in Manichæo ita man i se,
ut non aliud fuerit Manichæus ipse quam Spiritus,
qui per ministerium corporeæ vocis et lingue disci-
pulos suos in omni induceret veritate. Ita eorum
ius-nia-nu commoverat S. Leo, serm. 2, De Pente-
coste, cap. 7. Theodoretus quo, lib. 1 Hæret. fab.,
cap. 26, de Manet scribit, vero i se et Christum et
Spiritum sanctum appellare non veritus sit, et duo-
decim ad exemplum Christi discipulos quatuor-
decim miserit.

(6) In medium progressus. Hæc Archelaus, ex
quo Cyrillus hausisse videtur, ita refert num. 53:
Tunc ergo Corbitus, ita interpres Latinus effert
Cultrici nomen, sepulta domina (annorum v. et duo-
decim) bonis sibi derelictis omnibus uti cepit, et
migravit ad medium civitatis locum, in quo manebat
rex Persarum. Euphаний num. 4, aut Manem,
nonnisi audita Persarum regis filii ægritudine in
urbem regiam se contulisse, cum alio quodam in
loco procul ab aula regis dis-into ante degeret. At
eum Archelaus annorum sexaginta (secundum alium
eod. septuaginta) fuisse refert, et jam discipulos
acquisivisse, ac varia in loca misisse, cum prin-
ceps puer ægritudine correptus est. Menius in
numerabilis notis suspicatur Zacagnius: fieri tamen
potest Manem bis in civitatem regiam accessisse:
primum statim a domine morte, iterumque
audita Persarum regis filii invalentudine.

(7) Æger erat Persarum regis filius. Rex ille Per-
sarus est Varan s. d. ius nominis secundus, si,
quod affirmat Archelaus Disp. num. 55, defuncti
Mauetis fraude pueri pater filii is, qui de eo post-
ea supplicium sumpsit band dudum post colla-
tionem, anno ut punitor 278: nam ea ætate regna-
bat Varanes. At ille regium Persarum thronum
non ascendit nisi anno 276: Manis autem dit-
turnum fuisse carcerem, significat cum Euphanyus,
hæresi LXVI, n. 4, tunc Archelaus n. 55 et 54, ex
rebus ab ipso in captivitate gestis. Quare Tille-
montius regem, cuius filius Manis culpa p. rii, Sa-
porem putat, eamque mortem ad annum 27: r-
vocat. Nihil causæ video cor ultra annum unum et
mensis aliquot Manis carcer prodecurat, et Archel-
hai auctoris æqualis, earumdemque regionum, tes-
timonium detrahatur fides. Igitur in Varane acquie-
scendum existimo. Non soas preces, uti Cy-
illus inuit, in ægri curatione adhibuit Manes, verum
etiam, si Euphanyus credimus num. 6, medicamenta
quædam, τινὰ εἴδη φαρμακευτικῆς. Vincula Maneti

sed quia pollicitus salutem, fefellisset: vel potius, si verum loqui volumus, quia occidisset. Hic enim dnm abigit medicos, eum qui medicorum ope servari poterat, præmittenda curatione letho delit.

XXVI. Cum vero plura de homine enarremus, memineis primo blasphemias: secundo servitutis (non quod servare dedecus sit, sed quod servare libertatem fingere pravum). Tertio inanis et falsi promissi, quarto ædis pueri, quinto infamix carceris, neque ipsi tantum probro carcer fuit, verum etiam e carcere fuga. Nam aufugit ille, qui se Pa:acletum et veritatis propugnatores jactabat: non erat successor Jesu, qui prompto et alacri animo ad crucem accessit: iste ei contrarius fuga se proripuit. Tum rex Persarum 104 carceris custodes ad supplicium duci jussit (1). Per jactantiam Manes puero mortis causa fuit: idem per fugam carceris custodibus. Ergone adorari debet is qui mortis causam attulit? Nonne ipsum oportuerat Jesum imitari ac dicere: Si me queritis, sinite hos abire? nonne oportuerat juxta Jonam dicere: Tollite me, et projicite in mare; propter me enim hæc orta tempestas est? "

XXVII. Fugit e carcere, et in Mesopotamiam venit (2). Verum occurrit ei scutum justitiæ (3), Archelaus episcopus: eumque coram philosophis " Joan. xviii, 8. " Jon. i, 12.

ex ferro injecta; hunc enim ferri talento onerari præ:episse regem narrat Archelaus num. 53. In carcere autem illum discipuli identidem invisebant, ipseque comparatis Christianorum libris ultimam suæ doctrinæ notam impositit.

(1) Carceris custodes, etc. Hos ut suæ fuge faverent, auro plurimo corruperat Manes tunc Archelaus, num. 54, quo fit ut non injuria Mani hæc fuga a Cyrillo crimini vertatur. Non custodes plurali numero, sed custodem carceris qui eum dimiserat, a rege punitum narrat Archelaus. Cyrillum sequitur Photius, Hist. Manich., pag. 356, qui omnes capite truncatos memorat: τῆς κεφαλῆς ἐξημύθησαν ἔπαυτες. Vitium est in Preevotiana interpretatione Cyrilli: cum enim Grodecium verisset, necari jussit, Preevotius scripsit laqueo vitam finire jussit, quasi legisset, ἀπαγχθῆναι, strangulari, non ἀπαγχθῆναι, ut ipse edidit, quod significat in campum et lucum supplicii abduci. Grodecium forte legit, ἀποκαθῆναι vel ἀπεκτανῆναι.

(2) Venit in Mesopotamiam. Secessit, ut narrat Archelaus num. 54, in castellum Arabionis, quod erat ultra fluvium Strangam in regione Persarum, ex eodem num. 4 et 55. Epiphanius vero illum Romanæ ditiosis fuisse scribit, in solitudine Mesopotamiæ Pesi:idiq; conliti, hæres. lxxvi, num. 5 et 7.

(3) Occurrit ei, etc. Occasio disputationis Archelaus, Cascharorum vel Carcharorum, seu Carthæ vel Cartharum episcopi cum Manete, narratur ab ejus scriptore; qui fuit vel Archelaus ipse, vel Hegemonius quidam qui Archelaus scripta Syriaco primum sermone vulgata, digesserit ac Græcè translatis ex Phot. cod. 85. Græcæ jam dudum perire, excerptis fragmentis ab Epiphania, Cyrillo nostro, aliisque auctoribus commemoratis. Latina Græcorum interpretatio jam ex parte ab Emerico B-gotio, et Valerio publici juris facta erat ex codice Bobiensis; sed tandem integra ex Casinensi codice ab Alexandro Zacagnio Romæ an. 1698 data

et dei τάληθες εἶπεν, διὰ τὸ φρονεῖσαι. Τὸν γὰρ δυνάμενον διὰ τῆς Ιατρικῆς ἐπιμελείας σωθῆναι, οὗτος τοὺς Ιατροὺς ἀποστήσας ἐφρονεσε, τῇ ἀμίλειᾳ θανατώσας.

KΓ. Ἐμοῦ δὲ λέγοντος τὰ περὶ αὐτοῦ πάμπολα κακὰ, μέμνησο πρώτον τὴν βακτηρίαν, δεύτερον τὴν δουλείαν (4). οὐχ ὅτι αἰσχρὴ ἡ δουλεία, ἀλλ' ὅτι τὸ δούλον ἔναι, ἐλευθερίαν πλάττειται, κακόν. Τρίτον τὸ ψεῦδος τῆς ἐπαγγελίας, καὶ τέταρτον τοῦ παιθῆς τὸν φόνον, καὶ πέμπτον τὴν αἰσχύνῃ τῆς φυλακῆς. Καὶ οὐκ ἦν γε αἰσχύνῃ τῆς φυλακῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκ τῆς φυλακῆς φυγὴ. Ὁ γὰρ λέγων ἑαυτὸν Παράκλητον, καὶ τῆς ἀληθείας ἀγωνιστήν, ἔφραγεν· οὐκ ἦν διάδοχος Ἰησοῦ τοῦ ἐτοίμου ἐργόμενον εἰς τὸν σταυρὸν, ἀλλ' οὗτος ἐναντίος ἦν φυγάς.

B Εἶτα ὁ βασιλεὺς Περσῶν ἐκέλευσεν ἀπαγχθῆναι τοὺς δεσμοφύλακας· αἴτιος ὁ Μάνης δι' ὑπερηφανίαν θανάτου τῷ παιδί, καὶ αἴτιος θανάτου τῶν δεσμοφύλακων διὰ τὴν φυγὴν. Ὁ οὖν παραίτιος θανάτου, οὗτος ἄρα προσκυνεῖσθαι ὀφείλει; οὐκ ἔδει μιμησασθαι Ἰησοῦν, καὶ εἶπεν· Ἐἰ ἐμὲ ζητεῖτε, ἀφετε τοὺτους ἐπάγειν; οὐκ ἔδει κατὰ τὸν Ἰωάννᾳ εἶπεν· Ἀρατὲ με καὶ βάλλετε εἰς τὴν θάλασσαν; δὲ ἐμὲ γὰρ ὁ κλύδων οὗτος;

KZ. Φεύγει ἐκ τῆς φυλακῆς, καὶ ἔρχεται εἰς τὴν Μεσοποταμίαν· ἀλλ' ἀπενεβῆ αὐτὸν ἔπλον δικαιοσύνης (5) Ἀρχελάου ἐπίσκοπος. Καὶ ἐπὶ φιλοσόφων

est; in qua tamen nonnulla desiderari, præter alia hoc unum satis arguimus est, quod ea quæ a nostro Cyrillo ex hac disputatione commemorantur, ibi desunt. Duplex vero habita est inter Archelaum et Manem collatio. Prima ei solemnior, ex qua desumpta sunt quæ hic Cyrillus memorat, Cascharæ; altera in vice Diodori, cum Manes in priori convictus eo aufugisset. Quæ hic ascribit Cyrillus ex ipso Disputationis initio sumpta videntur. At in actis illius a Zacagnio editis penitus diversum principium est num. 12, pag. 23, et num. 13, pag. 24 et seqq. Manes proloqui incipit magnifica titulum suorum commendatione: tum in Veteris Testamenti auctorem, quem Satanam dicit, et in mundi Creatorem, invelitur; sed aliis argumentis quam quæ in hoc loco Cyrillus representat. Archelaus primum silet; post, duas ingenitas Manetis naturas operose confutat. Denique illa Archelæi et Manetis de loco Deutoronomii, Ego ignis sacculus, et de Pauli testimonio, in quibus Deus hunc sæculum, etc., altercatio, in iis Actis nullibi comparet. Zacagnius D Præfationis suæ num. 14, ea acta mutila esse, et ex prolixiori opere in compendium contracta suspicatur. Tillemontius censet folia quædam in medio et circa finem interdictisse. Mihi utrumque videtur; nam bona pars eorum, quæ Archelaus epistola ad Diodorum num. 41, se dissertasse testatur, in ea disputatione non habetur. Ad ea autem manifesto pertinet quæ Cyrillus commemorat, quæque ab ipso collationis initio disputata significant Archelaus. Caterum dubitari merito potest utrum Cyrillus ipsa Archelæi verba, an potius dictorum ejus sensum retulerit. Certe, ut infra dicemus, gradem de suo parentem adjuvit.

(4) Τὴν δουλείαν. Editi, καὶ τὴν δουλείαν. Καὶ ἐρασμῖος secundum codices supra citatos.

(5) Ὁ πλοῦς δικαιοσύνης. In editis, ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης, armis justitiæ. Legimus ἐπὶ τῆς πλοῦς. Caisi., Hoe, Casaub., Petri S.c., Grot. qui verit scutum justitiæ. Omnino ex stylo Cyrilli ista est loquendi

κρῖτων ἐλέγξας, ἀπροαίτητον Ἑλληνικὸν συστησά-
 μνος· ἵνα μὴ Χριστιανῶν κρινόντων δοκῶσιν οἱ κρι-
 τὰ χαρίζεσθαι· ἔλεγε, φησὶν ὁ Ἀρχελαὸς πρὸς τὸν
 Μάνην, δ κερύσσεις. Ὁ δὲ ὡς τάρον (1) ἀνευγμένον
 ἴχυν τὸ στόμα, ἀπὸ βλασφημίας πρώτον τοῦ ποιητοῦ
 τῶν ἀπάντων ἤρξαστο, φάσκων· Ὁ τῆς Παλαιᾶς
 Θεὸς κακὸν ἔστιν εὐρέτης, λέγων περὶ ἑαυτοῦ· Ἐγὼ
 πῦρ (2) καταναλλοσκον. Ὁ δὲ πρὸς Ἀρχελαὸς ὑπε-
 εἶλε τὴν βλασφημίαν, εἰπὼν· Ἐὶ ὁ τῆς Παλαιᾶς
 Θεός, κατὰ τὸν οὖν λόγον, πῦρ ἑαυτοῦ λέγει, τίνος
 ὡδὲ ἔστιν ὁ λέγων· Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν·
 Εὶ μέμνη τὸν λέγοντα, Κύριος θανατοῖ καὶ ζωο-
 ποιῆ, διὰ τί τιμᾶς Πέτρον τὴν Ταβέθην μὲν ἐγειραντα,
 τὴν δὲ Σάφειραν θανατώσαντα; Εὶ δὲ καὶ μέμνη,
 οἷτι πῦρ ἠτόμασε· διὰ τί οὐ μέμνη τὸν λέγοντα·
 Περὶ οὗτος ἀπ' ἑμοῦ (3) εἰς τὸ πῦρ τοῦ αἰώνιου; Εὶ
 μέμνη τὸν λέγοντα· Ἐγὼ Θεὸς ποιῶν εἰρήνην, καὶ
 κείων κακὰ, ἐξήγγηται πῶς λέγει Ἰησοῦς· Οὐκ
 ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν. Ἀμφοτέ-
 ρων τὰ ἴσα λεγόντων, ἑοῦσι θάτερον· ἢ ἀμφοτέροι
 καλοὶ διὰ τὴν ὁμοίειαν· ἢ εἰ ἀνῆγγατος Ἰησοῦς
 ταῦτα λέγων, διὰ τί φέγεις τὸν τὰ ἑμοῖα ἐν τῇ Πα-
 λαιᾷ λέγοντα;

ΚΗ. Ἐτα ὁ Μάνης πρὸς τοῦτον λέγει· Ἐ καὶ ποῖος
 Θεὸς τυροῖ; Παῦλος γάρ ἐστιν ὁ λέγων· Ἐν οἷς ὁ
 Θεὸς τοῦ αἰῶνος τοῦτο ἐτύρωσε τὰ νοήματα
 τῶν ἀπίστων, εἰς τὸ μὴ διανοῦσαι (4) τὸν φωτι-
 σμὸν τοῦ Ἐυαγγελίου. Ὁ δὲ Ἀρχελαὸς (5) καλῶς
 ὑπακροῖσας, Ἐπροσάγγυθι, φησὶν, ἀλγόν· Εὶ δὲ
 κεκαλυμμένοι ἔσσι τοῦ Ἐυαγγελίου ἡμῶν, ἐν τοῖς
 ἀκαλυμμένοις ἔσσι κεκαλυμμένοι. Ὅρξ· ὅτι ἐν
 τοῖς ἀκαλυμμένοις κεκαλυπται; οὐ δὲ γὰρ διδοῖται τὰ
 ἅγια τοῖς κούσι. Εἶτα, ἄρα μόνος ὁ τῆς Παλαιᾶς
 Θεός· ἐτύρωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων; Ἰησοῦς
 ἔ· (6) αὐτὸς· οὐκ εἶρηξε, διὰ τοῦτο αὐτοῖς ἐν παρα-

¹ Psal. v, 11. ² Deut. iv, 24. ³ Luc. xii, 49.
⁴ Ieron. lxxxi, 22. ⁵ Matth. xiv, 41. ⁶ Isa. xlv,
⁷ Matth. vii, 6. ⁸ Matth. xiii, 13; Luc. xiii, 10; Marc. iv, 12.

ratio, sic cat. 2, num. 15, penitentiam vocat τὸ
 καρτερεῖν τῆς σωτηρίας ὅπιον, validum salutis telum
 vel scutum, quia nempe eius ure verterat in fugam,
 et intermissione deleverat suos hostes Ezechias.
 Eodem modo Archelaus Manetem fudit et lu-
 gavit.

(1) Ὁς εἶπον. Particulum ὡς adijcimus ex
 Groi., et Petro Siculo.

(2) Ἐγὼ πῦρ. Codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub.,
 Ἐγὼ ὁ (deest ὁ Ottob.) Θεὸς πῦρ καταν. Sed in
 loco Scripturae citato, non Deus, sed Moyses de
 Deo in tertii persona loquitur, ita: Κύριος ὁ Θεὸς
 σου, πῦρ κ. καταλάσκων ἐστὶ.

(3) Ἀπ' ἑμοῦ. Verba haec desiderantur in codd.
 Ottob., Coisl., Roe, Casaub., Groi., Petro Siculo.
 Post post, in Roe et Casaub. scribitur: Ἐγὼ ὁ
 Θεός, ὁ ποιῶν, proxime ad sacrum textum. Cyillus
 ipse cat. 9, num. 7, citans sequentia hujus pro-
 phetici testimonii verba, leg. t. Ἐγὼ ὁ Θεός ὁ ποι-
 ῶν φῶς. Loco ἐξήγγηται πῶς λέγει Ἰησοῦς, Sculus
 scribit, διὰ τί οὐ μέμνη τὸν Ἰησοῦν λέγοντα; cur
 non reprehendus Jesus, scientem, etc. Post εἰρή-
 νην in codd. Roe, Casaub. et Ottob., in Coisl. au-
 tem eod., post βαλεῖν, additur, ἐπὶ τὴν γῆν. Pet.
 Sic. legit, ἐπὶ τῆς γῆς, super terram. Habentur ea
 verba in citato Matthei textu, verum non in hoc

A judicibus arguens, collecto gentilium auditorio, ne
 si Christiani iudices fuissent gratificati fuisset vi-
 derentur: « Age, profer, inquit Archelaus ad Ma-
 nem, id quod praedicas. » Ille vero, cui os quasi
 sepulcrum patens ¹, primum occiepit a blasphemia
 in creatorem omnium, dicens: Veteris Testamenti
 Deus malorum inventor est, de se ipse aliens: *Ego
 ignis consumens* ². Tum sapiens Archelaus blas-
 phemiam hanc dissolvit his verbis: « Si Veteris
 Testamenti Deus, ut ais, ignem se appellat, cujus-
 nam filius est qui ait: *Ignem veni mittere in ter-
 ram* ³? Si accusas eum qui dicit: *Dominus mortifi-
 cat et vivificat* ⁴; occur honoras Petrum, qui
 Tabitham excitavit e morte ⁵, et Sapphiram mortu-
 m multavit ⁶? Si vitio vertis, quod ignem praeparavi-
 t ⁷, cur etiam non hunc reprehendis qui dicit: *Discedite a me in ignem aeternum* ⁸? Si culpas eum
 qui ait: *Ego Deus fucientem pacem et creans mala* ⁹:
 expone quomodo Jesus dicat: *Non veni pacem
 mittere, sed gladium* ¹⁰. Cum ambo paria dicant, e
 duobus alterum: aut uterque bonus propter simi-
 lem loquendi rationem; aut si Jesus haec dicens a
 reprehensione abest, cur eum vituperas qui in Ve-
 teri Testamento similia loquitur? »

105 XXVIII. Manes haec contra: « Et qualisnath
 Deus excaecat? Pauli enim verba sunt: *In quibus
 Deus saeculi hujus excaecavit cogitationes infidelium,
 ut non fulgeat illis illuminatio Evangelii* ¹. » Arche-
 laus vero praclare subjiciens: « Quae paululus an-
 tecedunt, inquit, lege, *Quod si opertum est Evan-
 gelium nostrum, in iis qui pereunt est opertum* ².
 Cernis in pereuntibus opertum esse; non enim danda
 sunt saucta canibus ³. Praeterea, solusne antiqui
 Testamenti Deus excaecavit cogitationes infide-
 lium? nonne Jesus ipse dixit: *Ideo ipsis in para-
 bolis loquor, ut videntes non videant* ⁴? Nunquid ex
⁵ I Reg. ii, 6. ⁶ Act. ix, 40. ⁷ ibid. 10. ⁸ Deu-
⁹ 7. ¹⁰ Matth. x, 34. ¹¹ II Cor. vi, 4. ¹² ibid. 3.
¹³ Marc. iv, 12.

versiculi membro quod hic refertur, sed in saepe-
 riore: Μη νομίσητε, οἷτι ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ
 τὴν γῆν.

(4) Εἰς τὸ μὴ διανοῦσαι. In Ottob. habetur ἀ-
 γάσαι. Pet. Siculus legit: Εἰς τὸ μὴ ἀγάσαι αὐ-
 τοῖς τὸν φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς βόθης τοῦ εὐα-
 γελίου τοῦ Χριστοῦ. *Ut non fulgeat illis illuminatio
 scientiae gloriae Evangelii Christi.* Sed ex iis quae
 Cyrillus disputat num. 29, patet Manem non ita
 citavisse.

(5) Ὁ δὲ Ἀρχελαὸς. Ita edit et codd. mss. Con-
 tra Siculus, Ἀρχελαὸς κἀκίν. Ἰσοτιξας, φησὶ,
 προσάγγυθι δὲ λέγει νῦν· quod ego vitium librarii
 puto ex ἄλλων tria verba conficiens: *Archelaus
 rursus, Interpunctione adhibita, inquit, anteceden-
 tia lege, quid sibi nunc velit Apostolus. Commodior
 vulg-ita lectio. Post ea verba sic legit Petrus S cu-
 lus: Εὶ δὲ καὶ ἐστὶ κεκαλυμμένοι τὸ εὐαγγ. Ita etiam
 in Coisl. et Ottob. codd. et in sacro textu.*

(6) Ἰησοῦς δὲ, etc. Haec paulo aliter Petrus Si-
 culus: « Ἢ καὶ Ἰησοῦς αὐτὸς, ὁ καὶ Παῦλον τυρώ-
 σας, οὐκ εἶρηξε· διὰ τοῦτο ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς
 λαλῶ, οἷτι βλέποντες οὐ βλέπουν; Ἄνοητοι! Jesus ipse
 qui Paulum excaecavit, ita loquitur est: *Prophetae
 in parabolis ipsis loquor, quia videntes non vident?*
 At Raderus Siculi interpries vertit, quomodo in

odio volebat ut non viderent? an potius, propter eorum indignitatem, quandoquidem oculos ipsi suos occluserant? Ubi enim voluntaria pravitas adest (1), ibi et gratiæ subductio: *habenti enim dabitur; ab eo autem qui non habet, etiam quod habere se putat, auferetur* 22.

XXIX. (Si autem, quemadmodum nonnulli quoque interpretantur (2), illud dicendum est [horum enim non est illaudabilis oratio]: quamvis infidelium cogitationes excæcaverit, in bonum excæca-

22 Matth. xiii, 15. 23 Matth. xxv, 29.

Cyrilli textu, ut videntes non videant. Siculi allegatio evangelici dicti filiorum est, et textum Matthæi ad amissum representat. Contra ea quæ in textu est, partim ex Matthæi, partim ex Lucæ verbis cap. viii, 10, consarcinata est: atque idcirco, me iudice, minus mutationis aut emendationis suspitione laborat. Est præterea auctoris scopo et verbis convenientior; qui supponit Christum noluisse, non quidem odio, sed iusta indignatione et duritici cordis punitioe, ne illi quibus in parabolis loquebatur, viderent.

(1) *Ubi voluntaria pravitas, etc.* Ait gratiam denegari vel auferri ab iis qui oblatam voluntarie respiciunt. Qui tamen hoc dono, ad non peccandum necessario privati, nihilominus ad peccandum vel non peccandum liberi manent. Ita suos sensus exponit Archelaus *Disp. cam Maneti* a Zaccario edita num. 52: *Deus omnia quæ fecit, bona valde fecit; liberi arbitrii sensum unicuique dedit, qua ratione etiam lege iudicij posuit. Peccare nostrum est; ut autem non peccemus Dei donum est, ex eo quod in nostro sit arbitrio constitutum peccare, vel non peccare.*

(2) *Quemadmodum nonnulli interpretantur.* Quam hic Pauli verborum interpretationem affert Cyrillus, apud neminem veterum me legere fateor. Sed similes non desunt in Patrum scriptis locorum huic similium explicationes. Origenes verbi gratia in lib. *I De principiis*, cap. 1, verba Hebr. xii, 29, *Deus ignis consumens est, ita intelligit, qui consumit et exterminat malas mentium cogitationes, gesta turpia, desideria peccati; animarumque vitis et passionibus consumptis, purum sibi eis dignumque efficit templum.* Theodoros Heraciotes, seu quisquis auctor commentarii Catene Græcorum Patrum in singulos psalmos Corderio editore præfixi, ea verba psalmi ii, vers. 9, *Tanquam vas figuli conteres eos*, interpretans, explicat de pravitate et terrestrium ac materialium affectuum contritione. Basil. epist. 317, p. 509, quod Christus dicitur in ruinam et resurrectionem futurus (*Luc. ii, 34*), interpretatur de pravitate nostræ casu, et boni excitatione. Similes aliorum in psalmis contextuum, de peccatorum et impiorum hominum interfectione, eversione, confusione, etc., explicationes passim apud Græcos et Latinos Patres reperias. Alia est Augustini de excæcatione in bonum interpretatio, qua Deum ait superbos de sua iustitia præsumentes deserere et excæcare, ut ex peccatis in que deserti et excæcati labuntur, salutari pudore demissaque de se ipsis existimatione concepta, ad divinæ gratiæ medicinam confugiant. V. eundem tractat. 53 in *Joann.*, n. 10 et 11.

(3) *Τῆς χάριτος.* Siculus, τῆς φωτισούσης χάριτος; illuminantis gratiæ.

(4) *Et δὲ δὲ,* etc. in codd. Roæ et Casaub., cæc et cæc, unum verbum διχαίως constructum est. Ad ita manet manca constructio. Petrus Siculus διχαίως legit, sed phrasim paulo commutat: *Et δὲ καὶ δικαίως τινὲς ἐξηγοῦνται, ἔστι καὶ οὕτως; εἰπέιν*

ὁμοίως καὶ ἴσα βλέποντες μὴ βλέπωσι; καὶ μὴ οὐκ αὐτοὺς ἐβόλλετο μὴ βλέπειν; ἢ διὰ τὸ ἀνάσθην, ἐπιστῆ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάρμυσαν; Ὅπου γὰρ αὐτοπροζαίρετος πορνεία, ἐκαὶ καὶ ἀποχὴ τῆς χάριτος (5). Τῷ γὰρ ἐχῶρι δοθήσεται; ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἐχῶτος, καὶ ὁ δευεὶ ἔχειν ὀρθοῖσται.

KΘ. (Et δὲ δὲ (4) καὶ ὡς τινες ἐξηγοῦνται, τοῦτο εἰπέιν (ὁ φάλλον γὰρ τὸ βῆμα); εἰ καὶ ἐτύφλωσε τῶν ἀπίστων τὰ νοήματα (6), ἐπὶ καλῶ ἐτύφλωσαν, ἔτι εἰς τὰ ἀγαθὰ ἀναβλέψουσιν. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἐτύ-

(ὁ φάλλον γὰρ τὸ βῆμα), etc. Quod si etiam recte interpretantur nonnulli, licet quoque sic dicere (non enim absurda est oratio), etc. Porro, tametsi hæc usque ad paragraphi finem Archelæi verbis Cyrillus dicere videtur, cum ibi subjiciat, *Hujusmodi alitque pluribus dictis exerebitur draco;*

talibus Archelæus Manem conflictationibus præsternebat; unde Zaccarius hæc omnia ad calcem Disputationis Archelæi tanquam partem ejus veram appinxit: nihilominus in hoc loco Archelæi verba desinere, et cætera, ab his verbis, *Si autem, etc.*, usque ad finem, a Cyrillo, parenthesis vice, Archelæi rationibus adjecta censuimus. Saltem dubitari non potest quin verba ταῦτα τὰ μυστήρια, inferius posita, Cyrilli sint, non Archelæi, duabus rationibus quæ omne punctum auferunt. 1^a Enim ait mysteria quæ nunc audienti e catechumenorum sorte egresso exponit, licitum non esse gentilibus aperire, atque in his mysteriis nominat sanctissimæ Trinitatis doctrinam. Atqui ut hæc apprimè conveniant Cyrilli auditoribus, e catechumenorum statu in fideium nomen ac gradum translatis, cat. 5, n. 1, quibus mysterium Trinitatis cat. 4, planissime aperuerat; ita non conveniant Maneti, qui Cyrillo teste cat. 6, n. 21, neque Christianus unquam, neque ab Ecclesia rejectus fuerat; nedum catechumenus, aut catechumenorum gradum supergressus, atque ita Ecclesiæ filius factus esset, *Procat.* n. 13; nam catechumenus revera ab Ecclesia rejecti probat Lucifer, qui in libro *De non conveniendo*, etc., Constantium imp. vocat *hominem excisum e corpore sanctæ Ecclesiæ.* Ait 2^a quæ nunc mysteria sine involucribus exponit, nefas esse coram gentilibus proloqui. Atqui in gentiliū auditorio loquebatur Archelaus, sup. n. 27. Illi igitur affligetur contradicens oratio, qua neget se coram ethnicis loqui, quos tamen disceptationis judices habet: affirmetque se ea mysteria explicare, quæ quibus questionis nulla erat. Cum itaque verba, ταῦτα τὰ μυστήρια, certissime sint Cyrilli, eaque cum superioribus necessaria conexione devincuntur, necessario parenthesis initium in hoc loco collocaimus. Nec morari nos debet parenthesis longitudo: nam digressiones et parentheses longiores Cyrillo non inusitatae. Vid. cat. 16, n. 14, hom. *ia Paral.* n. 8 usque ad 11. Præterea hæc unus Scripturæ loci secundum diversas sententias explicationes, ejus sunt ingenii, ut videre est cat. 17, n. 9 et 10; cat. 15, n. 21, etc. Denique quam postremo loco tradidit hujus loci interpretationem, nempe infirmos oculos veritatem, quas capere non possunt, fulgore obtundit, concludit in ea ratione quam reddidit *Procat.* n. 12, cur catechumenis mysteria celeretur, quia videlicet noceret ipsis ipsis quas nondum possunt capere, cognitio.

(5) *Τὸ νοήματα.* Addit hæc Petrus Siculus, ὅς καὶ Παῦλος τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁ Χριστὸς, quemadmodum et Pauli oculos excæcavit Christus. Paulo post ubi scripsimus ἀγαθὰ, ex codd. Coisl., Ottob., Roæ, Casaub. et Petri Siculi versione, legitur in editis et Græco Siculi textu, ἀγαθὰ, sancta.

φωσον αὐτῶν τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ, τὰ νοήματα τῶν Ἀπίστων. Τὸ δὲ λεγόμενον, τοιοῦτόν ἐστι· Τύφλωσον τοῦ πόρνου τὰ πορνικὰ νοήματα, καὶ σίσωσαι ὁ ἄνθρωπος· τύφλωσον τοῦ ληστῆ τοῦ ἄρπακτικῶν καὶ ληστρικῶν, καὶ σίσωσαι ὁ ἄνθρωπος. Ἄλλ' οὐ θέλεις ὄντα νοῆσαι; ἐστὶ καὶ ἄλλη ἐξήγησις. Τυφλοὶ καὶ ὁ φῶς τοὺς ἀμειλιωποῦντας; (1)· καὶ οἱ ὀφθαλμιῶντες τυφλοῦνται; βλαπτόμενοι ὑπὸ τοῦ φωτός· οὐχ ὅτι τυφλωτικός ἐστὶν ὁ φῶς, ἀλλ' ὅτι ἡ ὑπόστασις τῶν ὀφθαλμῶν οὐ βλέπει (2). Οὕτω καὶ οἱ ἄπιστοι, νοσοῦντες ταῖς καρδίαις, οὐ δύνανται ἐνοεῖν ταῖς τῆς θεότητος ἀρεταῖς. Καὶ οὐκ εἶπεν· Ἐτύφλωσε τὰ νοήματα, εἰς τὸ μὴ ἀκούσαι τὸ Εὐαγγέλιον· ἀλλ', εἰς τὸ μὴ διαγνώσαι τὸν φωτισμὸν τῆς δόξης τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὸ μὴ γὰρ ἀκούσαι τοῦ Εὐαγγελίου, πᾶσιν ἐφέστα· ἡ δόξα δὲ τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ γνησίως μόνος (3) ἀπόρριπται. Ἐλεγεν οὖν ὁ Κύριος, τοῖς μὴ ἀκούσαι μὴ δυναμένοις ἐν παραβολαῖς· τοῖς δὲ μαθηταῖς ἐπέλυε κατ' ἴδιον τὰς παραβολὰς· ὁ αὐγασιμὸς γὰρ τῆς δόξης τοῖς πεφωτισμένοις, ἡ τύφλωσις τοῖς ἀπίστοις. Ταῦτα τὰ μυστήρια, ἃ νῦν (4) ἡ Ἐκκλησία ἀναγγεῖται, σὺ τῷ ἐκ κατηχομένου μεταβαλλομένῳ, οὐκ ἐστὶν ἔθος ἐθνικῶς διηγέσθαι. Οἱ γὰρ ἐθνικῶς τὰ περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος διηγούμεθα μυστήρια, οὐδὲ τὰ περὶ τῶν μυστηρίων ἐπὶ κατηχομένου λευκῶς λαλοῦμεν· ἀλλὰ πολλὰ πολλάκι· λέγομεν ἐπιτεκαλυμμένως, ἵνα οἱ εἰδότες πιστοὶ κηρῶσι, καὶ οἱ μὴ εἰδότες μὴ βλαθῶσι.)

Δ. Τοιοῦτοις καὶ ἄλλοις πλείοσι ανετρεπτο ἑβράκων· τοιαύταις συμπλοκαῖς κατεπάλασε (5) τὸν Μάνην, ὁ Ἀρχέλαος. Φεύγει πάλιν καὶ ἐντεύθει, ὁ ἐκ

¹¹ II Cor. iv, 4. ¹² Matth. xiii, 13. ¹³ Marc. iv, 54. ¹⁴ Vid. Procat. n. 7, et cat. 5, n. 12. Vid. cat. 4, n. 36.

(1) Ἀμειλιωποῦντας. Ita scribimus ex codd. Coisl., Colb., Bodl., edit. an. 1608, Pet. Sic., cum in editis habeatur. ἀμειλιωποῦντας.

(2) Οὐ βλέπει. Melius apud Sicutum, σαφρῆ ἐστὶ, *læsa est oculi natura*. Mox loco ἀπίστῳ, scribimus, ἄπιστοι, ex codd. Coisl., Roe, Ottob., Casaub., Pet. Sic. Vix enim credam verbo νοσοῦντες junctos dativus duos ante et post. In textu Apostoli, quem paulo post veluti majori quam Manes fide recitat Cyrillus, paulum tamen apostolica verba commutavit. Legimus enim, εἰς τὸ μὴ ἀγῶσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τοῦ Εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ. ¹¹ non fulgeat illis illuminatio Evangelii glorie Christi. At Cyrillus legit, διαγνώσαι, et omittit, αὐτοῖς, una cum multis mss. et auctoribus: sed verba τῆς δόξης ponit ante τοῦ Εὐαγγελίου, Evangeliumque ab Evangelii gloria distinguens, responsionis suæ momentum omne in hoc discrimine constituit, cum tamen Apostolus non gloriam Evangelii, sed Evangelium gloria, seu gloria plenum, hic dicat. Sed ita fortasse habeat Cyrillus in codice suo: ut etiam legit Cyril. Alex. hom. 5 Pasch., pag. 46.

(3) Γνησίως μόνος. In editis ponitur, μόνος ante γνησίως, contra ordinem naturalem, quem restituitur ex Coisl., Roe, Casaub. At Petrus Sicutus omittit, τοῖς, et pro μόνος legit, δούλος. Nihil necesse est verbo γνησίως adjuungere δούλος, nam eodem vocabulo sine addito, tanquam substantivo

vit, ut ad bona respiciant. Non enim dixit: *Excæcavit eorum animam; sed, infidelium cogitationes*. Cujus dicti sensus iste est: *Excæca scurtaioris accortandi cogitationes, et servatus est homo*. Excæca foris ¹² cogitandi et latrocinandi ingenium, et salutem consecutus est homo. Verum ita non vis intelligere? Est et alia interpretatio (6). Excæcat sol habentes obtusam oculorum aciem; et ii qui oculorum imbecillitate laborant, vi luminis offensi excæcantur: non quod sua sponte atque natura sol inferat cæcitate, sed quod oculorum substantia a videndo impediatur: ad eum modum infideles, cum aegritudinem in cordibus patientur, in Divinitatis radios inspicere non possunt. Nec dixit, *Excæcat rit cogitationes, ut ne audiant Gloria Evangelii: sed ut non fulgeat illis illuminatio glorie Evangelii Domini nostri Jesu Christi* ¹³. Nam Evangelium audire, omnibus permittitur: Evangelii vero gloria soli Christi germanis sincerisque [discipulis] reservata est. Illis quidem qui audire non poterant, Dominus in parabolis loquebatur ¹⁴; discipulis vero privatim parabolis edissererebat ¹⁵: glorie enim fulgor eorum est qui sunt illuminati; excæcatio, infidelium. Hæc mysteria quæ aunc tibi patefacit Ecclesia ex catechamenorum sorte transgresso, gentilibus exponere mos non est; non enim gentili, quæ Patrem, Filium, et Spiritum sanctum spectant mysteria, de claramus ¹⁶; neque catechumenis coram de mysteriis palam loquimur: sed multa sæpe tecte dicimus, ut qui norunt fideles, intelligant; qui vero nesciunt, non lædantur.)

XXX. His et aliis pluribus evertebatur draco: talibus Archelaus conflictationibus Manem prostravit. Iterum inde fugit, qui et de carcere aufugerat:

¹⁴ Vid. Procat. n. 7, et cat. 5, n. 12. Vid. cat. 4, n. 36.

utitur interdum, ut Procat. n. 15. Paulo inferius, post *ἔλεγεν* addidimus particulam οὖν ex Pet. Sic., et ante *δυναμένοις*, necessariam negationem μὴ, ex codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Pet. Sic., Grod. Similiter post *αὐγασιμὸς*, adjiciamus γὰρ, ex Coisl., Roe, Casaub.

(4) Ἄ νῦν. Relativum ἃ hic primum comparat ex codd. Roe, Casaub. et Grod. sicut et pronomen σοι post *ἔγγεγας*, ex præfat. codd. insuperque ex Colb., Bodl. et Petro Siculo.

(5) Κατεπάλασε. Ex Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Grod. Editi et cæteri, κατεπάλασε.

(6) Est et alia interpretatio, etc. Parum differt tertia hæc interpretatio ab illa superiore Archelai nom. 28, easque ambas in unam conjungit sanctus Irenæus lib. iv, cap. 29, n. 1. Apud Cyrillum tamen discrepat, quod secundum priorem Deus indignis subtrahit gratiam in pœnam voluntariæ obdurationis; secundum alteram, gratiæ seu potius luminis præsentia debiles oculos perstringit et excæcat; quod ut ævertat Deus, iis mysteria quæ ferre non possunt, celat: secum non pugnant tres ille interpretationes. Nam ut Deus quandoque præ misericordia excæcat in bonum secundo sensu, et ne lux nocent in tertio, ita etiam subductione auxilii sui, vel tentationis permissione, eos qui veritati non credunt indurari et seduci patitur: quod Cyrillus de Anticristi temporibus ait cat. 15, num. 17.

elapsusque adversario, venit ad vilissimum quemdam pagum (1); ad instar serpentis, qui in paradiso Adam omittens ad Evam accessit. Sed optimus pastor Archelaus omnibus prospiciens, audita hominis fuga, citato cursu ad lupum requirendum festinavit. Manes vero adversarium confestim conspiciens, exsiliit inde et aufugit; aufugit 107 vero postremam fugam. Nam Persarum regis satellites omnibus locis perquirentes, fugitivum comprehenderunt: quamque debebat coram Archelao subire sententiam (2), hanc ipsi inferunt regii satellites. Capitur Manes, ille quem sui adorant discipuli, et ad regem adducitur. Exprobravit ipsi rex mendacium et fugam; Irrisit servitutem; ultus est pueri interemptionem: damnavit et propter carceris custodiam necem. Mani jubet Persico more detrahi cutem (3); et reliquum quidem corpus ferarum pastui traditum est; illud vero pessimae mentis conceptaculum cutis, pro foribus in sacci modum suspensa fuit. Qui se Paracletum dicebat, et futurorum scientiam

της φυλακῆς φυγῶν· καὶ τὸν ἀνταγωνιστὴν διαδράσας, ἔρχεται ἐπὶ κώμην εὐτελεστάτην· κατὰ τὸν ἔριν τὸν ἐν παραδείσῳ καταλιπόντα τὸν Ἀδάμ, καὶ τῇ Εὐᾷ προσελθόντα. Ἄλλ' ὁ καλῶς ποιητὴν Ἀρχελαῶς, τῶν προβήτων περνοῦν, ἀκούσας τὴν φυγὴν, εὐθέως ὄρματός ἐπὶ τὴν τοῦ λύκου ἐπείγετο ζήτησιν. Μάνης δὲ ἰδὼν ἐξαίφνης (4) τὸν ἀντιδικόν, ἐξεπίδησε καὶ ἔφυγεν· ἔφυγε δὲ τὴν τελευταίαν φυγὴν. Οἱ γὰρ τοῦ τῶν Περσῶν βασιλέως ὑπασισταὶ πανταχοῦ διαρευνώμενοι, καταλαμβάνουσι τὸν φυγάδα· καὶ ἦν ὤφειλεν ἐπὶ τοῦ Ἀρχελαῶς λαθεῖν ἀπόφρασιν, ταύτην ἐπιπέρουσιν αὐτῷ οἱ τοῦ βασιλέως ὑπασισταί. Συλλαμβάνεται ὁ Μάνης, ἐν προσκυνοῦσιν οἱ αὐτοῦ μαθηταὶ (5), καὶ ἀγεται πρὸς τὸν βασιλέα. Ὁνειδίονα αὐτῷ ὁ βασιλεὺς τὸ ψεῦδος καὶ τὴν φυγὴν, ἐχλεύασε τὴν δουλείαν, ἐξεδίχασε τοῦ παιδὸς τὸν φόνον, κατέκρινε (6) καὶ διὰ τὸν τῶν δεσμοφυλάκων φόνον· ἐκδαρῆσαι τὴν Μάνην Περικῆ νόμῳ προτίττει. Καὶ τὸ μὲν λοιπὸν σῶμα θηρίων παρεδόθη βορᾷ (7)· τὸ δὲ τῆς κακίστης γνώμης ὄργανον, τὸ ἔριμα, θυλάκου δι-

(1) *Vilissimum quemdam pagum*. Vocatur ab auctore, *Disput. cum Manete*, num. 49, *vicinus Diodori*: ab Epiphano, n. 11, Diodori in Caschatis regione: eodem modo Photius, *Hist. Manich.*, p. 358, εἰς Διοδώρου Καρχαρόν. Huc Manes, ab iudicibus quamvis ethnicis causa dejectus, populi in ipsum ruentis furori se subtrahens, fugit. Ibi cum quadam die congregata turba concionaretur, tanto confidentius quod neminem haberet adversarium sibi disserendi vi atque eruditione formidandum; prebyter loci, cui nomen erat Diodoro, quamvis ab Epiphano vocetur Tryphon, Archelaum hujus rei per litteras ceteriore fecit: qui presbyterum primo per litteras confirmavit, suppeditatis armis quibus ille graviter cum Mane praelium redintegravit; mox ipse eo accessit, veniente ad locum in quo jam Manes disputationem diei precedentis cum Diodoro inchoatum continuaturus aderat, jam exorsus loqui. Haec ex *Disput. Archelai*, num. 39 et seqq.

(2) *Quam debebat*, etc. Nimirum narrat Archelaus, *Disput.*, num. 39, Manetem, postquam in prima disputatione Carthae habita confutatus, et iudicium sententia damnatus fuisset, ab infantibus primum, deinde ab reliqua multitudine ita impulsus et fugatum fuisse, ut nisi turbas compressisset Archelaus, capitis discrimen aditurus fuisset. Epiphanius, haeresi LXVI, num. 11, ait populum voluisse illo tempore lapidibus animis Manem occidere, sed Marcellum suo conspectu hanc iram repressisse. Item vero post collationem in vico Diodori, *turbæ volebant Manem comprehensum tradere potestati barbarorum*, id est Persarum, quorum aliqui paulo ante regis mandato Manem requirentes, in eum locum venerant, ac licet Archelaei sermonibus teneretur populus, nonnulli tamen eum fugientem sunt insectati. Archel. num. 55. At Epiphanius narrat, num. 11, populum ardentibus animis Manem discerpere conatum esse, ἐκείνον τὸν ἀλιτῆριον διαχέριστασθαι, sed ipsum manus eorum εὐλίγησε.

(3) *Persico more*. Nota Persarum, in exquisitorum suppliciorum, ac praescripti detrahenae vivo homini cutis usu, supra caeteros homines ac barbaros crudelitas, de qua testatur Theodoretus in cap. VII *Dan.* vers. 5, pag. 628. Manetis supplicium referunt Archelaus, num. 55; Epiphanius, haeres. LXVI, num. 42;

Photius, *Hist. Manich.*, pag. 357. Photius vivo detractam cutem refert; quod et ipsa Persarum crudelitas, et regis in Manem irae confirmat: accedit et Epiphanius testimonium, *arundine*, ut longius et dirius esset supplicium, *pellem aculeam memoravit*. Sic illa ex Archelao *medicamentis infesta*; vento, ut refert Photius, innuitque Archelaus, *inflata*; et utris in modum *infaris paleis distenta*. praeforibus, ut videtur, regis suspensa fuit; hanc suo tempore ita observatam in Perside narrat Epiphanius. Manetis mors quae collationem cum Archelao proxime secuta est, non potest ultra annum 278 differri: contigisse videtur mense Martio circa festum Paschatis, quo tempore illam Manichei majori celebritate quam ipsum Pascha colebant, sub nomine Bematis, ex Aug., lib. XVII *cont. Faust.*, cap. 5, erecto videlicet, et quinque gradibus instructo tribunali, et pretiosis linteis adornato, ac in promptu posito, et objecto adorantibus. Idem, *cont. epist. Man.*, cap. 8, n. 9.

(4) *Ἰδὼν ἐξαίφνης*. Melius in Siculo ponitur ἐξαίφνης ante ἐξεπίδησε. Ceterum Archelao viso statim quidem elahi voluit Manes, sed alterum cum eo conflictum experiri coactus est Archel., num. 46. Loco τὴν τελευταίαν, codic. Roem., Casaub., Coisl., τὴν δευτέραν καὶ (ἀλλὴν Coisl. τὴν) τελευταίαν, *secundam* et *postremam fugam*. Atqui non haec secunda, sed tertia erat Manetis fuga, cum Cyrillus num. hujus initio secundam númeret qua ex loco collationis fugit, et primum cum eo carceris elapsus est. Manes autem in secundum conflictu diligentissime confutatus, in castellum Arabianonis clam aufugit: quo in loco ab regis Persarum satellitibus comprehensus est. Ex Archelao ibid. *Autὸ τῶν Περσῶν ἀδιδούμω τῷ ex Coisl. et Sic.*

(5) *Μαθηταί*. Addit Siculus ὡς Παράκλητον, quem sui discipuli velut Paracletum odorant.

(6) *Κατέκρινε*, etc. Pet. Siculus, καὶ κατέκρινε καὶ διὰ τοῦτο, καὶ διὰ τὸν, etc., *enimque condemnavit, tum propter id, tum propter*, etc.

(7) *Παρεδόθη βορᾷ*. Sic legitur in codic. Olob., Roem., Casaub. et Petr. Siculo, quamquam hic paulo aliter, *θηρίω; παρεδόθη βορᾷ, feris* *exca traditum est*. Editorum lectio est: *θηρίων παρεδοθηναί βορᾷν*: sed male convenit cum verbo membris sequentibus, ἀνηρηθή

κην πρὸ τῶν πῦλῶν ἀνηρέθη. Ὁ τὸν (1) Παράκλητον λατῶν λέγων, καὶ τὰ μέλλοντα εἰδέναι ἐπαγγέλλομαι. τὴν ἴδιαν φυγὴν καὶ κατάληξιν οὐκ ἔγνω.

AA'. Τοῦτου μαθηταὶ (2) τρεῖς γέγονασι, Θωμᾶς, καὶ Βαθδᾶς, καὶ Ἑρμᾶς. Μηδείς ἀναγνωσκόμενος τὸ κατὰ Θωμᾶν Εὐαγγέλιον· οὐ γάρ ἐστιν ἐνδὸς τῶν δύο δεκά ἀποστόλων, ἀλλ' ἐνδὸς τῶν κακίων τριῶν τοῦ Μᾶθη μαθητῶν. Μηδείς (3) προσπερίσθω τοῖς ψυ-

⁴⁷ Cat. 4. n. 36.

(1) Ὁ τόν. In editis, omisso articulo τόν, legitur, ὅτι ὁ Παράκλητος, etc. Particulari ὅτι delevimus juxta codd. Coisl., Roe, Casaub., Grod. et Petr. Sic.: articulum vero tunc addidimus ex Coisl., Roe, Casaub., et ms. Genovef.

(2) Τοῦτου μαθηταί, etc. Hi nobilissimi discipulorum Manetis referuntur ab Archelao, *Disp.*, n. 53, Epiph. hæres. LXVI, num. 12 et aliis. Duo autem nomina, Baidas et Hermas in nonnullis Cyrilli miss. et apud auctores cum aliquo discrimine leguntur; scribitur in codd. Roe et Casaub., Ἀδδς καὶ Ἑρμᾶς. Petrus Siculus, Βουδδᾶς τε καὶ Ἑρμᾶς: ita scriptum repererat Grodovicus, dum veritū Buddas et Hermas. Photius *Hist. Man.* pag. 357, Βουδδᾶς τε καὶ Ἑρμᾶς. Marius Victorinus primum Buddam appellat. Archelao, *Disp. cum Manete*, num. 11 et 53, scribit Addas et Hermas. Epiph., hæres. LXVI, n. 5, Ἑρμείαν καὶ Ἀδδῶν. Theodoro., lib. 1 *Hær. fab.*, c. 26, Aidam et Hermam. Auctor *Hist. Manich.* jam sæpe laudatæ, Abda et Hermas. Alias omittit eorum nomina varietates, ex quibus diversas pro una confectas esse personas non dubito. Hujus phrasis, τοῦτου μαθηταί, etc., loco, longe aliud de suo scribit Petrus Siculus, quod Cyrilli verbis continuate intersevit, et sub ejus nomine lectoribus proponit, in hunc modum: « Ἦν δὲ πρὸ τούτου καὶ ἕτερος τῆς κακίας δούδακαλος ταύτης, Ζαράντης ὀνόματι, ὁμοφύρων αὐτοῦ ὄπαρμων. Μαθηταὶ δὲ τούτου τοῦ ἀντιχριστοῦ Μάνετος γέγονασι δύοδεκα: Σισίνιος ὁ τούτου διάδοχος, καὶ Θωμᾶς, ὁ τὸ κατ' αὐτὸν Μανιχαίων Εὐαγγέλιον συντάξας, Βουδδᾶς τε καὶ Ἑρμᾶς, Ἄδωνος καὶ Ἀδμᾶντος, ὃν ἀπέστειλεν εἰς διάφορα κλίματα κίρκωσ τῆς πλάνης. Ἐγγυγατὶ δὲ αὐτῶ καὶ ὑπομνηματισταὶ γέγονασιν Ἰεραξ καὶ Ηρακλείδης, καὶ Ἀδώνος (I. Ἀρβόνιος ex Photio et libello *De anathematizanda Manichæorum hæresi* apud Coteler.). Ὑπῆρχον δὲ αὐτῶ καὶ ἕτεροι μαθηταὶ τρεῖς: Ἀγαπίος ὁ τῆν Ἑπτάλογον συντάξας, καὶ Ζαρούας, καὶ Γαβριάτιος.

« Erat vero et ante hunc alius hujus impietatis magister Zaranas nomine, ejusdem cum illo sententie. Porro discipuli Maneti antichristo fuerē duodecim: Sisiniius qui Maneti successit, Thomas qui Manichæicum suo nomine Evangelium conscripsit, Buddas et Hermas, Adantus et Ademantus, quem in diversis regiones erroris præconem misit. Manetis interpretes et a commentariis fuerē Hierax et Heraclides, atque Aphthonius. Fuerunt ipsi tere quoque alii discipuli, Agapius qui *Hepatology* composuit, Zaras et Gabrielus. » Eadem Photius isidem pene verbis transcribit: hæc tantum discrepantia, quod quem Siculus Buddam, Photius Budam, quem Sicul. Adantum, Photius Adamantum appellat. Eadem quoque nomina in libello *De anathem. Man. hæresi*, anathematizati subjunguntur, ex Siculo forsā auctoribus cognita. Hoc Siculi ad Cyrillum additamentum esse multa suadent: 1° quod in nullis *Catecheson* codicibus hæc reperitur; 2° quod Addas et Adimantus tanquam homines duo distinguantur, quos tamen unum et eundem fuisse, qui prænomine Addas dictus est, locuples testis est Augustinus lib. 11 *contra adversarium legis et prophetarum*, cap. 12, num. 41; 3° quod is qui nunc Maneti successor dicitur est Sisiniius, non alius esse videatur a Sisinio illo, quem Archelao, *Disp. cum Man.*, num. 5,

A profitebatur, eum ipsius suam comprehensionem que nescivit.

XXXI. Hujus discipuli tres fuere, Thomas, Baidas, et Hermas. Nullus, quæso, legat Evangelium secundum Thomam: nou enim est unus et duodecim apostolis, sed unus de tribus pravis Manis discipulis. Nemo se 108 ad corruptores animarum

testatur, magistro relicto, se ad fidem catholicam adjunxisse; 4° quod quamvis antiqua sit illa de duodecim Manis discipulis opinio, ab Aug., lib. *De hæresibus*, cap. 46, pag. 17, et Theodoro, lib. 1 *De hæres. fab.*, cap. 26, commemorata, non tamen apud antiquiores legitur; non id refert Archelao, non Epiphanius, qui, hæres. LXVI, num. 5, viginti duos ipsi discipulos attribuit, quorum e numero tres illi nobiliores selecti; quod forte scriptis propter illos viginti duos juvenes virgines electos, quos ad disputationem cum Archelao secum adduxit Manes, referente Archelao, num. 12, nunquam in Bobiensis codice Archelai disputationis duodecim tantum numerentur; 5° quod alia discipulorum Manetis nomina ab antiquis recenseantur, verbi gratia Alexander Lycopolitanus in tractatu *contra Manichæos*, Actuaris Combelli, tertii, p. 4, Papum quendam in Ægyptum Manetis doctrinam attulisse tradit. Marius Victorinus vel quisquis alius auctor tractatus sub ejus nomine *contra Manichæos*, in *Bibl. PP. Lugd.* tom. IV, p. 290, alios, Antheam, Zoradem et Budam nominat; sed Manichæi facile nomina commutabant. De trium illorum Manis discipulorum sorte legantur Archelao, Epiphanius, Theodoretus. De Evangelio Thomæ loquitur Cyrillus cat. 4, n. 36.

(3) Μηδείς, etc. Ante μηδείς, id legitur in Petro Siculo: Μητὸς τῆν Ἑπτάλογον Ἀγαπίου, μήτε τῆν ἐπιστολῶν ὁμάδα, μήτε τῆν πᾶσαν παρὰ τούτων τῶν ἀπείθῶν ἐκτεθείσαν βίβλον ἀναγνωσκόμεναι. εἰς τὴν πολλῶν, καὶ τῆς οἰκείας ψυχῆς ἀπόλειαν. Πᾶσαν γὰρ αὐτῶν βίβλον, ὡς ἀσέθη διδάγματα κατέχουσιν, καὶ πάσης βλασφημίας πεπληρωμένην, καὶ πᾶσαν εὐχὴν λεγομένην παρ' αὐτῶν, μᾶλλον δὲ γογγύζαν, ἢ καθ' ἡμᾶς; ἀγα καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἀναθεμάτιος, μετὰ καὶ τοῖς ἐκθεμένους αὐτᾶς, ὡς πολλῶν καὶ μεγάλων κακίων ἰσχυροτάτας καὶ ὀνηγῶς ἀπολείας ἀναθεμάτιος δὲ καὶ πάντας τοὺς μαθητευομένους ὑπ' αὐτῶν. Διὸ μηδείς προσπερίσθω τοῖς ψυχοφθόροις Μανιχαίοις, etc. « Neque quisquam legat *Hepatology* Agapii, neque epistolarum collectionem, neque ullum eorum librorum, qui ab impiis illis ad contagionem plurimorum, [propriaque animæ perniciem sunt conscripti. Omnem enim eorum librum, cum impia dogmata continentem, et universæ blasphemie plenum; omnemque ut ab illis dicitur precatorem, verius magicam incantationem, sancta nostra catholica et apostolica Ecclesia anathematizati devovit, post ipsarum rerum auctores, tanquam plurimorum eorumque magnorum, repertores maiorum et certissimi exitii duces; simul et anathematizate ferit omnes qui se ipsis discipulos præbent. Idcirco nullus animarum corruptoribus Manichæis se corrupendum adjungat, » etc. Ea non leguntur apud Photium; Siculi ad Cyrillum additamentum esse perspicuum est, cum ante Cyrilli statum nullum expressum legatur adversum Manichæos eorumque libros Ecclesiæ decretum. Tantum communi Christianorum horrore, nefarie hæreseos ab eximiis Ecclesiæ Patribus doctis libris refutate damnatio conclamata erat. Id autem quod Siculus commemorat decretum, ab Ecclesia Constantinopolitana fieri potuit vel sub Leone Isaurico, quo tempore a patriarcha (Germano) de Manichæis habita questio est, ex Siculo pag. 48, 49, circiter annum 722, vel

Manichæos applicet, qui palearum aquis jejuniū sustinentem simulat: qui ciborum conditorem calumniantur, cum se ipsi lautissimis quibusque cibis ingurgitent (1): qui docent eum qui hanc vel illam herbam evellit, in eam transmutari. Nam si is qui herbas excindit aut aliquod olus, in hoc transformatur; agricolæ et olitores in quot mutabuntur formas? In tam multa falcem intulit olitor, ut videmus, herbarum genera; in quodam ergo convertitur? Ridicula plane documenta, sceleris opprobriique plena. Idem homo cum opilio sit, et mactavit ovem et lupum interfecit: in quodam horum commutatur? Multi hominum, et pisces reti, et aves glutino ceperunt; in quod igitur genus transferuntur?

XXXII. Respondeant filii desidie Manichæi (2), qui et ipsi nihil agunt, et laborantium opes comedunt; qui afferentes sibi cibaria, bifari ardentique vultu excipiunt, et faustarum precationum loco imprecationes rependunt. Cum enim stolidus quispiam eis obtulerit aliquid, Paululum, inquit, foris consiste, et tibi benedicam. Deinde sumpto in manus pane ut qui ex eis respirare, confessi sunt), Ego te non feci, ait Manichæus pani; et in Altissimum contumelias fundit, et imprecatur conditori, et sic re condita vescitur. Si alimenta **109** odisti, quare

sub Michaelē Curopalata, et Leone Armeno, cum dira in Manichæos edicta publicata sunt: vel tandem sub Basilio, post relata a Siculo quæ in legatione sua viderat et audiverat, Manichæorum mala; decretum hoc non aliud est forsitan, quam illud quo anathematizandæ hæreses Manichæicæ decreta est formula, quam refert Cotelerius in Notis ad IV *Cogn.* librum, pag. 374.

(1) *Lautissimis quibusque cibis*, etc. Quæcumque hic et sequenti numero de Manichæis dicit, ad eorum electos maxime respicit. Eorum erat illa lautiorum epularum consecratio de qua videri potest Turbo apud Archelaum, num. 9; et Epiphanius, hæres. LXVI, num. 28; Aug., lib. II *De morib. Man.*, cap. 16, num. 52, et cap. 49, num. 68. Hæc vero eorum doctrina, qua eos qui olera excindebant, vel mactabant animalia, in res eas converti volebat, explicatur a Turbone loco citato num. 9, et Epiphanio num. 28 et 55; Aug., *De morib. Manich.*, cap. 17, num. 55; Theodoro, lib. I *Hæret. Jab.*, cap. 26, pag. 214; quorum testimoniis apparet eam Manichæorum transformationem, quam Cyrillus dicit, in pecora et plantas, nihil aliud esse, quam humanæ animæ, istarum ut putabant casuum res, in ejusdem modi corpora transfusionem et metempsychosim; nam Manichæi tam stirpibus quam brutis animalibus rationalem animam inesse persuadebant sibi.

(2) *Filii desidie*. De electis Manichæorum hæc intelligenda, quibus omni opere interdiceretur, ædificatione, lavatione, agricultura, panis confectione, ex Turbone apud Archelaum, num. 9, et Epiph., num. 28. At hæc omnia auditoribus licita erant ex Aug., epist. 236, num. 2, et lib. XX *cont. Faust.*, cap. 23; imo auditores ad præparanda electis cibaria, grandium, sed imaginariarum penarum comminationibus adigebantur, ex Turbone locis citatis. Quæ deinde de exsecrationibus Manichæorum in sumendo cibo commemorat Cyrillus, eadem referuntur a Turbone eodem loco, Tito Hostensii, lib. II *contra Manich.*, pag. 465. *Bibl. PP. Lugd.* tom. IV.

(3) *Τοῖς ἀγύρων ὕδατι, palearum aquis*. Obscu-

ρχοθόρις Manichæias, τοῖς ἀγύρων ὕδασι (3) τὸ στυγνὸν τῆς νηστείας προσποιουμένους· τοῖς διαβάλλουσι μὲν τὸν τῶν βρωμάτων ποιητὴν, τὰ κάλλιστα δὲ τῶν βρωμάτων λαίμαργουσι· τοῖς διδάσκουσιν, οὗτις ἐτήδε τὴν βοτάνην ἐκτίλλων, εἰς αὐτὴν μεταβάλλεται. Εἰ γὰρ ἐκτέλλων βοτάνας ἔτι τῶν λαχόντων εἰς τοῦτο μεταβάλλεται, γεωργοὶ καὶ κηπουρῶν παῖδες εἰς πῶσα μεταβλήθησονται; Κατὰ τοσούτων (4) δὲ κηπουρὸς ἤνεγκε τὴν δρεπάνην; ὡς ὄρωμεν· εἰς ποῖα ἄρα μεταβάλλεται; Γέλωτος ἀληθῶς τὰ διδάγματα, καὶ καταγνώσεως πλήρη καὶ αἰσχύντης. Ὁ αὐτὸς ἀνὴρ ποιμὴν ὢν προσβάται, καὶ πρέβαντον ἔθυσσε καὶ λύκον ἀπέκτεινε· εἰς ποῖον ἄρα μεταβάλλεται; Πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων (5) ἰθύδας ἐσαγγευσαν, καὶ θρῆνα ἔφυσαν· εἰς ποῖον ἄρα μεταβάλλονται;

B *AB.* Ἀποκρινέσθωσαν (6) οἱ τῆς ἀργίας ἔχοντες Manichæioi, οἱ μὴ ἐργαζόμενοι· καὶ τὰ τῶν ἐργαζομένων κατασβίοντες· οἱ τοὺς προσφέροντας αὐτοῖς τὰ βρώματα μειδιῶσι προσώπων διεχόμενοι, καὶ ἀντὶ εὐλογίῶν κατάρας ἀποδίδόντες. Ὅταν γὰρ τις αὐτοῖς τι προσεγγήσῃ (7) ἀνόητος, Μικρὸν ἔξω, φησὶ, καὶ εὐλογήσω σε· εἴτα διεξάμενος εἰς χεῖρας τὸν ἄρτον (ὡς οἱ ἐξ αὐτῶν μετανοήσαντες ἐξημολογήσαντο), Ἐγὼ σε οὐκ ἐποίησα, φησὶν ὁ Manichæios τῷ ἄρτῳ· καὶ κατάρας πέμπει (8) εἰς τὸν ὕψιστον, καὶ κατὰρᾶται τὸν πεποιητότα, καὶ οὕτως ἐσθίει τὸ πιποτη-

rus est et forte corruptus locus. Si hanc lectionem que editorum, Otob. et Coisl. codicum est, sequimur; fortassis Manichæi non solum a vino abhorrebant, verum etiam a zytho, seu facticio ex hordei vel tritici aqua temperati succis liquore, quo nonnulli catholici in locum vini juniorum diebus interditi utebantur, ut ostendunt Patrum querelæ: ipsique aquam paleis infusam adhibebant; quapropter etiam legi potest in Cyrillo. τοῖς εἰς ἄγρων ὕδασι, vel τῷ εἰς ἄγρων ὕδατι. Habetur in eod. Roe et Casaub., τῷ ἀγύρων καὶ ὕδατι, *palea et aqua*, quæ palea intelligi potest ea in qua, omissis culicibus, ex Manetis præcepto cubabant; unde horum præceptorum observatores Mattariæ ab aliis per deridiculum dieti, ex Aug. lib. V *cont. Faust.*, c. 5. Aliter, respiciendo ad proverbium, quo Hilarius utitur, lib. III in *Constant.*, num. 20: *Paleis aquas tegis et foveas cæspibus occultas*, legi potest, τοῖς ἰσα ἀγύρων, καὶ ὕδασι, τὸ στυγνόν, etc., quὸ *palea et aqua*, illa oblectis similes: aut, τοῖς ἀγυρῶν ὕδασι, τὸ στυγνὸν τῆς νηστείας (supp. ἐαυτοῖς) προσποιουμένους· qui uti *paleam aquis*, sic *tristitiam jejuniis sibi imponunt*.

D (3) *Κατὰ τοσούτων*. Sic emendavimus ex eod. Roe, Casaub. et Petr. Sic. In editis legitur τοσούτων.

(5) *Πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων*. Hæc et sequentia usque ad ἀργίας excl. prætermittuntur a Siculo.

(6) Ἀποκρινέσθωσαν, etc. Vocem ἀποκρινέσθωσαν quam contextus orationis requirere videtur, supplēvimus ex eod. Roe et Casaub. Ex eis etiam, atque insuper Coisl., Otob., ms. Genovæf. delevimus vocem ἀργίας; in editis ante ἀργίας nescio quomodo inductam. Mox verbum ἐργαζόμενοι, pro ἐργασάμενοι positum in ed. Oxon. fuit ex eod. Roe, Casaub., Bodl. et Pet. Sic.; favent Coisl. et Otob.

(7) *Τι προσεγγήσῃ*. Pronomen τι. addidimus ex Pet. Sic.

(8) *Κατάρας πέμπει*. Cod. Colb. omittit κατάρας et habet καταπέμπει. Gradecius quasi legisset, εἰς τὸ ὕψος, vertit, *exsecrans* (panem) *projicit in altum*.

μόνον. Εἰ μὲν γὰρ τὰς τροφάς, τὴν μεινύοντι τῷ προσώπῳ ἐνέβλεψας (1) τῷ προσενέβλεψας; εἰ δὲ ἐνέβλεψαι ἔχεις χάριν, διὰ τὴν πέμπει τῷ κατασκευάσαντι καὶ δημιουργήσαντι Θεῷ (2) τὴν βλασφημίαν; καὶ πάλιν, Ἐγὼ σε οὐκ ἔσπερα, φησὶ· σπαρείη δ' ἑσπέρης σε. Ἐγὼ σε οὐκ ἐθέρισα θρεπάνη· ἐθερυσθείη δ' ἑθέρης σε. Ἐγὼ σε πυρὶ οὐκ ὤπτησα· ὀπτήθειη δ' ὀπτήρας σε. Καλὰ τὰ ἀμοιβαῖα τῆς χάριτος.

ΑΓ'. Μεγάλα μὲν κακὰ, ἀλλ' ἔτι μικρὰ πρὸς τὰ ἄλλα. Οὐ τοιμῶ ἐπὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν τὸ λουτρὸν αὐτῶν διηγῆσθαι· οὐ τοιμῶ εἰπεῖν, τίνα ἐμὲ κάπνον τὴν ἰσχάδα, δίδασκε τοῖς ἀδελφοῖς. Διὰ συστήμων δὲ μόνον θρηλοῦσθε. Ἄνδρες γὰρ τὰ ἐν τοῖς ἐκπνευματοῖς ἐνθυμειθῶσαν, καὶ γυναῖκες τὰ ἐν ἀφ' ἑθέρης. Μιαινομένῃ ἀληθῶς τὸ σῶμα ταῦτα λέγοντες. Μὴ Ἐλλήνης τούτων μυσαρῖότεροι; μὴ Σαμαρείται τούτων ἀλλωτέροι (3); μὴ Ἰουδαῖοι τούτων ἀπεδέστεροι; μὴ οἱ πορευόμενοι τούτων ἀκαθαρότεροι; Ὁ μὲν γὰρ πορευόμενος, πρὸς μίαν ὄραν εἶ· ἐπιθυμίαν εἶς τὴν πρῆξιν· καταγινώσκων δὲ τῆς πράξεως, τῶς μανθεῖς (4) οἷδα λουτρὸς ἐπιδομένους, καὶ γινώσκεις

(1) *Ἐνέβλεψας*. Id verbum loco ἀπέβλεψας positum ex codd. Roe et Casaub.

(2) *Θεῷ*. Eam vocem que in editis post κατασκευάσαντι legitur, hoc loco reposuimus ex codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub.

(3) *Ἀλλωτέροι*. In editis habetur ἀδωτέροι, magis athei. Prætilimus scripturam codd. Coisl., Roe, Casaub., tum quod Samaritæ legem recipientibus minus convenire videatur atheorum appellatio, qua Cyrillus adversum hæreticos Deum creatorem negantes, et legis auctorem criminantes uti solet; tum quod hic non agitur de blasphemia qua Deus negetur, sed de singulari impuritate et nequitia. Hæc porro de Samaritanis perioche a Siculo prætermittitur.

(4) *Ὁς μανθεῖς*. Particulam ἡς adiectivum ex Coisl., Ottob., Petro Sic., Roe, Casaub., Grod. Paulo post, λουτρῶν positum ex Sic., cum in editis habeatur λουτρῶν, in Coisl., λουτρῶν.

(5) *Lavacrum ipsorum*. De lavacro ipsorum non communi, sed sacro, hoc est de baptisate, Cyrillum loqui, ejus cum ipsorum eucharistia conjuncta mentio suadet. Verum existit dubitatio num baptismum Christianum in suos usus admiserint Manichæi. Augustinus, hæresi xlvi, hanc eorum sententiam esse refert, baptismum in aqua nihil cuiquam salutis afferre; nec illos quenquam eorum quos decipiunt baptizandum putare: quod forsân de Catholicis aut aliqui baptizatos intelligunt. *Lib. iii cont. Petil.*, cap. 17, n. 20, negat catechumenos in secta Manicheorum vocari, tanquam eis baptismum quandoque debeant. S. Turribius Asturicensis, epistola ad S. Leonem 15, cap. 5, refert eos non in aqua, sed in oleo baptizasse. Id Priscilianus in Hispania forsân peculiarè. Photius in *Hist. Manich.*, p. 353, eos non conferre, sed fingere baptismam refert; et quamvis non baptizentur, imo baptismum conspuant, quoniam tamen in Christum, qui se aquam vivam dixit, credant, hæc amphibologia baptizatos se dicere: id quod sumpsit Photius ex Petro Siculo, et post eos refertur in libello *De orthemat. Manich. hæres.* At hæc de posterioribus Manichæis; nam tertii et quarti sæculi temporibus baptismum usos illos esse multa probant. Primo Marcus in *Disp. cum Archelao*, num. 50, de baptismum sic disputat, quasi revera remissionem peccatorum non conferat, sed tamen a se propter Christi exemplum adhibetur: et omnino supponit Archelai disputatio baptismum a Manæe agnosci. Felix Ma-

festivo vultu eum qui tibi attulit, intuitus es? si afferenti habes gratiam, quare auctori ac conditori Deo convicium rependis? Iterumque ait: Ego te non sevi; seratur ille qui te sevit; ego te nou mesui falce; demetatur qui te messuit; ego te igne non assavi; assatur qui te assavit. Præclara sane meritum remuneratio.

XXXIII. Magna illa quidem vitia, sed aliorum comparatione exigua. Lavacrum ipsorum (5) coram viris et mulieribus enarrare non audeo. Vereor dicere (6), cuiquam rei caricam intingentes, miseris porrigunt; signis duntaxat detegatur. Viri, quæ in somniis illudunt cogitent; et mulieres, quæ in menstruis. Os revera polluitur ista proferentes. Nunquid gentiles istis detestabiliores? an Samaritani sceleratiores, aut impii magis Judei? num scortatores magis impuri? Qui enim corpus stupro polluit, per unam horam libidinem explet; mox factum condemnans, se uti inquinatum balneo egere novit (7), commissique sui scelus et fedita-

nichæus apud Augustin., lib. 1 *De actis cum Felice*, cap. 19, pag. 484, baptizari Manichæos ut ab adversario Dei liberentur, testis est his verbis: *Si adversarius nullus contra Deum est, ut quid baptizati sumus?* Secundo, Athanasius, orat. 2, num. 43, pag. 510, agnoscere videtur Manichæos, Phryges, et Paulianistas baptisma conferre, recitat etiam trium personarum vocabulis. Hieronymus, in *Dialogo contra Luciferianos*, p. 305, Hilario Romanæ Ecclesiæ diacono objicit, quod baptizatos a Manichæis ante schisma sine novo baptisate receperat. Auctor Commentariorum *De recipiendis Manichæis*, Append. S. Aug. t. VIII, p. 58, præcipit ut electi Manicheorum diuturno tempore probati, tunc baptizentur, si non fuerint baptizati; vel reconcilientur, si penitentiam locum acceperint: quod tamen de apostatis Ecclesiæ intelligi potest. Basilius epistola 1 ad *Amphiloch.*, can. 1, Manichæos, Valentinos et Marcionitas in eorum hereticorum numero ponit, quorum baptisma, tanquam ab Ecclesiæ fide recedens, ab initio rejectum. Concilium tandem Trullanum, can. 95, Manichæos, Valentinos et Marcionitas cum libellis anathematismi admitti præcipiens, nihil de novo baptisate loquitur. Constare igitur debet Manichæos baptismum usurpasse, sed tantam illi fœditatem admicuisse, ut eam referro Cyrillum puduerit.

(6) *Vereor dicere*, etc. Nota omnibus infamis et scelerata Manicheorum eucharistia, sæpe ab ecclesiasticis auctoribus ex eorum confessione deprehensa: tum vero scelus illud non in universam sectam refundi volebant, sed in specialem quandam a cæteris schismate divisam, quæ tamen ipsa Manichæi nomine gloriaretur, et ejus ex libris istam hauserat impietatem. V. Aug., hæresi xlvi, pag. 15, et *De natura boni*, cap. 47. Id Manes a Terebintho accepisse videtur, saltem ab eo magicæ incantationes, quas in ficum sceleratum proferbant, erant profecte: supra, num. 25. Verum pudentia illa eucharistia Simonem Magum et Gnosticos auctores habebat, ex Epiph., hæresi xxi, n. 4, et hæresi xxvi, n. 4.

(7) *Se . . . balneo egere novit*. Balnei usum post fœdatum scelere corpus, non a paganis solum, sed a Christianis etiam adhibitum, testes præter Cyrillum, Chrysostomus, hom. 6 in *II Tim.*, pag. 580 et 582, et hom. 18 in *II Cor.*, pag. 184, quo loco id in solis quæ per carnem committuntur peccatis, et antequam in domum revertentur, usurpari ac-

tem cognoscit. Manichæus vero in medium, ut ei A
quidem videtur, altare isthæc imponit; linguamque
et os commaculat. Ab ejusmodi ore, o homo,
doctrinam percipias? huic obviam factus omnino
osculum porrigas? Annon, ommissa interim reli-
qua impietate, vel impuritatem fugias, hominesque
nebulonihus deteriores, et quovis prostibulo con-
sCELERATORIS?

XXXIV. * Hæc Ecclesia denuntiat, et docet.

IIO et cœnum attingit, ne in eodem inficiaris: edicit vulnera, ut tu ne saucieris. Sufficiat porro tibi ista solummodo scire; experiri autem abstineto. Tonat Deus (1), et contremiscimus omnes; isti autem in blasphemias voces erumpunt. Fulgurat Deus, omnesque nos in terram procumbimus: illi autem de cœlis convicia jactant. Jesus ait de Patre suo: *Qui solem suum exoriri facit super justos et injustos, et pluit super malos et bonos* *. Illi autem imbres ex amatorio æstu oriri statuunt (2): audentque dicere esse quamdam in celo speciosam virginem cum juvene formoso: eos quo tempore cameli aut lupi, sua fœdæ cupidinis tempora habere: itaque hiberno tempore hunc in virginem insano furore incurrere, illam vero fugro aiunt, istum persequi, atque inde sudorem emittere, quo ex sudore imbrem existere. Hæc in Manichæorum libris scripta sunt. Ea nos legimus, dum narranti-
bus nolucnus fidem adhibere. Nam securitatis protectionisque vestræ causa, in illorum perniciem sollicitius inquisivimus.

* Vid. sup. n. 19. ** Vid. sup. n. 13. *** Matth. v. 45.

severat. Isid. quoque Pel., lib. iv, ep. 129, p. 485; Greg. Mag., lib. iv *Dial.*, cap. 52. Accepta erat a paganis ea purgatio, ut refert auctor *Constituti. apost.*, lib. vi, cap. 29. Nempè ait Tullius, lib. ii *de legibus*: *Incestum aspersione aquæ vel dierum numero tollitur, et Persius, satyra 2, vers. 17, Noctem flumine purgas.*

(1) *Tonat Deus*, etc. Hæc nullus, quod sciam, de Manichæis præter Cyrillum refert. Quod autem de procumbendi in terram usu ad tonitrus sonum, vel fulgurantis cœli conspectum, narrat, idem quoque refert S. Ephræm. sermone parænet. *De adventu Domini*, pag. 495, et serm. *De apparitione crucis*, pag. 229 editionis Latine, vel editionis Græcæ pag. 347 aut 457, et auctor *Question. ad Antioch.*, quest. 156, tom. II Operum S. Athanas., p. 300.

(2) *Imbres ex amatorio æstu*. Hæc refert Turbo apud Archelaum, *Disp.*, num. 8, et ex eo Epiphanius, hæres. LXVI, n. 27, item Tit. Bostr., lib. ii *Contr. Manich.*, pag. 465. Sed quod Cyrillus de juvene quasi uno narrat, id Turbo de principibus materiæ, quorum tamen unum solum, nempè principem magnum, plure dicit. At Titus id ad omnes principes refert, non unius virginis, sed indefinite et plurali numero potestatum habent amore laborantes.

(3) *Oð νομίζεις*. Editi habent, ð, scripsimus, ò, ex codd. Coisl., Roe, Casaub., uti elegantius et familiariter Cyrilli loquendi rationi convenientius. Pet. Sic. neutrum legit, sed òς. Postea, hæc tñ γλώτταν scripsimus post hæc τὸ στόμα, ex præfatis codd. et naturali rerum ordine; in editis, hæc tñ γλώτταν, hæc τὸ στόμα.

τῆς πράξεως τὸ μυστήριον. Ὁ δὲ Μανιχαῖος θυσιαστῆριον μέσον, ὃ νομίζει (3), πύθῃσι ταῦτα, καὶ μαλᾶναι καὶ τὸ στόμα καὶ τὴν γλῶτταν. Παρὰ τοιούτου στόματος, ἀνθρώπων, δέχηθαι διδασκαλίαν; τοῦτον ὅπως ἀπαντήσας ἀσπάξῃ φιλήματι; Ἄρα χωρὶς τῆς λοιπῆς ἀπειθείας οὐ φεύγεις τὸ μεμολυμένον, καὶ τοὺς ἀκολάστων χειρῶνας, τοὺς πάσης προσετώσης (4) μυστηριώτερος.

ΑΔ'. Παραγγίλλει ταῦτα ἡ Ἐκκλησία καὶ διδάσκει, καὶ ἀπειτεῖ βορβόρων, ἵνα οὐ μὴ βορβορωθῆς· λέγει τὰ τραύματα, ἵνα μὴ σὺ τραυματισθῆς. Ἀρκεὶ δὲ σοι (5) τὸ εἶδέναι μόνον· τὸ δὲ πείρα παραλαβῆναι ἀπέχου. Βροντᾷ ὁ Θεὸς, καὶ πάντες τρέμομεν· κἀκεῖνοι βλασφημοῦσιν. Ἀστράπτει ὁ Θεὸς, καὶ πάντες εἰς γῆν ἐπικλίνομεν· κἀκεῖνοι περὶ οὐρανῶν τῆς δυσσοφίης ἔχουσι γλώσσοις. Ἰησοῦς λέγει περὶ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ· Ὅστις τὸν (6) ἤλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, καὶ βρέχει ἐπὶ πονηροῦς καὶ ἀγαθοῦς· κἀκεῖνοι λέγουσιν, ὅτι οἱ ὕετοί ἐξ ἐρωτικῆς μανίας γίνονται· καὶ τολμῶσι λέγειν, ὅτι ἐστὶ τις παρθένος ἐν οὐρανῷ εὐειδέης μετὰ νεανίσκου εὐειδέους· καὶ κατὰ τὸν τῶν καμῆλων ἦ, λύκων καιρὸν, τοὺς τῆς αἰσχροῦ ἐπιθυμίας (7) καιροὺς ἔχειν· καὶ κατὰ τὸν τοῦ χειμῶνος καιρὸν, μαυνοῦδως αὐτὸν ἐπιτρέχειν τῇ παρθένῳ· καὶ τὴν μὲν φεύγειν φασί· τὸν δὲ ἐπιτρέχειν· εἶτα ἐπιτρέχοντα ἰδού· ἀπὸ δὲ τῶν ἰδρώτων αὐτοῦ εἶναι τὸν ὕετον. Ταῦτα γέγραπται ἐν ταῖς τῶν Μονυχίων βίβλοις. Ταῦτα ἡμεῖς ἀνεγνώμεν (8), ἀπιστοῦντες τοῖς λέγουσιν· ὅπερ γὰρ τῆς ὑμετέρας (9) ἀσφαλείας, τὴν ἐκείνων ἀπώλειαν ἐπολυπραγμονήσαμεν.

(4) *Πάσης προσετώσης*. Secuti codd. Coisl., Ottob., Colb., Roe, Casaub., ms. Genovæf., Pet. Sic., ed. Morelli, expunximus articulum τῆς, inter utramque vocem in editis interpositum.

(5) *Ἀρκεὶ δὲ σοι*, etc. Ex Petro Sic. Nam editi, ἀρκεὶ δὲ σοι, etc. Loco πείρα παραλαβῆναι. Ottob. et Pet. Sic. habent, πείραν λαβεῖν. Bodl. πείραν παραλαβῆναι.

(6) *Ὅστις τὸν*, etc. Loco ὅτι scripsimus ὅστις ex codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., ut etiam citavit sup. num. 16. Porro hic Cyrillus paulum imnemat ordijnem sententiæ Christi, aientis Deum solum suum oriri facere super bonos et malos, et plure super justos et injustos. Atque ita legit Pet. Sic. At omnes mss. habent ut in textu, ac Patres nonnulli ita quandoque legerunt, ut Philastr., hæc. LXXII, 5. cl. G. Nysse, in *Nat. Chr.*, p. 543; tantum Coisl., Roe, Casaub. et Grod. in secundo evangelicæ sententiæ membro ἀγαθοῦς ante πονηροῦς ponunt.

(7) *Ἐπιθυμίας*. Ita codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Grod., Pet. Sicul. Editi vero, μίσεως. Post ἔχειν adjectivum, καί, ex Coisl., Roe, Casaub., Grod., Siculo.

(8) *Ἀνεγνώμεν*. In codd. Roe, Casaub., Ottob., ms. Genovæf., ἀνεγνώκαμεν.

(9) *Ἰμετέρας*. Ita legere maluimus cum mss. Coisl., Roe, Casaub., Grod., Petro Siculo, quam ἡμετέρας cum editis. Hæc ostendunt Cyrillum jam primum erudiendæ plebi præpositum, nec quidquam prætermississe eorum quæ ad suum ministerium pertinent.

ΑΕ'. Ἀλλὰ ῥύσαίτο ἡμᾶς ὁ Κύριος ἀπὸ τοιαύτης Ἀ
πλάνης· ὁδοῖν δὲ (1) ὅμιν ἔχθρα πρὸς τὸν δράκοντα·
ἵνα ὡσπερ ἐκεῖνοι τηροῦν τὴν πέτραν, οὕτω
καὶ ἡμεῖς αὐτῶν πατήσῃτε τὴν κεφαλὴν. Μνησ-
ναίετε τῶν λεγομένων. Τίς συμφωνία τῶν ἡμετέ-
ρων (2) πρὸς τὰ ἐκείνων; τί τὸ φῶς πρὸς τὸ σκότος;
τί τὸ τῆς Ἐκκλησίας αἰμῶν, πρὸς τὸ τῶν Μανιχαίων
μυστηρίων; Ὡς τάξις, ὡς ἐπιστήμη, ὡς σεμνότης,
ὡς ἀγνεία· ὡς καὶ τὸ ἐμβλέπειν γυναῖκα πρὸς ἐπι-
θυμίαν, κατάρνωσις· ὡς γάμος σεμνότητος (3), ὡς
ἐγκρατείας ὑπομονή, ὡς παρθενίας ἰσαγγελοῦ ἀξίω-
μα· ὡς βρωμάτων μετοχὴ μετὰ εὐχαριστίας· ὡς
ἐργασίαν πρὸς τὸν τῶν ὁσίων δημιουργόν. Ὡς
ὁ Πάτερ τοῦ Χριστοῦ προσκυνεῖται· ὡς φόβος καὶ
τρόμος διδάσκειται τοῦ βροχάντος· ὡς τῷ βροντιῶντι
καὶ ἀστράπτοντι δοξολογία ἀναπέμπομεν.

pluviam fundit, metus ac tremor docetur: hic
ΑΓ'. Συναγελᾶζου τοῖς προβάτοις· φεύγε τοὺς
λύκους· τῆς Ἐκκλησίας μὴ ἀναχώρει. Μίσος καὶ
τόκος ποτε εἰς τὰ τοιαῦτα ὑποκεινθέντας· καὶ ἴδν
μὴ χρῆμα καταλάβῃς αὐτῶν τὴν μετένοιαν, μὴ
προπηλῶς σαυτὸν ἐμπιστεύσῃς. Παρεδόθη σοι τῆς
μοναρχίας ἡ ἀλήθεια· γινώριζε τὰς βοτάνας τῶν
μαθῆματων· γίνου δόκιμος τραπέζης, τὸ κα-
λὸν κατέχων, ἀπὸ παντὸς εἶδους ποτηρίου ἀ-
εχόμενος. Et διὰ καὶ ποτε τοιοῦτος γέγονας, μίσσησον

“ Gen. iii, 15. “ II Cor. vi, 14. “ Matth. v 28.

(1) *ὁδοῖν δὲ*. Particula δὲ a nobis adjecta ex C
Coisl., Roe, Casaub., Ottob., Grod. Loco ἐκεῖνοι τη-
ροῦσι, et αὐτῶν τὴν κεφαλὴν, Grodecius videtur le-
xisse, ἐκεῖνος τηρεῖ, et αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν, quæ ad
draconem referuntur.

(2) *τῶν ἡμετέρων*. Sic scripsimus ex codd. Roe
et Casaub., ut sensus rerum consequentium postulat.
Grod. legit, ὑμετέρων, rerum vestrarum; faciliis
commutatio ἢ in ὀ. In editis est, τῶν ὁσίων, tuarum
rerum.

(3) *Γάμος σεμνότητος*. Codd. Coisl., Ottob.,
Roe et Casaub., γάμος σεμνότητος, quæ lectio magis
plana atque elegans. Alteram tamen non mutavi
propter similes quæ passim apud Cyrillum occurrunt
dicendi rationes. Sic cat. 10, n. 18, τὸ μῆμα τῆς
ἀγιότητος, pro· μῆμα ἀγιώτατον. Cat. 14, num.
17, μετένοια τῆς σωτηρίας, p. μετένοια σω-
τήριος. Procat., num. 13, πραγμάτων ἀνωφελεία,
p. πρόγματα ἀνωφελῆ, et num. 15, ὁσίων πραγμά-
των ἐνέργειαν, p. ὁσίων πράγματα ἐνεργῆ. Cat. 6,
num. 16, στόμα ἀθεοῦτος, p. στόμα ὁσίων. Cate-
rism in Bodd. cod. habetur, γάμος καὶ σεμνότης.
Apud Grod. hæc phrasid prætermissa est.

(4) *Continentia tolerantia*. Continentiæ nomine vo-
luntariam in viduitatis statu permutationem intelligit.
Quod probat instituta ab eo, tum hic, tum similibus
verbis cat. 4, n. 26, et cat. 15, n. 22, trium Eccle-
siaz ordinum, conjugatorum, viduarum, et virginum
enumeratio. Catechesi quoque 10, n. 19, Annam
prophetissam, celebrem illam Evangelii viduam,
continentem vocat. Continentium nomine viduas
designari non est infrequens apud auctores eccle-
siascos. Sic Rufinus, lib. ii, seu, si mavelis, ii
Hist. eccl., cap. 3, de persecutione sub Valente a
Lucio Alexandriæ excitata, Tanta, inquit, et tam
inopia in virginibus et continens Ecclesie gesta sunt,
quæ nec in persecutionibus gentium memorantur.
Invertus, Epistola ad Eustochium et Paulam, t. V
Hieronymi p. 86, distinguit etiam virgines, conti-

XXXV. Verum nos Dominus ab tali defendat
errore: eaque vobis adversus draconem inimicitia
tribuat, ut quomodo ipsi calcaneum observant,
ita et vos illum caput conculcetis. Memores
estote eorum quæ vobis dicuntur. Qui contentus
nostrum rerum cum rebus illorum? Quid lux
cum tenebris comparata? Quid Ecclesie gravitas
et sanctitas, cum Manichæorum execrandis in-
stituti? Illic ordo, hic disciplina, hic gravitas, hic
castimonia; hic vel feminam ad libidinem aspiciere
piculum est. Hic continentia [id est viduitatis] tolerancia (4);
hic virginitatis cum angelis certans dignitas: hic
ciborum cum gratiarum actione perceptio; hic
gratus in universarum III rerum opificem ani-
mus. Hic Pater Christi adoratur: hic ejus qui
tonanti et fulguranti gloriam et honorem referimus.

XXXVI. Tu omnibus aggregare: fuge lupos; ab
Ecclesia non recede. Odio habe eos etiam qui ha-
rum aliquando rerum suspicione laboraverunt:
quorum nisi penitentiam temporis diuturnitate
comperat habueris (5), ne ipsis temere et incon-
siderate te ipsum credas. Tradita est tibi monar-
chiæ [seu unci Dei principatus] veritas; inter-
nosce documentorum quasi herbas. Esto bonus
nummularius (6): quod bonum est, retinens, et ob

nentes et castas, et conjugatas. Sic etiam Justus
Orgelii., in *Cantic.*, num. 149; Primasius, in *Apoc.*
c. vii, 4; auctor libri *De disciplina et bono pu-
dicitia*, in Appendice Cyprianica, etc. Continentium
autem nomine comprehens, non solæ viduæ, sed
etiam ii vel eæ quæ post initum et delibatum ali-
quanto tempore conjugium, abstinentiam sibi ex
mutuo consensu indixerant. Viduarum autem, seu
mutuo consensu se toto separantium castitas,
continentia dicitur, quia majoris laboris existi-
mabatur degustatis voluptatibus carere. Vide Ter-
tull., *De veland. virg.*, c. 10, n. 85.

(5) *Quorum nisi penitentiam*, etc. Item præcep-
tum est auctoris *Commonitorii de recipienda Ma-
nichæis* sub nomine S. Aug., Append. tom. VIII,
p. 57. Suspectam Manichæorum conversionem tria
effliciebant: 1^a Maxima labis ejus tenacitas, e sectæ
illicebis, ac variis Manichæorum fraudibus pro-
fecta; tum etiam inde, quod cum in mysteriis suis
prestigiis uterentur, inde eorum animæ demonum
potestati atque imperio illigatæ tenebantur, ex Theo-
doreto, lib. i *Heret. fab.*, cap. 26; 2^a mendacium
ac perjurium, et ambigue professiones quibus ad
sese occultandos, cum in suspicionem vocati es-
sent, impune abutuntur, ut ex Petro Sculo, Pho-
tio, etc., de Manichæis certum est, et de Priscil-
ianistis ex Augustino, Leone Magno, et aliis;
3^a furtiva eorum in cultus ecclesiasticos, et myste-
riorum nostrorum participationem adrepto, quam
deprehendit S. Leo serm. 41, *De Quadrag. 4*.

(6) *Esto bonus nummularius*. Locus ille, qui cum
a nostris N. T. exemplaribus absit, merito inter
apocrypha numeratur, a multis tamen Patribus uti
pars Scripture adductus est, sed ab aliis tanquam
ipsius Christi sententia, ejus verbis Matthæi xv,
27, aut Lucæ xix, 25, adjuncta, ab aliis sub no-
mine Pauli apostoli ad Thessalonicenses scribe-
ntis. Itaque Cyrillus noster cum Patribus permultis,
inprimis Alexandrinæ et Palesine Ecclesie. Vide

omni specie mala te abstinens⁴⁴. Quod si quando talis fuisti, agnatum errorem odio habe. Est enim via salutis, si vomitum evomas; si ex animo oderis; si ab iis te subtraxeris, non labiis solum, sed et anima: si adoraveris Patrem Christi, Deum legis et prophetarum; si agnoveris bonum et justum, unum eundemque esse Deum. Qui vos omnes conservet, ab omni casu, offendiculoque protegens, stabiles in fide: in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in secula seculorum. Amen.

⁴⁴ I Thess. v, 21, 22.

Cotelerium in notis ad librum II *Constit. apostol.*, cap. 36, nota d, fuse et erudite pro suo more de hoc loco disserentem. Facile mihi cum ipso persuaderi potior, sententiam hanc a Christo vel apostolo Paulo profectam esse; eamque ex traditione sive non scripta, sive in quodam melioris notæ apocrypho relata acceptam, postea in exemplaria quædam N. Testamenti inductam fuisse.

A ἐπιγινώσκεις τὴν πλάνην· ἔστι γὰρ ὁδὸς σωτηρίας, ἐὰν ἀπεμίσησιν τὸν ἕμετον· ἐὰν ἀπὸ καρδίας μισήσῃς· ἐὰν ἀποστήσῃς αὐτῶν, μὴ χεῖλαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ ψυχῇ· ἐὰν προσκυνήσῃς τὸν Πατέρα τοῦ Χριστοῦ, τὸν θεὸν νόμου καὶ προφητῶν· ἐὰν γινώσκῃς τὸν ἀγαθὸν καὶ δίκαιον, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἕνα θεόν. Ὅς πάντας ὑμᾶς συντηρήσειε, φυλάττων ὑμᾶς ἀπώτους, ἀσκανθαλίστους, ἐδραίους ἐν τῇ πίστει, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα (1) εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

(1) Ὡς ἡ δόξα. Pleniorum glorificationem continent codd. Coisl., Roë, Casaub. et Ottob. in quibus post, Κυρίῳ ἡμῶν scribitur, μεθ' οὗ ἡ δόξα τῷ Πατρὶ, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν, ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας, etc. In Christo Jesu D. N. cum quo gloria Patri, cum sancto Spiritu, nunc et semper et in æcula, etc.

CATECHESIS SEPTIMA.

DE PATRE.

PRÆLOQUIUM.

1121. Tradita in superiori institutione de Deo una doctrina, in hac patrium ejus nomen et dignitatem, cujus rei fide a Judæis discernimur (n. 2), edisserit. Docet itaque Deum Filii sui Jesu Christi patrem esse proprie et vere, æterna et nulli defectui obnoxia generatione (n. 5 et 6), eundem vero hominum patrem esse abusive et nuncupatione sola (n. 7); quo sensu patris nomen in Scriptura plures ob titulos tribui solet (n. 9 et 10). Tum commemoratis breviter divinæ majestatis insignibus (n. 11), hominum qui ligna, lapides et Satanam ipsam, Deo relicto, pro patre sumpserint, cæcitate deplorat (n. 12): ac morali exhortatione ad vitam divinam dignam adoptione instituendam (n. 15), et honorandos omnibus obsequiis, quibus Deus non læditur, corpora nostri parentes, orationi finem imponit (n. 14 et 15).

II. In hac oratione primum impugnat Judæos (n. 2), qui Deum solitarium et filii naturalis exportem docent; deinde Gnosticos (n. 6, etc.), qui patrem Jesu Christi alium a Creatore tenebant; tum etiam Arianos (n. 5), quibus Verbum non natura, sed adoptione tantum Filium erat. Obiter etiam refellit hæreticos (n. 7), qui Christum ex Josepho genitum vel communem hominem esse docuerant (n. 7). Præclara multa de vera et æterna Dei paternitate adversus Arianos, de arbitrii libertate adversus Valentianianos, de officiis filiorum in parentes, etc., hic habentur.

11. Habita est hæc catechesis subsequenti die post præcedentem, ut ab ipso ejus exordio significat auctor. Hunc emendarimus ad codd. Roë, Casaub., Coisl. et Ottobon.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ Ζ'

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, εἰς τὸ Πατέρα (1)· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ἐφεσούς Τυττου γάρου κάμπω τὰ γράμματα μου πρὸς τὸν Πατέρα, ἐξ οὗ πάντα πατρία ἐν οὐρανῶσι καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζονται, καὶ τὰ ἐξῆς.

CATECHESIS VII ILLUMINANDORUM,

Extemporali Hierosolymæ habita de hac [Symboli] voce, Patrem. Et lectio ex Epistola ad Ephesios: *Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem, ex quo omnis paternitas in cælis et in terra nominatur*¹⁰, etc.

Α'. Περὶ μὲν τῆς τοῦ Θεοῦ μοναρχίας, αὐτάρκως ἂν ἔμην ἐν τῇ χθὲς ἡμέρᾳ πρὸς ὑμᾶς εἰρηται· αὐτάρκως δὲ λέγω, οὐ τὸ πρὸς ἀξίαν (τούτου γάρ (2) ἐφικέσθαι θνητῇ φύσει παντελῶς ἀδύνατον), ἀλλ' ὅσον ἔκειν εἰς τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν. Καὶ τῆς τῶν ἀθέων αἰρεσιωτῶν πολυσχιδῶς πλάνης τὰς ἐκτροπὰς διήλθον· ὡν τὸ βορβορώδες. καὶ τὸ τῶν ψυχῶν λοβόλον ἀποσιτισμένοι, καὶ τὰ κατ' ἐκείνους μνημονεύσαντες, οὐχ ἵνα βλασῶμεν, ἀλλ' ἵνα μειζῶνως αὐτοὺς μαήσωμεν, πρὸς ἐαυτοὺς λοιπὸν ἐπανδρωμέν, καὶ τὰ σωτηριώδη τῆς ἀληθοῦς πίστεως καταδειξόμεθα, τῷ τῆς μοναρχίας ἀξιώματι τὸ πατρικὸν συνάπτοντες, καὶ πιστεύοντες εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα. Οὗ γὰρ δεῖ μόνον εἰς ἕνα Θεὸν πιστεύειν· ἀλλὰ καὶ τὸ Πατέρα (3) τούτου εἶναι τοῦ Μονογενοῦς, Κυρίου δὲ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετ' εὐσεβείας καταδειχόμεθα.

Β'. Ταύτη γὰρ ἂν τῶν Ἰουδαίων ἀνώτερα φρονολογῶμεν (4), οἳ τὸ μὲν εἶναι ἕνα Θεὸν καταδέχονται τοῖς ἔργοις (τί γὰρ, εἰ καὶ τούτο διὰ τῆς εἰδωλολατρίας πολλάκις ἤρτησαν); τὸ δὲ καὶ Πατέρα εἶναι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τούτου, οὐ παραδέχονται· τοὺς οἰκείους προσηύχαι ἐναντία φρονούντες, οἳ φασιν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς· Κύριος εἶπε πρὸς με· Υἱός μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. Καὶ μέχρι σήμερον φρασατόμενοι, καὶ συναγόμενοι

1. ¹⁰ De monarchia quidem [seu unico principatu] Dei, sufficienter vobis diximus hesternæ die: sufficienter autem dico, non id quod argumenti dignitas postulabat (eo enim attingere mortalæ naturæ prorsus impossibile); sed quantum infirmitati nostræ concessum fuit, ac multifidi atheorum hæreticorum erroris diverticula persecutus sum. Quorum excussa colluvie, pernicilique animabus veneno, ac retentis in memoria illorum rebus, non uti 113 lædamur, sed majus in ipsos odium concipiamus: jam ad nos ipsos revertamur, et saluifera veræ fidei dogmata suscipiamus. monarchiæ dignitati paternam prærogativam copulantes, et credentes in unum Deum Patrem. Non enim oportet solum in unum Deum credere: verum etiam hunc B Unigeniti, Domini scilicet nostri Jesu Christi, Patrem esse religiose suscipiamus.

II. Hac enim ratione Judæis sultimiora sensuri sumus: qui unum quidem Deum esse doctrinis suis recipiunt, (quid enim, si illud quoque per idolorum cultum sæpius abnegarint?) Patrem vero illum Domini nostri Jesu Christi non admittunt. In quo suis ipsorum prophetis contraria sentiunt, qui in Scripturis divinis aiunt: Dominus dicit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te¹⁰. Fremunt vero illi usque in presentem diem, et

¹⁰ Ephes. iii, 14. ¹¹ Vid. cat. 6, n. 1 et 5. ¹² Psal. ii, 7.

(1) Εἰς τὸ Πατέρα. Omnes sive editi, sive mss., εἰς τὸν Πατέρα. Non dubitavimus scribere τὸ exemplum similitum titularum: verbi gratia cat. 8, εἰς τὸ Παντοκράτορα, cat. 9, εἰς τὸ Ποιητὴν, cat. 41, εἰς τὸ τὸν Υἱόν, etc., et aliorum passim. In loco Apostoli allegata verba, ἐξ οὗ, et sequentia addidimus ex eod. Coisl., Oitob. duobus, et Grodecin. Vorem πατρὶα cum Vulgata vertimus paternitas, quæ apud LXX significat familiam ex uno patre proutiam.

(2) Τούτου γάρ. Ex eod. Coisl. scripsimus, τούτου, cum in impressis legatur, τούτο. Paulo post, loco αἰρεσιωτῶν, habetur in eod. Coisl., Roe, Casaub. αἰρετικῶν. Sed in Coisl. legitur, τῶν αἰρετικῶν καὶ ἀθέων, hæreticorum et atheorum: quorum postremum referri potest ad gentiles, quorum

C errores una cum deliramentis hæreticorum superiore catechesi commemoravit Cyrillus: sed atheos sæpe nominat hæreticos Dei unitatem scindentes. Sic cat. 6, n. 17, et alibi.

(3) Ἀλλὰ καὶ τὸ Πατέρα. Ex Roe et Casaub. et simili locutione num. seq. Editi vero, καὶ τὸν Πατέρα τούτου... Post, ex sola Grodeciana versione auctoritate, sed postulante contextus sensu, καταδειχόμεθα loco καταδειχόμεθα scripsimus.

(4) Φρονολογῶμεν. Ita ex eod. Coisl., Oitob., Roe, Casaub. requirente particula ἂν posuimus. loco φρονούμεν. Mor., interjectam inter Θεὸν et καταδέχονται vocem Πατέρα, eorundem codicum. Oitoboniano tamen excepto, et suffragante Grodecii versione, sustulimus.

convenient adversus Dominum et adversus Christum
 ejus ⁴⁵, existimantes amicitiam Patris citra pietatem
 in ⁴⁶ Filium posse se consequi; dum ignorant,
 quod nemo venit ad Patrem, nisi per Filium ⁴⁷ di-
 centem: *Ego sum ostium* ⁴⁸; et: *Ego sum via* ⁴⁹.
 Qui ergo rejicit viam quæ ducit ad Patrem, et qui
 ostium negat, is quomodo ingressus ad Deum ho-
 nore dignabitur? Contradiciunt vero iis quæ in
 octuagesimo octavo psalmo scripta sunt: *Ipse in-
 vocabit me, Pater meus es tu, Deus meus, et sus-
 ceptor salutis meæ. Et ego primogenitum ponam
 illum, excelsam præ regibus terræ* ⁵⁰. Si enim hæc
 in Davidem, vel Salomonem, aut successorum
 quempiam pronuntiata contenderint; ostendant quo-
 modo thronus ejus ⁵¹, qui eorum opinione per pro-
 phetiam designatur, sit velut dies cæli, et sicut sol in
 conspectu Dei, et sicut luna perfecta in æternum ⁵².
 Quomodo et illud non verentur quod scriptum est:
Ex utero ante luciferum genui te ⁵³; et illud: *Per-
 manebit cum sole et ante lunam, generationes gene-
 rationum* ⁵⁴? Quæ quidem ad hominem referre,
 ingratiitudinis extremæ plenum atque refertum est.

III. Verum Judei sucto incredulitatis suæ, tum in
 his, tum in similibus Scripturæ sententiis, quando
 ita volunt, morbo teneantur. Nos vero, quam docet
 fides, pietatem recipiamus, Deum unum, Patrem
 Christi adorantes. Qui enim omnibus gignendi vim
 impartitur ⁵⁵, illum ejusmodi dignitate fraudare im-
 pium sane fuerit. Et credamus in unum Deum Pa-
 trem; ut etiam ante disputationem a nobis, quæ
 de Christo plenius doceat, instituendam, Unigeniti
 fides audientium in anima deligatur; ne **114** tan-
 tillum quidem ob interpositos de Patre sermones
 separata.

IV. Patris enim nomen sua ipsius appellatione,
 Filii notitiam simul subjicit animo: quemadmodum
 similiter qui Filium nominavit, statim quoque Pa-
 trem cogitatione complexus est. Si enim Pater,
 omnino Filii Pater est; et si Filius, omnino Patris
 Filius. Ut ne igitur, ex eo quod dicimus, *In unum
 Deum, Patrem omnipotentem; factorem cæli et ter-*

A κατὰ τοῦ Κυρίου, καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, νο-
 μίζοντες (1), ὅτι δυνατόν ἐστι Πατρὶ φιλιωθῆναι,
 χωρὶς τῆς εἰς τὸν Υἱὸν εὐσεβείας, ἀγνωσοῦντες, ὅτι
 οὐδεὶς ἐρχεται πρὸς τὸν Πατέρα, εἰ μὴ διὰ τοῦ Υἱοῦ,
 τοῦ λέγοντος: Ἐγὼ εἰμι ἡ Ὁδὸς· καὶ, Ἐγὼ εἰμι ἡ
 Ἔξοδος. Ὁ τοίνυν (2) τὴν Ἰδὴν παραιτούμενος τὴν
 ἀπάγουσαν πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ἡ τὴν θύραν ἀρ-
 νοῦνόμενος, πῶς τῆς πρὸς τὸν Θεὸν εἰσόδου καταξιο-
 θήσεται; ἀντιλέγοντες δὲ καὶ τοὺς ἐν ἄδοξαστῶ
 ἐγδῶ φηλαμῶ γεγραμμένους, τὸ, Αὐτὸς ἐπικαλέσε-
 ται με, Πατὴρ μου εἰ σὺ, Θεὸς μου καὶ ἀντιλή-
 πτωρ τῆς σωτηρίας μου. Κἀγὼ πρωτότοκος θῆ-
 σομαι αὐτῶν, ὑψηλὸν παρὰ τοὺς βασιλεῦσι τῆς
 γῆς. Εἰ γὰρ ταῦτα πρὸς τὸν Δαβὶδ, ἢ Σολομῶντα, ἢ
 καὶ τινὰ τῶν καθεστῆς εἰρησθαι βιάζοντο· διεξέτα-
 σαν πῶς ὁ ἁθέτος τοῦτον τοῦ προφητευσομένου παρ'
 αὐτοῦ, ἔστιν ὡς αὐ ἡμέραι του ὠρανοῦ, καὶ ὡς ὁ
 ἡλίας ἐναντίον τοῦ Θεοῦ. καὶ ὡς ἡ σελήνη κατ-
 ηρισμένη εἰς τὸν αἰῶνα. Πῶς δὲ καὶ ὁ δυσ-
 οἰκύνεται τὸ γεγραμμένον, τὸ, Ἐκ γαστρὸς (3) ἀπὸ
 ἐωσπέρου ἐγέννησά σε, γαί τὸ, Συμπαραινέει τῶ
 ἡλίῳ καὶ ἀπὸ τῆς σελήνης, γενεῆς γενεῶν (4);
 Ἄπερ ἐπ' ἀνθρώπων ἀναφέρειν, πάσις ἀγνωσοῦ-
 νης ἀνάξιον καὶ μετόν.

Γ. Ἄλλ' Ἰουδαῖοι μὲν τὰ σύνθηρ τῆς ἀπιστίας ἐν-
 τε τοῖς βιβλαῖς ταύταις, καὶ ἐν τοῖς παραπλησίαις,
 ἐπειθὴ βούλοιντο, νοσεύεσκον. Ἡμεῖς δὲ τὸ τῆς πί-
 στειος εὐσεβὲς ἀναλαμβάνομεν (5), Θεὸν ἕνα τὸν Πα-
 τέρα τοῦ Χριστοῦ προσκυνούντες; (τὸν γὰρ τοῖς πᾶσι
 τὸ γεννῆν χαρίζομενον, τοῦτον τῆς (6) ταύτης ἀξίως
 ἀποστερεῖν ἀνόσιον); καὶ πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν
 Πατέρα, ἕνα καὶ πρὸ τῶν περὶ Χριστοῦ κινήσο-
 μένων ἡμῖν διδασκαλικῶν λόγων, ἢ περὶ τοῦ Μονο-
 γενοῦς (7) πίστις ἐγκαταβάλλεται τῇ ψυχῇ τῶν
 ἀκούοντων, ἐκ τῶν μεταξὺ λόγων τῶν περὶ τοῦ Πα-
 τρός, κατὰ μεθοσιῶν ἀποσοινηζομένη.

Δ. Τὸ γὰρ τοῦ Πατρὸς ὄνομα ἅμα τῆς τῆς ὀνομασίας
 προσρήματι, νοεῖν παρέχει καὶ τὸν Υἱὸν ὡσπερ ὁμοίως
 Υἱὸν τῆς ὀνομασίας, εἰδὸς ἐνόησε καὶ τὸν Πατέρα. Εἰ γὰρ
 Πατὴρ, πάντως ἐστὶ Πατὴρ Υἱοῦ· καὶ εἰ Υἱὸς, πάντως ἐστὶ
 Πατρός Υἱός. Ἴν' οὖν μὴ (8) ἐκ τοῦ λέγειν οὕτως·
 Εἰς ἕνα Θεὸν, Πατέρα παντοκράτορα· ποιητὴν
 οὐρανοῦ καὶ γῆς, ἐρατῶν τε πάντων καὶ ἀσρά-

⁴⁵ Psal. ii, 2. ⁴⁶ Cat. 10, n. 1. ⁴⁷ Joan. xiv, 6.
⁴⁸ 27, 28. ⁴⁹ ibid. 30. ⁵⁰ ibid. 38. ⁵¹ Psal. cix, 5.

⁵² Joan. x, 9. ⁵³ Joan. xiv, 6. ⁵⁴ Psal. lxxxviii,
⁵⁵ Psal. lxxi, 5. ⁵⁶ Isa. lxvi, 9.

(1) *Νομίζοντες*. Codd. Roe et Casaub., νομι-
 ζοῦσιν. Verum Cyrillus plura cumulat partiicipia,
 continuans phrasim οὐ καταδέχοντα.
 (2) *Ὁ τοίνυν*. Hæc in plurali exhibent codd.
 Roe et Casaub., οὐ... παραιτούμενοι... οἱ τὴν θύραν
 ἀρνούμενοι, πῶς καταξιοθήσονται. In Coisl. solum
 habetur, οἱ παραιτούμενοι, cætera in numero sin-
 gulari. Paulo post, loco πρὸς τὸν Θεόν, in Coisl.,
 Roe, Casaub. et Grod. habetur, πρὸς τὸν Πατέρα.
 (3) *Ἐκ γαστρὸς*. In editis, post γεγραμμένον
 pereram reperitur articulus τὸ· quem erasimus
 juxta codd. Coisl., Roe, Casaub.
 (4) *Γενεῆς γενεῶν*. Ita etiam hunc locum re-
 citat cat. 12, n. 10, ut et habent editiones nos-
 træ LXX: at in codd. Coisl., Roe, Casaub. habetur
 hic, γενεῆς γενεῶν, atque ita nonnulli Patres le-

gere. Euseb. Cesar. hunc psalmum interpretans vi-
 detur legisse, εἰς γενεῆς.
 (5) *Ἀναλαμβάνομεν*. Ita nos ex codd. Roe et
 Casaub. Editi, ἀναλαμβάνομεν· similiterque scrip-
 simus infra, πιστεύομεν, ex Grod.
 (6) *Τῆς*. Ex Coisl., Roe, Casaub. Vitiose in edi-
 tis, τοῦ.
 (7) *Περὶ τοῦ Μονογενοῦς*. Editi, περὶ τοῦ Χρι-
 στοῦ. Potiore Judæicivimus lectionem codd. Coisl.,
 Orob., Roe, Casaub. quam hic ascripsimus, nisi
 sequentibus verbis convenientiore: nam Filii no-
 mini præprie competit, ut in Patris nomine et no-
 tione comprehenderatur.
 (8) *Ἴν' οὖν μὴ*, etc. Illud μὴ in editis et mss.
 omnibus positum est post ἐκ τοῦ, quod perspicue
 vitiosum emendare non dubitavi.

των· εἶτα ἐκαθόντων ἡμῶν καὶ τὸ, *Eis ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν*· ὑπολάβοι τις οὐχ ὅσως, οὐρανῶ καὶ γῆ· δευτερεύει τῇ τάξει τὸν Μονογενῆ· διὰ τοῦτο, πρὸ τῆς ἐκείνων ὀνομασίας Πατέρα τὸν Θεὸν ὀνομάσαμεν, ἵνα ἅμα τῷ νοεῖν Πατέρα, νοήσωμεν καὶ τὸν Υἱόν· Υἱὸς γὰρ καὶ Πατὴρ οὐδέν ἐστι μεταξὺ τῶν ὄντων

E. Ἔστι τὸννὸν ὁ Θεός, πολλῶν μὲν καταχρητικῶς Πατὴρ, ἐνῶς δὲ μόνου φύσει καὶ ἀληθεῖς τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ, Κυρίου δὲ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, Πατὴρ· οὐ χρόνος τὸ Πατὴρ εἶναι κτησάμενος, ἀλλ' ἀεὶ Πατὴρ τοῦ Μονογενοῦς τυγχάνων. Οὐ γὰρ ἅπας ὢν πρὸ τούτου, Πατὴρ γέγονεν (1) ὕστερον μεταβουλευσάμενος· ἀλλὰ πρὸ πάσης ὑποστάσεως, καὶ πρὸ πάσης αἰσθήσεως, πρὸ χρόνου τε καὶ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, τὸ πατριχὸν ἀξίωμα ἔχει ὁ Θεός (2), τούτῳ μᾶλλον ἢ τοῖς λοιποῖς ἀξιώμασι σεμνωμένος. Καὶ οὐ πάθει Πατὴρ γενόμενος, οὐκ ἐκ συμπλοχῆς, οὐ κατ' ἀγνοίαν, οὐκ ἀποφρέσας (3), οὐ μειωθεὶς, οὐκ ἀλλοιωθεὶς (Πᾶρ γὰρ δύσημα τέλειον ἄνθρωπος ἐστι, καταβαίνον ἀπὸ τοῦ Πατέρος τῶν γράφων, παρ' ᾧ οὐκ ἐνι παραλλαγή, ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα). Πατὴρ τέλειος, τέλειον Υἱὸν γενήσας· πάντα παραβῶς τῷ γεγεννημένῳ· Πᾶρ-

rae, visibilium omnium et invisibilium; posteaque subjungimus, *et in unum Dominum Jesum Christum*; suspicietur quispiam minus sancte, Unigenitum loco et ordine posteriorem esse caelo et terra: ideoque, priusquam utrumque nominarem, Deum appellavimus *Patrem*; ut simul ac Pater cogitatur, eodem actu Filium cogitemus: Filium enim ac Patrem nihil prorsus eorum quae sunt medium interstet (4).

V. Est igitur Deus, multorum quidem abusive Pater; unius vero solius, unigeniti Filii Domini; nostri Jesu Christi, natura et veritate Pater. (5) Non temporum successu adeptus ut Pater sit, sed Unigeniti Pater sempiternum existens. Non enim, cum esset antea sine prole, postea mutata sententia factus est Pater: verum ante omnem substantiam et ante sensum omnem, ante tempora et saecula omnia, paternam dignitatem habet Deus: quae magis quam reliquis omnibus titulis gaudet. Non ex passione (6) [ac demutatione sui] factus est Pater; non ex complexu; non per ignorantiam (7); non fluxionem passus, non deminutus, non alteratus. Omne enim donum perfectum desursum est, descendens a Patre lumen; apud quem non est transmutatio vel conversionis obumbratio. Pater perfectus, perfectum genuit Filium; omnia

'' Vid. cat. 4, n. 4, et infr. u. 10. '' Vid. cat. 11, n. 8. '' Jac. 1, 17.

(1) *Πατὴρ γέγονεν*. Vocem Πατὴρ addidimus, ex codd. Coisl., Roë, Casaub.

(2) *Ὁ Θεός*. Editi, ὁ Πατὴρ, Roë, Casaub., Oteob., ut scripsimus. Coisl., ὁ Υἱός, incaute scriptum pro Θεός.

(3) *Ἀποφρέσας*. Editi ἀπορούσας nullo sensu. Codd. Coisl., Roë, Casaub., ἀπορέσας, quod secundum grammaticae leges cum duplici ρ scripsimus.

(4) *Nihil medium interest*. Hom. in *paralyt.* n. 5, Filium ex Patre immediate genitum tradit. Illud autem duplici de causa. 1° Quia inter Patrem et Filium nulla prorsus est creatura, vel res alia; ut excludantur illi diversi a Valentianis et Gnosticis excoegitati generationum et processionum gradus. Forte etiam ut excludatur alia sapientia et virtus Patris distincta a Verbo, eaque innata et increata, quae Christi creatrix et genitrix esset; quod erat iuperum Asterii sophistae commentum, ab Athanasio commemoratum. *De synodis*, num. 18, et orat. 2, n. 37. 2° Quia inter Patrem et Filium nulla temporis mora intercedit, cat. 11, n. 7: nulla quoque ignorantia vel consultatio in medio, ut ait auctor noster *ibidem* num. 8.

(5) *Non temporum successu, etc* Contra Arium qui in *Thalia* apud Athanasium orat. 1, *Cont. Arian.* n. 5, dicere ausus est: *Non semper Deus fuit Pater; sed fuit cum solus Deus esset, nondumque Pater erat, postea vero factus est Pater*. Cum deinde Cyrillus subiungit, Deum mutata sententia Patrem non esse factum; occupat Arianorum objectionem, qua Filium in tempore genitum obtinere volentes, moram saltem aliquam, dum Pater Filium producere vult et deliberat, postulabant. Vide Athanas. orat. 3, num. 59, 60 et 65; quo in loco hanc eus a Ptol-maco Valentiano doctrinam hausisse ait. *Aeternitatem Filii* frequenter et graviter inculcat Cyrillus. V. cat. 4, n. 4 et 7; cat. 11, n. 5, 7, 30; cat. 15, n. 9, etc.

(6) *Non ex passione, etc*. Vocem minus Latinam, C ut Graeca fideliter sequamur, vobis condonet lector. Duas res a divina generatione, cum passionem excludunt, semoveit Patres: 1° τὸ κατ' ἡσυχίαν πάθος, ut loquitur Greg. Nyssenus catech. orat. cap. 16, p. 71, illam videlicet in animo perturbationis, ex voluptatis sensu habem, quae humanae generationis indivulsa est comes: 2° illam etiam in corpore demutationem quae tum in patris corpore contingit. Hoc postremo sensu πάθος intelligit Athanasius orat. 1 *cont. Arian.*, n. 28, pag. 452, et *De decret. Nicænis*, num. 41, et lib. 1 *cont. Apollin.*, num. 21, pag. 959; Greg. Naz., orat. 36, pag. 590; Chrysostom. hom. 4 et 5 in *Joan.* Haec porro Cyrillus adversus Arium intendit, qui, ut generationem e divinis amoveret, hanc sine passione, sectione et effluxu fieri posse negans, haec omnia catholice sententiae imputabat in sua et sequacum ad Alexandrum epistola apud Athanas., *De synod.*, num. 16, pag. 750. Hanc autem per fluxum Filii generationem auctoribus Sabellio et Valentino tribuit Alexander Alexandrinus, epistola ad Alexandrum Byzantinum apud Theodoret., lib. 1 *Hist.*, cap. 4.

(7) *Non per ignorantiam*. Id explicat cat. 11, n. 8. Nimirum quia h mines generando, prolem quae ex se proditura est ignorant; nec quoniam volunt, sed quem Deus concedit, generant: dicere autem quod Deus eum quem gignit ignoret, summa impietas est. Alter, consultatio et deliberatio non est sine ignorantiae: atqui Ariani Deum deliberatione praemissa Patrem factum esse aiunt: deliberationem igitur amovens Cyrillus, eodem actu ignorantem excludit. Asterii sophistae apud Athanas., *De synod.*, num. 19, generandi scientiam in Deo generationi ipsi praestituisse volebat ut Filii aeternitatem destrueret. Cyrillus ejus generationis aeternitatem constituens, ignorantiam quoque, quam illi cum aeterna Catholico generatione conjunctam existimabant, excludere debet.

contradens ei quem genuit : *Omnia enim mihi tradita sunt*, inquit, a Patre meo ⁶³; et ab Unigenito honoratur Pater; *Ego enim*, inquit Filius, honoro Patrem ⁶⁴; et rursus : *Sicut ego precepta Patris mei servavi, et maneo in eius dilectione* ⁶⁵. **115** *Dicitur igitur et nos simul cum Apostolo : Benedictus Deus, et Pater Domini nostri Jesu Christi; Pater misericordiarum et Deus totius consolationis* ⁶⁶; et : *Flectimus genua ad Patrem, ex quo omnis paternitas in caelis et in terra nominatur* ⁶⁷; glorificantes ipsum una cum Unigenito (*Qui enim negat Patrem, et Filium negat* ⁶⁸; rursus vero : *Qui confitetur Filium, et Patrem habet* ⁶⁹). cognoscentes, quod Dominus Jesus Christus, in gloriam Dei Patris ⁷⁰.

VI. Adoramus igitur Patrem Christi, caeli et terrae conditorem, Deum Abraham, Isaac et Jacob ⁷¹; cujus in honorem prius illud, hic nobis ex ⁷² adverso oppositum templum constructum fuit (1). Non enim feremus haereticos (2), qui Vetus Testamentum abscindunt a Novo : sed Christo auscultabimus dicenti de templo : *Nesciebatis quod in his quae Patris mei sunt, oportet me esse* ⁷³? et rursus : *Auferite ista hinc, et non facietis domum Patris mei domum negotiationis* ⁷⁴. Quibus verbis prius illud in Hierosolymis templum Patris sui domum esse evidentissime confessus est. Quod si quis praefidelitate plures adhuc, quod Christi Pater idem sit ac mundi conditor, demonstrationes accipere avert; audiat iterum dicentem ipsum : *Nunc duo passeris aere venient? et unus ex illis non cadet super terram, sine Patre meo qui est in caelis* ⁷⁵; et : *Respicite ad volatilia caeli; quia non seminant, neque metant, neque congregant in horrea; et Pater vester caelestis alit illa* ⁷⁶; et illud : *Pater meus usque modo operatur, et ego operor* ⁷⁷.

⁶³ Matth. xi, 27. ⁶⁴ Joan. viii, 49. ⁶⁵ Joan. xv, 10. ⁶⁶ II Cor. i, 3. ⁶⁷ Ephes. iii, 14, 15. ⁶⁸ I Joan. ii, 22. ⁶⁹ ibid. 23. ⁷⁰ Philip. ii, 11. ⁷¹ Exod. iii, 6. ⁷² Vid. cat. 9, n. 2. ⁷³ Luc. ii, 49. ⁷⁴ Joan. ii, 16. ⁷⁵ Matth. x, 29. ⁷⁶ Matth. vi, 26. ⁷⁷ Joan. v, 17.

(1) *Nobis ex adverso oppositum templum.* Hierosolymitanum templum e regione ad orientem erat Aeliae, in qua Cyrillus orationem habebat; et ipsa situs sui excelsitate facile conspicietur etiam in edito Calvariae monte degentibus : nec prostratae penae aedificiorum ostabant interjecta Hierosolymiae veteris, quae ipsa etiam solo prostrata erant aedificia. Quamvis templum illud cat. 10, n. 41, juxta Christi prophetiam jam cecidisse dicat, manebant tamen grandia ejusdem rudera; nec integra solummodo fundamenta, verum etiam tum exterioris ambitus, tum interioris et secretioris partis templi aedificiorum pars non contemnenda exstabat, cat. 13, n. 45. At Juliani temporibus partim Judaeorum aedem restaurare volentium manu, partim ignibus et caelo et e terra missis, reliquiae templi ad fundamenta usque penitus eversa sunt.

(2) *Non patiemur haereticos, etc.* De illis haereticis diximus ad cat. 4, n. 33.

(3) *Παρεδόθη, φησὶ.* Verbum φησὶ in editis ante παρεδόθη positum hic collocavimus, post codd. Cois., Roe, Ca-aub.

Α τα γὰρ μοι πατὴρ ἐδόθη, φησὶν (3), ἅπλο τοῦ Πατρὸς μου, καὶ τιμώμενος ὑπὸ τοῦ Μονογενοῦς· Ἐγὼ γὰρ τιμῶ τὸν Πατέρα, φησὶν ὁ Υἱός· καὶ πάλιν· Καθὼς ἐγὼ τὸς ἐνεκαὶ τοῦ Πατρὸς μου τετήρηκα, καὶ μένω αὐτὸς ἐν τῇ ἀγάπῃ. Λέγονται τοίνυν καὶ ἡμεῖς παραπλήσιος τῷ Ἀποστόλῳ· Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Πατὴρ τῶν οὐρανῶν, καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως· καὶ Κύριε, μεν (4) τὰ γόνατα πρὸς τὸν Πατέρα, ἐξ οὗ πάντα πατριά ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς δοξάζονται· ἐξίζονται· αὐτὸν σὺν τῷ Μονογενεῖ (5) (Ὁ γὰρ ἀρνούμενος τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱὸν ἀρνεῖται· καὶ πάλιν· Ὁ ἀρνούσων τὸν Υἱόν, καὶ τὸν Πατέρα ἔχει), γνωσκόντας, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς ἕξιν Θεοῦ Πατρὸς.

Ἐ. Προσκυνούμεν τοίνυν τὸν Πατέρα τοῦ Χριστοῦ, τὸν οὐρανοῦ (6) καὶ γῆς ποιητὴν, τὸν Θεὸν Ἀβραάμ, Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ· οὗ πρὸς τιμὴν καὶ ὁ πρότερος ἀνεκφύρατος ἡμῶν ἐναυθα ναὸς ἐκδοδόμητο. Οὐ γὰρ ἀνεξόρηθα τῶν αἰρετικῶν τὸν ἐπὶ τῆ Παλαιῆν τῆς Καινῆς διαθήκης ἀποσχίζοντων· ἀλλὰ τῷ Χριστῷ πισυθησόμεθα, τῷ λέγοντι περὶ τοῦ τοιοῦ· Οὐκ ἔχετε ἐν εἰ τοῖς τοῦ Πατρὸς μου δεῖ με εἶναι; καὶ πάλιν· Ἀραγε ταῦτα ἐντεῖθεν, καὶ μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου οἶκον ἐμπορίου· ἐπὶ ὧν σαφέστατα τὸν ἐν Ἱερουσαλήμ προτέρων ναὸν, οἶκον εἶναι τοῦ ἐκκευτοῦ Πατρὸς ὡμολόγηται. Εἰ δὲ τις ἐξ ἀπιστίας ἀποδείξει ἐπι πλείονος λαβεῖν βούλεται, περὶ τοῦ τὸν Πατέρα τοῦ Χριστοῦ τὸν αὐτὸν εἶναι καὶ κτισμοῦ ποιητὴν· ἀκούστω πάλιν αὐτοῦ λέγοντος· Οὐχὶ δύο στρουθία ἀσφαλίου πωλεῖται, καὶ ἐν ἐξ αὐτῶν οὐ πείσεται ἓν τῆν γῆν ἄνευ τοῦ Πατρὸς μου (7) τοῦ ἐν οὐρανοῖς· καὶ τὸ Ἐμβλέψατε εἰς τὰ ἀστειρὰ τοῦ οὐρανοῦ, ἐπὶ οὗ σπειροῦσιν, οὐδὲ θερίζουσιν, οὐδὲ συνάγουσιν εἰς ἀποθήκας· καὶ ὁ Πατὴρ ὁμῶν ὁ οὐράνιος ἐρέσει αὐτὰ· καὶ τὸ· Ὁ Πατὴρ μου ἕως ὅτου ἐργάζεται, καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι.

(4) *Κύριε, μεν.* Ex codd. Coisl. ita scribimus, ut respondeat verbo λέγονται superius positum, et verbo προσκυνούμεν inferius. Editi vero et nonnulli mss., κάμπτοιμεν. Existimarem pariter legendum locis citatis, λέγωμεν, et προσκυνούμεν, quod quidem in posteriori legit Grodecus. Codd. Roe et Casaub. habent, κάμπτοιμεν, ut loquitur Apostolus.

(5) *Ἐν τῷ Μονογενεῖ.* Aliter in Coisl., ἐὰν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ τοῦ μονογενοῦς, per Filium eius unigenitum Jesum. Eodem modo legit Grodecus, qui tamen omittit verba, Filium eius Jesum. Cyrillus passim Filium Patri in honore conjungit per particulam σὺν, in fine omnium fere catecheson; eodemque modo Patrem ac Filium una et eadem gloria celebrandum docet catech. 6, n. 1. Verum idem esse, Patrem cum Filio, ac per Filium glorificare docet Basilus, lih. De Spiritu sancto, cap. 27.

(6) *Τὸν οὐρανοῦ.* In editis, τὸν οὐρανοῦ. Sequimur codd. Coisl., Roe, Casaub.

(7) *Τοῦ Πατρὸς μου.* Ita editi codd. et Grod.

Ζ'. Ἄλλ' ἵνα μή τις ἐξ ἀφελείας ἢ κακωντροχίας, ἀνθρώπος δικαίος ἰσότημον εἶναι τὴν Χριστὸν ὑπολάβῃ, ἐκ τοῦ λέγειν αὐτὸν Ἀναβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ Πατέρα ἡμῶν· καλὸν ἐκεῖνο προδιατελεσθαι (1), ὅτι τὸ μὲν τὸ Πατρὸς ἐν ἑστίν ὄνομα, ποιητὴ δὲ τῆς ἐνεργείας ἢ δυνάμεις. Καὶ τοῦτο αὐτὸς γνώσκων εἴρηκε ἀσφαλῶς· Πυρεῖομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ Πατέρα ἡμῶν· οὐκ εἰπὼν, πρὸς τὸν Πατέρα ἡμῶν· ἀλλὰ διεκλῶν, καὶ εἰπὼν πρῶτον τὸ εὐκταῖον, πρὸς τὸν Πατέρα μου, ὅπερ ἦν κατὰ φύσιν· εἶτ' ἐπαγαγὼν, καὶ Πατέρα ἡμῶν, ὅπερ ἦν κατὰ θέσιν. Εἰ γὰρ καὶ μάλιστα λέγουσιν ἐν προσευχαίᾳ κατηνώθημεν, Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀλλὰ κατὰ φιλανθρωπίαν ἢ δόξαι. Οὐ γὰρ κατὰ φύσιν ἐκ τοῦ ἐν οὐρανοῖς Πατρὸς γεννηθέντες, Πατέρα καλοῦμεν αὐτὸν· ἀλλ' ἐκ δουλείας ἐξ υἱοθεσίαν πατριεῖν χάρει, διὰ Υἱοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος μετανεχθέντες, ἀφ' αὐτοῦ φιλανθρωπία λέγειν τοῦτο καταξιοῦμεθα.

Η'. Εἰ δὲ τις βούλεται μαθεῖν, ὅπως ἡμεῖς τὸν Θεὸν Πατέρα καλοῦμεν, ἀκούετω τοῦ καλοῦ παιδαγωγοῦ Μωσέως, λέγοντος· Οὐκ αὐτὸς οὐτὶς σου Πατὴρ ἐκτίσασέ σε (2), καὶ ἐποίησέ σε, καὶ ἔκτισέ σε; καὶ Ἰσαίου τοῦ προφήτου· Καὶ νῦν, Κύριε, Πατὴρ ἡμῶν σὺ· ἡμεῖς δὲ πηλός, ἔργα τῶν χειρῶν σου πάντες· σαφέστατα γὰρ ἐδήλωσεν ἡ προφητικὴ χάρει, ὅτι μὴ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ Θεοῦ χάριν καὶ θέσει, Πατέρα καλοῦμεν.

Θ'. Καὶ ἵνα γινῶς ἀκριβέστερον, ὅτι μὴ πάντως ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς· ὁ κατὰ φύσιν πατὴρ μόνον καλεῖται πατὴρ, ἀπὸς Παύλου λέγοντος· Ἐδὲν γὰρ

VII. Sed ne quis ex simplicitate aut versuta improbitate, Christum ejusdem cum hominibus iustis (3) dignitatis esse suspicetur, ex eo quod dicat: *Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum*: optimum fuerit illud præmunire⁷⁸, quod **116** *Patris* quidem unum est nomen, significationis vero vis multiplex. Quam ille rem notam habens, caute dixit: *Vado ad Patrem meum, et Patrem vestrum*. Non dixit: *ad Patrem nostrum*, sed divisione adhibita, primum edixit quod sibi proprium est, *ad Patrem meum*, id quod nimirum natura erat; tum subjunxit, *et Patrem vestrum*, quod erat per adoptionem. Tametsi enim concessum nobis est in precibus præcipue dicere: *Pater noster, qui es in caelis*: id tamen ex benignitate munus est: neque enim, uti ex Patre qui in caelis est naturaliter geniti, Patrem ipsum vocamus; sed a servitute in adoptionem, Patris gratia, per Filium et Spiritum sanctum, translatis, ineffabili bonitate ita dicere nobis conceditur.

VIII. Quod si quis discere voluerit, quomodo nos Deum appellamus Patrem; audiat ille optimum pædagogum Moysen, ajentem: *Nonne ille ipse Pater tuus possedit te, et fecit te, et creavit te*? Et Isaiam prophetam: *Et nunc, Domine, Pater noster tu; nos autem lutum, opera manuum tuarum omnes*; manifestissime declaravit prophetica gratia [seu gratia per prophetam loquens] quod non natura, sed Dei gratia et adoptione, Patrem eum vocamus.

IX. Et ut accuratius cognoscas, quod non ubique in divinis Scripturis pater naturalis solum, appellatur pater; audi Paulum dicentem: *Si enim*

⁷⁷ Joan. ix, 17. ⁷⁸ Vid. cat. 11, n. 49. ⁷⁹ Matth. vi, 9. ⁸⁰ Deut. xxxiii, 6. ⁸¹ Isa. lxiv, 8.

At Coisl., Roë, Casaub. et sacer text. habent, τὸν Πατρός ἡμῶν, *Patris vestri*; non habetur hic in sacr. text., τὸν ἐν οὐρανοῖς. Inferius vero, in altero testimonio ubi legitur, ὁ Πατὴρ ἡμῶν, *Grod-cius* veritit *Pater meus*: quæ hujus loci lectio Cyrilli proposito accommodatur.

(1) Προδιατελεσθαι. Ita scribimus ex codd. Coisl., Roë, Casaub. loco προδιατελεσθαι. Sic Philoponus apud Joan. Damasc. *De hæresib.* cap. 7, τοῦτο πάλιν εὐλογον προδιατελεσθαι quod *promovere*, *præfulgere* ac *promunire* significat. Paulo post, loco αὐτῆς, iidem habent αὐτό, mallem αὐτὸ τοῦτο.

(2) Ἐκτίσασέ σε. Codd. Roë et Casaub. habent, ἐκτίσασέ σε. Id secutus videtur Grodocius, qui tamen non legit, καὶ ἔκτισέ σε. In LXX pro *ἐκτίσας* legitur, *ἐποίησας, finxit*.

(3) *Christum ejusdem cum hominibus iustis*, etc. *Ferit* hoc loco diversa hæreticorum genera quos respicere potuit. In primis Ebionem, qui Christum ex Josephi sexu genitum aiebat, ex Epiph. hæres. xxx, n. 2 et 3, ejusque discipuli Christum merum hominem prophetam veritatis appellabant; qui Filium Dei, progressionem quadam virtutis et conjunctione cum Deo, fieri appellarique meruisset, ex eodem n. 18; Cerinthum, qui ex Irenæo, lib. 1, cap. 26, n. 1, Jesum aiebat Josephi et Mariæ illum similiter ut reliqui homines fuisse, ut tamen plus potuerit justitiam, prudentiam et sapientiam præ hominibus cæteris; Carpocratem, qui, eodem auctore cap. 25, n. 1 et 2,

et Epiph., hæres. xxvii, n. 2, docebat Jesum e Josepho natum, similem reliquis hominibus fuisse, et hoc sulo differentem, quod anima ejus cognitione et virtute præstantior existisset; quam hæresim amplificantes discipuli, se Jesu etiam ipso non inferiores esse, imo et meliores evadere posse jactabant; Theodotum corinthium, qui ad minuendam suam de negato in persecutione Christo infamiam, illum nudum hominem dixit, ex auctore æquali apud Euseb., lib. v *Hist. eccl.*, cap. 28; Artemam, qui Christum ex virgine natum merum hominem, tametsi prophetis præstantiorem asseruit, ex eodem auctore; Paulum Samosatensem, qui Artemonis hæresim renovavit, auctore Eusebio lib. v, cap. 28, quique docebat Christum non esse Deum incarnatum, sed hominem profectus sui merito deificatum, quem errorem tacito tamen ejus nomine memorat Cyrillus cat. 12, n. 3; Arium denique, qui Verbum mutationi obnoxium, et gratiæ sicut alios omnes particeps docens, tantum majorem in Filio gratiam prædicabat, meritorum ejus prævisione a Deo collata; et ex epistola Alexandri Alexandrini apud Athanas. pag. 598, n. 2, et Athanasii orat. 1 *cont. Arian.*, n. 5 et 6, pag. 409. Certe verbis Christi proxime citatis, *Ascendo ad Patrem meum*, etc., quæ Cyrillus errorum quem refellit occasione dare refert, maxime abutebantur Ariani; uti, ne alios commemorem, fidem facit Athanasius, lib. *De Incarn.* et *cont. Ar.*, n. 8; Hilari, lib. 2, n. 10; Epiph., hæres. lxxix, n. 55.

decem millia pedagogorum habetis in Christo, sed non multos patres: in Christo enim Jesu per Evangelium ego vos genui⁸⁸. Non eo quod secundum carnem genuisset, sed quod docuisset et secundum Spiritum regenerasset, Paulus Corinthiorum pater erat. Audi quoque et Job dicentem: *Pater eram imbecillum*⁸⁹; patrem enim se ipsum appellavit, non quia omnes genuisset, sed quod curam suscepisset. Quin ipse unigenitus Filius Dei, quo tempore cruci secundum carnem affixus erat, Mariam videns sui ipsius ratione carnis matrem, et Joannem discipulorum charissimum, ad ipsum quidem ait: *Ecce mater tua*⁹⁰; ad Mariam vero: *Ecce filius tuus*; quam deberet illa in posterum Joanni exhibere charitatem docens. Quibus verbis oblique expedit illud quod a Luca dictum est: *Et erat pater ejus et mater ejus admirantes*⁹¹. Quam vocem arripiunt haeretici ipsum ex viro ac muliere natum praedicantes (1). Quemadmodum enim Maria Joannis mater dicitur propter charitatem, non vero quod genuisset: ita Josephus pater Christi dicitur, non ratione generationis (Non enim cognovit eum, juxta Evangelium, donec peperit filium suum primogenitum⁹²), sed ratione curae in alendo educandoque collatae.

X. Hoc itaque vobis nunc obiter velut **117** admonitionis gratia dictum sit. Adiciamus autem et aliud testimonium, ad demonstrandum Deum hominum patrem abusive dici. Cum enim in Isaia ad Deum dicatur: *Tu enim es pater noster, quoniam Abraham non novit nos, et Sara non parturivit nos*⁹³; estne quidquam de hoc quaerendum praeterea? Quod si Psaltes dicat: *Turbentur a facie ejus, patris orphanorum et iudicis viduarum*⁹⁴; nunquid non omnibus manifestum est, quod cum orphanorum, qui recens patres proprios amiserunt, pater dicitur Deus, non idcirco quod ex se genuerit, sed quod curam et defensionem eorumdem suscipiat, ita appellatus sit? Hominum itaque, ut dictum est, abusive pater est; solius vero Christi Deus pater

A *μυλιους παιδαγωγους εχητε εν Χριστω, αλλα ου πολλους πατερας· εν γαρ Χριστω Ίησου δια του Ευαγγελιου εγω υμας εγεννησα· ου γαρ τω γεννησει κατα σαρκα, αλλα τω διδασκει (2) και αναγεννησει κατα Πνευμα, Παυλος ην Κορινθιων πατηρ· ακουσε δε και του Ίωβ λεγοντος· Εγω ημην πατηρ αδυνάτων· πατερα γαρ αυτων, ου τω γεννησει παντας (3), αλλα τω κηδεμεναι, ωνάμασεν. Αιτους τε ο μονογενης Ίωβ του Θεου, τω εϋλω κατα τον σταν ρου καιρον την σαρκα προσηλωμενος, ιδων την Μαριαν την αυτου κατα σαρκα μητερα, και τον Ίωαννην τον των μαθητων προσφιλοιστον, φησι προς εκεινον μιν· Εκει η μητηρ σου· προς δε την Μαριαν· Ίδει ο υιος σου· την οφειλομενην φιλοστοργιαν εκδιδασκων, και το παρ τω Λουκα ειρημενον πλαγιον επιλιπον, το, Και ηρ ο πατηρ αυτου και η μητηρ αυτου θαυματοτερες· οπερ απάραζουσι αιρεισιωτων παιδες, εξ ανδρς αυτην και γυναικδς γεγεννησθαι λεγοντες. Ύπερ γαρ τρεπον η Μαρια μητηρ Ίωαννου δια την φιλοστοργιαν, ου δια το γεννησαι αυτου και Ίωσηφ (4) πατηρ εκαλειτο του Χριστου, ου δια το γεννησαι (ου γαρ εργω αυτην, κατα το Ευαγγελιον, εως ου ετεκε τον υιον αυτης τον πρωτοτοκον), αλλα δια την περι την ανατροφην κηδεμενην γεγεννημενην.*

Γ. Τοστο μιν ον υμιν εν παρεκδασει νυν ως εν υπομνησει λελεχθω. Προσθωμεν δε και μαρτυριαν ετεραν αποδεικτικην του καταχρηστικως ανθρωπων τον θεον καλεσθαι πατερα. Όταν γαρ εν Ψαλτι λεγεται προς τον θεον· Συ γαρ ει πατηρ ημων, δευτε *Αβραμ ουκ εργω ημυς, και η Σαρρα ουκ ωδινησεν ημυς* (5)· ερα ει περι τουτου ζητειν χρη; Κιν ο Ψαλμωδς λεγη· *Ταραχθητισαν απο προσωπου αυτου, του πατρος των ερσανων και κριτου των χηρων*· ερα ου πσι προθησιν, δε των νεωστων του οικιου πατερα αποδεικτικων ερσανων πατηρ ο θεοδ καλουμενοδ, ου δια το γεννην εξ αυτου, αλλα δια το κηδεμεναι και υπερασπειν, ωνάμασαι; Αλλα των μιν ανθρωπων, καθδς ειρηται, καταχρηστικως εστι πατηρ· Χριστου δε μ-

⁸⁸ I Cor. iv. 45. ⁸⁹ Job xxix. 16. ⁹⁰ Joan. xix, 27, 28. ⁹¹ Luc. ii, 35. ⁹² Math. i, 25. ⁹³ Isa. lxxii, 16. ⁹⁴ Psal. lxxvii, 6.

(1) *Quam vocem arripiunt haeretici.* Nimirum Carpocratæ, Cerinthi, Ebion citati nota 5, pag. præcæd., quantum nonnulli Ebionici, Eusebio, lib. iii Hist., cap. 27; et Theodoro, lib. ii Haeret. fab., cap. 1, auctoribus, ab hac Ebionis, de Christo ex Josephi semine genito, opinione discesserint.

(2) *Τω γεννησαι ... τω διδασκει.* Nullo quamvis codice freti loci quod habetur in editis, τω scripsimus; cum id tum structure ratio, tum proximum in simili phrasi post aliquot lineas exemplum postulet. Levis est mss. auctoritas in simili aut vicini soni litteris.

(3) *Πάραξ.* Oxoniensis editionis procurator loco hujus vocis scripsit, πάντας, pauperes, ex conjectura cl. Casauboni. Ea sane multum aridei; sed nulla nos necessitas cogit veterem lectionem, cui bonus non deest sensus, commutare.

(4) *Ούτω και Ίωσηφ.* Locus ille paulo aliter legitur in codd. Roe et Casaub., ούτω και Ίωσηφ

D *πατηρ Χριστου, δια το υποκυριος γενεσθαι του ανωστηριου, και κηδεμων, sic et Josephus pater Christi, propter opertum quam in mysterio continisset, et curam, ac consequenter post verba, ου γαρ εργω, etc., omituntur sequentia, αλλα, etc., usque ad γεγεννημενην inclis. Grottecius ante voces, ου δια το γεννησαι, legit quosdam quas ita vertit, propter curam et dilectionem. Porro ante εργω in eisdem irrepererat αν, quod sustulimus auctoritate cod. Coisl.*

(5) *Και η Σαρρα ουκ ωδινησεν ημυς.* Ea verba prætermittuntur in codd. Coisl., Roe et Casaub., forte quia non habentur in Bibliis, sed eorum loco legitur, και Ίσραηλ ουκ επεγνω ημυς, et Israel non novit nos. Verum multa habes exempla Cyrilli, dum ex tempore dicit, Scripturæ verba commutantis. Hæc informavit ex altero Isaie loco cap. li, 2, ubi habetur sec. LXX: *Inspicite in Abraham patrem vestrum, et in Saram quæ vos parturivit.*

νου (1) κατὰ φύσιν ἐστὶ Πατὴρ ὁ Θεός, οὐ κατὰ θέσιν· καὶ τῶν μὲν ἀνθρώπων ἐν χρόνῳ, Χριστοῦ δὲ πρὸ χρόνων, καθὼς αὐτὸς φησὶ· *Καὶ νῦν δόξα σὸν μοι σὸν, Πάτερ, παρὰ σεαυτῷ* (2) *εἰ δόξα ἢ εἰχρον, πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι, παρὰ σοί.*

1Α. Πιστεύομεν τοίνυν εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα (3), τὸν ἀνεξίτηλον καὶ ἀνεκδήγητον· ὃν ἀνθρώπων μὲν οὐδεὶς ἐώρακεν, ὁ Μονογενὴς δὲ μόνος ἐξηγήσατο. Ὁ γὰρ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς ἐώρακε τὸν Θεόν· οὐ τὸ πρόσωπον αἰ ἐγγελοῖ διαπαντὸς βλέπουσιν ἐν ταῖς οὐρανοῖς· βλέπουσι δὲ, κατὰ τὸ μέτρον τῆς οικίας τάξεως ἕκαστος. Τὸ δὲ ἀκραίφνης τῆς τοῦ Πατρὸς θεωρίας ἐλικρινῶς, Ἰῶ σὺν ἁγίῳ Πνεύματι τετήρηται.

1Β. Ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενος, καὶ τῶν πρὸ βραχέως εἰρημένον ὑποκηνηθεὶς, ἐν οἷς ὁ Θεὸς πατὴρ ἀνθρώπων ἀνηγορευέτο· μεγάλης πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀγνωμοσύνην ἐξίσταται. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς ἀπάτω φιλανθρωπία πατὴρ ἀνθρώπων καλεῖσθαι καταξέλειπεν· ὁ ἐν οὐρανοῖς, τῶν ἐπὶ γῆς· καὶ ὁ τῶν αἰώνων ποιητὴς, τῶν ἐν χρόνῳ· καὶ ὁ τῆν γῆν κατέχων ἐν θραξί (4), τῶν ἐπὶ γῆς θυντων ὡς ἀκρίδων. Ὁ δὲ ἀνθρώπος καταλείπων τὸν ἐπουράνιον Πατέρα, πῶ ἐξῆλθε εἶπε· *Πατὴρ μου εἶ σὺ· καὶ τῷ λίθῳ· Σὺ ἐγέννησάς με. Καὶ μοι δοξαί, διὰ τοῦτο πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα λέγει ὁ Παλμωδός (5)· Καὶ ἐκλήθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου, ἐν εἰδῶ πατέρα, ὃν ἐπιστάτω πρὸς τὴν ἀπόλειαν.*

1Γ. Οὐ μόνον δὲ ξύλα καὶ λίθους, ἔνοι δὲ καὶ τὸν Σατανᾶν αὐτὸν (6) ἤδη εἶδοντο πατέρα, τὸν ψυχοφθό-

¹ Vid. cat. 11, n. 4. ² Joan. xvii, 5. ³ Joan. i, 18. ⁴ Joan. vi, 46. ⁵ Matth. xviii, 10. ⁶ Vid. cat. 6, n. 6. ⁷ Isa. xl, 12. ⁸ ibid. 22. ⁹ Vid. cat. 6, n. 10. ¹⁰ Jerem. xi, 27. ¹¹ Psal. xlii, 11.

(1) Χριστοῦ δὲ μόνου. Loco μόνου, ita scriptus ex codd. Coisl., Roe, Casaub., et similibus locis cat. 4, n. 5, et supra n. 5.

(2) Σὺ, Πάτερ, παρὰ σεαυτῷ. Ea verba non agnoscunt codd. Coisl., Roe, Casaub., Grod.

(3) Θεὸν Πατέρα. Ita ex codd. Coisl., Roe, Casaub., Grod. et similibus locis sup. n. 1, 3, 4, et aliib. In editis Patris ante Θεόν collocatum est.

(4) Ἐν θραξί. Particulari ad addidimus ex codd. Roe, Casaub. et Cyrilli consuetudine locum hunc Isaiae ita recitantis cat. 4, n. 5, cat. 18, n. 3.

(5) Ὁ Παλμωδός. Ita scriptus ex codd. Coisl. et Grod., convenientius rati quam quod in editis habetur, φαλμῶς, quoniam ea loquendi figura, φαλμῶς λέγει, interdum utitur Cyrillus, ut cat. 8, n. 2, etc., ut et istius, Γραφῆ λέγει, Ἑσφαλῶν λέγει.

(6) Σατανᾶν αὐτὸν. Vox αὐτὸν majorem continens emphasim ex codd. Coisl., Roe, Casaub., Otob. a nobis adjecta. Paulo post, alibi vox τοῦ σαβῶλου a codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grod. Loco τὴν ἀπάτην, legitur in memoratis libris, Grodecio excepto, τὴν ἀγάπην· quasi diabolus impiorum pater esset per charitatem, non qua eos ille complectitur, sed qua ipsi voluntaria animi inflectione una cum eo currunt, ut infernis ait Cyrillus.

(7) Non secundum adoptionem. Arianorum judgmentum petit, qui Verbum in tempore factum et

est secundum naturam, non autem secundum adoptionem (7) **, et hominum quidem in tempore pater est; Christi vero ante tempora, quemadmodum ipse ait: *Et nunc glorifica me tu, Pater, apud te metipsum, gloria quam habui, priusquam mundus esset, apud te* **.

XI. Credimus igitur in unum Deum Patrem, investigabilem et inenarrabilem (8): quem nemo quidem hominum vidit, Unigenitus vero solus enarravit **. *Qui enim est ex Deo, hic vidit Deum* **. Cujus faciem angeli continuo vident in caelis **; videt autem, unusquisque secundum proprii ordinis et loci mensuram **. Purus vero paterni splendoris contuitus, proprie ac sincere Filio una cum Spiritu sancto reservatus est.

XII. Cum ad hunc locum devenerit oratio, eorum, quae paulo ante dicebamus, quod Deus hominum Pater appellaretur, recordatione pulsatus, magnopere hominum ingratitudem obstupesco: Deus enimvero ineffabili bonitate hominum pater dici voluit: qui in caelis est, degentium in terra; seculorum effector, horum qui in temporibus existant; qui terram in pugillo continet **, eorum qui super terram instar locustarum sunt **¹⁰. Homo vero, celesti patre derelicto, ligno dixit: *Pater meus es tu; et lapidi: Tu me genuisti* **. Et opterata, ut mihi quidem videtur, humanam naturam sic alloquitur Psaltes: *Et oblitiscere populum tuum, et domum patris tui* **; quem elegisti patrem, quem ad interitum tibi accivisti.

XIII. Nec solum ligna et lapides, verum **118** etiam ipsum Satanam animarum perditorem, in pa-

creatum asserentes, filium non natura, sed adoptione tantum et gratia confitebantur. Vide ipsa-um Arii verba apud Athanas., *De sentent. Dionysii Alexandrini*, num. 23, et orat. 1 cont. Ar. n. 5. Sic autem Hilarius eorum scita exprimit lib. iv *De Trinit.*, n. 3: *Annunt haretici non ex Deo esse Christum, id est Filium non ex Patre natum neque Deum ex natura, sed ex constitutione* (ad litteram vertit Graecam vocem θεοτός) *esse: adoptionem scilicet ejus ut in nomine, quia sicut plures Deo filii, ita et hic Filius sit: dehinc liberalitatem in dignitate, quia sicut dii plures sunt, ita et hic Deus sit: indulgentiore tamen in eo et adoptionis et nuncupationis effectu, ut et praeter ceteris sit adoptivus, et adoptivus aliis major ipse sit Filius, etc.*

(8) Investigabilem et inenarrabilem. Verba haec adjecti Cyrillus, et Patris invisibilitatem consequentibus verbis constituit, credo, propter Gnosticos, qui creatorem mundi Deum a Christi Patre in hoc distinguebant, quod iste invisibilis et incomprehensus, ille autem et visibilis esset, et saepe visus in Veteri Testamento. Similia verba, *invisibilem et impassibilem*, propter Sabellianorum et Patripassionum errorem Aquilensi symbolo adjecta dicit Rufinus. Angelus vero Cyrillus statuit contra Gnosticos Dei conspectu secundum suum modum frui; ac Filium et Spiritum sanctum, contra Arianos et Gnosticos simul, perfectam Patris comprehensionem habere. Ita nos de hoc loco conjicimus. V. notam 6, p. 90, in cat. 6, num. 6.

trem elegerunt nonnulli; quos increpans Dominus aiebat: *Vos opera patris vestri facitis*: diaboli scilicet, qui hominum non natura, sed deceptione pater est. Quemadmodum enim propter institutionem piam Paulus Corinthiorum dicebatur pater: sic et diabolus eorum qui ex voluntate cum illo currunt, pater appellatur. Haud enim patiemur (1) illos, qui prave interpretantur eam sententiam: *Ex hoc cognoscimus filios Dei et filios diaboli*; quasi existant inter homines nonnulli, qui natura aut salvi sint aut pereant. Non enim ex necessitate, sed ex libero animi decreto ad sanctam humani adoptionem provehimur. Neque ex natura proditor Judas, diaboli et perditionis filius fuit; alioqui nullatenus ab initio in nomine Christi demonas eiecisset; Satanam enim Satanam non eiecit: neque vicissim Paulus ex persecutore in praecorone mutatus fuisset; sed voluntaria plane est adoptio, velut ait Joannes: *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomen ejus*. Non enim priusquam crederent, sed ex fide, filii Dei fieri libero plane arbitrio digni habiti sunt.

XIV. Hoc itaque cognoscentes spiritaliter conversemur, ut adoptione divina digni efficiamus. *Quinque enim Spiritus Dei aguntur, isti sunt filii Dei*. Nihil enim proderit nobis Christianorum appellationem adeptos esse, nisi et opera consequantur; ne forte et nobis illud dicatur: *Si filii Abraham essetis, opera Abraham faceretis*. Si enim patrem invocamus eum, qui sine ullo ad personas respectu judicat secundum uniuscujusque opus, in timore incolatus nostri tempore conversemur: non diligentes mundum, neque ea quae in mundo sunt. Si quis enim diligit mundum, non est dilectio Pa-

¹ Joan. viii, 41. ² I Cor. iv, 15. ³ Psal. xlix, 18. ⁴ Joan. xvii, 12. ⁵ Marc. iii, 25. ⁶ Joan. i, 12. ⁷

(1) *Haud enim patiemur*, etc. Didymus in commentariis ad hunc Joannis locum qui prae manibus est, testis etiam est haereticos Veteris Testamenti et Dei creatoris osiores, eo ad astruenda sua fignenta usos esse. Hi vero quos notat Cyrillus, sunt Valentiani. In fragmentis Heraclionis Valentiani, ab Origene in Joannem scribente commemoratis pag. 508 et 314, haereticus ille utitur duobus ex Joannis Evangelio testimoniis, ex prima ejus Epistola isti similibus, *Vos ex patre diabolo estis, et desideria patris vestri vultis facere*: ut probet, teste Origene, esse quosdam homines ejusdem cum diabolo substantiae; qua videlicet factum ut diabolus neque stare in veritate potuerit, nec veritatem in se ipso habere queat, ut est in aliis Heraclionis verbis ab Origene adductis pag. 320. Eadem vero testimonia citat Manes apud Archelaum, *Disp.*, n. 29, et apud Epiph. haeres. Lxvi, n. 3. Quod inferius de Juda proditore disputat, facit id propter haereticos qui Judam, seu naturam, seu divinam praedictionis necessitate ad peccandum inclutabiliter adductum fuisse docebant. Quos longo ordine refellunt Patres, Origenes apud Euseb., *Præp. evang.*, lib. vi, c. 11, pag. 287; Eusebius ipse in *psalm.* xl, vers. 10, pag. 171; Epiph., haeres. xxxviii, n. 6; Chrysostom., *Hom. de Juda prodit.*, tom. V, pag. 459; Isid. Pelus., lib. i, ep. 58, etc.

ρον· πρὸς οὓς ἐλεγχτικῶς ἔλεγεν ὁ Κύριος· Ὑμεῖς τὰ ἔργα (2) τοῦ πατρὸς ὑμῶν ποιεῖτε· τοῦ διαβόλου, πατρὸς ἄνθρωπων, οὐ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ ἀπάτην. Ὅν γὰρ τρόπον, διὰ τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας, Παύλου Κορινθίων πατὴρ ἑκαλεῖτο, οὕτω καὶ ὁ διάβολος τῶν ἐκ προαιρέσεως αὐτῶ συντρέχόντων καλεῖται πατὴρ. Οὐ γὰρ ἀνεξήμηθα τὸν κακῶς ἐκλαμβανόντων (3) τὸ εἰρημένον ἑκεῖνο, τὸ Ἐκ τοῦτου γινώσκομεν τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ τέκνα τοῦ διαβόλου· ὡς ἄντων φύσει τινῶν, καὶ σωζομένων καὶ ἀπολλυμένων ἐν ἀνθρώποις. Οὕτε γὰρ ἐπιανάγκαι, ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως εἰς τὴν τοιαύτην ἁγίαν υἰοθεσίαν ἐρχόμεθα· οὕτε ἐκ φύσεως ὁ προδότης Ἰούδας, υἱὸς ἦν διαβόλου καὶ τῆς ἀπωλείας (4)· ἡ γὰρ ἂν οὐδ' ἔλοις ἐξ ἀρχῆς ἐν ὀνόματι Χριστοῦ δαιμονίας ἀπῆλασε· Σατανᾶς γὰρ Σατανᾶν οὐκ ἐκβάλλει· οὐδ' ἂν πάλιν ὁ Παῦλος ἐκ τοῦ διώκειν εἰς τὸ κηρύττειν μετέβαιεν. Ἄλλ' αὐτεξουσίως ἡ υἰοθεσία, καθὼς φησὶ ὁ Ἰωάννης· Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ· οὐ γὰρ πρὸ τῆς πίστεως, ἀλλ' ἐκ τῆς πίστεως τέκνα Θεοῦ γενέσθαι καταρτίσθησαν αὐτεξουσίως.

Id. Τούτο τοίνυν γινώσκοντες, πνευματικῶς ἀναστρέψωμεν (5), ἵνα τῆς υἰοθεσίας τοῦ Θεοῦ καταξιωθῶμεν. Ὅσοι γὰρ Πνεύματι Θεοῦ ἀπορταί, οὗτοι υἱοὶ Θεοῦ εἰσιν. Οὐδὲν γὰρ (6) ἔδειλος ἡμῖν τῆν Χριστιανῶν κεκτησθαι προσσηγορίαν, μὴ καὶ τῶν ἔργων ἐπακολουθοῦντων, μὴ ποτε καὶ πρὸς ἡμᾶς ῥηθῆι τὸ, *Εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ἦτε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραάμ ἐποιεῖτε*. Εἰ γὰρ Πατέρα ἐπικαλούμεθα, τὸν ἀπροσωπολήπτως κρῖνοντα κατὰ τὸ ἕκαστον ἔργον, ἐν φόβῳ τῶν τῆς παροικίας ἡμῶν χρόνων ἀναστραφῶμεν, μὴ ἀγαπῶντες τὸν κόσμον, μὴδὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ. Ἐάν γὰρ τις ἀγαπᾷ τὸν κόσμον, οὐκ ἔστιν ἡ ἀγάπη τοῦ

¹ Joan. iii, 10. ² Vid. *cat.* 4, n. 20. ³ Luc. vi, 16. ⁴ Rom. viii, 14. ⁵ Joan. viii, 59.

(2) *Τὰ ἔργα*. In Evang., τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν· desideria patris vestri vultis facere.

(3) *Ἐκλαμβανόντων*. Haec codd. Coisl., Octob., Roe, Casaub. scriptura melior quam editorum, in quibus ἐκλαμβανόντων. Ea voce saepe utitur auctor.

(4) *Τῆς ἀπωλείας*. Arviculum adjectivus ex Coisl., Roe, Cas., text. sacr.

(5) *Ἀναστρέψωμεν*. Roe et Casaub., ἀναστραφῶμεν, ut inferius post aliquot lineas habetur. Linea sequenti legitimus in cod. Coisl., οὕτως εἰσιν υἱοὶ Θεοῦ, quomodo in apostolico textu.

(6) *Οὐδὲν γὰρ*, etc. Haec verba usque ad *εἰ γὰρ* excl. sub nomine Cyrilli nostri citantur ab Anastasio auctore vel collectore questionum 154, sub ejus nomine evulgatarum, quæst. 1, et Philippo solitario Dioptrae, lib. i, cap. 1, sub Cyrilli solum nomine. Mirum quod Millesius hanc pericopen ab Anastasio citatam, tanquam Cyrilli fragmentum in appendice retulerit, nusquam in Cyrilli *Catechesibus* comparere dicens, et idcirco ad Cyrillum nostrum pertinere negans; similis habetur sententia S. Ignatii *Epist. ad Magnes.* n. 4. Pro κεκτησθαι, legit Anastasius, κεκλήσθαι. In cod. vero Coisl. num. 120, eas questiones continente, scribitur, καλεῖσθαι. Loco, μὴ ποτε καὶ πρὸς ἡμᾶς ῥηθῆι τὸ, scribit Anastasius γέγραπται *vāe*.

Πατὴρ ἐν αὐτῷ. Ὅσοι, τέκνα ἀγαπητὰ, δόξαν τῷ (1) Ἀ τρις in illo¹⁵. Itaque, dilecti filii, gloriam Patri qui in caelis est per opera asseramus: ut videant opera nostra bona, et glorificent Patrem nostrum qui in caelis est¹⁶. Quoniam sollicitudinem nostram in illum projiciamus¹⁷: scit enim Pater nostrum, quibus vobis indignemus¹⁸.

1E. Τιμῶντες δὲ τὸν ἐπουράνιον Πατέρα, καὶ τοὺς τῆς σαρκὸς ἡμῶν πατέρας (3) τιμῶμεν· ἵτα δὲ σοὶ γένηται, καὶ ἐσθ' μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ τοῦ παραγγέλματος τούτου ἀκούετωσαν μάλιστα τῶν πατρῶν οἱ πατέρας καὶ μητέρας κειτημένοι. Τὰ τέκνα, ὑπακούετε τοῖς γονεῦσιν ὑμῶν κατὰ πάντα· τοῦτο γὰρ εὐαγγελιστὸν ἐστὶ τῷ Κυρίῳ. Οὐ γὰρ εἶπεν ὁ Κύριος· Ὁ φιλιὸν πατέρα ἢ μητέρα οὐκ ἐστὶ μου δέσιος· μὴ τὸ καλῶς γεγραμμένον αὐτὸς ἐξ ἀγνοίας ἐκλάθη· κακῶς· ἀλλὰ τὸ, ὅπερ ἐμέ, προσέθηκον. Ὅταν γὰρ τῷ ἐν οὐρανοῖς Πατρὶ οἱ ἐπὶ γῆς πατέρες φρονῶσιν ἐναντία, τότε δεῖ τῷ ἡμέται ἐπακολουθεῖν. Ὅταν δὲ μηδὲν ἡμῖν εἰς εὐσεβείαν αὐτῶν ἐμποδίζόντων, ἀγνωμοσύνη φερόμενοι, καὶ τῶν εἰς ἡμᾶς αὐτῶν εὐεργεσιῶν ἀμνημονοῦντες καταφρονῶμεν (4)· τότε γούρα ἔξει τὸ λόγιον, τὸ λέγον· Ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτωθ' ἐκελευτάω.

1C. Χριστιανῶν εὐσεβεία (5) ἐνάρετος πρώτη, τὸ τιμῆν τῶς γενήτορας, τὸ τοῖς πόνους ἀμείψασθαι τῶν φύτων, καὶ πάτη δυνάμει τὰ πρὸς ἀνάπτυξιν αὐτοῖς ἐπιενεργεῖν· κἂν γὰρ τὰ πλεῖστα τοῖς ἀποδόμειν, ἀλλ' ἀντιγεννησῶν τούτους οὐδέποτε δυνήσόμεθα· ἵνα καὶ αὐτοὶ τῆς παρ' ἡμῶν (6) ἀναπαύσεως ἀπολαύσαντες, εὐλογίαις ἡμᾶς στηριξώσιν, ἃς ὁ περυσιατῆς Ἰακώβ ἐμπαρῶν ἤρπασε· καὶ τὴν ἀγαθὴν ἡμῶν προαίρεσιν ὁ ἐν οὐρανοῖς Πατὴρ ἀποδεξάμενος, καταξιώσειεν ἡμᾶς μετὰ τῶν δικαίων λάμπειν ὡς ὁ ἥλιος, ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς ἡμῶν (7)· ᾧ ἡ δόξα, σὺν τῷ Μονογενεῖ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, Ἰησοῦ Χριστῷ, σὺν τῷ ἀγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

¹⁵ Joam. ii, 15. ¹⁶ Matth. v, 16. ¹⁷ I Petr. v, 7. ¹⁸ Ephes. vi, 1. ¹⁹ Matth. x, 37. ²⁰ ibid. ²¹ Exod. ²² Gen. xxvii, 37. ²³ Matth. xiii, 45.

(1) Δόξαν τῷ, etc. Haec phrasia aliter in codd. Roe. i. Casaub. exhibetur, τῷ ἐν οὐρανοῖς Πατρὶ δὲ τῶν ἔργων εὐαγγελισθησῶμεν, caelesti Patri per opera placemus.

(2) Τιμῶμεν. Ita scripsimus ex codd. Coisl., Roe., Casaub. et Grod., quibus accedit Ottob., in quo habetur εἰς αὐτὸν ἀπορρέψωμεν. In editis, ἀπορρέψαντες, projicientes, ut est I Petr. v, 7, quod referendum superior ad προσεγγίζωμεν.

(3) Τῆς σαρκὸς ἡμῶν πατέρας. Hunc verborum ordinem servavimus ex cod. Coisl., versione Grodectii, et sacro textu Hebr. xi, 9. In editis, τῆς σαρκὸς πατέρας ἡμῶν, nostros carnis patres.

(4) Καταφρονῶμεν. In editis, καταφρονῶμεν. Secum somus codd. Coisl., Roe, Casaub., ut respon-

deret verbis superioris phrasia, ἐστὺν... φρονῶσιν, et regiminis aequalitas servaretur.

119 XV. Honorantes vero caelestem Patrem, carnis quoque nostrae patres honore praesequamur¹⁹: quandoquidem aperte in lege et prophetis Dominus ipse definiit, aens: *Honora patrem tuum et matrem tuam, ut bene sit tibi, et longaevis eris super terram*²⁰. Ac mandatum istud audiant praesertim ex astantibus iei qui patres et matres habent. Filii, obedite parentibus vestris in omnibus: hoc enim beneplacitum est Domino²¹. Non enim dixit Dominus: *Qui amat patrem aut matrem, non est me dignus*²²; ne id quod scriptum esset bene, in ex ignorantia interpretaretur prave; verum addidit, *super me*²³. Quando enim Patri qui in caelis est, veritantes in terra patres contraria viderint, tunc est hinc dicto obsequendum; quando vero illis nullum nobis ad pietatem impedimentum afferentibus, nos ingrati animi furore abrepti, collatorumque ab ipsis in nos benefactorum immemores, eosdem habemus despicitui; tunc locus est illi sententia: *Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur*²⁴.

XVI. Christianorum prima est in virtutis loco pietas, honorare parentes, eorum qui vitam nobis dederunt labores remunerare, atque omni studio, quaeunque ad illos sublevandos pertinent conferre. Nam etiam illis multa refuderimus, nunquam tamen illis, uti nos genere, vicissim generare poterimus. Scilicet ut ipsi procurato per nos solatio fruentes²⁵, nos illis stabiliant benedictionibus quas supplantator Jacob prudenter praeiuravit²⁶: bonam vero voluntatem nostram caelestis Pater gratam habens, dignos nos efficiat, qui tanquam sol splendeamus cum iustis in regno Patris nostri²⁷: cui gloria, cum Unigenito et Servatore Jesu Christo, et cum sancto vivifico Spiritu, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

¹⁹ Matth. vi, 8. ²⁰ Heb. xii, 9. ²¹ Exod. xx, 12. ²² xxi, 17; Levit. xx, 9; Matth. xv, 1. ²³ Eccl. iii, 6.

(5) Χριστιανῶν εὐσεβεία, etc. Haec verba usque ad δυνήσόμεθα inclus. citantur sub nomine Cyilli sine urbi titulo, a sancto Maximo confessore in sermonibus per excerpta, serm. 25, tom. II. Quaedam quoque hinc transcripsisse videtur S. Nilus in lib. ii, epistola 206.

(6) Ἀυτοὶ τῆς παρ' ἡμῶν, etc. Ex Coisl., Roe, Casaub. et Grodect. necessario immutanda fuit vitiosa editorum scriptura, αὐτοὶ ταῖς παρ' ἡμῶν ἀναπαύσαντες.

(7) Πατρὸς ἡμῶν. Scripsimus ἡμῶν, ut totus contextus postularet, ex Coisl. et versione Grodectii, loco ὡμῶν.

CATECHESIS OCTAVA.

De omnipotentia, seu ad omnia pertinente providentia Dei.

120 ADMONITIO.

I. *Explanat auctor in hac oratione eam Dei dotem qua dicitur apud Græcos παντοκράτωρ, id est omnia sub imperio tenens et ad arbitrium moderans : quam vocem Latini in Symbolo Omnipotentis vocabulo reddere solent : quamquam hoc aliam menti subjicit significationem, ab ea quæ voci Græcæ respondet (num. 1). Igitur contra gentiles, Judæos et hæreticos omnes duplex principium agnoscentes, maxime Manichæos, defendit Dei providentiam, dominium, et potestatem ad omnia pertinentem (n. 2 et 3); cælestia, terrestria; animam, corpus; idololatrias, hæreticos, diabolum ipsum; cujus malitia quam tolerat, utitur ad sua consilia perficienda, et promovendam hominum utilitatem (n. 4). Trinitati videlicet, quæ sola servitutis experta est, serviunt res omnes creatæ; peccatores, quos præ patientia perfert Deus, ab ipso tandem puniuntur (n. 5). Regnorum et opum Arbitrator et Dominus est : eaque occasione Manichæos, divitias diabolo auctori deputantes, et creatorem Deum blasphemis verbis cædentes, gravissima oratione refellens Cyrillus sermonem absolvit (n. 6, 7 et 8).*

II. *In hac oratione postquam gentiles paucis refellit, Manichæos potissimum tota oratione oppugnat : qui in divinam potestatem multis modis peccabant : 1° ab ea subrahendo corpora, quorum auctorem ab animarum conditore diversum existimabant; 2° diabolum etiam e divinis operibus excipiendo, eumque uti potestatem Deo contrariam cœternamque, atque in suo imperio summe dominantem admittendo; 3° universi gubernationem criminando, in qua summam ordinis perturbationem quæ bono Deo aliena esset, reperiri calumniabantur; ut videre est in Tito Bostrensi lib. II cont. Manich. Quamobrem Cyrillus Dei patientiam in ferendis malis commendare studet; 4° tandem divitias et opes a diabolo auctore et datore esse contendendo. Contra Arianos perspicue trium S. Trinitatis personarum commune imperium et dignitatem defendit. Præclare quoque de divitiarum usu; et prudenter de relicta diabolo in res hujus mundi potestate disserit.*

III. *Nos porro Latinorum consuetudinem secuti, consecratum omnium symbolorum usu Omnipotentis vocabulum mutare nolimus; admonentes tamen aliud Græca voce significari, et in hac catechesi explicari, quam quod Latina vox sonet. Nam omnipotens significat eum qui omnia potest, cuique factu impossibile nihil; eoque sensu Augustinus, alique omnes ferme Latini Patres hanc Symboli vocem explanant. At Græcis alia vox est ad declarandam omnipotentiam Dei, nempe παντοδύναμος. Ista autem παντοκράτωρ significat Deum omnia sub imperio tenere ac moderari : ita ipse Cyrillus hujus vocabuli vim reddit num. 3: Παντοκράτωρ ἐστίν, ὁ πάντων κρατῶν, ὁ πάντων ἐξουσιάζων· quæ vox satis per istam redditur omnitenens, si Latina esset. Id optime vidit Rufinus, qui ex Græcis, et omnium maxime ex Cyrillo, suam Symboli explanationem adornans, retenta Latina quæ in usu erat voce, sensum ejus et etymologiam ad vim Græcæ vocis accommodavit, aens Omnipotentem ab eo dici Deum, quod omnium teneat potentatm. Præiverat huic expositioni Tertullianus, de Filio dicens contra Praxean cap. 17 : Suo jure Deus omnipotens, quia sermo Dei omnipotentis, quamque omnium accepit potestatem. His exemplis freti consuetam vocem mutare religionis habuimus.*

IV. *Habita est hæc catechesis proxima die post præcedentem, ut ab ipso ejus exordio significat Cyrillus, dum præcedenti die de Patre se sermonem habuisse commemorat. Emendata a nobis est ad codd. Coislin., Ottob., Colb., Roe, Casaub. et Bodl. adjunctis variantibus lectionibus antiqui ms. in libro S. Genovefæ notatis.*

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ Η'

*CATIZOMENON.

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, εἰς τὸ Παντοκράτορα· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἱερεμίου· Ὁ Θεὸς δὲ μέγας, καὶ ὁ ἰσχυρὸς Κύριος· ὁ μέγας (1) τῇ βουλῇ, καὶ ὀνόματι τοῖς ἔργοις, ὁ παντοκράτωρ, ὁ μεγαλῶνυμος Κύριος, καὶ τὰ ἕξῃς.

121 CATECHESIS VIII ILLUMINANDORUM.

Hierosolymæ ex tempore dicta, in illud (2) *Omnipotentem* [id est, omnia sub imperio tenentem]. Et lectio ex Jeremia : *Deus magnus et fortis Dominus ; magnus consilio, et potens operibus, omnipotens, magni nominis Dominus* ¹², etc. (3).

A. Διὰ μὲν τοῦ πιστεύειν εἰς ἕνα Θεόν, πᾶσαν πολλὴν πλάνην ἐκκόπτουσαν, ὅλην τούτων κεχρημένοι πρὸς Ἑλλήνας, καὶ πᾶσαν ἐναντίαν αἰρετικῶν δυνάμιν· διὰ δὲ τοῦ προστιθέναι, εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα (4), πρὸς τοὺς ἐκ περιτομῆς μαχόμεθα, τοὺς ἀρνούμενους τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Καθὼς γὰρ εἴρηται τῇ γῆτις ἡμέρῃ, καὶ πρὶν τρανώσαι τὰ πρὸς τοῦ Κυρίου ἔμῳν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῷ εἰπαίν, ὅτι Πατὴρ, ἤδη ἐδηλώσαμεν, ὅτι Υἱοῦ ἐστὶ Πατὴρ· ἴνα ὡσεὶ νοούμεν, ὅτι Θεὸς ἐστίν, οὕτω νοήσωμεν, ὅτι καὶ Υἱὸν ἔχει. Προστίθεμεν δὲ πρὸς ἐκείνους, ὅτι καὶ παντοκράτωρ ἐστὶ· τοῦτο δὲ καὶ διὰ Ἑλλήνας (5) καὶ Ἰουδαίους ὁμοῦ καὶ πάντας αἰρετικούς φαμεν.

B. Ἑλλήνων μὲν γὰρ τινες, ψυχῆν τοῦ κόσμου τὴν Θεὸν εἶπον· καὶ Ἴεροί, τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ φθάνειν εἰς ὁράντων μόνων, μηκέτι δὲ καὶ εἰς γῆν. Καὶ τινες

¹² Jerem. xxxii, 18, 19. ¹³ Vid. cat. 6, n. 40, et seq. ¹⁴ id. 7, n. 4.

(1) Ὁ μέγας. Loco μέγας τῇ βουλῇ legitur in I. XX. ed. Rom., μεγάλης βουλῆς, at in Compl., μέγας βουλῆ.

(2) *Omnipotentem*, παντοκράτορα. De hac ejus vocis versione diximus in *Monito*, n. 2.

(3) Habita est subsequenti post septimam die (u. 4).

(4) Εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα. Codd. Coisl., Roe, Casaub., Ottob. addunt, ὅτι ante εἰς. At verba, εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα, in Coisl. cod. interlita sunt, et postérieure manu substituta hæc: Εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ. Et in unum D. J. Christum Filium Dei unigenitum. Fellelerunt emendatores verba Cyrilli, quibus adjectione vocum de quibus questio est, Judæos Dei Filium negantes refelli ait: nec intellexit ac referri ad vocem *Patrem*; ex qua, catechesi superiore n. 1 et 3, demonstravit una cum Deo creditur, credendum esse in Filium Dei, cuius fides in Patris nomine comprehenditur.

(5) Καὶ διὰ Ἑλλήνας. Codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub. præmittunt καὶ, et habent πρὸς loco δὲ. De Græcorum et hæreticorum circa Providentiam errore mox dicit. Quod autem Judæos ejus negatæ accusat, id respicit puto sectas peculiares hujus gentis: uti Phariseos, qui peccata non Dei permissione, sed cogente fortuna vel fato irri dicebant; vel Masbothæos, qui Providentiam infli-

A. I. ¹² Per id, quod credimus in unum Deum, omnem plurium deorum errorem excindimus, his armis adversus gentiles, et omnem ex adverso oppositam vim hæreticorum utentes; per illud vero quod adjungimus, in unum Deum Patrem, adversus eos qui ex circumcissione sunt, qui negant unigenitum Filium Dei, pugnamus. Nam, ut dictum est hesternæ die ¹³, ante etiam quam explanaverimus ea quæ ad Dominum nostrum Jesum Christum respiciunt, eo solo quod diximus, *Pater*, jam quod Filii sit Pater significavimus: ut sicut intelligimus quod Deus sit, ita et quod Filium habeat recogitemus. His vero illud quoque adjungimus quod *omnipotens* sit [seu omnia sub imperio contineat]; quod quidem et propter gentiles simul et Judæos et

B. Nam gentilium nonnulli animam mundi Deum esse dixerunt (6). Alii quoque, potestatem ejus in cælum tantum (7), non autem ad terram usque

ciabantur, omnia ex fortuito fluxu constitisse aientes. *Const. apost.* lib. vi, cap. 6.

(6) *Gentilium nonnulli animam mundi Deum esse dixerunt.* Hoc Cicero lib. i *Academicæ* quasi commune Academicorum et Peripateticorum decretum ponit. Quod a Pythagora acceptum refert lib. i *De nat. deor. Pythagoras*, inquit, *censusit Deum animum esse per naturam rerum omnium intentum et commeanem.* Id Epiphanius, hæres. v, n. 1, tanquam propriam Stoicorum hæresim recenset Platonicis de tercia sua hypostasi id intelligebat. Vide Euseb. lib. ii *Præp. evang.*, cap. 20, et Cyrill. *Alex.*, lib. i in *Jul.*, p. 54 et seq., et lib. viii, pag. 571 et seqq.

(7) *Alii quoque potestatem ejus, etc.* Duplicis generis homines distinguit, qui Dei potestatem cælo terminaverint: alios quidem qui erroris principis exsisterint, quosque Cyrillus significare videtur religione gentiles: alios qui cum illis prioribus simili errore abducti, Scripturæ testimonio ad confirmationem sententiæ abusi sint; quosque aliorum ejus testimoniorum recordari jubet. In illis prioribus Aristotelem sane notavit, qui omnium Patrum, et nonnullorum etiam profanorum judicio, hujus erroris reus agitur. Jure an injuria, nihil est hujus loci. Nec me fugit Salomonem Gesnerum libro edito nobilium hunc philosophum ab hac calumnia, selectis ex ejus operibus triginta testimoniis, purgare catesisse. Alios autem qui eodem errore laborave-

pertendere. Aliqui etiam simili cum illis errore abducti, pronuntiant hoc abutentes: *Et teritas tua usque ad nubes* 10; ausi sunt Dei providentiam nubibus ac caelo circumscribere, quaeque in terra sunt a Deo abalienare. Immemores scilicet psalmi aientis: *Si ascendero in caelum, tu illic es; si descendero in infernum, ades* 11. Nam si caelo sublimius nihil est, cum infernus terra profundior sit, profecto qui inferiora occupat, terram quoque ipsam attingit.

122 III. Haeretici rursus (1), sicut antierus dictum est, unum Deum omnipotentem non novere. Omnipotens siquidem est qui omnibus dominatur, nequeque habet subiecta potestati; illi vero qui unum quidem animae dominum, alium vero quempiam corporis dicunt, neutrum eorum perfectum affirmant, quod eorum uterque altera re deficiatur. Qui enim habet animae potestatem, corporis non habet, qua ratione omnipotens? qui vero in corpora dominatur, in spiritus vero nequaquam, quomodo omnipotens? Atqui illos Dominus convincit, dum e contrario ait: *Time te potius eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehenna* 12. Si enim utronumque potestatem non habet, quomodo utraque supplicio subiecti Domini nostri Jesu Christi Pater? nam qui poterit alienum a suo jure corpus invadens, in ge'ennam tradere, nisi primum ligaverit fortem, et vasa ejus diriperit 13?

IV. At divina Scriptura et veritatis dogmata unum Deum norunt; qui omnia quidem potestatis imperio subiecta tenet, multa vero perfert quia vult. Nam et in idolorum cultores imperium exercet, verum sustinet propter patientiam; haereticos quoque qui eum abijciunt, habet sub potestate; sed longanimitate tolerat. Diabolum quoque habet

122 Psal. xxv, 5; lvi, 11, et civ, 5. 123 Psal. cxxxviii, 8. 124 Matth. x, 28. 125 Matth. xii, 29.

rint, Judaeos intelligere videtur Cyrillus, quos jam superius, n. 1, violatae Providentiae reos levit, atque ex instantia a se argumenti divisione, cum in n. 3 ad haereticos convertatur, Graecoque ante refellerit, restat ut hic contra Judaeos agat. Nullum certe alium memini me legere Patrem, qui determinatae in caelo s Dei providentiae Judaeos accuset. Respicit forte Masbothaeos. At Clemens Alexandrinus, lib. v Strom., n. 14, pag. ed. Par. 591, ipsum Aristotelem, ex adducto inferiori Psalmi motu loco in eam opinionem pertractatum ait: eoque solo argumento cum scriptoris nostris usum esse probat. Caeterum hunc errorem Origeni imputat Theophilus Alexandrinus, epist. 1, Pasch., Bib. PP. Ludg. tom. V, pag. 846, sed ex consecutione propriorum hujus auctoris dogmatum, nempe quod divini Verbi potestates ad rationalibus creatas proprie pertinet.

(1) Haeretici rursus, etc. Supra sub sumo n. 1, omnes haereticos dixit omnipotentis Dei professione oppugnari. Et certe quicumque alium a summo Deo mundi conditorem admittent, quique diabolum, ut Valentiniani, Cosmocratores, hoc est mundi imperium teneant, confitebantur, Deum in omnia potestatem habere consequenter negabant; atque ita ve unum est omnes haereticos de qui. us dixit catech. G. Deum omnipotentem nescire. Quos autem hic refellit, soli sunt Manichaei, et in quorum errore hi suspensent, ut patet ex dictis cat. 4, u. 4, nota 2 et n. 18 et 22.

πληθυνέντες μετ' ἐκείνων, κακῶς τῷ βῆτιψ συγρησάμενοι τῷ λέγοντι, Καὶ ἡ ἀλήθεια σου ἕως τῶν νεφελῶν, ἐτάλησαν τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν ἕως νεφελῶν περιγράψαι καὶ οὐρανοῦ, ἀπαλλοτριῶσαι δὲ τοῦ Θεοῦ τὸ ἐπὶ γῆς· ἐπιλαθόμενοι τοῦ ψαλμοῦ τοῦ λέγοντος· Ἐάνθρωπός τις τὸν οὐρανόν, εὐ ἐκεῖ εἶεν καταβῶ εἰς τὸν ἄδην, πάρει. Εἰ γὰρ ὑψηλότερον μὲν οὐρανὸν οὐδὲν ἔστι, βαθύτερον δὲ τῆς γῆς ὁ ἄδης, ὡ τὰ κατώτερα κρατῶν, ἀπτεται καὶ τῆς γῆς (2).

Γ. Αἰρετικοὶ δὲ πάλιν, καθὼς εἴρηται τὸ πρότερον, οὐκ οἴδασιν ἓνα παντοκράτορα Θεόν. Παντοκράτωρ γὰρ ἐστὶν ὁ πάντων κρατῶν, ὁ πάντων ἐξουσιάζων. Οἱ δὲ λέγοντες, τὸν μὲν εἶναι τῆς ψυχῆς θεοπότην, τὸν δὲ τινα (3) τοῦ σώματος, οὐδέτερον αὐτῶν τέλειον λέγουσι, τῷ λείπειν ἑκάτερον πατέρω. Ὁ γὰρ ψυχῆς ἐξουσίαν ἔχων, σώματος δὲ ἐξουσίαν μὴ ἔχων, πῶς παντοκράτωρ; καὶ ὁ θεοσιζῶν σώματος, μὴ ἐξουσιάζων δὲ πνευμάτων, πῶς παντοκράτωρ; Ἄλλ' ἀπέλεγχε τοὺς οὗτος ὁ Κύριος, ἀπειναντίας λέγων· Φοδῆθητε μᾶλλον τὸν θυγαμέρον καὶ ψυχῆν καὶ σῶμα ἀπολέσει ἐν γένει. Εἰ γὰρ μὴ ἔχει ἑκτέρω τὴν ἐξουσίαν, πῶς ἀμφοτέρα ὑποβάλλει τῇ τιμωρίᾳ ὁ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ Πατρί; πῶς γὰρ θυγαμέρον τὸ ἀλλότριον σῶμα λαθεῖν, βαλεῖν εἰς γένειαν, ἢ μὴ πρώτων δόση τὸν ἰσχυρὸν, καὶ τὰ σκεῦῃ αὐτοῦ διαρπάσῃ;

Δ. Ἄλλ' ἡ θεία Γραφή καὶ τῆς ἀληθείας δόγματα ἓνα Θεὸν οἶδε, πάντων μὲν κρατοῦντα τῇ δυνάμει, πολλῶν δὲ ἀνεχόμενον διὰ τὸ θέλειν. Κρατεῖ γὰρ καὶ τῶν εἰδωλοκρατῶν, ἀλλ' ἀνέχεται ἐπ' ἀνεψικαλιαν· κρατεῖ καὶ τῶν ἀθεοτότων αὐτὸν αἰρετικῶν, ἀλλ' ἀνέχεται διὰ μακροθυμίαν· κρατεῖ καὶ τοῦ διαβόλου, ἀλλ' ἀνέχεται διὰ μακροθυμίαν (4)· οὐ γὰρ ἀδυνατῶν

(2) Καὶ τῆς γῆς. Conjunctionem καὶ addidimus ex Coisl., Roe. Casaub. et vers. Grodec. Loco καὶ πρότερον, scripsimus τὸ πρότερον, ex tribus praefatis codd. Paulio post, pro πάντων κρατῶν, idem codd. habent πάντα κρατῶν. At Cyrillus in hac catechesi, et alibi passim verbum κρατεῖν cum gignendi casu fere semper conjungit.

(3) Τὸν δὲ τινα. Locum huic in editis hanc partem deformatum, emendavimus ex mss. codd. Otob., Roe et Casaub., quibus parim astipulatur Grodecus. Primum, ex his omnibus vocem τινα adjectivam ante τοῦ σώματος. Deinde loco particulae negantis οὐ, quae sola ante τέλειον ἰσχυρῶν, scripsimus, οὐδέτερον αὐτῶν. Pro his verbis, πῶς γὰρ τέλειος ὁ λείπων ἑκάστον ἑκάτερον; quomodo enim perfectus, qui singula utriusque concedit? quibus in vocibus sensus nullus inest, ex quatuor memoratis mss. posuimus, τῷ λείπειν ἑκάτερον πατέρω, quod uterque alia re deficiatur. Quorum loco sine habet Grodecus, cum alterum alteri tribuant. Ascritus hic n-utra significatione significat deficientem esse, ut alibi saepe apud Cyril. verbi gratia cat. 5, n. 9, τοῦ νεκροῦ τὸ λείπον τῆς πίστεως ἀναπλήρωσων, ἴσκι defectum in mundo adi; ple. Cat. 12, n. 15, ἓνα τῷ λατῶντι μελίζονα δῶ τὴν χάριν, ut ei quod defectum patiebatur, amplius conferret gratiam.

(4) Διὰ μακροθυμίαν. Has voces ex Coisl., Otob., Roe et Casaub. codicibus addidi, quas sequentia verba, εὐ γὰρ ἀδυνατῶν ἀνέχεται, necessario postu-

ἀνέχεται, ὡς νικώμενος. Ἀρχὴ γὰρ ἐστὶ πλάσματος ἑκείνου, πεποιημένος ἔγκραταπαίξασθαι, οὐχ ὄν· αὐτοῦ (ἀνάξιμος γὰρ ἐστίν), ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἀγγέλων τῶν ὄν· αὐτοῦ πεποιημένους. Συνεχώρησε δὲ αὐτῷ καὶ τὸ ζῆν, ἵνα δύο γένηται πράγματα, αὐτὸς τε (1) μειζήνως ἀσχημονῆ νικώμενος, καὶ οἱ ἄνθρωποι στεφανωθῶσιν. Ἡ πανόφρου (2) θέλει προνοίας! ἦτις τὴν κορηρὰν προαίρειν εἰς ὑπόθεσιν σωτηρίας λαμβάνει τῶν πιστῶν. Ὅσαρ γὰρ τὴν μασόδωρον τῶν ἀδελφῶν τοῦ Ἰωσήφ (3) προαίρειν ἔλαβεν εἰς ὑπόθεσιν τῆς ἰδίας οἰκονομίας, καὶ συγχώρησας αὐτοῖς κατὰ μέτρος πολλῶσαι τὸν ἀδελφόν, ὑπόθεσιν ἔλαβε τοῦ βασιλεύσαι τούτον ὃν ἤθελεν· οὕτω συνεχώρησε παλαίειν τῷ διαβόλῳ, ἵνα οἱ νικῶντες στεφανωθῶσι· καὶ ἵνα κίτης γενομένης, ὁ μὲν μείζον ἀσχημονῆται, ὑπὸ τῶν ἡστέων νικώμενος· ἄνθρωποι δὲ μεγάλας εὐδοκίᾳ μῶσι, τὸν ποτε ἀρχάγγελον νικῆσαντας.

Ε. Ὡδάν οὖν ὀκεξήρηται τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεις· κίρη αὐτοῦ γὰρ λέγει ἡ Γραφή· Ὅτι τὰ σύμπαντα δοῦλὰ σά (4). Τὰ σύμπαντα μὲν, δοῦλα αὐτοῦ· εἰς δὲ αὐτοῦ μόνος Υἱός, καὶ ἐν τῷ ἄγιον αὐτοῦ Πνεῦμα, ἔκδοξ τούτων πάντων· καὶ τὰ σύμπαντα δοῦλα, διὰ τοῦ ἐνός Υἱοῦ ἐν ἄγιω Πνεύματι, δουλεύει τῷ Δεσπότη. Κρατεῖ τοίνυν τῶν πάντων ὁ Θεός, καὶ ἀνέχεται καὶ φρονέει, καὶ ἡστέων, καὶ πόρνον διὰ μακροθυμίαν, ἐρίσας καιρὸν τῆς προθεσμίας, καθ' ὃν ἀποδίωκων ἔκαστον· ἵνα, πολυχρόνιον (5) λαβόντες τὴν προθεσμίαν, ἀματανόησον δὲ ἔχοντες τὴν καρδίαν, μειζήνως πετακισθῶσι. Βασίλεις εἰσιν ἀνθρώπων, οἱ ἐπὶ γῆς βασιλεύοντες. ἀλλ' οὐκ ἔνευ τῆς ἀκνωθεν ἐξουσίας· καὶ ἔγωγ ποτὲ (6) τούτο τῇ πείρᾳ ὁ Ναβουχοδονόσορ, αἰτῶν· Ὅτι ἡ βασιλεία αὐτοῦ, βασιλεία αἰώνιος, καὶ ἡ ἐξουσία αὐτοῦ εἰς πάσαν γενεάν γενεάν.

⁴ Job xl, 14. ⁵ Vid. cat. 2, n. 4. ⁶ Psal. cxviii, 91. ⁷ Vid. cat. 10, n. 9. ⁸ Dan. iv, 32.

iant. Paulo post, loco πεποιημένον, scripsi πεποιημένος, ex codd. Colb., Bodl., G. Morel. ed. et sacro textu. Job xl, 14.

(2) Πανόφρου τε. Te posuimus ex Coisl., Ottob., Roe, Casaub. loco μὲν, quod particulam adversam δὲ respondentem non habet.

(3) Πανόφρου, etc. Editi, πάνσοφον. Secuti sumus codd. Coisl., Colb., Bodl., Roe, Casaub., Grod. Mox loco δὲ scripsimus ἦτις, ex Coisl., Ottob., Roe, Casaub., ms. Genov.

(5) Τοῦ Ἰωσήφ. Articulum adicimus ex Coisl., Roe, Casaub. Notandum verbum βασιλεύσαι quod πολεα sequitur, significare, regem constituere, ut saepe in scriptura LXX, quemadmodum Procat. u. 17, et cat. 1, n. 3, στρατός significat, militem conscribo. Ne autem quicquam moveat quod Joseph rex Aegypti dieitur a Deo constitutus, idem repetit cat. 15, n. 22, et passim apud Patres reperitur. Ad manum occurrunt Basil. Seleuc., orat. 8, pag. 49; Isidorus Pelus., lib. 11, ep. 49 et 263, et lib. 11, ep. 79; Macar., hom. 9, pag. 50; auctor vetus. De patientia sub nomine Aftan., n. 5, tom. II Collect. Græcor. PP., pag. 579; Gregor. Nyss.; d. Ephrem; Tychonius, etc. Sumptum id ex verbis Sapientie c. x. 14: Donec afferret illi scripturam regni. Loco ὃν ἤθελε, scripsimus ex codd. Coisl., Roe et Casaub., ὃν ἤθελε.

A subjectum, sed ex tolerantia patitur; nec enim per impotentiam quasi superatus patitur. Principium enim est formationis Domini²²; factus ut illudatur, non ab ipso, indignus est enim, sed ab angelis qui ab ipso sunt facti. Vivere vero ei indulsi duabus de causis: ut et ipse majori verecundia afficiatur superatus, et homines coronis illustrentur. O sapientiam plenam providentiam Dei! quæ pravam illam voluntatem ad fidelium salutis instrumentum assumit. Ut enim inimica fratrum Josephi voluntate, ad executionem consiliorum suorum usus est, fratremque ab eis ex odio venundari sinens, inde occasione cepit eum quem volebat regem constituendi: sic diabolo luctari concessit, ut coronarentur ii qui vincerent; et ut adepta victoria, ille quidem uti ab inferioribus devictus majori dedecore cooperiretur²³; homines vero insigniter nobilitarentur, eo qui archangelus olim fuisset triumphato.

V. Nihil ergo Dei potestati subtractum est: **123** de illo enim ait Scriptura: Quoniam omnia serva sunt tua²⁴. Omnia quidem serva sunt illi: unus porro ac solus ejus Filius (7), et unus sanctus ejus Spiritus extra hæc omnia sunt positi. Et omnia illa quæ serva sunt, per unum Filium in sancto Spiritu serviunt Domino²⁵. Omnibus ergo dominatur Deus, perfectique et homicidas, et fures, et scortatores per patientiam, præstituto tempore, quo unicuique pro meritis reddet, ut acceptis diuturni temporis induciis, cor tamen ad penitentiam non floentes, gravius condemnentur. Hominum reges sunt, ii qui in terris regnant: haud tamen absque supernæ potestatis arbitrio. Id olim experimento cognovit Nabuchodonosor, cum dixit: Quoniam regnum ejus, regnum æternum; et potestas ejus in omnem generationem ac generationem²⁶.

²² Job xl, 14. ²³ Vid. cat. 2, n. 4. ²⁴ Psal. cxviii, 91. ²⁵ Vid. cat. 10, n. 9. ²⁶ Dan. iv, 32.

(4) Δοῦλα σά. Ottob., δοῦλὰ σου, ut legit S. Basil. lib. v contra Eunom. Paulo post, loco ἐν ἄγιω Πνεύματι habet Ottob., σὺν ἄγιω Πνεύματι. (5) Πολυχρόνιον. Articulum of anti πολυχρόνιον adjiciunt codd. Coisl., Ottob., Bodl., Colb., Roe, Casaub. et Grod. Particulam δὲ ex iisdem, Bodl. et Colb. exceptis, ascripti.

(6) Ἐγὼγ ποτέ. Particulam ποτέ ascriptimus ex codd. Ottob. et Grodicii versione. Loco ποτέ, legitur in Coisl., Roe et Casaub. τότε, in editis neutrum habetur. Paulo post, in citato Danielis loco Cyrilus Scripturæ verba parum immutat; habetur enim in propheticæ textu: Ἡ ἐξουσία αὐτοῦ, ἐξουσία αἰώνιος, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ εἰς γενεάν καὶ γενεάν. Vocem πάσαν, quam Cyrillus de suo addit, non agnoscut codd. Roe, Casaub., Ottob. et Grod.

(7) Unus ac solus, etc. Filium ac Spiritum sanctum discrete eximit a generali rerum omnium servitute. Cumque servitutis ratio, rebus omnibus creatus ex eo quod sint creatæ conveniat, cat. 10, n. 10, inde sequitur non solum Filium, sed et Spiritum sanctum e rerum creatarum numero excipiendum esse. Hanc professionem opposit implee Arianorum assertionis, qui Filium et Spiritum sanctum Patris imperio et principatui subjectos esse et gloria dissimiles dicebant. Arius apud Athan., De synodus, num. 16, ita de Patre per respectum ad

VI. Divitiae, aurum, et argentum diaboli non sunt (1), ut existimatur a nonnullis. *Fidelis enim viri totus mundus divitiarum est* 27 (2); *infidelis vero ne obolus quidem*; atqui diabolo nihil infidelius: et diserte per prophetam dicit Deus: *Meum est aurum et meum argentum* 28, et *cui volo ipsum dono* 29. Fac solum utris bene; nec amplius vituperandum argentum est; quando vero tu re bona uteris male, tum nolens ipse administrationem tuam criminari, impie in conditorem querimoniam confers. Potest quis etiam per pecunias justitiam adipisci. *Esurivi, et dedistis mihi manducare* 30: non dubium quin 124 ex pecuniis. *Nudus eram, et cooperuistis me* 31: niivirum pecuniarum interventu. Et vis nosse quod caelestis regni janua fieri possint pecuniae? *Vende, inquit, quae habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in caelis* 32.

27 Prov. xvii, 6. 28 Agg. ii, 9. 29 Luc. iv, 6.

Filium loquitur: *Αργυι αὐτοῦ ὡς θεός αὐτοῦ καὶ πρὸ αὐτοῦ ὄν· Pater Filio dominatur tanquam Deus eius, et ante ipsum existens*. Quod autem de Filio, i) fortiori ratione de Spiritu sancto dicebat; quem tanto infra Filium deiecit, quanto Filium infra Patrem, utrumque videlicet inflat, ut videre est in ejus verbis apud Athan., *ibid.*, n. 15.

(1) *Divitiae diaboli non sunt*, etc. Notat haereticos quos infra, num. 7, refert opes, pecunias et corpora diris devovere. Hi autem erant Manichei, ut apparet tum ex verbis Manetis apud Archelaum, n. 40 et 42, cum ex Turbone Manetis sententias referente, *ibid.*, n. 9; Apollinario, *Catena in Lucam*, cap. xviii, 29; Augustino, *De moribus Ecclesiae* cap. 35, n. 78, etc. Atque inde Veteris et Novi Testamenti diversos esse auctores illi probare conabantur, quod in Novo paupertas laudetur, in Veteri divitiae praemii loco a Deo suis cultoribus darentur: imprimis urgebat Aggaei locum a Cyrillo infra recitatum, opposentes illud dictum Christi: *Beati pauperes spiritus*, etc., aliusque similibus, ut fidem faciunt Epiphanius haeres. lxxvi, n. 80, et August. serm. 50, n. 1, quem idcirco Aggaei locum Cyrillus, vindicat Deo. Hanc vero haeresim de diabolo divitiarum auctore sumere poterant Manichei ab Ebionitis, quorum illud dogma diserte asseritur ab Ebionitico Clementinarum homiliarum auctore, hom. 15, n. 9. Quamquam ille diabolum, non uti auctorem et dominum, sed uti dispensatorem a Deo constitutum divitiarum agnoscit. V. hom. 3, n. 19, hom. 8, n. 21, et hom. 15, n. 19; quae duae res Cyrilli iudicio infra, num. 7, sunt maxime diversae. V. Epiph., haer. xxx, n. 17.

(2) *Fidelis hominis*, etc. Verba sunt Proverb. xvii, 6, apud LXX Interpretes, quae in Hebraeo textu desiderantur. Nihil Cyrillus bis verbis addidit de suo; quamobrem non alio sensu fidelem divitiarum omnium, infidelem vero nullius rei domini existimavit, quam eo, quicumque sit ille, quo id a Spiritu sancto dictum arbitratur est. Dicit iujus defendendi et declarandi necessitas, plures Patrum peperit opiniones, quarum uniuersae ealumniae patuerunt: imprimis Augustini sententia, epist. 153, n. 26, et serm. 50, n. 4: qua dicit cum solum jure tenere aliquid qui uti sciat; qui autem male utatur, non possessorem justum, sed impudentem incubatorem esse. Quod ex paradoxis Stoicorum sumptum, non potest legitimas interurbare possessiones; sed ingeniosa est argui animi speculatio. Eiusdem generis est alia interpretatio,

Γ'. Οὐκ ἔστιν ὁ πλοῦτος, καὶ τὸ χρυσὸν καὶ τὸ ἀργύριον τοῦ διαβόλου, καθὼς νομίζουσι τινες. Τοῦ γὰρ πιστοῦ ὅλος ὁ κόσμος τῶν χρημάτων, τοῦ δὲ ἀπίστου οὐδὲ ὀβολός· διαβόλου δὲ οὐδὲν ἀπιστότερον· καὶ φανερός διὰ τοῦ προφήτου λέγει ὁ θεός· Ἐμὸν τὸ χρυσὸν καὶ ἐμὸν τὸ ἀργύριον, καὶ ὅστις θέλω διδοῦμαι αὐτό (3). Σὺ μόνον χρῆσαι καλῶς, καὶ οὐκ ἔστι μεμπτόν (4) τὸ ἀργύριον· ἔταν δὲ σὺ τῶ καλῶ χρῆσθαι κακῶς, τότε, μὴ θέλων μέμψασθαι τὴν σὴν διοίκησιν, ἀνάγκη τὴν μέμψιν ἐπὶ τὸν δημιουργὸν ἀσεβῶς. Δύναται τις καὶ διὰ χρημάτων δικαιοσύνην εἶναι. Ἐπειράσα, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· πάντως ὅτι ἀπὸ χρημάτων. Γυμνὸς ἦμην (5), καὶ περιβάλετέ με· πάντως ὅτι διὰ χρημάτων. Καὶ θέλει γινῶμαι, ὅτι δύναται θύρα γενέσθαι βασιλείας οὐρανῶν τὰ χρήματα; Πάλησόν σου, φησί, τὰ ἐπάρχοντα, καὶ ὁδὸς πτωχοῦ, καὶ ἔξειε θησαυρὸν ἐν οὐρανῶσι.

30 Matth. xxv, 55. 31 *ibid.* 36. 32 Matth. xix, 21.

et ex eisdem fontibus ducta, quam Cyrillus assertat. 5. n. 2, fidelem omnium rerum Dominum esse, in eo quod spernit eas et conculcat: unde contrario sensu infidelis nihil habet, quia habetur potius, et suis opibus indigne servit. Nihil hujusmodi doctrina possessionum iuribus officit. Quivis enim rerum Dominus sit, constat creditam a Deo cuique ejus quod suum appellat administrationem, ut ex infra dictis patet: quod ut peccate et nullo perturbante fiat, civium iurum dispositione cautum est. Alio modo laudati dicit secessu proferre licet: verbi gratia: *Fidelis habet omnia, infidelis nihil*; quia ille amplissimas opes sapientis oeconomia comparat, tuetur, et amplificat; iste dilapidat et perdit; illi, propter fidem et bene gerendae rei opinionem, omnia sponte et ulro utenda commodantur; isii nemo audeat quidquam credere, etc.

(3) *Καὶ ὅστις θέλω, διδοῦμαι αὐτό*. Ea verba praetermittuntur in codd. Ottob., Roe, Casaub. et vers. Grod. Nec dubito hanc praetermittentem causam existisse, quod, licet a Cyrillo sub propheta nomine citata, Aggaei tamen non sunt, sed ipsis verbis reperiuntur a diabolo pronuntiata, dum tentat Christum Luc. iv, 6. Ea tamen in nonnullis exemplaribus Aggaei hic assuta fuisse probant quaedam Patrum testimonia. Eodem enim modo, verbis tantum paulo commutatis, locum hunc Aggaei legit Greg. Naz., orat. 42, pag. 690, in hunc modum: *Ἐμὸν τὸ ἀργύριον, καὶ ἐμὸν ἔστι τὸ χρυσὸν, καὶ ὅσους αὐτὸς ἠθέλω βούλομαι*. Cui Chrysostomus, hom. 34 in I Cor., ad cap. xii, pag. 380, sibi ad defensionem divitiarum objecisset locum Aggaei cum hoc additamento, καὶ ὃ ἐάν βούλωμαι ὅσους αὐτά, respondet prima tantum verba prophetae esse, posteriora vero ab avaris et nullius pretii hominibus superaddita fuisse, idque ex ejus contextu probat. Quod etiam et multo robustius repetit sermon. I *De verbis Jeremiae*, tom. III, pag. 794. Auctor quaestionum CLIV, sub Anastasi Sinaitae nomine, quaest. 11, eandem sibi objectionem proponit et solvit ex verbis Chrysostomi, suppresso tamen ejus nomine.

(4) *Μεμπτόν*. Ita codd. Ottob., Roe, Casaub. Editi vero, μεμπτόν. Paulo post ex eisd. codd. insuperque ex Coisl. scriptissimus τῶ καλῶ, loco τὸ καλόν, quod regimini verbi χρῆσθαι contrarium est.

(5) *Γυμνὸς ἦμην*, etc. Verba haec et sequentia usque ad χρημάτων incl. omittuntur in codd. Ottob., Roe, Casaub. et Grod. propter vocem χρημάτων bis repetitam.

Z'. Ταῦτα δὲ μοι λείπεται (1) διὰ τοὺς αἰρετικούς, ἅ τούς ἀναθεματίζοντας τὰ κτήματα, καὶ τὰ χρήματα, καὶ τὰ σώματα. Ὅτε γὰρ βούλομαι σε χρημάτων εἶναι, ὅτε ὡς ἔχθροίς προσέχην τοὺς εἰς ἡμέρας ἀπὸ τοῦ Θεοῦ σοὶ δοθεῖσι. Μη τοίνυν ποτε εἴπης τοῦ διαβόλου εἶναι τὰ χρήματα· κἂν γὰρ λέγῃ, Ταῦτα πάντα σοὶ δώσω, δεῖ ἐμοὶ παραδέξασθαι, δύναιται μὲν τις αὐτοὺ καὶ ἀθετῆσαι τὸ ῥῆμα· τῷ φέυσθι γὰρ οὐ δὲ πιστεύειν (2). Τὰχα δὲ καὶ ἀναγκασθῆς ἀπὸ τῆς τοῦ παρόντος δυνάμεως, εἶπε τὴν ἀλήθειαν· οὐ γὰρ εἶπε, Ταῦτα πάντα σοὶ δώσω, δεῖ ἐμὰ εἶναι· ἀλλ', δεῖ ἐμοὶ παραδέξασθαι· οὐ γὰρ τὴν δεσποτείαν ἤρπασεν, ἀλλὰ τὸ ἐγκυχεῖσθαι καὶ οἰκονομεῖν τέως ὡμολόγησε. Ζητήσῃ δὲ κατὰ καιρὸν ἀπὸ τῶν ἐξηγουμένων, πότερον φέβεται ἢ ἀληθεύει.

H'. Εἰς τοίνυν ἐστὶν ὁ Θεός, ὁ Πατήρ, ὁ παντοκράτωρ, ὃν ἐτόλμησαν αἰρετικῶν παῖδες δυσφημεῖν. Ἐτόλμησαν γὰρ δυσφημεῖσαι τὸν Κύριον Σαβαώθ, τὸν κεθήμενον ἐπάνω (3) τῶν χειρῶν· ἐτόλμησαν βλασφημεῖσαι τὸν Ἄδωνα Κύριον· ἐτόλμησαν βλασφημεῖσαι τὸν ἐπὶ προφήταις παντοκράτορα Θεόν. Ἐὐ δὲ ἡνα προσέειπε τὸν παντοκράτορα Θεόν, τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Φεύγε τὴν πολυθεον (4) πλάνην, καὶ φύγε πᾶσαν αἵρεσιν, καὶ λέγε κατὰ τὸν Ἰώβ· Κύριος δὲ τὸν παντοκράτορα ἐπικαλέσονται, τὸν ποιῶντα μεγάλα καὶ ἀνεξιχνίαστα, ἐνδοξά τε καὶ ἐξάλσια, ὧν οὐκ ἐστὶν ἀριθμός. Καὶ τὸ, Ἐπὶ τούτοις πᾶσιν, τιμὴ παρὰ παντο-

VII. Hæc vero a me sunt dicta propter hæreticos, qui anathemate damnant et possessiones, et pecunias et corpora. Nam neque te divitiarum servum esse volo, neque iterum quasi inimicas spectare, quæ tibi in adjumentum a Deo sunt data. Ne quando igitur dicas diaboli esse pecunias; tametsi enim dicat: *Hæc omnia tibi dabo, quia mihi tradita sunt* (5); potest tamen quis vel orationem ejus refutare (5), quoniam mendacii credendum non sit. Fortassis vero, ejus qui aderat potestate coactus, verum dixit; non enim ait: *Hæc omnia tibi dabo*, quoniam mea sunt: sed, *quoniam mihi sunt tradita*: non enim dominium usurpavit; sed commissa, et administratione tenus sibi concredita, professus est. Querant vero opportune explanatores, mentiaturne an vera dicat.

VIII. Est itaque unus Deus, Pater, omnipotens; quem hæretici conviciis appetere ausi sunt: non enim veriti sunt conviciari Domino Sabaoth (6), sedenti super cherubim (5). Ausi sunt blasphemis infamare Adonai Dominum, non timuerunt blasphemis onerare eum, qui prophetarum vocibus celebratur, omnipotentem Deum. Tu vero unum adora omnipotentem Deum, Patrem Domini nostri Jesu Christi (5). Fuge plurium deorum errorem; fuge et hæresim omnem, et dic juxta Jobum: *Dominum autem omnipotentem invocabo, qui facit magna et investigabilia, gloriosa et excellentia, quorum non est numerus* (5); et: *Propter hæc omnia,*

(1) Matth. iv, 5; Luc. iv, 6. (2) Isa. vi, 3; Psal. lxxix, 2. (3) Rom. xv, 6. (4) Job v, 8, 9.

(1) *Ἀλέκται*. Emendatum ex Coisl., Roe, Casaub., Ottob. et Grod.; nam in editis scriptum erat λέγε, nullo sensu. Ante ἀναθεματίζοντας, articulum τῶς repositus ex tribus prioribus ass. modo memoratis.

(2) *Οὐ δεῖ πιστεύειν*. Coisl. habet, οὐδέ τις πιστεύει, nemo credit. Ita etiam legit Grodecius. Post τὰχα, loco γὰρ positum δὲ, ex Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Grod. Ex iisdem etiam addidimus linea sequenti εἶπε, ante ταῦτα πάντα.

(3) *Ἐπάνω*. Codd. Roe et Casaub. exhibent ἐπὶ pro ἐπάνω. Utrumque in Scripturis legitur. ἐπὶ χειρῶν. frequentius in Psalmis. Mox, pro βλασφημῆσαι hic et lin. seq. codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub. habent, δυσφημεῖσαι.

(4) *Φεύγε τὴν πολυθεον*, etc. Horum verborum loc., sic est in Coisl., Roe, Casaub. et Ottob. φυγὴν τὴν πολυθεον, καὶ φυγὴν πᾶσαν αἵρεσιν, καὶ λέγων κατὰ, etc.; *fugiens deorum multiplici-tatem, fugiensque hæresim omnem, et dicens*. Notandum in Græco Jobi textu, ubi Cyrillus legit, παντοκράτορα, haberi duntaxat πάντων ἐσπότην. In Alexandrino tamen codice LXX, legitur, παντοκράτορα. Et in altero ejusdem Jobi testimonio, in sacro textu, omittitur πᾶσι, et παρὰ ante παντοκράτορα. Habetur quidem in Ald. et Compl. editione, sed non in edit. Romana, nec in cod. Alexandrino. Cæterum Jobi sensus videtur postulare, παρὰ παντοκράτορι. Sensus Vulgate omnino diversus: *Ad Deum formidolosa laudatio*.

(5) *Potest tamen quis vel orationem ejus refutare*, etc. Id præstiterat jam Irenæus, lib. v contra hæres. cap. 24, u. 1, his verbis: *Sicut in principio mentitus est, ita et in fine mentiebatur dicens: Hæc omnia mihi tradita sunt, et cui volo do ea. Non enim*

ipse determinavit sæculi hujus regna, sed Deus. Idem postea apud Patres frequens est. Quod autem Cyrillus ad explanatores remittit eam questionem, num diabolus rerum hujus mundi precariam et a Deo commissam administrationem habeat, id quod sentit Clementiarum homiliarum auctor; profecta videtur ea dubitatio ex communi et celebrata apud Patres opinione, diabolum unum esse ex angelis, imo et principem hujus ordinis angelorum, quibus a Deo in principio rerum hujus universi administratio concredita fuit. Ita sensere, ut alios multos omittam, Greg. Nyss., orat. catech., cap. 6; Rufinus in 4 symboli articulum, Basil. hom. 9, quod *Deus non sit auctor mali*; Damasc., lib. 11 *De fide orthod.*, c. 4. lidem verodocent diaboli casu magnam quæ potestatis partem illi ademptam: cumque reliqua parte abuteretur, homines ad idolorum cultum et crimina pelliciendo, frenos ejus potestati a Deo sæpe injectos; ac tandem Christum sua cruce illam interfegisse, in consummatione sæculi penitus abolendam. Nec tamen Cyrillus dubitat num divitiæ et regna Deo conferatur, quod supra constituit num. 5, et istius initio.

(6) *Conviciari Domino Sabaoth*. Turbo apud Archelaum, Disp., num. 10; apud Epiaph., hæc. lxxvi, n. 50, de Manete ait: *Hoc quod apud vos* [Catholico] *magnum et honorabile est nomen Sabaoth, ille dicit naturam esse hominis, et patrem concupiscentias; et propterea, inquit, simpliciores* [intelligit Catholicos] *adorant concupiscentiam, Deum eam putantes*. Gnostici apud Epiphau., hæres. xxvi, n. 10, Sabaoth cæli et terræ conditorem [angelum] dicebant, eumque modo asini, modo porci figura depingebant, quod Judæis suillas carnes interdixisset.

honos ab omnipotente ¹¹. Cui gloria in sæcula sæ- A *κράτος*· *ᾧ ἡ δόξα* (1) εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶ-
culorum. Amen. *νων*. Ἀμήν.

¹¹ Job xxxv 1, 22.

(1) *ᾧ ἡ δόξα*. Sic concluditur catechesis in *δόξα καὶ νῦν, καὶ αἰ.* καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας, etc.,
cod. J. Coisl., Ottob., Roe, Casaub. et Grod., *ᾧ ἡ Cui gloria, et nunc, et semper, et in sæcula, etc.*

CATECHESIS NONA.

De Deo omnium conditore.

125 PRÆLOQUIUM.

I. Deum Domini nostri Jesu Christi Patrem, rerum omnium conditorem et effectorem esse, divinoque sapientia dignum esse opus universi, in hoc catechesi demonstrat. Ac primo Deum, nec carnis oculis visibilem, nec ab ullo unquam mortali visum (n. 1), ita ex suis operibus cognosci ait, ut tamen a nemine penitus comprehendi queat (n. 2, 3). Tum adversus hæreticos Christi Patrem a mundi creatore distinguentes (n. 4), et hujus universi opificium detrectantes, pulchritudinem ejus atque ordinem admirabili artificio exponit; cæli, solis, et siderum naturam et usum; noctis ac diei et quatuor anni tempestatum status vices, breviter, sed eleganter describit (n. 5, 6 et 8); obiter refellens Manichæos lucem et tenebras diversis conditoribus deputantes (n. 7). Percurrit eorum quæ meteora vocamus, terræ et maris, ac multiplicium animalium admirabilitatem et varietates (n. 9, 10, etc.). Postremo ad explicandam humani corporis fabricam, in quam peccatorum nostrorum causas rejicere injustum et calumniosum sit, devectus, orationem gratia Conditoris laudum celebratione concludit (n. 16).

II. Mirari licet in hac catechesi elegantem et compendiarium totius orbis partium descriptionem: quæ nullis Patrum lucubrationibus de hoc argumento data opera susceptis, sive copia, sive elegantia concedat; casque omnes, id effari liceat, brevitate et compendio superet. Manichæos hic, ut fere ubique alias, potissimum respicit; qui pessime de omnibus creaturis et eorum auctore loquebantur; sed orationis principio usque ad num. 5 exclusive, Gnosticos oppugnat, et certa quidem ratione, ut deinde tota liberius decurreret oratio. Cum enim illi alium Veteris Testamenti Deum et conditorem mundi, alium Novi Patrem dicerent; in argumentum sumebant, quod Deus antiqui fœderis cognitus, et oculis visus esset, uti in his Scripturis refertur: alter vero invisibilis et incomprehensus, ex illo Evangelii, S. Pauli et Joannis evangelistæ dicto, Deum nemo vidit unquam; aliusque, in quibus dicitur Patrem Christi nemini præter Filium notum esse. Hanc fuisse Gnosticorum argumentationem certiores nos faciunt Irenæus, lib. iv, cap. 6 et 20; Didymus, in I Joan. Epist. ad cap. iv, 12, etc. Ante igitur quam Cyrillus dignam esse auctore sui mundi fabricam demonstrare aggrederetur, prius illi eorum hæreticorum amolenda fuit objectio. Quapropter contra eos constituit, et ex Veteri quidem Testamento, primo Deum carnis oculis conspici non posse; 2° nec a quoquam vivente homine cerni; nec ab ipso Ezechiele visum aliud quam divinæ gloriæ similitudinem: quod etiam luculenter demonstrat Irenæus, lib. iv, cap. 20, n. 10; 3° Deum ex creaturis suis, proportionem tamen quadam animo informata, posse cognosci; quod adversus assertam illorum omnimodam Dei Patris ignoracionem dictum; 4° a nemine tamen comprehendi posse; contra audaciam illorum, Deum Veteris Testamenti plane perspectum asseruitum. Hæc ratio hujus Cyrillianæ orationis principii, quod a reliquo velut sermone avulsam et alienam non satis considerantibus videri possit.

III. Habetur hæc oratio in ms. S. Basilii operibus, sub nomine homiliae ejusdem Patris, de hoc argumento, quod Deus sit incomprehensus; sed nonnullis ad id argumentum identidem mutatis et accommodatis additisque, præsertim in fine. Jam dudum Basilii nomine his mutationibus interpolata prodidit. Nam Metaphrastes, dum ex variis Basilii locis eas 24 conciones informat, quæ operum ejus tomo III excusæ sunt; in concione 15 longum hujus orationis fragmentum citat, tanquam ex homilia Basilii quod incomprehensibilis sit Deus; ut omitam eam sub ejus nomine ita reperiri in ms. 700 aut 800 annorum. Duos ejusmodi codices ex R. PP. Basilianorum bibliotheca consuluit et exscripsit Romæ noster D. Bern. de Montfaucon; cujus labore in hac catechesi usus sum. Harum varietatum nonnullas in notis observavi; sed totam extremam partem, quæ insignibus varietatibus et additamentis interpolata est, ad calcem edendam judicavi.

IV. *Nulla diei in quo perorata sit hæc a Cyrillo catechesis, occurrit nota. Facile crediderim 126 hæc et sequentem tertiam Quadragesimæ hebdomadam pronuntiatam esse. Codices quibus in ea recensenda usi sumus, præter duos Basilianos, sunt Anglicani tres, Rœ, Casaub., Bodl., Collicani totidem, Coisl., Colb., et in cæcis varietates in S. Genovesæ libro adnotantur: demum Ottobonianus unus.*

KATHXHEIΣ Θ

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ.

Ἐν Ἱεροσολύμοις σφραδισθεῖσα, εἰς τὸ Ποιητῆν οὐρανοῦ καὶ γῆς, δρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων (1). καὶ ἀνάγκωσις ἐκ τοῦ Ἰωβ· Τίς οὗτος ὁ κρύπτων με βουλῆν, συνῆχων δὲ ῥήματι ἐν καρδίᾳ, ἅμᾳ δὲ οἴεται κρύπτειν; καὶ τὸ ἐξῆς.

CATECHESIS IX ILLUMINANDORUM.

Hierosolymis ex tempore pronuntiatæ, in illud: *Factorem cæli et terræ, visibilibus omnium et invisibilibus.* Et lectio ex Job: *Quis est iste qui me celat consilium, et continet verba in corde; mihi vero se abscondere putat?*

A. Σπρχὸς μὲν ὀφθαλμοῖς θεωρῆσαι τὸν Θεόν, ἀδύνατον· τὸ γὰρ ἀσίμωτον σαρκὸς ὁμοίωσιν ὑποπίπτειν οὐ δύναται· καὶ μεμαρτύρηκεν αὐτὸς ὁ μονογενὴς Υἱὸς Θεοῦ, λέγων· Θεὸν οὐδέεις πρόποτε θεῶταται. Κἀν γὰρ κατὰ τὸ γεγραμμένον ἐν τῷ Ἱεζεχιήλ ἐκλαμβάνοι· (2) τίς, ὅτι εἶδεν ὁ Ἱεζεχιήλ· ἀλλὰ τί λέγει ἢ Γραφή; Εἶδεν ὁμοίωμα δόξης Κυρίου, οὐκ αὐτὸν τὸν Κύριον, ἀλλὰ τὸ ὁμοίωμα τῆς δόξης, καὶ οὐκ αὐτὴν τὴν δόξαν, ὡς ἐστὶν ἀληθῶς. Καὶ εἶδον τὸ ὁμοίωμα τῆς δόξης μόνον, καὶ οὐκ αὐτὴν τὴν δόξαν, ἔπειτα ἐπὶ τὴν γῆν ἀπὸ τοῦ φόβου. Εἰ δὲ τὸ τῆς δόξης ὁμοίωμα θεαθὲν ῥόδον καὶ ἄγωνίαν περιποιεῖ τοῖς προφήταις· αὐτὸν εἰ τις ἐπιχειρήσει (3) θεωρῆσαι τὸν Θεόν, πάντως· ἀν καὶ τοῦ ζῆν ἀπηλλάττετο, κατὰ τὸ εἰρημένον· Οὐδέεις ὄψεταί το ἄνθρωπον μου, καὶ ζήσεται. Διὰ τοῦτο, κατὰ τὴν μεγίστην αὐτοῦ φιλανθρωπίαν, ὁ Θεὸς παραπέτασμα τῆς οὐκείας δεξιότητος ἐξέταται τὸν οὐρανόν, ἵνα μὴ ἀπολώμεθα·

¹ Job xxviii, 2. ² V. cat. 6, n. 5; cat. 7, n. 8 et 11; cat. 12, n. 15. ³ Joan. 1, 18. ⁴ Ezech. u, 1. ⁵ ibid. ⁶ Ezech. xxiii, 20.

(1) Καὶ ἀοράτων. Post ἀοράτων repetitur in editis vix ποιητῆν, quam sustulimus, ex codd. Coisl., Otob., Rœ, Casaub., Grod. et auctoritate ipsius Cyrilli, cat. 7, n. 4, articulum primum Synboli in eadem referentis. Mov, loco Ἰωβ. G Morelli dicitur habet Ἰωβ quod Provotius in versione secutus est, licet in textu Ἰωβ p̄-sacrit. In verbis vero Jobi sequentibus, loco κρύπτων με, editio, an. 1608, habet κρύπτων σε, reclamantibus codd. omnibus: quod optime convenit cum vulgata quæ hæc usque obtinuit veriorum sequentium scriptura καὶ σε οἴεται. At o-scripsimus ex codd. Otob., Colb., Rœ, Casaub., Bodl. et veteribus Græcæ et Prentii, at quæ ex sacro textu, ἅμᾳ δὲ οἴεται. Lectio Vulgata contraria est sacro textui, in quo Deus loquitur: *quæ est per errorem ex Job cap. xlii, 2, in quo Job Deum alloquitur, et verba ejus superiora repetens, ait: Τίς γὰρ ἴσται ὁ κρύπτων σε βουλῆν... καὶ σε οἴεται κρύπτειν; Quis enim est qui sua te consilia celat, et se tibi latere putat?*

1. ¹ Carus quidem oculis Deum cernere impossibile est: quod enim incorporeum est, sub carnia oculo cadere non potest, quod et ipse testificatus est unigenitus Filius Dei, alicui: *Deum nemo vidit unquam* ². Nam etiam si quis illud quod in Ezechiele scriptum est, ita interpretetur quasi viderit Ezechiel; verum [audiat] quid dicit Scriptura. *Vidit similitudinem gloriæ Domini* ³: non ipsum Dominum, sed *similitudinem gloriæ*, neque ipsam gloriam, ut revera est. At vero intuitus similitudinem gloriæ solum, non autem gloriam ipsam ⁴, procidit in terram præ metu. Quod si similitudo gloriæ conspecta, timorem æstuationemque prophetis injiciebat; Deum sane ipsum si quis intueri conaretur, vitam amitteret, iuxta illud: *Nemo videbit faciem meam, et vivet* ⁵. Hujus rei gratia, Deus ex bonitate sua maxima cælum divinitati suæ pro velo prætendit, ne periremus. Non est meus hic sermo, sed

(2) Ἐκλαμβάνοι. In editis, ἐκλαμβάνει. Codicem Coisl., Casaub., Otob. ἐκλάβοι. Paulo post, voces εἰ εἶδεν ὁ Ἱεζεχιήλ, addidimus ex Otob. quo in codice præterminatur ἀλλὰ, ante τὸ λέγει, et 2 codd. sub nomine S. Basilii continentibus hæc homiliam conjicere legendum, ἄλλο τι, pro ἀλλὰ τὶ

(3) Ἐπιχειρήσει. In editis, ἐπιχρήσει. In codd. Rœ et Casaub., ἐπιχειρήσει, quod secuti sumus, augmentum præter grammaticæ leges insertum auferendo. Paulo post Exodi locum. Οὐδέεις ὄψεταί, etc., hic et cat. 10, n. 7, citat auctior paulo diverse ab editionibus nostris Bibliorum Græcis, in quibus locus ille ita habetur: *Ὁ γὰρ μὴ ἴδῃ ἀνθρώπος τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται.* At eodem modo quo Cyrillus multo legere Patres. Ad manum Chrysostomus hom. in illud: *In qua potestate hæc facis?* etc., t. III Monument. Ecclesiæ Græcæ per Cotel., p. 153. Aliæ sunt apud Patres ejusdem loci legendi varietates.

prophetæ inquentis : Si aperueris celos, tremor ex te apprehendet montes, et liquefient¹¹. Quid vero miraris si Ezechiel similitudinem glorie conspicatus proculuit? quandoquidem Danieli visus est Gabriel servus Dei, ac statim consternatus est animo, et in faciem procidit: nec respondere ausus est propheta, donec sese angelus in similitudinem filii hominis coactus transformasset¹². Si Gabrielis conspectus tremorem incutiebat prophetis, 127 Deus ipse, si, ut erat, conspicium se præbuisset, nonne omnes interissent?

II. Divinam itaque naturam corporeis oculis conspici non datur; ex operibus vero divinis possumus potestatis ejus cogitationem assequi, juxta Salomonem qui ait : Nam ex magnitudine et pulchritudine creaturarum, proportione servata procreator earum conspiciuntur¹³; non enim ait ex creaturis procreatorem cerni, sed addidit, proportione servata. Tanto namque major unicuique apparet Dens, quanto sublimiorem homo creaturarum contemplationem fuerit assecutus; cumque animum majori contemplatione subverxerit, majorem quoque de Deo sibi notitiam ac speciem informat.

III. Vis tu cognoscere quod naturam Dei comprehendere possibile non sit¹⁴? Tres illi in camino ignis pueri, Deum laudibus celebrantes dicunt : Benedictus es qui intueris abyssos, sedens super cherubim¹⁵. Dic mihi, queso, quæ sit cherubim natura; tuncque eum qui super illos sedet considera. Atqui Ezechiel propheta horum descriptionem, quatenus fieri poterat, expressit, dicens : Quatuor vultus sunt; primus quidem hominis, alter leonis, aquilæ tertius, postremus vituli¹⁶; et sex pennæ uni¹⁷; et oculi eis undique¹⁸; et sub unoquoque rota quadripartita subjecta¹⁹; nihilominus post eam descriptionem prophetæ, nondum etiam legendo possumus cogitatione complecti. Quod si solum, quod explanavit ille, comprehendere non

οὐκ ἔμπεδὸς ὁ λόγος, ἀλλ' ὁ προφήτης εἶπεν· Ἐὰν ἀνοίξῃς τοὺς οὐρανοὺς (1), τρέμωσι λέξεσθαι ἀπὸ τοῦ ὄρουμα καὶ τακίωσονται. Καὶ εἰ θαυμάσεις εἰ Ἰεζεχιὴλ τὸ ὄροσμα τῆς δόξης ἰδὼν ἔπεσεν; ὅπου τῷ Δαυιδ ὁ Γαβριὴλ, οἰκείτης ὢν τοῦ Κυρίου, ὤφθη, καὶ παραρτήματα ἐπέτηξε καὶ ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον· καὶ ἄχρις ὅτου ἐξεδιδάσκατο ἑαυτὸν ὁ ἄγγελος εἰς ὄροσμα υἱοῦ ἀνθρώπου, οὐκ ἐτόλμησεν ἀποκριθῆναι ὁ προφήτης. Εἰ δὲ Γαβριὴλ ὄπτανόμενος τρέμων ἐνεπέει προφηταίς, αὐτὸς ὁ θεὸς εἰ ὤφθη κατ' ὃ ἦν, οὐκ ἀπίσταντο (2) πάντες;

B. Θεῖαν τούτων φύσιν ἰδεῖν σαρκὸς ἑμμάσιν ἀδύνατον· ἐκ δὲ τῶν ἔργων τῶν θεῖων εἰς φαντασίαν τῆς δυνάμεως εἰσεῖν δυνατόν, κατὰ τὸν Σολομῶνα τὸν λέγοντα· Ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ καλλοτῆς κτισμάτων, ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς αὐτῶν θεωρεῖται. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἐκ τῶν κτισμάτων ὁ γενεσιουργὸς (3) θεωρεῖται· ἀλλὰ προσέθηκεν, ὅτι ἀναλόγως. Τοσοῦτω γὰρ μείζων ἐκάστῳ φαίνεται θεός, ὅση ἂν μείζονος θεωρίας τῶν κτισμάτων ἐπιπέδηται ὁ ἄνθρωπος· καὶ ὅταν διὰ τῆς μείζονος θεωρίας ὑψωθῇ τῇ καρδίᾳ, μείζονα (4) καὶ περὶ Θεοῦ λαμβάνει φαντασίαν.

Γ. Καὶ θέλεις γινῶναι, ὅτι Θεοῦ φύσιν καταλαβεῖν ἀδύνατον; λέγουσιν οἱ τρεῖς παῖδες ἐν τῇ καμίνῳ τοῦ πυρὸς ὀμολογοῦντες τὸν Θεόν· Εὐλόγητός εἰ ὁ ἐπιπέδων ἀδύσσοις, καθήμενος ἐπὶ τῶν χειροῦσιν. Εἰπέ μοι τίς ἐστὶν ἡ φύσις τῶν χειροῦσιν, καὶ τότε τὸν ἐπικαθήμενον θεωρεῖ (5). Καίτοιγε Ἰεζεχιὴλ ὁ προφήτης καὶ τὴν ἔκφρασιν αὐτῶν ἐπιήσαστο κατὰ τὸ δυνατόν, λέγων, ὅτι Τέσσαρα πρόσωπα τῷ ἐνὶ· τὸ μὲν ἀνθρώπου, τὸ δὲ λέοντος, τὸ δὲ αἰετοῦ, τὸ δὲ μόσχου· καὶ εἰς ἕξ πτέρυγες (6) τῷ ἐνὶ, καὶ ἑβδόμη οὐαὶς πανταχόθεν· καὶ οἱ ὑπὸ ἕκαστον τροχὸς τετραμερῆς ὑποκείμενος. Καὶ ὁμοίως τοῦ προφήτου τὴν ἔκφρασιν ποιούμενον, ὅπως ἡμεῖς οὐδὲ ἀναγινώσκοντες καταλαβεῖν δυνάμεθα. Εἰ δὲ τὸν ὄρον, ὃν διετήρησαστο, καταλαβεῖν οὐ δυνάμεθα· τὸν

¹¹ Isa. l. xiv, 1. ¹² Dan. viii, 17; x, 15-16. ¹³ Sap. xiii, 5. ¹⁴ Vid. cat. 6. n. 2, 5, 4, 5. ¹⁵ Dan. iii, 55. ¹⁶ Ezech. i, 6. ¹⁷ Isa. vi, 2. ¹⁸ Apoc. vii, 8. ¹⁹ Ezech. x, 12; i, 15, 17; x, 2, 9.

(1) Τὸς οὐρανοὺς. Codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Grod., τὸν οὐρανόν, ut in sacro prophetæ textu.

(2) Οὐκ ἀπίσταντο. Particulam negantem recte apposit Millesius ex codd. Roe, Casaub., Bodl., Grod. et Morel. Suffragantur Coisl. et Ottob., qui postremus habet, ἀπίσταντο.

(3) Ὁ γενεσιουργός. Ita restituumus ex codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub. In editis legitur, Δημιουργός, at ibi Cyrillus citati Scripturæ loci verba recenset et expendit. Porro voces inter utrumque θεωρεῖται comprehensas omisit Grodecius.

(4) Μείζονα, etc. Hæc vox et sequentes usque ad xai θεῖς excl. desunt in codd. Coisl., Coll., Grodecii vers. et omnibus editionibus ante Oxoniensem in qua ex codd. Roe. et Casaub. reparatæ sunt. Habentur in primo ms. Basiliano.

(5) Θεωρεῖ. Codd. Coisl., Coll., editiones Morelii, et Prevostii an. 1608, et Basiliana exemplaria habent, θεωρεῖς, videt. Paulo inferius ante τέσσαρα, αἰτήσινος ὅτι ex Coisl., Roe, Casaub., Ottob. et Basil. Illud ὅτι requiri videtur ab altero ὅτι inferius posito

(6) Ἐξ πτέρυγες, sex alæ. Ita omnes pene mss. Basiliana exemplaria et editiones Cyrilli; in solis codd. Roe et Casaub. legitur ὅκτω loco ἕξ. Probabile est illud in iis emendatum fuisse ex sacro textu Ezechielis cap. x, 21, in quo octo alæ cherubim tribuuntur apud Romanam LXX. Interp. editionem. At in hoc loco editiones Aldina et Complutenensis ferunt tantum quatuor, ut textus Hebræus et Vulgata, idemque etiam habetur in LXX, Rom. cap. i, 6 et 11. Unde ergo sex alæ sumpsit Cyrillus? puto memoria lapsus, cherubimibus Ezechielis aptavit, quæ de seraphimibus referi Isaias cap. vi, 2; ant etiam fortassis huc translulit, quæ in gemitu et similitimo huic Apocalypsis loco cap. iv, 8, de quatuor animalibus » se visis Joannes refert, sex alæ ipsis attribuit. Quamvis enim Cyrillus Apocalypsis libro tanquam canonico non utatur, nihil tamen prohibet quominus aliqua ex eo, velut ex aliis libris quos pro canonicis non habet, sive de industria, sive fallente ex familiari usu memoria, desumpserit. Cæterum verba Cyrilli non accurate representant textum neque Ezechielis, necque Apocalypsis.

ἐπακαθήμενον, ὄντα ἀόρατον (1) καὶ ἀνεκδήγητον ἄθεόν, πῶς καταλαβεῖν διηγήσεται; Φύσιν μὲν Θεοῦ παλυπραγμονεῖν, ἀόρατον· δοξολογίας δὲ ἀναπέμψαι αὐτῷ ἐπὶ τοῖς ὁρῶμένοις αὐτοῦ δημιουργήμασι, δυνατὸν (2).

Α'. Ταῦτα δὲ ὁμῖν λέγεται διὰ τὴν τῆς πίστεως ἀκαλουθίαν, καὶ διὰ τὸ λέγειν ἡμᾶς· Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα (3)· ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων· ἵνα μνημονεύομεν, ὅτι αὐτὸς ἐστὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτὸς ἐστὶν ὁ πατριάρχης τῶν οὐρανῶν καὶ τῆν γῆν· καὶ ἵνα ἀσφαλίζομεθα ἑαυτούς (4) διὰ τὰς ἐκτροπὰς τῶν ἀθέων αἰρετικῶν, τῶν τεταμημένων κακῶς ἀναγορεύειν τὸν πάνσοπον τεχνίτην παντὸς τοῦδε τοῦ κόσμου· τῶν βλαπτόνων μὲν σαρκῶς ὀφθαλμοῖς, τὰ δὲ ὄμματα τῆς διανοίας παρωρομένον.

Β'. Τί γὰρ ἔχουσι μίμψασθαι τῷ μεγίστῳ δημιουργῆματι τοῦ Θεοῦ; οὐδ' εἶδει ἐκπλαγήναι θεωρήσαντας τῶν οὐρανῶν τὰ κύτῃ· οὐδ' εἶδει προσκυνησῆσαι τὸν στήσαντα ὡς καμάρην τὸν οὐρανόν· τὸν ἐκ βουστῆς τῆς αὐτῶν τῶν ὕδατων ἔκπτωτον ὑπόστασιν οὐρανοῦ κούψαντα. Εἶπεν γὰρ ὁ Θεός· Γενήθητω τὸ στερέωμα ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος. Εἶπεν ὁ Θεός ἅπαξ·

11 Vid. cat. 7, n. 3. 12 Isa. xl, 22. 13 Gen. 1, 6.

(1) Ὅντα ἀόρατον. Verbum ὄντα loco καὶ ascriptum ex codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub.

(2) Δυνατὸν. Loco δυνατὸν scriptum est in quatuor prælati codicibus, εὐφρόδωτατον, pissimum et.

(3) Πατέρα παντ. etc. Vox Πατέρα prætermittitur in editis; hanc supplementum, tum ex codd. Colb., Ottob., Roe, Bodl., et vers. Grod., tum ex aliis locis quibus hunc primum Symboli articulum—itã refert Cyrillus, ut cat. 7, n. 4, etc.; tum vero ex eo quod verba sequentia, ἵνα μνημονεύομεν, etc., supponunt eam vocem in hoc loco recitatam esse. Max. in impressis habetur tantum, ὁρατῶν καὶ ἀοράτων. Enclicasticæ τε, et vocem πάντων, tam ex memoratis codicibus, quibus adjungendus Coisl. quam ex commemorato cat. 7, n. 4, loco, hic addidimus.

(4) Ἀσφαλίζομεθα ἑαυτούς. Vocem ταυτοῦς ex Coisl., Ottob., Roe, Casaub., Grod. et Basil. exempl. hic supplēvi. Paulo infra ἵνα ἀναγορεύειν, legitur in Roe et Casaub., ἀπαγορεύειν. Post τὸ δὲ alterum articulum τὸ ἀδελφὸν ex codd. Coisl. et Colb.

(5) Hoc est Symboli.

(6) Eundem esse Patrem, etc. Hæc contra omnes fere veteres hæreticos qui mundum ab angelis, vel a Demiurgo, vel a malo principio, id est diabolo conditum, Jesum autem Christum supremi Dei Filium aiebant, creatori mundi oppositum. Mundum ab angelis conditum sensere multi quos generatim notat Cyrillus cat. 11, n. 21. Hi sunt Simon Magus, ex Irenæo, lib. 1, cap. 23, n. 2; Menander, ibidem, num. 5; Saturninus, ex eodem, cap. 24, n. 1; Basilides, num. 3 et 4; Carpocrates, cap. 25, n. 1; Cerinthus non a primo Deo factum esse mundum, sed a virtute quadam valde separata et distante a summo Deo, eumque ignorare, statuebat cap. 26, n. 4; Valentiniani varia de institutione mundi signata habebant, de quibus Cyrillus cat. 6, n. 18, summoque Demiurgum, qui purus esset angelus: ex Iren., lib. 1, cap. 5, n. 2, et Iren., cap. 11, n. 2. His accendendus Titiānus ex lib. III, l. cap. 28, n. 1; Ptolemæus, Marcus, etc. Marcion alium Pa-

possumus; eum qui illi insidet, invisibilem ineffabilemque Deum quomodo comprehendere poterimus? Naturam quidem Dei intime scrutari impossibile est: at eum ex iis quæ conspicimus ejus operibus, glorificationibus et honore prosequi possibile.

IV. Hæc autem vobis propter fidei (5) consequentiam ordinemque dicuntur; et quia ita dicimus: *Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, factorem cæli et terræ, visibilibus omnium et invisibilibus*: ut meminimus eundem esse **126** Patrem Domini nostri Jesu Christi (6), et eundem esse qui fecit cælum et terram **11**; utque nosmetipsos præmuniamus, propter alienorum Deo hæreticorum deflexiones, qui sapientissimo totius hujuscæ mundi conditori obloqui sunt ausi; qui carnis quidem oculis vident, mentis vero oculis destituuntur.

V. Quid enim habent, quod in hoc maximo Dei oppitio criminentur? quos oportebat conspectis cælorum convexitatibus stupore percelli: eum adorare qui cælum statuit quasi fornica **11**; qui de fluxa aquarum natura (7) ruere nesciam cæli substantiam eformavit. Dixit enim Deus: *firmamentum in medio aquarum* **11**. Dixit Deus semel;

trem, alium factorem mundi docebat, ex Cyrillo, cat. 6, n. 16; quod hauserat e Cerlone, ex Iren. lib. 1, cap. 27, n. 1; Manichæi mundum a malo productum aiebant, cat. 6, n. 13, 27 et 32. Hi omnes creatorem a Jeau Christo Patre secretabant, illum cognitum et oculis olim visum, hunc incognitum prorsus alii quam Filio statuentes.

(7) De fluxa aquarum natura, etc. Cælus ex aquis compositos et institutos docet cat. 3, n. 5; hic autem etiam liquidæ et aqueæ esse naturæ decernit, adeo ut cælum ipsum aqua sit; in aquis discurrant igneæ siderum formæ; cælum ad fundendos imbres ex sua ipsius natura et constitutione promptum et paratum sit. Communis quidem Patrum opinio fert cælum ex aquis primordium ducere. At in nonnullis eorum a Cyrillo sententia discordat. Nam: 1° Nonnisi cælum secundum; hoc est istud aspectabile, sive firmamentum in quo infixæ sunt sidera, ex aquis confiatum dicunt: primum autem cælum, sive superius, alterius conditionis existimant. Cyrillus vero, cat. 3, n. 5, cælus generatim sine discrimine ex aquis constare affirmat, cælusque non duos, sed plures tribus, qui angelorum habitacula sint diversa, numerat cat. 6, n. 3, et cat. 11, n. 11: 2° Patres vulgo firmamentum ex aquis in crystalli glacieve duritiem compactis constare sentiunt, ut Theodoretus quæst. 11 in *Genes.*; auctor *Recogn.*, lib. 1, n. 27 et 28; Olympiodorus, *Caten.* in *Job xxxvii*, 18, vel contra ex aquis in summam raritatem et subtilitatem attenuatis, ut Basil., hom. 3 in *Hexæem.*, p. 50. Contra Cyrillus ex ipsis aquis in specie et natura sua remanentibus: ita ut neque nubes juxta ipsum ex aquis rarefactis, sed ex ære densato consteant, et imbrum aquas bajulent, infra, n. 9. Hanc forte Cyrilli sententiam respiciebat Damascenus, dum lib. II *De fide*, cap. 6, ait quosdam firmamentum aquæ naturæ putare, tanquam in medio aquarum existentem, ἔπειτα δὲ ὕδατος, ὡς ἐν μέσῳ ὕδατων γενομένην.

et stat, nec cadit. Cœlum aqua est; flammæ vero naturæ quæ in ipso infixa sunt, sol et luna, et sidera: et quoniam mole in aqua discurrunt igneæ species? Si quis vero propter contrarias ignis et aquæ naturas in dubitationem adducatur, meminerit ignis illius qui Mosis tempore in Ægypto ar-ebat in grandine **, sapientissimam quoque Dei in condendo dispositionem consideret. Nam cum aquis opus esset terræ in posterum exercende, aquosum in sublimi comparavit cœlum; ut cum iobrium irrigatione telluris regio indigeret, ad id ex natura sua promptum paratumque cœlum esset.

VI. Quid vero? nonne admirari oportet eum qui in solis fabricam inspexerit? nam modici instar vasis apparens **, vim ingentem compescitur; ab oriente apparens et in occidentem usque lumen emittens. Cujus matutinos exortus describens Psalmicus aiebat: *Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo* **; blande enim splendens ac temperatæ prioris ejus, quæ lucere incipit hominibus, formæ modum describebat. Meridianas quippe per-equitantem illum plagas, propter nimium fervorem persæpe fugimus: in exortu vero suo recreat omnes, quando uti sponsus apparet. Ipsius porro aptam dispositionem considera (quamquam non ipsius, sed illius magis qui illi cursum suo mandato delinivit), quomodo æstate sublimior factus, longiores efficit dies, opportunitatem tribuens hominibus ad opera: **129** hieme vero cursum contrahit, ut non equidem frigeris tempus longius producat, sed uti noctes longiores factæ cum hominibus ad levamentum, tum vero telluri ad fructuum proventus ferendos, adjumento sint. Vide etiam quomodo dies sibi invicem concedant ordine apto: æstate crescunt, hieme vero contrahuntur, vere autem atque autumno parem intervallorum me-

A καὶ ἔστηκε (1), καὶ οὐ πίπτει. Ὑδὼρ δὲ οὐρανὸς, καὶ πύρινοι οἱ ἐν αὐτῷ, ἥλιος καὶ σελήνη καὶ τὰ ἄστρα· καὶ πῶς τὰ πύρινα ἐν τῷ ὕδατι τρέχει; Εἰ δὲ τις θεῖ τὰς ἐναντίας φύσεις πυρὸς καὶ ὕδατος ἀμειβάλλει, μνημονεύτω τοῦ πυρὸς τοῦ ἐπὶ Μωσέως ἐν Αἰγύπτῳ φλογίζοντος ἐν τῇ χαλδίῃ, καὶ βλαπέτω τοῦ Θεοῦ τὴν πάνσοφον δημιουργίαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἦν ὕδατων χρεῖα, μελλούσης τῆς γῆς γεηποιῆσθαι, ὕδατιδὴ κατεσκευάσαν ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν· ἵνα ὅταν δὲ ὑετῶν ἀρδέτας γένηται χρεῖα τῷ τῆς γῆς χωρῶν, ἔτοιμος ἦ ἐκ φύσεως; (2) πρὸς τοῦτο δὲ οὐρανός.

Γ. Τί δέ; καὶ θαυμάσαι οὐκ ἔστιν ἀποδιέποντα καὶ εἰς ἥλιου κατασκευάσμα; ὡς μικρὸν γὰρ ὀρώμενον σκεῖος, μεγάλην δύναμιν περιέχει· ἐξ ἀνατολῆς φανόμενος, καὶ μέχρι ὀσέως ἀποστέλλων τὸ φῶς· οὐ τὰς πρηνεῖς ἀνατολῆς διαγράφων ὁ Ψαλμῶδης εἶπε· Καὶ αὐτός ὡς νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ πατρὸς αὐτοῦ· τὸ γὰρ φαῖδρον καὶ σύμμετρον τῆς πρώτης αὐτοῦ καταστάσεως φαινομένης εἰς ἀνθρώπωντος (3) εἰγράφε· μεσημβρινὸν μὲν γὰρ διαπαινούτα πολλάκις καὶ φεύγοντες διὰ τὸ φλογώδες· ἅμα δὲ ταῖς ἀνατολῆς τερπνὸς ἔστι τοῖς πᾶσιν, ὡς νυμφίος ὀρώμενος (4). Καὶ βλέπει τὴν διοίκησιν αὐτοῦ (μᾶλλον δὲ οὐκ αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ ἐν ὁρόμον αὐτῷ θεῷ προστάγματος ὁρίσαντος)· πῶς θέρουσ μὲν ὑψηλότερος γινόμενος, μακροτέρας ἀπεργάζεται τὰς ἡμέρας, διδοὺς εὐκαιρίαν εἰς ἔργα τοῖς ἀνθρώποις· χειμῶνος δὲ, συστέλλει τὸν ὁρόμον, ἵνα μὴ τὸ ψύχους (5) πλείων γένηται ὁ χρῆνος· ἀλλ' ἵνα αἱ νύκτας μετρίως γινώμεναι, πρὸς ἀπεινὸν μὲν συνεργῶσι τοῖς ἀνθρώποις, συνεργῶσι δὲ καὶ πρὸς καρποφορίαν τῶν γεννημάτων τῆ γῆ (6). Ὅρα δὲ καὶ πῶς ἀντιπαρεδίδασιν ἀλλήλαις εὐτάκτως αἱ ἡμέραι; θέρουσ μὲν ἀξενόμεναι, χειμῶνος δὲ συστέλλόμεναι· ἐν ἑαρι δὲ καὶ φθινοπώρῃ, τὴν ἰσότηρα τῶν διαστημάτων (7) ἀλλήλαις

** Exod. ix, 25. ** Eccli. xliii, 2. ** Psal. xviii, 6.

(1) Ἐστηκε. Pro ἔστη ita scripsimus ex Coisl., Roe, Casaub., Oub. et Basil. ex-empl. Puncti post πίπτει appositi, et additione articuli ante οὐρανός ex tribus primis memoratis codicibus sumpti, sensum huic phrasi mala interpunctione confusus reddidimus.

(2) Ἐκ φύσεως. Hæc addita sunt ex codd. Coisl. Oub., R.æ, Casaub. et Grod.

(3) Εἰς ἀνθρώπωντος. Melius nostro iudicio Colb. et Boill., εἰς οὐρανός, in cælos. Quod etiam videtur legisse Grotius. Agit enim auctor de solis ab oriente in cælos progressu et cursu juxta versiculum psalmi quem enarrat; sed habent ἀνθρώπωντος ceteri mss., etiam Basil.

(4) Ὁς νυμφίος ὀρώμενος. Ex codd. Coisl., Roe, Casaub. et Basil. sustulimus articulum masculinum ὁ ante ὀρώμενος, femininum vero τῆς ante διοικήσιν, ex iisd. et Colb. et Boill. addidimus.

(5) Ἴνα μὴ τὸ ψύχους, etc. Codd. Roe et Casaub. hic omittunt μὴ, et paulo post loco ἀλλ' ἵνα, habent solummodo καὶ, hoc sensu editis plane contrarium: ut *frigeris tempus longius producat, et ut noctes, etc.* Sic legi quasi ἵνα μὴ positum esset pro οὐχ ἵνα, ut occurreret huic paradoxo, solem breviores dies effluere ad contrahenda frigeris spatia, cum contra ea suo accelerato discussu augeat.

Ut ita legerem suavit sequens ἀλλ' ἵνα. Locum πλείων, scripsimus πλείων, auctoritate codd. Basil. et prælatorum Cyrilli mss. ferentium πλείων, et præ μείζωνος, posuimus μετρίως, ex Coisl., Rue, Casaub., Grod. et Basil. Noctes hiemis prolixiores telluri ad ferendas fruges adjumento esse dicitur fasces acus Plinii, qui lib. ii *Hist. nat.*, cap. II, solem brumali tempore abscedere docet, ut noctium opacitate terras reficiat, exustus baud dubie; et sic quoque exurens in qualiam parte.

(6) Τῇ γῆ. Hinc lectionem codd. Roe et Casaub. præterimus vulgatae, τῆς γῆς, ut melius respondeat oppositis phrasibus superioris verbi; συνεργῶσι. . . τοῖς ἀνθρώποις.

(7) Τῶν διαστημάτων, etc. Articulum τῶν addidimus juxta codd. Coisl., Colb., Boill., Roe, Casaub., ac verbum χαρίζομενα, loco σωζόμενα posuimus ex Coisl., Oub., Roe, Casaub. et Basil. Verbum χαρίζομενα optime convenit cum superiori, ἀντιπαρεδίδασιν. Sic Theophil. At., lib. ii *in Pasch.*, Bib. PP. Ludg. tom. V, pag. 856: *Dies ordinis et circulo suo de noctis temporibus minuatur, et rursum nox recipit quod largita est: dumque vicissim et tribuunt et accipiunt, et orbe quodam, quod paulatim amiserant decretescent, sensim crescentes recipiant, creatoris Dei interpretantur sapientiam.*

χρηζόμενα. Καὶ αἱ νύκτες πάλιν ἐπιταλοῦσι ἐκ παραπλήσια· ὡς καὶ τὸν Ψαλμῶδὸν λέγειν περὶ αὐτῶν· Ἡμέρα τῆ ἡμέρα κρούεται ῥῆμα, καὶ νύξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γινώσκον. Τοῖς γὰρ οὗτοι ἔχουσιν ὅλα αἰρητικῶς μονοουχὶ βῶσις, καὶ οἱ δὲ τῆς εὐταξίας λέγουσι, μὴ ἄλλον τινὰ (1) εἶναι Θεόν, ἢ τὸν δημιουργὸν καὶ ὁροῦθέν, τὸν ἐκτάξαντα τὰ ἕα.

Ζ'. Μῆδεις δὲ ἀνασχέσω (2) λεγόντων τινῶν, ἄλλον μὲν εἶναι τὸν φωτὸς ποιητὴν, ἄλλον δὲ σκότους· μνημονεύει γὰρ Ἡσαίου λέγοντος· Ἐγὼ ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας φῶς, καὶ κτίσας σκότος. Τί ἀσφάλεις ἐπ' αὐτῶν, ὧ ἄνθρωπε; τί βαρέως φέρεις τὸν καιρὸν τὸν εἰς ἀνάπαυσιν σὴν δοθέντα; Οὐκ ἐν οὐδέτῃσιν ἀπὸ ἐσποῦν ἔλαθεν ἀνάπαυσιν, εἰ μὴ τὸ σκότος ἐπ' ἀναγκῆς ἐπήγαγε προσεσμίαν. Πῶς δὲ πολλὰς καμύνας (3) ἐν ἡμέρᾳ, ἐν νυξὶ ἀνανοῦμεθα· καὶ ὁ τῆ ἡμέρας ἡμέρας γεγῶνός ἐν καμάτοις, ἔωθεν γίνεται ῥωμαλέος διὰ τὴν τῆς νυκτὸς ἀνάπαυσιν; Τί δὲ νυκτὸς πρὸς σφίαν χρησιμώτερον; Ἐν ταύτῃ μὲν γὰρ πολλὰς τὰ περὶ Θεοῦ φανταζόμεθα· ἐν αὐτῇ δὲ ἀνάγνωσκον καὶ θεωροῦν τῶν θεῶν λογίων ποιούμεθα. Πότε δὲ μᾶλλον (4) εἰς φαιμυθίαν καὶ προσευχὴν συντιεταί ἡ δεικνῶν ἡμῶν; ἔρα οὐκ ἐν νυκτὶ; Πότε δὲ πολλὰς τῶν οὐραίων ἀμαρτιῶν ἤθεμον εἰς ὑπόμνησιν; οὐκ ἐν νυκτὶ; Μὴ τοίνυν παραδεξόμεθα κακῶς, ἄλλον σκότους εἶναι ποιητὴν· ἀγαθὸν γὰρ καὶ τοῦτο δεῖκνυσιν ἡ περὶ αὐτὸν χρησιμότης.

tamas : eas enim quoque et bonas et utilissimas esse experientia demonstrat.

Η'. Ἐχρῆν δὲ (5) αὐτοῖς, οὐ μόνον ἡλίου καὶ σελήνης τὴν κατασκευὴν ἐκπλαγῆσαι καὶ θαυμάσαι· ἀλλὰ γὰρ καὶ τῶν ἀστέρων τὰς εὐτάκτους χορείας, καὶ τοὺς ἀνεμποδίστους δρόμους, καὶ τὰς ἀνατολὰς τὰς εὐκαίρους ἐκαστοῦ· καὶ πῶς οἱ μὲν σημεῖα εἶσι θεῶν, οἱ δὲ χεῖμῶνος· καὶ πῶς οἱ μὲν τοῦ σπέρου τὸν καιρὸν δηλοῦσιν, οἱ δὲ τοῦ πλείου τὴν ἀρχὴν σημαίνουσι· καὶ ἄνθρωπος ἐν κίβωλ καθήμενος, καὶ

suram sibi mutuo gratificantur; item noctes sinilia faciunt : ita ut de illis Psalmista dicat : *Diei diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam* ". Aures enim non habentibus hereticis velut inclamant, ac per concinnum suum ordium dicunt, non alium quempiam esse Deum præter conditorem ac finitorem, qui universa coordinavit.

VII. Nemo autem ferat quosdam qui dicunt alium esse lucis conditorem (6), alium tenebrarum; meminerit enim Isaia dicentis : *Ego Deus qui feci lumen, et tenebras creavi* ". Quid illis succenses, o homo? quare fers graviter tempus tibi ad requietem datum? Nullam famulus ab heris consequeretur levationem laborum, nisi tenebræ necessario inducias afferrent. Quomodo persæpe diurno labore fatigati, noctibus renovamur : quique hesterno die in laboribus fuit, mane robustus et alacer propter noctis relaxationem efficitur? Quid vero nocte ad sapientiam conducibilis? In ipsa enim persæpe quæ ad Deum spectant cogitatione volvimus; in ea divinorum oraculorum lectioni contemplationique vacamus. Quandonam ad psalmos caenos (7), aut fundendam precem majori contentione emittitur mens nostra? annon noctu? Quando autem sapius in mentem venit peccatorum nostrorum? nonne in nocte? Ne igitur alium tenebrarum auctorem esse, perverso admittamus : eas enim quoque et bonas et utilissimas esse experientia demonstrat.

VIII. Operèbatur verò ipso, non solis et lunæ tantum fabricam stupere, aliosque mirari; sed etiam stellarum ordinatas choreas, liberosque nullo interurbante cursus, ac tempestivis singularum exortus. Et quonam modo aliæ æstatis, aliæ hiemis signa sunt : aliæ serendi tempora indicant, aliæ navigandi initium significant; atque homo in navigio sedens, inque immensum extensis flucti-

" Psal. LVIII, 3. " Isa. XLV, 7.

(1) *Μὴ ἄλλον τινὰ*, etc. Editi voci *δεν* præponunt articulum τόν, quem uti redundantem, et vim phrasin redundentem erasimus, sicut auctoritate codd. Coisl., Roë, Casaub. Loco ἡ τὸν ὁροῦθέν, scripsimus καὶ ὁροῦθέν, ex hisdem codicibus Basilianis et Grodecio, quamvis Roë et Casaub. habeant ὁροῦθέν. Forte exclusit Cyrillus hoc loco Valentinianorum ὁροῦθέν, de quo Irenæus lib. 1 c. 2, n. 4. Denique particulam καί, ante τὸν ἐκτάξαντα abrasimus eodd. Roë et Casaub. seculi. Pro ἐκτάξαντα legendum forte εὐ τάξαντα.

(2) *Ἀνασχέσω*. Coisl., Ottob., Roë, Casaub., ἀνεσχέσω. Hicem et Basilianis, inferius, pro ἀσφάλεις exhibent ἀμφιβάλλεις, *Quid dubitas?* In allegato Isaia loco, LXX Interpretum hæc sunt verba, *per me a Cyrilliano diversa* : Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός. Ἐγὼ δὲ κατασκευάσας φῶς, καὶ ποιήσας σκότος· ὁ ποιῶν εἰρήνην, καὶ κτίζων κακὰ.

(3) *Καμύνας*. Editi vitiose κἀμύνας. Coisl. et Basil., κἀμύνας. Ottob., Roë, Casaub., ut scripsimus.

(4) *Πότε δὲ μᾶλλον*, etc. Particulam δὲ adjeci ex Coisl., Roë, Casaub.

(5) *Ἐχρῆν δὲ*. Hæc verba usque ad μυθολογίας

incl. citantur in Catena in *Genesim* a Combefis transcripta, ad cap. 1, 14, sub nomine Cyrilli nostri.

(6) *Qui dicitur alium esse lucis conditorem*, etc. Manichæos intelligit, qui lucem et tenebras, bonum et malum, Deum et materiam uti disparata principia agnoscebant. Verba Manetis referuntur ab Epiph., hæres LXVI, n. 14; sed tenebras istas sensibiles quæ in nocte apparent, aiebant *indicium* esse illarum tenebrarum ingenitarum quas pro secundo principio admittabant, ex Tit. Bo-tr., lib. II cont. *Manich.*, pag. 460. Præiuserat Manichæis Tatianus apud Clem. Alex., *Excerpt.*, pag. 806, col. 2. Vide et Origenem, *De orat.* lib. II, cap. 13, pag. 77.

(7) *Quandonam ad psalmos canendos*, etc. Pia hæc quæ numerat noctis exercitia, vel in privatæ ædibus, vel in ecclesia, sacris illis, quas vetusti auctores commemorant, pervigiliis fiebant. Basilii, epist. 63, p. 96 et 97, sacrarum vigiliarum, quæ in Palesina multo fructu celebrabantur, cum laude meminit : ut et erant quæ Hierosolymis spectatim fiebant. Socrates, lib. V, cap. 22. Cyrillus cat. 13, n. 26, ait psalmistas indesinenter in ecclesia Deum laudare consueisse.

bus navigans, in stellis inspiciens navem dirigit. De his enim rebus præclare ait Scriptura: *Et sint in signa, et in tempora, et in annos*: non in astrologiæ et genituræ fabulas. Porro adverte quam pulchre nobis [Deus] diurnam lucem per incrementa gratificatus est: haud enim simul ac repente solem oriri videmus; sed præcurrit exiguum quoddam lumen, ut præparata per expectationem pupilla majorem radii vim possit intueri. Illud quoque considera, quomodo noctis tenebras lunarium splendorem solatio mitigarit.

IX. Quis est pluvie pater? quis stillas peperit roris? quis aerem in nubes concretum cogit (1), et imbrium aquas sustinere jussit? et nonnumquam ab aquilone nubes aureo splendore fulgentes alvehit? interdum vero in unam speciem formamque transmutans, iterum in varias orbium, aëtherisque generis figuras transfert? Quis est qui possit numerare nubes sapientia? qua de re apud Joham dicitur: *Novit vero discrimina nubium*. Cælum autem in terram inclinavit? et: *Qui numerat nubes sapientia*; et: *Non est effracta nubes sub eo*. Tot enim aquarum mensuræ nubibus incumbunt, nec rumpuntur; sed composito prorsus ordine in terram defluunt. Quis est qui educit ventos de thesauris illorum? quis, inquam, est, ut ante diximus, qui roris guttas peperit? Cujusnam vero ex utero glacies emergit? aquosa eum ejus substantia est, lapidea vero ejus proprietas (2). Et interdum quidem aqua efficitur nix sicut lana; alias vero subservit ei qui nebulam sicut cinerem spargit; aliquando autem in lapidosam substantiam convertitur: quandoquidem aquam subigit et gubernat quomodo libuerit. Uniusmodi ejus natura est; et multiplici potestate prædita, ejus efficientia. Aqua in vitibus vinum est, quod lætificat cor hominis; oleum est in oleis, quod faciem hominis

¹ Gen. 1, 14. ² Job xxxviii, 28. ³ Job xxxviii, 28. ⁴ Job xxii, 14. ⁵ Psal. cxxxiv, 8. ⁶ Job xxxviii, 28.

(1) *Aerem densavit in nubes*. Nubes ex concreto aere fieri, easdemque utrum more imbrium aquas gestare, communis inter veteres opinio, Helibræorum systemati conformis, sed consultius philosophiæ principis proscripta.

(2) *Lapidea proprietas*. Vox *ἐνέργεια*, quam proprietas vocabulo reddidimus ad litteram efficientiam significat; verum apud auctores Græcos latius patere solet ejus significatio, non enim actionem semper, sed passionem, proprietatem et affectionem naturæ inberentem designat: sic Cyrillus cat. 6, n. 12, *bonitatem, clementiam, omnipotentiam*, etc., divina naturæ *ἐνέργειαν*, id est *proprietaem* appellat; cat. 14, n. 9, scribit *δουλοῦτος ἐνέργειαν*, pro *similitudinis ratione et causa*. In causa Monothelitica *ἐνέργεια*, non solum operationem, sed etiam passionem et affectus naturæ Christi designabat. Variæ apud S. Maximum, tom. II, pag. 154 et 153, et Damasc., lib. II *De fide orth.*, c. 25, existant SS. Patrum voces *ἐνέργεια* definitiones, quarum multæ eo revocantur, ut idem sit *ἐνέργεια*, atque illud quod philosophi proprietatem dicunt; nec actiones solas, sed et passiones comprehendat.

(5) *Εἰς ἀστέρων*. Ita codd. Coisl., Octob., Roe, Casaub. Editi vero, *εἰς ἀστέρων, ad stellam*. Bas. Lani ἐν ἀστέρων.

ἐν ἀπερίοριστοις κύμασι πλέων, εἰς ἀστέρας (3) βλάπτων εὐθύνει τὴν ναῦν. Περί τούτων γὰρ τῶν πραγμάτων λέγει ἡ Γραφή καλῶς τὸ, *Καὶ ἔστωσαν εἰς σημεῖα, καὶ εἰς καιροὺς, καὶ εἰς ἔνιαυτούς· οὐκ εἰς ἀστρολογίας* (4) καὶ γενέσθωσι μυθολογίας. Ὅρα δὲ πῶς καὶ τῆς ἡμέρας φῶς καλῶς ἤμην ἐχαρίσατο ἐκ προαγωγῆς· οὐ γὰρ ἔμα τον ἔλιον ἀνατῆλιν (5) θεωροῦμεν· ἀλλὰ προτρέχει μακρόν τι φῶς, ἵνα προμελετήσασα κόρη δύνῃται βλέπειν τῆς ἀκτίνοσ τὰ μελίζονα· ὅπωσ δὲ τὸ τῆς νυκτὸσ σκότοσ παρεμυθήσατο τοῖσ σελήνιατοῖσ αὐγάσματοσ.

Θ'. Τίς ἐστὶν ὁ ὑετοῦ πατήρ (6); τίς δὲ ἐστὶν ὁ τετοκίωσ βόλοσ δρόσοσ; τίς ὁ τὸν ἀέρα παχύνωσ ἐνέφη, καὶ καλεῖσασ τῶν ἔμβροσ βασιτέων τὰ ὕδατα, καὶ ποτὲ μὲν ἄγων ἀπὸ βορρᾶ νέφη χρυσαυγούντα, ποτὲ δὲ εἰς ἓν εἶδοσ (7) μεταποιῶν ταῦτα, καὶ πάλιν μεταφέρων εἰς ποικίλια κύκλωσ καὶ ἄλλα σχήματα; Τίς ὁ δυνατέωσ ἀριθμεῖν νέφη σοφία; περὶ οὗ φησὶν ἐν τῷ Ἰωβ· *Ἐπισταται δὲ διακρίσεισ νεφῶν, οὐρανὸν δὲ εἰς γῆν ἔκλινε*· καὶ τὸ, *Ὁ ἀριθμῶν νέφη σοφία*· καὶ τὸ, *Οὐκ ἐβράγη νέφοσ ὀποκίτω αὐτοῦ*. Τοσαῦτα γὰρ μέτρα ἐπὶ τὰ νέφη ὑδάτων ἐστὶ, καὶ οὐ βήγγυται· ἀλλὰ μετὰ πάσῃσ εὐταξίασ ἐπὶ τὴν γῆν κατέρχεται. Τίς ὁ ἐξάγων ἀνέμωσ ἐκ θησαυρῶν αὐτῶν; τίς δὲ ἐστὶν, ὡσ προετήρηκαμεν, ἡ τετοκίωσ βόλοσ δρόσοσ; ἐκ γαστροσ δὲ τίνοσ ἐκπορεύεται ὁ κρύσταλλοσ; ὑδατώδεσ γὰρ ἡ ὑπόστασισ, καὶ λιθώδεσ ἡ ἐνέργεια. Καὶ ποτὲ μὲν τὸ ὕδωρ γίνεται χιών ὡσεὶ ἔριον, ποτὲ δὲ ὕπουργεῖ τῷ πάσσοσι τὴν ὀμίχλην ὡσ σποδὸν, ποτὲ δὲ εἰς λιθώδη ὑπόστασιν μεταβάλλεται· ἐπειθεὶ οὐκίκει τὸ ὕδωρ ὡσ ἄν βούληται. Μονοτέωσ ἡ φύσισ, καὶ πολυδύναμοσ ἡ ἐνέργεια. Τὸ ὕδωρ, οἶνοσ μὲν ἐν ἀμπέλοισ, ἐσφραῖνωσ καρπῶν ἀνθρώπου· καὶ ἔλαιον (8) ἐν ἐλαίασ, λαμπρόνωσ πρόσωπον ἀνθρώπου· καὶ εἰς ἄρτων δὲ μεταβάλλεται, στρεβλίζοντα καρπῶν ἀνθρώπου, καὶ εἰς παντοία καρπῶν δημιουργήματα.

²² ¹ ibid. 16. ²³ Job xxxviii, 37. ²⁴ Job xxvi, 8, 28. ²⁵ ibid. ²⁶ Psal. cxlviii, 5, 16.

(4) *Εἰς ἀστρολογίας*. Codd. Coisl., Roe et Grod., ἀστρολογίαν. Legendum non accusandi, sed gignendi casu.

(5) *Ἀνατέλλειν*. Est ἀνατέλλοντα in Coisl., Octob., Roe, Casaub., Grod. Lina sequenti, loco τὸ φῶσ, posuimus τι φῶσ, ex iisd., Octob. excepto.

(6) *Ὁ ὑετοῦ πατ.* Deest articulus in codd. Coisl., Roe et Casaub., et sac. textu. Loco βόλοσ, Basilianus secundus habet βλάσ. Bib. Vaticana, ut multi Patres, βόλοσ.

(7) *Εἰς ἓν εἶδοσ*, in unam speciem. Codd. Bodl., Colb. et G. Morellii editio, loco ἓν habent, ἴσων, ad omittitur eis in Colb. et Morel. Paulo post loco ἀριθμῶν, legitur in ms. Genov., ἀριθμῶν infinitivi modi, in Coisl., Roe et Casaub. ἀριθμῶν participii, in Octob., Colb., Bodl., Morel. et Basil., ὁ ἀριθμῶν. Observes vero verba οὐρανὸν εἰς γῆν ἔκλινε, et ὁ ἀριθμῶν νέφη σοφία esse verbum 37 capitis xxxviii Johi, sed inverso verborum ordine, nam in Johi textu prima pars est, ὁ ἀριθμῶν, et secunda, οὐρανὸν εἰς γῆν, etc.

(8) *Καὶ ἔλαιον*. Repetitio vocum *καρπῶν ἀνθρώπου* fecit, ut in codd. Grod. duæ phrases inter hæc verba interceptæ exciderent. Porro earum ordo inversus est in codd. Coisl., Roe et Casaub.

nitentem reddat: in panem quoque convertitur, qui
autum opificia.

I'. Ἐπί τούτοις: τί ἴδαι; βλασημείσθαι τὸν Δη-
μιουργόν, ἢ προσκυνεῖσθαι μάλλον; καὶ τῶς οὕτω
λέγω τῆς σοφίας αὐτοῦ τὰ μὴ φαινόμενα. Θεώρησόν
μοι τὸ ἔαρ, καὶ τὰ ἄνθη τὰ παντοία ἐν ὁμοίτητι δια-
κεκριμένα· ῥόδου μὲν τὸ ἐρυθρόστατον, κρίνου δὲ τὸ
λευκόστατον (1). Ἐξ ἐνὸς γὰρ ὑπὸ ταύτη καὶ μιᾶς
τῆς γῆς, τίς ὁ διακρίνων; τίς ὁ δημιουργῶν; Θεώρη-
σόν μοι τὴν ἀκρίθειαν· ἐκ μιᾶς ὑποστάσεως τοῦ δέν-
δρου, τὸ μὲν εἰς σκέπην, τὸ δὲ εἰς καρποὺς διαφό-
ρους· καὶ εἰς ὁ τεχνίτης. Μιᾶς ἀμπελοῦ τὸ μὲν τι
εἰς καῦσιν (2), τὸ δὲ εἰς βλαστήματα, τὸ δὲ εἰς φυλ-
λάδας, τὸ δὲ εἰς ἕλικας, τὸ δὲ εἰς βότρυν. Ἐκπλαγγθὶ
καὶ (3) τοῦ καλδίου τὴν πυκνοτάτην τῶν κόμβων
περιβολήν, ἣν ἐποίησεν ὁ τεχνίτης. Ἐκ τῆς μιᾶς γῆς,
ἐρπητὰ προέρχεται, καὶ θηρία, καὶ κτήνη, καὶ ξύλα,
καὶ βρώματα· καὶ χρυσοῦ, καὶ ἄργυρου, καὶ χαλκοῦ,
καὶ σίδηρου, καὶ λίθου. Μία τὴν ὁδοῦ τῶν ἡμετέ-
ρων, καὶ εἰς αὐτῆς νηκτῶν καὶ ὀρνέων ὑπόστασις· ἵνα
ὡς περ ἐκείνη νήχεται ἐν τοῖς ὕδασι, οὕτω καὶ τὰ
θῆρα ἵπτανται ἐν τῷ αἰέτι.

IA'. Αὕτη ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος,
ἐκεί ἐρπητὰ ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς. Τίς δύναται δι-
ηγῆσθαι τῶν ἰχθύων τῶν ἐν αὐτῇ τὸ κάλλος; τίς
δύναται διεγῆσθαι κητῶν τὰ μέγεθος, καὶ τῶν ἀμ-
φιβίων ζώων τὴν ὑπόστασιν, ὅπως καὶ ἐν χερσὶν γῆ,
καὶ ἐν ὕδασι διαίτται; Τίς δύναται διεγῆσθαι τῆς
θάλασσης τὸν βυθὸν καὶ τὸ πλάτος, ἢ τῶν ὑπερμέ-
τρων κυμάτων τὰς ὀρμὰς (4); ἀλλ' εἰς τοὺς ὄρους
αὐτῆς ἔστι καὶ διὰ τὸν αἰὸνα· Ἄχου τοῦτου ἐλεύ-
ση, καὶ οὐχ ὑπερβίση· ἀλλ' ἐν σαυτῇ συντρι-
βήσονται οὐ τὰ κύματα. Ἦτις καὶ δηλοῦσα τὸν
ἐκπληκτικὸν αὐτῆ τοῦ προστάγματος λόγον, ἐπεκδρα-
μοῦσα, διὰ τῶν κυμάτων γραμμῆν τινα φανεράν ἐν-
αφίσει τοῖς αἰγιαλοῖς, δηλοῦσα τοῖς ὄρωσι ὡς περ, ὅτι
τοὺς προσεταγμένους οὐ παραβέβηκεν ὄρους.

B'. Τίς δύναται σκέψασθαι τῶν ἀέριων ὀρνέων
τῶν φύσιν; πῶς τὰ μὲν ὕδωσαν περιφέρει μουσι-
κῆν, καὶ δὲ παντοῖα τῆ ζωγραφικῆς περιεποικίται

¹ Psal ciii, 15. ² ibid., 25. ³ Job xxxviii, 11.

(1) Κρίνου δὲ τὸ λευκόστατον. Ea verba in Oxon-
niensi editione praetermissa, ex aliis omnibus mss.
et editis codicibus restituiimus.

(2) Εἰς καῦσιν. Ita primum in Graeco-Latinis edi-
tionibus obtinuit. Auctor editionis Oxoniensis καῦ-
σιν repositus est edit. G. Morelii, cui consentit cod.
Coisl.; at Grodecio legit, καῦσιν. et ita scriptum in
cod. Ottob., Colb., ms. Genov. et sine dubio Roe
et Casaub., quos Millesius, si suae emendationi fa-
visset, citare non omisisset. Basilianus unus ha-
bet, καῦσιν alter, πλόσιν, ἰσόνειον, parum interest
atrumvis legatur. Facilius a librariis, καῦσιν, quod
forte non intelligebant, in καῦσιν familiaris voca-
bulo verti potuit, quam καῦσιν in καῦσιν. At si
καῦσιν scripserit Cyrillus, non video qui foedam
repetitionem effugerit; nam καῦσιν, quod signifi-
cat segetem adultam, et solo adurente inaturescen-
tem, vel fenum solis ardore torrescens, non satis
distinguitur a sequentibus quae numerat.

X. Ob haec quid praestandum fuit? convi-
ciandus rerum opifex, an non potius adorandus?
necum interim sapientiae ejus arcana loquor. Ver
nihil contempserim velim, et omnigenos flores in
similitudine discrimina sua retinentes: rose rubo-
rem, et lili candorem maximum. Ex uno enim
imbre, et una humo isthaec prodeuntia, quis discrim-
minat, quis construit? Consideres, velim, accura-
tam solertiam: ex una arboris substantia, aliud
quidem in umbraculum, aliud vero in diversos
fructus disperitum est, et unus est artifex. Unius
vitis alia pars in combustionem abit, alia in propa-
gines, alia in frondium sylvam, alia in capreolos,
alia denique in uvam. Arundinis quoque obstu-
pesce densissimum internodiorum ambitum, quem
efficit artifex. Ex una tellure serpentes prodeunt,
ferae, jumenta, ligna, esculenta, aurum, argentum,
ars, ferrum, lapis. Una est aquarum substantia; et
ex ea natantium animalium, et avium genus exsi-
stit; ita ut, quemadmodum illa in aquis nataut, sic
et aves in aere volitent.

XI. Hoc mare magoum et spatiosum, illic reptilia
quorum non est numerus. Quis degentium in
ipso piscium pulchritudinem exponere valeat? quis
cetorum magnitudinem, et amphibiorum animan-
tium naturam, quomodo et in arida tellure, et in
aquis degunt? Quis exponat maris profunditatem
et latitudinem, aut fluctuum immensum se esse
ferentium impetus? Illud tamen intra defixos sibi
limites consistit, propter eum qui ipsi dixit: *Fluc-
susque venies, nec praetergrediare; sed in tempore
contenterum fluctus tui*. Quod quidem [elementum]
impositum sibi mandatum perspicue declarat; dum
excurrens descriptam fluctibus suis conspicuam
quamdam in littoribus relinquit lineam; videntibus
quasi significans se constitutos limites praeter-
gressum non esse.

XII. Quis potest aeriarum volucrum naturam
speculari? quomodo aliae quidem linguarum circun-
ferunt canendi peritam; aliae iu pennis omni pictu-

(3) Ἐκπλαγγθὶ καὶ, etc. In hoc loco particulam
καὶ ex codd. Ottob., Roe et Casaub., addidimus.
Loco πυκνότητα, τῶν κόμβων περιβολήν, arundinis
densitatem, internodiorum ambitum, scripsimus ex
codd. Coisl., Roe, Casaub., et Grodecio, πυκνοτάτην
τῶν κόμβων περιβολήν· non quod haec lectio ma-
gnopere alteri praeferenda videatur, sed quod unam
venn, non duas hic a Cyrillo commemoratas, se-
quentia verba ἡν ἐποίησεν insinuent. Alunde arun-
dinis densitas nonnisi in internodiis spectabilis
eoque spectabilior, quod levior et in laminas facilius
sectilis ipsa arundo.

(4) Τῶν ὑπερμέτρων κυμάτων τὰς ὀρμὰς. Ex
codd. Roe et Casaub. unum nomen in signendi
casu effucimus, quod in editis in duo divisum est,
ὡς περ μέτρον. Τὰς ὀρμὰς very scripsimus loco τῶν
ὀρμῶν, ex codd. iisdem, itemque ex Coisl. et Ot-
tob.

rarum genere variegatae sunt: aliae supervolantes in medium aera stant immobiles, uti accipiter: nam Dei mandato accipiter *expansis alis immotus stat, australes mundi partes conspiciens*⁸⁸. Quis hominum potest aequilam cernere in sublime clatam⁸⁹? Quod si avium eam quae abest a ratione longissimus, in sublime raptam cogitatione assequi non potes: quoniam modo re: un omnium factorem vis mente comprehendere?

132 XIII. Quis ex hominibus ferarum omnium vel nuda scivit nomina; aut quis singularum naturam et vim potest perspetam habere? Quod si ferarum ne quidem duntaxat nomina novimus, quomodo auctorem ipsarum comprehendemus? Unum Dei praeceptum fuit, quo dixit: *Producat terra feras, et jumenta, et reptilia secundum genus suum*⁹⁰; diversaque animalium naturae, uno mandato, ex uno fonte prodierunt: ovis mansuetissima, leo carnivorus; et diversi irrationabilium animalium motus, qui humanorum affectuum diversitates imitantur; ita ut vulpes dolosam hominum vafritiem exprimat; serpens, amicos virulentis jaculis ferientes; equus adhiñiens, libidinosus adolescentes⁹¹. Formica vero actuosissima [ad hoc comparata est], ut desidem et pigrum extimulet: quando enim quis inertem et otiosam agit juventutem, tum ad animalibus ratione desitutus eruditur, increpitus a Scriptura dicente: *Vade ad formicam, o piger, et amularem videns viam ejus, estoque illa sapientior*⁹². Cum enim videris illam sibi opportuno tempore cibos recondentem, uniter; et bonorum operum fructus tibi ipse in futura repleta, velut in thesaurum colligit. Et iterum: *Perge ad apem, et discce quam operosa sit*⁹³: quomodo omnium generum flores circumcursans, incl tibi ad utilitatem conficit, ut et tu divinas Scripturas circumiens, tuam ipsius salutem prebentis; et illis exsatiatus dicas: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua! super mel et favam ori meo*⁹⁴.

XIV. Nunquid ergo non glorificatione potius opifex dignus? Quid enim, etiamsi tu naturam non

⁸⁸ Job xxxix, 26. ⁸⁹ ibid. 27. ⁹⁰ Gen. i, 21, 25. ⁹¹ Psal. cxviii, 105.

(1) *Περπετοῦνται διὰ τῶν πτερῶν.* In editis habetur *solam, περποῦνται*. At lectio nostra est eodd. Coisl., Casaub. et Roë, quamvis postremus hic librarii errore habeat, *περποῦνται*. Voces, *διὰ τῶν πτερῶν*, addidimus ex prefatis eodd. Ottoboniano, Basilii, ac versione Groecici. Paulo post, ex Roë, Casaub. et Bas. 2, scripsimus, *ὑπερπάντα*, cum in editis legator ὑπὲρ πάντα. Inferius voces, *ἀπὸ γὰρ τοῦ οὐραίου προτάγματος*, propter repetitionem vocis *λέραξ*, in editis omnibus praetermissa, substituta sunt a Millesio, ex eodd. Roë et Casaub., quibus accedunt Coisl. et Ottob.

(2) *Ἐκ μιᾶς πηγῆς.* Ita restituitur ex eodd. Roë et Casaub. loco μιᾶς φωνῆς, ex una voce; quia id ipsum est quod postea dicitur *ἐν προτάγματι*. Groecicus legit, *ἐκ μιᾶς γῆς*, ex una terra, ut habent Basiliani.

(3) *Ὁ γρηγορώτατος.* Editi, ὁ γνωροῦτατος, for-

A *διὰ τῶν πτερῶν* (1), τὰ δὲ ὑπερπάντα εἰς μέσον αἴρα ἔστρεψεν ἀκίνητα, ὡς λέραξ· ἀπὸ γὰρ τοῦ οὐραίου προτάγματος, *λέραξ ἐκπετάσας τὰς πτέρυγας ἔστρεψεν ἀκίνητος, καθορὸν τὰ πρὸς γένος*. Τίς δύναται ἀνθρώπων ὑψώθοντα θεωρῆσαι ἀπτόν; Εἰ δὲ τῶν ὀρεῶν τὸ ἀλογώτατον ὑψώθον τὸ δύναται κατανοῆσαι, πῶς τὸν πάντων ποιητὴν θέλει κατανοῆσαι;

II'. Τίς ἐν ἀνθρώποις θηρίων πάντων οὐδὲ κἄν τὰ ὄνματα; ἢ τίς ἐπίσταν δύναται διασκεψασθαι τὴν φυσιολογίαν; Εἰ δὲ τῶν θηρίων μόνον οὐδὲ τὰ ὄνματα γνωσόμεν, πῶς τὸν ποιητὴν αὐτῶν κατανοήσεται; Ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ προτάγματι. τὸ λέγον· *Ἐξυγηγέτω ἡ γῆ θηρία καὶ κτήνη καὶ ἔρπετά, κατὰ γένος*: καὶ διάφοροι φύσεις ἐκ μιᾶς πηγῆς (2) γεγόνασιν ἐνὶ προστάγματι· πρόσβατον ἡμερώτατον καὶ λέων σαρκοβόρος· καὶ διάφοροι ζῶων ἀλόγων κινήσεις, μιμήσεις ἔχουσαι διαφόρων προαιρέσεων ἀνθρώπων· ἵνα ἀλώπηξ μὴ δηλώσῃ τὸ ἐν ἀνθρώποις δολερόν· ἔρπε δὲ, τῶν φίλων τοὺς λοβόλους· ἴππος δὲ χρεματιστῆς, τῶν νέων τοὺς ἀκούστατους· μύμηξ δὲ ὁ γοργώτατος (3), ἵνα διεγείρῃ τὸν ἀκνήρον, τὸν καθρόν· ἔσαν γὰρ τίς ἀρχὴν ἔχη τὴν νεότητά, τότε ὑπὸ τῶν ἀλόγων ζῶων διδάσκαται, διελερχόμενος ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς, λεγούσης· *Ἔθε πρὸς τὸν μύμηκα, ὡς ἀκνήρ, καὶ ζήλωσον ἰδίῳ τῆς δόξης* (4) *αὐτοῦ, καὶ θεοῦ ἐκείνου σοφώτερος*. Βλέπων γὰρ ἐκείνον ἐαυτοῦ εὐκαίρους θησαυρίζοντα τὴν τροφὴν, μιμῶ, καὶ θησαύριον σταντῶ καρπούς ἔργων ἀγαθῶν εἰς τοὺς μέλλοντας αἰώνας. Καὶ κἄν· *Πορεύθητι* (5) *πρὸς τὴν μέλισσαν, καὶ μάθη ὡς ἔργατις ἐστὶ*· πῶς ἀθη παντοία περιτρέχουσα, συντίθησιν σοὶ πρὸς ὠφέλειαν τὸ μέλι· ἵνα καὶ αὐτὸς περιεργόμενος τῆς θείας Γραφῆς, τῆς ἐαυτοῦ σωτηρίας περιδρόξῃ, καὶ τούτων ἑμφοροῦμενος εἴπη· *Ὅς γλυκία τὸ λέμνηγί μου τὰ λόγια σου! ἐπέρ μέλι καὶ κηρίον* (6) *τῷ στόματι μου*.

13'. Ἀρα οὐκ ἐδέξασθαι μᾶλλον ὁ τεχνίτης ἄξιος; Τί γὰρ; εἰ καὶ σὺ μὴ πάντων γνωσκεις τὴν ὑπό-

⁹² Icre n. v, 8. ⁹³ Prov. vi, 6. ⁹⁴ ibid. 3, sec. LXX.

mica agriculturam studiosissimas. Sed colligit fruges formica, non seminat, nec arat. Codd. Coisl., Roë, Casaub., Basil. et Grod. sequimur.

(4) *Ἰδίῳ τῆς δόξης.* Vox ἰδίῳ abest a eodd. Coisl., Colb., Roë, Casaub., Bodl. et editione G. Morelli: facile crediderim eam in aliis codicibus ex sacro textu adjectam esse. In cod. Ottob. habetur εἰδώς. Infra, post βλάτων voci ἐκίνων praepositum verbum ζητῆ in eodd. Ottob., Roë, et Casaub., ne versione Groecici. At in cod. Coisl. eidem voci ἐκείνον praepositum.

(5) *Πορεύθητι.* Haec Scriptura ad explorandum imitandumque apis exemplum cohortatio abest ab Hebraeo, et Vulgata et Complut. LXX editione; habetur in Romana, et a multis Patribus citatur. Post περιδρόξῃ, legitur in Basiliano, *διὰ τῶν ἀθανάτων καὶ ἐπουρανίων ἀνθρώπων*.

(6) *Καὶ κηρίον.* Desunt hae duae voces in eodd.

σπασιν, ἥδη ἀργά καὶ τὰ γενόμενα : μὴ γὰρ πᾶσιν Ἀ
βοτανῶν δύνασαι γνῶναι τὴν ἐνέργειαν ; ἢ τὴν ὀφέ-
λειαν δύνασαι μαθεῖν πλοῦσαν, τὴν ἐκ πικρῆς ζήσου
προχωροῦσαν ; ἥδη καὶ ἐξ ὁσίων ἐχθρῶν ἀντιβο-
τοι προχωροῦσαν (1) εἰς σωτηρίαν ἀνθρώπων. Ἄλλ'
ἄρει μοι · Δεινὸς ὁ ἔρις. Φοβοῦ τὸν Κύριον, καὶ οὐ
δυνήσεται σε βλάψαι. Σκορπίος πληκτικῶς · φοβοῦ τὸν
Κύριον, καὶ οὐ πλῆξει σε. Λέων αἰμοδόρος · φοβοῦ
τὸν Κύριον, καὶ παρακαθήσεται σοι, ὡς τῷ Δαυιδῷ.
Ἔστι δὲ θαυμάσια ἀληθῆς καὶ τῶν ζώων τὴν ἐνέρ-
γειαν · πῶς τὰ μὲν ἐν κέντροις, ὡσπερ ὁ σκορπίος,
ἔχει τὸ δόξ · ἑτέροις δὲ ἐν τοῖς ὀδοῦσιν ἢ δυνάμει
καὶ ἄλλα δὲ ὀνόματι καταγονίζονται · βασιλικῶν δὲ τὸ
βλέμμα ἢ δύναμις. Ἐκ τῆς ποικίλης οὖν δημιουργ-
ίας, νόησον τοῦ δημιουργοῦ τὴν ἐνέργειαν (2).

1E. Ἄλλ' ἴσως ταῦτ' αὐτὸ γινώσκεις · μὴδὲν σοι καὶ
τοῖς ἔξωθεν σου ζώοις. Εἰσελθε λοιπὸν εἰς σεαυτὸν,
καὶ ἐκ τῆς σῆς ὑποστάσεως νόησον τὸν τεχνίτην. Τί
μεμπτόν (3) ἐν τῷ σώματι σου πέπλαται ; Κράτει
σεαυτοῦ, καὶ οὐδὲν φαῦλον ἐκ πάντων τῶν μελῶν.
Ἐξ ἀρχῆς ὁ Ἀδάμ ἐν τῷ παραδείσῳ γυμνὸς ἦν μετὰ
τῆς Ἐξας, ἀλλ' οὐ διὰ τὰ μέλη ἦν ἀπέδητος. Δύο
ἄρα τὰ μέλη τῆς ἀμαρτίας αἴτια · ἀλλ' οἱ γρώμενοι
τοῖς μέλεσι κακῶς · σοφῆς δὲ ὁ τῶν μελῶν ποιητής.
Τίς ὁ παρασκευάσας εἰς τεκνογονίαν μήτρας ὄγκους ;
τίς ὁ τὸ σπυγχὸν ἐν αὐτῇ φυλάσσας ; τίς ὁ νεύουσι καὶ
ὀστέοι ; ἡμῆς ἐνεύρας, δέρμα δὲ καὶ κρέας περιθα-
λῶν, καὶ ἅμα τῷ γεννηθῆναι τὸ βρέφος, ἐκ μαστῶν
πηγῆς γάλακτος ἐκφέρειν ; Πῶς τὸ μὲν βρέφος εἰς C
παιδίον ἀρῆσει, καὶ τοῦτο εἰς νεανίαν, εἴτα εἰς ἄνδρα
καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς εἰς πρεσβύτην μεταβάλλεται, μη-
δενὸς κηλαμάβαντος τῆς μεταβολῆς τὴν καθ' ἡμέ-
ραν ἀκρίθειαν ; Πῶς τῆς τροφῆς τὸ μὲν ἐξαιματωῦ-
ται, τὸ δὲ εἰς προχωρήσιν διακρίνεται ; (4), τὸ δὲ εἰς
σάρκα μεταβάλλεται ; Τίς ὁ τὴν καρδίαν δεικνύτως
κινῶν ; τίς ὁ τὴν ἀπαλότητα τῶν ὀφθαλμῶν τῆ τῶν
βλεφάρων περιβολῇ σοφῶς ἀσφαλίσσμενος ; Περὶ γὰρ
τῆς ποικίλης καὶ θαυμασίας τῶν ὀφθαλμῶν κατα-
σκευῆς, αἱ πολυστοιχοὶ τῶν ἱατρῶν μόγις ἐξηγοῦνται
βιβλοὶ. Τίς ὁ τὴν μὲν ἀναπνοὴν εἰς ὄλον τὸ σῶμα

noris omnium, idcirco otiosa sunt quæ quidem
creata fuere ? Potene herbarum omnium viru-
animo completi ? aut potes omnem quæ ex quocumque
animali prædit, utilitatem addiscere ? Jam vero
ex ipsis venenatis viperis profecta sunt mortalibus
ad salutem antidota. Dices vero mihi : At horrendus
est anguis. Time Dominum, et tibi nocere non
poterit. Scorpius pungendo valet : Dominum verere,
terque ille non punget. Leo sanguinis vorax : Domi-
num time, et ut olim Danieli **, sic tibi assidebit.
Vere autem admirandæ animalium ipsorum vires ;
quomodo alia, sicut scorpius, in aculeis aculeum
habent ; aliorum vis posita sit in dentibus ; alia
unguibus depugnent ; basiliscus demum in aspectu
sit [occidendi] potestas. Ex diversa igitur opificii
ratione, efficaciam opificis intellige.

133 XV. At hæc tibi fortasse nota non sunt :
nihil tibi cum animalibus quæ extra te sunt positæ,
commune ; in teipsum superest ut ingrediare ; et
ex tua ipsius natura artificem nosce. ** Quidnam
in tuo corpore reprehensione dignum conditum
est ? Te ipsum contine, nihilque pravum ex summi-
s membris existet. Ab initio nudus erat Adam
cum Eva in paradiso ; hæc propter membra oppro-
brii ac rejectione dignus erat. Non igitur membra
peccati sunt causa, sed illi qui membris male utuntur ;
sapienter vero, artifex membrorum. ** Quis est
qui ad liberorum procreationem uteri cava præparavit ?
quis inanimatum fetum in ipso animavit ?
quis nervis et ossibus nos connectit, pellemquæ est
carnem circumduxit ** ; et simulque natus est
infans, ex uberibus lactis fontes exprimit ? Quo-
modo infans in puerum crescit, ex puero in juvenem,
deinde in virum, et idem rursus in senem
mutatur ; nemo quid quaque die mutationis præ-
cise fiat, deprehendente ? Quomodo alimentum
partim quidem in sanguinem convertitur, partim
vero in excrementum seceratur, partim in carnem
transmutatur ? Quis est qui insensibilem cor agitatur
motu ? qui oculorum teneritudinem palpebrarum
amplexu tam sapienter munivit ? Nam de variâ ef-

** Dan. vi, 18. ** Vid. cat. 4, n. 22, et cat. 12, n. 50. ** Vid. cat. 12, n. 50. ** Job x, 11.

Ottob., Roæ, Casaub., et Basil., nec habentur in Psalteriis nostris, tam Græco quam Latino. Eas tamen innumeris Patres tam Latini quam Græci legere. Et habentur in veteribus Psalteriis Latinis, atque etiam fortassis Græcis.

(1) Προχωροῦσαν. Editi, προσδίδεσαν. Secuti sumus Basil. Coisl., Ottob., Roæ, Casaub., et Basil. Nota Manichæos, quos in hac catechesi sæpe castigat Cyrillus, animantes sexum naturam sortitas ad calumniam Creatoris transisse, ut videre est apud Titum Bostrensem, lib. ii. cont. Manich., qui hoc eorum argumentum fuse, et insidem quibus Cyrillus rationibus confutat.

(2) Ἐνέργειαν. Basiliani codd., ἀράτων ἐνέργειαν ; inuisibilem operationem ; adduntque, ἢ δὲ ἀράτως τε καὶ ἀκατάληκτος. Τίς διηγῆται τοῦ ἐνεργοῦτος τὴν ὀστέων ; hæc autem inuisibilis et inderehens :

D Quis operantis substantiam enarrabit ? Inferius vero, loco νόησον τὸν τεχνίτην, habent, νόησον τὸν ἑαυτοῦ τε καὶ πάντων πλοῦστον τε καὶ μεγαλόδωρον ἀγαθὸν τεχνίτην, considera tuum ipsius, imo omnium deitatem et magnificentiam bonum opificem.

(3) Τί μεμπτόν, etc. Hanc Cyrilli sententiam cum argumento ex primis parentibus adducto exscribere videtur S. Nilus, lib. ii, epist. 168. Hæc autem cum insigni additamento et varietate representantur in Basilianis codd., ut ad caltem hujus catechesia exhibemus.

(4) Τὸ δὲ εἰς προχωρήσιν διακρίνεται. Hæc verba in eod. Roæ, Casaub., et Coisl., transposita sunt, et collocata inferius n. 16, inter εἰρημῶν et ἀναγνωσκόμενων. In Ottob. in his duobus locis habentur.

admirabili oculorum structura, vix graudes medicorum sufficienter edisserunt libri. Quis unicum respirationem in totum corpus distribuit? Vides, homo, artificem, vides sapientem Conditorum.

XVI. Hæc nunc tibi sermo noster fuscus explanavit; prætermissis multis, et aliis innumerabilibus rebus, maxime incorporeis et invisibilibus; ut eos odio prosequaris qui sapientem bonumque artificem conviciis proscindunt: et ex his quæ dicta lectaque sunt, quæque ipse reperire aut cogitare poteris, ex magnitudine et pulchritudine creaturarum, proportionem servata, auctorem ipsarum conspicias: pieque flectens genu coram universonum factore: sensibilem dico et intelligibilem, visibilem et invisibilem: grata memorique, ac benedicenti lingua, labiis non deficientibus et corde laudes Deum, dicens: *Quam admirabilia sunt opera tua, Domine! omnia in sapientia fecisti*. Te enim decet honor, gloria et magnificentia, et nunc, et in sæcula sæculorum. Amen

** Sap. xiii, 5. ** Psal. ciii, 24.

(1) *Τὸν σοφόν*. Coisl., Roe, Casaub., τὸν σὸν. Idem inferius pro μυρίων ferunt μαρτυρίων.

(2) *Τῶν εἰρημένων*. Codd. Ottob., τῶν νῦν εἰρημένων, *quæ nunc dicta sunt*.

(3) *Ὁρατῶν τς*. Encliticam τς addidimus ex codd. Ottob., Roe et Casaub.

(4) *Ἀνυμνήσας*. Ex codd. Ottob., Roe, Casaub. et Coisl. emendamus quo-1 prave legitur in editis, ἀνυμνήσω. Quamquam in Coisl. et Ottob. amanuensis imperitia scriptum est ἀνυμνήσας. In Bodl. cod. levi-

A διαδοῦς; Βλέπεις, ἄνθρωπε, τὸν τεχνίτην, βλέπεις τὸν σοφόν (1) Δημιουργόν.

17: Ταῦτα σοι νῦν ἐπλάτουν ἐ λόγος, πολλῶν καὶ ἄλλων μυρίων καταλειμμένων, καὶ μάλιστα τῶν ἀουμάτων καὶ ἀοράτων· ἵνα μίσσης μὲν τοὺς βλασφημοῦντας τὸν σοφόν καὶ ἀγαθὸν τεχνίτην· ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων (2) καὶ ἀναγινωσκομένων, καὶ ὧν ἂν αὐτὸς εὐρεῖν ἢ νοῆσαι δυναθῆις, ἐκ μεγέθους κτισμάτων καὶ καλλονῆς ἀναλόγως τὸν γενεσιουργὸν θεωρήσας· γόνυ κάμπτων εὐσεβῶς τῷ τῶν ὄλων ποιητῇ τῶν αἰθερῶν λέγω καὶ ωπῶν, ὁρατῶν τε (3) καὶ ἀοράτων· μετ' εὐγνώμονος καὶ εὐφύμου γλώττης, ἀδολοκίτοις τε χεῖλεσιν ἀνυμνήσας (4) καὶ καρδίᾳ τὸν Θεόν, λέγων· Ὡς θαυμαστά τὰ ἔργα σου, Κύριε! πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. Σοὶ γὰρ πρέπει (5) τιμὴ, δόξα, καὶ μεγαλοσύνη, νῦν τε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν

D tur ἀνυμνήσας.

(5) *Σοὶ γὰρ πρέπει*. Horum et sequentium verborum loco, catechesis sic concluditur in codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., et apud Grad.: Ὡ καὶ τιμὴ (deest καὶ in Coisl., Ottob. et Grad.) καὶ δόξα, μεγαλοσύνη, καὶ κράτος, πρὸ παντὸς τοῦ (deest τῷ, Ottob.) αἰῶνος, καὶ εἰς πάντας τοὺς ἀτελείτους αἰῶνας. Ἀμήν. Cui et honor, et gloria, et magnificentia, et imperium ante omne sæculum, et in omnia indesinentia sæcula. Amen.

134 APPENDIX HUIUS CATECHESIS.

In iis codicibus, quibus hæc oratio sub nomine Homiliæ sancti Basilii De incomprehensibili Deo continetur, nonnulla ad hoc argumentum accommodate mutata sunt; sed finis præsertim grandi accessione ac varietate insignis est, quam hic repræsentare juvat. Loco itaque verborum num. 15 τί μεμπτόν, et seqq., sic habetur in præfatis mss.

Quidnam in tuo corpore dignum reprehensione fabricatum est? dic in medium prodians. Mentis tuæ sententiam moderare, nihilque ex omnibus membris pravi exoritur; horum enim unumquodque ad usum nostrum necessarie factum est. Cogitationem tuam ad pietatem erudi, divinis mandatis obtemperans esto: et nullum eorum peccat, in his propter quæ facta sunt, operantia quæque et subservientia. Nisi volueris, prave non videt oculus: non exaudit auris quæ minime oportet: non extenditur manus ad pravam usurpationem; non pes se ad injustitiam promovet; non aliena adamas; non fornicaris; non proximi uxorem concupiscis. E corde pravâ supprime: scito quomodo a Deo effictus es, et mage gratias habebis et qui te efformavit. Ab initio nudus erat Adam in paradiso delicias; cumque mandatum accepisset, non autem

Τί μεμπτόν ἐν τῷ σώματι σου πέπλασται; λεγε παρελθὼν εἰς μέσον. Κράτει σεαυτοῦ τῆς γνώμης, καὶ οὐδὲν φαῦλον ἐκ πάντων τῶν μελῶν. Ἐκαστον γὰρ τούτων ἀναγκαίως εἰς ἡμετέραν χρῆσιν γέγονε. Παῖθεσον τὸν σὸν λογισμὸν εἰς εὐσέθειαν, ἀνέχου τῶν τοῦ Θεοῦ προσταγμάτων· καὶ οὐδὲν τούτων ἁμαρτάνει, ἐνεργούντα καὶ ὑπηρετούμενα ἐν οἷς κατεσκευάσθη. Ἐὰν μὴ θέλῃς, οὐκ ὀφθαλμὸς ὁρᾷ κακῶς· οὐκ ἀκούει οὖς τὰ μὴ δίδοντα· οὐ χεῖρ ἐκτείνεται ἐπὶ τὴν κακὴν κλονησίαν· οὐ ποὺς βαδίζει ἐπὶ τὴν ἀδικίαν· οὐκ ἔρξς τῶν ἄλλοτρῶν· οὐ πορνεύεις, οὐκ ἐπιθυμῆεις τὴν τοῦ πλησίον γυναῖκα. Κόλασον ἀπὸ καρδίας τὰ πορνᾶ· ἴσθι, ὡς ἐπλάσθης ὑπὸ Θεοῦ, καὶ εὐχαριστήσεις μᾶλλον τῷ δημιουργῆσαντί σε. Ἐξ ἀρχῆς ὁ Ἀδάμ γυμνὸς ἦν, τρυφῶν ἐν παραδείσῳ· καὶ λαβὼν τὴν ἐντολήν, μὴ φυλάξας δὲ ταύτην, καὶ ἐκτείνας κακῶς τὴν χεῖρα (οὐ τῆς χει-

ρη; τούτο βουλομένης, τῆς δὲ προαιρέσεως τὴν χεῖρα εἰς ἃ μὴ ἔθει ἐκτενιάσης), διὰ τὴν παρακοὴν καὶ ὧν ἴσεν καλῶν ἐξέπεσεν. Οὕτως οὐ τὰ μέλη τοῖς χρωμίοις αἴτια τῆς ἁμαρτίας, ἀλλ' ἡ κακὴ διάνοια, ὡς φησὶ ὁ Κύριος· Ἀπὸ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται λογισμοὶ πονηροὶ, πορνεῖαι, μοιχεῖαι, φθόνοι, καὶ τὰ τοῦτοις ὅμοια. Ἐν οἷς βούλει, ἐν τοῖτοις ὑπηρετεῖται σοὶ τὰ μέλη. Ταῦτα πρὸς ὑπηρεσίαν καλῶς τῆς ψυχῆς γέγονε· ταῦτα δούλα τῶ λογισμῶ κατασκευάσται. Ἡνιόχισον ταῦτα καλῶς τῶ τῆς εὐσεβείας κινήματι· χαλίνωσον αὐτὰ τῶ τοῦ Θεοῦ φόβῳ· δουλαγωγῆσον αὐτὰ τῶ τῆς σωφροσύνης καὶ τῆς νηστείας πάθῳ, καὶ οὐδέποτε ἐπινασθησάτω σοὶ τυραννόντα κατὰ σοῦ· φυλάξει δέ σε μᾶλλον, μειζόνως τὴν κατὰ τοῦ διαβόλου νίκην σοὶ προξενούντα, ἀπεκτεχόμενον καὶ τῆς νίκης τὸν ἄρθρον καὶ αἰώνιον στίβανον. Τίς ὁ διανοίγων οἴκουσ μήτρας; τίς, etc.

Sub finem hujus numeri, post σοφὸν δημιουργόν, sic habetur: Ἀδέασον αὐτὸν ἐν τοῖς ἀνεξήκιστοις αὐτοῦ ποιήμασι, καὶ μὴ περιεργάζου ἐν οὐ χωρεῖς γινῶναι, τίς τὴν οὐσίαν τυγχάνει. Κάλλιόν σοὶ ἔστι σωπῆσαι, καὶ πίστει προσκυνεῖν, κατὰ τὴν θέλαν φωνῆν, ἢ τολμηρῶς ἐρευθεῖν ἢ μήτε οὐ ἐμικέσθαι δύνασαι, μήτε σοὶ ἡ Γραφὴ παρέδωκεν. Ταῦτά σοι νῦν ἐκλάτυνεν ὁ λόγος, ἵνα μισήσης μὲν τοὺς βλασφημοῦντας τὸν σοφὸν καὶ ἀγαθὸν τεχνίτην, ἵνα μᾶλλον εἴπης καὶ αὐτός· Ὡς θαυμάσια τὰ ἔργα σου, Κύριε! πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. Σοὶ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος, καὶ ἡ προσκύνησις, ἅμα τῶ ἁγίῳ Ἐσπματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

¹¹ Matth. xv, 19. ¹² Psal. ciii, 24.

A servavisset, sed prave extendisset manum, (non ita volente manu, sed animi desiderio manum non oportebat extendente) propter inobedientiam ab iis etiam quæ habebat bonis excidit. Ad eandem modum membra non sunt utentibus peccati causa, sed mala snimi Inductio, sicut ait Dominus : *Ex cordis eorum procedunt cogitationes malæ, fornicationes, adulteria, homicidia* **, hisque similia. Quibus in rebus volueris, in his tibi membra subserviunt. Hæc optime ad animæ ministerium facta : hæc rationi serva constructa sunt. Ea præclaro pietatis motu rege et arigræ; ea Dei metu refrena; ea temperantis jejuniique desiderio morigerâ subijce : neque unquam adversum te insurgent, tyrannidem exercentia : contra potius custodient, victoriam adversus diabolum sublimius conciliantia, iucorruptam quoque ac æternam victoriæ coronam exspectantem. Quis est qui matricis ædes aperit ? Quis, etc.

Glorificæ illum in investigandis ejus operibus, nec eum curiose scrutare, quem, quis secundum essentiam sit, capere non sufficis. Melius tibi alere, et per fidem adorare juxta divinam vocem ; quam audacter ea scrutari, quæ neque tu attingere, nec tibi Scriptura tradidit. Hæc tibi nunc fustori oratione disserui, ut eos, qui sapienti et bono artifice obtreçant, odio habeas, ut et ipse potius dicas : *Quam admirabilia sunt opera tua, Domine ! omnia in sapientia fecisti* **. Tibi gloria, et Imperium, et adoratio, una cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

CATECHESIS DECIMA

DE UNO DOMINO JESU CHRISTO.

135 ADMONITIO.

I. Secundum symboli articulum duabus catechesibus exponens, in hac quatuor priores ejus articuli vocas unum Dominum Jesum Christum interpretatur. Ac primo quidem contra Judæos agnoscendi Dei Filii necessitatem probans, quomobrem unus dicatur rationem reddit ; nempe ut occurratur hæreticorum fraudibus, qui propter diversas unius et ejusdem Christi appellationes, eum in diversos scindere sunt ausi (num. 1). Dehinc verum ejus et æternum, ipsi ex Creatoris titulo etiam ante incarnationem conveniens dominium ex veteribus Scripturis probat : cui dominio res omnes creatæ, etiam angeli subsint (n. 2 et seqq.). Transiens deinde (n. 10) ad duo nostri Servatoris nomina, Jesum et Christum, a duobus eximiiis viris Josue et Aaron regnum ejus et sacerdotium experimentibus gestata, duplicem vocis Jesu etymologiam ex Hebræicæ et Græcæ linguæ proprietate persequitur : juxta quam idem Salvator, et tam corporum quam animarum medicus sit. Christi vero appellationem ab unctione derivat, qua Christum ex omni æternitate a Patre sacerdotem constitutum ait, eamque ab omnibus prophetis et ab ipsis demonibus hoc nomine cognitum, quanquam a Judæis impie reie-

ctum, ostendit. Christum, propter effusam divinitatis suæ bonitatem, suam cum hominibus appellationem communicasse miratur (n. 16) : ac defenso a novitatis invidia Christianorum nomine, Christi vim et potestatem commendat, ex Apostolorum, et in primis Pauli olim hostis ac persecutoris præconio (n. 17 et 18). Conglobatisque omnis generis de Christi virtute, gloria, et præsentis potestate testimoniis, brevi ad fidem et dignam Christiano nomine vitam adhortatione sermonem claudit (n. 19).

II. Maxime notanda sunt quæ in hac oratione tradit de variis Christi nominibus; sempiterno ejus sacerdotio; præsentis et efficaci virtute in dæmonibus, qui ejus nomine invocato a fidelibus expelluntur; in morbos corporales eodem modo sanatos; in hominum mentes quos ad suam religionem, quamvis ignotos et inimicos traiecit. Christi ante incarnationem existentiam probat multis Veteris Testamenti auctoritatibus (n. 6, 7, 8), quæ tæmeti a Patribus omnibus antiquis adhibita, parum tamen momenti jam habere videntur ad vim Hebraicis textus expensæ. Christum a prophetis visum, et ipsum Moysi locutum assumptam tamen specie, supponit æquandum veteris Eccl. lesiæ theologo (n. 7 et 8); quod in angelum Dei nomine loquentem, jam inde ab Augustino Latinorum turba censeret solei. Eternum Christi nomen et sacerdotium asserit (n. 14), quod humanitati assumptæ proprium esse jam in confesso est. At ea de re in præteritis huic operi dissertationibus speciatim egimus. In probanda Christi ante incarnationem existentia et dominata multis immoratur: quod tum propter Judæos facit, tum etiam contra Gnosticos, qui Patrem in Veteri Testamento visum volebant; tum etiam, ut puto, contra Marcellum Ancyranum; cui hujus ætatis episcopi imputare solent, quod post Paulum Samosatensem Verbum non nisi post incarnationem Filium Dei, Christum, et Dominum esse dixisset; nec in secundo saliebat Marcellus.

III. In hac catechesi n. 14, citat homiliam n. se in synaxi Dominica die præcoentis natiuitatis, in lectionem caedo ex Epistola ad Hebræos desumptam, qua occasione de æterno Christi sacerdote disputaverat. Cumque catecheses xi et xii subsequenter diebus pronuntiatæ sint, istam oportet vel feria secunda, vel primis hebdomadæ tertiæ aut quartæ diebus peroratum esse. Recensita est a nobis ad codd. Coisl., Colb., Ottob., Roe, Casaub., Bodl., ad ms. cod. cujus variantes in libro S. Genovesæ ad marginem ascriptæ sunt. Notandum in a. dd. Bodl., Colb. et in editione G. Morelli ingentem lacunam esse a verbis n. 10: "Ὅτι τότε ἀπέστη ὁ διδάσκων, etc., usque ad hæc n. 19, ἤλιος νῦν λάμπων, sed hæc lacuna in Morelliano S. Genovesæ libro a quodam docto viro suppleta est ad calcem, ex manuscr. distincto a veteri codice, cujus variantes ad marginem annotavit.

KATHXΗΣΙΣ Γ'

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, εἰς τὸ. Καὶ εἰς ἕνα Κύριον (1) Ἰησοῦν Χριστόν * καὶ ἀνάγνωσις καὶ τῆς πρὸς Κορινθίους α' Ἐπιστολῆς * Καὶ γὰρ εἰπερ εἰς τὸ λεγόμενοι θεοὶ, εἴτε ἐν οὐρανῷ εἴτε ἐπὶ τῆς γῆς· ἀλλ' ἡμῖν εἰς θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν * καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, εἰς οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς ἐκ αὐτοῦ, καὶ τὰ ἐξ ἑαυτοῦ.

136 CATECHESIS X ILLUMINANDORUM

In illud : Et in unum Dominum Jesum Christum. Et lectio (2) ex prima ad Corinthios Epistola : Nam etsi sunt qui dicantur dii, sive in celo, sive super terram : nobis tamen unus est Deus, Pater, ex quo omnia et nos in ipsum; et unus Dominus, Jesus Christus, per quem omnia et nos per ipsum. et quæ sequuntur.

L. Qui in unum Deum Patrem omnipotentem credere edocti sunt, in unigenitum quoque Filium credere debent. Qui enim negat Filium, neque Patrem habet. Ego sum ostium, ait Jesus; nemo venit ad

* I Cor. viii, 5, 6. † Vide cat. vii, n. 1 et 2.

(1) Καὶ εἰς ἕνα Κύριον. Præpositionem εἰς adjectivum ex codd. Ottobon., Coisl., Roe, Casaub., Grod. et ipso Cyrillo hunc articulum referente cat. hujus num. 4. et alibi. In mox relato Apostoli loco Coisl. omittit θεοῦ, sed post θεοῦ adiungitur in Ottob., πολλοί. Quod etiam legit Cyrillus hujus cat. n. 10, hunc locum recitando. Id sumptum ex ver-

A'. Οἱ πιστεύειν εἰς ἕνα θεὸν Πατέρα κατὰ κράτος διδασκόμενοι, καὶ εἰς ἕνα μονογενῆ πιστεύειν ὀφείλουσιν. Ὁ γὰρ ἀρνούμενος τὸν Υἱόν, οὐδὲ τὸν Πατέρα ἔχει. Ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα, φησὶν ὁ

* I Joan. ii, 25. † Joan. x, 9.

his in textu S. Pauli sequentibus, quæ in hac c. tatione et infra a Cyrillo transiuntur : Ὅσοι εἰσὶ θεοὶ πολλοί, καὶ κύριοι πολλοί. At ea in suo exemplari hic legit Grodec. In codd. vero Roe et Casaub. legitur tantum prima pars horum verborum, ὥσπερ εἰσὶ θεοὶ πολλοί. Vox ὁ Πατήρ ἀπείρ in Coisl. cod.

(2) Lectio hæc confirmatur ex cat. 10.

Ἡρώδης· οὐδέ τις εἰσέρχεται πρὸς τὸν Πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ. Ἐάν γὰρ ἀρνήσῃ τὴν θύραν, ἀποκλεισθεὶς σοι ἢ πρὸς τὸν Πατέρα γυνώσκει (4). Οὐδέ τις ἐπιγνώσκει Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱός, καὶ ὃς ἂν Υἱὸς ἀποκαλύψῃ· ἐάν γὰρ ἀρνήσῃ τὸν ἀποκαλύπτοντα, μένει· ἐν ἁγνοσίᾳ. Ἀπόφασις ἐστὶν ἐν Ἐβραγματικῷ λόγῳ· Ὁ μὴ πιστεύων εἰς τὸν Υἱόν, οὐκ ὄψεσθαι ὤσῃν· ἀλλ' ἡ ἀρχὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐκ' ἀτόν· ἀγανακτεῖ γὰρ Πατὴρ Υἱοῦ τοῦ μονογενοῦς ἀθετοῦμένου. Διὸν μὲν γὰρ βραβεύει καὶ τὸν στρατιωτὴν ἀπλῶς ἀτιμασθῆναι· ὅταν δὲ τῶν ἐνδοξοτέρων τις ὁπασιπτῶν ἢ φίλων ἀτιμασθῇ, τότε προσβιβηταί μετ' αὐτῶν ἡ ὀργή· ἐάν δὲ καὶ αὐτὸν τις τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ βασιλέως ὀβριση, τίς παρακλέσει πατέρα ὅπως υἱὸν μονογενοῦς ἀγανακτοῦντα;

Β. Εἰ τις οὖν εὐσεβεῖν εἰς Θεὸν βούλεται, προσκυνεῖτω τὸν Υἱόν, ἐπιπὼ οὐ παραδίχεται τὴν λατρείαν ὁ Πατὴρ. Πατὴρ οὐρανὸν ἐπεφώνησε (2) λέγων· Οὐτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός· εἰς ὃν ἔδωκ' ἡδὼνά μου. Εὐδόκησεν ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ· ἐάν μὴ καὶ οὐ εὐδόκησεν, ζωὴν οὐκ ἔχει. Μὴ συμπαραφέρω (3) τοὺς Ἰουδαίους, πανοσῖργας λέγουσι τὸ, εἰς Θεὸν μόνος· ἀλλὰ μετὰ τοῦ εἰδέναι, ὅτι εἰς Θεὸν γίνωσκε ὅτι καὶ Υἱὸς ἐστὶ Θεοῦ μονογενῆς. Ἐγὼ τοῦτο πρῶτος οὐκ εἶπον, ἀλλ' ὁ Ψαλμῶδης ἐκ προσώπου τοῦ Υἱοῦ (4) λέγει· Κύριος εἶπε πρὸς μὲ, Υἱός μου εἶ σύ. Μὴ οὖν τί λέγουσιν οἱ Ἰουδαῖοι κρύπτει, ἀλλὰ τί λέγουσιν οὐ προφητεῖται. Θαυμάζεις· εἰ ἀθετοῦσι τῶν προφητῶν τὰ ῥήματα, οὐ τοὺς προφητάς λιθάσαντες καὶ ἀποκτείναντες;

Γ. Εἰ πιστεύω εἰς ἕνα Κύριον Ἡρώδην Χριστόν, εἰς ἕνα Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ (5)· ἕνα δὲ λέγωμαι Κύριον Ἡρώδην Χριστόν, ἕνα μονογενῆ ἢ ἡ υἱότης· ἕνα λέγωμαι, ἕνα μὴ ὑπονοήσης ἄλλων· ἕνα λέγωμαι, ἕνα μὴ τὸ πολυώνυμον τῆς ἐνεργείας εἰς

A *Patrem, nisi per me*. Si ostium negaveris, praeclusa tibi est ad Patrem [dicens] cognitio. Nemo novit Patrem, nisi Filius, et cui Filius revelaverit. Nam si eum qui revelat negaveris, mansurus es in ignorantia. Sententia est in Evangeliiis aeni: Qui non credit in Filium, non videbit vitam; sed ira Dei manet super eum. Indignatur enim Pater, dum Filius ejus unigeniti honorē privatur. Grave quidem regi est, si quis vel militem solummodo contumeliose habuerit; cum vero aliquis ex honoratoribus, sive satellitibus sive amicis, indecore habitus fuerit, ira major accenditur: at si quis ipsum unicum regis filium contumelia affecerit, equis patrem unigeniti filii causa commotum leniet atque exorabit?

B *II. Si quis igitur vult in Deum esse velit, Filium adoret; alioqui cultum ejus non est admissurus Pater. Pater e caelo acclamavit dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*. In Filio complacitum est Patri: nisi tibi quoque complacuit, vitam non es habiturus. Ne te una cum Judaeis pessum abripi patiare, qui improbe vafroque aiunt, *Unus est Deus solus*. Sed una cum ea cognitione, quod unus est Deus, agnosce simul esse unigenitum Filium Dei. Non ego primus hoc dixi, sed Psaltes ex persona Filii ait: *Dominus dixit 137 ad me, Filius meus es tu*. Ne itaque ad id quod Judaei dicunt, sed ad id quod propheta loquuntur, attende. Miraris si despicitur prophetarum voces, qui ipsos prophetas lapidarunt, et neci dederunt?

C *III. Tu crede in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei unigenitum. Unum vero dicimus Dominum Jesum Christum, ut unica sit filietas; unum dicimus, ne enuntiatam multis nominibus illius efficiantiam multos in filios imple diffundas. Dicitur*

* Joan. xiv, 6. * Matth. xi, 27: * Joan. iii, 36. * Matth. iii, 47. * Psal. ii, 7.

(1) Γνώσις. Ita omnes mss. et eddii codices. Casaubonus legendum conjicit, εἰσελευσις, ingressus; quod sane melius cum sensu-auctorit et phraseus constructione quadrat; nam si legatur γνώσις, nulla videtur inter hoc et sequens membrum distinctio; cum in priori neget Patrem adiri posse nisi per Filium, in altero cognosci posse nisi per eumdem. Forte scripsit Cyrillus, ἔνωσις, unio, coniunctio.

(2) Ἐπεφώνησε. Editi, ὑπεφώνησε. Secuti sinus lectionem cod. Coisl. cui finitima est codicis Bodl., ἐπεφώνησε. In eodem argum-nto usus est Cyrillus voce ἐπιγνώσις, cat. 3, n. 14, et προσώπιον, cat. 11, n. 9, quae ἐπιπροσώπιον similes.

(3) Συμπαραφέρω. In editis, συμπαραφέρω. Emendavius ex Coisl. et Ottob. eod. Verbe συμπαραφέρωσθαι, utitur semper in bonam partem Cyrillus, ut attemperacionem et accomodationem Dei ad homines ex benignitatis fonte significet. Sic infra num. 5. Paulo post, ante εἰς Θεὸν secundo loco pro him ex eod. Coisl. Roe, Casaub., adjectimus, ὅτι. Ambo postremi cum Ottobon. post Θεὸν subjungunt μόνος.

(4) Τοῦ Υἱοῦ. Male in editis, τοῦ Θεοῦ. Juxta eod. Coisl. et Ottob., et versionem Grodicii scripsimus, Υἱοῦ· in eod. Roe et Casaub. legitur, Ἡρώδην. Post εἰ τὸ, additur in Ottob. quod sequitur

in psal.: Ἐγὼ σήμερον γενένηκα σε· Ego hodie genui te, quae etiam legit Grodocius.

(5) Τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ. Haec verba addidi ex Grod. ac eod. Coisl. et Ottobon., sequentia, ἕνα ἕξ λέγομαι Κύριον Ἡρώδην Χριστόν, ex Ottob. et Coisl. in quo habetur Ἡρώδην τὸν Κύριον Χριστόν· quo loco pro Ἡρώδην legendum forte Υἱόν, accommodate ad sequentia. Verba, ἕνα μονογενῆ; ἢ ἡ υἱότης, desunt in Grod. Articulum masculinum qui erat in editis ante μονογενῆς, sustuli auctoritate eod. Coisl., Ottob., Roe, Casaub., at in Coisl. habetur υἱότης, nullo sensu. Vox μονογενῆς non est substantiva, sed adjectiva; quod in auctoribus ecclesiasticis passim et in Cyrillo ipso reperitur. Μονογενῆς vero seu unica dicitur a Cyrillo filiatione divina, seu ad exclusionem plurium in divinis filiationum quas Gnostici numerabant; quo sensu cat. 18, num. 8, post Clementem Romanum, phoenicem vocat arem unicam, ὄρνειον μονογενῆς· seu ad commendandam singularem et nulli alteri comparandam divinam natiuitatis rationem et modum; quomodo Gregor. Nyss., lib. vii contra Eunom., pag. 652, ait generationem Christi μονογενῆ non suam, si illam cum alia communitati aut societati haberet: Πῶς γὰρ ἂν εἴη μονογενῆ; αὐτῆ ἡ γένεσις, εἰ κοινῶν κατὰ τὴν ἑμμορῶν καὶ ταυτοῦτητα πρὸς ἄλλαν γένεσιν ἔχει;

emim janua⁹: verum ne ligneam, ex hac appellatione, januam esse putes; sed rationabilem, viventem, et ingredientium discrimen facientem. Via vocatur¹⁰; non quæ pedibus conculcetur, sed quæ ad cœlestem Patrem ducit. Ovis vocatur; non irrationabilis, sed quæ per pretiosum sanguinem suum orbem a peccatis mundat; quæ coram tondeute ducitur, et cognoscit quandonam silere prestat¹¹. Ovis illa rursus pastor appellatur, qui ait: *Ego sum pastor bonus*¹²: ovis propter humanam naturam, pastor propter divinitatis benignitatem. Vis autem nosse quod rationales sint oves? Dicit apostolus Servator: *Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum*¹³. Leo iterum nominatur¹⁴; non vorator hominum: sed ea appellatione naturæ propriæ regiam dignitatem, firmumque ac confidentiam plenam robur veluti commonstrans. Leo quoque dicitur, ut opponatur leoni adversario rugienti, et errore decepto devoranti¹⁵. Venit enim Salvator, non suæ naturæ mansuetudinem demutans; sed tanquam leo potens de tribu Juda¹⁶, credentibus quidem salutem afferens, adversarium vero proculcans. Lapis appellatur¹⁷, non inanitus, et humanis manibus excisus¹⁸; sed lapis angularis, in quem si quis crediderit, non confundetur¹⁹.

IV. Christus vocatur²⁰ (1); non humanis finitus manibus, sed æternam a Patre in sacerdotium humanis rebus superis perennatus²¹. Mortuus nominatur²², non permanens inter mortuos, ut [reliqui] omnes in inferno; sed solus in mortuis liber²³. Filius hominis dicitur²⁴: non ut nostrum unusquisque nativitatem consecutus e terra (2), sed venturus in nubibus judicare vivos 138 et mortuos²⁵. Dominus vocatur²⁶: non abusive, ut ii qui in hu-

A πολλούς υἱούς ἐκτέρας δυσσεβῶς. Λέγεται γὰρ θύρα· ἀλλὰ μὴ ἐπιλήνην (3) εἶναι νόμιζε τὴν προσηγορίαν, ἀλλὰ θύραν λογικὴν, ζώσαν, διακριτικὴν τῶν ἐπισηχομένων· ὁδὸς καλεῖται, οὐ ποδῶν πατουμένη, ἀλλ' ὁδηγοῦσα πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς Πατέρα· πρόβατον καλεῖται, οὐκ ἔλογον, ἀλλὰ τὸ διὰ τοῦ τιμίου αἵματος αὐτοῦ καθαρίζον τὴν οἰκουμένην τῶν ἀμαρτιῶν· τὸ ἀγόμενον ἐνώπιον τοῦ κείροντος, καὶ γινώσκον τότε δεῖ σιωπῆν. Τοῦτο τὸ πρόβατον πάλιν καλεῖται ποιμὴν, ὁ λέγων· Ἔγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς· πρόβατον διὰ τὴν ἀνθρωπώτητα, ποιμὴν διὰ τὴν φιλοανθρώπιαν τῆς θεότητος. Καὶ θέλει γινώσκειν, ὅτι πρόβατα ἔστι λογικὰ; λέγει τοὺς ἀποστολῶς ὁ Σωτήρ· Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων. Λέων πάλιν καλεῖται, οὐκ ἀνθρωποδόρος, ἀλλὰ τὸ βασιλικὸν καὶ στεφάνον, καὶ πεπονηθὸς τῆς ὑποστάσεως διὰ τῆς προσηγορίας ὡς περ ἐνδοικνούμενος· λέων δὲ καλεῖται ἀπειναντίας τῷ λέοντι τῷ ἀντιδικῷ, τῷ ὀρωμιμένῳ καὶ τοὺς ἠπατημένους καταπίνοντι· ἦλθε γὰρ ὁ Σωτήρ, οὐ μεταβαλὼν τὸ πρῶτον τῆς φύσεως τῆς αὐτοῦ· ἀλλ' ὡς λέων θυνάτης ἐκ φυλῆς Ἰούδα, σῶζων μὲν τοὺς πιστεύοντας, καταπατῶν δὲ τὸν ἀντίδικον. Λίθος καλεῖται, οὐκ ἀφυγος ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων λατομούμενος, ἀλλὰ λίθος ἀκρογωνιαίος, εἰς ὃν ὁ πιστεύσας οὐ καταγευθήσεται.

Δ'. Χριστὸς καλεῖται, οὐ γερσὶν ἀνθρωπίναις κεραιμένοις, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ἀδίως εἰς τὴν ὑπὲρ ἀνθρώπων (4) ἀρχιερωσύνην χρισθεῖς. Νεκρὸς καλεῖται· οὐκ ἀπομείνας ἐν νεκροῖς, ὡς πάντας ἐν ἀῆθ'· ἀλλὰ μόνος ἐν νεκροῖς ἐλευθερός. Υἱὸς ἀνθρώπου καλεῖται, οὐκ ὡς ἕκαστος ἡμῶν ἐκ γῆς τὴν γέννησιν ἐσχηκώς, ἀλλ' ἐρχόμενος ἐπὶ τῶν νεφελῶν κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Κύριος καλεῖται, οὐ καταχρηστικῶς ὡς ὁ ἐν ἀνθρώποις (5), ἀλλὰ ὡς φυσικὴν καὶ

ου, sed ad ἕκαστον.

(3) Ἄλλὰ μὴ ἐπιλήνην, etc. Pro ἀλλὰ μὴ νόμιζε, codd. Roe et Casaub., ἴνα μὴ νομίσης. Verbum εἶναι adjectivum ex cod. Coisl.

(4) Ἀνθρώπων. Ita ex Coisl. scripsi. Editi, ἀνθρώπων.

D (5) Ὡς εἰ ἐν ἀνθρώποις. Articulus of suppletivus ex Otobon., Roe, Casaub. et Coisl. Sequentes voces, ἀλλὰ ὡς φυσικὴν καὶ ἀδίον ἔχον κυριεύειν, ex Roe et Casaub. solis addidimus: iis deductis, phrasi isti membrum unum deesse videtur; cum præcedentes et subsequentes phrasæ omnes duplici membro instructæ sint, quorum posterius incipit per ἀλλὰ. Naturale esse Filio dominium constans Cyrilli sententia est, sæpe inferius repetita, ut num. seq., ἐκ φύσεως τῆς κυριότητος ἔχον ἀξιωμα, et num. 9, ὅτι ἀρκάτας τὸ κυριεύειν, ἀλλὰ παρ' αὐτοπροαιρέτου λαβῶν φυσικῶς. Quod autem Filio naturale est, id sine dubio ab æterno acceptum: unde n. 9 jam citato, ait Filium a Patre accepisse dominatum, haud quasi ante non haberet, et in Otob. cod. aspius legitur Christum esse Dominum absque principio, ἀνάρχος. Verum dominii rationem repetit ex creatione, quod fusius edisserit cat. 14, n. 22, et disertè affirmat istius n. seq. Filium prius esse conditorem, postea Dominum: πρό-

⁹ Joan. x, 7. ¹⁰ Joan. xiv, 6. ¹¹ Act. viii, 32; Isa. xlix, 9; Apoc. v, 5. ¹² I Petr. v, 8. ¹³ Apoc. v, 5. ¹⁴ Isa. xxviii, 16. ¹⁵ Matth. i, 16. ¹⁶ Act. iv, 27; ¹⁷ Matth. xvi, 15. ¹⁸ Matth. xxiv, 50. ¹⁹ Luc. ii, 11.

(1) *Christus vocatur*, etc. Christum duplici unctione consecratum a Patre censuit: prima eaque æterna ut Deum, qua sacerdos est ab æterno constitutus; hanc commemorat tum hic, tum infra n. 44, et cat. 11, n. 15; de ea dicemus ad numerum hujus catecheseos 14, pag. 143; secunda temporali, qua ut homo unctus est Spiritu sancto a Patre, cum totius mundi Salvatorem constituentem, cat. 21, n. 2. Utrique applicat eundem psalmi xliiv versiculum: *Propterea unxit te Deus, etc.* Christum existimat, non humanæ, sed sublimioris naturæ appellationem esse, quæ vulgaris his temporibus opinio erat.

(2) *Non... nativitatem consecutus e terra*. Hanc admonitionem sapius repetendam judicavit, ut cat. 4, n. 45, et cat. 45, n. 10, idque semper ad ultimum Christi adventum refert; ut excludatur tum Antichristus qui in terris olim proditurus est, tum reliqui impostores, qui Christi nomen sibi olim imponere vel imposituri sunt. Hic autem præter supremum Christi adventum, primum quoque respexisse videtur, Spiritus sancti virtute in Virginis utero factum; dum negat Christum e terra generationem habuisse. Sed aliter Græca reddi possunt: *non ut nostrum unusquisque qui e terra nativitatem habuimus; ἐσχηκώς* referendo non ad Υἱὸς ἀνθρώ-

ἄνευ ἔχον κυριεῖαν. Ἰησοῦς καλεῖται φερωνύμως, ἅ
 ἐκ τῆς σωτηριώδους ἰάσεως ἔχον τὴν προσγορίαν.
 Γῆς καλεῖται, οὐ θετικῶς προαχθεὶς, ἀλλὰ φυσικῶς
 γεννηθεὶς (1). Καὶ πολλὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰσιν αἱ
 προσγορίαι. Ἴνα τοίνυν μὴ τὸ πολυώνυμον τῆς προσ-
 γορίας πολλοὺς υἱοὺς ποιῆσθαι σε νομίζωιν· καὶ ἐκ
 τῶν κλάνας τῶν αἰρετικῶν, τῶν λεγόντων ἄλλον μὲν
 εἶναι τὸν Χριστὸν, ἄλλον δὲ τὸν Ἰησοῦν, ἄλλον δὲ τὴν
 θύραν, καὶ τὰ λοιπὰ· προσπαλιχθεὶς αἱ ἡ πίστις,
 λέγουσα καλῶς· εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν·
 εἰ γὰρ καὶ πολλὰ αἱ προσγορίαι, ἀλλ' ἐν τῷ ὑπο-
 κείμενον.

Ε. Ἐκάστῳ δὲ ποικίλος ὁ Σωτὴρ γίνεται πρὸς
 τὸ συμφέρον. Τοῖς μὲν γὰρ εὐφροσύνῃς χρεῖαν ἔχου-
 ντες, ἀμπαλοὺς γίνεται· τοῖς δὲ χρεῖαν ἔχουσιν εἰσελ-
 θεῖν, ἰσχυρὴ θύρα· καὶ τοῖς χρεῖαν ἔχουσιν προσ-
 ἰνῆγαί τὰς εὐχὰς, ἰσχυρὴ μοίρατῃ ἀρχιζευξίς. Πάλιν
 τῶν ἔχουσιν ἀμαρτίας γίνεται πρόβατον, ἵνα ὑπὲρ
 αὐτῶν σφαγιασθῆ. Τοῖς πᾶσι γίνεται πάντα, μένων
 αὐτοῦ κατὰ φύσιν ὑπὲρ ἐστὶ. Μένων γὰρ καὶ ἔχον
 τὸ τῆς υἰότητος ἀληθῶς ἀπαράρτητον ἀξίωμα, κάλ-
 ιπτως οὐδ' αὖτε λατρός καὶ διδάσκαλος συμπάθης, συμ-
 πικρῆραται ταῖς ἡμετέρας ἀσθενείαις· Κύριος
 ὢν (2) κατὰ ἀλήθειαν, οὐκ ἐκ προκοπῆς τὸ κυριεύειν
 λαδῶν, ἀλλ' ἐκ φύσεως τὸ τῆς κυριότητος ἔχον ἀξίω-

¹ Vide infra n. 5 et seqq. ² Math. i, 21. ³ Vide infra n. 11 et 15. ⁴ Vide cat. 11 ab initio ad n. 8.
⁵ Math. iii, 17; Psal. ii, 7. ⁶ Vide cat. 11 usque ad n. 21. ⁷ Id. hom. in Paral. n. 9. ⁸ Joan.
 xv, 1. ⁹ Joan. x, 7. ¹⁰ I. Tim. xi, 5. ¹¹ Hebr. vii, 26. ¹² I Cor. ii, 12.

τὸν Πρωτοῦ, εἶτα Κύριος. Quomodo igitur ab aeterno C
 Dominum sit, qui in tempore conditor? Atqui ex
 Cyrillo cat. 11, num. 21, eodem modo, cum de Filio
 agitur, de domini atque de regis titulo sentiendum
 est; amboque illi eadem creationis ratione conve-
 niunt. Regem autem ab aeterno Christum esse gra-
 viter et copiose pronuntiat, tum cat. 4, n. 7, tum
 maxime cat. 14, n. 26. In quo naturae dignitatem
 spectat.

(1) Φυσικῶς γεννηθεὶς. Codd. Roe et Casanb.
 habent, θετικῶς φύσει γεννηθεὶς ἐκ τοῦ θεοῦ, divine
 per naturam ex Deo genitus. Post προσγορίαι,
 verba, ἵνα τοίνυν, et sequentes lineae usque ad ἀλλ'
 ἐν τῷ ὑποκείμενον exclus. praetermittuntur in codd.
 Colb., Bodl. et Morel., non dubium propter repeti-
 tionem vocis προσγορίαι excidisse.

(2) Κύριος ὢν. Addit Ottob., ἀνάρχως, absque
 initio. Vide cat. 11, n. 4.

(3) Propter errores, etc. Multi hujusmodi existi-
 tere. In primis Jesum a Christo distinguere, Cerin-
 thae auct. Iren., lib. 1, c. 26, n. 1; Ophitae ex eod.,
 lib. 1, c. 30, n. 12; Marcion, ex Justino, apolog. 2,
 pag. 70 et 92; Tertull., lib. 1 contra Marcion., c. 6;
 Valentinianum non solum Jesum a Christo distinguen-
 tem, sed et multos alios ex divisio, et inter plures
 partibus Christi appellacionibus et dotibus continge-
 rent: nempe Nouu sive Monogenem, Logon sive
 Verbum, alium Monogenem, Sapiam sive Sapientiam,
 ejus filiam Enthymesim sive Achamoth,
 Christum, Jesum seu Salvatorem, Norum tandem,
 quem Lytrotum, hoc est Redemptorem nominabant,
 quem potissimum respexisse Cyrillus videtur. Ubi
 aeternum legitur, ἄλλον δὲ τὴν θύραν, suspicatur Mil-
 lesius legendum, τὴν Σωτήρα, alium vero Salvato-
 rem, quod ex elementorum similitudine facile con-
 tingere potuisse probat. Nec est dubium est ita cou-
 siderasse, opinionibus veterum haereticorum consideran-
 ti, et in prinis hunc Irenaei locum, lib. iii, cap. 16,

minibus sunt; sed tanquam naturalem et aeter-
 num habens dominatum. Jesus nominatur congruo
 sibi nomine, a salutari medicina appellationem
 habens. Filius vocitatur: non per adoptio-
 nem promotus, sed naturaliter genitus. Et multa
 sunt sane nostri Servatoris appellationes: ut ne
 igitur appellationum multitudo multorum tibi filo-
 rum opinionem efficiat; et propter errores (3) haereti-
 corum, qui alium esse Christum dicunt, alium
 Jesum, alium ostium, et sic de reliquis: praemunit
 te fides recte habens: in aeternum Dominum Jesum
 Christum. Quamvis enim nomenclaciones sint numero
 multa, una tamen iis omnibus subjecta res est.

V. Unicuique vero secundum quod ipsi condu-
 cit, varius Salvator efficitur. Quibus ketitia opus
 est, illis vinca fit: iis qui ingredi opus habent,
 ostium: iis qui preces offerendas habent, sac-
 ritatus est mediator summus sacerdos. Rursus
 habentibus peccata fit ovis, ut pro ipsis mactetur.
 Omnibus efficitur omnia, manens ipse secundum
 naturam id quod est. Manens enim, et vere nulli
 obnoxiam conversioni filii dignitatem obtinens,
 optimus tanquam medicus compatiensque magis-
 ter, ad nostras sese demittit infirmitates: cum sit
 Dominus secundum veritatem: non ex profectu
 adeptus (4) id quod dominus est, sed ex natura du-

¹ Vide infra n. 5 et seqq. ² Math. i, 21. ³ Vide infra n. 11 et 15. ⁴ Vide cat. 11 ab initio ad n. 8.
⁵ Math. iii, 17; Psal. ii, 7. ⁶ Vide cat. 11 usque ad n. 21. ⁷ Id. hom. in Paral. n. 9. ⁸ Joan.
 xv, 1. ⁹ Joan. x, 7. ¹⁰ I. Tim. xi, 5. ¹¹ Hebr. vii, 26. ¹² I Cor. ii, 12.

n. 8: Alterum quidem Jesum intelligunt, alterum au-
 tem Christum, et alterum Unigenitum: ab hoc autem
 rursum esse Verbum, et alterum Salvatorem. Cui
 loco alius plane similis est Praefat. in lib. iv, n. 3.
 Quamquam autem conjectoris ingenium laudamus,
 persuaderi nobis non potest Cyrillum τὴν θύραν non
 scripsisse. Hic enim omnes illas appellationes, quas
 Christo in Scripturis tribuitur longo ordine recen-
 suit, capitulatum resumit, ut probant verba καὶ τὰ
 λοιπὰ. Harum autem prima est januae appellatio.
 Praeterea idem est Cyrillo, idemque erat Valentinianus
 Jesu et Salvatoris nomen; quamobrem frigidam
 ejusdem tituli repetitionem, atque ignotam
 haereticis duorum vocabulorum distinctionem iuti-
 lisset. Quod si ad aliquem Valentinianorum Aeonem
 respexerit in hoc loco, facile crederim januae no-
 mine eorum Horon sive Terminum, quem Lytrotum
 supra ab iis appellatum diximus, designari. Huic
 enim simile quoddam janitoris officium deputabant,
 D ex Iren., lib. i, c. 2, n. 4; c. 3, n. 5.

(4) Non ex profectu adeptus, etc. His verbis op-
 pugnat haerem Pauli Samosatensis, qui teste
 Athanasio, orat. 2, num. 15, negabat Christum ante
 incarnationem et crucem, regem ac Dominum fuisse.
 Vide Cyrill. catech. 4, n. 7; cat. 14, n. 26 et 28. Id
 autem tuic temporis apud Graecos ita in confesso
 erat, ut utque id negare auderent Ariani, ut ex va-
 riis Athanasii locis patet. Latini vero hos titulos,
 non tanquam naturae, sed uti officii nomina spectan-
 tes, aliquando negant Deum autem Dominum et
 regem fuisse, quam creaturas haberet suae domini-
 ationis et regno subjectas. Vide Tertull., contra Her-
 mogenem, c. 4, et auctorem commentarii in Psal-
 mos sub nomine Rufini, in ps. xvii. Contra Graeci; ut
 patet ex Athanasio, orat. 2, n. 12, 13, 14, et aliis
 locis; Cyrillo Alexandrino, in cap. xvii Joann., 8,
 scribente: Ἦν ἀεὶ Κύριος τε καὶ βασιλεὺς καὶ ὁ
 φύσει Θεός, etc.: Erat ab aeterno Dominus et rex, qua-

natus dignitatem habens. ¹⁹ Non abusive instar nostri Dominus appellatus, sed veritate dominus existens : quandoquidem natus Patris propriis dominatur opificiis. Nos qui-tem ipsi domini exercemus in homines nobis honore pares, et iis-tem affectionibus obnoxios ; sepe etiam in majores nati ; ac juvenis non raro herus famulis imperat senioribus. At in Domino nostro Jesu Christo non est hujusmodi domini **139** ratio. Primum enim factor [ac auctor est], postea Dominus : ²⁰ prius voluntate Patris ferit omnia, deinde in res a se factas dominatur.

^{V.} *Christus Dominus est ille, qui natus est in civitate David* ²¹. Vis vero addiscere quod cum Patre etiam ante inhumanationem (1) est Christus Dominus ; ut non solum fide recipias id quod dicitur, verum etiam demonstrationem habeas ex Veteri Testamento? accede ad primum librum qui Genesis est ; ait Deus : *Faciamus hominem*, non, ad imaginem meam, sed, *ad imaginem nostram* ²². Et postquam factus esset Adam, dicit : *Et fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit illum* ²³. Nec enim ad Patrem solum divinitatis dignitatem restrinxit, verum una etiam Filium comprehendit ; ut declararetur hominem non solum Dei opus esse, sed Domini quoque nostri Jesu Christi, qui et ipse verus est Deus. Hic ipse Dominus qui cum Patre cooperatur, cooperatus est et circa Sodoma, juxta Scriptu-

μα· καὶ οὐ καταγρηστικῶς ὡς ἡμεῖς Κύριος καλοῦμενος, ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ κύριος ὢν· ἐπειδὴ νεώματ Πατρὸς κυριεύει τῶν οὐρανῶν δημιουργημάτων· Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἔχομεν τὸ κυριεύειν ἀνθρώπων ἰσότημων καὶ ὁμοιοπαθῶν, πολλὰκις δὲ καὶ προγενεστέρων· καὶ νέος κολλάκις δεσπότης οὐρανῶν ἀρχὴν προεστέραν. Ἐπὶ δὲ τοῦ Κυρίου (2) ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ κυριεύειν οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πρῶτον ποιητῆς, εἶτα Κύριος· πρῶτον ἐποίησε θελήματι Πατρὸς τὰ πάντα, εἶτα κυριεύει τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων.

Γ. *Χριστὸς ὁ Κύριος* (3) ἔστιν ὁ εἰρηθεὶς ἐν πολεὶ Δαβὶδ. Καὶ θελεις γινῶσαι, ὅτι σὺν τῷ Πατρὶ καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἐστὶ Χριστὸς Κύριος· ἵνα μὴ μόνον τῇ πίστει παραδέξῃ τὸ λεγόμενον, ἀλλὰ καὶ ἀπόδειξιν λάβῃς ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς ; ἵδὲ ἐπὶ τὴν πρῶτην βίβλον τὴν Γένεσιν· λέγει ὁ Θεὸς· *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον*, οὐ, κατ' εἰκόνα ἐμὴν, ἀλλὰ, κατ' εἰκόνα ἡμετέραν· καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι τὸν Ἀδὰμ, φησὶ· *Καὶ ἐποίησεν Κύριος* (4) *τὸν ἄνθρωπον· κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν*. Οὐ γὰρ περιώρισεν αὐτὸν τὸν Πατέρα μόνον τὸ τῆς θεότητος ἀξίωμα, ἀλλὰ συμπεριλαβὼν καὶ τὸν Υἱόν· ἵνα δευθῆν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὐ μόνον Θεοῦ ποιεῖται, ἀλλὰ καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτος αὐτὸν Θεοῦ ἀληθινοῦ (5). Οὕτως ὁ Κύριος ὁ τῷ Πατρὶ συνεργαζόμενος, συνήργησε καὶ ἐπὶ Σοδῶμων, κατὰ τὴν λέγουσαν

¹⁹ Vide cat. 11, n. 22; Hom. in Paral. n. 5. ²⁰ Vide cat. 11, n. 21. ²¹ Luc. II, 11. ²² Gen. I, 26. ²³ ibid. 27.

tenuis natura Deus. Omitto regnum et dominium Christi sepe a theologis referri ad ejus humanitatem solere.

(1) *Cum Patre etiam ante inhumanationem.* Variis hic oppugnat hæreticos, qui Christum ante inhumanationem, vel in totum existisse negabant, vel saltem distinctum a Patre: ait cum jam tum ōium, vel regem ac dominum fuisse. In his qui ante Mariam omnino existisse inficiabantur, sunt omnes pene qui Christum nudum hominem prædicabant, Ebio, Carpocrates, Artemas, Thiodotus, de quibus dixi ad catech. 7, num. 7, not. 3. Alii hujus erroris sunt accusati, quanquam nonnullum Filio, sed non satis distinctam a paterna existentiam tribuerent. Sic Beryllus negabat Christum, antequam ex Maria nasceretur, in propria personæ differentia existisse, ex Hieron., *Catalog. script. eccles.*, in Beryllo, et Eusebio, lib. vi, c. 53. Sabellius eo modo negabat Christum subsistere ante sæcula, ex Hilar., lib. I *De Trin.*, n. 26, tunc primum Filium a Patre distinguens, (nominibus intellige, non personis,) cum in *Virginitate se Pater extendendo corporavit*, ait Hilar. lib. vi *De Trin.*, n. 14. Paulus Samosatensis, ex Athan., orat. 1, n. 25, et *De synod.*, n. 45, pag. 759, sentiebat Filium non esse ante Mariam, sed ab illa existendi initium accepisse. Marcello Ancyрати et Photino imputant Orientales episcopi apud Athan., *De synod.*, n. 26, art. 5 et 6, eorum sententia Christum ipsum Filium Dei, mediatorem et imaginem Dei, non fuisse ante sæcula ; sed eo tempore ipsum Christum et Filium Dei factum esse, ex quo nostram carnem ex Virgine assumpsit ; et ex eo tempore initium regni Christum habuisse. Et certe Marcellus in fragmentis librorum suorum ab Eusebio representatis lib. II contra

eumdem, cap. 2, pag. 37, et lib. I *De eccles. theolog.*, cap. 18, pag. 81 et 82, Verbum ante incarnationem Filium sui-se disertis verbis videtur inficiari. Photinus vero Christum negabat antequam ex Maria natus esset, Christum esse ; aient cum cum ea natus est, esse cœpisse, ex Hilar., lib. I *De Trin.*, n. 50, et Epiph., hæresi LXXI, n. 4, fuisse nimirum Verbum in Patre latentem et indistinctum ab eo ; nec Filium fuisse antequam ex Maria prodiret, sed per anticipationem tantum ita in veteribus Scripturis appellatum ; Epiph., ibid., n. 2, quam sententiam fuisse refellit Athan. orat. 4, n. 43, 44 et 45, et Orientales episcopi in concilio Sirmientiensi an. 351, apud Athan., *De synod.*, n. 27.

(2) *Ἐπὶ δὲ τοῦ Κυρίου*, etc. Loco ἐπιφ., scripsimus, ἐπὶ, ex cod. Coisl. Et ex codi. Roe et Casaub. eliminavimus particulam καὶ male ante τοῦ Κυρίου insertam.

(3) *Χριστὸς ὁ Κύριος*. Particulam δὲ, ante ὁ Κύριος in editis positam, rejecimus auctoritate codd. Roe, Casaub., Coisl. et Ottob-niani ; apud quem etiam prætermittitur articulus vocis Κύριος præfixus. Paulo inferius cod. Coisl. post σὺν τῷ Πατρὶ adjectum habet verbum ἦν, erat.

(4) *Ἐποίησεν Κύριος*. Codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grod. habent ut in Scripturæ textu : *Ἐποίησεν ὁ Θεός· Fecit Deus*. Hæc autem verba quæ post formationem Adæ dicta vult Cyrillus, ante ipsam formationem, vel potius ipsam formationem nar-rando a Moysæ dicta sunt.

(5) *Ὅτως ὁ Κύριος ὁ αὐτοῦ Θεοῦ ἀληθινοῦ*. Hæc desunt in codd. Roe, Casaub. et vers. Groder., at in cod. Ottob. non solum leguntur, sed etiam cum hoc additamento, ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, cum sit ipse Deus verus ex Deo vero.

Γραφήν· Καὶ Κύριος ἔβρεξεν ἐπὶ Σόδομα καὶ Γόμορρα πῦρ καὶ θείον, παρὰ Κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Οὗτος ὁ Κύριος ὤφθη τῷ Μωϋσῆϊ (1) πάλιν ὡς ἰδύνατο ἰδεῖν. Φιλάνθρωπος γὰρ ὁ Κύριος, ἀεὶ συμπαρεφάρμενος ἡμετέροις ἀσθενείαις.

Ζ'. Καὶ ἓξ δι' ἡμετέρας, ὅτι οὗτος ἐστὶν ὁ τῷ Μωϋσῆϊ ἐφθείη, δίδει μαρτυρίαν Παύλου, λέγοντος· Ἐπινοῶ γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός· καὶ πάλιν· Ἦλθετε Μωϋσῆς κατέλειπεν Αἴγυπτον· καὶ μετ' ὄλητα φθοῖ· Κρείττονα πλοῦτον ἡγήσάμενος τὸν ὀνειδισμόν τοῦ Χριστοῦ, τῶν ἐραγυρίων θησαυρῶν. Οὗτος ὁ Μωϋσῆς φησι πρὸς αὐτόν· Ἐμφάνισόν μοι σκῆπτρόν. Βίαταις, ὅτι (2) καὶ ὁ προφήτης τότε ἔδεικτον τὸν Χριστόν, ἀλλὰ καθὼ ἐχώρουν ἕκαστος. Ἐμφάνισόν μοι σκῆπτρόν, γνωστῶς ἰδοῦς. Ὁ δὲ φησι· Οὐδεὶς ἐγγεταί το πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται, διὰ τοῦτο τῶν, ἐπειθὶ (3) τὸ τῆς θεότητος πρόσωπον οὐδεὶς ἤδύνατο ἰδεῖν ζῶν, ἀνέλαβε τὸ τῆς ἀνθρωπότητος πρόσωπον, ἵνα τοῦτο ἰδύνατο εἶδεν· καὶ ὅτε δι' ἠθέλησε καὶ αὐτὸ τούτο δίδει μετ' ὀληγῆς ἀξίας, ὅτι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἔλαμψεν ὡς ὁ ἥλιος, ὁ μαθητὰί πίπτουσι φοβηθέντες. Εἰ δὲ τὸ τοῦ σώματος πρόσωπον λάμψαν, οὐ καθὼ ἰδύνατο ὁ ἐνεργῶν (4), ἀλλὰ καθὼ ἐχώρουν οἱ μαθητὰί, ἐφόβησεν αὐτοὺς, καὶ δρας ἐγένετο οὐκ ἰδυνήθησαν· πῶς εἰς τὸ τῆς θεότητος ἀξίωμα ἀτενίσαι τις ἤδύνατο. Μέγα, φησὶν ὁ Κύριος, ἐπιθυμεῖς, ὦ Μωϋσῆς, καὶ ἀποδέχομαι σου τὴν ἀπληστην ἐπιθυμίαν, καὶ τοῦτόν σοι τὸν ἄλλον ποίησω· ἀλλὰ καθὼ χωρεῖς. Ἰδοῦ· τίθημι τὰ εἰς τὴν ἀπὴν τῆς πέτρας· ὡς γὰρ μικρὸς, μὲνεις ἐν μικρῷ περιγραφεῖ.

Η'. Ὁδὲ μοι λοιπὸν ἀσφάλισον, διὰ τοὺς Ἰουδαίους, τὸ λαχθισόμενον· ὁ γὰρ σκοπέος ἡμῖν (5) ἀποδεξίται, ὅτι ἔν παρὰ τῷ Πατρὶ ὁ Κύριος· Ἰησοῦς Χριστός.

¹ Gen. xix. 24. ² Exod. iii. 2, 6, et xxxiv. 5. ³ Exod. xxxiii. 15. ⁴ Ibid. ⁵ Ibid., 20. ⁶ Vid. 17. ⁷ Ibid., 22.

(1) Μωϋσῆϊ. Ita uomen hoc scripsimus ex codd. Coisl., Coll., Boud. edit. an. 1608, et ex aliis hujus catecheseos locis, in qua etiam in impressis ita legitur. Alii autem ferè scribunt, Μωϋσῆς.

(2) Βίαταις, ὅτι, etc. Hæc et sequentia uerba, usque ad ἐμφάνισόν μοι σκῆπτρόν, propter hanc repetitionem prætermissa sunt in codd. Roë et Casaub.

(3) Ἐπειθὶ, etc. Hæc uerba et sequentia us ue ad Μέγα, φησὶν, exclus. citantur a Joan. Cyparissiot. D xale 6, cap. 4, De apparit. div. luminis.

(4) Ὁ ἐνεργῶν. Articulus ὁ addidimus ex codd. Roë et Casaub., atque ita uidetur legisse Cyparissiotus. quantum ex ejus translatione per Turcicum intelligi potest. Loco ὁ ἐνεργῶν, cod. Coisl. habet ἐνεργῶν, quod referunt ad πρόσωπον· sensusque est non incommodus: si corporeus uultus respiciens, non quantum poterat efficacia habens; uero et la-uen et efficaciac, et efficaciac potestas uultus tribuentis sit.

(5) Ἦμῖν. Ita loco ὀμῖν scripsimus ex codd. Otob., Coll., Roë, Casaub., Boud., Morel. et Grædec. Infra autē Κύριος; articulus ὁ adiecit us Coisl., Roë, Casaub., quibus tamen in codd. prætermittitur

ram aientem: Et Dominus pluit super Sodoma et Gomorra ignem et sulphur, a Domino de celo ¹. Iste rursus Dominus Moysi uisus est, quantum hic uideri potuit ². Benignus enim est Dominus, semper ad nostras infirmitates sese indulgenter demittens.

VII. Et ut uoveris ipsam esse qui Moysi apparuit, accipe testimonium Pauli dicentis: Bibebant enim de spiritali consequente petra: petra autem erat Christus ³; et iterum: Fide Moyses reliquit Ægyptum ⁴; et post pauca dicit: Majores dicitis arbitratum probrum Christi quam Ægypti thesauris ⁵. Iste Moyses ad eum dicit: Ostende mihi teipsum ⁶. Viden? et tunc propheta Christum uidebant (6), uerum quantum quisque capiebant Ostende mihi teipsum, scienter uideam te ⁷. Ille autem ait: Nemo uidebit faciem meam, et uivet ⁸. Propterea sane, 140 quod diuinitatis faciem uis uens nullus uideri poterat, humanitatis faciem assumpsit, ut hanc uidentes uideremus ⁹. Ino et quando eam ipsam cum modica quadam dignitate ostendere uoluit, cum scilicet uultus ejus resplenduit ut sol, discipuli concumbunt timore contreritii ¹⁰. Si igitur corporis facies splendescens non quantum poterat qui id operabatur, sed quantum ferre poterat discipuli, ipsos nihilominus contreruit, nec sustinere poterunt: quomodo in ipsam quis deitatis majestatem posset inspicere? Magnus quidam, inquit Dominus, concupiscis, o Moyses; inexpectum tamen desiderium tuum approbo, et hoc uerbum tibi faciam ¹¹; uerum ita ut tu capere potes. Ecce pono te in foramen petrae ¹²; ut enim parvus es, in modica circumscriptione manebis.

VIII. Illic jam mihi propter Judæos, quod dicendum est tuto observa. Præpositum namque nobis erat demonstrare quod apud Patrem erat Dominus

¹ I Cor. x. 4. ² Hebr. ix. 27. ³ Ibid. 26. ⁴ Exod. xxxiii, cat. 12, n. 5. ⁵ Matth. xvii, 2, 6. ⁶ Exod. xxxiii,

Χριστός.

(6) Prophetam Christum uidebant, Cyrillus ubique Patrem unquam, sed Filium in Veteri Testamento a prophetis uisum affirmat: uide cat. 14, n. 26; cat. 12, n. 15. Notum est hanc communem apud ueteres, non solum ante-Nicanos, uerum etiam post-Nicanos Patres Græcos et Latinos ante Augustinum sententiam fuisse, apparitiones Veteris Testamenti in quibus Deus loquitur, non Deo Patrem, quem aduersus Gnosticos nunquam uisum defendebant, sed Filio Patrem reuelanti tribuendas. At negabant, uti Cyrillus, uerbum in propria et diuina substantia uisum esse; neque enim mortalem naturam huic conspectui sustinendo patem esse; uide et cat. 12, n. 15 et 14. Quapropter quod Cyrillus ait, Deum approbasse Moyses desiderium uidentis scienter, γνωστῶς, uisum faciem; intelligendum de quadam forma ad Moysis captum attemperata, quam Chrius Moysi tuendam obtulerit, qualem prophetae cernunt: uidelicet similitudinem quamdam glorie Domini, non ipsam gloriam, ut ait cat. 9, u. 1. Unde Dominum, cum Moysis desiderium, ut ipse capere poterat, adimpleret, in uide lectum descendisse dicit inferus num. 8.

Jesus Christus. Ait igitur Dominus ad Moysen : *Ego prateribo prior te gloria mea, et vocabo in nomine Domini coram te* *. Qui ipse Dominus est, qualem vocat Dominum? Cernis, quomodo obscure docuit piam de Patre et Filio doctrinam. Et rursus in consequentibus, ipsis verbis scriptum habetur : *Et descendit Dominus in nube, et prævens ibi fuit illi, et vocavit nomine Domini; et prateriit Dominus ante faciem ejus, et vocavit : Dominus, Dominus misericors et clemens, longanimitis et multæ misericordiarum et verus; et justitiam custodiens, et faciens misericordiam in millia, auferens iniquitates et injustitias et peccata* **. Deinde in consequentibus præcibens Moyses et adorans coram Domino qui vocabat Patrem, dicit : *Una autem gradiaris, Domine, nobiscum* **.

IX. Habes primam hanc demonstrationem. Aliam evidentem accipe. Dixit Dominus Domino meo : *Sede a dextera meis* **. Dominus hæc dicit Domino, non servo **: sed Domino quidem omnium, sui autem Filio, cui omnia subiecti **. *Quando autem dicit, quod omnia subiecta sunt ei, sine dubio præter eum qui subiecit ei omnia ***, et quæ sequuntur : *ut sit Deus omnia in omnibus* **: Omnium Dominus est unigenitus Filius : Filius vero [14] est Patris, morem ipsi generis (1) qui dominatum non usurpavit,

** Exod. xxxiii, 19. ** Exod. xxxiv, 5-8. ** Ibid. 9. ** I Cor. xv, 27. ** Ibid. 28.

(1) *Morem generis, eûπεσθής*. Eundem Apostoli locum expendens cat. 15, n. 30, ait Filium Patri obedire, non coactam obedientiam, sed spontaneum animi obsequium præstantem : neque enim servum esse, ut ex necessitate subiciatur; sed filium, ut ex voluntate et amore obsequens sit. Quas sententias incertum videatur num de Christo homine an de Verbo ac Filio intelligat : at eum hic de superiori natura mentionem facere vix dubium est; cum de eo loquatur qui ab æterno a Patre per generationem omnium rerum dominum accepit. Alio modo Patrem Filii etiam secundum superiore naturam spectati caput et Deum dicit cat. 11, n. 14 et 19; sed alio prorsus modo quam creaturarum. Quamquam autem recte Gregor. Naz., orat. 36, n. 23, p. 580, dicat Filium quatenus Deus est neque obedientem neque inobedientem esse, his nihilominus temporibus innoxie dicebatur Filium quatenus filius est, et divinæ generationis ratione quodam recto sensu Patre minor, ipsi obedientem esse. Plures hujusmodi sententiæ apud Iulianum occurrunt, præsertim lib. vi *De Trin.*, n. 27; lib. ix, n. 50, 51, 53, et *De synod.*, n. 51. Unum locum afferam ex lib. iii *De Trin.*, n. 12 : *Quis non Patrem potius confitebitur, ut unigenitum ab ingenito... ut eum qui miserit ab eo qui missus sit, ut volentem ab eo qui obediat?* Phebad. contra Arianos tom. V Bib. PP., pag. 505, Subjectum Patri Filium, non Patrem et Filii nomine ut sancta et catholica dicit Ecclesiam, sed creaturæ conditione, profitemini. Omitto episcopos, auctores in concilio formulæ apud Athan. commemorat, *De synod.*, num. 26, art. 9, ex qua confessione nonnulla Cyrillus derivasse videtur : qui Patrem omnium et Filii etiam dominari tradunt, πανταρχούντος πάντων, καὶ αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ, et Filium subiectum docent. Posterioribus etiam temporibus sanctus Paulinus Nolanus, epist. 14, n. 3, dixit : *Hoc Dei Verbum, quia non necessitate subieci, sed Dei æqualis assensu, et pietatis officio obediens Patri Filius, humiliter se usque ad mortem*

λέγει τοίνυν ὁ Κύριος πρὸς τὸν Μωϋσῆν· Ἐγὼ πρὸς αὐτὸν ἔσομαι πρότερός σου τῇ δόξῃ μου (2), καὶ καλέσω ἐν ὀνόματι Κυρίου θνατόν σου. Κύριος ὢν, πῶλον Κύριον καλεῖ; Καὶ βλάπτεις, ὅπως ἐπικεκαλυμμένος ἐδίδασκε τὸ εὐσεβὲς περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ διδάγμα. Καὶ πάνιν ἐν τοῖς ἐξῆς αὐτολελεῖ γέγραπται· Καὶ κατέθῃ Κύριος ἐν νεφέλῃ, καὶ παρεῖστη αὐτῷ ἐκεῖ, καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνοματι Κυρίου (3)· καὶ περιῆλθε ἡ Κύριος πρὸ προσώπου αὐτοῦ, καὶ ἐκάλεσεν· Κύριος, Κύριος οὐκέρμων καὶ ἐλεήμων, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος καὶ ἀληθινός, καὶ δικαιοσύνην διατηρῶν, καὶ ποιῶν ἔλεος εἰς χιλιῶδας, ἀφαιρῶν ἀνομίας καὶ ἀδικίας καὶ ἀμαρτίας. Εἶτα ἐξῆς, κύφας Μωϋσῆς καὶ προσκυνήσας (4) ἐνώπιον τοῦ Κυρίου τοῦ καλοῦντος τὸν Πατέρα, λέγει· Β Συμποροεῖσθαι δὴ, Κύριε, μεθ' ἡμῶν.

Θ. Ἐχεις ταύτην πρώτην ἀπόδειξιν· εἶσαι καὶ δευτέραν φανεράν. Ἐλεον ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐξ δεξιῶν μου. Κύριος Κυρίῳ ταῦτα λέγει, οὐ δούλῳ· ἀλλὰ Κυρίῳ μὲν τῶν πάντων, Υἱῷ δὲ αὐτοῦ, ὃ πάντα ὑπέταξεν. Ὅσαρ δὲ εἶπη, οὗτι πάντα αὐτῷ ὑποτάσσεται, δηλοῦν, οὗτι ἐκτός τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ πάντα, καὶ τὰ ἐξῆς (5)· Ἰνα ἡ ὁ θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι. Κύριός ἐστι τῶν πάντων ὁ μονογενὴς Υἱός· Υἱός δὲ τοῦ Πατρὸς εὐπέσθης, οὐχ ἀπάσας τὸ κυριεύειν, ἀλλὰ παρ' αὐτοπροαιρέτου ὁ-

crucis : et poem. 32, vers. 83, de Filii incarnatione et in terras adventu ex decreto Patris, loquens scribit : *Paruit ille libens, Deus omnia cum Patre concors, Communem curans rem pietate pari.*

Taceo etiam Patres veteres qui Filium Patris servum dicere non timeverunt. Tantum adjiciam hanc Filii erga Patrem obedientiam et subjectionem quam Cyrillus admittit, consistere in perfecta voluntatis inter ambos unitate; qua, sicut deitate reguo et operatione, sunt unum ambo, ut tradit cat. 11, n. 16, ut tamen Filius a Patre hæc omnia vi suæ generationis acceperit : qua in re sola ejus subiectio consistit : nam Filium et Spiritum sanctum a generali rerum omnium servitute eximit, cat. 8, n. 5.

(2) *Τῇ δόξῃ μου*. Codd. Coisl. et Otob. et vetus ms. Genov., ἐν τῇ δόξῃ μου. Cætera hujus Mosaicæ testimonii verba paulo aliter in nostra LXX editionibus habentur. In Rom. ed. : *Καλέσω τὸ ὄνοματι μου, Κύριος ἐναντίον σου*. Compl. : *Καλέσω ἐπὶ τῷ ὀνόματι μου, Κύριος, etc.* Aldina, et codex Alexandrinus proxime ad Cyrilium : *Καλέσω τὸ ὄνοματι Κυρίου ἐναντίον σου*.

(3) *Τὸ ὄνοματι Κυρίου*. Hæc verba et sequentia usque ad ἐκάλεσεν inclus. desunt in cod. Colb. et in impressis ante Oxon. editionem, in qua restituta sunt ex codd. Roe, Casaub., vers. Grodec. et sacro textu. His adjuget mss. Coisl. et Otob. Ut locus iste intelligatur, observandum verba, *Dominus, Dominus misericors*, quæ Vulgate auctor Moysi tribuit, juxta interpretes LXX et Hebræum textum ipsius Domini qui Moysi visus est verba esse. Ea vero Cyrilium in Christum confert de Patre loquentem : cumque Dominus de Domino dicat, hinc optime probat tam Christum quam Patrem ante incarnationem Dominum esse.

(4) *Καὶ προσκυνήσας*. Hæc verba addidi ex Coisl., Roe, Casaub., Otob., Grod.

(5) *Καὶ τὰ ἐξῆς*. Loco horum verborum totus Apostoli locus describitur in codd. Colb., Bodl., et edit. Morlii ad hunc modum : *Τότε καὶ αὐτός ὁ*

δὼν φυσικῶς (1). Ὅτι γὰρ ὁ Υἱὸς ἤρπασεν, ὅτι Πατήρ ἐβρόνθης τῆς μεταδόσεως. Αὐτός ἐστιν ὁ λέγων· Πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μου· παρεδόθη μοι, οὐχ ὡς πρότερον μὴ ἔχοντι· καὶ τερῶ καλῶς, οὐχ ἀποστερῶν τὸν δειδωκότα.

Γ. Κύριος τοίνυν ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· Κύριος ὁ περὶ ἐν ἐκκλησίᾳ τῆς Ἰουδαίας, κατὰ τὸν εἰρηκότα τοῖς ποιμαίνοντι ἀγγέλων· Ἐθαγγελισσομαι ὑμῖν χαρὰν μεγάλην, ὅτι ἐτέθη ὑμῖν Χριστὸς Κύριος σήμερον ἐν πόλει Δαβὶδ· περὶ οὗ φησὶν ἀλλαχού τῶν ἀποστόλων τῶν· Τὸν λόγον δὲ ἀπέστειλε τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, εἰθαγγελισσομένους εἰρήνην διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ· αὐτός ἐστι πάντων Κύριος. Ὅταν δὲ εἴπῃ τὸ, πάντων, μὴδὲν ἀπεξέλιξεν τῆς κυριότητος. Εἴτε γὰρ ἀγγελοι, εἴτε ἀρχάγγελοι (2)· εἴτε ἀρχαί, εἴτε ἐξουσίαι· εἴτε τὸ ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ὀνομαζόμενον γεννητὸν, πάντα ὑπὸ τὴν κυριότητα τοῦ Υἱοῦ τυγχάνει. Ἄγγλων ἐστὶ Κύριος, καθὼς ἔχεις ἐν εὐαγγελίῳ, ὅτι τότε (3) ἀπέστη ὁ διάβολος ἀπ' αὐτοῦ, καὶ οἱ ἀγγελοι προσήλθον καὶ διακόνουν αὐτῷ· ὅτι γὰρ εἶπεν, ὅτι ἐβόησαν αὐτῷ, ἀλλὰ, διακόνουν αὐτῷ· ἔπει ἐστὶ δουλικῶς. Μέλονται αὐτοῦ γεννάσθαι ἐκ Παρθένου, ὅπρῃται τότε ὁ Γαβριὴλ, οὐκίον δέξιμα λαβὼν τὴν ὄψρησαν αὐτοῦ. Μέλονται αὐτοῦ πορεύεσθαι εἰς Αἴγυπτον, ἵνα καταλύσῃ τὰ χειροποιήτα τῆς Αἰγύπτου, πάλιν ἀγγελος κατ' ἐναρ φαίνεται τῷ Ἰωσήφ. Σταυρωθέντος αὐτοῦ καὶ ἀναστάντος, ὁ ἀγγελος εὐαγγελίσσατο, καὶ λέγει τὰς γυναῖκας ὡς καλὸς κήρυξ· Πορευθεῖσαι, εἰπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὅτι ἀπέστη, καὶ πρόκειται ὑμῶς ἐκ τῆρ Γαλιλαίας· Ἐοὐ εἶπον ὑμῖν· μονουχλ

¹ Matth. xi, 27. ² Luc. ii, 10. ³ Act. x, 36. ⁴ Luc. i, 16. ⁵ Vid. cat. 17, n. 6. ⁶ Isa. xix, 1.

Υἱὸς ὑποταχθεὶς τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα· Tunc et ipse Filius subiecit ei, qui subiecit ei omnia. At in Coisl. non solum ea verba praetermittuntur, sed etiam sequentia: Ina ἢ ὁ Θεὸς τὰ πάντα, quod ex vocis τὰ πάντα repetitione factum. Post Κύριος ἐστὶ τῶν πάντων, adjicitur in Ottob. ἀνάγκης, sine initio. Idem verbum supra n. 5, p. 158, lin. 24, in simili loco in eodem codice additum vidimus.

(1) Ἄλλα κατ' αὐτοκρουρούτων λαβὼν φυσικῶς. In Grod. versione deest interpretatio verbi φυσικῶς. At in Coisl., Roe et Casaub. codd. borum verborum loco legitur ista: Ἄλλ' ἔχων πρὸ αἰώνων, sed habens ante saecula. Verba sequentia: ὅτι γὰρ ὁ Υἱὸς ἤρπασεν, ad complementum et sensus et constructionis adjecimus, ex Coisl., Ottob., Roe, Casaub. et Grodicio. Ea praetermitti fecit repetitio particulae ὅτι. Non omitendum, quod in Ottob. post μεταδόσεως additur ταύτης, eam traditionem insidit. Sed loco μεταδόσεως legitur in Roe et Casaub., κυριότητος· dominium non insidit.

(2) Εἴτε ἀρχάγγελοι. Ea verba addidimus ex codd. Coisl., Coll., Roe, Casaub., Bodl., Grodec.

(3) Ὅτι τότε. Ea verba et sequentia usque ad finem Catecheseos, scilicet usque ad voces, Ἦλιος ὡς λάμπων, n. 19, desunt in codd. Bodl., Coll., et in editione G. Morelli.

(4) Tradita vero non quasi prius carenti, etc. Occipit Arianorum objectionem ex citato Scripturae loco depromptam, quam his verbis commemorat

sed a spontaneo ac volente naturaliter accepti. Neque enim Filius rapuit, neque Pater Filio domini traditionem rapuit. Ipse est qui ait: Omnia mihi tradita sunt a Patre meo. Tradita vero non quasi prius carenti (4) mihi: et pulchre custodio, non privans largitorem.

X. Dominus est igitur Filius Dei; Dominus natus in Bethlechem Judaeae, juxta angeli ad pastores verba: Evangelizo vobis gaudium magnum, quod natus est vobis Christus Dominus hodie in civitate David. De quo alibi dicit quidam apostolorum: Sermonem quem misit filius Israel, evangelizans pacem per Jesum Christum: is est omnium Dominus. Quando autem dicit, omnium, nihil prorsus ejus dominio subtrahat; sive enim angeli, sive archangeli, sive principatus, sive potestates; sive aliud quidpiam e rebus factis quod ab apostolis nominatur: omnia sunt Filii dominationi subiecta. Angelorum est Dominus, scilicet habes in Evangeliiis: Tunc recessit diabolus ab eo, et angeli accesserunt et ministrabant ei. Non enim ait, opitulabatur ei: sed, ministrabant ei, quod servilis officii est. Cum esset ille ex Virgine nasciturus, subservivit tunc Gabriel, propria sibi dignitate functus ut ei subserviret. Ipso in Aegyptum profecturo, ut manufacta Aegypti [numina] dirueret (5), iterum angelus in somnis apparet Josepho. Crucifixus cum resurrexisset, angelus annuntiavit, et seduli iustar famuli dixit mulieribus: Profecta, dicite discipulis ejus quod resurrexit, et praecedit vos in Galilaam: ecce dixi vobis. Quasi diceret: Non praeterivi mandatum: 142 hoc testiflor [me] dixisse vobis; ut,

⁶ Coloss. i, 16. ⁷ Ephes. i, 21. ⁸ Matth. iv, 11. ⁹ Matth. ii, 13. ¹⁰ Matth. xxviii, 7.

Atanasius in Tractatu ad haec verba tom. I, p. 103: Φασὶ γὰρ· Εἰ τὰ πάντα παρεδόθη (πάντα λέγοντες τὴν κυριότητα τῆς κτίσεως), ἦν ποτε οὐκ ἔχεν ταῦτα· Αἰνῆ enim: Si omnia ei tradita sunt (omnium nomine rerum creatorum dominatum intelligentes), fuit ergo aliquando [tempus] cum illa non haberet. Vide et orationem tertiam num. 35 et 36. Unde et Filium Patris principatus subiectum aiebant, quatenus ab eo esse, glorias, vitam accepisset, et omnia ei tradita essent: Καθὼ οὖν παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸ εἶναι ἔχει, καὶ τὰς δόξας, καὶ τὸ εἶναι, καὶ τὰ πάντα αὐτῷ παρεδόθη· κατὰ τοῦτο ἀρχὴ αὐτοῦ ἐστὶν ὁ Θεός. Ita loquitur Arius cum sequacibus apud Athan., De synod., n. 16. Quod autem addit Cyrillus, hac aeterna et naturali Patris largitione Patrem ipsum non insidari quae tradidisset: id iterum Arianorum opinionem opponit, qui, nisi haec in tempore et per creationem Filio tradita essent, Patrem aiebant esse privatum fuisse largiendo: haec enim eorum argumentatio est loco proxime citato, quem consule.

(5) Ut manufacta Aegypti dirueret. Accedit Cyrillus ad eam sanctorum Patrum sententiam qui ex citato ad marginem Isaiae loco, aut etiam ex traditione quadam, dixere adventu Christi in Aegyptum hujus provinciae idola corruisse. Vide Euseb., lib. vii Dem. evang., cap. 20, pag. 296; Rufinum, lib. ii Vit. PP., cap. 7, pag. 460; Athan., De Incarn. Verbi Dei, num. 36, et Epist. ad Maxim., num. 4, etc.

si neglexeritis, nulla mei, sed eorum qui neglexere A
 si culpa. Iste igitur est, unus ille Dominus Jesus
 Christus, de quo etiam modo audita lectio hæc vel la
 continet : *Nam etsi sunt qui dicantur dii multi sive*
in celo, sive super terram, et cætera, nobis tamen
unus est Deus, Pater, ex quo omnia et nos in ipsum :
et unus Dominus, Jesus Christus, per quem omnia
et nos per ipsum 75.

Α τοῦτο λῶγον· Οὐ παρέβην τὸ πρόσταγμα, μαρτύρο
 μαί τὸ (1) εἰρηκέναι ὑμῖν· ἴν' ἐάν ἀμελήσῃτε, μὴ
 κατ' ἐμοῦ ἦ τὰ τῆς μέμψεως, ἀλλὰ κατὰ τῶν ἀμα
 λησάντων. Οὐτός τοῦτον ἔστιν ὁ εἰς Κύριος Ἰησοῦς
 Χριστός, περὶ οὗ καὶ τὸν τὸ ἀνάγνωσμα λέγει· Καὶ
 γὰρ εἶπερ εἰσελθόμενοι θεοῦ πατρὸς, εἴτε ἐν οὐ
 ρανῷ, εἴτε ἐπὶ γῆς, καὶ ἐξῆς, ἡμῖν δὲ (2) εἰς ὁ
 θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς εἰς αὐ
 τόν· καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ
 πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ.

XI. Jesus autem Christus duplici vocabulo nun-
 cupatur : *Jesus*, quia salutem dat; *Christus*, quia
 sacerdotio fungitur. Quod apprime sciens divinitus
 propheta Moyses, duobus viris omnium selectissi-
 mis duas illas appellationes largitus est : alterum
 quidem, *Ausen* sui principatus successorem, nu-
 tato nomine *Jesus*, appellans; proprio vero fra-
 tri *Aaroni*, *Christi* nomen adjuuens 76; ut per duos
 eximios homines, conjunctas in futuro uno Jesu
 Christo regiam et pontificiam potestatem represen-
 tare. Christus enim instar Aaronis numinis est
 pontifex, siquidem, *non sibi sumpsit ut pontifex*
fieret, sed qui locutus est ad eum : Tu es sacerdos
in æternum, secundum ordinem Melchisedech 77.
 Typum vero gessit illius in multis *Jesus Nave* filius;
 sui enim in populum principatus exordium fecit a
 Jordane 78, unde et Christus baptismo suscepto
 evangelizare cœpit 79. Duodecim *Nave* filius here-
 ditatis divisores constituit 80 : et duodecim aposto-
 los veritatis præcones in totum orbem mittit *Je-
 sus* 81. *Rahab* meretricem quæ tradiderat typicus
 ille servavit 82 : verus autem dicit : *Ecce publicani*
et meretrices præcedant vos in regnum Dei 83. *Jubilo*
*volunt adhibito prostrata sunt sub illo typico Hieru-
 saluntine urbis mœnia* 84 : et propter hunc *Jesus*
verbum : *Non relinquatur hic lapis super lapi-*

ΙΑ. Ἰησοῦς δὲ Χριστὸς καλεῖται διωνύμος· Ἰη-
 σοῦς διὰ τὸ σώζειν, *Χριστὸς* διὰ τὸ ἱερατεῖον (3).
 Καὶ τοῦτο γινώσκων ὁ ἑσπεύσας τῶν προφητῶν
 Μωϋσῆς, ἀνδράσι θεοῖ τοῖς πάντων ἐγκρίτοις τῆς
 οὐο ταῦτας προστογίας ἐχαρίσατο· τὸν μὲν οἰκίον
 Β τῆς ἀρχῆς διδοχον Αὐσῆν (4), Ἰησοῦν μετονομά-
 σας· τὸν δὲ οἰκίον ἀδελφὸν τὸν Ἀαρὸν ἐπονομάσας
 Χριστόν· ἵνα διὰ δύο ἀνθρώπων ἐγκρίτων, τὸ ἀρχι-
 ρατικὸν ἄμα καὶ βασιλικὸν τοῦ μέλλοντος ἐνδὲς Ἰησοῦ
 Χριστοῦ παραστήσῃ. Ἀρχιερεῖς μὲν γὰρ ἔστιν ὁ
 Χριστὸς κατὰ τὸν Ἀαρὸν· ἐπιθεὶς οὐχ ἑαυτὸν ἀδ-
 ξασε γενέσθαι ἀρχιερεῖα (5), ἀλλ' ὁ λαλήσας πρὸς
 αὐτόν· Σὺ εἶ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν
 Μελχισεδέκ. Τύπον δὲ ἔφεραν αὐτοῦ ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰη-
 σοῦς (6) κατὰ πολλὰ. Ἀρξάμενος γὰρ ἄρχων τοῦ
 λαοῦ, κήρατο ἀπὸ τοῦ Ἰερδάνου· ὅθεν καὶ ὁ Χριστὸς
 βαπτισθεὶς κήρατο εὐαγγελίζεσθαι. Δώδεκα δὲ δια-
 ρούνας τὴν κληρονομίαν καθίστησιν ὁ τοῦ Ναυῆ
 υἱός· καὶ δώδεκα τοὺς ἀποστόλους, κήρυκας τῆς ἀλη-
 θείας εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἀποστέλλει ὁ Ἰησοῦς·
 C Πιστεύσαζον· Ραββὴ τὴν πόρνην ἔσωσαν ὁ τυπικός·
 ὁ δὲ ἀληθὴς φησιν· Ἰδοὺ (7) οἱ τελῶναί καὶ αἱ πόρ-
 ναι πρόσθοντες ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ.
 Ἀλαλζαμπὸν μόνον ἐπὶ τοῦ τυπικοῦ κατέπεσε τὰ πικρῆ
 τῆς Ἰερμῶ· καὶ διὰ τὸ εἰπῆν τὸν Ἰησοῦν, Οὐ μὴ
 ἀφεθῆ ὡδε λίθος ἐπὶ λίθον (8), πέπτωκαν ὁ ἀντι-

75 1 Cor. viii 5, 6. 76 Num. xiii, 17; Exod. xxi, 4. 77 Hebr. v, 5, 6. 78 Josue iii, 1. 79 Matth. iii, 13.
 80 Josue xiv, 1; Num. xxiv, 17 et seq. 81 Matt. x, 5. 82 Josue iv, 5; Hebr. xi, 51. 83 Matth. xxi, 31. 84 Josue vi, 20.

(1) *Μαρτύρομαι* τό. In Coisl., *μαρτύρομαι* τῷ
 ἀρχέναι, *testificor*, in eo quod dixi. Aliter in cod.
 Ottob., *μαρτυρεῖ μοι τὸ ἐπρημένον ὑμῖν τοῦτο πρό-
 σταγμα, testimonium mihi reddidit, injunctum hoc vo-
 bis a me mandatum.*
 (2) *Ἡμῖν δὲ*. In editis ὑμῖν vitiose positum est :
 quod emendavimus ex codd. Coisl., Roe, Casaub.,
 Mus. Genovef., sacro textu, et Provati versione.
 Nam in Grodeciama prætermittuntur verba superius
 posita περὶ οὗ, et sequentia usque ad δι' οὗ τὰ
 πάντα exclus., propter repetitam vocem Ἰησοῦς
 Χριστός.
 (3) *Διὰ τὸ ἰερατεῖον*. Ad servandam regiminis
 et constructionis similitudinem ita scripsimus ex
 codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grod., cum in editis
 haberetur, *Χριστὸς δὲ, τῷ ἱερατεῖον*.
 (4) *Αὐσίην*. Hanc vocem ex codd. Coisl., Roe, et
 Casaub., scripsimus, loco Ναυῆ, quod in editis
 vitiose habebatur. Nam Josue, qui apud LXX dicitur
 Jesus, prius Ausus, ut Græci legunt, vocabatur;
 quod nomen in Vulg. scribitur Osee. *Nase* autem,
 patris ejus juxta eosdem LXX nomen erat; nos
 vero post Hieronymum dicimus *Nun*. Hæc porro de
 Moysæ, Aaron Christum, et Ausen Jesum appel-
 lante, hancem pene verbum legitur apud Eusebium

lib. iv *Dem. evang.*, pag. 196.
 (5) *Γενέσθαι ἀρχιερεῖα*. Codd. Ottob., Coisl., Roe,
 Casaub., Genovef. vetus habent, *γενόμενος ἀρχι-
 ρεύς*. In sacro textu; γενεθῆναι ἀρχιερεῖα.
 (6) *Ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς*. In codd. Roe et Ca-
 saub. loco Ἰησοῦς legitur Ἰλός. In Coisl. utrumque,
 D ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ υἱός. Inferius vero, ubi legi-
 mus, ὁ τοῦ Ναυῆ υἱός, loco υἱός Coisl., Ottob., Roe
 et Casaub. habent, Ἰησοῦς. Facile ambo nomina
 in sese invicem librariorum abbreviatis notis permu-
 tantur.
 (7) *Ἰδοὺ*. Ea vox deest in codd. Roe et Casaub.,
 ut in evangelico textu.
 (8) *Ἐπὶ λίθον*. Ad lit. Coisl. reliqua Christ
 verba, *ὅς ὁ μὴ καταλύθῃ, qui non destruitur*.
 Hanc prophetiam Christi clade per Titum indicia
 ex parte tantum impletam supponit cat. 13, n. 45,
 quo loco adhuc ingentia veteris templi rudera
 superesse ait : nec futurum, nisi sub temporum fi-
 nem, cum janjam proximum aderet Antichristum,
 ut Salvatoris predicto de lapide super lapidem peni-
 tus non mansuro, compleatur. Anno 565, hoc est
 quindecim post hæc a Cyrillo declarata annis,
 quidquid templi veteris et solo eminens supererat
 celitus dirutum.

κρίσις ἡμῶν τῶν Ἰουδαίων ναθί, οὐχ ὅτι ἡ ἀπόφασις τοῦ πᾶσιν αἰτία, ἀλλ' ὅτι ἡ ἁμαρτία τῶν παρῶντων γέγονε τοῦ πᾶσιν αἰτία.

10. Εἷς ἐστὶ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, ἕνομα θανασμῶν ὑπὸ τῶν προφητῶν πλαγίως προαναφαινόμενον· λέγει γὰρ Ἡσαΐας ὁ προφήτης· Ἰσοῦς ὁ Σωτήρ σοι παραγίνεται, ἔχωρ τὸν ἑαυτοῦ μισθόν. Σωτήρ δὲ παρὰ Ἑβραίοις ὁ Ἰησοῦς ἐρμηνεύεται· τὸ γὰρ Κυριοκτόνον (1) τῶν Ἰουδαίων προδιόπουσα ἡ προφητικὴ χάρις, ἐκάλυψε τὴν προσηγορίαν, ἵνα μὴ ἐκ τοῦ προειδέναι σαφῶς, ἐπιβουλῶσασιν. Ἰησοῦς δὲ ἐκλήθη, οὐχ ὑπὸ ἀνθρώπων, ἀλλ' ὑπὸ ἀγγέλου φανερώσας· οὐκ ἴδρα ἐξουσία ἐλθόντος, ἀλλὰ ἐνώκει θεοῦ ἀποσταλέντος, τοῦ λέγοντος πρὸς τὸν Ἰωσήφ· Μὴ φοβηθῆς παραλαβεῖν Μαρίαν τὴν γυναῖκα σου· τὸ γάρ ἐν ὑβῆι γεννηθὲν ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἐστί. Τέλειται δὲ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. Καὶ τὴν αἰτίαν τῆς προσηγορίας ἀποδείξουσ ἐκείως λέγει· Αὐτός γάρ σώσει τὸν λαόν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν. Ὁ μὲτέπειτα γεννηθεὶς πῶς λαὸν ἔχει, νόησον, εἰ μὴ καὶ πρὸ τοῦ γεννηθῆναι ἦν. Καὶ τοῦτο ὁ προφήτης ἐκ προσώπου αὐτοῦ ἔφησεν· Ἐκ κοιλίας μητρὸς μου ἐκάλεσε τὸ ὄνομα μου· διὰ τὸ προλέγειν τὸν ἀγγέλου, ὅτι Ἰησοῦς κληθῆσεται. Καὶ πάλιν περὶ τῆς ὑπὸ Ἡρώδου (2) ἐπιβουλῆς λέγει· Καὶ ὑπὸ τὴν σκέπη τῆς χειρὸς αὐτοῦ ἐκρυβέμε.

11. Ἰησοῦς τόνων ἐστὶ κατὰ μὲν Ἑβραίοις Σωτήρ, κατὰ δὲ τὴν Ἑλλάδα γλύσσορ, ὁ λώμσορ. Ἐπειδὴ ἱατρὸς ἐστὶ ψυχῶν καὶ σωμάτων, καὶ θεραπευτικῆς πνευματικῶν· τυρῶν μὲν αἰσθητῶν θεραπευτικῆς, φωταγωγῶν δὲ (3) τὰς διανοίας· χωλῶν φαινομένων ἱατρὸς, καὶ ποδηγῶν τοὺς ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν· λέγων τῷ παραλυτικῷ· Μῆκέτι ἀμίπτωρ· καὶ, Ἄρον τὸν κρᾶττορον σὸν καὶ ἀρπάξον· Ἐκείνη γὰρ διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἁμαρτίαν παρᾶλυσῆ τὸ σῶμα, προεράπευσε τὴν ψυχὴν, ἵνα ἐπεσῆγῃ (4) καὶ τῷ σώματι τὴν ἱασιν. Εἰ τις τόνων πάσχει τὴν ψυχὴν ἐν ἁμαρτίαις, ἔχει τὸν ἱατρόν· καὶ εἰ τις ἐπιγόνιστος ἀναυθῆα, λέγεται πρὸς αὐτόν· Βοηθεὶ μου τῇ ἀπιστίᾳ. Εἰ τις καὶ σωματικοὺς περιεβλάται πίθεσιν, μὴ ἀπιστεῖτω, ἀλλὰ προσεργέτω

dem **; cecidit hoc quod nobis ex adverso est, Judaeorum templum. Non quod ea sententia fuerit ei cadendi causa; sed eam ruinam peccatum impiorum attraxit.

XII. Unus est Dominus Jesus Christus, nomen admirabile a prophetis oblique praenotiatum; ait enim Isaias propheta: Ecce Sator tibi advenit, habens mercedem suam **. Jesus autem apud Hebraeos interpretatur Sator: at Judaeorum in Domini eadem forentem animum praevidentis prophetica gratia, appellationem ejus obtexit; ne si palam prius cognita fuisset, paratius insidiarentur. Jesus vero manifeste vocatus est, non ab omnibus, sed ab angelo; 143 qui non sua auctoritate veniens, sed divina potestate missus, ait Josepho: Ne timeas assumere Mariam conjugem tuam; quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. Pariet autem filium, et vocabis nomen ejus Jesum **. Cujus appellationis causam reddens, illico subjicit: Ipse enim solum faciet populum suum a peccatis eorum. ** Qui nondum natus est, quomodo populum habeat, concipe, nisi esset antequam nasceretur. Et hoc est quod ex ejus persona dicit propheta: De ventre matris meae vocabit nomen meum **; quia nempe praedixit angelus ipsam vocatum iri Jesum: iterumque de Herodis insidiis ait: Sub tegumento manus auct abscondit me **.

XIII. Jesus itaque juxta Hebraeos (5) Salvatorem sonat, in lingua vero Graeca, eum qui sanat **. Quandoquidem animarum est et corporum medicus, et spiritualem curatur: eos quidem qui sensibilibus oculis caeci sunt sanans, mentibus vero etiam lumen inducens; claudorum visibilibus medicus, peccatorumque pedes ad poenitentiam dirigens, qui dicit paralytico: Ne amplius pecces **: et: Tolle grabatum tuum, et ambula **. ** Quoniam enim propter animae peccatum paralyticum traditum corpus fuerat; prius curavit animam, ut deinde corpori quoque afferret medicinam. Si cujus igitur mens peccatorum arguitudine teneatur, medicum habet: si quis hic est modice fidei, dicat illi: Adjura incredulitatem meam **. Si quis etiam corporeis occupatus est

** Math. xxiv. 2. ** Vid. cat. 7, n. C. ** Isa. lxxii. 11. ** Math. i. 20, 21. ** ibid. 21. ** Isa. xliix. 4. ** ibid. 2. ** id. homil. in Pur. n. 2. ** Joan. v. 14. ** ibid. 8. ** Vid. homil. in Paral't. n. 21. ** Marc. ix. 23.

(1) Τὸ γὰρ Κυριοκτόνον. Ita reposui ex cod. C. et Genovefano, in quo habetur tamen, Κυριοκτόνον· cum in editis esset, τὸ γὰρ τῶν Κυριοκτόνων. Simili loquendi modo habetur cat. 13, n. 38, τὸ παρῶντων τῶν ἐπιβουλῶσασιν.

(2) Ἐπὸ Ἡρώδου. Male in editis, ὑπὲρ Ἡρώδου. Emendatum ex Coisl., Roe, Casaub. in Genovef. habetur, ἀπὸ.

(3) Φωταγωγῶν δέ. Particula δέ loco καὶ scripturam ex Coisl., Roe, Casaub.

(4) Ἐπεσῆγῃ. Mellius quam ἐπάγῃ quod habetur in impressis. Sequimur cold. Roe, Casaub., Otlob.

(5) Jesus... juxta Hebraeos, etc. Duplicem hanc, et Graecae et Latinae linguae etymologiam,

D vocabuli Jesus interpretationem uno verbo supra complexus est. dum ait num. 4, Jesum a salutari medicina appellatum esse. Prior quidem de Salvatore etymologia vera est; altera ex Graecis exquisita paulo subtilior: nam vocabulum pure Hebraicum, nec Graecum ulla modo esse notavit Chrysostomus hom. 2 in Math., p. 17. Placuit tamen hae etymologiae multis, uti Eusebio Caesar., lib. iv Demonst. evang., cap. 10, pag. 164; Epiph., haer., xxix, n. 4; auctori Dialogorum de Trinitate sub Athanasii nomine, operum ejus tom. II, p. 529, num. 5; Tito Bostrensi aen auctori commentarii in Lucam ejus nomine vulgati ad cap. i, vers. 31; Basilio, Grammatica p. 593, et aliis.

morbis, ne diffidat, sed accedat (his enim etiam A
medetur), et noverit quod Jesus est Christus.

XIV. " Judæi enim illum Jesum esse ultro concedunt, Christum vero etiam esse inficiantur. Propterea dicit Apostolus : *Quis est mendax, nisi qui negat quod Jesus sit Christus* " ? Christus autem est summus sacerdos (1), non transferendum habens sacerdotium : qui neque in tempore sacerdos esse cœpit, neque alterum habet pontificatus sui successorem : quemadmodum nos Dominica die in synaxi disserentes audivistis (2), in illud : *Secundum ordinem Melchisedech* " .¹ Non ex corpore successione adeptus pontificium, neque factio oleo unctus ; sed ante sæcula a Patre : et tanto excellentior aliis, quod cum jurejurando sacerdos est. *Alii enim sine jurejurando sunt sacerdotes, hic autem cum jurejurando, per eum qui dicit : Juravit Dominus, et non pœnitabit eum* " . Sufficiens quidem ad rei securitatem sola Patris voluntas : duplicata vero securitatem ratio est, juramenti ad voluntatem accessio : *Ut per duas res immutabiles, in quibus impossi-*

(θεραπεία γὰρ καὶ ταῦτα), καὶ γνωσκέτω, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Χριστός.

14. Ἰουδαῖοι γὰρ καταδέχονται τὸ εἶναι αὐτὸν Ἰησοῦν· τὸ δὲ καὶ Χριστὸν (3) εἶναι τοῦτον, οὐκ οἶκτι. διὰ τοῦτο λέγει ὁ Ἀπόστολος· *Τίς ἐστὶν ὁ ψεύστης, εἰ μὴ ὁ ἀρνούμενος, ὅτι Ἰησοῦς οὐκ ἐστὶν ὁ Χριστός*; Χριστὸς δὲ ἐστὶν ἀρχιερεὺς, ἀπαράβατον ἔχων τὴν ἱερωσύνην· οὐτε ἀπὸ χρόνων ἀρξάμενος τῆς ἱερατείας, οὐτε διὰ δοχὸν ἕτερον ἔχων τῆς ἀρχιερατείας· καθὼς ἔκρουσας ἐν τῇ Κυριακῇ διαλεγόμενον ἤμῃν ἐπὶ τῆς συνάξεως, εἰς τὸ, *κατὰ τὴν ἑτέραν Μεληχισεδέκ*. οὐκ ἐκ διαδοχῆς σωματίων λαβὼν τὴν ἀρχιερωσύνην, οὐδὲ ἐλαίῳ σκευαστὴν χρισθεὶς, ἀλλὰ πρὸ τῶν αἰώνων ὑπὸ τοῦ Πατρὸς· καὶ τοσοῦτον διαφέρων τῶν ἄλλων, ὅσῳ μεθ' ὀρκωμοσίας ἐστὶν ἱερεὺς. *Οἱ μὲν γὰρ χωρὶς ὀρκωμοσίας εἰσὶν ἱερεῖς, ὁ δὲ μεθ' ὀρκωμοσίας δὲ τοῦ λέγοντος· Ὁμοσε Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται*. Ἀπαράβατος μὲν ἦν εἰς ἀσφάλειαν καὶ τὸ βούλευσθαι μόνον Πατέρα· διπλάσιον δὲ τῆς ἀσφαλείας ὁ τρόπος, τὸ μετὰ (4) τῆς βουλῆσεως καὶ ὀρκον παρακολουθήσαι· Ἰνα διὰ δύο πραγμά-

" Vid. cat. 15, n. 40, et Hom. in Parat. n. 19. cat. 11, n. 1 et 15. ² Hebr. vii, 20, 21; Psal. cix, 4.

" I Joas. ii, 22. " Psal. cix, 4; Hebr. vi, 6. ¹ Vid.

(1) *Christus... est summus sacerdos*, etc. Christum ita dicitur propter sacerdotium supra notavit n. 4 et n. 11; sed eo nomine regiam quoque dignitatem una designari consentiunt Patres. Verum deo hic adnotanda in doctrina Cyrilli a communi cæterorum Patrum sententia dissidentia. Primum Christum, non humane Salvatoris nostri, sed divine ejusdem nature vocabulum esse. Alterum, Christum ab æterno sacerdotem esse. Ac de primo capite, negat Cyrillus Alexandrinus, lib. iv in *Isai.*, ad cap. xlix, vers. 1, pag. 656, Deo Verbo ante incarnationem Christi nomen convenire. Athanas., or. 1, num. 46, Christum non ut Deus est, sed ut homo, unctum defendit: ita et Basil. in ps. xlv, vers. 2, etc., adeo ut veluti blasphemiam vocem refugiat Theodorus Abucara, opuscul. 53, dicere Deum Verbum unctum esse, non hominem. Quamobrem unctiorem et qua denominatus est Christus, Patrum alii ad ipsam divinitatis cum humanitate conjunctionem revocant, alii ad Spiritus sancti in ipsum baptismi tempore descensionem. Nihilominus communis maxime fuit setate Cyrilli, et superioribus atque etiam consequentibus temporibus, illa sententia; Christi nomen divinitatis proprium esse, eumque secundum divinitatem a Patre unctum fuisse. Ita namque sentisse videtur Justinus martyr, apolog. 1, pag. 44, diserte vero Origenes, in *Joan.*, pag. 29; Eusebius, lib. iv *Dem.*, cap. 15 et 16, pag. 175, 194; Hilarius, qui in psalmo cxxxi, n. 17, observans Jesum a propheta simul et Christum et Davidem appellari, *Christum, inquit, ad deitatis spiritum retulit, David ad corporis carnem*: et hæc observatio generatim in legendo Hilario maxime necessaria est, Christi nomine superiorem naturam designari. Orientales episcopi apud Athan., *De synodiis*, num. 26, in confessione fidei an. 344, art. 5, graviter exposculant de Marcello et Photino, quod docuerint Christum et Filium Dei non esse ante sæcula, sed ipsum tunc factum esse Christum et Filium Dei, *ἐκ τότε Ἰησοῦν αὐτὸν γινώσκειν, καὶ Ἰῶν Θεοῦ*, ex quo incarnatus est: quod subanathemate confirmant in conc. Sirm. an. 351, can. 27, ibid., num. 27. Greg. Nyss., *Antirrhēt.*, num. 52, apud Zacagn., pag. 205, objicienti Apollinario Catholicorum sententia Christum ab initio non fuisse, sed solummodo Verbum Deu.,

respondet Christi nomen in Unigento cæteris nominibus excellentius, quo singulari Trinitatis personæ, Pater ab æterno unctus, Filius nunquam non unctus, *μὴδέποτε ἀχριστός*, id est πάντως χριστός, Spiritusque sanctus æterna unctio, designantur. Ipse Cyrillus Alexandrinus, quem superius negasse viderem Christi nomen Verbo divino ante incarnationem convenire, lib. iii in *Joan.*, ad cap. vi, vers. 27, pag. 300, Filium ait a Patre unctum et signatum fuisse pro æternam generationem, in omnimoda cum ipso similitudinem, qua naturaliter ad Patrem conformatus est. Denique veterem Christianorum opinionem de Christi nomine divinitatis proprio, sufficienter declarat illa multorum hæreticorum Christi ab Jesu distinctio, qua Christum aiebant in Jesum vel baptismatis vel incarnationis tempore descendisse: quo etiam modo inter apprime Catholicos loquitur Archelaus, *Disp. cum Manete*, n. 50, p. 93 : *Hic est Christus Dei, qui descendit super eum qui de Maria est*. Hujus opinionis fundamentum Gregorio Nysseno loco citato, et Cyrillo nostro ut apparet ex catech. 11, n. 15, et aliis forte, prestitit ille locus psalmi xlv : *Thronus tuus, Deus, etc. Diligenti justitiam... propterea unxit te Deus, Deus tuus, etc.* quæ Paulus, ad Hebræos, cap. 1 ad æternam generationem referre videtur. Hæc de æterno Christi nomine. De sempiterno ejusdem sacerdotio fuit eadem veterem nonnullorum opinio, sub quarti sæculi fluxem vel quinti medium jam communi theologorum consensu explosa. Hanc nullam in Cyrilli mente dignitatem Christi injuriam inferre probavimus Dissert. 3, nam quod in sacerdotio sublime et honoratum est, non officii humilitatem respexit Cyrillus.

(2) Hæc homilia non exstat: forte nunquam scripta.

(3) *Καὶ Χριστόν*. Part. καὶ addidimus ex Ottob., Roë, Casaub., Coisl.

(4) *Τὸ μετὰ*. In editis ante τὸ præponitur καὶ, quod ut extra locum positum eliminativius, auctoritate codd. Coisl., Roë, Casaub., Grod. Paulo post, loco Ἰῶν Θεόν, quod in Oxon. editione nulla, quæ notetur, mss. auctoritate positum est, veterem impressorum, et Coisl. ac Genov. lectionem revocavit, Ἰῶν Θεοῦ.

των ἀμεταβέτων, ἐν οἷς ἀδύνατον ψεύσασθαι ἅθεός, ἰσχυρὰν παράκλησιν ἔχομεν τῆς πίστεως, οἱ Χριστὸν Ἰησοῦν Ἰδὸν Θεοῦ καταδέχόμενοι.

IE. Τούτων τὸν Χριστὸν παραγενόμενον ἠρώσαντο μὲν οἱ Ἰουδαῖοι, δαίμονες δὲ ὠμολόγησαν. Ἄλλ' οὐκ ἠγάπησαν τὸν ὁ προπάτωρ δαβὶδ, λέγων· Ἥτοίμια λύχνον τῷ Χριστῷ μου. Καὶ οἱ μὲν λύχνον εἶναι τὸ λαμπρὸν τῆς προφητείας ἠμῆμενυσαν· οἱ δὲ τὸν λύχνον, τὴν ἀναληφθεῖσαν ἐκ Παρθένου σάρκα, κατὰ τὸ ἐν τῷ Ἀποστόλῳ· Ἐχομεν δὲ τὸν θεσαντρὸν τούτων ἐν ὀσφρακίνοις σκεύεσιν. Οὐκ ἠγάπησε τούτον ἡ προφήτης λέγων· Καὶ ἀπαγγέλλω εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν ἐκ αὐτοῦ. Ἥξει τούτων καὶ Μωσῆς, εἶδει τούτων καὶ Ἠσαῖας, εἶδει τούτων καὶ Ἱερραμίας· οὐδαὶς τῶν προφητῶν ἠγάπησε τούτων. Ἐπίγνωσαν τούτων καὶ δαίμονες· Ἐπέτιμα γὰρ αὐτοῖς· καὶ φησιν· Δεῖτε ἠδὲ ἠδὲσαν αὐτὸν Χριστὸν εἶναι. Ἀρχιερεῖς ἠγάπησαν, καὶ δαίμονες ὠμολόγησαν· ἀρχιερεῖς ἠγάπησαν, καὶ γυνὴ Σαμαρείτις (1) ἐκήρυξε, λέγουσα· Δεῦτε, ἴδετε ἄνθρωπον, ὃς ἐπέειπεν πάντα ὅσα ἐποίησα· μήτι οὐτός ἐστιν ὁ Χριστός;

IC. Οὗτος Ἰησοῦς Χριστός ἐστιν, ὁ παραγενόμενος ἀρχιερεῖς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν· ὁ δὲ τὸ ἀφθονὸν τῆς θεότητος πᾶσιν ἡμῖν μεταδούς τῆς ἐαυτοῦ προσχορίας. Βασιλεὺς μὲν γὰρ ἀνθρώπων, ἀκωνώρητος πρὸς ἀνθρώπους ἔχουσι τῆς βασιλείας τὴν προσχορίαν· Ἰησοῦς δὲ Χριστός Θεοῦ Ἰδὸς ὢν, Χριστιανὸς καλεῖσθαι ἡμᾶς κατεβίωσεν. Ἄλλ' ἐρεῖ τις· Καὶνὸν τὸ ὄνομα τῶν Χριστιανῶν, καὶ πρὸ τούτου οὐκ ἐπολιτεύετο. Καὶ τὰ κωνοποιούμενα πολλὰ κινεῖ ἀντιλέγεται δὲ τὸ ξένον. Προφητεῖα τοῦτο ὁ προσφῆτης λέγων· Τὸς δὲ δουλεύουσι μοι ἐπικληθήσεται ὄνομα καινόν, ὃ εὐλογηθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐξετάσωμεν τοὺς Ἰουδαίους· δουλεύετε τῷ Κυρίῳ ἡ οὐ· δεῖξτε οὖν τὸ ὄνομα ὁμῶν τὸ καινόν. Ἰουδαῖοι γὰρ καὶ Ἰσραηλῖται ἐπὶ Μωσέως καὶ τῶν ὄλων προφητῶν ἐκαλεῖσθε, καὶ μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδοσιν, καὶ μέχρι τοῦ παρόντος· ποῦ οὖν τὸ ὄνομα τὸ καινόν; Ἡμεῖς δὲ, ἐπειδὴ δουλεύομεν τῷ Κυρίῳ, ἔχομεν τὸ ὄνομα τὸ καινόν· καινὸν μὲν, ἀλλ' ὄνομα τὸ καινόν, ὃ εὐλογηθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς. Περιεβράζατο τῆς οἰκουμένης τοῦτο τὸ ὄνομα. Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ μέχρι χώρας τινὸς, Χριστιανοὶ δὲ μέ-

144 est mentiri Deum, firmam fidei consolationem habeamus³; nos qui Christum Jesum Dei Filium recipimus.

XV. Hunc Christum quando advenit negare Judæi⁴, demones vero confessi sunt⁵. Sed non ignorabat illum patriarcha David, cum diceret: Paravi lucernam Christo meo⁶. Alii quidem lucernam interpretati sunt de prophetiæ splendore (2); alii vero per lucernam, assumptam ex Virgine carnem intellexerunt, juxta illud quod apud Apostolum est: Habemus thesaurum istum in vasibus fictilibus⁷. Non ignorabat hunc propheta qui dicebat: Et annuntians hominibus Christum suum⁸. Noverat illum et Moyses; noverat Isaias; noverat et Jeremias; nemo illum ex prophetis ignoravit. Agnoverunt eum ipsi quoque demones. Incepit enim ipsos; et additur, quia noverat ipsum esse Christum⁹.¹⁰ Principes sacerdotum ignorare, et confessi sunt demones. Principes sacerdotum ignorabant, et Samaritana mulier prædicabat, dicens: Venite, videte hominem cui dixi mihi omnia quæcumque feci. Nonne hic est Christus¹¹?

XVI. Illic Jesus Christus est qui advenit pontifex futurorum honorum¹², qui propter deitatis suæ munificentiam, nobiscum omnibus suam appellationem communicavit. Reges homines non communicatam cæteris habent regiæ dignitatis appellationem. Jesus vero Christus Dei Filius cum sit, Christianorum nos appellari dignatus est nomine. Verum, inquiet aliquis, novum est Christianorum nomen, et ante hæc inauditum: novis autem rebus sæpe propter ipsam novitatem contradicitur. Præoccupavit hoc propheta inquis: Servientibus mihi imponetur nomen novum, quod benedictur super terram¹³. Quæramus ex Judæis: Servitis Domino, necne? ostendite igitur mihi nomen vestrum novum. Judæi enim et Israelitæ vocabantur tum Moyses et aliorum prophetarum 145 tempore, tum post reditum e Babylone, et ad hæc usque tempora: ubinam igitur novum nomen? Nos autem, quandoquidem Domini servimus, novum habemus nomen: novum illud quidem; novum tamen nomen, quod benedictur super terram: terram universam corripuit hoc nomen. Judæi siqui-

¹ Hebr. vi, 18. ² Joan. xix, 45. ³ Luc. iv, 41. ⁴ Luc. iv, 41. ⁵ Vid. hom. in Paralyt. n. 5, et cat. lxxv, 13, 16.

⁶ Psal. cxxxii, 17. ⁷ II Cor. iv, 7. ⁸ Amos iv, 45. ⁹ Ibid. n. 14. ¹⁰ Joan. iv, 29. ¹¹ Hebr. ix, 11. ¹² Isa.

(1) Σαμαρείτις. Ita scriptum est in sacro textu, et postulantiibus grammaticè legibus, quamvis in editis et mss. habeatur, Σαμαρείτης. Sed facile librarius in y commutavit ex soni vicinia.

(2) Alii quidem lucernam, etc. Lucernam de prophetia intelligunt multi ex Patribus; in primis Eusebii, lib. iv Demonstr. evang., cap. 16, pag. 187; Hilar., in psalm. cxxxii, n. 28, qui tamen speciatim Joannem Baptistam a Christo lucernam appellatum nonnet, nempe Joan. v, 36. Quapropter Athanasius in hunc psalmum, Greg. Nyssenus in altera laudatione S. Selyhani, p. 558, apud Zæagn., etc., de Joanne Baptista plusquam propheta hoc interpre-

tantur. Alia vero interpretatio de carne, Christi communis est apud interpretes. Habetur apud Euseb., lib. iv Dem., cap. 16, pag. 188, et lib. vii, cap. 2, p. 348; Greg. Naz., orat. 42, n. 62, p. 604; auctorem Paraphrasis in Psalmos a Corderio editæ; Theodoretum in hujus psalmi commentario; Chromatium Aquileiensem, concione 1, De octo bestitud., Bib. PP. Lugd., tom. V, pag. 980: quo loco multa de ea re dissertat. Revera propheticus hujus loci sensus est de Davidis semine, ac potissimum de Christo, qui Davidis filius, ejus sedes ac regni sublimiori sensu restaurator a Deo datus est.

dem unius regionis finibus deterrinanti: Christiani vero ad fines terræ propagati: quod enim annuntiat, unigeniti Filii Dei est nomen.

XVII. Vis autem cognoscere, apostolos novisse Christi et predicasse nomen; imo potius Christum ipsum in semetipsis habuisse? Paulus auditoribus suis ait: *An experimentum queritis ejus, qui in me loquitur, Christi* 17? Paulus Christum annuntiat, dicens: *Non enim nosmetipsos predicamus, sed Christum Jesum Dominum: nos autem servos vestros propter Jesum* 18. Quinam vero ille est? is qui antea persequebatur. O miraculum ingens! Qui prius persecutor existit, ipse Christum annuntiat. Et quam ob causam? an pecunia persuasus? an nullus erat qui eum hoc modo pelliceret; an quia præsentem [in terris] videret, reverentia et pudore præmoveretur? jam fuerat in cœlum receptus. Egressus est ad persequendum; et post triduum Damasci præco est, qui ante persecutor. Qua virtute 19? Alii domesticos pro familiaribus citant testes; ego tibi testem produxi qui prius hostis existiterat, et adhuc dubitans? Magna quidem Petri ac Joannis testificatio, verum suspecta quodammodo videri queat: familiares enim [Christi] erant. Cum vero is qui prius inimicus erat, pro eadem causa postea mortem appetit, quæ adhuc superest de veritate dubitandi locus?

XVIII. In his dum versatur oratio, mirari merito subit prudens sancti Spiritus consilium: quomodo cæterorum quidem epistolas angusto numero definivit, Paulo vero prius persecutori quatuordecim scribere dedit. Non enim, quasi minor esset Petrus aut Joannes, gratiam in eis restrinxit: absit! sed ut indubitabilem doctrinæ assereret auctoritatem, ei qui prius hostis et insectator fuerat plura scribere concessit, ut ea ratione certam omnibus fidem conciperent. Stupebant siquidem omnes de Paulo, et dicebant: *Nonne hic est qui prius persequebatur? nunc huc venit, ut ligatos nos adduceret in Jerusalem* 20? Ne miremini, inquit Paulus: ego scio, quod durum est mihi contra stimulos calcitrare 21. Scio quod non sum dignus vocari apostolus quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei 22, sed ignorans 23. Existimabam enim predicationem Christi, legis eversionem esse: nesciham vero ipsum venisse adimplere legem, non solvere 24; Superabundavit autem gratia Dei in me 25.

17 I Cor. xiii, 3. 18 I Cor. iv, 5. 19 Act. ix, 9 seqq. 20 ibid. 21. 21 ibid. 5. * I Cor. xv, 9. 22 I Tim. i, 13. 23 Math. v, 17. 24 I Tim. i, 14.

(1) Καταγγέλλεται. Codd., Coisl., Ottob., Rœ, καταγγέλλομεν, annuntiamus.

(2) Τὸς ἀκούοντας. Post hanc vocem additur Τουδαίους in editis et versione Grodecii, sed deest id nomen in codd. Coisl., Ottob., Rœ, et Casaub., et Genov. Alloquebatur Paulus Corinthios, quorum Ecclesia maximam partem ex gentilibus conversis constabat, Act. xviii, 6; I Cor. xii, 2. Paulo post, hæc verba λέγων· Ὁ γὰρ, etc. usque ad διὰ Ἰησοῦν inelusit. desiderantur in Grodecio et in codd. Rœ et Casaub., in quibus ad marginem adjecta sunt. Quamvis non magno opere textui necessaria sunt, suspicor

ἀ χρι παράτων τῆς οἰκουμένης· τὸ γὰρ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καταγγέλλεται (1) ὄνομα.

IZ'. Θέλεις δὲ γινῶναι, ὅτι τοῦ Χριστοῦ ὄνομα ἤδεισαν οἱ ἀπόστολοι καὶ ἐκφύρασαν, μᾶλλον δὲ καὶ Χριστὸν αὐτὸν εἶχον ἐν ταυτοῖς; Παῦλος φησὶ πρὸς τοὺς ἀκούοντας (2)· Ἡ δοκιμὴν ἠθετεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ; Παῦλος καταγγέλλει τὸν Χριστὸν, λέγων· Ὁ γὰρ ταυτοῦς κηρύσσομεν, ἀλλὰ Χριστὸν Ἰησοῦν Κύριον, ταυτοῦς δὲ δοῦλον ἡμῶν διὰ Ἰησοῦν. Τίς ἄρα οὗτος; ὁ τὸ πρότερον διώξας. Ὁ μέγιστος θαύματος! ὁ πρότερον διώξας, αὐτὸς Χριστὸν καταγγέλλει. Διὰ τί; χρήματιν ἄρα πεισθεῖς; ἀλλ' οὐδαμῶς ἦν ὁ πείθων οὕτως. Ἄλλ' ἄρα βλέπων αὐτὸν παρόντα, καὶ δουρατούμενος; ἦ ἤν ἄρα ἀναληφθεὶς εἰς οὐρανόν. Ἐξήλθεν ἐπὶ τὸ διώκειν, καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐν Δαμασκῷ κήρυξ ὁ διώκων; ποῖα δυνάμει; Ἄλλοι μὲν οὖν οἰκτεροῦν ὑπὲρ οὐκείων καλοῦσι μάρτυρας· ἐγὼ δὲ οἶσι μάρτυρα τὸν πρότερον ἐχθρὸν παρέστησα· ἔτι ἀμφιβάλλεις; Μεγάλη μὲν γὰρ (3) Πέτρου καὶ Ἰωάννου μαρτυρία· ἀλλ' ὑποπίδες τίς ἦν· οἰκτεροῦ γὰρ ἦσαν. Τὸ δὲ πρότερον ἐχθρὸν, ὑστερον δὲ ὑπεραποθύησκοντος, τίς ἔτι ἀμφιβάλλει πρὸς τὴν ἀλήθειαν;

III'. Ἐνταῦθα γινόμενος τοῦ λόγου, τεθαύμακα ἀληθῶς τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος οἰκονομίαν· πῶς τὰς μὲν τῶν ἄλλων ἐπιστολάς· εἰς ἄλλων περιεγραφεὶν ἀριθμῶν, Παῦλον δὲ (4) τῷ πρότερον διώκτῃ γράφει δεικτασάρας ἐπιστολάς ἑχαρίσται. Οὐ γὰρ οἱ ἦσαν ἦν Πέτρος ἢ Ἰωάννης, ἐνέκοψε τὴν χάριν· μὴ γένοιτο! ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ ἀναμειβίτου εἶναι τὴν διδασκαλίαν, τῷ πρότερον ἐντὶ ἐχθρῷ καὶ διώκτῃ πλείον ἑχαρίσται γράφειν, ἵνα πάντες οὕτω πιστοποιηθῶμεν. Ἐξίσταντο δὲ πάντες περὶ τοῦ Παύλου, καὶ ἔλεγον· Οὐχ οὗτος ἔστιν ὁ πρῶτερον διώκων; οὐχ ὡς ἠέλεον, ἵνα δεδερμένους ἡμῶν ἀπαγγίη εἰς Ἰερουσαλήμ; Μὴ ἐξίστασθε, φησὶν ὁ Παῦλος· ἐγὼ οἶδα, ὅτι σαλῶν μοι ἔστι πρὸς κέντρα λακτικῶν ὄδα, ὅτι οὐκ εἶμι ἰκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος, διότι εἰδῶσα τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ἀγνοῶν. Ἐνὸμιζον γὰρ κατάλυον εἶναι τοῦ νόμου τὸ περὶ Χριστοῦ κήρυγμα· οὐκ ἔβην δὲ, ὅτι αὐτὸς ἦλθε πληρῶσαι τὸν νόμον, καὶ οὐ καταλύσαι. Ὑπερεκλήρωσε δὲ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἐν ἐμοί.

tamen a libris præterita esse propter vocem Christi, quam existimare possumus in codicibus, ex quibus isti excerpti sunt, positam fuisse loco Ἰησοῦν post διὰ· nam revera in hoc loco codd. Coisl. et Ottob. habent διὰ Χριστὸν loco διὰ Ἰησοῦν.

(3) Πέτρον γάρ. Particulum γάρ addidimus ex Coisl., Ottob., Rœ, Casaub. Paulo post, loco ἀμφιβάλλει, scripsimus ex Genovef. ἀμφιβάλλει.

(4) Πλείον γάρ, etc. In Coisl. legitur in accusandi casu, Παῦλον δὲ τὸν πρ. διώκτῃν· at infra etiam Cyrillus eadem repetit in dandi casu, τῷ πρότερον ἐντὶ ἐχθρῷ πλείον ἑχαρίσται γράφειν.

10'. Πολλὰ τυγχάνουσιν ἀληθεῖς, ἀγαπῆτοι, περὶ Ἰησοῦ μαρτυρίαι. Μαρτυρεῖ Πατὴρ οὐρανῶθεν περὶ τοῦ Υἱοῦ· μαρτυρεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καταβαίνον σωματικῶς ἐν εἰσὶ περιστρεφῶν· μαρτυρεῖ Γαβριὴλ ὁ ἀρχάγγελος τὴν Μαρίαν εὐαγγελιζόμενος· μαρτυρεῖ Παρθένος ἡ Θεοτόκος· μαρτυρεῖ ὁ μακάριος τῆς φάντης τόπος· Αἴγυπτος· μαρτυρεῖ, ἡ ἔτι νέον ἔντα τῷ σώματι τὸν δεσπότην δεξαμένη· μαρτυρεῖ Συμεὼν ὁ δεξάμενος αὐτὸν ἐν ἀγκάλαις, καὶ εἰπὼν· *Νῦν ἀπολύεις τὸν δούλόν σου, Δέσποτα* (1), κατὰ τὸ *βῆμά σου, ἐν σιρὶνῇ*· *οἱ εἶδον οἱ ὄφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου, ὃ ἤτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν*. Καὶ Ἄννα προφήτις, ἔγκρατης εὐλαβεστάτη, καὶ ἀσκήτρια, μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ· μαρτυρεῖ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, ὁ μέγιστος μὲν ἐν προφήταις, ἀρχηγὸς δὲ τῆς Καινῆς Διαθήκης, καὶ τρόπον τι ἂ συνάπτων ἀμφοτέρας ἐν αὐτῷ τὰς Διαθήκας, Παλαῖν τε καὶ Καινὴν· μαρτυρεῖ ὁ Ἰορδάνης ἐν ποταμοῖς· μαρτυρεῖ θάλασσα Τιβεριάδος ἐν θαλάσσαις· μαρτυροῦσι τυφλοὶ, μαρτυροῦσι χωλοὶ, μαρτυροῦσι νεκροὶ ἐγειρόμενοι· δαίμονες μαρτυροῦσι λέγοντες· *Τί ἡμῖν* (2) *καὶ σοί, Ἰησοῦ; Ὁ δαμνῆς σε εἰς εὐ· ὁ ἄγιος τοῦ Θεοῦ*. Μαρτυροῦσιν ἐπί· προστασσόμενοι καὶ φημιόμενοι· πέντε ἄρτοι μαρτυροῦσιν εἰς πεντακχαίλιους πλῆθυνόντες. Τὸ ἕλθον τὸ ἅγιον τοῦ σταυροῦ μαρτυρεῖ, *μέχρι σήμερον παρ' ἡμῶν φαινόμενον*, καὶ διὰ τῶν κατὰ πίστιν· ἐξ αὐτοῦ

146 XIX. Multa existant, dilecti, vera de Christo testimonia. Testatur Pater ex caelo de Filio, testatur Spiritus sanctus, descendens corporaliter in specie columbae; testatur Gabriel archangelus Mariae evangelizans; testatur Virgo Deipara; testatur beatus praesepit locus. Aegyptus testis est, quae Dominum corpore adhuc novellum infantem recepit; testis Simeon qui eum recepit in ulnis suis, et dixit: *Nunc dimittis aervum tuum, Domine, secundum verbum tuum, in pace. Quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum*. Et Anna prophetissa, continens [seu vidua] religiosissima, et asceticam vitam agens, de ipso testimonium reddit. Testificatur Joannes Baptista, propbetarum quidem maximus, Novi vero Testamenti princeps, atque in se quodammodo connectens ambo Testamenta, Vetus et Novum. Inter flumina testis est Jordanius, iuter maria, Tiberiadis mare. Testantur caeci, testantur claudi, testantur mortui ad vitam revocati. Testimonium ferunt daemones aientes: *Quid nobis et tibi, Jesu? Norimus te qui sis; Sanctus Dei*. Testificatur venti, ejus imperio pressi et refrenati; testantur quique panes in quinquae virorum millia multiplicati. Sanctum crucis lignum testatur (3), quod ad hodiernum usque diem apud nos conspicui-

1. Vid. cat. 12, n. 32; cat. 15, n. 58 et seqq.; cat. 14, n. 22 et 23. 2. Matth. iii, 17; ev. 5. 3. Luc. iii, 22. 4. Luc. i, 27-28. 5. ibid. 6. Luc. ii, 7. 7. Matth. ii, 14. 8. Luc. ii, 28-31. 9. ibid. 56-58. 10. Joan. i, 15. 11. Vid. cat. 5, n. 6. 12. Matth. iii, 15. 13. Joan. vi, 1. 14. Matth. xi, 3. 15. Marc. i, 21. 16. Matth. viii, 26, 27. 17. Matth. xiv, 16-21. 18. Vid. cat. 4, n. 10.

(1) *Δέσποτα*, etc. Id verbum et seqq. usque ad καὶ Ἄννα excl. desunt in ms. Genovf. In Ro: et Casaub., Coisl., Ottob., deest phrasid, ὃ ἤτοίμασας, etc.

(2) *Τί ἡμῖν*. In codd. Coisl., Roe, Casaub. legitur ut in Evangelio: *Ἐσ, τί ἡμῖν, Sine, quid nobis*, etc.

(3) *Sanctum crucis lignum*, etc. Idem supra dixit cat. 4, num. 10, ac repetit infra cat. 15, num. 4. At haec omnia assuta esse putat Rivetius, hoc argumento ductus, quod Cyrillus ad sua usque tempora lignum crucis servari notet his verbis, *μέχρι σήμερον*, quasi longi temporis moram designans; cum tamen paucis ante has catecheses annis, nec fere paulo plus quam viginti, erux reperta dicatur, ejus temeritatem digne castigaverunt, ejusdem quanquam communionis socii, Guillelmus Cave et Thomas Milledius. Nam ut concedam tempus hic a reperta cruce significari (cum tamca multo probabilius sit Cyrillum de toto tempore, quod a Christi passione interfluxit, loqui, in quo, sacris locis gentium furore profanatis, conservatam fuisse ac potuisse reperiri Christi crucem divinum beneficium est) verbis, *μέχρι σήμερον*, tum in sacris Scripturis, tum apud auctores alios non adeo longinquum tempus semper designari jam animadversum est. Et ut a Cyrillo non recedamus, cat. 17, num. 41, observat usque ad suum tempus videri, *μέχρι σήμερον βλέπομεν*, saeculi principes ab Ecclesiae hominibus duci et doceri: quod tamen nonnisi de presenti tempore et post datam Ecclesiae pacem, vult dē ἐν κατὰ τὸν σῆμα, intelligendum significat cat. 18, num. 27, ita ut illud *μέχρι σήμερον* vix plures quam triginta annos, a Constantini conversione elapsos, notet. Crucem porro eodem Constantini tempore inventam hinc est oculus testis epistola ad Constantium num.

3, quo solo testimonio argumentum ex Eusebii Caesariensis silentio imbecillum redditur. Crucis lignum argenteis thecis ab Helena conditum, servabatur in ecclesia Resurrectionis, ex Ruffino, lib. 1, se. mavis x *Histor. eccl.*, cap. 8, atque in arcano ejusdem ecclesiae sacratio, ex S. Paulino, epist. 31, num. 6, a illud per atrium quoddam adibat, ut intelligimus ex *Prati spiritualis* cap. 105. Ardebat ante crucem lampas, ejus olei asperione mirabilia multa a SS. Saba et Cyriaco perpetrata narrantur in eorum Vita. Cruci servandae propositus fuit presbyter, cui σταυροφυλάκος inditum nomen: id officii habuit sub Joanne Cyrilli successore S. Porphyrius pntea Gazensis episcopus, ut in ejus Vita narratur; eoque tempore in aurca theca servabatur crux. Populo semel quotannis ab episcopo proponebatur adoranda, ex Paulini loco jam laudato, id factum testatur *cum Pascha Domini agebatur*; quod cum aliqui de feria sexta Parasceves intelligant, videtur potius de feria secunda Paschatis intelligendum: nam ex more antiquo ita celebratum fuisse narrat Sophronius Hierosolymitanus antistes orat. 1, ejus tempore erant quoque alia proponenda et exaltanda: crucis tempora. Extra hoc tempus publicae adorationis, peregrinis episcopi beneficio crux adoranda concedebatur; data licentia frustula ex cruce decerpta asportandi; nec crux propterea ullum detrimentum, quamvis toties deminuta patiebatur, teste adhuc miraculo Paulino, quod etiam ex Cyrillo fidei accipit: si enim crucis particulis totus orbis, ut ipse testatur, jam tum oppletus erat; quid de ipsa cruce post viginti, imo post septuaginta ab ejus inventione annos, quo tempore scribebat Paulinus, superesse jam poterat; nisi decreta divinitus reparata fuissent?

tur; ac per eos, qui fide impellente ex eo frustra A decerpunt, orbem fere totum hinc jam opplevit. Testatur palma in valle sita, quæ ramos pueris, Christum olim eucornio celebrantibus ministravit⁴¹. Gethsemane testatur⁴², Judam adhuc quasi demonstans iis qui intelligunt. Sanctus iste [mons] Golgotha super cætera editus testatur se conspiciendum ostentans⁴³; testatur monumentum persanctum, et qui in hunc usque diem jacet, lapis⁴⁴. Sol nunc lucens testis est, qui tum Salvatoris nostri passionis tempore passus est deliquium⁴⁵. Testes 147 tenebræ, quæ in tempore illo factæ sunt ab hora sexta usque ad horam nonam⁴⁶; lux testis, quæ ab hora nona ad vesperam illuxit. Testis mons Olivarum sanctus ex quo ad Patrem ascendit⁴⁷; testes quoque imbriferæ nubes quæ Dominum susceperunt⁴⁸. Cælestes quoque quæ Dominum recipere portæ testantur: tum quibus ait Psalmicen: *Tollite portas, principes, vestras, et elevamini, portæ sempiternæ, et introibit Rex gloriæ*⁴⁹. Qui ante inimici fuerant, testantur; quorum unus est beatus Paulus, qui medico quidem tempore inimicitias gessit, diuturno vero servitium exhibuit. Testificantur apostoli duodecim, qui non verbis solum, sed et tormentis et moribus propriis veritate prædicaverunt. Testatur umbra Petri, quæ in Christi nomine ægros sanabat⁵⁰; testantur sudaria et semicinctia, quæ olim per Paulum Christi virtute similiter curaciones edebant⁵¹. Testantur Persæ, Gothi, et omnes e gentilibus [conversi (1)] qui pro eo mortem oppetere non dubitant, quem carnis oculis non conspexerunt. Testificantur demones,

qui fideliū ministerio in hunc usque diem expelluntur. λαμβανόντων, ἐντεύθεν τὴν οἰκουμένην πᾶσαν γὰρ ἔθεν ἡδὴ πληρώσαν (2). Ὁ φοινὴ ὁ ἐπὶ τῆς γάρρυγος μαρτυρεῖ, τὰ βότρωα παραστρεῖ, καὶ ὁ λίθος ὁ μέχρι τῆς εὐφημοῦσι· τὸ Γεθσημανὴ μαρτυρεῖ, τὸν Ἰούδα μονονοῦχι δεικνύον ἐπὶ τοῖς νοῦσι· ὁ Γολγοθᾶς ὁ ἀγιος οὗτος ὁ ὑπεραντεστηκώς, μαρτυρεῖ φανόμενος· τὸ μνημα τῆς ἀγιότητος μαρτυρεῖ, καὶ ὁ λίθος ὁ μέχρι σήμερον κείμενος· ἡλιος νῦν λάμπων μαρτυρεῖ, ὁ τότε κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ σωτηριώδους πάθους ἐκλιπών· τὸ σκότος μαρτυρεῖ, τὸ τότε γενόμενον ἀπὸ ἐκτῆς μέχρις ἐνάτης ὥρας· τὸ φῶς μαρτυρεῖ, τὸ ὅτι ἐνάτης ἕως ἑσπέρης ἐκλάμπαν· τὸ βρος τῶν Ἑλαιῶν μαρτυρεῖ τὸ ἄγνον, ἀφ' οὗπερ ἀνήλθε πρὸς τὸν Πατέρα· καὶ ὀμβροτικοὶ νεφέλαι μαρτυροῦσι, δεξάμενα τὸν Δεσπότην· καὶ οὐράνιοι δὲ πύλαι μαρτυροῦσι δεξάμενα τὸν Δεσπότην, περὶ ὧν εἶπαν ὁ Ψαλμῶδης· Ἄρατε πόλεις, οἱ ἀρχόντες, ἡμῶν, καὶ ἐπίσθητε, πόλεις αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης. Οἱ ποτε ἐχθροὶ μαρτυροῦσιν, ὃν εἰς ὁ μακάριος Παῦλος ἔστιν, πρὸς ὄλιγον (4) μὲν ἐχθράνας, πολυχρονίως δὲ δουλεύσας· ἀπόστολοι δὲ δύοδεκα μαρτυροῦσιν, οὐ λόγιος μόνον, ἀλλὰ καὶ βασιάνοι καὶ θανάτοι· ἰδοὺς κριζάντες τὴν ἀλήθειαν· ἡ σκιά Πέτρου μαρτυρεῖ, θεραπεύσασα ἐν ὀνόματι Χριστοῦ τοὺς ἀρρώστους· τὸ σουδᾶρι καὶ τὰ σημερινὰ μαρτυροῦσι, θεραπεύοντα παραπηλήσις τῆ δυνάμει τοῦ Χριστοῦ τότε διὰ Παύλου· Πέτροι καὶ Γότθοι, καὶ πάντες οἱ ἐξ ἐθνῶν μαρτυροῦσιν, ὑπεραποθνήσκοντες τούτου, ὃν σαρκὸς (5) ὀφθαλμοὶ οὐκ εἰδούρωσιν· οἱ δὲ τῶν πᾶσῶν μέχρι σήμερον ἀπελαυνόμενοι δαίμονες μαρτυροῦσι.

⁴¹ Joan. xii, 15. ⁴² Matth. xxvi, 36. ⁴³ Matth. xxvii, 53. ⁴⁴ ibid. 60. ⁴⁵ Luc. xxiii, 45. ⁴⁶ Matt. xxvii, 45. ⁴⁷ Act. i, 12. ⁴⁸ ibid. 9. ⁴⁹ Psal. cxviii, 7. ⁵⁰ Act. v, 15. ⁵¹ Act. xix, 12.

(1) *Persæ et Gothi, etc.* Utramque gentem Cyrilus Christo subjugatam monet, cat. 43, num. 40, quanquam ibi pro Gothis Scythas dicit. Quod autem utrosque pro Christi fide suo tempore mortem oppetere testatur, nota est quæ in Perside sub Sapore rege exarist imperatore Constantino persecutin, quam Sazomenus lib. ii *Histor. eccl.* describit, capp. 7, 8 et seqq. Non eadem vero Gothicæ persecutionis memoria accelerabitur est. Gothi adducti fuerant ad fidem quorundam Christianorum opera, qui sub Valeriano et Galliæno circa annum 260, in Galatia et Cappadocia capti, in Gothiam transducti fuere, teste Pbilostorg., lib. ii *Hist.*, cap. 5. Alios multos Audius hæresiarchas in Scythiam ab imperatore Constantino relegatos, post Niceni concilii tempora religioni nostræ addidit, instituit in Gothia etiam monasteria, Epiph., hæres. xl, num. 14. Fidem vero catholicam profitebantur; eorum enim episcopus Theophilus concilio Nicæno strenuus consubstantialitatis propugnator interfuit, ejusque synodi fidem suis enixe commendatam reliquit; quam primum deseruit Ulphilas alter Gotthorum episcopus in concilio Constantinopolitano anni 360; in quo Arimineni formulæ subscripsit, ex Socrate, lib. ii *Hist.*, cap. 41. Persecutionem quam monarat Cyrillus, intelligi potest ea quam refert Philostorgius loco citato, cum magna Christianorum multitudine a Gothis paganus suis exacta sedibus, in Mæssiam cum Ulphila episcopo transivit: nisi malis dicere eas persecutiones seu generales, seu peculiare signi-

fieri, sine quibus vix ac ne vix quidem fieri potuit ut religio Christiana ulla in gente falsis numinibus adiecta plantaretur. Alia porro post hanc ætatem fuit persecutio Gotthorum tam Catholicorum quam Arianorum sub rege Athaurico, ecclesiasticis auctoribus permultis celebrata.

(2) *Παύλου*. Ita emendavimus ex codd. Roæ et Casaub. Habetur in impressis, ἐπιλήρωσαν. In Coisl. ἐπιλήρωσαν.

(3) *Παῦλ*. Ita scripsimus loco p̄assi ex codd. Roæ et Casaub. Pueros enim potissimum Christo acclamasse vulgo aiunt Patres, et ipse Cyrillus, cat. 42, num. 23, ex illo loco Matth. xxi, 15, ubi dicitur pueros clamasse in templo *Hosanna*, etc. Hinc *Itinerarii Hierosolymitani* auctor loca sacra recensens: *A parte, inquit, dextra est arbor palmæ, de qua infantes ramos tulerunt et veniente Christo substavērunt*. Norunt omnes palmam arborum esse maxime vialium, ut nemo miretur eandem post trecentos annos palmam Hierosolymis conspectam esse. Quod subjicit Cyrillus de Gethsemane Judam veluti demonstrante, referri potest etiam ibidem visam, de qua supra laudatus auctor: *Est et petra ubi Judæ Scarioth Christum prodidit*. Non multo post ibi relictata fuit Gethsemanensis ecclesia, de qua passim auctores.

(4) *Πρὸς ὄλιγον*. Emendatum ex Coisl., Roæ, Casaub., Bodl., quod vitiose in impressis habetur, πρὸς ὄλιγων.

(5) *Ὅν σαρκὸς*. In editis vitiose pro ὄν habebat-

Κ'. Τοσοῦτοι, καὶ διάφοροι, καὶ πλείους εἶσι μάρτυρες ἄρα ἀπιστοῦνται λοιπὸν ὁ Χριστὸς (1) μαρτυρούμενος; Εἰ μὲν οὖν ἐστὶ τις πρότερον ἀπιστῶν, πιστεύει· τὸ νῦν ἔδὲ πρότερον ἦν πιστὸς, προσθήκη πίστεως λαμβάνει μείζονα, πιστεύων εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ γινωσκέτω (τίνας ἔχει τὴν προσηγορίαν. Χριστιανὸς ἐκλήθη· φέσαι τοῦ ὀνόματος· μὴ διὰ τὸ βλαφημῆσθαι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ λαμβάνω τὰ κατὰ ἔργα σου μᾶλλον ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων· ἵνα οἱ βλέποντες ἄνθρωποι, δοξάζωσιν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν τὸν Πατέρα τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ᾧ ἡ δόξα (2) καὶ νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

** Matth. v, 16.

tnr ol: id emendavimus ex codd. Ottob., Bodl. et ms. S. Genovefæ.

(1) Ὁ Χριστός. Sic posuimus ex codd. Coisl., Colb., Bodl., Roe, Casaub., Grod. loco ὁ Κύριος, quod in editis habetur.

XX. Tam multi, et differentes, et adhuc plures sunt testes: jamne igitur Christo [to]l[us] testificationibus comprobato denegabitur fides? Si quis igitur ante qui prius non crederit, credat nunc: si vero est fidelis fuit, majus fidei incrementum accipiat; credens in Dominum nostrum Jesum Christum, cognoscat etiam ejusnam habeat appellationem. Christianus vocatus es: parce huic nomini; ne propter te blasphemetur Dominus noster Jesus Christus Filius Dei. Verum luceat potius bona opera tua coram hominibus; ut qui ea viderint homines, glorificent in Christo Jesu Domino nostro Patrem qui in caelis est: cui gloria et nunc, et in saecula saeculorum. Amen.

(2) Ὁ ἡ δόξα. In codd. Ottob., Roe, Casaub. et Coisl., ᾧ ἡ δόξα, τιμὴ, καὶ κράτος, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς, etc. Cui gloria, honor, et imperium, nunc et semper? et in saec., etc.

CATECHESIS UNDECIMA.

DE FILIO DEI UNIGENITO, NATO EX PATRE ANTE OMNIA SÆCULA DEO VERO, PER QUEM OMNIA FACTA SUNT.

148 PRÆLOQUIUM.

I. Reliquas Symboli voces ad articulum de Dei Filio pertinentes hic explanat, eas nimirum quibus assertitur Dei Filium unigenitum ex Patre natum Deum verum ante omnia saecula: per quem omnia facta sint. Praemisso de Christi Domini super alios christos excellentia praemio (num. 4), Filium illum Dei esse ex ipsius Dei testimonio convincit: Filium porro naturalem, unigenitum, ab adoptivis longo discrimine sejunctum, qui secundum duplicem naturam duos patres habeat, Davidem secundum carnem, Deum secundum deitatem (num. 2-5). Tum a generatione divina omnes humanae generationis ac filiationis defectus removeri jubet, passionem, temporis moram, imperfectionem, ignorantiam, gratiam (num. 7-9). Nec corporeae tantum generationis hinc abesse vitia docet; verum etiam illum mentis verbum anum generantis defectum, quo illud evanidum et solida subsistentia destitutum parit (num. 10); contra divinum Verbum subsistens esse, ascendens et descendens, loquens et potestate praeditum (num. 11-15). Ceterum hujus generationis arcanum, terrae, caelo, angelis et universis creaturis abditum, soli Patri, Filio et Spiritui sancto cognitum; qua in nativitate nec Pater mutatus vel diminutus, nec Filius imperfectus et cum Patre confusus, licet ab aeterno nascatur, existimandus est (num. 14-16). Filium probat Deum verum esse, ita in Patre manentem, et unum cum ipso divinitate, regno, voluntate, opificiis, existentem; ut tamen neque cum Patre confusus, neque ab eo alienus creaturae more, sed similis in omnibus, et a creatura prorsus separatus sit (num. 17-19). Postea aeternitatem Filii et generationis ejus ex Scripturis probat (num. 20, 21). Denique omnia prorsus a Filio, nutu Patris ipsi faciendorum voluntatem et exemplar praescribens, condita esse; ita Filium, conjunctum cum Patre, regem ac conditorem esse omnium sive visibilium sive invisibilium rerum, ipsorumque etiam saeculorum (num. 21 et seq.).

II. Plurima sunt in hac oratione diligenti observatione digna: in primis aeternitas divinae generationis, veraque Christi divinitas, et a rebus creatis exemptio, discrete et copiose asserta et probata, ac frequenter inculcata et ingeminata; omissis tamen consecratis a Niceno concilio vocibus, consubstantialis, ex essentia et hypostasi Patris. Omnes Arianorum impias voces refellit; et cavillos eorum, ac Scripturae testimoniorum perversas interpretationes persequitur, illis tamen non nominatis. Sabellianam quoque heresim diligenter et intrepide refutat: sive Arianorum eam Catholicis obijcientium calumniam praecoccupans, sive strenuus consubstantialis defensor sibi non satis cognitos, ex Arianorum querelis suspectos habens. Naturarum in Christo distinctionem operose notat (num. 5 et 20). Filio rerum omnium creationem ita attribuit, ut nullam aliam Pater in condendo

mundo, præterquam præcipiendi Filio et eidem operis exemplar demonstrandi, partem dedisse videatur (num. 21 et seq.); qua de re diligentius disputavimus in dissertatione tertia.

III. Perorata est ab auctore subsequenti post præcedentem die, ut ex primis istius verbis liquet. Eam recensimus ad fidem codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub.

KΑΤΗΧΗΣΙΣ ΙΑ'

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Ἱεροσόλοις σχεδιασθεῖσα, εἰς τὸν Ἰὺν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα Θεὸν ἀληθινὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· εἰς οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· καὶ ἀνάγνωσις (2) ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους· Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατέρεσιν ἐν τοῖς ἀρχαῖσι, ἐπ' ἐσχάτων (3) τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Ἰῶ, καὶ τὰ ἐξῆς.

149 CATECHESIS XI ILLUMINANDORUM

hierosolymis ex tempore prolata in illud: *Filium Dei unigenitum, qui ex Patre natus est Deus verus ante omnia secula: per quem omnia facta sunt; et lectio ex Epistola ad Hebræos: Multifariam multisque modis olim Deus locutus vatribus in prophetia, novissimis diebus istis locutus est nobis in Filio* ²² etc.

I. Quod quidem in Jesum Christum speramus, A
satis pro nostra virili parte, per ea quæ vobis heri tradita sunt diximus. Non est autem nulle ac vulgariter in Jesum Christum credendum, neque sic accipiendum est quasi in unum quempiam e multis, qui abusive christi appellati sunt. ²² Illi enim erant typei [et figura tenuis] christi: hic autem Christus est verus; qui non ex hominum numero, profectus quodam ad sacerdotium evectus est, sed acceptum a Patre sempiterno habet sacerdotii dignitatem. ²³ Atque idcirco præcavens fides ne unum quempiam ex vulgaribus christis suspicemur, ad fidei confessionem addit, quod credimus in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei unigenitum.

II. ²⁴ Filium porro cum auis, ne adoptivum existimos; sed naturalem Filium, Filium unigenitum, qui alterum fratrem non habeat. Propterea enim *Unigenitus* appellatur, quod, in deitatis dignitate et nativitate ex patre, fratrem habeat nullum. Filium vero Dei ipsum vocamus non ex nobis ipsis,

A'. Ὅτι μὲν εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν ἐλπίζομεν, αὐτάρκως κατὰ δύναμιν ἡμῖν εἰρηται (4), διὰ τῶν χθὲς ἡμῖν παραθεδομένων. Οὐχ ἀπλῶς δὲ εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν πιστευτέον, οὐδὲ ὡς εἰς ἕνα τῶν πολλῶν καταχρηστικῶς καλουμένων χριστῶν, παραδεκτόν. Ἐκαίνοι μὲν γὰρ ἦσαν χριστοὶ τυπικοὶ, οὗτος δὲ Χριστὸς ἀληθῆς, οὐκ ἐξ ἀνθρώπων ἐκ προκοπῆς εἰς ἱερωσύνην ἀνεληθὼν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἱερωσύνης πατρῶθεν ἔχων ἀξίωμα. Καὶ διὰ τοῦτο προσαφαιζομένη ἡ πίστις, ἵνα μὴ τῶν ψιλῶν χριστῶν ὑποπιεσώμεν ἕνα, προστίθηται τῇ τῆς πίστεως ἐπαγγελίᾳ, ὅτι πιστεύομεν εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ.

B
Ἐν Ἰὺν δὲ πάλιν ἀκούσω, μὴ νομίσης θετὸν, ἀλλὰ φυσικὸν Υἱὸν, Υἱὸν μονογενῆ, ἀδελφὸν ἑτερον οὐκ ἔχοντα· διὰ τοῦτο γὰρ καλεῖται *Μονογενῆς*, ὅτι εἰς τὸ τῆς θεότητος ἀξίωμα, καὶ τὴν ἐκ Πατρὸς γέννησιν, ἀδελφὸν οὐκ ἔχει. Υἱὸν δὲ τοῦ Θεοῦ καλούμεν αὐτὸν οὐκ ἅπ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ γὰρ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς

²² Heb. 1, 1. ²³ Vid. cat. 16, n. 13. ²⁴ Vid. cat. 10, n. 14. ²⁵ Vid. cat. 7, n. 10, et infra n. 4.

(1) *Τὸν Υἱόν*. Ante τὸν Υἱόν, additur in impressis Χριστόν. Quam vocem, ad hanc catechesin non pertinentem, delevimus, secuti codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grod. Verba, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, in editis ante Θεὸν ἀληθινόν, sicut in Græcis passim Symbolis, posita, ex codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub. et Grod. in ea sede restitimus qua recitatur a Cyrillo hujus cat. n. 14 et 21.

(2) Lectio hæc confirmatur ex his quæ dicuntur n. 5.

(3) *Ἐπ' ἐσχάτων*. Codd. Roe et Casaub., ἐπ'

ἐσχάτου, in novissimo. Eodem modo legisse videtur vulgatus interpres qui verit, *novissime*. Ita legit Chrys., hom. 5 ad. Jud., p. 457; et ita ferunt multi mss. Novi Test. codd. In fine catech. hunc locum recitat Cyrillus, ibique non solum Roe et Casaub., sed etiam Coisl. habet ἐπ' ἐσχάτου.

(4) *Ἡμῖν εἰρηται*. Vocem ἡμῖν addidimus ex codd. Ottob., Roe et Casaub. Ante παραθεδομένων, scripsimus ὅταν loco ἡμῖν ex codd. Roe, Casaub. Paulo post, præpositio εἰς ante ἕνα τῶν πολλῶν, abest a codd. Coisl., Ottob., Roe et Casaub.

αὐτὸν Χριστὸν (1), γῖνθ ὀνομάσαντος· ἀλθῆς δὲ ἄ προσήγορία, ἢ ἐκ πατέρων τοῖς τέκνοις ἐπιτιθε-
μένη.

Γ. Ἐνθνήρωπτεσ τότε (2) ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰη-
σοῦς Χριστὸς, ἀλλ' ὑπὸ τῶν πολλῶν ἠγνοετο· διδά-
ξει δὲ βουλόμενος τὸ ἀγνωστοῦν, συναγαθῶν τοῖς
μαθηταῖς, ἠρώτα· *Τίνα με λέγουσιν* (3) *εἶναι τὸν*
γῖνθ τοῦ ἀνθρώπου; οὐ κενόδοξον, ἀλλὰ τὴν ἀλή-
θειαν αὐτοῖς δείξει βουλόμενος· ἵνα μὴ θεῷ θεοῦ μο-
νογενεῖ συνοικούντες, ὡς ἀνθρώπου τινὸς φίλου κα-
ταρρηθῶσιν. Εἰπόντων δὲ ἐκείνων, ὅτι *Οἱ μὲν*
ἠλίαν, οἱ δὲ Ἰερεμίαν· ἔφη πρὸς αὐτοῦς· Ἐκεί-
νοι μὲν μὴ εἰδότες, συγγνωστοί· ὑμεῖς δὲ ἐ ἀπό-
στολοι, οἱ ἐπὶ τῷ ὀνόματι μου λεπροῦς καθαρίζον-
τες, καὶ δαιμόνια ἐκβάλλοντες, καὶ νεκροῦς ἐγεί-
ροντες, οὐκ ὀφείλετε τοῦτον ἀγνοεῖν, ἐῖ ὃν ποιεῖτε
τὸ θαυμάσια. Πάντων δὲ ἀποσιωπηθέντων (ὕπερ
ἀνθρώπου γὰρ ἦν τὸ μάθημα), Πέτρος ὁ πρωτοστό-
της τῶν ἀποστόλων, καὶ τῆς Ἐκκλησίας κορυφαῖος
κίρυξ, οὐκ εὐρεσιλογεῖ χριστάμενος· οὐδ' ἀνθρωπίνῳ
λογισμῷ πειθεῖς, ἀλλὰ πατρῶθεν φωτισθεὶς τὴν διδά-
σκων, φησὶ πρὸς αὐτὸν· *Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, οὐκ ἀπλῶς,*
ἀλλ' ὁ γῖθ τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος· καὶ μακαρι-
σμός ἐπακολουθεῖ τῷ ῥήματι (ἦν γὰρ καὶ ἀληθῆς
ὕπερ ἀνθρώπου), καὶ σφραγίς ἐπὶ τῷ ῥήματι, ὅτι
Πατὴρ ἦν ὁ ἀποκαλύψας· λέγει γὰρ ὁ Σωτὴρ· *Μα-
κάριος εἶ, Σίμων Βαριανῷ, ὅτι εἶπες καὶ αἶμα οὐκ*
*ἀπεκάλυψες σοι· ἀλλ' ὁ Πατὴρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐ-
ρανοῖς.* Ὁ τοίνυν γνωρίζων τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰη-
σοῦν Χριστὸν τὸν γῖθ τοῦ θεοῦ, τῆς μακαριότητος
μέγχει· ὁ δὲ ἀρνούμενος τὸν γῖθ τοῦ θεοῦ, βελατός
ἐστὶ καὶ ἄθλιος.

Δ. γῖθ δὲ πάλιν ἀκούων, μὴ καταχρηστικῶς
ἔκουε μόνον· ἀλλὰ γῖθ ἀληθῶς, γῖθ φυσικόν, ἀναρ-
χοῦ (4)· οὐκ ἐκ δουλείας εἰς προκοπὴν υἰοθεσίας
ἐλθόντα, ἀλλὰ γῖθ ἀπὸ γεννηθέντα (5) ἀπεριεργά-

¹⁷ Matth. xvi, 13.

¹⁸ ibid. 14.

¹⁹ Vid. cat. 6, n. 13; cat. 14, n. 27; cat. 17, n. 27.

²⁰ Matth. xvi, 16.

²¹ ibid. 17.

²² Vid. cat. 7, n. 5.

(1) *Αὐτὸν Χριστὸν.* Deest vox *Χριστὸν* in Grod.,
at in eod. Roē et Casaub., legitur: αὐτὸν Χριστὸν
τὸν γῖθ τοῦ θεοῦ ὀνομάσαντος. Patres ex consuetu-
dine nomina filii indidisse testis Cyril. Alex., *De*
recta fide ad Theodos., p. 26.

(2) *Τότε.* F. post.

(3) *Λέγουσιν.* Additur in eod. Roē et Casaub.
ut in Evangelio, οἱ ἀνθρώποι· *Quem me dicunt ho-*
mines, etc. Infra, loco θεῷ θεοῦ eod. Cois'. habet
ὑπὸ θεοῦ, *Dei Filio.* Roē et Casaub., θεῷ καὶ θεοῦ
μονοῦ., *Deo et Dei Filio.* Grod. neque θεῷ, neque
γῖθ legit, sed tantum θεοῦ μονογενεῖ. Magis conveni-
re videtur loco ut scribatur γῖθ.

(4) *Ἀναρχον.* Deest ca vox in eod. Coisl., Roē,
Casaub. et Grod. non solum hic, sed etiam num.
5, 7 et 13, inferius ubi repetitur. Cum ea vox duo
significet, vel, *sine principio temporis,* vel *sine prin-*
cipio originis, scite observatum est a Greg. Nysseno,
lib. 1 *cont. Eunom.*, pag. 382, ratione duplicis hujus
significationis Filium ἀναρχον dici juxta vel negari
posse. At documentum erat apud Athan., *De syn.*,
a. 16, id attributum soli Patri convenire. Ἔστιν,
inquibunt, ἀναρχος μονότατος. Orientales episcopi,
quibuscum Cyrilus sæpe convenit, in formula ad
occidentales transmissa apud Athan., loco cit.,

sed quoniam Pater ipse Christum ipsum Filii no-
mine compellavit: vera namque appellatio est,
quæ a patribus filiis imponitur.

III. Humanam olim naturam induit Dominus
noster Jesus Christus: verum a multis ignoraba-
tur. Quod autem ignotum erat cum docere velle,
congregatis discipulis sciscitabatur: *Quem me di-*
cunt esse Filium hominis *? Non inanem gloriolan
aucupans, sed veritatem ipsis declarare cupiens:
ut ne cum Deo Dei unigenito simul habitantes,
cum tanquam nudum **150** hominem despicerent.
Illis autem aientibus: *Alii quidem Elium, alii vero*
Jeremiam **, dicit ad illos: Illi quidem qui ne-
sciunt, venia digni; vos autem apostoli, qui in no-
mine meo leprosos mundatis, et dæmonia ejicitis,
mortuosque ad vitam revocatis, illum non debetis
ignorare, per quem mirabilia patris. ** Omnitibus
autem retieentibus (humanas enim vires excede-
bat hujusmodi documentum), Petrus apostolorum
princeps et supremus Ecclesiæ præco, non adinve-
nitur sermone usus, neque humano persuasus
ratiocinio, sed immissa menti a Patre luce perflu-
sus, dicit ad ipsum: *Tu es Christus;* neque id simp-
liciter, sed, *Filius Dei viveatis* **. Et statim adjun-
gitur huic verbo beatitudinis denuntiatio (vere enim
humano captu superius erat), et signaculi loco
declaratio hæc, quod Pater esset qui revelaverat.
Dicit enim Salvator: *Beatus es, Simon Barjona,*
quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater
meus qui in celis est **. Quisquis itaque agnoscit
Dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei,
particeps fit beatitudinis; qui vero negat Filium
Dei, infelix et miserandus est.

IV. Filium iterum cum audis, ne abusive solum-
modo dictum puta; ** sed filium vere, filium na-
turalem, initii expertem: non ex servitute ad gra-
dum adoptionis evectum; sed Filium ab omni æ-

n. 26, art. 3, multis depugnant ne Filius ἀναρχος di-
catur. Contra Catholici, uti Athanasius, Epiphani-
us, et qui illos secuti, Filium passim ἀναρχον in-
clamant. Cyrillus equidem cat. 4, n. 4, Patris re-
censens attributa in eis ἀναρχον ponit, et infra,
n. 20, Patrem sine principio Filii principium tradit:
Ἀρχὴ τοῦ γῖθ ἀναρχος ὁ Πατὴρ. Ipse nihilominus
in eodem loco vetat principium temporale, *χρονικὴν*
ἀρχὴν, Filio tribui, et hoc præsentii numero, Filium
dicit supra et ultra omne principium existere,
ὕπερ πάντων ἀρχῆς τυγγάνων. Ex quo consequi-
tur eum ratione temporis ἀναρχον esse.

(5) *Ἄπὸ γεννηθέντα.* Codd. Roē et Casaub., ἀπὸ
γεννηθέν ὄντα, qui ab æterno est res genita. Inter
καὶ ἀκατάληπτος irrepsit in editis vox ἀνελεθόντα,
quam eliminavimus, juxta eod. Coisl., Ottob. Roē,
Casaub., Grod. Vox ἀπὸ significare potest vel *sem-*
per, ut designet Cyrillus Verbi generationem non
semel absolutam et finitam esse, sed perpetuam,
quæ semper æc continuo peragatur: vel *ab æterno,*
ut generationem Christi nullum temporis exordium
habuisse dicat. Prior sensus catholicus est et verus,
nec tamen hic a Cyrillo respectum illum puta, cum
nullibi de eo dicat: sed sæpissime apud ipsum ἄπὸ
significat *ab omni æternitate.* Ex innumervis locis

teritate genitum, imperscrutabili nec usquam comprehendenda generatione. Similiter, dum primogenitum, audis⁶³ (4), ne id ex humano more concipias: apud homines namque primogeniti alios fratres habent; et alicubi dicitur: *Filius primogenitus meus Israel*⁶⁴. Sed quemadmodum Ruben, primogenitus honore suo dejectus fuit Israel: ille enim in patris cubile ascendit⁶⁵: Israel vero Patris filium e vinea ejectum⁶⁶ crucifixit. Et ad alios quidem dicit Scriptura: *Filii estis Domini Dei vestri*⁶⁷; et alibi: *Ego dixi: Dii estis, et filii Altissimi omnes*⁶⁸. Dixi, non genui. Illi ex Dei voce et dicto adoptionem quam non habebant acceperunt; hic vero, non cum aliud quidpiam esset, audit **151** [factus et] genitus est: ⁶⁹ sed Filius Patris ab exordio utatus est, superior quoque initio et sæculis existens; Filius patris in omnibus similis genitori; æternus ex æterno Patre, vita ex vita, genius, et lumen ex lumine, et veritas ex veritate, et sapientia ex sapientia, et rex ex rege, et Deus ex Deo, et potestas ex potestate.

V. Si igitur audieris Evangelium aiens: *Libera generationis Jesu Christi filii David, filii Abraam*⁷⁰; quantum ad carnem intellige. Filius enim revera Davidis est in consummatione sæculorum, Dei vero Filius ante omnia sæcula, sine initio. Et illud quidem assumpsit quod non habebat: hoc autem quod habet, sempiterno habet ex Patre, genitus. Duos patres habet: unum David secundum carnem, alterum verum Deum Patrem secundum deitatem. Atque illud quidem quod secundum Davidem

στω, καὶ ἀκατάληπτη τῇ γενήσει. Καὶ πρωτότοκον ὁμολῶς ἀκούων, μὴ νομίσαι εἶναι κατὰ τοὺς ἀνθρώπους. Οἱ μὲν γὰρ ἐν ἀνθρώποις πρωτότοκοι, καὶ ἄλλοις ἔχουσιν ἀδελφοὺς, καὶ ποὺ γέγραπται· Ἰδὲ πρωτότοκος μου Ἰσραὴλ· ἀλλ', ὡς ὁ Ῥουβὴν (2), πρωτότοκος ἦν ἐκπεπωκώς ὁ Ἰσραὴλ. Ἐκείνος μὲν γὰρ ἀνέβη ἐπὶ τὴν κούρην τοῦ πατρὸς· ὁ δὲ Ἰσραὴλ τὸν ὕβον τοῦ Πατρὸς ἐκβαλὼν ἐκ τοῦ ἀμπλῶνος, ἐσταύρωσε. Καὶ πρὸς ἄλλους δὲ φησιν ἡ Γραφή· *Ἰδοὺ ἔστε Κυριοὶ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν* (3)· καὶ ἄλλοι· *Ἐγὼ εἶστα· Θεοὶ ἔστε, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες. Εἴστα, οὐκ ἐγέννησα.* Ἐκείνοι, ἐν τῷ εἰπεῖν τὸν Θεόν, τὴν υἰοθεσίαν προσέλαβον ἢ οὐκ εἶχον· οὗτος δὲ οὐκ ἄλλο τι ἦν, ἄλλο τι ἐγεννήθη· ἀλλὰ ὕβος τοῦ Πατρὸς (4) ἐξ ἀρχῆς ἐγεννήθη, ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ αἰῶνων τυγχάνων· ὕβος τοῦ Πατρὸς ἐν πᾶσιν ὁμοῦς τῶν γεγεννηκότων· ἄβιος ἐξ ἀίδιου Πατρὸς, ζωὴ ἐκ ζωῆς γεγεννημένος, καὶ φῶς ἐκ φωτός, καὶ ἀλήθεια ἐξ ἀληθείας, καὶ σοφία ἐκ σοφίας, καὶ βασιλεὺς ἐκ βασιλείας, καὶ Θεὸς ἐκ Θεοῦ, καὶ δύναμις ἐκ δυνάμεως.

E. Ἐὰν τοῖνυν ἀκούσης τοῦ εὐαγγελίου λέγοντος, *Βίβλος γεννησεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαβὶδ, υἱοῦ Ἀβραάμ*, τὸ κατὰ σάρκα νόησον. Ὑβὸς μὲν γὰρ Δαβὶδ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰῶνων, ὕβος δὲ Θεοῦ πρὸ πάντων τῶν αἰῶνων, ἀνάγκη (5). Κάκεινο μὲν προσέλαβεν, ὀπερ οὐκ εἶχε· τοῦτο δὲ ὁ ἔχει, ἀβίως ἔχει, γεννηθεὶς ἐκ Πατρὸς. Δύο ἔχει πατέρας· ἓνα τὸν Δαβὶδ κατὰ σάρκα, καὶ ἓνα τὸν Θεὸν Πατέρα θεϊκῶς (6). Ἄλλὰ τὸ μὲν κατὰ τὸν Δαβὶδ, καὶ χρόνον ὑποβάλλεται καὶ φηλασφαται καὶ γενεαλογεῖται· τὸ δὲ κατὰ τὴν θεότητα, οὕτε χρόνον

⁶³ Hebr. 1, 6. ⁶⁴ Exod. iv, 22. ⁶⁵ Gen. xlix, 4. ⁶⁶ Vid. cat. 4, n. 7, infr. n. 9. ⁶⁷ Matth. 1, 1.

unum producatur, in quo *ἀξί* distinctam habet significationem a πάντοτε. *semper*, cat. 15, n. 50: *Ἄξι γὰρ τὰ ἀρετὰ αὐτῷ ποιεῖ πάντοτε· Filius ab æterno quæ placita sunt ipsi, Patri, facit semper.*

(1) *Dum primogenitum audis.* Audiverant in lectione huic catechesi prævia, *Et cum iterum introducit primogenitum in orbem*, etc. Occupat objectionem Arianorum ex hac primogeniti appellatione, eoque Apostoli loco petitam, cui respondet Athanasius orat. 2, n. 62, 63 et 64: sed paulo aliter ac Cyrillus; assertit enim ille primogenitum Christum non dici ratione generationis suæ ex Patre, sed tantum ratione creationis, quia rebus omnibus, sese ad eas attemperando, dedit ut essent; vel ratione reparationis generis humani, et nostræ naturæ a se susceptæ; qui verus est Apostoli consensus. Cyrillus Verbum ab æterna generationem fatetur primogenitum: sed fratrum adoptionem divina gratia consecutorum, cum ipse naturalis sit Dei Filius, idemque unicus. Idem cum ipso multi sentiunt Patres.

(2) *Ἄλλ', ὡς ὁ Ρουβὴν*, etc. Hæc verba male interpuncta, et ἐκπεπωκώς vitiose scriptum, ἐκπεπωκώς, Casaubonum et Millesium torserunt: primum ita restituendum suspicabatur, ἀλλ' ὡς ὁ Ρουβὴν πρωτότοκος ἦν, οὕτω πρωτότοκος ὁ Ἰσραὴλ. Alter, ἀλλ' ὡς ὁ Ρουβὴν ἐκπεπωκώς ἦν, ἐκπεπωκώς ὁ Ἰσραὴλ. Locus nostra interpunctio et scriptio planus et apertus est.

(3) *Ἡμῶν*. Ex codd. Roe, Casaub., Grod. et sacro textu, Deut. xiv, 1, ita posuimus loco ἡμῶν.

(4) *Ὑβὸς τοῦ Πατρὸς*. Multa in toto hoc loco ex codicibus mutavimus. Primum enim voces τοῦ Πα-

⁶⁸ Matth. xii, 39. ⁶⁹ Deut. xiv, 1. ⁷⁰ Psal. lxxxi,

τρὸς ante ἐξ ἀρχῆς, et voces, ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ αἰῶνων τυγχάνων, ex codd. Coisl. et Othob. addidimus. Deinde verba, ἐν πᾶσιν, ante ὁμοῦς, ex iisd. codd. et insuper Roe et Casaub. legitur. Verba, ἀβίως ἐξ ἀίδιου Πατρὸς, ex codd. Coisl. et Othob. quorum in priore sententia ante ἐν πᾶσιν ὁμοῦς. Post ἐκ ζωῆς, loco γεγεννημένῃ, scripsimus ex quatuor præfatis mss., γεγεννημένος, juxta usum Cyrilli, qui cat. 4, n. 7, scribit, ἐκ ζωῆς ζωῆν γεννηθέντα, et infra n. 18, ζωὴ ἐκ ζωῆς, γεννηθείς. Loco ἐκ σοφίας, habetur in Coisl., Roe et Casaub., ἐκ σοφῶν, *sapientia ex sapiente*. Sed præferenda vulgata lectio. Postremo post Θεὸς ἐκ Θεοῦ, adjecimus, *δύναμις ἐκ δυνάμεως*, ex Coisl. et Othob.

(5) *Ἀνάγκη*. Deest ea vox in codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grod.

(6) *Θετικῶς*. Hujus verbi loco legitur in codd. Coisl., φυσικῶς, *naturaliter*. Lines autem sequenti, loco καὶ χρόνον non solum in Coisl., sed etiam in Roe et Casaub. legitur, θετικῶς, *positione, adoptione, acquisitione*: vox illa hic procul dubio extra locum. Potuit huc transferri ex linea superiore post *ἓνα τὸν Δαβὶδ*, qui fortassis in loco respondebat verbo θετικῶς vel φυσικῶς in sequenti membro posito. David vero *positione, adoptione*, dici potuit Christi pater, quamvis naturalis; eo sensu quo Cyrillus negat Christum esse Filium æterni Patris θετικῶς, nempe acquisitum, voluntate et beneplacito quodam posterius ascitum. Ita David Dei Filius pater est in tempore ascitus et acquisitus, et quodammodo adoptatus cum ante illo careret patre.

ὡ-σάλλεται οὕτε τόπω, οὕτε γενεολογείται· Τὴν γὰρ γενεάν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; Πνεῦμα ὁ Θεὸς ὁ πνεῦμα ὢν, πνευματικῶς ἐγέννησεν ὡς ἀσώματος ἀπεριέργαστον καὶ ἀκατάληπτον γέννησιν (1). Ὁ Υἱὸς αὐτὸς λέγει περὶ τοῦ Πατρὸς· Κύριος ἐπε πρὸς μὲ· Υἱὸς μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκα σε. Τὸ δέ, σήμερον (2), οὐ πρόσφατον, ἀλλ' ἄϊων· τὸν χρόνον, ἀχρονον, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· Ἐκ ταστρὸς πρὸ ἐωσφόρου ἐγέννησά σε.

*genius te*³ : illud, hodie, non recens, sed sempiternum : hodie temporis expers, ante omnia sæcula. Ex uero ante luciferum genui te⁴.

Γ. Πιστεύουσι τοῖνυν εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν Υἱὸν Θεοῦ ζῶντος; Υἱὸν δὲ μονογενῆ, κατὰ τὸ εὐαγγέλιον, τὸ λέγον· Οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἐδώκεν· ἵνα ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπολέται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον· καὶ πάλιν· Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν, οὐ κρίνεται, ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν· ὁ δὲ ἀπεθὼν τῷ Υἱῷ, οὐκ εἶσται τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ἔργη τοῦ Θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν, ὅτι οὐκ ἐπίστευσε εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ. Περὶ οὗ μαρτυροῦν ὁ Ἰωάννης ἑλεγε· Καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, ἧξεν ἡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός· πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας· ἃν τρέμοντες οἱ δαίμονες, εἰπον· Ἐα, τί ἡμῖν καὶ σοί, Ἰησοῦ Υἱὲ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος;

Ζ. Υἱὸς τοῖνυν τοῦ Θεοῦ ἔστι φύσει, καὶ οὐ θέσει, γεννηθεὶς ἐκ Πατρὸς. Καὶ ὁ μὲν ἀγαπῶν τὸν γεννη-

A est, et tempori subijctur, et contractatur, et propiam habet quæ recenseatur : quod vero est secundum deitatem, neque tempori obnoxium est neque loco, neque genus habet quod recenseri possit. Generationem enim ejus quis enarrabit⁵? Deus spiritus est⁶ : qui spiritus est, spiritualiter genuit ut incorporalis, investigabili et incomprehensa generatione.⁷ Filius ipse de Patre dicit : Dominus dixit ad me : Filius meus es tu, ego hodie genui te⁸ : illud, hodie, non recens, sed sempiternum : hodie temporis expers, ante omnia sæcula. Ex uero ante luciferum genui te⁹.

VI. Crede itaque in Jesum Christum Filium Dei viventis, Filium vero unigenitum, juxta Evangelium quod dicit : Sic enim dilexit Deus mundum, ut Filium suum unigenitum dederit ; ut qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam æternam¹⁰. Et rursum : Qui credit in Filium, non judicatur¹¹ ; sed translatus est a morte in vitam¹². Qui autem non credit Filio, 152 non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum¹³, quia non credidit in Filium Dei unigenitum¹⁴. De quo testimonium ferens Joannes dicebat : Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre : plenus gratia et veritas¹⁵. Quem trementes demones dicebant : Sine, quid nobis et tibi, Jesu Fili Dei viventis¹⁶?

VII. Filius igitur Dei est natura et non adoptione, genitus ex Patre. Et ille quidem qui diligit

¹ Isai. lxi, 8. ² Joan. v, 24. ³ Vid. in fr. n. 7. ⁴ Ibid. 18. ⁵ Joan. v, 24. ⁶ Joan. iii, 36. ⁷ Ibid. v, 7.

⁸ Psal. ii, 7. ⁹ Psal. cix, 3. ¹⁰ Joan. iii, 16. ¹¹ Ibid. 18. ¹² Joan. i, 14. ¹³ Luc. iv, 34; Marc. v, 7.

(1) Ἀπεριέργαστον καὶ ἀκατάληπτον γέννησιν. Mallem ut sup. numeri 4 initio in dandi casu, ἀπεριέργαστον καὶ ἀκατάληπτον γέννησει. (2) Τὸ δὲ σήμερον, etc. Juxta hanc lectionem illu.1, Hodie genui te, ad æternam Verbi generationem refertur. At longe diversa est lectio codd. Roe et Casaub. quæ verba, Filius meus es tu, de æterna nativitate, sequentia vero Hodie genui te, de incarnatione explicat. Sic habetur in iis codd. post γεγέννηκα σε. Τὸ, Εἰ σὺ, ἀχρονον καὶ ἀϊδιον· τὸ δέ, σήμερον, πρόσφατον, ἀλλ' οὐκ ἀϊδιον, οὐκ οὐκ τῶν Πατρὸς καὶ τὴν κάτω γέννησιν· καὶ πάλιν λέγει· Ἐκ ταστρὸς πρὸ ἐωσφόρου γεγέννηκά σε. Τοῦτο μόνον τῶν διότιτος. Πιστεύουσι, etc. Ibid. Es tu, absque tempore est et æternum. Illud vero Hodie, recens est nec æternum ; Patre inferiori enim nativitatem sibi vindicant. Et iterum ait : Ex uero ante luciferum genui te. Hoc solummodo ad dirimitatem attinet. Frontibus adversis pugnant amba lectiones. Ura sit Cyrilli non facile judicium. Primam tamen quam retinui veram esse, tribus mihi rationibus persuasum est. Prima : si locus iste lineis aliquot superius haberetur, nempe ante τὴν γὰρ γενεάν, secundam lectionem antepone[n]t non dubitare, uti ad confirmanda quæ ante de duplici Christi filiatione dixerat oportu[n]tiorum. At hic, ubi as-ignato prius utriusque nativitatis discrimine, totus est in explicatione divine atque æternæ ; quemadmodum edita lectio mire quadrat, ita altera extra locum posita videtur. Secunda : locum psalmi, Ego hodie genui te, Cyrillus cat. ch. 7, n. 2, et cat. 10, n. 2, ad æternam Christi nativitatem non obscure revocat. Hic vero Filium mentem secutus videtur, qui Hebr. i, 5, ad

hanc interpretationem accedit. Ea porro sectio ante lecta, hujus catechesis prestitutum argumentum est. Accedit quod Cyrillus suum de æterno Christi sacerdotio opinionem vel transisse vel confirmasse videtur, ex præoccupata opinione quod verba Filius meus es tu, ego hodie, etc. ad æternam Christi generationem pertinerent : quia Apostolus Hebr. v, 5, per ea verba (sed ad incarnationem adaptata) Christum sacerdotem a Patre constitutum significat ; Cyrillus autem ea ab æternitate dicta existimabat. Tertia : ambaram quas expendimus Scripturam posterior sane magis emendationem sapit ; quæ Cyrillum ad communiorum apud Græcos Patres et Latinos veteres hujus Davidici testimonii interpretationem reducit ; nam ea quæ vocem hodie ad sempiternam Christi nativitatem refert, ut apud Latinos post Augustinum celebratur, ita apud Græcos admodum rara est, et apud Latinos pene ante Augustinum inaudita. Videri potest Ludov. Thomassius, lib. vii De Incarn., capitibus 5, 6 et 7, Patrum nubem commemorans qui dictum illud de incarnatione sunt interpretati : quibus nos etiam alios Patres Græcos Latinosque adijcere possemus. Neque tamen suffragatoribus caret inter Græcos Cyrilliana expositio. Adjuccit ab auctore paraphrasis in Psalmos a Corderio editæ : videtur ab auctore Commentarii qui paraphrasim subsequitur in editione Corderii ; quem Theodorum Hieraciotam Cyrilli æqualem existimant ; placuit Anastasio orat. 1 De Trinitate, Bib. PP. Lugd., tom. IX, pag. 929, paucisque admodum alii. Ea verba a Paulo adhuc ad Christi resurrectionem referuntur, Act. xiii, 33 ; alia quoque sunt Patrum interpretationes, quas recensere nihil est hujus loci.

eum qui genuit, diligit et eum qui ex eo genitus est.²² Qui autem genitum contemnit, contumeliam suam in genitorem transfert. Quando vero generantem Deum audieris, ne in corpora opinione devolaris (1); neque participem corruptionis generationem suscipere, ut non in impietatem cadas. *Spiritus est Deus*²³, spiritualis ejus generatio; corpora namque gignunt corpora, et in gignendis corporibus necesse est moram temporis intercedere: nullum vero in generatione Filii ex Patre intermedium reperit tempus.²⁴ Et hic quidem quod generatur, imperfectum generatur: Filius autem Dei perfectus est genitus: quod enim nunc est, id et a principio est, natus absque initio. Nascimur nos ita, ut ex infantili ignorantia ad rationis usum transeamus: imperfecta est, o homo, nativitas tua; processu siquidem, incrementorum fit accessio. Hic autem nihil simile cogites, neque ullam generantis infirmitatem accuses; nam si ille imperfectum generavit, quod accedente tempore perfectionem assecutum sit; infirmitatis arguis est, hoc juxta te genitor ab initio non dedit.

VIII. Ne igitur humanam existimes hanc generationem; neque illi similem qua Abraham genuit Isaac. Abraham enim Isaacum genuit, non quem volebat, sed quem alius illi concessit. Cum vero Deus et Pater generat, neque ignorantia, neque consultatio in medio: dicere enim quod ignoravit id quod genuit, impietas maxima.²⁵ Dicere etiam quod cum temporibus deliberasset, pater deinceps effectus sit, ejusdem impietatis est: non enim prius Deus absque liberis existens, postea in tempore pater est effectus: verum semper Filium habet; quem genuit, non sicut homines generant homines, sed sicut novit ipse solus qui cum genuit ante omnia sæcula Deum verum.

IX. Cum enim verus Deus sit Pater, similem sibi Filium genuit, Deum verum. Non sicut magistri discipulos generant; non quemadmodum Paulus quibusdam dicit: *In Christo enim Jesu per Evangelium ego vos genui*²⁶. Hic enim, qui secundum

²² I Joan. v. 1. ²³ Vid. cat. 10, n. 1, et cat. ²⁴ Vid. hom. in Paral. n. 5, et infr. n. 13. ²⁵ Vid. infr. n. 11. ²⁶ I Cor. iv, 15.

(1) *Ne in corpora opinione devolaris.* Hæc vel ad excludendas Valentinianorum generationes, vel potius ad defendendam contra Arianos divinæ generationis veritatem. Arius enim ad eam detrectandam, in verissima et ineffabili Filii nativitate, passivum, sectionem et effluxum commentus est, inquit Athanasius, lib. 1 cont. Apollinar., n. 21, ea ex Catholicorum sententia sequi dicens. Videsis a nobis annotata in catechi. 7, n. 5.

(2) *Orar ακούσης.* Editi, ἐλθὲν ακούσης. Sequimur codd. Coisl. Ottob. Roë, Casaub. Grod. Ex Coisl. et Grod. adjecimus καὶ ante μὴ φθάρθῃ. In cold. Roë et Casaub. omittuntur sequentia verba, ἵνα μὴ ἀσεβήσῃς.

(3) *Καὶ χρεῖα τοῖς σώματι.* Ex cold. Coisl., Ottob., Roë, Casaub., Grod. scripsimus, καὶ χρεῖα, loco ἑξ χρεῖας et sustulimus præpositionem ἐν inter τοῖς et σώματι in impressis positam.

παντα, ἀγαπᾷ καὶ τὸν γεγεννημένον ἐξ αὐτοῦ· ὁ δὲ ἀθεῖον τὸν γεγεννημένον, ἀναπέμπτει τὴν ὕβριν εἰς τὸν γεγεννηκῶτα. Γεννῶντα δὲ θεὸν διὰν ἀκούσμενος (2), μὴ καταπέσης εἰς σώματα, μὴ φθάρθῃν γέννησιν ὑπολάβῃς, ἵνα μὴ ἀσεβήσῃς. Πνεῦμα δὲ θεός· πνευματικὴ ἡ γέννησις. Τὰ μὲν γὰρ σώματα γεννᾷ σώματα· καὶ χρεῖα τοῖς σώμασι (3) γεννωμένοις χρόνον μεσττεῖν. Μεσίτης δὲ τῆς ἐκ Πατρὸς Υἱοῦ γεννήσεως χρόνος οὐκ ἐστίν. Καὶ ὅδε μὲν γεννᾶται τὸ γεννῶμενον ἀτελές, ὁ Υἱὸς δὲ τοῦ Θεοῦ τέλειος ἐγεννήθη· ὅπερ γὰρ νῦν ἐστίν, τοῦτο καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐστίν, γεγεννημένος (4) ἀνάγκως. Ἡμεῖς γεννώμεθα, ἐξ ἀμαθείας νηπιώδους εἰς λογικότητα μεταβαίνοντες· ἀτελές, ἀνθρώπος, ἡ σὴ γέννησις· ἐκ προκοπῆς γὰρ ἡ πρόσληψις. Ἐκεῖ δὲ οὕτω μὴ νόμεις, μηδὲ ἀθεύειαν κατηγορεῖς τοῦ γεγεννηκῶτος. Εἰ γὰρ ἀτελές μὲν ἐγέννησες, χρόνον δὲ τοῦτο πρόσλαβες τὸ τέλειον, ἀθεύειαν κατηγορεῖς τοῦ γεγεννηκῶτος· εἰ γὰρ χρόνος ὕστερον ἐχαρίσατο (5), κατὰ αὐτὸ τοῦτο ἐξ ἀρχῆς ὁ γεννήτωρ οὐκ ἐχαρίσατο.

genitorem: si id quod tempus postea largitura

H. Μὴ τοίνυν ἀνθρωπίνην εἶναι νομίσεις τὴν γέννησιν, μηδὲ ὡςπερ ἐγέννησεν Ἀβραὰμ τὸν Ἰσαὰκ. Ἀβραὰμ γὰρ τὸν Ἰσαὰκ ἐγέννησεν· ἀλλ' οὐκ ὄντως ἐβούλετο γέννηαι, ἀλλ' ὄντως (6) ἄλλως ἐχαρίσατο. Τοῦ δὲ Θεοῦ καὶ Πατρὸς γεννῶντος, οὕτως ἀγνοῖα ἐστίν οὕτως σκέψις ἐν μέσῳ. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, ὅτι ἤγνοιε τὸν γεννῶμενον, ἀθεύειαν μέγιστη καὶ τὸ εἰπεῖν, ὅτι χρόνος σκεψάμενος, ὕστερον πατὴρ ἐγένετο, τῆς αὐτῆς ἀσεβείας ἐστίν. Οὗ γὰρ πρότερον ὢν ὁ θεός (7) ἄπεικ, ὕστερον ἐν χρόνῳ ἐγένετο πατὴρ· ἀλλ' ἀπὸ ἑαυτοῦ τὸν Υἱὸν, γεννήσας αὐτὸν οὐκ ὡς ἀνθρώποις ἀνθρώπους, ἀλλ' ὡς αὐτὸς οἶδεν μόνος (8), ὁ γεννήσας αὐτὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων θεὸν ἀληθινόν.

Θ. Θεός γὰρ ἀληθινὸς ὢν ὁ πατὴρ, ὅμοιον ἑαυτοῦ ἐγέννα τὸν Υἱόν, θεὸν ἀληθινόν· οὐκ ὡς διδάσκαλος γεννῶσι μαθητὰς, οὐκ ὡς Παῦλος φησὶ τιαν· Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ Ἐβανγγελίου ἐπὶ ἡμᾶς ἐγέννησα. Ὅδε μὲν γὰρ ὁ μὴ κατὰ φύσιν υἱὸς ὢν,

n. 2 et 3. ²⁶ Joan. iv, 24. ²⁷ Vid. sup. n. 5. ²⁸ Vid. cat. 7, n. 3, inf. n. 4, et cat. 15, n. 6. ²⁹ Vid.

(4) *Γεγεννημένος.* Ita in Coisl. Editi vero, γεγεννημένον. Sic infra n. 13, τοῦτο γεννήθηκες ὅπερ ἐστὶν νῦν. Deest vox ἀνάγκως sequens in Coisl., Roë, Casaub., Grod.

(5) *Ὁ χρόνος ὕστερον ἐχαρίσατο.* Ita scripsimus juxta codd. Coisl., Roë, Casaub. Aliter vero editi, εἰ γὰρ ἄχρονος ὕστερον ἐχαρίσατο. Eodem modo Ottob. nisi quod habet, ὁ χρόνος. Ante οὐκ ἐχαρίσατο, verba ὁ γεννήτωρ, adjecimus ex cold. Roë et Casaub.

(6) *Ὅντως.* In cold. Ottob., Roë et Casaub. loco ὄντως, habetur ὅπως.

(7) *Ὁ θεός.* Articulum addidimus ex Roë et Casaub. Paulo post ex iissa. et Coisl. ac Grod. scripsimus, ἐγένετο, loco ἐστίν.

(8) *Μόνος.* Id verbum adjecimus ex codd. Coisl., Ottob. et Roë, ut infra habetur numeri unicecimi initio.

διὰ τῆς μαθητείας υἱὸς ἐγένετο· ἐκεῖ δὲ φυσικὸς υἱὸς, ἀληθὴς υἱὸς· οὐχ ὡς ἡμεῖς, οἱ φωτισμένοι, νῦν γίνεσθαι υἱὸν τοῦ Θεοῦ· γίνεσθε γὰρ καὶ ἡμεῖς υἱοί· ἀλλὰ θέσει (1) κατὰ χάριν, ὡς γέγραπται· Ὁσοὶ δὲ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ἔρομα αὐτοῦ· οὐ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρῶν, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν. Καὶ ἡμεῖς μὲν γεννώμεθα ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος· οὐχ οὕτως δὲ ἐγεννήθη Χριστὸς ἐκ Πατρὸς. Κατὰ τὸν καιρὸν γὰρ τοῦ βαπτίσματος προσφωνῶν, καὶ λέγων, Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου, οὐκ εἶπεν, ὧςτος νῦν (2) γέγονεν Υἱός μου, ἀλλ' Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου· ἵνα δηλώσῃ, ὅτι καὶ πρὸ τῆς τοῦ βαπτίσματος ἐνεργείας Υἱὸς ἦν.

Γ. Ἐγέννησεν ὁ Πατὴρ τὸν Υἱόν, οὐχ ὡς ἐν ἀνθρώποις γεννᾷ τοὺς λόγον. Ὁ μὲν γὰρ τοὺς ἐν ἡμῖν ἐνυπόστατος ἐστίν· ὁ δὲ λόγος, λαληθεὶς καὶ εἰς ἀέρα διαχρηθεὶς ἀπέλλυται. Ἡμεῖς δὲ οὐδαμῶν τὸν Χριστὸν γεννηθέντα λόγον οὐ προσωρικόν, ἀλλὰ λόγον ἐνυπόστατον καὶ ζῶντα (3)· οὐ χεῖλαι λαληθέντα καὶ διαχρηθέντα, ἀλλ' ἐκ Πατρὸς αἰδίου καὶ ἀνεκκράτους, καὶ ἐν ὑποστάσει γεννηθέντα. Ἐν ἀρχῇ γὰρ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος ἐν δεξιᾷ καθιζήμενος. Λόγος νοῦν τοῦ Πατρὸς τὸ βούλημα, καὶ δημιουργῶν τὰ πάντα τῷ κινήσει νεύματι· Λόγος ὁ καταβάς καὶ ἀναβάς· ὁ γὰρ προσωρικὸς (4), λαλούμενος οὐ καταβαίνει οὐδὲ ἀναβαίνει· Λόγος λαλῶν, καὶ λέγων· Ἄ ἐώρακα παρὰ τῷ Πατρὶ μου, ταῦτα λαλῶ· Λόγος ἐξουσιαστικὸς, καὶ βασιλείων τῶν πάντων· πάντα γὰρ τῷ Υἱῷ παραδέδωκεν ὁ Πατὴρ.

ΙΑ. Ἐγέννησε τοῖνον αὐτὸν ὁ Πατὴρ (5), οὐχ οὐ-

A naturam filius non erat, per disciplinam filius est factus; illic vero naturalis 153 filius, verus filii fieri. Non sicut vos, o illumandi, nunc filii Dei efficiimini; vos enim etiam filii efficiimini, sed adoptione per gratiam, sicut scriptum est: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri; his qui credunt in nomen ejus. Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex volutate viri, sed ex Deo nati sunt¹. Et nos quidem nascimur ex aqua et spiritu²; non autem ita natus est Christus ex Patre. Namque in baptismatis tempore inelamans et aienis: Hic est Filius meus³; non dixit, Hic nunc factus est Filius meus; verum, Hic est Filius meus, ut declararet quod etiam ante baptismatis efficientiam Filius erat.

X. Genuit Pater Filium, non sicut in hominibus mens generat verbum (6). In nobis enim mens subsistens quidem est: verbum vero enniatum et in aera diffusum disperditur; nos autem numimus Christum natum esse verbum, non prolatitium, sed Verbum subsistens et vivens; non labii prolatum et diffusum, sed ex Patre sempiterno et ineffabiliter, et in solida hypostasi genitum. In principio enim erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum illud⁴ in dextera sedens⁵. Verbum intelligens Patrem voluntatem, et ejus nutu omnia motiens, Verbum quod descendit et ascendit⁶: verbum enim prolatitium dum loquendo profertur, non descendit nec ascendit. Verbum quod loquitur et dicit: Quae vidi apud Patrem meum; haec loquor⁷. Verbum potestate plenum, et in omnia regnum exercens omnia enim Filio tradidit Pater⁸.

XI. Genuit igitur ipsum Pater, non ita ut aliquis

¹ Joan. i, 12, 13. ² Joan. iii, 5. ³ Vid. cat. 3, n. 14. ⁴ Math. iii, 17; xvii, 5. ⁵ Vid. cat. 4, n. 8. ⁶ Joan. i, 1. ⁷ Psal. cix 1. ⁸ Ephes. iv, 10. ⁹ Joan. viii, 38. ¹⁰ Joan. xiii, 5, et Math. xi, 27.

(1) θέσει. In Octob. legitur θελήσει, voluntate, quod quidem non male cum consequentibus colleret. Vide sup. num. 4, et cat. 7, num. 7. Sic Cyrillus Alexandr. Thesauri assert. 15, pag. 164. Τὰ μὲν κτίσματα λόγος καὶ βούλησις Θεοῦ καλεῖται πρὸς υἰοθεσίαν· Creaturae equidem verbo et voluntate Dei ad adoptionem vocantur.

(2) ὧςτος νῦν. Loco οὕτως habebatur in impressis, οὗ· quod correctimus ex codd. Coisl. Octob., D Roe. Casaub., Grod.

(3) Καὶ ζῶντα. Particulam καὶ hic addidimus ex codd. Roe, Casaub., et Grod. Voces pariter, καὶ διαχρηθέντα, ex iisd. itemque ex Coisl. et Octob.

(4) Προσωρικὸς. Ex Roe et Casaub. Editi, προσωρικῶς λαλούμενος, quae verba incoincinnam ejusdem rei repetitionem continent. Ante λαλῶ, addidimus ταῦτα ex iisdem codd. et Grod.; deest tamen in Evangelio.

(5) Ὁ Πατὴρ. Hanc vocem addidimus ex Grod. et codd. Coisl. et Octob. quorum tamen in postremo deest articulus, et Πατὴρ post οὕτως ponitur. Inferius, ante οὐχ οὕτως, addidimus ὅτι ex Coisl., Roe, Casaub. et Grod.

(6) Non sicut in hominibus mens generat, etc. Loquitur de verbo non interiori et in ipso animo manente, quod Graeci ἐντέλετον vocant; sed de verbo exteriori prolati, cujus verbi productionem cum

aeterni Verbi generatione comparare solent Patres plurimis de causis, quas vide a Dionysio Alexandrino explicatas apud Athan., De sent. Dionys., num. 25, et ab Athanasio ipso orat. 2, num. 55. Caeterum ea comparatione multi olim ad minuendam divini Verbi hypostasim et distinctam a Patre existentiam abusi sunt. Quos sine dubio isthic castigat Cyrillus. In primis Eblion, qui ex Hilario, lib. ii De Trin., num. 4, Filium dicebat sonam vocia elatum. Praeaeas, apud Tertull., lib. Contra Praeaean, cap. 7, Sermonem, id est Verbum, nihil aliud dicebat esse praeter vocem et sonum, Sabellius etiam ita sentiebat ex Epiphaniū Indiculo, p. 598, num. 16, et Paulus Samosatensis ex Epiph., haeres. lxxv, num. 1. Idem error fuit Photini, eidem et Marcello Aucyrano ab Orientalibus imputatus. Praeterea hic respici putem Arianos, qui duplex in Deo verbum distinguentes, aliud proprium ac naturale Patris Verbum in quo Filium fecerit, aliud vero creatum quod sola cogitatione verbum appellari posse dicebant, apud Athan., orat. ii, num. 57, quae rebant ex Catholicis, Qui fieri posset ut Filius esset verbum, vel verbum imago Dei; nam hominum verbum ex syllabis compositum, loquentis voluntatem solummodo indicat, posteaque desinit et evanescit. Ibid., num. 54. Quibus respondet Athanasius divini et humani verbi differentiam fuse edisserens.

inter homines intellexerit, sed ut novit ipse solus (1). Non enim quemadmodum genuerit edicere pollicemur: tantum, quod non ita genuerit affirmamus. Neque nos duntaxat Filii ex Patre natiuitatem ignoramus, sed et omnis generata [seu creata] natura. **Enarra 154 terræ (2), si tibi dixerit** *? at etiam si omnia quæ super terram sunt percortatus fueris, dicere non poterunt. Tellus namque proprii sui figuli et fictoris substantiam edicere non valet. Neque tantum tellus ignorat, sed neque sol novit; quarta enim die sol creatus est, quæ tribus ante ipsum facta sunt diebus non cognoscens. Qui vero tribus ante se diebus facta non novit, ipsum sane effectorem edicere non poterit. Id cælum non enuntiabit: ab Christo enim, Patris nutu cælum quoque tanquam fumus constabilitum est². Nec cæli cælorum, nec aquæ quæ super cælum sunt³, hoc enarraverint. Quid igitur doles te nescire, o homo, quod ipsi quoque cæli ignorant? Nec cæli solum eam generationem nesciunt, sed et universa angelica natura. Si quis enim, esto ut id possibile sit, in primum cælum conscendens (5), et angelorum hujus loci incolarum conspecta statione, accedens interrogaverit quomodo Deus suum Filium genuerit, respondebunt fortassis: ⁴ Habemus superius majores et subli-

τως ὡς ἂν τις νοήσειεν ἀνθρώπων, ἀλλ' ὡς εἶπεν αὐτὸς μόνος. Οὐ γὰρ τὸ, πῶς ἐγέννησεν, εἰπεῖν ἐπαγγελλόμεθα· ἀλλὰ τὸ, οὐκ ὀντως, διαθεσασόμεθα. Καὶ οὐχ ἡμεῖς ἀγνωσοῦμεν μόνον τὴν ἐκ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ γέννησιν, ἀλλὰ καὶ πᾶσα γεννητὴ φύσις. Ἐκδηγήσεται γῆ (4), εἰς οὐρανὸν ἀναβήσεται; καὶ ἐάν ἐξετάσῃς πάντα τὰ θντα ἐπὶ τῆς γῆς, οὐκ ὀντως εἰπεῖν. Ἡ γὰρ γῆ τοῦ οὐρανοῦ κεραμειῶς καὶ πλάστου τὴν ὑπόστασιν λέγειν οὐ δύναται. Οὐ μόνον δὲ γῆ οὐκ οἶδεν, ἀλλ' οὐδὲ ἥλιος· τετάρτη γὰρ ἡμέρα ὁ ἥλιος ἐκτίσθη, τὰ ἐν ταῖς πρὸ αὐτοῦ τρισὶ μὴ ἡμεράσιν· ὁ δὲ τὰ ἐν τρισὶν ἡμέραις, ταῖς πρὸ αὐτοῦ, μὴ εἰδώς, αὐτὸν τὸν ποιητὴν ἐξεπέμψεν οὐκ ὀντως εἰπεῖν. Οὐρανὸς τοῦτο οὐκ ἐπιγινώσκει· νεύματι γὰρ Πατρὸς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ οὐρανὸς ὡς καπνὸς ἐστερεώθη. Οὐδὲ οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν διηγήσονται, οὐδὲ τὰ ὄρατα τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν τοῦτο διηγήσεται. Τί τοίνυν ἀμυμῆς ἀγνωστὸν, ἀνθρώποις, ὑπερ ἀγνωστοῖς καὶ οἱ οὐρανοὶ; Οὐ μόνον δὲ οἱ οὐρανοὶ τὴν γέννησιν ἀγνωστοῖσι, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἀγγελικὴ φύσις. Εἰ γὰρ τις (εἰ γε ἦν δυνατὸν) ἀναβῆς εἰς πρῶτον οὐρανὸν, καὶ τῶν ἐκεῖ ἀγγέλων κατανοήσας τὴν κατάστασιν, προσελθὼν ἐρωτήσει, πῶς ὁ Θεὸς ἐγέννησε τὸν ἑαυτοῦ Υἱόν, ἐρῶσιν ἰσως· Ἐχομεν ὑπὲρ ἡμῶν μείζονας ἀνωτέρους, ἐκείνους ἐρώτησαν. Ἀνάβηθι πρὸς δεῦτερον οὐρανὸν, καὶ τρίτον φθάσον, σὺ δὲ πρὸς θρόνον καὶ κυριότητας (5),

* Job XII, 8. ² Isa. LI, 6. ³ Psal. CXLVIII, 4. ⁴ Vid. cat. 6, n. 6; et cat. 7, n. 11.

(1) *Ut novit ipse solus.* Soli Deo notum divinæ generationis arcanum, nec angelis quidem perspectum uno prorsus ore docent Patres: sive adversum Valentinianos divinarum generationum arbitrarium et phantasticum ordinem docentes, sibi que sub superbo Gnosticorum nomine albiditarum rerum scientiam vindicantes, ut Irenæus, lib. II, cap. 28, n. 6; Origenes, lib. I *De principiis*, cap. 7, Eusebius, lib. V *Demonst.*, cap. 4, pag. 216, sive adversum Arianos, qui divinam et æternam Verbi generationem, uti rem prorsus incredibilem et impossibilem auferant: eoque modo Filium creatoris cæteris præcellere et unigenitum dici arbitrabantur, quod ipse solus a Patre conditus esset, cætera vero a Filio. Vide Athan., *De decretis Nicænis*, omni. 9 et seqq., orat. I *contr. Arian.*, n. 22 et 26, orat. 2, num. 56; Hilari., lib. II *De Trin.*, num. 9, etc. Hic Arianos respici sudent verba sequentia num. 12, quibus temerarios illos divinæ generationis inquisitores in impietatem religionis opinione labi ait: Arianos enim in subsequenti argumentatione num. 15, pluribus notis designat; atque num. 17, eos, dum Patrem honorare se fingunt, Filium in creaturatum censum relegere.

(2) *Enarra terræ, etc.* Hic de terra, sole, et cælis quasi animatis rebus loquitur. Notum hinc opinionem ab Origene profectam multos et veteribus patribus assertores vel fautores habuisse, ut Hieronymum, Ambrosium, Synesium; quam Isidorus Pelusiota lib. IV, ep. 58, nec approbandam nec prorsus rejiciendam judicavit. At hic figuratam, et portarum consuetudini similem Cyrilli dicendi rationem contineri omnino mihi persuadeo; cujus occasionem ipsi dedit allegatus Jobi locus, et familiaris Scripturarum usus. Cum enim creaturas omnes in rationales et ratione destitutas distinguat, priorum nomine nunquam alios præter angelos hominesque comprehendit. Vide catech. 23, u. m. 6. Idem cat. 4, num. 16, et cat. 17, n. 2.

C ait Spiritum sanctum omnium rerum ratione præditarum, angelorum videlicet et hominum, sanctificationem esse, τὸν ἀπάντων λογικῶν, καὶ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων ἐστὶν ἀγιαστικόν. Quod confer cum cat. 16, num. 22 et 25. Neque hic terra, solis et cælorum nomine angelos earum rerum gubernationi præpositos intelligit, cum de angelis postea sermari dicat.

(3) *In primum cælum, etc.* Hic et cat. 16, n. 25, angelus in diversis cælis quasi domiciliis, secundum eorum illorum ordinis perfectionem ac dignitatem locat. Variè prorsus et incertè Patrum de angelorum domiciliis opiniones quas referre nihil necesse est. At Cyrilli sententia nobilissimos Patres, et antiquissimos auctores, assertores habet. In primis sanctus Ignatius martyr, *Epist. ad Trallianos*, num. 5: Δυνάμενος νοεῖν τὰ ἐπουράνια, καὶ τὰς τοποθεσίας τὰς ἀγγελικὰς, καὶ τὰς συστάσεις τὰς ἀρχοντικὰς. Cum possim intelligere cælestia, angelorum sedes diversis in locis fixas, et principum stationes. Origenis nota est sententia, lib. II *De princip.*, cap. 12, et hom. 27 in Numeros. Item auctoris Clementinarum homil. hom. 8, n. 12; Hilarius, in *psal.* CXXXV, n. 10, eadem de cælis et angelis habet ferme quæ Cyrillus noster; Greg. Nyss., orat. in *Ascension.*, tom. II, p. 443, distinguit angelos perigeos, seu vicinum terræ cælum incolentes, ab angelis superioribus: et omnes fere Patres eodem modo interpretari solent versiculum 7 psalmi XXII, *Attollite portas, principes, vestras*, etc. de angelis inferioribus ad superiores clamantibus. Vide Ambros., in *psal.* XXXIV, vers. 17, Chrysostom., hom. 6 in *Hebræos*.

(4) *Ἐκδηγήσεται γῆ.* Loco horum ex Jobo verborum habetur in *Coisl.*: Πᾶσα γεννητὴ φύσις οὐκ ἐκδηγήσεται, ἢ ἐκφράσει· Omnis creata natura non enarrabit, vel edisseret.

(5) *Καὶ κυριότητας.* Particulam καὶ adjecimus ex eod. *Coisl.*, Roë, Casaub. et Grod., hic taucæ omittit θρόνον.

ἀρχάς· καὶ τὰ ἐξουσίας· κἂν πρὸς ἐκείνους δέ τις φθάσειεν, ὅπερ ἀδύνατον, κἀκείνοι παρατηρήσονται τὴν δέησιν· οὐδὲ γὰρ (1) ὀδῶσι.

potestates*. Ac si quis etiam, quod impossibile est, ad illos usque pervenerit, ipsi quoque hujus rei enuntiationem detectatam sunt; neque enim exploratum habent.

ΒΒ. Καὶ ἐγὼ θαυμάσια ἀπὸ τῶν τοιμηρῶν τὴν φιλοπραγμοσύνην, τῶν διὰ τῆς νομιζομένης εὐλαβείας εἰς ἀσέβειαν ἐκπιπτόντων. Θρόνους γὰρ καὶ κυριότητας, τὰ Χριστοῦ παύματα, καὶ ἀρχάς καὶ ἐξουσίας ἀγνοοῦντες, αὐτὸν (2) τὸν Ποιητὴν φιλοπραγμοῦν ἐπιχειροῦσιν. Εἰπέ μοι πρῶτον, εἰ τοιμηρότετε, τί διαφέρει θρόνος κυριότητος, καὶ τότε φιλοπραγμονεῖτε τὰ κατὰ Χριστόν. Εἰπέ μοι τί μὲν ἔστιν ἀρχή, τί δὲ ἐξουσία, τί δὲ δύναμις, τί δὲ (3) ἄγγελος· καὶ τότε τὸν Ποιητὴν φιλοπραγμονεῖτε· πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἄνευτε. Ἄλλ' οὐ θέλει ἐρωτῆσαι θρόνους ἢ κυριότητας, ἢ οὐ δύναμις. Τί ἔστιν ἕτερον γινώσκον τὰ βῆθη τοῦ Θεοῦ, εἰ μὴ μόνον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ λαλήσαν τὰς θείας Γραφάς; ἄλλ' οὐδ' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, περὶ τῆς ἐκ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ γεννήσεως ἐν ταῖς Γραφαῖς ἐλάλησεν (4). Τί τοῖνυν φιλοπραγμονεῖτε, ἀ μὴ τὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐγραφεῖν ἐν ταῖς Γραφαῖς; ὃ τὰ γεγραμμένα μὴ γινώσκων, τὰ μὴ γεγραμμένα φιλοπραγμονεῖς; Πολλὰ ζητήματα ἔστιν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς· τὸ γεγραμμένον οὐ καταλαμβάνομεν, τί τὸ μὴ γεγραμμένον φιλοπραγμοῦμεν; Ἀυταρχεῖς ἡμεῖν (5) εἰδέναι, ὅτι Θεὸς ἐγέννησεν Υἱὸν ἕνα μόνον. **hendumis**; quid de eo quod scriptum non est animum fatigamus? Sufficit nobis scire, quod Deus unum solum Filium genuit.

ΙΓ. Μὴ ἐπισχυνοῦς ἐμολογήσῃαι τὴν ἀγνοίαν, **C** ἀπειθὴ μετὰ ἀγγέλων ἀγνοεῖς. Ὁ γεννήσας, οἷδε μόνος τὸν γεννηθέντα· καὶ ὃ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένος οἷδε τὸν γεννήσαντα. Ὁ γεννήσας οἷδε τὴν ἐγέννησεν· καὶ τὸ Πνεῦμα (6) τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ μαρτυρεῖ ἐν ταῖς Γραφαῖς, ὅτι Θεὸς ὁ γεννηθεὶς ἀναρχος. *Τίς γὰρ ἔγνω ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; Ὅπως δὲ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς ἔγνω, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Ὅπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν καυτῷ, οὕτως καὶ τῷ Υἱῷ ἔδωκε ζωὴν ἔχειν ἐν καυτῷ· καὶ, Ἰνα πάντες τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα· καὶ, Ὅπερ ὁ Πατὴρ οὐκ θέλει ζωοποιεῖ,*

* Coloss. 1, 16. * Joan. 1, 3. * I Cor. 2, 10. 11. * Joan. v, 26. ** *ibid.* 23.

(1) *Οὐδὲ γὰρ.* Loco οὐ, scripsimus, οὐδὲ, ex Coisl., Ottob., Roe, Casaub. et Grod.

(2) *Ἀδύνατον.* Ita codd. præfati, Ottob. excepto. Editi, αὐτόν.

(3) *Τί δὲ.* Loco τίς quod in impressis habetur, ex codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grod. reposuimus et, ut serraretur eadem constructionis ratio, quæ in superioribus verbis, τί μὲν ἀρχή, τί δὲ ἐξουσία, etc. Vide similem locum cat. 6, num. 2, τί μὲν ἔστι φωνήσας, τί δὲ, etc.

(4) *Ἐλάλησεν.* Huic verbo subjungitur in codd. Roe et Casaub. hæc phrasıs: Ὅχις ὅτι οὐκ ἔπει, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔδει, διὰ τὸ μὴ χωρεῖν τοὺς ἀκούοντας· *Non quod nesciret, sed quod non expediret, cum audientes non carerent.* Facile acquiescit in judicio Millesii, hæc in margine pro interpretatione posita iude in textum irrepisse, quod satis confirmat lu-

A miore nobis, illos percontare. Assurge in secundum et tertium cælum: pertinge, si potes, ad thronos et dominationes, principatus quoque et thronos inter dominationemque intersis; tumque ea quæ Christum contingunt inquire: dic mihi, quid sit principatus, quid potestas, quid virtus, quid angelus; et tum Conditorum curiosius indagato: omnia enim per ipsum facta sunt*. Atque interrogare non vis thronos dominationesve, aut potius non potes. Ecquid aliud est quod cognoscat profunda Dei, nisi solus Spiritus sanctus* qui divinas Scripturas elocutus est? At neque ipse Spiritus sanctus de Filii generatione ex Patre in Scripturis est locutus. Quid igitur oporose inquiris, quæ neque Spiritus sanctus in 155 Scripturis exaravit? Qui ea quæ scripta sunt non nosti, non scripta percontaris? Multæ sunt in divinis Scripturis quæstiones: quod scriptum est non comprehendimus? Sufficit nobis scire, quod Deus

XII. Atque ego semper admiratus sum temerariorum illorum curiositatem, qui per opinionem religionis in impietatem præcipitantur. Thronos enim et dominationes, quæ Christi effecta sunt, principatus et potestates incognitos habentes; ipsum Creatorem curiosius inquirere aggrediuntur. Dico mihi primum, o audacissime, quid thronum inter dominationemque intersis; tumque ea quæ Christum contingunt inquire: dic mihi, quid sit principatus, quid potestas, quid virtus, quid angelus; et tum Conditorum curiosius indagato: omnia enim per ipsum facta sunt*. Atque interrogare non vis thronos dominationesve, aut potius non potes. Ecquid aliud est quod cognoscat profunda Dei, nisi solus Spiritus sanctus* qui divinas Scripturas elocutus est? At neque ipse Spiritus sanctus de Filii generatione ex Patre in Scripturis est locutus. Quid igitur oporose inquiris, quæ neque Spiritus sanctus in 155 Scripturis exaravit? Qui ea quæ scripta sunt non nosti, non scripta percontaris? Multæ sunt in divinis Scripturis quæstiones: quod scriptum est non comprehendimus? Sufficit nobis scire, quod Deus

XIII. Non te pudeat ignorantiam confiteri, quandoquidem tibi cum angelis communis sit. Qui genuit, solus novit eum quem genuit; et qui ab ipso genitus est, novit genitorem: qui genuit, novit quid genuerit. Et sanctus Dei Spiritus in Scripturis testatur, Deum esse eum qui genitus sit absque initio. *Quis enim hominum novit quæ hominis sunt, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Sic vero ea quæ Dei sunt, nemo novit nisi Spiritus Dei.* Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic autem Filius dedit vitam habere in semetipso. Et: *Ut omnes honorent Filium, sicut honorant Patrem.* Et: *Sicut Pater quos vult vivificat, sic et*

* II Petr. 1, 21. * Vid. cat. 6, n. 5. * I Cor. 11,

dus ille in verbis, οὐκ ἔπει, et οὐκ ἔδει.

(5) *Ἡμεῖς.* Ita nos ex codd. Coisl. et Grod. vers. Editi, ἡμῖν, vobis.

(6) *Καὶ τὸ Πνεῦμα,* etc. Horum verborum in locum, legitur in Coisl., Roe, Casaub. et Grod. Καὶ αἱ Γραφαὶ διαμαρτυροῦσιν, ὅτι Θεὸς ὁ γεννηθεὶς· *Et Scripturæ testantur Deum esse qui genitus est.* Pro ἀναρχος lego ἀνάρχως: sed ea vox præmittitur in cod. Coisl. In Grodecii vero versione et codd. Roe et Casaub. non vix ἀναρχος solum, sed et sequens Apostoli testimonium desideratur: ac verba, Ὅπερ γὰρ ὁ Πατὴρ, etc. connectantur eum superioribus, ὅτι Θεὸς ὁ γεννηθεὶς. Et revera propositionis hujus probatio sunt; interjectusque Pauli locus vim orationis et seriem videtur abrumperet.

Filius quos vult vivificat ¹⁴. Neque generans ulla re deminutus est (1), neque deest genito quidquam. (Novi ea me sæpe dixisse ¹⁵ : verum eadem sæpe vestræ securitatis gratia repetita sunt.) Neque is qui genuit patrem habet, neque is qui genitus est fratrem : nec genitor mutatus in filium est (2), nec genitus effectus est pater. Ex uno solo Patre, unus unigenitus Filius. Nec duo ingentis, nec unigeniti duo ; verum unus est Pater ingentis (ingentis namque est qui patrem non habet) ; et unus est Filius, æternum ex Patre genitus : non in temporibus genitus, sed ante sæcula genitus : non ex profectu auctus, sed hoc insum genitus quod nunc est.

XIV. Credimus igitur in *Filium Dei unigenitum, ex Patre genitum Deum verum* (3). Verus enim Deus non generat falsum, sicut dictum est. ¹⁶ Nec secum deliberans, postea genuit : verum sempiterno generavit ; et sermonibus cogitationibusque nostris multo celerius, ut sane consentaneum est, generavit. ¹⁷ Nos namque cum in tempore loquamur, tempus insumimus : **156** cum autem de divina potestate sermo est, temporis expers est generatio. Et sicut persæpe dictum fuit ¹⁸, nequaquam ex non ente ad esse Filium transduxit, neque eum qui non erat in adoptionem adscivit : verum æternus existens Pater, æternum genuit et inexcussibiliter unum solum Filium, qui fratrem non habet. Neque duo sunt principia (4) : sed caput Filii Pater ¹⁹, unum est principium. Pater enim Filium

οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὐκ θέλει ζωοποιεῖ. Οὕτε ἡ γεννήσας ἐζημιώθη τι, οὕτε λείπει τι τῆ γεννηθέντι (οὐσα πολλάκις ταῦτα εἰρηκώς, ἀλλὰ πολλάκις ταῦτα εἰρηται ὑπὲρ τῆς ὁμίον ασφαλείας)· οὕτε ὁ γεννήσας ἔχει πατέρα, οὕτε ὁ γεννηθεὶς ἀδελφὸν ἔχει· οὕτε ὁ γεννήσας εἰς υἱὸν μεταβλήθη, οὕτε ὁ γεννηθεὶς πατὴρ ἐγένετο. Ἐξ ἐνὸς μόνου Πατρὸς, εἰς μονογενῆς Υἱὸς. Οὕτε δύο ἀγέννητοι, οὕτε δύο μονογενεῖς· ἀλλ' εἷς ἐστὶ Πατὴρ ἀγέννητος (ἀγέννητος γὰρ ἐστὶν ὁ πατέρα μὴ ἔχων)· καὶ εἷς ἐστὶν Υἱὸς, ἀδελῶς ἐκ Πατρὸς γεγεννημένος· οὐ χρόνιος γεγεννημένος, ἀλλὰ πρὸ αἰώνων γεννηθεὶς· οὐκ ἐκ προκοπῆς αὐθιγῆς, ἀλλὰ τοῦτο γεννηθεὶς ὅπερ ἐστὶ νῦν.

15. Πιστεύομεν (5) τοῦτον εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα Θεὸν ἀληθινόν. Ὁ γὰρ ἀληθὴς Θεὸς οὐ γεννᾷ ψεύδη, καθὼς εἰρηται. Οὐδὲ σκεψάμενος ὑστερον ἐγέννησεν ἀλλ' αἰδίως ἐγέννησεν, καὶ πολὺ μᾶλλον τάχιον τῶν ἡμετέρων βρομάτων ἢ νοσημάτων, ἐγέννησεν. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἐν χρόνῳ λαλοῦντες χρόνον ἀναλαίκομεν· ἐπὶ δὲ τῆς θείας δυνάμεως, ἀχρονος ἡ γέννησις. Καὶ καθὼς εἰρηται πολλάκις, οὐκ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὸν Υἱὸν παρήγαγεν, οὐδὲ τὸν μὴ ὄντα εἰς υἱοεισταν ἤγαγεν· ἀλλ' αἰδίως ἐκ ὁ Πατὴρ, αἰδίως ἐγέννησεν καὶ ἀνεκκράστως Υἱὸν ἕνα μόνον, ἀδελφὸν οὐκ ἔχοντα. Οὕτε δύο ἐστὶν ἀρχαί· ἀλλὰ κεφαλὴ τοῦ Υἱοῦ ὁ Πατὴρ, μίᾳ ἢ ἀρχῇ. Πατὴρ γὰρ Υἱὸν ἐγέννησεν Θεὸν ἀληθινόν, Ἐμμανουὴλ προσαγορευόμενον· ὁ δὲ Ἐμμανουὴλ μὲν ἡμῶν ὁ Θεὸς ἐρμηνεύεται.

¹⁴ Joan. v. 21. ¹⁵ Supr. n. 7, cat. 7, n. 5, cat. 10, n. 9. ¹⁶ Supr. n. 9. ¹⁷ Vid. sup. n. 5. ¹⁸ Supra, n. 8, et cat. 3, n. 14; cat. 7, n. 5; cat. 4, n. 7. ¹⁹ I Cor. xi, 3.

(1) *Neque generans ulla re deminutus est*, etc. Hæc notare Cyrillo necessarium fuit ad occurrendum Ariano cavillis, qui Deum sine deminutione sui genere posse negantes, generationis loco creationem inducebant, ne Deus his quæ habet prioretur ; unde et Filium Patre et tempore et gloria multo inferiore aiebant. Videsis blasphemiam eorum verba apud Alban., *De synodis*, num. 16, et orat. 1 cont. *Arian.*, num. 6.

(2) *Nec genitor in filium mutatus est*. Id contra Sabellianos et Patripassianos, quos iterum aggreditur infra, num. 17. At præterea occurrere potuit Ariano calumnia, qua catholicam fidem Sabellianis crimine infamabant, ut facere videtur Arius in *Ep. ad Alexandrum Alexandrin.*, apud Athan., *De synod.*, num. 16. Saltem hoc tempore consubstantialis defensores passim ab Ariano quasi Sabelliani traducebantur. Quod subjicit Cyrillus non esse duns ingentis hic, nec duo principia infra, num. 14, id catholicæ sententiæ imputat Arius in modo citata ad Alexandrum epistola, et ejus exemplo Ariani apud Athan., orat. 1, n. 22, 30, 31 et orat. iv, n. 1 et seqq., cum capere non possent quomodo Filius æternus esset, si a Patre originem hauriret. In *Constit. apostolicis* referens auctor summatis omnes diversorum hæreticorum errores, ait lib. vi, c. 19, alios ex illis inducere tres principii expertes; alius vero duos ingentis, oī δὲ τρεῖς ἀνάρχους, οἱ δὲ δύο ἀγέννητους. Primum ad Marcionitas, alterum ad Manicheos pertinere videtur. Interpolator Ignatianoarum epistolarum, *Ep. ad Trallianos*, num. 6, de veteribus hæreticis scribit : Τὸν Θεὸν ἀγνωστὸν εἰσαγγούσαν, τὸν Χριστὸν ἀγέννητον νομίζουσα· Deum incognitum inducunt, Christum ingentum opinantur. At id non de iisdem

dictum putem ; sed prius de Gnosticis, postcrius de Sabellianis.

(3) *Deum verum*. Eas voces in nullo veterum illius temporis Symbolorum, si Nicænum exceperis, positas reperio : ac facile credam in Hierosolymitanum ex Nicæno accessisse. Hæc autem inductæ propter Arium, qui apud Athan., orat. 1, num. 6, pag. 410, ait Verbum non esse Deum verum : nam tametsi dicitur Deus, non tamen verum esse Deum ; sed participatione gratiæ, quemadmodum alius omnes, ipsum quoque nomine duntaxat Deum dicit. Athanasius, *De synod.*, num. 17, refert Eusebium Casariensem in epistola ad Euphratiumem Balaneæ episcopum aperte dicere non verum esse, quod Christus non sit verus Deus. Exstat hujus epistolæ fragmentum in concilio Nicæni, actione 5, p. 366. Alias consequentibus verbis eorumdem Arianoarum impietates refellit Cyrillus, de deliberatione generationem præcedente : qua de re videri possunt quæ dixit sup. num. 8, et cat. 7, num. 5. De filio ex non exstantibus factis : quam impietatem revocat ad illam defectionem a fide Antichristo præviam cat. 15, num. 9 : vide et infra, num. 47. De filio per adoptionem : de quo vide cat. 7, num. 10, et supra, n. 2, 4 et 9.

(4) *Neque duo sunt principia*. Duplex vocis ἀρχῆ significatio dubium facit num verumdum vis principatus : hunc enim sensum suadere videtur sumpta

(5) *Πιστεύομεν*. Legendum πιστεύομεν juxta Grodecium. Ad idem post Θεὸν ἀληθινόν legitur ex Θεοῦ ἀληθινοῦ, quæ non sunt Symboli Hierosolymitani, ut patet tum ex titulo catech. tum ex n. 23, ubi iterum iste recitatur articulus.

genait Deum verum, *Emmanuel* appellatum¹⁹: porro *Emmanuel* interpretatum redditur *Nobiscum Deus*²⁰.

1E. Καὶ θέλει γνῶναι, καὶ Θεὸς ἐστίν, ὁ ἐκ Πατρὸς γεννηθεὶς καὶ ὕστερον ἐνανθρωπήσας; ἀκούει τοῦ προφήτου λέγοντος: Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐν λόγῳ θηθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. Ἐξέβη πᾶσαν ἐδὴν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακώβ τῷ παιδί αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἡρακλήμενῳ ὑπ' αὐτοῦ. Μετὰ τοῦτο ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστρέφει. Βλέπει Θεὸν μετὰ τὴν Μωσῆως νομοθεσίαν ἐνανθρωπήσας; Δέξαι καὶ δευτέραν μαρτυρίαν τῆς Χριστοῦ θεότητος, τὴν ἀρτίως ἀνεγνώσμενην. Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Ἦνα γὰρ μὴ, διὰ τὴν ἐνσαρκωσιν τὴν ἐνταῦθα γενομένην παρουσιάσαι, νομοσῆ μετὰ ταῦτα εἰς προκοπὴν ἔλθειν θεότητος, λέγει σαφῶς: Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου Ἐλαῖον (1) ἀγαλλιάσθως παρὰ τοὺς μετόχους σου. Βλέπει Χριστὸν Θεόν, ὑπὸ Πατρὸς Θεοῦ χράμενον;

1Γ. Θέλει δέξασθαι καὶ τρίτην μαρτυρίαν τῆς Χριστοῦ θεότητος; ἀκούει Ἡσαΐου λέγοντος· Ἐκοπίασεν Ἀγρυππος καὶ ἐμυρία Ἀλβάνων· καὶ μετ' ὀλίγα· Καὶ ἐν σοὶ προσεύχονται, δεῖ ἐν σοὶ ὁ Θεός ἐστι, καὶ οὐκ ἔστι Θεός πληρ σου. Σὺ γὰρ εἶ ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἴδμεν, ὁ Θεός τοῦ Ἰσραὴλ σωτήρ. Βλέπει Θεὸν τὸν Ἰῶν, ἔχοντα ἐν ἑαυτῷ Θεὸν τὸν Πατέρα, μονοουχὶ τὸ αὐτὸ λέγοντα, ὅπερ ἐν Εὐαγγελίοις εἶρηκεν· Ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ, κἀγὼ ἐν τῷ Πατρὶ (2). Οὐκ εἶρηκεν, Ὁ Πατὴρ εἰμι ἐγὼ, ἀλλ', Ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ, κἀγὼ ἐν τῷ Πατρὶ· καὶ πάλιν οὐκ εἶπε, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ, ἀλλ', Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐσμέν· Ἦνα μὴτα ἀπαλλοτριώσωμεν, μὴτε συναλωφῆν υἱοπατρίας ἐργασώμεθα. Ἐν, διὰ τὸ κατὰ τὴν θεότητα ἀξίωμα· Ἐπειδὴ Θεός Θεὸν ἐγένε-

¹⁹ Isa. vii, 14. ²⁰ Matth. i, 23. ²¹ Baruch iii, 36-38. ²² Psal. xlv, 6; Heb. i, 8. ²³ Psal. xlv, 7; Hebr. i, 9. ²⁴ Vid. cat. 10, n. 4, et 14 sup. n. 1. ²⁵ Joan. i, 30. ²⁶ Vid. cat. 4, n. 8, et infr. n. 17 et 18.

pta a Cyrillo propositionis suae probatio ex Apostoli loco, *Caput Christi Deus*: nam caput, dominium et principatum significat, ut et hunc locum retractans ancior cat. 13, num. 23, videtur sumere, sed ad humanitatem referens. Praeterea, eodem modo intelligunt Orientales episcopi in formula anni 344, apud Ath., *De synod.*, num. 26, art. 5 et 9: quem locum Cyrillus prae oculis videtur habuisse. Eum tamen hic principatum intelligere satis argumenti est: 1° quod idem sit error quem refellit, duo ἀρχαί, et duo ingenitos admittere; 2° quod probet unam esse ἀρχήν ex eo quod Pater Filium genuerit. Verum haec secum non pugnant; nam principatum Cyrillus ex ratione principii deducit; et quaedam Filii, generationis titulo, admittit subjectionem erga Patrem. Vide cat. 10, n. 9.

(1) Ἐλαῖον. Ita editi omnes et mss. excepto Roe, et Casaub. in quibus habetur, ἔλατο. Tam in Apostoli quam in Psalmorum textu legitur, ἔλαον, eoque modo iterum legit Cyrillus cat. 21, n. 2. Linea sequenti, vocem Θεόν quae post χράμενον, posita erat, ex eod. Othob. Coisl. Roe, Casaub. ante ὑπὸ Πατρός collocavimus: et ex eisd. vocem Θεοῦ hic necessariam adievimus. Notandum in explicato a Cyrillo psalmi testimonio, voces, ὁ Θεός, vocandi exsui sami, sicut vulgo a Patribus. Videtur Eusebium in hunc psalmi versiculum.

(2) Κἀγὼ ἐν τῷ Πατρὶ. Desunt haec verba in

XV. Vis autem cognoscere Deum esse eum qui ex Patre natus est, posteaque homo factus? audi prophetam dicentem: *Hic est Deus noster, non reputabitur alius adversus eum. Invenit omnem viam scientiae, et dedit eam Jacob puero suo, et Israel dilecto a se. Post haec in terra visus est, et cum hominibus conversatus est*²¹. Cernis Deum post legem per Moysen latam inhumanatum? Accipe et alterum divinitatis Christi testimonium quod modo lectum est. *Thronus tuus, Deus, in saeculum saeculi*²²; nam ut ne ex occasione ejus in carne adventus ad haec loca (3), crederetur eum ex profectu ad deitatis culmen postea pervenisse, dicit aperte: *Propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo exsultationis ultra consortes tuos*²³: ²⁴ vident Christum Deum a Patre Deo unctum?

XVI. Vis et tertium tibi dari divinitatis Christi testimonium? audi Isaiam dicentem: *Laboravit Aegyptus et negotiatio Aethiopia*²⁵. Et post pauca: *Et in te supplicabunt, quoniam in te Deus est, et non est Deus praeter te. Tu enim es Deus, et nesciebamus, Deus Israelis salvator*²⁶. Vides Deum Filium, habentem in semetipso Deum Patrem? tantum non hoc ipsum dicentem, quod in Evangeliiis dixit: *Pater in me, et ego in Patre*²⁷. Non ait, Pater sum ego; sed, Pater in me, et ego in Patre: rursum, non dixit, Ego et Pater unum sum; sed, Ego et Pater unum sum²⁸; ²⁹ ut neque abalienemus, neque filio-paternitatis confusionem faciamus. Unum, propter 157 divinitatis dignitatem C (4): siquidem Deus Deum genuit. Unum, propter

²⁵ Isa. xlv, 14. ²⁶ Ibid. 15. ²⁷ Joan. xiv, 11. ²⁸ Ibid. 14. ²⁹ Ibid. 15.

Coisl. Roe, Casaub. et Grodecki versione. Pau'o post tres posteriores loco verborum, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ, habent, Ἐγὼ εἰμι ὁ Πατὴρ. In cod. Othob. utraque leguntur sic: οὐκ εἶρηκεν, Ὁ Πατὴρ εἰμι ἐγὼ, ἀλλ' ὁ ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ, ἀλλ', Ἐγὼ, etc. Loco ἀλλ' ὁ quod nihil significat legendum conjicerem, ἢ ἄλλως. Non dixit: Pater sum ego; vel aliter: Ego et Pater unum sum; sed, etc.

(3) Ut ne ex occasione, etc. Pauli Samosatensis sententia erat, quam saepe Cyrillus ferit, Christum, cum homo tantum esset, ex profectu assecutum ut Deus fieret. V. cat. 12, n. 5. Nec multum dissimilis Ariarum sententia, aientium Deum hujus profectus praecium gratiam divinitatis Christo anticipato contulisse. Vide Athan., orat. 1, num. 44 et 49. Cyrillus itaque, ut hanc opinionem everteret, Deum ipsum, non hominem, unctum ex aeterno a Deo fuisse probat hoc psalmi versiculo; quem tamen Athanasius loco citato, Basilium psalmum istum interpretans, ad humanitatem Christi referunt. De divinitate cum Cyrillo intelligit Euseb. Casar., Gregor. Nyssenus, ac pauci alii interpretes.

(4) Unum propter divinitatis dignitatem, etc. Quadruplicem commendat Paris et Filii unitatem: divinitatis, regni, voluntatis, et operum: contra Arianos qui divinitatem Filii, nuncupationis solius

Filius quos vult vivificat ¹⁴. Neque generans ulla re deminutus est (1), neque deest genito quidquam. (Novi ea me sæpe dixisse ¹⁵ : verum eadem sæpe vestræ securitatis gratia repetita sunt.) Neque is qui genuit patrem habet, neque is qui genitus est fratrem : nec genitor mutatus in filium est (2), nec genitus effectus est pater. Ex uno solo Patre, unus unigenitus Filius. Nec duo ingentii, nec unigeniti duo ; verum unus est Pater ingentius (ingentius namque est qui patrem non habet) ; et unus est Filius, æternum ex Patre genitus : non in temporibus genitus, sed ante sæcula genitus : non ex profectu auctus, sed hoc ipsum genitus quod nunc est.

XIV. Credimus igitur in *Filium Dei unigenitum, ex Patre genitum Deum verum* (3). Verus enim Deus non generat falsum, sicut dictum est. ¹⁶ Nec secum deliberans, postea genuit : verum sempiterno generavit ; et sermonibus cogitationibusque nostris multo celerius, ut sane consentaneum est, generavit. ¹⁷ Nos namque cum in tempore loquamur, tempus insumimus : **156** cum autem de divina potestate sermo est, temporis expertis est generatio. Et sicut persæpe dictum fuit ¹⁸, nequaquam ex non ente ad esse Filium transduxit, neque eum qui non erat in adoptionem advexit : verum æternus existens Pater, æternum genuit et inenarrabiliter unum solum Filium, qui fratrem non habeat. Neque duo sunt principia (4) : sed caput Filii Patre ¹⁹, **157** unum est principium. Pater enim Filium C

¹⁴ Joan. v. 21. ¹⁵ Supr. n. 7, cat. 7, n. 5, cat. 10, n. 9. ¹⁶ Supr. n. 9. ¹⁷ Vid. sup. n. 5. ¹⁸ Supra, n. 8, et cat. 3, n. 14; cat. 7, n. 5; cat. 4, n. 7. ¹⁹ I Cur. xi, 3.

(1) *Neque generans ulla re deminutus est*, etc. Hæc notare Cyrillo necessarium fuit ad occurrendum Arianorum cavillis, qui Deum sine deminutione sui generare posse negantes, generationis loco creationem inducebant, ut Deus iis quæ habet privaretur ; unde et Filium Patre et tempore et gloria multo inferiorem aiebant. Videsis blasphemia eorum verba apud Athan., *De synodia*, num. 16, et orat. 1 cont. Arian., num. 6.

(2) *Nec genitor in filium mutatus est*. Id contra Sabellianos et Patripassianos, quos iterum aggreditur infra, num. 17. At præterea occurrere potuit Arianorum calumnie, quæ catholicam fidem Sabellianis crimine infamabant, ut facere videtur Arius in *Ep. ad Alexandram Alexandrin.*, apud Athan., *De synod.*, num. 16. Saltem hoc tempore consubstantialis defensores passim ab Ariano quasi Sabelliani traducebantur. Quod subjicit Cyrillus non esse duos ingentios hic, nec duo principia Arius, num. 14, id catholicæ sententiæ inquitur Arius in modo citata ad Alexandrum epistola, et ejus exemplo Ariani apud Athan., orat. 1, n. 22, 30, 31 et orat. iv, n. 1 et sequi., cum capere non possent quomodo Filius æternus esset, si a Patre originem hauriret. In *Constit. apostolicis* referens auctor summatis omnes diversarum hæreticorum errores, ait lib. vi, c. 10, alios ex illis inducere tres principii expertes ; alius vero duos ingentios, *οἱ δὲ τρεῖς ἀνάρχους, οἱ δὲ δύο ἀγενήτους*. Primum ad Marcionitas, alterum ad Manicheos pertinere videtur. Interpolator Ignatianarum epistolarum, *Ep. ad Trallianos*, num. 6, de veteribus hæreticis scribit : *Τὸν Θεὸν ὄγνωτον εἰσηγούοντα, τὸν Χριστὸν ἀγέννητον νομίζουσα. Deum incognitum inducunt, Christum ingentium opinantur*. At id non de iisdem

A οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὐδὲ θέλει ζωοποιεῖ. Οὕτε ἡ γενήσας ἐξημύθη τι, οὕτε λείπει τι τῶ γεννηθέντι, ἀλλὰ πολλάκις ταῦτα εἰρηκίως, ἀλλὰ πολλάκις ταῦτα εἰρηται ὑπὲρ τῆς ὕμῶν ἀσφαλείας) · οὕτε ὁ γενήσας ἔχει πατέρα, οὕτε ὁ γεννηθεὶς ἀδελφὸν ἔχει · οὕτε ὁ γενήσας εἰς υἷον μετεβλήθη, οὕτε ὁ γεννηθεὶς πατὴρ ἐγένετο. Ἐξ ἑνὸς μόνου Πατρὸς, εἰς μονογενῆς Υἱὸς. Οὕτε δύο ἀγέννητοι, οὕτε δύο μονογενεῖς · ἀλλ' εἷς ἐστὶ Πατὴρ ἀγέννητος (ἀγέννητος γὰρ ἐστὶν ὁ πατέρα μὴ ἔχων) · καὶ εἷς ἐστὶν Υἱὸς, αἰδίως ἐκ Πατρὸς γεγεννημένος · οὐ χρόνιος γεγεννημένος, ἀλλὰ πρὸ αἰῶνων γεννηθεὶς · οὐκ ἐκ προκοπῆς ἀσχηθῆς, ἀλλὰ τοῦτο γεννηθεὶς ἔπερ ἐστὶ νῦν.

157. Πιστεύομεν (5) τοῖνον εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ B τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεγεννηθέντα Θεὸν ἀληθινόν. Ὁ γὰρ ἀληθὴς Θεὸς οὐ γενεὰ φεθεῖ, καθὼς εἰρηται. Οὐδὲ σκεψάμενος, ὕστερον ἐγέννησεν ἀλλ' αἰδίως ἐγέννησε, καὶ πολὺ μᾶλλον τάχῃον τῶν ἡμετέρων βημάτων ἢ νοημάτων, ἐγέννησεν. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἐν χρόνῳ λαλοῦντες χρόνον ἀναλασκομεν · ἐπὶ δὲ τῆς θείας δυνάμεως, ἀχρονος ἡ γενήσας. Καὶ καθὼς εἰρηται πολλάκις, οὐκ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὸν Υἱὸν παρήγαγεν, οὐδὲ τὸν μὴ ὄντα εἰς υἱοθεσίαν ἤγαγεν · ἀλλ' αἰδίως ὢν ὁ Πατὴρ, αἰδίως ἐγέννησε καὶ ἀνεκράτετος Υἱὸν ἑνα μόνον, ἀδελφὸν οὐκ ἔχοντα. Οὕτε δύο εἶστον ἀρχαί · ἀλλὰ κεφαλὴ τοῦ Υἱοῦ ὁ Πατὴρ, μὴ ἡ ἀρχή. Πατὴρ γὰρ Υἱὸν ἐγέννησε Θεὸν ἀληθινόν, Ἐμμανουὴλ προσαγορευόμενον · ὁ δὲ Ἐμμανουὴλ μὲθ' ἡμῶν ὁ Θεὸς ἐρμηνεύεται.

dictum putem ; sed prius de Gnosticis, posterius de Sabellianis.

(3) *Deum verum*. Eas voces in nullo veterum illius temporis Symbolorum, si Nicænum exceperis, positas reperio : ac facile credam in Hierosolymitanum ex Nicæno accessisse. Hæc autem inductæ propter Arium, qui apud Athan., orat. 1, num. 6, pag. 410, ait *Verbum non esse Deum verum ; nam iametsi dicitur Deus, non tamen verum esse Deum ; sed participatione gratiæ, quemadmodum alius omnes, ipsum quoque nomine duntaxat Deum dicit*. Athanasius, *De synod.*, num. 17, refert Eusebium Cæsariensem in epistola ad Euphrasianum Balanææ episcopum aperte dicere non veritum esse, quod Christus non sit verus Deus. Exstat hujus epistolæ fragmentum in concilio Nicæni, actione 5, p. 366. D Alias consequentibus verbis eorumdem Arianorum impietates refellit Cyrillus, de deliberatione generationem præcedente : qua de re videri possunt quæ dixit sup. num. 8, et cat. 7, num. 5. De filio ex non exstantibus facio : quam impietatem revocat ad illam defecionem a fide Antichristo prævia cat. 15, num. 9 : vide et infra, num. 17. De filio per adoptionem : de quo vide cat. 7, num. 10, et supra, n. 2, 4 et 9.

(4) *Neque duo sunt principia*. Duplex vocis ἀρχή significatio dubium facit num. verendum est si principatus : hunc enim sensum suadere videtur sumpta

(5) *Πιστεύομεν*. Legendum πιστεύομεν. juxta Grædiciam. At idem post Θεὸν ἀληθινόν legi ex Θεοῦ ἀληθίνου, quæ non sunt Symboli Hierosolymitani, ut patet tum ex titulo catech. tum ex n. 21, ubi iterum iste recitatur articulus.

genuit Deum verum, *Emmanuel* appellatum²² : porro *Emmanuel* interpretatum redditur *Nobiscum Deus*²³.

IE. Καὶ θέλει γυνῶναι, καὶ Θεὸς ἔστιν, ὁ ἐκ Πατρὸς γεννηθεὶς καὶ ὑπερὸν ἐνανθρωπήσας; ἄκουε τοῦ προφήτου λέγοντος· Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐν λόγῳ θησθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. Ἐξέφη πᾶσαν ἑδὴν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτῇ Ἰακώβ τῷ παιδί αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἡρακηνέμῳ ἐπ' αὐτοῦ. Μετὰ τοῦτο ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. Βλέπει Θεὸν μετὰ τὴν Μωσῆως νομοθεσίαν ἐνανθρωπήσαντα; Δέξαι καὶ διευτέραν μαρτυρίαν τῆς Χριστοῦ θεότητος, τὴν ἀρτίως ἀνεγνωσμένην· Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Ἰνα γὰρ μὴ, διὰ τὴν ἑσαρκίαν τὴν ἐνταῦθα γενομένην παρουσίαν, νομοθεῖ μετὰ ταῦτα εἰς προκοπήν ἔλθειν θεότητος, λέγει σαφῶς· Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου Ἐλαορ (1) ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετέχους σου. Βλέπει Χριστὸν Θεόν, ὑπὸ Πατρὸς Θεοῦ χρίμενον;

IC. Θέλει δέξασθαι καὶ τρίτην μαρτυρίαν τῆς Χριστοῦ θεότητος; ἄκουε Ἰσαίου λέγοντος· Ἐκοπίσασεν Ἀγγυρὸς καὶ ἐμπορία Ἀλθόπων· καὶ μετ' ἄλλα· Καὶ ἐν σοὶ προσεύχονται, οἷ ἐν σοὶ ὁ Θεός ἐστι, καὶ οὐκ ἔστι Θεός πληρ σοῦ. Σὺ γάρ εἰ ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἤδισμεν, ὁ Θεός τοῦ Ἰσραὴλ σωτήρ. Βλέπει Θεὸν τὸν Υἱόν, ἔχοντα ἐν ταῦτο Θεὸν τὸν Πατέρα, μονοουχὶ τὸ αὐτὸ λέγοντα, ὅπερ ἐν Εὐαγγελίῳ εἶρηκεν· Ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί, καὶ ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ (2). Οὐκ εἶρηκεν, Ὁ Πατὴρ εἰμι ἐγὼ, ἀλλ', Ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί, καὶ ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ· καὶ πάλιν οὐκ εἶπε, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί, ἀλλ', Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμῷ· Ἰνα μὴτε ἀπαλλοτριώσωμεν, μὴτε συναλοίφην υἱοπατριᾶς ἐργασώμεθα. Ἐν, διὰ τὸ κατὰ τὴν θεότητα ἀξίωμα· Ἐπειθὲ θεὸς Θεὸν ἔγέν-

²² Isa. vii, 14. ²³ Matth. i, 23. ²⁴ Baruch iii, 36-38. ²⁵ Psal. xlii, 6; Heb. i, 8. ²⁶ Psal. xlii, 7; Hebr. i, 9. ²⁷ Vid. cat. 10, n. 4, et 14 sup. n. 1. ²⁸ Joan. x, 30. ²⁹ Vid. cat. 4, n. 8, et infr. n. 17 et 18.

pta a Cyrillo propositionis suae probatio ex Apostoli loco, *Caput Christi Deus*: nam caput, dominium et principatum significat, ut et hunc locum retractans auctor cat. 13, num. 25, videtur sumere, sed ad humanitatem referens. Praeterea, eodem modo intelligunt Orientales episcopi in formula anni 344, apud Ath., *De synod.*, num. 26, art. 3 et 9: quem locum Cyrillus pra oculis videtur habuisse. Eum tamen hic principatum intelligere satis arguuntur est: 1° quod idem sit error quem refellit, sua ἀρχῆς, et duo ingenitos admittit; 2° quod probet unam esse ἀρχῆς; ex eo quod Pater Filium generat. Verum haec secum non pugnant; nam principatum Cyrillus ex ratione principii deducit; et quandam Filii, generationis titulo, admittit subjectionem erga Patrem. Vide cat. 10, n. 9.

(1) *Ἐλαορ*. Ita editi omnes et mss. excepto Roe, et Casaub. in quibus habetur, *ἔλαφ*. Tam in Apostoli quam in Psalmoreo textu legitur, *ἔλαον*, eoque modo iterum legit Cyrillus cat. 21, n. 2. Līnea sequenti, vocem Θεόν quae post χρίμενον, posita erat, ex eod. Oitob. Coisl. Roe, Casaub. ante ὑπὸ Πατρός collocavimus: et ex eisd. vocem Θεοῦ hic necessariam adiecit. Notandum in explicato a Cyrillo psalmi testimonio, voces, ὁ Θεός, vocandi esse sumi, sicut vulgo a Patribus. Videsia Eusebium in hunc psalmi versiculum.

(2) *Καὶ ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ*. Desunt haec verba in

XV. Vis autem cognoscere Deum esse eum qui ex Patre natus est, posteaque homo factus? audi prophetam dicentem: *Hic est Deus noster, non reputabitur alius adversus eum. Invenit omnem viam scientiae, et dedit eam Jacob puero suo, et Israel dilecto a se. Post haec in terra visus est, et cum hominibus conversatus est*²⁴. Cernis Deum post legem per Moysen latam inhumanatum? Accipe et alterum divinitatis Christi testimonium quod modo lectum est. *Thronus tuus, Deus, in saeculum saeculi*²⁵; nam ut ne ex occasione ejus in carne adventus ad haec loca (5), crederetur eum ex profectu ad deitatis culmen postea pervenisse, dicit aperte: *Propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo exsultationis ultra consortes tuos*²⁶: ²⁷ viden Christum Deum a Patre Deo unctum?

XVI. Vis et tertium tibi dari divinitatis Christi testimonium? audi Isaiam dicentem: *Laboravit Aegyptus et negotiatio Aethiopia*²⁸. Et post pauca: *Et in te supplicabunt, quoniam in te Deus est, et non est Deus praeter te. Tu enim es Deus, et nescivimus, Deus Israelis salvator*²⁹. Vides Deum Filium, habentem in semetipso Deum Patrem: tantum non hoc ipsum dicentem, quod in Evangeliiis dixit: *Pater in me, et ego in Patre*³⁰. Non ait, *Pater sum ego; sed, Pater in me, et ego in Patre*: rursum, non dixit, *Ego et Pater unum sum; sed, Ego et Pater unum sumus*³¹; ³² ut noque abalienemus, neque filio-paternitatis confusionem faciamus. Unum, propter **157** divinitatis dignitatem C (4): siquidem Deus Deum genuit. *Unum, propter*

³³ Isa. xlv, 14. ³⁴ ibid. 15. ³⁵ Joan. xiv, 11.

Coisl. Roe, Casaub. et Grodecii versione. Pau'o post tres posteriores loco verborum, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί, habent, Ἐγὼ εἰμι ὁ Πατὴρ. In eod. Oitob. utraque legitur sic: οὐκ εἶρηκεν, Ὁ Πατὴρ εἰμι ἐγὼ, ἀλλ' ὁ ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί, ἀλλ', Ἐγὼ, etc. Loco ἀλλ' ὁ quod nihil significat legendum conicerem, ἢ ἄλλως. Non dixit: *Pater sum ego; vel aliter: Ego et Pater unum sum; sed, etc.*

(3) *Ut ne ex occasione, etc.* Pauli Samosatensis sententia erat, quam saepe Cyrillus ferit, Christum, cum homo tantum esset, ex profectu associatum ut Deus fieret. V. cat. 12, n. 5. Nec multum dissimilis Arianorum sententia, aientium Deum hujus profectus praescium gratiam divinitatis Christo anticipato contulisse. Vide Athan., orat. 1, num. 44 et 49. Cyrillus itaque, ut hanc opinionatione evertat, Deum ipsum, non hominem, unctum ex aeterno a Deo fuisse probat hoc psalmi versiculo: quem tamen Athanasius loco citato, Basilium psalmum istum interpretans, ad humanitatem Christi referunt. De divinitate cum Cyrillo intelligit Euseb. Casar., Gregor. Nyssaeus, ac pauci alii interpretes.

(4) *Unum propter divinitatis dignitatem, etc.* Quadruplicem commendat Paris et Filii unitatem: divinitatis, regni, voluntatis, et operum: contra Arianos qui divinitatem Filii, nuncupationis solius

regni prerogativam: non enim in alia regnat Pater, in alia vero Filius, Absalonis instar se effertens adversus Patrem: verum in qua regnat Pater, in eadem regnat et Filius. *Unum*, quod nulla sit dissonantia aut separatio: "non enim aliae Patris voluntates, aliae Filii. *Unum*, quod non alia sint Christi officio, et Patris alia: "una est enim omnium architectado, cum Pater per Filium effecerit: *Quoniam ipse dixit, et facta sunt: ipse praecipit, et creata sunt*, inquit Psalmographus: qui enim dicit, audienti dicit; et qui praecipit, simul praesenti praecipit.

XVII. Deus igitur verus est Filius, habens in seipso Patrem, non in Patrem mutatus (1): nec enim Pater hominem induit, sed Filius: dicitur enim libere veritas. Non Pater passus est pro nobis; sed Pater misit eum qui pro nobis passus est. Nec usquam illud dicamus: Erat, quando non erat Filius: "neque filio-paternitatem recipiamus: verum regia via incedamus: ne declinemus ad sinistram vel ad dexteram". Neque Filio deferre honorem rati, Patrem eum nuncupemus, neque dum Patrem honorare arbitramur, Filium unam ex rebus conditis suspicemus. Verum unus Pater per unum Filium adoretur, neque dividatur adoratio. Unus Filius praedictur, ante saecula a dextra Patris sedens: "qui hoc ipsum, ut cum Patre sedeat, non in temporibus post passionem ex profectu accepit, sed sempiterno habet.

XVIII. *Qui vidit Filium, vidit Patrem*: in om-

νησεν. Ἐν, διὰ τὸ κατὰ τὴν βασιλείαν· οὐ γὰρ ἄλλων βασιλεύει Πατὴρ, ἄλλων δὲ Υἱός, κατὰ τὸν Ἀβσαλὸν ἀνταίρων τῷ Πατρὶ· ἀλλ' ὡν βασιλεύει ὁ Πατὴρ, τοῦτον βασιλεύει καὶ ὁ Υἱός. Ἐν, διὰ τὸ μηδέμην εἶναι διαφωνίαν ἢ διάστασιν· οὐ γὰρ ἄλλα βουλήματα Πατρὸς, ἀλλὰ δὲ Υἱοῦ. Ἐν, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἄλλα Χριστοῦ θεμιουργήματα, καὶ ἄλλα Πατρὸς· μία γὰρ ἡ πάντων θεμιουργία, τὸ Πατὴρ δὲ τῷ Υἱοῦ πεποικηκός· "Οὗτοι αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἐνεκεῖλετο, καὶ ἐκτίσθησαν, φησὶν ὁ Ψαλμογράφος. Ὁ γὰρ λέγων, λέγει τῷ ἀκούοντι· καὶ ὁ ἐνεκλήμενος, ἐνεκλήται τῷ συμπαρόντι (2).

IZ. Θεὸς τοίνυν ἀληθινὸς Υἱός, ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα, οὐκ εἰς Πατέρα μεταβληθεὶς· οὐ γὰρ Πατὴρ ἐκινήθη, ἀλλὰ Υἱός· λεγέσθω γὰρ ἐλευθερίας ἢ ἀλξίθειας. Ὁσ Πατὴρ ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἀλλὰ Πατὴρ ἀπέστειλε τὸν ὑπὲρ ἡμῶν (3) παθόντα. Μῆτε λέγωμεν ποτε τὸ, Ἦν, ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱός· μῆτε υἱοπατορίαν καταθεξόμεθα· ἀλλ' ἰδὼν βασιλικὴν περιουσίαν, μὴ ἐκκλίνωμεν μῆτε ἀριστερᾶ, μῆτε δεξιᾶ. Μῆτε, διὰ τὸ νομῆσιν τιμᾶν τὸν Υἱόν, Πατέρα αὐτὸν ἀναγορεύσομεν· μῆτε, διὰ τὸ τιμᾶν τὸν Πατέρα νομῆσιν, ἐν τῷ τῶν θεμιουργημάτων τὸν Υἱόν ὑποπεύσωμεν. Ἄλλ' εἰς Πατὴρ δὲ ἐνὸς Υἱοῦ προσηκνέσθω, καὶ μὴ μεριξέσθω ἢ προσκύνσιν· εἰς Υἱὸς καταγγελλέσθω, πρὶ τῶν αἰώνων ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς καθεζόμενος, τὸ συγκαθέζεσθαι οὐ χρόνως μετὰ τὸ πάθος λαβῶν ἐκ ποσοπῆς, ἀλλ' αἰδίως κεκτημένος.

III. Ὁ ἑωρακὸς τὸν Υἱόν, ἑώρακε τὸν Πατέρα.

" Vid. cat. 15, n. 25. " Vid. inf. n. 21 et seq. " Num. xx, 17. " Vid. cat. 4, n. 7 et

" Psal. cxxviii, 5. " Via. sup. n. 14 et cat. cat. 14, n. 26. " Joan. xiv, 9.

esse aiebant, ut vidimus nota 5, pag. 153, regnum Filio propter voluntatis ejus profectum, post crucem mercedis loco datum, vel amplificatum aiebant; et Pauli Sanatosensis sententiae saltem suspecti erant ex Athanasio, orat. 1, num. 37 et 38, voluntatem Filii mutabilem admitebant, ex eodem, num. 35. Item aliam Patris et Filii voluntatem esse concludebant ex verbis: *Non mea voluntas, sed tua fiat*, apud Epiph. haeres. lxxix, num. 58. Tandem creaturas dividebant, aliud quidem officium Patri, alia vero Filio tribuentes, apud Athan. orat. 2, num. 25: Διαφορῶσι τὰ κτίσματα καὶ τὴν θεμιουργίαν, καὶ τὸ μὲν τοῦ Πατρὸς ἔργον, τὰ δὲ τοῦ Υἱοῦ διδόσασιν ἔργα, dum nempe soli Patrie reationem Filii, Filio ceterarum rerum creationem dabant.

(1) *Non in Patrem mutatus*. Duas in hoc loco oppositas haereses Sabellianorum et Arianorum aggredditur. Quos Latini Patripassianos, hos Graeci Sabellianos dicebant, ut declarant Orientales episcopi apud Athan., *De synod.*, n. 26, sed apud Latinos Patripassiani erant Praxeas, qui Tertulliano teste libro contra ipsum, cap. 1, *Patrem crucifixi*; Hermogenes teste Aug., haeres. lxxi; apud Graecos Noetus, de quo sanctus Hippolytus, libro *Contra haereses* adversus Noetum solum edito, et Epiphani., haeresi lvi, n. 1, deinde Sabellius, qui tamen, ut ait Hilar., lib. 1 *De Trin.*, n. 11, *unionem dividebat in Virgine*, tum Patrem et Filium nominibus saltem distinguens, cum incarnatus est Filius. Vide Hil., lib. 1 *De Trin.*, n. 16, et *De synodis*, n. 43; atque Epiph., haeresi lxxi, n. 4. Sabellii porro haeresis Maecelio Ancyrano imputata est ab Eusebio: et Catholici dum Marcellum defendunt, quasi Sabelliani erroris defensores a concilio Philippopolitano

traducti, apud Hilar., *fragm.*, 3, n. 23. Dum autem Cyrillus Sabellii errorem, nonnisi cum hac praefatione, *Dicitur enim libere veritas*, quasi viros formidaret, oppugnare aggreditur; non tam ipsos Sabellianos, qui nunquam, nedum sub Constantio, formidabiles exstitere, respicit; quam tectos et in Ecclesia latentes Sabellianos de quibus dicit cat. 15, n. 9. Quos non existimem alios esse quibus ipsius substantialis defensoribus, qui hoc crimine passim infamabantur ab Arianis, ex Socrate, lib. 1 *Hist.*, cap. 21. Hoc tempore nondum Cyrillo satis notae Arianorum in Athanasianis fraudes. Arianos autem postea notat. sed eorum nomini parcat. At nemini incognitae impie eorum voces, *Erat quando non erat*, etc., honor ab ipsis Patri impie habitus, dum Filius ad creaturarum ordinem deprimitur: divisa Patris et Filii gloria, et consequenter adoratio: dissimiles quoad essentiam et secundum omnia Pater et Filius. Quae omnia habentur in vocibus Arii ab Alexandro Alexandrino relatis in epist. encycl. n. 2; ab Athanasio, *De synodis*, num. 15 et 16, et orat. 1 *cont. Arian.*, num. 5 et 6.

(2) *Τῷ συμπαρόντι*. Coisl., Roë, Casaub., Grod. simpliciter τῷ παρόντι. Lin. seq. ante Υἱός necessarium art. praeditimus ex Coisl. et Casaub.

(3) *Τὸν ὑπὲρ ἡμῶν*. Coisl., τὸν Υἱόν αὐτοῦ ὑπὲρ ἡμ. παθ.. *Filium suum qui pro nobis passus est*. Verba sequentia Ἦν, ὅτε οὐκ ἦν, coisl. Roë, Casaub. et Grod. ita referunt, Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν. Eodem modo referuntur a concil. Nic. apud Athan., *Ep. ad Jorian.*, n. 5, ab Athan. *Ep. ad Aegypti et Libyae episcopos*, n. 12; ab Alexandro Alexandrino, epist. encycl., n.

Ὁμοιος γὰρ ἐν καινῷ ὁ Υἱὸς τῷ γεννηθέντι· ζωὴ ἂν ἐκ ζωῆς γεννηθείς, καὶ φῶς ἐκ φωτός, δύναμις ἐκ δυνάμεως, Θεὸς ἐκ Θεοῦ. Καὶ ἀπαράλλακτοι τῆς θεότητος οἱ χαρακτήρες εἰσι ἐν τῷ Υἱῷ· καὶ ὁ καταβυθισθεὶς ἰδὲν Υἱοῦ θεότητα, ἔρχεται εἰς ἀπόλαυσιν τοῦ γεννηθέντος. Οὐκ ἑμὸς ὁ λόγος, ἀλλὰ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ· *Τοσοῦτον χρόνον μεθ' ἡμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με, Φίλιππε? ὁ ἑωρακὼς ἔμει, ἑώρακε τὸν Πατέρα.* Καὶ ἵνα εἴπω συνομοιωτέον, μῆτε χωρίζωμεν, μῆτε συναλοιοῖσθαι ἐργαζώμεθα· καὶ μῆτε ἀλλοτριῶν ποτε τοῦ Πατρὸς (1) εἶπες τὸν Υἱόν, μῆτε καταδέχῃ τοὺς λέγοντας, τὸν Πατέρα ποτὶ μὲν Πατέρα, ποτὶ δὲ Υἱόν εἶναι· ἀλλότριαι γὰρ καὶ ἀσέβη ταῦτα, καὶ οὐκ Ἐκκλησίας τὰ δόγματα· ἀλλ' ὁ Πατὴρ, γενήσας τὸν Υἱόν, ἔμεινε Πατὴρ, καὶ οὐκ ἠλλοιώθη. Σοφίαν ἐγέννησεν, ἀλλ' οὐκ αὐτὴς ἄσπορος ἐγένετο· καὶ δύναμις γενήσας, οὐκ ἠσθένησε· Θεὸν γενήσας, οὐκ αὐτὸς τῆς θεότητος ἐστερήθη (2)· καὶ οὕτε τι αὐτὸς ἀπόλαυσι μειωθεὶς ἢ ἀλλοιωθεὶς, οὕτε ὁ γεννηθείς ἔχει τι λείπον. Τέλειος ὁ γενήσας, τέλειον τὸ γεννηθέν· Θεὸς ὁ γενήσας, Θεὸς ὁ γεννηθείς· Θεὸς μὲν τῶν πάντων· Θεὸν δὲ ἐκείνου, τὸν Πατέρα ἐπιγραφόμενος. Οὐ γὰρ ἀπαρχίνια λέγων· *Ἀναβαίτω πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ἡμῶν (3), καὶ Θεὸν μου, καὶ Θεὸν ἡμῶν.*

10. Ἄλλ' ἵνα μὴ νομίσῃς, ὅτι ὁμοίως τοῦ Υἱοῦ καὶ τῶν κτισμάτων ἐστὶ Πατὴρ, ὑποδείσασθαι ἐν τοῖς ἐξῆς. Οὐ γὰρ εἶπεν· *Ἀναβαίτω πρὸς τὸν Πατέρα ἡμῶν, ἵνα μὴ κοινωσία γίνηται τῶν ποιημάτων (4)* πρὸς τὸν Μονογενῆ· ἀλλὰ, *Πατέρα μου καὶ Πατέρα ἡμῶν, εἶπεν· ἄλλως ἡμῶν κατὰ φύσιν, καὶ ἄλλως ἡμῶν κατὰ θέσιν· καὶ πάλιν· πρὸς τὸν Θεὸν μου καὶ Θεὸν ἡμῶν· ἄλλως ἡμῶν, ὡς Υἱοῦ γησοῦ καὶ μονογενοῦς, καὶ ἄλλως ἡμῶν, ὡς δημιουργημάτων. Θεὸς τοίνυν ἀληθινὸς ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἀνεκδηγήτως γεννηθείς· πολλὰκις γὰρ λέγω τὸ αὐτὸ πρὸς ὑμᾶς, ἵνα ἐντυπωθῆ ἡμῶν τοῦτο τῆ δεικνῶσι. Καὶ οὐ μὲν ὁ Θεὸς Υἱὸν ἔχει, τοῦτο*

¹⁰ Vid. cat. 4, n. 7 et sup. n. 4. ¹¹ Joan. xiv, r. 4. ¹² I Cor. 1, 24. ¹³ ibid. ¹⁴ Joan. xx, 17.

(1) *Τοῦ Πατρὸς.* Hæc verba supplēvimus ex eodd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub. Grod. Loco τοῖς λέγοντας, iidem excerpit Ottob. habent, τοῦ λέγοντος.

(2) *Ἐστερήθη.* In eod. Coisl. post ἐστερήθη, ita legitur: οὕτε τι αὐτὸς τῆς θεότητος ἐστερήθη, καὶ οὕτε τι.

(3) *Ἡμῶν.* In hoc, et mox sequenti loco, recte Millesius emendavit impressos qui ferebant, ἡμῶν. Emendationem firmat omnes cod. mss. et comparatio loci paralleli cat. 7, n. 7. Ante τοῖς ἐξῆς, posuimus ἂν ex eodd. Roe, Casaub. et Grod. In Ottob. est, αὐτοῖς ἐξῆς. Porro hæc Cyrilli animadversio in verba Christi, quod non dixerit *Patrem nostrum, et Deum nostrum*, sed utrobique, *meum et vestrum*; raro invenitur apud Græcos; apud Latinos frequentius. Inter Græcos, Damascenus Cyrilli locum imitatus videtur lib. iv *De fide orthodox.*, cap. 8, cum hoc discrimine, quod verba *Deum meum*, ut omnes pene qui huic locum edisseruerunt Patres, de humanitate Christi dicta velit; cum Cyrillus etiam ad sublimitatem naturam referat. Ita autem dicit *Patrem Filii sui Deum esse, ut nulla divinitati ejus fiat in-*

nibus enim genitori similis est Filius ¹⁰; vita ex vita genitus, et lumen ex lumine, virtus ex virtute, Deus ex Deo: et nulla in re differentes sunt deitatis characteres in Filio, quique divinitatem Filii videre dignus est habitus, idem ad fruentium genitorem evectus est. Non meus hic sermo est, sed unigeniti Filii: *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovisti me, Philippe? qui vidit me, vidit Patrem* ¹¹. Atque ¹² ut compendiosius dicam, neque separemus neque confusionem faciamus; neque alienum unquam a Patre Filium dixeris: neque illos admiseris qui dicunt, Patrem aliquando Patrem esse, et aliquando Filium: aliena enim et impia sunt hæc, non Ecclesie documenta; sed **158** Pater, genito Filio, remaneit Pater, et non mutatus est: Sapientiam ¹³ genuit, verum non ipse sapientia desituitus ¹⁴; et virtutem ¹⁵ generans non infirmus evasit. Deum generans nec ipse deitate spoliatus fuit, nec quidquam ipse deperdidit imminutus vel mutatus; nec ille qui genitus est, defectus quidquam habet: perfectus est qui genuit, perfectum quod genitum est. Deus est qui genuit: Deus qui genitus est; omnium quidem Deus, Deum tamen suum, Patrem ascribens; non enim verum dicere: *Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum, et Deum meum, et Deum vestrum* ¹⁶.

XIX. ¹⁷ Sed ut ne existimes, illum eodem modo Filii et creaturaturum esse Patrem, distinxit in sequentibus. Non enim dixit: *Ascendo ad Patrem nostrum, ne creaturaturum cum Unigenito communitas induceretur: sed, Patrem meum, et Patrem vestrum, alit; aliter meum, secundum naturam, et aliter vestrum, secundum adoptionem. Iterumque, ad Deum meum, et Deum vestrum; aliter meum, tanquam germani et unigeniti filii, et aliter vestrum, tanquam opificiorum. Deus igitur verus est Filius Dei, ante omnia sæcula inenarrabiliter genitus: sæpe enim idem vobis ingenuo, ut hoc mentis vestre imprimatur ¹⁸. Et quod quidem Filium*

¹⁷ Vid. cat. 4, n. 7 sup. n. 16; vid. cat. 16, ¹⁸ Vid. cat. 7, n. 7. ¹⁹ id. sup. n. 11.

juris, sitque a creaturis universa re secretus et tantum Deus verus quantum ipsius Pater. Eodem modo sanctus Hilarius, lib. xi *De Trin.* n. 11, Patrem ratione generativus Deum Filii dictum ait hunc ipsum locum expendendo: sicque concludit n. 12: *Hæc ita demonstrata sunt, ut et natiuitas Deum substitutionis suæ confiteretur, et substitutio notare conscientiam non taceret: profitemus sibi Patrem Deum Deum Filium dum ex eo nascitur; caterum ad id quod Deus est, totum habens naturalem quod Deus est; et lib. iv, n. 55: Idcirco Deus ejus est, quia ex eo natus in Deum est.*

(4) *Τῶν ποιημάτων*, etc. In Coisl. sic; τῶν ποιημάτων πρὸς τὸν Ποιητὴν καὶ Μονογενῆ. In Roe et Casaub. iusius, τῶν ποιημάτων πρὸς τὸν Ποιητὴν, καὶ τῶν δοῦλων πρὸς τὸν Μονογενῆ, *creaturarium cum creatore, et servorum cum unigenito.* Recte Millesius ex eodd. Roe et Casaub. restituit ἡμῶν, post καὶ Πατέρα sequens. Paulo post, ante ἄλλως ἡμῶν, posuimus καὶ ex Coisl., Roe et Casaub. ut habetur in membro sequente καὶ ἄλλως ἡμῶν ὡς δημιουργημάτων.

Deus habeat, illud crede: quomodo vero, ne euri-
 osius sciscitare: quaerens namque non reperies.
 Ne extollas teipsum, ne cadas. *Quæ tibi mandata
 sunt, ea sola meditare* 44. Dic mihi prius quisnam
 est is qui genuit: et tunc adisce quid genuit. Si
 autem genitoris naturam assequi cogitatione non
 potes, ejus quod genitum est modum ne sollicitus
 scrutare.

XX. Sufficit tibi ad pietatem nosse, uti dixi-
 mus 43, quod unum solum Filium Deus habeat;
 unum naturaliter genitum: qui non cum in Beth-
 leem natus est tunc esse coepit; sed ante omnia
 sæcula. Audi enim Michæam prophetam dicentem:
*Et tu, Bethleem, domus Ephrathæ, nequaquam par-
 vula es ut sis in millibus Juda: ex te enim mihi
 exhibit dux, qui pascet populum meum Israel: et
 egresiones ejus ab initio, ex 159 diebus sæculi* 45.
 Ne igitur attentas ad eum qui nunc ex Bethleem
 [ortus est], verum adora eum qui sempiterno ex
 Patre genitus est. Ne quemquam patiari qui tem-
 porale Filii principium dicat (1); sed agnosce prin-

44 Ecdi. iii, 22. 45 Vid. cat. 7, n. 12. 46 Mich. τ, 2

(1) *Qui temporale Filii principium dicat.* Theo-
 dorus Hætaeleotes citatus in Catena Possini in
 Matth. cap. xiii, 44, pag. 491, hunc errorem
 Marcionii et Marco hæreticis tribuit. Μαρκίων ἔμα
 καὶ Μάρκος οἱ αἰρετικοὶ ἐλέγονται, λέγοντες ἀρχὴν
 χρονικὴν ἐσχηκέναι τὸν Χριστόν. At nullus alius hic
 quaerendus præter Arium, cujus en blasphemata verba
 in Thalia, apud Ailian. De syndosis, num. 45: Τούτων
 ἐσαρχὸν ἀνιμνούμεν, διὰ τὸν ἐν ἀρχῇ ἔχοντα· αἰδίον δὲ
 αὐτὸν σέβουμεν, διὰ τὸν ἐν ἀρχῇ γεγαῶτα. Ἀρχὴν
 τὸν Υἱὸν εἶρηκε τῶν γεννητῶν ὁ ἀναρχος· Hunc, Pa-
 trem dicit, sine principio celebramus, propter eum
 qui initium habet, æternum ipsum veneramus, pro-
 pter eum qui in tempore natus est. Qui sine initio
 est, Filium posuit initium creaturæ.

(2) *Ὁ ἐγέννησεν, id quod genuit.* Coisl. non male,
 ἐν ἐγέννησεν, quem genuit.

(3) *Μὴ ἀλιγοστός εἶ.* Ita hunc locum iterum
 recitat cat. 12, n. 20. Utrouque Coisl. loco μὴ,
 habet οὐκ, quod idem est; nisi quod μὴ sumi potest
 interrogandi sensu pro Nunquid? quomodo in Mat-
 thæi secundo capite nonnulla ferunt vetera exem-
 plaria Latina. At in codd. Roe et Casaub. in utroque
 Cyrilli loco particula negans vel interrogans omittit-
 ur; sicque reductur textus Cyrilli ad lectionem
 LXX: quæ non solum postra ætate exhibet affir-
 mantèr, ἀλιγοστός εἶ, sed etiam Hieronymi tempo-
 ribus; qui tum in hunc Michææ locum, tum in
 epistola ad Pammachium De opt. gen. interpret. eorum
 scripturam ita refert, *Modicus es, ut sis in millibus
 Juda.* atque ad hunc modum Græci Patres ac La-
 tini Michææ testimonium recitare solent. Sunt ta-
 men numero multi, qui ita ut Cyrillus legere. μὴ
 ἀλιγοστός εἶ. Et Hieronymus ipse in epist. ad. 27,
 nov. ed. 86, etc. Codex Barberinus LXX dicitur
 habere, μὴ ἀλιγοστός. Facile assentiar particulam
 negantem ex Matthæi Evangelio in quasdam Mich-
 hææ codices Græcos transportatam esse; ac for-
 tassit enim ex illis LXX codicibus vocem μὴ in
 nonnulla Matthæi exemplaria loco οὐδὲμῶς irre-
 pisse. In nonnullis enim legitur, μὴ ἐλάττω εἶ,
 atque ita prorsus erat in eis, unde expressa versio
 Latina in veteri ms. Corbelesis, *Nunquid minima
 es?* Particula γάρ, quæ abest a LXX et apud Theo-
 doretum, omittitur tam hic quam cat. 12 in codd.
 Coisl., Roe et Casaub. Huc accessisse fidetur ex

A πίστεως· ὃ ἐδ πῶς, μὴ πολυπραγμόνως· ζητῶν γάρ
 οὐκ εὐρήσεις. Μὴ ἐξυψώσῃς σεαυτὸν, ἵνα μὴ πύθῃς·
 Ἄ προσετάγη σοι, ταῦτα διανοῦ μόνα. Εἰπέ μοι
 πρῶτον τίς ἐστιν ὁ γενήσας, καὶ τότε μάθῃς ὃ
 ἐγέννησεν (2)· εἰ δὲ φῶσιν ὃ δύνανται νοῆσαι τοῦ
 γεγεννηκότος, τοῦ γεγεννημένου τὸν τρόπον μὴ πολ-
 υπραγμόνως.

K'. Αὐταρκῆς σοι πρὸς εὐσέβειαν εἰδέναι, καθὼς
 εἶπαμεν, ὅτι ἓνα Υἱὸν ὁ Θεὸς ἔχει μόνον, ἓνα φυσικῶς
 γεγεννημένον· οὐκ ἔτε ἐγεννήθη ἐν Βηθλεὲμ τοῦ
 εἶναι ἀρξάμενος, ἀλλὰ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων.
 Ἄκουε γὰρ Μεγάλου τοῦ προφήτου λέγοντος· Καὶ σὺ,
 Βηθλεὲμ, οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ, μὴ ἀλιγοστός
 εἶ (3) τοῦ εἶναι ἐν χιλιῶσιν Ἰούδα. Ἐκ σοῦ γὰρ
 B μοι ἐξελεύσεται ἡ θρόνος, ὅστις ποιμαίνει τὸν
 λαόν μου τὸν Ἰσραὴλ· καὶ αἰ ἐξοδὸς αὐτοῦ ἀπ'
 ἀρχῆς, ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος. Μὴ οὖν πρόσχε (4) τῷ
 νῦν ἐκ τῆς Βηθλεὲμ· ἀλλὰ προσκίνει τὸν αἰδίως ἐκ
 Πατρὸς γεννηθέντα. Μὴ χρονικὴν ἀρχὴν τοῦ Υἱοῦ
 καταδέξῃ τινὲς λέγοντος, ἀλλὰ ἄχρονον ἀρχὴν γίνω-

Evangelio Matthæi; quemadmodum etiam vox ἡθού-
 μως quæ a textu Michææ abest, reperitur tamen
 in cod. Alexandrino. Indidem sumpsit Cyrillus voc-
 ces, ὅστις ποιμαίνει τὸν λαόν μου Ἰσραὴλ, quorum
 loco legit cat. 12, n. 20, quemadmodum in Bibliis,
 τοῦ εἶναι εἰς ἄρωνα ἐν τῷ Ἰσραὴλ.

(4) *Μὴ οὖν πρόσχε.* Aliter prorsus eodd. Roe et
 Casaub. : Μὴ οὖν πρόσχε τῷ νῦν ἐν Βηθλεὲμ γεγεν-
 νῆσθαι αὐτὸν, καὶ Υἱὸν ἀνθρώπου ἐκονατὸν πρόσχετον
 νόμῳ· ἀλλὰ προσκίνει τὸν αἰδίως, etc. Ne igitur
 attende quod nunc in Bethleem natus sit, et totum
 ipsum Filium hominis recens proditum existima:
 sed adora eum, etc. Coisl. habet ut editi, tantum
 loco ἐκ ante Βηθλεὲμ, fert in. Nullus dubito, quin
 ad mollendam prioris scripturæ quæ durum ali-
 quid ac Nestorianum sonare videtur, offensionemque,
 hæc præfatorum codicum lectio substituta sit. In-
 terpolationem prodiit haud satis apta verborum con-
 structio: secundumque membrum de eo qui æteri-
 num ex Patre genitus est, postulat in priori mem-
 bro mentionem fieri ejus qui ἐ Bethleem egresus
 est nascendo. Similis est altera Cyrilli nostri sen-
 tentia Hom. in paralyt., n. 9: *Deum qui in carne
 apparet respice; neque eum qui videtur considera;
 sed eum qui operatur per illum qui conspicuus est.*
 Neque erroris suspecta aut insolens videri nobis de-
 bet hujusmodi ante Nestorianam hæresim oratio,
 eum similes passim in hujus et sequentis etiam
 ætatis Patribus occurrant sententiæ: quas vel ca-
 tholici dogmatis de una Christi persona securitas,
 vel naturas male ab Ariani Apollinarianisque con-
 fusas operosius distinguendi necessitas peperit:
 unde etiam Theodoretus, epist. 82, pag. 956, que-
 stus est, Patres nonnullos qui adversum Ariano
 scripsere, in naturarum discrimine pressius urgendo,
 aliquando locutionibus minus accuratis usos. Om-
 nium illorum minime suspectus noster Cyrillus esse
 debet, quo nemo luculentius unitatem Christi per-
 sonæ explicavit, præsertim cat. 4, n. 9, qui Mar-
 rian Deiparano appellat, Deum ex Virgine natum
 dicit; non nudum hominem, sed Deum incarna-
 tum in cruce mortuum ubique inculcat. In hoc
 ipso loco paulo ante eum qui in Bethleem natus
 est ante omnia sæcula esse proficitur. Voces Non
 attende si qui nunc ex Bethleem egresus est, sed
 adora illum qui ex Patre ab æterno genitus est, non

σαι τὸν Πατέρα. Ἀρχὴ γὰρ Υἱοῦ ἄχρονος, ἀκατάληκτος, ἀναρχός, ὁ Πατήρ· πηγὴ τοῦ τῆς δικαιοσύνης ποταμοῦ, τοῦ Μονογενοῦς, ὁ Πατήρ, ὁ γεννησας αὐτὸν καθὼς οὐδὲν αὐτὸς μόνος. Καὶ θέλεις γινώσκειν, εἰ καὶ αἰώνιος ἐστὶ βασιλεὺς ὁ Κύριος ἡμῶν (1) Ἰησοῦς Χριστός; ἀκουε πάλιν αὐτοῦ λέγοντος· Ἀβραὰμ ὁ Πατήρ ὁμῶν ἠγαλλίασατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν· καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη. Ἐγώ, σκληρῶς τοῦτο καταδεικνύμενον τῶν Ἰουδαίων, τὸ ἐκείνους εἶτι σκληρότερον λέγει· Πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγὼ εἰμι· καὶ πάλιν πρὸς τὸν Πατέρα λέγει· Καὶ νῦν δόξασόν με σὺ, Πάτερ, παρὰ σεαυτῶ, τῇ δόξῃ ἣ εἶχον, πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι, παρὰ σοί· σαφῶς γὰρ εἶρηκεν, ὅτι Πρὶν τὸν κόσμον γενέσθαι, ἐγὼ εἶχον τὴν παρὰ σοὶ δόξαν. Καὶ πάλιν, Ὅτι ἠγάπησάς με πρὸ καταβολῆς κόσμου, λέγων, σαφῶς φησιν, ὅτι αἰδίων ἔχω τὴν παρὰ σοὶ δόξαν.

et ipium temporis expers, Patrem. Principium namque, Filii temporis nescium, incomprehensum, principio carens, Pater est: fons luminis justitiae, Unigeniti nimirum, Pater, qui ipsum genuerit sicut novit ipse solus. Vis autem nosse, quod etiam aeternus rex est Dominus noster Jesus Christus? ipsum rursus audi dicentem: Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum: et vidit, et gavisus est. Deinde, cum id dure acciperent Judaei, aliquid ipsis adhibere durius dicit: Priusquam Abraham fieret, ego sum. Iterumque ad Patrem dicit, Et nunc glorifica me tu, Pater, apud te ipsum, gloria quam habui, antequam mundus esset, apud te. Palam enim hoc dixit: Priusquam mundus fieret, ego habebam apud te gloriam. Et rursus aieus: Quia dilexisti me ante constitutionem mundi, manifeste dicit: aeternam habeo apud te gloriam.

KA. Πιστεύομεν (3) τὸν εἶναι εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ· τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα Θεὸν ἀληθινόν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· εἴτε γὰρ θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαί, εἴτε ἐξουσίαι, τὰ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ οὐδὲν τῶν γεννητῶν ὑπεξήρηται τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ. Θεμισθεὺς πᾶσα εἰρεσία, διαφόρος ποιητῆς καὶ κοσμοποιεῖς εἰσαγάγουσα· φημιούσθαι βλαστημοῦσα γλώσσα τὸν Χριστόν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ· φημιούσθαι οὖν λέγοντες τὸν ἥλιον εἶναι τὸν Χριστόν· ἥλιος γὰρ ἐστὶ δημιουργός, οὐχ ὁ ἥλιος ὁ φαινόμενος. Φημιούσθαι οὖν λέγοντες ἀγγέλων δημιουργημάτων τὸν κόσμον, οἱ τὸ Μονογενοῦς ἀξίωμα παραρπάξιν βουλόμενοι. Εἴτε γὰρ ὁρατὰ εἴτε ἀόρατα, εἴτε θρόνοι εἴτε κυριότητες, εἴτε τὸ ὀνομαζόμενον, πάντα διὰ τοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. βασιλείαι τῶν ὀν' αὐτοῦ πεποιημένων, οὐκ ἀλλοτρίαν εὐχαιωσταν ἀρπάσας, ἀλλὰ ἴδιον δημιουργημάτων βασιλείων, καθὼς ὁ εὐαγγελιστὴς εἶρηκεν Ἰωάννης·

XXI. Credamus igitur in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei unigenitum; qui ex Patre natus est Deus verus ante omnia secula: per quem omnia facta sunt. Sive enim throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates, omnia per ipsum facta sunt, et nulla generaliter rerum ejus potestati subtracta est. Obmutescat omnis haeresis diversos factores (3) et mundi auctores inducens. Compescatur lingua Christum Dei Filium blasphemis verberans; obmutescant qui (4) solem esse Christum dicunt; solis enim est artifex, non sol iste conspicuus. Conticescant, qui mundum aiunt angelorum officium: qui 160 Unigeniti prerogativam invadere volunt. Sive enim visibilia sive invisibilia, sive throni sive dominationes, sive quidquid nomen habet, omnia per Christum facta sunt. Regnat Filius in res a se factas: non aliena spolia rapicens, sed propria in opera regnum exercens, sicut evangelista Joannes dixit: Omnia per

¹ Psal. xlvi, 5. ² Joan. viii, 56. ³ ibid. 58. ⁴ Coloss. i, 16. ⁵ ibid. ⁶ Ephes. i, 21.

¹ Joan. xvii, 5. ² ibid. 24. ³ Joan. i, 3.

excludant ab humanitate Christi adorationem ipsi debitam, cum cat. 12, n. 33, adorari jubeat eum qui ex Virgine natus est; et tum cat. 4, n. 3, tum cat. 13, saepius crucifixum a toto orbe adorari observet: tantum in Christo humanitatem solum et nudam respici prohibet Cyrillus, [attentionemque potorem ad id quod in Christo praecipuum est, et unde tota sacrae humanitati dignitas, haberi praecipit. Id cum per se patet, tum ex comparatione similitum sententiarum, ut cat. 3, n. 3. cat. 17, n. 35, cat. 22, n. 6.

dicendo; quos variis locis refellit: sive mundum a pluribus conditum, vel simul operantibus, vel diversas partes contentibus, asserendo; nam ea veterum Gnosticorum sententia fuit. Secundo eos qui Christum Dei Filium blasphemabant: eos intelligo qui vel Christum negabant creatoris hujus mundi Filium, ipsumque creatorem, ut omnes Gnostici, Marcion, etc., catech. 7, n. 6, vel qui cum justis hominibus aequalem aiebant cat. 7, n. 7, vel Maria antiquiorem inficiabantur cat. 12, n. 3; vel in creaturam numerum relegabant, aut contra cum Patre confundebant, cat. 11, n. 17. Tertio qui Christum solem istum aiebant: isti sunt Manichaei ex cat. 6, n. 13, et cat. 15, n. 3. Quarto eos qui angelos mundi conditores statuebant. Ita Simon Magus, Basilides, Nicolaus, Menander, Borboriani, Cerinthos, Saturninus, apostolici, teste Ammonio, Caten. in Joan. cap. 1, 3: De Simone Mago certum ex Irenaeo, lib. 1, cap. 23, n. 2; De Menandro ex eodem, ibid., n. 8; de Saturnino, ibid., cap. 24, n. 1; de Basilide, ibid., n. 8 et 4; Carpostrate, cap. 25, n. 1; Cerintho, cap. 26, n. 1; et ex Epiph., haeres. xxviii, n. 1; omitto alios.

(1) Κύριος ἡμῶν. Scripsimus, ἡμῶν, ex codd. Quob. et Grodicii versione, ipso sensu posulante. (2) Πιστεύομεν. Ita scripsimus ex vers. Grod. Editi omnes et mss. πιστεύομεν, credimus. Paulo post, loco Θεὸν ἀληθινόν, Deum verum, habetur in codd. Coisl., Roe, Casaub., Υἱὸν ἀληθινόν, Filium verum. At prior lectio tum ex titulo catecheseos, tum ex num. 14, ubi iste refertur Symboli articulus, et toto catecheseos scopo et insitutum, vera comprobatur.

D Filium, ipsumque creatorem, ut omnes Gnostici, Marcion, etc., catech. 7, n. 6, vel qui cum justis hominibus aequalem aiebant cat. 7, n. 7, vel Maria antiquiorem inficiabantur cat. 12, n. 3; vel in creaturam numerum relegabant, aut contra cum Patre confundebant, cat. 11, n. 17. Tertio qui Christum solem istum aiebant: isti sunt Manichaei ex cat. 6, n. 13, et cat. 15, n. 3. Quarto eos qui angelos mundi conditores statuebant. Ita Simon Magus, Basilides, Nicolaus, Menander, Borboriani, Cerinthos, Saturninus, apostolici, teste Ammonio, Caten. in Joan. cap. 1, 3: De Simone Mago certum ex Irenaeo, lib. 1, cap. 23, n. 2; De Menandro ex eodem, ibid., n. 8; de Saturnino, ibid., cap. 24, n. 1; de Basilide, ibid., n. 8 et 4; Carpostrate, cap. 25, n. 1; Cerintho, cap. 26, n. 1; et ex Epiph., haeres. xxviii, n. 1; omitto alios. (4) Manichaei, ex cat. 13, n. 3.

(3) Diversos factores, etc. Multas haereses in hoc loco notat. Primum eos qui diversos mundi auctores inducebant: sive alium corporis et alium animae, alium lucis tenebrarumque alium condiderem

ἄρουν facta sunt, et sine ipso ne una quidem res facta est ** , omnia per ipsum facta sunt, Patre per Filium operante (1).

XXII. Vellem equidem eorum quæ dicuntur exemplum quoddam afferre, sed illud infirmum esse novi: quænam enim ex visibilibus rebus divinæ invisibilis potestatis idoneum exemplum esse queat? dicitur nihilominus tanquam infirmum, et ab infirmo ad infirmos. Quemadmodum videlicet, si quis rex filium habens regem, civitatis constituendæ cupidus filio secum regnanti subiciat struendæ civitatis exemplar; ille autem, exemplari sumpto, cogitatum opus ad finem perducatur; ** ita, cum Pater omnia fabricare voluisset, Patris nutu omnia Filius architectatus est; ut nutus quidem ille Patri servet incolumem summæ arbitrium potestatis, Filius vero rerum a se factarum habeat potestatem; et neque Pater propriorum operum dominatione fraudeatur; neque Filius in res ab alio, sed a se conditas regnum obtineat. Non enim angeli, ut dictum est (n. 21), mundum condidere, sed unigenitus Filius ante omnia sæcula genitus, quomodo diximus; per quem omnia facta sunt, nulla re ab illius officio excepta. Et hæc quidem a nobis hactenus per Christi gratiam dicta sunt.

XXIII. Recurrentes vero in fidei confessionem, concludamus in præsentis sermonem. Omnia effecit Christus, sive angelos dixeris, sive archangelos, sive dominationes, sive thronos. Non quod Pater sufficienti ad creandum per seipsum potestate carnerit; sed quia Filium voluit rebus quas fecisset regnare, ipse exhibens illi rerum creandarum designationem (2). Honorans enim Unigenitum Patrem suum

** Joau. 1, 3. ** Vid. cat. 10, n. 5.

(1) *Patre per Filium operante*. Quam certum est mandatum totius Trinitatis officium esse, tam certum ex Scripturis, Symbolorum confessionibus, et unanimi Patrum consensu, Patrem per Filium operari. Quæri autem possunt tria in Cyrilli sententiâ: 1° num mandatum illud supræmæ Christi dignitati, intimæque ejus cum Patre conjunctioni officiat; 2° num Deus nihil ad condendum orbem aliud contulerit, præter mandatum; et designationem rerum faciendarum Filio nonstratam; 3° quibus de causis causam exemplarem Patri, efficientem Filio assignarit, contra receptum in scholis Latinis ea de re disserendi modum. Tres illas questiones in Diss. 5^a enucleamus; ac probasse nos speramus Cyrillum nullam aliam Filii a Patre præter naturæ ac generationis dependentiam agnovisse: creandi actionem tribus personis communem fecisse: exemplarem causam et mandatum Patri attribuisse, ut Filium persona distingueret a Patre.

(2) *Creandarum rerum designationem*, etc., ὑψήγησα. Male profecto Grædices vertit administrationem. Ex præcedentibus manifestum est hic agi de rerum faciendarum exemplari, conjuncto cum Patris mandato executionem imperante. Hæc vis vocis ὑψήγησις, quæ significat demonstrationem, delineationem, documentum rerum quas fieri a nobis oportet. Inter multa exempla sufficienti hæc ex Gregor. Nyss., *De perfecta Christiani forma*, tom. III. pag. 273: Οὕτως ἂν ἀξιόπιστος ἦν τῶν ἀγαθῶν ἢ ὑψήγησις, τοῦ βίου τοῖς λόγους συµπεργουµένου· Sic enim fide digna futura erat bene agendorum præceptio, moribus idem quod verba loquen-

Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν· πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, τοῦ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐργαζομένου.

ΚΒ'. Καὶ βούλομαι μὲν τι (3) εἰπεῖν καὶ ὑπόδειγμα τῶν λεγοµένων, ἀλλ' ὅσα αὐτὸ ἀσθενές· πῶλον γὰρ ἴσται τῶν δρατῶν ἀκριβῆς ὑπόδειγμα τῆς θέας καὶ ἀοράτου δυνάµεως; ἀλλ' ὅμως λεγέτω ὡς ἀσθενές, παρὰ ἀσθενῶν πρὸς ἀσθενείς. Ὅσπερ γὰρ ἐν τις βασιλεὺς βασιλεῖα υἱὸν ἔχων, βουλόµενος κατασκευάσαι πόλιν, ὑπόβοιο τῷ υἱῷ συµβασιλεύοντι τὴν κατασκευὴν τῆς πόλεως· ὁ δὲ, τὸ παράδειγμα λαβὼν, εἰς τέλος ἀγει τὸ νοθήν· οὕτω, Πατὴρ βουληθέντις τὰ πάντα κατασκευάσθαι (4), τῷ τῷ Πατρὶ νεώματι τὰ Υἱὸς τὰ πάντα ἐδημιούργησεν· ἵνα τὸ μὲν νεώμα τῆρῃ τῷ Πατρὶ τὴν αὐθεντικὴν ἐξουσίαν, καὶ ὁ Υἱὸς δὲ πάλιν ἐχῇ ἐξουσίαν τῶν ἰδίων δημιουργηµάτων· καὶ μῆτε Πατὴρ ἀπαλλοτριωθῆ τῆς δεσποτείας τῶν ἰδίων δημιουργηµάτων, μῆτε ὁ Υἱὸς τῶν ὑπ' αὐτοῦ δημιουργηθέντων (5) βασιλεύῃ, ἀλλὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ. Οὐ γὰρ ἀγγελοι, καθὼς εἰρηται, τὸν κόσμον ἐδημιούργησαν, ἀλλὰ Υἱὸς μονογενῆς, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων γεγεννημένος, καθὼς εἰρηται· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, µηδενὸς ὑπεξηρηµένου τῆς ὑπ' αὐτοῦ ποιήσεως. Καὶ ταῦτα µὲν ἡµῖν (6) τέως, τῆ τοῦ Χριστοῦ χάριτι λέξωµεθα.

ΚΓ'. Ἀναβαρόµενος δὲ ἐπὶ τὴν τῆς πίστεως ἐπαγγελίαν, καταπαύσωµεν ἐν τῷ παρόντι τὸν λόγον. Πάντα ἐποίησεν ὁ Χριστὸς, κὰν ἀγγέλους λέγῃς, κὰν ἀρχαγγέλους, κὰν κυριότητες, κὰν θρόνους· οὐχ ὅτι ὁ Πατὴρ ἠτόνετο περὶ τῶν τῶν δημιουργηµάτων οὐτοῦργίαν, ἀλλ' ὅτι βασιλεύειν τῶν ὑπ' αὐτοῦ πεποιτηµένων τῶν Υἱὸν ἔβουληθῆ, αὐτὸς αὐτῷ παρέγων τῶν κατασκευαζοµένων τὴν ὑψήγησιν. Τιµῶν γὰρ τὸν

tibus, pag. 276. de S. Paulo: Μάλιστα πάντων ἀκριβῶς καὶ τί ἴστιν ὁ Χριστὸς, κατενόησε· καὶ οἷον εἶναι χρὴ τὸν ἐπονοµαζόµενον αὐτῷ, δι' ὃν ἐποίησεν ὑψηλῶς· Omnium maxime et quid sit Christus accurate intellexit: et qualem oportet eum esse qui ejus nomine censetur, suis actionibus descripsit et demonstravit; et pag. 290: Οὐκ ἔστι, µὴ δεχοµένῃς τῆς ἀκοῆς τὴν ὑψήγησιν, θεόνως τι τῶν προκειµένων γενέσθαι· Fieri non potest . . . , ut si auris rerum gerendarum præceptionem non admittat, quidquam eorum quæ nobis sunt proposita generatur. Vide Basil. epist. ad monachum qui exciderat, pag. 9.

(3) *Βούλομαι μὲν τι*. Τοι τοι scripsimus ex codd. Coisl., Roe, Casaub., Grod. Infra, ante δρατῶν addidimus articulum τῶν ex Roe et Casaub.; sed Coisl. habet δρατῶν, non male. Nux exemplum hoc a Cyrillo agnoscī quasi imperfectissimum; unde nulla ad res divinas trahi consequentia possit.

(4) *Κατασκευάσθαι*. In codd. Roe, Casaub. et Oub., κατασκευάσαι. Infra verba, ἵνα τὸ μὲν, usque ad ἐξουσίαν incl. desunt in codd. Roe, et Casaub.; verba vero sequentia, καὶ Υἱὸς, paulo aliter ab iis exhibentur ad hunc modum: Καὶ εἰς ἐξουσίαν τῶν ἰδίων δημιουργηµάτων, ἵνα καὶ ὁ Πατὴρ δημιουργῆς ἦ καὶ ὁ Υἱὸς· καὶ μῆτε Πατὴρ, etc. Et habet (Filius); potestatem in officia propria, ut et Pater opifex sit et Filius et neque Pater, etc.

(5) *Δημιουργηθέντων*. Ita emendavimus ex codd. Coisl. et Grod., habebatur in editis, δημιουργηµάτων.

(6) *Ἡµῖν*. Coisl., Roe, Casaub. ἡµῖν. Perinde

ταυτοῦ Πατέρα ὁ Μονογενής, φησίν· Οὐ δύναται ὁ υἱὸς κοινῆ ἀρ' αὐτοῦ οὐδὲν, ἐὰν μὴ τὴ βλέψη (1) τὴν Πατέρα ποιούντα· ἢ γὰρ ἀπ' ἐκείνου ποιῆ, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιῆ· καὶ πάλιν Πατὴρ μου ὡς ἀρετὴ ἐργάζεται, κατὰ ἐργάζομαι· οὐδεμὶς ὁσως ἐν τοῖς ἐργαζομένοις ἐναντιότητος. Τὰ γὰρ ἑμὲ πάντα, σὸ ἐστι· καὶ ἐὰν ἐμὰ, φησίν ἐν Εὐαγγελίῳ ὁ Κύριος. Καὶ τοῦτο ἐστὶν ἐπιγνώμας σαφῶς ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης. Ὁ γὰρ λέγων, Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν, πάντως ἔτι τιλὰ παρόντι προσδιελέγτο. Σαφέστατα δὲ μᾶλλον ὁ Ψαλμῶδης εἶπκεν· Αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐφειρήθησαν· αὐτὸς ἐντεταίλατο, καὶ ἐκτίσθησαν· ὡς μὴν τοῦ Πατρὸς ἐνταλλομένου καὶ λέγοντος, τοῦ δὲ Υἱοῦ νεύματι αὐτοῦ (2) τὰ πάντα δημιουργούντος. Καὶ τοῦτο μυστικῶς ὁ Ἰωδ εἶπκεν· Ὁ καινίσας τὸν οὐρανὸν μόνος, καὶ περιπατῶν ὡς ἐπ' ἑδάρατος ἐπὶ θαλάσσης· ἠγλῶν τοῦ νοοῦσιν, ἔτι δὲ διὰ τῆς παρουσίας περιπατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης, οὗτος ἦν ὁ πρὸ τούτου τῶν οὐρανῶν ποιητής. Καὶ πάλιν ὁ Κύριος (3) φησίν· Ἦ οὐ λαβὼν γῆν πηλόν, ἐπλασας ζωον, καὶ λαλητὸν αὐτὸν ἔθου ἐπὶ τῆς γῆς; εἶτα εἶπκεν· Ἀνοίγονται δὲ σοι φέβω πόλαι θανάτου, πυλωροὶ δὲ ἄβου ἄβόντες σε ἐπὶ τῆς γῆς; ἠγλῶν, ἔτι ὁ εἰς ἔθου καταλθὼν διὰ φιλανθρωπίας, οὗτος ἐξ ἀρχῆς ἐκ πηλοῦ κατασκεύασε τὸν ἄνθρωπον.

Κλ'. Ἐστὶ τὸννυ ὁ Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ μονογενής καὶ τοῦ κόσμου ποιητής. Ἐν γὰρ ἐφ' ἡμῶν ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καθὼς ἡμᾶς διδάσκει τὸ Εὐαγγέλιον. Οὐ μόνον δὲ τῶν φαινομένων, ἀλλὰ καὶ τῶν μὴ φαινομένων νεύματι Πατρὸς ποιητής ἐστὶν ὁ Χριστός. Ἐν αὐτῷ (4) γὰρ ἐκτίσθη τὰ πάντα, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· εἶτε θρόνοι, εἶτε κυριότητες· εἶτε ἀρχαί, εἶτε ἐξουσίαι· τὰ πάντα δὲ αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται· καὶ αὐτὸς ἐστὶ πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε. Κἀν τοῖς αἰῶνας αὐτοῖς εἶπκε, καὶ τοῦ-

A ait: Non potest Filius facere a semetipso quidquam, nisi quid viderit Patrem facientem. Quæ enim **161** ille fecerit, hæc et Filius similiter [facit] **. Et iterum: Pater meus usque modo operatur, et ego operor **; nulla prorsus in his qui operantur contrarietas. Mea enim omnia tua sunt, et tua mea, ait in Evangelii Dominus **. Quod quidem aperte cognoscere licet, tam ex Veteri quam ex Novo Testamento. Qui enim dicit: Facimus hominem ad imaginem nostram et ad similitudinem **; omnino præsentem aliquem alloquebatur. Omnium vero apertissime Psalmidicus ait: Ipse dixit, et facta sunt: ipse mandavit, et creata sunt **; tanquam Pater quidem mandante et dicente, Filio vero nutu quævis omnia efficiente. Quod etiam Job mystice dixit: Qui extendit cælum solus, et ambulat super mari tanquam super solo **; intelligentibus significans, quod qui dum hic versaretur ambulavit super mari, is erat qui cælos antea condiderat. Et rursus Dominus ait: Aut tu sumens terram lutum, fixisti animantem, et loquendi vi præditum illud posuisti super terram **? deinde in consequentibus: Aperiantur vero tibi præ timore portæ mortis, janitoresque inferni videntes te timuerunt **? Declarans nimirum eum qui in infernum propter suam bonitatem descendit, ipsum esse qui ab initio ex luto hominem construxit.

XXIV. Est igitur Christus, Filius Dei unigenitus et mundi effector. In mundo enim erat, et mundus per ipsum factus est **. Et, in propria fenit **, sicut nos docet Evangelium. Non autem eorum quæ conspiciuntur solum, sed et eorum quæ non videntur nutu Patris factor est Christus (5). In ipso enim creata sunt omnia, juxta Apostolum, quæ sunt in cælis et quæ super terram, visibilia et invisibilia; sive throni sive dominationes, sive principatus sive potestates, omnia per ipsum et in ipsum creata sunt. Et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant **. Etiam si ipsa dixeris sæcula, horum quoque, nutu Patris, factor est Jesus Christus. Novis-

** Joan. v, 19. ** ibid. 17. ** Joan. xvii, 10. ** Job xxxviii, 14. ** ibid. 17. ** Joan. i, 10.

** Gen. i, 26. ** Psal. cxlviii, 5. ** Job ix, 8. ** ibid. 11. ** Coloss. i, 16, 17.

est. Loco Χριστοῦ, iidem codd. habent, Κυρίου. D legi, Θεοῦ.

(1) Μὴ τὴ βλέψη. Editi τις. Emendavinus ex Coisl., Roe, Casaub. In notis supponit Millesius id se emendasse, adhuc tamen in textu retentum, τις.

(2) Νεύματι αὐτοῦ. In codd. Coisl., Roe, Casaub. desunt hæ voces. Nos αὐτοῦ addidimus ex sola vers. Grod. cum in editis et mss. desit.

(3) Καὶ πάλιν ὁ Κύριος. Roe et Casaub. Καὶ πάλιν πρὸς αὐτὸν ὁ Κύριος. Et rursus ad ipsum Dominum. Loco γῆν πηλόν, quod legitur in editis et codd. Coisl., juxta LXX Romanæ editionis; habetur in codd. Otiob., Roe et Casaub., γῆς πηλόν, ut in ed. Compl. LXX; at editio Aldina habet ἀπὸ γῆς πηλόν. Paulo post, loco καὶ τὰ ἐξῆς, scripsimus, εἶτα ἐξῆς, ex codd. Otiob., Roe, Casaub., Coisl.

(4) Ἐν αὐτῷ. Ita emendavinus ex Coisl., Roe, Casaub. et sacro textu; nam in editis legitur, ἐν αὐτῷ.

D (5) Sed et eorum quæ non videntur, etc. Visibillum et invisibillum nomine res corporeæ et incorporeæ a Patribus designari solent. Vide Greg. Nyss. De his qui mature abripuntur, pag. 325. At hic Cyrillus invisibillum rerum nomine angelorum ordines diversos videtur intelligere, ut et cat. 25, n. 6. Ferit hoc loco Marcionis hæresim, quæ ut ait Hieronymus epistola ad Pammachium veteris edit. 61, n. 58: Alterum bonum, alterum justum Deum ferens, illum invisibillum, hunc visibillum asserit creatorem. Manichæos quoque alterum corporis, animæ alterum conditorem affirmantes respicere potuit. Sæcularum, αἰώνων, nomine quæ ipsa quoque a Christo facta dicit, fortassis certum angelorum ordinem designat. Notum est enim ad Ignatium, Epist. ad Trallian., n. 5, Constit. apost. auctore, lib. viii, cap. 12: Eusebio, De laudibus Constantini, cap. 1, pag. 606: Hilar., lib. n. De Trin., num. 9. αἰώνας, sive sæcula angelici ordinis speciem numerari

pimis enim his diebus locutus est nobis in Filio, A quem posuit heredem universorum, per quem et sæcula fecit¹. Cui gloria, honor, imperium, cum Patre et sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum, Amen.

των νουμάτων τοῦ Πατρὸς ἐστὶ ποιητῆς Ἰησοῦς ὁ Χριστός. Ἐκ' ἐσχάτων (1) γὰρ τῶν ἡμερῶν τεύτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ, ἐν ἔθρῳ κληρονόμενον πάντων, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν. Ἡ ἡ δόξα, τιμὴ, κράτος, σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ (2) ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμή

¹ Hebr. 1, 2.

(1) Ἐκ' ἐσχάτων. Roe et Casaub., ἐκ' ἐσχάτου. Vide adnotata ad titulum catecheseos. Post τοῦτων additur ὁ Θεός, in præfat. codd.

(2) Τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ. Eas voces adjecimus ex codd. Roe et Casaub.; nam editi omittunt Patris

mentionem. Grodecius aliter legit: Cui gloria, honor, et potentia, in sancto Spiritu, ubique, nunc et semper in omnia sæcula. Amen. In Codd. omittitur Patris et sancti Spiritus commemoratio, ac post κράτος; immediate subjicitur, εἰς τοὺς αἰῶνας, etc.

GATECHESIS DUODECIMA.

DE CHRISTO INCARNATO.

MONITUM.

162 I. Incarnationis veritatem in hac oratione contra Judæos et hæreticos propugnat: causas ejus inquirens: signa venturi Christi a prophetis prænuntiata describit: circumstantias temporis, loci, generis ac modi quo natus est Christus, ex utroque Testamento diligentissime persequitur.

II. Exposita primum humanitatis juxta ac divinitatis in Christo confidenda necessitate (n. 4), et obiter confutata Judæorum pertinacia (n. 2), varios de Christo incarnato hæreticorum errores memorat, eisque Ecclesiæ fidem opponit (n. 3). Tum ad refellendas diversorum contradictiones, incarnationis causas aperit, quæ fuerunt permultæ; in primis humani generis reparatio, quod argumentum dum tractat, prophetias adventus Domini prænuntias percurrit (n. 5-9); et in Jesum, qui asino sedens Hierosolymam introctus est, in Olivarum monte stetit, miracula operatus est, a subditis judicatus est, plane codere demonstrat (n. 10-12). Tum alias commemorat Dominici adventus causas; ut nimirum Deum capere posset; ut aquas sanctificaret (n. 13 et 14); Deum sub sensu subjectum nobis adorare liceret; diabolum Christus eodem quo ille nos dejecerat, carnis instrumento debellaret (n. 15, 16). Post, adversum Judæos possibilem incarnationem probat; tempusque hujus Dei in terras aduentus ex patriarchæ Jacob, Davidis, et Daniëlis prophetiis, in Herodis regno et principum Judaicorum defuit (n. 17-19). Bethleem nativitatis Christi locum ex Davide atque Michæu comprobat (n. 20). Dehinc Jesum ex virgine de Davidis prosapia, ut promissum erat, natum ostendit (n. 21 et seq.). Gentilibus ex ipsorum fabulis, Judæis ex Scripturarum testimonio possibilem ex virgine nativitatem ostendit (n. 27 et seq.); et non indignam nec dedecoram Deo humani corporis assumptionem contra hæreticos evincit (n. 25, 26-32). Tandem eximia castitatis et virginis status commendatione orationem concludit (n. 33, 34).

III. Variæ sunt in hac oratione singulari animadvertens digna: accurata divinitatis et humanitatis Christi confessio; Jacobi et Daniëlis prophetiarum explanatio; præclarum sacerdotum continentis testimonium; encomia virginis et monastici status.

IV. Pronuntiata est altera post præcedentem die, ut, num. 4, declarat auctor initio. Emendata a nobis est ad fidem codicum Coislinianæ, Ottonianæ, Roe, Casaubonianæ, et Regii num. 2503 notati, in quo hæc cum tribus sequentibus catechesibus habetur: duodecimi vel tertii decimi circiter est sæculi.

KATHXHEIΣ IB'

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ.

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, εἰς τὸν Σαρκαώθεντα (1) καὶ ἐνανθρωπήσαντα καὶ ἀνάγκαστος ἐν τοῦ Ἰσραὴλ καὶ προσέθετο Κύριος λαλήσαι τῷ Ἀχάζ, λέγων Ἀληθεῖα σεαυτῷ σημεῖον καὶ εἴης· Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσους τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, καὶ τὰ εἴης.

CATECHESIS XII ILLUMINANDORUM (2).

163 Hierosolymis ex tempore pronuntiata, in illud: Qui incarnatus et inhumanatus est. Et lectio ex Isaia: Et adjecit Dominus loqui ad Achaz, dicens: Pete tibi ipsi signum; et infra: Ecce virgo tu, utero accipiet, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel.¹⁹; et quæ sequuntur.

A. Ἀγγελίας σύντροφος καὶ σωφροσύνης μαθη- A
ταί, τὴν ἐκ Παρθένου (3) γεννηθέντα Θεόν, ἀγγελίας
μοσις χειραγωγῶμεν. Οἱ τοῦ νοητοῦ προ-
θέτου τῶν κρείων μεταλαβεῖν καταξιούμενοι, κερα-
λὴν μετὰ τῶν ποδῶν μεταλάβωμεν· κεφαλῆς μὴ
τῆς θεότητος νοουμένης, ποδῶν δὲ τῆς ἀνθρωπώ-
της ἐκλαμβανόμενης. Οἱ τῶν ἁγίων Εὐαγγε-
λιῶν ἀκροαταί, Ἰωάννη τῷ Θεολόγῳ πιστωθῶμεν.
Ὁ γὰρ εἰπὼν, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λό-
γος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος·
ἐπιγάγε λέγων, Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο.

I. Puritatis alumni (4) et castitatis discipuli,
Deum ex Virgine natum plenis castitate labiis ce-
lebremus. Qui intellectualis ovis (5) carnibus vesci di-
gni habemur, caput simul cum pedibus sumamus²⁰;
divinitate per caput, humanitate vero per pedes
intellecta. Qui sancta audimus Evangelia, Joanni
Theologo audientes simus: ille enim postquam
dixit: *In principio erat Verbum, et Verbum erat*
*apud Deum, et Deus erat Verbum*²¹; dein subjecti,
dicens: *Et Verbum caro factum est*²². Neque enim
nudum hominem adorare fas est; nec Deum so-

¹⁹ Isa. vii, 10. ²⁰ Exod. xii, 9. ²¹ Joan. i, 1. ²² ibid. 14.

(1) Σαρκαώθεντα. Hujus vocis loco Cyrillus hunc B
articulum referens hujus cat. n. 15, scribit, ἐν
σάρκι παραγενόμενον. Ante Ἀχάζ, adjecimus arti-
culum τῷ ex cod. Coisl. et sacro textu. Loco κα-
λέσους, eod. Coisl. et Ottob. habent ut in pro-
phætico textu, καλέσεις, vocabis; at Cyrillus ipse
hujus cat. n. 21, legit, καλέσους. Quæ vox sumpta
ex Matth. i, 3, huic Isaie locum referente. Ita
tamen multi Patres legere, ut Greg. Nyss. in nat.
Christi, p. 344, etc.

(2) Habita est sequenti die post precedentem,
num. 4.

(3) Τὸν ἐκ Παρθένου. Articulum τὸν addidi-
mus ex eod. Coisl., Reg., Rue, Casanb. Post Θεόν,
addit in Coisl. Ἀτόνον, Deum Verbum, ac post
χειραί in eodem et in Reg. adjicitur, καὶ συνειδή-
σως ἀγαθῆς, plena castitatis et bonæ conscientiæ
labiis celebremus. Sequentia de confitenda huma-
nitate simul cum divinitate Christi, ex compara-
tione agni paschalis, transcribit S. Nilus lib. ii,
epist. 187, adjuncta phrasi ex cat. 4, n. 9.

(4) Puritatis alumni. Sic reddidi vocem ἀγγελίας,
quæ quanquam apud auctores ecclesiasticos caste-
tatem omnem, sive virginum, sive viduorum, sive
conjugum significet, apud Cyrillum tamen, si unum
locum excipias, virginalem semper continentiam
designat. In hoc exordio Cyrillus tribus hujus pe-
riodi membris tria hominum genera mihi videtur
alloqui, in primo virgines et cœlibes, quos etiam
in fine catecheseos convenit sicut initio, in secundo
fideles baptizatos qui Eucharistiam participabant;
Christique per agnum Paschalem figurati carnibus

vescebantur; in tertio omnes prorsus qui aderant,
baptizatos et baptizandos. Cedit igitur Albertini ob-
jectioni contra realem corporis Christi manducationem
inde petita, quod baptizandos Cyrillus carnis
Christi particeps efficiat, eamque manducationem
concludat in fide divinitatis et humanitatis ejus. At
primo in hoc membro baptizatos alloquitur: quan-
quam non diffiteor idem ad baptizandos dici po-
tuisse, quos cat. 4, n. 4, mysteriorum Christi par-
ticipes dicit; non quidem *re et gratia, sed vocatione*
solum et certis expectatione; quosque bonis bap-
tismi anticipato frui passim inculcat. 2° Quamvis
fides in Christum, quedam mystica sit ejus man-
ducationis species, ea tamen non destruit realem
ejus in Eucharistia manducationem: nihil enim
precipui supra catechumenos, quibus fides in
Christum imperabatur, habuissent fideles; quibus
tamen Eucharistia tanquam ingens favor, catechu-
menis non negatus solum sed et occultatus, com-
mendabatur. Quin imo illa per fidem manducatio,
supponit pro fundamento realem Christi partici-
pationem, istius per fidem manducationis figuram; et
argumentum Cyrilli quod totus Christus credendus
sit quia totus manducatur, et Christum totum a fi-
delibus realiter manducatum. Cæterum illa capitis
et pedum agni paschalis ad Christi divinitatem et
humanitatem accommodatio, communis est apud
Græcos et Latinos Patres, ante et post Berengarium.

(5) Christi per agnum paschalem figurati.

lummodo abeque humilitate dicere, pium. Si enim **A** **Deus est Christus, uti revera est, humanitatem autem non assumit, alieni a salute sumus. Adoretur igitur ut Deus, credatur vero quod humanam quoque naturam induit. Neque enim hominem seclusa divinitate dicere, concludibile est: neque a deitatis confessione humanitatem sejungere, salu- tiferum. Constituteur regis et medici presentiam. Rex enim Jesus medicinam allaturus, linteo huma- nitatis se praeingens⁷⁴, quod infirmum erat cura- vit. Perfectus infantum magister, puerum **164** se cum pueris fecit; et imprudentibus sapientiam instillaret⁷⁵. Coelestis panis ad terram descendit, ut aleret famelicos.**

B **II. Judaei vero, dum eum qui venit rejiciunt, eumque qui infauste venturus est expectant; verum illi quidem Christum repudiavere, impostorem vero ipsi in errorem abducti recipiunt: ut in hoc quoque vera reperitur Salvatoris sententia: Ego veni in nomine Patris mei, et non recipitis me; si autem alius venerit in proprio nomine, illum recipitis⁷⁶. Optimus autem fuerit eam Judaeis interrogationem proponere: Veraxne sit Isaias propheta, dum ait Emmanuelem ex virgine nasciturum⁷⁷, an mendax? Si quidem illum ut mendacem criminarentur, nihil mirum: mos enim illis prophe- tas non solum quasi mendaces insimulare, sed et lapidibus opprimere; sin verax propheta fuerit, ostendite Emmanuelem. Item, utrumne is qui venturus est, quem expectatis, ex virgine prodit- urus est, necne? si ex virgine non nascitur, falsi arguitis prophetam. Si vero id in futura re expec- tatis, occur id quod jam factum est repudiatis?**

III. Ac Judaei quidem, quando ita volunt, errore abducantur; Ecclesia autem Dei glorificetur. **78** **Nos enim recipimus Deum Verbum inhumanatum vere: non ex voluntate viri et mulieris, ut haeretici sicut; sed ex Virgine et Spiritu sancto juxta Evan- gelium inhumanatum; non specie, sed veritate. Quod autem vere ex Virgine humanam naturam susceperit, tradendae doctrinae tempus nunc ex-**

⁷⁴ Joan. xiii, 4. ⁷⁵ Prov. i, 4. ⁷⁶ Joan. v, 43

(1) *Χωρὶς τῆς ἀνθρωπότητος.* Hæc non legit Grodocius. Coisl., Roe et Casaub. loco ἀνθρωπότητος habent, ἐνανθρωπότητος. Reg., ἐνανθρωπύσας, sine inhumanatione.

(2) *Μὲν ὡς Θεός.* Ita scripsimus ex codd. Reg. Roe, Casaub. et S. Nilo. In editis vero est, ἀποκ. μὲν οὖν ὁ Θεός. Adoretur itaque Deus.

(3) *Ἰατροῦ τὴν παρουσίαν.* Habetur in impres- sis. τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν παρουσίαν, salutem et presentiam. Auctoritate codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub. et Grod. eliminavimus verba, τὴν σωτηρίαν καὶ. Conjecerem tamen legendum, τὴν σωτηρίαν παρουσίαν, salutarem presentiam. Paulo post, loco τὴν νοσοῦντα, ex præfatis codd. posuimus, τὸ νοσοῦν, at Grod. legisse videtur, τὴν νόσον, mor- bum.

(4) *Παρηγηυτο.* La loco παρατήσαντα, postu-

A **Οὗτε γὰρ τὸν ψῆλον ἀνθρωπον προσκυνεῖ, ὅσον οὐτε Θεὸν μόνον λέγειν χωρὶς τῆς ἀνθρωπότητος (1): εὐσεβής. Εἰ γὰρ Θεός ὁ Χριστός, ὡς περ οὖν καὶ ἔστι. μὴ ἀνέλαβε δὲ τὴν ἀνθρωπότητα, τῆς σωτηρίας ἀλλότριον καθεστήκαμεν. Προσκυनेσθω μὲν ὡς Θεός (2), πιστευέσθω δὲ, ὅτι καὶ ἐνηθρώπησεν. Οὕτε γὰρ τὸ λέγειν ἀνθρωπον ἀνευ θεότητος, ἐπι- ωλεῖς: οὕτε τὴν ἀνθρωπότητα μὴ συνομολογεῖν ἐπι- θεώτητι, σωτήριον. Ὁμολογήσωμεν τοῦ βασιλέως καὶ λατροῦ τὴν παρουσίαν (3). Ὁ γὰρ βασιλεὺς Ἰησοῦς λατρεῖται μέλλων, λέντιον ἀνθρωπότητος περιζωσά- μενος, θεραπεύσει τὸ νοσοῦν: ὁ τέλειος τῶν νηπίων διδάσκαλος, συνενήπιασε τοῖς νηπίοις, ἡν οὐρίση τοὺς ἀφρονάς: ὁ ἐπουράνιος ἀπὸς κατήλθεν ἐπὶ τῆς γῆς, ἵνα θρῆψῃ τοὺς λιμῶσοντας.**

B **Β. Ἰουδαῖον δὲ παῖδες, τὸν μὲν ἐλθόντα ἀθετοῦν- τες, τὸν δὲ κακῶς ἐρχόμενον προσδοκῶντες: τὸν μὲν ἀληθῆ Χριστὸν παρητήσαντο (4), τὸν δὲ πλάνον οἱ πλανηθέντες ἐκδέχονται, διηθούς καὶ ἐν τοῦτοις τοῦ Σωτῆρος εὐρίσκουμένου, τοῦ εἰπόντος: Ἐγὼ ἀπέλυ- θα ἐν τῷ ὄνματι τοῦ Πατρὸς μου, καὶ ὁ λαὸς λαμ- βάνει με: ἄν δὲ ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὄνματι ἐγὼ ἴδω, ἐκείνον λήψεται. Καλὸν δὲ καὶ ἐπερώτησιν προσενέγκαι (5) τοῖς Ἰουδαίοις: Ἀληθὴς ὁ προφη- τῆς Ἰσαίας, ὁ λέγων, ὅτι Ἐμμανουὴλ ἐκ παρθένου γεννηθήσεται, ἢ ψευδής; Εἰ μὲν γὰρ ὡς ψευδοῦς κατηγοροῦσιν, οὐδὲν θαυμαστόν: ἕθος γὰρ αὐτοῖς ὅλ- μόνον ὡς ψευδοῖς (6) κατηγορεῖν, ἀλλὰ καὶ λιθάζειν τοὺς προφήτας: εἰ δὲ ἀληθὴς ὁ προφήτης, βεβίηται τὸν Ἐμμανουὴλ. Καὶ πότερον, ὁ ἐρχομενός ἐκ παρθένου ὁ ὕψ' ὁμῶν προσδοκούμενος, ἐκ παρθένου τίεταιται ἢ οὐ; Εἰ μὲν γὰρ ἐκ παρθένου μὴ γεννᾶται, ψευδο- κατηγορεῖτε (7) τοῦ προφήτου: εἰ δὲ ἐπὶ τοῦ μέλ- λοντος τοῦτο προσδοκᾶτε, τί τὸ ἦδη γενόμενον παρ- αιτέσθε;**

Γ. **Ἰουδαῖοι μὲν οὖν πλανήσασθαι, ἐπειθὲ θέλου- σιν: ἢ δὲ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ δοξαζέσθω. Ἡμεῖς γὰρ παραδεχόμεθα Θεὸν Λόγον (8) ἐνανθρωπήσαντα κατὰ ἀλήθειαν, οὐκ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς καὶ γυναι- κὸς ὡς αἱρετικοὶ λέγουσιν, ἀλλ' ἐκ Παρθένου καὶ Πνεύματος ἁγίου, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, ἐνανθρω- πήσαντα, οὐ φαντασίαν, ἀλλὰ ἀληθεῖαν. Καὶ ὅτι ἀλη- θὴς ἐκ Παρθένου ἐνηθρώπησεν, περιμένει τὸν καιρὸν**

⁷⁷ Isa. vii, 14. ⁷⁸ Vid. cat. 4, n. 9

D **lante constructionis lege, emendavimus, ex Ottob., Reg., Roe, Casaub. et Grod.**

(5) *Προσενέγκαι.* Ex codd. Reg., Coisl., Ottob., Roe. Casaub. In editis, ἐπενέγκαι.

(6) *Ὡς ψευδοῖς.* Deest ὡς, Roe, Casaub. Loco ψευδοῖς, Coisl., Reg., Ottob. habent, ψευδούς.

(7) *Ψευδοκατηγορεῖτε.* Ita codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub. Male omnino in editis, ψευδὸς κατη- γορεῖτε, forte ψευδοῦς κατηγορ.

(8) *Θεὸν Λόγον.* Vocem Θεόν supplevimus ex Coisl., Reg., Ottob., Roe, Casaub. Voces ex Virgine et Spiritu sancto, quasi ex Symbolo desumptas ma- joribus litteris notari curavi: cum tamen in titulo catecheseos, et num. 15, ubi refertur tertius sym- boli articulus, desint. Sed in omnibus pene Latinis et Græcis symbolis leguntur; referunturque, cat. 4, num. 9.

τῆς διδασκαλίας νῦν (1), καὶ λήψῃ τὰς ἀποδείξεις· ἅμα ἰσχυροῦς γὰρ ἐστὶν ἡ τῶν αἱρετικῶν πλάνη. Καὶ εἰ μὴ μὴδὲ αὐτὸν ἐκ Παρθένου γεγενῆσθαι εἰρη-
 κασιν· οἱ δὲ γεγενῆσθαι μὴν, οὐκ ἐκ Παρθένου ἐστὶν,
 ἀλλ' ἐκ γυναικὸς ἀνδρὶ συνοικουίσης. Οἱ δὲ λέγουσιν
 ὡθὲν ἐνηνθρώπηται τὸν Χριστὸν, ἀλλ' ἀνθρώ-
 πῳ τῆν θεοσοποίησθαι. Ἐπιμίμησαν γὰρ εἰπεῖν,
 ὅτι οὐχ ὁ πρῶτον Λόγος, οὗτος ἐνηνθρώπησεν· ἀλλὰ
 ἀνθρώπος τις προκόβας, οὗτος ἐστεφανώθη.

A. Εὐ δε μνημόνευσον τῶν γῶδες περὶ τῆς θεότη-
 τος εἰρημάνων. Πίστευσον, ὅτι αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ τοῦ
 Θεοῦ μονογενῆς Υἱὸς, οὗτος ἐκ Παρθένου πάλιν ἐγεν-
 ῆθη. Ἰωάννη τῷ εὐαγγελιστῇ πελοσθῆτι λέγοντι·
 Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκηνοῦσεν ἐν
 ἡμῖν. Ὁ μὲν γὰρ Λόγος αἰώνιος, πρὸ πάντων τῶν
 αἰώνων ἐκ Πατρὸς γεννηθεὶς· τὴν δὲ σάρκα προ-
 σφάτως ἀνέλαβε ἐκ' ἡμᾶς. Ἄλλὰ ἀντιλέγουσι πολλοί,
 καὶ λέγουσι· Τί τοσοῦτον ἦν αἴτιον, ὥστε Θεὸν εἰς
 ἐνθρώπωντητα (2) καταθῆναι; καὶ εἰ ὁλος Θεοῦ φύ-
 ς ἐστὶν ἀνθρώπος συναναστρέφειν; καὶ, εἰ δυνα-
 τὸν ἐστὶν παρθένον τεκεῖν ἄνευ ἀνδρός; Πολλῆς δὲ
 ἐπιμιμῆσεως οὐσίας, καὶ πολυειδοῦς τῆς μάχης· φέρε,
 εἴ τοῦ Χριστοῦ χάριτι, καὶ ταῖς τῶν παρόντων εὐ-
 ςαῖς, ἕκαστον διαλύσωμεν.

E. Καὶ πρῶτον γε ἡμῖν ζητήσῃω, τίνας ἔνεκεν
 ἐπιμῆθη ὁ Ἰησοῦς. Καὶ μὴ ταῖς ἐμαῖς εὐρεσιλογίαις
 κρῖσασθε· δυνατὸν γὰρ Ἰωσὺς κατασοσθῆναι· ἀλλ'
 ἰάν μὴ προφητῶν περὶ ἕκαστου πράγματος εἰρη-
 μαρτυρίαν, μὴ πίστειν τοῖς λεγομένοις· ἰάν μὴ
 καὶ περὶ τῆς Παρθένου, καὶ τοῦ τόπου, καὶ τοῦ χρόνου,
 καὶ τοῦ ἐρόπου μᾶθης ἐκ τῶν θείων Γραφῶν, μὴ
 παραβῆναι παρὰ ἀνθρώπου μαρτυρίαν. Τὸν μὲν γὰρ
 κερῶντα καὶ διδάσκοντα δυνατὸν ἐσθαι καὶ ὑποπει-
 σαι· τὸν δὲ πρὸ χιλίων καὶ πλείονων ἐτῶν (3) προφη-
 τεύσαντα, τίς ὑποπειταίει νοῦν ἔχων; Εἰ τόνων (4) ζη-

¹ Joan. i, 14. ² Baruch iii, 38. ³ Vid. cat. 4, n. 17. ⁴ Joan. v, 34.

(1) Nūn. Deest ea vox in Reg., Roe, Casaub. et
 Grod. Paulo post, voces ἐκ Παρθένου post μὴδὲ αὐ-
 τόν, desunt in Roe et Casaub., ac revera tollere
 videntur discrimen a Cyrillo positum inter hære-
 ticos quos hic notat, et eos quos sequenti membro
 tanquam ab illis diversos refert. Sed verba ex vir-
 gine idem sonare possunt quod ex femina universe,
 vel ex Maria speciatim; ac præter Docetas qui
 phantasticam docebant incarnationem, respicere
 potuit eos qui reale quidem, non autem ex virgine
 hominipure Christo corpus tribuebant. Cujusmodi
 erat vel Apelles qui aerium Christi corpus docebat,
 et Tertull., De carne Christi, c. 6, vel Valentinus qui
 illud per virginem quasi per canalem e sideribus
 transjectum somniabat.

(2) Εἰς ἐνθρώπωντητα. Cod. Reg. et Coisl. ho-
 rum verborum loco unum habent, ἐνανθρώπησαντα.
 Loco vero sequentium, Καὶ εἰ ὁλος; etc. eodd.
 Roe et Casaub. ista exhibent: Καὶ εἰ ὁλος Θεὸς
 φύς ἐστὶν, πῶς ἀνθρώπος συναστρέφει; Et si om-
 nino natura Deus est, quemadmodum cum hominibus
 conversatur eis?

(3) Ἐτῶν. Editi præponunt articulum τῶν,
 quem ex eodd. Coisl., Roe, Casaub. sustulimus.

(4) Εἰ τόνων, etc. Hæc verba, usque ad Ἄλλὰ
 τούτω excl. citantur a sancto Joanne Damasceno,
 orat. 3 De Imag., pag. 583 nov. ed., cum aliquot
 levioris momenti discriminibus, et parum emendate

aspectes velim, et hujus rei demonstrationes accipies,
 multiplex enim est hæreticorum error. Atque hi
 quidem ipsum in totum ex Virgine natum esse
 pernegant (5); alii vero natum concessere; non
 tamen ex Virgine, sed ex muliere viro permista.
 Alii aiunt non Deum Christum inhumatum esse,
 sed hominem quemdam deificatum; ausi sunt
 namque dicere, non illud Verbum quod præssi-
 stebat, hominem iuduisse; sed hominem quemdam
 profectus sui merito coronatum esse.

IV. Tu vero memineris eorum quæ hesternadie
 de divinitate sunt dicta. Crede, quod ille ipse uni-
 genitus Dei Filius, iste iterum natus est de Virgine.
 Credo Joanni evangelistæ 165 dicenti: Et Verbum
 caro factum est, et habitavit in nobis. Verbum
 quidem æternum est, ante omnia sæcula ex Patre
 genitum; eamem vero recens propter nos suscepti.
 Verum contradicunt multi, et dicunt: Quæ tanta
 fuit causa, ut Deus ad humana delaberetur? ite-
 rumque: an id omnino in Dei naturam cadit, ut
 cum hominibus converteretur? Et, possibile estne
 virginem parere sine viro? Cum plurima sit con-
 tradictio et multiformis pugna, age, per Christi
 gratiam et eorum qui hic adsunt orationes, singula
 dissolvamus.

V. Ac primum illud queratur a nobis, cujus rei
 gratia descenderit Jesus. Neque meis ratiocinationi-
 bus attende, sophisticæ enim forte illudi possi-
 bile; sed verum nisi prophetarum de re unaquaque
 accepit testimonium, his quæ dicentur non crede;
 nisi et de Virgine, et de loco, et de tempore, et
 de modo didiceris ex divinis Scripturis, non accipias
 ab homine testimonium. In eum enim qui nunc
 adest et docet, potest quidem suspiciorum nonnihil
 cadere: at eum qui ante mille et eo amplius annos
 prophetavit, quisnam mente præditus suspicium

prorsus. A sancto quodam Nilo, lib. II, epist. 191,
 partim transcribuntur.

(5) Hi quidem, etc. Trita hæreticorum genera
 commemorat. Primum Docetas, qui Christum
 omnino natum negaverat, de quibus diximus ad ca-
 tech. 4, n. 9, nota 8, vel hominem quidem, sed non
 ex homine ortum, ut Apelles, et si qui alii; se-
 cundum, eorum qui Christum sicut cæteros homi-
 nes natum dixere: quos assignavimus ad catech. 7,
 n. 7, nota 3; tertium tandem eorum qui Christum
 ex homine puro deificatum aiebant: hi sunt quos
 Prudentius in Apotheosi Homuncuicitas vocat. Hu-
 jus erroris notatur Elibon ab Hilario, lib. II De
 Trin. n. 4, Paulus Samosatensis, ab episcopis in
 concilio an. 344, vel 345, auctoribus formula: fidei
 ab Athanasio, lib. De Synodis, recitata, num. 26,
 art. 4: Οἱ ἀπὸ Παύλου τοῦ Σαμοσατεύου ὑπερον
 αὐτὸν μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν ἐκ προκοπῆς θεο-
 ποιῆσθαι λέγοντες, τῆ τὴν φύσιν φύσιν ἀνθρώπου
 γεγονέναι (qui ab Paulo Samosatensi profecti sunt,
 ipsum nempe Filium) post incarnationem demum
 Deum factum esse dicentes, qui natura simplex ho-
 mo factus fuisset. Idem Athanasius ipse confirmat
 orat. 1 cont. Ar., n. 38 et 39. Eadem Photini hæ-
 resis fuit, teste Lucifero, De non conveniendo cum
 hæreticis, pag. 224, Rufino, in Exo. Symboli, ad arti-
 culum de Ecclesia, etc.

habere queat? Igitur, si Christi adventus causam inquiris, recurre ad primum Scripturarum librum. Sex in diebus Deus mundum fecit: verum mundus propter hominem est. Sol splendidissimis fulgoribus micat: sed ut homini luceat, effectus est; et omnia animalia, ut nobis serviant constituta sunt; herbae et arbores ad usum nostrum creatae. Bona, officia omnia: sed nullum eorum imago Dei, praeter hominem solum. Sol mandato solum; homo divinis manibus efformatus fuit. *Faciamus hominem ad imaginem nostram et ad similitudinem* ¹⁶⁶. Ligna terreni regis imago honoratur (1); quanto magis rationalis imago Dei? At maximum hoc opificiorum Dei, in paradiso choros agens, inde diaboli ejecit invidia ¹⁶⁷. Plaudite sibi inimicus prostrato eo cui lividerat: an tu gaudentem voluisses inimicum permanere? Iste ad virum accedere propter firmitatem non ausus, ad mulierem usi ad imbecilliores accessit, cum adhuc virgo esset; nam post suum e paradiso casum, tunc cognovit Adam Evam uxorem suam ¹⁶⁸.

VI. Secundi existere humanae progeniei successores Cain et Abel: et Cain filii primus homicida. Diluvium post haec effusum est, propter multiplicatam hominum pravitate. Ignis e caelo in Sodomitis et eorum impietatem delapsus. Deus subsequentiis temporibus Israelae elegit; verum et ipse quoque perversus effectus est, sauciatumque electum genus. Moses enim in monte astabat Deo; ac vitulum populus in Dei locum adoravit. Sub legislatore Moysae qui dixerat, *Non machaberis*; vir in lupanar ingressus scortari ausus est. Missi sunt post Moysen prophetae Israelae curaturi. At ipsi medicinam afferentes, morbi vi superati deplorabant; ita ut quidam ex ipsis diceret: *Hei mihi, quia perivi pius de terra, et qui recta faciat inter homines nullus est*; et rursus: *Omnes*

¹⁶⁶ Gen. 1, 26. ¹⁶⁷ Gen. 1, 26. ¹⁶⁸ Sap. 11, 24. ¹⁶⁹ Exod. 21, 15. ¹⁷⁰ Num. 25, 6. ¹⁷¹ Mich. 7, 2.

(1) *Ligna terreni*, etc. Imaginem Dei quam in homine agnoscit auctor, in anima reponit his verbis cat. 4, n. 18: *Animam habes liberæ potestatis, opus Dei præclarissimum, ad imaginem illius qui eam fecit*. Imaginem vero cat. 14, n. 10, ab similitudine distinguit: hanc enim peccato ait obscuratam et amissam fuisse, cum tamen illa re-tenta sit. Quod de honore regum vel imperatorum imaginibus exhibitio tradit, nulli ignotum est, coronis ornabantur, celebrabantur ludis, apud eas jus asyli erat. Id vero a Joanne Damasceno trahitur ad confirmandum ex Cyrilli auctoritate sacra-mentum imaginum cultum: legitimaque consequentia est. Ad imagines enim imperatoris debitum ipsis imperatoribus honorem extendimus; debitum igitur Christo et sanctis cultum ad eorum imagines extendi par est. Et, si homo ob imaginem Dei quam gestat ita honore dignus est, ut Christus ad eum reparandum de caelo descenderet dignatus non sit: nonne imagines Christi et sanctorum cultu aliquo a nobis exhibendo dignæ? Cæterum erat bis temporibus in Palestina sacrarum imaginum usus. Frequenti populorum concursu celebrabatur Paneade Christi statua ex ære, olim ab hæmorrhœusa collocata, curationum signis celeberrima:

αἰεὶς τῆς Χριστοῦ παρουσίας τῆ αἰτίου, ἀνδράρας ἐπὶ τὸ πρῶτον τῶν Γραφῶν βεβλῖον. Ἐν ἐξ ἡμερῶν ἐποίτησαν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον ἀλλ' ὁ κόσμος διὰ τὸν ἀνθρώπου. Ἥλιος μὲν γὰρ λαμπροτάτας (2) ἀγαθὴ ἀποσι-βῶν, ἀλλὰ διὰ τὸ ἀνθρώπου φαίνεσθαι ἐγένετο: καὶ πάντα δὲ τὰ ζῶα, διὰ τὸ δουλεύειν ἡμῖν κατέστη· βοτάναι καὶ δένδρα διὰ τὴν ἡμετέραν ἀπάλαυσιν ἐκτίθη. Πάντα καλὰ τὰ δημιουργήματα, ἀλλὰ τούτων οὐδὲν εἰκὼν Θεοῦ, μόνος δὲ ἄνθρωπος. Ἥλιος προτάγματι μόνω (3), ἄνθρωπος δὲ χειρὸς θείας ἐκλάσθη. Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοιωσιν. Εἰκὼν ἐστὶν ἐπιγείου βασιλῆος τιμᾶται· πόσω γε μᾶλλον εἰκὼν λογικῆς Θεοῦ; Ἄλλὰ τοῦτο τὸ μέγιστον τῶν δημιουργημάτων, ἐν παραδείσῳ χορεύον, φθόνος ἐξέβαλε διαβολικός. Ἐπέταρεν ὁ ἐχθρὸς πεπρωτότι τῶ φωνηθέντι· ἄρα ἐξουλο μένει χαίροντα τὸν ἐχθρὸν; Οὗτος μὴ τοιμήσας διὰ τὸ ἰσχυρὸν προσελθεῖν τῷ ἀνδρὶ, προσήλθεν ὡς ἀσθενεστέρῃ τῇ γυναίκα ἔτι παρθένω ὄσση· μετὰ γὰρ τὴν ἀπόπτωσιν ἐκ παραδείσου, τότε ἔγνω Ἄδάμ εἶναι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ.

Γ'. Δεύτεροι γένονται διάδοχοι τῆς ἀνθρώπου γενεᾶς Καὶν καὶ Ἀβὲλ· καὶ Καὶν ἀνθρωποκτόνος (4) πρῶτος. Κατακλυσμός ὑστερον ἐπεχύθη, διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων πολλὴν πονηρίαν· πῦρ οὐρανθεν κατήλθεν ἐπὶ Σοδομῶν, διὰ τὴν περνομίαν. Ἐξέλεξτο μετὰ χρόνους ὁ Θεὸς τὸν Ἰσραὴλ· ἀλλὰ καὶ οὗτος διεστράφη, καὶ ἔτραυματίσθη τὸ γένος τὸ ἐλεκτόν. Μωσῆς γὰρ ἐν βραχίονι παρειστήκει (5), καὶ ἀντὶ Θεοῦ μῦθος; ὅπου τὸ λαὸν προσκυνεῖτο. Ἐπὶ τούτο νομοθέτησεν Μωσῆς τὸ εἰκότως, *Μὴ μοχεύσῃς*· ἀνὴρ εἰς κάμων εἰσελθὼν ἀκολασταίνει ἐτόλμησεν. Ἀπεστέρησαν τρηφῆται μετὰ Μωσῆα θεραπεύσαι τὸν Ἰσραὴλ· ἀλλ' ἰατρειούτους ἀπεκάλεινον, μὴ περιγινόμενοι τοῦ πάθους, ὡς λέγειν αὐτῶν τινα· *Οἱ μοι, οὗτοι ἀπόλαυσε ἐλάσθης ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ὁ κατορθῶν ἐν ἀνθρώποις οὐχ ὑπάρχει* καὶ πάλιν· *Πάντες ἐξέκλι-*

apud Eusebium, lib. vii *Hist.*, cap. 18. Eusebius ipse apostolorum Petri et Pauli, Christianique ipsius pictas imagines ad suam usque memoriam servatas, in tabulis vidisse se refert eodem loco; et Hie rosolymis asservatam summa cum veneratione sancti Jacob' cathedram docet. Epiphanius velen in ecclesia quadam Hierosolymitani episcopatus appensum, Christi vel sancti cuiusdam imagine depictum, et lucerna ante lucente honoratum, dicit: quod ejus factum loco incolis displicuit; ipse testatur epistola ad Joannem nostrum successorem inter Hieronymianas veteris editionis 60, nov. 110.

(2) *Λαμπροτάτας*. Damasc., *λαμπρότατος*. (3) *Προτάγματι μόνω*. Codd. Coisl., Roë, Casaub. Grod., *προτάγματι μόνω*. Damasc., *μόνω*. Inferius enclitica est post πόσω in præfatis codicibus, et Reg. omittitur: habetur tamen a Damasceno.

(4) *Καὶ Καὶν ἀνθρωποκτόνος*. Particulari adjecimus ex Coisl., Reg., Roë, Casaub.

(5) *Παρειστήκει*. Ex Coisl. et Reg., at eod. παρῆσθη. Paulo post, loco μὴ μοχεύσῃς habetur, οὐ μοχεύετε, in codd. Otiob., Reg., Grod. e sacro textu, in Coisl. οὐ μοχεύσῃς, in Roë, μὴ μοχεύετε.

σαν, ὅμα ἡσραϊώθησαν οὐκ ἔστι κοίων χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἑτέρος· καὶ πάλιν· Ἄρα καὶ κλοπή, καὶ μοιχεία, καὶ φόρος (1) ἐκλήχεται καὶ τῆς γῆς, τοὺς υἱοὺς αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν ἐθύσαν δαιμονίοις. Οὐλοῦντο, καὶ ἐπαρμακίωον, καὶ ἐκληρονομοῦντο. Καὶ πάλιν· Τὰ ἱμάτια αὐτῶν δεσμεύοντες σχοινοῖς, παραπέδωματα ἐποίουν ἐχόμενα τοῦ θουαστηρίου.

A declinaverunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum⁹⁶; iterumque: Maledictum, et furtum, et adulterium, et homicidium effusa sunt super terram⁹⁷. Filios suos et filias suas sacrificaverunt demonibus⁹⁸. Auguribus veneficiis, ominonumque vanitatibus occupabantur. Et rursus: Vestimenta tua ligantes funibus, vela efficiebant altari contigua⁹⁹.

2. Μάλιστα ἦν τὸ τραῦμα τῆς ἀνθρωπότητος, ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς οὐκ ἦν ἐν αὐτῷ διακλιθρία· οὐκ ἦν μέλαγμα ἐπιθειναι, οὐτε ἔλαιον, οὐτε κατάδισμους. Ἐκτα, οἱ προφηταὶ ἀποκλαυόμενοι καὶ κάμνοντες, εἶπον· Τις δώσει ἐκ Σιών τὸ σωτήριον (2); καὶ πάλιν· Γενθήθω ἡ χεὶρ σου ἐπ' ἄνερα δεξιᾶς σου, καὶ ἐπὶ ἴδον ἀνθρώπου ἔν ἐκραταιώσας σεαυτῷ· καὶ οὐ μὴ ἀποστῶμαι ἀπὸ σοῦ. Καὶ ἄλλος τῶν προφητῶν παρεκάλει λέγων· Κέρμε, κλίνον οὐρανούς καὶ κατέβηθι. Ὑπερβαίνει τὴν ἡμετέραν λατρίαν τὰ τῆς ἀνθρωπότητος τραύματα. Τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν, καὶ τὰ θουαστηρία σου κατέσκαψαν. Ἀδιόρθωτον ἡμῖν τὸ κικόν, σοῦ δάτται διορθωτοῦ.

VII. Maximum erat humani generis vulnus: a pedibus usque ad caput nihil in ipso integrum erat¹⁰⁰; non erat apponendo malagmati locus; non oleo, neque ligaturis. Deinde deplangentes et fatiscentes prophetae dicebant: Quis dabit ex Sion salutare¹⁰¹? Et iterum: Fiat manus tua super virum dexteram tuam, et super Filium hominis quem corroborasti tibi; et non discedamus a te¹⁰². Et alius propheta supplicabat, dicens: Domine, inclina caelos, et descende¹⁰³. Exsuperant medicinam nostram mortalium vulnera. Prophetas tuos occiderunt, altaria tua effoderunt¹⁰⁴. Emendari per nos malum non potest; te indiget emendatore

Η. Ἐπήκουσε τῆς δεήσεως τῶν προφητῶν ὁ Κύριος. Ὁ Πατήρ οὐκ ὑπερέβηεν (3) ἡμῶν τὸ γένος ἀπολλύμενον· ἐξήστειλε τὸν Ἰῶν αὐτοῦ τὸν Κύριον οὐρανῶν ἐλατῶν· καὶ λέγει τῆς τῶν προφητῶν· Κύριος ὄν ὁμιεῖς ζητεῖτε, ἔρχεται· καὶ ἐξαίφνης ἤξει. Ποῦ; εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ ὁ Κύριος, ἐνθα αὐτὸν κλιθάσασθε. Ἐκτα τοῦτο ἀκούσας ἄλλος τῶν προφητῶν, λέγει πρὸς αὐτὸν· Θεοῦ σωτηρίαν λέγων, ἔρχεται ἕως εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ· καὶ εἶπὸν ταῖς πόλεσιν Ἰουδα. Τί εἶπον; Ἴδου ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ ὁ Κύριος μετὰ ισχύος ἔρχεται. Αὐτὸς πάλιν ὁ Κύριος· εἶρχεν· Ἴδου ἐγὼ ἔρχομαι, καὶ κατασκευάσω ἐν τῷ ναῷ μου, καὶ ἔρχομαι ἐπιθῆναι ἐπὶ τοὺς ὄρους Ἰερουσαλὴμ· καὶ ἐπιθῆναι ἐπὶ τὸν Κύριον. Ἰσραηλιταὶ εἴη δ'· ἐμοῦ σωτηρίαν παρετήσαντο· Ἐρχομαι συναγαγεῖν πάντα τὰ ἔθνη καὶ τὰς γλώσσας· εἰς γὰρ τὰ ἴσα ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτῶν οὐ παρέλαβον. Ἐρχῶ, καὶ εἰ χαρὶς ἔσται ἐν ἔθνεσιν; Ἐρχομαι συνα-

VIII. Exaudivit hanc prophetarum orationem Dominus: non desepxit Pater genus nostrum in interitum abiens. Filium suum Dominum e caelis misit medicum; sicut unus et propheta: Dominus quem vos quaeritis, venit: et repente venit. Quomam? In templum suum Dominus¹⁰⁵, ubi ipsam lapidastis¹⁰⁶. Deinde hoc audiens alius inter prophetas, ait illi: Dei salutem dicens, submisisse loqueris? Dei praesentiam ad salutem annuntians, in occulto verba facis? Super montem excelsum ascende, qui evangelizas Sion. Dic civitatibus Juda: Quid dicam? Ecce Deus vester, ecce¹⁶⁷ Dominus cum fortitudine venit¹⁰⁷. Rursus ipse Dominus dixit: Ecce ego venio, et tentorium meum ponam in medio tui, dicit Dominus: et confugient gentes multae ad Dominum¹⁰⁸. Israelitae oblatam per me salutem rejecerunt: Venio congregare omnes gentes et linguas¹⁰⁹; in propria enim venit, et sui eum non receperunt¹¹⁰. Venis, et quid gentibus impartiris? Venio congregare omnes gentes, et reliquam super ipsas signum¹¹¹.

⁹⁶ Psal. lxxxv, 3. ⁹⁷ Osee, iv, 2. ⁹⁸ Psal. cv, 37. ⁹⁹ Amos ii, 8. ¹⁰⁰ Isa. i, 6. ¹⁰¹ Psal. cxvi, 7. ¹⁰² Psal. lxxxi, 48, 49. ¹⁰³ Psal. cxliii, 5. ¹⁰⁴ III Reg. xix, 40. ¹⁰⁵ Malach. iii, 1. ¹⁰⁶ Joan. viii, 59. ¹⁰⁷ Isa. xl, 9, 10. ¹⁰⁸ Zach. iii, 40, 41. ¹⁰⁹ Isa. lxvi, 18. ¹¹⁰ Joan. i, 11. ¹¹¹ Isa. lxvi, 48, 49.

(1) Καὶ φόρος. In Ottob. legitur, φθόνος, invidia. D. Loco ἐκλήχεται, Coisl., Reg., Roe, Casaub. et LXX ed. Rom. et Ald. habent, ἔρχεται, at in eorumdem Compl. edit. est uti apud Cyrillum, ἐκλήχεται. Cyrillus cat. 15, n. 3, hunc locum iterum recitans scribit, ἐγὼθη.
(2) Τὸ σωτήριον. Additur in Casaub. et Roe, ut in sacro textu, τοῦ (Casaub. τῷ) Ἰσραήλ. Eam additionem legit Grodecus. Infra in loco ex psalmo 77, scripsimus ut in Psalterio, σταυτῷ ex Roe et Casaub. cum editi et alii codices simpliciter ferant, σταυτῷ. Denique in loco ex psal. cxliiii, Roe et Casaub. habent ut in sacro textu, οὐρανούς σου, caelos tuos. His porro legitur adeo similia apud oral. i Procli CP., Combef. Auct. i, p. 310, ut isthaec respexisse videatur Proclus.

(3) Ὑπερέβηεν. Coisl. et Roe, περιεβέν. Paulo post particulam ποῦ, quam Cyrillus Malacbiae testimonio de suo inserit, per modum interrogatio cum circumflexo scripti est cod. Coisl.
(4) Θεοῦ παρουσίαν πρὸς σωτηρίαν. Inter παρουσίαν et πρὸς σωτηρίαν, interponitur in editis verbum λέγων, quod uti extra locum posium eliminavimus auctoritate codd., Ottob., Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grod.; at hi omnes, excepto Ottob., non solum omittunt λέγων, sed etiam verba, παρουσίαν πρὸς, et habent, Θεοῦ σωτηρίαν ἀναγγελεῖς. Paulo post. loco, ἐπ' ὄρους Ἰερουσαλὴμ, habetur in cod. Roe, nō in LXX, ἐπ' ὄρους Ἰερουσαλὴμ, quod constructionis legitibus convenientius. Postremo ubi in impressis habebatur, εἶπὸν, dicens, scripsimus, εἶπὸν, dic, ex codd. Coisl., Reg. et sacris Bibliis.

Ex meo epim in cruce certamine (1), regium un-
cuique militum meorum in fronte habere signacu-
lum dabo. Et alius Propheta dixit: *Et inclinavit
caelos et descendit, et caligo sub pedes ejus* 11; igno-
ratus namque hominibus fuit ille e caelis des-
census.

IX. Postea Salomon audiens patrem suum Davi-
dem ista dicentem, edificata admirabili domo, eum
qui in ipsam venturus erat prospiciens, prae admi-
ratione dicit: *Verene habitabit Deus cum homini-
bus super terram* 12? Etiam vero, inquit David,
[eam quaestionem] anteverens in psalmo qui *In
Salomonem* inscriptus est, in quo habetur: *Des-
cendit sicut pluvia in vellus* 13. Pluvia quidem,
propter caelestem ejus [originem]: *in vellus* vero,
propter humanitatem. 14 Pluvia namque in vellus
decidens silentio excipitur: ita ut, propter igno-
ratum nativitatis mysterium Magi dicerent: *Ubi
est qui natus est Rex Judaeorum* 15? et turbatus
Herodes de eo qui natus erat percontaretur, et di-
ceret: *Ubinam Christus nascitur* 16?

X. Quisnam est ille qui descendit? ait in conse-
quentibus: *Et permanebit cum sole et ante lunam,
generationes generationum* 17. Et iterum alius ex
prophetis: *Gaude, inquit, vehementer, filia Sion,
prae dicit, filia Jerusalem: ecce Rex tuus venit tibi
justus et salvans* 18. Multi reges sunt; quemnam
dicis, o propheta? Da nobis signum quod reges alii
non habeant: si purpura amictum dixeris re-
gem, jam occupata est hujusmodi habitus prae-
rogativa; si militum satellitum stipatum, et inauratis
curribus sedentem: et hoc quoque insigne ab aliis
praeceptum est. Da nobis signum regis ejus pro-
prium, cujus adventum annuntias. Respondet pro-
pheta et ait: *Ecce Rex tuus venit tibi justus et salu-
tem impartiens: ipse mansuetus, et sedens super sub-
jugum et pullum novum, non in curribus* 19. Habes 20
unicum et singulare signum regis qui advenit. So-

11 Psal. xvii, 10. 12 III Reg. viii, 27. 13 Psal.
118, 4. 14 Psal. lxxi, 6. 15 Zachar. ix, 9. 16 Ibid.

(1) *Ex meo enim in cruce certamine*, etc. Signacu-
lum illud regale est, ut puto, simplex crucis si-
gnum, quod cat. 4, n. 14, regale signum, σημειον
τῶ βασιλικῶν, appellat: quod et primum et commu-
nissimum, uti vocat Basilius *De Spiritu sancto*,
cap. 27. Christianae religionis signum erat, iis qui
ad Christum accedebant primum ante omnia im-
positum. Eodem modo Eusebius *Caesariensis lib. vi
Dem. evang.*, cap. 25, pag. 506, alique hunc Isaie
locum interpretantur. Intelligere etiam potuit Cy-
rillos inunctionem chrismatis sacri, quae tum in
illis membris, tum primo ac praecipue in fronte
suebat, et quidem in crucis figuram, ut omnibus est
notum. Hanc frontis unctionem vocat cat. 22, n. 7:
Signaculum Dei, ac sacramento chrismatis nos
proprie tanquam milites ad Christianam pugnam
armari docet cat. 21, n. 4.

(2) *Ex tuo enim prope, etc.* Ita emendavimus ex
codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub. et Grod. In editis
transposita erat particula γάρ ante τοῦ ἐμοῦ et loco
σταυροῦ habebatur, σωτηρίῳ, profectum ex libra-
riis abbreviatam στροῦ notam male interpretan-
tibus.

Α ἀγαγεῖν πάντα τὰ ἔθνη, καὶ καταλείψω ἐπ' αὐ-
τῶν σημεῖον · ἵεκ τοῦ ἐμοῦ γάρ (2) ἡγίονος τοῦ ἐν
τῷ σταυρῷ, σφραγίδα βασιλικῆν ἐκάστῳ εἶδωμι τῶν
ἐμῶν στρατιωτῶν ἔχειν ἐπὶ μετώπῳ. Καὶ ἄλλος τῶν
προφητῶν ἔλεγε · Καὶ ἔκλιπεν οὐρανὸς καὶ κατε-
ἔθη, καὶ γνόφος ὑπὸ τοῦς πόδας αὐτοῦ ἤρνοιστο
γάρ ἄνθρωπος (3) ἡ ἐξ οὐράνων καταβάσας.

Θ'. Εἶτα Σολομὸν ἀκούον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Δα-
βὶδ ταῦτα λέγοντος, καὶ θαυμαστὸν οἶκον οὐκοδομή-
σας, καὶ προβλέπων τὸν εἰς αὐτὸν ἐρχόμενον, ἀπο-
θαυμάζων λέγει · *Εἰ διηθῶς κατοικήσει (4) θεὸς
μετὰ ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς; Ναί, φησὶ προλα-
βὼν ὁ Δαβὶδ ἐν τῷ ἐπιγεγραμμένῳ εἰς Σολομῶντα
ψαλμῷ, ἐν ᾧ ἔστι · Καταθήσεται ὡς ὕετος ἐπὶ
πόκον ὕετος μὲν διὰ τὸ ἐπουράνιον, ἐπὶ πόκον δὲ
διὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Ὑετός μὲν γάρ (5) ἐπὶ πό-
κον καταβαίνων, ἀφορητὴ καταβαίνει ὡς, ἀγνω-
στού του μυστηρίου τῆς γεννήσεως, τοὺς Μάγους
λέγειν · Πού ἐστιν ὁ τεχθεὶς Βασιλεὺς τῶν Ἰου-
δαίων; καὶ τὸν Ἡρώδην παρασώζουμον ἐξετάσειν
περὶ τοῦ γεγεννημένου, καὶ λέγειν · Πού ὁ Χριστός
γεννᾶται;*

Γ. Τίς ἔστιν οὗτος ὁ καταβαίνων; φησὶν ἐξῆς ·
Καὶ συμπαραμένει τῷ ἡλίῳ καὶ πρὸ τῆς σελή-
νης, γενεὰς γενεῶν. Καὶ πάλιν ἄλλος τῶν προφη-
τῶν λέγει · Χαίρε σφόδρα, θύγατερ Σιών · κή-
ρυσσε, θύγατερ Ἰερουσαλήμ· Ἰδοὺ ὁ Βασιλεὺς
σου ἔρχεται σοὶ δίκαιος καὶ σώζων. Πολλοὶ βασι-
λεῖς · περὶ τίνος λέγεις, ὦ προφήτα; Ἀδὲς ἡμῖν ση-
μεῖον ὃ μὴ ἔχουσιν ἄλλοι (6) βασιλεῖς. Ἐὰν εἴπης
πορφυροφόρον βασιλέα, προειληπταὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ
σχήματος ἔδαν εἴπης ὑπὸ στρατιωτῶν δορυφορού-
μενον καὶ ἐπ' ἄρματι χρυσοκόλλητος καθεζόμενον,
προειληπταὶ παρ' ἄλλων (7) καὶ τοῦτο ὅς ἡμῖν
σημεῖον ἰδιότητος τοῦ βασιλείου, οὗ τὴν παρουσίαν
καταγγέλλεις. Ὁ δὲ προφήτης ἀποκρίνεται, καὶ
λέγει · Ἰδοὺ ὁ Βασιλεὺς σου ἔρχεται σοὶ δίκαιος
καὶ σώζων· αὐτὸς ἀραθῆ, καὶ ἐπιθεθῆναι ἐπὶ ὀπο-
ζύγιον καὶ πῶλον νέον, οὐκ ἐπὶ ἄρμασιν (8). Ἐχεις

(3) Ἀνθρώπος. Eam vocem huc intulimus ex
codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub.; at ambo postremi
habent, παρ' ἀνθρώπου · hi vero omnes omitunt
D verba, ἐξ οὐράνων.

(4) Κατοικήσει. Loco κατοικεῖται ita posuimus
ex Coisl., Roe, Casaub. et sacro textu. Paulo post,
ex Reg., Roe, Casaub. et Grod. Ναί scripsimus in
locum καί, porro Roe et Casaub. sic habent in se
quentibus, προλαβὼν γάρ τοῦτο εἶπεν ὁ Δαβὶδ,
ἐν τῷ, etc. In testimonio ex psalmo 71, verbum
καταθήσεται supplevimus ex Reg., Coisl., Roe, Casaub.

(5) Ὑετός μὲν γάρ, etc. Ex quatuor memoratis
codd. addidimus μὲν, et articulum τοῦ paulo post
ante μυστηρίου.

(6) Ἄλλοι. Hanc vocem adjectivam ex Reg.,
Coisl., Roe, Casaub. et Grod.

(7) Παρ' ἄλλων. Quatuor memorati codd. παρ'
ἄλλοις. Coisl. et Reg. post προειληπταὶ addunt, τὸ
ἀξίωμα. Paulo post, loco βασιλείαν, scripsimus,
παρουσίαν, ex Reg., Roe et Casaub.

(8) Οὐκ ἐπὶ ἄρμασιν. Male in editis scripturam,

μονογενὲς σημεῖον τοῦ παραγενομένου βασιλέως. Ἄλλος σημεῖον τοῦ βασιλέως Ἰησοῦς, ἐπὶ πύλων ἐκάθιζεν ἀναγῆ (1), μετ' ἐσφρημιῶν ὡς βασιλεὺς εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ εἰσερχόμενος. Καὶ τί ποιεῖ οὗτος ἐλθὼν ὁ βασιλεὺς; Καὶ σὺ ἐν αἵματι διαθήκης ἐξαπέστειλας δεσμίου σου ἐκ λάκκου οὐκ ἔχοντος ὕδωρ.

IA. Ἄλλ' ἐνεργεῖ μὲν καὶ ἐπὶ πύλων καθεσθῆναι· ὅς δὲ (2) σημεῖον ἡμῖν μάλλον, τοῦ στήπεται ὁ εἰσερχόμενος βασιλεὺς. Καὶ τὸ σημεῖον μὴ μακρὴν ὡς τῆς πόλεως, ἵνα μὴ ἀγνοήσωμεν· ἐγγὺς δὲ ἡμῖν ὡς τὸ σημεῖον ὀφθαλμοφανὲς, ἵνα καὶ ἐν τῇ πόλει ὕπαις τὸν τόπον θεωρήσωμεν. Ὁ δὲ προφήτης πάλιν ἀποκρίνεται λέγων· Καὶ στήσονται οἱ πόδες αὐτοῦ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐπὶ τὸ ὄρος τῶν Ἑλαιῶν, τὸ κατέναντι Ἱερουσαλήμ ἐξ ἀνατολῶν. Ἄρ' οὐκ ἔβδον ἐστὼς τις ἐπὶ τῆς πόλεως, θεωρεῖ τὸν τόπον;

IB. Ἐχομεν δύο σημεῖα, καὶ τρίτον ἐπιθυμοῦμεν μθεῖν. Εἰπὲν, τί ποιεῖ παραγενομένος ὁ Κύριος; Φθίν ἄλλος προφήτης· Ἰδοὺ ὁ θεὸς ἡμῶν· καὶ ἐγγύς· αὐτὸς ἦξει καὶ σώσει ἡμᾶς. Τότε ἀνοικήσονται ἐρβαλμοὶ τυρῶν, καὶ ὅσα κωλύον ἀκούσονται· τότε ἀλείψαι ὡς ἐλαφὸν ἐπὶ ζωλὸς, καὶ τραχὺ ἔσται γλῶσσαι μυγῶν. Λεγέσθω δὲ ἡμῖν καὶ ἄλλη μαρτυρία. Κύριον λέγει ἐρχόμενον, ὃ προφήτα, σημεῖα δὲ ὅσα κηρέποτε γεγένηται πεισντα· ποῖον σαφὲς καὶ ἑταρον λέγει; αὐτὸς Κύριος εἰς κρίσιν ἔρχεται μετὰ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ, καὶ μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ. Σημεῖον ἐξάρητον· ἄεσιπτος ὑπὸ δούλων πρεσβυτέρων κρινόμενος, καὶ ἀνεχόμενος.

II. Ταῦτα ἀνεκγνώσκοντες Ἰουδαῖοι οὐκ ἀκούουσιν· Ἰβουσαν γὰρ τὰ ὅσα τῆς καρδίας, ἵνα μὴ ἀκούσων. Ἄλλ' ἡμεῖς πιστεύωμεν εἰς Ἰησοῦν Χριστόν ἐν σαρκὶ παραγενομένον (5) καὶ ἐνανθρωπήσαντα· ἐπειδὴ ἄλλως οὐκ ἔχωμεν. Ἐπειδὴ γὰρ

11 Matth. xxi, 7. 12 Zachar. ix, 11. 13 Zachar. xiv, 4. 14 Isa. xxxv, 4. 15 Joan. xv, 24. 16 Isa. vi, 14.

καὶ, loco οὐκ· emendatum ex Reg., Roe, Casaub. et Grod.

(1) Πύλων... ἀναγῆ. Vocem ἀναγῆ ex pura conjectura hic scripsimus, habetur in editis ἀναγῆ, silentii vacuum, nullo sensu, nihilo melius in Reg. et Coisl. cold. scriptum, πῶσα ἢ γῆ· scripsit sine dubio Cyrillus, ἀξυγῆ, jugi inexpertum, in quo pellus asine matri subjungat apponitur; vel ἀναγῆ, postremum hoc nulla alia de causa præteriti, quam quod minori vulgate lectionis mutatione constat, ac præf. codicis scriptura uticunque adumbratur. Præterea Justinus martyr, cuius sine dubio libros evoluerat Cyrillus, hanc Zachariæ prophetiam edisserens Dialog. cum Tryphone, pag. 275, pullum de quo in prophetia vocat, ὁ ἀπαγῆς πῶλος, et matrem, ἡ ὑποπαγῆς ἑως; Sanctus quoque Nilus, lib. ii, epist. 81, asellum Evangelii appellat, ἀναγῆ. Eulogius eundem asellum vocat, ἀναγῆ, immundum, homin. in festum Palm., inter Cyrilli Alex. homilias. Forte etiam scripsit Cyrillus, ἀναγῆ, nullo mortali opere contactum.

(2) Δέξ δέ, etc. Particulum δέ addidimus ex Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grod.

(3) Ἐν σαρκὶ παραγενομένον. Pro ἐν σαρκὶ, Reg., Roe, Casaub., scriptum habent, ἑνοσρκον, sicut infra n. 20, ait Cyrillus, παραγενομένος ἐν-

lus e regibus Jesus in pullo onerum 168 in-
perto sedit, cum acclamationibus rex instar Jero-
solyman ingrediens 11. Quid autem facit rex iste
adventans? Et tu in sanguine testamenti emisisti
vinctos tuos ex lacu aquam non habente 12.

XI. Atqui fieri sane poterat ut pullo insideret; da nobis potius signum, ubinam consistet rex qui ingreditur? Et signum quidem ne dederis proæl a civitate, ut non ignoremus; dederis vero nobis in proximo signum oculis conspicuum, ut et in ipsa urbe versantes locum contemplerur (4). Propheta vero rursum respondet, aïens: Et stabunt pedes ejus in die illa super montem Olivarum, quod est e regione Hierusalem ad Orientem 13. Nunquid aliquis intus stans in civitate locum non videt 14?

XII. Habemus duo signa, et tertium cupimus addiscere. Dic quid facturus sit adveniens Dominus? Dicit alter propheta: Ecce Deus noster: et deinceps, ipse veniet et salvabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, et aures surdorum exaudient; tunc saliet instar cervi claudus, et expedita erit lingua balborum 15. Dicatur nobis et aliud testimonium. Dominum dicis venturum, o propheta, signa, qualia nunquam fuerunt facta, patrantem 16: cujusmodi aliud manifestum dicitis? Ipse Dominus in judicium venit cum presbyteris populi et cum principibus ejus 17. Signum singulare ac præcipuum: Dominus a servis presbyteris judicatus, et id patiens.

XIII. Hæc legentes Judæi non audiunt, obturaverunt aures cordis, ut non audiant. Sed nos credamus in Jesum Christum qui in carne advenit et inhumanatus est; quandoquidem aliter capere non potuissemus (5). Cum enim nos cum sicut ille est

xiv, 4. 15 Isa. xxxv, 4. 16 Joan. xv, 24. 17 Isa.

σαρκος. At in titulo catecheseos loco, ἐν σαρκὶ παραγενομένον, habetur, σαρκωθέντα, quam exi-
stituto veram Symboli lectionem.

(4) In urbe ipsa versantes. Prædicabat Cyrillus in monte Golgotha, qui olim stante veteri Hierosolyma extra portam erat; sed in nova urbe, de veteris ruinis ab Ἄλιο Adriano exciata, postea saltem inclusus est; adeo ut Eusebio, De land. Const., cap. 9, in ipso urbis mediantibus exicitatam Resurrectionis ecclesiam dicat. Ex illo edito Calvariæ monte facile spectabilis erat mons Olivarum, in quo non solum stetit Christus in cælos ascendens, et prophetiam Zachariæ hic commemoratam ad verbum adimplens, ut demonstrat Eusebio, lib. vi Demonst., pag. 288: verum etiam stetero infixa solo ejus vestigia. Vide cat. 14, n. 23.

(5) Quandoquidem aliter capere, etc. Communis hæc inter Patres incarnationis causa. Afferunt ab Irenæo, lib. iii, cap. 19, n. 1, ut citatur a Theodoro, dialog. 1, pag. 25; nam in Latina interpretatione paulo aliter habetur hic locus, ab Origene, lib. vi contr. Cels., pag. 322; Eusebio, De laudibus Constantinæ, cap. 14; Macario, homil. 6; Greg. Nyss., lib. iv Contra Eunom., pag. 590, etc. Hanc autem Dei fruitionem, cuius causa Dominum incarnatum ait, intelligit familiarem Dei cum hominibus ver-

intueri, eove frui non possemus; factus est id quod nos sumus, ut sic eo frui digni efficeremur. Nam si solem qui quarto die factus est perfecte intueri non valemus, Deumne ejus auctorem videre possimus? In igne descendit Dominus super montem Sina (1), nec sustinuit populus; sed ad *Moyse* dixerunt: *Loquere tu nobis, et audiemus; et non loquatur ad nos Deus, ne forte moriamur* 18. Et rursus: *Quæ est enim omnia caro, quæ audivit vocem Dei viventis, loquentis de medio ignis, et 169 turet* 19? Si vocem Dei loquentis audire, mortem conciliat; Deum ipsum congnere, quomodo mortis causam non afferret? Quid vero miraris? Eliam ipse Moyses dixit: *Exterritus sum et tremebundus* 20.

XIV. Quid igitur velles? eumne qui ad salutem venit, interitus nobis causam fieri, eo quod eum non possent mortales sustinere: an potius eum ad modum nostrum gratiam suam attemperare? 21 Daniel angeli conspectum non tulit, et tu angelorum Domini contutum sustinisses? Gabriel apparuit, et cecidit Daniel 22. Cujusmodi vero erat, quove habitu is qui apparebat? *Vultus ejus uti fulgur erat; non uti sol: et oculi ejus sicut lampades ignis; non sicut fornax ignis: et vox sermonum ejus, sicut vox multitudinis* 23; non sicut duodecim legionum angelorum 24. Et tamen prociudit propheta. Et accedit anhelus, dicens: *Ne timeas, Daniel, surge; animi compos esto, exaudita sunt verba tua* 25. Et ait Daniel: *Surrexi tremens; neque tamen idcirco respondit, donec tetigit eum similitudo manus hominis. Et postquam is qui apparebat, in visionem hominis transmutatus est, tunc Daniel occipit loqui: et quid ait? Domine, in visione tui inversa sunt interiora mea in me: et non stabit in me fortitudo, et habitus non remansit in me. Si angelus conspectus prophetæ vocem et fortitudinem eripuit, liberumne halitum permitteret Dei ipsius apparitio? et donec, inquit Scriptura, tetigit me*

A ἡμεῖς, καὶ ὃ ἦν ἕκείνος, ἐμβλέπων ἢ ἀπολαύσας ἡδυνάμεθα· ἐγένετο ἕκείνος ὅσαρ ἡμεῖς, ἵνα ὅσως ἀπολαύσαι καταβηθῶμεν. Εἰ γὰρ ἔβλεπον, τὸν ἐν τετάρτῃ ἡμέρᾳ γενόμενον, ἐντελῶς ἰδεῖν οὐκ ἐδυνάμεθα, θεὸν ἄρα τὸν ἕκείνον ποιητὴν ἰδεῖν ἐδυνάμεθα (2); Ἐν πρῶτῳ κατέβη ὁ Κύριος ἐπὶ ἔρους Σινᾶ, καὶ οὐκ ἤνεγκαν ὁ λαὸς, ἀλλ' ἔβλεπον πρὸς Μωϋσῆν· Ἀδελφῶν σὺ ἡμῶν καὶ ἀκουσόμεθα· καὶ μὴ λαλεῖται πρὸς ἡμᾶς ὁ θεός, μὴ ποτε ἀποθνήσκωμεν· καὶ παλι· Τίς γὰρ πᾶσα σὰρξ (3), ἥτις ἤκουσε φωνῆν θεοῦ ὡσάντων, λαλοῦντος ἐκ μέσου τοῦ πυρός, καὶ ζήσεται; Εἰ το ἀκούσαι φωνὴν θεοῦ λαλοῦντος, θανάτου παρὰ τὸν αὐτὸν θεὸν ἰδεῖν, τὸς ὡ θανάτου πρόξενος; Καὶ τί θαυμάζεις; καὶ Μωϋσῆς· αὐτός φησιν· Ἐκφοβός εἰμι καὶ ἐντρομος.

B 1Δ'. Τί οὐκ ἤθελες; τὸν ἐλλόθονα ἐπὶ σωτηρίᾳ (4) πρόξενον ἀπώλεια; γενέσθαι, διὰ τὸ μὴ φέρον τὸς ἀνθρώπους, ἢ συμπετρεῖσαι τὴν χάριν; Δανιὴλ οὐκ ἤνεγκαν ὀπτασίαν ἀγγέλου· καὶ σὺ δεσπότος τῶν ἀγγέλων θείαν ἐνεχώρησις (5); Γαβριὴλ ἐξάνη, καὶ πέπτωκε Δανιὴλ· καὶ ποταπὸς ἦν ὁ φαινόμενος, ἢ ποιῶ σὴμῆται; Τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ἀστραὴ ἦν, οὐχ ὡς ὁ ἥλιος· καὶ οἱ ἐσθλαλοὶ αὐτοῦ ὡς λαμπάδες πυρός, οὐχ ὡς κάμινος (6) πύρος· καὶ ἡ φωνὴ τῶν λόγων αὐτοῦ ὡς φωνὴ ἐχθλοῦ, οὐχ ὡς δόδεκα λεγεώνων ἀγγέλων· καὶ ὅμως ἔπασαν ὁ προσήτης. Καὶ προσέρχεται ὁ ἀγγελος (7) λέγων· Μὴ φοβοῦ, Δανιὴλ, ἀνάστηθι· Ἐνθρόμος γεντοῦ, εἰσηκούσθησάν οἱ λόγοι σου· καὶ φησιν ὁ Δανιὴλ· Ἀνέστην Ἐντρομος· καὶ οὐδὲ οὕτως ἀπεκρίθητο, ἕως ὅτε ἤφατο αὐτοῦ ὁμοιωσὶς χειρὸς ἀνθρώπου. Καὶ ὅτε μετεβλήθη εἰς ὀπτασίαν ἀνθρώπου ὀφθαλμοῖς, τότε λαλεῖ ὁ Δανιὴλ· καὶ τί φησι; Κύριε, ἐν τῇ ὀπτασίᾳ σου ἐστράφη τὰ ἐντέροι μου ἐν ἐμοί, καὶ οὐ στήθεα ἐν ἐμοί (8) ἰσχύει, καὶ πνοὴ οὐχ ὀστελεῖ φθῆ ἐν ἐμοί. Εἰ ἀγγελος φαινόμενος ἐξέτελε τὴν φωνὴν τοῦ προσήτου καὶ τὴν ἰσχύον, τὸ τὸν θεὸν (9) φανήναι, συνεγύρει τὴν πνοήν; καὶ ἕως δέου, λέγει ἡ Γραφή, ἡγάπατο μου ὡς χειρὸς ἀνθρώπου, οὐκ

17 Cat. 10, n. 4 et 18. 18 Exod. xx, 19. 19 Deut. v, 26. 20 Hebr. xii, 21. 21 Vid. cat. 9, n. 1. 22 Dan. x, 9. 23 ibid. 6. 24 Matth. xxvi, 53. 25 Dan. x, 12-18.

santis et eos docentis collocutionem. Alii intelligent nostrum ad divina protractum. Cyrillus quoque per Christum in Eucharistia sumptum, nos proprius Deo frui; ac vere et proprie divinæ naturæ, corpori Christi hypostaticæ societatis, participes fieri docet ca. 93, n. 3.

- (1) Nimirum Filius.
 (2) ἡδυνάμεθα. Rectius in Roe et Casaub., ἡδυνάμεθα, poteramus, potuissimus.
 (3) Τίς γὰρ πᾶσα σὰρξ, etc. In Coisl. et Reg., τίς γὰρ ἐστὶ πᾶσα. Roe et Casaub. τίς γὰρ ἡ πᾶσα. In Bibliis simpliciter, τίς γὰρ σὰρξ.
 (4) Ἐπὶ σωτηρίᾳ, etc. Coisl., ἐπὶ σωτηρίαν τοῦ γένους, ad salutem generis.
 (5) Ἐνεχώρησις. Ita Roe et Casaub. codd. Editi vero, ἐγγυρῆσις.
 (6) Κάμινος. Editi, καμίνου. Secuti sumus codd. Roe et Casaub., ut constructionis similitudo retineatur.
 (7) Ὁ ἀγγελος. Articulum supplevimus ex Coisl.,

D Roe, Casaub. Linea sequenti, loco Ἐνθρόμος, Roe et Casaub., εὐθρόμος. Loco, εἰσηκούσθησαν, in Coisl., Reg., Roe et Casaub. habetur, ἠκούσθησαν, ut in prophético textu.

(8) Καὶ οὐ στήθεα ἐν ἐμοί, etc. Ea verba propter voces, ἐν ἐμοί repetitas in editis prætermittimus, reparamus ex codd. Coisl., Ottob., Reg., Roe, Casaub., Grod. et sacro textu.

(9) Τὸ τὸν θεόν, etc. Articulum cōd. reposuimus ex codd. Reg., Roe, Casaub. Verba sequentia, ἕως δέου, aliter exhibentur in codd. Coisl. et Reg. sic: ἕως δέου ἤφατο μου, φησιν, ὡς δράσις, etc. Roe et Casaub., ἕως δέου (Roe, δέου) ἤφατο αὐτόν, ἢ Γραφῆ φησιν, ὡς δράσις· Donec tetigit ipsum, ait Scriptura, tanquam visio hominis. Grodicius vertit, manus hominis; quod conforme est Daniellus vers. 10. Vulgatum lectionem retinimus, cum ipsas Scripturæ voces retinere soleat Cyrillus; ac Casauboniana lectione emendationem sapere videatur.

αλαγοῦσα Δαοηλῆ. Πέρας τοίνυν τῆς ασθενείας τῆς Ἀ
 ἡμετέρας δευχέσεως, ἀνέλαθεν ὁ Κύριος τοῦτο ἔπαρ
 ἐπιζήτει ὁ ἄνθρωπος· ἐπειδὴ γὰρ παρὰ ὁμοιοπρο-
 ὄπου ἐζήτει ἀκούειν ὁ ἄνθρωπος, ἀνέλαβε τὸ ὁμοιο-
 παθὲς ὁ Σωτὴρ ἰν' εὐμαρτέστερον παιδεύθωσιν οἱ ἄν-
 ἄθρωποι.

ΙΕ. Δίξει δὲ καὶ ἄλλην αἰτίαν. Παραγένετο Χρι-
 στὸς, ἵνα βαπτισθῆ, καὶ ἀγιάτῃ τὸ βάπτισμα· παρ-
 εγένετο, ἵνα θαυματουργήσῃ, περιπατῶν ἐπὶ τῶν ὕδα-
 των τῆς θαλάσσης. Ἐπὶ οὖν πρὸ τῆς ἐνσάρκου
 παρουσίας, ἡ θάλασσα εἶδε καὶ ἔβραυν, καὶ ὁ Ἰορ-
 δάνης ἐπὶ τῆς εἰς τὰ ὅπια· ἀνέλαβε τὸ σῶμα ὁ
 Κύριος (1), ἵνα ἰδοῦσα ἡ θάλασσα ἀνάσχηται, καὶ ὁ
 Ἰορδάνης ἀφ' οὗδ' αὐτὸν ὑποδέξῃται. Μία μὲν δὲ
 αὐτῆ αἰτία· ἔστι δὲ καὶ δευτέρα. Διὰ παρθένου τῆς Β
 Ἐβας ἦλθεν ὁ θάνατος, ἔδει δὲ παρθένου, μᾶλλον
 ἢ ἐκ παρθένου, φανῆσαι τὴν ζωὴν· ἵνα ὡς περ
 ἡν ἐξ ἡπάτηςεν, οὕτω καὶ ταύτην Γαβριὴλ εὐαγ-
 γηλοῖται. Καταλιπόντες ἄνθρωποι θεοῦ, ἐδημιούργη-
 σαν ἄνθρωπώμορα ξάνα. Ἀνθρωπομόρφου τοίνυν
 ὡς θεοῦ ψευδῶς προσκυνουμένου, θεὸς ἀληθῶς ἄν-
 ἄθρωπος ἐγένετο, ἵνα λυθῆ τὸ ψεύδος. Ὅργανον τῆ
 εἰρκῆ καὶ ἡμῶν ἐκέρχρητο ὁ διάβολος. Καὶ τοῦτο
 γινώσκον ὁ Παῦλος, λέγει· *Βλέπω δὲ ἔτερον νόμον*
ἐν τοῖς μέλεσί μου, ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ
τοῦ τοῦός μου, καὶ ἀγχαλιεῖσθαι με, καὶ τὰ ἐξῆς.
 Δι' ὧν οὖν ἔπλεον ὁ διάβολος ἡμᾶς κατηγωνίζετο, διὰ
 τούτων αὐτῶν ἐσιώθημεν. Ἀνέλαβε τὸ ὅμοιον ἡμῶν
 ἐξ ἡμῶν ὁ Κύριος, ἵνα τὴν ἀνθρωπότητα σώσῃ· ἀν-
 ἄλαβε τὸν ὅμοιον ἡμῶν, ἵνα τῷ λείποντι μετ' οὗ
 τῆν χάριν, ἵνα ἡ ἀνθρωπότης ἡ ἁμαρτωλὸς θεοῦ γέ-
 νηται κοινωδός. Ὅπου γὰρ ἐπὶ λέοντασεν ἡ ἁμαρ-
 τία, ὡπερ ἐπερίσσευσεν ἡ χάρις. Ἐδει παθεῖν ὑπὲρ
 ἡμῶν τὸν Κύριον, ἀλλ' οὐκ ἂν ἐτάμηος προσελθεῖν
 ὁ διάβολος, εἰ ἦδει τοῦτον· *Εἰ γὰρ ἔγνωσαν, ὅτι ἂν*
τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐκταύρωσαν. Διέπει τοίνυν
 τὸν θάνατον γέγονε τὸ σῶμα, ἵνα ἐλπίσας καταπιεῖν
 ὁ δράκων, ἐξεμῶση καὶ τοὺς ἦδη καταποθέντας·
Κατέπιε γὰρ ὁ θάνατος ἰσχυράς· καὶ πάλιν·
*Ἄρεισεν ὁ θεὸς πᾶν δάκρυον ἀπὸ προσώπου παν-
 τός.*

tanquam visio hominis, non est recreatus Daniel.
Experientia igitur imbecillitatis nostræ demon-
strata, assumpsit hoc Dominus quod requirebat
homo: quandoquidem enim ab simili sui specie
audire verba cupiebat homo; similitum affectionum
naturam induit Salvator, ut homines facilius er-
direntur.

XV. Accipe et aliam causam. ²² Venit Christus
 ut baptizaretur, et sanctificaretur baptisma, venit ut
 miracula operaretur, ambulans super aquas mar-
 tis ²³. Quoniam igitur ante ejus in carne adven-
 tum, mare vidit et fugit, et Jordanis conversus est
 retrorsum ²⁴: Dominus corpus assumpsit, ut mare
 videns sustineret, et Jordanis illum, posito metu,
 reciperet. Atque hæc quidem causa una: est autem
 et altera. ²⁵ Per virginem Evam subiit mors;
 oportebat per virginem, seu potius de virgine, pro-
 dire vitam: ut sicut illam deceptis serpens, ita et
 huic Gabriel bonum nuntium afferret. Homines,
 derelicto Deo, humana forma simulacra fabricave-
 runt. Cum igitur humanæ formæ (2) signum
 170 tanquam Deus mendaciter adoraretur; Deus
 vere homo factus est, ut dissolveretur mendacium.
 Carnis contra nos instrumento diabolus utebatur,
 quod sciens Paulus ait: *Video autem aliam legem*
in membris meis militantem adversus legem mentis
meæ, et captivum me ducentem ²⁶, etc. Quibus igitur
 armis nus diabolus debellabat, iisdem et salvi
 effecti sumus. Assumpsit ex nobis Dominus quod
 nostri simile est, ut humanæ naturæ salutem imp-
 pertiret: similitudinem nostram assumpsit, ut ei
 quod defectum patiebatur majestrem conferret gra-
 tiam, ut peccatrix humana natura Dei particeps
 fieret. *Ubi enim abundavit peccatum, superabunda-*
vit gratia ²⁷. Oportebat Dominum pro nobis pati:
 sed non ausus fuisset accedere diabolus, si ipsum
 novisset: *Si enim cognovissent, prorsus Dominum*
gloriæ non crucifixissent ²⁸. Escā igitur mortis obiecta
 fuit corpus, ut, cum illud se devoraturum spera-
 ret draco, etiam evomeret eos quos jam devorave-
 rat (3): *Devorabat enim mors prævalens* ²⁹; et rur-
 sus, *Abstulit Deus omnem lacrymam a facie*
omni ³⁰.

²² Vid. cat. 3, n. 11; cat. 21, n. 1. ²³ Matth. xiv, 25. ²⁴ Psal. cxiii, 3. ²⁵ Vid. Iren. lib. v, cap. 19, n. 1. ²⁶ Rom. vii, 25. ²⁷ Rom. v, 20. ²⁸ I Cor. ii, 8. ²⁹ Isa. xxv, 8. ³⁰ ibid.

1) Ὁ Κύριος. Editi, ὁ Ἰησοῦς Κύριος. Vocem ὁ Ἰησοῦς in codd. Reg. Coisl., Ræz, Casaub., Octob. et Grod. prætermittam auferebam judicavimus.

(2) Cum igitur humanæ formæ, etc. Supra num. et cat. 6, n. 11, necessarium statuit Christi adventum ad destruendum idolorum cultum: specialiter hic assignat ejus destructionis a divina sapientia excogitatum modum; ut hominibus Deum sub sensu subjectum quærentibus, se ipse legitime adorandum, idolorum impie adoratorum loco substitueret. Eandem rationem attingunt Athanas., *De incarnat. Verbi Dei*, num. 15 et 16, et Eusebius, *De laudibus Constant.*, cap. 14.

(3) Quos jam devoraverat. Nimium justos Veteris Testamenti, ut patet hunc locum conferenti cum cat. 14, n. 17, et n. 19. Omnes illi a mortis imperio liberati, dum ex inferno extracti sunt: ac malis ex

illis vitæ per resurrectionem redditi, ibid., u. 18. In his porro omnibus locis, atque isthic præsertim draconem videlicet diabolum, et mortem promiscue sumit, ac pro uno et eodem habet. An existimavit justos in inferno detentos sub demonis potestate esse, quod multis veteribus placuit, ut Justino, *Dialogi cum Tryphone* pag. 260; Origeni, tractatu *De Elystrimytho*, tom. I Origenis Hæretiani, pag. 35; Eusebio, lib. x *Dem.*, p. 504 et aliis nonnullis: ac Cyrillus certe ubique veteres justos tanquam in tenebrosico carcere inelusus et liberatoris egentes repræsentat. Verum nihil cogit ut Cyrillum hunc sententiam secutum esse credamus: mihi que semper placuit Gregorii Nysseni ratio, qua probat. tom. II, *De Pythonissa*, pag. 56, dæmonem ad locum sanctiorum penetrare non potuisse. Quanquam nonnullis etiam catholicis theologiis visum est limbos a dæ-

XVI. Nunquid jam frustra Christus inhumanatus A est? num doctrinæ nostræ, verborum commenta sunt, et humani ingenii fallaciæ? nonne divinæ Scripturæ sunt salus nostræ? nonne prophetarum prædictiones? Commendatum igitur hoc depositum mihi immobile custodi, teque nemo dimoveat. Crede Deum hominem factum. Ac demonstratum quidem est, quod illum inhumanari possibile fuit: si autem amplius credere detrectant Judei, ita illos conveniamus: Quid annuntiamus novi, dum dicimus Deum hominem factum; cum vos ipsi dicatis quod Abraham Dominum exceperit hospitio⁴²? Quid insolens predicamus, cum Jacob dicat: *Vidi enim Deum facie ad faciem, et salva facta est anima mea*⁴³? Qui apud Abraham comedit Dominus⁴⁴, idem apud nos comedit. ⁴⁵ Quid igitur inusitatum proferimus? Sed et duos testes exhibebimus, qui in monte Sina Domino astiterunt⁴⁶. Moyses erat in foramine petreæ⁴⁷; et Elias tunc in foramine petreæ⁴⁸. Ipsi transfiguratio præsentis facti in monte Thabor, dicebant discipulis exitum quem completurus erat in Hierusalem⁴⁹; sed incarnari possibile fuisse, ut supra dixi demonstratum est: quæque supersunt demonstrationes, studiosis ad colligendum relinquuntur.

XVII. Cæterum pollicita erat oratio nostra, 171 reperire Salvatoris adventus et tempus et locum: nec oportet nos falsæ promissionis reos abscedere, sed potius Ecclesiæ candidatos idoneo munitis præsidio dimittere. Inquiramus igitur tempus quando Salvator advenit: quoniam recens ejus est hic adventus, eique contradicuntur; et quoniam *Christus Jesus heri et hodie est, idem existens, et in sæcula*⁵⁰. Moyses igitur propheta ait: *Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus ex fratribus vestris, sicut me*⁵¹, reservetur interim illud, sicut me, quod propriis locis declarandum erit (1). Verum, quan-

⁴² Gen. xviii, 5. ⁴³ Gen. xxxii, 50. ⁴⁴ Gen. xii, 3; Ill Reg. xix, 8, 9. ⁴⁵ Exod. xxxiii, 22, xii, 8. ⁴⁶ Deut. xviii, 15; Act. vii, 57.

mone possessos. Ita, ut alios præteream, Corderius Caten. in *Psal.* tom. I; pag. 435, ut tamen nullam sanctos affligendi, invidiosæ in terram pertrahendi, quod potissimum Nyssenus refutat, habere potestatem.

1) Nullibi promissum illud exsolvit. 2) *Καταγγέλλομεν*. Additur in impressis, αὐτοῖς, quod cum in codd. Coisl., Reg., Roe et Casaub. desit, et alioqui male conveniat cum interrogatione ad Judæos in secunda persona directa, eradere non dubitavimus.

(3) *Ἦλιος ἐν ὁπῇ τότε τῆς πέτρας*. Desunt hæc in codd. Reg. et Coisl. quorum hic omittit etiam, καὶ Ἠλίας, alter vero, τὸν Ἠλίαν, scriptum habet. Eliam fuisse, ἐν ὁπῇ τῆς πέτρας, in *foramine petreæ*, ipsis verbis non tradit Scriptura; ait tamen, quod idem est, fuisse sub specu, Ill Reg. xix, 9 et 13: *Ἐστῆθεν ἐπὶ σπηλαίου, ἔστη ὑπὸ σπηλαίου*. Habetur in Vulgata, in *ostio speluncæ*, quæ verba hic transcripsit Grodcius.

(4) *Ἡμῶν*. Ita legere malimus, juxta Coisl. Reg. et Grod. quam ὁμῶν juxta impressos. Loco εἶπεῖν, invenire, habetur in codd. Roe et Casaub. ac Grod., ἔπειν, dicere, nec male.

(5) *Καὶ ἐπειδὴ Χριστὸς ἦσους*. Apostolicum

IG'. Μῆτι μάτην Χριστὸς ἐνηθρώπησε; μῆτι εὐσεβολογία εἶσιν αἱ διδασκαλίαι, καὶ ἀνθρώπινα σοφίσματα; οὐχ αἱ θέλει Γραφαὶ εἶσιν ἡμῶν ἡ σωτηρία; οὐχ ἡ προφητῶν αἱ προβήσεις; ἤθηρε τοίνυν ταύτην μοι τὴν παρακαταθήκην ἀσειστον, καὶ μηδεὶς σε μετακινήσῃτω· πίστευε Θεὸν ἀνθρώπων γενόμενον. Ἄλλ' ὅτι μὲν ἐνανθρωπήσαι δυνατόν ἦν, ἀποδείκνυται· εἰ δὲ μᾶλλον ἀπίστουτον Ἰουδαίοι, ποτελινομεν αὐτοῖς· Τί ξένον καταγγέλλομεν (2). Θεὸν ἐνανθρωπήσαι λέγοντες· ὁμῶν λεγόντων, ὅτι Ἄβραμ τὸν Κύριον ὁπέβλετο; Τί ξένον καταγγέλλομεν, τοῦ Ἰακώβ λέγοντος· Ἐίδον γὰρ Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ἐσώθη μου ἡ ψυχή; Ὁ παρὰ τῷ Ἄβραμ φαγὼν Κύριος, καὶ παρ' ἡμῶν ἐφαγε. Τί οὖν ξένον καταγγέλλομεν; Ἄλλὰ καὶ μάρτυρας δύο παρέχομεν, τοὺς ἐν θρεῖ Σινῶ τῷ Κυρίῳ παραστάντας· Μωσῆς ἦν ἐν ὁπῇ τῆς πέτρας, καὶ Ἠλίας ἐν ὁπῇ τότε τῆς πέτρας (3)· ἐκεῖνοι μεταμορφουμένῳ συμπάροντες ἐν θρεῖ Θαβὼρ, ἔλαγον τοῖς μαθηταῖς τὴν ἔξοδον, ἣν ἐμῶν πληροῦν ἐν Ἱερουσαλήμ. Ἄλλ' ὅτι μὲν ἐνανθρωπήσαι δυνατόν ἦν, ἀποδείκνυται, καθὼς προείπον· καὶ καταλελειφθὼ τὸ λοιπὸν τῶν ἀποδείξεων τοῖς στουδαίοις εἰς ἀνάξιμν.

IZ'. Ἐπγγέλλοτο δὲ ἡμῶν (4) ὁ λόγος εὐρεῖν καὶ τὸν χρόνον ἐπιδήμιας τοῦ Σωτῆρος, καὶ τὸν τόπον· καὶ δεῖ μὴ ψεύδους καταγωσθέντας ἀναχωρεῖν, μᾶλλον δὲ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας νεφελῶδης ἠσφαλισμένους ἀποπέμψαι. Ζητήσωμεν τοίνυν τὸν χρόνον, πότε δὲ Κύριος παρεγένετο· ἐπειδὴ πρόσωπος ἡ παρουσία, καὶ ἀντιλέγεται· καὶ ἐπειδὴ Χριστὸς ἦσους (5) χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς ὢν, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Μωσῆς τοίνυν λέγει ὁ προφήτης· *Προφήτην ὁμῶν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὁμῶν, ὡς ἐμέ*⁵²· τετρασθῆναι δὲ τῶν τῶν ἐμῶν, ἐν οἰκίῳ τόποις (6) ἔξεταζόμενον. Ἄλλα πότε ὁ προ-

xviii, 8. ⁵³ Vid. cot. 40, n. 7. ⁵⁴ Exod. xix, 11. ⁵⁵ Ill Reg. xix, 13. ⁵⁶ Luc. ix, 30, 31. ⁵⁷ Heb.

illud testimonium de Christi immutabilitate, videtur prima fronte extra locum positum, nec satis apte cum præcedentibus coherere. In codd. Reg., Roe, Coisl. et Casaub. prætermittitur particula καὶ, sicque conjungeretur cum ἀντιλέγεται· adeo ut Cyrillus hanc allegare rationem videretur, cur incarnationem contradicatur, quod Christus ab Apostolo incommutabilis dicitur. Ac maxime probabilis mihi videretur hujus loci intelligentia, si testimonium illud Pauli ab Docetis ad evertendam Christi incarnationem alligatum alicubi legissem. Quanquam non contra hæreticos hoc loco pugnat Cyrillus, sed adversum Judæos, qui certe Pauli allegatione non utebantur. Itaque particulam conjunctivam καὶ retinendo, sic Cyrillus interpretor: Queramus tempus quo Salvator advenit, quandoquidem recens est illius adventus, illique ea de causa contradicuntur; cum, ut ipse ait cat. 11, n. 16, rebus novis ob ipsam suam novitatem contradici solent. Queramus etiam illud tempus adventus Domini, quoniam tempora omnia illi æqualia sunt, qui idem post adventum est in æternum manet, qui fuit ante.

(6) *Ἐν οἰκίῳ τόποις*. Ante τόποις habetur εἰς in edis, quod uti redundans, est codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub. expunximus.

φίτης ούτος ἔρχεται ὁ προσδοκώμενος; Ἄνδραμι, φησὶν, ἐπὶ τὰ ὅπ' ἐμοῦ γεγραμμένα· πολυπραγμῶντων τῶν τοῦ Ἰακώβ τῷ Ἰούδα βηθεζαν προφητείων· Ἰούδα, σὲ αἰνέσειαν (1) οἱ ἀδελφοὶ σου, καὶ τὰ ἕξῃς, ἵνα μὴ ἀπαντὰ λέγωμεν. Οὐκ ἐκλείψει ἄρῃον ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἠρώμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ ἁπὸ κείνου· καὶ αὐτὸς προσδοκία οὐκ Ἰουδαίων (2) ἀλλὰ ἐθνῶν. Σημεῖον οὖν ἔβωκε τῆς Χριστοῦ παρουσίας, τὸ παύσασθαι τὴν ἀρχὴν τῶν Ἰουδαίων. Εἰ μὴ νῦν ὑπὸ Ῥωμαίους εἰδόν, ὅπως ἦλθεν ὁ Χριστὸς· εἰ ἔχουσι τὸν ἐκ γένους Ἰούδα καὶ τοῦ Δαβὶδ, ὅπως ἦλθεν ὁ προσδοκώμενος. Αἰσχύνονται γὰρ λέγειν αὐτῶν τὰ πρόσφατα περὶ τῶν καλομένων παρ' αὐτοῦ νῦν πατριάρχων πράγματα· καὶ τί τὸ τούτων γένος, καὶ τίς ἡ μήτηρ; καταλιμπάνω δὲ τοὺς εἰδόντας. Ἄλλ' οὕτως ὁ ἐρχόμενος προσδοκία ἐθνῶν, ποῖον πάλιν ἄρα σημεῖον ἔχει; φησὶν ἕξῃς· Δεσφμεῖον πρὸς ἄνωγειν τὸν πῶλον αὐτοῦ (3). Βλέπεις ἐκείνον τὸν πῶλον τὸν ὑπὸ τοῦ Ζαχαρίου καταγγελλόμενον σαφῶς.

¹ Gen. κλ'κ, 8. ² ibid. 10. ³ ibid. 11. ⁴ Zach. ix, 9.

(1) Αἰνέσειαν. Reg. cod. ἀνέστασαν, ut in LXX, Rom. In Compl. eorumd. edit., ἀνέστουσι. Paulo post, loco ἕως ἂν habetur in Reg., Roe, Coisl., Casaub. ἕως ἂν, ut in nonnullis mss. LXX, et versione Symmachi quam in hoc et sequentibus verbis sequitur Cyrillus. At in tribus LXX editionibus scripturam ἂν. Voces ὁ ἀπὸ κείνου, sunt ex Symmachi versione, cum eorum loco in tribus LXX editionibus legatur, τὰ ἀποκείμενα αὐτοῦ, quae reposita sunt ei. At lectio quam sequitur Cyrillus, sine dubio in multis Bibliorum exemplaribus exstabat, ut etiamnum exstat in Oxoniensi codice; ac multi tam Latini quam Graeci Patres hoc modo legere, in primis Hieronymus, epist. 27, nov. edit. 86, cap. 8, atque ut doctissimi viri Johau. Bapt. Cotelieri verbis utar, Notis in Const. Apost., lib. vi, c. 11, est haec hujus loci verisimilior scriptura, et apud veteres usitata, necnon ad Christum maxime accommodata; ideoque a Juliano Apostata apud Cyrillum, lib. vii contra ipsum, p. 260, fraudi Christianorum ascripta.

(2) Προσδοκία, οὐκ Ἰουδ. Sic autem Reg. cod. et Ottob., προσδοκία ἐθνῶν, οὐκ Ἰουδαίων, ἀλλὰ ἐθνῶν, exspectatio gentium, non Judaeorum, sed gentium: prior lectio simplicior et magis Cyrilliana. Cum enim parenthesis interruptit scripturam testimonii, verba repetere non solet sic infra, n. 21, καὶ οὖν ἐγεννήθη ἡμῖν (ὁ γὰρ αὐτοῦ), υἱός, etc.

(3) Τὸν πῶλον αὐτοῦ. Pῶλον scripsimus juxta eod. Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grod. et sacrum textum. In editis habetur, ὄνον. In Ottob. πῶλον ad marginem, ὄνον in textu. Dicitur esso a Cyrillo πῶλον proliare violentur sequentia: Βλέπεις ἐκείνον τὸν πῶλον. Et Zachariae et Jacob prophetiarum conuenientia, quam hic observat Cyrillus, intelligatur, memoria repetendum quod Christus sit vitis vera.

(4) Quando desierit principatus, etc. Tempus adventus Christi definiti Judaei principatus defectu; postquam nimirum sublati sunt ex Davidis et Judae prosapia oriundi duces. Id num. 19 factum ait cum Herodes alienigena in regnum invasit; quam invasionem secuta est Rumanorum, magis adhuc alienigenarum, in Judaicam gentem dominatio. Huc usque igitur Judaicam reipublicam ducibus ex Judae et Davidis genere prognatis paruisse censet. Id autem fidei historicae contrarium, cum longe ante adventus Christi tempora, ad summos pontifices, primo tanquam optimatum primos reipublicam committens cum ceteris magistratibus jure admini-

strantes, ac postea regum diadema et jus assumptas, summa rerum redacta fuisset. At ea re vel non observata, vel certis modis explicata, Patres permulti Jacobi prophetiam eodem quo Cyrillus modo exponendam sunt arbitrati. Ac rovera quando Judaicae senatus stetit, et respública suis legibus gubernata, licet alii quam Juda prognati reipublicam summo jure regerent, verum tamen fuit non defecisse duces et principes de genere Judae; si id saltem non rigide et praecise, sed civili more sumatur, ut a multis est explicatum: qua in re non necesse est nos amplius inquirari.

(5) De his qui apud illos patriarchae dicuntur. Duo Judaeorum patriarchis objicit: 1° novitatem, 2° generis defectum. Ea novitate fiebat, ut etiam ex Davidis genere forent, defecissent tamen principes ex Judae prosapia, ab Herodis tempore usque ad eorum institutionem: sed eorum natalium defectus omnino prohibebat, ne Judaei adhuc Davidis posteris subsesse se causarentur. Judaeorum patriarchae non ante imperatoris Adriani tempora auditi; postea in scriptis Patrum, et imperatorum legibus non infrequenter memorantur. Patriarchatus apud Judaeos haereditate a parentibus ad filios transmittebatur. Primum Judaei patriarcham numerabant Gamalielium; non illum quidem Pauli apostoli magistrum, cujus in Actis mentio cap. v, vers. 34; sed alium ex ejus genere prognatum, ex Epiph., haer. xxx, n. 4, et, ut rabbini numerant, ad summum ejus nepotem. Ex Origene, lib. iv De principio, cap. 1, Judaei patriarchas suos ex genere Judae dici volebant, eaque illorum jactantiam notare ac refellere videtur in hoc loco Cyrillus. At Chrysostomus, orat. 37 contra Judaeos, n. 5, tom. 1, pag. 448, ait eos sacerdotum simulare personam, quamvis sacerdotum non essent, legitimae consecrationis defectu: quod argumento esse potest eos ad Leviticam gentem originem suam revocasse: nec Chrysostomus ad refellendum eorum sacerdotium allegat, eos nihil ad Leviticam tribum pertinere. Theodoretus, dialogo 1, pag. 21, Judaeorum patriarchas ex Herodis stirpe prognatos censet: sed id parum probabile. Si quis ea de re plura voluerit, adeat Gotthofredum lih. xvi Cod. Theodosiani, tit. 8, tom. V, pag. 212. Unum hic ascribere satis erit, corruptos illorum patriarcharum mores a SS. Patribus graviter et acerbe castigari. Vide Eusebium Caesar. in hist. cap. iii, vers. 4, uag. 368, et in eumdem locum.

XVIII. Sed rursus queris et aliud temporis testimonium. Dominus dixit ad me : Filius meus es tu, ego hodie genui te ⁹⁹. Et post pauca : Pasces eos in virga ferrea ¹⁰⁰. Dixi jam prius (1), quod virga ferrea manifeste vocatur Romanorum imperium ; de quo id quod reliquum est, ex Daniele commemoremus. Enarrans enim et interpretans Nabuchodonosori imaginem statuæ, omnem et quoque illi edisserit de statu visionem ¹⁰¹ : lapidemque sine manibus de monte excisum ¹⁰², nimirum humana opera non productum, uniuerso orbi dominaturum edicit, et apertissime loquitur in hunc modum : Et in diebus regnorum illorum, excitabit Deus cæli regnum quod in æternum non dissipabitur, et regnum illius alteri populo non derelinquetur ¹⁰³.

XIX. Verum querimus adhuc c.ariorem temporum adventus ejus demonstrationem. Cum enim ægre ad credendum inducatur homo, nisi ipso quoque annos manifeste ad calculum exactos habeat, dictis non credit. Quæ igitur temporis circumstantia, et cuiusmodi tempus ? Quando deficientibus oriundis ex Juda regibus, deinceps alienigena regnabit Herodes. Dicit igitur ad Danielem loquens angelus (tu mihi nunc obsigna quæ dicam) : Et cognosces atque intelliges. Ab exitu sermonis ut responsum sit, et ædificata sit Hierusalem, usque ad Christum ducem, hebdomades septem et hebdomades sexaginta duæ ¹⁰⁴. Sexaginta et novem annorum hebdomadæ (2) annos constituunt quadringentos

A ΠΡ. Ἄλλὰ ζητεῖς πάλιν καὶ ἄλλην τοῦ χρόνου μαρτυρίαν. Κύριος εἶπε πρὸς με· Υἱὸς μου εἶ σὺ· ἐγὼ σήμερον γενένηκά σε· καὶ μετ' ὀλίγα· Ποιμανεῖς αὐτοὺς ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ. Εἰρηται μοι καὶ πρότερον, οὗτι ῥάβδος σιδηρὰ καλεῖται σαφῶς ἡ ῥωμαίων βασιλεία· περὶ δὲ ταύτης εἶ το ῥεῖπον ἀπὸ τοῦ Δαυιδῆ ὑπομνήσωμεν. Διηγούμενος γὰρ καὶ συγκρίνων τῷ Ναβουχοδονοσορ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀνδριάντος, λέγει καὶ τὴν περὶ αὐτοῦ πᾶσαν ὁπτασίαν· καὶ λέθον ἄνευ χειρῶν ἐξ ἄβρου τμηθέντα, οὐκ ἐξ ἀνθρωπίνης κατασκευῆς συστάτα, περικρατήσιν τῆς οἰκουμένης ἀπάσης· καὶ λευκότατά φησιν οὕτω· Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν βασιλευῶν (3) ἐκείνων, ἀναστήσει ὁ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ βασιλεῖαν, ἥτις εἰς τὸν αἰῶνα οὐ διαφθαρήσεται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ λαῶ ἑτέρῳ οὐκ ὑπαλειθρήσεται.

B 10⁹. Ἄλλ' εἶτι ζητοῦμεν λευκότερον τῆς παρουσίας τῶν χρόνων τὴν ἀπόδειξιν. Δύσπιστος γὰρ ὢν ὁ ἀνθρώπος, ἐὰν μὴ καὶ αὐτὰ τὰ ἐτη σαφῶς εἰς ψῆφον λάβῃ, τοῖς λογομένοις οὐ πιστεύει. Τίς οὖν ὁ καιρὸς, καὶ πόσος ἐστὶν ὁ χρόνος; Ὅτε ἐκλείποντων τῶν ἐξ Ἰουδα βασιλευῶν, λοιπὸν ἀλλόφυλος ὁ Ἡρώδης βασιλεύει. Λέγει τοίνυν ὁ πρὸς τὸν Δαυιδῆ ὁμιλῶν ἀγγελος (σὺ δὲ μοι (4) νῦν σημειώσαι τὰ λεγόμενα)· Κατήγησθαι καὶ συνήσθαι. Ἀπὸ ἐξέθου λόγου τοῦ ἀποκριθῆναι, καὶ τοῦ οἰκοδομηθῆναι Ἱερουσαλήμ. ἕως Χριστοῦ ἡγουμένου, ἑβδομάδες ἑπτὰ καὶ ἑβδομάδες ἐξήκοντα δύο. Ἐξήκοντα τοίνυν καὶ ἑννέα ἑβδομάδες τῶν ἐτῶν, συνάγουσιν ἐτη τετρακόσια ὀγδοήκοντα τρία. Εἴπεν οὖν, οὗτι μετὰ τὸ οἰκοδομηθῆ-

⁹⁹ Psal. 11, 7. ¹⁰⁰ *ibid.* 9. ¹⁰¹ Dan. 11, 27 et seqq. ¹⁰² *ibid.* 34, 35. ¹⁰³ *ibid.* 44. ¹⁰⁴ Dan. ix, 25.

Hieronymum, Cyrillumque Alexandrinum ; Chrysostomum tandem jam a nobis loco, et Euphanium, qui, hæresi xxx, n. 7 et 8, perditus iuvis cuiusdam patriarchæ Tiberiensis mores narrat, qui Cyrilli temporibus genti præfatus erat.

(1) In alia quadam homilia.

(2) *Sexaginta et novem hebdomades*, etc. Multa sunt in hæc Cyrilli explicatione hebdomadam Danielis non cursim prætereunda. Primo, tempus adventus Christi prænumtum 69 hebdomadibus delinit, septuagesimam hebdomadam reservans vel prædicationi Christi cum Eusebio, lib. viii *Demonst.*, pag. 400, vel ad tempora Antichristi, ut sanctus Hippolytus, *De Antichristo* pag. 59 : Apollinarius ab Hieronymo in Danielis cap. ix citatus, Africani auctoritate se maniens, aliique : quorum omnium fundamentum est abominatio desolationis in septuagesimæ hebdomadæ dimidio prædicta, quam Cyrillus, cat. 15, num 9 et 20, et memorati auctores de Antichristo intelligunt. Secundo, hebdomadas incipit ab edicto de ædificanda urbe Hierosolyma ; sed male tribuit Dario edictum illud quod ab Artaxerxe Longimano profectum est anno ejusdem regni vicesimo, II Esdr. 11, 1, 8 ; nam Darius non de ædificanda urbe, sed templo duntaxat, præceptum dedit I Esdr. vi, 5 ; neque tum urbs, nisi forte tecta quadam circa templum, sed templum duntaxat ædificatum est. Omitto quod Darium hunc præpositere Medum vocat, qui fuit Hyastaspis filius. Qui autem in Scripturis vocatur Darius Medus, est Astyages Cyri magni avunculus, Dan. v, 51, et vi, 28. Hunc autem idcirco forte decretum attribuit, quod primo regni ejus anno facta sit hæc Danielis prophetia, Dan. ix, 1. Tertio, hebdomadarum initium

non sumit aº anno edicti a Dario dati, et ædificationis incipit ; qui fuit annus Darii secundus, quo interrupta prioribus regibus ædificatio templi instaurata est, I Esdr. 11, 24 ; sed ab ipsa ædificatione peracta et absoluta, metá τὸ οἰκοδομηθῆναι (nam male in mss. nonnullis est, οἰκοδομησάται). Quod anno Darii sexto perfectum est, I Esdr. vi, 15. Hunc autem annum assignat, Olympiadis sexagesimæ sextæ primum : et tam in hæc hebdomadam initii assignatione, quam in annorum computatione sequitur Eusebii computandi rationem in *Chronico*, secundum Hieronymi interpretationem ; nam in Græcis Eusebii, typographi credo incuria, annus sextus Darii est Olympiadis 65 quartus. Qui tamen Eusebii, lib. viii *Demonst.*, cap. 2, pag. 396, secundum Darii annum cum olympiade 66, componens, ab eo 70 hebdomadas inchoat. Quarto, hebdomadas 69 terminat in regno Herodis, ut Jacobi et Danielis prophetias in unum scopum componat. Sequitur Eusebium in *Chronico*, tam loco citato, quam ad olympiad. 186, pag. 197, et lib. viii *Demonst.*, pag. 396. Rectene an secus habeat hæc Cyrilliana hebdomadam explicatio et annorum computatio, non est hujus loci disputare. Ipse inferius alias earumdem interpretandarum rationes afferri fatetur. Plures ab Hieronymo commemorantur ; et ab iis temporibus aliæ etiam multo plures tam ab veteribus quam a recentioribus adjectæ.

(3) *Τῶν βασιλευῶν*. Ita editiones Cyrill. an. 1640, et Oxon. cum ed. LXX Aldina. At éd. Prev. 1608, et cod. Oub. cum LXX Rom. Compl., etc., βασιλευῶν, regum.

(4) *Σὺ δὲ μοι*, etc. Codd. Coisl. et Reg., σημεῖω-

ναι Ἱερουσαλήμ, τετρακκοσίων ὀγδοήκοντα τριῶν (4) ἐτῶν διεθρόνων, καὶ τῶν ἀρχόντων ἐκλιπόντων, τότε ἔρχεται τις ἀλλόφυλος βασιλεὺς, ἐφ' οὗ γεννᾶται ὁ Χριστός. Δαρείος τοίνυν ὁ Μῆδος ψυχοδόμησεν, ἔκτω μὲν ἔσται τῆς βασιλείας, πρῶτον δὲ ἔσται τῆς κατ' Ἑλληνας ἐξηκοστῆς καὶ ἑκτῆς οὐλυμπιάδος. Ὀλυμπιάς δὲ παρ' Ἑλλήσι καλεῖται ὁ μὲν τέσσαρα ἔτη συντελούμενος ἀγὼν, διὰ τὴν, κατὰ τετραετίαν τῶν τοῦ ἡλίου ἑρῶμεν, ἐκ τῶν κατ' ἔτος τριῶν ὥρων (2) συντελουμένην ἡμέραν. Ἡρώδης δὲ βασιλεὺς ἐν τῇ ἑκατοστῇ ὀγδοηκοστῇ ἑκτῇ οὐλυμπιάδι, τετάρτῃ ἔσται ταύτης. Ἀπὸ τοίνυν τῆς ἐξηκοστῆς (3) ἑκτῆς, εἰς τὴν ἑκατοστὴν ὀγδοηκοστὴν ἑκτῇ, γίνονται μεταξὺ ἑκατὸν εἰκοσιανὴ οὐλυμπιάδες, καὶ ἄλλοιον τι. Συνάγονται τοίνυν τῶν ἑκατὸν εἰκοσιανὴ οὐλυμπιάδων ἑτὴ τετρακκοσία ὀγδοήκοντα· τὰ γὰρ ἕτερα (4) τρία ἑτηλοῖον, ἴσως ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ τετάρτου ἀναλαμβάνεται. Καὶ ἔχεις τὴν ἀπόδειξιν κατὰ τὴν Γραφήν τὴν λέγουσαν· Ἀπὸ ἐξόδου τοῦ λόγου, τοῦ ἀποκριθῆναι, καὶ τοῦ οικοδομηθῆναι τὴν Ἱερουσαλήμ, ἕως Χριστοῦ ἡγουμένου, ἑβδομάδες ἑκτὰ, καὶ ἑβδομάδες ἐξήκοντα δύο. Τῶν μὲν ὡς χρόνον ταύτην τῶς ἔχεις τὴν ἀπόδειξιν, καὶ ἄλλων οὐδὲν κρημνίων διαφέρων, περὶ τῶν προσηγμένων ἐν τῷ Δανιὴλ ἑβδομάδων τῶν ἐτῶν.

temporum demonstrationem, quamvis aliae diversae non desint, de praedictis in Daniele annorum hebdomadis, interpretationes.

Κ'. Ἐπαγγελίας δὲ τῶν τόπων λοιπὸν ἀκούε, Μιχαίου λόγοντος· Καὶ σὺ Βηθλεὲμ, οἶκος τοῦ Ἐσραθᾶ, μὴ ἄλιγοςτὸς εἶ, τοῦ εἶναι ἐν χιλισίν Ἰου-

⁶⁶ I Esdr. vi, 15; III Esdr. vii, 5.

ov. Haec verba non sunt e Bibliis, neque a Cyrillo Danieli ascribuntur, ut ab interpretibus existimatum est: sed sunt parenthesis auctoris majorem a lectione attentionem postulantis. Plura habemus ejusdem rei exempla similia. Sic Procat., n. 6, cat. 13, n. 13; cat. 14, n. 8; cat. 15, n. 25, post promissum verbo λέγειν, quasi subsequentiis verbis immediate afferendum Scripturae testimonium, parenthesis interjicit antequam ipsas Scripturae voces proferat. Vide simile huc fore exemplum cat. 10, n. 8 Confirmat nostrum iudicium, quod in codd. Roe et Casaub. post καὶ συνήσεις, (sic enim scriptum habent cum LXX loco συνήσει) additur, φησί, quasi tunc incipiat allegatum prophetae testimonium. Loco οικοδομηθῆναι, Coisl., Reg., Roe, Casaub. hic et inferius duobus locis habent, οικοδομησαι, ut est in Bibliis, et vulgo legunt Patres. At Cyrillus omnino legit, οικοδομηθῆναι, cum annos hebdomadam incipiat ab anno Darii sexto, quo absoluta est templi aedificatio, I Esdr. vi, 15: quae anno ejusdem secundo coepita seu potius resumpta est, ibid. cap. iv, vers. 24: Grodecius loco ἔκτω, aestio, legit, ὀγδὼν, octavo. Sed male.

(1) Τετρακκοσίων ὀγδ. τριῶν. Ex codd. Reg., Roe, Casaub., emendamus editos, in quibus contra consuetudinem leges scriptum in accusandi casu, τετρακκοσία... τρία ἐτῶν. Paulo post, Coisl. et Reg. habent, τις Ἡρώδης ἀλλόφυλος βασιλ., quidam Herodes alienigena.

(2) Τριῶν ὥρων. Ita nos ex Coisl. Editi. τριῶν ὥρων. Pro τριῶν Roe et Casaub. ferunt, ἕξ. sex, quae sola lectio prima fronte recipienda videtur: quosiam non tres horae, sed sex post evolutos quatuor annos residuae, diem unum quo crescit bis-

sexaginta tres. At igitur, quod elapsis post aedificationem Hierusalem annis quadringentis octoginta tribus, ac deficientibus principibus; tunc venit rex quidam alienigena, 173 sub quo nascetur Christus. Darius igitur Medus aedificavit [Hierusalem (5)], sexto quidem sui ipsius regni anno ⁶⁸, sexagesimae vero sextae Graecorum olympiadi primo. Olympias autem apud Graecos vocatur, quod singulis quadrienniis fieri solet certamen; propter eam diem, quae in solaribus per quadriennium cursibus, ex horis tribus unoquoque anno residuis conficitur. Herodes porro regnat centesima octogesima sexta olympiade, quarto ejusdem anno. Igitur a sexagesima sexta, ad centesimam octogesimam sextam, intercedunt centum et viginti olympiades, et modicum quidpiam (6). Conficiunt ergo viginti supra centum olympiades, summam annorum quadringentorum octoginta. Nam tres alii postea anni, [ad complendum hebdomadarum numerum necessarii], in eo sane, quod inter primum et quartum annum interjacet, intervallo sumuntur. Jam igitur habes demonstrationem ex Scriptura siente: Ab exitu aemronis, ut responsum sit, et aedificata sit Hierusalem, usque ad Christum ducent, hebdomades septem, et hebdomades sexaginta duae. Hanc interim habes

non desint, de praedictis in Daniele annorum hebdomadis, interpretationes.

XX. Promissionis vero locum audi jam, mi-chaëa dicente: Et tu Bethleem, domus Ephratha, nequaquam minima es ut sis in millibus Juda. Ex te

C sextilis annus conficiunt. Quid tamen, si non civilem diem, qui horis 24 constat, sed naturalem solum duodecim horarum, neglecta noctis mentione, respexerit Cyrillus? Creditibilis est horas istum intellexisse, quae duas aequinoctiales continent: quemadmodum sanctus Epiphanius, haer. xxiv, n. 7, ait annum constare 365 diebus et tribus horis. Ejusmodi horas computabant Marcossii apud Irenaeum, lib. 1, c. 17, n. 1, cum dies duodecim horarum mensuram continentes, dicerent suae mysticae duodecadis typum esse; dies vero illos intelligebant totum spatium die ac nocte constans, ac totum solis circulum complectens; alioqui rueret eorum hypothesis, totum anni circulum ejusmodi computationibus concludentium. Vide verba Irenaei Graeca apud Epiphanius, haer. xxiv, n. 14. De instituto post quadriennium agone olympico ob diem quarto quoque anno intercalatum, vide Censorinum De die natali, cap. 18.

(3) Τῆς ἐξῆκ. Hunc articulum supplevi ex Coisl., Reg., Roe, Casaub., et ex duobus memoratis vocem ἕτερα, inferius ante τρία ἑτη λοιπὸν.

(4) Ἐτερα. Hanc vocem addidimus ex codicibus Roe et Casaub.

(5) Hoc est, aedificium consummavit.

(6) Et modicum quidpiam. Sic intelligendus est locus ille. Ab olympiadi sexagesimae sextae anno primo qui Darii sextus fuit, ad olympiadi centesimae octogesimae sextae annum quartum quo regnum adit Herodes, existunt olympiades centum et viginti, quae annos quadringentos octoginta conficiunt; et praeterea modicum quidpiam, nempe tres anni priores olympiadi 186; cuius anno postremo regnum invasit Herodes.

enim mihi exhibit dux, ut sit in principem in Israel; et egressiones ejus ab initio, ex diebus sæculi 90. Quanquam loca quod atinet, Hierosolymitanus cum sis, jam prius nosti ea quæ in centesimo tricesimo primo psalmo scripta sunt: *Ecce audivimus eam in Ephratha, invenimus eam in campis silvæ* 91. Ante paucos namque annos silvestris erat locus (1). Audisti rursus Habbacum dicentem ad Domium: *Cum appropinquerint anni, agnosceris; cum advenerit tempus, ostenderis* 92. Et quoddam, 174 o propheta, venientis Domini signum erit? Ille autem subdit: *In medio duarum vitarum cognosceris*: in hac sententiam Dominum perspicue alloquens: In carne adveniens, vives et morieris; et resurgens ex mortuis, iterum vives. Quanam vero ex Hierosolymitanæ regionis parte venturus est? num ex oriente vel occasu, aquilone vel æstro? dic nobis accurate. Ille autem planissime respondet et ait: *Deus a Thaman veniet* (Thaman vero interpretatur *auster*) et *Sanctus de monte Pharan umbroso, condense* 93, quod in eundem sensum dicit Psaltes: *Invenimus eam in campis silvæ* 94

ἄρα· ἐκ σου γάρ μοι ἐξελεύσεται ἡρώματος, τοῦ εἶναι εἰς ἀρχοῦντα ἐν τῷ Ἰσραὴλ· καὶ αἱ ἐξοδοὶ αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος (2). Οὐ μὴν ἀλλὰ, περὶ τῶν τόπων, Ἱεροσολυμίτης ὢν, προλαβὼν οὖδας καὶ τὸ ἐν ἐκποστῶ τριακοστῶ πρώτῳ φαμίῳ γεγραμμένον· Ἰδοὺ ἡκούσαμεν αὐτὴν ἐν Ἐφραθᾷ, εὑρομεν (3) αὐτὴν ἐν τοῖς πεδίοις τοῦ ἔθρου· πρὸ δάγων γὰρ ἰσῶν δρυμώδης ἦν ὁ τόπος. Ἦκουσας πάλιν τοῦ Ἀββακούμ λέγοντος πρὸς τὸν Κύριον· Ἐν τῷ ἐγγίσειν ἐὰ ἔτη, ἐπιγρωσθήσῃ· ἐν τῷ παρῆναι τὸν καιρὸν, ἀναδειχθήσῃ. Καὶ τί τὸ σημεῖον ἔστιν, ὧ προφήτα, τοῦ ἐρχομένου Κυρίου; Ὁ δὲ φησὶν ἔξης (4)· Ἐν μέσῳ δύο ζῶων γρωσθήσῃ· τοῦτο πρὸς τὸν Κύριον λέγων σαφῶς, ὅτι Παράγεινός μιν Ἰνσοαρκος, ζῆς καὶ τελευτᾶς, καὶ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν ζῆς; πάλιν. Καὶ ἐκ ποίου μέρους τοῦ περὶ τὴν Ἱεροσολήμην ἔρχεται; ἐξ ἀνατολῶν ἢ δυσμῶν, ἢ βορρᾶ ἢ νότου; εἴπῃ ἡμῖν ἀκριβῶς. Ὁ δὲ ἀποκρινέναι σαφῆστατα, καὶ φησὶν· Ὁ Θεὸς ἀπὸ θαλαττῆν ἦξει (θαλαττῆν δὲ ἑρμηνεύεται νεκρός), καὶ ὁ ἄριστος ἐξ ἔθρου Φαράρ (5) κατασκίον, ἐσώσῃ· ἔπειρ συμφώνως εἶπεν ὁ Παλαμῶδός· Ἐύρομεν αὐτὴν ἐν τοῖς πεδίοις τοῦ ἔθρου.

91 Mich. v 2. 92 Psal. cxxxi, 6. 93 Habac. iii, 2. 94 ibid. 3. 95 Psal. cxxxi, 6

(1) *Ante paucos annos*, etc. Ninirum sexdecim circiter. Erat enim propter sacram Christi nativitatibus speluncam locus Adonidi consecratus, teste Hieronymo epistola 15, veter. ed. novæ 49, ad Paulinum. Sed locum illum Davidis tempore jam tum exstitisse existimare videtur Cyrillus; cum ab Adriano coisitus verisimiliter censetur. Nam locus psalmi cxxxi, ad Bethlehem, ut jam dixi, non pertinet. Ab Adriano locus ille ad abolendam mysterium nostrorum memoriarum profanatus. At sordidum illum situm deposuit Augustus: Helenæ magnificentia; quæ locum splendidissimis ornamentis decoravit; ibique templum ædificavit, a Constantino pretiosis ex auro argenteoque donariis, varisque auleis exornatum, Euseb., lib. iii *Vite Constantini*, cap. 40 et seqq. et *De laudib. Constantini*, cap. 9.

(2) Ἐπαγγελίας δὲ τὸν τόπον λατῶν ἄνω, Μιχαὴν λέγοντες· Καὶ σὺ, etc. Hanc lectionem infornamimus ex diversis codicibus. In editis et Græc. legitur, Ἐπαγγέλλει δὲ καὶ αὐτὸς τὸ, Καὶ, etc., *Promittit autem et ipse hoc*, ex quo vel nullus, vel tam a veruquam a Cyrillo ipso alienus sensus efficitur. In codd. Coisl., Reg. et Ottob. sic habetur: Ἐπαγγέλλας δὲ καὶ αὐτὸς, (Reg. καὶ τοῦτο) τὸ, Καὶ, etc. *Promissionis etiam sunt hæc verba*, minus commode dicitur, nec satis orationis scopo conveniens. Planior multo quam sequimur codd. Roe et Casaub. scriptura, cujus solum primam vocem immutavimus; nam loco Ἐπαγγέλλας, quod ex Coisl. et Reg. mutuat sumus, corrupte scriptum habent ἀπαγγέλλεις. Particulam vero δὲ ex editis, Coisl. et Reg. propter μέν præcedens ascripsimus. Notandum in Michæa textu legi in Coisl. et Reg. οὐκ ἄριστος, at in Roe, Ottob. et Casaub. negantem particulam prætermitti. Voces, οὐ μὴν ἀλλὰ, ascripsimus ex utroque cod. Roe et Casaub. in quibus desiderantur verba, περὶ τῶν τόπων· quæ ex editis Coisl., Reg. et Grædico retinenda judicavimus· omissio δὲ post περὶ in iis libris posita.

(3) Εύρομεν. Coisl. et Roe, εὑραμεν, ut in cod. Al. LXX. Porro ad Bethlehem adaptat Cyrillus quod David de Cariathiarim dicit: quo in loco arcam Domini requiescere, cum juvenis in Ephrata degeret, auditu acceperat.

(4) *Φησιν ἔξης*. Non in consequentibus post verba jam citata, sed ante ἐν τῷ ἐγγίσειν, legitur hæc Habbacue voces: Ἐν μέσῳ δύο ζῶων. Porro ζῶων scripti cum circumflexo in ultima, ut significaret *vitarum*, iuxta sensum quem illi loco tribuit Cyrillus; loco ζῶων penultima acuta, quod in omnibus editis et mss. habetur, significatque *animalium*. Jam multi ante nos ita emendandum Cyrilli textum annotarunt, in primis Malvenda, in appendice libri *De Antichristo*, ad pag. 48. Tillemonius, in notis primi tomi, ad vitam Christi, nota 5, etc. Quanquam lectio *duorum animalium commuor* et probatur apud Patres, alteram tamen duorum *vitarum* multi commemorant, licet alteram anteponeant, ut Severianus Gabalensis Oratione in vitedam cruce, Cyrillus Alexandrinus in hunc prophetæ locum, etc. Origenes vero, lib. 1 *De principia*, cap. 3, utramque recitat, dubius quam sequatur. At Theodoretus præfert lectionem *duarum vitarum*: Eusebius Casariensis, lib. vi *Demonst.*, cap. 15, pag. 279, alteram *duorum animalium* mendosam esse contendit, et eodem sensu quo Cyrillus noster prophetæ testimonium exponit. Greg. Nyssenus, hom. 12 in *Cant.*, pag. 647, ad hunc locum alludit, in quo legebat, ζῶων. Διὰ τοῦτο ταῖς δύο ταῦτας ζῶας μετατείς, ὃ ἐν μέσῳ τῶν δύο ζῶων γνωστέμενος. Sic etiam legit sanctus Maximus confessor, quæst. 63 in *Scripturam*, tom. 1, pag. 247; Gergentius quoque in *Disp. cum Herbaso*, *Bib. PP. Græco-Lat.*, t. II, pag. 217, quamvis librariorum vel typographorum vitio scriptum sit ζῶων; nam vocem ζῶων interpretatur de duabus Christi matris. Variæ sunt Patrum sive duorum animalium, sive duarum vitarum interpretationes; quas fortassis omnes hujus loci alienas esse convincit lectio Hebraica textus penitus diversa, quam sic Hieronymus reddidit: *In medio annorum vivifica illud*. Septuaginta plura in hoc loco apud Hebræorum textum legere quæ nos: vel quod magis censeo, plures ejusdem sententiæ Hebraicæ variorum interpretum congestæ sunt in nostra interpretatione versiones.

(5) Φαράρ. Deest hæc vox in codd. Ottob., Roe, Casaub., sicut in ed. Ald. LXX et in multis ejus versionis exemplaribus; irrepsisse putatur ex Theodo-

ΕΑ'. λοιπὸν ζητοῦμεν ἐκ τίνος ἔρχεται καὶ πῶς ἄ
 ἔρχεται. Τοῦτο δὲ ἔμιν Ἰσαίας λέγει· Ἰδοὺ ἡ παρ-
 θένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν· καὶ
 καλέσεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. Καὶ ἀν-
 τάλγησιν Ἰουδαῖοι τοὺτος· ἔθος γὰρ αὐτοῖς ἔστιν
 ἐκωθεῖν, ἐπὶ ἀλήθεια κακῶς ἀντιπίπτειν· καὶ λέγου-
 σιν, οἱ (1) οὐ γέγραπται, ἡ παρθένος, ἀλλ' ἡ νεά-
 ρις. Ἐγὼ δὲ τῷ λεγθέντι συμπεριπερόμενος, καὶ
 οὕτως εὐρίσκω τὴν ἀλήθειαν. Ἐρωτησέτω γὰρ αὐ-
 τῶς· Παρθένος βιαζομένη πότε βοᾷ, μετὰ τὴν φθο-
 ράν ἢ πρὸ τῆς φθορᾶς, ἐκκαλουμένη τοὺς βοηθοὺς;
 Ἐάν τοίνυν ἀλλαχού λέγη ἡ Γραφή· Ἐδόξουν ἡ
 νεάρις, καὶ οὐκ ἦν ὁ βοηθῶν αὐτῇ; ἄρα οὐ περὶ
 παρθένου λέγει; Ἴνα δὲ σαφέστερον μάθῃς, οἱ καὶ
 ἡ παρθένος ἐν τῇ θεῖᾳ Γραφῇ νεάρις καλεῖται, ἄκουε
 τοῦ βιβλίου τῶν Βασιλειῶν, περὶ τῆς Ἀβισσᾶ τῆς
 Λουμανίτιδος, λέγοντος· Καὶ ἦν ἡ νεάρις καλὴ
 σφόδρα (2)· τὸ γὰρ παρθένον αὐτὴν ἐκλεχθεῖσαν
 ἐνηχῆσαι πρὸς Δαβὶδ, ὁμολογήτα.

ΚΒ'. Ἄλλὰ λέγουσιν οἱ Ἰουδαῖοι (3) πάλιν· Τῷ
 Ἀχάζ ἐβρόθή τοῦτο περὶ Ἐζεκιου. Οὐκοῦν ἀναγνώ-
 μιν τὴν Γραφήν· Αἰτησάτω (4) σεαυτῷ σημεῖον πα-
 ρὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, εἰς βάθος ἢ εἰς ὕψος.
 Καὶ μάλιστα μὲν τὸ σημεῖον παράδοξον εἶναι ὁφείλει.
 Ἰσμεῖον γάρ, τὸ ὕδωρ τὸ ἐκ πέτρας, τὸ βραγῆναι
 ὕδατος, τὸ ἦλιν ὑποστρέφαι, καὶ τὰ τοιαῦτα. Τὰ
 δὲ λεγθόσμενα, φανερώτερον ἔχει τὸν πρὸς Ἰουδαίους
 εἰργόν. (Ὅτι πολλὰ λέγων, καὶ κεκμηχότας τοὺς
 ἀπρεμμένους· ἀλλὰ ἀνέχεσθε τῶν λόγων τοῦ πλήθους,
 ἐπισθὲ δὲ Χριστὸν ταῦτα (5) κινεῖται, καὶ οὐκ ἐστὶ
 παρὰ τῶν τυγχόντων λόγων.) Βασιλεύοντος τοίνυν τοῦ
 Ἀχάζ, τοῦ Ἰσραὴλ τοῦτο εἰρηκότας, ἐξ καὶ δέκα
 ἐτη τοῦ Ἀχάζ βασιλεύσαντος μόνα, καὶ τῆς πρὸς
 αὐτὸν προφητείας ἐν τούτοις ῥηθείσας· ἐλέγχει τὴν
 ἀνιέρρησιν Ἰουδαίων ἐ διαλεξάμενος βασιλεὺς Ἐζε-
 κίας, ὁ τοῦ Ἀχάζ υἱός, ἐν τῷ βασιλείῳ ὧν ἐτῶν
 ἐκοπιπέναι. Τῆς προφητείας γὰρ ἐν ἐκκαλεῖσθαι ἐστὶ
 παραληφθεῖσης, προγεννηθεῖς ἦν ὑπὸ τοῦ Ἀχάζ (6),
 πρὸ τῆς προφητείας ἐνέα ἐτη. Τί τοίνυν περὶ τοῦ
 τῆς γεννηθέντος, καὶ πρὸ αὐτῆς βασιλείας τοῦ Ἀχάζ
 πατρός, ἀναγκαῖον ἦν λέγειν τὴν προφητείαν; Οὐ
 γὰρ εἶπεν, ὅτι· Ἐλασεν, ἀλλ', οἱ λήψεται ἡ παρθέ-
 νος, προγνωστικῶς εἰπών.

XXI. Deinde quaerimus, ex qua [persona] ve-
 niat, et quomodo veniet? Hoc autem nos docet
 Isaias: *Eccae virgo in utero accipiet, et pariet fi-
 lium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel* 71. Et his
 contradicunt Judaei, solent enim illi antiquitus ver-
 riatu male refragari; aiuntque scriptum non esse
virgo, sed puella (7). Ego autem in hac voce indul-
 genter acquiescens, sic quoque veritatem reperio:
 quaerendum namque ex illis: Virgo cum violatur,
 equando clamat; num ante vim illatam, an post-
 quam corrupta est, auxilium advocans? Si igitur
 alicubi dicat Scriptura: *Clamavit puella, et non
 fuit qui succurreret illi* 72; nunquid hic de virgine
 non loquitur? Ut vero manifestius addiscas, quod
 virgu etiam in divina Scriptura *puella* appelletur;
 audi librum Regnorum de Abisac Sunamitide dicen-
 tem: *Et erat puella pulchra valde* 73: eam enim
 virginem electam fuisse, atque ad Davidem adduc-
 tam, in confesso est.

XXII. Sed dicunt rursus Judaei: De Ezechia
 hoc dictum est ad Achaz. Legamus igitur Scriptu-
 ram: *Pete tibi ipsi signum a Domino Deo tuo, in
 profundum aut in sublime* 74. Atqui signum maxime
 admirabile ac praeter opinionem esse debet. Sig-
 num enim fuit aqua de petra elicit 75: disruptio
 maris 76: solis retrocessio 77, et similia. Quae au-
 tem dicturus sum, evidentiorem habent adversus
 Judaeos convictionem. (Novi me multum extendi
 sermone, et delassari auditores. Verum sermouis
 prolixitatem sustineatis velim; quando ista propter
 Christum 175 dicuntur, neque de rebus contem-
 nendis hic agitur.) Cum itaque regnante Achaz
 hoc dixerit Isaias; Achaz porro sexdecim duntaxat
 annos regnaverit 78, quos intra dicta est ad ipsum
 prophetia; Judaeorum contradictionem revincit
 successor ejus rex Ezechias Achaz filius; qui
 cum regnum adit, annorum quinque et viginti
 erat 79. Cum enim prophetizet [tempus] annorum
 sexdecim [spatio] circumscribitur, novem ante
 prophetiam annis fuerat et Achaz natus. Quid igitur
 de eo qui jam natus erat, etiam antequam pa-
 ter ejus Achaz regnum adiret, prophetiam loqui
 necesse erat? Non enim dixit, *Accipit*; sed praedi-
 ctionis modo, *Accipiet virgo*.

71 Isa. vii, 14. 72 Deut. xiii, 27. 73 III Reg. i, 4. 74 Isa. vii, 11. 75 Exod. xvi, 6. 76 Exod. xv, 21, 22. 77 IV Reg. xi, 11. 78 IV Reg. xvi, 2. 79 IV Reg. xviii, 2.

tionis versione: non legebatur apud LXX temporibus Hieronymi. Qui hunc locum de Bethlehemo, ad austrum Hierosolymae sita, quasi loco unde oriturus sit Salvator, etiam ab Hebraeo quodam interpretatum se audisse testis est, in hunc locum.

(1) *Ort.* Particulari hanc adjectivum ex Coisl., Reg., Roe., Casaub., Ottob.

(2) *Σφόδρα.* Coisl., Reg., Roe., Casaub., Ottob., Iux σφόδρα, ut in sacro textu. Post τὸ, loco δὲ scripsimus γάρ, ex codicibus praefatis.

(3) *Οἱ Ἰουδαῖοι.* Articulus ex nominatis codicibus supplicivimus.

(4) *Αἰτησάτω.* Optime ita Millesium cudi curavit, cum in editis legeretur, αἰτήσα, ε pro α positio. Articulus τὸ ante ἐκ πέτρας dicitur in codd. Coisl. et Reg. In codd. Roe et Casaub. legitur, τὸ, ὕδωρ

πηγάσσι ἐκ πέτρας, aquam ex silice scaturire.

(5) Ταῦτα. Sic nos ex Coisl., Reg., Roe, Casaub. In editis aut.

(6) Ἰσὸς τοῦ Ἀχάζ. Ea verba desunt in codd. Roe, Casaub., Grod.; facile ad intelligentiam addi potuerit. Paulo post, ante βασιλείας, loco τῆς scripsimus, αὐτῆς ex Coisl. et Reg. At ea phrasia, καὶ πρὸ αὐτῆς βασιλείας τοῦ Ἀχάζ πατρός, praetermittitur in Roe, Casaub., et Grod.

(7) *Puella, νεάρις.* Haec interpretatio Hebraea vocis נעוּרָה a Symuacho, Aquila et Theodotione interpretibus Judaeis data, et Christianis opposita, teste Eusebio, lib. vii *Demonst.*, pag. 316; et Iren., lib. iii, cap. 21, n. 1: de qua videri possunt praeter memoratos auctores, Hieronymus et Basilium in hunc Isaiae locum.

XXIII. At illud quidem manifeste cognovimus, A quod ex virgine nascitur Christus: jam vero ex quo genere virgo exstiterit, aperiendum. *Juravit Dominus Davidi veritatem, et non frustrabitur eam: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam* 60; et rursus: *Ponam in sæculum sæculi semen ejus, et thronum ejus sicut dies cæli* 61; et deinde: *Semel juravi in sancto meo, si Davidi mentiar: semen ejus in æternum manebit; et thronus ejus sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum* 62. Vides de Christo, non autem de Salomone sermonem haberi; non enim thronus ejus sicut sol permansit. Quod si quis contradixerit, eo quod Christus non sederit in ligno Davidis solio, hanc illi sententiam proferamus: *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisei* 63; non enim ligneam cathedram significat, sed doctrinæ auctoritatem: sic et solium Davidis querito, non ligneum solium, sed ipsam regiam potestatem. Cujus rei testes accipe pueros exclamantes: *Hosanna Filio David: benedictus Rex Israelis* 64. Cæci quoque aiunt: *Fili David, miserere nostri* 65. Et Gabriel aperte testatur ad Mariam dicens: *Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus* 66. Et Paulus ait: *Mementote Jesum Christum excitatum a mortuis, ex semine David, secundum Evangelium meum* 67. Et in principio Epistolæ ad Romanos, ait: *Qui factus est ex semine David secundum carnem* 68. Recipe igitur eum qui ex Davide natus est, obsequens prophetiæ aienti: *Et erit in die illa radix Jesse, et qui exsurgens rectorus gentes; in ipso gentes sperabunt* 69.

παδέχου τούτων τῶν ἐκ Δαβὶδ γεγεννημένων, πεπθόμενος τῇ προφητεῖᾳ τῇ λεγούσῃ: *Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἡ ῥίζα τοῦ Ἰεσσαὶ (5), καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλιπίουσιν.*

XXIV. Sed Judæi propter hæc vehementer discruciantur. Præviderat hoc quoque Isaias dicens: *Et volent, si fuerint igne combusti. Quia puer natus est nobis (non enim 176 illis), filius et datus est nobis* 70. Animadvertite porro quod prius Filius Dei erat, deinde datus est nobis; et post pauca dicit: *Et pacis ejus non est terminus* 71. Romanis sui sunt termini: regni autem Filii Dei terminus non est. Persarum Medorumque determinati sunt fines: Filii vero Dei terminus nullus. Deinde sequitur:

60 Psal. cxlxi, 11. 61 Psal. lxxviii, 30. 62 Ibid. 36-38. 63 Matth. xlii, 2. 64 Matth. xxi, 9; Joan. xii, 15. 65 Matth. ix, 26. 66 Luc. i, 32. 67 Isa. ix, 5, 6. 68 Ibid. 7.

(1) *Ἀπτήν.* In eodd. Roe et Casaub. et Ottob. habetur, αὐτόν, ipsum, videlicet Davidem. Ita etiam eod. Alex. LXX.

(2) *Δαβὶδ.* In editis irrepserat mendum ut legeretur, Δαντῆ loco Δαβὶδ. Monuerat olim Cotelerius in notis ad interpolatam sancti Ignatii ad Philadelphios epistolam, num. 4, profectum id verbi ex similitudine formarum quibus utrumque nomen compendio scribitur Δαλ pro Δαδ. Emendatum a Millelio, faventibus omnibus mss.

(3) *Προσκόσωμεν.* Ex eodd. Roe et Casaub.: nam editi, προσώσωμεν. Sic infra, n. 27 in simili loco, ταῦτα προσηγάχαμεν.

(4) *Μοι ζῆτε.* Scripsimus ex Roe et Casaub., μοι προ μῆ. Loco θρόνον sequens, eodd. Coisl., Reg., Roe et Grod. habent, ὠνόων.

KΓ. Ἄλλ' ὅτι μὲν ἐκ παρθένου γεννᾶται ὁ Κύριος, σαφῶς ἐγνωμεν. Ἐκ ποίου δὲ γένους ἦν ἡ παρθένος, δισκετόν. Ὁμοσε Κύριος τῷ Δαβὶδ ἀλλήθειαν, καὶ οὐ μὴ ἀθετήσῃ αὐτήν (1) Ἐκ καρποῦ τῆς κοιλάδας σου θήσεται ἐπὶ τὸν θρόνον σου· καὶ πάλιν θήσεται εἰς τὸν αἰῶνα τὸν αἰῶνος τὸ σπέρμα αὐτοῦ, καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ ὡς τῆς ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ· καὶ ἐξῆς: Ἀπαξ ὤμοσα ἐν τῷ ἁγίῳ μου, εἰ τῷ Δαβὶδ (2) φεύσομαι· τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα μερεῖ· καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος ἐναντίον μου, καὶ ὡς σελήνη καθηριτικμένη εἰς τὸν αἰῶνα. Ὁρᾷς, ὅτι περὶ Χριστοῦ, καὶ οὐ περὶ Σολομῶντος ὁ λόγος. Οὐ γὰρ ὁ θρόνος αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος ἔμενεν. Εἰ δὲ τις ἀντιλέγη, διὰ τὸ μὴ κακῶσκένα τὸν Χριστὸν ἐπὶ τὸν εὐλόγων θρόνον τὸν Δαβὶδ, προσολώσωμεν (3) ἐκεῖνο τὸ ῥητόν· Ἐπὶ τῆς καθέδρας Μωσέως ἐκάθισαν οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι· οὐ γὰρ τὴν εὐλόγη καθέδραν, ἀλλὰ τῆς διασκαλας σημαίνει τὴν ἐξουσίαν. Οὕτως οὖν καὶ θρόνον Δαβὶδ μοι ζῆτε (4), μὴ τὸν εὐλόγων θρόνον, ἀλλὰ τὴν βασιλείαν αὐτήν. Καὶ μοι μάρτυρας λάβε: τοὺς πατέρας τοὺς ἐπισημώσαντας· Ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβὶδ, εὐλογημένος ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ. Καὶ οἱ τυφλοὶ δὲ λέγουσιν· Ἰὲ Δαβὶδ, ἐλέησον ἡμᾶς. Καὶ ὁ Γαβριὴλ μάρτυρα σαφῶς πρὸς τὴν Μαρίαν, λέγων· Καὶ ὡς αὐτὴν ἔκρινεν ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· καὶ ὁ Παῦλος φησὶν Μηνημιούεστε Ἰησοῦν Χριστὸν ἐγγηγεμένον ἐκ νεκρῶν, ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου· καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς πόλεως Ῥωμαίων φησὶ· Τὸ γενομένον ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα. Κα-

KΔ. Ἄλλα διαπονοῦνται οἱ Ἰουδαῖοι δὲ ταῦτα. Προβδὲ καὶ τοῦτο Ἠσαίας, λέγων· *Καὶ θελήσουσιν, εἰ ἐγένοντο πυρκαϊκῶσται· ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν (οὐ γὰρ αὐτοῖς), υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν.* Σημειώσεται δὲ, ὅτι πρῶτον ἦν Υἱὸς Θεοῦ, εἶτα ἐδόθη ἡμῖν· καὶ μετ' ὀλίγα φησὶν· *Καὶ τῆς εἰρήνης (6) αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ὄριον.* Ὅρα Ῥωμαίων ἔστι· τῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ βασιλείας ὄριον οὐκ ἔστιν. Ὅρα Περσῶν καὶ Μήδων ἔστιν, τοῦ δὲ Υἱοῦ ὄριον οὐκ ἔστιν. Εἶτα ἐξῆς· Ἐπὶ τὸν θρόνον Δαβὶδ, καὶ ἐπὶ

69 Ibid. 36-38. 70 Matth. xlii, 2. 71 Matth. xxi, 9; Joan. xii, 15. 72 Matth. ix, 26. 73 Luc. i, 32. 74 Isa. ix, 5, 6. 75 Ibid. 7.

(5) *Ἰεσσαὶ.* Ita scripsimus ex eodd. Reg. et Roe, juxta sacrum Textum, et nominis etymologiam. Editi, Ἰεσσε, quod ex librorum inciscitia profectum.

(6) *Καὶ τῆς εἰρήνης,* etc. Coisl., Reg., Roe, Casaub., τῆς εἰρήνης (postiores tamen tres, εἰρημνῆς) βασιλείας αὐτοῦ, *regni ejus pacis, vel præfati ejus regni non est terminus.* Sequentia videntur arguere Cyrillum nomen βασιλείας legisse. Ad pax a Christo procurata idem est cum ejus regno. Forte ambo finitima loca, unum Isaiæ, quo pacis Christi, et alterum Lucæ, cap. 1, 32, quo regni ejus finis nullus futurus esse affirmatur, in unum confuderit Cyrillus. Regnum Christi nullis finibus determinatum Ecclesia catholica est. Vide cat. 18, n. 27; cat 10, n. 10.

την βασιλειαν αὐτοῦ, κατορθώσει αὐτήν (1). Α Ex τῷ δαβὶδ τοίνυν ἦν ἡ ἅγια Παρθένος.

ΚΕ. Ἐπειτα γὰρ τῷ ἀγονάτῳ, καὶ διδακτῷ τῆς ἁγίας, ἐξ ἀγνῶν ἐξεληλυθέναι παστάδων. Εἰ γὰρ ὁ τῷ Ἰησοῦ (2) καλῶς ἱερατεύον ἀπέχεται γυναικῶς, αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς πῶς ἔμελλεν ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικῶς ἐρχεσθαι· Ὅτι σὺ εἶ, φησὶν ἐν Ψαλμοῖς, ὁ ἐκπάσας με ἐκ γαστρὸς. Πρόσθετε ἀκριβῶς τῷ, ὁ ἐκπάσας με ἐκ γαστρὸς, σημαίνοντι τὸ χωρὶς ἀνδρὸς ἐκ παρθένου γαστρὸς καὶ σαρκὸς αὐτῶν ἐκσταθέντα γεννηθῆσαι· τῶν γὰρ ἀπὸ γυναικῆς ἀκολούθια; γεννωμένων ἕτερος ὁ τρόπος.

ΚΖ. Οὐκ ἐπαισχύνεται δὲ ἐκ μελῶν τοιούτων ἀναλαμβάνειν σάρκα, ὁ τῶν μελῶν αὐτῶν (3) πλάστης. Καὶ τίς ἄρα τοῦτο ἡμῖν φησιν; Λέγει πρὸς Ἰερემίαν ὁ Κύριος· Πρὸ τοῦ με πλάσαι σε, ἐκ καλλίας ἐπίσταμαι σε· καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελεθεῖν ἐκ μήτρας, ἤρῃσά σε. Ὅ τῶν ἐν τῷ πλάττειν ἀνθρώπους, ἐπαπτόμενος; καὶ μὴ ἐπαισχύνόμενος; ἄρα ἐν τῷ πλάττεισθαι τὴν ἅγιαν σάρκα, τὸ καταπέτασμα τῆς θεότητος, δι' ἑαυτὸν, ἐπησχύνετο; Θεὸς ἐστὶν ὁ ἐν γαστρὶ καὶ μέχρι νοῦν δημιουργῶν τὰ βρέφη, καθὼς ἐν τῷ ἰὸς γέγραπται· Ἦ οὐχ ὄσπερ (4) γάλα με ἔμειλας, ἐτύρωσας δὲ με ἰσα τυρῷ; δέγμα καὶ πρῆας με ἐπέδυσας, ὁστέοις δὲ με καὶ νεύροις ἐτύρωσας. Οὐδὲν μαρῶν ἐστὶν ἐν ἀνθρωπίνῃ κατασκευῇ, εἰδὴ μὴ μολύνῃ μοιχείαις καὶ ἀκολασίᾳ ταύτην. Ὁ πλάσας τὸν Ἀδάμ, ἐπλασε καὶ τὴν Ἐβαν, καὶ χερσὶ θελαίς τὸ ἄρσεν καὶ τὸ θῆλυ πέπλασται, Οὐδὲν τῶν ἐν σώματι μελῶν ἐστὶ μαρῶν ἐξ ἀρχῆς πλασθέν. Φιμοσύνη γὰρ οἱ αἱρετικοὶ πάντες οἱ κατηγοροῦντες τῶν σωματίων, μᾶλλον δὲ αὐτοῦ τοῦ πλάσαντος. Ἡμεῖς δὲ μνημονεύομεν (5) Παύλου λέ-
* Isa. ix, 7. * Psal. xxi, 10. * Jerem. i, 5, x, 10, 11.

Super thronum David, et super regnum ejus, ut erigat illud **. Ex Davide igitur fuit Virgo sancta.

XXV. Decelat enim eum qui purissimus est, et puritatis magister, ex puris prodire thalamis. Si enim is qui apud Jesum bene fungitur sacerdotio. abstinet a muliere: ipse Jesus quomodo ex virr et muliere proditurus foret? Quomiam tu es, ait ir Psalmis, qui extraxisti me de ventre **. Attende diligenter ad illud, qui extraxisti me de ventre: quod significatur eum sine virili opera ex virginis utero et carne extractum et natum esse; eorum enim qui nuptialii lege nascuntur alius est modus.

XXVI. Non veretur autem ex hujusmodi membris carnem assumere, qui est ipsorum membrorum factor: sed quis tandem hoc nobis dicit? Jeremie dicit Dominus: Priusquam te fingerem, ex utero novi te; et antequam exires ex vulva, sanctificavi te **. Qui igitur in flagendis hominibus, [membra] contingit, nec id probo ducit; puderetne illum sanctam carnem, illud suæ deitatis velamen, propter seipsum effingere? ** Deus est, qui in utero hodiernum usque diem hominum fetus construit sicut in Job scriptum est: Nonne sicut lac me mulsisti, coagulasti vero me sicut caseum? cute et carnis me induisti, ossibus me et nervis innevuisti **. Nihil est in hominis fabrica abominabile, nisi ipsam Evam finxit quoque; divinitus manibus tum masculus tum femina efficti sunt. Nullum e corporis membris abominatum ab initio formatum est. Obmutescant enim omnes hæretici qui corpora criminantur, imo potius ipsum qui effinxit. Nos vero meminimus Pauli sententiæ: Nescitis quod cor
* Vid. cat. 9, n. 15; cat. 4, n. 22. ** Jot

(1) Κατορθώσει αὐτήν. Hæc verba desunt in codd. Coisl., Reg., Rœ, Casaub. et Grod.; alias nihil ad propositum Cyrilli faciunt.

(2) Τῷ Ἰησοῦ, et infra, ὁ Ἰησοῦς. In his locis scriptum habent editi, τῷ Ἰῷ, et ὁ Ἰῷς. Utrobique Jesu nomen ascripsimus ex Reg., Rœ, Casaub. et Grod. Hanc vero phrasim, qua luculentum sacerdotium continentis testimonium continetur, nulla codicis aut editionis auctoritate, se teste, se jndice, insulsi monachi assumunt pronuntiat deterrimus criticorum Rivetus; tam frivola ratione, ut eam refellere, imo referre pigeat: perinde quasi recentior Græculis contrarium Ecclesiæ suæ consuetudini sententiam in S. Patrem intruserit. Nec dignus erat locus qui Riveto moveret stomachum: baud enim Cyrillus abstinere a muliere delinuit, quicunque sacerdotio fungitur; sed restricte ait qui præclare sacerdotium obit, ὁ καλῶς ἱερατεύων. Quamvis enim his temporibus generalis esset in Ecclesia tam Latina quam Græca, seu præcepto seu consuetudo ut sacerdotes a mulieribus abstinerent: certis nihilominus in locis, seu veteri instituto, seu canonum negligentia, seu ministrorum aliorum defectu, sacerdotes conjugio usos monumenta quædam et exempla, sed rara, fidem faciunt. Perverse vero interpretatur Cyrillum Millesius, dum ait ab eo duntaxat commendari morem ecclesiasticum, quo tenebantur sacerdotes dum sacra facerent ab uxori- bus abstinere. Primo enim, non dicit eum qui sacram facit, ὁ ἱερωγῶν, removeri a muliere; sed qui sacerdotio fungitur, ὁ ἱερατεύων: ut perpetuum et statui altizam continentiam designet. Eodem

pertinet instituta inter Mariam ex proposito virginem, et filii ejus sacerdotes comparatio; quæ ejus modi est ut ab his ad illum argumentum ducat. Secundo, loquitur auctor de more sacerdotio fungentibus proprio. Atqui laicis conjugatis eo tempore se vere conjugii abstinentia præcipiebatur, cum erant ad sacram mensam accessuri: id ipse Cyrillus commendat cat. 4, n. 25. Nihil itaque proprii ac singularis sacerdotibus impositum fuisset. Tertio, Cyrillus in hoc Christi sacerdotes, a reliquis sacerdotibus, sive ethnicis, sive Judaicis distinguit, ὁ τῷ Ἰησοῦ ἱερατεύων. Notum tamen eum morem, ut quo tempore sacris operam darent, abstinerent a conjugibus sacerdotes, ethnicis ipsis, saltem in multis locis, ac diversis sacrificiorum generibus usurpatum fuisse: Judæis vero, ut multis Patribus, et Scripturarum interpretibus sive novis, sive veteribus placet, severe a Deo imperatum: non igitur sola tempore sacrorum continentia, uti aliquid Christi sacerdotibus peculiaris denotatur.

(3) Τῶν μελῶν αὐτῶν. Vocem αὐτῶν adjectivus ex quatuor codd. Coisl., Reg., Rœ, Casaub. Grodecius legisse videtur αὐτός, Ipse membrorum effictor. Paulo post, loco ἐκ κοιλίας, ex utero, codex Reg. habet, ἐν κοιλίᾳ, in utero, sicut in nostris Bibliis habetur. At cod. Alexandr. LXX scriptum habet ut Cyrillus, ἐκ κοιλίας, Pronomen se ante ἐξελεθεῖν addidit ex Reg. cod., Rœ, Casaub. et sacro textu.

(4) Ἦ οὐχ ὄσπερ, etc. Particulam οὐχ addidit ex quatuor nominatis mss. libris, ac sacro textu.

(5) Μνημονεύομεν. Editi, μνημονεύοντες. Emendantur ex Coisl., Rœ, Casaub., Grod. et Reg.

pora **177** *vestra templam sunt Spiritus sancti, qui in vobis est* ¹⁷? Rursumque propheta ex persona Jesu prædixit: *Caro mea ex ipsis* ¹⁸ (1), et alibi scriptum est: *Propter hoc dabit eos usque ad tempus parturientis* ¹⁹. Quodnam autem signum? in consequentibus dicit: *Pariet, et reliqui fratrum ipsorum convertentur* ¹. Et quinam sunt virginis, sanæque sponsæ, nuptiarum arrhabones? *Et desponsabo te mihi ipsi in fide* ²; et Elisabeth ad ipsam loquens similiter dicit: *Et beata quæ credidit, quoniam percipiuntur ea quæ dicuntur ei a Domino* ³.

XXVII. Sed exagitant nos tam Græci quam Judæi, aientes impossibile fuisse ut Christus ex virgine nasceretur. Græcis primum ex ipsorummet fabulis os obstruamus. Qui enim dicitis projectos lapides in homines transmuttere (2), quomodo virginem parere impossibile dicitis? Qui ex cerebri natam filium fabulamini, qui ex virginali utero nasci filium non posse affirmatis? Qui de femore vestri Jovis, quasi prægnante utero, falso editum Bacchum asseritis; quomodo nostra quæ sunt vera respicitis? Indigna præsentis auditorio me dicere haud clam me est: verum ut tu Græcis opportune opprobres hæc attulimus, suis ipsos ex fabulis constantes.

XXVIII. Illis vero qui ex circumcissione sunt ita occurras rogando: Utrum difficultis sit, sterilem anum suævis jam defectam parere; an virginem in ætate flore generare? Sterilis erat Sara, et postquam muliebria desiderant ⁴ præter naturam peperit ⁵. Igitur, si sterilem generare præter naturam est, hoc quoque præter naturam, virginem matrem fieri: aut ergo utrumque simul rejice, aut utrumque admittito. Idem enim Deus et illud fecit, et hoc molitus est: neque audebis dicere, illic possibilem Deo, hic impossibilem rem fuisse. Rursus: Ecquis ille naturæ ordo, ut manus hominis una in hora in alteram speciem transmutteretur, et rursus restitueretur? quomodo igitur *Mosis* manus nivis instans in candorem versa, et repente in priorem statum redintegrata est ⁶? Nempe id dices, Deum cum voluisset transmuttere. An vero Deus illud cum voluerit potest, hic autem non valet? Ac illud quidem signum ad Ægyptios tantum pertinebat: istud vero signum fuit universo orbi datum. O Judæi,

¹⁷ I Cor. vi, 19. ¹⁸ Ose. ix, 12. ¹⁹ Mich. v, 3. xi, 30; xviii, 11. ² Gen. xxi, 2. ³ Exod. iv, 6, 7,

(1) *Caro mea ex ipsis*. Hunc locum Theodoretus aliique permulti Patres cum Cyrillo ad incarnationem referunt. Fatendum tamen aliorum prorsus ab hac intelligentia Hebraicum textum esse, quem Hieronymus ita vertit juxta Aquilam, cum recessero ab eis; ad litteram, in declinatione me ab ipsis. Hieronymus hunc locum commentans, diversam penitus LXX Interpretum et Theodotionis sententiam profectam inde ait, quod loco *וְיָרֵד בְּרִי* quod significat in recedendo me, legerint *וְיָרֵד בְּרִי* caro mea.

(2) *Projectos lapides*. Notæ vel pueris fabule de Deucalione et Pyrrha, apud Ovidium, lib. i *Metamorph.*, fab. 8. De Minerva ex Jovis cerebro prod-

Α γοντος· *Ὁὐκ ὀδῶτε, ὅτι τὰ σώματα ὁμῶν γὰρ τοῦ ἐν ὁμῶν ἁγίου Πνεύματος ἐστὶ· καὶ πάλιν ὁ προφήτης προείρηκεν ἐκ προσώπου Ἰησοῦ· Ἐὰρ μου ἐξ αὐτῶν· καὶ ἀλλαχοῦ γέγραπται· Διὰ τοῦτο δώσει αὐτοῖς (3) ἕως καιροῦ τεκτοσύνη. Καὶ τί τὸ σημεῖον; λέγῃς φησι· Τέξεται, καὶ ὁ λοιπὸν τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν ἐπιστρέψουσι. Καὶ τίνα τὰ μνηστῆρα τῆς Παρθένου, τῆς ἁγίας ὑμῶν; Καὶ μνηστεύσασθε με ἐμῶν ἐν πίστει· καὶ Ἐλισάβετ λαλοῦσα πρὸς αὐτὴν ὁμοίως λέγει· Καὶ ὁ μακαρία ἡ πιστεύσασα, ὅτι ἔσται τελειωσις τοῖς λεγομένοις (4) ἀπὲρ παρὰ Κυρίου.*

KZ. Ἄλλὰ διασπύρουσιν ἡμᾶς Ἕλληγες τε καὶ Ἰουδαῖοι, καὶ φασιν, ὅτι ἀδύνατον ἦν τὸν Χριστὸν ἐκ παρθένου γεννηθῆναι. Ἕλληγας μὲν ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς μύθων ἐπιστομίζουσιν. Οἱ γὰρ λέγοντες λήθους βεπτομένους εἰς ἀνθρώπους μεταβίβασθαι, πῶς ἐκ παρθένου τεκεῖν λέγετε ἀδύνατον εἶναι; Οἱ ἐξ ἔγκυφάλου θυγατέρα τετέχθαι μυθολογοῦντες, πῶς ἐκ παρθενικῆς γαστρὸς τετέχθαι υἱὸν λέγετε εἶναι ἀδύνατον; Οἱ ἐκ μηροῦ τοῦ παρ' ὁμοῦ αὐτοῦ κροσφορθηῖναι φερούς λέγοντες Διόνυσον, πῶς ἀθετεῖτε τὸ ἡμέτερον ἀληθές; Οἷα λέγων ἀνάξια τῆς παρουσίας ἀκροάσεως· ἀλλ' ἵνα εὐκαιρῶς σὺ τοὺς Ἕλληγας ἀνείδισθαι ταῦτα προσηγέχαμεν, ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς μύθων τὰ πρὸς αὐτοὺς λέγοντες.

KIF. Πρὸς δὲ τοὺς ἐκ περιτομῆς οὕτως ἀπαντήσον ἐρωτῶσα· Ποῖόν ἐστι δύσκολον· στείραν προσβῆναι τῶν ἐθίμων ἐκλιπόντων τεκεῖν, ἢ παρθένου νεάζουσαν γεννησθαι; Στείρα ἦν Σάρρα, καὶ ἐκλιπόντων τῶν γυναικείων τέκετο παρὰ φύσιν. Οὐκοῦν εἰ τὸ στείραν γεννησθαι παρὰ φύσιν· καὶ τὸ παρθένου γεννησθαι. Ἡ τὰ δύο τοῖνον ἀθέτησον, ἢ τὰ δύο κατὰ δεξιά. Ὁ γὰρ θεὸς αὐτὸς ἐστὶν ὁ κάκεινο ποιήσας καὶ τοῦτο κατασκευάσας. Οὐ γὰρ τομήσεις εἶπεν. ὅτι ἐκεῖ δυνατόν ἐστι θεῷ, καὶ ὕδα ἀδύνατον. Καὶ πάλιν Ποία φύσις χεῖρα ἀνθρώπου μεταβιθῆναι ἐν μῆτρὶ πρὸς ἕτερον εἶδος, καὶ πάλιν ἀποκαταστήναι; Πῶς τοῖνον ἢ Μωσῆος χεῖρ ὡς γῶν ἐλευκάνθη, καὶ ἅμα πάλιν ἀποκαταστήθῃ; Ἄλλὰ λέγεις (5), ὅτι θεὸς θελήσας μετέβαλεν. Ἐκεῖ θεὸς θελήσας δύναται, καὶ ὕδα ἄρα οὐ δύναται; κάκεινο σημεῖον ἦν πρὸς Αἰγυπτίους μόνον, τοῦτο δὲ σημεῖον ἦν τῇ οὐκομένην δωροῦμενον. Ὡς τοῦδα, ποῖόν ἐστι μᾶλλον δυσκολώτερον· παρθένου γεννησθαι, ἢ ῥάβδον ἐκ ζῶν ψυχωθῆναι; Ὁμολογεῖτε, ὅτι ἐπὶ Μωσῆος, εὐ-

⁴ ibid. ⁵ Ose. ii, 20. ⁶ Luc. i, 45. ⁷ Gen.

eunte, ex Apollonio lib. iv *Argonaut.* et Luciani *Dialogis*; de Baccho ex libro *Sine matris*, Jovis fulmine incensæ, extracto a Jove, suoque femnri usque ad legitima partus tempora insuto, ex Ovidio, *Metamorph.* lib. iii, fab. 4.

(3) *Δώσει αὐτοῖς*. Additur in impressis. Ἐξαποστελλόμενος. Quæ vox ab Coisl., Reg., Roe, Casaub., et Grod. prætermisita, in editis irrepit ex similibus loca Michææ i, 14.

(4) *Λεγομένοις*. Codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grod. ferunt ut in sacro textu, λελαθημένοις.

(5) *Λέγεις*. Ita nos legimus, ex codd. Coisl., Roe, Casaub., Grod. Regius vero et impressi, λέγει. Post

ὁπίτη ῥάβδος ὀφιοειδῆς γενομένη, φοβερὰ ἦν τῷ ἄνθρωπῳ· καὶ ὁ πρὸ τούτου κατέγων τὴν ῥάβδον, ἔγινε ταύτην ὡς δράκοντα· δράκων γάρ ἦν τῇ ἀληθείᾳ, ἔρπυζε ἐν, οὐ φοβήθη δὲ κατεΐχεν, ἀλλὰ ἀγώνας· ὃν μεταθεβλήκωτα (1)· ὀδύνας εἶχεν ῥάβδος, καὶ ὀφιοειδῆ· ὀφθαλμοί· Ἐκ ῥάβδου τοίνυν ὀφθαλμοὶ βλέποντες ἐκφύονται, καὶ ἐκ παρθενικῆς γαστρὸς παιδίον οὐ γεννᾶται Θεοῦ θέλοντος; Σιωπῶν γάρ, ὅτι καὶ ἡ ῥάβδος ἡ Ἄραων, ὅπερ τὰ λοιπὰ (2) ἔνδρα δι' ἐνιαυτῶν ποιεῖ πλειόνων, τοῦτο διὰ μᾶλλον κατὰ ἐποίησε. Τίς γάρ οὐκ οἶδεν, ὅτι ῥάβδος ἀπείραστος τὸν φλοῖον, οὐτ' ἄν μεταξὺ ποταμῶν τεθῆ, φρεῖσι ποτὲ; Ἄλλ' ἐπαθεῖ Θεός, οὐ φύσασιν ἀκολουθεῖ ἄνθρωπον, ἀλλὰ φύσασιν (3) ἐστὶ ποιητῆς ἡ ἀκαρπος καὶ ἔρηρὰ καὶ ἀρλοῦς ῥάβδος ἠδύνη καὶ ἐβλάστησε καὶ κάρνα ἐκαρποφόρησε. Ὁ οὖν τῇ ῥάβδῳ, διὰ τὸν τοῦτον ἀρχιερέα, καρπὸν ὅπερ φύσιν χαρισάμενος, ἄρα τῇ παρθένῳ, διὰ τὸν ἀληθινὸν ἀρχιερέα, τὸ τεκνὸν οὐκ ἐχαρίσθητο;

prodit. Ille igitur qui virgæ, propter summum sacerdotem typicum [seu alterius figuram], fructum verum summum sacerdotem, parere concesserit?

ΚΘ'. Καλὰ ταῦτα ὑπομνηστικά τῶν λόγων. Ἄλλ' ἐπὶ ἀντιλέγουσιν Ἰουδαῖοι· καὶ οὐ πείθονται τοῖς περὶ ῥάβδου λόγοις, ἐὰν μὴ ὁμοίως παραδόξως καὶ κατὰ φύσιν πεισθῶσι τοικοῦσι. Ἐξέτασον (4) τοίνυν αὐτοὺς οὕτως· Ἡ Εὐα ἐξ ἀρχῆς ἐκ τίνος; ἐγεννήθη; καὶ πῶς ἠδύνη συνελθὼν ἐκίστην τὴν ἀμήτορα; Ἄγει δὲ ἡ Γραφή, ὅτι ἐκ πλεῦρας γέγονε τοῦ Ἀδάμ. Ἄρα οὖν ἡ μὲν Εὐα ἐκ πλεῦρας ἀρνεως χωρὶς μητρός; (5) γεννᾶται· ἐκ δὲ παρθενικῆς γαστρὸς χωρὶς ἀνδρὸς παιδίον οὐ γεννᾶται; Ἐχρησάτο τοῦ γὰρ ἀνδρῶς· C κατὰ τὸ ἕλεως γένους ἡ χάρις. Ἡ γὰρ Εὐα ἐκ τοῦ Ἀδάμ ἐγεννήθη, καὶ οὐκ ἐκ μητρός συλληφθεῖσα, ἀλλ' ἐκ μόνου ἀνδρὸς ὡπερ ἀποτεχθεῖσα. Ἀπέλωκεν οὖν ἡ Μαρία τῆς χάριτος, τοῦ γένους, οὐκ ἐξ ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς μόνῃς ἀρχάντως, ἐκ Πνεύματος ἁγίου, ὁνόμενος Θεοῦ γενήσασα.

Α'. Ἀδῶμεν ἐπὶ τοῦτο μείζων. Τὸ μὲν γὰρ ἐκ σωματικῶν σῶματα γεννιέσθαι, εἰ καὶ παράδοξον, ἀλλ' ὅμως καὶ δυνατὸν· τὸ δὲ τὴν οὐρανὸν τῆς γῆς ἀνθρώπων γενέσθαι, τοῦτο θαυμαστότερον. Τὸ πᾶν ἐκ συγκεχυμένων ὀφθαλμῶν γιτώνας λαβεῖν καὶ λαμπρῶν ὄντας, τοῦτο θαυμαστότερον. Τὸ ἐκ μοιχοῦτος χολῆς γενέσθαι (6) καὶ ὁπίων καρτερότητα, καὶ πνεύμο-

¹ Exod. iv, 3. ² Num. xvii, 8. ³ Gen. ii, 22.

ἔντας in Coisl. et Reg. adjicitur, ὁ αὐτὸς Θεός, idem Deus. Post xadūm habetur, μόνον, in impressis, quod uti redundans sustulimus, ex codd. Coisl., Reg. et Grod. In codd. Roe et Casaub. reperitur hoc loco, μόνον, sed omittitur in sine phraseos post Αἰγυπτίους.

(1) Τὸ μεταθεβλήκωτα. Sensus Cyrilli postulare videtur τὸ μεταθεβλήκωτα, rem in serpentem mutatam. At optime Cyrillus inducit Moysen Dei rerum naturas mutantis pavore et formidine comprehensam.

(2) Ὅπερ τὰ λοιπὰ. Ex Reg., Roe, Casaub. et Coisl. expansimus particulam καὶ post ὅπερ in editis positam.

(3) Φύσασιν. Ita melius scriptum putavimus in codd. Reg., Roe et Casaub., quam φύσας in im-

quidam difficilioris videtur operæ, virginem parere, ac virgam in animantem mutari? Confitemini quod sub Mose, virga rectissima serpentis in speciem versa, ipsi qui proiecerat timorem incussit: quique antea virgam tenebat, eam postea effugabat ceu draconem, vere enim draco erat: fugibat autem, non id quod tenebat extinguescens; sed 178 ejus qui mutaverat pavore constrictus; dentes habuit virga, et oculus draconis. Scilicet, ex virga oculi videndi vi præditi enascuntur: et ex utero virginali non nascitur, Deo volente, puer? Taceo enim quod Aaronis virga, id quod cætera arbores plurius annorum spatio producut, hoc ipsum intra unam noctem protulerit. Quis enim nescit virgam cortice destitutam, etiamsi in mediis fluminibus plantetur, nunquam germinatur esse? Sed cum Deus arborum naturis non serviat, imo utatarum auctor sit; infructuosa, arida, et decorticata virga floruit, germinavit, et nucum fructus sacerdotem typicum [seu alterius figuram], fructum verum summum sacerdotem, parere concesserit?

XXIX. Egregiæ sane hæc sermonum commemorationes; sed nihilominus pungunt Judæi; uer in his virgæ exemplis acquiescunt, nisi similis generis admirabilibus et præter naturam partibus persuadeantur. Illos itaque in hunc modum percunctare. Eva ab initio de quo nata est? quæ mater illam sine matre feminam concepit? At autem Scriptura*, quod ex Adæ costa effecta est. Ergone Eva ex viri latere sine matre nata fuerit; puer vero ex virginis utero absque opera viri nasci non possit? Reddendæ virgæ gratiæ obnoxium erat femineum genus. Eva namque ex Adam nata fuerat, non ex matre concepta, sed ex viro solo tanquam partu edita: reddidit ergo Maria hujus gratiæ debitum, dum non ex viro, sed ex se sola incontaminata de Spiritu sancto per virtutem Dei genuit.

XXX. Accipiamus porro aliud longe majus. Ex corporibus namque corpora produci, mirum licet videatur, possibile est tamen. At pulverem terræ hominem fieri hoc admirabilius (7). Quod lutum confusum, oculorum tunicas et splendores assumat, id sane majorem habet admirabilitatem. Quod, ex pulvere unius formæ, et ossium firmitudo, et

pressis.

(4) Ἐξέτασον. Ita Coisl. et Reg. Roe vero et Casaub., ἐξέταξε, interroga. Elijū, ἐξέταξω, interroga.

(5) Χωρὶς μητρός. Reg. et Coisl., χωρὶς μητρως, sine matre.

(6) Γεννᾶσθαι. Codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grod. ferunt, γενέσθαι, fieri. Nihil tamen mutandum censuimus, cum verbo γεννᾶσθαι pro fieri, et γεννητός pro factus, non raro Cyrillus uti consueverit, ut cat. 2, n. 4; cat. 18, n. 13; cat. 11, n. 8. Hæc porro, et ea quæ supra sub sinem num. 26 continentur, vel transcribit vel imitatur Basiliius Seleuciensis homil. in Deiparam, Combels. Act. tom. I, pag. 585.

(7) Pulverem terræ hominem fieri, etc. Confer hunc locum cum simili cat. 18, n. 9, ubi admirabi-

pulmonis tenebris, et reliquæ membrorum diversæ species euascentur; illud admiratione dignum. Lutum animatum, orbem insio motu circuire, et ædificare; hoc mirabile. Lutum docere et loqui, et fabrilis opera exercere, et regnum moderari¹⁰, hoc mirari decet. Igitur, o imperitissimi Judæi, unde Adam factus est? nonne Deus pulverem et terra sumens, admirabile illud **179** figmentum effinxit¹¹? Quid ergo? lutum in oculum transformatur, et virgo filium non generabit? Quod hominum iudicio magis impossibile censetur, sit tamen; et quod se ipso possibile est, id non fiat?

XXXI. Horum memores simus, fratres. His tanquam propulsatoris armis utamur. ¹² Ne perferamus hæreticos qui adventum [Christi] sola specie atque opinione docent. ¹³ Despuamus et eos qui navitatem Salvatoris ex viro et femina contigisse dicunt, qui eum ex Joseph et Maria progeniti dicere ausi sunt, eo quod scriptum sit: *Et accepit conjugem suam* ¹⁴. Meminerimus Jacob, qui priusquam Rachelem sumeret, dixit ad Laban: *Redde uxorem meam* ¹⁵. Sicut enim illa ante nuptiarum sanctionem, propter solam quæ intercesserat promissionem, Jacobi uxor appellabatur; sic et Maria, propter desponsationem uxoris Josephi dicta fuit (1). Vide autem Evangelii accuratam loquendi rationem, dum ait: *In mense autem sexto missus est angelus Gabriel a Deo in civitatem Galilææ cui nomen Nazareth, ad virginem desponsatam viro cui nomen Joseph* ¹⁶, etc. Et iterum, cum descriptio ageretur, et ascenderet Joseph ut describeretur, quid dicit Scriptura? *Ascendit autem et Joseph a Galilæa, ut describeretur cum Maria desponsata sibi uxore pregnante* ¹⁷: *pregnans enim erat, non autem dixit uxore sua, sed, desponsata sibi. Misit enim Deus Filium suum, ait Paulus; non factum*

¹⁰ Job xxxviii, 14. ¹¹ Gen. ii, 7. ¹² Vid. cat. 4, n. 9. ¹³ Vid. cat. 7, n. 7, et sup. n. 3. ¹⁴ Matth. i, 24. ¹⁵ Gen. xxix, 21. ¹⁶ Luc. i, 26. ¹⁷ Luc. ii, 4, 5.

lem hominis sueto modo generati formationem exponit. In utroque ex ipsa qua humanum corpus constituitur materia, originem animæ tribuere videtur. At neque animam ex luto formatam, neque ex traduce propagatam sensisse continuo existimandus est. In cat. 3, n. 4, et cat. 4, n. 18, hominem duplicem esse docet, ex animo incorporato, et ex corpore constantem, quemadmodum et Christum n. 9, cat. 4, duplicem dixit, Deum invisibiliter, hominem visibiliter. Animam iterum incorporatam, et similem incorporatæ Spiritus sancti nature, tradit cat. 17, n. 14. Ait eam præstantissimum opus esse conditoris cat. 4, n. 18. In numero invisibilium rerum comprehendit cat. 11, n. 24, et cat. 9, n. 16. Nullum in animis virorum ac feminarum discrimen statuit, animamque immortalem affirmat cat. 4, n. 20. Ita refellit eos qui animas, antequam in mundum adventarent, peccasse aiebant, ut eas hoc inquam in alienum solum advenisse fateri videatur cat. 4, n. 19. Animam celerissimo momento cuncta mundi spatia discurrere ait cat. 6, n. 2, mundi terminos circumobire, cat. 5, n. 11, sese longe a corpore in res dissitas et in cælos usque porrigere, cat. 16, n. 16, 17, 18. Hæc neque cum anima corporata neque cum exordium habente ex corpore, conciliari possunt.

νος ἀπλόητα, καὶ λοιπὴς διαφόρους ἰδέας μελῶν· τοῦτο θαυμαστὸν. Τὸ πλὴν ψυχωθέντα περιερχοῦσθαι τὴν οἰκουμένην αὐτοκίνητῶς, καὶ οἰκοδομεῖν· τοῦτο θαυμαστὸν. Τὸ πλὴν διδάσκειν, καὶ λαλεῖν, καὶ τεκτονεῦσθαι, καὶ βασιλεύειν· τοῦτο θαυμαστὸν. Ὁ τοῖνυν ἀμαθέστατος Ἰουδαῖος, πῶθεν Ἀδὰμ ἐγένετο; οὐκ ὁ θεὸς χυτὸν λαθὼν ἀπὸ τῆς γῆς, ἐπίσας τὸ πλάσμα τοῦτο τὸ θαυμάσιον; Εἶτα, πῶς μὲν εἰς ὀφθαλμὸν μεταβάλλεται, καὶ παρθένος υἱὸν οὐ γενῆ; Τὸ ὡς ἐν ἀνθρώποις ἀδύνατον μᾶλλον γίνεται, καὶ τὸ ἐγχωροῦν ἄρα οὐ γίνεται;

ΑΑ'. Τοῦτοι μνημονεύομεν, ἀδελφοί· τοῖς ἐργάνοις τοῖσι ἀμυντηρίοις χρῆσώμεθα. Μὴ ἀνεχώματα τῶν αἰρετικῶν, τῶν κατὰ φαντασίαν τὴν παρουσίαν διδασκόντων. Καταπτώσωμεν καὶ τῶν λεγόντων ἐξ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν εἶναι τὴν γέννησιν τοῦ Σωτῆρος (2)· τῶν τολμησάντων εἰπεῖν, οἷον ἦν ἐκ τοῦ Ἰωσήφ καὶ τῆς Μαρίας, διὰ τὸ γεγράμμεν· *Καὶ χωρὶς ἐγένετο τὴν γυναῖκα αὐτοῦ*. Μνημονεύσωμεν γὰρ τοῦ Ἰακώβ, τοῦ πρὶν λαβεῖν τὴν Ραχὴλ λέγοντος τῷ Λάβαν· *Ἀπόδος τὴν γυναῖκα μου*. Ὅσπερ γὰρ ἐκινήθη πρὸς τῆς γαμικῆς καταστάσεως, τῶ μόνον ἐπαγγελίαν εἶναι, γυνὴ τοῦ Ἰακώβ ὀνομάζετο· οὕτω καὶ ἡ Μαρία, τῶ μνηστευθῆναι, γυνὴ τοῦ Ἰωσήφ ὀνομάζετο. Καὶ βλέπει τοῦ Εὐαγγελίου τὴν ἀκρίβειαν, λέγοντος (3)· *Ἐν δὲ τῷ μηνί τῷ ἔκτω, ἀπεστάλη ἀγγελὸς Γαβριὴλ ἀπὸ τοῦ θεοῦ εἰς πόλιν τῆς Γαλιλαίας ἣ ὄνομα Ναζαρέθ, πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρὶ ᾧ ὄνομα Ἰωσήφ, καὶ ἐξῆς*. Καὶ πάλιν, οἷον ἡ ἀπογραφὴ ἦν, καὶ ἀνέβη Ἰωσήφ ἀπογράψασθαι, εἰ λέγει ἡ Γραφή; *Ἀνέβη δὲ καὶ Ἰωσήφ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, ἀπογράψασθαι σὺν Μαρίᾳ τῇ μεμνηστευμένῃ αὐτῷ γυναίκα, ὅσπερ ἐγκύω· ἐγκύω μὲν γὰρ ἦν*. Οὐκ εἶπε δὲ, οἷον τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ, τῇ μεμνηστευμένῃ αὐτῷ.

(1) Propter desponsationem uxoris, etc. Diversis Scripturæ exempis et argumentis probare connititur Mariam, solum ante Christi navitatem, non uxorem, sed desponsatam tantum Josephi fuisse. Forte uxoris nomine intelligit eam quæ cum viro consuetudinem habet; uxorem negans Josephi quæ ab illo toto separata erat. Verum communis et Græcos inter et Latinos Patres opinio fuit, Mariam nonnisi Josephi sponsam existitisse. Id Gregorius Nyssenus homil. in Natal. Christi pag. 347, in quibusdam apocryphis contineri ait, quæ tamen in Evangelio demonstrationem veritatis habeant. Vera nihilominus aliorum Patrum opinio est, omnium iam theologorum calculis approbata, Mariam vero conjugio Josepho devinctam fuisse. Hanc multis locis tuetur Augustinus, præsertim *De nupt. et concupis.* cæpp. 11 et 12, et serm. 51, n. 16, 21, 26, 30, ubi probat Jesum verum quam simplicis adoptione Josephi filium esse; cum ex Maria natus sit, cujus corpore iure conjugii, per charitatem melius quam per concubitum astricti, Josephi proprium erat.

(2) Τοῦ Σωτῆρος. Id verbum adjectivum ex Coisl.

(3) Λεγοῦσας. Ex codd. Roe et Casaub. ac Grod., cum habeant editi, λέγουσαν.

Ἐξακολουθεῖ γὰρ ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, φησὶ ὁ Παῦλος· οὐ γενόμενον ἐξ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἀλλὰ γενόμενον ἐκ τριαικῶν μόνον, τοῦτ' ἔστιν ἐκ παρθένου. Τὸ γὰρ γυναικᾶ καὶ τὴν παρθένου καλεῖσθαι, προαπεβέβημεν. Ἐκ παρθένου γὰρ ἐγενήθη ὁ παρθενοποιὸς τῶν ψυχῶν.

AB. Ἄλλ' θαυμάζεισθε τὸ γενόμενον· ἐθαύμαζε τοῦτο καὶ αὐτὴ ἡ γεννήτρια. Λέγει γὰρ πρὸς τὸν Γαβριὴλ· Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἀνδρα οὐ γινώσκω; Ὁ δὲ φησὶ· Πνεῦμα ἅγιον ἐπιλεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ἵψίστου ἐπισκιάσει σοί· διὸ καὶ τὸ γεννόμενον ἄγιον (1), κληθήσεται Υἱὸς Θεοῦ. Ἄχραντος· καὶ ἀβύρρατος ἡ γέννησις. Ὅπου γὰρ πνεῖ (2) Πνεῦμα ἅγιον, ἐκεῖ περιηρηται πᾶς μολυσμασ· ἀβύρρατος ἡ ἔνοσχος γέννησις τοῦ Μοργενοῦς ἐκ τῆς Παρθένου. Κἂν ἀντιλέγωσιν οἱ αἰρετικοὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἐλέγξει αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀγανακτῆσι ἡ δύναμις τοῦ Ἵψίστου ἡ ἐπισκιάσασα· ἀντικαταστήσεται Γαβριὴλ ἀντιπρόσωπος ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως· καταστραφεί αὐτοὺς ὁ τῆς φάτης τόπος, ὁ διεξέμενος Δεσποτῆ. Ποιμένες μαρτυρήσουσιν (3), ὁ τότε εὐαγγελισθέντες· καὶ ἡ στρατιὰ τῶν ἄγγέλων τῶν αἰώνων, καὶ ἰμνοδοτῶν, καὶ εἰπόντων· Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ τῆς ἐρῆνῃ ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίας. Ὁ ναὶς, εἰς ἃν τότε ἀνηνέθη τῇ τεσσαρακοστῇ ἡμέρᾳ· τὰ ζεύγη τῶν τρυφάνων, τὰ ὅπρ αὐτοῦ προσεσχηθέντα· καὶ ὁ τότε ἐναγκαλισάμενος αὐτὸν Συμεὼν, καὶ ἡ παροῦσα προφήτις Ἄννα.

AG. Θεοῦ τοῦτον μαρτυροῦντος, καὶ Πνεύματος ἁγίου συμμαρτυροῦντος, καὶ Χριστοῦ λέγοντος, *Τί με ζητεῖτε ἀποκτείνει, ἀνθρώπων ὅς τιν' ἀλήθειαν ὁμῶν λέλειπται*; φιμωσῶσιν οἱ αἰρετικοὶ οἱ ἀντιλέγοντες τῇ ἀνθρωπότητι· ἀντιλέγουσι γὰρ τῷ λέ-

¹¹ Galat. iv, 4. ¹² Luc. i, 34, 35. ¹³ Vid. cat. ¹⁴ ibid. 10. ¹⁵ ibid. 13, 14. ¹⁶ ibid. 22. ¹⁷ vii, 20; viii, 40.

(1) Τὸ γεννόμενον ἄγιον. Grodecus, incertum an ex codice, an potius Vulgate, interpretationem, sive de industria, sive attentionis defectu, sequens, vertit quod nascetur ex te sanctum. Atqui omnes Cyrilli mss. atque editi codd. tam hic, quam cat. 17, n. 6, ubi hic locus repetitur, omittunt ἐκ σοῦ· nec ex voces in nostris Græcis Evangeliorum exemplaribus reperiuntur. Ex tamen in multis Græcis codicibus, Orientalibus versionibus, et Patrum citationibus reperiuntur. Sanctus Ephræm serm. *De margarita* edit. Gr. pag. 391, hæc verba tanquam *αἰρετῶν* scriptoris omnino defendit, et in hæreticorum culpam rejicit quod in nonnullis exemplaribus prætermissa sunt. Citius crediderim ad refellendos horum hæreticorum errores, iis exemplaribus in quibus habentur, appicta esse.

(2) Ὅπου γὰρ πνεῖ. Verbum πνεῖ deest in codd. Reg., Roe et Casaub. et Grod. Ac revera non simplicem Spiritus flatum, sed intimam ejus præsentiam in Maria, verba angeli citata, ἐπιλεύσεται ἐπὶ σέ, videntur polliceri. Paulo post, loco ἀβύρρατος, legimus ἀβύρρατος, ut aliquot supra lineis, ex quarto cod. Reg., Coisl., Roe, Casaub.

(3) Ποιμένες μαρτυρήσουσιν. Ex Coisl., Reg. et Grod. deletivum γὰρ inter duas illas voces in editis interpositum. Paulo post, loco εὐδοκίας habetur in Coisl., Reg., Ottob., Roe et Gr. evangelico textu, εὐδοκία. Vulgatus noster interpret leg i, εὐδοκίας,

A ex viro et muliere, sed factum ex muliere ¹¹ solum, hoc est ex virgine. Quod enim mulieris nomine vocetur etiam virgo, ante (4) demonstravimus. Ex virgine enim natus est, qui animas virgines efficit.

XXXII. Sed miraris quod factum est; hoc admirabatur etiam ipsa quæ genuit; dicit enim ad Gabrielelem: *Quomodo erit mihi istud, siquidem virum non cognosco?* Ille vero ait: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Propterea et quod nascetur sanctum, vocabitur Filius Dei* ¹². Pura et incontaminata generatio. ¹³ Ubi enim spirat Spiritus sanctus, ibi detractum est omne inquinamentum. Sordis aliena est Unigeniti ex Virgine in carne nativitas. Et si veritatis contradicant hæretici, convinct eos Spiritus sanctus: indignabitur virtus Altissimi quæ [virginem] obumbravit ¹⁴; opponet sese in die iudicii adverso Gabriel ¹⁵ ¹⁶ vultu: confundet illos præsepit locus qui Dominum excepit ¹⁷. Pastores testimonium ferent, qui tunc faustum nuntium acceperunt ¹⁸; et exercitus angelorum laudantium, celebrantium, et dicentium: *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus complaciti* ¹⁹. Templum in quod illatus est quadragesima die ²⁰; paria turturum pro ipso oblata ²¹ (5); et qui tunc eum unis amplexatus est Simeon ²²; et quæ adfuit Anna prophetissa ²³.

XXXIII. Deo igitur testante, et Spiritu sancto una testimonium ferente, et Christo dicente. *Quid me queritis interficere, hominem qui veritatem vobis locutus sum* ²⁴? obumescant hæretici, qui humanitati contradicunt. Contradicunt namque

¹⁷, n. 6. ¹⁸ Luc. i, 35. ¹⁹ ibid. ²⁰ Luc. ii, 7. ²¹ ibid. 24. ²² ibid. 28. ²³ ibid. 36. ²⁴ Joan.

cum Irenæo, Origene, multisque aliis Latinis et Græcis auctoribus. Eamque genuinam hujus loci lectionem putat Joan. Millesius, cui libenter assentior.

(4) *Pro ipso oblata*. Par turturum non pro infante nato, sed pro immunditia puerperæ offerebatur, Levit. xii, 6, primogenitus vero qualis erat Jesus, non sacrificio sed pretio redimebatur, Exodi xiii, 13. Id Patres non attendentes par turturum pro Christo oblatum in sacrificium dixere; addentes Christum hac cæremonia, sed sacramento tenus, purgatum et sanctificatum esse, quemadmodum est per baptismum regeneratus. Vide inter innumera loca, Eustath. Antioch. apud Theodoret., dialog. 2, p. 91; Maxim. Taurin., homil. 4, *De grat. bapt.*; Autorem homil. in *occurr.* dom.; Athanas., tom. II, sive III, pag. 419, n. 6; Fulg., serm. *De circumcis.*, n. 4 et 6, nov. edit.; Fulg., p. 666, et serm. seq. *De purific. B. Mar.*, n. 8, p. 671; Origenes textum S. Lucæ, c. ii, 24, ita legit hom. 8 in *Levit.*: *Venerunt parentes ejus, ut offerrent pro eo hostiam*, etc., et homil. 14 in *Luc.* sic, *ut daretur munus pro eo*. Hinc forte profectum quod in officio Purificationis etiamnum canimus: *Obtulerunt pro eo par turturum*, etc. Potuit etiam ea Patrum opinio proficisci, quod in textu Luc. ii, 28, Græco loquerent vulgo, *Postquam impleti sunt dies purgationis*, non *ejus*, ut modo legimus, sed *corum*.

dicenti : *Contractate me, et videte quia spiritus carnis et ossa non habet, sicut me videtis habere* ²¹. Adoretur natus ex Virgine Dominus : noverintque virgines proprii instituti decus et coronam. ²² Agnoscat et monachorum ordo puritatis gloriam; non enim pivamur [vir]i dignitate integritatis. In ventre Virginis novem mensium tempus exactum est Salvatori; at vir fuit Dominus tres annos et triginta : adeo ut si gloriatur virgo propter novemestrem tempus (1); multo nos magis [possumus gloriari] propter annorum multitudinem

XXXIV. Omnes autem castitatis cursum Dei gratia curramus, juvenes et virgines, senes cum junioribus ²³; non lascivias sectantes, sed laudantes nomen Christi. Non ignoremus puritatis gloriam, angelica enim hæc excellentia est, et perfectum supra hominem officium : vercamur corpora, quæ sicut sol lucebunt olim ²⁴. ²⁵ Ne propter tenuem voluptatem tale ac tantum corpus inquinemus. Parvum enim quidpiam et ad horam durans peccatum; multorum vero annorum et æternum ejus opprobrium est. Qui puritatem sectantur, angeli sunt in terra ambulantes. Virgines cum Maria **181** virginem partem habent. Eliminetur omnis curiosus iratus, et omnis nocivus aspectus, et omnis stola [sæc promissa vestis], et suffimentum voluptatem pelliciens (2). Quantum vero ad omnes, suffimentum sit, cum boni odoris tum honorum operum oratio, et corporum sanctificatio; ut qui ex Virgine

²¹ Luc. xxiv, 39, 40. ²² Vid. cat. 4, n. 24. cat. 4, n. 24, cat. 18, n. 20.

(1) Si gloriatur virgo. Aliter Grod. si virgo veneratur. Nos autem verbum σημνόμεναι mediis verbis significatione sumpsimus, pro *effere se, gloriari*; quod Græcorum usu tritum: ita ipse Cyrillus usurpat cat. 7, n. 5, dum aiens Deum patria dignitate et nomine gaudere magis quam reliquis titulis, scribit. τούτο μᾶλλον ἢ τοῖς λοιποῖς ἀξιώμασι σημνόμενος. Is præterea sensus totius Cyrillianæ orationis scopo convenientior. Rivetus Grodecii interpretatione non bona delusus, ac pejorem ipse vocis virgo interpretationem adjiciens, huic loco insulsum prorsus ac delirum attribuit, ut eum veluti ineptum assumentum rejiciat: is ergo Riveti sensus. Si B. virgo Maria in veneratione est propter gestatum in utero per novem menses Jesum; multo majori veneratione digni sunt, qui castitatem per multos annos exercent. Tria peccat: 1º Non est sermo de B. Virgine; sed de omnibus virginibus sacris, quarum ordini præcipuum decus attulit Maria, quale viris non contigit; his respondet Cyrillus Christum virum fuisse per annos triginta tres: quo facto virilem sexum maxime honoravit. 2º Non agitur hic de veneratione virginibus vel viris castis a cæteris hominibus impendenda: sed de status dignitate, sublimitate et excellentia, quæ quam sibi plaudit seque laudat virgo vel vir continens, Mariæ et Christi similitudine. 3º Annorum multitudo postremis verbis commemorata, non pertinet ad eos qui virginæ manent; sed ad Christum qui vir fuit et virgo per annos triginta tres. Non leviter prætereunda hæc Cyrilli triginta tres Christi vitæ annos computantis opinio: quæ uti posterioribus sæculis communior existimatio fuit, ita hac ætate paucorum eral.

Α γοντι· *Ἐπιληρησάτω με, καὶ ἴδετε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα*. Προσκυνεῖσθε δὲ τὴν Παρθένον γεννηθεῖς Κύριος, γνωρίζεσσαν αἱ παρθένοι τῆς οἰκίας πολιτείας (5) τὸν στέφανον· γνωρίζετω καὶ τὸν μοναζόντων τὸ τάγμα τῆς ἀγγελίας τὸ ἐπιδοξον· ὃ γὰρ ἀπεστερημέθα τοῦ τῆς ἀγγελίας ἀξιωματος. Ἐν γαστρὶ μὲν Παρθένου γέγονεν ὁ τοῦ Σωτῆρος ἐνταμινωσις; χρόνος (4)· ἀνὴρ δὲ γέγονεν ὁ Κύριος τριάκοντα καὶ τρία ἔτη· ὥστε εἰ σημνύεται παρθένος διὰ τὸν ἐνεαμηναῖον χρόνον, πολὺ μᾶλλον ἡμεῖς διὰ τὸ πολυετές τῶν χρόνων.

ΑΔ'. Πάντες δὲ τὸν τῆς ἀγγελίας ἔθρονον τοῦ Θεοῦ χάριτι δράμωμεν, νασισχοὶ καὶ παρθένοι, προσβότεροι μετὰ νεωτέρων· οὐκ ἀκολασίας μετιώτες (5), Β ἀλλ' αἰνούντες τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Μὴ ἀγνωσώμεν τῆς ἀγγελίας τὸ ἐνδοξον· ἀγγελικὸς γὰρ ἐστὶν ὁ στέφανος, καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων τὸ κατόρθωμα. Φεισώμεθα τῶν σωμάτων, τῶν μελλόντων λάμπειν ὡς ὁ ἥλιος· μὴ διὰ μικρὰν ἔβροντὴν τὸ τηλικούτων καὶ τοσούτων σῶμα μολύνωμεν· μικρὰ μὲν γὰρ καὶ πρὸς ὄραν ἡ ἀμαρτία, πολυετής δὲ καὶ αἰώνιος ἡ αἰσχύνη. Ἄγγελοι περιπατοῦντες ἐπὶ γῆς εἰσιν, οἱ τῆς ἀγγελίας ἐργάται· αἱ παρθένοι μετὰ Μαρίας τῆς παρθένου (6) ἔχουσι τὸ μέρος. Ἐξοριζέσθω πᾶς κωλυσιμύτης, καὶ πᾶν ἀτηρὸν βλέμμα, καὶ πᾶς περιπατος περισευρμένος, καὶ πᾶσα στολὴ, καὶ θυμιάμα ἡθονῆς δολαστικόν. Θυμιάμα δὲ ἐν πᾶσιν ἔστω ἡ προσευχὴ τῆς εὐωδίας, καὶ ἡ τῶν αγαθῶν πράξεις, καὶ ὁ τῶν σωμάτων ἀγιασμὸς· ἵνα ὁ ἐκ Παρθένου γεννηθεῖς Κύ-

²³ Psal. cxxviii, 12. ²⁴ Matth. xiii, 43. ²⁵ Vid.

(2) Omnis stola et suffimentum, etc. Incertum num ambo illa conjungi debeant, ut odoratarum stolarum sacris virginibus usum prohibeat; an ita separari ut eis stolæ usum prorsus interdicat. Notum est stolam fuisse vestem laxam et promissam, qua indonatum ait cat. 17, n. 13, omni ex parte circumdari, ὑπὸ στολῆς πανταρῶθεν περιεχεται. Hanc Cyrillus sacram virginum modestæ non satis congruentem judicare potuit. Cat. 4, n. 59, stolæ vocat *superflua* vestimenta quibus in alterum dedecus incurritur, τὰς περιεργὸς στολὰς, et cat. 3, n. 3, hortatur ut Pascha celebretur, non inducendo candidissimas vestimentorum stolæ; ἱματίων λαμπροτάτας ἐνδοσάμενοι στολὰς.

(3) Τῆς οἰκίας πολιτείας. Codd. Reg., Coisl., Roe, Casaub., Otolob., scriptum habent, τῆς οἰκίας ἀξίας, propria dignitatis.

(4) Ἐνεαμηναῖος χρόνος. Articulum δὲ vocis χρόνος prælixum in editis, ut redundantem expunctum, ex quatuor nominatis mss.

(5) Ἀκολασίας μετιώτες. Reg., Coisl., Roe et Casaub. habent, ἀκολασίαν. Duo priores meciότες.

(6) Τῆς παρθένου. Hujus vocis loco Coisl., Reg., Roe, Casaub. habent, τῆς Θεοτόκου, cum *Maria Deipara*. Titulum hunc Mariæ ascribit Cyrillus cat. 10, n. 19. Paulo post, loco, ἀτηρὸν, in duobus prioribus c præfat. codd. legitur, ἀσπῆρὸν, natum puto ex insectia librariorum. Inferius, post θυμιάμα, scripsimus δὲ, non καὶ, ex quatuor sæpe memoratis mss. Post αγαθῶν proque, loco πράξεων legendum puto, πράξεις, ut sit sensus: *Suffimentum sit oratio boni odoris, et bonorum operum effectio, etc.*

μοσ εἴτη καὶ περὶ ἡμῶν (1), ἀνδρῶν τε τῶν ἀγενεθ-
των, καὶ γυναικῶν τῶν στεφανομένων· Ἐνοικήσω
ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσονται αὐτῶν
θεός, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοὶ λαός. Ἡ ἡ δόξα εἰς
τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

¹¹ Levit. xxvi, 11, 12; II Cor. vi, 16.

(1) *Περὶ ἡμῶν*. Editi, ὑπὲρ ἡμῶν. Emendantur
ex quatuor citatis mss. libris et Ottob. Feminas co-
ronatas appellat, quæ virginitatis insigne serva-

natus est Dominus, dicat etiam de nobis tum viri-
tatem integritatem servantibus, tum feminis coronatis :
*Inhabito in illis et inambulabo : et ero illorum
Deus, et ipsi erant mihi populus* ¹¹. Cui gloria in
sæcula sæculorum. Amen.

bant, quod ab eo superius appellatur *angelica co-
rona*. Generatimque (Cyrilli stylo, corona est decus,
prærogativa, laus, excellentia.

CATECHESIS DECIMA TERTIA.

DE CHRISTO CRUCIFIXO ET SEPULTO

ADMONITIO

I. *Hæc oratio, de Christi crucifixione et sepultura, sed de priore potissimum agit; hujus fructum, veritatem et circumstantias omnes ex veteribus Scripturis cum evangelica historia conciliatis, aperiendo.*

II. *Ac primum quidem Christianos in cruce summam gloriationem reponere jubet, tum propter admirabilem vim crucis, qua omnes homines peccatis mortui in vitam et libertatem asserti sunt, ac profligantur demones (num. 1, 2, 3); tum propter testatam multis ineluctabilibus argumentis innocentiam Christi; qui mortem nullo sui merito, nulla ab hominum vi imposita necessitate, sed amore nostri ac pro peccatis nostris plane libens subiit (n. 4 et 5). Tum veritatem mortis et passionis Christi adversum hæreticos asserit (n. 6). Et contra Judæos non eam solum, sed et omnia ejus adjuncta in veteribus prophetis præsignificata probare aggreditur (n. 7, 8). Singulas igitur passionis circumstantias persequitur: proditorem Judæ, redditum ab eo conscientia prave facti proditoris pretium; vincula Christo injecta, plagas ipsi infictas, circumductionem a Caipha ad Pilatum, et inde ad Herodem, judicium sub iniquissimis illis toleratum, ludibrium ac supplicium coronæ spinæ, crucifixionem, aquæ et sanguinis e puncto mortui latere emissionem: quæ omnia moralibus, et allegoricis, et mysticis rerum observationibus miro artificio exponit et exornat (n. 9, 10, etc.). Deinde locum, horam, tempus, et diem passionis ex prophetis edisserit (n. 23, 24, 25). Partitanem vestimentorum, toleratam in cruce sitim, et oblatam ipsi potionem, datam pio latroni, ante ipsos patriarchas in paradium introducto, veniam; mortem Christi, ac mortis causam pie et eleganter prosequitur (n. 26 et seq.); demum sepulturæ ac monumenti modum et rationem ex prophetis enarrat (n. 35). Atque ex his omnibus non solum de cruce nobis non erubescendum esse concludit, sed ipsam potius palam profitendam; et hujus signo in frontibus nostris ad omnes actiones impresso, ad presidium et terrorem demonum utendum esse (n. 38). Tum coarctatis omnis generis asserentes revincit; gravissimam crucem ad adorandum Crucifixum, et ponendam in cruce gloriam invitatione, orationi modum imponit (n. 37 et seq.).*

162 III. *Præcipua in hac oratione observatu digna, sunt quæ de generali omnium hominum Adæ peccato, mortuorum per Christum redemptione, et superabundanti satisfactione Christi n. 1, 2, 3, 33, disserit. De Crucifixi divina dignitate, et adoratione eidem debita. n. 2, 3, 6, 33, de ejus in demones et hominum animos potestate, num. 3 et 40, de vi et usu signi crucis, n. 22, 36, 40, de latronis salute per solam fidem, cum sincera tamen operum, si liceret, faciendorum voluntate conjunctam, num. 31 et 32.*

¹¹ *Habita est hæc oratio diebus aliquot ante sequentem, ex cat. 14, num. 1, cumque subsequens catechesis feria secunda pronuntiata sit paulo post æquinoctium verum, hanc circa initium aut medium præcedentis hebdomadæ circiter vicesimam diem Martii habitam esse liquet. In ea meminit n. 9, expositionis a se habite in psalmum LVIII, forte Dominica die præcedenti. Hanc Rufinus pene totam transcripsit in suam Symboli Expositionem; tria ejus loca in catenis Patrum citata reperuntur.*

V. *Emendavimus eam ad codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub. et Regium 2503. Usi præterea sumus Colbertino codice membranaceo undecimi circiter sæculi, qui varias Patrum homilias continet; inter eas habetur hæc catechesis cum hac inscriptione: Τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων λόγος εἰς τὴν ἀγίαν Παρασκευήν, καὶ εἰς τὸ πάθος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Sancti Patris nostri Cyrilli Hierosolymorum archiepiscopi oratio in sanctam Parasceven, et in passionem Domini nostri Jesu Christi. Ex quo colligi vossit hanc orationem in Ecclesia olim die Parasceves lectam fuisse.*

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΙΓ'

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ.

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, εἰς τὸ, Σταυρωθέντα καὶ ταφέντα· καὶ ἀνάγκωσις ἐκ τοῦ Ἰησοῦ· αἰ-
 ριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν, καὶ ὁ βραχίονα Κυρίου τίμι ἀπεκαλύφθη; καὶ ἐξῆς· Ὡς
 ποδοπατορ ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη, καὶ τὰ ἐξῆς.

CATECHESIS XIII ILLUMINANDORUM.

Hierosolymis extemporalis dicta, in illud : *Crucifixum et sepultum*. Et lectio ex Isaia : *Domine, quis credidit auditui nostro, et brachium Domini cui revelatum est* ** ? et in sequentibus : *Sicut ovis ad occisionem ductus* ** (1), etc.

I. Gloriatio sane Ecclesiam catholicam est qualibet **A**
 Christi actio : gloriationum vero gloriatio, crux est. Quod probe callens Paulus ait : *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Christi* ** . Admirandum quidem fuit et illud, ut cæcus a nativitate in Siloam visum reciperet ** : sed quid hoc ad cæcos totius universi ? Magnum, et supra naturam, Lazarum quadriduano resurgere ** : sed hæc tamen ad illum unum pertigit gratia ; quid autem, ad eos qui in universo orbe peccatis mortui erant ** ? Mirabile, quod quinque panes in millia hominum quinque fontis instar cibum suppeditarint ** : sed quid ad eos qui in orbe toto ignorantie fame premebantur ** ? Admirabile prorsus solvi mulierem, per decem et octo annos a Satana alligatam ** : sed quid hoc **183** si ad omnes nos spectes, qui peccatorum nostrorum catenis constricti eramus ** ? At crucis corona [seu gloria], et eos qui per ignorantiam cæci erant illuminavit, et omnes sub peccato detentos solvit, et universum hominum mundum redemit.

A'. Καύχημα (2) μὲν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ πᾶσα πρῆξις Χριστοῦ· καύχημα δὲ τῶν καυχημάτων ὁ σταυρός. Καὶ τοῦτο γινώσκων ὁ Παῦλος, φησὶν· Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ (3). Θαυμαστὸν μὲν γὰρ ἦν τὸ καὶ τυφλὸν ἐκ γενετῆς ἐν τῷ Σιλωὰμ ἀναβλέψαι· ἀλλὰ τί πρὸς τοὺς τυφλοὺς τῆς οἰκουμένης; Μέγα μὲν καὶ ὑπὲρ φύσιν τὸ τὸν Λάζαρον τετραήμερον ἀναστῆναι· ἀλλὰ μέχρις ἐκείνου (4) μόνου ἦν ἡ χάρις, τί δὲ πρὸς τοὺς ἐν τῇ οἰκουμένῃ ταῖς ἀμαρτίαις νεκρωμένους; Θαυμαστὸν τὸ πηγᾶσαι τροφήν πάντε ἀρτους εἰς τοὺς πεντακισχιλίους· ἀλλὰ τί πρὸς τοὺς λιμώσσοντας ἐν ἀγνωσίᾳ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην; Θαυμαστὸν τὸ λυθῆναι (5) τὴν δέκα καὶ ὀκτὼ ἐτη δεδεμένην ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ· ἀλλὰ τί πρὸς ἡμᾶς πάντας τοὺς ταῖς αἰραις τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν καταδεδεμένους; Ὁ δὲ τοῦ σταυροῦ στέφανος, ἐφωταγώγησε μὲν τοὺς ἐν ἀγνωσίᾳ τυφλοὺς, ἔλυσε δὲ πάντας τοὺς ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας κατεχομένους, καὶ κόσμον ὅλον ἀνθρώπων ἐλυτρώσατο.

** Isa. lxxi, 1. ** ibid. 7. ** Gal. vi, 14. ** Joan. ix, 7 et seq. ** Joan. xi, 39, 44. ** Ephes. ii, 1. ** Matth. xiv, 21. ** Amos viii, 11. ** Luc. xiii, 11, 13. ** Prov. v, 22.

(1) Ea lectio confirmatur ex n. 4.

(2) Καύχημα, etc. Hoc initium orationis imitatus est sanctus Ephraem, vel potius, qui homiliam *In vetricem crucem*, sub ejus nomine ex variis tum ipsius sancti Ephraem, tum aliorum Patrum laciniis consarcinavit. Sic autem ea occipit ed. Oxon. Gr. pag. 376 : Πᾶσα ἐορτὴ καὶ πρῆξις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, σωτηρία καὶ καύχημα ἡμῶν ἐστὶ τῶν πιστῶν· καύχημα δὲ καυχημάτων ὁ σταυρός. Similis vero etiam habetur sententia apud Cyrill. Alex., in *Sophon.* iii, 18, pag. 623, et Damasc., lib. iv *De fide*, c. 11. Ante πᾶσα πρῆξις particulam καὶ addidimus ex Coisl., Reg., Colb., Roe et Casaub. cold.

(3) Τοῦ Χριστοῦ. Coisl., Reg., Colb., Roe habent,

Ἰησοῦ, loco Χριστοῦ.

(4) Μόνου. Illud, μόνου, satis aliqui in μέχρις intellectum addidimus ex Coisl., Reg., Colb. Mox, loco, πάντε ἀρτους, etc., scriptum reperitur in Roe et Casaub., πάντε ἀρτους. In Colb. ἐν πάντε ἀρτους τοῖς πεντακισχιλίους. In Reg., εἰς πάντε ἀρτους εἰς τοὺς πεντακισχιλίους. Lectio Regii codicis vitiosa. Ambæ priores non mala.

(5) Τὴν δέκα καὶ ὀκτὼ, etc. Verbum ἔγουςαν in editis positum inter τὴν et δέκα, cum propter δεδεμένην sequens penitus redundaret, expunctum auctoritate eodd. Coisl., Reg., Colb., Roe, Casaub., Grod. Paulo inferius, post ἡμᾶς adjectivum πάντας, ex Colb. et Grod.

Β. Καὶ μὴ θαυμάσης εἰ κόσμος ἔδος ἐλυτρώθη. Ἄ ὡ γὰρ ἦν ἄνθρωπος φίλος, ἀλλὰ Υἱὸς Θεοῦ γενῆς, ὁ ὑπεραποθνήσκων. Καίτοιγε Ἰσχυσεν ἐνὸς ἐνόχου τοῦ Ἀδάμ ἡ ἁμαρτία, θάνατον ἐνέγκαι τῷ κόσμῳ. Εἰ δὲ τῷ παραπτώματι τοῦ ἐνὸς, θάνατος ἐπαλείψεν εἰς τὸν κόσμον· πῶς οὐχὶ μᾶλλον τῆ δικαιοσύνη τοῦ ἐνὸς ἡ ζωὴ βασιλεύσει; καὶ εἰ τότε διὰ τὸ ξύλον τῆς βρώσεως ἐξεδηθήσαν ἐκ παραδείσου ἄρα διὰ τὸ ξύλον Ἰησοῦ, νῦν εὐκοπώτερον οἱ πιστεύοντες εἰς παράδεισον οὐκ εἰσελεύσονται; Εἰ ὁ πρωτόπλαστος ἀπὸ γῆς ἤνεγκεν οἰκουμηνικὸν θάνατον· ὁ πλάσας αὐτὸν ἀπὸ γῆς, ἄρα οὐ φέρει ζωὴν αἰώνιον, αὐτὸς ὢν ἡ ζωὴ; Εἰ Φινεὺς ζηλώσας, καὶ ἀνελών (1) τὴν αἰσχροπνοίαν, κατέπαυσε τὸν Θεοῦ τὴν ὀργήν· Ἰησοῦς οὐκ ἔλλον ἀνελών, ἀλλ' ἐαυτὸν ἀντίλυτρον παραβούς, ἄρα τὴν ὀργὴν οὐ λύει τὴν κατὰ τῶν ἀνθρώπων;

Γ. Μὴ τοίνυν ἐπιχαυνώμεθα τῷ σταυρῷ τοῦ Σωτήρος, ἀλλὰ μᾶλλον ἐγκαυνώμεθα. Ὁ γὰρ λόγος τοῦ σταυροῦ, Ἰουδαίοις μὲν ἐστὶ σκάνδαλον, ἔθνεσι δὲ μωρία, ἡμῖν δὲ σωτηρία. Καὶ τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία ἐστὶ· τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν, δύναμις Θεοῦ ἐστίν. Οὐ γὰρ ἦν φίλος ἄνθρωπος, καθὼς εἴρηται, ὁ ὑπεραποθνήσκων, ἀλλὰ Υἱὸς Θεοῦ Θεός, ἐνανθρωπήσας. Εἶτα, τὸ μὲν ἐπὶ Μωσέως· πρόβατον μακρὰν ἀπήλασε τὸν ὀλοθρευόντα· τὸ δὲ τοῦ Θεοῦ πρόβατον, τὸ αἶρον τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, πολὺ μᾶλλον οὐκ ἠλευθέρωσεν τὸν ἁμαρτιῶν; Ἄλλὰ τὸ μὲν αἶμα τοῦ αἰόλου προβάτου τὴν σωτηρίαν παρεῖχε, τὸ δὲ τοῦ Μονογενοῦς πολὺ μᾶλλον οὐ σώζει; Εἰ τις ἄπιστος τῆ ἐνώμια τοῦ σταυρωθέντος, ἐξετάζεται τοὺς δαίμονας· εἰ τις οὐ πιστεύει τοὺς λόγους, πιστεύτω τοὺς φαινόμενους. Πολλοὶ κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐσταυρώθησαν, ἀλλ' οὐδένα πτήσουσιν οἱ δαίμονες· τοῦ δὲ ὑπὲρ (2) ἡμῶν σταυρωθέντος Χριστοῦ καὶ τὸ σημεῖον ἰδόντες μόνον τοῦ σταυροῦ, πτήσουσιν οἱ δαί-

II. Neque tibi mirum videatur, totum orbem redemptum esse. Non enim nudus homo, sed unigenitus Dei Filius erat, qui ea causa moriebatur. Et quidem unius viri Adam peccatum mortem inferre mundo valuit (5). Si autem unius ruina mors regnavit in mundum, cur non multo magis per unius justitiam regnatura sit vita? Et si tunc per lignum de quo ederunt [parentes nostri] ejecti sunt de paradiso; num per Jesu lignum nunc multo facilius in paradikum non ingressuri sunt credentes? Si primus hominum de terra fictus universalem mortem attulit; qui illum finxit et terra, nonne, cum ipse sit vita, aeternam vitam afferet? Si Phinees zelo accensus, interempto foedae actionis auctore, iram Dei placavit; Jesus, non alium interficiens, sed semetipsum in pretium tradens, nunquid iram adversus homines non dissolvat?

III. Ne nos itaque pudeat crucis Salvatoris, imo potius de ea gloriemur. Verbum enim crucis Judaeis quidem scandalum est, gentilibus vero stultitia, et nobis salus. Et his quidem qui pereunt, stultitia est; nobis autem qui salvi sumus, virtus Dei est. Non enim, sicut est dictum, nudus homo erat qui nostri gratia moriebatur; sed Filius Dei Deus, homo factus. Tum vero, agnus ille Moysis instituto mactatus procul arcebat vastatorem; Agnus autem Dei qui tollit peccatum mundi, nonne multo magis a peccatis liberabit? Ac sanguis quidem irrationabilis ovis salutem exhibebat; Unigeniti vero sanguis non magis salutem afferat? Si qui Crucifixi virtuti increditus est, percunctetur demones; si qui verhis non credit, rehus conspicuis credat. Multi per orbem crucifixi sunt; sed nullum eorum pavent demones: Christi autem, nostri gratia crucifixi, vel ipsum duntaxat crucis signum conspiciat demones expavescent:

11, 22, 23. 22 Gen. 11, 7. 23 Joan. xiv, 6. 24 Num. 25, 18, 24. 25 Supr. n. 2. 26 Exod. xii, 23.

1 Vid. num. 5, 6 et 53. 2 Rom. v, 17. 3 Gen. xiv, 8, 11. 4 I Tim. ii, 6. 5 I Cor. i, 18, 23. 6 Joan. i, 29.

(1) Καὶ ἀνελών. Ea verba hic prorsus necessaria, et a Cyrillo sequentibus verbis insinuata, supplevimus ex Coisl., Reg., Colb., Roe, Casaub., Grod. paulo post articulum τῶν ante ἀνθρώπων ex Colb. Roe et Casaub. adjectivum.

(2) Τοῦ δὲ ὑπὲρ, etc. Ea verba usque ad πτήσουσιν οἱ δαίμονες, inclus. in editis, et aliis miss. libris, propter eorumdem repetitionem (credo) praetermissa, restitimus huic loco ex codd. Roe et Casaub. omnino sunt ex mente et stylo auctoris nostri. Vide infra n. 36 et 40, cat. 4, n. 13. Millesimo verisimillimum videtur glossamentum esse. Utere, lector, iudicio tuo. Sic autem loquitur Eusebius Caesariensis, vel, ut alii iudicant, ejus successor Acacius, libro secundo De resurrectione, init., in Bibliot. PP. Lugd., tom. IV, pag. 17: Qui exorcizant, crucem Domini nominant et resurrectionem; et in nomine ejus qui mortuus est et resurrexit increpantes, non ut inobedientes et contradicentes habent demones, sed obediētes et consentientes resurrectionem.

(3) Mortem inferre mundo valuit. Quam mortem? corporis sine solius, an etiam animae? utramque, ac potissimum animae, significat a Cyrillo censemus. Primo enim, de ea morte iudicium ferendum est,

ex vita a Christo invecta quam illi opponit. Haec autem, ut ex subjectis patet, vita aeterna est, ingressus in paradikum, ira divina placatio, libertas a peccatis, etc. Uno verbo vita quae per Christum regnat, non est corporalis mortis cui semper manemus obnoxii, sed peccati destructio. Secundo, supra tradidit num. 1, omnes sub peccato detentos esse, πάντας τοὺς ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας κατεχομένους; quorum e numero ne quem excipias, mox subdit universum hominum genus a Christo redemptum, κόσμον ὅλον ἀνθρώπων ἐλυτρώσατο. Dixitque praeterea homines universos qua late patet orbis, peccatis mortuos esse, τοὺς ἐν τῇ οἰκουμένῃ τὰς ἁμαρτίας νεκρωμένους. Tertio, docet num. 33, omnes homines Deo per peccatum inimicos fuisse, et idcirco morti per Dei sententiam condemnatos; et aeterna vere ab ipso morte punicionis, nisi Christi, cujus justitia major erat quam peccantium iniquitas, satisfactio interessisset, et num. 13 Christum mortem non fugisse, ne totus peccatis irriteret mundus. Quarto, Christum affirmat pro peccatis nostris mortuum; quod tota haec catechesis pluries repetit, at eundem docet per omnibus mortuum num. 2, 4, 29, 33: omnes ergo peccatis mortuos credebatur.

quoniam in propter propria peccata mortui sunt, A hic autem pro alienis. *Peccatum enim non fecit, nec inventus est dolus in ore* 184 ejus⁴¹. Non Petrus erat qui hoc dicebat, quandoquidem suspicio esse potest illum magistro gratificari voluisse: sed id dicit Isaias⁴²; qui corpore præsens non erat, spiritu vero ejus in carne adventum prævidit. Quid vero prophetam solummodo in testimonium adduco? testem accipe Pilatum ipsum, qui sententiam in illum dixit, aientem: *Nihil invenio causæ in homine isto*⁴³. Eum vero cum deditum traderet, abluens manus: *Innocens, inquit, sum a sanguine justii hujus*⁴⁴. Est et alius Jesu innocentiæ testis, qui primus paradisiim adivit latro, sordalem increpans et dicens: *Nos digna factis recipimus; hic autem nihil mali fecit*⁴⁵. Adcramus enim ego et tu judicio.

IV. Passus est igitur Jesus vere pro omnibus hominibus. ⁴⁶ Non enim ficta species crux est; eloqui ficta quoque species redemptio fuerit. Non est apprensus et opinione tantum constans mors, alioqui etiam et fabulosa salus erit. Si apprensus tantum mors fuit, veri fuere qui dicebant: *Recordati sumus quod seductor ille dixit adhuc vivens: Post tres dies resurgam*⁴⁷. Passio igitur vera fuit: vere enim crucifixus est, et non erubescimus: crucifixus est, et non negamus; imo potius illud dicens glorior.⁴⁸ Nam si nunc negavero, arguet me iste Golgothas, cui nunc omnes proxime assistimus (1) : arguet me crucis lignum, quod per par-

μονες· ἐπειδή, οὐ μὲν δὲ οἰκτίας ἁμαρτίας ἀπέβανον· ὁ δὲ ὑπὲρ ἁμαρτιῶν ἀλλοτρίων· ἀμείλιαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ ἐβρόθή δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ (2). Οὐ Πέτρος ἦν ὁ τοιοῦτος λέγων, ἐπεὶ ἂν ὑποπιευθῆ ἡμεῖς εἶσαι τὸ διδασκάλω· ἀλλ' ἡσάϊας ἔστιν ὁ λέγων, ὁ σαρκὶ μὲν μὴ συμπαρῶν, πνεύματι δὲ τὴν ἑνσαρκον ἐπιθεμίαν προβαρῆσας. Καὶ εἰ μοι μάρτυρα νῦν φέρειν μόνον προφήτην; λάμβανε μάρτυρα Πιλάτον αὐτὸν τὸν καταδικάζαντα, λέγοντα· Οὐδὲν αἰτίον εἶρησκω ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ. Διδοὺς δὲ τοῦτον ἔκδοτον, ἀπονεφάμενός τε τὰς χεῖρας, Ἄθως, φησὶν, εἰμι τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου τοῦτού. Ἔστι καὶ ἄλλος μάρτυς τῆς ἀναμάρτησας τοῦ Ἰησοῦ, ὁ πρωτοστάτης τοῦ παραδείσου λεητήτης, ἐπιτιμῶν τῷ πηρσίον καὶ λέγων· Ἠμεῖς ἄξια ὡν ἐκφύλαξεν ἀπολαμβάνομεν· οὗτος δὲ οὐδὲν κακὸν ἐποίησε (3)· παρῆμεν γὰρ ἐγώ τε καὶ σὺ τῇ κρῖσει.

Δ. Ἐπαθεν οὖν Ἰησοῦς κατὰ ἀλήθειαν ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων (4)· οὐ γὰρ δόκησις ὁ σταυρὸς, ἐπὶ δόκησις καὶ ἡ λύτρωσις (5)· οὐ φαντασιώδης ὁ θάνατος, ἐπεὶ καὶ μυθώδης ἡ σωτηρία· εἰ φαντασιώδης ὁ θάνατος, ἀληθεῖς οἱ λέγοντες· Ἐμνήσθημεν, δεῖ ἐκεῖνος ὁ πλάτος ἔλεγεν εἰς ὧν· Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγειρόμαι (6). Τὸ μὲν οὖν πάθος ἀληθές. Ἀληθῶς γὰρ ἐσταυρώθη, καὶ οὐκ ἐπαυχνομέθε· ἐσταυρώθη, καὶ οὐκ ἀρνήσομεθα· ἀλλὰ ἄλλον καυχώμας λέγων. Κἴν γὰρ ἀρῆσομαι νῦν, ἐλέγχει με οὗτος ὁ Γολγοθᾶς, οὐ πηρσίον νῦν πάντας πάρεσμεν· ἐλέγχει με τὸ σταυρὸς τὸ ἐξῆλον, τὸ κατὰ μικρὸν (7) ἐντεῦθεν πάση τῇ οἰκουμένῃ λοιπὴν διαδοθέν. Ὁμολογῶ

⁴¹ I Petr. II, 22. ⁴² Isa. LIII, 9. ⁴³ Luc. XXIII, 14. ⁴⁴ Matth. XXVII, 24. ⁴⁵ Luc. XXIII, 41. ⁴⁶ Vid. *infra*. n. 18, et *cat.* 4, n. 6. ⁴⁷ Matth. XXVII, 63. ⁴⁸ Vid. *cat.* 4, n. 10, et *cat.* 10, n. 19.

(1) *Cui nunc proxime assistimus.* Alibi dicit se in ipso monte Golgotha orationem habere, uti *cat.* 4, n. 10 et 14; *cat.* 16, n. 4, etc. Næpe ecclesia Resurrectionis intra montem Golgotha ædificata erat: sed rupes ipsa in qua crucifixus erat Dominus non in ipso ecclesie ambitu, sed non procul erat: videlicet quasi ad lapidem missum, ut ait auctor *Ii-uerris Jerusolymitani*. Nam ecclesia fuerat in loco sepulcri ædificata. Sunt qui existiment crucifixionis locum comprehensum esse in vastissima illa area, quæ inter sepulcrum et basilicam porticibus conclusa intercepta erat. Favet huic opinioni Eucherius Lugl. in fragmento operis a Sirmondo adducto in explicatione triplicis nummi *cap.* 1, aient, *Golgotham esse medium a basilica crucis in Anastasin sive sepulcrum.* Ad supradictam aream lapidibus constravit Constantinus, quam idcirco planam fuisse intelligimus, ex Euseb., lib. III *Vit. Const.*, *cap.* 35. Golgothas vero alte eminebat, *cat.* 10, n. 18, et *cat.* 15, n. 39. prætereaque fissuram in morte Christi illic factam ostendebat ex loco proxime citato, quæ pavimento vel impedimento fuisset, vel ab eodem contacta. Ad hæc e basilicæ januis videtur sacri monumenti conspectus fuisse, ex Euseb., lib. III *Vit. Constant.* *cap.* 36. Huic rei interceptus mons Golgothas fuisset obstaculo.

(2) *Τῷ στόματι αὐτοῦ.* Post eas voces, sequitur in editis, δ; λαβορόμενος οὐκ ἀνελελιόβρι, qui convitiis appetitus convicia non regerebat. Quæ sunt verba sancti Petri, præcedenti Isaiæ testimonio a sancto Petro citato subnexa, et hæc non reperiuntur in codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub., cumque Isaiæ non sint, sed Petri cujus testimonium se allegare negat Cyrillus, ea rescere non dubitavimus.

(3) *Οὐδὲν κακὸν ἐποίησε.* Apud Lucam, οὐδὲν ἄπονον ἐπραξε. Unde sumpsit Cyrillus latrones duos Christi iudicio interfectus, nescimus.

(4) *Ἐπὶ πάντων ἀνθρώπων, pro omnibus hominibus.* Horum verborum loco habetur in Colb., δ; πάντες οἱ ἄνθρωποι, sicut omnes homines. In Ottob. codice habetur revera in textu, ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων· sed asteriscus super hæc verba notatus remittit ad notam marginalem in qua scribitur, ὡς πάντας ἄνθρωπος. Hæc mihi grævana videtur lectio, quæ cum aliquod offensionis habere videretur, Christum cæterorum hominum sorti subjecerit; in alteram favorabiliorem mutata sit. At hic Cyrillus non de causa mortis Christi, de qua superius disputavit, sed de ejusdem veritate disserit; sæque disputationis hoc corollarium subnectit num. 5: Πᾶσιν οὖν ὁμοίως ἑνσαρκος ὡν ἐσταυρώθη. Vulgatum tamen lectionem non mutavimus: nec enim ab hujus orationis scopo abhorret; et plane consentanea est Cyrilli doctrinæ, Christum pro omnibus hominibus mortuum statuentis, in primis num. 1, n. 29, 33; *cat.* 14, n. 28, et alibi passim.

(5) *Ἐπὶ δόκησις καὶ ἡ λύτρωσις.* Sic repositimus ex codd. Coisl., Reg. et Colb. Nam editi Roe, Casaub. et Grod. sic habent, οὐδὲ δόκησις ἡ λύτρωσις, nec vana

(6) *Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγειρόμαι.* hæc verba, quorum defectu bians et suspensus manet contextus, ex codd. Reg. et Coisl. supplevimus.

(7) *Τὸ κατὰ μικρὸν.* Hæc in Colb. plurali numero leguntur, τὰ κατὰ μικρὸν ἐντεῦθεν διαδοθέντα, particula exhinc distributa. At Cyrillus *cat.* 4, n. 10, et *cat.* 10, n. 18, eodem modo quo hic loquitur.

τὸν σταυρὸν, ἐπειδὴ οἶδα τὴν ἀνάστασιν. Εἰ γὰρ ἂν σταυρωθεὶς ἀπέμεινεν, οὐκ ἂν ἴσως ὠμολόγησα· συν-
εκρίψα γὰρ τάχα ἐμῷ δεσπαστῆρι. Ἀναστάσεως δὲ
τὸν σταυρὸν διαβεβημένης, οὐκ ἔπαισύνομαι διηγου-
μενος.

crucem resurrectione sit consecuta, illam edicere non

me pudet.
A tuculas ex hoc loco per univser un jam orbem dis-
tributum est⁹¹. Crucem confiteor, quandoquidem
resurrectionem novi: si enim crucifixus ita per-
mansisset, confessus forte non essem, unaque cum
meo magistro [eau] abscondidissen. Cum vero

Ε. Πέτρι μὲν οὖν ὁμοίως ἐνσταυρωθῆναι ἐσταυρώθη·
ἀλλ' οὐ διὰ τῆς ὁμοίας ἀμαρτίας. Οὐ γὰρ διὰ φιλο-
χρηματίαν ἤχθη εἰς θάνατον· ἀκτημοσύνης γὰρ ἦν
διδασκαλός. Οὐδὲ δι' ἐπιθυμίαν καταδικάσθη· αὐτῆς
γὰρ λέγει σαφῶς· Ὅς ἐάν ἐμβλέψῃς ἰσχυραὶ πρὸς
τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἦδη ἐμολύσῃσιν αὐτήν. Οὐ κατὰ
προπίπτειαν κλήξας, ἢ τὴν ἐξουσίαν· ἔστρεψε γὰρ καὶ τὴν
ἐλπίαν οἰαγόμενα τῷ τύποντι. Οὐ τοῦ νόμου καταφρο-
νήσας· ἦν γὰρ τοῦ νόμου πληρωτής. Οὐ προφητην
λοιδορήσας· αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ ὑπὸ τῶν προφητῶν κη-
ρυσσόμενος. Οὐκ ἀποστατήσας μισθόν· ἀμισθὶ γὰρ
καὶ ὄρεον ἠεράπειεν. Οὐ λόγους ἀμαρτιῶν, οὐ πρά-
ξεις, οὐκ ἐνθυμύσασιν· Ὅς ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίη-
σεν, οὐδὲ ἐδρῆθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ· ἐς
λοιδορούμενος οὐκ ἀντελοιδόρει, πάσχων οὐκ
ἠπειλεῖ· ὁ δὲ ἰδὼν ἐπὶ (1) τὸ πάθος οὐκ ἄκων, ἀλλ'
ἐκὼν· καὶ τὴν παραπτώσεως εἴπη καὶ οὖν, Ἰλεώς
εἶ, Κύριε, λέξει πάλιν· Ὑγάσσε ὄπισθον μου, Σα-
τανᾶ.

intentabat⁹²: qui ad passionem venit non invitus,
sed sponte sua (3); et si quis eam deprecans etiam
aet illud: *Vade post me, Satana*⁹³.

Γ'. Καὶ θέλει γὰρ πεισθῆναι, ὅτι ἐκὼν ἦλθεν ἐπὶ
τὸ πάθος; Οἱ λοιποὶ μὲν ἄκωντες ἀποθνήσκουσιν, οἱ
ἀγνοοῦντες (2)· ὅσους δὲ προέλεγε περὶ τοῦ πάθους·

V.⁹⁴ Crucifixus itaque est, similiter ut omnes
carne præditus, sed non propter similia peccata.
Non enim propter pecuniarum cupiditatem ductus
est ad mortem: inopiæ quippe et abdicandarum
possessionum doctor erat; non ob libidinosam cu-
pidinem damnatus: ipse enim diserte dicit: *Qui-
cunque in mulierem inspexerit ad concupiscendum,
jam eam mechando violavit*⁹⁵. Non quasi ex
petulantia quempiam percussisset **185** aut ver-
berasset: præbuit enim et alteram maxillam per-
cutienti⁹⁶. Non quod legem contempsisset: ipse
enim legem adimplebat⁹⁷. Non quod prophetam
affecisset contumelia: ipse enim erat qui a propheta
prænumtiatus est⁹⁸. Non quasi mercedem frau-
dasset: ipse enim sine pretio et gratis curabat.
Non verbis, non operibus, non cogitationibus ad-
missis peccato ullo: *Qui peccatum non fecit, nec in-
venit esse dolus in ore ejus; qui conviciis appetitus,
non referebat convicium; cum pateretur, minas non
aiebat* (3); et si quis eam deprecans etiam
aet illud: *Vade post me, Satana*⁹⁹.

C VI. Visne amplius persuaderi, quod sponte ad
passionem venit? Cæteri quidem inviti moriuntur,
qui fatum suum ignorant; ipse autem de sua

⁹¹ Vid. cat. 4, n. 14. ⁹² Vid. cat. 4, n. 9 et 10. ⁹³ Matth. v, 28. ⁹⁴ Matth. v, 39; xxvi, 67.
⁹⁵ Matth. v, 17. ⁹⁶ Joan. i, 45. ⁹⁷ I Petr. ii, 22, 25. ⁹⁸ Matth. xvi, 22. ⁹⁹ ibid. 25.

nec sana opinio est redemptio. Verba, ὁ φαντασιώ-
δης; et sequentia usque ad ἡ σωτηρία incl., quæ propter
repetitas voces φαντασιώδης ὁ θάνατος, facile ab
amaneusibus prætermitti potuerunt, restitimus
ex codd. Coisl. et Reg. ac versione Grodecii, qui
tamen vocem ἐπὶ non legit. In cod. Colb. eadem
quæ in editis prætermittuntur: at loco ei φαντα-
σιώδης, legitur ὁ φαντασιώδης, quod cum sit ini-
tium phrasæ ommissæ, indubitatum est ejus præter-
missionis signum ac vestigium. Similes isti habentur
sententiæ, cat. 4, n. 9, et infra n. 37. Quod
contra omnes Docetas, et in primis contra Mani-
chæos dictum.

(1) Ὁ ἰδὼν ἐπὶ, etc. Codd. Reg., Coisl., Roe, Cas-
aub., Ottob., θύλων ἦλθεν ἐπὶ τὸ πάθος· *volens venit
ad passionem*. Paulo infra, loco λέγει, scripsimus,
λέγει, ex Coisl., Roe, Casaub., Grod.

(2) Οἱ ἀγνοοῦντες. Ex codd. Colb., Ottob., Roe
et Casaub., et posuimus pro ἡ. Sensus auctoris se-
cundum impressos est, cæteros invitos mori aut ne-
scientes. At id vult Cyrillus, cæteros, qui supplicio
vitam finiunt, invitos mori; cum mortem quam non
prævididerint effugere non licuerit: Christum vero
sponte passum esse, cum intentatum sibi necem
prævidens, effugere tamen noluerit.

(3) Non invitus sed sponte sua. Hanc veritatem
fuse probat hic; repetitque inferius num. 33 et cat.
14, n. 8. Eam verò libertatem ab omni necessitate
expeditam, et liberæ prorsus electionis, cum pote-

state non moriendi conjunctam intelligit: aliam
sane libertatis quæ præmium meretur, quoad homi-
nes in hoc statu, notationem non habuit, ex cat. 4,
n. 21. Ac Christus potissime non mori diserte ex-
pemit bis verbis n. seq.: *Volens inimicis concedo,
nisi enim vellem non feret; et n. 16, Animam pro no-
bis possit, quando voluit; et iterum sumpsit, quando
voluit*. Sed cum in Christo duplex sit voluntas, ad
humanam an ad divinam pertineat, queri potest.
De humana Cyrillus loqui non dubio: nam in pos-
tremo quem citavi loco, sic loquitur: *Non tantum
peccavimus, quantum ille juste egit, qui animam pro
nobis possit quando voluit*. Hæc justarum actionum
D mentio hominis propria, si hæc conferas cum eis
quæ præsentī num. 5, loquitur. At præterea eum
libere mortuum, qui nullo avaritiæ, pravæ cupidi-
nis, aut perperatæ violentiæ merito in crucem
actus est: de homine Christo se loqui significat.
Adjicit num. seq. eum tanquam Deum ab æterno
quidem glorificatum esse: *nunc vero, in passione,
glorificari reportantem patientiæ coronam, ex morte
nulla necessitate, sed voluntarie suscepta, cum obe-
dientiæ præmium certoque evinceret, τὸν τῆς ὑπο-
μονῆς ἀγωνιζόμενος; στέφανον*. Quomodo hæc non
moriendi in Christo potestas, cum ejus impeccabi-
litate, et imposito moriendi præcepto conciliari
possit, quoniam Cyrillus questionem hanc non at-
tigit, omitto. Verba Petri sequentia, Ἰλεώς σοι,
Κύριε, veteres Latinos Patres secutus verti, *Propi-
tius tibi sis, Domine*; quamquam mihi certum sit
eum sensum esse, *Propitius tibi sis Deus, Domine*:
hoc est, *Id a te Deus avertat*; quod optime vulgatus

passione prælixit: *Ecce tradetur Filius hominis ut crucifigatur* 71. Scisne quamobrem mortem non refugit ille hominum amans? Ut ne totus peccatis suis disperderetur mundus. *Ecce ascendimus Hierosolymam, et tradetur Filius hominis et crucifigetur* 72. Et rursus. *Firmavit faciem suam, ut iret in Hierusalem* 73. Cupis aperte cognoscere crucem Jesu gloriam esse? audi non me, sed illum id dicentem. Prodebat cum Judas, ingratus adversus patremfamilias factus: recens a mensa egressus, ac benedictionis calice potatus 74, pro salutis potu sanguinem justum effundere voluit. Qui manducabat panes ejus, magnificavit super illum supplantationem 75. Paulo ante manus ejus eulogias [scu benedicti panis partes] recipiebant: et statim propter argentum quo proditionem pactus erat, mortem machinabatur. Ac deprehensus, cum audisset illud: *Tu dixisti* 76, rursus exivit; deinde dixit Jesus: *Venit hora ut glorificetur Filius hominis* 77. Viden quomodo crucem propriam sibi gloriam esse noverat? Deinde Isaias serra dissectus probrum non putat, Christus vero pro mundo moriens probrum ducit? *Nunc glorificatus est Filius hominis* 78: non quod prius gloria careret; glorificatus enim erat gloria quam habuit ante constitutionem mundi 79. **186** Verum ut Deus glorificabatur ab æterno; modo vero glorificabatur, dum patientie gestaret coronam. Non coacte reliquit vitam, neque vi allata maectatus est, sed voluntarie. Audi quid dicat: *Potestatem habeo ponendi animam meam; et potestatem habeo iterum sumendi eam* 80. Volens inimicis concedo: nisi enim vellem, non fieret. Venit igitur ex libero proposito ad passionem, gaudens de eximio opere, lætaturus de corona, prædens sibi de hominum salute: crucem non erubescens, salutem enim dabat orbi. 81 Neque enim vilis erat homo qui patiebatur, sed Deus inhumanatus, deque obedientie præmio decertans.

VII. Verum contradicunt Judæi, semper ad contradictionem parati, et ad fidem segnes: ita ut

71 Matth. xxvi, 2. 72 Matth. xv, 13. 73 Luc. ix, 51. 74 Joan. xiii, 30. 75 Psal. xl, 10. 76 Matth. xxvi, 25. 77 Joan. xii, 23. 78 Vide cat. 2, n. 14. 79 Joan. xiii, 31. 80 Joan. xvii, 5, 24. 81 Joan. x, 18. 82 id. supr. n. 1 et 2, et infra n. 16.

noster interpres expressit, *Absit a te, Domine*. Hæc enim erat depræcandi mali apud Judæos formula. Vide II Reg. xxi, 20; I Paralip. xl, 19. Isa. lvi, 10. secundum LXX.

(1) *Ἰρα μὴ ἔλας*, etc. Ex codd. Coisl. et Grod. scripsi *δλος* loco *δλας*, *funditus*. Plane firmatur hæc lectio ex his que scribit Cyrillus num. 33, Christum mortuum esse, ne ex decreto quo Divus peccantes morti addixit, omnes interimere congeretur, πάντα ἀνελείν. Quanquam perinde est utrumvis scribatur. In sequenti ex Luca contextu, articulo tō verbo πρόσσιπον præximus ex cold. Coisl., Roe, Casaub., Colb. et sacro textu.

(2) *Ἄντι πόματος σωτηρίας*, pro potu salutis. Coisl. Colb., ἀντι αἵματος σωτηρίας, pro sanguine salutari vel Saluatoris. Mox ἤθελεν, voluit, ex Coisl. et Reg. codd. ac Grod. scripsimus pro ἤλθεν. Quas Cyrillus hic appellat plurali numero eulogias, sacri panis communio est: cui cum frangendo distribue-

Ἰδὸν παραβιδοῦναι ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ σταυρωθῆναι. Οἶδας δὲ διὰ τί τὸν θάνατον οὐκ ἐφυγεν ὁ φιλόδημος; Ἰνα μὴ ἄλλος (1) ταῖς ἀμαρτίας ἀβλήται ὁ κόσμος. Ἰδὸν ἀναβαίνοντα εἰς Ἱερουσόλυμα, καὶ παραδοθῆσεται ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ σταυρωθῆσεται κατὰ πάλιν. Ἐστήσει τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, εἰς Ἱερουσόλυμα πορευόμενος. Καὶ θέλει γινῶναι σαρῶς, ὅτι δόξα ἐστὶ τῷ Ἰησοῦ ὁ σταυρός; αὐτοῦ ἄκουσε λέγοντος, καὶ μὴ ἐμοῦ. Προεβίδου ὁ Ἰούδας ἀγνώμων γενόμενος πρὸς τὸν οἰκοδομητήν ὁ ἄρτιος; ἐξεβίδων ἀπὸ τραπέζης καὶ ποτήριον εὐλογίας πῶν, ἀντι πόματος σωτηρίας (2) αἵμα δίκαιον ἐκχεῖαι ἤθελεν. Ὁ ἐσθίων ἄρτους αὐτοῦ, ἐμεγάλυνεν ἐπ' αὐτὸν περιτριμνὸν ἄρτιος αἱ χεῖρες τὰς εὐλογίας ἐθέλοντο, καὶ ἄρτιος διὰ τὸ ἀργύριον τῆς προδοσίας τὸν θάνατον κατασκευάσει. Καὶ ἐλαχθεῖς, καὶ ἀκούσας τὸ, Ἐὶ εἶπας, πάλιν ἐξῆλθεν. Εἶτα εἶπεν ὁ Ἰησοῦς· Ἐλήλυθεν ἡ ὥρα ἵνα δοξασθῇ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. Διέπειν πῶς δόξαν οικίαν οἶδε τὸν σταυρόν; Εἶτα Ἰσοῦς μὲν πρὸς τοὺς οὐκ ἀσχηματίζονται, Χριστὸς δὲ ὑπὲρ κόσμου τελειωτῶν ἀσχηματίζονται; Νῦν ἐδοξάσθη ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου· οὐχ ὅτι πρότερον οὐκ εἶχε τὴν δόξαν· δεδοξασμένος γὰρ ἦν ἐπὶ δόξῃ, ἐπὶ κατὰθεοῦ κόσμου· ἀλλ' ἐδοξάζετο μὲν ὡς Θεὸς ἀεὶ· νῦν δὲ ἐδοξάζετο, τῆς ὑπομονῆς φορτίσας τὸν στέφανον. Οὐκ ἀναγκαστῶς ἀπῆκε τὴν ζωὴν, οὐδὲ βίσησθαι (3) ἀνηρέθη. ἀλλ' ἐκούσιως· ἄκουσε τί λέγει· Ἐξουσίαν ἔχω θείναι τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν. Βουλομένους συγχωρῶ τοὺς ἐχθρούς· εἰ γὰρ μὴ ἐβουλόμην, οὐκ ἐγίνετο. Ἦλθε τοίνυν ἐκ προαιρέσεως ἐπὶ τὸ πάθος, χαίρων ἐπὶ τῷ κατορθώματι, μετῶν ἐπὶ τῷ στεφάνῳ, εὐφρανόμενος ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων σωτηρίᾳ· οὐκ ἐπασιχόμενος τὸν σταυρόν· ἔσπευ γὰρ τὴν οἰκουμένην. Οὗ γὰρ ἦν ἀδρωπος εὐτελής ὁ πάσχω, ἀλλὰ Θεὸς ἐνανθρωπήσας, καὶ τὸν τῆς ὑπομονῆς ἀγωνιζόμενος ἄθλον

Z. Ἄλλ' ἀντιλέγουσιν (4) οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ πάντες εἰς ἀντιβρίθην ἔτοιμοι, καὶ ἄκηροὶ πρὸς πίστιν· ὡς

retur, vix sine micis et frustulis avulsis in manum dari poterat: de quibus micis vide cat. 23, n. 21. Paulo post, memoratis lapsu post discessum Jude pronuntiata dicit a Christo verba: *Venit hora*, etc., que ante cenam alia occasione dicta sunt, apud Joan., c. 12, v. 23.

(3) *Βίσησθαι*. *Violenta et repugnanti inflicta morte*. Vix hæc librarium inciscitia in mss. libris mire corrupta. Est in Roe et Casaub., βιοσφαγῶν; in Reg., βικίος; φυγῶν, *violenter fugiens*, quæ lectio noui improbabilis. Coisl., βικίος φραγῶν. At eandem vocem Cyrillus usurpat infra num. 35, nulla in codicibus scripturæ varietate. Vocem ἐκούσιως, que mox consequitur, ex cold. Coisl., Reg., Colb. et Grod. supplevimus.

(4) Ἄλλ' ἀντιλέγουσιν. Quæ sequuntur fere usque ad finem catechesium, ita similita sunt iis que apud Rufinum leguntur in expositione ejusdem articuli Symboli, quem hic tractat Cyrillus, ut imbi

διὰ τοῦτο λέγειν νῦν τὸν ἀναγνωσθέντα προφήτην· **A** propterea modo diceret, qui lectus est propheta: *Domine, quis credidit prædicationi nostræ* **? Persæ credunt, et Hebræi non credunt. Videbunt quibus non annuntiatum est de eo; et qui non audierunt, intelligent **; et qui commeditantur, rejicient ea quæ meditantur. Respondent nobis, et hæc loquuntur: Ergone Dominus patitur; atque ipsa Dominica vi valentiores humanæ manus existere? Legite Lamentationes: vos enim lamentans Jeremias, lamentis digna in Lamentationibus scripsit. Vidit interitum vestrum, casum contemplatus est. Lamentabatur illius olim temporis Hierosolymam (4): nam ea quæ nunc est, lamentis non deflebitur. Christum namque crucifixit illa, quem præsens ista adorat. Lamentans igitur ait: *Spiritus faciei nostræ Christus Dominus, comprehensus est in corruptionibus nostris* **. Num ergo ego commentitilis uxor sermonibus? ecce testatur Christum Dominum ab hominibus comprehensum. Quid vero iude continget? dic mihi, o propheta. Ille autem: *Cujus, diximus, in umbra ejus vivemus in gentibus* **. Non enim amplius in Israele, sed in gentibus versaturam indicat gratiam vite.

Ἡ. Πολλὴς δὲ τῆς ἀντιβρόχης ὅπ' αὐτῶν γενομένης, φέρε, ταῖς ὑμετέρας εὐχαῖς, καθὼς ἂν ἐνδοξῶ τὸ βραχὺ τῆς ὥρας, τῆ τοῦ Κυρίου χάριτι περὶ τοῦ πάθους μαρτυρίας ὀλίγας παραθεώμεθα. Πάντα γὰρ ἔστι τὰ περὶ Χριστοῦ ἔγγραφα· καὶ οὐδὲν ἀμφίβολον· οὐδὲν γὰρ ἀμάρτυρον· πάντα ἐν στήλαις προφητικαῖς ἀναγγέλλονται· οὐκ ἐν πλατῖ λιθίναις, ἀλλ' ἐκ Πνεύματος ἁγίου γεγραμμένα σαφῶς. Ἐπὶ οὖν ἤκουσας τοῦ Εὐαγγελίου τὰ περὶ τοῦ Ἰούδα λέγοντος, ἄρα οὐκ ὀφείλεις δεξασθαι τὴν μαρτυρίαν; Ἦκουσας, ὅτι ἐνύγη λόγῳ τὴν πλευράν· οὐκ ὀφείλεις ἰδεῖν εἰ καὶ

VIII. Cum vero multiplex ab ipsis contradictio opponatur, age, vestris precibus adjuti, quantum temporis brevitatis patietur, Domini gratia pauca de passione testimonia proferamus: omnia enim quæ ad Christum pertinent scripta sunt; nihilque ambiguum est, nihil enim **187** absque testimonio: **C** omnia in columnis propheticiis inscripta sunt; non in lapideis tabulis, sed a Spiritu sancto manifeste descripta. Cum itaque audiveris Evangelium quæ a Juda gesta sunt referens **, nonne debes ejus rei audire testimonium? Audivisti lancea latus trans-

** Isa. lxi, 1. ** Rom. xv, 21; Isa. lxi, 15. ** Thren. iv, 20. ** ibid. ** Vide cat. 12, n. 5; cat. 14, n. 2; infr. n. 15. ** Matth. xxvii, 3, 9.

nullum dubium sit, quin Rufinus ex istis Cyrilli fontibus suos hortulos irrigavit. Eadem sunt sententiæ, eadem Scripturarum, in eumdemque sensum allegationes, eodem ordine recitate; eadem objectiones, et ad objecta responsiones; mihi plane videtur totus ille Rufini locus nihil aliud esse, nisi liberæ et plane Ruffiniana Cyrilli interpretatio. Præcipuos locos in notis commemorabo.

(1) *Ἀνηγγέλη*. Editi, ἀναγγέλει. Mendium correctum ex cod. Colb. et sacro textu. Cod. Reg., ἀνηγγέλει. Coisl., Roe et Casaub., ἀναγγέλη. Hoc testimonium Cyrillus citat eo ordine verborum quo sanctus Paulus in Ep. ad Rom.

(2) *Πρὸς ἡμᾶς*. Editus, qui ferunt ὑμᾶς, emendandum tam hic, quam inferius post θρηῶν, ex mss. Coisl., Colb., Reg., Roe, Casaub., Grod. Hi omnes, cod. Colb. excepto, scriptum habent, καὶ ἀντίστοιχον πρὸ κατίστοιχον.

(3) *Πνεῦμα προσώπου*. In Colb., Πνεῦμα ἀπὸ προσώπου, Spiritus a facie; at catech. 17, n. 34, legit, πρὸ προσώπου, ante faciem. Rufinus in *Symbolum* scribit Spiritus vultus nostri. Post Cyrillus legit, ἐν διασποραῖς ἡμῶν, sicut habetur in ed. LXX, Ald. et Compl., et multis Patribus, ac Rufino hic: at in ed. Rom. legitur, διασποραῖς αὐτῶν, quod significare videtur regem Sedeciam aut alium comprehensum esse a Chaldæis non sine ipsorum san-

guine ac multorum cædibus. Vide Ezech. xix, 4. Habet Vulg., in peccatis nostris. In verbis sequentibus, Cujus in umbra ejus, etc., est Hebraismus, quem retinendum judicavimus. Vide psal. cxxiv, 15.

(4) *Illius temporis Hierosolymam*. Sic cat. 18, n. 34, auditores suos compellat: *Surge, illumina, nova Hierusalem*. Vetus Hierosolyma quæ a Judæis habitabatur et Christum crucifixit, per Vespasianum primo, ac tandem per Adrianum funditus excisa, simul locum, nomen et incolas mutavit. Nam pulsus inde Adriani decreto, prohibitisque vel ipsum locum intueri Judæis, gentilibus occupanda tradita est nova civitas, circum Calvaria montem ex veteris ruinis instituta; et Romana civitas facta, *Ælia* ab imperatoris nomine appellata est; veteri Hierosolymæ vocabulo ita in genitium memoria obliterrato, ut Firmilianus Palestinæ præses quarti sæculi initio quæset Jerusalem ignoraret, apud Euseb., lib. viii *Hist. eccl.*, cap. 21. Post repertam crucem, urbs Helenæ et Constantini magnificentia aucta et ornata, et balneis etiam instructa est, ut significat Procat. n. 16; tumque vetus Hierosolymæ nomen resumpsit, et nova Jerusalem ab Helena appellata est. Vide Euseb., lib. vi *Vit. Constant.*, cap. 52, et Socrat., lib. i, cap. 17. Ita ut ab eo tempore modo *Ælia*, modo Hierosolyma appellata sit, donec primum nomen sensim in desuetudinem abiit.

verberatum fuisse Christum¹: non debes explorare, scriptum ne illud quoque sit? Audisti in horto crucifixum esse²: non debes inquirere utrum et hoc scriptum sit? Audisti triginta argenteis venditum esse³: non debes prophetam qui hoc dixit addiscere? Audisti aceto potatum esse⁴: hoc quoque ubi scriptum sit addisce. Audisti corpus in petra repositum fuisse, et impositum lapidem⁵: non debes et hujus rei a propheta recipere testimonium? Audisti cum latronibus crucifixum esse⁶: non debes scitari an et illud scriptum? Audisti quod sit sepultus⁷: non te oportet inspicere, an certo alibi cubi de sepultura scriptum sit? Audisti quod surrexit⁸: non debes inquirere, num te his doctrinis ludamus? *Sermo enim noster et prædicatio nostra non in persuasibilibus humane sapientie verbis consistit*⁹. Non sophistica nunc instruuntur artificia, siquidem ipsa dissolvuntur: non verbis verba vincuntur, quandoquidem in irritum abeunt: *verum prædicamus Christum crucifixum*¹⁰, quæ res in antecessum a prophetis prædicata est. Tu vero, testimonia accipiens, ea in corde tuo obsigna. Cum autem ea magno numero sint, et tempus jam in angustum contrahatur, pauca, ut licet, quæ plus momenti habeant, nunc audi. At tu inde argumenta captans, laborem suscipe, et quæ reliqua erunt perquire. Nec enim ad accipiendum tantum potrecta, verum etiam ad operandum prompta tibi sit manus¹¹. Omnia gratificatur Deus. Si quis enim vestrum deficitur sapientia, postulet ab eo qui largitur Deo¹², et accipiet. Qui precibus vestris exoratus, et ditis, credere concedat!

IX. Queramus igitur quæ de passione Christi agunt testimonia. Convenimus enim, non ut pure contemplatricium Scripturarum expositionem efficiamus nunc, sed ut potius de his quæ credidi-

Α τούτο γέγραπται; Ἦκουσας, ὅτι ἐν κήπῳ ἐσταυρώθη· οὐκ ὄφειλεις ἰδεῖν εἰ καὶ τούτο γέγραπται; Ἦκουσας, ὅτι τρεῖς ἡμέρας ἀργυροῖς ἐπράθη· οὐκ ὄφειλεις μαθεῖν τὸν εἰπόντα τούτο προφήτην; Ἦκουσας, ὅτι ἐποτίσθη ὕδωρ· μάθε καὶ τούτο τοῦ γέγραπται. Ἦκουσας, ὅτι ἐν πέτρᾳ ἀπέτεθη τὸ σῶμα, καὶ λίθος ἐπιτέθη· οὐκ ὄφειλεις λαθεῖν καὶ ταύτην ἐκ τοῦ προφήτου τῆν μαρτυρίαν; Ἦκουσας, εἰ λησταὶ συνασταυρώθη· οὐκ ὄφειλεις ἰδεῖν εἰ καὶ τούτο γέγραπται; Ἦκουσας, ὅτι ἐτάφη· οὐκ ὄφειλεις ἰδεῖν εἰ ἀσφαλῶς σου (1) τὰ περὶ ταφῆς ἀναγέγραπται; Ἦκουσας, ὅτι ἀνέστη· οὐκ ὄφειλεις ἰδεῖν μὴ παρομέναι ταῦτα διδάσκοντες; Ὁ γὰρ λόγος ἡμῶν καὶ τὸ κήρυγμα ἡμῶν οὐκ ἐν κεισθεῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγος. Οὐ σοσιασταὶ κατασκευαὶ κινούντες νῦν, ἐπεὶ δὲ ἀλλοιούται· οὐ λόγοι ἄλλοι κινῶσι (2), ἐπεὶ παραλύονται· ἀλλὰ κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον, ἐκ προφητῶν ἔβη τούτου προκηρυχθέντος. Σὺ δὲ μοι δεξιόμενος τὰς μαρτυρίας, ἐνσπράγισαι τῆ καρδίᾳ ταύτῃ. Πολλῶν δὲ οὐσῶν, καὶ τοῦ χρόνου λοιπῶν τῆς ὥρας εἰς ὄλιγον περιγραφόμενου, ὀλίγας, ὡς ἐγγωρεῖ, τὰς κυριώτερας ἀκούσων νῦν. Λαθῶν δὲ τὰς ἀφορμὰς, γενεὸν φιλόδοξος, καὶ ἐκζητῶν σου τὰς λειπούσας. Μὴ γὰρ ἔστω (3) σοὶ ἡ γελῶ ἡμῶν ἐκτεταμένη εἰς τὸ λαθεῖν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐργάζεσθαι ἔτοιμος. Πάντα θεὸς χαρίζεται (4). Εἰ γὰρ τις ἡμῶν λείπεται σοφίας, αἰτελεῖ παρά τοῦ διδόντος Θεοῦ, καὶ λήψεται. Ὅς ταῖς ὑμετέρας εὐχαῖς (5), καὶ ἡμῶν παρόχοιτο τοῖς λέγουσι τὸ εἰπεῖν, καὶ ὑμῖν τοῖς ἀκούουσι τὸ πιστεῦσαι.

nohis, qui verba facimus, dicere. et volis, qui auditis, credere concedat!

Θ. Ζητεῖσθεσαν τοίνυν ἡμεῖς αὖτε περὶ τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ μαρτυρίας· συνειληθῶμεν γὰρ ὁ Γραφῶν ἐξέγρησιν θεωρητικὴν ποιήσασθαι νῦν, ἀλλὰ πιστοποιηθῆναι μάλλον περὶ ὧν πιστεῦσαμεν. Τῆς

¹ Joan. xix, 34, 37. ² ibid. 41. ³ Mat^h. xxvii, 45. ⁴ Joan. xix, 29, 30. ⁵ Matth. xxvii, 60. ⁶ ibid. 38. ⁷ ibid. 59, 60. ⁸ Luc. xxiv. 34. ⁹ I Cor. ii, 4. ¹⁰ Vide hom. in Paralys. n. 9. ¹¹ I Cor. i, 23. ¹² Eccl. iv, 36. ¹³ Jac. i, 5.

(1) Ἀσφαλῶς σου. Particulam σου ex Reg. adjectivus.
 (2) Οὐ λόγοι λόγους κινῶσιν. Ex Coisl., Reg., Roe et Casaub. scriptissimus λόγους loco λόγους. Alter in Colb., οὐ λόγους κινῶμεν, non sermones agitamus. At Cyrillus se adversus sophisticos adversariorum sermones, simili verborum apparatu divini testimonii auctoritate destituito, non pugnare; quia in hujusmodi conflictu æquo jure, vel potius æqua utrinque verborum in ventos abeuntium vanitate certatur. Similis est Nostri sententia hom. in Paralys., n. 14: Λόγος λόγῳ μάχεται, τὸ δὲ ἔργον ἄμαχον, Sermo cum sermone concertat, opus vero insuperabile est. Sic Naz., carm. Tetrastieho. p. 156: Λόγῳ παλατεῖ πᾶς λόγος. Et carm. Iamb. 18, p. 19: Λόγῳ γὰρ ἐστὶ πᾶς λόγος ἀντίστατος. Nam ratio quaerit alteram pugnantem habet.
 (3) Μὴ ἔστω, etc. Sententia est Ecclesiastici, quam Cyrillus ex memoria recitans, paulo diversis verbis retulit. Luco σοι, habetur σου in Coisl., Reg., Roe, Casaub. velut in sacro textu. Deest ἐκτεταμένη in Roe et Casaub. Loco εἰς τὸ ἐργάζεσθαι ἔτοιμος, legitur in Biblus, εἰς τὸ ἀποδοῦναι συνασταλμένη, ad reddendum contracta. Plura de diversis sanctorum Patrum hujus testimonii allegationibus conges-

sit C-telerius, in Notis ad cap. 19 epistolæ S. Barnabæ.
 (4) Πάντα θεὸς χαρίζεται, Omnia Deus gratificatur. Varie refertur hæc sententia in mss. Colb., Παντὶ Χριστὸς χαρίζεται· Christus cuius gratificatur. Grotius vertit: Christus in omnibus gratificabitur. Cod. Reg. vitiose, Πάντα Θεῷ χαρίζετε, quod revocandum ad lectionem vulgata. Paulo post, extrema sancti Jacobi verba, diverse a sacro textu recitat Cyrillus. At ipsas Apostoli voces codd. Reg., Coisl. et Colb. exhibent: Αἰτελεῖτε παρά τοῦ διδόντος Θεοῦ πᾶν ἄπλως, καὶ μὴ ὀνειδίοντες, καὶ δοθήσεται αὐτῷ· Postulet a Deo qui vult omnibus indifferenter, et non exprobrat, et dabitur ei.
 (5) Ὑμετέρας, vestris precibus. Ita restituimus, locu ὑμετέρας, nostris, ex co-lid. Reg., Roet Gro., et similibus Cyrilli locis: supra hujus ipsius numeri initio, φέρε ταῖς ὑμετέρας εὐχαῖς. Cat. 12, n. 4, φέρε τῆ τοῦ Χριστοῦ χάριτι, καὶ ταῖς τῶν παρόντων εὐχαῖς. Loco τὸ πιστεῖν, ex codd. Coisl., Colb., Reg., Roe, Casaub. scriptissimus τὸ εἰπεῖν, id postulare sensu, et membro opposito καὶ ὑμῖν τὸ πιστεῦσαι. Vide Procat. n. 17. Mem est dicere, tunc vero ad opus aggredi, etc. et cat. 16, n. 2: Gratia opus est nobis concedere ut inoffense loquamur, et vobis ut cum intelligentia audiatis.

μὲν ὡς παρουσίας Ἰησοῦ πρῶτον ἐδέξω τὰς μαρτυρίας· καὶ οὕτως ἐπὶ θαλάσσης περιπατήσας, (*Ἐν γὰρ θαλάσῃ ἢ ὁδὸς σου.*) γέγραπται : [*Περιπατῶν (1) ἐπὶ θαλάσσης, ὡς ἐπ' ἐδάφους.*] καὶ περὶ διαφόρων ἰατρῶν μαρτυρίαν ἑλάβε· Ἰλλοτε. Ἀργομί τῶν ὄντων ὄθεν τὸ πάθος ἤρξατο. Ἰούδας ἦν (2) ὁ προδότης, καὶ ἑλθὼν ἐξ ἐναντίας καὶ σιγῆς, εἰρηκτικῶς λέγων καὶ πολεμικῶς κατασκευάζων. Λέγει οὖν περὶ τούτου ὁ Ψαλμωδὸς· *Οἱ φίλοι μου καὶ οἱ πλησίον μου ἐξ ἐναντίας μου ἤγγισαν καὶ ἔστησαν· καὶ πάλιν· Ἠπαλύνθησαν οἱ λόγοι αὐτῶν ὡς πῦρ ἑλαίον, καὶ αὐτοὶ εἰσι βολίδες.* Χαίρει, *Ραββί·* καὶ παρῆλθον τὸν διδασκαλὸν εἰς θάνατον. Οὐκ ἤβουλησθον τὸν λέγοντος τὴν ὁμολογίαν. Ἰούδα, *φιλῆμιτι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοις;* σχεδὸν γὰρ τούτου πρὸς αὐτὸν εἶπεν· *Ἐπιμένει τῆς σεαυτοῦ προσήγορίας· Ἰούδας καλεῖται ἐξομολόγησις· συνθῆλον, ἑλάβε τὸ ἀργύριον, ἐξομολόγηται ταχέως· Ὁ θεός, τὴν ἀνεσίαν μου μὴ παρασιωπήσῃς, ὅτι στόμα ἀμαρτωλοῦ καὶ στόμα δολίου ἐπ' ἐμὲ ἠνοίχθη· ἐλάλησεν (3) κατ' ἐμοῦ γλῶσσος δολίου, καὶ λόγοις μέσους ἐκούκλωσάν με.* Ὅτι δὲ (4) τινες καὶ ἀπὸ ἀρχιερίων παρήσαν, καὶ οὕτως τὸν πῦρ τῆς πείρας ἦν τὰ δεισιμα, ἤκουσας πρῶτον· εἰ γε μνημονεύεις τῆς ἐξηγήσεως τὸν καιρὸν καὶ τὸν τόπον τοῦ ψαλμοῦ εἰρηκτικός, ὅπως *Ἐπέστρεψεν εἰς ὁσπέριον, καὶ ἐλμυξαν ὡς κύνας, καὶ ἐκούκλωσαν πόλιν.*

Γ. Ἄκουε καὶ δὲ τὰ τρέκοντα ἀργύρια. Καὶ ἐρῶ πρὸς αὐτούς· *Εἰ καλὸν ἐνώπιον ὁμῶν ἔστι, ὅστε εἶναι μισθὸν μου (5), ἢ ἀπειπασθε, καὶ τὰ ἐξῆς.* Ἄλλος μισθός μοι παρ' ὁμῶν χρεωστείται θεραπείας τυφλῶν καὶ χωλῶν, καὶ ἄλλων λαμβάνω· ἀνὰ μὲν εὐχαριστίας ἀτιμῶν, ἀνὰ δὲ προσκομιχῆς ὕβριν. Βάπτει πῶς προεῖδεν ἡ Γραφή τὰ πράγματα· *Καὶ ἔστησαν τὸν μισθὸν μου τρέκοντα ἀργύριους.* Ὁ προφητικὸς ἀκριβείας! ὡ πολλῆς συνέσεως ἀπλανοῦς Πνεύματος (6) ἄγλου! Οὐ γὰρ δέκα εἶπεν, οὐδὲ εἴκο-

mus certis documentis convinceretur. Et antea quidem ¹⁰ testimonia accepisti de adventu Jesu. Et quod super mari ambulavit, (*In mari enim via tua*), scriptum est, [*Ambulans super mari, tanquam super solo*], et de diversis curatio- nibus alibi ¹¹ testimonia **188** accepisti. Incipit igitur unde passio exorsa est: Judas fuit proditor, quique ex adverso venit et stetit, pacifica loquens ¹², dum hostilia moliebatur. Dicit igitur de eo Psaltes: *Amici mei et proximi mei ex adverso mihi appropinquaverunt, et steterunt* ¹³. Rursumque: *Molliti sunt sermones eorum super oleum, et ipsi sunt jacula* ¹⁴. *Salve, Rabbi* ¹⁵. Simul tradidit magistrum in mortem: nec reveritus est admonitionem dicentis: *Juda, osculo Filium hominis tradis* ¹⁶? **B** Illum enim his quasi verbis compellabat: Tui ipsius nominis recordare: *Judas confessionem sonat: pactus es, argentum accepisti, oculus con- fiteri. O Deus, laudem tuam ne tacueris, quia os peccatoris et os dolosi super me apertum est; locuti sunt contra me lingua dolosa, et sermonibus odii circumdederunt me* ^{17, 18}. Quod autem quidam etiam a principibus sacerdotum aderant ¹⁹, quodque ante fores civitatis (injecta) sunt vincula, audi- visti nuper ²⁰: si tamen mente retines expositionem psalmi tempus et locum assignantis, quomodo *Conversi sunt ad vesperam, et famem passi sunt ut canes, et circumdederunt civitatem* ²¹.

X. Audi igitur et de triginta argenteis. *Et dicam ad ipsos: Si bonum vobis videtur, date mercedem meam, aut abnegate* ²², et quae sequuntur. Alia mihi a vobis debetur merces curationis caecorum, claudorumque; et aliam accipio: pro gratiarum actione, contumeliam; pro adoratione, injuriam. Vides quomodo Scriptura futura prae- novit: *Et staterunt mercedem meam triginta argenteos* ²³. O pro- phetae sermonem ad amissum exactum! o multam, nec errantem Spiritus sancti intelligentiam! Non

¹⁰ Catech. 12, n. 15, et cat. 11, n. 25. ¹¹ Psal. 10, n. 15. ¹² Psal. xxiv, 20. ¹³ Psal. xxvii, 12. ¹⁴ Psal. liv, 22. ¹⁵ Matth. xxvi, 49. ¹⁶ Luc. xii, 48. ¹⁷⁻¹⁸ Psal. cvii, 1, 2. ¹⁹ Matth. xxvi, 47. ²⁰ in homilia quadam. ²¹ Psal. lviii, 7, 15. ²² Zach. xi, 12. ²³ ibid.

(1) *Περιπατῶν*, etc. Hunc Scripturae locum ex sola Graecici versione hic inserimus. Scripsisse Cyrillum, ut nos restitimus, facile probatur: quod eo Jobi loco detractio, verbum γέγραπται pendens relinquatur. Praeterea locum Scripturae hoc de argumeto se superioribus catechesibus citasse insi- nunt. Istum autem Jobi citavit cat. 11, n. 25. Al- terum vero, *In mari via tua*, palam ab eo per pa- rentesim interjectum, nullius allegavit.

(2) *Ἰούδας ἦν*. Haec de Judae prodicione exscribit Rufinus.

(3) *Ἐλάλησεν*. Editi, καὶ ἐλάλησεν. Conjunctio- nem, quae in psalmi contextu abest, exproxiimus auctoritate codd. Coisl., Reg., Colb. et Gr.

(4) *Ὅτι δὲ*. Particularum καὶ, in editis autē οὕτως positam, sustulimus, ex codd. Coisl., Reg., Colb., Roe, Casaub., et Reg. et Coisl. loco οὕτως scriptum habent cō. Paulo post, inrthata constructio sic loqui debet: εἰ μνημονεύεις τῆς ἐξηγήσεως τοῦ ψαλμοῦ εἰρηκτικός τὸν καιρὸν καὶ τὸν τόπον. Hanc expositionem attule-

rat in homilia quadam superioribus deus in synaxi pronuntiat.

(5) *Ἄδτε τὸν μισθὸν μου*. Codd. Coisl. et Reg., ὅστε στήσαντες τὸν μισθὸν, etc., quemadmodum legi- tur in miss. Alexandrino, et apud Cyril. Alex.

(6) *Ἀπλανοῦς Πνεύματος*, etc. In codd. Roe et Casaub. et Grod., καὶ ἀπλανοῦς. Illud ἀπλανοῦς ex Cyrilli stylo non ad Πνεύματος ἄγλου, sed ad συνέ- σεως referri videtur. In Coisl. et Reg. loco ἄγλου ἡβεται σοφίας. Ex his omnibus conici posset ista lectio perquam commoda: Ὁ πολλῆς συνέσεως καὶ ἀπλανοῦς Πνεύματος ἄγλου σοφίας! ἢ maximam intelligentiam, et inerrantem Spiritus sancti sapien- tiam! Mox, loco ἀκριβῶς, καὶ οὕτως ἦν, in codd. Roe et Casaub. legitur hoc modo: Ἐπιτῶν προεῖρηκα, ἀκριβῶς, καὶ πόσα ἦν· Quando igitur accurate praedixi, et quot fuerunt. Hanc lectionem uti emendationem commendat Millesius: quae tamen ut ad textum quadraret, legendum foret, προεῖρηκας, praedixisti.

enim decem dixit nec viginū, sed triginta presse et circumscripte, totidem quot fuerunt. Dic et quo pretium hoc abii, o propheta: Isne qui accepit retinebit, an redditurus est? et postquam reddiderit, quo cedit? Ait itaque propheta: *Et accipi eos triginta argenteos, et projici eos in domum Domini in conflatorium* ¹¹. Contende Evangelium cum prophetia. *Penitentia enim, inquit, ductus Judas, et projectis in templo argenteis, recessit* ¹².

XI. Sed hic a me apparentis auliguitatis notatio quaeritur. Qui enim prophetas contemnunt, aiunt prophetam dicere: *Et projici eos in domum Domini in conflatorium* ¹³: Evangelium contra: *Et dederunt eos in agrum figuli* ¹⁴. Quomodo igitur ambo verum dicant, audi. Judaei siquidem, illi scilicet religiosi qui tum principes sacerdotum erant, videntes Judam penitentem et dicentem, *Peccavi tradens sanguinem justum* ¹⁵; repont, *Quid ad nos? tu videris* ¹⁶. Nihilne ad vos qui crucifixistis? sed is quidem qui caedem peragit, non videbitis? Deinde inter se dicunt: *Non licet eos in carbonam jacere, quia pretium sanguinis est* ¹⁷. Ex ore vestro vestra prodit damnatio, si abominabile pretium, abominabile quoque facinus: quod si crucifigendo Christo justitiam adimplet, quare non accipis pretium? Sed illud quaerebatur: Quomodo non dissentiant, Evangelium ex una parte dicens, *agrum figuli*; propheta vero ex alia, *conflatorium*? Verum non aurifices solum conflatorem habent, nec arariis solis suum est conflatorem; sed et figuli habent luti conflatoria. Tenuem enim, pinguem, usisque profuturam terrae partem a calculis percolando secernentes, feculentaeque materiei copiam segregantes, lutum prius aqua conflant, ut efficienda ex eo opera nullo negotio instituant. Quid igitur miraris, si Evangelium *agrum figuli* apertius, propheta vero sub aenigmate prophetiam proposuerit, quandoquidem sub aenigmate plerumque latens est prophetia?

XII. Ligaverunt Jesum, et adduxerunt in aulam summi pontificis ¹⁸. Vis nosse et videre, quod hoc quoque scriptum sit? Ait Isaias: *Vae anime ipso-*

σιν· ἀλλὰ τριάκοντα, ἀκριβῶς καὶ ἕσα ἦν. Εἶπε καὶ τοῦ προχωρεῖ τοῦτο τὸ τίμημα, ὡς προφήτα· ἄρα ὁ λαμβάνων κατέχει, ἢ ἀποδοῖαι; καὶ μετὰ τὸ ἀποδοῦναι, τοῦ προχωρεῖ; λέγει τοίνυν ὁ προφήτης· Καὶ ἐλάβον αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον Κυρίου εἰς τὸ χωνευτήριον. Σύγκρινον τῇ προφητείᾳ τὸ Εὐαγγέλιον· Μεταμειληθεὶς γάρ, φησὶν, Ἰούδας, καὶ βίβλας τὰ ἀργύρια ἐν τῷ ναῷ, ἀνεχώρησεν.

11'. Ἄλλ' ὁδὲ μοι λοιπὸν τῆς δοκούσης ἀμφιβολίας ἢ ἀκριβεία ζητεῖται. Οἱ γὰρ ἀθετοῦντες τοὺς προφήτας λέγουσιν, ὅτι ὁ μὲν προφήτης λέγει· Καὶ ἐλάβον αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον Κυρίου εἰς τὸ χωνευτήριον· τὸ δὲ Εὐαγγέλιον· Καὶ ἔδωκαν αὐτὰ εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως. Πῶς οἱ δύο τοίνυν ἀληθεύουσιν, ἄκουστον. Οἱ γὰρ ἔβηεν εὐλαβεῖς (2) Ἰουδαῖοι, οἱ τότε ἀρχιερεῖς, ἰδόντες τὸν Ἰούδαν μετανοήσαντα καὶ εἰπόντα, Ἥμαρτον παραδοὺς αἷμα ἀθῶον, φασὶ· Τί πρὸς ἡμᾶς; σὺ δὲ ψῆ (3). Ἄρα οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς τοὺς σταυρούμενους; ἀλλ' ὁ μὲν τοῦ φόνου τὸν μισθὸν λαβὼν καὶ ἀποδοὺς ἔβηται, ἡμεῖς δὲ οἱ φονεύοντες οὐκ ἔβησθε; Εἰτά φασὶ πρὸς αὐτοῦς· Οὐκ ἔξεστι βυλεῖν αὐτὰ εἰς τὸν κορβανᾶν, ἐκεῖ τιμὴ αἱματὸς ἐστίν· Ἐκ τοῦ στόματος ἡμῶν ἢ κατὰ κριτί· εἰ μισθὸς ὁ μισθός, μισρὰ καὶ ἡ πρᾶξις· εἰ δὲ δικαιοσύνην πληροῖς σταυρῶν τὸν Χριστὸν, εἰ οὐ παραδέχηται τὸν μισθόν; Ἄλλὰ τὸ ζητούμενον τοῦτο ἐστίν· Πῶς οὐ διαφωνοῦσι, τὸ μὲν Εὐαγγέλιον λέγον, ἀγρὸν τοῦ κεραμέως· ὁ δὲ προφήτης, τὸ χωνευτήριον; Ἄλλ' οὐ μόνον χρυσόχρον παιδεις ἔχουσι χωνευτήριον, οὐδὲ χαλκοῦργοι μόνον ἔχουσι χωνευτήριον· ἀλλὰ καὶ κεραμίς ἔχουσι τοῦ χωνευτήρια (4). Τὸ γὰρ λεπτόν καὶ λιπαρόν καὶ χρήσιμον τῆς γῆς ἐκ τῶν χαλκίων ἀποκυλλίζοντες, καὶ τὸ πολλὸν τῆς σφραγιδώδους ὕλης ἀποχωρίζοντες προχυνούουσιν ὕδατι τὸν πηλόν, εἰς ἀνεκπέδοστον ἐργασίαν τῶν κατασκευασθησομένων. Τί τοίνυν θαυμάζεις, εἰ τὸ μὲν Εὐαγγέλιον φανερώς (5) τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως, ὁ δὲ προφήτης αἰνιγματώδως εἶπει τὴν προφητείαν, αἰνιγματώδους οὕσης πολλοῦ τῆς προφητείας,

11'. Ἐβήσαν τὸν Ἰησοῦν (6), καὶ εἰσήνεγκαν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἀρχιερέως. Θέλεις δὲ γυνῶναι καὶ εἰδέναι, ὅτι καὶ τοῦτο γέγραπται; Φησὶν Ἡσαίας· Οὐαὶ

¹¹ Zach. xi, 13. ¹² Matth. xxvii, 3, 5. ¹³ Zach. xi, 13. ¹⁴ Matth. xxvii, 10. ¹⁵ ibid. 4. ¹⁶ ibid. 5. ¹⁷ ibid. 7. ¹⁸ Luc. xxii, 54.

(1) Ἐλάβον. In Colb., Roe et Casaub., ελαβεν, sumpsit. Et loco ἐλάβον. Roe, Casaub., Grot., ἐλάβον, project. At in textu prophethico Zacharias manifeste in prima persona loquitur.

(2) Δῆθεν εὐλαβεῖς. Ante εὐλαβεῖς reperitur in editis cōd., quod ex cōd. Coisl., R-g., Colb., Roe, Casaub. eliminavimus, sic cat. 6, n. 25, καὶ δέσμιος ἦν ὁ δὲ φιλῶσορος.

(3) Σὺ δὲ ψῆ. Colb. et Reg. ut in Evangelio, οὐ ἔβη. Paulo post voci κορβανῶν praefiximus articulum ex cōd. Roe, Casaub., Reg., Colb., Ottob. et sacro textu. Κορβανῶν veru scriptisimo loco κορβανῶν eum Coisl.: sacer vero textus, ex cōd. Reg. et Ottob., κορβανῶν.

(4) Χωνευτήρια. Ita nos cum cōd. Coisl., Colb., Reg., Roe, Casaub., Grot., ubi editi habent singulari numero, χωνευτήριον.

(5) Φανερός. Male in editis, φανερός· emendatum ex Roe et Casaub. Pausis post verbis, loco πολλοῦ Reg. et Coisl. habent πανταχοῦ. At Regius cum phrasim aliter cum additamento representat, sic: Αἰνιγματώδους πανταχοῦ τῆς προφητείας οὕσης, ἰδέτωσε τὸ, καὶ ἐβάλλον αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον Κυρίου εἰς τὸ χωνευτήριον· Cum ubique aenigmati similis sit prophetia, significat illud: Et projecti eos in domum Domini, in conflatorium.

(6) Ἐβήσαν τὸν Ἰησοῦν. Hic quoque Rufinus Cyrilli interpretem agit.

ἐν ψυχῇ αὐτῶν, δεῖ βεβούλευνται (1) βουλὴν πο-
νηρὰν καθ' ἑαυτῶν, ἐλπόντες· Ἀήσωμεν τὸν δίκαιον,
οὗτος δὲ ἀσχηρὸς ἡμῖν ἔστι. Καὶ ἀληθῶς, Οὐαὶ τῇ ψυ-
χῇ αὐτῶν· καὶ βλέπωμεν. Ἥσαστα μὲν ἐπέστη, καὶ
θεραπεύθη μετὰ ταῦτα ὁ λαός. Ἐστρέψατο εἰς βόρβορον
λάκκου ἐνεβλήθη, ἀλλ' ἰσθῆ τῶν Ἰουδαίων τὴν τραῦμα·
μυρτώμενος γὰρ ἦν, ἐπειθὲ εἰς ἄνθρωπον. Ἐπειθὲ δὲ
οὐκ εἰς ἄνθρωπον, ἀλλ' εἰς Θεόν ἐνανθρωπήσαντα
ἤμαρτον Ἰουδαίος, Οὐαὶ τῇ ψυχῇ αὐτῶν.— Ἀήσωμεν
τὸν δίκαιον. Ἄρα οὐκ εἰδύνατο λύσαι ἑαυτὸν, ἐπι-
τις, ὁ λύσας· ἐκ δεσμῶν θανάτου τετραψήμερον Ἀδά-
ρον, καὶ Πέτρον ἐκ δεσμῶν σιδηρέων φυλακῆς λύσας·
Ἐτοίμοι παρεστήκεισαν ἄγγελοι λέγοντες· Διαρρή-
ξωμεν τοὺς δεσμούς αὐτῶν· ἀλλὰ ἀνέχονται, διὰ
τὸ θέλειν ὑπομεῖναι τοῦτο τὸν δεσπότην. Πάλιν ἤχθη
ἐπὶ πρεσβυτέρων εἰς κρατήριον. Ἐχῆς ἤβη τὴν μαρ-
τυρίαν· Αὐτὸς Κύριος εἰς κρίσιν ἔχει μετὰ τῶν
πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ, καὶ μετὰ τῶν ἀρχόντων
αὐτοῦ

A rum, quia consularunt consilium primum contra
seipsum, dicentes : Ligemus justum, quia incommo-
dus est nobis ²⁴. Vere omnino, *Vae animae ipsorum*;
idque videamus. Isaias quidem sectus est, et po-
pulus postea sanatus est. Jeremias in cœnum laci
dejectus ²⁵ : verum curatum est hoc Judæorum
vulnus ; quod, cum in hominem peccatum fuisset,
levius erat. Ex quo vero non in hominem, sed in
Deum inhumanatum peccarunt Judæi, *Vae anima-*
eorum.— *Ligenus justum*. Noane, inquiet aliquis, se-
ipsum solvere poterat, qui quatruiduanum Lazarum
vinculis mortis exsolvit ²⁶, Petrunique ferreis carce-
ris catenis exemit ²⁷ ? Parati aderant angeli dicen-
tes : *Dirumpamus vincula eorum* ²⁸, verum absti-
nent vim, quoniam id sufferre voluit Dominus.
B iterum productus est coram senioribus in judi-
cium ²⁹. Jam habes testimonium : *Ipsae Dominus in*
judicio veniet cum senioribus populi, et cum
principibus ejus ³⁰.

XII. ³¹ Sed interrogans princeps sacerdotum,
audita veritate indignatur ³² : et malus malorum
minister alatum impingit ³³ ; faciesque illa, quæ
olim ut sol resplenderat ³⁴, manibus iniqvis alidii
sustinuit ; alique venientes inspuant in vultum ejus
qui per sputum cæcum natum curaverat ³⁵. *Hæc*
cine redditus Domino ? 190 Hic populus stultus et
non sapiens ³⁶. Et prophetes admirans dicit : *Do-*
mine, quis credidit predicationi nostræ ? ³⁷ Incredi-
bilis profecto res est, Deum, Dei Filium et brachium
Domini ³⁸ ista perpeti. Sed ne id credere reu-
ent qui salvi fiunt, hoc prædicat Spiritus sanctus ex
persona Christi, dicentis (ipse enim qui tunc ea
loquebatur, postea præsens erat ³⁹) : *Dorsum meum*
dedi in flagella ⁴⁰ ; Pilatus enim cum flagellatum
tradidit ad crucifigendum ⁴¹ : *mazillas vero meas*
in alapas, et faciem vero meam non averti a probro
sputorum ⁴². Quasi diceret : Prævidens quod ne
verberaturi sunt, neque maxillam leviter deflexi.
Quomodo enim dicere aliquid ad mortem pro veritate
obundam roborarem, si hoc ipse pavescerem. Ego
dixi : *Qui amat animam suam, perdet eam* ⁴³ ; si
vitæ amans fuissim, quomodo docerem, non fac-
iens quæ docerem ? Prius igitur ipse, cum esset
Deus, hæc ab hominibus pati sustinuit, ut nos ho-

²⁴ Isa. III, 9, 10. ²⁵ Jerem. xxviii, 6. ²⁶ Joan. xi, 39, 44. ²⁷ Act. xii, 7. ²⁸ Psal. II, 3. ²⁹ Matth. xiiii, 59. ³⁰ Isa. III, 14. ³¹ Vid. cat. 12, n. 4. ³² Matth. xxviii, 63. ³³ Joan. xviii, 22. ³⁴ Matth. xiii, 2. ³⁵ Joan. ix, 6. ³⁶ Deut. xxxii, 6. ³⁷ Isa. liii, 1. ³⁸ ibid. ³⁹ Isa. lxi, 6. ⁴⁰ Isa. l, 6. ⁴¹ Marc. xv, 15. ⁴² Isa. l, 6. ⁴³ Joan. xii, 25.

(1) *Βεβούλευνται*. Editi ferunt, *βεβούλευται*. **D** Quos emendavimus ex codd. Colb., Roë Casaub. et sacro textu.

(2) *Ὁ κακὸς κακῶν ἴππῳ*. Articulum ὁ addidimus ex Colb., Casaub., Roë et Reg., et vocem κακῶν, ex duobus primis.

(3) *Διὰ πτελοῦ*. Loco διὰ πτελοῦ, per *lutum*, ita ferimus in codd. Roë et Casaub. Luth. habet, *διὰ στέλλου*, et Reg. *διὰ στέλλου*, per *salinum*. Ex *πτελοῦ palam* est ambas scripturas πτελοῦ et στέλλου natas esse.

(4) *Ἐὶ Θεός*. Editi, *εἰς Θεός*, unus *Deus*. Ex cod. Regio emendavimus, juxta Rufinum scribentem : *Incredibile enim est, ut Deus Dei Filius passus ista dicatur*, etc.

(5) *Δέδωκα*. Editi, *δέδωκαν* - quos emendavimus ex codd. Roë et Casaub. In Coisl. et Reg. legitur, *ἔδωκα*, juxta LXX, Rom. editi.

(6) *Ὁ στέλλου*. Ita editi et cæteri codd. juxta tenorem hujus sententiæ apud Joan. cap. xii, 25. At in Colb. legitur, *Ὁ εὐρών*, ut commemoratur Matth. cap. x, 59.

mines talia postea ab hominibus ejus causa perpetui non pueret. Vides hæc a prophetis diserete prænuntiata fuisse. Plura vero Scripturarum testimonia propter temporis angustias, ut ante dixi ⁸⁸, prætermittimus. Si quis enim omnia accurate perquisierit, nulla Christi rerum absque testimonio relinquetur.

XIV. Ligatus venit a Caipha ad Pilatum ⁸⁹. Anne et hoc perscriptum est? *Et ligantes ipsum* (1) *abduxerunt [in] munera regi Farim* ⁹⁰. Verum obstrepet aliquis eorum qui argenti sunt in audiendo: Pilatus rex non erat (ut interim multa ad eam questionem pertinentia omittamus): quomodo igitur *ligantes eum abduxerunt in munera regi*? At lege Evangelium: *Audiens Pilatus ipsum esse a Galilea, misit eum ad Herodem* ⁹¹. Herodes autem tum rex erat, et aderat Hierosolymis. Et vide prophetæ sedulam diligentiæ: *munerum enim loco ipsum missum esse ait. Facti sunt enim amici Pilatus et Herodes in die illa ad invicem: antea enim inimicitias exercebant* ⁹². Decebat enim ut ille, qui terram et cælum pacificaturus erat ⁹³, priores (omnium) eos a quibus condemnabatur pacificaret. Aderat namque ipse Dominus qui *reconciliat corda principum terræ* ⁹⁴. Tene prophetarum exploratam fidem et testificationem veram.

191 XV. Admirare Dominum judicatum. Passus est se a militibus agi et versari. Pilatus sedebat judicans ⁹⁵: et qui in dextra Patris sedet ⁹⁶, stans judicabatur ⁹⁷. Populus ab ipso e terra Ægypti, et aliis ex locis multoties liberatus in ipsum vociferabatur: *Tolle, tolle, crucifige eum* ⁹⁸. Qua de causa, o Judei? quod cæcos vestros curavit? vel quod claudos vestros ambulare fecit, et reliqua beneficia contulit? Ita ut stupens propheta de hoc

ἤνεγκτο, ἕνα ἀνθρώπου ὑπὸ ἀνθρώπων μετὰ ταῦτα εἶ' αὐτὸν τοιαῦτα πάσχοντες μὴ ἀλογηθῶμεν. Βλέπεις, ὅτι καὶ ταῦτα σαφῶς προέγραψαν οἱ προφῆται. Πολλὰς δὲ τὴν Γραφῶν μαρτυρίας διὰ τοῦ χρόνου στενὴν παρατρέχοντες, ὡς προείπον. Εἰ γὰρ πάντα ζητήσῃ τις ἀκριβῶς, οὐδὲν τῶν τοῦ Χριστοῦ πραγμάτων ἀμάρτυρον καταλειφθήσεται.

15'. Δεδοίξαι ἔβλεν ἀπὸ τοῦ Καϊάφα πρὸς Πιλάτον. Ἄρα καὶ τούτο γέγραπται: *Καὶ ἐδήσαντες αὐτὸν ἀπήγαγον ἔξῃα τῷ βασιλεῖ Ἰαφεῖμ*. Ἄλλ' ὑπεκρούει: τίς τῶν ἐξῃως ἀκρωμένων· Πιλάτος εἷς ἦν βασιλεὺς (ἵνα τέως παραλείπωμεν τὰ πολλὰ τοῦ ζητήματος [2])· πῶς τοίνυν ἐδήσαντες αὐτὸν, ἀπήγαγον ἔξῃα τῷ βασιλεῖ; Ἄλλ' ἀνάγκη τοῦ Εὐαγγελίου· Ἀκούσας Πιλάτος αὐτὸν εἶναι ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, ἀνέπεμψεν αὐτὸν πρὸς Ἡρώδη· Ἡρώδης δὲ ἦν τότε βασιλεὺς, καὶ παρῆν ἐν Ἱερουσόμοις. Καὶ βλέπει τοῦ προφήτου τὴν ἀκριβείαν· *Ἐξῆνα γὰρ φωνῆν* (3) *αὐτὸν ἀπεστάλθαι*· Ἐγένετο γὰρ *φίλοι* ὁ τε Πιλάτος καὶ ὁ Ἡρώδης ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ μετ' ἀλλήλων· ἀποπέμψον γὰρ ἐν ἔχθρᾳ ὄντες. Ἐπερπε γὰρ τῷ μιλλιῶνι εἰρηνοποιεῖν τὴν γῆν καὶ τὸν οὐρανὸν, πρῶτους αὐτοῦς δύο καταδικάζοντας αὐτὸν εἰρηνοποιῆσαι· καὶ γὰρ παρῆν ὁ Κύριος αὐτοῦ, ὁ διαλλάσσει καρδίας ἀρχόντων (4) τῆς γῆς. Ἐχε τὸν προφητῶν τὴν ἀκριβείαν, καὶ ἀληθῆ μαρτυρίαν.

1E'. Θαύματον τὸν κρινόμενον Κύριον· ἤνεγκτο ὑπὸ στρατιωτῶν ἀγόμενος καὶ φερόμενος· Πιλάτος ἐκαθέζετο κρίνων, καὶ ὁ ἐν δεξιῇ τοῦ Πατρὸς καθιζόμενος, ἐστὼς ἐκρίνεται (5). Ὁ λαὸς ὁ λυτρωθεὶς ὑπ' αὐτοῦ ἐκ γῆς Αἰγύπτου καὶ ἀλλαχθὲν πολλάκις, κατ' αὐτοῦ ἔθετο· *Αἴρε, αἴρε, σταύρωσον αὐτόν*. Διὰ τί, ὦ Ἰουδαῖοι; οὐ τοὺς τυφλοὺς ὤμων ἰδεορᾶπτευσεν; ἄλλ' ὅτι τοὺς χωλοὺς ὤμων περιπατεῖ ἐποίησε, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν εὐεργεσιῶν παρέσχεν;

⁸⁸ n. 8. ⁸⁹ Matth. xxviii, 2. ⁹⁰ Ose. x, 6. ⁹¹ Job' xii, 24. ⁹² Matth. xxvii, 19. ⁹³ Psal. cix,

⁹⁴ Luc. xxiii, 6, 7. ⁹⁵ ibid. 12. ⁹⁶ Coloss. i, 20. ⁹⁷ f. ⁹⁸ Matth. xxviii, 11. ⁹⁹ Joan. xix, 15.

(1) *Ligantes ipsum, etc.* Hunc Osee locum Cyrillus post Justinum, *Dialog.*, p. 551, et Rufinum post Cyrillum, Christo ad Pilatum, et inde ad Herodem misso accommodant, qui diversam prorsus in propheticæ textu intelligentiam habet. Omissis variis interpretationibus, ea sola vera est, quæ prophætæ locum intelligit de argento et muneribus, a rege Israelitarum Manahem ad Phul Assyriorum regem missis, auxilii emendi gratia. In his donis unum vitulum aureum, ex his quos Jeroboam Bethelæ posuerat, fuisse ferunt. Et huic narrationi prorsus favet Græcus prophætæ textus. Rex ille Assyriorum dicitur *Jarim*, quod significat *silvarum*, sive ita scriperunt LXX. Interpretes, sive librorum incuria mutata sit postrema littera β in μ, quod in similibus vocabulis persæpe contingit. Nam in Hebræo est *Jarib* ut et in editione Græca Complutensi, quod Hieronymus *veritæ ultori*, defensori. Ad perficiendum Cyrilli sensum, qui regem illum Jarim Herodem dicit esse, non abs re erit hanc Rufini, quam nostri verbis subjicit, sententiam subnectere. *Et bene addidit, Jarim, quod est Sylvester. Non enim erant Herodes de domo Israel, nec de vinca illa Israelitica; sed erat Sylvester, id est ex silva alienigenarum.*

(2) *Τὰ πολλὰ τοῦ ζητήματος.* Colb. omittit, πολλά. Nos τοῦ ζητήματος loco ζητούμενα posuimus ex Coisl., Reg., Colb., Roë, Casaub. Post βασιλεὺς additur in editis, Ἰαφεῖμ. Quod cum superfluum videatur, ac desit in codd. præfatum, expungere non sumus veriti.

(3) *Ἐξῆνα γὰρ φωνῆν.* Voces, γὰρ φωνῆν, ex nominatis modo codd. posuimus in locum particule τοίνυν nescio quomodo hinc inventæ. Ea tamen retinent codd. Roë et Casaub. loco particule causalis γὰρ.

(4) *ὁ διαλλάσσει καρδίας ἀρχόντων.* In editis, καρδίας ἀνθρώπων ἀρχόντων, etc. Vocem ἀνθρώπων, quæ sacro textui superaddita est, auctoritate codd. Coisl., Reg., Colb. et Grodecii sustulimus. Notandum vocem *διαλλάσσει*, quæ naturaliter *reconciliare* significat, in Jobo alium sensum habere, nempe *permutare, intertere*.

(5) *Ἐγένετο, judicabatur.* Sequimur hic scripturam codd. Coisl. et Reg., quæ propter oppositionem Pilati judicantis videtur opportunior, quam locum vulgata, quæ fert, *ἤνεγκτο*, vel ut Colb., Roë et Casaub. habent, *πατέβatur, tolerabat*.

ὡς, ἐκπληροσόμενον τὸν προφήτην καὶ περὶ τούτου λέγειν· Ἐπὶ τίνα ἠροίσατε τὸ στόμα ὑμῶν; καὶ ἐπὶ τίνα ἐκυλιόσασθε τὴν γλῶσσαν ὑμῶν; καὶ αὐτὸν τὸν Κύριον ἐν τερφίῃ τῆς λέγειν· Ἐγενήθη ἡ ἀληθεύματα μου ἐμοί, ὡς λέων ἐν ἐρυμῷ· ἔδωκεν ἐὰν ἐμὲ τὴν φωνὴν αὐτῆς· διὰ τοῦτο ἐμίσησα ἀδύην. Οὐκ ἐγὼ παρετήσαμην, ἀλλ' αὐτοὶ με παρετήσαντο· διὰ τοῦτο ἀκολούθως λέγω (1)· Ἐγκαταλείπει τὸν οἶκόν μου.

17'. Κρινόμενος ἰσώπια ὡς ὑπερπάσχειν τὸν Πιλάτον, καὶ λέγειν· Οὐκ ἀκούεις τί οὗτοί σου καταμαρτυροῦσιν; οὐχ ὅτι ἤδει τὸν κρινόμενον, ἀλλ' ἠφοβήθη τὸ τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς (2) ἐνύπνιον τὸ ἀποσταλεῖν. Καὶ ὁ Ἰησοῦς ἰσώπια. Λέγει ὁ Ψαλμωδῆς· Καὶ ἐγενήθη ὡσεὶ ἀνθρώπος οὐκ ἀκούων, καὶ οὐκ ἔχων ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ἐλεγμοῦς· καὶ κέλευ· Ἐγὼ δὲ ὡσεὶ κωφὸς οὐκ ἤκουον, καὶ ὡσεὶ ἀλαλός οὐκ ἀνοίγων τὸ στόμα αὐτοῦ. Ἦκουσας τὰ περὶ τούτου καὶ πρότερον, εἴ γε μνημονεύεις.

18'. Ἀλλ' οἱ στρατιῶται περιχυθέντες αὐτῷ καταπαύσονται· καὶ γίνεται παῖγνον αὐτοῖς ὁ Κύριος, καὶ καταπαύεται ὁ Δεσπότης· Εἶδοθαι με, καὶ ἐσάλευσαν νεφελᾶς αὐτῶν. Καὶ ὁ τύπος γίνεται τῆς βασιλείας; καταπαύσονται μὲν γὰρ, γονυπιτούσι δέ. Καὶ σταυροῦσι προενθίσαντες αὐτὸν πορφυρᾶν στρατιῶται, καὶ στέφανον ἐπιτίθεισαν αὐτῷ τῆ κεφαλῇ· τί γὰρ, εἰ καὶ ἀκάνθινον; Πῆξ βασιλεὺς ὑπὸ στρατιῶτων ἀναγορεύεται· ἔδει καὶ Ἰησοῦν τυπικῶς ὑπὸ στρατιῶτων στεφανωθῆναι· ὡς διὰ τοῦτο τὴν Γραφήν ἐν Ἰουδαίᾳ λέγειν· Ἐξέλθετε, καὶ ἴδετε, Ἄστυγάτρεις Ἰερουσαλήμ, ἐν τῷ βασιλεὶ Σολομῶν (3) ἐν τῷ στεφάνῳ, ᾧ ἐστεφάνωσαν αὐτὸν ἡ μήτηρ αὐτοῦ. Μυστήριον δὲ ἦν καὶ ὁ στέφανος· λύσις γὰρ ἦν τῶν ἁμαρτιῶν, ἀπόλυσις τῆς ἀποφάσεως.

19'. Ἐλαθε καταδικῆν ὁ Ἀδάμ· Ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου, ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοί. Διὰ τοῦτο Ἰησοῦς λαμβάνει τῆς ἀκάνθας, ἵνα λύσῃ τὴν καταδικῆν· καὶ διὰ τοῦτο ἐτάφη ἐν τῇ γῆ, ἵνα ἡ καταραμένη γῆ ἀνελὶ κατάρως δέξηται τὴν εὐλογίαν. Κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἁμαρτίας, συκῆς φύλλα περιεβάλλοντο· διὰ τοῦτο καὶ Ἰησοῦς τέλος σημειῶν τὴν συκῆν ἔδωκε. Μέλλον γὰρ εἰς τὸ πάθος χωρεῖν, καταρῆται τὴν συκῆν· οὐ πᾶσαν συκῆν, ἀλλ' ἐκείνην μόνην διὰ τὸν τύπον, λέγων· Μηκέτι ἐκ σοῦ (4) καρπὸν εἶς φάγη· λελυθὼς ἡ καταδικῆ. Καὶ ἐπειδὴ τότε συκῆς φύλλα περιεβάλλοντο,

A dicat: Super quem aperuistis os vestrum, et super quem linguam vestram laxavistis ¹⁷? ipseque Dominus in prophetis referat: Facta est hereditas mea mihi sicut leo in silva: dedit contra me vocem suam: propterea odio eam habui ¹⁸. Non ego eam abjeci, sed ipsi abiecerunt me. Idcirco consequenter dico: Dereliqui domum meam ¹⁹.

XVI. Judicatus tacebat ²⁰: ita ut pro ipso pateretur Pilatus, et diceret: Non audis quid illi contra te testificantur ²¹? non quod eum novisset qui judicabatur, sed uxoris suae sononium sibi significatum metuebatur ²². Et Jesus tacebat. Dicit Psalmista: Et factus sum sicut homo non audiens, et non habens in ore suo refutationes ²³. Et iterum: Ego autem tanquam surdus non audiebam, et sicut mutus non aperiens os suum ²⁴, quæ ad hoc attinent autem ²⁵ quoque audivisti, si meministi probe.

XVII. Sed milites circumfusi ipsi illudunt ²⁶. Ludibrium ipsis fit Dominus, et herus deridiculo est: Viderunt me, et moverunt capita sua ²⁷. In figura regnum adunbratur: illudunt siquidem, sed genuflectunt ²⁸: cruciique illum affligunt milites, injecta prius purpura, ²⁹ et coronam circumponunt ejus capiti ³⁰. Quid enim illud, etsi spinæ? Rex omnis a militibus proclamatur. Oportuit et Jesum in figura a militibus coronari. Ita ut propterea Scriptura in Canticis dicat: Egredimini, et videte, filie Hierusalem, in rege Salomone, in corona qua coronavit eum mater sua ³¹. Mysterium vero erat etiam corona illa; solutio enim erat peccatum, absolutio a condemnationis sententia.

XVIII. Arcepit condemnationem Adamus: Maledicta terra in operibus tuis, spinas et tribulos producet tibi ³². Propterea Jesus spinas assumpsit, ut solvat maledictionem: et idcirco sepultus est in terra, ut quæ maledicta fuerat tellus, pro maledictione benedictionem reciperet. ³³ Tempore [primi] peccati, ficulna folia sibi circumponere; ideo et Jesus finem signorum in ficu fecit. ³⁴ Ad passionem enim iturus, maledictione ferit ficum; non ficum omnem, sed illam solam in figuram, dicens: Nemo amplius ex te fructum comedat ³⁵: dissolvatur damnatio. **192** Et quandoquidem ficus sibi tunc

¹⁷ Isa. lvi, 4. ¹⁸ Jerem. xii, 8. ¹⁹ Ibid. 7. ²⁰ Matth. xxvii, 14. ²¹ Matth. xvi, 62; xxvii, 15. ²² Matth. xxvii, 19. ²³ Psal. xxxviii, 15. ²⁴ Ibid. 14. ²⁵ forte in quadam homilia. ²⁶ Matth. xxvii, 27. ²⁷ Psal. cviii, 25. ²⁸ Matth. xxvii, 29. ²⁹ idem hom. in Paral. n. 12. ³⁰ Joan. xix, 2. ³¹ Cant. iii, 11. ³² Gen. iii, 17, 18. ³³ id. in fr. n. 35, et cat. 14, n. 11. ³⁴ Vide Isid. Pelus. lib. i, ep. 51, et 58. ³⁵ Marc. xi, 14.

(1) Λέγω. Ex Reg., Coisl., Collb., Grud. ita scripsi pro λέγων, dicens; ut Cyrillus ex Domini persona sermonem continuet.

(2) Τῆς ἑαυτοῦ γυναικός. Vocem ἑαυτοῦ adjectivum ex Hoe, Casaub., Grud., Ottob. et Regio; qui postremum habet solum αὐτοῦ.

(3) Ἐν τῷ βασιλεὶ Σολομῶν. Ea verba addita sunt a nobis ex colb. Collb. et sacro textu: sine

quibus phrasid sensus est imperfectus. Rufinus tamen hic, et S. Nilus, lib. ii, epist. 197, eundem locum, ut putamus, ex Cyrillo recitantes, ea omittunt.

(4) Μηκέτι ἐκ σοῦ, etc. In eod. Roë et Casaub. legitur ut apud Matth. xxi, 19: Μηκέτι ἐκ σοῦ καρπὸς γένηται, at in Reg., καρπὸν τις φάγοι, proxime ad Marcum qui scribit: Μηκέτι ἐκ σοῦ εἰς τὸν αἰῶνα μηδεὶς κάρπον φάγοι.

induerunt, eo tempore venit quo cibus non invenitur. Quis ignorat, quod hiemis tempore ficus fructum non affert, sed foliis tantum vestitur? Quod omnes norant, id Jesus nesciebat? At gnarus licet, venit tanquam quaesitior; non ignorans se nihil reperit, sed maledictionem figurat [et mysterii loco intentatam] ad folia tantum extendens.

XIX. Quoniam vero paradisi res attingimus, certe figurarum veritatem admiror. ⁶¹ In paradiso casus; et salus in horto : a ligno peccatum; et ad lignum usque peccatum. Post meridiem Domino perambulante latibulum quaesivere ⁶² : et post meridiem a Domino in paradiso introducitur latro ⁶³. Sed dicit mihi quispiam : Communisceris ista : crucis lignum mihi a propheta demonstra; nisi mihi ex propheta testimonium praebueris, non acquiescam. Audi igitur ex Jeremia, et convincere. *Ego sicut agnus innocens ductus ad immolandum; non cognovi* ⁶⁴? (Sic enim lege per interrogationem, ut dixi. Qui enim ait : *Nostis, quod post biduum pascha fiet, et Filius hominis tradetur ut crucifigatur* ⁶⁵; num ille ignorabat?) *Ego sicut agnus innocens qui ad immolandum ducitur; non cognovi* ⁶⁶? (Qualis agnus? Joannes Baptista interpretetur, dum dicit : *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccatum mundi* ⁶⁷.) *Super me cogitaverunt consilium prosum, dicentes (qui cogitationes novit, eventumque ignorat) et quid dixerunt : Venite, et injiciamus (1) lignum in panem ipsius* ⁶⁸. Si te Dominus dignus habuerit, in posterum cognoscens quod corpus ejus juxta Evangelium figuram ferebat panis. *Venite igitur, lignum injiciamus in panem ejus, et conteramus ipsum de terra viventium* ⁶⁹; (vita non conteritur, quid casso labore fatigamini?) *et nomen ejus non memoretur omplius* ⁷⁰. Vanum est consilium vestrum : ante solem quippe nomen ejus in

A ἤλθεν ἐν καιρῷ ἐν ᾧ βρωσις οὐκ εὑρίσκεται (2). Τι οὐκ εἶδεν, ὅτι ἐν καιρῷ χειμῶνος συκῆ οὐ καρποφορεῖ, ἀλλὰ φύλλα περιέκειται μόνον; Ὅπως πάντες βδειςαν, τοῦτο Ἰησοῦς ἀρα οὐκ βδεῖ; ἀλλ' εἶδός, ηργετο ὡς ζητήσων οὐκ ἀγνοῶν, ὅτι οὐκ εὑρίσκει ἀλλὰ τὸν τύπον τῆς κατάρας μέχρι τῶν φύλλων μόνον ποιούμενος.

10°. Καὶ ἐπειθὶ τῶν κατὰ παράδεισον ἡράματα πραγμάτων. τεθαύμακα ἀληθῶς τὴν ἀλήθειαν τῶν τύπων. Ἐν παραδείσῳ ἡ ἀπόπτωσις, καὶ ἐν κήπῳ ἡ σωτηρία· ἀπὸ φύλου ἡ ἀμαρτία, καὶ μέχρι φύλου ἡ ἀμαρτία (3). δειλινὸν τοῦ Κυρίου περιπατούντος ἐκρῦθησαν, καὶ δειλινὸν ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰς παράδεισον ὁ ληστής ἐσάγγεται. Ἄλλ' ἔρει μοι τις (4). Εὐρεσιλογεῖς· δεῖξόν μοι ἀπὸ προφήτου τοῦ σταυροῦ B τὸ ξύλον· ἐάν μὴ μαρτυρίαν ἀπὸ προφήτου παρσχηῖ, οὐ πείθομαι. Ἄκουε τοίνυν ἀπὸ Ἰερემίου, καὶ πιστοποιοῦ· Ἐγὼ ὡς ἀρίον ἀκακὸν ἀγόμενον (5) τοῦ θεοῦ· οὐκ ἔγνων; (Ὅστω γὰρ ἀνάγκη ἐπερωτηματικῶς ὡς εἶπον. Ὁ γὰρ λέγων, οἴδατε, ὅτι μετὰ δύο ἡμέρας τὸ πάσχα γίνεται, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίθεται εἰς τὸ σταυρωθῆναι· ἄρ' οὐκ βδεῖ;) Ἐγὼ ὡς ἀρίον ἀκακὸν ἀγόμενον τοῦ θεοῦ· οὐκ ἔγνων; (ποῶν ἀρίον; Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς ἐρμηνεύτω, λέγων· Ἰδὲ ἐ ἀμῶς τὸ θεοῦ, ὁ ἀρίον τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου (6).) Ἐπ' ἐμὲ ἐλεγκάσαντο ποτηρῶν λογισμεν, λέγοντες· (ὁ τοῦς λογισμοῦς εἶδος, τὸ ἀποητόμενον ἄρ' οὐκ βδεῖ;) καὶ τί εἶπον; Δεῦτε, καὶ ἐμβάλωμεν ξύλον εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ. Καὶ ἐάν σε ὁ C Κύριος καταξίωσῃ, εἰς τὸ ἐμπροσθεν γνώσῃ, ἔτι τὸ σῶμα αὐτοῦ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τύπον ἔφερον ἄρτου. Δεῦτε τοίνυν, ξύλον ἐμβάλωμεν εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ, καὶ ἐκτρέψωμεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ζωτικῆς (ζωῆ) [7] οὐκ ἐκτρέβεται, τί κἀνετα μάτριν;) καὶ τὸ δρομα αὐτοῦ οὐ μὴ μνησθῆ ἔτι. Ματαία

⁶¹ Vide cat. 14, n. 10. ⁶² Gen. iii, 8. ⁶³ Luc. xiii, 43. ⁶⁴ Jerem. xi, 19. ⁶⁵ Joan. i, 29. ⁶⁶ Jerem. xi, 19. ⁶⁷ ibid.

⁶⁸ Jerem. xi, 19. ⁶⁹ Jerem. xi, 19. ⁷⁰ ibid.

(1) *Venite, et injiciamus*, etc. Haec quoque transcribit Rullius. Hunc Jeremiae locum magno consensu Patres de Christi corpore in crucem acto interpretantur : illud panis nomine a propheta idcirco significari aient, quod Christus in Eucharistia corpus suum sub panis specie edendum praebuerit. Vide Tertull., *adversus Judaeos*, cap. 10, lib. i. *cont. Marc.*, cap. 19, et lib. iv, cap. 40. Quod Cyrillus religione silentii hic apertius disserere prohibuit est, planissime aperuit catechesei 22, in qua haec inter alia habentur num. 3 : *Itaque cum omni persuasione quasi corpus et sanguinem Christi sacra mysteria sumamus. In typo enim panis datur tibi corpus, et in typo vini datur tibi sanguis*, ἐν τύπῳ γὰρ ἄρτου δίδονται σοι τὸ σῶμα, etc.

(2) *Ὅχι εὑρίσκειται*. Ita scripsimus ex codd. Colb. et Grod. In Reg. et Coisl. scriptum, *εὑρίσκειται*. Editi habent, *εἴγνετο*.

(3) *Ἀμαρτία*. In impressis legitur, ἡ σωτηρία, usque ad lignum salus. Cajus sententiae vel improprie et obscurus est sensus, vel etiam contrarius; cum non in ligno desideret, sed incepterit salus. Scripsimus itaque ex Roe et Casaub., *μέχρι φύλου ἡ ἀμαρτία*. Sive enim *vos usque sensu exclusivo intelligatur, significatum erit usque ad crucem qua sublatus est, peccatum viguisse; quomodo ait Cat.*

19, num. 3, demonem homines usque ad aquas baptismi, in quibus submergitur, persequi : sive inclusive expliciter, sensus erit, peccata nostra usque ad lignum crucis in quo ea Christus portavit, nec plus ultra vni habuisset; quomodo superius ait Christum foliis tenus, *μέχρι τῶν φύλλων μόνον*, sicut maledixisset, ut in iis haereret maledictio. Vide infra, num. 28. Grodecius legisse videtur, quod omnem difficultatem e medio tollit, dicit *ξύλου ἡ σωτηρία, per lignum salatio*.

(4) *Ἄλλ' ἔρει μοι τις*. Coisl., Colb., Reg., *ἔρει μοι ὅτι εὔρεα*. Paulo post scripsimus, *μαρτυρίαν*, ex Coisl., Oub., Reg., Colb., Roe, Casaub., quod loco habent in-pressi, *προφήταν*.

(5) *Ἀγόμενον*. Roe et Casaub., *ἀγόμενος*. Quam interrogationem legendam putat auctior post *οὐκ ἔγνων*, ea neque Hebraico fonti, neque interpretatione LXX conformis est. Soluta eam cum Cyrillo Rufinus legendam censet.

(6) *Ὁ ἀρίον τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου*. Desunt haec in codd. Coisl., Colb., Reg., Roe, Casaub., et Grod. Verba, ἐπ' ἐμοῦ, uscripsimus ex iisdem libris et Oub., quorum loco in editis legitur tantum *ἐπ'.*

(7) *ζωῆ, vita*. Spiritum in Colb., ζῶν, vivens. Ex sequentibus apparet legendum, *ζωῆ, vita*.

ἡ βουλὴ ὑμῶν · πρὸ γὰρ ἡλίου τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μένει. Καὶ ὅτι γε ζωὴ ἦν ἔκ ἐκείνου τοῦ ἔξυλον κρεμασθεῖσα, Μωσῆς ἀποκαλυφθεὶς φησὶ · Καὶ ἵσταται ἡ ζωὴ σου κρεμασθεῖσα ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν σου, καὶ φοβηθήσῃ ἡμέρας καὶ νυκτέων, καὶ οὐ πιστεύσεις τῇ ζωῇ σου · καὶ τὸ ἀναγνωσθὲν ἀρτίως ·

Κ'. Τοῦτον τὸν τύπον ἐπετελεῖ Μωσῆς σταυρῶν τὸν ὄντιν · Ἦ' ὁ δακνόμενος ὑπὸ τοῦ ζώντος ὕδατος, καὶ βλέπων τὸν γαλικὸν ὄντιν, σωθῆ πιστεύσας. Εἶτα, γαλικὸς μὲν ὄντις ἑσταυρωμένος οὐ σῶζεται, Ἰὼδς (1) δὲ θεοῦ σαρκωθεὶς ἑσταυρωμένος οὐ σῶζεται; Πάντοτε ἐκ ἔξυλου ἡ ζωὴ. Ἐπὶ τοῦ Νῦνε μὲν γὰρ διὰ κιβωτοῦ ζῶντος ἡ ζωοποιήσις · ἡ δὲ θάλασσα ἐπὶ Μωσέως τὸν τύπον τῆς ῥάβδου θεασαμένην, ἔδουση τῆς τὸν κρούσαντα. Εἶτα, ἡ Μωσέως ῥάβδος ἰσχυεῖται, καὶ ὁ τὸ Ἰωηὶος σταυρὸς ἀδυνατεῖται; Παρρημὶ δὲ τὰ πολλὰ τῶν τύπων, συμμετρίας ἔνεκεν. Τὸ ἔξυλον ἐπὶ Μωσέως ἐλάσκατο τὸ ὕδωρ, καὶ ἐκ πλευρᾶς Ἰησοῦ τὸ ὕδωρ ἔβηκεν ἐκ τοῦ ἔξυλου.

ΚΑ'. Ἀρχὴ σημεῖων ἐπὶ Μωσέως αἷμα καὶ ὕδωρ (2), καὶ τὸ τελευταῖον πάντων τῶν σημεῖων Ἰησοῦ τὸ αὐτό. Πρῶτον Μωσῆς τὸν ποταμὸν μετέβαλεν εἰς αἷμα · καὶ ὁ Ἰησοῦς, τὸ τέλος (3), ὕδωρ ἐξηγήκεν ἐκ πλευρᾶς; μετὰ αἵματος. Διὰ τὰς δύο φωνὰς ἰσως, τοῦ τε κρῖνοντος, καὶ τῶν ἐπιθωόντων · ἡ διὰ τοῦ πιστεύοντος, καὶ τοῦ ἀπιστοῦντος. Ὁ μὲν Πιλάτος ἔλεγεν · Ἄθως εἰμι, καὶ ὕδατι ἀπενίπτω τὰς χεῖρας · οἱ δὲ ἐπιθωόντες ἔλεγον · Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς. Ἦν ὅτι τὰ δύο ἐκ τῆς πλευρᾶς · τὸ ὕδωρ ἰσως τῷ κρῖνοντι, τοῖς δὲ ἐπιθωῶσι τὸ αἷμα. Καὶ πάλιν ἄλλως κρῖνοντι. Ἰουδαίους μὲν τὸ αἷμα, Χριστιανούς δὲ τὸ ὕδωρ · ἐκείνοις μὲν γὰρ ὡς ἐπιθωοῦσι, ἡ ἐκ τοῦ αἵματος καταδικῶν · οἱ δὲ τῷ πιστεύοντι νῦν, ἡ διὰ ὕδατος σωτηρία οὐδὲν γὰρ εἰκὴ γέγονεν. Ἀπέδωκαν οἱ ἐξηγηταὶ Πατέρες ἡμῶν καὶ ἄλλων τὸ πρῶτον αἷμα. Ἐπιθῶ γὰρ διπλῆ τις ἐστὶ τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος ἐν Ἐσχατοῦς ἡ δύναμις, μὴ μὲν ἡ τοῖς φωτισθεῖσιν ἔσχατον μὲν ὁ ὕδατος, δευτέρα δὲ ἡ ἐπὶ τῶν

¹ Psal. lxxi, 17. ² Deut. xxviii, 66. ³ Isa. lxxxv, 4. ⁴ Num. xxi, 5. ⁵ Num. xxi, 9; Joan. iii, 14, 15. ⁶ Gen. vii, 25. ⁷ Exod. xiv, 16-21. ⁸ Exod. xv, 25. ⁹ Joan. xix, 34. ¹⁰ Exod. vii, 20. ¹¹ Math. xxvii, 24, 25.

(1) Ἰὼδς, Ἰλδς, etc. In Colb. paulo explicatus, οὗτις πάντοτε τοῖς δακνόμενος · τοῦ δὲ Ἰησοῦ ὁ σταυρὸς οὐ σῶζεται πάντοτε; διὰ τοῦ ἔξυλου γὰρ ἡ σωτηρία · Serpens æneus cruci appensus saluos semper facit morsu vulnerato: Jesu vero crux non semper dei salutem? per lignum namque salus.

(2) Αἷμα καὶ ὕδωρ. Non prætermittendum quod erod. Colis. et Reg. scriptum habent, αἷμα τὸ ὕδωρ, sanguis aqua, seu, de aqua; quo significans exprimitur Mosis signum. Infra, loco præterito. Colis., Reg. et Colb. Ierunt., πρότος, minus bene.

(3) Ὁ Ἰησοῦς, τὸ τέλος, etc. Hæc quoque usque ad numeri finem, in suam Symboli expositionem transtulit Rufinus: ac sub Nymbe Cyrilli nostri citantur in Catena regie Bibliothecæ in Joannem. cod. 1837, p. 298; sed paulo liberius, fere ex Catenarum more. Eadem quoque habentur, sed commutatis magis verbis, et nullius auctoritate citata, apud Theophanem Ceramenm, hom. 27, in fin., pag. 212. Magis ex Catena quam ex Cyrillo

Ecclesia manet. Et quod quidem vita erat in ligno suspensa, Moses deplorans ait: *Et erit vita tua pendens ante oculos tuos, et timebis die ac nocte, et non credes vitæ tuæ*. Et quod nuper lectum est: *Domine, qui credidit auditæ voci nostræ*?

XX. Hanc figuram adumbravit Moyses crucifigens serpentem, ut qui a vivo serpente morsus erat, æneum serpentem intuitus, salutem consequeretur cum credidisset. Jam vero, 193 æneus serpens crucifixus salutem dat: incarnatus vero Dei Filius cruci affixus salutem non dedit? Semper per lignum salus. Neomi enim temporibus per arcam ligneam vitæ facta est conservatio. Mare sub Mose cum figuram virgæ conspexisset, ferienti se ex reverentia concessit. Ergone Mosis virga tantum potuit, et Salvatoris crux inefficax erit? Multas e figuris brevitatis causa prætermitto. Lignum Mosis tempore dulcem effecit aquam; et de latere Christi aqua effluxit in ligno.

XXI. Primum signorum Mosis aqua et sanguis: eademque res omnium Jesu signorum postremum fuit. Primo loco Moses fluvium in sanguinem transmutavit: et in fine Jesus aquam ex latere emisit cum sanguine. Forte propter duas voces, alteram judicantis, alteram vero eorum qui [dire] vociferantur: aut propter credentes, et propter incredulos. Nam cum Pilatus diceret: *Innocens sum*, et aqua lavaret manus, vociferantes dicebant: *Sanguis ejus super nos*. Emerserunt igitur hæc duo de latere: aqua fortassis judici, sanguis vero vociferantibus. Rursusque aliter intelligi potest: Judeis sanguis, Christianis aqua: illis quidem ut insidiatoribus, ex [fuso] sanguine condemnatio: tibi vero qui nunc credis, per aquam salus. Nihil enim frustra factum est. Reddiderunt quoque explanatores (4) Patres nostri aliam ejus rei causam. Cum enim duplex quedam sit in Evangeliiis salutiferi baptismatis vis: una quidem per aquam iis qui illum-

sumpsisse Theophanem credo.

(4) *Reddiderunt explanatores*, etc. Communis est inter Patres veteres seu Græcos seu Latinos ea duplicis baptismi, per aquam et sanguinem e Christi latere manantes figurati, distinctio. E Græcis eam adhibet Origenes, hom. 7 in lib. *Judic.*, pag. 393, et tom. xvi in *Math.*, p. 416. Ipse Cyrillus jam eam atulit distinctionem cat. 3, n. 40. Nota in utroque loco vim utriusque baptismi ex parte recipientis, in confessione fidei reponi; qua de re vide Gennad., *De eccles. dogm.*, cap. 41, perfectam inter martyrium et baptismum comparisonem insituentem. Alteram causam quam adfert cur Christi latus sit punctum, nimirum propter peccatum et femina de Adami latere eucta profectum, reperitur in multis antiquis auctoribus, ut in auctore homil. *De passione*, num. 25, Athan., tom. II, sive III, pag. 100. Apollinarium et Antiocho Ptolemaidis, Catena in Joan., ad cap. xix, 34, pag. 444; Augustino, tract. 120, in Joan., n. 2, etc.

natur [seu baptizantur] concessa ; altera vero, quæ persecutione tempore sanctis martyribus proprium sanguinem datur : exiere e Salvatoris latere sanguis et aqua ; quæ confessionis, cum in illuminatione [seu baptismo] tum in temporibus martyrii factæ pro Christo, confirmant gratiam. Est et alia lateris ejus causa. Peccati princeps et dux fuit mulier, quæ e latere formata est. Jesus autem cum venisset, ut viris simul ac feminis veniam gratificaretur, latus perfossus est pro mulieribus, ut peccatum solveret.

XXII. Quod si quis adhuc perquirat, alias etiam causas inveniet, hæc tamen dicta sufficiant, et propter temporis angustiam, et ut aurium satietati occurratur, quamvis nusquam est labor audiendi de coronis [seu tropæis] Domini ; præsertimque in isto ter sancto Golgotha. Alii enim tantummodo audiunt, nos autem 194 et videmus et tangimus. Nemo delassetur. Arma pro ipsa cruce contra adversarios sume : fidem crucis pro tropæo adversarios contradicentes statue. Quando enim de cruce Christi contra infideles disceptionem institutus eris, prius manu signum crucis (1) emitte, et obtutescet qui contra nititur. Ne pudeat crucem confiteri : de hac namque gloriantur angeli scientes : *Novimus quem queratis, Jesum crucifixum* *. Nonne potueras dicere, o angele : Novi quem queritis, Dominum meum ? sed, Ego, ait ille cum fiducia, *novi crucifixum*. Crux enim corona est, non ignominia.

XXIII. Cæterum redeamus ad propositam ex prophetis demonstrationem. Crucifixus est Dominus ; accepisti testimonia. Vides locum Golgotha... (2). Acclamas cum præconio tanquam assentiens : vide ne aliquando in tempore persecutionis neges. Ne in tempore pacis solummodo gaudium tibi crux sit : verum etiam in tempore persecutionis eandem habeto fidem, ne in tempore pacis sis amicus Jesu, et bellorum tempore inimicus. Accipis nunc peccatorum tuorum remissionem, et spiritualis donativi (3) regis tui munificens gratias : com ingruerit

* Math. xxviii, 6.

(1) *Prius manu signum crucis*. Hoc præceptum secutus est sanctus Porphyrius Gazensis in Ecclesia Hierosolymitana sub Joanne nostri successore educatus, qui disputationem cum Manichaica muliere ab signo crucis exorsus, eam miraculo reddidit mentis, ut narratur in ejus *Vita*, num. 61, Februarii die 26.

(2) *Acclamatio auditorum assentientium*.

(3) *Spiritualis donativi*, etc. Intellegit dona Spiritus sancti gratis data, quæ donativi loco a Christo in baptismo vel in confirmatione supra remissionem peccatorum eo tempore non infrequenter dabantur. Vide cat. 1, n. 5, cat. 5, n. 11, cat. 17, n. 37.

(4) *Hæc in tōn ἀγίων*. Codd. Colb., Roe, Casaub. et Grod. omittunt et.

(5) *Ἐν τῷ φωτισματι*, etc. Coisl., Reg., Roe, Casaub., in τῷ φωτισματι, iidem, Casaub. excepto, loco μαρτυρίου habent, μαρτυρίας. Ottob., μαρτυρίῳ. Pro βεβαιούσα, quod ægre ad δόναμας rictarii

ἀγίων (4) μαρτύρων ἐν διωγμοῖς δι' οἴκειου αἵματος· ἐξήλθεν ἐκ τῆς σωτηρίου πλευρᾶς αἷμα καὶ ὕδωρ, τῆς ὑπὲρ Χριστοῦ γνωμένης ὁμολογίας, ἐν τῷ φωτισματι (5) καὶ μαρτυρίου καιροῖς βεβαιούσα τὴν χεῖριν. Ἔστι καὶ ἄλλη τῆς πλευρᾶς αἰτία. Γυνὴ γέγονεν ἀρχηγὸς ἁμαρτίας, ἡ πλασθεῖσα ἐκ πλευρᾶς· ἀλλ' ὁ ἔλιθον Ἰησοῦ ἀνθρώπιν ὀμοῦ καὶ γυναῖκα γαρῖσασαί τιν τὴν ἀμνηστίαν, ἐνούγη τὴν πλευρᾶν ὑπὲρ γυναικῶν, ἵνα λύσῃ τὴν ἁμαρτίαν.

B KB'. Καὶ ἐφ' τῆς ἐρευνῆσεως, εὐφρασε καὶ ἄλλας αἰτίας. Ἄλλ' αὐτάρχη καὶ ταῦτα λέγεσθαι, διὰ τὸ τοῦ καιροῦ στενὸν, καὶ διὰ τὸ μὴ προσκορῆ γενέσθαι (6) τὴν ἀκράσιν τοῖς ἀκούουσι. Καίτοιγε οὐκ ἔστι ποτὲ καμῆν ἀκούοντας διὰ περὶ τοῦ Δεσπότης στεφανουμένου, καὶ μέλιστα ἐν τῷ παναγίῳ τούτῳ Γολγοθᾶ. Ἄλλοι μὲν γὰρ ἀκούουσι μόνον, ἡμεῖς δὲ καὶ βλέπομεν, καὶ ψηλαφῶμεν. Μηδεὶς καινέτω· λάβε τὰ ὅπλα κατὰ τῶν ἐναντίων ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ σταυροῦ· τρώπαιον στήσον τὴν πίστιν τοῦ σταυροῦ κατὰ τῶν ἀντιλεγόντων. Ὅταν γὰρ μέλλῃς περὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ συζητεῖν πρὸς ἀπίστους, ἀποστείλον τὴν χεῖρὶ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, καὶ φημιούται ὁ ἀντιλέγων. Μὴ ἐπαισχυθῆς τὸν σταυρὸν ὁμολογεῖν· ἀγγελοὶ γὰρ ἔγκραυχῶνται λέγοντες· *Ὁίδαμεν (7) τίνα ζητεῖτε, Ἰησοῦν τὸν ἐσταυρωμένον*. Ἄρ' οὐ δύνασαι εἰπεῖν, ὡς ἀγγελοὶ· *Ὁίδα' ὅν ζητεῖτε, τὸν ἐμὸν Δεσπότην ; ἀλλ', Ἐγὼ, φησὶ μετὰ παρήρησις, οἶδα τὸν ἐσταυρωμένον*. Στείρα-
C νος γὰρ ἔστιν ὁ σταυρὸς, οὐκ ἀτιμία.

ΚΓ'. Ἡμεῖς δὲ λοιπὸν ἀναδράμωμεν ἐπὶ τὴν εἰρη-
μένην ἐκ τῶν προσφθῶν ἀποδείξειν. Ἐσταυρώθη ὁ Κύριος, ἐληφας τὰς μαρτυρίας. Ὅραξ τὸ Γολγοθᾶ τὸν τόπον. . . Ἐπιβοῆς ἐπαίνω, ὡς συνειθέμενος. Βλέπε μήποτε ἐν καιρῷ διωγμοῦ ἀρνήσῃ. Μὴ ἐν καιρῷ εἰρήνης ἐπευφρανοῦ τῷ σταυρῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν καιρῷ διωγμοῦ τὴν αὐτὴν ἔχε πίστιν· μὴ ἐν καιρῷ εἰρήνης Ἰησοῦ φίλος, καὶ ἐν καιρῷ πολέμου ἐχθρὸς. Λαμβάνεις νῦν ἀφαισι τῶν σῶν ἁμαρτημάτων, καὶ πνευματικῆς δωρεᾶς τοῦ βασιλέως τὰ χαρίσματα· ὅταν ἔλθῃ πόλεμος, ὀπεραγώνισαι γενναίως

D potest, legendum puto, βεβαιούσα, vel βεβαιούσα.

(6) *Προσκορῆ γενέσθαι*. Verbum γενέσθαι addidimus ex codd. Reg., Roe, Casaub., Ottob., Coisl. et Colb., cum tamen hi duo posteriores scripturam habeant, γένεσθαι.

(7) *Ὁίδαμεν, scimus*. In codd. Reg., Colb., Roe, Casaub. et Ottob. singulari numero οἶδα, scio, ut legitur Math. xxviii, 5. Id et sequentibus Cyrilli verbis, quibus unius angeli loquentis mentionem facit, et Mathæi textum quem allegare hic præ cæteris evangelistis videtur, conformius. At superiora verba Cyrilli, ἀγγελοὶ ἔγκραυχῶνται λέγοντες, nulli discrimine ab omnibus codicibus eo modo relata, necessario postulanti οἶδαμεν. Usus est itaque Cyrillus figura quæ dicitur enallage, seu commutatio numeri ; nisi dicas eum respexisse ad Luc. xxiii, 5, quo loco eadem fere Lucas ab duobus angelis ad mulieres dicta narrat, quæ Matthæus et Marcus ab angelo uno.

πὸ τοῦ βασιλέως. Ἰησοῦς ἐσταυρώθη ὑπὲρ τοῦ ὁ
 ἀμαρτητοῦ, καὶ ἐν ὑπὲρ τοῦ σταυρωθέντος ὑπὲρ
 (1) ὁ σταυροῦσαι· Οὐ χάριν δίδως· προεληφας
 γὰρ· ἀλλὰ χάριν ἀποδίδως, ἀποδίδους τὸ χρέος τῷ
 ἐν τῷ Γολγοθᾷ σταυρωθέντι δὲ αἰ. Γολγοθᾶς δὲ ἐρ-
 ρημέται· Κρανίου τόπος. Τίνες ἄρα οἱ προφητι-
 κῶς τὸν τόπον τοῦ Γολγοθᾶ τοῦτον (2) ὀνομάσαντες,
 ἐν ᾧ ἀληθῆς κεφαλὴ Χριστὸς δὲ σταυρὸν ὑπέμει-
 ν· καθὼς δὲ Ἀπόστολός φησιν· Ὁς ἐστὶν εἰκὼν
 τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου· καὶ μετ' ὀλίγα· Καὶ αὐτὸς
 ἰκτιρ ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας·
 καὶ πάλιν· Πατρὸς ἀνερόε· ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστὸς
 ἰκτι· καὶ πάλιν· Ὁς ἐστὶν ἡ κεφαλὴ πάσης ἀρ-
 χῆς καὶ ἐξουσίας. Ἡ κεφαλὴ ἐν τῷ τοῦ Κρανίου
 πᾶσι πέποιθεν. Ἡ μεγάλη προφητικὴ ὀνομασία!
 προσοῦλι καὶ τὸ ὄνομα ὑπομνηστικαί σε λέγον· Μὴ
 προσχῆ· ὡς ψιλῷ ἀνθρώπῳ τῷ σταυρωθέντι. Ἡ
 κεφαλὴ πάσης ἀρχῆς ἐστὶ καὶ ἐξουσία. Κεφαλὴ
 μὲν πάσης ἐξουσίας ἡ σταυρωθεῖσα (3)· κεφαλὴ
 ἡ Ἰησοῦσα τὸν Πατέρα. Κεφαλὴ γὰρ τοῦ ἀνερόε
 ὁ Χριστός, κεφαλὴ δὲ τοῦ Χριστοῦ ὁ Θεός.

ΚΔ'. Χριστὸς τοίνυν ὑπὲρ ἡμῶν ἐσταυρώθη, ὁ κρι-
 θῆς ἐν νυκτι, ψύχους ὄντος, καὶ ἀνθρακίαις διὰ τοῦτο
 παρακειμένῃς. Ἐσταυρώθη τρίτην ὥραν (4)· ἀπὸ δὲ
 ἑπτῆς ὥρας σκοτὸς ἐγένετο ἕως ἐνάτης· ἀπὸ δὲ ἐν-
 νήτης πάλιν φῶς. Ἄρα καὶ ταῦτα γέγραπται· Ζη-
 τήσωμεν. Λέγει τοίνυν ὁ Ζαχαρίας· Καὶ ἔσται, ἐν
 ἑκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐκ ἔσται φῶς, καὶ ψῆχος καὶ
 πάθος ἔσται μίαν ἡμέραν (τὸ ὄνομα ἐκείνην ἀπὸ τοῦ
 Πέτρος ἠερμαίνετο) καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη γνωστὴ τῷ Κυ-
 ρίῳ (τί γὰρ· τὰς ἄλλας οὐκ οἶδε· Ποῖλαι ἡμέραι,
 εἰ· αὐτὴ ἡ ἡμέρα τῆς ὑπομονῆς τοῦ Κυρίου, ἢ
 ἰστοῦσεν ὁ Κύριος) καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη γνωστὴ
 τῷ Κυρίῳ· καὶ οὐχ ἡμέρα, καὶ οὐ νύξ. Τί τὸ αἴ-
 νημα ὃ λέγει ὁ προφήτης· ἡ ἡμέρα ἐκείνη οὕτε
 ἡμέρα ἐστίν, οὔτε νύξ· τί οὖν αὐτὴν ὀνομάσωμεν;
 Ἐρρημαίει τὸ Εὐαγγέλιον, τὸ πρᾶγμα δηλοῦμενον.
 Οὐκ ἦν ἡμέρα· οὐ γὰρ ἐξ ἀνατολῆς ἐπιδύσαν ὀριολοῦ
 ἐσφῆεν ὁ ἥλιος, ἀλλὰ ἀπὸ ὥρας ἑκτῆς ἕως ὥρας
 ὀκτῆς σκοτὸς ἐγένετο ἐν ἡμέρᾳ μέσῃ. Μεσήμελον
 ἦν ἄρα τὸ σκοτὸς· ὀνόμασι δὲ ὁ Θεὸς τὸ σκοτὸς νό-
 τα. Διὰ τοῦτο οὕτε ἡμέρα ἦν, οὔτε νύξ. Οὔτε γὰρ

bellum, pro rege tuo strenue decerta. Jesus pro te
 crucifixus est, qui nihil peccaverat : et tu non cru-
 cifigaris pro eo qui tui gratia cruci affixus est ?
 Non tu gratiam das, prior enim accepisti : sed gra-
 tiam reddis, exsolvens delictum ei qui propter te
 in Golgotha est crucifixus. Golgothas vero per in-
 terpretationem redditur *Calvaria locus* *. Quam
 illi propheticæ loco huic Golgotha: nuncupationem
 imposuere, in quo verum caput Christus crucem
 subivit ? sicut Apostolus dicit : *Qui est imago Dei
 invisibilis* † ; et post pauca : *Et ipse est caput cor-
 poris Ecclesiae* ‡ ; et rursus : *Omnis viri caput Chris-
 tus est* § ; iterumque : *Qui est caput omnis princi-
 patus et potestatis* ¶ . Caput in loco Calvariae pas-
 sum est. O magnam et prophetiae plenam appella-
 tionem ! propemodum namque te nomen ipsum ad-
 monet veluti aiens : Ne crucifixio tanquam homini
 nudo attende. *Caput est omnis principatus et pote-
 statis*. Caput quidem omnis potestatis est quod erui
 affixum ; quod tamen Patrem habet pro capite : *Caput
 enim viri Christus, caput autem Christi Deus* ¶¶ .

195 XXIV. Christus igitur pro nobis est cruci-
 fixus ; qui noctu iudicatus est, cum frigus esset †† ,
 et carbonum focus ea de causa appositus. Crucifi-
 xus est hora tertia ††† . Ab hora autem sexta tene-
 bræ factæ sunt usque ad nonam †††† ; et rursus ab
 hora nona lux. Nunquid hæc quoque scripta sunt ?
 quaeramus. Dicit igitur Zacharias : *Et erit, in die
 illa non erit lumen, et frigus et getu erit per unam
 diem* : (frigus, propter quod Petrus calefaciebat
 se :) et *dies illa nota Domino* ††††† . (Quid enim ? alias
 non novit ? Multi quidem dies ; sed illa dies patien-
 tiæ Domini, quam fecit Dominus †††††† .) Et *dies illa
 nota Domino ; et non dies, neque nox* ††††††† . Quod
 ænigma narrat propheta ? dies illa neque dies
 est, neque nox ; quomodo igitur caput vocabimus ?
 Evangelium id interpretatur rem enarra-ns. Non erat
 dies : non enim ab oriente ad occidentem similiter
 [ut in reliquis diebus] sol refulsit ; sed ab hora
 sexta usque ad horam nonam tenebræ factæ sunt
 in media die †††††††† . Interpositæ igitur sunt tenebræ ;
 nominavit autem Deus tenebras, noctem †††††††† . Pro-

* Joan. xii. 17. † Coloss. i. 15. ‡ ibid. 18. § I Cor. xi. 3. ¶ Coloss. ii. 10. †† I Cor. xi. 3. ††† Joan. viii. 18. †††† Marc. xv. 25. ††††† Matth. xxvii. 45. †††††† Zach. xiv. 6, 7. ††††††† Psal. cxvii. 24. †††††††† Zach. xiv. 7. ††††††††† Matth. xxvii. 45. ††††††††† Gen. i. 5.

(1) Ἐπὲρ σοῦ. Has voces adjectivus ex codd. D
 Coll. Reg., Collb., Grod. Paulo post, loco proελη-
 φας quod vitiose ferebatur, scripsi, προεληφας,
 Reg., προεληφας, Reg. et Coisl., προελήφαι, et
 Quoh., προελήφει, vitio descriptis.
 (2) Τὸν τόπον τοῦ Γολγοθᾶ τοῦτον. Altidimus
 coll. ex mss. qui in his verbis referendis admodum
 variant. Collb., τὸν τόπον τῶν Γολγοθᾶν τοῦτον ὄνομ.
 Reg., τόπον τοῦτον τοῦ Γολγοθᾶ ὄνομα. Coisl. habet
 a scripsimus. Post κεφαλὴ, addit Collb. τοῦ σώ-
 ματος τῆς Ἐκκλησίας, verum caput corporis Eccle-
 siæ. At Cyrillus Christum non solum corporis Ec-
 clesiæ, sed et aliarum rerum caput esse probat
 a sequentibus.
 (3) Ἡ κεφαλὴ πάσης ἀρχῆς ἐστὶ καὶ ἐξουσία.
 κεφαλὴ μὲν πάσης ἐξουσίας ἡ σταυρω... Ita scri-

psimus ex codd. Collb., Roe et Casaub., quanquam
 in Coll. desunt voces, ἀρχῆς ἐστὶ καὶ. Editi simpli-
 cius, Ἡ κεφαλὴ πάσης ἐστὶν ἐξουσίας ἡ σταυρω-
 θεῖσα. Repetitio vocis ἐξουσίας facile cæteras præ-
 termittendi occasione[m] dare potuit : cæterum
 sequens particula δὲ post κεφαλὴν, præcedentem
 μὲν postulare visa, fecit ut codicum citatorum
 lectionem anteponearem. Ubi scripsimus, κεφαλὴν,
 impressi habebant, κεφαλῆ. Emendatum ex Collb.
 et Reg. codd. Post κεφαλὴ sequens, loco δὲ, scripsi-
 mus γὰρ, ex Reg., Collb., Roe, Casaub. et Coisl.,
 qui tamen utramque particulam γὰρ et δὲ, habet.
 (4) Τρίτην ὥραν. Roe, Casaub., τρίτης ὥρας.
 Cat. 17, n. 49, scribit, ἐν τρίτῃ ὥρᾳ. Sequentia vero
 de tenebris meridianis, divisione vestium Christi,
 et pallii coccinei gestatione, exscribit Rufinus.

ptera neque dies erat, neque nox; neque enim tota lumen erat, ut vocaretur dies; neque tota tenebrae, ut nox appellaretur; sed post noonam illuxit sol. Hoc quoque praenuntiavit propheta; postquam enim dixit, *Et non dies, neque nox*, subiungit: *Et ad vespeream erit lumen* 20. Cernis propheta: um accuratum sermonem, cernis praedictarum rerum veritatem?

XXV. Verum quaeris adhauc quomodo qua hora defecit sol, quintane hora, an octava, vel decima? Dic definite, o propheta, Judaeis incredulis: quando nam sol occubuit? Aut igitur Amos propheta: *Et erit in die illa, dicit Dominus Deus, occidit sol meridie*: (ab hora enim sexta facte sunt tenebrae:) *et obscurabitur super terram in die lux* 21. Cujusmodi haec temporis ratio, o propheta, et qualis dies? *Et convertam festivitates vestras in luctum* 22; in azy-mis enim res ea peragebatur, et in Paschalis festo. Deinde dicit: *Et ponam eum sicut luctum dilecti, et eos qui cum ipso sicut diem doloris* 23. In die enim azymorum et festivitate, mulieres eorum caedebant se et flebant 24; apostoli vero occultati dolore conficiebantur; admiranda ergo haec urophetia.

XXVI. Verum dicat aliquis: Da mihi et alterum signum: quoniam alia est certa eius rei quae contigit nota? Crucifixus est Jesus: tunica autem una, et pallio uno utebatur. At milites pallium in quatuor partes scissum 196 dispertiti sunt: tunica vero scissa non est, quia nulli usui scissa profu-ura foret; deque ea milites inter sors projecta est 25. Pallium dividunt, tunicam sortiuntur: anne et illud scriptum est? Norunt studiosi Ecclesiae psalmistae (1), qui angelicos imitantur exercitus,

20 Zach. xiv, 7. 21 Amos viii, 9. 22 ibid. 10.
23 Luc. xxiii, 27. 24 Joan. xix, 25, 24.

(1) *Studiosi Ecclesiae psalmistae*. Erant forte aliqui ex his psalmistis in baptizandorum numero; nam Hierosolymis eorum habere potuit, quod observabatur in Ecclesia Alexandrina, ut lectores et cantores uergerentur sumerentur promiscue tam ex catechumenorum quam ex fidelium numero, teste So-crate, lib. v *Hist. eccl.*, cap. 22. Psalmistae isti ecclesiae Resurrectionis additi et affixi, semper, hoc est tam nocte quam die, certis horarum canonicarum intervallis canebant. Nondum in Ecclesia Hierosolymitana usus institutus erat, ut alii praeter psalmistas canerent. His enim quasi proprium jus et dignitatem attribuit quod ad cantandum essent deputati. At quotiescunque Psalmos citat, audivisse semper, nunquam autem cantasse dicit auditores. Idem praecipit Concil. Laod., can. 15. Non nullo post, si non Hierosolymis, saltem in Palestina mos obtinuit, ut etiam populus alternatim divisus choris decantaret, quod testatur Basilium, epist. 63, p. 97. Psalmistae non solum legebant ac recitabant, quod ab Athanasio in Ecclesia Alexandrina statutum dicit Aug., l. xiii *Confess.*, cap. 33, sed suavi quodam melos vocis psallebant, quem divinum quoddam melos appellat Cyrillus, cat. 25, num. 20. Quo in loco psalmistam unum versiculum ad communio-nem invitantem cecinisse ait, ex veteri consuetudine ut psalmi ab uno ceteris audientibus canerentur. Forte autem aliquando simul conjunctis voci-bus cantabant, in hoc propius angelicos exercitus imitantes.

Α ἄλη φῶς ἦν, ἵνα κληθῆ ἡμέρα· οὕτε ἀλη σκότος, ἵνα κληθῆ νύξ· ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐναντήν ἑλαμψεν ὁ ἥλιος. Προλέγει καὶ τοῦτο ὁ προφήτης· ἐπιὼν γὰρ, καὶ οὐχ ἡμέρα, καὶ οὐδὲ νύξ, προσέθηκε· καὶ πῶς ἐσπέραν ἔσται σῶς. Βλέπει προφητῶν ἀκριβείαν; βλέπει ἀληθείαν τῶν προγεγραμμένων;

ΚΕ'. Ἄλλὰ ζητεῖς σαφῶς κατὰ ποῖαν ὁ ἥλιος ὤραν ἐξέλιπεν; ἀρα πέμπτην ὤραν, ἢ ὀγδόην, ἢ δεκάτην (2); εἰπέ τὴν ἀκριβείαν Ἰουδαίους τοῖς ἀνηκούοις, ὡς προφήτα· πότε δώσει ὁ ἥλιος; φησὶ τοῖνον Ἄμωσ ὁ προφήτης· καὶ ἔσται ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει Κύριος ὁ θεός, δύσεται ὁ ἥλιος μεσημέριας. (ἀπὸ γὰρ ὤρας ἕκτης σκότος ἐγένετο) καὶ συσκοτάσει ἐπὶ τῆς γῆς ἐν ἡμέρᾳ τῶ σῶς. Ποῖος κατὰ ὁρὸς (3). ὡς προφήτα, οὕτως, καὶ ποῖα ἡμέρα; καὶ μεταστρέψω τὰς ἑορτὰς ὑμῶν εἰς πένθος· ἐν ἀζύμοις γὰρ ἦν τὸ παραθεῖν, καὶ τῇ τοῦ πάσχα ἑορτῇ· εἶθ' ἐξῆς φησὶ· καὶ θήσομαι αὐτὸν ὡς πένθος ἀγαπητοῦ, καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ ὡς ἡμέραν ἐδύωρης. Ἐν ἀζύμοις γὰρ ἡμέρᾳ καὶ ἑορτῇ (4) αἱ μὲν γυναῖκες αὐτῶν ἐκόπτοντο καὶ ἔκλαιον, ὄδυνῶντο δὲ ἀποκρυβέντες ὁ ἀπόστολοι. Θαυμαστὸν (5) μὲν οὖν τὸ προφητεῦθῆν.

ΚΓ'. Ἄλλὰ, δός μοι καὶ ἕτερον, ἐρεῖ τις, σημεῖον (6)· ποῖόν ἐστι σημεῖον ἄλλο ἀκριβὲς ἐπὶ τῷ γεγεννημένῳ; Ἐσταυρώθη ὁ Ἰησοῦς· μονοχίτων δὲ ἦν, καὶ ἐν περικάλῳ κεκρημένος. Ἄλλ' ὁ στρατιώται διεμερίσαντο τὸ περικάλῳ εἰς τέσσαρα σχισθῆν· ὁ δὲ χιτῶν οὐκ ἐσχίσθη· εἰς οὐδὲν γὰρ ἐστὶ σχισθὲς ἐκρησῖμους· καὶ λαχρὸς περὶ τούτου γίνεται τοῖς στρατιώταις. Καὶ τὸ μὲν (7) μερίζονται, περὶ τούτου δὲ λαγχάνουσιν· ἀρα καὶ τοῦτο γέγραπται; Ὄψασιν οἱ σπουδαῖοι τῆς Ἐκκλησίας ψαλμῶδοι, οἱ τὰς ἀγγελί-

25 Matth. xxvii, 2; Marc. xiv, 1. 26 Amos viii, 10.

(2) *Ἡ δεκάτην*. Post haec verba, id Roe et Casaub. adjiciunt, *Τούτο ἀπαγγέλει ὁ ἕτερος προφήτης· Hoc tibi annuntiavit aliter propheta*. Postest id additamentum confirmari his similibus Rufini ver-bis: *Et iterum alius de hoc ipso testimonium dicit*.

(3) *Ποῖος καιρὸς*, etc. Rectus ordo verborum ponitur in Reg., Roe, Casaub., Coisl., Coll. *Ποῖος καιρὸς οὗτος; ὡς προφήτα, καὶ ποῖα ἡμέρα*. Post scripsimus, ὑμῶν, *festivitates vestras*, ex codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grod. et sacro textu, cum feratur in impressis, ἡμῶν, *festivitates nostras*.

(4) *Ἐν ἀζύμοις γὰρ ἡμέρα καὶ ἑορτῇ*. In editis et Coisl. levi deflexione, Ἀζύμοις γὰρ ἡμέρα καὶ ἑορτῇ· *Azymorum enim dies et festivitas erat*. Eodem modo exstat in codd. Coll., Roe et Casaub., nisi quod Colbert. habet, ἑορτῆς, *Azymorum et festivitatis dies erat*; in Roe vero et Casaub. post ἑορτῆ, additur

(5) *Θαυμαστὸν*, etc. Vitiose in editis, θαυμαστός, corriguntur ex codd. Coisl., Coll., Reg., Roe, Casaub. Tres postremi vocem ἀληθῶς, *vere*, adjiciunt ante τὸ προφητεῦθῆν.

(6) *Σημεῖον*. Vocem hanc proso necessario addidimus ex Coll. cod. Ejus locus Roe et Casaub. scriptum habent, *εἶρας, portentum*. Paulo inferius, ubi scripsimus, *κεκρημένος*, ex Coisl., Coll., Roe et Casaub. librariorum inscitia legebatur, *κεκρημένους*.

(7) *Καὶ τὸ μὲν*, etc. Videlicet, *περικάλῳ*. Neque igitur genere scripsimus τὸ ex Coisl., Reg., Coll., cum in editis in masculinum haberetur τὸν.

κίς μμοόμενοι στρατιάς. καὶ πάντοτε τὸν Θεὸν ἀνυμνῶντες· οἱ καταξιούμενοι φάλλειν ἐν τῷ Γολγοθᾷ τοῦτω (1), καὶ λέγειν· *Διμερισάντο τὰ ἱμάτιά μου ἡμεῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν μου ἔβαλον κλήρον*· κλήρος δὲ ἦν ὁ λαχμός.

KZ. Πάλιν ἐπὶ Πιλάτου κριθείς, ἐφόρησεν ἐρυθρά· ἐκεῖ γὰρ περιέθηκαν αὐτῷ χλαμύδα κοκκίνη· ὅρα καὶ τοῦτο γέγραπται· λέγει ὁ Ἡσαίας· *Τίς οὗτος ὁ παραγεγήμενος ἐξ Ἐδῶμ; ἐρύθημα ἱματίου αὐτοῦ ἐκ Βοσὸρ* (τίς οὗτος (2) ὁ κατὰ ἀτιμίαν φορῶν τὰ κόκκινα; ἡ γὰρ Βοσὸρ τοιαύτην τινὰ παρ' Ἑβραίων ἔχει τὴν ἐρμηνησίαν)· *Ἰνα εἶ σου ἐρυθρὰ τὰ ἱμάτια, καὶ τὰ ἐνδύματά σου ἕως ἀπὸ κατηγεῦ ἡμεῖς*; Ὁ δὲ ἀποκρίνεται· *ν· λέ.· Ὅλην τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα, καὶ ἀντιλέγοντα.*

KH. Ἐξεπέτασεν ἐν σταυρῷ τὰς χεῖρας. ἵνα περιλήθῃ τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα· τῆς γὰρ γῆς τὸ μετώπιατον ὁ Γολγοθᾶς οὗτος ἐστίν. Οὐκ ἔμδς ὁ λόγος. προφήτης ἐστὶν ὁ φησας· *Εἰργάσω (3) σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς.* Ἐξέτεινε ἀνθρωπίνης χεῖρας ὁ τῆς νοηταίας αὐτοῦ χειρὸς στερεώσας τὸν οὐρανὸν· καὶ προσεπάγησεν ἕλοις, ἵνα τῆς ἀνθρωπότητος τῷ ἕλει προσπαγήσῃς, τῆς βασιλευσῆς τῶν ἀνθρώπων τὰ ἄμαρτήματα, καὶ τελευτήσῃς τῆς ἀνθρωπότητος, συναποθάνῃ μὲν ἡ ἁμαρτία, ἡμεῖς δὲ ἀναστῆμεν ἐν δικαιοσύνῃ. Ἐπειδὴ γὰρ δὲ ἐνὸς ἀνθρώπου ὁ θάνατος, καὶ δὲ ἐνὸς ἀνθρώπου ἡ ζωὴ· εἰ ἐνὸς δὲ ἀνθρώπου τοῦ Σωτῆρος, αὐτοπραίρεως τελευτήσῃς. Μνημόνευε γὰρ τῶν εἰρημύμων· *Ἐξουσίαν ἔχω θεῖται τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν.*

KΘ. Ἄλλ' ὁ μὲν ταῦτα ὑπέμεινε, ἐπὶ σωτηρίᾳ ἡμῶν πάντων· ὁ δὲ λαὸς κακῆν ἀντιμισθίαν ἀπέδωκεν. λέγει ὁ Ἡσούς, Διψῶ, ὁ ἐξηγαγὼν αὐτοῖς ἐξ ἀρσενίου τὰ ὕδατα πέτρας, καὶ ἦγει τὴν ἀμπελον, ἐν ἔρπτευσας, τοὺς καρπούς. Ἄλλα τί ἡ ἀμπελος; Ἡ κατὰ φύσιν μὲν ἐξ ἁγίων πατέρων, κατὰ προαίρεσιν δὲ ἐκ Σοδόμων (Ἡ γὰρ ἀμπελος αὐτῶν ἐκ Σοδόμων (4), καὶ ἡ κληματις αὐτῶν ἐκ Γομόρρας), διψῶντι τῷ Κυρίῳ, σπόγγον πληθεῖντι καὶ περιβῆντι καλᾶμῳ, προσκομίζει τὸ ὄζος· *Καὶ ἔδωκεν*

A et Deum indesinenter laudibus celebrant: qui digni habentur ut psallant in hoc sancto Golgotha, et dicant: *Partiti sunt vestimenta mea sibi, et super vestem meam projecerunt sortem* 17; sors autem illa, militum sortitio fuit.

XXVII. Rursum cum a Pilato judicaretur, rubris amictus erat: ibi enim chlamydem coccineam circum posuerunt ei 18: illudne etiam scriptum est? Dicit Isaias: *Quis est hic qui advenit de Edom? rubedo vestimentorum ejus ex Bosor* 19. (Quis iste, qui per ignominiam coccineis amicitur? Bosor enim apud Hebræos tale quidpiam sonat:) *quare rubra sunt vestimenta tua, et indumenta tua sicut a calcato torculari* 20? Ille autem respondet et dicit: *Tota die expandi manus meas ad populum inobedientem* B et *contradictentem* 21.

XXVIII. Expandit in cruce manus, ut comprehenderet orbis fines; medius enim terræ locus est hic Golgothas. Non meus hic sermo est; Propheeta est qui ait: *Operatus es salutem in medio terræ* 22. Extendit humanas manus, qui suis illis, quas sola mens assequitur, manibus firmavit cælum 23: et clavis confixæ sunt, ut affixa ligno et mortua, quæ hominum peccata portabat humanitate, una moretetur peccatum; nos autem in justitia resurgemus. Quandoquidem enim per unum hominem mors, per unum quoque hominem vita 24: per unum hominem, Salvatorem videlicet, sua sponte mortem subeuntem. Recorderis enim eorum quæ dicta sunt 25: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo rursus sumendi eam* 26

XXIX. At ille quidem hæc susinuit, cum ad salutem omnium venisset; populus vero malam illi remunerationem rependit. Dicit Jesus: *Sitio* 27, is qui ex prædura rupe illis eduxit aquas: et repositit fructus a vinea quam plantavit 28. Verum quid vinea? Hæc, secundum naturam quidem ex sanctis patribus, secundum autem animi inductionem ex Sodomis, (*Vinea enim illorum ex Sodomis, et palme eorum* 197 *ex Gomorra* 29:) sitiunt Domino, spongiæ impletæ et arundini circumpositæ admini-

17 Psal. xxi, 19. 18 Matth. xxviii, 28. 19 Isa. lxxiii, 1. 20 ibid. 2. 21 Isa. lxxv, 2. 22 Psal. lxxiii, 12. 23 Psal. xxxiii, 6. 24 Rom. v, 12, 17; I Cor. xv, 21. 25 Num. 6. 26 Joan. i, 18. 27 Joan. xix, 28. 28 Jerem. ii, 21; Isa. v, 2. 29 Deut. xxxiii, 32.

additur ἐν τῇ, in qua. His omnibus prætulimus Regii d d codicis lectionem, quam secutus est Grodecius. Querit potest quam azymorum diem dicat; an diem quartam decimam in qua ad vesperam occidebatur agnus paschalis, an quintam decimam quæ festivitatis solemnissima dies erat (Levit. xiiii, 6). Si primum, Christus aut pascha Judaicum non celebravit; aut non eodem die quo Judæi. Secundam vero hic significari colligi potest ex eo, quod cat. 14, n. 22, noctem qua Christus resurrexit numeret decimam sextam. Igitur nos a feria sexta in Sabbatum erat decima quinta, et dies crucifixionis, dies decima quinta solemnissima. Ita quidem si dies prius quam nox numeretur.

(1) Γολγοθᾶ τοῦτω. Pronomen τοῦτω additum a eobis ex Coisl., Reg., Colb., Roc, Casaub., Grad. (2) Τίς οὗτος. Editi, Τίς οὖν οὗτος loco οὖν scri-

psimus juxta prophetam, ex Ottob., Colb., Reg., Roe et Casaub. Inferius codd. Coisl. et Reg., Bosor generis masculini faciunt, habent enim ὁ γὰρ Βοσὸρ. Bosor Cyrillus dum confusionem et contumeliam significare ait, derivat ab Hebræo שָׁבַר. Ex Hieronymo epist. 61, nov. ed. 58, num. 57, significat aut caro, aut in tribulatione. At in Hebræo est שָׁבַר quod munitionem significat, aut vindictam, aut in tribulatione.

(3) Εἰργάσω, operatus es. Colb. et Grad. sicut in Psalms, εἰργάσατο, operatus est. Communis est omnium fere Patrum hæc opinio de Calvarie loco totius orbis medio, hujus versiculi antoritate ab eis confirmata.

(4) Ἐκ Σοδόμων. LXX, ἐξ ἀμπελον Σοδόμων. Hæc quoque Ruhnus ex Cyrillo transcripsit.

culo, porrigit acetum ⁴⁰. *Et dederunt in escam meam A fel, et in sitim meam potaverunt me aceto* ⁴¹. Vides prædictionis prophetarum perspicuitatem. Cujusmodi autem fel dederunt in os meum? *Dederunt, inquit, illi vinum myrrha conditum* ⁴². Myrrha vero fellei saporis, et subamara. ⁴³Hæccine Domino redditis ⁴⁴? hæc offers, vinea, Domino? Juste igitur vos olim deplorabat Isaias dicens: *Vinea facta est dilectio in cornu, in loco pingui* ⁴⁵: et ut in omnia recitemus, *Expectari, inquit, ut faceret uream: sitivi, ut daret vinum: ipsa autem fecit spinas* ⁴⁶. Vides enim coronam qua redimitus sum. Quid ergo deinceps statuam? *Natibus præcipiam, ne pluant super ipsam imbrem* ⁴⁷. Ablate sunt enim ab eis nubes, videlicet prophetæ; propheta vero deinceps in Ecclesia, sicut Paulus ait: *Prophetae autem duo vel tres loquantur, alicuique dijudicent* ⁴⁸; et rursus: *Deus dedit in Ecclesia alios quidem apostolos, alios vero prophetas* ⁴⁹. Propheta erat Agabus, qui sibi manus et pedes ligavit ⁵⁰.

XXX. De latronibus vero qui cum eo crucifixi sunt ⁵¹, dictum est illud: *Et cum iniquis deputatus est* ⁵². Et ambo quidem prius iniqui fuisse: unus autem esse desit. Alter enim ad finem usque legum contempтор, inflexibilis ad salutem: qui dum manibus afflixus esset, lingua per blasphemias voces cædebat. Judei prætereuntes movebanta capita crucifixo illudentes, dum adimpleat quod scriptum erat: *Viderunt me, moverunt capita sua* ⁵³. Et ille quidem una cum ipsis conviciabatur, alter vero conviciatem increpabat ⁵⁴: fuitque illi vitæ fluis et emendationis initium; animæ traditio, et salutis ante [alios] perceptio (1). Et post hæc sodalis reprehensionem ait: *Memento mei, Domine, ad te enim mihi sermo est: omittit illum; obsecratus mentis oculis est: mei vero memineris*. Non dico, *Memineris operum meorum*; hæc enim vereor: homo omnis ad socium vitæ benigne se habere so-

εις τὸ βρογιά μου γολίην, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπέσειν με ἔξωρ. Βλέπεις λευκότητα προγαροῦσις τῶν προφητῶν. Ποίαν δὲ γολίην ἔδωκαν εἰς στόμα μου; Ἐδωκαν αὐτῷ, φησὶν, ἑσπριρισμένον οἶνον· γολιῶδες δὲ καὶ κατὰ πικρὸς ἡ σμίρνα. Ταῦτα τῷ Κυρίῳ ἀναποδοῖς (2); ταῦτα προσφέρεις, ἡ ἁμπελος· τῷ Δεσπότη; Δυκαίος προσπεπληγμένον ἡμᾶς Ἰσραὴλ, λέγων· Ἀμαελὶν ἐγενήθη τῷ ἠγαπημένῳ ἐν κέραι, ἐν τέρπῳ αἵτι· καὶ ἵνα μὴ πάντα λέγωμαι, Ἔμενα, φησὶν (3), Ἰσραηλοῦσι γ στυγερά· ἐπέσειν, ἵνα τῷ οἶνον· αὐτοῦ δὲ ἐπέσειεν ἀνάστας. Βλέπεις γάρ τὸν στέφανον, δὴ περιχέμαι. Τί οὖν ἀποφασίνομαι λοιπῶν; Ταῖς νεφέλαις ἐντελειώμαι τὸν μὴ βρέξει εἰς αὐτὸν ὑετόν. Ἐβρῆσαν γάρ ἐξ αὐτῶν αἱ νεφέλαι, οἱ προσφῆται· αἱ προσφῆται δὲ λοιπῶν ἐν Ἐκκλησίᾳ, καθὼς φησι Παῦλος; Προφῆται δὲ δύο ἡ τρεῖς λαλεῖτωσαν, καὶ οἱ ἄλλοι διακρινέτωσαν· καὶ πάντων Ὁ Θεὸς ἔδωκεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῖς μὲν ἀποστόλους, τοῖς δὲ προσφῆτας. Προφῆτης ἦν Ἄγαθος, ὁ ὄψας αὐτοῦ τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας.

Α'. Περὶ δὲ τῶν ληστῶν (4) τῶν μετ' αὐτοῦ σταυρωθέντων εἰρηται, καὶ Καὶ μετὰ ἀνόμω ἐλογίσθη. Καὶ οἱ δύο μὲν ἦσαν πρὸ τούτου ἄνομοι, ὁ δὲ εἰς οὐκέτι. Ὁ μὲν γάρ εἰς τέλος ἄνομος, ἀνένδοτος εἰς σωτηρίαν, χεῖρας μὲν προσπεπηγμένους (5), γλώσση δὲ διὰ βλασφημίας πλήττων. Ἰουδαῖοι παρεσχημένοι ἐκίνουν τὰς κεφαλὰς χλευάζοντες ἐν ἑσταυρωμένον, πληθύνοντες τὸ γεγραμμένον· *Εἶδοσαν με, ἐκάλειναν κεφαλὰς αὐτῶν*· καὶ ἐκείνος μετ' αὐτῶν ἔδυσφραμεν· ὁ δὲ ἕτερος ἐπέτριμα τῷ δυσφραμοῦντι· καὶ ἦν αὐτῷ τέλος ζωῆς, καὶ ἀρχὴ σωτηρίας· ἀπὸ τῆς ψυχῆς, καὶ πρὸς σωτηρίας. Καὶ μετὰ τὴν πρὸς ἐκείνων ἐπιτίμησιν, φησὶ· *Μνήσθητι μου, Κύριε*· πρὸς σὲ γάρ μοι ὁ λόγος· κατὰλαίπε τούτων, πενήρωται γὰρ· διανοίας τὰ ἑμὰ· ἐμοῦ δὲ μνήσθητι. Οὐ λέγω (6)· *Μνήσθητι μου τῶν ἔργων*· φοβούμαι γάρ ταῦτα. Πᾶς ἀνὴρ ὁπίσθηται πρὸς τὸν συνοδεύοντα· συνοδεύω σοι πρὸς τὸν

⁴⁰ Joan. xiv, 29. ⁴¹ Psal. lxxviii, 22. ⁴² Marc. xv, 23. ⁴³ Vide infra n. 32, et hom. in Paralyti. n. 11. ⁴⁴ Deut. xxxiii, 6. ⁴⁵ Isa. v, 1. ⁴⁶ ibid. 2. ⁴⁷ ibid. 6. ⁴⁸ I Cor. xiv, 29. ⁴⁹ Ephes. iv, 11. ⁵⁰ Act. xxi, 10, 11. ⁵¹ Luc. xxiii, 32. ⁵² Isa. lvi, 12. ⁵³ Matth. xxvii, 39; Psal. cxxii, 25. ⁵⁴ Luc. xxiii, 39, 40, 41.

(1) *Salutis ante alios perceptio*, etc. Ita verti vocem πρόληψις, significat latronem eo momento quo animam reddidit, salutem non solum recepisse, sed recepisse ante omnes patriarchas et prophetas qui eandem longorum laborum et operum exercitio muerant et diuturno tempore expectarant. Sic Paulinus, epist. 51, n. 6: *Longas in magnis laboribus sanctorum eius de momento fide et momento confessionis anticipans, non immerito ante ipsos apostolos et martyres præparatum ipsis ab initio, ut vit regnum primum invasit, et pius celi prædo diripuit*. Sed paradidum non cœlum intelligit Cyrill. (2) *Ἀναποδοῖσθε*. Ex Coisl. et sacro textu item codit. Octob., Roe et Casaub. qui tamen habent, ἀναποδοῖσται: at pro e, familiariter describentium lapsu. Editi vitiose, ἀναποδοῖσθε. (3) *Ἔμενα, φησὶν*. Verbum φησὶν, addidimus ex cod. Roe et Casaub. ac Grod. Loco ἵνα ποιήσῃ, citati codices cum Coisl., Reg., Colb. habent ut in sacro textu. τοῦ ποιήσαι. Post, pro ἀποφάσιν, Reg.

D ἀποφασίνομαι, leg. ἀποφασίμαι. (4) *Περὶ δὲ τῶν ληστῶν*, etc. Hæc de latronibus hoc e sequenti numero contenta, sub nomine Cyrilli nostri citantur ab auctore Catene in *Lucam* ad cap. xliii, vers. 29. (5) *Προσπεπηγμένους*. Emeadatum ex Coisl., Reg., Roe et Casaub., cum scriptum in impressis sit, προσπεπηγμένους. Oub. habet, προσπηγμένους. Præpositionem διὰ ante βλασφημίας ex Coisl., Reg. et Colb. adjecimus. At hi, Colb. excerpto, loco βλασφημίας habent, δυσφραμίας· melius cum seqq. conveniit, ubi Cyrillus verbo δυσφραμῶν bis utitur. (6) *Ὁ δὲ λέγω*, etc. Aliter Colb., Sol λέγω. Μὴ μνήσθη; μου τῶν ἔργων· Tibidico, *Ne memineris actuum meorum*. Post συνοδεῖω positum in editis γὰρ δεlevimus, sulti codd. Coisl., Reg., Colb. et Grod. Atque in sequenti phrasi addidimus μου post μνήσθητι, ex Coisl. et Reg., et sibi post συνοδοπόρου, ex omnibus præfatis libris, et cod. Roe.

θίκτον· *μήνησθαι μου τοῦ σοῦ συνοδοιπόρου*. Ἄλλ' αὖ λέγω· *Νῦν μήνησθαι μου, ἀλλ', ἔκαν ἔλθης ἐν τῇ βασιλείᾳ σου*.

ΑΑ'. Ποία σε ἐπωταγωγία τὴν δύναμιν, ὡ ληστα; τίς σε ἰδέσθαι προσκυνῆσαι ἀνακαταφρονῶν καὶ συνταυρωμένον; ὡ φωτὸς ἀδύτου, φωτισσοῦντος τοὺς σκοτισμένους! Διὸ καὶ δικαίως ἤκουσε· Ἐάρσει (1)· οὐχ οὕτε τὰ πράγματα σου τοῦ θαρσένου ἄξιαι, ἀλλ' ὅτι βασιλεὺς πάρεστι χαρίζομενος. Μακροχρόνως μὲν ἡ αἰτήσις, ἐξυτάτη δὲ ἡ χάρις· Ἄμην λέγω σοι, *σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ*· ἐπειδὴ σήμερον τῆς φωνῆς μου ἤκουσας, καὶ οὐκ ἐπαθροῦνός σου τὴν καρδίαν. Ὁξύτατα κατὰ τοῦ Ἄδαμ ἀπεφνήμαμην, ἐξυτάτα σοι χαρίζομαι. Ἐκείνῳ μὲν εἰρηται· Ἡ δ' ἄν ἡμέρα φάγηται, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε· οὐ δὲ σήμερον ἐπὶ χόρουσος τῆ πίστεως, σήμερον αἰετῆ. Ἐκείνος διὰ τοῦ ζύλου ἀπίστας, καὶ σὺ διὰ τοῦ ζύλου εἰσάγη εἰς τὸν παράδεισον. Μὴ φοβηθῆς τὸν θῆν· οὐκ ἐκβαλεῖ (2) σε· πέπτωκε γὰρ ἐξ οὐρανῶν. Καὶ οὐ λέγω σοι, *σήμερον ἀπέβη*· ἀλλὰ, *σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ*. Ἐάρσει σου, οὐκ ἐκλαθῆσθαι. Μὴ φοβηθῆς τὴν φλογίνην βομφαλιν· θυσοπαταί τὸν Δασιότην. Ἡ μεγάλη καὶ ἀνεκδιήγητος χάρις τοῦ ὁπῶ Ἀβραὰμ ὁ πιστὸς εἰσῆλθε, καὶ ὁ ληστής εἰσέρχεται· ὁπῶ Μωσῆς καὶ οἱ προφῆται, καὶ ὁ ληστής παρῶνος εἰσέρχεται. Ἐθαύμασε καὶ περὶ σοῦ ὁ Παῦλος, εἰπὼν· Ὅπου ἐπέλόντασεν ἡ ἀμαρτία, ὑπερπερισσεύσεν ἡ χάρις. Οἱ βασιλεύσαντες τὸν καύσωνα, ὁπῶ εἰσῆλθον· καὶ ὁ περὶ τὴν ἠνεκδιήγητον ἄρῃαν, εἰσῆλθε. Μηδὲς γογγύζτω κατὰ τοῦ οἰκοδεσπότη, ἐπεὶ φθῆν· Ἐταῖρε, οὐκ ἀδικῶ σε. Οὐκ ἔγω ἐξουσίαν, ἐν τοῖς ἔμοις ποιῆσαι ὁ βούλομαι; Θέλει δικαιοπραγῆσαι ὁ ληστής, ἀλλὰ προλαμπάνει ὁ θάνατος· οὐ τὸ ἔργον (3) περιμένω μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν πίστιν ἀπεδέξαιμην. Ἦθλον ὁ

let : via tibi ad mortem socius existis : memineris mei comitis tui. Non tamen dico : Nunc memineris mei, sed, cum veneris in regno tuo ²⁰⁻²².

XXXI. Quae te, o latro, illuminavit potestas? quis te docuit, ut contemptum et tecum una crucifixum adores? o lucem aeternam, quae in tenebris jacentes illuminat! Ideo et juste audivit : *Confide* : non quod opera **198** tua fiduciam tibi efficere debeant; sed quia rex adest qui tibi gratificatur. Longe remotae rei petitio (4) erat, sed velocissima est gratia : *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso* ²³ : quandoquidem hodie audivisti vocem meam, et non obdurasti cor tuum ²⁴. Occisime in Adamum sententiam dixi : occisime tibi indulgeo. Illi quidem dictum est : *Quacunque die comederitis, morte moriemini*. ²⁵ Tu vero hodie obediisti fidei, hodie tibi salus. ²⁶ Ille per lignum cecidit : et tu per lignum introduseris in paradysum. Ne timeas serpentem; non eieciet te, cecidit enim de caelis ²⁷. Nec dico tibi, *Hodie abibis*, sed, *hodie mecum eris*. *Confide*, non rejiciere. Ne timeas flammeum gladium ²⁸; reveretur Dominum. O ingentem et ineffabilem gratiam! nondum Abraham ille fidelis ²⁹ ingressus est (5), et latro ingreditur; nondum Moyses et prophetae; et latro iniquus intrat. Admiratus id etiam ante te est Paulus, dicens : *Ubi abundavit peccatum, superabundavit et gratia* ³⁰. Qui pertulerunt aeternum ³¹, nondum ingressi sunt; et qui circa undecimam horam venit, ingressus est. Nemo obumbraret adversus patremfamilias, cum ille dicat : *Anice, non facio tibi injuriam. Nome potestatem habeo de meis rebus faciendi quod volo* ³²? Vult ista opera facere latro, sed eum mors praecupat : non tantum opus moror, sed et fidem recepi. Veni qui pasco in liliis, veni ut pascam in hortis ³³.

²⁰⁻²² Luc. XIII, 40-42. ²³ *ibid.* 43. ²⁴ Psal. xciv, 10; *cat.* 14, n. 10. ²⁵ Luc. x, 18. ²⁶ Gen. iii, 24. ²⁷ Gal. iii, 9. ²⁸ Rom. v, 20. ²⁹ Matth. xi, 12. ³⁰ *ibid.* 13, 15. ³¹ Cantic. vi, 1, 2.

³² Gen. ii, 17. ³³ *Vide cat.* 1, n. 4; *cat.* 5, n. 10; *cat.* 14, n. 10. ³⁴ Luc. x, 18. ³⁵ Gen. iii, 24. ³⁶ Gal. iii, 9. ³⁷ Rom. v, 20. ³⁸ Matth. xi, 12.

(1) Ἐάρσει. *Confide*. Hoc verbum ad Scripturae voces adiungit Cyrillus. Legit illud auctor antiquae epistolae de vera circumcissione in Hier. App. t. V, p. 164, sic Christi verba repetens : *Forti animo esto : Amen dico tibi, hodie mecum*, etc. Item quomodo verbum ab aliis auctoribus citatum legi. Habetur in Cantabrig. evangel. codice Graeco.

(2) Ἐκβαλεῖ. Ita scriptimus iuxta codd. Reg., Roc. Casaub., at in impressis, ἐκβάλλει.

(3) Οὐ τὸ ἔργον. Plasiur haec sententia in Colb. cod. transpositione vocis μόνον· Οὐ τὸ ἔργον περιμένω, ἀλλὰ μόνον τὴν πίστιν ἀπεδέξαιμην, non opus exspecto, sed fidem solummodo acceptam habui.

(4) Longe remotae rei petitio, πολυχρόνιος ἡ αἰτήσις. Sic apud Nilum tractatu ad Magnam cap. 4, pag. 238, πολυχρόνιος τροφή, est cibus in longum tempus preparatus. Male Grudecius, *longa petitio*; supra, num. 50, notavit latronem non postulasse ut nunc Christus ipsius meminisset, sed cum venisset in regno suo, quod de iudicio novissimo intelligere videtur Cyrillus. Vide *cat.* 4, num. 15; *cat.* 15, n. 1 et 26.

(5) Nondum Abraham... ingressus est. Cum varie sicut veterum tum recentiorum theologorum, de paradiso in quem latro perductus est opiniones, eam quae apud veteres usitata et omnium verisim-

illima est secutus videtur Cyrillus; nimirum eum in paradysum terrestrem, unde dejectus est Adam, Christo comite introivisse. Coufer hunc locum cum *cat.* 14, n. 10. Quod autem ait primum ante omnes latronem in paradysum introivisse, communis haec Cyrilli est cum Patribus Latinis et Graecis bene multis sententia : primum est sane cui ea promissio facta legatur. Sed si Christus ad inferos descendens, statim inde patriarchas eduxerit atque in paradysum transtulerit, non potuit ante eos ingredi latro qui nonnisi post Christum crucifrago extinctus est. Potuit Cyrillus id non attendere : vel cum auctore libri *De virginitate* apud Athanasium, tom. III, num. 10, existimare Christum nonnisi hora duodecima, hoc est nostra sexta vespertina inferos adivisse; ac priusquam eo adiret latronem in paradysum deduxisse, quod Tito Bostrensi, seu auctori Commentariorum in *Lucam* sub eius nomine probabile visum est : vel etiam arbitratus est latronem statim a morte sua in paradysum inductum; patriarchas vero nonnisi post triduum a Christi anima in subterraneis exactum, quod insinuat *cat.* 4, n. 14, et *cat.* 14, n. 18. Quae vero fuerit Cyrilli sententia, num latro cum anima et cum divinitate Christi ipsa die fuerit in paradiso, nihil in utramvis partem ex ejus scriptis colligere potui.

Orem perditam inveni; eam in humeros meos accipio⁹⁰. Credit enim, cum et ipse dixerit: Erravi sicut ovis quæ perit⁹¹. Memento mei, Domine, cum veneris in regno tuo⁹².

XXXII. "De hoc horto in Canticis ad sponsam meam ante ecciam, et ad eam hæc dixi: *Ingressus sum in hortum meum, soror mea sponsa*" (erat autem ubi crucifixus est, hortus⁹³). Et quid inde colligis? *Messui myrrham meam*⁹⁴ (1), dum myrrhatum vinum et acetum bibit; quibus acceptis dixit: *Consummatum est*⁹⁵. Completum est enim mysterium: completa quæ scripta sunt: soluta peccata. *Christus enim adveniens pontifex futurorum bonorum, per amplius 199 et perfectius tabernaculum, non manu factum (id est non hujus creationis et structuræ), neque per sanguinem hircorum et vitulorum; sed per proprium sanguinem introiit semel in sancta, æterna redemptione inventa. Si enim sanguis taurorum et hircorum, et cinis vitulæ aspergens inquinatos, sanctificat ad carnis munditiam; quanto potius sanguis Christi*⁹⁶? Et iterum: *habentes igitur, fratres, fiduciam ad ingrediendum in sancta in sanguine Jesu, ea via quam dedicavit nobis novam et viventem, per velamen, hoc est carnem suam*⁹⁷. Et quoniam caro, ipsius velamen, dedecore affecta fuit; idcirco figurativum templi velum discussum est, sicut scriptum est: *Et ecce velum templi scissum est in duo a summo usque ad imum*⁹⁸; neque enim tantillum ex ipso derelictum est; quoniam enim Dominus dixit: *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta*⁹⁹, domus ipsa disrupta est.

XXXIII. Sustinuit autem hæc Salvator, pacificans per sanguinem crucis, quæ in cælis et quæ in terra sunt¹⁰⁰. Inimici enim Dei per peccatum eramus, et definitivus Deus peccantem mori oportere. "Ex duobus igitur alterum fieri necesse erat: ut aut Deus sibi constans omnes interimeret, aut

⁹⁰ Luc. xv, 4, 5. ⁹¹ Psal. cxviii, 176. ⁹² Luc. in *Paralyt.* n. 11. ⁹³ Cant. v, 4. ⁹⁴ Joan. xix, 41. ⁹⁵ Cant. v, 1. ⁹⁶ Joan. xix, 30. ⁹⁷ Hebr. ix, 11-14. ⁹⁸ Hebr. x, 19, 20. ⁹⁹ Matth. xxvii, sup. n. 2.

(1) *Messui myrrham meam*. Quod testimonium hic refert ad myrrhatum vinum, cat. 14, u. 11, accomodat sepulchræ Christi.

(2) "Hædon ὁ ποιμαίνων, etc.: *Veni qui pasco*. Hic et infra male in Coisl., Reg., Roe, Casaub., Otob. et Grod., "Hædon, tertia persona, *Veni qui pascat*, etc., cum auctor sermonem in persona Christi continuet. Ubi legebatur, *κῆποις*, posuimus, *κρίνοις*, et loco *κρίνοις*, scripsimus, *κῆποις*, ex codd. Coisl., Colb., Reg. et Grod. Juxta sensum Canticorum testimonii hic a Cyrillo respecti. Codd. Roe et Casaub. utrobique scriptum ferunt, *κῆποις*.

(3) *Κῆπόν μου*. Illud quo adjectivum ex codd. Coisl., Colb., Reg., Grod. et sacro textu.

(4) *Χριστός γάρ*. Particulam γάρ ascripsimus ex Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grod. Loco μελλόντων, uodl. Coisl., Reg., Colb., Roe, Casaub. ferunt, *γενομένων, factorum*, quod in multis Novi Testamenti

ποιμαίνων (2) ἐν τοῖς κρίνοις, ἔβλον ποιμαίνει ἐν τοῖς κῆποις. Πρέβαντον εὗρον ἀπολλυμένους· ἀλλ' ἐπὶ τοῖς ὄμοις μου τοῦτο λαμβάνω. Πιστεύει γάρ, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς εἶπεν· Ἐπιληθήσῃ ὡς πρόβατον ἀπολλυμένους. *ἀνησθητέ μου, Κύριε. ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου*.

AB. Προσφέρωνσα ἐν Ἀζμασι περὶ τοῦτο τοῦ κῆπου νόμος τὴν ἐμὴν νόμην, καὶ ταῦτα εἶπον πρὸς αὐτὴν· *Εἰς ἔβλον εἰς κῆπόν μου* (3), ἀδελφῆ μου νόμην (ἦν δὲ, ὅπου ἐσταυρώθη, κῆπος). Καὶ τί λαμβάνεις ἐκείθεν; Ἐτόρθησα σμόφραν μου, ὄνον ἐσμυρνωμένον πῶν καὶ τὸ ἔδρος· ἄνινα λαβὼν, εἶπε· *Τετέλεσται*. Πεπλήρωται γὰρ τὸ μυστήριον· πεπλήρωται τὰ γεγραμμένα· ἐλύθησαν αἱ ἀμαρτίαι. Χριστός γάρ (4) *παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς μείοντος καὶ τελειότερας σκηνῆς, οὐ χειροποιήτου (τουτέστιν, οὐ ταύτης τῆς κτιστικῆς), οὐδὲ δι' αἵματος ἐράων καὶ μόσχων· διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος εἰσῆλθεν ἐφράξῃ εἰς τὰ ἄγια, ἀλωιτὰν λῦτρῶσιν ἐν ἑαυτοῦ (5). Εἰ γὰρ τὸ αἷμα ταύρων καὶ ἐράων, καὶ σποδὸς διαμύλων βαντικουσα τοὺς κεκοινωμένους, ἀνάγει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα· πόσω μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ; καὶ πόσον· Ἐχότες οὖν, ἀδελφοί, *παρήσταν εἰς τὴν εἰσοδὸν τῶν ἁγίων ἐν τῷ αἵματι Ἰησοῦ, ἦν ἐνακαίνισαν ἡμῶν ὁδὸν πρόβατον καὶ ζωσαν, διὰ τοῦ καταπέτασματος, τουτέστι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ*. Καὶ ἐπειδὴ ἡ σὰρξ αὐτοῦ, τὸ καταπέτασμα, ἠτιμάθη· διὰ τοῦτο, τὸ καταπέτασμα (6) τοῦ ναοῦ τὸ τυπικὸν διεβήξατο, καθὼς γέγραπται· *Καὶ ἰδοὺ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο, ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω· οὐδὲ γὰρ ὀλίγον αὐτοῦ περιεβλήθη*. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Θεὸς εἶπεν, *Ἰδοὺ ἀφίεται ἡμῶν ὁ οἶκος ὁμῶν ἔρημος, ὁ οἶκος περιβήξατο*.*

AT. Ὑπάρκει δὲ ταῦτα ὁ Σωτήρ, εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ τὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐχθροὶ γὰρ ἦμεν Θεοῦ δι' ἀμαρτίας, καὶ ὤρτυσεν ὁ Θεὸς τὸν ἀμαρτάνοντα ἀποβήσκειν. Ἐδὲ οὖν ἐν ἐκ τῶν δύο γενέσθαι (7) ἡ ἀληθεύοντα Θεὸν πάντας ἀνελεῖν, ἢ φιλανθρωπεύμενον παραλῦσαι τὴν ἀπό-

¹⁰⁰ Luc. xxiii, 42. ¹⁰¹ Vid. cat. 14, n. 5 et 11, et *Hom.* in *Paralyt.* n. 11. ¹⁰² Cant. v, 4. ¹⁰³ Joan. xix, 30. ¹⁰⁴ Hebr. ix, 11-14. ¹⁰⁵ Hebr. x, 19, 20. ¹⁰⁶ Matth. xxvii, sup. n. 2.

D codicibus reperiri notat Joh. Millius.

(5) *ἀλωιτὰν λῦτρῶσιν ἐν ἑαυτοῦ*. Ea verba ex codd. Coisl., Colb. et Reg. adjectivum.

(6) *Τὸ καταπέτασμα*, etc. Locus hic in mss. codd. inversus reperitur. Sic est in Coisl. et Reg. Roe, τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω. Ἐν τυπικῶν διεβήξατο, καθὼς εἴρηται· οὐδὲ γάρ, etc. Cod. Colb. habet fere ut in textu. Tantum omittit hic, τὸ τυπικόν, quod ponit inferius postea κάτω, ubi sic habet: τὸ τυπικόν διεβήξατο, καθὼς εἴρηται. Οὐδὲ γάρ, etc.

(7) *Ἐδὲ οὖν ἐν ἐκ τῶν δύο γενέσθαι*. Ita restitutionus ex codd. Otob., Coisl., Colb., Reg. Roe, Casaub. addita ex editis præpositione ἐκ. Aliter in editis per interrogationem, *Τί οὖν ἐκ τῶν δύο γενέσθαι δεῖ;* Quodnam igitur ex duobus fieri oportuit? at nulla ad interrogationem respositio subsequitur. Sola accentus mutatio sic recepta lectio restituitur.

σαν. Ἀλλὰ βλέπε Θεοῦ σοφίαν· ἐτήρησεν καὶ τῆ ἀποφάσει τὴν ἀλήθειαν, καὶ τῆ φιλανθρωπία τὴν ἐνέργειαν. Ἐνέλαβε Χριστὸς τὰς ἁμαρτίας ἐν τῷ σώματι ἐπὶ τὸ ξύλον, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου (1) αὐτοῦ ταῖς ἁμαρτίας ἡμεῖς ἀπογενόμενοι, τῆ δικαιοσύνης ἤσωμεν. Οὐ μικρὸς ἦν ὁ ὑπεραποθνήσκων ἡμῶν· οὐκ ἦν πρόβατον αἰσθητὸν· οὐκ ἦν ψυλὸς ἀνθρώπος· οὐκ ἦν ἀγγέλος μόνον, ἀλλὰ Θεὸς ἐνανθρωπήσας. Οὐ τοσαύτη ἦν τὸν ἁμαρτωλῶν ἡ ἀνομία, ὅση τοῦ ὑπεραποθνήσκοντος ἡ δικαιοσύνη· οὐ τοσοῦτον ἡμάρτομεν, ὅσον ἰδικαιοπράγησεν ὁ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ ἡμῶν θετικῶς, ὁ θετικῶς ὅτε ἤθελε, καὶ πάλιν λαβῶν ὅτε ἤθελε. Καὶ θέλει γινώσκειν, ὅτι οὐ βίωσπαγῶς ἀπέθετο τὴν ζωὴν, οὐδὲ ἀκουσίως παρέδωκε τὸ πνεῦμα; Προσφώνει τῷ Πατρὶ, λέγων· *Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παρατίθεμαι* (2) *τὸ πνεῦμά μου· παρατίθεμαι*, ἵνα πάλιν αὐτὸ λάβω. *Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἀψήχη τὸ πνεῦμα· ἀλλ' οὐκ ἐπὶ πολλῷ τῷ χρόνῳ, ταχέως γὰρ ἔκ νεκρῶν ἀνέστη πάλιν.*

ΑΔ'. Ἐξέλιπεν ὁ ἥλιος, διὰ τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥμιον· πέτραι ἐσχίσθησαν, διὰ τὴν νοστήν πέτραν· μικρὰς ἠνεύθη καὶ νεκροὶ ἀνέστησαν, διὰ τὸν ἐν νεκροῖς ἐλεύθερον· ἐξαπέστειλε θεομισίας αὐτοῦ ἐκ λάκκου οὐκ ἔχοντος ὕδωρ. Μὴ τοίνυν ἐπαισχύνου τὸν ἑσταυρωμένον, ἀλλὰ παρρησιάζου λέγων καὶ αὐτὸς· *Οὗτος τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾷται* (3), *καὶ τὸ πῶλύτοι αὐτοῦ ἡμεῖς λάθην· μὴ ἀχαριστήσωμεν τὸν εὐεργέτην καὶ πάλιν· Ἀπὸ τῶν ἀνομῶν τοῦ λαοῦ μου ἤχθη εἰς θάνατον· καὶ δώσω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ, καὶ τοὺς πλουσίους ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο σαφῶς λέγει ὁ Παῦλος· Ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ἕνεκα ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς Γραφάς, καὶ ὅτι ἐτάφη, καὶ διὲ ἐγήθηται ἐπὶ ἡμέρα τῆ πρώτης κατὰ τὰς Γραφάς.*

ΑΕ'. Ζητούμεν (4) δὲ γινώσκειν σαφῶς, ποῦ τέθειται. Χειροποίητος ἄρα ὁ τάφος; ἄρα κατὰ τοὺς τῶν βασιλέων τάφους ὑπερανέχει τῆς γῆς; ἐκ λίθων γεγένηται τὸ μνήμα συγκειμένον; καὶ τοῦτω δὲ τί ἐπιτίθεται (5); Ἐπάτα ἡμῖν, ὦ προφήτα, καὶ τοῦ τάφου τὴν ἀκριβείαν, ποῦ τίθεται, καὶ ποῦ αὐτὸν ζητήσομεν. Οἱ δὲ φασιν· *Ἐμβλέψατε εἰς τὴν στερεὰν πέτραν, ἣν ἐλατομήσατε· ἐμβλέψατε καὶ*

A clementia usus datam sententiam dissolveret. Verum Dei sapientiam conspiciare: suam servavit et sententiae firmitatem, et bonitatis efficaciam. Assumpsit Christus peccata in corpore (suo) super lignum, ut nos per mortem ejus peccatis mortui, justitiae viveremus⁶⁶. Non minimi pretii erat qui pro nobis moriebatur: non erat ovis sensibilis: non erat nudus homo: non erat solummodo angelus⁶⁷, sed Deus inhumanatus. Non tanta erat peccantium iniquitas, quanta ejus qui nostri gratia moriebatur justitia: non tantum peccavimus, quantum ille justitia excelluit qui pro vobis animam posuit: qui posuit quando voluit, et iterum sumpsit quando voluit⁶⁸.⁶⁹ Vis nosse quod non coacte ac vitam depositi, neque invitatus tradidit spiritum? Inclamavit ad Patrem dicens: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum*⁷⁰. *Commendo, ut eum resumam. Et haec cum dixisset, dimisit spiritum*⁷¹: sed non in longum tempus, ocius enim ex mortuis rursus resurrexit.

XXXIV. Defecit sol⁷², propter justitiae solem⁷³. Petrae scissae sunt⁷⁴, propter intelligibilem petram⁷⁵. Monumenta aperta sunt et mortui resurrexerunt⁷⁶, propter eum qui in mortuis liber erat⁷⁷: emisit victos suos de laeu non habente aquam⁷⁸. Ne te igitur pudeat crucifixi, sed cum fiducia tu etiam dicito: *Hic peccata nostra portat, et de nobis dolet, et vibice ejus 200 nos sanati sumus*⁷⁹: ne simus erga benefactorem ingrati. Et iterum: *A peccatis populi mei ductus est ad mortem: et dabo malos pro sepultura impiis, et divites pro mors ejus*⁸⁰. Propter hoc apertius ait Paulus: *Quod Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas, et quod sepultus, et quod resurrexit tertia die secundum Scripturas*⁸¹.

XXXV. Voluimus autem diserte cognoscere ubinam sit sepultus. Anne manufactus tumulus? an regionum sepulcrorum more e terra prominet? num ex lapidibus coagmentatis factum sit monumentum? et quidnam illi impositum sit? Edicite nobis, o prophetae, et sepulcri descriptionem, et ubi positum sit corpus, et ubinam illud requisituri simus. Illi autem respondent: *Inspicite in solidam petram*

⁶⁶ I Petr. ii, 24. ⁶⁷ Isa. lxxii, 9. ⁶⁸ Joan. x, xxiij, 46. ⁶⁹ Math. xxvij, 50. ⁷⁰ Luc. xxiii, 46. ⁷¹ I Cor. xv, 4. ⁷² Math. xxvij, 52. ⁷³ Psal. lxxviii, 6. ⁷⁴ I Cor. xv, 3, 4. ⁷⁵ Vide infra. n. 29, et cat. 14,

18. ⁷⁶ Vid. sup. n. 6, et cat. 14, n. 8. ⁷⁷ Luc. 51. ⁷⁸ Malac. iv, 2. ⁷⁹ Math. xxvij, 51. ⁸⁰ I Cor. 11. ⁸¹ Zach. ix, 11. ⁸² Isa. liii, 4, 5. ⁸³ ibid. 8, 9, n. 5, etc.

possit: *Τι οὖν ἐκ τῶν δύο γενέσθαι εἴδει· Aliquid ignitur ex his duobus fieri oportebat.*

(1) Διὰ τοῦ θανάτου. Articulum adjectivum, ex Coisl., Reg., Roe, Casaub., Post, loco, ὑπεραποθνήσκων scripsimus ex Coisl., Colb., Reg., et ἡμῶν ex Coisl. pro ἡμῶν.

(2) Παρατίθεμαι. Sic editi, cum codd. Coisl., Roe et Casaub.; at Colb. et Reg., παραθήσομαι, commendabo, deponam, ut in sacro textu tam Lucæ xxiii, 46, quam psalmi xxx, 6.

(3) Καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾷται. Ea desunt in codd. Roe et Casaub. et Grod. Sequentes autem voces sic in Coisl., Colb. et Reg. scriptae sunt praetermittendo

καὶ, οὐ τὸ πῶλύτοι αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες λάθην; cuius timore ejus omnes sanati sumus. Illud ὅ ἐν pro καὶ sumptum ex I Petri Epistol. c. ii, vers. 24.

(4) Ζητούμεν, etc. Haec et sequentia usque ad praesentis numeri finem citantur in catena in Lucæ et cap. xxiii, vers. 51, et partim a Rufino transcriptantur.

(5) Τοῦτω δὲ τί ἐπιτίθεται. Sic restituumus ex Coisl., Colb., Reg., Grod., Roe et Casaub. quamquam hi postremi omittunt ἔδ. In editis legitur, τοῦτω, et omittuntur εἰ et τί. Paulo post, ποῦ τίθειται scripsimus, loco ποῦ τεθείκατα, ubi posuistis? ex Coisl., Colb., Reg. et Grod.

quam excidistis ¹: inspicite et videte ². Habes in A Evangeliiis: In monumento exciso ³, quod erat excisum ex petra ⁴. Et quid post hæc? quale monumenti ostium? Rursus alius propheta dicit: Morti dederunt in lacu vitam meam, et posuerunt lapidem super me ⁵. Ego lapis angularis, electus, pretiosus ⁶, intra lapidem condor ad modicum tempus; lapis offensiois Judæis ⁷, et salutaris credentibus. ⁸ Insitum est igitur lignum vitæ in terra, ut hæc quæ maledicta fuerat benedictionem consequeretur, et ut liberarentur mortui.

XXXVI. ⁹ Ne nos igitur teneat verecundia, quominus crucifixum confiteamur. In fronte confidenter, idque ad omnia, digitis crux pro signaculo efficiatur: dum panes edimus, et sorbemus pocula; in ingressibus et egressibus; ante somnum; in dormiendo et surgendo: eundo et quiescendo. Magnum illud præsidium: gratuitum, propter egenos; nullo labore constans, propter imbecilles; siquidem a Deo est gratiæ loco concessum: signum fidei-um et dæmonum formido. In illo enim triumphato eos confidenter ostentans traduxit ¹⁰. ¹¹ Quando siquidem viderint crucem, crucifixi eis in mentem venit. Metuant eum qui contrivit capita draconis ¹². Ne, quia gratuitum est, signaculum contemne; imo eo magis benefactorem venerare.

XXXVII. Et si quando in disceptationem incidaris, atque argumentis deficiaris, inconcussa tamen apud te maneat fides. Quin tu potius comparata eruditione, Judæos ex prophetis, et Græcos ex suis ipsorum fabulis ad silentium redige. ¹³ Hi (1) fulmine percussos adorant: fulmen vero de cælis veniens non tenerent. Si illi fulminatos Deo exosos adorare non verecundantur; an te, dilectum Deo et Dei Filium, tui gratia crucifixum, adorare pudebit? ¹⁴ Verecundia prohibeor ne suorum quos appellant deorum vitia evulgem, eaque propter horæ angustiam prætermitto; qui autem norunt, exponant. Obstruatur etiam os hæreticis omnibus; si quis dixerit crucem tantum opinionione constare, aversare. Oderis eos qui dicunt ficta tantum specie [Christum] crucifixum esse. Si enim specie tantum crucifixus

Idets (2). Ἐχεις ἐν Εὐαγγέλοις· Ἐν μνήματι λαξευτῷ, ὃ ἦν λελατομημένον ἐκ πέτρας. Καὶ τί γίνεται; ποταπὴ τοῦ μνήματος ἡ θύρα; πάλιν προφήτης ἄλλος λέγει· Ἐθανάτωσαν ἐν λάκκῳ ζωῆ μου, καὶ ἔθηκαν (3) λίθον ἐπ' ἐμοί. Ὁ λίθος ἡ ἀκρογωνία, ὁ ἐκλεκτός, ὁ ἔντιμος, ἐνδοτέρω λίθου κείμενος· πρὸς ὀλίγον χρόνον· λίθος προσκόμιματος Ἰουδαίους, καὶ σωτηρίας τοῦ πιστεύουσιν. Ἐνεφωτεύθη τοίνυν τὸ ξύλον τῆς ζωῆς ἐν τῇ γῆ. ἵνα ἀπολαύσῃ τῆς εὐλογίας ἡ καταραθεῖσα γῆ, καὶ ἵνα λυθῶσιν οἱ νεκροί.

ΑΓ'. Μὴ τοίνυν ἐπισχυνῶμεν ὁμολογήσαι τὸν ἐσταυρωμένον. Ἐπὶ μετώπῳ μετὰ παρθένιας διακύλιος ἡ σφραγίς, καὶ ἐπὶ πάντων, ὁ σταυρὸς γενέσθω· ἐπὶ ἄρτων βιβρωσκομένων, καὶ ἐπὶ ποτηρίων πινομένων· ἐν ἐξόδοις, ἐν ἐξέδοις· πρὸ τοῦ ὑπνοῦ· κοιταζομένους, καὶ διανισταμένους· ὄδουσι, καὶ ἡρεμοῦσι. Μέγα τὸ φυλακτικόν· δωρεάν, διὰ τοὺς πένητας· χωρὶς καμῆτου, διὰ τοὺς ἀσθενεῖς· ἐπειδὴ καὶ παρὰ Θεοῦ ἡ χάρις· σημεῖον πιστῶν καὶ φόβου, δαιμόνων· ἐθριάμβευσε γὰρ αὐτοὺς ἐν αὐτῷ, διεγματούσας ἐν παρθένια. Ὅταν γὰρ ἴδωσι τὸν σταυρὸν, ὑπομιμνήσκονται τοῦ ἐσταυρωμένου· φοβούνται τὸν συντρέψαντα τὰς κεφαλὰς τοῦ δράκοντος. Μὴ διὰ τὸ δωρημένον καταφρονεῖ τῆς σφραγίδος· ἀλλὰ διὰ τοῦτο μᾶλλον τίμησον τὸν εὐεργέτην.

AZ'. Καὶ ἐὰν εἰς συζήτησιν ποτε ἐμπέσῃς, καὶ μὴ τοὺς λόγους τῆς ἀποδείξεως ἔχης, ἡ πίστις ἔδραμο μινέτω παρὰ σοί. Μᾶλλον δὲ, πολυμαθῆς γενόμενος Ἰουδαίους ἐπιστόμους ἐκ τῶν προφητῶν, καὶ Ἑλλήνας ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς μυθολογουμένων. Αὐτοὶ κε κεραυνωμένους προσκυνοῦσι· κεραυνὸς δὲ ἐξ οὐρανῶν ἐρχόμενος, οὐκ ἀκρίτως ἔρχεται. Εἰ εἰκόσι τοὺς κεραυνωθέντας θεομειεῖς προσκυνοῦντες οὐκ αἰσχύνονται· σὺ τὸν θεοφιλῆ καὶ Υἱὸν (4) Θεοῦ, τὸν ἐσταυρωμένον ὑπὲρ σοῦ, προσκυνεῖν αἰσχύνῃ; Αἰδοῦμαι λέγειν τὰ περὶ τῶν λεγομένων θεῶν αὐτῶν, καὶ καταλιμπάνω ἐκ τῆν ὕραν· οἱ δὲ εἰδότες, λεγτώσαν. Ἐπιστομίζέσθωσαν δὲ καὶ αἰρετικοὶ πάντες. Ἐάν τις εἴπῃ (5) οὐκ ἔστι σταυρὸς, ἀποστράφητι· μισησὸν τοὺς λέγοντας, ὅτι κατὰ φαντασίαν ἐσταυρώθη. Εἰ γὰρ κατὰ φαντασίαν ἐσταυρώθη, ἐκ σταυ-

¹ Isa. xi, 4. ² Eccli. ii, 11. ³ Luc. xiiii, 53. Isa. xxviii, 16. ⁴ I Petr. ii, 8. ⁵ Vid. sup. n. 18, n. 14. ⁶ Coloss. ii, 15. ⁷ Vid. sup. n. 5, inf.

⁸ Marc. xv, 46. ⁹ Thren. iii, 53. ¹⁰ I Petr. ii, 6; et cat. 14, n. 11. ¹¹ Vide sup. n. 22, et cat. 4, n. 40. ¹² Psal. lxxiii, 14. ¹³ Vide cat. 12, n. 27.

(1) **Ἐσкульπιῶν.**

(2) **Ἐμβλέψατε καὶ ἴδετε.** Vox ἐμβλέψατε reperitur in loco Isaiae citato vers. 2; at vox καὶ ἴδετε a nobis ita posita est, ex codd. Coisl., Colb. et Reg. juncta reperitur cum ἐμβλέψατε Eccli. cap. ii, vers. 10. In editis pro ἴδετε, legitur αἰδέσθητε, reveremini, at Grad. videtur legisse, αἰσθήσασθε, sentietis. Locum Isaiae, quo, ad litteram, Judæos fidei parentum suorum memores esse jubet Deus, eodem modo quo Cyrillus, sepulture Christi accommodat Eusebii in hunc Isaiae locum. Voces sequentes ex duobus evangelisticis sumptæ: ἐν μνήματι λαξευτῷ sumptum ex Luc. xiiii, 53; ὃ ἦν, etc., ex Marco xv, 46.

(3) **Ἐθήκαν.** Colb., ἐπίθηκαν, ut in sacro textu. Videtur ad hanc lectionem respicere Cyrillus his verbis, τοῦτο δὲ τί ἐπιτίθεται; Infra scripsimus, ἐνδοτέρω λίθου, ex Colb., Roe et Casaub. cum in

D impressis habeatur, ἐνδοτέρω λίθου. Postremo, loco pro ὀλίγον χρόνον, ante pauca tempora, quod nihil sonat, restituitur ex Coisl., Colb., Reg., Casaub., Grad., pro; ὀλίγον χρόνον.

(4) **Θεοφιλή καὶ Υἱόν.** Coisl., Reg., θεοφιλή, τὸν Υἱόν. Colb., θεοφιλητον Ἰησοῦν.

(5) **Εἴπῃ.** Sic nos ex Coisl., Colb. et Reg. Editi vero, λέγει. Paulo post, voces, εἰ κατὰ φαντασίαν ἐσταυρώθη, item istas, καὶ ἡ σωτηρία φαντασία, quæ facile propter repetitas voces, ἐσταυρώθη ἢ φαντασία, excideret potuerunt, restituitur ex cod. Colb. At paulo alia est codd. Roe et Casaub. lectio; nam post εἰ κατὰ φαντασίαν ἐσταυρώθη, sic habent: Εἰ ἐκ σταυροῦ δὲ ἡ σωτηρία, οὐ φαντασία ἢ σωτηρία· εἰ φαντασία, etc. Si autem e cruce est nostra salus, nonne imaginaria salus erit? Si, etc.

ροῦ δὲ ἡ σωτηρία· καὶ ἡ σωτηρία, φαντασία. Εἰ φαντασία ὁ σταυρὸς, φαντασία καὶ ἡ ἀνάστασις. Εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγεραται, εἴ τι ἔσμεν ἐν ταῖς ἀμαρτίαις ἡμῶν. Εἰ φαντασία ὁ σταυρὸς, φαντασία καὶ ἡ ἀνάστασις· καὶ εἰ φαντασία ἡ ἀνάστασις, φαντασία ἔρα καὶ ἡ δεύτερα κἀθοδος, καὶ πάντα λοιπὸν ἀνοπίστατα.

ΑΒ'. Λάμβανε οὖν (1) πρῶτον ἀρραγῆς θεμελίον τὸν σταυρὸν, καὶ ἐποικοδόμησε τὰ λοιπὰ τῆς πίστεως. Μὴ ἀρνήσῃ τὸν ἐσταυρωμένον· ἔαν γὰρ ἀρνήσῃ, πολλοὺς ἔχεις τοὺς ἐλέγχοντας. Ἰούδας ἐλέγξει σε πρῶτος, ὁ προδότης· ὁ γὰρ προδοῦς οἶδεν, ὅτι ὑπὸ ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων κατακρίθη πρὸς θάνατον. Μαρτυρεῖ τὰ τριάντα ἀργύρια· μαρτυρεῖ τὸ Γεθσημανῆ, ἐνθα ἡ προδοσία γέγονεν. Οὕτω λέγω τὸ ἔρα τῶν Ἑλαίων, ἐν ᾧ προσήχοντο παρόντες ἐν νυκτὶ (2). Μαρτυρεῖ ἡ ἐν νυκτὶ σελήνη· μαρτυρεῖ ἡ ἡμέρα, καὶ ὁ ἥλιος ἐκλείπων· οὗ γὰρ ἔφερον ὄραϊν τὸ παράνομον τῶν ἐπιβουλεύοντων. Ἐλέγξει σε τὸ πῦρ, ᾧ παρεστῶς ἐθερμαίνετο ὁ Πέτρος· ἔαν ἀρνήσῃ τὸν σταυρὸν, μενεῖ ἐ τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, σκληρὰ λέγω, ἵνα μὴ σκληρῶν περασθῆς (3). Μνημόνευε τὸν ἐν Γεθσημανῆ μαχαίρων ἐλθουσῶν ἐπ' αὐτὸν, ἵνα μὴ βομαλαῖς περασθῆς αἰωνίως. Ἐλέγξει σε ἡ οἰκία Καϊάφα, δεῖ τῆς· νῦν ἐρημία δεικνύουσα τοῦ κριθῆντος· ἐκεῖ τότε τὴν δύνανται. Ἀντικαταστήσεται σοι (4) ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως καὶ αὐτὸς Καϊάφας· ἀντικαταστήσεται σοι καὶ ὁ ὑπηρέτης, ὁ ῥάπισμα δοῦς τῷ Ἰησοῦ· καὶ οἱ δῆσαντες, καὶ οἱ ἀπαγαγόντες. Ἀντικαταστήσεται σοι καὶ Ἡρώδης καὶ Πιλάτος, μονονοῦχὸν λέγοντες· Τί ὄραϊν τὸν ἐπ' ἡμῶν ὑπὸ Ἰουδαίων συκοφαντηθέντα, ὃν ῥηδμεν ἡμεῖς μὴδὲν ἀμαρτήσαντα; ἐγὼ γὰρ Πιλάτος ἀπειψάμην τότε τὰς χεῖρας. Ἀντικαταστήσονται σοι οἱ ψευδομάρτυρες· καὶ οἱ στρατιῶται, οἱ τὸ πορφυροῦν ἱμάτιον περιβαλόντες, καὶ τὸν ἀνάθινον στέφανον ἐπιθέντες, καὶ

sit, cum e cruce nobis oriatur salus, ipsa etiam salus non nisi ludicra specie constabit. Si imaginaria species crux, imaginaria pariter species resurrectio; si autem Christus non resurrexit, adhuc sumus in peccatis nostris. ¹⁸ Si crux imagine et opinione tantum, imagine pariter assumptiu constabit; si autem assumptio, similiter et secundus adventus; et omnia denique nulla solida re consistent.

XXXVIII. Sume igitur primum pro insolubili fundamento crucem, eoque reliqua fidei consecraria inaedifica. Ne crucifixum abneges; si enim abnegaveris, multos habes qui te revincant. Primus te arguet proditor Judas: ipse enim qui prodidit, novit eum a principibus sacerdotum et senioribus damnatum ad mortem fuisse ¹⁷. Testantur triginta argentei ¹⁸; testatur Gethsemane ¹⁹, locus ubi proditio peracta fuit. Nondum dico montem Olivarum in quo orabant presentes [apostoli] noctu ²⁰: testatur quæ in nocte lucebat luna; testatur dies, et sol deficiens ²¹; nec enim insidiorum crimen videre sustinuit. Arguet te ignis qui astans calefactus est Petrus ²²: si crucem negaveris, manebit te ignis æternus: dura dico, ne tu dura experiere. Recordare ruentium super illum in Gethsemane gladium ²³, ne tu æternum gladium pati. Arguet te Caiphæ domus (5) quæ presenti vastitate potestatem ejus ostendit, qui tunc in ea judicatus est. Exsurgit tibi ex adverso in die judicii Caiphæ ipse; exsurgit et minister qui Jesu colophum impexit ²⁴, et qui ligaverunt, et qui abduxerunt. Exsurgit adversum te et Herodes et Pilatus, ita firme loquentes: Quid negas eum qui coram nobis a Judæis calumniis est appetitus, quem nos nihil peccasse probe calluimus ²⁵? ego enim Pilatus tunc lavi manus ²⁶. Stabant contra te ipsi falsi testes ²⁷; et milites qui purpureum ipsi induerunt vestimentum, spineamque imposuerunt coronam ²⁸,

¹⁸ I Cor. xv, 17. ¹⁹ Id. fere cat. 4, n. 9, et sup. n. 4. ²⁰ Matth. xxvii, 5. ²¹ Matth. xxvi, 16. ²² Ibid. 36. ²³ Luc. xxii, 59. ²⁴ Luc. xxiii, 45. ²⁵ Joan. xviii, 22. ²⁶ Luc. xxiii, 14, 15. ²⁷ Matth. xxvii,

sup. n. 4. ²⁸ Matth. xxvii, 5. ²⁹ Matth. xxvi, 16. ³⁰ Joan. xviii, 18. ³¹ Matth. xxvi, 55. ³² Joan. 24. ³³ Matth. xxvi, 60. ³⁴ Joan. xix, 2.

(1) *Adhibere οὖν*. Particulam οὖν ascripsimus ex Coisl. et Reg.; at Colb., λάμβανε σὺ.

(2) *Ἐν νυκτὶ*. Articulum ἡ addidimus ex Coisl., Reg., Colb., Roe, Casaub.

(3) *Περασθῆς*. Roe, Casaub. et Coisl. περασθῆς, ut supra σκληρῶν περασθῆς.

(4) *Ἀντικαταστήσεται σοι*. Ea verba usque ad οἱ ἀπαγαγόντες incl., in editis prætermissa propter repetitionem vocis ἀντικαταστήσεται, repositi ex eod. Otob., Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grod. et Colb. qui tamen postremum omittit membrum illud prius. Ἀντικαταστήσεται σοι ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως καὶ αὐτὸς Καϊάφας. Paulo post, ἐπ' ἡμῶν, loco ὑπ' ὧμων, posuimus ex Coisl., Colb. et Grod., et συκοφαντηθέντα, loco σταυρωθέντα, crucifixum, ex Coisl., Reg., Roe, Casaub. et Grod.

(5) *Caiphæ domus*, etc. Caiphæ domum hic, et prætorium Pilati inferius, ad vastitatem et solitudinem redacta significat, quod non his solis ædificiis proprium, sed toti veteri Hierosolymæ, ac præsertim monti Sion in quo ambo hæc ædificia fuisse traduntur, commune erat. Vide cat. 16, num. 18, et Enseb. lib. viii *Demonst.*, pag. 406. De hæc domo Caiphæ auctor *Itinerarii Hierosolymitani*: In

*eodem ascenditur Sion; et paret ubi fuit domus Caiphæ sacerdotis; et columna adhuc ibi est, in qua Christus flagellis ceciderunt. Columna hæc postea in ecclesia porticum sustinens viselatur. Hieronym. epist. al. 27, num 86, de S. Paula scribit: Ostendebatur illi columna ecclesie porticum sustinens, insecta cruce Domini, ad quam vincitus ducitur et flagellatur. Erat hæc ecclesia in ipsis, ut reor, et ex ipsis Caiphæ ædibus ædificata: quod tum ex citati Hieronymiani loci serie, tum ex istis Prudentii in *Enchiridio* versibus colligitur: Impia blasphemii cecidit domus alta Caiphæ... Vincitus in his Dominus stetit ædibus, atque columnæ Anaxæus, tergum dedit ut servile flagelli.*

Perstat adhuc, templumque gerit veneranda columna. Sed quod hæc ecclesia in honorem S. Petri ab Helena struam cecidit Nicophorus lib. viii *Hist. eccl.*, cap. 30, refellitur tum ex præsentis Cyrilli, et mox allegato *Itinerarii* testimonio, quibus locus ille uti Cyrilli ætate pristinum vastitatem retinens describitur: tum ex Eusebii, Theodoretii, Socratis et Sozomeni silentio, qui ecclesias ab Helena constructas referentes, nullum de ista verbum faciunt.

et in Golgotha crucifixerunt²⁰, deque tunica sunt sortiti²¹. **202** Arguet te Simon Cyrenæus qui crucem portavit post Jesum²².

XXXIX. Convinct te ex sideribus, sol deliquit passus²³; ex terrenis vero rebus, myrrhatum vinum²⁴; ex cannis, arundo²⁵; ex herbis, hyssopum; ex marinis, spongia²⁶; ex arboribus crucis lignum. Milites, sicut dixi, qui clavis confixerunt, et de vestibus sortem jecere²⁷. Miles qui lancea latus ejus aperuit²⁸; mulieres quæ tunc adfuerunt²⁹; velum templi tunc discissum³⁰. Pilati prætorium³¹, virtute ejus qui tunc cruci affixus est, nunc in solitudinem redactum. Golgotha iste sanctus supereminens, et lucusque conspicuus, atque in præsentem diem fidem faciens (1), quomodo petræ propter Christum eo tempore sunt scissæ³². Proximum quoque monumentum, in quo conditus est; et ostio impositus lapis³³, qui ad hunc usque diem proxime monumentum jacet. Angeli qui tunc præsentés fuere³⁴; mulieres quæ post resurrectionem adoraverunt³⁵. Petrus et Joannes, qui ad monumentum currere³⁶,³⁷ et Thomeas qui manum in latus ejus, et digitos in clavorum vestigia inseruit³⁸. Pro nobis enim ille diligenter contractavit: quodque tu, qui præsens non adfuisisti, inquitururus eras, id ille præsens altiori Dei consilio acquisivit.

XL. Habes duodecim apostolos crucis testes, et terram universam, ac mundum credentium in crucifixum hominum.³⁹ Hoc ipsum quod nunc ades,

ἐν τῷ Γολγοθᾷ σταυρώσαντες, καὶ περὶ τοῦ χιτώ-
νος λαχόντες. Ἐλέγξει σε Σίμων ὁ Κυρηναῖος, ἔ-
τὸν σταυρὸν φέρων ὀπίσω τοῦ Ἰησοῦ.

ΑΘ. Ἐλέγξει σε ἀπὸ μὲν ἄστρον, ὁ ἐκλείπων ἥλιος· ἀπὸ δὲ τῶν ἐπὶ γῆς, ὁ ἐσθμυρισμένος (2) ὀνεὺς· ἀπὸ καλάμων, ὁ κάλαμος· ἀπὸ βοτανῶν, τὸ ὑσσώπον· ἀπὸ τῶν θαλασσίων, ὁ σπόγγος· ἀπὸ δένδρων, τοῦ σταυροῦ τὸ ξύλον. Οἱ στρατιῶται, καθὼς εἰρήται, οἱ καθήλωσαντες, καὶ λαχόντες περὶ τῶν ἱματίων· ὁ στρατιώτης, ὁ τῆ λόγχῃ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ ἀνοίξας· αἱ γυναῖκες (3), αἱ τότε παρούσαι· τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ τότε διαβραγὲν· τὸ Πιλάτου πραιτώριον, τὸ τῆ δυνάμει τότε σταυρωθέντος ἕν ἡσθημα-
μένον· ὁ Γολγοθᾶς οὗτος ὁ ἅγιος, ὁ ὑπερανωτός, καὶ μέχρι σήμερον φαινόμενος, καὶ δεικνύων μέχρι νῦν, ὅπως διὰ Χριστὸν αἱ πέτραι τότε ἐξέβραγαν· τὸ μνήμα τὸ πλησίον, ἔπου ἐτέθη· καὶ ὁ ἐπιτεθεὶς τῆ θύρα λίθος, ὁ μέχρι σήμερον παρὰ τῶ μνη-
μεῖο (4) κείμενος· ἄγγελος, οἱ τότε παρόντες· γυ-
ναῖκες αἱ προσκυνήσασαι μετὰ τὴν ἀνάστασιν· Πέ-
τρος καὶ Ἰωάννης, οἱ ἐπὶ τὸ μνήμα δραμόντες· καὶ
Θωμᾶς, ὁ βάλων τὴν χεῖρα εἰς τὴν πλευρὰν αὐτοῦ,
καὶ τοὺς δακτύλους εἰς τοὺς τύπους τῶν ἤλων.
Ἦν γὰρ ἡμῶν κἀκείνος ἀκριβοῦς ἐξηλάτησεν·
καὶ ὅπου σὺ ἐμέλλεις, ὁ τότε μὴ παρὼν, ζητεῖν,
τοῦτο ἐκείνος παρὼν κατ' οἰκονομίαν ἐξήτησεν.

Μ. Ἔχεις δώδεκα ἀποστόλους τοῦ σταυροῦ μάρ-
τυρας· καὶ τὴν οἰκουμένην, ἢ τὸν κόσμον τῶν
εἰς (5) τὸν ἑσταυρωμένον πιστευόντων ἀνθρώπων.
Αὐτὸ τοῦτο, ὃ νῦν παρῆται, πειθέτω σε τοῦ σταυ-

²⁰ Joan. xix, 17. ²¹ ibid. 24. ²² Luc. xxiii, 26. ²³ Luc. xxiii, 45. ²⁴ Marc. xv, 25. ²⁵ Matth. xxvii, 48. ²⁶ Joan. xix, 29. ²⁷ Matth. xxvii, 35. ²⁸ Joan. xix, 34. ²⁹ Matth. xxvii, 55. ³⁰ ibid. 51. ³¹ ibid. 27. ³² ibid. 51. ³³ ibid. 60. ³⁴ Joan. xx, 12. ³⁵ Matth. xxvii, 9. ³⁶ Joan. xx, 5, 4. ³⁷ Vide cat. 14, n. 42. ³⁸ Joan. xx, 27. ³⁹ Vide cat. 10, n. 19.

(1) *Fidem faciens, etc.* Scissuram in monte Golgotha passionis tempore factam, suo tempore conspicuam in testimonium appellat Cyrillus testis omni exceptione major. Idem confirmat Lucianus martyr, qui apud Rufinum lib. ix *Hist. eccles.*, cap. 6, Christianæ religionis defensorem agens sic præsidem alloquitur: *Si minus adhuc creditur, adhibebo vobis etiam loci ipsius in quo res gesta est testimonium. Astipulatur his ipse in Hierosolymis locus, et Golgothana rupes sub patibuli onere dirupta.* Ex his verbis colligi potest fissuram factam fuisse in loco ubi crux fixa fuerat. Eadem fissura nunc Hierosolymis peregrinis ostenditur.

(2) *Ὁ ἐσθμυρισμένος.* Articulum addi placuit ex Roe et Casaub.

(3) *Αἱ γυναῖκες.* Articulus ex codd. Roe et Casaub. hic ascriptus.

(4) *Παρὰ τῷ μνημεῖο.* Coisl. et Reg., πρὸ τοῦ μνημεῖου. Coll., πρὸ τοῦ μνημείου. Grod. quoque, ante monumentum. Erat ille lapis, Hieronymi spatium tempore, intra ipsam monumenti speluncam, sed prope sarcophagum in quo Christus compositus fuerat. Hæc sunt ipsius verba epist. 27, nov. ed. 86, de S. Paula loquentis: *Ingressa sepulcrum, resurrectionis osculabatur lapidem, quem ob ostio monumenti removerat angelus;* forte ad pedes sacri sepulcri fuisse, istis ejusdem Hieronymi ep. 17, novæ editionis 44, verbis suaderi potest: *Quotiescumque ingredimur sepulcrum Domini... videmus angelum cedere ad pedes ejus.*

(5) *Τὸν κόσμον τῶν εἰς, etc., mundum hominum qui in Crucifixum credunt.* Cod. Coisl. omittit, ἀνθρώπων. At Colh. simpliciter habet, τὸν κόσμον τῶν εἰς ἑσταυρωμένον πιστευόντων, mundum qui in Crucifixum credit. In hoc stat utriusque lectionis discrimen, quod in posteriore, mundus totus, propter credentes per ipsum universum fusus, in testimonium vocatur; in priori, soli credentes, qui ipsa sua multitudine per orbem fusa, mundum alterum in mundo communi conficiant. Huic sensui suffragari similis dicendi ratio qua utitur Ecclesia Smyrnenensis in epistola *De martyrio S. Polycarpi, in Actis martyri.* Ruin., num. 47, dum ait Christum passum esse pro salute totius mundi hominum qui salvæ sunt, τὸν ἔπερ τῆς τοῦ παντὸς κόσμου τῶν σωζομένων σωτηρίας παθόντα. Nota est Augustini duplicis mundi distinctio ex sacris literis ab eodem probata. Nihilominus existime Cyrelli verba ad alterum sensum reducenda esse, ut mundum credentium nihil aliud significet, præter mundum totum credentem, vel post Evangelii prædicationem totum fere ex credentibus compositum. Sic catechesis hujus n. 1, verba, τοὺς ἐν τῇ οἰκουμένῃ ταῖς ἀμαρτίας ἐνεσθμυρισμένους, significant universos, qui in toto orbe sunt, peccatis mortuos, et infra eodem loco verba, κόσμον ἕκον ἀνθρώπων, significant unâ-
versos homines qui in mundo sunt. Idem est sensus verborum Proverbiorum sententiæ bis a Cyrillo citatæ: *Fidelis hominis est totus mundus divitiarum, hoc est, totius mundi divitiæ.*

ρωθέντος τὴν δύναμιν. Τίς γάρ σε νῦν συνήγαγε; Ἄ Crucifixi virtutem (4) tibi persuadeat. Quis enim te nunc ad hunc coetum adduxit? qui milites? quibus es vinculis coactus? quae te nunc adursit iudicis sententia? Verum salutare Jesu tropaeum, crux, omnes huc coegit. Hoc Persas servituti addidit, 203 et Scythas cicuravit. Hoc Aegyptiis, in locum filium et canum, ac multiplicis erroris, Dei notitiam imperitavit: hoc in hodiernum usque diem morbos curat, effugit daemones, veneficiorumque atque incantationum evertit imposturas.

ΜΑ'. Τοῦτο μετὰ τοῦ Ἰησοῦ φαίνεσθαι μέλλει πάλιν ἐξ οὐρανοῦ. Προηγῆσεται γάρ τοῦ βασιλέως τὸ τρόπαιον· ἔνα ἰόντες ὄν ἐξεκέντησαν, καὶ ἐκ τοῦ σταυροῦ γόντες τὸν ἡττησμένον, οἱ μὲν (2) μετανοήσαντες Ἰουδαῖοι κόφονται (ἀλλ' ἔχειναι ἔχον κόφονται φυλαὶ κατὰ φυλάς· τότε γὰρ μετανοήσουσιν, θεὸς οὐκ ἔστιν αὐτοῖς μετανοίας καιρὸς), ἡμεῖς δὲ καυχώμεθα, ἐναδρυνόμενοι τῷ σταυρῷ, προσκυνῶντες τὸν ἀποσταλέντα Κύριον, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν σταυρωθέντα, προσκυνῶντες καὶ τὸν ἀποσταλέντα Πατέρα Θεοῦ, σὺν ἁγίῳ Πνεύματι (3) ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

“ Matth. xxiv, 30. “ Joan. xix, 37; Zach. xii, 10, 12; Apoc. i, 7. “ Zach. xii, 12.

(1) Κατέπειξεν. Ita nos scripsimus sensu postulante, loco κατέπηξεν, afficit. Ita certe Grodecius legit. Cod. Colb. habet, ἤπειξεν. Roe et Casaub., ἤπειξεν. Reg. et Coisl., ἤπειξεν. Post, vocem τοῦ σταυροῦ superflue positam inter τρόπαιον et Ἰησοῦ, rescivimus, ex Colb., Coisl., Reg., Grod.

(2) Οἱ μὲν. Particulam μὲν, cui respondet particula δὲ in vocibus, ἡμεῖς δὲ καυχώμεθα, addidimus ex codd. Coisl. et Reg. In Octob. pro μὲν habetur μή, qui penitentiam non egerunt; male, cum agat Cyrillus de infructuosa et extra tempus penitentia Judaeorum. Propter verbum καυχώμεθα scripsimus, κόφονται, subjunct. modi, ex simili loco cat. 15, n. 21, pro κόφονται indicat. quod in editis et aliis codicibus habetur. Loco μετανοίας καιρὸς, Coisl. et Grod. habent, σωτηρίας. Colb. vero simpliciter, σωτήρια.

(3) Σὺν ἁγίῳ Πνεύματι. Codd. Roe et Casaub. sic, καὶ τὸ ἄγιον Πνεῦμα. Adorantes et Deum, et Spiritum sanctum. Spiritus sancti mentio nulla hic apud Grodecium.

(4) Crucifixi virtutem, τοῦ σταυρωθέντος τὴν δύναμιν. Intimam virtutem intelligit, quom cat. 14, num. 18, vocat operantem in hodiernum usque diem redidivi efficaciam, ἐκ τῆς μέχρι σήμερον τοῦ ἀναστάντος ἐνεργείας· qua uimirum in cordibus hominum operans, persuadeat ut relicti erroribus religionem veram amplectantur. Hunc ejus loci sensum esse suadet, praeter subjecta verba quibus efficaciam nihil inveniri potest, similes ad probandum Christi viventis vim et potestatem Patrum loci; ut Eusebii, orat. in Dedie. ecclesiae Tyriensis, lib. x Hist. eccl., cap. 4; Athanasii, De Incarnat. Verbi Dei, num. 30 et 31; Chrysostom., homil. 8 in 11 Cor., pag. 588; Ambros., in psal. xxxvi, num. 15 et 16. Quod tropaeum: crucis omnes in ecclesiam congressas dicit, sciendum ecclesiam Resurrectionis cruci dedicatam fuisse videri ex Euseb., De laud. Const., cap. 9, solum ambo sanctae Crucis, et Resurrectionis nomina h. buit. Scythas per cruce curaturas cum dicit, id referri potest vel ad conversionem eorum ad fidem, quae Tertulliani temporibus facta jam erat, ex libro ejus Adv. Judaeos, cap. 7, vel ad id bellum, quo Constantinus

illato adversum Scythas labaro, partim rebellantes subjecit, partim legationibus mansuefecit; atque ab exete et ferino ritu, ad rationabiles et legitimis vivendi usus tradidit: quod refert Euseb. lib. iv Vita Constantini, cap. 5. De veneficiis et incantationibus crucis signo in iratum deductis, exstant clarissima Patrum auctoritates, uti apud Athanas., De Incarn. Verbi Dei, num. 48, etc. Habetur ejus rei luculentum exemplum in provincia Palestina non longe ante haec tempora, de Christiana muliere per crucis signum adversus omnem vim magiae munita; quod ab Epiphonio refertur haeresi 30, num. 8.

(5) Hoc cum Jesu olim apparebit, etc. D. cruce communiter interpretantur Patres signum illud Filii hominis, quod Christus in novissimo judicio apparituum tradit. Verum nonnulli id de ipsa lignea cruce intellexisse visi sunt, ut sanctus Paulinus, poem. 27, v. 95; sanctus Ephraem in diversis locis, alique a Rosweydo in suis ad praefatum Paulini locum animadversionibus citati. Verum omissio locorum illorum examine, dum in eorum numero nostrum Cyrillum ex praesenti loco recenset, parum feliciter sensum ejus assecutus est. Primum enim hic uoc de cruce ipsa loquitur, sed de ejus signo, quo adhibito morbi curantur, daemones fugantur, magicae operationes evanescent: neque enim haec de ipsa cruce dixeris. Praeterea, cat. 15, num. 21, in loco huic gemino, signum, quod venientem Christum praecedet, vocat luminosum, vel luminosae crucis signum, φωτεινὸν (ut alii eodd. φωτεινός) σταυροῦ σημειῶν· quod idem est cum eo quod ad Constantium scribens dicit num. 4, σταυρὸς ἐκ φωτὸς κατασκευασμένος, crux ex luce composita, ac non ipsam crucem, sed signum crucis illo die hostibus tremorem, amicis gaudium incussurum ait. Postremo epist. ad Constantium, num. 6, praedictionem de signo crucis apparituro in Evangelicis consignatam, in apparitione lucidae crucis quae Paschali tempore Hierosolymis visa est, ex parte completam scribit, plenus tamen in die iudicii complectendam. Atqui crucis signum solum apparuerat: nihil ergo amplius a Christo significatum existimavit.

CATECHESIS DECIMA QUARTA

De Christi resurrectione, ascensione in cœlos, et ad Patris dexteram consensu.

PRÆLOQUIUM.

I. Tria hæc Symboli decreta in una oratione conjungit auctor et contra Judæos atque hæreticos Scripturarum auctoritate communit; ut tamen duo posteriora leviter tantum in fine præstringens, totam pens catechesim in probanda resurrectione declarandisque ejus circumstantiis consumere videatur.

II. Ac primo ad lætitiæ de Christi mortui resurrectione capiendam adhortatus (n. 1), omnes ejus circumstantias ex Scripturis sibi probandas proponit (n. 2). Post, allatis aliquot de sepultura testimoniis, multa de resurrectione congerit, quæ et tempus et locum ejusdem declarant (n. 3); locum quidem, qui et hortus, et spelunca fuerit, et ab prophetis etiam martyrii nomine illi postmodum proprio appellatus sit; tempus vero, quod et matutinum fuit, et verna anni tempestate, qua etiam creatus est mundus. Tum de mulieribus, ac nominatim Maria Magdalene, aromata ad eum unguendum ferentibus, ac redieivum sollicite requirentibus tractat (n. 11): quarum fidei robur cum stolido Judæorum, resurrectionem Christi occultare tentantium, consilio comparat. Judæis deinde ex domesticis testibus resurrectionis veritatem probat, et ex eorum Scripturis, maximeque ex Jonæ exemplo, possibilem nec difficilem Deo fuisse convincit (n. 15). Eaque occasione Christi ad inferos descensum, 204 et beneficium omnibus sanctis ibi detentis impensum commemorat. Manichæis tandem resurrectionem opinionem tantum constare asserentibus, ejus veritatem ex Novo Testamento et conglobatis omnium generum testimoniis, præsertimque conspicuis Hierosolymæ ejus monumentis, evincit.

III. Hinc ad articulum de ascensione transgreditur (n. 24): quem cum die superiori qui Dominicus erat in synaxi explicasset, satis habuit nonnulla auditoribus in memoriam revocare loca et exempla Scripturæ quibus eam asseruerat.

IV. Pauca quoque de Filii ad dexteram Patris sessione tempore angustias subjungit (n. 27), hanc ex diversis Scripturis astruens: illudque in primis ingeminans, non in tempore post ascensionem datam hanc Christo sessionis prærogativam, sed ei ab omni æternitate convenire. Quibus peroratis, fausta appreciatione et brevi adhortatione orationi finem imponit (n. 30).

V. Hic potissimum annotanda quæ de ornamentis sancti Sepulcri et ecclesiæ Resurrectionis tradit: de Jacobo primo Hierosolymorum episcopo, et successoribus ejus Hebræis: de Pauli raptu in cælum tertium et in paradisum.

VI. Habita est hæc catechesis mense Xanthico incipiente, paucis diebus post æquinoctium vernum, ex num. 10, feria secunda seu die Lunæ, ex num. 24, sed cujusnam hebdomadæ, divinare non facile est. Ait n. 24, se die præcedenti in synaxi diei Dominicæ de Ascensione Domini disputasse, argumento ex lectione, illo die secundum anni ordinem recitata, sumpto; sed neque ex quo libro Scripturæ excerpta esset, meminit, neque qui ordo lectionum toto anno in Ecclesia Hierosolymitana Cyrilli temporibus servaretur, ullis monumentis compertum est. Dedit Zacagnius Euthalii Sulcensis opus in Epistolas S. Pauli, in quo assignat initium lectionis Dominicæ quintæ Quadragesimæ in versu 11, cap. ix Epistolæ ad Hebræos: Christus assistens pontifex, etc., pag. 680, col. 1; quam lectionem hodie quoque Græci sicut Latina Ecclesia, eo die legunt. Aliud quoque lectionarium Ecclesiæ Alexandrinæ vetustissimum idem dedit, in quo ejusdem Dominicæ lectio assignatur in vers. 19, cap. x. Habentes itaque fratres fiduciam, etc. Utraque porro commodam Cyrillo de ascensione disserendi ansam dare potuit, cum agatur de Christi in cælos introitu; sed nihil super hac re certi statui potest. Hanc catechesim non dubitamus aut feriam secundam post Dominicam Palmarum, aut post Dominicam Passionis habitam esse: si anno 348 habitæ sunt catecheses, non est pronuntiata hæc feria secunda post Dominicam quintam, quæ hoc anno in vicesimam Martii ante æquinoctium et mensem Xanthicum incidebat; si habitæ anno 347, Dominica Passionis erat 29 Martii et omnia plene cohærent; si anno 345, eadem Dominica erat 21 Martii, sed non in mense Xanthico. De his fusius disputamus in Dissertatione secunda.

VII. Emendata a nobis hæc oratio est ad codd. mss. Ottob., Coisl., Reg., Roe, Casaub.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΙΔ' ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ.

Ἐν Ἱερουσόλοις σχεδιασθεῖσα, εἰς τὸ, *Καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανούς, καὶ καθίσαντα ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους πρώτης· Γραφίω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὸ Ἐὐαγγέλιον δ' εὐηγγελισμένης (1) ὑμῖν, καὶ τὰ ἐξῆς. Οὗτοι ἐγγήθηται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς, καὶ τὰ ἐξῆς.*

CATECHESIS XIV ILLUMINANDORUM.

Hierosolymis dicta ex tempore in illud : *Qui et resurrexit a mortuis tertia die ; et ascendit in caelos , et condescit a dextris Patris.* Lectio (a) ex priore ad Corinthios : *Notum autem vobis facio, fratres , Evangelium quod annuntiavi vobis , etc. Quod resurrexit tertia die secundum Scripturas* **, et quae sequuntur.

Κ. *Εὐφράνθητι, Ἱερουσαλήμ, καὶ κληρονομήσου, πάντες οἱ ἀγαπῶντες Ἰησοῦν· ἐγγήθηται γὰρ Χαίρετε, πάντες ὅσοι πρότερον ἐπεσθίσατε, τὰς Ἰουδαίων νόμους τε καὶ παρανομίας ἀκούσαντες· ὁ γὰρ ὑβρισθεὶς ὑπ' αὐτῶν ἐνταῦθα, πάλιν ἐγγήθη. Καὶ ὡσπερ ἡ κατὰ τὸν σταυρὸν ἀνάστασις, λυπηρὰ τὰς ἡν· οὕτως ὁ περὶ τῆς ἀναστάσεως εὐαγγελισμὸς εὐφραίνει τοὺς παρόντας. Τὸ πένθος εἰς εὐφροσύνην στραφῆτω, καὶ ὁ κοπιῶν εἰς χαρὰν· καὶ πλησθῆτω χαρὰς καὶ εὐφροσύνης τὸ στόμα ἡμῶν, διὰ τὴν μετὰ τὴν ἀνάστασιν εἰπόντα· Χαίρετε. Οἶδα γὰρ τῶν φιλοχρίστων ἐν ταῖς παρελθούσαις ἡμέραις τὴν λύπην· ἐπειδὴ τῶν λεγομένων καταλιζάντων μὴ εἰς τὸν θάνατον καὶ τὴν ταφὴν, τὴν δὲ ἀνάστασιν μὴ εὐαγγελισαμένων, ἐκκρεμῆς ἦν ἡ διάνοια πρὸς τὸ ἀκοῦσαι τὸ ποθοῦμενον. Ἐγγήθηται τοίνυν ἐν νίκῃ· ὁ ἐν νεκροῖς ἐλευθέρως καὶ νεκρῶν ἐλευθερωτὴς· ὁ κατὰ ἀτιμίαν δι' ὑπομονῆς (2) τὸν στέφανον τῶν ἀκανθῶν περιβεβήμενος, οὗτος ἀναστὰς, τὸ διάδημα τῆς κατὰ τοῦ θανάτου νίκης διεδέξατο.*

Β. ὡσπερ τὰς περὶ τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ μαρτυρίας παρεθέμεθα, οὕτω φέρε καὶ νῦν τὰς περὶ τῆς ἀναστάσεως ἀποδείξεις πιστοποιούμεθα· ἐπειδὴ ὁ παρὼν Ἀπόστολος φησιν· *Ἐτάφη, καὶ ἐγγήθηται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς.* Ἀποστόλου τοίνυν εἰς τὰς μαρτυρίας τῶν Γραφῶν (3) ἡμᾶς ἀναπέμφαντος, καλὸν ἔστιν ἡμᾶς ἐπιγνώσει τῆς ἡμετέρας σωτηρίας τὴν ἐπιπέθα· καὶ μαθεῖν πρῶτον, εἰ αἱ θεῖαι Γραφαὶ λέγουσιν ἡμῖν τὸν καιρὸν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ· πότερον ἐν δέξει, ἢ ἐν φθινοπώρῃ γίνεται, ἢ μετὰ χειμῶνα, καὶ ἐκ τούτων ὁ Σωτὴρ ἐγγήθηται, καὶ εἰ τὸ ὄνομα τοῦ τόπου τῆς ἀναστάσεως· ἐν τοῖς θαυμασίοις προφήταις ἀντιγράφεται, καὶ εἰ γυναῖκες αἱ

1. *Latare, Hierusalem, et conventum agite, omnes qui diligitis* ** *Jesus* : resurrexit enim ; gaudete, omnes qui antea in luctu fuistis, auditis In-dæorum ausis et facinoribus : **205** qui enim ab eis his in locis dehonestatus est, rursus ad vitam revocatus est. Et sicut crucis commemoratio tristitia nonnihil intulit ; ita faustus resurrectionis nuntius præsentis lætificet. Convertatur luctus in gaudium, et planctus in lætitiā ** ; repletur os nostrum gaudio et lætitiā **, propter eum qui post resurrectionem suam dixit : *Gaudete* ** (4). Novi enim quæ antea diebus fuerit Christi aurantium tristitia, dum oratione nostra in mortem ac sepul-turam desinente, ommissa resurrectionis denuntiatione, suspensus erat animus ad illud quod opabat audiendum. Resurrexit itaque mortuus ille *inter mortuos liber* **, et mortuorum liberator. Qui, ignominia causa, spinea corona redimitus per patientiam fuit, ille resurgens devicta mortis diadema sibi cinxit.

II. Sed quemadmodum pertinentia ad ejus cruce-m testimonia protulimus, age, et nunc ad eumdem modum demonstrationibus fidem resurrectionis faciamus ; siquidem qui in manibus est Apostolus ait : *Sepultus est, et resurrexit tertia die secundum Scripturas* **. Cum igitur nos Apostolus ad Scripturarum testimonia remittat, optimum est ut repositam salutis nostræ spem agnoscamus, ac primum quidem addiscamus, num divine nobis Scripturæ certum resurrectionis ejus tempus renuntiant ; eane in æstate, aut in autumnno fiat, vel post hiemem ; et cujusmodi ex locis resurrexerit Salvator ; et quodnam resurrectionis loco nomen

** I Cor. xv, 1-4. ** Isa. lxvii, 40. ** Psal. cxix, 12. ** Psal. lxx, 8 ; cxv, 2. ** Matth. xxviii, 9. ** Psal. lxxxviii, 5. ** I Cor. xv, 4.

(a) Confirmatur hæc lectio ex n. 2.

(1) Ὁ εὐηγγελισμὸς, etc. hæc et sequentia verba usque ad tituli finem addidimus ex codd. Coisl., Utioh., Reg., Roe, Casaub., et Grod.

(2) Δι' ὑπεμονῆς. Horum loco Coisl., καὶ τὴν ὑπομονήν, Per ignominiam et patientiam.

(3) Τῶν Γραφῶν. Eas voces suppl. ex codd. Roe, Casaub. et Grod.

(4) Gaudete. Ita sensus postulavit verti vocem, Χαίρετε, quam Vulgatus reddidit per *Anete*. Eodem sensu quo Cyrillus multi Patres intellexerunt, ut inter alios Chrysostomus.

apud admirandos prophetas tribuatur; et utrum mulieres quæ illum non repertum quesivere, eo rursus reperto gaudeant; ut cum leguntur Evangelia, non fabulæ, neque rhapsodiæ (seu ineptæ rerum consarcinationes) existimantur sanctorum Evangeliorum narrationes.

III. Quod igitur sepultus sit Salvator aperte audistis in superiori ⁹⁹ sermone (1), Isaia dicente: *Erit in pace sepultura ejus* ⁹⁹; pacificavit enim sepultura sua cælum et terram ⁴¹, peccatores adducens Deo; et, *A facie iniquitatis sublatus est justus* ⁹⁹; et, *Erit in pace sepultura ejus*; et, *Dabo malos pro sepultura ipsius* ⁹⁹. Et est prophetia Jacob dicens in Scripturis: *Procumbens dormiit ut leo, et ut catulus; quis suscitabit eum* ⁹⁹? Et simile huic in Numeris testimonium: *Recubans requievit ut leo, et ut catulus* ⁹⁹. Et sæpe audivistis psalmum dicentem: *Et in pulverem mortis deduxisti me* ⁹⁹. ⁹⁹ Locum vero adnotavimus in hoc dicto: *Inspicite in petram quam excidisti* ⁹⁹; deinceps vero de ipsa ejus resurrectione testimonia subnectamus.

IV. Primum igitur in psalmo undecimo dicit: *Propter miseriam inopum et gemitum pauperum, nunc exurgam, dicit Domini* ⁹⁹. Sed hoc testimonium apud quosdam adhuc dubium manet; nam et in iram sæpe exurgit ad ultionem sumendam de inimicis ⁹⁹. Veni igitur ad psalmum quintum decimum propalam dicentem: *Conserva me, Domine, quia in te speravi*; et postea: *Non congregabo veneticula eorum ex sanguinibus, nec memor ero nominum eorum per labia mea*: quandoquidem me abnegantes, regem suum sibi Cæsarem ascripserunt ⁹⁹; et in consequentibus: *Prospicebam Dominum coram me semper, quia a dextris meis est ut non commovear*. Et post pauca: *Adhuc vero et uaque ad noctem erudierunt me venes mei*. Et postea manifestissime ait: *Quoniam non derelinques animam meam in infernum, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem*. Non dixit, *Nec dabis Sanctum tuum videre mortem*, alioqui mortuus non esset; sed, *corruptionem* quidem, inquit, non video, in morte autem non permanebo. *Notas mihi fecisti*

⁹⁹ Cat. 13, n. 34. ⁹⁹ Isa. LVII, 2. ⁹⁹ Coloss. 1, 9. ⁹⁹ Num. XXIV, 9. ⁹⁹ Psal. XXI, 16. ⁹⁹ Cat. VII, 7. ⁹⁹ Joan. XII, 13.

(1) Audistis in superiore sermone. Locum Isaia quem se illic citasse commemorat, non habetur in decima tertia catechesi; aut ergo significat homiliam in synaxi die præcedenti habitam; aut, quod ego verius censeo, fallente memoria citasse se existimavit testimonium, quod forte cum recitandum proposuisset, ex tempore dicens prætermisit.

(2) *Erit in pace sepultura ejus*. Verba hæc addidimus ex eod. Coisl. et Reg. que hanc phrasim cum superiore Isaia loco connectunt magis; et adducto inferius ejusdem Isaia loco, *Dabo malos, etc.*, a Cyrillo confirmata videntur. Quæ sequuntur, ab hoc testimonio: *A facie iniquitatis*, transcribit Rufinus, sed paulo liberius et solutius quam decimam tertiam catechesin compilavit; sumpta ex Cyrillo sparsim et longioribus intervallis inserens. Loco,

Ἀζητούσαι αὐτὸν καὶ μὴ εὐροῦσαι, πάλιν εὐροῦσαι χαίρουσιν ἵνα τῶν Εὐαγγελίων ἀναγνωσκομένων, μὴ μῦθοι, μηδὲ βλαφῆλαι νομίζονται τῶν ἁγίων Εὐαγγελίων αἱ διηγήσεις.

Γ. Ὅτι μὲν οὖν ἐτάφη ὁ Σωτὴρ, ἀκρόατε σαφῶς ἐν τῇ προτέρᾳ διαλέξει, τοῦ Ἡσαίου λέγοντος: Ἔσται ἐν εἰρήνῃ ἡ ταφή αὐτοῦ· εἰρηνοποιῆσαι γὰρ ἐν τῇ ταφῇ αὐτοῦ (2) οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, τοὺς ἁμαρτωλοὺς προσάγων τῷ Θεῷ· καὶ, ὅτι Ἀπὸ προσώπου ἀδικίας ἤρται ὁ δικαίος· καὶ, Ἔσται ἐν εἰρήνῃ ἡ ταφή αὐτοῦ· καὶ, Δώσω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ· καὶ ἡ προφητεία τοῦ Ἰακώβ λέγουσα ἐν ταῖς Γραφαῖς: Ἀναπεσὼν ἐκουμήθη ὡς λέων, καὶ ὡς σκύριος· τίς ἐγερεὶ αὐτόν; Καὶ τὸ ἐν Ἀριθμοῖς παραπλήσιον· Κατακλιθεὶς ἀνεκασατο ὡς λέων, καὶ ὡς σκύριος. Καὶ τοῦ ψαλμοῦ λέγοντος κρούσατε πολλάκις· Καὶ εἰς χοῖν θανάτου κατηγήρασε ἡμε. Καὶ τὸν τόπον δὲ (3) ἐπιστημωσάμεθα, ἐν τῷ λέγειν· Ἐμβλέψατε εἰς τὴν πέτραν ἀναστάσεως αὐτοῦ, παρακολουθεῖτωσαν ἡμῖν αἱ μαρ-

Δ. Λέγει τοίνυν πρῶτον ἐν τῷ ἑνδεκάτῳ ψαλμῷ· Ἐνεκεν τῆς ταλαιπωρίας τῶν πτωχῶν καὶ τοῦ στεναγμοῦ τῶν πενίτων, τὴν ἀναστήσεται, λέγει Κύριος. Ἄλλ' ἐτι τοῦτο παρὰ τισιν ἀμύθητον τυγχάνει· πολλάκις γὰρ καὶ εἰς ὄργην ἐγείρεται (4), πρὸς τὸ λαβεῖν ἐκδίκησιν παρὰ τῶν ἑθνῶν. Ἐὰν τοίνυν ἐπὶ τὸν πεντεκαιδέκατον ψαλμὸν λέγοντα σαφῶς· Φύλαξόν με, Κύριε, ὅτι ἐπὶ σὸς ἤλιπσα· καὶ μετὰ ταῦτα· Οὐ μὴ συναγάγω τὰς συναγωγὰς αὐτῶν ἐξ αἱμάτων, οὐδ' οὐ μὴ μνησθῶ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν διὰ χυλίων μου, ἐπειδὴ ἐμπετραίτησάμενοι, βασιλεῖα καυτῶν ἐπέγραψαν τὸν Κασαρά· καὶ τὰ ἐξῆς· Προωρόμησιν τὸν Κύριον ἐνώπιόν μου διαπαντός, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἔστιν ἡ τὰ μὴ σαλευθῶ· καὶ μετ' ὀλίγον· Ἐτι δὲ καὶ ἔως νυκτὸς ἐκαθίστανόν με οἱ νεκροὶ μου· καὶ μετὰ ταῦτα σαφέστατα λέγει· Ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψει τὴν ψυχὴν μου εἰς ἄβυσσον, οὐδὲ δώσεις τὸν ὄσόν σου ἰδεῖν διασθῆραν. Οὐκ εἶπεν (5)· Οὐδὲ δώσι; τὸν ὄσόν σου ἰδεῖν θάνατον, ἐπεὶ οὐκ ἀπέθνησκον· ἀλλὰ, τὴν μὲν διασθῆραν, φησὶν, οὐ βλέπω, ἐν τῷ

20. ⁹⁹ Isa. LVII, 1. ⁹⁹ Isa. LIII, 9. ⁹⁹ Gen. XLIX, XIII, n. 35. ⁹⁹ Isa. LI, 1. ⁹⁹ Psal. XI, 6. ⁹⁹ Psal.

Et, Erit in pace sepultura ejus, legit ille, *Et, In pace est locus ejus*, ps. LXXV, 2, nec invitum crediderim loco ἡ ταφῆ scriptis Cyrillum ἐκόπος. Ita enim frigida ejusdem testimonii repetitio vitabitur.

(3) *Τέρον ἐξέ. Δέ possimus ex eod. Coisl., Reg., Roe, Casaub.,* cujus loco male in editis scriptum est.

(4) *Ἐγείρεται, exurgit.* Ita scriptisimus ex Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grod., loco ἐγείρεται, *exurgit*.

(5) *Οὐκ εἶπεν, Non dixit.* Ex Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grod. emendatum, ut responderet alteri verbo infra φησὶν. Editi vero contra sensum constructionis habent in prima persona, *Οὐκ εἶπεν. Non dixi.* Paulo post, loco ὑπομένω, *suffero*, ex Coisl. et Reg. et Grod. ascriptisimus, ἀπομηνῶ, *non permanebo*.

ἢ θανάτῳ οὐκ ἀπομνήσκω. Ἐγγύρσιός μου ὁδοῦς Α ζωῆς. Ἰσοῦ σαφῶς μετὰ τὸν θάνατον ζωῆ κηρύσσειται (1). Ἐλθέ καὶ ἐπὶ τὸν εἰκαστὸν ἔνατον φάλμῶν Ἐγγύρσιός σου, Κύριε, οὐκ ἐπέλαβός με, καὶ οὐκ ἐβρασάτο τὸς ἐχθρούς μου ἐπ' ἐμὲ. Τί τὸ γινόμενον; ἐξ ἐχθρῶν ἐβρῶσθη, ἢ μέλλον τῷ πτεσεθαί ἀπηλλάγη; Αὐτοῦ σαφισάτα λέγει· Κύριε, ἀνήγαγες ἐξ ἄδου τὴν ψυχὴν μου. Ἐκεῖ λέγει, Οὐκ ἐγκαταλείψεις, προφητικῶς· καὶ ὠδε λέγει τὸ μέλλον γίνεσθαι ὡς γεγεννημένον, ὅτι Ἀνήγαγες. Ἐσωσάς με ἀπὸ τῶν καταβαινόντων εἰς λάκκον. Ἐν πύλῳ κηρῶ τὸ ἐσόμενον; Τὸ ἐσπεράς αὐλοσθήσεται κλυθμός, καὶ εἰς τὸ πρῶτὸν ἀγαλλυσις. Ὅψι γὰρ τῶν μαθητῶν ἦν τὸ πένθος· καὶ πρῶτ, τῆς ἀναστάσεως ἢ εὐφροσύνης.

Ε. Θέλεις δὲ γυνῶνα καὶ τὸν τόπον; Λέγει πάλιν ἐν Ἀρσαῖν· Εἰς κήπον καρῶς κατέβη· κήπος γὰρ ἦν ὅπου ἐσταυρώθη. Εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα τὸν βασιλικαῖς ὄψεας ἐπαιδρύνθη, ἀλλὰ κήπος ἦν πρῶτον, καὶ τὰ σύμβολα τούτου μένει καὶ τὰ λείψανα. Κήπος κεκλεισμένος, πηγὴ ἐσπαργισμένη, ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων τῶν λεγόντων· Ἐμνήσθημεν, οὐκ ὁ πλάτος ἐκεῖνος ἐστὶ ζωὴ εἶπεν· Ὅτι μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐβρομοῦ· κέλευσον σὺν ἀσφαλισθῆται τὸν τάφον· καὶ λέγει (2)· Οἱ δὲ πορευθέντες ἐξ ἠσφαλλισαντο τὸν τάφον, σπαργισαντες τὸν λίθον μετὰ τῆς κοστωδίας. Πρὸς οὐς καλῶς ἀποτινόμενός (3) τις εἶπε· Καὶ εἰς ἀνάπαντον αὐτοῦ κρητίς. Τίς δὲ ἴσται ἢ πηγὴ ἢ ἐσπαργισμένη, ἢ τίς ἐρμηνεύεται πηγὴ φρέατος ὕδατος ζῶντος; Αὐτοῦ ἴσται ὁ Σωτῆρ, περὶ οὗ γέγραπται· Ὅτι παρὰ σὸι πηγὴ ζωῆς.

Γ. Ἀλλὰ τί λέγει τοῖς μαθηταῖς ὁ Σοφονίας ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ; Ἐτοιμάζου, ἔσθριξ (4)· διέσθραται πᾶσα ἢ ἐκίρωσθαι αὐτῶν· τῶν Ἰουδαίων ἐκλονοῦσι, παρ' οἷς οὐ καταλείπεται βέρεος

¹ Cant. vi, 10. ² Job xix, 41. ³ Vide infr. n. 9 et 14. ⁴ Cant. iv, 12. ⁵ Matth. xxvii, 65-66. ⁶ Job vii, 48. ⁷ Cant. iv, 12. ⁸ Ibid. 15. ⁹ Psal. xxxv, 9. ¹⁰ Sophon. iii, 7.

(1) Κηρύσσειται. Hoc verbum in codd. Roe et Casaub. excipit hoc glossena: Ἀναμφίβολος ἢ ἀπόδειξις τῆς ἀναστάσεως· Indubitata est resurrectionis comprobatio. Loco εὐφραναι, Roe scriptum habet, ἠεφραναι. Inferius loco γινόμενον, scriptum, γινόμενον ex codd. Reg. et Coisl. Sequenti ascribitur Rufinus.

(2) Καὶ ἐξῆς. Eas voces et sequentes naque ad τὸν τάφον incl., propter hujus vocis repetitionem praetermissas, restituitur ex codd. Reg., Otab., Coisl., Roe, Casaub. In Roe et Casaub. praetermissit, σπαργισαντες τὸν λίθον.

(3) Καλῶς ἀποτινόμενος. Vocem καλῶς ascriptum ex codd. Reg., Coisl., Roe, Casaub. At hi omnes omittunt τίς. In sequenti ex Jobi libro testimonio, loco αὐτοῦ scriptum est αὐτῶν in Coisl., Reg., Roe, Casaub. ut est revera in textu Jobi: at Cyrillum legisse αὐτοῦ plurali numero probat applicatio hujus loci ab eo facta ad Judaeos: Πρὸς οὗς ἀποτινόμενος. Loco, πηγὴ φρέατος, habetur in Coisl., Reg. et Grod. φρέαρ simpliciter. In Canticis vero cap. iv, vers. 15, πηγὴ κήπου, καὶ φρέαρ ὕδ. ζῶν.

(4) Ἐσθριξ. Reg. et Coisl., ἔσθριξ, ut in prophæico textu, et hic etiam paucis post lineis. Vocem ἐκίρωσθαι verti racemulus, secutus Cyrillum

vitis vitæ, ecce disertè post mortem vita prædicatur. Veni et ad vicesimum nonum psalmum: *Exaltabo te, Domine, quoniam susceperis me, nec lætificasti inimicos meos de me. Quod factum est?* ab inimicis liberatus es, aut jamjam percutiendus dimissus fuisti? Ipse dicit clarissime: *Domine, eduxisti ab inferno animam meam.* Illic dicit, *Non derelinques*, propheticè: hic autem futurum tanquam jam factum enuntians ait, *Eduxisti. Salvasti me a descendentibus in lacum.* Quoniam id tempore futurum est? *Ad vesperum demorabitur fletus, et ad matutinum lætitia;* sub vesperam enim erat discipulorum lacus, et mane resurrectionis lætitia.

V. Vis et de loco cognoscere? Dicit iterum in B Canticis: *In hortum nucis descendis* ¹; hortus enim erat ubi crucifixus est ². ³ Tametsi enim imperatoris donis (5) nunc maxime exornatus sit, prius tamen hortus erat, hujusque manent adhuc vestigia et reliquæ. *Hortus conclusus, fons signatus* ⁴, a Judæis videlicet qui dixerunt: *Recordati sumus, quod seductor ille dixit adhuc vivens: Post tres dies resurgam. Jube igitur muiuri sepulcrum;* et in sequentibus: *Illi autem profecti munierunt sepulcrum, signantes lapidem, adhibitis excubiis* ⁵. In quos pulchre invecutus ait aliquis: **207** *Et in requietem iudicabis ipso* ⁶. Quis vero est fons signatus ⁷, aut quis significatur fons putei aquæ viventis ⁸? Ipse est Salvator, de quo scriptum est: *Quoniam apud te est fons vitæ* ⁹.

VI. Verum quid dicit discipulis Sophouias ex persona Christi? *Præpara te, mane surge; corruptus est omnis racemulus ipsorum* ¹; Judæorum nempe, apud quos relicta non est uva salutis, sed

Alexandrinum, qui in suis ad hunc locum commentariis probat, Scripturæ stylo ἐπιφωλλίβα dici minimos et paucis granis constantes racemos; qui frondibus velut insepulti, plerumque colligentium oculis fugiunt. In Latina LXX interp. versione apud Hieronymum scribitur *racemi*; in Commentario vero scriptum in LXX sit esse frondositas; ipse Hebraicam vocem vertit *cogitationes*.

(5) Imperatoris donis. Hortum in quo sepultus est Christus decoravit, seu potius in sacra ædificia commutavit Constantinus; ornata sacre resurrectionis specen, et ædificata ex adverso ei ad occidentem magnifica Resurrectionis ecclesia, basilica, porticibus, atris, diversisque aliis ædificiis constante. Quas superfuisset dicit Cyrillus prioris horti reliquias, sunt qui existiment comprehensas fuisse in subdivali spatio, quod inter sacrum monumentum et basilicam, longissimis porticibus ad tria latera additis interceptum erat. Illud autem cum splendido lapide constratum esset, ex Euseb., l. iii Vit. Constant., cap. 35, quinam horti vestigia reinerare potuerit non intelligo. Malim igitur ea vel pone sacrum monumentum ad orientem, vel ad ejsdem latera, juxta antemuralia quibus conjunctum erat, infra, num. 9 collocare.

neque racemulus : excinditur namque vinea ipsorum. Vide quomodo ad discipulos loquitur : *Præpara te, mane surge : mane exspecta resurrectionem*. Et deinde secundum eandem Scripturæ consequentiam ac tenorem, ait : *Propterea exspectate, ait Dominus, in diem resurrectionis meæ in martyrium* ** [seu testimonium]. Vides etiam prophetam prævidisse locum resurrectionis (1), qui Martyrium appellandus erat. Qua enim ratione, non cæterarum Ecclesiarum more hic Golgothæ et resurrectionis locus Ecclesia appellatur, sed Martyrium? At id fortasse propter prophetam qui dixit : *In diem resurrectionis meæ in martyrium*.

VII. Et quis iste est, quodve ejus resurgentis signum? Evidenter in consequentibus in ipsa prophetici contextus serie dicit : *Quia tunc concertam super populos linguam* ** ; siquidem post resurrectionem, misso Spiritu sancto data est gratis linguarum **, *ut serviant Domino sub jugum unum* **. Quodnam vero aliud in eodem propheta adjungitur symbolum, quod servient Domino sub jugum unum? *Ex fribus fluviorum Æthiopiæ afferent tibi victimas*. Nosti quod in Actis scriptum est **, cum venit Æthiops eunuchus ex fribus fluviorum Æthiopiæ. Quando igitur et temporis circumstantiam, et loci proprios characteres, quando et consecuta resurrectionem signa edicunt Scripturæ ; firmam deinceps resurrectionis fidem concipe, neque te quisquam permoveat, quominus Christum confitearis e mortuis excitatum.

VIII. Accipe et aliud testimonium in octogesimo septimo psalmo, Christo in prophetis dicente (ipse enim qui tum loquebatur **, postea 208 adfuit :

** Sophon. III, 8. ** ibid. 9. ** Act. II, 4.

(1) *Locum resurrectionis qui appellandus erat Martyrium*. Deducit id Cyrillus ex loco Sophoniæ ; cuius Hebraicam vocem LXX Interpp. reddiderunt *μαρτύριον testimonium*, Hieronymus *futurum*. Cum ecclesiæ, quæ super martyrum tumulos ædificari solebant, *martyria* dicerentur, e variis quæ in saceris locis Christo constructæ sunt ecclesiis, sola quæ ad monumentum ejus condita est, *martyrii* nomen retinuit ; quod ecclesiis *Nativitatis* Bethlehemi, et *Ascensionis* in monte Olivarum ædificatæ, et superiori in monte Sion ecclesiæ tribui non poterat. Non dubium illi ecclesiæ præcipue convenisse *martyrii* nomen, quæ ad Christi martyrium capitis sepulcrum, et in loco ubi præclaram confessionem testificatus fuit (1 *Tim. VI, 13*) ædificata erat. Quamobrem apud Eusebium variis in locis, et hujus sæculi atque etiam sequentium scriptores, ecclesiæ Resurrectionis proprio nomine *Martyrium*, vel *magnum Martyrium*, vel *Martyrium Salvatoris* dici solet. Verum *martyrii* nomen ipsi sepulcro, aut loco et sacello Resurrectionis seu sancto monumento, peculiariter attributum legitimus : verbi gratia apud Euseb. lib. III *Vit. Constantini*, cap. 8, et *De laudib. Constantini*, cap. 9, et Hieron., epist. otium 47, num. 44, sanctum monumentum *Christi Domini confessionem*, quod idem Latinis est ac *martyrium* Græcis, appellare videtur. Ipsum etiam locum in quo quesita et reperta crux, Paulinus epist. 31, num. 6, *locum testificationis* appellat, quem num. seq. *locum passionis* dicit. Ecclesiæ martyribus ædificatæ horum sanctorum *martyria* dicebantur ; quemadmodum etiam templa prophe-

τα, ἀλλ' οὐδέ ἐπιφυλλίς ἑκκόπηται γὰρ ἡ ἀμπειλος αὐτῶν. Ἐλέπε, πῶς λέγει πρὸς τοὺς μαθητάς· Ἔτοιμάζου, ἔρθουσιν ὄρθρου προσδοκᾶ τὴν ἀνάστασιν (2). Καὶ ἐξῆς κατὰ τὴν αὐτὴν ἀκολουθίαν τῆς Γραφῆς φησι· Διὰ τοῦτο ἐπόμενόν μου, λέγει Κύριος, εἰς ἡμέραν ἀναστάσεώς μου εἰς μαρτύριον. Ἐλέπεις, οὐ καὶ τὸν τόπον τῆς ἀναστάσεως προεῖδεν ὁ προφήτης, Μαρτύριον ἐπικληθησόμενον ; Τίνοι γὰρ τὸν λόγον, μὴ κατὰ τὴν ἀνάστασιν Ἐκκλησίας ὁ τοῦ Γολγοθᾶ καὶ τῆς ἀναστάσεως οὗτος ὁ τόπος ; Ἐκκλησία καλεῖται, ἀλλὰ Μαρτύριον (3) ; Ἄλλ' ἴσως διὰ τὸν προφήτην, τὸν εἰπόντα· Εἰς ἡμέραν ἀναστάσεώς μου εἰς μαρτύριον.

Z'. Καὶ τίς ἐστιν ἄρα οὗτος, καὶ τί τὸ σημεῖον τοῦ ἀνισταμένου ; Σαφῶς ἐν τοῖς ἐξῆς, ἐν τῇ αὐτῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ προφήτου φησὶν Ὅτι τότε μεταστρέψω ἐπὶ λαοὺς γλώσσας ἑπιπέθῃ, μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀποσταλέντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐδόθη χάρις γλωσσῶν, πρὸς τὸ δουλεύειν τῷ Κυρίῳ ὑπὸ ζυγόν ἑνα. Καὶ τί ἄλλο σύμβολον ἐν τῷ αὐτῷ πρόκειται προφήτη, τοῦ δουλεύειν τῷ Κυρίῳ ὑπὸ ζυγόν ἑνα ; Ἐκ περάτων ποταμῶν Αἰθιοπίας ὁσσοὶ μοι θυσίας. Οἴδας τὸ γεγραμμένον ἐν ταῖς Πράξεσιν, ὅτε ἦλθεν Αἰθίοψ εὐνοῦχος ἐς περάτων ποταμῶν Αἰθιοπίας. Ὅταν τοίνυν καὶ τὸν καιρὸν καὶ τοῦ τόπου τὸ ἴδιωμα, ὅταν καὶ τὰ (4) μετὰ τὴν ἀνάστασιν σημεῖα λέγωσιν αἱ Γραφαὶ πιστοποιοῦσι λοιπὸν εἰς τὴν ἀνάστασιν, καὶ μὴ δεῖς σε σαλευθῆναι ἀπὸ τοῦ ὁμολογεῖν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἐγγεγεμένον.

H'. Αἰάθωνε δὲ καὶ ἄλλην μαρτυρίαν ἐν τῷ ὁδοηκοσῷ ἐδόδομ φιλμῶ, Χριστοῦ λέγοντος ἐν προφήταις (αὐτὸς γὰρ ὁ λαλῶν τότε (5), ὕστερον παρὰ Sophon. III, 10. ** Act. VIII, 27. ** Isa. LII, 6.

ta, apostolis et virginibus condita, horum prophetia, ἀποστολεῖα, et παρθενώνας appellata legitimus. At etiam ad ecclesias aliis sanctis non martyribus conditas, extensum *martyrii* nomen variis in monumentis reperitur. Quod autem Millesium in suis ad hunc locum notis, ex appellatione *martyrii* Hierosolymitani factum ait, ut alia quoque templa *martyria* nuncuparentur ; id nullo auctore prodit, et ex frequenti Eusebii usu ecclesiæ martyriorum nomine appellandi, jam ante ecclesiæ Hierosolymitanæ structionem confirmatum fuisse hunc ecclesiæ nuncupandi morem, satis ut puto convincitur ; magisque ex aliis *martyriis* id nomen in istam derivatum censuerim.

(2) Ὅρθρου προσδοκᾶ τὴν ἀνάστασιν. Ex voces desiderantur in cod. Coisl., Reg., Roe et Casaub. quartum loco leguntur iste : Ἔστα τὸ, Διέσθαρται πᾶσα ἡ ἐπιφυλλίς αὐτῶν, καὶ ἐξῆς κατὰ, etc.

(3) Ἄλλὰ Μαρτύριον. Editi, ἀλλὰ καὶ Μαρτύριον, contra srorum Cyrilli qui hanc ædem, communis usu non Ecclesiam, sed Martyrium, appellatam dicit : quare illud καὶ expruñimus, auctoritate codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub.

(4) Καὶ τὰ. Articulum τὰ addidimus ex codicibus Roe et Casaub.

(5) Ὁ λαλῶν τότε. Adverbium τότε adjectum a nobis ex codd. Roe, Casaub. et Grod. Scripsimus vero παρεγένετο, loco παρεγένετα quod manifeste mendosum est, ex codd. Reg., Coisl. et Roe. Ex iisdem etiam libris, insuperque ex Casaub. et Grod. codd. vocem ἀνθρώπος post παρεγένετα positam delevimus.

ἔγιντο)· Κύριε ὁ Θεὸς τῆς σωτηρίας μου, ἡμέ-
ρας ἑπέκραξα καὶ ἐν νυκτὶ ἄναγχομαι σου· καὶ
μὴ ὄλγα· Ἐγενήθη ὡσεὶ ἄνθρωπος ἀδοξήθητος
ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος. Οὐκ εἶπεν· Ἐγενήθη (1)
ἄνθρωπος ἀδοξήθητος· ἀλλ', ὡσεὶ ἄνθρωπος ἀδοξή-
θητος. Καὶ γὰρ ἰσαυρώθη, οὐκ ἐξ ἀσθενείας, ἀλλ'
ἰσοῦτος· καὶ οὐκ ἐξ ἀσθενείας ἀκούσιος ἦν ὁ θάνα-
τος. Προσελοῖσθην μετὰ τῶν καταβαινόντων εἰς
λάκων. Καὶ τί τὸ αὐστημιον; Ἐμάκρυνας τοὺς
γνωστούς μου ἀπ' ἐμοῦ (πεφεύγαι γὰρ οἱ μαθη-
ται). Μὴ τοῖς νεκροῖς ποιήσης θανάσιον; εἶτα
μὴ ὄλγα· Καὶ ἐγὼ, Κύριε, πρὸς σὲ ἐπέκραξα,
καὶ τὸ πρῶν ἢ προσευχῇ μου προσβάσει σε. Ἰδέ-
ταις, πῶς ὀρθοῦσι καὶ τὸν καιρὸν τῆς ὥρας, καὶ τοῦ
τάθους, καὶ τῆς ἀναστάσεως (2);

Θ. Καὶ πόθεν ἐγγήγερται ὁ Σωτὴρ; Λέγει ἐν τοῖς
ἄσμοις τῶν φασμάτων· Ἀνάστα, εἰθὺς, ἡ πλιεστον
μου· καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς· Ἐν σκέπῃ τῆς πέτρας.
Εὐάτην τῆς πέτρας (3) εἶπε τὴν τὴν πρὸ τῆς θύ-
ρας τοῦ σωτηρίου μνήματος ὄσαν σκέπην, καὶ ἐξ
αὐτῆς τῆς πέτρας, καθὼς σύνθετος ἐναυθα γίνεσθαι
πρὸ τῶν μνημάτων, λαλαξευμένη (4). Νῦν γὰρ οὐ
φαίνεται, ἀπειθὴ τότε ἐξεκλάσθη τὸ προσκέκασμα
διὰ τὴν παρούσαν εὐκοσμίαν. Πρὸ γὰρ τῆς βασιλικῆς
φιλοτιμίας τῆς κατασκευῆς τοῦ μνήματος, σκέπη ἦν
ἐμπροσθεν τῆς πέτρας. Ἀλλὰ ποῦ ἐστὶν ἡ πέτρα, ἢ
ἐκποσα τὴν σκέπην; ἄρα περὶ τὰ μέσα τῆς πόλεως
αἰτᾷ, ἢ περὶ τὰ τελεῖα καὶ τὰ τελευταῖα; καὶ πότε-
ρον ἐν τοῖς ἀρχαίοις τελεῖσιν ἐστίν, ἢ τοῖς ὑστερον
γενόμενοις προτειχίσμασι; Λέγει τοῖνυν ἐν τοῖς
ἄσμοις· Ἐν σκέπῃ (5) τῆς πέτρας, ἐχόμενα
τοῦ προτειχίσματος.

¹ Psal. LXXXVII, 1. ² ibid. 5, 6. ³ ibid. 5. ⁴ ibid. 9. ⁵ math. xxvi, 56. ⁶ Psal. LXXXVII, 14.
⁷ ibid. 14. ⁸ Cant. II, 10. ⁹ ibid. 14. ¹⁰ ibid.

(1) Ἐγενήθη. Eam vocem suppressimus ex
codd. Coisl., Reg., Rom., Cas., deest in Rufino hunc
locum ex Cyrillo ut videtur ex-cribente.

(2) Καὶ τοῦ πάθους, καὶ τῆς δραστήως. Coisl.,
Reg., Rom., Casaub., καὶ τὸ πάθος, καὶ τὴν ἀνάστα-
σιν, et passionem et resurrectionem. At Cyrillus non
de ipsa passione et resurrectione, sed de utriusque
coniunctis et circumstantiis loquitur. Paulo post,
loco interpretatur, Reg., Rom et Casaub. habent, ἐγγή-
γερται.

(3) Ἐν σκέπῃ τῆς πέτρας. Addunt codd. Roe et Casaub.,
ἐχόμενα τοῦ προτειχίσματος. Quæ sunt verba con-
sequentia laudati ex Canticis testimonii. Verum ea
verba inferius tantum explicat Cyrillus, ibique ita
recta, quasi eorum ante non meminisset.

(4) Λαλαξευμένη. Male in codd. Coisl. et Reg.,
λαλαξευμένη νῦν φαίνεται, ἐπειδὴ, contra Cyrilli
mentem.

(5) Ἐν σκέπῃ. Naturalem horum Scripturæ verbo-
rum ordinem ex codd. Coisl., Reg., Rom et Casaub.
resituimus, qui in editis ita confusus erat: Ἐν
σκέπῃ τοῦ προτειχίσματος ἐχόμενα τῆς πέτρας:
quod pessime versum a Grodecio. In caverna ma-
ceriæ habentis petras. Ait Cyrillus sacram resur-
rectionis speluncam neque in urbis medio, neque
iuxta veteres muros, sed iuxta antemuralia sitam.
Nōa hic veteris Hierosolymæ, sed Æliæ mentionem
facit: cuius antemuralia hæc recentia a Constau-
tino, dum sepulchrum ornât, ad illud protendendum
insituta censemus. Nam quod Sozomenus, lib. II
Hist., c. I, ait Adrianum tum Calvariæ montem,
tum locum sepulchri muro circumducto cinxisse,

A Domine Deus salutis meæ, de die clamavi et in
nocte coram te ⁶⁶, et post pauca: Factus sum sicut
homo sine adjutorio, in mortuis liber ⁶⁷. Non di-
xit, Factus sum homo sine adjutorio; sed, sicut
homo sine adjutorio: crucifixus enim est, non ex
virium defectu, sed voluntarie, nec ex involunta-
ria infirmitate mors ejus prodivit. Reputatis sum
cum descendentibus in lacum ⁶⁸. Et quod signum?
Longe fecisti notos meos a me ⁶⁹ (fugerunt enim
discipuli ⁷⁰). Nunquid mortuis facies mirabilia ⁷¹?
Deinde post pauca: Et ego, Domine, ad te cla-
mavi, et mane oratio meæ præveniet te ⁷². Viden?
quomodo etiam declarant ipsam horæ circumstan-
tiam, tum passionis tum resurrectionis?

B IX. Undenam vero resurrexit Salvator? Ait in
Canticis canticorum: Surge, veni, proxima mea ⁷³;
et in sequentibus, In spelunca petrae ⁷⁴. Speluncam
petrae dicit, eam quæ tunc fuit (6) ante Salvatoris
monumentum ostium speluncam; ex eadem petra,
sicut hic in foribus monumentorum fieri solet,
excisam. Nunc vero jam non apparet, eo quod
præsentium ornamentorum instituentorum gratia
olim erasa sit anterior spelunca; ante enim hæc
monumentum ex regia magnificentia structuram, erat
ante petram spelunca. Unam autem petra illa est
quæ speluncam habet? an in medio urbis sita, aut
circa muros et extrema? utrumne vero in veteribus
muris est, an in extructis postea antemuralibus?
Dicit igitur in Canticis: In spelunca petrae juxta
antemurale ⁷⁵.

facile Adriano imputare potuit quod est a Constau-
tino perfectum et absolutum. Quidquid ædificio-
rum intra hæc antemuralia inclusum fuit, una cum
Resurrectionis ecclesia, id esse puto quod ab Eu-
sebio, lib. III *Vit. Constant.*, cap. 53, vocatur nova
Jerusalem ex adverso veteris ædificata. Quod enim
Socrates, lib. I, c. 47, de sola Resurrectionis eccle-
sia, Valesius in suis ad hunc Eusebii locum notis
de tota Ælia interpretatur; ille hæc appellatio-
nem nimium contraxisse videtur, iste plus æquo
ampliasse. Quamvis Anastasius in extremis urbis
partibus foret, conjuncta tamen et Basilica, atrius
et portibus ante et post septa, tantum spatii oc-
cupabat, ut ad medium usque urbis forum extre-
mae templi vestibula perducerentur. Euseb. loc. cit.
cap. 9, unde ipse, *De laud. Const.*, c. 9, ecclesiam
Resurrectionis in ipso urbis medietate ædificatam
ait. Temporum decursu urbs ab Orientali parte æm-
plificata est, et templum a Mahummedanis in loco
Salomonæ templi structum, atque a Christianis
postliminio in ecclesiam conversum, intra mœnia
recepit: adeo ut in angulum quemdam urbis una
cum sacro sepulchro contracti censerent Christia-
ni: qui verum status erat cum bellum sacrum incep-
tum est. Vide Guill. Tyr., lib. VIII, cap. 2, et IX, cap. 18.

(6) Eam quæ tunc fuit, etc. Constabat sepulch-
rum Christi spelunca duplici in rupe excavata:
quarum prior alteri pro vestibulo erat, ex antiquo
more loci, ut videtur Gen. XXII, 49; xxv, 9. Pa-
tens erat prior illa spelunca, de qua Juvenens, l. IV
Hist. evang.:

Limen concludunt immensa volumina petrae.

X. Quo tempore exurgit Salvator? nunquid A
 zstatis tempore v.l. alio? In eisdem Canticis proxime ante ea quæ modo recitata sunt, dicit: *Niems transiit, imber transiit sibi, et abiit; flores visi sunt in terra; tempus putationis 209 advenit* **. Nonne nunc floribus plena tellus est, et putantur vineæ? Cernis quomodo transactam etiam hiemem dixit. Xanthico enim hoc mense jam præsentē, ver deinceps adest. Hoc autem tempus est primi Hebræorum mensis (1), in quo celebratur festivitas Paschæ, typici quidem et figurativi prius, nunc autem veri. Hoc creationis mundi tempus: tunc enim dixit Deus: *Producat terra herbam feni, germinantem semen juxta genus, et juxta similitudinem* **, et nunc, ut vides, jam omnis herba germinat. Et quemadmodum tunc Deus cum solem et lunam fecit, æqualium illis dierum ac noctium cursus impertivit, sic et paucis ante diebus æquinoctii tempus erat. Tunc dixit Deus: *Faciamus hominem ad imaginem nostram et similitudinem* ¹. Et illud quidem, *ad imaginem* (2), accepit: hoc vero,

** Cant. II, 11, 12. ** Gen. I, 11. ¹ ibid. 26.

Altera vero interior ita describitur a Paschasio Rathero, lib. II in *Math.* c. XXVII, vers. 60: « Ut rotunda fuerit domus infra rupem vastissimam præcisā; tantæ altitudinis, ut intra stans homo vix manu extrema culmen ejus posset attingere. Ad eam aditus erat ab Oriente per ostium monumenti, cui lapis ille magnus advolutus atque oppositus cum signaculis fuit. Ibi compositum fuit Christi corpus ad aquilonarem partem, in loculo ipsa in rupe excavato, septem pedibus longo et trium palmarum mensura pavimento eminentiore; ejus apertura ad inserendum corpus non superne, sed in latere, meridianam partem respiciens perfossa erat. » Hæc Paschasius. Cum vero Adrianus totum monumentum plurima humo aggesta penitus abdidisset, lotoque ita ad medioerem altitudinem evecto ac lapidibus substrato, ædem ac simulacrum Veneris imposuisset; Constantinus dissipatis omnibus impietatis monumentis, sepulcrum egesta humo aperuit; sacramque Resurrectionis specum convertit in ecclesiam eximii operis, rotundam, triplici pariete distinctam, in cuius medio monumentum erat. Sic eam describit loco jam citato Paschasius. Ut novæ ædi eximii columnis, maximoque cultu et ejusque modi ornamentis decoratæ, locum faceret pius imperator, rupis maximam partem, ac priorem speluncam destruere necesse fuit. Hinc ædes excitata satis capax, ut in ea Cyrillus quinque mystagogicas catecheses haberet, et aliquando Epiphanius coram Joanne Cyrilli successore et frequenti populo concionaretur, Hieronymo teste, epist. 61, nov. ed. 38.

(1) Ahih sive Nisan.

(2) *Illud quidem, ad imaginem, etc.* Unum et idem vulgo significari credimus pro imagine et similitudinem Dei ad quam conditi sumus: eaque in re Patrum multos astipulatores habemus. Nihil tamen pauciores sunt qui cum Cyrillo imaginem in natura, similitudinem in virtute posuerunt. Horum testimonia jam ante nos ab aliis observata et citata non referimus, quamvis plura ab eis prætermissa nobis commemorare liceat. Imaginem Dei in homine Cyrillus cat. 4, n. 18, in animæ libera potestate sui reponere videtur, et cat. 12, n. 5 in rerum omnium propter hominem creaturam servitio. At similitudinem in gratia Spiritus sancti, quæ primo homini in creatione a Deo per insuffla-

F. Ποίω καιρῷ ἐγείρεται ὁ Σωτὴρ; ἄρα θέρους ἐ καιρὸς, ἢ ἄλλος; Ἐν αὐτοῖς τοῖς Ἀσμασιν ἀνωτέρω τῶν εἰρημένων εὐδὸς λέγει· Ὁ χειμὼν παρήλθεν. ὁ θεὸς παρήλθεν (3) ταυτῶ, καὶ ἐπορεύθη· τὸ ἀνοθὲ ὤρθη ἐν τῇ γῆ· καιρὸς τῆς τομῆς ἐβασεν. Ἄρα οὐχὶ νῦν ἢ γῆ ἀνοθὲ πλήρης, καὶ τέμνουσι τὰς ἀμπέλους; Ὅρθς, ὅπως καὶ τὸν χειμῶνα εἶπε λοιπὸν παρελθόντα. Σανθικὸ γὰρ (4) τοῦτου τοῦ μηνὸς ἐνεστὸτος, ἔαρ ἐστὶ λοιπὸν. Ὁ δὲ καιρὸς ἐστὶν οὗτος, ὁ μὲν ὁ παρ' Ἑβραίων πρῶτος, ἐν ᾧ ἢ ἐορτὴ τοῦ Πάσχα τοῦ πρότερον τυπικοῦ, νῦν δὲ εἰληθινοῦ. Οὗτος ὁ καιρὸς τῆς τοῦ κόσμου δημιουργίας· τότε γὰρ εἶπεν ὁ θεός· Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ βοτάνην χέρτου, σείρειν σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ' ἐμοῦσθητα. Καὶ νῦν, ὡς ὀρθς, λοιπὸν πάσα βοτάνη σπαρατίζεται. Καὶ ὡς περὶ τότε ὁ θεός ποιήσας ἦεν καὶ σελήνην, ἰσημερινούς αὐτοῖς ἐγαρίσατο ἄρῳμος· οὕτως (5) καὶ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἰσημερίας ἦν ὁ καιρός. Τότε εἶπεν ὁ θεός· Ποιήσωμεν ἀθρώπων κατ' εἰκόνα ἡμετέρων καὶ καθ' ἐμοῦσων. Καὶ ἦ μὲν κατ' εἰκόνα, εἶλαθε· τὸ δὲ καθ' ἐμοῦσθητα, διὰ

tionem collata est. Agens enim cat. 17, n. 12, de gratia Spiritus sancti a Christo post resurrectionem apostolis insufflando in eos data, hanc secundam insufflationem factam ait, quia prior per voluntaria peccata obscurata est: Δεύτερον ἐμύσθημα τοῦτο, ἐπειδὴ τὸ πρῶτον ἡμυρῶθη διὰ τὰς ἐκουσίας ἀμαρτίας. Ubi vides isdem illum verbum uti de obscurata insufflationem agentem, quibus similitudinibus obscurationem bix exprimit.

(3) *Παρήλθεν, etc.* In codm. Coisl. et Reg., παρήλθεν, ἐπορεύθη ταυτῶ. Videtur id emendatum et Bibl. in quibus est, ὁ θεός ἀπῆλθεν, ἐπορεύθη.

(4) *Σανθικὸ γὰρ.* Particulam γὰρ ascriptissimus et Coisl., Reg., Roe, Casaub. Paulo post loco πρότερον, ex Reg., Roe et Casaub. posuimus, πρότερον, ut responderet sequenti, νῦν δὲ. Xanthicum mensem non iostare solum, sed et inchoatum adesse significat, tum voce ἐνεστὸτος, quæ ubi de tempore agitur, præsentis indicium esse solet, tum etiam pro nomine τοῦτου, isto. Ut ornittam inextricabiles de Xanthici mensis secundum varios auctores situ questiones, Christiani mediæ ætatis scriptores Xanthicum aliquando a 24 vel 25 Martii, aliquando cum primo Aprilis Romæ die inchoant. Nec insolens apud unum eundemque auctorem duplicem hanc computandi rationem reperiri. Cyrillus vero Xanthicum a 25 Martii inchoasse videtur, cum Xanthicum, paucis ab æquinoctio exactis diebus, jam decurrere ait. Ad hæc in eo mense resurrectionem Christi locat, quam vulgaris Patrum opinio Martio mensi assignat. Quod autem hoc tempus creationis mundi asserit, id illi cum eo creatione mundi et ejusdem reparationem, Adami ejectionem et paradiso et latronis in eundem introductionem, eodem recurrente tempore factam observant. Vide Euseb. Cæsar., Caten. in Luc. xxi, 7; Amb. lib. I *Hexæm.*, cap. 4, num. 15 et 14; Gaudent., serm. I, ad Neop.; Cosm. Ægypt., lib. V *Topogr.*, p. 192; Macarium, homil. 15, etc.

(5) *Οὕτως, etc.* Hæc paulo diverse leguntur in codd. Roe et Casaub. Καὶ νῦν ἐστὸν ἰσημερία· ἴσως δὲ καὶ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἰσημερίας ἦν ὁ καιρός· Et nunc est æquinoctium, et forte ante paucos dies æquinoctii tempus erat. Quæ duo membra sese destruunt: quamobrem negligenda illa est lectio in variatio.

την παρακοήν ἡμαύρωσε (1). Ἐν τῷ καιρῷ οὖν ὃ ἀπώλεσε τοῦτο, ἐν τούτῳ καὶ διόρθωσις ἐγένετο. Ὅτε ὁ κατασκευασθεὶς ἄνθρωπος (2), παρακοῆς ἐξεβλήθη τῷ παραδείσῳ· τότε ὁ πιστεύσας, ὑπακούσας ἐστηθή. Τότε τοίνυν γέγονεν ἡ σωτηρία, ὅτε γέγονεν ἡ ἀπόπτωσης · ὅτε τὰ ἄνθη ὤφθη, καὶ ἡ τομὴ ἐρῶσα.

ΙΑ. Κήπος ἦν ὁ τόπος τῆς παρῆς · καὶ ἄμπλος ἡ φουαιθεῖσα · Καὶ ἐγὼ εἰμι ἡ ἄμπλος, εἰρηκεν. Ἐφουαῖθη οὖν ἐν τῇ γῆ, ἵνα ἐκριζωθῆ ἡ διὰ τὸν Ἄδᾶμ γενομένη κατάρρα. Ἀκάνθας καὶ τριβόλους κατακάστη ἡ γῆ· ἀντέτειλεν ἐκ τῆς γῆς ἡ ἄμπλος ἡ ἀληθινή (3), ἵνα πληρωθῆ τὸ ἐρημμένον. Ἀλήθεια· ἐκ τῆς γῆς ἀντέτειλε, καὶ δικαιοσύνη ἐκ τοῦ οὐρανοῦ εἰκνύσθαι. Καὶ τί μᾶλλον λέγειν ὁ θαπτόμενος ἐν τῷ κήπῳ; Ἐρύρησα σμύρναν μου μετὰ ἀρωμάτων μου καὶ πάλιν Σμύρνα καὶ ἀλόη (4) μετὰ πρώτων πάντων ἀρωμάτων. Ταῦτα ἐκ τοῦ ἐνταφιασμοῦ τὰ σύμβολα · καὶ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις εἰρηται· Ἠλθον εἰ γυναῖκες (5) εἰς τὸ μνήμα, φέρουσαι ὀσμώματα ἀρώματα · καὶ ὁ Νικόδημος φέρων μύρρα σμύρνης καὶ ἀλόης. Καὶ ἐξῆς γέγραπται· Ἐξαρον ἄρτον μου μετὰ μέλιτός μου (6)· τὸ πικρὸν ἀπὸ τοῦ πᾶθους, καὶ τὸ γλυκὺ μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Ἐπὶ ἀναστάς, εἰσῆλθε διὰ θυρῶν κεκλιμαμένων· ἀλλ' ἤπιστατο· ἐδόκουν γὰρ πνεῦμα θεωρεῖν. Ὅ ἐκ, Φηλαφήσατέ με, φησὶ, καὶ ἴδετε· βάλλετε τοὺς δακτύλους (7) εἰς τὸν τύπον τῶν ἤλων, ὡς ἐπιση-

Ad similitudinem, per obedientiam obscuravit et infuscavit. Eadem igitur temporis circumstantia qua hoc amisit, in eadem rursus contigit reparatio. Quando homo creatus, propter inobedientiam ejectus est de paradiso; eodem tempore is qui credit, per obedientiam introductus est. Tum igitur facta salus est quando et lapsus; cum et flores visit, et putationis tempus advenit.

XI. Hortus erat locus sepulturae, et vitis quae ibi plantata est, dixit: *Et ego sum vitis*. In terra igitur insita est, ut maledictio propter Adam incussa eradicaretur. Damnata est tellus ad spinas et tribulos [ferendos]: e terra prolixit vitis vera, ut impleteret quod dictum est: *Veritas de terra orta est: et iustitia de caelo prospexit*. Quid vero dicturus est is qui in horto sepelitur? *Vindemiani myrrham meam cum aromatibus meis*, et rursus: *Myrrha et aloe cum primis omnibus aromatibus*. Haec autem sepulturae sunt symbola: atque in Evangeliiis dicitur: *Venerunt mulieres ad monumentum, portantes quae praeparaverant aromata*, et *Nicodemus, ferens misturam myrrhae et aloes*. Consequenter scriptum habetur: *Comedi panem meum cum melle meo*. Quod amarum, ante passionem; quod dulce, post resurrectionem. Postea redivivus ingressus est per fores clausas (8). Verum fides detrahebatur: existimabant enim se spiritum videre. Ille autem, *Tangite me*, inquit, et *videte*. Inserite digitos in foramen clavorum,

¹ Vid. cat. 13, n. 31. ² Cant. II, 12. ³ Joan. xv, 1. ⁴ Vid. cat. 13, 35 et 18. ⁵ Gen. III, 18. ⁶ Psal. LXXIV, 12. ⁷ Cant. v, 1. ⁸ Vid. cat. 13, n. 32. ⁹ Cant. IV, 14. ¹⁰ Luc. XXIV, 1. ¹¹ Joan. XIX, 39. ¹² Cantic. v, 1. ¹³ Vid. hom. in Par. n. 11. ¹⁴ Joan. IX, 19-26. ¹⁵ Luc. XXIV, 37-39.

(1) Ἐλαβε... ἡμαύρωσε. Sic emendamus ex codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub. et Grod.; nam in editis habetur, Ἐλάβομεν... ἡμαυρώσαμεν. Vox sequens ἀπέλασε in omnibus libris eodem modo scripta, emendationem nostram necessariam reddit. Porro in codd. Roe et Casaub. phrasis, ἐν τῷ καιρῷ, etc., sic habetur: Ἐν τῷ καιρῷ οὖν ἀπώλεσεν τούτῳ, καὶ ἐν τούτῳ εἰόρθωσις.

(2) Ὁ κατασκευασθεὶς ἄνθρωπος. Alterum articulum ὁ vocis ἄνθρωπος praesixum erasimus ex Coisl., Reg., Roe, Casaub. Fidelis ille qui per obedientiam introductus est in paradisi, eodem tempore veruo et vespertino quo inde primus parens ejectus est, prius latro esse intelligendus: ut patebit hunc locum conferenti cum cat. 5, n. 10, et cat. 13, n. 18 et 31. Vide etiam auctorem Questionum ad Antiochicum sub nomine sancti Athanasii, quæst. 136, n. 9.

(3) Ἡ ἄμπλος ἡ ἀληθινή. Articulus et nomen ἀληθινή adjectivum ex codd. Coisl. et Reg.

(4) Σμύρνα καὶ ἀλόη, etc. In codd. Roe et Casaub. legitur, σμύρναν ἀληθῆ, μετὰ πρώτων, etc. Illud ἀληθῆ factum sine dubio ex ἀλώθ quod legitur loco ἀλόη in LXX ed. Rom. siue καὶ. At in ed. Ald. legitur ἀλώθ. Aquile autem versio fert ut Cyrillus καὶ ἀλώθ, solo vocalis u discrimine.

(5) Αἱ γυναῖκες. Eam vocem in editis praetermissam restitimus ex codd. Reg. et Coisl. Idem codd. loco εἰς sequentis, habent ut in evangelico textu, εἶπ.

(6) Μετὰ μέλιτός μου. Pronomen om adjectivum ex Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grod., Cyrillo ipso infra locum ita repente, et hom. in Paral. num. 11, citante, et sacro textu.

(7) Βάλλετε τοὺς δακτύλους, etc. Eæ voces non sunt evangelistarum, sed Cyrilli; sive memoriae lapsu eas Christo tribuerit, sive ad ceteros extenderit apostolos quæ uni Thomæ dicta ab Joanne evangelista referuntur. Certe Cyrillus hujus catech. num. 22, sentire videtur non unum apostolum sed plures, manus et pedes Christi tetigisse; nisi per numeri enallagen pluralem pro singulari posuerit. Quæ si ejus sententia fuerit, nititur in gravissima saucti Ignatii martyris auctoritate scribens ad Smyrnaeos, n. 3: Καὶ ὅτε πρὸς τοὺς περὶ Πέτρον ἦλθεν, ἔρη αὐτοῖς· Φηλαφήσατέ με, καὶ ἴδετε, ὅτι οὐκ εἶμὶ δαιμόνιον ἀπώματον. Καὶ εὐθύς αὐτοῦ ἦλθαντο, καὶ ἐπίστευσαν κραθέντες τῇ σαρκὶ αὐτοῦ καὶ πνεύματι: *Et cum ad Petrum et sodales venit,*

D ait illis: Tangite me, et videte quod non sim demonium incorporale. Et statim cum tetigerunt, et crediderunt carni ejus et Spiritui immisisti.

(8) Ingressus est per fores clausas. Non per januas clausas, sed januis clausis ingressum esse Christum testatur evangelista. Non omnino unum et idem eæ duæ res sunt; prius enim includit eam quam philosophi penetrationem vocant, qua duo corpora in eodem loco simul existunt; alterum vero eam explicationem pati potest, quod corpus aliquod ab uno spatio in aliud, quamvis interjectis corporibus separatum, impertransito medio transferatur. Verum pauci omnino Patres id discrimen vel viderunt vel attenderunt. Unus fere Hilarius hæc distinctissime videtur, lib. III De Trin., n. 20, qui tamen in psal. LV, num. 5, ad penetrationem recurrit; cæterorum fere Patrum exemplo qui Christum per januas ingressum aiunt. Ita auctor *Confutationis quarundam proposit.*, num. 14, apud Athanas. tom. II, vel III,

sicut requirebat Thomas ¹⁷. Cumque haudum crederent præ gaudio, et admirarentur, dixit illis: *Habetis hic aliquid edulii? Illi autem dederunt ei piscia assi partem, et de apiano farum* ¹⁸. Cernis, quomodo impleta est illa sententia: *Comedi panem meum cum melle meo* ¹⁹.

XII. Sed antequam ingrederetur per januas clausas ²⁰, quærebatur ab optimis illis et virili robore præditis mulieribus, sponsus et curator animarum. Venerunt beate illæ ad sepulcrum, et quærebant eum qui jam resurrexerat ²¹: fluebantque adhuc illum ex oculis lacrymæ ²², cum potius letari et choros agere propter redivivum conveniret. Venit Maria quærens, ut est in Evangelio, nec invenit; posteaque audivit ab angelis, et demum Christum vidit ²³. Nunquid et hæc perscripta sunt? Dicit igitur in Canticis canticorum: *Super lectum meum quæsvi quem diligit anima mea. Quali tempore? Super lectum meum in noctibus quæsvi quem diligit anima mea* ²⁴. (*Maria, inquit [Evangelium], venit cum adhuc tenebræ essent* ²⁵.) *Super lectum meum quæsvi in uocibus. Quæsvi enim, et non invei ipsum* ²⁶. In Evangelii quoque Maria ait: *Tulerunt Dominum meum, et nescio ubi posuerunt eum* ²⁷. Verum præsentibus tunc angeli ignorantiam depulerunt; dixerunt enim: *Quid quæritis viventem cum mortuis* ²⁸? non surrexit solum, sed mortuos quoque secum habens surrexit. Illa vero nesciebat: ejusque ex persona dicit ad angelos Canticum canticorum: *Num quem diligit anima mea, vidistis? Paululum, cum transivissem ab illis (hoc est, duobus angelis), donec inveni quem diligit anima mea; tenui enim, nec illum dimisi* ²⁹.

XIII. Nam post angelorum visionem ipse se annuntians Jesus venit, dicitque Evangelium: *Et ecce Jesus occurrit illis dicens, Gaudete. Illæ autem accedentes tenuerunt pedes ejus* ³⁰. Tenuerunt eum, ut impleretur illud: *Tenebo eum, nec illum dimittam* ³¹. Imbecillum quidem mulieris corpus erat, sed viriles animi. Aqua multa non exstinxit dile-

A τε (1) Θωμᾶς. Καὶ ἐτι ἀπιστούντων αὐτῶν ἀπὸ τῆς χαρᾶς, καὶ θαυμαζόντων, ἔλακε αὐτοῖς· Ἔχετε τι βρώσιμον ἐνθάδε; οὐ δὲ ἐπέδωκεν αὐτῷ ἰχθῆος ἀπτοῦ μέρος, καὶ ἀπὸ μείλιου φαρον. Βλάπται πῶς πεπληρωται τὸ, Ἐφαγον ἄρτον μου μετὰ μέλιτός μου.

B IB'. Ἄλλὰ πρὸ τοῦ εἰσελθεῖν διὰ τῶν θυρῶν κλεισμένων, ἐζητεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρίστων (2) ἐκείνων καὶ ἀνδρείων γυναικῶν ὁ νομφός, καὶ ὁ τῶν ψυχῶν θεραπευτής. Ἦθον αἱ μακάριαι ἐπὶ τὸν τάφον, καὶ ἐζήτουν τὸν ἐγηγεμένον, καὶ ἔσταζεν αὐτὸν ἐπὶ τὰ δάκρυα ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν, δὶον μᾶλλον ἐφραίνεσθαι, καὶ χορεύειν ἐπὶ τῷ ἀναστάντι. Ἦθεν ἡ Μαρία ζητοῦσα, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ οὐχ ἤρηκε· καὶ μετὰ ταῦτα ἤκουσε ἄρα τῶν ἀγγέλων, καὶ ὕστερον εἶδε τὸν Χριστόν. Κατὰ τὰ ταῦτα γέγραπται; Ἄγει τοῖνον ἐν ἄσμοσι τῶν ἁσμάτων· Ἐπὶ κοίτην μου ἐζήτησα ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου. Ποῦν καιρῷ; Ἐπὶ κοίτην μου ἐν νυκτι ἐζήτησα, ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου (Maria, φησὶν, ἦλθεν ἐτι οὔσης σκοτίας). Ἐπὶ κοίτην μου ἐζήτησα ἐν νυκτι· ἐζήτησα αὐτόν, καὶ οὐχ εἶρον αὐτόν. Καὶ ἐν Εὐαγγελίῳ φησὶν ἡ Μαρία· Ἦσαν τὸν Κύριόν μου, καὶ οὐκ εἶδα ποῦ τέθεικεν αὐτόν. Ἄλλὰ ὁ ἐγγελοὶ παρόντες τότε, θεραπεύουσι τὰς ἀγνωσίας· Ἐλεγον γὰρ· Τὴ ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν; οὐ μόνον ἀνέστη, ἀλλὰ καὶ νεκροὺς ἔρωσ ἀνέστη. Ἦγνοι δὲ ἐκείνη, καὶ ἔλεγον (3) ἐκ προσώπου αὐτῆς τὸ Ἄσμα τῶν ἁσμάτων πρὸς τοὺς ἀγγέλους· Μὴ, ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου, ἴδετε; ὡς μακρόν, ὅτε παρῆλθον ἀπ' αὐτῶν (τουτέστι, τὸν δῖο ἀγγέλων), ἕως οὗ εἶρον ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου· ἐκράτησα αὐτόν, καὶ οὐκ ἀρῆκα αὐτόν.

C II'. Μετὰ γὰρ τὴν ὁπασίαν τῶν ἀγγέλων αὐτάγγελος Ἰησοῦς ἦλθε, καὶ φησι τὸ Εὐαγγέλιον· Καὶ ἰδοὺ ὁ Ἰησοῦς ἀπήγγησεν αὐταῖς λέγων· Χαίρετε· αἱ δὲ προσελθούσαι ἐκράτησαν αὐτοῦ τοὺς πόδας. Ἐκράτησαν αὐτόν, ἵνα πληρωθῇ τὸ, Κρατήσω αὐτόν (4) καὶ οὐκ ἀρῆσω αὐτόν. Ἀσθενὲς μὲν ἦν τῆς γυναικὸς τὸ σῶμα, ἀνδρείον δὲ τὸ φρόνημα.

¹⁷ Joan. xx, 25-27. ¹⁸ Luc. xxiv, 41, 42. ¹⁹ Cantic. v, 1. ²⁰ Joan. xix, 29-26. ²¹ Matth. xxviii, 1-6; Luc. xxiv, 5. ²² Joan. xx, 11. ²³ ibid. 1, 43 sqq. ²⁴ Cant. iii, 1. ²⁵ Joan. xx, 1. ²⁶ Cant. iii, 1. ²⁷ Joan. xx, 13. ²⁸ Luc. xxiv, 5. ²⁹ Cant. iii, 3, 4. ³⁰ Matth. xxviii, 9. ³¹ Cant. iii, 4.

pag. 579; Eusebius Gallican. hnm. 9 et 10 *De Paschate*. Alius a Petavio tom. V *Theologicorum dogmatum* citatos reperies.

(1) *Ὁς ἐπεζήτησε*. Ita scripsimus ex Coisl., Reg. Roe, Casaub.; at editi, ὡς ἐπεζητεῖ, quos requirebat. Legendum forte, ὃν, vel ὃ ἐπεζητεῖ· postremum hoc videtur legisse Grodecius. Voces, ἀπὸ τῆς χαρᾶς, in editis positas post θαυμαζόντων, naturali, quem in sacro textu Græco obtinent, ordini restitimus ex Coisl., Reg. et Grod. Verba quoque, ἰχθῆος ἀπτοῦ μέρος, καὶ restituimus ex Coisl., Reg. et sacro textu. Scripsimus porro χριστόν ex Roe, Casaub., Coisl., ut citat hom. in *Paral.*, n. 11, cum in editis legatur ut apud Lucam χριστόν.

(2) *Ἀρίστων, optimarum*. Codd. Reg. et Coisl., ἀρίστων, *generosarum*, non male, si ἀριστεῖς aliquando in feminino genere loqueretur. Sequentia in suam expositionem Symboli transcriptis Rufinus.

(3) *Ἐλεγον*. Coisl., Reg., Roe, Casaub., λέγει, dicit. Infra, loco παρῆλθον αὐτόν, scripsimus, παρῆλθον, ex codd. Roe et Casaub., et ἀπ' αὐτῶν, ex indub., et Coisl. ac Reg. et sacro textu. Loco etiam εἶρον, scripsimus, εἶρον ex his omnibus præfatis auctoritatibus. Ad pro ἕως οὗ, Reg. et Coisl. habent καὶ εὐθέως, et statim. Planior lectio, sed ab Scripturæ textu recedens.

(4) *Κρατήσω αὐτόν*, etc. *Tenebo eum, nec dimittam*. Ita et Rufinus. Linceis aliquot superius eundem locum legit in præterito tempore, Ἐκράτησα αὐτόν, καὶ οὐκ ἀρῆκα αὐτόν, ut remota est in Bibliis Græcis, et in Vulg. *Tenui eum, nec dimittam*. Paulo post, verbum ἦν ante τῆς γυναικὸς adjecti ex codd. Coisl. et Reg. Loco εἶδετε, et συνέλυσαν legitur in iisd. codd. εἰδέτε (leg. ὁρίετε) et συγκλύσουσιν, non existimuet, nec obviet. Habetur in LXX, ὁ δυνήσεται σέβεται, καὶ ποτ. οὐ συγκλύσουσιν.

Ἰδὼν πολλὸν οὐκ ἔσβησε τὴν ἀγάπην οὐδὲ ποταμὸν ἄνευλάσθη· νεκρὸς ὁ γητούμενος, ἀλλ' οὐκ ἐβίωθη ἐπὶ ἀναστάσεως ἢ ἐλπίς. Ἰδὸς ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτὰς λέγει πάλιν· *Μὴ φοβείσθε ὁμοίως* (1). Οὐ λέγω τοῖς στρατιώταις τὸ, *Μὴ φοβείσθε*, ἀλλ' ὑμῖν. Ἐκεῖνοι φοβήθησαν, ἵνα πειρᾷ μαθόντες μαρτυρῆσαι, καὶ ἴδωσιν· *Ἀληθῶς Θεοῦ Ἰδὸς ἦν· ὁμοίως δὲ οὐ κρή φοβήθηναί, ἡ γὰρ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον. Πορευθεῖσαι εἰπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὅτι ἠγέρθη, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ ἀναχωροῦσιν ἐκίναται μετὰ γαρῶς ἔμφροβα. Ἄρα καὶ τοῦτο γέγραπται; Λέγει τοίνυν ὁ δεύτερος ψαλμὸς, ὃ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ ἐπαγορεύει· *Δουλεύσατε τῷ Κυρίῳ ἐν φόβῳ, καὶ θαλλιάσθε αὐτῷ ἐν τρόφῳ. Ἀγαλλιᾶσθε μὲν διὰ τὴν ἀνάστασιν Κυρίου· ἐν τρόφῳ δὲ διὰ τὸν σεσημένον, καὶ τὸν ἄγγελον τὸν ὡς ἀστραπὴν φανέντα.**

14. Ἐσπράγγισαν μὲν οὖν ἀρχιερεῖς καὶ Φαρισαῖοι ἐπὶ Πιλάτου τὸν τάφον· αἱ δὲ γυναῖκες ἰδεάσαντο τὸν ἀναστάντα. Καὶ γινώσκων Ἰσοίας ἀρχιερέων μὲν τὸ εὐτελὲς (2), τῶν δὲ γυναικῶν τὸ στερρόν τῆς πίστεως, λέγει· *Γυναῖκες ἐρχόμεναι ἀπὸ θέας, δεῦτε· οὐ γὰρ λαὸς ἐστὶν ἔχων σύσπειρον· ἀρχιερεῖς ἀνοητοὶν, καὶ γυναικῶν ἀστοκασίων. Καὶ ἐβόθωντων τῶν στρατιωτῶν πρὸς αὐτοὺς εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἀπαγγελλάντων πάντα τὰ γενόμενα, εἶπον αὐτοῖς· *Εἰπατε, ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ νυκτὸς ἐβόθοντες, ἔλεσαν ἀπὸ τῶν ἡμῶν κοιμηθέντων. Καλῶς ἄρα καὶ τὸτο ὡς ἐξ αὐτῶν προεῖπεν Ἰσοίας· Ἀλλὰ λέγετε ἡμῖν, καὶ ἀπαγγέλλετε* (3) *ἡμῖν ἕτερον κλίμασιν.* Ἐγγίγεται ὁ ἀναστὰς, καὶ διὰ δόσαν ἀργυρίου πείθουσι τοὺς στρατιώτας· ἀλλ' οὐ πείθουσι τοὺς νῦν βασιλεῖς. Οἱ τότε μὲν στρατιώταις, ἀργυρίῳ προδιδώσκασιν τὴν ἀλήθειαν· οἱ δὲ νῦν βασιλεῖς δὲ εὐσέβειαν, ἀργυρῶντων καὶ χρυσοκλίθων τὴν ἀγίαν ἐκκλησίαν, καὶ τὴν ἐν ἡμῶν παρταμεν, τῆς τοῦ Σωτῆρος Θεοῦ Ἀνα-*

ctionem, nec flumina demerserunt ²¹. Mortuus erat qui quaerebatur, verum exstincta non erat spes resurrectionis. Et angelus ad ipsas iterum dixit: *Ne timeatis vos* ²²: non dico militibus, Ne timeatis, sed vobis. Illi timeant, ut experientia edocti testimonium ferant, dicantque: *Verē Dei Filius erat* ²³; vos autem non oportet timere: perfecta enim charitas foras mittit timorem ²⁴. *Profectæ, dicite discipulis ejus quod surrexit* ²⁵, et quæ sequuntur. Et recesserunt illæ cum gaudio, timore oppletæ ²⁶. Anne et hoc est scriptum? Dicit igitur secundus psalmus qui Christi passionem enuntiat: *Servite Domino in timore, et exsultate ei in tremore* ²⁷. *Exsultate quidem propter Dominum qui resurrexit: in tremore vero propter terræ motum, et angelum qui fulguris instar apparuit.*

XIV. Obsignaverant quidem principes sacerdotum et Pharisei sepulchrum, Pilati adminiculo: at mulieres auscultatum viderunt. Cognoscensque Isaias summorum sacerdotum ex una parte futilitatem, mulierum vero ex alia fidei robur, dicit: *Mulieres venientes a visione, accedite: non enim est populus habens intelligentiam* ²⁸. Summi sacerdotes intelligentia destituuntur, et mulieres ipsis oculis conspiciunt. ²⁹ Cumque ad illos in urbem venissent militibus, et omnia quæ contigerant renuntiassent ³⁰, aiunt ipsis: *Hoc dicite, Discipuli ejus nocte venientes furati sunt eum nobis dormientibus* ³¹. Egregie illud quoque, tanquam eorum ex persona loquens, prædixit Isaias: *Sed dicite nobis, et annuntiate nobis alium errorem* ³². Surrexit qui redivivus fuit, et numerata pecunia militibus [ut sibi audientes sint] persuadent ³³. Sed idem presentibus imperatoribus non persuadent. Nam cum illius temporis milites argento prodiderint veritatem, hujus temporis (4) im-

²⁰ Cant. viii, 7. ²¹ Matth. xxviii, 5. ²² Matth. xxviii, 54. ²³ 1 Joan. iv, 18. ²⁴ Matth. xxviii, 7. ²⁵ ibid. ²⁶ Marc. xvi, 8. ²⁷ Psal. ii, 11. ²⁸ Isa. xxviii, 11. ²⁹ Ibid. 15. ³⁰ Isa. xxx, 10. ³¹ Matth. xxviii, 11.

(1) *Μὴ φοβείσθε ὁμοίως*. Vox ὁμοίως non est evangelistarum; hanc tamen uti ex Evangelio Cyrillus agnoscit, et a pluribus Latinis vel Græcis Patribus lecta est.

(2) *Τὸ στερρόν*. Hæc cum aliquo additamento in Coisl. et Reg. exhibitur: *Ἀρχιερέων μὲν τὸ εὐτελὲς καὶ ἀνοητόν, τῶν δὲ γυναικῶν τὸ ἀνδρείον καὶ στερρόν, etc. Sacerdotum ex una parte futilitatem et imprudentiam, mulierum vero ex alia virilem et firmam fidem*. Sequentem locum Isaiæ, in eundem sensum Rafinus pariter usurpat, et multi cum eo Patres.

(3) *Ἀπαγγέλλετε*. Codd. Roe et Casaub., ἀναγγέλλετε, ut in Bibliis. Loco δόσαν ἀργύριον, scriptum, διὰ δόσαν ἀργύριον, ex codd. Rne, Casaub. et Coisl., qui postremus habet vitiose, *διδωσαν ἀργύριον*.

(4) *Hujus temporis imperatores*. Cyrillus infra n. 22. solum Constantinum ecclesie Resurrectionis edificatorem et exornatorem memorat: eidemque sibi Eusebium, lib. iii. *Vit. Constant.*, cap. 25 et seqq. et *De laudibus ejusdem*, cap. 9. hujus magnifici operis structuram tribuit. Quamobrem Cyrillus vel per enallagen numeri plurali numero utitur loco singularis, vel Constantino Helenam matrem augumentam adiungit; quam dubium non est magnam in hoc opere partem habuisse, ita ut illi soli adjudi-

cetur a Paulino, epist. 51, num. 4; Socrate, lib. 1 *Hist.*, cap. 17; Theodoro, lib. 1 *Hist. Eccl.*, cap. 18, aliisque; vel tandem Constantino consociat tres filios Cæsares, qui cum in societatem imperii adsciti essent, in patris gestis quodammodo comprehendere poterant. Proclivius vero crediderim solos viventes tum temporis Constantinii filios Constantium et Constantem a Cyrillo appellari, qui cum patre, ut modo dixi, ecclesiam Resurrectionis extruxerint. Id suadere videntur verba his rep-ta, *οἱ νῦν βασιλεῖς*. De magnificentia ecclesie Resurrectionis nihil est quod dicam. Ejus descriptionem ab Eusebio, lib. iii *Vit. Constant.*, cap. 45 et seqq., factam vide in Appendice. Exterior parietum superficies politis lapidibus, nihil a marmoris pulchritudine differentibus constabat; interior vero versicoloribus marmoris crustis oblecta. Exterior tectum plumbo coopertum; interior celatiss lacunaribus constans, auro purissimo incrustatum. Ipsæ etiam porticuæ concamerationes auro variegatæ. Columnæ hemicycli in quo altare, argenteis crateribus capitellis eorum impositis ornatæ. Denique donaria omnis generis ex auro, argento et gemmis altam cumulata: nimirum libri sacri, vestes, calices, vela, candelabra, ac fortassis tabulæ etiam pictæ. Ecclesia solemini apparatu dedicata anno est 335, quo Constantem filiorum postremum Cæsaris dignitate

peratores, sanctam hanc in qua sumus Salvatoris Dei Resurrectionis ecclesiam, argento inductam, et puro infuso distinctam extruxerunt; pretiosis ex argento, auro ac gemmis, donariis exornant. Et si hoc **212** auditum fuerit apud praesidem, nos suadebimus ei⁴⁵. Quod si illis persuaseritis, orbi terrarum non percuadetis. Ecce enim, quemadmodum Petro de carcere egresso⁴⁶, custodes sunt condemnati; ita et qui Jesum custodiebant, damnationi non subjacuerunt? Verum illis imposita ab Herode poena fuit; nullam enim ex ignorantia defensionem reperiebant; isti autem, qui cum veritatem novissent, eam propter argentum occultavere, a summis sacerdotibus incolentes sunt servati⁴⁷. At pauci Judaeorum tunc fabulae creduli fuerunt; orbis vero totus obediit (veritati). Qui veritatem absconderant, ipsi [oblivione] absconditi: qui vero eam recipere, in publicam lucem emergerunt, excitati virtute Salvatoris; qui non modo ex mortuis surrexit, sed se cum quoque mortuos excitavit: quorum ex persona clare Osee propheta ait: *Sanitati nos restituet post conspectu ejus*⁴⁸.

XV. Quando vero inobsequentes Judaeos non permoverit divinae Scripturae, ipsique omnium quae scripta sunt obliti resurrectioni Jesu contradicunt, optimum fuerit sic eos affari: Qua ratione, cum Eliseum et Eliam mortuos excitasse asseratis⁴⁹, Salvatoris nostri resurrectioni obnitimini? An quod eorum quae dicimus viventes nunc, ex eis qui tunc fuerunt, testes non habemus? igitur et vos testes illorum temporum producite. Atqui illud scriptum est? et hoc quoque scriptum. Cur ergo alterum amplectimini, alterum vero reprobatis? Hebraei priora illa scriperunt: omnes quoque apostoli Hebraei fuerunt: quidni ergo Judaeis creditis? Matthaeus qui Evangelium scripsit, Hebraica illud lingua conscripsit. Paulus praedicator, Hebraeus ex Hebraeis⁵⁰: et duodecim apostoli, Hebraei omnes. Deinde quindecim Hierosolymorum episcopi ex Hebraeis continua successione sunt constituti. Quae⁵¹ Matth. xxviii, 14. ⁵² Act. xii, 19. ⁵³ Matth. xxviii, 15. ⁵⁴ Ose. vi, 3. ⁵⁵ IV Reg. iv, 20, 37; III Reg. xvi, 17, 24. ⁵⁶ Philip. iii, 5.

auxit pater. Vide Euseb., lib. iv *Vit. Constant.*, cap. 40 et seqq.

(1) Καὶ λίθων τιμῶν. Haec addidimus ex Coisl. et Reg., quod confirmatur ex Euseb., lib. iii *Vit. Constant.*, cap. 40. Idem pro ἀργύρου et χρυσοῦ scriptum habent, ἀργυρίων et χρυσίων. Particulam γὰρ, post ἀλοκόμενη male in impressis et codd. Roe et Casaub. insertam, post δὲ τί posuimus, ex codd. Coisl. et Reg.

(2) Κατεδικάζοντο. Eam vocem supplēvimus ex codd. Coisl., Reg., Roe et Casaub. quanaquam ambo posteriores habeant, καταδικάζονται. Ἰησοῦν loco Χριστοῦ habent omnes li codd. et Grod.

(3) Ἀληθεύσαν ἰδόντες. Ex codd. Coisl., Reg. et Grod. Editi vero εἰπόντες, veritatem dicentes, nimirum Judaeorum magistris, quibus resurrectionem annuntiarunt. At ἰδόντες melius convenit, ut opponatur ignorantiae militum Herodis.

(4) Ἀνεψάρησαν. Cod. Reg., ἐνεψάρησαν, promulgatum: quod de apostolis intelligitur, non male; melius tamen, ἀνεψάρησαν, in publicam lucem prodierunt; quod non de apostolis solum di-

στατειος, ἐξεργάσαντο· καὶ τοὺς ἐξ ἀργύρου, καὶ χρυσοῦ, καὶ λίθων τιμῶν (1) κτιμῆλους ἐραίδρουν. Καὶ ἀλοκόμενη τοῦτο ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου, ἡμέτερος λέγεται αὐτόν. Καὶ ἐκεῖνος παῖθετε, τῆν δὲ οὐκωμένην οὐ παῖθετε. Διὰ τί γὰρ, ὡς περ τοῦ Πέτρου ἐξιλλόθουτος ἐκ τῆς φυλακῆς οἱ φύλακες κατεδικάζοντο (2), οὕτως καὶ οἱ τῶν Ἰησοῦν Χριστοῦ τῆρῶντες οὐ κατεδικάζοντο; Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν ἐπὶ τῆν ἡ καταδικῆ παρὰ Ἡρώδου, ἀπολογησασθαί γὰρ οὐκ εἴρισκον ἐξ ἀγνοίας· οὗτοι δὲ τῆν ἀλήθειαν ἰδόντες (3), καὶ ταύτην κρύπτοντες διὰ τὸ ἀργύρου, ἀπὸ τῶν ἀρχετέρων διεσώζοντο. Ἄλλ' ὄλγοι μὲν ἐπιστήσαν Ἰουδαίων τότε· ὁ κόσμος δὲ ὑπέκωσεν. Οἱ κρύψαντες τῆν ἀλήθειαν, κατεκρύφθησαν· καὶ οἱ καταδεξάμενοι ταύτην, ἀνεψάρησαν (4) δυνάμει τοῦ Σωτῆρος, τοῦ μὴ μόνον ἐκ νεκρῶν ἀναστάντος, ἀλλὰ καὶ μεθ' ἐαυτοῦ τοὺς νεκροὺς ἐγείραντος· ὧν ἐκ προσώπου σαφῶς ὁ προφήτης Ἠσέη φησιν· Ἰγάσει ἡμῶς μετὰ δύο ἡμέρας, ἐν ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ ἀναστήσονται, καὶ ἰσησώμεθα ἐνώπιον αὐτοῦ.

duos dies: in die tertia resurgemus, et vivemus in

IE. Ἐπειδὴ δὲ οὐ παῖθουσιν αἱ θεῖαι Γραφαὶ τοὺς ἀνηκόους Ἰουδαίους, ἐπιλαθόμενοι δὲ πάντων τῶν γεγραμμένων ἀντιλέγουσι τῇ ἀναστάσει τοῦ Ἰησοῦ, καλὴν ἂν εἴη πρὸς αὐτοὺς οὕτως ἀντεπεῖν· Τίνοι τῷ λόγῳ τῶν Ἐλισσαίου καὶ τῶν Ἠλίου νεκροὺς ἐγείρανται λέγοντες, τῇ ἀναστάσει τοῦ ἡμετέρου Σωτῆρος ἀντιλέγετε; Ὅτι νῦν ἄρα ζῶντας ἐκ τῶν τότε μάρτυρας οὐκ ἔχομεν τῶν λεγομένων; οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς παραστήσατε τῶν τότε γεγονότων μάρτυρας. Ἄλλ' ἐγγραφον ἐκεῖνο; καὶ τοῦτο ἐγγραφον. Διὰ τί οὖν τὸ μὲν ἀποδέχεσθε, τὸ δὲ ἀποδοκιμάζετε; Ἐβραῖοι ἐγραψάν ἐκεῖνα· καὶ οἱ ἀπόστολοι πάντες Ἐβραῖοι. Διὰ τί οὖν τοὺς Ἰουδαίους ἀπιστεῖτε; Ματθαῖος, ὁ γράψας τὸ Εὐαγγέλιον, Ἐβραῖος γλῶσση τοῦτο ἐγραφε· καὶ Παῦλος ὁ κτῆρξ, Ἐβραῖος ἐξ Ἐβραίων· καὶ οἱ ὀνόμαζα ἀπόστολοι, ἐξ Ἐβραίων. Εἶτα δεκαπέντε Ἰεροσολυμίται ἐπίσκοποι, ἐξ Ἐβραίων κατὰ διαδοχὴν κατέστησαν (5). Τίνοι τοίνυν τῷ λόγῳ ἀποδέχεσθε μὲν

etum puto, sed de omnibus qui veritatem ab apostolis praedicatam amplexi et libere confitentis, D Ecclesiam toto orbe conspicuam, atque uti ex tenebris excitatam, composuerunt. Paulo post in testimonio Osee citato, loco ἀγιάσει, sanctificabit, scripsimus ex codd. Coisl., Roe, Casaub., Grod., Rufino hunc locum citante, et sacro textu γιάσει, sanabit. In Bibliis habetur, ἐξαναστήσονται. At cod. Alex. habet ut Cyrillus, ἀναστήσονται.

(5) Δεκαπέντε... κατέστησαν. Hunc locum restituiimus ex codd., nam loco δεκαπέντε habetur in editis solummodo, ἐκ καί. Ex codd. Coisl., Ottob., Reg., Roe, Casaub. scripsimus, δεκαπέντε. Nam quindecim fuerunt priores Hierosolymorum episcopi ex Hebraeis assumpti, et circumcisionem retinentes, qui hanc eadem, usque ad Hierosolymitanam sub Adriano etiam anno 137 tenuerunt; quorum successionem et nomina recitant Euseb., lib. iv *Hist. eccles.*, cap. 5 et Eriphraus, haeresi lxxvi, num. 21. Ex Coisl., Reg. et Grod. κατέστησαν posuimus pro καταστάντες, cui nominandi casui nullum verbum respondebat.

τὸ οἰκεῖα, τὰ δὲ ἡμέτερα ἀποδοκιμάζετε, καὶ ταῦτα ὑπὸ τῶν παρ' ὑμῖν Ἑβραίων γεγραμμένα ;

17. Ἄλλ' ἀδύνατον, λέγει τις, τὸ ἀναστῆναι νεκρούς. Καὶ μὴν ἤγειρεν Ἐλισσαῖος δις, καὶ ζῶν καὶ τελευτήσας. Εἶτα, πιστεύομεν, ὅτι Ἐλισσαῖου νεκροῦ ὄντος ἤψατο νεκρὸς ἐπιβήφεις, καὶ ἀνέστη· Χριστὸς δὲ ἄρα ἐκ νεκρῶν οὐκ ἤγέρθηται ; Ἄλλ' Ἐλισσαῖου μὲν ἐκίψ' (1) νεκρὸς ἀψάφμενος ἀνέστη, καὶ αὐτὸς ὁ ἀναστήσας ἐμεινεν ὁμοίως νεκρὸς· ὧδε δὲ καὶ ὁ νεκρὸς ὁ ἡμέτερος ἀνέστη, καὶ πολλοὶ μὲθ' ἀψάφμενοι αὐτοῦ νεκροὶ ἀνέστησαν. Πολλὰ γὰρ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἀγίων ἠγέρθη· καὶ ἐξελεύσονται ἐκ τῶν μνημείων μετὰ τὴν ἔγερσιν αὐτοῦ, εὐαγγέλιον εἰς τὴν ἀγίαν πόλιν (βῆλον δὲ, ἐπὶ ταύτην ἐν ἣ νῦν ἐσμεν), καὶ ἐκτραγίσθησαν πολλοί. ἤγειρε μὲν οὖν Ἐλισσαῖος νεκρὸν, ἀλλ' οὐκ ἐκράτησεν οἰκουμένην· ἤγειρεν Ἡλίας νεκρὸν, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ ὄνοματι Ἡλία δαίμονες ἀπελαύνονται. Οὐ κακῶς λέγομεν τοὺς προφήτας, ἀλλὰ τὸν δεσπότην τὸν ἐκείνων μεζίζονας ἀνομινοῦμεν. Οὐ γὰρ ἐκεῖνα κακίζοντες, τὰ ἡμέτερα σεμνύομεν· ἡμέτερα γὰρ κάκεινα. Ἄλλ' ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς τὰ ἡμέτερα πιστοποιοῦμεν.

18. Ἄλλὰ πάλιν λέγουσιν, ὅτι Νεκρὸς μὲν ὁ πρόσφατος τότε τελευτήσας, ὑπὸ τοῦ ζῶντος ἐγήγερται· δεῖξτε δὲ ἡμῖν ὅτι ἐγγυρῶν νεκρὸν τριήμερον ἀναστῆναι, καὶ ἐγγυρῶν ἀνθρώπων ταφέντα, μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀναστῆναι. Ζητούντων δὲ ἡμῶν τὴν περὶ τοιούτων (2) μαρτυρίαν, εἰδῶσιν ἡμῖν ταύτην αἰτέα ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἐν Εὐαγγελίῳ, λέγων· Ὁσπερ γὰρ ἦν Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους, τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας· οὕτως ἔσται ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς γῆς, τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας. Ἐξεταζόντων δὲ ἡμῶν τὴν κατὰ τὸν Ἰωνᾶ διήγησιν, πολλὴ τῆς ὁμοιότητός ἐστιν ἡ ἐνέργεια. [Forte, ἐνέργεια. Edit.] Ἰησοῦς ἀπεστάλη μετάνοιαν κηρύττειν· καὶ Ἰωνᾶς ἀπεστάλη. Ἄλλ' ὁ μὲν ἔφυγεν, ἀγνοῦν τὸ ἐσόμενον· ὁ δὲ ἐκουσίως παραγέγονεν ἐπὶ μετανοίᾳ τῆς σωτηρίας. Ἰωνᾶς ἐκάθευδεν ἐν τῷ πλοίῳ, καὶ ἐρεγγε θαλάσσης χειμαζομένης· καὶ Ἰησοῦς καθεύδοντας, κατ' ἐκνομίαν ἐπεγείρετο ἡ θάλασσα, πρὸς τὸ γνωσθῆναι μετὰ ταῦτα τοῦ καθεύδοντος τὴν δύναμιν. Ἐκείνῳ εἰπὼν, *Τι σὺ βέγγεις ; ἀνάστηθι, ἐπικαλοῦ* (3) *τὸν Θεόν σου, ἵνα διασώσῃ ἡμᾶς ὁ Θεός· ὧδε*

A ratione igitur vestra dum admittitis, nostra rejicienda arbitramini, eaque ab Hebraeis vestri generis perscripta?

XVI. Sed impossibile est, aiet quispiam, resuscitari mortuos. Atqui semel et iterum resuscitavit Eliseus, et vivens ¹¹ et post mortem ¹². Credimus projectum mortuum Elisei mortui jacentis contactu surrexisse: Christus vero ex mortuis non surrexit? Insuper cum illic mortuus qui Eliseum contigit, resurrexerit; ipse qui excitavit nihilominus mansit ut ante mortuus: hic vero, et noster mortuus surrexit, et multi mortui qui ne quidem illum contingere, surrexerunt. *Multa enim corpora sanctorum qui 213 obdormierant, surrexerunt. Et ecesantes de monumentis post resurrectionem ejus, ingressi sunt in sanctam civitatem* (palam autem est eam in qua nunc sumus (4), significari), *et apparuerunt multis* ¹³. Excitavit quidem Eliseus mortuum, sed orbem non subegit; excitavit Elias mortuum, sed non in nomine Eliae demones abiguntur. Non detrahimus prophetis, sed Dominum eorum magnificentius celebramus. Non enim illa minuendo nostra commendamus, nam et illa quoque nostra sunt. Verum ex rebus illorum nostris fidem conciliamus.

XVII. Verum iterum aiunt: Mortuus equidem recens tum defunctus a vivente excuscitatus est. At ostendite nobis posse fieri ut mortuus trium dierum resurgat, et sepultus homo post dies tres ad vitam revocetur. Hujusmodi rerum testificationem querentibus, haec nobis suppeditat Dominus Jesus in Evangeliiis aiens: *Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tres dies et tres noctes; sic erit Filius hominis in corde terrae tres dies et tres noctes* ¹⁴. Quando autem historiam Jonæ diligenter indagamus, plurima occurrit similitudinis vi atque efficacia. Jesus penitentiam prædicatum missus est: missus et Jonas ¹⁵. Sed ille futuri inclusus fugit: hic autem voluntarie penitentiam salutis daturus accessit. Jonas dormiebat in navigio et stertebat, dum mare tempestate jactaretur: Jesu quoque dormiente certo consilio excitatum est mare ¹⁶, ut dormientis virtus postea cognosceretur. Illi dicebant: *Quid tu stertis? surge, invoca Deum tuum, ut salvos nos faciat Deus* ¹⁷. Hic autem Domino dicunt: *Domine, serva nos* ¹⁸. Ibi dicebant: *Invoca Deum tuum; hic autem Serva*. At ille quidem dicit: *Tollite me et projicite in mare*

¹¹ IV Reg. iv, 20, 37. ¹² IV Reg. xiii, 21. ¹³ Matth. xviii, 52, 53. ¹⁴ Matth. xii, 40; Jon. ii, 1. ¹⁵ Jon. i, 2 sqq. ¹⁶ Matth. viii, 24, 25. ¹⁷ Jon. i, 6. ¹⁸ Matth. viii, 25.

(1) *Ἐκεῖ*. Non male Roe et Casaub., et καί, *φαντασία*.

(2) *Περὶ τοιούτων*. Τοιούτων uti aptius legitimus loco τοῦτων, ex Coisl., Reg. et Grod.; at Roe et Casaub. habent, τῶν τοῦτων.

(3) *Ἐπικαλοῦ*. Codd. Coisl., Reg. et Grod. scriptum habent ut in prophético contextu, καὶ ἐπικαλοῦ. Pro ἵνα διασώσῃ, Coisl., ἵως διασώσῃ, forte *salvabit*. Post εἰπον, sustulimus, ex Coisl., Reg., Roe. et Casaub. articulum τὸ.

(4) *Palam est eam in qua nunc sumus*, etc. Id opponit opinioni satis pervulgatæ sanctos illos re-

surgentes in caelestem Jerusalem assumptos esse. Ita inter alios sensit Hilar., in *psal.* ii, n. 26, et in *psal.* cxlvi, n. 2; Rufinus, in *Expos. Symboli*; Euseb., lib. iv *Demonst. evang.*, cap. 12; et lib. x, cap. 8, pag. 501; Hieronymus, *epist.* vet. ed. 3, nov. ed. 35, n. 8, quamquam epistola 17, novæ editionis 44, ridiculam hanc plerumque opinionem appellat. Hanc alii quoque Patres refutant. Sanctus Epiphanius, *haeres.* lxxv, num. 7, eos sanctos in terrestrem Jerusalem primum, tum ascensionis Christi die in caelestem translatos putat

et quiescat mare a vobis 22; hic vero ipse ventos et mare increpavit, et facta est tranquillitas magna 23. Et ille projectus est in alvum ceti 24: iste vero sponte descendit in locum, ubi erat intelligibilis cetus mortis; sponte vero descendit, ut mors eos quos absorberat evomeret, juxta id quod scriptum est: De manu inferi liberabo eos, et de manu mortis redimam illos 25.

αίας δὲ κατήλθεν, ἵνα ἐξεμάσῃ τοὺς καταποθέντας ὁ σωμαί αὐτοῦς, καὶ ἐκ χειρὸς θανάτου λυτρώσονται αὐτούς.

XVIII. Ad banc partem orationis appulsi, consideremus utrum difficilium sit hominem sepultum de terra resurgere: an hominem in ventre ceti, atque in tantam viventis animalis caliditatem ingestum, non solvi ac corrumpi? Quis hominum ignorat tantum inesse caloris in ventribus, ut etiam ossa devorata dissolvant? Qui igitur Jonas in ventre ceti tres dies et totidem noctes moratus, non corruptus ac fusus est? 214 Quomodo vero, cum ea sit omnium hominum natura, ut sine ista in aere respiratio vivere non possimus, ille triduum vixit hunc aerem non spirans? Respondent Judaei et dicunt: Descendit una cum Jona, dum in inferno agitaretur, virtus Dei. Jam vero, servo suo submitbens virtutem, Dominus vitam praestabat; ipse vero sibi ipsi praestare non possit? Si credibile illud, et hoc credibile; si hoc incredibile, incredibile et illud: mihi autem utraque similiter credibilia. Credo enim et Jonam conservatum esse, omnia enim *possibilia apud Deum* 26. Credo etiam Christum a mortuis resurrexisse. 27 Multa enim habeo ejus rei testimonia, cum ex divinis Scriptoribus, tum ex ipsis qui surrexit, in hodiernum usque diem efficientia: qui quidem in inferna descendit solus, pluribus vero comitatus huc reiectus est. Descendit namque in mortem, et multa corpora sanctorum qui obdormierant per ipsum excitata sunt 28.

XIX. Exterrita mors est, novum quemdam in infernum descendentem conspicata, qui hujus loci vinculis non tenebatur 29. Qua de causa, o inferni janitores, eum videntes expavistis 30? qui vos insolens occupavit timor? Fugit mors, ejusque timiditatem fuga illa arguebat. Accurrerunt sancti prophetae, et Moyses legislator, et Abraham, et Isaac, et Jacob; et David quoque et Samuel, et Isaías, et Baptistas Joannes, qui ait et testatur: Tu es qui ven-

λέγουσι τῷ Δεσπότη Κύριε, σῶσον ἡμᾶς· ἐκεῖ εἶπον, Ἐπιχαλοῦ τὸν Θεόν σου καὶ ὤδε, Σῶσον. Ἄλλ' ἐκείνος μὲν λέγει, Ἀγαπᾶ με καὶ ἐμβάλλετε (1) εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ κοπάσει ἡ θάλασσα ἀπ' ὑμῶν· ὡδε δὲ αὐτὸς ἐπέκτισεν τοὺς ἀνέμους καὶ τὴν θαλάσσην, καὶ ἐγένετο γαλήνη μεγάλη· ἐκείνος μὲν ἐβλήθη εἰς κοιλίαν κήτους· οὗτος δὲ κατήλθεν ἔκουσίως, ὅπου τὸ νοητὸν τοῦ θανάτου κήτος· ἔκουσίως, κατὰ τὸ γεγραμμένον· Ἐκ χειρὸς ἁδου θύ-

ΙΗ. Ἐνταῦθα γινόμενοι τοῦ λόγου, σκοπήσωμεν ποῖον ἔστι δυσκολώτερον, ἀνθρώπων ταρῆντα ἀπὸ γῆς ἀναστῆναι· ἢ ἀνθρώπων ἐν κοιλίᾳ κήτους, καὶ εἰς τοσαύτην θερμότητα τοῦ ζώου καταβλῆντα, μὴ σαπίναί· Τίς οὐκ οἶδεν ἀνθρώπων, ὅτι τοσαύτην θερμότητα ἔχουσιν αἱ γαστέρες, ὡς καὶ ὅσπερ καταποθέντα διασπῆναι; Πῶς τοίνυν Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας ὦν καὶ τρεῖς νύκτας (2), οὐ σάπην; Πῶς δὲ καὶ φύσεως οὕσης ἅπασιν ἀνθρώπων, χωρὶς ἀναπνοῆς τῆς ἐν ἀέρι ταύτης, μὴ δύνασθαι ζῆν ἡμᾶς· ἐκείνος ἐν τρισὶν ἡμέραις οὐκ ἀναπνέων τὸν ἀέρα τοῦτον, ἔζησεν; Ἄλλ' ἀποκρίνεται Ἰουδαῖοι καὶ λέγουσι· Συγκατέθη τῷ Ἰωνᾷ ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ ἐν φῆϊ κλισουμένῃ. Εἶτα, δοῦλον μὲν οἰκτιρὼ συμπέμπων τὴν δύναμιν, παρέχει τὸ ζῆν ὁ Κύριος· αὐτὸς δὲ ἑαυτῷ παρασχεῖν ἀρα οὐ δύναται; Εἰ πιστὸν ἐκείνο, καὶ τοῦτο πιστόν· εἰ τοῦτο ἀπιστόν, κἀκεῖνο ἀπιστόν· ἐμοὶ μὲν γὰρ ἀμφοτέρη ὁμοίως πιστά. Πιστεύω γὰρ, ὅτι καὶ Ἰωνᾶς διεφυλάχθη· Πάντα γὰρ δυνατὰ παρὰ τῷ Θεῷ. Πιστεύω, ὅτι καὶ Χριστὸς ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται· πολλὰς γὰρ ἔχω τὰς περὶ τοῦτον μαρτυρίας, ἔκ τε τῶν θείων Γραφῶν, καὶ ἐκ τῆς μάχης σήμερον τοῦ ἀναστάντος ἐνεργείας (3) τοῦ μόνου καὶ καταθέντος εἰς ἄβην, πολλοστού δὲ ἀναθέντος. Κατήλθε γὰρ εἰς τὸν θάνατον, καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἄγων ἠγγέθη δὲ αὐτοῦ.

ΙΘ. Ἐξεπλάγη ὁ θάνατος θεωρήσας καινὸν τινα καταβλῆντα εἰς ἄβην, δεσμώσι τοῖς αὐτόθι μὴ κατεχόμενον. Τίνος ἔνεκον, ὧ πικυροὶ ἔδου, τοῦτον ἰδόντας ἐπήχεσθε; τίς ὁ κατέγων ὑμᾶς ἀσυνήθους φόβος; Ἐφυγεν ὁ θάνατος, καὶ φυγὴ τὴν δειλίαν ἠέλεγχο. Προσέτρεχον οἱ ἅγιοι προσηῖται, καὶ Μωϋσῆς ὁ νομοθέτης, καὶ Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ· Δαβὶδ τε καὶ Σαμουὴλ, καὶ Ἠσαίας καὶ Βαπτιστῆς Ἰωάννης, ὁ λέγων καὶ μαρτυρῶν· Ἐν εἰ ὁ ἐρχόμε-

22 Jon. 1, 12. 23 Matth. viii, 26. 24 Jon. 1, 15; ii, 1. 25 Ose. xiii, 14. 26 Matth. xix, 26. 27 Vide cat. 10, num. 19; cat. 13, num. 40. 28 Matth. xxvii, 52. 29 Act. ii, 24. 30 Job xxxviii, 17.

(1) Καὶ ἐμβάλλετε. Id verbum adjectivum ex codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grod. et sacro textu. Locum ἀπ' ὑμῶν, a vobis, est in Bibliis Graecis, ἀπ' ἡμῶν, a nobis. Habet Vulgata et Cyrillus. Post ὤδε addidimus particulam δὲ ex Coisl., Reg. et Grod., propter μὲν superius positum.

(2) Καὶ τρεῖς νύκτας. Ea verba supplēvimus ex Coisl. et Reg., et ex isdem verbum ὦν, ante τρεῖς ἡμέρας positum, ante καὶ τρεῖς νύκτας posuimus. Post δύνασθαι ζῆν, addidimus ἡμᾶς ex Coisl., Reg., Roe, Casaub.

(3) Ἀναστάντος ἐνεργείας. Ante ἐνεργείας editi addunt, μαρτυρίας καὶ, ut sit sensus, testimonia ex testificatione et efficientia ejus, etc. Eam porro vocem quae abest a codd. Roe, Casaub. et Grod., delēvimus, ut imprudentia librarijorum huc ex loco superiore invectam. Haec Christi efficientia se prodit in daemonibus sui nominis invocatione et crucis signo expellendis, cat. 4, n. 13; cat. 13, n. 3, et in hominibus ad sui cultum adduocendis, cat. 13, num. 40.

νος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν; Ἐλυτρούνο πάντες οἱ δίκαιοι, οὓς κατέπιεν ὁ θάνατος· ἔδει γὰρ τὸν κηρυχθέντα βασιλέα τῶν καλῶν κηρύκων γενέσθαι λυρωτῆν. Εἶτα ἕκαστος τῶν δικαίων ἔλεγε· *Παύ σου, θάνατε, τὸ νίκος; καὺ σου, ῥῆθ, τὸ κέρρον;* ἔλυτρώσατο γὰρ ἡμᾶς ὁ νικοῦσας.

Κ'. Τοῦτου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τὸν τύπον ἐπέει: ὁ προφήτης Ἰωνᾶς, ἐκ κοιλίας κήτους προσευχόμενος καὶ λέγων· *Ἐδόησα ἐν θλίψει μου, καὶ ἐξῆς, ἐκ κοιλίας ἰδου.* Καὶ μὴ ἐν τῷ κήτει ἦν· ἀλλ' ἐν τῷ κήτει ὢν, ἐν τῷ ῥῆθ φαυτὸν εἶναι λέγει· τὸπος γὰρ ἦν Χριστοῦ, τοῦ μέλλοντος εἰς ῥῆθ καταβαίνειν καὶ μετ' ὄλιγα φρεῖν ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, λευκίτατα προφητεύων· *Ἐδὺ ἐκ κεφαλῆ μου εἰς σχισμὰς γέφυρα.* Καὶ μὴ ἐν γαστρὶ κήτους ἦν (1)· *καὶ οὖν ῥη σε εχει;* Ἄλλ' οἶδα, φρεῖν, δεῖ τύπον ἔγω τοῦ μέλλοντος ἐν τῷ λαφευτῷ μνήματι τῆς πέτρας τίθεσθαι. Καὶ ἐν τῇ θαλάσῃ ἰδου Ἰωνᾶς, λέγει· *Κατέβην εἰς γῆν· ἐπιπέθ τὸνον ἔφερε τοῦ Χριστοῦ τοῦ καταβάντος (2) εἰς τὴν καρδίαν τῆς γῆς. Καὶ προῖων περὶ τῶν Ἰουδαίων, τῶν ἀναπιθόντων τοὺς στρατιώτας φεύσασθαι, καὶ λεγόντων, Ἐπλακε, δεῖ ἐπιλεῖψαν αὐτὸν, φρεῖ· Φυλασσόμενοι μάταια καὶ ψευδῆ, ἔλασον αὐτῶν ἐγκατέλιπον.* Ἦλθε γὰρ ὁ ἰεῦν αὐτοῦς, καὶ ἰσταυρώθῃ, καὶ ἀνάστη, δούς ἰστυτὸ τὸ αἷμα τὸ τίμιον ὑπὲρ Ἰουδαίων τε καὶ ἰδῶν κἀκίνοι λέγοντων, Ἐπλακε, δεῖ ἐπιλεῖψαν αὐτὸν, φυλασσόμενοι μάταια καὶ ψευδῆ. Περὶ δὲ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ καὶ Ἠσαίας φρεῖν· *Ὁ ἀναγαγὼν (3) ἐκ γῆς τὸν ποιμένα τῶν προβάτων, τὸν μέγαν· προσέθηκεν τὸν μέγαν, ἵνα μὴ τοὺς προλαβοῦσι ποιμῆσιν ἰστίμος εἶναι νομισθῇ.*

¹ Matth. xi, 5. ² I Cor. xv, 55. ³ Jon. ii, 5. ⁴ Ibid. 6, 7. ⁵ Ibid. 7. ⁶ Matth. xii, 40. ⁷ Matth. xxviii, 13. ⁸ Jon. ii, 9. ⁹ Isa. lxxiii, 41. ¹⁰ Hebr. xiii, 21.

(1) *Ἐν γαστρὶ κήτους ἦν, ἐν ventre ceti erat.* Codd. Roe et Casaub. in secunda persona, ἐν γαστρὶ αἰ τοῦ κήτους, ἐν ventre ei ceti, accommodatius ad sequentem orationem. Paulo post, conjunctionem καὶ addidimus ex codd. Reg. et Grod. ante ἐν τῇ θαλάσῃ. Eadem fere quae Cyrillus noster, de Jona edisserit Hilar. in psal. lxxviii, n. 5.

(2) *Τοῦ καταβάντος.* Articulum adjectivus ex Coisl., Reg., Roe, Casaub. Paulo post ex codd. Roe et Casaub. emendavimus quod vitiosum habebatur, ἀπευθύντων, loco ἀναπιθόντων.

(3) *Ὁ ἀναγαγὼν, etc.* Hunc locum Isaiae aliter referunt codd. Coisl. et Reg. Ὁ ἀναγαγὼν ἐκ νεκρῶν τὸν ποιμένα τῶν προβάτων τὸν μέγαν, ἐν αἵματι διαθήκης αἰώνιου. *Qui eduxit de mortuis pastorem magnam ovium in sanguine testamenti aeterni.* Quae sunt ipsamet verba sancti Pauli, Heb. xiii, 21, locum Isaiae paulo differentem, qui ad litteram de Moysae ex mari Rubro educto intelligitur, ad Christi resurrectionem spiritali et propheticō sensu transferentis. Isaiae locus sic habet in Rom. editione, Ὁ ἀναβιβῶν ἐκ τῆς θαλάσσης τὸν ποιμένα τῶν προβάτων. *Qui eduxit de mari pastorem ovium.* Loco ἐκ τῆς θαλάσσης habetur in cod. Al. et in ed. LXX Ald. et Compl. ἐκ τῆς γῆς, e terra. Eodem modo e Patribus permulti legunt, atque ita fert versio latina LXX, quae in commentariis Hieronymi ad hunc locum reperitur. Videt igitur verba Cyrilli, ut in textu conservavimus, neque Isaiae, neque Pauli textum accurate reddere; sed ex ambobus suam lectionem memoriae lapsam concinnavit; ex Apostolo sumens, Ὁ ἀναγαγὼν loco

turus es, an alium expectamus?? *Redempti sunt sancti omnes (4), quos mors absorberat; oportebat namque Regem qui praeclatus fuerat, optimorum praecorum fieri redemptorem. Tum vero quilibet justorum dicebat: Ubi est, mors, victoria tuo? ubi tuus, o inferne, stimulus*?? liberavit enim nos victorie auctor.

XX. Hujus Salvatoris nostri figuram gestavit Jonas de ventre ceti orans et dicens: *Clamavi in tribulatione mea, etc., de ventre inferi*?. Atqui in ceto erat; nihilominus in ceto cum esset, in inferno esse se dicit: figura namque erat Christi in infernum olim descensuri. Et post pauca, ex persona Christi manifestissime prophetans ait: *Subiit caput meum in scissuram montium*?. Erat tamen in ventre ceti: quales ergo te montes habent? Verum scio, inquit, me illius figuram gerere, qui in monumento de petra exciso reponendus est. Et cum in mari existere Jonas, dicit: *Descendi in terram*?: quandoquidem figuram referebat Christi, **215** qui in cor terra descendit?. Praevideos quoque Judaeorum fraudem milites ad mentiuendum inducentium, aientiumque, *Dicite quod furati sunt illum*?, dicit: *Observantes verita et falsa, misericordiam suam dereliquerunt*?. Venit enim qui illos miserabatur; et crucifixus est, ac resurrexit, dato pro Judaeis et gentibus pretioso sanguine suo: illi autem dicunt: *Dicite quod furati sunt eum; tana et mendacia observantes.* De ipsius resurrectione dicit etiam Isaia: *Qui eduxit de terra pastorem ovium magnum*?: adject *magnum*?, ut ne ejusdem cum praecedentibus pastoribus proli esse existimaretur.

ἀναβιβῶν, et adiens τὸν μέγαν, et ex Isaia, verba ἐκ γῆς, quamquam Joannes Millius in loco Apostoli referit multos Patres legisse, ἐκ τῆς γῆς, et ita in nonnullo codice reperiri. Non dubito quin ad emendandam banc minus accuratam allegationem factum sit ut in codd. Cyrilli citatis ipsa Pauli verba transcriberentur, Cyrillus vero legerit ut in textu est. Firmatur ex Rufino, qui explicans articulum de Christi resurrectione, et Cyrilli scripta pro more compilans, hoc ipsum testimonium sub Isaia nomine eodem modo citat: *Isaia vero aperte dicit: Qui eduxit de terra pastorem magnum ovium.* Apud Hebraeos synonyma sunt haec omnia: ima maris, telluris profundum, infernus, mortuorum loca.

(4) *Redempti sunt sancti omnes, etc.* Quod beneficium sanctis illis Christus ex Cyrilli mente contulerit, indagandum est. Primum, illos ex subterraneo carcere liberavit, cat. 4, n. 14, quo in carcere sub daemonis et mortis potestate erant, ut explicatum a nobis ad cat. 12, n. 15. Secundo, aliqui ex iis saltem resurrexerunt, quod supra, n. 46 et 18, post S. Mattheum asseruit, nec beneficium illud ad omnes extendere cogitur, quamvis sanctus Ignatius epistola ad *Magnesianos*, num. 9, cum nonnullis aliis antiquis auctoribus ita sensisse videatur. Nam quae de devicta et triumphata morte dicit Cyrillus, commode explicari possunt de educatione ab inferno. Hanc vero resurrectionem utrum perpetuam an temporariam censuerit, baud satis declarat. Eam enim cum resurrectione Christi comparat ut hac catechesi, et cum aliis resurrectionibus temporariis, videlicet

XXI. Cum igitur prophetias habeamus, sit apud A nos fides. Cadant si quæ infidelitate cadunt, quando illis afluere; tu vero stetit super petram fidei de resurrectione: ne te ullus aliquando hæreticus ad hodiernam usque diem Manichæi, simulatam non autem veram Salvatoris fuisse resurrectionem edicant, insuper habentes Paulum qui scribit: *Qui factus est ex semine David, secundum carnem* ¹⁸; et iterum in consequentibus ait: *Ex resurrectione mortuorum Jesu Christi Domini nostri* ¹⁹; iterumque intendit adversus ipsos sermonem, et dicit: *Ne dicas in corde tuo: Quis ascendet in cælum; aut quis descendet in abyssum; hoc est Christum a mortuis recitare* ²⁰? Similiterque alibi non præmuniens rursum scripsit: *Memento Jesum Christum excitatum a mortuis* ²¹. Rursusque: *Sicutem Christus non resurrexit, vano est videlicet prædicatio nostra, vana quoque est fides nostra. Invenimur autem et falsi testes Dei, quoniam testati sumus adversus Deum, quod Christum excitaverit, quem non excitavit* ²². Sed in sequentibus ait: *Nunc autem Christus surrexit ex mortuis, primitiæ eorum qui obdormierunt. Et visus est Cephe, post hæc duodecim viris* ²³. Nam si testi uni fidem detrahis, habes duodecim testes. ²⁴ *Deinde visus est plusquam quingentis fratribus una vice* ²⁵. Si duodecim illis non credunt, quingentis obaudiunt. **216** *Postea visus est Jacobo* ²⁶, fratri quidem suo, primo vero paræciæ (seu civitatis) hujus episcopo (†). Cum igitur talis

¹⁸ Rom. 1, 3. ¹⁹ ibid. 4. ²⁰ Rom. x, 6, 7. ²¹ II Tim. 2, 8. ²² I Cor. xv, 14, 15. ²³ ibid. 20, 5. ²⁴ Vid. cat. 4, num. 12. ²⁵ I Cor. xv, 6. ²⁶ ibid. 7.

Lazari, filie archisynagogi, etc., cat. 18, n. 16. Ne autem eos omnes in perpetuum resurrexisse diceret, prohibere potuerunt prophetarum monumenta, quæ passim in Palæstina visebantur, signis et prodigiis nobilita; quibus prodigiis, ex indita corporibus sanctorum latente vi factis, cat. 18, num. 16, corporum ipsorum præsentie ineluctabile testimonium continetur. Tertio, sanctos illos, sive cum corporibus, sive animis solis, in paradysum, eodem quo pius latro, translatos existimavit, cat. 15, n. 31. Eaque multorum fuit veterum opinio, in primis Origenis, hom. 15 in *Genes.*, pag. 52, et *De Engastrimytho*, Huet. edit. pag. 52, Theodori Mops., Catenæ in Joan. pag. 229, ad cap. viii, vers. 22, etc. Quarto, utrum eos ascensione sua in cælum subvexerit Christus, nullo loco aperuit auctor.

(1) *Primo paræciæ hujus episcopo.* Paræciæ nomen, quod a conjunctis habitationibus derivatum, varie apud auctores ecclesiasticos usurpatur. Datum aliquando ingenti terrarum tractui, uti Italie et Galliæ toti, a Basilio, epistola 70, pag. 115. Vulgo tribuitur episcopatus urbium, in quibus comprehensivi viculi et pagi adjacentes. Ita *Constit. Apost.*, lib. ii, c. 1, lib. vii, c. 46; Eusebius, lib. i *Hist.*, cap. 1, et deinde passim, ut Basilius, epist. 75, p. 152 et 220. Interdum etiam viculis et pagis proprio episcopo destitutus, ut erat Mareotica paræcia apud Athan., *Apol. cont. Arian.*, num. 76. Cyrillus hic vel solum civitatem Hierosolymitanam intellexit, vel eidem etiam junxit urbes et pagos, qui in episcopatu Hierosolymitano plures erant, ut cum ex aliis monumentis tum ex cat. 17, num. 35 approbatur. Hierosolymitanæ paræciæ iterum meminit cat. 16, num. 22, et ex illius loci comparatione cum altero simili cat. 6, num. 3, patet cum illic paræciæ nomine solum ur-

KA'. Ἐχόντων τῶντων ἡμῶν τὰς προφητείας, ἢ πίστις παρ' ἡμῶν ἔστω. Πιπέτεσσαν οἱ πίστιντες ἐξ ἀπιστίας, ἐπειθὲ θέλωσαν σὺ δὲ ἔστικας ἐπὶ τὴν πέτραν τῆς πίστεως τῆς περὶ τῆς ἀναστάσεως· μὴ ποτὲ σὲ τις αἰρετικὸς πείσῃ ἀναστῆσαι τὴν ἀνάστασιν. Μέχρι γὰρ σήμερον Μανιχαῖοι λέγουσι, φαντασιώδη καὶ οὐκ ἀληθῆ τοῦ Σωτῆρος τὴν ἀνάστασιν γεγονέναι, παρακούντες Παύλου, τοῦ γράφοντος: Τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα· καὶ πάλιν ἀποτίειν πρὸς αὐτοὺς, καὶ λέγει· Μὴ εἰπῆς ἐν τῇ καρδίᾳ σου· Τίς ἀνάθησεται εἰς οὐρανὸν (2), ἢ τίς καθάβησεται εἰς τὴν ἀβύσσον· τοῦτέστι Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν; καὶ ὁμοίως ἀσφαλιζόμενος, ἀλλαγῶ πάλιν ἔγραψε· Μνημονεῖτε (3) Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐρητημένον ἐκ νεκρῶν καὶ πάλιν· Εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήθηται, κενὸν ἔρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν, κενὴ καὶ ἡ πίστις ἡμῶν εὐσεβήματα δὲ καὶ ψευδομάρτυρες τοῦ Θεοῦ, οἱ ἐμμετρησάμενοι κατὰ τοῦ Θεοῦ, οἱ ἤγειραν τὸν Χριστὸν, ὃν οὐκ ἤγειρεν. Ἄλλ' ἐξῆς φωνῆ· Νῦν δὲ Χριστὸς ἐγήθηται ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων· καὶ ὡσθὲν Κηρῶ, ἔπειτα τοῖς δώδεκα (4)· εἰ γὰρ τῷ ἐν μάρτυρι οὐ πιστεύεις, ἔχεις δώδεκα μάρτυρας. Ἐπειτα ὡσθὲν ἐπὶ πέντακοσίου ἀδελφοῦ ἐξάπαξ. Εἰ τοῖς δώδεκα ἀπιστοῦσι, τοῖς πεντακοσίοις δεγέσθωσαν. Ἐπειτα ὡσθὲν Ἰακώβῳ, τῷ αὐτοῦ μὲν ἀδελφῷ, ἐπισκόπῳ δὲ πρώτῳ τῆς παροικίας ταύ-

bem nulla re alia adjuncta significavisse. Illic autem quovis modo paræciam intelligas nihil refert, ac civitatis nomine paræcia vocabulum apposite reddideris. Notandum sive in hoc loco in quo sancti Jacobi auctoritatem et dignitatem maxime extollit Cyrillus, sive cat. 4, num. 28, solum illi episcopalem dignitatem tribui, nusquam apostolicam: imo cum utrobique ab apostolis secernere videtur.

(2) *Τίς ἀνάθησεται εἰς οὐρανόν.* Ea verba adscripsimus ex codicibus Coisl. et Reg. Quorum loco habetur in editis, καὶ τὰ ἐξῆς, etc. (3) *Μνημονεῖτε*, etc. Reg. *Μνημόνευε*, ut habetur in contextu Apostoli solum Timotheum alloquentis. At idem cod. Reg. et Coisl. hunc locum superius ponunt lin. 102, post Christum τοῦ Κυρίου ἡμῶν, addendo initio hæc verba, καὶ ἔτι, et adhuc, ac in fine post ἐκ νεκρῶν, subjiciunt subsequentia Apostoli verba: Ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου. *Ex semine David, secundum evangelium meum.* Loco πίστις ἡμῶν, fides nostra, habetur in codd. Roe et Casaub., πίστις ἡμῶν, fides vestra, ut in Novi Testamenti tam Græco quam Latino textu. At multa etiam exemplaria ferunt ἡμῶν, inter alios Rufinus in expl. Symboli ad articulum de resurrectione carnis, legit, fides nostra.

(4) *Τοῖς δώδεκα.* Cum in editis scriptum esset. ἔνδεκα, undecim, ex codd. Coisl., Quob., Reg., Roe et Casaub. scripsi, δώδεκα, juxta Græcum Apostoli textum; nam vulgata translatio fert undecim, cum consentiant multi Bibliorum mss. codd. et sanctorum Patrum nonnullæ citationes. At Cyrillum legisse δώδεκα, evincunt tum verba sequentia in quibus isthæc palam recenset: ἔχεις δώδεκα μάρτυρας... εἰ τοῖς δώδεκα ἀπιστοῦσι, etc., et ista etc., 4, num. 12: Μάρτυρες αὐτοῦ τῆς ἀναστάσεως μαθηταὶ δώδεκα.

της. Τοιούτου τούτων (1) επισκόπου πρωτοτύπου A
 ιδόντος αναστάνα τον Χριστόν Ἰησοῦν, οὐ δ' τούτου
 μαθητῆς μη ἀπιστήσης. Ἀλλὰ λέγεις, ὅτι ὁ ἀδελφός
 Ἰάκωβος πρὸς χάριν ἐμαρτύρησεν. Ἐπειτα καὶ
 ἐμοὶ ὤφθη Παύλῳ, τῷ ἐχθρῷ. Ποία δὲ παρὰ ἐχθροῦ
 μαρτυρία κηρύσσοντας ἀμφιβάλλεται; Ὁ πρότερον
 δῶκτης, νῦν εὐαγγελίζομαι τὴν ἀνάστασιν.

KB. Πολλοὶ μάρτυρες εἰσι τῆς τοῦ Σωτῆρος ἀνα-
 στάσεως. Νῦν μὲν, καὶ πανσέληνον φῶς· ἔκκαιδε-
 κᾶτη γὰρ ἡ νῆξ ἦν. Πέτρα τοῦ μνήματος ἡ ὑποδε-
 ξμένη, καὶ ὁ λίθος ἀντικαταστήσεται εἰς πρόσωπον
 Ἰουδαίων· αὐτὸς γὰρ εἶδε τὸν Κόριον, καὶ ὁ λίθος ὁ
 ὅτι ἀποκλιθεῖς, αὐτὸς μαρτυρεῖ (2) τῆ ἀνάστασει,
 μέγχι· σήμερον καίμινος. Ἄγγελος Θεοῦ παρόντες
 ἐμαρτύρησαν τῇ ἀναστάσει τοῦ Μονογενοῦς. Πέτρος B
 καὶ Ἰωάννης, καὶ Θωμᾶς, καὶ ὁ λοιπὸν πάντες ἀπό-
 στολοι· οἱ μὲν (5) ἐπὶ τὸ μνήμα δραμόντες, καὶ τὰ
 ἑθῆνια τῆς ταφῆς, οἷς ἐνετύλιχθη πρότερον, αὐτῷ
 καίμινος μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἰδόντες· οἱ δὲ τὰς χεῖρας
 αὐτοῦ καὶ τοὺς πόδας ψηλαφήσαντες, καὶ τοὺς τύ-
 πους τῶν ἤλων θεωρήσαντες· ὁμοῦ δὲ πάντες τοῦ
 σωτηριεῖδος ἐμψυσήματος ἀπολαύσαντες, καὶ τοῦ
 συγχερεῖν ἀμαρτίας ἐν δυνάμει Πνεύματος ἀγίου
 καταξυθεύοντες. Γυναίκες, αἱ κρατήσασαι τοὺς πό-
 δας τοῦ τε αἰσιμοῦ τὸ μέγεθος, καὶ τοῦ παρόντος
 ἀγγέλου τὴν λαμπρότητα θεωρήσασαι καὶ τὰ ἑθῆ-
 νια (4), ἃ περιβαλλόμενος κατέλιπεν ἀναστάς. Οἱ

A episcopus principaliter Christum Jesum resuscita-
 tum viderit, tu qui discipulus ejus es, ne fidem ab-
 neges. ⁸⁷ At dixeris forte Jacobum fratrem ad gra-
 tiam testimonium tulisse. Deinde et mihi Paulo, ini-
 mico tuis est ⁸⁸. Quodnam autem testimonium ab ini-
 mico prædicante sumptum in dubium adducitur?
 Qui prius persecutor fui ⁸⁹, nunc resurrectionem
 annuntio.

XXII. Multi sunt resurrectionis Salvatoris testes.
 Nox et plenilunii lamen, sexta enim decima uox
 erat. ⁹⁰ Petra monumenti quæ Christum recepit, et
 lapis in faciem Judæorum resistit; ipse enim vidit
 Dominum, ⁹¹ et lapis qui tunc revolutus fuit ⁹² ipse
 de resurrectione testatur, usque in præsentem diem
 jacens; angeli Dei præsentem testimonium dixere
 pro Unigeniti resurrectione ⁹³. Petrus, et Joannes,
 et Thomas, et cæteri omnes apostoli; quorum alii
 quidem ad monumentum cucurrere ⁹⁴; et lintea-
 minia sepulture, quibus prius involutus fuerat, ibi-
 dem post resurrectionem jacentia viderunt ⁹⁵; alii
 vero manus et pedes ejus contractaverunt, et cla-
 vorum vestigia sunt contemplati ⁹⁶: ⁹⁷ omnes vero sim-
 ul Salvatoris insufflatione sunt perfusi, et condo-
 nandorum in virtute Spiritus sancti peccatorum
 potestate sunt dignati ⁹⁸. Mulieres quæ pedes ejus
 tenuerunt, terræque motus magnitudinem et angeli
 præsentis fulgorem conspexerunt ⁹⁹. Linteamina
 quoque quæ sibi circumposita resurgens dereli-

⁸⁷ Vid. cat. 6, num. 3; et cat. 16, num. 22. ⁸⁸ I Cor. xv, 8. ⁸⁹ I Tim. i, 13. ⁹⁰ Vid. cat. 13, num. 25.
⁹¹ Vid. cat. 13, n. 59. ⁹² Matth. xxviii, 2. ⁹³ Joan. xxiv, 4. ⁹⁴ Joan. xx, 4. ⁹⁵ Joan. vi, 7. ⁹⁶ ibid.
 27; et Luc. xxiv, 39. ⁹⁷ Vide cat. 13, num. 19, et sup. num. 11. ⁹⁸ Joan. xx, 22, 25. ⁹⁹ Matth. xxviii,
 9, 2, 4, 5.

Hesychius Hierosolymitanæ ecclesie præsbyter ita C
 legat sexti sæculi initio, ut patet ex ejus
 questionibus in Novum Testamentum a Cotelerio editis
 Monum. Eccl. gr. tom. III, quæst. 57. Legebatur
 constanter, δώδεκα, sub ejus sæculi finem, ut testis
 est Anastasius Sinaitæ Hodegi cap. 22, ac multi etiam
 Latini eamdem lectionem habent. Magis suspecta
 emendationis est lectio quæ fert undecim; quia re-
 surrectionis Christi tempore undecim tantum viris
 constat apostolicis senatus, et eidem senatui
 duodecim-virorum nomen tribuit eo tempore Joan.
 in Evang., cap. xx, 24.

(1) Τοιούτου τούτων, etc. Variant hic maxime co-
 dices. Ottobon. Τοσοῦτους νῦν ἐπισκόπους πρωτοτύ-
 πους ἰδόντες, corrupte; pejus in Reg. Τοσοῦτους ἐπι-
 σκόπους ἰδόντας, utrumque constructioni Cyrillianæ
 repugnat. Roe et Casaub., Τοῦ τούτων πρωτοτύπου
 ἐπισκόπου ἰδόντος. Cum primigenius episcopus vide-
 rit. Non contenta hæc lectio, primus enim ur-
 bis episcopus optime dici potuit πρωτότυπος ἐπί-
 σκοπος. Quæmadmodum Basilius, homilia in famem
 et siccitatem, pag. 354, Adami peccatum vocat πρω-
 τῶτον ἀμαρτίαν, aut aqua, ignis, aer vocari solent
 πρωτότιστα στοιχεῖα, primigenia elementa, apud Grego-
 rium Nyssenum, orat. 3, in resurrect., pag. 430,
 ita etiam dici potuit Jacobus principalis episcopus
 propter eximiam virtutem, sicut idem Nyssenus, ora-
 tione in Basilium fratrem, pag. 486, charitatem vocat
 πρωτότυπον τῶν χαριμάτων, tanquam excellen-
 tissimum donum, cæterorum fontem; ut etiam pro-
 pter eminentiam Hierosolymitanæ sedis, quam
 Hierosolymitani monachi in epistola ad Anastasium
 imperatorem, Vitæ S. Sabæ num. 57, dicunt, Τὴν εἰς
 τύπον καὶ τόπον Θεοῦ προκαθήμενῆν ἱερουσόων· Sa-

cerdotium in figuram et locum Dei præsidens. Re-
 neudam nihilominus consuetam lectionem judicavi,
 ac πρωτότυπος verti principaliter; nam ea voce pas-
 sim Græci abutuntur, ut significant quod in aliqua
 re primarium est et excellens ac præcipuum. Christum
 itaque Jacobus redivivum vidit principaliter;
 propter singulare privilegium illi concessum, quo
 Christus illi separatim apparuit, non in turba duo-
 decim apostolorum et quingentorum fratrum simul
 collectorum, quæ etiam Jacobo facta apparitio sin-
 gularibus circumstantiis, quas Hieronymus ex Evan-
 gelio secundum Hebræos refert in Catalogo de scri-
 ptoribus ecclesiasticis de Jacobo loquens, distincta
 ferebatur; nempe Jacobum jurasse se non comesturum
 panem ab illa hora qua biberat calicem Dami-
 ni, donec videret eum a mortuis resurgentem:
 idcirco Christus illi confestim apparuisse, atque ut
 comederet præcepisse. Vidit etiam principaliter, ut
 in ipsis locis in quibus gesta res erat, ferret testi-
 monium.

(2) Μαρτυρεῖ, testificatur. Potiores hanc judi-
 cavimus codd. Coisl. et Regii ac Grodæci lectionem,
 vulgata quæ fert, μαρτυρήσει, testabitur; nam de
 testimonio præsentis loqui Cyrillum fidem facit
 verba sequentia, Qui usque in hanc diem jacet. Vis
 etiam nonnulla lectioni accedat nostræ, si loco xxiζ-
 νος legatur cum Reg. et Coisl. codicibus δεικνύ-
 μενος, qui hæcenus monstratur.

(3) Οἱ μὲν. Articulum hanc necessarium, cui re-
 spondet alter, οἱ δὲ τὰς χεῖρας, etc. supplevimus ex
 codicibus Reg., Roe, Casaub. et Grod. Post τὰς χεῖ-
 ρας, adjecimus αὐτοῦ, ex iisdem et Coisl. Et paulo
 inferius ἀμαρτίας scripsi ex Coisl., pro ἀμαρτίας.
 (4) Καὶ τὰ ἑθῆνια. Eas voces in editis præter

quit⁹⁹. Milites et numerata iisdem pecunia¹. Locus A ipse adhuc conspicuus; et isthæc Ecclesiæ sanctæ domus a felicitis recordationis imperatore Constantino ex propenso amore Christi edificata, utque cernis ita exornata².

XXIII. Testatur etiam resurrectionem Jesu, quæ in nomine ejus a mortuis excitata est **Tabitha 217**³. Qui enim resurrectioni Christi derogavit fides, quando et nomen ejus mortuos suscitavit? Testis est resurrectionis Jesu etiam mare, ut prius⁴ audisti; testis et piscium captura, et carbones positi, et obsonium impositum⁵. Testatur et Petrus, qui prius quidem ter negaverat; tertium vero confessus est postea, et spiritales oves pascere jussus⁶. Stat in hodiernum usque diem (mons) Olivarum⁷, eum qui super nubem ascendit in hodiernum usque diem fidelium oculis tantum non demonstrans, ac coelestem ascensionis januam (1). In Bethleem de cælis descendit; ex monte Olivarum in cælos ascendit. Inde ad homines (venit) certamina incepturus; isthic vero ob certamina coronatur. Multos igitur testes habes; habes hunc ipsum resurrectionis locum, habes locum ascensionis nobis ad Orientem situm. Testes habes eos qui ibi testati sunt angelos, et nubem quam ascendit, et discipulos qui inde descenderunt⁸.

XXIV. Jam vero doctrinæ fidei series, ut et de assumptione diceremus, monebat: sed ita divina gratia disposuit, ut plenissime pro virium nostrarum modulo ea de re hesterno die in Dominica audires; cum divinæ gratiæ dispositione lectionum ordo in synaxi, ea quæ ad Salvatoris nostri in cælos ascensionem pertinent complecteretur. Illa vero quæ diximus, propter omnes sane et propter collectorum fidelium multitudinem, at præcipua ratione propter te disserimus; id autem quaeritur num dictis attenderis. Nosti enim quod fidei tenor docet te cre-

στρατιώται, καὶ τὸ ἀργύριον τὸ ἐσθὲν. Ὁ τόπος αὐτὸς ἐστὶ φαινόμενος· καὶ ὁ τοῦ ἁγίου Ἐκκλησίας οἴκος, ὃς τῆ φιλοχρίστου προαιρέσει τοῦ, ἐπὶ τῆς μακαρίας μνήμης, Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως (2) οἰκοδομηθεὶς τε καὶ, ὡς ὄρας, οὕτως φαίνεται.

ΚΓ'. Μαρτυρεῖ τῆ ἀναστάσει τῆ ἡσού, καὶ ἡ ἐν τῷ ὄνοματι αὐτοῦ ἐκ νεκρῶν ἐγερθεῖσα Ταβιθά. Πῶς γὰρ ἀπιστήθησεται Χριστὸς ἀναστὰς, ὅπου γε καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ νεκροὺς ἤγειρε; Μαρτυρεῖ τῆ ἀναστάσει τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἡ θάλασσα, καθὼς πρότερον ἤκουσας; μαρτυρεῖ καὶ ἡ τῶν ἰχθύων ἀγρὰ, καὶ ἡ ἀνθρακίαι ἡ κεκμένη, καὶ τὸ ὄψάριον τὸ ἐπιεικόμενον μαρτυρεῖ καὶ Πέτρος, ὁ πρότερον μὲν τρις ἀρηπάμενος (3), τὸ δὲ τρίτον ὁμολογήσας, καὶ ποιμαίνειν τὰ νοσητὰ πρόβατα προσταγθεὶς. Ἔσθηκε μέχρι σήμερον ὁ Ἐλαιῶν, τὸν ἐπὶ νεφελῇ ἀναβάσαντα τοῖς τῶν πιστῶν ὀφθαλμοῖς μονοουχί δεικνύων μέχρι σήμερον, καὶ τὴν οὐρανίον (4) τῆς ἀνάδοι πύλιν. Εἰς μὲν γὰρ Βηθλεὲμ ἐξ οὐρανόθεν κατεβήθεν· ἐκ δὲ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν εἰς οὐρανὸς ἀνεβήθεν· ἐκείθεν μὲν εἰς ἀνθρώπους (5) τῶν ἀγίων ἀρξάμενος, ἐνταῦθα δὲ ἐπὶ τοῖς ἀγίοις στεφανούμενος. Πολλοὺς οὖν ἔχεις τοὺς μάρτυρας· ἔχεις ἀναστάσεως τὸν τόπον τοῦτον· ἔχεις καὶ τὸν ἐξ ἀνατολῆς ἡμῶν τόπον τῆς ἀναβάσεως· ἔχεις καὶ μάρτυρας, τοὺς ἐκεῖ μαρτυρήσαντας ἀγγέλους, καὶ τὴν νεφελὴν ἧς ἐπέβη, καὶ τοὺς ἐκεῖθεν κατεβήσαντας μαθητάς.

ΚΔ'. Καὶ ἐν ἀκολουθίᾳ τῆς διδασκαλίας τῆς πίστεως (6), πρότερον εἶπειν καὶ τὰ περὶ τῆς ἀναλήψεως· ἀλλ' ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις ὑποκόνησε πληρέστατά σε ἀκοῦσαι, κατὰ τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν, τῆ χάρις ἡμέρα κατὰ τὴν Κυριακὴν (7) κατ' οἰκονομίαν τῆς θείας χάριτος, ἐν τῇ συνάξει τῆς τῶν ἀναγνωσμάτων ἀκολουθίας, τὰ περὶ τῆς εἰς οὐρανὸς ἀνάδοι τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν περιχεύσεως. Ἐλέγετο δὲ τὰ λεγόμενα, μάλιστα μὲν διὰ πάντας, καὶ διὰ τὸν τῶν πιστῶν ἑμὸν πληθος, ἕκαστος δὲ διὰ σὲ· ζητεῖται δὲ εἰ προσέχεις τοῖς λεγομένοις. Οἶδας γὰρ (8) ὅτι ἡ ἀκολουθία

⁹⁹ Joan. xx, 6, 7. ¹ Matth. xxviii, 15. ² Vide supra num. 7, 9 et 14. ³ Act. ix, 40. ⁴ Sup. num. 17 seq. ⁵ Joan. xxi, 6, 9. ⁶ ibid. 15-17. ⁷ Act. i, 9, 12. ⁸ ibid. 12.

missas resarcimus ex Reg., Coisl., Grod., Roe, Casaub., qui duo postremi addunt, καὶ τὸ σουδάριον et sudarium.

(1) *Mons Olivarum*, etc. Duas res in monte Olivarum quodammodo videri significat: Dominum in cælos ascendentem, et januam qua cælos ascendit. Prius intelligi potest de vestigiis Christi humi dixit quæ nunquam aboleri potuerit; adeo ut ædificata in hoc monte Ascensionis ecclesia, locus ille Christi vestigiis sacer pavimento sicut cætera conserni nequiverit: sed in sui cepit specie virens permanserit. Id testatur Paulinus Nolanus, epist. 51, n. 4, et Sulpicius Severus, lib. ii *Sacræ histor.*, cap. 48, etc. In eum locum ex omnibus orbis partibus fideles Christi vestigia adoraturi confinebant, ex Aug., tract. 47 in *Joan.*, n. 4. Addit Sulpicius loco citato, quod cum confluentium fides ex eodem loco terram auferat, damnum tamen arena non sentiat. Alterum quod Cyrillus ait, auctoritatem conciliare potest singulari narratione Bedæ *De locis sanctis*, cap. 7, et auctoris libri *De locis Actuum apostolorum* apud Hieronymum, si non idem cum Beda sit, aientium hujus ecclesiæ tecti partem quæ

Christi vestigiis imminebat, nunquam concamerari tegive potuisse.

(2) *Τὸ Ἐλαιῶν*. Articulum posuimus ex codicibus Reg., Roe et Casaub.

(3) *Τρις ἀρηπάμενος*. Vocem *τρις* addidimus ex Roe et Casaub.

(4) *τὴν οὐρανίον*. Ita scripsimus loco οὐρανίου juxta codd. Roe, Reg., Coisl.

(5) *Ἐκείθεν μὲν εἰς ἀνθρώπους*. Vitiose protus est in editis, μετὰ pro μὲν, quod ex Coisl., Reg., Oub., Roe, Casaub. et Grod. restitimus. Voces, εἰς ἀνθρώπους ex Roe et Casaub. ascripsimus, quarum loco Reg., Oub. et Coisl. habent εἰς οὐρανὸς, in cælos.

(6) *τῆς διδασκαλίας τῆς πίστεως*. Editi, τῆς πίστεως τῆς διδασκαλίας. Verba suo ordini reddimus ex Coisl., Reg., Roe, Casaub.

(7) *Κατὰ τὴν Κυριακὴν*. Coisl., Reg., Roe., Cas. τῆς Κυριακῆς; malle, τῆ Κυριακῆ. Illud κατὰ ex vicinia verborum, κατ' οἰκονομίαν, irrepsisse putem.

(8) *Οἶδας γὰρ*. Editi, οἶδα, corriguntur ex Reg. et Roe. Supra et infra loquuntur in persona secunda. Nomen ἀκολουθία, articulum suum præbiximus ex eisdem mss. et Casaub.

τῆς πίστεως διδάσκει σε πιστεύειν εἰς τὸν ἀναστάντα
 τῆ τρίτῃ ἡμέρᾳ· καὶ ἀναστάντα εἰς τοὺς οὐ-
 ρανούς, καὶ καθίσαντα ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς.
 Μάλιστα μὲν οὖν μνημονεύειν σε νομίζω τῆς ἐξηγη-
 τικῆς· πλὴν ἐν παραδρομῇ καὶ νῦν ὑπομνήσκω σε
 τὴν εἰρημότητα. Μνημόνευε καὶ τοῦ γεγραμμένου σαφῶς
 ἐν Ψαλμοῖς· Ἀνέβη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ. Μνη-
 μόνευε, ὅτι καὶ αἱ θεαὶ δυνάμεις ἔλεγον πρὸς ἀλ-
 λήλα· Ἄρατε πύλας, οἱ ἄρχοντες· ὑμῶν, καὶ τὰ
 ἐξῆς. Μνημόνευε καὶ τοῦ ψαλμοῦ λέγοντος· Ἀν-
 έβη (1) εἰς ὕψος, ἠγμάλωτευσεν αἰγμάλωσιαν.
 Μνημόνευε τοῦ προφήτου ἐπιπόντος· Ὁ οἰκοδομῶν
 εἰς τὸν οὐρανὸν τὴν ἀνάβασιν αὐτοῦ· καὶ τὰ
 λοιπὰ, ὅσα εἰρητο χθὲς διὰ τὰς τῶν Ἰουδαίων ἀντι-
 λογίας.

ΚΕ. Ὅταν γὰρ ὡς ἀδύνατον τῆ τοῦ Σωτῆρος ἀναβά-
 σαι ἀντιλέγῃσι, μνημόνευε τὴν περὶ τῆς μεταθέσεως
 τοῦ Ἀββακοῦ εἰρημμένων. Εἰ γὰρ ὁ Ἀββακοῦ (2) ὑπὸ
 ἀγγίλου μετετέθη, βασιταχθεὶς ἀπὸ τῆς κόμης τῆς κε-
 ραίης αὐτοῦ· πολὺ μᾶλλον ὁ καὶ προφήτης καὶ ἀγγέ-
 λων ἀσπότης, ἐξ ἑδρῶν Ἐλαίου νεφέλῃ ἐπιθάς, οὐκ εἰς
 δύναμις ποιεῖσθαι τὴν εἰς οὐρανούς ἀνοδοῦνατώτερος
 ἦν. Καὶ τὰ μὲν ὅμοια μνημόνευε τῶν θαυμάτων, τὴν
 ἂ ἐμπροχὴν τῆρει τῷ ἀσπότη τῷ θαυμαστοῦ·
 οἱ μὲν γὰρ ἐβαστάζοντο, ὁ δὲ βαστάζει τὰ πάντα.
 Μνημόνευε, ὅτι Ἐνιὸς μετετέθη, ἀλλ' Ἰησοῦς
 ἀνήβη. Μνημόνευε τῶν περὶ Ἠλίαν τῶν χθὲς εἰρη-
 μῶν· Ἦλιος μὲν ἐν ἄρματι (3) πυρὸς ἀνελή-
 φθη· Χριστὸς δὲ τὸ ἄρμα, μυριοπλάσιον χιλιῶδες
 εὐφροσύνη· καὶ ὅτι Ἠλίος μὲν ἀνελήφθη πρὸς
 ἀνατολὰς τοῦ Ἰορδάνου, Χριστὸς δὲ πρὸς ἀνατολὰς
 τοῦ χειμάρρου Κέδρων (4) ἀνήβη· καὶ ὅτι ἐκαίον
 ὡς εἰς τὸν οὐρανόν, Ἰησοῦς δὲ ἐκ οὐρανόν· καὶ ὅτι
 ἐκαίον μὲν εἶπε δοθήσεσθαι διὰ τὸ ἐκ Πνεύματι τῷ
 ἁγίῳ μαθητῇ, Χριστὸς δὲ τοσαύτην παρέσχε τοῖς ἰδίοις
 μαθηταῖς ἀπόλαυσιν χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος,
 ὥστε μὴ μόνον αὐτὸ ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς, ἀλλὰ καὶ διὰ

A dere in eum qui resurrexit tertia die; et reiectus est
 in caelos, et consedit a dextris Patris. Maxime igitur
 existimo te expositionis nostrae recordari nihilominus,
 uti obiter, nunc eorum quae dicta sunt memo-
 riam refricabo. Memor esto ejus quod aperte in
 Psalmis scriptum est: *Ascendit Deus in jubilatione*
 *. Recordare quod et divinae potestates ad se invi-
 cem aiebant: *Attollite portas, principes, vestras* **,
 etc. In mentem redeat psalmi dicentis: *Ascendit in altum, captivam duxit captivitatem* †. Memineris
 prophetae aientis: *Qui aedificat in caelum ascensionem 218 suam* †; et reliqua quae propter Judaeorum
 contradictiones heri sunt dicta.

B XXV. Quando enim Salvatoris ascensionis velut
 impossibili obnixi fuerint, memineris eorum quae
 de translatione Habacum dicta sunt. Si enim Habacum
 ab angelo translatus est, per comam sui capi-
 titis portatus †: multo magis et prophetarum et
 angelorum Dominus, de monte Olivarum nubem
 conscendens, propria virtute sibi in caelos aditum
 parare potuit; et similia quidem mira in mentem
 redne, Domino vero mirabilium effectori singula-
 rum excellentiam serva; illi enim portabantur;
 iste vero omnia portat †. Memineris Knoch translatum
 esse †, at Jesum ascendisse. Recordare eorum
 quae de Elia heri dicta sunt: quod videlicet
 Elias in igneo quidem curru assumptus sit †,
 Christi vero currus Inerit, *decies millies multiplicata*
laudantium millia †: et quod Elias ad orientem
 Jordanis assumptus sit †, cum Christus ad orientem
 torrentis Cedron ascenderit: quodque ille tanquam
 in caelum ascenderit †, Jesus vero in caelum:
 et quod prior ille dixerit, *datum iri in Spiritu*
santo suo discipulo duplicia †: Christus
 vero tantam suis discipulis sancti Spiritus gratiam

* Psal. xvi. 6. ** Psal. xliii. 7. † Psal. xiv. 35. † Hebr. i. 3. † Gen. v. 25. † IV Reg. 8, 11, 14, 15. † ibid. 11, sec. LXX. † ibid. 9.

(1) Ἀνέβη. Coisl., Ἀνέβης, ut habetur in psalmi contextu juxta Ald. et Compl. edit. cum Romano ferat, ut et Paulus scripsit, Ἀναβάς. Loco ἠγμάλωτευσας, quod male constituitur cum Ἀνέβη, scripsi ἠγμάλωτευσεν, ut est apud Apostolum, et ex codd. Roe, et Casaub. Optime tamen constaret lectio scribenda, αἰγμάλωτευσας, captivam ducens. Pro αἰγμάλωσιαν, captivitates, scripsimus, αἰγμάλωσιαν, sing. num. captivitatem, nisi est tam in Psal. quam in Paulo, ex codd. Coisl., Reg., Roe et Casaub. Paulo post, ante οὐρανόν, adjectivum articulum τόν, ex Coisl., Reg. et propheticis textu.

(2) Ἀββακοῦ. Roe, et Casaub. habent Ἀββακοῦ, ut ejus Prophetae nomen in Bibliis Graecis et vulgo apud Patres legitur. At Cyrillus constanter legit, Ἀββακοῦ, cat. 12. n. 10.

(3) Ἐν ἄρματι. Ex Coisl. et Reg. addidimus praepositionem. Paulo post, loco εὐφροσύνην, benedictionem, legitur in codd. Coisl., Reg. et Ottob., εὐθροσύνην, abundantiam, ut habetur in sacro textu. At Roe habet, εὐθροσύνην, errore librarii. pro εὐθροσύνην, latinitatem, quod vulgatus Psalmodum interpretis videtur legisse. Sunt e Patribus qui legunt, εὐθροσύνην, dirigentium, quod in describendis

lxvii. 19; Ephes. iv. 8. † Amos ix. 6. † Dan. Reg. ii. 11. † Psal. lxxvii. 18. † IV Reg. ii.

sive Psalmis, sive illorum Patrum textibus, amanuensium vitio factum ex εὐθροσύνην.

(4) Τοῦ χειμάρρου Κέδρων. Post hanc vocem habetur in codd. Coisl. et Reg., Ἰησοῦς δὲ ἀνήβηκε ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, Jesus autem ascendit super caelos, Ephes. iv. 10. Voces, καὶ etc. sequentes, usque ad εἰς οὐρανόν secundum incl. addidimus ex codicibus Roe et Casaub. Ex namque nobis plane Cyrilliana videtur; ac propter repetitionem verborum καὶ etc. facili admodum fuit praetermissio. Eadem Eliae tanquam in caelum, Jesu vero in caelum absolute assumpti observatio, legitur apud auctorem homil. in Ascensionem sub nomine sancti Athanasii a Combello editae, Actuarii tom. I. p. 358. Basilii Seleucensis videtur esse. Paulo post, loco δοθήσεται, scripsimus, ex codd. Roe et Casaub. δοθήσεται, quia verba haec δοθήσεται, etc. ut hic jaecent, Eliae non sunt qui Eliseum in secunda persona allocutus est; et verba, τῷ ἁγίῳ μαθητῇ, sive legere mavellit cum codd. Coisl., Reg. et Grod., τῷ ἰδίῳ μαθητῇ, proprio discipulo, omnino sunt alterius hominis de Elia loquentis. Ante μαθηταῖς, addidimus ex Reg. et Coisl. vocem ἰδίος.

participationem concesserit; ut non solum illum A habent in seipsis, sed et per impositionem manuum suarum communicationem ejus credentibus impertirent ¹¹.

XXVI. Cumque ita adversus Judæos pugnaveris, eosque ex similitudinibus debellaveris, tunc ad supereminentem Salvatoris gloriam veni: in eo quod illi quidem servi sint, iste autem Dei Filius. Atque ita eum excellere recordaberis, dum cogitabis Christi servum usque in tertium cœlum raptum esse. Si enim Elias ad primum usque pervenit cœlum, Paulus vero usque ad tertium ¹², præstabiliorē utique consecutus est iste dignitatem. Non te tuorum pudeat apostolorum; non sunt Moyse deteriores, nec prophetis inferiores; sed boni sunt cum bonis, et bonis meliores. Nam Elias revera in cœlum assumptus est; at Petrus habet claves regni cœlorum, cum audierit: *Quæcumque solveris super terram, erunt soluta in cœlis* ¹³. Elias in cœlum duntaxat est sublatus; Paulus vero et in cœlum et in paradysum (1) **219** (decebat enim Jesu discipulos multiplicatam gratiam accipere): *audivit ineffabilia verba quæ non licet homini loqui* ¹⁴. Descendit autem desursum Paulus, non quod tertii cœli habitatione indignus foret; sed ut perceptis humanam sortem superantibus donis, cumque honoris accessione descendens, cum Christum prædicasset, et mortem pro ipso toleravisset, martyrii quoque coronam assequeretur. Cætera vero hujus argumentationis, hieri a me in synaxi Dominicæ disputata, præterivi, quod prudentibus auditoribus sola ad doctrinam sufficit recordatio.

XXVII. Memento quoque eorum quæ de Filii a dextris Patris sessione multoties a me sunt dicta; eo quod fidei consequentia illud habeat: *Qui et ascendit in cœlos et consedit a dextris Patris. Pro-*

¹¹ Act. viii, 17, 18. ¹² II Cor. xii, 2. ¹³ Matth. xvi, 19. ¹⁴ II Cor. xii, 4. ¹⁵ Vid. cat. 4. n. 7; cat. 41, n. 17.

(1) *Et in cœlum et in paradysum.* Duo distincta loca ac distinctas Pauli translationes memorat; qua in re multos Patres assentientes habet, ut Clem. Alex., Strom. xv, pag. 586; Iren., lib. ii, cap. 50, num. 7; Methodium, apud Epiph., hæres. lxxiv, num. 47; auctorem *Synopseos*, num. 61; Cosinam *Ægyptium*, *Topogr. Christ.*, lib. iii, v et ix, et alios. Cum dicat ea re Paulum Eliæ præcellere, quod uterque in cœlum, sed in paradysum præterea raptus sit Paulus; vel Eliam in paradiso degere negat, quod tamen est in ore Patrum; vel paradysum alterum a terrestri distinguit. Contra Iren., lib. v, num. 1; Athanasium, *De decretis Nicænæ synodi*, num. 6; Epiph., *Anch.* num. 54, eundem paradysum censere videntur in quo Adam conditus, et postea translatus Enoch, Elias, Paulus, et pius latro. Eliam hic ad primum usque cœlum pertigisse ait, quem supra, num. 25, observat non in *cœlum* ut Christus, sed *quasi in cœlum* evectum esse: primum igitur cœlum non existimavit esse paradysum, quod nonnullis placuit. Multo minus idem existimavit paradysum esse cum cœlo tertio, quæ Ambrosii sententia in psalm. cxviii, vers. 4, num. 2. De his rebus quæ nullo Ecclesiæ judicio finitæ sunt, ac fortassis Deus nobis incompetas esse voluit, dis-

της ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν αὐτῶν, τῆς κοινωνίας αὐτοῦ μεταδίδονται τοῖς πιστεύουσιν.

ΚΓ'. Καὶ ὅταν οὕτως πρὸς Ἰουδαίους παλαίῃ; ὅταν ἐξ ὁμοίότητος νικήσῃς, τότε ἔλθῃ λοιπὸν ἐπὶ τὴν ὑπεροχὴν τῆς τοῦ Σωτῆρος δόξης· ὅτι οἱ μὲν δούλοι, ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Καὶ οὕτω δὲ τῆς ὑπεροχῆς μνημονεύσεις, ἐννοῶν, ὅτι τοῦ Χριστοῦ δούλος (2) ἠρπάγη ἕως τρίτου οὐρανοῦ. Εἰ γὰρ Ἥλιος μὲν ἕως πρώτου ἐφθασε, Παῦλος δὲ ἕως τρίτου οὐρανοῦ· πρῶτιστότερος ἄρα τετύχηκε τῆς ἀξίας. Μὴ ἐπισχυνοῦναι τοῖς σοῖς ἀποστόλοις. Οὐκ εἰσὶ χεῖρονες Μωϋσέως, οὐδὲ δεῦτεροι τῶν προφητῶν· ἀλλὰ καλοὶ μετὰ καλῶν, καὶ καλῶν καλλίονες. Ἥλιος μὲν γὰρ ἀνελήφθη εἰς οὐρανὸν· ἀλλὰ Πέτρος ἔχει τὴς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἀκούσας· Ὅσα ἂν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δελεημένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ἥλιος εἰς οὐρανὸν μόνον· Παῦλος δὲ καὶ εἰς οὐρανὸν, καὶ εἰς παράδεισον (ἔπρεπε γὰρ τοῦ μαθητῆς τοῦ Ἰησοῦ, πολυπλασίονα λαβεῖν τὴν χάριν) ἤκουσε ἀρήρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὲν ἀνθρώπων λαλήσασαι. Κατὰ τὴν δὲ οὐρανὸν ἀνωθεν πάλιν, οὐχ ὅτι ἀνάβη; ἦν τῆς ἐν τῷ τρίτῳ οὐρανῷ διατριβῆς· ἀλλ' ἵνα ἀπολαύσας τῶν ὑπὲρ ἀνθρώπων, καὶ ἐντιμος καταβῆ; καὶ Χριστὸν κηρύξας, καὶ ὑπεραποθανῶν αὐτοῦ, λάβῃ καὶ τὸν τοῦ μαρτυρίου στέφανον. Παρέλιπον τὰ λοιπὰ τῆς κατασκευῆς, τὰ χθὲς ἐπὶ τῆς συνάξεως εἰρημένα τῆς Κυριακῆς· παρὰ γὰρ τοῖς συνετοῖς ἀκροαταῖς, αὐτάρκεις μόνον καὶ ὑπόμνησις εἰς μάθησιν.

KZ. Μέμνητο δὲ καὶ τῶν εἰρημένων μοι πολλῶν; περὶ τοῦ ἐκ δεξῶν τοῦ Πατρὸς καθέζεσθαι τὸν Υἱὸν, διὰ τῆς τῆς πίστεως ἀκολουθίας, τὴν λέγουσαν· Καὶ ἀνεβήσθαι εἰς τὸν οὐρανόν (5), καὶ

crepantes sunt admodum sententiæ, quas et commemorare longum est, et huc nostro instituto alienum.

(2) *Ὅτι τοῦ Χριστοῦ δούλος.* Reg., ὅτι ὁ τοῦ Χριστοῦ δούλος. Roe et Casaub., ὅτι εἰ Παῦλος τοῦ Χριστοῦ δούλος, quod si Paulus Christi servus. Grodecius nomen Pauli legit, non tamen, si. Paulo post, loco *προτιμότερος*, quod vel amanuensium, vel tyrographorum mendium est, scripsimus ut sensus postulat ex codd. Reg. et Grod., *προτιμότερος*. Pro *χεῖρονες*, infra, Reg. et Coisl. habent, *ἤττονες*.

(3) *Εἰς τὸν οὐρανόν.* Articulum hujus addidimus ex codd. Roe et Casaub. et hujus membri Symboli citatione supra num. 24 atque ex Catecheses titulo. Infra loco *ἰδιότητα*, scriptum est in codd. Coisl., Roe, Casaub. et Reg., *ἰδέαν*, sive ut habent ambo postremo, *εἰδέαν, speciem*. Hicque omnes pro *πολυπραγμονῶν*, habent, *πολυπραγμῶνε, ne curiose inquire*. At Roe paulo fusius hæc descripta continet: *Θρόνον μὲν εἰδέαν, ἢ θρόνον, ἢ πολυπραγμῶνε· Θρόνοι equidem hujus speciem, vel thronum ipsum, ne curiose indagato*. Consequenter ad hanc eorum codicum actionem loco *ἀνεγόμενος* sequentis, Coisl. et Reg. habent, *ἀνεγόμενος, nec*

καθίσταται ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς. Θρόνου μὲν ἰδιότητα μὴ πολυπραγμονούμεν· ἀκατάληπτον γάρ. ἤξει δὲ ἀνεχώμεθα ὡπὴρ λεγόντων κακῶς, ὅτι μετὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνοδοῦν, τότε ἤρξατο τοῦ ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθέζεσθαι ὁ Υἱός. Οὐ γὰρ ἐκ προκοπῆς ἔσχε τὸν θρόνον· ἀλλὰ ἀπ' οὐπὲρ ἔστιν (ἔστι δὲ ἀεὶ γεννηθείς), καὶ συγκαθέζεται (1) τῷ Πατρὶ. Καὶ τοῦτον τὸν θρόνον, πρὸ τῆς ἐνσαρκου παρουσίας τοῦ Σωτῆρος ἑωρακῶς ὁ προφήτης φησὶν Ἰσαίας· *Εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐκρημέντου, καὶ τὰ ἔξῃ· τὸν Πατέρα μὲν γὰρ οὐδὲς ἑώρακε πώποτε, ὁ δὲ τῷ προφήτῃ τότε φανεῖς, Υἱὸς ἦν.* Καὶ Ὁ Παλμυδὸς φησὶν· *Ἐτοίμος ὁ θρόνος σου (2) ἀπὸ τότε, ἀπὸ τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ.* Πολλῶν οὖσῶν τῶν περὶ τοῦτου μαρτυριῶν, διὰ τὸ πολὺ τῆς ὥρας ἀρκοῦμεθα καὶ ταῦτα.

ΚΗ'. Νῦν δὲ ὁμῶς ὀπομινησθῶν ὀλίγων, τῶν ἐκ πολλῶν εἰρημέων περὶ τοῦ ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθέζεσθαι τὸν Υἱόν. Ὁ μὲν γὰρ ἑκατοστὸς ἑννατος ψαλμὸς εὐφρῶς φησὶν· *Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.* Βεβαίῶν δὲ ὁ Σωτὴρ τὸ εἰρημένον ἐν Εὐαγγελίοις, φησὶ τὸν Δαβὶδ ὡς ἀπ' ἑαυτοῦ ταῦτα, ἀλλ' ἐξ ἐπιπολαίας τοῦ αἰγίου Πνεύματος εἰρηκέναι, λέγων· *Πῶς ὦν Δαβὶδ ἐν Πνεύματι Κύριον αὐτὸν καλεῖ, λέγων· Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, καὶ τὰ ἔξῃ;* Καὶ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων, ἐν τῇ τῆς Πεντηκοστῆς ἡμέρᾳ σταθεῖς ὁ Πέτρος οἰκτῶς ἐνδοξα, καὶ τοῖς Ἰσραηλίταις διαλεγόμενος, τῆς ἐν τῷ ἑκατοστῷ ἐνάτῳ ψαλμῷ ταύτης αὐτολεξελ τῆς μαρτυρίας ἐμνημόνευσε.

ΚΘ'. Ὑπομινηστέον δὲ καὶ ἄλλων ὀλίγων μαρτυριῶν ὁμοίως περὶ τοῦ ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς (3) καθέζεσθαι τὸν Υἱόν. Ἐν μὲν γὰρ τῷ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίῳ γέγραπται· *Πληρὴ λέγω ὑμῖν, ἀπ' ἄρτι ὄψεσθε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως, καὶ τὰ ἔξῃ·* ὅς ἀκολουθῶς καὶ ὁ ἀπόστολος Πέτρος φησὶ, γράφων· *Δὲ ἀναστάσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς ἔστιν ἐν δεξιῷ τοῦ Θεοῦ, πορευθεὶς εἰς οὐρανόν.* Ὁ δὲ ἀπόστολος Παῦλος Ῥωμαίοις μὲν γράφων, φησὶν· *Χριστὸς ὁ ἀποθανὼν, μᾶλλον δὲ καὶ ἐγερθεὶς, ὃς καὶ ἔστιν ἐν δεξιῷ τοῦ Θεοῦ·* Ἐφασίοις δὲ ἐπιστέλλον, οὕτως εἶρηκε· *Κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κράτους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ἣν ἐτήρησεν ἐν τῷ Χριστῷ, ἐγγέ-*

priam vero hujus sedis rationem ne sollicitius inquiramus, captum enim excedit. Neque perferamus eos (4) qui perverse asserunt, quod post crucem et resurrectionem, et regressum in caelos, tunc Filius a dextris Patris sedere coepit; non enim ex profectu sedem hanc adeptus est: sed ex quo est, (est autem ab aeterno genitus), etiam sedet una cum Patre. Et hunc thronum ante Salvatoris in carne adventum conspiciat Isaias propheta, ait: *Vidi Dominum sedentem super thronum excelsum et elevatum* 20, etc. Patrem namque nemo vidit unquam 21; qui vero tunc prophetae conspectus est, Filius erat. Et Psalmidicus ait: *Paratus thronus tuus ex tunc, a saeculo tu es* 22. Cum vero multa sint hujus rei [nimirum aeternam eam sedem esse] testimonia, haec propter breviter horam adduxisse sufficiat.

XXVIII. Nunc autem vobis in memoriam reducenda sunt pauca de multis, quae dicta sunt [in Scripturis] de hoc argumento quod a dextris Patris Filius sedeat. Centesimus enim nonus psalmus aperte dicit: *Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, donec posuerim inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Dictum hoc in Evangeliiis confirmans Saluator, ait Davidem haec non a se ipso, sed ex divini Spiritus inspiratione dixisse, his verbis: *Quomodo ergo David in Spiritu Dominum eum vocat, dicens: Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis* 22, et quae sequuntur? Et in Actibus apostolorum in die Pentecostes, stans Petrus cum undecim et ad Israelitas disserens, hujus ex centesimo nouo psalmo testimonii ipsis verbis meminit 23.

XXIX. In memoriam quoque reducenda 240 sunt pauca alia ejusmodi testimonia de Filii a dextris Patris consensu. In Evangelio secundum Matthaeum scriptum est: *Ceterum dico vobis, abhinc videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis* 21, etc. His consentanea scribens Petrus apostolus dicit: *Per resurrectionem Jesu Christi, qui est in dextera Dei, profectus in caelum* 22. Paulus vero apostolus ad Romanos scribens ait: *Christus qui mortuus est, imo potius qui et resurrexit, qui etiam est in dextera Dei* 23. Ad Ephesios vero scribens ita profatur: *Secundum operationem potentiae fortitudinis ejus, quam exeruit in Christo, suscitans eum a mortuis, et sedere faciens in dextera sua* 24, et

20 Isa. vi, 1. 21 Joan. i, 18; 1 Tim. vi, 16. 22 Psal. cxii, 2. 23 Matth. xxi, 45. 24 Act. ii, 14, 31. 25 Matth. xxvi, 64. 26 1 Petr. iii, 21, 22. 27 Rom. viii, 34. 28 Ephes. i, 19, 20.

patiens, etc. Roe et Casaub., ἀνεγὼν τινὸς τῶν λεγόντων κακῶς, neque patiari quemquam eorum qui praese aiunt, etc.

(1) Ἐστὶ δὲ ἀεὶ γεννηθείς, καὶ συγκαθ. Particulam δὲ scripsimus loco γὰρ ex codd. Reg. et Grod. Conjunctionem καὶ ante συγκαθέζεται, omittunt codd. Coisl., Reg. et Roe. Vide parallelum, et simillimum locum, cat. 4, n. 7.

(2) Ὁ θρόνος σου. Coisl. et Reg. addunt, ὁ Θεός, a Deus, quae additio reperitur in nonnullis hujus

versiculi allegationibus. infra, loco τὸ βραδύ, tarditatem, legimus, τὸ πολὺ ex codicibus Coisl., Reg., Roe, Casaub., ut cat. 15, num. 33; cat. 4, n. 20. Grodecius legisse videtur, βραχύ, propter brevitatem, ut cat. 14, num. 8.

(3) Περὶ τοῦ ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς. Pronomen τοῦ in editis male ante περὶ collocatum, suae sedi restitimus ex Coisl., Reg. et Roe. Vocem quoque, τοῦ Πατρὸς, ex Reg. et Grod. adscripsimus.

(4) Paulianiste.

quæ sequuntur. Colossenses autem sic docebat: *A ρας αὐτὸν ἐκ νεφρῶν, καὶ καθίσας ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς·* τοὺς δὲ ἐν Κοινοῖσι οὕτως ἔβιβασεν· *Εἰ οὖν συνήρηθήτε τῷ Χριστῷ, τὰ ἄνω ζητεῖτε, οὐδὲ Χριστὸς ἔστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς καθήμενος· ἐν δὲ τῇ πρὸς Ἐβραίους ψηφί· Καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν (2) ποιησάμενος, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς· καὶ πάλιν· Πρὸς τίνα δὲ τῶν ἀγγέλων εἰρηκὲ ποτε· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου; καὶ πάλιν· Αὐτὸς δὲ μίαν ὑπέρ πάντων (3) προσενέγκας οὐκίαν εἰς τὸ διηγεκὲς, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ· τὸ λοιπὸν ἐκεχθόμενος, ἕως τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ· καὶ πάλιν· Ἀφ' ὧν ἄντες εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγρὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν· δὲ ἀρετῆς προκαμέτης αὐτῷ χαρᾶς, ὑπέκρινε τὸν σταυρὸν (4), αἰσχύνῃς καταφρονήσας· ἐν δεξιᾷ τε τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ κεκάθικας.*

XXX. Et cum alia sint permulta de Unigeniti a B dextri Dei sede testimonia, ista nobis sufficiant in presenti; eamdem iterum ²⁰ admonitionem repetentibus, quod non post suum in carne adventum hanc sedis consecutus sit prerogativam; sed et ante omnia saecula unigenitus Dei Filius, Dominus vero noster Jesus Christus, hunc in dextera Patris ab aeterno obtinet thronum. Ipse vero omnium Deus Christi Pater, et Dominus noster Jesus Christus, qui descendit et ascendit ²¹, et una cum Patre sedet, custodiat animas vestras: inconcussam immutabilemque vestram in eum qui resurrexit spem conservet; simul exsuscitet vos ex mortuis peccatis vestris ad donum suum caeleste: dignos vos efficiat, qui rapiamini in nubibus in occursum Domini in aera ²², in tempore opportuno: et donec tempus illud adveniat gloriosi ejus adventus secundi, inscribat omnia vestrum nomina in libro viventium; inscriptaque semel nunquam deleat **221** [multorum enim qui excidunt delentur nomina ²³ (1)]. Praestet autem omnibus vobis cre-

²⁰ Coloss. iii, 1. ²¹ Hebr. i, 3. ²² ibid. 15; ²³ Psal. cix, 1. ²⁴ Hebr. x, 12, 15. ²⁵ Hebr. xii, 2. ²⁶ Sup. n. 27. ²⁷ Ephes. iv, 10. ²⁸ 1 Thess. iv, 16. ²⁹ Psal. lxxviii, 29; Apoc. iii, 5.

(1) *Multorum qui excidunt delentur nomina.* Verbi controversia est, num aliqui de libro vitae deleantur. Id ex praesenti psalmi loco affirmant Patres fere omnes. Quod sane dubitari non potest, si librum vitae intellexerit eum in quo justii et justa opera scribuntur. Consentitque Augustinus, in psal. cxxx, n. 8, his verbis: *Cujusvis contemptibilis in Ecclesia qui credit in Christum, et diligit Christum, et amat pacem Christi, nomen scriptum est in caelo.* Sic quoque Cyrillus cat. 19, n. 5, abrenuntiationes baptismumque in divinis libris scribi ait: et cationes, n. 22 et 25, bona omnia opera descripta esse testatur; sicut et mala, quae per penitentiam delentur. Continentium vero et virginum nomina in angelicis libris scribi doret, quae lascivis operibus admissis deleantur, cat. 4, n. 24. Quod si librum viventium da praedestinatione interpretetur, verum quoque est ex eo neminem deleri, quamcumque demum, sive gratuite, sive ex bonorum operum praesensione decretæ praedestinationis opinionem sequare: nec immerito Augustinus, in psal. lxxviii, n. 15, hunc vericulum qui 29 est explicans, eos de quibus est sermo aliter scriptos negat fuisse quam quod ita putabant. Nempe librum vitae definit, lib. xx *De civ.*

A'. Καὶ ἄλλων ἐκ οὐσῶν μαρτυριῶν περὶ τῆς ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καθέδρας τοῦ Μονογενοῦς, αὐτάρκειαι ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι καὶ αὐταί· τὴν αὐτὴν πάλιν ἡμῶν ποιουμένων ὑπόμνησιν, ὅτι οὐ μετὰ τὴν ἑσαρκίαν παρουσίαν τῆς καθέδρας ταύτης (5) ἔσχε τὴν ἀξίαν· ἀλλὰ γὰρ καὶ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, Κύριος δὲ ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, τὸν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ ἀφρονήσων. Αὐτὸς δὲ ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ὁ τοῦ Χριστοῦ (6) Πατήρ, καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ καταβάς καὶ ἀναβάς καὶ τῷ Πατρὶ συγκαθεζόμενος, φυλάττει τὰς ὑμετέρας ψυχάς· ἀσειστον ἡμῶν καὶ ἀτρεπτον τὴν ἐλπίδα, τὴν εἰς τὸν ἀναστάντα, διατηρήσεις· συνεξεγέρσειεν ὑμᾶς ἐκ τῶν νεκρῶν ὑμῶν ἁμαρτημάτων, εἰς τὴν ἐπουράνιον αὐτοῦ δωρεάν· καταξιώσειεν ὑμᾶς ἀρπαγῆσαι ἐν νεφέλαις, εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα, ἐν καιρῷ εὐθέτη· καὶ ἕως ὁ καιρὸς κείνους ἔρχεται τῆς ἐνδόξου (7) δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας, ἐγγράψειεν ὑμῶν τὰ ὀνόματα πάντων ἐν βίβλῳ ζώντων, καὶ ἐγγράφειας μηκέτι ἐξαλείψει (πολλῶν γὰρ ἐξαλείφεται τῶν ἀποπισπόντων).

Dei, cap. 15, praesentiam Dei quae facti non potest; ita ut electorum si quisquam perit, fallatur Deus. Id. De corr. et gr., c. 7, n. 14.

(2) *τῶν ἁμαρτιῶν.* Addunt Roe, Casaub. et Grod. ἡμῶν, *peccatorum nostrorum*, ut habetur in Graeco Novi Test. textu, sed in Vulg. omittitur.

(3) *ὑπέρ πάντων, pro omnibus.* Descendit a sacro textu in quo est, *ὑπὲρ ἁμαρτιῶν, pro peccatis*, et ita scribitur in codd. Coisl., Reg. Ita etiam videtur legisse Grodocius.

(4) *τὸν σταυρὸν.* Deest articulus in codd. Roe, Casaub., Coisl. et Reg., ut in sacro textu.

(5) *ταύτην, etc.* Hanc cathedram dignitatem. Coisl., Reg., Roe, habent, ταύτης, *hujus cathedrae dignitatem.*

(6) *Ὁ τοῦ Χριστοῦ.* Articulus ὁ ascriptissimus ex Coisl., Reg., Roe, Casaub. Paulo post, loen ἡμετέρας, *nostras*, posuimus, ὑμετέρας, *vestras*, et Roe, Casaub. et Grod., sensu ita postulante: *non enim legitur, deestitum ὑμῶν, etc., συνεξεγέρσειεν ὑμᾶς, etc.*

(7) *τῆς ἐνδόξου.* Habetur in impressis, τῆς εὐθέτου καὶ ἐνδόξου, *opportuni et gloriosi adventus.* Illud, εὐθέτου, propter viciniam similibus vocis suppo-

παράγοι δὲ τοῖς πᾶσιν ὑμῖν (1) πιστεύειν μὲν εἰς τὸν ἀναστάντα, ἐκδέχεσθαι δὲ τὸν ἀνελθόντα καὶ πάλιν ἐρχόμενον (ἐρχόμενον δὲ οὐκ ἀπὸ γῆς· ἀσφαλίζου γὰρ, ἀνθρώπου, σαυτὸν, διὰ τοὺς μέλλοντας ἐρχεσθαι πλάνους), τὸν ἄνω καθεζόμενον, καὶ ἡμῖν ὡς συμπαρόντα, τὸν ἐκάστου βλέποντα τὴν τάξιν καὶ τὸ στερῶμα (2) τῆς πίστεως. Μὴ γὰρ, ὅτι σὰρξ τὸν ἔπιστιν, παρὰ τοῦτο νομίσῃς, ὅτι καὶ πνεύματι. Μέσος ἐνταῦθα πάρεστιν, ἀκούων τὰ περὶ αὐτοῦ λεγόμενα, καὶ βλέπων τὰ ἐν σοὶ νοούμενα, καὶ ἐτάζων νεφροὺς καὶ καρδίας. Ὅς καὶ νῦν ἰκοιμὸς ἵστι τοὺς προσύοντας τῷ βαπτίσματι, καὶ πάντας ὑμᾶς (3), ἐν ἁγίῳ Πνεύματι προσεσέγγειαι τῷ Πατρὶ, καὶ εἰπαίν· Ἰεσοῦ ἐγὼ καὶ παιδία, ἃ μὲν ἔδωκεν ὁ Θεός· ἢ ἡ δόξα (4) εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

¹ Vid. cat. 4, n. 15; cat. 10, n. 4; cat. 15, n. 35. ² Coloss. II, 5. ³ Joan. I, 26. ⁴ Psal. VII, 10; Apoc. II, 23. ⁵ Isa. VIII, 18.

rus positæ, librorum imperitia importune hic B Coisl., Roe, Casaub., Grodec. In iis omnibus, et in Reg. omittitur καὶ ante πάντας. Verba, ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, absunt a Roe et Casaub. Loco ἔδωκεν, Coisl., Reg., Roe, Casaub. habent, ἔδωκεν, ut est in sacro textu tum Pauli, tum Isaie, et ab ipso Cyrillo citatur, cat. 4, n. 6. Porro loco ἔδωκεν, dedi-
ati, reposui, ἔδωκεν, ex codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub. juxta sacrum textum tum Isaie, tum Apostoli, et ipsam Cyrillum, cat. 4, n. 6.

(1) Πᾶσιν ὑμῖν. Ex Coisl. et Grod.; nam editi, ἡμῖν.

(2) Τὸ στερῶμα. Ex Paulo, Coloss. II, 5: et Coisl. et Reg., τὸ στερῶν, ut supra, num. 14, τῶν γυναικῶν τὸ στερῶν τῆς πίστεως. Coisl. addit verba, εἰς Χριστόν, inter τῆς εἰπίστεως, ex loco Coloss. citato. Puncto ante μέσος interposito, negantem particulam quam hic omnes interpretes ascribunt, evitamus.

(3) Πάντας ὑμᾶς. Ita nos loco ἡμᾶς, ex codd.

dere in eum qui resurrexit; eundem vero expectare qui descendit et iterum veniet ⁴⁴ (veniet autem non e terra; et ipsum enim præsumi, o homo, propter proventuros impostores), qui in superis sedet, et nobis hic una præsens adest, uniuscujusque compositionem et fidei firmitatem continens ⁴⁵. Quod enim carne nunc abest, ne idcirco judices etiam abesse spiritu. Medius hic adest ⁴⁶, audiens quæ de se dicuntur, et quæ apud te cogitas videns, scrutans renes et corda ⁴⁷. Qui nunc quoque paratus est accedentes ad baptismum, et vos omnes in Spiritu sancto repræsentare Patri et dicere: Ecce ego et pueri quos dedit mihi Deus ⁴⁸: cui gloria in sæcula. Amen.

(4) ἢ ἡ δόξα, etc. Fusius in Coisl. et Reg., ἢ ἡ δόξα καὶ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

CATECHESIS DECIMA QUINTA

De secundo Christi adventu, judicio novissimo et regno ejus nunquam finiendo.

ADMONITIO.

I. Tres illas partes habet hæc oratio, cujus tamen pars major in exponendis secundi Christi adventus signis et circumstantiis insumitur. Principio duplicem Christi adventum et utriusque discrimina ex Novo et Veteri Testamento constituit (num. 1 et 2): mundi occasum et reparationem in illo secundo adventu futuram monens (n. 3). Hujus autem tempus in Dei arcanis latens, multis signis præcurrentibus nuntiabitur (n. 4). Signa hæc multa: impostores Christi nomen præferentes (n. 5), bella toto orbe, pestilentia, terra: motus, signa de caelo terribilia (n. 6), Ecclesia: dissidia et schismata, Evangelium toto orbe jam prædicatum, defectio a fide (n. 7, 9), Antichristi adventui prævia, eique præparans locum (n. 10); quæ omnia suo jam tempore fere coenisse observat. Tum Antichristum a diabolo suscitandum ait (n. 11 et seq.), qui ex omnium ac præsertim Judæorum expectatione Christi venturi, occasionem ad decipiendos homines sumens, Romanum imperium in decem reges tunc divisum magicis artibus occupabit; ac, tribus ex illis regibus humiliatis, septem vero aliis suæ potestati subjectis, solus illorum loco regnaturus est: magia primum fraudibus et affectata humanitate seducens, postea omne, in Christianos præsertim, exercens sævitia: genus. In templo Hierosolymitano, 222 quod extruere se pollicebitur, sedens, idolorum omnium loco se tanquam deum adorari jubebit; et postquam tres annos cum dimidio regnaverit, ab Christo de cælis adveniente interfectus gehennæ igni tradetur. Hæc Cyrillus ex Scripturis, maxime ex Daniele et Paulo, probare connititur.

II. Judicium deinde novissimum a Christo, de cælis præveniente cruce lucida venturo, instruendum, apparatus ejus, severitatem ac consequentia, sive præmia, sive supplicia describit (num. 19); et quibus ad illud nos præparare debeamus modis, edicit.

III. Tum regni Christi aternitatem nullo fine determinatam, adversus hæresim recens in Galatia natam, probat (n. 27, etc.) ; et vana ejus argumenta refellens, morali exhortatione orationi modum imponit

IV. Quædam in hac catechesi non leviter prætereunda. Primo, quod proximum existimavit adventum Christi, ac prænuntia Antichristi signa suo se tempore deprehendisse observat. Qui omnium pene ab ascensione Christi temporum fuit timor ; neque ullum Patrem invenias, qui non sui temporis bella ac calamitates in argumentum Antichristi proxime venturi traxerit. Longum eorum indicem per sæcula deduxit Thomas Maltreuda, lib. 1, De Antichristo, pag. 33.

V. Secundo, quæ de Antichristo sub Romani imperii finem venturo, decem reges subacturo, in templo Hierosolymitano sessuro, etc., habet, partim incerta, partim ipso eventu falsa comprobata sunt. Nec tamen protinus Cyrillum vanitatis vel ineptæ credulitatis accuses. Non hæc a se commentus est, nec apocryphis temere credit, qui etiam ea de re in Apocalypsis dicta suspecta habuit ; sed ex Scripturis se collegias refert num. 13 et 16. Nec Scripturas ex proprio arbitrio commentatus fuit ; tantum quem Danielis et Pauli testimoniis sensum veteres tradiderant, ita secutus est, ut multa ab eis incertis conjecturis de origine, nomine et gestis Antichristi tradita rescuerit et prætermiserit.

VI. Tertio, quod de Ecclesiæ suo tempore dissidiis attingit, diligenter observandum. Perspicue loquitur de causa sancti Athanasii, et conjunctorum ei episcoporum at Arianis vexatorum. Ita autem ista commemorat, quasi neutri parti addictior quam alteri ; sed utramque suspectam habens, et in utraque scandali causam et fraternum odium hæere existimans. Imo vero his factionibus factum esse significat, ut Ecclesia occultis hæreticis contrario prorsus errore peccantibus repletur ; dum alii personarum divinarum confusionem docent, alii Filium creaturam et non exstantibus productam existimant. Ac primo quidem inde colligitur Cyrillum nulla cum Orientalibus factionis et partium communione conjunctum fuisse ; imo eorum contentiones damnasæ et doctrinam habuisse suspectam. Quod autem Athanasii et aliorum causæ non satis æquas existerit, id temporum confusioni et calamitati tribuendum. Tam atroces in eos et tanta fiducia jactatæ ingerebantur calumniæ, ut ab eis assensum sustinuisse laudis loco esse videatur. Invidiosam præterea Catholicorum causam effiebat præsidium Marcello Ancyрати tributum ; quem Cyrillus hæresis gravissimæ reum esse non dubitabat, postquam ipse suo se judicio in concilio Hierosolymitano, Socrate teste, damnaverat. Nec dubitavit Hilarius confiteri, esse multos qui Homousion impie magis quam pie prædicare viderentur, De syn., num. 67. Edita fuerat concilii Sardicensis nomine formula, ab nonnullis forte concilii Patribus profecta, quam Athanasius cum aliis in concilio Antiocheno damnare coactus est ; in qua trium differentium et separatarum hypostasium assertores gravissime notantur, unaque trium hypostasis tanquam ex fide catholica credenda discernitur, quod Orientales passim nihil a Sabellismo differre causabantur. Aliunde Arianis, seu potius Eusebians, quanvis identidem suæ hæreseos specimina darent, ejus tamen virus callide obtegentes sub catholicis professionibus delitescabant, ante Sardicense concilium totius Ecclesiæ communione conjuncti. Non omnes qui Arianis illis conciliis intererant, fraudis principum et factionis socii ; plurimos etiam sanctos episcopos in suas partes iecerant, dolorum et fraudis ignaros. Ea sunt quæ suspiciosam Cyrillo utramque partem effecere. Nec putandum propriam illum sibi hic prodidisse mentem. Hic erat eo tempore Ecclesiæ Hierosolymitanæ status sub Maximo præsule. Ille enim postquam et concilio Tyriensi diacesserat Arianicæ fraudis admonitus, cæteris Orientalium conciliis abstinuit ; neque tamen idcirco Athanasii partes ingressus est : non enim se ante illi adjunxit, quam ab eo ex Galliis reduce, dum Palæstinam pertransiret, de omni illius causæ iniquitate edoctus, communionem ejus firmiter amplexus est.

VII. Nulla est in Catechesibus, quod iesthæc habita sit, nota. Eam emendavimus ex codd. Coislin., Reg., Ottob., Coll., Bodl. Roë et Casaub. et variantes lectiones libri Genovesani.

223 ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΙΕ' ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ.

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδίασθησα, εἰς τὸ, *Καὶ ἐρχόμενον ἐν δόξῃ (1) κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς· οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος· καὶ περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου· καὶ ἀνάγκης ἐκ τοῦ Δαυὶδ· Ἐθεώρουν ἕως οὗ θρόνου ἐθέσθαι, καὶ Παλαῶν ἡμερῶν ἐκάθητο. Καὶ ἔξῃς· Ἐθεώρουν ἐν ὀράματι τῆς νυκτός, καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, ὡς Υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος, καὶ τὰ ἔξῃς.*

CATECHESIS XV ILLUMINANDORUM.

Hierosolymis ex tempore perorata, in illud: *Ei venturum in gloria judicare vivos et mortuos: cuius regni non erit finis. Ac de Antichristo. Et lectio ex Daniele: Aspicebam donec throni positi sunt, et Antiquus dierum sedit. Et in sequentibus: Aspicebam in visione noctis, et ecce cum nubibus caeli quasi Filius hominis veniens* **, et quae sequuntur.

A. Χριστοῦ παρουσίαν καταγγέλλομεν, οὐ μίαν Ἀ μόνον, ἀλλὰ καὶ δευτέραν τῆς προτέρας πολὺ καλλίονα. Ἡ μὲν γὰρ ὑπομονῆς εἶχεν ἐπιδείξειν (2), ἡ δὲ θείας βασιλείας φέρει τὸ διάδημα. Ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πλείστον, πάντα διπλά παρὰ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ· διπλῆ γέννησις, μία ἐκ Θεοῦ πρὸ τῶν αἰώνων, καὶ μία ἐκ Παρθένου ἐπὶ συντελεῖς τῶν αἰώνων διπλα αἱ κάθοδοι, μία ἡ ἀσυμφανής, ἡ ὡς ἐπὶ πόκον, καὶ δευτέρα ἡ ἐπιφανής, ἡ μέλλουσα. Ἐν τῇ προτέρῃ (3) παρουσία ἐσπαργανώθη ἐν τῇ φάτῃ, ἐν τῇ ἐυτέρῃ ἀναβάλλεται τὸ φῶς ἐς ἡμάτιον. Ἐν τῇ προτέρῃ ὑπέμεινε σταυρὸν, ἀισχύνης καταρροήσας· ἐν τῇ δευτέρῃ ἔρχεται ὑπὸ στρατιάς ἀγγέλων δορυφορούμενος, δοξαζόμενος. Οὐχ ἰσάμεθα τοίνυν ἐπὶ τῇ πρώτῃ παρουσίᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ δευτέρῃ προσδοκώμεν. Καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ μὲν εἰπόντες, *Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου*, καὶ ἐν τῇ ἐυτέρῃ ἐροῦμεν πάλιν τὸ αὐτὸ· ἵνα μετὰ ἀγγέλων συναντήσαντες τῷ δεσπότη, προσκυνούστας εἰπωμεν· *Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. Ἐρχεται ὁ Σωτὴρ οὐ δικαιοσύνην πάλιν, ἀλλὰ εὐκατάτοις τοὺς δικάσαντας.* Ὁ πρότερον ἐν τῷ κρῖνεσθαι σιωπήσας, ὑπομνήσασκον λέγει τοῖς παρανόμοις, τοῖς τὰ τολμηρὰ (4) ἐπὶ τοῦ σταυροῦ πεποιηκόσι· *Ταῦτα ἐποίησας, καὶ ἐσίστηνα. Δι' οἰκονομίαν τότε ἦλθε, σὺν πειθῷ διδάσκων ἀνθρώπους· τότε δὲ καὶ ἀνάγκῃ βασιλευθήσονται, κἂν μὴ θέλωσι.*

I. Christi adventum annuntiamus, non unum duntaxat, sed et alterum priore multo speciosiorum. Ille enim patientiae significationem praetulit; iste vero divini regni diadema feret. Nam ut plurimum duplicia sunt omnia apud Dominum nostrum Jesum Christum. Duplex nativitas, altera ex Deo ante saecula, altera ex virgine in consummatione saeculorum: duplex descensus; unus obsecurus, qui tanquam [pluviae] in vellus **; alter vero conspicuus, nimirum futurus. ** In primo adventu fasciis involutus est in praesepio **: in secundo amicitur lumine quasi vestimento **: in priori sustinuit crucem, ignominiam aspernatus **: in altero veniet angelorum exercitu stipatus, glorificatus **. Non igitur in primo tantum adventu acquiescimus, sed et secundum expectamus. Cumque in priore dixerimus: *Benedictus qui venit in nomine Domini* **, idem rursus dicemus in posteriori **: ut cum angelis occurrentes Domino **, adorantes clamemus: *Benedictus qui venit in nomine Domini*. Veniet Salvator non ut iterum iudicetur, sed ut in jus vocet eos a quibus in iudicium est vocatus. Qui prius cum iudicaretur tacuit **, consceleratis qui immania in illum, quando in cruce egere, ausi sunt, in memoriam revocatus dicit: *Haec fecisti et tacui* **. Tunc, pia dispensationis causa, homines leni persuasionem docens venit: eo vero tempore, velint, nolint, regno illius necessario C subjicientur.

** Dan. vii, 9-13. *Lectio haec firmatur ex Catech. praes. num. 21 et 15.* ** Psal. lxxi, 6. ** *Vid. cat. 12, n. 9.* ** Luc. ii, 7. ** Psal. ciii, 2. ** Hebr. xii, 2. ** Matth. xxv, 31. ** Matth. xxi, 9. ** Matth. xxiii, 39. ** I Thess. iv, 16. ** Matth. xxvi, 62; xviii, 12. ** Psal. xlii, 21.

(1) Ἐν δόξῃ. Voces istas adjecimus ex codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub., et ipso Cyrillo hunc articulum recitante, hujus cat. n. 2. Verba quoque, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος, ascripsimus ex iisdem codd., Grodecii versione et ipso Cyrillo loco citato. Ea sane explicat, n. 27 et seqq.

(2) Ἐπιδείξειν. Ita nos ex codd. Coisl., Reg., Coib., Bodl., Roe, Casaub. Non male tamen editi, ὑπέδειξεν, exemplum. Infra, voces, ἐπὶ συντελεῖς τῶν αἰώνων, oppositas antecedentibus, πρὸ τῶν αἰώνων,

ascripsimus ex codicibus Coisl. et Reg.

(3) Ἐν τῇ προτέρῃ, etc. Haec et sequentia usque ad οὐχ ἰσάμεθα excl. desunt in codd. Coisl. et Reg. Vox, δορυφορούμενος, deest in codd. Roe et Grod., et δοξαζόμενος, in Coll., Bodl. et edit. Guil. Morel. Loco vñ, post ἰσάμεθα, scripsimus, τοίνυν, ex Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grod.

(4) Τοῖς τὰ τολμ. Articulum τοῖς adjecimus ex omnibus codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub. et edit. Morel.

M. De utroque illo adventu loquitur Malachias A propheta : Et statim veniet ad templum suum Dominus, quem vos queritis ⁴¹. Ecce unus **224** adventus. Et rursus de altero ita inquit : Et angelus testamenti quem vos queritis. Ecce venit Dominus omnipotens : et quis sustinebit diem ingressus ejus, aut quis subsistet in visione ejus ? eo quod ipse accedit inquam ignis conflatorii, tanquam herba lavantium : et sedebit conflans et emundans ⁴². Et in consequentibus mox ipse Salvator ait : Et accedam ad vos in judicio, et ero testis velox in veneficos, et in adulteras, et in eos qui jurant nomine meo super mendacium ⁴³, etc. Propterea cautiore nos facere volens Paulus ait : Si quis superædificat super hoc fundamentum, aurum et argentum et lapides preciosos ; ligna, fenum, stipulam : uniuscujusque opus manifestum efficietur ; dies enim declarabit, quoniam in igne retegetur ⁴⁴. Jam vero duos quoque illos adventus significat Paulus ad Titum scribens his verbis : Apparuit gratia Dei Salvatoris omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem et mundana desideria, temperantes et pie et juste vivamus in presentis sæculo ; expectantes beatam spem, et apparitionem gloriæ magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi ⁴⁵. Viden' quomodo primum expressit [adventum], de quo gratias agit ; alterum vero, quem expectamus. Propterea fidei quam profitemur teor nunc ita est traditus, ut credamus in eum qui et ascendit in cælos, et coudetit a dextris Patris. Et venturus est in gloria judicare vivos et mortuos ;

cujus regni non erit finis (1).
 αγγελλομένης ὑφ' ἡμῶν νῦν οὕτως παρεδόθη, πιστεύειν εἰς τὸν (7) καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανούς· καὶ καθίσαντα ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς. Καὶ ἐρχόμενον ἐν δόξῃ κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.

III. Veniet igitur Dominus noster Jesus Christus e cælis. Veniet vero circa finem mundi hujus cum gloria in postrema die. Fiet enim mundi hujus

⁴¹ Malach. iii, 1. ⁴² ibid. 2, 3. ⁴³ ibid. 5. ⁴⁴ I Cor. iii, 12, 13. ⁴⁵ Tit. ii, 11-13.

(1) Symb. art

(2) Ἐρχεται. Roe et Casaub., Ἐρχομαί. fidem et Coisl. in. ac Reg. post Ἐρχεται, subjungunt, λέγει, ut in sacro textu.

(3) Ἡμᾶς. Male in editis, ὑμᾶς. Corriguntur ex codd. Reg., Colb., Bodd., edit. Morel. et vers. Grodecii. Infra, particula καὶ ante et post ἀργυρον posita, omittitur in codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grod. et apostolico textu; quia tamen habetur etiam Procat., num. 17, expungere nolimus.

(4) Ἦθελ. In codd. Roe et Casaub. legitur, Ἦθελ, Noverat, et omittitur vox, σημαίνει. Eodem modo Grodecius legit, In codd. Ottob. et Coisl. et Reg. omittitur quidem, σημαίνει, sed habetur, ἤδη, quod non dubito librarii imperitia factum ex ἤδη. Non omittendum loco Titon, scriptum haberi in Coisl., Ottob., Reg., Roe et Casaub., Τιμήθειον. Quod utrum librarium vitio, an Cyrilli ipsius memorie lapsus factum sit, non immerito addubitari potest. Facilius creditur describentes errorem correxisse, quam de industria germanam lectionem mutasse.

(5) Τοῦ Σωτήρος. Codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub., Bodd., habent, ἡ σωτήριος, ut est in Græco

B. Καὶ περὶ τῶν δύο τούτων παρουσιῶν λέγει Μα-
 λαχίας ὁ προφήτης· Καὶ ἐξαιφῆρας ἦξει εἰς τὸν
 ναὸν αὐτοῦ Κύριος, ἐν ἡμέρῃς ζητεῖται. Ἰδοὺ μὲν
 παρουσία. Καὶ πάλιν περὶ τῆς δευτέρας παρουσίας
 φησί· Καὶ ὁ ἀγγελὸς τῆς διαθήκης, ἐν ἡμέρῃς ζη-
 τεῖται. Ἰδοὺ ἐρχεται (2) Κύριος παντοκράτωρ, καὶ
 τίς ὑπομένει ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ; Ἦ τις ὑπο-
 στήσεται ἐν τῇ ὄψει αὐτοῦ; Διό τι οὐτός
 εἰσπαροῦσεται ὡς πῦρ χωνευτηρίου, καὶ ὡς πᾶς
 πλυνόντων· καὶ καθιέται χωνεύων καὶ καθαρῶ-
 ζων· καὶ ἐξῆς εὐθὺς ὁ Σωτὴρ φησὶν αὐτός· Καὶ
 προσάξω πρὸς ὑμᾶς ἐν κρῖσει· καὶ ἔσομαι μάρ-
 τυρ ταχὺς ἐπὶ τοὺς φαρμάκους, καὶ ἐπὶ τὰς μοι-
 χαλίδας, καὶ ἐπὶ τοὺς ὀμνύοντας τῷ ὀνόματι μου
 ἐπὶ ψεῦδει, καὶ τὰ ἐξῆς. Διὰ τοῦτο προσαλαζόμε-
 νος ἡμᾶς (3) ὁ Παῦλος, φησὶν· Εἰ τις ἐποικοδομεῖ
 ἐπὶ τὸν θεμέλιον τούτον, χρυσὸν καὶ ἀργυρον
 καὶ λίθους τιμολοῦς· ξύλα, χόρτον, καλάμη·
 ἐκάστου τὸ ἔργον φανερὸν γηθήσεται· ἡ γῆρ
 ἡμέρα δηλώσει, οὗ ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται.
 Ἦθελ (4) καὶ ὁ Παῦλος τὰς δύο παρουσίας ταύτας ση-
 μαίνει, γράφων πρὸς Τίτον, καὶ λέγων· Ἐπεξάρη
 ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ τοῦ Σωτήρος (5) πᾶσιν ἀνθρώ-
 ποις, παιδεύουσα ἡμᾶς, ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν
 ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, σωφρόνως
 καὶ ἐσεσθῶς καὶ δικαίως ἤσυχως ἐν τῷ νῦν
 αἰῶνι· προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα, καὶ
 ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σω-
 τήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Βλέπει, ὅπως εἰπὶ
 πρώτῃ μὲν ἐφ' ἧς (6) εὐχαριστεῖ· δευτέραν δὲ ἢ
 προσδοκῶμεν. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ τῆς πίστεως τῆς ἐκ-

Γ. Ἐρχεται τοίνυν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χρι-
 στός ἐξ οὐρανῶν· Ἐρχεται δὲ περὶ τὴν συντέλειαν τοῦ
 κόσμου τούτου μετὰ δόξης, ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ·

textu edito Novi Testamenti, Morelius habet, ἡ
 Σωτήριος. Vulgatus tamen interpres legit, τοῦ Σω-
 τήρος, quomodo in multis codd. et Patrum Latino-
 rum testimoniis haberi auctor est Joan. Millesius,
 D et Ludol. Kusterus.

(6) Ἐφ' ἧς. Ex codd. Coisl., Roe, Casaub., pro
 ἐφ' ἧν. Crederem tamen legendum, ἐφ' ἧ, et sola
 librarium libidine litterarum v vocibus quas vocalis
 subsequitur appingendo, factum ut legeretur, ἐφ' ἧν.
 Paulo post, loco, ἐφ' ἡμῶν, scripsimus, ὑφ' ἡμῶν,
 ex Coisl., Reg., Colb., Bodd. Sic cat. 18, n. 21 : Ἦ
 τῆς πίστεως ἐπαγγελία πάλιν ἡμῖν ὑφ' ἡμῶν ἠθεῖ-
 σα... ὑφ' ὧν ἀπαγγελλέσθω, etc.

(7) Ἐξ τόν. Editi, εἰς τό. Scripsimus, εἰς τόν,
 juxta codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grodec. et
 similes voces, cat. 14, n. 24 : Ἦ ἀκολουθία τῆς πί-
 στεως διδάσκει ἡς πιστεύειν εἰς τὸν ἀναστάντα καὶ
 ἀνελθόντα. Loca in δεξιᾷ, posuimus, ἐκ δεξιῶν, ex
 codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub. et catech. superi-
 orum num. 24. Post βασιλείας, habetur, αὐτοῦ, κα-
 jus regni ejus non erit finis, quod cum non exstet
 in codd. Reg., Coisl., Bodd. et Grod. nec in titulo
 catecheses, nec in ullorum symbolorum formulis,
 eradere non dubitavimus.

γίνεται γὰρ τοῦ κόσμου τούτου συντέλεια, καὶ ὁ γε-
 νήσας οὗτος κόσμος (1) πάλιν ἀνακαινοποιεῖται.
 Ἐπιθὴ γὰρ καὶ φθορὰ (2), καὶ κλοπή, καὶ μοιχεία,
 καὶ πᾶν εἶδος ἁμαρτιῶν ἐχέθη ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ αἷ-
 ματα ἐφ' αἵμασιν ἐμίγη ἐν τῷ κόσμῳ· ἵνα οὖν μὴ (3)
 μίση τοὺς θαυμαστῶν τούτου οὐρανοῦ ἀνομίας πε-
 πληρωμένον, παρέργεται ὁ κόσμος οὗτος, ἵνα ὁ καλ-
 ῶν ἀναδειχθῆ. Καὶ θέλετε λαβεῖν τὴν ἀπόδειξιν ἀπὸ
 τῶν ῥητῶν· Ἄκουε Ἠσαίου (4) λέγοντος· Καὶ ἐλιθ-
 θήσεται ὡς βιβλίον ὁ οὐρανός, καὶ πάντα τὰ
 ὄντα πεσέονται ὡς φύλλα ἐξ ἀμπέλου, καὶ ὡς
 πίπτει φύλλα ἀπὸ συκῆς. Καὶ τὸ εὐαγγέλιόν φησι·
 Ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει
 τὸ φῶγος αὐτῆς, καὶ οἱ ἀστέρες πεσούται ἐκ
 τοῦ οὐρανοῦ. Μὴ λυπηθῶμεν ὡς μόνον τελουόντες·
 καὶ ἀστέρες τελευτῶσι (5), ἀλλ' ἴσως πάλιν ἐγειρο-
 νται. Εἰλάσει δὲ τοὺς οὐρανοὺς ὁ Κύριος, οὐχ ἵνα ἀπ-
 ὀλθῆ τούτους, ἀλλ' ἵνα αὐτοὺς πάλιν καλλωπῆ ἐγει-
 ρῆ. Ἄκουε Δαβὶδ τοῦ προφήτου λέγοντος· Κατ' ἄρ-
 χός σου, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν
 χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί· αὐτοὶ ἀπολοῦνται,
 σὺ δὲ διαμένεις. Ἄλλ' ἔρει τις, ἢ (6) λέγει σαφῶς,
 ὅτι ἀπολοῦνται. Ἄκουε πῶς λέγει, τὸ ἀπολοῦν-
 ται· διὰ τῶν ἐξῆς ὄρων· Καὶ πάντες ὡς ἡμίαιον
 παλαιωθήσονται· καὶ ὡσεὶ περιβάλλον ἐλίξει
 αὐτοὺς, καὶ ἀλλογήσονται. Ὅσπερ γὰρ ἀπόβεια
 ἀνθρώπου λέγεται κατὰ τὸ εἰρημόνον, ἴδεται ὡς ὁ
 δικαῖος ἀπόλωτο, καὶ οὐδὲς ἐκδέχεται τῇ καρ-
 δίᾳ· καὶ ταῦτα, τῆς ἀναστάσεως προσδοκώμενης·
 οὗτος ἀνάστασιν ὡσπερ προσδοκῶμεν καὶ τῶν οὐρά-
 νων. Ὁ ἥλιος μεταστροφῆσεται εἰς σκότος, καὶ ἡ
 σελήνη εἰς αἷμα. Παιθεύσθησαν οἱ ἐκ Μανιχαίων
 ἐπιτρέφαντες, καὶ τοὺς φωστῆρας μηχανεὶ θεοποιεί-
 τωσαν (7)· μηδὲ τὸν σκοτισθόμενον τούτον ἥλιον,

Os. iv, 1. ² Isa. xxxiv, 4. ³ Matth. xxiv, 29. ⁴ Psal. ci, 26, 27. ⁵ ibid. 27, 28.

Os. iv, 1. ² Isa. xxxiv, 4. ³ Matth. xxiv, 29. ⁴ Psal. ci, 26, 27. ⁵ ibid. 27, 28.

(1) Ὁ γενήσας οὗτος κόσμος. Unum articulum posuimus ex codd. Reg., Colherin., Roe, Bodl. et Morel.; ad editi alterum ponunt ὁ ante κόσμος. Eodem modo cod. Casaub., sed habet, οὗτος ὁ κόσμος, ὁ γενήσας. Roe, Bodl. et Morel., οὗτος κόσμος ὁ γενήσας. Reg., ὁ γενήσας κόσμος οὗτος.

(2) Φθορά. Vox hæc abest a scriptura hic citata, et ejus loco legitur, φόνος, homicidium. Pro ἐχέθη, in cod. Roe habetur, ἐξεχέθη, Cyrillus cat. 12, n. 7, hunc locum citans scribit, ἐκέρχεται. In LXX habetur, κέρχεται, vel ἐκέρχεται.

(3) ἵνα οὖν μὴ. Particula οὖν, hic satis superflua, omittitur in cod. I. Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grodec.

(4) Ἠσαίου. Coisl., Reg. et Grodecus addunt, τοῦ προφήτου. Loco ἐλιθθήσεται, Coisl., Roe, Casaub., ἐλιγθήσεται, ut in sacro textu. Reg., ἐλιγθήσεται. Bodl., ἐλιχθήσεται.

(5) Τελευτῶσι. Sic reponimus ex Coisl., Reg., Roe, Casaub. et Genovef. pro τελευτῶσιν. In codd. Colb., Bodl. et Morel., in quibus habetur, τελευτῶντες, deest ἀλλὰ sequens.

(6) ἴδῃ. Ita restituimus ex codd. Reg., Roe, Casaub. et Grodec.; adjungendi Otobon. et Coisl., in quibus habetur, εἰδῃ, et Genovef. in quo ἰδῷ. In editis habetur, εἰ δῃ; quid autem? Voces sequentes, ὅτι ἀπολοῦνται. Ἄκουε πῶς λέγει, propter repetitionem vocis ἀπολοῦνται prætermissas, restituimus ex codd. Roe, Casaub. et Grodec. Vox ὄρων, post

A consummatio, et factus iste mundus rursus renouabitur. Quoniam enim et corruptio, et furtum, et adulterium, et omne peccatorum genus effusum est super terram, et cruores super cruores admisti in mundo ²⁹: ut ne admirabile domicilium istud iniquitate oppletum remaneat, pertransibit hic mundus (8), ut qui sit **225** pulchrior excietur. Vis rei hujus ex sacris dictis demonstrationem accipere? Audi Isaiam prophetam: *Et convolvetur sicut liber cælum, et omnia sidera cadent sicut folia de vinea, et sicut cadunt folia de ficu* ³⁰. Et Evangelium ait: *Sol obscurabitur, et luna non dabit splendorem suum, et astra cadent et cælo* ³¹. Ne moesti simus perinde quasi soli moriamur; nam et sidera moriuntur, verum fortassis iterum resurgent. Convolvet cælum Dominus, non ut iis afferat interitum, sed ut rursus excitet pulchriores. Audi Davidem prophetam aientem: *In principis tu, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu autem permanes* ³². Sed dicat aliquis: Ecce aperte pronuntiat, quod peribunt. Audi quomodo dicat, *peribunt*: ex consequentibus planum est: *Et omnes sicut vestimentum veterascent; et sicut amicum circumvolvet eos, et immutabuntur* ³³. Sicut enim perire homo dicitur, juxta eam sententiam: *Videte quomodo justus perit, et nemo excipit corde* ³⁴; quamvis resurrectio expectetur: ita cælorum quoque veluti resurrectionem opperimur. *Sol convolvetur in tenebras et luna in sanguinem* ³⁵. Erudiantur qui ex Manichæis conversi sunt, nec amplius luminaria divinitate donent: neque solem istum olim obscurandum Christum esse impie existiment. Rursus auo Dominum dicentem: *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non præter-*

διὰ τῶν ἐξῆς, deest in codd. Roe, Casaub., Coisl. et Reg.

(7) Θεοποιήσονται. Emendamus ex codd. Roe et Casaub. vitiosam scripturam editorum, θεοποιήσονται. Ex Epiphanio, hæresi lxxvi, n. 88, solem, lunam, sidera, et dæmones adorabat Manes. Testatur Theodoretus Manichæos solem et lunam deos appellavisse, lib. 1 *De hæresi fab.*, cap. 26. Christum autem solem istum visibilem esse dicebant, ut etiam refert Cyrillus cat. 6, num. 13, nempe solem affirmantes non habere mitionem mali, et ex substantia Dei esse, ut refert Titus Bostrensis, lib. 11 *contra Manich.*, Bib. PP. Lugd. tom. IV, pag. 464 et 465. Christum autem solem esse, hoc idoneo, ut ipsis videbatur, argumento confirmabant, quod Christo patiente sol defecisset. Id narrat Theodoret. loco citato. Sic autem sodalium suorum sententiam refert Faustus Manichæus apud August., lib. xx *contra ipsos*, cap. 2, p. 335, nempe *Filius in hac secunda et visibili luce consistere: qui quoniam sicut et ipse geminus, ut eum Apostolus novum, dicens esse Dei virtutem et Dei sapientiam, virtutum quidem ejus in sole habitare, sapientiam vero in luna. Hanc siderum adorationem ex Persarum religione sumptam in Christianismum invexerat Manes.*

(8) Pertransibit hic mundus. Refellit eos qui mundum prorsus interitum aiebant: quam opinionem Origeni et sequacibus imputare quodammodo videtur sive Methodius sive Proclus, apud Epiph.

ibunt ⁷³ : non enim pretii ac sortis ejusdem cum A τὸν Χριστὸν εἶναι δυσσεβῶς νομιζέτωσαν. Καὶ πάλιν
 verbis Domini sunt creature.
 παρελεύσονται· οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν· οὐ γὰρ ἴστίμα τὰ ποιήματα τοῖς λόγοις τοῦ
 Δεσπότης.

IV. Transibunt igitur visibilia, et venient quæ expectantur istis pulchriora : sed tempus nemo curiose inquirat. Non enim, inquit, vestrum est nosse tempora, vel articulos temporum, quos Pater constituit in propria potestate ⁷⁴. Neque audeas definire quando hæc fient, neque iterum supine obdormias. *Vigilate enim, ait, quia hora qua non expectatis, Filius hominis veniet* ⁷⁵. Verum, quoniam expediebat nos signa consummationis perspecta habere, et quoniam a nobis expectatur Christus : ne decepti moremur, et a mendaci Antichristo in errorem abduceremur : divino nutu moti, sapienti Dei consilio apostoli ad verum magistrum accedunt, et aiunt : *Dic nobis quando hæc erunt, et quod signum adventus tui, et consummationis sæculi* ⁷⁶ ? expectamus te secundo venturum ; **226** sed Satanas transfiguratur in angelum lucis ⁷⁷ : nos igitur tutos redde, ut non alium tui loco adoremus. Ille autem divinum beatumque suum os aperiens, ait : *Videte ne quis vos seducat* ⁷⁸. Vos quoque, auditores, illum nunc oculis mentis tanquam intuentes, eadem vobis quoque dicentem audite : *Videte ne quis vos seducat*. Qui sermo vos omnes admonet, ut his quæ dicenda sunt animum advertatis. Non enim præteritarum rerum historia est ; sed futurarum, et certo futurarum prophetia, nou prophetantibus nobis, indigni enim sumus, sed preferentibus in medium quæ scripta sunt, et signa declarantibus. Tu vide apud te quenam ex illis jam contigerint, quenam vero adhuc eventura restent, teque præmuni.

V. *Videte ne quis vos seducat : multi enim venient in nomine meo, dicentes : Ego sum Christus, et multi seducunt* ⁷⁹. Hæc facta sunt ex parte. Jam enim hoc dixit Simon Magus (1), et Menander, et alii

⁷³ Matth. xxiv, 35. ⁷⁴ Act. i, 7. ⁷⁵ Matth. xxiv, 42, 44. ⁷⁶ ibid. 3. ⁷⁷ II Cor. xi, 14. ⁷⁸ Matth. xxiv, 4. ⁷⁹ ibid. 4, 5.

hæresis xxiv, num. 31 et 32, quo in loco auctor ille, quisquis est amborum, eadem sibi objicit loca Scripture, quibus hic respondere satagit Cyrillus.

(1) *Jam enim hoc dixit Simon Magus*, etc. Simon se et Patrem et Filium et Spiritum sanctum dixit, ex Cyrillo cat. 6, num. 14. Menander ex Irenæo lib. i, c. 23, n. 5, affirmavit se eum esse qui missus sit ab invisibilibus Salvatore pro salute hominum. Dositheus Samaritanus, ex Origene lib. i contra Celsum, p. 44, et tum. xiv in Joan., pag. 219, Samaritanis persuadere conatus est se esse Christum a Moysæ et prophetis præsignificatum. Montanus non tantum se Spiritum sanctum esse dixit, cat. 16, n. 8, sed etiam Deum Patrem omnipotentem, ex Epiph. hæres. xxviii, num. 11; addit Chrysostomus in Matth. xxiv, 5, eum sese et Verbum, et Sponsum, et Patrem et Omnipotentem jactasse. Manes, si Theodoro credimus, lib. i Hæret. fab., c. 26, pag. 214, non dubitavit se Christum appellare. De Bulda sive Terebintho narrat Archelaus Diap. cum Manete, n. 52, eum effluisse ex quadam virgine natum se esse, simul et ab angelo in montibus enutritum. Photius sero in Histor. Mantic., p. 356, ait eum Scythianus

Δ'. Παρέρχεται τὸινυν τὰ φαινόμενα, καὶ ἔρχεται τὰ προσδοκώμενα, τὰ τούτων καλλίονα· ἀλλὰ τὸν κερὸν μηδὲς πολυπραγμανεῖτω· Οὐ γὰρ ὁμῶν, φησὶν (2), ἐστὶ γινῶναι χρόνους ἢ καιροὺς, οὐκ ἔθετο ὁ Πατήρ ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ. Καὶ μὴ τοιμήσῃς ἀποφθέσθαι τὸ, πότε ταῦτα γίνεται· μήτε πάλιν ὑπέτως κοιμηθῆς· Ἀγρυπνεῖτε γὰρ, φησὶν, ἐτι ἄρα ἢ οὐ προσδοκᾶτε, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται. Ἄλλ' (3) ἐπειδὴ ἔδει ἡμᾶς γινῶναι τῆς συντελείας τὰ σημεῖα, καὶ ἐπειδὴ Χριστὸν προσδοκῶμεν· ἵνα μὴ ἀποθῶνόμεν ἀπατηθέντες, καὶ ὑπὸ τοῦ φευδοῦς Ἀντικριστοῦ πλανηθῶμεν· θεῖα προαιρέσει κινήθεντες, κατ' οἰκονομίαν ὁ ἀπόστολος προσεργόμενος τῷ ἀληθινῷ διδασκάλῳ, καὶ φασιν· *Ἐπέμψτε ἡμῖν, πότε ταῦτα ἔσται, καὶ τί τὸ σημεῖον τῆς ἥμερας καὶ συντελείας τοῦ αἰῶνος* ; Προσδοκῶμεν σε πάλιν ἐρχόμενον, ἀλλ' ὁ Σατανᾶς μετασχηματίζεται εἰς ἀγγελον φωτός· Ἀσφάλισαι οὖν ἡμᾶς, ἵνα μὴ ἄλλον ἀντὶ σοῦ προσκυνώσωμεν· Ὁ δὲ τὸ θεῖον (4) αὐτοῦ καὶ μακάριον ἀνοίξας στόμα, λέγει· *Βλέπετε μὴ τις ὑμᾶς πλανήσῃ*. Καὶ ὑμεῖς, οἱ ἀρχοπαῖ, νῦν τοῖς τῆς διανοίας ὀφθαλμοῖς ὡς κείνων ὀρώντες, τὰ αὐτὰ καὶ πρὸς ὑμᾶς ἀκούετε λέγοντος· *Βλέπετε μὴ τις ὑμᾶς πλανήσῃ*· καὶ παρακαλεῖ πάντας ὑμᾶς ὁ λόγος προσεχὺν τοῖς λεγομένοις (5)· οὐ γὰρ ἱστορία παρελθόντων ἐστὶ πραγμάτων, ἀλλὰ προφητεία μελλόντων, καὶ πάντως ἤξόντων· οὐχ ἡμῶν προφητευόντων (ἀνάξιοι γὰρ), ἀλλὰ τῶν γεγραμμένων εἰς μέσον προσφερομένων, καὶ λεγομένων τῶν σημείων. Βλέπετε οὖν, τίνα μὲν γέγονεν ἤδη, τίνα δὲ ἐτι λείπεται, καὶ ἀσφαλίζουσαυτὸν.

Ε'. *Βλέπετε μὴ τις ὑμᾶς πλανήσῃ*· πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματι μου λέγοντες, Ἐγὼ εἰμι ὁ Χριστός, καὶ πολλοὺς πλανήσουσι. Ταῦτα γέγονεν ἐκ μέρους· ἤδη γὰρ τούτο (6) εἴρηκε Σίμων

se Patrem diceret, Terebinthum se Filium Dei dixisse. De cæteris sive Judæis, sive hæreticis, aut alioqui laudicis qui subsequentibus temporibus Christum sese dixere, silco.

(2) Ὑμῶν, φησὶν. Vocem φησὶν addidimus ex codd. Roe et Casaub., ac propterea conservavimus vulgatam scripturam, ὁμῶν, quamvis in Colb. codd. et Grod. habeatur, ἡμῶν, non est nostrum.

(3) Ἄλλ'. Vocem hanc adjicimus ex Roe et Casaubon.

(4) Τὸ θεῖον, etc. Coisl., Reg., Roe et Casaub., τὸ θεῖον τῶν μακαρισμῶν (deest τῶν Reg.) ἀνοίξας αὐτοῖς (Roe et Casaub., ταυτῶ) στόμα, divinum beatitudinum ipsis os aperiens.

(5) Λεγομένοις. Codd. Genovef. vet., Reg., Roe, Casaub., Grodec., λεχθησομένοις. Futurum tempus postulat sensus. Sed Cyrillus verbis præsentis temporis promiscue utitur pro temporis futuri. Imo vero in hoc ipso inferius ait, προσφερομένων, et λεγομένων, pro προσερχθησομένων, et λεχθησομένων.

(6) Τούτο. Ita scripsimus loco ταῦτα, ex Reg., Coisl., Roe, Casaub., Grodec. Iulertius, loco δέξων,

ὁ Μάρτος, καὶ Μένανδρος, καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν ἀθέων Ἀ
αἰρεσιάρχων. Ἐροῦσι δὲ ἐφ' ἡμῶν, ἢ καὶ μεθ' ἡμᾶς
ἔτιρο.

Γ'. Ἀσύτερον σημεῖον· Μελλήσετε δὲ ἀκούειν
πολέμους καὶ ἀκούς πολέμων. Γίνεται δὲ (1) ἄρα
νῦν Περωὶν πρὸς Ῥωμαίους περὶ τὴν Μεσοποταμίαν
πόλεμος, ἢ οὐ; ἔγειρεται ἔθνος ἐπὶ ἔθνος, καὶ βασι-
λεῖα ἐπὶ βασιλείαν, ἢ οὐ; Καὶ ἔσονται λιμοὶ καὶ
λοιμοί, καὶ σεισμοὶ κατὰ πόδας. Ταῦτα ἤδη γέ-
γονε. Καὶ πάλιν· Φόθητέρα τε ἀπ' οὐρανοῦ, καὶ με-
γάλοι χειμῶνες. Γρηγορεῖτε οὖν, φησὶν, ὅτι οὐκ
οἴδατε ποία ἡμέρα (2) ὁ Κύριος ἡμῶν ἔρχεται.

Ζ'. Ἀλλὰ ζητοῦμεν τῆς παρουσίας ἡμέτερον ση-
μεῖον, ἐκκλησιαστικὸν ζητοῦμεν ὁ ἐκκλησιαστικὸς. Ὁ
δὲ Σωτὴρ ῥησὶ· Καὶ τότε σκανδαλισθήσονται πο-
λλοὶ (3), καὶ ἀλλήλους παραδώσουσι, καὶ μισή-
σουσιν ἀλλήλους. Ἐάν ἀκούσης, ὅτι ἐπίσκοποι κατ'
ἐπισκόπων, καὶ κληρικοὶ κατὰ κληρικών, καὶ λαοὶ
κατὰ λαῶν μέχρις αἰμάτων ἔρχονται, μὴ παραχθῆς·

“ Matth. xxiv, 6, 7. “ Luc. xxi, 11. “ Matth.

scriptum in Roe et Casaub., ἀθλων, miserabilium.
At titulum ἀθέων hæresiarchis tribuere solet Cyril-
lus, ut cat. 6, n. 12, 16, et cat. 7, n. 1.

(1) Γίνεται δὲ. Particula δὲ abest a codd. Roe,
Casaub., Coisl., Bodl. et Morel. Mox, in cod. l. Roe,
Casaub. et Grodec. omittitur utrumque ἢ οὐ, ante
et post ἔγειρεται positum; et loco ἔγειρεται, ha-
bent ut in Evangelio sine interrogatione, ἐγερθήσα-
ται. Neutri lectioni magis quam alteri favet Cyril-
lianus contextus.

(2) Ποία ἡμέρα. Roe, Casaub. et Grodec. ut in
Evangelio, ποία ὥρα. Qua hora. Multi Nov. Testam.
mss. habent, ἡμέρα, ut Cyrill.

(3) Πολλοὶ. Eam vocem addidimus ex codd. Reg.,
Roe, Casaub. et sacro textu. Postea, loco λαοὶ κα-
τὰ λαῶν, codices modo citati habent, ἄλλοι κατ' ἄλ-
λων, alii contra alios. Retinendam priorem lectio-
nem suaudent hæc verba in sequentibus: Οὐ μόνον
περὶ τῶν ἀρχόντων τὸ σημεῖον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν
λαῶν. Hæc porro imitatus videtur auctor hom. De
pseudopropheta, etc.; Chrysost., tom. VI, p. 482.

(4) Persarum contra Romanos, etc. Perpetuum
pene fuit Constantio imperatore Persarum contra
Romanos in Mesopotamia bellum. Quater id bellum
recruduit; terque Nisibim Persæ magnis viribus
impugnantes inforta re abire coacti sunt; primum,
anno 338: quod bellum etiam anno 342 perseverabat;
secundo, anno 346 vel 347. Quam obsidionem con-
secutæ sunt induciæ non multo post a Persis viola-
tæ; commissaque ad amnem Tigrim æstivo tempore
Singarensis pugna, quæ anno 348 collocatur.
Tandem anno 350 iterum majori quam antea molimi-
niæ, nec feliciori exitu Nisibim oppugnare. Inde
quietæ ad annum usque 359 res, quo tempore per-
sæ acrius reparatum est. De secundo illo bello
Cyrillum loqui, reliquæ temporis ab eo designati
circumstantiæ fidem faciunt. Nam catechesis anno
347 vel 348 dictas dubitari non potest.

(5) Hæc jam facta sunt. Fames, pestes, et terræ
motus circa hæc tempora contigisse referunt au-
ctores. Hieronymus in Chronico, ad ann. 333, fa-
mem et pestem in Cilicia et Syria maximam conti-
gisse refert; cuius strages recitat Theophanes in
Chronograph., p. 25. Anno autem 346, terræ ingens
motus accidit, ex eodem Hieronymo in Chronico;
quo Dyrrachium penitus eversum, Roma trium die-
rum noctiumque totidem spatio concussa, et magnæ
ciades in diversis Campaniæ urbibus editæ. Illic
ad ann. 347 revocare videtur Theophanes pag. 31,

quidam ex Dei hostibus hæresum principibus. Di-
cent vero idem et nostris temporibus, et post nos,
alii.

VI. Signum secundum: Audituri autem estis
bella et rumores bellorum “ Estne igitur in præ-
senti tempore Persarum contra Romanos circa
Mesopotamiam bellum (4), an non? Consurgit gens
contra gentem, et regnum adversus regnum, necne?
Et erunt fames, et pestilentiæ, et terræ motus per
loca: hæc jam facta sunt (5). Et iterum: Terricu-
lamentaue de celo, et magnæ tempestates “ Vigila-
te igitur, ait, quia nescitis qua die Dominus nos-
ter veniet “.

VII. Sed adventus Domini quærimus signum no-
bis proprium: ecclesiasticum [hoc est, Ecclesie
proprium] quærimus non ecclesiasticum (6) viri. 227
Salvator vero dicit: Et tunc scandalum patientur
multi, et alius alium invicem tradent, seseque ad
habebunt “ Si audieris quod episcopi adversum
episcopos (7), et clerici contra clericos, et populi
xxiv, 42. “ ibid. 10.

qui et aliam terræ quassam anno 346 assignat, quo
multa in insula Rhodo eversa memorat. Alii insu-
per sequentibus annis magna urbiū strage con-
tingerunt. Inter tempestates numerare potuit Cyrillus
effusam illam imbrim vim, qua Hierosolymam re-
cens proxime interitum adductam fuisse narrat,
cat. 6, n. 4.

(6) Nos ecclesiastici. Id est, qui de Ecclesia su-
mus. Quamvis enim vox hæc jam olim ad ministros
altaris designandos adhibita et laicis opposita sit,
ut patet ex Basil. epist. 3, pag. 9; S. Nilo, sermone
in hæc verba: Nunc qui habet ancillum (Luc. xxii,
36), etc., c. 8, et alius auctoribus: hic tamen om-
nes qui de Ecclesia corpore sunt, sive clerici, sive
laici, sint, significat; nam in signo ecclesiastici
proprio non solum episcoporum et clericorum, sed
etiam populorum dissidia et vitia comprehendit. Id
ecclesiasticorum vocabulum usurpat, ut oppositu-
m hæreticis ab Ecclesia alienis, ab Origene, Cate-
na in Job xx, 6, p. 348; Greg. Nyss. lib. i contra
Eunom., pag. 350, et præfat. in Cant., p. 468, in
Apophtegm. PP. Monum. Eccl. Gr., tom. 1, p. 705.
Idem apud Latinos usus erat. Tychonius regula 4
ecclesiasticos appellat eos qui ad Ecclesiam attingunt.
Eusebius Vercellensis ecclesiasticos vocat non solum
presbyteros et diaconos, sed et cæteros fratres se-
cum exules, in epistola ad suos Vercellenses.
Pseudo-Hieron. in psal. xcvi, etc.

(7) Episcopi adversum episcopos. Tria notat Ec-
clesiæ hominum adversum sese invicem dissidia,
episcoporum, clericorum, et populorum, ad sangui-
nem usque animorum fervore perducta, quæ
etiam schismata pepererant, ut notat infra n. 9, præ-
parat diabolo schismata populorum; et n. 18, ter-
rent me schismata Ecclesiarum. Hæc autem schismata
propter quorundam a fide discessionem nata dicit
cat. 17, n. 33. Eos vero quos a fide discessisse ait,
Sabellianos Filio-patentem prædicantes, et Ari-
anos Christum ex non exstantibus affirmantes esse
significat: non aperte quidem, sed tecte et occulte
hæretica illa dogmata tenentes, infra n. 9. Quibus
dubium non est notari illa celebratissima hoc tem-
pore Catholicorum et Arianorum dissidia. Pulsis
enim Arianorum factione et sedibus suis nobilissi-
mis episcopis, substitutisque aliis, adscissa plebs et
clerus in factiones, dum alius alii adhæreret: cæ-
desque plurimæ in urbibus contingere. Mutæ jam
inter eos violatæ fidei accusationes, cum Eusebiano
in Catholicos Sabellismi, Catholici in Eusebiano

in populos ad sanguinem usque grassantur, ne per-
turbetis; prædictum enim ante fuit in Scripturis;
ne his quæ nunc fiunt, sed his quæ scripta sunt,
attende. Neque etiam si ego qui te doceo, peream,
tu una mecum pereas; sed fas est auditorem ma-
gistro meliorem fieri, et eum qui novissimum veni
priorem effici⁴⁴; quandoquidem et eos qui circa
una undecimam horam veniunt, recipit Dominus⁴⁵.
Si in apostolis inventa est proditio, miraris si in
episcopis quoque fratrum odium reperiat? Sed signum
hoc non ad principes tantum, verum etiam ad
populos pertinet. Ait enim: *Et propter multi-
plicationem iniquitatis, refrigeret multorum chari-
tatis*⁴⁶. Præsentiūmne quisquam se sinceram et abs-
que simulatione adversus proximum amicitiam ha-
bere gloriaturus est? Nonne persæpe et labia oscu-
lantur, et vultus arridet, et hilares sunt oculi,
pacifica loquitur⁴⁷?

VIII. Habes quoque et hoc signum: *Et prædi-
cabitur Evangelium hoc regni in toto orbe in testi-
monium omnibus gentibus; et tunc finis adveniet*⁴⁸.
Et fere, ut videmus, universus mundus (1) doctrina
de Christo oppletus est.

IX. Et quid postea fiet? Dicit in consequenti-
bus: *Quando igitur videritis abominationem deso-
lationis, quæ dicta est a Daniele propheta, stantem
in loco sano; qui legit intelligat*⁴⁹; et rursus: *Tunc
si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, aut,
Ecce illic, ne credatis*^{50, 51}. Fratrum odium
Antichristo dat deinceps locum. Preparat enim dia-
bolus scissuras populorum ut ipse cum venerit fa-
vorabilis recipiatur. Absit vero, ut quisquam eor-
um qui hic adsunt, vel quicumque sunt alibi, Chri-
sti servorum, ad hostem accurrat. De hoc scribens
apostolus Paulus perspicuum signum dedit, dicens:
Quoniam nisi venerit prius defectio, et revelatus

⁴⁴ Matth. xx, 16. ⁴⁵ ibid. 6, 7. ⁴⁶ Matth. xxiv, 12. ⁴⁷ Psal. xxvii, 5. ⁴⁸ Matth. xxiv, 14.
⁴⁹ ibid. 15. ⁵⁰ ibid. 23. ⁵¹ Vid. cat. 4, n. 15.

Arianismi eriminationem inferrent: omnes tamen
exterius retinerent Ecclesie societatem. Quod si post
concilium Sardicense scripsit Cyrillus, major etiam
erat ecclesiastici huius dissidii offensio, concilio per
Orientalium fugam in duo concilia divisio; atque
anathemate ab episcopis utrarumque partium, cum
gravissima alterius partis accusatione, in se invicem
dicto. In his porro se veluti medium et nulli parti
adictum habet Cyrillus, utrosque suspectans, et ab
neutrius divisus. Erat hic eo tempore Ecclesie Hi-
erosolymitanæ status. Maximus enim episcopus,
postquam ex concilio Tyrensi discessisset, nullam
in his discidiis partem habere voluit: neque Ori-
entalium concilia et molitiones sua presentia assen-
sive comprobans, nec porro communionem Athana-
sio fovens; donec eam ann. 349 ab ipso Athana-
sio de fraudibus Arianorum eductus, cum concilio
Palesino amplexus est.

(1) *Fere universus mundus*, etc. Mundum univer-
sum redemptum a Christo ipsi credere et obedivisse
dicit cat. 15, n. 1 et 40, ac cat. 14, num. 14: ejus
nomen in universo orbe annuntiari, cat. 10, n. 16:
ecclesiam nullis finibus determinatam esse, cat. 18,
n. 27. Ait Persas et Gothos, et omnes ex gentibus.

προγράφεται (2) γάρ. Μη πρόσχηγε τοὺς νῦν γνωμι-
νοὺς, ἀλλὰ τοὺς γεγραμμένους. Οὕτε ἂν ἐγὼ ὁ ἐπι-
σκοπῶν σε ἀπώλωμαι, καὶ σὺ μοι συναπολήῃ· ἀλλ' ἐξ-
εστὶ καὶ ἀποσταθῆν καλλίονα γενέσθαι τοῦ διδασκαλίου,
καὶ τὸν Ἰσραὴν ἰλιθύναι γενέσθαι πρῶτον· ἐπιπέ-
θαι καὶ τοὺς περὶ τὴν ἐνδεκάτην ὕραν δεχέται ὁ Δεσπότης.
Εἰ ἐν ἀποστόλοις εὐρέθη προδοσία, θαυμάζεις
εἰ καὶ ἐν ἐπισκόποις εὐρίσκειται μισοδελτία; Ἄλλ' οὐ
μόνον περὶ τῶν ἀρχόντων τὸ σημεῖον, ἀλλὰ καὶ
περὶ τῶν λαῶν· φησὶ γάρ· *Καὶ διὰ τὸ πλεθυνθῆ-
ναι τὴν ἀνομίαν, ψυγῆσεται τῶν κολλῶν τὴ ἀγά-
πη*. Καυχῆσεται τίς ἀρα τῶν παρόντων ἀνομιῶν
ἔχειν πρὸς τὸν πληθύνον τὴν φιλίαν; Οὐχὶ τὰ μὲν χεῖλη
πολλάκις φιλεῖ, καὶ τὸ πρόσωπον μειεῖθ, καὶ αἱ
ὀφθαλμοὶ δῆθεν ἠλαροὶ· ἡ δὲ καρδία τεκταινέται ὀδόν,
καὶ κατασκευάζεται (3) κακὰ, λαλῶν εἰρηγνικά
cum pectus machinatur dolum, et struit mala qui

Θ. Ἐχεις καὶ τοῦτο τὸ σημεῖον· *Καὶ κηρυχθήσε-
ται τὸ Εὐαγγέλιον τοῦτο τῆς βασιλείας ἐν ἅπ-
τῃ οἰκουμένῃ, εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν·
καὶ τότε ἔξει τὸ τέλος*. Καὶ σχεδόν, ὡς ὀρώμεν, ὁ
κόσμος ἅπας τῆς περὶ Χριστοῦ διδασκαλίας πεπι-
ρωται.

Γ. Καὶ εἰ μετὰ τοῦτο γίνεται; φησὶν ἐξῆς· *Ὅταν
οὖν ἴδῃτε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρμώσεως, τὸ βηθὲν
ἐπὶ Δαυιδῆ (4) τοῦ προφήτου, ἐστὼς ἐν τῷ ὄρει
ἀγίῳ· ὁ ἀναγνώσκων νοσήτω· καὶ πάλιν· Τίτε
ἐάν τις ὄμνῃ ἐπ' αὐτῷ, Ἰησοῦ ὡς ὁ Χριστὸς, ἦ, Ἰησοῦ
ἐκεῖ, μὴ πιστεύσῃτε*. Ἡ μισοδελτία διδῶσι λοιπῶν
χώραν τῶν Ἀντιχριστῶν. Προσποιεῖται γάρ ὁ διάβολος
τὰ σχίσματα τῶν λαῶν, ἵνα εὐπαράδεκτος γένηται ὁ
ἐρχόμενος. Μη γένοιτο δὲ μηδὲνα τῶν ἐνταῦθα, μηδὲ
τῶν ἀλλαχθὺ δοῦλων τοῦ Χριστοῦ, προσδραμεῖν τῶν
ἐχθρῶν. Περὶ τοῦτου γράφων ὁ ἀπόστολος Παῦλος,
φανερὸν ἔδωκε σημεῖον, λέγων· *Ὅτι ἐάν μὴ ἔλθῃ ὁ
ἀποστασία πρῶτον, καὶ ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνθρωπος*

πάντες οἱ ἐξ ἐθνῶν, pro Christi nomine mori, cat. 10, n. 19. Persas, Scythas, Ægyptios Christi cruce subactos, cat. 15, n. 40: Persarum genera, Indorum gentes, Gothos, Sauronatas, Gallos, Hispanos, Mauros, Afros, Arabas, Æthiopes, et alias. quorum ne nomina quidem novimus, gentes, habere episcopos, presbyteros, diaconos, monasticam vitam agentes, virgines, et reliquos laicos a Spiritu sancto diversis virtutum et gratiarum donis ditatos, cat. 16, n. 22. Perfectam autem et completam toto orbe Evangelii prædicationem, non pro conditione tantum sine qua Antichristus non adventurus erit, sed et pro signo ejus proxime affuturi, habet. Vide Malvendam, lib. ut De Antichristo, c. 32.

(2) *Προγράφεται*. Sic ex codd. Reg., Roe, Casaubon, et Grodecii. In editis est tantum, γέγραπται, scriptum est.

(3) *Καὶ κατασκευάζεται*. Conjunctionem καὶ addidimus ex codd. Reg., Roe, Casaubon. Voces, λαλῶν εἰρηγνικά, desunt in Morel., Coll., Bodi.

(4) Ἰσὺ Δαυιδῆ. Codd. Coislin., Reg., Roe, Casaub., δὲ Δαυιδῆ, ut in Matthæo Evangelio. Cyrillus sumpsit ex Marc. xiii, 14, eam lectionem, ὅτι Δαυιδῆ.

τῆς ἀνομιᾶς (1), ὁ οὐδὲ τῆς ἀκαλασίας, ὁ ἀντικείμενος καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενος Θεός, ἡ σέβασμα· ὡστε αὐτὸν εἰς τὸν ἅδον τοῦ Θεοῦ καθίστα, ἀποδεικνύοντα αὐτὸν, ὅτι ἐστὶ Θεός. Οὐ μνημονεύετε, οὐτε ἐστὶ ὡς πρὸς ὑμᾶς ταῦτα ἔλεγον ὑμῖν; Καὶ νῦν τὸ κατέχον οἰδατε, εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν ἐν τῷ αὐτοῦ καιρῷ. Τὸ γὰρ μυστήριον ἦδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομιᾶς· μόνον ὁ κατέχων ἄρτι, ἕως ἐκ μέσου γένηται. Καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος. ἐν δὲ Κύριος (2) ἀνελεῖ τὸ πνεῦμα τοῦ σματόστος αὐτοῦ, καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανεῖα τῆς παρουσίας αὐτοῦ. Οὐ ἔστιν ἡ παρουσία κατ' ἐνεργεῖαν τοῦ Σατανᾶ, ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους, ἐν πάσῃ ἀπάτῃ ἀδικίας τοῖς ἀπολλυμένοις. Ταῦτα μὲν ὁ Παῦλος. Νῦν δὲ ἔστιν ἡ ἀποστασία (3)· ἀπέστησαν γὰρ οἱ ἄνθρωποι τῆς ὀρθῆς πίστεως· καὶ οἱ μὲν υἱοκατορίαν καταγγέλλουσιν, οἱ δὲ τὸν Χριστὸν εἶς οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παρενχθέντα λέγειν τολμῶσι. Καὶ πρότερον μὲν ἦσαν φανεροὶ οἱ αἰρετικοὶ (4), νῦν δὲ πεπληρωταὶ ἡ Ἐκκλησία κερυμμέλων αἰρετικῶν. Ἀπέστησαν γὰρ οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τῆς ἀληθείας, καὶ κινήθησαν τὴν ἀσπίδα. Λόγος πλανῶν; καὶ πάντες ἀκούουσιν ἡβῆως. Λόγος ἐπιστροφῆς; καὶ πάντες ἀποστρέφονται. Ἀπέστησαν οἱ πλείστοι (5) τὸν ὀρθῶν λόγων· καὶ μᾶλλον τὸ κακὸν αἰροῦνται, ἢ τὸ ἀγαθὸν προαιροῦνται. Αὕτη τοίνυν ἔσται ἡ ἀποστασία, καὶ μῆλλει προσδοκᾶσθαι ὁ ἐχθρὸς· καὶ

A 228 fuerit homo peccati, ille filius perditionis, qui adversarius est, et extollitur adversus omnem qui dicitur Deus aut numen; adeo ut in templo Dei sedeat, ostentans et jactans seipsum esse Deum. Non meministis, quod cum adhuc essem apud vos, hæc dixerim vobis? Et nunc quid detineat, scitis, ut reveletur in suo tempore. Nam mysterium jam agitur iniquitatis. Tantum qui tenet in præsentia [teneat], donec de medio tollatur. Et tunc patefet ille iniquus, quem Dominus conficiet spiritu oris sui, et abolebit claritatem adventus sui. Cujus est adventus secundum operationem Satanae, in omni potentia et signis et prodigiis mendacii, et cum omni deceptione injustitiæ iis qui pereunt. Hæc quidem Paulus. Nunc vero defectio est (6): defecerunt enim homines a recta fide; et alii quidem Filio-paternitatem prædicant; alii vero Christum ex non exstantibus ad esse perductum dicere audent. Et prius quidem conspicui erant hæretici; nunc autem occultis hæreticis repleta est Ecclesia. Defecerunt enim homines a veritate, et pruriunt auribus. Sermo ad persuadendum artificiosè compositus agitur? omnes saniviter audiunt: sermo ad animi conversionem comparatur? omnes avertuntur. Defecerunt plurimi a rectis doctetrinis, et malum propensius eligunt, quam se apphlicent bono. Hæc igitur defectio est, et expectandus jam inimicus; et jam ex parte præcursoris suos mittere coæcepit, ut ipse ad prædā paratus

11 II Thess. ii, 3 seqq. 11 Vid. cat. ii, n. 17. 11 II Tim. iv, 3, 4.

(1) Τῆς ἀνομιᾶς. Cod. Reg., τῆς ἀμαρτίας, ut in textu sancti Pauli. Grodecius vertit quoque, homo peccati. Sed multi Patres et mss. habent ut Cyrillos. Paulo post, ante καθίστα, additur in cod. Reg., ὡς Θεός, tanquam Deum: quod habetur in textu Græco S. Pauli; sed abest a Vulgata Latina, et multis mss. teste Millio. Item cod. R. g. habet infra, ἐν τῷ καιρῷ καιρῷ, ut apud Pautum.

(2) Ὁ Κύριος. Roe et Casaubon. addunt, Τησοῦς, ut Vulgate auctor legit. Loco ἀνελεῖ. Reg. scriptum habet, ἀνελάσσει, ut est in sacro textu. At Cyrillus infra n. 12, hunc locum recensens scribit, ἀνελῶν· multique Patres legerunt, ἀνελεῖ. Paulo post, pro τὴν ἐπιφάνειαν, scripsi, τῇ ἐπιφανεῖα, ex Reg., Roe, Casaub., Grodec., juxta Apostolum. Alioqui recepta lectio efficit sensum non incommodum: destruet claritatem præsentia illius. Pro καὶ σημείοις, Reg. habet, ἐν πάσι σημείοις, ut ipse Cyrillus hunc locum recensens legit num. 14, tametsi lineis aliquot superius recitet, ut hic et in textu sancti Pauli habet. Coislinianus habet, σημείοις τε καὶ τέρασι. Postremo codd. Reg., Roe, Casaubon., Bodl. articulum τῆς præiugentis vocis ἀδικίας· soli vero Reg. et Bodl. præpositionem ἐν, quam sanctus Paulus τοῖς ἀπολλυμένοις præponit, exhibent. At ea in multis Patribus ac mss. deest.

(3) Ἡ ἀποστασία. Articulum præfiximus ex mss. R. g., Roe, Casaub. In Reg. deest vox ὀρθῆς, recte, ante πίστεως.

(4) Οἱ αἰρετικοὶ. Articuli ad adjecivum ex Coisl., Reg., Roe, Casaub.

(5) Ἀπέστησαν οἱ πλείστοι. Hanc sententiam paulo aliter representant codd. Coisl., Reg., Roe, Oitob., Casaub. et Grodec. in hunc modum: Ἀπέστησαν οἱ ἄνθρωποι (πλείστοι tamen loco ἀνθρώπων, legitur in Coisl., Oitob., Reg. et Grod.) τὸν ὀρθῶν

ἔργων (Coislin. et Ottobon. retinent, λόγων), καὶ μᾶλλον τὸ δοκεῖν αἰροῦνται, ἢ τὸ εἶναι προαιροῦνται· Abcesserunt homines a rectis operibus, et videri potius quam esse (boni) defecerunt. Ea lectio probabilissima, ut duplicem malfunctionem, alteram a fide, alteram a bonis moribus distinguit Cyrillus. Vide Iren. lib. v, cap. 18, num. 2; Lactant. lib. vii, cap. 15. Cæterum ea sententia, velle magis videri quam esse bonum, vetus est apud Græcos auctores proverbium.

(6) Nunc vero defectio est, etc. Defectionem, seu apostasiam ab Apostolo prædictam, alii ipsum Antichristum intelligunt; alii de discessionem gentium omnium ab imperio Romano interpretantur; Cyrillus de defectione a recta fide, et operibus etiam bonis, secundum multos mss. Quos porro Filio-paternitatem in Ecclesia tecte prædicare ait, non professos Sabellianos intelligere videtur, qui ea ætate pauci et ab omnibus exosi; sed vel Marcellum et Photinum, certos Cyrilli sententia hæreticos, hujus cat. n. 27, quorum tamen prior Athanasii et Occidentalium gratia et studio sustentabatur, alter Sirimienensis episcopus usque ad ann. 351 mansit: vel ipsos Catholicos, qui ab Orientalibus Sabellianis inuasabantur: ut patet ex epist. concil. Philippop. apud Hilar., fragmento 3, n. 23, ex Hilario lib. x De Trin., n. 5; Socrate, lib., 1, c. 23. Huic accusationi eo facilius credulum se præbere potuit, quod ab iis Marcellum Ancyratem defendi videret. Quæ res diuturnam Catholicis apud Orientales conflavit invidiam, quasi hæresim confirmarent. Vide Basilium, epist. 10, p. 54. Cum multi alioqui sanctitate celebres viri, Eusebianorum, sub catholicis in speciem professionibus delinquentium, partes foverent, eorum fraudis et dolorem ignari: quanto innocentior Cyrillus qui neutris addictus erat!

subsequatur. Tibi igitur provide, o homo, et animam securam redde. Testificatur ²² nunc tibi Ecclesia in præsentiæ Dei viventis ²³; et quæ Antichristum spectant, prænuntiat tibi antequam advēniant. Eaque sive tuo tempore futura sint nescimus, sive posterius, nescimus: optimum tamen est te horum gnarum præmuniri.

229 X. ²⁴ Christus verus, unigenitus Dei Filius non amplius de terra venturus est. Si quis venerit in desertis fictas species obtendens, ne exeat ²⁵. Si dixerint: *Ecce hic Christus, ecce illic, ne credideris* ²⁶. Ne in posterum ad terram atque in aëra respice, et cælis enim descendet Dominus ²⁷: non solus sicut antea, sed multo comitatu, innumerabilium angelorum satellitio stipatus ²⁸: neque abscondite sicut pluvia in vellus ²⁹, sed ut fulgur ³⁰, conspicue collucens. Ipse enim dixit: *Sicut fulgur exiit ab oriente, et conspicitur usque ad occidentem, ita erit et adventus Filii hominis* ³¹. Et iterum: *Et videbunt Filium hominis venientem super nubes cæli, cum potestate et gloria multa. Et mittet angelos suos cum tuba magna* ³², et quæ sequuntur.

XI. Sed quemadmodum ante, cum ipse hominem suscepturus foret, expectareturque Deus e Virgine nasciturus, rem eam diabolus in antecessum calumnizæ subjecerat, callida arte apud idololorum cultores falsorum deorum, generantium et ex mulieribus genitorum fabulas inveniēdo; ut cum falsitas præoccupasset, jam, ut existimabat, nec veritas repēiret fidem: sic cum verus Christus secundo venturus erit, simplicium, et circumcisorum præsertim expectationem adversarius in occasionem sumens, producat quemdam hominem magum, ac fallacis

α τώσ κατά μέρος ήρξατο άποστειλνν τούς έαυτού προδρόμους, ίνα έτοιμος έλθη λοιπόν επί τήν θήραν (1). Είλεπε τούτων σαυτών, άνθρωπε, καί άσπαλιζού τήν ψυχήν. Διαμαρτύρεται σε ή 'Εκκλησία νύν επί Θεού ζώντος, προδιαλέγεται σοι (2) τά περί του 'Αντιχρίστου πριν παραγενέσθαι. Καί έστε επί τού γίνεται ούκ οίδαμεν, έστε μετά άσ γίνεται ούκ οίδαμεν. Καλόν δέ έστι ταύτα είδόντα σε' προαπαλάσασθαι.

I'. Ο Χριστός ό άληθής, ό του Θεού μονογενής Υιός, ούκείτι από γής έρχεται. Έάν τις έλθόν εν έρημώσ φαντασιοκοπών, μή έξέλθης. Έάν ειπωσιν· 'Ιδού ώδε ό Χριστός, ιδού εκεί, μή πιστεύσης. Κάτω καί εις γήν μή έίλεπε λοιπόν· έξ ούρανών γάρ ό Δεσπότης κατέρχεται. Ού μόνο ώσ πρό τούτου· αλλά πολλοσός, υπό μυριάδων άγγελων δορυφορούμενος. Ουδέ κεικρυμμένος (3), ώς ύετός επί πέλον· άλλ' ώς άστραπή φανερώσ έλάμπων. Αυτός γάρ έφηκεν· 'Ωσπερ ή άστραπή έξέρχεται από άνατολών καί φαίνεται έως δυσμών, ούτως έσται καί ή παρουσία του Υιού του ανθρώπου. Καί παλιν· Καί δύνονται τόν Υιόν του ανθρώπου έρχόμενον επί τών νεφελών του ούρανου, μετά δυνάμεως καί δόξης πολλής· καί άποστειλει τούς άγγελούσ αυτού μετά σάλπιγγος μεγάλης (4), καί τά έξής.

IA'. 'Αλλ' ώσπερ μέλλοντος αυτού πρότερον ένανθρωπειν, καί εκ Παρθένου γεννάσθαι προσδοκώμενου Θεού· προείθαλεν ό διάβολος τό πρώγμα, κακούργως εν είδωλοτραπέλα θεούσ ψευδείσ, γεννώντας καί γεννωμένους υπό γυναικών, προμυθολογήσας· ίνα προλαβόντος του ψεύδους, ώς ενόμιζεν, άπιστηθή καί τό άληθές· ούτω μέλλοντος Χριστού δεύτερον έρχέσθαι του άληθούς, έφρόδιον λαμβάνων τήν τών άκάμων προσδοκίαν (5) ό άνγκικελίεμος, καί μέλιστα τών εκ περιτομήσ· άγει τινά άνθρωπον μάγον, καί τής εν φαρμακείαισ καί έπαοιαβείσ άπατηλής κακοτηχίας

²² II Tim. iv. 1. ²³ I Tim. vi. 15. ²⁴ Vide cat. 10, num. 4; cat. 14, num. 50. ²⁵ Matth. xxiv. 26. ²⁶ Marc. xii. 21. ²⁷ Act. 1. ²⁸ Jud. 14. ²⁹ Psal. lxxi. 6. ³⁰ Luc. xii. 24. ³¹ Matth. xxiv. 27. ³² ibid. 30, 51.

(1) *Έπί τήν θήραν*. Ita restituimus ex codd. Reg., Colb., Bodl., Roe, Casaub., Grod., sic infra n. 15, έτοιμος εις τό καταπειν. Editi vero, επί τήν θύραν, ad jannam. Paulo post, loco επί Θεού, codd. Coisl., Roe, Casaub., Reg., Genov. vet. habent, ενώπτον Θεού, ut est in sacro textu, II Tim. iv. 4, et I Tim. vi. 15, quæ loca hic Cyrillus respicit.

(2) *Προδιαλέγεται σοι*. Ea verba reposuimus ex codd. Coisl., Reg., Grod., Roe, Casaub., Ottob. et Genov. vct., quanquam tres postremi omittunt sei. In editis est, προσαπαλιζέται τά περί, etc., quod sane verbum ad alienam prorsus significationem traducitur, nisi addatur aliud verbum, ut λέγουσα, vel simile: *Πραμυνίit te dicens* ea quæ ad Antichristum pertinent. Inferius ex Coisl., Reg., Roe, Casaubon. scripsimus, προσαπαλάσασθαι, loco προσαπαλιζέσθαι, quod habetur in edit. Oxon. vel. προσαπαλιζέσθαι, quod est in edit. ann. 1641. Est in edit. ann. 1608, προσαπαλιζέσθαι. In Colbert. et Morel., προσαπαλιζέσθαι. Mirum in nullo legi προσαπαλιζέσθαι, quæ sola earum omnium lectionum grammaticæ legibus convenit. Pro είδόντα se, legi Grodæcius ut habetur in Reg., Roe et Casaubon., είδόντας, scientes

(3) *Κεικρυμμένος*. Ita scripsimus loco κεικρυμμένος, ex codd. Roe et Casaub., qui tamen habent επικεικρυμμένος.

(4) *Σάλπιγγος μεγάλης*. Ita etiam inferius utim. 21, at est in Matth. σάλπιγγος φωνής μεγάλης, τωσ τοείσ magna. Vulg. τωσ et voce magna. Sed vocem φωνής in multis Evangelicis manuscriptis et Patrum citationibus abesse, observavere eruditii viri.

(5) *Τήν τών άκάμων προσδοκίαν, simplicium expectationem*. Morel. legit κακίων, malorum expectationem, satis id convenire videtur sequentibus versis, maxime eorum qui ex circumcissione sunt: quos Christum inconsulte, vel potius Antichristum, expectare ait cat. 12, num. 2. Nec sane aliorum, quam malorum et infidelium, expectationem in Antichristo falli posse ait hujus cat. num. 17. Hand tamen tantunda lectio recepta, άκάμων, simplicium, hoc est facta credulorum, qui verum etiam Christum expectant; nam propter hanc seductionis facilitatem tam sæpe et graviter inculcat auditoribus quæ ad Antichristum pertinent, ne ex ignorantia et simplicitate decipiantur. Vide cat. hujus num. 18, et 4.

ἡμπαρότατον ἄρπαζόντα μὲν αὐτοῦ τῆς Ῥωμαίων βασιλείας τὴν ἐξουσίαν, φευδῶς δὲ Χριστὸν αὐτὸν ἀποκαλοῦντα· καὶ διὰ μὲν τῆς τοῦ Χριστοῦ προφητείας, Ἰουδαίους τοὺς τὸν ἠλειμμένον (1) προσδοκῶντας ἀπατάτω· τοὺς ἐξ ἔθνῶν δὲ, ταῖς μαγικαῖς φαντασίαις ὑπαγόμενον.

IB'. Ἐρχεται δὲ ὁ προειρημένος Ἀντίχριστος οὗτος, ὅταν πληρωθῶσι οἱ καιροὶ τῆς Ῥωμαίων βασιλείας, καὶ πλησιάσῃσι λοιπὸν τὰ τῆς τοῦ κόσμου συντελείας. Δέκα μὲν ὅμοι Ῥωμαίων ἐγείρονται βασιλεῖς, ἐν διαφόροις μὲν ἰσῶς τόποις, κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν βασιλεύοντες (2) καθ' ἑνὴν μετὰ δὲ τούτους ἐνδέκατος ὁ Ἀντίχριστος, ἐκ τῆς μαγικῆς κακοτεχνίας τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐξουσίαν ἀρπάσσει. Τρεῖς μὲν τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλευσάντων ταπεινώσει, τοὺς ἑπτὰ δὲ τοὺς ἐπιλοιποὺς ὑφ' αὐτὸν ἔχων. Τὰ πρῶτα μὲν ἐπισκευάζει, ὡσαύτῃ λόγιος τις καὶ συνετὸς, σωφροσύνην τε καὶ φιλανθρωπίαν ὑποκρίνεται· σημεῖοις τε καὶ τέρασι, τοῖς ἐκ μαγικῆς ἀπάτης φευδῶν, Ἰουδαίους, ὡσαύτῃ Χριστὸς ὁ προσδοκώμενος (3), ἀπατήσας· παντοίους ὑστερον ἀπανθρωπίας καὶ παρανομίας ἐπιγραφῆσεται· κακοῖς, ὡς πάντας ὑπερβάλλεσθαι τοὺς πρὸ αὐτοῦ γενομένους ἀδίκτους καὶ ἀσεβεῖς· φονικὴν καὶ ἀποτομωπάτην, καὶ ἀνηλεῆ, καὶ ποικιλίην, κατὰ πάντων μὲν, ἐξαιρέτως δὲ καθ' ἑμῶν τῶν Χριστιανῶν τὴν διάνοιαν ἔχων. Ἐπὶ τρία δὲ ἔτη μόνον καὶ μῆνας ἕξ τὰ τοιαῦτα τολμήσας, ὑπὸ τῆς δευτέρας ἐξ οὐρανῶν ἐνδύξου παρουσίας τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ Θεοῦ καταργεῖται, τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ, Χριστοῦ τοῦ ἀληθοῦς· ἔς ἀνελθὼν τὸν Ἀντίχριστον τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, τῷ τῆς γέννησός τουτοῦ (4) παραδόμενι πύρι.

II'. Ταῦτα δὲ διδάσκωμεν, οὐχ ὑπερσιλογούντες, ἀλλ' ἐκ τῶν θεῶν ἐκκλησιαζομένων Γραφῶν, καὶ μέγιστα ἐκ τῆς ἀρίστως ἀναγνωσθείσης τοῦ Δανιὴλ προφητείας,

* Vide infra num. 12 et 14. * Daniel vii, 25. * Vid. infra num. 15. * Dan. vii, 24. * Vid. infra num. 16. * II Thess. ii, 8. * Vid. cat. 4, num. 35.

(1) ἠλειμμένον. Vitiose in mss. et in editis ἠλειμμένον. Hac voce reddidit Aquila in sua interpretatione passim Hebræam מְלִיץ, quam LXX et alii fere interpretes verterunt Χριστός: ea, in odium forte Christiani nominis, libentius quam aliter utebantur Judæi. Cum in impressis esset inferius, τὰς μαγικὰς φαντασίας, ex Coisl., Reg., Roe et Casaubon. scriptisimus in auferendi casu: ambn autem postremi et Genovef. vet. habent φαντασιοσκοπίαις. Cyrillus sup. n. 10, et infra n. 14 utitur verbo φαντασιοσκοπίαι. Pro πλησιάσει, ex Roe et Casaub. πλησιάσει scriptisimus; scribendum censemus πλησιάσει.

(2) Βασιλεύοντες. Editi βασιλεύουσι. Secuti sumus codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grod. Paulo post in accusandi casu scriptisimus τοὺς ἐπιλοιποὺς, loco τοῖς ἐπιλοιποῖς, et particulam δὲ addidimus ex iisdem libris, insuperque ex codd. Bodd., Colb. et ed. Morellii.

(3) Χριστὸς ὁ προσδοκώμενος. Articulum, quem codices Roe et Casaub. omittunt, editi vero ante Χριστὸς locant, nos ex Coisl. et Reg. voci προσδοκώμενος, præfiximus.

(4) Τούτου. Hanc vocem adiecimus ex Coisl., Reg., Roe, Casaub., Colb., Bodd., Grod. Pro παραδόμενι, quatuor priores habent παραδίδωσι.

(5) Cum Romani imperii. Non alium mundi quam

veneficiorum incantationumque perversæ artis peritissimum; qui et Romani imperii dominationem usurpabit, et falso se Christum appellaturus est, et per hanc Christi appellationem Judæos qui Unctum (sive Messiam ac Christum) expectant, decipiet, gentilesque magicis præstigiis ac dolis pertrahet.

XII. Veniet porro præfatus iste Antichristus, cum Romani imperii (5) completa fuerint tempora, janijamque mundi finis proximus erit. Decem simul Romanorum reges exsurgent in diversis forte locis, uno tamen eodemque tempore regnantes. Post hos vero undecimus erit Antichristus, magicæ artis adminiculo Romanum imperium usurpans. Tres eorum qui ante 230 se regnaverint, humiliabit, septem vero reliquos suæ ditioni subjectos habens. Ac primum quidem veluti eruditus ac prudens quispiam clementiam, temperantiam, humanitatemque simulabit; at Judæis per signa, falsaque ex magicis fraudibus prodigia, quasi ille expectatus Christus esset, decipiet; omnibus deinceps crudelitatis et scelcris inscribetur nomen, ita ut omnes injustos et impios qui ipsum præcessere, improbitate superet: sanguinarium, præfractæ duritiæ, immisericordem et versipellem, cum adversus omnes, tum vero maxime contra nos Christianos, animum gerens. Postquam vero tres annos et menses sex duntaxat talia designaverit, ab secundo unigeniti Filii Dei Domini et Salvatoris nostri Jesu, veri Christi, glorioso de cælis adventu abolabitur; qui spiritu oris sui Antichristum interficiens, illum igni tradet sempiterno.

XIII. Hæc autem docemus, non comminantes, sed ex divinis quas legit Ecclesia Scripturis, et maxime ex recens lecta Danielis propheta edocti

Romani imperii finem fore, communis, ut notum est, omnium Patrum tam Latinorum, quam Græcorum, existimatio fuit, quam sefellit eventus; nisi adumbratam ejus speciem, in Germanico imperio nomine tenus conservatam, veri ac solidi Romanorum dominatos, cujus successio jampridem interit, in locum substituit. In hanc autem opinionem sanctos Patres non adduxere menuta pagano-rum vatum oracula, sed non satis intellecta Danielis vaticinatio, cap. 7, qui post regnum quartum, quod omnes ecclesiastici interpretes, teste Cyrillo, num. 13, Romanorum imperium interpretantur, postremum judicium, ut illi intelligebant, ponere videtur vers. 9 et 26. Ex eodem fonte profectum quod Cyrillus de decem regibus, Antichristo tres exterminante, et septem sibi subjuciente, ac per tres annos ac dimidium regnante, cum omnibus fere veteribus scribit. Ita Irenæus, lib. v, cap. 25 et seqq.; Hippolytus De Antichristo. Victorinus, in Apocalyp. cap. xii; Lactantius lib. vii, cap. 16; Hieronymus in cap. vii Danielis, et epist. ad Algasiam quest. 11; Chrysost., in Ep. ad Thessal. Theodoretus, in citata Danielis et Pauli loca, etc. Hæc autem Augustino, lib. xi De civ., cap. 19 et 23, non uti certa, sed ut non absurda visa sunt. Quæ, Cyrillo tantum propria, aut cum paucis communia, notabo.

sicut et Gabriel archangelus interpretatus est his verbis: *Quarta bestia, quartum erit regnum in terra, quod omnia regna supereminet* 14. Hoc autem Romanum esse ecclesiastici auctores tradiderunt. 15 Cum enim primum quod illustrefuerit, sit Assyriorum imperium; alterum, Medorum simul et Persarum, et tertium post hæc, Macedonum: quartum imperium est præsens Romanorum. Tum in consequentibus Gabriel interpretando ait: *Decem cornua ipsius, decem reges exsurgent; et post ipsos exsurgat rex alter, qui omnes se anteriores malis superabit* 16: non solum illos decem dicit, sed et omnes quotquot præcesserunt. *Et tres reges humiliabit* 17; ex illis decem prioribus, ut planum est; ex illis vero decem tres humilioris, prorsus ipse octavus regnabit 18. *Et verba, inquit, contra Altissimum loquetur* 19: blasphemus vir et legum contemptor, qui non a patribus regnum acceperit, sed magicis artibus principatum rapuerit.

μαθητότες· καθώς και Γαβριήλ ὁ ἀρχάγγελος ἠρμήνευσε, λέγων οὕτω· Τὸ θηρίον τὸ τέταρτον, βασιλεῖα τετάρτη ἔσται ἐν τῇ γῆ, ἧως ὑπερέξει πάσας τὰς βασιλείας. Ταῦτα ἔδωκεν ἐπι τῶν Ῥωμαίων (1) οἱ ἐκκλησιαστικοὶ παραδεδώκασι ἐξηγηταί. Πρώτης γὰρ ἐπισήμου γενομένης, τῆς Ἀσσυρίων βασιλείας· καὶ δευτέρας, τῆς Μήδων ὀμοῦ καὶ Περσῶν· καὶ μετὰ ταύτας, τῆς Μακεδόνων τρίτης· ἢ τετάρτης βασιλείας, ἢ τῶν Ῥωμαίων ἐστίν. Καὶ ἐξῆς ὁ Γαβριήλ ἐρμηνεύων φησὶ· Τὰ δέκα κέρατα αὐτοῦ, δέκα βασιλεῖς ἀναστήσονται· καὶ ὀπίσω αὐτῶν (2) ἀναστήσεται βασιλεὺς ἕτερος, ὃς ὑπεροίσει κακοῖς πάστας τοὺς ἐμπροσθεν. Οὐ μόνον φησὶ τοὺς δέκα, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς προγεγονότας. Καὶ τρεῖς βασιλεῖς ταπεινώσει· ἄλλον καὶ (3) ἀπὸ τῶν δέκα τῶν προτέρων. Ἀπὸ δὲ τῶν δέκα τούτων τοὺς τρεῖς ταπεινῶν, πάντως ἐστὶ αὐτὸς ὁδοὺς βασιλεύσει. Καὶ λόγους, φησὶ, πρὸς τὸν Ὑψίστον λαλήσει· βλάσφημος ὁ ἀνὴρ καὶ παράνομος, οὐκ ἐκ πατέρων λαβὼν τὴν βασιλείαν, ἀλλ' ἐκ τῆς μαγικῆς τὸ ἀρχὴν ἀρπάσας.

XIV. Quis autem iste est, aut cujusmodi ad operationem pertinet? Interpres esto, Paule. *Cujus est, inquit* 20, *advenit secundum operationem Satanæ in omni potestate et signis et prodigiis mendacii* 21. Hoc inueniens, Satanae eo tanquam instrumento usurum in propria persona per 231 ipsum operantem. Gnaurum enim nullam de cætero moram suo iudicio fore, jam non per ministros suos ex more, sed per seipsum deinceps apertius bellum geret. *In omnibus*

13'. Καὶ τίς ἐστιν οὗτος, ἢ ἐκ ποίας ἐνεργείας; ἐρμήνευσον, ὦ Παῦλε· Οὗ ἐστὶ, φησὶν, ἡ παρουσία καὶ ἐνεργεῖα τοῦ Σατανᾶ, ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημεῖοις καὶ τέρασι ψεύδους. Τοῦτο αἰνετόμενος, ἐστὶ ὁ Σατανᾶς ὁράνῃ χεῖραται ἐκείνῳ, αὐτοπροσώπως δι' αὐτοῦ (4) ἐνεργῶν. Εἰδὼς γὰρ, ἐστὶ οὐ μάλλι λοιπὸν δεῦρας γίνεσθαι αὐτοῦ τῆ χριστοῦ, οὐκίται διὰ τῶν ὑπερητῶν αὐτοῦ συνήκας, ἀλλὰ δι' ἐαυτοῦ λοιπὸν πολεμεῖ φανερώτερον· Ἐν αἰσὶ δὲ σημεῖοις (5)

14 Dan. vii, 25. 15 Vid. cat. 12, num. 18. 16 Dan. vii, 24. 17 ibid. 18 Apoc. xvii, 9. 19 Dan. vii, 25. 20 II Thessal. ii, 9. 21 Vid. infra num. 17.

(1) Τῆς Ῥωμαίων. Ex Reg. cod. Editi habent τῶν Ῥωμαίων: scripsimus τὴν, juxta Cyrilli stylium infra, τῆς Ἀσσυρίων, τῆς Μήδων, τῆς Μακεδόνων, ἢ Ῥωμαίων. Lucro ἐξηγητᾷ Roe, Casaub. et Genovef. vel. habent καθήγγαται. At prior vox est Cyrillo maxime usitata, vide cat. 16, num. 6, cat. 13, num. 20, 21. Quartam bestiam esse Romanorum imperium, omnes scriptores ecclesiasticos tradidisse testis est in hunc locum Hieronymus Porphyrium refutans, qui quartam bestiam de successoribus Alexandri, et cornu post decem reges ortum, de Antiocho Epiphane intelligebat.

(2) Ὀπίσω αὐτῶν. Coisl., Reg., Roe, Casaub., ὀπίσω αὐτοῦ, post illam, super bestiam. In Bibliis nostris habetur, αὐτῶν, post illos [reges]; vel post illa, [cornua]: at in cod. Al. LXX habetur αὐτοῦ. Quod superiorum numero scribit Cyrillus, μετὰ τούτους, indicat enim hic legisse, ὀπίσω αὐτῶν, post illos. Vox βασιλεῖς sequens nec habetur in codd. Roe, Cas. et Grod., nec est sacri textus.

(3) Ἄλλον καὶ. Melius in codd. Coisl., Reg., Bodl. et Morel., ἄλλον δέ, manifestum vero. Post alio particulam δὲ ex Reg. cod. adjectimus. Grolecius videtur non legisse verba, καὶ ἀπὸ τῶν δέκα τῶν προτέρων, sed ita, ἄλλον δέ, ἀπὸ τῶν δέκα τούτων, etc. Totum vero hunc locum ita exhibent Roe, Casaub. et Bodl., ἄλλον καὶ (Bodl. δὲ) ἐστὶ ἀπὸ τῶν δέκα τούτων ὧν ἐπινομεν. Et δὲ τῶν δέκα τοὺς τρεῖς ταπεινώσει, πάντως ἐστὶ, etc., Videlicet et decem illis, quos diximus. Si vero e decem illis tres oppressurus est, profecto ipse, etc. Idem semper est sensus. Quod subjicit Cyrillus, Antichristum octavum regnum esse, assumptum vel ex Apoc. xvii, vel ex Irenæo, quem hic Cyrillus videtur exscribere, sic enim illo lib. 7, c. 26, n. 1: Manifestum est itaque quoniam

ex his tres interficiet ille qui venturus est, et reliqui subiciantur ei, et ipse octavus in eis: qui et undecimus respectu decem, sup., num. 12.

(4) Δ' αὐτοῦ. Ea verba addidimus ex codicibus Roe, Casaub. et Grod. Paulo post idem codices habent, ἐν τῇ χριστοῦ, quod nulla deinceps in iudicio ejus erit remissio. Hoc autem loco C. Cyrillus eam videtur opinionem sequi, quam Hieronymus in cap. vii Danielis, ad vers. 8, quorundam esse refert, Antichristum ipsum esse diabolum vel dæmonem, unde et num. 17 ait, martyres tempore Antichristi cum ipso Satana in propria persona congressuros esse. Sunt qui existimarint Antichristum non verum hominem futurum, sed humanam speciem a diabolo assumptam, quod præfato loco refellit Hieronymus. Id videtur sentire pseudo-Hippolytus, pag. 352, quoniam alibi eum ex tribu Dan oriundum ac verum hominem existitum supponit. Ast alii Antichristum putant a diabolo hypostatice suscipiendum, quemadmodum Christus a Verbo assumptus fuit. Hæc videtur inter alios S. Hippolyti sententia fuisse de Antichristo, num. 6 et 14, et Theodoret, Hæret. fab., lib. v, cap. 25, imo et Hieronymi aientia Antichristum unum de hominibus fore, in quo totus Satanas habitaturus sit corporaliter. Verum nihil necesse est in hanc sententiam Cyrillum et memoratos Patres interpretari: ut enim diabolus per Antichristum in propria persona operetur, satis est ut ille se ad diaboli nutus totum accommodet. Sic etiam ait cat. 16, num. 15, spiritum immundum euergerunt corpore tanquam proprio et instrumento sui abuti.

(5) Ἐν αἰσὶ δὲ σημ. Reg. et Coisl., ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημεῖοις, ut habetur in sacro textu, ac jam semel et iterum hunc locum recitavit Cyril-

καὶ τέρασι ψεύδους. Ὁ γὰρ πατήρ τοῦ ψεύδους ἄ
τὰ τοῦ ψεύδους ἔργα φαντασιοσκοπεῖ, ἵνα τὰ πλήθη
νομίσῃ θεωρεῖν νεκρὸν ἐγειρόμενον, τὸν μὴ ἐγειρό-
μενον· καὶ χλωροὺς περιπατοῦντας, καὶ τυφλοὺς ἀνα-
βλέποντας, μὴ γενομένης τῆς ἰάσεως.

IE'. Κατὰ πάλιν ἠρσίν· Ὁ ἀντικείμενος, καὶ
ἐπεραιώμενος ἐπὶ πάσι λεγόμενος Θεὸς, ἢ σέ-
εασμα. Ἐπὶ πάντα δὲ Θεὸν· μέλλει δῆθεν τὰ εἰδω-
λα μισεῖν ὁ Ἀντίχριστος· ὡσεὶ αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν
τοῦ Θεοῦ καθέσθαι. Ποῖον ἄρα ναὸν; τὸν καταλελυ-
μένον τῶν Ἰουδαίων ἠρσί· μὴ γένοιτο γὰρ, τοῦτον
ἐν ᾧ ὄσμεν. Διὰ τί τοῦτο λέγομεν; ἵνα μὴ νομιζώ-
μεθα χαρίζεσθαι ἑαυτοῖς. Εἰ γὰρ ὡς Χριστὸς πρὸς
Ἰουδαίους ἔρχεται, καὶ ὑπὸ Ἰουδαίων προσκυνεῖσθαι
βούλεται· ἵνα αὐτοὺς μείζονα ἀπατήσῃ, περισπού-
δαστον ποιεῖται τὸν ναὸν, ὑποψίαν δεῖξουσ, ὅτι αὐτὸς
ἔστιν ὁ ἐκ γένους Δαβὶδ, ὁ τὸν ὑπὸ Σολομῶνος ναὸν
κατασκευασθέντα μέλλων οἰκοδομεῖν. Ἐρχεται δὲ ὁ
Ἀντίχριστος τότε, ὅταν ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἰουδαίων λί-
θος ἐπὶ λίθων μὴ μείνη, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀπό-
φασιν. Ὅταν γὰρ ἢ διὰ (1) παλαιότητα πτώσις, ἢ
προφάσις οἰκοδομῆς κατὰ λυσις, ἢ ἐκ τινων ἐτέρων
καρφαλουθήσασα, καθέσθῃ πάντας τοὺς λίθους, οὐ
λέγω τοῦ περιβόλου τοῦ ἐξωθεν, ἀλλὰ τοῦ ναοῦ τοῦ

vero signis et prodigiis mendacii. Qui enim menda-
cii pater est **, mendacii opera fictis speciebus os-
tentabit, ita ut plebes resuscitatum mortuum se vi-
dere puteat, qui tamen non resuscitetur; et clau-
dos ambulantes, et caecos visum recipientes, cum
nulla hujusmodi fiat sanatio.

XV. Rursumque ait: Qui adversatur et extollitur
super omnem qui dicitur Deus qui numen (supra om-
nem Deum: idola quippe odio habiturus est Anti-
christus), ita ut ipse in templo Dei sedeat **. Quale
autem templum (2)? eversum intelligit illud Judaeo-
rum. Absit enim, ut istud in quo sumus dicat! Cur
autem hoc dicimus? ne nobis ipsis gratificari vi-
deamur. Si enim ad Judaeos tanquam Christus ven-
turus est, et a Judaeis adorari volet, ut ipsos magis
B decipiat, templi studium maximum ostentabit;
suspicionem spargens se eum esse ex genere Davi-
dis, qui templum a Salomone constructum reparaturus
sit. Veniet autem Antichristus tunc, cum in
templo Judaeorum lapis super lapidem non manebit,
juxta Salvatoris denuntiationem **. Quando enim (3)
vel vetustate collapsi, vel aedificationis praetextu
dejecti, vel quamcumque ob aliam causam eversi fue-
rint lapides omnes: non exterioris dico ambitus,
sed interioris aedis ubi cherubim erant; tunc veniet

** Joan. viii, 44. ** II Thessal. ii, 4. ** Matth. xxiv, 2.

les, paulo ante et n. 9. Infra tamen numerum se-
quentem legit ἐν πάσι σημείωσι καὶ τέρασι ψεύ-
δους. Post, ex Coisl., Reg., Roe, Casaub. et Genovef.
C veteri, scribentes, φαντασιοσκοπεῖ, emendavimus
vitiosam scripturam, φουσιοσκοπεῖ, ortum, ut puta-
mus, ex compendiaris nota φ-σισκοπεῖ. Habetur su-
pra num. 10, φαντασιοσκοπεῖν. Mox pro λογισθῆ,
possimus νομισθῆ, ex codd. Roe, Casaub., Reg., Coisl.
et Genov. vet., quamvis tres posteriores scriptum
ferant νομισθῆ.

(1) Διὰ, etc. Tria illa ἢ, quae in editis tanquam
femineis articulis, ἢ scribuntur, ex codd. Roe, Cas-
aub., Genov. vet. et Grod. scripsimus, ut significa-
rent, vel. Scripsi pro καθέσθῃ ex codice Roe, καθέσθῃ,
propter ὅταν praecedens. Loco τὰ ante ἐξωθεν et
ἐνδοθεν, scripsimus τοῦ, ex codicibus Coisl., Regio,
Casaub., Bodl., Colb., qui tamen ambo ultimo loco
memorati, habent τὰ ante ἐνδοθεν.

(2) Quale autem templum, etc. Cum alii id de
Ecclesiastica intellegant, Cyrillus de templo Hierosoly-
mitano, quod Antichristus vel reficere tentabit, vel
rearsse reficere, interpretatur. Quae multorum sen-
D tentia fuit, quamque ut communem refert Gregorius
Nazianzenus, orat. xlviii, num. 14, pag. 724. Ita
sensit sanctus Irenaeus, lib. v, cap. 25, num. 2, et
cap. 30, num. 4; S. Hippolytus, de Antichristo,
pag. 222; Victorinus, in Apocalyp. cap. xiii, 11;
S. Maritinus apud Sever. Sulpic., dial. 2, num. 16;
Pelagius et Sedulius, in II Thessal., cap. ii, alique,
quos omitto. Solum Damascenum nominabo, qui,
lib. iv De fide, c. 29, hunc Cyrilli locum fere tran-
scribit. Ita autem Cyrillus certum erat templum a
solo Antichristo reparandum fore, ut cum Judaei
illud sub Juliano iustaurare aggressi essent, defini-
te pronuntiaverit eos, quidquid agerent, nun-
quam eo perventuros ut lapidem lapidi imponerent,
quod revera contigit, ex Rufino lib. x, vel I Hist.
Eccles., cap. 27.

(3) Quando enim, etc. Quaedam hic notanda. Pri-
mo, asserit praedicationem Christi de lapide super
lapidem in Hierosolymitano templi aedibus non mau-

suero, non adimplendam perfecte et absolute, nisi
sub finem mundi, cum proxime adveniet Antichris-
tus; neque illum ita sensisse mirabile est, cum
adhuc multa templi aedificia starent. Sed etiam post
illam reliquiarum templi ruinam, quae sub Juliano
facta est, multi praedicationem Christi non com-
pletam dixere, ut Chrysostomus hom. 75 in Matth.,
et alius a Victore Antiocheno, Catena in Marc. xiv,
vers. 2, commemoratos. Cyrillus cum aliis in hanc
sententiam pertraxit, quod Christus Matth., cap.
24, extremam ruinam templi cum mundi fine con-
jungere videatur. Quae enim de Hierosolymitanæ ur-
bis excidium dixit Christus, haec ad ultima tempora
revocat Cyrillus, inf., num. 16, nec abominationem
desolationis a Christo praedictam, aliam intellexit
praeter Antichristum ipsum, sup., num. 9, et cat. 4,
num. 15. Secundo, Cyrillus oculatus testis memo-
rat suo tempore non solum exterioris ambitus, sed
etiam interioris et proprie dicti templi formam
quamvis in ruderibus, mansisse. Eusebius quoque
paulo ante id tempus, lib. viii Demonstrat., p. 407,
memorat id triste Hierosolymæ spectaculum cons-
pici, nimirum nun ex templo solum, sed ex ipsis
adytis et sanctis quotidie ad construenda etiam ido-
lorum templa, et publicorum spectaculorum aedifi-
cia, lapides assumi. Auctor itinerarii Hierosolymi-
tani an. 338 refert in aede ipsa ubi templum fuit,
in marmore adhuc observari aote aram sanguinem
Zachariae quasi ipso die fustum, ibique esse duas
statuas Adriani. Tertio, quod ait Cyrillus fore al-
quando, ut aedificationis praetextu fortassis omnes
templi lapides eruerentur, et ita Christi vaticinio
impleretur; veracem se prophetam summo gaudio
expertus est, cum Julici, aedificandi templi causa,
omnia quae exstant aedificia diruere, nec postea
aedificare potuisse vidit. Superfere tamen funda-
menta quaedam, donec Saraceni septimo saeculo tem-
plum in eodem loco religionis suae erexerunt; quod
a Christianis postmodum in Ecclesiam conversum,
tandem ab ipsis recuperatum Muhammedanorum
superstitio servit

ille in omnibus signis et portentis mendacii; adversus A
idola omnia se efferens; et initiis quidem humani-
tatem simulans, ²² postea vero feritatem **232** ma-
ximè adversum sanctos Dei demonstrans. Dicit
enim (Daniel) : Videbam, et cornu illud bellum ge-
rebat cum sanctis ²³. Et rursus alio in loco : Erit
tempus afflictionis : afflictio qualis non fuit ex quo
gens exstitit super terram, usque ad tempus illud ²⁴.
Terribilis est fera, draco magnus hominibus insu-
perabilis, paratus ad devorandum. De quo tametsi
plura ex divinis Scripturis dicenda habeamus, mo-
dum tamen tenentes his interim contenti erimus.

XVI. Idcirco adversarii hujus vim pernoscens Do-
minus, piis veniam concedit aïens : Tunc qui in Ju-
dea erunt, fugiant in montes ²⁵. Si quis vero sibi B
firmitatis maxime conscius sit, ut adversus Sata-
nam repugnet, persistat (non enim robur (1) et
nervos Ecclesie desperatos habeo), et dicat : Quis
nos separabit a charitate Christi ²⁶? etc. Verum qui
timidi sumus, nos in tuto ponamus; qui vero fidu-
cie pleni, ad pugnam perstemus. Erit enim tunc af-
flictio magna, qualis non fuit ab initio creaturæ us-
que ad hoc tempus, neque deinceps erit ²⁷. Attamen
Deo ait gratia, qui afflictionis magnitudinem paucis
diebus circumscripsit. Dicit enim : Sed propter ele-
ctos decurtabuntur dies illi ²⁸. ²⁹ Regnabit vero An-
tichristus tres annos et dimidium duntaxat. Quod
non ex apocryphis (2) dicimus, sed ex Daniele. Ait
namque : Et dabitur in manu ejus usque ad tempus,
et tempora, et dimidium temporis ³⁰. Tempus est an-
nus unus, in quo sensim augmentum capiet ejus
adventus : tempora vero, duo reliqui impietatis
anni, quæ in summam collecta annos tres confici-
unt : et dimidium temporis, sunt sex menses.
Iterumque alibi hoc ipsum ait Daniel : Et juravit
per Viventem in sæculum, quod in tempus, et nonnulla
et dimidium temporis ³¹. Fortassis etiam nonnulli

A
Ενδοθεν, ενθα τὴ χειροῦμι θη· τότε ἔρχεται ἐκείνη
ἐν πάσι σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους, κατα-
αιρόμενος εὐδαίμων ἀπάντων, τὰ πρῶτα μὲν φιλιανθρω-
πίαν ὑποκρινόμενος, ὑστερον δὲ τὸ ἀπίστομον ἐνε-
κνύμενος, καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς ἁγίους τοῦ Θεοῦ.
Φησὶ γάρ· Ἐθώρουν, καὶ τὸ πέρας ἐκείνο ἐστὶ
πόλεμος μετὰ τῶν ἁγίων· καὶ πάλιν ἀλλοχρῶ-
· Ἔσται καιρὸς θλίψεως, θλίψις οἷα οὐ γέγονεν ἀφ'
ἧς γέγονεν ἔθνος ἐπὶ τῆς γῆς, ἕως τοῦ καιροῦ
ἐκείνου. Δεινὸν τὸ θηρίον, ἐράκων μέγας ἀνθρώ-
ποις ἀκαταγώνιστος, ἔτοιμος εἰς τὸ καταπιεῖν· περὶ
οὗ πλεονα ἔχοντες λαλεῖν ἐκ τῶν θεῶν Γραφῶν,
τούτους ἀρκοῦμεθα τέως συμμετρίως ἐνεκεν.

17· Διὰ τοῦτο εἰδὸς τοῦ ἀντιπάλου τὸ μέγεθος,
συγγνώμην τοῖς εὐλαβέσι δοῦδος ὁ Κύριος φησὶ·
Τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη.
Εἰ δὲ τις σύνοιθεν ταυτῶν στεφθερότατῶν ἐντι, ἵνα τῶν
Σταναβῶν ἀντιπαλαίσῃ, στήκετω (οὗ γὰρ ἀπίπιστος
τῆς Ἐκκλησίας τὰ νεῦρα), καὶ λεγέτω· Περὶ ἡμῶν
χωρεῖσι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ (3); καὶ
τὰ ἐξῆς· Ἄλλ' οἱ θεοὶ οὐκ εἰσὶν ἐμὸι, ἐμὸι δὲ οὐκ εἰσὶν
θεοὶ· οἱ δὲ εὐλαβοῦντες, παραστήσωμεν· Ἔσται γὰρ
τέως θλίψις μεγάλη, οἷα οὐ γέγονεν ἀφ' ἀρχῆς
κτίσεως ἕως τοῦ νῦν, οὐδ' οὐ μὴ γένηται· Ἄλλ'
τῶ θεῷ χάρις τῶν τὸ μέγεθος τῆς θλίψεως εἰς ὄλητας
ἡμέρας περιγράφεται. Λέγει γάρ· Διὰ δὲ τοὺς
ἐκλεκτοὺς καλοδοθήσονται αἱ ἡμέραι ἐκείναι.
Βασιλεύσει δὲ ὁ Ἀντίχριστος τρία καὶ ἡμισυ ἔτη μό-
να. Οὐκ ἐξ ἀποκρίφων λέγομεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Δανιήλ·
φησὶ γάρ· Καὶ δοθήσεται ἐν χειρὶ αὐτοῦ (4) ἕως
καιροῦ, καὶ καιρῶν, καὶ ἡμῶν καιροῦ. Καιρὸς
μὲν, ὁ εἰς ἑναυτὸς, ἐν ᾧ τέως αὔξει ἡ παρουσία αὐ-
τοῦ· καιρῶν δὲ, τὰ ἐπιδοῦντα δύο ἐτη τῆς παρανομίας,
ἧς τρία ὁμοῦ συναριθμοῦμενα· καὶ τὸ ἡμισυ τοῦ
καιροῦ, ἡ ἐξάμηνος. Καὶ πάλιν ἀλλοχρῶ τὸ αὐτῶ
φησὶν ὁ Δανιήλ· Καὶ ὤμοσεν ἐν τῷ Ζῶντι εἰς τὸν
αἰῶνα, ὅτι εἰς καιρὸν, καὶ καιροῦς (5), καὶ ἡμισυ
καιροῦ. Τάχα δὲ τινες εἰς τοῦτο ἐξέλιθον καὶ τὸ

²² Vid. sup. num. 12. ²³ Dan. vii, 21. ²⁴ Dan. xii, 1. ²⁵ Matth. xxiv, 16. ²⁶ Rom. viii, 35. ²⁷ Matth. xxiv, 21. ²⁸ ibid. 22. ²⁹ Vid. supra num. 12. ³⁰ Dan. vii, 25. ³¹ Dan. xii, 7.

(1) Non enim robur, etc. Publicum Ecclesie cultum Antichristi tempore cessaturum existimaverunt S. Ephraem, De Antichristo, pag. 225; pseudo-Hippolytus, De consumm. mundi et Antichr., pag. 357. Contra Cyrillus, cum vero Hippolyto, pag. 87, num. 59, 60, 61; Victorino in Apocal. ultimis verbis, et aliis: quæ verior opinio.

(2) Non ex apocryphis. Visum est nonnullis Apocalypsim hic a Cyrillo notari, quod ratione non caret. Eam sane in apocryphorum numero habuit, qui cum libris, quos in canone non comprehendit, apocryphorum nomine compellat, cat. 4, num. 33. Apocalypsim prætermitit in recensione librorum Novi Testamenti, ibid., num. 36. Præterea veteres omnes, quos in hac catechesi sequitur, res Antichristi exponentes semper Apocalypsim Danieli conjungunt. Vide Irenæum, lib. v, cap. 26, num. 1; Hippolytum, De Antichristo, num. 54; Victorinum in Apocalypsis., atque Hieronymum et Theodoretum in commentariis in Daniele, quos ex aliorum lubricationibus composuere. Non igitur imprudens

Cyrillus, sed penitus certo consilio Apocalypsim in toto hoc argumento commemoracionem prætermisit; hujusque prætermisionis rationem hoc loco allegare videtur. At erant præterea alia apocrypha permulta, quæ se negligere Cyrillus dicere potuit: ea uimirum, quæ a Cerinthianis et Millenariis confecta erant: quo ex fonte multa a Catholicis, verbis gratia, Lactantio, Irenæo, pseudo-Hippolyto, dicta, manare poterunt.

(3) Τοῦ Χριστοῦ, etc. Roe et Casaub., τοῦ Θεοῦ. Eodem modo Cuislin, et Regius, sed omittunt, τῆς ἀγάπης. Idem et Roe, pro καὶ τὰ ἐξῆς, habent, καὶ ἅλα ἐξῆς, et omnia quæ sequuntur.

(4) Ἐν χειρὶ αὐτοῦ. Ea verba Danielis restitimus ex codicibus Roe, Casaub., et Grod., quorum loco Regius habet simpliciter αὐτῶ.

(5) Καὶ καιροῦς. Ita LXX edd. Aid. et Compl. At edit. Rom. εἰς καιρὸν, καιρῶν, καὶ ἡμισυ καιροῦ. Paulo post, ante ἡμέρας addidimus præpositionem εἰς, juxta codices Cuisl., Reg., Roe, Casaub., et editionem Romanam LXX, nam in Aldina deest.

ἡμέρας χιλίας διακόσια ἐννεήκοντα· καὶ τὸ Μακάριος ὁ ὑπομένων, καὶ φόβος εἰς ἡμέρας χιλίας τριακοσίας τριακόσια πέντε. Διὰ τοῦτο δεῖ παρακαλύπτεσθαι καὶ φεῦγειν· ἴσως γὰρ οὐ μὴ τελώσωμεν τὰς πόλεις τοῦ Ἰσραὴλ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου.

12'. Τίς ἔρα μακάριος, ὁ ὑπὲρ Χριστοῦ μετ' εὐσεβείας μαρτυρῶν τότε; ἄπειρ γὰρ πάντας μάρτυρας ἐγὼ φημι εἶναι τοὺς τότε μάρτυρας. Οἱ μὲν γὰρ πρὸ τοῦτου, μόνοις ἀνθρώποις ἐπάλλασαν· οἱ δὲ ἐπὶ τοῦ Ἀντιχριστοῦ, αὐτῷ Σατανᾷ αὐτοπροσώπως (1) πολεμήσουσι· καὶ οἱ μὲν πρότερον διώκοντες βασιλεῖς, ἱερόνομον μόνον, νεκροὺς δὲ οὐ προσταποῖντο ἐγγεῖρην, οὐδὲ σημείων καὶ τεράτων φαντασίας ἐδεικνύον· ὧδε δὲ καὶ τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀπάτης προτροπὴ κακῆ, ὥστε πλανῶσθαι εἰ θυνατὸν καὶ τοὺς ἐκλεκτούς. Μὴ ποτε εἰς καρδίαν ἀναβῆναι τινος τῶν τότε· Τι πλέον ὁ Χριστὸς ἐποίησεν; ἐκ ποίας γὰρ (2) ἐνάμειως οὗτος ἐργάζεται ταῦτα; Ἐἰ ποίας γὰρ (3) ἐνάμειως οὗτος ἐργάζεται ταῦτα; Ἐἰ μὴ θεὸς ἦθελεν, οὐκ ἂν συγκώρησεν. Ἀσφαλίζεται σε, καὶ προλέγει ὁ Ἀπόστολος· Καὶ διὰ τοῦτο λέμμεν αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐνέργειαν πλῆθους (γ) δεῖ, πέμπε, ἀντὶ τοῦ, συγχωρεῖ γίνεσθαι, οὐκ ἔνα ἀπολογησώμεθα, ἀλλ', ἵνα κατακριθῶσι (3). Διὰ τί; Οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, τοῦτ' ἔστι τῷ ἀληθινῷ Χριστῷ, ἀλλ' εὐδοκίσαντες τῇ ἀδικίᾳ, τοῦτ' ἔστι τῷ Ἀντιχριστῷ. Συγχωρεῖ δὲ ταῦτα ὁ θεὸς ἐν τε τοῖς κατὰ καιρὸν διαγωμαῖς καὶ τότε, οὐκ ἀδυνατῶν κωλύειν, ἀλλὰ ἐ' ὑπομονῆς συνήθως στεφανῶν τοὺς οὐκ εὐδοκίμους, παραπλησίως τοῖς ἑαυτοῦ (4) προφήταις καὶ ἀποστόλοις· ἵνα πρὸς ἄλλον χρόνον καμῶντες, τὴν αἰώνιον κληρονομίαν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, καθὼς Δαυὶδ φησὶ· Καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ σωθήσεται ὁ λαὸς σου πᾶς, ὁ γεγραμμένος ἐν τῇ βίβλῳ (ἡ-λὼν δὲ, οὗ τῆς ζωῆς). Καὶ π.λο.11. τῷ καθευδόντων ἐν γῆς χόματι ἐξεγερθήσονται· οὗτοι εἰς

A in hanc sententiam interpretati sunt (5) quod sequitur: *Dies mille ducenti nonaginta*; et hoc quoque: *Esatus qui sanat, et pervenit in dies mille trecentos triginta quinque* 22. Propter hoc occultari oportet et fugere: fortassis enim non absolvemus civitates Israel, donec veniat Filius hominis 23.

XVII. Quisnam ille beatus, qui pro Christo tunc cum pietate martyrium perferet? Ego enim super omnes martyres, illius temporis martyres esse dixerim. Qui enim ante hæc 233 tempora vivere, cum solis hominibus luctati sunt. Qui vero sub Antichristo, cum Satana ipso in propria persona congredientur, et illi quidem reges qui prius persecutionem exercuerunt, solummodo neci dabant; mortuos vero se suscitare non simulabant, neque signorum ac portentorum species ostentabant. Hic autem conjuncta cum terroris tum deceptionis prava incitatio, ita ut seducerentur, si fieri posset, etiam electi 24. Ne quando cuiquam eorum qui tunc erunt, ista succurrat cogitatio: Quid amplius fecit Christus? qua enim virtute iste hæc operatur? Certe nisi Deus voluisset, non permisisset. Cautum te facit et prædicat Apostolus: *Et propterea mittit eis Deus operationem erroris* 25 (illud autem, mittit, pro fieri concedet, positum est), non ut excusentur, sed ut condemnentur. Quare? *Qui non crediderunt veritati*, hoc est vero Christo, sed approbaverunt injustitiam, hoc est Antichristum. Permittit vero ista Deus cum in persecutionibus quæ diversis temporibus exsurgunt, tum illo tempore, non quod prohibere non possit; sed per patientiam pro more suo proprios pugiles coronare volens, eodem quo suos prophetas et apostolos modo: ut post modici temporis laborem, æternum gloriam regnum hæreditarium possideant; sicut Daniel ait 26: *Et in tempore illo salus fiet populus tuus omnis, qui descriptus est in libro* (manifestum

22 Dan. xii, 11, 12. 23 Matth. x, 25. 24 Vid. sup. num. 14. 25 Matth. xxiv, 24. 26 II Thessal. ii, 10, 11. 27 Dan. xii, 1, 3.

(1) *Αὐτοπροσώπως*. Reg. et Coisl. ἀντιπροσώπως pro ἀντιπροσώπως. Simili lere in causa verbo ἀντιπροσώπως utitur Cyrillus act. 12, num. 33; sed supra num. 14, eadem voce ἀποπροσώπως usus est. Paulo post, loco οἱ μὲν, quod ita scripsimus ex cod. Coisl., Reg., Roe, Casaub., habebatur in impressis et Grod. τοὺς μὲν, hoc sensu: *Et reges quidem qui illos (martyres) olim persequébantur, neci tantummodo dabant, non incommoδus sensus: ipsorum tamen nostra lectio videtur*. Hæc vero de martyribus sub Antichristo, iisdem pene verbis habentur in pseudo-Hippolyto *De consummatione mundi et de Antichristo*, Bib. PP. Gr. Lat. tom. II, pag. 355. 356; sed hæc aliis Patribus communia ut August., l. xx, *De civit.* c. 8; S. Ephraem, *De Antichr.*, pag. 224; Greg., lib. xxxii *Moral.*, c. 12.

(2) *Ἐκ ποίας γὰρ*, etc. Scripsimus ex Coisl. et Reg. γὰρ pro δὲ, uti Cyrilli et instituto et orationi convenientius. Paulo post ex iisdem una cum Roe, et Casaub. vocem ταῦτα post ἐργάζεται adiecimus.

(3) *Κατακριθῶσι*. Apostolus simpliciter, *κατακριθῶσι, iudicentur*, ut S. Hippolytus *De Antichristo*, pag. 96, alitque. Voces sequentes διὰ τί, quæ textum S. Pauli hic citatum interrumpunt, prætermissas in codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub., omnino tamen Cyrilliani styli sunt, qui citatos a se Scri-

pturæ locos crebris parenthesis, quibus eorum vim et sensum explanat, interrumpere consuevit huncque ipsum locum sæpius supra et infra interrumpit. In Ott. loco ἐκ τί, habetur δ' ἔτι· in Genov. vel. ἔδοξ.

(4) *Τοῖς ἑαυτοῦ*. Ἐαυτοῦ posuimus ex Coisl., Reg., Roe, Casaub. Editi tantum αὐτοῦ.

(5) *Nonnulli in hanc sententiam*, etc. Dies illos 1290, quibus Daniel abominationem desolationis duraturam dicit, S. Hippolytus revera de tempore, quo regnaturus est Antichristus, interpretatur, pag. 91, 92; Hieronymus quoque et Theodoretus. Ambo autem illi, dies 45, qui in altera Daniels computatione supra illos 1290 existunt, spatium illud esse docent, quod ab Antichristi nece usque ad Christi adventum et mundi consummationem intercessurum est. Cum tamen Cyrillus, sup., num. 12, Antichristum a Christo de cælis adveniente interficiendum dicat, ad illorum sententiam accedat necesse est, qui hos 45 dies, vel ad aliud pertinere aiunt, vel eos regno et vitæ Antichristi superaddunt. Dies porro 1290 summam annorum trium et dimidii, quod regnaturus est Antichristus, diebus tredecim exsuperant; et dies 1335, diebus 58, hoc est duobus pene solidis mensibus.

est vero eum de libro vitæ dicere). Et multi eorum A
qui in aggere terræ dormiunt, excitabuntur; hi qui-
dem in vitam æternam, isti autem in opprobrium et
ignominiam sempiternam. Et qui intelligentes fuerit,
fulgebunt sicut splendor firmamenti; et a iustis mul-
tis tanquam stellæ in sæcula et amplius.

XVIII. Te ipsum igitur præmuni, o homo, habes
signa Antichristi, neque solus ea recordare, sed et
omnibus absque invidia communica ⁴⁴. Si filium se-
cundum carnem habes, illum jam instrue et mone:
et si quemquam per catechesim genuisti (1), hunc
quoque cautum redde, ne falsum (Christum) sicuti
verum recipiat. Jam enim mysterium perficitur ini-
quitas ⁴⁵. ⁴⁶ Terrent me bella nationum: terrent Ec-
clesiarum scissiones; terret mutuum fratrum odium.
Et hæcquidem dicantur tantum, absit vero ut **234**
nostris temporibus compleantur: cauti tamen interim
sumus. Atque hæcenus de Antichristo.

XIX. Suspiciamus vero et expectemus Dominum
de cælis in nubibus venturum. Tubæ angelicæ tunc
insonabunt; qui mortui erunt in Christo primum
resurgent; pii qui vivent in nubibus rapientur; hoc
laborum præmium recepturi, ut humana sorte si-
milium honorentur, quoniam supra vires humanas
decerantur. Quemadmodum Paulus apostolus scri-
bens ait: Quoniam ipse Dominus in jussu (2), in
voce archangeli, et in tuba Dei descendet de cælo;
et mortui in Christo resurgent primum; deinde nos
qui vivemus, qui reliqui erimus, simul cum ipsis ra-
piemur in nubibus in occursum Domini in aera, at-
que ita semper cum Domino erimus ⁴⁷.

XX. Vidit hunc Domini adventum et mundi en-
nuntiationem Ecclesiastes dicens ⁴⁸: *Lætare, ju-*
⁴⁹ Sap. vii, 43. ⁵⁰ II Thessal. i, 7. ⁵¹ Vid. sup. num. 7 et 9; cat. 17, num. 25. ⁵² I Thessal. iv, 15, 16.
⁵³ Eccle. xi, 9, 10; xii, 1, 2, 3.

(1) Si quem per catechesim genuisti. Non sine ali-
quot observationibus præterendus hic locus. Primo
advertit non solos baptizandos his conventibus in-
terfuisse, sed etiam fideles baptizatos: neque enim
alteris catechizandi ac de sacro fonte suscipiendi
baptizandus cura credebatur. Vide cat. 3, num. 43.
Secundo, quamvis in omnibus fere Ecclesiis certi
homines ad catechizandos deputati essent, idque in
Hierosolymitana quoque observatum fuisse credi-
bile sit, Cyrillus tamen hic alloquitur quemvis de
auditoribus, qui alios, prout occasio se obtulisset,
vel propriæ pietatis studio incitans, aut singulari
animas lucrandi dono præditus, ad fidem adduxisset.
Nam cat. 3, num. 45, omnibus qui baptismum et
sacrum chrisma accepissent, evangelizare permittit.
Et infra, num. 26, jubet, ut quicumque animas au-
dientium fidei adungere poterit, id strenue exe-
quat. Hinc auditores tam frequenter hortatur ut
adversus gentiles, Judæos, hæreticos pro fide cer-
tamen suscipiant. Id autem non viri solum, sed et
mulieres præstabant. Sic *Lauriacæ histor.* c. 148,
Melania Apronianum gentilem, Albanam nurum suam
aliosque catechesis instituisse dicitur, et cap. 123,
Asella vidua viros et mulieres habitis conventibus
catechizabat. Tertio, hi catechizantes, de quibus Cy-
rillus, catechizatis loco parentum erant, eos de sa-
cro fonte suscipiebant, hisque eadem quæ veris pa-
rentibus susceptos filios crudiendi ac necessariis
doctrinis imbuendi cura incumbat. Eadem per
catechesim generandi locutione utitur Clemeus Ale-

ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς θραυσιμὸν καὶ αἰσχ-
ρὴν αἰώνιον. Καὶ οἱ συνιέντες ἐκλάμψουσιν ὡς
ἡ λαμπρότης τοῦ στερεώματος· καὶ ἀπὸ τῶν
δικαιῶν τῶν πολλῶν, ὡς οἱ ἀστέρες εἰς τοὺς αἰῶ-
νας, καὶ εἰτε.

18'. Ἀσφάλιζε τοῖνον σεαυτὸν, ἄνθρωπε· ἔχεις τὰ
σημεῖα τοῦ Ἀντιχρίστου· καὶ μὴ μόνος μνημόνευ-
τοῦτων, ἀλλὰ καὶ ἀφθόνως πᾶσι μεταδίδου. Εἰ τέκνον
ἔχεις κατὰ σάρκα, τοῦτο ἦδη νοθεύεται· καὶ εἰ δὲ
κατηχησιως ἐγέννησάς τινα, καὶ τοῦτον προ-
ασφαλίσῃ, ἵνα μὴ τὸν ψευθεὶ δέξηται ὡς ἀληθῆ. Τὸ
γὰρ μυστήριον ἦδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομιᾶς.
Φοβοῦσθε μὲ οἱ πόλεμοι τῶν ἐθνῶν, φοβεῖ με τὰ σχι-
σματα τῶν Ἐκκλησιῶν, φοβεῖ με ἡ μισαλλοφροσύνη τῶν
ἀδελφῶν. Καὶ λεγέσθω μὲν ταῦτα· μὴ γένοιτο δὲ
ἵνα ἐφ' ἡμῶν πληρωθῇ· πλὴν ἀσφαλίζομεθα. Καὶ
περὶ μὲν τοῦ Ἀντιχρίστου ταῦτα.

19'. Ἐκβεβώμεθα δὲ καὶ προσδοκῶμεν τὸν Κύριον
ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν. Σάλ-
πιγγες ἀγγελικαὶ τότε ἤχουσιν· οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ,
πρῶτον (3) ἐγείρονται· οἱ ζῶντες ἐύλαθεῖ, ἐν νεφ-
λαῖς ἀρπάσσονται. Ἐπαθλοῦν τῶν καμάτων λαμβάνοντες
τὸ ὑπὲρ ἀνθρώπων τιμηθῆναι, ἐπειδὴ καὶ ὑπὲρ ἀν-
θρώπων ἠγωνίσαστο· καθὼς Παῦλος ὁ ἀπόστολος γρά-
φων φησὶ· Ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν κελύσματι,
ἐν φωτῇ ἀρχαγγέλου, καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ κα-
ταβήσεται ἀπὸ οὐρανοῦ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ
ἀναστήσονται πρῶτον· ἔπειτα ἡμεῖς οἱ ζῶντες
οἱ περιλειπούμενοι, ἅμα σὺν αὐτοῖς ἀραγαρισόμεθα
ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα,
καὶ οὕτως πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα.

K'. Ἦδει (4) ταύτην τὴν τοῦ Κυρίου παρουσίαν,
καὶ τὴν τοῦ κόσμου συνείδειαν ὁ Ἐκκλησιαστής.

xandrinnus lib. iii Strom., pag. 468: Τῷ διὰ τῆς ἀλ-
θοῦς κατηχησιως γεννησάντι κελταί τῆς μισθῆς· Ἐ-
ἰ qui per veram catechesim genuisti, quædam reposita
est merces.

(2) In jussu, etc. Κέλευσμα est vel jussio, vel cla-
mor hortatorius, vel clangor bellicus tubæ militis
ad pugnam excitans. In hoc Scripturæ loco apparet
unum et idem esse hæc tria, jussum, vocem archa-
geli et tubam Dei, et ita sumpsit Cyrillus inferius,
num. 21, initio, ut cognominis ejus Alexandrinus,
in Joan. cap. xi, 45, in Catena Corderii.

(3) Πρῶτον, primum. Ex codicibus Coisl., Reg. et
Grod. ita scripsimus, ut in Græco textu hodierno.
Editi cum vulgato interprete habent πρῶτος, quod
in multis Græcorum et Latinorum Patrum citatio-
nibus legitur. Cyrillus eundem locum post aliquot
lineas repetens, legit πρῶτον, omnium nostrorum
codicum (Oitob. excepto) consensu: idem quoque
verbum legit cat. 18, num. 17, secundum editos.
Verum ibi codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grod. habent
πρῶτος. Lectio, πρῶτον, favet opinioni de vivis
in secundo Domini adventu deprehendis, quam
manifesto sequitur Cyrillus num. 23, et hoc ipso
in loco.

(4) Ἦδει. Editi, Roe, nullo sensu. Emendatur ex
codicibus Regio, Roe, Ca aub., Grodecio et Coisl.,
in quo tamen habetur vitiosè, εἶδη. Paulo post, loco
ἐκ νεφελῶν σου, iidem codices habent, ἐν νεφέλῃ
σου, juxta sacrum textum.

λέγων· Ἐδωραίνου, γεωρίσκε, ἐκ νεότητος σου· Α καὶ ἐξῆς· Καὶ ἀπόστησον θυμὸν ἀπὸ καρδίας σου. καὶ παράγαγε πορνίαν ἀπὸ σαρκός σου, καὶ μνήσθητι τοῦ κλισαντός σε· ἕως οὗ μὴ ἐλθῶσιν αἱ ἡμέραι τῆς κακίας· ἕως οὗ μὴ σκοτισθῇ ὁ ἥλιος, καὶ τὸ φῶς, καὶ ἡ σελήνη, καὶ οἱ ἀστέραι· καὶ σκοτάσουσιν αἱ βλέπουσαι (1) ἐν ταῖς ἡμέραις (τὴν θρακτικὴν δύναμιν αἰνεσόμενος)· ἕως οὗ μὴ ἀνατραπῆ τὸ σχοινίον τοῦ ἀργυρίου (τῶν ἄστρον τὴν συμπλοκὴν διδάσκων· ἀργυροειδῆς γὰρ ἡ ἕψις), καὶ συντριβῆ τὸ ἀνθήμιον τοῦ χρυσοῦ (τὸν χρυσοειδῆ οὕτως ἦλιον αἰνεσόμενος· ἡ γὰρ ἀνθεμὶς γωρίμιδς ἐστὶ βοτάνη, πολλὰς (2) ἔχουσα περίεξ ἀκτινοειδές φυλλόδων ἐκφύσεις). Καὶ ἀναστήσεται εἰς φωνὴν τοῦ στρούθου, καὶ γε ἀπὸ τοῦ ὕψους ἐφύονται καὶ ὀμβροὶ ἐν τῇ ἐδῷ. Τί ὄψονται; Τότε ἔφονται τὸν γλῶττον τοῦ ἀνθρώπου, ἐρχόμενοι ἐπὶ τῶν γεφυλῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κόψονται φυλαὶ κατὰ φυλάς. Καὶ τί γίνεται ἐλθόντος τοῦ Κυρίου; Ἀνοήσει τὸ ἀμύθηλον, καὶ χαυνώθησεται ἡ ἀκρίς, καὶ διασκαδαθήσεται ἡ κάππαρις. Ὡς δὲ οἱ ἐξηγηταὶ (3) φασιν, ἀμύθηλον ἀνοήτου δηλοῦ τοῦ χειμῶνος τὸ παρελθόν. Μέλλει δὲ τὰ σώματα ἡμῶν μετὰ τὸν χειμῶνα τότε ἀνεῖν ἐπουράνιον ἀνθρώπου. Καὶ χαυνύεται ἡ ἀκρίς (ἡ περτωτὴ ψυχὴ, τὸ σῶμα περιβαλλομένη). Καὶ διασκαδαθήσεται ἡ κάππαρις (οἱ ἀκανθώδεις παράνομοι διασκοπισθῶσι.)

ΚΑ'. Βλέπει, πῶς προλεγούσι πάντες τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου· βλέπει, πῶς οἰδοσι τὴν φωνὴν τοῦ στρούθου. Ποῖαν φωνὴν, εἰδόμεν. Ὅτι αὐτὸς ἐκύριος ἐν κελύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου, καὶ ἐν σάλπιγγι θεοῦ καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ. Ἀρχάγγελος προσωπεῖ, καὶ λέγει τοὺς πᾶσι· Ἐγείρεσθε (4) εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου. Καὶ φοβερὰ ἡ κήρυξις τοῦ δεσπότου. Ὁ Δαβὶδ φησιν· Ὁ θεὸς ἐμφανῶς ἤξει, ἐ θεὸς ἡμῶν· καὶ οὐ παρασιωπήσει-

66 Matth. xxiv, 30. 67 Zach. xii, 12. 68 Eccles. xii, 5. 69 I Thess. iv, 15. 70 Matth. xxv, 6, 7; Ephes. v, 14.

(1) Αἱ βλέπουσαι, quæ vident, etc. Coisl. et Reg. οἱ βλέποντες, qui vident. At hic Cyrillus juxta mentem sacri scriptoris, pupillas, seu acies oculorum intelligit.

(2) Πικρὸς. Ex Colb., Reg., Bodl., Roe codices et Morellii editione ita scriptimus, cum vitiose habeatur in impressis πολλά, reluctantæ constructione. Nec otiosum erit admonere, quod hic a Cyrillo vocatur anthemium auri, verti in Vulgata vitam auream: eodemque modo Græca verba LXX ab Hieronymo huic locum Ecclesiastæ interpretante convertuntur. Anthemium vero herba a nonnullis existimatur argemonea.

(3) Οἱ ἐξηγηταὶ. Articulum οἱ addidimus ex Coisl., Reg., Roe, Casaub., Bodl. Cumque in ed. post ἀμύθηλον scriptum esset ἐλθόν, ex codicibus Roe, Casaub., Genov. vet. et Grod., sensu postulante, posuimus, ἀνοήτου, florens. Ibi enim Cyrillus respicit ad verbum superius, ἀνοήτου, quam allusionem retinet in sequentibus: Μέλλει τὰ σώματα ἡμῶν ἀνεῖν τὸ ἐπουράνιον ἀνθρώπου. Codd. Roe et Coisl. nec ἐλθόν, nec ἀνοήτου. neque aliud ejus loco verbum agnoscunt.

(4) Ἐγείρεσθε. Matth. xxv, 6, ἐγείρεσθε. At Patres eam vocem archangelo mortuis suscitanti tribuentes, de industria scripserunt, ἐγείρεσθε. Vide sanctum Ebræum serm. De pœnit. Græc., pag. 106;

et venis, ex juventute tua; et in sequentibus: Et repellere iram a corde tuo, et remove pravitatem a carne tua, et memento Creatoris tui: quandiu non venerit dies maligni; quandiu non obscuratus fuerit sol, et luna et stellæ; et caligine involuta quæ vident in foraminibus (5) (cernendi in nobis facultatem significans); quandiu non eversus fuerit funiculus ex argenteo (astrorum complexum dicit, horum enim conspectus argento similis), et contritum anthemium auri (his verbis solem, ejus aurea species indicans. Anthemis enim nota herba est, multos habens in ambitu, radiorum ad instar, foliorum surculos). Et resurgent ad vocem passeris, et quidem de excelso videbunt; et terrores in via. Quid videbunt? Tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus celi 66, et lamentabuntur tribus contra tribus 67. Quid vero fit veniente Domino? Florebit amygdalus, et crassescet locusta, 235 et dissipabitur capparitis 68. Quomodo vero interpretas aut, amygdalus florens præteritum hiemem designat. Futurum est autem ut illo tempore post hiemem (6) corpora nostra celesti flore florescant. Et crassescet locusta (pennigera nimirum anima corpore se induens). Et dissipabitur capparitis (hoc est, iniqui spinis similes dispergentur.)

XXI. Vides qui omnes Domini adventum prænotant; cernis quomodo norunt vocem passeris; qualem vocem, videamus. Quoniam ipse Dominus in jussione, in voce archangeli, et in tuba Dei descendit de celo 69. Archangelus proclamabit, et dicet omnibus: Surgite in occursum Domini 70; terribilisque est descensio Domini. David ait: Deus manifeste veniet, Deus noster; et non silebit. Ignis in conspectu ejus ardebit; et in circuitu ejus procella

serm. De adv. Antichr., pag. 365; auctor quæstion. in Epist. Pauli, quæst. 416; Athan. tom. II, seu III, pag. 332.

(6) Id est, pupillæ oculorum.

(6) Post hiemem. Accedere videtur Cyrillus ad sententiam eorum, qui resurrectionem generalem verno tempore futuram arbitrantur. Hanc nonnullorum fuisse opinionem testatur Cosmas Ægyptius. I. v Topogr. Christ., p. 192. Ita sensisse videtur Hiermas, I. III, Similitud. 3 et 4, p. 40, Coteler. edit., et disertè affirmat auctor Operis imperfecti in Matth., sub Chrysostomi nomine, ad cap. xxv, 32, Macar., hom. 5. Paulo post designationem sui impinguationem locustæ pennati animalis, sensu prophætico torquet ad significandam resurrectionem, cum anima suo corpore iterum vestietur; quæ sive naturæ propriæ subtilitate, sive spiritalis in Deum charitatis pernicitate, sive prompto ad suum corpus accurrendi studio, aligeræ similis dicitur; omnibus enim his sensibus animæ pennas explicare diversi Patres. Animam autem, resumto corpore, velut densari ait, quorthodo Gregorius Nyssenus orat. De anima et resurr., p. 244, et in Nat. Dom., p. 340, humanum genus resumendis corporibus suscitatum iri ait, eo trahens illud psalmi cxviii, 27, Constituite diem solemmem in condensis, ἐν τοῖς πικρῶσι.

vehemens¹¹, etc. Veniet ad Patrem, juxta Scripturam quæ modo lecta est, Filius hominis¹² in nubibus cæli, fluvio igneo quo probantur homines tractim decurrere¹³. Si quis aurea habeat opera, illustrior fiet; si quis stipulæ similem ac soliditate destitutam operationem habuerit, ab igne comburetur¹⁴. Et Pater sedet, vestimentum suum habens nixis instar candidum, et capillos capitis instar lanæ mundæ¹⁵. Hæc porro humano more sunt dicta: quam vero ob causam? Quia rex est eorum qui peccatis coinquinati non fuerunt. Dealbabo enim, inquit, peccata vestra sicut nivem et sicut lanam¹⁶: quod est vel condonatorum vel non admissorum peccatorum signum. Veniet autem de cælis Dominus in nubibus, qui in nubibus ascendit¹⁷; ipse enim dixit: *Et videbunt Filium hominis, venientem in nubibus cæli cum virtute et gloria multa*¹⁸. ρηκε· Καθ' ἔρχεται τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ μετὰ θυνάμωρος καὶ δόξης πολλῆς.

XXII. Sed quodam est ejus adventus signum, ne forte [illum] audeat contraria potestas imitari? *Et tunc*, inquit, *apparebit signum Filii hominis in cælo*¹⁹. Signum autem verum et Christi proprium crux²⁰; lucidæ crucis signum regem præcedit, demonstrans eum qui prius crucifixus fuit, ut videntes qui eum ante pupugerunt et insidiis circumvenere Judæi, deplorent tribus contra tribus²¹, dicentes: Hic est qui alapis cæsus est: hic est cujus vultum illi conspuere: hic est quem vinculis circumdedere: hic est quem crucifixum prius contempit habuere. Quoniam, inquit, fugiemus a facie iræ tuæ²²? Angelicis vero exercitiis cincti nusquam sane fugere poterunt. Signum crucis hostibus **236** terror erit; gaudium vero amicis qui in eum credere, vel eum prædicaverit, vel pro eo passi sunt. Quis ille tum felix, qui amicus Christi

A ται. Πῦρ ἐρώων αὐτοῦ καθήσεται, καὶ κύκλω αὐτοῦ καταίγεις σφοδρὰ, καὶ τὰ ἔξῃς. Ἐρχεται πρὸς τὸν Πατέρα, κατὰ τὴν Γραφὴν τὴν ἀρτίως ἀναγνωσθεῖσαν, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ (1), ποταμῶ πυρὸς Ἰκοντος, δοκιμαστικοῦ τῶν ἀνθρώπων. Εἰ τις χρυσοῖο ἔχει τὰ ἔργα, λαμπρότερος γίνεται· εἰ τις καλαμώδη ἔχει τὴν πρᾶξιν καὶ ἀνυπόστατον, κατακαίεται (2) ὑπὸ τοῦ πυρὸς. Καὶ ὁ μὲν Πατὴρ καθίσταται, ἔξω τοῦ ἐνδύμα αὐτοῦ λευκὸν ὡσεὶ χιῶν· καὶ τὴν τρίχα τῆς κεφαλῆς, ὡς ἔριον καθάρων. Ἀνθρωπίνως δὲ τοῦτο εἰρηται· διὰ τὴν· Ἐπειδὴ βασιλεὺς ἐστὶ τῶν μὴ ἐμάρτιας μεμολυσμένων· Λευκῶν γὰρ, φησὶν, ἕμῶν τὰς ἀμαρτίας ὡς χιῶνα, καὶ ὡσεὶ ἔριον· ἕπερ ἐστὶ συγχωρήσεως ἀμαρτιῶν, ἢ καὶ ἀμαρτηγίας σημεῖον· Ἐρχεται δὲ ἐκ τῶν οὐρανῶν ὁ Κύριος ἐπὶ νεφελῶν, ὁ ἐπὶ νεφελῶν ἀναβάς· αὐτὸς γὰρ εἰ-

KB'. Ἀλλὰ ποῖον τῆς παρουσίας αὐτοῦ σημεῖον ἐστὶ, μὴ ποτε τολημήθῃ δύναμις ἐναντία μιμησασθαι; Καὶ τότε φανήσεται, φησὶ, τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ. Σημεῖον δὲ ἀληθὲς Ἰδοῦν τοῦ Χριστοῦ ἐστὶν ὁ σταυρὸς. Φωτισθεὶς (3) σταυροῦ σημεῖον προάγει τὸν βασιλεὺς, δηλοῦν τὸν σταυρωθέντα πρότερον· ἵνα ἰδόντες ἂν πρότερον ἐκκεντήσαντες καὶ ἐπιθυλοῦσάντες Ἰουδαῖοι, κλύωνται φυλάξαι κατὰ φυλάς, λέγοντες· Οὗτός ἐστιν ὁ βασιθεὺς (4)· οὗτός ἐστιν οὗ εἰς τὸ πρόσωπον ἐνέπτυσαν ἐκείνιοι· οὗτός ἐστιν ὃν δεσμοῖς περιβεβήκασι· οὗτός ἐστιν ὃν σταυρωθέντα πρότερον ἐξηγεῖσθαι. Πῶς φύγωμεν ἀπὸ προσώπου τῆς ὀργῆς σου; ἐροῦσιν· ἀγγελικῶν δὲ στρατιῶν περιβαλλουσῶν, οὐδαμῶς φγαῖν δυνήσονται. Φόβος τοῖς ἔχθροῖς, τοῦ σταυροῦ τὸ σημεῖον· καὶ χαρὰ τοῖς φίλοις τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν (5), ἢ κηρύξασιν αὐτὸν, ἢ ὑπὲρ αὐτοῦ

¹¹ Psal. xlii, 3. ¹² Dan. vii, 13. ¹³ ibid. 10. ¹⁴ I Cor. iii, 12, 14, 15. ¹⁵ Dan. vi, 9. ¹⁶ Isa. i, 18. ¹⁷ Act. i, 9, 10. ¹⁸ Matth. xxiv, 30. ¹⁹ ibid. ²⁰ Vid. cat. 13, n. 41, et epist. ad Constant., n. 6. ²¹ Zachar. xii, 10, 12; Joau. xix, 37; Apoc. i, 7; Matth. xxiv, 30. ²² Apoc. vi, 16; Nahum. i, 6.

(1) Τοῦ οὐρανοῦ. Hanc vocem addidimus ex codd. Reg., Grod. et Daniele, cap. vii, 13. Pro ea voce Otiob. repetit, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. Cod. quoque Regius post τοῦ οὐρανοῦ adjectam habet vocem ὁ Υἱός. At Colb., Bodl. et Morel. post ἀναγνωσθεῖσαν, repetunt voces, πρὸς τὸν Πατέρα. Sed omittunt, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, vocem quoque Ἰκοντος.

(2) Κατακαίεται. Maluimus ita legere cum cod. Reg. quam κατέχευται, detinetur, cum impressis et ceteris mss. codd. Id nobis suaserit tum verba Apostoli hic a Cyrillo citati, et tunc τὸ ἔργον κατακαίεται, tum similis Cyrilli locus Procat. n. 17, ubi quantum solum opera comburenda monet, ea tamen una cum operum auctore comburi certum est. Tὸ πῦρ αὐτὰ καταφλέξει μετὰ τοῦ πράξαντος, ait sanctus Ephraem, Conf. et repr. sui ipsius, ed. Gr. p. 98, lin. 5. Pelagius seu Hieronymianus in I Cor. iii, 12: Non hic, ut quidam putant, in igne flammæ arsura sunt opera, sed homines qui ita operati sunt, ut mereantur incendio deputari. Cyrillus in eo igne non comprehendit peccata mortalia post baptismum commissa, quibus ignem

æternum præparatum ait cat. 18, num. 19; sed veualia tantum; aut etiam letibalia baptismum subsecuta, sed penitentię laboribus enmendata. D Quæ vero baptismum præcessere, plenam in eo abolitionem consecuta sunt, infra, num. 23. Paulo post particulam καὶ ante λευκὸν male positam abrasimus, auctoritate codd. Coisl., Reg., Roe, Bodl. Morel.; sed ambo priores λευκὸν ponunt ante ὡσεὶ χιῶν, ut est in Daniele. Roe et Casaub. χιῶνα locu χιῶν habent.

(3) Φωτισθεὶς. Codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub. et Grodecus φωτισθεὶς, non male. Sua tamen non deest alteri scripturæ probabilitas; maxime ex his verbis epistolæ ad Constantium, num. 4, παμμεγέθης ὁ σταυρὸς, ἐκ φωτὸς κατασκευασμένος.

(4) Ραπισθεὺς. Hujus vocis loco scriptum in Colb., Bodl. et Morel., σταυρωθεὺς, crucifixus. Post ἀγγελικῶν, ex Roe et Casaub. posui, ὄν.

(5) Πιστεύουσιν. Propter sequentes voces, κηρύξασιν, et παθούσιν, pro πιστεύουσιν, credentibus, scripsi πιστεύουσιν, qui crediderunt, ex codd. Roe et Casaub.

πρωτοῖν. Τίς ἄρα μακάριος τότε, ὃς φίλος Χριστοῦ εὐρεθῆσεται; Οὐ καταφρονεῖ τῶν οὐκείων δούλων ὁ ποσῆτος ἔκδοτος βασιλεὺς, ὁ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων δορυφορούμενος, ὁ τοῦ Πατρὸς σύντροφος. Ἴνα γὰρ μὴ συμφορῶν αὐτὸν ἐκλεκτοὶ μετὰ τῶν ἑλθρῶν, ἀποστῆλαι τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλευτρος μετὰ λης, καὶ ἐπισυνάξουσιν τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων. Ἐνθὲν τοῦ λόγου οὐ καταφρόνησι· πῶς ἄρα πολλῶν δικαίων καταφρόνησει; Δεῦτε, οἱ (1) εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κρεῖ τοῖς τότε συλληθεῖν.

ΚΓ. Ἄλλ' κρεῖ τις τῶν παρόντων· Πένθεις εἰμι, ἢ καὶ τότε ἱσως ἀσθενῆς ἐπὶ κλίνῃς εὐρεθῆσμαι· ἢ γύναιον, ἐν μύλωνι καταληφθῆσμαι (2)· μὴ ἄρα καταφρονῶμεν; Θάρσησον, ἄνθρωπε· ὁ κριτὴς ἀπροσυμπληρῆτος ἐστίν· Οὐ κατὰ τὴν δόξαν κρινεῖ, οὐδὲ κατὰ τὴν λαλῶν ἐλέγξει· οὐ προτιμᾷ λογίους ἰδιωτῶν, οὐδὲ πλουσίους πινύτων. Κἂν ἐν ἀγρῷ ἦς, λαμβάνουσι σε (3) οἱ ἄγγελοι· μὴ νομίσης, ὅτι τοὺς γαιούχους λαμβάνει, καὶ σὲ τὸν γεωργὸν καταλείπει. Κἂν δούλος ἦς, κἂν πένθης, μὴδὲν ἀγανάκησ'· ὁ μορφήν δούλου λαθὼν, τῶν δούλων οὐ καταφρονεῖ. Κἂν νοσῶν κείμενος ἦς ἐπὶ κλίνῃς, γέγραπται· Τότε δύο ἔσονται ἐπὶ κλίνῃς μᾶς, εἷς παραλαμβάνεται, καὶ εἷς ἀλείπεται. Κἂν κατὰ ἀνάγκην μύλωνι παραδοθῆς, ἀνὴρ ἢ γυνὴ· κἂν παῖδας ἔχῃς, καὶ τῶ μύλωνι παρεδρεύσης· ἄλλ' οὐ παρορᾷς σὺ ὁ ἐξαγαθῶν πεπεδημένους ἐν ἀνδρείᾳ. Ὁ ἐξαγαθῶν (4) τὸν ἴωσθφ εἰς βασιλείαν ἐκ δουλείας καὶ φυλακῆς, καὶ σὲ λυτροῦται ἐκ τῶν θλίψεων εἰς βασιλείαν οὐρανῶν. Μόνον θάρσησον, μόνον ἔργασαι, μόνον ἀγνώσκειαι προθύμως· οὐδὲν γὰρ ἀπώλλυται. Ἀνάγραπτός ἐστι σου πᾶσα προσευχὴ καὶ ψαλμωδία· ἀνάγραπτός ἐστι πᾶσα νηστεία· ἀνάγραπτός ἐστι πᾶς ὁ διαφυλαχθεὶς γέμος καλῶς· ἀνάγραπτός ἐστιν ἔγκρατεία διὰ θεοῦ τελεσθεῖσα. Τὰ πρωτεῖα δὲ τῶν στεφάνων ἐν ἀναγραφῇ· ἔχει παρθενία καὶ ἀγνεῖα, καὶ μέλλει λάμπειν ὡς ἄγγελος (5). Ἄλλ' ὡσπερ φηκούσας ἡδύως τὰ καλὰ, οὕτως ἀκουε πάλιν ἀδυσωπητῶς τὰ ἐναντία. Ἀνάγραπτός σου ἐστὶ πᾶσα πλεονεξία· ἀνάγραπτός σου ἐστὶ

A reperietur? Non proprios servos despiciet tantus gloriosus rex, qui angelorum satellitio comitatus erit, qui Patris consessor. Ut enim ne cum inimicis confundantur electi, mittet angelos suos cum tuba magna, et congregabunt electos eius a quatuor ventis⁵⁵. Lotum non neglexit, qui unus erat; quomodo ergo justos multos negliget? Venite, benedicti Patris mei⁵⁶, aiet eis qui tunc nubium curri- bus vehentur, et ab angelis collecti fuerint.

νεφελώδεσιν ἄρμασιν ἐποχοιμένους, καὶ ὑπὸ ἀγγέλων

XXIII. Sed inquiet aliquis eorum qui adsunt: Inops sum, et illo fortassis tempore infirmus in lecto inveniar⁵⁷; aut ego mulier in pistrino deprehendar⁵⁸; anse ergo contemnemur? Confide, homo, iudex personas non respicit. Non secundum gloriam (6) judicabit, neque secundum facundiam arguet⁵⁹; non anteponit eruditos indoctis, neque pauperibus divites, etiamsi in agro fueris⁶⁰, assumet te augeli. Ne existimes quod terrarum dominos accipiet, te vero agricolam relinquet: etiamsi servus vel pauper fueris, nihil sollicitus esto: qui formam servi suscepit⁶¹, servos non aspernabitur. Etiamsi aeger in lecto jacueris, scriptum est: Tunc duo erunt in lecto uno: unus assumetur, et alter relinquetur⁶². Quamvis necessitate cogente in pistrinum deditus fueris sive vir sive mulier; tametsi pueros habueris, ac molæ assi deas, non tamen preteribit te qui eduxit victos in fortitudine⁶³.⁶⁴ Qui Josephum ex servitute et carcere ad regnum provexit, te quoque ex afflictionibus in cœlorum regnum reemptum perducet. Solummodo confide, solummodo operare, solummodo alacriter decerta: nihil enim tibi deperibit. Descripta est tua omnis oratio et psalmodum modulatio: descripta omnis eleemosyna: descriptum omne jejuniun: descriptum omne conjugium pulchre et caste observatum: descripta continentia (7) propter Deum tolerata.⁶⁵ Primas vero in [Dei] descriptionibus coronam habet virginitas et integritas, et tanquam angelus collucebis. At sicut

⁵⁵ Matth. xxiv, 31. ⁵⁶ Matt. xxv, 34. ⁵⁷ Luc. xvii, 34. ⁵⁸ ibid. 35. ⁵⁹ Isa. xl, 3. ⁶⁰ Matth. xxiv, 40. ⁶¹ Philip. ii, 7. ⁶² Luc. xvii, 34. ⁶³ Psal. lxxvii, 7. ⁶⁴ Vid. cat. 8. n. 4. ⁶⁵ Vid. cat. 4, n. 12, n. 33 et 34

(1) Δεῦτε, οἱ, etc. Codd. Reg., Roe, Casaub. et Grod., Δεῦτε, πάντες οἱ, etc., Venite, omnes benedicti. Hinc πάντες quod Matthæus hic non agnoscit, forte scriptum ex simili loco Matth. xi, 28: Venite ad me, omnes qui laboratis, etc.

(2) Καταληφθῆσμαι. Ex cod. Coisl. verbum hoc in prima persona scriptissimum, postulante verbo præcedente εὐρεθῆσμαι, et sequente καταφρονῶμεν. Erat in editis, καταληφθήσεται, deprehendetur, at Grod. legit, καταληφθήσεται, relinquetur.

(3) Λαμβάνουσι σε. Pronomen se necessarium scriptissimum ex Reg., Roe, Casaub.

(4) Ὁ ἐξαγαθῶν. Articulum ὁ addidimus ex Coisl., Reg., et Colb.; at Reg., sicut Roe et Casaub. habent, ἐξαγών.

(5) Ὡς ἄγγελος. Codd. Roe et Casaub., ὡς ὁ ἥλιος, tanquam sol; juxta sententiam Christi, Matth.

D xiii, 45. Post, ante ἀκουε, adjecimus vocem οὕτως ex Reg., Roe et Casaub. codd.

(6) Non secundum gloriam. Hoc est non humanæ gloriæ favore et respectu capietur: ut neque rei causam suam orantis, vel iudicis sui benevolentiam captans facundia et sermonum artificie demulcebatur. Ita locum a Cyrillo intellectum esse suadet contextus. Tota porro Cyrilli in hoc loco oratio supponit communem illam Græcis Patribus et Latinorum pernultis opinionem, multos secundo Domini adventu adhuc viventes deprehensos iri, et una cum redivivis ejus judicio, non prius obita morte sistendos. Cui opinioni favet sententia Scripture et Symbolorum omnium, Christum vivos et mortuos judicatorum pronuntians.

(7) Id est, viduitas.

læta jucunde audivisti, sic rursus patienter eis adversa audito. Descripta est omnis tua rapina: descripta omnis scortatio tua: descriptum tuum omne perjurium, blasphemia, veneficium, furtum, homicidium. ⁷⁴ Omnia hæc in posterum **237** describentur, si nunc post baptismum eadem commiseris. Nam quæ illum præcessere delentur.

XXIV. *Quando autem venerit, inquit, Filius hominis in gloria sua, et omnes angeli cum eo* ⁷⁵. Vide, homo, quam multis testibus judicium ingrederis; aderit tuum universum hominum genus. Cogita igitur tuam numerosa sit Romanorum natio; reputa qualis barbarorum nunc in vivis degentium multitudo, et quam magna ante centum annos e vivis excesserit. Peusa ante annos mille quanta sepulta sit. Revolve animo qui ab Adam usque in præsentem diem exstiterunt. Ingens quidem multitudo: adhuc tamen parva, plures namque angeli. Hi sunt nonaginta novem oves illæ ⁷⁶, cum una tantum sit humanum genus. Nam pro magnitudine locorum quorumlibet, incolarum æstimandum est numerus. Terra universa puncti instar est in medio unius cæli: tantamque cælum quod illam ambit, incolentium multitudinem continet, quantam ipsum habet amplitudinem; et cæli cælorum omni æstimazione superiorem numerum complectuntur. Scriptum est siquidem: *Mille millia ministrabant ei, et decies millies dena millia assistebant ei* ⁷⁷: ⁷⁸ non quod eo solo numero finiatur multitudo, sed quod ampliorem exprimere propheta non po-

⁷⁴ Vid. cat. 14, n. 30. ⁷⁵ Math. xxv, 31. ⁷⁶ Vid. cat. 6, n. 5; cat. 11, n. 11; cat. 16, n. 23.

(1) *Ἐάν τῶν*. In impressis, *ἡν ἰδών*. Ea verba naturali suo ordini reddidimus ex codd. Coisl., Reg. et Grod. Loco τὰ αὐτὰ, legit Grod., ταῦτα, quemadmodum est in codd. Roe et Cas. Nec male quidem; sed sequens τὰ πρῶτα suavitatem nihil immutaret. In hoc loco Basilidem forte respicit auctor, qui sola involuntaria et per ignorantem commissa peccata dimitti dicebat, apud Clem. Alex. lib. iv *Strom.*, num. 24, pag. 556, ed. Paris. Cum autem Cyrillus peccata post baptismum commissa inserit, ait, accedit forte ad sententiam Clem. Alex., loco citato expositam, qua peccata ante baptismum perpetrata remitti ait, posteriora autem expurgari; per ignem videlicet iudicii, etiamsi per penitentiam remissa fuerint; solo enim baptismo penitus oblivioni dari.

(2) *Λόγισαι τοὺς*, etc. Hanc phrasim paulo aliis verbis expressam ferunt codd. Colb., Bodl. et ed. Morelli: Λόγισαι τοὺς ἀπὸ Ἀδὰμ, πῶσα ἔβη· πολὺ μὲν τὸ πλῆθος ἕως σήμερον, ἀλλὰ γὰρ πλείους οἱ ἀγγέλοι· Considera eos qui ab Adam exstiter, quam multa gentium sepulta; grandis quidem multitudo in diem usque præsentem; at enim plures angeli. Paulo post, ante ἔστιν ἑκείνα intersertum in editis τοῦτ', quod expunximus auctoritate cod. Coisl., Reg., Roe, Casaub. et Grod. Forte legendum, ἑκείνοι. Loco ἡ δὲ ἀνθρωπότης, quatuor innotrati codices, et Grod. habent, οὗ δὲ, τοῦτ' ἔστιν, ἡ ἀνθρωπότης, tu autem, id est, humanum genus. Hinc putamus in superius membrum τοῦτ' irrepisse. Communis illa inter Patres nonaginta ovium interpretatio. In his ovibus Filium ipsum comprehendere veritus non est Asterius Arianus, apud Athan., *De Synodis*, num. 17.

πῶσα πορνεία· ἀνάγραπτός σου πῶσα ἔστιν ἑμπορεία, καὶ βλασφημία, καὶ φαρμακεία, καὶ κλοπὴ, καὶ φόβος. Πάντα ἀναγράφεται ταῦτα λοιπὸν, ἐάν νῦν (1) μετὰ τὸ βαπτισθῆναι τὰ αὐτὰ πράξεις· τὰ γὰρ πρῶτα ἐξαλείφεται.

ΚΔ'. *Ὅταν δὲ ἔλθῃ*, φησὶν, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ πάντες οἱ ἀγγέλοι μετ' αὐτοῦ. Βλέπε, ἄνθρωπε, ἐπὶ πόσον εἰς κριτήριον εἰσερχῆ· πᾶν γένος ἀνθρώπων τότε παρίσται. Λόγισαι οὖν, πόσον ἐστὶ τὸ Ῥωμαίων φύλον· λόγισαι, πῶσα τὰ βάρβαρα τὰ νῦν ζῶντα, καὶ πῶσα πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν ἐτελεύτησε· λόγισαι πρὸ χιλιῶν ἐτῶν πῶσα ἑτάφη. Λόγισαι τοὺς (2) ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι σήμερον· πολὺ μὲν τὸ πλῆθος, ἀλλ' ἔτι μικρόν· πλείους γὰρ οἱ ἀγγέλοι. Ἐννενηκόντα ἐνέια πρόβατα ἔστιν ἑκείνα· ἡ δὲ ἀνθρωπότης, τὸ ἐν μόνον. Πρὸς γὰρ τὸ μέγεθος τῶν τόπων ἀπάντων (3), οὕτως καὶ τὸ πλῆθος τῶν οικητόρων λογίζεσθαι δεῖ. Ἡ οἰκουμένη γῆ κέντρον ὡσπερ ἐστὶν ἐν μέσῳ τοῦ ἐνὸς οὐρανοῦ· καὶ τοσοῦτον ἔχει (4) πλῆθος ὁ ταύτην περιβάλλων οὐρανός, ὅσον ἔχει τὸ πλάτος· καὶ οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν ἀνεύκαστον ἔχουσι τὸν ἀριθμὸν· γέγραπται δὲ· *Χίλια χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ, καὶ μυρία μυριάδες παρεϊτόησαν αὐτῷ*· οὐχ οὗτοι τοσοῦτον μόνον τὸ πλῆθος ἐστίν, ἀλλ' ὅτι πλεον τούτων εἶπεν οὐκ ἴδιωτο ὁ προφήτης. Πάρσται τοῖνον ἐν τῇ κρισίῳ τότε ὁ θεὸς ὁ πάντων Πατῆρ, συγκαθεζομένου Ἰησοῦ Χριστοῦ (5), καὶ συμπαρόντος ἀγίου Πνεύ-

⁷⁶ Math. xviii, 12; Luc. xv, 4. ⁷⁷ Dan. vii, 10. ⁷⁸ 23.

(3) *Ἀπάντων*. Vox illa dæcet in codd. Reg. et Grod. Ejus loco Coisl. habet, ἑκατῶν. Post, loco οἰκουμένη, scriptum in Coisl. et Reg., οἰκουμένη, quod melius; ut at Cyrillus cat. 6, num. 2. scribit etiam τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησίας.

(4) *Καὶ τοσοῦτον ἔχει*. Loco ὑπερέχει, scripsimus, ἔχει, ex codd. Ottob., Roe et Casaub.: si legatur, ὑπερέχει, significabit amplius habere. Valde suspicor legendum, περιέχει, continet. Mox, ubi habetur, περιβάλλων, Reg. habet, ὑπερβάλλων, sed ὑπερ pro περι positum. In sequentibus verbis, pro ὅσον est in Coisl., Roe, Casaub. et Grod., πόσον. At totus ille locus diverse prorsus in codd. Roe et Casaub. representatur: καὶ οἱ τοσοῦτον ἔχει πλῆθος ὁ ταύτην περιβάλλων οὐρανός, πόσον ἔχει τὸ πλάτος; καὶ οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν πῶς οὐκ ἀνεύκαστον ἔχουσι τὸν ἀριθμὸν· Et si tantam multitudinem complectitur [terra], cælum quod terram ambit, quantam habet latitudinem? et cæli cælorum quomodo non inestimabilem incolarum numerum complectuntur? Prior sensus efficitur in hac eorum codicum lectione, si verba πλῆθος et πλάτος inter se commutaveris. Grodecius cætera legit ut in textu, at habuisse videtur in suo exemplari, et οἰκουμένη, et pro ὅσον ἔχει τὸ πλάτος, hæc verba, πόσον ἔχει τὸ πλῆθος, et ita interpunxit: Si terra est tanquam centrum in medio cæli, et tantam habet multitudinem: cælum quod terram ambit, quantam habet multitudinem? Cum recepta lectio sensum habeat non incommotum, eam movere nolimus, maxime cum nulla tot discrepantium codicum nobis ex toto placere posset; præterquam sola Grodecii, quam tamen in mss. reperire non potuimus.

(5) *Ἰησοῦ Χριστοῦ*. Nomen Ἰησοῦ addidimus

ματος. Σάλπιγξ ἀγγελικὴ προσκαλεῖται πάντας ἡμᾶς ἅμα τὴν πεπραγμένην φοροῦντας. Ἄρα οὐκ ἐβροχίονεν ἐπιτέθεν ἡδὴ ἀγωνιάσαι (1); Μὴ μικρὰν τὴν κατατίκην, καὶ χωρὶς τιμωρίας, ἀνθρώπων, νομίσεις τὸ ἐπὶ τούτων καταγνώσθηναι. Ἄρα οὐκ αἰρούμεθα πολλὰς ἀποβαλεῖν, ἢ ὑπὸ φθῶν καταγνώσθηναι; supplicio, cum multis testibus condemnari. Nonne nationem subire?

ΚΕ'. Ἀγωνιάσωμεν, ἀδελφοί, τοίνυν (2), μὴ θεὸς ἡμῶν καταγνῶ· ἕξ ἐξετάσεως ἢ ἐλέγχων οὐ χρεῖαν ἔχει, πρὸς κατάγνωσιν. Μὴ εἴπῃς, ὅτι νυκτὸς ἐπὶ οὐρανοῦ, ἢ ἐμάγευσα, ἢ ἕτερον τι ἐπραξα, καὶ ἀνθρώπος οὐ παρῆν ἐκεῖ. Ἐκ τῆς συνειδήσεώς σου κρίνη (3), μεταξὺ τῶν λογισμῶν, κατηγοροῦντων ἢ καὶ ἀπαλογομένων, ἐν ἡμέρᾳ ὅταν κρίνη ὁ θεὸς τὰ κρυπτά τῶν ἀνθρώπων. Τοῦ κριτοῦ τὸ φοβερὸν πρόσωπον ἀναγκάζει σε εἰπεῖν τὴν ἀλήθειαν· μᾶλλον δὲ κἂν μὴ εἴπῃς ἐλέγχει. Περιβεδλημένος γὰρ τὰ σεαυτοῦ ἀμαρτίας, ἤτοι δικαιοσύνας, ἐγέλη· καὶ τοῦτο ἐβλήωσεν αὐτὸς ὁ κριτής. λέγων. (Χριστὸς γὰρ ἔστιν ὁ κρίνων. Οὐδὲ γὰρ ὁ Πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ Υἱῷ· οὐκ ἀπαλογομένων λαυτὸν τῆς ἐξουσίας, ἀλλὰ διὰ τοῦ Υἱοῦ κρίνων. Νεύματι τοίνυν Πατὴρ κρίνει ὁ Υἱός. Οὐ γὰρ ἄλλα Πατὴρ, καὶ ἄλλα Υἱοῦ τὰ νεύματα· ἀλλ' ἓν καὶ τὸ αὐτό.) Τι λέγεις τοίνυν ὁ κριτής περὶ τοῦ φοβεροῦ σε τὰ ἔργα σου, ἢ μὴ (4); Καὶ νεύουσιν ἐμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη· δεῖ γὰρ ἐκώσπον τοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κἀμῆται, ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων. Καὶ ἀφορᾷ (5) αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, ὥσπερ ὁ ποιμὴν ἀφορίζει τὰ πρόβατα ἀπὸ τῶν ἐρίφων. Ὁ ποιμὴν πῶς ἀφορίζει; ἄρα ἐξετάζων ἀπὸ βιβλίου, τί μὲν ἐστὶ πρόβατον, τίς δὲ ἐρίφος; ἢ ἀπὸ τῶν φαινομένων διακρίνει; Οὐχί τὸ μὲν (6) ἔριον ὄρηται τὸ πρόβατον,

⁷⁷ Rom. ii, 15, 16. ⁷⁸ Joan. v, 22. ⁷⁹ Vid. Philip. ii, 10. ⁸⁰ Matth. xxv, 32.

ex Coisl. Reg. Roe. Casaub. Voces, σάλπιγξ ἀγγελικῆ, Roe et Casaub. habent in dandi casu, σάλπιγξ ἀγγελικῆ.

(1) Ἀγωνιάσαι. Roe et Casaub., ἀγωνιάθ. Coisl. vero et Reg., ἀγωνιάσασθαι. Simile quidpiam videtur legisse Girondecus dum vertit, *decertare*. At Cyrillus hic tremore et sollicitudinem divini iudicii commendat, quem iam longe ante concipere debemus. Verbo ἀγωνιάθ. pro sollicitum formidat cum aliis auctoribus usurpat Cyrillus sup., num. 25: Κἂν θυλοῦ ἦς, κἂν πένης, μὴδὲν ἀγωνιάσης, et infr. num. 25, ἀγωνιάσωμεν, ἀδελφοί· cat. 2, num. 11, τὸν ἀόρατον ὡς ὄριον ἠγωνιάσθ. *invisibilem tanquam videns contremuit*. Paulo post, loco μικρὰν τὴν κατατίκην, est in Roe et Casaub., μικρὰν τὴν τιμωρίαν καὶ μικρὰς κατατίκας, *ne parvum supplicium aut levis multa existimes*.

(2) Τοίνυν. Hanc vocem adjecimus ex Roe et Casaub.

(3) Κρίνη. Ita lego ex versione Grod. sensu postulante. Editi, κρίνει, Coisl., κρινεῖ. Paulo post, vno ὅταν κρίνη, Roe et Casaub., ὅτε κρινεῖ, ut in Apostoli textu. Mox, particulam negantem μὴ necessarium verbo εἴπῃς praefiximus, ex eod. Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grod. ac post περιβεδλημένος, loco ἐξ, scripsimus γὰρ, ex iisdem, insuperque Colb. et Morel. Hi porro omnes eod. loco ἀμαρ-

tuerit. Aderit igitur tunc in iudicio Deus omnium pater, una sedente Jesu Christo, et simul praesente Spiritu sancto (7). Advocabit nos omnes angelica tuba, ea quae gessimus ferentes. Nonne jam ex hinc sollicitudine ac metu agi oportet? Ne exiguum poenam esse putēs, o homo, separato etiam malum pluries emori, quam ab amicis condemn-

XXV. Pavcamus igitur, fratres, ne nos condemnent Deus, qui inquisitione, vel argumentis [aut accusatoribus] ad condemnationem operum non habet. Ne dixeris, nocte scortatus sum, vel magiae operam dedi, aut aliud quid egi, nec aderat tibi hominum quisquam. Ex tua **238** conscientia iudicaberis. *inter cogitationes accusantes, aut etiam excusantes; in die quando judicaverit Deus occulta hominum*⁷⁹. Terribilis iudicis vultus veritatem te dicere coget, seu potius etiam si non dixeris convincet tua enim ipse sive peccata sive iusta opera circumindutus excitabere. Et hoc ipse iudex declaravit, aens : (Christus enim est qui iudicat. *Neque enim Pater iudicat quemquam, sed iudicium omne dedit Filio*⁸⁰ : non se spoliatis potestate, sed per Filium iudicans. ⁸¹ Nunc igitur Patris iudicat Filius; non enim sunt alii Patris alicuique Filii nutus, sed unus et idem utriusque.) Quid igitur ait iudex, utrum ferenda tibi sint opera tua, necne? *Et congregabunt coram ipso omnes gentes*⁸². Oportet enim coram Christo genu omne flecti, caelestium et terrestrium et infernorum⁸³. *Et separabit eos alteros ab alteris, sicut pastor segregat oves ab haedis*⁸⁴. Pastor quomodo segregat? nunquid ex libro inquirens quanam sit ovis, quinam vero haedus; aut non potius ex conspicuis iudicat? Nonne ovem lana declarat, villosa vero et aspera cutis

cat. 11, n. 16. ⁸⁵ Matth. xxv, 32. ⁸⁶ Rom. xiv, 10;

τίας, ἤτοι δικαιοσύνης, unum verbum habent, nempe Coisl., Reg., πράξεις, Colb., Morel., Roe, Casaub. τὰ... πράγματα.

(4) Ἴ μὴ. Eas voces addidimus ex Coisl., Reg. Roe, Casaub., Grod.

(5) Ἀφορίζει. Roe, Casaub., ἀφορεῖ, ut in Evangelio. Pro ἀπὸ βιβλίου, *ex libro*, male Reg., ἀπὸ βίου, *ex vita*. Nam loquitur Cyrillus non de Christo, sed de opitione et pastore armenti, cui Christum iudicem comparat. Loro τίς αὐτὸ πρόβατον, scripsimus, et, ex eod. Roe et Casaub. et Grod.; non enim hic de hominibus, sed de pecudibus est sermo. Sed ante ἐρίφος, τίς retinimus, quamquam duo codices prius memorati hic quoque τί adscriptum habeant.

(6) Οὐχί τὸ μὲν, etc. Reg., Coi-l., Colb., Bodl. οὐχί, ὅτι τὸ μὲν, etc. *nonne ex eo quod, etc.*

(7) Simul praesente Spiritu sancto. Ubiqueque Spiritus sancti praesentiam conjungit cum Patre et Filio. Sic *Procat.*, num. 15, eundem cum Patre et Filio in baptismi celebratione praesentem adesse ait. Ferit forsam eos qui nullas in postremo iudicio Spiritus sancti partes esse aiebant: Ἐπὶ τοῦ καιροῦ τῆς προσδοκωμένης ἐπιφανείας ἐξ οὐρανοῦ τοῦ Κυρίου, ἀσυντάλας τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Quam Arianorum, vel Pneumatomachorum, qui sine dubio ab Arianis hauserant, opinionem castigat san-

nædum prodit? Sic et tu, si a peccatis modo purgatus fueris, tuas actiones deinceps tanquam lanam mundam ¹¹ habiturus es: mansuræque est tua vestis impolluta, et dices semper: *Exui tunicam meam, quomodo induar illam* ¹²? Ex amictu agnosceris ovis: ¹³ si vero villosus reperieris, instar Esau ut pilis asperi ita et mente pravi ¹⁴, qui propter cibos primogeniti jura amisit, et prærogativam vendidit ¹⁵; in sinistris constituere ¹⁶. Absit autem ut præsentium quisquam excidat a gratia, aut propter pravas actiones in sinistris peccatorum ordinibus reperiat.

XXVI. Tremendum vere judicium est, et propter ea quæ denuntiantur [secutura] verus timori locus. Regnum cælorum proponitur, et ignis æternus præparatus est ¹⁷. Quomam igitur modo, aiet quispiam, ignem effugiemus? quove modo in regnum ingrediemur? *Esurivi*, inquit, *et dedistis mihi manducare* ¹⁸. Addiscite viam; non est nunc allegoria opus, sed ut ea quæ dicuntur opere percipiamus. *Esurivi, et dedistis mihi manducare; sitiivi, et dedistis mihi potum. Hospes fui, et collegistis me; nudus, et operastis me, infirmus, et visitastis me; in carcere fui, et venistis ad me* ¹⁹. Hæc si feceris, una regnabis; si prætermiseris, condemnaberis. Jam nunc ergo **239** hæc operari iucipe, et perævera in fide: ne fatuorum virginum exemplo oleum emptum abiens excludaris ²⁰. Ne fiducia plenus esto, quod lampadem solummodo teneas: sed illam ardeat conserva ²¹. Luceat tua lux honorum operum coram hominibus, nec blasphemetur propter te Christus ²². Feras indumentum incorruptionis ²³ (1), in bonis operibus emicans ²⁴: et quocumque a Deo rite administrandum suscepisti negotium ²⁵, e re administra. Creditæ tibi pecunie? recte dispensa. Verbum doctriæ tibi concredidit est ²⁶? pulchre administra. Audientium

A δὲ τριχῶδες καὶ σκληρὸν δηλοῖ τὸν ἔριπον; ὄντως, ἔάν μὴ καθαρῶς ἄρτι τῶν ἁμαρτιῶν, τὰς πράξεις ἔχεις εἰς τὸ ἐξῆς ὡς ἔριπον καθάρων καὶ μὴ ἐπιμύλωντος ἢ στολῆς, καὶ λέγεις πάντοτε τὸ, Ἐξεδυσάμην (2) τὸν χιτῶνά μου, πῶς ἐνδύσομαι αὐτόν; Ἐκ τῆς περιβολῆς γνωρίζῃ πρόβατον. Ἐάν δὲ τριχῶδες εὐρεθῆς, κατὰ τὸν Ἰακῶβ τὸν δασύν ἐν θριβί, καὶ φαῦλον ἐν δαινοῖα· τὸν ἀπολέσαντα τὴν πρωτοβία διὰ βρώματα, καὶ πωλήσαντα τὴν ἀξίαν γενήσῃ τῶν ἀριστερῶν. Μὴ γένοιτο δὲ τινα τῶν παρῶντων ἀποβληθῆναι τῆς χάριτος, μὲδ διὰ φαύλας πράξεις ἐν τοῖς ἀριστεροῖς τῶν ἁμαρτωλῶν εὐρεθῆναι τάγμασι.

KΓ'. Φοβερὰ ἡ κρισις ὡς ἀληθῶς, καὶ φόβος ἐπὶ τοῖς καταγγελλομένοις· βασιλεία οὐρανῶν πρόκειται, καὶ πῦρ ἀβύσσου ἡτοιμασται. Πῶς οὖν, ἐρεῖ τις, φύγομεν τὸ πῦρ; καὶ πῶς ἐπιδύομεν εἰς τὴν βασιλείαν; Ἐπειράσα, φησὶ (3), καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν. Μάθετε τὴν ὁδόν· οὐ χρεῖα νῦν ἀλληγορία, ἀλλὰ τὸ ἐπιτελεῖσθαι τὰ λεγόμενα. Ἐπειράσα, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ ἐκοτίσατέ με· ἔξενος ἤμην, καὶ συνηγάγετέ με· γυμνός, καὶ περιεβάλατέ με· ἠσθένησα, καὶ ἐπεσκέψασθέ με· ἐν φυλακῇ ἤμην, καὶ ἤλθετε πρὸς μέ. Ταῦτα ἔάν ποιήσῃς, συμβασιλεύσεις· εἰ δὲ μὴ ποιήσῃς, κατακρίνη. Ἦδη τοίνυν ἄρξαι τῷ ἐργάζεσθαι ταῦτα, καὶ ἐπιμενε τῇ πίστει· μὴ, κατὰ τὰς μορὰς παρθέλων, μέλλων ἀγοράζειν τὸ εἶπὸν ἀποκοιτεῖσθαι. Μὴ θαρσύνῃς, ὅτι μόνον (4) κατέχει τὴν λαμπάδα· ἀλλὰ διατήρησον αὐτὴν κακομένην. Λαμπάδα σου τὸ φῶς τῶν καλῶν ἔργων ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, καὶ μὴ βλασφημεῖσθαι διὰ τοῦ Χριστοῦ. Φέρεσον ἐνδύμα ἀφθαρσίας, ἐν ἔργοις ἀγαθῶν διατρέπων· καὶ ὁ λαμβάνεις παρὰ τοῦ Θεοῦ οικονομῶς διοικήσει (5) πράγμα, διοικήσον χρηστότητα. Χρήματα ἐπιστεύθη; διοικήσον καλῶς. Λόγον διδασκαλικὸν ἐπιστεύθη; διοικήσον καλῶς. Τὰς ψυχὰς τῶν ἀκούοντων προσεῖναι δύνασαι; ποῖσι τοῖσι

¹¹ Isa. i, 18. ¹² Caut. v, 3. ¹³ Vid. cat. 1, n. 2. ¹⁴ Ibid. 41. ¹⁵ Ibid. 35. ¹⁶ Ibid. 35, 36. ¹⁷ xv, 55. ¹⁸ I Tim. ii, 10. ¹⁹ Matth. xxv, 14, 30;

²⁰ Gen. xxv, 25. ²¹ Hebr. xii, 16. ²² Matth. xiv, 10-12. ²³ Matth. v, 16. ²⁴ Rom. ii, 24. ²⁵ I Cor. Luc. xii, 42. ²⁶ II Tim. ii, 15.

ctus Basilius, lib. *De Spiritu sancto*, cap. 16, p. 328, siens adfuturum, ut in justis gratiam suam, quam arthabonibus tantum loco habuerant, compieat et perficiat: impios vero eo quod habuerant privet.

(1) *Indumentum incorruptionis*. Vox hæc in Liurgis Græcis usitata, verbi gratia in *Constit. apostol.*, lib. viii, cap. 6, pag. 358, in precatione pro Catechumenis; habetur apud Naz., orat. xlii, pag. 685; Chrysost., hom. 2 in *I Cor.* Vide Coteler. in citatum *Constit. apost.* locum.

(2) *Ἐξεδυσάμην*. Ex codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub., Bodl. et sacra Scriptura. ac Cyrillo ipso cat. 3, num. 7, cat. 20, num. 2, reformavimus hanc vocem male in editis distractam in duas ἐξέδυσσα μὲν.

(3) *Ἐπειράσα, φησὶ*. Particulam γάρ inter has duas voces interpositam expruimus, auctoritate codd. Roe, Casaub., Coisl., Reg., Grod., Paulo post, verba, ἐδίψησα, καὶ οὐκ ἐποτίσατέ με, addidimus ex iisdem codd. Scripsimus quoque ex codd. Reg.

D et Grodecii versione, ut in Evangelio, περιεβάλατε· nam quod est in editis, περιεβάλλατε, mendum esse non dubitamus. Postremo, κατακρίνη, ex Coisl., Reg., Roe et Casaub. repositimus, loco vitiosæ scripturæ, κατακρίνετε.

(4) *Μόνον*. Codd. Colb., Bodl. et ed. G. Morelii, pro μόνον habent, μένον. Non improbanda lectio: *Ne confidas quod expectans [adventum Christi] lampadem habeas*; sed non solus hic locus est, ubi pro μόνον Colb. cod. exscriptor posuit μένον.

(5) *Οικονομῶς διοικήσαι*. Coisl., Reg., Roe, Casaub., Colb., Bodl., Morel., οικονόμησαι. Inferius, loco προσεῖναι, codd. Coisl. et Roe habent προστῆναι, præesse; eodem modo legit Grodecius qui verba, τὰς ψυχὰς τ. ἀκ. subjicit regimini verbi οικονόμησον. Ad οικονόμησον refertur sed alterum, λόγον διδασκαλικόν, subintellectum: retinendaque est lectio προσεῖναι τὰς ψυχὰς; quam imitatur Cyrillus ex illo Act. ii, 42, καὶ προσετέθησαν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ψυχὰι, etc.

επιστάδας. Πολλὰ θύραι τῆς καλῆς διοικήσεως. Μὴ ἄν τις ἡμῶν μόνον καταγνωσθεὶς ἀποδηθῆ, ἵνα μετὰ πῆρῃσας ἀπαντησωμεν τῷ αἰωνίῳ βασιλεῖ Χριστῷ, τῷ βασιλευσθῆντι εἰς τοὺς αἰῶνας. Βασιλεύει γὰρ εἰς τοὺς αἰῶνας, ὁ κρῖνον ζῶντας καὶ νεκροὺς, ὑπὲρ ζώντων (1) καὶ νεκρῶν ἀποθανόντων· καὶ καθὼς Παῦλος φησιν· *Εἰς τοῦτο γὰρ ὁ Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ἔζησε, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ.*

KZ. Κάν ποτέ τις ἀκούσῃς λέγοντος, ὅτι τέλος ἔχει ἡ Χριστοῦ βασιλεία, μίσησον τὴν αἵρεσιν· τοῦ ἑρδανότος ἐστὶν ἄλλη κεφαλὴ, προσφάτως περὶ τὴν Γαλιταίαν ἀναφυσία. Ἐτόλμησέ τις (2) λέγειν, ὅτι μετὰ τὸ τέλος τοῦ κόσμου ὁ Χριστὸς οὐ βασιλεύει· καὶ ἐτόλμησον εἰπεῖν, ὅτι ὁ Λόγος ἐκ Πατρὸς ἐξεληθὼν, οὗτος εἰς Πατέρα πάλιν ἀναλυθεὶς οὐκίτι ἐστὶ, B βασισημῶν τὰ τοιαῦτα καθ' ἑαυτοῦ. Οὐ γὰρ ἤκουσε τοῦ Κυρίου λέγοντος· *Ὁ Υἱὸς μένει εἰς τὸν αἰῶνα.* Οὐκ ἤκουσε τοῦ Γαβριὴλ λέγοντος· *Καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος.* Σκόπησον τὸ λεγόμενον· ἀνθρώποι νῦν αἱρετικοὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ (3) διδάσκουσι, καὶ Γαβριὴλ ἐπαγγέλλει τὰ περὶ τῆς αἰωνίου ἐαυτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἑδδαξεί. Τί μᾶλλον οὖν πιστεύεις; οὐχὶ ἄρα τῷ Γαβριὴλ; Τὴν μαρτυρίαν τὴν παρούσαν τοῦ Δανιὴλ ἀκούσον· *Ἐθεώρουν ἐν ὄραματι τῆς νυκτός, καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ὡς Υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος, καὶ ἕως τοῦ Παλαιῦ τῶν ἡμερῶν ἔφθασε (4). Καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ τιμὴ, καὶ ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ βασιλεία· καὶ πάντες οἱ λαοὶ, φυλαί, γλώσσαι, δουλεύουσιν αὐτῷ. Ἡ ἐξουσία αὐτοῦ, ἐξουσία αἰώνιος, ἣτις οὐ παρελεύσεται· καὶ ἡ βασι-*

A animas adungere [fidei] potes? facito illud diligenter. Multa sunt praeclara administrationis januae. Tantum, ne quis ex nobis condemnationi abjiciatur, ut cum fiducia occurramus aeterno regi Christo qui regnat in saecula. Regnat enim in saecula, qui judicat vivos et mortuos, pro vivis et mortuis mortuus. Et sicut Paulus dicit: *Ad hoc enim Christus est mortuus, et vixit, ut et mortuis et vivis dominetur.*

XXVII. Quod si forte aliquem audiveris dicentem, quod finem habeat Christi regnum (5) hanc haeresim execrare; draconis est alterum caput, quod novissime circa Galatiam succrevit. Ausus est quidam (6) dicere, post mundi finem regnaturum non esse Christum: nec pronuntiare veritatem, quod Verbum e Patre egressum, ipsum rursus in Patrem resolutum amplius non erit; talia in sui ipsius perniciem blasphemata vomens. Non enim audivit Dominum dicentem: *Filius manet in saeculum.* Non audivit Gabrielem aientem: *Et regnabis super domum Jacob in saecula, et regni ejus non erit finis.* Vide quod dicitur: nunc homines haeretici contra Christum docent: et Gabriel archangelus de perpetua Salvatoris permansione docuit. Cuiquam ergo magis fidem adhibeas? nonne Gabrieli? Praesens Danielis testimonium audi: *Videbam in visione noctis, et ecce cum nubibus caeli tanquam Filius hominis veniens; et 240 usque ad Antiquum dierum pervenit. Et datus est ipsi honor; et principatus, et regnum. Et omnes populi, tribus, linguae advenit ipsi. Potestas ejus, potestas aeterna quae non pertransibit, et regnum ejus non destruetur.* Haec tene potius, hic crede: quae vero haeresis effluit, procul rejice; ma-

* Act. II, 42. * Rom. XIV, 9. * Apoc. XII, 3. * Joan. VIII, 35. * Luc. I, 32. * Dan. VII, 13, 14.

(1) Ὑπὲρ ζώντων. Articulum ὁ ante ὑπὲρ ζώντων, ex codicibus. Casaub. et Roe, abrasimus, ut servaretur vis Cyrilliani ratiocinii, quo ait et ex Apostolo probat, Christum idcirco viventium et mortuorum ex regia dignitate iudicem esse, quia pro utrisque mortuus est. Sed eosdem codices non sequimur, dum pro ἀποθανόντων, habent, ἀπέθανεν. Verba, καὶ ἔζησεν, Paulus scripsit, ἀνέζησεν, sed lectio ἔζησεν Joh. Millesio Prolog. n. 765, aptior videtur, antithesim inter ἀπέθανεν et νεκρῶν, et ἔζησεν et ζώντων melius conservans.

(2) Ἐτόλμησέ τις. Vocem τις ascripsimus ex codicibus. Coisl., Reg., Roe, Casaub., Oub., Grod.

(3) Κατὰ τοῦ Χριστοῦ. Edidit, τὰ κατὰ Χριστοῦ. Articulum τὰ rejecimus ex Coisl., Reg., Roe.

(4) Ἐφθασε. Post ἔφθασε addunt codicibus. Reg., Roe, Casaub. et Grod., ἵκοντων αὐτοῦ, coram eo; quae voces in Bibliis Vaticanis desunt, habentur tamen in Aldinis et Complut. et in cod. Al. et apud multos Patres. Easne legerit Cyrillus noster incertum, cum sequentes, καὶ προσηγήθη αὐτοῦ, praetermisserit.

(5) Quod finem habeat Christi regnum, etc. Marcellum Ancyranum intelligit, tametsi nomini parcat; qui cum adversus Asterium Sophistam Ariannum, librum scripsisset ad explicandum locum Apostoli de Filii subjectione erga Patrem, Sabellii et Pauli Samosatensis haeresim instaurare visus est. Quare in concilio Hierosolymitano anni 335 deprehensus ab episcopis quod prava sentiret, et senten-

tiam mutare jussus, librum se igni datarum pollicitus est. Constantium postea adivit; a quo ad concilium CP. anni 336 remissus, episcoporum sententia sacerdotio dejectus est. Haec ex Socrate, lib. I Hist., cap. 36, et Eusebio, lib. II Contr. Marcell., p. 55 et 56. Idem tamen a concilio Rom. an. 342 et Sardicensi an. 347 absolutus, utrum vero haeticus fuerit criticis disputandi occasionem dedit. Si lis ista ex Patrum et auctorum ecclesiasticorum sententia aestimanda sit; omnes pene accusant Marcellum, pauci defendunt, aliqui dubii haerent. Si ex confessionibus fidei, Marcelli et discipulorum, nihil est quod in illis jure reprehendas. Si ex fragmentis librorum ejus ab Eusebio transcriptis, Marcellum forte ab haeresi Sabelliana, et personarum Patris et Filii confusione, utcumque absolvas, ab haeresi vero de finiendo Christi regno, et deserenda a Verboquam nostrae salutis causa suscepti humanitatis, vix ac ne vix quidem: adeo diserta sunt ejus verba ab Eusebio, in primis lib. II Contra Marcellum commemorata, pag. 50 et 51. Si denique ex judiciis synodalicis, erit sane potior conciliorum Romani et Sardicensis, quam Hierosolymitani, CP. et Philippopolitani, auctoritas. Quae tamen Cyrillum nostrum, Basilium, et Patres pene omnes tam Latinos quam Graecos non prohibuit, quinomnis Marcellum alii ut certum haeticum, alii saltem ut maxime suspectum haberent; conciliumque CP. oecumenicum ut Marcellianos in veris haeticis numerat.

(6) Marcellus Ancyranus.

nifessissima namque de nonquam finiendo Christi A regno audivisti.

XXVIII. Habes et aliquid simile in explicatione lapidis e monte sine manibus abscissi*, qui est Christus quantum ad carnem: Et regnum ejus populo alteri non derelinquetur*. Et David aliquando ait: Thronus tuus, Deus, in seculum seculi*; alias vero: In initio, tu Domine, terra fundamenta jecisti, et quæ sequuntur. Ipsi peribunt, tu autem permanes, etc. Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient**. Quæ quidem Paulus ad Filium interpretans retulit**.

XXIX. Vis autem cognoscere, unde in talem insaniam devenere qui contraria docent? Legerunt B (1) quod ab Apostolo recte scriptum est: Oportet enim ipsum regnare donec posuerit omnes inimicos suos sub pedibus suis**; et dicunt: quando inimici positi fuerint sub pedes ejus, non amplius regnabit; perverse stultique hoc dicentes. Qui enim priusquam hostes debellaverit, regnat, nonne multo magis post superatos hostes regnaturus est?

XXX. Ausi sunt et hoc dicere, quod illa sententia: Cum subjecta fuerint ipsi omnia, tunc et ipse Filius subjicietur ei, qui omnia ipsi subjecit**; [hæc inquam sententia] significet Filium resolutum iri in Patrem. Jam vero, o omnium maxime impii, vos Christi opificia æternum manebitis; Christus vero per quem et vos et omnia facta sunt**, interibit funditus? blasphema vox sane. Quomodo autem subjicietur ipsi omnia? intereuntia, an manentia? Ergone cætera quæ Filio subjiciuntur, manebunt; Filius vero Patri subjectus, non manebit? subjicietur porro, non quasi tunc Patri parere incipiat (ab æterno enim quæ placita sunt ei facit sem-

Acta autò του οὐ διασπαρήσεται. Ταῦτα κράτι μάλ- λον (2), τούτοις πίστευε: τὰ δὲ τῆς αἰρέσεως ἀπο- πέμπου* φανερώτατα γὰρ ἤκουσας περὶ τῆς ἀτελευτήτου τοῦ Χριστοῦ βασιλείας.

KH. Ἐγεις τὸ παραλήθιον καὶ ἐν τῇ ἐρημνεῖα τοῦ λίθου, τοῦ ἐξ ἑβρουσ τρηθέντος ἀνευ χειρῶν, ἔς ἐστι Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα· καὶ ἡ βασιλεία αὐ- τοῦ λαῷ ἐτέρω οὐχ ὑπολειφθήσεται. Καὶ ὁ δαβὶδ ποτὲ μὲν φησιν· Ὁ θρόνος σου, ὁ θεός, εἰς τὴν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ποτὲ δὲ· Κατ' ἀρχῆς σὺ, Κύριε, τὴν γῆν ἠεμελλώσασας, καὶ τὰ ἔξῃς. Αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις, καὶ τὰ ἔξῃς. Σὺ δὲ ὁ αὐτός εἶ (3), καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσα. Ἄτινα εἰς τὸν Ἰῶν ὁ Παῦλος ἤρμηκευσεν.

KΘ. Καὶ θέλεις γινῶσι πόθεν ἦθλον εἰς τοιαύτην μανίαν οἱ τὰ ἐναντία διδάσκοντες; Ἀνεγώσων τὸ τοῦ Ἀποστόλου κἀνδ, κακῶς, τὸ, Δεῖ γὰρ αὐτὴν βασιλεύειν ἄχρις οὗ ἂν θῆ (4) πάντας τοὺς ἐχ- θρούς αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ· καὶ λέγου- σιν· Ὅταν οἱ ἐχθροὶ τεθῶσι ὑπὸ τοὺς πόδας αὐ- τοῦ, οὐκέτι βασιλεύει· κακῶς καὶ ἀνοήτως τοῦτο λέγοντες. Ὁ γὰρ πρὶν κατανοῆσθαι τοὺς ἐχθρούς βασιλεύων, πῶς οὐχ ἄλλοι, μετὰ τὸ περικρατήσαι τὸν ἐχθρῶν βασιλεύσει;

A. Ἐπόμνησαν (5) ὅτι καὶ τοῦτο εἶπεν, ὅτι τὸ γεγραμμένον, Ὅταν ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτός ὁ Υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτά- ξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, τοῦτο δηλοῖ καὶ τὸν Ἰῶν ἀναλίσθεαι εἰς Πατέρα. Εἶτα, ὡ πάντων ἀνοσιώτα- τοι, ὁμῆς μὲν τὰ Χριστοῦ θεμιουργήματα, μένεα C Χριστὸς, δὲ, ὡ σὺ καὶ ὑμεῖς (6) καὶ πάντα γέγονεν, ἀπόλλυται; βλάττερος ἢ φωνή. Πῶς δὲ καὶ ὑπο- ταγήσεται αὐτῷ τὰ πάντα; ἀπολλύμενα, ἢ μένοντα; Εἶτα, τὰ μὲν ἄλλα ὑποτασσόμενα τῷ Υἱῷ, μένει· ὁ δὲ Υἱὸς ὑποτασσόμενος τῷ Πατρὶ, οὐ μένει; ὑποπα- γήσεται, δὲ, οὐχ ὅτι τότε ἀρχεται παθηαρχεῖν τῷ Πα- τρὶ (ἀεὶ γὰρ (7) τὰ ἀρεστὰ αὐτῷ ποιεῖ πάντοτε),

* Dan. ii, 54. ** ibid. 44. * Psal. xlv, 7. † Psal. ci, 26-28. †† Hebr. i, 8-10. ††† I Cor. xv, 25. †††† ibid. 28. ††††† Joan. i, 3.

(1) Legerunt prae, etc. Locum hunc et subjec- tum, quem sibi haereticorum nomine opponit Cy- rillus, allegat Marcellus in fragmentis ab Eusebio commemoratis. Primum, Oportet ipsum regnare, etc., et alterum similem psal. cix: Sæde a dextris meis, donec ponam, etc., lib. ii, cap. 4, pag. 51, C, D, alterum, cum subjecta fuerint, etc., qui thema et argumentum propositæ a Marcello disputationis erat, cap. 2, pag. 41, et cap. 4, pag. 55. Subjectio- nem Christi, quam Patres de humanitate, vel de Ecclesie membris vulgo intelligunt, interpretatur Cyrillus de obedientia Patri ex omni ternitate a Filio, non serviliter et coacte, sed liberaliter et filii in morem præstita: de qua ejus sententia vide quæ in catechesim 10, n. 9 subnotavimus. (2) Mā.L.Lor. Cum esset in editis μόνον, his solum crede, consensus codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub., et Grod. evicist, ut scriberetur μέλλον. Colb. habet μέ- νων, pro μόνων. Respondet his verbis supra positus: Ἴνι μᾶλλον οὐκ πατερεῖς; facilius μᾶλλον in μόνων, quam μόνων in μᾶλλον ab emendatoribus commutari potuit. Paulo infra, loco xal ἐν τῇ ἐρημνεῖα, Coisl. Reg. et Grod. unam tantum vocem περιφ ασcriptam habent. Pro σγισθέντος, scriptum in Roe et Casaub., τρηθέντος, decisi, magis ad verba Danielis. (5) Ὁ αὐτός εἰ. Articulum ὁ, quem editi præ-

termittunt, ex codd. Roe, Casaub. et Psalmoreum ac sancti Pauli textu addidimus. (4) Ὅς ἂν θῆ. Particulam ἂν ασcriptimus ex codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub., sacro textu, et ipso Cy- rillo infra, sub linem num. 52. (5) Ἐπέμνησαν, etc. Voces, hac τούτο, quæ in edi- tis post eἶπεν sunt positæ, hoc in loco scripsimus, et particulam δὲ is præfiximus, juxta codd. Coisl., Ottob., Reg., Roe, Casaub. Particulam vero δὲ post eἶπεν, ex Ottob., Roe et Casaub. Vocem quoque ὁ Υἱός, quæ paulo post sequitur, ex omnibus modo memoratis libris, Ottob. excepto, et sacro textu, huc revocavimus. (6) Καὶ ὑμεῖς. Conjunction καὶ hic primum com- paret, a nobis ex codd. Coisl. et Grod. adjuncta. Loco ὑμεῖς, vos, est in Colb., ἡμεῖς, nos. Paulo post, in verbis, εἶτα τὰ μὲν ἄλλα, etc., εἶτα posui- mus pro ei, et ἄλλα adjectivum ex Coisl., Reg., Roe, Casaub. et Grod. Pro Υἱῷ sequenti, Coisl., Reg. et Grod. scriptum habent ἑσφ. Credo ante eἶτα le- gendum aliud, μένοντα, quod responsonem ad iu- terringatam continet. (7) Ἀεὶ γὰρ. Particulam causalem γὰρ, in editis ἀεὶ præfixam huic voci subjunximus ex codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grod.; ἀεὶ hic omiserunt inter- pretes convertere, idem existimantes significavo

ἀλλ' ὅτι καὶ τότε ὑπακούει, οὐκ ἀναγκαστὴν ὑπακούει ἔχων, ἀλλ' αὐτοπροαιρέτως εὐπειθεῖται. Οὐ γὰρ βούλῃς ἔστιν, ἵνα ἀνάγκη ὑποταγῆ· ἀλλὰ γιῶς ἔστιν, ἵνα προαιρέσει καὶ φιλοστοργίᾳ πισθῆ.

ΑΔ'. Ἐξήτάσωμεν δὲ αὐτοῦ: Τὸ, ἄχρις οὗ (1), ἢ τὸ, μέχρις οὗ, ποσῶν ἐστιν; Ἐγὼ γὰρ αὐτῇ τῇ λέξει, ὁμοίως χωρήσας, ἀνατρέψαι περιάσσομαι τὴν πλάτην. Ἐπειδὴ ἐτόλμησαν εἰπεῖν, ὅτι τὸ, *Μέχρις οὗ ἂν θῆ τοῖς ἐχθροῖς αὐτοῦ ὑπὸ τοῖς πόδας αὐτοῦ*, δηλοῖ αὐτοῦ τὸ τέλος· καὶ ἐτόλμησαν περιγράφαι τὴν αἰώνιον τοῦ Χριστοῦ βασιλείαν, καὶ καταπαῦσαι τῷ λόγῳ τὴν ἀκατάπαυστον ἔξουσίαν· φέρε τοίνυν, ἀναγνώμεν τὰ ὅμοια ἐν τῷ Ἀποστόλῳ· Ἄδμ' ἰθαλλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωϋσῆως. Ἄρα μέχρι τότε ἀπέθανον, καὶ οὐκέτι μετὰ Μωϋσῆως τινὲς ἀπέθανον, ἢ μετὰ νόμον οὐκέτι θάνατος γέγονεν ἀνθρώπων; Ἀλλὰ βλέπεις, ὅτι τὸ μέχρις, ῥητὸν οὐ χρόνον ἐστὶ περιωριστικόν· ἀλλ' ὅτι τοῦτο μάλλον ἐδήλωσεν ὁ Παῦλος, καὶ ταῦτα Μωϋσῆως δικαίου θέντος, καὶ θαυμασίου ἀνδρός, ὅμως ἢ κατὰ τοῦ Ἀδὰμ ἐξηγεῖσθαι ἀπέφραξε; θανατικῶς, ἐβῆσε καὶ ἐπ' αὐτὸν καὶ ἐπὶ τοὺς ἐξῆς· καὶ ταῦτα, ἢ ἀμαρτήσαντας τὰ ὅμοια τῷ Ἀδὰμ, ἐν τῇ παρακοῇ τῆς τοῦ ἔϋλου βρώσεως.

ΑΒ'. Δέξαι πάλιν (2) ἄλλο ῥητὸν ὅμοιον· *Μέχρις τῆς σήμερον*, ἠντικα ἀναγινώσκειται Μωϋσῆς, *κατέγραψε ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κείμεν*. Τὸ μέχρις σήμερον, ἄρα μέχρι Παύλου μόνον; οὐ μέχρι σήμερον, καὶ ἕως τῆς συντελείας; Ἐὰν δὲ λέγῃ Παῦλος Κορινθίαις· Ἄχρι γὰρ καὶ ὁμῶν ἐβῆσάμεν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ, Ἐλαῖδα ἔχοντες, αὐθαγεμέτης τῆς πίστεως ὁμῶν, εἰς τὰ ὑπὲρ ἐκεῖνα (3) ὁμῶν εὐαγγελισσάσθαι· βλέπεις σαφῶς, ὅτι τὸ, ἄχρις, οὐ τέλος ἔστιν, ἀλλ' ἔχει τὴν ἐπακολουθοῦσαν. Πῶς τοίνυν δεῖ σε μνημονεύειν τὸ, Ἄχρις οὗ ἂν θῆ τοῖς ἐχθροῖς; ὡσπερ ἀλλαχθῶ λέγει ὁ αὐτὸς Παῦλος· *Καὶ παρακαλεῖτε ἑαυτοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν*, ἄχρις οὗ τὸ σήμερον καλεῖται· δηλονότι διὰ παντός. Ὅσπερ γὰρ ἀρχὴν τῶν ἡμερῶν τοῦ Χριστοῦ λέγειν οὐ χρὴ, οὕτω μηδὲ τέλος τῆς βασιλείας αὐτοῦ πᾶσι λέγοντός τινος ἀνάγκη. Ἡ γὰρ βασιλεία αὐτοῦ, βασιλεία αἰώνιος, γέγραπται (4).

ΑΓ'. Καὶ ἄλλας δὲ πλείονας μαρτυρίας ἔχων ἐκ

¹ Joan. viii, 29. ² Vid. cat. 10, n. 9. ³ I Cor. xv, 25. ⁴ Rom. v, 14. ⁵ II Cor. iii, 11. ⁶ II Cor. x, 11, 15. ⁷ Hebr. iii, 15. ⁸ Hebr. vii, 3. ⁹ Dan. iii, 100.

ac πάντως. Atqui vel unus hic illo locus probat D apud Cyrillum sumi pro ab aeterno, ut vertimus, Alia sunt loca bene multa quibus in hoc significanti accipitur. Vide cat. 6, num. 7, cat. 11, num. 1 et num. 4, cat. 14, num. 26.

(1) Ἄχρις οὗ. Male post ad additum ἔβη in impressis: quod ex codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub., Coib., Bodl., Morelio et Grodecio, sustulimus. Post loco ὁμοίως, quod nullo sensu ascriptum erat, ὁμοίως scripsimus ex cod. Coisl. cui adjungendi Reg. Roe, Casaub. vitio scriptorum ὁμοίως praeferebant. In ms. Genov. est ὁμοίως.

(2) Δέξαι πάλιν, etc. Editi, ἄλλο γὰρ δέξαι ῥητὸν. Secuti sumus Reg., Coisl., Roe, Casaub.

A per ¹²): sed quia tunc quoque obediit, non coactam praestans obedientiam, sed spontaneam obsequendi voluntatem. Non 241 enim servus est, ut ex necessitate subjiciatur; ¹⁴ sed filius est, ut ex animi sententia et ex amore obsequatur.

XXXI. Quæramus vero ex illis, illud quousque et donec qualem vim habeat. Ego enim hac ipsa voce, cominus conserens manus, errorem evertere tentabo. Quando illi ausi sunt dicere, dicto illo, *Donec posuerit inimicos suos sub pedes suos* ¹⁷, finem ejus significari; æternumque Christi regnum terminis circumscribere, ac non finiendam potestatem verbis finire non timuerunt: age igitur, similia legamus apud Apostolum: *Sed regnavit mors ab Adamo usque ad Moysen* ¹⁸. Ergone huc usque moriebantur homines, nec amplius quisquam post Moysen mortuus est, aut post legem nulla mors hominum fuit? At vides verbum usque temporis finem non notare; contra autem id Paulum significasse quod, quamvis Moyses justus et admirandus vir fuerit, nihilominus mortis sententia in Adamum dicta, ad illum quoque et qui eum secuti sunt, pervenit: idque, tametsi non peccavissent similiter ut Adam, lignum per transgressionem degustando.

XXXII. Aliam similem sententiam audi: *Nam usque ad hodiernam diem, quando legitur Moyses, telamen super cor illorum positum est. Illud, usque in hodiernam diem* ¹⁹, anse usque ad Paulum tantum? nonne usque ad Paulum tantum? nonne usque ad consummationem? Si autem dicit Paulus Corinthiis, *Ad vos enim etiam usque pertigimus in Evangelio Christi, spem habentes, auferente fide vestra, in regiones ultra vos positas Evangelium nos illaturos* ²⁰: perspicue cernis illud, usque, finem non designare, sed aliquid etiam quod consequatur, habere. Quomodo tunc igitur in memoria recensere oportet illud, *Donec posuerit inimicos*? Quemadmodum alibi dicit idem Paulus: *Et vos ipsos adhortamini quotidie, quoad hodiernus dies appellatur* ²¹; videlicet semper et continuo. Nam sicuti principium dierum Christi dicere non oportet ²², ita neque finem regni ejus a quoquam dici patiari. *Regnum enim illius regnum æternum, ut scriptum est* ²³.

XXXIII. Ac plura quædam alia ex divinis Scripturis

(3) Ὑπὲρ ἐκεῖνα, vel ut in Bibliis, ὑπερέκεινα. Hujus vocis loco, Coisl., Reg. unum verbum habent, ὑπερκεείμενα, super, vel, ultra posita. Mox, loco βλέπεις, scripsimus, βλέπεις, ex quatuor codd. sæpe memoratis, et Grod. Post ἄχρις, οὐ scripsimus loco οὐ postulante sensu. Codd. præfati habent ἄχρις οὐ, οὐχὶ τέλος. Tandem, pro ἐπακολουθοῦν, positimus, ἐπακολουθοῦν, ex Morel. edit. et cod. Bodl.

(4) Ἡ γὰρ βασιλεία αὐτοῦ, βασιλεία αἰώνιος, γέγραπται. Hæc ita restitimus ex codd. Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grod. et sacro textu. Quorum loco hæc habentur tantum in impressis, βασιλεία γὰρ αἰώνιος γέγραπται.

ria, de nunquam finiendo Christi regno in sæcula, A testimonia cum habeam, his quæ prius attuli contentus ero propter provecam diem. Tu autem auditor, illum solum regem adora, omnem hæreticum errorem devitans. Si autem Dei gratia suppetierit, reliqua ad fidem pertinentia vobis suo tempore explicabuntur. Universorum autem Deus vos omnes custodiat, signorum consummationis 242 mundi memores, et invictos ab Antichristo manentes. Audivisti signa venturi plani: accepisti demonstrationes veri Christi ex cælis manifeste venturi; et illum quidem qui mendax fuge; hunc autem qui verus est expecta. Viam edoctus es, qua dum judicabere in dextris reperiaris. Depositum de Christo custodi 24, in honis operibus decore te gerens 25: ut regnum cælorum consequaris, cum fiducia astans coram iudice: per quem et cum quo gloria Deo, cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

24 1 Tim. vi, 20. 25 1 Tim. ii, 10.

(1) Ἀρχιεσθήσομαι. Ita postulante syntaxi scribimus, loco ἀρχιεσθήσομαι, ex Coisl., Reg., Roe, Casaub. Quanquam non desunt etiam in politissimis, sive græcis, sive latinis scriptoribus, hujusmodi constructionis in speciem vitiosæ exempla. De quibus vide Joh. Clericum, *Art. critic.*, tom. I, part. II, sect. 4, cap. 10. Paulo post, pro τῆς ἡμέρας, habe-

τῶν ἡμερῶν Γραφῶν, περί τῆς εἰς τοὺς αἰῶνας ἀελευτήτου τοῦ Χριστοῦ βασιλείας· ἀρχιεσθήσομαι (1) τὰς προειρημέναις τέως διὰ τὸ πολλὸν τῆς ἡμέρας. Σὺ δὲ ὁ ἀκροατὴς, ἐκείνον βασιλεῖα προσκύνει μόνον, φυγὼν πᾶσαν αἱρετικὴν πλάνην. Εἰ δὲ παράσχη ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις, καὶ τὰ λείποντα τῆς Πίστεως κατὰ καιρὸν ὑμῖν βῆθήσεται. Ὁ δὲ τῶν ἔλων Θεὸς πάντας ὑμᾶς (2) διαφυλάσσει, μνημονεύοντας τῶν σημείων τῆς συντελείας καὶ ἀκαταγινώστου ὑπὸ τοῦ Ἀντιχριστοῦ μένοντας. Ἐλάβες τὰ σημεῖα τοῦ μέλλοντος ἔρχεσθαι πλάνου· Ἐλάβες τὰς ἀποδείξεις τοῦ ἀληθινοῦ Χριστοῦ, τοῦ κατεργομένου φανερώς ἐξ οὐρανῶν. Τὸν μὲν φεύγε, τὸν ψευδῆ· τὸν δὲ προσδόκα, τὸν ἀληθινόν. Ἐμαθεὶς τὴν ὁδὸν, πῶς κρινόμενος ἐν τοῖς δεξιοῖς εὐρεθῆς. Τήρησον τὴν περὶ Χριστοῦ παραθήκην (3), ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς διατρέπων· ἵνα εὐπρόβησιόστως παραστὰς τῇ κλητῇ, βασιλείαν οὐρανῶν κληρονομήσῃ· δι' οὗ, καὶ μεθ' οὗ, ἡ δόξα τῷ Θεῷ, σὺν ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

tur in Reg., Roe, Casaub. et Genovef., ὄρας.

(2) Ὑμᾶς. Ita legere maluimus cum Grod. quæm ἡμᾶς, nos, cum editis. In Roe et Casaub. omittitur.

(3) Παραθήκην. Ex Coisl., Reg., Roe, Casaub., Grod. ita scripsi loco διαθήκην.

GATECHESIS DECIMA SEXTA.

De Spiritu sancto I.

MONITUM.

I. Articulus Symboli de Spiritu sancto, propter argumenti dignitatem et dicenaorum copiam, duabus catechesibus explanavit Cyrillus. In hac autem, exposita catholica fidei de Spiritu sancto summa, commemoratiq; hæreticorum in hoc argumento erroribus, duo sancti Spiritus nomina, Spiritum nempe et Paracletum, exposuit; tum ejus in Veteri Testamento operationes et testimonia edisserit, alteri catechesi reservans omnia et Novo colliguntur operationes et testimonia.

II. A principio (n. 1 et 2), designato eo quod prave de Spiritu sancto sentientibus incumbit periculo, et demonstrata ipsius auxilii ad recte de eo vel loquendum vel audiendum necessitate; compendio (n. 3-7) perstringit quid de ejus unitate, solida subsistentia, communi cum duabus aliis personis gloria et divinitate catholica doceat Ecclesia. Tum varia commemorat hæreticorum in Spiritum sanctum peccata (n. 8-12), eorum præcipue qui Spiritum sanctum se dicere ausi sunt; uti Simon magus; Montanus, cujus insaniam et scelera mysteria enarrat; et Manes, quem Simone ipso deteriorem pronuntiat (n. 13, 14). Hisque opponens auctoritatem Scripturarum, Spiritum sanctum in eis sub aquæ nomine et symbolo, propter diversas suas operationes, non immerito designatum ostendit. Ut ambiguitatem in voce spiritus, multis disparibus rebus tributa, latentem tollat, post assertam obiter solidam ejus hypostasim, diversos prorsus immundi et sancti Spiritus effectus describit: ab hoc mentem illuminari, latentia aperiri, pias cogitationes immitti, demones aduri, et effugari per exorcismos docens (n. 15-18). Hunc Paracletum seu consolatorem appellari tradit, propter auxilium humanæ infirmitati impensum, datam martyribus testificandi vim, productum in toto orbe quodcumque est in hominibus bonum (n. 20-22). Inde ad angelicam naturam respiciens, hujus moderatorem, magistrum et sanctificatorem, infinito ab ea intervallo separatum, contemplari jubet Spiritum sanctum, qui a Filio acci-

piens sicut a Patre Filius, ambobus ut operatione et donis ita et potestate conjunctus est (n. 23). Dehinc variis ex ordine sacrorum librorum, sancti Spiritus operationibus et testimoniis leviter præstrictis, sequentis catechesis sollicitatione, et fausta donorum sancti Spiritus prægregatione, istam concludit (n. 25-32).

III. Habet hæc oratio multa memorabilia, in primis luculentam unius Dei Patris, Filii et Spiritus sancti professionem (n. 3), disertam et expressam Spiritus sancti a rebus creatis distinctionem (n. 23); eximia ejus omnipotentia, immensitatis, æternitatis, in corda hominum efficacitatis testimonia (n. 24); processionem ejus a Filio dilucide astruit, vim prævenientis ejus gratia, cujusvis boni efficacis principii, magnifice describit (n. 19). Quæ de triplici Deo a Marcione invento, et cruentis 243 Montanistarum mysteriis, ad alios auctoribus referuntur, non contemnendam et Cyrillo adipiscuntur auctoritatem (n. 7 et 8).

IV. Habita est vel præcedenti ante subsequentem die, vel paucis omnino ante eam diebus. At subsequens insuante Paschatis festo perorata est, ut testis est ipse num. 20. Hanc ergo sacra hebdomada habitam creditibile est. Eam castigavimus ad codd. Coisl. Roë, Casaub. et Ottobonianum. In Coislino est ad finem num. 3. profolius additamentum quod in calcem conjecimus.

KATHXHEIΣ IG'

✠QTIZOMENON.

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, εἰς τὸ, καὶ εἰς ἕν ἄγιον Πνεῦμα, τὸν Παράκλητον (1), τὸ λαλῆσαι ἕν τοις προφήταις (2) καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους· Περὶ δὲ τῶν πνευματικῶν, ἀδελοῖ, τὸ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, καὶ ἐξῆς· Διαίρεσις δὲ χαρισμάτων εἰσι, τὸ δὲ αὐτὸ Πνεῦμα, καὶ τὸ ἐξῆς.

CATECHESIS XVI ILLUMINANDORUM.

¶ erosophymis ex tempore pronuntiata in illud: Et in unum sanctum Spiritum, Paracletum, qui locutus est in prophetis. Et lectio ex epistola ad Corinthios: De spiritualibus autem, fratres, nota vos ignorare, et in sequentibus: Divisiones autem donorum sunt; idem vero Spiritus¹, et quæ sequuntur.

A. Πνευματικῆς ἀληθῶς χρεῖα τῆς χάριτος, ἵνα ἂν κερὶ Πνεύματος ἁγίου διαλεχθῶμεν· οὐχ ἵνα τὸ κατ' ἀξίαν (3) εἴπωμεν· ἀδύνατον γάρ· ἀλλ' ἵνα τὰ ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν εἰπόντες, ἀκανθῶνος δελεθώμεν. Φόδος γὰρ ἀληθῶς μέγας ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις γέγραπται, τοῦ Χριστοῦ σαφῶς εἰρηκότος· Ὅς δ' ἂν εἴπη λόγον κατα τὸ Πνεῦμα τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφ' εἰσῆστα ἀτῶν οὕτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, οὕτε ἐν τῷ μέλλοντι. Καὶ ἐστὶ πολλὰς δόξας, μὴ ποτέ τις

I. Spirituali vere opus est gratia ut de Spiritu sancto disseramus, non ut pro rei dignitate dicamus, impossibile est enim; sed ut quæ et Scripturis divinis deprompta sunt dicendo sine periculo decurramus. Magnus enim vero in Evangelii designatur timor, cum Christus aperte dixerit: Quisquis autem dixerit verbum contra Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc sæculo, neque in futuro².² Et est persæpe verendum, ne quis aut ex ignorantia, aut

¹ I Cor. XII, 4-4. ² Matth. XII, 32. ³ Vid. cat. II, n. 17.

(1) Τὸν Παράκλητον. Articulum, quem in neutro genere scriptum habent editi, nos ex codd. Roë et Casaub. masculinum fecimus, ut etiam resuimus cat. 17, num. 3, quo loco Cyrillus Symboli verba recitat. Nusquam ille, cum Paracleti vocem Spiritus sancti mentioni subiungit, τὸ Παράκλητον scribit, sed ὁ Παράκλητος. Ita cat. 16, num. 3, n. 13, n. 24, et cat. 17, num. 34: quibus in locis perspicue alledit ad verba Symboli quæ repetit. Paracletus non est adjectivum nomen Spiritus sancti, ut Sanctus, consubstantialis, etc., sed appellativum ab effectibus ejus ductum, et alterum quoddam ipsius nomen, quod Christus abunde significat his verbis Joan. XIV, 26, ὁ δὲ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Et hæc adeo distincta sunt nomina, ut inde hæretici ansam sumpsissent distinguendi Paracletum a Spiritu: quam opinionem ut evertent veteres, in Symbolo Paracletum cum Spiritu conjungere, ne ambæ appellationes in duos distaberentur, ut testatur Cyrillus cat. 17, num. 2 et 3. Quare in Syn-

bolo Constit. apostol. lib. VII, cap. 41, sic habetur: Εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦτοστι τὸν Παράκλητον, quod servatum est in symbolo Antiocheno quod exstat apud Albanasium, De synodis, num. 25, et in Philippopolitano apud Hilarium, quod non est a proxime nominato diversum. Posteriores Græci dixerunt, τὸ Παράκλητον, unde hoc nostrorum librarium vitium fluxit.

(2) Ἐν τοῖς προφήταις. Ita scripsimus loco διὰ τῶν προφητῶν, ex codd. Coisl. Ottob. Roë, Casaub. et ipso Cyrillo, tum cat. 17, num. 3, num. 4, et cat. 4, num. 46, semper scribente, τὸ λαλῆσαν ἐν τοῖς προφήταις. Verba, διαίρεσις, etc., quæ titulum absolvent, in editis præterita, resarsimus ex codd. Coisl. Roë, Casaub. et Ottob.

(3) Τὸ κατ' ἀξίαν. Articulum τὸ ἀσκριpsimus ex Coisl. Roë, Casaub. Vide cat. 3, num. 10; cat. 7, num. 1.

ex opinata pietate, quod minime oporteat de illo A ἡ ἐξ ἀγνοίας (1), ἢ ἐκ νομιζομένης εὐλαβείας, εἰπῶν
prolocutus, condemnationem reportet. Judex vivo- δ μὴ χρῆθ' ἀπὸ αὐτοῦ, λάθρῃ τὴν καταβίβην. Ὁ κρι-
orum et mortuorum Christus pronuntiavit hujus- τῆς ζώντων καὶ νεκρῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπεφάνηται,
modi hominem veniam non habere; si quis igitur ὅτι οὐκ ἔχει ἀρετῶν· ἐὰν οὖν (2) τις πταίσῃ, ποτὶαν
offendat, quid illi spei superest?

II. Ipsius itaque gratiæ Jesu Christi opus fuerit concedere, et nobis ut absque defectu loquamur, et vobis ut intelligenter audiat; "intelligentia enim opus est non dicentibus tantum, verum etiam audientibus; ut ne alia audientes, alia in mente prave concipiant. Dicamus 244 igitur nos de Spiritu sancto ea tantum quæ scripta sunt: si quid vero scriptum non fuerit, ne curiose scitemur. Ipse Spiritus sanctus eloquutus est Scripturæ: ipse de seipso quoque dixit quæ eumque voluit, seu quæcumque capere potuimus. "Dicamus ergo quæ ab ipso dicta sunt: nam quæ ille non dixit, nos non audemus.

III. Unus est solus sanctus Spiritus, Paracletus. Et quemadmodum unus est Deus, Pater, neque est secundus Pater, et sicut unus est unigenitus Filius et Verbum Dei, fratremque non habet: sic unus est solummodo Spiritus sanctus, neque est secundus Spiritus ipsi honore par " "Est igitur sanctus Spiritus, maxima potestas, divinum quiddam et investigabile. "Vivit enim, et rationalis est, sanctificator rerum omnium a Deo per Christum effectarum. Ille justorum animas illustrat: ille et in prophetis; ille et in apostolis in Novo Testamento. Olio habeantur qui sancti Spiritus operationem separare audent. Unus Deus, Pater, Veteris et Novi Testamenti Dominus: et unus Dominus, Jesus Christus, qui in Veteri prophetatus est et in Novo advenit: "et unus Spiritus sanctus, qui per prophetas de Christo prædicavit, et post adventum Christi descendit " "eumque demonstravit.

IV. Nemo igitur a Novo Testamento Vetus di-

" Vid. num. 25. " Vid. cat. 4, n. 17; cat. 12, n. 5, et præcipue cat. 11, n. 12. " I Cor. vii, 6. " Vid. cat. 17, n. 2. " Vid. infr. n. 15, et cat. 17, n. 5, 28 et 31. " Vid. infr. n. 6. " Math. iii, 16.

(1) Ἡ ἐξ ἀγνοίας. Particulam ἢ adjectivum ex codd. Roe, Casaub. et Grod.

(2) Ἐὰν οὖν. Illud οὖν a nobis ex Roe et Casaub. adjectum, ut et articulus τῆς ante Ἰησοῦ Χριστοῦ, num. seq. init.

(3) Ἄλλα. Loco ἄλλως scripsimus ἄλλα, ex Coisl. Roe, Casaub. Grod. Paulo post, vocem μόνα adjectivum ex Coisl. Roe, Casaub. Grod. Ex quibus etiam pro αὐτοῦ, scripsimus, αὐτοῦ, et paulo post, ante ὅσα ἐχωροῦμεν, ἢ, vel, loco καί.

(4) Θεὸς ὁ Πατήρ. Editi, Θεὸς καὶ Πατήρ. Maluimus sequi lectionem codd. Coisl. Roe, Casaub. et Grodicii; cum hic respiciat Cyrillus, vel ad verba Symboli. Ἰσοπέω ἐς ἕνα Θεὸν Πατέρα, vel ad locum apostolicum I Cor. vii, 6: Ἦμῶν εἰς Θεὸς ὁ Πατήρ. Ius et infra Cyrillus hæc repetens scribit: εἰς Θεὸν, ὁ Πατήρ. Idemque habet num. 24.

(5) Ἐστὶν οὖν. Coisl. Roe, Casaub. Grod., ἔστι ἐξ.

(6) Διὰ Χριστοῦ γενομένων. Voces διὰ Χριστοῦ, post ἀπάντων in impressis positas, ante γενομένων collocavimus ex codd. Coisl. Roe, Casaub. et simili, seu potius eadem cat. 17, num. 5, repetita Cyrilli

sententia. Vocem quoque γενομένων, loco γεγραμμένων quæ nulli hic sensum efficit, restituvimus ex codd. Ottob. Roe et Casaub. et jam citato cat. 17 loco. Creationem rerum Filio tribuit Cyrillus, D sanctificationem Spiritui sancto. At ut sanctificationem Filii non abjudicat, quam ipsi una cum Patre et Spiritu sancto tribuit cat. 7, num. 7; ita nec a Spiritu sancto creationem alienam facit. Eodem autem modo Basilii rerum per Filium conditarum sanctificationem Spiritui sancto ascribit in ps. xxxii, pag. 175; S. Maxim., dial. 3 De Trin., pag. 456: Πατήρ διὰ λόγου κτίει, καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος ἀγάλλει, quæ communis Patrum loquendi ratio. Nec Cyrillus rationalium solum substantiarum Spiritum sanctum sanctificantem asserit, sed etiam earum rerum quas sacramentorum materias dicimus, cat. 25, num. 7. Unde aquæ baptismalis, sacri chrismat, et Eucharistiæ sanctificationem eidem tribuit, cat. 3, num. 3 et 4; cat. 21, num. 3; cat. 25, num. 7 et 19.

B ὁμοίως οὖν ἂν εἴη τῆς Ἰησοῦ Χριστοῦ χάριτος ἔργον τὸ παρασχεῖν, καὶ ἡμῶν ἀλείψις, εἰπῶν, καὶ ἡμῶν ἐν συνέσει ἀκούειν. Χρῆτα γὰρ συνέσειως, οὐ μόνον τοῖς λέγουσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀκούουσιν· ἵνα μὴ ἄλλα ἀκούοντες, ἀλλὰ (3) παρεκδέχωνται ἐν διανοίᾳ. Λεγίσθω τοῖσιν ὑφ' ἡμῶν περὶ ἁγίου Πνεύματος μόνα τὰ γεγραμμένα· εἰ δέ τι μὴ γέγραπται, μὴ πολυπραγμονώμεν. Αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐλάλησε τὰς Γραφάς· αὐτὸ καὶ περὶ ἑαυτοῦ εἰρηκεν ὅσα εἰβόλετο, ἢ ὅσα ἐχωροῦμεν. Λεγίσθω οὖν ἂ εἰρηκεν ὅσα γὰρ οὐκ εἰρηκεν, ἡμεῖς οὐ τολμώμεν.

Γ. Ἐν ἐστὶ μόνον τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὁ Παράκλητος. Καὶ ὡσπερ εἰς ἐστὶν ὁ Θεὸς ὁ Πατήρ (4), καὶ οὐκ ἐστὶ δεύτερος Πατήρ, καὶ ὡσπερ εἰς ἐστὶν ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀδελφὸν οὐκ ἔχει· οὕτως ἐν ἐστὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα μόνον, καὶ δεύτερον οὐκ ἐστὶ Πνεῦμα ἰσοῦσιον αὐτῷ. Ἐστὶν οὖν (5) τὸ ἅγιον Πνεῦμα μεγίστη δύναμις, θεῖόν τε καὶ ἀνεξίτητον. Ζῆ γὰρ, καὶ λογικὸν ἐστὶν, ἀγιστικὸν τῶν ὑπὸ Θεοῦ διὰ Χριστοῦ γενομένων (6) ἀπάντων. Τοῦτο φωτίζει τὰς ψυχὰς τῶν δικαίων· τοῦτο καὶ ἐν προφήταις, τοῦτο καὶ ἐν ἀποστόλοις ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ. Μισείσθωσαν οἱ χωρίζον τολμῶντες τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν ἐνέργειαν. Εἰς Θεὸς, ὁ Πατήρ, Παλαίης; καὶ Καινῆς Διαθήκης δεσπότης, καὶ εἰς Κύριος, Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ἐν Παλαιᾷ προφητεῖαις καὶ ἐν Καινῇ παραγενομένος· καὶ ἐν Πνεύμα ἁγίον, διὰ προφητῶν μὲν περὶ τοῦ Χριστοῦ κηρύξαν· ἐλθόντος δὲ τοῦ Χριστοῦ καταθῶν, καὶ ἐπειρήξαν αὐτὸν (7).

Δ. Μηδέεις οὖν χωρίζετω τὴν Παλαιὰν ἀπὸ τῆς

sententia. Vocem quoque γενομένων, loco γεγραμμένων quæ nulli hic sensum efficit, restituvimus ex codd. Ottob. Roe et Casaub. et jam citato cat. 17 loco. Creationem rerum Filio tribuit Cyrillus, D sanctificationem Spiritui sancto. At ut sanctificationem Filii non abjudicat, quam ipsi una cum Patre et Spiritu sancto tribuit cat. 7, num. 7; ita nec a Spiritu sancto creationem alienam facit. Eodem autem modo Basilii rerum per Filium conditarum sanctificationem Spiritui sancto ascribit in ps. xxxii, pag. 175; S. Maxim., dial. 3 De Trin., pag. 456: Πατήρ διὰ λόγου κτίει, καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος ἀγάλλει, quæ communis Patrum loquendi ratio. Nec Cyrillus rationalium solum substantiarum Spiritum sanctum sanctificantem asserit, sed etiam earum rerum quas sacramentorum materias dicimus, cat. 25, num. 7. Unde aquæ baptismalis, sacri chrismat, et Eucharistiæ sanctificationem eidem tribuit, cat. 3, num. 3 et 4; cat. 21, num. 3; cat. 25, num. 7 et 19.

(7) Αὐτόν. Sequitur hic in cod. Coislina. longa mantissa quam inferius ad calcem catechesis præsentavimus.

Κανῆς Διαθήκης· μαθήσθε λεγέτω, ὅτι. Ἄλλο (1) τὸ Πνεῦμα ἐκεῖ, καὶ ἄλλο ὄθεν· ἐπεὶ προσκρούει αὐτῷ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, τῷ μετὰ Πατρός καὶ Υἱοῦ τετιμεμένῳ, καὶ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος ἐν τῇ ἁγίᾳ Τριάδι συμπαραλαμβάνομεν. Ὁ γὰρ τοῦ θεοῦ μονογενῆς Υἱὸς τοῖς ἀποστόλοις ἐφίρχει σαφῶς· *Περουθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.* Ἡ ἐλπίς ἡμῶν εἰς Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα. Οὐ τρεῖς θεοὺς καταγγέλλομεν· φημιούσθωσαν γὰρ Μαρκωνισταί· ἀλλὰ τὸν ἁγίον Πνεῦμα, δι' ἐνός Υἱοῦ, ἕνα θεὸν καταγγέλλομεν. Ἄδελφοί· ἡ πίστις, ἀχώριτος ἢ εὐσέβεια. Ὅστε χωρίζομεν τὴν ἁγίαν Τριάδα, ὡς τις· ὅτε συναλοφῆν, ὡς Σαβέλλιος, ἐργαζόμεθα. Ἄλλ' οὐδαμὲν εὐσεβῶς ἕνα Πατέρα, τὸν ἀποστασίαν ἡμῶν Σωτήρα (2) τὸν Υἱόν. Οὐδαμὲν ἕνα

vidat: nullus dicat alium ibi, et alium hic Spiritum esse (3): alioquin in ipsum offendet Spiritum sanctum, qui cum Patre et Filio honoratur, et sancti baptismatis tempore in sancta Trinitate simul comprehenditur. Unigenitus enim Dei Filius apostolis dixit discrete: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomen Patris, et Filii, et sancti Spiritus*. Spes nostra est in Patrem, et Filium, et sanctum Spiritum. Non tres deos annuntiamus; contescant enim Marcioniste; verum cum sancto Spiritu, per unum Filium, unum Deum predicamus. Indivisa est fides, inseparabilis pietas. Neque separamus sanctam Trinitatem (4), velut nonnulli faciunt; neque confusionem juxta Sabellium facimus. Sed cum pietate novimus unum Patrem, qui nobis Salvatore misit, Filium; novimus unum Filium, qui se pollicitus est missurum a

¹ Vid. cat. 4, n. 16, et cat. 6, n. 1. ² Matth. xxviii, 19. ³ Vid. infr. n. 7. ⁴ Vid. infr. n. 24, et cat. 17, n. 3.

(1) Ἄλλο. Hic et linea sequenti scriptum in impressis ἄλλο. primo in loco posui ἄλλο ex propria auctoritate; in secundo ex codd. Coisl. et Roe. Pro αὐτῷ ex iisd. codd. et Casaub. reposui, αὐτῷ, ἱσαί Spiritui sancto, et ex Coisl. illud ante τῷ ἁγίῳ collocavi, cum in editis, αὐτῷ, et in Roe ac Casaub., αὐτῷ, post ἁγίῳ legalur. Loco μετὰ Πατρός καὶ Υἱοῦ, Coisl. habet, σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ, ut est in simili phrasi cat. 4, num. 16. Intelligit hoc loco, ut et in mox citato cat. 4, communicem aequalis trium personarum glorificationis morem, de quo dicit cat. 6, num. 1, qui ex formula baptismi profectus erat, teste Basilio, *De Spiritu sancto*, cap. 10, et ep. 72, pag. 119.

(2) Σωτήρα. Erat in editis, σωτήριον, salutem, quod mutavimus juxta codd. Coisl. Roc. Casaub. et Grod. Pro ἐπαγγελλόμενον, ex codd. Coisl. posuimus, ἐπαγγελόμενον, ut infra habetur num. 9. Porro ad marginem e regione vocis ἀποστασίαν, ait Milesius hoc Scholion se manu recentiori ascriptum in cod. Roe reperisse: Ὅσαρ ὁ Πατὴρ πέμπων (lege πέμπων) τὸν Υἱόν, οὐ τὰ αὐτοῦ χαρίσματα δέδωκεν, ἀλλὰ τὸν Υἱόν ὑποστατικῶς· οὗτω καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα πέμφας ὁ Υἱός, οὐ τὰ χαρίσματα ἐπέμψεν, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ἐνυπόστατον καὶ ἐνεργεῖον Πνεῦμα· Quenamadmodum Pater Filium mittens, non ejus dona concessit, sed Filium substantiaiter; ita et Filium Spiritum sanctum mittens, non dona misit, sed ipsum subsistentem et operantem Spiritum. Scholium quidem Cyrilli non est, sed omnino ejus menti ac sententiae conveniens nobis videtur. Vide praeter hunc ipsum locum, cat. 17, num. 9, 12, 14, 18; et cat. 21, num. 1, 2, 3, etc., quo in loco ait sanctum chrisma Spiritus sancti effectivum esse ex praesentia divinitatis ejus. Hanc autem doctrinam de substantiali sancti Spiritus in animam ad eum sanctificandam illapsu, multis sacrae Scripturae et Patrum testimoniis corroborat Dion. Petav., tom. II *Dogm. Theolog.*, lib. viii, *De Trinit.* cap. 4, etc.

(3) Nullus dicat alium ibi, et alium hic Spiritum esse. Hunc quorundam haereticorum errorem fuisse refert infra, num. 6, quem studioso varis hujus et sequentis catechesis locis refellit. Mirabile est quod Origenes, lib. 1 *De principii*, cap. 7, affirmat haereticos quidem se audivisse qui duos Deos dicerent et duos Christos: duos tamen Spiritus sanctos nunquam se cognovisse ab aliquo predicari, quae verba fere repetit Ambrosius, lib. 1 *De Spiritu sancto*, cap. 4, num. 55. Idem tamen Origenes pluribus locis notat et oppugnat errorem eorum, qui unum Spiritum in utroque Instrumento non proficiebatur. Vide hom. 13 in *Levit.*, pag. 187 ed. Eras.; hom. 12 in *Jeremiam*, pag. 688; in *Apolog. Panphili*, p. 859,

lib. vi; in *Rom.*, cap. vii, pag. 631; in *Matthaeum*, Huet. edit. pag. 242. Alii quoque de eodem errore commemorant, ut Epiph., haer. xxi, num. 4 et 5. Is error erat omnium qui alium Veteris Testamenti, alium Novi Deum admittent; sed praecipue Marcionitarum et Manichaeorum, de quibus diximus ad catech. 4, num. 35; catech. 7, num. 6. Irenaeus adversum Gnosticos omnes, et praecipue adversum Marcionem pugnavit, lib. iv, cap. 9, num. 2, dum probat unum esse Deum Patrem, et unum Christum Veteris et Novi Testamenti, addit etiam *neque alium esse Spiritum sanctum.* Rhodon, apud Eusebium, lib. v, cap. 13, refert Apellum, quamvis Marcionitarum e grege, in diversam ab eis abissis sententiam, cum unum fateretur principium contra ac magistris et discipulis; prophetias autem ex adversarii Spiritu, ex ἀντικειμένῳ Πνεύματι, profetas diceret. Manichaeus haeresim Turbo sic refert apud Archelaum, *Disp. cum Man.*, num. 10, et apud Epiph., haeres. lxxvi, num. 30. *De prophetis qui apud eos sunt haec dicit, Spiritus esse* (lege ex Graecis Epiphanius Spiritum, sing. num.), *iniquitatis sine iniquitatis tenebrarum illarum quae ab initio ascenderunt; a quibus (Epiph.) et ob id) decepti non sunt locuti in veritate.*

(4) Neque separamus sanctam Trinitatem. Separabant Trinitatem Ariani Filium in creaturam numerum referentes, cat. 11, num. 17, Spiritumque sanctum tanto inferiori Filio, quanto Filium Patri debebant. Eorum opinionem refert Athanasius, orat. 1 *Cont. Arian.*, num. 6: *Μεμερισμένοι τῇ φύσει, καὶ ἀπεξενωμένοι, καὶ ἀπεχρονισμένοι, καὶ ἀλλότριαι, καὶ ἀμύστολοι εἰσιν ἀλλήλων αἱ οὐσίαι τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ, ὡς αὐτὸς [Ἀρειὸς] ἐφέθεζατο, ἀνόμοιοι πέμπων ἀλλήλων ταῖς οὐσίαι; καὶ δόξαις εἰσιν εἰς ἀπειρον· *Natura separatae, abalienatae, sejunctae, alienae, et nulla communicatione secum invicem conjunctae sunt Patris, et Filii, et Spiritus sancti substantiae; et, ut ipse ait [Arius], penitus inter se substantia et gloria infinite dissimiles.* Voces Arii refert ex Thalia desumptas, *De Synod.*, num. 15: Ἦγον Τριάς ἑστί, δόξαις ἀόχθμοίαι; ἀνεπέμκτοι ἑαυταί; εἰσιν αἱ ἀπειρον; αὐτῶν· μετὰ τῆς μίας ἐνδοξοτέρα δόξαις εἰς ἀπειρον· *Nimirum Trinitas est non simili singularum gloria; eorum hypostases nulla societate permixtae; alteri est altera gloriosior, gloriis in infinitum diversis.* Contrarius erat error Sabellii, quem hoc saeculo renovaverat Marcellus Ancyranus, cujus dogma nec propriam Spiritui sancto hypostasim tribui patiebatur. Basil., epist. 74, pag. 126, ὅτε τὸν Παράκλητον ἰδίως ὑπεσθηκίνας συγχύομεν. Hanc opinionem credo idcirco tantopere a Cyrillo oppugnari*

Patre Paracletum ⁴²; novimus Spiritum sanctum, qui locutus est in prophetis; et in Pentecoste super apostolos in ignitarum linguarum specie delapsus est ⁴³, isihic in Hierusalem, in superiore apostolorum ecclesia (1). Omnium enim apud nos sunt prerogativæ. Huc Christus de coelis descendit, huc Spiritus sanctus de coelis delapsus est. Ac maxime conveniens erat, ut quemadmodum ea que Christum et Golgothæ locum respiciunt, in hoc Golgotha dicimus; sic et de sancto Spiritu in superiore dicemus Ecclesia: verum quoniam qui illic descendit, ejus qui isihic crucifixus est gloriae consors est, idcirco in hoc loco verba facimus de eo qui illic descendit: pius enim cultus separationem non admittit.

V. ⁴⁴ Propositum est deinceps quædam de Spiritu sancto proloqui: non quidem substantiam ejus [ac naturam] accurate enuntiare, impossibilis quippe res, sed diversas quorundam circa eundem aberrationes notare, ne forte earum ignoratione præcipites feramur; errorisque vias præcidere, ut una regia via incedamus. ⁴⁵ Quod si nunc cautionis ergo quid ab hæresibus dictum fnerit recenseamus, id totum in caput illorum convertatur: nos vero immunes simus, tam nos qui narramus, quam vos qui auditis.

246 VI. Namque impiïssimi circa omnia hæretici, etiam adversus sanctum Spiritum linguam

⁴⁶ Joan. xv, 26. ⁴⁷ Act. i, 1-3. ⁴⁸ Vid. infr. n. 24; cat. 17, n. 17. ⁴⁹ Vid. cat. 6, n. 43 et 24, et cat. 7, n. 1.

infra num. 43, et cat. 17, num. 5, 28 et 34. Qui quidem error Sabellio etiam videtur antiquior: hunc enim commemorat et refellit Origenes tom. ii in *Joann.*, pag. 58, eumque Lactantio imputat Hieronymus epist. ad Galatas. Cyrillus media inter Arianos et Sabellianos incedens via, nihil nisi Catholicus esse poterat. Quod si unius Dei fidem exprimens paulo ante, non dicit, Patrem, Filium, et Spiritum sanctum unum esse Deum; sed, unum Deum esse per unum Filium cum sancto Spiritu, perinde est: cum Iidem Naz., carm. 3, pag. 68, sic Trinitatis fidem proleat: Εἷς Θεός, ἐκ γενέταο, δι' Υἱόο, ἐξ μέγα Πνεύμα: *Unus Deus, ex genitore, per Filium, in magnam Spiritum.*

(1) In superiore Apostolorum ecclesia. Ecclesia in ea æde in qua Spiritus sanctus descendit, in monte Sion ædificata, omnium Hierosolymitanarum antiquissima, parva æde constabat. In hac Lucianus presbyter, libro *De detectione reliquiarum sancti Stephani*, cap. 8 et 10, sanctum Stephanum diaconum ordinatum fuisse refert. Probabile est apostolos, quorum nomine appellata est, et sanctum Jacobum ecclesiæ Hierosolymitanæ episcopum ea domo, per ipsum Spiritum sanctum consecrata, ad conventus Ecclesiæ celebrandos propensius quam ullo alio loco usos esse. Sanctus Epiphanius, libro *De ponderibus et mensuris*, num. 14, refert parvam hanc ecclesiam ab Adriano, cum Æliam ædificavit integram repertam esse, et Hierosolymitanæ sub Vespasiano cladis expertem. Distabat ab Ælia quantum arcus semel potest jacere, ex Guill. Tyr., l. viii *Belli sacri*, cap. 5.

(2) Πάντων γάρ, etc. Ita editi omnes, et Coisl. ac Grodicens. At Roe et Casaub., πάντα, etc., omnia apud nos sunt insignia, supra cat. 3, num. 7, dixerat Cyrillus, τὸ πάντων ἀγαθῶν ἀξίωμα ἐν

τῶν ἐπαγγελιάμενον πέμψεν παρὰ τοῦ Πατρὸς τὸν Παράκλητον. Ὁραμεν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ λαλήσαν ἐν προφήταις· καὶ ἐν τῇ Πεντηκοστῇ κατελθὼν ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους ἐν εἰσεὶ πυρίνῳ γλωσσῶν, ἐνταῦθα ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ, ἐν τῇ ἀνωτέρῳ τῶν ἀποστόλων Ἐκκλησίᾳ. Πάντων γάρ (2) παρ' ἡμῶν ἐστὶ τὰ ἀξιώματα. Ἐνταῦθα Χριστὸς ἐξ οὐρανῶν κατήλθεν ἐνταῦθα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐξ οὐρανῶν κατήλθε. Καὶ προεβλάστανον μὲν ἀληθῶς ἦν, ὡς περ τὰ περὶ Χριστοῦ καὶ τοῦ Γολγοθα, ἐν τῷ Γολγοθῆ τούτῳ λέγομεν οὕτω καὶ περὶ ἁγίου Πνεύματος ἐν τῇ ἀνωτέρῳ λέγειν Ἐκκλησίᾳ. Ἐπειδὴ δὲ τῆς ὁμοίας τοῦ ἐνταῦθα σταυρωθέντος, συναπολαύει τὸ ἐκεῖ κατελθὼν (3) οὕτω τὰ περὶ τοῦ ἐκεῖ κατελθόντος ἐνταῦθα λαλοῦμεν ἀμέριστος γὰρ ἐστὶν (4) εὐθεία.

B E. Βουλόμεθα λοιπὸν τινα εἰπεῖν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· οὐχὶ διεγῆσασθαι τὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ ἀκριβῶς· ἀδύνατον γάρ· ἀλλ' εἰπεῖν τὰς διαφορὰς τῶν περὶ (5) αὐτοῦ παρεκτροπῶν, ἵνα μὴ ποτε ἐξ ἀγνοίας ἐκείνων κατενεχθῶμεν· καὶ ἐπικόψαι τὰς τῆς πλάνης ὁδοὺς, ἵνα μίαν ὁδὸν βασιλικὴν ὁδεύσωμεν. Εἰ δὲ τι βῆθῃ ἐπὶ τὸν ἀπρέσβυν νῦν διετηγμένον δι' ἀσφάλειαν, τοῦτο κατὰ τῆς ἐκείνων προεπιπέσω κεφαλῆς· ἀθῶοι τε εἰρημεν, οἱ τε λέγοντες ἡμεῖς, καὶ ὑμεῖς οἱ ἀκούοντες.

ς. Οἱ γὰρ περὶ πάντα ἀνοσιώτατοι ἀπρετικοὶ, καὶ κατὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὤζοναν γλώσσαν (6), καὶ

Ἱεροσόλυμος, quod huic nostræ phrasi simillimum, in qua suppleendum tantum, ἀγαθῶν.

(2) Τὸ ἐκεῖ παρεβλάσταν. His addit Coisl., μὴ γὰρ ἡ ὁδοῦ, una enim [amborum] gloria est.

(3) Desideratur articulus τῆς. Eor.

(4) Τριῶν ἀεφ. Voces istæ nescio quomodo in impressis exciderant: eas resarsimus ex codd., primam quidem ex Coisl., alteram vero ex eodem, insuperque ex Roe et Casaub. Post, conjunctionem καὶ ex duobus nom. memoratis mss. libris addidimus, ac pro ἐπικόψαι, præcidam, scripsimus, ἐπικόψαι, ex cod. Coisl. cui suffragantur Roe et Casaub. qui tamen ferunt, ἐκκόψαι· legisse videtur Grod., ἐπικόψωμεν, præcidamus.

(6) Γλώσσας. Coisl., τὰς γλώσσας, propius ad sententiam psalmi lxxii, 4. Post ἐπέληψαν, verbum εἰπεῖν adjectum ex codd. Coisl. Roe, Casaub. Grod. Sequentes voces, τὰς προστάγματα, desunt in codd. Coisl. Roe, Casaub. Malleus, τὰς συντάγματα.

Librarius illiusit sequens vox, πρὸς τὰς. Forte tamen vocantur a Cyrillo scripta Irenæi προστάγματα, præceptiones, quia, ut ipse in præfatione librorum suorum exponit, eos scripsit ad detegendam et insinuandam omnibus ut caveant, perversam et studiosæ contactam hæreticorum fraudem. Quod Irenæus dicitur explanator, ἐξηγητῆς, id ipsi opum convenit, qui hæreticorum dogmata copiose descripsit et explanavit. Non tamen idcirco eam vocem a Cyrillo ipsi tribui putem, sed potius ab explanatione vel Scripturæ sacræ, cuius multa loca in ejus scriptis explicantur, vel doctrinæ ecclesiasticæ: sic enim quivis auctor ecclesiasticus ἐξηγητῆς dici potest, cat. 13, num. 21, et cat. 45, num. 20, veteres Patres sub nomine ἐξηγητῶν citat, occasione quorundam Scripturæ locorum, quæ sive in perpetuis commentariis, sive in aliis libris per data occasione exposuerant. Anastas. Sinait., lib. vii

ἐτόλμησαν εἰπεῖν τὰ ἀθέμιτα· καθὼς Εἰρηναῖος ὁ Α' ἐξηγητῆς ἐν τοῖς προτάγμασι τοῖς πρὸς τὰς αἰρέσεις, ἔγραψεν. Οἱ μὲν αὐτοὺς εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰπεῖν ἐτόλμησαντες, ὡν πρῶτος Σίμων, ὁ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων Μάγος ἀποθληθεὶς γὰρ, τὰ τοιαῦτα διδάσκειν ἐτόλμησεν. Οἱ δὲ Γνωστικοὶ καλούμενοι καὶ ἀσεβεῖς, καὶ ἕτερα κατὰ τὸ Πνεῦματος ἐβρόχθοντο. Οὐάλεντινιανὸς δὲ αἰ παράνομος, πάλιν ἕτερα (1). Ὁ δὲ δυσσεβὴς Μάνης, αὐτὸν εἶναι τὸν ὄπθ Χριστοῦ πεμφθέντα Παράκλητον εἰπεῖν ἐτόλμησεν. Ἐτεροι δὲ, ἄλλο ἐν προφήταις εἶναι, καὶ ἄλλο ἐν Καινῇ. Καὶ πολλῇ δὲ τις αὐτῶν ἢ πλάνη, μάλιστα δὲ ἡ βλασφημία. Μίσησον τοίνυν τοὺς τοιοῦτους, καὶ φεύγε τοὺς βλασφημούντας τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἄρξαιν οὐκ ἔχοντας (2). Τίς σοὶ πρὸς τοὺς ἀνεπίστους κοινωνία, τῷ βαπτισθησομένῳ νῦν καὶ εἰς Πνεῦμα ἅγιον; Εἰ ὁ κολλώμενος τῷ κλέπτῃ καὶ συντρέχων, ὄπθ τιμωριαν ἔστιν ὁ προσκρούων Πνεύματι ἁγίῳ, πόταν ἔξει τὴν ἐλπίδα;

Z. Μισήθησαν καὶ Μαρκαριωνισταί, οἱ περιελόντες τὰ ῥήματα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀπὸ τῆς Καινῆς.

¹ Psal. CXXXIX, 4. ² Act. VIII, 9. Vid. cat. 6, n. 14. ³ Vid. cat. 6, n. 25, et infr. n. 9. ⁴ Vid. sup. n. 4. ⁵ Vit. cat. 6, n. 19, inf. n. 10. ⁶ Psal. XLIX, 48. ⁷ Vid. cat. 6, n. 16.

Anagog. Contemplationum, ut habetur in cod. Colb. 2253, vocat Philonem, Papiam, Irenæum, Justinum, Pantænum, Clementem Alexandrinum, vetustissimos Ecclesiarum ἐξηγητάς.

(1) Πάλιν ἕτερα. Editi, καὶ ἕτερα. Prætulimus scripturam codi. Coisl. Roc. Casaub. Paulo post, ex iisdem scriptis ἄλλο duobus locis consequenter, ubi in editis ferebatur ἄλλοι, ut superius fecimus num. 4.

(2) Οὐκ ἔχοντας. Coisl., οὐκ ἔχουσι. Sæpe, ut cat. 6, num. 26; cat. 4, num. 46; cat. 16, num. 4, nullam blasphemiam in Spiritum sanctum veniam asperse ait. quibus locis cum nuda Evangelii verba recitet, nullum ejus sententiis alium sensum inesse credendum est, præter eum, legitimum sane et verum, qui in ipso Christi dicto laet. Quod autem blasphemiam in Spiritum sanctum venia carere non existimavit, ratio in promptu est; blasphemie hujus reos pronuntiat, qui vel ignorantia, vel pietatis opinione de Spiritu sancto secus atque oportet sentiant num. 4, et in primis Manichæos sceleris hujus hoc loco reos definit. Atqui Manichæis pollicetur, si respiciant esse viam salutis, cat. 6, num. 36, et habuit in auditorio viros ex Manichæis conversos, ut patet ex cat. 15, num. 3. Intelligit ergo difficiliorē remissionē cæteris peccatis esse blasphemiam in Spiritum sanctum, non veniæ experientiam.

(3) *Hi qui Gnostici vocantur*. Gnosticorum nomine non una simplex secta, sed multæ prorsus diversæ, quæ a Simone Mago hæresis semina susceperunt, intelliguntur: in his etiam, et præcipuo quodam titulo comprehensi Valentiniāni, quos tamen ut a Gnosticis diversos recenset Cyrillus. Gnosticis infra tribuit opinionem de Spiritu sancto, quam ipse, verecundia aut singulari impietatis horrore prohibitus, referre non ausus est. Borborianos forsitan notat, qui quamvis ex Irenæo, lib. 1, cap. 29, n. 1, separatam Gnosticorum eamque omnium impurissimam classem constituerint, Gnosticorum nomen præ cæteris habuisse et retinuisse videntur, ex Epiph., hæresis xxvi, num. 3. Horum de Spiritu sancto opinionis, ab Irenæo et Epiphano, locis citatis, et Theodoro, lib. 1 *Hæret. fab.*, cap. 13, com-

acuere⁴⁴, et infanda dicere sunt ausi, quemadmodum Irenæus auctor in suis adversus hæreses libris scripsit. Alios quidem non veritum est seipso Spiritum sanctum dicere: quorum primus est Simon, ille in Actis apostolorum Magus⁴⁵; ejectus enim, talia docere non dubitavit. li vero qui Gnostici vocantur (3) et impii [sunt], alia quoque contra Spiritum effati sunt: et (4) rursus alia improbi Valentiniāni. ⁴⁶ At consecleratissimus Maues seipsum ausus est dicere Paracletum a Christo missum. ⁴⁷ Alteri vero alium in prophetis, aliumque in Novo Spiritum commenti sunt: adeo diversus est illorum error, seu potius blasphemia. ⁴⁸ Hujusmodi igitur homines oderis, et fuge blasphemantes Spiritum sanctum, quibus non est remissio. Quænam tibi cum spe omni carentibus societas, qui in Spiritum quoque sanctum nunc baptizandus es? Si is qui adhæret fori et currit cum eo⁴⁹, supplicio obnoxius est; ille qui in Spiritum sanctum impingit, quam spem eat habiturus?

VII. Odio sint et Marcionistæ, qui Veteris Testamenti verba e Novo detraxerunt. ⁵⁰ Primus enim

memorata hæc summa erat: Spiritum sanctum, quem femine, ut apparet natura credebant, ex primo quodam angelo progenitum, conjugem citra voluntatem Patris frustra quævisse; tum simplicitate et benignitate actum, sive actam, ut loquitur Irenæus, opus genuisse in quo erat ignorantia et audacia: hunc Proarchontem seu Protarchontem vocabant, etc. Ophitæ et Sethiani, alterum Gnosticorum genus, Irenæo referente lib. 1, cap. 30, n. 1, Spiritum sanctum primam esse feminam dicebant: cujus libidine primus homo accensus (primum hominem scilicet appellabant lumen quoddam primum, quod in virtute Bythi residere arbitrabantur), ex ea Christum genuisset.

(4) *Alia rursus improbi Valentiniāni*. Valentiniānorum de Spiritu sancto doctrinam refert sanctus Irenæus, lib. 1, cap. 2, num. 5. Nempe post omnes Æonas, et Sophiae periculum ac restitutionem, Monogeuem de consilio Patris, muniendi ac fulciendi Pleromæ causa, alterum par Æonum produxisse, nempe Christum et Spiritum sanctum. Præter id autem quod Christum Æonibus contulisset, nimirum certam quandam notitiam, Spiritum sanctum eos omnes inter se exæquatō gratias agere docuisse, ac veram requiem induxisse. Præterea Achamothæ Spiritus sancti nomen trihebant, libid. cap. 4, num. 1. Patet eos Spiritum sanctum feminei sexus effecisse. Unum quendam Æonum iusuper Paracletum appellabant, quem marem cum femina Pisti conjungentes, cum aliis decem ex Anthropo et Ecclesia proditos nugabantur, Iren., lib. 1, cap. 1, num. 2. Hæc Valentiniānorum fabula. Paulo diversa ipsius Valentini doctrina, ab Irenæo, lib. 1, cap. 11, num. 4, recitata; Spiritum sanctum a Veritate (ut legit vetus interpres, nam Græca Epiphaniū ferunt ab Ecclesia) productum ad Æonum examinationem et fecunditatem, etc. Athanasius vero, epist. 1 ad Serapion., num. 40 et 41, alio modo Valentini opinionem refert: nimirum Spiritum sanctum angelis cœterum, unum ex illis esse, quamvis cæteris major Paracleti donatus sit nomine. Alia erant aliorum Valentiniānorum seu Gnosticorum placita, ut Marci præstigatoris apud Irenæum, lib. 1, cap. 15, n. 3.

Marcion, alienissimus a Deo vir, qui primus 247 A Deos tres asseruit (1); ²¹ cum videret in Novo Testamento insertas esse prophetarum de Christo testificationes, ea antiqui fœderis testimonia recedit, ut Rex [no-ster] a testimonio desertus remaneret. ²² Odio habebantur memorati jam supra Gnostici [sive scientes], ut illi quidem dici volunt, ignorantia vero pleni; qui ea de Spiritu sancto dicere ausi sunt, quæ ego commemorare non ausim.

VIII. Olio sint Cataphryges et Montanus illis malorum auctor, atque ambæ illius, scilicet, prophetissæ Maximilla et Priscilla. Montanus enim ille (2), amicus et furiosus vere (neque enim talia, nisi fureret, loqueretur), seipsum ausus est Spiritum sanctum edicere; homo abjectissimus, atque omni impuritate et lascivia coopertus. ²³ id enim

²¹ Vid. cat. 6, n. 16. ²² Vid. not. 3, col. 925. ²³ Vid. cat. 6, n. 33.

(1) *Primus tres Deos asseruit.* Nimirum unum bonum, Patrem J. C., alterum malum, videlicet diabolum qui gentibus imperitet; tertium medium, conditorem mundi, Judæorum Deum. Ita Megethius Marcionita, in dialogo Adamantii *Contra Marcionem*. lib. 1, pag. 13: quod Epiph., hæres. xlii, num. 3, confirmat. Cyrillus supra, num. 4, dixit tres deos a Marcionistis prædicari: at cat. 6, num. 16, duos a Marcione Deos affirmari, nulla tertiæ mentione, commemorat. Plures Marcioni triplicis deitatis errorem imputant, ut Dionys. Romanus apud Athan., *De decret. Nicænæ syn.*, num. 26; Epiph. jam laudatus, etc.; Theodoretus, lib. 1 *Hæret. fab.*, cap. 21. At Justinus, Irenæus, Tertullianus, Prudentius duos tantum deos ab eo invecos testantur. Rhodon ecclesiasticus auctor apud Eusebium, l. v *Hist.*, c. 15, non Marcionem, sed Synerum quemdam erroris hujus de triplici divinitate auctorem fuisse tradit: quod secutus Augustinus, hæresi xxi, Marcionem ab ido errore absolvit. In citato Adamantii dialogo cum Megethius tria principia tueatur, Marcus alter Marcionit., l. b. ii, pag. 45, duo tantum distinguit. Etiam opinionem quam tuetur Megethius, non docuisse Marcionem, tres nihilominus dii, imo et quatuor ex ejus doctrina consequentantur; nam Tertulliano teste, lib. 1 *Contra Marcionem*, cap. 15, materiam admittit æternam, unde eam Deum fuisse legitime concludit. Tertullianus; cumque malum, quod ipsum quoque æternum esset, sententia Marcionis se materiæ adjunxisset, hinc quartus Deus effectus. Theodoretus Marcionem ait quatuor adquisisse substantias, quarto videlicet loco materiam numerans, et malum sive diabolum in tertio.

(2) *Montanus enim, etc.* Hunc furiosum et a mente alienum dicit Cyrillus; quod ad inconditos ejus motus et sermones attinet, quibus cum vere a demone cui in se locum dederat agitaretur, subita mentis alienatione et enthusiasmo manes suas prophetias fundens, corruptum se a Spiritu sancto cum suis prophetissis simulabat. Vide Apollinarius Hierapolitani de eo judicium apud Euseb., lib. v *Hist.*, c. 16. Montanus, Cyrillo teste, ac Theodoro, lib. 1 *Hæret. fabul.*, cap. 5, se dicebat Spiritum sanctum vel Paracletum. Nec mirum, cum se furiosus ipsum Patrem diceret, apud Epiph., hæres. xviii, n. 1. At discipuli Spiritum sanctum vel Paracletum appellabant: sed Paracletum potius quam Spiritum sanctum, ut patet ex Eusebio, lib. v *Hist.*, c. 14, et Tertulliano Montanum semper Paracletum appellante. Imo quidam Spiritum sanctum a Paracleto distinguentes, illum in apostolos, hunc in Monta-

A Πρώτος γὰρ Μαρκίων, ὁ ἀθεώτατος, ὁ πρῶτος τρεῖς θεοὺς εἰπὼν· εἰδὼς, ὅτι ἐγκρίνεται ἐν τῇ Καινῇ μαρτυρίᾳ περὶ Χριστοῦ τῶν προφητῶν, περιέκοψε τὰς ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μαρτυρίας, ἵνα ἀμάκτυρος μείνη ὁ Βασιλεὺς. Μισήθησαν οἱ προσηρμῆνοι Γνωστοὶ μὲν ὀνόματι, τῆς δὲ ἀγνωσίας πληρωμένοι, ἐκλήψαντες τοιαῦτα εἰπεῖν περὶ ἁγίου Πνεύματος, ἅπερ ἰγὼ λέγω ἐν οὗ τοῦμῳ.

IF. Μισήθησαν οἱ Κατὰ Φρυγίας, καὶ Μοντάνος, ὁ τῶν κακῶν ἑξαρχος· καὶ αἱ δύο (3) ὄρθεν αὐτοὺς προφητείας, Μαξιμίλλα καὶ Πρισκίλλα. Ὁ γὰρ Μοντάνος οὗτος, ὁ παρεστραχὴς καὶ μαυροδὴς ἀληθῶς (ὁ γὰρ ἴν εἶπε τοιαῦτα, εἰ μὴ ἐκρίνετο), ἐτόλμησεν εἰπεῖν ἑαυτὸν εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα· ὁ ἀθεώτατος, καὶ πάσης ἀκαθαρσίας καὶ ἀσελείας πεπληρωμέ-

num, plura et majora per Montanum locutum, descendens eieiebant; ex Tertulliano append. libri *Præscript.*, p. 52, Montanus se hominem confitebatur; cumque vel ex catholice Ecclesie præscripto de Trinitate sentiret, vel Sabellianam opinionem tueretur (dissentiant enim auctores de Montanistis), haud aliter Spiritum sanctum se ipse, vel eum discipuli dicebant, quam quod eo Spiritus sanctus tanquam præcipuo organo et instrumento usus esset. Utrum autem hypostaticè conjunctum Montano Spiritum sanctum senserint, dubium. Cyrillus vero Montanum cum Simone Mago et Manete, qui seipsos saltem a Spiritu sancto susceptos dicebant, comparans, eandem de eo habuisse videtur opinionem. Eadem sensisse videtur Basil. dum, epist. 1 canonica, can. 1, ait Pepuzenos in Patrem et Filium, et Montanum vel Priscillam baptizare. Quod omni impuritate et lascivia repletus dicitur, id vel ad ipsam Montanum pertinet, ἡσπί-προphetισσαρῶν suarum contubernio infamem; quem Isidorus Pelusiota, lib. 1, epist. 215, in adulterio deprehensum ac factu gloriatum refert: vel quod magis crederem, ad sava illa mysteria, quæ Manichæis ob impuritatem similia fuisse inuiti Cyrillus, eadem verecunditæ significatione de utrisque loquens: vide cat. 6, n. 33. Isidorusque, epist. 246, Montanum ejusdem cum Manichæo sententiæ fuisse, similiterque execrandum ait. Certe sevitiam illam infantis in membra concisi a Gnosticis accepterant Montanistæ: conjunctaque eis turpitudinem imitatos verisimile est: vide Epiph., hæres. xxvi, n. 5. Quæ de eorum mysteriis narrat Cyrillus, referunt passim auctores: Philastrius, hæres. n. classis iii; Epiph., hæres. xviii, n. 14; Theodoret., lib. iii *Hæret. fabul.*, c. 2; Isidorus Pelus., lib. 1, epist. 212; Hieronymus, ep. 54, nov. edit. 27. Verum Theodoretus testis est illos hanc accusationem calumniæ loco habuisse: et plures ex Patribus laudatis, id tanquam incerto rumore jactatum referunt, cui se nolle credere ait Hieronymus. Primi qui adversum Montanistas scripsere, simile nihil ipsis objecere in fragmentis eorum ab Eusebio conservatis, lib. v *Hist.*, cap. 15, 16, etc. Cumque ob infamia illa quorumdam hæreticorum mysteria calumnia pateret Ecclesie, id dedecus in Ophitas regegit Origenes *contra Celsum*, lib. vi, p. 91, in Carpocratianos Epiphanius, hæres. xxvii, n. 3, nulli veteres, quod sciam, præter Cyrillum nosurum, in Montanistas:

(3) *At δύο.* Articulum at reposuimus ex tribus codd. Coislun., Rieu et Casaub. Ambro. posteriores, loco Μαξιμίλλα ferunt, Μαξιμίλλα.

ως· αὐταρκες γὰρ τοῦτο διὰ συστάσμων (4) εἶπαι, ἅ τῶν παρουσῶν γυναικῶν σεμνότητος ἕνεκεν. Καὶ Πέπυσαν μικρότατον κυμώδριον ἐν τῇ Φρυγίᾳ καταλαβὼν, καὶ ψευδῶς Ἰερουσαλήμ ἑνομάσας τοῦτο· καὶ ἀβλιώτατα παιδία γυναικῶν μικρὰ σφάττων, καὶ κατακόπτων εἰς ἀθέμιτον βρῶσιν, προφάσει τῶν καλομένων παρ' αὐτοῖς μυτιτρίων (διὰ μέγρις πρώτων ἐν τῷ διωγμῷ, τοῦτο ποιεῖν ἡμεῖς ὑποπευδόμεθα, διὰ τ.) κακέτοις (2) τοῖς Μοντανικῶν ψευδῶς μὲν ὀμνιῶντος δὲ, καλεῖσθαι Χριστιανούς), ἐτόλμησεν ἑαυτὸν εἶπαι ἄγιον Πνεῦμα· ὁ πάσης ἀσεβείας καὶ ἀπανθρωπείας πεπληρωμένος, ὁ ἀνατολόγητον ἔχων (3) τὴν καταδικήν.

6. Ἐπιγνώσιατο, καθὼς προεῖρηται, καὶ ὁ δυσσεβίστατος Μάνης, ὁ τὰ τῶν αἰρέσεων παῶν κακὰ συνεληρώσ· καὶ οὗτος τελευταῖος βόθρος ἀπωλείας τυγχάνων, τὰ πάντων (4) συλλέξας ὁμοῦ τῶν αἰρετικῶν, καινοτέρων εἰρηγίστατο καὶ εἰδίδασκε πλάνην· ἐτόλμησεν εἶπαι, ὅτι αὐτὸς εἶη ὁ Παράκλητος, ὃν ἐπηγγέλατο Χριστὸς ἀποστέλλειν. Ἄλλ' ὁ Ἐσώτηρ ἐπαγγελάμενος εἶπε τοῖς ἀποστόλοις· Ὑμεῖς δὲ καθίστατε ἐν τῇ πόλει Ἰερουσαλήμ, ἕως οὗ ἐνδύσησθε εἰς τὴν δύναμιν. Τί οὖν; ἄρα ὁ τελευταῖος σεναντες ἀπόστολοι ἀπὸ διακοσίων ἐτῶν, ἐξεδέχοντο τὸν Μάνην, ἕως ἂν ἐνδύσονται τὴν δύναμιν; καὶ τοκμήσει τις εἶπαι, ὅτι οὐκ ἦσαν ἕκαστε πλήρεις ἁγίου Πνεύματος; Καὶ μὴν γέγραπται, ὅτι Ἄρα ἐπέθεσαν (5) τὰς χεῖρας, καὶ ἐλάμβανον Πνεῦμα ἅγιον. Ἄρα οὐχὶ πρὸ τοῦ Μάνη, καὶ πρὸ πολλῶν ἐτῶν τοῦτο γίνετο, καταβάτος; ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος;

7. Διὰ τί κατακρίθη Σίμων ὁ Μάγος; ἄρ' οὐ προσέλιθον τοῖς ἀποστόλοις, καὶ εἰπὼν· Δότε χάρις τὴν ἐξουσίαν ταύτην, ἵνα, ὅ ἂν ἐπιθῶ τὰς χεῖρας, λαμβάνῃ Πνεῦμα ἅγιον; Ψὸ γὰρ εἶπε, Δότε χάρις Πνεύματος ἁγίου κοινωνίαν, ἀλλ', ἐξουσίαν, ἵνα ἀλλοίως πεπράσκη τὸ ἄπρατον, ὃ αὐτὸς μὴ ἐπέκτειτο.

⁶⁶ Vid. cat. 6, n. 8 et 11. ⁶⁷ num. 6, et cat. ⁶⁸ ibid. 19.

(1) Διὰ συστάσμων, per signa. Coisl., διὰ συντομῶν, compendio. At eandem vocem, διὰ συστάσμων, simili in causa, dum Manichaeorum probra recensere aggreditur, usurpat cat. 6, n. 33. Ad vocem Πέπυσαν, monet nos Millesius in margine cod. Roe hae abseripta esse: Ἡ μικρὰ καὶ εὐτελεῖς πάλι· Parrum hoc et vile oppidum.

(2) Κακέτοις. Ex codd. Roe, Casaub., et Grod. hoc ut elegantius et significantius scripsimus loco ἐκείνῳ quod in impressis simpliciter legitur.

(3) Ὁ ἀνατολό. ἔχων. Articulum ὁ addidimus, et ἔχων loco ἔχει scripsimus ex Coisl., Roe, Casaub.

(4) Τὰ πάντων. Habetur in editis, πάντα. Scribere nos πάντων ex cod. Coisl. suavit simili loros cat. 6, n. 20, ita a nobis emendatus, τὰ πάντων λαθῶν, καὶ μέλαν ἀφραστῶν, etc. Loco καινοτέρων, levio-rem, rariorem, posuimus, καινοτέρων, recentio-rem, ex codd. Coisl., Roe, Casaub.; sic cat. 17, n. 15, διαδήματα καινότερα dicit. Illud autem, καινοτέρων, novam magis, vel significat novum impietatis cumulum, a Manete excerptis abunde haeresibus singulariter adjectum: vel idcirco positum est, ut vehementius repellatur vanitas hominis, qui cum ducentis post apostolorum etatem annis privisset,

A signis indicare sufficiat, mulierum quae hic astant reverentiae causa. Qui cum Pepusam, perexiguus hic in Phrygia viculus, occupasset, eique falso Hierosolyma nomen indidisset, praetextu suorum quae vocant mysteriorum, infelicissimos mulierum parvos filios jugulans, in nefastas epulas concidelat. Propterea ad haec usque nupera tempora, cum persecutio desæviret, nos horum facinorum suspicione laborabamus; eo quod isti quoque Montanistae, falso quidem, sed tamen communi nobiscum nomine Christiani vocarentur. ⁶⁶ Ille, inquam, ausus est seipsum Spiritum sanctum appellare: ille omnis impietatis et diritatis plenus, ille indeprecabili obnoxius condemnationi.

IX. Huic saecenturiatus est, ut ante est dictum ⁶⁷, et impiissimus Manes, qui omnium haereseum vitia collegit, ipseque ultimum perditionis barathrum existens, omnium simul haereticorum deliramenta complexus, recentiore confecit et praedicavit errorem. Aususque est dicere, se esse illum Paracletum quem se ⁶⁸ Christus missurando abiebat apostolis: Vos autem sedete in civitate Hierusalem, donec induamini ex alto virtutem ⁶⁹. Quid igitur? Anue defuncti ab ducentis annis apostoli (6) Manem exspectabant, ut tandem virtutem induerent? Et quisquam dicere audeat, illos jam tum Spiritu sancto non fuisse plenos? Enimvero scriptum est: Tunc imponebant manus, et accipiebant Spiritum sanctum ⁷⁰. Nonne id ante Manem, multisque ante eundem annis contigit, postquam in die Pentecostes Spiritus sanctus descendisset?

X. Quamobrem damnatus est Simon Magos? Nunne ideo quod ad apostolos accedens dixerit: Date et mihi hanc potestatem, ut cuicumque manus imponero, Spiritum sanctum accipiat ⁷¹? Non enim dixit: Date et mihi Spiritus sancti participationem, sed potestatem; ut aliis venderet rem

Paracletum nihilominus se a Christo promissum jactans, tandem suspensus mansisse Christi promissionem dicere cogebatur. Loco ἔδειξε, ostendit, possumus, εἰδίδασκε, ex mss. supra memoratis, et Grod.

(5) Ἐπέθεσαν. Saer. text., ἐπιθῶν. Loco Μάνη, Coisl. fort. Μανάντος. Roe et Casaub., Μανήτος. Scribit Cyrillus cat. 6, num. 31, ut hic, τοῦ Μάνη.

(6) Defuncti ab ducentis annis apostoli. Apostolorum mortem ducentis ante Manetis exortum annis locat. Cum igitur Manes anno 277 prodierit, vide cat. 6, n. 20, consequens est ut circa ann. 77 apostolorum obitum assignet. Clem. Alex., lib. vii Strom., n. 17, p. 764, tria in Ecclesia tempora distinguit. Primum Christi, quod medio Tiberii imperio desinit; alterum apostolorum, quod in Nerone terminatur; tertium tandem quod in sequentes etates excurrit. Apostolorum finem in Petri et Pauli martyrio locare videtur, quod secutum esse Cyrillum credibile est. Haec epocha decem annis antiquior anno 77; sed negligitur parva annorum summa, ut rotundus numerus efficiatur.

minime veniam, quam ipse assecutus non fuerat. **A** Viris nihil possidendi propositum tenentibus obtulit pecunias ⁹¹; idque cum videret eos qui venditarum rerum pretia offerrebat, ad apostolorum ponebant pedes ⁹²; nec reputabat, eos qui opes in pauperum alimentum oblatas pedibus conculebant, nunquam sane Spiritus sancti potestate pretio daturus esse. Illi autem quid aiunt Simoni? *Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam domum Dei existimasti pecunia te consequi* ⁹³; alter enim es Judas, qui gratiam Spiritus te venditurum sperasti. Si igitur Simon (Spiritus) potestate pretio consequi volens, *in perditionem* traditur; quantæ impietatis reus est Manes qui seipsum Spiritum sanctum esse jactavit? ⁹⁴ Oderimus viros odio dignos; quos Deus aversatur, aversemur nos. Dicamus et ipsi cum omni fiducia de hæreticis omnibus: *Nonne eos qui te oderunt, Domine, oderam, et super inimicos tuos tabescebam* ⁹⁵? Est enim et laudabilis inimicitia, sicut scriptum est: *Et inimicitias ponam inter te, et inter semen illius* ⁹⁶. Amicitia namque cum serpente, inimicitiam cum Deo et mortem conciliat ⁹⁷.

XI. Hæc igitur a nobis de ejectis illis dicta sunt. Deinceps vero ad Scripturas divinas revertamur, et bibamus aquas de vasis nostris [sanctis Patribus], et de puteorum nostrorum fonte ⁹⁸. Bibamus de aqua vivente quæ salit in vitam æternam ⁹⁹. *Hoc autem dixit Salvator de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum* ¹⁰⁰. Vide enim quid dicat: *Qui credit in me, non simpliciter et perfectorie, sed, sicut dicit Scriptura (remittit te ad Vetus Testamentum), 249 flumina de ventre ejus fluent aquæ viventis* ¹⁰¹. Non flumina sub sensu subjecta, simplici et vulgari sensu terram spinas et ligna ferentem irrigantia; sed animabus lucem infundentia. Et alibi ait: *Sed aqua quam dabo ei, fiet in eo fons aquæ vivæ salientis in vitam æternam* ¹⁰². Novum aquæ genus, quæ vivit, et salit; salit vero super dignos.

XII. Quid autem causæ est quod Spiritus gra-

⁹¹ Vid. Procat. n. 2 et 4; cat. 17, n. 35. ⁹² Vid. supra, n. 6; cat. 6, n. 19. ⁹³ Psal. cxxviii, 15. ⁹⁴ Joan. iv, 14; vii, 38. ⁹⁵ Joan. vii, 39.

(1) Δεύτερος γὰρ εἶ. Voces, γὰρ εἶ, adjecimus ex codd. Roe et Casaub., Coisl. habet γὰρ, sed non agnoscit, εἶ.

(2) Ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς. Roe, Casaub., ἐπὶ τοῖς ἐχθροῖς, ut in cod. Alex. LXX. Ante ἢ ἐχθρα, adjecti καὶ ex codd. Coisl. et Grodec. Loco τοῦ σπέρματος αὐτῆς, Coisl. habet, γυναικός.

(3) Ἄγίων Πατέρων. Desunt hæc voces in codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grod. Sanctos Patres intelligit Veteris Testamenti scriptores. Sic Salon., in Parabol. Salam., c. xxvii: *Per montes designantur sancti Patres Veteris Testamenti scriptores.*

(4) Ὑδροφόρον, ligna ferentem. Coisl., φυλλοφόρον, folia ferentem.

(5) Ὑδατος ζώντος. Vox ζώντος a nobis ex codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grodec. adjecta est. Abest quidem a Scriptura sacra in loco Christi hic allegato, idcircoque non reperitur in editis Cyrilli Catecheseon codd. At manifestum est Cyrillum vel me-

Kal ἀργύρια προσήνεγκε τοῖς ἀκτιμοῖσι, καὶ ταῦτα βλῆπων τοὺς προσφέροντας τὰς τιμὰς τῶν παρασκομμένων, καὶ τίθεντας παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων· καὶ οὐκ ἐλογίσατο, ὅτι οἱ ποῶ καταπατοῦντες τὸν πλοῦτον προσερχόμενοι εἰς τροφοῖς τῶν πτωχῶν, οὗτοι οὐκ ἂν ἐπὶ μισθῷ ἔβωσαν ἐξουσίαν Πνεύματος ἁγίου. Οἱ δὲ τί φασὶ τῷ Σίμωνι; Τὸ ἀργυρίον σου σὺν σοὶ εἶη εἰς ἀπόλειαν, ὅτι τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ ἐρέμιας διὰ γρημάτων κτῆσθαι· δεύτερος γὰρ εἶ (1) Ἰούδας, διὰ τῶν ἀργυρίων προσδοκῆσας παρασκευῆν τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος. Εἰ οὖν ὁ Σίμων, βελήσας μισθῷ λαβεῖν τὴν ἐξουσίαν, εἰς ἀπολείαν ἔστ· Μάνης δ' εαυτὸν εἶπων τὸ Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον, πόσῃn ἔχει τὴν ἀδελφείαν; Μίσσησθαι τοὺς μισθὸς ἀέλιους· ἀποστραφεῖν οὐδ' ἀποστρέφεται ὁ Θεός. Εἴπωμεν καὶ αὐτοῖς μετὰ παρήγορας πάσης τῷ Θεῷ περὶ πάντων αἰρετικῶν· Οὐχὶ τοὺς μισοῦντάς σε, Κύριε, ἐμίσησα, καὶ ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς (2) σου ἐξετηκόμην; Ἔστι γὰρ καὶ ἡ ἐχθρα καλῆ, καθὼς γέγραπται· Καὶ ἐχθραν θήσω ἀνὰ μέσον σου, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς. Ἡ γὰρ πρὸς τὸν θῆρι φίλα, ἐχθραν πρὸς τὸν θεῖον καὶ θάνατον κατεργάζεται.

IA. Ταῦτα μὲν οὖν ἔμην περὶ τῶν ἀποβεβλημένων εἰρήσθω. Λογῶν δὲ εἰς τὰς θείας Γραφὰς ἐπανέβημεν, καὶ πίνουμεν ὕδατα ἀπὸ ἡμετέρων ἀγγέλων [ἁγίων Πατέρων (3)], καὶ ἀπὸ ἡμετέρων φρεσῶν πηγῆς· πίνουμεν ἀπὸ ὕδατος ζώντος, ἀλλεμένοι εἰς ζωὴν αἰώνιον. Τοῦτο δὲ εἶπεν ὁ Σωτὴρ περὶ τοῦ Πνεύματος, οὗ ἑμῶν λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν. Βλέπε γὰρ τί λέγει· Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, οὐκ ἀπώδω, ἀλλὰ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή (ἀντιμεψέ σε εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην), ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ βρέουσαν ὕδατος ζώντος· ὡς ποταμὸν αἰσθητόν, γῆν ἀπώδω ἀνανθοφόρον καὶ ξυλοφόρον (4) ποτίζοντες, ἀλλὰ ψυχὰς φωταγωγούντες. Καὶ ἀλλαγῶ φησιν· Ἀλλὰ τὸ ὕδωρ ὃ δώσω αὐτῷ, γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ζώντος (5) ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον· καινότερον ὕδωρ ζῶν καὶ ἀλλόμενον, ἀλλόμενον δὲ ἐπὶ τοὺς ἀέλιους.

IB. Καὶ διὰ τί ἄρα (6) τὴν πνευματικὴν χάριν Act. viii, 18. ⁹⁶ Act. iv, 34, 35. ⁹⁷ Act. viii, 20. ⁹⁸ Gen. iii, 15. ⁹⁹ Jac. iv, 4. ¹⁰⁰ Prov. v, 15. ¹⁰¹ Joan. iv, 14. ¹⁰² Joan. vii, 39.

D moriæ lapsu, vel alia de causa ita legisse, tum ex verbis superioribus, πίνουμεν ἀπὸ ὕδατος ζώντος ἀλλομένου εἰς, etc., tum ex iuxta consequentibus, καινότερον ὕδωρ, ζῶν καὶ ἀλλόμενον. Nec solus Cyrillus ita legit. Gregor. Nyss. ita se legisia significat, dum scribit, t. I, orat. I, *De beatitud.*, p. 675, ἐκπίπτων ἡμᾶς τῷ ἰδίῳ ὕδατι, τῷ ζῶντι τε καὶ ἀλλομένῳ εἰς ζωὴν αἰώνιον· ita etiam legit Hieronymus, comment. in Zachar., c. xiv, 8, et Origenes, hom. 3 in Cant., sub finem: *In corde credentium fons aquæ vivæ fit salientis in vitam æternam*; Hieronymiaster, in psal. xvii, 46; Procop., in Isa. viii, 6. Hi omnes vocem τὴν supervenerunt ex Joau. c. vii, 39.

(6) Διὰ τί ἄρα, etc. Istis adeo similita tradit Casarius, vel quisquis auctor dialogorum ejus nomine vulgatorum, dialog. 4, interrogatione 4, in qua querit, quare cum aqua et igne comparetur in Scriptura Spiritus sanctus, ut ex Cyrilli fonte omnino suos hortulos irrigasse videatur. Non eadem solum

ὕδωρ ὀνόμασεν; Ἐπειδὴ δὲ ὕδατος ἡ σύστασις τῶν πάντων· ἐπειδὴ χλοοποιῶν, καὶ ζωοποιῶν ἔστι τὸ ὕδωρ· ἐπειδὴ ἐξ οὐρανῶν κατέρχεται τὸ τῶν θμβρων ὕδωρ· ἐπειδὴ μονοειδὲς μὲν κατέρχεται, πολυειδὲς δὲ ἐνεργεῖ. Μία μὲν γὰρ πηγὴ ἕλων παράδεισον ἐκάρθει· εἰς δὲ καὶ ὁ (1) αὐτὸς ὕδατος κατέρχεται ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ· καὶ γίνεται λευκὸς μὲν ἐν κρίνῃ, ἐρυθρὸς δὲ ἐν ῥόδῳ, πορφύρεος δὲ ἐν φοῖβῃ καὶ ἰακίνθοις, καὶ διάφορος καὶ ποικίλος ἐν παντοίοις εἴδει· καὶ ἐν φοίνικι μὲν ἄλλος, ἐν ἀμπέλῳ δὲ ἄλλος (2), καὶ ἐν πᾶσι τὰ πάντα· μονοειδὲς ὢν, καὶ ὅς ὢν ἄλλος αὐτὸς ἑαυτοῦ. Οὐ γὰρ μεταβάλλον ἑαυτὸν ὁ ὕδατος, ἄλλος καὶ ἄλλος κατέρχεται· ἀλλὰ τῆ τῶν ὑποδεχομένων κατασκευῇ συμπεριφερόμενος, ἐκάστῳ τὸ πρόσφορον γίνεται. Οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν ὧν καὶ μονοειδὲς καὶ ἀδιαίρετον, ἐκάστῳ διακεῖται τὴν χάριν καθὼς βούλεται. Καὶ ὡσπερ τὸ ζῆρον ξύλον (3), ὕδατι κοινωνήσαν, βλαστοῦς ἐκδίδωσιν· οὕτω καὶ ἡ ἐν ἁμαρτίαις ψυχῇ, διὰ μετανοίας ἁγίου Πνεύματος καταξιώθεισα, βότρυας ἐκφέρει δικαιοσύνης. Μονοειδὲς δὲ ὢν, πολλὰς νεύματα θεοῦ καὶ ἐν ὀνόματι Χριστοῦ (4) τὰς ἀρετὰς ἐνεργεῖ. Τινὸς μὲν γὰρ συγκληρήται γλώσση πρὸς σοφίαν. Ἄλλου φωτίζει τὴν ψυχὴν ἐν προφητείᾳ, ἄλλου δὲ εἰδωσι δυνάμιν ἀπέλασαι δαίμονας, ἄλλου δὲ εἰδωσι ἐρηνηθεῖσαι τὰς θείας Γραφάς. Ἄλλου τὴν σωφροσύνην ἐνεργεῖ, ἄλλου δὲ δάσκει τὰ περὶ ἐλεημοσύνης, ἄλλου δὲ δάσκει νηστεύειν (5) καὶ ἀσκεῖν, ἄλλου διδάσκει καταφρονεῖν τῶν τοῦ σώματος πραγμάτων, ἄλλου ἐτοιμάζει πρὸς μαρτύριον· ἄλλο ἐν ἄλλοις, αὐτὸ δὲ οὐκ ἕλλο ἑαυτοῦ, καθὼς γέγραπται· Ἐκάστῳ δὲ δίδεται ἡ σοφίᾳ τοῦ Πνεύματος κατὰ τὸν ἕκαστον· Ὁ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος (6) δίδεται λόγος ο-

tiam aquae vocabulò nuncupavit? Quod videlicet per aquam animam consistunt; quod herbarum et animantium effectrix est aqua; quod ex caelis imbrim aqua descendit; quod unius modi et formae ipsa labitur, multiformes vero parit effectus: fons enim unius totum hortum rigat: unius vero et idem imber toto in orbe descendit; qui in lilio candidus efficitur, in rosa ruber, in violis et hyacinthis purpureus, atque in diversis rerum generibus diversus et varius. Et alius quidem existit in palma; alius rursus in vite, inque omnibus omnia; cum sit unius modi, nec alius a seipso existat: non enim seipsum commutans imber alius atque alius descendit; sed suscipientium se structurae accommodans, unicuique id quod ei competens est, efficitur. Ad eundem modum et Spiritus sanctus, cum unus sit, et unius modi, et indivisibilis, unicuique gratiam prout vult dividit. Et quemadmodum lignum aridum aquam concipiens germina emittit; sic et anima peccatrix, per positionem Spiritus sancti dono dignata, iustitiae racemos portat. Cumque ille unius et ejusdem modi sit, multiplices tamen, Dei nutu et in Christi nomine, virtutes operatur. Nam alterius quidem utitur lingua ad sapientiam; alterius mentem prophetia illustrat; huic fugandorum demonum potestatem impertit; illi divinas Scripturas interpretandi donum largitur. Alterius temperantiam [aut castitatem] corroborat, alium quae ad misericordiam [vel eleemosynam] pertinent, docet; alium jejunare et asceticae vitae exercitationes tolerare docet; alium res corporis continere; 250 alium ad martyrium praeparat; alius in aliis, ipse vero a

¹¹ Vid. cat. 3, n. 5, et cat. 9, n. 9. ¹² Gen. 11, 10. ¹³ Vid. infr., n. 23. ¹⁴ I Cor. xii, 11. ¹⁵ Vid. cat. 17, n. 21 et 29. ¹⁶ Vid. infr., n. 19 et seq.

sententiae, sed iisdem pene verbis eodemque ordine enuntiatæ, eodemque in fine Apostoli testimonio confirmatæ: ut quamvis Cyrilli nomen suppresserit, ac verba identidem commutavit, prorsus tamen eam et imitatus sit, et transcripsit.

(1) *Εἰς δὲ καὶ ὁ*. Vocem εἰς adiecitimus ex cod. Coisl. et Grod. Particulam δὲ ex Coisl., Roe et Casaubon. qui loco eius habent ὁ. Tandem articulum qui in editis post αὐτὸς collocatus est, ex Coisl. in hoc loci præmissimus.

(2) *Καὶ ἀμπέλω δὲ ἄλλος*. Eas voces propter ἄλλος repetitum facile prætermissas, restitimus ex codd. Coisl., Roe, Casaub. Non onitendum infra, loco ἄλλος καὶ ἄλλος, alius et alius, legi in Coisl. cod., ἄλλος καὶ ἄλλος, aliter et aliter. Non male; legendum tamen ἄλλος, ex verbis superioribus, οὐκ ὢν ἄλλος αὐτὸς ἑαυτοῦ.

(3) *Καὶ ὡσπερ ξύλον*, etc. Hæc sententia describitur a S. Nilo, lib. ii, epist. 202. Sequentia vero, a verbis, μονοειδὲς δὲ ὢν, usque ad testimonium Pauli, ἐκάστῳ δὲ, ab eodem epistola 204. Prior autem a Cyrillo expressa videtur ex sancto Irenæo, lib. iii, c. 17, n. 2.

(4) *Νεύματι θεοῦ, καὶ ἐν ὀνόματι Χριστοῦ*. Ea verba prætermissa sunt in codd. Roe et Casaub. In Coisl. in vero deest tantum, καὶ ἐν ὀνόματι Χριστοῦ. Familiaris Cyrillo bujusmodi locutio. Sic cat. 17, num. 21, ait Petrum confortatum potestate Spiritus sancti, volentem Patris et Filii; num. 29, Spiritum sanctum in Ecclesia Novum Testamentum consti-

tuisse utriusque consensu, συμφωνῶν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ· n. 31, Paulum mirabilia multa egisse ex virtute Spiritus sancti, nutu Patris, et in nomine Christi. Nec porro Spiritui sancto contumeliosum magis nutu Patris operari, quam Filio ejusdem nutu mundum condidisse, quod Cyrillus asserit cat. 11, n. 22 et alibi. Spiritum vero quid prohibet in nomine Christi operari, quem Christus ipse suo Christi nomine mittendum docet Joan. xv, 26. Spiritus sancti unam et communem cum Patre et Filio actionem esse consensu est Cyrilli doctrina multis locis, in primis cat. 7, n. 7; cat. 16, n. 21; cat. 17, n. 5; cat. 18, n. 29.

(5) *Ἄλλοι δάσκει νηστεύειν*, etc. Codd. Roe et Casaub. paulo aliter: Ἄλλοι δάσκει σωφρονεῖν, καὶ ἀσκεῖν, καὶ καταφρονεῖν τῶν, etc. Alium docet temperantem esse, asceticam vitam tolerare, et continere, etc. Coisl. post ἀσκεῖν unam habet particulam καὶ loco verbum, ἄλλοι δάσκει. Infra, ante ἐν ἄλλοις, pro ἄλλοι, scripsimus ἄλλο, ut mox habetur.

(6) *Ἐ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος*. Pro his verbis in editis habetur tantum, ἄλλοι δὲ. Ea autem in hunc locum ascriptimus ex codd. Coisl. et sacro textu, et Cyrillo ipso, cat. 5, n. 11, et cat. 17, n. 4, hunc locum ita referente. Paulo post, verba ἄλλοι δὲ χαρίσματα λαμβάνω ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι, in editis prætermissa, supplementimus ex codd. Coisl., Grodecii, Apostoli textu et Cyrillo, citato catech. 5 loco. In sequenti membro, restitimus δυνάμει,

se nunquam alius, sicut scriptum est : *Unicuique A* *gracia· ἄλλω δὲ λόγος γνώσεως, κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεύ-*
vero datur manifestatio Spiritus ad id quod expedit. *μα· ἑτέρω δὲ πίστις, ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι· ἄλλω*
Nam huic quidem datur per Spiritum sermo sapientia· *δὲ χάρισμα λαμάτων ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι· ἄλλω*
alii vero sermo sententiarum secundum eumdem Spi- *δὲ ἐνεργήματα δυνάμεως· ἄλλω δὲ προφητεία·*
ritum; alii vero fides in eodem Spiritu; alii vero dona *ἄλλω δὲ διακρίσεις πνευμάτων· ἑτέρω δὲ γένη*
sanationum in eodem Spiritu; alteri vero operatio- *γλωσσῶν· ἄλλω δὲ ἔργα γλωσσῶν. Πάντα*
nes potestatis; alii prophetia; alii discretionis spiri- *δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, δια-*
rituum; alteri genera linguarum; alteri vero inter- *φορῶν ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται.*
pretatio linguarum. Hæc vero omnia efficit unus et *idem Spiritus, dividens peculiariter unicuique sicut*
vult 76.

XIII. Verum, quoniam de spiritu, uno et communi nomine, multa eaque diversa in divinis Scripturis posita sunt; metusque est ne quis ex ignorantia confundat, nesciens qualem ad spiritum id quod scriptum est referat: operæ pretium fuerit nunc certa quadam nota signare, qualem esse **B** *Scriptura cum qui sanctus est.* 77 Nam sicut Aaron vocatur christus 78; David 81 quoque, et Saul 82 alique, christi appellantur, unus tamen est verus Christus; sic et spiritus appellatione diversis rebus attributa, optimum est videre quinam sit is qui peculiari ratione Spiritus sanctus appellatur. Multa enim vocatur spiritus. Nam et angelus nominatur spiritus, anima nostra spiritus dicitur; et ventus iste qui spirat, spiritus appellatur; et virtus magna vocatur spiritus; et impura actio spiritus dicitur; et daemon adversarius vocatur spiritus. Cave ergo ne ista cum audis, ex similitudine appellationis alterum pro altero quandoque sumas. De anima namque nostra ait Scriptura: *Exiit spiritus ejus, et revertetur in terram suam* 83; deque eadem anima rursus dicit: *Qui fugit spiritum hominis in ipso* 84. De angelis vero in psalmis dicit: *Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis* 85. De vento autem loquitur: *In spiritu violento conteres navigia Tharsis* 86. Et:

76 I Cor. xii, 7-11. 77 Vid. cat. 11, u. 1. 78 Levit. iv, 5. 79 Psal. cxxxii, 40. 80 I Reg. xxiv, 7. 81 Psal. cxlv, 4. 82 Zachar. xii, 1. 83 Psal. cm, 4. 84 Psal. cxlvii, 8.

quamvis in Apostoli textu scribatur *δυνάμεων*, atque ita habet codex Roæ, sed solus. Postremo, verba, *ἄλλω δὲ ἐνεργήματα γλωσσῶν*, ex codd. Coisl. et sacro textu adjecimus. Hæc porro tam multa ad resarcendum Scripturæ locum adjecti, non quod existimem Cyrillum ex tempore concionantem, nihil de prolixo testimonio præterire potuisse; sed quod repetitiones vocum, *ἄλλω Πνεύματι, γλωσσῶν* facilem librariis prætermissionum ansam suppeditarint.

(1) *Τὸ ἅγιον*. In codd. Coislina., Roæ, Casaub. et Grodec., τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Vox Πνεῦμα satis ex superioribus intelligitur. Sic infra, n. 15: *Μη νομίση; περὶ τοῦ ἁγίου τούτου εἶναι*, et cat. 21, n. 7, de curismane loquens, *ἔστι τούτο τὸ ἅγιον*. Paulo post, ex codd. Roæ, Casaub. et Grodec. *Σαουλ* scripsimus loco *Σαμουήλ*, non enim uquam Samuel a Scripturis Christus vel Unctus appellatus est, sed Saul pluribus locis. Consequenter, posuimus ἀθηναῖος loco ἀθηῶς, ex codd. Coisl., Ottob., Roæ, Casaub., Grodec., atque alterum articulum δ ante *Χριστός* Coisl. cod. auctoritate delevisimus.

(2) *Καλοῦμενον*. Vocem hanc ex codd. Roæ et Cas. in textu scripsimus. Verba quoque, *καὶ γὰρ καὶ ἄγγελος καλεῖται πνεῦμα*, in editis prætermissa re-

Π. Ἄλλ' ἐπεὶ περὶ πνεύματος ἀπλῶς πολλὰ καὶ διάφορα γέγραπται ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς; καὶ ὁδός ἐστὶ μὴ ποτὲ τις ἐξ ἀγνωσίας εἰς σύγχυσιν εἶδῃ, ἀγνοῶν περὶ ποίου πνεύματος ἐστὶ τὸ γεγραμμένον· καλῶς ἔχει νῦν ἀσφαλίσασθαι, ποῖον λέγει ἡ Γραφή εἶναι τὸ ἅγιον (1). Ὅσπερ γὰρ καλεῖται χριστός Ἄαρῶν· καὶ Δαβὶδ, καὶ Σαουλ, καὶ ἄλλοι, χριστοὶ καλοῦνται· μόνος δὲ ἐστὶν ὁ ἀληθινὸς Χριστός· οὗτος καὶ τῆς τοῦ πνεύματος προσηγορίας περὶ διαφόρων πραγμάτων εἰρημένως, καλῶν ἐστὶν ἰδεῖν τί ἐστὶ τὸ ἰδιαζόντως καλούμενον (2) τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καλεῖται γὰρ πνεύματα πολλὰ. Καὶ γὰρ καὶ ἄγγελος καλεῖται πνεῦμα· ἡ ψυχὴ ἡμῶν καλεῖται πνεῦμα· καὶ ὁ ἀνεμὸς οὗτος ὁ πνεῦν, καλεῖται πνεῦμα· καὶ ἀρετὴ μεγάλη, καλεῖται πνεῦμα· καὶ ἀκάθαρτος πρῆξις καλεῖται πνεῦμα· καὶ δαίμων ἀντικείμενος καλεῖται πνεῦμα. Βλέπετε τοίνυν ἀκούσιον ταῦτα, μὴ ποτε νομίση; ἀπὸ τῆς ὁμονομίας ἀνὸ ἑτέρου ἑτερον. Περὶ μὲν γὰρ τῆς ψυχῆς τῆς ἡμετέρας, λέγει ἡ Γραφή· *Ἐξελεῖσεται τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ ἐπιστρέψει εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ*. Καὶ περὶ τῆς αὐτῆς ψυχῆς λέγει πάλιν· *Ὁ πλάσσω πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ*. Περὶ δὲ τῶν ἀγγέλων ἐν *Ψαλμοῖς* φησὶν· *Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ ἀπὸρὸς πλάγος*. Περὶ δὲ τοῦ ἀνέμου φησὶν· *Ἐν πνεύματι βιαίῳ συντρέψεις πλοῖα*

stituimus ex codd. Coisl. et Grodec. In hoc autem loco ea posuimus Grodecii versionem secuti; nam in Coisl. posita sunt proxime ante καὶ ἀρετῆ. Sed in hoc codice, quis harum sententiarum orlo esse debeat, observari non potest; cum voces, καλεῖται γὰρ πνεύματα πολλά, et membra dum sequentia, ἡ ψυχὴ ἡμῶν, etc., καὶ ὁ ἀνεμὸς, etc., prætermittantur. Loco ἀκάθαρτον Πνεῦμα, scripsimus, ἀκάθαρτος πρῆξις, ex codd. Coisl., Ottob., Roæ, Casaub. atque ita legisse Syrrillum sequentia declarant; ubi quæ superius summatim dixerat, repetens et ex Scripturis singulatim probans, ait num. 15, se jam dixisse quod peccatum spiritus nomine appellaretur, quod probat his verbis *Osce, Spiritus fornicationis*. Verba, καὶ δαίμων ἀντικείμενος καλεῖται πνεῦμα, ex cod. Coisl. solo supplevisimus; ea quoque a Cyrillo esse, subis quæ loco citato eorum repetitio suadet. Porro his prætermissionibus locum dedit vox πνεῦμα tam sæpe repetita, quæ festinantibus librariorum oculis, auribus ac manibus illisit. Hæc vero omnia a Victore Antiocheno, in *Marc.*, cap. i, 25, transcripta et contraacta dicerem, nisi similia alibi observarentur, verbi gratia apud Alban., ep. 1 ad Serap., n. 7.

θυμῶν· καὶ, Ὅν τρέπον ἐν θυμῷ ἔξορον ὑπό Α
 πνεύματος σαλευθῆ· καὶ, Πῦρ, χάλαζα, χιών.
 κρύσταλλος, πνεῦμα καταγίγθωσ. Περὶ δὲ τῆς κα-
 λῆς διδασκαλίας αὐτῆς ὁ Κύριος λέγει· Τῆ ρήματα δ
 ἐγὼ λέλειπκα (1) ὑμῖν, πνευμά ἐστι, καὶ ζωὴ ἐστίν·
 ἀπὶ τοῦ, πνευματικὰ ἐστίν. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον
 οὐ λαλεῖται διὰ γλώσσης· ἀλλὰ ζῶν ἐστίν, παρέχον
 σωφῶσ λαλεῖν, τὸ λαλοῦν καὶ ὁμιλοῦν αὐτό.

1Α'. Καὶ θέλει γινῶσθαι, ὅτι ὁμιλεῖ καὶ λα-
 λῶσ ἐξ ἀποκαλύψεως ἀγγέλου κατέλθεν εἰς τὴν
 ὄδον τὴν ἀποφύσσουσαν εἰς Γάζαν, ὅτε ὁ εὐνούχος ἤρ-
 χετο· καὶ εἶπε τὸ Πνεῦμα τῷ Φιλίππῳ· Πρόσελθε,
 καὶ καλεῖσθαι τῷ ἄρματι τοῦτεφ. Βλέπει λαλοῦν
 τὸ Πνεῦμα τῷ ἀκούοντι· Καὶ Ἰεζεκιὴλ λέγει οὕτως·
 Ἐγένετο (2) ἐπ' ἐμοῦ Πνεῦμα Κυρίου, καὶ εἶπε
 πρὸς με· Τάδε λέγει Κύριος· καὶ πάλιν· Ἐλασ τὸ Β
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῖς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἀποστόλοις·
 Ἀφορίσατε δὴ μοι τὸν Βαρνάβαν καὶ τὸν Σαῦ-
 λον (3) εἰς τὸ ἔργον, ὃ προσκέκλημαι αὐτοῦσ.
 Πάσαισ Πνεῦμα ζῶν, ἀφορίζον, καὶ προσκαλοῦμενον,
 καὶ ἔξουσιαστικῶσ ἀποστέλλον. Καὶ Παῦλος εἶλε·
 Πλὴν οἱ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ πλῆν δια-
 μωρτῶρεται μοι λέγον, ὅτι θεσμὰ καὶ ἀλύφεισ γε-
 μῶσουσιν. Ὁ γὰρ καλὸσ οὗτοσ τῆσ Ἐκκλησιῶσ ἀγιο-
 τωσ, καὶ βοηθὸσ, καὶ διδάσκαλοσ τὸ Πνεῦμα τὸ
 ἅγιον, ὃ Παράκλητοσ, περὶ οὗ εἶπεν ὁ Σωτήρ· Ἐκεί-
 νοσ (4) ὑμῶσ διδάξει πάντα· οὐκ εἶπε, διδάξει,
 μόνον, ἀλλὰ, καὶ ὁπομηθεῖ ὅσα εἶπον ὑμῖν· οὐ
 γὰρ ἅλα Χριστοῦ διδάγματα καὶ ἄλλα ἁγίου Πνεύ-
 ματοσ, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ προεμαρτῶρετο τῷ Παύλῳ τὰ
 συμβησόμενα, ἵνα εὐθυμωσ γένηται μᾶλλον ἀπὸ τοῦ
 προεῖδέναι. Ταῦτα δὲ ὅμιν εἴρηται (5) διὰ τὸ λεχθέν
 Τὰ ρήματα δ ἐγὼ λέλειπκα ὑμῖν, πνευμά ἐστίν·
 ἵνα μὴ λαλεῖν χειλῶν τοῦτο εἶναι νομῆτε, ἀλλὰ τῆν
 κλήν διδασκαλίαν.

1Ε'. Ἐνταῦθα καλεῖται δὲ πνεῦμα καὶ ἡ καρπία,
 καθὼσ εἰρήραμεν· ἀλλὰ καὶ ἐτέρωσ καὶ ἐναντιωσ, ὡσ
 ἐναντίη· Πνεῦματι πορελασ ἐκλανθήρασαν. Καλεῖ-
 ται πνεῦμα καὶ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα, ὃ δαίμων· ἀλλὰ

Quemadmodum in sita lignum a spiritu agitur".
 Et : Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellæ".
 De bona vero doctrina ipse Dominus dicit : Verba
 quæ ego locutus sum vobis, spiritus sunt, et
 vita sunt", id est, spiritalia sunt. " Spiritus vero
 sanctus non per linguam loquendo profertur : sed
 vivens est, præbens ut sapienter loquamur, verba
 faciens ac loquens ipse.

XIV. Vis addiscere quod verba faciat et loqua-
 tur? Philippus ex angeli revelatione descendit in
 viam quæ Gazam ferebat, quando ille unuchus
 veniebat; et dixit Spiritus Philippo: Accede, et
 adjuuge te ad currum istum". Cernis Spiritum lo-
 quentem audienti? Et Ezechiel sic dicit: Factus
 est super me Spiritus Domini, et dixit ad me:
 Hæc dicit Dominus"; iterumque: Dixit Spiritus
 sanctus apostolis Antiochie versantibus: Segregate
 mihi Barnabam et Saulum in opus, ad quod advo-
 cavi eos". " Vides Spiritum viventem, segregan-
 tem, et advocantem, et cum potestate mittentem.
 Et Paulus ait: Nisi quod Spiritus sanctus per
 unamquamque civitatem testificatur mihi, dicens,
 quod vincula et afflictiones mihi manent". Bonus
 enim ille Ecclesiam sanctificator, et auxiliator, et
 doctor, Spiritus sanctus, Paraclitus, de quo dixit
 Salvator: Ille vos docebit omnia; non dixit tan-
 tum, docebit, sed, et in memoria revocabit qua-
 cunque dixi vobis". " non enim alia sunt Christi
 documenta, et Spiritus sancti alia, sed plane eam-
 dem: [ille, inquam, Spiritus] quæ eventura
 erat, Paulo ante testatus est"; et ex eorum præ-
 notione confirmato magis esset animo. Hæc autem
 vobis dicta sunt propter eam sententiam: Verba
 quæ ego locutus sum vobis, spiritus sunt'; et ne
 [spiritum] hunc laborum elocutionem esse existi-
 times, verum bonam doctrinam.

XV. Spiritus etiam vocabulo peccatum appella-
 tur, ut ante diximus', sed altera et contraria ra-
 tione: velut cum dicitur: Spiritu fornicationis ab-
 erraverunt'. Vocatur etiam spiritus, immundus

" Isa. vii, 9. " Psal. cxxviii, 8. " Joan. vi, 64. " Vid. sup. n. 3. " Vid. cat. 17, n. 28.
 " Act. viii, 29. " Ezech. xi, 5. " Act. xiii, 9. " Vid. cat. 17, n. 28. " Act. xx, 23. " Joan. xiv,
 26. " Vid. inf. n. 24. " Act. xx, 23. ' Joan. vi, 64. " num. 13. " Usc. iv, 12.

(1) Λελειπκα, locutus sum. Habetur in Evange-
 lio, λαλῶ, loquor. Sed etiam infra Cyrillus legit, λε-
 λήρακα. Paulo post, verbum λαλεῖν, ex codd. Coisl.,
 Ruc et Casaub. additum: in quibus tamen habe-
 tur post τὸ, loco λαλοῦν, quod in eis prætermittitur.
 At legendum esse τὸ λαλοῦν in ois ὁμιλοῦν, suadent
 verba sequentia: θέλεισ γινῶσθαι, ὅτι ὁμιλεῖ καὶ λα-
 λῶσ;

(2) Ἐγένετο. Habetur in Bibliis, ἐπασην, ut
 etiam infra legit Cyrillus num. 30. Ante Tάδε habe-
 tur in Coisl., εἶπὸν, dic. Quæ vox tenet locum
 verbi λέγει, quod in Ezechiele hoc loco legitur in
 Bib. Vaticanis, et infra legit Cyrillus hunc locum
 verum recitans num. 30.

(3) Τὸν Σαῦλον. Articulum suppletivum ex cod.
 Coisl. et Actuum textu. Linea sequenti, pro αὐ-
 τῶσ, quod librariorum vel typographorum erratum
 est reposuimus αὐτοῦσ, ex codd. Coisl., Roe, Cas-
 aub. et sacro scriptore.

(4) Ἐκείνοσ. Ad vocem ἐκείνοσ Millesius ait in
 PATROL. GR. XXXIII.

D cod. Roe in margine recentiori manu hæc verba
 ascripta esse: ἐκείνοσ δούσ τὰ χαρίσματα· ille qui
 dona gratiarum imperiit. Infeius, loco ὅσα εἶπον
 ὅμιν, scriptum est in Coisl., πάντα δ ἐγὼ, etc. Paulo
 infra, ante νομῆτεσ, addit ex Coisl., εἶνα. Obscu-
 rum, ad quod referatur illud τοῦτο· existimo ad
 πνεῦμα præcedens, seu spiritum illum quem sua
 verba esse Christus dicit. Hunc autem spiritum
 negat esse verborum sonum, sed rectam doctrinam.
 Spiritum autem sanctum ab utroque distinguit; nec
 laborum elocutionem, nec rectam doctrinam, sed
 Ecclesie doctorem esse probans.

(5) Ὑμῖν εἴρηται. Mallems ἡμῖν, ut legit Gro-
 decius. Loco διὰ τὸ λεχθέν· Τὰ ρήματα, habet
 Coisl., διὰ τὰ λεχθέντα· Πάντα δ ἐγὼ, etc. Paulo
 infra, ante νομῆτεσ, addit ex Coisl., εἶνα. Obscu-
 rum, ad quod referatur illud τοῦτο· existimo ad
 πνεῦμα præcedens, seu spiritum illum quem sua
 verba esse Christus dicit. Hunc autem spiritum
 negat esse verborum sonum, sed rectam doctrinam.
 Spiritum autem sanctum ab utroque distinguit; nec
 laborum elocutionem, nec rectam doctrinam, sed
 Ecclesie doctorem esse probans.

spiritus, dæmon⁵; sed cum hac adjectione, *immundus*. Unicuique enim [spiritui] adjectum est cognomen, quod propriam notam designat: si de hominis anima dicit, *spiritus*, cum hac additione, *hominis*⁶, dicit; si de vento dicat, *spiritum procellæ* ait⁷; si peccatum notet, *spiritum fornicationis* dicit; si dæmonem significet, *spiritum immundum* appellat; ut noverimus qua de re peculiariter sit sermo, neque putes de sancto isto [Spiritu] dici. Absit! Istud enim spiritus nomen, medium ac commune est; et quicquid spissum ac densum corpus non habet, spiritus universe **252** dicitur. Cum igitur dæmones huiusmodi corpora (1) non habeant, spiritus appellantur; sed grande intercedit discrimen. Nam impurus dæmon, quando in animam hominis irrupit, (liberæ vero Deus ab hoc malo omnes animas tam eorum qui hic adsunt, quam absentium!) tanquam lupus sanguinem vorans, ad devorandum paratus, in ovem irruens, sic venit. Scævissimus huius adventus; gravissimus sentienti; obscuratur mens caligine. Injustus ille impetus est, alienam possessionem invadentis. Alieno enim corpore, et alieno instrumento, tanquam proprio abuti vi facta conatur⁸. Stantem dejicit (familiaris est enim illius qui de cælo cecidit⁹), linguam invertit, labia contorquet; sermone loco spumam exprimit: tenebris mergitur homo; apertus est calculus, et per illum anima nihil videt; et palpitat tremebundus ante mortem mones, qui illis tam foete atque immisericorditer

XVI. Non est huiusmodi Spiritus sanctus; procul ista cogitatio! nam in bonum e contrario et in salutem se res habet. Primum enim mansuetus et lenis ejus accessus, suavis et fragrans ejus sensio (2), jugum levissimum. Adventum ejus ante-

¹ Luc. xi, 24. ² I Cor. ii, 11. ³ Psal. cvi, 25. ⁴

(1) *Huiusmodi corpora*. Grodecus vocem *hujusmodi* omisit, et eam Cyrillo sententiam affinxit, quod dæmones corpora non habeant. At eis tantum densa et spissa corpora denegat: idcircoque spiritus appellari docet, quod *Scripturæ consuetudo est*, ut ante Cyrillum observavit Origenes lib. 1 *De principis*, in proem.: *Cum aliquid contrarium corpori huic crassiori et solidiori designare vult, spiritum nominare*. Quod probat ex illo Luc. xxiv, 29, *Palpate, et videte quia spiritus carnis et ossa non habet*. Quamvis autem nullibi Cyrillus tenuiora corpora dæmonibus et angelis assignet, angelis tamen splendida et cælestia videtur tribuere, dum ait cat. 15, num. 25, futurum ut virgines angelorum instar splendeant, *Μέλλεις λάμπειν ὡς ἄγγελος*, et cat. 18, num. 19, justos in resurrectione cælestis corpus assumpturos, ut possint cum angelis digne versari. Catechesi quoque 12, num. 14, et cat. 9, num. 1, Gabrielem in proprio et naturali habitu Danieli conspectum asserere videtur, facie fulgurante, et oculis igneis; adeo ut cum illum conspectum sustinere non posset propheta, mutatus sit angelus, vi quadam suæ naturæ facta, in hominis similitudinem: *Ἐξεβιάσατο λαὸν ἄγγελος*, ait cat. 9: *Μετεβλήθη εἰς ὄπτασιον ἀνθρώπου*, cat. 12. Dæmones nidore sacrificiorum vesci, et cibis immolatis quodammodo immistos sentire videtur cat. 22, num. 7. Ita tamen subtile eis corpus attribuit, ut in animam hominis veire

A μετὰ προσθήκης, τὸ ἀκάθαρτον (3)· ἐκάστη γὰρ πρόσκειται ἡ ἐπωνυμία, ἵνα τὸ ἴδιον δηλώσῃ. Ἐάν περὶ ψυχῆς ἀνθρώπου λέγῃ, τὸ πνεῦμα· μετὰ προσθήκης, τοῦ ἀνθρώπου, λέγει· ἐάν τὸν ἀνεμον λέγῃ, πνεῦμα καταϊθέρος λέγει· ἐάν τὴν ἁμαρτίαν λέγῃ, πνεῦμα περιεΐας λέγει· ἐάν τὸν δαίμονα λέγῃ, πνεῦμα ἀκάθαρτον λέγει· ἵνα γινώσκων περὶ τίνος ἐκάστου ἐστὶν ὁ λόγος, καὶ μὴ νομίσῃς περὶ τοῦ ἁγίου τοῦτου (4) εἶναι· μὴ γένοιτο! Τὸ γὰρ τοῦ πνεύματος ὄνομα τοῦτου, μέσον ἐστὶ· καὶ πᾶν, ὃ μὴ ἔχει παχὺ σῶμα, καθολικῶς πνεῦμα καλεῖται. Ἐπεὶ τοίνυν καὶ οἱ δαίμονες οὐκ ἔχουσιν τοιαῦτα σώματα, πνεύματα καλοῦνται· ἀλλὰ πολλὴ τις ἐστὶν ἡ διαφορά. Ὅ μὲν γὰρ ἀκάθαρτος δαίμων, ὅταν ἐρχῆται ἐπὶ ψυχῆν ἀνθρώπου (ῥύσαστο δὲ τοῦτου ὁ Κύριος πᾶσαν ψυχὴν τῶν ἀκούστων, καὶ τῶν μὴ ἀρτήτων), ὡς ἄλλοις αἰματόρος ἔτοιμος εἰς βορᾶν ἐπὶ πρόβατον, ἐρχεται ἀγριωτάτῃ ἡ παρουσία, βαρυντάτῃ ἡ αἰσθησις, σκοτώδης ἡ διάνοια γίνεται· καὶ ἡ ἐφοδος ἀδικος, καὶ ἡ ἀρπαγὴ ἄλλοτερου κτηματός· σῶματι γὰρ ἀλλοτέρῳ, ὡς ἰδίῳ κεχρησθαι βιάζεται, καὶ ὄργανον ἄλλοτερον. Τὸν ἐστώτα καταβάλλει (οἰκτεῖς γὰρ ἐστὶ τοῦ πέσόντος· ἐξ οὐρανοῦ), παρα-ρέπει τὴν γλῶσσαν, στρεβλοὶ τὰ χεῖρα· ἀφῆρξ ἀντὶ βημάτων· σκοποῦται ὁ ἀνθρώπος, φθοκεῖται ὁ ὀφθαλμὸς, καὶ δι' αὐτοῦ οὐ βλέπει ἡ ψυχὴ· καὶ σπᾶιρει (5) τρομικῶς· ὁ ἀθλιὸς ἀνθρώπος πρὸ θανάτου. Ἐχθροὶ τῶν ἀνθρώπων ἀληθῶς οἱ δαίμονες, αἰσχυρῶς κεχρημένοι καὶ ἀνηκέστῳ homo miserabilis. Vere hominum hostes sunt dæ abutuntur.

C IG. Οὐκ ἐστὶ τοιοῦτο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· μὴ γένοιτο (6)· ἰσπεναντίας γὰρ, πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ σωτηριαδὸς ἔχει τὰ πράγματα. Πρῶτον μὲν ἡμερος ἡ παρουσία, εὐθύδης ἡ ἀντίληψις, κουφρότατον τὸ φορτίον· προαπαstraπτόουσιν ἀπίτες φρενὸς καὶ γυν-

⁵ Marc. ix, 17, 19. ⁶ Luc. x, 18.

queat. Infra, ὅταν ἐρχῆται εἰς ψυχὴν ἀνθρώπου. Tumque energumeni corpore quasi proprio dæmonem abuti dicens, proprium ipsi corpus videtur ascribere.

(2) *Suavis et fragrans ejus sensio*. Vox ἀντίληψις significat, vel auxilium, vel sensationem, seu perceptionem quæ fit per nares, oculos, reliquosve sensus, qui sua subjuncta quodam modo occupant et

D (3) *Τὸ ἀκάθαρτον*. Coisl., τοῦ ἀκαθάρτου. Post ἐκάστην, sequens particulam γὰρ adjecti, ei post λέγῃ, voces, τὸ πνεῦμα, ex Coisl., Roë, Casaub. et Grod.

(4) *Τοῦτου*. Coisl., Roë, Casaub. habent, τοῦτο, sed scribendum fuisset, τοῦτον, referendo ad λόγος. Infra, vocem μέσον, ante τοῦτο positam ex cod. Coisl., post illud pronomen collocavimus. Loco ταχὺ quod in editiones an. 1631 et sequentes irrepserat, restitutumns παχύ, quod in editione an. 1608 positum, male mutatum fuerat.

(5) *Καὶ σπᾶιρει*, etc. Vocem σπᾶιρει, loco σπᾶνι scripsimus; et adjectivum, ὁ ἀθλιός, post verba πρὸ τοῦ θανάτου positum, ante ἀνθρώπος collocavimus, ex Coisl., Roë, Casaub.

(6) *Μὴ γένοιτο!* Has voces in editis ante ὡς ἐστὶ collocatas in hunc locum transposuimus, iuxta eod. Roë et Casaub. in quibus tamen bis legitur, et hic, et ante οὐκ ἐστὶ. Sed librarium sine dubio erratum est. Hic sunt in ordine naturali.

σως, κρῆ τῆς παρουσίας. Κηδεμόνος γνησίου Ἀσπλάγχνα ἔχον ἔρχεται· ἔρχεται γὰρ οἶσσαι, καὶ ἰσασθαι, διδάξαι, νοουθετησάι, ἐπιεχούσαι, παρακαλάσαι, φωτίσαι τὴν διάνοιαν, πρῶτον αὐτοῦ τοῦ δεχομένου, εἶτα δι' αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων. Καὶ ὡσπερ ἐν σκοτίᾳ πρότερον τῆς ὥν, εἶτα ἐξαίφνης ἦλιον ἰδῶν, φωτίζεται τοῦ σώματος τοῦ βλέμμα, καὶ βλέπει, ἃ μὴ ἔβλεπε, φανερῶς (1)· οὕτω καὶ οὗ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καταξίωθεὶς, φωτίζεται τὴν ψυχὴν, καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον βλέπει ἃ μὴ ἔβλεπε. Ἐπὶ γῆς τὸ σῶμα, καὶ ἡ ψυχὴ κατοπτρίζεται τοῦ οὐρανοῦς. Βλέπει, ὡς Ἦσαϊας, τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπαινομένου· καὶ βλέπει, ὡς Ἰεζεκιήλ, τὸν ἐπὶ τῶν χειρῶν· βλέπει, ὡς Δανιήλ, μυριάδας μυριάδων καὶ χιλιάδας χιλιάδων· καὶ ὁ μικρὸς ἄνθρωπος ἀρχὴν κόσμου βλέπει, καὶ τέλος κόσμου, καὶ μεσοτήτα χρόνων, καὶ βασιλείαν διαδοχᾶς οὐδεν· ἃ μὴ ἔμαθε· πάριστι γὰρ ὁ ἀληθινὸς φωταγωγός. Ἔσω τοίχων (2) ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἡ δύναμις τῆς γνώσεως ἐκπέμπεται μακρὰν, καὶ βλέπει καὶ τὰ ὑπὸ ἄλλων γινόμενα.

ΙΖ. Οὐ συμπαρήν Πέτρος Ἄνανιᾶ καὶ Σατφεῖρη πωλοῦσι τὰ κτήματα, ἀλλὰ διὰ τοῦ Πνεύματος παρήν. Διὰ τί, φησὶν, ὁ Σατανᾶς ἐπλήρωσε τὴν καρδίαν σου, ψεύσασθαι σε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Κατήγορος οὐκ ἦν· μάρτυς οὐκ ἦν· πόθεν ἔβλεπε τὸ γεγεννημένον; Οὐχὶ μένον σου ἔμαθε, καὶ προἰὸν ἐν τῇ σῇ ἐξουσίᾳ ὑπέρχε; εἰ, οὐκ ἔθου ἐν τῇ καρδίᾳ σου τὸ πρᾶγμα τοῦτο; Ὁ ἀγράμματος Πέτρος διὰ τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν ἔμαθεν, ἃ μὴ ἔβλεπον μῆτι Ἕλληνας οἱ σοφοί. Ἐχεις τὸ ὄμιον καὶ ἐπὶ τοῦ Ἐλισσαίου. Δωρεὰν γὰρ αὐτοῦ θεραπεύσαντος τὴν λέπραν τοῦ Ναϊμᾶν (3), ἔλαβεν ὁ Γιεζὶ τὸν μισθόν, ἄλλοτριῶν κατορθωμάτων τὸν μισθὸν λαμβάνων· καὶ λαμβάνει παρὰ τοῦ Ναϊμᾶν τὰ χρήματα, καὶ τίθησιν ἐν τῷ σκοτεινῷ. Ἀλλὰ τὸ σκοτὸς οὐ σκοτίζεται ἀπὸ (4) τῶν ἁγίων· καὶ ἄλλόθεν αὐτὸν ἠρώτα ὁ Ἐλισσαῖος· καὶ ὁμοίως τῶν Πέτρῳ λέγοντι, *Εἰπέ μοι, εἰ τοσοῦτον τὸ χωρὶον ἀπέδοσθε; κακίονος ἐξετάζει· Πόθεν, Γιεζὶ; οὐκ ἄγνοῦν τὸ, πόθεν, ἀλλὰ*

vertunt præmicantes luminis ac scientiæ radii. Germani tutoris visceribus præditus venit: venit namque salvare, sanare, docere, monere, roborare, consolari, illustrare mentem; primum ejus a quo suscipitur, dehinc, ejus opera, aliorum. Et quemadmodum is qui in tenebris prius versabatur, sole postea derepente conspecto, lucem in corporis oculo recipit, quæque antea non videbat perspicue cernit: ita et qui Spiritus sancti dono dignus habitus est, animo illuminatur, et supra hominem evectus videt quæ nesciebat. Posito in terra corpore, anima cælos tanquam in speculo contuetur. Videt ut Isaias, Dominum sedentem super thronum excelsum et elevatum⁹; cernit ut Ezechiel, eum qui est super cherubim¹⁰; videt ut Daniel, myriadas myriadam, et millia millium¹¹; exiguisque hominum mundi et finem videt, et medium temporum spatium, et regum successiones cernit; quæ non addidit; 253 adest enim verus lucis præbitor. Parietibus includitur homo: vis tamen scientiæ longe protenditur, ut ea etiam quæ ab aliis sunt, conspiciat.

XVII. Non intererat Petrus, cum Ananias et Sapphira possessiones suas venderent: per Spiritum tamen præsens erat. Quare, inquit, Satanas implevit cor tuum, ut mentireris Spiritui sancto¹²? Accusator non erat; nullus testis: unde factum addididerat? Nonne manens tibi monebat, et id quod vendidisti in tua erat potestate? quare posuisti in corde tuo rem istam¹³? Illitteratus homo Petrus per Spiritus gratiam ea didicit, quæ neque ipsi Græcorum sapientes novissent. Simile babes exemplum etiam de Elisæo. Cum enim Naimanis lepram gratis sanasset, Giezi pretium accepit, alieni officii præmium intercipienti; sumptasque a Naimane pecunias tenebroso in loco constituit¹⁴. Verum tenebræ sanctis non tenebescunt¹⁵. Nam reversum illum percontatur Elisæus: et quo modo Petrus ait: *Dic mihi, num tanti agrum vendidisti*¹⁶? similiter ille interrogat: *Undenam, Giezi*¹⁷? non ignorans, sed lugens proferebat illud, unde? Ex tenebris ve-

⁹ Isa. vi, 1. ¹⁰ Ezech. x, 1. ¹¹ Dan. vii, 10.

¹² Psal. cxxviii, 12. ¹³ Act. v, 8. ¹⁴ IV Reg. v, 25.

¹⁵ Act. v, 3. ¹⁶ ibid. 4. ¹⁷ IV Reg. v, 14, sqq.

et apprehendunt, ut veteres philosophabantur. Sic de olfactu ait Cyrillus cat. 4, num. 21: Ὁσφρησίς ἐστι τῶν ἀναθυμιάσεων ἀναιληπτική. Ut de sensatione et apprehensione quadam anavissimi odoris Spiritus sancti hunc locum intelligerem, impulsi me vox εὐωδίας, et similis locutio Procat. num. 1, qua proximum Spiritus sancti adventum pollicetur: Ἠὲ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου ἐπνευσεν ἡ εὐωδία. Deinde in his continetur manifesta oppositio contrariis dæmonis effectibus superiori numero descriptis: Ἄγρωτάτη ἡ παρουσία, βαρυνάτη ἡ ἀσθησις. Ut ergo præsentia et accessu dæmonis gravate sensus afflicti, ita eosdem accessu Spiritus sancti recreari docet. Aliiter, vox ἀναιληπτικὴ significare potest actionem Spiritus sancti, qua hominem occupat, et in sua jura transcribit. Sequentiæ quæ de Spiritu sancto hominem suaviter occupante et illustrante dicuntur, dicta forte contra Montanistas, vel eos quos Basilius refellit in

D Isaiam pag. 17, qui prophetiam in homine statu mentis emoto residere arbitrabatur; vel eos tandem qui dicebant Spiritum sanctum prophetas verbis tenus inspirare, non intelligentiam dictorum largiendo; contra quos pugnat auctor Commentarii catenæ in Psalmos prælixi ad ps. iii, 3.

(1) *Φαρσέφω*. Hanc vocem Coisl. verbo βλέπει subjicit, ante ἃ μὴ ἔβλεπε.

(2) *Ἔσω τοίχων*. Coisl. et Grod., ἔσω τυχῶν, intus consistens, non spernenda lectio; facile u et oi ob soni vicinitatem a libraribus passim commutantur.

(3) *Τοῦ Ναϊμᾶν*. Hanc vocem codd. Coisl. et Grod. ita scriptam exhibent, Ναϊμᾶν. In omnibus Bibliis Græcis scribitur, Ναϊμᾶν.

(4) *Ἀπό*. In editis, ὑπό. Id mutavimus auctoritate codd. Coisl., Roe, Casaub. Respicit sine dubio Cyrillus locum psalmi cxxviii, vers. 12: Σκότος οὐ σκοπιθήσεται ἀπὸ σοῦ.

nisti, et in tenebras ibis. Leprosi sanitatem vendidisti, et lepræ tibi hereditas adhaerabit. Implevi, inquit, mandatum ejus qui mihi dixit: *Gratis accepistis, gratis date* 18; tu vero gratiam vendidisti; accipe et manupretium venditoris. Sed quid ait ad illum Elisæus? *Nonne cor meum profectum est tecum* 19? hic eram ego corpore circumclusus; sed spiritus mihi a Deo collatus etiam longinqua vidit, et quæ alibi fiebant mihi perspicue demonstravit. Vides, quomodo non solum ignorantiam repellit, sed et scientiam immitit; vides quomodo animas collustrat Spiritus sanctus.

XVIII. Isaias ante annos fere mille fuit, et vidit tanquam vile tentorium Sionem; quæ civitas adhuc stabat, fororum multitudine exornata, et dignitate amicta. Illud tamen ait: *Sion tanquam ager arabitar* 20; prædicens id quod nostris temporibus impletum est. Et vide prophetæ accuratam veritatem; ait enim: *Relinquetur filia Sion, tanquam cucumerarius in vinea, et sicut tugarium rigillum in cucumerario* 21; et revera cucumerariis refertus nunc est locus. Viden quomodo sanctos illuminat Spiritus sanctus? Ne igitur nominis similitudine deceptus in alia abripiare, sed quod accurate verum est, conserva.

XIX. Si aliquando sedenti tibi, de castitate aut virginitate succurrit cogitatio, illius doctrina est. 22 Nonne multoties puella, jam ad nuptiales thalamos (1) constituta, aufugit, illo de virginitate in-

18 Matth. x, 8. 19 IV Reg. v, 26. 20 Mich. iii, 12. 21 Isa. i, 8. 22 Vid. sup. n. 12, et inf n. 20, 21, 22.

(1) *Puella jam ad nuptiales thalamos, παρὰ παστάδας*. Non ait expressè intra nuptiales thalamos, *ἔσω τῶν παστάδων*: quod non minimum robur adderet concilii Trident. canonis 24, sess. 26, quo decernit matrimonium ratum et non consummatum, per ingressum in religionem et professionem unius conjugum, quoad vinculum dissolvi. Si de communibus et quæ sæpe contingunt exemplis non loqueretur auctor, crederem eum loqui de sancta Thecla, cujus celebre nomen erat Hierosolymis, ut apparet ex Euseb., *De martyrib. Palastin.*, cap. 3; Hieronymo, *epist. ad 22*, nunc 18, sub fin. Erat autem Thecla non conjugata, sed desponsata, ἡρμοσμένη, ex Actis ejus a Grabio in *Spicilegio* editis. Verum exstant alia in sanctorum Vitis aliisque monumentis exempla, aufugientium etiam post matrimonii consummationem conjugum. Id petita dudum nec oblenta alterius partis venia licere, doctrina est Theodori Studite, *quæsm lib. ii*, *epist. 54*, multis argumentis probare conatur. Græci ea super re Latinis favorabiliores semper existere.

(2) *Πέπραχας*. Ita emendavimus ex eod. Rœe, et Casaub.: nam habetur in editis, *πέπραχε*.

(3) *Βλέπεις*, etc. Hæc sententia in cod. Coisl. ponitur post sequentem, *βλέπεις, πῶς φωτίζει*, etc.

(4) *Ἡσαίας ἐτῶν ἑγγύς ἦν πρὸ γυλιῶν*. Verbum ἦν addidimus, et hoc ordine verba collocavimus, ex eod. Rœe et Casaub., cum in editis legeretur, *πρὸ γυλιῶν ἑγγύς ἐτῶν, xai, etc.* Loco *βλέπων*, ex Rœe et Otthob. scripsimus, *ἔβλεπεν*. Paulo post, *πρὸ κακίῶν*, Coisl., Rœe, Casaub. et Grod. ferunt, *κακίῶν, ille tamen*. Hoc autem vaticinium Isaïæ non est, sed Michææ. Sed facile tribui potuit Isaïæ,

πενθῶν τὸ, πόθεν; Ἄπὸ σκότους ἦλθες, καὶ εἰ; σκότος πορεύσῃ. Πέπραχας (2) τοῦ λεπροῦ τὴν ἰασίν, καὶ κληρονομεῖς τὴν λέπραν. Ἐπήρρωσα, φησίν, ἐγὼ τὸ κέλευσμα τοῦ εἰρηκότος μοι· *Δωρεῖσθ ἐλάθετε, δωρεῖσθ ὅστε*· σὺ δὲ ἐπώλησας τὴν χάριν, ἀπόδωξαι τῆς πράξεως τὴν ὑπόθεσιν. Ἄλλὰ τί λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Ἐλισσαῖος; *Οὐχὶ ἡ καρδία μου ἐκρευσθη μετὰ σοῦ*; ὡς ἤμην ἐγὼ περικαλιωμένος τῷ σώματι· ἀλλὰ τὸ πνεῦμα, τὸ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ μοι δοθὲν, ἔβλεπε καὶ τὰ μακρὰν, καὶ τὰ ἀλλοχθὸν γινόμενα σαφῶς ἰδεῖσκυε μοι. Βλέπεις (3), πῶς οὐ μόνον περιαιρεῖ τὴν ἀγνωσίαν, ἀλλὰ καὶ γινώσκιν ἐντίθεισι· βλέπεις, πῶς φωτίζει τὰς ψυχὰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

19. Ἡσαίας ἐτῶν ἑγγύς ἦν πρὸ γυλιῶν (4), καὶ ἔβλεπεν ὡς σκηνὴν τὴν Σιών· ἡ πόλις ἦν ἐπι οὐνοεστρακίαι, καὶ ἀγοραὶ κεκαλιωμένη, καὶ τὸ ἀξίωμα περιβεβλημένη· κακίῶν λέγει· *Σιών* ὡς ἀγρὸς ἀροτραθήσεται· προλέγων τὸ νῦν ἐφ' ἡμῶν πληρωθὲν. Καὶ τὸ ἀκριβὲς ὄρα τῆς προφητείας· *εἶπε γὰρ Ἐγκαταλειφθήσεται ἡ θυγάτηρ Σιών, ὡς σκηνὴ ἐν ἀμπελωνί, καὶ ὡς ἔπωροφυλάκιον ἐν σικνηλάτῳ*· καὶ σικνηλάτων νῦν ὁ τόπος πεπλήρωται. Βλέπεις, πῶς φωτίζει τοὺς ἀγίους τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Μὴ τὸν νῦν εἶς τὴν ἄνωστικαν εἰς ἄλλα ἀπαλασθῆς (5), ἀλλὰ τηρεῖ τὸ ἀκριβὲς.

10. Εἰ δὲ ποτε, σοῦ καθεζομένου, περὶ ἀγέλας ἢ παρθενας ὑπεσπλήθῃ σοι λογισμὸς, ἐκείνου ἐστὶ τὴ διδασκαλία. Οὐχὶ πολλὰς κέρη, παρὰ παστάδας οὐσα νομρεκάς, ἔφωγεν, ἐκείνου διδάσκοντος τὸ περὶ

tum ob argumenti similitudinem tum propter eandem fere in utroque verba. Similiter dixit auctor *Itinerarii Hierosolymitani*: *Intra montem Sion.. reliquæ arantur et seminantur sicut Isaias prædixit*. In sequenti loco, quod vere est ab Isaiâ, loco σικνηλάτῳ, legitur in Rœe et Casaub., σικνηράτῳ, quemalmodum habetur in Bibliis, legeruntque omnes pas-im Patres, Eusebius, Basilus, Cyrillus Alexandrinus, Procopius, etc. At iterum legit Cyrillus noster σικνηλάτων, quæ vox omittitur in eod. Coisl., Rœe et Casaub. Ante σικνηλάτων, loco xāv, scripsi xai, ex Coisl.: qui videt totum hunc locum magna varietate exhibet in hunc modum: Ἡσαίας πρὸ γυλιῶν ἑγγύς ἐτῶν, καὶ βλέπων ὡς σκηνὴν τὴν Σιών, εἶπεν· Ἐγκαταλειφθήσεται ἡ θυγάτηρ Σιών ὡς σκηνὴ ἐν ἀμπελωνί, καὶ τὸ ἐξῆς· Ἡ πόλις ἐπι οὐνοεστρακίαι, καὶ ἀγοραὶ κεκαλιωμένη, καὶ τὸ ἀξίωμα περιβεβλημένη Σιών, ὡς ἀγρὸς ἀροτραθήσεται. Κάκεινος προλέγων τὸ νῦν ἐφ' ἡμῶν πληρωθὲν. Καὶ τὸ ἀκριβὲς ὄρα τῆς προφητείας. Καὶ νῦν ὁ λόγος πεπλήρωται· *Isaias ante annos prope mille, et tabernaculi iustarum Sion videns, ait: « Derelinquetur filia Sion tanquam tentorium in vinea, »* etc. *Urbs adhuc consistens, et foris exornata, et dignitate circumdata Sion, tanquam ager arabitur. Et ille prædicebat, quod nunc temporibus nostris completum est. Ac vide accuratam prophetæ diligentiam. Et nunc sermo ille adimpletus est. De Sionis, eo quo Cyrillus tempore scribebat, vastitate, et completo Isaiæ vaticinio, vid. Euseb., l. v *Demonstr.*, e 13, p. 273, et lib. viii, p. 185; Optatum, lib. iii *cont. Donatist.**

(5) *Εἰς ἄλλα ἀπαλασθῆς*. Hæc eod. Coisl. et

παρθενίας; οὐχὶ πολλὰκις ἀνθρώπος ἐν παλατίῳ ἄ
 διαπρέπων, κατέπτωσεν πλοῦτου καὶ ἀξίας, διδαχθεὶς
 ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου; οὐχὶ πολλὰκις νέος,
 ἔρως κάλλος, ἐκάμμυσε τὸ βλέμμα, καὶ ἔφυγε τὸ
 ἕλεν, καὶ ἐξέφυγε τὸν μολυσμὸν; Πῶθεν γένοιτο τοῦ-
 το, ζητεῖς; Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐδίωξε τὸν νουὸν τῆν
 ψυχῆν. Τοσαῦται πικροῦνται ἐν κόσμῳ, καὶ ἀκτινο-
 νοῦσαι Χριστιανοὶ διὰ τί; διὰ τῆν τοῦ Πνεύματος
 ἐπαγγελίαν (1). Τίμιον ὡς ἀληθῶς τὸ Πνεῦμα τὸ
 ἅγιον, τὸ ἀγαθόν· εὐχότως βαπτίζομεθα εἰς Πατέρα, καὶ
 εἰς Υἱὸν (2), καὶ εἰς ἅγιον Πνεῦμα. Ἄνθρωπος
 εἶναι σῶμα φορῶν, δαίμονιν ἀγρωστάτους πολλοὺς πα-
 λαίει· καὶ πολλὰκις ὁ δαίμων, ὁ σπύρειος δεσμοῦς
 ὑπὸ πολλῶν μὴ κρατούμενος, λόγος εὐχῆς ἐκπα-
 τήθη ὑπ' αὐτοῦ, διὰ τῆν ἐν αὐτῷ δύναμιν τοῦ ἁγίου
 Πνεύματος· καὶ τὸ ἀπλοῦν ἐμψύσμα (3) τοῦ ἐπορ-
 κίζοντος, πῦρ γίνεται τῷ μὴ φαινομένῳ. Μέγαν τολ-
 μῶν ἔχοντα παρὰ Θεοῦ σύμμαχον καὶ προστάτην,
 μέγαν διδάσκαλον Ἐκκλησίας, μέγαν ὑπερασπιστὴν
 ὑπὲρ ἡμῶν. Μὴ φοβηθῶμεν τοὺς δαίμονας, μήτε
 τὸν διὰβολόν· μελλῶν γὰρ ὁ ἡμῶν ὑπερασπιστὴς (4)
 μόνον ἀνοίξομεν αὐτῷ τὰς θύρας· περιβρῆται γὰρ
 δευτῶν τοῖς ἀξίους, καὶ ζητῶν τίτι γαρίσσεται τὰς
 θύρας.

11 Math. xxviii, 19. 12 Sap. vi, 17.

Grod. lectio, quae emendantur editi, dum ferunt, εἰς
 ἄλλας ἀπλόθης, in alias abeas, quae scriptura ma-
 nifesto transpositione unius litterae, ex alia facta
 est.

(1) Ἐπαγγελίαν. Coisl., Roe, Casaub. habent,
 διδασκαλίαν. Ea vox superioribus, ἔκτινον ἰστί δι-
 δασκαλία, ἔκτινοι διδάσκοντες, etc., conventientior
 videtur. Naud tamen aliena est loci huius, stylo
 Cyrilli, vox ἐπαγγελία, quae etiam significat do-
 ctрина, enuntiatio, praedicatio. Vide notata a nobis
 cat. 5. num. 12. Doctrina haec Spiritus sancti non
 est sola mentis illustratio, sed voluntatis impulsus.
 Vi e sup. num. 12.

(2) Εἰς Υἱόν. Praepositionem εἰς, quae Patris et
 Spiritus sancti nomini praemittitur, Filii quoque
 nomini adiungimus, ex codd. Roe et Casaub. At
 ea soli Patris nomini praerigitur in cod. Coisl.

(3) Ἐμψύσμα. Editi solum, ψύσμα. Secuti
 sumus codd. Coisl., Roe, Casaub. et morem Cy-
 rilli, quoties de insufflatione in exorcismis loquitur,
 ἐμψύσματος, et ἐμψύσθην vocabulis utentis.
 Vide Procat. num. 9; cat. 20, num. 3. Paulo po-
 t, loco τῶν μὴ φαινομένων, ex cod. Coisl. scripsimus,
 τῷ μὴ φαινομένῳ. Daemoni enim in homine latentē
 exorcismum ignis adurentis loco esse tradit: ut
 etiam docet locis mox citatis. Sequentia, μέγαν
 τολμῶν, etc., videntur a sancto Nilo transcripta l. 1,
 epist. 222. et lib. II, epist. 204. Προστάτης in bello
 est proprie qui ante prima signa consistit, alios
 suo corpore protegit, agenda praescribit, auxilia
 suppeditat. Vide infr. num. 22. Aliquando est ge-
 neratim praefectus sive praepositus. Sic II Ma-
 chab. III, 4, Benjamin dicitur praestātēs templi.

(4) Ἡμῶν ὑπερασπιστὴς. Vocem ἡμῶν ex codd.
 Roe et Casaub. ascribimus. Verba, περιβρῆται
 ζυτῶν, ex libro Sapientiae, in quo de sapientia di-
 cuntur, sumpta; ad Spiritum sanctum transtulit
 Cyrillus, imitatus Origenem, cuius haec verba praef-
 atus in Cauticum: Hic ergo Paraclitus circuit
 quærens, si quas inveniat dignas et capaces animas,
 quibus revelet magnitudinem charitatis ejus quae in

struente? nonne persæpe homo in palatiis conspi-
 cendus, opes et dignitate coospuit, a Spiritu sancto
 eductus? nonne plerumque adolescens, speciosam
 formam conspiciens, oculos compressit, et videre
 declinavit, et inquinamentum effugit? Unde illud
 factum, rogas? Spiritus sanctus adolescentis mentem
 non educit. Tot sunt avaritiæ cupiditates in
 mundo, et paupertatem voluntariam sectantur
 Christiani. Quamobrem? Propter Spiritus sancti
 intimam præsentiam. Pretiosa res vere Spiritus
 sanctus, bonus: merito baptizamus in Patrem, et
 in Filium, et in Spiritum sanctum¹¹. Homo corpus
 adhuc circumferens cum ferissimis multo luctatur
 daemonibus (5); et sæpe daemon qui ferreis vinculis
 a multis retineri non poterat, ab illo per virtutem
 Spiritus sancti in eo existentem, verbis precum
 retentus et donitus est: ac simplex exorcizantis
 insufflatio invisibilis [hosti] ignis efficitur. Magnum
 igitur a Deo habemus auxiliatorem et protectorem;
 magnum Ecclesie doctorem, magnum pro nobis
 propugnatorem. Ne formidemus daemones, neque
 diabolum; major est enim qui propugnator noster
 est: tantum illi ostia 255 aperiemus; circumit
 enim quærens dignos¹², et requirens quoniam
 muneribus impertiat.

Deo est. Hæc autem a Cyrillo dicuntur sine ulla
 præventionis ejus gratiæ, quam tantopere numeri
 hujus initio commendavit, injuria. Nam illa uberi-
 ora Spiritus sancti dona, de quibus loquitur, ea
 sunt, quæ merito fidei et orationis, ac legitimi præ-
 cedentium gratiarum usus conferuntur; vide cat. 1,
 num. 5; cat. 17, num. 37. Ipsum autem Spiritum
 sanctum fidem impartiri docet cat. 17, num. 21,
 preces in nobis informare, infra num. 20, et ad
 cætera pietatis opera nos instruere, sup. num. 12,
 infra num. 22. Cum ergo hortatur audientes, ut
 illi ostia aperiant, et cat. 17, num. 19, jubet ut
 unusquisque se præparet ad suscipiendam ejus
 gratiam, mihi omnino loqui videtur de gratia in
 illos baptismi et confirmationis tempore adventu-
 ra. Vide infra num. 26; cat. 17, num. 36 et 37;
 cat. 21, n. 4 et 7.

(5) Luctatur cum daemonibus. Intelligit conten-
 tionem exorcizantis, qui rem habens cum dæmo-
 num cæterva hominem miris nodis agitantium,
 clamoribus, motibus, etc., modo prece ad Deum
 fusa, modo exsufflationibus, increpationibus, minis,
 crucis signo, modo jussu et imperio in nomine Do-
 mini, modo maibus in furentem injectis, dæmo-
 nes ab obsessio corpore effugare magno conatu la-
 borabat. Vide Sev. Sulp., dial. 3, num. 6. Hic au-
 tem Cyrillus, ut et sup. num. 12, inf. num. 22, et
 hom. in Paralyt., num. 16, vim ejusdem dæmones
 per exorcismum, ad speciale donum Spiritus sancti
 revocare videtur; quælia illis temporibus in sacra-
 mento chrismatum non raro dabatur a Deo, cat. 17,
 num. 37. Quamobrem cat. 20, num. 3, dæmones
 uri et effugari ait per insufflationes Sanctorum;
 hincque per vim Spiritus sancti in exorcizante inhabi-
 tantis. Ex quo colligerem adhuc in Ecclesia Hiero-
 solymitana pristinum illum morem viguisse, ut
 culibet fidei cuergumenos exorcizare liceret; quod
 hujus temporis conciliis fieri prohibitum est sine
 episcopi promotione: vel ad eum ordinem promo-
 tus non fuisse, nisi in quibus huc donum sese ali-
 qua significatione prodidisset. Atqui multos san-
 ctos legitimus in hoc tempore hoc dono sine ulla

XX. Vocatur autem Paracletus [sive consolator] A eo quod consoletur, hortatu erigat, et subleuet infirmitatem nostram. Siquidem hoc ipsum, quid oraturi simus sicut oportet, non novimus; verum ipse Spiritus intercedit pro nobis gemitibus inenarrabilibus¹¹, apud Deum nempe, ut res ipsa declarat. Saep̄ propter Christum contumeliosis affectibus quispiam, injuste dedecori habitus est; martyrium imminet, tormenta undique, et ignis, et gladii, et bestiae, et praecipitium; ¹² sed Spiritus sanctus suggerit dicens: *Sustine Dominum*¹³, o homo: exigua sunt quae [in te] fiunt, magna quae donantur; modici temporis laborem perpersum, aeternum futurus es cum angelis: *Non sunt dignae perpressiones hujus temporis, ad gloriam quae erga nos reuelanda est*¹⁴. Homini depingit regnum caelorum, demonstrat et deliciarum paradysum¹⁵, ac martyres, corporeo quidem vultu iudiciis necessario praesentes, virtute tamen et potentia in paradiso jam versantes, dura illa quae videntur consuebat.

XXI. Vis autem nosse Spiritus sancti potestate martyres testimonium reddere? Dicit ad discipulos Salvator: *Cum traxerint vos ad signagos, et magistratus ac potestates, ne solliciti sitis qua defensione utamini, aut quid dicatis. Spiritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora, quae oporteat dicere*¹⁶. Impossibile est nauque pro Christi testimonio martyrium perpeti, nisi per Spiritum sanctum quis perpetiatur. Si enim nemo potest dicere Dominum Jesum Christum, nisi in Spiritu sancto¹⁷; eoquis suam ipsius vitam pro Jesu daturus est, nisi in C Spiritu sancto?

XXII. Magnum quiddam, et omnipotens in donis, et admirabile, Spiritus sanctus. Cogita, quot nunc hic assidetis, quot animae adsumus. Unicuique convenienter operatur; et medius astans¹⁸ uniuscujusque compositionem videt; videt et cogitationem et conscientiam, quidque et loquamur et mente agitemus. Magnum quidem est id quod modo dixi, sed adhuc tenue. Consideres velim, neute ab eo illustratus, quot sicut totius hujusce parociae Christiani; quotque totius provinciae Palaestinae.

¹¹ Rom. viii, 26. ¹² Vid. sup. n. 12. ¹³ Psal. xxvi, 14. ¹⁴ Rom. viii, 18. ¹⁵ Gen. ii, 15. ¹⁶ Luc. xii, 11, 12. ¹⁷ I Cor. xii, 3. ¹⁸ Agg. ii, 6.

episcopali consecratione usos, ut Hilarionem in D Palaestina.

(1) Τῆς δόσεως ἡμῶν. Roe et Casaub., τῆ ἀσθενείᾳ· magis accedit ad textum Apostoli, qui habet, ταῖς ἀσθενείαις.

(2) Ὑποφθέγγεται. Ex cod. Coisl. multo melius quam ἀποφθέγγεται, dum de intima in mentem suggestionem agit. Vox consequens, τὸν Κύριον, omittitur in Coisl., Roe, Casaub. Inferius, eadem auctoritate et ratione qua scripsimus, ὑποφθέγγεται, posuimus etiam, ὑποδέκνυσαι, pro ἀποδέκνυσαι.

(3) Λέγει πρὸς τοὺς, etc. Particulam δὲ in editis voci λέγει subjectam explosimus, fuli codd. Coisl., Roe, Casaub., Grod.

(4) Διά, etc. Particulam διὰ restituumus ex codicibus Roe, Casaub. et Grod. Paulo post, loco Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, codd. Coisl., Roe, Casaub. habent in recto, Κύριος Ἰησοῦς absque Χριστός,

K'. Παράκλητος δὲ καλεῖται, διὰ τὸ παρακαλεῖν καὶ παραμυθεῖσθαι, καὶ συναντιλαμβάνεσθαι τῆς ἀσθενείας ἡμῶν (1). Τὸ γὰρ, τί προσευξόμεθα καθ' ὃ δεῖ, οὐκ οἴδαμεν· ἀλλ' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ὑπερτερνυχνάει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις· ὅλην δὲ, ὅτι πρὸς τὸν Θεόν. Πολλάκις, διὰ Χριστὸν ὀρθοσθεῖς, τιμώσθη τις ἀδικῶς· μαρτύριον ἐπέστηκε· βάσανοι πανταχῶθεν, καὶ πῦρ, καὶ εἶψα, καὶ θῆρες, καὶ βυθὸς· ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑποφθέγγεται (2), λέγον· Ὑποφθέγγεται τὸν Κύριον, ἀνθρώπε· μικρὰ τὰ γινόμενα, μεγάλα τὰ δωρούμενα· ὀλίγον χρόνον καμῶν, αἰωνίως εἶναι μέλλεις μετὰ ἀγγέλων· Οὐκ ἔδει τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ, πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς. Διαγράφει τῷ ἀνθρώπῳ βασιλείαν οὐρανῶν, ὑποδείκνυσαι καὶ τὸν παράδεισον τῆς τρυφῆς· καὶ οἱ μάρτυρες, τὰ πρόσωπα μὲν τοῦ σώματος πρὸς τοὺς δικαστὰς ἐξ ἀνάγκης ἔχοντες, τῇ δὲ δυνάμει λατῶν ὄντες ἐν παραδείσῳ, κατέκτυσαν τῶν φαινόμενων χαλεπῶν.

KA'. Καὶ θέλεις γινῶναι, ὅτι τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου Πνεύματος οἱ μάρτυρες μαρτυροῦσι; Λέγει πρὸς τοὺς (3) μαθητὰς ὁ Σωτὴρ· Ὅταν δὲ φέρωσιν ὑμᾶς ἐπὶ τὰς συναγωγὰς, καὶ τὰς ἀρχάς, καὶ τὰς ἐξουσίας· μὴ μεριμνήσητε, πῶς ἀπολογησῆσθε, ἢ τί εἰπήτε. Τὸ γὰρ ἅγιον Πνεῦμα διδάξει ὑμᾶς ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, ἃ δεῖ εἰπεῖν. Ἀδύνατον γὰρ μαρτυρῆσαι περὶ τοῦ Χριστοῦ, ἐὰν μὴ τις διὰ (4) Πνεύματος ἁγίου μαρτυρῆσῃ. Εἰ γὰρ οὐθεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ· τὴν ζωὴν ἄρα τίς ἑαυτοῦ εἰδὼσαν ὑπὲρ Ἰησοῦ, ἐὰν μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ;

KB'. Μέγα εἶστι, καὶ παντοῦναμον ἐν χριστιανισμῷ καὶ θαυμάσιον, τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Λόγιατις, πόσοι καθέξεσθε νῦν, πόσοι ψυχὰ πάρεσμεν. Ἐκάστῳ προσφόρος ἐνεργεῖ· καὶ μέσον παρὸν, βλέπει ἐκάστου τὸν τρόπον, βλέπει καὶ τὸν λογισμὸν καὶ τὴν συνέλησιν, καὶ τί λαλοῦμεν καὶ τί νοοῦμεν (5). Μέγα μὲν ἀληθὲς τὸ ῥηθὲν, ἀλλ' ἔτι μικρόν. Βλέπε γὰρ μοι, τὴν θείαν οὐρανὴν φωταγωγηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, πόσοι εἰς Χριστιανὸν τῆς παροικίας ταύτης πάσης, καὶ πόσοι τῆς ἐπαρχίας πάσης τῆς Παλαιστίνης. Καὶ

quomodo legisse videtur vulgatus interpres I Cor. xii, 3: *Nemo potest dicere, Dominus Jesus*, etc., Prior lectio Graecis auctoribus magis sueta. Vide Basil. in psal. xxvii, pag. 170. imo et Latinis multis usitata est. Paulo post, loco τὴν ζωὴν, etc. sic habetur in Roe, et Casaub. . Πῶς δύναται τις ὑπὲρ αὐτοῦ μᾶλλον βασάνου καὶ θανάτου παρρησιάζεσθαι, εἰ μὴ, etc., *Quemadmodum poterit quis pro ipso ad supplicia et necem usque libertatem incedi, nisi, etc.*

(5) Καὶ τί νοοῦμεν, et quid cogitemus. In cod. Coisl. loco νοοῦμεν, habetur, πιστεύομεν, quid credamus. At in Roe et Casaub. utrumque legitur, τί νοοῦμεν, καὶ πιστεύομεν, quid cogitemus et credamus. Paulo post, ex Roe et Casaub. scripsimus ὑπ' αὐτοῦ, pro ὑπ' αὐτῶν. Vide sup. num. 5; cat. 17, num. 3. Mox verba, τῆς παροικίας ταύτης πάσης, καὶ πόσοι, quorum loco in impressis habetur

παύων τον νουν από της επαρχίας εις την Ρω-
 μάτων πάσαν βασιλείαν· και εκ ταύτης, βλέπε μοι
 πάντα τον κόσμον· Περσών γένη, και Ἰνδῶν ἔθνη,
 Γόθους, και Σαυρομάτας, Γάλλους, και Ἴσπανούς,
 και Μαύρους, Αἰθίους, και Αἰθίοπας, και τοὺς λοι-
 ποὺς ἀκατανομήτους ἤμην· πολλὰ γὰρ τῶν ἐθνῶν
 οὐδ' εἰς ὀνομασίαν ἤμην ἤθε. Βλέπε μοι ἐκάστου
 ἔθνους ἐπισκόπους, πρεσβυτέρους, διακόνους (1), μο-
 νάζοντας, παρθένους, και λοιποὺς λαϊκοὺς· και βλέ-
 πε τον μέγαν προστάτην, και τῶν χαρισμάτων
 πάροχον· ὅπως ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ, τῷ μὲν ἀγνοίαν,
 τῷ δὲ ἀειπαρθενίαν, ἄλλῳ δὲ ἐλεημοσύνην (2), ἄλλῳ
 δὲ ἀκτιμωσύνην, ἄλλῳ δὲ ἀπέλασιν πνευμάτων ἀντι-
 κειμένων διδῶσι. Καὶ ὅσπερ τὸ φῶς μὴ τῆς ἀκτι-
 νος προσβολῆ καταυγάζει τὰ πάντα· οὕτως και τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον, φωτίζει τοὺς ἔχοντας ὀφθαλμοὺς·
 εἰ γὰρ τις ἀβλεπῶν (3) μὴ καταξιοῦται τῆς χάρι-
 τος, τῷ μαινομένῳ τῷ Πνεύματι, ἀλλὰ τῇ ἑαυτοῦ
 ἀπιστίᾳ.

ΚΓ'. Εἶδες αὐτοῦ την δύναμιν, την ἐν παντὶ τῷ
 κόσμῳ. Μὴ μείνης (4) λοιπὸν ἐπὶ γῆς, και ἐπὶ τὰ
 ἄνω ἀνάβηθι· ἀνάβηθι μοι τῇ διανοίᾳ και εἰς πρῶ-
 τον οὐρανόν, και βλέπε μοι τοσαύτας ἐκαὶ μυριάδας
 ἀναριθμήτους ἀγγέλων. Ὑπερανέστη τοὺς λογι-
 σμοὺς, εἰ δύνασαι, και ἀνωτέρω βλέπε μοι και ἀρ-
 χαγγέλους, βλέπε μοι και πνεύματα· βλέπε δυνά-
 μεις, βλέπε ἀρχάς, βλέπε ἐξουσίας, βλέπε θρόνους,
 βλέπε κυριότητας. Τούτων πάντων ἐπιστάτης (5)

¹ Vid. cat. 17. n. 3 et sup. n. 3.

una vox, ταύτης, adjectivum ex codicibus Coisl. u.
 Othob., Roe, Casaub. atque etiam Grodecio. Habe-
 tur similis gradatio catech. 6, num. 3.

(1) Διακόνους. Addit Coisl., ὑποδιακόνους, sub-
 diaconos.

(2) Ἄλλῳ δὲ ἐλεημοσύνην. Hæc in impressis
 præterita restituitur ex Coisl., Roe, et Casaub.
 cetera. Post, ante didicit, habetur in Coisl., θεῆς
 δυνάμει και ἐξουσίᾳ, divina virtute et potestate lar-
 gitur.

(3) Ἀβλεπῶν. Ex Roe et Casaub. emendavi-
 mus quod impressi habent, ἀβλεπῶν.

(4) Μὴ μείνης, etc. In editis verba, μὴ μείνης
 λοιπὸν, his occurrunt, ante et post και ἐπὶ τὰ ἄνω
 ἀνάβηθι, atque in secundo tantum loco additur,
 ἐπὶ γῆς. Cum a codd. Coisl., Roe, Casaub., Othob.
 et Grod. absit hæc repetitio, ea verba senuel scri-
 bere contenti fuimus. Verba, και ἐπὶ τὰ ἄνω κα-
 τὰ ἄνω, desunt in codd. Coisl., Roe, Casaub. At ea
 legit Grodecius, cuius ex versione ea post verba, ἐπὶ
 γῆς, collocavimus. Turbata hic est Coisl. codicis
 scriptura, que sic habet: Μὴ μείνης ἐπὶ γῆς, ἀνά-
 βηθι λοιπὸν, και ἐπὶ γῆς ἀνάβηθι μοι τῇ διανοίᾳ,
 etc. In Oth. planius post τῷ κόσμῳ· Ἀνοῦν και ἐπὶ
 τὰ ἄνω ἀνάβηθι, μὴ μείνης ἐπὶ γῆς, ἀνάβηθι μοι, etc.

(5) Πάντων ἐπιστάτης, etc. Vox ἐπιστάτης,
 Christo ab apostolis tributa apud Lucam, a vulgato
 interprete vertitur præceptor. Hic autem ponitur ut
 titulus distinctus a διδασκάλῳ. Quapropter rectorem
 vultimus. Item est hic ἐπιστάτης angelorum, ac
 cat. 17, num. 13, διοικητῆς animarum. Hæc autem
 magnificentioribus adhuc titulis aucta leguntur in
 cod. Coisl., Τούτων πάντων δεσπότης και δημοου-
 ρῆς κατὰ Θεοῦ, διδασκαλος, και ἀγιοποιεὶς παραστά-
 τής, ὁ Παράκλητος· Horum omnium dominus, et
 creator a Deo, doctor et sanctificator adjutor, Pa-
 racticus est. Additamentum esse manifestum est,

Rursus protende mentem ab hac provincia in totum
 Romanorum imperium; et ab hoc aspectum con-
 verte in mundum universum; Persarum genera,
 et Indorum nationes, Gothos et Sauronatas, Gal-
 los, Hispanosque, Mauros et Afros, et Æthiops,
 et reliquos, quorum nec nomina novimus: multi
 sunt enim populi, quorum ne ipsa quidem
 nomina ad notitiam nostram devenere. Conspice
 ejusque gentis episcopos, presbyteros, diaconos,
 monachos, virgines, et reliquos laicos: et vide
 magnum rectorem ac præsidem, donorumque lar-
 gitorem; quomodo in omni mundo illi pudicitiam,
 isti perpetuam virginitatem, huic misericordiam
 [vel elemosynæ conferendæ studium], alii pauper-
 tatis studium, alteri adversantium spirituum estu-
 gandi vim attribuit; et quemadmodum lux uno
 radii coniecto omnia collustrat, sic et Spiritus
 sanctus eos qui oculos habent illuminat. Nam si
 quis cæcitiens gratia minime donatur, ne Spiritum
 ille, sed suam ipsius incredulitatem accuset.

XXIII. Vidisti potestatem illius quam in universo
 mundo exercet. Jam ne humi delixa sit mens tua,
 sed et ad supra conscende: cogitatione ascende
 usque in primum cælum, et contempera tam multa
 que tibi existunt innumerabilia angelorum millia.
 Cogitatione etiam, si potes, ad altiora entere;
 conspice archangelos, conspice et spiritus (6);
 vide virtutes, vide principatus, vide potestates,
 vide thronos, dominatious vide. ¹ Horum omnium

quæquam doctrinæ Cyrilli consentaneum, e verbis
 ejus fere expressum. Nam dominum omnium una
 cum Patre et Filio Spiritum sanctum dicit cat. 8,
 num. 5: Τὰ σύμπαντα εὐλοῖα, ἐκ τοῦ ἐνός Υἱοῦ, ἐν
 ἁγίῳ Πνεύματι θωλεῖται τῷ δεσπότη. Doctorum et
 sanctificatorem, tum hic, tum alibi passim docet.
 Quod hic dicitur παραστάτης, supra Cyrillus dixit
 num. 19, σύμμαχον, προστάτην, ὑπερασπιστήν,
 ὑπεραγωνιστήν. Vocem δημοουρῆς, non ita discrete
 solet Spiritui sancto tribuere. Hanc enim Patris res
 condendas Filio significanti, et Filio unti Patris
 condenti, propriam facere, ac solum Spiritui sancto
 rerum a Patre per Filium conditarum sanctifica-
 tionem adjudicare videtur, cat. 16, num. 3, et cat.
 17, n. 3, num. 24. Haud tamen eum excipit a crea-
 tionis munere, sive cum unam trinum operationem
 esse docet cat. 16, num. 24, Patrem per Filium cum
 Spiritu sancto omnia largitur; sive cum unum tribus
 in res creatas dominium competere ait, quod
 dominium ex titulo creationis repetitur, cat. 10,
 num. 5; seu tandem cum Spiritui sancto nulla in-
 terveniente creatura, Christi corporis formationem
 tribuit, cat. 12, num. 32, et cat. 17, num. 6, quod
 opus divine manus et ipsius Christi esse agnoscit
 catech. 12, num. 25.

(6) Conspice et spiritus, etc. Spiritus uti ordi-
 nem angelicum a cæteris distinctum numerare vi-
 detur; uti et Constit. apostol. lib. vii, cap 55, πνεύ-
 ματα vocεῖ, distinctum quemdam angelicum ordi-
 nem constituunt. Marius Victorinus, lib. iv cont.
 Arianos, pag. 285, numerat angelos, glorias, thronos,
 spiritus. Sanctus Leo, serm. 5 in anniver. Assumpti.
 sue, cap. 2, scribit: Famulabantur elementa,
 ministrabant spiritus, angeli serviebant. Sed correxit
 Quesnellius: Famulabantur elementa, spiritus
 angelici serviebant. Quamvis Cyrillus novem con-
 suctos angelorum ordines in Liturgia memoratos

a Deo datus praefectus, et magister et sanctificator, A Paracletus. Eo opus habent Elias, et Eliasæus, et Isaias, ex hominum ordine; eo, ex angelorum sorte, Michael et Gabriel. ²¹ Nulla generaturum [seu creaturum] rerum ipsi honore par; nam omnia angelorum genera, et exercitus omnes simul collecti, nullam cum Spiritu sancto paritatem aequalitatemque sustineant. Hæc omnia legit et obscurat summe bona Paracleti potestas. Illi siquidem in ministerium mittuntur ²²: hic vero scrutatur etiam profunda Dei, sicut Apostolus ait: *Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim novit hominum ea quæ sunt hominis, nisi spiritus* **257** *hominis qui est in ipso? sic et quæ Dei sunt, nemo novit præter Spiritum Dei* ²³.

XXIV. Hic de Christo in prophetis prædicavit: B hic in apostolis operatus est; hic ad hodiernam usque diem in baptisate animas obsignat. Et Pater quidem dat Filio, et Filius communicat Spiritui sancto (1). Ipse enim Jesus est, non ego, qui ait: *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo* ²⁴; de-

²¹ Vid. cat. 11, n. 11. ²² Heb. 1, 14. ²³ I Cor. 11, 10 et seqq. ²⁴ Math. xi, 27.

recenseat cat. 23, num. 6, indefinitum tamen eorum numerum existimavit. Vide cat. 6, num. 3; cat. 11, num. 11 et 21; cat. 15, num. 24.

(1) *Pater dat Filio, et Filius communicat Spiritui sancto.* Luculenta processiois Spiritus sancti ex Patre et Filio professio. Eodem enim modo Filium Spiritui sancto dare docet, quomodo Pater dat Filio. Vide et cat. 17, num. 19. Atqui hæc Patris donationem vi æternæ generationis affirmat cat. 7, num. 5, et cat. 10, num. 9. Præterea, cat. 17, num. 3, Spiritum sanctum Patri et Filio semper adesse, et solida prædium hypostasi docens, negat eum esse spiritum qui ex ore et labiis Patris aut Filii loquendo vel respirando formetur; agnosceus ex Patre aut Filio, sed sublimiori modo, originem habere; quandoquidem probaverat num. 4, tam Filii quam Patris Spiritum esse. Tertio, cat. 17, num. 18, non aliam Christi, aliamque Spiritus sancti gratiam esse affirmat: sed Patrem, qui omnia dedit in manu Filii, hanc ipsi dedisse potestatem, ut cuicumque vellet sancti Spiritus gratiam daret. Ea autem potestas Filio, secundum doctrinam Cyrilli, ab æterno data est, ut patet ex citatis cat. 7 et 10 locis. Ea quoque gratia Spiritus sancti nihil est a Spiritu sancto distinctum; vide cat. 17, num. 14. Filius igitur ab æterno Spiritum sanctum producit. Postremo, cat. 17, n. 19, Spiritum sanctum vel ejus gratiam, vocat vinum intelligibilis vineæ, nimirum Christi: a Christo igitur profectum existimat Spiritum sanctum. Hæc adeo diserta, ut magis ex Filio solo originem Spiritus sancti trahere videatur, quam illam originem iudicari.

(2) *Ἐλισσαίος.* Eam vocem omittunt Coisl. et Grod.: at Goblin. post Isaiam addit Moysen: *Ἠσαίας ὁμοῦ καὶ Μωϋσῆς, ἐν ἀνθρώποις.*

(3) *Τὸ γὰρ Πνεῦμα.* Vocem Πνεῦμα in editis, incuria, putamus, præternissam luc revocavimus ex Coisl. cod. et sacro textu hic allegato.

(4) *Τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.* His verbis in cod. Coisl. hæc subjuncta reperit: *Καὶ τὰ μὲν ἔστιν ἐξ οὐκ ὄντων γεννητὰ, τὸ δὲ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἀεὶ ἐκπορευόμενον. Καὶ τὰ μὲν ἔστιν ἀλλοιωτὰ καὶ τρεπτὰ, ἅτε γεννητὰ ὄντα, κἀν μὴ ἀλλοιοῦνται ἢ τρεπτοῦνται· τὸ δὲ ἔστιν ἀναλλοιωτὸν ἢ ἀτρεπτόν, ἅτε ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ τυγχάνον καὶ τῷ Υἱῷ.* Et illi quidem ex non

παρὰ Θεοῦ, καὶ διδασκαλός, καὶ ἀγιοποιεὶς ἡ Παράκλητος. Τοῦτου χρεῖαν ἔχει Ἥλιας, καὶ Ἐλισσαίος (2), καὶ Ἠσαίας, ἐν ἀνθρώποις· τοῦτου χρεῖαν ἔχει Μιχαὴλ, καὶ Γαβριὴλ, ἐν ἀγγέλοις. Οὐδὲν αὐτῶ τῶν γεννητῶν ἴστίον· τὰ γὰρ τῶν ἀγγέλων γένη, καὶ αἱ στρατιαὶ πῶσαι ὁμοῦ συναχθεῖσαι, οὐ φέρουσιν ἴστίητα πρὸς τὸ ἅγιον Πνεῦμα· καλύπτει ταῦτα πάντα τοῦ Παρακλήτου ἡ πανάγαθος δύναμις. Καὶ τὰ μὲν ἔστιν εἰς ἀποστείλλεσθαι, τὸ δὲ ἐρευνᾶ καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, καθὼς ὁ Ἀπόστολος φησὶ· *Τὸ γὰρ Πνεῦμα (3) πάντα ἐρευνᾶ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. Τίς γὰρ ὄσθεν ἀνθρώπων τὸ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς ἔγνωκεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ (4).*

ΚΔ'. Τοῦτο περὶ Χριστοῦ ἐκτρυφῶν ἐν προφηταῖς· τοῦτο ἐνβραγγητὸν ἐν ἀποστόλοις· τοῦτο μέχρι σημερον (5) ἐν βαπτισματι σφραγίζεται τὰς ψυχὰς. Καὶ Πατὴρ μὲν δίδωσιν Υἱῷ, καὶ Υἱὸς μεταδίδωσιν ἅγιον Πνεῦμα. Ἀλλὰ τὸ γὰρ ἔστιν ὁ Ἰησοῦς ὁ λέγων· οὐκ ἔγω· Πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μου·

exstantibus facti sunt, hic vero ex Deo semper [seu ab æterno] procedit. Illi quoque mutationi et conversioni obnoxii sunt, utpote facti; etiam si non mutantur, aut convertantur: hic vero immutabilis est, et conversionis incapax, cum sit videlicet Patri consubstantialis et Filio. Eadem Latine habebatur hoc loco in Grodicensi versione: nisi quod ubi legimus, κἀν μὴ ἀλλοιοῦνται, vertit: *tametsi jam ex gratia non mutantur; et pro ὁμοούσιον τυγχάνον, scripsit, unus exsistens cum.* Hæc pericloe, quæ ex Athanasio epist. 1 ad Serapion., num. 26. expressa videtur, omnino in hunc locum iudicio nostro immissa est, aut a Cyrillo posterius adjecta. Primo enim, quod angeli nec mutari, nec converti dicuntur, non satis consentaneum videri possit Cyrilli doctrinæ, cat. 2, num. 10, qua docet angelos etiam in peccata labi, quæ divina venia indigeant: tametsi ejusmodi mutatio non sit, qua a Dei voluntate et felici statu suo recedant. Secundo, vix credibile est Cyrillum consubstantialem Patri et Filio Spiritum sanctum dixisse, qui ab hujus vocis usurpatione, dum de Filio loqueretur, et dedita quidem opera, ut videtur, abstinuit. Certe Theophrastus tempore nullibi vocabulum istud in Cyrilli *Catechesibus* observabatur. Quanquam autem hæc verba Cyrillo abjudicem, haud tamen alienam ipsi de Spiritu sancto doctrinam in iis contineri existimo. Nam Spiritum sanctum natura immutabilem sine dubio censet, qui omnium utaturum sanctificatorem, et auxiliatorem quo roboratur, agnoscit, sup. num. 19, 20, 21, qui vim ejus omnis boni continentem affirmat, num. 23, ἡ πανάγαθος δύναμις. Consubstantialitatem esse cum Patre et Filio docet, cum tres unum Deum esse statuit, sup. num. 4, Spiritumque paternæ divinitatis cum Filio participem affirmat, cat. 6, num. 6.

(5) *Μέχρι σημερον.* Ad hæc verba scholium illud additur in margine cod. Roe: *Σημεῖωσαι περὶ τοῦ ἁγίου βαπτισματος· Nota de sancto baptisate.* Eadem vero habentur cat. 3, num. 3; et cat. 17, num. 35. Verba, καὶ Πατὴρ μὲν, etc. usque ad οὐκ ἄλλα Πατὴρ, etc., desunt in cod. Otobii; forte quia Catholica Latinorum de Spiritus sancti processione sententiæ favebant, ab Græculo librario prætermissa.

καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λέγει· Ὅταν ἔλθῃ ἡ
ἐκείνος, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, καὶ τὰ ἐξῆς,
ἐκείνος ἐμὲ δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἔμου λαμβάνει (1),
καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Ὁ Πατὴρ δὲ ὁ Υἱοῦ, σὺν ἁγίῳ
Πνεύματι, τὰ πάντα χαρίζεται. Οὐκ ἄλλα (2) Πατὴρ
χαρίσματα, καὶ ἄλλα Υἱοῦ, καὶ ἄλλα ἁγίου Πνεύμα-
τος· μία γὰρ ἡ σωτηρία, μία ἡ δύναμις, μία ἡ πί-
στις. Εἰς Θεός, ὁ Πατὴρ· εἰς Κύριος, ὁ μονογενὴς
αὐτοῦ Υἱός· ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ, ὁ Παράκλητος.
Καὶ αὐταρκῆς ἡμῖν εἶδέναι ταῦτα· φύσιν δὲ ἢ ὑπό-
στασιν (3) μὴ πολυπραγμονεῖ. Εἰ γὰρ ἦν γεγραμμέ-
νον, ἐλέγομεν· ὁ οὐ γέγραπται, μὴ τολμήσωμεν. Αὐ-
ταρκῆς ἡμῖν εἶδέναι πρὸς σωτηρίαν, ὅτι ἐστὶ Πατὴρ,
καὶ Υἱός, καὶ ἅγιον Πνεῦμα.

ΚΕ'. Τοῦτο τὸ Πνεῦμα κατήλθεν ἐπὶ τοὺς ἔβδομη-
κοντα πρεσβυτέρους ἐπὶ Μωϋσέως (ἀλλὰ τὸ μῆκος
τῶν λόγων, ἀγαπητοί, μὴ κάματος ὑμῖν ἐμποιεῖτω.
Παράταξι δὲ αὐτὸ περὶ οὗ ὁ λόγος, δύναμιν ἐκείνου,
καὶ τῶν αἰγόντων ἡμῶν, καὶ ὑμῶν τῶν ἀκούοντων).
Τοῦτο τὸ Πνεῦμα κατήλθεν, ὡς ἔργον, ἐπὶ τοὺς ἔβδο-
μηκοντα πρεσβυτέρους τοὺς ἐπὶ Μωϋσέως. Λέγω δὲ
ταῦτα· σὺ, ἵνα παραστήσῃς ὅν, ὅτι οἶδες τὰ πάντα,
καὶ ἐναργεῖ καθὼς βούλεται (4). Ἐξέλεχθησαν οἱ ἔβδο-
μηκοντα πρεσβύτεροι· καὶ κατέβη Κύριος ἐν νεφέ-
λῃ, καὶ παρελάτω ἀπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἐπὶ
Μωϋσέως, καὶ ἐπέθηκεν ἐπὶ τοὺς ἔβδομηκοντα
ἀνδρας τοὺς πρεσβυτέρους· οὗ τοῦ Πνεύματος με-
ροσθέντος, ἀλλὰ τῆς χάριτος μερισθείσης πρὸς τὰ
δοξασια, καὶ τὴν (5) τῶν δεχομένων δύναμιν. Ἄλλ'
ἐξήκοντα μὲν καὶ ὅκτω παρήσαν, καὶ προεφῆτευσαν·

¹ Joan. xvi, 13, 14. ² Vid. cat. 17, n. 5; et cat. 18, n. 29. ³ Ephes. iv, 5. ⁴ 1 Cor. viii, 6.
⁵ Vid. sup. n. 2. ⁶ Vid. n. 2. ⁷ Num. xi, 24, 25. ⁸ Vid. sup. n. 12 et 15; et cat. 17, n. 3 et 4;
Num. xi, 25-27.

(1) Ἐκ τοῦ ἔμου λαμβάνει. Evangelium, λήφει-
ται, accipiet, et ipse Cyrillus ubi legit cat. 17,
num. 11. Post verba ἀναγγελεῖ ὑμῖν, hæc in Coisl.
subiecta exhibentur: Ἀσφάλισον σακτούν, πῶς ἀκούει-
τε. Μὴ ἀνθρωπίνως λάβετε τὸ, Πάντα μὴ παρ-
αόδηι, ὡς μὴ ἔχοντος πρότερον· ἢ τὸ, Ἐκ τοῦ (sup.
ἔμου) λήφεται, ὡς ὑστερον λαμβάνοντος ὃ μὴ ἐν
αὐτῷ ὑπῆρχεν. Ὁ Πατὴρ γὰρ, etc.: *Præcave tibi,
quomodo hæc intelligas. Ne humano more accipias
illud: Omnia mihi traditæ sunt, quasi ante non ha-
beris; aut illud: De meo accipiet, quasi posterius
acceperit quod in ipso ante non fuisset. Pater enim
et c.* Hæc satis Cyrilli stili sunt. Istis habentur
plane similia quoad primam partem cat. 10, n. 9.

(2) Οὐκ ἄλλα. Non solum hæc verba usque
ad μία ἡ πίστις inclusive, prætermittenda esse in
cod. Coisl.

(3) Ἡ ὑπόστασιν. Cod. Coisl. addit Θεοῦ, sub-
stantiam Dei. Grodecus ejus loco videtur legisse,
Πνεύματος, cum veritū, substantiam Spiritus. Nos
autem veritū, substantiam: nam vel ex uno hoc
loco liquet Cyrillo animum atque idem fuisse φύσιν
ἢ ὑπόστασιν, naturam et hypostasim. Ii etiam ex
simili loco colligitur, sup. num. 5, et cat. 17, n. 18,
Quomodo enarrare possim, quidnam secundum sub-
stantiam sit ipse Spiritus? Αὐτὸ τί ποτέ ἐστι τὴν
ὑπόστασιν. Alia quoque observari potuerit loca, ut
de Patris essentia, cat. 6, num. 5: Εἰ ἀκατάληκτός
ἐστιν ἢ ὑπόστασις ἡ θεία, et num. 7: Ἐγγύς ἐστὶ
ἀρα ἡ εἰδιώτου τῆς ὑποστάσεως· et de Filio, cat. 11,
n. 11: Ἡ γῆ τοῦ οὐρανοῦ κεραμῶν· καὶ πλάστου τὴν
ὑπόστασιν λέγειν οὐ δύναται. Ubi observet idem
quod de Dei, et de Christi naturæ impossibili com-

que sancto Spiritu dicit: *Cum venerit illa, Spiritus
veritatis, etc., ille me glorificabit, quoniam ex meo
accipit, et annuntiabit vobis* ¹⁰. ¹¹ Pater per Filium
cum sancto Spiritu omnia donat. Non alia sunt
Patris dona, et alia Filii, aliaque Spiritus sancti;
una enim salus est, una potestas, fides una ¹².
Unus Deus, Pater; unus Dominus ¹³, unigena ejus
Filius; unus Spiritus sanctus, Paracletus. Atque
ista nobis scire sufficiat: naturam vero vel sub-
stantiam ne sollicite anquirito. Si enim scriptum
esset, diceremus; ¹⁴ quod scriptum non est, non
audeamus. Satis nobis est ad salutem nosse, quod
est Pater, et Filius, et sanctus Spiritus.

XXV. Hic Spiritus in septuaginta seniores Mosis
tempore descendit (sed prolixitas orationis, di-
lectissimi, ne vobis tedium pariat. Ipse autem de
quo loquimur, vim unicuique nostrum largiatur, et
nobis qui dicimus, et vobis qui auditis). ²⁵
²⁶ Hic Spiritus, ut aiebam, delapsus est in illos
septuaginta sub Moysen seniores. Hæc autem tibi
dico, ut illud nunc astruam, quod novit omnia et
operator cunctis vult. Selecti sunt septuaginta senio-
res; et descendit Dominus in nube, et abstulit de
Spiritu qui erat super Moysen, et imposuit super
septuaginta viros seniores ²⁷: non diviso Spiritu,
sed gratia [ejus] secundum suscipientes, et pro
illorum vi ac potestate distributa. ²⁸ Verum ad-
erant sexaginta octo, et prophetaverunt: Haldad
vero et Modad aberant. Ut igitur declararetur, non

prehensione dicit, de Spiritu sancti quoque na-
tura affirmari. Alias, de creaturis loquens, sæpe
ὑποστάσεως vocabulo nititur, ut cat. 6, num. 5;
cat. 7, num. 5; cat. 9, num. 5. Ex quibus colligitur,
Cyrillum, omnia distinctione φύσεως sive
οὐσίας, et ὑποστάσεως, hypostasis nomine intelle-
xisse id quo solida res constat; quod responderetur
ad questionem, quid ipsa sit in se tota: hyposta-
simque Patris, Filii vel Spiritus sancti ejus sensu
esse, id totum ex substantia divina et personali
proprietate compositum, quo singula illæ personæ
substant. Ante οὐ γέγραπται, relativum ὃ addidi-
mus ex eod. Coisl., Roë, Casaub.

(4) Καὶ ἐναργεῖ καθὼς βούλεται. Horum verborum,
quæ ex eod. Coisl., Roë et Casaub. ascrip-
simus, unum legitur in impressis et Grod., χαρίζεσθαι,
novit omnia donare. Sequentia verba, ἐξ-
ελέχθησαν, etc., usque ad ἐδὲ ἀνδρας τοὺς πρεσβυ-
τέρους; inclus., in editis prætermittenda resarctus ex
præfatis eod. In hoc Numerorum testimonio scrip-
situr: *et imposuit super septuaginta viros seniores*
et de Filio, cat. 11, n. 11: Ἡ γῆ τοῦ οὐρανοῦ κεραμῶν· καὶ πλάστου τὴν
ὑπόστασιν λέγειν οὐ δύναται. Ubi observet idem
quod de Dei, et de Christi naturæ impossibili com-

(5) Καὶ τὴν, etc. Ex eod. Coisl., Roë et Casaub.
conjunctionem hæc addidimus. Post, loco
ἐπροεφῆτευσαν, quod duplici augmento mendose
scriptum est, προεφῆτευσαν positum, ut habetur
infra.

Moyseis esse qui largiretur, sed Spiritum qui operabatur: Heklad et Modad, qui vocati quidem fuerant, nondum tamen occurrerant, prophetant ipsi quoque.

XXVI. Obstupuit Jesus Nave filius, Moysis successor, et accedens Moysi ait: Audivisti quod Heklad et Modad prophetant? Vocati sunt, et non occurrerunt: *Domine mi Moyses, prohibe illos* 44. Ille autem: Non possum eos prohibere; caelestis enim est gratia: tantumque ab eis prohibendis abhorreo, ut et ipse quoque habeam ex gratia. Atqui non puto te invidia commotum ista dixisse. *Ne tu studio mei zelo accendaris, quia prophetaverunt illi, tu vero nondum prophetas. Tempus praestolare: Et quis dabit omnem Domini populum prophetas esse, quando dederit Dominus super illos Spiritum suum* 47? Prophetice adiungit illud: *Quando dederit Dominus. Nunc enim certe nondum dedit: tu igitur nondum habes. Ergone Abraham, et Isaac, et Jacob, et Joseph non habuerunt? qui autem illum existerent, nonne habebant? Verum palam est illud: Quando dederit Dominus, id significare, super omnes.* 48 Nunc enim privata et restricta est gratiae largitio: tunc autem effusa et abundans. Significabatur nempe id quod in Pentecoste apud nos futurum erat; nam et ipse apud nos descendit. Antea vero in multis quoque descenderat: scriptum est enim: *Et Jesus Nave filius repletus est spiritu sapientiae; impositus enim Moyses manus suas super illum* 49. Eandem ubique tum in Veteri, tum in Novo Foedere figuram designantem vides. Sub Moysae per impositionem 259 manuum dabatur Spiritus: et Petrus per impositionem manuum largitur Spiritum 50. In te quoque qui baptizandus es (1) perventura est gratia. Quoniam vero modo, non dico, nec enim tempus anteverto.

44 Num. xi, 28. 47 ibid. 29. 48 Vid. cat. 17, n. 12 et 18. 49 Deut. xxxiv, 9. 50 Act. viii, 17.

(1) In te quoque qui baptizandus es, etc. Id explicat tota catechesi 21. Cum autem de manuum impositione loquatur, mihi dubium non est, quin eam in sacramento confirmationis adhibitam fuisse significet. Quamvis enim cat. 21, dum ejus sacramenti formam et modum describit, nullam illius mentionem faciat: rara apud Graecos auctores ejus memoria reperitur; hodieque apud Graecos in hoc sacramento praetermissa videatur: eam tamen antiquitus sicut in Latina, ita etiam in Graeca Ecclesia usurpata fuisse, nonnulla monumenta testantur. In primis Firmilianus Cappadoc, epistola inter Cyprianos 75, *In Ecclesia, inquit, majores natu et baptizandi, et manum imponendi, et ordinandi habent potestatem: quod de manuum impositione confirmatoria intelligendum, totius epistolae contextus suadet. Auctor Constit. apostol., lib. II, cap. 52, de episcopo loquens, ait: Per quem dedit vobis Dominus Spiritum sanctum in impositione manus. Omittit Chrysostomus, hom. 18 in act. Apost.; Theodoret., in Ep. ad Hebraeos cap. vi, 2, p. 418; D. Gennadius CP., in eodem locum. Cyrillus Alexandrinus lib. II De adoratione in Spiritu, etc., ad eum usum respiciat, cum ait, p. 404, benedictionem populo ab Aarone impositis manibus datam, significasse descensionem Spiritus sancti in nos. Haec Graeci posteriores, ut et multi Latini, contentam existimaverunt in actione ministri frontem ungentis, ut Joannes Palaeologus in confessione fidei ab Leone Alla-*

A *Ἐλάδ δὲ καὶ Μωδάδ οὐ παῖσαν. Ἵνα τοίνυν διαγῆθῃ, ὅτι οὐ Μωσῆς ἦν ὁ χαριζόμενος, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐνεργούν. Ἐλάδ καὶ Μωδάδ, οἱ κληθέντες μὲν ὄψω δὲ ἦσαν ἀπαντήσαντες, προφητεύουσιν.*

KΓ'. Ἐξεπλάγη Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, ὁ διάδοχος Μωσέως, καὶ προσελθὼν λέγει τῷ Μωσῆ· Ἠκούσας (2), ὅτι Ἐλάδ καὶ Μωδάδ προφητεύουσιν; Ἐκλήθησαν, καὶ οὐκ ἀπήντησαν· Κύριέ μου Μωσῆ, κάλυσον αὐτούς. Οὐ δύναμαι κωλύσαι αὐτούς, φησὶν· ἐπουράνιος γὰρ ἡ χάρις· καὶ τοσοῦτον ἀπέχω τοῦ κωλύσαι αὐτούς, ὥστε καὶ αὐτὸς κατὰ χάριν ἔγω· Ἄλλ' οὐ νομίζω σε τοῦτο φθόνῳ εἰρηκέναι. Μὴ ζηλοῖς σὺ μοι (3), ὅτι ἐκείνοι μὲν προεφύτασαν, σὺ δὲ ὄψω προφητεύεις. Ἐκδέξαι τὴν καιρὸν· καὶ τίς ἐδῆ πάντα τὸν λαὸν Κυρίου προφήτας, ὅταν δῶ Κύριος τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ ἐπ' αὐτούς; προφητικῶς καὶ τοῦτο λέγων, τὸ, Κύριος ὅταν δῶ. Νῦν γὰρ ἄρα ὄψω ἔδωκε (4)· σὺ οὖν ὄψω ἔχεις. Ἄβρααμ ἄρα καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ, καὶ Ἰωσήφ οὐκ εἶχον; οἱ πρὸ τούτου ἄρα οὐκ ἔσχον; Ἄλλὰ τὸ, Ὅταν δῶ Κύριος, ὅπλον, ὅτι σημαίνει τὸ, ἐπὶ πάντα. Νῦν μὲν μερικὴ ἡ χάρις· τότε βασιλῆς ἡ ἔδωκε (5). Ἥνυσσεται δὲ τὸ γενησόμενον ἐν τῇ Πεντηκοστῇ παρ' ἡμῶν· καὶ αὐτὸ γὰρ κατήλθε παρ' ἡμῶν. Κατήλθε δὲ καὶ πρότερον ἐπὶ πολλοῦς· γέγραπται γάρ· Καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ ἐνεκλήσθη κρείματος σοφίας (6)· ἐπέθηκε γὰρ Μωσῆς τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐπ' αὐτόν. Βλάπτει πανταχοῦ τὸν αἶσων ἐν Παλαιᾷ καὶ Καινῇ τὸν αὐτόν. Ἐπὶ Μωσέως δὲ χειροθεσίας ἐδίδοτο τὸ Πνεῦμα· καὶ Πέτρος διὰ χειροθεσίας ἔδωκε τὸ Πνεῦμα· μέλλει δὲ καὶ ἐπὶ αὐτὸν βαπτιζόμενον φθάσει ἡ χάρις, τὸ δὲ πᾶς, οὐ λέγω· σὺ γὰρ προλαμβάνω τὴν καιρὸν.

C *es (1) perventura est gratia. Quoniam vero modo,*

tio relata, lib. III De concordia, etc., cap. 16, num. 4: "Ἄλλο μωστῆριον τοῦ χρισματος τοῦ ἀγίου μύρου, ὃ ἐκ' ἐπιθέσεως τῶν τῶ ἐπισκόπου χειρῶν χριστός ἐπιδίδεται· Aliud est sacramentum christiam sacri ungentis, quod per impositionem manuum ungentis episcopi datur.

(2) Ἠκούσας. Mendose in editis, ἀκούσας, αὐδιενς. Correximus ex codd. Coisl., Roe, Casaub.; sed ante ἠκούσας in Roe et Casaub. legitur, ὁ τρυφῶς Ἰησοῦς, figuratius Jesus: quae quidem verba etiam habentur in Coisl. et Grod., sed supra, ante ὁ διάδοχος. Caeterum non Josue, sed alius juvenis Moysi nuntiavit Eldadi et Modadi prophetiae donum.

(3) Μὴ ζηλοῖς σὺ μοι. Coisl., Ἄλλὰ μὴ ζηλοῖς, etc.

(4) Ἄρα ὄψω ἔδωκε. Scribatur in impressis ἔρα εὐμ

(5) Διαγῆθῃ ἡ ἔδωκε. Additur in impressis ἦν, erat copiosa largitio: ex codd. Coisl., Roe, Casaub. verbum illud menti auctoris prorsus contrarium, exprunximus. Legendum erat potius in futuro ἔσται, erit.

(6) Πνεύματος σοφίας. In Bibl., πνεύματος συνέσεως, spiritui intelligentiae. Infra verba, καὶ Πέτρος, usque ad μέλλει excl. propter repetitionem vocis πνεῦμα, in editis praeterita, restituumus ex codice Coisliniano.

ΚΖ'. Τοῦτο καὶ ἦλθεν (1) ἐπὶ πάντας δικαίους καὶ
προφήτας· τὸν Ἐνὸς λέγω, τὸν Ἐνὸχ, τὸν Νῶε, καὶ
τοὺς λοιπούς· τὸν Ἀβραάμ, τὸν Ἰσαάκ, τὸν Ἰακώβ.
Περὶ γὰρ τοῦ τὸν Ἰωσήφ ἔχειν Πνεῦμα Θεοῦ ἐν αὐτῷ,
ἦδη καὶ Φαραὼ καταδραμεν. Περὶ γὰρ Μωϋσέως, καὶ
τῶν ἐπ' αὐτοῦ θαυμασίων καὶ Πνεύματος ἐνεργειῶν,
ἤκουσας πᾶσι λέξεις. Τοῦτο καὶ ὁ ἀνδρείτατος (2) εἶ-
χεν Ἰώδ, καὶ πάντες οἱ ἄγιοι, καὶ τὰ ὄνματα πάν-
των μὴ δειδῶμεν. Τοῦτο καὶ ἐν τῇ κατασκευῇ τῆς
σκηπῆς ἀποσταλέν (3), ἐπέληξας σοφίας τοὺς περὶ
τὸν Βεζελεὴλ σοφοὺς.

ΚΗ'. Ἐν τῇ δυνάμει τοῦτου τοῦ Πνεύματος, καθὼς
ἔχομεν ἐν Κριταῖς, Γοθονηλ μὲν ἔκρινε, Γεδεὼν δὲ
ἐκθρονοῦσθ, ἐνίκησε δὲ ὁ Ἰεραβὰ, Δεθδὼρα δὲ ἡ
γυνὴ ἀπολέμει· καὶ Σαμψὼν ἔτι δικαιοπραγῶν καὶ
μὴ λυπῶν αὐτὸ (4), τὰ ὅπερ ἀνθρώπων ἐνέργησε. Β
Περὶ γὰρ Σαμουὴλ καὶ Δαβὶδ φανερώς ἐν ταῖς τῶν
Βασιλευῶν ἔχομεν βίβλους, ὅπως ἐν ἁγίῳ Πνεύματι
ἐπροφήτευσαν αὐτοί, καὶ προφητῶν ἦσαν ἔξαρχοι. Καὶ
ὁ μὲν Σαμουὴλ, ὁ Ὅριων (5) ἔκαλετο· ὁ δὲ Δαβὶδ σα-
φῶς, Πνεῦμα Κυρίου, φησὶν, ἐκλάλησεν ἐν ἐμοί·
καὶ ἐν Ψαλμοῖς· Καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιόν σου μὴ
ἀναστρέψῃς ἀπ' ἐμοῦ· καὶ πάλιν· Τὸ Πνεῦμα σου τὸ
ἀγαθὸν ὁδηγήσει με ἐν γῇ εὐθείᾳ. Καὶ ὡς (6) ἐν
Gen. xli, 38. Exod. xxxi, 2, 3, 6; xxxvi, 1.
Judic. iv, 4 et seq. Judic. xiii, 25; xiv, 6, 19, etc.
Psal. l, 15. Psal. cxliii, 11.

etc. Roe et Casaub. pro μοι, habent ἐμοί. In Bi-
bliis Rom., Μη ζηλοῖς ἐμεῖ· at cod. Alex. et ed. LXX
Ald. cum Theodoro, scriptum habent ut hic in
textu. Complut. vero et Cyrill. Alex. in Joan. cap.
xx, v. 22. pag. 1100, ut codd. Roe et Casaub. In
omnibus LXX exemplaribus interrogationis nota ad-
hibetur, quæ non male Cyrilli orationi conveniret,
Moyses indignitatis secretam quamdam iu Josua
invidiam castigantem, quam ille preterito Moysis
studio celabat.

cum circumfere, quod interrogantis particule
iudicium est. At interrogationem, quam Grodecus non
legit, auferri postulat sensus Cyrilli, qui, quo tempore
hæc a Moysæ Josue dicebantur, nomen hunc Spiritus
gratia locupletatum supponit, sicut δὲ ὅπως προ-
φητεῖαι. Ἐκδέξαι τὸν καιρὸν, sed postea tantum,
cum impositionem manuum Moysis proxime mori-
turi suscepit. Illud ἄρα in editis post ὅπως posi-
tum, ex Coisl. ante collocavimus. Hujus autem
contextus paulo obscuri hunc sensum esse suspi-
cæmur: Quid doles, Josue, mei preterito, te, cum
alii prophetent, non prophetare? Nondum adventit
tempus quo in omnes effunderetur hoc prophetie
donum, quare tibi grave non sit eo te nunc impar-
titionem non esse. Quamvis autem eo tempore in om-
nes non effunderetur, multi tamen interim illud ac-
ceperunt, unusque ex eis fuit Josue; sed paulo
post; non tum cum illis LXX datus est Spiritus.

(1) Καὶ ἦλθεν. Melius videtur, quod in codd.
Coisl., Roe et Casaub. legitur, τοῦτο ἦλθεν.

(2) Τοῦτο καὶ ὁ ἀνδρείτατος, etc. In editis et in vers.
Grod., loco nominis Job, quod restitutum est codd.
Coisl., Roe et Casaub., habetur Ἰακώβ. Verum li-
brariorum erratum fuit, nam de Jacob jam supra lo-
cutus est. Præterea epithetum fortissimum, ἀνδρείτατος,
Jobo convenientissimum. Postremo, tempora hic se-
quuntur Cyrillus; quorum ordinem turbat Jacobi ite-
rata mentio post Josephi et Moysis mentionem.
Porro ante hæc de Jobo sententiam, in codd. Roe
et Casaub. habetur hæc phrasim: τοῦτο καὶ ὁ Βεζε-
λεὴλ ἐκλάλησεν τῆς σκηπῆς ὁ ἀρχιτέκτων· Hoc et im-

XXVII. Hic etiam in omnes justos et prophetas ve-
nit: Enoch dico, Enoch, Noe et Reliquos; Abraham,
Isaac, Jacob. Nam quod et Josephus in *se Dei Spiritum habere* **, jam et ipse Pharaon compertum ha-
buit. De Moysæ, et admirandis ejus ex Spiritu effe-
ctis sæpe audivisti. Hunc et fortissimum Job habuit,
et omnes sancti, etiamsi omnium nomina non per-
curramus. Hic et in tabernaculi structura missus,
sapientia complevit Beseleel et socios sapientes **.

XXVIII. In hujus Spiritus virtute, quemadmo-
dum in Judicibus habemus, Othoniel judicavit **,
Gedeon roboratus est **, et Jephthæ victoriam re-
portavit **, Debhora mulier bella tractavit **: et
Sampson, dum adhuc joste operabatur, nec illum
[Spiritum] contristabat, humanis viribus superiora
egit **. Nam de Samuele et Davide aperte in Re-
gnum libris habemus, quomodo in Spiritu sancto
prophetabant ipsi, et prophetarum duces erant.
Ac Samuel quidem Videns appellabatur **. David
vero deserto, Spiritus, inquit, Domini locutus est
in me **: et in Psalmis: Et Spiritum sanctum tuum
ne auferas a me **: iterumque **: Spiritus tuus do-
1. Judic. iii, 10. Judic. vi, 34. Judic. xi,
19, etc. Reg. ix, 9. 11. Reg. xiiii, 2.

pletus est Beseleel tabernaculi architectus. Sed de
Beseleele infra Cyrillus; ut omittam scripturam
illum fuisse: τοῦτο... ἐκλήθη.

(3) Ἀποσταλέν. Correxitimus ex codd. Coisl. vi-
tiosam impressorum scripturam, ἀπέσταλεν.

(4) Λυπῶν αὐτὸ. In editis habetur, αὐτῷ· in
Coisl., αὐτόν. Scripsimus, αὐτό, ut postulat synta-
xis. Alindit auctor ad illud Ephes. iv, 30: Μη λυ-
πεῖτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

(5) Ὅριων. Articulum in textu ascripsimus ex
codd. Coisl., Roe, Casaub., et sacro textu, 1 Reg. ix, 9,
in quo legitur, ὁ βασιλεὺς. At in Paralipomenis juxta
Ald. et Complut. ed. habetur, Σαμουὴλ ὁ Ὅριων, 1
Paral. ix, 25, et juxta Compl. solam cap. xxix, 29.

(6) Καὶ ὡς. Hæc legitima scriptura, quam resi-
tuimus ex codd. Coisl., Roe, Casaub., Grod. In edi-
tis, καθὼς, duabus vocibus in unam confatis.
Quem regem hic Cyrillus appellat Ἀσά, is in Bi-
bliis est, Ἀσά, Asa, tam in Regum quam in Para-
lipomenon libris. Nihilominus huic regi aliquando
nomen Ἀσά datum est, verbi gratia in mss. Can-
tabr. Nov. Test., Matth. cap. i, 7, et Barberino
uno, et in mss. veteris Italæ San-Germanensi, num.
150. Sulpic. Sev., lib. 1 Sacr. Hist., cum vocat Asa;
Pelag., in 1 Cor. xi, 30, Asaph, ut et Latini multi.
Post, ὄζειν scriptissimus ex codd. Coisl., Roe, Cas-
aub., Grod., loco ὁ Ἰεζεκιήλ, quod in editis obtine-
bat, et positum forte pro Ἰεζεκιήλ, quod huic homini
nomen in Complut. LXX edit. in Vulgata dicitur
Jehaziel. Ante πάλιν sequens, articulum ὁ inutili-
ter positum, codd. Coisl., Roe et Casaub. secuti, eli-
minavimus. Azarias ille, ita ab LXX Rom. in Para-
lipomenis nominatus, est Zacharias Joiadæ filius, ut
in Vulgata ex Hebræis codicibus appellatur; qui ab
Josao rege lapidatus est in atrio domus Domini.
Porro in ed. Complut. vero Zacharie nomine ap-
pellatur, ut et in Cantabrig. Bibliothorum codice. Auctor
Synopsis Scripturæ sacræ sub nomine sancti Atha-
nasii, illum modo Zachariam, modo Azariam vocat,
n. 41, p. 145. Ambo hæc nomina in Paralip. ali-
quando commutantur. V. lib. ii, c. 26 * et **.

pus *deducet me in terra recta*. Et quemadmodum in Paralipomenis habemus, Spiritu sancto donati sunt Azarias sub rege Asaph ⁴², et Oziel sub Josaphat ⁴³, et rursus alter Azarias qui lapidatus fuit ⁴⁴. Esdras vero ait: *Et Spiritum tuum bonum dedisti, ut erudires illos* ⁴⁵. De Elia vero qui assumptus est, atque Elisæo, Spiritiferis (1) et **260** admirabilium rerum effectoribus, clarum est nobis etiam tacentibus, eos Spiritu sancto plenos exstitisse.

XXIX. Si vero quisquam omnes tum duodecim, tum aliorum prophetarum libros percurrerit, plurima de sancto Spiritu testimonia reperiet. Michæas quidem ex persona Dei ait: *Nisi ego impleverim fortitudinem in Spiritu Domini* ⁴⁶; Joel clamat: *Et erit post hæc, dicit Deus, effundam de Spiritu meo super omnem carnem* ⁴⁷, etc., et Aggæus ait: *Idcirco quod ego vobiscum sum, dicit Dominus omnipotens, et Spiritus meus interest in medio vestri* ⁴⁸. Zacharias similiter: *Verumtamen sermones meos et mandata mea recipite, quæcumque ego præcipio in Spiritu meo servis meis prophetis* ⁴⁹, et alia.

XXX. Et Isaias ille vocalissimus præco: *Et requiescet super eum Spiritus Dei: spiritus sapientiæ et intelligentiæ, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Dei* ⁵⁰, significans eum quidem unum et indivisibilem esse, diversas tamen ejus effectiones; et iterum: *Jacob puer meus* ⁵¹; et postea: *Dedit Spiritum meum super illum* ⁵²; [et rursus: *Ponam Spiritum meum] super semen tuum* ⁵³; iterumque: *Et nunc Dominus omnipotens misit me, et Spiritus ejus* ⁵⁴; rursus: *Hoc illis a me testamentum, dixit Dominus; Spiritus meus qui est super te* ⁵⁵; et iterum: *Spiritus Domini super me, propterea unxit me* ⁵⁶, et quæ sequuntur; et rursus in iis quæ adversum Judæos ait: *Ipsi vero inobsequentes fuerunt, et irritaverunt Spiritum sanctum ejus* ⁵⁷; et: *Ubi est qui posuit in eis Spiritum sanctum* ⁵⁸? Habes et in Ezechiele (si tamen in audiendo jam

⁴² II Par. xv, 1. ⁴³ II Par. xx, 14. ⁴⁴ II Par. xxiv, 20, 21. ⁴⁵ II Esd. ix, 20. ⁴⁶ Mich. iii, 8. ⁴⁷ Joel ii, 28. ⁴⁸ Agg. ii, 5, 6. ⁴⁹ Zach. i, 6. ⁵⁰ Ibid. ⁵¹ Isa. xlv, 5. ⁵² Isa. xlviii, 16. ⁵³ Isa. lxx, 21. ⁵⁴ Isa. lxi, 1. ⁵⁵ Isa. lxxiii, 10.

Παραλειπομένους ἔχομεν, ἅγιον Πνεύματος μετόχον, Ἀζαρία, καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀαφ βασιλέως, καὶ Ὀζιὰ ἐπὶ Ἰωσαφάτ βασιλέως, καὶ πάλιν ἄλλος Ἀζαρίας, ὁ λιθασθείς. Ὁ δὲ Ἐσδράς φησὶ· Καὶ τὸ Πνεῦμα σου τὸ ἀγαθὸν ἔδωκας, συνείλεαι αὐτούς. Περὶ δὲ Ἡλία τοῦ ἀναληφθέντος, καὶ Ἐλισαίου, τῶν Πνευματοφόρων καὶ θαυματουργῶν, φανερὸν κἀν μὴ λέγωμεν, ὅτι πληρεῖς ἦσαν ἁγίου Πνεύματος.

ΚΘ'. Εἰ δὲ (2) καὶ πάσας τις διέλθῃ, τὰς τε τῶν δώδεκα, καὶ τῶν λοιπῶν προφητῶν τὰς βίβλους, πολλὰς τὰς περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος μαρτυρίας εὕρησι. Μιχαὴλον μὲν λέγοντος ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· Ἐὰν μὴ ἐγὼ ἐμπλήσω ἰσχύϊν ἐν Πνεύματι Κυρίου· τοῦ δὲ Ἰωηλ βούοντος· Καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα, λέγει ὁ Θεός, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ Ἀγγαίου φάσκοντος· Δίδοι (5) ἐγὼ μὲθ' ὑμῶν εἰμι, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ τὸ Πνεῦμά μου ἐξεπέταξε ἐν μέσῳ ὑμῶν· Ζαχαρίου δὲ ὁμοίως· Πλήν τοὺς λόγους μου καὶ τὰ νόμιμά μου δέχεσθε, ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ἐν Πνεύματι μου, τοῖς προφήταις, καὶ ἑτέροις.

Α'. Καὶ Ἰσαίας ὁ μεγαλοφρονότατος φησὶ· Καὶ ἀναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλήσ καὶ φόβου, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας· καὶ ἐμπλήσει αὐτὸν πνεῦμα φόβου Θεοῦ· δηλοῦν μὲν ἐν εἰκῇ τοῦτο καὶ ἀδελφεῖται, διαφέρουσ δὲ αὐτοῦ ἐνεργείας· καὶ πάλιν· Ἰακώβ ὁ παῖς μου καὶ ἐξῆς· Ἐδόξα τὸ Πνεῦμά μου (4) ἐπ' αὐτόν· [καὶ πάλιν· Ἐκινήσω τὸ Πνεῦμά μου] ἐπὶ τὸ σπέρμα σου· καὶ πάλιν· Καὶ τὸν Κύριος παντοκράτωρ ἀπέσταλκε με, καὶ τὸ Πνεῦμά μου ἐπ' ἐσένα· καὶ πάλιν· Ἄδθη αὐτοῖς ἡ παρ' ἐμοῦ διαθήκη, εἶπε Κύριος· Τὸ Πνεῦμα τὸ ἐμὸν ὅ ἐστιν ἐπὶ σοί· καὶ πάλιν· Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὐ ἐνεκον ἐχρίσθη με, καὶ τὰ ἐξῆς (5)· καὶ πάλιν ἐν τοῖς κατὰ Ἰουδαίων· Αὐτοὶ δὲ ἠκείθησαν, καὶ παρέδωκαν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτοῦ· καὶ, Πού ἐστιν ὁ Θεός ἐν αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Ἐχει καὶ ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ (εἰ λοιπὸν

xxiv, 20, 21. ⁵⁶ II Esd. ix, 20. ⁵⁷ Mich. iii, 8. ⁵⁸ sec. LXX. ⁵⁹ Isa. xi, 2, 5. ⁶⁰ Isa. xlii, 1. ⁶¹ Isa. lxx, 21. ⁶² Isa. lxi, 1. ⁶³ Isa. lxxiii, 10.

(1) Spiritiferis, Πνευματοφόρων. Vox hæc in malam partem in Scripturis sumpta, nec aliis quam falsis prophetis alieno spiritu impulsis tributa, Osee ix, 7, Sophon. iii, 4, ab ecclesiasticis auctoribus ad sanctos homines translata est.

(2) Εἰ δὲ, etc. In hoc contextu, voces δώδεκα καὶ τῶν, ex cod. Coisl. adjectum. Verbum δώδεκα agnoscit Grudecius, sed τῶν λοιπῶν non videtur legitime. In cod. Coisl., loco προφητῶν τὰς, est προφητῶν. Ordo autem quem hic sequimur, ut prius Cyrillus duodecim minores prophetas, deinde majores nominet, conformis est tum recessioni ab ipso in sequentibus institutæ, tum serie librorum sacrorum, quam cat. 4, num. 35, in illis numerandis sequitur.

(3) Δίδωι. Ita emendavi ex cod. Coisl. et sacro textu, nam est in impressis, δού, etc.

(4) Ἐδόξα τὸ Πνεῦμά μου, etc. In impressis est καὶ αὐτὸ ἔδωκα, quod cum absit a codice sacro, et

D in codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grod. prætermittitur, erasinus. Verba, ἐπ' αὐτόν, addidimus ex cod. Coisl. et Grod., verba vero, καὶ πάλιν, Ἐπιπέσω τὸ Πνεῦμά μου, ex sola Grudeciana translationis auctoritate. In cod. Coisl. deest integra sententia, καὶ πάλιν, Ἐπιπέσω, etc. Voces, Καὶ τὸν Κύριος, et sequentes, usque ad αὐτὴν excl., restauravimus ex cod. Coisl., Roe, Casaub. et Grod.: quarum loco habentur tantum ista in editis absque ullo sensu, καὶ Κύριος παντοκράτωρ, αὐτῆ, etc. Notandum vero deesse in editis, codd. Roe et Casaub. particulam νῦν, quæ tamen est sacri textus. In testimonio sequenti, voces τὸ ἐμὸν δ, ex iisd. codicibus Coisl., Roe, Casaub., Grod. et sacro textu scriptissimus, pro iis quæ in impressis habentur, μοῦ μόνον.

(5) Καὶ τὰ ἐξῆς. Pro his verbis ascribuntur in cod. Coisl. sequentia prophetæ verba, εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκε με, evangelizatum pauperibus misit me.

ἀκούων μὴ κέμηρας) τὸ ἦν ῥηθέν· Καὶ ἔπεισον (1) ἅ ἐμὲ Πνεῦμα, καὶ ἔλεπε πρὸς με· Λέγε· Τάδε λέγει Κύριος. Τὸ δὲ, ἔπεισον ἕα' ἐμὲ, καλῶς ἐκλήπτων, ὅτι φιλοστόργος· καὶ ὡσπερ ὁ Ἰακώβ εὐρών τὸν Ἰωσήφ, ἐπέπεισον ἐπὶ τὸν πράχηνον αὐτοῦ· καὶ ὡσπερ ἐν Εὐαγγελίῳ τοῦ φιλόστοργου (2) πατὴρ, τὸν ἐκ τῆς ἀποδημίας ἐπανελθόντα υἱὸν ἰδὼν ἐσαλαγγρίσθη, καὶ δρῶμιόν ἐπέπεισον ἐπὶ τὸν πράχηνον αὐτοῦ, καὶ κατεβλήθησεν αὐτόν· καὶ πάλιν ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ· Καὶ ἤγαγέ με εἰς γῆν Χαλδαίων εἰς τὴν ἀλμαλωσίαν, ἐν ὁράσει ἐν Πνεύματι θεοῦ. Καὶ γὰρ (3) ἄλλα πρότερον ἐν τοῖς Περὶ Βαπτισματος ἔκρουσας· Καὶ βαρῶ ἐπ' ὑμᾶς ἔδωκε καθάρσιν, καὶ τὰ ἐξῆς· Καὶ δώσω ὑμῖν καρδίαν καινὴν, καὶ πνεῦμα καινὸν δώσω ἐν ὑμῖν· καὶ εὐδύς· Καὶ τὸ Πνεῦμά μου δώσω ἐν ὑμῖν· καὶ πάλιν· Καὶ ἐγένετο ἕα' ἐμὲ χεῖρ Κυρίου, καὶ ἐξήγαγέ με ἐν Πνεύματι Κυρίου.

ΑΑ'. Τοῦτο ἐσώζεις τὴν ψυχὴν τοῦ Δανιὴλ, ἵνα γένηται δικαστὴς πρεσβυτέρων ὁ νέος. Κατεκρίθη Σουσιάννα ἡ σὺφρων ὡς ἀκλόαστος. Ἐκδικος οὐκ ἦν· τίς γὰρ ἐξῆρείτο ἀπὸ τῶν ἀρχόντων; Ἀπήγγοτο ἐπὶ (4) θάνατον, εἰς χεῖρας ἦν λοιπὸν τῶν θημιών. Ἄλλ' ὁ βοηθὸς παρῆν, ὁ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγιάζων πᾶσαν νοσητὴν φύσιν. Δεῦρο δὲ μοι, φησὶ τῷ Δανιὴλ, ὁ νέος, ἐλεγξὼν πρεσβύτας νοσησάντας τὰ νεότητος ἁμαρτήματα· γέγραπται γὰρ· Ἐξήγειρεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ παιδαρίου (5) νεωτέρου. Καὶ ὁμοῦ ἵνα συντόμως παρῆθωμεν. διὰ τῆς ἀποφάσεως τοῦ Δανιὴλ ἐσώθη ἡ σὺφρων. Μαρτυρίας ἔνεκεν ταῦτα παρατίθωμεν (6)· οὐ γὰρ ἐξηγήσεως ὁ καιρός. Ἦδει καὶ Ναβουχοδονόσορ, ὅτι ἔστιν ἐν τῷ Δανιὴλ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· φησὶ γὰρ πρὸς αὐτόν Βαλτασαρ ὁ ἄρχων τῶν ἐπασιδῶν, τοῦτο ἐγὼ (7) ἔγνω, ὅτι Πνεῦμα Θεοῦ ἔστιν ἐν σοί. Ἐν ἀληθείᾳ εἶπε, καὶ ἐν ψεύδει. Ὅτι μὲν γὰρ ἔσχε Πνεῦμα ἅγιον, ἀληθῆς ἦν· οὐκ ἦν δὲ ἄρχων τῶν ἐπασιδῶν· οὐ γὰρ ἦν μάγος, ἀλλ' ἐκ Πνεύματος σοφός. Καὶ πρὸ τούτου

¹⁰ Sup. num. 14. ¹¹ Ezech. xi, 5. ¹² Gen. xlvii, 29. ¹³ Luc. iv, 20. ¹⁴ Ezech. xi, 24. ¹⁵ Sup. cat. 3, n. 16; et cat. 1, n. 1. ¹⁶ Ezech. xxxvii, 23, 26. ¹⁷ ibid. 27. ¹⁸ Ezech. xxxvii, 1. ¹⁹ Dan. iiii, 41-45. ²⁰ ibid. 45. ²¹ Dan. iv, 6.

(1) Καὶ ἔπεισον. Coisl. καὶ ἐγένετο, ut supra legebat Cyrillos, num. 14. Supplenda est post Πνεῦμα vox Κυρίου.

(2) Ὁ φιλόστοργος. Articulus ὁ adjectivus ex eod. Coisl., Roe, Casaub., Grod.

(3) Καὶ γὰρ. Coisl., Τά γὰρ, etc. Paulo post, ante ἐξῆς, addidimus τῆ, ex cod. memorato, ex eodemque post δώσω ὑμῖν, verba, καρδίαν καινὴν, etc., usque ad ἐν ὑμῖν inclus., quae propter vocis huius repetitionem excidisse remur.

(4) Ἀπήγγοτο ἐπὶ, etc. Roe et Casaub., ἀπήγγοτο τῷ ἐπὶ θεῶν. Inferius, ante τὸ ἀγιάζων, additur in Coisl., τὸ ἅγιον, Spiritus sanctus, qui sanctificat, etc. Paulo post, vocem νοσησάντας ex cod. Coisl. adjecti. Observes historiam Susannae, in exemplaribus Cyrilli, reliquae Danielis prophetae praefatum fuisse, non habetur in ed. Rom. LXX, in Synopsi Athanasiana, et aliis monumentis.

(5) Ἐπὶ παιδαρίου. Omittitur praepositio ἐπὶ in eod. Coisl. et Grod., sicut abest a sacro textu.

(6) Παρατίθωμεν. Roe et Casaub., περιφέρωμεν,

male. Vide cat. 18, n. 16, init. Mox, vocem Ἦδει adjecti ex Coisl.: at Grod. et co id. Roe et Casaub. habent verbum ἔγνω, quod post Ναβουχοδονόσορ, ascriptum habent codices praefati.

(7) Τοῦτο ἐγὼ, etc. Ante τοῦτο habetur in editis ἔφη, quod hic importune repetitum sustulimus auctoritate codd. Coisl., Roe, Casaub., Otiob. et sacro textu. Abest quoque ab iisdem codd. vox τοῦτο, cuius loco relativum ὃν scriptum exhibent, hoc sensu: Baltasar... quem ego cognovi, etc.: in utroque sunt sacris codicibus conformes. Post vocem ψεύδος, in editis habetur, καχόν. Altera harum vocum redundat; cod. Roe primam omittit; Coisl. et Grod. quos secuti sumus, secundam. Post ἀληθῆς, sequens scripsimus ἦν, loco ἔστιν, ex codd. Coisl., Roe, Casaub., Grod.: at verba sequentia paulo aliter leguntur in Coisl., ὅτι δὲ οὐκ ἦν ἄρχων τῶν ἐπασιδῶν, ἐψεύσατο, quia vero incantatorum princeps non erat, mentis est. Deinde, loco σοφός, quod scripsimus ex Roe, Casaub. et Grod., editi habebant σοφίας.

erat, sed ex Spiritu sapiens. Et antea " quidem explicuerat illi visionem imaginis, quam ipse qui viderat, nesciebat. Dic enim, inquit, mihi visionem, quam ego qui vidi, nescio. Vides sancti Spiritus potestatem; quod ipsi qui videre nesciunt, ii qui non videre noverunt et interpretantur.

XXXII. Ac proclive esset bene multa ex Veteri Testamento colligere testimonia, et quæ ad Spiritum sanctum pertinent planius explicare; verum parum temporis superest, et consulendum est ut vobis audiendi sit modus. Quapropter his quæ ex Veteri Instrumento adduximus impræsentiarum contenti, ad eam quæ superest ex Novo tractationem, si Deus fuerit, in subsequenti Catechesi iterum accedemus. Deus autem pacis, per Dominum nostrum Jesum Christum, et per charitatem Spiritus " , vos omnes spiritualibus et cælestibus dignetur bonis. Cui gloria et imperium in secula sæculorum. Amen.

A δε, συνέκρινεν αὐτῶν (1) τὴν ὄρασιν τῆς εἰκόνος, ἣν αὐτὸς ὁ ἰδὼν οὐκ ᾔδει. Εἰπέ γὰρ μοι, φησί, τὴν ὄρασιν, ἣν ἐγὼ ὁ ἰδὼν οὐκ ὄδα. Ἐλέπεις ἀγίου Πνεύματος δύναμιν· ὃ εἰ ἰδόντες οὐκ ὄδασιν, οἱ μὴ ἰδόντες γινώσκουσι καὶ ἐρμηνεύουσι.

AB. Καὶ ἐνῆν μὲν ἀληθῶς πάμπολλα ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀναλέξαι, καὶ πλατύτερον διηγήσασθαι τὰ περὶ ἀγίου Πνεύματος· ἀλλ' ὀλίγος ὁ καιρὸς· δεῖ δὲ φείδασθαι καὶ τοῦ συμμετρεῖν τῆς ἀκροάσεως. Ὅθεν τοῖς ἐκ τῆς Παλαιᾶς πρὸς τὸ παρὸν τῶς ἀρκεσθέντες, ἐπὶ τὰ λείποντα ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης, εἰ ὁ θεὸς θέλοι, τῇ ἐξῆς Κατηχήσει πάλιν ἐλευσάμεθα. Ὁ δὲ θεὸς τῆς εἰρήνης, διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ Πνεύματος πάντας Ὑμᾶς (2) τῶν πνευματικῶν καὶ ἰουρανίων καταξιώσει δωρεῶν. Ἡ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

262 ADDITAMENTUM AD HANC CATECHESIM.

Sub finem num. 3 post verba, καὶ ἐπιδείξαν αὐτόν, in codice Coislino reperimus hæc, quæ hoc in loco representamus. Codicis menda num. 1 correximus ex Greg. Nyss., numeri vero 2 ex conjectura.

I. Sed quemadmodum cum Dei Verbum audivimus, non rem substantia carentem Verbum existimavimus, neque ex disciplina inditum, quæ postquam prolatum fuit, sui dissolutione vanescens; neque ullis aliis qui nostro in seruone observantur, defectibus subiacens, verum substantialiter subsistens, eligendi vi præditum atque omnipotens: sic et Spiritum Dei cum didicimus, qui Verbo conjungitur, ejusque operationem manifestam facit, non statim anhelitus intelligimus (ita enim ad humillimum statum deiceretur divine potentie magnitudo, si ad nostri similitudinem Spiritus qui in ipsa esse conciperetur), sed potestatem substantialem, quæ per seipsam in propria hypostasi conspicitur: quæ neque a Deo, in quo est; neque a Verbo Dei, cui comes adhaerescit, separari potest; neque, ita ut esse desinat, diffunditur. Verum ad Dei Verbi similitudinem, solida præditum hypostasi, proprio donatam arbitrio, sua se vi moventem, operatricem, semper id quod bonum est eligentem; quæque ad omne quodcumque iunctate potestatem.

A'. Ἄλλ' ὡςπερ Θεοῦ Λόγον ἀκούσαντες, οὐκ ἐνόησαν τὸ (3) πρᾶγμα τὸν Λόγον ἐφήθημεν, οὐτε ἐκ μαθήσεως ἐγγινόμενον, οὐτε μετὰ τὸ προσνεχθῆναι διαλυόμενον, ἀλλ' οὐδέ τι πάχοντα τοιοῦτον, οἷα περὶ τὸν ἡμέτερον λόγον θεωρεῖται πάθη, ἀλλ' ὡς ὡς ὡς ὡς ὡς ὡς, προαιρετικῶν τε καὶ παντοδύναμον οὕτως καὶ Πνεῦμα μεμαθηκότες Θεοῦ, τὸ συμπαρμαρτοῦν τῷ Λόγῳ, φανεροῦν αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν· ὡς πνοὴν δόματος (4) ἐνόησομεν (ἥ γὰρ ἂν καθαίρειτο πρὸς ταπεινότητα τὸ μεγαλεῖον τῆς θείας δυνάμεως, εἰ καθ' ὁμοιότητα τοῦ ἡμετέρου καὶ τὸ ἐν αὐτῇ (5) Πνεῦμα ὑπονοοίτο), ἀλλὰ δύναμιν οὐσίωδη, αὐτὴν ἐφ' ἑαυτῆς ἐν ἰδιαζούσῃ ὑποστάσει θεωρουμένη· οὐτε χωρισθῆναι τοῦ Θεοῦ ἐν ᾧ ἔστιν, ἢ Λόγον τοῦ Θεοῦ ᾧ παρμαρτεῖ, δυναμένην· οὐτε εἰς τὸ ἀνύπαρκτον ἀναχωρομένην· ἀλλὰ καθ' ὁμοιότητα τοῦ Θεοῦ Λόγου καθ' ὑπόστασιν ὄσαν, προαιρετικῆν, αὐτοκίνητον, ἐνεργὸν, πάντοτε τὸ ἀγαθὸν προαρουμένην, καὶ πρὸς πᾶσαν πρόθεσιν σύμβρομον ἔχουσαν τῇ βουλήσει τὴν δύναμιν.

Intendit, concurrentem habet et parem cum vo-

" Dan. II, 31 sqq. " Rom. xv, 50.

(1) Συνέκρινεν αὐτῶν. Editi, αὐτοῦ· scribere maluimus, αὐτῶν, ex codd. Roe, Casaub. et Grod. Vide similem phrasim cat. 12, n. 18. Post, ante ἰδὼν, hic et lin. seq., articulum ὃ ex cod. Coisl. adjectivum, apud quem tamen εἰδός pro ἰδὼν legitur. Similiter, ante ἰδόντες, adjectivum ὃ ex Coisl., Roe et Casaub., sed relativum ὃ præcedens non agnoscunt Coisl. et Grod. Coislinianus etiam addit καὶ,

ante ὃ μὴ ἰδόντες, ut sensus sit: *Videntes non vident: et qui non videntur cognoscunt, etc.*

(2) Πάντας ὑμᾶς. Coisl., πάντας ἡμᾶς, nos omnes.

(3) Τὸ. Fortasse legendum τι. Edit.

(4) Ἀσθματος. Coisl., ἀσμάτων. Damasc., ἀνυπόστατον.

(5) Ἐν αὐτῇ. Nyss., ἐν αὐτῶν.

B. Ἔστι γὰρ Πνεῦμα Θεοῦ ἀγαθόν. Φησὶν ὁ Δα-
63. Καὶ τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν δὴγήσει με
 ἐν γῇ εὐθείᾳ. Τοῦτο οὖν ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ,
 εἰς ὃ πιστεύομεν· τὸ Πνεῦμα τὸ μακάριον, τὸ αἰδίον,
 τὸ ἀτρέπτον, τὸ ἀναλλοίωτον, τὸ ἀνέκκρατον· τὸ
 κυριεῦον καὶ βασιλεῦον πάσης τῆς γεννητικῆς οὐσίας,
 ὁρατὸν τε καὶ ἀοράτων φύσεων· τὸ θεοπρόξον ἀγγέλων
 τε καὶ ἀρχαγγέλων, ἔξουσιῶν, ἀρχῶν, κυριοτήτων,
 θρόνων· τὸ δημιουργὸν πάσης οὐσίας, τὸ σύνθρονον
 τῆς τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ δόξης· τὸ βασιλεῦον ἀνάρ-
 χως καὶ ἀτελευτήτως ἅμα Πατρὶ καὶ Υἱῷ, παρόν-
 των (1) τῶν γεννητῶν ὑποστάσεων· τὸ ἀγιάζον τὰ
 λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα,
 διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν· τὸ κατα-
 βάν ἐπὶ τὴν ἁγίαν καὶ μακαρίαν Παρθένον Μαρίαν,
 ἐξ ἧς ἐγεννήθη ὁ Χριστὸς κατὰ σάρκα, καὶ ἐπ' αὐ-
 τὴν τὸν Κύριον σωματικῶς εἶδει περιστερᾶς ἐν Ἰορ-
 δάνῃ ποταμῷ· τὸ γενόμενον ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους ἐν
 ἡμέρᾳ Πεντηκοστῆς ἐν εἰδει περιστερῶν γλωσσῶν· τὸ
 δοτικὸν καὶ παρεκτικὸν πάντων τῶν ἐν Ἐκκλησίᾳ
 πνευματικῶν χαρισμάτων· τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπο-
 ρευόμενον· τὸ ἐκ (2) θεότητος Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ὑπάρ-
 χον· τὸ ὁμοούσιον Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ὑπάρχον, ἀχώ-
 ριστόν τε καὶ ἀδιαιρέτον. Μηδεὶς, κ. τ. ἔ.

H. Est enim Spiritus Dei bonus; ait David. Et
 Spiritus tuus bonus deducet me in terra recta⁹⁸. Hic
 est igitur Spiritus Dei, in quem credimus. Spiritus
 beatus, aeternus, immutabilis, inalterabilis, ineffa-
 bilis. Qui dominatur et regnat in omnem conditiam
 substantiam, cum visibiles tum invisibiles naturas.
 Qui angelorum, et archangelorum Dominus est,
 potestatum, principatum, dominationum, et thro-
 norum: omnis substantiæ conditor: Patris et Filii
 gloriæ eadem in sede particeps. Qui sine principio
 et fine una cum Patre et Filio regnat, præsentibus
 generatis substantiis. Qui sanctificat administrazio-
 nis spiritus, in ministerium missus propter eos
 qui salutis hæreditatem consecuturi sunt⁹⁹. Qui
 illapsus est in sanctam ac beatam Virginem Ma-
 riam¹⁰⁰, ex qua Christus secundum carnem natus
 est: et in ipsum Dominum corporali specie col-
 umbæ in Jordane flumine¹⁰¹. Qui advenit in apo-
 stolos die Pentecostes, sub ignitarum linguarum
 specie¹⁰². Qui dator et exhibitor est omnium in
 Ecclesia spiritualium donorum¹⁰³. Qui ex Patre pro-
 cedit¹⁰⁴: qui ex divinitate Patris et Filii existit: qui
 Patri et Filio **263** consubstantialis, indivulsus et
 inseparabilis exstat. Nuttus, etc.

⁹⁸ Psal. cxxlii, 10. ⁹⁹ Hebr. i, 14. ¹⁰⁰ Luc. i, 35; Matth. i, 16. ¹⁰¹ Luc. iii, 22. ¹⁰² Act. ii, 3: ¹⁰³ I Cor.
 xii, 4. ¹⁰⁴ Joan. xv, 26.

(1) Παρόντων. Legendum forte, παρῶντων, trans-
 missibus.

(2) Τὸ ἐκ. Hæc verba usque ad ὁμοούσιον excl.

citantur Latine sub Cyrilli nostri nomine a sancto
 Thoma, opusc. i contra Græcos, tom. XVII, pag.
 7, col. 1.

*Tota hæc mantissa duabus constat partibus. Prima, quæ numero primo constat, est fragmentum sancti
 Gregorii Nysseni, ex ejus catechetica oratione cap. 2, pag. 48, tom. III desumptum; quæ etiam verba translati
 sanctus Joannes Damascenus in suum De orthodoxa fide quartum librum, cap. 7; et auctor libri De sa-
 crosancta Trinitate sub nomine sancti Cyrilli Alexandrini, cap. 6, pag. 6, tom. VI operum sancti Patris; et
 Elias Cretensis in primam Greg. Naz. orat. not. 72; et in xxiiii, not. 52. Altera, cujus sui auctoris reperire non
 potuimus. Nemo Cyrilli nostri dixerit esse, quamvis doctrinam contineat ipsi plane consentaneam; sed hæc
 omnia in utraque sua catechesi diffusius explanat. Antiqua sane sunt hæc, et undecimo sæculo, quæ Coislini-
 ani codicis ætas est, inubuitate vetustiora: quare observatu dignum in Latinorum aduersus Græcos de pro-
 cessione sancti Spiritus disputatione, quod hic docetur, et a sancto Thoma in testimonium adducitur, Spiritum
 sanctum ex Patris et Filii divinitate existere. Mihi vero hæc non recentiorum, sed vetustiorum Græcorum
 theologiam omnino sapere videntur: et Græcorum contra Latinos disputationibus antiquiora.*

CATECHESIS DECIMA SEPTIMA.

DE SPIRITU SANCTO II.

PRÆLOQUIUM.

I. Benefica Spiritus sancti in humanum genus opera ex Scripturis dicere orsus in superiore catechesi (1.),
 sola Veteris Testamenti ea de re testimonia propter temporis angustiam recitare compulsus, in hac, quæ
 Novum Testamentum de Spiritu sancto testimonia suppeditat, exsequitur.

II. In primis monet (u. 1, 2), ne ob divisionem catecheseon dividi putent Spiritum sanctum; sed unum
 fact diversis nominibus, quæ hic brevi percurrit, appellatum, et solida hypostasi præditum certo sciatis (n. 4,
 5). Tum ejusdem operationes memorat in Maria Matre Domini, quam sanctificavit ut Creatorem conciperet,
 in Elizabetha, Zacharia, et Joanne utriusque filio (n. 6, 7, 8). Dehinc, mysticis nonnullis de Spiritu sancti in
 Christum baptismi tempore illavsu, dictis, varias recitat Salvatoris de Spiritu sancto sententias (n. 9, 10,

11). Hunc apostolis a Christo per insufflationem mysterii non expertem, statim a resurrectione, sed imperfecte, datum (n. 12) . postea uberius in die Pentecostes effusum memorat, atque hujus adventus partes et circumstantias omnes, sacri scriptoris in Actibus apostolorum ea de re verba percurrens, brevi expositione interpretatur (n. 13, 14, etc.). Tum, commotionis tantum gratia, quoniam tempore deficiebatur, quæcunque in Actibus apostolorum de sancti Spiritus miris per apostolos, diaconos septem, et Paulum apostolum, effectibus scripta sunt, raptim decurrit (n. 20, etc.); ac commendata, quam in antecedentibus catechesibus explanavit, sanctæ Trinitatis fide, per aptam et necessariam illo tempore exhortationem, ad gratiam baptismi et dona Spiritus sancti digne suscipienda, catechesi finem imponit (n. 34).

III. His duabus orationibus perfecta et absoluta de Spiritu sancto disputatio continetur: in qua nihil sive ad integritatem doctrinæ, sive ad commendationem effectuum Spiritus sancti, sive ad diversorum ejus mysteriorum explanationem desiderari posse videtur: quod eo magis mirum est, quod illo tempore nondum ita de Spiritu sancto disceptatum fuerat. In hac autem præcipue animadvertendæ, quæ de diversis Spiritus sancti nominibus disserit (n. 4 et 5); quæ de ejus in Christum sub columbæ specie illapsam (n. 9), de baptismo apostolorum per Spiritum sanctum (n. 13), de efficaci gratiæ ejus operatione ad convertendum orbem per apostolorum ministerium, de donis ejus adhuc illo tempore fidelibus in baptismo collatis.

IV. Habita est hæc catechesis proxime ante festum Paschatis, num. 20, ut pauci jam ante illud superest dies, num. 34, τὸ τῶν ἡμερῶν ὀλίγον. Quod si catechesis 14 feria 2 majoris hebdomadæ prouuntiata sit, hæc citius feria 5 in cena Domini haberi non potuit. Emendata est a nobis ad codices Roë, Casaub., Ottobonianos duos et Coislinianum; in quo tamen, avulsis aliquot foliis, deest extrema pars catechesis, a versis num. 34, τὰ συμψησόμενα αὐτῷ exclus., quo fit, ut in multis hujus orationis dubitabilibus locis necessaria 264 ejus codicis auctoritate destituti, quædam ex sola Grodecii versione emendare coacti simus.

KATHXΗΣΙΣ ΙΖ'

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ.

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα· τῶν περὶ ἁγίου Πνεύματος τὰ λοιπὰ· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους πρώτης· Ἡ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδεται λόγος σοφίας, καὶ τὰ ἐξῆς.

CATECHESIS XVII ILLUMINANDORUM.

Hierosolymis extemporalis dicta; quæ de Spiritu sancto reliqua erant absolvens. Et lectio = ex priori ad Corinthios: *Hæc quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ*¹, et quæ sequuntur.

I. In præcedenti catechesi modicam quamdam A A'. Ἐν μὲν τῇ πρὸ ταύτης κατηχήσει, τῶν περὶ Πνεύματος ἁγίου μαρτυριῶν ὀλίγον τι μέρος κατὰ δύναμιν παρεθέμεθα ταῖς τῆς ὑμετέρας ἀγάπης ἀκοαῖς. Ἐν δὲ τῷ παρόντι, τῶν λειπουσῶν ἐκ τῆς Κατῆς Διαθήκης, κατὰ τὸ ἐγγυροῦν πάλιν ἐραφέμεθα, Θεοῦ θέλοντος. Τότε μὲν, διὰ τῆς ἀκοῆς σύμμετρον τὴν προθυμίαν ἐπισχόντες (ἀκρόστος γὰρ ὁ περὶ Πνεύματος ἁγίου λόγος), νῦν δὲ τῶν λοιπῶν (1) μέρος τι πάλιν ὀλίγον ἐρῶντες. Τὸ γὰρ καλύπτεσθαι τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν τῷ τῶν γεγραμμένων πλήθει, μετ' εὐγνωμοσύνης καὶ νῦν ὁμολογοῦμεν· οὐκ ἀνθρωπίνους καὶ σήμερον κεχρημένοι σοφισμῶν (ἀσύμφορον γάρ), ἀλλὰ τὰ ἐκ τῶν Θεῶν Γραφῶν μόνον ὑπομνησκόντες (ἀσφαλίστατον γὰρ, κατὰ τὸν

¹ I Cor. xii, 8.

= Lctionem hanc certam facit num. 4.
(1) Τῶν λοιπῶν. Mendose in editis, τῶν λοιπῶν, quos ementavimus ex codd. Roë et Casaub. Malleimus, ut habetur in Coisl., τῶν λειπόντων, ut et in

B sine catechesens præcedentis hujusque num. 34-ritur, τὰ λείποντα, etc. Vox καὶ σήμερον infra posita deest in Coisl. et Grod.

μακάριον ἀπόστολον Παῦλον (1), ὅς φησιν· Ἄ καὶ Ἀ λαλοῦμεν, οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρώπινης σοφίας λόγους, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς Πνεύματος, πνευματικῶς πνευματικὰ συζηροῦντες, καὶ παραπλήσια τοῖς ὁδοποροῦσιν ἢ πλοῦστον ἐπιτελοῦντες· οἱ δὲ ὁδοποῦντες ἕνα μεγίστης ὁδοῦ, τῇ μὲν προθυμίᾳ σπεύδουσι· διὰ δὲ τὴν ἀνθρώπινην ἀσθένειαν, διαφόροις πῶλεσιν παραβάλλει ἢ λιμίσιν εἰώθασιν.

Β'. Αἱ μὲν οὖν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος διαλέξεις διαίρουται, αὐτὸ δὲ ἀδιαίρετον ἐστίν, ἐν καὶ τὸ αὐτὸ τυγχάνον. Ὅσπερ γὰρ ἐν τοῖς περὶ τοῦ Πατρὸς λόγοις, ποτὲ μὲν περὶ μοναρχίας ἦν ἡμῖν τὸ διδασκόμενον· ποτὲ δὲ πῶς καλεῖται Πᾶτερ, ἢ παντοκράτωρ· ποτὲ δὲ ὅπως ἐπιμωρῶνται τῶν ὄλων· καὶ οὐ τὸ διαίρεσθαι (2) τὰς κατηγορίας, διαίρεσιν εἴχε τῆς πίστεως· εἰς γὰρ ἦν τε καὶ ἔστιν ὁ τῆς εὐσεβείας σκοπὸς· καὶ ὡσπερ ἐν τοῖς περὶ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ποτὲ μὲν τὰ περὶ τῆς θεότητος (3), ποτὲ δὲ τὰ περὶ τῆς ἀνθρωπότητος ἐιδάσκομεν, εἰς πᾶσι μὲν διαλέξεις τοῦ περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ λόγους διαίρουσιν, ἀδιαίρετον δὲ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν καταγγέλλοντες· οὕτως καὶ νῦν τῶν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατηγορῶν διαίρουμένων, ἀδιαίρετον καταγγέλλομεν τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν. Ἐν γὰρ ἔστι καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, τὸ διαίρου μὲν τὰ χαρίσματα ἰδίᾳ ἐκαστῷ καθὼς βούλεται· αὐτὸ δὲ μόνον ἀδιαίρετον. Οὐ γὰρ ἄλλος ἐστὶν ὁ Παράκλητος, παρὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀλλ' ἐν ἰσῆ καὶ τὸ αὐτὸ, διαφόρως ταῖς προσηγορίαις ὀνομαζόμενον· ζῶν, καὶ ὄψωτός, καὶ λαλοῦν, καὶ ἐνεργοῦν· καὶ τῶν ὑπὸ Θεοῦ διὰ Χριστοῦ γενομένων (4) ἐπάπτων λογικῶν, καὶ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων, ἐστὶν ἑκαστακτικῶς.

Γ'. Ὅτι περὶ τοῦ μὴ ταῖς διαφόροις ὀνομασίαις τοῦ ἁγίου Πνεύματος νομίσαι τινὰς ἐξ ἀμαθείας διάφορα εἶναι ταῦτα πνεύματα, καὶ μὴ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ (5), ἴσπερ ἐστὶ μόνον· διὰ τοῦτο προσαφαιζομένη σε (6) ἢ

* 1 Cor. II, 13. * Cat. 6. * Cat. 7. * Cat. 8. * 1 Cor. XII, 12.

(1) Παῦλον. Quam vox Paulum ascripta sit in codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grodecio, qui tamen omittit, ἀπόστολον, eam hic adijcere visum est; sed particulam καὶ inter ὅς et φησὶν inutiliter positam ex eisd. codd. eliminavimus.

(2) Τὸ διαίρεσθαι. Coisl. παρὰ τὸ διαίρεσθαι. Roe et Casaub., οὐ τὴν διαίρεσθαι... διαίρεσιν εἴχε τῆς πίστεως.

(3) Περί τῆς θεότητος. His subjiciebatur in editis verbum ἐιδάχθημεν, docebamur, quod per se inutile, et in codd. Roe et Casaub. prætermisum, nec satis verbo seq. ἐιδάσκομεν conveniens, expunximus.

(4) Τῶν ὑπὸ Θεοῦ διὰ Χριστοῦ γενομένων. Εἰς voces prætermisæ sunt in codd. Roe et Casaub. Pro ὑπὸ Θεοῦ, est in editis ὄν' αὐτοῦ, manifesta librorum, propter soni vicinitatem, aberratione. Quare ὑπὸ Θεοῦ scripsimus ex Octob., codd. Grodecio, et simili loco Cat. 16, II, 13. Coisl. habet τῶν ὑπὸ Χριστοῦ γεν.

(5) Τὸ αὐτὸ. Coisl. addit, Πνεῦμα, eundem Spiritum.

(6) Προσαφαιζομένη σε. Ita nos. secuti codd.

vinarum duntaxat Scripturarum sententias memorizæ suggeremus: hoc enim tutissimam, juxta beatum apostolum Paulum, qui ait: *Quæ et loquimur, non in sermonibus quos humana sapientia docet, sed quos docet Spiritus; spiritualibus spiritualia contententes* *. Viatoribus porro ac navigantibus similia facimus, qui, cum unum habeant longinquissimi itineris scopum, ex destinatio quidem præparant; verum ob humanam infirmitatem variis urbibus ac portibus appellere consueverunt.

II. Nam etsi dividuntur habendæ de Spiritu sancto disputationes, ipse tamen indivisus est, cum unus idemque sit. Sicut enim cum de Patre dicebamus, * alius nobis fuit de summo unicoque ejus principatu sermo; * alius, quomodo Pater, * aut omnipotens, dicitur; * alius tandem qui sit universorum conditor: nec tamen ista *catechesen* divisio, fidei divisionem ullam significabat: unum enim erat, estque pietatis ac religionis propositum: sicut etiam in his quæ de unigenito Dei Filio dissertavimus, * modo ea quæ ad divinitatem pertinent, * modo quæ humanitatis sunt, docebamus; ita ut, dum in plures disceptationes, quæ de Domino nostro Jesu Christo erant dicenda, partiremur, indivisam in ipsum fidem prædicarem: ita et nunc, divisus de Spiritu sancto *catechesis*, indivisam in ipsum annuntiamus fidem. Unus est enim et idem Spiritus, qui dona quidem sua peculiariter **265** *unicuique prout vult, dividit* *; ipse autem indivisus manet. Non enim alius est Paracletus, præter Spiritum sanctum (7), sed unus et idem est, diversis appellationibus significatus: vivens et subsistens, et loquens, et operans; estque rerum omnium ratione præditarum, quæ a Deo per Christum factæ sunt, angelorum atque hominum, sanctificator.

III. Ne autem, ob diversas sancti Spiritus appellationes, nonnulli ex ignorantia diversos hos spiritus, et non unum ac eundem, qui quidem solus est, arbitrantur, idecirco Ecclesia catholica se-

* Cat. 9. * Cat. 10, 11. * Cat. 12, 13, 14, 15.

Coisl., Roe, Casaub., Grod., loco horum verborum, πρός ἀσφάλειαν μὲν. Postea, pro ἕνα, posuit ἕνα ex codd. memoratis, titulo catecheses XVI, in numeris aliis locis Cyrilli. Symboli sancti Alexandri Alexandrini, Eusebii Cesariensis, etc., quibus unum adjungitur articulo de Spiritu sancto, et ipsa Syntaxeos ratione. Loco τὸ Παράκλητον, scripsimus, τὸν Παράκλητον, juxta codd. Coisl., Roe et Casaub. Vide notam I in titulo cat. 16, pag. 243.

(7) Non alius est Paracletus, præter Spiritum sanctum. Contra Valentinianos, qui Paracletum a Spiritu sancto distinguentes, Paracletum inter 30 primos Æonas decimo nono loco, primum in Dodecade ex Homine et Ecclesia genita, cum conjuge sua Pisti sive Fide collocabant. Spiritum vero sanctum cum Christo post 50 Æonas ad firmandum Pleroma a Nu sive Monogone productos somniant. Vide Iren., lib. I, cap. I, n. 2 et 5. Montanistæ quoque, saltem nonnulli, Spiritum sanctum a Paracleto distinguebant; illum in apostolos, hunc in Montanum descendisse docentes: apud Tertull. Appendicis lib. De præscript. cap. 52.

curtatis tuæ provida, tradidit in fidei confessione A
et crederemus, in unum sanctum Spiritum, Para-
cletum, qui locutus est in prophetis : ut animadver-
tere possis multas quidem nuncupationes esse,
unum vero solum Spiritum sanctum. De quibus
appellationibus nunc vobis paucas e multis recita-
bimus.

IV. Vocatur quidem Spiritus juxta id quod modo
lectum fuit : Nam huic quidem per Spiritum datur
sermo sapientiæ¹⁰. Dicitur autem Spiritus veritatis,
sicut ait Salvator¹¹ : Quum autem venerit ille, Spi-
ritus veritatis. Appellatur quoque Paracletus, ut
idem dixit : Si enim ego non abiero, Paracletus non
veniet ad vos¹². Quod autem una et eadem res sit
diversis nominibus appellata, palam ex his qua-
modo dicam declaratur. Nam quod idem sit Spi-
ritus sanctus et Paracletus, dictum fuit : Paracletus
autem ille, qui est Spiritus sanctus¹³. Quod vero
idem sit Paracletus cum Spiritu veritatis, dictum
habetur : Et alium Paracletum dabo vobis, ut vo-
biscum maneat in æternum, Spiritum veritatis¹⁴;
iterumque : Quum autem venerit ille Paracletus,
quem ego mittam vobis a Patre, Spiritus veritatis¹⁵.
Vocatur autem Spiritus D-i, sicut scriptum est :
Et vidi Spiritum Dei descendentem¹⁶; ac rursus :
Quicumque enim Spiritu Dei aguntur, isti filii Dei
sunt¹⁷. Nominatur et Spiritus Patris, uti Servator
ait : Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus
Patris vestri, qui loquitur in vobis¹⁸; et iterum
Paulus : 266 Pluris rei gratia flecto genua mea ad
Patrem¹⁹; et infra : Ut det vobis, ut corroboremini
per Spiritum ejus²⁰. Dicitur quoque Spiritus Do-
mini, sicut ait Petrus : Ecce conspirastis inter vos,
ut tentaretis Spiritum Domini²¹? Appellatur et Spi-
ritus Dei et Christi, velut scribit Paulus : Vos au-
tem non estis in carne, sed in spiritu, si tamen Spi-
ritus Dei habitat in vobis. Si vero quis Spiritum
Christi non habet, hic non est ejus²². Vocatur et
Spiritus Filii Dei, sicut dicitur : Quoniam autem

¹⁰ I Cor. xii, 8.

¹¹ Joan. xvi, 13.

¹² ibid. 7.

¹³ Joan. i, 32.

¹⁴ Rom. viii, 14.

¹⁵ Matth. x, 20.

¹⁶ Rom. viii, 9.

(1) Ὀλίγας. Coisl., ὀλίγα, pauca, non male. Paulo
post, idem codex et Grod. post Πνεῦμα additum
habent, σοφίας. Vocatur Spiritus sapientie. Illud
σοφίας additum videtur ex loco Pauli in approbatio-
nem a Cyrillo adducto; nam Cyrillus hic de sola
Spiritus appellatione agere videtur, nec Pauli locus
probat Spiritum sanctum dici Spiritum sapientie.
Quod inf., n. 5, prohibetur ex loco Isaie disertum.

(2) Τὸ αὐτό. Ita scribimus pro αὐτόν, ex codd.
Coisl., Roe, Casaub. et Grod. Particulam vero se-
quentem καὶ ex Coisl. adjicimus. In subjecto Chri-
sti testimonio, loco δόσω, dabo, scriptum in Coisl.,
δώσει, dabit, ut habetur in sacro textu, et inferius
n. 11 et 13, recitat eundem locum Cyrillus.

(3) Πνεῦμα Θεοῦ, Spiritus Dei. Loco Πνεῦμα ὁ
Θεός, ita scripsimus, suffragantibus mss. Coisl.,
Roe, Casaub. et versione Grodecii. Ita legendum
probat sequentia Evangelii et Pauli loca in pro-
hibitionem hujus appellationis adducta. Ex Cyrillo,
hujus cat. n. 34, locus Joan. iv, 26, Πνεῦμα ὁ
Θεός, non de Spiritu sancto, sed de Patre intelli-
gendus. Post καταβαίνων, Coisl. adjungit τὴν αὐ-

καθολικὴ Ἐκκλησία, παρέδωκεν ἐν τῇ τῆς πίστεως
ἐπαγγελίᾳ, πιστεύειν εἰς ἓν ἄγιον πνεῦμα, τὴν Πα-
ράκλητον, τὸ λαλήσαν ἐν τοῖς προφήταις ὅπως
εἰδέναι ἔχεις, οὗτοι πολλοὶ μὲν αἱ προσηγοραὶ τυγχέ-
νουσιν, ἐν δὲ μόνον ἐστὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον· περὶ
ὧν προσηγοριῶν, νῦν ὀλίγας (1) ὁμῶν ἐκ τούτων
ἐρούμεν.

Δ. Καλεῖται μὲν Πνεῦμα, κατὰ τὸ ἀρτίως ἀνερω-
σμένον· Ὁ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος διδοται
λόγος σοφίας. Καλεῖται δὲ Πνεῦμα ἀληθείας, καθ-
ὼς ὁ Σωτὴρ φησὶν· Ὅταν δὲ ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ
Πνεῦμα τῆς ἀληθείας. Καλεῖται καὶ Παράκλητος,
καθὼς εἴρηκεν· Ἐάν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλω, ὁ Παρά-
κλητος οὐ μὲν ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς. Ὅτι δὲ ἐν καὶ τὸ
αὐτὸ ἐστὶ διαφόροις ταῖς προσηγοραῖς ὀνομαζόμενον,
δείκνυται σαφῶς ἐκ τούτων. Περὶ μὲν γὰρ τοῦ εἶναι
τὸ αὐτὸ, Πνεῦμα τὸ ἄγιον καὶ τὸν Παράκλητον, εἴρη-
ται· Ὁ δὲ Παράκλητος τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Περὶ
δὲ τοῦ αὐτὸ (2) εἶναι καὶ τὸν Παράκλητον καὶ τὸ
Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, εἴρηται· Καὶ ἄλλον Παρά-
κλητον δώσω ὑμῖν, ἵνα μὴ ὁμῶν μόνῃ εἰς τὸν
αἰῶνα, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας· καὶ πάλιν· Ὅταν
δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος ἐν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ
τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας. Καλεῖται
δὲ Πνεῦμα Θεοῦ (3), καθὼς γέγραπται· Καὶ εἶπεν
τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καταβαίνον· καὶ πάλιν· Ὅσοι
γὰρ Πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, οὗτοι υἱοὶ τοῦ Θεοῦ
εἰσι. Καλεῖται καὶ Πνεῦμα Πατρὸς, καθὼς φησὶν ὁ
Σωτὴρ· Ὁ γὰρ ὁμοῖος ἐστὶ ὁ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ
Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὁμοῖον τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν·
καὶ πάλιν (4) ὁ Παῦλος· Τούτου χάριεν κάμπτω τὰ
γόνατά μου πρὸς τὸν Πατέρα· καὶ ἐξῆς· Ἴνα δῶ
ὑμῖν κραταιωθῆναι διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ.
Καλεῖται καὶ Πνεῦμα Κυρίου, καθὼς ἑτέρος εἶπεν·
Τι, οὗτοι συνερωσθήθη ὑμῖν πειράσαι τὸ Πνεῦμα
Κυρίου; Καλεῖται καὶ Πνεῦμα Θεοῦ καὶ Χριστοῦ (5),
καθὼς γράφει Παῦλος· Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί,
ἀλλ' ἐν πνεύματι, ἐπιερ Πνεῦμα Θεοῦ οὐκ εἶ ἐν
ὑμῖν. Εἰ δὲ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος

¹⁷ Joan. xiv, 26.

¹⁸ ibid. 16.

¹⁹ Joan. xv, 26.

²⁰ Ephes. iii, 14.

²¹ ibid. 16.

²² Act. v, 9.

τόν. Ille porro evangelicus locus, cujus verba citat
Cyrillus, est ex Matthæo desumptus. Sed apud
evangelistam est, εἶπε, τίδιν, quomodo ipse Cyrillus
hunc locum citat n. 9, idque refertur vel ad Chri-
stum, ut intellexit vulgatus noster interpres qui vi-
detur legisse ἐπ' αὐτόν, vel ἐπ' αὐτόν, vertens su-
per se: vel ad Joannem Baptistam ex Cyrillo, qui
hic duo loca confudit Matth. iii, 16, et Joan. i, 32,
in quo Joannes ait, τεθέσται τὸ Πνεῦμα, sed omit-
tit, τὸ θεοῦ.

(4) Καὶ πάλιν. Vocem πάλιν addidi ex codd.
Coisl., Roe, Casaub. et Grod. Item istas, ἵνα δῶ
ὑμῖν, ex Coisl. solo, ut sensus esset integrior. Quo
etiam in testimonio cum legeretur in editis, Πατρός,
repositi, Πνεύματος ex quatuor præfatis libris, Ot-
tob. secundo, et sacro textu.

(5) Καὶ Χριστοῦ. Additur in editis, Ἰησοῦ· quæ
vox cum in codd. omnibus supra memoratis desit,
et alioqui non reperitur in testimoniis, quibus hæc
Spiritus appellationem confirmat auctor, eam delin-
dam existimavimus.

οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. Καλεῖται καὶ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καθὼς εἶρηται: Ὅτι δὲ ἔστε υἱοί, ἐξαποστείλατο δὲ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. Καλεῖται καὶ Πνεῦμα Χριστοῦ, καθὼς γέγραπται: Ἐκτίθη, ἢ ποίον καιρὸν ἐδηλοῦτο (1) ἐν αὐτοῖς Πνεῦμα Χριστοῦ· καὶ πάλιν· Διὰ τῆς ὁμῶν δεήσεως, καὶ ἐπιχορηγίας τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Εἰ. Πρὸς δὲ τοῦτοις καὶ ἄλλας πολλὰς ὀνομασίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος εὐρήσεις. Καλεῖται μὲν γὰρ Πνεῦμα ἁγιασμένης, ὡς γέγραπται· Κατὰ Πνεῦμα ἁγιασμένης. Καλεῖται καὶ Πνεῦμα υἰοθεσίας, ὡς Παῦλος φησιν· Οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάβετε Πνεῦμα υἰοθεσίας, ἐν ᾧ κράζομεν, Ἀββὰ ὁ Πατήρ. Καλεῖται καὶ Πνεῦμα ἀποκαλύψεως, καθὼς γέγραπται· Δόξα ὁμῶν Πνεῦμα σοφίας καὶ ἀνοιχθῆναι ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ. Καλεῖται καὶ Πνεῦμα ἐπαγγελίας, καθὼς ὁ αὐτὸς φησιν· Ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς πιστεῦσατε (2) δεσφραγίσθητε τῷ Πνεύματι εἰς ἐπαγγελίαν τῷ ἁγίῳ. Καλεῖται καὶ Πνεῦμα χάριτος, ὡς δεῖ πάλιν λέγει· Καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς χάριτος ἐκρυβήσας. Καὶ ἄλλαι δὲ προσηγορίας πλείσθιν ὀνομάζονται τοιαύταις. Ἦκουσα δὲ σαφῶς καὶ ἐν τῇ πρὸ ταύτης κατηχησῆι, οὗτις ἐν μὲν τοῖς Ψαλμοῖς ποτὲ μὲν ἀραθόν, ποτὲ δὲ ἡγεμονικῶν ὀνομάζεται· ἐν δὲ τῷ Ἦσασί, σοφίας, καὶ σύνσεως, καὶ βουλής, καὶ ἰσχύος, καὶ γνώσεως, καὶ ἀσβεστίας, καὶ φόβου Θεοῦ, προσηγορεῖτο. Δι' ὧν ἀπάντων, τὴν τε πρότερον εἰρημέων καὶ τῶν ὧν, συνίσταται (3), διαφόρους μὲν εἶναι τὰς προσηγορίας, ἐν δὲ καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα τὸ ἕκγον· ζῶν καὶ ὑπερῶς, καὶ πάντοτε Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπάρων· οὐκ ἀπὸ στόματος καὶ χειλῶν Πατρὸς ἢ Υἱοῦ λαλούμενον, ἢ ἀναπνεόμενον, οὕτε εἰς ἄερα διαχεόμενον (4).

¹ Galat. iv. 6. ² I Petr. i. 11. ³ Philipp. i. 19. ⁴ Rom. i. 4. ⁵ Rom. viii, 15. ⁶ Ephes. i, 17. ⁷ ibid. 13. ⁸ Hebr. x, 29. ⁹ Cat. 16, n. 28. ¹⁰ Psal. cxxii, 11. ¹¹ Psal. l, 14. ¹² Isa. vi, 2, 3. ¹³ Cat. 16, n. 30.

(1) Ἐδηλοῦτο. Male in editis, δηλοῦτο. Corrigitur ex omnibus mss., sed in Roe et Casaub. juxta sacrum textum habetur, ἐδήλωτο δὲ ἐν αὐτοῖς. Ceteri, ut Coisl. ambo Otob. et Grod., una voce ἐδηλοῦτο, quae est multorum Novi Testamenti codicum scriptura. Nil est in Cyrillo quod alterutri faveat; in recepta itaque acquiescimus.

(2) Ὑμεῖς πιστεῦσατε. Transilii Cyrillus nonnullas Apostoli voces inter duas illas comprehensas, eodemque modo locum hunc recitat n. 35. Periodum sequentem, καλεῖται καὶ, etc., usque ad καὶ ἄλλαι, in editis et aliis codicibus praetermissa, ex solo cod. Coisl. hic ascripsimus: sed loco δτι, posuimus, etc.

(3) Συμπάρων. Sic emendavimus ex codd. Coisl., Roe et Casaub., et simili loco hujus catech. n. 34, quum esset in editis solummodo, ἰσταται. Per paulum infra, loco ἀγέζων, scripsimus, ἕκγον· ζῶν, ut habetur in cod. Otob. secundo et Grod. Coisl. fert, ἕκγον, et omittit, ζῶν. Roe et Casaub. secundam tantum vocem, prima praetermissa, exhibent. Editi ambas in unam conflatas habent. Vide paralellum Cyrilli locum n. 2, et alios similes n. 28 et 53. Refellit autem antiquum errorem ad Origene com. II in Joan. p. 58, et Didym. lib. II De Spiritu sancto notatum, quo aliqui dicebant Spiritum sanctum non esse substantiam per se existentem, sed operationem Dei.

(4) Διαχεόμενον. Subjungitur in cod. Coisl., πρῶτερον προλαβόντες εἰρημέων, uti superius in an-

A estis filii, misit Deus Spiritum Filii sui ¹¹. Nominatur etiam Spiritus Christi, sicut est scriptum: In quod vel ejusmodi tempus declarabatur in eis Spiritus Christi ¹²; et rursus: Per vestram deprecationem, et subministratorem Spiritus Jesu Christi ¹³.

V. Praeterea, plures alias sancti Spiritus nuncupationes reperias. Vocatur enim Spiritus sanctificationis, uti scriptum est: Secundum Spiritum sanctificationis ¹⁴. Dicitur et Spiritus adoptionis, ut ait Paulus: Non enim accepistis spiritum servitutis ad timorem, sed accepistis Spiritum adoptionis, in quo clamamus, Abba, Pater ¹⁵. Appellatur quoque Spiritus revelationis, quemadmodum scriptum est: Det vobis Spiritum sapientiae et revelationis in cognitione ejus ¹⁶. Nominatur etiam Spiritus promissionis sicut idem ait: In quo et vos cum credidistis, obsignati estis Spiritu promissionis sancto ¹⁷. Vocatur et Spiritus gratiae, velut cum rursus ait: Et Spiritum gratiae contumelia affecerit ¹⁸; aliisque ejusdem modi pluribus appellationibus significatur. Audivisti perspicue et in praecedenti ¹⁹ catechesi (5), eum in Psalmis quidem interdum bonum ²⁰, interdum vero principalem ²¹ nominari; in Isaia vero, sapientiae, et intelligentiae, et consilii, et fortitudinis, et scientiae, et pietatis, et timoris Dei ²², appellatum esse. ²³ Ex quibus omnibus, tum quae prius, tum quae modo diximus, conficitur, diversas quidem appellationes esse, unum autem atque eundem Spiritum sanctum, viventem et subsistentem, semperque Patri et Filio una praesentem; qui non ab ore et labiis Patris aut Filii (6) loquendo profertur **267**

cessum diximus; nempe cat. 16, n. 14, vel respicitur longuam illud assumentum, quod in hoc codice post num. 3 exstat, a nobis ad calcem cat. 16 repraesentatum.

(5) In praecedenti catechesi. Non reperitur in cat. 16 locus psalmi l, vers. 14, de Spiritu principali, quem se allegasse refert. Non mirum, si ex tempore diceas testimonium quod referre paraverat, omisit.

(6) Patris aut Filii, Πατρός ἢ Υἱοῦ. Dum negat Patris aut Filii evanidum statum esse Spiritum sanctum, supponit ab utroque vel ab alterutro vel procedere. Particula ἢ vel conjunctiva est, et dubitationem significans; vel conjunctiva, et ad sensum particulae, et, aut, quod idem est ratione praesentis constructionis, negat, reducenda. Grodecus vertit Patris et Filii, sed utrum καὶ in suo exemplari habuerit merito dubitatur. Spiritum sanctum ex Filio procedere Cyrillo certum fuisse probavimus, ad cat. 16, n. 24; an vero etiam a Patre immediate oriri existimaverit, dubitabile est. Vix alii praeter Arianos et Eunomianos hunc gratiam in Trinitate statuebant, ut, quemadmodum Filius a Patre solo, ita Spiritus sanctus a solo Filio procederet; sed illi id statuebant creationis more et ritu. Exstant vero nonnulla Athanasii et Graecorum Patrum testimonia, quae originem Spiritus sancti immediatam a solo Filio repetere videantur. Parte alia Spiritum sanctum a Patre immediate procedere, gravissimae sunt Latinorum et Graecorum hujus temporis auctorita-

aut efflatur, neque in aera diffunditur; sed ¹⁶ hypostasi præditus est, loquens ipse et operans, et dispensans, et sanctificans: cum indivulsa sit videlicet, et concors, unicaque salutis erga nos dispensatio, quæ ex Patre et Filio et sancto Spiritu existit, uti et antea ¹⁷ diximus. Memores enim vos esse volo eorum quæ nuper ¹⁸ diximus, et discrete tenere, non alium in lege et prophetis, aliumque in Evangelis et apostolis esse; sed unum et eundem Spiritum sanctum, qui in Veteri et Novo Testamento divinas Scripturas elocutus est.

VI. Illic Spiritus sanctus est qui in sanctam virginem Mariam venit. Cum enim Christus esset, Unigenitus, qui generabatur, virtus Altissimi obumbravit ei, et Spiritus sanctus adveniens in eam ¹⁹, sanctificavit eam ad hoc, ut posset capere eum per quem omnia facta sunt ²⁰. Non est mihi pluribus verbis opus, ut addiscas generationem hanc ab omni sorde et contaminatione alienam existisse; didicisti enim. ²¹ Gabriel est qui ad eam ait: Ego eorum quæ sunt gerenda, nuntius et præco sum; non operationis socius. ²² Nam tametsi archangelus sim, ad ordinis mei et officii gnarus sum. Et salvere quidem [vel gaudere] tibi denuntio est: quomodo vero sis paritura, non ex mea est gratia: Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Propterea et quod nascetur sanctum, vocabitur Filius Dei ²³.

¹⁶ Vid. *Procat.* n. 1; *cat.* 15, n. 24. ¹⁷ *Cat.* 16, n. 4 et 24. ¹⁸ *ibid.*, n. 3 et 6. ¹⁹ *Luc.* 1, 35. ²⁰ *Joan.* 1, 3. ²¹ *Cat.* 12, n. 25 et 32. ²² *Vid. cat.* 10, n. 10. ²³ *Luc.* 1, 35.

tes. Fortassis Cyrillo nihil de hac questione satis constituti erat; qui sæpe, ut *cat.* 16, n. 24, ait ad salutem sufficere ut credamus esse Patrem, Filium, et Spiritum sanctum.

(1) *Ἐκ Πατρὸς καὶ, etc.* Aliter *cod. Coisl.*, *Ottob.* 2, et *Grodec.*, *ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ, ἐν (Grod. et Ottob. σὺν) ἁγίῳ Πνεύματι, ἐκ Patre, per Filium, in (vel cum) sancto Spiritu.* Catholicæ fidei prior lectio favorabilior posteriore; particula et magis æqualitatem significante, quam particule per et in. At eadem, iudice Basilio in toto libro *De Spiritu sancto*, utriusque sententiæ vis est, ambæque ab ecclesiasticis auctoribus promiscue usurpate. Utra in hoc loco Cyrilli sit, quæris? mihi videtur esse posterior, his rationibus. Primo, idem se antea dixisse refert Cyrillus. Locum quærenti mihi se solummmodo offerunt ex sententiæ: isthæc *cat.* 16, n. 4. *Spes nostra est in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Non tres Deos predicamus; sed cum Spiritu sancto, per unum Filium, unum Deum annuntiamus; vel ista potius num. 24, Pater per Filium cum sancto Spiritu omnia largitur. Non alia Patris, alia Filii, et alia Spiritus sancti dona; una enim salus, una potestas, una fides; vel tandem ista *ibid.* num. 3, et catechesi 17, num. 2, quæ dicitur Spiritus sanctus vivens et sanctificator rerum omnium per Christum a Deo facturum. Quam omnes ex sententiæ melius cum secunda lectione conveniant, nemo non videt. Secundo, agitur hic de salutis œconomia, quæ ex Patre tanquam fonte proficitur; et quavis una trium personarum actione perficitur, plures tamen actiones, in homines derivatas complectitur, quæ diversos personarum, ipsis in proprium tributos, characteres gerunt. Id secunda lectio magis notat. Tertio, quamvis ad declarandam divinæ personarum excellentiam, et nostram de iis fidem, partiens æqualitatis μετὰ, σὺν, καὶ, id est,*

ἀλλ' ἐνοπόστατον, λαλοῦν αὐτὸ, καὶ ἐνεργοῦν, καὶ οἰκονομοῦν, καὶ ἀγιάζον· ὀδιστάτου δηλαθὴ καὶ συμφώνου καὶ μιᾶς οὔσης τῆς σωτηριώδους οἰκονομίας εἰς ἡμᾶς, τῆς ἐκ Πατρὸς καὶ (1) Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, καθόως καὶ πρώην εἰρηκαμεν. Μνημονεύειν γὰρ ὑμᾶς ἐκείνων ἄρει λεγομένων βούλομαι, καὶ εἰδέναι σαφῶς, ὅτι οὐχ ἕτερον μὲν ἐν νόμῳ καὶ προφηταῖς, ἕτερον δὲ ἐν Εὐαγγελίοις καὶ ἀποστόλοις· ἀλλ' ἐν ἑστί καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα ἅγιον, τὸ ἐν Παλαιᾷ καὶ Καινῇ Διαθήκῃ τὰς θείας λαλήσαν Γραφάς.

Γ'. Τοῦτο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐστὶ, τὸ ἐλθὼν ἐπὶ τὴν ἁγίαν Παρθένον Μαρίαν. Ἐπειδὴ γὰρ Χριστὸς ἦν ὁ Μονογενὴς, ὁ γεννώμενος, δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάζων αὐτῆν, καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἐπιπλῶν ἐπ' αὐτήν, ἤγιαζεν αὐτὴν πρὸς τὸ θνητῶν διέξασθαι δι' αὐτὸ δὲ πάντα ἐγένετο. Οὐ χρεῖα δέ μοι πολλῶν λόγων, ἵνα μάθῃς, ὅτι ἀβρύπαρος καὶ ἀχαντος ἡ γέννησις· ἔμαθεῖς γὰρ. Γαβριὴλ ἐστὶν ὁ λέγων πρὸς αὐτήν· Ἐγὼ κηρῶς εἰμι τῶν γενησομένων, ἀλλ' οὐ συνεργός· εἰ γὰρ καὶ ἀρχάγγελος, ἀλλ' οὐδ' αὐτὸς τὴν τάξιν. Καὶ τὸ μὴ χαίρειν ἐγὼ εὐαγγελίζομαι σοι· τὸ δὲ πῶς τέξη, οὐκ ἀπὸ τῆς ἐμῆς χάριτος· Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεπιστάται ἐπὶ σέ, καὶ δόξα, ὡς ὕψιστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον, κληθήσεται Υἱὸς Θεοῦ.

²³ *ibid.*

cum, et, magis uti conveniat; quod tamen in declaranda tria una divinitate non usurpavit Cyrillus in loco supra ex *cat.* 16 num. 4 citato: quando tamen divinorum in nobis bonorum communicationem spectamus, quæ est hujus loci ratio et vis, aptiores ad id testandum sunt particule διὰ et ἐν, per et in, regula est Basilii lib. de Spiritu sancto cap. 7 et 26. Hanc sequitur Cyrillus *cat.* 7, num. 7, dum ait, *Non a servitute in adoptionem, Patris gratia, per Filium et Spiritum sanctum esse translato,* et *cat.* 18, num. 29, docens, *Patrem per Filium in Spiritu sancto caelestia omnibus dona tanquam ex fonte profundere.* Similem igitur in simili causa locutionem a Cyrillo adhibitam esse probabile est. Et hæc communis est Patrum de operationibus Trinitatis loquendi ratio ab eis etiam principii loco stabilita: sic *Greg. Nyss.*, tom. III, *Quod non sunt tres dii, pag. 22:* Ἰδέσα, inquit, ἐνέργεια, ἡ θεόθεν ἐπὶ τὴν κτίσιν διήκουσα... ἐκ Πατρὸς ἀφορμάται, καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ πρόεσι, καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι τελειοῦται· *Omnis operatio quæ a Deo in creaturas derivatur... a Patre exordium habet, et per Filium progreditur, et in Spiritu sancto perficitur.* Eodem modo Cyrillus Alexandrinus in *Joan.* cap. xiv, 10, pag. 782: Ἄπαξ μὲν λόγος· ὁ παρὰ Πατρὸς, πάντως ἐστὶ δι' Υἱοῦ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι· καὶ πᾶν ἔργον, ἥτοι παράδοξον, δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι· *Verbum omnino quæd a Patre prodit, omnino est per Filium in sancto Spiritu, et omne opus, sive mirabile, per Filium in Spiritu.* Hinc trita illa Patrum omnium ore sententia: Πάντα δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ· *Omnia per Filium in Spiritu sancto.* Sed jam uniuersum fortasse de tenui particula. Utrovis modo scripserit Cyrillus, declaratur ejus recta et conformis Ecclesiæ de Trinitate sententia.

(2) *Οὐδ' αὐτὸς μου.* Pronomen hoc addidimus ex *Coisl.*, *Roe*, *Casau*, et *GroJ.*

Z'. Τοῦτο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐνήργησεν ἐν τῇ Α Ἐλισάβητ. Οὐ γὰρ μόνον παρόντος ὄλεον, ἀλλὰ γυναικίαι καὶ ἡγάμους, ἐὰν κατὰ νόμον ᾖ ὁ γάμος. Καὶ ἐπιλήσθη Πνεύματος ἁγίου ἡ Ἐλισάβητ, καὶ ἐπροφήτευσεν· καὶ φησὶν ἡ καλὴ δούλις περὶ τοῦ ἐαυτῆς (1) Κυρίου· Καὶ πόθεν μοι τοῦτο, ἵνα ἔλθῃ πρὸς με ἢ μήτηρ τοῦ Κυρίου μου; ἑμακάριζε γὰρ αὐτὴν ἡ Ἐλισάβητ. Τοῦτου τοῦ ἁγίου Πνεύματος πλησθεὶς καὶ Ζαχαρίας, ὁ τοῦ Ἰωάννου πατὴρ, προφήτευσεν, λέγων ὁσων τε ἀγαθῶν πρόξενός ἐστιν ὁ Μονογενῆς, καὶ ὅτι πρόδρομος διὰ βαπτίσματος Ἰωάννης ἐκείνου. Ὑπὸ τούτου τοῦ ἁγίου Πνεύματος χρηματισθεὶς καὶ Συμεὼν ὁ δίκαιος, μὴ ἰδεῖν θάνατον πρὶν ἢ ἰῆν (2) τὸν Χριστὸν Κυρίου, δεξάμενος αὐτὸν εἰς τὰς ἀγκάλας, ἐν τῷ ἰσοῦ τὰ περὶ αὐτοῦ σαφῶς ἐμαρτύρησεν.

H'. Καὶ Ἰωάννης δὲ ὁ Πνεύματος ἁγίου πλησθεὶς ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ, διὰ τοῦτο ἠγγίσθη, ἵνα βαπτίσῃ τὸν Κύριον· οὐ δόξους (3) τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ τὸν διδοῦντα τὸ Πνεῦμα ἀναγγελλίζομενος· φησὶ γάρ· Ἐγὼ ὑμᾶς βαπτίζω ἐν ὕδατι εἰς μετάνοιαν· ὁ δὲ ὁπίσω μου ἔρχομενος, καὶ ἔξῃ, αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ. Πυρὶ δὲ, διὰ τί; Ἐπειδὴ ἐν πυρίνας γλώσσας ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐγένετο κἀπόδος. Περὶ οὐ λέγει χαίρων ὁ Κύριος· Πῦρ ἤλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν· καὶ τί θέλω, εἰ ἡδὴ ἀνήσθη;

Θ'. Τοῦτο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατήλθε βαπτίζομενον τοῦ Κυρίου, πρὸς τὸ μὴ λαθεῖν (4) τοῦ βαπτίζομενον τὴν ἀξίαν, καθὼς Ἰωάννης φησὶν· Ἄλλ' ὁ κήρυκός με βαπτίζειν ἐν ὕδατι, ἐκείνός με εἰ-

¹¹ Luc. 1, 41. ¹² ibid. 43. ¹³ ibid. 45. ¹⁴ ibid. 67 seqq. ¹⁵ Luc. 11, 26 seqq. ¹⁶ Luc. 1, 15. ¹⁷ Vid. cat. 20, n. 6. ¹⁸ Matth. 11, 11. ¹⁹ Act. 11, 3. ²⁰ Luc. 12, 49. ²¹ Matth. 11, 16. ²² Vid. cat. 3, n. 14.

(1) Ἐαυτῆς. Vocem hanc cod. Coisl. nobis submitavit. Post, ἵνα ἑμακάριζε γὰρ αὐτὴν, legitur in cod. Coisl. ἐμακάριζεν αὐτήν, beatam illam (Dominii matrem) praedicavit (Elisabetha) nempe his verbis Luc. 1, 45, juxta Vulgatam: *Beata es quae credidisti*. Eodem modo legit Grodecios, nisi quod ὑπόλασσαν. *benedixit*, pro *ἐμακάριζεν*, in suo codice videtur habuisse. Ac revera benedixit his verbis, v. 42. *Benedixit tu in mulieribus*, etc., Cod. Quob. habet, *ἐμακάριζε γὰρ αὐτήν*. Si legeretur αὐτήν pro αὐτὴν, eadem esset ac textus scripturae.

(2) Πρὶν ἢ ἰῆν. Coisl., πρὶν ἂν ἰῆν. Roe et Casaub., πρὶν ἰδεῖν. Paulo post, ubi de Joanne Baptista, legitur in codd. Roe et Casaub. ut in Evangelio, *ἔτι ἐκ κοιλίας, adhuc ex utero*.

(3) Οὐ δόξους. Roe et Casaub. expressius, οὐκ αὐτὸς διδοῦς, non conferens ipse Spiritum. Tamen Joannis baptismum attribuit vim dimittendi peccata, et ab igne aeterno liberandi, cat. 3, num. 7, et cat. 20, num. 6. At idem Spiritui sancto tribuit effectum expurgandi peccata, *Procat.* num. 9, et cat. 17, num. 15, docet Spiritum sanctum ignem esse salutarem, qui spinas peccatorum exterminet et animam nitentem reddat: qui que in auditores baptismi tempore descendens, eorum peccata ablaturus sit: imo in hoc numero paulo infra, Spiritum sanctum ad regenerationem filiorum et peccatorum remissionem concurrere ait. Nec revera sine Spiritu sancti gratia dimitti peccata possunt. Ut enim praedicat Hieron. *Adversum Luciferianos: Quomodo dicit sine adventu Spiritus sancti apud Arianos peccata in baptismo posse dimitti? Quomodo antiquis sordi-*

VII. Hic Spiritus sanctus in Elisabet efficaciam suam prodidit. Non enim solum virginem novit, sed etiam conjuges, modo legitimum conjugium sit. *Et repleta est Spiritu sancto Elisabet* ¹¹, et propheta- vit; atque de suo Domino praecleara ancilla: *Et unde mihi hoc, ut veniat ad me mater Domini mei* ¹² seipsam enim Elisabet beatam praedicavit ¹³. Eodem Spiritui repletus et Zacharias Joannis pater prophe- tavit ¹⁴, aicens, quantorum futurus esset Unigeni- tus ¹⁵ ille bonorum causa; addensque Joannem ejus per baptismum praecursorem fore. Ab eodem Spiritu sancto responso admonitus etiam Symeon, justus ille, non visurum se mortem prius quam videret Christum Domini; eo in ulnas accepto, in templo quae ad eum atinebant, palam testificatus est ¹⁶.

VIII. Joannes vero qui Spiritu sancto repletus est ex utero matris suae ¹⁷, ad hoc sanctificatus est, ut Dominum baptizaret: ¹⁸ non conferens Spiritum, sed cum qui Spiritum conferebat, annuntians. Ait namque: *Ego vos baptizo in aqua in poenitentiam: qui autem post me venit, etc., ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni* ¹⁹. Igni vero, quam ob causam? Quoniam in igneis linguis Spiritus sancti facta est descensio ²⁰. Qua de re dicit gaudens Do- minus: *Ignem veni mittere in terram, et quid volo, si jam accensus est* ²¹?

IX. Hic Spiritus sanctus delapsus est cum Dominus baptizaretur ²², ne illius qui baptizabatur lateret dignitas, juxta id quod Joannes ait: ²³ *Sed qui misit me ut baptizarem in aqua, ille mihi dixit: Super*

bus anima purgatur, quae sanctum non habet Spiritum? neque enim aqua lavat animam, sed prius ipsa lavatur a Spiritu, ut alios lavare spiritaliter possit. Eademque Cyrilli doctrina est cat. 3, num. 4. Spiritum itaque sanctum, quem non conferebat Joannes, intelligit vel characterem baptismalem, quo Spiritus sanctus, doctrina Cyrilli, animas nostras obsignat, vide num. 35, vel gratiam reliquias omnes peccatorum abolentem, et animam de integro innovantem, num. 15, vel gratiam Confirmationis sacramento propriam, quam adoptionis donum appellat, et a Joanne datam negat cat. 20, num. 6, vel specialia Spiritus sancti dona, prophetiae, linguarum, etc., quae in Pentecoste a Christo data sunt, ut in hoc loco pollicetur Joannes; et Cyrilli temporibus non raro per baptismum dabantur, infra num. 37, vel tandem haec omnia simul.

(4) Μὴ λαθεῖν. Additur in Roe et Casaub., τὸν Ἰωάννην, ut ne lateret Joannem. Quae quidem additio necessaria non est, cum ex verbis subsequentibus satis intelligi videatur, quanquam dubitari potest, num Cyrillus existimaret Joannem tum primum ex sancti Spiritus adventu Christum agnovisse; quem ait cat. 3, num. 6, dum in utero existeret, non carnis quidem oculis, sed spiritu Dominum praecognovisse. Sed ejusdem catechesis num. 14, ait Spiritum sanctum corporali specie in Jesum descendisse, ut eum non Christus, sed Joannes videret, et ex eo Christum agnosceret, nempe quoad vultum. At ex Evangelio Joannes Christum etiam ante Spiritus sancti descensum agnovit.

quem videris Spiritum descendantem et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto". Verum, quid Evangelium dicat, vide. Aperti sunt caeli, aperti propter dignitatem ejus qui descendit. Ecce enim, inquit, aperti sunt caeli: et vidit Spiritum Dei descendantem sicut columbam, et venientem super ipsum: descendit enim, ut interpretati sunt nonnulli, primitias et prima Spiritus sancti, qui baptizatus tribuitur, dona, humanitati Salvatoris qui ejusmodi gratiam confert, exhiberi. Descendit autem fortassis in specie columbae, ut quidam aiunt, pura et innocentis et simplicis, suisque precibus pro generatis filiis et peccatorum condonatione, cooperantis [columbae] figuram et exemplum demonstrans: quemadmodum quigmate praedictum est, Christum quoad oculo-

" Joan. 1, 33. " Math. III, 16. " Vid. cat. 21, n. 4.

(1) *Αὐτοκινήτω*. Ita scripsimus ex cod. Coisl., cum in editis legeretur, *αὐτοκινήτως*. Ait Spiritum sanctum proprio motu utentem, tanquam viventem et subsistentem personam, non autem uti nulari quamdam et propria actione destitutam operationem vel aspirationem Dei, in Christum descendisse. Vide sup., n. 5. Sic hominem ait, cat. 12, num. 30, esse lotum animatum, quod proprio et insito motu utens, non pulsus alieno, *αὐτοκινήτως* terram circuit, domos aedificat, etc. Vel proprium hunc Spiritus sancti motum opponit subiectioni servili, et ex imperio ac jussione dependenti: quemadmodum Greg. Naz. orat. XLV, num. 8, pag. 709, *Contra Macedonianos*, ait Spiritum sanctum in nos descendere *heriliter*, non *serviliter*, nec *jussim*, ut *quibusdam videtur*, *expectantem*. Hanc supremam Spiritus sancti potestatem tuetur Cyrillus cat. 16, num. 14 et 23, ubi illum ab angelis in ministerium missis distinguit, et cat. 17, num. 13, 29, 33, et cat. 8, num. 5.

(2) *Τὸν βαπτίζοντα*. Ottob. 1, τῷ βαπτίζοντῳ, constructio repugnat. Grod. legisse videtur, τῆ βαπτίζομένη, id referens ad Salvatoris humanitatem. Paulo post, loco παραγγέλλω, scripsimus ex eod. Coisl., Roe, Casaub., Ottob. 2 et Grod., παρασχεθῆνα. Habet Ottob. 1, παραγγέλλω. Spiritus sanctus baptizatorum dicitur, quia ipsis in baptismo, sive post baptismum per sacramentum christianitatis confertur, quemadmodum in Christo post baptismum descendit. Vide cat. 3, num. 14; cat. 21, num. 1. Hanc autem sententiam, Spiritum sanctum primo in Christi humanitatem descendere debuisse, ut in nos ab illo exuberaret, egregie explicat sanctus Athanasius orat. 1 *Contra Arianos*, num. 50 et 51, et post illum Cyrillus Alexandrinus variis locis: in Joan. lib. V, cap. 2 et lib. XI, c. 10; dialogo 6, pag. 691; *Thesauri assert.* 23, etc. Quorum haec potissima ratio est: quoniam Spiritus sancti gratia in Adamo primum, ut in nos transfunderetur, collocata, mutabilitate ejus amissa est, eam in Christo immutabilitate ponendam fuisse.

(3) *Τῆς καθαρῆς καὶ ἀκάτου*, etc. Magna est in hujus phrasibus lectione codicum varietas; nec minor in sensu quovis modo illa legatur, assequendo labor. Quid in ea mutaverimus, quidve diversi codices ferant, et quae vera nobis videatur loci intelligentia, liberum cuique iudicium permittentes aperiamus. Primum voces *καὶ ἀκάτου*, ex Coisl. cod. solo adjectimus. Deinde particulam *καὶ* ante *ἀκατατου*, posuimus ex cod. Coisl., Roe, Casaub. et Ottob. 1, loco particulae *ὡς* quae habebatur in editis. Pro *ταῖς εὐχαῖς*, Roe et Casaub. habent, *τῆς εὐχῆς*. Quis inde ellici possit sensus, ignoro.

πεν· Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον, καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὐδέ τις ἐστὶν ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἄλλω. Ἄλλὰ βλέπει, τι λέγει τὸ εὐαγγελίον· Ἠνεφέθησαν οἱ οὐρανοὶ· ἠνεφέθησαν ἔκ δεξιῆς τῆς ἀξίας τοῦ καταβάλλοντος. Ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, ἀνεφέθησαν οἱ οὐρανοὶ· καὶ εἶδε τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καταβαῖνον ὡς περιστέραν, καὶ ἐρχόμενον ἐπ' αὐτόν· αὐτοκινήτω (1) θηλονότι τῆ καθαρῆς. Ἔδει γὰρ, ὡς ἐξηγήσαντό τινες, τὰς ἀπαρχὰς καὶ τὰ πρῶτα τοῦ ἁγίου Πνεύματος τῶν βαπτιζομένων (2), τῆ ἀνθρωπότητι τοῦ Σωτῆρος παρασχεθῆναι, τοῦ τῆν τοιαύτην διδόντος χάριν. Κατῆλθε δὲ Ἰησοῦς ἐν εἰσει περιστερᾶς, ὡς φασὶ τινες, τῆς καθαρῆς καὶ ἀκάτου (3) καὶ ἀκατατου, καὶ ταῖς ὑπὲρ γεννωμένων τέκνων καὶ συγχωρήσεως ἁμαρτιῶν ἐχαῖς συνουσίας, τύπον παραβλήτων· καθὼς αἰνιγματικῶς προεῖρηται περὶ τοῦ τὸν Χριστόν (4) ὀφθαλμοφανῶς οὕτως ἐπιδειχθῆ-

Ottob. 2 omittit verba, *ταῖς ὑπὲρ*, et sequentia usque ad *εὐχαῖς*: sed, ut modo memorati, fert *εὐχῆς*. Post *συνεργούσης*, ex Roe et Casaub. solis addidimus, τύπον παραβλήτων, quae ad complendum aliquem sensum omnino necessaria sunt visa. Quibus tamen sublatiis optimus ellici posset sensus, legendo *ὡς ἀκατατου*, et *συνεργόν*. Grodecius vel aliter prorsus legit ac in his omnibus fertur exemplaribus, vel multa ad conficiendum sensum mutavit. Loci ita a nobis correcti sensus duplex esse potest. Primum, Spiritum sanctum in specie columbae, purae et innocentis aviculae, descendisse, ut ostenderet se esse mysticam quamdam columbam simplicitate sua, et amore liberorum; quorum ad generationem et remissionem peccatorum in tempore baptismatis, suis cum Christo precibus concurrebat. Nam pro nobis ad Deum Spiritum sanctum intercedere Cyrilli doctrina est cat. 16, num. 20. Christum quoque similem ob causam, similes columbis oculos habiturum, in Canticis mystice praedictum esse. Alter sensus est, Spiritum in specie columbae idcirco in Christi humanitate descendisse, ut hanc humanitatem demonstraret, innocentiam, sanctitatem, amore filiorum, et suo cum Spiritu sancto ad eorum generationem concursu columbam esse. Unde et oculus ejus columbis similes fore, in Canticis mystice praesignatum sit. Uterque sensus probabilis, et apud sanctos Patres assertores habet permultos, in priore tamen libentius acquieverim. Quod baptizati dicuntur illi Spiritus sancti, mirum videri non debet, cum Christus nos ex aqua quasi matre (Cyrill. cat. 20, n. 4), et Spiritu sancto nasci dicat, Joan. III, 5. Sanctus Ephraem, *De Patr. def. Gr.*, pag. 122, *ἀδελφὸς* vocat, *τόν ἁγίον Πνεῦμα*.

(4) *Περὶ τοῦ τὸν Χριστόν*, etc. Loco τούτου, scripsimus duabus vocibus *τοῦ τόν*, ex eod. Coisl., Roe et Casaub. Grodecius verit, quasi legisset, *περὶ τοῦ ὑπὲρ τὸν Χριστόν*, etc., scribens, *Sicut in aenigmati praedictum est de eo, quod super Christum visibiliter apparebit*. Planior quidem haec lectio, sed sequenti Canticorum testimonio in argumentum adducto plauze repugnans; non enim Spiritum sanctum in Christum visibiliter apparituum dicit, sed oculos Christi (is enim est sponsus Canticorum, nec alius apud Cyrillum; vide cat. 15, num. 32; cat. 14, num. 10 et seqq., homil. in *Paralyt.* num. 10, 11, 12), Christi, inquam, oculos columbis similes fore. Vox *ὀφθαλμοφανῶς*, significat vulgo *visibiliter*: sed totus Cyrilli contextus postulat ut eam interpretemur; *quantum ad oculorum speciem vel formam*. Est ergo Cyrilli sensus: Spiritum sanctum columbae specie in Christum descendisse, sicut et Christum columbarum similem quoad oculos, in baptismali-

καί. Ἐν γὰρ τοῖς Ἀσματι περὶ τοῦ νομφίου προσ-
φωνεῖ καὶ λέγει (1)· *Οἱ ὀφθαλμοὶ σου, ὡς περι-
στερὰ ἐπὶ πλῆρωματα ὑδάτων.*

1'. Ταύτης ἔφερε τύπον μερικῶς, κατὰ τινὰς, ἢ
ἐπὶ Νῦε περιστέρῃ. Ὡσπερ γὰρ ἐπ' ἐκεῖνου, διὰ
ξύλου καὶ ὕδατος αὐτοῦ μὲν (2) ἐγένετο ἡ σωτηρία,
καινῆς δὲ γενέσεως ἀρχῆς, καὶ ἡ περὶ στερὰ ἀνέστρεψε
πρὸς αὐτὸν τὸ πρὸς ἑσπέραν, ἔχουσα φύλλον ἐλαίας·
οὕτω, φασὶ, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καθῆλθεν ἐπὶ
τὴν ἀληθινὴν Νῦε, τὴν τῆς δευτέρας γενέσεως ποιη-
τήν, τῶν παντοίων γενῶν προαιρέσεις εἰς τὸ αὐτὸ
συνάγοντα· ὧν τύπον ἔφερον αἱ διάφοροι τῶν ἐν τῇ
κιβωτῇ ζώων καταστάσεις· οὐ κατὰ τὴν παρουσίαν,
οἱ νοητοὶ λόχοι συμπόσκονται μετὰ ἀρῶν· οὐ ἡ Ἐκ-
κλησία ἔχει μοσχάριον, καὶ ταῦρον, καὶ λέοντα ἄμα
βοσκομένους· καθὼς μέχρι σήμερον βλέπομεν, ἀρ-
χόντας κοσμικοὺς ὅπῃ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀγομέ-
νους καὶ διδασκομένους. Κατῆλθε τὸν νοῦν, ὡς ἐξ-
ηγούμεθα τινες, ἢ νοητῆ περιστερὰ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ
βαπτίσματος· ἵνα δεῖξῃ, ὅτι αὐτὸς ἐστίν, ὁ διὰ ξύλου
σταυροῦ σώζων τοὺς πιστεύοντας, ὁ μὲλλον πρὸς
ἑσπέραν διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ χαρίζεσθαι (3) τὴν
σωτηρίαν.

1A'. Καὶ περὶ μὲν τούτων ἴσως καὶ ἄλλως ἐξηγη-
τούν· αὐτὸ δὲ τοῦ Ἑωτήριος καὶ νῦν ἀκουστέον τῶν
περὶ ἁγίου Πνεύματος ῥημάτων· φησὶ γὰρ· Ἐάν
μή τις γεννηθῆῖ ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ μὴ
εἰσελθῆῖ (4) εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· καὶ εἰ
παρὰ τοῦ Πατρὸς ἡ χάρις, λέγει· Πόσω μᾶλλον ὁ
Πατὴρ ὁ ἐξ οὐρανοῦ δώσει Πνεῦμα ἅγιον τοῖς
αἰτούσιν αὐτόν· καὶ ὅτι τὸν Θεὸν ἐν πνεύματι
προσκυνεῖ δει, φησὶν· Ἀλλ' ἔρχεται ὄρα, καὶ νῦν
ἐστίν, ὅτι οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνή-
σουσι τῷ Πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ· καὶ
γὰρ ὁ Πατὴρ τοιοῦτους ζητεῖ τοὺς προσκυνού-
ντας αὐτόν. Πνεῦμα ὁ Θεός, καὶ τοὺς προσκυ-
νοῦντας αὐτόν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ
προσκυρεῖν· καὶ πάλιν· Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Πνεύματι
Θεοῦ ἐκβάλω τὰ δαιμόνια· καὶ ἐξῆς εὐδύς· Διὰ
τούτου λέγω ὑμῖν, πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία
ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις, ἢ δὲ τοῦ Πνεύματος
βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται. Καὶ ὅς δ' ἂν εἴπη

¹ Cant. v, 12. ² Gen. viii, 8, 10. ³ ibid. 11. ⁴ Isa. xi, 6; lxxv, 26. ⁵ Vid. cat. 18, n. 17. ⁶ Joan. iii, 5. ⁷ Luc. xi, 13. ⁸ Joan. iv, 23, 24.

bus undis apparitur, jam olim in Cantico prædi-
ctum fuit. Notandum in allegato Cantico in loco
noū haberi σου, sed αὐτοῦ, oculi ejus: nam sponsa
hic alloquitur filias Jerusalem: illud autem σου
sumptum esse ex simili loco cap. i, 15: Ὁφθαλ-
μοὶ σου περιστερὰ· Oculi tui sunt columbæ.

(1) Καὶ λέγει. Addit cod. Roë, et Casaub. ἡ Γρα-
φή, dicit Scriptura. Deesse revera videtur vocabu-
lum quod regat προσκυνεῖ, etc. Spiritum sanctum
Scripturarum auctorem, de quo hic sermo est, in-
telligi existimo.

(2) Αὐτοῖς μὲν. Pro μὲν est in editis, μόνον, nullo
sensu. Particulam μὲν, quam in sequenti membro
opposita est particula δὲ requirebat, ex codd. Roë,
et Casaub. ac Gradecio reposuimus. Deest in Coisl.
τὸ αὐτε πρὸς ἑσπέραν, ut in nonnullis Bibliorum

rum speciem eo modo ostensum iri. Nam in Can-
ticis de sponso exclamat, et dicit: *Oculi tui, similes
columbis super plenitudines aquarum* ⁵.

X. Hujus [columbæ], secundum nonnullos, figuram
aliqua ex parte præferbat (5) illa, de qua in Noemi
historia, columba ⁶. Nam scit ejus temporibus
per lignum et aquam illis hominibus facta est salus,
et novæ generationis initium; et columba ad ipsum
sub vesperam reversa est, olivæ folium gestans ⁷:
sic, inquit, et Spiritus sanctus descendit in ver-
rum Noë, secundæ generationis auctorem; qui diver-
sorum generum voluntates atque indoles in unum
colligit; cujus studiorum diversitatis figuram gere-
bant dissimiles inchlussorum in arca animantium nat-
uræ. Qui postquam advenit, spirituales lupi una
cum agnis pascuntur, cujus Ecclesia habet vitulum
et taurum una cum leone pascentes ⁸: sicut a 1
lodiernam usque diem ceruimus mundi principes
ab Ecclesiæ viris duci et doceri. ⁹ Descendit igitur,
velut nonnulli interpretantur, intelligibilis columba
in tempore baptismatis; ut ostenderet eundem
esse qui, per lignum crucis salutem credentibus
confert, et qui sub vesperam per suam mortem sa-
lutem esset collaturus

XI. Ac de illis quidem fortassis etiam alia ra-
tione disserendum. Ipsius vero nunc Servatoris
præstat audire de Spiritu sancto sermones. Ait
enim: *Nisi quis generatus fuerit ex aqua et Spiritu,
non ingreditur in regnum 270 Dei* ¹⁰; et quod a
Patre ea gratia sit, ait: *Quanto magis Pater qui de celo
dabit Spiritum sanctum flagitantibus a se* ¹¹; et
quod Deus in spiritu adorandus sit, dicit: *Sed ve-
nit hora, et nunc est, quando veri adoratores adora-
bunt Patrem in spiritu et veritate; nam et Pater ta-
les querit qui adorent eum. Spiritus est Deus, et qui
adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare* ¹²:
et iterum: *Si autem ego in spiritu Dei eicio dæmo-
nia; et mox in consequentibus: Propter hoc dico
vobis, omne peccatum et blasphemia dimittetur homi-
nibus: at Spiritus blasphemia non dimittetur. Et qui-
cumque dixerit verbum adversus Filium hominis,
remittetur illi: qui cumque dixerit verbum contra
Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc*

D mss.; cum vero in editionibus omnibus LXX repe-
riatur, expungendum non putavimus.

(5) Αὐτοῦ χαρίζεσθαι. Illud αὐτοῦ addidimus ex
codd. Coisl. et Grod.

(4) Οὐ μὴ εἰσελθῆῖ. Codd. Roë et Casaub.,
οὐ μὴ δύναται εἰσελθεῖν. Coisl. et Ottob., οὐ δύνα-
ται εἰσελθεῖν, ut est in sacro textu, et legit ipse Cy-
rillus cat. 3, num. 4. Post, loco τοῦ Πνεύμα-
τος, ex codd. Coisl., Roë, Casaub. et Grod. scripsi-
mus, τοῦ Πατρὸς, sensu postulante. Conjecerem ta-
men utramque vocem legendam, παρὰ τοῦ Πατρὸς,
ἵνα μίλιτος ἡ χάρις. Particulam γὰρ post λέγει
inutiliter positam, ex eisdem codicibus, abrasimus.

(5) Hujus secundum nonnullos fig... præferbat, etc.
Columbam Noë figuram Spiritus sancti in Christum
baptismi tempore advenientes fuisse, communis

sæculo neque in futuro⁶⁷; et rursus ait : *Et ego ro- gabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut vobiscum sit in æternum : Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum nec novit eum. Vos autem cognoscitis eum, quia apud vos manet, et in vobis erit*⁶⁸; et iterum dicit : *Hæc locutus sum vobis apud vos manens. Paracletus vero, Spiritus sanctus quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et reducet vobis in memoriam omnia quæ dixi vobis*⁶⁹; rursusque ait : *Cum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritus veritatis qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me*⁷⁰; iterumque Salvator : *Si enim ego non abiero, Paracletus non est venturus ad eos. Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, et de justitia, et de judicio*⁷¹; et iterum in conse-

A λόγον κατὰ τοῦ Πνεύματος, ἀρεθίσταται αὐτῶν· ὅς δ' ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀρεθίσταται αὐτῶν, οὐτε ἐν τῷ αἰῶνι τῶ ὄντι ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ πάλιν φησὶ· Καὶ ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν Πατέρα, καὶ ἄλλον Παράκλητον δώσει ὑμῖν, ἵνα μεθ' ὑμῶν ᾦ (1) εἰς τὸν αἰῶνα· τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ ἐπέσθω ἐν δύνατι λαβεῖν, ὅτι οὐ θεωρεῖ αὐτὸ, οὐδὲ γινώσκει αὐτὸ· ὑμεῖς δὲ γινώσχετε αὐτὸ, ὅτι παρ' ὑμῶν μένει, καὶ ἐν ὑμῖν ἔσται· καὶ πάλιν λέγει· Ταῦτα λέληθα ὑμῖν παρ' ὑμῶν μένων· ὃ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ πέμφει ὁ Πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματι μου (2), ἐκεῖνος διδάξει ὑμᾶς πάντα, καὶ ὅσα κεν ἔμαθον ὑμᾶς πάντα ὃ εἶπον ὑμῖν· καὶ πάλιν φησὶ· Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃ ἐγὼ πέμφω ὑμῖν κατὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται· ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ· καὶ πάλιν ὁ Σωτὴρ· Ἐν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλω· ὃ Παράκλητος οὐ μὴ ἔρχεται πρὸς ὑμᾶς. Καὶ ἔλθων ἐκεῖνος ἐλέγξει τὸν κόσμον περὶ ἁμαρτίας, καὶ περὶ δικαιοσύνης, καὶ περὶ κρίσεως· καὶ ἐξῆς πάλιν· Ἐτι καὶ ἐγὼ ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βασταζεῖν αὐτὸ. Ὅταν δὲ ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, δηγήσεται (3) ὑμῖν τὴν ἀλήθειαν πᾶσαν. Οὐ γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ λαλήσει· ἀλλ' ὅσα ἀκούσει λαλήσει, καὶ τὰ ἐρχόμενα ἀναγγελεῖ ὑμῖν.

Ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήφεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐμὰ ἔσται· διὰ τοῦτο εἶπον ὑμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήφεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Αὐτοῦ τοῦ Μονογενοῦς υἱὸν ἀνέγνωσεν οἱ τὰς φωνὰς, ἵνα μὴ προσέχησιν ἀνθρωπίνους ῥήματα.

XII. Hujus sancti Spiritus communicationem apostolis impertivit; scriptum namque est : *Et cum hoc dixisset, insufflavit, et dicit eis : Accipite Spiritum sanctum : Quorumcumque remisistis peccata, remittantur eis ; quorumcumque retinueritis, retenta sunt*⁷². Altera hæc insufflatio est, quoniam prior⁷³ voluntariis 271 peccata obscurata fuerat; ut impletur quod est scriptum : *Ascendit sufflans in faciem suam, liberans te ab afflictione*⁷⁴. Illud autem, ascendit, undenam scilicet ? Ex inferno. Sic enim narrat Evangelium, quod post resurrectionem tunc insufflavit.⁷⁵ Verum dat equidem hoc tempore gratiam; adjiciet vero auctuarium abundantius, atque

C 1B'. Τούτου τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν κοινωνίαν ἐχαρίσατο τοῖς ἀποστόλοις· γέγραπται γάρ· Καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐνεφύσησε, καὶ λέγει αὐτοῖς· Ἀλάβετε Πνεῦμα ἅγιον. Ἄν τινῶν ἀφέητε τὰς ἁμαρτίας, ἀφελεῖται αὐτοῖς· ἄν τινῶν κρατήτε, κενράτηται. Ἀσῦτερον ἐμφύσημα τοῦτο, ἐπέσει τὸ πρῶτον ἡμᾶν· ῥῶθὴ διὰ τὰς ἑκουσίους ἁμαρτίας (4)· ἵνα πληρωθῇ τὸ γεγραμμένον· Ἀρέθη ἐμφυσῶν εἰς τὸ πρόσωπόν σου, καὶ ἐξαορμώμενός σε ἐκ θλίψεως. Τὸ δὲ Ἀρέθη, πῶθεν; Ἐκ τοῦ ἅδου· οὕτω γὰρ διεγέσθη τὸ Εὐαγγέλιον, ὅτι μετὰ τὴν ἀνάστασιν, τότε ἐνεφύσησεν. Ἄλλὰ διδῶσι μὲν νῦν τὴν χάριν, ἐκδοφύλλεται δὲ ἐπὶ πλεον· καὶ φησὶ πρὸς αὐτούς· Ἐσο-

⁶⁷ Matth. xii, 28, 31, 32. ⁶⁸ Joan. xiv, 16, 17. ⁶⁹ ibid. 25, 26. ⁷⁰ Joan. xv, 26. ⁷¹ Joan. xvi, 7, 8. ⁷² ibid. 12-15. ⁷³ Joan. xx, 22, ⁷⁴ Gen. ii, 7. ⁷⁵ Nahum ii, 1. ⁷⁶ Vid. cat. 16, n. 26.

apud veteres interpretatio est. Ita Naz. orat. xxxix, pag. 634 : Victor Antiochenus in cap. i Marci, vers 9; Severus Antiochenus in Joan. cap. xxi, 17, in Catena Corderii. Origenes hom. 2 in Genesim eadem de omnibus animalibus in arca Noe inclusis, omnium hominum in Ecclesiam Christi ingrediendum figuram gestantibus affirmat; quæ deinde ab omnibus interpretibus repetita sunt.

(1) Μεθ' ὑμῶν ᾗ. In sacro textu, μένη μεθ' ὑμῶν, ut etiam legit Cyrillus sup., uum. 4.
(2) Ἐν τῷ ὀνόματι μου. Ad hæc verba notavit scholiastes in margine cod. Roë : Πέμπει ὁ Πατὴρ καὶ ὃ Υἱὸς τὸ ἅγιον Πνεῦμα· Μίττει Pater et Filius Spiritum sanctum. Vera hæc quidem, sed satis inuite scholium.

(3) Δηγήσεται, etc. Aliter cod. Coisl., δηγῆ-

D sei ὁμᾶς ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν. Post λαλήσει intrusum est in editis, καὶ πάλιν, quod cum continuatum evangelici loci hic allegati seriem importune interrumpat, suffragantibus codd. Ottob., Coisl., Roë et Casaub. expunximus.

(4) Διὰ τὰς ἑκουσίους ἁμαρτίας. Coisl., διὰ τὰς ἡμετέρας ἀσθενείας, propter nostras infirmitates. Nota Cyrillum de Spiritu sancti gratia intelligere primam illam Adami insufflationem, qua similitudo Dei in anima impressa est. Vid. cat. 14, num. 10. Ea multorum Patrum sententia fuit, ita ut Philastrius hæresim i. constituat ex his qui contraria sentiunt. In sequenti prophetæ testimonio, particulam καὶ ante ἐξαορμώμενος posita, quæ tam a codd. Coisl., Roë, Casaub. et Grod. quam a sacro textu abest, expunximus.

ρος μὲν εἶμι τοῦ δοῦναι καὶ νῦν, οὕτω δὲ τὸ ἀγγεῖον χωρεῖ. Τέως μὲν οὖν λάβετε τὴν χάριν ὁσιν χωρεῖτε (1) ἐκδέχεσθε δὲ καὶ πλείονα (2) · ἡμεῖς δὲ καθέλωμε ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλήμ, ὥς ἂν ἐνδύσῃσθε δύναμιν ἐξ ὄψεως. Νῦν λάβετε μερικῶς · τότε φορέσατε αὐτοτελῶς. Ὁ μὲν γὰρ δεχόμενος, πολλὰ καὶ μερικῶς ἔχει· τὸ διδόμενος (3) · ὁ δὲ ἐνδύμενος, ὑπὸ τῆς στολῆς πανταχόθεν περιχεῖται. Μὴ φοβηθῆτε, φησὶν, ὅπλα διαβόλου καὶ βέλη · φορέσατε γὰρ δύναμιν Πνεύματος ἁγίου (μνημονεύετε δὲ τῶν ἀρτίως εἰρημένων, ὅτι Πνεῦμα οὐ μεμρίσται, ἀλλ' ἢ ἐξ αὐτοῦ χάρις).

II'. Ἀνῆλθε τοίνυν ὁ Θεοῦς εἰς οὐρανούς, καὶ τὴν ἐπιγγέλιαν ἐπέλωσεν· εἶπε γὰρ πρὸς αὐτούς· Ἐγὼ ἔρωτήσω τὸν Πατέρα, καὶ ἄλλον Παράκλητον δώσει ὑμῖν. Ἐκδέχοντο ἐκδεχόμενοι τὴν παρουσίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος· Καὶ ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, ἐνταῦθα (5), ἐν ταύτῃ τῇ πόλει Ἱερουσαλήμ· ἡμέτερον γὰρ καὶ τοῦτο τὸ ἔθλωμα· καὶ λαλοῦμεν, οὐ περὶ τῶν πατέρων γεγεννημένων ἀγαθῶν, ἀλλὰ τῶν παρ' ἡμῖν κεραιμένων. Τῆς Πεντηκοστῆς οὖν ὁδοῦς, ἐκδέχοντο καὶ καθήρχετο ὁ Παράκλητος ἐξ οὐρανοῦ. Ὁ φρουρὸς καὶ ἀγιοποιεὶς τῆς Ἐκκλησίας, ὁ διοικητὴς τῶν ψυχῶν, ὁ κυβερνήτης τῶν χειμαζομένων, ὁ φωταγωγὸς τῶν πλανημένων, καὶ ἀλλοθέτης τῶν ἀγωνιζομένων, καὶ σταφανατῆς τῶν νενικηκότων.

IA'. Κατήρχετο δὲ, ἵνα ἐνδύσῃ δύναμιν καὶ ἵνα βαπτίσῃ (4) τοὺς ἀποστόλους. Λέγει γὰρ ὁ Κύριος· Ἦμεῖς βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας. Οὐ μερικὴ ἡ χάρις, ἀλλὰ ἰσοτελής ἡ δύναμις. Ὡσαυτὸ γὰρ ὁ ἐνδύων ἐν τοῖς ὕδασι καὶ βαπτιζόμενος, πανταχόθεν ὑπὸ τῶν ὀδάτων περιβάλλεται· οὕτω καὶ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἰδαπτίσθησαν ὀλοτελῶς. Ἀλλὰ τὸ μὲν ὕδωρ ἐξωθεν περιχεῖται, τὸ δὲ Πνεῦμα καὶ τὴν ἐνδοθεν ψυχὴν βαπτίζει ἀπαραιεπτικῶς. Καὶ εἰ θαυμάζεις; λαθεῖ ὑπόθεγμα σωματικῶν, μικρὸν μὲν καὶ εὐτελές, χρήσιμον δὲ τοῖς ἀρλεσιτέροις (5). Εἰ τὸ πῦρ διὰ τῆς παχύτητος τοῦ σιδήρου διαβαθὸν ἐνδόν, τὸ δλον ἀπεργάζεται πῦρ· καὶ ὁ ψυχρὸς γίνεται ζεστός, καὶ ὁ μέλας γίνεται ἐκλάμπων· εἰ οὖσα ἂν τὸ πῦρ, ἐν σώματι πῆδρου ἐνδόν οὕτως ἀπαραιοποδίστως ἐργάζεται· εἰ θαυμάζεις, εἰ Πνεῦμα ἅγιον ἐν τοῖς ἐνδοτάτοις τῆς ψυχῆς εἰσέρχεται;

IE'. Ἴνα δὲ τοσαύτης χάριτος κατερχομένης μὴ ἀγνοηθῇ τὸ μέγεθος, ἀλλοιγῆ ὥσαυτὸ ἐπουράνιος ἤχησιν. Ἐγένετο γὰρ ἄφρον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἤχος,

A ad illos : Paratus quidem sum nunc quoque vobis dare : sed nondum vas capere potest ; hactenus igitur accipite gratiam quantum capitis ; ampliorem vero exspectate. Vos autem sedete in civitate Hierusalem, donec induamini virtutem ex alio ⁷¹. Nunc accipite ex parte ; tunc integre, et in totum feretis. Nam is qui accipit persępe habet ex parte id quod datur ; qui vero induitur, a stola undique circumtegitur. Ne metuat, inquit, arma diaboli et jacula ; feretis enim virtutem Spiritus sancti (memores vero estote eorum quę non ita pridem dicebamur ⁷², quod Spiritus sanctus non dividitur, sed tantum gratia per eum collata).

B XIII. Ascendit igitur Jesus in cęlos, et promissam implevit ; dixerat enim ad illos : Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis ⁷³. Sedebant expectantes sancti Spiritus adventum : Cumque completeret dies Pentecostes ⁷⁴, hic, in civitate ista Hierusalem (nostra enim est hæc quoque prerogativa : loquimurque non de his quę apud alios contigerunt, sed de concessis apud nos bonis) ; ⁷⁵ Pentecoste igitur cum esset, sedebant ; et adventi ex cęlo Paracletus : custos et sanctificator Ecclesię, animarum moderator, eorum qui fluctibus et tempestate jactantur gubernator ; errantium collustrator, certantium pugne arbiter, et vincentium coronator.

C XIV. Descendit vero ut indueret virtute et ut baptizaret apostolos. Ait Dominus : Vos baptizabimini in Spiritu sancto, post dies hocce non multos ⁷⁶. Non hæc dimidiata et quasi ex parte gratia, sed integra et ex toto effusa potestas. ⁷⁷ Sicut enim is qui in aquis immergitur et baptizatur, undequaque ab aquis cingitur ; sic et illi a Spiritu baptizati et obvoluti perfecte sunt. Atqui aqua exteriori corpori circumfunditur ; Spiritus vero etiam intus latentem animam sine ullo defectu perfundit et baptizat. Et quid miraris ? accipio corporeum exemplum, tenue quidem et humile, simplicioribus tamen non inutile. Si ignis ferri crassitudinem intus permeans, totum in eo efficit ignem, quodque metallum frigidum erat, fervidum efficitur, et quod nigrum et obscurum, collucens evadit ; si ignis cum corpus sit, in ferri corpore se insinuans, ita absque impedimento operatur ; quid admiraris, si Spiritus sanctus in animę interiora ingreditur ?

XV. Ut autem tantę, quę descendebat, gratię non ignoraretur magnitudo, tuba velut cęlestis insonuit. Factus est enim repente **272** de cęlo soni-

⁷¹ Luc. xxiv. 49. ⁷² Cat. 16. n. 12 et 25 ; cat. præ. n. 2. ⁷³ Joan. xiv. 16. ⁷⁴ Act. ii. 2. ⁷⁵ Vid. cat. 16. n. 4 ; cat. 3. n. 7 ; cat. 18. n. 33. ⁷⁶ Act. i. 5. ⁷⁷ Vid. cat. 16. n. 26 ; sup. n. 12 ; cat. 20. n. 4.

(1) Ὅσον χωρεῖτε. Maluimus ita legere cum cod. Coisl. quam cum editis ὅσοι χωρεῖτε, quicunque potius capere.

(2) Τὸ διδόμενον. Male in impressis legebatur, τὸ διδασκόμενον, quod doctur. Mendam correctimus ex codd. Coisl., Ottob. 2, Roe, Casaub.

(3) Ἐνταῦθα. Vocem hanc in textu ascripsimus ex codd. Coisl. et Grod.

(4) Καὶ ἵνα βαπτίσῃ. Particulam καὶ adjecimus ex Coisl., Roe, Casaub., Grod. et Ottob.

(5) Ἀρλεσιτέροις. Editi, ἀσφαλιστέροις, tutioribus, nullo sensu. Secuti sumus codd. Ottob. 2, Roe et Casaub. Habet Coisl., ἐπιτελετέροις. Solet Cyrilus, cum exemplis in divinis rebus utitur, admodum id infirmitatis nostrę causa fieri. Vide cat. 11, num. 22 ; cat. 18, num. 7.

tus tanquam ruentis flatus vehementis ⁴⁴, significantis adventum ejus, qui hominibus impertit ut cum violentia rapiant regnum Dei ⁴⁵ : ut et oculi viderent igneas linguas, et aures sonitum audirent. *Et replevit totam domum ubi erant sedentes* ⁴⁶. Facta est intelligibilis undæ receptaculum ea domus; discipuli intus sedebant, et domus tota impleta est: baptizati sunt igitur et mersi absque ullo defectu, juxta pollicitationem ⁴⁷; induti sunt in anima et corpore divinum et salutare indumentum: *Et apparuerunt illis disperitæ linguæ velut ex igne, seditque supra singulos eorum, et repleti sunt omnes Spiritu sancto* ⁴⁸. Ignem receperunt non urentem, sed salutarem, qui peccatorum spinas exterminans, animam nitentem reddit et splendidam. Hic ad vos quoque modo venturus est; ac dum vestra peccata spinarum instar incidit et absumet, pretiosum anime vestræ fundum magis nitentem effecturus est, et gratiam vobis daturus; dedit enim tunc et apostolis. In linguarum vero ignitarum specie ipsis insedit, ut spiritualia novi generis diademata per linguas igneas in capite relimerentur. Flammeus antea gladius paradisi aditu interdicebat ⁴⁹; lingua ignea salutis conciliatrix, gratiam illam redintegrit.

XVI. Et cæperunt loqui alteris linguis, prout Spiritus dabat illis eloqui ⁵⁰. Galilæus Petrus et Andreas, vel Persice, vel Medice loquebatur. Joannes cæterique apostoli quavis lingua loquebantur, iis qui ex [variis] gentibus erant; non enim nunc cœpit (1) exterarum gentium multitudo huc ex omnibus partibus congregari, sed jam ab illis temporibus. Equis tantus doctor reperitur, qui extemplo doctrinam infundat eorum, quæ non addidicerint audientes? Tot insuntur anni, ut per grammaticam et alias artes, Græce sollemnodo recte loqui adliscatur; neque tamen omnes similiter loquuntur: verum rhetor fortassis assequitur ut belle dicat, at grammaticus interdum non belle; grammaticæque peritus philosophicarum insciens est disciplinarum. At Spiritus sanctus simul multas docuit linguas, quas illi homines toto tempore [ætatis] non

ὡς περ γερομένης προῆς βιαίας, ὁρμαινούσης τὴν παρουσίαν τοῦ χαρίζομένου (2) τοῖς ἀνθρώποις, μετὰ βίας ἀρπάζειν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· ἵνα καὶ ὀφθαλμοὶ ἴδωσι τὰς πύρινας γλώσσας, καὶ ὡτα ἐπακούσῃ τοῦ ἤχου. Καὶ ἐπλήρωσεν ὅλον τὸν οἶκον οὗ ἦσαν καθήμενοι. Δοχεῖον γέγονε τοῦ νοητοῦ ὕδατος ὁ οἶκος· οὐ μαθητὰ ἔθεν ἑκαθέσθον, καὶ ὁ οἶκος πᾶς ἐπλήσθη· ἐβαπτίσθησαν τὸν ἄνελεπῶς κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν· ἐνεδύθησαν δὲ ψυχῇ καὶ σώματι θείαν ἐνδύσιν καὶ σωτηρίαν· καὶ ἔωρθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλώσσαι ὡσεὶ πυρῶς, καὶ ἐκάθισεν ἐφ' ἑνα ἕκαστον αὐτῶν, καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος ἁγίου. Πυρὸς μεταθεῖν, οὐ καταφλεκτικῶς, ἀλλὰ σωτηριώδους πυρὸς, ἀρηνίζοντος μὲν ἀκάνθας ἁμαρτιῶν, λαμπρύνοντος δὲ τὴν ψυχὴν. Τοῦτο μέλλει νῦν ἐρχεσθαι καὶ ἐφ' ὑμᾶς· καὶ τὰς μὲν ἀκάνθους ἁμάρτιας περιαιρῆναι καὶ ἀναλίσκειν, τὸ δὲ τῆς ψυχῆς ὕμῶν κτήμα τὸ τίμιον εἶναι λαμπρύνειν (3), καὶ δίδόναι ὅτιν χάριν· ἔδωκε γὰρ καὶ τότε τοῖς ἀποστόλοις. Ἐν εἶδει δὲ πυρῶν γλωσσῶν ἐπεκαθέσθη αὐτοῖς, ἵνα διαθήματα κινώτερα περιθῶνται πνευματικὰ, διὰ πύρινων γλωσσῶν, ἐπὶ κεφαλῆς. Φλογίτην ρομφαία πρότερον ἐκώλυε πύλας παραδείσου· πυρὴν γλώσσα σωτηριώδης ἀποκατέστησε τὴν χάριν.

Ἰσ'. Καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέροις γλώσσαις, καθὼς τὸ Πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς (4) ἀποφθέγγεσθαι. Γαλιλαῖος ὁ Πέτρος καὶ Ἄνδρας, ἢ ἐπέρριζεν, ἢ ἐμύδιζεν. Ἰωάννης καὶ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι πᾶσαν γλῶσσαν ἐλάλουν τοῖς ἀπὸ τῶν ἔθνων· οὐ γὰρ νῦν ἐνταῦθα ἤρξαντο τῶν ξένων πλήθιν συναθροίσασθαι πανταχόθεν, ἀλλ' ἔκτοτε. Ποῶς τοσοῦτος διδάσκαλος εὐρίσκειται διδάσκων ἀθρώπους ἃ μὴ μαμαθήκασιν; Τοσοῦτοις ἔτισ διὰ γραμματικῆς, καὶ διὰ τεχνῶν, μαθηθῶσιν μόνον Ἑλληνιστὶ καλῶς λαλεῖν· καὶ οὐδὲ πάντες (5) λαλοῦσιν ὁμοίως· ἀλλ' ὁ ῥήτωρ μὲν ἴσως κατορθοῖ λαλεῖν καλῶς, ὁ γραμματικὸς δὲ ἐνίοτε οὐ καλῶς· καὶ ὁ τὴν γραμματικὴν εἰδώς, τὰ φιλοσοφούμενα οὐκ οἶδε. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἅμα διδάσκει πολλὰς γλώσσας, ἄσπερ ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ ἐκείνῳ οὐκ ὄλασι. Τοῦτο ἐστὶν ἀληθῶς σοφία πολλή, τοῦτο θεία δύναμις. Ποία σύγκρισις τῆς ἐν πολλῷ χρόνῳ ἀμαθείας ἐκεί-

⁴⁴ Act. 11, 2. ⁴⁵ Matth. xi, 12. ⁴⁶ Act. 11, 2. ⁴⁷ Act. 1, 5. ⁴⁸ Act. 11, 3, 4. ⁴⁹ Gen. iii, 24. ⁵⁰ Act. 11, 4.

(1) Non enim nunc cœpit, etc. De peregrinatione Hierosolymitana loquitur, quæ Judæorum ex tota Palestina primum, deinde ex toto orbe ad celebranda festa concursu, frequentata; post adventum Domini, et impressa mysteriorum ejus vestigiis terræ sanctæ loca, majore cultu a Christianis usurpata est. Quæ nulla unquam Christiani nominis ætate interrupta, postquam data Ecclesiis pax est, reperta crux, loca mysteriorum nostrorum expurgata et magnificis ædibus decorata; majore cœpit confluentium ex tota orbe peregrinorum confluxu celebrari. Vide inter alia Eusebium Cæsar., lib. vi Demonsi, cap. 18, pag. 288; Hieronymum, epistola nlium 17, nunc. 44, ad Marcellam.

(2) Τοῦ χαρίζομένου, etc. Hæc verba usque ad τοῦ Θεοῦ incl. ex cod. Coisl. et versione Grodecii a nobis adjecta sunt. Paulo post, pro ὀφθαλμοῖς,

descriptimus ὀφθαλμοί, ex eadem auctoritate, ut melius responderet verbis membri sequentis καὶ τὰ ὡτα.

(3) Ἐνὶ λαμπρύνειν. Manifesto in editis mendo legitur ἐστὶ loco etc. Ex codd. Coisl., Roe, Casaub. correctimus.

(4) Ἐδίδου αὐτοῖς. Vocem αὐτοῖς supplementum ex codd. Coisl., Roe, Casaub., Grod. et sacro textu.

(5) Οὐδὲ πάντες. Inter has voces in impressis interseruit adverbium πάντως· quod uti superfluum, nec in codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grodecio lectum, amputavimus. Post ῥήτωρ, voces μὲν ἴσως κατορθοῖ λαλεῖν, ac ante γραμματικὸς articulum ὁ, et post particulam δὲ, ex codd. Roe et Casaub. adsercimus. Loco ὡπερ, in iisd. codd. legitur ἄσπερ· cui immediate subjiciunt, ἐκείνοι, ante verba, ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ.

νων, πρὸς τὴν ἀβρόαν, καὶ διάφορον, καὶ ξένον, ἅ
ἐξαίφνης τῶν γλωσσῶν ἐνέργηται;
iisum eorum post inultum tempus Imperitiam; hancque repentem, multiplicem ac inanditam lin-
guarum se exserentem vim?

12°. Ἐγένετο σύγχυσις τοῦ πλήθους τῶν ἀκουσάν-
των· δευτέρα σύγχυσις, ἀντὶ τῆς ἐν Βαβυλῶν πρώ-
της κακίης. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς συγχύσεως τῶν γλωσ-
σῶν, διαίρεσις ἦν τῆς προαιρέσεως, ἐπειδὴ ἀντίθεον
ἦν τὸ φρόνημα· ὡς δὲ ἀποκατάστασις καὶ ἑνωσις
τῶν γλωσσῶν, ἐπειδὴ εὐσεβὲς ἦν τὸ σπουδαζόμενον.
Δι' ὧν ἡ ἀπόπτωσις, διὰ τούτων ἡ ἐπάνοδος. Ὅθεν
ἐθαύμαζον λέγοντες· Πῶς ἡμεῖς ἀκούομεν λαλοῦν-
των αὐτῶν; Οὐδέν θαυμαστόν εἰ ἡμεῖς ἀγνοοῦμε·
καὶ γὰρ καὶ Νικόδημος ἠρώτησε τοῦ Πνεύματος τὴν
παρουσίαν· καὶ πρὸς ἐκείνον ἐβέβη· Τὸ Πνεῦμα
δοκῶν θέλει πνεῖ, καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις·
ἀλλ' οὐκ οἶδας πῶθεν ἐρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει (1)·
εἰ δὲ καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἴδν ἀκούσω, οὐκ οἶδα πῶ-
θεν ἐρχεται· αὐτὸ τί ποτὶ ἐστὶ τὴν ὑπόστασιν, πῶς
δύναμαι διηγήσασθαι;

13°. Ἄλλοι δὲ διαχλευάζοντες ἔλεγον, ὅτι
Γ.λεῦκου (2) μεμεστῶμένοι εἰσίν· λέγοντες μὲν
ἀληθῶς, ἀλλὰ χλευαστικῶς· νέος γὰρ ἦν ἀληθῶς ὁ
ὄλιος, Κανίης Διαθήκης ἡ χάρις· ἀλλ' ὁ νέος οὗτος
ὄλιος, ἀπὸ νοητῆς ἀμπελίου, πολλάκις ἦδη καρποφο-
ρήσας ἐν προφήταις, καὶ ἐν Κανίῃ Διαθήκῃ βλαστη-
σάσης. Ὡσπερ γὰρ αἰσθητῶς, ἡ μὲν ἀμπελος ἀεὶ μένει
ἡ αὐτὴ κατὰ δὲ καιροῦς (3), καινοτέρως ἐκφέρει καρ-
ποῦς· οὕτω καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα μένον ὅπερ ἐστὶ,
καὶ πολλάκις ἐν προφήταις ἐνεργήσων, νῦν νέον τι
καὶ θαυμάσιον ἐνεδείξατο. Ἐρθασε μὲν γὰρ καὶ
ἐπὶ τοῖς Πατέρας ἡ χάρις, ἀλλ' ὡς ὑπερβολικῶς.
Ἐκεῖ μὲν γὰρ μετέσχον ἅγιοι Πνεύματος, ὧς δὲ
αὐτοτελῶς ἐβαπτίσθησαν.

10°. Ἄλλ' ὁ Πέτρος ὁ ἔχων Πνεῦμα ἅγιον, καὶ
εἰδὼς ὅ ἐστι, φησὶν· Ἄνδρες Ἰσραηλιταί, οἱ τῶν
μὲν Ἰουδῶν ἀπαγγέλλοντες, μὴ εἰδότες δὲ τὰ γεγραμ-
μένα, οὐχ ὡς ἡμεῖς ὀπολαμβάνετε οὗτοι μεθύουσι.
Μεθύουσι γὰρ, οὐχ ὡς ἡμεῖς ὀπολαμβάνετε, ἀλλὰ
καθὼς γέγραπται· Μεθύσθησονται ἀπὸ πύθης
οἴκου σου (4), καὶ ἐκ τῶν χυμῶν τῆς τρυ-
φῆς σου ποιεῖς αὐτούς. Μεθύουσι μὲθην νηφά-
λοι, νεκρωτικῆν ἀμαρτίας καὶ καρδίας ζωοποιητι-
κῆν, μὲθην ἑναντίαν τῆς σωματικῆς. Ἦ μὲν γὰρ
καὶ τῶν ἐργασμένων ἐμποιεῖ λήθην, αὐτὴ δὲ καὶ τῶν

XVII. Facta est eorum qui audierant multitu-
dine confusio ¹¹, confusio altera, opposita priori
illi pravæ in Babylone confusio ¹²: in illa signifi-
dem linguarum confusione, animorum **273** ac
voluntatum divisio fuit, quandoquidem inimica Deo
fuerat concepta cogitatio; hic vero restituta et adu-
nata mentium sententia, quoniam pium erat quod
properabat studium. Per quæ contigit casus, per
eadem reversio. Hinc admirabantur dicentes: Quo-
modo nos audimus loquentes illos ¹³? Miri nihil si vos
ignoratis. Nam et Nicodemus Spiritus accessum
ignoravit, atque ipsi dictum est: Spiritus ubi vult
spirat, et vocem ejus audis; sed nescis unde venit et
quo vadit ¹⁴. ¹⁵ Si autem et quando vocem ejus exau-
dio, unde veniat ignoro; quid ipse secundum sub-
stantiam sit, quomodo explanare possim?

XVIII. Alii autem irridentes dicebant: Musto pleni
sunt ¹⁶. Vera quidem dicebant, sed joculariter. No-
vum enim vere vinum erat, Novi Testamenti gratia:
verum novum ¹⁷ istud vinum ex intelligibili vinea
erat, quæ sæpe in prophetis jam fructum tulerat, et
in Novo Testamento germinavit. Nam sicut, sen-
sibili exemplo inhaerendo, vinea eadem semper
manet, et secundum temporum mutationes novos
semper parturit fructus: sic, idem Spiritus manens
id quod est, cum et in prophetis sæpe vim exserue-
rit, nunc novi quidpiam et admirandi designavit.
¹⁸ Antea quidem et iu Patres gratia pervenit; nunc
vero cum exsuperantia: ibi siquidem sancti Spi-
ritus participationem recipiebant; hic vero integre
ac plene baptizati fuere.

XIX. Sed Petrus qui Spiritum sanctum habebat,
ejus quod habebat plane gnarus ait: Viri Israe-
litæ, qui Joelem predicatis et quæ Scripturarum
sunt nescitis, non sicut vos existimatis, isti ebrii
sunt ¹⁹. Ebrii sunt enim, non sicut vos snspicimini,
sed sicut scriptum est: Inebriabuntur a pinguedine
domus tuæ, et ex torrentibus deliciarum tuarum po-
tabis eos ¹. Ebrii sunt sobria ebrietate, quæ pecca-
tatum Interit et cor vificat, et ebrietati corporeæ
plane contraria. Nam hæc etiam rerum quas novi-
mus oblivionem inducit; ista vero incognitarum

¹¹ Act. ii, 6. ¹² Gen. xi, 7, 9. ¹³ Act. ii, 8. ¹⁴ Joan. iii, 8. ¹⁵ Vid. cat. 16, n. 5 et 24. ¹⁶ Act. ii,
15. ¹⁷ Matth. ix, 17. ¹⁸ Vid. cat. 16, n. 26; sup. n. 12. ¹⁹ Act. ii 14, 15. ¹ Psal. xxxv, 9.

(1) Καὶ ποῦ ὑπάγει, etc. Hæc verba usque ad
αὐτὸ τί ἐστὶ. propter vocum, πῶθεν ἐρχεται, repeti-
tionem in editis præmissa, reparavimus ex codd.
Roe, Casaub., Ottob. et Coisl. Agnita sunt a Grode-
cio, cum nonnulla tamen varietate. In Coisl. quo-
que codice habentur hæc diversitates. Desunt voces,
αὐτὸ ἴδν· loco ἀκούσω, ἐστὶ ἀκούεις, et pro οἶδα,
οἶδας. Paulo post, loco οὐ ante δύναμαι, scripsimus
πῶς ex codd. Roe, Casaub., Ottob. et Grod.; at
iisem, si Omo. excipias, pro δύναμαι διηγήσασθαι,
scripsiim ferunt, διηγήσασθαι δυνατόν.

(2) Ὅτι γ.λεῦκου. Particulam ἐπὶ ascripsimus ex

codd. Coisl., Grod. et sacro textu.

(3) Κατὰ καιροῦς. Roe et Casaub., κατὰ καιρὸν
ἕκαστον, quovis tempore. Κατρός hic pro anno sumi
videtur, ut aliquando in Scriptura usurpari testis
est Cyrillus ipse cat. 15, num. 16.

(4) Οἴκου σου, domus tuæ. Legebatur in editio-
nibus ante Oxoniensem, οἴκου σου, vni tui. Atque
ita forte memorias lapsu dixerat Cyrillus. Ex codd.
Casaub. et Roe, quibus Coisl. et Grod. suffragantur,
Millesius repositi, οἴκου. Loco ἐκ τῶν χυμῶν,
ex torrentibus, Coisl., Roe, Casaub. habent ut sacro
textus, τῶν χυμῶν, torrentem.

etiam scientiam impertit. Ebrii sunt epoto intelligibilis vitis vino (1), quæ ait : *Ego sum vitis, et vos palmites* *. Quod si mihi docent non creditis, ex ipsa temporis circumstantia quod dico intelligite. *Est enim hora diei tertia* *. Qui enim hora tertia crucifixus est⁴, ut Marcus ait, tertia nunc hora gratiam misit; non enim alia illius, et alia hujus gratia; sed qui tunc crucifixus est, et promiserat, id quod fuerat pollicitus implevit. Si vero et testimonium accipere optatis, **274** audite, inquit : *Sed hoc est quod dictum est per prophetam Joel : Et erit post hæc, dicit Deus, effundam de Spiritu meo* †. Illud vero, *effundam*, copiosam designat donationem : *Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum. Pater diligit Filium, et omnia dedit in manu ejus* ‡. Dedit autem illi potestatem etiam conferendi sanctissimi Spiritus gratiam, quibus voluerit. *Effundam de Spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri et filia vestra; et in sequentibus : Et quidem super servos meos et super ancillas meas, in diebus illis effundam de Spiritu meo, et prophetabunt* *. Spiritus sanctus personas non respicit; non enim dignitates quaerit, sed animæ pietatem. † Neque divites intumescant, neque pauperes animo dejiciantur; tantum unusquisque seipsum apparet ad suscipiendam cœlestem gratiam.

καὶ οἱ πνήθεις ταπεινούσθωσαν· μόνον δὲ ἁπουρανίου χάριτος.

XX. Multa quidem sunt hodie a nobis disputata, et aures forte fatigatae sunt: plura vero supersunt adhuc; atque ad absolvendam de Spiritu sancto doctrinam tertia etiam et pluribus catechesibus vere esset opus. At detur nobis venia de utroque; nam cum proxime instet sanctorum Paschatis festum, idcirco et hodie sermonem produximus; et omnia, quotquot oportebat a novo fœdere testimonia in medium adducere non licuit. Restant enim nobis multa ex Actibus apostolorum, in quibus gratia Spiritus sancti in Petro, et in omnibus simul apostolis, efficaciter operata est. Supersunt multa et de Catholicis, et de quatuordecim Pauli Epistolis: de quibus nunc pauca, tanquam ex ingenti prato,

* Joan. xv, 15. † Act. ii, 15. ‡ Marc. xv, 25. § Vid. cat. 13, n. 24. ¶ Vid. cat. 16, n. 24. † Act. ii, 16, 17; Joel ii, 28. † Joan. iii, 34, 35. † Act. ii, 17, 18; Joel ii, 28, 29. † Vid. cat. 16, n. 19.

(1) Epoto intelligibilis vitis vino. Superiore numero Spiritum sanctum dixit intelligibilem vineam et qua ipsius gratia prodit. Hanc vitem nunc Christum esse dicit: et infra, non aliam Spiritus sancti, aliamque Filii gratiam esse affirmat. Christum igitur tam verum gratiæ Spiritus sancti auctorem et originem, quam ipsum Spiritum sanctum esse docet. At gratia in Pentecoste apostolis data, non aliud est quam ipse sanctus Spiritus animæ interiora per se ingressus, sup., n. 14. Restat ergo ut ipsius Spiritus sancti auctor et fons Filius sit.

(2) Ἐκλήρωσεν δὲ ἐπηγγέλατο. Addidit hæc verba Millesius ex codd. Roë, Casaub. et Grod.; habent quoque in codd. Coisl. et Ottob.: iis detractis mutila est oratio.

μη ἐγνωσμένων τὴν γνῶσιν χαρίζεται. Μεθούσας, πάντας τὸν οἶνον τῆς νοητῆς ἀμπέλου, τῆς λεγομένης· Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀμπελος, καὶ ὑμεῖς τὰ κλήματα. Εἰ δὲ μὴ πεπισθῆ μοι, ἐκ τοῦ καιροῦ οὐνεκ τὸ λεγόμενον· Ἔστι γὰρ ὥρα τρίτη τῆς ἡμέρας. Ὁ γὰρ ἐν τρίτῃ ὥρᾳ σταυρωθεὶς, ὡς Μάρκος φησὶ, τρίτῃ ὥρᾳ νῦν κατέπεψε τὴν χάριν. Οὐ γὰρ ἄλλη χάρις ἐκείνη, καὶ ἄλλη χάρις τούτου· ἀλλ' ὅτε σταυρωθεὶς, καὶ ἐπαγγελάμενος, ἐπλήρωσεν δὲ ἐπηγγελάτο (2). Εἰ δὲ βούλεσθε διέξασθαι καὶ μαρτυρίαν, ἀκούσατε, φησὶν· Ἀλλὰ τοῦτ' ἐστὶ τὸ εἰρημέτρον εἰς τὸ προφητεῖον Ἰωήλ· Καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα (3), λέγει ὁ θεός, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου. Τὸ δὲ, ἐκχεῶ, πλουσίαν ἠθέλητο δόσω· Οὐ γὰρ ἐκ μέτρον δίδωσιν ὁ θεός τὸ Πνεῦμα. Ὁ Πατήρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱόν, καὶ πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. Δέδωκε δὲ αὐτῷ τὴν ἐξουσίαν καὶ τοῦ χαρίζεσθαι τοῦ πανταγίου Πνεύματος τὴν χάριν οἷς βούλεται. Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πάντα σάρκα, καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν, καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν· καὶ ἐξῆς· Καὶ γὰρ, ἐπὶ τοὺς δούλους μου καὶ ἐπὶ τὰς δούλας μου (4) ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου, καὶ προφητεύσουσι. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπροσωπώλητον ἐστίν· οὐ γὰρ ζητεῖ ἀξιώματα, ἀλλὰ ψυχῆς εὐλάβειαν. Μῆτε οἱ πλούσιοι τυφωθῶσαν, ἀλλὰ ἑαυτὸν ἐτοιμαζέτω (5) πρὸς ὑποδοχὴν τῆς

C K'. Πολλὰ μὲν οὖν ἡμῖν εἰρηται σήμερον, καὶ ἔως κέκμηκεν ἡ ἀκρόασις· πλεονα δὲ ἐστὶ τὰ λευθέντα καὶ χρεῖα ἦν ὡς ἀληθῶς, τοὺς περὶ ἁγίου Πνεύματος διδάγμασι, καὶ τρίτης ἄλλης καὶ πλεονα κατηχησεων. Συγγνώμη δὲ ἡμῖν εἰς ἑκάτερον. Τῆς γὰρ ἁγίας ἑορτῆς τοῦ Πάσχα λοιπὸν ἐφεστώσης (6), ἐμυκνῆθη τε ἡμῖν σήμερον ὁ λόγος· καὶ πάσας, ὅσας ἐχρήν, μαρτυρίας ἀπὸ τῆς Καινῆς διαθήκης ἀγαγεῖν εἰς μέσον οὐκ ἐνεχώρησε. Λέπει γὰρ ἡμῖν πολλὰ μὲν ἀπὸ τῶν Πράξεων τῶν ἀποστόλων, ἐν οἷς ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάρις ἐν Πέτρῳ καὶ πᾶσιν ὁμοῦ τῶς ἀποστόλων ἐνήργησε. Λέπει δὲ πολλὰ καὶ ἐκ τῶν Καθολικῶν, καὶ ἐκ τῶν Παύλου δεκατεσσάρων ἐπιστολῶν· ἐξ ὧν ὅλγα νῦν, ὥσπερ ἐκ μεγάλου λειμῶνος

D (3) Μετὰ ταῦτα. Verba hæc sumpta sunt ex ipso Joëlis textu: eorum enim loco Petrus dixit in Act. apostolorum: cap. ii, 17, ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, in novissimis diebus. Paulo post, loco μέτρον, quod scripsimus ex codd. Coisl., Ottob., Roë, Casaub., Grod. et sacro textu, legitur in impressis deformi mendo, Πέτρον.

(4) Δούλας μου. Pronomen μου addidimus ex codd. Coisl., Roë, Casaub., Grod. et sacro textu Actuum; deest tamen apud Joëlem editionum LXX Compl. et Rom., at habetur in Ald. et codd. Alex.

(5) Ἐτοιμαζέτω. Ita codd. Roë et Casaub. Editi, ἐτοιμαζέσθω. Vox ἐαυτὸν postulat ἐτοιμαζέτω.

(6) Ἐφεστώσης. Emendavi ex cod. Coisl. pravam lectionem ἀφεστώσης.

ἰπομνήσεως μόνης ἔνεκεν ἀπανθίσασθαι (1) πειρα-

τόμεθα.

ΚΑ'. Ἐν γὰρ τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου Πνεύματος, βουλῆσι Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, σταθεὶς ὁ Πέτρος σὺν τοῖς ἑνδεκά, καὶ ἑπάρας τὴν φωνὴν αὐτοῦ (κατὰ τὸ εἰρημὸν "Υψώσω ἐν ἰσχυρῷ φωστῆρ σου, ὁ εὐαγγελιζόμενος Ἱερουσαλήμ), τῷ νοητῷ ἐκτύπῳ τῶν λόγων, φύλας ὡσεὶ τρισχιλιάδας ἐξώγησεν· τοσαύτης ἐν πᾶσι τοῖς ἀποστόλοις ὁμοῦ τῆς χάριτος ἐνεργούσης, ὡς ἐκ τῶν Ἰουδαίων, τῶν τὸν Χριστὸν ἑταυρωκότων ἐκείνων, πιστεύουσι τοσοῦτους· καὶ ἐν ὀνόματι Χριστοῦ βαπτισθῆναι, καὶ προσκαρτερεῖν τῇ διδαχῇ τῶν ἀποστόλων, καὶ ταῖς προσευχαῖς. Ἐν τῇ αὐτῇ δὲ πάλιν δυνάμει τοῦ ἁγίου Πνεύματος, Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἀναβάντες εἰς τὸ ἱερόν, ἐπὶ τὴν ὕψαν τῆς προσευχῆς τὴν ἐνάτην, καὶ τὸν ἐν τῇ Ὀραφῇ πύλῃ χυλῶν ἐκ κοιλίας μεγεθὸς ἀπὸ ἐτῶν τεσσαράκοντα ὑπάρχοντα, ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ θεραπεύσαντες (ἴνα πληρωθῇ τὸ εἰρημὸν· Τότε δὲλεῖται ὡς ἔλαφος ὁ χυλὸς), τῇ πνευματικῇ μὲν τῆς διδασκαλίας σαγήνῃ, πεντακισχιλίους ὁμοῦ πιστεύσαντας ἐξώγησαν· τοὺς δὲ πεπληνημένους ἀρχοντας τοῦ λαοῦ καὶ ἀρχιερεῖς ἐπέλεξαν· καὶ οὐ δὲ οἰκείας σοφίαν (ἀγράμματοι γὰρ καὶ ἰδιώται ἦσαν), ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ Πνεύματος ἐνέργειαν· γέγραπται γάρ· Τότε Πέτρος κ.τ.ο.σ. Πνεύματος ἁγίου, εἶπε πρὸς αὐτούς. Καὶ τοσαύτη, διὰ τῶν δώδεκα ἀποστόλων, ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν τοῖς πιστεύουσιν ἐνήργησε χάρις, ὡς εἶναι μὲν αὐτῶν τὴν καρδίαν καὶ τὴν ψυχὴν (2) μίαν, ἐπίκοινον δὲ τὴν τῶν ὄντων ἀπόλαυσιν· τῶν μὲν κτητόρων τὰς τιμὰς τῶν κτημάτων προσπεφρόντων εὐλαβῶς, ἐνέουσι δὲ μηδενὸς ἔντος ἐν αὐτοῖς· Ἄνανιον δὲ καὶ Σακκρίην, τῶν ψευδεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἁγίον ἐπιχειροσάντων, τὴν πρόπεσαν δικὴν ὀπομεινάντων.

ΚΒ'. Διὰ δὲ τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων, ἐγένετο σημεῖα καὶ τέρατα πολλὰ ἐν τῷ λαῷ· καὶ τοσαύτη περιεχύετο τοῖς ἀποστόλοις ἡ πνευματικὴ χάρις, ὡς φοβεροὺς μὲν αὐτοὺς εἶναι, καὶ ταῦτα πρὸς ὄντας (τῶν γὰρ λοιπῶν οὐδεὶς ἐτόλμα κολλᾶσθαι αὐτοῖς, ἀλλ' ἐμαγάλυνεν αὐτοὺς ὁ λαός)· προστέθεσθαι δὲ πλήθῃ τῶν τῷ Κυρίῳ πιστευόντων, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν· πεπληρωθῆσαι δὲ τὰς πλατείας τῶν ἐπὶ τοῖς κλισαρίοις καὶ κραββάτοις ἀσθενῶν, ἵνα ἐρχομένου Πέτρου, κἄν ἡ σκιὰ ἐπισκίασῃ τινὰ αὐτῶν· συνερχόμεθα δὲ καὶ τὸ πλῆθος τῶν πέριξ πόλεων εἰς τὴν ἁλίαν ταύτην Ἱερουσαλήμ φερόντων ἀσθενῶν καὶ ὀχλουμένων ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων, οἵτινες ἰεραπαύοντο ἅπαντες ἐν τῇ δυνάμει ταύτῃ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

ΚΓ'. Οἱ δώδεκα πάλιν ἀπόστολοι, διὰ τὸ κηρύσσειν τὸν Χριστὸν, ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων εἰς φυλακὴν ἐμβληθέντες, καὶ ὑπὸ ἀγγέλου διὰ νυκτὸς παραδόξως ταύτης ἀπαλλαγέντες, καὶ εἰς δικαστήριον ἐκ τοῦ ἱεροῦ

¹¹ Act. II, 14 sqq. ¹² Isa. XL, 9. ¹³ Vid. Act. 13, n. 15. ¹⁴ Act. II, 42. ¹⁵ Act. III, 1 sqq. ¹⁶ Isa. XLV, 6. ¹⁷ Act. IV, 8 sqq. ¹⁸ Act. V, 1 sqq.

(1) Ἄκαθάρτασθαι. Quamvis omnes Græci codices ferant, ἀπανθίσασθαι, non dubitamus emendare vitiosam lectionem, a libris ἡ ἰ pronuntiantibus profectam. Post σταθεῖς, legebatur in editis

in memoriam solummodo reducentes, declorare conabimur.

XXI. Nam in virtute Spiritus sancti, Patris et Filii voluntate, stans Petrus cum undecim, et vocem suam extollens ¹¹ (secundum illud: *Exalta in fortitudine vocem tuam, qui evangelizas Hierusalem* ¹²), spiritali sermonum reti animas circiter ter mille cepit. ¹³ Cum tanta in omnibus simul apostolis gratia operaretur ut ex Judæis, illis videlicet qui Christum crucifixerant, tam multi crederent, et in nomine Christi baptizarentur, et perseverarent in doctrina apostolorum et orationibus ¹⁴. In eadem rursum sancti Spiritus virtute Petrus et Joannes cum ascendissent in templum ad horam eumnam, eumque qui in Speciosa porta, ex matris utero, ab annis quadraginta claudus erat, sanavissent ¹⁵ (ut impletur quod dictum est: *Tunc salsiet sicut cervus claudus* ¹⁶): spiritali doctrinæ sagena ¹⁷ quinque simul credentium millia comprehenderunt; atque principes populi et sommos Sacerdotes errore convicerunt; non propria sapientiæ vi, illiterati enim et idiotæ erant, sed per Spiritus efficaciam: scriptum est enim: *Tunc Petrus repletus Spiritu sancto dixit ad eos* ¹⁸. Tantaque per duodecim apostolos, Spiritus sancti in iis qui crederant operata esset gratia, ut esset cum illorum cor et anima una, tum vero promiscuus bonorum usus: cum videlicet possessores pretia possessionum religiose offerrent, nullusque in ipsis esset egens; atque Ananias et Sapphira, Spiritum sanctum fallere aggressi, consentaneam sustinulissent ultionem.

XXII. Per manus autem apostolorum fiebant signa et prodigia multa in populo ¹⁹: tantaque apostolis circumfusa erat Spiritus gratia, ut quamvis mites, terrori essent tamen (nam cæterorum nemo audebat se conjungere illis, sed magnificabat eos populus); adjungerentur vero credentium Domino virorum et mulierum turbe; implebanturque plateæ infirmis, qui in lectulis et grabbatis exponebantur, ut venientis Petri vel umbra obumbraret quemquam illorum; ad hæc, conveniret et multitudo vicinarum civitatum in hanc sanctam Hierusalem, defecerentium infirmos vexatosque a spiritibus immundis, qui sanabantur omnes in hac Spiritus sancti virtute.

XXIII. Rursum duodecim apostoli, propter Christi prædicationem a principibus sacerdotum in carcerem conjecti, et ab angelo noctu præter opinionem inde educti; atque ad tribunal e templo ad eos

particula μὲν inutilis, quam auctor. eodd. Roë, Casaub. et Grod. expunximus.

(2) Καὶ τὴν ψυχὴν. Eas voces restitimus ex eodd. Coisl., Roë, Casaub., Grod. et sacro textu.

protracti, intrepide in his quæ ad eos de Christo A dixerunt, reprehensione illorum sunt usi. Cumque addidissent, quod etiam Spiritum sanctum dedit Deus obedientibus sibi¹⁹, cæsique essent verberibus, abibant gaudentes, nec cessabant docere et evangelizare Christum Jesum.

XXIV. Neque vero in duodecim tantum apostolis efficax fuit sancti Spiritus gratia; verum etiam in primogenitis hujusce aliquando sterilibus Ecclesie filiis (1), septem inquam diaconis. Hi enim electi sunt, ut ait Scriptura, *pleni Spiritu sancto et sapientia*²⁰. E quibus ille a corona digne appellatus Stephanus, martyrum primitiæ, *vir plenus fide et Spiritu sancto, faciebat prodigia et signa magna in populo*, secumque disputantes debellabat: Non enim poterant resistere sapientiæ et Spiritui quo loquebatur. **276** Calumnias vero appetitus et in iudicium productus, angelicis micabat fulgoribus. (Nam intuentes in eum omnes qui sedebant in concilio, viderunt faciem ejus tanquam faciem angeli.) Postquam vero sapienti sui apologia curæ cervicis et corde atque auribus incircumcisos Judæos, qui Spiritui sancto semper resistunt, confutasset, caelos apertos conspexit, viditque Filium hominis stantem a dextris Dei; vidit autem non ex propria virtute, sed ut divina dicit Scriptura: *Cum autem plenus esset Spiritu sancto, intentis in caelum oculis, vidit gloriam Dei, et Jesum stantem a dextris Dei.*

XXV. In eadem Spiritus sancti virtute, etiam Philippus, in nomine Christi, aliquando in civitate Samariæ ejiciebat impuros spiritus voce magna clamantes; paralyticosque ac claudos curavit, et multas eorum qui crederant turmas Christo adjunxit. Ad quos cum descendissent Petrus et Joannes, per orationem et manuum impositionem Spiritus sancti participationem illis tradidere; qua solus Simon Magus merito alienus declaratus est. Alias vero idem ab angelo Domini vocatus in itinere, propter religiosissimum illum Æthiopen eunuchum, ab ipso Spiritu sancto perspicue audivit: *Accede, et*

¹⁹ Act. v, 32 sqq. ²⁰ Act. vi, 3 sqq.

(1) *Primogenitis hujus Ecclesie filiis*, etc. Ita vocari septem diaconos puto, quod non a Christo ipso, sed ab apostolis post ascensionem Christi conversi et Ecclesie acquisiti sint. Epiphanius quidem, *De Incarnatione Christi*, num. 4, pag. 50, septem diaconos et numero LXX discipulorum fuisse censet: auctor vero *Constit. apost.*, lib. II, cap. 55, eos a discipulis distinguit, quanquam eos veritatem ab ipso Christo didicisse censet. At probabilior sententia, quæ post Ascensionem ex Hellenistis conversos statuit. Nam primo omnium Græca nomina; deinde unus ex eis, Nicolaus, Antiocheus erat et prosetyus; postremo ipsa eorum institutionis causa ut ex Hellenistis surmeretur, postulare videbatur. S. Stephanum Petri prædicationibus conversum existimant multi, ut Hilarius in *Matth.* c. xvii, n. 13; Ambrosius, lib. v *Hexaem.*, c. 6, n. 16, etc. De cæ-

πρὸς αὐτοὺς ἀγθέντες· ἄδυσωπήτως (2) ἐχρήσαντο τοὺς ἐλέγχους, ἐν τοῖς περὶ Χριστοῦ πρὸς αὐτοὺς εἰρημίνοις· καὶ τοῦτο προσθέντες, ὅτι καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔδωκεν ὁ θεὸς τοῖς πενιθαρχοῦσιν αὐτῶ· καὶ θαρσύντες, ἐπορευόντο μὲν χαίροντες, οὐκ ἐπιόντο δὲ διδάσκοντες, καὶ εὐαγγελιζόμενοι τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν.

ΚΑ' Ὁ μόνον δὲ ἐν τοῖς δώδεκα ἀποστόλοις ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνήργησε χάρις· ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐν τοῖς πρωτογόνους τέκνοις τῆς ποτε στελερας Ἐκκλησίας ταύτης, τοῖς ἐπτά διακόνοις λέγω. Καὶ οὗτοι γὰρ ἐξέλέχθησαν (3), ὡς γέγραπται, πλήρεις ἁγίου Πνεύματος καὶ σοφίας· ἐξ ὧν ὁ φερύνημος Στέφανος, τὸ τῶν μαρτύρων ἀρχοῦσιν, ἀντὶ πλήρης πίστεως καὶ Πνεύματος ἁγίου, ἐποίει μὲν τέρατα καὶ σημεῖα μεγάλα ἐν τῷ λαῷ, κατηγωνίζετο δὲ τοὺς συζητητάς· Ὁ δὲ γὰρ Ἰσχυὸν ἀντιστήρι τῆ σοφίας, καὶ τῷ Πνεύματι ᾧ ἐλάλει. Συκοφαντούμενος δὲ καὶ εἰς δικαστήριον ἀχθείς, ἀγγελικῆς μὲν ἀπελαμπνευγίας. (Ἄσπερταρες γὰρ εἶς αὐτὸν πάντες οἱ καθέδμενοι (4) ἐν τῷ συνέδριῳ, εἶσαν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς πρόσωπον ἀγγέλου.) Διὰ δὲ τῆς συνετῆς ἀπολογίας αὐτοῦ, τοὺς σκληροτραχίλους καὶ ἀπεριμήτους τῆ καρδίας καὶ τοὺς ὡσὶν Ἰουδαίους ἐλέγχας, τοὺς ἀεὶ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτουτας· ἐθεώρει μὲν τοὺς οὐρανοὺς διηνεργημένους, εἶδε δὲ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἑστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ· εἶδεν δὲ οὐκ ἐξ οὐκείας δυνάμεως, ἀλλ' ὡς ἡ βίαι Γραφῆ φησιν· Ἰσχυρὸν δὲ πλήρης Πνεύματος ἁγίου, ἀπειλάς εἰς τὸν οὐρανὸν, εἶδε δόξαν θεοῦ, καὶ Ἰησοῦν ἑστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ.

ΚΕ'. Ἐν τῇ δυνάμει ταύτῃ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ Φίλιππος ἐν ὀνόματι Χριστοῦ, ποτὲ μὲν ἐν τῇ πόλει τῆς Σαμαρείας ἀπέλαυνεν τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα, βούταν φωνῆ μεγάλη· παραλελυμένους δὲ καὶ χλωλούς ἐθεράπευσε, πολλὰ δὲ τῶν πιστευσάντων πλῆθη τῷ Χριστῷ προσήγαγεν (5). Οἱς καταβθόντες Πέτρος καὶ Ἰωάννης, μετὰ προσευχῆς καὶ τῆς τῶν χειρῶν ἐπιθέσεως, μετεδίδοσαν τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος κοινωνίας· ἥς μόνος (6) Σίμων ὁ Μάγος ἄλλοτερος ἐπεφάνθη, δικαίως. Ποτὲ δὲ ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου Κυρίου κληθεὶς καθ' ὄδον, διὰ τὸν εὐλαβέστατον Αἰθίοπα τὸν εὐνοῦχον, παρ' αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος φανερῶς ἀκού-

Deris idem iudicium auctoritate Cyrilli nostri ferri potest.

(2) ἄδυσωπήτως. Coislinius et Roe, ἄδυσωπήτοις, concinnius.

(3) Ἐξελέχθησαν. Ex eod. Roe et Casaub. Deformatum est id verbum in impressis qui ferunt ἐξελέχθησαν, *conuicti sunt*. Infernas, post σημεῖα, adiecimus, *μεγάλα*, ex Roe, Casaub. et sacro textu.

(4) Καθέδμενοι. Verbum hoc repositum ex codicibus Coisl., Roe, Casaub. et sacro textu.

(5) Προσήγαγεν. Addit Coisl., καὶ ἰδύατιον, ad Christum adduxit et baptizavit.

(6) Μόνος. Editi habent, *μόνης*. Ex eod. Coisl., Grod. et ipso sensu scripsimus, *μόνος*. Pro ἐπεφάνθη, Coisl. et Grod., ἀπεφάνθη, pronuntiatum est. Inferius correximus ex eod. Coisl., Roe et Casaub., articulum femininum τῆν ante εὐλαβέστατον positum.

εα· Πρόσλαθε και κολλήθητι τῷ ἄρματι τούτῳ· ἐδάξας τὸν Αἰθίοπα, και βαπτίσας, και εἰς τὴν Αἰθιοπίαν Χριστοῦ κήρυκα πέμφας, κατὰ τὸ γεγραμμένον· Αἰθιοπία προσβάσει χεῖρα αὐτῆς τῷ Κυρίῳ (1)· και ἄρπασθεις ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου, τὰς ἐφεξῆς πόλεις εὐηγγελίσετε.

ΚΓ'. Τούτου τοῦ ἁγίου Πνεύματος πεπληρωτο και Παῦλος, μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κλήσιν. Καὶ μάρτυς ἡμῖν τῶν λόγων ἤκείνῳ Ἄνανίας ὁ εὐλαθῆς, ὁ ἐν Δαμασκῷ, λέγων πρὸς αὐτόν· Ὁ Κύριος ἀπέσταλκέ με Ἰησοῦς, ὁ ὄφθεις σαι ἐν τῇ ὁδῷ ἣ ἦρχου· ὅπως ἀναβλέψῃς, και πλοῖσθῃς Ἰερουσαλὴμ. Ὅπερ εἰς ἐνεργήσαν, τῶν μὲν ὀφθαλμῶν Παύλου τὴν τύφλωσιν μετέβαλεν εἰς ἀνάβλεψιν· τῇ δὲ (2) ψυχῇ τὴν σφαγιδα χαρισάμενον, σκίυος ἐκλογῆς ἐποίησε, τὸ βαπτάσαι τὸ νομα τοῦ φανέντος αὐτῷ Κυρίου ἐνόστιον βασιλείων, υἱῶν τε Ἰσραὴλ· και τὸν ποτὲ διώκτην, κήρυκα και δοῦλον ἀγαθὸν ἀπειργάσατο· ἀπὸ Ἰερουσαλῶν μὲν και μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ πεπληρωκότα (3) τὸ Εὐαγγέλιον· κατηχῆσοντα δὲ και τὴν βασιλῆα Ῥώμην, και μέχρι Ἰσπανίας τὴν προθυμίαν τοῦ κηρύγματος ἐκτείναντα· μυρίους δὲ ὑπομεμνηκότα τοὺς ἄθλους, σημεῖα τε και τέρατα πεποιηκότα· περι οὗ τῶς αὐτάρκως.

ΚΔ'. Ἐν τῇ δυνάμει οὖν (4) τοῦ αὐτοῦ ἁγίου Πνεύματος, και ὁ πρωτοστάτης τῶν ἀποστόλων και τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν κλειδοῦχος Πέτρος, ἐν Αὐδῇ μὲν τῇ νῦν Διοσπόλει, ἐν τῷ ὄναμτι, Χριστοῦ τὸν παραλυτικὸν Αἰνῆαν ἐθεράπευσεν· ἐν Ἰσπη δὲ τὴν ἀγαθοεργὸν Ταβίθην ἐκ νεκρῶν ἤγειρεν. Ἐπὶ δὲ τοῦ δώματος ἐν ἐκστάσει τὸν οὐρανὸν ἰδὼν ἀνεργόμενον, και διὰ τοῦ καθισμένου ὡς ἑθόνης σκευῆς, τοῦ πολυμόρφων και πολυτρόπων ζῶων πλήρους, τὸ μηδένα κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον λέγειν ἀνθρώπων, κἄν ἐξ Ἑλλήνων τυγχάνῃ, σαφῶς ἔμαθε· και ὑπὸ τοῦ Κορνηλίου

¹ Act. viii. 29 sqq. ² Psal. lxxviii. 32. ³ Act. ix. 17 sqq. ⁴ Act. ix. 32 sqq.

(1) Τῷ Κυρίῳ. *Domino*. Codd. Coisl., Roe, Cas., Grod., τῷ Θεῷ. *Deo*, ut habetur tam in Graecis quam in Latino Psalterio. *Manus* hic significat, *munera* quae Aethiopia maturabit Deo offerre. Eunuchum vero in Aethiopia praedicaturum missum esse, Patrum sententia est; ut Irenaei lib. iii. cap. 12, nov. edit., num. 8; Eusebii *Hist. eccl.* lib. ii, cap. 1, p. 40, et aliorum. Ante ἀγγέλου articulum ascriptissimus ex cod. Coisl. Pro ἀγγέλου, legitur Γροδicius, aut saltem veritit quasi levisset Πνεύματος. *S.iritus*, sed nullus codex dissentit ab impressis. Legit sine dubio Cyrillus Act. viii. 39. *Angelus Domini rapuit Philippum*, pro eo quod legitimus tam in Graeco, quam in Vulg. *Spiritus Domini*, ac Corilliane lectioni consentiunt multi. Graeci Novi Testamenti, et nonnullae Patrum citationes.

(2) Τῇ δὲ. Particula δὲ a nobis ex Coisl., Roe, Casaub., et Grod. adjecta, ut responderet oppositae particulae μὲν ante ὀφθαλμῶν. Recte Millesius in edit. suo. post υἱῶν, ex codd. Roe et Casaub. ceteris suffragantibus, loco τῇ, encliticam τε reposuit.

(3) Ἐκπληρωκότα. Ex codd. Coisl., Roe, Casaub. Ita restituius loco πεπληρωμένοι. Vocem quoque βασιλῆα, quam Cyrillus etiam infra num. 31 voci Ῥώμην adiungit, hic reposuimus, ex codicibus modo memoratis, ac Grod. Sequentibus verbis, quibus Cyrillus ait Paulum in Hispaniam usque promptum

A adijunge te ad currum istum ¹; docuitque Aethiopem et baptizavit, inque Aethiopia Christi praecouem misit, juxta illud quod scriptum est: *Aethiopia praemittet manum suam Domino* ²; et raptus ab angelo reliquis ex ordine civitatibus Evangelium praedicabat.

XXVI. Eodem Spiritu sancto repletus quoque Paulus fuit, post suam a Domino nostro Jesu Christo vocationem. Testisque nobis hujus rei accedat pius ille Ananias, qui Damasci versabatur, ad eum aieus: *Dominus misit me Jesus, qui visus est tibi in via qua veniebas, ut visum recipias et implearis Spiritu sancto* ³. Qui quidem confestim operatus, tum obocaeatos Pauli oculos ad reparati luminis usum traduxit, tum ejus animae sigillum impertiens (5), vas electionis effecit, ut Domini qui ipsi apparuerat nomen coram regibus et filiis Israel ferret, eumque qui prius persecutor exsisterat, praecouem et servum bonum reddidit; ⁴ qui ab Hierosolymis in Myricum ⁵ usque Evangelium implevit; regiamque Romam institutus imbuit, et in Hispaniam usque promptam praedicandi voluntatem extendit ⁶. Mille praeterea labores a livit, signaque et prodigia effecit; de quo interim dicta sufficiant.

XXVII. In virtute igitur ejusdem Spiritus sancti, apostolorum princeps et regni caelorum claviger Petrus, in Lydda, quae nunc Diospolis appellatur, in Christi nomine paralyticum Aeneam sanitati restituit; in Joppe vero Tabitham, illam bonorum operum effectricem a mortuis excitavit ⁷. Cumque in domus fastigio esset, mentis excessu raptus, caelum apertum vidit; ac per demissum in lintei modum vas multarum formarum ac uaturarum animantibus plenum, neminem, tametsi e Graecis foret, commuem aut immundum dici hominem oportere

¹ Act. viii. 29 sqq. ² Psal. lxxviii. 32. ³ Act. ix. 17 sqq. ⁴ Vide infra n. 31 et sqq. ⁵ Rom. xv, 19 sqq. ⁶ Act. ix. 32 sqq.

suum praedicatum studium extendisse, usi sunt nonnulli ut Cyrillus ponerent in eorum numero, qui Paulum in Hispaniam vere penetrasse senserunt. At ejus verba iter illud non tam astruant, quam non excludunt.

(4) Ὀδῷ, etc. Vox οὖν deest in codicibus Roe, Casaub., Grod. et Coisl. Ex his etiam Coisl. tamen excepto, vocem αὐτοῦ ante ἀγίου adiecit. Pro Αὐδῇ, ex Coisl. et sacro textu scripsi Αὐδῆν.

(5) *Ejus anima sigillum impertiens*. Quodam sigillum, baptismatis, an confirmationis? Utrumque existimo. Ejusmodi enim sigillum est, quo Saulus vas electionis effectus est, ad portandum intrepide coram regibus Domini nomen, et praedicator factus. At id sigillo confirmationis proprium ex Cyrillo cat. 3, num. 13 et 14, et cat. 17, num. 36 et 37, et cat. 21, num. 4. Paulus est ab Anania baptizatus, ille autem presbyter videtur fuisse. Eo vero tempore singuli pene presbyteri simul episcopali gratia donati erant. Ananias se a Christo missum refert ad Paulum, ut impleteret Spiritu sancto, Act. ix. 17. Id autem in apostolorum Actis fere gratiam confirmationis designat, nec videmus Paulum ad apostolos, aut alios episcopos recurrere, ut illud sacramentum acciperet, sed continuo praedicationi incubuit. Act. ix. 20.

perspicue addidit. Accersitusque a Cornelio, ab eodem Spiritu sancto disertè andivit: *Eecè viri quærunnt te: surge itaque, descende, et vade cum illis nihil hæritans, quia ego misi illos* 17. Atque ut palam declararetur, eos etiam qui ex gentibus credunt, Spiritus sancti gratiæ participes fieri, cum Petrus Casaream appulisset, et quæ ad Christum spectant doceret, de Cornelio et iis qui uiderant, ait una Scriptura: *Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus sanctus in omnes qui sermonem audiebant; ita ut qui ex circumcisis cum Petro venerant, mirarentur et obstupescerent dicerent: Quoniam et in gentes donum sancti Spiritus effusus est.*

XXVIII. In Antiochia vero Syriæ civitate nobilissima, cum Christi prædicatio mire operaretur, isthiuc (Hierosolyma) honæ operationis adjutor Antiochiam usque missus est Barnabas, vir bonus et plenus Spiritu sancto et fide 18. Qui multam credentium in Christum messem videns, succenturiatum e Tarso Paulum Antiochiam adduxit. Cum vero frequens ab ipsis multitudo in Ecclesia præceptis instituta et collecta fuisset, factum est ut discipuli Antiochiæ primum cognominarentur Christiani; Spiritu sancto, credo, prænuntium a Domino nomen novum 19 credentibus imponente. 20 Et cum plurima a Deo effunderetur Antiochiæ Spiritus gratia, erant ibi prophætæ et doctores, quibuscum etiam Agabus 21. *Sacrficantibus autem illis Domino et jejunantibus, dixit Spiritus sanctus: Segregate mihi Barnabam et Paulum in opus ad quod advocati eos* 22. Cumque impositæ 278 fuissent illis manus, emissi sunt a Spiritu sancto. 23 Palam inde est, quod Spiritus qui dicit et mittit, vivens sit et subsistens et cum efficacia operans, uti diximus.

XXIX. Idem Spiritus sanctus, qui ex consensu Patris et Filii Novum Testamentum in Ecclesia catholica excitavit, liberavit nos ab difficilibus ad ferendum Legis oneribus, iis dico quæ mundum et immundum, cibosque spectant; a Sabbatis et Noviluniis et circumcissione, aspersionibus et sacrificiis 24. Quæ præ ratione temporis data, umbram habebant futurorum bonorum 25; accedente autem veritate merito subtracta sunt. Cum enim, propter ex-

17 Act. x, 20 seqq.

18 Act. xi, 24.

19 Isa. lxxv, 15.

20 Vid. cat. 10, num. 16.

21 Act. xi, 28.

22 Act. xiii, 2.

23 Vide cat. 16, num. 3, et cat. 17, num. 2 et 5.

24 Rom. viii, 2; Hebr. ix, 10.

25 Hebr. x, 1.

(1) Ἄνδρες. Coisl. ἄνδρες τρεῖς, viri tres, ut in Actis. At vox τρεῖς deest in multis Novi Testamenti mss. et Patrum citationibus.

(2) Παγαρευομένου. Editi παραγνομένου. Prætulimus cod. Coisl. scripturam, quam Grodecus videtur legisse.

(3) Ἰδὼν. Quum esset in editis ἔδοκον, nullo sensu, scripsimus, ἰδὼν, ex codd. Coisl., Otlob., Roe, Casaub. et sacro textu, Act. xi, 25.

(4) Παῦλον. Codex Roe solum scriptum habet, Σαῦλον, ut in Actorum textu. Nam nondum Pauli nomen assumpserat. Sed jam Cyrillus non Saulum,

μετασταλεις, παρ αὐτοῦ φανερώς ἤκουσε τοῦ ἁγίου Πνεύματος: Ἰδὼν ἄνδρες (1) ἤρτοσε· ἀλλὰ ἀναστὰς, κατὰβηθι, καὶ πορεύου σὺν αὐτοῖς μηδὲν διακρινόμενος, δεῖ ἐγὼ ἀπέστειλα αὐτούς. Καὶ ἐν διειχθῇ τοῦτο φανερώς, δεῖ καὶ οἱ ἐξ ἰθῶν πιστεύοντες τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος κοινωνοὶ γίνονται· Πέτρον παραγενομένου (2) εἰς τῆν Καισάρειαν, καὶ τὰ περὶ Χριστοῦ διδάσκοντος, ἡ Γραφή λέγει περὶ Κορινθίων καὶ τῶν συμπαρόντων· Ἔτι λαλοῦντος τοῦ Πέτρου τὰ ῥήματα ταῦτα, ἔπεσε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας τῶν λόγων· ὡς καὶ τοὺς ἐκ περιτομῆς τοὺς συνελθόντας τῷ Πέτρῳ, θαυμάζοντας καὶ ἐκσταμένους λέγει· Ὅτι καὶ ἐπὶ τὰ ἔθνη ἡ δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκκλύεται.

B KH'. Καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ δὲ, τῆς Συρίας ἐπιστομική πόλις, τοῦ περὶ Χριστοῦ κηρύγματος ἐνεργούντος, συνεγρῶς τῶν ἀγαθῶν ἐνετείθεν ἀπεισὶτὴ Βαρνάβας ὡς Ἀντιοχείας, ἀνὴρ ἀγαθός, καὶ πλήρης Πνεύματος ἁγίου καὶ πίστειος· ὅς πολλὴν θείαν τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων ἰδὼν (3), συναγωνιστὴν ἀπὸ Ταρσοῦ Παῦλον εἰς Ἀντιοχείαν ἤγαγεν. Ὅχλον τε ὑπ' αὐτῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διδασκόντων τε καὶ συναχθέντων, ἐγένετο πρῶτον χρηματίζου ἐν Ἀντιοχείᾳ τοὺς μαθητὰς Χριστιανούς· τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οἶμαι, τὸ προκαταγγελλέν ὑπὸ τοῦ Κυρίου, τοῖς πιστεύουσιν ὄνομα καινὸν ἐπιτιθέντος. Ἐκχομένης δὲ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πλείονος ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς πνευματικῆς χάριτος, προφήτας ἦσαν αὐτοῖς καὶ διδάσκαλοι, μεθ' ὧν καὶ Ἀγαθός, λειτουργούντων δὲ αὐτῶν τῷ Κυρίῳ καὶ ἠρτοσούντων, εἰπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· Ἀποστείλατε δὴ μοι τὸν Βαρνάβαν καὶ Παῦλον (4) εἰς τὸ ἔργον, ὃ προσκέκλημαι αὐτοῖς. Καὶ χειρῶν αὐτοῖς ἐπιθεσίων, ἐκτελέθησαν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἄηλον δὲ, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ λέγων καὶ πέμπων, ζῶν ἔστι καὶ ὑπερστικός καὶ ἐνεργούν, ὡς εἰρήκαμεν.

KΘ'. Τοῦτο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον (5), τὸ, συμφωνῶν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, τὴν Καινὴν Διαθήκην ἐπὶ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας συστησάμενον, ἡλευθέρωσεν ἡμᾶς τῶν δυσαστάκτων τοῦ Νόμου φορεσιῶν, τῶν περὶ κοινουῦ καὶ ἀκαθάρτου, καὶ βρωμάτων λέγου, Σαββάτων τε καὶ Νομηνίων, καὶ τῆς περιτομῆς, περιβήσαν τῆς καὶ θυσιῶν· ἃ κατὰ καιρὸν μὲν δοθέντα, σκιὰν εἶχε τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, ἐλθούσης δὲ τῆς ἀληθείας, συνστελλετο δικαίως. Διὰ γὰρ τὴν ἐπὶ τῆς

D

ut in Actis est, sed Paulum a Barnaba e Tarso Antiochiam perductum dixit. Infra, ex Coisl. et aliis Cyrilli locis, scripsi juxta Grammaticæ leges, ὑπερστικός ὄνομα ὑπερστικός.

(5) Τὸ ἅγιον. Alia multa epitheta cumulat codex Coisl., τὸ ἅγιον Θεοῦ, τὸ αἰδῶν, τὸ μακάριον, ὁ Θεοποιῶν, εὐδοκία Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, etc. Hic Spiritus sanctus Dei æternus, beatus, deificus, etc. Paulo post loco, καὶ βρωμάτων λέγου, habet sine καὶ βρωμάτων λέγων, πρᾶξεν de mundo immundoque alimento.

Ἀντιοχίας ζήτησιν, τῶν λεγόντων δεῖν περιτέμνεσθαι καὶ τηρεῖν τὰ ἔθνη Μωυσεύς, Παύλου καὶ Βαρνάβα πεμφθέντων· οἱ ἐνταῦθα ἐν Ἱεροσολύμοις ὄντες ἀπόστολοι, πάντων μὲν τῶν νομικῶν καὶ τυπικῶν πραγμάτων, δι' ἐπιστολῆς ἐγγράφου, τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἠλευθέρωσαν. Οὐ μὴν αὐτοῖς (1) ἔδωκαν τὴν αὐθεντίαν τοῦ τοιοῦτου πράγματος· ἀλλ' ὁμολογοῦσιν ἐγγράφως, ἐπιστάλλοντες· Ἔδοξε γὰρ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν, μηδὲν πλέον λατεῖσθαι ὑμῖν βάρος, πληρῶν τῶν ἐπάναγκες τούτων ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων, καὶ αἵματος, καὶ πικροῦ (2), καὶ πορνείας· δι' ὃν ἔγραψον τοῦτο θελοῦντες σαφῶς, ὅτι εἰ καὶ δι' ἀποστόλων ἀνθρώπων ἔξ τῶν γραφῶν, ἀλλ' ἔξ τοῦ ἁγίου Πνεύματος οἰκουμηνικῶν ἔστι τὸ διάταγμα· ὅπερ οἱ περὶ τὸν Βαρνάβαν καὶ Παῦλον λαβόντες, εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐχώρωσαν.

Α'. Ἐνταῦθα δὲ τοῦ λόγου γενόμενος, συγγνώμην αἰτῶ παρὰ τῆς ὑμετέρας (3) ἀγάπης, μᾶλλον δὲ παρὰ τοῦ ἑνοικούντος ἐν Παύλῳ Πνεύματος, εἰ μὴ δυναμὴν τὰ πάντα διελθεῖν, ἀσθενείας τε τῆς ἐμῆς ἐνεκα, καὶ τοῦ κόπου τοῦ ἀκουόντων ὑμῶν. Πότε γὰρ αὐτοῦ κατ' ἄξιαν διηγήσομαι τὰς ἐκ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν ὀνόματι Χριστοῦ θαυμασίας πράξεις; τὰς ἐν Κύπρῳ ἐπὶ Ἐλύμα τοῦ μάγου, καὶ τὰς (4) ἐν Λύστρῳ ἐπὶ τῆς τοῦ μαλίου θεραπείας· καὶ ἐν Κιλικίᾳ, καὶ Φρυγίᾳ, καὶ Γαλατίᾳ, καὶ Μυσίᾳ, καὶ Μακεδονίᾳ· ἢ τὰ ἐν Φιλίπποις· τὸ κίρυγμα λέγω, καὶ τοῦ Πύθωνος ἐν ὀνόματι Χριστοῦ τὴν ἀκίαν· καὶ τὴν ἐν νυκτὶ, μετὰ σεισμῶν (5), τοῦ δεσμοφύλακος διὰ βαπτίσματος πανοικίω σωτηρίαν· ἢ τὰ ἐν Θεσσαλονίκῃ, καὶ τὴν (6) ἐν μέσοις Ἀθηναίων ἐν Ἀρείῳ πάγῳ δημηγορίαν· ἢ τὰς ἐν Κορίνθῳ διδασκαλίαις, καὶ ἐν Ἀχαΐᾳ πάσῃ; πᾶσι δὲ κατ' ἄξιαν διηγήσομαι· τὰς ἐν Ἐφέσῳ διὰ Παύλου γενομένας ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνεργείας; Ὅπερ ἀγνοοῦντες μὲν οἱ αὐτοὶ (7) πρότερον, ἀπέγκωσαν διὰ τῆς

A citatam Antiochie quæstionem, ab iis qui aiebant necessarium esse circumcidi et Moysis consuetudines observare, missi essent Paulus et Barnabas; apostoli qui isthic in Hierosolymis erant, ab universo legis et figurarum instructi, per conscriptam epistolam orbem totum liberaverunt. Neque vero sibi ipsis tantæ molis rei auctoritatem tribuere, sed epistola scripto data ita confiteatur: *Visum est enim Spiritui sancto et vobis, ne quid amplius vobis imponeremus oneris, quam hæc necessaria; videlicet ut abstineatis ab iis quæ sunt idolis immolata, et a sanguine, et suffocato et fornicatione*; per ea quæ scripserunt, hoc aperte indicantes, quod tametsi pro homines apostolos illud scriptum erat, tamen ex Spiritu sancto præceptum esset ad totum orbem pertinens; quod Paulus et Barnabas sumentes in universon orbem delatum firmavere.

XXX. Huc devoto sermone, dari mihi veniam a vestra dilectione precor, imo vero potius ab inhabitante in Paulo Spiritu sancto, si non possim omnia persequi, tum ex tenuitate mea, tum vestra qui auditis defatigationis prohibitus. Quando enim pro dignitate explicaverim, admiranda ejus in nomine Christi ex Spiritu sancti operatione gesta? Quæ in Cypro erga Elyman magum²², et quæ Lystri in claudi curatione²³, et in Cilicia²⁴, et Phrygia et Galatia²⁵, et Mysia²⁶ et Macedonia²⁷ gessit; vel quæ in Philippensi civitate²⁸, prædicatione ejus dico, et Pythonis in nomine Christi ejectionem; nocturne post terræ motum datam custodi carceris cum tota domo sua per baptismum salutem²⁹; aut quæ Thessalonica³⁰, et ejus in mediis Atheniensibus in Areopago concionem; vel ejus³¹ in urbe Corintho, utaque in Achaia docendi labores³². Quomodo vero dicendo assequar eas quæ per Paulum Ephesi effectæ sunt a Spiritu sancto operationes? Quem quidem (Spiritum sanctum) ante

²² Act. xv, 28 sqq. ²³ Vid. infra, n. 34. ²⁴ Act. xiii, 5-15. ²⁵ Act. xiv, 7-11. ²⁶ Act. xv, 44. ²⁷ Act. xvi, 6. ²⁸ ibid. 7. ²⁹ ibid. 9-11. ³⁰ ibid. 12 sqq. ³¹ Act. xvii, 1 sqq. ³² Act. xviii, 1 sqq.

(1) Ἐαυτοῖς. Loco αὐτοῖς, ita scripsimus ex auctoritate codicem Coisl., Roë, Casaub., Ottobonianis duobus, Grod. et sacro textu. In priore Othob. et in Roë ac Casaub. habetur, πικροῦ, quod nonnulli Patres hic legisse videntur, et legit Vulgatus noster interpres, vers. 20. At Cyrillus, cat. 4, num. 28, scribit etiam πικροῦ. Postea loco δὲ ὃν ἔγραψον, quod Grodecius vertit per quod scriptum, ex codicibus Coisl., Roë et Casaub., scripsimus, δι' ὃν ἔγραψον, per ea quæ scripseris. Nusquam apud Cyrillum nomēn ἔγγραφος reperias, nisi adjectivum, aut substantivum neutrius generis. Vide cat. 14, num. 15; cat. 18, num. 11; cat. 19, num. 5, supra scripsit δι' ἐπιστολῆς ἐγγράφου.

(2) Ἐπιτέρας. Editi ferentes, ἡμετέρας, necessario fuere corrigendi ex eod. Othob., Coisl., Roë, Casaub. et Grod.

(3) Καὶ τὰς. Hic scriptum erat τὰ, ut in sequentibus, visum est ponere τὰς, ex Coisl., Roë, Casaub., propter superius, τὰς ἐν Κύπρῳ; deinde mutata phrasi scribit auctor, ἢ τὰ ἐν Φιλίπποις, etc. Observa inferius

ad verba πύθωνος ἀπαλασσαν, Cyrillum legisse videri, Act. xvi, 16, πνεῦμα πύθωνα, ut legit Vulgatus noster interpres, ac ferunt multi mss. Novi Testamenti, non autem πνεῦμα πύθωνος, quod in notis Græcis excusis habetur.

(5) Μετὰ σεισμῶν. Post σεισμῶν in editis adiungitur, τὸν δεσμῶν, quæ vox cum omittatur ab Othob. et Grodecio, nec possit cum reliquis constitui, eam delevisim. In Coisl. codice, loco μετὰ σεισμῶν, habetur μεταβολῆν τὸν δεσμῶν. Roë vero et Casaubon. omittunt σεισμῶν, et ejus vocis loco τὸν δεσμῶν habent. Fortassis eas omnes varias lectiones, cum nonnulla mutatione, colligendum, sic informati possit textus: τὴν ἐν νυκτὶ, μετὰ σεισμῶν, μεταβολῆν τὸν δεσμῶν, τοῦ δεσμοφύλακος, etc., factam in nocte, post terræ motum, vinculum mutationem, etc. Respicendo nimirum ad illud Act. xvi, 26, πάντων τὰ δεσμὰ ἀνέθη, omnium vincula laxata sunt.

(6) Καὶ τῆς. Cum esset τὰ in editis contra syntaxis, reposuimus, τὴν, ex Coisl., Roë, Casaub.

(7) Αὐτοῖς. Roë et Casaub., αὐτέθεν. At inferioris etiam, n. 34, scribit auctor, πολλοὺς μὲν αὐτοῖς τῶν Ἰουδαίων.

nescientes qui illic erant, per doctrinam Pauli cognovere; postquam vero imposuisset illis manus Paulus, et venisset super eos sanctus Spiritus, loquebantur linguis et prophetabant⁴⁷. Tantaque super eo gratia Spiritus erat, ut non solum contactus ipsis sanitatem refunderet, verum etiam delata a carne ejus sudaria et semicinctia morbos curarent, et mali spiritus abigerent; quin et ii qui curinsas artes exercuerant, comportantes libros coram omnibus exurent.

XXXI. Prætercurro et Troade gesta erga Euty-
chum, qui somno degravatus, tertioque et tabulato
deorsum lapsus, mortuus sublatus est, et a Paulo
ineo unitati redditus⁴⁸. Prætermitto eam quam
presbyteris Ephesi Miletum vocatis exposuit pro-
phetiam; quibus discrete ait: *Quoniam Spiritus
sanctus per singulas civitates testificatur mihi, di-
cens, quod*⁴⁹, etc. Per hæc enim verba, *per singu-
las civitates*, significavit Paulus, mira quæ in una-
quaque civitate effecit, ex Spiritus sancti efficientia
prodire; nutu Dei, et in nomine Christi qui in ipso
loquebatur.⁵⁰ Ex hujus sancti Spiritus vi, idem
Paulus in hanc sanctam civitatem Jerusalem pro-
perabat: ⁵¹ quamvis Agabus ex Spiritu ipsi even-
tura prophetaret⁵²: Christi vero cum fiducia do-
ctrinam in populis prædicabat. Caesarem addu-
ctus⁵³, mediis etiam in judiciorum subselliis, modo
coram Felice⁵⁴, modo coram Festo præside⁵⁵ et
Agrippa rege⁵⁶, tantum ex Spiritu sancto victricis
in sapientia gratiæ (1), habuit Paulus ut ipse jam
Judæorum rex Agrippa diceret: *Parum abest, quin
mihi persuadeas ut fiam Christianus*⁵⁷. Idem san-

⁴⁷ Act. xix, 1, sqq. ⁴⁸ Act. xx, 7-12. ⁴⁹ ibid. 25 sqq.
⁵⁰ Act. 10. ⁵¹ Act. xxiii, 55. ⁵² Act. xxiv, 10-27. ⁵³ Act.

Paulou διδασκαλίας · ἐπιθεντος δὲ αὐτοῖς τὰς χεῖρας
τοῦ Παύλου, καὶ ἐβλόητος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπὶ
αὐτούς, ἐλάλουν γλώσσαις καὶ ἐπροφήτεον. Το-
σαύτη τε ἐπ' αὐτῷ (2) ἦν ἡ χάρις πνευματικῆ, ὡς
μὴ μόνον αὐτὸν ἀποτόμιον ἴσθαι · ἀλλὰ γὰρ καὶ τὰ
ἀπὸ τοῦ χρωτὸς αὐτοῦ ἀπερρόματα σουδαρία καὶ τρι-
μικθία, θεραπεύειν τὰς νόσους, καὶ ἀπεκλινοῦν τὰ
τοῦ πονηροῦ πνεύματα · ἦδη δὲ καὶ τοὺς τὰ περιεργα
πράξαντας, συνενέγκαντας τὰς βίβλους κατακαίειν
ἐπὶ πάντων.

AA'. Παρὰ τὴν καὶ τὴν Τρωάδι κατὰ τὸν Εὐ-
τυχον (3), κατενεχθέντα μὲν ἀπὸ τοῦ ὕπνου, καὶ πε-
σόντα ἀπὸ τρισεύγου κάτω, καὶ ἀρθέντα νεκρὸν, ὑπὸ
δὲ Παύλου διασωθέντα. Παρὰ τὴν καὶ τὰς πρὸς
τοὺς πρεσβυτέρους Ἐφέσου, τοὺς ἐν Μιλήτῳ κληθέν-
τας, προφητείας (4) · οἷς φανερώς ἐλάγειν · Ὅτι ἐδὲ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ πόλιν διαμαρτυρεῖται μοι
λέγον, ὅτι, καὶ τὰ ἐξῆς. Διὰ γὰρ τοῦ εἰπεῖν, ὅτι
κατὰ πόλιν, ἐδήλωσεν ὁ Παῦλος, ὅτι τὰ ἐν ἐκάστῃ
πόλει γινόμενα ὑπ' αὐτοῦ θαυμάσια, ἐκ τῆς τοῦ ἁγίου
Πνεύματος ἐνεργείας ἦν, νεύματι Θεοῦ, καὶ ἐν (5)
ὄνόματι τοῦ ἐν αὐτῷ λαλοῦντος Χριστοῦ. Ἐκ τῆς δι-
νάμειος τούτου τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐσπευδε μὲν
εἰς τὴν ἁγίαν ταύτην πόλιν Ἱερουσαλὴμ ὁ αὐτοῦ Παῦ-
λος · καὶ ταῦτα τοῦ Ἀγάθου (6) τὰ συμβεβημένα
αὐτῷ προφητείας οὖτος Πνεύματι · ἐδημηγήσει δὲ, τὰ
περὶ Χριστοῦ διεγηγόμενος, ἐν πεποιθήσει. Εἰς δὲ τὴν
Καίσαρειαν ἀναχθεῖς, καὶ μέσους δικαστηρίων βή-
μασι, ποτὲ μὲν ἐπὶ Φήλικος, ποτὲ δὲ ἐπὶ Φήτου
ἠγεμόνας καὶ Ἀγρίππα τοῦ βασιλέως, τοσαύτην ἐκ
Πνεύματος ἁγίου νικητικὴν ἐν σοφίᾳ χάριν ἔσχεν ὁ
Παῦλος, ὡς αὐτὸν ἔβη τὸν βασιλεῖα τῶν Ἰουδαίων

⁵⁴ Vid. cat. 16, n. 12. ⁵⁵ Sup. n. 21 et 29. ⁵⁶ Act.
xxv, 7-11. ⁵⁷ Act. xxvi, 9-29. ⁵⁸ ibid. 28.

(1) *Victricis in sapientia gratiæ*. Gratiæ sancti Spiritus supra crebro dixit cum efficacia operari, n. 21, τοσαύτης ἐν πᾶσι τοῖς ἀποστόλοις τῆς χάριτος ἐνεργήσεως · n. 24, οὐ μόνον ἐν τοῖς δίδωκα ἀποστόλοις ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνεργητὴς χάρις · et infra n. 34, Spiritum sanctum vocat sanctificantem et efficacem virtutem, ἀγιωποιῶν καὶ ἐνεργητικὴ δύναμις. Hic autem ejus gratiam victricem vocat, eo tamen in loco ubi Agrippæ duritiam non penitus expugnavit et vicit, sed ad videndam et confendam veritatis vim adiegit. At ea Paulum Agrippa etiam obstinatorem et persecutorem in præconem mutavit, supra, n. 26, quod potenti Christi virtute et superabundanti in ipso gratia effectum ait, cat. 10, n. 17 et 18, ποτὰ δυνάμει ·... ὑπερπεπλάνασεν ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἐν ἐμοί. Eadem Spiritus sancti gratia efficaciter operans, multos ex Judæis illis qui Christum crucifixeraunt, non solum credere, sed etiam prædicationi apostolorum et precibus perseveranter intendere fecit, supra n. 21, ita ut non gratiæ victricis defectu, sed propria Agrippæ obstinatione factum sit, ut non converteretur; quam obstinationem gratiæ, si abundantiori ipsi fuisset data, facile preffregisset. Gratiæ vero in tota hac oratione Cyrillus non præcisè intelligit solum gratiam interiore et adjuncticem, sed etiam ei conjungit gratiam miraculorum, scientiæ, eloquentiæ, etc., quæ apostolos primum robore confirmans, et miraculis ac bonis operibus conspicuos reddens, ad similes in aliis effectus producentes per ipsos extendebatur. Vide cat. 16, n. 16.

(2) Ἐκ' αὐτῷ. Sic codd. Coisl., Ottob. 2, Ro,

Casaub., Grod. At editi, ἐκ' αὐτῶν · quod profectum putamus a librariis, litteram v in fine vocum per vocalem desinentium, cum sequens verbum a vocali incipit, inopportune adjicientibus. Ante ἀπὸ τοῦ χρωτὸς, τὰ adjectivum ex Coisl. Infra, loco τοῦ πονηροῦ, Coisl., Roë, Casaub. habent, τὰ πονηρὰ, ut Act. xix, 12, Cyrillus cat. 20, n. 3, δæmones vocat, τοῦ πονηροῦ δυνάμει.

(5) *Κατὰ τὸν Εὐτυχον*. Ex Roë et Casaub. κατὰ posuimus pro καὶ quod erat in editis; quorum sensus erat: *Prætereo quæ Troade gesta sunt, et Euty-
chum*. At illa Eutychi resurrectione unum memoratur Pauli Troade in urbe gestum.

(4) *Προφητείας*. Ex cod. Ottob. ita scripsi loco προφητείας. Quis enim erat sensus, ut illi Ephesi seniores prophetæ dicerentur? Porro verbum hoc abest a codd. Roë, Casaub. et Grodec. Vellem scriptum paulo supra, καὶ τὰ πρὸς τοὺς, etc. Inferius vero post λέγον, ex cod. Coisl. addidi, ὅτι, καὶ τὰ ἐξῆς, ut misius suspensa et abrupta esset ora-
tio.

(5) *Νεύματι Θεοῦ, καὶ ἐν*, etc. Hæc de Dei nutu et Christi nomine desunt in codd. Roë et Casaub., sicut in iisdem codicibus similia verba cat. 16, n. 12, p. 229, deleta sunt. Vide quæ in hunc locum subnotavimus.

(6) Ἀγάθου. Ex codd. Roë, Casaub. et Cyrillo ipso sup. num 28, et cat. 15, n. 29, emendavimus editorum scripturam, Ἀγαίου, quanquam verum fortasse hujus prophetæ nomen erat, Ἀγαυός, quæ Græca vox generosum significat.

Ἄγγιπταν εἶπε· Ἐν ἄλλῳ με πείθεις Χριστιανὸν γενέσθαι. Τοῦτο τὸ ἄγιον Πνεῦμα τῷ Παύλῳ παρέσχε καὶ ἐν Μελίτῃ τῆ νήσῳ, δηγηθῆναι μὲν ὑπὸ τῆς ἐχθρῆς, τὸ ἀδελφεὺς ἔχειν (1), διαφόρους δὲ ἐπὶ τῶν νοσησάντων ἐπιτελεῖται τὰς θεραπείας. Τοῦτο τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον καὶ μῆχρι τῆς βασιλείας Φώμης αὐτὸν κήρυκα Χριστοῦ, τὸν ποτε διώκτην, ἀδήγησεν (2)· ὅς πολλοὺς μὲν αὐτοῦ τῶν Ἰουδαίων πιστεύειν εἰς Χριστὸν ἐπειθε, τοὺς δὲ ἀνυπέτακτον ἔλεγε σαφῶς· Καλῶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐλάλησε διὰ Ἠσαΐου ἐπὶ προφήτου, λέγοντος πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν, καὶ τὰ ἐξῆς.

AB. Ὅτι γὰρ Πνεύματος ἁγίου πλήρης ἦν ὁ Παῦλος, καὶ οἱ τοῦτοι παραπλήσιοι πάντες ἀπόστολοι, καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ (3) εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἄγιον Πνεῦμα [ὁμοούσιον (4)] πιστεύοντες, ἔκουε σαφῶς ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ γράφοντος· Καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου, οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας ἀνθρώπων (5) λόγους, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει Πνεύματος καὶ δυνάμει· καὶ πάλιν· Ὁ δὲ σφραγισμένος ἡμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο θεός, ὁ δεὺς ἡμῶν τὸν ἀθάνατον τοῦ Πνεύματος, καὶ πάλιν· Ὁ ἐγείρας Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν, ζωοποίησεν καὶ τὰ θνητὰ ὁμῶν σώματα, διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ Πνεύματος ἐν ἡμῖν· καὶ πάλιν πρὸς Τιμόθεον γράφων· Τὴν καλὴν παρακατάθηκην φύλαξον διὰ Πνεύματος ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν.

ΔΓ. Ὅτι δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ὑπέστηκε (6), καὶ ἦν, καὶ λαλεῖ, καὶ προλέγει, πολλὰκις μὲν ἐν τοῖς Ἐκπροσθεῖν ἦν εἰρηται· γράφει δὲ σαφῶς πρὸς Τιμόθεον ὁ Παῦλος· Τὸ δὲ Πνεῦμα ρητικῶς λέγει, ὅτι ἐν ὑστερίοις καιροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς πίστεως· ἅπερ οὐ μόνον ἐν τοῖς πρὸ ἡμῶν (7), ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἐφ' ἡμῶν σιγμασμένοι ὄντες, ποικίλως καὶ πολυτρόπως τῆς τῶν αἰρετικῶν πλάνης ὁμοῦσεν· καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς φησιν· Ὁ ἐτέραις γενεαῖς οὐκ

¹ Act. xxviii, 1-9. ² Vid sup. n. 26. ³ Act. xxviii, 14. ⁴ Cat. 16, n. 3 et 14; sup. n. 2, 5, 28. ⁵ 1 Tim. i, 4. ⁶ Vid. cat. 15, n. 5, 7 et 8.

(1) Ἐγεν. Ita scripti loco ἔσεν, nullo quamvis codice adiutus; sed postulante phrasis huius constructione, ut esset verbum respondens sequenti, ἐπιτελεῖται. Cæterum in codd. Roæ, Casaub., et Ottob. deest id verbum. Ottobouius 2 habet infra, ἐπετέλει.

(2) Ἀδήγησεν. Roæ, Ottobon. et Casanh., ἐποίησεν. Aliæ πολλοὺς, ex Grodec. et Ottobon. scriptissimi, ὅς, cum in editis et cæteris codd. scriptum habeatur, ὅς.

(3) Καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ. Codd. Roæ et Casaub., καὶ οἱ μετ' αὐτῶν, καὶ μετ' αὐτοῦ, et qui post eum, et qui post illos. Grod. videtur legisse, καὶ οἱ δὲ αὐτοῦ, et qui per illos, etc. Ottob. 2, καὶ οἱ δὲ αὐτῶν, καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ.

(4) Ὁμοούσιον, consubstantialitatem. Vox hæc a nobis uncinis inclusa, in editis et versione Grodecii reperitur quidem, abest vero a codd. Ottobon., Roæ et Casaub.; immissam in hunc locum non dubitamus. Nam vox illa non est absoluta, et quæ solitarie scribatur, ut hic posita est; sed relativa, cui semper coniungi ea res solet, cui altera consubstantialis est. Vide notata a nobis ad catech. 16, n. 23.

(5) Ἀνθρώπων. Ita nos scripsimus loco ἀνθρώπων, ex versione Grodecii, sacro textu et Cyrillo

Actus Spiritus Paulo præstitit, ut et in Melitensi insula a vipera morsus nihil læderetur, et diversas erga ægrotantes curationes perliceret¹. Idem sanctus Spiritus, eum olim persecutorem², regiam usque Romam præconem perduxit: qui multis quidem ex degentibus illic Iudeis ut in Christum crederent, persuasit, contradicentibus vero palam dicebat· Bene Spiritus sanctus locutus est per Isaiam prophetam, dicentem ad patres veteros³, etc.

XXXII. Quod autem esset Spiritu sancto plenus Paulus, illique similes omnes apostoli, quique post eos in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum [consubstantialitatem] credunt, audi ipsam aperte in epistolis scribentem: Et sermo meus et prædicatio mea non in persuasoriis sapientia humane verbi, sed in ostensione spiritus et virtutis⁴; et iterum: Qui vero obsignavit nos in hoc ipsum Deus, qui delit nobis arrhobonem spiritus⁵: rursusque: Qui excitavit Jesum ex mortuis, vivificavit et mortalia verba corpora, per inhabitantem ipsius Spiritum in vobis⁶; iterumque ad Timotheum scribens. Bonum depositum custodi, per Spiritum sanctum qui datus est nobis⁷.

XXXIII. Quod autem Spiritus sanctus subsistat, et vivat, et loquatur, et prænuntiet, pluries jam v nobis in superius⁸ disputatis est dictum; scribit vero perspicue ad Timotheum Paulus: Spiritus autem definite dicit, quod in posterioribus temporibus discedent quidam a fide⁹. Quæ quidem non in anterioribus solum, sed etiam in nostri temporis scissuris cernimus, cum varii et multiformis hæreticorum error deprehendatur. Et rursus idem

¹ Act. xxviii, 1-9. ² Vid sup. n. 26. ³ Act. xxviii, 14. ⁴ Cat. 16, n. 3 et 14; sup. n. 2, 5, 28. ⁵ 1 Tim. i, 4. ⁶ Vid. cat. 15, n. 5, 7 et 8.

ipso cat. 15, n. 8, ἀνθρώπων legente. In sequenti testimonio, verba, eis αὐτὸ τοῦτο. Cyrillus sumpsit ex cap. v, 5, secundæ ad Corinthios epistolæ, et in hunc locum plane similem II Cor. i, 22, transtulit. In sacro textu, pro δὲ τοῦ ἐνοικοῦντος, per inhabitantem, legitur, δὲ τὸ ἐνοικοῦν, propter inhabitantem. At auctor dialogi 3 De Trinit. sub nomine sancti Athanasii tom. II, p. 519, qui sanctus Maximus Athonensis existimatur, affirmat n. 20 et 26, in omnibus penè exemplaribus sui temporis haberi, δὲ τοῦ ἐνοικοῦντος, alteram vero lectionem a Maceonianis invectam. Vulg. tamen legit propter. Multi Patres ut Cyrillus legere. Joan. Millius lectionem δὲ τὸ ἐνοικοῦν defendit, et ad sensum præpositionis per reducentiam esse contendit.

(6) Ἐγείρατο. Male in codicibus editis et mss., ἐπέστηκε. Omnino legendum, ὑπέστηκε, ut scripsimus ex cod. Ottob. 2, versione Grodecii et aliis locis parallelis ad quæ remittit Cyrillus; nimirum cat. huius num. 2, ζῶν καὶ ὑπεστώσ, καὶ λαλοῦν, καὶ ἐνεργῶν· num. 5, ζῶν καὶ ὑπεστώσ, καὶ πάντοτε, etc.; num. 28, ζῶν ἐστὶ καὶ ὑπεστώσ, καὶ ἐνεργῶν.

(7) Πρὸ ἡμῶν. Ita scripsimus ex cod. Ottobon. utroque et versione Grodecii, ita postulante contextu, quamvis in aliis codd. legatur, πρὸ ὑμῶν.

ait: *Quod aliis generationibus non innotuit filiis A hominum, quemadmodum nunc revelatum est sanctis apostolis ejus et prophetis, in spiritu*⁶⁸, etc.; iterumque: *Propterea, sicut dicit Spiritus sanctus*⁶⁹; ac denuo: *Testificatur vera nobis et Spiritus sanctus*⁷⁰. rursusque *justitiae militibus acclanat aiens: Et gallean salutaris accipite, et gladium spiritus, qui est verbum Dei, per onuem deprecationem et absecrationem*⁷¹; et iterum: *Ne inebriemini vino, in qua est luxuria: sed implemini spiritu, loquentes in vobis ipsis, psalmis et hymnis et canticis spiritualibus*⁷²; ac demum: *Gratia Domini Jesu, et charitas Dei, et communicatio sancti Spiritus, cum omnibus vobis*⁷³.

XXXIV. Ex quibus omnibus, et his quæ 281 prætermissa sunt longe pluribus, commendatur intelligentia præditis subsistens, sanctificatrix et efficaciter operatrix virtus Spiritus sancti (1). Nam tempus me dicentem deficiat, si persequi velim quæ de sancto Spiritu dicenda restant ex quatuordecim Pauli Epistolis, in quibus diversimode, integre, religiose docuit. Sit autem ipsius sancti Spiritus potestatis munus, ut et nobis de his quæ prætermittimus, ob diem paucitatem veniam indulgeat,⁷⁴ et vobis auditoribus perfectione rerum quæ supersunt notitiam infundat,⁷⁵ cum ii qui inter vos studiosi sunt, ex crebriori divinarum Scripturarum lectione ista addiscant: imo et ex præsentibus istis catechesibus, iisque quæ antea disputavimus, jam firmiorem conceperint fidem, *In unum Deum Patrem omnipotentem; et in Dominum nostrum Jesum Christum, Filium ejus unigenitum; et in Spiritum sanctum, Paraclietum*. Cum vero vox hæc revera et denominatio, *Spiritus*, in Scripturis promiscue sumatur (dicitur namque de Patre: *Spiritus est Deus*⁷⁶, ut in Evangelio Joannis est scriptum; de Filio quoque: *Spiritus ante faciem nostram Christus Dominus*, ut ait Jeremias pro-

⁶⁸ Ephes. iii, 5. ⁶⁹ Hebr. iii, 7. ⁷⁰ Hebr. x, 15. ⁷¹ *Vid. sup. n. 30.* ⁷² *Vid. cat. 4, n. 55.* ⁷³ *cat. 18, n. 17; cat. 4, n. 6; cat. 13, n. 8.* ⁷⁴ *Joan. iv, 24.*

(1) *Sancti Spiritus virtus*. Id est, sanctus Spiritus virtute plenus; non enim ad virtutem, sed ad ipsum solummodo Spiritum sanctum referri potest vox *subsistens*, *ενοπόστατος*. Alioquin, cat. 16, n. 3, vocat Spiritum sanctum, *virtutem maximam, maximam vim, vim maximam*. Et oppositio sensus *dæmones* vocat, *diabolicam virtutem* cat. 22, n. 7, *diabolicæ δυνάμεις*, vel *malæ virtutes*, τῶν Πονηρῶν δυνάμεις, cat. 20, n. 3, vel *adversariis virtutes*, αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις, n. 2. Catechesi quoque 3, u. 3, *vim sanctitatis*, δυνάμιν ἁγιότητος, dicit pro *sancitate*.

(2) *Διὰ πάσης*. Ita scripsimus ex codd. Roe et Casaub., Octob. 2 ac sacro textu. Editi pro διὰ, ferunt καὶ. Grod. videtur legisse μετὰ. Paulo post, correctius ex cod. Casaub. et duobus Octobon. et sacro textu, quod scriptum erat *onus pro olivo*. Loco Πνεύματος, ferunt Octobon. 2, Ro: et Casaubon., ἐν Πνεύματι, ut est apud Apost. Octob. 1, Πνεύματι.

(3) *Τεσσαρακαίδεκα*. Roe et Casaub., δεκατοσάρων· quo vocabulo utitur cat. 4, n. 36, et supra, num. 20, de quatuordecim Pauli epistolis lu-

ἐγνωρίσθη τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ὡς τὴν ἀκαλύφθη τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις αὐτοῦ καὶ προφήταις ἐν Πνεύματι, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ πάλιν· Διὰ, καθὼς λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ πάλιν· Μαρτυρεῖ δὲ ἡμῖν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ πάλιν τοῖς τῆς δικαιοσύνης ὀφείτας προσφώνει, λέγων· Καὶ τὴν περιεχαλεπὴν τοῦ σωτηρίου δέξασθε, καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ Πνεύματος; ὃ ἐστὶ ῥῆμα Θεοῦ, διὰ πάσης (2) προσευχῆς καὶ δεήσεως· καὶ πάλιν· ἢ ἢ μεθόσκωθε ὀλῖφ, ἐν ᾧ ἔστιν ὀσπεῖα· ἀλλὰ ἀπλοῦσθε πνεύματος, λαλοῦντες ἐν ἑαυτοῖς, ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς· καὶ πάλιν· Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος μετὰ πάντων ὑμῶν.

AD. Δι' ὧν ἀπάντων, καὶ τῶν παραλελειμένων πλειόνων, συνίσταται τοῖς νοοῦσιν ἢ ἐνοπόστατος, καὶ ἁγιοποιεῖ, καὶ ἐνεργητικὴ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δύναμις. Ἐπιλείπει γὰρ μεθ' ἐξηγουμένου ὁ χρόνος, εἰ ἐβουλόμην λέγειν τὰ λελειπόντα περὶ ἁγίου Πνεύματος ἐκ τῶν Παύλου τεσσαρακαίδεκα (3) Ἐπιστολῶν· ἐν αἷς ποικίλως, καὶ ἀνελλιπῶς, καὶ εὐλαβῶς ἐδιδάξαν. Ἔργον δ' ἂν εἴη τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἡμῖν μὲν ἐφ' οἷς ἐνελλείπομεν, διὰ τὸ τῶν ἡμερῶν (4) ὀλίγον δοῦναι συγγνώμην· ὅμηι δὲ τοῖς ἀκραταῖς τῶν λειπόντων τελειότεραν ἠθεναίην τὴν γνώσιν· τὸν σπουδαῖον ἐν ὅμηι ἐκ τῆς πυκνοτέρας τῶν θείων Γραφῶν ἀναγνώσεως ταῦτα μανθάνωντων· ἤδη δὲ καὶ ἐκ τῶν παρουσῶν τούτων κατηχῆσεων, καὶ ἐκ τῶν πρότερον εἰρημένων ἡμῖν, βεβαιότεραν τὴν πίστιν ἐχόντων, Εἰς ἕνα (5) Θεὸν Πατέρα πατοκράτορα· καὶ εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν αὐτοῦ (6) τὸν μονογενῆ· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ Παράκλητον. Τῆς λέξεως μὲν τε καὶ ὀνομασίας αὐτῆς, τῆς τοῦ Πνεύματος, ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς καίμην ἐπιποικίως (λέγεται γὰρ περὶ τοῦ Πατρὸς, Πνεῦμα ὁ Θεός, ὅς ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ γέγραπται· καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ, Πνεῦμα πρὸ προσώπου (7) ἡμῶν Χριστός

⁷⁵ Ephes. vi, 17, 18. ⁷⁶ *ibid.* 18, 19. ⁷⁷ *II Cor. xii, cat. 18, n. 17; cat. 4, n. 6; cat. 13, n. 8.* ⁷⁸ *Joan. iv, 24.*

quens. Mox iidem codd. pro εὐλαβῶς, habent, εὐσεβῶς.

(4) *Τῶν ἡμερῶν ὀλίγον*. Cod. Ottob. 2 et Grod., τῶν ἡμερῶν εἰρημένων ὀλίγον.

(5) *Εἰς ἕνα*. Male in editis ante εἰς ἕνα additur τῶν, quod ex Ottob. cod. delevimus. Satis conveniret articulus τῶν.

(6) *Τὸν Υἱὸν αὐτοῦ*. In editis additur, τοῦ Θεοῦ. Quæ cum inutilem ac inelegantem ejusdem rei repetitionem contineant, alterutrum vel αὐτοῦ vel τοῦ Θεοῦ, reserandum fuit: primum omittit Grodecius, postremum codd. Ottob., Roe et Casaub., quos secuti sumus. Paulo post, verbum τὸ ὁμοούσιον, inter ἅγιον et τὸν Παράκλητον importune interjectum, codd. Ottob., Roe et Casaub. auctoritate rejicimus; et loco καὶ ante Παράκλητον, articulum qui deest ex iisdem supplementum. Illud ὁμοούσιον, huic loco extraneum esse probat, primum quod verba Synboli a Cyrillo citata interrumpat; deinde quod absolute et solitarie ponatur, contra vim et hujus vocabuli, ejusque ponendi morem.

(7) *Πνεῦμα πρὸ προσώπου*, etc. Grodecius lo-

Κόμος. ὡς φησιν Ἱερεμίας ὁ προφήτης· καὶ περὶ Α
τοῦ ἁγίου Πνεύματος, Ὁ δὲ Παράκλητος, τὸ Πνεύ-
μα τὸ ἅγιον, ὡς εἶρηται, τῆς δὲ ἐν τῇ πίστει τά-
ξως εὐσεβῶς νοουμένης, καὶ τῆν Σαβελλίου πλάνην
ἀπελευθερώσας· ἐπιανεβώμεν τῷ λόγῳ πρὸς τὸ νῦν
καταπαύον, καὶ ὕμιν συμφέρον.

ΑΕ. Βλέπε μὴ ποτε κατὰ τὸν Σίμωνα προσέρχη
τοὺς βαπτίζουσιν ὑποκρινόμενος, ἡ δὲ καρδία σου οὐ
ζητῆ (1) τὴν ἀλήθειαν. Ἡμέτερον τὸ διαμαρτύρασθαι,
ὅν ἐκ τὸ ἀσφαλίζεσθαι. Εἰ ἰσχυρὰς ἐν πίστει, μακά-
ριος τυγχάνεις· εἰ πῆπυκας ἐν ἀπιστίᾳ, βέβον τὴν
ἀπιστίαν ἀπὸ τῆς σήμερον, καὶ πληροσορήθητι. Κα-
τὰ γὰρ τὸν καιρὸν τοῦ βαπτίσματος, ὅταν προσέλθῃς
ἐπὶ τὸν ἐπισκόπων (2), ἡ πρεσβυτέρων, ἡ διακόνων
(ἀπανταχοῦ γὰρ ἡ χάρις, καὶ ἐν κώμασι, καὶ ἐν πό-
λεσι· καὶ ἐπὶ ἰδιωτῶν καὶ ἰλλογιμῶν, καὶ ἐπὶ δοῦλων Β
καὶ ἐλευθέρων· ἐπειθὶ οὐκ ἐξ ἀνθρώπων ἡ χάρις,
ἀλλ' ἐκ Θεοῦ δι' ἀνθρώπων ἡ δόσις)· σὺ μὲν προσέρ-
χου τῷ βαπτίζοντι· προσέρχου ἐκ, μὴ προσέχου τῷ
προσώπῳ τοῦ φαινομένου, ἀλλὰ μέμνησο τοῦ Πνεύ-
ματος τοῦ ἁγίου τούτου περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος. Τοῦτο
γὰρ ἔτοιμον πάρεστι σφραγίσαι σου τὴν ψυχὴν· καὶ
διδῶσι (3) σφραγίσαι τὴν τρέμουσι δαίμονες, ἐπουρά-
νιων τινα καὶ θεῶν, καθὼς καὶ γέγραπται· Ἐν ᾧ
καὶ πιστεύσαντες, ἐσφραγίσθητε τῷ Πνεύματι
τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ.

ΑΓ. Ἄλλα δοκιμάζει τὴν ψυχὴν, οὐ βάλλει τοὺς
μαργαρίτας ἐμπροσθεν τῶν χοίρων. Εἰ ὑποκρίνη, νῦν
ἀνθρώποι σε βαπτίζουσι, τὸ ἐ Πνεύμα σε οὐ βαπτί-
ζει. Ἐάν δὲ ἐκ πίστεως προσέλθῃς, ἀνθρώποι μὲν
ὑπηρετοῦσιν εἰς τὸ φαινόμενον, Πνεῦμα δὲ ἅγιον δι-
δῶσι τὸ μὴ φαινόμενον. Εἰς μεγάλην ἐξέτασιν ἔρχη,
εἰς μεγάλην στρατολογίαν, κατὰ τὴν μάχην ὅραν· ἦν
ἐν ἀπολύσει, ἀκατόρθωτόν σοι τὸ κακόν· ἐάν δὲ
κατακλιθῆς τῆς χάριτος, φωτίζεται σου ἡ ψυχὴ, λαμ-

pheta"; deque Spiritu sancto: *Paracletus vero, Spiritus sanctus* 78, ut dictum est), ordo autem qui in fide est religiose intellectus (4), etiam Sabellii errorum ablegat; ad ea quæ nunc urgent et voluis conducibilia sunt, revertatur oratio.

XXXV. Cave, ne quando Simonis exemplo ad baptismi ministros simulatus accedas, cor autem tuum veritatem non requirat. 78. Nostrum est contestari, tuum autem cavere. Si steteris in fide, beatus es; si ex infidelitate cecideris, jam ab hoc die infidelitatem abijce, et firmam indue persuasionem. Nam circa tempus baptismatis, quando accesseris ad episcopos, vel presbyteros, vel diaconos (omnibus namque locis datur gratia, et in pagis et in urbibus; et per imperitos et per eruditos, et per servos ac liberos: quandoquidem non est hæc ex 282 hominibus gratia, sed a Deo per homines facta largitio); 79 tu itaque ad baptizantem accede. accede vero ad vultum visibilis hominis nullatenus attendens; sed memor esto hujus Spiritus sancti de quo nunc dicimus. Hic enim paratus adest, qui animam tuam consignet; dabitque tibi celeste quoddam et divinum, quod demones contremiscunt, signaculum: uti et scriptum est: *In quo etiam cum crederetis, obsignati estis Spiritu promissionis sancto* 80.

XXXVI. Verum probat animam, non projicit margaritas ante porcos 81. Si fictus accedis, nunc quidem te baptizabunt homines, at Spiritus te non baptizabit; si vero ex fide accesseris, homines quidem quantum ad id quod oculis cernitur ministrabunt (5); Spiritus vero sanctus id quod sub aspectum tuum cadit, daturus est. Ad magnæ examen, magnæ in militiæ delectum, unius horæ articulo venis: quam horam si tibi perire poteris,

77 Thren. iv, 20. 78 Joan. xiv, 26. 79 Procat. n. 16. 79 Vid. Procat. n. 15, et cat. 3, n. 3 et 4. 80 Ephes. i, 13. 81 Matth. vii, 6. 81 Vid. Procat. n. 2 et 4.

gis, Πνεῦμα προσώπου, Spiritus faciei, quemadmodum citatur hic locus cat. 13, n. 7.

(1) Ὁ δὲ ζητῆ. Editi et alii codices, ζητεῖ, quod librariorum mendum esse non dubitantes, correxi-
mus.

(3) Ἐπὶ τῶν ἐπισκόπων, etc. Grodecius tres illas voces in accusandi casu sing. num. videtur legisse, ἐπὶ τῶν ἐπισκόπων, etc., vertens ad episcopum, aut presbyterum, aut diaconum. Non leviter prætereunda varietas. Quosnam enim episcopos ab Hierosolymitano diversos adire poterant ut baptizarentur, ii qui Hierosolymis a Cyrillo ad baptismum præparabantur? Receptam tamen lectionem ne immutarem, suasit sequens phrasin in plurali numero pariter expressa, ἐπὶ ἰδιωτῶν, etc. Poterant vicini episcopi Hierosolymam accedere, episcopum loci in conferendo baptismo adjutori; vel baptizandos a eos ex instructionis causa mittere, suis deinde in Ecclesiis baptizandos; quemadmodum presbyteri et diaconi pagorum rectores ex hoc loco videntur fecisse. Nota, non alios nominari baptismatis ministros, præter episcopos, presbyteros et diaconos; quorum aliqui non idiotæ modo, sed et servilis conditionis essent.

(5) Διδῶσι, etc. Cold. Rne, Casaub. et Grodec.,

διδῶσι eos, dabit tibi.

(4) Ordo qui in fide est pie intellectus. Sufficere ait ad confutandum Sabellium, ordinem articulorum Symboli recte intellectum. Tres enim personæ, suis quæque characteribus distinctæ, fidei nostræ proponuntur. Ipsa Patris et Filii nomina diversas personas animo substituit. Filio soli tribuitur incarnatio et passio. Spiritus sanctus dicitur in prophetis locutus; quod argumentum est, ipsum, non flatum aut operationem Patris et Filii esse, sed viventem et loquentem personam. Hæc fere Cyrilliana sententia.

(5) Homines quantum ad visibilem ritum ministrant, etc. Ex his Rivetus oppugnat catholicam de effectu sacramentorum ex opere operato doctrinam: quasi aliunde sacramentorum vim, quam ab efficacia Spiritus sancti, actionem ministri ex divinis promissionibus comitante, desumamus. Cæterum nemo vim sacramentalium materiarum Cyrillo magis urisit, cat. 3, n. 5; aquam per invocationem Trinitatis, vim sanctitatis acquirere docet, cat. 21, n. 3, sacrum christum post invocationem, sancti Spiritus efficacies esse, propter divinitatis ejus præsentiam, etc.

inemendabile tibi malum (1); sin vero gratia dignatus fueris, illustrabitur anima tua, vim quam non habebas accipies. ** Arma sumes dæmonibus terribilia, quæ si non abjeceris, habueris autem in anima signaculum (2), non accessurus est dæmon; horrore enim refugiet: quippe cum in spiritu Dei dæmonia ejiciantur **.

XXXVII. Si crederis, non solum remissionem peccatorum accipies, sed etiam humanis viribus superiora efficies. Utinam vero etiam dignus sis propbetiæ donu. Tantum enim accipies gratiæ, quantum capere poteris, et non quantum ego dico; fieri enim potest me parva dicere, te vero majora accipere: quoniam mercatura quedam ampla est fides. Permanebit tibi jugiter custos ac defensor, Paracletus: ** de te uti de proprio milite sollicitus erit, de ingressibus tuis, et de egressibus **, et de insidiantibus; daturusque tibi est omnis generis gratiarum dona, si non illum per peccatum contristaveris; scriptum est enim: *Et ne contristetis Spiritum sanctum Dei, in quo obsignati estis in diem redemptionis* **. Quidnam igitur est, dilecti, gratiam tueri? Parati estote ad suscipiendam gratiam, semelque susceptam non abjiciatis.

XXXVIII. Ipse autem universorum Deus, qui locutus est in Spiritu sancto per prophetas; qui illum in apostolos misit in die Pentecostes his nostris in locis: eundem nunc quoque ad vos emittat; perque hunc et nos **283** custodiat, communem omnibus nobis beneficentiam imperitens: ut omni tempore sancti Spiritus fructus redamus; charitatem, gaudium, pacem, lenitatem, benignitatem, bonitatem, fidem, mansuetudinem, continentiam **, in Christo Jesu Domino nostro; per quem et cum quo, una cum sancto Spiritu, gloria Patri et nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

** Vid. cat. 3, n. 13; et cat. 21, n. 4. ** Matth. xii, 28. ** Vid. cat. 21, n. 7. ** Psal. cxi, 8. ** Ephes. iv, 30. ** Gal. v, 22, 23.

(1) *Inemendabile tibi malum*. Quia videlicet baptismus non iteratur, ut dixit *procat.* n. 7, ac licet per penitentiam remittantur peccata, manent tamen peccatorum macule, ut post curatum vulnus cicatrices, quas solum baptisma delet, cat. 18, n. 20. Cæterum per penitentiam reparari potest peccatum post baptismum commissum: quod remedium, cum sacrorum mysteriorum privatione conjunctum indicat; eoque ne opus habeant, cavet cat. 23, num. 23. Petrum apostolum, qui tamen sacrarum communionem degustaverat, per penitentiam in integrum restitutum monet cat. 2, n. 10. Et cat. 13, n. 9, Judam proditorem, quem salutaris cibo et sanguine pastum notat n. 6 ad penitentiam et confessionem invitat.

(2) *Intellige, incurruptum et incontaminatum*, cat. 21, n. 7.

(3) *Ἐχρησ.* Ita pro *ἔχρησ.* scripsimus, nulla codicis auctoritate, sed postulante syntaxeos ratione: alias nihil vulgarius in codd. mss. quam η in et mutationes. Pro *καὶ δὲ*, Roe, Casaub., *Ἰωβον.*, *Græc.*,

ἀνάει; δύναμιν ἦν οὐκ εἶχες. *Λαμβάνεις* ἑπὶ αὐτῶν τοῖς δαίμονι· καὶ ἐὰν μὴ βίβῃ; τὰ ὅπια, *ἔχρησ* (5) δὲ τὴν σφραγίδα ἐπὶ ψυχῆς, οὐ προσίχεται δαίμων· πῆρσαι γάρ· καὶ δὴ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐβάλλεται τὰ δαιμόνια.

ΑΖ. Ἐὰν πιστεύσῃς, οὐ μόνον λαμβάνεις ἄρσεν ἀμαρτιῶν, ἀλλὰ ποιεῖς καὶ τὰ ὑπὲρ ἀνθρώπων· γίνονται δὲ σε δίκην εἶναι καὶ προφητικῶν χαρισμάτων. *Λαμβάνεις* γὰρ τοσοῦτον τῆς χάριτος, ὅσον χωρεῖς, καὶ οὐχ ὅσον ἐγὼ λέγω. Ἐγχορεῖ γὰρ ἐμὲ μὲν μικρὰ λέγειν, σὲ δὲ μέγιστα λαμβάνειν· ἐπειδὴ πραγματεία πλατεία ἡ πίστις (4). Παραμένει σοι διὰ πάντως ὁ φρουρὸς ὁ Παράκλητος· περὶ σοῦ μεμνημένος, ὡς περ ἰδοὺ στρατιώτου· περὶ τῶν εἰσόδων σου, καὶ περὶ τῶν ἐξόδων σου, καὶ περὶ τῶν ἐπιβουλεύοντων· καὶ δίδωσι σοι παντοίας χαρισμάτων δόσεις, ἐὰν μὴ δι' ἀμαρτίας αὐτὸν ληψῆς· γέγραπται γάρ· *Καὶ μὴ λησέιτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ ἔσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως. Τί οὐκ ἔστιν, ἀγαπητοί, τὸ διατηρῆσαι τὴν χάριν;* Ἐτοίμοι γίνεσθε εἰς τὸ ὑποδέξασθαι τὴν χάριν· καὶ δεξάμενοι, μὴ ἀποβάλητε αὐτήν.

ΑΗ. Αὐτὸς δὲ τῶν ὄλων Θεός, ὁ λαλῆσας ἐν Πνεύματι ἁγίῳ διὰ τῶν προφητῶν, ὁ ἐξαποστείλας αὐτὸ ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους ἐν ἡμέρᾳ Πεντηκοστῆς ἐναυθῆα, τοῦτο καὶ νῦν αὐτὸς ἐφ' ὁμᾶς ἐξαποστελεῖ· καὶ διὰ τούτου καὶ ἡμᾶς (5) τερῆσει, κοινὴν ἅπασιν ἡμῖν παρασχὼν τὴν εὐεργεσίαν· ἵνα πάντοτε τοὺς καρποὺς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀποδώμεν· ἀγάπην, χάριν, εἰρήνην, μακροθυμίαν, χρηστότητα, ἀγαθωσύνην, πίστιν, πραύτητα, ἐγκράτειαν· ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ, σὺν ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα τῷ Πατρὶ καὶ νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἐπιπέδη, propterea quod.

(4) *Πραγματεία πλατεία ἡ πίστις*. In editis cæset *πραγματεία*, in codd. vero *Roe* et *Casaub.*, *πλατεία*: utrumque in *Græcicis* versione conjunctum, et in *cod. Ἰωβον.* confusum; habet enim, *πρῶτον πλατεία*. Perspicuum est hic *Cyrillum* respicere ad parabolas minarum a domino peregrinante servis distributarum, cum mandato ut negotiarentur dem veniret: qua in negotiatione quisquis plura revertenti domino exhibuit, plura retulit ab eodem. Sic et dona in baptismo pro mensura fidei ac dispositionis distribui ait cat. 1, num. 5. Vide et cat. 5, n. 11, et cat. 13, num. 23. Prisca illis temporibus communia erant illa sancti Spiritus dona.

(5) *Καὶ ἡμᾶς*. Ita scripsimus ex *Roe*, *Casaub.* et *Græc.* loco ὁμᾶς. *Cyrillus* in verbis, *καὶ διὰ τούτου*, orationem convertit a baptizandis quos solos alloquebatur, ad fideles qui gratiam acceperant, in quibus ipse comprehēdebatur; deinde ad totum auditorium, in verbis, *κοινὴν ἅπασιν ἡμῖν*. Pro ἅπασιν, habet *Roe*, *Casaub.*

CATECHESIS DECIMA OCTAVA.

De Resurrectione generali, Ecclesia catholica, et vita æterna.

MONITUM.

I. In hac catechesi, omnium, quæ ad præparationem baptizandorum pertinent postrema, quæ supererant explicandæ Symboli partes absolvit auctor. Primum de carnis resurrectione dicit; quod præcipuum catholica Ecclesiæ documentum adversus gentiles, Samaritanos, et hæreticos tuetur (num. 1-4). Gentilium objectiones ab rei ipsius difficultate petitas, invictis refellit argumentis, ex omnipotentia et justitia Dei, inaita unicuique resurrectionis conscientia, diversis naturæ exemplis, et ipsa hominis formatione, desumptis (num. 5-11). Samaritanos ex libris Mosis, quos solum agnoscebant, confutat (num. 12, 15). Tandem hæreticos qui prophetis et Novo Testamento utebantur, diversis horum librorum testimoniis et exemplis convincit (num. 14-17). Tum, explicato redivivorum corporum in justis et in impiis discrimine, nata ex re ad corpus nostrum decore tractandum exhortatione hoc argumentum concludit (num. 18-20).

II. Hinc postulata ab auditoribus Symboli redditione, Ecclesiæ articulum explanat: unde Ecclesiæ ortum nomen, tum primum in Scripturis auditum, cum Aaronem Deus in sacerdotem constituit; quare catholica dicatur (num. 21-24); quomodo rejectæ Judæorum Ecclesiæ Christiana successerit, quam constanter in Ecclesia quæ catholica appellatur, sit permanendam; quam illa donis, virtutibus, patientia, et honore a Deo exornata sit (num. 25-27).

III. Postremo de vita æterna, quæ in Ecclesia catholica eruditis ac recte viventibus proposita est, disserit (num. 28, 29); multiplices, quas Deus nobis sua benignitate contulit, illius assequendæ rationes breviter describens (num. 30, 31).

V. Absoluta Symboli expositione, promittit audientibus brevem mysteriorum quæ mox suscepturi erant, tum cum ea suscipiunt expositionem (num. 32); ac fusiores postea, per totam paschalem hebdomadam in quinque vel sex mystagogicis catechesibus eorumdem declarationem (num. 33); atque istam fausta quadam, ob suscipienda proxime baptismi bona, gratulatione concludit (num. 34 et 35).

V. Animadversione digna in hac oratione plura occurrunt: in primis accurata prorsus de resurrectione, at redivivorum corporum dotibus disputatio (num. 18); pœnarum inferni æternitas (num. 19); macula peccatorum animæ et corpori adherentes, solius baptismi vi abolitæ (num. 2); vis sanctorum corporibus insita, signis se prodens (num. 16). Ecclesiæ catholicæ, ab hæreticorum conventiculis segregatæ, sanctitas, latitudo nullis germinis definita, et prædicatio sine defectu (num. 21 et 17). Symboli redditiio matutinis horis Sabbati sancti, vigilia a Parasceve in Sabbatum sanctum, et continuatum utriusque diei jejuniium (num. 27-30); institutiones baptizandis, cum proxime baptizandi essent, in ipsa nocte paschali datæ; tandem catecheseon sequentium promissio. Habita est instante Paschatis festo, cum proxime baptizandi essent quos præparabat, præteritis jam Quadragesimæ diebus, ex num. 32, cum ex superpositione jejunii Parasceves et ex vigilia, jam magnum laborem suscepissent (num. 17); adeoque Sabbato sancto, et matutinis horis, sub finem sacræ vigiliæ.

VI. Mirabile erit fortassis, quod auctor prius de carnis resurrectione quam de Ecclesia 28, 29 dicat, tum in simbolo Hierosolymitano, quemadmodum ab ipso recitatur num. 22 articulus Ecclesiæ resurrectionis articulum avertat. Cujus rei fateor nullam mihi satis idoneam suppeters rationem; quæ nulla forte alia est præter argumenti dignitatem et copiam, quod maximam revera occupat catechesis partem. Nam nullam in ipsa catechesi ordinis perturbationem accusare possumus, cum auctor num. 22, de Ecclesia dicere incipiens, de resurrectione carnis se jam dixisse agnoscat; et disputatio de vita æterna num. 28 omnino connexa sit, et transitionis vinculo conjuncta cum disputatione de Ecclesia. Tres quodammodo conclusiones habet oratio, duas per votum æternæ vitæ desinentes (num. 30 et 31), et tertiam quæ sola est vera conclusio, per glorificationem Trinitatis.

VII. Vossius dissertatione prima de tribus Symbolis, catechesim hanc suspectam habet propter expositionem articulorum Symboli, qui Spiritus sancti mentionem subsequuntur: qui nempe, ut existimat, Symbolo non accesserunt nisi post concilium CP.; quamobrem censet Cyrillum Hierosolymitanum hæc Symbolo suæ Ecclesiæ in vitæ extremo apponere potuisse, eaque interpretari; vel potius Joannem patriarcham, sive alium Hierosolymitanum episcopum, ista ex Symbolo CP. addidisse, cum eorum quoque interpretatione, quo catechesim plenior, pleniorque Hierosolymitana deinceps Ecclesio haberet. Ac scrupulum istum, quem

ita appellat, non nihil confirmari censet, quod his quæ cat. 17, post num. 34 addita sunt ad baptizandos monitis, illam ultimam fuisse catechesim quodam modo appareat.

VIII. At non dignus fuit scrupulus in quem tantus vir offenderet. Non Nicænam Cyrillus explicat symbolum, quod revera non nisi post concilium CP. accessiones accepit, sed Hierosolymitanum; quod veluti alia fere omnia Ecclesiarum symbola, quatuor articulos post Spiritum sanctum complectebatur. Hoc concilium CP. non a se inventos, sed ex usu communi sumptos Nicæno symbolo addendos iudicavit: iique aliis longe verbis, alioque ordine in simbolo CP. atque in Hierosolymitano recensentur. Eodem argumento Vossius in dubitationem adduceret 16 et 17 catecheses, in quibus exponuntur, ad articulum Spiritus sancti, hæ voces. Qui locutus est in prophetis, quæ Nicæno symbolo pariter non nisi a tempore concilii CP. accessere. Item catechesis 15 partem, a num. 17 ad finem, et cat. 4 num. 15, in qua exponuntur verba, Cuius regni non erit finis, in Nicæno symbolo pariter prætermissa. Clausula vero catechesis 17 nihil habet quod catecheseon ad baptizandos finem demonstrat. Quæ in ea continentur ad illos monita, extrema non sunt quæ a catechista proficiaci deberent, cum tam multa præterea in hac catechesi a num. 32 illis significet: sed nata sunt ex ipsa catechesi; quæ cum promissionem Spiritus sancti bonorum in baptismo conferendorum contineret num. 15 quibus modis ea promereri et conservare possent, admonendi fuere. Nihil autem in hac catechesi existat, quod a reliquarum stylo abhorreat, imo eadem dicendi proprietates, idem disserendi, probandi et arguendi modus. Quæ de resurrectione carnis disserit, compendium sunt eorum quæ cat. 4, num. 30 et 31, ea de re brevius disputata sunt; quæque num. 3 fusius se explanaturum in consequentibus catechesibus promiserat, ut omittam hanc catechesim sub nomine Cyrilli citari.

IX. Rivetus, ea quæ num. 32 et 33 continentur, ob promissionem mystagogicarum catecheseon, quas ille omnino Cyrilli esse non vult, infarta esse luce meridiana clarius putat. Sed neque codicem ullum, in quo hæc prætermittantur, citat, neque vero citare potuit in testimonium. Tota ejus ratio hæc est: sub uum. 31 finem votum catechistæ pro vita æterna contineri, quod naturali ordine subsequi debeant, non ea quæ num. 32 et 33, sed quæ num. 34 continentur. Eodem argumento non hæc solum quæ sublata vult, sed totam orationis partem quæ de Ecclesia et vita æterna agit, labefactare poterat: eodem enim modo num. 20 æternæ vitæ voto concluditur, quod cum num. 34 aptissime colligari potest. Nihil autem est in num. 32 et 33 quod non e re maxime sit, quodque baptizandos audire non maxime conveniret. Quæ antequam ad baptismum accederent se moniturum dicit auctor, aliarum Ecclesiarum exemplis confirmantur. Eodem quæ in reliquis catechesibus, et Cyrilli operibus orationis forma observatur, eadem locutiones. Observatio de mysteriis Eucharistiæ ab Hierosolyma profectis num. 33 similibus auctaris observationibus toto Catecheseon corpore sparatis, gemina mentio loci resurrectionis num. 33 Hierosolymæ dicentem arguit; ut nihil mihi videatur Riveti levitate insuisius.

X. Emendata est hæc catechesis ad codd. Coisl., Ottob. duos, Roe, Casaub., Colb., Bodleanum, Moræi editionem, et varias lectiones Genovesani libri. Sed cod. Coisl. initio hujus catechesis mutilus, nanc orationem non repræsentat nisi ab his verbis num. 12 med., τηρθηθη Θεός, ἐν ξύλῳ, etc. Citatur hæc catechesis, suppresso tamen Cyrilli nomine, a Ruffino, et sancto Nilo, Etia Cretensi, aliisque: et sub ejus nomine ab Antonio Melissa.

285 KATHXHEIΣ IΨ

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ.

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδισθεὶς εἰς τὸ, *Καὶ εἰς μίαν (1) ἀγίαν καθολικὴν Ἐκκλησίαν· καὶ εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν· καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἱερεμίου· Καὶ ἐγένετο ἐπ' ἐμὲ χειρ Κυρίου, καὶ ἐξήγαγε με ἐν Πνεύματι Κυρίου, καὶ ἔθηκε με ἐν μέσῳ τοῦ πεδίου· καὶ τούτο ἦν μετὰ τὸ δόξαι ἀνθρώπων, καὶ τὰ ἐξῆς.*

CATECHESIS XVIII ILLUMINANDORUM.

Hierosolymis ex tempore pronuntiata in illud: Et in unam sanctam catholicam Ecclesiam: Et in carnis resurrectionem: Et in vitam æternam. Et lectio ex Ezechiele: *Et facta est super me manus Domini, et eduxit me in spiritu Domini, et posuit me in medio campi: et hic erat plenus ossibus hominum* **, etc.

A. Ἦρα πάσης (2) τῆς ἀγαθοεργίας, ἢ τῆς ἀναστάσεως ἁπλῆς. Ἡ γὰρ προσδοκία τῆς μεταποδοσίας νευροῖ τὴν ψυχὴν εἰς ἐργασίαν ἀγαθῆν. Ἐτοιμος μὲν γὰρ ἅπας ἐργάτης εἰς τὸ ὑπομεῖναι τοὺς καμᾶτους, ἂν προβλέπῃ τῶν καμᾶτων τὸν μισθὸν· τοὺς δὲ ἀμισθὶ κάμνουσι, προκαταπίπτει καὶ ἡ ψυχὴ μετὰ τοῦ σώματος. Στρατιώτης ἑπαλλὰ προσδοκῶν, εἰς πολέμους ἔτοιμος· οὐδεὶς δὲ ἀκέρυβ βασιλεὶ στρατευόμενος, τῷ μὴ παρέχοντι βραβεῖα τῶν καμᾶτων, ἔτοιμος εἰς τὸ ὑπεραποθανεῖν. Οὕτω καὶ πᾶσα ψυχὴ πιστεύουσα μὲν εἰς ἀνάστασιν, φέρεται ἐαυτῆς εἰκότως· ἀπιστοῦσα δὲ τῇ ἀναστάσει, γίνεται ἔκδοτος εἰς ἀπίστευαν. Ὁ πιστεύων, οὗ μὲν τὸ σῶμα εἰς ἀνάστασιν, φέρεται τῆς στολῆς, καὶ οὐ μολύνει τούτο πορνείαις· ὁ δὲ ἀπιστῶν τῇ ἀναστάσει, ἰδῶσιν ἐαυτὸν εἰς πορνείας, ὡς ἄλλοτριῶ παρακεχηγμένους τῷ ἕλκῳ σώματι. Μέγα τοίνυν τῆς ἀγίας (3) καθολικῆς Ἐκκλησίας παράγγελμα καὶ εἰσαγγελία, πιστεῖς περὶ νεκρῶν ἀναστάσεως· μέγα καὶ ἀναγκαιότατον, ὑπὸ πολλῶν μὲν ἀντιλεγόμενον, ὑπὸ δὲ τῆς ἀληθείας πιστοποιούμενον. Ἀντιλέγουσιν Ἕλληνας, ἀπιστοῦσι Σαμαριταῖται, διασύρουσιν αἰρετικοὶ. Πολυεῖδης ἡ ἀντιφρόνους, ἀλλὰ μονοειδῆς ἡ ἀλήθεια.

Contraducunt Græci, 286 non credunt Samaritæ, catio est, sed simplex et uniformis veritas.

** Ezech. xxxvii, 1 sqq. *Confirmator hæc lectio* ** Vid. cat. 4, n. 30. ** Vid. cat. 4, n. 22 et 30.

(1) *Kaί εἰς μίαν.* Pearsonius, *Expos. in Symbolam* pag. 17, titulum huiusce catecheseos, ex aliquo ms. citans, ita refert, *σχεδιασθεῖσα εἰς τὸ Πνεῦμα ἁγίου, καὶ εἰς μίαν, etc.* Sed hic extra locum est mentio Spiritus sancti. Post καθολικὴν, Quob. 1, *omnis addit καὶ ἀποστολικὴν, et apostolicam.* Qua de re vide notam nostram ad num. 22. Ante σαρκός, præpositionem εἰς adiecimus ex codd. Roë, Cassub., Grod. et Cyrillo, hujus catech. num. 22. In Ezechielis testimonio, verbo, ἐν Πνεύματι Κυρίου, καὶ ἔθηκε με, propter repetitionem vocum με ἐν in editis prætermissa, restitimus ex Roë, Otob. et Cassub. Ita legias Cyrillum patet ex cat. 46, n. 50.

(2) Πάσης. Vocem πάσης addidimus ex codd. Roë, Cassub. et Grod.

I. Radix totius bonæ operationis est spes resurrectionis reddendæ; namque mercedis expectatio animam roborat ad bona opera suscipienda. ** Etenim ad labores perferendos operarius quisque paratus est, si laborum præmium prospexerit; iis vero qui nulla proposita mercede laborant, animus una cum corpore ante concidit. Miles certaminis præmia expectans ad bella promptus efficitur; nemo vero militans illi regi, qui iudicii negligentiæ laborum præmia non rependit, pro illo mortem obire paratus est: sic et anima omnis quæ in resurrectionem credit, sibi ipsi merito moderatur et temperat; ** quæ vero resurrectioni non credit, se ultro in perditionem dedit. ** Qui credit corpus ad resurrectionem manere, stolæ huic ac vesti illi parcat, nec ipsam scortationibus contaminat; qui vero resurrectioni non credit, semetipsum in fornicationes tradit, proprio corpore abutens quasi alieno. Magna igitur sanctæ catholicæ Ecclesiæ præceptio et institutio est, fides de resurrectione mortuorum. magna, inquam, et perquam necessaria; quæ multorum revera contradictionibus oppugnatur, sed a veritate comprobatur plenissime. (4) distrahunt hæretici. Multiplicis generis contradicuntur.

nusj cath. n. 41 et 15. ** Vid. cat. 5, n. 4.

(3) Τῆς ἀγίας. Deest id verbum in codd. Roë, Cassub., Colb., Grod., Morel. et in cod. Quob. 2, sed habetur in 1, quod vetustiss est.

(4) *Contraducunt Græci, etc.* Quæ Græcorum fuerit in credenda corporum resurrectione repugnancia, et Christianorum in ea ipsis persuadenda labor, testis sanctus Lucas in Actis cap. xvii, 32, et cap. xxvi, 24; testes epistolæ Pauli, et omnium, qui pro Christiana religione apologias scripsere, libri. Quod ad Samaritas attinet, omnes ecclesiastici auctores negatam ab eis resurrectionem testantur: iidem vero, Cyrillo teste, num. 12, animorum immortalitati non adeo pugnantiter obductabantur. At eam quoque ab eis sublatam referunt Philastrius, hæresi vii; Leontius, *De sectis*, actium, 2; Cosm. *Ægyptius*, lib. vi, p. 272. Eruditus vero

H. Et hæc quidem nobis opponunt Græci una cum Samaritanis. Cecidit homo qui mortuus est, putruitque, ac universim in vermes resolutus est; ipsi quoque vermes interiere: tanta corpus excepit putrefactio, interitusque; quomodo igitur resurgit? Naufragium passos devoraverunt pisces, ipsique ab aliis devorati sunt. Eorum qui cum feris collectati sunt, ursi et leones ipsa etiam ossa comminuentes absumpserunt; vultures et corvi, comesis humi projectorum cadaverum carnibus, in universum orbem avolaverunt: unde colligetur id corpus? fieri enim potest, ut avium quæ illud adederunt, alia in India mortua sit, alia in Perside, et alia in Gotthia. Aliorum qui flammis exusti sunt, ipsum quoque cinerem dissipavit imber vel ventus: undenam id corpus coagmentabitur?

III. Tibi sane huncionem exiguum et imbecilli, procul est a Gotthia Indica tellus, et Hispania a Perside. Deo autem, qui terram omnem in pugillo continet²², omnia sunt proxima. Ne igitur comparatum ad tuam imbecillitatem Deum arguas impotentia; sed ad illius potentiam potius attende. Deinde, sol cum exiguum sit Dei opus, uno radio-rum conceptu totum orbem calore replet; aer quoque quem fecit Deus omnia quæ in mundo sunt ambit: ²³ Deus vero, qui et sulis et aeris conditor est, proculne absit a mundo? Supponas velim diversa seminum grana commista esse (tibi enim circa fidem infirmo infirma quoque exempla propono), diversaque semina illa uno in tui pugillo contuicri. Estne tibi qui homo es ardua, vel contra facilis res, tuo pugillo conteuta discriminare, et

²² Isa. xl, 12. ²³ Vid. cat. 6, n. 3; cat. 15, n. 25.

P. le Quien, in suis ad Joan. Damascenum lib. *De hæresibus*, n. 9, notis, animadvertit hodiernos Samaritanos, ut ex eorum auctoribus colligitur, resurrectionem quidem corporum inficiari, animam vero immortalem existimare, imo et pro defunctis precari. Hereticos vero Cyrillus ait resurrectionem convellere, *διασφύρουσιν* quod significat, vel argumentis eludere, vel tandem partim agnoscere, partim destruere. Quamvis autem multi hæretici resurrectionem sustulerint, pauci fuerunt qui nomen ipsum non retinuerint, resurrectionem animæ applicantes: ut testatur Tertull. *De resurr. carnis*, cap. 2, *divinidiam agnoscunt resurrectionem, solius scilicet animæ*. Quapropter illos vocat *Saducæorum sententia partiariorum*. Primum Hymenæus et Philletus, I Tim. ii, 18, *resurrectionem jam factam esse dicebant*, nimirum, ut puto, in mundi conversione ab idolorum cultu. Sic Menander discipulos suos aiebat resurrectionem accipere per baptismum quod in eum esset, et ultra non posse mori, sed perseverare senescentes et immortales, apud Iren., lib. 1, cap. 23, num. 5; Seleuciani ex Philastro, III, Cl. hæres. viii, non aliam agnoscebant resurrectionem, quam perpetuitatem generis humani propagatione conservatam. Alii resurrectionem in futuro sæculo admittebant, sed animæ solius: ita omnes prorsus Gnostici, teste Irenæo, lib. 1, cap. 22, num. 1, et lib. v, cap. 2; et Tertull. loco indicato. Id de Simone Mago certum est ex auctore Clementis. hom. 2, num. 22; de Basilide, ex Iren. lib. 1, cap. 24, num. 5; de Saturnino, ex auctore append. Tertull. *De præscript.*, cap. 46; Carpocrate, ex Epiph. indicul.

B. Καὶ λέγουσι πρὸς ἡμᾶς ταῦτα Ἐλλήνες ὀνόματι καὶ Σαμαρείται· Πέπτωκεν ὁ ἄνθρωπος ὁ τελευτήσας, καὶ σήθησε, καὶ εἰς σκώληκας ἐλύω ἀνέλθῃ, καὶ οἱ σκώληκες τεθνήσκασι. Σηθῆδων τοιαύτη καὶ ἀπόλωτα διεδέξατο τὸ σῶμα· πῶς οὖν ἐγείρεται; Τοῖς ναυαγήσαντας ἰχθύες καταβροῦντασσι, καὶ αὐτοὶ καταβροῦθησαν· τῶν θηριομαχησάντων ἀρκετοὶ καὶ λέοντες καὶ αὐτὰ τὰ δότεια λεπτύναντες ἀνθρώπων· γύπας καὶ κόρακες τῶν χαμᾶλ βροφάντων νεκρῶν τὰς σάρκας φαγόντες, εἰς πάντα τὸν κόσμον ἀπέπτησαν· πόθεν συνάγεται τὸ σῶμα; Ἐγχαρῆ γὰρ τῶν ὀρνίθων τῶν φαγόντων, τὸν μὲν ἐν Ἰνδικῇ τελευτήσασι, τὸν δὲ ἐν Περσίδι, τὸν δὲ ἐν Γοτθίᾳ. Πυρὶ καταφλεγέντων ἐστῶρων, καὶ αἰθρῆν τὴν σποδῆν διεσκόπησεν ὕμνος ἢ ἀνεμος· πόθεν συνάγεται τὸ σῶμα;

B. Γ. Σοὶ, τῷ ἀνθρώπῳ μικροτάτῳ ὄντι καὶ ἀσθενεῖ, μακρὰ τῆς Γοτθίας ἢ Ἰνδικῆ, καὶ Ἰσπανία (1) Περσίδος· Θεῷ δὲ, τῷ κατέχοντι πᾶσαν τὴν γῆν ἐν ἔρακι, πάντα ἐγγύς. Μὴ τοῖνον πρὸς τὴν σὴν ἀσθένειαν, ἀδυναμίαν κατηγορεῖ Θεοῦ· ἀλλὰ τῷ ἰκνίωθι δυνάμει πρόσχες μάλλον. Εἶτα, ἦλιος, ἔργον μὲν ἐν τοῦ Θεοῦ μικρὸν, μὲν προσβολῇ τῶν ἀκτίων πάντα θερμαίνει τὸν κόσμον· καὶ ἄνθρωπός ἐστι Θεοῦ ἐπιτοῆσι, περιέχει τὰ πάντα ἐν κόσμῳ· Θεός δὲ, ὁ καὶ ἥλιος καὶ ἀέρος (2) δημιουργός, ἄρα μακρὰν ἀπέχει τοῦ κόσμου; Ὑπόθου μοι διάφορα σπέρματα γεννημάτων μίχθαι (ἀσθενεῖσιν γὰρ σοὶ περὶ τὴν πίστιν, ἀσθενῆ λέγω καὶ τὰ ὑποδείγματα), καὶ ταῦτα τὰ διάφορα τῶν γεννημάτων περιεχέσθαι ἐν μᾶθ ἔρακι τῆ σῆ· μέγα σοὶ ἐστὶ ἄρα τῷ ἀνθρώπῳ, ἢ εὐκόλῳ, τὴν σὴν ἔρακα διακρίνασι, καὶ ἕκαστον τῶν γεννημά-

lib. 1, tom. II, num. 7; Valentino, ibid. num. 11; Marco et Colorbaso, ex append. Tertull. cap. 50; Severianis, ex Epiph. indic. tom. III, lib. 1, num. 12; Caianis, ibid., num. 5; Ophitis, ex app. Tertull. cap. 47; Cerulone, ex Epiph. indic. cit. num. 8; Marcione, ex Iren. lib. 1, cap. 27, num. 3; Apelle, ex app. Tertull. cap. 51; Bardesane, ex Epiph. hæresi lvi, num. 2; Archonticis, ex eodem indicul. cit. num. 7; Hieracitis, ex Epiph. hæresi lxxvii, num. 1; de Manichæis tandem certa res est ex Epiph. hæresi lxxvi, num. 86. Omitto, quod omnes illi heretici dum salutem et resurrectionem solius animæ dicent, id ad solos justos, id est symmistas suos restrinxisse; quæ et novis comulabant fabellis, ut videre est de Carpocrate apud Irenæum, lib. 1, cap. 25, n. 4. Alii tandem resurrectionem admittentes, eandem carnem, eandemve hominis formam resurrectionuram negabant; quæ Origeni imposita hæresis fuit, et ab Origenistis nonnullis propugnata.

(1) Ἰσπανία. Cod. Roe, Σπανία. Sic Cyrillus cat. 17, num. 26 scribit, *μέγιστη Σπανία*, ut Paulus ad Rom. xv, 24; at cat. 16, n. 22, scribit, Ἰσπανοῦς, quanquam in Roe et Casaub. habetur, Σπανοῦς. Post, ante *ἔρακι* mittitur præpos. ἐν in codd. Colb., Bodl., Morel., ut est Isaie cap. xl, 12; at legit Cyrillus, ἐν *ἔρακι* cat. 4, num. 5, et infra scribit de Deo, τὰ ἐν τῇ ἑαυτοῦ *ἔρακι* περιεχόμενα. Mos, loco *ἀδυναμίαν*, Roe, Casaub. vetus cod. S. Genov. habent, ἀδυναμία. Verum infra Cyrillus num. 4, ἀδίκτων Θεοῦ *κατῆγορέσθαι*.

(2) Ἀέρος. Colb., Bodl., Morel. habent, *ἀετρων, siderum*.

των κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν συναγαγεῖν, καὶ ἀποκαταστήσῃαι εἰς γένος; Ἔπειτα, οὐ μὲν τὰ ἐν τῇ σεαυτοῦ χειρὶ διακρίνεις δύνασαι, Θεὸς δὲ ἄρα τὰ ἐν τῇ ἑαυτοῦ δρακί περιεχόμενα διακρίνει (1), καὶ ἀποκαταστήσῃαι οὐ δύναται; Νόησον τὸ λεγόμενον, εἰ μὴ ἔστιν ἀσεθῆς ἡ ἄρνησις.

Δ'. Πρόσθεσι δέ μοι καὶ αὐτῶ τῶ τῆς δικαιοσύνης λόγῳ, καὶ ἄλλο εἰς σεαυτὸν. Διαφόρους ἔχεις οἰκέτας· ἀλλ' οἱ μὲν καλοὶ τυγχάνουσιν, οἱ δὲ φαῦλοι· τιμῆς ἄρα τοὺς καλοὺς, καὶ τύπτεις τοὺς φαῦλους. Καὶ εἰ δικαστὴς τυγχάνεις, ἐπινοεῖς τοὺς ἀγαθοὺς, καὶ τιμωρεῖς τοὺς παρανόμους. Ἔπειτα, παρὰ σοὶ μὲν θνητῶ ἀνθρώπῳ ὄντι, τὸ δίκαιον αἰσθάνεται· παρὰ δὲ Θεῷ τῶ πάντων ἀδιάρθῳ βασιλεῖ, τὸ τῆς δικαιοσύνης ἀνταποκρινόμενον ἄρα οὐκ ἔστιν; Ἀλλὰ ἀσεθῆς ἡ ἄρνησις· σκόπησον γὰρ τὸ λεγόμενον. Πολλοὶ φωνεῖς ἐπὶ κολητῆς ἀτιμωρητοῦ τετελευτήκασι· ποῦ οὖν τοῦ Θεοῦ ἡ δικαιοσύνη; Πολλὰκις δὲ καὶ φωνεῖς πενήτην καὶ φόνου ὑποκείμενον, καὶ κεφαλὴν ἑσθῆς ἀπετραμμένην· ποῦ οὖν τῶν τεσσαρακονταεπταεὶς δώσει τὴν τιμωρίαν; Ἐάν μὴ ἡ κρίσις καὶ ἀνταπόδοσις μετὰ τὸν κόσμον τοῦτον, ἀδικίαν Θεοῦ κατηγοροῖς. Πᾶς ἀγνωρίζομενος, μετὰ τὸ παρελθεῖν τὸν ἀγῶνα, στεφανοῦται ἡ κατασχίνεται· καὶ οὐδέποτε ἀγωνοθέτης τοὺς ἐπὶ ἀγωνισμένους στεφανοῦ, ἀλλ' ἐκδέχεται πάντων τῶν ἀγωνιστῶν τὸ τέλος· ἵνα ὕστερον διακρίνας, ἐπάγῃ τὰ βραβεῖα καὶ τὰ στεφανοφόρια (2). Οὕτω καὶ ὁ Θεός, ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ συνεισώσας, τέλος μὲν βοηθεῖ τοῖς δικαίοις μερικῶς, ὕστερον δὲ ἀποδίδωσι τοὺς μισθοὺς αὐτοῖς τελείως.

Ε'. Εἰ δὲ ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστι κατὰ σὲ, διὰ τί τοὺς τυμβωρύχους καταδικάζεις (3); Εἰ γὰρ ἀδικεῖς τὸ σῶμα, καὶ ἀνέλπιστος ἡ ἀνάστασις, διὰ τί τιμωρίαν ὑπομένει ὁ τυμβωρύχος; Βλέπεις, ὅτι κλῆν ἀρνή τοῖς χειλεσι, μένει παρὰ σοὶ τῆς ἀναστάσεως ἡ συνειδήσις ἀβράγης.

Γ'. Ἔπειτα, δένδρον μὲν ἐκκοπήν (4), ἐπανθελ· ἄν-

(1) Διακρίνει. Ro., Casaub., διακρίνει καὶ συναγαγὼν ἀποκαταστήσῃαι, discernere et colligendo restituere. Grod. legit, διακρίνει, συναγαγεῖν καὶ ἀποκαταστήσῃαι, discernere, colligere et restituere.

(2) Τὰ στεφανοφόρια. Roe et Casaub., τὴν στεφανοφόριαν. Paulo post, et eodd. Roe, Casaub., et Grod. particulam μὲν post τέλος adjectivam. Loco αὐτοῖς τελείως, Roe et Casaub., αὐτοτελῶς, non male. Hoc enim verbum alteri, μερικῶς, opponere solet, ut cat. 17, num. 12, 14.

(3) Καταδικάζεις. Omnino ita legendum, ut est in eodd. Roe, Casaub., Bodl., Morel., non καταδικάζει, ut in edit. Prevot. et seqq.

(4) Ἐκκοπήν. Ita reposuimus ex rd. Morel. et ed. ana. 1608, ac eodd. Cuth. et Bodl. loco ἐκκοπήν. Ita scripsi-se Cyrillum sua-let, 1° quod mox item verbum homini applicans scribit, ἐκκοπέεις· 2° quod perspicue alludit ad locum Jobi 1 se citatum num. 15. in quo scribitur, ἔάν γὰρ ἐκκοπή· 3° quod de arbore non putata, sed excisa loquitur, cui magis verbum ἐκκοπέεσθαι, quam ἐκκοπέεσθαι convenit.

(5) Nisi post hanc vitam, etc. His quæ hic, et num. 1 ac 19, de bonorum præmiis et malorum supplicia dicit, videtur nulla nisi post iudicium ge-

A seminum unumquodque secundum propriam naturam collectum, generi suo reddere? Ergone tu res in manu tua contentas discernere vales; Deus vero res in sua ipsius manu comprehensas discernere et restituere non queat? Id quod dico considera, nume id negare impium sit.

IV. Respice etiam ad ipsam justitiæ rationem, atque in teipsum reflecte. Diversos habes famulos; quorum alii boni sunt, alii pravi. Bonos sane in pretio habes, et cædis malos: quod si etiam iudex fueris, bonos laudas, et improbos panis. An vero apud te mortalem hominem æqui ratio custoditur; apud Deum vero regem omnium cui a nullo succeditur, non erit rependens unicuique justitiæ modus? Atqui impium sit hoc inficiari; respice enim quid dicam. Multi homicidæ in lecto impuniti decessere. Ubinam ergo Dei justitia? Plerumque homicida quinquaginta homicidiorum reus, semel abscisso capite pœnas luit. Ubinam ergo quadraginta novem cædium 287 pœnas daturus est? Nisi post vitam hanc fuerit iudicium ac retributio (5), iniustitiæ Deum arguis. Verum, ne tibi admirationi sit iudicii mora. Quisquis certamine contendit, absoluto certamine, vel corona donatur vel allicitur ignominia; nec anquam certaminis arbiter adhuc certaente corouat, sed omnium certantium finem opperitur; ut postea discrimine facto, præmia victoriæ coronasque distribuat. Ita et Deus, stante adhuc in hoc mundo certamine, iustis interim ex parte suppetias fert; postea vero ipsis præmia plene ac perfecte rependit.

V. Quod si resurrectio mortuorum sententia tua nulla sit, equid sepulchrorum effossore condennas? Nam si funditus interit corpus, et resurrectionis spes nulla subest, quam ob causam supplicium subit tumulorum violator? Cernis, etiamsi labii neges, mauere apud te indelebilem resurrectionis conscientiam.

VI. Deinde vero, excisa arbor reflorescit: homo

nerale præmia et supplicia confiteri. Ne tamen id continuo illum sensisse existimes. Loquitur enim de publica et nota, integrate hominis tam quoad corpus quam quoad animam, remunerationem vel pœna. Deinde gentiles, quos in hac oratione toto usque ad num. 11 refellit, ita resurrectionem negabant, ut etiam animæ immortalitatem inficiarentur; ita ut, quemadmodum ex hoc ipso loco patet, sublata resurrectione, nullum iudicium vel retributio sequeretur. Argumento igitur eorum sententiæ conueniente, resurrectionem ex iudicii necessitate probat. Impius autem statim post mortem pœnas dare perspicue docet num. 14; eos enim μαστιγομήνους ἀποδύρεσθαι flagellis verberatos deplorare tradit, ut omittam quod docet cat. 23, num. 9 et 10, sanctos qui cum peccatis decessere, tanquam exilio et pœnis a Deo multatos, orationibus fidelium sublevari, martyres vero, patriarchas, prophetas, apostolos, tali apud Deum quiete gaudere, ut eorum precibus et orationibus nostra ad Deum supplicatio accepta fiat. Hos autem justos, et quicumque in gratia decedunt, in paradysum post mortem transferri, fuisse videtur ejus opinio, cat. 15, num. 31, cat. 5, num. 10, donec omnes in cælum cum corporibus transferantur, infr., num. 19.

vero excisus non reflorescet? Et quæ sata sunt, etiam cum demessa sunt, manent in areas [recondenda]: homo autem ex hoc mundo messus, non manebit in aream **? Ac vitis palmites, aliarumque arborum rami, penitus amputati et transplantati, vitam recipiunt et referunt fructum; homo vero, propter quem etiam illa sunt, in terram lapsus non resurget? Atque ut labores [seu difficultates rerum] secum conflagamus, utrum majus est, statuam quæ ante non erat ab initio formare, an collapsam in eandem rursus formam conflare? ** Qui ex nihilo nos fecit Deus (1), jam existentes, sed collapsos, non poterit iterum excitare? At tu his quæ de resurrectione scripta sunt non credis, propterea quia Græcus es. Ex rerum existentium natura ista contemplantur **, et ex his quæ **288** ad hodiernam usque diem conspiciuntur, animo concipere. Seminatur frumentum, si placet, vel aliud quoddam seminis genus; cadens vero semen moitur et putrescit, esuique jam inhabile est. Verum illud putrefactum, exurgit in herbam; quodque parvum deciderat, pulcherrimum excitatur **. Atqui frumentum nostri causa factum est; nam propter usum nostrum, frumentum aliaque semina, non sui ipsorum gratia condita sunt. Jam vero, quæ propter nos effecta sunt, mortua reviviscunt; eos vero, quorum causa illa sunt, mortui non resurgemus?

VII. Hibernum tempus est, ut vides; stant nunc arbores veluti mortuæ; ubi enim nunc folia ficus? ubi vitis uvæ? Ast hæc in hieme mortuæ, etiam in vere virentia sunt; et postquam tempus advenerit, tunc iis veluti ex morte excitatis redditur vitæ vis. Tuam enim Deus infidelitatem perspicies, in his conspicis rebus resurrectionem quotannis designavit; ut ea quæ in rebus inanimatis sunt con-

A θρωπος δὲ ἐκκοπῆς, οὐκ ἀναθεῖ; Καὶ τὰ σπαρμένα δὲ καὶ θερισθέντα, μένει εἰς αἰῶνας· ἄνθρωπος δὲ (2) θερισθεὶς ἀπὸ τοῦ κόσμου τούτου, οὐ μένει εἰς αἰῶνα; Καὶ ἀμπελώνος κλήματα, καὶ δένδρων ἄλων, ἀποτριβήντα παντελῶς καὶ μεταφρυτευθέντα, ζωοποιεῖται καὶ καρποφορεῖ· ἄνθρωπος δὲ, εἰ ὄν κἀκείνῃ ἐστι, πσιὼν εἰς γῆν, ἄρα οὐκ ἀναστήσεται; Ὡς ἐν συγκρίσει δὲ καμάτων, ποτὼν μείζων; ἀνθρώπου τὸν μὴ θνεα πλάσαι ἐξ ἀρχῆς, ἢ τὸν πσιὼντα ἀναχωνεῦσαι πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ στήμα; Ὁ ἐκ τοῦ μὴ θνιτος ἡμᾶς ποιήσας θεός, ἄρα τοὺς θνιτας καὶ πσιὼντας ἐγείρει πάλιν ἀδύναται; Ἀλλὰ ἀπιστεῖς τῶς γεγραμμένους περὶ τῆς ἀναστάσεως, Ἕλλην τυχρόνων· ἐκ τῆς φύσεως τὸν θνεὸν βλέπει τὰ πράγματα, καὶ ἐκ τῶν μίχρι σήμερον φαινομένων ἐνόησον. Β Ἐπίστανται οἱστος, εἰ τύχοι, ἢ ἄλλο τι σπερμάτων γένος· πσιὼν δὲ ὁ σπόρος τελευτᾷ (3) καὶ στήνεται, καὶ ἐστὶν ἀχρηστος εἰς βρώσιν λοιπῶν. Ἀλλ' ὁ σαπτεῖ, ἐγείρεται χλοερὸς· καὶ μικρὸς πσιὼν, ἐγείρεται κἀλλιστος. Ὁ δὲ οἱστος δὲ ἡμᾶς γαγένηται· διὰ γὰρ τὴν ἡμετέραν χρῆσιν γέγονεν ὁ οἱστος καὶ τὰ σπέρματα, οὐ δὲ ἑαυτὰ. Εἶτα, τὰ μὲν δὲ ἡμᾶς γενόμενα, νεκρωθέντα ζωοποιεῖται· ἡμεῖς δὲ, εἰ οὐς γέγονε κἀκείνα, ἄρα νεκρωθέντες οὐκ ἐγείρομεθα;

C Ζ'. Χειμῆρος ὁ καιρὸς, ὡς ὄρης· ἔστηχε τὰ δένδρα νῦν ὡς νεκρά. Πού γὰρ τὰ φύλλα τῆς συκῆς; πῶ οἱ βότερως τῆς ἀμπελίου; Ἀλλ' ἐν χειμῶνι ταῦτα νεκρά, καὶ ἐν ἔαρι χλοερὰ· καὶ θναν ὁ καιρὸς παραγίγεται, τότε ὡσπερ ἀπὸ νεκρώσεως ἀποδιδοται ἡ ζωοποίησις. Εἰδὼς γὰρ ὁ θεός τὴν σὴν ἀπιστίαν, ἐν τοῖς φαινομένοις τούτοις ἀνάστασιν εἰργάζετο κατ' ἐναυτὸν· ἵνα βλέπων τὰ ἐν τοῖς ἀψύχοις, καὶ περὶ

** Math. iii, 12. ** Vid. infr. n. 13. ** Vid. cat. 4, n. 30. ** Joan. xii, 24; I Cor. xv, 36.

(1) Qui ex nihilo, etc. Ad litteram, ex non ente. Eadem, cat. 4, n. 30 de homine, et infra n. 13, de omnibus rebus dicit: quæ duplicem pati intelligentiam possunt: ut Deus ex non rebus, sed tamen præjacente materia, res fecerit; vel ex nulla re ipsam quæ constant substantiam formaverit. Dubium nullum esse potest, quin Cyrillus omnia a Deo quoad substantiam et formam condita existimavit. Primum enim, cat. 15, num. 8, negat Filium ex non entibus ad esse productum esse, et cat. 11, n. 17, ait ea opinione Filium in officiorum numerum relegari. Id igitur de creaturis statuit, quod de Filio negat, sentiebantque Ariani; nempe ex nulla substantia, sed plane ex nihilo conditas. 2° Rem a primordiis ex non ente facere, plus est Cyrillo quam corruptam reparare. At si materiam Deus præparatam reperit, nihil videtur operosius materiam hanc figurare, quam rem penitus corruptam et dissolutam restaurare. 3° Cat. 10, n. 5, et cat. 11, n. 22, Filium Dei idcirco rerum omnium dominum esse docet, quod eas fecerit. Si ergo quidquam esset quod non fecisset, nempe increata quedam materia; hæc ab illius dominatu, cui nihil prorsus subtrahendum est, cat. 8, n. 5, esset aliena. 4° Cat. 11, n. 22 et 23, nihil prorsus in creatione rerum Filio suppedatatum fuisse ait, nisi rerum creandarum exemplar, cum Patris mandato iostri demonstratum.

(2) Ἄνθρωπος δὲ. Particulam δὲ loco καὶ repo-

sumus ex ed. Morel. et codd. Colb., Roe et Casaub. Mox, pro εἰς αἰῶνας, Grodecius legit, εἰς αἰῶνα, in æternum; at legendum, αἰῶνα, sive dei tot præcedens, θερισθεὶς, ut in eadem allegoria maneat Cyrillus, quam allegoriam confirmat Joannis Baptistæ usus, qui Matth. iii, 12, ait Christum in iudicium venientem expurgaturum aream suam. Auctor etiam libri IV, Esdræ cap. iv, 39 et 41, loquitur de prompulariis animarum in inferno, quæ justorum areas appellat. Animas autem Cyrillus sup. n. 4, censuit perfectam mercedem non receptoras, nisi post hujus mundi finem. Interim igitur quasi in areis manent, supremam ventilatis manum expectantes; ut justis in cœlum quasi in triticum congregentur, Matth. xiii, 30; impii cum corporibus in ignem præcipitentur, n. 19, separatis tamen justorum et impiorum areis. Pauli post, loco δένδρα, scripsimus, δένδρων, ex codd. Roe. Casaub. vetusto, Genov. et Grod. Tandem post ἄνθρωπος ante δὲ ὄν, cum esset in editis xaf, scripsimus, δὲ, ex ed. Morel. et codd. Colb., Roe, Casaub., Bodl. et Grod. Verba, ὡς ἐν συγκρίσει, usque ad ἀλλά ἀπιστεῖς transcribuntur a S. Nilo, lib. ii, epist. 200. Vide et epist. 112, lib. i.

(3) Πσιὼν δὲ ὁ σπόρος τελευτᾷ. Roe, Octob. 1, Casaub., πσιὼν δὲ ὡσπερ τελευτᾷ, cadens quasi moritur. Octob. 2 et Grod. πσιὼν δὲ τελευτᾷ, καὶ ὡσπερ στήνεται, cadens moritur et quasi putrescit.

τῶν ἐμψύχων λογικῶν ποσειδῆς. Ἐἴτα, μῦται καὶ μέλισσαι εἰς ὕδατα πολλὰ ἀποπνιγείσθαι, μεθ' ὧραν ἀνέστησαν· καὶ μωξῶν γένη, χειμῶνος ἀκίνητα μένοντα, ἐν θέρει λοιπὸν ἀνέστησαν (εὐτελῆ γὰρ σοὶ νοῦντι, παρακλήσια δίδοται τὰ ὑποδείγματα)· ὁ δὲ τοῖς ἀλλοῖς καὶ ἐξουθενούμενος τὸ ζῆν παρεγόμενος ὑπὲρ φύσιν, ὁ αὐτὸς ἄρα ἡμῖν, δι' οὓς κάκεινα ἐποίησεν, οὐ γαστρίσθαι;

H. Ἄλλὰ ζητοῦσιν Ἕλληνας νεκρῶν ἀνάστασιν εἶτι φανεράν· καὶ φασιν, ὅτι εἰ καὶ ἐγείρεται ταῦτα, ἀλλ' οὐκ ἐσθήτη πανταλῶς· καὶ ζητοῦσιν ἰδεῖν σαφῶς πανταλῶς ζῶον σαπὶν καὶ ἀνάσταν. Ἥξει θεὸς τῶν ἀνθρώπων τὴν ἀπιστίαν, καὶ ὄρνεον εἰς τοῦτο καταεργάσατο, φοινικὰ οὕτω καλούμενον. Τοῦτο, ὡς γράφει Κλήμης, καὶ ἱστοροῦσι πλείονες, μονογενὲς ἀπάραχον, κατὰ τὴν Αἰγυπτίαν χώραν ἐν περὶδούσι πεντακοσίων ἐτῶν ἐρχόμενον, δεῖξουσὶ τὴν ἀνάστασιν· οὐκ ἐν ἐρήμοις τόποις, ἵνα μὴ ἀγνοηθῆ τὸ μυστήριον γινόμενον (1)· ἀλλ' ἐν φανερᾷ πόλει παραγόμενον, ἵνα ψηλαρηθῆ τὸ ἀπιστοῦμενον. Σηκὸν γὰρ ἐαυτῷ ποιῆσεν ἐκ λιθάνου καὶ σμύρνης, καὶ λοιπῶν ἀρωμάτων· καὶ ἐν τῇ συμπληρώσει τῶν ἐτῶν εἰς τοῦτον (2) εἰσελθὼν, τελευτᾷ φανερῶς καὶ στήκαται Ἐἴτα, ἐκ τῆς σαπιασῆς σαρκὸς τοῦ τελευτήσαντος, σκώληξ τις γεννᾶται· καὶ οὗτος αὐξηθεὶς, εἰς ὄρνεον μορφοῦται (μὴ ἀπιστήσῃς δὲ τούτῳ· καὶ γὰρ τὰ μλισσῶν γεννήματα οὕτω βλέπεις ἐκ τῶν σκαλίμων μορφούμενα· καὶ ἐξ ὧν ὑγροτάτων θεώρησας ὄρνεον περὰ καὶ ὅσα καὶ νεῦρα ἐξερχόμενα). Ἐἴτα, περοφυήσας ὁ προεξημένος φοινίξ, καὶ τέλειος, οἷος ἦν ὁ πρότερος, φοινίξ γενόμενος· ἀνιπτάται τοιοῦτος (3) εἰς ἄρα οἷος καὶ ἐτελευτήσκει. σαφαστάτην νεκρῶν ἀνάστασιν ἀνθρώποις ἐπι-

** Vid. sup. n. 2.

(1) Τὸ μυστήριον γινόμενον. Cum alterutra harum vocum redundare videretur, prima omissa est in codd. Ottob. 2, Roe et Casaub.; altera in codd. Colb., Bodl., Morel. et Grod. Forte legendum, ἰμυστήριον, in secreto. Ceterum vox παραγόμενον refertur ad τοῦτο ὄρνεον.

(2) Εἰς τοῦτον. Habebatur in editis, τοῦτον. Ex codd. Ottob. 2 et Bodl. scripsimus, τοῦτον· accedunt Roe, Casaub. et Ottob. I ferentes, τοῦτο. Li sea sequenti, ubi scripsimus ex secundum cod. Bodl. et Ottob., in vulgatis habebatur, καὶ. Cod. Colb. neutrum agnoscit.

(3) Τοιοῦτος. Huic nomini præfigitur in editis articulus ὁ, quem codd. Ottob. utriusque Roe, et Casaub. auctoritate sustulimus. In verbo ἐτελευτήσκει, augmentum, quod ab editis aliisque codicibus abest, substitui. In Genoves. habetur, ἐτελεύτησεν. In ambobus Ottob., τετελεύτησεν. Post Βαυμαστόν, particulam μὲν ex codd. Roc, Casaub. et Grod. in textum ascripsi.

(4) Βυφονικὰ γενεα. Lexicographorum multorum auctoritate secutus sum; ut τὸν μωξῶν redderem per βυφονem. Petavium mures Alpinus vertit, τοὺς μωξῶς, quos Epiphanius Anchorati num. 85, sex menses mori, et postea reviviscere in exemplum humanæ resurrectionis memorat. Cyrillus loquitur de animalibus in ipsa provincia notis: meritoque dubitatur omn in Palestina viderentur mures Alpini. Quos Plinius lib. viii Hist. natural. cap. 37,

A tuens, de animatis ratione præditis crederes. Deinde, muscæ et apes sæpissime in aquis suffocatae post horam reviviscunt; ac bufonum genera cum hieme immobilia maneat (4), in æstate deinceps consurgunt. (** Tibi enim vilia et humilia cogitanti, similia dantur rerum exempla.) Qui autem ratione destitutus et despiciabilis rebus vitam præbet supra naturam, nonne idem nobis, propter quos etiam illas fecit, concessurus est?

VIII. Verum adhuc requirunt Græci conspicuam mortuorum resurrectionem, aiuntque, etiamsi res modo memoratae resurgant, non tamen penitus in putredinem abivisse: aperteque videre cupiunt animal penitus putrefactum quod resurrexerit. Noverat Deus hanc hominum in præcedendo perversitatem, utque ad id avem comparavit phœnicem appellatam. Hæc, ut scribit Clemens (5), aliique complures narrat (6), cum sit sui generis unica, in Ægyptiorum regionem quadringentis quibusque annis adveniens, resurrectionem ostendit; non in desertis locis, ne res illa mysterium facta lateret; sed in urbe conspicua (7), præsentem se sistens, uti manu contractetur res quæ alioqui silem non inveniret. Facto enim sibi ex thure, myrrha, cæterisque aromatibus nido, in hunc expleto annorum curriculo ingrediens, moritur palam, ac putrescit. Deinde ex putrefacta demortuæ avis carne vermia quidam enascitur, bicque augmentum capiens in volucrum conformatur. 289 (Ne rei isti detrahas fidem; nam et apum soboles eodem modo cervis ex vernibus informari: atque ex liquidissimis ovis volucrum pennas, ossa, et nervos erumpentia conspiciunt.) Deinde phœnici prædicto succrescunt pennæ; perfectusque, qualis erat prior, phœnix

hieme revera condi ait, sed alimento in specum collecto: cum Cyrilliani μωξῶς sive motu aliove vitæ signo mortuorum instar manerent. Præterea Cyrillus de reptilibus et venenatis animalibus loqui nobis videtur. Nam quod ille de μωξῶς; in humanæ resurrectionis argumentum tradit, idem Greg. Nyss., nat. iii in Resurrect., p. 428, de reptilibus, τῶν ἐρπετῶν, refert; et sanctus Nilus, De monachorum præstantia, cap. 24, pag. 402, de reptilibus, sed venenatis.

D (5) Clemens Romanus epistola 1 ad Corinth., cap. 25, p. 103.

(6) Clemens, aliique complures. Cyrillus hic Clementis fere verba usurpat: paulum tamen ab ejus narratione dissidet. Nam ex Cyrillo, phœnix in Ægyptium transivit vitæ tempore ad urbem celeberrimam (Heliopolim ex Clem. Rom. Constit. apost. lib. v, cap. 57, Origene, lib. iv cont. Celsum, pag. 229 et alii intellige) nidificaturus venit. At ex Clemente, phœnix in Arabia nidificans moritur et renascitur; et gravis effectus, nidum in quo mortui ossa resurgunt ex Arabia Heliopolim transfert, eoque in ara Solis deposito, eo unde venit avolat. Nihil est quod hic de phœnice dicamus, de quo nulli fere auctores sacri et profani conticescunt. Tantum miramur ecclesiasticos auctores fabulam quæ tantopere paganismum olet non satis suspectos esse.

(7) Heliopolim intelligit.

factus, in aera talis volat qualis et demortuus A
 fuerat, evidentissimam mortuorum resurrectionem
 hominibus ostentans. Admirabilis quidem volucris
 est phoenix; avis tamen ratione destituta, qua
 nunquam Deo psalmos cecinit; aera circumvolat;
 sed quis sit unigenitus Dei Filius, non novit. An
 vero irrationali et proprium Conditorem nescienti
 animanti mortuorum resurrectio data fuerit: nobis
 observamus, eadem non dabitur?

IX. Sed quoniam longe petatum et rarum est
 phoenix signum, ac nondum credunt; accipe ex
 his quae quotidie conspicis aliam rursus demon-
 strationem. Ante hos centum vel ducentos etiam
 annos, ubi eramus omnes nos, tum qui loquimur,
 tum qui auditis? Anne ignoramus corporum B
 strorum constitutionis primordia? Nescis quomodo
 ex imbecillis, informibus, et uniusmodi rebus gen-
 neramur? atqui ex illo uniusmodi imbecillique
 principio formatur viveas homo: illudque infirmum
 ac debile in carnem compactum, in nervo-
 rum firmitatem transmutatur; et in oculorum
 limpiditatem, et nasi odorem vim, et aurium
 auditionem, et linguam loquentem, et cor micans,
 et manuum operandi industriad, et pedum permi-
 citatem, et in omnem diversi generis membrorum
 speciem. Atque illud vile et imbecille sit navium
 fabricator, et domorum aedificator, et architectus,
 et cujusvis artis operarius, et miles, et princeps,
 et legislator, et rex. Qui ex imperfectis iniilis non
 fecit Deus, num casu dejectos excitare non poterit?
 C Qui rem vilissimam ita incorporavit, corpus
 demortuum iterum excitare non valeat? Qui fecit
 nun excitaret?

X. Accipe et manifestum mortuorum resurre-
 ctionis argumentum in caelo et luminaribus, sin-
 gulis mensibus testatum. Nam lunare corpus in
 totum deficiens, ita ut nihil ex ipso amplius con-
 spiciatur, iterum de novo completur, et in id quod
 erat ante instauratur. Et ad perfectam ejusdem rei
 demonstrationem, post annorum revolutiones passa
 deliquium luna, atque in sanguinem patenter con-
 versa, rursus lucidum corpus resumit: Deo vide-
 licet ista provide molito, ut et tu homo qui ex san-
 guine constitutus es, mortuorum resurrectioni fi-
 dem ne derogares; quodque in luna conspicias, in
 te quoque crederes futurum. His itaque adversum
 Graecos verbis ntere: 290 nam cum iis qui Scri-
 1 Vid. cat. 4, n. 30. 2 Vid. cat. 12, n. 30.

(1) Τὸν Ποιητὴν. Addunt Roe, Casaub., Genov.,
 τὸν ἀπάντων, omnium factorem.

(2) Ὀφθαλμῶν. Scriptum in plurali, cum in
 impressis habeatur, ὀφθαλμοῦ, ex codd. Roe, Cas-
 sanb. et Grod., ut est in simili phrasi cat. 4, n. 22,
 ὀφθαλμῶν λαμπροτάτην κατάστασιν.

(3) Ἐξ ἀτελῶν. Codd. Collb., Roe, Ottob., Cas-
 sanb., ἐτελῶν, viliūbus. Quam lectionem indicant
 sequentes voces, ὁ τὸ εὐτελέστατον οὕτω σωματο-
 κταιν.

(4) Τὸ φωτεινῶδες. Articulum hunc supplevinus
 ex co. Id. Roe et Casaub.

(5) Ἀγράφους. Pro ἀγράφους, scriptum in Genov.,

ἑξέτας. Θαυμαστὸν μὲν ἄρα οὐ φαίνεται· ἀλλ' ἄρα
 ἄλογον, καὶ οὐδέποτε ἐφέλιε τῷ Θεῷ. Περιπέτεται ἐν
 ἀέρα, ἀλλ' οὐκ οἶδε τίς ἐστιν ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ
 Θεοῦ. Εἶτα, τῷ μὲν ἀλόγῳ ὤψω καὶ μὴ γνώσκοντι
 τὸν Ποιητὴν (1), νεκρῶν ἀνάστασις δεδωρήται· ἡμῖν
 δὲ τοῖς δοκλογοῦσι Θεὸν, καὶ τὰ προστάγματα αὐτοῦ
 τηροῦσιν, οὐ δίδεται ἀνάστασις;

vero qui Deum glorificamus et praecepta ejus

Θ. Ἄλλ' ἐπειδὴ μακρὰν καὶ σπάνιον τοῦ φοίνικος
 τὸ σημεῖον, καὶ ἀπιστοῦσιν ἐτι· λαθεῖ τὴν ἀπόδειξιν
 ἐκ τῶν καθ' ἡμέραν φαινομένων σάντων, πάλιν. Πρὸ
 ἑκατὸν ἐτῶν ἡμεῖς διακοσμοῦν, ἡμεῖς ποίησαι, οἱ τε λα-
 λούντες καὶ ἀκούοντες, τοῦ ἡμεῖς; ἄρα οὐκ ὀλλαν
 B τῆς ἡμετέρας; ὑποστάσεως τῶν σωματίων τὴν ὑπόθε-
 σιν; οὐκ οἶδας ὅπως ἐξ ἀσθενῶν, καὶ ἀμόρφων, καὶ
 μομοειδῶν πραγμάτων γεννόμεθα; Καὶ ἐκ τοῦ μο-
 μοειδοῦς καὶ ἀσθενοῦς μορφοῦται ζῶν ἀνθρώπος· καὶ
 τὸ ἀσθενὲς σαρκυθὲν εἰς νεύρων ἰσχυρότητα μετα-
 βάλλεται, καὶ εἰς ὀφθαλμῶν (2) λαμπρότητα, καὶ
 ῥινοῦ διαρρησιν, καὶ ὠτων ἀκοήν, καὶ γλῶσσαν λαλοῦ-
 σαν, καὶ καρδίαν πάλλουσαν, καὶ χειρῶν ἐργασίαν,
 καὶ ποδῶν ὄρμον, καὶ παντοίαν ἰδέαν μελῶν. Καὶ
 τὸ ἀσθενὲς ἐκείνο γίνεται ναυπηγὸς καὶ οἰκοδόμος,
 καὶ ἀρχιτέκτων, καὶ παντοίας τέχνης ἐργάτης, καὶ
 στρατιώτης, καὶ ἀρχων, καὶ νομοθέτης, καὶ βασι-
 λεύς. Ἐξ ἀτελῶν (3) πραγμάτων ποιήσας ἡμεῖς· καὶ
 θεός, ἄρα τοὺς πεσόντας ἐγείρει οὐ δύναται; Ὁ τὸ
 εὐτελέστατον οὕτω σωματοκταιν, τὸ πεσὸν σῶμα
 πάλιν ἐγείρει οὐ δύναται; καὶ ὁ τὸ μὴ ὄν πλάσας, τὸ ὄν
 καὶ πεσὸν ἄρα οὐκ ἐγείρει;

quod non erat, id quod est, postquam ceciderit,

Y. Λαθεῖ δὲ μοι νεκρῶν ἀνάστασις φανερὰν ἀπό-
 δεῖξιν ἐν οὐρανῷ καὶ φωτιστοῖσι καθ' ἑκαστον μῆνα
 μαρτυρομένην. Τὸ γὰρ τῆς σελήνης σῶμα παντε-
 λῶς ἐκλείπει, ὡς μὴ ὄτιον αὐτοῦ φαίνεσθαι λοιπὸν,
 πάλιν ἀναπληροῦται, καὶ εἰς ὕπερ ἦν ἀποκαθίσταται.
 Ὑπερ δὲ τελείας τοῦ πράγματος ἀποδείξεως, κατὰ
 περιόδους ἐτῶν ἐκλείπουσα ἡ σελήνη, καὶ εἰς αἶμα
 φανερῶς μεταβληθεῖσα, πάλιν ἀπολαμβάνει τὸ σῶμα
 τὸ φωτεινῶδες (4)· τοῦ Θεοῦ τοῦτο κατασκευάσαντος,
 D ἵνα καὶ σὺ ὁ ἀνθρώπος ὁ ἐξ αἵματος συνεστῶς, τῇ τῶν
 νεκρῶν ἀναστάσει μὴ ἀπιστήσῃς· ἀλλ' ὅπερ ἐπὶ τῆς
 σελήνης βλέπεις, τοῦτο καὶ περὶ σεαυτοῦ πιστεύσῃς.
 Τοῦτοις μὲν οὖν κέρηρος λόγοις πρὸς Ἑλληνας· τοῖς
 γὰρ τὰ ἐγγράφα μὴ παραδεχομένοις, ἀγράφοις (5)

ἀγράφους, sine scriptura. At in Roe et Casaub., ἀμά-
 γους, inexpressibilibus. Vim hujus vocis ignorabant
 librarii. At occurrit aliquando in ecclesiasticis scri-
 ptoribus, verbi gratia, sanctus Irenaeus, lib. 1, cap.
 al. 1, nov. ed. 8, num. 1, ἐξ ἀγράφων ἀναγνωσκον-
 τες, ex iis quae minime in sacris litteris prodita sunt,
 quaedam lectitantes. Auctor Clementinarum, hom. 5,
 num. 38, sic Simonem Magum, Deum aliquem in
 Veteri Scriptura non expressum concludere conan-
 tem inducit: "Ἐτερος ἀγράφος περιλείπεται εἶναι·
 Resat, ut alter in Scriptura non expressus agnosce-
 ndus sit Deus. Quaruplet sanctus Greg. Nyss., tom.
 III Vit. sancti Ephr., p. 594, γραφικῶς λόγους ἀρ-

μάχου τοὺς δούλους, ἐκ λογισμῶν μόνων καὶ ἀποβέ-
λων· τοῦτοις γὰρ, ὅτε τις ἐστὶ Μωϋσῆς γινώσκων,
ὅτε τις ἐστὶν Ἡσαίας, ὅτε τὰ Ἐβραγγέλια, ὅτε Παῦ-
λος.

IA. Μετάθεθί μοι λοιπὸν ἐπὶ Σαμαρείτας, οἱ νό-
μον δεχόμενοι μόνον, προφήτας οὐκ ἐπι καταβέγονται·
οἷς ἀργὸν εἶκοι τὸ παρὸν ἀνάγνωσμα τοῦ ἱερετικῆλ·
προφήτας γὰρ, ὡς Ἰσραὴν, οὐ δέχονται. Πόθεν οὖν περ-
σωμεν καὶ Σαμαρείτας; Ἐλθωμεν ἐπὶ τὰ ἔγγραφα
τοῦ νόμου. Λέγει τοίνυν ὁ Θεὸς πρὸς τὸν Μωϋσῆν·
Ἐγὼ ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ· πάν-
τως ἐστὶ τὸν ὄντων καὶ ὑπεσθηκόντων. Εἰ γὰρ Ἀβραὰμ
τετελεύτηκε, καὶ Ἰσαὰκ (1), καὶ Ἰακώβ· Θεὸς ἐστὶν
ἄρα τὸν μὴ ὄντων. Πότε βασιλεὺς εἶπε, ὅτι βασιλεὺς
εἰμι (2) στρατιωτῶν, ὧν μὴ ἔχει; πότε τις ἐνεδείξατο
πλοῦτον, ὃν μὴ ἐκέκτητο; Δεῖ τοίνυν ὑπεσθῆναι καὶ
Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, ἵνα τῶν ὄντων
Θεὸς ἦ ὁ Θεὸς (3). Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἥμην αὐτῶν, ἀλλ',
Εἰμι. Καὶ οἱ κρῖνοι ἐστὶ, λέγει πρὸς τὸν Κύριον ὁ
Ἀβραὰμ· Ὁ κρῖνον πάσαρ τῆρ γῆρ, οὐ ποιήσει
κρῖνον;

IB. Ἄλλ' ἀντιλέγουσι πρὸς τοῦτο πάλιν οἱ ἀνόητοι
Σαμαρείται, καὶ φασιν, ὅτι τὰς μὲν ψυχὰς ἐγχευρεῖ
μῆναι τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ τοῦ Ἰσαὰκ, καὶ τοῦ Ἰακώβ,
τὰ δὲ σώματα ἀναστῆναι οὐ δύναται. Εἰτα, τὴν μὲν
βάδδον Μωϋσέως τοῦ δικαίου δράκοντα γενέσθαι δύ-
νατον, τὰ δὲ σώματα τῶν δικαίων ζῆσαι καὶ ἀναστῆ-
ναι οὐ δύναται; καὶ τὸ μὲν παρὰ φύσιν ἐγένετο· τὸ
δὲ κατὰ φύσιν οὐκ ἀποκαθίσταται; Καὶ ἡ βάδδος (4)
Ἀαρὼν ἀπομηθεῖσα, καὶ νεκρωθεῖσα, χωρὶς ὁσμῆς
ὀσάτων ἐδλάστησε· καὶ ταῦτα, ὑπόστεγος οὔσα, καὶ
ἐν ἄγρῳ βλαστήσασα· καὶ ἐν ξηρῷ μὲν κειμένη,
ἐν δὲ τῶν ἀρδευομένων πολυετῶς, ἐὰ μὴ νυκτὸς
μετὰ καρπῶν ἀποθούσα. Ἡ βάδδος Ἀαρὼν ἐκ νεκρῶν
ὥσπερ ἀνέστη, καὶ αὐτὸς Ἀαρὼν οὐκ ἐγειρεται;
καὶ ἵνα μὲν τὴν ἀρχιερρωσίνην αὐτῷ διατήρησθαι Θεὸς,
ἐν ἔσπλ' ἐθαυματουργῆσεν· αὐτῷ δὲ τῷ Ἀαρὼν τὴν
ἀνάστασιν οὐ χαρίζεται; Καὶ γυνὴ μὲν παρὰ φύσιν
ἄλας γίνεται, καὶ σὰρξ εἰς ἄλας μεταβάλλεται· σὰρξ
δὲ εἰς σάρκα οὐκ ἀποκαθίσταται; Καὶ στήλη μὲν ἄλδς
γέγονεν ἡ γυνὴ Λὼτ, ἡ δὲ γυνὴ τοῦ Ἀβραὰμ ἄρα οὐκ
ἀνάσταται; Ποῖα δὲ δυνάμει μεταβλήθη ἡ χεὶρ τοῦ
Μωϋσέως, ἡ (5) καὶ ὑπὸ μίαν ὥραν ἐγένετο ὡς χιὼν,
καὶ πάλιν ἀποκατέστη; πάντως ὅτι τῷ θεῷ προ-

pituras non recipiunt, armis e Scriptura non sum-
ptis decerta, ex ratiocinationibus solis et demon-
stratiouibus. His enim, neque quis sit Moyses, nec
quis Isaia compertum; nec Evangelia, nec Paulus
cogniti *.

XI. Transi nunc, queso, ad Samaritas, qui cum
solum legem recipiant (6), prophetas præterea non
admittunt: quæia idcirco inefficax videtur, præsens
quæ in manibus est ex Ezerchiele lectio; prophetas
enim, ut dixi, nullo loco habent. Unde igitur fidem
Samaritis quoque faciemus? Veniamus ad scripta
legis. Dicit igitur Deus ad Moysen: *Ego, Deus
Abraham, et Isaac, et Jacob* *; viventium dubio
procul et subsistentium. Si enim Abraham [totus]
mortuus est, et Isaac, et Jacob; Deus igitur est
non existentium. Ecquando rex dixit regem se esse
militum quos non habeat? Equis ostentavit ali-
quando divitias quas non possideret? subsistere
igitur necesse est et Abraham, et Isaac, et Jacob,
ut Deus rerum quæ existant sit Deus. Non enim
dixit, *Eram eorum* [Deus], sed, *Sum* *. Quod
vero sit iudicium, dicit ad Dominum Abrahamus:
Qui iudicat omnem terram, non faciet Samaritas *.

XII. Verum ad hoc contra exordēs Samaritæ
rursus aiunt: Animas revera Abrahamæ, Isaacæ et
Jacobi remanere nihil repugnat; corpora autem
resurgere non possunt. Scilicet: virgam iusti Moy-
sis draconem fieri possibile fuit: * iustum vero
corpora vivere et resurgere non poterunt? et illud
quidem prius præter naturam factum est: hoc autem,
quod est consentanea naturæ instauratio,
non fiet? Virga quoque Aaron excisa et mortua
sine aquarum odore floruit *; et sub tecto quamvis
inclusa, tamen quæ in agris oriri amant germina
protulit: cumque in aridīs faceret locis, cuius no-
tis spatio una cum fructibus edidit ea, quæ irri-
gatæ arbores post multos annos parturient. Aaronis
virga velut ex mortuis surrexit, et ipse Aaron non
resurget? anque ut summum ipsi sacerdotium con-
servaret, in ligno miraculum edidit Deus: ipsi au-
tem Aaroni resurrectionem nou impertiet? Mulier
præter naturam sal efficitur, et caro in salem trans-
mutatur *; caro vero in carnem non reparabitur?
et cum salis statua effecta sit quæ Loti uxor erat,
Duxor Abrahamæ non resurget? Quali virtute com-
mutata est manus Moysis, quæ unius horæ mo-

* Vid. cat. 12, n. 27. * Exod. iii, 6. * ibid. * Gen. xviii, 25. * Exod. iv, 3. * Vid. cat. 4, n. 30.
* Num. xvii, 8. * Gen. xii, 26.

pellat sermones Scripturarum testimoniis roborata:
innumeri quoque alii testes produci possunt.

(1) Καὶ Ἰσαὰκ. Codd. Roë et Casaub., καὶ ὁ
Θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ. Ita repetitur vox
Θεὸς tripliciter, sed absque articulis, in tribus Exodi
versiculis ad marginem citatis, et in Evangelio
Matthæi cap. xxi, v. 32, ubi reperitur articulis.

(2) Βασιλεὺς εἰμι. Codd. Ottob. duo, Roë et Ca-
saub., ἐστὶ habent loco εἰμι. Vulgatam lectionem
quæ Scripturæ stylis, cui se conformat Cyrillus,
similis est, mutare nolui.

(3) Θεὸς ἦ ὁ Θεός. Articulus ὁ hic necessarium

addimus ex codd. Roë et Casaub., item vocem ὅτι
ex iisdem ante hunc.

(4) Καὶ ἡ βάδδος, etc. Hæc de Aaronis virga
transcribere videtur sanctus Nilus, lib. 1, epist. 113,
et lib. iii, epist. 53.

(5) Ἡ χεὶρ. Deest relativum ἡ in codd. Roë, Ca-
saub. et Coisl.; deest vero καὶ in Bodl.

(6) Solum legem recipiant. Id de Samaritis omnes
testantur auctores. Ex Philastr., hæres. lxxvii, nisi
mendum est, quatuor solum libros recipiebant.
Hodierni Samaritæ Josue librum agnoscunt.

mento facta est velut nix, et iterum pristino statui reddita¹¹? ex divino imperio sane. Ergone imperium illud olim efficax, sua jam vi et efficacitate cecidit?

291 XIII. Unde vero in totum ab initio factus est homo, o omnium hominum stolidissimi Samaritæ? Accedite ad primum Scripturæ librum, quem vos etiam suscipitis. *Et finxit hominem Deus, pulverem de terra*¹²; pulvis in carnem transmutatur, et caro in carnem rursus non instauratur? Rogandi etiam estis, undenam cæli, terra, et maria subistere? unde sol, luna et sidera? quomodo ex aquis volucres, et natantes animantes? et quonam modo e terra animalia omnia¹³? ¹⁴ Tam multa rerum millia ex nihilo ad existendi sortem transducta sunt: et nos homines qui impressam illius imaginem habemus, non resurgemus? Vere incredulitatis plena tota ea res est. Et multis capitibus condemnantur credere detrectantes: quando videlicet Abraham Domino dicat: *Qui iudicat omnem terram*¹⁵; qui autem legem condiscunt, increduli maneant; quando scriptum sit quod e terra sit homo¹⁶; qui vero legunt, fidem abnegent.

XIV. Et hæc quidem adversum illos, qui infidelium ex numero sunt: quæ vero ex prophetis desumuntur, nobis sunt apta qui credimus. Quoniam vero etiam uonnulli qui prophetis utuntur (1), his quæ scripta sunt non credunt; proferturque nobis illud [Davidicum], *Non resurgent impii in iudicio*¹⁷; illud quoque, *Si enim descenderit homo in infernum, non amplius ascendet*¹⁸; et illud, *Non mortui laudabunt te, Domine*¹⁹ (his enim quæ recte scripta sunt, prave abutuntur), optimum fuerit obiter et quantum nunc licet, illis occurrere. Si enim dicitur, *Impii non resurgent in iudicio*, hoc significatur, quod non in iudicio, sed in condemnatione resurrecturi sint; non enim Deo multa

Α τάγματι. Εἶτα, τότε μὲν τὸ πρόσταγμα ἰσχυρὸν, νῦν δὲ οὐκέτι ἰσχυρὸν;

Π'. Πόθεν δὲ καὶ ἄνω ἐξ ἀρχῆς ἐγεννήθη (2) ὁ ἄνθρωπος, ὃ πάντων ἀνθρώπων ἀνοητότατος Σαμαριταί; "Ἐλθετε ἐπὶ τὸ πρῶτον βιβλίον τῆς Γραφῆς, ὃ καὶ ὑμεῖς καταδέχεσθε· Καὶ ἔπλασεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, χεῖρ ἀπὸ τῆς γῆς. Χοῦς εἰς σάρκα μεταβάλλεται, καὶ σὰρξ εἰς σάρκα οὐ πάλιν (3) ἀποκαθίσταται; Ἐρωτητέον δὲ ὑμᾶς, πόθεν ὑπέστειραν οἱ οὐρανοὶ, καὶ γῆ, καὶ θάλασσα; πόθεν ἥλιος, καὶ σελήνη, καὶ ἀστέραι; πῶς ἐξ ὕδατων τὰ πετεινὰ καὶ τὰ νηκτά; καὶ πῶς ἀπὸ γῆς τὰ ζῶα πάντα; Τοσαῦτα μυριάδες ἐκ τοῦ μὴ ὄντος (4) εἰς τὸ εἶναι παρηγήθησαν· καὶ ἄνθρωποι ἡμεῖς, οἱ τὸ κατ' εἰκόνα ἔχοντες, ἄρα οὐκ ἀναστήσομεθα; Ἀληθῶς ἀπιστίας τὸ πρῶμα πεπλήρωται, καὶ πολλὴ κατάγνωσις τῶν ἀπιστούντων· ὅταν Ἀβραὰμ λέγῃ πρὸς τὸν Κύριον, Ὁ κριτὴρ πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ ἀπιστοῦν (5) οἱ μαρθάνοντες τὸν νόμον· ὅταν γέγραπται, ὅτι ἐκ γῆς ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἀπιστώσιν οἱ ἀναγινώσκοντες.

ΙΔ'. Ἐκείνοις μὲν οὖν ταῦτα τοῖς ἀπίστοις· τὰ δὲ ἐκ προφητῶν, ἡμῖν τοῖς πιστεύουσιν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῖς προφήταις κεχρημένοι τινὲς, ἀπιστοῦσι τοῖς γεγραμμένοις, καὶ προφέρουσιν ἡμῖν ἐκεῖνον τὸν, *Ὅτι ἀναστήσονται οἱ ἀσεβεῖς ἐν κρίσει*· καὶ τὸ, *Ἐὰν γὰρ καταθῆ ὁ ἄνθρωπος εἰς ἅδην, οὐκέτι οὐ μὴ ἀναθῆ*· καὶ τὸ, *Ὅχι οἱ νεκροὶ ἀνέσονται σε, Κύριε* (τοῖς γὰρ καλοῖς γεγραμμένοις συγκρίχεται κακῶς)· καλὸν ἐν παραδοξῇ, καὶ ὡς ἐγχεροῦν νῦν, ἀπαντήσαι πρὸς αὐτούς. Ἐὰν γὰρ λέγῃ, *ὅτι Ἀσεβεῖς οὐκ ἀναστήσονται ἐν κρίσει*, τοῦτο ἄλογοι, ὅτι οὐκ ἐν κρίσει, ἀλλ' ἐν κατακρίσει. Οὐκ ἐξέταστος πολλῆς ἐστὶ χρεῖα τῷ Θεῷ, ἀλλ' ἅμα τῷ ἀναστήναι τοὺς ἀσεβεῖς, ἀκολουθεῖ καὶ τῆς τιμωρίας. Καὶ

¹¹ Exod. iv, 6, 7. ¹² Gen. ii, 7. ¹³ Gen. i, 1 sqq. ¹⁴ Vid. sup. n. 6. ¹⁵ Gen. xviii, 25. ¹⁶ Gen. i, 20; iii, 19. ¹⁷ Psal. i, 5. ¹⁸ Job vii, 9. ¹⁹ Psal. cxiii, 17.

(1) *Nonnulli qui prophetis utuntur.* Propositis aibh, sup. num. 1, triplicis generis hostilias, Græcis qui nullas Scripturas recipiunt, Samaritis, qui solum Pentateuchum, et hæreticis; postquam duo priora genera confutavit, ad tertium ex sua ipsius divisione aggreditur. Verum omnes illi hæretici, quos notavimus ut resurrectionis hostes, si Originistas exceperis, vetus Testamentum repudiabant: quanquam eo iuterlum, sive ad oppugnandos propriis armis Catholicos, seu ad conciliandum nonnullam suis opinionibus auctoritatem, utebantur; quod ex scriptis Irenæi patet. Origenes apud Epiphani., hæres. LXIV, num. 10, testatur hoc loco, *Non resurgent impii in iudicio*, simpliciores quosdam ex fidelibus usos, negasse malos resurrectionis composites futuros; ad Epiphanium, num. 9 et 11, Originem, in hac ipsa oratione qua simplices illos refellit, resurrectionem variis arguentibus evertisse contendit. Hos igitur, vel Originistas, in hac oratione refellit Cyrillus.

(2) *Ἐγεννήθη.* Roe et Casaub., ἐγένετο, nulla de causa mutatum. Nam de formatione Evæ ex Adamo, et hominis ex luto loquens, verbo γεννᾶ-

σθαι utitur cat. 12, num. 29. Hac ipsa catechesi num. 8, de formatione phœnicis, κακῶς τις γεννᾶται, quo in loco iidem codd. habent, γίνεται. Vide cat. 2, n. 4.

(3) *Ἰδ. ἴδ.* Hanc vocem addidimus ex codd. Coisl., Roe, Casaub., Grod. Infra, loco καὶ θάλασσα, Octob., Coisl. et Grod., ἢ θάλασσα. Linea sequenti pro τὰ πετεινὰ καὶ τὰ νηκτά, Roe, et Casaub., τὰ πτηνὰ, καὶ τὰ κτήνη. Eodem modo Genovef. loco νηκτά, habet κτήνη, jumenta; sed vitiose ex transpositione litterarum factum istud ex altero.

(4) *Ἐκ τοῦ μὴ ὄντος.* Coisl., ἐκ τοῦ μὴ εἶναι. Sup. num. 6, scripsit etiam, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος. Infra loco τὰ κατ' εἰκόνα, scripsimus, τὸ κατ' εἰκόνα, ex eod. Roe, Casaub., Octob. 1, Colb. et Bodl., et simili loco cat. 14, n. 10, τὸ μὴ κατ' εἰκόνα: at Coisl. et Octob. 2 habent, οἱ κατ' εἰκόνα ὄντες, ἄρα, &c.

(5) *Ἀπιστώσιν.* Hic Roe et Casaub., et lineis infra post duabus, iidem cum Coisl. et Colb. ferunt, ἀπιστοῦσι. Ante γέγραπται ex omnibus præfatis codd. et Octob. loco ὅτι, scripsimus ὅταν, ut responderet superiori, ὅταν Ἀβραὰμ λέγῃ

ἐν λέγει, ὅτι *Ὁὐχ οἱ νεκροὶ ἀνέσονται σε, Κύριε*, ἄ οὗτος δηλοῦν, ὅτι τῆς μετανοίας καὶ τῆς ἀφάρσεως, ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ μόνον τὴν προθεσίαν ἐχοῦντες, ἐφ' ἣ καὶ οἱ ἀπολαύοντες ἀνέσονται σε· οὐκ ἔστι (1) μετὰ θάνατον λοιπὸν τοὺς ἐν ἁμαρτίας τελευτήσαντας ὡς εὐεργετήσαντα αἰνεῖν, ἀλλὰ ἀποδύρεσθαι· ἔστι γὰρ αἰὼς μὴ τῶν εὐχαριστούντων, ὀδύρης δὲ τῶν μαστιζομένων. Οἱ μὲν οὖν δίκαιοι τότε αἰνοῦσιν, οἱ δὲ τελευτήσαντες ἐν ἁμαρτίας, καίρων λοιπὸν ἐξομολογήσεως οὐκ ἔχουσι.

IE'. Περὶ δὲ τοῦ (9). *Ἐὰν καταβῇ ἄνθρωπος εἰς ᾄθνην, οὐκέτι οὐ μὴ ἀναβῇ· βλέπει τὴν ἀκολουθίαν· γέγραπται γάρ· Οὐκέτι οὐ μὴ ἀναβῇ, οὐδ' οὐ μὴ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν ἴδιον οἶκον* (5). Τοῦ κόσμου B δὲ οἶκου παρερχομένου, καὶ πάσης οἰκίας διαφθειρομένης· πῶς εἰς τὸν ἴδιον οἶκον ἐπανελύσεται, καὶ νῆς λοιπὸν γινόμενης ἄλλης γῆς; ἐχρήν δὲ αὐτοὺς ἀποῦσαι τοῦ ἰώδ λέγοντος· *Ἔστι γὰρ δένδρον* (4) *ἐλάξ· Ἐὰν γὰρ ἐκκοπῇ, πάλιν ἐπανθήσει* (5)· καὶ *ὁ ῥόδαμος αὐτοῦ οὐ μὴ ἐκλείπῃ· Ἐὰν γὰρ γρηῶσῃ ἐν γῆ ἢ ῥίζα αὐτοῦ, ἐν δὲ πέτρα τελευτήσῃ τὸ στέλεχος αὐτοῦ· ἀπὸ ἑσπέρης ὕδατος ἀρθήσει, ποθήσει δὲ ὀρισμὸν ὡς περὶ δέφυτον· Ἄρθῃ δὲ τελευτήσας, φηγετο· πεσὼν δὲ βροτὸς, οὐκέτι ἔστιν;* Μόνον γὰρ οὐχί (6) ὕσσωπων, καὶ ἐπιπυμῶν (οὗτω γὰρ ἀναγνωστέον ἐρωτηματικῶς τὸ, *οὐκέτι ἔστιν;*) Ἄρα γὰρ, ῥοσὶ, ἐπιλον πίπτοντας καὶ ἔγειρομένους, ἄνθρωπος αὐτῆς, δι' ὃν τὰ ἔλλα γίνονται, οὐκ ἔγειρεται; Καὶ ἴνα μὴ νομίσης με βιάζεσθαι, ἀνάγκη τὸ ἀκόλουθον. Μετὰ γὰρ (7) τὸ

“ Job vii, 9. ” *ibid.* 10. ” *II Petr.* iii, 13.

(1) *Ὁὐκ ἔστι*. Ita restituimus ex codd. Ottobon. ambobus, Roe, Casaub., et vet. Genov., cum ante haberetur οὐκ ἔστι, nulla vel deficiente admodum constructione. Haec autem insulse Rivetus ad purgatorii sublationem trahit: cum de peccatis mortalibus nullum in purgatorio penitendi locum esse Catholicis fateantur; ad leviora peccata poenis post mortem in quodam exsilii loco expiari docet auctor, cat. 23, num. 10.

(2) *Περὶ δὲ*, etc. Δὲ pro γὰρ ex Roe et Casaub. restituimus.

(3) *Εἰς τὸν ἴδιον οἶκον*. Pro οἶκον codd. Coisl., Roe, Casaub., Genov. scriptum habent, τόπον· ac (Genovef. excepto) addunt οὐκέτι post ἐπιστρέψῃ· at οἶκον legisse Cyrillum sequentia perspicuum faciunt, πάσης οἰκίας διαφθειρομένης, πῶς εἰς τὸν ἴδιον οἶκον ἐπανελύσεται; Post quae verba, loco καὶ νῆς, posuimus καὶ νῆς, ex Ottob. utroque, Roe, Casaub., et Grod.; ἄλλης quoque addidimus ex duobus prioribus codd.

(4) *Ἔστι γὰρ δένδρον*. Haec et sequentia, quae Jobi testimonium spectant, suo more transcribit Rufinus *Exposit.* in *Symbol.*, cuius in hoc loco emendando, auctoritate sumus adjuvi.

(5) *Πάλιν ἐπανθήσει*, etc. In hoc contextu Jobi nonnulla correximus, et interpolationem editorum Cyrilli exemplarium nonnullis locis mutandam existimavimus. Ac primum, loco ἐκλείπει, scripsimus ex Coisl. et Ottob., juxta LXX, ἐκλείπει· deinde vocem ἔστι post ῥίζα αὐτοῦ, quae neque LXX est, neque a codd. Ottobonianis duobus, Coisl., Roe, Casaub., et Grod., neque a Rufino agnoscitur, expun-

opus est indagazione, sed, simul ut resurgens impii, consequenter eos supplicia. Et si dicitur: *Non mortui laudabunt te, Domine*, hoc designatur, quod constituto tantum in hac vita penitentiae ac remissionis spatio, de quo ii qui fruentur, *laudabunt te*; morte obita, iis qui in peccatis decesserint, jam non licebit tanquam beneficio affectis laudare, sed deplorare duntaxat. Est enim laus eorum qui gratias agunt; deploratio vero, eorum qui verberibus caeduntur. Igitur tunc justis laudaturi sunt; qui vero in peccatis obierint, deinceps confessionis tempus non habebunt.

XV. De illo vero contextu, *Si descenderit homo 292 in infernum, non amplius ascendet*; vide consequentia; scriptum est namque: *Non amplius ascendet, nec revertetur in propriam domum*. Cum enim universus mundus transiturus sit, et omnis domus destruenda: quomodo in propriam domum revertetur, facta in posterum alia tellure nova? oportebat vero illos exaudire Jobum alienum: *Est enim arbori spes: nam si exciderit, rursus reflorescet, et ramus ejus tener non deficiet. Si enim semuerit in terra radix ejus, et in petra moriatur truncus ejus; ab odore aquae florescet, et faciet messem tanquam nuper plantata. Vir autem mortuus num abiit: cadens vero mortalis non est amplius*? Quasi pudorem ingerens et increpitans: (sic enim legendum est per interrogationem illud, *Non est amplius?*) Cum enim, inquit, lignum cadat et resurgat, num homo ipse, propter quem facta sunt ligna, non resurget? Atque ut ne me vim loco affe-

“ Job xiv, 7-10.

ximus: sicque ex eisdem vocem ῥίζα cum γρηῶσῃ male virgula separataim, conneximus. Consequenter loco τελευτήσῃ, nullo quamvis codice suffulti, τελευτήσῃ juxta LXX, ex Grodocii et Rufini versione, ne scripsimus; alioqui turbata et imperfecta erit hujus loci constructio. Quod notat Cyrillus, et post eum Rufinus, verba, *πεσὼν δὲ βροτὸς οὐκέτι ἔστιν*, per interrogationem legenda esse, nullum sive in Hebraica veritate, sive in LXX virorum interpretatione, interrogationis ad sensum Cyrilli apponendae exstat vestigium. Contra legitur in Heb. et Vulg. *Ubi, quae, est?* quasi integram et irreparabilem hominis semel mortui consumptionem significet auctor. Sed eadem huic loco accommodanda interpretatio, quam Cyrillus alteri ejusdem Jobi loco, *Si descenderit homo in infernum*, etc. hujus numeri initio adhibuit: nempe hominem mortuum amplius non esse in hominum, qui ad consuetudinem vitae redire possint, numero. Loca autem duo, *Si mortuus fuerit homo, rivet, et, Exspecto donec rursus fam*, non alium praeter resurrectionis generalis sensum, juxta LXX interpretes lecta, habere videntur. Sed in Hebraeo et Vulgata aliam vim habent: nempe de nullo hominis semel mortui ad communem hominum vitam reditu intelliguntur.

(6) *Μόνον γὰρ οὐχί*. Deest γὰρ in codd. Coisl. et Grod., at est in omnibus mss. aliis, atque omnino Cyrilliani styli est; ut potius in paucis erasum, quam in pluribus intrusum videatur.

(7) *Μετὰ γὰρ*. Illud γὰρ addidimus ex Coisl., Roe, Casaub. et Grod.

interrogando dixit : *Cadens vero mortalis non erit amplius?* ait : *Si enim mortuus fuerit homo, vires; statimque subdit : Exspecto donec rursus fiam* *; et alibi rursus : *Qui super terram resuscitaturus est pellem meam, quæ istos labores exantlat* **. Isaias vero propheta ait : *Resurgens mortui, et excitabuntur qui in monumentis sunt* **. Apertissime vero, qui nunc est in manibus Ezechiel propheta dicit : *Ecce ego aperiam sepulchra vestra, et educam vos de monumentis vestris* **; et Daniel dicit : *Multi eorum qui dormiunt in aggesto terra, resurgent; alii in vitam æternam, alii in ignominiam sempiternam* **

XVI. Multæ quoque Scripturæ de mortuorum resurrectione testantur; sunt enim ea de re plures aliæ sententiæ dictaque. Nunc vero, memoriam dntaxat uti refreicant, cursim præterimus Lazari post quadriduum resurrectionem **. Prætervolamus etiam, propter temporis brevitatem, viduæ filium excitatum **. Et mentione tantum injecta, commemoretur nunc obiter principis Synagoga filia **: dicaturque scissas fuisse petras, et multa corpora sanctorum qui dormierant, excitata esse, monumentis 293 patefactis **. In primis vero in memoriam rpeat, Christum a mortuis resurrexisse. Præterivi Eliam et filium viduæ ab ipso suscitatum **: et Elisæum, qui semel et iterum suscitavit, et dum viveret, et post mortem **: vivas resurrectionem per snam ipsius animam operatus est; ut autem non animæ solum iustorum honorarentur, sed crederetur etiam in iustorum corporibus jacere vim penitus insitam; projectus in monumentum Elisæi

** Job xiv. 14. ** Job xix. 25, 26. ** Isa. xlvii. xi. 30-34. ** Luc. vii. 15, 16. ** Math. ix. 25. ** IV Reg. iv. 52 seqq.

(1) *Ὁ μέλλων ἐπὶ τῆς*. Roe et Casaub., ἀπὸ τῆς.

(2) *Ὁ παρών*. Participium παρών addidit ex Roe, Ottob. utroque, Casaub. et Coisl., ut habetur supra num. 11.

(3) *Ἐν ὑπομνήσει δέ*. Particulam δέ ascripsi mus ex codd. Roe, Casaub. et Grod. Linea sequenti valde suspicamur τετραήμερον legendum esse, ut videtur legisse Grodecius, ut et habetur cat. 4, num. 9. Nonne autem potuit scribere τετραήμερον ἀνάστασαν, ut cat. 20, num. 4, τρίτημερον ταφῆν * et cat. 4, num. 12, Χριστὸς τρίτημερον ἐγγύηται *.

(4) *Παραφέρθη νῦν*. Vocem νῦν adiecimus ex codd. Ottob. 2, Coisl., Roe et Casaub.; at post ἀρχισυναγώγος, voces ὑπομνήσεως τε μόνης, libroriorum oscitantia repetitas, amovimus amborum Ottob. et aliorum codd. præff. Grod. vers. auctoritate. Tantum in Ottob. 2 habetur, μόνον λεγέσθω. Post, loco σχιθῆναι, scripsimus σχισθῆναι.

(5) *Προηγουμένως δέ*. Particulam δέ loco καὶ positimus iuxta Coisl., Coib., Grod., et Morel. Utrumque tamen legitur apud Roe et Casaub., μνημονεύεσθω δέ καὶ προηγουμένως.

(6) *Τμηθῶσι*. Roe et Casaub. sing. num., τμηθῆ τῶν δικαίων ψυχῆ, anima iustorum honoretur. Coisl. paulo diverse, πιστευθῆ τῶν δικαίων ζωῆ, ut ne soli iustorum vitæ crederetur. Totum porro hunc locum usque ad numeri finem, quo sanctorum reliquiarum vis commendatur, ab impostore quodam Cyrilli textu immismissum pronuntiat Rivetus.

επιπῶν ἐρωτηματικῶς, *Περίω δὲ βροτῶς οὐκ ἐστίν;* λέγει· *Ἐὰν γὰρ ἀποθάνῃ ἄνθρωπος, ἔσται· καὶ ἐκ τούτου λέγει· Ὑπομνήσω εὖς ἂν πάλιν γένομαι· καὶ ἀλλοχθῶ πάλιν· Ὁ μέλλων ἐπὶ τῆς (1) ἀναστήσει τὸ δέσμα μου, τὸ ἀναλίσσει ταῦτα.* Ἡσαίας δὲ ὁ προφήτης φησὶν· Ἀναστήσονται οἱ νεκροί, καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις· σαφέστατα δὲ ὁ παρὶν (2) προφήτης Ἰεζεκιὴλ λέγει· Ἰεσοῦ ἐγὼ ἀνοίξω τὰ μνημεία ὑμῶν, καὶ ἀνάξω ὑμᾶς ἐκ τῶν μνημῶν ὑμῶν· καὶ ὁ Δαυὶδ λέγει· Πολλοὶ τῶν καθευδόντων ἐν τῆς χώματι, ἀναστήσονται· οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς ἀσχύνην αἰώνιον.

17. Καὶ πολλὰ Γραφαὶ μαρτυροῦσι περὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως· ἐστὶ γὰρ ἄλλα πλείονα ῥητὰ περὶ τούτου. Ὡς ἐν ὑπομνήσει δὲ (3) μόνη, νῦν παρατρέχονεν τὴν τοῦ Λαζάρου τετραήμερον ἀνάστασιν· παρατρέχονεν δὲ, διὰ τὸ τῆς ὥρας ἐλάττω, καὶ τὸν ἰδὸν τῆς χήρας τὸν ἐγγηγεμένον. Ὑπομνήσεως τε μόνον ἔνεκεν παραφέρθη νῦν (4) καὶ ἡ θυγάτηρ τοῦ ἀρχισυναγώγου· λεγέσθω καὶ τὸ σχισθῆναι τὰς πέτρας, καὶ τὸ πάλκα σώματα τῶν κεικοιμημένων ἀγίων ἐγερθῆναι, τῶν μνημείων ἀνοικθῆναι. Προηγουμένως δὲ (5) μνημονεύεσθω, ὅτι Χριστὸς ἐκ νεκρῶν ἐγγύηται. Παρῆλλον τὸν Ἥλιαν, καὶ τὸν ἰδὸν τῆς χήρας τὸν ἐγερθῆναι ὑμᾶς αὐτοῦ· καὶ τὸν Ἐλισσαίου, τὸν δις ἐγειραντα, ἐν τε τῷ ζῆν, καὶ μετὰ τὸ τελευτήσαι αὐτόν. Ζῶν μὲν γὰρ ἐνήργητος τὴν ἀνάστασιν, διὰ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς· ἵνα δὲ μὴ μόνον τιμηθῶσι (6) τῶν δικαίων αἰ ψυχαί, πιστευθῆ δὲ, ὅτι καὶ ἔγκαιται ἐν τοῖς τῶν δικαίων σώμασι δύναμις, ὁ βίβελς ἐν τῷ μνημείῳ τοῦ Ἐλισσαίου νεκρῶς, τοῦ

19. ** Ezech. xxxviii. 12. ** Dan. xii. 2. ** Joan. xii. 19. ** Matth. xxvii. 51-53. ** III Reg. xviii. 19 seqq.

Rationem rogas. Quia namque Cyrillus cat. 17, num. 30 et 31, miracula per Paulum, et sudaria ejus ac semicinctia in facta, virtuti et efficaciam Spiritus sancti tribuit. Quasi alteri causæ in hoc loco adjudicat vim, quam sanctorum corporibus insitam dicit. Atqui in hoc numero utraque conjungit auctor; et ex vi sudariorum Pauli colligit et concludit fortiori causa vim corporum ipsorum. Cum igitur illam Spiritui sancto tribuat, hanc quæque eidem causæ ab eo assignari concludendum erat; nec temere sollicitandi locus, cui similis innumeris in aliis ecclesiasticis auctoribus passim existunt. Vim reliquiarum sanctarum Patres omnes agnoscunt: causam alii, ut Aster. Amasen. hom. *In sanctos martyres*, Auct. Combef. tom. 1, pag. 203, refundunt vel in ipsos sanctos, qui in impuros spiritus vim suam exercent; vel in angelos, qui ad bonorem sanctorum ipsorum sepulchris assident; alii, numero plures, in Spiritum sanctum eisdem reliquiis sua vi assistentem. Ita Chrysost. hom. 42 *In sanctum Ignatium*, sub finem; sanctus Ephraem oratione *In omnes martyres*, pag. 741; Damasc. orat. 1. *De imaginibus*, num. 19, pag. 316; sanctus Paulinus epist. 32, num. 8; et Natali 2 *In sanctum Felicem*, carm. 302, et Natali 13, carm. 579, etc. Nec diverse illæ sententiæ secum pugnant, sed priores proximam, posterior causam ultimam assignat; nam nec sancti, nec angeli quidquam possunt circa Spiritus sancti virtutem.

νεκροῦ σώματος τοῦ προφήτου ἐραφόμενος, ἐζωοποιήθη. Καὶ τὸ σῶμα τοῦ προφήτου τὸ νεκρὸν ἀπέτελεσε ψυχῆς ἔργον· καὶ τὸ τελευταῖον καὶ κείμενον ζωὴν παρέσχε τῷ τελευταίῳ· καὶ παρασχὼν τὴν ζωὴν, αὐτὸ ὁμοίως ἐμεινεν ἐν νεκροῖς. διὰ τί; ἵνα μὴ ἐξαναστάτος Ἑλισαῖος, τῆ ψυχῆς μόνῃ προσγραφῆθὲ τὸ πρᾶγμα· θευχθῆ δὲ, ὅτι καὶ ψυχῆς μὴ παρούσης, ἐγκρατεῖ τις δύναμις τῶν τῶν ἁγίων σώματι, διὰ τὴν ἐν τοσοῦτοις ἔτεσιν ἐνοικήσασαν ἐν αὐτῷ δικαίαν ψυχὴν, ἥς ὑπέρβημα γέγονε. Καὶ μὴ ἀπιστώμεν, νήπιος, ὡς μὴ γεγεννημένου τούτου. Εἰ γὰρ σουδάρια καὶ σημηκίνθια, τὰ ἐξῶθεν ὄντα, τῶν σωμάτων ἀπτόμενα τῶν νοσούντων, ἤγειρε τοὺς ἀσθενεῖς· πῶσῳ μᾶλλον αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ προφήτου ἤγειρε τὸν νεκρὸν;

ΙΖ'. Καὶ ἐνῆν μὲν πολλὰ εἰπεῖν εἰς ταῦτα, καθ' ἕκαστον (1) ἐξηγουμένους τῶν γεγεννημένων πραγμάτων τὸν παράδοξον. διὰ δὲ τὸν κάματον τὸν προγεόμενον ὑμῖν, ἐκ τε τῆς ὑπερβέσεως τῆς νηστείας τῆς Παρασκευῆς, καὶ τῆς ἀργυπνίας· ἐκείνα μὲν τέως ἐν παραδρομῇ λελέχθω, ὅι' ὀλίγων ἐσπαρμένα· ἵνα ὑμεῖς, καλλίστης γῆς δίκην δεξάμενοι τὸν σπέρρον, καρποφορήσητε πλατύνοντες. Μνημονεύσθω δὲ (2), ὅτι καὶ οἱ ἀπόστολοι νεκροὺς ἤγειραν· Πέτρος μὲν, ἐν Ἰόπη Ταβιθά· Παῦλος δὲ, Εὐτυχὸν ἐν Τρωάδι· καὶ οἱ λοιποὶ πάντες ἀπόστολοι, εἰ καὶ μὴ πάντα γράραται τὰ ὑπ' ἑκάστου θαυματουργηθέντα. Μνημονεύετε δὲ τῶν ἐν τῇ πρώτῃ πρὸς Κορινθίους εἰρημένων ἀπάντων, ὧν ἔγραψεν ὁ Παῦλος πρὸς τοὺς λέγοντας· Πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; ποῖω δὲ σώματι ἔρχονται; καὶ ὅτι, *Εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ ὁ Χριστὸς ἐγήγερται*· καὶ ὅτι *ἀρρονας* ἐκέλευσε, τοὺς μὴ πιστεύοντας· καὶ πῶς τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας, τῆς περὶ νεκρῶν ἀναστάσεως· καὶ ὅτι πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἔγραψεν· *Ὅθι θέλωμεν δὲ ὑμᾶς ἀγαθὴν, ἀδελφοί, περὶ τῶν νεκροποιημένων, ἵνα μὴ λυπήσθε καθὼς καὶ οἱ λοιποί, οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα*, καὶ τὰ ἐξῆς ὅλα· μάλιστα δὲ τὸ, *καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρώτον. οἱ σπὴν non habent*, et quæ sequuntur universa; maxime vero dicti hujus: *Et mortui in Christo resurgent primum*"

¹ IV Reg. xiii, 21.

² Act. xix, 42.

³ Vid. cat. 7, n. 16.

⁴ Act. ix, 36-42.

⁵ Act. xx, 7-12.

⁶ I Cor. xv, 35 seqq.

⁷ Ibid. 46.

⁸ I Thess. iv, 12-15.

(1) *Kath' ἕκαστον*. Mendum erat in editis, καθ' ἕκαστην, quod correximus ex mss. Octob. utroque, Coisl., Roe, Casaub. Ambo posteriores una cum Genovef. habent, ἐξηγουμένους.

(2) *Μνημονεύσθω δὲ*. Illic particula δὲ ex Coisl., mss. Casaub. et Grod. a nobis adjecta.

(3) *Superpositione, tum ex vigilia, etc.* Ecclesiasticam vocem τῆς ὑπερβέσεως, recepta apud Latinos interpretatione, *superpositionis* vocabulo reddidimus. Ea significabant veteres, ut cuius notum est, jejunium in duos vel plures dies aliusque cibo continuatum. Cum porro major hebdomada austerioribus jejunii observaretur, plures erant, qui vel totam hebdomadam, vel quatuor, vel tres, vel duos, nimirum Parasceves et Sabbati sancti dies, prorsus jejuum transigerent, ut testatur sanctus Irenæus apud Euseb. lib. v *Hist.*, cap. 24, et alii. Commendabatur maxime continuatum feræ sextæ et Sabbati sancti jejunium, ut videtur est *Const. apost.* lib. v, cap. 18. Illud Hierosolymis observatum fuisse patet,

A mortuus, mortuum prophetæ corpus attingens, vitam concepit". Mortuum prophetæ corpus, id quod animæ videbatur opus esse, perfecti; quodque mortuum jacebat, mortuo vitam dedit; et quod vitam dabat, ipsum in mortuis similiter ut ante remansit. Qua de causa? Utne, si resurrexisset Elisæus, animæ ejus soli factum illud imputaretur, et ut ostenderetur, absente etiam anima inesse vim quamdam ac potestatem corpori sanctorum, propter animam justam quæ tot annos in eo inhabitaverit, ejusque usa sit ministerio. Neque fidem ei rei, quasi non ita sit, inepti detrahamus: si enim sudaria et semicinctia quæ exterius adhærent, ægrotantium corporibus applicata infirmos erigebant": quanto magis ipsum prophetæ corpus mortuum excitavit!

XVII. Atqui essent alia multa in hæc dicenda, si hujusmodi factorum admirabilitatem secundum singula adjuncta persequeremur; sed propter precedentem quem sustinuitis, tum ex jejunii Parasceves superpositione (3), tum ex vigilia, labore; hæc interim velut in transcurso dicta sunt: "paucis jactis seminibus, uti vos bonæ instar telluris semen concipientes, illud dilataudo explicandoque fructum feratis". Memoria vero repetatur quod et apostoli mortuos excitaverunt: Petrus in Joppe Tabitham, Paulus Eutychem Troade", et reliqui omnes apostoli; tametsi non omnia litteris consignata sunt, quæ ab unoquoque admirabiliter effecta sunt. Recordamini autem omnium quæ in priore ad Corinthios Epistola dicta sunt, quæ 294 scripsit Paulus adversus eos qui dicebant: *Quomodo resurgunt mortui, quis autem corpore resurgunt*"? Ejus quoque quod ait: *Si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit*" ; quodque *stultus* vocavit eos qui non credunt; totiusque eo loci expositiæ de mortuorum resurrectione doctrinæ; et quod in hunc modum ad Thessalonicenses scripsit: *Nolumus autem vos ignorare, fratres, de iis qui obdormierunt, ne contristemini sicut et ceteri qui obdormierunt*; et maxime vero dicti hujus: *Et mortui in Christo resurgent primum*"

D cum ex hoc Cyrilli loco, tum ex *Typico Hierosolymitano* sancti Sabæ, et Joan. Damasc. hom. in *Parasc.* tom. II, pag. 811; sed citra præceptum, cuiusque pietati id relictum erat. Vigilia vero a feria sexta in Sabbatum toto anni tempore per Orientem observabatur, si credimus Cassiano, lib. v *Institut.*, cap. 9, qui hujus rei, et soluti Sabbato jejunii rationem reddit. Id saltem in Parasceve servatum fidem facit Epiphanius, qui *Expos. fidei* num. 22, observat, quibusdam locis tota Paschatis, seu majori hebdomada, pervigilia sex celebrari et totidem syaxas; aliis vero in locis in ea solum nocte quæ feriam quintam sequitur, et ea quæ Dominicam Paschatis diem antecedit, vigiliari solitum. Vigiliam post Parasceven commendat in Hierosolymitana Ecclesia Damascenus loco cit., pag. 815. In Galliis etiam, saltem in Pictaviensi Sanctæ Radegundis monasterio, forte ob crucis partem ibi asservatam, eandem a populo vigiliam celebratam fuisse testis est Greg. Turon., lib. 1 *Mirac.*, cap. 5.

XVIII. Præcipue vero illud notate, quod digito A
velut indicans ait Paulus : *Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptibilitatem, et mortale hoc induere immortalitatem* 42. Hoc enim ipsum corpus resurget, non infirmum quale est, manens; sed idem ipsum resurget. Incorruptibilitate vero indutum transformabitur : quemadmodum ferrum igni admotum ignis efficitur; vel potius quemadmodum novit qui illud exciavit Deus. Resurget igitur hoc ipsum corpus, sed non tale manebit, at manebit æternum. Non amplius ejusmodi qualibus utimur cibis, ad vitam opus habebit, neque scalis ad ascensum : fiet enim *spiritalis* 43, admirabile quidpiam, et quale pro dignitate declarare non sufficimus. *Tunc justus*, inquit, *splendebunt ut sol et luna, et sicut splendor firmamenti* 44. Ac præsciens Deus hominum infidelitatis, exiguissimis verbis dedit, ut æstate lucidos ex corpore radios emitterent; ut ex his quæ conspicuntur, crederetur illi quod expectatur. Qui enim partem attribuit, poterit et totum præstare; quique vermum lumine splendere fecit, multo magis ustum hominem splendere efficiet.

XIX. 44 Resurgemus igitur, æterna quidem omnes, non omnes vero similia habentes corpora : verum si qui justus est, cœlestis corpus accipiet, ut possit cum angelis digne una versari; si qui autem peccator est, corpus accipiet æternum, perpetuandæ peccatorum pœnæ capax, ut in igne æternum combustus nunquam absumatur. Et merito quidem utroque in ordine id præstat Deus. Nihil enim a nobis absque corpore est gestum. Blasphemamus per os, per os precamur; scortamur per corpus, per corpus puritatem custodimus; rapimus per manum, per manum elemosynas largimur, et cætera similiter. Quando igitur ad omnia subscribitur corpus, in futuris quoque obventuræ sortis est particeps.

42 I Cor. xv, 55. 43 ibid. 44. 45 Matth. xiii, 43; Dan. xii, 3. 46 Vid. col. 4, n. 30.

(1) Ἐνδύσασθαι ἀθάραται, etc. Eas voces usque ad ἐνδύσασθαι ἀθανάσιαν excl., quæ propter repetitionem vocum, τὸ αὐτὸ ἐνδύσασθαι, facile exciderunt, huc revocamus ex codd. Othobon. utroque, Coisl., Roc, Casaub., Grod. et sacro textu. Similem ob causam ex præfatis mss. ascriptimus verba, οὐ τοιοῦτο μένον, et sequentia, usque ad ἐγείρεται incl. Post. ἐνδύσασθαι, particulam δὲ iisdem auctoribus adjecimus.

(2) Ὀλοὺ εἶπεῖν. Coisl., Roc, Casaub., θεῶν εἶπεῖν. Othob., καὶ θεῶν, οὐκ εἶπεῖν· *spiritalis, admirabile, et divinum quidpiam, quale non possumus digne effari.* Hanc veriorum lectionem pono. Nec corpora nostra post resurrectionem divinum quidpiam dicere formidare debemus; cum Christi corpori similia futura sint, quod Patres recte divinum dici censuerunt. Ita Cyrill., *epist. ad Succensum*, pag. 159: Κἀν εἰ τις αὐτὸ λέγοι θεῶν, οὐκ ἂν ἀμάρτοι τοῦ πρὸς τὸν λογισμῶν. Hinc Christum aiunt post resurrectionem totum Deum effectum esse. Paulo post Cyrillus duo loca Scripturæ, Matth. xiii, 43, et

III'. Ἐγείρεται δὲ τούτο ἐπισημήνασθε, ὅτι μονουχὶ δακτυλοεικετῶν ὁ Παῦλος λέγει· Δεῖ γὰρ τὸ θάρτην τούτο ἐνδύσασθαι ἀθάραται (1), καὶ τὸ θητήν τούτο ἐνδύσασθαι ἀθανάσιαν. Τὸ γὰρ σῶμα τούτο ἐγείρεται, οὐ τοιοῦτον μένον ἀσθενές, ἀλλ' αὐτὸ τούτο ἐγείρεται· ἐνδύσασθαι δὲ τὴν ἀθάραται μεταποιεῖται, ὥσπερ σίδηρος πῦρ προσομιλήσας γίνεται πῦρ, μᾶλλον δὲ ὡς οἶδεν ὁ ἀπιστῶν Κύριος. Ἐγείρεται μὲν οὖν τούτο τὸ σῶμα· ἀλλ' οὐ μένει τοιοῦτον, ἀλλὰ μένει αἰώνιον. Οὐκ εἶτι τριῶν τοιοῦτων χρεῖαν ἔχει πρὸς ζωὴν, οὐδὲ κλιμάκων πρὸς ἀνάβασιν· γίνεται γὰρ πνευματικόν, θαυμασίον τι, καὶ οἶον εἶπειν (2) κατ' ἀξίαν οὐκ ἔχομεν. Τότε οἱ δίκαιοι, φησὶ, ἀμφοτέρω ὡς ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη, καὶ ὡς ἡ λαμπρότης τῶν στερεώματων. Καὶ προεὶδὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀπιστίαν ὁ θεός, σκώληξ μικροτάτος ἐν τῷ θέρει φωτισοειδὲς δέδωκεν αὐτὰς λάμπειν ἐκ τοῦ σώματος, ἵν' ἐκ τῶν φαινομένων πεπειθῆθαι τὸ προσδοκώμενον. Ὁ γὰρ τὸ μέρος παρασχόν, δύναται καὶ τὸ ὅλον παρασχέιν· καὶ ὁ σκώληξ φῶς ἐκλάμπειν ποιήσας, πολλῶ ἄλλον φωτισοποιήσει δίκαιον ἄνθρωπον.

III'. Ἐγεγρόμεθα (3) τοίνυν, αἰώνια μὲν πάντες ἔχοντες τὰ σώματα, οὐ πάντες δὲ ὅμοια. Ἄλλ' εἰ μὲν τις ἐστὶ δίκαιος, λαμβάνει σῶμα ἐπουράνιον, ἵνα δύνῃται μετὰ ἀγγέλων ἀναστρέφειν ἐπαξίως. Εἰ δὲ τις ἀμαρτωλὸς ἐστὶ, λαμβάνει σῶμα αἰώνιον, ὑπομονητικῶν τιμωρίας ἀμαρτιῶν, ἵνα ἐν πῦρ αἰώνιος καύμενος (4) μηδέποτε ἀναλωθῆ. Καὶ δικαίως ἀφοτέροις τοῖς τάγμασιν ὁ θεὸς παρέχει τούτο· οὐδὲν γὰρ ἡμῖν χωρὶς σώματος τι πέπρακται. Βλασφημοῦμεν διὰ στόματος, προσευχόμεθα διὰ στόματος (5)· πορνεύομεν διὰ σώματος, ἀγνεύομεν διὰ σώματος· ἀρπάσομεν διὰ χειρὸς, ἐλεημοσύνας δίδομεν διὰ χειρὸς· καὶ τὰ λοιπὰ ὁμοίως. Ἐπειδὴ τοίνυν εἰς πάντα ὑπηρετήσατο τὸ σῶμα, καὶ ἐν τοῖς μέλλουσι συναπολαῖει τῶν γενομένων.

Danielis xii, 3, in unum confundit, ac de suo admiscet, καὶ ἡ σελήνη.

(3) Ἐγεγρόμεθα, etc. Hæc sententia usque ad βλασφημοῦμεν excl. citatur ab Antonio Melissa sub Cyrilli nomine sine urbis titulo, lib. 1. serm. 20., et lib. 11, serm. 95, pag. 157.

(4) Ἐν πῦρ αἰώνιος καύμενος. Pro αἰώνιος καύμενος ita scripsi, ut est in cod. Coisl. Codices Roc, Casaub., Othob. et Grod. habent, αἰώνιος ἐν πῦρ καύμενος, quod idem est. Melissa laudatus, ἐν πῦρ αἰώνιος καύμενος.

(5) Προσευχόμεθα διὰ στόματος. Eam phrasim, quæ in editis post πορνεύομεν scripta exstat, ante posuimus ex codd. Othob. duobus, Coisl., Roc, Casaub., Grod. et Morel, ut servaretur antithesis quam instituit Cyrillus inter bonas et malas actiones, quæ ab uno corpore membro proficiscuntur. Loco διὰ σώματος, quod prius hic legebatur, iisdem codd. suffragantibus, στόματος scripsimus. Paulo infra, ex codd. Roc et Casaub. δίδομεν posuimus loco δίδομεν.

Κ'. Φεισώμεθα τοίνυν, ἀδελφοί, τῶν σωμάτων, καὶ ἄλλοις αἰρετικοῖς αὐτοῖς παραρησώμεθα. Μὴ, κατὰ τοὺς αἰρετικούς, λέγωμεν, ὅτι ἀλλότριός ἐστιν ὁ τοῦ σώματος· χιτῶν· ἀλλ' ὡς Ἰησοῦ φεισώμεθα. Δεῖ γὰρ ἡμᾶς δοῦναι λόγον τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων τῶν διὰ τοῦ σώματος πεπραγμένων. Μὴ εἴπῃς· Οὐδαίς με ὄρᾳ· μήτε νομίσης, ὅτι μάρτυς τῶν γινωμένων οὐκ ἔστιν. Ἄνθρωπος μὲν γὰρ πολλάκις οὐκ ἔστιν· ὁ δὲ πλάστης ἀπλανής (1) μάρτυς, μένει ἐν οὐρανῷ πιστός, καὶ βλέπει τὸ γινόμενον· καὶ οἱ σπῆλοι δι' τῶν ἁμαρτιῶν μένουσιν ἐν τῷ σώματι (2). Ὡς περὶ γὰρ πλιγῆς προχωρησάσης ἐν τῷ σώματι, κἴν θεραπεύει γίνεσθαι τις, θύμω ἢ οὐλῃ μένει· οὕτω καὶ ἡ ἁμαρτία πλῆσσει τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, καὶ μένουσιν οἱ τύποι τῶν οὐλῶν ἐν πᾶσι· παραιοῦνται δὲ μόνον ἀπὸ τῶν λαμβανόντων τὸ λουτρόν. Τὰ μὲν οὖν παρελθόντα ψυχῆς καὶ σώματος τραύματα θεραπεύει Θεὸς διὰ τοῦ βαπτίσματος, πρὸς δὲ τὰ μέλλοντα λοιπὸν ἑαυτοῦς ἀσφαλιζόμεθα (3) κοινῇ πάντες· ἵνα καθαρὸν τοῦτον τοῦ σώματος τὸν χιτῶνα διατηρήσαντες, καὶ μὴ δι' ἄλλης πορείας καὶ ἡδυπαθείας, ἢ τινος ἄλλης ἁμαρτίας πρῆξιν, ἀπολωμένον οὐράνιον σωτηρίαν· ἀλλ' ἵνα κληρονομήσωμεν βασιλείαν Θεοῦ αἰώνιον, ἧς πάντας ὁμᾶς (4) τῇ ἑαυτοῦ χάριτι κατενώσειεν ὁ Θεός.

ΚΑ'. Καὶ ταῦτα μὲν εἰρήσθω πρὸς ἀπόδειξιν τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως. Ἢ δὲ τῆς πίστεως ἐπαγγελία, πάλιν ὁμῶν ὑπ' ἡμῶν ῥηθείσα, μετὰ σπουδῆς πάσης ἐπὶ λέξεως αὐτῆς ὑμῶν (5) ἀπαγγελέσθω τε καὶ μνημονεύεσθω.

¹ Vid. cat. 4, n. 22. ² II Cor. v, 10. ³ Eccli. cat. 15, n. 23, et cat. 3, n. 16. ⁴ Vid. cat. 15,

(1) Ὁ δὲ πλάστης ἀπλανής, etc. Deest in hoc loco πᾶσις in codd. Colb., Bodl., Morel, et Grod. Deest ἀπλανής et πιστός in Roe et Casaub. Deest ἀπλανής μάρτυς, et πιστός in Coisl. In Ottob. 2 habetur, ὁ δὲ ἀπλανής μάρτυς ἐν ἐν οὐρανόις. Hic Cyrillus duo miscuit Scripturæ loca: priusnam partem sententiæ expressit ex Isaia; sed æsumm secutus tantum: alteram ex psalmo LXXXVIII.

(2) Ἐν τῷ σώματι. Propositionem suppeditarunt mss. Coisl., Roe et Casaub. Ita infra scribit Cyrillus, μένουσιν οἱ τύποι τῶν οὐλῶν ἐν πᾶσι. Hic quoque textum ex codd. Ottob., Roe, Casaub. et Grodec. emendavimus; ferebatur enim ἔλων, clavorum, pro οὐλῶν. Maculas ex commissis peccatis, quas a Cyrillo vestigia peccati pro oleum exorcizatum urenda, cat. 20, num. 3, nominari existimo, in homine residere, vetus est doctrina sanctorum Patrum, etiam antiquiora, ut Hermæ lib. III, Similitud. 8, cap. ult.; Origenis hom. 8 in Levit., pag. 160, etc.; quam etiam Eusebius, lib. XII Præparat. evang., cap. 6, pag. 578, Platonis testimonio confirmat. Eas maculas in corpore et anima peccantium residere cum Cyrillo ait Euseb. Gallican. hom. I De Paschate; sanctus Ephræm, De futuro iudicio, p. 251; Basilides in psal. vii, pag. 118. Has quoque in inferno manere ait Basilides serm. De futuro iudicio, apud sanctum Ephræm, pag. 243. Sed cum duplex in doctrina Patrum distingatur macula peccati: alia ante sanatum, alia post diuissum et curatum peccatum: utram hic intelligit Cyrillus? posteriori favet comparatio maculæ ex peccato iniuste, cum cicatrice post sanatum plagam residua. Priorem vero insimulæ videtur maculæ huius effectus a Cyrillo

295 XX. Temperemur itaque, fratres, corporibus, neque tanquam alienis ipsis abutamur. Ne juxta hæreticos dicamus, alienam hanc esse corporis vestem, sed uti propriæ parcemus; oportet enim nos Domino reddere rationem de omnibus quæ per corpus egerimus. Ne dicito: Nemo me videt: neque existimes testem eorum quæ geris nullum esse. Homo enim plerumque [testis] non est; qui vero nos fixit inerrans testis, manet in cælo fidelis, et videt quod agitur: maculæ quoque peccatorum in corpore manent. Ut enim postquam plaga in corpore grassata est, etiam si medela quædam adhibeatur, cicatrix tamen manet: sic et peccatum animæ et corpus imprimit, et cicatricum notæ in ambobus manent: abolerunt vero tantummodo ab iis qui lavacrum accipiunt. Præterea igitur animæ ac corporis vulnera sanat Deus per baptismum: sed adversum futura deinceps nosmetipsos communiter muniamus omnes; ut mundam hanc corporis vestem custodiamus, nec per modicam fornicationis et lascivie, aut cujusvis alius peccati perpetrationem, cælestis salutis jacturam subeamus; sed ut æternum Dei regnum hæreditate adeamus: quo vos omnes sua ipsius gratia dignos Deus efficiat.

XXI. Et hæc quæcum ad demonstrandam mortuorum resurrectionem dicta sufficiant. Fidei vero professio, vobis iterum a nobis repetita, a vobis omni sedulitate adhibita ipsis verbis enuntietur, ac memoriæ infligatur.

XXII, 28; Isai. LXXI, 15, 16. Psal. LXXXVIII, 38, n. 23. Vid. cat. 4, n. 22.

assignatus, quod ejus ope occulta, et nullis testibus commissa, hominum peccata in iudicio deprehendit Deus. Utrumque maculæ genus a Cyrillo indistincte respici putem. Cæterum cum baptismo solo maculas illas aboleri dicit, id vult fortassis solo baptismo ita remitti peccata, ut nulla macula, nihil postea luendum supersit. Eodemque doctrina est Athanasii in epist. 4 ad Serapionem, num. 13, in hoc baptismum a penitentia distinguitis, quod hæc vulnere cicatrices, ut iste, non abolet. Similis est Nazianzenus orat. XI, pag. 641, qui per penitentiam ægre quidem, sed tamen obduci cicatricem censet; deleri tamen eam magis optat, quam spectet. Idem ait, orat. Cont. episcopos, tom. II, p. 505, col. 2. Vide Nicetianum in orat. XI, Naz. not. 8. At baptismum plene purgari omnium opinio est. Vide cat. 15, num. 23.

(3) Ἀσφαλιζόμεθα. Restituimus lectionem Morelli, codd. Roe, Casaub. et Grod. fultam, loco ἀσφαλιζόμεθα. Post, loco τούτου τοῦ σώματος, scripsimus, τούτων, hanc corporis vestem, ex Colb., Roe, Casaub., Grod. et similibus locis cat. 4, num. 23: Μὴ μολύνῃ σου τὴν καλλίστην ταύτην στολήν, sup. num. 1.

(4) Πάντας ὁμᾶς, vos omnes. Roe et Casaub., πάντας ὁμᾶς, nos omnes, ut infra num. 1.

(5) Ὑμῶν. Ita scripsimus ex sola Grodecianæ versionis auctoritate, cum scriptum esset in editis, ὑπ' ἡμῶν. At sensus postulat scripturam nostram: nam statuit oppositionem inter hæc duo membra, ὑπ' ἡμῶν ῥηθείσα, et ὑπ' ὁμῶν ἀπαγγελέσθω. Deinde quibusnam indicit ut Symbolum profiteantur, et memoriæ ea recitatione alte infligantur;

Hic Symbolum prius a Cyrillo repetitum, memoriter redditur ab illuminandis.

XXII. Cum vero enunciata Fides serie sua continet illud: *Et in unum baptisma penitentiae in remissionem peccatorum: Et in unam sanctam catholicam Ecclesiam: Et in carnis resurrectionem: Et in vitam aeternam;* de baptismo et penitentia in prioribus 296 catechesibus diximus; ea quoque quae de resurrectione mortuorum modo sunt dicta, propter hanc sententiam, *Et in carnis resurrectionem*, disputata sunt. Dicamus igitur quae hactenus supersunt, propter illud, *Et in unam sanctam catholicam Ecclesiam*; de qua cum multa dicta possent, paucis disseremus.

XXIII. Catholica enimvero [seu universalis] vocatur, eo quod per totum orbem ab extremis terrae finibus ad extremos usque fines diffusa est. Et quia universe et absque defectu docet omnia quae in hominum notitiam venire debent dogmata, sive de visibilibus et invisibilibus, sive de caelestibus et terrestribus rebus. Tum etiam eo, quod omne hominum genus recto cultui subijcitur, principes et privatos, doctos et imperitos. Ac denique, quia generaliter quidem omne peccatorum genus quae per animam et corpus perpetratur, curat et sanat: eadem vero omne possidet, quovis nomine significetur, virtutis genus, in factis et verbis, et spiritalibus cujusvis speciei donis.

XXIV. Ecclesia vero [seu convocatio] aptissimo vocabulo appellatur, quod omnes convocet et una cogat, sicut in Levitico ait Dominus: *Et omnem congregationem convoca*, ἐκκλησίασον, ante ostium tabernaculi testimonium. Notatu porro dignum est,

29 Cat. 2 et 3. 30 Vid. infra, n. 12. 31 Levit. viii, 3.

sibi ipsi ac fidelibus baptizatis? nonne ipsis quibus ipse praecipit cat. 5, num. 12: "Ὅτι καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς λέξεως μνημονεύσαι ὁμᾶς βούλομαι, καὶ παρ' ἑαυτοῖς μετὰ πάσης ποσότητος ἀπαγγέλλαι?"

(1) *Ἦ*, καὶ εἰς ἔν, etc. Particulam καὶ adjectivam ex codd. Ottob., Coisl., Roe, Casaub., Grod. et alia brevi formula Symboli, cat. 19, n. 9. Vox ἔν, unum, desideratur in ed. Morel. et codd. Colb. et Bodl.

(2) *Ἄγλιαν*. Hanc vocem adieci ex codd. Ottob., Coisl., Roe, Casaub., Casaub., Grod. Cyrillus paucis post lineis, et infra num. 26, Ecclesiae articulum cum hac voce repetit: et tota hac catechesi titulum huic Ecclesiae mentioni nunquam non conjungit.

(3) *Λεγέσθω δὲ*. Additum in impressis πάλιν removinus, codd. Coisl., Roe, Casaub., Grod. auctoritate.

(4) *Ἄγλιαν*. Vox ἄγλιαν hic deest in cod. Coisl., at vocem καὶ ἀποστολικήν, quae huc, librorum formulae CP. assuetorum vel incogitantia, vel inconsulta sedulitate, post καθολικὴν irrepserat, codd. Coisl., Roe, Ottob., Casaub. auctoritate submovimus. Jam supra sine hoc titulo Ecclesiae articulum recitaverat, inferius quoque num. 26 recitat Cyrillus. Absert quoque a titulo catechesis. Denique in bujus articuli explanatione, nullum appellatōnis bujus vestigium prehendas, quamquam aliae studiosae explicentur, et crebro iuculentur.

(5) *Ἐρωτῆται*. Maluimus ita scribere cum codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grod., quam ἔρωμεν cum impressis.

(6) *Καθολικὴ μὲν οὖν*, etc. Haec sine dubio in compendium reducta citat auctor scripti, cui titulus: *Dicta et interpretationes paraboliarum Evangelii*,

ΚΒ'. Τῆς δὲ ἀπαγγελομένης Πίστειος ἀκολουθίας περιχοῦσης τὸ, καὶ εἰς ἔν (1) βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· καὶ εἰς μίαν ἄγλιαν (2) καθολικὴν Ἐκκλησίαν· καὶ εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν· καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον· περὶ μὲν τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς μετανοίας, ἐν ταῖς πρώταις ἡμῖν εἰρήται κατηχῆσαι· καὶ τὰ περὶ ἀναστάσεως δὲ νεκρῶν λεγόμενα νῦν, διὰ τὸ, καὶ εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν, εἰρηται. Λεγέσθω δὲ (3) τὰ λείποντα καὶ τέλος, διὰ τὸ, καὶ εἰς μίαν ἄγλιαν (4) καθολικὴν Ἐκκλησίαν· περὶ ἧς πολλὰ μὲν εἰπῆσιν δυνατὸν ἦν· δι' ἕλιγυν δὲ ἐρωόμεν (5).

ΚΓ'. Καθολικὴ μὲν οὖν (6) καλεῖται, διὰ τὸ κατὰ πάσης εἶναι τῆς οἰκουμένης, ἀπὸ πρῶτων γῆς ἕως περάτων· καὶ διὰ τὸ διδάσκειν καθολικῶς καὶ ἀνελλιπῶς ἅπαντα τὰ εἰς γῶσιν ἀνθρώπων ἰσθεῖν ὀφειλόμενα δόγματα, περὶ τε ὁρατῶν καὶ ἀοράτων πραγμάτων, ἑπουρανίων τε καὶ ἐπιγείων· καὶ διὰ τὸ πᾶν γένος ἀνθρώπων εἰς εὐσέβειαν ὑποτάσσειν, ἀρχόντων τε καὶ ἀρχομένων, λογίων τε καὶ ἰδιωτῶν· καὶ διὰ τὸ καθολικῶς ἰατροῦσιν μὲν καὶ θεραπεύειν ἅπαν τὸ τῶν ἁμαρτιῶν εἶδος, τὸν δὲ ψυχῆς καὶ σώματος ἐπιτελούμενον· κεκλήθη δὲ (7) ἐν αὐτῇ πᾶσαν ἰδίαν ὀνομαζομένης ἀρετῆς, ἐν ἔργοις τε καὶ λόγοις, καὶ πνευματικῶς παντοίας χάρισμασιν.

ΚΔ'. Ἐκκλησία δὲ καλεῖται φερωνύμως, διὰ τὸ πάντας ἐκκαλεῖσθαι καὶ ὁμοῦ συνάγειν, καθὼς ἐν τῷ Λευιτικῷ φησὶ ὁ Κύριος· καὶ πόση τῇ συναγωγῇ ἐκκλησίασον ἐπὶ τῆς θύρας τῆς σκηπῆς τοῦ μαρτυρίου. Σημειωτέον δὲ, οὐ τὸ, ἐκκλησίασον,

3.

sub nomine sancti Athanasii, tom. II Operum ejus, quæst. 37, pag. 316, ubi hæc sub nomine Cyrilli absque alia declaratione de quo loquitur, sibi proponit et respondet. Κυρilloῦ· διὰ τὴ Ἐκκλησίαν καλεῖται Ἐκκλησία, καὶ διὰ τὴ καθολικῆ· Quamobrem Ecclesia vocatur Ecclesia, et quapropter Catholica? Ἀπόκρισις· Ἐκκλησία μὲν, διὰ τὸ πάντας ἐκκαλεῖσθαι· καθολικὴ δὲ, διότι καὶ ὅλου τοῦ κόσμου κεκλήθη ὑπάγει· Ecclesia quidem dicitur, eo quod omnes convocet: Catholica vero quod per totum orbem sua existat. Sed tota hæc perioche usque ad verba num. 24, καὶ ἐν δευτερονομίῳ excl. citatur ab Elia Cretensi nota 1 in orat. lit. S. Greg. Naz. sub generali nomine divinorum Patrum.

(7) *Κεκλήθη δὲ*. Particulam δὲ addidimus ex codd. Coisl., Roe, Casaub., Grodec., propter μὲν superius post λατρεῖν. Nota communia illis temporibus gratiarum dona, quæ etiam Cyrillus, in præcipio Ecclesie nomine et titulo comprehensa, non secus atque ipsas virtutes, ab ipsa separari non posse judicavit. Vide et num. 27. Sic et Militiades, antiquus auctor, vel Apollinarius Hierapol., qui sub finem sæculi secundi adversus Montanistas scripsit, apud Euseb., lib. V *Hist. eccles.*, cap. 17, apostoli Pauli auctoritate confirmat, prophetiæ donum in universa Ecclesia usque ad postremum Domini adventum permanens esse. Idem ait Basilius, in *Isaiam*, visinn. 3, pag. 96, potestque aliorum Patrum stipulato ea sententia confirmari. Et quantum post promulgatum sufficienter Evangelium rariora in dies facta sint ejusmodi dona, nullum tamen Ecclesie sæculum horum prorsus experts fuisse non ægre probatur.

πρώτως ἐν ταῖς Γραφαῖς εἶρηται νῦν, ἡλικα τὸν Ἄαρὸν εἰς τὴν ἀρχιερωσύνην ὁ Κύριος καθίστα. Καὶ ἐν Δευτερονομίῳ δὲ λέγει ὁ Θεὸς τῷ Μωϋσῆϊ (1)· Ἐκκλησιασμον πρὸς με τὸν λαόν, καὶ ἀκουσάτωσαν τὰ ῥήματά μου, ἵνα ἴδω ἡμῶσι φοβέσθαι με. Τοῦ δὲ τῆς Ἐκκλησίας ὀνόματος μνημονεύει πάλιν, ὅτε περὶ τῶν πλῃκῶν· Καὶ ἐπ' αὐταῖς ἐπεγράψατο πάντες ὁ λόγοι, οὗς ἐλάλησε Κύριος πρὸς ἡμᾶς ἐν τῷ ὄρει, ἐπεὶ μέσου τοῦ πυρὸς, ἐν ἡμέρᾳ ἐκκλησίας· ὡσαύτ' εἶπε σαφέστερον· Ἐν ἡμέρᾳ ἢ κληθέντες ὑπὸ τοῦ Θεοῦ συνήχθητε. Καὶ ὁ Ψαλμῶδης (2) φησὶ· Ἐξομολογήσασθε μοι, Κύριε, ἐν ἐκκλησίᾳ μεγάλῃ, ἐν λαῷ βαρῆ αἰνέσω σε.

ΚΕ'. Πρῶτερον μὲν οὖν ἦδεν (3) ὁ Ψαλμῶδης· Ἐν ἐκκλησίᾳ εὐλογοῦτε τὸν Θεὸν τὸν Κύριον, ἐκ πηγῶν Ἰσραὴλ· ἀφ' οὗ δὲ, διὰ τὰς γενομένας κατὰ τὸ Σωτήρος ἐπιβουλὰς, ἀπεβλήθησαν Ἰουδαῖοι τῆς χάριτος· δευτέραν ὑποδόμησεν (4) ἐξ ἐθνῶν ὁ Σωτήρ τῶν τῶν Χριστιανῶν ἡμῶν ἁγίαν Ἐκκλησίαν, περὶ τῆς εἶπε τῷ Πέτρῳ· Καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρῳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ὄψου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. Περὶ δὲ ἀμφοτέρων τούτων προσφητεύων, σαφῶς εἶπεν ὁ Δαβὶδ· περὶ μὲν τῆς πρώτης ἀποβλήσεως, Ἐμίσησα ἐκκλησίαν πορηρευομένην· περὶ δὲ τῆς δευτέρας τῆς ὑποδομημένης, ἐν τῷ αὐτῷ ψαλμῷ φησὶ· Κύριε, ἠγάπησα εὐπρέπειαν οἴκου σου· καὶ ἐξῆς εὐδύς· Ἐν ἐκκλησίᾳ εὐλογοῦ σε, Κύριε. Τῆς γὰρ (5) ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ μὲν ἀποβλήσεως, κατὰ πάσης τῆς οἰκουμένης λοιπῆν αὐ τοῦ Χριστοῦ πληθύνουσιν Ἐκκλησίαι, περὶ ὧν ἐν Ψαλμοῖς εἶρηται· Ἄρατε τῷ Κυρίῳ ἄσμα καινόν, ἢ αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν ἐκκλησίᾳ δούλων· οὗς ἀκλουθεὶς καὶ ὁ προσφῆτης πρὸς Ἰουδαίους εἶπεν· Οὐκ ἔστι μοι θέλημα ἐν ὑμῖν, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· καὶ ἐξῆς εὐδύς· Δίστε ἀπὸ ἀνατολῶν ἄλλου μὲντι θυρῶν, τὸ ἔνομα τῶν δεδεδασται ἐν τοῖς ἔθνεσι. Περὶ ταύτης τῆς ἁγίας (6) καθολι-

A hanc vocem, ἐκκλησιασμον, tum primum in Scripturis usurpatam esse in hoc loco, cum Dominus Aaronem summum in sacerdotium constituit. Et in Deuteronomio Deus ad Moysen dicit: *Convoca ad me populum, et audiant verba mea, ut discant metuerne me*⁷⁷. Ecclesia quoque nominis iterum mentionem facit, quando de tabulis ait: *Et in ipsis inscripta erant omnia verba, quae locutus est ad vos Dominus in monte, de medio ignis, in die ecclesiae*⁷⁸ [seu convocationis]; quasi apertius diceret, *In die qua vocati a Domino congregati estis*. Psalmista quoque ait: *Confitebor tibi, Domine, in ecclesia magna, in populo denso laudabo te*⁷⁹.

297 XXV. Prius quidem eccinerat Psalmista: *In ecclesia benedicite Deum Dominum ex fontibus Israel*⁸⁰. Ex quo vero propter structas adversus Salvatorem insidias, affecti sunt a gratia Judaei, secundam ex gentibus aedificavit Servator, sanctam nostram Christianorum Ecclesiam, de qua dixit Petro: *Et super hanc petram aedificabo meam Ecclesiam, et portae inferi non prevalebunt adversus eam*⁸¹. De ambabus illis prophetas aperte dicebat David: de priori quidem quae abstracta fuit: *Odio habui ecclesiam malignantium*⁸²; de secunda vero quae aedificata est, in eodem psalmo: *Domine, dilexi decorem domus tuae*⁸³; et mox in consequentibus: *In ecclesia benedicam te, Domine*⁸⁴. Rejcta namque una illa quae in Judea erat, pro totum orbem deinceps Christi multiplicavit Ecclesiae, de quibus dictum est in Psalmis: *Cantate Domino canticum novum, laus ejus in ecclesia sanctorum*⁸⁵. Quae consentanea propheta Judaei dixit: *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus omnipotens*⁸⁶. Statimque subdit: *Propterea ab ortu solis usque ad occasum nomen meum glorificatum est in gentibus*⁸⁷. De eadem sancta catholica Ecclesia scribit ad Timotheum Paulus: *Ut scias quomodo oporteat in*

⁷⁷ Deut. iv. 10. ⁷⁸ Deut. ix. 10. ⁷⁹ Psal. xxxiv. 18. ⁸⁰ Psal. lxxvii. 27. ⁸¹ Matth. xvi. 18. ⁸² Psal. lxxv. 5. ⁸³ ibid. 8. ⁸⁴ ibid. 12. ⁸⁵ Psal. clix. 1. ⁸⁶ Malach. i. 10. ⁸⁷ ibid. 11.

(1) λέγει ὁ Θεὸς τῷ Μωϋσῆϊ. Coisl., Roe et Grod., λέγει ὁ Μωϋσῆς· τότε εἶπεν ὁ Κύριος πρὸς με· Ἐκκλησιασμον· In Deuteronomio dicit Moyses: *Tunc dixit Dominus ad me*. Et haec quidem accuratissima: non enim in citato Deuteronomio loco jubet Moysi Deus ut populum convocet, quemadmodum sonat recepta Cyrilli lectio: sed convocato populo recitat Moyses imperium Dei, sibi ante annos multos significatum. Primam tamen lectionem retinimus, ut minus emendationis suspectam. Observatio Cyrilli de usu vocis ἐκκλησιάζειν subtilior; sententiam tamen ejus aperit de sacerdotii atque episcopatus ad Ecclesiae constitutionem necessitate, summoque in ea gradu. Hesychius ad cap. viii Levit., n. 3, aliam addit causam cur Moyses verbo ἐκκλησιάζειν potius quam altero συναγαγεῖν usus sit. Nimium ut ostenderet Synagogam debere concurrere ad Ecclesiam.

(2) Ψαλμῶδης. Ita pro ψαλμῶς δὲ scriptus, ex cod. Coisl., Roe, Casaub., Genov., Grod. Infra, loco μεγάλῃ, Orob., Roe et Casaub. habent πῶλλῃ, ut est in Graeco nostro Psalterio. Sed noster Vulgatus interpres μεγάλη legisse videtur.

(3) ἦδεν, etc. Codd. Roe, Casaub., Coisl., Grod. ferunt, εἶπεν, dixit. Et loco Ψαλμῶδης duo priores et Grod. habent, ψαλμῶς. Pro ἐν Ἐκκλησίᾳ, codd.

Orob., Coisl., Roe, Casaub., Grod. et sacer textus scriptum habent, ἐν Ἐκκλησίᾳ, in Ecclesia. Mihi tamen omnino dixisse Cyrillus videtur in Ecclesia; tum propter vocem, δευτέραν mox subsequentem, quae ad unam aliquam primam supra nominatam refertur: tum maxime quod cum locum psalmi de Ecclesia Judaica intelligit; quam postea velut unam et solitariam opponit multiplicatis Christianorum Ecclesiis, de quibus illud Davidicum dictum esse contendit: *In ecclesia benedicam te, Domine*.

(4) ὑποδόμησεν. Loco ὑποδομήσεν ita scripsi ex codd. Orob., Coisl., Roe, Casaub. et verbis Evangelii mox ab auctore citatis, e quibus suam sententiam efformavit. Voces, ἐξ ἐθνῶν, praetermittuntur in codd. Roe, Casaub. et Grod. Ad verba, ἐπὶ ταύτῃ πέτρῳ, articulum τῇ adiecti ex cod. Colb. et Evangelii textu. Loco ἐστῆς, quod mendose in impressis habebatur, αὐτῆς reposui ex Colb., Roe, Casaub. et Evang.

(5) Τῆς γὰρ, etc. Codd. Roe et Casaub., τῆς γὰρ Ἰουδαίας ἀποβλήσεως, Judaea enim rejecta.

(6) Ἄρατε, Cudd. Coisl., Roe, Casaub. et Grod. scriptum ferunt, δευτέρας· De hac secunda catholica Ecclesia, quam loquendi rationem usurpat infra num. 27.

domo Dei versari, quæ est Ecclesia Dei viventis, co-

Α κής 'Εκκλησίας γράζει πρὸς Τιμόθεον ὁ Παῦλος· 'Ἰνα εὐθὺς ἐν οὐκω Θεοῦ πῶς δεῖ ἀναστρέφασθαι, ἣτις ἐστὶν 'Εκκλησία Θεοῦ ζῶντος, στέλος καὶ ἐδραλίωμα τῆς ἀληθείας

XXVI. Quoniam vero Ecclesiæ nomen diversis accommodatur rebus, ut et de multitudine quæ in theatro Ephesiorum erat, scriptum est : *Et cum hæc dixisset, dimisit ecclesiam* [seu concionem], proprie autem et vere quis dixerit ecclesiam malignantium esse hæreticorum cætus, Marcionistarum dico, et Manichæorum, reliquorumque : idcirco nunc cautissime tibi tradidit Fides ita tenendum : *Ἐν ἑνῇ ἑκείνῃ καθολικῇ Ecclesiam* ; * ut eorum abominanda collegia fugiens, adhæreas semper sanctæ catholicæ Ecclesiæ, in qua et renatus es. Et si quando peregrinatus fueris in civitatibus, ne simpliciter requiras ubi sit Dominicum (1) ; (nam et cæteræ impiorum sectæ atque hæreses suas ipsorum speluncas dominicorum nomine honestare nituntur ;) neque ubi sit simpliciter **298** Ecclesia ; sed ubi sit *catholica* Ecclesia : hoc enim proprium nomen est hujus sanctæ, et matris omnium nostrum : quæ quidem et sponsa est Domini nostri Jesu Christi unigeniti Filii Dei (scriptum est enim : *Sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et semetipsum tradidit pro ea* ** , et omnia quæ consequuntur), et figuram præ se fert atque imitationem superioris *Hierusalem, quæ libera est, et mater omnium nostrum* **. Quæ cum prius sterilis fuerit, nunc est numerosæ proles parens **.

ΚΖ'. Ἐπιθετὴ δὲ τῆς 'Εκκλησίας ὄνομα περὶ (2) διαφόρων λέγεται πραγμάτων· ὡς καὶ περὶ τοῦ ὕψους, τοῦ ἐν τῷ θεάτρῳ τῶν Ἑφesίων, γέγραπται· *Καὶ ταῦτα εὐκρίως, ἀπέλευσε τὴν ἐκκλησίαν*· κυρίως δὲ ἂν τις εἴποι καὶ ἀληθῶς ἐκκλησίαν εἶναι πονηρευομένων, τὰ συστήματα τῶν αἰρετικῶν, Μαρκιωνιστῶν λέγω, καὶ (3) Μανιχαίων, καὶ τῶν λοιπῶν· διὰ τοῦτο σοὶ νῦν ἡσθαλισμένως παρέδωκεν ἡ πίστις τὴ, *Καὶ εἰς μίαν, ἀγίαν, (4) καθολικὴν 'Εκκλησίαν*· ἵνα ἐκείνων μὴ τὰ μαζὰρ συστήματα φεύγῃς, παρεμένης δὲ τῇ ἀγίᾳ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ παντός, ἐν ᾗ καὶ ἀνεγεννήθης. Κἀν ποτε ἐπιθρομῆς ἐν πόλει, μὴ ἀπλῶς ἠγάπησες τὴν 'Εκκλησίαν, ἐστὶ (καὶ γὰρ αἰλοκαὶ τῶν ἀσέβων αἰρέσεις κυριακὰ τὰ ἐαυτῶν σπῆλαια καλεῖν ἐπιχειροῦσι)· μὴ δὲ, ποῦ ἐστὶν ἀπλῶς ἡ 'Εκκλησία (5)· ἀλλὰ, ποῦ ἐστὶν ἡ καθολικὴ 'Εκκλησία. Τοῦτο γὰρ ἰδικὸν ὄνομα τυγχάνει τῆς ἀγίας ταύτης, καὶ μητρὸς ἡμῶν ἀπάντων· ἥτις νόμφη μὴν ἐστὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ (γέγραπται γὰρ· *Καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν τὴν 'Εκκλησίαν, καὶ ἐαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς, καὶ ὅλα τὰ ἐξῆς), τύπον δὲ ἔχει καὶ μίμημα τῆς ἀνω Ἱερουσαλὴμ, ἥτις ἐλευθέρη ἐστὶ, καὶ μήτηρ πάντων ἡμῶν· ἡ πρότερον μὲν στείρα, νῦν δὲ πολυτέκος.*

XXVII. Priore namque repudiata, in secunda, catholica videlicet Ecclesia, Deus, uti Paulus ait, *posuit primum apostolos, secundo prophetas, tertio doctores, postea potestates, tum gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum* **, et omnem ejuslibet virtutis speciem : ** sapientiam dico et intelligentiam, temperantiam et justitiam, misericordiam et humanitatem, insuperabilemque in persecutionibus patientiam. Quæ quidem per arma justitiæ dextra ac sinistra, per gloriam et ignominiam **, primum in persecutionibus et an-

ΚΖ'. Τῆς γὰρ πρώτης ἀποβληθείσης, ἐν τῇ δευτέρᾳ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, καθὼς Παῦλος φησιν, ὁ Θεὸς ἔθετο πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους, ἔπειτα δυνάμεις, ἔπειτα χαρίσματα ἰαμάτων, ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις, γένη γλωσσῶν, καὶ πάσης ἀρετῆς ἅπαν εἰδος· σοφίαν λέγω καὶ σύνεσιν, σωφροσύνην τε καὶ δικαιοσύνην, ἐλεημοσύνην τε καὶ φιλοanthρωπίαν, καὶ ὑπομονὴν τὴν ἐν διωγμοῖς ἀκαταγώνιστον. ** Ἦτις διὰ τῶν ὀπλων τῆς δικαιοσύνης τῶν δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν, διὰ δόξης καὶ ἀτιμίας, πρότερον μὲν ἐν διωγμοῖς καὶ

** 1 Tim. iii, 15. ** Act. xix, 40. ** Vid. cat. 6, x. 35. ** Ephes. v, 25. ** Galat. iv, 26. ** ibid. 27. ** 1 Cor. xii, 28. ** Vid. sup. n. 25. ** 11 Cor. vi, 7, 8.

(1) Ecclesiæ et sacri conventus ædes. (2) *Ἠερί*. Editi, κατά. Coisl., Roe, Casaub., περί· quos ut sequeremur fecere verba sequentia, ὡς καὶ περὶ τοῦ ὕψους, et similis dicendi formula cat. 16, num. 15, init. (3) *Μαρκιωνιστῶν λέγω, καὶ*. *Eas* dictiones restituiimus ex codd. Ottob., Coisl., Roe, Casaub. et Grod. Erant Cyrilli temporibus in Palestina Marcionitæ, teste *Épiph.* hæ. xlii, num. 4, quæ occasio fuit ut eos non præteriret noster. Erant quoque ibidem Manichæi ; habebatque in auditorio Cyrillus ex hæc secta conversus, cat. 15, num. 3 ; vide et cat. 6, num. 56. Epiphanius hæresi lxxvi, num. 4, veteranam quemdam Acum nomine hæresin ex Mesopotamia Eleutheropolim transtulisse testis est. (4) *Ἄγλαρ*. Hic deest ea vox in codd. Ottob. 4, Roe et Casaub. Paulo post inferius, pro ἀνεγεννήθης, *regeneratus es*, idem habent scitummodo, ἐγεννήθης, *natus es* : cum scriptori fortassis non εν-

D veniens videretur, ut qui baptizandi erant, regenerati dicerentur. At Cyrillus ubique illuminandos spectat tanquam baptisimi bonis anticipatæ fruentis. Hinc *Proclat.* num. 13, postquam nomen ad baptismum dederat, filios Ecclesiæ factos dicit ; quod confirmat inferius, dum Ecclesiam appellat *Mater omnium nostrum* ; cat. 1, num. 4, illuminandos vocat *mysteriorum Christi participes vocacione* ; cat. 11, num. 9, eos *filios Dei effici* docet, etc. (5) *Ἡ 'Εκκλησία*. Articulus a nobis ascriptus ex Coisl. et Roe miss. Catholicæ nomen, veræ Ecclesiæ, uti proprium cognomen, semper adhesisse, nec ei ab hæreticis unquam eripi posse, cum Cyrillo docet *Aug. contra epist. Manichæi*, cap. 4, num. 3. Dominicum vero nomen fuit olim ædi in quæ sacri conventus agebantur, et aliquando ipsi sacro conventui et sacrificio in ipso celebrato tributum. Infra, pro ἀγίας ταύτης. Roe et Casaub., καθολικῆς ταύτης, *catholicæ hujus*.

Πλήσει, τοὺς ἁγίους μάρτυρας τοὺς τῆς ὑπομονῆς καὶ πολυανθεῖν ἔστειλε στεφάνου· οὐκ δὲ ἐν καιροῖς εἰρήνης, Θεοῦ χάριτι, τὰ τῆς θρῆσκουμένης ἔχει τιμῆς ὑπὸ βασιλείων, καὶ τῶν ἐν ὑπεροχαῖς δυναστέων (1), καὶ παντὸς ἀνθρώπων εἰδούς τε καὶ γένους· βασιλείων μὲν τῶν κατὰ τόπον ἐθνῶν (2), τῆς ἐξουσίας θρόου ἔχοντων· μόνῃ δὲ τῆς ἁγίας καθολικῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν ἀπεριόριστον ἐχούσης τὴν δύναμιν. Ἐθῆκε γὰρ ὁ Θεός, κατὰ τὸ γεγραμμένον, τὸ θρονίον αὐτῆς εἰρήνην. Περὶ ἧς εἰ πάντα λέγειν ἐβουλόμην, χρεῖα ἂν εἴην μοι πλείονων ὥρων εἰς διήγησιν.

KP. Ἐν ταύτῃ τῇ ἁγίᾳ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ διδασκόμενοι τε καὶ ἀναστρέφομενοι καλῶς, τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἐξομεν, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσομεν· δι' ἣν καὶ πάντα κίνομεν, ὅπως παρὰ τοῦ Κυρίου ταύτης ἀπολαύσωμεν. Οὐ γὰρ περὶ μικρῶν ἡμῖν ὁ σκοπός, ἀλλὰ περὶ ζωῆς αἰωνίου τοῦ σπουδαζόμενου. Διόπερ ἐν τῇ τῆς πίστεως ἐπιγγελίᾳ διδασκόμεθα, μετὰ τὸ, Καὶ (3) εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν, τοῦτ' ἐστὶ τὴν τῶν νεκρῶν, περὶ ἧς ἐειλέχθημεν πιστεύειν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον, περὶ ἧς τοῖς Χριστιανοῖς ἡμῖν ἔστιν ὁ ἄγων.

KΘ. Ἡ μὲν οὖν ὄντως ζωὴ καὶ ἀλήθεια, ἔστιν ὁ Πατήρ· ὁ δὲ Υἱὸς (4) τοῖς ἅπανσι, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι, τὰς ἐπουρανίους πηγάζων δωρεάς· διὰ δὲ τὴν ἐκείνου φιλανθρωπίαν, καὶ ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις τὰ τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀφευδῶς ἐπιγγέλλεται. Οὐκ ἀποστρέφεται δὲ τοῦτο εἶναι δυνατόν. Οὐ γὰρ πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐκείνου δύναμιν ἀπορῶνται (5), πιστεύειν χρῆ· Πάντα γὰρ δυνατὰ παρὰ τὸν Θεόν. Καὶ οἱ γε δυνατόν ἐστι τοῦτο, καὶ ζωὴν αἰώνιον προσδοκῶμεν, λέγει μὲν Δανιὴλ· Καὶ ἀπὸ τῶν δικαίων τῶν πολλῶν, ὡς οἱ ἀστέρες εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ ἔτι. Φησὶ δὲ ὁ Παῦλος· Καὶ οὕτως πάν-

A gustis sanctos martyres diversis et multiplici flore nexis patientie mortis redimivit; nunc vero in pacis temporibus, Dei gratia debitos honores recipit a regibus, et viris dignitatum sublimitate conspicuis, et omni denique hominum genere ac specie. Cumque reges distributarum diversis locis gentium, suae potestatis limites habeant; sola est sancta catholica Ecclesia, quae per orbem totum indeterminata gaudet potestate. Posuit enim Deus, ut scriptum est, terminum ejus pacem. De qua si omnia dicere vellem, multarum mihi horarum habenda esset oratio.

XXVIII. In hac sancta catholica Ecclesia cum praecipuis nam moribus praeclaris instructi, caelorum regnum habebimus, et hereditate adipiscemur vitam aeternam; propter quam nimirum omnia sustinemus, ut eam a Domino consequamur. Non enim modicis in rebus sistit praefixus nobis scopus; sed vitae aeternae adeptio, haec nostra contentio est. Propterea in fidei confessione docemur, ut post, illud, Et in carnis resurrectionem, hoc est mortuorum, de qua disputavimus, credamus Et in vitam aeternam, de qua nobis Christianis certamen est.

XXIX. Igitur vita reipsa et veritate Pater est, qui per Filium omnibus in Spiritu sancto caelestia dona tanquam ex fonte profundit: at per ejus benignitatem nobis quoque hominibus aeternae vitae bona veraciter promissa sunt. Neque ei rei tanquam impossibili detrahenda fides: credere enim nos oportet, non ad imbecillitatem nostram, sed ad illius potentiam respicientes: Omnia enim possible sunt apud Deum. Quod autem id possibile sit, aeternamque vitam expectemus, dicit Daniel: Et a justis multis, tanquam stellas in saecula, et ultra; ait vero Paulus: Et sic semper cum Dom-

" Vid. cat. 17, n. 10. " Vid. cat. 17, n. 24. " Psal. cxxvii, 14. " Matth. xix, 26. " Dan. xii, 3.

(1) Τῶν ἐν ὑπεροχαῖς δυναστέων. Coisl., Πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ δυναστέων. Ab omnibus qui in dignitate constituti sunt.

(2) Τῶν κατὰ τόπον ἐθνῶν. Alterum τῶν ante ἰδῶν in editis positum, auctoritate codd. Roe et Casaub. expunxit; subaudiendum est πάντα vel ἕκαστον αὐτο τόπον, et haec familiaris est Graecis auctoribus locutio, cujus innumera occurrunt exempla, ad significandum in omnibus, vel singulis locis. Linea sequenti, post μόνῃ, particulam δὲ ex ms. Roe et Casaub. addidimus. Confer hunc locum cum cat. 12, n. 24. Inferius, phrasin ἔθνευ γὰρ, usque ad περὶ ἧς excl. d-est in codd. Ottobonianis duobus, Roe, Casaub. et Grod.

(3) Μετὰ τὸ, καὶ, etc. Praepositio μετὰ hic prorsus necessaria in editis praetermissa erat: quam ex codd. Genovf., Ottob., Roe et Casaub. restitimus.

(4) Ὁ Πατήρ· ὁ δὲ Υἱός, etc. Codd. Roe, Casaub. et Ottob., Ὁ Πατήρ ἐστὶ, καὶ ὁ Υἱός, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, etc. Pater est, et Filius, et Spiritus sanctus, etc. Ottob. 2 et Grod., Ὁ Πατήρ ἐστὶ, καὶ ὁ Υἱός, τοῖς πᾶσι σὺν ἁγίῳ Πνεύματι, etc. Pater est, et Filius omnibus cum sancto Spiritu, etc. Coisl. habet ut editi, tantum fert σὺν loco ἐν ante ἁγίῳ Πνεύματι. Roe et Casaub. omittunt τοῖς· πᾶσι. Ea-

dem omnium earum sententiarum vis est, teste Greg. Nysseno, qui utraque loquendi ratione sic utitur tom. III, orat. ad Ablab: Quod non sunt tres dii: Ἐξετάζοντες πῶθεν ἡμῖν γέγονε τοιοῦτον ἀγαθὸν (ζωὴ), εὐρίσκουμιν διὰ τῆς τῶν Γραφῶν ἰδέητας, οἱ ἐκ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ Πνεύματος ἁγίου... Ἡ αὐτὴ ζωὴ καὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐνεργεῖται, καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐτοιμάζεται, καὶ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐξ-ἤγηται βουλήσις... Dum querimus unde tantum nobis prodicit bonum (de vita loquitur), Scripturis sanctis ducibus, inveniuntur ex Patre, et Filio, et Spiritu sancto proficisci... Eadem vita et a Patre efficitur, et per Filium preparatur, et ex Spiritu sancti voluntate dependet. Vides eandem trium actionem, quanquam diversis singulorum characteribus notatam. Veriorem putamus Cyrilli lectionem quam in editis retinimus, aut eam quam Coisl. cod. exhibet. Nam Cyrillus promiscue utitur particulis ἐν et σὺν loquens de Spiritu sancto in phrasibus illis, in quibus particulam διὰ Filio attribuit. Particula σὺν utitur cat. 16, n. 4, et 24; particula ἐν, cat. 17, sum. 3.

(5) Ἀπορῶνται. Ex cod. Coisl. ita scripsimus loco ἀπορῶντες. In Ottob. 2 inabatur, ἀπορῶντα, sing. num. Post, ante Δανιήλ, particulam καὶ male intrusam, ex Roe, Casaub. et Grod. expunxit.

mino erimus²¹. Illud enim . *semper cum Domino esse*, æternam vitam designat. Disertissime vero etiam Salvator in Evangelis dicit : *Et abibunt isti in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam*²².

XXX. Ac multæ quidem sunt quæ adduci possint de vita æterna probationes. Cupientibus autem nobis eandem vitam æternam obtinere, Scripturæ divinæ hujus acquisitionis modos subjungit. E quibus pauca nunc, propter sermonis hujus prolixitatem, testimonia proferemus, cætera studiosis requirenda relinquentes. Aliquando enim aiunt [eam obtineri] per fidem; scriptum est enim : *Qui credit in Filium, habet vitam æternam*²³, etc. Iterumque idem dicit : *Amen, amen dico vobis, quod qui sermonem meum audit, et credit ei qui misit me, habet vitam æternam*²⁴; et quæ sequuntur. Alias vero obtineri dicunt per Evangelii prædicationem; ait enim : *Et qui metit, mercedem accipit, et congregat fructum in vitam æternam*²⁵. Aliquando etiam, per martyrium et Christi confessionem; dicit enim : *Et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam servabit eam*²⁶. Iterumque, Christum peniis et propinquitati generis anteponendo : *Et omnis quicumque reliquerit fratres, aut sorores, etc., vitæ æternæ sortietur hereditatem*²⁷. Et per observationem mandatorum : *Non mæchaberis, non occides*²⁸, et reliqua quæ consequuntur; sicut respondit illi homini qui accessit et dixit : *Magister bone, quid faciam ut vitam æternam habeam*²⁹? Præterea autem, recedendo a malis operibus, et Dei servitio se mancipando; ait enim Paulus : *Nunc vero liberati a peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem autem vitam æternam*³⁰.

XXXI. Multiplex est præterea, quam propter nimiam copiam prætermisi, æternæ vitæ inveniendæ ratio. Cum enim summe hominum amans sit Dominus, non unum nec alteram tantum, sed plures

²¹ I Thess. iv 16. ²² Matth. xiv, 46. ²³ Joan. iii, 56. ²⁴ Joan. v, 24. ²⁵ Joan. iv, 36. ²⁶ Joan. xii, 25. ²⁷ Matth. xix, 29. ²⁸ ibid. 18. ²⁹ ibid. 16. ³⁰ Rom. vi, 22

(1) *Ὁν Κυριῶν, cum Domino*. Editi, ἔν Κυριῶν, in Domino. Secuti sumus codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grod., sacro textui conformes. Mox etiam ipse Cyrillus hæc verba repetens, ita a se lecta fuisse confirmat; et cat. 15, n. 19, ita recitat ut hic reposuimus.

(2) *Μαγνηρίας*. Articulum τὰς in editis voci μαγνηρίας præfixum, codd. Roe, et Casaub. auctoritate deletivimus.

(3) *Ποτὲ μὲν, ὅτι*. Hic ex cod. Ottob. pro ὅτε positum ὅτι, propter similes leos sequentes, in quibus codicum auctoritate scripsimus vel posuimus ὅτι. Istud ὅτι refertur ad ὑποτίθενται τοὺς τρόπους.

(4) *Ὅτι*. Hic et lin. 27, cum in editis haberetur ὅτε, scripsimus ὅτι ex codd. Ottob., Roe et Casaub.; utrumvis autem in cod. Coisl. deest; linea vero 30, post πάλιν, illud ὅτι supplevimus ex quatuor modo nominatis codicibus.

(5) *Ζωὴν αἰώνιον*. Codd. Roe et Casaub., Ἐξατονταπλασίονα λήψεται, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει, Centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit. Post, loco διὰ τοῦ, hic et lin. 37, scripsimus

τοτε ὁν Κυριῶν (1) ἐσόμεθα. Τὸ γὰρ πρότερον ὁν Κυριῶν εἶναι, τὴν αἰώνιον ὑποσημαίνει ζωὴν. Σαρίστατα δὲ καὶ ὁ Σωτὴρ ἐν Εὐαγγελίοις φησὶ· Καὶ ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δικαιοὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Α'. Καὶ πολλὰ περὶ τῆς αἰώνου ζωῆς εἶαν αἱ ἀποδείξεις. Ἐπιθυμοῦσι δὲ ἡμῖν κησασθαί ταύτην τὴν αἰώνιον ζωὴν, αἱ θεῖα Γραφαὶ τῆς κτήσεως ὑποτίθενται τοὺς τρόπους· ἐξ ὧν νῦν, διὰ τὸ τοῦ λόγου μῆκος, ὀλίγας μαρτυρίας (2) παραθησοῦμεθα, τὰς λοιπὰς τοῖς σπουδαίοις ἔρευνῆν καταλιπόντες· Ποιτὲ μὲν, ὅτι (3) διὰ πίστεως· γέγραπται γάρ· Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱόν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ πάλιν αὐτὸς φησὶν· Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὅτι ὁ τὸν Λόγον μου ἀκούων, καὶ πιστεύων τῷ λέμψεται μὲν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ τὰ ἐξῆς· ποτὲ δὲ, ὅτι (4) δι' εὐαγγελικοῦ κηρύγματος· λέγει γάρ, ὅτι Καὶ ὁ θερίζων μισθὸν λαμβάνει, καὶ συναίγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον· ποτὲ δὲ, ὅτι διὰ μαρτυρίου καὶ τῆς ἐν Χριστῷ ἠμολογίας· φησὶ γάρ· Καὶ ὁ μισθὸν τῆς ἄνυχνῆς αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τοῦτω, εἰς ζωὴν αἰώνιον συνάξει αὐτήν· καὶ πάλιν, ὅτι διὰ τοῦ προκρίναι χρημάτων τε καὶ γένους τὸν Χριστόν· Καὶ πᾶς ὅστις ἀρῆκεν ἀδελφούς ἢ ἀδελφὰς, καὶ τὰ ἐξῆς, ζωὴν αἰώνιον (5) κληρονομήσει· καὶ ὅτι διὰ τοῦ τηρεῖν τὰς ἐντολάς, Οὐ μοιχεύσεις, οὐ φρονεῖσεις, καὶ τὰ λοιπὰ ἐξῆς· καθὼς ἀπεκρίσθη τῷ προσελθόντι καὶ εἰπόντι· Διδάσκαλε ἀγαθὲ, εἰ ποιήσω ἵνα ζωὴν αἰώνιον ἔχω; Ἐτι μέντοι καὶ διὰ τοῦ, τῶν φαύλων μὲν ἀποστῆναι πράξεων, λοιπὸν δὲ θεῷ δουλεύειν· φησὶ γάρ ὁ Παῦλος· Νυνὶ δὲ ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας, δουλωθέντες δὲ τῷ θεῷ, ἔχετε τὸν καρπὸν ὧμων εἰς ἀγιασμῶν, τὸ δὲ τέλος, ζωὴν αἰώνιον

ΑΑ'. Καὶ πολὺτερός ἐστιν, ἢν κατέλειπον (6) διὰ τὸ πλῆθος, τῆς αἰώνου ζωῆς ἢ εὐρεσις. Φιλάνθρωπος γάρ ὁν ὁ Κύριος, οὐ μίαν, οὐδὲ δευτέραν μόνην, ἀλλὰ πολλὰς, τῆς εἰσόδου (7) τῆς εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν,

διὰ τοῦ, ex codd. Ottob. ambobus, Roe et Casaub.; sic supra, διὰ πίστεως, δι' εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, etc. διὰ τοῦ προκρίναι. Atque ita legendum esse suadet Græcæ syntaxis ratio et auctorum exempla. Vile Gr. Nys., hom. 9 in Cant., p. 606, et De perfecta Christiani forma, p. 293.

(6) Ἦν κατέλειπον. Legerat Grodecus ut est in Ottob. 4, ἢν κατέλειπον, (supp. θεός) et loco πῆθος, legerat, vel legendum putavit πάθος, passionem. Quo factum ut vitiosum bujus loci interpretationem apud eum legamus, quam optime animadvertit et correxit Petavius, De Incarnat., lib. xiii, cap. 2, § 4.

(7) Πολλὰς, τῆς εἰσόδου, etc. Erat certe mendum in impressis ita habentibus, πολλὰς τὰς εἰσόδους τῆς εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν ἀνέφευε θύρας. Secuti sumus scripturam codd. Ottob. amborum, Roe et Casaub. In Coll. et Ottob. utroque habetur articulus quem nomini θύρας addidimus. In Coisl. cætera ut in prius editis, tantum loco τῆς εἰς, habet, τὰς εἰς, etc. Paulo inferius, pro ταῦθ' ἡμῖν, Roe et Casaub. ὅτιν.

ἀνίωξε τὰς θύρας, πρὸς τὸ πάντα ἀπολαύσαι, ὅσον ἐπ' αὐτῷ, ταύτης ἀκωλύτως. Ταῦθ' ἡμῖν τέως καὶ περὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς εἰρηταί συμμέτρως, ἥτις ἐστὶ τῶν ἐπαγγελιών ἐν τῇ Ἱστοίᾳ τῶν τελευταίων εἰσαγμά, καὶ τέλος. Ἡς γίνονται πάντα ἡμῶς, τοῦτε δὲ δίδασκοντας καὶ τοὺς ἀκούοντας ἀπολαύσαι, Θεοῦ χάριτι!

AB. λοιπὸν, ἀδελφοὶ ἀγαπῆτοί, παρακαλεῖ πάντας ὑμᾶς ὁ τῆς διδασκαλίας λόγος, ἐτοιμάζει τὴν ψυχὴν πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ἐπουρανίων χαρισμάτων. Περὶ μὲν ὅν τῆς παραδοθείσης ὑμῖν ἐπιτελεῖται ἀγίας καὶ ἀποστολικῆς πίστεως, ὅσας ἐγγυώσεται κατήχησις (1), εἰς τὴν τοῦ Κυρίου χάριν εἰρηκαμεν, ἐν ταῖς διελθούσαις ταύταις τῆς Τεσσαρακοστῆς ἡμέραις· ὅτι ταῦτα μόνον εἰπεῖν ὤφελομεν· πολλὰ γὰρ εἴτι τὰ παραλειφθέντα, ὅσας ἐγγυώσεται (2) ἰσως ὑπὸ τῶν καλλίστων διδασκάλων νοούμενα· ἐνεσώσθη δὲ λοιπὸν τῆς ἀγίας τοῦ Πάσχα ἡμέρας, καὶ τῆς ὑμετέρας ἐν Χριστῷ, εἰς λουτροῦ παλιγγενεσίας, ἀγάπης φωτισμένης· διδαχθήσεθε πάλιν τὰ πρόπαντα, Θεοῦ θέλοντος· μεθ' ὅσας μὲν εὐσεβείας (3) καὶ τάξεως εἰσαβῆναι χρὴ καλουμένων· τίνος δὲ ἐνεκεν ἐπιτελεῖται ἕκαστον τῶν ἀγίων τοῦ βαπτίσματος μυστηρίων· μεθ' ὅσας δὲ εὐλαβείας καὶ τάξεως, χρὴ ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος πρὸς τὸ ἄγιον τοῦ Θεοῦ προσελύσεσθαι θυσιαστήριον, καὶ τῶν αὐτῶν πνευματικῶν καὶ ἐπουρανίων ἀπολαύειν (4) μυστηρίων· ἵνα τῆς ὑμετέρας

ingressus in vitam 300 aeternam aperuit januas, ut omnes. quantum in ipso est, ea nullo impediante perficiantur. Hæc nobis interim, servata modi ratione, de vita quoque aeterna dicta sunt; quæ quidem eorum quæ in Fide profitemur postremum documentum, ac fœcis est. Qua utinam nos omnes, et qui docemus et qui auditis, Dei gratia, potiri contingat!

XXXII. Cæterum, fratres dilecti, vos omnes hortatur præceptionis hujus sermo, ut animam ad coelestium donorum receptionem comparatis. De tradita vobis ad confitendum sancta et apostolica fide, quod licet catecheses in præteritis hæc Quadragesimæ diebus per Domini gratiam diximus: non quod ea tantummodo dicenda fuerunt; multa enim sunt prætermissa, hæcque sublimiora fortassis a melioribus magistris cogitarentur. Instante vero deinceps sancto Paschatis die, dum vestra in Christo per lavacrum regenerationis charitas illuminabitur; (5) iterum Deo volente de iis quæ consentanea sunt, erudiemini: quanta nimirum cum pietate, quove ordine vocatos ingredi oporteat; cujus rei causa unumquodque sanctorum baptismi mysterium perficiatur, et quanta cum reverentia atque ordine oporteat a baptisate ad sanctum Dei altare procedere, spiritualibusque et celestibus, quæ ibi distribuntur, mysteriis frui, ut anima vestra per doctrinæ sermonem prius illustrata, per singula cognoscatis

(1) Ὅσας ἐγγυώσεται κατήχησις. Legi vellem ὅσας ἐνεργεῖ, quæ licuit catecheses. Grodecius interpretatur quasi legisset, ὅσα ἐγγυώσεται κατήχησις, ἀναμνηστικὴν εὐσεβείας, seu quantum institutioni vestræ satis erit ante baptismum; vide cat. 4, n. 25. In cod. Coisl. legitur, κατήχησις, sed habetur, ὅσας. Nihil maxime ad rem, utrovis modo legatur. Loco ταύταις, legitur in Coisl. et Oitob. ταύτης, hujus *Unudagesimæ*. Similis habetur locutio epistol. ad Constant., num. 4: Ἐν ταῖς ἀγίαις ταύταις ἡμέραις τῆς ἀγίας Πεντηκοστῆς.

(2) Μεθ' ὅσας. Ita scriptissimus pro μεθ' ὅσας, ex cold. Coisl., Oitob., Roe, Casaub. et Grod. Post ἰσως, particulam καὶ, quæ in Coisl., Oitob. ac Roe deerat, exprunxit; qui tres codices loco ὑπὸ, habent παρά. Pro καλλίστων, in Oitob. 2 et Grod. est solummodo, καλῶν. Oitob. 4 omittit, διδασκάλων. Voces, μεθ' ὅσας νοούμενα, multam affinitatem habent cum similibus verbis, μεθ' ὅσων βήματων, homil. in *Paralyt.* sub finem, n. 20. Paulo post, verba, ἀγάπης φωτισμένης, omittuntur in cold. Oitobonianis duobus, Coisl., Roe, Casaub. et Grod. Hoc titulo sæpe suum auditorium compellit Cyrilus, ut cat. 17, n. 3.

(3) Μεθ' ὅσας μὲν εὐσεβείας. Particulam μὲν addidimus. Εὐσεβείας, loco εὐσεβείας, scribitur in Oitob. utroque, et Roe ac Casaub. cold.

(4) Ἀπολαύειν. Eam veram hujus vocis lectionem ex Colb. codice restitui; quæ vitiosa librorum pronuntiatione mutata est in ἀπολαβεῖν, quod legitur in impressis. Cold. Coisl., Roe, Casaub. habent, ἀπολαύσεσθαι. Oitob. 2, ἀπολαύετε, Oitob. 1, ἀπολαύετε, Bodl., μεταλαβεῖν. Sed in hoc codice legitur hæc sententia cum nonnullorum verborum accessione, in hunc modum: Τῶν αὐτῶν πνευματικῶν, καὶ ἐπουρανίων, καὶ ὀργάνων, καὶ ζωοποιῶν, καὶ φρικτῶν τοῦ Χριστοῦ μεταλαβεῖν μυστηρίων· εἰς ἁγιασμὸν ψυχῶν καὶ σωμάτων, εἰς ἁγιασὴν ἀμαρτιῶν, καὶ εἰς βασιλείαν οὐρανῶν κληρο-

C voulat. Spiritualibus, celestibus, incontaminatis, vivificis ac tremendis Christi participare mysteriis; in sanctificationem animarum ac corporum, in remissionem peccatorum, et ad consequendam regni coelestis hereditatem. Paulo post, loco ἡμετέρας, pro suis, ὑμετέρας, ex Roe, Casaub. et Bodl.

(5) Iterum de his quæ consentanea sunt erudiemini. Cum in catechesibus ante baptismum nefas esset baptizandis mysteria aperire, nec tamen eos ad illa imparatos ac prorsus eorum inscienties admittere oporteret; fusiori illorum expositione in subsequens tempus dilata, in ipsa nocte Paschali de ipsis breviter, et quantum pro tempore licebat, antequam ad ea accederent, erudiebantur. In *Constitut. apostol.*, lib. vii, cap. 40, præcipitur, ut qui catechizatus est, cum jamjam erit baptizandus, ὅταν ἢ πρὸς αὐτὸ λοιπὸν τὸ βαπτισθῆναι, addiscat quæ ab abrenuntiationis et pacti cum Christo in eundem modum pertinent. Cyrillus Alexandrinus Glaphyrorum, in *Leuiticum*, pag. 366 et 367, ait participationem Eucharistiae continere annuntiationem mortis et resurrectionis Christi; et hujus rei confessionem prius exigi ab iis qui crederent; tum ad sanctum baptismum adduci, et sanguine æterni testamenti initiari. Niceas ille vel Anicetus Romanorum episcopus vel presbyter, qui apud Gennadium, *Catalog.* cap. 25, sex instructionis ad competentes libellos scripserat, sextum et ultimum inscripserat *De agni paschalis victima*. Sanctus Gaudentius Brixienis, primum et secundum suum sermonem ad neophytos habuit in vigiliis Paschatis; secundum autem, regressis a fonte neophytis, dixit, ut edendi paschalis sacrificii disciplinam rudes neophyti discerent, quod testatur serm. 5. Sed hæc Cyrilli instructiones ipso baptismatis tempore datae, videntur multo breviores fuisse sancti Gaudentii sermonibus, et admonitionibus pro tempore datis, quam concionibus e suggestu habitis similioris.

D

impertitorum vobis a Deo donorum magnitudinem.

XXXIII. Post sanctum vero et salutarem Paschatis diem, ab secunda Sabbatorum die inchoando, singulis consequentibus hebdomadae diebus, statim post synaxim in sanctum resurrectionis locum ingredientes, alijs, Deo volente, catecheses audietis; in quibus rursus singularum quae [in vobis] peractae fuerint **301** rerum rationes et causas erudimini; atque tam ex Veteri quam ex Novo Testamento demonstrationes accipietis. ¹ Primum quidem de his quae ante baptismum statim peracta sunt: ² Deinde vero quomodo mundati estis a peccatis per Dominum lavacro aquae in verbo: ³ Et quomodo sacerdotum in morem appellationis Christi participes facti estis; quove modo signaculum vobis communicationis sancti Spiritus sit datum. ⁴ Et de his quae in altari habentur Novi Testamenti mysteriis, quae hinc (1) iudicio accipere; quidnam de iis divinae Scripturae tradiderint, quaeve illorum sit vis ac potestas. ⁵ Et quomodo ad ea accedendum sit, et quando, ac quomodo illa habenda sint. Omnium autem postremum (2), quo pacto vos in subsequens tempus oporteat, tum verbis tum factis, modo gratia accepta digno, versari et degere; ut vos omnes aeterna vita perfrui possitis. Et haec quidem, si Deus voluerit, a nobis explicabuntur.

XXXIV. Quod superest, fratres, gaudete in Domino semper; iterum dicam, gaudete: ¹ appropinquavit enim redemptio vestra: ² et salutem vestram expectat caelestis angelorum exercitus. Et vox iam exauditur clamantis in deserto: Parate viam Domini. ³ Cat. 19, myst. 1. ⁴ Cat. 20, myst. 2. ⁵ Ephes. v. 25. ⁶ Cat. 21, myst. 3. ⁷ Cat. 22, myst. 4. ⁸ Cat. 23, myst. 5. ⁹ Philipp. iii, 1; iv, 4. ¹⁰ Luc. xxi, 28.

(1) Ab Hierosolymis. (2) Omnium autem postremum, etc. Sextam hanc promittere videtur mystagogicam catechesim; qui tamen quintae, quae et ultima est, initio, testatur se spiritali audientium institutionis aedificio coronidem et finem imponere. Vel ergo promissam hanc catechesim non exhibuit, obice aliquo impeditus: quem defectum supplevit brevi exhortatione ad quintae finem addita, quae ad hoc argumentum pertinere videatur: vel, id quod magis crediderim, significat homilia Sabbatho paschalis hebdomadae, in depositione candidarum vestium habendam: nam in Patrum homiliis illa die habitis, argumentum illud postremae orationis a Cyrillo promissae, tractari videmus. Quoniam autem tota illa moralis erat, neque ad explicationem fidei aut sacramentorum, in illis 25 catechesibus absolutam, pertinebat; ideoque eam ab his, qui Cyrilli catecheses collegerunt, praetermissam puto: quam utinam illi non vobis iuvissent.

(3) Γνωρίζεται. Mirum in nullo codice haberi, γνωρίζεται, quam uti usuali veram lectionem, in interpretando sequor.

(4) Μετά τήν σύναξιν. Articulum τήν addidimus ex Coisl., Roe, Casaub. Sequentia sic habentur in Otob. utroque, ἐπὶ τὸν ἅγιον τῆς ἀναστάσεως τοῦ σωτήρος τόπον συνερχόμενοι. Designat auctor non ecclesiam Resurrectionis, in qua synaxis celebrata fuerat; sed Anastasium seu ipsam Sanctae Resurrectionis speluncam, ita a Constantino additis operibus amplificatam, ut in ea concio haberi posset ad

ψυχῆς διὰ τοῦ τῆς διδασκαλίας λόγου προσηγορευμένης, εἰς ἕκαστον γνωρίζεται (3) τὸν ἐκ Θεοῦ δωρομένην ὑμῖν χαρισμάτων τὸ μέγεθος

ΑΓ'. Μετὰ δὲ τὴν ἁγίαν καὶ σωτήριον τοῦ Πάτριος ἡμέραν, ἀπὸ τῆς δευτέρας τῶν Σαββάτων, εἰδὼς, καθ' ἕκαστην ἡμέραν ἐν ταῖς ἐξῆς τῆς ἑβδομάδος ἡμέραις, μετὰ τὴν σύναξιν (4) εἰς τὸν ἅγιον τῆς ἀναστάσεως τόπον συνερχόμενοι, καταρχήσιν ἄλλων ἀκούσεσθε, Θεοῦ θέλοντος· ἐν αἷς πάλιν περὶ ἕκαστου τῶν γεγενημένων, διδασθήσεσθε τὰς αἰτίας, ἐκ Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης λήψεσθε τὰς ἀποδείξεις· πρῶτον μὲν, περὶ τῶν πρὸ τοῦ βαπτίσματος εἰδὼς γεννημένων· ἔπειτα δὲ, πῶς ἐκαθάρθητε τῶν ἀμαρτιῶν ὑπὸ τοῦ Κυρίου, τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι· καὶ ὅπως ἱερατικῶς (5) τῆς Χριστοῦ προσήγορίας γεγόνατε κοινωνοί, καὶ ὅπως ἡ σφραγὶς ὑμῶν ἐδόθη τῆς κοινωνίας (6) τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καὶ περὶ τῶν ἐν θυσιαστηρίῳ τῆς Καινῆς Διαθήκης μυστηρίων, ἃ τὴν ἀρχὴν ἐνευθεν εἴλατε· τίνα μὲν αἱ οἰκία Γραφαὶ παραδεδούκασι, τίς δὲ ἡ τούτων δύναμις· καὶ ὅπως προσείναί τοις, καὶ πότε καὶ πῶς ἔχειν χρή. Ἐπὶ τελείᾳ δὲ πάντων, ὅπως ὑμᾶς εἰς τὸν ἐπίνοτον χρόνον, ἔργους τε καὶ λόγους ἐπαξίως τῆς χάριτος ἀναστρέφειν δεῖ, πρὸς τὸ θυνηθῆναι πάντας ὑμᾶς ἀπολαύσαι τῆς αἰωνίου ζωῆς. Καὶ ταῦτα μὲν, εἰ Θεὸς θέλει, λεχθήσεται.

ΑΔ'. Τὸ λοιπὸν, ἀδελφοί, χαίριστε ἐν Κυρίῳ πάντοτε, πάλιν ἐπὶ, χαίριστε· ἤγγικε γὰρ ἡ ἀλυτρωσις ὑμῶν, καὶ τὴν ὑμετέραν ἐκδέχεται σωτηρίαν ἡ τῶν ἀγγέλων ἐπουράνιος στρατός. Καὶ φωνὴ μὲν ἤδη βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν

populum: nam Hieronymus, epist. 61, nov. ed. 38, refert Epiphanium audiente Joanne episcopo, clericis et populo, in eo loco ante sepulcrum Domini praedicasse.

(5) ἱερατικῶς, Sacerdotum in morem. Grod., ἱερατικῆς, sacerdotialis Christi appellationis. Ea simplicior et elegantior videtur lectio. Eodem modo utriusque sententiae sensus. Sacro chrismate Christi participes efficitur, cat. 21, n. 4. Christus autem a sacerdotum appellatur, cat. 10, n. 11. Vide cat. 21, n. 6, ubi ait auctor in nobis per chrismatis sacramentum adimpletos veteres typos summi sacerdotis, aqua ante abluti quam chrismate perlineretur. Origenes hom. 9 in Levit.: Omnes quicumque unguento sacri chrismatis delibuti sunt, sacerdotis effecti sunt. Similis Origeniana illi est altera sancti Leonis papae serm. 5 in anniversario Assumptionis eius sententia; ubi commune illud Christianis omnibus sacerdotium, scite distinguit a speciali sacerdotum ministerio.

(6) Τῆς κοινωνίας. In editis legebatur, ἐκ τῆς κοινωνίας. Hanc praepositionem sustulimus auctoritate codd. Coisl., Otob. utriusque, Roe, Casaub., Grod. Perspicua hic continetur allusio ad ea antiquae Graecorum, in conferendo Confirmationis sacramento formulae verba: Σφραγὶς δωρεᾶς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἁγίου, Signaculum domi Spiritus sancti. Fortè tamen ut huic formulae similior redderetur Cyrilli sententia, ablata est a libris codicum quos secuti sumus, particula et.

τοῦ Κυρίου. Βοᾷ δὲ ὁ προφήτης· *Οἱ διψῶντες, πο-* A
ρευθεσθε ἐν ὕδατι· καὶ οἰσὶς ἐξῆς· Ἀκούσατέ μου,
καὶ φάγεσθε τὰ ἀγαθὰ, καὶ ἐντυρῶσθε ἐν ἀγα-
θοῖς ἢ ψυχῇ ἑμῶν (1)· καὶ μετ' οὐ πολλῆ, τῆς ἀγα-
θῆς ἀναγνώσεως ἀκούσατε λεγούσης· Φωτίζου, φω-
τίζου, ἢ νέα (2) Ἱερουσαλὴμ· ἦκει γὰρ σου τὸ
φῶς. Παρ' ἧς Ἱερουσαλὴμ ὁ προφήτης εἶρηκε· Καὶ
μετὰ ταῦτα κληθήσεται πόλις δικαιοσύνης, μητρο-
πολις πιστῆ Σιών, διὰ τὸν ἐκ Σιών ἐξελεύοντα νόμον,
καὶ λόγον Κυρίου τὸν ἐξ Ἱερουσαλὴμ, ὃς ἐνετύθεν
εἰς ἄπαντα τὴν οἰκουμένην ἐξώμberσε. Πρὸς τὴν καὶ
ὁ προφήτης περὶ ἡμῶν φωνῶν· Ἀρον κύκλω τοὺς
ὄφθαλμούς σου, καὶ ἴδε συνηγμένα τὰ τέκνα σου.
Ἡ δὲ ἀποκρίνεται λέγουσα· Ἦνεξ οἶδός ὡς νεφέλαι
πέτανται, καὶ ὡς περισσευαὶ σὺν νεοσσοῖς ἐκ'
ἐμῆ· νεφέλαι, διὰ τὸ περιματικῶν· καὶ περισσευαὶ, B
διὰ τὸ ἀκίριον. Καὶ πάλιν· Τίς οἶδός τοιαῦτα, ἢ τίς
ἔώρακεν οὕτως· εἰ ὠδινε γῆ (3) ἐν μῦ ἡμέρα,
καὶ ἐτάχθη ἔθνος εἰς ἅπαξ· οἱ ὠδινε, καὶ ἔτεκε
Σιών τὰ παιδία αὐτῆς. Χαρὰς δὲ ἀνεκλαήτου τὰ
πάντα πληρωθήσεται (4), διὰ τὸν εἰπόντα Κύριον,
ὅτι Ἰδοὺ ἐγὼ ποιῶ Ἱερουσαλὴμ ἀγαλλίαν, καὶ
τὸν λαόν μου εὐφροσύνην.

AE. Εἰη δὲ καὶ ἐφ' ὑμῖν λεχθῆναι καὶ νῦν· Εὐ-
 φρανθήτε, οὐρανοί, καὶ ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ, καὶ
 ἐξῆς (5), ὅτι ἐλέησεν ὁ θεὸς τὸν λαόν αὐτοῦ, καὶ
 τοὺς παισίνους τοῦ λαοῦ αὐτοῦ παρεκλέσα. Ταῦτα
 εἰς ἔσται διὰ τὴν τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίαν, τοῦ
 πρὸς ἡμᾶς λέγοντος· Ἰδοὺ ἀπαλείψω ὡς νεφέλην
 τὰς ἀνομίας σου, καὶ ὡς γρόφον τὰς ἀμαρτίας
 σου. Ὑμεῖς δὲ τοῦ ὀνόματος τῶν πατέρων καταξιο-
 θέντες (περὶ ὧν (6) γέγραπται· Τοῖς δουλεύουσιν
 μοι κληθήσεται ἔθνος καινόν, ὃ εὐλογηθήσεται
 ἐκ τῆς γῆς), ἔρατε μετ' εὐφροσύνης· Εὐλογητός
 ὁ θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
 στοῦ, ὁ εὐλογησας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευ-
 ματικῇ, ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐν Χριστῷ· ἐν ᾧ ἔχο-
 μεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τὸ αἷμα αὐτοῦ, τὴν
 ἀφεσιν τῶν ἁμαρτημάτων, κατὰ τὸν κλοῦτον τῆς
 χάριτος αὐτοῦ, ἧς ἐπερίσσευσεν εἰς ἡμᾶς, καὶ τὰ
 ἐξῆς· καὶ πάλιν· Ὁ δὲ θεὸς κλοῦσας ὡς ἐλέει,
 διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ ἀγάπην ἦν ἡγάπησεν
 ἡμᾶς, νεκροὺς ὄντας τοῖς παραπτώμασι συναπο-
 κρίναι τῷ Χριστῷ, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ πάλιν (7)

ni¹⁰. Clamat vero propheta: *Sitientes, venite ad*
*aquam*¹; et mox in consequentibus: *Audite me, et*
comedite bona, et deliciabitur in bonis anima ves-
*tra*²; et non ita multo post, optimam lectionem
 illam audietis: *Illuminare, illuminare, nova Hieru-*
*salem, venit enim tuum lumen*³. De qua Hierusalem
 propheta dixit: *Et postea vocaberis civitas iustitiae,*
*metropolis fidelis Sion*⁴; propter legem quae ex Sion
 exivit, et verbum Domini quod ex Hierusalem prod-
 ivit⁵; quod isthinc pluviae in morem universum orbe-
 ment irrigavit. Ad eam quoque propheta de vobis
 dicit: *Leva in circuitu oculos tuos, et vide congre-*
*gatos filios tuos*⁶. Ea vero respondet, aens: *Qui-*
nam illi sicut nubes volant, et sicut columbae cum
*pluvie super me*⁷? Nubes propter spiritualem [alti-
 tudinem et levitatem], columbae propter simplicita-
 tem. Et iterum: *Quis audivit talia, aut quis vidit*
*sic*⁸? si parturivit terra in una die, et nata est gens
 simul et semel? quia parturivit et peperit Sion filios
 suos⁹. Gaudio vero ineffabili omnia replebuntur,
 propter Dominum qui ait: *Ecce ego faciam Hieru-*
*salem exsultationem, et populum meum iactitiam*¹⁰.

302 XXXV. Liceat vero et de vobis nunc quo-
 que dicere: *Laxtmini, caeli, et exsultet terra, etc.,*
quoniam misertus est Deus populi sui, et humilis po-
*puli sui consolatus est*¹¹. Haec autem erunt propter
 bonitatem Dei qui ad vos dicit: *Ecce delebo ut ne-*
bulam iniquitates tuas, et sicut caliginem peccata
*tua*¹². Vos autem fidelium nomine dignati (de qui-
 bus dicitur: *Servantibus mihi imponetur nomen no-*
 vum, quod benedicetur super terram¹³), dicetis cum
 iactitia: *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu*
Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiri-
tuali, in caelestibus, in Christo: in quo habemus red-
emptionem per sanguinem ejus, remissionem pecca-
torum, iuxta divitias gratiae ejus, quam ubertim in
*nos impartivit*¹⁴, etc. Et iterum: *Deus autem cum*
dixit sit in misericordia, propter multam suam cha-
ritatem qua dilexit nos, cum essemus mortui per deli-
*cta, convificavit nos una cum Christo*¹⁵, et reli-
 qua. Rursusque ad eundem modum, bonorum
 auctorem Dominum laudate, dicentes: *Cum autem*
bonitas et erga homines amor Servatoris nostri Dei

¹⁰ Matth. iii, 3. ¹ Isa. xl, 3. ² Isa. lv, 1. ³ ibid. 2. ⁴ Isa. lx, 1. ⁵ Isa. i, 26, 27. ⁶ Isa. xl, 5.
⁷ Isa. xlii, 48. ⁸ Isa. lx, 8. ⁹ Isa. lxvi, 8. ¹⁰ Isa. lxx, 20. ¹¹ Isa. xlix, 13. ¹² Isa. xliii, 22.
¹³ Isa. lxx, 16. ¹⁴ Ephes. i, 3, 7, 8. ¹⁵ Ephes. ii, 4, 5.

(1) Ὑμῶν. Ita scriptimus, loco ἡμῶν, ex Ottob. D
 e sacro textu.

(2) Ἡ νέα. Haec a Cyrillo ad sacrum contextum
 adjecta, desunt in codd. Coisl., Roe, Casaub., Bodd.,
 Grod., Ottob. utroque.

(3) Ἡ. Hanc vocem addidimus ex Coisl. Ottob.
 Roe, Casaub., Grod. et sacris Bibliis.

(4) Πληρωθήσεται. Ex codd. Coisl., Ottob., Roe,
 Casaub., Grod. correctimus pro πληρώσεται. Infra,
 post ἰδοὺ addidimus, ἐγὼ, ex Coisl., Colb., Roe, Casaub.,
 et sacro textu. Pro εὐφροσύνης, Coisl., Ottob.,
 Roe, Casaub. et Grod. habent, εὐφροσύνην, pacem.

(5) Καὶ ἐξῆς. Haec addidi ex codd. Ottob., Coisl.,
 Roe, Casaub., Grod. Inferius, loco ἐστι, scriptimus,
 ἔσται, ex cod. Coisl. et Ottob. utroque. Et paulo

D post, articulum τοῦ ante πρὸς ἡμᾶς, ex Coisl., Colb.,
 Roe, et Casaub. adjectimus. Mox, pro ἀπαλείψω,
delebo, codd. illi quatuor citati et Ottob. ferunt,
 ἀπὴλεψα, *deleui*, ut est apud Isaiam. Morelius vero,
 ἀπαλείψαι, *delebit*.

(6) Ἰπστὶ ὦν. Coisl., Roe, Casaub., περὶ οὗ, *de*
 quo, videlicet nomine.

(7) Καὶ πάλιν. Ea verba addidimus ex Coisl., Ot-
 tob., Roe, Casaub. Item, post Σωτήρος, vocem ἡμῶν,
 ex iisdem. Infra, vocem ἀνακαινήτως, pro ἀναγεν-
 νήσεως, ex Roe, Ottob., Casaub. et Paulo scripsi-
 mus, cum videretur minus apta ejusdem rei per
 duo verba similia, παλιγενεσίας et ἀναγεννήσεως
 repetitio

apparuit; non ex operibus quæ sunt secundum justitiam quæ fecerimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit, per lavacrum regenerationis ac renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos opulente, per Jesum Christum Dominum nostrum: ut justificati illius gratia, hæredes efficeremur, secundum spem, vitæ æternæ¹⁶. Ipse autem Deus, et Pater Domini nostri Jesu Christi, Pater gloriæ, dei vobis Spiritum sapientiæ et revelationis in agnitione sui, illuminatos oculos mentis¹⁷; et custodiat vos per omne tempus in operibus, et sermonibus et cogitatis bonis. Cui gloria, honor, et imperium per Dominum nostrum Jesum Christum, cum sancto Spiritu, nunc, et semper, et in universa infinita sæcula sæculorum. Amen.

ἔδειξα, τιμὴ καὶ κράτος διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ (1) ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς ἀόμηναις αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

¹⁶ Tit. iii, 4, 7. ¹⁷ Ephes. i, 17, 18.

(1) Nūn καὶ, etc. Coisl., Ottob. 1, Roe, Casaub. et Grod. brevis, post Πνεύματι sic ferunt: εἰς τοὺς

αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

CATECHESIS MYSTAGOGICÆ QVINQUE.

CATECHESIS DECIMA NONA.

MYSTAGOGICA I.

DE CÆREMONIIS BAPTISMO PRÆVIIS.

303 PRÆLOQUIUM.

I. Sequuntur quinque novi argumenti catecheses. Cum enim in prioribus exponendo Symbolo baptizandos auctor Christianæ doctrinæ præceptis imbuisset, in his baptizatos de tribus sacramentis quæ simul antiquitas percipiebantur, nimirum Baptismo, sacro Chrismate seu Confirmatione, et Eucharistia erudit. Ac prima quidem de cæremoniis in baptisterii porticu ante ipsum baptismum adhibitis, nempe abrenuntiationibus et fidei confessione agit; secunda de unctione olei exorcizati, et ipso baptismi actu; tertia de sacri chrismatis unctione; quarta de Eucharistia; quinta de sacra liturgia et communione. Non licebat ea mysteria nondum initiatis patefacere. Ne tomen ipsorum plane rudes iis adhererentur, in ipsa vigilia paschali, breviter et summum, quantum temporis ratio concedebat, eorum uniuscujusque vis et ratio aperiebatur: at plena et accurata de iis informatio in paschales dies differebatur; quo tempore singulis diebus a feria secunda incipiendo Cyrillus post synaxim has conciones habuit. Hæc omnia commemorat cat. 18, num. 32 et 33. Eadem fere cæterarum Ecclesiarum consuetudo erat, ex qua nata similis cum istis Cyrillianis argumenti conciones Gaudentii ad Neophytos, Ambrosii liber De mysteriis, et iacerti alter De sacramentis ex eorum concionibus compositi; S. Augustini et aliorum sermones Ad infantes.

II. Catecheses istas, non secus ac priores, vere Cyrilli nostri esse, ac integras et nullis additamentis interpolatas ad nos pervenisse, ex ipsius Cyrilli testimonio, orationis, doctrinæ et methodi similitudine, et antiquissimorum scriptorum auctoritatibus, in dissertatione secunda nos luculenter probavisse speramus; nec obscurum, contrariam vel Riveti sententiam, vel Albertini dubitationem, non nisi ex odio catholici dogmatis in iisdem contenti profectam esse: qui si nonnulla in eis suis placitis conformia reperire existimarent, auctoris et operis antiquitatem ac præstantiam summis sane laudibus extulissent. Vocantur catecheses mystagogicæ,

quasi mysteriorum sanctorum explanatrices; vel mystagogiæ simpliciter : quod illis nomen tribuit Eustratus sexti sæculi auctor, et aui ineditum bibliothecæ Regiæ librum scriptis *Πεπλ δελω μυστηριων* : ipseque Cyrillus cat. 19, num. 11, et cat. 20, num. 1. Ipse tamen eas, cat. 18, num. 35, catecheses appellat, eodemque modo Anastasius Sinaita, aliique. Codices mss. eas modo catecheseon mystagogicarum nomine inscriptas representant.

III. In illis vero, trium sacramentorum et liturgiæ caeremonias breviter et dilucide explicat, ac Scripturarum testificationibus, quoad ejus fieri potuit, declarat ac munit. Haud tamen existimandum eum omnes ad unum ritus sacros et caeremonias commemorasse. Nam in priore nihil de exorcismis, manus impositione et diversis precibus, quæ sive ante, sive post abrenuntiationes usitatae erant, loquitur; nihil in secunda de benedictione fontium, candidæ vestis impositione, cerei gestatione, etc.; nihil in tertia de manuum impositione cum chrismatione conjuncta, neque de precibus et verbarum formula, quæ utramque comitabantur; nihil in quinta de pluribus liturgiæ actionibus refert, omisis omnibus quæ lotionem manuum et osculum pacis præcedebant. Ut autem quosdam ritus, qui a Cyrillo prætermittuntur, Hierosolymis observatos esse non dubium est, ita etiam ea ætate simpliciores fuisse quam subsequitis temporibus actiones sacras non dubitamus.

IV. Multo sunt præcedentibus breviores hæ catecheses : sive festorum dierum quibus synaxis peragebatur, ratio non sinebot diutius post synaxim sermonem producere seu non erat necessaria tanta argumentorum et testimoniorum Scripturæ moles, in rebus quæ maximam partem a secreta traditione sine Scripturis proficiebantur : seu tandem jam in vigilia paschali de his rebus eruditus, ac certam in baptismo rerum nostrarum fidem professus, necesse non erat tot argumenta ad fidem faciendam cumulare. Habite sunt non in media synaxi, sed post eam absolutam : nec in majori ecclesia, sed in ipsa Dominicæ Resurrectionis specu, ex cat. 18, num. 22, quæ quidem a Constantino magnificis operibus ampliata, populam ad conciones audiendas facile capere poterat.

V. In præcedentibus editionibus hæ catecheses diversum ordinem et classem a præcedentibus constituunt, neque cum iis numerantur; qua in re mss. annuum auctoritatem secuti sunt editores. Nos ad commoditatem allegandi attendentes, existimavimus istas continuatis cum præcedentibus numeris appellandas esse : hancque primam mystagogicam, decimam nonam numeramus, et reliquas deinceps; servata in Græcis inscriptionibus et Latinis versionibus veteri illa numerandi ratione, quam nostris Latinis inscriptionibus adjungimus.

VI. In hac porro mystagogicarum prima, Cyrillus, reservatis in alteram orationem baptismi caeremoniisque in ipso baptisterio peragebantur, explicat eas quæ in baptisterii vestibulo observari consueverant : nempe abrenuntiationes Satanae ipsi, operibus, pompæ, atque omni cultui illius; quarum vim accuratissime et dilucide exponit : tum pactum cum Christo per brevem fidei promissionem a baptizando initum. Quæcumque autem de abrenuntiationum vi et modo dixerit, eadem apud omnes quæ de iis dixerit, leguntur.

VII. Observandi autem in hac catechesi singulares Ecclesiæ Hierosolymitanæ ritus. Primo, Hierosolymis fiebant abrenuntiationes in vestibulo baptisterii; satis ex more Græcarum Ecclesiarum, in quibus abrenuntiationes vel in ecclesia vel alibi extra fontem fiebant, quod patet ex Euchologo, ex auctore libri De ecclesiast. hierarchia, cap. 2, part. 2, num. 6; auct. Quæst. ad orthod., Justini nomine, quæst. 137; idemque Ecclesiæ Romanæ mos erat, ut ex ordinibus et ritualibus Romanis patet. At in Ecclesia Apameana in ipso baptisterio fiebant, ex epistola cleri Apam. in conc. sub Mena, pag. 229, tom. V. In Ecclesia Gallicana fiebant ad ipsum fontem, quod in veteri Missali et Sacramentario Gallicano a Thomasio et Mabillonio editis videtur; ut omittam auctores ecclesiasticos idem testantes, uti Salvianum lib. vi De gubern. Dei, Bib. PP. Lugd. tom. VII, pag. 364; auctorem sermonum trium Augustinianæ appendicis, tom. VI, pag. 289; Faustum Reicensis præfat. lib. In Spiritum sanctum, sub nomine Paschasii. Eadem consuetudo Mediolanensis Ecclesiæ comprobatur ex Ambrosio De myst., c. 2, n. 5, alteriusque ei vicinæ, ex lib. 1 De sacram. c. 2, n. 5; eadem Africanæ ex Opiato, lib. v, num. 7, concludi potest; et Hispanicæ ex Hildebrando, De ord. baptismi, c. 110 et 111. Baluz. Miscell. tom. VII, colligitur. Secundo, ante benedictionem fontis Hierosolymis abrenuntiationes fiebant. Similiter Græcæ Ecclesiæ, ut patet ex Constit. Apost. lib. vii, cap. 41, 42, 43, auctore Eccles. hierarchiæ citato, Severi Antiocheni ordine baptismi, Erechtologo hodierno. Eadem Romanæ consuetudo : contraria Gallicanæ et Hispanicæ ex Hildebr. cap. 109. Unctio baptizandi præcedebat abrenuntiationes in ecclesia, auctoris lib. De sacram. lib. 1, cap. 2, num. 4, sed abrenuntiationes, benedictionem fontis. Terto, indutos abrenuntians significat Cyrillus, contra cæterarum Græcarum Ecclesiarum morem, ut patet ex Eucholog., pag. 338, Elia Cretensi in orationem quartam Nazianzeni, num. 24, pag. 448; epist. Cleri Apameani in concilio Constantinopolitano sub Mena, pag. 229. Sed cum Cyrillus cat. 20, num. 2, neophytos post abrenuntiationes tunicam tantum exuisse dicat, alias forte vestes ante exuerant. Auctor Ecclesiasticæ hierarchiæ solvi cingulum, et partem aliquam vestimentorum auferri docet. Quarto, abrenuntiationes in Latinis et Græcis Ecclesiis vulgo fiebant per modum responsionis ad interrogationem ministri aientis : Abrenuntias Satanae? etc. Hierosolymis præcipiebat minister : Abrenuntias, etc. quod et auctori Ecclesiasticæ hierarchiæ, et Severi ordini conforme. Idem dicendum de fidei professione abrenuntiationes subsequente, quæ alibi interrogando, Hierosolymis et Antiochiæ præcipiendo exprimebatur.

VIII. Quinto, abrenuntiationes Hierosolymis fiebant extensa ad Occidentem manu, cat. 19, num. 2 : simili gestus apud auctorem Ecclesiasticæ hierarchiæ, qui ait abrenuntiantem ambas manus aversas in Occidentem projicere. At in Ecclesia Constantinopolitana, cujus ritus toto postea Oriente recepti sunt, abrenuntiatio fiebat erectis sursum manibus ; quod patet tam ex Niceta in orationem 40 S. Gregorii Nazianzeni, num. 57, et Elia Cretensi in orationem ejusdem quartam, num. 24, pag. 448, quam ex Euchologio hodierno, pag. 555. Sexto, sæpe citatus auctor Hierarchiæ ecclesiasticæ jubet abrenuntiantem ante pronuntianda abrenuntiationum verba ter diabolum exsufflare. Idem præcipit Euchologium ; seu post eadem pronuntiata, idque semel : et in diabolum præterea exspui jubet. Nazianzenus orat. 4, num. 24, pag. 121, duplices referre videtur insufflationes, alias quibus insufflabatur, alias quibus insufflabat baptizandus, φυσῆσαις τε καὶ ἀντιφυσῆσαις. Exsufflationum etiam in abrenuntians S. Ephræm De secundo adventu, Gr., pag. 349, et Chrysostomus In peccatric. apud sanctum Ephræm, Latine, pag. 719. Inne ritus Hierosolymis vigeret, incertum. Sed Cyrillus non memorat. Septimo, post abrenuntiationum verba, sequebatur in omnibus Græcis Ecclesiis pacti cum Christo initi formula Συντάσσομαι τῷ Χριστῷ, vel σοὶ, Χριστέ, Aggregor Christo, vel tibi, Christe ; vel, In tua castra transeo, a consensu in Orientem ante formulam fidei pronuntianda, et aliquando cum adoptione conjuncta, ut in citato S. Ephræm De secundo adventu loco, τῷ Χριστῷ συνεταξάμεθα, προσκυνησαντες αὐτῷ. Ad Christum nos aggregavimus ipsum adorantes. Hujus non meminit Cyrillus : eam tamen indicare videtur his verbis, num. 8 : μετὰ τὴν ἀπόταξιν τοῦ Σατανᾶ, καὶ τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν σύνταξιν, post abrenuntiationem Satanzæ, et aggregationem ad Christum. At in Latinis Ecclesiis statim post abrenuntiationes pronuntiabatur Credo. Id patet de Africa, ex Optato, lib. v, num. 5 ; de Gallia, ex Salviano, lib. vi De gubernat. Dei, Bib. PP. Lugd. tom. VII, pag. 364. In Romana tamen Ecclesia abrenuntiationes ab interrogatione fidei per inunctionem et benedictionem fontis separabantur. Octavo, post abrenuntiationes Hierosolymis brevius Symbolum pronuntiabatur : alibi fere Symbolum totum. Id probatur de Ecclesia Antiochena, ex ordine Severi, et auctore libri De cœlesti hierarchia ; de Ecclesia Constantinopolitana, ex Euchologio pag. 358 ; de Alexandrina, ex Cyrillo Alexandrino Glaphyr. in Levit., pag. 567, et Cosma Ægyptio lib. v, pag. 208 ; de Ecclesiis Syriæ, ex Const. apost. lib. vii, cap. 41 ; de Ecclesia Gallicana, ex Salviano laudato ; de Africana, ex Augustino serm. 58, um. 45. At Romæ contractius erat Symbolum ; in Mediolanensi Ecclesia solius Trinitatis confessio adhibebatur, sicut et in Hispania, ex Hildefonso, cap. 110 et 111, quod aliquando in Gallia factum, in Cappadocia Ecclesiis idem usurpatum fuisse ex Gregorio Nazianzeno et Basilio colligi potest. Nono tandem, Hierosolymis præter hanc brevem post abrenuntiationes fidei confessionem, alia fiebat, antequam in fontem mergeretur, a baptizando de Trinitate confessio ad interrogationem ministri, cat. 20, num. 4, duplicis ejus professionis ante baptismum, nullum memini me alibi videre exemplum.

IX. Habita est hæc oratio feria secunda paschali. Hanc recensuimus ad fidem codicum Coislin. , Ottonianorum duorum, Roë, Casaub., editionem Græcam Guill. Morellii, et variantes lectiones in Genovesano libro ad marginem ascriptas.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ
ΚΑΤΗΧΗΤΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ ΠΕΝΤΕ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΝΕΟΦΩΤΙΣΤΟΥΣ (1).

ΜΥΣΤΑΓΩΓΙΚΗ ΠΡΩΤΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ (2).

Πρὸς τοὺς νεοφωτιστοὺς · καὶ ἀνάγκῳσις ἐκ τῆς Πέτρου Καθολικῆς πρώτης Ἐπιστολῆς, ἀπὸ τοῦ, *Νήψατε, τρηγερῆσατε*, ἕως τέλους τῆς Ἐπιστολῆς.

306 EJUSDEM

CATECHETICÆ ORATIONES QUINQUE (3)

AD RECENS BAPTIZATOS.

MYSTAGOGICA CATECHESIS I.

Ad eos qui nuper illuminati sunt. Et lectio ex prima Petri Catholica Epistola, ab his verbis: *Sobrii estote, vigilate*"; usque ad finem Epistolæ.

Α'. Ἐπόθουν ὑμῖν καὶ πάλαι (4), ὧ γήσια καὶ Α παριπόθητα τῆς Ἐκκλησίας τέκνα, περὶ τῶν πνευματικῶν τούτων καὶ ἰπουρανίων διαλεχθῆναι μυστηρίων. Ἄλλ' ἐπειδὴ σαφῶς ἐπιστάμην, ἔβην ἀκοῆς πολλῶ πιστοτέρην εἶναι, ἀνέμενον τὸν παρόντα καιρὸν · ἵνα εὐπροσαγωγότερους ὑμᾶς περὶ τῶν λεγομένων ἐκ ταύτης λαβῶν τῆς πείρας (5) εἰς τὸν φωτεινότερον καὶ εὐωδέστερον λειμῶνα τοῦδε τοῦ παραδείσου χειραγωγῆσω. Ἄλλως δὲ καὶ χωρητικοὶ τῶν θεοτέρων κατέστητε μυστηρίων, θεοῦ καὶ ζωοποιοῦ βαπτίσματος ἀξιώθεντες. Ἐπεὶ τοίνυν λοιπὸν τῶν ἐντελεστέρων δεῖ μαθημάτων παρατιθέναι τράπεζαν,

" I Petr. v, 8.

(1) Τοῦ αὐτοῦ Κατήχ. λόγος πέντε πρὸς τοὺς νεοφωτιστοὺς. Deest hic titulus in codd. Ottob. Coisl., Roe, Casaub. et Grod. At in cod. Ottob., post titulum proprium hujus catechesis, et verba, ἕως τέλους τῆς Ἐπιστολῆς, habetur: Τοῦ αὐτοῦ Κυρίλλου, καὶ Ἰωάννου ἐπισκόπου · *Ejusdem Cyrilli et Joannis episcopi*, qua de re vide Dissertat. nostram secundam, cap. 3, n. 18.

(2) Μυσταγωγικὴ πρώτη Κατήχησις. Codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub. habent hic, Μυσταγωγία πρώτη, πρὸς, etc. *Mystagogia prima*, etc. At in subsequentibus catechesibus sœtium mystagogicarum catecheseon nomen retinent. Sane eas catecheses vocat Cyrillus mystagogias infra, num. 11, et cat. 20, n. 4, eodemque nomine citantur ab Eustratio apud Leonem Allatium, et auctore libelli, Περὶ θεῶν μυστηρίων. Cyrillus tamen cat. 18, n. 32, ipsas promittens vocat *alias catecheses*: alique auctores eas sub nomine catecheseon nullo discrimine cum

I. Desiderabam vobis jam antea, o germani et desideratissimi Ecclesiæ filii, de his spiritualibus cœlestibusque mysteriis disserere. Verum, quoniam plane gnarus eram oculorum esse majorem quam aurium fidem, præsens tempus expectavi, ut ex ista vos experientia ad ea quæ dicenda erant ductu faciliores effectos assumens ad lucidius fragrantiusque paradisi hujusce prætium manuducerem. Alias vero diviniorem quoque capaces facti estis mysteriorum, divino ac vivificante lavacro digni habiti. Quando igitur jam perfectiorum vobis perceptionum apponenda est mensa, age, de his vos accuratius

B prioribus citant, ut Anastasius Sinaita, Hieronymus, etc.

(3) Habite post Pascha in sacro Resurrectionis sacello.

(4) *Kal πάλαι*. Conjunctionem καὶ præfiximus ex codd., Coisl. Ottob. duobus, Roe, Casaub. et Grod. Pro πάλιν vero scripsimus πάλαι, ex iisdem, Ottoboniensis exceptis, quorum in primo deest ea vox. Loco ἔπιστάμην. Millesius ex codd. Roe, cui suffragatur Coisl., posuit ἔπιστάμην. Utrumque recte legitur; prius tamen grammaticæ legibus conformius.

(5) *Ἐκ ταύτης... τῆς πείρας*. Ita ferunt codd. Coisl., Ottob. 2, Roe, Casaub. et Grod., quam scripturam prætuli receptæ isti ἐκ ταύτης τῆς τοπείρας, ex hac vespera, scilicet Sabhati Paschalis; cum præcedentibus magis apta videretur. Inferius, verba τοῦδε, ante τοῦ παραδείσου adjecimus, ex codd. Coisl., Grod. Roe, et Casaub., quamvis hic postremus unum τοῦ omittat.

erudiamus; ut vim illam atque operationem cognoscatis, quæ in vobis illa baptismatis vespera effecta est.

II. Primum ingressi estis in ædem quæ baptisterio est pro atrio, atque occidentem versus stantes audivistis, jussisque estis manum extendere, et tanquam præsentī abrenuntiasis Satanz. Scire autem vos oportet bujus rei figuram in veteri historia contineri. Cum acerbissimus et immitissimus tyrannus Pharo liberum ac generosum Hebræorum populum opprimeret, Deus Mosen delegavit, qui eos ex prava Ægyptiorum servitute educeret. Ac sanguine quidem agni postes ungebantur, ut domos sanguinis signo denotatas vastator præteriret: Hebræorum vero populus miris plane modis in libertatem assertus est. Ut vero liberatos hostis persecutus est, et mare ipsis, mirum dictu, **307** divisum consepexit: pariter ipse perrexit vestigia vestigiis conjungens, exemptoque submersus est Rubri maris fluctibus præcipitatus ¹⁹.

III. Nunc mihi a veteribus ad nova, a figura ad veritatem transgredere. Illic Moyses in Ægyptum a Deo mittitur: hic Christus in mundum delegatur. Ille, ut oppressum populum ex Ægypto educeret; Christus, ut laborantes in mundo sub onere peccati liberaret. Illic agni sanguis, vastatoris avernuncatio fuit; hic Agni immaculati ²⁰ Jesu Christi sanguis (1), dæmonum expultrix causa constitutus. Tyrannus ille veterem illum populum ad mare insecutus est: te quoque auidax ille, impudens et malorum princeps dæmon, ad salutes usque fontes insequatur. Ille in mari demersus est: et iste in salutari aqua evanescit.

IV. Verum tibi præcipi audis, ut extensa tanquam ad præsentem manu, dicas: *Abrenuntio tibi*, ²¹ Exod. xiv, 22, 30. ²² I Petr. 1, 49.

(1) *Jesu Christi sanguis*, etc. Quomodo in Jesu Christi sanguine Christianorum corporibus admoto et diabolum effugante, adimpleatur figura sanguinis agni paschalis, qui Hebræorum domibus applicitus angelum vastatorem arcebat, varie est a variis explicatum. Sunt qui illud intelligant de signo crucis; ita Prudentius in *Apotheosi contra Judæos*:

*Passio quæ nostram defendit sanguine frontem,
Corporeamque domum signato collinit ore.*

Cæsarius hom. 6 *De Paschate*: *Quando postes domorum sanguine illius jubentur inscribi, id est crucis titulo mens [forte frons] nostra depingi.* Cyril. Alex. homil. 10 Pasch., pag. 132; Primas. in *Heb.* xi, 8. Alii de epoto Christi sanguine interpretantur. Ita Eusebius Cæsar., eaten. in *Luc.* c. xxii, 7: *Snum sanguinem pro nostræ salutis lytro dedit. Eo animam corpusque nostrum obsignantes ac munientes, omne genus dæmonum nobis insidiantium ejicimus; et festum transitus celebrantes ad divina transire satagimus.* Chrysostom. hom. 16 in *Hebr.*, pag. 847; Cyrillus Alex. *Glaphyr.* in *Exod.*, p. 270, et in *Colletaneis*, ad calcem tom. VI, p. 20; Missale Gothicum apud Mabill., *Liturg. Gal.* lib. iii, n. 30, p. 240, et *Gallican. vetus*, n. 22, *ibid.* p. 356; Nicetas in orat. xi; Naz. num. 4, aliique. Alii tandem simplicius de virtute passionis Christi, cujus merito dæmones a

A *φέρει*. ταῦτα ὑμᾶς ἀκριβῶς παιδεύσωμεν, ἵνα εἰδήτε τὴν ἔμφαν τὴν πρὸς ὑμᾶς κατ' ἐκείνην γεννημένην (2) τοῦ βαπτίσματος τὴν ἑσπέραν.

B *Εἰσηίετε* πρῶτον εἰς τὸν προαύλιον τοῦ βαπτιστηρίου (3) οἶκον, καὶ πρὸς τὰς θυρὰς ἐστῶτες, ἤκουσατε καὶ προστάτεσθε ἐκτείνειν τὴν χεῖρα· καὶ ὡς παρόντες ἀπετάτεσθε τῷ Σατανᾷ. Χρὴ ἐκ τοῦτο ὑμᾶς εἶδέναι, ὅτι ἐν παλαιᾷ ἱστορίᾳ οὗτος καίεται ὁ τύπος. Ὅτε γὰρ Φαραὼ, ὁ πικρότατος καὶ ὀμύτατος τύραννος, κατέλιβε τῶν Ἑβραίων τὸν ἐλευθερον λαὸν καὶ εὐγενή, ὁ Θεὸς ἀπέστειλε τὸν Μωσῆν, ἐξάγειν αὐτοὺς ἐκ τῆς πονηρᾶς τῶν Αἰγυπτίων δουλείας. Καὶ αἵματι μὲν ἁμνοῦ ἐχρίοντο αἱ ψαῖαι, ἵνα φύγῃ ὁ ὀλοθρευτὸς τοὺς τὸ σημεῖον ἔχοντας τοῦ αἵματος οἴκου· παραδόξως δὲ ἑλευθερούτο τῶν Ἑβραίων λαός. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐλευθερωθέντας ὁ ἐχθρὸς κατέδιωξε, καὶ παραδόξως εἶδε τὴν θάλασσαν αὐτοῖς; τεμνομένην· ἕμως ἐχώρει (4), ἔγχευ ἡνωσὶ συμβάλλον, καὶ παραχρῆμα ὑποβρύχιος ἐγένετο, καταποντούμενος; ἐν θαλάσσῃ Ἐρυθρᾷ.

Γ. Μιτάθῃ μοι λοιπὸν ἀπὸ τῶν παλαιῶν ἐπὶ τὰ νέα, ἀπὸ τοῦ τύπου ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν. Ἐκεῖ Μωσῆς εἰς Αἴγυπτον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ πεμπόμενος· ἐνταῦθα Χριστὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς εἰς τὸν κόσμον ἀποσταλλόμενος. Ἐκεῖ, ἵνα ἐξαγάγῃ λαὸν ἐξ Αἰγύπτου θλιβόμενον· ὡδε Χριστὸς, ἵνα ῥύσῃται τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας καταποντούμενους (5). Ἐκεῖ αἷμα ἁμνοῦ ὀλοθρευτοῦ ἦν ἀποστρέπειν· ἐνταῦθα τοῦ ἁμνοῦ τοῦ ἁμνοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τὸ αἷμα δαιμόνων καθέστηκε φρυαδευτήριον. Ἐκείνος ὁ τύραννος κατέλικεν ἕως θαλάσσης τὸν παλαιὸν ἐκείνον λαόν· καὶ οὐδὲ ὁ Ἰταμὸς, ὁ ἀναίσχυντος καὶ ἀρχέκκακος οὗτος δαίμων, ἕως αὐτῶν ἤκολούθη τῶν σωτηρίων ναμάτων. Ἐκείνος ὁ υποβρύχιος γέγονεν ἐν θαλάσσῃ· καὶ οὗτος ἐν τῷ σωτηρίῳ ὕδατι ἀφανίζεται.

Δ. Ἄλλ' ὁμῶς ἀκούετε, τεταμένη τῇ χειρὶ ὡς πρὸς παρόντα εἰπεῖν, *Ἀποτάσσομαι σοι, Σατανᾷ*. Βούλο-

nobis arceat Deus, eisque resistendi vim nobis inspirat. Tres forte sensus illos respexit Cyrillus. Secundus ad litteram magis accedit; eoque libentius illum præ oculis habuisse auctiorem nostrum existimem, quod cat. 25, n. 22, jubet post communionem calicis, ex humore labii adhaerente oculos, frontem et reliquos sensus consecrari: qui nos etiam aliarum Ecclesiarum Græcarum erant.

D (2) *Τὴν γεννημένην*. Ita omnes codd. Legendum tamen videretur τὸν γεννημένον, quod legit vel suppositit Grod.

(3) *Τοῦ βαπτιστηρίου*. Vocat., τοῦ βαπτίσματος. Hoc vestibulum baptisterii visum, n. 11, exteriorē ædem, ἐξώτερον οἶκον, ut ab ipso baptisterio, quod *Sanctum sanctorum* appellat, distinguatur. Loco ἀπετάτεσθε, valde suspicor legendum, ἀποτάτεσθε, *abrenuntiare*. Quod secutus est Grotius. Paulo post, loco οὗτος, scripsimus, οὗτος, ex codd. Roë, Casaub., Outob. et Coisl.

(4) *Ὅμως ἐχώρει*. Legendum existimo, ὁμῶς ἐχώρει, *communis institit*.

(5) *Καταποντούμενους*. Cum editi habeant, καταποντούμενους, demersos, restituiimus ex codd. Roë, Genovef., Outob., ambobus Coisl., Casaub. et Grod., καταποντούμενους: quæ vox multo melius respondet verbo membri superioris, θλιβόμενον.

μα: (1) καὶ τίνος ἔνεκεν Ἰστασθε πρὸς δυσμαί, εἰπὶν ἀναγκαῖον γάρ. Ἐπειδὴ τοῦ φαινομένου σκότους τόπος αἱ δυσμαί· ἐκείνος δὲ σκότος τυγχάνων, ἐν σκότῳ ἔχει καὶ τὸ κράτος· τοῦτου χάριν συμβολικῶς πρὸς δυσμαί ἀποβλέποντες, ἀποτάσσετε τῶν σκοτεινῶν ἐκείνων καὶ ζοφερῶν ἄρχων. Τί οὖν ὕμιν ἔκατος Ἰσάως ἔλαθεν; Ἀποτάσσομαι σοι, Σατανᾶ, σὸν τῷ πονηρῷ καὶ ὠμοσπέρῳ τυράννῳ. Οὐκ εἶ σοι δέδοικα, λέγων, τὴν ἰσχύν. Κατέλυσε γὰρ ταύτην Χριστὸς, αἵματός μοι καὶ σαρκὸς κοινωνήσας, ἵνα διὰ τούτων (2) καταργήσῃ θανάτῳ τὸν θάνατον, ὅπως μὴ διαπαντός ἔσῃος γένωμαι δουλεῖας. Ἀποτάσσομαι σοι τῷ δουλερῷ καὶ πανουργοτάτῳ θεῷ. Ἀποτάσσομαι σοι ἐπιβόλῳ ἔντι, καὶ προσποιεῖσαι φίλος πρᾶξαντι πᾶσιν παρανομίαν, καὶ ἐμποιήσαντι τοῖς ἡμετέροις προγόνους ἀποστάσαν. Ἀποτάσσομαι σοι, Σατανᾶ, τῷ πάσας κκαίας δημιουργῷ καὶ συνεργῷ.

Ε'. Εἶτα ἐν δευτέρᾳ λέξει μανθάνεις λέγειν· Καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις σου. Ἔργα δὲ τοῦ Σατανᾶ (3), πᾶσά ἐστιν ἡ ἀμαρτία, ἣ καὶ ἀποτάσσεται ἀναγκαῖον· ὡσεὶ καὶ τυράννῳ τις ἀποφυγῶν, πάντως σου καὶ τὰ τοῦτου ὅπλα ἀπέφυγε. Πᾶσα οὖν κατ' εἶδος ἀμαρτία ἐγκαταλείπεται τοῖς τοῦ διαβόλου ἔργοις. Πλὴν τοῦτο ἴσθι, ὅτι ὅσα λέγεις, μάλιστα κατ' ἐκείνην τὴν φρικωδεστάτην ὥραν, ἐγγυρᾶν ἐστὶ ἐν τοῖς (4) τοῦ Θεοῦ βιβλίοις. Ἐπειδὴν τοίνυν ἐναντίον τι διαπραττόμενος τοῦτος ἦς, ὡς παραβάτης κριθῆσθαι. Ἀποτάσσει τοίνυν τοῖς ἔργοις τοῦ Σατανᾶ, πάσαις φημὶ πρᾶξεσι καὶ ἐνομίαις παρὰ λόγον γενομέναις.

Ζ'. Εἶτα λέγεις, Καὶ πάσῃ τῇ κομπῇ αὐτοῦ. Κομπῇ δὲ διαβόλου ἐστὶ θεατρομανία, καὶ ἱπποδρομιαί, κυνηγεσία, καὶ πᾶσα τοιαύτη ματαίωτης· ἥς εὐχόμενος ἐλευθερωθῆναι ὁ ἅγιος τῷ Θεῷ λέγει· Ἀπόστρεψόν τοὺς ὀφθαλμοὺς μου τοῦ μὴ ἰδεῖν ματαίωτητα. Μὴ περιπούδατός σοι ἔστω ἡ θεατρομανία, ἐνθα τὰς ἀσελγείας (5) τῶν μίμων βῆνη, ὄβρεισι πεπραγμένας καὶ πάσῃ ἀσχημοσύνῃ, ἐκτεθηλυσμένοι τὸ ἀνδρῶν ἔμμανεῖς ὀρχήσεις· μῆτε ἡ τῶν (6) ἐν κυνηγίῳ ἐαυτοῖς θηρίοις ἐκιδόντων.

¹ Hebr. ii, 14, 15.

² Vide cat. 2, n. 2, 3, 4.

³ Psal. cxviii, 37.

(1) Βούλομαι, etc. Ex codd. Coisl., Ottob., Roe, Casaub. et Grod. hanc vocem substituit alteri, βουλέματος, quae absque constructione erat. Post, σκότους τόπος, tenebrarum locus, scripti ex codd. Ottob. duobus, Coisl., Roe, Casaub. et Grod., loco σκότος; τύπος, tenebrarum figura; eo quod de Oriente dicat, infra n. 10, dum isti simile mysterium explicat, eam esse lucis regionem, τὸ φωτὸς τὸ χωρῖον.

(2) Διὰ τούτων. Post haec verba subjicitur in editis aliisque codicibus, vox τῶν παθημάτων· quam in cod. Coisl. praetermissam, ut hoc loco redundantem erasimus: immixta videtur a librariis, ut Cyrilli sententia magis accederet ad verba Apostoli dicentis Christum communicavisse carni nostrae et sanguini, ut per mortem, διὰ τοῦ θανάτου, destrueret eum qui mortis imperium habebat.

(3) Ἔργα δὲ τοῦ Σατανᾶ. Ita Coisl., Ἔργα δὲ τοῦ Σατανᾶ ἀμαρτία, ὡς ἀποτάσσεται ἀναγκαῖον. Codd. vero Roe et Casaub. omittunt, πᾶσά ἐστιν ἡ.

(4) Ἐν τοῖς. Praepositionem ἐν adjecti ex codici-

A *Satana. Volo et ejus rei gratia ad occidentem steteritis, edicere: necesse est enim. Quoniam sensibiliun tenebrarum locus est occidens, ille vero in tenebris imperium habet, cum ipse sit tenebra: idcirco ad servandam symboli rationem ad occasum respicientes, tenebroso illi et caliginoso principi abrenuntiat. Quid igitur stans dixit vestrum unusquisque? Abrenuntio tibi, Satana, tibi maligno ac dirrissimo tyranno. Non amplius, ais, vim tuam formido: hanc enim dissolvit Christus, sanguinis et carnis mecum particeps factus, ut per haec mortem morte aboleret, ut ne perpetuo obnoxius essem servituti. Abrenuntio tibi callido et vaferrimo serpenti. Abrenuntio tibi, qui insidiator es, et omnem simulatione amicitiae iniquitatem peperisti, primisque nostris parentibus defectionem inspirasti. Abrenuntio tibi, Satana, cujusvis improbitatis et auctori et administro.*

V. Deinde in secunda formula doceris ut pronunties: *Ei omnibus operibus tuis. Opera Satanae, quodcumque peccatum est, cui 308 abrenuntiaŕe necesse est; quemadmodum si quis tyrannum aufugit, prorsus arma quoque ipsius abjecit, Omne igitur peccati genus, diaboli operibus accensetur. Verumtamen illud te scire oportet, quocumque illa praesertim formidabili hora dicis, in Dei libris scripto consignata haberi. Quando igitur cumque his quidpiam contrarii admiseris, tanquam foedifragus judicaberis: Reuntias itaque Satanae operibus, omnibus inquam et actionibus et cogitationibus quae a ratione discedunt.*

VI. Postea dicis: *Et omni pompae illius. Pompa vero diaboli est, theatrorum insanix, equorum cursus in hippodromis, venationes in circo, et reliqua hujuscemodi vanitas, de qua liberari se postulans sanctus Deo dicit: Averte oculos meos, ne videant vanitatem. Ne tibi studio et cordi sit theatri insanix, ubi conspicias mimorum petulantias omni contumelia et dedecore abundantes, atque effeminatorum virorum furoris et amentiae plenas saltationes, neque illa eorum qui in circensibus venationibus*

bus Coisl., Roe, Casaub.; ambo tamen postremi post ἐν τοῖς, addunt γραφόμενα.

D (5) Ἐνθα τὰς ἀσελγείας. Hic locus corruptissime in codd. Coisl., Roe et Casaub. legitur ad hunc modum: Ἐνθα αἱ ἀσελγείαι εἰσιν τῶν μίμων βῆεις (Roe et Casaub., βῆεις) ὄβρεισι πεπραγμένας, καὶ πάσῃ ἀσχημοσύνῃ. In Genesef. et Ottob. ita: Ἐνθα οἱ ἀσελγείες (Ottob., αἱ ἀσελγείαι) εἰσι τῶν μίμων βῆεις, ὄβρεισι πεπραγμένας καὶ πάσαις ἀσχημοσύναις· Ubi impudici sunt mimorum vultus, ad contumelias et omne probrum genus compositi. Theatrum Adrianus in urbe Aŕjia exstruxerat: Cyrillus vestem sacram distraxit in usque egeorum; quam dicebatur scenicus in theatro induisse.

(6) Μῆτε ἡ (supple, μανία) τῶν, etc. Ex codd. Coisl., Roe, Casaub., Genesef. et Ottob. ita scriptus, quibus corrigitur impressorum scriptura: Μῆτε τοῖς ἐν κυνηγίῳ ἐαυτοῖς ἐκιδόντας. Quae verba nullam superius habent vocem, ejus regimini subjiciantur.

sece feris exponunt, ut infelicem alvum demulceant; qui ut ventrem alimentis deliniant, ipsi revera ventris immitium ferarum pabulum fiunt; atque ut rectius dicam, pro ventre, quem unum deum noverrunt **, propriam vitam in præcipitium singularibus certaminibus abjiciunt. Fuge etiam equorum curricula, quod prorsus insanum est, supinasque animas dejecit spectaculum. Hæc enim omnia diaboli pompæ existunt.

VII. Tum vero et illa quæ in idolorum solemnitatibus suspendi solent, sive carnes, sive panes, vel alia ejusdem modi quæ impurissimum dæmonum invocatione contaminata sunt, diaboli pompæ adjunguntur. ** Quemadmodum enim panis et vinum Eucharistiæ ante sanctam adorandæ Trinitatis invocationem (1), nudus panis et vinum erat, invocatione autem peracta, panis fit corpus Christi, et vinum sanguis Christi: ita et ejusmodi esculenta ad pompam Satanæ pertinentia, ** cum ex natura sua nuda et communia sint, invocatione dæmonum profana et contaminata redduntur.

VIII. Post hæc dicit: *Et omni cultui tuo.* Cultus diaboli est habita in idolorum **309** delubris supplicatio: quæ ad honorem inanimatorum simulacrum fiunt; accendere lucernas, aut sufflitas ad fontes vel fluvios adolere; quemadmodum nonnulli somniis aut dæmonum fraude delusi, ad eas aquas accedere, rati se ibi corporearum infirmitatum medelam reperit-

** Philipp. iii, 19. ** Vid. cat. 21, num. 3; et cat. 23, num. 7 et 19. ** Vid. cat. 3, num. 3.

(1) *Quemadmodum panis et vinum*, etc. Ne comparatio quam instituit Cyrillus inter cibos, externa tantum et moralis impuritate per dæmonum invocationem pollutos, et eucharistica elementa per consecrationem substantialiter mutata, nivium inæqualis videatur: attendendum 1° Cyrillum veram in iis cibis immunditiam admisisse videri, veramque utilitatem pernicem per eos inferri censuisse; 2° in iis cibis nocivam dæmonum præsentiam agnovisse; quia non male cum Eucharistia, in qua Christus præsens est, comparantur. Vide cat. 3, num. 3, not. 2.

(2) *Κατὰ κρημῶν μονομαχοῦσι*. In codd. Coisl., Roc, Casaub., Genov. scribitur, *μονομαχοῦντων*, quæ lectio ferri potest, ut continuatio phrasis, *μητὲ τῶν, ποιοῦ, οἱ, αὐτὸ ἴνα κοιλίαν, vel eradatur, vel ut est in codd. Roc et Casaub., mutetur in ἡ, vel. Locutio illa, *κατὰ κρημῶν μονομαχῶν τὴν ζωὴν*, insolita prorsus et abhorrens videatur. Quasobrem V. Cl. Ant. Salvinus conjicit legendum esse, *κατὰ κρημῶντες, vitam suam in præcipitium adducentes, singularia certamina ineunt*. Crediderim potius scribendum, *κατὰ κρημῶν μόνον οὐκ ἔχουσι, suam ipsorum vitam tantum non in præcipitium dejiciunt, vel μονομαχοῦντες οὕτως*.*

(3) *Ἐν εἰδωλαῖς πανηγύρεσι*. Coisl., Ottob., Roc, Casaubon., Genov., in εἰδωλαῖς (Roc et Casaubon., εἰδωλίς) καὶ ἐν (deest in Coisl. et Genov.) πανηγύρεσι, in idolorum delubro, et solemnibus mercatibus. Vox *πανηγύρις* significat vel solemnem conventum, vel mercatum publicum. Per mercatum vertit Cutelerius similem locum lib. ii *Const. ap.*, cap. 62, pag. 210, ubi Christianis ea prohibentur, quæ hic Cyrillus interdicit. Mercatus illi in solemnitatibus idolorum frequentes erant; quare utraque harum interpretationum hic conveniens est. Sic autem illum paganorum morem exprimit Nicetas in orat. xxxviii, Naz. num. 8: *Usitatum erat in festis pu-*

ἴνα τὴν ἀθλίαν κοιλίαισιν γαστέρα· οἱ, ἴνα κοιλίαν τροφαῖς θεραπεύσωσιν, αὐτοὶ γαστρὸς ἀνιδύστων ἀληθῶς τροφή γίνονται θηρίων· ἴνα δὲ δικαίως εἴπω, ὑπὲρ εὐκαίως τοῦ τῆς κοιλίας, τὴν ταυτὴν ζωὴν κατὰ κρημῶν μονομαχοῦσι (2). Φεύγε καὶ τὰς ἱπποδρομίας, τὸ ἐμμηκεὶς θάσμα καὶ ψυχᾶς ἐκτραχίλιον· ταῦτα γὰρ πάντα πομπὴ ἐστὶ τοῦ διαβόλου.

Z'. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν εἰδωλαῖς πανηγύρεσι (3) κρημώμενα, εἶθ' ὅτε κρέα, ἢ ἄρτοι, ἢ ἄλλα τοιαῦτα μισθάνεται τῇ τῶν πεμμάρων ἐπικλήσει δαιμόνων, τῇ τοῦ διαβόλου πομπῇ ἐγκαταλέγεται. Ἄσπερ γὰρ ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος τῆς εὐχαριστίας, πρὸ τῆς ἁγίας ἐπικλήσεως τῆς προσκυντήτης Τριάδος, ἄρτος ἦν καὶ οἶνος λιτός· ἐπικλήσεως δὲ γενομένης, ὁ μὲν ἄρτος γίνεται σῶμα Χριστοῦ, ὁ δὲ οἶνος αἷμα Χριστοῦ· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον, τὰ τοιαῦτα βρώματα τῆς πομπῆς τοῦ Σατανᾶ, τῇ ἰδίᾳ φύσει λιτὰ ὄντα, τῇ ἐπικλήσει τῶν δαιμόνων βέβηλα γίνονται.

H'. Μετὰ ταῦτα λέγει· *Καὶ πάση τῇ λατρείᾳ* (4) σου. Λατρεία δὲ ἐστὶ διαβόλου, ἢ ἐν εἰδωλαῖς εὐχή· τὰ πρὸς τιμὴν γίνουσα τῶν ἀψύχων εἰδώλων· τὸ ἄπειν λύχουσι, ἢ θυμῶν παρὰ πηγᾶς ἢ ποταμῶν, ὡς τινες ἀπ' οὐνεράτων ἢ ἐκ δαιμόνων ἀπατηθέντες, ἐπὶ τοῦτους διέθσαν (5), οἰόμενοι καὶ σωματικῶν παθῶν τὴν ἰατρὴν εὐρήσειν· ἢ τοιαῦτα (6).

Ablicisque convitiis super mensas lances ponere, in quibus carnes acervatim in altum congeriebantur, eaque res stoicis vocabatur, ac quamdam tentorii formam gerebat.

(4) *Καὶ πάση τῇ λατρείᾳ*, etc. Deest πάση ἰα codd. Roc et Casaubon. At vox illa non hic videtur prætermittenda, quæ in superioribus abrenuntiationibus adhibita est, num. 5, καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις σου num. 6, καὶ πάση τῇ πομπῇ αὐτοῦ. Eademque in diversis diversarum Ecclesiarum abrenuntiationi formæ fere semper reperitur.

(5) *Ἐπὶ τοῦτους διέθσαν*. Verba hæc desunt in codd. Coisl., Roc, Casaub., Ottob. 2, et Grod. Vix dubito hæc quasi ad supplementum phræseos a describendis adjecta esse. Illis enim detractis salvus est sensus et constructio.

(6) *Ἢ τοιαῦτα*. Desunt hic voces in Coisl., Roc, et Grod., ac pro μὴ τοῖνον αὐτὰ μετέλθης, habent, μὴ τοιαῦτα μετέλθης. Sequentia, οἰωνοσκοπία, etc., in dandi casu cum aliquot varietatibus representantur in codd. nuss. et Morelli cd. Primum ita Morelius: οἰωνοσκοπία, μαντεία, κληθρονομία, ἢ περιέρμασι, ἢ ἐν πέταλοις ἐπιγραφαῖς, μαντεία, ἢ ἄλλαι: τὴν χαροτηγία, καὶ ὅσα, etc. Casaub. et Roc eodem ferme modo, nisi quod habent, περιέρματα, loco περιέρμασι, et omittunt μαντείας. Coisl. sic incipit, οἰωνοσκοπία, μαντείας, κληθρονομία, etc., ut in Roc et Casaubon. Vetus Genov. simul est Morelli editioni, sed loco ἢ ἐν πέταλοις ἐπιγραφαῖς, habet ἢ πέταλα, ἢ μαγ. Ottob., οἰωνοσκοπία, μαντείας, etc., ut in textu Post. In dandi casu post, ἐπιγραφαῖς, μαντείας, ἢ ἄλλαι τῶν χαροτηγίας, ac post λατρεία, habet ἐστὶ. Hæc omnia Patres omnes in abrenuntiationibus baptismalibus contineri docent. Verba ἐν πέταλοις reddidit Grodecus in foliis. Quod autem cum Patribus hic dicitur auctor, erant inscriptæ certis characteribus aut figuris laminæ: ex plumbo vel lapide: quasi pa-

μη τοῖν αὐτῷ μετέλθης. Οὐλοσοκία, παντεία, A κληρονομία, ἢ περιάματα, ἢ ἐν πετάλοις ἐπιγραφὰι, μαγείαι, ἢ ἄλλα μαχοτήρια, καὶ ὅσα τοιαῦτα, λατρεῖαι εἰσι διαβόλοι. Φεύγε οὖν ταῦτα (1). Ἐάν γάρ τοῦτοις ὑποπέσῃς μετὰ τὴν ἀπόστασιν τοῦ Σατανᾶ καὶ τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν σύνταξιν, πικροτέρου πειρασθήσῃ (2) τοῦ τυράννου· ἴσως ὡς οὐκίον περιέποντος πάλαι, καὶ τῆς πικρᾶς ἀνέντος αἰ δουλείας, νῦν δὲ σφόδρα παρὰ σοῦ καταπικρανθέντος· καὶ τοῦ Χριστοῦ στερήθῃ, κἀκίον πειρασθήσῃ. Οὐκ ἔχουσας (3) παλαιὰς ἱστορίας, τὰ περὶ τοῦ λόγῳ ἡμῶν καὶ τῶν τοῦτου θυγατέρων διεγυμένους; Οὐχὶ αὐτὸς μετὰ σέσωται μετὰ τὸν θυγάτηρον, ἐπειδὴ τὸ ἔρος κατελείπει· ἢ δὲ τοῦτον γυνὴ στήλη γέγονεν ἄλλος, ἐστρατευμένη ἐκ αἰῶνος, ἔχουσα τῆς ποικίλης προαιρέσεως καὶ ὑποστροφῆς τὴν μήτηρ; Πρὸσεχε τοῖν σαυτῷ, καὶ μὴ στέρεθω πάλιν εἰς τὰ ὄπισθον, βαλὼν τὴν χεῖρα ἐκ ἄστρον, καὶ στέρεθω πάλιν εἰς τὴν ἀμυρᾶν τοῦ βίου τοῦτου πρᾶξιν· ἀλλὰ φεύγε εἰς τὸ ἔρος πρὸς Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν τρηθέντα λίθον ἀνευ χειρῶν, καὶ τὴν οἰκουμένην πληρώσαντα.

Θ. Ὅτι οὖν τῷ Σατανᾷ ἀπώστη (4), πᾶσαν τὴν πρὸς αὐτὸν πάντως διαθήκην λύσας, τὰς παλαιὰς πρὸς τὸν θεὸν συνθήκας· ἀνοίγεταί σοι ὁ παράδεισος τοῦ Θεοῦ, ἔν ἐφύττεισε κατὰ ἀνατολὰς, ἴδεν διὰ τὴν παράδεισον ἐξόριστος γέγονεν ὁ ἔμμετρος προπάτωρ. Καὶ τοῦτου σύμβολον, τὸ στραφῆναι σε ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὴν, τοῦ φωτὸς τὸ χωρῖον. Τότε σοι ἐλέγγο εἰπεῖν Πιστεύω εἰς τὸν Πατέρα, καὶ εἰς τὸν Υἱόν, καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ εἰς τὸν βάπτισμα μετανοίας. Περὶ ὧν ἐν ταῖς προτέραις κατηγορήσει, ὡς ἢ τοῦ Θεοῦ χάρις ἔλκεν, ἐν πλάτει σοι εἰρηται.

Ρ. Τοῦτοις οὖν ἀπαλιζόμενος τοῖς λόγοις νῆφε. Ὁ γὰρ ἀντίδικος ἡμῶν διδύλω, καθὼς ἀρίτως ἀνέγινεται, ὡς λέων ὀρυόμενος περιπατεῖ, ὑγῶν τίνα καταπίη. Ἄλλ' ἐν μὲν τοῖς πρὸ τοῦτου χρόνου κατέπινε ὁ θάνατος ἰσχυρῶς· ἐπὶ δὲ τοῦ ἁγίου τῆς πλιγγεωσίας λουτροῦ, ἀφείλεν ὁ Θεὸς πᾶν δέ-

¹ Gen. xiv, 15 seqq. ² Deut. iv, 25; Tob. iv, 15. ³ Isa. xxxiii, 13. ⁴ Gen. ii, 8. ⁵ Gen. iii, 25. ⁶ I Petr. v, 8.

gani, et paganis superstitionibus infecti Christiani, amulctorum et phylacteriorum loco suis vel parvulorum collis suspendebant. Earum multas representat noster D. Bern. de Montlaucou, *Antiquitatis in figuris exhibitæ et explicatæ* lib. II.

(1) Φεύγε οὖν ταῦτα. Hæc et sequentia, usque ad τὸν βίον τοῦτου πρᾶξιν incl. citantur ab Anastasio Sinaita, vel quisquis alius auctor est quæstionum 134. quæst. 5, sed loco ταῦτα scribit, τὰ ποικίλα ἔργα.

(2) Πειρασθήσῃ. Editi, πειρασθήσῃ. Mendium correctissimum ex eod. mss., scribendo ut infra habetur in his verbis, κἀκίον πειρασθήσῃ.

(3) Οὐκ ἔχουσας. Hæc Anastasius magis comprehendisse: Οὐκ ἔχουσας πρὸς ὁ λόγῳ μὲν σέσωται μετὰ τὸν θυγάτηρον· ἢ δὲ γυνὴ στήλη γέγονεν ἄλλος, διὰ τὴν τῆς ποικίλης προαιρέσεως ὑποστροφῆν; Non audisti, quemadmodum Lot equidem ipse cum filiabus suis evasit, mulier vero ejus statua salis effecta est, propter suam ex pravo consilio conversionem?

ros; vel alia hujus generis. Ne igitur te ipse inmiscas. Augurio, divinatio, ominations, aut amuleta, aut in laminis inscriptiones, magiæ, aliæve malæ artes, quæque illis similia, cultus sunt diaboli. Hæc igitur fuge. Si enim illis succuberis post reantiationem Satanae, et aggregationem tui ad Christum, crudeliorem experiere tyrannum; qui olim fortassis te uti familiarem tractabat, duramque tibi servitutem remittebat, nunc vero a te vehementer est exacerbatus: atque aleo et Christo privaberis, et illum experiere subjectus. Nunquamne audivisti quæ nobis vetus historia de Loto ejusque filiiabus renuntiavit? Nonne ipse quidem cum filiiabus incolumis servatus est, cum ad montem appulisset: ejus autem uxor statua salis effecta est in æternum monumentum posita, quæ pravi affectus et præposteræ conversionis memoriam servet? Attende igitur tibi ipsi, neque item retro converteris, admoveas aratro manum, rursusque ad amarulentiam hujus vite consuetudinis salitudinem convertens. Verum in montem fuge ad Jesum Christum, illum sine manibus excisum lapidem, qui totum orbem replevit.

IX. Quando igitur Satanae renuntias, omne prorsus cum illo pactum, vetera cum inferno fœdera, dissolvens, aperitur tibi Dei paradus, quem ad orientem plantavit, ex quo propter violatum Dei mandatam, primus noster parens expulsus est. Et hujus rei symbolum est, quod ab occasu ad ortum qui lucis est regio, te convertisti. Tunc tibi imperatum est ut diceres: *Credo in Patrem, et in Filium et in sanctum Spiritum, et in unum baptismum penitentia*. Quibus de rebus in prioribus catechesibus, quantum divina concessit gratia, prolixius tibi disserimus.

X. His itaque præmunius sermonibus advigila. *Adversarius enim noster diabolus, ut modo dictum est, tanquam leo regius obambulat, quærens quem devoret.* Ac superioribus quidem temporibus devorabat mors prævalens. In sancto vero regenerationis lavacro abstulit Deus omnem lacrymam ab

D Quod statua salis uxor Lot in perpetuum columbae instar stare ait, auctoritatem addere potest testimonio multorum Patrum, tum superioris, tum hujus, qua Cyrillus scribetur, ætatis, et posteriorum etiam, quo statuum hanc ad sua tempora conservatam adhuc stare referunt. Horum multa commemorat Cotelerius ad Clementis Rom. epistol. 1, n. 11. loco στέρεθω, etc., habet idem Anastasius, στερφόμενος εἰς τὴν ποικίλην πρᾶξιν. Hæc et alia referimus, ut lector conspiciat quam libere ab auctoribus Cæsarum, Pandectarum, similiumque collectionum, Patrum loca interdum citari solent.

(4) Ἀπόστασιν. Hanc hujus vocis lectionem et participium λύσας paulo post conservavimus, propter vocem sequentem presentis temporis, ἀνοίγεταί σοι. At legitur in eod. Coisl., ἀπατάγης, in Roe et Casaub., ἀποταγῆς, quæ vitiosa scriptura forte irrepsit pro ἀποταγῆς. In ed. vero Morelli, et in eod. Roe et Casaub. scriptum, ἔλκεν, dissoluiti.

omni facie ²⁶. Non enim lugubis amplius, exuto ve-
teri homine : sed potius festum diem ages salutaris
vestimentum ²⁷ indutus Jesum Christum ²⁸.

XI. Et hæc quidem in exteriori æde sunt gesta ;
Deo autem volente, cum in sequentibus Mystago-
giis in Sancta sanctorum ingrediemur, ibi eorum
quæ illic peraguntur symbola cognoscemus. Deo
vero Patri sit gloria, imperium, magnificentia, cum
Filio et sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

²⁶ Isa. xxv, 8. ²⁷ Isa. lxi, 10. ²⁸ Rom. xiii, 14.

(1) Ἱμάτιον σωτηρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ex
codd. Roe, Coisl. et Ottob. duobus, nomen Salvato-
ris scriptum in accusandi casa, cum in editis
et omnibus codd. aliis scribatur, Ἰησοῦ Χριστοῦ.
Perspicuum est, Cyrillum alludere ad verba Pauli,
Rom. xiii, 14, ἐνδύσαθε τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χρι-
στοῦν, induimini Jesum Christum ; vel illa Galat. ii,
27 : Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χοιστὸν ἐνεδύ-

σασθε, quæ refert cat. 21, num. 4, his verbis, εἰς
Χριστὸν βαπτιστάμενοι, καὶ Χριστὸν ἐνδύσασθε.
Opponit veteri homini hominem novum, qui non
est alius præter Christum.

(2) Εἰς τοὺς αἰῶνας. Horum verborum loco hæc
habentur in Coisl. et Roe, πρὸ παντὸς τοῦ αἰῶνος,
B etc., ante omne sæculum sæculorum, etc.

σασθε, quæ refert cat. 21, num. 4, his verbis, εἰς
Χριστὸν βαπτιστάμενοι, καὶ Χριστὸν ἐνδύσασθε.
Opponit veteri homini hominem novum, qui non
est alius præter Christum.

(2) Εἰς τοὺς αἰῶνας. Horum verborum loco hæc
habentur in Coisl. et Roe, πρὸ παντὸς τοῦ αἰῶνος,
B etc., ante omne sæculum sæculorum, etc.

CATECHESIS VICESIMA.

MYSTAGOGICA II.

DE BAPTISMI CÆREMONIIS.

MONITUM.

1. Exponit auctor vim et arcanam rationem cærenariarum in interiori æde baptisterii, post abrenuntiatio-
nes et fidei professionem in ejusdem vestibulo pronuntiatas, peractarum. Agit nempe de depositione tunice
(num. 2), quæ sola tunc bantizandis superesse videbatur ; et denudatione corporis, Adami innocenti, et
Christi in cruce suspensi nuditate imitante. Uctionem postea ex oleo exorcizato toto baptizandorum cor-
pore factam refert (num. 3) ; qua Christi nobiscum pinguetudinem communicari, vestigia peccatorum uri, et
dæmones abigi docet. Tum interrogationem fidei, et subsequentem trinam in baptismali piscina immersionem
enarratque memorat (num. 4) ; qua triduanam Christi sepulturam ejusdemque resurrectionem ita a nobis
caprari ai, ut nobis nihil dolentibus societas et fructus verarum Christi passionum mortisque tribuatur.

II. Notanda sunt in hac catechesi integra baptizandorum, ad exemplum Christi in cruce pennis, undi-
tas, vis exorcizati olei ; triplex christiani baptismi effectus : remissio peccatorum, adoptionis et Spiritus
sancti donum, imitatio passionum Christi ; Joannis vero baptismi unicus, peccatorum condonatio (num. 2
et 3). Vix jam occurrunt singulares Ecclesiæ Hierosolymitanæ ritus. Nam totius corporis ex oleo perunctio
communis omnium Græcarum Ecclesiarum erat, ut patet de Ecclesia Antiochena ex Chrysostomi hom. 6 in
Epistolam ad Coloss., auctore Eccles. hier. cap. 2, part. 11, num. 6 ; Severo Antiocheno de ordine baptismi,
de Ecclesia Constantinopolitana, ex Euchologio, pag. 354. At in Latinis Ecclesiis partes tantum quædam in-
ungebantur ; in Romana pectus et locus inter scapulas, ex Sacramentario Gelasi, Ordinibus et Ritualibus Ro-
manis : in Ecclesiis Gallicanis aures et nares, ex sermone ad Neophytos, App. tom. VI, pag. 288, 289, atque
etiam pectus ex Sacramentario Gallicano e Bobiensi ms. a Mabillonio edito : in Hispania aures et os, sed
ante S ; mboli traditionem, ex Hildef. De ordine baptismi, cap. 19, et Isidoro. De trina mersione, res est no-
tior quam ut de eo more ab apostolis profecto, tuncque temporis in tota Ecclesia usitato, quidquam dicere
necesse sit. De interrogatione fidei baptismi prævia, jam notavi in superioribus catechesi præloquio duplicem
Hierosolymis post abrenuntiationem factam fuisse professionem, alibi autem unicam, 311 sive statim post
abrenuntiationes, ut in plerisque Latinis et Græcis Ecclesiis ; sive ante demersionem in fontem, ut in Romana :
hic autem duo tantum aduerto. Primo (num. 4), singularem hujus secundæ professionis formulam : quæ ex
Cyrillo colligitur talis fuisse : Credo in nomen Patris, et Filii, et Spiritus sancti ; alibi dicebatur : in Patrem
et Filium, etc. Eodem tamen quo Hierosolymis modo in Cappadocia pronuntiatam fuisse quædam S. Grego-
rii Nazianzeni testimonia significant, orat. 15, pag. 212 : Τοῦτο ἦν τὸ μέγα μυστήριον βούλεται τοῦτο ἢ
εἰς Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ τὸ κοινὸν ὄνομα πίστεως καὶ ἀναγέννησις. Hoc nobis magnum

mysterium significat; hoc fides et regeneratio in Patrem et Filium, et Spiritum sanctum, et commune nomen. *Similis est alter locus, orat. 26, pag. 442, ubi confessos et baptizatos nos dicit, non in Patrem et Filium, et Spiritum sanctum simpliciter, sed et in commune nomen ipsorum. Secundo, hæc Hierosolymis semel fiedat tantum interrogatio, cum trina esset in multis Ecclesiis, vel Symboli, vel professionis fidei repetitio. De Ecclesia Alexandrina certum est ex Cyrillo hujus Ecclesiæ præsule, in Joann., cap. xxi, 12 pag. 1119; de Constantinopolitano ex Eucherio; de Ecclesia cujus mores repræsentat pseudo-Dionysius, quam Antiochenam esse aut ei finitimam puto, ex lib. De ecclesiast. hierar., cap. 2, part. II, num. 7. Idem præcipere videtur ordo Severi Antioch.*

III. *Habita est hæc mystagogia sequenti post præcedentem die, ex num. 1, atque adeo feria tertia paschali Ad eosdem libros, ad quos superior, hæc quoque emendata est.*

KATHXHEIΣ MYCTAΓΩΓIKH B'.

Περὶ βαπτίσματος· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῆς, ἀπὸ τοῦ, *Ἦ ἀγνοεῖτε, ὅτι ὅσοι ἐβαπτίσθητε εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθητε*; ἔως τοῦ, *Ὁ γὰρ ἔσται ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν.*

CATECHESIS MYSTAGOGICA II (1)

De baptismo: Et lectio ex Epistola ad Romanos, ab illo loco: An ignoratis, quod quicumque baptizati sumus in Christum Jesum, in mortem ipsius baptizati sumus? usque ad hæc verba: Non enim estis sub lege, sed sub gratia.

A'. Χρησται ἡμῖν αἱ καβ' ἡμέραν μυσταγωγίαι, καὶ διδασκαλίαι καινότεραι, καινότερων οὖσα πραγματίων ἀπαγγελτικαὶ· καὶ μάλιστα ὑμῖν, τοῖς ἀνακαίθετοισιν ἀπὸ παλαιότητος εἰς καινότητα. Διὰ τοῦτο ἀναγκάλως ὑμῖν παραθήσομαι τὰ ἐξῆς τῆς χθειανῆς μυσταγωγίας, ἵνα μάθητε τίτων ἦν σύμβολα, τὰ ἐφ' ὧμῶν ἐν τῷ ἐσωτέρῳ ὄψιν γενόμενα.

B'. Εὐθύς οὖν εἰσελθόντες, ἀπεδύσατε τὴν χιτῶνα. Καὶ τοῦτο ἦν εἰκὼν τοῦ τὸν παλαῖον ἀνθρώπον ἀποδύεσθαι σὺν ταῖς πράξεσιν. Ἀποδύόντες, γυμνοὶ ἦτε, μιμούμενοι καὶ ἐν τούτῳ τὸν ἐπὶ σταυροῦ γυμνωθέντα Χριστόν· καὶ τῇ γυμνοτητὴ ἀπεκδυσάμενον τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, καὶ μετὰ παρήρησας ἐν τῷ ξύλῳ θριαμβεύσαντα. Ἐπειδὴ γὰρ τοῖς μέλειαι τοῖς ὑμέτεροις (2) ἐνεργῶλεον αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις, οὐκ εἶτε φορεῖν ὑμῖν ἔξεστι τὸν παλαῖον ἐκεῖνον χιτῶνα. Οὐ τοῦτον πάντως λέγω τὸν αἰσθητὸν, ἀλλὰ τὸν παλαῖον ἀνθρώπον, τὸν φθειρόμενον ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ἀπάτης. Ὅν μὴ εἴη πάλιν ἐνδύσασθαι τῇ ἱσπᾷ τούτου ἀποδυσάμενῃ ψυχῇ, ἀλλὰ

I. Utiles sunt nobis quæ quotidie habentur mystagogiæ (seu mysteriorum explicandi gratia institutiones), novæque semper doctrinæ, novarum rerum enuntiatrices: sed vobis præsertim, qui a vetustate in novitatem renovati estis. Propterea hesternæ vobis mystagogiæ consequentiæ ex necessitate apponam, ut addiscatis quarum rerum symbola fuerint illa, quæ a vobis in interiori æde peracta sunt.

II. Statim igitur ut ingressi estis, tunicam exuitis (3): quæ veteris hominis cum actibus expositiati⁴⁰ imago erat. Exuti, nudi fuistis, in hoc quoque nudatum in cruce Christum imitantes; qui ea nuditate principatus et potestates exspoliavit (4), deque illis in ligno propalam triumphum egit⁴¹. Quoniam enim in membris vestris stabulabant³¹² adversariæ potestates, non licet vobis amplius veterem illam tunicam gestare: non eam dico quæ sensibus percipitur, sed veterem hominem qui corrumpitur in desiderii erroris⁴². Quem non contingat usquam ut iterum induat quæ semel exiit anima; dicat vero juxta eam quæ in Cantico anticoricorum loquitur Chri-

³⁰ Rom. vi, 5-14. ⁴⁰ Coloss. iii, 9. ⁴¹ Coloss. ii, 15. ⁴² Ephes. iv, 22.

(1) Habita feria tertia in Octava Paschæ.

(2) *Τοῖς ὑμέτεροις*. Ita scriptisim loco ἡμέτεροις, ex Morel. edit., cod. Oub., et Prevostii versione.

(3) *Tunicam exuitis*. Vocem χιτῶνα ad litteram tunicam reddidi, solum forte quod baptizandis supererat indumentum, depositis ante abrenuntiationes, ut fere ubique moris erat, calcis et exteriori veste: ac deposita hac tunica nudissimos exhibet Cyvillus baptizandos. Habitus proxime baptizandum, cum a diaconis exorcizarentur in baptisterio, depingit clerus Apameanus in conc. CP. sub Mena, actione 5, aitque eos stetitæ ἀποστιχαρίους καὶ ἀνοσδοῦτους, sine exteriori veste et calcis. Vox ἀπεδύσατε, quam reddidi, exuitis, verti potest, exuti estis. Nimirum apud pseudo-Dionys., *Eccles. Hier.*, e. 2. part. II, num. 6, pontifex baptizandum ante abrenuntiationem cingulum solvit, et per ministros

exiit: et post pronuntiationem Fidei, ministri λειτουργοὶ (diaconos intellige) eum penitus exuunt.

(4) *Exspoliavit*. Hic videtur Cyrilli sensus esse, citato a se Pauli testimonio tributus. At sanctus Maximus, quest. 21 in *Script.*, tom. I, pag. 41; et Damasc., hæresi LXXXIII, vocem ἀπεκδυσάμενος eo sensu interpretantur, quod Christus exspoliaverit se principatibus, etc., primus aiendo Christum carne mortali, et peccatrici simili auctum, cum in vita admisisset in se adversariarum potestatum impetus, eos in cruce, tum a se, tum a nobis propulsa. Alter ait Christum, cum hominem Adami peccato obligatum sibi conjunxisset, expulsaque et ejecisse ab eo in cruce principatus et potestates, quos per peccatum primi hominis induerat. Subtilior utriusque interpretatio.

sū sponsam : *Exui tunicam meam, quomodo induum illam* ⁴² ? Rem admirandam ! nudi fuistis coram oculis omnium, nec pudore tangebamini. Revera enim primi parentis Adam imaginem ferebatis, qui in paradiso nudus erat, nec verecundabatur ⁴⁴.

III. Deinde vero sic exuti, exorcizato peruncti estis oleo, a suavis verticis capillis usque ad infima, et participes facti estis sinceræ oleæ Jesu Christi. Excisi enim ex oleastro, insiti estis in sinceram oleam, et consortes effecti estis pinguedinis veræ oleæ ⁴⁵. Igitur exorcizatum oleum symbolum erat communicationis pinguedinis Christi; quod quidem omne adversariæ potestatis vestigium exemplo fugat. ⁴⁶ Quomadmodum enim insufflationes sanctorum et invocatio nominis Dei, flammæ instar vehementissimæ dæmonis urit et effugat: ita et exorcizatum istud oleum, per invocationem Dei et orationem, tantam vim assumit, ut non modo urendo peccatorum vestigia depurget; verum etiam omnes invisibiles mali (spiritus) potestates in fugam uget.

IV. Postea ad sanctam divini baptismatis piscinam deducti estis, uti Christus a cruce ad positum coram sepulchrum. ⁴⁷ Et interrogatus est unusquisque, utrum crederet in nomen Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Confessique estis salutarem confessionem, ac demersi estis tertio in aquam, rursumque emersistis; ⁴⁸ atque hic in imagine et in symbolo tricornuam Christi significastis sepulturam. Sicut enim Salvator noster tres dies et noctes tres in ventre terræ egit ⁴⁹: sic et vos in prima emersione primam quam in terra Christus exegit diem, et immersione noctem, imitati estis. Nam velut qui in nocte degit, non amplius videt, qui vero in die, in lumine vrsatur: ⁵⁰ sic et vos in emersione, tanquam in nocte, nihil vidistis; in emersione vero tanquam in die positi fuistis; eodemque momento et mortui et nati estis, illaque unda salutaris et sepulchrum vobis et mater effecta est. Et quod de aliis rebus Salomon dixit, vobis optime conveniat: dicebat ille: *Tempus* **313**

λέγειν κατά την ἐν τῷ Ἄσματι τῶν ἁμαρτῶν τοῦ Χριστοῦ νόμῳ· Ἐξευδύσαμην τὸν χιτῶνά μου, πῶς ἐνδύσομαι αὐτόν; Ὁ θαυμασιὸς πράγματος ἱγυμνοὶ ἦτε ἐν ὕψει πάντων, καὶ οὐκ ἤσχύνεσθε. Ἀληθῶς γὰρ μίμημα ἐφέρετε τοῦ πρωτοκλάστου (1) Ἄδάμ, ὅς ἐν τῷ παραδείσῳ γυμνὸς ἦν, καὶ οὐκ ἤσχύνετο.

Γ'. Εἶτα ἀποδυθέντες, ἐλαίῳ ἠείψασθε ἐπορκιστῶν, ἀπ' ἀκρῶν τριγῶν κορυφῆς ἕως τῶν κάτω (2)· καὶ κοινοῦ ἐγένεσθε τῆς καλλιέλαιου, Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐκκοπέντες γὰρ ἐκ τῆς ἀργιελαιου, ἐνεκεντριζήσεσθε εἰς τὴν καλλιέλαιον, καὶ κοινοῦ ἐγένεσθε τῆς πύττης τῆς ἀληθινῆς ἐλαίας. Τὸ οὖν ἐπορκιστῶν ἔλαιον, σύμβολον ἦν τῆς κοιωνίας τῆς πύττης τοῦ Χριστοῦ, φυγαδευτήριον τυγχάνον παντὸς ἵχνους ἀντικειμένων ἐνεργείας. Ὅπερ γὰρ τὰ ἐμπροσθέντα τῶν ἀγίων, καὶ ἡ τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ ἐπίκλησις, ὡς περ φοροδρατὴ φλέξ, καὶ καὶ ἐκδιώκει δαίμονας· οὕτω καὶ τὸ ἐπορκιστῶν τοῦτο ἔλαιον, ἐπικλήσει Θεοῦ καὶ εὐχῆ δύναμιν τηλικαύτην λαμβάνει, ὥστε οὐ μόνον καίον τὰ ἵχνη (3) τῶν ἁμαρτημάτων ἀποκαθαίρειν, ἀλλὰ καὶ πᾶσας ἀοράτους τοῦ ποτηροῦ ἐκδιώκειν πᾶς δυνάμεις.

Δ'. Μὰ τὰ ταῦτα, ἐπὶ τὴν ἀγίαν τοῦ Θεοῦ βαπτίσματος ἐχειραγωγείσθε κολυμβήθραν, ὡς ὁ Χριστὸς ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ἐπὶ τὸ προκείμενον μνήμα. Καὶ ἠρωτάτω ἕκαστος εἰ πιστεύει εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ ὁμολογήσατε τὴν σωτήριον ὁμολογίαν, καὶ καταδέσθε τρίτον εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ πάλιν ἀνέδύσατε· καὶ ἐναυθά, διὰ συμβόλου τὴν τριήμερον τοῦ Χριστοῦ αἰνετούμενοι ταφῆν. Καθάπερ γὰρ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς γῆς ἐποίησεν, οὕτω καὶ ὁμεῖς ἐν τῇ πρώτῃ ἀναδύσει (4) τὴν πρώτην ἐμμερίσθητε τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ γῆ ἡμέραν, καὶ τῇ καταδύσει τὴν νύκτα. Ὅπερ γὰρ ὁ ἐν νυκτὶ οὐκίη βλέπει· ὁ δὲ ἐν ἡμέρᾳ, ἐν φωτὶ διάγει· οὕτως ἐν τῇ καταδύσει, ὡς ἐν νυκτὶ, οὐδὲν ἑώρατε· ἐν δὲ τῇ ἀναδύσει πάλιν, ὡς ἐν ἡμέρᾳ ἐτυγχάνετε ὄντες. Καὶ ἐν τῷ αὐτῷ ἀπιθνήσκετε καὶ ἐγενήσαθε· καὶ τὸ σωτήριον ταῖνον ὕδωρ, καὶ τὰ πόσιν ὕμιν ἐγένετο καὶ μήτηρ. Καὶ ὅπερ Σαλομὼν ἐπὶ δλ-

⁴² Cant. v, 3. ⁴³ Gen. ii, 25. ⁴⁴ Rom. xi, 17-24. cat. 18, num. 33. ⁴⁵ Vid. cat. 3, num. 12. ⁴⁶ Matth. xii, 40. ⁴⁷ Vid. cat. 17, num. 14.

⁴⁸ Vid. Procac. num. 9; cat. 16, num. 19. ⁴⁹ Vid. cat. 18, num. 33. ⁵⁰ Vid. cat. 3, num. 12. ⁵¹ Matth. xii, 40. ⁵² Vid. cat. 17, num. 14.

(1) Τοῦ πρωτοκλάστου. Articulum supplevimus D ex ed. Morel., et codd. Roe et Casaub.

(2) Τῶν κάτω. Roe et Cas., τῶν κατωτέρων· genitivus est nominis τῶν κάτω, vel τῶν κατώτερα. Non enim subaudiendum est τριγῶν, ut fecit Grodecius, qui verit., ad ἡμῶν usque; quasi capilli pedum plantis ulli adherent. Unctio quæ secundum diversum Ecclesiarum mores vel sacerdotibus vel diaconis facienda, cumque de feminis agebatur, diaconissis absolvenda permittabatur, in Ecclesia Jerusalemiana soli presbytero baptismum administranti credita erat, adeo ut id officium diaconissæ permittente contra canones videretur. Id patet exemplo a Joanne Muscho, *Prai. Spir.*, cap. 3, commemorato.

(3) Καίον τὰ ἵχνη. Grodecius legit, καίοντα ἵχνη, κεντία peccatorum vestigia, quam Cyrilli scripturam esse dubio procul videtur Millesio. Pecca-

tum certe nervos animæ urere docet cat. 2, n. 4, et tum in corpore, tum in anima notas imprimere, cat. 18, n. 20. Hic autem Cyrillus olei exorcizati vim comparat cum exorcismo ipso, cujus vim duplicem esse tradit, ut dæmonas urat, eodemque vertat in fugam. Quare consentaneum est ut duplicem quoque oleo vim adjudicet, urendi peccatorum vestigia, et dæmones abigendi. Vide *Procac.* n. 9. Cæterum voces, καίον τὰ, desunt in codd. Roe et Casaub. Infra, loco τῶν δυνάμεις, Grod. legit, ut apud Morel. habetur, δαίμονας, mali [spiritus] dæmones. Certe mali potestates, hic ut et alibi, verbi gratia cat. 22, num. 7, significant dæmones socios et domesticos diaboli, eidemque ut imperatori subiectos. Ac sæpe δυνάμεις apud Cyrillum non rei aliquid potestatem, sed rem ipsam potestate præditanam designat, ut cat. 17, n. 34.

(4) Ἀναδύσει. Coisl. et Roe, ἀποδύσει.

λων ελρηκε, τούτο ἀρμόσει ἂν ὕμιν· ἐκεῖ μὲν γὰρ ἄ
 ελεγε· *Καιρὸς τοῦ τεκεῖν, καὶ καιρὸς τοῦ ἀποθα-
 νείν· ἐπ' ὧμῶν δὲ τὸ ἀνάπαυιν, καιρὸς τοῦ ἀποθα-
 νείν, καὶ καιρὸς τοῦ γεννηθῆναι.* Καὶ εἰς καιρὸς
 ἀμφοτέρων τούτων ποιητικὸς· καὶ σύνδρομος ἐγένετο
 τῶ θανάτῳ ἢ γέννησις ἢ ἡμέτερα.

Ε'. Ὡ ἐξίνου καὶ παραβλήτου πρᾶγματος! Οὐκ ἀλη-
 θῶς ἀπειθάνομεν, οὐδ' ἀληθῶς ἐθάψαμεν, οὐδ' ἀληθῶς
 σταυρωθέντες ἀνάστημεν· ἀλλ' ἐν εἰκότι ἢ μίμησις,
 ἐν ἀληθείᾳ δὲ ἡ σωτηρία. Χριστὸς ἔντως ἐσταυρώθη,
 καὶ ἔντως ἐτάφη, καὶ ἀληθῶς ἀνάστη· καὶ πάντα
 ἡμῖν ταῦτα κεχάρισται, ἵνα τῇ μιμήσει (1) τῶν πα-
 θημάτων αὐτοῦ κοινωνήσαντες, ἀληθεῖα τὴν σωτηρίαν
 κερδήσωμεν. Ὡ φιλανθρωπίας ὑπερβαλλούσης! Χρι-
 στὸς ἐδέξατο ἐπὶ τῶν ἀχράντων αὐτοῦ χειρῶν καὶ
 ποδῶν ἤλους, καὶ ἤλγησεν· καὶ μοι ἀναγγεῖται καὶ
 ἀπονητὶ, διὰ τῆς τοῦ ἀλγους κοινωνίας χαρίζεται τὴν
 σωτηρίαν.

Γ'. Μηδὲς οὖν νομιζέτω τὸ βάπτισμα, ἀφέσεως
 ἀμαρτιῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ υιοθεσίας χάριν τυγχά-
 νειν· ὡς τὸ Ἰωάννου (2) ἐτύγγατος βάπτισμα, μόνης
 ἀφέσεως ἀμαρτιῶν παρεκτός. Ἀλλὰ ἀκριβῶς εἰ-
 ἴδωμεν ἡμῶν, ὅτι ὡς ἐστὶν ἀμαρτημάτων καθαρη-
 ριον, καὶ Πνεύματος ἁγίου δωρεὰς πρόσθενον, οὕτω
 καὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ παθημάτων ἀντίτυπον· διὰ
 τούτο γὰρ καὶ Παῦλος ἀκριβῶς βοῶν εἶπεν· Ἡ (3)
 ἀνησῆτε, ὅτι ὁμοίως ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν
 Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν·
 Συνησῆμεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς
 τὸν θάνατον. Ταῦτα εἶπε (4) πρὸς διατεθέντας, ὡς

pariendi et tempus moriendi!; at vobis e converso:
 tempus moriendi et tempus nascendi; unum tem-
 pus hæc utraque effecit, et cum morte nativitas ves-
 tra concurrat.

V. O novum inauditumque rerum genus! Non
 annus vere mortui nec vere sepulti, nec vere
 crucifixi resurreximus: verum earum rerum per
 imaginem imitatio expressa est, at veritate parta
 hiuc salus. Christus vere crucifixus est, et vere
 sepultus, et vere surrexit: et hæc omnia nobis
 per gratiam sunt impertita, ut per imitationem
 participes ejus perpeccionum facti in veritate sa-
 lute lucrermur. O exuberantem in homines amo-
 rem! Christus incontaminatis pedibus ac manibus
 suis clavos excepit, et dolorem pertulit: et mihi
 doloris et laboris in experto, per suorum dolorum
 communicationem salutem gratificatur.

VI. Nemo ergo existimet baptismum in remissionis
 peccatorum duntaxat et in adoptionis gratia con-
 sistere, sicut erat Joannis baptismum, quod solam
 peccatorum remissionem conferebat: quod contra
 accurate noverimus, illud, sicut peccatis expur-
 gandis valet, et Spiritus sancti donum conciliat,
 ita et Christi passionum antitypum atque expres-
 sionem esse. Propter hoc enim et Paulus modo (5)
 clamans dicebat: An ignoratis, quod quicumque ba-
 ptizati sumus in Christum Jesum, in mortem ejus
 baptizati sumus? Consepulti ergo ei sumus per ba-
 ptismum in mortem. Hæc ad eos dicebat, qui in

¹ Eccle. iii, 2. ² Vid. cat. 21, n. 2. ³ Vid. cat. 3, n. 11; cat. 12, n. 15. ⁴ Rom. vi, 3, 4.

(1) *Τῇ μιμήσει.* Roe et Casaub. horum loco habent, καὶ ἡμεῖς. In subsequenti periodo nonnulla mutavimus, primum, post *Χριστός*, ex cod. Ottob., Coisl., Roe, Casaub. et Genov. scripsimus ἐδέξατο· et verbum λαμβάνει in editis post ἤλους positum expunximus. Tum voces, καὶ ἤλγησεν, et, μοι ἀναγγεῖται καὶ ἀπονητὶ ex iisd. cod. et Grod. adjecimus; tantum habet Ottob. καὶ ἤλγησαν, et *doleturani*. Postremo, cum editi ferrent, διὰ τοῦ ἀλγους, contra autem præfati codices, Grodeciano excepto, διὰ τῆς κοινωνίας, utrumque conjungendum existimavi. Ottob. X paulo diversus est a cæteris, sic autem habet: Χριστὸς ἐπὶ τῶν ἀχράντων παθημάτων ἤλους καὶ λόγγην ὑπέμεινε· καὶ σοὶ ἀναγγεῖται χαρίζεται διὰ τῆς κοινωνίας τὴν σωτηρίαν· Χριστὸς in passionibus suis incontaminatis clavos et lanceam sustinuit; tibi que sine dolore per communicationem salutem largitur. Verba sequentia, Μηδὲς οὖν, usque ad πρόσθενον incl. citantur in scholis ad Joan. Damasc. libr. iv *De fide*, cap. 9.

(2) *Ὡς τὸ Ἰωάννου*, etc. Coisl., Roe et Casaub., οὗ ὁμοῦ τὸ Ἰωάννου βάπτισμα τυγχάνει, μόνης, etc. Ita auctor intelligendus est, ut neget Christi baptismum his duobus, remissione peccatorum et adoptionis gratia, terminari; quemadmodum Joannis baptismum in horum primo, remissione nimirum criminum, consistebat. Adoptionis autem gratia, idem est Cyrillo atque Spiritus sancti donum. Nam i a baptismi Christi beneficia ter in hoc numero memorans, quod primo et tertio loco vocat *adoptionis gratiam*, in secundo appellat Spiritus sancti donum. Ac revera adoptionem tribuit Spiritus sancti in nos post baptismum descensus, per Spiritus

sancti in Christum mox a baptismo superventum figurato, cat. 3, num. 14, et cat. 11, num. 9, idque per sacramentum christiani fieri docet catechesi 21, num. 1. Quomodo adoptionem separet a remissione peccatorum et baptismo Joannis, eamque sacramenti confirmationis propriam faciat, inquirimus in dissert. 3, et probamus eum neque a baptismo proprie dicto, neque a remissione peccatorum adoptionem proprie dictam exclusisse; cum solemnem ejus adoptionis declarationem et obsequationem in confirmationis sacramento repositum. Vox ἀλλά ante ἀκριβῶς redundat; aut in vitium sermonis, quod dicitur ἀνακόλουθον, incidit Cyrillus.

(3) *Ἡ*. Particulam hanc ascripsimus ex Coisl., Roe, Casaub., Grod.

(4) *Ταῦτα εἶπε*. Locus hic paulo diverse refertur in miss. Coisl., Roe et Casaub., Ἰσως γὰρ πρὸς τινος ταῦτα εἶπε (deest εἶπε Roe, et Casaub.: fortasse legendum, ταῦτα εἶπε, ταῦτα) διατεθέντας, ὡς ἀφέσεως ἀμαρτιῶν μόνης (Roe et Casaub., μόνον), καὶ οὐκ υιοθεσίας πρόσθενον τὸ βάπτισμα· οὐκ ἐστὶ, etc.: Hæc forte dicebat ad quosdam, qui sic affecti erant, ut existimarent baptismum solam peccatorum remissionem largiri, non autem adoptionem; non autem præterea, etc. Hanc lectionem alteri Millesius antepouit, cuius iudicium mihi probari non potest: 1° enim adductus a Cyrillo Apostoli locus adoptionis mentionem nullam habet, et in eo uno versatur, nimirum baptismo imitationem et societatem Christi passionum contineri; 2° neque aliud

(5) In lectione quæ catechesim hanc præcessit.

animum induxerant suum, baptismum remissionem peccatorum et adoptionem equidem conferre, non autem etiam verarum Christi passionum, secundum imitationem quandam, participationem complecti.

VII. Ut igitur discamus, Christum, quæcumque pertulit, hæc propter nos et nostram salutem vere et non opinione tantum sustinuisse, nosque passionum ejus participes effici, Paulus summa diligentia et sedulitate clamabat: *Si enim insititii illi facti sumus similitudine mortis ejus, nimirum et resurrectionis participes erimus* ⁸⁸. Pulchre illud, *insititii*. Quoniam enim **314** hic (1) plantata est vitis vera, nos quoque communicatione baptismi mortis, insititii illi facti sumus. Adverte vero multa cum attentione animum Apostoli verbis: non enim dixit: Si insititii illi facti sumus *verbo*, sed, *similitudine mortis*. Vere enim mors apud Christum; vere quippe anima a corpore separata est: vera quoque sepultura; nam in sindone munda sanctum ejus corpus involutum est ⁸⁹; verique omnia in ipso contigerunt. At in vobis mortis quidem est et passionum similitudo: salutis vero non similitudo, sed veritas.

VIII. Hæc [a vobis] sufficienter edocti, memoria, queso, retinere laboretis: ut et ego indignus licet de vobis dicam: *Diligo autem vos, quod semper mei memores estis, et traditiones, quas vobis tradidi, retinetis* ⁹⁰. Potens vero est Deus, qui vos tanquam ex mortuis viventes representavit ⁹¹, vobis dare ut in novitate vitæ ambuletis ⁹². Quoniam ipsi gloria et imperium, nunc et in sæcula. Amen.

⁸⁸ Rom. vi, 5. ⁸⁹ Matth. xxvii, 59. ⁹⁰ I Cor. xi, 2. ⁹¹ Rom. vi, 13. ⁹² Rom. v, 5.

aliud Cyrillo propositum est, nisi ut paradoxum illud asserat, nobis nihil patientibus ac dolentibus imitatione quadam mortis ac sepulturæ Christi, perpassionem ejus communicationem tribui; adoptionis vero gratiam baptismo nobis tribui, ut rem certissimam de qua nemini liceat dubitare, supponit; 3° haud satis apta codicum præfatorum lectionis constructio, orationem Cyrilli trimembrem faciens, quæ perspicue himembris est; duasque negantes particulas *οὐχ υιοθεσίας*, et *οὐχ ἐστι δέ*, absque ullo vinculo continenter jungens.

(1) In loco sepulcri in quo dicebat Cyrillus.

(2) *τῷ ὁμοιώματι*. Editi, *ἀπὸ ὁμοιώματι*: corriguntur a nobis ex codd. Oub., Coisl., Roe, Casaub., sac. text. et Cyrillo ipso, locum hunc ita repente inferius, et citante cat. 3, num. 12, ut hic scripsimus.

(3) *Ἀληθῶς γὰρ ἐχωρίζετο*. Ita scripsimus juxta codd. Roe, et Casaub., cum esset in editis ἀληθῆ;

ἀρέσεως ἀμαρτημάτων, καὶ υιοθεσίας προσηγορικῶς τὸ βάπτισμα: οὐκ ἐστὶ δὲ καὶ τῶν ἀληθινῶν τοῦ Χριστοῦ παθημάτων ἐν μιμησει ἔχει τὴν κοινωνίαν.

Z. Ἴνα οὖν μάθωμεν, ὅτι ὅσα ὁ Χριστὸς ὑπέμεινε, δι' ἡμᾶς καὶ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐν ἀληθείᾳ καὶ οὐκ ἐν δοκίσει ταῦτα πέπονθε, καὶ ἡμεῖς κοινωνοὶ αὐτοῦ τῶν παθημάτων γινόμεθα: μετὰ πάσης ἐβόᾳ Παῦλος τῆς ἀκριβείας. *Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι* (2) τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα. Καλῶς δὲ καὶ τὸ, *σύμφυτοι*. Ἐπειδὴ γὰρ ἐναυθα περὶφύεται ἡ ἀμυγδαλὴ ἢ ἀληθινή, καὶ ἡμεῖς κοινωνοὶ τοῦ βαπτισματος τοῦ θανάτου, σύμφυτοι αὐτοῦ γεγόναμεν. Ἐπίστησον δὲ μετὰ πολλῆς προσοχῆς τὸν νοῦν τοῖς τοῦ Ἀποστόλου λόγοις. Οὐκ εἶπεν, *Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ θανάτῳ*, ἀλλὰ, *τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου*. Ἀληθῶς γὰρ ἐπὶ Χριστοῦ θάνατος, ἀληθῶς γὰρ ἐχωρίζετο (3) τοῦ σώματος ἢ ψυχῆ: καὶ ἀληθινῆ ταφῆ: ἐν αἰνῶνι γὰρ καθαρῶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ σῶμα εἰλετο, καὶ πάντα ἀληθῶς ἐν αὐτῷ συνέβαιεν. Ἐπὶ δὲ ὁμῶν (4), θανάτου μὲν καὶ παθημάτων ὁμολομα: σωτηρίας δὲ οὐχ ὁμοίωμα, ἀλλὰ ἀλήθεια.

H. Ταῦτα διδασκῶντες αὐτάρκως, κατέχετε ἐκ τῆς μνήμης, παρακαλῶ: ἵνα κατὰ ὃ ἀνάγκη ἐπὶ ὑμῶν λέγω: Ἄγιστῶ δὲ ὑμᾶς, δεῖ πάντοτε μὴ μνησθε, καὶ τὰς παραδόσεις, ἃς παρέδωκα ὑμῖν, κατέχετε (5). Δυνατὸς δὲ ἐστὶν ὁ Θεὸς ὁ παραστήσας ὑμᾶς: ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντας, δοῦναι ὑμῖν ἐν κατανότητι ζωῆς περιπατεῖν: ὅτι αὐτῷ (6) ἡ ἐξῆς καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

junctum cum θάνατος præcedenti, et interposito puncto legeretur, ἐχωρίζετο γὰρ τοῦ σώμ. Loco, ἀληθῶς γὰρ ἐπὶ Χριστοῦ θάνατος, legerat Grodecius, ἀληθῶς ἐπὶ Χρ., etc., vera namque mors Christi fuerat. Pro ἀληθινῆ ταφῆ, Coisl., Roe, Casaub., ἔν ἀληθῶς ἢ ταφῆ, fuit vere sepultura.

(4) Ἐπὶ δὲ ὁμῶν. Grod. legit, ἡμῶν, in nobis.

(5) *τὰς παραδόσεις, ἃς παρέδωκα ὑμῖν, κατέχετε*. Paulo aliter Apostolus: Καθὼς παρέδωκα ὑμῖν τὰς παραδόσεις κατέχετε: Sicut tradidi vobis, traditiones tenetis. Ante παραστήσας articulum ὁ addidimus ex codd. Roe, et Casaub. Participium hoc præteriti non futuri vim habet hic, cum ad neophyτος a morte ad vitam transgressos habeatur oratio.

(6) *Ὅτι αὐτῷ*. Alii habetur hæc doxologia in cod. Coisl., Δοξάζοντα Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, νῦν καὶ, etc.: In novitate vitæ ambuletis, glorificantes Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, nunc, etc.

CATECHESIS VICESIMA PRIMA.

MYSTAGOGICA III.

DE SACRO CHRISMATE.

ADMONITIO.

I. *Chrysmatis seu Confirmationis sacramentum, quod baptizatis statim atque e fonte ascenderant, conferbatur, in hac oratione exponit auctor: ejus principium atque originem, vim et ritum, figuras et efficaciam aperiens. Chrysmate sensibili, sancti Spiritus antitypo sive symbolo, nos inungi docet (n. 1 et 2), ad imitationem Christi post baptismum visibili sancti Spiritus illapsu peruncti, ut ei similes ac participes efficiamur. Hoc chrysmata per benedictionem ecclesiasticarum precum Spiritum sanctum in nobis efficere, et dum ad frontem, aures, nares et pectus applicatur, multiplicis gratiæ, ac præsertim roborantis, instrumentum esse (n. 3 et 4); hujus sacramenti fructu nos proprie Christianorum appellatione dignos reddi (n. 5). Tum leviter percursis nonnullis in veteri lege ejus rei figuris, ac commendata ejusdem ad nos in anima et corpore protegendas efficaciam, morali exhortatione sermonem concludit (n. 6).*

II. *Memorabilia quæ hic de chrysmatis benedictione et efficacia dicuntur. Ecclesiæ Hierosolymitanæ ritus in conferenda confirmatione describit, ut tamen verba in signando neophyto dici solita religione silentii tegat; quanquam cat. 18, num. 33, insinuat fuisse ista: Ὑπαρχὸς κοινῶν τῶν ἁγίων Πνεύματος. Signaculum communicationis sancti Spiritus. Manuum impositionis atque orationis eam comitantis non meminuit; manuum tamen impositionem in chrysmatis sacramento adhibitam non obscure insinuat catech. 16, num. 26. Hierosolymis ungebatur frons, 315 aures, nares et pectus. Præcipuum tamen erat frontis unctio, quam cat. 22, num. 7, sacramentum hoc recensens, solam commemorat. Ea sola in Latinis Ecclesiis ab episcopo confirmante inungebatur; cum presbyteri verticem solummodo, quanquam aliquibus locis ipsam frontem, inungerent. At in Græcis Ecclesiis alia præter frontem membra chrysmate liniebantur. Concilii CP. can. 7, frons, oculi, nares et os chrysmate signari referuntur. De oculis sane Greg. Naz. orat. XIX, pag. 362, αἶθ, βλέφαρον μυστικῶς ὑπαρχισθέντος. In Eucholog. pag. 556, frons, aures, nares, oculi et pedes ungentur; in altero autem Ordine pag. 360, omittitur pedum unctio; contra in tertio pag. 392, frons, oculi, nares, aures, manuum volæ, et cordis locus perungi referuntur. In Ordine Severi Antiocheni, frons tribus vicibus, et omnia denique membra signantur. Quanquam Cyrillus unctiones in modum crucis factas non memoret, vetustissimus tamen omnium Ecclesiarum mos dubitare nos non sinit quin ita feret Hierosolymis: quod confirmaretur ex testimonio Cyrilli cat. 12, num. 8, si certum esset ibi chrysmatis, non autem simplicis signi crucis fieri mentionem. Chrysmata Hierosolymis erat, ut passim apud Græcos, fragrantissimi unguenti compositio, unde ipsi nomen μύρον, oleo autem maximam partem constitisse insinuat Cyrillus, dum cat. 22, num. 7, ei sacramento applicat Davidicum illud: Inpinguasti in oleo caput meum (Psal. xxii, 5).*

III. *Inscribitur, De chrysmate. Quod enim apud Latinos Confirmationis nomine designamus, hoc Græci Chrysmata, vel Μύρον, Unguentum appellare consueverunt; nam in hoc sacramento unctionem semper uti præcipuam ejus partem spectavere; cum Latini antiquitus manus impositionem potiore loco habuisse videantur. Habita est hæc oratio feria quarta paschali; et ad eosdem codices, ad quos superiores duæ, a nobis recensita. Tenuè frugmentum hujus ex cod. Scireliano recitat Stanislaus Hosius, cum de sacramento Confirmationis agit: cujus codicis varietates adnotavimus.*

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΜΥΣΤΑΓΩΓΙΚΗ Γ.

Περὶ χρίσματος· καὶ ἀνάγκης ἐκ τῆς Ἰωάννου Καθολικῆς πρώτης Ἐπιστολῆς, ἀπὸ τοῦ, Καὶ ὅμεις χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐδαὶ πάντα, ἕως τοῦ (1), Καὶ μὴ αἰσχυρῶμεν ἀπ' αὐτοῦ ἐπὶ τῆ παρουσίᾳ αὐτοῦ.

CATECHESIS MYSTAGOGICA III

De chrismate : et lectio ex Catholica prima Joannis Epistola , ab his verbis : Et vos chrisma [sive unctionem] habetis a Deo , et nostis omnia ; usque ad ista : Et non pudeamus ab eo in adventu ejus .

1. In Christum baptizati et Christum indui **, similis cum Filio Dei formæ facti estis **. Qui enim prædestinavit nos Deus in adoptionem **, conformes effecit corpori glorioso Christi **. Participes igitur effecti Christi **, christi non immerito appellamini ; deque vobis dixit Deus : *Nolite tangere christos meos* **. Christi autem facti estis, dum Spiritus sancti 316 antitypum (2) accepistis : et omnia erga vos in imagine sunt peracta, quando quidem Christi imagines estis. Ac ille quidem in Jordanis flumine ablutus, cum fragrantia divinitatis suæ effluvia aquis communicasset, ab eis ascendit : sanæque Spiritus substantialis in eum

A. Α'. Εἰς Χριστὸν βεβαπτισμένοι καὶ Χριστὸν ἐνδύσασμενοι, σύμμορφοι γεγονότε τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Προοριστὰς γὰρ ἡμᾶς (3) ὁ Θεὸς εἰς υἰοθεσίαν, συμμέρους ἐποίησε τοῦ σώματος τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ. Μίτοχοι οὖν τοῦ Χριστοῦ γενόμενοι, χριστοὶ εἰκότως καλεῖσθε· καὶ περὶ ὑμῶν ἔλεγεν ὁ Θεός· *Μὴ ἄψασθε τῶν χριστῶν μου*. Χριστοὶ δὲ γεγονότε, τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὸ ἀνείτηπον δεξάμενοι· καὶ πάντα εἰκονικῶς ἐπ' ὑμῶν γέγονται, ἐπειδὴ εἰκότως ἐστὶ Χριστοῦ. Κάκεινος μὲν ἐν Ἰορδάνῃ (4) λουσάμενος ποταμῷ, καὶ τῶν ἁρώτων τῆς θεότητος μεταδοὺς τοῖς ὕδατιν, ἀνέβαινεν ἐκ τούτων· καὶ Πνεύματος ἁγίου οὐσιώδης ἐπιρροήτης αὐτῷ ἐγένετο, τῷ

** I Joan. II, 20-28. ** Gal. III, 27. ** Rom. VIII, 29. ** Ephes. I, 5. ** Philip. III, 21. ** Hebr. III, 14. ** Vid. cat. 18, n. 33; infr. n. 6. ** Psal. CIV, 15.

(1) Ἔως τοῦ. Articulum τοῦ supplevimus ex codd. Coisl., Roe, Casaub.

(2) Spiritus sancti antitypum. Hoc est symbolum, vicaria similitudo, pignus. Antitypum non idem præcise est ac typus seu figura ; sed typus quidam in locum rei præsentis vel latentis datus. Antitypum itaque rem quam representat, de se nec includit nec excludit : tantum præsentiam ejus sensibilibus supplet. Cyrillus cat. 20, num. 6, baptismum dicit præteritarum Christi passionum, quas ipsi non toleramus, antitypum esse : hic autem chrisma, præsentis quidem, sed latentis Spiritus sancti antitypum pronuntiatur ; nam 1° chrisma dicit Spiritus sancti efficiens fieri, præsentia divinitatis ejus, postquam Ecclesie precibus consecratum fuit, catechesis hujus num. 3 ; 2° ait ibidem quando visibili chrismate corpus perlinetur, animam sancto et vivifico Spiritu sanctificari ; 3° pronuntiatur num. 5, summi sacerdotis, et Salomonis in veteri lege unctiones, in symbolo et figura constituisse. At nos vere non in figura a Spiritu sancto inungi ; 4° ait cat. 3, num. 14, et cat. 17, num. 9, ipsum Spiritum sanctum qui in Christum descendit, in nos quoque descendere ; et cat. 16, num. 26 ; cat. 17, num. 15, eundem Spiritum qui in veteres justos primum, ac deinde in apostolos illapsus est, in nos advenire. Quod autem Spiritus sancti dono Christi in nobis imaginem formari ait, veterum Patrum sententia est, inde ducta, quod adoptionem filiorum, qua Dei Filio conformamur, charitatis infusione in nobis perficitur. Vide Cyrill. Alex. *Theauri* assert. 35 et 51. Damascenus in *Ephes.* I, 13, chrisma vocans eum ἐπὶ πίστεισ ἀπαρχαμένον, signaculum ad fidem, addit. ὅς ἐστιν ὁμοιωσις πρὸς Χριστὸν, διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος μετελήψεως, quod signaculum est simi-

B *litudo cum Christo per Spiritus sancti participationem.*

(3) Ἡμᾶς. Grodercius legit, vos ; cui lectioni tota contextus series favorabilior.

(4) Ἐν Ἰορδάνῃ. Ex Coisl. ascripsimus præp. ἐν. Pro φῶτων, scripsimus ἁρώτων, ex codd. Coisl., Ottob. utroque, Roe, Casaub., vet. Genovef. et Grodercio ; qui cum legisset ἁρώτων, nec ausus esset vertere *carnes divinitatis*, transtulit ita, *corpus in quo divinitas habitabat*. At ἁρώτων scribendum a ἁρώτα, non ἁρώτων a ἁρώτες. Vox ἁρώτα apud auctiores significat effluvia quorundam odoris. Ita sumit Greg. Nyss. hom. 5 in *Cant.*, pag. 512 ; Sanctus Maximus, quest. 57 in *Scripturam* : *Χρωτάσμεν εἶναι τὴν εὐσέδειαν, καθ' ἣν τοῖς μὲν ἦν ὁσμὴ ἀπὸ ζωῆς εἰς ζωὴν· Odorum effluvia, χρωτά, dicimus esse pietatem, secundum quam (sanctus Paulus) ait erat odor a vita in vitam. Deinde de ejus sermonibus et moribus ait, eos spirasse et emisisse fragrantiam tanquam bonum odorem, πνέοντας καὶ ἀποπέμποντας καθάπερ εὐωδίαν, τὰ ἁρώτα, τοῦτέστι τὴν εὐσέδειαν, etc. Antiquus sancti Ephraem Operum Græcus interpres, *De vita sancti Abraham*, pag. 250 Græc. edit., dum ait Mariam ejus nepiem sanctæ avunculæ conversationis odorem percepisse, scribit, ὡσπράνθη τὸν ἁρώτων τῆς ἀγγελικῆς αὐτοῦ πολιτείας : quod alius interpres reddidit, ὡσπράνθη τὴν ὁσμὴν τῆς ἀσκήσεως. Vocem hanc Græcos ad hunc usum adhibuisse existimo, quod ex tinctis colore corporibus exhalari solet odor. Cyrillus autem ait Christum ex fragrantia suæ divinitatis aquis impertivisse dum eas contigit, quoniam ipse in natura divina ab æterno unctus a Patre sublimiori unguento, Cyrilli sententia, fuit. Ideo Procat. n. 15, aquas baptismales dicit *Christiferas* vel *Christiferam**

ὁμοίῳ (1) ἐπαναπαυομένου τοῦ ὁμοίου. Καὶ ἦν ὁμοίως ἀναβεηκλῶσιν ἀπὸ τῆς κολυμβήθρας τῶν ἱερῶν ναμάτων, ἰδὼθῃ χρίσμα, τὸ ἀντίτυπον οὐ ἐχρίσθη Χριστός. Τοῦτο δὲ ἔστι τὸ ἅγιον Πνεῦμα, περὶ οὗ καὶ ὁ μακάριος Ἡσαΐας, ἐν τῇ κατ' αὐτὸν προφητείᾳ, ἐκ προσώπου τοῦ Κυρίου ἔλεγε· Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὐ εἶπενεν ἔχρισέ με· εὐαγγελισσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλλέ με.

Β. Ἐλαίῳ γὰρ ἡ μύριον σωματικῶ Χριστὸς ὑπ' ἀνθρώπων οὐκ ἐχρίσθη, ἀλλ' ὁ Πατὴρ αὐτὸν Σωτῆρα προχειρισάμενος τοῦ παντὸς κόσμου, Πνεῦμα ἐχρίσεν ἅγιον, ὡς Πέτρος φησὶν Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ (2), ὃν ἐχρίσεν ὁ Θεὸς Πνεύματι ἁγίῳ· καὶ ὁ Δαβὶδ ὁ προφήτης ἔβδα λέγων· Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ῥάβδος ἐξουσίας σου ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. Ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀδικίαν· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιᾶσεως παρά τοὺς μετόχους σου. Καὶ ὡσπερ ὁ Χριστὸς ἀληθῶς ἐσταυρώθη, καὶ ἐθάπτετο, καὶ ἐγέγερτο· ὑμεῖς δὲ κατὰ τὸ βάπτισμα, ἐν ὁμοιώματι καὶ σταυρωθῆναι, καὶ συνταρῆναι, καὶ συναναστῆναι αὐτῷ καταξιοῦσθε· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ χρίσματος. Ἐκεῖνος ἐλαίῳ νοητῷ ἀγαλλιᾶσεως ἐχρίετο, τοῦτ' ἐστι Πνεῦμα ἅγιον, ἀγαλλιᾶσεως καλουμένην ἐλαίῳ, διὰ τὸ ἅγιον αὐτοῦ τῆς πνευματικῆς τυγχάνειν ἀγαλλιᾶσεως· ὑμεῖς δὲ μύριον ἐχρίσθητε, κοινωνοὶ καὶ μετοχοὶ τοῦ Χριστοῦ γενόμενοι.

Γ. Ἄλλ' ὅρα μὴ ὑπονοήσης ἐκεῖνο τὸ μύρον φίλον εἶναι. Ὅσπερ γὰρ (3) ὁ ἄριστος τῆς Εὐχαριστίας, μετὰ

⁶⁶ Isai. LVII. ⁶⁷ Vid. cat. 10, n. 14. ⁶⁸ Act. I, 7. ⁶⁹ Vid. cat. 19, n. 7; et cat. 23, n. 7 et 19.

spirantes fragrantiam. Si cui tamen altera φῶτον lectio placuerit, is etiam se Epiphaniī auctoritate munire potest, qui *Exp. fidei* num. 15, ait Christum in aquas descendisse dantem magis quam accipientem, largientem potius quam indigentem, eas illuminantem et virtute indumentem, φριζῶν αὐτὰ καὶ ἐνδυναμῶν αὐτά. Ac forte respicit Cyrillus veterem ex apocryphis libris sumptam traditionem, quod cum Christus Jordanem ingressus, vel, ut ferunt alii, egressus esset, locum vel aquas magna lux, aut etiam serundum nonnullos, ignis, illustrasset. Vide Justin., *Dial.* pag. 246; Epiph., *hæresis* xxx, n. 13; Anonym., *Rizall.*, apud Cyprianum; Juvenum, *lib. I Hist. erang.*; Paschas. *Kath.*, *lib. vi in Matth. c. xi, 2*, et veterem sancti Matthei translationem ex ms. Corbeiensi a nostro Martiauzo editam, ad cap. III, v. 15.

(1) Τῷ ὁμοίῳ, etc. Morel. et codd. Roë, Casaub. et Coisl., omisso τῷ ὁμοίῳ, habent, ἐπαναπαυομένου (Coisl., ἐπαναπαυομένη) τῷ ὁμοίῳ. Grodecus pariter omisit τὸ ὁμοίῳ. Allusio hic continetur ad locum Ecclesiastici xii, 19: Πάν ζῶον ἀγαπᾷ τὸ ἅμιον αὐτοῦ, καὶ τῷ ὁμοίῳ αὐτοῦ προσκολληθήσεται. Eodem modo quo Cyrillus locutus est Greg. Naz. *orat.* 59, pag. 631: Καὶ τὸ Πνεῦμα μαρτυρεῖ τὴν ὁμοίωσιν τῷ γὰρ ὁμοίῳ προστρέχει· *Et Spiritus divinitatis testimonium reddit: nam ad similem accurrit.* Similitudo autem illa sumitur divinitatis Christi respectu, estque argumentum divinitatis Spiritus sancti.

(2) Τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ. Roë, et Casaub., τὸν Ναζαρέτ. Mox, pro ὃν ἐχρίσεν, habet Coisl. ut in Actis legitur, ὡς ἐχρίσεν, quemadmodum unxit. Hæc unctio de qua Cyrillus loquitur, humanitatem

illapsus factus est (4), simili super similem requiescente. Vobis quoque similiter, postquam ex sacrorum laticum piscina ascendistis, datum est chrisma, illius antitypum quo unctus est Christus: quod est nimirum Spiritus sanctus. De quo et beatus Isaias in prophetia ipsum respiciente ex persona Domini dixit: *Spiritus Domini super me, quapropter unxit me: evangelizatum pauperibus misit me* ⁶⁶.

II. ⁶⁷ Oleo enim, sive unguento corporali Christus ab hominibus unctus non est; sed Pater eum totius mundi Servatorem præstituit, Spiritu sancto unxit; sicut Petrus ait: *Jesum a Nazareth, quem unxit Deus Spiritu sancto* ⁶⁸; et propheta David clamabat dicens: *Thronus tuus, Deus, in sæculum iaculi; virga rectitudinis, virga regni tui. Dilixisti justitiam, et odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis ultra consortes tuos* ⁶⁹. ⁷⁰ Ac quemadmodum Christus vere crucifixus est, et sepultus, et resurrexit; vobis autem in baptisate per quamdam similitudinem una cum ipso crucifigi, et sepeliri, et resurgere divina dignatione conceditur: ita et de chrismate contingit. Ille intelligibili exultationis oleo perunctus est, id est Spiritu sancto; qui exultationis oleum idcirco appellatur, quod ipse spirituali exultationis auctor existat: vos vero unguento uncti estis, Christi participes et consortes effecti.

III. Cæterum vide ne nudum et vile suspiceris unguentum hoc esse. ⁷¹ Nam sicut panis Eucharistiæ, 38. ⁷² Psal. XLIV, 7, 8. ⁷³ Vid. cat. 20, n. 5, 6, 7.

Christi spectare videtur; distinguenda ab alia qua tanquam deus unctus est ab æterno, cat. 10, n. 4 et 14. Post, nomen Δαβὶδ addidimus ex Coisl. Roë, Casaub. et Grod.

(3) Ὅσπερ γὰρ, etc. Loco xaf, quod in editis scriptum erat, γὰρ positum est eodd. Roë, Casaub. et Scireliano, cujus fragmentum, a verbis, ὡσπερ γὰρ, usque ad ἐνεργητικὸν ἰνόμενον incl. citat et transcribit card. Stanislaus Hosius, de sacramento confirmationis agens cap. 38. In cod. Coisl. omittitur xaf et γὰρ. Notandum vero, cum inter benedictionem olei et consecrationem Eucharistiæ comparationem instituit Cyrillus, rem unamquamque suis characteribus notare. Ita enim unguentum invocatione Dei sanctificari ait, ut tamen unguentum adhuc manere, licet unguentum non commune, concedat; panem vero eucharisticum, ita post consecrationem panem communem non amplius esse pronuntiat, ut aliud proserat a pane, nempe Christi corpus factum esse asseveret. Quo ruit Sacramentarium ex hoc Cyrilli loco sumpta cavillatio.

(4) Substantialis, οὐσιώδης, illapsus. Id est, ut ego existimo, sensibilis et visibilis ob corpoream columbas speciem. Eadem enim voce utens Greg. Naz. *ora.* xiv, num. 17, pag. 715, cum Spiritum sanctum in apostolos descendisse ait, ex toto contextu intelligitur voces οὐσιώδης, substantialiter, et σωματικῶς, corporaliter, promissas habuisse. Quamquam ut Nazianzenum explicat Anast. Sinaitæ *Hexæ* cap. 20, nihil vetat ὁσιώδως intelligi, κατ' οὐσίαν καὶ κατ' ἀλήθειαν ὁσιωστικῶς, secundum substantiam et veritatem per suam hypostasiam. Quod si de Spiritu in apostolos illabente dici potest, multo magis de eodem in Christum superveniente.

317 post invocationem sancti Spiritus, non est A
communis panis, sed corpus Christi: ita et san-
ctum istud unguentum, non amplius nudum, ne-
que, si quis ita appellare malit, commune unguen-
tum est post invocationem; sed Christi donarium,
et Spiritus sancti, præsentia divinitatis ejus, effi-
ciens factum. Quod quidem symbolice fronti, aliis-
que sensibus tuis illinitur. Ac dum unguento vi-
sibili inungitur corpus, sancto et vivifico Spiritu
anima sanctificatur.

IV. Ac primum in fronte peruncti estis, ut ab ea
verecundia liberemini, quam primum homo trans-
pressor ubique circumferebat¹⁴: utque resecta facie
gloriam Domini tanquam in speculo contem-
plaremini¹⁵. Deinde in auribus, ut aures acciperetis
divinorum mysteriorum audientes, de quibus Isaias
dicebat: *Et addidit mihi Dominus auriculam ad
audiendum*¹⁶; Dominus quæ Jesus in Evangeliiis
*Qui habet aures ad audiendum, audiat*¹⁷. Postea ad
nares: ut divinum amplectentes unguentum dicere-
tis: *Christi bonus odor sumus Deo, in iis qui salvi
sunt*¹⁸. Tum vero et pectus peruncti estis: ut in-
suetudines thoracem justitiæ, staretis adversus in-
sidias diaboli¹⁹. Nam velut Christus post baptismum
et sancti Spiritus in se adventum, egressus del-
lavit adversarium²⁰: ita et vos post sacrum bap-
tisma et mysticum²¹ unguentum, induti totam sancti
Spiritus armaturam, adversus oppositam potestatem
consistitis²², eamque debellatis aientes: *Omnia
possum in eo qui me corroborat Christo*²³.

V. Hoc sancto chrismate digni habiti, vocamini
Christiani, veritatem quoque nominis hujus per
regenerationem assequentes. Prius enim quam hæc
vobis gratia collata esset, eo nomine proprie digni
non eratis, sed eo contendebatis ut essetis Chri-
stiani.

¹⁴ Gen. iii, 7. 8. ¹⁵ II Cor. iii, 18. ¹⁶ Isa. l, 4. ¹⁷ Matth. xi, 15. ¹⁸ II Cor. ii, 15. ¹⁹ Ephes. vi, 14 et 11. ²⁰ Matth. iv, 1 seqq. ²¹ Vid. cat. 3, n. 13; et cat. 17, n. 36. ²² Ephes. vi, 11. ²³ Phil. iv, 13.

(1) Παρουσία. Coisl., Roe, Casaub., Ottob., Scir-
ka, ferunt, παρουσίας. Non alia, præter eam quam
sequimur, lectione et interpunctione hujus loci, com-
moda constructio ac sensus informari potest. Quod
sanctum chrisma Spiritus sancti efficiens dicitur,
neminem conturbare potest; quod dicamus quotidie
post SS. Patres, sacerdotis Christi corpus suo ore
conficere, Christum in nobis formari, etc.

(2) Παραδέρης. Mitius Roe, et Casaub., παραβάς.
Inferius, post δόξαν vocem Κυρίου adjecimus ex
codd. Coisl., Roe, Casaub., Grod. et sacro textu.

(3) Καὶ ὁ Κύριος. Voces, καὶ et Κύριος, addidi-
mus ex codd. Coisl., Roe, Casaub. et Grod., sed
omittunt Ἰησοῦς.

(4) Ὁ Χριστός. Coisl., Roe, Casaub., Grod., ὁ
Σωτήρ, Saviour.

(5) Ἀντικειμένη δύναμις. Ibidem, Grodcio ex-
cepto, ἀντικειμένη ἐνεργεία. Ita cat. 20, num. 3,
de oleo catechumenorum, φυλακτικῶν τυγχάνων
παντός ἡμεῶν ἀντικειμένης ἐνεργείας et Procat.
n. 10, ἵνα νικήσῃς ἀντικειμένας ἐνεργείας.

(6) Χρίσματος. Coisl., Roe, Casaub., χρίσματος.
Post, loco ταύτης τῆς χάριτος, in iisdem codd. ha-

τήν ἐπίκλησιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὐκ ἐτι ἄρισ-
τος, ἀλλὰ σῶμα Χριστοῦ· οὕτω καὶ τὸ ἅγιον τοῦτο
μύρον, οὐκ ἐτι ψῆλον, οὐδ' ὡς ἀνεῖται τις κοινὸν μετ'
ἐπίκλησιν· ἀλλὰ Χριστοῦ χάρισμα, καὶ Πνεύματος
ἁγίου, παρουσία (1) τῆς αὐτοῦ θεότητος, ἐνεργητικῶν
γινόμενον. Ὅπερ συμβολικῶς ἐπὶ μετώπῳ, καὶ τῶν
ἄλλων σου χρίεται ἀλοητηρίων. Καὶ τῶν μὲν φαινο-
μένῳ μύρῳ τὸ σῶμα χρίεται, τῶ δὲ ἁγίῳ καὶ ζωο-
ποιῷ Πνεύματι ἡ ψυχὴ ἀγιάζεται.

Δ'. Καὶ πρῶτον ἐχρίσθη ἐπὶ τὸ μέτωπον· ἵνα
ἀπαλλαγῆτε τῆς αλοητίας, ἣν ὁ πρῶτος παραβά-
της (2) ἄνθρωπος πανταχοῦ περιέφερε· καὶ ἵνα
ἀνακαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου
κατοπτρῆσθε. Ἐτα ἐπὶ τὰ ὦτα· ἵνα προσλάβητε
ἀκουσίαν τῶν θελων μυστηρίων ὧτα, περὶ ὧν
Ἰσαίας ἔλεγε· Καὶ προσέθηκε μοι Κύριος ὥτιον
τοῦ ἀκούειν· καὶ ὁ Κύριος (3) Ἰησοῦς ἐν Εὐαγγε-
λίοις· Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκούετω. Ἐτα ἐπὶ
τὴν σαρχῆν· ὅπως τοῦ θελου ἀντιλαμβάνόμενοι μύ-
ρου, λέγητε· Χριστοῦ εὐδοκία ἐσμέν ἐν θεῷ ἐν
τοῖς σωζόμενοις. Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τὰ στήθη· ἵνα
ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, στήτε πρὸς
τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου. Ὅπερ γὰρ ὁ Χριστός (4)
μετὰ τὸ βάπτισμα καὶ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος
ἐπιφοίτησιν, ἐξελθὼν κατηγωνίσαστο τὸν ἀντικείμενον·
οὕτω καὶ ἡμεῖς μετὰ τὸ λερνὸν βάπτισμα καὶ τὸ μυ-
στικὸν χρίσμα, ἐνδεδυμένοι τὴν πανοπλίαν τοῦ ἁγίου
Πνεύματος, ἵστασθε πρὸς τὴν ἀντικειμένην δύνα-
μιν (5), καὶ ταύτην καταγωνίζεσθε λέγοντες· Πάντα
ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι με Χριστῷ.

Ε'. Τοῦτου τοῦ ἁγίου χρίσματος (6) καταξιώθη-
τες, καλεῖσθε Χριστιανοὶ, ἐπαληθεύοντες τῇ ἀναγεν-
νησει καὶ τῷ ὄνομα. Πρὸ γὰρ τοῦ καταξιώθηναί ἡμᾶς
ταύτης τῆς χάριτος, ταύτης τῆς προσηγορίας κυρίως
οὐκ ἦτε δίκαιοι, ἀλλ' ὀδεύοντες προεβίνατε εἰς τὸ εἶναι
Χριστιανοὶ.

betur, τὸ βάπτισμα τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριν.
Fuisse igitur ante legendum, καταξίωσαι. Ante-
quam baptismum Spiritus sancti gratiam vobis con-
ferret; in Ottob. 2, καταξιώθηναί ἡμᾶς τοῦ βαπτί-
σματος, καὶ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριν· etiam
constructione peccans locutus. Inferius προεβίνατε
scripsimus ex codd. Ottob. et Coisl., loco προβί-
νατε. Christianorum nomen non gestabant catechu-
meni certis locis ut in Africa, teste August., tract.
44 in Joan., num. 2, quo loco catechumenus ad
questionem, Christianus es? respondet, Non sum.
Hierosolymis vero baptizandi, cum hñdes dicerentur,
multo etiam magis ferebant nomen Christiano-
rum, quod sibi cum auditoribus commune testatur
Cyrillus cat. 10, n. 16. Vulgo ii qui primum
ad Christianam religionem accedebant, crucis im-
positione suscepta Christiani fieri dicebantur: tum
alia cæremonia, ut manus impositione, catechu-
meni fiebant, deinde exorcismis subiciebantur.
Hunc ordinem describit canon 7 conc. CP. Vide et
can. 39 et 45 conc. Eliberit. : at perfectus Christi-
anus solo confirmationis sacramento efficitur.

Γ'. Ειδέναι δὲ ὑμᾶς ἀναγκαῖον, ὅτι τοῦ χρίσματος Α τοῦτου ἐν Παλαιᾷ Γραφῇ τὸ σύμβολον κεῖται. Καὶ γὰρ ὀπίσκεια τὸ τοῦ Θεοῦ πρόσταγμα Μωσῆς τῷ ἀδελφῷ μετεδίδου, ἀρχιερέα καθιστῶν τοῦτον· μετὰ τὸ ἐν ὕδατι λούσασθαι, ἔχρισε· καὶ ἐκαλεῖτο Χριστὸς, ἐκ τοῦ χρίσματος βηλαθῆ τοῦ τυπικοῦ. Οὕτω καὶ ὁν Σολομῶνα προάγει εἰς βασιλῆα, ἔχρισεν αὐτὸν, μετὰ τὸ λούσασθαι ἐν τῷ Γεῶνι, ὁ ἀρχιερεὺς. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἐκείνος συνέβαινε τυπικῶς, ὑμῖν δὲ οὐ τυπικῶς, ἀλλ' ἀληθῶς· ἐπειθὲ ἀπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἔχρησθε ἀληθῶς, ἡ ἀρχὴ τῆς ὑμετέρας (1) σωτηρίας ὁ Χριστὸς· ἐκείνος γὰρ ἀληθῶς ἀπαρχή, καὶ ὑμεῖς τὸ φύραμα· εἰ δὲ ἡ ἀπαρχὴ ἁγία, θελοῦντι μεταθίζεται ἐπὶ τὸ φύραμα ἡ ἀγιότης.

Ζ'. Τοῦτο φυλάξατε ἀσπιλον· πάντων γὰρ ἔσται Β τοῦτο διδακτικόν, εἰ ἐν ὑμῖν μένει, καθὼς ἄρτιως ἔκρουσα τὸ μακαρίου Ἰωάννου λόγοντος, καὶ πολλὰ περὶ τοῦτου χρίσματος φιλοσοφούντος. Ἔστι γὰρ τοῦτο τὸ ἅγιον (2), πνευματικόν σώματος φυλακτήριον, καὶ ψυχῆς σωτήριον. Τοῦτο ἐκ παλαιῶν χρόνων ὁ μακάριος Ἰσαίας προφητεύων εἶπε· Καὶ ποιήσας Κύριος πᾶσιν ἔθνεσιν (3) ἐπὶ τὸ ἔθνος τοῦτο (ἔθνος δὲ καλεῖ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἀλλαχῶς, ὡς ὅταν λέγῃ· Καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἔμφανές τὸ ἔθνος Κυρίου), πίνονται ὄνον, καὶ ἴνα ἀσφαλίσθαι εἰς, ἀκουε δὲ περὶ τοῦτου τοῦ μύρου, ὡς μυστικοῦ, φησὶ· Παράδος ταῦτα πάντα τοῖς ἔθνεσιν· ἡ γὰρ βουλὴ τοῦ Κυρίου ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη. Τοῦτω οὖν χρισθέντες τῷ ἁγίῳ μύρῳ, τηρήσατε αὐτὸ ἀσπιλον καὶ ἀμωμον ἐν ὑμῖν· ἐξ ἔργων ἀγαθῶν προκόπτοντες, καὶ εὐάρεστοι γενόμενοι τῷ ἀρχηγῷ τῆς σωτηρίας ὑμῶν Χριστῷ Ἰησοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

¹ Levit. viii, 1 seqq. ² Vid. cat. 3, n. 5. ³ Levit. iv, 5. ⁴ III Reg. 1, 59, 45. ⁵ I Cor. x, 11. ⁶ I Cor. xv, 23. ⁷ I Cor. v, 7. ⁸ Vid. cat. 17, num. 9. ⁹ I Joan. ii, 27. ¹⁰ Vid. cat. 17, num. 37. ¹¹ Isa. ii, 2. ¹² Isa. xxv, 6. ¹³ ibid. 7.

(1) Τῆς ὑμετέρας. Codd. Oub., Roe, Casaub., Grod., ἡμετέρας. Inferius, pro ἡμεῖς, scripsi, ὑμεῖς, ex Coisl., Roe, Casaub.

(2) Τοῦτο τὸ ἅγιον. Hoc sanctum, supple chrisma. Articulum ex codd. Roe et Casaub. adiecinus. Familiaris Cyrillo loquendi ratio. Sic de Ecclesia, cat. 18, num. 26 : Τοῦτο τὸ ἱερόν θυσια τυχάνει τῆς θείας ταύτης καὶ μητρὸς, etc.; cat. 16, num. 15 de Spiritu sancto : Ποῖον λέγει ἡ Γραφὴ τὸ ἅγιον, et num. 15 : Μὴ νομίσης (λόγον) περὶ τοῦ ἁγίου τοῦτου εἶναι. Paulo post, verba, καὶ ψυχῆς σωτήριον, de-

VI. Nosse autem vos oportet chris-matis [seu unctionis] huius in Veteri Scriptura symbolum exstare. Quando enim Moyses divinum eum fratre communicavit mandatum, summum eum sacerdotem constituens, ablutum aqua perunxit¹¹ : ¹² "vocatuseque est christus¹³, ab chrisimate videlicet [seu unctione] figurativa. Sic et Salomonem summum pontifex in regem promovens, unxit eum postquam lavisset in Gihon¹⁴. At hæc in figura contingebant illis¹⁵ : vobis autem non secundum figuram, **318** sed in veritate; siquidem a Spiritu sancto vere inuncti estis. Principium vestræ salutis est Christus; ille enim vere primitiæ est¹⁶, vos vero conspersio¹⁷ : ¹⁸ "si autem primitiæ sanctæ sunt, non dubium quin ad conspersionem transferenda sit sanctitas.

VII. Hoc [chrisma] incontaminatum custodite : de omnibus enim vos docebit, si in vobis manebit : quemadmodum paulo ante audivistis beatum Joannem aientem¹⁹, et multa de hac unctione philosophantem. ²⁰ Est enim hoc [chrisma] sanctum, spirituale corporis amuletum, et animæ salutare [præsidium]. De eo jam a veteribus temporibus beatus Isaias prophetans dicebat : *Et faciet Dominus omnibus gentibus in monte hoc* (montem autem appellat Ecclesiam, etiam in aliis locis, velut cum dicit : *Et erit in extremis diebus conspicuus mons Domini²¹*) : *bibent vinum, bibent lætitiæ, ungentur oleo²²*. Atque ut eo magis te confirmet, audi quæ de hoc unguento tanquam mystico dicit : *Trade hæc omnia gentibus : consilium enim Domini super omnes gentes²³*. Hoc igitur sancto unguento peruncti, illud immaculatum et a reprehensione liberum in vobis custodite; per bona opera proficentes, et placentes auctori salutis vestræ Christo Jesu : cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

sunt in codd. Coisl., Roe et Casaub.

(3) Πᾶσιν ἔθνεσιν. Coisl., Roe, Casaub. πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, ut in Isaia. Inferius, verba, πίνονται ὄνον, quæ Cyrillus ponit ante πίνονται εὐφροσύνην, in Bibliis post collocantur. Inferius, pro τοῦ Κυρίου est in sacro textu αὐτῆ, voluntas hæc. Hunc porro locum uti Cyrillus noster Eusebium Cæsariensis et Cyrillum Alexandrinus, et Hieronymus de mysteriis sacri chris-matis et Euchari-stiæ intelligunt in suis ad Isaiam commentariis.

CATECHESIS VICESIMA SECUNDA.

MYSTAGOGICA IV.

DE CORPORE ET SANGUINE DOMINI.

PRÆLOQUIUM.

I. Tertium sacramentum quod initiatis consequenter conferebatur, erat Eucharistia; cujus vim et rem, effectus, figuras et commendationes in Veteri Testamento, gravissime et dilucide describit Cyrillus. Tota fere oratione auditoribus probare nititur, panem eucharisticum et vinum, quamvis sensus aliud renuntient, in corpus et sanguinem Christi commutata esse. Ut omnem hujus rei dubitationem amoveat, sancti Pauli auctoritate, diserta Jesu Christi asseveratione, aliisque a Christo mirabilibus effectis, conversionis hujus veritatem confirmat (num. 4, 2, 3). Ab sacramenti hujus fructu et effectu in veteribus Scripturis notato, Christianæ legis excellentiam, præ Veteri Testamento, et profana idolorum religione, commendat; brevique ad communionem cum certa fide et spe bona sumendam exhortatione, sermoni modum imponit (n. 4, 5).

II. Nihil fere, ad astruendam catholicam de reali Christi corporis in Eucharistia præsentia et transubstantiatione fidem, tota antiquitate inculcentius ac disertius inveniri potest. Data opera, simplicibus et electis verbis, rudibus adhuc rerum nostrarum neophytis, coram Domini 319 sepulchro, remotis ut videtur arbitris, quid de nostris mysteriis sentire debeant, exponit: nullus ibi allegoriæ, metaphoræ, exaggerationis, dissimulationi locus. Frisolas Riveti Albertini et Millesii exceptiones, quibus eorum testimoniorum vim eludere conantur, in dissertatione tertia articulo peculiari refellimus. Hic autem in notis ea tantum attigimus, quæ ad declarandum auctoris sensum, et vim sententiarum et argumentorum ejus penitus aperiendam pertinent.

III. Habita est hæc oratio feria quinta paschali. Eam recensimus ad codd. Coisl., Roe, Casaub., Ottobon. et Genoves. Insuper eam contulimus cum Græcis codicibus Scireletiani ab Stanislaeo Hosio representatis; qui hanc catechesim integram ex illo codice dedit, in defensione confessionis synodi Petricoveniensis cap. 39, de sacramento Eucharistie. Nonnulla præterea hujus, et proxime sequentis catechesis fragmenta referuntur in libello inedito Περὶ θεῶν μυστηρίων, De divinis mysteriis, Bibl. Reg. cod. 2428, qui liber conscriptus videtur adversus eos qui dona in altari proposita, non in veritate, sed in typo et figura corpus et sanguinem Christi esse aiebant; ac præter præfationem auctoris, nihil nisi selecta quædam veterum de sacris mysteriis testimonia continet; ex eorum vero quos citat ætate, quorum nullus octavo sæculo posterior est, antiquum esse auctorem libelli colligere licet. Quia vero Albertino visum est, harum catechesion veritatem, aut integritatem saltem in dubium vocare, propter nonnullas varietates, quæ inter editum Cyrilli textum et transcripta in hoc libello Cyrilli verba observantur: eas ad singula catecheseos loca summa fide indicandas judicavimus, aliquot præmissis observationibus. Quarum prima est, omnes illos testimoniorum collectores in iis referendis summa licentia uti, resecando, addendo, mutando, media quæ ad sumum propositum non pertinent transiliendo, et extrema cum extremis continenter jungendo: quamobrem imprudentissime faciat, qui Patrum textum, in codicibus eorum Opera continentibus ex integro descriptum, ad normam earum citationum emendare velit: quod quidem cum in cæteris Catenarum, Pandectarum, etc. collectoribus observetur, in hoc libello præ cæteris insigniter elucet; in quo non solum Cyrilli, sed et aliorum auctorum testimonia, non mediocriter ab illorum editis et mss. textibus dissident. Secundo, codex ille librarium imperitia summe depravatus est, et mutilus; adeo ut non solum auctorum in illo citatorum loca indiligentissime referantur: verum etiam ipse textus auctoris, qui, ut dixi, una brevi præfatricula continetur, ita sedatus sit, ut certis locis viz nullus sensus elici queat. Postremo, quæcumque sit seu auctoris seu librarii in referendo Cyrilli textu indiligentia, nulla in ipsis locis, quæ stomachum Albertino movent, et transubstantiationem disertius stabiliant, alia varietas existit, præterquam paucorum verbarum, quæ nihil ad sensum conferant; ita ut in iis omnino catholicum realis præsentia et transubstantiationis dogma continetur: quæ nimirum ab auctore ob id ipsum convincendum in hoc opusculo prolata sunt.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΜΥΣΤΑΓΩΓΙΚΗ Δ'.

Περὶ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους Παύλου (1) Ἐπιτολῆς· Ἐγὼ γὰρ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ Κυρίου, ὃ καὶ παρέδωκα ὑμῖν, καὶ τὰ ἐξῆς.

CATECHESIS MYSTAGOGICA IV.

*De corpore et sanguine Christi. Et lectio ex Pauli ad Corinthios Epistola: Ego enim accepi a Domino, quod et tradidi vobis**, et quæ sequuntur.

A'. Καὶ αὕτη (2) τοῦ μακαρίου Παύλου ἡ διδαχαλία, ἱκανὴ καθίστηκε πληροφοροῦσαι ὑμᾶς περὶ τῶν θείων μυστηρίων, ὡν καταβιβήτες, σύσσωμοι καὶ σύναμιοι τοῦ Χριστοῦ γεγόνατε. Αὐτός γὰρ ἀρτίως ἔδωκε· Ὅτι ἐν τῇ νυκτὶ ἧ παρεδίδοτο ὁ Κύριος ἡμῶν (3) Ἰησοῦς Χριστός, λαβὼν ἄρτον καὶ εὐχαριστήσας, ἔκλασε καὶ ἔδωκε τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, λέγων· Λάβετε, φάγετε, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα. Καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον καὶ εὐχαριστήσας, εἶπε· Λάβετε, πίνετε, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ αἷμα. Αὐτοῦ οὖν ἀπορηναμένου, καλεϊπόντος περὶ τοῦ ἄρτου, *Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα*· τίς τολμήσει ἀμφιβάλλειν λοιπόν; Καὶ αὐτοῦ βεβαιωσαμένου καὶ εἰρηκότος, *Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ αἷμα*· τίς ἐνοθεῖται ποτὲ, λέγων μὴ εἶναι αὐτοῦ τὸ αἷμα;

B'. Τὸ ὕδωρ ποτὲ εἰς οἶνον μεταβέβηκεν, οὕτως αἵματι, ἐν Κανᾷ (4) τῆς Γαλιλαίας· καὶ οὐκ ἀξιώματός ἐστιν, οἶνον μεταβαλὼν εἰς αἷμα; Εἰς γάμον σωματικῶν κληθεὶς, ταύτην ἰθαυματουργίαν τὴν παραδοξοποιεῖν· καὶ τοῖς υἱοῖς τοῦ νομφόνος οὐ πολλῶν

I. Vel hæc sola beati Pauli institutio abunde sufficiens est, ut certam vobis de divinis mysteriis fides faciat: quibus digni habiti, concorporati et consanguines (5) Christi facti 320 estis. Ille enim modo clamabat: *Quod in ea nocte qua tradebatur Dominus noster Jesus Christus, sumpto pane et gratiis actis, fregit, et dedit suis discipulis dicens: Accipite, manducate; hoc est corpus meum. Et sumpto calice, ac gratiis actis, dixit: Accipite, bibite; hic est sanguis meus.* Cum igitur ipse pronuntiaverit¹, et dixerit de pane, *Hoc meum est corpus*, quis audebit deinceps ambigere? Et cum ipse asseveraverit et dixerit, *Hic meus est sanguis*², quis unquam dubitaverit, aliens non esse ejus sanguinem?

II. Aquam olim in vinum, quod sanguini affine est, in Cana Galilææ transmutavit¹: et eum porum dignum existimabimus cui credamus, cum vinum in sanguinem transmutavit? Ad nuptias corporales vocatus, stupendum hoc miraculum effecit: et non

* I Cor. xi, 25. ² Matth. xxvi, 26. ³ *ibid.* 28. ¹ Joan. ii, 1-10.

(1) Παύλου. Vocem hæc minime alioqui necessariam addidimus ex Coisl. Roe, Casaub. Verba, καὶ τὰ ἐξῆς, ex Ottob. addidi.

(2) Αὕτη. Quamvis in mss. et editis omnibus eod. vox hæc ita scribatur, αὕτη, sensus tamen postulavit ut aspirate scriberemus, αὕτη.

(3) Ἡμῶν. Ex cod. Sciret. et Ottob., ἡμῶν scriptimus loco ὁμῶν, quod in editis mendose irrepsit. Ea vox porro non habetur in Apostoli textu, cujus verba paulo liberius retulit Cyrillus.

(4) Οὕτως αἵματι, ἐν Κανᾷ, etc. Hoc revocavimus Morelli editionis, et cod. Scireliani scripturam, præferentes lectioni Prevostiane, et Genovefani codicis, quæ loco horum verborum, οὕτως αἵματι, fuit, οὕτως νεύματι, proprio nuntii, eaque post ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, ponit. Nulla in utramvis partem eod. Coisl. Roe et Casaub. suffragatur auctoritas, cum propter vocem αἵματι repetitam, in his prætermissa sit phrasid, τὸ ὕδωρ, etc. usque ad εἰς γάμον excl. Potior visa nobis Moreliana et Scireliana lectio. Quorsum enim hic vocis νεύματι epitheton οὕτως? magis conveniebat, μόνω, solo nuntii. Ad hæc, non tam proprio nutu quam matris rogatu, Christus miraculum fecisse videtur. Contra maxime convenit hic nostra lectio, quæ ex affinitate vini cum sanguine maximam fidem conciliat miraculo Eucharistiæ; ac prius illud aquarum conversionis in vinum, veluti gradum præstruit ad alterum vini conversionis in sanguinem, viuo quodam-

modo domesticum et affine. Quæ quidem affinitas ac necessitudo tum naturalis cum mystica plurima est. Ambobus idem vulgo color; eadem utriusque eliciendi ratio. Illud ex calcatis uvivis; hic ex conculcato contritico corpore exprimitur. Promiscuus alterius pro altero usus in Scriptura. Ut vinum sanguis uvæ dicitur, ita sanguis humanus, ac præcipue Christi, vini nomine in Scripturis exprimi solet. Ac de sanguine quidem Christi in Eucharistia Patres vulgo intelligunt ea verba Gen. XLIX, 1: *Quis est iste qui venit de Edom?* etc.

(5) *Concorporati et consanguines*, etc. Easdem voces inferius adhuc repetitum. 3. Latine hæc male redduntur, sed quia habentur in Græco, ita ponenda. Observatio est sancti Hieronymi ad Ephes. III, 6, quo ex loco vox σύσσωμοι, concorporatus, ab Cyrillo sumpta videri possit. Hæc autem ad exprimentum effectum Eucharistiæ maxime idonea visa est non Cyrillo soli, sed etiam Chrysostomo, hom. 6 in *Epist. ad Hebr.*, pag. 752; Isidoro Pelusiotæ, lib. III, ep. 195; Cyrillo Alerand., variis locis, ut lib. I *De adorat.*, pag. 92; lib. X in *Joan.*, pag. 862; dial. 1, *De Trin.*, pag. 406, etc. Præcipue de sacerdotibus, quorum munus est Christi corpus consecrare, id dixit Hilarius, in *contra Constant.*, n. 31, ei imperatori aliens: *Quantum in te est, incorporatus Christo a Christo discidisti.*

cum multo magis filii thalami nuptialis ¹ corpus a sum et sanguinem fruenta donasse confitebimur?

III. Quare cum omni persuasione tanquam corpus et sanguinem Christi [illa] sumamus. ² Nam in figura panis datur tibi corpus, et in figura vini datur tibi sanguis; ut cum sumperis corpus et sanguinem Christi, concorporeus et consanguis ipsi efficiaris. ³ Sic enim et Christiferi efficimur, distributo in membra nostra corpore ejus et sanguine. Sic juxta beatum Petrum divinae fimum consortes naturæ ⁴.

IV. Olim Christus cum Judæis disserens aiebat: *Nisi manducaveritis meam carnem, et biberitis meum sanguinem, non habetis vitam in vobis ipsis*⁵. Cum autem illi ea quæ **321** dicebantur (1) non spiritualiter cepissent, offensi abierunt retro, existimantes quod eos ad manducandas carnes hortaretur⁶.

V. Erant et in antiquo fœdere panes propositionis: verum illi cum ad Vetus Testamentum attinerent, finem acceperunt. In Novo vero Testamento, panis est cœlestis et poculum salutaris⁷, animam et corpus sanctificantia. Quemadmodum enim panis corpori conveniens est, ita et Verbum anime consentaneum.

¹ Matth. ix, 15. ² V. cat. 13, n. 19. ³ Vid. *supr.* n. 1. ⁴ H. Petr. 1, 4. ⁵ Joan. vi, 54. ⁶ *ibid.* 61, 62, 67. ⁷ Psal. cxv, 13.

(1) *Illi ea quæ dicebantur*, etc. Id de Judæis dicit, quod de discipulis Christi narrat evangelista. Millesium vertit prave, quæ spiritualiter dicebantur: Cyrillus vero eos accusat quod spiritualiter non intelligerent; hoc est ad crudam et vulgarem carnium manducationem detorqueant, quod Christus de vera quidem et reali, sed Sacramenti sub typo obiecta, carnis suæ comestione dicebat. Spiritualiter autem intelligenda erant Christi verba; nempio panem illum ad animam magis quam ad corpus pertinere, propter divini Verbi presentiam, infra num. 5. Eum non in ventrem, ut cæterorum ciborum more corpus alat, et reliquæ in secessum ejiciantur, descendere; sed ad hoc dari ut animam pascat, et corpus ipsum suo actu sanctificet, in totam hominis compagem distributus, cat. 23, num. 15. Hoc a nobis explicato sensu, jubet infra num. 9 eucharisticum panem manducari veluti spiritualem, μεταλαμβάνων αὐτὸ ὡς πνευματικῶν: seu tanquam ad aliud quiddam, quam ad aleandum corpus destinatum; et sancti Spiritus illapsus aliud prorsus factum, ab eo quod sensus et gustus demonstrat.

(2) *Σώματος αὐτοῦ*. Inter has duas voces interponitur in editis αὐτῶν. Quod cum in codd. Coisl. Quob. 2. Roe. Casauh. et Sciretiano non reperitur, eradere non sumus veriti. Haud tamen penitus contemnenda ea lectio, quæ majore sententiæ vim tribuit. Miraculi nuptiarum argumento ad firmandam transubstantiationem præter Cyrillum utuntur plurimi, ut Gaudent. Brix., scrm. ad *neophytos* 2. *De manduc. agni paschalis*; Euseb., lib. 1x *Demonstr.*, pag. 459; Petrus Chrysologus serm. 160; Ecclesia Gallicana in Missali Gothico, Missa II, in die Epiph.; Mabill. pag. 208, etc. Sed ut Cyrilliani argumenti vim melius capiat, observandum in baptismate Christi, nuptias cum anima Christiana celebrari: harum autem nuptiarum consummationem per conjunctionem corporum Eucharistiæ mysterio perfici. Lege Chrysostomi hom. xx in *Ephes.* pag. 4058; Theodoretum, totis in *Canticum* commentariis, in primis lib. II, ad cap. ut, 11; sanctum Ephraem, *De judicio extremo*, Latine ed. pag. 235, Gr. n. 255; Brunon. Signiens. sermon. in *Dom.* 17

μέλλον τὴν ἀπλάσιν τοῦ σώματος αὐτοῦ (2) καὶ τοῦ αἵματος, δωρησάμενος ὁμολογηθήσεται;

Γ'. Ὅστε μετα πάσης πληροφορίας, ὡς σώματος καὶ αἵματος μεταλαμβάνωμεν Χριστοῦ. Ἐν τύπῳ γὰρ ἄρτου, δίδονται σοι τὸ σῶμα· καὶ ἐν τύπῳ οἴνου, δίδονται σοι τὸ αἷμα· ἵνα γένη, μεταλάβων σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ, σύσσωμος καὶ σύσσωμος αὐτοῦ. Οὕτω γὰρ καὶ Χριστοφόροι γίνομεθα, τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ τοῦ αἵματος εἰς τὰ ἡμέτερα ἀναδομιόμενοι (3) μέλη. Οὕτω κατὰ τὸν μακάριον Πέτρον, θελας κενωνῶν φώσεως γίνομεθα.

Δ'. Ποτὲ Χριστὸς τοῖς Ἰουδαίοις διαλεγόμενος, ἔλεγεν· Ἐδὲν μὴ φάγητέ μου τὴν σάρκα, καὶ πίηθῃ μου τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. Ἐκίνοι μὴ ἀκηροῦτες πνευματικῶν τῶν λεγομένων, σκανδαλισθέντες ἀπῆλθον εἰς τὰ ὄπισθ, νομίζοντες ὅτι ἐπὶ σαρκοφαγίαν αὐτοῦ προτρέπεται.

Ε'. Ἦσαν καὶ ἐν Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἄρτοι προθέσεως· ἄλλ' ἐκίνοι Παλαιᾷ ἔντες Διαθήκῃ, τέλος εἰλήφασιν. Ἐν δὲ τῇ Καινῇ Διαθήκῃ, ἄρτος οὐράνιος καὶ ποτήριον σωτηρίου, ψυχῆν καὶ σῶμα ἀγαθόντα. Ὅσαπερ γὰρ (4) δ' ἄρτος σῶματι κατάλληλος, οὕτω καὶ ὁ λόγος τῇ ψυχῇ ἀρμόδιος.

Pent. Secundum hanc doctrinam sanctam Agnetem virginem et martyrem ita loquentem inducit actorum ejus antiquus sane scriptor num. 3: *Jam mel et lac ex ejus ara suscepti* (post baptismum videlicet, ex vetusto more). *Jam amplexibus ejus castis adstricta sum. Jam corpus ejus corpori meo sociatum est: et sanguis ejus ornavit genas meas.*

(3) *Ἀναδομιόμενοι*. Codd. Coisl. Roe, Casauh. Sciret. Utob. 2. Genovef. habent, ἀναδεεγμένοι· sed male convenit cum duobus genitivis, τοῦ σώματος, et τοῦ αἵματος. Perspicuum est, male consultam esse vocis ἀναδομιόμενον emendationem, offensam ea Christi corporis in membra nostra distributione librariis. At eodem etiam verbo utitur cat. sequenti num. 9: Οὗτος δ' ἄρτος... εἰς πᾶσαν σου τὴν σύστασιν ἀναδίδεται, εἰς ὡφέλειαν σώματος καὶ ψυχῆς· *Panis iste in totam tui compagem distribuitur, ad corporis et anime emolumentum.* Nec alia fuit Patrum loquendi ratio, qui corpus Christi corpori nostro misceri, agglutinari aiunt. Cyrill. Alex., lib. iv in *Joan.*, p. 364, et Greg. Nyss., orat. cat. c. 37, eo tanquam et carnes nostras per transubstantiationem nutriti docent. Justin., apolog. 2, p. 98, sanguinem nostrum ex Christi sanguine, et corpus nostrum ex ejus corpore augeri; ex Eucharistia augeri et consistere carnis nostræ substantiam. Irenæus, lib. v, cap. 2, n. 2 et 3, illud in nostra membra distribui; et Origenes, *De oratione*, p. 95. Plura sunt loca similia apud Patres passim. Quod subjicit Cyrillus de divina per Eucharistiam naturæ participatione, idem a diversis Patribus explicatur. Vide Chrysost., hom. 24 in *I Cor.*, p. 258; auctiorem librorum *De sacramentis*, apud Ambros., lib. vi, cap. 1, num. 2 et 4; sed præsertim Hilarium, lib. viii *De Trinit.*, n. 13 et seqq., et Cyrill. Alex., lib. xi in *Joan.*, ad cap. xvii, 21, et dialog. 1 *De Trinit.*, pag. 407, ubi per Eucharistiam non moralem solummodo et affectus, sed naturalem divinæ nobiscum naturæ unionem effici aiunt: dum Christi corpora, in quo Verbum Patri natura conjunctum hypostaticè inhabitat, in membris nostris naturaliter conjunctum recipimus.

(4) *Ὅσαπερ γὰρ*. Particulam γὰρ ex codd. Coisl.

Γ'. Μὴ πρόσεχε (1) οὐδὲν φίλους τῶν ἄρτων καὶ τῶν ὀκνῶν· σῶμα γὰρ καὶ αἷμα Χριστοῦ κατὰ τὴν δεσποτικὴν τυγχάνει ἀπόρατον. Εἰ γὰρ καὶ ἡ ἀσθησίς σοι τοῦτο ὑποβάλλει, ἀλλὰ ἡ πίστις σε βεβαιούει· Μὴ ἀπὸ τῆς γεύσεως κρίνῃς τὸ πρᾶγμα· ἀλλ' ἀπὸ τῆς πίστεως πληροποροῦ ἀνενοδοιάτως, σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ καταξιώθεις.

Ζ'. Καὶ ὑπαγορεύσει σοι Δαβὶδ ὁ μακάριος τὴν δύναμιν, λέγων· Ἴστοίμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν, ἐξεναντίας τῶν θλιβόντων με. * Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· Πρὸ τῆς σῆς παρουσίας, τράπεζαν οἱ δαίμονες τοῖς ἀνθρώποις ἱστοίμασαν, ἑλισγημένην (2) καὶ μεμασμένην, καὶ διαβολικῆς πεπληρωμένην δυνάμεως· ἀλλὰ μετὰ τὴν σὴν παρουσίαν, ὁ Δέσποτα, ἱστοίμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν. * Ὅταν ὁ θνητοπορὸς λέγῃ Θεῷ· Ἴστοίμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν, τί ἄλλο σημαίνει ἢ τὴν μυστικὴν καὶ νοητὴν τράπεζαν, ἣν ὁ Θεὸς ἡμῖν ἱστοίμασεν ἐξεναντίας, ἀντὶ τοῦ ἐκ τοῦ ἐναντίου, καὶ ἀντικειμένου (3) τοῖς δαίμοσιν; Καὶ μᾶλα εὐδώς· ἐκεῖνη μὲν γὰρ κοινωνίαν ἔσχε δαιμόνων, αὕτη δὲ κοινωνίαν Θεοῦ. Ἐλάλινας ἐν ἐλάλῳ τὴν κεφαλὴν μου. Ἐλαλίω ἐλίπασι οὖν τὴν κεφαλὴν ἐπὶ μετώπῳ, διὰ τὴν σφραγίδα, ἣν ἔχεις τοῦ Θεοῦ· ἵνα γένη (4) ἐκτύπωμα σφραγίδος, ἀγλα-

* Vid. cat. 23, num. 10. * Psal. xxii, 5. * Malach. i, 7. * Psal. xxii, 5. * Exod. xxviii, 36.

Roe, et Casaub. addidimus. Verbum hic divinum intelligendum est, non nudus Dei sermo, sed secunda sanctæ Trinitatis persona, seu Christus ipse, panis celestis ut de se ipse testatur, Joan. vi, 51 : quem Cyrillus opponit terrestribus in Veteri Testamento propositionis panibus : alioqui male Cyrillus ex hac sententia concluderet per particulam οὖν, igitur, Eucharistiam esse vere corpus et sanguinem Christi. Cumque eucharisticum cibum ad animæ substantiam, ejus utilitatis gratia, pervenire dicat eccl. 23, n. 15, id non de corpore Christi, vel de ejus anima, sed solum de Verbo utrique conjuncto dici potest. Verbum autem divinum angelorum et animæ cibum esse, communis apud omnes Patres oratio. Sæpe in ambiguo vocis hujus ludunt, modo divinum Verbum, modo sermonem et oracula Dei, animam nostram alere dicentes : utrunque verum est. Nam tota vis Eucharisticæ vivificæ ex Verbo Dei carnis susceptæ conjuncto deducitur : et totus eucharisticæ manducationis fructus in animæ nostræ conjunctione cum Verbo, mysteriorum ejus et verborum meditatione, et ad eam conformacionem consistit.

(1) Μὴ πρόσεχε, etc. Hæc verba et sequentia usque ad καταξιώθεις incl. citantur ab auctore libelli inediti, cui titulus *Περὶ θεῶν μυστηρίων, De divinis mysteriis*, Bil. Reg. cod. 2428, pag. 111, cum his varietatibus. Loco, καὶ τῶν ὀκνῶν, habet ἢ τῶν ὀκνῶν, quæ verba desunt in cod. Roe, et Casaub. Post, omittitur vox Χριστοῦ, ut in codd. Coisl. Roe, et Casaub. Voces, εἰ γὰρ καὶ, etc. usque ad βεβαιούσῳ incl. in eo libello præmittuntur. Post τὸ πρᾶγμα adjectivum φασίν. Loco σώματος, etc. habet post ἀνενοδοιάτως, ὅτι σῶμα καὶ αἵματος Χριστοῦ κατεξιώθης. Deinde sequentia transitit, et immediate subjungit ista ex num. 9, sub initium, καὶ ὅτι, etc.

(2) Ἐλισγημένην. Ita optime restitit Millesius ex codd. Roe et Casaub., quibus consentiunt Coisl. et Genovef., qui tamen postremum habet, ἐλισγημένην. Ante habetur in impressis, ἑλισγημένην.

VI. Quamobrem ne tanquam nudis (et communibus elementis) pani et vino (Eucharisticis) attende : sunt enim corpus et sanguis Christi, secundum Domini asseverationem ; nam etiamsi illud tibi suggerat sensus, fides tamen te certum et firmum efficiat. * Ne judices rem ex gustu ; sed ex fide citra ullam dubitationem certus esto, te corporis et sanguinis Christi dono dignatum fuisse.

VII. Cujus rei quæ sit vis, explicabit tibi beatus David, dicens : *Parasti in conspectu meo mensam adverso sicut tibi affligunt me* ¹⁰. Quod autem ait, hujusmodi est : Ante adventum tuum mensam dæmonibus hominibus apparaverant contaminatam ¹¹, inquinatissimam, et diabolica potestate refertam : verum postquam adventisti, o Domine, *parasti in conspectu mea mensam*. Quando homo Deo dicit : *Parasti in conspectu meo mensam*, quid aliud significat præter mysticam et intelligibilem mensam quam Deus nobis apparavit *ex adverso*, hoc est ex adversa parte, et oppositam dæmonibus ! Et recte quidem : mensa enim illa communionem habebat cum dæmonibus ; isthæc vero cum Deo. *Impinguasti in oleo caput meum* ¹². Oleo caput tuum impingevit in fronte, per signaculum quod habes Dei, ut efficiaris effigies signaculi ¹³, sanctificatio Dei. *Et calix tuus inebrians me*

Scirlet. apud Hosium, ἑλισγημένην. Ὅτι οὐκ ἐλισγημένην. Aludat ad verba Malachie 1, 7, ἄρτους ἑλισγημένους, ἀράξια ἑλισγημένην. ubi nonnulli mss. habent male, ἡλόγημένην. De diabolica mensæ, hoc est ciborum idolis consecratorum contaminatione ; vide cat. 3, n. 3, et cat. 19, n. 4.

(3) Καὶ ἀντικειμένου. Deest καὶ Scirlet. Roe, Casaub. Scirletis scriptum habet ἀντικειμένην.

(4) Ἴνα γένη, etc. Roe, et Cas. Ottob. 1 et Genov., ἵνα γένῃσθε. Scirlet. et Ott. 2, ἵνα γένῃσθε εἰς τὴν σφραγίδα σφραγίδος ἀγασίου Θεοῦ. Coisl., ἵνα ἔχη σφραγίδος ἐκτύπωμα ἀγασίου Θεοῦ. Videntur hæc varietates proficisci ex ignorantia testimonii Scripturæ hic recitati ex Exodo cap. xxviii, 32, vel confusione duorum locorum in quibus habetur. In Exodo primum reperitur iisdem verbis quibus hic recitatur in textu, nisi quod pro Θεοῦ habetur Κυρίου· idem locus refertur vel citatur Ecclesiastici cap. xlv, 12 Gr., Vulg. 14, ibique habetur, ἐκτύπωμα σφραγίδος ἀγασίου, absque Κυρίου. Cotelierus *Ecclesiæ Græcæ monumentorum*, tom. III, in notis ad pag. 116, multas Patrum in hoc textu legendo varietates notat, quæ ad rem nostram nihil attinent. Tantum monemus, auctorem ad sacramentum chrismati, quod frons oleo, et anima divino charactere signatur, transferre mysterium laminæ sacerdotialis, fronti summi pontificis impositæ ; in qua exarata erant hæc verba secundum LXX, Ἄγλασμα Κυρίου, seu, ut legit Cyrillus, Θεοῦ, *Sanctum Domini*. Eadem quoque comparatione utitur Bacchiaris, epistola ad Ianuarium, in qua multa habet Cyrillo nostro catechesi secunda similia ; et Amalarius, lib. 1 *Ecd. off.*, cap. 27. Sed observandum LXX ita vertit, ut supponat laminam signaculi alicujus impressione supradictis litteris notatam fuisse : cum ex Vulgata *calvaris opere scirpæ* fuerint in auro. Quamobrem comparatio a Cyrillo instituitur, ex una parte inter signaculum quo lamina impressa est ; et signaculum chrismati in fronte baptizati, vel characterem Sacramenti in ejus anima impressum ; et ex alia, inter laminam

quasi optimus¹⁶. Vides hic eum calicem dici, quem cum sumpsisset Jesus in manus et gratias egisset, **322** dixit: *Hic meus est sanguis, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum*¹⁷.

VIII. Idcirco et Salomon eam gratiam in Ecclesiaste significans ait¹⁸: *Veni, comedere in letitia panem tuum* (spirituale panem. Veni: vocat nimirum salutari, et quæ beatos facit, vocatione), *et bibe vinum tuum in corde bono: vinum spirituale. Et oleum etiam mysticum chrisma designat?* Et omni tempore sint tua vestimenta candida, quia Deo accepta sunt opera tua. Prius enim quam ad gratiam accederes, *vanitas vanitatum*¹⁹ erant opera tua.²⁰ Postquam vero exuisti vetera vestimenta, et ea quæ sunt spiritualiter candida induisti, semper te candidis vestitum esse oportet. Non hoc dicimus, quod vestibus albis te semper indui necesse sit; sed quæ vere alba sunt et splendida (et spiritualia), his te indutum oportet, ut juxta beatum Isaiam dicas: *Exsultet anima mea in Domino; induit enim me vestimento salutaria, et tunicam lætitiæ circumposuit mihi*²¹.

IX. Isthæc edoctus et certissima imbutus fide quod qui videtur panis, panis non est, tametsi gustu sensibilis sit, sed corpus Christi; et quod videtur vinum, vinum non est, etiamsi ita gustui videatur, sed sanguis Christi; quodque ea de re antiquitus in Psalmis aiebat David: *Et panis cor hominis confirmat, ut exhilaret faciem in oleo*²²:²³ confirmat cor tuum, panem illum tanquam spiritualem sumens, et animæ tuæ faciem exhilata. Quam utinam faciem reiectam habens in pura conscientia, gloriam Domini velut in speculo contemplans²⁴, eas

Α σμα Θεοῦ. Καὶ τὸ ποτήριόν σου μεθόσκειν με ὡσεὶ κρᾶτιστον. Ὅρθς ἐνταῦθα ποτήριον λεγόμενον, ὁ λαβὼν Ἰησοῦς μετὰ χεῖρας, καὶ εὐχαριστήσας, εἶπε· Τοῦτό με ἐστὶ τὸ αἶμα, τὸ ὑπὲρ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

Η'. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σολομὼν ταύτην ἀντιτιθέμενος τὴν χάριν, ἐν τῷ Ἐκκλησιαστήῃ λέγει· Δεῦρο, φάσθαι ἐν εὐφροσύνῃ τὸν ἄρτον σου (τὸν πνευματικὸν ἄρτον). Δεῦρο, (καλεῖ τὴν σωτηρίαν καὶ μακαριοποιὸν κλησίν), καὶ πίε τὸν οἶνον σου ἐν καρδίᾳ ἀγαθῇ (τὸν πνευματικὸν οἶνον), καὶ ἔλαιον ὑπὲρ κεφαλῆς σου ἐκχέσθω (ὄρθς αὐτόν, καὶ τὸ μυστικὸν ἀντιτιθέμενον χρίσμα;) καὶ διὰ παντὸς ἔστω σου τὰ ἱμάτια λευκὰ, ὅτι εὐδόκησε Κύριος τὰ ποιήματά σου. Πρὶν γὰρ (1) προσέβηθαι τῇ χάριτι, ματαιώθησιν ματαιοποίησιν τὰ ποιήματά σου. Ἀποδοσάμενον δὲ τὰ παλαιὰ ἱμάτια, καὶ ἐνδυσάμενον τὰ πνευματικῶς λευκὰ, γρη̄ λευχειομενὲν διαπαντός. Οὐ πάντως τοῦτο λέγομεν, ὅτι σε δεῖ λευκὰ ἱμάτια προβεβληθῆαι ἀλλὰ τὰ ἔστω λευκὰ καὶ λαμπρὰ [καὶ πνευματικὰ (2)], ἀναγκαῖόν ἐστι περιβεβληθῆαι, ἵνα λέγῃς κατὰ τὸν μακάριον Ἠσαΐαν· Ἀγαλλιάσθω ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδωκε γὰρ με ἱμᾶτιον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης περιέθηκε μοι.

Θ'. Ταῦτα μαθὼν, καὶ πληροπορηθεὶς ὡς ὁ φαινόμενος ἄρτος οὐκ ἄρτος ἐστίν, εἰ καὶ τῇ γέουσι αἰσθητός, ἀλλὰ σῶμα Χριστοῦ· καὶ ὁ φαινόμενος οἶνος, οὐκ οἶνός ἐστιν, εἰ καὶ ἡ γέουσι τοῦτο βούλεται, ἀλλὰ αἷμα Χριστοῦ· καὶ δεῖ περὶ τούτου (3) Ελεῖς κάλας ὁ Δαβὶδ ψάλλον· Καὶ ἄρτος καρδίας ἀνθρώπου στηρίζει, τοῦ λαρῶναι πρόσωπον ἐν ἔλαιῳ· στηρίζει (4) τὴν καρδίαν, μεταλαμβάνον αὐτοῦ ὡς πνευματικῶ· καὶ Διάρρυνον τὸ τῆς ψυχῆς σου πρόσωπον. Ὁ γένετο δὲ ἀνακαλυμμένον ἔχοντα ἐν καρτᾶ συνειδήσει, τὴν δέξαν (5) Κυρίου κατοπτριζό-

¹⁶ Psal. xxii. 5. ¹⁷ Math. xxvi. 28. ¹⁸ Eccle. ix. 7 sqq. ¹⁹ Eccle. i. 2. ²⁰ Vide Procat. num. 3. ²¹ Isa. lxi. 10. ²² Psal. ciii. 45. ²³ Vid. sup. num. 4. ²⁴ II Cor. iii. 18.

sigilli effigiem reddente, et animam hominis quæ signaculi sive in fronte sive in anima impressi similitudinem in moribus reddere debet: ut quemadmodum lamina exhibebat verba, *Sanctum Domini*; ita anima sanctam, et sacerdotali quadam consecratione votam se Deo, dignis moribus probet.

(1) *Πρὶν γάρ*, etc. Ea verba usque ad ἀποδοσάμενον incl. propter repetitas voces, ποιήματά σου, prætermittuntur in cod. Scirlæt. et ed. Morel. In codd. vero Coisl. Roe. et Casaub. eorum loco habentur repetita hæc verba: Νῦν εὐδόκησε Κύριος τὰ ποιήματά σου. Post, participia, ἀποδοσάμενον εἰ ἐνδυσάμενον, quæ in editis et aliis codd. in recto casu habentur, ex Ottob. cod. et Morel. editione accusativo reddidimus; quoniam non unus est locus in Cyrillo, quo primis verbis non respondet sequentium constructio. Vide cat. 15. n. 33. Ex codd. Ottob. Coisl. Roe. et Casaub., πνευματικῶς ποσιμῶν pro πνευματικῶ.

(2) *Καὶ πνευματικῶς*. Eas voces uncinis inclusimus, cum desint in codd. Coisl. Roe. Casaub. Scirlæt.; habentur tamen in ed. Morelii, et versione Grod. Mihi additamentum ac glossamentum olent.

(3) *Καὶ δεῖ περὶ τούτου*, etc. Hæc usque ad ὁ γένετο δὲ excl. citantur in jam commemorato *Περὶ θεῶν μυστηρίων* libello, continenter, cum verbis n. 6, quæ indicavimus nota 4 p. 1104, omitit porro

verbum πάλαι cum codd. Coisl. Scirlæt. Roe. Casaub. et vocem ψάλλον.

(4) *στηρίζει*, etc. Aliter in libello præfato, *στηρίζων τὴν καρδίαν*, καὶ μεταλαμβάνον πνευματικῶς, *λαρῶναι* (leg. *Διάρρυνον*) τὸ τῆς ψυχῆς πρόσωπον. *Confirmans cor [anum] et spiritualiter participans, hilata animæ vultum.*

(5) *Ἐν καρτᾶ συνειδήσει, τὴν δέξαν*, etc. Ita scripsimus ex codd. Coisl. Roe. Casaub. Ottob. 1 et Grod.; at in Ottob. est κατοπτριζομένην ἐργάζεσθαι. Equis, amabo, sensus erat in istis quæ ante legebantur: *Ἐν καρτᾶ συνειδήσει τεθεσθαι τὴν δέξαν Κυρίου κατοπτριζομένην, ἐργάζεσθαι: ἀπὸ δέξης, etc.* Clarior multo, sed brevis in codd. Scirlæt. Ottob. 2, Genesef. *Ἐν καρτᾶ συνειδήσει θεσθαι αὐτοῦ τὴν δέξαν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· Ὅτι possis in pura conscientia ejus gloriam videre, in Christo Jessu.* Loco *ἐργάζεσθαι* quod ex Coisl. Roe. Casaub. scripsimus pro ἐργάζεσθαι, forte legendum *ἐλασθαι, trahi*, ut est in *Cosma Egyptio* lib. ii, pag. 256, qui hunc locum Pauli de Eucharistia interpretans, ait nos gloriosum Christi corpus participando, tanquam in speculo gloriam Domini contemplari; eaque participatione nos gloriam æternæ vitæ attrahere ex gloria illa Domini, cujus participes sumendo corpus ejus efficiuntur: ἐλασθόμενα δέξαν ἀπὸ τῆς αὐτοῦ δέξης. Quia nimirum saceris

μανον, ἔρχεσθαι ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν· ἐν Χριστῷ Ἰη-
σοῦ τῷ Κυρίῳ (†) ἡμῶν. ᾧ ἡ τιμὴ, καὶ κράτος, καὶ
δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

A ex gloria in gloriam, in Christo Jesu Domino no-
stro, cui honor et potestas, et gloria in saecula sae-
culorum. Amen.

mysteriis, quae sunt futuræ in Christo gloriae sym-
bola, communicamus, ut eam olim gloriam cose-
quamur.

(†) Τῷ Κυρίῳ. Articulum ex codd. Sciret. Roe, et Casanb. adjicimus, ut est in fine *Procat.* et *cat.*

4, 6, 10, 17. Pro ᾧ, Sciret. τῷ ἡ. Idem cum Orob.
2 Coisl. et Roe, omittit voces, τιμὴ καὶ κράτος
καὶ. Orob. 4, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ
τιμὴ καὶ κράτος. Ἀμήν.

323 CATECHESIS VICESIMA TERTIA.

MYSTAGOGICA V.

DE SACRA LITURGIA ET COMMUNIONE.

ADMONITIO.

I. In hac institutione omnium postrema exposuit Cyrillus singulas sacrificii incrementis partes, quas brevibus ac dilucidis expositionibus illustrat, et communicandi ritus ac modum. Omissis quæ ad initium liturgiæ pertinebant, ea tantum recenset, quæ, pulsatis iis omnibus quibus sacro interesse jus non erat, actioni sine Missæ fidelium propria erant.

II. Inchoat ab manuum ablutione sacerdotis et presbyterorum, diacono ministrante facta; quam munditiei animarum symbolum esse docet (num. 2). Deinde de osculo pacis, animorum reconciliationis signo, dicit (num. 3). Sacerdotis hortationem ad elevanda sursum corda, et gratias Deo agendas, populique consentientem responsionem, pia edisserit (num. 4 et 5). Tum meminit orationis in sacerdote factæ ad grates Deo de omnibus bonis agendas: in qua novem angelicorum ordinum recensio (num. 6). Deinde hymni triagii a toto populo decantati: ac demum invocationis Spiritus sancti, ad convertendum panem in corpus Christi, et vinum in ejusdem sanguinem (num. 8). Perfecto incremento sacrificio, fiunt super sanctam propitiationis hostiam, primum obsecrationes pro omnibus omnium necessitatibus; deinde memoria defunctorum: in qua rogatur Deus, ut sanctorum precibus orationem nostram acceptam habeat; et pro cæteris defunctis ad eorum levamen Dei clementia exoratur (num. 9). Obiter utilitatem precum pro defunctis, adverteam multos qui ea de re dubitantes quærebant, tuetur, et apposito exemplo declarat (num. 10). Ad explanandam postea orationem Dominicam aggreditur, cujus singulas partes mira brevitate et facilitate interpretatur (num. 11-18). Quartam, quæ de pane substantiali est, de Eucharistia exposuit (num. 15). Refert sacerdotis vocem, Sancta sanctis, et populi respondentis verba: et cantoribus invitationem ad communionem sumendam, per versiculum psalmodum (num. 19). Habitum corporis et animi præscribit (num. 20), quo ad sacra mysteria accedendum; ac sumendum manu, deinde oculis et ori admoveendum Christi corpus; sanguisque Christi prono corpore odorandus, et sumendus ex calice. Tandem commendata præceptorum suorum custodia, et non interrumpenda sacrorum participatione, fausta precatione catechesim concludit (num. 21 et 22). Habita est, ut putamus, feria sexta post Pascha.

III. Catechesis hæc unum est ex præcipuis ecclesiasticæ antiquitatis monumentis; nec ullum est ea ætate, in quo plures veteris liturgiæ et communionis sacræ ritus addiscantur, asserantur, et explanentur. Quædam autem ad liturgiæ a sancto Cyrillo explicatam observationes a nobis præmittendæ. Primo, etsi non negem, imo vero confiteri necesse sit, multo his temporibus breviorum ac simpliciorum liturgiæ actionem existitisse, quæ novis subinde orationibus, cæremoniis, et ritibus accessione temporum increverit; haud tamen existimandum omnes ad unam cæremonia, preces et actiones sacrificii a Cyrillo memoratas esse. Nam nihil hic de salutationibus crebris episcopi ad populum; nihil de oblatione donorum ad altare, et precibus quibus Deo offeruntur; nihil de evangelicæ cænæ et sacrorum verborum recitatione dicit; nihil de signis crucis super dona consecranda vel consecrata factis; nihil de hostiæ elevatione, et divisione; nihil de precibus ante communionem, et communionis administrandæ formula; aliisque ritibus, quos ex hujus ætatis et superiorum monumentis, in actione sacrificii hoc tempore usurpatos fuisse dubitare non possumus.

IV. Secundo, quam hic recenset liturgiæ sine dubio Ecclesiæ Hierosolymitanæ fuit. Quam porro nunc habemus sub nomine sancti Jacobi, eique asseritur ab Trullano concilio, canons 32, hæc longinquo tempore in hujus Ecclesiæ non fuit; eratque constanti Caroli Magni Francorum regis temporibus, multaque postea

saeculis; donec Constantinopolitani patriarchae Ecclesiae suae liturgiam 324 apud omnes Graeci ritus Ecclesias, partim suasionem, partim iniis recipi coegerunt, antiquatis ceteris singularum Ecclesiarum propriis. At nostra sancti Jacobi liturgia in multis locis discrepavit: quae tamen varietates sunt vel rerum a Cyrillo praetermissarum, vel additamentorum sive in verbis, sive in ritibus, quae a Cyrilli temporibus sacrae actioni accessere; vel tandem formularum sacrarum, quae aliis verbis a Cyrillo atque in liturgia sancti Jacobi referuntur: quorum nonnulla in nostris animadversionibus notavimus. Cetera prorsus conveniunt: ut idem prorsus liturgiae corpus observet; naquam, ut in hujusmodi rebus fieri solet, nonnullis incrementis et varietatibus mutatum. Fatendum tamen pauca admodum esse apud Cyrillum, quae liturgiae sancti Jacobi ita propria sint, ut in aliis liturgiis Graecis eodem modo non reperiantur. Ratio est, quod summas liturgiae partes tantum Cyrillus persecutus sit, quae in omnibus ecclesiis, Graecis saltem, communes erant.

V. Tertio, multa in Cyrilliana liturgia communia sunt cum ea liturgia quae in Constitutionibus apostolicis, lib. 11, cap. 57, et lib. VIII, cap. 5 et 6 et sqq. ex integro describitur: si tamen una et eadem est, quae in libro secundo et quae in octavo habetur; nam nonnulla inter diversos illos locos deprehendi varietas potest. Jam a multis ante nos est observatum, Constitutiones apostolicas ad usum Palaestinae et Hierosolymitanae Ecclesiae magnam partem expressas esse: quod novis, si hujus rei locus esset, observationibus illustrare possemus. Certe nonnullis locis major est Cyrilliana liturgia, cum illa Constitutionum apostolicarum, quam cum sancti Jacobi liturgia similitudo; sed vicissim aliis in partibus, magis ad hanc quam ad illam accredit Cyrilliana. Nihil id mirum videbitur ei, qui Constitutiones apostolicas non ex unius Ecclesiae, sed ex plurium consuetudinibus expressas esse meminerit. Tres illas liturgias in notis nostris saepe comparavimus.

VI. Quarto, circa communionis ritus pauca sunt nobis observanda. Nam quod separatim corpus Christi et sanguis ex calice praebentur, licet hodierna Graecorum consuetudini, sacrum panem sanguine intinctum in cochleari jam a saeculo XI praestantium, adversetur; antiquus illis temporibus Graecae et Latinae Ecclesiae mos fuit: quem ab Hierosolymitanis saeculo undecimo medio constanter retentum gratulatur Humbertus cardinalis, adversus Graecorum calumnias scribens, Bib. PP. Lugd. t. XVIII, p. 397. Quod corpus Christi in manus daretur, communis quoque Ecclesiarum omnium usus. Quod autem Cyrillus manus ita conformari praecipiat, ut laeva manus dexteram sacrum corpus recepturam supponatur: id est quod Graeci volunt, dum manus in figuram crucis componi jubent. Ita conc. Trull. can. 401, Joan. Damasc. lib. IV De fide, cap. 45, προσέλωμεν σταυρωσίδως τῆς παλάμης τυπίσσαντες. Nihil quoque dicam de responsione communicantis, Amen, ad veterem et simplicem distribuendam communionis formulam, Corpus Christi, et Sanguis Christi; qua communians assentitur veritati realis praesentiae Christi corporis et sanguinis sibi dati. Sed quod Cyrillus praecipit, ut antequam ore sumatur panis sacer, oculis admoveatur; utque postquam fuerit ex calice epotus Christi sanguis, collectus digitis adherens labiis mador, oculis, fronti et sensibus applicetur; id cum singulare forte videri possit, aliorum auctorum exemplis est confirmandum.

VII. Ac primo Joan. Damascenus loco jam laudato non oculos solum, sed et labia per osculum, et frontem, Christi corpori admovei praecipit: Τοῦ σταυρωμένου τὸ σῶμα ἐπιθεζόμεθα καὶ ἐπιθέτες ὀφθαλμοῦς καὶ χεῖλη καὶ μέτωπον, τοῦ θεοῦ ἀνθρώπου μεταλάβωμεν. Crucifixi corpus recipiamus; applicantesque oculos, labia, et frontem, divinum carboem sumamus. Theodoretus, in Cant. 1, 1: Consideret quomodo in tempore mysteriorum Sponsi membra suscipientes osculamur et circumplectimur, et oculis imponimus. Ejus moris antiqui testis est Theodorus Phurnes opud Allat. lib. III, De consensu, etc. cap. 15. De altero usu, collectum e labiis post sumpcionem calicis madorem oculis, fronti, et reliquis sensibus adhibendi; eum Hierosolymis singulare non fuisse ritum nonnulla monumenta suadent. Nam Cyrill. Alexandr., lib. II Glaphyrorum in Exodum, pag. 270 et 271, de Christi sanguine a fidelibus sumpto explicans figuram sanguinis agni, domorum postibus illiti, ait portas nostras, hoc est, sensus, Christi sanguine liniti; θύρας δὲ νοητικὰς ἐν ἡμῖν αἰσθητικὰς... per quas invadit daemon, nisi Christi sanguine linitur; οὐ γὰρ ἴσταν καταχευόμενα τοῦ αἵματι τοῦ Χριστοῦ. Quem locum sane praeter oculis habuisse videtur Theodorus Balsamon, cum in epistola De jejuniis (num. 14) Coteler. Monum. tom. II, pag. 505, scriberet: Τῷ αἵματι καὶ τῷ σώματι Χριστοῦ τὰς τῶν αἰσθητικῶν παραθύρους χροόμενοι καὶ ἁγιάζόμενοι. Inungentes et sanctificantes sensuum nostrorum januas sanguine et corpore Christi. Theodorus Studita hunc morem videtur respexisse, dum ait serm. 46: Neve oculi augusto sanguine plati esserum cernunt. Eum quoque praeter oculis habuisse censeo Apollinarem, seu quisquis est auctor Tragediae Christi patientis, apud Naz., tom. II, 325 pag. 272, aicens, centurionem qui latus Christi perfodit, et clamavit: Filius Dei erat iste; sanguinem e Christi latere profluentem manibus collegisse, et oculis applicuisse.

Ἀρτέλει τε χερσὶ κρουνοῦ, καὶ κόρας
Ἔχρισεν, ὡς ἔοικεν, ὡς ἄγγισμ' ἔχη.
E fonte manibus haurit, et inunxit pupas,
Ita ut decebat, sanctitatem inde expetens.

Nihil Rivatum moror, qui uti superstitiosum et præter Scripturas traducit hunc a Cyrillo, de quo agimus, commendatum morem. Eodem jure omnes ante laudatos auctores accuset. Accuset Gorgoniam, Gregorii Nazianzenis sororem, quæ corporis et sanguinis Christi particulas, propriis lacrymis mistas, medicinæ in modum laborantibus artibus applicuit : accuset et Gregorium fratrem, qui hoc in sorore uti præcipuum fidei et fiducie in Deum specimen, a Deo ipso per restitutionem sanitatis remuneratum, refert et laudat orat. 11, pag. 187.

VIII. Hanc catechesim contulimus cum codicibus supra notatis : quorum e numero eximendus Coisiltianus, qui in extrema pagina, lædio forte librarii, hujus orationis solum titulum continet. Insuper eam contendimus cum fragmentis a Nicone monacho in Pandecte, Eustratio, et auctore libelli Περί θελων μυστηριων citatis. Caret titulo et argumento in omnibus exemplaribus. Eum quem ipsa argumenti ratio postulabat, effinximus. Notarum creditatem et proficitatem excusabit lector propter rei tractatæ dignitatem et ubertatem. Unum est quod in dissertationem tertiam rejectimus, quod nimirum pertinet ad invocationem Spiritus sancti in consecratione apud Græcas Ecclesias usitatam.

KATHXHXHSIΣ MYCTAΓΩΓIKH E'.

Ἐκ τῆς Πέτρου καθολικῆς Ἐπιστολῆς· Διὸ ἀποθέμενοι πᾶσαν βυπαρταν, καὶ πάντα ὄδλον, καὶ καταλιπὼν, καὶ τὰ ἐξῆς.

CATECHESIS MYSTAGOGICA V.

Ex Epistola Petri catholica : *Idcirco deponentes omnem immunditiam, et omnem dotum ac detractionem* 22, et quæ sequuntur.

A. Τῆ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία, ἐν ταῖς προλαβοῦσαις συνάξειν, ἀκούοντας ἀκηχάτε περὶ τε (1) βαπτίσματος, καὶ χρίσματος, καὶ μεταλήψεως σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ· νῦν δὲ ἐπὶ τὰ ἐξῆς μεταβαίνειν ἀναγκαῖον, σημερον τὴν στεφάνην ἐπιθήσεται τῆ πνευματικῆ ὁμῶν τῆς ὡραελας· εὐκοδομη.

B. Ἐωράκατε τοῖνον τὸν διάκονον τὸν νίφασθαι δίδοντα τῷ ἱερει, καὶ τοῖς κυκλοῦσι τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ προσδυτέρους. Οὐ πάντως δὲ εἶδου διὰ τὸν σωματικὸν ῥύπον· οὐκ ἐστὶ τοῦτο. Οὐτε γὰρ ῥύπον σώματος ἔχοντες, τὴν ἀρχὴν εἰσημεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἀλλὰ σύμβολόν ἐστι, τοῦ εἶν ὁμᾶς καθαρεύειν πάντων ἀμαρτημάτων καὶ ἀνομημάτων, τὸ νίφασθαι. Ἐπιθεὶ γὰρ αἱ χεῖρες σύμβολον πράξεως· νίφασθαι ταύτας, τὸ καθαρὸν ἐγλόνει καὶ ἄμωμον τῶν πράξεων αἰνιττόμεθα. Οὐκ ἔχουσαις τοῦ μακαρίου Δαβὶδ αὐτὸ τοῦτο μυσταγωγούτος(2), καλλέγοντος, *Νίψομαι ἐν ἄθωσι τὰς χεῖράς μου, καὶ κυκλώσω τὸ θυσιαστήριόν σου, Κύριε* ; Οὐκοῦν τὸ νίφασθαι τὰς χεῖρας, τοῦ ἀνυπεύθυνον εἶναι ἀμαρτημασι σύμβολόν ἐστιν.

22 I Petr. II, 1. 23 Psal. xiv, 6.

(1) *Περὶ* τε. Scripsimus τε loco articuli τοῦ, ex Roe et Casaub. quia sequentes voces sine articulo scriptæ.

(2) *Αὐτὸ τοῦτο μυσταγωγούτος*. Roe, et Cas., αὐτὸ τοῦτο σι μυσταγωγούτος, hoc ipsum te docet.

(3) *Diaconum sacerdoti, etc. aquam porrigentem*. Diaconum aquam in manus sacerdoti fundebat per omnes Ecclesias [Latinas] Romana excepta, ex auct. *Question. in Vetus et Novum Test.* apud Aug. tom. III, Append. quæst. 101. In *Constitutionibus vero apostolicis* id officium subdiaconum fungitur : idque in Ecclesia Parisiensi observabatur, testis Fortunato in *Vita sancti Marcelli*, apud Surium, 1

I. Abunde in præcedentibus synaxibus, Deo clamenter largiente, audivistis tum de baptismo, cum de chrismate, et sumptione corporis et sanguinis Christi : nunc ad ea quæ consequuntur transgredi nos oportet, hodie spirituali institutionis vestrae adificio coronidem imposituros.

II. Vidistis igitur diaconum sacerdoti et presbyteris altare Dei circumstantibus aquam abluendis manibus porrigentem (5). Nullatenus vero propter corporeas sordes extergendas dabat. Non, inquam, propterea ; neque enim corporis sordes gerentes, initio ecclesiam ingressi eramus (4). At ea manuum ablutionis symbolum est, mundos vos ab omnibus peccatis et prævaricationibus esse debere. Cum enim manus symbolum sicut actionis, his lavandis puritatem operum eorumque ab omni reprehensione immunitatem significamus. Non audisti beatum David hoc nobis mysterii aperientem, aientemque : *Lavabo inter innocentes manus meas, et circumdabo altare tuum, Domine* 24 ? Itaque quod manus abluuntur, signum est immunitatis a peccatis.

Novemb., num. 3 et 4. Nihil de ejusmodi lotionis in sancti Jacobi liturgia.

(4) *Initio ecclesiam ingressi eramus, τὴν ἀρχὴν εἰσημεν*. Veri etiam potest, *ecclesiam prorsus ingressi essemus*. Hæc enim elegans usurpatio vocis τὴν ἀρχὴν. Notus, me silente, ecclesiam illotis manibus non adendum usus : cui comparati erant præ foribus ecclesiarum dispositi fontes. Quod autem aliqui id de presbyteris solum dictum a Cyrillo putant, non assentior : quod nemo in ecclesiam, multo minus qui communicaturi erant, illotis manibus accedere auderet, etiamsi magna necessitate premeretur, ut ait Chrysost., hom. 22, ad pop. Antioch., pag. 260.

III. Deinde clamat diaconus : *Vos invicem susci-* A *pite, osculemurque mutuo* (1). Ne osculum illud arbitrare ejusdem ordinis ac moris esse, qualia illa sunt quae inter communes amicos in foro frequentantur. Non est hujusmodi osculum istud ; animas enim mutuo conciliat et miscet, atque omnem illis injuriarum oblivionem spoudeat. Signum igitur est osculum hoc, animas sibi invicem admisceri, et omnem injuriarum memoriam ablegare. Propterea Christus siebat : *Si offeras munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quod frater tuus habet aliquid adversum te ; relinque munus tuum ad altare, et vade prius ac reconcilietis fratri tuo, et tunc accedens offer munus tuum* 10. Igitur osculum reconciliatio est ; et propterea sanctum, sicut alicubi beatus Paulus clamabat dicens : *Salutate invicem in osculo sancto* 11 ; et Petrus : *In osculo charitatis* 12.

IV. Postea clamat sacerdos : *Sursum corda* (2). Vere enim in hac per quam maxime tremenda hora, cor sursum habere oportet ad Deum, et non deorsum circa terram et terrena negotia. Idem igitur est ac si praecipiat sacerdos, ut omnes circa illam horam deponant curas vitae hujus et domesticae sollicitudines, habeantque sursum in caelo cor ad clementem Deum. Deinde respondetis : *Habemus ad Dominum* ; ei praeccepto per eam quam pronuntiat confessionem assentientes. Nemo igitur ita comparatus adsit, ut, cum ore dicat, *Habemus ad Dominum,*

Γ. Εἶτα βοᾷ ὁ διάκονος · Ἀλλήλους ἀπολάθετε, καὶ ἀλλήλους ἀσπαζώμεθα. Μὴ ὑπολάβετε τὸ φιλημα εἶναι τοῖς ἐπ' ἀγορᾶς γινόμενος ὑπὸ τῶν κοινῶν φίλων. Οὐκ ἔστι (3) τοῖνυν τοῖτον τὸ φιλημα. Ἀνακίρησι τῆς ψυχᾶς ἀλλήλους, καὶ πᾶσαν ἀμνησιακίαν αὐταῖς μνηστεύεται. Σμῆνον τοῖνυν ἐστὶ τὸ φιλημα, τοῦ ἀνακραθῆναι τὰς ψυχὰς, καὶ πᾶσαν ἐξορῆζειν μνησιακίαν. Διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς ἔλεγεν · Ἐάν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἐκεῖ μνησθῆς, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ · ἄφες τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ ὕπαγε πρῶτον, καὶ διαλλάτθητι (4) τῷ ἀδελφῷ σου · καὶ τότε προσελθὼν, πρόσφερε τὸ δῶρόν σου. Οὐκοῦν τὸ φιλημα διαλλαγή ἐστι, καὶ διὰ τοῦτο ἔγινον · ὅς που ὁ μακάριος Παῦλος ἐβόα λέγων · Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιληματι ἀγάπης καὶ Πέτρος (5) · Ἐν φιληματι ἀγάπης.

Δ. Μετὰ τοῦτο βοᾷ ὁ ἱερεύς · Ἄνω τὰς καρδίας. Ἀληθῶς γὰρ, κατ' ἐκείνην τὴν φρικτωδέστατην ὥραν δεῖ ἄνω ἔχειν τὴν καρδίαν πρὸς τὸν θεόν, καὶ μὴ κάτω περὶ τὴν γῆν καὶ τὰ γήινα πράγματα. Δυνάμι τοῦν ὁ ἱερεύς προστάττει (6), κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν πάντας ἀφέναι φροντίδας βιωτικᾶς, μερίμνας τῆς κατ' οἶκον, καὶ ἔχειν ἐν ὀράνῳ τὴν καρδίαν πρὸς τὸν φιλάνθρωπον θεόν (7). Εἶτα ἀποκρίνεσθε · Ἐχομεν πρὸς τὸν Κύριον · τοῦτ' ἄρα συγκατατιθέμενοι, εἰ ὧν ὁμολογεῖτε. Μηδεὶς δὲ τοιοῦτος παρῆσται, ὡς σὺ μὲν λέγειν, Ἐχομεν πρὸς τὸν Κύριον· τῆ δὲ

10 Matth. v, 23, 24. 11 I Cor. xvi, 20. 12 I Petr. v, 14.

Facies quoque ante communionem abluatur ex Chrysost. et Augustino.

(1) *Vos invicem suscipite*, etc. Ita vertimus, ἀπολάθετε, quod significare potest vel, *gestu corporis et complexu apprehendite*, vel, *animis gratulante accipite*, ut socios et fratres, dimissis jam extraneis. In liturgia sancti Jacobi, post dismissionem catechumenorum, jubet diaconus ut fideles se quisque recognoscant, ἀλλήλους ἐπίγνωτε. Iterumque post tunc adoluitum, hymni cherubici cantum, donorum admissionem in altari, recitationem symboli, indicit diaconus osculum pacis, his verbis : Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους ἐν Πνεύματι ἀγάπης. *Amenus nos mutuo in Spiritu sancto*. Uua monitio Cyrilliana ambarum vicem adimplet ; ac forte ex divisione illius natae sunt ambae illae in Hierosolymitana liturgia. In *Constit. apostol.*, lib. viii, cap. 11, una est monitio : Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιληματι ἀγάπης. *Salutate vos mutuo in osculo sancto*. Haec autem praecedit, non subsequitur, ut apud Cyrillum, mansum abluionem, nisi quid turbatum sit ; nam aliqui non idem est omnino precum ac rituum ordo lib. ii, c. 57, ac lib. viii, cap. 9, 10, 11, 12. In omnibus Graecis Ecclesiis, et Latinis fere omnibus praeter Africanam et Romanam, et quae Romanos ritus sequebantur, dabatur osculum pacis ante consecrationem ; cum in Africana et Romana Dominicam orationem sequeretur.

(2) *Sursum corda*. Sanctus Euthymius, qui in Hierosolymitano tractu vivebat saeculo quinto, dicebat : Ἄνω σχώμεν τὸν νοῦν καὶ τὰς καρδίας · *Attolamus mentem et corda*. Quod refertur vitae ejus ab nostro Bern. de Montfaucon in *Analecta Graeca* edita pag. 62. Eadem est sancti Jacobi liturgiae formula. At in *Constit. apostol.*, lib. viii, cap. 12, pra-

scribitur haec, Ἄνω τὸν νοῦν, *Sursum mentem*. Huc exclamatio praet in liturgiis fere omnibus Graecis, et in *Constit. apostolicis* salutatio sacerdotis ad populum : *Gratia Dei omnipotentis, et charitas Domini Jesu Christi, et communicatio Spiritus sancti, sit cum omnibus vobis ; cum* responstone populi : *Et cum spiritu tuo*. Quae sane antiqua, et e Chryso-stomi temporibus salutatio, a Cyrillo siletur.

(3) *Οὐκ ἔστι*, etc. Paulo aliter Roe, et Casaub. : *Οὐκ ἔστι τοῦτο τοιοῦτον· ἀλλὰ τοῦτο τὸ φιλημα ἀνακίρησι*, etc. : *Non est hoc ejusdem modi ; verum hoc osculum, etc. Post, loco munitur, iid., μνημονεύεται, in memoriam revocata.*

(4) *Καὶ διαλλάτθητι*. Conjunctio καὶ abest a codd. Roe et Cas. Grod. et sacro textu ; qui πρῶτον separant ab ὕπαγε, et cum διαλλάτθητι conjungunt. Ex hac Cyrilli observatione colligi potest osculum pacis ante datum fuisse, quam dona ad altare admovebantur ; ex veteri consuetudine, testata a Justino, apol. 2, pag. 97, *Constit. Apost.*, lib. viii, cap. 13, concil. Laod. can. 19, etc. Contra in liturgia sancti Jacobi ante osculum pacis offeruntur ad altare dona. Varia erant super hac re Ecclesiarum consuetudo.

(5) *Καὶ Πέτρος*, etc. Codd. Roe et Casaub. addunt, ἀσπάσασθε ἀλλήλους, ante ἐν φιληματι, ut est apud Petrum.

(6) *Προστάττει*. Revocamus lectionem Morellii. Nam in Prevotio et sqq. edd. legitur male, προτάττει.

(7) *Θεόν*. Nomen hoc ascripsimus ex codd. Roe, Cas. et Grod. quanquam etiam u. 10, in simili phrasi omittatur in multis exemplaribus, ita ut Deum hoc titulo ὁ φιλάνθρωπος compellat videretur.

δ.ανοίξ, περι τὰς βιωτικὰς ἔχειν τὸν νοῦν φροντίδας. Πάντοτε μὲν οὖν θεοῦ μνημονεύειν· εἰ δὲ τοῦτο διὰ τὴν ἀσθένειαν τὴν ἀνθρώπινην ἀδύνατον, κατ' ἐκείνην μάλιστα τὴν ὥραν τοῦτο φιλοτιμητέον.

Ε'. Εἶτα ὁ ἱερεὺς λέγει· *Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ*. Ὅπως γὰρ εὐχαριστεῖν ὀφείλομεν, ὅτι ἀναξίους ἑντας ἡμᾶς ἐκάλεσεν εἰς τὴν τηλικαύτην χάριν· ὅτι ἑθνοὺς ὄντας ἡμᾶς καθήλασεν· ὅτι Πνεύματος υλοθεσίας κατήξισεν. Εἶτα λέγετε· *Ἄξιον καὶ δίκαιον*. Εὐχαριστοῦντες γὰρ ἡμεῖς ἄξιον ποιοῦμεν πρᾶγμα καὶ δίκαιον· αὐτὸς δὲ οὐ δίκαιον, ἀλλ' ὑπὲρ τὸ δίκαιον ποιῶν, ἡμᾶς (1) εὐρηγέτησε, καὶ τηλικούτων ἤξιωσεν ἀγαθῶν.

Γ'. Μετὰ ταῦτα, μνημονεύομεν οὐρανοῦ, καὶ γῆς, καὶ θαλάσσης· ἡλίου καὶ σελήνης· ἀστρων, καὶ πάσης τῆς κτίσεως λογικῆς τε καὶ ἀλόγου, ὁρατῆς τε καὶ ἀοράτου· ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων, δυνάμεων, κυριοτήτων, ἀρχῶν, ἐξουσιῶν, θρόνων, τῶν χερουβὶμ τῶν πολυπροσώπων (2)· δυνάμει λέγοντες τὸ τοῦ *Δαβὶδ*· *Μεγαλύνετε τὸν Κύριον σὺν ἐμοί*. Μνημονεύομεν καὶ (3) τῶν σεραφίμ, ἃ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ εὐθεάσατο Ἰσαίας, παρεστηκότα κύκλῳ τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ· καὶ ταῖς μὲν ἐπὶ πτέρυξι κατακαλύπτοντα τὸ πρόσωπον, ταῖς δὲ δυσὶ τοῖς πόδας, καὶ ταῖς δυσὶ κατόμνευα, καὶ λέγοντα· Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος *Σαβαώθ*. Διὰ τοῦτο γὰρ τὴν παραδοθεῖσαν ἡμῖν ἐκ τῶν σεραφίμ θεολογίαν (4) ταύτην λέγομεν, ὅπως κοινῶς τῆς ὁμνυμένης ταῖς ὑπερκοσμίοις γενόμεθα στρατιᾶς.

Ζ'. Εἶτα, ἀγιάσαντες ἑαυτοὺς διὰ τὸν πνευματικῶν τούτων ὕμνον, παρακαλοῦμεν (5) τὸν φιλόδωρον θεόν, τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐξαποστελεῖται ἐπὶ τὰ

cogitatione mentem habeat hujus vitæ curis occupatam. At enim omni tempore memores esse nos oportet Dei. Quod si propter humanam imbecillitatem impossibile sit, illa tamen maxime hora hoc studiosè eritendum est.

V. Post hæc sacerdos ait : *Gratias agamus Domino*. Vere enim grates agere debemus, quod cum indigni essemus, ad tantam nos vocavit gratiam; quod inimici cum essemus nos reconciliavit; quod Spiritu 327 adoptionis est dignatus. Ad hæc vos subjiicit : *Dignum et justum*. Dvni enim gratias agimus, dignam rem agimus et justam : ipse autem non justè, sed præter justum agens, nobis benefecit, et tantis bonis nos dignos effecit.

VI. Facimus deinde mentionem cœli, et terræ (6), et maris; solis et lunæ; astrorum, et totius creaturæ tam ratione præditæ quam carentis, visibilis et invisibilis; angelorum, archangelorum, virtutum, dominationum, principatum, potestatum, thronorum; cherubim multis faciebz præditorum; quasi dicentes Davidicum illud, *Magnificate Dominum mecum*. Mentionem etiam facimus seraphim, quæ in Spiritu sancto vidit Isaias thronum Dei circumstantia; et duabus aliis faciem gentia, duabusque pedes, ac duabus volantia, et dicebant : *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth*. Propterea enim traditam nobis ab Seraphinis banc theologiam [seu Dei celebrationem] recitamus, ut communi laudum modulatione cum superioribus mundo exercitiis conjungamur.

VII. Deinde, postquam nosmetipsos per hæc spirituales laudes sanctificavimus, Deum benignum exoramus ut emittat sanctum Spiritum super [dona]

¹ Rom. v, 10. ² Rom. viii, 15. ³ V. cat. 2, n. 11 et 12. ⁴ Ezech. x, 1, 21. ⁵ Psal. xxxiii, 4. ⁶ Isa. vi, 2, 3. ⁷ V. inf. n. 19; cat. 19, n. 7; cat. 21, n. 3.

(1) *Ἡμᾶς*. Pro ὕμνῳ, sensu exigente, ita scripsimus ex Roë et Cas.

(2) *Πολυπροσώπων*. Ex iisd. codd. ita scripsi loco τὸ πρόσωπον, et erasi vocem *καλυπτόντων* post *δυνάμει* male positam. Grod. legit, τὸ πρόσωπον *καλυπτόντων*, *faciem operientium* : quod cum seraphinis proprium sit, eisque infra tribuitur; vocem *πολυπροσώπων*, quæ cherubinis proprium insigne est, eisdem ascripsi. Quoniam etiam *faciem operire* de cherubinis dicitur Ezechielis cap. 1, 25, sed in Alexandrino codice tantum. In liturgia sancti Jacobi ad hunc locum, cherubim vocantur *ζῶα τὰ πολύμματα, multis oculis prædita animalia*.

(3) *Μνημονεύομεν καὶ*, etc. Intersertum in editis erat *νῦν* ante *καὶ*, quod uti redundans, ex codd. Oitob. Roë, Casaub. et Grodicio deleuimus. Loco etiam vocis *χερουβίμ*, reposui *solum* quæ huic loco convenit *σεραφίμ*, ex Oitob. et Roë. Seraphim se hic commemorasse confirmat Cyrillus paucis post lineis.

(4) *Θεολογία*. Roë, Casaub., *ὁμολογία*, *confessionem*. Trisagium Deitatis confessio est; cumque apud veteres θεολογία significet Deitatem alicui tribuere, Trisagio perfecte convenit *vix θεολογία*· eisdemque a sancto Maximo tribuitur. *De mystagogia*, cap. 13 et 24, bymnum huic appellante, ἀγαστικὴν θεολογίαν, θεολογικὴν ὁμολογίαν. In liturgia sancti Jacobi bis, ut in aliis liturgiis Græcis cantatur Trisagium. Primo, post ingressum sacerdotis ad altare autè lectiones; tumque canebatur, *Sanctus*

Deus, sanctus fortis, etc. quod Joan. Damascenus epist. *De trisagio* num. 26, pag. 495, representat multo auctius quam in vulgari sancti Jacobi liturgia legitur. Secundo, dicitur in isto loco post præfationem, subsequente sacerdotis oratione, quæ singulas vocis *Sanctus* enuntiationes singulis sanctæ Trinitatis personis attribuit : quæ oratio jam sancti Damasceni temporibus eodem modo recitabatur, ex eodem num. 27, loco citato. Ea si jam sub Cyrillo vigeat, argumentum est divinitus Spiritus sancti qui in θεολογία comprehendebatur.

(5) *Εἶτα... παρακαλοῦμεν*. Habebatur in impresis, *ἔνθ* et *παρακαλῶμεν*, quos ex codd. Roë, Casaub. et Grod. emendavi. Inter Trisagii cantionem et invocationem ad consecrationem, nullas recitatas fuisse preces memorat Cyrillus. Facite crediderim non ita longas intercessisse, atque illas quæ in sancti Jacobi liturgia continentur : at in iis omnino erat cœnæ sacræ et evangelicis verbis historia, quæ in liturgiario nulla prætermittitur. Eam forte Cyrillus invocationis partem facere existimavit.

(6) *Facimus mentionem cœli et terra*. Hæc Hierosolymitana præfationis, sic enim eam liturgiæ partem Latini appellare soleamus, compendiosa descriptio, plane similis illi quæ in sancti Jacobi liturgia legitur. Sed multo ista Cyrilliana prolixior ea est quæ in *Apostolicis constitutionibus*, lib. viii, cap. 45, habetur, multa continens folia. Præterea angelici ordinis ibi aliter atque isthic commemoratur.

III. Deinde clamat diaconus : *Vos invicem suscipite, osculemurque mutuo* (1). Ne osculum illud arbitrare ejusdem ordinis ac moris esse, qualia illa sunt quæ inter communes amicos in foro frequentantur. Non est hujusmodi osculum istud ; animas enim mutuo conciliat et miscet, atque omnem illis injuriarum oblivionem spondet. Signum igitur est osculum hoc, animas sibi invicem admisceri, et omnem injuriarum memoriam oblegare. Propterea Christus aiebat : *Si offeras munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quod frater tuus habet aliquid adversum te ; relinque munus tuum ad altare, et vade prius ac reconciliaberis fratri tuo, et tunc accedens offer munus tuum* ²². Igitur osculum reconciliatio est ; et propterea sanctum, sicut alicubi beatus Paulus clamabat dicens : *Salutate invicem in osculo sancto* ²³ ; et Petrus : *In osculo caritatis* ²⁴.

IV. Postea clamat sacerdos : *Sursum corda* (2). Vero enim in hac per quam maxime tremenda hora, cor sursum habere oportet ad Deum, et non deorsum circa terram et terrena negotia. Idem igitur est ac si præcipiat sacerdos, ut omnes circa illam horam deponant curas vitæ hujus et domesticas sollicitudines, habeantque sursum in cælo cor ad clementem Deum. Deinde respondetis : *Habemus ad Dominum* ; ei præcepto per eam quam prouitantiis confessionem assentientes. Nemo igitur ita comparatus adsit, ut, cum ore dicat, *Habemus ad Dominum*,

A Γ. Εἶτα βοῶ ὁ διάκονος ἡ ἀλλήλους ἀπαλάθετε, καὶ ἀλλήλους ἀσπαζώμεθα. Μὴ ὑπολάβετε τὸ φιλημα ἐκείνου σύνθημα εἶναι τοῖς ἐπ' ἀγορᾶς γινόμενον ὑπὸ τῶν κοινῶν φίλων. Οὐκ ἔστι (5) τοῖνον τοῦτον τὸ φιλημα. Ἀνακίρνησι τὰς ψυχὰς ἀλλήλαις, καὶ πᾶσαν ἀμνηστικαίαν αὐταῖς μνηστέεται. Σημίον τοῖνον ἐστὶ τὸ φιλημα, τοῦ ἀνακαρθῆναι τὰς ψυχὰς, καὶ πᾶσαν ἐξορῆσειν μνηστικαίαν. Διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς ἔλεγεν Ἐἴν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἐκεῖ μνησθῆς, δεῖ ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ ἄρες τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἔλαθ' ἄνω γὰρ πρῶτον, καὶ διαλλάτῃ (6) τῷ ἀδελφῷ σου καὶ τότε προσελθὼν, προσφέρει τὸ δῶρόν σου. Οὐκοῦν τὸ φιλημα διαλλαγή ἐστι, καὶ διὰ τοῦτο ἅγιον ὡς που ὁ μακάριος Παῦλος ἔθετα λέγων Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιληματι ἀγίῳ καὶ Πέτρος (5) Ἐν φιληματι ἀγάπης. Δ'. Μετὰ τοῦτο βοῶ ὁ ἱερεὺς Ἄνω τὰς καρδίας. Ἀληθῶς γὰρ, κατ' ἐκκλήνην τὴν φρικωδεστάτην ὤραν δεῖ ἄνω ἔχειν τὴν καρδίαν πρὸς τὸν θεόν, καὶ μὴ κάτω περὶ τὴν γῆν καὶ τὰ γῆινα πράγματα. Δυναμὴ τοῖνον ὁ ἱερεὺς προστάττει (6), κατ' ἐκκλήνην τὴν ὤραν πάντας ἀφίναει φροντίδας βιωτικὰς, μερίμνας τὰς κατ' οἶκον, καὶ ἔχειν ἐν οὐρανῷ τὴν καρδίαν πρὸς τὸν φιλάνθρωπον θεόν (7). Εἶτα ἀποκρίνεσθε Ἐχομεν πρὸς τὸν Κύριον τοῦτον συγκατατιθέμενα, δι' ὧν ὁμολογεῖτε. Μήδεὶς δὲ τοιοῦτος παρῆστω, ὡς σὺ ματι μὲν λέγειν, Ἐχομεν πρὸς τὸν Κύριον ἢ ἢ

²² Matth. v, 23, 24. ²³ I Cor. xvi, 20. ²⁴ I Petr. v, 14.

Facies quoque ante communionem albeatur ex Chrysost. et Augustino.

(1) *Vos invicem suscipite, etc.* Ita vertimus, ἀπαλάθετε, quod significare potest vel, *gestu corporis et complexu apprehendite, vel, animis gratulantur accipite*, ut socios et fratres, dimissis jam extraneis. In liturgia sancti Jacobi, post dimissionem catechumenorum, jubet diaconus ut fideles se quisque recognoscant, ἀλλήλους ἐπίγνωτε. Iterumque post thus adolitu, hymni cherubici cantum, dooorum admissionem in altari, recitationem symboli, indicit diaconus osculum pacis, his verbis : Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους ἐν Πνεύματι ἀγίῳ Ἄμενος nos mutuo in Spiritu sancto. Una monitio Cyrilliana ambarum vicem adimplet ; ac forte ex divisione illius natæ sunt ambe ille in Hierosolymitana liturgia. In *Constit. apostol.*, lib. viii, cap. 11, una est monitio : Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιληματι ἀγίῳ. *Salutate vos mutuo in osculo sancto.* Hæc autem præcedit, non subsequitur, ut apud Cyrillum, manum abtentionem, nisi quid turbatum sit ; nam alioqui non idem est omnino precum ac rituum ordo lib. n, c. 57, ac lib. viii, cap. 9, 10, 11, 12. In omnibus Græcæ Ecclesiis, et Latinis fere omnibus præter Africanam et Romanam, et quæ Romanos ritus sequuntur, dabatur osculum pacis ante consecrationem ; cum in Africana et Romana Dominicanæ orationem sequeretur.

(2) *Sursum corda.* Sanctus Euthymius, qui in Hierosolymitano tractu vivebat sæculo quinto, dicebat : Ἄνω σχῶμεν τὸν νοῦν καὶ τὰς καρδίας Ἄττολῶμεν mentem et corda. Quod refertur vitæ ejus ab nostro Bern. de Montfaucon in *Analecta Græca* editæ pag. 62. Eadem est sancti Jacobi liturgia formula. At in *Constit. apostol.*, lib. viii, cap. 12, præ-

C scribitur hæc, Ἄνω τὸν νοῦν, *Sursum mentem.* Huic exclamationi præsit in liturgiis fere omnibus Græcis, et in *Constit. apostolica* salutatio sacerdotis ad populum : *Gratia Dei omnipotentis, et caritas Domini Jesu Christi, et communicatio Spiritus sancti, sit cum omnibus vobis ; cum* responsione populi : *Et cum spiritu tuo.* Quæ sane antiqua, et e Chrysostomi temporibus salutatio, a Cyrillo siletur.

(3) *Οὐκ ἔστι, etc.* Paulo aliter Roë, et Casaub. : Οὐκ ἔστι τοῦτο τοιοῦτον ἄλλὰ τοῦτο τὸ φιλημα ἀνακίρνησι, etc. : *Non est hoc ejusdem modi ; verum hoc osculum, etc.* Post, loco μνηστέεται, iid., μνημονεύεται, in memoriam revoocat.

(4) *Καὶ διαλλάτῃ.* Coniunctio καὶ ἀβεται a codd. Roë et Cas. Grod. et sacro textu ; qui πρῶτον sperant ab ἔπαγα, et cum διαλλάτῃ conjungunt. Ex hac Cyrilli observatione colligi potest osculum pacis ante datum fuisse, quam dona ad altare admoventur ; ex veteri consuetudine, testata a Justino, apol. 2, pag. 97, *Constit. Apost.*, lib. viii, cap. 12, concil. Laod. can. 19, etc. Cootra in liturgia sancti Jacobi ante osculum pacis offeruntur ad altare dona. Varia erat super hæc re Ecclesiarum consuetudo.

(5) *Καὶ Πέτρος, etc.* Codd. Roë et Casaub. addunt, ἀσπάσασθε ἀλλήλους, ante ἐν φιληματι, ut est apud Petrum.

(6) *Προστάττει.* Revocamus lectionem Morellii. Nau in Preevoio et sqq. edd. legitur male, προτάττει.

(7) *Θεόν.* Nomen hoc ascriptissimum ex codd. Roë, Cas. et Grod. quanquam etiam n. 10, in simili phrasi omittatur in multis exemplaribus, ita ut Deum hoc titulo ὁ φιλάνθρωπος compellere videatur.

δ. κνοίξ, περι τὰς βιωτικὰς ἔχειν τὸν νοῦν φροντίδας. Πάντοτε μὲν οὖν Θεοῦ μνημονεύων· εἰ δὲ τοῦτο διὰ τὴν ἀσθένειαν τὴν ἀνθρωπίνην ἀδύνατον, κατ' ἐκείνην μάλιστα τὴν ὥραν τοῦτο φιλοτιμητέον.

Ε'. Εἶτα ὁ ἱερεὺς λέγει· *Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ*. Ὅπως γὰρ εὐχαριστεῖν ὀφείλομεν, ὅτι ἀναξίους ὄντας ἡμᾶς ἐκάλεσεν εἰς τὴν τηλικαύτην χάριν· ὅτι ἐχθροὺς ὄντας ἡμᾶς κατήλλαξεν· ὅτι Πνεύματος υἰοθεσίας κατήξισεν. Εἶτα λέγεται· *Ἄξιον καὶ δίκαιον*. Εὐχαριστοῦντες γὰρ ἡμεῖς ἄξιον ποιοῦμεν πρῶτον καὶ δίκαιον· αὐτὸς δὲ οὐ δίκαιον, ἀλλ' ὑπερ τοῦ δίκαιον ποῶν, ἡμᾶς (1) εὐηργέτησε, καὶ τηλικούτων ἤξισεν ἀγαθῶν.

Γ'. Μετὰ ταῦτα, μνημονεύομεν οὐρανοῦ, καὶ γῆς, καὶ θαλάσσης· ἡλίου καὶ σελήνης· ἀστρῶν, καὶ πᾶσης τῆς κτίσεως λογικῆς τε καὶ ἀλόγου, ὁρατῆς τε καὶ ἀόρατου· ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων, δυνάμεων, κυριοτήτων, ἀρχῶν, ἐξουσιῶν, θρόνων, τῶν χειροῦσι τῶν πλυτροσώπων (2)· δυνάμει λέγοντες τὸ τοῦ Δαβὶδ· *Μεγαλύνετε τὸν Κύριον σὺν ἐμοί*. Μνημονεύομεν καὶ (3) τῶν σεραφίμ, ἃ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ ἠθέασατο Ἰσαΐας, παρεστῆσαν κύλιψ τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ· καὶ ταῖς μὲν ἑσὶ πτέρυξι κατακαλύπτοντα τὸ πρόσωπον, ταῖς δὲ ἑσὶ τοὺς πόδας, καὶ ταῖς ἑσὶ πατόμενα, καὶ λέγοντα· *Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ*. Διὰ τοῦτο γὰρ τὴν παραδοθεισαν ἡμῖν ἐκ τῶν σεραφίμ θεολογίαν (4) ταύτην λέγομεν, ὅπως κοινῶς τῆς ὑμνωδίας ταῖς ὑπερκοσμίοις γενώμεθα στρατιᾶς

Ζ'. Εἶτα, ἀγιάσαντες ἑαυτοὺς διὰ τῶν πνευματικῶν τούτων ὕμνων, παρακαλούμεν (5) τὸν φιλόνηρον Θεόν, τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐξαποστείλαι ἐπὶ τὰ

cogitatione mentem habeat hujus vite curis occupatam. At enim omni tempore memores esse nos oportet Dei. Quod si propter humanam imbecillitatem impossibile sit, illa tamen maxime hora hoc studiose enitendum est.

V. Post hæc sacerdos ait : *Gratias agamus Domino. Vere enim grates agere debemus, quod cum indigni essemus, ad tantam nos vocavit gratiam; quod inimici cum essemus nos reconciliavit* ; quod Spiritu **327** adoptionis est dignatus ²⁰. Ad hæc vos subjicit : *Dignum et justum*. Dum enim gratias agimus, dignam rem agimus et justam : ipse autem non justus, sed præter justum ageus, nobis benefecit, et tantis bonis nos dignos effecit.

VI. ²¹ Facimus deinde mentionem cæli, et terræ (6), et maris ; solis et lunæ ; astrorum, et totius creaturæ tam ratione præditæ quam carentis, visibilis et invisibilis ; angelorum, archangelorum, virtutum, dominationum, principatum, potestatum, thronorum ; cberubim multis faciebus præditorum ²² : quasi dicentes Davidicum illud, *Magnificate Dominum membra* ²³. Mentionem etiam facimus seraphim, quæ in Spiritu sancto vidit Isaias thronum Dei circumstantia ; et duabus alis faciem tegentia, duabusque pedes, ac duabus volantia, et dicentia : *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth* ²⁴. Propterea enim traditam nobis ab Seraphiis hanc theologiam [seu Dei celebrationem] recitamus, ut communi laudum modulatione cum superioribus mundo exercitiis conjungamur.

VII. Deinde, postquam nosmetipsos per bas spirituales laudes sanctificavimus, ²⁵ Deum benignum exoramus ut emitat sanctum Spiritum super [dona]

²⁰ Rom. v, 10. ²¹ Rom. viii, 15. ²² V. cat. 2, n. 11 et 12. ²³ Ezech. x, 1, 21. ²⁴ Psal. xxxiii, 4. ²⁵ Isa. vi, 2, 3. ²⁶ V. inf. n. 19 ; cat. 19, n. 7 ; cat. 21, n. 3.

(1) *Ἡμᾶς*. Pro ὡμᾶς, sensu exigente, ita scripsimus ex Roe et Cas.

(2) *Πλυτροσώπων*. Ex iisd. codd. ita scripsi loco τὸ πρόσωπον, et erasi vocem καλυπτόμενων post δυνάμει male positam. Grod. legit, τὸ πρόσωπον καλυπτόμενων, *faciem operientium* : quod cum seraphinis proprium sit, eis quæ infra tribuatur ; vocem πλυτροσώπων, quæ cherubinis proprium insigne est, eidem ascripsi. Quanquam etiam *faciem operire* de cherubinis dicitur Ezechielis cap. 1, 25, sed in Alexandrino codice tantum. In liturgia sancti Jacobi ad hunc locum, cherubim vocantur *ζῶα τὰ πλούμματα, multis oculis prædita animalia*.

(3) *Μνημονεύομεν καὶ*, etc. Intersertum in editis erat *τῶν αὐτῶν καὶ*, quod uti redundans, ex codd. Oubob. Roe, Casaub. et Grodociæ delevisim. Loco etiam vocis χειροῦσι, repositi solam quæ huic loco convenit σεραφίμ, ex Oubob. et Roe. Seraphim se hic commemorasse confirmat Cyrillus paucis post lineis.

(4) *Θεολογίαν*. Roe, Casaub., ὁμολογίαν, *confessionem*. Trisagium Deitatis confessio est ; cumque apud veteres θεολογῆν significet Deitatem alicui tribuere, Trisagio perfecte convenit vox θεολογία· eisdemque a sancto Maximo tribuitur, *De mystagogia*, cap. 13 et 24, hymnum hunc appellante, *ἁγιαστικὴν θεολογίαν, θεολογικὴν ὁμολογίαν*. In liturgia sancti Jacobi bis, ut in aliis liturgiis Græcis cantatur trisagium. Primo, post ingressum sacerdotis ad altare autē lectiones ; tumque canebatur, *Sanctus*

Deus, sanctus fortis, etc. quod Joan. Damascenus epist. *De trisagio* num. 26, pag. 495, repræsentat multo auctius quam in vulgari sancti Jacobi liturgia legitur. Secundo, dicitur in isto loco post præfationem, subsequente sacerdotis oratione ; quæ singulas vocis *Sanctus* enuntiationes singulis sanctæ Trinitatis personis attribuit : quæ oratio jam sancti Damasceni temporibus eodem modo recitabatur, ex eodem num. 27, loco citato. Ea si jam sub Cyrillo vigeat, argumentum est divinitatis Spiritus sancti qui in θεολογία comprehendebatur.

(5) *Εἶτα... παρακαλοῦμεν*. Habebatur in impressis, *ἰνὰ* et *παρακαλούμεν*, quos ex codd. Roe, Casaub. et Grod. emendavi. Inter Trisagii cantuorem et invocationem ad consecrationem, nullas recitatas fuisse preces memorat Cyrillus. Facile crediderim non ita longas intercessisse, atque illas quæ in sancti Jacobi liturgia continentur : at in iis omnino erat cœnæ sacræ et evangelicis verbis historia, quæ in liturgiis nulla prætermittitur. Eam forte Cyrillus invocationis partem facere existimavit.

(6) *Facimus mentionem cæli et terræ*. Hæc Hierosolymitanæ præfationis, sic enim eam liturgiæ partem Latini appellare solemus, compendiosa descriptio, plane similis illi quæ in sancti Jacobi liturgia legitur. Sed multo ista Cyrilliana prolixior ea est quæ in *Apostolicis constitutionibus*, lib. viii, cap. 45, habetur, multo continens folia. Præterea angelicis ordinibus ibi altera atque isthic commemorantur.

proposita (1); ut faciat panem quidem corpus Christi, vinum vero sanguinem Christi: omnino enim quocumque attingit Spiritus sanctus, id sanctificatum et transmutatum est.

VIII. Postquam vero perfectum est spirituale sacrificium, incurtus cultus, super illam propitiationis hostiam obsecramus Deum pro communi Ecclesiarum pace; pro recta mundi compositione; pro imperatoribus; pro militibus, 328 et sociis; pro iis qui infirmitatibus laborant; pro his qui afflictionibus premuntur: et universim pro omnibus qui opis indigent precamur nos omnes, et haec victimam offerimus.

IX. Postea recordamur eorum quoque qui obdormierunt: primum patriarcharum, prophetarum, apostolorum, martyrum, ut Deus eorum precibus et legationibus orationem nostram suscipiat. Deinde et pro defunctis sanctis patribus et episcopis, et omnibus generatim qui inter nos vita functi sunt [oramus]; maximum hoc credentes adjumentum illis animabus fore, pro quibus oratio defertur, dum sancta et perquam tremenda coram jacet victimā.

X. Hujus rei fidem vobis ah exemplo facere volo; novi enim multos ita dicere (2): Quid juvat ani-

(1) *Deum benignum exoramus*, etc. Hæc est nominatissima apud Græcos invocatio, quam Cyrillus modo adorandæ Trinitatis, cat. 19, n. 7, modo Spiritus sancti, cat. 21, num. 3, invocationem appellat: quam ita exprimit sancti Jacobi liturgia: *Miserere nostri, Domine Deus, Pater omnipotens: miserere nostri, Deus, Servator noster: miserere nostri, Deus, secundum magnam misericordiam tuam; et emitte super nos, et super hæc proposita dona, Spiritum tuum sanctissimum... ut superveniens, sancta, bona, et gloriosa sui præsentia sanctificet, et faciat hunc quidem panem corpus sanctum Christi tui (Resp. populus: Amen) et hunc calicem, pretiosum sanguinem Christi tui. (Populus: Amen.)* Vides hic non solius Spiritus sancti, qui mitendus est; sed et Patris, et Filii Salvatoris nostri, a quibus rogatur ejus missio, invocationem contineri. Hæc porro precatio communis est et sacerdoti qui eam fundit, et populo cujus nomine funditur, qui et eam occipit per verba: *Miserere nostri, Domine Deus, Pater omnipotens*, et eam confirmat, respondendo: *Amen*. Huic uni precatiori, omissis evangelicis verbis, Cyrillus tam hoc loco, quam num. 19, et citatis catech. 19 et 21 locis, consecrationem tribuere videtur. De qua ejus sententia fuse dicimus Dissertat. 3, articulo peculiari: neque tamen evangelicorum verborum ab ipso vni sublatam aut iuminatam esse censendum est.

(2) *Novi enim multos ita dicere*. Simplici Catholicorum nonnullorum ignorantia, aut objectioni de resibus non nota, Cyrillus hic occurrere censeo. Cum eis enim leniter agit et sedate, docentis potius quam refellentis more. Certe ante Aërium neminem novimus, qui veterumque et totius Ecclesie consuetudine consecratum pro defunctis sacrificium offerendi murem reprehenderit. Is autem, Epiphonio teste, hæresi LXXV, num. 1, non nisi post Eustathii Sebastiani episcopatum suam hæresim disseminavit. Atqui Eustathius ante annum 355 non videtur episcopus fuisse.

(3) *Στρατιωτων, militibus*. Roe et Casaub., στρατιωτων, exercitibus. Exercitus illi, sive milites, et socii vox memorati, non alii quam Romanorum

προκειμενα · ἵνα ποιησῇ τὸν μὲν ἄρτον σῶμα Χριστοῦ, τὸν δὲ οἶνον αἷμα Χριστοῦ. Πάντως γὰρ ὅ ἐν ἐφάρματο τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τοῦτο ἁγιασται καὶ μεταβδληται.

Η'. Ἐἴτα, μετὰ τὸ ἀπαρτισθῆναι τὴν πνευματικὴν θυσίαν, τὴν ἀναίμακτον λατρείαν, ἐπὶ τῆς θυσίας ἐκείνης τοῦ Ἰασημοῦ παρακαλοῦμεν τὸν θεόν, ὑπὲρ κοινῆς τῶν Ἐκκλησιῶν εἰρήνης · ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου εὐσταθείας · ὑπὲρ βασιλέων · ὑπὲρ στρατιωτῶν (3) καὶ συμμάχων · ὑπὲρ τῶν ἐν ἀσθενείας · ὑπὲρ τῶν καταπονουμένων · καὶ ἀπαξῶτων, ὑπὲρ πάντων βοηθείας δεομένων δέμαθα πάντες ἡμεῖς, καὶ ταύτην προσφέρομεν τὴν θυσίαν.

Θ'. Ἐἴτα (4) μνημονεύομεν καὶ τῶν προκεκοιμημένων, πρώτων πατριαρχῶν, προφητῶν, ἀποστόλων, μαρτύρων ὅπως ὁ θεὸς ταῖς χεῖρας αὐτῶν καὶ πρεσβείας προσδέχεται ἡμῶν τὴν δέησιν. Ἐἴτα (5) καὶ ὑπὲρ τῶν προκεκοιμημένων ἁγίων Πατέρων, καὶ ἐπισκόπων, καὶ πάντων ἀπλῶς τῶν ἐν ἡμῖν προκεκοιμημένων · μεγίστην ὄνησιν πιστεύομεν ἔσθαι ταῖς ψυχαῖς, ὑπὲρ ὧν ἡ δέησις ἀναφέρεται, τῆς ἁγίας καὶ φρικωδέστατης προκειμένης θυσίας.

Ρ. Καὶ βούλομαι ὁμᾶς ἀπὸ ὑποδείγματος παῖσαι. Οἶδα γὰρ πολλοὺς τοῦτο λέγοντας · Τί ὠφελεῖται

imperatorum. Idcirco ita reddidimus vocem βασιλέων. Constantium et Constantem significat. Paulo post, codic. Roe, Casaub., et Grodecii auctoritate, sustuli pronomen σου post δέμαθα, et sei post προσφέρομεν, in editis male inserta, sique reddidit Cyrilliana orationi sua lux et consequentia, quam ante confusa esset; qua ex turbatione Rivetus locum hunc cavillandi ansam sumebat. Citati tamen codices pro καὶ προσφέρομεν, unum verbum habent, προσφέροντες. Ea porro oratio, quam hic recenset Cyrillus, eodem fere modo atque ordine post invocationem Spiritus sancti habetur in *Constit. apod.*, lib. viii, c. 12, et in Jacobæa liturgia; sed verba Cyrilli magis conveniunt cum *Constitutionum* verbis.

(4) *Ἐἴτα*, etc. Hæc et sequentia numeris 9 et 10, contenta citantur sub Cyrilli nostri nomine, ab Eustratio in libro quem de oratione pro mortuis sub Eutychio patriarcha C.P. post sæculum sextum medium scripsit. Qui liber ab Allatio est editus in suo opere *de Purgatorio*. Habetur autem in Cyrilliani loci citatio sub finem num. 28, pag. 569. Porro, loco citato μνημονεύομεν, quod ex Roe, Casaub., et Eustratio scripsimus, habebatur in editis, ἵνα μνημονεύωμεν. Post ὁ θεὸς, addidimus ταῖς ex Eustratio.

(5) *Ἐἴτα*, etc. Locus hic usque ad numeri sequentis finem, sub nomine Cyrilli laudatur a Nicome monacho auctore Pandectæ ineditæ cod. Reg. 1994, fol. 328, dum respondet ad questionem sibi propositam, *Quidnam possit animas defunctorum posti mortem juvare*. Commemoratisque sancti Gregorii papæ ex *Dialogis*, et Joannis Eleemosynarii testimonio, hæc uostra Cyrilli laudat, loco citato scribens μνημονεύομεν. Hæc duplici allegatione Eustratii et Niconis, castigatur Riveti imprudentia, qui

ψυχῆ, μετὰ ἁμαρτημάτων ἀπαλασσομένη τοῦδε τοῦ ἁμαρτημάτων (1), ἔδν ἐπὶ τῆς προσευχῆς μνημονεύεται; Ἄρα γὰρ, εἰ τις βασιλεὺς προσεκρουόμενος αὐτῷ ἐξορίστος ποιήσῃ, εἴτα οἱ τοῦκοι διαφέροντες, στέφανον πλέξαντες, ὑπὲρ τῶν ἐν τιμωρίαις αὐτῷ τοῦτον προσεβήκωσιν (2), οὐκ ἂν αὐτοῖς ἄνεσιν δῆρ τῶν καλῶσεων; Τὸν αὐτὸν τρέφον, καὶ ἡμεῖς ὑπὲρ τῶν κακοποιημένων, αὐτῷ (3) τὰς δεήσεις προσφέροντες, κἂν ἁμαρτωλοὶ ὦσιν, οὐ στέφανον πλέκομεν· ἀλλὰ Χριστὸν ἐσφαγιασμένον ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων προσφέρομεν, ἐξιλεούμενοι (4) ὑπὲρ αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν τὸν φιλόνηρον Θεόν.

ΙΑ'. Εἶτα, μετὰ ταῦτα τὴν εὐχὴν λέγομεν (5) ἐκείνην, ἣν ὁ Σωτὴρ παρόδους τοῖς οἰκείοις αὐτοῦ μαθηταῖς, μετὰ καθαρᾶς συνειδήσεως Πατέρα ἐπιγραφόμενοι τὸν Θεόν, καὶ λέγοντες· Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ἡ τῆς μεγίστης τοῦ Θεοῦ φιλοανθρωπίας! Τοῖς ἀποπηθήσασιν αὐτοῦ, καὶ ἐν ἐσχάτοις γενομένοις κακοῖς, τοσαύτην δεδώρηται κακῶν ἀμνηστῆσαν, καὶ χάριτος μετουσίαν, ὡς καὶ Πατέρα ἐπικαλεσάμεν. Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Οὐρανοὶ δὲ (6) εἶναι ἂν καὶ οἱ τῆν τοῦ ἑπουρανίου φοροῦντες εἰκόνα, ἐν οἷς ἐστὶ Θεὸς ἐνοικῶν καὶ ἐμπεριπατῶν.

ΙΒ'. Ἀγασθήτω τὸ δρομὸν σου. Ἄγιόν ἐστι φῶς τοῦ τοῦ Θεοῦ ἔνομα, κἂν λέγωμεν, κἂν μὴ λέγωμεν. Ἐπεὶ δὲ (7) καὶ ἐν τοῖς ἁμαρτανόουσιν ἐστὶ ὅτε βεβηλώσται, κατὰ τὸ, Δι' ὁμᾶς τὸ δρομὸν μου

A mam ex hoc mundo in peccatis seu sine peccatis decedentem, si ejus in oratione mentio fiat? An vero, si rex quispiam viros a quibus offensus fuerit relegarit in exsilium; posteaque illi ad quos attinent, coronam plectentes, eam Regi pro suis poena ab ipso afflictis obtulerint: nonne ipsis suppliciorum relaxationem gratificaturus sit? Ad eundem modum et nos pro defunctis, etiamsi peccatores sint, preces Deo offerentes, non coronam plectimus; sed Christum mactatum pro peccatis nostris offerimus, clementem Deum cum pro illis tum pro nobis demereri et propitiare satagentes.

XI. Tum vero post hæc illam recitamus orationem, quam Saluator propriis suis discipulis tradidit; Deum cum pura conscientia patrem nuncupantes, dicentesque: Pater noster, qui es in caelis. O maxiam Dei in homines junctam cum amore clementiam! Tantam his qui a se defecerunt, atque in extremis malis exsiterent, injuriarum oblivionem et gratiae participationem indulsit, ut et Patrem appellarent. Pater noster, qui es in caelis: cuncti autem etiam fuerint ii qui caelestis imaginem fuerunt, in quibus est Dens inhabitans et inambulans.

XII. Sanctificetur nomen tuum. Sanctum est natura nomen Dei, sive id dicamus sive non dicamus. Quia vero pro peccatis quandoque profanatur, secundum illud: Propter vos nomen meum continue blasphematur in

** Vid. epist. ad Const. n. 2. ** Matth. vi, 9-15.

** I Cor. xv, 49. ** II Cor. vi, 16.

verba ambobus his numeris contenta in Cyrillum immixta esse contendit. Fauste in ea loca inspicionem intentavit, quæ veterum testimoniis comprobata reperuntur. Inferius, post τὸν ἐν ἡμῖν, adjicit Eustratius, Ἄγιον, Sanctis. Sed sufficit vox illa a Cyrillo initio enumerationis sine posita, ante Πατέρων. Nimirum Ecclesiae non orat nisi pro mortuis in sinn suo defunctis, quosque in gratia et sanctitate decessisse supponit.

(1) Ἡ οὐ μὲδ ἁμαρτημάτων, vel sine peccatis. Desunt hæc in codd. Roë et Casaub. et apud Nicomem. Eustratius habet, ἢ οὐ, vel non, quod sufficit. Superflua videtur horum verborum adjectio. Nam Cyrilliana ad objectionem responsio tota, eos qui in peccatis decessere spectat; deque iis qui peccatorum expertes sunt silet. Peccatores vero, quos Ecclesie precibus juvari probat, in communionem Ecclesie et sanctitate mortuos intelligit, ut patet ex num. præced.; nam infideles, vel qui baptismi gratiam amisserunt, hos indeprecabili damnationi obnoxios pronuntiat, cat. 1, num. 2, et cat. 15, num. 25, et quidem statim post mortem, cat. 18, n. 14. Qui ergo mortui suffragiis Ecclesie relaxationem a penis consequuntur, Deum quidem offenderunt, sed veniabiliter; similes illis, quos aliquam iram meritis Rex non morte sed exsilio damnat, cognationem precibus facile placabilis. Loco προσευχῆς inferius, in Roë, Casaub. Nicone et Grod. habetur, προσφορὰς, sacrificio.

(2) Προσεβήκωσιν. Ex Eustratio et Nicone. Habent Roë, Casaub. προσεύχουσι. Editi, προσεβήκωσαν, pro προσεβήκωσαν, vel προσεβήκωσαν.

(3) Αὐτῷ. Forte, τῷ Θεῷ.

(4) Προσφέρομεν, ἐξιλεούμενοι. Nicone., προσφέροντες ἐξιλεούμεθα, offerentes propitiatum. Male Grodecius vertit, Christum pro peccatis nostris mactatum offerimus. Nam et Græca constructio et sensus est, offerri a nobis pro peccatis nostris, Christum in altari mactatæ instar victimæ jacentem: quod alludit ad Apoc. cap. v 6, 12. Post αὐτῶν, ex codd. Roë, Casaub. Eustratio et Nicone adjecimus τε, et ex iisdem, Nicone excepto, vocem Θεόν post φιλόνηρον.

(5) Λέγομεν, dicimus. Genovef., λέγεις, dicis. Eadem debet esse codd. Roë et Casaub. scriptura, quamvis habeant, λέγειν· nam infra, pro ἐπιγραφόμενοι et λέγοντες, ferunt, ἐπιγραφόμενος, et λέγων, Grodecius vertit, dicitis. Cyrillus in tota hæc orationis Dominicæ explanatione, modo in secunda persona loquitur, scribendo λέγεις, ut num. 14, εὐχόμενος τοῦτο λέγεις. Et num. 18, μετὰ τὴν πλήρωσιν τῆς εὐχῆς λέγεις· Ἀμήν. Modo in prima persona plurali, ut num. 12, εὐχόμεθα ἐν ἡμῖν ἀγασθήναι· et num. 5, συγχωρηθῆται ἡμῖν παρακαλούντες. Nunquam autem eam orationem a sacerdote pronuntiatam meminit. Nempe vetus est Græcorum consuetudo, ut populus Orationem Dominicam recitet: qui generalis omnium ecclesiarum usus erat teste Hieronymo, lih. in cont. Pelag., si Romanam, et forte Africanam Ecclesiam excipias, in qua audientio populo a solo sacerdote recitabatur.

(6) Οὐρανοὶ δὲ. Lucro γὰρ scripsimus, δὲ, ex codd. Roë et Casaub.

(7) Ἐπεὶ δὲ. Particulam δὲ adjecimus ex Roë, et Grod. Has particulas in unam vitiose scripturas ἐπεὶ δὲ confundunt Roë, et Casaub.

gentibus³⁹; oramus ut in nobis sanctificetur nomen Dei. Non quod incipiat sanctum esse quod ante non erat; sed quia in nobis fit sanctum, cum sanctificamur ipsi et sanctificatione digna facimus.

XIII. *Veniat regnum tuum.* Mundæ animæ est dicere cum fiducia: *Veniat regnum tuum.* Qui enim audivit Paulum dicentem: *Non igitur regnet peccatum in mortali vestro corpore*⁴⁰; et seipsam opere, cogitatione ac sermone purum præstiterit; is Deo dicitur est: *Veniat regnum tuum.*

XIV. *Fiat voluntas tua, quemadmodum in celo, sic etiam in terra.* Divini ac beati angeli Dei voluntatem Dei faciunt, sicut David in Psalmis dicebat: *Benedicite Dominum, omnes angeli ejus, potentes robore, facientes voluntates ejus*⁴¹. Tua igitur oratio vim hanc habet et significationem, quasi dicas: *Quemadmodum in angelis voluntas tua fit, sic et super terram in me fiat, Domine.*

XV. *Panem nostrum substantialem da nobis hodie.* Panis iste communis non est substantialis; quasi dicas, ad substantiam animæ directus. Hic panis non in ventrem vadit atque in secessum efficitur⁴²; sed in onnem tu compagem dividitur, ad corporis et animæ emolumentum. Illud autem, *hodie*, dicitur pro quotidie; sicut et Paulus ait: *Quoad appellatur dies hodiernus*⁴³.

XVI. *Et remitte nobis debita nostra, sicut et nos remittimus debitoribus nostris.* Multa enim peccata habemus: offendimus quippe et verbo et cogitatione, et multa condemnatione digna agimus. Ac si dixerimus quod peccatum non habemus, mentimur, ut ait Joannes⁴⁴. Pactum itaque cum Deo inimus, orantes ut **330** nobis condonet peccata, quemadmodum et nos proximis debita remittimus. Perpendentes igitur pro qualibus qualia accipiamus, ne cunctemur; nec mutuas inter nos offensiones

³⁹ Isa. lii, 5; Rom. ii, 24. ⁴⁰ Rom. vi, 12. ⁴¹ Psal. cii, 20. ⁴² Matt. xv, 17. ⁴³ Vid. Iren. lib. v, cap. 2, n. 2 et 3. ⁴⁴ Hebr. iii, 13. ⁴⁵ I Joan. i, 8.

(1) *Μὴ εἶναι ἄγιον.* Vocem ἄγιον adjecimus ex codd. Roe et Cas.

(2) *Τὸ τοῦ Θεοῦ.* Articulum τοῦ in impressis omissum restitui eum ex Roe et Casaub.

(3) *Ὁ ἄρτος οὗτος,* etc. Hæc verba, usque ad ὡς καὶ ὁ Παῦλος excl. citantur in libello *Περὶ θεῶν μυστηρίων*. Particulam ἐπὶ ante τὴν οὐσίαν addidimus ex codd. Otob. Roe et Casaub. ac præfatio libello. Manifestum est auctorem, vocis ἐπιούσιος etymologiam ex duobus verbis ἐπὶ et οὐσία derivare: quemadmodum Basilii Regul. brevior. interrog. 252, alique permulti. Quanquam probabilior interpretatio quæ ab ἐπιούση ἡμέρᾳ derivat. *Substantialem* autem veritatem ex sensu Cyrilli, cui *super-substantialis* vocabulum non convenit. Loco καταστησόμενος quod in impressis legebatur, scripsimus ex nominati. codd. κατατασόμενος. Auctor libelli *Περὶ θεῶν μυστηρίων*. legit, πρεπούμενος, mendose pro πρεπούμενος, qui comperitur. Adiditque has voces, καὶ ἐμμένον [vitiose scriptum ἐμμένον] τοῖς καθαροῖς, et in puris immanens. Panem substantialem a

διαφαντὸς βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν· εὐχόμεθα ἐν ἡμῖν ἀγιασθῆναι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ· οὐχ ὅτι ἐκ τοῦ μὴ εἶναι ἄγιον (1) ἐπὶ τὸ εἶναι ἐργεταί· ἀλλ' ὅτι ἐν ἡμῖν ἄγιον γίνεται, ἀγιαζόμενοι καὶ δεῖνα τοῦ ἀγιασμοῦ ποιοῦσιν.

II'. *Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου.* Καθαρὰς ψυχῆς ἐστὶ τὸ σὺν παρρησίᾳ φάναι· *Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου.* Ὁ γὰρ ἀκούσας Παύλου λέγοντος· *Μὴ σὺν βασιλευμένῃ ἡ ἀμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι· ἀλλὰ καθάρως ταυτὸν πράξει καὶ ἐνοεῖα καὶ λόγῳ, ἐρεῖ τῷ Θεῷ· Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου.*

III'. *Γενήθητω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.* Οἱ θεοὶ καὶ μακάριοι τοῦ Θεοῦ ἄγγελοι, τὸ τοῦ Θεοῦ (2) θέλημα ποιοῦσι, καθὼς Δαβὶδ ψάλλον ἔλεγεν· *Εὐλογοῖτε τὸν Κύριον, πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ, θυρατοὶ ἰσχυῖ, κοινοῦντες τὰ θελήματα αὐτοῦ.* Δυνάμει τοίνυν εὐχόμενος τοῦτο λέγει· ὡς ἐν ἀγγέλοις γίνεταί σου τὸ θέλημα, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ἐν ἐμοὶ γένητο, Δέσποτα.

IV'. *Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον.* Ὁ ἄρτος (3) οὗτος ὁ κοινὸς, οὐκ ἐστὶν ἐπιούσιος. Ἄρτος δὲ οὗτος ὁ ἄγιος, ἐπιούσιός ἐστιν· ἀπὸ τοῦ, ἐπὶ τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς κατατασόμενος. Οὗτος ὁ ἄρτος, οὐκ εἰς κοιλίαν χωρεῖ καὶ εἰς ἀφρόνῳ ἐκβάλλεται· ἀλλ' εἰς πᾶσαν σου τὴν οὐσίαν ἀναδίδεται, εἰς ὠφέλιαν σώματος καὶ ψυχῆς. Τὸ δὲ, *σήμερον*, ἀπὸ τοῦ, καθ' ἡμέραν, λέγει· ὡς καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· *Ἄχρις οὗ τὸ σήμερον καλεῖται.*

V'. *Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν.* Πολλὰ γὰρ ἔχομεν ἀμαρτήματα. Πταλομεν γὰρ καὶ ἐν λόγῳ καὶ ἐν διανοίᾳ, καὶ πλείστα καταγνώσους δεῖνα ποιοῦμεν. *Καὶ ἐὼν εἰπαμεν, ὅτι ἀμαρτῶν οὐκ ἔχομεν, ψευδόμεθα,* ὡς λέγει Ἰωάννης. Καὶ πρὸς τὸν Θεὸν τιθέμεθα συνθήκας, συγχωρησάτι ἡμῖν παρακαλοῦντες τὰ ἀμαρτήματα, ὡς καὶ ἡμεῖς τοῖς πᾶσι τὰ ὀφειλήματα. Ἐνούσιοντες τοίνυν ἀπὸ οὐκ οἶα λαμβάνομεν (4), μὴ ἀναμειλίωμεν, μηδὲ ὑπαρ

Cyrillo, quemadmodum a multis Patribus, Eucharistiam intelligi, quamvis Albertino incertum sit, obscurum esse non potest hunc locum conferenti eum cat. 22, num. 3 et 5. Quis enim alius panis ad utilitatem corporis et animæ in totam hominis compagem distribuitur, præter Eucharistiam? per quam ait in citatis locis corpus et sanguinem Christi in membra nostra distribuitur, animam et corpus simul sanctificari: dum anima per Verbum Dei proprium sibi cibum pascit; corpus, Christi carnis et sanguinis tactu, adversus dæmones defenditur, ut olim agni sanguine ædes Hebræorum adversus angelum vastatorem, cat. 19, num. 3. Nec existimandum est Cyrillum existimasse corpus Christi in nostrum dividi et digeri: sed solita loquendi ratione sancto corpori tribuit, quod speciebus illud obtegendum unice convenit. At neque species in secessum ire negat, sed solummodo Christi corpus.

(4) *Ἄπὸ οὐκ οἶα λαμβάνομεν.* Loco ὧν, ex codd. Roe et Casaub. scripsimus, οὐκ· inducitur

τεώματα συγχωρεῖν ἄλλῳ. Τὰ πειράματα τὰ γινόμενα εἰς ἡμᾶς, μικρά ἐστί, καὶ εὐτέλη, καὶ εὐδαίματα· τὰ δὲ εἰς Θεὸν ὄψ' ἡμῶν γενόμενα, μεγάλα ἐστί, τῆς αὐτοῦ μόνης (1) δεόμενα φιλανθρωπίας. Πρόσχε εὖν, μὴ διὰ τὰ μικρά καὶ εὐτέλη εἰς ἐὶ ἀμαρτήματα, ἀποκλίσεις σταυρῶν τῶν βαρυτάτων ἀμαρτημάτων τὴν παρὰ Θεοῦ συγχώρησιν.

12. Καὶ μὴ εἰσενέγκτε ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, Κύριε. Ἄρα τοῦτο διδάσκει, εὐχθεσθαι ἡμᾶς μηδὲν πειρασθῆναι, ὁ Κύριος; καὶ πῶς εἴρηται ἀλλοῦ· Ἄνθρωπε ἀπειράσθη, ἀδελφοί μου, ὅταν πειρασμοὶ περιπέσῃτε ποικίλοις. Ἄλλα, μήποτε τὸ εἰσελεῖν ἐστὶν εἰς πειρασμόν, τὸ καταβαπτισθῆναι ὑπὸ τοῦ πειρασμοῦ; Ἔοικε γὰρ ὁ πειρασμὸς ὡς περ χυμῶν τινῶν δυσκόλων πρὸς διδάσκειν. Οἱ μὲν οὖν ἐν πειρασμοῖς μὴ καταβαπτίζονται, διαβαίνουσιν, ἄριστοι τινες κολυμβηταὶ γινόμενοι, καὶ μηδὲν ὡς αὐτῶν κατασφύριζονται. Οἱ δὲ μὴ τοιοῦτοι, εἰσόντες καταβαπτίζονται. Οἷον, ὡς ἐπὶ παραδείγματός, Ἰούδας εἰσελθὼν εἰς τὸν τῆς φιλοχρηματίας πειρασμόν, οὐ διενήχθη· ἀλλὰ καταβαπτισθεὶς, καὶ σωματικῶς καὶ πνευματικῶς ἀπέστη. Πέτρος εἰσῆλθεν εἰς τὸν τῆς ἀρνήσεως πειρασμόν· ἀλλὰ εἰσελθὼν οὐκ ἐβαπτίσθη, ἀλλὰ γενναίως διανηχάμενος ἐβρόση ἀπὸ τοῦ πειρασμοῦ. Ἄκουε πάλιν ἀλλοῦ ὁμοκλήρων (2) ἀγγελίου χοροῦ, εὐχαριστοῦντος ἐπὶ τοῦ ἐξαιρεθῆναι τοῦ πειρασμοῦ· Ἐδοκίμασας ἡμᾶς, ὁ Θεός, ἐπύρωσας ἡμᾶς ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον· εἰσῆγαγες ἡμᾶς εἰς τὴν παγίδα· ἔθου ὀμύσεις ἐπὶ τὸν ῥώον ἡμῶν· ἐπέβησας ἀνθρώπους ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν. Διήλομεν διὰ πν-

13. Eccl. xxiv, 9, 10; Rom. v, 3, 4. 14. Jae. i, 2.

simili loquendi ratione cat. 2. num. 7. et, ἴδῃ οὖν εἰς οὗ κατηγέθη. Post λαμβάνομεν, ex eisdem codicibus Coisl. edit. Morel. et vers. Grod. addidimus verba, μὴ ἀναμείνωμεν.

(1) Τῆς αὐτοῦ μόνης, etc. Aliter codd. Roe et Casaub., καὶ τῆς αὐτοῦ δεόμενα φιλανθρωπίας, et hujus opus habemus benignitate. In cod. Ottob., τῆς αὐτῆς μόνης, etc. sola ipsa per se benignitatis opus habet. Vox θεοῦ non significat simpliciter opus habere, sed, hoc solo auxilio posse tolli. Sic Basil. epist. 317: Τὸ δὲ ἀμάρτημα τοῦ λαμῆ, οὐ κατακλισθῆναι δεῖται πρὸς θεραπεῖαν, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ αἰρούντος [f. αἰρόντος] τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου· Peccato Lamech non sufficit ad curatorem diluunt, sed necessarius est is qui tollit peccatum mundi.

(2) Ἄνθρωπε ἀπειράσθη, ἀδελφοί μου. Locus ille ut jacet, nunquam reperitur in Scriptura. Fuit tamen a multis Patribus Græcis et Latinis citatus. Ad eum alludit Naz., epist. 215, dum scribit: Ὁ δόξαμον τὸ ἀπειράσθη. Sanctus Nilus, Peristeria sect. 4, c. 6: Οὐκ ἤκουσας τῆς βίας λεγομένης φωνῆς; Ἄνθρωπε ἀπειράσθη, ἀδελφοί μου; Non audivisti divinum vocem dicentem: Vir non tentatus, non probatus apud Deum. Damasc., lib. ii De fide, cap. 30: Ἄνθρωπε γὰρ ἀπειράσθη, ἀδελφοί μου, οὐδένος λόγου ἔστις. Reperitur in Latinis sancti Ephraem, De patient., pag. 151; item apud Rufinum, De benedictionibus patriarcharum., lib. ii, in Benedict. Gad.: Vir intentalus non est probolitus. Apud Cassianum, Coll. ix, cap. 25, et qui ex eo sumpsit Julianum Tolietanum, lib. ii Ἀντικειμένων, quæst. 158: Omnis vir qui non est tentatus, non est probatus. Nullus eorum quo ex loco sententiam hanc deprompsit

A remittere tergiversemur. Quæ in nos committuntur offensus, eæ parvæ, leves et dissolutæ faciles. Quas vero in Deum committimus, magnæ, et solius ejus benignitatis auxilio diluendæ. Cave igitur ne propter parva et vilia in te admissa, gravissimum tibi ipsi peccatorum remissionem apud Deum præcluseris.

XVII. Et ne inducas nos in tentationem, Domine. Idne Dominus orare nos docet, ne ullatenus tentemur? et quomodo alicubi dictum est: Vir non tentatus, non est probatus 13? et iterum: Summum gaudium existimite, fratres mei, cum in tentationes incideritis varias 14. Verum ingredi in tentationem, nonne fuerit a tentatione submergi? Nam tentatio torrenti ad trajiciendum difficili similis est: B qui igitur in tentationibus non submerguntur, optati velut natatores trajiciunt, et nulla ratione ab eis pertrahuntur; qui vero tales non sunt, ingressi demerguntur. Qualis, ut exemplo utamur, Judas fuit; qui in avaritiæ tentationem ingressus, non enatavit, sed submersus, et corpore et spiritu suffocatus est. Petrus in denegationis tentationem introivit, sed ingressus mersus non est (3): verum generose transiit a tentatione liberatus est. Audi rursus alibi incololum sanctorum chorum, quod a tentatione ereptus sit gratias persolventem: Probasti nos, Deus; incendiasti nos sicut incenditur argentum; induxisti nos in laqueum; posuisti afflictiones super dorsum nostrum; imposuisti homines super capita nostra. Transivimus per ignem et aquam, et eduxisti nos in refrigerium 15. Vident' eos fidenter exultantes quod trajecerint, nec ipsi perfossi (4) sint? Et edu-

16. Psal. lxxv, 10-12.

assignat. Sunt in Ecclesiastico et in aliis Scripture libris sententiæ isti similes; e quibus, dum e memoria vel solo sensu recitantur, factum fuerit adagium hoc Patrum ore contritum.

(2) Ὀλοκλήρω. Lege, ὁλοκλήρου. Edit.

(3) Petrus in tentationem ingressus mersus non est. Haud negat Petrum gravi succubuisse peccato, juxta quosdam ab Hieronymo, in Matth. xvi, 72, castigatos, qui frivola verbi acupatione, per mentalem restrictionem culpa prorsus liberabant Petrum. Cyrillus vero cat. 2, num. 19, confitetur Petrum ter Dominum negavisse; hujus admissi interiori penitentia tactum veniam promeruisse, et peccantium per penitentiam salutem consecutorum insigne exemplar evasisse. Hoc est igitur Cyrillo tentationem superare; non solo peccatum effugere, sed a peccato respicere. Idcirco Judam avaritiæ tentatione submersum dicit, non quod tentationi succubens prodiderit Christum; sed quod desperatione laqueo vitam finivit. Insuperata hæc superanda tentationis, vel eidem succumbendi explicatio. Habetur huic fluitanti sub nomine quoniamdam Patris, Prati Spir. cap. 209. Hesychius, quem Hierosolymitanum presbyterum fuisse ferunt, cum mihi Latinus fuisse vileatur, in Levitic. cap. v, 2. Neque enim omnis qui a bestia capitur jam omni modo ab ea et occiditur; forsitan enim et postquam capitur, liberatur, sicut Petrus. Incidit enim in diaboli laqueo tempore negotiationis; sed respiciens evasit, et dicit cum David: Anima mea sicut passer erepta est, etc.

(4) F. infixi, in laqueo vel in limo profundî (Ps. lxxvii, 3).

zisti nos, additur, in refrigerium. In refrigerium ipsos venisse, est, a tentatione liberatos finisse.

καὶ μὴ ἐμπαρῆνας (3); καὶ ἐξήγαγε ἡμᾶς, φησίν, εἰς ἀναψυχήν. Τὸ εἰς ἀναψυχήν εἶδεν αὐτοῖς, ἐστὶ τὸ ἀπὸ πειρασμοῦ βουθῆναι.

XVIII. Sed libera nos a malo. 331 Si illud, Ne inducas nos in tentationem, significaret omnino non tentari, non adjecisset, Sed libera nos a malo. Malus vero, est adversarius daemon, a quo liberari oramus. Tum vero expleta oratione, dicitis: Amen, per illud, Amen, quod significat fiat, quæcumque in hac a Deo tradita oratione continentur, obis-gnans [et assentiens].

XIX. His peractis dicit sacerdos: Sancta sanctis (4). Sancta sunt, quæ [in altari] proposita recipient, recepto Spiritus sancti superventu. Sancti vos quoque, Spiritus sancti dono dignati. Sancta igitur sanctis conveniunt. Deinde vos subjicitis: Unus sanctus, unus Dominus Jesus Christus. Revera namque unus est sanctus, natura sanctus; nos autem etiam sancti; verum non natura, sed participatione et operum exercitio, ac voto.

XX. Audivisti deinde vocem psallentis (2), divina quadam melodia vos ad sanctorum mysteriorum communionem invitantis, ac dicentis: Gustate et videte, quod bonus est Dominus. Ne corporeis faucibus hujus rei judicium æstimationeque permittite: non, inquam, sed fidei omnis dubitationis experti. Qui enim gustant, non panem et vinum degustare jubentur, sed antitypum [seu signum et sacramentum] corporis et sanguinis Christi.

XXI. Adiens igitur, ne expansis manuum volis,

⁹⁹ Vid. sup. n. 7; cat. 49, n. 7; cat. 21, n. 3. ¹⁰⁰ Vid. cat. 13, n. 26. ¹⁰¹ Psal. xxxiii, 9. ¹⁰² Vid. cat. 22, n. 6 et 9.

(1) Dicit sacerdos: Sancta sanctis. Hujus caeremonie ritum describit sanctus Euthymius Hierosolymitanus diocesis incola, apud Cyrillum Scythopolitanum, Vita ejus pag. 62, his verbis: Ἀναφορᾶς ἀπαρτισθείσης, ὁ ἱερεὺς τὰς χεῖρας εἰς ὄψος ἐκτείνει, φέρων καὶ ὑποδεκνῶν τὸν πᾶσι τὸ οἰκονομῆν πρὸς τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν μυστήριον, μετὰ φωνῆς ὀψιλής εἰς ὑπακοήν του παντὸς λαοῦ, λέγει: τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις. Post perfectam oblationem, sacerdos extensis in altum manibus, ferens et ostentans omnibus dispensatam ad nostram salutem sacramentum, excelsa voce, ut ab universo populo audiat, dicit: Sancta sanctis. Hæc exhortatio, Sancta sanctis, in omnibus Græcis liturgiis habetur: in Mosarabica quoque; atque in aliis etiam Latinis Ecclesiis dictam esse certa monumenta testantur.

(2) Audivisti vocem psallentis, etc. Psalmum xxxiii, dum communio sumeretur decantari præcipiunt Constit. apostol., lib. viii, cap. 13, solum autem verum, Gustate, etc. a cantoribus decantari in sancti Jacobi liturgia præscribitur. Quod et fit in Missa Mosarabica. Eum locum Patres idcirco vulgo de Eucharistia interpretantur.

(3) Ἐμπαρῆσαι. Forte ἐμπαρῆσαι.

(4) Ἐξ Ἁγίου, εἰς Κύριον, etc. Alterum εἰς ante Κύριον omittitur in codd. Roë et Casaub., legitur autem in liturgia sancti Jacobi, sancti Basilii et sancti Chrysostomi, quæ eadem formula utuntur quam hic exprimit Cyrillus. Ea quoque verba, tanquam hic formula apud Christianos usitata reperitur apud Greg. Nyss., lib. ii cont. Eunom.

Ἁ ρὲς καὶ ἔδατος, καὶ ἐξήγαγε ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν. Ὁρᾷ; αὐτοῖς παρῶρασιζομένους, ἐπὶ τὸ εἶδεν καὶ μὴ ἐμπαρῆνας (3); καὶ ἐξήγαγε ἡμᾶς, φησίν, εἰς ἀναψυχήν. Τὸ εἰς ἀναψυχήν εἶδεν αὐτοῖς, ἐστὶ τὸ ἀπὸ πειρασμοῦ βουθῆναι.

III. Ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ ποτηροῦ. Εἴ ἦν τὸ, Μὴ εἰσαπέχερς ἡμᾶς εἰς πειρασμῶν, τὸ πὸ μὴδὸλος πειρασθῆναι παραστατῶν, οὐκ ἂν ἔλεγε· Ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ ποτηροῦ. Ποτηρὸς δὲ, ὁ ἀντικείμενος δαίμων, ἀφ' οὗ βουθῆναι εὐχόμεθα. Ἐτα μετὰ πληρωσιν τῆς εὐχῆς λέγει· Ἀμήν· ἐπισφραγίζων δὲ τὸ Ἀμήν, ὃ σημαίνει, γένοιτο, τὰ ἐν τῇ θεοδιδάκτῳ εὐχῇ.

IV. Μετὰ ταῦτα λέγει ὁ ἱερεὺς· Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις. Ἁγία τὰ προκείμενα, ἐπιφοιτοῦν ἐπάξιμα ἁγίου Πνεύματος. Ἁγιοὶ καὶ ἡμεῖς, Πνεύματος ἁγίου καταξιοθῆντες. Τὰ ἅγια οὖν τοῖς ἁγίοις κατὰ ἄλληλα. Ἐτα ἡμεῖς λέγετε· Εἰς Ἁγίου, εἰς Κύριον (4) Ἰησοῦς Χριστόν. Ἀληθῶς γὰρ εἰς ἅγιος, φύσει ἅγιος· ἡμεῖς δὲ καὶ ἅγιοι· ἀλλ' οὐ φύσει, ἀλλὰ μετοχῇ, καὶ ἀσκήσει, καὶ εὐχῇ.

K'. Μετὰ ταῦτα, ἀκούετε τοῦ φάλλοντος, μετὰ μέλους θελοῦ προτραπομένου ἡμᾶς εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν ἁγίων μυστηρίων, καὶ λέγοντος· Γενοσασθε καὶ ἴθετε, ἐπεὶ χρηστός ὁ Κύριος. Μὴ τῷ λάρυγγι τῷ σωματικῷ ἐπιτρέπτε τὸ κριτικῶν· οὐχί, ἀλλὰ τῇ ἀνευδοκίᾳ πιστεῖτε. Γενομένοι γὰρ, οὐκ ἔρπον καὶ οἶνον κελούοντα γεύσασθαι, ἀλλὰ ἀντιτύπου (5) σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ.

KA'. Προσιὼν οὖν (6), μὴ τεταμένοι τοῖς τῶν

pag. 485. In Constitutionibus apostolicis, lib. viii, cap. 13, pag. 354, eadem respondendi ad Sancta sanctis, formula præscribitur, tertium εἰς, unus; addendo ante Ἰησοῦς Χριστός. Post, ἰσοῦ ἡμῶς δὲ καὶ ἅγιοι, in codd. Roë, Casaub. et Grod. habetur, ἡμῶς γὰρ εἰ καὶ ἅγιοι· Nos enim etiam sancti sumus, etc.

(5) Ἀντιτύπου. Dositheus Hierosolymitanus patriarcha hunc locum citans, Enchiridii pag. 46 legit, ἀντιτύπον, antitypa. Ac revera Patres fere semper antitypa dicunt, maxime cum corporis et sanguinis conjunctionem mentionem faciunt. Vertere potuimus antitypum corpus, non antitypum corpus: non enim habetur ἀντιτύπου τοῦ σώματος, sed sine articulo, ἀντιτύπου σώματος. Corpus autem et sanguis Christi antitypa dicuntur in Eucharistia, ad distinctionem eorumdem in statu naturali existentium. Sic Origenes, 10. ii in Math., pag. 254, eucharisticum panem vocali, τυτικὸν καὶ συμβολικὸν σῶμα, hoc est corpus typis obiectum iis, quibus idem corpus in naturali suo statu existens, mactatum et immolatum signatur et adumbratur; quò statu in Eucharistia esse non potest. De objectione quam inde Albertinus petit, fusius in Dissert. tertia agimus.

(6) Προσιὼν οὖν. Hæc quoque usque ad κατέχετε ταῦτας excl. citantur in libello Περὶ θεῶν μυστηρίων, continatæ cum verbis num. 13 ad quartam Orationis Dominicæ petitionem pertinentibus, quæ ab hoc auctore allegata fuisse eo loco notavimus. Hic autem in citando Cyrillo magna libertate utitur: quam cum Albertinus in arguenda-

χειρῶν καρπὸς προσέρχου, μηδὲ ἐξηρημένους τοὺς δακτύλους· ἀλλὰ τὴν ἀριστερὰν θρόνον ποιήσας τῇ δεξιᾷ, ὡς μελλούσης Βασιλεῖα ὑποδέχεσθαι· καὶ κοιλίαν τὴν παλάμην, δέξου τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἐπιλέγων τὸ, Ἄμην. Μετ' ἀσφαλείας οὖν ἀγιάσας τοὺς ὀφθαλμούς τῇ ἐπαρῆ τοῦ ἁγίου σώματος, μεταλαμβάνει, προσέχων μὴ παραπολίτῃσι τὸ ἐκ τούτου αὐτοῦ. Ὅτι γὰρ ἐὰν ἀπολίτῃς, τούτῳ ὡς ἀπὸ οἰκείου δηλονότι ἐζημιώθης μέλους. Εἰπέ γάρ μοι· Εἴ τίς σοι ἔδωκε ψήγματα χρυσοῦ, οὐκ ἂν μετὰ πάσης ἀσφαλείας ἐκράτης, φυλακτόμενος μὴ τι αὐτῶν παραπολίτῃς, καὶ ζημίαν ὑποστήσῃ; Οὐ πολλῶν οὖν μᾶλλον ἀσφαλέστερον τοῦ χρυσοῦ καὶ λίθων τιμῶν τιμωτέρου, διασκοπήσεις ὑπὲρ τοῦ μὴ ψέχαι σοι ἐκπαιεῖν;

ΚΒ. Εἶτα, μετὰ τὸ κοινωνῆσαι σε τοῦ σώματος Χριστοῦ, προσέρχου καὶ τῷ ποτηρίῳ τοῦ αἵματος· μὴ ἀνατείλων τὰς χεῖρας, ἀλλὰ κύπτων, καὶ τρόπον προσκυνήσεως καὶ σεβάσματος λέγων τὸ, Ἄμην, ἀγιάσας, καὶ ἐκ τοῦ αἵματος μεταλαμβάνων Χριστοῦ. Ἐτι δὲ τῆς νοτίου ἐκβολῆς τοῖς χεῖμασι σου, χερσὶν ἐπαρώμενος, καὶ ὀφθαλμοῖς καὶ μέτωπον, καὶ τὰ λοιπὰ ἀγιάζει αἰσθητήρια. Εἶτα ἀναμείνας τὴν εὐχὴν, εὐχαρίστει τῷ Θεῷ τῷ καταξιώσαντι σε τῶν τηλικούτων μυστηρίων.

ΚΓ. Κατέχετε ταύτας παραδόσεις ἀσπίλους, καὶ ἀπροσκόπους ἐαυτοῦς διαφυλάξαι. Τῆς κοινωνίας ἐκ τούτου μὴ ἀπορρήξῃτε μὴ διὰ μολυσμῶν ἁμαρτιῶν, τῶν ἰερῶν τούτων καὶ πνευματικῶν ἐαυτοῦς ἀποστερήσῃτε μυστηρίων. Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης ἀγιάσαι ὑμᾶς ὁλοτελεῖς· καὶ ὁλόκληρον (1) ὁμῶν τὸ σῶμα, καὶ ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ πνεῦμα, ἐν τῷ παρωσῆ

¹ Vid. cat. 5, n. 13. ² I Thess. v, 23.

tum traxerit, ut probet depravatas fuisse eas Catecheses, earumque auctoritatem infirmam ac dejicientem, locum integrum quamvis prolixum exscribere non gravabimur. Ita igitur Cyrilli verba refert: Προσπίων δὲ, μὴ τεταμέναις χερσὶ, μηδὲ ἐξηρημένοις τοῖς δακτύλοις· ἀλλὰ τὴν ἀριστερὰν θρόνον ποιήσων τῇ δεξιᾷ, ὡς μελλούσης Βασιλεῖα ὑποδέχεσθαι· καὶ κοιλίαν τὴν παλάμην δέξου μετὰ πολλοῦ φόβου τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἐπιλέγων τὸ, Ἄμην. Καὶ τῇ ἐπαρῆ τῶν ὀφθαλμῶν μεταλαμβάνει, ἵνα μὴ τῆς μαργαρίτου ἐκπίθῃ τῆς χειρὸς σου. Εἶτα, μετὰ τὸ κοινωνῆσαι τὸ ἅγιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ, προσέρχου καὶ τῷ τιμῶν καὶ ἁγίῳ αἵματι, μὴ ἀνατείλων τὰς χεῖρας, ἀλλὰ τρόπον προσκυνήσεως λέγων τὸ, Ἄμην. Ἐτι δὲ τῆς νοτίου ἐκβολῆς τοῖς χεῖμασι, ταῖς χερσὶν ἐπαρώμενος, καὶ ὀφθαλμοῖς, καὶ μέτωπον, καὶ τὰ λοιπὰ αἰσθητήρια ἀγιάζει. Εἶτα ἀναμείνας τὴν εὐχὴν, εὐχαρίστει τῷ Θεῷ, τῷ καταξιώσαντι σε τῶν τηλικούτων μυστηρίων. Videt, lector, num dignus sit locus in quo se tantopere jactet Albertinus. Auctor ex Cyrillo sumpsit quæ ad suum propositum condecebant, ut mysteriorum nostrorum fidem assereret. Cætera vel præterit, vel in compendium suo more redegit. Adjice librarium errata et oscitantias, quæ in hoc toto opusculo enormes deprehenduntur. Atque inde judices num ex viuis obscuri et anonymi auctoris indiligentia in citando, depravationis accusanda sit hæc catechesis, quum alia ejus loca ab antiquissimis auctoribus summa fide allegata perspexeris.

(1) Ἰμάς ὁλοτελεῖς, καὶ ὁλόκληρον. Ea verba in editis prætermissa resarcimus ex codd. Roæ,

neque disjunctis digitis accede (2); sed sinistram velut thronum subjiciens dexteræ, utpote Regem ausculturæ: et concava manu suscipe corpus Christi, respondens: Amen. Postquam autem caute oculos tuos sancti corporis 332 contactu sanctificaveris, illud percipe; advigilaus ne quid ex eo tibi deperat. Quod enim intercidere patieris, id tibi tanquam ex propriis membris deminutum puta. Dic enim, quæso, si quis tibi auri ramenta dedisset, nonne summa cautione ac diligentia teneres, providus ne quid bonum tibi periret, ac damnum paterere? nonne multo cautius ac vigilantius curabis, ne ex eo tibi vel mica interciderat, quod est auro ac gemmis longe pretiosius?

XXII. Tum vero post communionem corporis Christi, accede et ad sanguinis poculum: non extendens manus; sed pronus (3), et adorationis ac venerationis in modum, dicens Amen, sanctificeris, ex sanguine Christi quoque sumens. Et cum adhuc labiis tuis adheret ex eo mador, manibus attingens, et oculos et frontem et reliquos sensus sanctifica. Postremo, expectans orationem, gratias age Deo qui te tantis mysteriis impertire dignatus est.

XXIII. Eas traditiones inviolatas retinere; et inoffensos vocem servate. A comunione ne vos abscindite; neque propter peccatorum inquinamentum sacris istis et spiritualibus defraudate mysteriis. Deus autem pacis sanctificet vos totos; et integrum vestrum corpus, et anima, et spiritus, in adventu Domini nostri Jesu Christi servetur. Cui

Outob. et Casaub. ex sacro Textu, et versione Grodecii; qui tamen ὁλοτελεῖς loco ὁλοτελεῖς legisse videtur, et verba, καὶ τὸ πνεῦμα, ignoravisse. Post, in codd. Roæ et Casaub. Catechesis bis paucis verbis concluditur, ἡ ἑξέτα. Ἄμην, omissis verbis, τιμῆ καὶ κρῆτος, etc. quæ sequuntur. Voces, καὶ γὰρ, uncius inclusimus, quia Filio jam gloria reddita est in voce ἡ quæ ad ipsum refertur.

(2) *Adiens igitur*, etc. Vel ad cancellos altaris, qui idcirco medium hominis staturam non excedebant, Hierosolymitano saltem in tractu, ex *Vita sancti Euthymii*, pag. 60, vel, ut magis censeo, ad ipsum altare. Ait enim cat. 18, num. 32. communicatur ad sanctum Dei altare accessuros esse, prorsus τὸ ἅγιον τῷ Θεῷ προσελύσεσθαι θυσιαστήριον. Vetus enim consuetudo fuit ut omnes intra cancellos altaris communicarent. Id de ecclesia Antiochea patet ex Ignat., *Epist. ad Ephes.*, n. 5, et variis sancti Chrysostomi locis; de Alexandria ex Diooisy Alexandr., apud Euseb., lib. vii *Hist.*, cap. 9; de Africana ex Tertull., *De orat.*, cap. 14; de Gallicana ex Greg. Turon., lib. ix *Hist.*, cap. 2. Postea præceptum nonnullis in locis, ut soli altaris ministri intra cancellos communicarent. Ita jubet concil. Laodic., can. 19. In Africa sancti Augustini tempore ad cancellos populo dabatur communio, Aug. serm. 372, n. 5.

(3) *Pronus*. Male Bellarminus hunc locum in Controversiis recitans, vertit, *genu flexo*. Nam præcis temporibus tam apud Latinos quam apud Græcos communio sumebatur a stantibus, ut alii ante nos observarunt.

gloria, honor et imperium, cum Patre [et Filio] et sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διατηρηθεῖν· ᾧ ἡ
δόξα, τιμὴ, καὶ κράτος, σὺν Πατρὶ [καὶ Υἱῷ] καὶ
ἀγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας
τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

333 SANCTI CYRILLI

HIEROSOLYMITANI ARCHIEPISCOPI

HOMILIA IN PARALYTICUM AD PISCINAM JACENTEM.

ADMONITIO.

I. Hujus homiliæ auctor, quem modo Cyrillum nostrum esse probabimus, explicat illam Joannis Evangelii partem, qua continetur miraculum Christi, paralyticum annorum triginta ad probaticam piscinam jacentem verbo sanantis, die Sabbati, murmurantibus Judæis. Historia hujus singulas circumstantias expendit et declarat, aptas ubique ad fidei commendationem et emendationem morum exhortationes interserens.

H. Principio monet Jesum, animarum simul et corporum medicum, quæcumque ioca lustravit beneficiis suis implere (num. 1 et 2); e paralytico rogasse num sanitatem vellet, non inscientem; sed ægrî tam animo quam corpora voluntatem ad potendum elicientem (num. 3 et 4); id quod et in alio miraculo cæcorum duorum fecit (num. 5). Tum occasione sumpta ex responsione paralytici hominem se habere negantis, Christi divinitatem cum humanitate conjunctam, et utriusque confitendæ necessitatem ostendit (num. 6); Christi-que omnipotentissimam, et se sola polentem vim demonstrat (n. 7-10). Deinde imperium illud Christi, quo paralyticus lectum suum in ferculo exportare jubebatur, interpretans, digreditur in illum Canticorum locum, quo Salomon ferculum sibi fecisse memoratur; eumque ad passionem Christi allegorice refert: prius monens non communem et profanum illum librum esse, sed mysteriis Christi passionis plenum (n. 10-12). Ad propositum revertens, miraculi a Christo facti celeritatem et facilitatem laudat (n. 13); multo difficiliorem sanatu notans Judæorum illud malignis oculis cernentium et reprehendentium infidelitatem, quam ipso miraculi suspectu, et Christi potentie consideratione sanari par erat (n. 14 et 15). Christum postea ad evitandum miraculi plausum se subduxisse observans, fidelium donis miraculorum acceptis gloriantium præcipitem jactationem retundit (n. 16), ac monium Christi ad sanatum hominem, ne amplius peccet deteriora perperurus, recensens; omnia mala nostra ex peccatis oriri notat, eaque diligenter amputanda monet, nec Dei patientia obtendum (n. 17). Inde occasione sumpta ex lecta superius in ecclesia Pauli apostoli sententia, sensumque ejus enucleans, varias ad virtutem hortationes subjungit (n. 18); et commendata in Christum fiducia, episcopi orationi locum facturum, suæ finem imponit (n. 19).

III. Homiliam hanc, ex ms. cod. Bodleianæ bibliothecæ num. 25 notato expressam, primus in lucem edidit Thomas Millesius in Oxoniensi Cyrilli Hierosolymitani editione anni 1703. Sed quæ omnium editionum ex uno duntaxat codice adornatarum fortuna est, in medio mutila est, et mendis innumerabilibus respersa; nam codicis sui scripturam editor summa fide qualis erat omnino representavit, adjectis ad imam paginarum calcem scholiis, quibus suas de emendando textu conjecturas proponit. Nos in bibliotheca Christianissimi regis unum orationis ejus exemplar nacti, in codice membranaceo undecimi vel duodecimi circiter sæculi notato 2030, in quo habetur fol. 135, verso, lacunam mediæ homiliæ explevimus, ac permulta Anglicani codicis errata correximus; fassi tamen alium codicem a nobis desiderari, ut pura et perfecte defæcata prodiceretur. Tametsi enim amborum codicum collatio magnum ad textus emendationem momentum attulerit, adhuc tamen supersunt nævi nonnulli: maxime in ea parte homiliæ quam ex uno regio codicis edidit, quæ alterius codicis auxilio declarari et emendari nequit. In his locis nihil aliud facere 334, potui, quam ut ex conjectura supplerem. Ubi manifesta ratio cogebat, non dubitavi id quod conjicendum legendum textui inserere, ne barbaram et inusitatum, et alienam lectionem, pro ea quæ indubitate Cyrilliana videbatur, obtruderem. At ubi nihil certi suppetebat, representata ms. lectione, in notis meam conjecturam indicavi, liberam aliorum conjecturis oleam relinquentem.

IV. In Anglicana editione representatur quasi initio mutila: sicque habetur ejus initium præfixis aliquot punctis continue positis.... οὐ δ' ἂν παντὶ Ἰησοῦς. Ac revera particula δὲ quedam alia precessisse significat. Haud tamen declarat Millesius quot folia, vel quæ folii pars desit in codice. At in ms. regia bibliothecæ libro, nulla prorsus cujusquam defectus significatio. Incipit ab his verbis, θεου ἂν παντὶ Χριστός, etc.

Littera O majuscula arpectam piscis figuram, propter piscinæ mentionem, circumplectente. Nihil prorsus ad hominiam hujus integritatem deest; ut si quid prætermisum sit, nihil aliud præter principium quoddam sive eordium minime necessarium, aut una alterave phrasia, deesse videatur.

V. De hujus orationis auctore jam disquirendum superest. Ambo codices, Anglicanus et Gallicus, Cyrilli Hierosolymitani nomen hujus fronti infixum præferunt: nec quidquam est quod huic inscriptioni opponi possit; imo multa sunt quæ Cyrillum auctorem, mea quidem sententia, abunde demonstrant.

VI. Ac primo quidem hominiam istius antiquitatem plura confirmant. Adhuc enim ea vivebat consuetudo, ut plures in una synaxi concionarentur, et postremus omnium episcopus. Nam sub orationis finem num. 20 veretur ne patris, hoc est episcopi, doctrinæ et concioni sue ob prolixitatem impedimento futura sit, et sublimiora ab eo verba expectanda ait. Notum autem est Cyrillum, quo tempore Catecheses habebat, nimirum ante episcopatum suum, singulis synaxibus concionari solitum esse. Eo etiam tempore communia erant inter fideles, nulla insigni sanctitatis nota conspicuos, somniorum prophetiarum, eruationum, et expellendorum demonum dona: dum notat num. 16, si cui hujusmodi successus contingant, inde homines passim offerri solere, eaque non modesto silentio suppressere, sed gloriunter evulgare. Cyrilli autem ætate observavimus frequentia fuisse hæc primæ ætatis charismata, ita ut cum baptismi gratia, secundum cujusque fidei proportionem ordinarie concederentur. Vide cat. 1, num. 5; cat. 5, n. 9 et 11; cat. 13, num. 23; cat. 17, num. 37. Præterea simplex hujus auctoris theologia nihil theologorum vocabulorum admistum habet. Vide disertam et perspicuam divinitatis et humanitatis Christi confessionem, num. 6, qualis omnino habetur cat. 12, num. 1, iisdem propemodum verbis expressa.

VII. Secundo, auctorem Hierosolymæ scripsisse suadet, non tantum id quod num. 2 de piscinæ probatice descriptione tradit, plane simile est quod Hierosolymitani Itinerarii auctor eadem ætate narrabat: verum etiam quod num. 12 de Gabbatha loquens, seu Lithostroto in ædibus Pilati existente, ut, auditorem tantum non ad inspectionem locorum remittens: quo in loco in formula dicendi utitur, Norunt Ecclesie studiosi, Ἰσασιν οἱ τῆς Ἐκκλησίας σπουδαῖοι, que in simili occasione usus est cat. 15, num. 26. Οἴδασιν οἱ σπουδαῖοι τῆς Ἐκκλησίας ψαλμῶδες.

VIII. Tertio, stylus ipse et dicendi ratio Cyrilliane similis; in varia membra concisus, non ampullatus aut grandis, sed familiaris et qualis extemporales orationis, cujusmodi sunt omnes catecheses, esse solet. Scripturas frequenter citat auctor, eas explanans paraphrasis in modum; brevibus sententiis, expositionis gratia, earum verba intercipiens, atque identidem repetens; atque continuans, donec totum contextum abs propositum absolverit: præterea crebris parenthesisibus vel orationem suam, vel citata Scripturæ verba interrumpens. Id in omnibus catechesibus, tute lector, observasti, atque in hac homilia perspicue deprehendes, præsertim num. 10 et 5. Digressionibus quandoque longis utitur Cyrillus, ut cat. 6, num. 29; cat. 16, num. 14: habes quoque isthuc prolixam, quæ numeros 10, 11 et 12, integros complectitur. Scripturas hic mystica, et ut vocat, contemplatrice, seu allegorica commentandi ratione interpretatur, præsertim num. 10 et seq. Hanc autem extra catecheses ipsi Scripturas enarrandi consuetudinem fuisse significat cat. 13, num. 9, quo loco docet catechesin aliud dicendi genus, faciendæ fidei aptius, postulare: nec tamen in Catechesibus litterali sensui ita intentus est, ut non in allegoricis ac mysticis, cum se dat occasio, libenter immoretur ex consuetudine.

IX. Quarto, similes in hac homilia, atque in Catechesibus, ac pene ad verbum repetitæ observantur sententiæ. Nonnullas jam supra num. 6 et 7 observavimus. En alias: Christum 335 corporum et animarum medicum iisdem pene verbis docet in hac homilia, num. 2, et cat. 10, n. 13; quo etiam in loco, ut et hic num. 19, hortatur, ut qui corporeis conflictatur morbis, ad Christum confugiat. Christum omnibus omnia efficit eodem modo dicit hic num. 9 et cat. 10, num. 5. Quæ hic de Christo una ex parte Deo, ex altera homine, dixerit num. 6, plane similia sunt verbis cat. 4, num. 9. Ut hujus orationis num. 9 in Christo non eum qui appareat, sed eum qui operabatur in eo qui apparebat, considerandum monet; ita cat. 11, num. 20, negat attendendum ad eum qui natus est in Bethleem, sed eum adorandum qui sempiterno genitus est ex Patre. Christum ex Patre immediate genitum dicit hic num. 5, quod repetit et explicat cat. 7, num. 4, et cat. 11, num. 7. Christum nutu Patris omnium factorem appellat isthuc num. 5. In catechesibus sæpe, et in pravis cat. 11, n. 22 et 24. Eadem est sententia, eademque verba de Christo, prophetice, quamvis per derisum, a militibus pro rege salutato, hujus orat. num. 12, et cat. 13, num. 17. In hac homilia num. 10, in commendationem sacri Canticorum libri excurrit, atque passionis Christi propheticum esse. Id maxime Cyrillo proprium, qui nullo alio Scripturæ libro familiarius ac libentius uti solet, multasque in eo Christi passionis circumstantias prophetatas esse contendit. Similia prorsus de horto in quo crucifixus et sepultus est Christus ex Canticorum libro dicuntur hic num. 11, et cat. 13, num. 32, ac cat. 14, num. 5. Item de savo mellis post resurrectionem degustato, ac vino myrrhato ante crucem, homin. in Paral. num. 11, et cat. 15, num. 29, ac cat. 14, num. 11.

X. Omitto multas alias similes sententias ac locutiones: v. g. Paralyticum nostrum anima simul et cor-

pore agrotasse ait hic nati. », et cat. 10, num. 15. Quod de Judæis semper discentibus, et in ignorantia senescentibus hic refert, num. 5, habetur cat. 4, num. 2, et cat. 45, num. 7 iisdem verbis. Iterum homil. in Paralyt., num. 44, verba verbis destrui, opus argumentum insuperabile continere monet; idem cat. 45, man. 8, Christum vocat isthic num. 9, maris aurigam; et cat. 9, num. 9, Deum aquas tanquam gubernaculo regentem representat, ὡς οὐρακλίσει. Vocem ἐλαμβάνειν Cyrillus pro interpretari familiariter adhibet: ita hic num. 10. Vox μέσον significat ambiguum apud Cyrillum cat. 46, num. 15, sic et in Paralyt. num. 4. Verbum μίλινα ῥήματα intelligit num. 20 de sublimiori doctrina: sic et cat. 18, num. 55. Dum ad aliquem Scripturæ librum auditorem vocat, hac locutione utitur: Ἐλθὲ ἐπὶ τὴν πρώτην βίβλον τὴν Γένεσιν, cat. 10, num. 4; Ἐλθὲ ἐπὶ τὸν κθ' ψαλμόν, cat. 14, num. 4. Ita et hic num. 10: Ἐλθὲ ἐπὶ τὰς Παροιμίας. Coufer verba num. 5, τὸ λείπον ἀπεπλήρωσεν, cum his cat. 5, num. 9, τοῦ νεκροῦ τὸ λείπον τῆς πίστεως ἀναπλήρωσον. Item hæc num. 15: Πολυχρόνιον μὲν τὸ νόσημα, ὀξυτάτη δὲ ἡ ἐμπλαστρος· πολυεθὴς μὲν ἡ πάρεσις, ὀξυτάτη δὲ ἡ νεύρωσις, cum his cat. 2, num. 11: Ὁξείως ἐπαρχῆθι τὸ πρᾶγμα, ὀξυτάτην ἔσχε τὴν ἰατρειάν, et cat. 45, num. 54: Μακροχρόνιος μὲν ἡ αἰτησις, ὀξυτάτη δὲ ἡ χάρις... ὀξυτάτα κατὰ τοῦ Ἄδᾶμ ἀπεψηφάνην· ὀξυτάτᾳ σοι χαρίζομαι. Ibi eundem profecto stylum videt.

XI. Ex his omnibus simul collectis legitime confici potest Cyrillum hujus homiliæ indubitatum auctorem esse. Eam autem peroravit presbyter, Maximo episcopo adhuc vivente, et per se concionante, atque agente: quamobrem eam vel eodem anno quo catecheses, potius aliquot vel ante annis habitam existimo, circiter ann. 545; habet enim hæc oratio quiddam quod juvenescentis ingenii tyrocinia redoleat, in frequentibus parenthesisibus, digressionibus crebris et longis, paraphrasibus abundantioribus et luxuriantibus, locutionibus non sat castigatis. Extemporaliter dicta videtur, sicut et catecheses: nec enim dicenti satis digesta ac præparata videtur fuisse materies: indiligens ad hæc Scripturarum allegatio, ac couctæ interdum interpretationes, ut illa de serculo Salomonis, et argenteis columnis, quæ ab argento Judæ dato passionem cæpisse figurarint. Quæ non impediunt quominus præclara sit oratio, multa præcepta moralia, egregia fidei documenta, et observationes præclaras complectens.

XII. Si certo nosceremus ordinem lectionum in Hierosolymitana Ecclesia usitatarum, ad diem quo habita est hæc oratio notitiam facile percipiri posset. Joannis Evangelium Græci legunt a Pascha usque ad Pentecosten. Eodem tempore quo Joannis Evangelium, legebatur in Ecclesia Hierosolymitana Epistola ad Romanos; cuius septimi capituli initium, quo die habita hæc oratio est, lectum fuerat, u. 47.

ΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ (1) ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ 336

ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

ΟΜΙΛΙΑ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΑΡΑΛΥΤΙΚΟΝ ΤΟΝ ΕΠΙ ΤΗΝ ΚΟΛΥΜΒΗΘΡΑΝ.

336 S. P. N. CYRILLI

HIEROSOLYMORUM ARCHIEPISCOPI

HOMILIA

IN PARALYTICUM JUXTA PISCINAM JACENTEM **.

I. Ubique apparuerit Jesus, ibi etiam adest A A'. Ὅπου ἂν φανῇ (2) Ἰησοῦς, ἐκεῖ καὶ ἡ σωτηρία. Nam et si publicanum in telonio sedent pta. Κἀν τε γὰρ ἴση τελωνῶν καθήμενον ἐπὶ τοῦ τε-
** Joan. v, 2-16.

(1) Τοῦ ἐν ἀγίοις, etc. In editis habebatur tantum, εἰς τὸν· reliqua addidimus ex Reg. cod. Loco ἐπί, Reg. habet παρά, quod concinnius.

(2) Ὅπου ἂν φανῇ, etc. Ita Reg. cod.: at Milleusius ex cod. Bodl. scripsit, εὖ δ' ἂν, et præmissis aliquot punctis continenter positus, quibus indica-

λωνίου, τούτων ἀπόστολον ποιεῖ καὶ εὐαγγελιστὴν· καὶ μετὰ νεκρῶν ταφῆ, νεκροὺς ἐγειρεῖ. Καὶ τυφλοὺς μὲν τὸ βλέπειν χαρίζεται, κωφοὺς δὲ τὸ ἀκούειν· καὶ τὰς (1) κολυμβήθρας περιέρχεται, οὐ τὰς οἰκοδομὰς ζητῶν, ἀλλὰ τοὺς νοσοῦντας ἰατρῶν.

B. Ἐν γὰρ τοῖς Ἱεροσολύμοις ἦν προβατικὴ κολυμβήθρα (2), πέντε στοῦς ἔχουσα, τέσσαρας μὲν περιτρεχούσας, μέση δὲ τὴν πέμπτην, ἐν ᾗ καθέκτο πλῆθος ἀσθενούντων καὶ ἀπιστία ἦν πολλή (3) τῶν Ἰουδαίων. Ὁ δὲ τῶν ψυχῶν καὶ σωμάτων ἰατρὸς καὶ θεραπευτὴς, μέτρω τὴν ἰατρὴν ἐχαρίζετο, τὸν πολυχρόνιον πρῶτον θεραπεύων, ἵνα τὰχον ἀπαλλαγῆ τῶν ἀλγῆδόνων. Οὐ γὰρ μία (4) ἡμέρα ἦν αὐτῷ κατακεῖσθαι, ὡς οὐδὲ δευτέρα, οὐδὲ πρῶτος μὴν ἢ ἐνιαυτός· ἀλλ' ὅκτω καὶ τριάκοντα ἔτη. Κατακεῖμενος πολυχρόνῳ νόσῳ, γνώριμος ἦν τοῖς ὄρωσιν, καὶ δεικνύων τοῦ θεραπεύοντος τὴν ἐνέργειαν· ἐγνωρίζετο γὰρ ὑπὸ πάντων διὰ τὸν χρόνον ὁ παραλυτικὸς. Ὁ δὲ ἀρχίατρος εἰδείκνυ μὲν τὴν δύναμιν, ἠθεεῖτο δὲ ὅτι τῶν κακῶς ἐκδεχομένων.

Γ. Περιερχόμενος δὲ τὴν κολυμβήθραν, ἴδεν· οὐκ ἐξ ἐρωτήσεως μαθὼν, ἀλλ' ἐκ θεϊκῆς ἐνεργείας (5) τὸ λαῖπον ἀπεκλήρωσεν. Ἰδὼν, οὐκ ἐρωτῶν, ἐκ πόσου χρόνον κατὰκεῖται. Ἄλλ' ἰδὼν ἔγνω, ὃ καὶ πρὸ τοῦ ἰδεῖν εἰδώς. Εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν κατὰ καρδίαν, οὐ χρεῖσται εἶπεν ἴνα τις αὐτὸν ἐρωτήσῃ (6) περὶ τοῦ

* Math. ix, 10. * Vid. cat. 10, n. 13.

tur multum esse exordium; ac revera id convincit particula δὲ. At in Reg. cod. significatur nihil prorsus deesse. Enclitica τε inter χῶν et ἰδῆ abest a Reg. ex quo articulum τοῦ ante τελονίου addidimus.

(1) Καὶ τὰς, etc. Ex Reg. καὶ λόγῳ χῶν· ac pro ζητεῖ et ἰατρῶν, ζητῶν et ἰατρῶν scriptimus. Optima est Bodl. scriptura, si legatur περιέρχεται. Τοὺς ἐστὶν loco τὰς ante νοσοῦντας poshimus, nullo ex codice, sed perspicuo mendo correctionem postulante. Forte legendum, τὰς νόσους, morbos.

(2) Ἦν προβατικὴ κολυμβήθρα. Ita emendavimus ex Reg. cod.; habetur enim in Milliesio, ἐν τῇ προβατικῇ, quæ phrasim verbi alienij omissione pendet. Scribendum fortassis, ἐν τῇ προβατικῇ ἦν κολυμβήθρα, quod esset convenientius cum Evangelio cuius hæc verba sunt: Ἔστι δὲ ἐν Ἱεροσολύμοις, ἐπὶ τῇ προβατικῇ (supple, ἀγορᾷ), κολυμβήθρα, etc.: Est autem Hierosolymis ad probaticam (forum) a venalibus ovibus hoc omnino appellatum piscina, etc. Nihilominus in Vulgata nostra dicitur probatica piscina, atque hoc nomine passim appellatur a Patribus. Sic Cyrillus Alexandr., lib. xi in Joan, cap. xix, 7, pag. 1048, ἐπὶ τῇ κολυμβήθρᾳ ποτὲ ἐπίκλην Προβατικῇ, ad piscinam quæ olim probatica vocabatur. Sic auctor hominix de semente sancto Albanasi tributa, operum ejus tomo secundo sive tertio, num. 15, pag. 70: Ἐν Ἱεροσολύμοις προβατικῆς τῆς κολυμβήθρας, καὶ νυνέστιν πέντε στοῦς εἶχε. Νῦν γὰρ περιερέθη τὰ πέριξ οἰκοδομήματα· Erat Hierosolymis Probatica quedam piscina, et hactenus existit: habuit quinque porticus. Modo enim destructa sunt ambientia ædificia. Chrysostomus, tom. V, serm. 7, In paralyticum 38 canonum, pag. 103, legit ut in Vulg. textum Joannis: Ἔστι δὲ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις προβατικῇ

A viderit **, hunc apostolum et evangelistam facit; et tametsi inter mortuos sepeliatur, mortuos exsuscitat. Et ille quidem cæcis visum, surdis vero audiendi vim impertit: ac piscinas obit, non ædificia quærens, sed ægros curans.

II. Hierosolymis enim probatica piscina erat, quinque porticus habens; quatuor ambientes, et quintam in medio sitam; in hac jacebat multitudo ægrotantium, eratque plurima Judæorum infidelitas. ** Medicus vero, qui cum corporum, tum animarum morbos sanat et curat, mensura quadam et ordine medicinam adhibuit; priorem sanans enim qui diutino morbo laborabat, ut citius doloribus levaretur. Non enim ab uno, vel altero die, aut mense uno, vel anno ibi jacebat, sed ab octo et triginta annis. Longinquo morbo prostratus, videntibus notus erat, et sanantis se vim ac potestatem patefaciens: erat enim notus omnibus propter diuturnitatem temporis paralyticus ille. Ac summus quidem medicus potestatem suam demonstravit; infamata vero ab iis est, qui facta ejus malam in partem accepere.

III. Circumiens enim piscinam, vidit, non quæstione habita cognovit, sed divina virtute quæstionis omissionem supplevit. Videns, non interrogans, quanto ex tempore jaceret. Sed videns cognovit, qui et antequam videret, probe noverat. Nam si in his quæ in corde latebant, 337 opus ei non erat ut

κολυμβήθρα. Hieronymus in locis Hebraicis ad Bethesda, ait: Bethesda, piscina in Jerusalem quæ vocabatur Προβατικῇ, et a nobis interpretari potest Probatica. Eodem modo vocatur Προβατικῇ in Catena Græca al Ammonio et Theodoro Mopsuest., p. 142; sed Mopsuestenus quinque has porticus in circuitu fuisse ait. Major vero Cyrilli oculati testis fides. Sanctus Nilus, lib. ii, epist. 201, et lib. iii, epist. 236, Probaticam pariter piscinam appellat. Auctor Itinerarii hierosolymitani sic eam piscinam describit anno Christi 533: Interius civitatis sunt piscinæ gemellares, quinque porticus habentes, quæ appellantur Bethesda. Aquam habent ex piscinæ in modum cocchini turbatam. Paulo post, pro τέσσαρας, ex Reg. cod. scripsimus τέσσαρας.

(3) Καὶ ἀπιστία ἦν πολλή, etc. Ex Reg. ms. loco ἀπιστία scripsimus, ἀπιστία, et verbum ἦν restituvimus. Inferius, vox μέτρω ante τὴν ἰατρὴν, omittitur in Reg. cod.

(4) Οὐ γὰρ μία, etc. Ex Reg. editus, οὐ μὴ μὲν. Paulo post, quum ante esset, πρῶτος μὲν ἦ, ex cod. ms. restituvimus, πρῶτος μὴν ἦ. Post, ejusdem codicis auctoritate delevisimus particulam καὶ ante γνώριμος· addidimusque verbum ἦν post γνώριμος· voces διὰ τὸν χρόνον, post ἐγνωρίζετο, et particulam δὲ ante ὑπὸ τῶν, etc.

(5) Ἐκ θεϊκῆς ἐνεργείας. Reg., θεϊκῇ ἐνεργείᾳ τὸ λαῖπον ἀποκλήρωσεν. Inferius, ex Reg. voces, ἐκ πόσου, scripsimus istarum loco, τίς μὲν ἐκ ποσούτου.

(6) Αὐτὸν ἐρωτήσῃ. Ex Reg. cod. vocem αὐτὸν supplevisimus; ac emendavimus vitiosam scripturam ἐρωτήσῃ: pro ἐρωτήσῃ. Hic porro Cyrillus commiscet duo loca Joannis ex cap. xvi, 30, et cap. ii, 25, paulo alteri referens quam apud evangelistam diabentur.

quis eum interrogaret de homine; ipse enim sciebat **A** quid esset in homine: multo id magis circa morbos qui ab exterioribus causis inducuntur.

IV. Vidit quemdam jacentem, et plurima vi morbi degravatum; peccatorum enim onus grave, simul et diutinus morbi dolor ei incubuerat. **B** Huic quæstio proposita id quod cupiebat quodammodo exposuit: *Vis sanus fieri?* nec quidquam adjecit præterea; sed quæstionis eum dereliquit ambiguo; nam quæstio duplex erat. Quoniam enim non corpore solo, verum etiam animo æger erat (secundum illud quod ipsi postea dixit: *Ecce sanus factus es, ne posthac pecces, ne tibi deterius aliquid contingat*), interrogat illum: *Vis sanus fieri?* O magnam medici potestatem, qui auxilium ex sola voluntate suspendit. Nam cum ex fide salus sit, idcirco audivit illud: *Viane?* ut voluntas hæc, [Christi] operationem eliceret. Vox hæc unius Jesu propria est; non enim summorum [etiam] qui corpora curant, medicorum est; nam qui sensibilibus morbis medentur, non possunt omnibus dicere: *Vis sanus fieri?* Jesus vero ipsum etiam velæ dat, et fidem acceptam habet, et donum gratis impertit.

V. Obambulabat aliquando Salvator in via, et cæci duo sedebant, corpore quidem cæcutientes, animo vero illuminati. Quem enim non noverant Scribe, hunc demonstrabant cæci, clamantes. **C** Cumque Pharisei qui legem addiderant, eamque a pueritia ad senectutem usque fuerant meditati, in xnorantiaque consenserant, dicent: *Hunc nescimus unde sit*: (In propria enim venit, et sui eum non receperunt); cæci contra clamabant, dicentes: *Fili David, miserere nostri*; et quem nescierunt qui legem didicerant, bene noverunt qui

Joan. ii. 25. Vid. cat. 10, n. 13. Matt. xx. 30. Vide cat. 4, n. 2; cat. 13, n. 7. H Tim. ii, 7. Joan. ix, 29. Joan. i, 11. Matth. ix, 27; xi, 50.

(1) Καὶ πλείστη, etc. Particulam καὶ Reg. codex suppeditavit. Mox, loco πολύφορον ex eod. cod. scripsimus, πολὺ φορτίον, quamquam non improbabilius vetus scriptura, qua vox ἀγγέθονα refertur tum ad πολύφορον, tum ad πολυγρόνον. Post, cum haberetur ὕγιες, ex Reg. et sacro textu correximus scribendo, ὕγις.

(2) Ὁ μόνον ἐνόσσει, etc. Ita ex Reg. Millesius, Ἐνόσσει, ac mutato verborum ordine prius τὴν ψυχὴν ποιεῖ, deinde τὸ σῶμα, hoc sensu: *Non anima sola, sed et corpore æger erat.* Ante αὐτοῦ, præpositionem ὅπο Reg. cod. subministrare posuimus. Post, Reg. cod. habet ut in sacro textu, χεῖρόν τι σοὶ γένηται.

(3) Ἐπαγάγη. Ex Reg. emendatum Millius, ἐπαγάγει. Facile credendum loci τὸ ante θέλειν, legendum τῶν, in hunc sensum: *Ut ad ejus voluntatem, suam Christus operationem adjungeret.* Mox, loco μόνον, ejusd. codicis auctoritate scripsimus, μένου, sensu postulante. At idem codex omittit verba sequentia ῥῆμα ἄρχιάτρων γὰρ οὐκ ἔστιν, et pro αἰσθητῶν habet, αἰσθητῶν.

(4) Τὸ θέλειν χαρίζεται. Omnino mihi persuadeo legendum τῶν θέλειν χαρίζεται, ad solam hominis voluntatem gratificatur. Eum sensum postulat totus contextus auctoris, qui in eo est, ut probet Christum nullam aliam ad curandum conditionem exigere, quam desiderium sanitatis. Supra dixi: Ἐπὶ

ἀνθρώπου· αὐτὸς γὰρ ἦδει τι ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· πολὺ δὲ μᾶλλον περὶ τῶν νοσημάτων, ὧν ἔζηθεν ἡ ἐπαγωγή.

Δ'. Εἶδέν τινα κατακείμενον, καὶ πλείστη (1) νόσῳ βεβαρημένον· ἀμαρτιῶν γὰρ εἶχε πολὺ φορτίον, καὶ νόσου πούυχρονον ἀγγέθονα. Πρὸς τοῦτον ἐρώτησεν πῶς λέγει τὸ ποθοῦμενον· *Θέλεις ὄγις γενέσθαι;* καὶ οὐκ εἶπεν τι ἄλλο, ἀλλὰ κατέλειπεν τῇ μεσότητι τῆς ἐρωτήσεως· διπλῆ γὰρ ἦν ἡ ἐρώτησις. Ἐπειδὴ γὰρ οὐ μόνον ἐνόσσει (2) τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν (κατὰ τὸ ὑπερον ὅτ' αὐτοῦ εἰρημένον· *Ἰδὲ, ὄγις γέγονας· μηκέτι ἀμάρτανε, ἴνα μὴ χεῖρόν σοι τι γένηται*), ἠρώτα αὐτόν· *Θέλεις ὄγις γενέσθαι;* ἢ πρῶτῃ; λατρῶ δυνάμει, ἐπὶ τῷ θέλειν τὴν βοήθειαν τιθεμένου! Ἐπειδὴ γὰρ ἐκ πίστεως ἡ σωτηρία, διὰ τοῦτο ἤκουσε τὸ, *Θέλεις;* ἴνα τὸ θέλειν ἐπαγάγη (3) τὴν ἐνέργειαν. Τοῦτο μόνου τοῦ Ἰησοῦ τὸ ῥῆμα ἄρχιάτρων γὰρ οὐκ ἔστιν αἰσθητῶν. Οἱ γὰρ τὰ αἰσθητὰ νοσήματα θεραπεύοντες, οὐ δύνανται πάντων λέγειν· *Θέλεις ὄγις γενέσθαι;* Ἰησοῦς δὲ καὶ τὸ θέλειν χαρίζεται (4), καὶ τὸ πιστεῦσιν λαμβάνει, καὶ τὴν δωρεάν ἁμοῦ χαρίζεται.

Ε'. Περιῆξε ποτὲ ὁ Σωτὴρ κατὰ τὴν ὁδόν, καὶ τυφλοὶ δύο ἐκαθέζοντο, ἀδελπτοῦντες (5) μὲν τῷ σωματι, πεφωτισμένοι δὲ τῇ διάνοιᾳ. Ὅντιν γὰρ οὐκ ᾔδεισαν Γραμματεῖς, τοῦτον εἰδείκνουν οἱ τυφλοὶ βούντες. Οἱ μὲν γὰρ Φαρισαῖοι, τὸν νόμον μεμαθηκότες (6), καὶ ἐκ παιδῶν ἕως γήρως μεμαθηκότες, καὶ ἐν ἀμαθίᾳ γεγηρακότες, ἔλεγον, οὗτοι οὐκ οἶδαμεν πόθεν ἔστιν· (Εἰς γὰρ τὰ ἴσα ἦλθεν, καὶ οἱ ἴσοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον)· οἱ δὲ τυφλοὶ ἐπέβλων λέγοντες· *Ἰδὲ Δαβὶδ, ἐλέησον ἡμᾶς.* Καὶ ὅντιν οὐκ ᾔδεισαν οἱ τὸν νόμον μεμαθηκότες, τοῦτον ᾔδεισαν οἱ

τῶν θέλειν τὴν βοήθειαν τιθεμένου. Eodem modo Procat. num. 8, prolans Deum nihil aliud querere nisi bonam voluntatem, quærenti quomodolibet sua sibi peccata remittuntur, respondet: τῶν θέλειν, τῶν πιστεῦσιν. Ita in hoc loco præclare convenit si legatur, *sola voluntate expectata benefacti, fide contentus est.* Quia tamen altera lectio duorum codicum consensu munita est, eaque verum sensum habet, respere nolui. Pro ἀμοῦθι, reposui ἀμοῦσθι, cum manifestum sit librorum peccatum. Regius etiam pejus, ἀμοῦσθη. Mox, loco περιῆξε, credo scribendum περιῆξε [pro παρήξε].

(5) Ἀδελπτοῦντες. Ex Reg. Millesius, ἀδελπτοῦντες. V. c. l. 16, n. 22.

(6) Μεμαθηκότες, etc. Ubi scriptum erit, μεμαθηκότες, scripsimus, μεμαθηκότες, ut infra etiam repetitur; ac μεμαθηκότες posuimus pro τελεθηκότες· utraque ex Reg. cod. in quo hæc verba, καὶ ἐν ἀμαθίᾳ γεγηρακότες omissa sunt. At repetuntur in simili loco cat. 4, num. 2. Ex eadem codicis auctoritate, Evangelica verba: *Εἰς γὰρ τὰ ἴσα ἦλθεν, καὶ οἱ ἴσοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον*, quæ ante ἔλεγον posita erant, post πόθεν ἔστιν, naturali sedeli resitimus, quamquam hæc ordinis inversio Cyrillo familiaris. Vide cat. 12, n. 8, eumdem Joannem locum simili paranthesi inclusum. Vide et cat. 5, num. 2. Ex eodem cod. ante ἐπέβλων, adjecimus, τυφλοί.

τοὺς θρῆναλούς μὴ ὑπηρετήσαντας (1) εἰς ἀνά-
γωγὰς ἔχοντες· Τοῦτοις προσελθὼν ὁ Σωτὴρ ἔλεγεν·
Πιστεύετε (2), δεῖ δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι; καὶ τὸ,
Τί θέλετε ἵνα ποιῆσω ὑμῖν; Οὐκ εἶπεν· Τί θέλετε
ἵνα εἶπω ὑμῖν; ἀλλὰ, Τί θέλετε ἵνα ποιῆσω ὑμῖν;
Ποιητὴς γὰρ ἦν, καὶ ζωοδότης, οὐκ ὄν ἀρξάμενος
ποιεῖν (ὁ Πατὴρ γὰρ αὐτοῦ πάντοτε ἐργάζεται, καὶ
αὐτὸς τῷ Πατρὶ συνεργάζεται)· καὶ ποιητὴς ἦν τῶν
ἄλων νεύματι Πατρός. Αὐτὸς δὲ (3) μόνος ἐκ μόνου
ἀμειψιότητος γεννηθείς, ἐρωτᾷ τοὺς τυφλοὺς, λέγων
Τί θέλετε ἵνα ποιῆσω ὑμῖν; οὐκ ἀγνοῦν τί θελου-
σιν· φανερὸν γὰρ ἦν τὸ πρόγμα· ἀλλ' ἐκ τῶν λόγων
αὐτῶν ἐπαγαγὼν τὴν δωρεάν, ἵνα ἐκ τῶν λόγων δι-
καιωθῶσιν (4) αὐτῶν. Οὐ γὰρ δὴ ποῦ ὁ πᾶς καρδίᾳ
εἰδὼς ἀγνοεῖ τὸ λεγόμενον· ἀλλ' ἐξεδέχετο τὸν λό-
γον, ἵνα ἡ ἐρώτησις ἐπελκίσῃ τὴν ἐνεργείαν.

Γ'. Οὕτω καὶ τοῦτω παραστάς, καὶ αὐτομόλησας
πρὸς τὸν κεκμηκότα ὁ Ιατρός (5) (καὶ οὐδὲν θανα-
στον, εἰ πρὸς τὸν παρὰ τὴν καλυμμένην κελίον
παρῆλθεν, εἴγε ἠτύχησεν ἐξ οὐρανοῦ πρὸς τὴν γῆν),
ἠρώτα τοῦτον· Θέλεις ὄψεσθαι γενέσθαι; ἐκ τῆς
ἐρωτήσεως ἐπέλκυσεν αὐτὸν εἰς τὴν γῆσιν, καὶ δι-
εγέρων αὐτὸν εἰς ἐρώτησιν. Μεγάλῃς χάριτος δω-
ρεά· ἀμυστος γὰρ ἦν· διὰ τοῦτο (6) καὶ αὐτόμολον
εἶχεν τὸν θεραπευτὴν. Ὁ δὲ πρὸς αὐτὸν· Ναί, Κύριε.
Τὸ γὰρ πολυχρόνιον μου τῶν νοσημάτων ποθητὴν
μοι ποιεῖ τὴν ὕγιαν· καὶ γὰρ μὲν ποῦ, ἄνθρωπον
ὃ οὐκ ἔχω. Μὴ ἀθυμήσῃς (7), ἄνθρωπε, εἴτι ἄνθρω-
πον οὐκ ἔχεις· Θεὸν ἔχεις παρεστῶτα, κατὰ τι μὲν
ἄνθρωπον, κατὰ τι δὲ Θεόν· ἀμφοτέρω γὰρ ὁμολογῶ-
τεόν. Οὐ γὰρ ἡ τῆς ἀνθρωπότητος ὁμολογία, μὴ συν-
ομολογουμένης τῆς θεότητος ὀφέλιμος· μᾶλλον δὲ
κατάρτας πρόξενος (8)· Ἐπικατάρτας γὰρ δεῖ τῆς
ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἄνθρωπον. Εἰ μὴ οὐκ ἂν ἡμεῖς
εἰς Ἰησοῦν ἐλπίζοντες, εἰς ἄνθρωπον ἐλπίζομεν, οὐχ
ὄχι καὶ τὴν θεότητα συμπλέκοντες τῇ ἐλπίδι, κατάρτας
ἔσμεν κληρονομοί. Νῦν δὲ καὶ Θεὸν καὶ ἄνθρωπον

A oculorum ministerio ad legendum erant destituti.
Ad eos accedens Salvator dixit: *Creditis quod pos-
sim hoc facere* 66? et illud: *Quid vultis ut faciam
vobis* 67? Nou dixit: *Quid vultis ut dicam vobis*? sed,
Quid vultis ut faciam vobis? 68 Factor enim erat et vi-
tator, qui non tum primum facere incipiebat (Pa-
ter enim ejus semper operatur, et ipse una cum Patre
operatur 69): 70 et rerum omnium nutu 338 Pa-
tris factor erat. 71 Ipse autem solus ex solo imme-
diate genitus, interrogat caecos, dicens: *Quid vultis
ut faciam vobis*? non ignorans quid vellent; aperta
enim res erat: sed ex eorum verbis suum adductu-
rus donum, ut ex suis ipsi verbis justificarentur;
nec enim qui corda novit ignorabat quid essent di-
cturi; sed eorum orationem expectabat, ut inter-
rogatio illis proposita operationem suam eliceret.

B VI. Sic et huic paralytico se praesentem sistens,
sponteque sua ad laborantem profectus medicus
(nec mirum, si ad jacentem juxta piscinam aegrum
accessit, qui ad nos ex caelo sponte delapsus est),
ipsum interrogabat: *Vis sanus fieri*? ex hac in-
terrogatione enim ad cognitionem inducens, et ad
interrogandum [vicissim] sollicitans. Magnae hoc
gratiae donum; nullo enim pretio constabat. Id-
circo et medium habuit sponte ad se proferantem.
Ille vero ad eum: Etiam vero, Domine; diuturnitas
enim morborum meorum facit mihi optandam va-
letudinem. At ego quidem percipio, verum *hominem
non habeo* 72-73 Ne animo dejectiaris, o homo, quod
hominem non habes. Deum habes astantem tibi,
qui alia parte homo est, alia vero Deus: utrumque
enim confiteri debemus. 74 Non enim confessio hu-
manitatis a confessione divinitatis sejuncta, utilis
est. imo maledictionis conciliatrix. *Maledictus enim
qui spem habet in hominem* 75. Si igitur et nos in
Jesum sperantes, in hominem spemur, divinita-
tem simul in spe nostra minime complexi, maledi-

66 Math. ix, 28. 67 Math. ix, 32. 68 Vid. cat. 7, n. 6, et cat. 11, n. 23. 69 Joan. v, 17. 70 Vid. cat. 11, n. 22 et 24; cat. 10, n. 5. 71 Vid. cat. 11, n. 7, et cat. 12, n. 4. 72-73 Vid. cat. 4, n. 9. 74 Vid. cat. 12, n. 1. 75 Jerem. xvii, 5.

(1) Υπηρετήσαντας. Hanc Reg. cod. scripturam excusae ὑπηρετίας praetulimus.

(2) Πιστεύετε, et paulo post θέλετε. Ita emendavimus ex cod. Reg. pro πιστεύετε: et θέλεται. Verba sequentia, οὐκ εἶπεν, etc., usque ad Ποιητὴς γὰρ excl. propter repetitas voces ποιῆσω ὑμῖν, praetermissa sunt in eo codice.

(3) Αὐτὸς δὲ, etc. Sic Anglic. cod. Regius vero, αὐτὸς γὰρ, etc. puncto post γεννηθείς collocato. Cyrillus autem Filium solium ex Patre genitum dicit, quia sola natura, caeteri abusive et per adoptionem filii, cat. 7, num. 5. Addit ex solo, vel ut excludatur alter pater, atque ingenuitas, cat. 11, num. 13, vel ut usitata corporum generandi ratio, et Valentiniarum deorum copulae et successivae generationes ablegentur. Vide cat. 11, num. 7, et cat. 6, num. 17. Deinde, immediate genitum docet, sive ad exprimentandam intimam Filii cum Patre necessitudinem et connexionem, cat. 7, n. 4, sive ad excludendam omnem in divina generatione vel temporis moram cat. 11, num. 7, vel deliberationem ac consultationem, ibid. n. 8.

(4) Δικαιωθῶσιν. Ita ex mera conjectura reposui: hanc tamen, quae cum proposito auctoris adintra-

biliter quadrat, nobis sufficienter insinuat Reg. cod. lectio δευχθῶσιν. Millesius scripsit vixέθωσιν, quae vox Graeca non est, sumpta tamen ex loco psalmi l. 4, ubi de justificatione ex sermonibus loquitur Propheta; quod nonnullum assert ad conjecturam nostram momentum.

(5) Ὁ Ιατρός. Verbum ἠρώτα adjicit Reg. cod. Sed sufficit quod inferius habetur, ἠρώτα τοῦτον, verba intermedia parenthesis includendo. Pro εἰς τὴν, eodem codice duce scripsimus, παρὰ τὴν.

(6) Διὰ τοῦτο, etc. Ex Reg. cod. delevimus articulum ἡ ante διὰ. Τοῦτο scripsimus loco τοῦτο, et αὐτόμολον, pro αὐτόμολων. Lectio Anglicana non est tamen incommoda, hoc sensu: *Nulla enim pretio constabat ea quae per ipsum afferebatur gratia.*

(7) Μὴ ἀθυμήσῃς. Eodem ex cod., loco μὴ θαυμάσῃς, ne mirere. Pro ἔγω scripsimus, ἔχεις, quam indicat nobis lectionem codex Reg. corrupte habens, ἔχεις.

(8) Πρόξενος. Emendatur ex Reg. depravata lectio πρόξενον. In loco Jeremiae mox citato, Reg. post ἐπικατάρτας γὰρ. addit, ἄνθρωπος, ex sacro textu; et post ἐλπίδα vocem αὐτοῦ.

etionis hæredes futuri sumus. Nunc vero et Deum et hominem confitemur, et utrumque vere : [Deum vere] ex vero Patre natum ; hominemque non specie tantum, sed veritate factum adorantes, veram salutem expectamus.

VII. Volo equidem sanus fieri, sed hominem non habeo. Vide, num non ibi operationem suam exhibuit, ubi salutis spes deerat. Nam ægrorum plerique domos habebant, et præterea notos, et quosdam alios fortassis. Iste autem vere omnimoda pauperie oppressus, 339 nulloque externi auxilii subsidio adjuvus, ac solus sibi derelictus, Filium Dei unigenam auxiliatorem adeptus est. *Vis sanus fieri? Etiam, Domine ; atqui hominem uno habeo, qui cum turbata fuerit aqua, injiciat me in piscinam.* Habes ipsum fontem, *Quoniam apud te fons vitæ* ; fontem fontium auctorem. *Quicumque autem biberit ex aqua hac* ; *flumina de ventre ejus fluent* ; non aquæ deorsum fluentis, sed aquæ salientis (aqua enim quam propinat Jesus, non ex supernis ad infima, sed a terrestribus ad cœlestia salire nos facit), aquæ, inquam, salientis in vitam æternam ; fons enim bonorum Jesus.

VIII. Et quid exspectas piscinam? habes eum qui ambulat super aquas ; qui imperat minaciter ventis, qui maris auriga est ; qui non sibi tantummodo soli instar firmi substratum habet mare, verum etiam Petro ad eundem modum ambulandi vim impertivit. Cum enim caliginosa nos esset, adessetque ipsa lux, agnitus non est (Jesus enim ambulans super aquas, quantum ex oris lineamentis agnosci non poterat : vocis autem proprius sonus præsentem designabat) : phantasma vero esse rati, timerunt. Jesus autem dixit ad illos : *Ego sum, nolite timere.* At Petrus ad ipsum ait : *Si tu es ille quem ego novi, seu potius quem Pater mihi nectum fecit, jube me ad te venire super aquas.* Ille autem ad eum, sua cum ipso liberrissime communicans : *Veni, inquit.*

77 Ps. xxxv, 40. 78 Joan. iv, 14. 79 Joan. vii, 38. iv, 39. 80 Matth. xiv, 24, seq.

(1) *Kal ðnþρωπον ðμολογῶμεν.* Locum hunc in duobus nostris mss. depravatissimum, partim ex ipsis secum collatis, partim ex conjectura nostra resarsimus. Primum, loco κληρονομούμετες, quod post ðnþρωπον positum nullum nisi peræburdum efficit sensum, ex Reg. cod. scripsimus ðμολογῶμεν. Tum, voces Θεὸν ἄληθῶς, a nobis idcirco adducimus inclusas, de nostro adjecimus sine codicis auctoritate ; sed ad sensum præficiendum necessariae sunt vocis : alioqui repetitio vocis ἄληθῶς facilem nominis Θεὸν prætermissionem efflicere potuit. Post, ἄληθινου Πατρὸς, loco γεγεννημένα quod in duobus codicibus exstat (nec mirum voce Θεὸν senel prætermissa), γεγεννημένον reposuimus. Postremo, verba γεγεννημένον προσκυνῶντες ex Reg. cod. ascripsimus, loco unius vocis ðμολογῶμεν. Et ex eodem pro ἐκδεχόμεθα scripsimus, ἐκδεχόμεθα.

(2) Ὑστερεῖ. Ita Reg. cod. Millesius vero, ὕστερον. Mox, pro νοσοκωμένον (sic), Reg. cod. secuti, scripsimus, νοσοῦντων, atque οὐκίας, loco οὐκίας, ubi Millesius οὐκίας legendum conjicit ; quod mihi

ἄμολογῶμεν (1), καὶ ἄμφοτέρα ἄληθῶς· [Θεὸν ἄληθῶς] ἐξ ἄληθινου Πατρὸς γεγεννημένον· καὶ ἄνθρωπον οὐ κατὰ φαντασίαν, ἀλλὰ κατὰ ἀλήθειαν γεγεννημένον προσκυνῶντες, ἄληθινὴν σωτηρίαν ἐκδεχόμεθα.

Z. Θέλω μὲν ὑγιὲς γενέσθαι, ἀνθρώπων δὲ οὐκ ἔχω. Εἶπε, εἰ μὴ ὅπου ἡ σωτηρία ὕστερεῖ (2), ἐκεῖ ἔδωκεν τὴν ἐνέργειαν. Οἱ γὰρ πολλοὶ τῶν νοσοῦντων καὶ οὐκίας εἶχον, ἐτι δὲ καὶ γνωρίζουσιν, εἰ (3) καὶ ἄλλους τινάς. Οὗτος δὲ ἄληθῶς ἐν πάσῃ πνίξῃ τελευτήμενος, καὶ τῆς ἔξωθεν βοηθείας μηδεμίαν ἔχων τὴν δύναμιν, μονώτατος καταλειφθείς ἔσχεν βοηθὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, θέλεις θνητῆς γενέσθαι ; Ναί, Κύριε, ἀνθρώπων δὲ οὐκ ἔχω, Ἰνα, ἕται ταραχῆ (4) τὸ ὕδωρ, βάλῃ με εἰς τὴν κολυμβήθρα.

Ἔχεις τὴν πηγὴν, Ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς· πηγὴν πηγῶν. Ὅς δ' ἂν πηλὴ ἐκ τοῦ ὕδατος οὗτου, ποταμὸν βρέθουσιν ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ, οὐκ ὕδατος κάτω βρόντος, ἀλλ' ὕδατος ἀλλομένου (τὸ γὰρ Ἰησοῦ οὐκ ἄνωθεν κάτω ἀναπηρῆν καὶ, ἀλλ' ἀπὸ τῶν γένων (5) ἐπὶ τὰ οὐράνια), ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον· πηγὴ γὰρ ἀγαθῶν Ἰησοῦς.

H. Καὶ τί περιμένεις κολυμβήθραν ; ἔχεις τὸν ἐπὶ τῶν ὕδατων περιπατοῦντα, τὸν τῶν ἀνέμων ἐπισημητῆν, τὸν βαλάσσης ἡνίοχον· τὸν μὴ μόνον ἐκαστῶ χρητῆδος δίκην ὑπεστρωμένην (6) ἔχοντα τὴν θάλασσαν, ἀλλὰ καὶ Πέτρῳ τὴν ἐμότροπον τοῦ περιπάτου ἐνέργειαν χαρισάμενον. Ἦνικα γὰρ νῆξ ἦν ἀπερηγῆ, παρῆν (7) δὲ τὸ φῶς, οὐκ ἐγνωρίζετο (Ἰησοῦς γὰρ περιπατῶν ἐπὶ τῶν ὕδατων ἔργωστος ἦν, ὅσον ἐκ προσώπου χαρακτηριστῶς φαινόμενος· ἡ δὲ τῆς φωνῆς ἰδιότης ἐμήνυσε τὸν παρόντα)· ὡς φάντασμα δὲ νομίσαντες (8), ἐπροβήθησαν. Ἐφῆν δὲ πρὸς αὐτοὺς Ἰησοῦς· Ἐγὼ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε. Ὁ δὲ Πέτρος πρὸς αὐτὸν λέγει· Εἰ σὺ εἶ, ὃν ἐγὼ οἶδα, μάλλον δὲ ἄλλο Πατὴρ μοι ἐμήνυσεν, κέλευσόν μοι εἰσεῖν πρὸς σὲ ἐπὶ τὰ ὕδατα. Ὁ δὲ πρὸς αὐτὸν ἀφρονωτάτη μετόπισθε λέγει· Ἐἰθὲ.

80 Joan. iv, 14. 81 Matth. xiv, 25. 82 Marc.

facile probatur. Nam de hominibus, quorum paralyticus nullum habebat, sermo est. Post, ubi ἐν πάσῃ πνίξῃ ex Reg. cod. scripsimus, legebatur, ἐν πᾶσι καὶ πνίξῃ, et loco τῆς ἔξ. βοηθείας, quæ ejusd. libri scriptura est, habebatur, τῇ ἔξ. βοηθείᾳ. Inferius voces, Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ex eod. Reg. cod. ante τὸν μονογενῆ addidimus.

(3) *El. Forte ἡ. Edit.*
(4) *Ἰνα, ἕται ταραχῆ.* Hic ingens lacuna apud Millesium, a nobis expleta est Regii codicis ope, a verbo ἵνα incl. usque ad verba, ὃ σωτὴρ περὶ οὐ, etc. excl. num. 40.

(5) *Τῶν γένων.* In ms., τῶν γένων.
(6) *Νοσοκωμένην.* etc. In ms. habetur, ὑπεστρωμένην, ἐχὼν loco ἔχοντα. Verba Πέτρῳ τὴν, in unum περὶ τὴν confunduntur. Pro χαρισάμενον est χαρισάμενον.

(7) *Παρῆν.* Παρὸν legendum conjicio.
(8) *Νομίσαντες.* Ms. νομίσαντες. Plures hic sunt particulae δὲ importune et ineléganter acervate. Cum vero nullus alius nobis suppetias tulcrit codex, earum nullam eradere ausi sumus.

Θ. Παρηγ τοίνυν παρὰ τὰ ὕδατα τῆς κολυμβή-
 θρας ὁ τῶν ὀδάτων ἡγίολος καὶ ποιητῆς· πρὸς δὲ ὁ
 παράλυτος λέγει· "Ἀνθρώπων οὐκ ἔχω, Ἰνα, ἔσται
 παραχθῆναι τὸ ὕδωρ, βάλῃ (1) μὲ εἰς τὴν κολυμβή-
 θραν. Λέγει αὐτῷ ὁ Σωτῆρ· Τί περιμένεις ταραχὴν
 ὀδάτων; ἀπαράχως θεραπεύθη. Τί δὲ κίνησιν φαι-
 νομένην ἐπέβη; λόγῳ τὸ πρόσταγμα γίνεται, ὀξύ-
 τερον νοήματα. Μόνον ἐνδεῖ (2) τῆς πηγῆς ἐνεργεία,
 καὶ καθυπόπτουσαν τὴν ἐν σαρκὶ φαινόμενον θεόν·
 καὶ μὴ τὸν φαινόμενον σκόπει, ἀλλὰ τὸν διὰ τοῦ φαι-
 νομένου ἐργαζόμενον. "Ἀνθρώπων οὐκ ἔχω, Ἰνα,
 ἔσται παραχθῆναι τὸ ὕδωρ, βάλῃ μὲ εἰς τὴν κολυμ-
 βήθραν. Ὁ δὲ πρὸς αὐτόν· Τί περιμένεις τὰ μικρὰ;
 τί ζητεῖς ὀδάτων λατρεῖαν; "Ἐγείραι (3), ἡ ἀνά-
 στασις σοι εἶπεν. Πανταχοῦ ἄρτος πᾶσιν πάντα
 γίνεται ὁ Σωτῆρ· πενήσιον γὰρ τοῖς, διψῶσιν ὕδωρ,
 νεκροῖς ἀνάστασις, νοσοῦσιν ἰατρὸς, ἀμαρτωλοῖς ἀπο-
 λύτρωσις.

Γ. Ἐγείραι, ἄρτον σου τὸν κράββατον, καὶ περι-
 πάσεις· ἀλλὰ πρῶτον ἐγείραι, πρῶτον ἀπόβαλε τὴν
 νόσον· εἶτα ἀνάλαβε τὸ τῆς πίστεως νεῦρον. Ἰσχυσον
 πρῶτον κατὰ τοῦ φερόντος σε κραββάτου· καὶ ἔξληψεν
 σκευὴ τὰ πολυχρονίως ἐσδάσματα (3) μαθὲ βαστάζειν.
 Καὶ προσέειπεν τὸ ἔξλητον φορεῖον βαστάζειν ἐκεί-
 ῳ ὁ Σωτῆρ (4), περὶ οὗ εἶρηται· Φορεῖον ἐαυτῷ
 ἐποίησεν ὁ βασιλεὺς ἀπὸ ἔξλων τοῦ Λιβάνου. Στύλους
 αὐτοῦ ἐποίησεν ἀργύριον, ἀνάκλιτον αὐτοῦ
 πορφυράν, ἐντός αὐτοῦ λιθόστρωτον. Τοῦ
 πῆθους ἔστιν τὰ σύμβολα, ἐν τοῖς "Ἀσμασιν ἀποκεί-
 μενα τοῖς νυμφικοῖς καὶ νηφαλοῖς (5) καὶ σωφρονο-
 κοῖς. Μὴ γὰρ πρὸς τὴν τῶν πολλῶν ὑψηλῆν ἐκλα-

¹ V. cat. 4, n. 9; cat. 11, n. 20. ² Joan. xi, 25.

(1) Βάλῃ. Ms. βάλει. Evang., βάλλῃ.

(2) Ἐγείραι. In ms., ἔγειρε. Scripsi ut est in
 Evangelio, atque in ms. etiam aliis locis infra, ubi
 vox hæc sæpe recurrit.

(3) Τὰ πολυχρονίως σεδάσματα. Evidens mendum.
 Quæ et multis quæ se offerebant animo conjecturis,
 nulla admodum punctum omne auferre videre-
 tur, maluimus loco demonstrato facultatem inte-
 gram ejus restituendi aliorum industria reservare,
 quam dubias nostras conjecturas pro Cyrilli verbis
 obtundere. Minore impendio constat, et auctoris
 proposito satis convenit illa mutatio qua legeretur,
 τὰ πολυχρονίως σε βαστάσαντα, εἰς quibus dudum
 gestatus es. Quemlibet enim in suis affectibus acquie-
 scere, ab eisque velut quoquoersum gestari ac
 circumferri, notissima res est. Exportare ergo ju-
 betur homo peccata et affectus suos in quibus æger
 jacebat. Idem alio modo de corpore proprio intel-
 ligi potest, ut de hoc paralytico agens explicat Pau-
 linus, epist. 32, num. 25, vel de illo, cui simile
 præceptum a Christo datum est, explicat sanctus
 Maximus Taurinensis hom. 4; in qua factum ait ut
 paralyticus vice versa portaret lectum in quo fuerat
 paulo ante portatus; et anima illius, quæ prius va-
 cuo corpori ferebatur, postea corpus suum ipsa
 vitulus circumferret. Eadem fere cæterorum Patrum
 interpretatio est. Legi posset etiam in Cyrillo, τὰ
 πολυχρονία σου βαστάγματα, diturnam quibus degrava-
 tus es onera, peccatorum videlicet. Supra enim dixi
 num. 4, ἀμαρτιῶν εἶχε ποῦλον φορτίον, vel πολὺ
 φορτίον... ἀλγῆθόνα. Alia quæque pro lubitu conjici-
 aiat vel divinent.

(4) Ὁ Σωτῆρ. Deest ea vox in Reg. col. Paulo

A IX. Aderat igitur juxta aquas piscinæ aquarum
 auriga et factor; cui paralyticus ait: *Hominem non
 habeo qui, postquam turbata aqua fuerit, in piscinam
 me inficiat.* ⁶⁶ Dicit ei Servator: Quid expectas dum
 turbata sint aquæ? citra turbationem ullam sanus
 esto. Quid sensibilem motionem opperiris? verbo
 imperatum meum cogitatione citius efficitur. Tan-
 tum inspicie in fontia vim et efficaciam, Deumque
 in carne conspectum animo æstima. Neque eum
 qui exterius videtur (6), considera; sed eum qui
 efficaciter agit per eum qui videtur. *Hominem non
 habeo, ut, cum turbata fuerit aqua, mittat me in pis-
 cinam.* Ille vero ad eum: Quid respicias ad minima?
 quid aquarum medicinam quæris? *Surge*, ait tibi
 ipsa *Resurrectio.* ⁶⁷⁻⁶⁸ Ubique enim omnibus omnia
 Saluator efficitur: esurientibus panis, sitientibus
 aqua, mortuis resurrectio, ægris medicus, peccatoribus
 redemptio.

X. *Surge, tolle grabbatum tuum, et ambula;* sed
 primum surge, primum abjice morbum; postea fi-
 dei robur assume. Vires prius experire **340** ad-
 versus illud quo gestabaris grabbatum: et in ligneo
 gestatorio ea quibus diu gestatus es disco aspor-
 tare (7). Ligneum ipsi ferculum portare præcepit
 ille Saluator, de quo dictum est: *Ferculum sibi fecit
 Rex de lignis Libani: columnas ejus fecit argen-
 tum, reclinatorium ejus purpuram, intimum ejus la-
 pidibus constatum.* ⁶⁹ Passionis sunt symbola, quæ
 consignata sunt in Canticis sponsalibus, sobrietatis
 et temperantiæ plenis. Non enim secundum multo-
 rum opinionem libri hujus verba accipiens nihil-

⁶⁶ V. cat. 10, n. 5. ⁶⁷ Cant. iii, 9, 10.

infra loco stylious ἐαυτοῦ, quod in ambobus mss.
 legitur, scripsimus αὐτοῦ ex sacro textu et Cyrillo
 ipso inferius, num. 7, ita codicibus consentientibus
 scribente. Similiter ex Reg. post ἀνάκλιτον secu-
 dum Scripturam repositimus αὐτοῦ, cum esset ἐαυ-
 τοῦ apud Millesium. In Reg. habetur πορφυρά,
 conformis ad Bib. Vat. ubi legitur πορφυρά. Porro
 hic Cyrillus, vel librarii, duos Scripturæ versus
 confuderunt. Sic enim est in Bibliis ἀνάκλιτον αὐ-
 τοῦ χρέασον· ἐπέβασεν αὐτοῦ πορφυρά. Inferius n.
 42 bis repetit Cyrillus hunc versum ἐπέβασεν αὐτοῦ
 πορφυρά.

(5) Νηφαλοῖς. In utroque ms., νηφαλοῖς.

(6) *Neque eum qui exterius, etc.* Parum accurata
 et Nestorianæ similis locutio: cui gemina ac similis
 habetur cat. 11, n. 20. *Ne attendas ad eum qui
 nunc ortus est ex Bethleem, verum adora eum qui
 sempiterno ex Patre genitus est.* Harum locutionum
 inuocentiam in notis ad hunc locum ostendimus:
 atque, ut notum est, ante Nestorianam ætatem fre-
 quentissimè exsisterunt apud Patres, istos etiam
 qui et magis orthodoxe senserunt, et magis caute
 accuratèque sunt locuti, ut Greg. Nyssenus, et Na-
 zianzenus. In hoc autem ipso loco Cyrillus de bo-
 mine Jesu Christo uagnificentissime loquitur. Hunc
 num. 5 vocat *faciorem et conservatorem omnium*,
solum ex solo Patre genitum; n. 6, vocat eum *Deum*
et hominem simul sub diverso respectu; num. 7, *fontem
 vitæ et fontium auctorem;* num. 8 et 9, *aqua-
 rum aurigam et factorem, Deum in carne apparen-
 tem, etc.*

(7) *In ligneo gestatorio, etc.* Gr. ἐν ἔξλητῳ σκευῇ.
 Σκευός Græcæ omne instrumenti genus significat;

que considerans (1), amatoria ac turpium affectuum Cantica esse putes; verum sponsalia verba, modestia ac temperantia plena. Si vero Canticorum vim non assequeris, veni ad Proverbia; ac progressionem ut aq̄ gradibus ad priora illa te evehe. *Sapientia edificavit sibi domum* (quasi de muliere loquitur), *et misit servos suos* 10. Rursusque alibi ait: *Dilige eam, et custodiet te* 11. Non hic mulieris suadet amor, sed sapientia: quæ amorem pravum exterminat: ubi enim sapientia possessio, ibi amoris expulsio; non enim e sapientia perturbationum affectus, sed sapientes cogitationes. *Equi ad feminam insanientes facti sunt* 12; præter rationem impetus illic. Igitur si in Canticis audias quasi de sponso et sponsa multa dici, ne humi repas, neque juxta humanos affectus hæc audias; sed ex rebus effectu vacuis te ad tuos transferendos affectus exerce.

XI. Divina igitur cantica meditare, quæ sobrietatis et temperantia plena, passionem Christi significant. Nam ea quæ ad Salvatoris passionem pertinent enarrando, etiam locum edicunt. *Ingressus est in hortum* 13; 14 propter eum 341 nempe qui ibi sepultus est. Aromatum etiam meminere: *Sumpsit unguentum menm plenum* 15; adimpleta enim fuit salutis oeconomia. Et post resurrectionem dixit: *Comedi panem meum cum melle meo* 16. Dederunt enim ei favum ex alveari 17. Deque vino myrrhato 18 iterum aiunt Cantica: *Potabo te ex vino unguentis condito* 19. Alio quoque loco de unguento super caput ejus effuso aiunt: *Donec Rex fuit in*

A δῶν (2) τὰ ῥήματα, καὶ ἀνετίσας μηδὲν, ἔρωτικὰ ἡμίσητος εἶναι καὶ ἐμπροσθὶ τὰ ἄσματα· ἀλλὰ νομικὰ τὰ ῥήματα, σωφροσύνης πεπληρωμένα. Καὶ εἰ μὴ νοῦς τὰ ἄσματα, ἐλλοιᾶ ἐπὶ τὰς ἰλαρομίας, καὶ ὑψὸς καὶ βαθύτης ἀνάθησι ἐπ' ἐκείναι. Ἡ σοφία ἠκολούθησεν ἐαυτῆς ὄκειον (ὡς περὶ γυναικὸς ὁ λόγος (3)), καὶ ἀπέστειλεν τοὺς ἐαυτῆς δούλους. Καὶ πάλιν ἀλλαγὸς λέγει· Ἐπίσθησι αὐτῆς, καὶ τηρήσει σε. Οὐ γυναικὸς ἔρως, ἀλλὰ σοφίας, τῆς ἔρωτα ἐξοριζούσης. Ὅπου γὰρ σοφίας κτήσις (4), ἐκεῖ καὶ ἔρως ἐξορισμός. Οὐ γὰρ κατὰ σοφίαν τὰ πάθη, ἀλλὰ σοφὰ τὰ νόηματα. Ἰσχυροὶ θελημαρεῖς ἐγενήθησαν· ὄλιγοι ἔ, ὅρμη. Ἐὰν τοίνυν ἐν τοῖς ἄσματιν ἀκούσῃς ὡς περὶ νομῶν καὶ τὸν τρόπον λέγει· Εἰσῆλθεν (7) εἰς κήπον· διὰ τὸν ἐκεῖ ταφέντα. Καὶ τῶν ἀρωμάτων ἐμνημόνευσεν· Ἐλάσεν μύρον μου πλῆρες· ἐπιλήροισθι γὰρ ἡ οἰκονομία. Καὶ μετὰ τῆς ἀνάστασις διεγεν· Ἐφραγόν τὸν ἄρτον μου μετὰ μέλιτος μου. Ἐδῶκαν γὰρ αὐτῷ ἀπὸ μελισσίου κηρίον. Καὶ τὰ περὶ τοῦ οἴνου τοῦ ἐσμυρνασμένου ἐλεγεν πάλιν τὰ ἄσματα· Ποτίω σε ἀπὸ τοῦ οἴνου μυρραίνου. Καὶ τὰ περὶ τοῦ μύρου, τοῦ ἐπιχυθέντος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, ἀλλαγὸς ἐλεγεν· Ἔως οὐ ὁ βασιλεὺς

IA. Τὰ τοίνυν θεῖα τῶν ἄσματιν μέλητα (6), σωφροσύνης πεπληρωμένα, τοῦ πάθους Χριστοῦ μνημονικά. Καὶ γὰρ τὰ περὶ τοῦ πάθους τοῦ Σωτῆρος διηγούμενα καὶ τὸν τρόπον λέγει· Εἰσῆλθεν (7) εἰς κήπον· διὰ τὸν ἐκεῖ ταφέντα. Καὶ τῶν ἀρωμάτων ἐμνημόνευσεν· Ἐλάσεν μύρον μου πλῆρες· ἐπιλήροισθι γὰρ ἡ οἰκονομία. Καὶ μετὰ τῆς ἀνάστασις διεγεν· Ἐφραγόν τὸν ἄρτον μου μετὰ μέλιτος μου. Ἐδῶκαν γὰρ αὐτῷ ἀπὸ μελισσίου κηρίον. Καὶ τὰ περὶ τοῦ οἴνου τοῦ ἐσμυρνασμένου ἐλεγεν πάλιν τὰ ἄσματα· Ποτίω σε ἀπὸ τοῦ οἴνου μυρραίνου. Καὶ τὰ περὶ τοῦ μύρου, τοῦ ἐπιχυθέντος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, ἀλλαγὸς ἐλεγεν· Ἔως οὐ ὁ βασιλεὺς

10. Prov. ix, 1, 3. 11. Prov. iv, 6. 12. Jerem. v, 8. 13. Cant. v, 1. 14. Vid. cat. 15, n. 32; cat. 14, n. 5. 15. Canj. v, 15. 16. Cant. v, 1. 17. Luc. xxiv, 42. 18. Marc. xv, 25. 19. Cant. viii, 2.

actiæ tamen, thense, ferculo designando plerumque adhiberi solet: ut in Testamento sancti Ephraem C-ræc. edit. pag. 376, promittit sancto mulier nobiliss, se currum deinceps non conjugansuram, nec hominem amplius lecticæ suæ jugandum: Ἀπὸ τοῦ νῦν οὐ μὴ ἐπιθῶ δίφρῳ· καὶ οὐ μὴ ζευχθῆ ἔτι ἀνθρώπος ἐν σκελεῖ μου. Vocem *ferculum* per *ferculum* reddidimus. Scripturæ auctoritate secuti, quamvis ea vox Latina thensis illis propria videatur, in quibus numina in supplicationibus publicis. aut herbes et tabulæ in pompis triumphalibus comportantur. Uno autem vocabulo Cyrillus res dissimilimas componit; ligneum ferculum, in quo paralyticus grabbatum suum extulit; et majus illud Salomonis ferculum, lapidibus constratum, columnis suffultum; culiculi similis quam lecticæ. Erant in usu veterum lecticæ hexaphoræ et octophoræ, ab octo vel sex seu viris seu jumentis gestatæ. Erant præterea lucubratioræ, in quibus velut in conclave scribatur aliquid aut agebatur. Magnificentissima omnium hæc Salomonis lectica.

(1) *Secundum multorum opinionem*, etc. Theodoretus præfatione in Cantica gravissime exagitat eos, qui Canticorum librum profani amoris significationem continere aiebant. Existimatur hoc loco Theodorum Mopsuestenum respicere; cuius impia ea de re voces recitantur in concilio v, collat. 4, excerptis 68, 69, 70 et 71. Fuerunt tamen aut illum qui eadem sensere, ut ex hoc loco Cyrilli patet, et ex testimonio Philastrii, qui hæresim LXXXIII horum nomine inscribit. Admonitio Cyrilli de ordine in legendis tribus Salomonis libris observando, ab Ori-

gene hom. 4 in *Canticum* profecta, omnium deinde consequentium Patrum ore pervulgata est.

(2) *Ἐλλάσων*, etc. Ita nos ex Reg. Millesius, *ἐλάσων* per *ἐλαδάνων*. Loco ἀνομιᾶς, ex Reg. scripsimus, ἀνετίσας. Non male convenit, ἀνομήσας. Μηδὲν deest in Reg.; sed optime construitur cum ἀνετίσας, itaque restituitur; legendum tamen videretur, εἰς μηδὲν, vel μηδὲν. Pro ἔρωτικῶν, scripsimus, ἔρωτικά, et pro εἴη, εἶναι ex cod. Reg.; εἴη tamen, etc. non malum sensum habent, si a præcedentibus puncto separata cum sequentibus conjungas.

(3) *Ὡς περὶ γυναικὸς ὁ λόγος*. Ea verba in cod. Reg. leguntur post τοὺς ἐαυτῆς δούλους. Ea tamen sacri textus per parenthesis interruptio omnino Cyrilliana. Vide similem cat. 13, n. 24; cat. 14, n. 12 et 13; cat. 15, n. 20, et alibi passim. Ante ἀπέστειλεν particulam' καὶ ex cod. Reg. ascripsimus.

(4) *Ὅπου γὰρ σοφίας κτήσις*. In ms., *κτίσις*. Hæc suppletivum ex Reg. cod. Paulo post, loco σοφίας scripsimus σοφά, sensu id perspicue requirente.

(5) *Μὴ χαμαὶ πέσῃς* Reg., *μὴ χαυνώσῃς, ne deiciaris*. Post, *μηδὲ* ex prædicto codice in locum *μη* scripsimus.

(6) *Μέλητα*. Ex Reg. Millesius *μελίττας*. Eodem ex cod. σωφροσύνης positimus, loco σωφρόνως· post καὶ sequens addidimus, γὰρ et διηγούμενα scripsimus, loco διηγώμενος.

(7) *Εἰσῆλθεν*. Credo legendum, εἰσῆλθον ingressum, ut in citato Canticorum loco: et infra ἔλαβον, quamvis in utroque codice legatur, ἔλαβεν. Id postulat vox μου proxima; sed omittitur in Reg.

ἐν ἀνακλισει αὐτοῦ, νάρδος (1) μου ἔδωκεν ὄσμην αὐτοῦ. Ἀνακειμένου γάρ αὐτοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ, συνέτριψεν εἰσελθοῦσα γυνὴ ἀλάστρον μύρου νάρδου πιστικῆς πολιτέμου, καὶ ἐπέχεεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Οὕτω καὶ περὶ τοῦ σταυροῦ (2) · Φορεῖον (τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ, τὸ βαστάζον), στήλους αὐτοῦ ἐποίησεν ἀργύριον. Ἡ ἀρχὴ τοῦ σταυροῦ ἀργύριον ἦν, ἡ προδοσία. Ὡσπερ γὰρ οἶκος περικαλλῆς ἔχει χρύσειον ὄροφον (3) ἄνωθεν ἐκαικείμενον, τὸ δὲ πᾶν τῆς κατὰσκειυῆς στήλων μεταωρίζουσιν · οὕτω καὶ τοῦ σταυρωθῆναι Χριστὸν, καὶ ἀναστῆναι, ἀργύριον ἦν ἡ ἀρχή. Εἰ μὴ γὰρ Ἰουδας προέδωκεν, οὐκ ἂν ἐσταυρώθη · διὰ τοῦτο, ὡς ὄνομαστοὺ πάθους τὴν ἀρχὴν, στήλους αὐτοῦ ἐποίησεν ἀργύριον.

15. Ἐπίθασις αὐτοῦ πορφύρα. Διὰ τοῦτο καὶ πορφύραν ἐνέδυσαν αὐτὸν παίζοντες (4) μὲν, προφητικῶς δὲ ἐργαζόμενοι · βασιλεὺς γὰρ ἦν. Εἰ καὶ τὰ μέλαστα κατὰ χλεῦν ἔπραττον, ἀλλ' ἔπραττον τῶς · τὸ δὲ σύμβολον τῆς βασιλικῆς ἀξίας ἐγένετο. Καὶ εἰ ἀκάθιστος στέφανος, ἀλλὰ στέφανος, καὶ ὑπὸ στρατιωτῶν δεδεμένος (5) · βασιλεὺς γὰρ ὑπὸ στρατιωτῶν ἀναγορεύονται. Ἐπίθασις αὐτοῦ πορφύρα, ἐν τῷ αὐτοῦ λιθόστρωτον. Ἰσασιν οἱ τῆς Ἐκκλησίας σπουδαῖοι λιθόστρωτον, τὸν λεγόμενον Γαβθαῶν, ἐν τῷσι Πλάτου ὄντα.

16. Ταῦτα δὲ μοι ἄλλεκατα ἐν παρεκβάσει τῇ ἐπὶ τοῦ κραββάτου (6), ἐπὶ τὸ φορεῖον ἐληλυθότι. Ἐπετοίνων πρὸς αὐτὸν · Ἐγχεῖται, ἄρον τὸν κραββάτον σου, καὶ περιεκάθει. Πολυχρόνιον μὲν τὸ νόσημα, δευτάτη δὲ ἡ ἐμπλαστρος · πολυετής μὲν ἡ πάρεσις (7), δευτάτη δὲ ἡ νεύρωσις. Ὁ γὰρ νεύρων ποιητής, ὁ ποικίλας παρέχων τὰς ἰατρείας τυφλοῖς, ὁ διὰ πηλοῦ ἐπιχρίσας παραδόξως τὴν ἐμπλαστον χαρισάμενος. Τῷ γὰρ ὄροντι πηλὸς εἰ ἐπιχυθεῖς, ἐμπο-

A *accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum* 20. Nam recumbente illo in domo Simonis leprosi, ingressa mulier fregit alabastrum unguenti nardi pisticæ pretiosæ; et effudit super caput ejus 20. Similiter etiam de cruce, *Ferculum* [ajunt]; lignum videlicet crucis quo portatus est; *columnas ejus fecit argentum* 2. Principium enim crucis argentum fuit, et proditio. Nam sicut domus egregie ornata aureum habet lacunar desuper impositum, totam vero structuram columnæ sustinent; sic tum crucifixionis, tum resurrectionis Christi principium argentum fuit. Nisi enim Judas eum prodidisset, nunquam fuisset crucifixus: idcircoque *columnas ejus*, tanquam nobilis passionis initium, *argentum fecit*.

XII. *Ascensus ejus purpura* 2. Propterea etiam purpura induerunt eum, ludificantes quidem, propheticæ tamen id agentes: rex enim erat. 2 Et quamvis hoc deridendo fecerunt, fecerunt tamen: symbolumque regniæ dignitatis ipsi aptatum est. Et licet ex spinis corona foret, corona tamen fuit, et ab militibus deligata: reges enim ab militibus proclamantur. *Ascensus ejus purpura; intimum ejus lapidibus constratum*. Noverunt Ecclesiæ studiosi *Lithostrotum* [sive aream lapidibus constratum], quæ Gabbatha dicebatur, in ædibus Pilati existentem 2.

XIII. Hæc a me digressionis in modum dicta sunt, dum iu grabbato versor ad ferculum deducto. Ait igitur ad ipsum: *Surge, tolle grabbatum tuum, et ambula*. Diuturnus quidem morbus, celerrima vero medela: plurium annorum paralysis; citissima vero nervorum confirmatio. Is enim erat qui nervos fabricavit, qui varias cæcis medicinas adhibuit, qui luti perfusione modo iusitate cæcitate sanavit. Si quis enim videntis hominis oculos luto obiverit,

1 Cant. i. 12. 2 Marc. xiv. 3. 3 Cant. iii. 9. 4 ibid. 40. 5 ibid. 6 Marc. xv. 17. 7 Vide cat. 13, n. 17. 8 Joan. xix. 13. 9 Joan. ix. 6 sqq.

cod. Cæterum nullibi in Canticis reperitur hic textus Ἐδωκεν μύρον μου πλῆρες. Credo Cyrillo ex memoria dicenti, et in digressione forsau impræmeditata versanti, fucum fecisse hæc verba capitis ejusdem v. 5, Ἔσταξαν... δάκρυλοι μου σμίρναν πλῆρη, *Sustulit digiti mei myrrham plenam*. Post ἔδωκεν, loco δὲ ex Reg. scripsimus γάρ. Eadem porro quæ hic habentur, vide supra cat. 14, nun. 11.

(1) *Νάρδος μου*. Addidimus μου ex cod. Reg. et sacro textu.

(2) *Οὕτω καὶ περὶ τοῦ σταυροῦ*. Omittuntur hæc verba in cod. Reg. At ex eo cod. sequentiæ verba, usque ad ἀργύριον, quæ propter repetitam σταυροῦ vocem excidisse remur, ascripsimus. Ex eodem etiam, pro ἀργύριον, ἀργύριον posuimus, et προδοσία loco πρόδοσις, atque articulum femininum ἡ verbo προδοσία adiunximus.

(3) *Χρύσειον ὄροφον*. Ex Reg. Millesius, διαχρύσειον· legendum forte διάχρυσον. Loco ἔσθθεν, ex Reg. scripsi ἄσθθεν · et pro ἐπιχευόμενον, quæ vox hic prorsus extra locum est, posui ex conjectura ἐκαικείμενον, cum in Reg. cod. legatur, ἐπιχύμενον, quæ ambæ voces apud librariorum ejusdem sunt soni. Paulo infra, cum esset apud Milles., τὸ σταυρωθῆναι, ex Reg. correxi, τὸ σταυρωθῆναι. Postremo, voces στήλους τούτους ante ὡς ὄνομαστοῦ apud Mill. positas, ut inutiles expunxi ex cod. Reg. qui etiam sequentes, ὡς ὄνομαστοῦ πάθους τὴν

ἀρχ. omittit.

(4) *Παίζοντες*. Sic posuimus ex Reg. cum esset in edito, *προκύντες, procumbentes*. Catech. 13, n. 17, eodem modo de illis derisoribus scripsit: Καταπαίζουσι μὲν, γονυπετοῦσι δὲ.

(5) *ὑπὸ στρατιωτῶν δεδεμένος*, etc. Voces, ὑπὸ στρατιωτῶν δεδεμένος · βασιλεὺς γάρ, propter repetitionem vocum, ὑπὸ στρατιωτῶν, prætermittens, reparavimus ex cod. Reg. quem secuti, ἀναγορεύονται scripsimus, pro ἀναγορεύεται. Paulo post, pro Γολγοθᾶν, quod in duobus mss. reperitur, ex conjectura quidem, sed indubitabili, Γαβθαῶν restituvimus. Equis enim putet Cyrillum in ipsis locis versantem in tam noto nomine falli, nisi forte lingua, potuisse?

(6) *Τῇ ἐπὶ τοῦ κραββάτου*, etc. Obscura constructio. Nec melius in Reg., τὸ ἐπὶ τοῦ κραββάτου ἐπὶ τὸ φορεῖον ἐληλυθότος, in digressionem ejus qui in grabbato ad ferculum transiit. Crediderem delendum τῇ, et legendum ἐκ τοῦ κραββάτου.

(7) *Πολυετής... πάρεσις*. Ex Reg. Mill., *πολυετής... πάρεσις*. Loco εὔρεσις, quod in duobus nims legitur, non dubitavi scribere, νεύρωσις, certa ex sequentiis verbis, νεύρων ποιητής, conjecit. Infra, ex Reg. pro πηλοῦ, scripsimus, πηλοῦ, ac particulam καί ante παραδόξως inutiliter positam expunximus.

visionis usum impediatur; Jesus vero luti opera visum non videntibus impertivit, et in aliis iterum per alia sanam potestatem exseruit. In hoc autem [paralytic] per id verbum: *Surge, tolle grabbatum tuum, et ambula*, 342 quantum putas stuporis cernentes invasit? At id quod videbatur, revera mirandum fuit; incredulitas vero inastimabilis; nam plurimorum annorum sanata est aegritudo: incredulitas vero longinqua sanata non fuit (1); sed Judaei adhuc in suis affectibus permansere, ac sanari noluerunt.

XIV. Nam si id quod factum fuerat stupere oportebat, medicum quoque animarum et corporum oportebat adorari. Illi autem murmuraverunt: murmuratorum enim posteri erant, qui bona in mala pervertebant; *Qui dicebant amarum esse dulce, et dulce amarum*. Jesus vero prudentissimo consilio operabatur in Sabbato, ea nempe quae Sabbatum transcendunt operatus, ut illos operatio persuaderet. Quoniam enim verbis verba refelluntur, opus vero nulla vinci ratione potest, in Sabbato curavit; crudiens nos ut non contradictionum sermonibus utamur, sed operibus persuadeamus eos qui illa inveniuntur.

XV. Aiebant illi: *Sabbatum est, non licet tibi tollere grabbatum tuum*. Legislator aderat ipse, et ausus est quisquam alius dicere: *Non tibi licet! Constitue, Domine, legislatorem super eos*; de Salvatore dictum fuit. Ille vero nuper tam in animo quam in corpore sanatus, accepto a Sapientia sapientis sermone, statim respondet, non ex legis peritia quid responderet habens, sed compendiosam afferens responsionem. Nostis, inquit, omnes dunturnam meam aegritudinem, et quam multos annos reclinatus jacui, quantaque cum miseria omnium destitutus auxilio confictatus sum. Nemo unquam vestrum mei curam suscepit, tollens me, et priorem in piscinam immigens ut sanitatem reciperem. Cum ergo tunc nulla vos mei cura tetigerit, quomodo nunc legislatorem munus arripuistis: *Non licet tibi, aientes, tollere grabbatum tuum?* Compendiosum igitur a me responsum habete: *Qui me sanum fecit, ille mihi dixit*. Si me contemnit, at fa-

* Isa. v, 20. * Psal. ix, 21.

(1) *Incredulitas vero longinqua*. . . Hoc est a parentibus jamdudum longa successione propagata: ut enim observat n. seq., *murmuratorum posteri erant*; sic et cat. 7, n. 5, sucto eos incredulitatis morbo retineri ait, et cat. 12, num. 21, antiqua consuetudine veritati refragari.

(2) *Τὸ βλέπειν*. . . αεγ., εἰς τὸ βλέπειν.

(3) *Ὁσην . . . ἐκπλήξεις*. Ex Reg. Milles. vero, ὀσην . . . ἐκπλήξεις. Infra, loco xān ante νόσος, Reg. secuti scripsimus, καί.

(4) *Τὸν*. Legendum videtur, τὸν. EDIT.

(5) *Γογγυστῶν γάρ*. Reg. At Milles. γογγυστῶν δέ.

(6) *Τὸ δὲ ἔργον*. Ita ex conjectura Millesii et nostra restitimus, cum apud Millesium sit, τὸ δὲ λόγον, in Regio, τὸ δὲ λόγῳ. Ita ut scripsimus, legendum esse sequentia convincunt, in quibus λόγῳ ἔργαστα opponitur. Cat. 13, n. 8, ait sermones sermonibus non vinci: sed prophetarum diserta atte-

Α δίζει τὸ βλέπειν (2). Ἰησοῦς δὲ διὰ πηλοῦ τοῖς μὴ βλέπουσιν τὸ βλέπειν ἐπαρτήσεται. Καὶ ἄλλος πάλιν ἐπὶ ἄλλων ἡ δύναμις ἢ μὴ γὰρ τὸ, Ἐγερμαί, ἀρον τὸν κρῖθλατὸν σου, καὶ περιπάτει, ὅση νομίζεις ἐκπλήξεις (3) Ἐλαβεν τοὺς ὀρώντας; Ἄλλ' ἦν τὸ μὴ ὀρώμενον θαυμαστὸν, ἢ δὲ ἀπιστία δεινὴ. Καὶ νόσος μὲν πολυετὴς θεραπεύεται, ἀπιστία δὲ πολυχρόνος οὐκ ἐθεραπεύθη· ἀλλ' ἐπέμενον ὁ Ἰουδαῖος τοῖς παθήμασιν, τὸ δὲ θεραπεύεσθαι οὐκ ἤθελον.

13. Εἰ δὲ δέον ἐκπλαγῆναι τὸ συμβῆναι, ὡς προσηκῶσαι τῶν (4) ψυχῶν καὶ σωμάτων ἱατρῶν. Οἱ δὲ ἐγόγγυζον· γογγυστῶν γὰρ (5) ἦσαν ἀπίστοι, οἱ τὰ κατὰ διαστρέφοντες εἰς κακὰ. Οἱ λέγοντες τὸ πικρὸν γλυκὺν, καὶ τὸ γλυκὺν πικρὸν. Ἰησοῦς δὲ μετὰ πάσης οικονομίας εἰργάζετο ἐν Σαββάτῳ, τὰ ἔμπρὸς Σαββάτων ἐργαζόμενος, ἵνα ἡ ἐργασία πείσῃ. Ἐπιπὴ γὰρ λόγος λόγῳ μάχεται, τὸ δὲ ἔργον (6) ἄμαχον, ἐθεράπευεν ἐν Σαββάτῳ· διδάσκων, ἵνα μὴ ὁ λόγος ἀντιλογικῶς γένηται, ἀλλ' ἡ ἐργασία πείσῃ τοὺς ὀρώντας.

14. Εφασκον ἐκεῖνοι· *Σάββατὸν ἐστίν, οὐκ ἐξεστίν σοι ἄραι τὸν κρῖθλατὸν σου*. Νομοθέτης παρῆν, καὶ ἄλλος τὸ, *οὐκ ἐξεστίν σοι*, ἔλεγεν; *Κατέστησεν, Κύριε, νομοθέτην ἐπ' αὐτέσδε*, παρὰ τοῦ Σωτῆρος εἰρήσεται. Ὁ δὲ ἄρτιος καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα ἱατρευθεὶς, παρὰ τῆς Σοφίας σοφῆν ἐκ τῶν λόγων (7), εὐθύς ἀποκρίνεται· οὐ νομικῶς ἀποκριθῆναι ἔχων, ἀλλὰ συντόμως ποιούμενος τὴν ἀπὸ κρισίν. Ἰστέ μου, φησὶ, πάντες τὴν πολυχρόνον νόσον, καὶ τὸ πολυετὲς τῆς ἀνακαλίσεως, τὸ ἀπίριστον τῆς ταλαπωρίας. Οὐδεὶς ὑμῶν ποτε κηθεμονικὸν (8) ἔδειξεν, λαθὼν με, καὶ πρῶτον ἐμβάλων εἰς τὴν κολυμβήθραν, ἵνα θεραπευθῶ. Καίτοι τότε κηθεμονικὸν οὐκ ἐνδείχθη, πῶς νῦν τὸ νομοθετικὸν ἐλάβετε, *οὐκ ἐξεστίν σοι ἄραι* (9) *τὸν κρῖθλατὸν σου*, λέγοντες; Συντομωτάτην νόσον ποιούμεαι πρὸς ὑμᾶς; τὴν ἀπόκρισιν· Ὁ ποιήσας με ἠγιῆ, ἐκεῖνός με εἶπεν. Εἰ ἐμοῦ καταφρονεῖτε, πρὸς τὸ πρῶγμα τὴν ἐκπλήξιν λάβετε· οὐκ ἐμπλαστῶν ἐπέθηκεν, οὐκ ἰσ-

statione vim contineri omnibus ratiociniis superiorem.

(7) *Ἄδρον*. Vocem hanc ex Reg. cod. adjecimus. Item infra, post ἴστέ μου, verba, φησὶ, πάντες ἀδιδί, quanquam vox φησὶ satis superflua videatur, cum non raro Cyrillus, inter ἀποκρίνεται, λέγων, et similia ac verba quae subsequi debent brevem parenthesis interponat.

(8) *Κηθεμονικόν*. Hic et paulo post correctum ex Reg., nam Millesius scribit, *καθεμονικόν*. Infra, ex eodem ms., ἐμβάλων scripsi pro ἐνέβαλεν· et καίτοι, pro καίτοι.

(9) *Ἄραι*. Emendavimus ex Regio pro ἄραι. Eadem auctoritate vocem λέγοντες sequentem supplavimus; ac loco ποιούμενας, scripsimus, ποιούμεαι πρὸς ὑμᾶς; postremo, pro καταφρονεῖται, posuimus, καταφρονεῖτε.

τρικώς ἐχρήσατο μηχανήμασιν, ἢ βοηθήμασιν· λόγῳ A
εἶπεν (1), καὶ τὸ ἔργον ἐπιχολούθησεν· προστάζει, καὶ
τὸ πρῶταγμα ἐγὼ ἐπιτελῶ. Εὐπειθῆς γέγονα
τούτου τῷ προσταγμάτι, τοῦ διὰ προσταγμάτων θε-
ραπεύσαντος. Εἰ μὲν γὰρ ὁ προστάξας, πρὸς τὸ λαθῆ-
ναι (2) ἀνίσχυρος ἦν τοῖς προσταγμάσιν, οὐκ ἔδει τού-
τοις ὑπακούειν· ἐπειθὲ δὲ λόγος προστάξαι ἐναρ-
γῆς πολυχρόνιον παῦσαι πάθημα, δικαιοτάτα ἀκούω
τούτου, οὐ καὶ νόσος ἀκούσασα ἀπηλλάγη· Ὁ ποιή-
σας με ὑγιῆ, ἐκείνός μοι εἶπεν· Ἄρον τὸν κράθ-
βατόν σου (3).

17. Οὐκ ἔβει ὁ θεραπευθεὶς, τίς ἐστὶν ὁ θερα-
πεύων. Ποῦ τὸ ἀκνυδοξόν του Σωτήρος ἡμῶν παρ-
ίσταται· λατρεύσας γὰρ ἐξέκλινεν, ἵνα μὴ γνωρι-
σθῆ (4) ἐπὶ τῇ λατρείᾳ. Ἡμεῖς δὲ πᾶν τοῖναντίον ποιῶ-
μεν. Εἰ συμβῆ ποτε ὀνειράτα θεάσασθαι, ἢ διὰ χειρῶν
βοηθῆσαι, ἢ δαίμονα δι' ἐπικλήσεως ἀπελάσαι· τσα-
οῦτον ἀπέχομεν (5) τοῦ κρύβαι τὸ κατόρθωμα, ὥστε
καὶ μὴ ἐρωτώμενοι καυχώμεθα. Ἰησοῦς δὲ τοῖς ἔρ-
γοῖς διδάσκων ἡμᾶς τὸ μὴ περὶ ἑαυτοῦ λέγειν, τὴν
ἰσὺν παρέχων, ἐξέκλινεν ἅμα ἵνα μὴ γνωρίζηται·
εὐχαίρους ἀναχωρῶν, καὶ εὐχαίρους παρῶν. Ὅτε μὲν
γὰρ (6) ἐχρῆν κλεισθῆναι τὴν εὐφημίαν τοῦ κατορθώ-
ματος, τότε ἀναχωρεῖ· ὅτε δὲ τῶν ἄλλων ἀναχώρησις
γέγονεν (7), ἵνα μετὰ τῆς σωματικῆς λατρείας ἐπα-
γάγῃ καὶ τὰ τῆς ψυχῆς τεθεραπευμένα, τότε παρῶν
ἄγειν· Ἴδε, ὁ γῆρας γέροντας, μηκέτι ἀμάρτανε.

18. Ποικίλος δὲ ἐστὶν ἱατρὸς, ποτὲ μὲν πρῶτον
ψυχὴν θεραπεύων, εἶτα σῶμα· ποτὲ δὲ ἀντιστρέ-
φως (8). Μηκέτι ἀμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν σοι τι

(1) Λόγῳ εἶπεν. Regius, λόγον εἶπεν. Ex eo cod.
posti προστάζει, addidi καὶ. Εὐπειθῆς scripsi, quam-
vis in ambobus mss. libarari mendose scripsent, εὐ-
πειθῆς. Pro τούτῳ ex Regio scripsi, τούτου. Loco
tuo θεραπεύσαντι, cum Regio scripsimus, τοῦ θερα-
πεύσαντος.

(2) Προστάξας, πρὸς τὸ λαθῆναι. Ex Regio ad-
didimus, πρὸς τὸ. Supplendum με post λαθῆναι. Ex
eodem verba, ἂν ἰατρὸς, in unum ἀνίσχυρος con-
traximus.

(3) Κράθβατόν σου. Addit Regius, καὶ περιπά-
τει, et ambulat. Post, loco vitiosæ duorum mss.
scripturæ εἶπει, scripsi ex sensu, ἔβει. Ex Regio,
pro ἀκνυδοξόν ἀκνυδοξόν posui, et παρίσταται in
locum περισταται.

(4) Γνωρισθῆ. Ex Regio. Editus, γνωσθῆ. Ex
cod. Regio post τοῖναντίον, adjectimus, ποιούμεν·
ac loco ἢ scribimus, εἰ.

(5) Ἀπέχομεν. Millesius, ἀπέρχομαι. Regius,
ἀπέχομεν. Ἡ mutavimus in o. Post, ex Reg., περὶ
ἑαυτοῦ scripsimus loco περὶ αὐτοῦ. At idem Regius
demptis ac mutatis aliquot verbis hanc exhibet le-
ctionem: διδάσκων ἡμᾶς, τὸ μὴ ἑαυτοῦ λέγειν τὴν
ἰσὺν παρέχων, docens nos, ne quis suum esse dicat
sanitatem impertiri.

(6) Ὅσα μὲν γὰρ, etc. Particulam γὰρ ex Regio
adjectimus. Κλεισθῆναι scripsimus ex Millesii con-
jectura, loco κλεισθῆναι quod habetur in edito. At
Regius fert, ἐγκληθῆναι, accusari, ut sensus sit,
Christum fugisse cum a Judæis accusandum esset
ejus benefactum: qui sensus quamvis ex se bonus,
haud tamen huic loco ex auctoris verbis et propo-
sito, satis conveniens.

etum ad ipsum vos stupor capiat. Non emplastrum
imposuit, non solitis medicinis compositionibus vel
subsidiis usus est. Verbo dixit, et effectus extem-
plo est consecutus. Imperavit, et ego imperatum fac-
cio: ejus imperio obsequens fui, qui suis imperiis
medicinam præstitit. Nam si is qui jussit, suis im-
peris efficere nequivisset ut sanarer, ipsis obten-
perandum non fuit. Quoniam vero verbis suis evi-
dentem et diuturnum morbum cessare præcepit,
æquissimo jure illi obedio, cui obaudiens ipsa abs-
cessit ægritudo: *Quæ me sanum fecit, ille mihi dixit: Tolle grabbatum tuum.*

343 XVI. Non noverat is qui sanatus erat, quis
esset qui eum sanaverat: inde maxima Salvatoris
nostri commendatur inanis gloria fuga. Cum enim
sanavisset, declinavit, ut ne ex ea sanatione cele-
braretur. Nos vero prorsus contrarium facimus. Si
enim aliquando contigerit nos somnia cernere (9),
aut [impositione] manuum opem ferre alicui, aut
dæmonem per invocationem effugare; tantum ab-
sumus a celando recte facti, ut etiam non interro-
gati gloriantur prædicemus. Jesus vero factis suis
non docens ne quis de seipso loquatur, simul ut
curationem præstitit, declinavit ne agnosceretur:
opportune secedens, et opportune præsentem se ex-
hibens. Quando enim celebrari par erat famam
recte facti, tunc se subducit: postquam vero turba
recessit, ut una cum corporali simul et animæ medi-
cina adhiberet, tunc præsentem se sistens, dixit:
Ecce sanus factus es, ne pecces amplius.

XVII. Diverse se medicum præstat: aliquando
prius animam sanat, postea corpus; aliquando ve-
ro e converso. *Ne amplius pecces, ut ne tibi deterius*

(7) Ἀναχώρησις γέροντες. Ex Regio hartum dua-
rum vocum loco una est in Millesio, ἀναχωρησάν-
των. Paulo post, ubi ex Regio scripsimus, τεθερα-
πευμένα, Milles. legit, τε θεραπευόμενα. Insolens
videatur hæc locutio τὰ τῆς ψυχῆς τεθεραπευμένα·
verum num. seq. habetur, θεραπεύθητι τὰ σαρκικά
πάθη. Aliæ similes sunt apud Cyrillum, ut *Procat.*,
n. 3, τὸ λευγεμονῶν πάντων· *cat.* 1, n. 5, τῆς καρ-
δίας τὸ νενευρωμένον.

(8) Ἀντιστρέφως. Ex Regio, Millesius, ἀντιστρο-
φός. Corpus paralyticum prius quam animam a Chri-
sto sanatum dixit sub finem num. 16; at *cat.* 10,
n. 13, prius animæ datam sanitatem affirmat. Paulo
post, ante δὲ ἑνός erat particula δὲ quam Reg.
codicis auctoritate abrasimus.

(9) Si aliquando contigerit nos somnia cernere, etc.
Rerum videlicet futurarum prænuntia; qualia pri-
mis rei Christianæ temporibus frequenter a Dec
immissa esse, probant SS. Polycarpi, Cypriani,
Perpetuæ, Nonnæ apud Gregor. Nazianz. *orat.* xix,
pag. 306, et similibus exempla, gravissimis monu-
mentis testata. Sanctus Prudentius in hymno *Ante
somnum*, vers. 43, 44:

*Nunc splendor intererat,
Qui dat futura nosse.*

Vers. 48-51:

*Quam rara culpa morum
Non polluit, frequenter
Nunc lux serena vibrans
Res edocet latentes.*

De impositione manuum in sanandis morbis efficaci,
multa sunt in sanctorum Vitis et veterum testimo-

aliquid contingat; per unum nocet multos: non enim ad illum unum loquitur, sed ad nos omnes. Si enim aliquando in morbos, aut arumnas, aut calamitates inciderimus, nemo ascribit Deo. *Deus enim ut malis tentari non potest, ita ipse neminem tentat*¹⁰. Nostrium vero unusquisque, peccatorum catenis constrictus, flagellatur¹¹. *Ne amplius pecces, ne aliquid tibi deterius contingat*. Audiat hanc sententiam quisvis homo; et qui ante scortator erat, vitiosum affectum abiciat; quique avarus eras, largus eleemosynarum fias. Audiat qui rapuit aliena: *Ne amplius pecces*. Maxima est Dei injuriarum oblitio, profusa gratia. At tu cave ne nimiam patientiam in occasionem contemptus vertas; neve, quia longanimis Deus est, idcirco pecces: verum deinceps carnales tuos affectus da operam ut sanes, et die tu quoque quod opportune ante lectum fuit: *Cum enim essemus in carne, affectus peccatorum, qui per legem erant, operabantur in membris nostris*¹². Quod si dicit Apostolus: *Cum essemus in carne*; non hanc qua circumdai sumus intelligit carnem, sed carnales actiones; siquidem adhuc carnem circumferens aiebat: *Quando eramus in carne*. Sed quemadmodum Deus, cum diluivum proxime inducendum esset, aiebat: *Non permanebit Spiritus meus in hominibus istis, eo quod sint carnes*¹³; spiritu in carnealem appetitum commutato: ita et in hoc loco Apostolus dicit: *Cum essemus in carne*.

XVIII. Nemo itaque sit in carne; sed in carne cum sit, non secundum carnem ambulet¹⁴. Non enim vult Apostolus ut nos a mundo penitus segregantes malum non operemur; sed ut in carne positi, carnem servituti subjiciamus, et ejus imperio non teueamur. Non serviamus, sed imperemus: cibo utamur moderato; non ventris ingluvie abrepti, sed frenuæ ventri injicientes, ut et affectibus infra ventrem sedem habentibus moderemur. Gubernetur ab anima corpus, nec ab carnalibus voluntatibus anima trahatur *Ne amplius pecces, ne ovid*

A *γένηται· διδάσκων ἐι' ἐνός πολλούς· οὐ γὰρ πρὸς ἐκείνους μὲν ὁ λόγος μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ πρὸς πάντας ἡμᾶς. Εἰ ποτε γὰρ παθήμασι περιπέσωμεν, ἢ λύπαις, ἢ ἀνάγκαις, μηδέ τις θεῶν προσηραφέτω. Ὅ γὰρ θεὸς ἀπειραστός ἐστι κακῶν, κηρύττει δὲ αὐτὸς (1) οὐδένα· ἐκαστος δὲ ἡμῶν σκιστὰς ἁμαρτιῶν σφιγγόμενος μαστιγοῦται. Μηκέτι ἀμάρτανε, ἴνα μὴ χεῖρόν σοι εἰ γένηται. Ἄκουε τοῦ ἡρώτου (2), πᾶς ἄνθρωπος· καὶ ὁ πρὸς τοῦτου πορνεύων, ἀποτιθέσθω τὸ πάθος· καὶ ὁ πρὸς τοῦτου πλεονέκτης, γενῶν ἐλεψμων. Ἄκουέτω ὁ ἄρπαξ· Μηκέτι ἀμάρτανε. Πολλὴ καὶ θεοῦ ἡ ἀμνησικακία, διαφύλης ἡ χάρις· ἀλλὰ μὴ τὸ ὑπέρμετρον τῆς ἀνεύκακίας, ἐφ' ὅσον λάμβανε τῆς καταπρονήσιας· μὴδ' ὅτι θεὸς μακρόθυμος; διὰ τούτου ἀμάρτανε· ἀλλὰ θεραπεύθητι λοιπὸν τὰ σαρκικὰ πάθη· καὶ λέγε καὶ σὺ (3) τὸ εὐκαίριον ἀναγνωσθέν· Ὅτε γὰρ ἤμεν ἐν τῇ σαρκί, τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν, τὰ διὰ τοῦ νόμου, ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν. Ἐὰν δὲ λέγη (4) ὁ Ἀπόστολος, Ὅτε ἤμεν ἐν τῇ σαρκί, οὐ ταύτην ἔλεγε τὴν σάρκα, ἣν περιβεβλήμεθα, ἀλλὰ τὰς σαρκικὰς πράξεις. Ἐτι γὰρ σάρκα φοροῦν, ἔλεγε· Ὅτε ἤμεν ἐν τῇ σαρκί. Ἄλλ' ὄντιον τρόπον (5), μέλλοντος ἐπάγειν κατακλυσμοῦ, ὁ θεὸς ἔλεγε, Ὅδ μὴ καταμῆναι τὸ Πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας· τοῦ πνεύματος εἰς σαρκίην προαίρεσιν μεταβαλλομένου· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ὁ Ἀπόστολος λέγει· Ὅτε ἤμεν ἐν τῇ σαρκί.*

C III. Μηδέ τις τοῖνον ἔστω ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν σαρκί ὢν, μὴ κατὰ σάρκα περιπατεῖτω (6). Ὅ γὰρ βούλεται ἡμᾶς ὁ Ἀπόστολος τελείως ἐκλυτοῦς ἐξαγαγεῖν· ἐκ τοῦ κόσμου, ἢ ἐργάζεσθαι φάυλον· ἀλλ' ἐν σαρκί ὄντας, ἡμᾶς, καταδουλώσαι τὴν σάρκα, καὶ μὴ δεχεσθαι ὑπ' αὐτῆς. Μὴ δουλωθῶμεν, ἀλλ' ἄρρωμεν· τροφῆ χρῆσώμεθα συμμέτρῳ, μὴ τῆ γαστριμαργίᾳ καταπερήμενοι, ἀλλὰ χαλινοῦντες τὴν γαστέρα, ἵνα καὶ τῶν ὑπὸ γαστέρα ἄρρωμεν. Ἀρχέσθω τὸ σῶμα ὑπὸ τῆς ψυχῆς, καὶ μὴ συρθέτω ἡ ψυχὴ ὑπὸ τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν. *Μηκέτι ἀμάρτανε, ἴνα μὴ εἰ σοι χεῖ-*

¹⁰ Jac. i, 13. ¹¹ Prov. v, 22. ¹² Rom. vii, 5. ¹³ Gen. vi, 3. ¹⁴ II Cor. x, 2, 3.

niis exempla. Cyrillus sæpe vim signi crucis et invocationis nominis Christi in fugandis demonibus, et abigendis morbis commemorat, ut cat. 13, n. 40; cat. 10, n. 13. Orationi illi super agrotatum fusæ adjungebatur manus impositio ex Christi et apostolorum exemplo. Hinc verba sancti Jacobi de inungendis infirmis, et orando super eos, Jacobi, v. 14, de impositione manuum adjungenda vulgo interpretantur auctores ecclesiastici.

(1) Αὐτός. Ita Reg. Male Milles., αὐτός.

(2) Τοῦ ἡρώτου, etc. Articulum τοῦ, et verba πᾶς ἄνθρωπος ex Regio cod. adjecimus; ut et verba paulo post sequentia, γενῶν ἐλεψμων. Sequens verbum ἀκούετω, deest in cod. Reg. Ex eodem codice pro ἀρπάζας, scripsimus, ἄρπαξ.

(3) Καὶ σὺ. Ita nos ex Regio. Millesius, καὶ σοι. Post, loco ἀναγνωσθέν, etc. ex eodem Reg. scripsimus, ἀναγνωσθέν· nam ex concio post Evangelium habebatur, utrumque autem lectio ex Apostolo præcedebat. Ad hæc, convenientior adhortatio, et explicatio lectionis jam factæ quam faciendæ. Pro ἤμεν, Reg. hic et sequentibus, ubi idem ver-

bum recurrit, locis, scriptum habet ἡμῶν, eram, vel fueram. Sed sensus Apostoli postulat, ἤμεν, eramus.

(4) Ἐὰν δὲ λέγη. Quamvis in manus, regatur λέγει, non veriti sumus scribere λέγη, propter vocem sequentem, ἔλεγε. Locum hunc porro aliter representat Regius liber, in hunc modum: Ὅσδ γὰρ λέγει ὁ Ἀπόστολος, Ὅτε ἤμεν ἐν σαρκί, ἣν περιβεβλήμεθα, etc.: *Non enim dicit Apostolus, Quando eramus in carne, qua circumvestiti sumus, etc. Priori lectione retinimus, cui multe apud Cyrillum similes. Encliticam γὰρ post ἔτι sensui perficiendo necessariam subministravit codex Reg.*

(5) Ἄλλ' ὡσπερ ἐρώσας, etc. Præpositionem ἐν ante μέλλοντος nescio quomodo injectam expunximus; cum desit in Reg. libro, cujus lectio paulum variat, sic: Ἄλλ' ὡσπερ γὰρ μέλλον ἐπάγειν κατακλυσμοῦ, ὁ θεὸς ἔλεγε, etc.: *Sed quemadmodum cum diluivum inducitur esset Deus, etc.*

(6) Περιπατεῖτω. Ex Regio emendatur vitio: lectio editi, περιπατήτω.

ρον γίνεσθαι. Κηρύσσει μὲν ἅπανσι ὁ λόγος γένοιτο δὲ (1) πάντα τὰ ὅσα ἀκούειν. Οὐ γὰρ πᾶσα ἀκοή σαρκὸς δεχομένη τὸν λόγον, ἤδη δέχεται εἰς τὴν διάνοιαν· διὰ τοῦτο ὁ Σωτὴρ ἔλεγεν· Ὁ ἔχων ὤτα ἀκούειν, ἀκούετω, τοὺς ἔχουσιν ὤτα σαρκὸς διαλενόμενος.

10. Ἀκούετω (2) τοίνυν ἅπας Ἰησοῦ, καὶ μηκέτι ἁμαρτανέτω· ἀλλὰ τῷ ἁμαρτιῶν συγχωρητῇ προσδράμωμεν. Καὶ εἰ νοσοῦμεν, προσφύγωμεν· εἴτε ἀλγούμεν τὴν ψυχὴν, τῷ Ιατρῷ τῆς γνώσεως ἐξακολουθήσωμεν· εἴτε παίνωμεν (3), τὸν ἄρτον δεξιόμεθα· εἴτε ἐνεκρώθημεν, τὴν ἀνάστασιν λάβωμεν· εἴτε ἐν ἀγνοίᾳ κατηγήράσωμεν, τὴν σοφίαν παρὰ τῆς Σοφίας αἰτησόμεθα.

Κ'. Ἄλλ' ἐξέδικωσεν (4) ἡμῶς λόγος εἰς μῆκος λόγου· καὶ ἴσως γεγόναμεν ἐμπόδιον πατρικῆς διδασκαλίας. Καιρὸς δὲ καλεῖ καὶ μειζόνων ἐπακούσαι βημάτων, ἵνα ὠφεληθέντες ἐκ μειζόνων ἔργων, Θεῷ διὰ τῶν ἔργων τὴν δοξολογίαν ἀναπέμφωμεν· ᾧ ἢ ἑῶκα καὶ νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοῦ αἰῶνα τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

11 Matth. xi, 15. 12 Vide cat. 10, n. 15. 13 Vide cat. 18, n. 32.

(1) Γένοιτο δὲ. Additum δὲ ex Regio.
(2) Ἀκούετω. Ita ex Reg. Millesimo, ἀκουσάτωσαν, quod male cum ἅπας construitur.
(3) Παινόμεν. Ex cod. Regio. Mutulus hic codex editus tantum representat, παίνω.
(4) Ἐξέδικωσεν. Emendat Reg. liber depravatam editi scripturam ἐξέδικωσεν· similiter in verbo διδασκαλίας, editam lectionem διδασκαλίας. Post, loco λαλεῖ, scripsimus de nostro, καλεῖ. Loco ἐκ μειζόνων ἔργων, legendum censeo, ἐκ μειζόνων λόγων. Post hæc verba, sequebantur apud Millesium ista, ὠφέλειαν δεξιόμενοι, quæ uti inutilem repeti-

A tibi deterius contingat. Omnibus hic denuntiat sermo : utinam verò omnes aures audiant! Non enim omnis auris corporea aures verbum immissum recipit, continuo etiam intra cogitationem admittit. Idcirco aiebat Salvator : Qui habet aures ad audiendum, audiat! ; cum homines alloqueretur qui carnis auribus non carebant.

XIX. Audiat itaque Jesum omnis homo, et ne amplius peccet ; sed accurramus ei qui peccata condonat. 12 Et sive morbo laboramus, ad eum confugiamus ; sive anime malo quodam cruciamur, medicum scientiæ [auctorem] sequamur ; sive esurimus, panem recipimus : sive mortui sumus, resurrectionem accipimus : sive in ignorantia consenuimus, sapientiam ab ipsa Sapientia postulemus.

XX. Verum in nimiam nos sermonis prolixitatem pertraxit orationis argumentum ; et forte patris nostri instructioni impedimentum injecimus. 13 Tempus vero monet, ut majora verba audiamus ; ut ex sublimioribus sermonibus utilitatem capientes, Deo eam quæ ex operibus proficiscitur gloriam remittamus. Cui gloria, et nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

C tionem continentia, ac in cod. Reg. prætermissa, expunximus. Regius porro codex totam hanc clausulam diversè scriptam exhibet ; nam post πατρικῆς διδασκαλίας sic habet : Γένοιτο δὲ πάντα ἡμῶς τὸν τοῦ Σωτῆρος ἐπακούσαι βημάτων· ἵνα ὠφεληθέντες ἐκ μειζόνων ἔργων, τὴν δοξολογίαν ἀναπέμφωμεν τῷ Πατρὶ, καὶ Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ, etc. Utinam vero omnes Salvatoris verba exaudiamus, ut illi adjuti, ex majoribus operibus glorificationem persolvamus Patri, et Filio, et Spiritui sancto. Priorem lectionem præferimus, uti securitæ episcopi cœcioni magis convenientem.

SANCTI CYRILLI

HIEROSOLYMITANI ARCHIEPISCOPI

EPISTOLA AD CONSTANTIIUM IMPERATOREM.

De viso Hierosolymis lucidæ crucis signo.

PRÆLOQUIUM.

Synopsis. — I. Argumentum epistolæ. II. Ejus variæ editiones. III. De hac nostra editione. IV. Ejus veritas a Protestantibus in dubium vocata. V. Asseritur a veterum testimonio. VI. Ab ipsa eventus natura. VII. A stylo plane Cyrilliano. VIII. Objectio Riveti ex laudibus Constantio in epistola data, refellitur. IX. Objectio secunda, ex Christi prædicatione ad hæc portuentium accommodata. X. Objectio tertia, a professione consubstantialis Trinitatis. XI. Quo modo apparuit crucis contigerit. XII. Refelluntur diversarum a nostra epocha defensores. XIII. Quo mense se die contigerit apparitio. XIV. Quid de circumstantiis illis sentiendum quas nonnulli ad Cyrilli narrationem adjiciunt. XV. Quis apparitio portenderit. XVI. Quando scripta epistola.

I. Hæc epistola initio sui episcopatus data notum facit imperatori Cyrillus insigne ostentum lucidæ crucis, Hierosolymis in cælo die Maii septima conspectæ, quæ ab Oliværum monte ad Golgotham usque protendebatur (num. 3). Nullas vel sibi vel imperatori convenientiores litteras dare se posse præfatus (n. 1), principii

apprime divinæ legis perito ac studioso, faustum illi nuntium significat (n. 2) ostensâ in cælo eo imperante crucis; quo, sicut patris Constantini pietas sacræ crucis inventionem a Deo remunerata est (n. 3), ita filii religio paterna etiam major, ampliori divinæ benevolentie significatione decorata fuit. Signum hoc non obscurum (n. 4), nec celeri tractu pertransiens; sed media pene die, ab universa civitate in lætitiâ effusa perspicue conspectam. Eo jubet imperatorem majorem in Deum fiduciam concipere (n. 5). Hoc in Evangelii prænuntiatum fuisse contendit (n. 6), iis verbis Domini, quæ tamen ampliores in die iudicii sortientur eventum. Tandem fausta diuturni, pacifici et splendidi imperii prætatione epistolam clauditi (n. 7, 8). Notabilis hæc multis de causis epistola, præsertim propter testimonium sacræ crucis inventioni redditum, et consubstantialis Trinitatis additam in fine professionem.

II. Hanc primus, quod quidem sciam, in publicam lucem edidit Grodecius, sed Latine tantum, ad calcem suæ Catechescon translationis. Græcum postea textum dedit Gretserus tom. II De cruce, p. 512, Ingolstadii ann. 1600; sed quem secutus sit codicem notare omisit: is tamen a Grodeciano paulo diversus erat: adeo ut cum Grodecianam versionem conservaverit, eam nonnullis locis ad textum suum accommodare coactus sit. Post annos octo Prevotius una cum Græcis Catechesibus, Græcam etiam ad Constantinum epistolam dedit ex Vaticanis codicibus, partim cum Grodecii, partim cum Gretseri textu consentientibus. Grodecii versionem conjunxit, nonnullis tam ex Gretsero quam ex se mutatis. Ea editio annis 1631 et 1640 semel iterumque recensita est, nulla quam adverterim, sive in textu sive in versione, mutatione facta. Tandem in Ozoniensi editione Millesius eandem epistolam dedit, notatis in margine codicum Roe et Casauboniani varietatibus, sed intacto textu; paucis vero in interpretatione mutatis.

III. Nos, ut aliquid tersi et emaculati daremus, Prevotianum textum cum Gretseriano et Grodecii versione, ac notatis a Millesio Anglicanorum codicum varietatibus, et Ottoboniano codice diligentissime contulimus: insuper usi sumus manuscripto epistolæ hujus exemplari, quod ad calcem Genovesani Sancti Cyrilli Catechescon libri editionis Morelianæ ann. 1564 manu quidem recenti descriptum reperimus; sed ex aliquo codice, quem tam a Gretseriano quam a Prevotiano diversum fuisse, lectionum diversitas evincit. Is qui hoc exemplar scripsit, alius codicis varietates ad marginem notavit, cum hæc nota γρ. hoc est γράτος, quæ significat antiquum fuisse codicem illum quem cum descripto a se libro contulit. Primum illud exemplar Genovesanum appellabimus, alterum nota γρ. insignitum veteris Genovesani nomine designantes. His subsidiis 346 adjuti nonnulla necessaria in textu mutavimus, novamque ex integro translationem cudere visum fuit.

IV. His de nostro labore in antecessum dictis, jam de hujus epistolæ veritate, et anno quo scripta est, nonnullisque aliis minoris momenti, disquirendum superest. Rivetus, alique e Protestantium numero, partim mentione reperta sub Constantino crucis offensi, partim ostenti hujus, quo Dominicæ cruci debita, sed ipsi inimica veneratio ineluctabiliter asseritur, splendore perculsi, vim utriusque aliter effugere non poterunt, quam apparitionem inter aniles fabulas, et Cyrillianam epistolam inter supposita et adulterina scripta relegando: quos potius oportebat ex hujus monumenti et prodigii veritate, male conceptum errorem deponere, quam præjudicatis opinionibus tenaciter inhærendo, frivolis et nullius momenti rationibus Cyrillianæ epistolæ fidem ac sinceritatem incassum sollicitare. Nam et erenti illius veritas fidem epistolæ conciliat, et epistolæ veritas indubitatum eventum reddidit.

V. Ac primo quidem gravissima, et ab ipsa pene ætate habemus utriusque testimonia, quæ partim initio operis hujus, partim ad calcem hujus epistolæ atteximus. Ea sunt autem omnis generis. Suffragantur Hieronymus in Chronico, quam tamen auctoritatem non usquequaque certam libenter agnosco; Philostorgius, Socrates historicus lib. II Hist., cap. 28; Sozomenus, qui lib. IV, cap. 5, hujus ostenti nuntium per omnes orbis Romani provincias, statim dissipatum esse testatur, ab iis qui Hierosolymam ex omnibus partibus confluentes, quæ ipsi viderant suis retulerant, addite eo nuntio non mediocriter conturbatos toto imperio mortales: imperatorem ipsum non solum ex Cyrilli litteris, sed ex multorum aliorum relatione hujus rei certorem factum esse. Idem præterea in Fastis consularibus, Chronicum Alexandrinum, Theophanes, Cedrenus, Michael Glycas, Nicephorus Callisti. Ex his autem, Cyrillianæ epistolæ mentionem faciunt Sozomenus, Theophanes, Glycas. Philostorgius quoque, memoratum Chronicum, et ii omnes qui ostentum hoc ipsi diei Pentecostes assignant, id ex male intellecto Cyrillianæ epistolæ loco fecisse videntur. Denique hujus ostenti memoria, non solum in Typico monasterii Sancti Sabæ, verum etiam in communibus totius Græcæ Ecclesiæ fastis, ad diem sextimum Maii consignata est, anniversaria festivitate majori perpetuis ætatibus celebrata.

VI. Secundo, ipsa prodigii veritas ex ipsius rei natura et conditione confirmatur. Ejusmodi enim est, quæ nec fingi tuto si falsa sit, nec ficta fidem invenire queat. Agitur de publico quodam ostento, quod non in angulo, sed in urbe populosissima, et totius orbis peregrinationibus frequentata; non in nocte, sed medio die; non in instanti ac fulguri instar, sed plurium horarum spatio; non in angusto cæli tractu, sed quindecim stadiorum longitudine; non uno aut duobus locis, sed innumerablem turba spectante, transactum esse referatur. Quod ut fingere impudentissimum sit, ita secutis ætatibus, cum falsum esset, persuadere impos-

bile.

VII. Tertio, si ipsam Cyrilli epistolam per se inspiciamus, nullam non sinceri atque antiqui, ac vere Cyrilliani monumenti notam præferat. Eadem est, quæ in Catechesibus observatur, styli simplicitas et humilitas; intricatæ interdum constructiones, phrasæ longiores, parentheses crebræ, earumdem rerum repetitiones; similes et familiares Cyrillo locutiones. Sic hujus epistolæ num. 5 crucis tropæum vocat καύχημα καυχῆμάτων, gloriationem gloriationum, ut cat. 15, num. 1. Crucis apparitionem appellat num. 2, ἐπουρανίων πραγμάτων θεόθεν ἐνεργεσιον. Sic Procat. num. 15, de baptisiani effectibus, Λάθης... ἐνεργεσιον θεῶν πραγμάτων. Et cat. 6, n. 7, De Deo, μυστίας ἐκπέμπει τὰς τῆς θεότητος ἐνεργεσίας. Favores divinos imperatori præstitos coronæ nomine compellat num. 2, μετῴσει θεῶν στεφάνους ἐπουρανίους τετιμηθῆαι μαθῶν. Cyrillo familiaris est, quæcumque prærogativam ac decus hoc nomine donare. Cat. 12, n. 33, virginitalis propositum vocat coronam, eamque angelicam num. 34, et cot. 15, num. 1, crucis excellentiam et decus designans, dicit crucis coronam. Diabololum appellat num. 6, oppositam potestatem, ἐξ ἀντικειμένης ἐνεργεσίας. Ita cat. 20, num. 3. Ait num. 7, Christum propriis pretiosis sanguinibus, obsecros τιμῶς αἵματι, mundum redemisse. Similiter cat. 3, num. 10, dicit martyres obsecros αἵματι baptizari, et cat. 2, n. 14, ait Mandassem innocentibus sanguinibus Hierosolytham complese, αἱμάτων ἀδύων. Præterea velut proprium est Cyrillo plura adjectiva uni substantivo attribere ut hic obsecros τιμῶς. Id passim in catechesibus observare potuit lector.

VIII. Quid ad hæc Rivetus? Nihil prorsus quod tantisper cordatum hominem morari possit. Primum lædunt profusis illis laudibus quibus Constantium cumulat Cyrillus: ita ut necessario dicendum sit, si hæc epistola Cyrilli credatur, fuisse illum Arianum hæreticum, vel adulatorem impudenter mendacem: aut si nomini ejus parcimus, alienam ab eo esse, indignam probò 347 episcopo epistolam. Mirum sane si is qui confinxit epistolam sub nomine Cyrilli, quis esset Constantius, ignoravit; nec eas laudes suppressit, quæ fimento ejus fidem detraxere aliquando possent. Eæ laudes melius homini vivente Constantio, quam post mortem ejus, cujus tam invisum apud Catholicos nomen, scribenti conveniunt. Perridiculum est, Arianum dicere auctorem epistolæ qui eam Trinitatis consubstantialis confessione concludit, ut acite observavit Guillelmus Cave. Adulationis vero culpa prorsus vacat, qui epistolæ initio negat se adulatoris sermonibus episcopo indigni usum. Hic autem pessimum adulationis genus contineri queritur Rivetus, cum mendacio et falsa veritatis pollicitatione conjunctum. Laudat Cyrillus, fateor, a pietate Constantium imperatorem, majorem ipsius quam Constantini patris pietatem prædicat, ipsum a Deo diligi cælestibus portentis magnifice declarari ait. Sed hæc quæ jam Theophanis tempore Cyrillo vitio verteabantur, optime diluit auctor ille: ostendens imperatorem animi simplicitate potius quam certa scientia ab Arianis in societatem hæreseos per fraudem illectum, paganismò nondum perfecte abolito, piissimi appellatione defraudandum non fuisse. Sed vix aliter magnitudinis ac regibus scribitur etiam a sanctis viris: alioqui multa in Constantio veris laudibus digna: frenata et compressa ubique gentium idololatria et superstitio; Ecclesiæ opes magnis donariis aucta; immunitates maxima clericis concessæ; sapiendorum Ecclesiæ dissidiorum voluntas sincera, quamvis prævis consiliis in deteriorem partem deflexa. Præterea nondum eo tempore gravia illa in Catholicos facinora designarat, quæ memoriam ejus infamem Ecclesiis reddiderunt: nequedum Ariani occultum in corde virus sub ejus auctoritate pauderant, quod demum in concilio Mediolanensi post quatuor ab hinc annos celebrato præstiterunt. Imò vero hoc tempore post concilium Sardicense reconciliata nuper pax erat, Athanasio in sedem suam imperatoris benignitate restituto. In quo potior est conditio Cyrilli Constantium laudantis, quam Athanasii, Hilarii, Gregorii Nazianzeni, qui Constantium majoribus etiam quam Cyrillus noster laudibus celebravit. Athanasius, quamvis ab eo tam multa et indigna perpressus, et militari factione pulsus, in Apologia ann. 356 scripta vocat eum num. 1, ab atavis usque suis religiosum Pauli verborum studiosum auditorem. Passim appellat Deo dilectissimum imperatorem, num. 1, 18, 24, θεοφιλότατε ἀγαπῶντε, Dei cultorem studiosissimum, n. 14, θεοσεβέστατε veritatis amantem, num. 26, βασιλεῦ φιλάδηθε, etc. In aulicorum consilia rejicit quidquid invidiosi commiserat num. 35, ut et epistola ad episcopos Ægypti et Libyæ num. 5. Hilarius anu. 360, post tanta a Constantio contra fidem ac defensores ejus crudeliter et inhumane gesta, in exsilio positus librum primum, quem ad ipsum direxit, sic inchoat: Benignifica natura tua, domine beatissime Auguste, etc., et librum secundum, his verbis: Non sum nescius, piissime imperator; et infra, Cum sis bonus ac religiosus. Num. 4, Recognosce fidem, quam olim, optime ac religiosissime imperator, ab episcopis optas audire et non audis. Num. 8, Beate religiosæque voluntatis vere te, domine Constanti imperator, admiror, etc. Etiam post mortem ejus cum nullus jam adulationi locus, et post baptismum ab Ariariorum antesignano, Ariæ discipulo primario susceptum, Nazianzenus, orat. III in Julian., p. 50, 62, 63, 64, orat. IV, p. 119, orat. XXI, p. 389, Constantium iis laudibus extollit, et gesta ejus ita excusat, ut ipse etiam excusatione opus habere videatur. Epiphani., hæres. LXIX, n. 12, pium illum ac multis modis bonum prædicat. Nihil porro humile et adulatorium in Cyrilli epistola. Sic enim Constantii pietatem laudat, ut eum admonet officii; ad grates Deo agendas, et fiduciam in Deum concipiendam, majoremque Romani imperii et Ecclesiarum curam suscipiendam adhortans: ita fidem ejus prædicat, ut tamen quid ipsi sequendum sit præscribat, dum ei appreciatur ut consubstantialem Trinitatem glorificet.

IX. Illud quoque, sed uti per transennam objicit Rivetus, quod epistolæ auctor num. 6 huic Hierosolythi-

tanæ crucis apparitioni accommodet dictum illud Domini apud Matthæum : Tunc apparebit signum Filii hominis in cælo ¹⁰. Cyrillus autem hanc prophetiam constanter ad extremum iudicii diem, et secundum Christi adventum refert cat. 13, n. 41, et cat. 15, n. 22. Facilis est responsio. Non æstimat Cyrillus tunc ita completum fuisse Christi oraculum, ut hæc crucis apparitio sit illa ipsa et sola quam prædixit Christus secundi adventus sui prænuntiam fore ; contra diserte ait Christi prophetiam suo tempore completam fuisse, rursusque perfectius adimplendam, καὶ πάλιν μελλόντως τελειοῦσθαι. Hæc Baronius non satis perspexerat, cum unicum hujus prophetiæ eventum a Cyrillo in hac apparitione existimans, quam congrue id fecerit, ipsi qui dixit videndam reliquit. Id vero unum disquirendum superest, num satis 348 congrue uni prophetiæ duplicem eventum assignarit. At id ex celebrata Scripturarum consuetudine dicere licuit. Quam multæ sunt enim in Veteri Testamento prophetiæ, quæ proximum suum complementum illa ætate habuerunt, ultimum ac perfectum in Novo ? Et ut ab finitimo exemplo non recedam, abominatio desolationis a Daniele prophetata, tempore Antiochi Epiphaniæ, teste auctore libri I Machabæorum, cap. 1, 57, primum, tum deinde sub Tito tempore excidii Hierosolymitani, Christo ipso auctore, completa est ; tum vero per Antichristum perfecte et ultimo complenda existimatur. Vide Cassianum collat. 8, cap. 5. Ipsum etiam quod expendimus Christi vaticinium de apparitura Christi cruce, jam in hominum salute, ex parte saltem aliqua, adimpletum existimare videtur Basilius in Isaïæ caput xi, 12, p. 231. Nec solus Cyrillus signum hoc in sacris libris præsignificatum aiebat, sed alii præterea rerum hujusmodi periti ; ait Sozomenus : Ἐλέγχετο δὲ παρὰ τῶν τὰ τοιαῦτα ἐπιστηµένων, κατὰ τινα προφητείας θείας πάλαι ταῦτα προμηνύσθαι ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις. Quamvis autem Cyrillus celebriorem aliam in die iudicii crucis apparitionem exspectaret, hanc tamen veluti proximam hujus diei significationem suspectam habuit : quomobrem jubet imperatorem, sumpto in manus Matthæi Evangelio sollicite disquirere de cæteris proximi Christi adventus prænuntiationibus : quæ sollicitudo Cyrillum graviter angebat cat. 15, num 9 et 18.

X. Potest aliud argumentum adversus hujus epistolæ sinceritatem opponi. Hanc concludit auctor per consubstantialis Trinitatis glorificationem. Atqui Cyrillus verbo consubstantialis in Catechesibus nunquam est usus : quod ab illo non incogitanter, sed de industria factum videtur. Major illi etiam tenenda hujus vocis ratio, ad imperatorem ejus inimicissimum et oppugnatorem scribenti. Præterea ordinationem recens ab Acacio suscepterat, non vocis solum, verum etiam fidei hujus adversario. Denique post hæc tempora conjunctum semper cum illa episcoporum factione Cyrillum legimus, quæ consubstantialis vocem usque adeo inharrebatur, ut etiam in concilio Ancyrano ann. 358 sub anathematis interminatione prohibuerit. Facile esset cum doctissimo P. le Quien objectionem occupare, dicendo vocem illam contra mentem auctoris in textum a librariis immisam esse. Verisimilior etiam responsio, extrema verba epistolæ, δοξάζοντα, etc., quæ in Gretseri editione desiderantur, in aliis libris assuta esse. Verum hac exceptione non utar : nec Cyrillum præclaro suæ fidei testimonio spoliari tam facile concesserim. Rem et fidem consubstantialis voce contentam, nemo potest infirmari ab eo in Catechesibus graviter et copiose assertam esse. Scrupulum illi de vocabulo inhasisse pernegare non possum. Sed Athanasius an. 349 in Palæstinam transiens, et a sancto Mazimo atque omnibus pene provinciæ episcopis tam honorifice susceptus, quando omnes Arianorum fraudes haud satis Mazimo ac Cyrillo cognitæ aperuit, etiam vocabuli de quo agimus innocentiam, imo ejus tuendi necessitatem, sine dubio declaravit. Nulla esse Cyrillo poterat favorabilior ejus in Constantii aures insinuandi occasio, quam ista præsentiam litterarum ; idcirco fortassis, ut visum est Baronio, tantis elogiis imperatoris animum delinire laborat. Hanc ipsi fiduciam et fidei confidentiæ constantiam inspirare potuit Spiritus sancti gratia recens in ordinatione suscepta, et in sancto pectore calens. Certum non est Cyrillum ab Acacio consecrationem episcopalem receptisse : sed si recepit, cum ab alio suscipi non liceret ; eo nulla iudicij, quod quidem ab anieretæ Ecclesiæ ratum haberetur, auctoritate de gradu submoto : ea manus impositio Cyrillum non coegit ut propriam fidem abdicaret : quam quidem satis aperuit, dum Acacio violationem eius postea objicit. Si cum iniunctis consubstantialis societatem iniisse visus est, ea magis necessarii prævidi requirendi causa, quam ulla opinionum similitudine et conjunctione ab ipso instituta est. Nihil igitur cogit, ut consubstantialis Trinitatis confessionem velut Cyrilli mente ac sententia alienam abjudicemus.

Xi. Jam quo anno crucis apparitio in præsentibus Cyrilli litteris contenta contigerit, inquiremus. Hanc Bollandistæ ad annum 356, vel 357 referunt, Baronius ad an. 353, Norisius ad an. 352, nos cum Pagio, Tillemontio aliisque ad annum 351. Primo enim, data certissime hæc epistola est ipso Cyrilli episcopatus initio. Has primas esse suarum litterarum ac sermonum primitias bis repetit num. 4 et 7. Jam vero Mazimi decessoris ejus mortem an. 349 vel 350, consignat Hieronymus in Chronico. Verum, cum ex eodem nonnihil inter Mazimi et Cyrilli episcopatum temporis intercesserit, ad initia usque anni 351 Cyrilli ordinatio differri potest. Quod eo lubentius facimus, quod Idatius in Fastis consularibus et Chronicum Alexandrinum crucis apparitionem anno 351 consignat. Socrates, Sozomenus et Philostorgius id eventum memorant 349 post Galli Cæsaris creationem, quæ anno 351 contigit, Idibus Martiis, ex Idatio et Claronico Alexandrino. Rursum Idatius, Philostorgius, Chronicum Alexandrinum, Theophanes, Nicephorus

¹⁰ Matth. xxiv, 30.

crucem apparuisse scribunt eodem anno quo Constantius ad Mursam cum Magnentio confixit. Id autem prælium omnes chronologica rationes ad an. 351 revocandum persuadent.

XII. Nihil ad referendam in annum 356 crucis apparitionem allegari potest præter Theophanis auctoritatem, quæ cum per se minime sit ponderis, multis etiam, quæ ibi contra veritatem peccat, elevatur. Ait enim signum ipso die Pentecostes visum esse; Constantio longe agenti eodem tempore manifestum fuisse; Cyrillum Catecheses habuisse propter eas qui ex hac occasione baptismum postulaverunt; illum in Catechesibus Nicænum symbolum ipsis verbis exposuisse: quæ omnia a vero aliena. Baronius visam crucem anno 353 duplici solummodo auctoritate defendit. Prima est Hieronymiani Chronici, in quo refertur hoc prodigium sub anno xvii Constantii imperatoris; alia est Actorum sancti Anthemii martyris, in quibus post expugnatum Magnentium contigisse refertur. Levis prorsus Actorum illorum ab Metaphraste scriptorum, ac multis contra historia veritatem peccatis deformium auctoritas. Quod si ea sequimur, non anno 353, sed 352, ponenda erit crucis apparitio; nam an. 351, commissum est ad Mursam prælium mense Septembri, non 353, ut placuit Baronio. Quod autem ad Hieronymi Chronicum attinet, id testimonium, quod crucis apparitionem refert, ab Josepho Scaligero in Hieronymiani Chronici editione prætermisum est, cum illud a multis mas. abesse comperisset. Cur autem Hieronymi non sit, non video. Sed in nota temporis facile fuit Hieronymum aberrare: qui, cum hæc scriberet, nondum præsentem Cyrilli epistolam legisse videtur; sed ex publico rumore aut aliis monumentis rem non ita accurate referentibus, scripto consignasse. Norisius in Fastis, pag. 49, ut crucis ostentum ad annum 352 referat, una Idacii auctoritate nititur: qui cum illud contigisse narret post consulatum Sergii et Nigriani (is est annus Christi 351), ait id factum esse die tertio Kal. Febr., luna xxviii. At, inquit, luna xxviii non erat anno 351, Januarii 30 die, sed anno 352. Quis vero Idacii plus quam sæculo uno posterioris auctoritatem, Cyrillo ipsi oculato testi credat anteponendam, qui die septimo Maii, tempore Paschali, crucem apparuisse disertissime affirmat? Alioqui licet in diei notatione erraverit Idacius, non tamen in lunæ, cujus dies 28 anno 351 vere cum Nonis Maii concurrir.

XIII. His de anno constitutis, de mense ac die disputandum superest. Id mense Maio, die mensis septima, contigisse probat nota in nonnullis mas. epistolæ præfixa: quæ forsitan ad usum sacrarum in Ecclesia lectionum posita est, quo die Cyrilli hęc epistola legenda sit indicans. Abest sane a plerisque libris. Efficacior ducitur probatio ex ipso epistolæ textu, num. 4, in quo Nonis Maiis in sanctis Pentecostes diebus, crucis apparitio contigisse memoratur. Verum verba Nonis Maiis in nonnullis exemplaribus prætermisum sunt. Cujus prætermisionis facilis omnino redditur causa. Multis illius verba in his sanctis Pentecostes diebus, quibus adducti sunt, ut apparitionem crucis ipso Pentecostes die factam existimarent: cum quo ipse persuasum esset, id quod est revera, nonquam Nonas Maias cum Pentecostes festo concurrere posse, notam Nonarum Maii delectare. At hi potius sequi debebant auctoritatem Ecclesiæ Græcæ, quæ hujus apparitionis diem septimo Maii festum constantem agit. Sed non in die Pentecostes visam crucem memorat Cyrillus, verum in diebus Pentecostes: quibus, usitatissima non solum veterum tam Latinorum quam Græcorum, sed et Græcorum etiam hodiernorum consuetudine, intelligitur totum tempus quinquaginta dierum, quod a Paschate ad Pentecosten interfuit. Quapropter miror Philostorgium, Chronicum Alexandrinum, Theophanem, Glycam, Nicephorum auctorem Actorum sancti Anthemii; et inter recentiores Blondellum, Bollandistas, etc., diem apparitionis crucis in ipso Pentecostes festo imprudenter posuisse: quorum alii, ut Chronicum Alexandrinum, duas res impossibiles simul conjungunt, nempe Nonas Maias et festum Pentecostes: alii, ut Bollandistas, notam Nonarum Maiarum, quia cum Pentecostes festo non congruit, expungi volunt.

XIV. Ad Cyrilli narrationem quædam Philostorgius aliique adjiciunt, quorum nonnulla falsa, alia, quamvis a Cyrillo tacita, non continuo repudianda, quæ nimirum ab auctoribus fide dignis proficisci aliunde poterunt. Philostorgius lib. iii. Hist. eccles., cap. 26, ait crucem lucidam magna iride, instar coronæ, ubique circumdatam fuisse; quod confirmat Chronicus Alexandrinus auctor; et ipsis propemodum Chronici præfati verbis Theophanes ac Nicephorus 350 Callisti, qui partim Sozomenum, partim Philostorgium describit. Hanc ostenti circumstantiam sicut non omnino suadet Philostorgii et Chronici Alexandrini auctoritas, ita prorsus inficiari non cogit una Cyrilli silentii ratio. Hi forte auctores, cum ista apparitione alteram quo Hierosolymis contigiti, cum Judæi templum instaurare sunt aggressi, confunderent: tum enim crux in celo apparuit luce circumdata, teste Greg. Naz. orat. iv in Julian., num. 10, p. 112; crux quoque coronata sacrificanti Juliano in exiliis apparuit, eodem teste, orat. iii, num. 18, pag. 70. Ac solemne erat crucem luce coronatam depingere: quod Paulinus testatur, dum epist. 52, num. 10, inter alias ecclesiæ sancti Felicii picturas, de cruce loquens ait:

Crucem corona lucido cingit globo.

Quod autem addit Chronicum Alexandrinum, eodem tempore quo crux Hierosolymis apparuit, eam Constantio apud Mursam dimicanti in Pannonia esse conspectam: et Philostorgius, utriusque exercitui visam esse, ac Constantianos fiducia, Magnentianos vero metu replevisse; id uti figmentum merito reputamus.

cum Hierosolymis visa sit septima Maii, prælium vero apud Mursam autumno, 28 Septembris die, commissum sit.

XV. Quid præsignerit ista crucis apparitio, varie a nonnullis definitum est. Philostorgio et Chronici Alexandrini auctori visum est, Deum hoc ostenta voluisse Constantio victoriam in Maxentium significare, et nova ipsam ac milites ejus fiduciam animare: sed supponunt illud ipsis visum esse. Baronius hoc signo existimat Deum ingruentem ab Arianis Ecclesiæ tempestatem, et Ecclesiæ victoriam portendisse. Cyrillus id totum fere in laudem ac gratiam Constantii interpretatur: Deum nempe cælesti hac ostensione, quam sibi charus esset imperator, declarare voluisse (num. 2). Constantini pietatem crucis detectione, qui favor e terra esset, remuneratam: Constantii vero majorem paternam pietatem, non terrestri signo, sed cælesti condecoratam (num. 3); ut fides ejus illis prodigiis firmaretur, fiduciaque in Christum augetur hac divina in se benevolentie testificatione. Hos sensus concipere potuit ex simili crucis apparitione, quæ Constantino victoriam in Maxentium olim portendit, et ad strenue præliandum animavit. Si ex hujus visi effectus licet Dei consilium et propositum æstimare, per hoc fidei Christianæ veritatem testatam voluit, cum eo viso quotquot Hierosolymis pagani erant, ad Ecclesiam concurrerint, agnita ex hujusmodi signo Christi Domini virtute, et doctrinæ ejus cælesti origine (num. 4). Mixta fuit in omnium signum illud conspicientium animis cum metu lætitia; et hujus miraculi relatione omnes Romani orbis provincias non mediocriter conturbatas esse refert Sozomenus: Cyrillus proximum timuit Antichristi adventum, et supremi judicii diem. Similis apparitio postea, cum Judæi templum instaurare aggredirentur, significavit eo tempore complendam Christi, de non mansuro super lapidem in templi ædificiis lapide, prophetiam. Quid, si hæc crucis ostensio initia episcopatus Cyrilli consignans, quæ ipsi toto vitæ tempore ab inimicis fidei perferenda forent, declaravit? Sed in explorandis æternis Dei consiliis frustra imbecillum animum fatigamus.

XVI. Epistolam hanc putamus a Cyrillo ipso die quo apparitio contigit, raptim ac festinanter scriptam: id significat ipse, dum ait, num. 5, se postquam illud prodigium oculis percipisset, continuo gratias Deo, ut dignum erat, actis et precibus pro imperatore suscipi, ipsa hora per litteras illud ipsi significare festinasse: ἔξαυτῆς διὰ τούτων ἐσπουδάζαμεν γραμμῶν. Ac certe tumultuariam et festinatam operam continet stylus ipse paulo neglectior quam argumenti, aut personæ ad quam scribebat, dignitas postulare videbatur: longæ et intricatæ phrasæ, rerum earundem repetitiones: sententiæ parum accuratæ; verbi gratia, quod dicit signum hoc repertæ crucis miraculo, uti e cælo profectum, commendabilis esse; quod eo torsit signum crucis in judicii die appariturum, etc.

XVII. Testimonia auctorum de prodigio crucis Hierosolymis viso ad calcem epistolæ attestanda judicavimus, ea solum hic memorantes quæ Cyrilli epistolæ mentionem non faciunt. Quæ enim hujus commemorationem habent, cum cæteris quæ Cyrilli et Operum ejus mentionem complectuntur, initio post præfationem collocavimus.

Μηνὶ Μαΐῳ (1), 7^η ἡμέρα (2).

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΝ

ΤΟΝ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ,

Περὶ τοῦ ἐν οὐρανοῖς φανέντος σημείου τοῦ σταυροῦ ἐκ φωτός, ἐν Ἱεροσολύμοις ὁφθέντος.

Mense Maio, die septima (ann. 351)

SANCTI CYRILLI

EPISTOLA AD CONSTANTIUM

PIISSIMUM IMPERATOREM,

351 De signo lucidae crucis Hierosolymis viso, quod in caelis apparuit.

Βασιλεῖ θεοφιλεστάτῃ καὶ εὐσεβεστάτῃ Κωνσταντίνῳ (3) Αὐγούστῳ, Κύριλλος ὁ ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπίσκοπος ἐν Κυρίῳ χαίρειν

Α'. Πρώτας ταύτας ἐξ Ἱεροσολύμων πρὸς τὴν θεοφιλῆ σου βασιλείαν ἀποστέλλω γραμμάτων ἀπαρχάς, σοὶ τε προπέουσας ἀποδέξασθαι, κάμω παρασχεῖν· οὐ λόγων κολακείας πεπληρωμένης, ἀλλ' ἔπουρανίων μηνυτικᾶς θεοπτείας· οὐδὲ συνθέτους λόγων (4) ῥητορικῶν πιθανότητος περιχοῦσας, ἀλλ' ἁγίων σοι Εὐαγγελίων προβήσεις, διὰ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκδόσεως, μαρτυροῦσας τὴν ἀλήθειαν.

Β'. Ἐτεροι μὲν γὰρ, ἀφ' ὧν ἔχουσι, τὴν τιμίαν σου πολλάκις στεφανοῦσι κεφαλὴν, χρυσοκόλλητους σπαφάνους λίθους διαγυριστάτοις ποικικιμένους προσ-

A Imperatori Deo dilectissimo ac piissimo Constantio Augusto, Cyrillus Hierosolymorum episcopus in Domino salutem.

I. Primas hasce ex Hierosolymis, ad tuum Deo dilectum regnum [seu imperatoriam majestatem] litterarum primitias mitto, quas et te accipere, et me dare deceat : quæ non adulationis verbis fertæ sint, sed immissam a Deo caelestium rerum tibi visionem significant; neque arte compositas rhetoricarum sermocinationum probabilitates contineant, sed suam sanctorum Evangeliorum prædictionibus veritatem ex ipso tibi astruere rerum eventu.

II. " Atque alii quidem ex his quæ habent, pretiosum sæpe tuum caput coronant, auro inductas perlucidissimisque gemmis distinctas tibi offerentes

" Vid. cat. 23, n. 10.

(1) Μηνὶ Μαΐῳ. Verba hæc addidimus ex cod. Ottob. 2, et vers. Grod.; notam diei ex solo Ottob., vocem τοῦ ἁγίου ex codd. Roe et Casaub. In Grets. habetur, τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν. Loco τὸν εὐσεβεστάτον βασιλέα, legit Gretserus, τὸν βασιλέα υἱὸν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου. Verba, ἐν οὐρανοῖς φανέντος, desunt in Roe et Casaub. Habetur in Grets., ἐν οὐρανῷ, et omittitur, τοῦ σταυροῦ. Voces, ἐκ φωτός, ex solo Ottob. adjecimus.

(2) 7^η ἡμέρα. Nimirum Ecclesia Græca die 7 Maii memoriam recolit hujus miraculi de quo Cyrillus in ea epistola.

(3) Κωνσταντίνῳ. Apud Grets., Κωνσταντίνῳ. In

Typico sæuæ Sabæ apparitio facta narratur sub Constantino. Utrobique scriptoris erratum est.

(4) Συνθέτους λόγων, etc. Grets., συνθέτων λόγων ῥητορικᾶς πιθανότητος. Roe et Casaub., συνθέτους λόγους ῥητορικᾶς πιθανότητος. Infra, loco προβήσεις, scripsimus, προβήσεται, ex codd. Roe, Casaub., Genoves. et Ottob., qui habet, προσήσεται. Gretserus legit, παραίτων, forte pro παραίσεσται. Si omitteretur articulus voci ἀλήθειαν præfixus, jungendo παραίτων cum ἀλήθειαν, sensus esset ὁπίμνος, veram Evangeliorum exhortationem esse testantes. Grodecus vertit, ostentia; legit forte τέρασι.

coronas; nos autem non te sumptis e terra rebus coronamus (quorum enim donorum e terra origo, eorumdem terra finis), verum divinam celestium rerum impressionem, Hierosolymis tui Deo chari imperii temporibus peractam, pietati tue festino studio notam facimus. Non ut nunc primum ex ignoratione in Dei notitiam adducaris (tu enim prior per eam quam prefers pietatem alios doces), sed ut in his quæ novisti, **352** confirmaris amplius: et, qui avitam regni consecutus es hereditatem (1), majoribus te e cælo coronis honoratum addiscens, hinc ferventius Deo omnium Regi nunc etiam convenientes gratias agas; illinc vero majori adversum hostes fiducia atque alacritate replearis, dum ex miraculis quæ tuo tempore efficit, inaperintum a Deo revera diligi comprehendes.

III. Ac tempore quidem Deo amiceissimam ac felicis recordationis Constantini patris tui, salutare crucis lignum in Hierosolymis est repertum: divina gratia viro pietatem recte querenti hoc largiente, ut absconditios (2) sanctos locus inveniret. Tuo vero, domine, omnium piissime imperator, qui avorum pietatem majori in Deum religione superas, non e terra jam, sed e cælo data prodigia: et Domini ac Servatoris nostri Jesu Christi unigeniti Filii Dei

(1) *Avitam regni hereditatem.* Imperium a Constantino patre et Constantio Choro acceperat. Porro a Claudio juniore originem ducebat Chorus; seu potius, erat cum eo consanguinitate conjunctus. Si vero ejusdem stemmatis principium alius repetatur, Trebellianus Pollio in Claudio II *Vita* auctor est eum a Vespasiano Augusto originem duxisse, a quo Flavie gentis nomen et insignia consecuta est Constantini familia.

(2) *Sub monumentis impietatis super eos erectis.*

(3) *Παροικημένους προσκομιζόντας.* Omissis his verbis Gretserus legit, ἐπιθήμενοι προσιπτόντας, *proculibet imponunt.* Erat revera aliquando usus, ut qui coronas imperatoribus dono afferrent, ii caputibus eorum imponerent. Sic Synesius in *orat. De Regno*, pag. 2, ad Arcadium: Ἐμὲ σοι πέρμην Κυρήνη στεφανώσονται χρυσῷ τὴν κεφαλὴν. *Mittit ad te Cyrene, caput tuum auro coronaturum.* Genibus vero flexis offerebantur. Ammianus Marcellin., lib. xxiii de Juliano imperat., num. 3, *In statione*, inquit; *sub pellibus mansit, ubi Saracena regum gentium, genibus supplices inixi, oblata auri corona, tanquam nationum suarum dominum adorarent.* Hujus consuetudinis ad deprecandam principis iram usurpata mentionem facit Cyrillus *cat. 23*, num. 40. Plene similibus exemplis veteres, et in primis Romanorum imperatorum historice.

(4) *Sov.* Id nomen adjecti ex codd. Otob. 2, Roe, Casaub., Grets. et Grod. Notandum porro in omnibus locis hujus epistolæ, ubi dicitur imperatori *taum imperium*, vel *regnum*, non imperium seu populus ejus majestati subjectos notari, sed ipsum imperatorem honoris titulo compelliari: quod nos dicere solemus, verbis *regiæ*, vel *imperatoris majestatis* utentes. Voces eas reddidi ad litteram, secutus temporum morem. Faustinus et Marcellinus in libello precum ad Valentinianum, Theodosium, etc., his titulis, *imperium vestrum, regnum vestrum*, utuntur. Infra, pro τῆς σῆς εὐσεβείας, Roe, Casaub., Genov. habent, τῆς σῆς εὐσεβείας, ad *tuæ pietatis notitiam adducimus.*

(5) *Ἠρώων.* Deest ea vox Roe, Casaub., Grets.

χομιζόντας (3). Ἡμεῖς δὲ οὐ τοῖς ἀπὸ γῆς σε στεφανοῦμεν (τὰ γὰρ ἀπὸ τῆς γῆς δωροῦμενα τέλος ἔχει τὴν γῆν)· ἀλλ' ἐπουρανίως πραγμάτων θεϊκῆς ἐνέργειας, ἐν τοῖς τῆς θεωριολογίας σου (4) βασιλείας καροῖς ἐν Ἱεροσολύμοις τελεθεύσαν, τῆς σῆς εὐσεβείας μετὰ σπουδῆς ἀγορευομένης ἐκ γυνώσκον· οὐχ ἵνα νῦν πρόσω (5) ἐξ ἀγνοίας ἔλθῃς εἰς θεογνωστὰν (φθάνῃς γὰρ καὶ ἐτέρους διδάσκων, δι' ὧν εὐσεβεῖς), ἀλλ' ἵνα, ἄπειρ ἤδεις, ταῦτα καὶ βεβαιωθῆς. Καὶ τὸν τῆς βασιλείας προγονικὸν ὑποδεξιόμενος κληρὸν, μίσησι θεῶν στεφάνους ἐπιουρανίως τιμηθῆσαι μεθῶν, μᾶλλον θεῶ μὲν τῷ Παμβασίλει (6) καὶ νῦν τῆς πρέπουσαν ἀποδοῦς εὐχαριστίαν· μιλίζοντος δὲ τοῦ κατ' ἐχθρόν θάρρους πληρωθῆς. Ἐργὸν τῆς σῆς βασιλείας ἀγαπᾶσθαι πρὸς θεοῦ, δι' ὧν ἐπὶ σοῦ θαυματουργεῖ, καταλαβόν.

Γ'. Ἐπὶ μὲν γὰρ τὸ θεοφιλεστάτου, καὶ τῆς μακαρίας μνήμης Κωνσταντίνου τοῦ σοῦ πατρός, τὸ σωτήριον τοῦ σταυροῦ ὕλον ἐν Ἱεροσολύμοις τύρηται (7) τῆς θείας χάριτος, τῷ καλῶς ζητοῦντι τὴν εὐσέβειαν, τῶν ἀπακεκρυμμένων ἀγίων τόπων παρασχούσης τὴν εὐρεσιν. Ἐπὶ δὲ σοῦ, ἕδιστου, πανευσεβέστατε βασιλεῦ, προγονικὴν εὐσέβειαν μίσησον τῆ πρὸς τὸν θεόν (8) εὐλαβεῖα κνώοντος, οὐκ ἀπὸ γῆς λοιπὸν, ἀλλ' ἐξ οὐρανῶν τὰ θαυματουργήματα· καὶ

Loco δι' ὧν εὐσεβεῖς, scripsit Gretserus, ὧν εὐσεβῆς, cum sis pius. Suetum est apud Græcos auctores, verba, δι' ὧν, ἐξ ὧν, καθ' ὧν, a regimine subsequentis verbi libera ponere. Vide similem locutionem, *cat. 23*, num. 4, δι' ὧν ὁμολογεῖτε. Paulo post, loco ἄπειρ λαλεῖς, *quæ loquor*, scripsi ex codd. Roe, Casaub. et Grets., ἄπειρ ἤδεις, *quæ novisti*, ut præcedentibus convenientius. Genov. vetus habet, ἴδης, quod corrupte pro ἤδεις positum. Laudatur a Cyrillo Constantini in rebus sacris peritia, quam certe ambitiosius præ se ferebat imperator ille: sacras Scripturas assidue versans, ut etiam Cyrillus infra testatur, n. 6. Arbitrium ecclesiasticarum controversiarum se interponens, definitiones fidei condebat, ut etiam Antiochenæ in Eusebii formulæ eum auctorem dicere videatur Hilarius, lib. iii *cont. Const.*, num. 25. Libellos pro susceptæ opinionis defensione scripsit, teste Lucifero Calaritano, lib. *De non parcendo*, etc.; sed hoc facinus ante hoc tempus non designarat. Magis exemplum pietatis ejus quam libros et scripta recipit Cyrillus.

(6) *Μάλλορ θεῶ μὲν τῷ Παμβ.* Ita scriptum est ex codd. Roe, Casaub. et veteri illo Genov. de quo mox diximus. Eadem loquendi ratio inferius recurrit num. 5. Θεῶ μὲν τῷ Παμβασίλει. In editis hic omittitur, Θεῶ. Gretserus sic habet, μίσησον, etc., τετιμῆσθαι ἀξιώσεως, Θεῶ ἡμῶν καὶ Παμβ. Particulam μὲν legi debere suadet opposita particula ἢ post μιλίζοντος.

(7) *Ἠρώωντα.* Ita scriptum est ex mss. Genov. At in altero cujus variantes ibidem annotantur, et in omnibus aliis editis et mss. legitur εὐρηται. Cyrillus in *Catechesibus*, plurimis locis, repertam sub Constantino crucem supponit, *cat. 4*, num. 10; *cat. 10*, n. 19. Suffragantur auctores gravissimos, atque Eusebii ipse Cæsariensis, cujus silentium ad detrahendam facti fidem usurpatum est, in psal. lxxviii, num. 13, meminit miraculorum suo tempore ad monumentum Domini factorum, quæ nonnisi de repertæ crucis circumstantiis intelligi posse videntur.

(8) *Ἠρὸς τὸν θεόν.* Roe, Casaub., Genov., πρὸς τὸ θεόν, *in res divinas.* Grets., πρὸς θεόν.

τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μωνηκοῦτος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τὸ τῆς κατὰ τοῦ θανάτου νίκης τρόπαιον (1), ὁ μακάριος λέγω σταυρὸς, φωτὸς μαρμαρυγαῖς ἀπαστράπτων ἐν Ἱεροσολύμοις ὤφθη.

Α'. Ἐν γὰρ ταῖς ἀγίαις ταῦταις ἡμέραις τῆς ἀγίας Πεντηκοστῆς, Νόναις Μαλαῖς (2), περὶ τρίτην ὥραν, παμμεγέθης σταυρὸς (3) ἐκ φωτὸς κατεσκευασμένος, ἐν οὐρανῷ, ὑπεράνω τοῦ ἁγίου Γολγοθᾶ καὶ μέγχι τοῦ ἁγίου βροῦ τῶν Ἑλαιῶν, ἐκτεταμένος ἐφαινότο· οὐχ ἐνὶ καὶ δευτέρῳ μόνον φανεί, ἀλλὰ παντὶ τῷ τῆς πόλεως πλήθει φανερώτατα δειχθείς. Οὐχ ὡς ἐν τῆς νοήσιον, ὁδῆως κατὰ φαντασίαν παραδραμῶν· ἀλλ' ἐπὶ πλείοσιν ὥραις ὑπὲρ τῆν ὀρθολογικῶν θεωρηματικῶν, καὶ ταῖς ἀπαστράπτουσαις μαρμαρυγαῖς τὰς ἡλιακὰς ἀκτίνας νικῆσας· ἡ γὰρ ἂν ὅπ' αὐτῶν νικώμενος ἐκαλύπτετο, εἰ μὴ δυνατωτέρως ἤλιος τὸς ὁρῶσι παρήγε τὰς λαμπτήδνας. Ὡς ἄπαν μὲν ἀθρώως ἐξαυτῆς εἰς τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν ἐπιδραμῆν ἐν τῆς πόλεως πλήθος, τῷ τῆς θεοτείας φῶδι μετ' εὐφροσύνης κατασχθέν· νέων ἅμα καὶ πρεσβυτέρων, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, καὶ πάσης ἡλικίας, καὶ μέχρις αὐτῶν ἤδη τῶν κατ' οἴκουσ βαλαμνομένων κορυῶν· ἐντοπίων τε καὶ ξένων (4), Χριστιανῶν τε ἅμα, καὶ τῶν ἀλλοθῶν ἐπιδραμῶντων ἔθνικῶν. Ὁμοθυμαδὸν δὲ πάντων, ὡς ἐξ ἐνὸς στόματος Χριστοῦ Ἰησοῦ τὸν Κύριον ἡμῶν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μωνηγῆν, τὸν θαυματοποιὸν ἀνυμνοῦντων (5)· ἔργῳ τε καὶ ψαῖρα παραλαβόντων, δεῖ Χριστιανῶν ἐν δόξῃ τὸ πανουσεδῆς, *Οὐκ ἐν κειθεῖς σοφίας ἐστὶ λόγος, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει Πνεύματος καὶ δυνάμεως*· οὐχ ὅπ' ἀνθρώπων μόνον καταγγελλόμενον, ἀλλ' ἀξ οὐρανῶν θεῶν μαρτυρούμενον.

Β'. Ἐπει τοίνυν (6) ἡμεῖς οἱ τῆς Ἱερουσαλήμ οἰκῆτορες, ἐν τοῦ θαύματος παράδοξον αὐταῖς ὄψεσι παραλαβόντες, θεῶ μὲν τῷ Παμβασιλεῖ, καὶ Υἱῷ τῷ

** I Cor. II, 4. ** Hebr. II, 3, 4.

(1) Τὸ τῆς κατὰ τοῦ θανάτου νίκης τρόπαιον, *victoriae adversus mortem tropaeum*. Mutavi ex sola conjectura, quod in omnibus editis et mss. codicibus habetur, τὸ κατὰ τῆς τοῦ θανάτου νίκης τρόπαιον, *tropaeum contra mortis victoriam*. Verbum utriusque et κατὰ transpositionem manifestam esse iudicavi. Eusebius *De laudibus Constantini*, cap. 2, si ribit de erectis in honorem Christi monumentis, τρόπαια τῆς κατὰ τοῦ θανάτου νίκης ἀνεγερμένα. Cyrillus ipse cat. 14, n. 1, τὸ διὰ δῆμα τῆς κατὰ τοῦ θανάτου νίκης διεδράπατο. Mox, ea verba, Ἐν γὰρ ταῖς ἀγίαις, etc., ita leguntur apud Gret-cr., Ἐν γὰρ ταῖς ἡμέραις ταῦταις τῆς ἀγίας Πεντηκοστῆς, *In his enim sanctae Pentecostes diebus*. In m. Sanctae Genovef., Ἐν γὰρ ταῖς ἡμέραις τῆς ἀγίας ταύτης Πεντηκοστῆς, *In diebus enim sanctae hujus Pentecostes*.

(2) *Nónaiς Μαλαῖς*. Haec diei nota omnittitur in codd. Roc, Casaub. et Genovef., nec lecta est a Grodecio; habetur tamen in editis Greiseri, Prevotii et Ottob. Omissam a nonnullis iudicamus, quod Nonae Maii nunquam cum die Pentecostes possint concurrere. Hic autem dies Pentecostes intelligebant festum ipsum ita dictum, cum quinquaginta post-paschalis temporis dies intelligere debuissent.

A tropaeum victoriae ex morte reportatae, beata, inquam, crux, lucis splendoribus coruscans Hierosolymis apparuit.

IV. Nam in his sanctis sanctae Pentecostes [seu post-paschalis temporis] diebus, Nonis Maii (7), circiter horam tertiam, crux permagna e luce constructa, in caelo super sanctum Golgotham, et usque ad sanctum Olivarum montem expansa apparuit: non mihi et alteri tantum conspecta, sed universae civitatis multitudini evidentissime ostensa. Neque, ut aliquis forte putaverit, celeriter in imagine praetervolavit; sed compluribus horis desuper terram oculorum visu conspecta est, solares radios coruscantibus fulgoribus exsuperans; alioqui illis B oppressa infusataque latuisset, nisi ipso sole valentiores conspicientium oculis emisisset fulgore. Ita ut universa civitatis multitudo illico in sanctam ecclesiam confertim accederet, immixtae a Deo visionis metu cum letitia conjuncto percursa; juvenum simul ac seniorum turba, virorum ac mulierum, aetatisque omnis, ad ipsas usque in thalamis per domos reclusas puellas; indigenarum una atque exterorum; Christianorum, ac gentilium ex diversis partibus huc adventantium. Qui omnes unanimiter velut ex nre 353 uno Christum Jesum Dominum nostrum, Filium Dei unigenitum, mirabilium effectorem laudibus celebrabant: re ipsa et experientia cognoscentes, Christianorum piissimum dogma, *Non in persuasoriis sapientiae verbis, sed in demonstratione Spiritus ac potentiae* consistere: non ab hominibus solum annuntiatum, sed e caelis Dei ipsius testimonio comprobatum.

V. Cum igitur nos Hierosolymae incolae, qui mirabile illud prodigium ipsis oculis conspeximus, Deo omnium Regi, et Filio unigenito Dei conve-

(3) *Παμμεγέθης σταυρὸς*. Ex Gretsero articulum ὁ voci σταυρὸς praefixum expunximus. Coniunctio καὶ ante μέχρι, superflua, abest a cod. Genov. Crucem in lucida iride conclusam fuisse alii auctores ferunt, de quo vide Praelog. num. 14. Teste Sozomeno quindecim circiter stadia crux occupat: quod intervallum est distantiae montis D Oliveti ad Calvariam.

(4) *Ἐντοπίων τε καὶ ξένων*, etc. In horum verborum collocatione Gretseri editionem et codd. Roc et Casaub. secuti sumus; quorum lectio et minus perturbata, et antitheses, quibus hoc loco commutatis gaudet Cyrillus, melius dispositas habet. In editionibus Cyrilli vox καὶ ξένων, non ante sed post Christianorum posita est.

(5) *Ἀνυμνοῦντων*. Ita scriptum reperientes in codd. Roc, Casaub., Genov., posuimus loco ὀμνούντων.

(6) *Ἐπει τοίνυν*. Vocem ἐπει omittens cod. Grecs. phrasim hanc, quae praesentem numerum occupat totum, in duas partes concidit, atque ab fusa iniitibus obscuritate et intricacione liberat: at similis prolixitate ab eodem verbo incipientem phrasim vide catech. 4, num. 6. Vocem τοίνυν Cyrillus raro initio periodi locat.

(7) 7 Maii.

nientem cum gratiarum actione adorationem exsolverimus, et exsolvemus; assidueque pro tuo Deo dilecto imperio in his sanctis locis preces effuderimus, effundemusque: oporteret vero celestis illas a Deo visiones minime silentio tradere, sed faustum illud tuæ Deo plenæ pietati nuntium perferre; illico per has litteras [id facere] maturavimus: ut tu optimo ejus fidei quæ in te jam præcessit fundamentum, partiam ex his nuper divinitus ostensis cognitionem inædificans, firmiorem in Dominum nostrum Jesum Christum assumas fiduciam: simulque consuetuæ omni tua fortitudine plenus, tanquam ipsum Deum tecum militantem habens, crucis tropæum alacerrime proferas; tanquam gloriationum gloriationem ostensum in cælo signum iuventium: cuius vel figuram hominibus demonstrans cælestium, majorem in modum gloriabatur.

VI. Atque hoc quidem prodigium, Deo amicissime imperator, secundum prophetarum testificationes (1), ac voces Christi sanctas quæ in Evangeliiis jacent, nunc est adimpletum, et iterum plenius adimplebitur. Nam in Evangelio secundum Mattheum, futurarum rerum notitiam beatis suis apostolis Salvator impertiens, et per illos ad eorum successores verba faciens, disertissime prænuntians dicebat: *Et tunc apparebit signum Filii hominis in cælo* 24. Quem quidem divinum Evangeliorum librum pro more in manus sumens, testimonia ejus rei prænuntia 354 conscripta reperies. Quorum sane frequentiori commedationi vacare te, do-

24 Vid. cat. 15, n. 1. 25 *ibid.*, n. 41; cat. 15, n. 22. 26 Matth. xxiv, 30.

(1) *Prophetarum testificationes*, etc. Quod sacerorum nostrorum prophetarum vaticinium respiciat auctor, divinare non facile est. Verum sunt nonnulla quæ eo trahere non ægre potuit: ut illud Ezechiel. xi, 25, *Ascendit gloria Domini de medio civitatis, stetitque super montem qui est ad Orientem urbis*; quem locum Hieronymus, de rutilanti super montem Oliveti crucis signo interpretatur; vel illud Isaia: xi, 12, *Levabit signum in nationes*; quod Basiliius, pag. 234, de signo crucis intelligit, et simile putat isti prophetia: Matth. xxiv, 30, *Videbunt signum Filii hominis, etc.*, quam Cyrillus ad rem præsentem accommodat.

(2) *Ἐσπουδάσαμεν*. Ita melius connectitur cum *ἤματι... οὐκ ἄσπαστος*, etc., præcedente, quam *ἔσπουδάσα* codd. Roë et Casaub., vel *ἔσπουσα*, Genovef. Forte tamen scribendum, *ἔσπουδάσμεν*: alius est locus cat. 15, n. 33, in quo post nominativum singulare, ponit verbum pluralis numeri de se loquens, *ἔχου... ἀρχιεπισκοπέα*, tametsi id ex nonnullis mss. correxerim. Loco præteritum, quod mox sequitur, ex Roë et Casaub. scripsi, *παρὰ σοῦ*. Paulo post, pro *ἐπαδραθέντων*, scripsi, *ἐπιδικθέντων*, ex codd. Roë, Othob., Casaub., Grets., Genovefano veteri, et Grod.

(3) *Βεβαύταρον μὲν*, etc. Paulo aliter in codd. Roë, Casaub. et mss. Genovef., *βεβαύταρον μὲν τὴν* (Roë et Casaub. mendose *τῆς*) *εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀναλάβης ἐπιπέα*: *θαροῦν δὲ, καὶ πάσης ἀνδρείας*, etc., *firmiorem quidem in Dominum nostrum Jesum Christum fidem assumas, confidens vero, et omni*, etc. Paulo post, deest *ἔχου* ante *θεὸν σύμμαχον*, Grets.

(4) *Προσφέρεις*. Ex edit. Grets. et codd. Roë et Casaub. emendavimus vitiosam Cyrillianarum edi-

A *μονογενεὶ τοῦ Θεοῦ, τὴν πρόπωσαν μετ' εὐχαριστίας προσκύνῃσιν ἀπεδώκαμέν τε καὶ ἀποδώσομεν, εὐχὰς ἐκτενεῖς καὶ ὑπὲρ τοῦ θεοφιλοῦς σου κράτους ἐν τοῖς ἁγίοις τόποις πεποιθήμενοι τε καὶ ποιησάμενοι*: *ἔδει δὲ τὰς ἰσχυραίας τούτας θεοπίτας μὴ παραδοῦναι σιωπῇ, ἀλλ' εὐαγγελισσασθαι σοῦ τὴν ἔνθεον εὐσεβειαν*: *ἑαυτῆς, διὰ τούτων ἔσπουδάσαμεν* (2) *τῶν γραμμάτων*: *ἵνα ἀγαθῷ θεμελίῳ τῆς παρὰ σοὶ προῦπαρχούσης πίστεως, τὴν ἐκ τῶν προσφάτως θεσθέν ἐπιδικθέντων γνώσιν ἐπιοκορομήσας, βεβαύταρον μὲν* (3) *τὸ εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀναλάβης θάρρος*: *ἑμοῦ δὲ καὶ πάσης ἀνδρείας συνήθους πεπληρωμένος, ὡς δὲ αὐτὸν ἔχον θεὸν σύμμαχον, τὸ τοῦ σταυροῦ τρόπαιον ἐτοιμώτατα προσφέρεις* (4) *καύχημα καυχημάτων, τὸ δειχθὲν ἐν οὐρανῷ σημεῖον ἐπαγγέλλομεν*: *οὐ καὶ τὸ σχῆμα δεξιᾶς ἀνθρώπου ἐ οὐρανῷ, μετίζωος ἐκαυχῆσθαι*.

B *Γ'*. *Τὸ μόνον θαυματόγηγμα τούτου, βασιλεῦ θεοφιλέστατε, προφητῶν μαρτυρίας, καὶ Χριστοῦ φωναῖς ἁγίας ἐν Εὐαγγελίοις* (5) *ἐγκειμέναις ἀκολούθως, ἐπιλήσθη τε νῦν, καὶ πάλιν μετίζωος τελεσθήσεται*. *Ἐν γὰρ τῇ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίῳ, μιλόντων πραγμάτων γνώσιν ὁ Σωτὴρ τοῖς μακαρίοις ἀποστόλοις αὐτοῦ δωρούμενος, καὶ δι' ἐκείνων τοῖς μετ' αὐτοῦ ὁμιλῶν* (6) *, λευκώτατα προαναφωκῶν ἔλεγε*: *Καὶ τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ*. *Ἦντινα τῶν Εὐαγγελίων θέλαν βίβλον συνήθους εἰς χεῖρας ἀναλαβῶν, τὰς περὶ τούτου κειμένας προαγγελτικὰς μαρτυρίας ἐγγράφους* (7) *εὐρήσεις*: *ὦν μάλιστα π, δδ-*

C *tionum scripturam προσφέρεις*. Tropæum crucis, quod alacritate summa proferre jubet imperatorem, est labarum Constantini, seu vexillum, crucis et monogrammate Christi insigne, quod ab Eusebio describitur lib. i *Vit. Constantini*, cap. 25. Se Constantius in numismatibus effingi voluit illud mansu præferentem. Vide Baron. ad an. 353, n. 3. Verba, *τὸ δειχθὲν ἐν οὐρανῷ σημεῖον ἐπαγγέλλομεν, ostensum in cælo signum iuventium*, ad visionem Constantini referri videntur: quod enim invehatur in bellis ab ipso Constantio crucis signum, non aliud fuit præter illud quod Constantino patri in cælo ostensum est; nisi Constantium Cyrillus hortetur, ut vexillum, crucis recens Hierosolymis conspectæ figuram referens, ad eum in bellis usum contexi curet. At verba, *οὐ καὶ τὸ σχῆμα, etc.*, *cujus vel figuram, etc.*, ad recentem visionem vel solam, vel cum Constantini visione conjunctam pertinent.

(5) *Χριστοῦ φωναῖς ἁγίας ἐν Εὐαγγελίοις, etc.* Præpositionem ἐν adjectivum est cod. Genov. Ambrosianos cum Othob. habent, ἁγίους Εὐαγγελίους, *Christi vocibus, quæ in sanctis Evangeliiis positæ sunt*. In Grets. est, *Εὐαγγέλιον* (corrupte pro Εὐαγγέλιῳ) *ἐγκειμένον* *Prodigium hoc... et Christi sanctis vocibus in Evangelio insertum*. De hujus prædicationis ad hunc locum accommodatione vide Pæzloq. n. 9.

(6) *Ὅμιλῶν, loquens*. Codd. Roë et Casaub., *ὁμιλοῦσιν*. Eadem legerat Grodecus, sed loco *μετ' αὐτοῦ*, post *eos*, legit, *μετ' αὐτῶν*, vertens, *cum eis conversabatur*. Vide simile locutionem cat. 15, num. 4; cat. 17, num. 32.

(7) *Ἐγγράφους*. Grets., *Γραφαις*. Vox *ἐγγράφους* adamata a Cyrillo, et ab eo liberent usurpata, cat. 1, num. 15; cat. 17, num. 29; cat. 18, num. 14; cat. 19, num. 5, etc.

στοια, πυκνότερα τῆ μελέτῃ προσέχιν παρακαλῶ, ἀλλὰ τὰ λοιπὰ (1) τῶν κατὰ τὴν αὐτὴν γεγραμμένων ἀκολουθίαν· τῶν πραγμάτων ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν προαναφωρηθέντων, πολλῆς μετ' εὐλαβείας δεομένων τῆς παρατηρήσεως, πρὸς τὸ μηδεμίαν ἐξ ἀντικειμένης ἐνεργείας ὑπομείναι τὴν βλάβην.

Ζ. Ταύτας σοι τῶν ἡμετέρων λόγων, βασιλεῦ θεοφιλόστατε, προσφέρω τὰς ἀπαρχὰς· ταύτας ἐξ Ἱεροσολύμων πρῶτας ἀποφθέγγομαι τὰς φωνάς σοι, τῆ γηραιωτάτῃ καὶ πανευσεβεί μεθ' ἡμῶν Χριστοῦ προσκυνητῇ, τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ (2) καὶ Σωτῆρος ἡμῶν· τοῦ τῆν οἰκουμένην, κατὰ τὰς θέλας Γραφῶν, ἐν Ἱεροσολύμοις τελέσαντος σωτηρίαν· τοῦ πατήσαντος μὲν ἐνταῦθα τὸν θάνατον, οὐκείως δὲ (3) τιμίους αἱμασι τὰς ἀνθρώπων ἀμαρτίας ἐξαλείψαντος· ζωὴν τε καὶ ἀφάρσιν, καὶ πνευματικὴν (4) ἐπουράνιον χάριν τοῖς πιστεύουσιν ἅπασιν παρασχόντος. Οὐ τῆ τε δυνάμει καὶ τῆ χάριτι σε εὐφραίνωμενον καὶ φρουρούμενον, λαμπροτέρως τε καὶ μείζονα εὐσεβείας ἐμπρόπτητα κατορθώμασι, ὡς τε γησίῳ (5) βασιλικῶς ἐναβρυνόμενον βλαστῆμασιν· αὐτὸς ὁ Παμβασιλεύς Θεός, ὁ πάσης ἀγαθοσύνης πάροχος, πολλαῖς ἐτῶν εἰρηνικαῖς περιόδους, καύχημα Χριστιανῶν (6) καὶ κόσμῳ σύμπαντι φυλάξῃ πανόσιον.

Η. Ἐβρομένον σε, καὶ πάτῃ κεκοσμημένον ἀρετῇ, καὶ τὴν συνθήβη τῶν τε ἁγίων Ἐκκλησιῶν, καὶ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς κηδεμόνων (7) ἐπιδεικνύμενον, καὶ μείζονα εὐσεβείας βραβεῖας λαμπρυνόμενον·

“ Psal. LXXIII, 12. “ Vid. cat. 13, n. 27.

(1) *Διὰ τὰ λοιπὰ*, etc. Loco γεγραμμένην scripsi, γεγραμμένων, ex codd. Ottob., Genovef. et Gröf. Paulo aliter Grets., διὰ τὰ λοιπὰ τῆς κατὰ τὴν ἐγγεγραμμένην ἀκολουθίαν. Mox, nomen πραγμάτων, aucte ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος, hic minime necessarium ac pene redundans, eliminavi, auct. codd. Abstet a codd. Roe, Casaub., Grets. et Ottob. Quam tunc inuenit Cyrillus proximum iudicii diem, vide cat. 15, num. 18.

(2) *Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ*, etc. Voces καὶ Σωτῆρος in cod. Genov. desunt. Antiquius vero codex ibi ad marginem citatus, non hæc solum verba habet, sed insuper repetit vocem Χριστοῦ, ante καὶ Σωτῆρος. In ed. an. 1608, pro Σωτῆρος habetur σταυρός, ex ignoratione librari.

(3) *Οὐκείως δὲ*, etc. Ante τιμίους legitur conjunctio καὶ in Roe, Casaub., et Grodec. Offenderunt sane duo adjectiva siue nexu conjuncta. Id Cyrillo frequens, ut adverbia et adjectiva duo ita conjungat: habetur infra, πνευματικὴν ἐπουράνιον χάριν.

(4) *Καὶ πνευματικῇ*. Particulum ad adjectivum ex codd. Roe, Casaub., et Grets. Hanc vero Grodecius ante ἐπουράνιον collocait, quod melius videtur: loquitur de Spiritu sancti in Pentecoste descensu. V. cat. 16, n. 4. Post, loco οὐ τε τῆ, scripsimus οὐ τῆ τε, ex codd. Roe et Casaub. Deest vero hæc enclitica apud Grets. Voces, εὐφραίνόμενον καὶ, huic ascriptivum ex Roe, Casaub., Grets. et Ottob.

(5) *Υἱὸς τῆ γῆς*. Aliter Gretsers, ὑπὲρ γῆσιν καὶ βασιλεῖ ἐναβρυνόμενον, αὐτός, etc., filio naturali eodemque imperatore ornatu ac lactantem. Eodem fere modo legit Grodecius. Votum est Cyrilli, ut filius vel filii nascentur Constantio imperii consortes: cassa ceciderunt vota; nam cum duas uxores habuerit, Eusebiam quam duxit anno 336, et Faustianam, quam, priore defuncta an. 361, sibi

mine, adhortor, propter reliqua in eo loco continua serie descripta: quod nimirum res a Salvatore nostro præzuntiatæ requirant, ut conjuncta cum pietate diligentia multa observentur; uti nullum ex adversaria potestate detrimentum patiamur.

VII. Has tibi sermonum nostrorum, Deo dilectissime imperator, offero primitias: has ex Hierosolymis primas tibi eloquor voces, sincerissimo, totiusque pietatis studioso a nobiscum adoratori unigeniti Filii Dei et Salvatoris nostri; qui secundum divinas Scripturas (8) saltem totius mundi Hierosolymis consummavit: “ qui isthic mortem conculcavit, et proprio ac pretioso sanguine hominum peccata detersit; vitamque, et incorruptibilitatem, ac celestem Spiritus gratiam credentibus omnibus impertivit. Hujus te potentia ac gratia protectum atque letantem, illustrioribusque ac majoribus pietatis officiiis coudecoratum, ac naturalium filiorum regis gloriantem germinibus; ipse Rex omnium, omnis boni largitor Deus, multis annorum in continua pace circulis, Christianis et universo orbi (ad) decus et ornamentum una cum tota domo conservet.

VIII. Valentem te et omni ornatu virtute, consuetamque cum sanctarum Ecclesiarum tum Romani imperii curam gerentem, et amplioribus pietatis præmiis exsplendentem, multos nobis annorum

conjunxit dum in Persas expeditionem præpararet; nullam ex Eusebia, quæ sterilis erat, prolem suscepit, quamobrem idibus Martii hoc anno, duobus ante mensibus quam ista scriberet Cyrillus, Gallum patrelem suum Casarem creaverat, cum mascula prole careret, nec spero aliqua propinqua videretur suscipiendum liberorum. E secunda vero uxore genuit posthumeam filiam nomine Constantiam, quæ Gratiano postea imperatori nuptia tradita est.

(6) *Καύχημα Χριστιανῶν*. Codd. Roe, Casaub., Grets., vetust. Genovef. ferunt, Χριστιανῶν. Sic cat. 13, num. 1, καύχημα τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας. Modo memorati codices pro φυλάξῃ, scriptum habent φυλάξῃ. Ottob., φυλάξῃ. Loco πανόσιον, hic et inferius posui πανόσιον ex ms. Genovef., qui tamen ad marginem ascriptum habet πανάσιον· et Ottob., qui hic habet, εὐπανόσιον, infra πανόσιον. Vox πανόσιον satis rara: altera in faustis precationibus familiaris. Sic Basil., ejusd. 193, p. 210, δι πανόσιον φυλάξῃν ὁ Κύριος.

(7) *Κηδεμόνων*. Hanc vocem ex ms. Genovef. et Ottob. codd. substituiimus pro φιλανθρωπίαν. Minus enim recte dictum videbatur, φιλανθρωπία τῶν Ἐκκλησιῶν, ut significaretur humanitas in Ecclesias. Cum tamen φιλανθρωπία scriptum reperitur in omnibus editis et mss. codd., conjicio legendum, φιλόσπουδων κηδεμόνων. Alterum articulum τῆν, ante κηδεμόνων in eod. positum, uti superfluum erasi. Loco εὐσεβείας βραβεῖος, est in Ottob., ἐπουράνιος βραβεῖος.

(8) *Secundum divinas Scripturas*, etc. Locus Scripturæ quo confirmat, cat. 15, num. 27, Christum Hierosolymis et in monte Calvarie mundi salutem perfecisse, est iste psalmi LXXIII, 12, *Operatus es salutem in medio terræ*.

nientem cum gratiarum actione adorationem ex-
 aolverimus, et exsolvemus; assidueque pro tuo Deo
 dilecto imperio in his sanctis locis preces effuderimus,
 effundemusque: oporteret vero coelestes illas a
 Deo visiones minime silentio tradere, sed fau-
 stum illud tuae Deo plenae pietati nostrum perferre;
 illico per has litteras [id facere] maturavimus: ut
 tu optimo ejus fidei quae in te jam praecessit funda-
 mento, partem ex his nuper divinitus ostensis co-
 gnitionem inaedificans, firmiorem in Dominum no-
 strum Jesum Christum assumes fiduciam: simulque
 consueta omni tua fortitudine plenus, tanquam
 ipsum Deum tecum militantem habens, crucis tro-
 phaeum alacerrime proferas; ²² tanquam gloriatio-
 num gloriaionem ostensum in caelo signum inve-
 hens: cujus vel figuram hominibus demonstrans
 caelum, majorem in modum gloriabatur.

VI. Atque hoc quidem prodigium, Deo amicissime
 imperator, secundum prophetarum testimonio-
 nes (1), ac voces Christi sanctas quae in Evangeliiis
 jacent, nunc est adimpletum, et iterum plenus
 adimplebitur. ²³ Nam in Evangelio secundum Mat-
 theum, futurarum rerum notitiam beatis suis apo-
 stolis Salvator impertiens, et per illos ad eorum
 accessores verba faciens, disertissime praenuntians
 dicebat: *Et tunc apparebit signum Filii hominis in
 caelo*. ²⁴ Quem quidem divinum Evangeliorum li-
 bri pro more in manus sumens, testimonia ejus
 rei praenuntia **354** conscripta reperies. Quorum
 sane frequentiori commeditationi vacare te, de-

²² Vid. cat. 15, n. 1. ²³ *ibid.*, n. 41; cat. 15,

(1) *Prophetarum testimonio*, etc. Quod sa-
 crorum nostrorum prophetarum vaticinium respiciat
 auctor, divinare non facile est. Verum sunt non-
 nulla quae eo trahere non aegre potuit: ut illud
 Ezechiel. xi, 25, *Ascendit gloria Domini de medio
 civitatis, stetitque super montem qui est ad Orientem
 urbis*; quem locum Hieronymus, de rutilanti super
 montem Oliveti crucis signum interpretatur; vel illud
 Isaiae xi, 12, *Levabit signum in nationes*; quod Ba-
 silius, pag. 234, de signo crucis intelligit, et simile
 potat isti prophetiae Matth. xxiv, 30, *Videbunt si-
 gnum Filii hominis, etc.*, quam Cyrillus ad rem
 praesentem accommodat.

(2) *Ἐσπουδάσαμεν*. Ita melius connectitur cum
 ἡμεῖς... οὐκ ἠτόρως, etc., praecedente, quam ἔσπου-
 δασα codd. Roe et Casaub., vel ἔσπουσα. Genovef.
 Forte tamen scribendum, ἔσπουδασάμεν; alius est
 locus cat. 15, n. 33, in quo post nominativum
 singulare, ponit verbum pluralis numeri de se lo-
 quens, ἔχον... ἀρχιεπιστόμεθα, tametsi id ex non-
 nullis mss. correxerim. Loco παρὰ σοῦ, quod mos
 sequitur, ex Roe et Casaub. scripsi, παρὰ σοῦ.
 Paulo post, pro ἐπιδραθέντων, scripsi, ἐπιδειχθέν-
 των, ex codd. Roe, Ottob., Casaub., Grets., Geno-
 vesano vetere, et Grod.

(3) *Βεβαίωτερον μὲν*, etc. Paulo aliter in codd.
 Roe, Casaub. et mss. Genovef., *βεβαίωτερον μὲν
 ἐν* (Roe et Casaub. mendose τῆς) *ἐς τὸν Κύριον
 ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀναλάθῃς ἐλπίδα*. *θεοῦ δὲ,
 καὶ πάσης ἀνθρώπου, etc.* firmiorem quidem in Do-
 minum nostrum Jesum Christum fidem assumas,
confidens vero, et omni, etc. Paulo post, deest ἔχον
 ante θεὸν σύμμαχον, Grets.

(4) *Προσφέρῃς*. Ex edit. Grets. et codd. Roe et
 Casaub. emendavimus vitiosam Cyrillianarum edi-

μονογενεὶ τοῦ Θεοῦ, τὴν πρόπουσαν μετ' εὐχαριστίας
 προσκύνειν ἀπεδώκαμεν τε καὶ ἀποδώσομεν, εὐχὰς
 ἔκτεινεις καὶ ὑπὲρ τοῦ θεοφιλοῦς σου κράτους ἐν τοῖς
 ἀγίοις τόποις πεποιημένοι τε καὶ ποιησόμενοι· ἔδει
 δὲ τὰς ἐπουρανίους ταύτας θεοπτίας μὴ παραδοῖναι
 σιωπῇ, ἀλλ' εὐαγγελισασθαι σοῦ τὴν ἐνθεὸν εὐσε-
 βειαν· ἐξαυτῆς, διὰ τούτων ἐσπουδάσαμεν (2) τὴν
 γραμμάτων· ἵνα ἀγαθῷ θεμελίῳ τῆς παρὰ σὲ
 προὔπαρχούσης πίστεως, τὴν ἐκ τῶν προσφάτως
 θεθεῖν ἐπιδειχθέντων γνώσειν ἐποικοδομήσας, βεβαί-
 ωτερον μὲν (3) τὸ εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χρι-
 στὸν ἀναλάθῃς θάρσος· ὁμοῦ δὲ καὶ πάσης ἀνθρώπου
 συνήθους πεπληρωμένους, ὡς ἂν αὐτὸν ἔχον θεὸν
 σύμμαχον, τὸ σὺν σταυροῦ πρότακτον ἐτοιμότητος
 προσφέρῃς (4)· κτύχημα κτυχημάτων, τὸ δεῖχθαι ἐν
 οὐρανῷ σημεῖον ἐπαγόμενος· οὐ καὶ τὸ σῆμα δεξιᾶς
 ἀνθρώπου, τὸ οὐρανῶς, μειζώνας ἐκασυχῆσθαι.

Γ'. Τὸ μέγα θαυματουργήματα τοῦτο, βασιλεῦ
 θεοφιλέστατε, προφητῶν μαρτυρίας, καὶ Χριστοῦ
 φωναῖς ἀγίας ἐν Εὐαγγελίοις (5) ἐγκειμέναις ἀπο-
 λώθῃς, ἐπιτέθειται τε νῦν, καὶ πάλιν μειζώνας τελε-
 σθήσεται. Ἐν γὰρ τῷ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίῳ,
 μιλόντων πραγμάτων γνώσειν ὁ Ἐσὼθῃ τοῖς μακα-
 ρίοις ἀποστόλοις αὐτοῦ ὄντορῶμενος, καὶ δι' ἐκείνων
 τοῖς μετ' αὐτοῦς ὁμιλῶν (6), λεκόμενα προναφω-
 νῶν ἔλαγε· *Καὶ τότε φανεθήσεται τὸ σημεῖον τοῦ
 Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ*. Ἦντινα τῶν
 Εὐαγγελίων δεξιὰν βίβλον συνήθως εἰς χειρὰς ἀναλα-
 βῶν, τὰς περὶ τοῦτου κειμένας προαγγελτικὰς μαρ-
 τυρίας ἐγγράφους (7) εὐρήσεις· ὧν μάλιστα π, 64,

n. 22. ²³ Matth. xxiv, 30.

tionem scripturam, προσφέρεις. Trophaeum crucis,
 quod alacritate summa proferre jubet imperatorem,
 est labarum Constantini, seu vexillum, crucis et
 monogrammate Christi insigne, quod ab Eusebio
 describitur lib. 1 Vit. Constantini, cap. 25. Se Con-
 stantius in numismatibus effingi voluit illud mana
 preferentem. Vide Baron. ad an. 355, n. 3. Verba,
 τὸ δεῖχθαι ἐν οὐρανῷ σημεῖον ἐπαγόμενος, ostensum
 in caelo signum invehens, ad visionem Constantini
 referri videntur: quod enim invehetur in bellis
 ab ipso Constantio crucis signum, non aliud fuit
 praeter illud quod Constantino patri in caelo osten-
 sum est; nisi Constantinum Cyrillus hortetur, ut
 vexillum, crucis recens Hierosolymis conspecta fi-
 guram referens, ad suum in bellis usum contexi
 curet. At verba, οὐ καὶ τὸ σῆμα, etc., cuius vel fi-
 guram, etc., ad recentem visionem vel solam, vel
 cum Constantini visione conjunctam pertinent.

(5) *Χριστοῦ φωναῖς ἀγίας ἐν Εὐαγγελίοις, etc.*
 Propositionem in adjectivum ex cod. Genov. Ambo
 priores cum Ottob. habent, ἀγίοις Εὐαγγέλιος, *Christi
 vocibus, quae in sanctis Evangeliiis posita sunt*.
 In Grets. est, Εὐαγγέλιον (corrupte pro Εὐαγγέλιῳ)
 ἐγκειμένων Prodigium hoc... et Christi sanctis vo-
 cibus in Evangelio insertum. De hujus praedictionis
 ad hunc locum accommodatione vide Praeog. n. 9.

(6) *Ὁμιλῶν, loquens*. Codd. Roe et Casaub.,
 ὁμιλοῦσιν. Eadem legitur Grodecius, sed loco per
 αὐτοῦς, post eos, legit, μετ' αὐτοῦ, vertens, qui cum
 eo versabantur. Vide similem locutionem cat. 15,
 num. 4; cat. 17, num. 32.

(7) *Ἐγγράφους*. Grets., *Γραφαῖς*. Vox ἐγγράφους
 adamata a Cyrillo, et ab eo liberiter usurpata,
 cat. 1, num. 45; cat. 17, num. 29; cat. 18, num. 11;
 cat. 19, num. 5, etc.

σποια, πυκνότερα τῆ μελέτῃ προσέχιν παρακαλῶ, ἀ δὲ τὰ λοιπὰ (1) τῶν κατὰ τὴν αὐτοῦ γεγραμμένων ἀκολουθίαν· τῶν πραγμάτων ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν προαναφωρηθέντων, πολλῆς μετ' εὐλαβείας δεομένων τῆς παρατηρήσεως, πρὸς τὸ μηδὲν ἐξ ἀντικειμένων ἐνεργείας ὑπομείναι τὴν βλάβην.

Ζ. Ταύτας σοι τῶν ἡμετέρων λόγων, βασιλεῦ θεοφιλέστατε, προσφέρω τὰς ἀπαρχάς· ταύτας ἐξ Ἱεροσολύμων πρῶτας ἀποφθέγγομαι τὰς φωνάς σοι, τῷ γρησιωτάτῳ καὶ πανευσεβεί μεθ' ἡμῶν Χριστοῦ προσκυνητῇ, τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ (2) καὶ Σωτῆρος ἡμῶν· τοῦ τὴν οἰκουμένην, κατὰ τὰς θέλας Γραφᾶς, ἐν Ἱεροσολύμοις τελέσαντος σωτηρίαν· τοῦ πατήσαντος μὲν ἐνταῦθα τὸν θάνατον, οὐκ οὐκ δὲ (3) τιμῶσι αἱμασι τὰς ἀνθρώπων ἀμαρτίας ἐξαιλέσαντος· ζωὴν τε καὶ ἀφάρσιν, καὶ πνευματικὴν (4) ἐπουράνιον χάριν τοῖς πιστεύουσιν ἅπανι παρασχόντος. Οὐ εἴη τε δύναμις καὶ εἴ χάρτι σε εὐφραίνωμενον καὶ φρουρούμενον, λαμπροτέρως τε καὶ μείζονα εὐσεβείας ἐμπρέποντα κατορθώμασιν, οὐκ τε γρησιῶν (5) βασιλικῶς ἐναθροίνωμενον βλαστήμασιν· αὐτὸς ὁ Παμβασιλεὺς Θεός, ὁ πάσης ἀγαθότητος πάροχος, πολλὰς ἐτῶν εἰρηνικαῖς περιόδους, καύχημα Χριστιανῶς (6) καὶ κόσμου σύμπαντι φυλάξῃ πανόστιον.

Η. Ἐβρωμένον σε, καὶ πάσῃ κεκοσμημένον ἀρετῇ, καὶ τὴν συνήθη τῶν τε ἁγίων Ἐκκλησιῶν, καὶ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς κηδεμόνων (7) ἐπιδεικνύμενον, καὶ μείζονα εὐσεβείας βραβεῖος λαμπρυνόμενον·

¹ Psal. LXXIII, 12. ² Vid. cat. 13, n. 27.

(1) *Διὰ τὰ λοιπὰ*, etc. Loco γεγραμμένην scripsi, γειραμμένων, ex codd. Ottob., Genovef. et Grol. Paulo aliter Grets., διὰ τὰ λοιπὰ τῆς κατὰ τὴν ἔγγραμμένην ἀκολουθίαν. Mox, nomen πραγμάτων, ante ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος, hic minime necessarium ac pene redundans, eliminavimus, auct. codi. Abst. a codd. Roe. Casaub., Grets. et Ottob. Quam tamen tuerit Cyrillus proximum iudicii diem, vide cat. 15, num. 18.

(2) *Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ*, etc. Voces καὶ Σωτῆρος in cod. Genov. desunt. Antiquius vero codex ibi ad marginem citatus, non hæc solum verba habet, sed insuper repetit vocem Χριστοῦ, ante καὶ Σωτῆρος. In ed. an. 1608, pro Σωτῆρος habetur σπαυρός, ex ignoratione librari.

(3) *Οὐκ οὐκ δὲ*, etc. Ante τιμῶσι legitur conjunctio καὶ in Roe, Casaub. et Grodec. Offenderunt sane duo adjectiva sine nexu conjuncta. Id. Cyrillo frequens, ut adverbia et adjectiva duo ita conjungat: habetur infra, πνευματικὴν ἐπουράνιον χάριν.

(4) *Καὶ πνευματικῆς*. Particulam καὶ adjectivus ex codd. Roe, Casaub. et Grets. Hanc vero Grodecius ante ἐπουράνιον collocat, quod melius videtur: loquitur de Spiritus sancti in Pentecoste descensu. V. cat. 16, n. 4. Post, loco οὐ τε εἴη, scripsimus οὐ εἴη τε, ex codd. Roe et Casaub. Deest vero hæc enclitica apud Grets. Voces, εὐφραίνωμενον καὶ, hic ascripsimus ex Roe, Casaub., Grets. et Ottob.

(5) *Υἱῶν τε γρησιῶν*. Aliter Gretserus, οὐ γρησιῶν καὶ βασιλεῖ ἐναθροίνωμενον, αὐτὸς, etc., filio naturali eodemque imperatore ornatu ac latitante. Eodem fere modo legit Grodecius. Votum est Cyrilli, ut filius vel filii nascentur Constantio imperii coherediter: casa ceciderunt vota; nam cum duas uxores habuerit, Eusebiam quam duxit anno 336, et Faustianam, quam, priore defuncta an. 361, sibi

mine, adhortor, propter reliqua in eo loco continua serie descripta: quod nimirum res a Salvatore nostro prænuntiatae requirant, ut conjuncta cum pietate diligentia multa observentur; ut nullum ex adversaria potestate detrimentum patiamur.

VII. Has tibi sermonum nostrorum, Deo dilectissime imperator, offero primitias: has ex Hierosolymis primas tibi eloquor voces, sincerissimo, totiusque pietatis studioso a nobiscum adoratori unigeniti Filii Dei et Salvatoris nostri; qui secundum divinas Scripturas (8) saltem totius mundi Hierosolymis consummavit ²²: qui isthic mortem conculcavit, et proprio ac pretioso sanguine hominum peccata detersit; vitamque, et incorruptibilitatem, ac celestem Spiritus gratiam credentibus omnibus impertivit. Hujus te potentia ac gratia protectum atque latentem, illustrioribusque ac majoribus pietatis officiis condecoratum, ac naturalium filiorum regis gloriantem germinibus; ipse Rex omnium, omnis boni largitor Deus, multis annorum in continua pace circulis, Christianis et universo orbi (ad) decus et ornamentum una cum tota domo conservet.

VIII. Valentem te et omni ornatu virtute, consuetamque cum sanctarum Ecclesiarum tum Romani imperii curam gerentem, et amplioribus pietatis præmiis exsplendentem, multos nobis annorum

conjunxit dum in Persas expeditionem præpararet; nullam ex Eusebia, quæ sterilis erat, prolem suscepit, quamobrem idibus Martii hoc anno, duobus ante mensibus quam ista scriberet Cyrillus, Gallum patrelem suum Cæsarem creaverat, cum mascula prole careret, nec spes aliqua propinqua videretur suscipiendorum liberorum. E secunda vero uxore genuit posthumi filium nomine Constantium, quæ Gratiano postea imperatori nupti tradita est.

(6) *Καύχημα Χριστιανῶς*. Codd. Roe, Casaub., Grets., vetust. Genovef. ferunt, Χριστιανῶν. Sic cat. 13, num. 1, καύχημα τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας. Modo memorati codices pro φυλάξῃ, scriptum habent φυλάξῃ. Ottob., φυλάξῃ. Loco πανάστιον, hic et inferius posui πανόστιον ex ms. Genovef., qui tamen ad marginem ascriptum habet πανάστιον· et Ottob., qui hic habet, εὐπανόστιον, infra πανόστιον. Vox πανάστιον satis rara: altera in faustis præcationibus familiaris. Sic Basil., epist. 193, p. 210, *ὁ πανόστιον φυλάξῃν ὁ Κύριος*.

(7) *Κηδεμόνων*. Hanc vocem ex ms. Genovef. et Ottob. code, substitivimus pro φιλανθρωπίαν. Minus enim recte dictum videbatur, φιλανθρωπία τῶν Ἐκκλησιῶν, ut significaretur humanitas in Ecclesias. Cum tamen φιλανθρωπία scriptum reperitur in omnibus editis et mss. codd., conjuncto legendum, φιλανθρωπῶν κηδεμόνων. Alterum articulum τῶν, ante κηδεμόνων in edd. positum, uti superfluum erasi. Loco εὐσεβείας βραβεῖος, est in Ottob., ἐπουράνιος βραβεῖος.

(8) *Secundum divinas Scripturas*, etc. Locos Scripturæ quæ confirmat, cat. 15, num. 27, Christum Hierosolymis et in monte Calvarie mundi salutem perfecisse, est iste psalmi LXXIII, 12, *Operatus est salutem in medio terræ*.

pacificorum circulos Deus universorum concedat una cum tota familia, Auguste imperator Deo charissime; glorificantem semper sanctam et consubstantialem Trinitatem, verum Deum nostrum: quem decet omnis gloria in sæcula sæculorum. Amen.

(1) *Δοξάζοντα*, etc. Abest hæc clausula apud Grets., ac desinit Epistola in verbis, βασιλεῦ θεοφιλέστατα. Voces τὸν ἀληθινὸν θεὸν ἡμῶν, quas postulat ὡ sequens, ex codd. Ottob., Rœe, Casaub. et Grod. adjectimus, suppresso tamen articulo altero τὸν ante θεόν, in Rœe et Casaub. inutiliter repetito. Trinitatem quidem verum Deum nostrum dici, Cyrillianum est: ait cat. 46, num. 4, *Non tres Deos prædica-*

πολλὰς εἰρηρικαῖς ἐτῶν περιόδους ὁ τῶν ὄλων θεὸς ἡμῶν χαρίζεται πανέντιον, Αὐγουστε βασιλεῦ θεοφιλέστατα, δοξάζοντα (1) αἰεὶ τὴν ἀγίαν καὶ ἁμοούσιον Τριάδα, τὸν ἀληθινὸν θεὸν ἡμῶν ὃν πρὸτα πάντα εἶδε εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμην.

mus, sed cum sancto Spiritu, per unum Filium, unum Deum annuntiamus. At vocem consubstantialis Trinitatis, vix adhuc his temporibus auditam, quam Cyrillus ad populum catholicum loquens in Catechesibus suppressit, valde admiramur ab eo usurpatam, dum ad imperatorem hujus vocis inimicissimum primas litteras benevolentiae conciliatrices scribit. Vide Præloquium nostrum, num. 10

355 TESTIMONIA VETERUM

De signo crucis Hierosolymis viso.

(Vide initio testimonia Sozomeni, Theophanis, Cedreni, Michaelis Glycæ, Nicephori Callisti.)

(1) *Hieronymus in continuato Eusebii Chronico, ad annum 17 Constantii imperatoris, Olympiadis 285 anno, Christi 357.*

Syriæ populis crucis signum, et maximo conspicientium terrore, in orientali plaga apparuit.

Philostorgius lib. III Hist. eccl., c. 26.

Et Constantius quidem victoriam de tyranno C [Magnentio] reportavit: cum ante signum crucis illic quoque visum esset ad longissimum spatium protensum, et diurnam lucem splendidissimis ad stuporem usque radiis longissime superans. Apparuit autem Hierosolymis circa horam tertiam ejus diei quæ dicitur Pentecostes festum. Porro hoc signum divinitus pictum a Calvaria monte usque ad montem Olivarum pertingere videbatur, magna iride instar coronæ illud undique ambiente. Et iris quidem Christi crucifixi et in cælum assumpti clementiam designabat: corona vero imperatoris victoriam. Porro splendidum istud ac venerandum signum ne militum quidem oculos effugit; sed ab utroque exercitu clare conspectum, Magnentium quidem et eos qui a partibus illius stabant, utpote dæmonum cultui addictos supra modum terruit: Constantio vero et iis qui cum illo erant, invictam quamdam fiduciam dedit.

Socrates lib. II Hist. eccl., c. 28.

Qui [Gallus] dum Antiochiam ingrederetur, signum Salvatoris in Oriente apparuit. Nam columna quædam effigiem crucis gerens in cælo visa maximum stuporem spectantibus incussit.

Idatius, in Fastis consularibus, æra

His consulibus bellum Magnentii fuit Morsa, diesv Kal. Octob.; et eo anno depositus Vetrano viii Kal. Januar., et levatus est, (id est Gallus,) Constan-

(1) Hanc pericopen Josephus Scaliger in nullo scripto exstare asserit, idcircoque in sua Hierony-

‘Ο μὲν οὖν Κωνσταντίος ἐγκρατῆς τοῦ τυράννου γίνεται· κἀναυθα τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ ἐπὶ μέγιστον τε προφανέντος, καὶ καταπληκτικωτάτης ἀγλαίας ὑπεραστράφαντος τὸ τῆς ἡμέρας φῶς. Ὁρθῆ δὲ ἐπὶ τῶν Ἱεροσολύμων περὶ τὴν τρίτην ὥραν μάλιστα τῆς ἡμέρας, ἑορτῆς τῆς λεγομένης Πεντηκοστῆς ἐνισταμένης. Ὁ δὲ θεόγραφος τύπος ἐκείνος, ἀπὸ τοῦ λεγομένου Κρανίου, μέχρι καὶ τοῦ τῶν Ἐλαιῶν ὄρους διήκων ἑωράτο, ἱριδὸς μεγάλης, στροφάνου τρίπον, πανταχόθεν αὐτὸν περιελιττούσης. Ἐδῆλου δὲ ἄρα ἡ μὲν ἱρίς τὴν τοῦ σταυρωθέντος καὶ ἀναληφθέντος εὐμένειαν, ὁ δὲ στέφανος τὴν τοῦ βασιλέως νίκην. Τὸ δὲ σλασφόρον ἐκεῖνο καὶ σέδασιμον θέαμα οὐδὲ τοὺς ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου ἀθέατον ἦν· ἀλλ’ ἐπιθέλης ἑρώμενον, Μαγνέντιον μὲν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, ἅτε τῶν δαιμόνων θεραπεύει προσανακτιμένους, εἰς ἀμύχανον θεὸς κατέστησε· Κωνσταντίον δὲ καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν εἰς θάρσος ἀμαχῶν ἀνεκτίσαστο.

Kai ἐπιστάδους αὐτοῦ τῇ Ἀντιοχείῳ, τὸ τοῦ Σωτῆρος σημεῖον περὶ τὴν Ἀνατολὴν ἐφάνη. Ἐπίλους γὰρ σταυροειδῆς ἐν τῷ οὐρανῷ ὄφθηκε, μέγιστον θαύμα τοὺς ὄρωντας ἐγένετο.

Post consulatum Sergii et Nigriani, tuis Caesar Id. Mart.; et apparuit in Oriente signum Salvatoris die III. Kal. Febr., luna 28.

miani Chronici editione prætermisit. Vide Præloquium nostrum, n. 11.

Chronicum Alexandrinum ad ann. 504, mundi 5859, Constantii imperatoris 14, Ind. 9, Sergio et Nigriano cons. Olympiad. 282, p. 292.

Τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ ὤφθη ἐν Ἱερουσαλήμ κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον· ὥρα ἦν ὡς τρίτη (ἐν ἡμέρᾳ Πεντηκοστῆ), φωτεινὸς, τεταμένον Νάναις Μάταις ἐν τῷ οὐρανῷ, ἀπὸ τοῦ δρους τῶν Ἑλαιῶν ἕως τοῦ Γολγοθᾶ, ἐν ᾧ τότε ἐσταυρώθη ὁ Κύριος· κατὰ Ἀνατολὰς, ὅθεν ἀνελήθη ὁ Κύριος· κύκλω τοῦ φανέντος τιμίου σταυροῦ, στέφανος ὡς ἡ Γρις τὸ εἶδος ἔχων. Καὶ τῆ αὐτῆ ὥρᾳ ὤφθη ἐν Πανωνίᾳ Κωνσταντῖν τῷ Αὐγουστῷ καὶ τῷ σὺν αὐτῷ στρατῷ ὄντι ἐν τῷ κατὰ Μαγνέντιον πολέμῳ. Καὶ ἀρξαμένου Κωνσταντίου συμβάλλοντος αὐτῷ παρὰ τὴν λεγομένην Μούρσαν πόλιν, ἤτηθη εἰς ὁ Μαγνέντιος ἐφυγεν εἰς Γαλλίαν μετ' ὀλίγων.

Ex libro u Historiarum sub nomine Pauli Aquilegensis diaconi, monachi Casinensis, Bib. PP. Lugd. tom. XIII, p. 255.

Quo [Gallo Cæsare] ad Antiochiam veniente, circa Orientem signum apparuit in caelo die Pentecostes. Columna namque sub specie crucis in caelo

A Signum crucis Christi eadem tempestate (1) Hierosolymis in caelo apparuit sub horam tertiam Nonis Maii, ipso Pentecostes die, luminis instar, protensum a monte Olivarum usque ad Golgotha, quo in loco crucifixus est Christus: versus Orientem unde assumptus est Dominus: corona caeterum iridis speciem praeferebat, pretiosam illam quae apparuit crucem ambiente. 356 Eademque hora Constantio Augusto in Pannonia, et qui cum eo erat exercitui visa est in bello contra Magnentium. Cumque coepisset Constantium cum illo confligere ad urbem Mursam, Magnentius victus cum paucis in Galliam fuga evasit.

Acta sancti Artemii martyris apud Surium die 20 Octobris, n. 5.

Quo quidem tempore (cum expugnatus esset Maxentius) signum crucis maximum mirifice apparens, adeo ut admirabili splendore superaret lucem diei visum est Hierosolymis circa tertiam

visa est, speciem luminis habens extensam a Golgotha usque ad montem Olivarum: hoc et Constantius Gallus vidit.

diei horam, cum esset dies festus qui dicitur Pentecoste, pertingens a loco qui dicitur Calvaria usque ad montem Oliveti.

Typicum sancti Sabae pag. 40, ad mensem Maium.

Εἰς τὰς ζ', ἡ ἀνάμνησις τοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ φανέντος σημείου σταυροῦ ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλήμ, περὶ ὧραν γ' τῆς ἡμέρας, ἐπὶ Κωνσταντίνου (I. Κωνσταντίου) βασιλέως, ἀπὸ τοῦ ἁγίου Κρηνίου ἐκτεταμένου δ' ἀστέρων ἕως τοῦ ἁγίου δρους τῶν Ἑλαιῶν.

Die septima, memoria signi crucis, quod in urbe Jerusalem in caelo conspectum est circa horam tertiam diei sub Constantino (leg. Constantio) imperatore; ab sancta Calvaria protensum per astra usque ad sanctum montem Olivarum

Mensem Graecum ad diem 7 Maii.

Μηνὲν τῷ αὐτῷ ζ', μνήμη τοῦ ἐν οὐρανῷ φανέντος σημείου τοῦ τιμίου σταυροῦ, ὥρα τρίτη τῆς ἡμέρας, ἐπὶ Κωνσταντίου βασιλέως υἱοῦ Κωνσταντίου τοῦ μεγάλου. Καὶ τῶν ἁγίων μαρτύρων Ἀκακίου καὶ Κοδράτου.

Eodem mense septima die, memoria signi pretiosae crucis, quod in caelo visum est tertia hora diei sub imperatore Constantio Constantini magni filio. Et sanctorum martyrum Acacii et Quadrati.

Totum officium deinde de cruce praescribitur, dehinc additur:

Τῷ αὐτῷ μηνὶ ζ', τὴν ἀνάμνησιν ἐορτάζομεν τοῦ ἐν οὐρανῷ φανέντος σημείου σταυροῦ, ἐπὶ Κωνσταντίου βασιλέως υἱοῦ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, καὶ Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων.

Eodem mense die septima, memoriam celebramus crucis signi quod in caelo apparuit sub Constantio imperatore filio Constantini magni, et Cyrillo Hierosolymorum archiepiscopo.

Σταυροῦ παγέντος ἠγάθησθ γῆ πλάι.
Καὶ τὴν φανέντος ἠγάθησθ καὶ πόλιος.

*Sacrata quondam est terra, defixa cruce;
Nunc visa caelo, consecravit et posuit.*

Ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς, μηνὶ Μαΐου, ἐβδόμη, ὥρα τρίτη τῆς ἡμέρας, ἐφάνη ὁ τιμίος καὶ ζωοποιὸς σταυρὸς, συνεστῶς ἐκ φωτὸς, δρώντος παντὸς τοῦ λαοῦ, ὑπεράνω τοῦ ἁγίου Γολγοθᾶ ἐκτεταμένος μέχρι τοῦ ἁγίου δρους τῶν Ἑλαιῶν. Ὅστις τῆ τῆς μαρμαρυγῆς λαμπρότητι τὰς ἡλικίας ἀκτίνας ἐκάλυψεν. Ὅθεν πᾶσα ἡλικία νέων τε καὶ γερόντων, σὺν νηπίοις καὶ θηλάζουσι τὴν ἐκκλησίαν κατέλασε· καὶ ἐν ἀμέτρῳ χαρᾷ, καὶ θερμῇ κατανύξει δόξαν καὶ εὐχαριστίαν τῷ Θεῷ ἀπέπεψαν ἐπὶ τῷ παραδόξῳ τούτῳ θεάματι.

In diebus sanctae Pentecostes, mense Maio, septima die, hora diei tertii, apparuit pretiosa et vivifica crux ex luce composita, inspectante universo populo, super sanctum Golgoibam usque ad sanctum Olivarum montem extensa. Quae solares radios micantis splendoris ubertate contexit. Unde omnis aetas cum juvenum tum senum, cum infantibus et lactentibus ecclesiam occupavit, atque immodico gaudio et fervida compunctione, gloriam et gratiarum actionem propter inusitatum illud spectaculum Deo retulerunt.

(1) Post reanctium Cæsarem et imperii consortem Gallum Constantii patruclum Idib. Martii.

FRAGMENTA

DEPERDITORUM S. CYRILLI HIEROSOLYMITANI OPERUM.

357 MONITUM.

I. Tria fragmenta quæ hic damus, ex homiliis in Joannis Evangelium Cyrillo Hierosolymitano tributis, ab antiqua et gravissimis auctoribus conservata sunt. Priora duo ex homilia in miraculum aquæ in viam conversæ, quæ duabus laciniis constant, citata reperimus ab auctore inedito, qui *Summam fidei*, seu *Excerpta ex diversis sanctis Patribus et conciliis collegit*. Hujus operis habetur exemplar in codice bibliothecæ regię 2951, qui anno 1291 transcriptus est ex alio codice anno 759 scripto : habentur autem loca ex Cyrillo citata folio 126. Eadem duo loca citantur in concilio Lateranensi sub Martino I, ann. 649, act. 5, pag. 305. Sed prius testimonium in concilio Lateranensi decurtatum est, et desinit in verbis ἐπεὶ γάρ, etc., exclusive, quæ nunc vrimus ex codicib. Regiis lucem aspiciunt. Secundum autem præterea citatur a sancto Maximo in epistola ad Stephanum Dorensem Roma missa, tom. II, pag. 88. Tertium fragmentum in verba Joannis xvi, 28, Vado ad Patrem meum, refertur a Leontio Byzantino in opere inedito Adversum Monophysitas, quod apud se habet et pro sua humanitate singulari mecum communicavit doctissimus Dominicanus P. Michael Le Quien.

II. Horum fragmentorum veritatem statim suspectam mihi fecit duplicis in Christo naturæ et operationis tam diserta commemoratio, ut post-Eutyhiana tempora magis quam sæculum quartum sapere videatur. Verum gravissima est concilii Lateranensis, sancti Maximi, et alterius antiqui scriptoris auctoritas, major etiam Leontii, cujus notum in discernendis veris sanctorum doctorum operibus acumen ac iudicium. Ut omittam non hic agi de laudato ab hæreticis in suum errorum patrocinium opere ; quo in genere tam multæ sunt hæreticorum fraudes, cum ab aliis, tum ab ipso Leontio deprehensæ ; sed de opere ab conciliis et auctoribus catholicis citato : quorum certe ut potior, et nullatenus ad sui sustentationem fraudis indigens causa, ita et major fides : quamquam illis etiam quandoque per falsas inscriptiones fucum factum esse non ignoramus. At multo plura olim quam nunc habemus, Cyrilli nostri opera Catholicorum in manibus fuisse suadere potest Nicephori Callisti auctoritas, qui lib. ix, cap. 46, scripta ejus sub Cyrillianorum nomine legi consuevisse testatur. Alioqui notum Cyrillum multas in diversa Scripturarum loca homilias dixisse, jam tum cum presbyter esset : cujus temporis etiam in Paralyticum ad piscinam orationem habemus.

III. Neque porro diserta duarum naturarum et operationum asseveratione deterreor, quominus hæc fragmenta Cyrillo nostro ascribam. Nam et Christum duplicem dicit, et utriusque naturæ proprias operationes disertissime distinguit, cat. 4, n. 9. Christum Deum et hominem simul confitendum docet, cat. 12, num. 1, et hom. in paral., num. 6. Duos patres Christi secundum diversas deitatis et carnis naturas agnoscendos definit, cat. 11, n. 5, eumque qui in Bethlehem natus est, ab eo qui ab æterno ex Patre genitus est, ita separat ibid. n. 20, ut excusatione indigeat minus accurata locutio. In his revera locis naturarum et operationum mentionem facit nullam : sed quanti est, cum rem agnoscis, de nomine confiteri ? Alioqui jam a Cyrilli temporibus celebrata erat multorum Patrum sententiæ duplicis naturæ usurpatio. Frequens reperitur non solum apud Gregorium Nazianzenum, Nysseum, sanctum Ephræm ; sed et apud Origenem, et Tertullianum multo antiquiores. Propter Ariannam controversiam naturarum proprietates accuratius distingui cœpere, ita ut Theodoretus ipse epist. 82, Patres Nicæni concilii tempora subsequentes in hac distinctione modum aliquando nonnihil egressos esse fateatur. Post enatam Apollinaria hæresim multo etiam magis eam distinctionem urgeri necesse fuit : atque ab eo tempore duarum naturarum confessionem solemnius frequentatam reperimus. Ea fragmenta putamus homiliarum extremis temporibus a Cyrillo, vel post concil. CP., vel paulo ante dictarum. Cyrillus ann. 580 cum Apollinaria rem habuit, qui Ecclesiam Hierosolymitanam graviter vexare, atque in ipsum eam accusationem intentare, quasi alium et alium Jesu n. doceret. Quod intelligimus ex Gregorio Nysseo, epist. ad Eustathiam, p. 660. Certe Apollinaria duplicis naturæ distinctionem iniquissime 358 ferebant, et ea omnium ab ipsis in catholicam Ecclesiam intentatarum accusationum fundamentum. V. Naz. orat. LII, pag. 746 B. Nihil itaque est cur hæc fragmenta Cyrillo nostro aliena judicemus.

I.

Τὸ ἅγιον Κυρίλλου ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων, A
ἐξ ὁμιλίας λεχθείσης εἰς τὸ Ἐυαγγέλιον, ἐνθα ὁ
Κύριος τὸ ὕδωρ οἶνον ἐποίησεν.

Ἐποῦδασε μήτε δι' ἔλου (1) φανερωῖσαι τὴν και-
νοῦ θεότητος, μήτε εἰς τὸ παντελὲς ἀποκρύψαι ἐποῦ-
δασε μὴ φανερωῖσαι διὰ τοὺς τότε, ἐποῦδασε μὴ
ἀποκρύψαι διὰ τοὺς μετὰ ταῦτα· ἀλλὰ δεῖξαι καὶ τῆς
θεότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ τρανὰς
τὰς ἐνεργείας· ἵνα μήτε ἡ θεία δύναμις ἀμβλυθῆ,
μήτε ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἀπιστηθῆ. Ἐπειδὴ γάρ (2)
ἤμμελλεν ἀφρῆσις ἀνακύπτειν ἡ λέγουσα, ὅτι φάν-
τασμα ἦν τὸ σῶμα, καὶ ἐξ οὐρανοῦ κατήλθεν (οὐ
γὰρ ἂν ἔλαθε τοῦ φθοροῦ σώματος σάρκα ἡ ἀφρα-
τος φύσις, οὐδ' ἂν κατεδέχτο ῥύπον ἢ μολυσμὸν ἢ
σπίλον), ἵνα πιστώσται ὁ Θεὸς τῶν ἀνθρώπων γέ-
νος, ὅτι τοῦτο ἐγένετο ὃ ἔαμεν, μὴκόν δ' ἦν, διὰ τοῦτο B
συνεχώρησε τῇ σαρκὶ πάσχειν τὰ ἴδια.

Τοῦ αὐτοῦ (3) ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἐθαυματούργησεν, ἔδειξε τὴν διπλὴν ἐνεργεῖαν·
πάσγων μὲν ὡς ἄνθρωπος, ἐνεργῶν δὲ ὡς Θεὸς ὁ
αὐτός· οὐ γὰρ ἄλλος καὶ ἄλλος, εἰ καὶ ἄλλως καὶ
ἄλλως.

II.

Ejusdem ex eodem sermone.

Miracula operatus est, ostendit duplicem opera-
tionem : patiens quidem ut homo, operans vero
idem ut Deus ; non enim alius atque alius, quam-
vis aliter et aliter.

III.

Ex Leonio in libro adversum Monophysitas inedito.

Κυρίλλου (4) Ἱεροσολύμων, ἐκ τοῦ εἰς τὸ,
Ἐγὼ πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου.

φαίνεσθαι δὲ τὴν διάκρισιν τῶν φύσεων ἐκ τῆς
διαφορᾶς τῶν λεγομένων.

(1) Μήτε δι' ἔλου. Ita Reg. cod. 2951. At con-
cil. Later. ponit, δι' ἔλου ante μήτε.

(2) Ἐπειδὴ γάρ, etc. Hæc usque ad τὸ αὐτοῦ
ex solo Reg. codice. Quos hic refellit hæreticos,
non sunt Monophysitæ, neque Eutychiani, quos
disertius exprimere non omisisset auctor, si post
utramque hæresim scripsisset : sed Phantasiastæ
sive Docetæ, de quibus dicit cat. 4, num. 9, et
cat. 12, num. 3 ; vel etiam Apollinaristæ.

(3) Τοῦ αὐτοῦ, etc. Fragmentum hoc rursus ex
concil. Lateran. et citato auctore in cod. Reg. In
concil. Later. habetur, Ἐγενήθη, ἰθαυματούρ-
γησεν, Νatus est, miracula fecit. Sanctus Maximus
legit ἐγενήθη, sed hoc verbum conjungere videtur
cum primis verbis hujus orationis, et a citato te-
stimonio separare ; aliens orationem ex qua excer-
ptum est, ab his verbis incipere : Θαῦμα καὶ τοῦτο
θαῦμα ἐγενήθη· tum subjungit testimonium, ἰθαυ-
ματούργησεν. Forte autem librariorum vitio scrip-
tum est, ἐγενήθη pro ἐγενήθη, et prava interpun-
ctione cum primis orationis verbis conjunctum, et
ab ἰθαυματούργησε separatum. Passionem hic ap-

Cyrilli Hierosolymitani e sermone in illud Joan.
xvi, 28 : Ego vado ad Patrem meum.

Ut appareat naturarum distinctio ex diversitate
rerum quæ [de uno Christo] dicuntur.

pellat ἐνεργείας, seu operationis, nomine, ut Greg.
Nyss. loco mox citato ; ut tamen actioni divinitatis
mira operantis nomen illud præcipue tribuat : Πά-
σγων μὲν ὡς ἄνθρωπος, ἐνεργῶν δὲ ὡς Θεός. Chri-
stum non alterum ex Patre, et alterum ex virgine,
sed eundem aliter, et aliter, tradit quoque Ambro-
sius De incarnationis Dominicæ sacramento cap. 5,
num. 55.

(4) Κυρίλλου, etc. Hoc fragmentum in solo
Leontio reperimus. Vide Præloq. n. 3.

(5) Operationes. Vox ἐνεργεῖα non tantum opera-
tiones stylo et sensu Cyrilli significat : verum
etiam proprietates, characteres, iudicia. V. cat. 6,
n. 7 ; cat. 9, n. 9. Hic etiam passiones significat.

(6) Carni suæ, etc. Gemina sunt hæc et simillima
celebratissimæ huic Gregorii Nysseni sententiæ,
orat. De beatitudinibus, pag. 792 : Ἐδῶκε γάρ, ὅτε
ἰβούλετο, τῇ φύσει καιρῶν τὰ ἐκτυχῆ ἐνεργῆσαι·
Dabat enim, quando volebat, naturæ suæ tempus quæ
D propria ipsius erant exserendi. Loquitur Nyssenius
de sensu famis a Christo libere suscepto.

OPERA S. CYRILLO SUPPOSITA.

INCERTI SUB EJUS NOMINE

HOMILIA DE OCCURSU DOMINI.

359 ADMONITIO.

I. Auctor hujus orationis, Christum in templo presentati mysterium, quod Hypapanthem sive Occursum antiquo more dicunt Græci, nos festum Purificationis appellamus; et Symeonis de ipso verba, magnifica Christi dignitatis commendatione enarrat (num. 1). Cælum et terram ad consocianda gaudia et celebrandas Christi laudes invitat (num. 2). Hierosolymitanum populum et universos hortatur, ut Domino in templum venienti digne occurrant. Christi dignitatem cum humili in quo apparet habitu componens, eundem esse dicit (num. 4 et 5) et pontificem et victimam, et templum et aram, et sacrificium et Deum cui sacrificium offertur. Tum verba Evangelicæ referens, ea summam exponit (num. 6); sed Adamum in Symeonis persona Christi laudes fuscè disserentem inducit: qua in oratione æternam Verbi generationem, mundi conditum, demissionem Christi in incarnatione, prophetias ejus natiuitatis prænuntiatrices, præcipua ejus incarnati mysteria, et fructus incarnationis perstringit (num. 15); brevique, ad præsens festum accommodata exhortatione orationem concludit. Stylus est affectate elaboratus, sententiis sublimis, antithesibus fere continuis distinctus, ac totus Scripturarum testimoniis, vel ad eadem allusionibus respersus; et digna omnibus modis quæ legatur oratio.

II. Edita primum est Colonia anno 1568, apud hæredes Birkmanni. Laurentio Sifano interprete, sed tota pene mendis sædata. Inde in Bibliothecam Patrum Græco-Latinam Parisiis ann. 1624 excusam, tom. II, p. 844, translata est: quam postea Pontonus edidit, referente Combesio; sed Pontani editionem diu conquistam mihi videre non licuit. Tandem Combesius eam cum tribus mss., Regiis duobus, et Mazarinæo uno collatam de novo edidit, et interpretatus est; Auctuariique sui Bibliothecæ Patrum tom. I, pag. 621, ann. 1648, inseruit: iterumque ejus Latinam versionem in Bibliothecam concionatoriam transtulit, ad diem secundam Februarii, quæ etiam in Lugdunensi sanctorum Patrum Bibliotheca, aliis Cyrilli nostri Operibus conjuncta viasit. Hanc ita ut adiderat Combesius, Thomas Millesius in sua Cyrilli Hierosolymitani Operum editione Oxoniensi repræsentavit, Combesium nihil aliorum diligentia reliquum scisse præfatus; tantum Bodleiani codicis ad marginem varietates adnotavit, ac Combesii admonitionem et notas tres brevissimas transcripsit.

III. Nos eam ad editiones præcedentes, codicesque mss. permultos iterum collatam, et aliquot locis castigatam, cum versione Combesii, paucis, ut locus postulabat, mutatis, in hac editione lectori denuo offerimus. Codicibus quinque mss. usi sumus. Duos suppeditavit Regia Bibliotheca. Primus est membranaceus notatus 1852, antea 2594, quem se Combesius contulisse adjecta codici superscriptione notavit. Habet hanc homiliam p. 219; scriptum judicant periti XII vel XIII sæculo. Alter chartaceus est n. 1959, antea 275, notatus, cujus scriptura XV sæculi initia non superat: habetur in eo nostra hæc homilia pag. 198, inter multa alia Græcorum Patrum Opera. Tertius, quo usi sumus, liber ms. nobis e Colbertina bibliotheca communicatus est, not. 4704; chartaceus est, scriptus XVI sæculi fine vel XIV initio, cujus pag. 74, nostra hæc continetur oratio. Quartus Coislinianus est n. 274, in charta nitidissima paulo ante centum annos Christianissimæ regis gratia elegantissime descriptus ex alio codice, qui XIV sæculi initio scriptus erat: habet nostram hanc homiliam fol. 214. Quintus tandem, Coislinianus alter 504, sæculi XIV, chartaceus; hanc orationem habens fol. 95. His adjumentis usi errata, ut videbantur, non pauca correximus.

IV. De hujus orationis auctore non minima difficultas est. In omnibus editionibus et mss. codicibus miro consensu Cyrillo Hierosolymitano tribuitur. Unus est Mazarinæus, in quo sub Cyrilli Alexandrini nomine descripta continetur. Sed, ut advertit Combesius, facile librario festinanti occurrere potuit Cyrillus Alexandrinus pro Hierosolymitano. Alter etiam codex Ottonianus 360 hanc homiliam continet sub Cyrilli Alexandrini nomine; sed erasum est nomen Alexandrini minio scriptum, et substitutum Hierosolymitani, eodem atramento et eadem manu quæ conscripta est oratio. Dositheus Hierosolymitanus patriarcha sub præcedentis sæculi finem, orationis hujus fragmentum sub nomine Cyrilli nostri indubitanter laudat, Enchiridii sui pag. 51. Combesio nulla subest dubitatio, quominus vere sancti hujus patris factus sit. Nihil Dupinius reperit quod eam ab illo ab-

judicare cogat. Contra Tillemontius, tom. VIII Commentariorum ad historiam ecclesiasticam, nota 7 in Cyrillum Hierosolymitanum, graves ea de re dubitandi rationes allegat; et quamvis expensis acri judicio causas utriusque momenti, nullum suum iudicium interponat, hanc tamen obscuram est eum nequaquam hanc orationem Cyrilli nostri esse iudicasse. Spurium Guillelmus Cave nulla dubitatione, nec allata ratione pronuntiat. Millesius vero omnino in eam sententiam propendet quæ Cyrillo nostro adjudicat. Hanc autem alterius auctoris, Cyrillo ac quarto sæculo recentioris, esse, nobis omnino persuasum est.

V. Primo enim, quod in hac re omne punctum aufert, auctor in pluribus homiliæ locis, sed in principio atque in fine potissimum, Gregorium Nazianzenum imitatur atque exscribit: quod miror a nemine deprehentum. Secundo, difficile omnino animum induco meum, ut festum Hypapantes seu purific. Virg. quarto sæculo institutum ac celebratum existimem: cum nulla in certis hujus ævi monumentis ejus exset memoria: quæque vel Methodii, vel Amphilochoii, vel Athanasii de hoc mysterio circumferuntur conones, jam falso eorum nomine inscriptas esse constat. Multo autem minus instituta erat quarto, sæculo solemnibus in hac festivitate ce-reorum gestatio, quæ ab auctore nostro, n. 2 et 15, non uti recens inducta, sed usu confirmata commemoratur; ab sæculi vero quarti auctoribus velut ritibus paschali propria commendari solet. Hanc Hierosolymæ primum institutam circa tempora concilii Chalcedonensis sub Marciano imperatore, duce pontificum religiosa quadam muliere, Icelia nomine, auctor gravissimus est Cyrillus Scythopolitanus in Vita sancti Theodosii Cænobiarthæ, in tractu Hierosolymitano; cujus hæc verba ab Leone Allatio laudantur in notis ad Methodium, pag. 344: Ἀτῆ ἐν τότε ἡ μακαρία Ἰκελία, πᾶσαν ἔβην εὐσεβείας ἐξακχεύασα, κατέβηξεν ἐν πρώτοις μετὰ χριστῶν γίνεσθαι τὴν Ὑπαπάντησιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ. Hæc tunc beata Icelia, quæ omnem exercuerat pietatis viam, in p-imis demonstravit cum cereis celebrari Occursum Salvatoris nostri Dei. Tertio, hujus homiliæ auctor Apollinaristarum hæresis sine dubio posterior est: quam respicere videtur tum n. 4, cum Christum in carne vere ac sine defectu, ἀληθῶς, καὶ ἀνελλπτῶς, versatum in terris dicit: tum num. 10, ubi Christura ait esse integrum hominem cum omnibus nostris partibus, ut hominem purificet; totum sursum ac totum deorsum existere: quæ voces post Apollinaristarum hæresim Patribus familiaris, ut omittam in hoc loco auctorem Gregorii Nazianzeni stylum et verba imitari. Sed et Nestorii hæresim data opera passim reselenti similis est: sive dum tanta verborum apparatu urget, num. 3, adorandum esse Infantem Deum, quadraginta dierum eundem et æternum; quod oppositum illi Nestorianæ blasphemie: Deum bimestrem vel trimestrem non adoro: sive dum eundem simul et in terris et in sinu Patris versatum docet, num. 4 et 5, totum in cælis, et totum in terris, num. 10, eundem pontificem et sacrificium suscipientem; quod tantopere Nestorio displicuit: adeo ut tota fere in hoc argumento versetur oratio, eundem prorsus esse cujus sunt divina decora et infirmitates humane. Joviniani quoque hæresi posteriorem esse suaderi potest his quæ tam studiosè inculcat, Christum non apertis virginibus portis in lucem exiisse, num. 2 et 6. Ante Jovinianum vero varius invenias ita explicatam Mariæ in pariendo virginitatem, quam aliqui negare, alii aliter edisseruere.

VI. Quarto, nihil in hac oratione Cyrilliani styli simile: contra omnia dissimilia. Cyrillus ex tempore pronuntiabat eas etiam orationes quæ plus studii et diligentie requirunt, ut catecheses; hic stylus studio elaboratus, conquistæ et acerratæ antitheses; oratio membris incisa, electa verba, et sententiæ magno spiritu plene, ac tumentes: cum Cyrilliana oratio liberior et laxior decurrat, ornatumque omnem respuat, etiam ubi maxime rhetoricatur. Cyrillus festinato scribens, parenthesisibus gaudet, maxime cum Scripturæ locos explanat; quos particulatim casos continua, licet brevi paraphrasi edisserere solet. Iste contra nullas parentheses interscrit; innumera Scripturæ testimonia tangit, in nullo immoratur; in eadem orationis figura diutissime manet; verbi gratia n. 8, 9, 10 et 11, cum Cyrillus orationem variare solet, nec in uno dicendi tenore morari. Præterea noster auctor multas compositas dictiones adhibet, quarum aliquæ sæculo quarto posteriores, vel raræ admodum, certe non Cyrillianæ, ut θεομήτωρ, θεοδόχος, πρωτότοκος τῶν πρωτότοκων. Uno calami ductu num. 9, hæc omnia acerrat, θεοκύσιος, θεοδόχος, θεοδόχος, 361 θεοδύναμος, παντοδύναμος, una cum aliis, decem sæculi quarti gravitatem ac majestatem, nostrique Cyrilli simplicitatem, redolent. Quinto, levia illa fortasse videbuntur, quæ subjungo. Scripturæ hic interdum aliter citantur quam eas Cyrillus retulerit. N. 13, allegata locum Deuteronomii xviii, 15, vel Act. ii, 22, Prophetam suscitabit, etc., omittit verba, sicut me, quæ Cyrillus, eundem locum laudans, cat. 12, num. 17, non solum non præterit, sed specialis animadversione notanda manet. Num. 2, Isaiæ locum ex cap. ix, 6, citat cum additionibus, quas Cyrillus, cat. 12, n. 24, non refert, sed et omnino ignorasse videtur. Has enim cat. 11, num. 15, citaturus fuisset. Num. 8, apud Isaiam legit, κατιχὼν τὴν γῆν πᾶσαν δραχί· Cyrillus cat. 18, num. 2, et cat. 4, num. 5, ἐν δραχί. N. 13, prophetam Habacuc appellat, Ἀβραχούμ· Cyrillus id vocabulum constanter scribit, Ἀβραχούμ, cat. 12, n. 20, et cat. 14, n. 25. Incorporeos angelos facit auctor n. 10, quod vix Cyrillus agnoscat. Ex quibus omnibus abunde probatum esse orationem hanc falso Cyrilli nostri nomine inscribi.

VII. Cujus auctoris sit, inquirendum superest. Cyrilli Alexandrini nomen in mss. nonnullis præfert; sed stylus elaboratus disconvenit facili et nulla diligentia castigatæ Cyrilli orationi. Præterea Hierosolymis dicta

hanc homiliam esse suadet non solum illa observatio n. 13, Bethlehem ab meridie Hierosolymæ sitam esse, quæ multis Patribus extra Hierosolymam scribentibus communis fuit; verum quod num. 1 et 2 populum Hierosolymitanum tanquam præsentem compellere videatur; Hierosolymam terrestrem ad laudes cum celesti Hierosolyma consociandas hortetur; num. 2, Hierosolymam ad aperiendas Christo portas invitet; filias Hierusalem primo in ejus occursum ire jubet; tum populos gentium ad faces Christo venienti præferendas impellat. Tum etiam num. 3 trisagium refert, ut in Ecclesiâ Hierosolymitana liturgia canitur. Cum in debellando Nestorio multus sit, vel nulla vel pauca speciatim adversus Eutychianam hæresim intendit: ut mihi videatur auctor sub tempore Zenonis vel Anastasii scripsisse, cum in Oriente laboraret concilii Chalcedonensis auctoritas, Monophysitarum calumniis vexata; ita ut magis in ejus concilii fide ab Nestorianismi accusatione vindicanda, quam in ejus auctoritate urgenda Catholicorum incumberet labor. Quamobrem hanc orationem alicujus eorum patriarcharum qui hoc tempore vixerunt, ut Sallustii vel Eliæ, vel si quis tum Cyrilli nomine in ea Ecclesia presbyter fuerit, esse crediderim. Hanc certe nouo sexto sæculo recentioris ævi Græcorum eloquentia: quæ tota longis frigidisque dialogis, exaucaeque copia, et humilii orationis genere constat.

VIII. Omittere tamen non debeo similem homiliæ stylum mihi videri cum stylo orat. 11 in Anmmittionem sub Damasceni nomine, tom. II, p. 857, quæ tamen post ejus ætatem habita est. Eadem est auctoris utriusque doctrina de Symeone sene, quem Noster num. 11, et pseudo-Damascenus p. 857, sacerdotem faciunt. Idem dictionum compositorum, et acervatorum epithetorum amor. Sicuti Noster n. 9, 10 et 11, multas phrasas ab eadem voce, ὁσός ἐστιν, vel τοῦτο τὸ παθίον, importune inchoat: ita alter ducenties repetit χαῖρε, κεχαρισμένῃ. Omnia attributa Filii quæ pseudo-Cyrillus acervat n. 9 et seqq., recitantur a pseudo-Damasceno p. 856. Itã ut vel idem orationis utriusque auctor esse videatur; vel, quod magis censeo, alter alterum pseudo-Cyrillum pseudo-Damascenus, vel transcripserit, vel, imitatus sit. Hoc quoque animadversum volo: Quæ habentur hic num. 15 ex Nazianzeno partim imitata, partim transcripta, adeo similia et gemina sunt his quæ habentur apud Eulogium Alexandrinum, vel quemcumque alium auctorem homiliæ in ramos palmarum, inter Cyrilli Alexandrini opera primum, deinde ab Combefasio in Auctuario vulgaræ, ut alteruter alterum legisse et expressisse mihi videatur: sufficere tamen potest quod ambo Nazianzenum sibi ad imitandum proposuerint.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ (1) ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΑΛΟΥ,

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ,

Λόγος εἰς τὴν ὄπαλαγὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ εἰς τὸν Συμεῶνα τὸν θεοδόχον.

362 S. P. N. CYRILLI,

ARCHIEPISCOPI HIERSOLYMORUM,

Oratio in occursum Domini nostri et Salvatoris Jesu Christi, et in Symeonem qui Deum suscepit^m.

I. Gaude admodum, filia Sion, prædica gaudium, filia Hierusalem^m. Choreas age, popule civitatis

^m Luc. II, 22 sqq. ^m Zachar. IX, 9.

(1) Τοῦ ἐν ἀγίοις. Colb., τοῦ ἀγίου καὶ μακαρίου Πατρὸς ἡμῶν, sancti et beati Patris nostri. Vocent λόγος adjecimus ex codd. Coisl., duobus Colb., Reg. 1 et ed. Sifani; et articulum τὴν ex Coisl. et Colb. Post Κυρίου Reg. 1 addit, καὶ Θεοῦ, Deique. At Reg. 2, et Colb. omittunt, καὶ Σωτῆρος. Verba, καὶ εἰς τὸν Συμεῶνα, desunt in Reg. 2, Colb. et Coisl. utroque. Reg. vero 1, ita fert, καὶ εἰς τὸν δίκαιον Συμεῶνα, omisso τὸν θεοδόχον, et in justum Symeon.

A'. Χαῖρε σφόδρα, θύγατερ (2) Σιών· κήρυττε γάρ-
ρον, θύγατερ Ἱερουσαλήμ· χόρευε, λαὸς πόλεως τῆς

Naz. cærm. 15 iamico sacram mensam, θεοδόχον vocat. Greg. Nyss. hom. 13 in Cant. pag. 668 D, Christi humanitatem vocat, θεοδόχον ἀνθρώπων. Vocem θεοδόχον Nestorius de beata Virgine loquens, substituit voci θεοτόκος.

(2) Θύγατερ. Ex Reg., Coisl. 2 et Colb. Editi vero, θυγάτηρ. Scripsimus, σαρπηταε, ex duobus Regg., Colb., Coisl. duobus, et Bodl., loco σαρπηταε. Veris, καὶ τελεχὴ Σιών, etc. usque ad κροτήρατα excl. de-

τῷ Θεοῦ ἰσχυρήσατε, πύλας καὶ τείχη Σιών, καὶ πᾶσα ἡ γῆ βοήσατε, τὰ ὄρη (1), καὶ οἱ βουνοὶ, μεγάλα ἰσχυρήσατε· ποταμοὶ, κροτήσατε χεῖρας, καὶ ὄχλοι, Σιών περιλάβετε, Θεοῦ παρουσίαν ἐν αὐτῇ βλέποντες. Συμμενεῖτω σήμερον τὰ οὐράνια τοῖς ἐπιγετοῖς, καὶ ἀνομιεῖτω ἢ ἄνω μετὰ τῆς κάτω Ἱερουσαλὴμ, διὰ Χριστὸν τὸν ἐν αὐτῇ, οὐράνιον καὶ ἐπίγειον. Οὐράνιον (2), νεοραὶ δυνάμεις, περιχορεύσατε· ἐπίγειον, οἱ ἐπὶ τῆς γῆς σὺν ἀγγέλοις ὕμνησατε.

Β. Σήμερον γὰρ ὡφθη ὁ Θεὸς τῶν θεῶν ἐν Σιών· σήμερον δεδοξασμένη ἐλαλήθη περὶ σοῦ, ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ Ἱερουσαλὴμ, ἡ πόλις τοῦ Βασιλείου τοῦ μεγάλου. Ἄνοιγε (3) τὰς πύλας τῶ ἀνοίξονται πᾶσι τὰς παραδείσου πύλας, καὶ ἀνοίξονται τῶν τάφων ἐπὶ σταυροῦ τὰς πύλας, καὶ συνιρήσονται ἕξου τὰς ἀπ' αἰῶνος πόλεις, καὶ συγκλείσονται παραδόξως τῆς παρθενίας τὰς πύλας. Σήμερον, ὁ πάλαι τῷ Μωσῆι χρηματίσας ἐπὶ τοὺς βουνοὺς Σινὰ θεοπρατῆς, πληροῖ τὸν νόμον, ὁπὸ νόμον γενόμενος, δουλοπρατῆς (4). Σήμερον ὁ Θεὸς ἀπὸ Θαμὰν ἐν Σιών ἐργεταί· σήμερον ἐ οὐράνιος νυμφίος, μετὰ θεομήτορος παστῆδος, ἐν τῷ ναῷ παραγίνεται. Θυγατέρας Ἱερουσαλὴμ, ἐξέλθετε (5) εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ· τὰς λαμπράς φαιδρῶς τῷ φωτὶ τῷ ἀληθινῷ ἐξάψατε· τοὺς χιτῶνας τῶν ψυχῶν τῶ νυμφίῳ Χριστῷ εὐτραπίσατε.

Γ. Μετὰ τῆς Σιών, οἱ τῶν ἐθνῶν λαοὶ φωτοροῦντες ὑπαντήσωμεν· ἐν τῷ ναῷ, σὺν τῷ ναῷ καὶ Θεῷ καὶ Χριστῷ, συνεισέλθωμεν. Μετὰ ἀγγέλων τὸν τῶν ἀγγέλων ὕμνον βοήσωμεν· Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος Κύριος Σαβαώθ· πλήρης ὁ οὐρανός (6) καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ. Πλήρη τὰ πέριτα τοῦ κόσμου τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ· πλήρης πᾶσα ἡ κτίσις τῆς αἰνέσις αὐτοῦ· πλήρης πᾶσα ἡ ἀνθρωπότης τῆς συγκαταβάσεως αὐτοῦ. Τὰ οὐράνια, τὰ ἐπίγεια, τὰ καταχθόνια, πλήρη τῆς εὐσπλαγγίας αὐτοῦ, πλήρη τοῦ ἔλεους αὐτοῦ, πλήρη τῶν οἰκτιρῶν, πλήρη τῶν δωρεῶν, πλήρη τῶν εὐεργεσιῶν αὐτοῦ.

¹ Psal. XLVn. 1. ² Isa. XLVn. 23. ³ Psal. CXXII. 6. ⁴ Psal. CXVn. 8. ⁵ Psal. XLVn. 15. ⁶ V. praefat. n. 7. ⁷ Psal. LXXIII. 8. ⁸ Psal. LXXXVI. 3. ⁹ Psal. XLVn. 3. ¹⁰ Psal. CXXII. 7. ¹¹ Math. XXIII. 52. ¹² Psal. CVI. 16; Job XXXIII. 17. ¹³ Exod. XV. 1 sqq. ¹⁴ Gal. IV. 4. ¹⁵ Habac. III. 5. ¹⁶ Cant. III. 11. ¹⁷ Math. XXV. 6. ¹⁸ Vid. num. 15, et Praefat. n. 5. ¹⁹ Isa. VI. 3.

sunt in Reg. 2. Pro πᾶσα ἡ γῆ, Reg. 1. Colb., Coisl., Bodl., Sifan. et Peltan. habent, πάσης γῆς.

(1) Τὰ ὄρη. Articulum addidimus ex Reg. 1, Colb., Coisl. utroque, et Bodl. Pro ἰσχυρήσατε est in Coisl. duobus, κροτήσατε. Vox χεῖρας desit in Reg. 1, Colb., Bodl., Sifan. Loco ὄχλοι, turbæ, Reg. 1 habet, ὄρη, montes.

(2) Οὐράνιον, etc. Coisl., οὐρανίων, ut et Bodl.; at Colb., omisso νεοραί, scriptum habet, οὐρανίων αὶ δυνάμεις. Loco ἐπίγειον, Coisl. et Bodl. habent, ἐπιγεῖον. In his autem imitator Nazianzenum, orat. XXXIII. in Christi Natiuitate, initio, pag. 613, sic scribitem· Χριστὸς ἐξ οὐρανῶν ἀπαντήσατε· Χριστὸς ἐπὶ γῆς, ὡφώθητε. Ἄσπετε τῷ Κυρίῳ, πᾶσα ἡ γῆ. Εὐφρανίσθε, οὐρανοὶ, καὶ ἀγαλλιάσθε γῆ, διὰ τὸν ἐπουράνιον, εἰτα ἐπίγειον, etc. Similiter fere lucipit Eulogii Alex. homilia In ramos palmarum.

(3) Ἄνοιγε. Ita scriptum est Coisl. duobus, cum ceteri habeant, ἀνοίγητε, ἀπερίαι. Post οὐράνιον πύλας, ex Reg. 2 et Coisl. addidimus verba, καὶ ἀνοίξονται τὰς παραδείσου πύλας, quæ propter

A Dei 10. Saltate, portæ et muri Sion, ac terra universa. Clamate, montes 11, collesque, alte exsultate 11. Flumina, plaudite manibus 11, ac turbæ, circumplectimini Sionem 11, Dei in ea adventum videte. 12 Consonent hodie cælestis terrenis, supraque Hierusalem una cum terrestri laudes conjungat; propter Christum iu ista versantem, qui cælestis simul et terrestris est. Cælestem, intellectuales virtutes, choris circumplectimini: terrestrem, terræ incolæ, una cum angelis laudibus celebrate.

II. Hodie namque visus est Deus deorum in Sion 12. Hodie gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei Hierusalem 12, quæ Regis magni civitas est 12. Aperi portas ei qui cælestes omnibus fores aperuit 12; qui omnibus paradisi januas reseravit; qui monumentorum in cruce portæ reclusit 12; qui inferni fores a sæculo [sic antiquitus positas] contrivit, et virginitalis portas nova ac stupenda ratione conclusit 12. Hodie, is qui olim Mosi in monte Sina Deo digna cum majestate responsa dederat 12, factus sub lege 12 servili habitu legem adimplet. Hodie Deus a Thæmæu iu Sion venit 12; hodie cælestis sponsus, cum Dei matre, suo illo thalamo, in templo se præsentem reddit. Filiz Hierusalem, exite in occursum ejus 12; lampades vestras vero lumiui festive accendite 12, animarum vestrarum tunicas sponso Christo concinnate.

III. 13 Una cum Sioe, populi gentium lumius præferentes occurramus. In templo, cum templo quod et Deus et Christus est, simul iugrediamur. Cum angelis angelorum canticum alte personemus: Sanctus, sanctus, sanctus 363 Dominus Sabaoth. Plenum est cælum et terra gloria ejus 13. Plena sunt mundi extrema bonitate ejus; plena ejus laudis universa creatura; plenum omne humanum genus misericordissime ejus ad nos demissionis. Cælestia, terrestria, infera, misericordiz ejus plena; plena miserationis, plena misericordiz effectuum, plena donorum, beneficentiarum ipsius plena.

¹ Psal. CXXII. 6. ² Psal. CXVn. 8. ³ Psal. XLVn. 15. ⁴ V. praefat. n. 7. ⁵ Psal. LXXIII. 8. ⁶ Psal. LXXXVI. 3. ⁷ Psal. XLVn. 3. ⁸ Psal. CXXII. 7. ⁹ Math. XXIII. 52. ¹⁰ Psal. CVI. 16; Job XXXIII. 17. ¹¹ Exod. XV. 1 sqq. ¹² Gal. IV. 4. ¹³ Habac. III. 5. ¹⁴ Cant. III. 11. ¹⁵ Math. XXV. 6. ¹⁶ Vid. num. 15, et Praefat. n. 5. ¹⁷ Isa. VI. 3.

D tam sæpe repetitam vocem πύλας facile excidere poterunt. Verba, καὶ συνιρήσονται, etc. usque ad σήμερον excl. desunt in Reg. 1.

(1) Δουλοπρατῆς. Abest æ vox in Reg. 1, Colb., Bodl. et Sifano. Θαμὰν ex ambobus Regg., Colb., Coisl. et sacro textu scripsimus, loco Θαμὰν, hic et infra, num. 8.

(5) Ἐξέλθετε, etc. Colb. et Bodl., ἐξέλθωμεν, exeamus. Id magis convenit sequentibus secundum priores editiones, iu quibus habebatur, ἐξάψωμεν et ἐκτροπώσωμεν. Nos autem ex Reg. 1 scripsimus, ἐξανάγατε et εὐτραπίσατε. Hæc duo verba, ad filias Sion directa sequi debent verbum prius ἐξέλθετε. Minus autem convenire videtur, ut scribatur: θυγατέρας Ἱερουσαλὴμ, ἐξέλθωμεν

(6) Ὁ οὐρανός, etc. Deest æ vox in Isaia; quam-obrem et iurgia sumpta videtur. Voces, πλήρης πᾶσα ἡ κτίσις τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ, desunt iu cod. Coisl. Inferius, verba πλήρη τοῦ ἔλεους αὐτοῦ desunt iu Reg. 1, Bodl., et Colb.; hæcque, πλήρη τῶν οἰκτιρῶν, iu iisdem et in Sifan. ac Reg. 2.

IV. Ergo, omnes gentes, plaudite manibus⁴⁷. Omnes fines terræ, venite et videte opera Dei⁴⁸. Omnis spiritus laudet Dominum⁴⁹. Omnis terra adoret⁵⁰. Omnis lingua canat; omnis psallat; omnis glorificet puerum Deum, quadraginta dierum eundem et seculis priorem; puerum parvum, et Antiquum dierum⁵¹; puerum lactentem, et sæculorum factorem⁵². Infantem video, et Deum meum agnosco; infantem lactentem, ac mundo alimenta præbentem; infantem ejulantem, ac vitam mundo gaudiumque largientem; infantem fasciis involutum, qui me a peccatorum fasciis liberat: infantem in utero matris, cum carne vere et sine defectu in terris, eundemque in sinu Patris vere et sine defectu in cælis.

V. Infantem video ex Bethleem Hierosolymam ingredientem, nec a superna Hierusalem quidquam recedentem. Infantem video secundum legis præscriptum in templo super terram hostiam offerentem; eundem vero in cælis pias universorum hostias suscipientem; eundem inter senis brachia secundum [assumptæ caruis] dispensationem; atque in cherubicis sedibus pro divina majestate [residentem⁵³]; eundem qui offeratur et sanctificetur (1), quique omnia sanctificet et purificet. Ipse donum est, et templum ipse: ipse pontifex, et idem ara; ipse propitiatorium. Ipse etiam qui offert, et ipse qui pro mundo offertur hostia, et ipse ligna vitæ et scientiæ⁵⁴. Ipse agnus, et idem ignis exsi-

Δ'. Τοιγαροῦν πάντα τὰ ἔθνη, κροτήσατε χεῖρας πάντα τὰ πέλατα τῆς γῆς, δεῦτε, καὶ ἴδετε τὰ ἔργα τοῦ θεοῦ· πᾶσα κροῖ ἀνεσάτω τὸν Κύριον· πᾶσα ἡ γῆ (2) προσκυνήσάτω· πᾶσα γλώσσα φάτω· πᾶσα ψάλλετω· πᾶσα ἐξολογήσάτω παιδὸν μητρὸς, τεσσαρακονθήμερον, καὶ πρωαῖον· παιδὸν μικρὸν, καὶ Παλαιὸν τῶν ἡμερῶν· παιδὸν θηλάζον, καὶ τῶν αἰώνων ποιητὴν. Βρέφος βλέπω, καὶ θεὸν μου γνωρίζω· βρέφος θηλάζον, καὶ τὸν κόσμον (3) διατρέφον· βρέφος κλαυθμυρίζον, καὶ κόσμον ζωῆν καὶ γὰρ ἂν χαρίζόμενον· βρέφος σπαργανούμενον, καὶ τῶν σπαργάνων με τῆς ἀμαρτίας λυτροῦμενον· βρέφος ἐν ἀγκάλαις μητρὸς, μετὰ σαρκὸς ἀληθινῆς, ἀλληλιπῶς, ἐπὶ γῆς· τὴν αὐτὴν καὶ ἐν κόλποις τοῦ Πατρὸς, ἀληθῶς· καὶ ἀνελλίπτως ἐν οὐρανοῖς.

Ε'. Βρέφος βλέπω ἐκ Βηθλεὲμ (4) εἰς Ἱερουσαλὴμ εἰσερχόμενον, καὶ τῆς ἀνω Ἱερουσαλὴμ οὐρανόθεν χαρίζόμενον. Βρέφος βλέπω νομικῶς τῷ ναῦ θυσίαν προτιχόν ἐπὶ γῆς· ἀλλ' αὐτὸ τὰς πάντων εὐσεβείας θυσίας δεχόμενον ἐν οὐρανοῖς· αὐτὸν ἐν ἀγκάλαις τοῦ προσώτου οἰκονομικῶς, καὶ αὐτὸν ἐν ὁρίνοις χειροδικῶς θεοπροπῶς· αὐτὸν προσφερόμενον καὶ ἀγνίζόμενον, καὶ αὐτὸν τὰ πάντα ἀγνίζοντα καὶ καθαίροντα. Αὐτὸς τὸ δῶρον, καὶ αὐτὸς ὁ ναὸς ὡς (5) αὐτὸς ὁ ἀρχιερεὺς, καὶ αὐτὸς τὸ θυσιαστήριον αὐτὸς τὸ λαστήριον (6). Καὶ αὐτὸς ὁ προσφέρων, καὶ αὐτὸς ὁ ὑπὲρ κόσμου θυσία προσφερόμενος, καὶ αὐτὸς τὰ ξύλα (7) τῆς ζωῆς καὶ τῆς γνώσεως. Αὐτὸς ὁ ἀμνός, καὶ αὐτὸς τὸ πῦρ ὑπάργων· αὐτὸς ὁ δλοκαύτωσις,

⁴⁷ Psal. xlvj, 2.

⁴⁸ Psal. lxxv, 5.

⁴⁹ Psal. cl, 6.

⁵⁰ Psal. lxxv, 4.

⁵¹ Dan. vii, 9.

⁵² Hebr. i, 2.

⁵³ Psal. lxxij, 2.

⁵⁴ Gen. ii, 9.

(1) Qui ... sanctificetur, ἀγνίζόμενον. Ex verbis sequentibus, ἀγνίζοντα καὶ καθαίροντα, sanctificatio hæc purificatio est. Christum igitur dicit purificatio: quod minime mirum videri debet, cum apud Lucam legitur infra num. 6, *Postquam impleti sunt dies purgationis eorum, καθάρσιν αὐτῶν*: ubi legitur purgationis ejus, καθάρσιν αὐτῆς, id est *Mariæ*. Communis et pervulgata fuit apud veteres ea lectio: unde admiratio apud Patres, et questio quo sensu Christus purificatus esse dicatur. Vide Origenem, homil. 8 in *Levit.*, et hom. 14 in *Luc.*; Eusebium Antiochenum ad calcem dialogi 2 Theodoretii, p. 91, ait de Christo, κατὰ τὰς τῶν πρωτοτόκων ἀξίας καθαρῶσθαι, secundum jura primogenitorum purificatus. Naz., carm. 8, Arc., pag. 174, Christi mysteria ex ordine recensens, dum ad Purificationem venit, ait, καθάρσιν δ' εἶνεξ ἑμοῦ, propter me purificatus est. Quæ verba non intellexit interpret, ad baptismum referens, cujus postea suo ordine subsequitur mentio. Hic autem agitur de legali cæremonia; subdit enim:

Καὶ γὰρ πᾶνθ' ὑπέδεκτο, νόμῳ θεραπείρια τίγγων,
Ἥ καὶ χαλοῖνθ'ο περικτήρια.

Namque omnia sustinuit, legi nutritionis præmia
[persolvens,

Nat eadem abenni parentalia.

Maximus Taurin., hom. 1 *De grat. baptisimi*: *Offertur pro eo purgationis holocaustum... qui omnium hominum sordes purgaturus advenit*. Eo redit Patrum responso, Christum legali cæremonia purificatum sacramento tenuis, quemadmodum circumcissionis et baptismi sacramenta, quæ in cæteris peccati sunt indicia ac purgatio, suscepti. Nihil certe magis Christum purificatum dicere vereri debemus, quam Mariam matrem ejus, quod tamen quotidiano ser-

mone frequentamus: cum nihil amplius illa, quod ad partum Christi pertinet, purgandum habuerit quam ipse Christus.

(2) Πᾶσα ἡ γῆ. Reg. 4, Colb. et Bodl., πᾶσα πνοή. Reg. 2, nec ἡ γῆ, nec πνοή agnoscit. Post, loco πᾶσα φάλατω, Reg. 1, Colb. et Sifan. habent, πᾶσα ἀσάτω καὶ φάλατω. Loco πᾶσα ante δοξολογησάτω, Reg. 1, Bodl., Colb., Sifan. habent, καί.

(3) Τὸν κόσμον. Articulum ascriptissimus ex Colb., Reg. et Sifano.

(4) Ex Βηθλεὲμ. Ita nos ex Colb. et Coisl. 2, loco ἐν Βηθλεὲμ. Verba, βρέφος βλέπω, et sequentia, citantur a Dositheo Hierosolymitano suo nomine Cyrilli nostri, Enchiridii p. 351, cum aliquot varietatibus. Loco τῷ ναῦ, Reg. τὸν ἄνω, absque θυσίαν· Bodl., τὴν ἄνω θυσίαν. Anco et Dositheus πρόδογμα scriptum habent. Post, loco αὐτὸν, scriptissimus, αὐτὸς, ex Reg. 4 et Coisl.

(5) Αὐτὸς ὁ ναὸς ὡς. Hæc desunt apud Doroth. in Sifan., Reg. 4, Bodl. et Colb., in quo tamen habetur eorum loco, τὸ δῶρον ὡν.

(6) Αὐτὸς τὸ λαστήριον. Hæc in cod. Colb. desunt. Post hæc verba, Confessissimus addidit de suo, καὶ αὐτὸς ὁ προσεῖθον, ac ipse intercessor, ut sibi mutuo responderent antitheses auctori quasite. Ea non existimavimus in textu relinquenda: tantum partium etiam καὶ ex cod. Coisl. addidimus, quæ phrasin ex bimembri fit trimembri. Cæterum ab his verbis usque ad præsentis numeri finem magna est codicum mss. in collocandis sequentibus verbis varietas, quam hic exhibere nihil æstinet, cum transpositiones mererent, nihil sensum immutantes.

(7) Τὰ ξύλα. Ita repositissimus, loco τὸ ξύλον, ex codd. Reg. 4, Colb., Sifano et Doroth. Alitudo auctor ad ligna ab Isaac in sacrificii usum gestata-

καὶ αὐτὸς ἡ μάχαιρα τοῦ Πνεύματος· αὐτὸς ὁ ποι-
μὴν, καὶ αὐτὸς τὸ ἄρνιον· αὐτὸς ὁ θύτης, καὶ αὐτὸς
ὁ θυόμενος· αὐτὸς ὁ ἀναφερόμενος, καὶ αὐτὸς ὁ τὴν
θυσίαν ἐχθόμενος· αὐτὸς ὁ νόμος, καὶ αὐτὸς ὁ νῦν
ὑπὸ νόμον γινόμενος.

Γ'. Ἀλλὰ γὰρ φέρεται λοιπόν, τὰ περὶ (1) τῆς ἡμέ-
ρας ἐκ τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων ἀκούσωμεν. Φησὶ γὰρ
περὶ Χριστοῦ ὁ θαυμαστάς Λουκᾶς, ὅτι Ὅτε ἐπιλη-
θώθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν κατὰ
τὸν νόμον Μωσέως, ἀνήγαγον τὸν Ἰησοῦν εἰς
Ἱερουσαλήμ, τοῦ παραστήσαι αὐτὸν τῷ Κυρίῳ,
καθὼς γέγραπται ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου. Ὅτι πᾶν
ἄρσεν διανοίγει τὸν μητραν, ἄγιον τῷ Κυρίῳ κλη-
θήσεται. Σαμουὴλ μὲν οὖν, καὶ Ἰσαὰκ, ὁμοῦ τε καὶ
Ἰακώβ, Ἰωσήφ τε, καὶ ἕτεροι οἱ ἐκ στεριώσεως (2)
παρ' ἐπιβία ταχθέντες, καὶ διανοίξαντες ἀκάτους
μητρες μητέρων, ἄγιοι τῷ Κυρίῳ ἐκλήθησαν. Χρι-
στὸς δὲ ὁ μόνος ἐκ μόνης (3) (τοῦ μόνου Μονογενῆς)
Παρθένου τεχθεὶς, καὶ μὴ διανοίξας πύλας παρθεν-
κᾶς, οὐχ ἄγιος τῷ Κυρίῳ, ἀλλ' ἄγιος τῶν ἁγίων,
καὶ Κύριος τῶν κυρίων, καὶ Θεὸς τῶν θεῶν, καὶ
πρωτότοκος τῶν πρωτότόκων, ἀρχὴν τῶν ἀρχόντων,
καὶ βασιλεὺς βασιλευμένων, καὶ κληθήσεται, καὶ πι-
στευθήσεται, καὶ προσκυνηθήσεται, καὶ νῦν ἐν τῷ
καθ' ὑπὸ Συμῶν κηρυχθήσεται.

Ζ'. Ἦν γὰρ, φησὶν, ἄνθρωπος ἐν Ἱερουσαλήμ,
ᾧ ὄνομα Συμῶν· καὶ ὁ ἄνθρωπος οὗτος δίκαιος,
καὶ Πνεῦμα ἄγιον ἦν ἐν αὐτῷ (4). Καὶ ἦν αὐτῷ
κεχρηματισμένος ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου,
μὴ ἰδεῖν θάνατον, πρὶν ἢ ἰδεῖν τὸν Χριστὸν Κυ-
ρίου. Καὶ ἦλθεν ἐν τῷ Πνεύματι εἰς τὸ ἱερόν. Καὶ
ἐν τῷ στεναγαγεῖν τοὺς γονεῖς τοῦ παιδίου Ἰησοῦν,
τοῦ ποιῆσαι αὐτοὺς κατὰ τὸ εἰρημῶνον τοῦ νό-
μου περὶ αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ὁ Συμῶν ἐδέξατο αὐ-
τὸν εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτοῦ, καὶ ἠλόγησε τὸν
θεόν, καὶ εἶπε· Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου,
ἀδικία, κατὰ τὸ ρῆμά σου, ἐν εἰρήνῃ· ὅτι εἰδὼν
οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου, ὃ ἠκολούθησας
κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν αἰῶν, φῶς εἰς ἀπο-
κάλυψιν ἁπάντων, καὶ δέξαι λαὸν σου Ἰσραὴλ. —

A stens. Ipse holocaustum, et 364 gladius Spiritus. Ipse pastor, et agnus ipse; idem sacrificus, et sacrificatus ipse; ipse qui offertur, et ipse qui hostiam suscipit. Lex ipse, et idem nunc factus sub lege. 27.

VI. Agedum vero, quæ ad præsentem diem spectant ex sacris Evangelii audiamus. Ait enim de Christo admirabilis Lucas: Postquam impleti sunt dies purgationis eorum secundum legem Moysi, adduxerunt Jesum in Hierusalem, ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini: Quoniam omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur. Samuel quidem et Isaac, una cum Jacob, Joseph, aliisque qui ex sterilibus præter spem editi sunt, et infecundas matrum vulvas aperuerunt, sancti Domino sunt vocati. Christus vero, qui, ut pote unius ac solius uigena, solus ex sola virgine natus est, nec virginales portas aperuit; nec Sanctus Dominus, sed Sanctus sanctorum et Dominus dominorum, et Deus deorum, et primogenitorum primogenitus, et principum princeps, et regnantium rex, cum vocabitur, tum credetur et adorabitur, nuncque a Symeone in templo prædicabitur.

VII. Erat enim, ait [Scriptura], homo Hierosolymis, cui nomen Symeon: et homo iste justus, et Spiritus sanctus erat in eo. Et responsum acceperat a Spiritu sancto, non visurum se mortem, priusquam videret Christum Domini. Et venit in Spiritu in templum. Et cum inducerent puerum Jesum parentes, ut facerent secundum legis consuetudinem pro eo, ipse quoque Symeon accepit eum in ulnas suas, et benedixit Deum, ac dixit: Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum, in pace: quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum, lumen ad revelationem gentium, et gloriam plebis tue Israel. — Quis loquetur potentias Domini, auditus faciet omnes laudes ejus? Qui tellurem universam pugillo continet, ulnis senis

27 Gen. xxii, 6, 7, 9, 10, 13. 28 Ephes. vi, 17. 29 Apoc. xix, 16. 30 Psal. cv, 2. 31 Isa. xl, 12.

(1) Τὰ περὶ. Editi, τῶν περὶ. Secuti sumus scripturam codd. Reg. 2, Colb. et Coisl. utriusque. Regius 1 et Sifanus neutrum habent. In citato Luca testimonio, Colb. addit post ὅτι, καὶ ἐγένετο. Omnes mss. et editi codices habent, καθαρισμοῦ αὐτῶν, ut passim legere Latini et Græci Patres, quamvis in nostris Græcis exemplaribus habeatur, καθαρισμοῦ αὐτῆς. Scripturam illam supponit auctor noster, cum scribit num. præced. αὐτῶν προσφερόμενον καὶ ἀγνιζόμενον. Paulo post, loco εἰς Ἱερουσαλήμ, Regii ambo, Colb. et Coisl. ferunt, ut apud Lucam, εἰς Ἱερουσαλήμ. Post παραστήσαι addidimus, αὐτῶν, ex Reg. 1, Bodl. et Sifano, quamvis apud Lucam non habeatur. Post verba, ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου, habetur in Coisl. 2, plus quam duarum paginarum additamentum: quod cum hujus orationis stylo et elegantia plane alienum sit, ne ad calcem quidem exscribendum duxi.

(2) Ἐκ στεριώσεως. Reg. 1, et Colb., ἐκ στεριᾶς, ex sterili. Sifanus, ἐκ στεριῶν, ex sterilibus feminis.

32 Galat. iv, 4 33 Pan. ix, 24; 1 Tim. vi, 15.

D Infra, post μητέρων, loco ἁγίου. Colb. habet, ἄγιον, sanctum. Legendum ἄγιος suadent sequentia. Verba, Παρθένου τεχθεὶς, desunt in Reg. 1, Colb. et Bodl.

(3) Ὁ μόνος ἐκ μόνης, etc. Imitari videtur Naz.orat. 36, pag. 590, μονογενῆς δὲ, ὅτι μόνος, ἐκ μόνου, καὶ μόνον, καὶ μονοτρόπως· et orat. 23, p. 421, μόνος καὶ μόνου, καὶ μόνως, καὶ μόνον. Infra, post ὅτι ἄγιος, addit Reg. cod., μόνον, non sanctus solum Domino, etc.

(4) Ἐν αὐτῷ. Reg. 1, Colb. et Bodl., ἐν αὐτῷ. Lucas, ἐν αὐτῷ. Loco πρὶν ἢ ἰδεῖν, Reg. 1, Sifanus, et Colb., πρὶν ἰδῆν. Reg. 2, et Coisl., πρὶν ἰδεῖν. Lucas et Cyrillus cat. 17, num. 4, πρὶν ἢ ἰδῆν. Sequentia verba sic habentur in Reg. 1, et Colb., ἦλθεν ἐν τῷ ἱερῷ ἐν τῷ (deest τῷ, Colb.) Πνεύματι. Bodl., ἦλθεν τῷ ἱερῷ ἐν Πνεύματι. Infra, vox ὁ Συμῶν ante ἐδέξατο non habetur in Coisl., sicut omittitur in sacro textu. Mox, pro αὐτῶν habetur αὐτὸ ἐν Evangelio. Loco εἰς τὰς ἀγκάλας, Reg. 1, Colb. et Bodl. habent, ἐν ταῖς ἀγκάλας.

capitur, portaturque is, qui omnia fert verbo potestatis suae **.

ἔχον (1) τὴν γῆν πᾶσαν δραχλ, ἀγκάλαις προσθύτου ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ.

VIII. Exsultat Adam per Symeonem, Christum alloquens in hac verba: *Nunc dimittis seruum tuum, Domine, secundum verbum tuum, in pace.* Nunc absolutis me æternis **365** vinculis; nunc a corruptione me absolvis; nunc a morte expedis; nunc a tristitia liberas, tu Filius ac Deus meus. Quem in templo Symeon ulnis accipiens, novumque susceptæ carnis mysterium genitibus omnibus ac Judæis annuntians, exsultat et gesticit; atque contenta allisonaque voce clamans de ipso dicit: *Iste est, qui est, et qui olim erat, ac semper Patri præsens adest: consubstantialis, ejusdem throni et gloriæ participes, eadem potentia, pari virtute, omnipotens, sine initio, increatus, immutabilis, incircumscribitus, invisibilis, ineffabilis, incomprehensibilis, incontractabilis, cogitatu major, nullis conjecturis æstimandus.*

IX. Hic est paternæ gloriæ splendor **; hic character [et norma] constitutionis rerum omnium. Hic lumini lumen e paterno sinu oriens; hic Deus deorum **, qui ex Deo Deus agnoscitur. Hic fons vitæ **, ex fonte, Patris videlicet vita, progrediens; hic fluvius Dei ex divina abyso procedens **, nec vero ab ea separatus. Hic thesaurus paternæ bonitatis ac perennis felicitatis. Hic vitæ aqua **, quæ etiam mundo vitam largitur. Hic est radius ille increatus, qui ex sole luci anteriore nascitur, nec ab eo dividitur.

** Hebr. 1, 3. ** *ibid.* ** Psal. LXXIII, 5. ** Psal. XXXV, 10. ** Psal. XLV, 3; LXIV, 10. ** Joan. IV, 14.

(1) Ὁ κατέχων. Reg. uterque et Coisl., ὅτι ὁ κατέχων. Colb., ὁ γὰρ κατέχων. In iisd. et Bodd. deest, πᾶσαν.

(2) Ἐν εἰρήνῃ. Præpositionem *en* addidimus ex Coisl. 2, et loco superiore, ubi integrum evangelistæ textum describit. Paulo post, ex Coisl. scripsimus, με τῆς λύπης, ut in præcedentibus, με τῆς φθορᾶς, με τὸ θανάτου, loco μου τὴν λύπην. Mox, pro ἐμῶς υἱός, Bodd. et Colb. habent, ἐμὸς Κύριος, meus Dominus; quam lectionem magis probat Millesius, cui non assentior; nam gaudet hic auctor antithesibus, quæ Filii Dei humilitatem cum magnitudine comparant: hic autem præclara reperitur, ut idem sit Adami filius, et ejusdem Deus.

(3) Πᾶσι τοῖς ἔθνεσι. Bodd. et Sifan., omisso πᾶσι, sic habent, τοῖς ἔθνεσιν ἐδήλωσεν· ita ut, καὶ Ἰουδαίους εὐαγγελισάμενος; alteram phrasim incipiat, nexum cum verbis sequentibus, σκισθῆ, etc. Sifanus etiam sic scribit omisso καὶ; Ἰουδαίους γὰρ εὐαγγελισάμενος, etc.

(4) Πατrodύραμος. Id verbum addidi ex codd. Regis duobus, Coisl. utroque, Colb., Bodd. et ed. Sifani. Nam auctor videtur omnia ejus generis composita, quæ in Christum cadere poterant, hoc loco aservare voluisse. Coisl. tamen uterque omittit, ἰσοδύναμος.

(5) Χαρακτήρ τῆς πάντων συστάσεως. Ita lego ex cod. Coisl. utroque. Verba, τῆς πάντων συστάσεως, desunt in cod. Colb. Edii vero inter χαρακτήρ et τῆς πάντων intersertam habet vocem τῆς

Α *Τῆς λαλήσει τὰς ἐνοστασίας τοῦ Κυρίου, ἀκουστάς ποιήσει πάσαι τὰς ἀνάσεις αὐτοῦ; Ὁ κατέχων· καὶ βαστάζεται; ὁ φέρων τὰ πάντα τῷ*

H. Ἀγαλλιᾶσθε ὁ Ἀδάμ, διὰ Συμεὼν πρὸς Χριστὸν λέγων· *Nūn ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, Δέσποτα, κατὰ τὸ ῥῆμά σου. ἐν εἰρήνῃ* (2)· νῦν ἀπολύεις με τὸν αἰώνων δεσμῶν· νῦν ἀπολύεις με τῆς φθορᾶς· νῦν ἀπολύεις με τὸν θάνατόν· νῦν ἀπολύεις με τῆς λύπης, ὁ ἐμὸς Υἱὸς καὶ Θεός. Ὅν ἐν τῷ ναφ Συμεὼν ἐναγκαλιζόμενος, καὶ τὸ ξέρον τῆς οἰκονομίας μυστήριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι (3) καὶ Ἰουδαίους εὐαγγελισζόμενος, σκισθῆ καὶ ἀγαλλισθῆ καὶ λαμπρῶ, καὶ διαπρῶσιψ φωνῆ περὶ αὐτοῦ ἀνακίραγε, λέγων· Οὗτός ἐστιν ὁ ὢν, καὶ πρῶν, καὶ ἀεὶ τῷ Πατρὶ συμπαρὸν ὁμοούσιος, ὁμοθρόνος, ὁμοδόξος, ὁμοδύναμος, ἰσοδύναμος, παντοδύναμος (4), ἀναρχος, ἀκτίστος, ἀναλλοίωτος, ἀπερίγραπτος, ἀόρατος, ἀρρήτος, ἀκατάληπτος, ἀψηλάφητος, ἀκατανόητος, ἀπέκμηρτος.

Θ. Οὗτός ἐστι τῆς πατριχῆς δόξης τὸ ἀπαύασμα· οὗτός ἐστιν ὁ χαρακτήρ τῆς πάντων συστάσεως (5)· τοῦτο τὸ φῶς τῶν φώτων, ἐκ πατρικῶν ἀνατέλλον (6) τῶν κόλπων· οὗτός ὁ Θεὸς τῶν θεῶν, καὶ ἐκ Θεοῦ Θεὸς γνωριζόμενος· οὗτός ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, ἐκ πηγῆς, τῆς τοῦ Πατρὸς ζωῆς, προερχόμενος· οὗτός ὁ ποταμὸς τοῦ Θεοῦ, ἐξ ἀβύσσου βίαις ἐκπορευόμενος, ἀλλ' οὐ χωριζόμενος· οὗτός ὁ θρῆσαυρὸς τῆς ἀγαθότητος τῆς πατριχῆς, καὶ ἀενάου μακαριότητος· τοῦτο τὸ ὕδωρ τῆς ζωῆς, καὶ τὸ ζωὴν τῷ κόσμῳ χαριζόμενον· οὗτός ἡ ἀκτὴ (7) ἡ ἀκτίστος, ἐκ προφῶτου ἡλίου γενννόμενος, ἀλλ' οὐ τεμνόμενος.

ὀποστάσεως, ut sit sensus, *character substantiæ rerum omnium consistentium.* Hanc eliminavius, primum quia inutilis est, cum sufficiat vox subjecta sustentæ; secundo, ὀποστάσις sustentæ informis est dicendi ratio; atque in hoc loco tria genitiva simul congesta, non satis cæterarum huius orationis partium elegantiam responderent videtur; tertio, hæc vox, χαρακτήρ ὀποστάσεως, hic ad res creatas accommodata, ita a sancto Paulo, Hebr. 1, 3, ad divinam substantiam et paternam hypostasim applicatur et determinatur, ut non facile reperias qui ea voce ad creaturas deflexa abusi esse videantur; quarto tandem, videtur mihi aut vox ὀποστάσεως a librariis voci χαρακτήρ adjecta, propter solenne Apostoli testimonium in quo conjunguntur; aut ab eis deformata vera auctoris lectio, χαρακτήρ ὀποστάσεως τῆς πάντα συστάσεως, *character substantiæ quæ univèrsa consistere fecit*: vique scriptura plane scopo et verbis auctoris congruit; qui nunc. seq. ait, *λόγῳ μόνῳ τὰ πάντα συστητάμενος.*

(6) Ἀνατέλλον. Melior hæc codd. Regiorum et Coisl. scriptura, quam editorum, ἀνατέλλον. Loco horum verborum, οὗτός ὁ Θεὸς τῶν θεῶν, Bodd., οὗτος· πρὸς τὸν Θεόν, hic apud Dem. Pro ἐκ πηγῆς, etc., S. fanus et Colb., ἐκ πηγῆς τοῦ Πατρὸς ζωῆ προερχόμενος (Colb., προσερχόμενος), ex fonte Patris vita procedens.

(7) Οὗτός ἡ ἀκτὴ, etc. Colb. omittit vocem ἡ ἀκτὴς. Præpositionem *en*, addidimus ex codd. Reg. duobus, Colb. Coisl., utroque, Bodd. et Sifano. Loco

Γ. Οὗτός ἐστιν, ὁ, ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι, Θεὸς Ἄ. Λόγος λόγῳ μόνῳ τὰ πάντα συστησάμενος· οὗτός ἐστιν ὁ ἑωσφόρος, πρὸ ἑωσφόρου τὰς ἀσωμάτων διακοσμήσας δυνάμεις τῶν οὐρανῶν, ἀσωμάτων (1), ἀσράτων, στρατευμάτων καὶ ταγματῶν· οὗτός ἐστιν ὁ πνεύσας τὸν οὐρανὸν μόνος, καὶ περιπατῶν ἐπὶ θαλάσσης ὡς ἐπὶ ἐδάφους· οὗτός ἐστιν ὁ ὀμίχλην σπαργανάσας τὴν ἄβυσσον· οὗτός ἐστιν ὁ στερεώσας τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὕδατων· οὗτός ἐστιν ὁ φάμμῳ περιτειχάσας τὴν θάλασσαν· οὗτός ἐστιν ὁ διερίσας τὸ φῶς ἀπὸ τοῦ σκότους· οὗτός ἐστιν ὁ τὴν κυκλικὴν τῶν ἀστέρων συντάξας διακοσμήσας· οὗτός ἐστιν ὁ πάντα, τὰ ὀρώμενον (2) καὶ νοούμενον, κόσμον ἐν σοφίᾳ συστησάμενος· οὗτός ἐστιν, ὁ χειρὶν ἀχειροπλάστας ἐκ πηλοῦ διαπλάσας καὶ μορφώσας τὸν ἄνθρωπον· οὗτός ἐστιν ὁ κατ' εἰκόνα Θεοῦ δημιουργήσας ἑμᾶς, καὶ νῦν αὐτὸς κατ' εἰκόνα τὴν ἡμετέραν γενόμενος ἄνθρωπος. Ἄνθρωπος, ἀλλὰ μὴν καὶ Θεὸς ὁ αὐτός· ἄνθρωπος τὸ ὀρώμενον, ἕλος ὡς καὶ γὰρ αὐτὸς μετὰ τῶν ἑμῶν, ἵνα με καθάρσας σώσῃ· Θεὸς, τὸ νοούμενον, τελείως ἐκ τελείως (3) Πατὴρ τὴν οὐσίαν ἔχων. Ὁς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπέσχετο δεσποτικῆ, νῦν τὴν ἡμῶν μορφὴν ἔλαβε τὴν δουλικήν· οὐ μειώσας τῆς θεότητος τὸ ἀξίωμα, ἀλλ' ἀγιάσας τῆς ἡμῶν φύσεως τὸ φύραμα· ἄνω ἕλος, καὶ κάτω ἕλος ὁ αὐτὸς γνωρίζμενος· ἄνω γεννηθεὶς ἀρχόντος, καὶ κάτω ἀσπέρως· τῶν ἄνω ποιητῆς ὡς Θεὸς (4), καὶ κάτω ποιητῆς ὡς ἄνθρωπος.

zatu : superorum factor, uti Deus : et in inferis

IA. Ἀκούσατε ταῦτα, πάντα τὰ ἔθνη· ἔκουε, C Ἰσραὴλ (5)· Κύριος ὁ Θεός σου, οὗτός ἐστιν ὃν ἐγὼ ὁ σὸς ἱερεὺς Συμεὼν ἐν ἀγκάλαις βαστάζων, μεγάλην κηρύττω τῇ φωνῇ, τῷ λαῷ ἐν τῷ ναῷ διαμαρτυροῦμενος. Διὸ προσέχετε, λαός μου, τὸν λόγον μου (6)· κλίνατε τὸ οὖς ὁμῶν εἰς τὰ ῥήματα τοῦ στόματός μου. Τοῦτο τὸ παιδίον ἐστὶ, περὶ οὗ Ἰσαίας προσεκήρυξε, λέγων, ὅτι Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἄδελφός ἡμῶν· καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς (τῆς τοῦ Πατρὸς) (7) ἀγγελος· θαυμαστός,

66 Joan. i, 1. 67 Joh xxviii, 7. 68 Job ix, 8. 69 Joh xxviii, 10, 11. 70 Gen. i, 4. 71 Geu. ii, 7. 72 Lxxviii, 1.

informis vocis patropotus, ex Colb. et Coisl. subnitimus, προφώτου, quam librarii, compendiosae D notae πρό, vice πατρός, assuevit, deformaverant. In Coisl. 2, est προφώτου cum abbreviate nota.

(1) Ἀσωμάτων. Ea vox, propter superius positam ἀσωμάτων δυνάμεις plane redundans, abest a codd. Colb. et Bodl.

(2) Τὸν ὀρώμενον, etc. Coisl., τῶν ὀρωμένων, καὶ τῶν νοουμένων.

(3) Ἐκ τελείως. Praepos. ex adjeci ex codd. Colb., Boll. et Sifan.

(4) Ἦς Θεός. Haec verba et mox consequentia, ὡς ἄνθρωπος, desunt in Sifan. et codd. Bodl. et Colb. quorum postremus habet τὸ ἐκ, loco καί, ante κάτω.

(5) Ἰσραὴλ. Colb., Ἰερουσαλήμ. Mox, loco ὃν ἐγὼ ὁ σὸς ἱερεὺς Συμεὼν ... κηρύττω, habet, ὃν ὁ Συμεὼν ... κηρύττει. At praeterfanda lectio recepta. In qua Symeon continuat orationem jam a medio numero praecedenti inchoatam his verbis, οὗτός ἐστιν, etc. Cavere forsitan voluit vel librarius, vel

X. Hic est Deus Verbum 66, qui verbo solo omnia ex non exstantibus ut essent fecit; hic est Lucifer 67, qui ante luciferum incorporeales caelestium, incorporeorum, invisibiliumque exercituum et ordinum potestates distinxit; hic est qui extendit caelum solus, ac supra mare ambulat velut supra solum 68; hic est qui abyssum nube fasciae instar obvolvitur 69; hic est qui firmavit terram super aquas 70, quique arena tanquam muro mare circumvallavit 71; hic est qui divisit lucem a tenebris 72, quique orbiculatum siderum ornamentum caelo collocavit; hic est qui universum cum visibilem, tum intelligibilem mundum in sapientia constituit; hic est qui manibus non manufactis hominem ex luto finxit et informavit 73; hic est qui ad imaginem Dei nos condidit; nuncque ipse ad imaginem nostram factus est homo : homo, inquam, verum idem etiam Deus. Homu, quantum ad id quod cernitur; totus qualis et ego ipse cum iis quae mea sunt, ut me emundans 366 salvum efficiat : Deus, quantum ad id quod sola cogitatione intelligi potest, perfectus ex perfecto Patre essentiam habens. Qui cum in herili Dei forma esset, nunc servilem meam formam assumpsit 74; non divinitatis dignitatem diminuens, sed meae naturae massam sanctificans; qui in superioribus totus, idemque tutus in his inferis locis agnoscitur : sursum natus sine tempore, ac deorsum absque virili

hise partibus creatura, ut homo. XI. Audite haec, omnes gentes 75 : audi, Israel : Dominus Deus tuus, hic est quem tuus ego sacerdos Symeon in ulnis gestans, populum in templo contestans, magna voce praedico. Idcirco attende, popule meus, sermonem meum : inclinate aurem vestram in verba oris mei 76. Hic ille puer est, de quo Isaias praenuntiavit dicens : Puer natus est nobis, filius et datus est nobis : et vocatur nomen ejus magni consilii (Patris videlicet consilii) angelus ; admirabilis, consiliarius, Deus fortis, potestatem exer-

75 Joh xxviii, 9. 76 Psal. cxxv, 6. 77 Joh Philipp. ii, 6, 7. 78 Psal. xlvi, 2. 79 Psal.

emendator, ne Symeoni seni sacerdotii dignitas D tribueretur. Hanc vero multorum opinionem fuisse testis est Photius qui in Amphiloichii quaestionibus mss., quae 186, eam refellit aienis : Οὗς ἦν ἱερεὺς Συμεὼν, τὸν δὲ ἱερέων ταῖς ἀρεταῖς πολλὰ προσέγει· Non erat sacerdos Symeon, tametsi sacerdotibus virtutum merito multo praecelleret. Proclus CP. orat. iv in Nat. Dom. Combef. Auct. I, pag. 357, Symeonem sacerdotum numero accenset, dum jubet ut mulieres Martham offerant, viduae Annam, steriles Elizabetham, virgines Mariam, sacerdotibus Symeonem : οἱ ἱερεῖς τῶν Συμεωνα. Non absimilis est haec homilia stylo Proclianis ; pseudo-Damasce-nus quoque orat. ii in Annuntiat., tom. II, p. 837, ait : Ὁ πολιοφανὴς ἱερεὺς Συμεών.

(6) Τὸν λόγον μου. Regius 2, ταῖς λέγοις μου. Coisl., τῷ λόγῳ μου. Reg. 1 et Colb., τὸν νόμον μου τῶν λόγων, legem meam verborum. Est in psalmo, τὸν νόμον μου.

(7) Τῆς τοῦ Πατρὸς. Ea verba, Scripturae vocibus commentarii vice ab auctore attestata, desunt in

cens (o Israel), *princeps pacis, pater futuri saeculi* 79. Si igitur *Deus fortis* hic puer est, de illo nimirum a Davide dictum est: *Videbitur Deus deorum in Sion* 80. De hoc puero clamat Jeremias [Baruch]: *Deus in terra visus est, et cum hominibus conversatus est* 81.

XII. Hic ille puer est, qui olim Israeli mare discidit, et Pharaonem demersit 82: qui legem Israelitis dedit 83, ac manna pluit 84, et ignis columna Hebraeorum generi viam commonstravit 85: qui petram dirupit 86, ac rubum roscida flamma ardentem servavit incombustum 87. Hic puer Moysen quadraginta annos natum Aegyptiaci populi occisorem fecit 88: eundemque per annos quadraginta pastorem ovium constituit 89: quadragintaque invidem annis Israelitico populo viam ducem praefecit; tolerandique quadraginta dierum jejunii potentem effecit 90: quemadmodum ipse puer post baptismum quadraginta dies jejunavit 91: ac post totidem a resurrectione ex mortuis dies, in supernam Hierusalem ascendit 92, 367 demumque post quadraginta a natiuitate ex Virgine dies, nunc terrenam Hierusalem ingressus est.

XIII. De hoc puero Ambacum praesignificavit his verbis: *Deus a Therman venit* 93, hoc est ab austro; nam ab austro Hierosolymae ex Bethlehem nunc in Sionem intravit. Propter hunc puerum vobis Moyses contestatus est dicens: *Prophetam vobis quascitabit Dominus Deus ex fratribus vestris: et quicumque ipsum non audierit, exterminabitur anima eius* 94. De eodem puero propheta David orabat in haec verba: *Qui sedes super cherubim, appare. Excita potentiam tuam, et veni ut salvos nos facias* 95; iterumque: *Cito anticipet nos misericordiae tuae, Domine* 96; ac rursum: *Domine, inclina caelos tuos, et descende* 97; et alias: *Tu, Domine,*

79 Isa. ix, 6. 80 Psal. lxxviii, 8. 81 Barnab. iii, 38. 82 Exod. xii, 29. 83 Exod. xvi, 15. 84 Exod. xiii, 21. 22. 85 Num. xx, 8. 86 Exod. iii, 2. 87 Exod. ix, 24. 88 Act. vi, 3, sqq. 89 Habac. iii, 3. 90 Deut. xviii, 15, 18, 19; Act. iii, 22. 91 Psal. lxxix, 2. 3. 92 Psal. lxxviii, 8. 93 Psal. cxliii, 5.

Colb. et Coisl. Sumpsit ex Naz. hom. 38, p. 613 C, καλείται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς (τῆς τοῦ Πατρὸς) ἀγγελος. Loco ἡ Ἰσραὴλ, quod deest etiam in Sifano, habetur in Bodl. et Colb. codicibus, ἐξουσιαστικῆς, *potestate utens*; quae vox a me in textum immissa, una cum alius reperitur apud LXX, in Ald. et Compl. edit., et in cod. Alexandrino: tametsi in sinceriori eorumdem editione Vaticana nullus alius titulus habetur, praeter quam *magni consilii angelus*: Hieronymusque censet LXX interpretis consilio a nomina suppressisse. Attamen lecta sunt passim a Patribus, Irenaeo, Eusebio, etc. Caeterum Cyrillus non videtur haec verba in Isaia legisse, cum eis nunquam utatur, quamvis occasioneu habuerit cat. 11, num. 15; et cat. 12, num. 24.

(1) ἀπλοῦς. Ita nos ex codd. Colb. In editis habetur solummodo ἄπλοῦς.
(2) τοῦ. Addidimus de nostro. edit.
(3) διαρρήξας. Hoc et sequentia participia, Colb. et Sif. neutro genere scripta habent, τὸ διαρρήξαν, βύθισαν, etc. Infra, loco πυροδρόσου φλογός, Ruggii ambo, Colb. et Sifanus in accusandi casu, πυροδρόσου (Colb., πυρέδρσου, Sifan., πυρίδρσου) φλόγα. Coisl. duo, πυρίδρσου φλόγι, omisioni no-

σύμβουλος, Θεὸς ἰσχυρὸς, ἰερευσιτικῆς (ἢ Ἰσραὴλ), ἀγγελοειρήνης, κατὰ τὸ μέλλοντος αἰῶνος. Et ὁν Θεὸς ἰσχυρὸς τοῦτο τὸ παιδίον, κατὰ αὐτοῦ ἐρῶνόντι (1) εἴρηκε Δαβὶδ· Ὁρῆσεται ὁ Θεὸς τῶν θεῶν ἐν Σιών. Περὶ τοῦτου τοῦ (2) παιδίου Ἰερემίας βοᾷ, ὅτι Ὁ Θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς ὤρθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστρέφει.

IV. Τοῦτο τὸ παιδίον ἐστίν, ὁ πάλι τῷ Ἰσραὴλ τὴν θάλασσαν διαρρήξας (3), καὶ τὸν Φαραὼ βύθισας καὶ τὸν νόμον τοῦς Ἰσραηλῆταις, καὶ τὸ μόνον ἐπομβρίζας, καὶ σὺλῶ πυρὸς τὸ γένος τῶν Ἑβραίων ὀργήσας, καὶ πέτραν ῥήξας, καὶ βάτον πυροδρόσου φλογός ἀπλεκτον φυλάξας. Τοῦτο τὸ παιδίον, τεσσαρακοσαετῆ (4) φωνετὴν Μωσῆα τοῦ Αἰγυπτίου λαοῦ πεποίηκε, καὶ τεσσαράκοντα ἐτη ποιμένα προβάτων ἀνέδειξε, καὶ τεσσαράκοντα ἔτη ὀδηγὸν τῷ Ἰσραὴλ κατέστησε, καὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας νηστίασε ἐν εὐδνάμωσεν· ὡς καὶ αὐτὸ (5) τὸ παιδίον μετὰ τὸ βάπτισμα, τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐνήστευσε, καὶ μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως εἰς τὴν ἀνω Ἱερουσαλὴμ ἀνελήλυθε, καὶ μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας τῆς ἐκ Παρθένου γεννήσεως, νῦν εἰς τὴν ἐπίγειον Ἱερουσαλὴμ εἰσελήλυθε

IV. Περὶ τοῦτου τοῦ παιδίου Ἀμβακοῦμ προεκφύριξε, λέγων Ὁ Θεὸς ἀπὸ θαμῶν ἤξει, τοῦτέστιν, ἐκ τοῦ νότου· ἐκ νότου γὰρ τῆς Ἱερουσαλῆμ, ἐν Βηθλεὲμ νῦν ἐν Σιών εἰσελήλυθε. Διὰ τοῦτο τὸ παιδίον Μωδῆς ὄμιν διεμαρτύρητο, λέγων. Ἐπι Προφήτην (6) ὄμιν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὄμῶν· καὶ πᾶς ὁ μὴ ἀκούσῃ αὐτοῦ, ἐξολοθρευθήσεται ἢ ψυχὴ αὐτοῦ. Περὶ τοῦτου τοῦ παιδίου ὁ προφήτης Δαβὶδ ἤλεγχο, λέγων Ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν χειρῶν σου, ἐμφάνησι· ἐξείργει τὴν δυναστείαν σου, καὶ ἐλάθῃ εἰς τὸ σῶμα ἡμᾶς· καὶ πάλιν· Ταχὺ προκαταλαμβανέτωσαν ἡμᾶς οἱ οὐκίμοι σου, Κύριε· καὶ πάλιν· Κύριε,

stra sententia rectissime.
(4) Τεσσαρακοσαετῆ, etc. Deest hoc membrum in Sifano, qui Moysis nomen consequenter in sequente membro scribit, sed ita Μωσῆν, non Μωσῆα. Vox λαοῦ deest in Colb., et revera Aegyptii vocis viri, non autem populi interfectore tunc fuit Moyses; sed illa viri Aegyptii cedet argumentum et signum erat a Deo datum de futura populi interfectione, per Moysen olim procurandā, Act. vii, 25.

(5) Ὡς καὶ αὐτὸ, etc. Colb., ὡστε αὐτὸ τὸ παιδίον τεσσαράκοντα ἡμέρας βαπτισθὲν νηστουκέναι, similiter in consequentibus habet, ἀνελήλυθένας, ἐν ἰσραηλὺθέναι. Sed ibi mire turbata est huius codicis lectio, ita ut loco ἡμέρας tertii, quod infra legitur, scriptum ferat ἔτη, annos pro quibus. Pro ἀναστάσει; Sifanus legit, ut Bodl. etiam codex habet, ἀναγεννήσεως.

(6) Προφήτην, etc. Citat auctor verba Moysi, non ut habetur in Deuteronomio, sed ut ea Petrus commemorat Act. iii, 22, quaquam etiam paulo liberius. Loco ἢ ψυχὴ αὐτοῦ, habet Sifanus, ἐκ γῆς ζῶντων, quae neque in Deuteronomio, neque in Actis ad praesentem locum habentur.

κλίνον (1) τους οφρανοὺς σου, καὶ κατέβη· καὶ ἔλλωξ· Σὺ Κύριε, ὁ θεὸς τῶν δυνάμεων, πρόσχεσ τοῦ ἐπισκέψασθαι πάντα τὰ ἔθνη. διὸ γῶτες, ἔθνη, καὶ ἡετῶσθε.

1Δ'. Ἰδετε, Ἰουδαῖοι, καὶ πισθετε, ὅτι τοῦτο τὸ παιδὶον ὀνομασθὲν ἀγγελοῦ· τοῦτ' προσκυνοῦσιν ἀρχάγγελιοι (2)· τοῦτο τρέμουσιν ἐξουσίαι· τοῦτο βλάζουσι δυνάμεις· τοῦτ' δουλεύουσιν τὰ χειροῦσιν τοῦτο θεολογαὶ τὰ σκεραφίμ. Τοῦτ' δουλεύει ὁ ἥλιος· τοῦτ' λειτουργεῖ σελήνη· τοῦτ' ὀπακοῦσι τὰ στοιχεῖα· τοῦτ' ὑποτάσσονται αἱ πηγαί. Τοῦτο τὸ παιδὶον ἰδοῦσαι πύλαι ἤθου συνετρίβησαν· πύλαι δὲ οὐράνιοι ἀνεπέτάσθησαν, καὶ ἕξθς ἰδῶν ἐτρόμαξε. Τοῦτο τὸ παιδὶον θάνατον κατήργησε, τὸν διάβολον ἔξηγνε, τὴν κατάραν ἔλασε, τὴν λύπην κατέπαυσε, τὸν θῆν συνετρίψε, τὸ μεστόχον διέκοψε, τὸ πονηρὸν χειρόγραφον τῶν ἁμαρτιῶν διέβρῆξε, τὴν ἁμαρτίαν ἐπάτησε, τὴν πλάνην κατέλυσε, τὴν κρίσιν ἀνόπισσε. Τοῦτο τὸ παιδὶον τὸν Ἄδᾶμ διέσωσε, τὴν Ἐβᾶν ἀνέπλασε, τὰ ἔθνη ἐκάλεσε, τὸν κόσμον ἐρώτισσε.

1Ε'. Διὸ δεῦτε καὶ ὁμεῖς, φιλόχριστοι καὶ φιλόθεοι (3)· τῆ τοῦ Κυρίου καὶ δεσπότου ὀπαντῆ φαιδρὸι πάντες καὶ καθαροὶ ὀπαντήσωμεν· μὴ νομικῶς, ἀλλὰ πνευματικῶς· μὴ γαστρὶ τρυφῶντες, ἀλλὰ πνεύματι σκιρτῶντες· μὴ ὀφν μεθύοντες, ἀλλὰ τῷ πνεύματι ζῶντες. Οὕτως σήμερον (4) φαῖδροι φαιδρῶς τὰς λαμπάδας κοσμήσωμεν· οὕτως, ὡς υἱὸι φωτὸς, τοὺς κηροὺς τῷ φωτὶ τῷ ἀληθινῷ Χριστῷ προσαγάγωμεν· διότι φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἔθῶν τῷ κόσμῳ ἐπέβανε. διὸ ὡς φῶτα ἐκ φωτὸς (5), ὑπὲρ λῖνα ἀναλάμψωμεν, ὑπὲρ γάλα τυρωθέντες, ὑπὲρ ἄλβον σάππειρον αὐγασθέντες· ὑπὲρ περιστερὶς ἀπτελοὺς εἰς οὐρανοὺς ἀναπτήντες, οὕτως ἐν νεφέλαις εἰς θεοῦ ὀπαντήσιν ἐξέλθωμεν.

1Ζ'. Ἄπαντες σήμερον (6), καὶ διὰ παντὸς τὰ

A *Deus virtutum, intende ad visitandas omnes gentes* *. Idcirco intelligite, gentes, ac vincimini **.

XIV. Videte, Judææ, ac persuasum vobis sit, hunc puerum ab angelis laudari, illum adorari ab archangelis; eum potestates tremere, glorificare virtutes; ei servire cherubim, ejus deitatem prædicare seraphim. Huic sol inservit, illi ministrat luna, ei obediunt elementa, ac fontes subjiciuntur. Eum puerum cum vidissent inferni januæ, contritæ sunt, cælestes vero apertæ; vidensque infernus contremuit *. Hic puer mortem abolevit, diabolum confudit, maledictionem dissolvit, tristitiæ finem attulit, serpentem contrivit *, medium parietem per-

B *fregit* *, infestum peccatorum chirographum discidit *, peccatum concalcavit, errorem destruxit, creaturam reparavit. Hic puer Adamo salutem dedit, Evam reformavit, gentes vocavit, mundum illuminavit.

XV. Idcirco venite et vos, Christi et Dei amatores. In Domini ac heri nostri occursum splendidi omnes ac puri occurramus, non legali ritu, sed spirituali parati; non ventris voluptatibus indulgentes, sed spiritu exsultantes; non inebriati vino, sed spiritu ferventes *. Sic hodie nitidi nitide lampades perornemus: sic tanquam lucis filii *, cereos Christo vero lumini afferamus; siquidem ille *lumen ad revelationem gentium mundo apparuit* *. Propterea tanquam lumina de lumine, nive splendidius **368** fulgeamus; lacte coagulatiores, lapide sapphiro lucidiores *: incontaminatis columbis pernicibus in caelos volantes *, sic in nubibus in occursum Domini exeamus.

XVI. Omnes cum hodie, tum semper, quæ hujus

** Psal. LVIII, 6. * Isa. VIII, 9. * Joh XXVIII, 17. * Gen. III, 15. * Ephes. II, 14. * Coloss. II, 14. * Rom. XI, 11. * Joan. XI, 36. * Luc. II, 52. * Thren. IV, 7. * Isa. LX, 8.

(1) Κύριε, κλίνον Eam locum Psalmorum Regii ambo, Colb. et Coisl. duo ponunt ante præcedentem, ταῦν προκαταλαβῶ. Loco καὶ ἄλλως, Regii ambo et Coisl., καὶ πάλιν, et *tertius*; male Bodl. et Colb., καὶ ἄλλος, et *alius*, cum ex eodem propheta sit testimonium.

(2) Ἀρχάγγελοι. Regius utroque, Coisl. et Mazzaria., ἀρχαί, principatus. Pro τρέμουσιν, Colb., habet, προτρέμουσιν, *premittunt*, vel *evantem sequuntur*. Post, loco δουλεύει, Colb., προσκύνει καὶ ὀπακοῦει, *eum sol adorati, eique obedit*.

(3) Δεῦτε καὶ ὁμεῖς, φιλόχριστοι καὶ φιλόθεοι. Næc desunt in utroque Reg., Coisl. duob. et Colb., qui etiam omittit verba, τοῦ Κυρίου καὶ. Ἐοῦ φαιδρῶν, memorati codices omnes, excepto Colb., habent, φαῖδρῶς. Colb. omittit, καὶ καθαροί. Idem, præ γαστρὶ τρυφῶντες, habet, γαστροτρυφῶντες. Næc et sequentia expressit auctor ex Greg. Naz. orat. 59 in *sancta Lumina*, pag. 636 et 637. Ait enim: Καλῶς ἑορτάσωμεν, μὴ γαστρὶ τρυφῶντες, ἀλλὰ πνευματικῶς εὐφρανόμενοι, etc.

(4) Οὕτως σήμερον, etc. Deest hæc phrasis in Reg. I, propter vocem οὕτως repetitam. Loco κοσμήσωμεν, *lampadas ornemus*, Coisl., ἀνάψωμεν, *accendimus*.

(5) Ὡς φῶτα ἐκ φωτὸς. Reg. I, et Coisl., ὡς φῶς τὸ ἐκ φωτὸς. Coisl. 2, εἰς φῶς τὸ ἐκ φωτὸς. Sifan., διότι φῶτα ἐκ φωτὸς. Bodl. et Colb., διότι φῶτα ἐκ φωτὸς ὑπάρχοντες. Colb., ὑπάρχοντα. Naz. loco citato, φῶτα τέλεια τῷ μεγάλῳ φωτὶ παραστάντες. Sequentia, ὑπὲρ γάλα, etc., expressa sunt ex Gr. Naz. orat. 40 in *sanctum Baptisma*, p. 655 A, *λαμπρὸν λαμπρῶς, ὑπὲρ γάλα λαμψάντες, ὑπὲρ γάλα τυρωθέντες, ὑπὲρ ἄλβον σάππειρον αὐγασθέντες, μὴ βραδύνομεν. Legerat auctor cum Naz., vel ex eo potius, in loco Threnorum quem hic respicit, ἐπυρόθησαν, *coagulati sunt*, non ἐπυρώθησαν, *incensi sunt*; quod habetur in LXX Rom. edit. At lectio prior est Aldinæ et Complut. editionis, codicis Alexandrini, Origenis, Nazianzeni, aliorumque Patrum Græcorum et Latinorum. In primis ita legebat auctor Romani officii, qui in responsorio martyrum temporis paschalis habet: *Sicut lac coagulati sunt*. In Hebræo tamen est, *צִתְּן, ruberunt*, quod veritatem lectionem ἐπυρώθησαν indicat.*

(6) Ἄπαντες σήμερον, etc. Colb., omisso ἔπαντες, Σήμερον διὰ παντὸς ἐν τῆς ἑορτῆς βαδίσωμεν δρόμον· *Hodie festivitatis cursum semper decurramus*.

festivitates propria sunt, clamemus. Cum angelis choros ducamus ¹⁰; cum pastoribus luce perfundamur ¹¹; cum magis adoremus ¹²; cum Bethlehem festum agamus diem; una cum Sione occurramus ¹³; cum templo sanctificemur; cum Virgine magnificantes exultemus ¹⁴; cum Josepho offeramus, velut duo turtures ¹⁵, corpus et animam; cum Symeone Christum ulnis amplectamur ¹⁶; et cum Anna nostra ex parte confiteamur ¹⁷: ut aeternorum bonorum aditu admittamur, gratia et miserationibus, et benignitate Domini et Dei et Servatoris nostri Jesu Christi. Cui gloria et Imperium, cum Patre et Spiritu sancto, in saecula saeculorum. Amen.

¹⁰ Luc. II, 13. ¹¹ ibid. 9. ¹² Matth. II, 11. ¹³ Cant. III, 11. ¹⁴ Luc. I, 46, 47. ¹⁵ Luc. II, 24. ¹⁶ ibid. 28. ¹⁷ ibid. 58.

(1) *Μετ' ἀγγέλων χορεύσωμεν.* Id omittit Colb., ac loco καταγασθῶμεν sequentis, habet, κατέλωμεν, descendamus. Subsequens membrum sic habetur in Bodl. et Colb., μετὰ μάγων ὀρθοδόξως προσκυνήσωμεν. Sifanus, μετὰ ὀρθοδόξων προσκ., cum orthodoxis adoremus. Haec autem usque ad finem pene liberius, et ad suum institutum accommodata, transtulit uxor ex Greg. Naz., orat. xxxviii, pag. 625, et orat. xxxix, pag. 632. In primo loco sic habet: Μετὰ μάγων δωροδότησον... μετὰ ποιμένων δόξασον, μετ' ἀγγέλων χόρευσον, μετ' ἀρχαγγέλων βνήσον. In altero: μετὰ μάγων προσκυνήσωμεν,

τῆς ἑορτῆς βοήσωμεν· μετὰ ἀγγέλων χορεύσωμεν (1)· μετὰ ποιμένων καταγασθῶμεν, μετὰ μάγων προσκυνήσωμεν, μετὰ τῆς Βηθλεὲμ ἑορτάσωμεν, μετὰ τῆς Σιών ὑπανηθήσωμεν, μετὰ τοῦ ναοῦ ἀγιάσωμεν, μετὰ τῆς Παρθένου μεγαλύνοντες ἀγαλλιασθῶμεν (2)· μετὰ Ἰωσήφ προσινέγκωμεν, ὡς δύο τρυφάνας, τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα· μετὰ Συμεὸν Χριστὸν ἑναγκαλιώμεθα, καὶ μετὰ Ἄννης ἀνομολογησώμεθα· ὅπως τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἐντός γενώμεθα, χάριτι, καὶ οἰκτιρμοῖς, καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου, καὶ Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.)

(2) μετὰ ποιμένων περιελάμβομεν, καὶ μετ' ἀγγέλων ἐδοξάσαμεν, μετὰ Συμεὸν ἐνηγκαλιώμεθα, καὶ μετὰ Ἄννης ἀνομολογησώμεθα. Similiori adduc, sed ad suum institutum accommodato fine, homiliam suam in Ramos palmarum concludit Eulogius pag. 676 et 677.

(3) Μεγαλύνοντες ἀγαλλιασθῶμεν. Horum verborum loco unum est in tribus codi., nempe ἐορτάσωμεν, festum agamus. Sifan. et Bodl., ἐνευφρανθῶμεν, laetetur, Colb. Verba, ὡς δύο τρυφάνας, τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, et ista, καὶ μετ' Ἄννης ἀνομολογησώμεθα, desunt in Sifano, Colb. et Bodl.

FRAGMENTUM S. CYRILLO HIEROSOLYMITANO TRIBUTUM A S. THOMA.

Opusc. i contra errores Graecorum, cap. 67, t. XVII, p. 9, col. 4.

Item Cyrillus Hierosolymitanus patriarcha dicit ex persona Christi loquens [ad Petrum]: Tu cum fine et ego sine fine cum omnibus quos loco tui honoram; plene et perfecte, sacramento et auctoritate cum eis ero, sicut sum et tecum.

Lavañois, epistola ad Paulum Ratusynum Parisiensem theologum, qua multa similia excutit testimonia, a sancto Thoma in Opusculo contra errores Graecorum objecta, huius quoque veritatem probat. Nam 1° quo ex opere id sumperit sanctus Thomas, seu potius i te qui eam testimoniorum collectionem adornarat quam in hoc opusculo defendit et explicat sanctus Doctor, non significatur; 2° nimia in hoc testimonio elucet affectatio, ut certum appareant fraudis vestigia; 3° nec ipsi S. Thomae plane explorata fuit horum testimoniorum fides, cum in praefatione ad Urbanum IV, hoc opusculum se suscepisse fateatur, ad amolendam quae in his testimoniis inherere videbatur offensionem.

CHRONOLOGIA S. CYRILLI HIEROSOLYMITANI NOMINE INSCRIPTA

Hæc Chronologia desumpta est codice eminentissimi cardinalis Ottoboni, notato 25, tabula 5. Ne Chronologiam illam Cyrilli esse reat, scit quod ab Eusebii Chronico, quod secutus est Cyrillus cat. 12, num. 19, multum ista comparat dissideat. Hanc vero in hac appendice prætereundam non censi.

Sancti Cyrilli Hierosolymitani.

Ab Adamo usque ad diluvium anni sunt 2150.

A diluvio ad Abrahamum usque anni 1270.

Ab Isaaco usque ad Davidem anni 1020.

A Salomone ad captivitatem usque anni 560.

Captivitatis anni 70.

A captivitate Judæorum usque ad Christum, anni 450.

Simul collecti sunt anni 5500.

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἱεροσολύμων.

Ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως τοῦ κατακλισμοῦ ἔτη βρν.

Ἀπὸ τοῦ κατακλισμοῦ ἕως τοῦ Ἀβραὰμ ἔτη ασσ.

Ἀπὸ Ἰσαὰκ ἕως Δαβὶδ ἔτη ακ'.

Ἀπὸ τοῦ Σολομῶντος ἕως τῆς αἰχμαλωσίας ἔτη φε.

Τὰ τῆς αἰχμαλωσίας ἔτη σ'.

Ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τῶν Ἰουδαίων ἕως τοῦ Χριστοῦ, ἔτη υλ'.

Ἦμοῦ τὰ πάντα ἔτη μψ'.

SPURIAE

S. CYRILLI HIROSOLYMITANI AD JULIUM PAPAM,
ET JULII AD CYRILLUM LITTERÆ.

369 ADMONITIO.

I. In his epistolis inducitur Cyrillus Hierosolymitanus, vel, secundum aliud exemplar, Juvenalis ejus successorum unus, rogans a Julio Romano, ut in commentariis Judæorum, Romam post Hierosolymorum excidium deportatis, de vero natalis Christi die inquirat: cum enim hunc Hierosolymitana Ecclesiæ die Januarii sexta, una cum baptismi Christi festo celebraret, maxime incommodum episcopo erat, eadem die ad Bethlehem et ad Jordanem occurrere, ut utraque solemnitas in propriis eorum mysteriorum locis perageretur; quamobrem lectiones sacras, et cætera sacri conventus officia detruncari et breviori necesse erat. Respondisse vero dicitur Julius se in præfatis commentariisprehendisse Christum 25 Decembris natum esse; quamobrem scparandas esse festivitates ex errore male conjunctas.

II. Hujus facti fides ex duplici monumento dependet: 1° ex auctoritate Joannis Nicæni episcopi (in sæculo decimo vel undecimo inchoante vixit), qui harum litterarum in epitomen redactarum mentionem facit, in epistola ad Zacharium majoris Armeniæ catholicum, de Christi nativitate, edita a Combefisio tom. II Auctuarii Bibliothecæ Patrum Græco-Latini, pag. 302, ex cod. Regio olim 696, nunc 2428 notato, folio 149; 2° eadem res continetur in anonymi cujusdam scripto, cui titulus Ἀναγκὰ ἐπιγῆσις, Necessaria narratio, ejusdem codicis fol. 120: quod editum est a Cotelerio in notis ad Constit. apost., lib. v, cap. 13. Nonnihil inter ambos auctores disconvenit; sed illud præcipue, quod Nicænus Cyrillum, anonymus Juvenalem ad Julium pontificem scripsisse dicunt. Sed ridicula anonymi hallucinatio, Juvenalem ad Julium, centum prope annos ante defunctum, scripsisse supponentis. Nihil melior chronologus Joannes Nicænus, qui non Cyrillum nostrum, sed alterum cognominem ejus successorem Julio scripsisse refert. Legitur revera apud Epiphanium hæres. LXVI, num. 20. Cyrillum alterum a nostro diversum, sedem Hierosolymitanam temporibus Valentis, cum noster exsulare, occupasse. Verum, etiamsi duos Cyrillos distingui oporteret, si quis eorum ad Julium scripsit, alius præter nostrum esse non potuit; cujus episcopatus initia cum postrenis Julii pontificatus annis concurrunt. Ille autem alter Cyrillus Julio prorsus scribere non potuit, cum Julius ann. 352 defunctus sit, noster autem Cyrillus anno præcedenti episcopus factus, nonnisi post annos sex sede deturbatus inoasoribus locum fecerit, ut omittam Cyrillum alterum, si quis fuit, Arianorum societate, Epiphanio teste, maculatum, nullam cum Romanis pontificibus societatem habuisse videri. Alterum omitto Nicæni peccatum, quod librariorum forte erratum sit, quod Cyrillum priorem Constantino scripsisse refert; indicat enim epistolam de crucis apparitione ad Constantium datam.

III. Hæc primorum hujus historię auctorum contradictio, et manifesta quibus tenentur peccata, fidem ejus omnino labefactant. Quæritur tamen, num hæc prorsus in Græcicis fabulis computanda, an veri aliquid inest, recentiorum Græcorum anachronismis et noninum mutationibus corruptum? Ac totę quidem ea de re meâ ratio in his consistit. Certum videtur Cyrillum nunquam ea de quæstione Intium consuluisse, nec Theopha-morum ac Luminum festivitates diebus distrazisse. Nam auctor Latinæ homiliæ de Nativitate Domini ad cap. II Lincæ, quæ in Latinis sancti Chrysostomi editionibus reperitur, festa hæc ambo sejungenda pugnant, objicit sibi Orientalium eorum, apud quos mysteria peracta erant, auctoritatem ac traditionem. Illo ergo tempore, nempe sæculo quarto, et quasi initiis, Hierosolymitana Ecclesiâ Nativitatem Christi die 6 Januarii celebrabat; cujus auctoritatem prorsus negligendam contendit laudatus auctor. Præterea Basilium Seleuciensis in laudatione de sancto Stephano, quæ seorsim ab ejus Operibus edita est a Combefisio in Biblioth. concionatoria, Juvenalem laudans, ait eum gloriosum ac salutarem Domini 370 Natalem celebrare cepisse; quod intelligi de separata a festo Baptismi Natalis festivitate. Potuit iste ea de Romanos consulere: aut forte ex occasione novationis hujus, ficta a Græcis sub nomine ejus ad Julium epistola, quæ ab imperitis etiam Cyrillo tributa sit.

IV. Si ad res in his epistolis contentas veniamus: quod de aevctis Romam, ibique conservatis, Judaicarum rerum commentariis dicitur, sola earum litterarum auctoritate difficile fidem inveniat. Illud quoque Josephi opus, quo Zachariæ visio, factaque ei ab angelo futuræ prolis promissio continetur, fictum prorsus videri potest; cum in Antiquitatum libris, quibus Joannis Baptistæ sanctitas magnifice commendatur, nihil Josephus de promissa per visionem ejus nativitate dicat. Alias, ea in festo Expiationis apparitio supponit, id quod sal

sum est, Zachariam summum pontificem, cui soli licebat in interiore templi partem intra velum ea festivitate ingredi, existisse. Quæ sententia, quoniam in verbis sancti Lucae nonnullum fundamentum habere videtur, quorundam revera Patrum testimonio fulta, certissimis tamen monumentis falsa comprobatur : enim nec Zacharias velum prætergressus est, adolens ad altare thymiatis citra velum positum ¹⁸. Hæc ergo litteræ omnino Cyrilli nomine suppositæ : sed ab hac appendice existimavimus eas excludi non oportere.

¹⁸ Hebr. ix, 6, 7; Exod. xl, 49-26; III Reg. vi, 19; vii, 48; viii, 6.

Suppositarum S. Cyrilli Hierosolymitani, et Julii pontificis

Epistolarum compendium

Ex Joanne Nicæno, in epistola ad Zachariam majores Armenie catholicos, edita ab Combefisio *Auctarii Bibl. PP. Græco-Lat.* tom. II, p. 302.

Scriptis aliquando Cyrillus, non is qui epistolam ad Constantinum [leg. Constantium], dedit sed is qui post ipsum in ejus sede successit, ad Julium Romanum episcopum in hæc verba : *Magnus labor ac dispendium magnis ac solemnibus festivitatibus contingit, quod una die celebrantur. Nam ambarum festivitatium lectiones et ordo [officii] imperfecta manent, eo quod natiuitas et baptisma Christi [simul] celebrari nequeant. Quoniam itaque non possumus in una die [in Bethlehem, et] in locum baptismatis occurrere (nam Bethlehem tribus millibus ad meridiem ab Hierusalem distat, et Jordanis quindecim millibus ad orientem), jubeat sanctitas tua omnia Judæorum commentaria investigari, quæ prædatus Cæsar Titus Romam Hierosolymis advezit. Fortassis certo reperies diem natiuitatis Christi et Dei nostri. σαλμη εις Ρώμην. "Ισως εὔροις βεβαίως τήν ἡμῶν.*

Tunc Julius Romanus studiose de hac rogatione quæsit. Cumque omnia Judæorum scripta, quæ capta et Romam deportata fuerant, collegisset, quoddam Josephi temporum historici commentarium deprehendit ab ipso conscriptum : in quo habebatur, quod mense septimo, in festo Scenopægiæ [seu Tabernaculorum], Expiationis die, Dei angelus apparuit, sacerdosque mutus redditus, sine voce mansit ad illud usque tempus, quo Elisabet uxor ejus in senectute peperit.

371 *Eam epistolam non Cyrillo, sed Juvenali tribuit auctor scripti in Bibl. Reg. cod. 2428, fol. 120, cui titulus : Ἀναγκαία διήγησις, Necessaria narratio. Editum est a Cotelierio in notis ad Constit. apost. lib. v, cap. 13, p. 234, ex cod. Bibl. Reg. tunc 696, nunc 2428.*

Scriptis autem patriarcha Hierosolymitanus Juvenalis ad patriarcham Romanum Julium ea de re : *Non possum una die conferre me ad Bethlehem et ad Jordanem. Etenim Jordanis distat ab urbe Hierusa-*

Ἔγραφέ ποτε Κύριλλος, ὁ γράφας (1) τὴν ἐπιστολὴν Κωνσταντινῶν (2), ἀλλ' ὁ μετ' ἐκείνων διαδεξάμενος τὸν θρόνον αὐτοῦ, πρὸς Ἰούλιον τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον, ἔγραψε λέγων, ὅτι Μέγας κόπος καὶ στέρησις γίνεται εἰς τὰς μετὰ τὰς καὶ λαμπρὰς ἑορτὰς, ὅτι τελοῦνται ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, καὶ τὰ ἀναγιγνώσματα, καὶ ἡ ἀκολουθία ἀπομένουσι ἡμετέλης τῶν δύο ἑορτῶν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τῆς γεννηθῆναι καὶ τὸ βάπτισμα ἐκτελεῖσαι τοῦ Κυρίου. Ὡς δὲ οὐ δύναμθα ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἀπαντῆσαι (3) εἰς τόπον τοῦ βαπτίσματος (ἔπει ἡ Βηθλεὲμ τρία (4) μίλια ἀπέχει ἀπὸ Ἱεροσολῶν κατὰ νότον, καὶ ὁ Ἰορδάνης ἑξ μίλια (5) ἀπέχει κατὰ ἀνατολὰς), προστάξάτω σὺν ἡ ἀγαστήν σου ἐρευνηθῆναι πάντα τὰ συγγράμματα τῶν Ἰουδαίων, ἅτινα ἐκλυέσθαι δὲ Καίσαρ Τίτος ἀπέστειλε ἀπὸ Ἱερουσάλημ τῆς γεννησεως τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ

Τότε Ἰούλιος ὁ Ῥώμης ἐπιμελῶς ἐζήτηε περὶ τῆς αἰτήσεως ταύτης· καὶ συναγαγὼν πάντα τὰ γράμματα τῶν Ἰουδαίων, τὰ αἰχμαλωτισθέντα καὶ ἀχθέντα εἰς Ῥώμην, εὔρει σύγγραμμα τι Ἰωσήπου τοῦ χρονογράφου, συγγραφὴν παρ' αὐτοῦ· ὅτι ἐν μηνὶ τῷ ζ' ἐν τῇ ἑορτῇ τῆς Σκηνοπηγίας, εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ Πασχοῦ, ὤφθη ὁ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ, καὶ κωφεθεὶς ὁ ἱερεὺς διέμενεν ἄλαλος, ἕως οὗ ἔτεκεν ἡ γυνὴ αὐτοῦ Ἐλισάβετ ἐν γήρῃ [l. γήρει].

(1) Combefisius legi vult, οὐχ ὁ γράφας.

(2) Legendum, Κωνσταντινῶν, Constantio. Nam intelligit sine dubio epistolam de crucis apparitione.

(3) Supple ex scripto Ἀναγκαία διήγ., etc., hæc verba, εἰς Βηθλεὲμ, vel εἰς τόπον τῆς γεννησεως Χριστοῦ καὶ.

(4) In litteris iisdem sub nomine Juvenalis poni-

tur, κα', εἰγὶντὶ κίμικε, longe melius habita ratione mensurarum.

(5) In litteris Juvenalis dicitur, μίλια ἑξ, sex millibus.

(6) Cotel., πάπα.

(7) Deest τὸν Cotel.

δότης ἀπέχει τῆς πόλεως Ἱερουσαλὴμ κατὰ
ἀνατολὰς μίλια κε' ἢ δὲ ἀγία Βηθλεὲμ, κατὰ νό-
τον τῆς πόλεως, μίλια ἕξ· καὶ οὐ δύναται ἐν μιᾷ
ἡμέρᾳ τοὺς δύο ἑορτὰς ἀποτελεῖν. Παρικαλῶ οὖν
τὴν σὴν ὀσιότητα, Πάτερ, ἵνα ἐρευνήσῃς τὰ ὑπο-
μνήματα, ἣ καὶ θώσῃς ἡμῖν ἐν ἀκριβεῖ ἐρεύρῃ (1)
διὰ γραφῆς σου, τίμω, τὴν περὶ τούτων εἰδησιν,
ἐν ποία ἡμέρᾳ ἐτέχθη Χριστὸς ὁ Κύριος, καὶ ἐν
ποία ἡμέρᾳ ἐβαπτίσθη. Ὡς γὰρ ἀκριβῶς ἐγγνωμεν,
οἷε τὰ ἕξ ἀρχῆς ὑπομνήματα ἐξ Ἱερουσαλῶν εἰς

lem ad orientem milliariibus 25, sancta vero Bethle-
hem ad austrum civitatis milliariibus sex; nec possum
una die ambo festa peragere. Rogo itaque sanctita-
tem tuam, Pater, ut scruteris commentaria, et des
nobis ex accurata disquisitione, per tuum scriptum,
venerande, ejus rei notitiam: qua die natus sit Chri-
stus Dominus, et qua die baptizatus. Probe enim
scimus commentarios ab initio libros e Hierosolymis
Romam delatos fuisse per Titum et Vespasianum.

τὴν Ῥώμην ἤχθησαν (2) ἐπὶ Τίτου καὶ Οὐέσπα-

σιανοῦ.
Ταύτην τὴν γραφὴν δεξάμενος Ἰούλιος ὁ πατριάρ-
χος (3) Ῥώμης, ἐρευνήσας τὰ ὑπομνήματα, εὖ-
ρεν, οἷε τῇ εἰκοστῇ πέμπτῃ τοῦ δεκαμβρίου ἐγενήθη
ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ μετὰ τριάκοντα
χρόνους τῆς αὐτοῦ γεννήσεως ἐβαπτίσθη ἐπὶ Ἰωάν-
νου, ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ, τῇ 5' Ἰανουαρίου μη-
νάς. Κατὰ τὴν ἐρευναν οὖν ταύτην χωρίζαντες οἱ Πα-
τέρες τὴν ἑορτὴν, γογγυσμὸς ἦν ἐν τοῖς πολλοῖς, etc.

His litteris acceptis Julius Romæ patriarcha in-
vestigavit commentarios, invenitque quod 25 De-
cembris natus est Domius noster Jesus Christus,
et post annos 30 a nativitate sua baptizatus est a
Joanne in Jordane fluvio, sexta mensis Januarii.
Secundum ergo hanc investigationem cum Patres
festum divisissent, inter multos ortum est mur-
mur, etc.

(1) Cotel., ἐρευνᾷ.

(2) Id. ἐν τῇ Ῥώμῃ ἠνέχθησαν.

(3) Id. πάπας.

SUPPOSITÆ

S. AUGUSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI AD CYRILLUM HIEROSOLYMITANUM, ET CYRILLI AD AUGUSTINUM EPISTOLÆ.

MONITUM.

*Dudum dubitavi, num stolidas et insanas nequissimi nebulonis, qui eas epistolas venerandis sanctorum Pa-
trum nominibus supposuit, ineptias, Cyrilli Operibus annecterem. Nihil unquam fingi potuit insulsius et cri-
mmosius. Sanctus Augustinus inducitur ex Cyrillo quærens de morte Hieronymi: cum Augustinus, quo tem-
pore Cyrillus obiit, nondum esset sacro fonte lustratus; Hieronymusque Cyrilli mortem in Scriptorum eccle-
siasticorum catalogo recenseat, eique totos annos 34 superstes vizerit, duos Cyrilli successores videns. Aliunde
imperitus et ignarus fuit catholica fidei male feriatius impostor, qui falsam Cyrilli epistolam confinxit, dum
cap. 4 pestiferæ hæresis vocabulo compellat certissimum et catholicum de duabus Christi voluntatibus Ec-
clesiæ dogma. Quo scelere minus intolerabilia signorum et miraculorum quæ enarrat portenta; omni, ne dicam
veritate, sed veritatis colore destituta. Has ecce, ne quid, quod Cyrilli nomen præferat, in hac appendice desi-
deres. Editæ jam pridem sunt tum in Augustini, tum in Hieronymi appendicibus.*

Augustini Hipponensis episcopi ad Cyrillum Hierosolymitanum episcopum, de magnificentia beati Hieronymi.

Gloriosissimi Christianæ fidei athleteæ, etc. Vide *Patrologiæ Latinæ* tom. XXXIII, col. 1120, in *Appen-
dice ad epistolas sancti Augustini*.

Beati Cyrilli epistola ad S. Augustinum, de miraculis beati Hieronymi presbyteri post mortem celebratis.
Venerabili viro, episcopo eximio, Augustino Hipponensi præsuli, Cyrillus Hierosolymitanus pontifex
et omnium sacerdotum infimus, illius insequi vestigia cujus in terris sanctitas radiare non cessat.
Illius scilicet Hieronymi gloriosi, etc. (Vid. *ibid.* col. 1126.)

EORUM QUI S. CYRILLUM HIERSOLYMITANUM EDIDERE

EPISTOLÆ DEDICATORIÆ,

PRÆFATIONES ET ANIMADVERSIONES SELECTÆ

372-395 Joannis Grodecii epistola dedicatoria Latinæ suæ Cyrillianæ editionis anni 1564.

Reverendissimo in Christo Patri et Domino D. Ga-
spari, Dei gratia episcopo Vratislaviensi., Domino co-
lendissimo. Joannes Grodecius, decanus Glogoviensis,
florentem felicitatem.

Catecheseou nostri temporis, quæ novæ semper a
novis auctoribus cudentur, plena sunt omnia : per
quas plerique omnes novatores, opiniones suas de
religione imperitæ juventuti tradere, et vulgo spargere
contendunt ; sed si quis eas cum veteribus
Patrum catechesibus comparare velit, hæc hæc præ-
cipuum discrepare ab illis conspiciunt. Tutius autem
ac multo consultius fuerit, principia nostræ religio-
nis et puris fontibus Patrum haurire, quam turbidos
degenerum filiorum rivulos consecrari. Quamvis
enim novi homines isti de puritate doctrinæ pluri-
mum gloriorentur, quam et sacræ Scripturæ fontibus
se bausisse fingunt ; si quis tamen sano mentis
oculo pressius intueatur, nihil nisi turbidum cœ-
cum et volubiles arenas sub splendido verbo Dei
præ-textu ab illis spargi conspicit. Nam et cum ipsis
Scripturis sacris sane intellectis, et cum orthodoxis
Patribus, qui eodem spiritu quo scriptæ fuerant
interpretabantur Scripturas, principia et progressus
doctrinæ illorum minime conveniunt ; et ipsi inter
se mutuo tam de mysteriis quam de aliis religionis
dogmatibus vehementer discrepant. In qua varietate
et dissensione, puritas et veritas doctrinæ nequaquam
consistere potest ; verum enim unum nisi unum et
simplex esse potest : falsum autem, et noster inquit
Cyrillus (cat. 6, num. 43), varium est ac multiplex.
Unde ista varietas catecheseon nata est, dum quæ-
libet secta suis secretariis novos tradit catechismos,
novas mysteriorum institutiones, novos ritus sacro-
rum effligit. Quam varietatem et conjunctam illi
falsitatem, qui vitare vult, ad puritatem doctrinæ
catholicæ, et proxima crescentis Ecclesiæ principia
recurrit necesse est, atque diligenter consideret,
quæ tum fuerint sacræ institutiones, quæ cateche-
ses, quæ mysteriorum explicationes. Quod cum ex
aliis vetustissimis sanctorum Patrum scriptis, tum
vero ex his Cyrilli Hierosolymitani catechesibus
perspicere licet : quibus ille populum Hierosolymita-
norum ad pietatem instituebat, et ea sacrosanctæ fidei
dogmata tradebat, quæ nunc a novarum opinionum
cultoribus vehementer convelluntur. Quas quidem
catecheses longe commodius esse puto et tenebris
in lucem proferre, et nostræ tempestatis hominibus
passim legendas proponere, quam novas aliquas
institutiones, utcumque variis elegantissimis exornatas,
describere. Auctoritas enim et majestas doctrinæ
Christianæ præclara est apud antiquos illos et or-
thodoxos antistites, qui sanam doctrinam et veras
eruditiones apostolicas instinctu Spiritus sancti in-
stitutos in Orientali Ecclesia docuerunt, et ad pos-
teros deinceps litteris mandarunt. Atque hoc studio
antiquitatis et sinceræ veritatis adductus ego, cum
ante aliquot annos in Urbe, apud reverendissimum
et illustrissimum dominum Stanislaum Hosium,
cardinalem Varmiensem, nunc sanctæ Sedis apo-
stolicæ in concilio Tridentino de latere legatum, am-

plissimum, ac dominum meum clementissimum, na-
ctus essem Græcum exemplar *Catecheseon* Cyrilli
Hierosolymitani præsulis vetustissimi manuscriptum,
neque unquam antea, quod sciam, in sermone Latini-
um translatum, aut editum : facturum me non-
nullum operæ pretium putavi, si illud Latinitate
donatum, aliis quoque sincera pietatis studiosis
passim legendum proponerem. In quo opere perfi-
ciendo cum versarer, planeque jam illud peregis-
sem, reverendissimus dominus D. Jacobus Vclan-
ski, archiepiscopus Guesnensis, legatus natus re-
gnique Poloniæ primas, antiquitatis priscaque hdei
studiosissimus, et in tuenda propagandaque catho-
lica religione vigilantissimus, posteaquam intellexit
me Græco-Latinas Cyrilli Hierosolymitani *Cateche-
ses* habere (quas ille ante complures annos Slavo-
num idiomate conscriptas, ex Macedonia et Bulga-
ria nactus fuerat, et in linguam Polonicam trans-
tuleraat), suum exemplar Slavono-Polonum earum-
dem *Catecheseon* pro sua benignitate necum com-
municavit, atque ut translatio utraque una cum
origine Græca conferretur, diligenter curavit. Quo
factum est, ut ex mirabili quadam concordia diverse
linguæ et translationis, constans varietas institu-
tionum commodissime elucesceret. Quamvis enim
menda nonnulla et hiatus, qui vitio librariorum
committi soleat, in utroque exemplari non desunt ;
ex mutua tamen collatione sublati illis, et quæ
desiderabantur in integrum restituti, series
orationis et doctrinæ sic in omnibus concordabat,
ut nulla superesse possit suspicio, quin istæ cate-
cheses Cyrilli sint verissimæ, et veteri orthodoxæ
doctrinæ conjunctissimæ. In quibus transferendæ
veritatis majorem quam elegantie rationem habendu-
m putavimus, ut quam proximè ad phrasim Cy-
rilli accederemus. Nam ubi verba divina et sacra
traduntur mysteria, periculum est et grande nefas,
procul ab ipsis verbis recedere, et splendori potius
orationis quam proprietati simplicis doctrinæ stu-
dere. Cum autem mihi probe perspectum sit, auti-
stes et D. reverendissime, quantæ jam curæ et sol-
licitudines animum tuum afficiant, quantum elabo-
rare studeas, ut pro tua divina vocatione sanctoque
officio pastoralis, novas secretariorum nimium vulgatas
institutiones, et doctrinas demoniorum ex patria
diocesique tua extirpare, et veterem disciplinam
religionis catholicæ introducere queas : cumque me
quoque exiguum clientem, in hac diocesi tua sin-
gulari beneficio afficere, et in vineam Domini
asciscere non dubitaveris : opportunum esse pu-
tavi, veteres hæc Cyrilli *Catecheses* celsitudini tuæ
dicare, ut sub tuo amplissimo nomine et auctoritate
in lucem prodiant, et potius quam pestiferæ nova-
torum catecheses a juventute prisca fidei studiosa
passim lectitentur. Nam cum pro tua præclara vi-
gilia pastoralis, ab aliis collegis meis crebris
adhortationibus exigere id non dubites, ut non tor-
pescant utro, sed verbi Dei præconium fungantur
officio : me quoque singularis hæc pietas tua, et
studium religionis catholicæ propagandæ vehementer
commovet, ita ut primo quoque tempore tau

piis illis admonitionibus cupere libens satisfacere : A rum etiam in celo longe majori miraculo episcopatam nondum adsit ejus rei prestantis facultas, et alio me nunc tradat legum necessitas, has interim Cyrylli *Catecheses*, in quibus confirmanda: catholice doctrine causa, pro 396 mea virili elaboravi, tibi, piensissime præsul, qua summa possum animi mei submissione, offero atque dedico. Quas ut benigne accipere, et reliqua studia mea favore tuo prosequi non graveris, etiam submitte peto. Quis autem fuerit auctor his Cyryllus, et quo tempore floruerit; tum quæ sit ratio scriptorum illius, ex his quæ ex se ipsi-oriibus eccllesiastica historia de vita illius collegi, inferius patebit.

DE CYRILLI VITA.

Cyryllus Hierosolymitanus inter veteres Ecclesie Patres, sanctos illos vere catholice et apostolice doctrine assertores ac propugnatores clarissimos antistes reconsetur; nam et compluribus ex illis Ecclesie columnis æqualis, multus etiam antiquior fuit, doctrina vero orthodoxam communem cum omnibus Catholicis habebat. Claruit ante mille ducentos et amplius annos, temporibus Constantii imperatoris, et aliquot ejus successorum. Quod multis in locis perique scriptores eccllesiasticæ historie, ut Socrates, Theodoritus, Sozomenus, et alii demonstrant, et honorificam semper illius faciunt mentionem. A quibus etiam Nicephorus (1) id accipiens, et catalogum Patrum, qui circiter tempora Sardicensis concilii floruerunt (quod de Constantii et Constantis voluntate institutum erat), longa serie recensens: inter cæteros æquales Cyrylli magnæ auctoritatis una cum illo et clarissimos fuisse sanioris doctrine defensores commemorat, Paulum Constantinopolitanum, Athanasium Alex., Antonium Ægyptium, una cum universo Ægyptiorum monachorum cætu. Deinde subdit: « Multi denique alii spectati viri eisdem annis viguerunt, atque in Ecclesiis Dei enituerunt. Inter quos præcipue eruditione et eloquentia floruit Eusebius Eusebenus episcopus, Titus Bostrensis, Serapion Thmæus, Basilus Ancyranus, Eudoxius Germanicensis, Acacius Cæsariensis, Eusebii successor, Cyryllus, qui post Maximam Hierosolymitanam administrabat Ecclesiam, et Theodorus Perinthius, tum et Ephraim Syrus. » Hæc et alia per multa scribit eo in loco Nicephorus, de claris et catholica pietate excellentibus illius sæculi viris: inter quos cum et Cyryllus Hierosolymitanus recensetur, quæ sit et quanta illius auctoritas, facile quisvis perspicere potest. Legitur quoque de eodem Cyryllo, non modo aliis virtutibus vero episcopo dignis illum fuisse præditum; verum etiam dono prophetiæ non caruisse. Nam cum Julianus imperator, ut scribit in *Eccllesiastica historia* Socrates (2), Judæis templum Hierosolymis instaurare jussisset, et de publico sumptibus subministrasset, tum temporis Cyryllus Hierosolymorum episcopus, memor vatitini Danielis prophetæ, quod et Christus in sanctis Evangeliiis confirmavit, ac multis futurum prædixit quod in eo templo lapis supra lapidem non maneret: Hoc, inquit, Servatoris oraculum impletur. Cum hoc dixisset episcopus, noctu terræ motus magnus factus lapides fundamentales veteris templi structurae evulsit, ac cunctos una cum contiguis ædificiis dispersit. Et cum multi ad miraculum Judæi convenissent, ignis caelitus delapsus, cuncta artificum instrumenta consumpsit. Sequenti vero nocte signa crucis instar radii solaris splendentia, vestibus illorum impressa comparuerunt, quæ extergere nullo pacto poterunt. Hæc adeo stupenda prodigia unum illud Cyrylli verbum divini planeque prophetico spiritu protatum consecuta sunt. Neque vero his tantum in terra prodigiis predictionem ejus confirmare, ve-

rum etiam in celo longe majori miraculo episcopatum illius Deus illustrare dignatus est. Nam illo præside sacrorum, Hierosolymis signum crucis in celo ex lumine super sacrum montem Calvarie diebus Pentecostes hora fere diei tertia apparuit, et luce tunc lucente, radios solis illius crucis fulgore longe præcelluerunt; ita ut lucis illius excellentia universus populus Hierosolymitanus concitatus, maximæ cum admiratione signum illud Filii hominis aliquandiu spectaverit. Nam et magnitudine crux illa fuit tanta, ut quindecim stadia exorderet, ab ipsoque sacro Golgotha, ad montem usque Oliveti protenderetur; et luce tanta, ut non modo Christiani omnes isthic illustratos sese confusosque sentirent; verum etiam Judæi et gentiles advenæ ab erroribus tenebrarum averti, illuminarentur, et crucifixum verum esse Deum profiterentur. Quemadmodum ipse Cyryllus optime id describit in epistola sua, quam de eodem admirando signo ad Constantium imperatorem dederat, et Nicephorus in *Historia eccllesiastica* idem pluribus commemorat. Ita sane tum coruscabat Hierosolymis verbum Dei, multo amplius quam hisce nostris postremis temporibus apud nos, non modo prædicatione Cyrylli, verum etiam virtute Dei, sequentibus tam admirandis signis.

Succedit autem Cyryllus in Hierosolymitano episcopatu Maximo, et ipse quoque isthic maximis fidei catholicæ defensor erat. Sic enim scribit Theodoritus (3): « Sed Hierosolymis post Marcium illum, cujus non semel fecimus mentionem, præsulatum gerebat Maximus, vir in propaganda pietate excellens, et oculum dexterum ideo amiserat, et iudicium habebat dexterum brachium. Hoc et ipso inexperient senectutis vitam transgresso, collata dignitas episcopalis gratiæ Cyryllo fuerat, promptissimo defensori apostolicorum dogmatum. Qua de causa maxinas etiam passus est persecutiones ab Arianis. Nam cum annuadvertisset illum vehementer heresis obstarè, et apostolica dogmata adeo strenue tueri, congestis quibusdam calumniis, in quodam conciliabulo suo accusare illum, et deinceps, ita ut alios permultos catholicos episcopos, more suo deponere non dubitarent; idque ex negotio pietatis illius erga egenos quesito prestatum, ut auctor est Sozomenus. Cæterum episcopi catholici centum quinquaginta, qui non ita multo post Seleucian ad synodum convenerant, depositionem illam ratam non habuerunt, ut testatur Theodoritus: inno ipsorum potius adversarium illum et auctorem depositionis Acacium, quam Cyryllum ab illa synodo excludere maluerunt. Nicephorus vero de eisdem depositionibus Acacium, quam Cyryllum ab illa synodo excludere maluerunt. Nicephorus vero de eisdem depositionibus Acacium, quam Cyryllum ab illa synodo excludere maluerunt. Neque enim quædam calumnia, quæ ab Acaciano scribens: « Neque eandem, inquit, cum aliis fidei profiteri, neque ad objecta crimina respondere sustinere. Quia etiam ad Cyrylli Hierosolymitani causam audendam invitati, quem ipsi episcopatu abire jussissent, non affuere: neque enim qui eos cogeret aderam quisquam. At alteri illi (nempe Catholicos), non modo libere hæc egerunt, sed Acacium et quicumque ad eum confugissent, quippe qui intentata eis crimina diluere timuissent, dignitate privarunt. » Ex his patet quanta fuerit Cyrylli integritas, quem nec accusare quidem coram legitimis iudicibus adversarii veritatis audebant, sed tantum apud suos sectarios, quorum adeo tum creverat potentia et audacia, cum intelligerent imperatorem suam esse partium; ut ipsi nihilominus quos semel inique deposuissent, iniquis vi et armis de suis sedibus exturbarent, et alius pro arbitrio suo substituere. Quemadmodum accidit et Cyryllo, quo de sede Hierosolymitana dejecto, « Heraclius est illi substitutus, » ut ait Nicephorus (4), « atque huic rursus successit Hilarius. Isti namque usque ad Theodosii

(1) Lib. ix. c. 14, *Eccles. hist.*

(2) Lib. iii, c. 20.

(3) Lib. v, cap. 5.

(4) Lib. ix, c. 20.

Imperium, eam Ecclesiam administrasse traditi sunt. Post quos divus Cyrillus deinceps sedem suam recuperavit. Quomodo autem is denuo ad sedem suam pervenerit, et quo pacto in ea sese gesserit, ex litteris synodi Constantinopolitane (quæ Nectario præside sub Theodosio celebrata est), ad Damastum, Ambrosium, et reliquos episcopos Romæ coactos, videri est, cum scribitur: « In ea vero Ecclesia, quæ aliarum omnium mater est, Hierosolymis, reverendissimum et Deo amatissimum Cyrillum episcopum esse scimus, rite jandudum a provincialibus episcopis electum, qui sane diversis in locis plurimum adversus Arianos decertavit. » Epiphanius quoque, lib. III, tom. I, hæresi LXXIII, Cyrilli hujus meminit, quod præter Acacium Arianum, cum aliis quoque illius episcopis contendere religionis ergo non dubitavit. Et Hieronymus in *Catalogo scriptorum ecclesiasticorum* de illo scribit: « Cyrillus Hierosolymæ episcopus sæpe pulsus Ecclesia et receptus, ad extremum sub Theodosio principe octo annis inconcussus episcopatum tenuit. » Itaque ex his et aliis permultis ecclesiasticorum scriptorum testimoniis certum est, Cyrillum fortissimum Christi athletam, et orthodoxæ fidei assertorem constantissimum, multis annis pro veritate fidei decertasse, persecutiones varias pertulisse, atque hoc bonum certamen certasse a primis fere annis Constantii imperatoris usque ad complures annos Theodosii: cursum autem suum tum demum consummasse, cum Theodosius, devicto Maximo tyranno (qui Romanum imperium in Occidente invaserat), 397 rebus Romanis recte constitutis Constantinopolim reversus, filios suos Arsenio erudiendos traderet, ut scribit Nicephorus: « Eadem tempestate Timotheus et Cyrillus qui in Alexandria et Hierosolymitanæ Ecclesie thronis eniterant, vita defuncti: alter quidem Alexandria Theophilum, alter autem Hierosolymis Joannem successorem habuit, usque ad tempora Anastasii et Innocentii pontificum Romanorum. Joannis vero successor erat Hierosolymis Nepos. » Hæcenus Nicephorus. Et Cyrillus quidem, ita ut legimus, bonum certamen certavit, cursumque vite suæ consummavit; de cætero autem reposta est illi corona gloriæ, quam retribuit illi justus Judex¹¹. Quam præclarum autem et sanctum sui memoriam apud posteros etiam reliquerit Cyrillum, tum scripta illius quæ exstant, tum Orientalis Ecclesie fasti, seu Calendaria, in quibus preces anniversariæ et commemorationes sanctorum descriptæ sunt, abunde testantur. Nam ut aliorum Patrum, qui in sanctorum cœti clariores habentur, ita hujus quoque Cyrilli Hierosolymitani die decima octava Martii, in Ecclesie Græcicæ sancta celebratur memoria. Ac scriptis præque illius apud Græcos nomen sancti Patris præfixum ubique reperitur.

DE SCRIPTIS CYRILLI.

Cyrilla vocata fuisse in Orientali Ecclesia scripta Cyrilli Hierosolymitani narrat Nicephorus, et alii scriptores non pauca fuisse testantur. Cum enim vir docus et eloquens esset, et tot annis præfuisset Ecclesie Hierosolymitanæ, in qua non modo singulis diebus Dominicus, ut ex ejus institutionibus perspicere licet, verum etiam singulis diebus per totam Quadragesimam concionari consuevisset: procul dubio et catecheses et conciones illius longe plures sunt litteris mandate, quam quæ ad nos pervenere. Hæc enim præcipua erat consuetudo Patrum illius temporis, præsertim qui inter alios eruditione et eloquentia præclari erant, ut quæ ad populum verba fecissent, ea etiam litteris mandarent; ut certa orthodoxæ fidei et doctrine illorum ratio constaret, et hæreticorum falsæ opinioniones tam concionibus quam scriptis, etiam post fata scriptorum

A confutarentur. Quod si qui ita essent occupati, ut ipsis manu sua, quæ animo concipiebant et populo tradebant, exarare non vacaret, certos amanuenses studiosos habebant, tam celeri calamo verba notantes, ut conciones illorum integras, eadem qua dicebantur serie orationis, conscriberent. Quod quidem Græcis illis duplè de causa præstare non fuit difficile: nam et dictionum fere omnium mirificas habebat abbreviationes, quarum vix aliqua pars ad nos pervenit; et Patres illi sancti prædicando verbum Dei, magna quadam cum majestate veneratione lente pronuntiabant, ut populus venerando sermone magis afficeretur, et commodius quæ dicerentur perciperet memoriaque teneret. Quamobrem facile tum quoque fuit scribis amanuensis et studiosis alicujus præclari concionatoris singula verba calamo excipere. Quod sane Cyrillo quoque concionante factitatum esse tum Græcæ quædam annotatio vetustissima, quam *Catechesibus* ejus affixam reperi: tum ipsa inscriptio *Catecheseon*, quæ extemporaneæ, seu ex tempore dictatæ vocantur, clare testatur. Sic autem dicit annotatio illa: « Multæ quidem et aliæ dictatæ sunt institutiones a Cyrillo singulis annis, et ante baptismum et post baptismum, his qui recens fuerant illuminati. Has autem, cum dicebantur, trecentesimo tricesimo secundo anno adventus Domini nostri Jesu Christi, quidam studiosi excipientes descriperunt, in quibus magna ex parte reperies, secundum Scripturas de omnibus necessariis fidei dogmatibus, quæ expedit venire in cognitionem. » Ex quâ annotatione id quod superius commemoravimus patet, et alia complura Cyrilla dictata seu scripta existisse; et has quæ ad nos pervenere, quæque nunc in lucem prodeunt catecheses decem octo, et mystagogicæ quinque, a studiosis illius inter dicendum litteris esse mandatas, ab ipso autem Cyrillo deinceps procul dubio recognatas (quarum etiam Hieronymus facit mentionem, et existisse eas catecheses Cyrilli tempore suo dicit, quas in adolescentia composuerat). Atque vel hæc etiam de causa extemporaneæ inscribi, quod non longa meditatione verborumque fucō expolirentur; sed simpliciter puraque puri verbi Dei interpretatione, prout Spiritus dabat eloqui illi, ad captum populi accommodarentur. Id vel ex ipsa phrasî Cyrilli, et orationis compositione agnoscere licet: quæ non persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed virtute verbi Dei nititur¹². Non enim philosophicis hic utitur argumentationibus: non sapientum hujus sæculi grandiloquas profert opiniones: non sui capitis, quemadmodum novi catechistæ nostri temporis solent, somnia et phantasmata inculcat auditoribus: sed purum Dei verbum annuntiat, merasque crepat Scripturas: non in privatam aliquem prævancue sensum detortas: sed juxta sensum et consensum illius quæ tum florebat orthodoxæ catholicæque Ecclesie.

Unde manifeste apparet, non privatæ opinionis aliquos catechismos illum instituisse, neque suam aliquam novam doctrinam populo tradidisse: sed eam quam a Jacobo apostolo auctore suo et ab aliis apostolis per manus traditam acceperat: quam ab Ecclesia catholica didicerat: quam recentis martyrum sanguine confirmatam intellexerat. Neque vero minore propterea catecheses istæ auctoritatem habere debebant, quod extemporaneæ vocantur: quin potius multo majorem orthodoxæ religionis et sanctæ inspirationis certitudinem retinebant. Nam quæ per longum temporis meditationem ex mente hominis scriptantur, recte commentaria vocantur, vel eo quod plerumque humana commenta et menda permista habent: cum enim persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis nitantur, plus car-

¹¹ II Tim. IV, 7, 8. ¹² I Cor. II, 4, 5.

nis quam spiritus, plus luci quam veri candoris habere solent. Quæ vero ex tempore ad proximi edificationem in verbo Dei instructiones fiunt, ab ipsis inspiratione proficiuntur, qui dixit: *Non vos estis qui loquimini: sed Spiritus Patris vestri loquetur in vobis*²¹; et, *Nolite cogitare quid loquamini: sed in illa hora dabitur vobis quod loquamini*²². Et hoc persæpe usu venire videmus, ut optimi quique concionatores, cum non perverso aliquo studio, sed zelo Dei ducuntur, quando ad populum verba faciunt, longe commodius plerumque quam fuerant meditati, animi sensa sui eloquuntur; quandoquidem non jam suo, sed Spiritu Dei aguntur, et loquuntur sine ullo respectu personarum magnalia Dei, prout Spiritus dat eloqui illis²³; atque hoc etiam Cyrillo contigisse, cum hæcæ divinas institutiones in cathedra Moysi sedens dictaret, et populo traderet Hierosolymitano, certius est, quam ut dubitari possit. Cernimus enim in his, quam plenus erat divinis eloquiis, quam copiosus in profundis Scripturis, quam annosus in confutandis hæreticis, quam fortis rectorum Ecclesiæ catholice dogmata propugnator. Ac in prioribus quidem ordo et decem catechesibus *κατὰ κοινῶς*, eos qui recenti fide in Christum erant illuminati, instruit de rebus ad baptismum pertinentibus, et cum primis agit de agnitione peccati, quod germen liberi arbitrii esse docet; tum de confessione, quæ baptismum in adultis præcedere solebat: quin et exorcismos commendat plurimum, et quam vim aqua baptismatis habeat, ostendit. Deinde dogmata Ecclesiæ catholice, summam pleraque, omnia proponit: quæ postremo una cum universo Symbolo apostolico latius explicat et interpretatur. In posterioribus vero quinque Mystagigicis institutionibus, his qui jam ad solidiorem aliquando doctrinam erant aptiores, solidum cibum tradit, divinaque explicat mysteria, de baptismo, chrismate, Eucharistia, et tremendo Missæ sacrificio. Commemorat autem fere omnes eas ceremonias, quæ et nunc in Ecclesia catholica in exhibendis istis sacramentis observari solent, ut sunt: Renuntiare Satanz et omnibus operibus ejus, symbolum fidei proliteri, chrismate perungi in baptismo; manus abluere, osculari invicem, angelorum omnisque cœlestis militiæ facere commemorationem, sanctos invocare, pro vivis et defunctis orare, et sacrificium Christi corporis et sanguinis offerre in tremendo Missæ sacrificio. In omnibus autem his sacris institutionibus, non suam aliquam privatam, sed publicam puramque Ecclesiæ doctrinam, sacris oraculis confirmatam, ac ab apostolis traditam defendit: hæreticorum nugas et errores oppugnat, et his qui recens in Christi militiam nomina dedere tyronibus, adversus Judæos et gentes Græcos, contra hæreticos et Antichristos arma porrigit. Quibus armis etiam adversus nostri temporis hæreticos, veteres 398 errores renovantes, fortiter pugnare, et victores evadere poterimus. Usus est his etiam armis Cyrillus Joannes Damascenus contra Icomachos, et videre licet in libro tertio *Apologetico* pro veneratione sanctarum imaginum; ubi inter alias orthodoxorum Patrum auctoritates, citat etiam ob duodecima catechesi hæc verba Cyrilli, « Causam igitur si Christi adventus quæris,

recurre ad primum Scripturarum librum. Sex diebus Deus creavit mundum; sed mundus propter hominum, et alia complura, usque ad ea verba: « Imago lignea terreni regis honoratur: quanto magis rationalis imago Dei! » Unde etiam liquet eandem catechesi Cyrilli in Orientali Ecclesia olim tempore Damasceni existisse, quæ nunc post multa sæcula in Occidentali et Latina Ecclesia primum eduntur Latine: non sine nutu, et providentia quadam divina, ut quo tempore fere in dies exoriantur novi hæretici, veteres hæreses renovantes, eodem quoque inter alios sanctos Patres prodeat in medium Cyrillus, et in acie Dei viventis consistens, suo etiam præclaro prisce catholice fidei testimonio eos hæreses obstruat. Obmutescant itaque, ut cum Cyrillo loquamur, et pudefiant nostri temporis hæretici, qui negant liberum arbitrium, et inducant Stoicam quandam rerum omnium necessitatem; cum videant hæc sua dogmata, in illa primitiva Ecclesia, ante tot sæcula etiam a divo Cyrillo, Dei verbo oppugnata et hæreses damnata. Obmutescant hæretici, qui negant opera nostra requiri ad justificationem; qui tollunt confessionem peccatorum; qui vitam cœlibem, et virgineam coronam, exercitationemque monasticam stulte reprobant, cum et Cyrillum legamus, hæc quidem ad cœlum usque tollentem et angelicæ vitæ æquantem; illa vero, maxima regni cœlestis præmia habere confirmantem. Disperant hæretici omnes, qui ritus et sacramenta Ecclesiæ catholice tollunt, et humanas esse perniciosasque traditiones, nuper adeo a pontificibus quæstus causa excogitatas nugantur; cum videamus vel Cyrillo teste, in illa veteri catholica et apostolica Ecclesia, ritus illos et mysteria sacrosancta, tanquam verbo Dei consentanea, et ab ipsis apostolis instituta ac per manus tradita, deinceps semper observata fuisse. Obmutescant sacramentarii, qui blasphemant verum corpus et sanguinem Christi, sub speciebus panis et vini; cum tam disertis verbis doceat Cyrillus veritatem hanc, quam omnes asserimus Catholici, ut jubeat non modo intellectum, verum etiam sensum omnes captivare in obsequium fidei, et plus credere Veritati, de veritate corporis sui dicenti: Hoc est corpus incum, quam, sensibus renuntiantibus falso: Hic est panis quem sentimus, simplex. Obmutescant denique omnes hæretici et disperant doctrinæ illorum, qui tollunt sacerdotium et sacrificium, qui tremendum Missæ officium impia lingua proscribunt. Cum olim ante mille ducentos et triginta annos, ut indicat Cyrillus, in Hierosolymitana Ecclesia, idem quod nunc sit in Romana, in sacro Missæ officio fuerint commemorationes et invocationes sanctorum, orationes et obsecrationes pro vivis et mortuis; incrementum denique illud sacrificium Christus Jesus Dei Filius, Deo Patri, pro peccatis tam vivorum quam mortuorum offerrebat. Hæc et alia ejusmodi veteris et orthodoxæ Ecclesiæ dogmata, adversus erroras hæreticorum opinionum tradit et defendit Cyrillus, in his quæ nunc Latine primum isto sæculo in lucem prodierunt catechesibus, quas omnibus veritatis studiosis legendas proponimus. Scriptum Tridenti, durante concilio œcumenico, die nona Julii, anno Domini MDLXIII.

²¹ Math. i. 20. ²² ibid. 19. ²³ Act. ii, 4, 11.

Jo. Prevotii dedicatoria epistola suæ editionis Cyrilli Græco-Latinæ, in-4°, Parisiis apud Claudium Morellum, ann. 1608.

Sanctissimo ac beatissimo domino nostro Paulo V, pontifici maximo, S. et humillima pedum oscula.

In ea semper fui sententia, beatissime Pater, ut, cum de sacrosanctis fidei mysteriis ageretur, antiqua admirari et amplecti, quam nova perquirere maluerim. Veteres enim, apostolorum seculo propius accedentes, cum doctrinæ puritate, tum morum probitate præcelluisse quis dubitaverit? Itaque hujusce meæ propensionis specimen aliquod editurus, antiquissimi Patris monumenta Beatitudini tuæ suppliciter consecro, ac sub sacri nominis tui auspiciis produco: Cyrilli, inquam, Hierosolymitani lacteas introductiones, quibus antistes ille gravissimas animas recens in Christianum corpus coaptatas, tanquam eximio quodam pabulo sustentabat, publici juris facio: quæ quidem olim Latine tantum enisse, ob vitiosi forte manuscriptorum defectum, quasi non evulgatæ censi debebant. Meliores igitur nactus codices in celeberrima ac copiosissima S. T. Bibliotheca Vaticana, Græcarum aliquot catecheseon excusarum infinitas prope lacu-

nas supplevi, mendas correxi: reliquas vero nec paucas, nec unquam editas, multumque ab omnibus desideratas accurate descripsi, et quanta potui diligentia cum versione Latina contuli: adeo ut qui Græca non norint, tutius quam antea legant interpretationem; siquidem illam multo emendatioram futuram spero. Ceterum, B. P., a S. T. supplex pro, ut conatum meum æqui boni consulere, ac tenue istud munusculum placido excipere vultu non dedignetur; ampliora oblaturus, si vires voluntati adæquarentur: certior interea factus, meam de Patre isto publicandam fidem, qua me S. T. obstrinxeram, venia in Galliam ob id concessa, tandem liberasse. Faxit Deus ut Ecclesia tot tantisque oppugata hæresibus, tum demum sub prudentissimo Pauli V moderamine omnibus expurgata fecibus, in pristinum restituatur nitorem, summoque suo pontifici diu multumque potiat. Lutetiæ Parisiorum, Kal. Sept. MDCVIII.

Humillimus servus Jo. PRÆVOTIUS.

Federici Morelli professoris regii Ἐξδότης in B. Cyrilli Hierosolymitani Catecheseon editionem διερμολογῶν auctiorem.

Te, Solymorum antistes, maxime Paule, salutat
Cyrillus, per te qui redivivus erit.
Contulit ut Romæ chartas Prævotius amplas
Cyrilli, ostrigeri Perrouii auspicio.
Inde typis lingua regalibus edita utraque
Morelli studio scripta sacrata Patris.

399 *Thomæ Milles S. T. B. in suam Cyrilli Hierosolymitani Oxoniensem e theatro Scheldoniense editionem an. 1703 Præfatio.*

Prodeunt nunc tandem, lector erudite, sancti Cyrilli Opera, mea qualicunque cura perpolita, typorumque academicorum nitore multum exornata. Sunt quidem hujus sanctissimi præsulis scripta dignissima, quæ ab antiquitatum ecclesiasticarum peritissimo denuo ederentur: sed cum viri undequaque doctissimi, quorum non paucos, hac præsertim non adeo fausta litteris tempestate, tulit hæc nostra Oxonia, hoc quidquid est laboris vel detrectaverint vel neglexerint, id a me susceptum fuisse, et ad umbilicum qualitercunque perductum, uti spero, non gravaberis. Nihil opus esse sentio, ut auctorem nostrum, ejusve Catecheseos, pietatem plane primævam spirantes, pluribus commendatum eam; utpote quem meritis laudibus celebrarunt tot tantique Ecclesie antiquæ scriptores, cujusque scripta peculiari titulo Κυριλλικῶν in Oriente honestata refert Nicephorus. At vero, cum ad sensa scriptorum penitus intelligenda apprime necessarium sit scriptoris vitam, mores, resque gestas probe callere: e re tua futurum existimavi, si antequam de hac nostra Operum sancti Cyrilli editione dixerem, quædam de Cyrillo ipso, ejusque scriptis brevier prælibarem.

Quibus parentibus, quove anno natus fuerit Cyrillus incompertum reliquerunt historici ecclesiasticæ scriptores; et licet altum de patria ejus

ubique sit silentium, in Palestina tamen, atque in ipsis forsân Hierosolymis ortum fuisse verisimillimum videtur. Macarium, Maximumque antecessores suos habuit in episcopatu Hierosolymitano; ab illo autem diaconum, ab isto presbyterum factum fuisse constat. Catechiste etiam munus postremis Maximi temporibus in Ecclesia Hierosolymitana exercuit; et singulis fere diebus per totum Quadragesimæ intervallum præcipua fidei capita, catechumenis qui ad festum Paschatis baptizandi erant, luculenter exposuit. Mortuo Maximo, vel, ut aliqui referunt, in exsilium pulso, in sedem Hierosolymitanam successit Cyrillus noster, favore et auxilio Acacii Cesareæ, et Patrophili Scythopoleos episcoporum, qui Arianorum sectæ addicti fuerunt, præcipue adjunctus: hæc iniqua, ut ait Hieronymus (1), conditio, si repudiato presbyteratus honore quem a Maximo accepisset, diaconi loco et gradu aliquantisper in Ecclesia ministraret. Verum enimvero Hieronymi testimonio hæc de re vix est cur certam fidem adhibeamus. Nam Patres secundæ synodi generalis Constantinopoli congregatæ contrarium prorsus statuunt, dum in epistola ad Damasum (2) Cyrillum rite et canonice ab episcopis provincie ordinatum declarant, et ab Arianorum factione adeo abhorruisse, ut plurima mala variis in locis ab iis perpassus sit, dum fidem orthodoxam tuere-

(1) In Chron. ad annum 349.

(2) Theodoritus, lib. v, cap. 5.

tar. Unde mirari non immerito quis possit, cur A Rufinus Cyrillum nostrum variationis in fide et communione insinulaverit, quem Theodoritus (1) acerrimum apostolicæ doctrinæ propagatorem fuisse prædicat. Ut ergo quod verum esse fateamur, Cyrillus, etsi fidem Nicænam inflecterat servaverit, amicitias tamen cum Acacio Cæsariensi, Basilio Ancyrauo, aliisque, quibus æ tempestate Semi-Arianismi notam inurebat, colere non destitit; indeque forsitan occasionem arripiebant ma-
evolvi. eum tanquam minus recte de fide sententiam calumniansi. Neque vero diffidentem est Cyrillum vocem *ὁμοῦσιν* rarius, nonnisi semel atque iterum, a bene memini, in *Catechesibus* usurpasse; et quamvis Christum esse vere Deum verbis discretissimis asserat, eum nihilominus dicit esse *ὁμοῦσιν τῷ Πατρὶ*, et *ὁμοῦσιν κατὰ πάντα τῷ γεννηθέντι* de qua loquendi formula vide quæ ad *Cateches.* iv, § 5, notavimus.

Postquam Cyrillus Ecclesiæ Hierosolymitanæ res B duobus vel tribus annis summa cum laude administrasset, ingens lis ei cum Acacio Cæsariensi, quicum hæctenus amicissime vixerat, de jure metropolitico Ecclesiæ Cæsariensis coorta est. Cyrillus nempe primatum provincie Palæstinæ Ecclesiæ Hierosolymitanæ vindicare satagebat; quam omnium Ecclesiarum matrem, a Christo ipso institutam, ab apostolis fundatam, ab omnibus omnium temporum Christianis maximo in honore semper habitam jactabat. Verum hæc iniqua et intempestiva altercatione Cyrillus legibus ecclesiasticis, paci Ecclesiæ, sive commodo pessime consuluit. Canone enim septimo Nicæno sanctum fuerat, ut Ecclesiæ constituta Hierosolymis (quam Patres Nicæni *Æliam* vocant, quia ab *Ælio* Adriani imperatore condita, postquam a Tito eversa fuisset) nonnisi proximum post Cæsariensem Ecclesiam honoris gradum obtineret. Ita enim Hieronymus (2) vocis istas, *ἔχεται τὴν ἀκολουθίαν τῆς τριτῆς, τῆ μητροπόλεως αὐτοῦσιν τοῦ αἰκίου ἀξιώματος*, interpretatur, ut Palæstinæ metropolim Cæsaream esse asserat. « Ni fallor, inquit, hoc ibi decernitur, ut Palæstinæ metropolis Cæsarea sit. » Et quamvis episcopo Hierosolymitano summus honor tunc temporis deferrebat, juxta tamen metropolitico Ecclesiæ Cæsariensi intactum servari volvere Patres Nicæni, quod etiam (3) canone duodecimo concilii Chalcedonensis desertis statutum reperire est. Ex hæc Acacium inter et Cyrillum simulatæ, dissidii semina late per Ecclesiam Orientalem sparsa fuere, dum episcopi qui idem cum Ariani sentiebant, se Acacio jungebant; qui vero saniorum fidei profitebantur, a Cyrilli partibus stabant. Acacius vero, cum diutius ferre non potuit Cyrillum æquale jus sibi suæque Ecclesiæ vindicantem, congregatos Palæstinæ episcopos s cum ab episcopatu depositis urbeque expulsi. Varia autem crimina Cyrillo objiciebant ejus adversarii. Primum, quod, ut ait Sozomenus (4), fidem Honorisiamurum, sive eorum qui Filium Patri secundum substantiam similem assererebant, secutus sit. Hoc vero nimis improbabile videtur, ut Acacius Arianus, cæterique cum eo episcopi Ariani, Arianismum Cyrillo tanquam nefas imputarent. Ideo N.cephoro (5) potius assentior, qui Sozomenum ipsum secutus, Cyrillum

in odium Acacii hæc præcipue ob causam incidisse refert, quod consubstantiali laudantes ab initio probabat. Secundo, Cyrillo objiciebant quod Ecclesiæ bona imprudenter profudisset, et quod fame Palæstinam premente, sacram vestem aureis filis intertextam, quam Macario donaverat Constantinus Magnus, mercatori cuidam vendidisset, unde haberet quod pauperibus, qui ad episcopum confugerant, irrogaret. Mercator autem mulieri cuidam hystrionicæ venundedit, quæ veste illa amictum in scenam prodians, saltando forte cecidit, misereque in orthostram impignus enecatâ fuit.

Hisce de causis Cyrillus exutus infula, et exsilio mulctatus, ab Hierosolymis profugus, Antiochiam pervenit: cum autem hæc Ecclesiam episcopo orbata reperisset, Tarsum ire perrexit, ibique cum Silvano episcopo diutius commoratus est. Acacius, ut primum de ejus ad Tarsum adventu inaudivit, litteris ad Silvanum missis cum certiore fecit Cyrillum de sede epis oporum suffragio dejectum, ab ecclesiastico ministerio simul et a communione arcedendum esse. Silvanus autem, quia videbat populo 400 placere quas Cyrillus habebat conciones, Acacii montis obtemperare noluit. Tum denum fremere Acacius; et Cyrillum, ut coram episcopis Palæstinæ compareret, per biennii spatium continenter citare. Hisce minis territus Cyrillus, appellationis libello ad episcopos misso, ad majus judicium, nempe imperatoris Constantii, provocabat; quod contra canones ecclesiasticos consuetu finem, a primo et solo Cyrillo factum perperam notat Sozocrates; nam diu ante Cyrillum Donatiste a judicio concilii Arelatensis ad Constantinum Magnum provocaverant. Interea tamen haud dissimulandum esse arbitror, quod canone duodecimo (6) concilii Antiocheni vetitum sit episcopo a synodo provinciali deposito, imperatori molestiam lacescere, quem ad majorem synodum provocare oporteret.

C Dum Tarsi cum Silvano debebat Cyrillus, synodus episcoporum Orientalium circiter clx Selencia in Isauria congregata est eodem tempore, hoc est, anno tricesimo quinquagesimo nono, quo synodus Occidentium episcoporum Arimini conveniebat. Episcopos coenitibus synodus in duas partes divisa fuit, stantibus hæc Acacio Cæsariensi, Georgio Alexandrino, Uranio Tyrio, Eudoxio Antiocheno, una cum triginta aliis: inde vero Georgio Laodiceno, Eleusio Cyziceno, Sophronio Pompeiopolitano, et Cyrillo Hierosolymitano, quos longe major pars episcoporum secuta est. Hæc duæ factiones per quadridui spatium acriter inter se digladiabantur. Acacius ejusque sequaces novam fidem formulam condebant, in qua rejectis consubstantialis et substantiæ nominibus Filium Patri voluntate tantum similem assererebant. Alterius autem partis episcopi nullam novam fidei formulam scribendam censentes, Antiochenam subscriptis nominibus suis comprobabant. Cum vero Leonas, synodi prælectus ab imperatore missus, perspiciebât episcopos inter se convenire haud potuisse, concilium dimisit, ita tamen ut episcopi liceret in ecclesia convenire, deque suis controverſis tractare. Convenientibus ergo episcopis qui Cyrillo favebant, Acacium cum suis acersebant, ut tam de Cyrilli, quam etiam

(1) *Hist. lib. II, cap. 26.*

(2) *Epist. ad Pantham.*

(3) *Ὅσας δὲ ἤδη πόλεις διὰ γραμμάτων βασιλικῶν τῷ τῆς μητροπόλεως ἐπιτέθησαν ὄνοματι, μόνῃ ἀπολαύσαν τῆς τριτῆς, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτῆς διοικῶν Ἐπιστοπος, αὐτοῦσιν δὲ ἡλονοῖ τῆ κατ' ἀλήθειαν μητροπόλει τῶν αἰκίων δικαίων.**

(4) *Lib. IV, cap. 25.*

(5) *Κύριλλος δὲ τοῖς τῷ ὁμοῦσιν στοιχοῦσιν ἐξ ἀρχῆς ἔπειτο. Hist., lib. II, cap. 47.*

(6) *Εἰ τις ἐπίσκοπος ὑπὸ συνόδου καθαιρεθεὶς, ὄχλησαι τομῆσαι τὰς βασιλικὰς ἀκοὰς, δεῶν ἐπὶ μεῖονα ἐπισκόπων συνόδου τρέπεσθαι, καὶ ἀνομιεὶ δίκαια ἔχειν, προαναφέρειν πλείστον ἐπισκόπος, καὶ τὴν παρ' αὐτὸν ἐξέτασιν τε καὶ ἐπίκρισιν ἐκδέχεσθαι, εἰ δὲ τούτων ἀλιγουργίαις ἐνοχλήσεται τῷ βασιλεῖ, τούτων μὴδὲ μίαν συγγνώμην ἀξιοῦσθαι, μὴδὲ χύσαν ἀπολογία; ἔχειν, μὴδὲ ἐλπίδα μελλούσης ἀποκαταστάσεως προσδοκᾶν.*

aliorum episcoporum causis judicaretur. Illi vero sæpius licet citati venire recusantes, a cæteris abdicati fuere. Quibus peractis, synodoque etiam dimissa, decem legatos ex suis Constantinopolim miserunt, qui imperatorem de omnibus rebus certiorum facerent. Acacius vero se celeriter e Seleucia propiciens, Constantinopolim prius venit, auresque inæceptoris præoccupavit; qui et alioqui in Acacium propensior, ejus hortatu conciliabulum Constantinopolitanum indixit, convocatis episcopis ex Bithynia circiter quinquaginta; qui Cyrillum una cum Silvano Tarsensi aliisque plurimis depa-

suerunt. Cyrillus autem ab Hierosolymis relegatus, exsul usque ad mortem Constantii imperatoris permansit. Cui cum Julianus circa finem anni trecentissimi sexagesimi primi successerat, ut omnium gratiam uberius promereret, inter alia benefacta quibus in iuperii primordiis magnam sibi laudem comparaverat, episcopos dira Arianorum persecutione fugatos, exsulesque ad seles suas revocavit. Hæc ergo occasione Cyrillum nostrum Hierosolymis relinxisse, et episcopalem dignitatem capessivisse verisimile est. Nam anno trecentesimo sexagesimo tertio, cum Julianus templum Judæorum a Tito dirutum immodicis sumptibus restituere parabat, Cyrillus, qui tunc Hierosolymis agebat, rem tacite secum pendens, memor, ut ait Socrates, vaticinium Danielis, multis astantibus clamavit, brevi futurum ut Servatoris oraculum impleretur, et usque ad consummationem et in finem perseveraturam esse desolationem, et lapidem super lapidem in templo non mansurum ¹¹. Quod quidem eventus mirifice comprobavit. Nam cum Judæi operi fortiter instarent, jamque nudatis fundamentis prope esset ut structuram ipsam aggrederentur, meluendo flammarum globi crebris assultibus e terra erumpentes operarios aliquoties exturbant, opusque inceperunt ut interrumpere non effliciebant. Quod quidem testantur non solum Chrysostomus et Gregorius Nazianzenus, verum etiam Ammianus Marcellinus; qui cum Christiano nomini infestus fuerit, quidquam in gratiam Christianorum confluisse vix censendus est. Sequentibus Juliani temporibus nihil memoratu dignum occurrit de Cyrillo, nisi quod tutum præberit refugium juveni cuidam Antiocheni, flammis filio, qui fidem Christianam amplexus, iratunus ob id patrem fugiens, se ad Meletium episcopum recepit, qui nocte eum Hierosolymas misit, Cyrilloque tradidit. De iis rebus quas Cyrillus sub imperio Valentis gessit, silent Ecclesiæ annales: credibile vero est eum ab Arianis qui tunc omnia loca complebant, gravia perpassum esse. Cæterum, quod ait Hieronymus, sub Theodosio inconvulsam episcopatum tenuit.

Tertio autem Theodosii anno, Christi trecentesimo octogesimo primo, synodus quarta earum quas vocant œcumenicas, Constantinopoli congregata fuit. Cui præfuit Cyrillus una cum Gregorio Constantinopolitano, Timotheo Alexandrino, Meletio Antiocheo. Horum sanctorum Patrum, post stabilitam et confirmatam fidem Nicænam, prima cura fuit regimini Ecclesiarum Orientis præcipuarum prospicere. Ideoque loco Maximi invasoris Gregorium Nazianzenum Constantinopolitanæ Ecclesiæ episcopum constituebant; Gregorio vero episcopatum abdicanti Neclarius substituebant. Antiochiæ autem in locum Meletii nuper mortui Flavianum eligebant, Cyrillum demum rite et le-

¹¹ Dan. ix 26; Matth. xxiv, 15; Marc. xiii, 14

(1) Apud *Biblioth. Patrum*, vol. I.

(2) Ἐν αἰς εὐρήσις ἐκ μέρους, κατὰ τὰς θείας Γραφάς, περὶ πάντων ἀναγκαιῶν τῆς πίστεως δογματῶν, τῶν ἐπιπέδων εἰς γινώσκιν ἀνθρώπων ἔλθειν, καὶ τὰ πρὸς Ἑλληνας καὶ τοὺς ἐκ περιτομῆς, καὶ

gitime ordinatum declarabant. Nunc concilio quinque circiter annis superstitem fuisse Cyrillum accepimus. Nam Martii xviii anni trecentissimi octogesimi sexti, si Græcorum Menæo fides adhibenda sit, grandævus jam, curisque confectus placide obdormiit. Pleraque eorum quæ de Cyrillo diximus, veterum testimoniis, quæ ad calcem præfationis subiunximus, satis confirmantur; ideoque scriptores antiquos, qui res gestas Cyrilli posteris tradidere, rarius citavimus. Hactenus de vita Cyrilli: restat ut de scriptis ejus paulo diligentius disseramus.

Plura Cyrilli scripta olim existisse, quam quorum vel fragmenta ad nos pervenere, non est quod dubitemus. Cum enim diutius Ecclesiæ Hierosolymitanæ præfuerit, plurimasque ad populum habuerit conciones, non est mirandum, si pro more istius sæculi auditores, eas calamo expientes, in vulgus delerint: harum autem concionum temporis injuria etiam memoria intercidit. Quod vero Anastasius Nicænus (1) [verius Sinaita] in questionibus et responsionibus de variis argumentis in sanctis Scripturis, commentariorum Cyrilli nostri in Marcum, et epistolæ ad Olympium monachum meminerit, id ex eo contigisse arbitror, quod Cyrillum Alexandrinum a Cyrillo Hierosolymitano non satis caute discriminaverit. Quæ vero scripta Cyrilli hodie existant, quæque nitidiora quam antehac culta edita, tibi, lector benevole, nunc exhibemus, hæc sunt.

I. Catecheticæ lectiones xiiii, quarum xviii, Quadragesimæ tempore ad competentes, sive eos, qui ut baptizarentur petebant, habite (2), præclarum continent totius doctrine Christianæ compendium. Postquam enim animos catechumenorum prævia institutione præparasset, deque peccato, baptismo, præcipisque fidei capitulis breviter discrusset, omnes articulos symboli Hierosolymitani scæ explicat, totumque, ut ita dicam, theologice corpus absolvit. Quamvis autem Catecheses istæ suum satis prodant auctorem, et primævæ Ecclesiæ simplicitatem orationis contextu pulchre referant, non tamen defuere, nec desunt adhuc, qui eas non modo Cyrillo abjudicant, verum sequioris ætatis factum esse asserunt. Inter hos agmen ducit Rivetus Pictaviensis, theologice apud Batavos Lugunenses professor non incelebris, qui vel hæc Catecheses negat a Cyrillo scriptas; vel, si minus id obtineri potest, ait esse misere interpolatas, nonnulla ab iis detracta, quædam ita assuta.

Argumentum primum, quo probare aggreditur hæc 401 Catecheses Cyrillo falso ascribi, hoc redit: Cum Hieronymus dicat Cyrillum eas in adolescentia composuisse, id vero neutiquam verisimile esse, catechumenorum instructionem publicam adolescenti fuisse commissam, et tantam fuisse ejus auctoritatem et eruditiois famam, ut ejus omnia dicta a notariis excepta sint. Quod ad ætatis annum atinet, quo hæc catecheses habuit Cyrillus, de eo statim dabitur ulterior disserendi locus; impraesentiarum id tantum annotasse sufficiat, catechumenorum institutionem publicam non fuisse, opus adeo plenum periculose aetate, quo Cyrillo, juveni licet, satis tuto mandari poterit. Mysteria enim Christianam cum fidei tam cultus catechumenos celabant, caque tantum eis exponebant, quæ plana et obvia fuerant, quæque captum eorum qui supra vulgus non sapiebant, minime fugiebant. Nullum autem opus tui notariis, qui ejus omnes

πρὸς τὰς αἰρήσεις, καὶ ἱθὺς, Χριστιανῶν παντῶς παραγγέλματα, Θεοῦ χάριτι. Chronologica annotatio quæ subiungitur Cyrilli *Catechesibus* in codice manuscripto Bibliothecæ Augustinæ apud catalogum Biblioth. Aug. ab Hæmschel. edit.

dicta exciperent, cum vel ipsemet quæ ad baptizandum verba fecerit, chartis postea illincere poterit, vel auditores eas ab ore dictantis calamo excipere; quod quidem chronologica annotationi superiorum citate convenit; cuius hæc sunt verba: (1) *Ἡλλάδι μὲν ἐβρέθησαν καὶ ἄλλαι κατηχήσεις, κατ' ἐπιπέδον ἐκείνων, καὶ πρὸ τοῦ βαπτίσματος, καὶ μετὰ τοῦ βαπτίσματος τὸς νεοφρονησάντων τὰς αἰτίας ἐξ ὧν ἐν τῷ λέγεσθαι τῶν σπουδαίων τινὲς ἐκλαθύνει Ἐγραψάν ἐν τῷ τῶν [αὐτῶν] ἔτει τῆς τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσίας.* Hinc autem perspicere licet nullam esse istiusmodi repugnantiam, quam vult Rivetus, inter Hieronymum dicentem Cyrillum catecheses suas composuisse, et titulum *Catecheseon*, quo eas extemporaneas fuisse asseritur.

Secundo, objicit Rivetus catecheses has in cod. ms. bibliothecæ Augustanæ Joanni cuidam episcopo Hierosolymitano tribui. Verum fallitur vir doctissimus. Nam XVII catecheses Illuminatorum in hoc codice nulli, neque Joanni, neque Cyrillo tribuuntur. Prænotationis quidem sive tituli *Catecheseon* recessurus; ipsæ vero catecheses nemini ascribuntur. Hinc Marcus Velserus hanc notulam præmisit: *Catecheticæ institutiones episcopi Hierosolymitani, quem Cyrillum esse puto.* Fatendum quidem est mystagogicæ catecheses Joanni Hierosolymitano tribui. Ita enim se habet titulus: *Μυσταγωγικαὶ κατηχήσεις πέντε Ἰωάννου ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων, περὶ βαπτίσματος, χρισματος, σώματος καὶ αἵματος Ἰησοῦ, etc.* Quod si vero in uno et altero codice erratis librarii calamus eas Joanni aut alii cuiquam forte ascripserit, cum Hieronymus, Theodoritus, Photius Damascenus, alique qui ætatem in qua scriptas fuisse constat proxime attingerunt, hæc catecheticæ institutiones Cyrillo nostro tribuant; codices mss. nihil moror, neque adduci possum ut patem imperiti librarii conspirationes esse fide digniores testimoniis sanctorum Patrum. Patet præterea ex ipsis catechesibus eas a Joanne Hierosolymitano scribi nequaquam potuisse; sed vel a Cyrillo ipso, vel ab auctore, qui iisdem quibus Cyrillus vixit temporibus. Cyrillo in sede Hierosolymitana successit Joannes circa annum 386; hæc vero catecheses intra annos 347 et 351 habitas fuisse manifestum est, non solum ex eo quod dicitur septuaginta annos tunc effluxisse post exortam Manetis hæresim, verum etiam ex mentione Persici belli, catech. xv, § 5, quorum utrumque cum Joannis ætate pessime, cum Cyrilli autem optime convenit. Unde liquet Rivetum, Albertinum, aliosque nugas agere, dum hæc catecheses a Joanne quodam scriptas fuisse contendunt. Videamus ergo an ab iis quædam detracta, quædam assuta sint, quod assererem unum dubitat Rivetus.

Primum assumentum se reperisse testatur Rivetus catech. XII, § 11, *Ἐλ γάρ ο τῷ Ἰηῷ καλῶς ἱερατεῶν ἀπέχεται γυναικός, αὐτὸς δ Ἰηδ; πῶς ἐμελλεν εἶ ἀνδρῶ; καὶ γυναικὸς ἐργεσθαι; Ἦος ab insulso monacho additum esse ideo ait, qui hoc tempore Nicænonum canonum vigeat auctoritas, quibus arbitrio clericorum relictum fuit, an velint ab uxoribus abstinere; qua de re videas, quæso, quæ ad hunc locum pag. 161 notavimus; quibus id unum adjicere visum est, plurimis in locis hæc temporibus non solum episcopos, verum etiam presbyteros cæterosque clero ascriptos, cælibem vitam tanquam perfectiorem egisse: hanc ergo ob causam apposite admodum, pro more suorum temporum, dicit Cyrillus: *Ἐλ γάρ, etc.**

Secundo, quæcumque de ligno crucis seu catech. XII, § 2, seu aliis in locis (2) reperitur, assuta elanct Rivetus. Cum enim paulo antequam hæc

scripserit Cyrillus inventa fuerit crux, ejus temporibus minime conveniunt voces istæ *μέχρι σήμερον*, quæ non nisi de rebus longe præteritis adhiberi solent. Verum, quod ait eruditissimus D. Cave (3), phrasis ista non semper apud Cyrillum longum præteriti temporis intervallum designat; sed aliquando præsens tempus denotat, phrasique κατὰ τὴν παραοισίαν æquivaleret. Cyrillus præterea his verbis non respicit inventionem crucis; verum id tantum dicit, lignum crucis, quod etiamnum manet, esse insigne Dominicæ mortis testimonium. Quod vero ait Rivetus, cap. 10, integram paginam insertam esse a decima linea pag. 274, ad decimam octavam lineam seq. pag., cum id nullo argumento probare nitatur, nullusque sit codex ms. in quo non reperitur hæc pericope, neque vel levissimum erroris aut fraudis appareat vestigium, jure merito tam facile a nobis rejiciendum existimamus, quam ab illo asseritur.

Quinque quæ supersunt catecheses, mystagogicæ nuncupantur, utpote quæ ad nuper baptizatos festis post Pascha diebus habitæ fuerint. Harum autem eundem esse auctorem, qui præcedentium, nemini dubium erit, qui ea quæ de argumentis harum catecheseon in fine ultimæ catecheses Illuminatorum habentur, accurate perpendiderit. « Post sanctum autem, inquit Cyrillus, catech. XVII, § 14, et salutarem Paschatis diem, in reliquis hebdomadæ diebus post synaxim ad sanctum resurrectionis Salvatoris locum congregati, Deo volente, alias catecheses audierint, in quibus rursus de unoquoque eorum quæ fuerint causas disceritis, atque tam ex Novo quam ex Veteri Testamento demonstrationes accipietis. » Primum quidem de his quæ ante baptismum proxime fiunt. Deinde quomodo mundati estis, etc. Deinceps vero pollicetur se de iis omnibus dicturum, de quibus in mystagogicis agitur. Neque aliam ob causam, uti existimo, Rivetus hæc a recentiore aliquo addita esse dicit, quam quod Cyrillum nostrum mystagogicarum catecheseon auctorem esse adeo aperte declarant. Syllus quidem harum catecheseon est contractor pressioris stylo præcedentium, quod non aliunde contigisse reor, quam ex diversa eandem materia, auditorumque diversis circumstantiis.

Quod vero ad ætatis suæ annum atinet, quo hæc habuit catecheses auctor noster, de eo vix quidquam certi tradiderunt antiquæ Ecclesiæ scriptores. Hieronymus quidem Cyrillum eas in adolescentia composuisse refert. Verum, pace eorum qui II eronymum maximo in pretio nec immerito habent, ab ejus sententia licet descendere. Catechumenorum enim publica institutio ei non ante fuerat commissa, quam presbyteri bonorem adeptus sit; cum autem presbyter unum poterit creati nisi tricesimum jam explevisset annum, adolescentiæ terminus præteritus censendus est. Ex his præterea quæ de ortu hæreseos Manichæorum, catech. vi, § 12, dicit, constat enim has profundis catecheses non ita multo antequam ad episcopatus dignitatem evehctus fieri: verum nullo modo antiquum, qui ad primævæ Ecclesiæ disciplinam paulo attentius respexerit, credibile videbitur cum adolescentem episcopum fieri potuisse.

II. Catecheses sequitur epistola, quam statim ac episcopatum adeptus est, scripsit ad Constantium de signo crucis ex lumine denso valde et coruscante, quod Hierosolymis, die Pentecostes anni tricesimesimi quinquagesimi tertii, si temporum rationem recte putet Baronius, quam plurimis videlicet (qui ex cunctis fere orbis regionibus Hierosolyma vel precandi, vel loca sacra invisendi causa venissent) apparuit. Apparitionis hujus, epistolæque sancti Cyrilli de ea ad Constantium scriptæ mem-

(1) Vide catalogum Græcorum codicum in bibliotheca Augustanæ. ed. per Dav. Hæschelium.

(2) Catech. 4, § 7, 10 § 9.

(3) Hist. Litter. in *Cyrillo*.

nere non solum Theophanes et Michael Glycas, verum etiam Sozomenus. Unde satis mirari vix queam quid Ruyetum impulerit, ut eam aut non a Cyrillo, aut a Cyrillo Ariano scriptam tam audacter assereret. Blandis quidem verbis imperatoris compellat, eumque multis et forte immeritis 402 laudibus ornat; verum laud satis video an inde quis recte collegerit, Cyrillum hujuscæ epistolæ non fuisse auctorem. Quis unquam dicere audeat Gregorium Nazianzenum non fuisse auctorem orationis *i contra Julianum*, aut Ambrosium epist. 5 *ad Valentinianum*, aut denum Athanasium orat. *i contra Arianos*, quia in his eorum scriptis laudatur Constantius. Plurima sane fuerunt in Constantio laudanda. Oidium ad-versus idololatriam, amor erga Christianam religionem, ingenii acumen, prudentia, fortitudo, cæteræque cum hominis, tam imperatoris dotes; quæ cum præconiis Cyrilli cæterorumque episcoporum celebrandum reddideret, licet minus recte de fide sentientem. Cyrillum autem Ariarium non fuisse ex hæc ipsa epistola evidenter apparet, in cujus sine imperatorem ipsum ad fidem in consubstantialiam Trinitatem hortari videtur.

III. Epistolam ad Constantium excepti fragmentum homilæ in *Paralyticum* ad Bethesdæ piscinam sanatum Joan. v, quod nunc primum in lucem ex cod. ms. bibliothecæ Bodeianæ Roæ, num. 25 editum. Hoc Cyrilli nostri opus fuisse genuinum verimilium admodum conjectura assequimur. Stylus convenit cum Cyrilli stylo, et, quod in catechesibus fieri solet, orationis continuas frequentis sacræ Scripturæ citatione est intertextæ, et quasi tessellis quibusdam pulchre variegatæ. Certissimo quidem indicio deprehendimus sequioris ætatis opus non fuisse: quod mentionem factam videmus § 14 somnio propheticorum, potestatis morbos sanandi et demonia ejiciendi; quæ miracula post Cyrilli nostri ætatem vix aut ne vix quidem in Ecclesia reperta sunt. Quod si vero Cyrillo hæc homilia tribuamus ex his ejus verbis § 15, *Ἰωῶς ἐγγύαμην ἐμπόδων τῆς παραγωγῆς διὰ σαλλὰς*, etc. constat Cyrillum eam scripsisse cum adhuc presbyter esset. Hæc enim consuetudo in Ecclesia primæva invaluit ut presbyteri primo loco, ultimo vero episcopi populum alloquerentur.

IV. Homilia huic succedit oratio *De occurræ Domini*, etc. quam inter opera quæ Cyrillo falso tribuuntur reponit eruditissimus D. Cave. Modus quidem loquendi est laxior in hac oratione quam in *Catechesibus*, et impetu quodam verborum decurrit stylus; quod Cyrillo nostro non est familiare. Plurimi tamen viri doctissimi eam Cyrillo nostro tribuere non sunt veriti, quibus suffragantur quamplurimi codices manuscripti. Unus quidem eminentissimus cardinalis Mazarini eam Cyrillo Alexandrino ascribit, quod ex lapsu festinantis librarii calami, Alexandrino pro Hierosolymitano ponentis, accidisse conjicit Combefisus. Ex hac oratione constat Cyrillum fidem Patrum Nicænorum firmiter tenuisse. Nam de Christo hæc habet § 6: *Ὁ ὁσὸς ἔστιν ὁ ὄν καὶ πρὸ ὄν καὶ ἀπὸ τοῦ Πατρὸς συμπάσιον, ὁμοούσιος, ἐμῆρονος, etc.*

V. Proxime sequitur *Historia ecclesiastica et mystagogica*, quam Cyrilli nostri nomine prænotatam in codice manuscripto bibliothecæ Bodeianæ reperi. Tractatus hic longo post Cyrilli temporæ intervallo auctorem habuit Germanum quemdam, ejus nominis secundum patriarcham Constantinopolitanum, qui circa annum millesimum ducesimum vicesimum sextum sedem Constantinopolitanam occupasse dicitur. Exstat quidem hæc historia in *Auctuario Duceano*, tom. II, pag. 135, verum notante P. Simonio (1) adeo interpolatæ, ut vix dignosci queat quid primum scripserit Germanus, quidve postea ab aliis additum fuerit. Nos historiam hæc multo breviorē et, uti optior, sinceriorē nunc

tibi damus; quod quidem P. Simonius loco citato pollicitus est se facturum ex codice manuscripto ad calcem cætenæ Græcorum Patrum in Joannem, quem in bibliotheca Patrum congregationis Oratorii Parisiensis prope Luparam reperisse testatur, et penes se in eum finem retinuisse: sed fidem datam nunquam, quantum scio, liberavit. Tractatus iste totus fere est in explicandis rebus ecclesiasticis et liturgicis, iis præsertim quæ ad Palæstinæ ecclesiam, præcipue vero ecclesiam Dominicæ Resurrectionis Hierosolymis spectant: indeque forsitan nonnulli adducti ut crederent a Cyrillo nostro scriptum fuisse. Cyrilli quidem nomen in hac *Historia*, prout in *Auctuario Duceano* exstat, semel tantum reperi. Observatu dignum est, quod ait Germanus § 8 hujuscæ *Historiæ*, morem versus Orientem præcandi, aliosque quosdam ritus ecclesiasticos ab ipsis apostolis Ecclesiæ traditos.

VI. Visum fuit postremo loco ponere epistolam ad Augustinum de miraculis Hieronymi post mortem celebratis, quæ Cyrilli nostri nomen immerito præ se fert. Præterquam enim quod insigni anachronismo triginta annorum, quibus Cyrilli mors Hieronymi mortem antecesserit, satis constat a Cyrillo scribi neutquam potuisse: tam futilibus acatæ fabellis, et propter styli infantiam, et barbariem adeo defodis et foeda est, ut a malefario et insulssimo monacho ante ducentos annos factam fuisse verisimilimum videatur. Ridicula enim illa, quæ de purgatorio, miraculisque Hieronymi invocatione editis tam inepte crepat, istam ætatem et istiusmodi auctorem plus satis sapient.

II. Quod ad hæc nostram Operum S. Cyrilli editionem spectat, ut magis distincte appareat quid a nobis in ea præstitum sit, quid alii hæc ex parte præstitierint prius enarrandum censeo. Plurimi sane fuerunt, qui in ipsis fere renescentis litteraturæ primordijs variis in locis vel in edendis vel vertendis S. Cyrilli *Catechesibus* maximo reipublicæ Christianæ bene simul elaborarunt. Nam *Catecheses* Cyrilli nomine Viennæ editas anno millesimo quingentesimo sexagesimo nos docet Catalogus Græcorum codd. bibliothecæ Augustanæ: sed an omnes catecheses, ad solæ mystagogicæ tunc proderint, neque discrete referat Catalogus, neque mihi satis liquet, qui nunquam contigit aliquid hujuscæ editionis exemplar oculis usurpare. Circa idem fere tempus Jacobus quidam Uchanski archiepiscopus Gnesensis, regniq; Poloniæ primas, quem antiquitatis studiosissimum refert Grodecius, *Catecheson* ex Macedonia nactus exemplar, Slavonum idiomate conscriptum, eas in linguam Polonicam transtulit. Paulo vero post Joannes Grodecius decanus Gliogoviensis ex Græco codice, quem cum eo communicaverat eminentissimus cardinalis Hosius, sedis Romanæ in concilio Tridentino legatus, omnes catecheses tam Illuminatorum, quam mystagogicæ in Latinum sermonem vertit, annoque millesimo quingentesimo sexagesimo quarto ex typographico Christophori Plantini Antuerpiensis editit; præmissa dissertatunculæ de vita et scriptis Cyrilli. Eodem anno Guillelmus Morellius Caroli IX, Galliarum regis, typographus, quasdam Illuminatorum catecheses, nempe quartam, sextam, octavam, nonam, undecimam (2), et decimam octavam, una cum quinque mystagogicis Parisiis Græcæ editit: quoniam vero exemplari, sive impresso, sive manu exarato in adornanda hac editione usus est, nusquam refert. Ex hoc tempore doctorum virorum in edendis simul ac evolendis scriptis sanctorum Patrum paululum elanguit industria; adeoque nihil mirum quod nemo repertus fuerit (nisi quod semel atque iterum inter auctores, qui bibliothecam Patrum conficiunt, Latine tantum impressæ fuerint catecheses), qui in edendis hisce

(1) In *Catalogo*, ad fin. not. in Gabriele Severum, pag. 287.

(2) *Lege quintamdecimam.*

catechesibus desudaverit, usquedum Joannes Prevotius anno 1609 eas in lucem Parisiis emisit, maximo omnium doctorum et bonorum plausu. Is unimodum opus cod. mss. optimæ notæ quos bibliotheca Vaticana ei suppeditavit, non solum *Catecheseon* a Morvillio editatum lacunas supplevit, mendas correxit, verum etiam alias nunquam antehac Græcæ editas (si modo solæ mystagogicæ Viennæ editæ fuerint), publici juris fecit, interpretationem Grodæcii plorinis in locis emendavit, epistolam demum Cyrilli ad Constantium mantissæ loco ad finem adjectit. Quæ hanc serutæ sunt duæ *Catecheseon* editiones Par. anni 1631 et 1640. Prevotii editionem pene ad amissum exprimum. Orationem *De occurr.* etc. primus Græcæ et Latine vulgavit Laurentius Sifanus J. C. Coloniae anno 1568, una cum orationibus Chrysostomi, Gregorii Nysseni, Timothei presbyteri Hierosolymitani, et Amphiloohii in idem festum. Tum vero Pontanus eam nova editione donavit, et postea eruditissimus Fronto Duceus hac oratione, ut et aliis quantivis pretii antiquorum scriptis bibliothecam Patrum adauxit. Omnium autem novissime Combefisius pluribus codicibus manuscriptis instructus eam adeo emaculatam, suisque notulis locupletatam in novo Auctuario edidit, ut vix quidquam aliorum curæ aut industriæ reliquerit. Historiam ecclesiasticam et mystagogicam primus et solus, quantum scio, vulgavit Fronto Duceus; epistolam autem ad Augustinum inter 403 opera tum Hieronymi, tum Augustini reperire facile hec.

In edendis sancti Cyrilli scriptis id negotii mihi præcipue datum intellexi, ut textum præsertim *Catecheseon* purum, integrum, et ab omni labe purgatum exhiberem. Cum enim librorum inscitia vel incuria longo temporis decursu fieri vix possit, quin antiquorum scripta fœde mutilata et corrupta sint, prima debet esse et antiquissima editoris cura, ut ab istiusmodi mendis liberentur. Hoc vero cum nulla alia ratione facere liceat, quam diligenti codicum tam impressorum quam manuscriptorum inter se collatione, in id summa industria incumbendum existimavi. Inprimis, ut Joannis Prevotii textum, quem, uti dixi, ex cod. vss. Vaticanis ipse emendavit plurimum et supplevit, quomque in hac editione expressimus, emaculatorem adhuc tibi darem, eum cum cæteris omnibus, quos conquirere licuit, editionibus contuli; et hoc modo plurima sphalmata, cum typhothetarum tum ipsius Prevotii, facile sustuli. Postea vero catecheses omnes epistolamque ad Constantium cum duobus cod. mss., aliquas autem, nempe quartam, sextam, octavam, nonam, decimam, decimam quintam, decimam octavam, cum tribus diligenter contuli. Primum codicem membranaceum ante sexcentos, ut videtur, annos exaratum, inter illos codices reperi, quos ex Oriente adfectos bibliothecæ Boleleianæ donavit Thomas Roe eques auratus, et a rege Jacobo I primus nostratum ad imperatorem Magnum Mogol legatus; alterum vero Isaaci Casauboni diligentibus debemus, qui *Catecheses* epistolamque ad Constantium cum codice ms. quem in aliqua bibliothecarum Gallicæ, ut opinor, forte offendit, contulit,

A omnesque variantes lectiones accurate in margina notavit. Hoc autem Casauboni exemplar ex instructissima sua bibliotheca perbmanier nobiscum communicavit reverendus admodum in Christo Pater Joannes episcopus Norwicensis; qui pro singulari suo erga litteras amore tenuibus nostris conatibus plurimum favere non dedignatus est. Tertium codicem chartaceum, manu Græci cojusdam, quantum ex litterarum ductibus conjicere licet, haud ante trecentos annos scriptum, suppeditabant archiva Boleleiani. Orationem *De occurr.*, etc. contuli cum codice ms. Boleleiano, partemque historiae mystagogicæ cum codice, qui in bibliotheca collegii divi Magdalene Oxon. asservatur. Cum autem hosce codices cum Prevotii textu conferrebam, religio mihi fuit nullam omnino, etiam minutissimam, lectionem prætermittere. Nam cum adeo diversa sint criticorum (fastidiosi hominum generis) judicia, ut lectiones quæ eorum unum repudiandas censeret, alter quantivis pretii existimaret; idcirco ut utrisque, si fieri potest, satisfacerem, omnes prorsus notandas, et in ima pagina ponendas arbitratus sum. Variantes lectiones sequuntur annotationes quedam; quibus id unum pro viribus conabar, ut ritus, mores, fidem primæ Ecclesiæ, et antiquissimorum Patrum monumentis explicarem et confirmarem. Versionem demum Græcicam, quam, uti dixi, emendavit multum, et in melius mutavit Prevotius, plurimis in locis emendatorem adhuc reddidi; quam tamen si quis omnibus suis numeris perfectam et absolutam dare vellet, cum novam prorsus facere oporteret. Denique, ut nihil huic editioni desset, subactere visum est doctorum virorum, nimirum Cocci nostratis, Riveti, et Albertini, judicia de Cyrillo ejusque scriptis. Totum opus claudunt indices locupletissimi, locorum Scripturæ, auctorum et rerum.

C Antequam vero huic præfandi negotio finem imponam, hanc occasionem arripendam censeo, gratias publice agendi viris quibusdam excellentibus, qui de meipso deque hoc opere nostro optime meruerunt. Inter hos primo loco memorandus est reverendus admodum D. Henricus Aldrich ædis Christi decanus; cujus beneficio quidquid id est otii litterarii, quo in hac Academia fruor, acceptum quanta possum gratitudine refero, et a cujus auspiciis omnia quæ ad eruditionem, bonos mores, et primævam religionem promovendam faciunt, sibi meti spondeant Ecclesiæ et Academia. Duo etiam viri præstantissimi a me silentio non sunt prætereundi, Viz. D. Henricus Dodwellus, et D. Joannes Ernestus Grabius, qui pereruditus suis monitis, promptoque auxilio effecerunt, ut quæcumque difficilia, dubia, obscura in hoc opere occurrerent, ea mihi essent facilia, plana, perspicua. Quod vero a maculis typographicis purgata sint Cyrilli nostri Opera, id quidem debetur amico in primis charo D. Joanni Pottero collegi Lincolnienis socio, viro in Græcis litteris eruditissimo, suavissimis moribus, summaque modestia prædito. Hæc sunt quæ te scire vellem, amice lector. Vale, conatibusque nostris fruire, ac fave.

SELECTÆ EJUSDEM THOMÆ MILLES IN B. CYRILLI SCRIPTA NOTÆ

Non omnes hic dabimus tui clarissimi in Cyrillum animadversiones. Eas primum excipiemus, quæ contra catholicam fidem, aut alioqui contra veritatem sive historicam sive doctrinalem scriptæ, a nobis sive in notis sive in dissertationibus sunt refutate. Tum vero eas quæ nihil nisi triti et noti continent, et e locis communibus quos quisque ad manum habet desumptæ sunt. Eas igitur solum ascribemus, quæ vel novi aliquid et inauditi complectuntur, quæ quidem exiguo prorsus numero sunt; vel quæ res doctis quidem viris notas et familiares

continent, sed pluribus incomperatas, quas tamen in legendo Cyrillo præsentem habere interest; vel tandem quæ utilia ad legendum cum fructu Cyrillinum opus auctororum testimonia continent; quæ quidem vel librorum inopia requiri non possunt a plurimis, vel iis etiam qui libros habent ad manum habere commodum est. Ceterum neque citationes scriptorum hic addurtas, præstantias suscipimus; neque omnia quæ in subjectis notis continetur, uti a nobis asserta et approbata spectari volumus. Græcæ multorum ex auctoribus testimoniorum verba, sola versione retenta, suppressimus; iis exceptis, quæ vel aliam pati possunt interpretationem, vel ad intelligendam sententiæ vim et emphasim ascribenda iudicavimus.

PROCATHECHESIS.

Ad editionis nostræ num. 1. (Oxon. ed. pag. 4, n. 1, not. 4.) *Νοητά ἄσθη*. Νοητόν sive « spiritale » semper opponitur αἰσθητῷ « sensibili » sive « corporeo. » Hesychius: Νοητά, τὰ μὴ ὁρώμενα. Suidas: Νοητά, τὰ μὴ ἑρατά, καὶ ἀπλῶς τὰ μὴ αἰσθητά. Gregor. Nyssen., homil. 6 in *Canticum*, tom. 1, p. 535, Νοητὸν (λέγομεν) τὸ ὑπερῆκον τῶν αἰσθητικῶν κατανόησιν. « Illud νοητὸν dicimus, quod omnem superat sensus perceptionem. » Quod semel monuisse satis sit. Hæc vero phrasi usus est Cyrillus, ut invisibilem et spirituales gratiam baptismi exprimeret.

Ad num. 2. (Oxon. n. 2, not. 4.) *Ἄρξεν ἴδωμεν εὐκαιοὺς αἰ πιστοί*. Monet hoc loco Cyrillus baptizandos, ne sint nimis curiosi in iis rebus perquirendis, quas eos celebrat Ecclesia. Nam primævi 404 doctores mysteria Hebræi ac religionis temere non vulgabant, sed iis tantum exponebant qui per baptismum « erant initiati, » sive πιστοί. Inde formula illa, quæ toties in scriptis Patrum occurrit, ἴσασιν αἰ μεμαρμένοι. « Norunt initiati quod dicitur. » Chrysostomus hom. 40 in *1 ad Corinthios*, de ritibus quibusdam loquens: « Et vult quidem aperte, hoc dicere: non audeo autem propter eos qui non sunt initiati. » Et Theodoretus interrog. 15 in *Nam*. « Obscure propter non initiatos de mysteriis disserimus; his vero semotis perspicue initiatos docemus. » Vide Tertullian., *De præscript. heretic.*, c. 41.

Ad num. 4. (Oxon. n. 3, p. 4, not. 4.) *Κανονικῶν παρανομιῶν*. Balsamon in commentario ad canonem 6 Basilii ad Amphilochem (vid. Bevereg. *Pandectas*, tom. II, p. 57) κανονικούς dicit esse τοὺς ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζομένους, ἤτοι κληρικούς, μοναχούς, μοναστηρίας, καὶ τὰς ἐπιθελίαν ἐπιγυλισσάμενους; « eos qui in canone enumerantur, clericos scilicet, monachos, monachas, et quæ virginitatem professæ sunt. » Et quidem omnes qui in ordine aliquo ecclesiastico constituti fuerant « Canonici » appellabantur. Inde in canone 15 concilii Laodicæ. κανονικοὶ φέονται, « canonici cantores » reperitur: qui a Ζωνάρα dicitur esse ἐν κλήρῳ τεταγμένοι, « in clerum ascripti; » quo distinguuntur ab iis laicis, qui, ut Balsamon in commentario ad canonem citatum notat, « in ecclesiis divina canticâ incipiebant in contemptum clericorum. » Et in canone 2 concilii Antiocheni, hæc verba, τὴς τοῦ κανόνος, a Dionysio Exiguo ita vertuntur: « Qui libet ex clero. »

Ad num. 9. (Oxon. n. 5, p. 7, n. 1.) *Τοὺς ἐποικισμοὺς δέχον μετὰ σπουδῆς*. Cui prorsus assimile est, quod Greg. Nazian., orat. xi *De baptismo*, monet baptizandos: « Ne exorcismi medicinam respue, nec ob illius longitudinem animo concide. Nam id quoque velut lapis Lydius est, ad quem exploratur quam sincero quisque pectore ad baptismum accedat. » Per hos exorcismos nascentis Ecclesie temporibus demones e corporibus obsessorum eiciebantur, adjuvando scilicet eos per romæu Domini Jesu, « cuius etiam nominis potentiam demones tremunt et reformidant, et hodie quoque illi per nomen Jesu Christi, . . . adjurati, nobis parent. » Verba sunt Justini martyris in *Dialogo cum Tryphon*, tom. 247. Atque hoc χέρισμα, ut vocatur, in *Constit. apostin.*, lib. viii, c. 26, laicis cum clericis tuæ temporis commune fuit;

A ut manifestum est non solum ex eo quod Marc. xvi, 17, dæmonum ejectione inter signa, quæ credentes essent securura, numeratur; verum ex scriptis Patrum antiquissimorum, præsertim Tertulliani, qui summam omnium Christianorum in dæmones potestatem his verbis declarat: « Edatur hic aliquis sub tribunalibus vestris quem dæmonem agi constat. Iussus a quolibet Christiano loqui spiritus ille, tam se dæmonem confitetur de vtro, quam alibi deum de falso. » Et paulo post: « Nisi se demones confessi fuerint, Christiano mentiri non audent, ibidem iustis Christiani præcæssimi sanguinem fundite, » *Apolog.*, cap. 25. Et ne plura testimonia in re adeo manifesta proferam, « in lib. *De corona milit.*, cap. 11, ab ipsis militibus immunos spiritus dicit ejectiones: « Et quos, inquit, interficium exorcismi fugavit, noctibus defensabit. » Sed sequentibus Christianismi sæculis exorcismus proprium ac peculiare munus in Ecclesia fuit. In canone 21 concilii Laodicæ, exorristæ in minoribus Ecclesie ordinibus numerantur. Et canone 26 ejusdem concilii, eos exorcizare prohibet qui ab episcopo (addo vel chorepiscopo ex canone. 10 concilii Antiocheni.) non fuerint ad id ordinati, sive, ut Balsamon loquitur, μὴ λαβόντες τοῦτο δὲ ἐπισκοπικῆς χειροθεσίας. Idem Balsamon in commentario ad hunc canonem munus exorcistarum dicit esse κατὰ τὴν τοὺς ἀπίστους, id est, eos ad baptismum præparare irreperado immundum spiritum (Isidor., *De offic. dit.*, lib. II, cap. 20.) et Deum orando, ut eos a vinculis diaboli et misera ejus servitute liberum præstaret. Vide *Encholog. Græc.*, pag. 335 editum Paris a Goar. 1647.

Ad num. 10. (Oxon. n. 6, p. 8, not. 4.) *Καὶ Σαμαρείτων*. Samaritæ propago fuere Babylioniorum, quos populo Israelitico in captivitate abducto, misit rex Assyriorum ut regioni isti essent præsidio, indeque illis Samaritanorum nomen impositum. IV Reg. xvii, 24. Origenes, in *Joan.*, p. 329. « Hebræi etiam Sumer dicitur custodem, sicque tradunt Samaritanos primum appellatos fuisse; quod missi fuerint ab Assyriorum rege ad custodiam terræ Israel post captivitatem Israelis. » Eandem nominis etymologiam tuetur Epiphanius, eique alteram adjecit tom. I, lib. I, in *Hæc Samaritan.* « Interpretari autem possis Samaritas custodes . . . aut quod custodes erant constitutionis secundum legem Moisi. » Alii rursus aliam nominis rationem, eamque veriorer afferunt, et Samaritanos nuncupatos esse vult a Schemer, a quo Amri rex Israelis montem Schemerum emit, in quem urbem postea Samaritaniam dicitur extruxit, III Reg. xvi, 24. Quænam autem fuere dignata illa Samaritanorum adversus quæ arma capere catechumenos monet Cyrillus, non solum ipse alitè ostendit, verum planius docet nobis Epiphanius loco citato: « Porro a Judæis eo ut primum differunt (Samaritani) quod iis prophetarum scripta secundum Mosem nuntius sunt tradita: sed quinque duntaxat volumina, quæ per Mosem Israelitarum geni data sunt, cum ex Ægypto dece-sissent. » Et paulo post: « Mortuorum resurrectionem ignorat, nec fieri posse putant: deinde Spiritum sanctum rejiciunt, quem utique nesciunt. » Quibus adjicere debemus quæ de Samaritanis habet Leonotius Byzantinus, *De sectis*, act. 2, p. 422. « Neque angelum esse existimant, neque animam immortalem, neque resurrectionem. » Hujusce impiæ hæreses, et omni ratione carcuta

(quæ sunt verba Justini Imp. Nov. 144) fautores A
gravis pœnis coercendos censuit pius pariter ac sapiens imperator Justinianus. Nam in cod., lib. 1, tit. 5, c. 17, jubet, ut « synagoga eorum destruantur, et si alias tentent facere, puniantur. Et quod non possunt successores habere ex testamento, vel ab intestato præter orthodoxos; neque donent aut aliter alienent, hi qui non sunt orthodoxi; sed fiscus ipsa vindicat providentia episcoporum et præsidum. »

Ad num. 17. (Oxon. n. 6, p. 8, n. 1.) *Καὶ ἐξαλειψαὶ τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον.* Ita sacerdos in liturgia ecclesie Hierosolymitanæ, quæ S. Jacobo ascribitur, post Eucharistiae consecrationem precatur: « Ἄλλὰ κατὰ τὴν σὴν ἐπιεικείαν καὶ ἀγαθόν σου φιλοφροσύνην ὑπερβᾶς καὶ ἐξελίξας τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον τῶν σὺν ὀκτιῶν, χάριση τῆμιν, etc. » Sed secundum æquitatem tuam et ineffabilem humanitatem tuam prætergrediens atque delens chirographum illud quod est contra nos famulos tuos, concedas nobis, » etc.

CATECHESIS I.

Ad titulum. (Oxon. edit. p. 15, not. 1.) *Καὶ ἀνδρωσεως.* De lectione sacrarum Litterarum hæc observanda sunt: 1. lectiones hæc, sive ἀναγνώσεις, post collectam habitaere. Inde regula, quæ in omnibus fere libris sacramentorum tam editis quam mss. reperitur: « Post collectam sequitur Apostolus, » i. e. lectio ex Apostolo, sive epistola. Nam tametsi non solum ex apostolicis Epistolis, verum etiam ex libris Veteris Testamenti, et sæpe ex utrisque desumptæ fuerit hæc lectio; tamen Epistolæ romanæ iis tributum reperio; quia nimirum ex apostolorum Epistolis ac spectatim divi Pauli ut plurimum accipiebantur. In liturgia ecclesie Hierosolymitanæ, quæ sancto Jacobo ascribitur, post collectam etiam ἀναγιγνώσκται τὰ ἱερὰ λόγια τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, etc. « Leguntur oracula sacra Veteris Testamenti, » vide liturgiam sancti Jacobi in *Bibl. Patrum*, tom. II, p. 4, edit. Paris. 1624; sed interpositis primo precatione, deinde salutatione sacerdotali, Εἰρήνη πᾶσιν et responsione populi, Κατὰ πνεύματι σου, una cum Ἄλληλοῦι, quod canunt οὐ ψάλλου. 2. in antiquissimis Ecclesie temporibus non modo libri Veteris Novique Testamenti legebantur, verum etiam scripta aliqua SS. Patrum, Clementis scilicet, Barnabæ, Hermæ, et epistolae episcoporum, quæ præsertim quæ irenicæ et communicatorias vocabant, quibus sc. commercium, concordia, et disciplina inter episcopos servabatur. Sed sequentibus Ecclesie temporibus canon 59 concilii Laodiceni vetuit « libros non canonicos in ecclesia legi, sed solos canonicos Veteris et Novi Testamenti. » Οὐδὲ δὲ . . . ἀγισθαὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ . . . ἀνεγνώστα βιβλία, ἀλλὰ μόνα τὰ κανονικὰ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης. Eos autem libros a Patribus hujus concilii canonicos appellari vult D
Zonaras, « Qui sanctorum apostolorum canone 85 recensentur: non canonicos autem, quorum nulla in eo canone mentio est; » 3. lectiones omnes liturgicæ (tam Epistola scilicet quam Evangelium) pro amboe sui pulpito, tanquam pro tribunali legebantur; ex quo etiam episcopus conciones habuit ad populum. Cyprianus epist. 39, de quadam Celestino agens, quem post confessionem lectorem ordinaverat, « Quid aliud, inquit, quam super pulpitem, id est super tribunal ecclesie oportebat imponi, ut loci altioris dignitate subnixus, et plebi universæ pro honoris claritate conspicuus, legat præcepta et Evangelium Domini, quæ fortiter et libenter sequitur. » Quod vero episcopi ex hoc loco populum adhortarentur, 405 testem habemus Prudentium in hymno de S. Hippolyto.

*Fronte sub adversa gradibus sublime tribunal
Tollitur, antistes prædicat unde Deum.*

A hoc tribunal Aram vocat Sidorius, *carm.* 16:

*Seu te conspicuis gradibus venerabilis ara
Concionaturum plebs sedula circumstitit.*

Ad num. 5. (Oxon. edit. n. 5, p. 18, not. 1.) *Καὶ οὐκ ἐξομολογήσεως ὁ παρών,* etc. Confessio omnium peccatorum baptismum (ad exemplum baptismi Joannis, Matth. III, 6. Vide catech. 3, § 4.) semper præcedebat. Hoc plurimis sanctorum Patrum testimoniis probari potest. Tertullianus in libro *De baptismo*, c. 20, « Ingressuros, inquit, in baptismum orationibus crebris. . . et cum confessione omnium retro delictorum, ut exponant etiam baptismum Joannis. » Cui suffragatur Gregor. Nazianz. qui orat. 40 baptizandos ita alloquitur: « Ne peccatum tuum confiteri grave dicas, sciens quo pacto Joannes baptizaverit: ut per hujus vitæ pudorem, futuri sæculi pudorem ignominiamque fugias. » Vide Euseb. lib. IV, c. 61. *De vita Constantini*, ubi ordinem baptismi illius describit, et Socratem, *Hist. eccles.*, lib. V, c. 17.

CATECHESIS II.

Ad num. 1. (Oxon. edit. n. 1, p. 20, not. 1.) *Καὶ οὐκ ἀνδρωσεως. βλάστημα προαιρέσεως. Καὶ οὐκ ἔστι γὰρ αὐτοπροαιρέτως ἀμαρτάνομεν,* etc. Hæc et alia multa, quæ in hac catechesi reperiuntur de homine propria voluntate peccante, in hunc finem a Cyrillo dicta sunt, ut insanum Manichæorum errorem everteret; qui sectatores suos docebat, peccatum a libero hominum arbitrio non procedere, sed vel a Deo malo, vel ab anima mala, quam unicuique homini inesse somniabant. D. Augustinus *De hæres.* in hæresi Manichæorum: « Peccatorum, inquit, originem non libero arbitrio voluntatis, sed substantiæ tribuunt gentis adversæ, quam dogmatizantes esse hominibus mixtam, omnem carnem non Dei sed male mentis perhibent esse opificem, quam a contrario principio Deo coeternam esse aiunt. » Hunc errorem in tribus *De libero arbitrio* libris impugnat Augustinus.

Ad num. 4. (Oxon. n. 3, p. 22, not. 1.) *Οὐκ ἔστι γένεσις ἐπιθυμίας τὸ ἀμαρτητικὸν λαβῆναι. διδούλης γέγονεν ἐξ οὐκείας προαιρέσεως.* Ita Chrysostomus de diabolo tentatore: « Diabolus admodum malus, non natura sed animi proposito ac sententia. » Et Theodor. ser. 3 *contra Græcos*, p. 54. « Nos, inquit, istos (dæmones) non ab initio malos esse conditos ab universorum Deo diximus, neque natram ejusmodi sortitos, sed vitio voluntatis a melioribus ab pejura præcipites corruisse. » Prudentius item de diabolo loquens dicit:

*Sed factus de stirpe bonus bonitatis in usum
Proditus, et primo genitus de fonte serenæ
Deterior mox sponte sua.*

Vide etiam Epiphanium, in hæresi Manichæorum, n. 16, et Lactantium, lib. II, c. 8. Cum hæc, tum alia infinita, quibus scripta Patrum ubique sciant de diabolo propria voluntate peccante, sicut eo sine dicta sunt ne quis Deum peccati autorem existimet, ita etiam intelligenda sunt respectu habito ad impium Manichæorum errorem qui unum principium sui natura malum statuebat.

Ad num. 12. (Oxon. n. 7, p. 27, not. 1.) *Περαιδέλλετο μὲν σάκκος ἀπὲρ πορφύρας.* Saccus est vestis vilis et abjecta, atrique coloris, ut colligitur ex Apocal. VI, 12, quamque proprium poenitentium indumentum existiant SS. Patres. Theophylactus, in cap. XI Matt. Σάκκος, σύμβολον μετανοίας. « Saccus poenitentiae symbolum est. » Cyrillus Alexandrinus in *Amos*, num. 75, saccum vocat τὸ τῶν πενθοῦντων σῆμα, et habitum lugentium, et alibi περιδελῆμα πένθους. Tertullianus, *De poenitentia*, cap. 9, dicit poenitentis usse « sacco et cineri incubare. »

Ibid. (Oxon. n. 7, p. 27, not. 2.) *Ἐπὶ σποδοῦ*

καὶ τῆς ὁ βασιλεὺς ἐκθάξεντο. Cineribus aspergi solebant illi, qui ob insignem aliquam calamitatem mæsti lugentesque incedebant, etiam apud gentiles. Hinc apud Græcos vinciti educabantur captivibus pulvere sorlilitatis, ut de se Cnemon fateatur, quem pater (ut narrat Heliodorus, *Histor. Æthiopicæ*, lib. 1) produxit ad populum, τῆς κεφαλῆς κόνιν καταχάμενον « pulvere insperso capiti, » et lib. iv, Charicles prodit, κόνιν τοῦ τε προσώπου καὶ τῆς κεφαλῆς καταχάμενος « facie atque capite cinere sparsis. » Hinc Seneca, in *Troad.*, de lugentium churo :

*Solvite cinem, per colla fluent
Mœsta capilli tepido Trojae
Pulvere turpes.*

Vide H Reg. xiii, 19; Esth. iv, 1; Job ii, 8; xlii, 6; Jer. vi, 26; Matth. xi, 21; Luc. x, 45. Hinc penitentibus usitate fuerunt χαμαπέτσιαι, eaque in σπόδῳ, in cinere, pulvere, sterquilinio, quam gentiles πῆλῳσιν, καταβορδῶσιν, γυρνῶν ἐν πῆλῳ καλίνδην vocarunt. Cyprianus lib. *De lapsis* : « Daniel quoque post fidei atque innocentie suæ multiplicem laudem, post dignationem Domini circa virtutes ac gratias suas sæpe repositam, juvenis adhuc promereri Deum nititur, in sacco et cinere volutatur. »

Ad num. 15. (Oxon. n. 10, p. 50, not. 4.) Ὁ γὰρ κατὰ γένεσιν καὶ πλοχῆν δότρων, ὡς πνερε ματαίο λογούσι, etc. Astrologie et genethliacorum vanitatem bisce verbis perstringit Cyrillus; quam a Chaldeis ad cæteras gentes propagatam fuisse nos docet Origenes, *Contra Celsum*, p. 350 : « Placuit Celso diviniissimas gentes dicere, primum Chaldæorum a quibus in homines propagata est fallax genethliacorum disciplina. » Hanc sideralem scientiam primis a Christo sæculis apud quosdam in pretio fuisse discere est ex Tertulliano et Basilio. Tertullianus, *De idololatria*, cap. 9 : « De astrologis, inquit, ne loquendum quidem est, sed quoniam quidam istis diebus provocavit, defendens sibi perseverantiam professionis istius, paucis utar. » Et S. Basilius, homil. 6 *In Hexameron* : « Sed homines ii, qui septa transiunt ad defensionem genethliacæ artis multo vanissimæ, hanc trahere Scripturæ sententiam (*Gen.* i. 14) conantur. Atqui aiunt vitam nostram a celestium corporum motione pendere, et hanc ob causam ex sideribus a Chaldæis eorum notationes effectuum qui nobis accidunt fieri. » Et paulo post : « Quid enim aiunt? (astrologi) nimirum quia conjunctio permistiove astrorum, quæ moventur ad eas stellas quæ in orbe signiferæ collocatæ sunt, si talis fuerit inter se concurrentium figura, tales efficiet hominum generationes atque ortus. » Contra hos non solum Christiani, scilicet Bardesanes Syrus, Origenes, alique ab Eusebio, *De præpar. evang.*, lib. vi, cap. 2, citati disputantur; verum ipsi philosophi, Phavorinus apud A. Gellium, lib. xiv, cap. 19, alique apud Eusebium, lib. vi, c. 6, *De præpar. evang.*

CATECHESIS III.

Ad num. 3. (Oxon. n. 2, p. 34, not. 1.) Ἰματιὸν λαμπροτάτας ἐνδυσάμενος σολάδς. Moxem antiquum baptizatos statim ut ascenderant ex aqua alba veste induendi supra notavimus. Quibus Dionysii testimonium in lib. *De ecclesiast. hierarch.*, cap. de Baptismo, subjungere non abs re erit. « Pontifex superne astans, ubi sacerdotis secundum aquas versus pontificem initiandi nomen proclamant, ter eum immergit, sub ternam immersionem atque emersionem tres divine beatitudinis personas invocando. Tunc expientes eum cæteri sacerdotes tradunt susceptori seu admissionis auctori, et ubi una cum eo initiatum veste congrua amicerunt, rursus illum ad pontificem ducunt, » etc. Vestem vero congruam Maximus in scholio

A ad hunc locum interpretatur « candidam » : κατὰ ληλον [τούτέστι λευκῆν.] « Congrua [i. e. candida]. » Vide p. 260. Plurimæ vero sunt, eaque gravissimæ causæ, cur, qui recens baptizati erant, candidati incedebant. I. Veste alba purificatio a sordibus et inquinamento peccatorum, quæ fit per baptismum, percommode designatur. Origenes, hom. 12 in *Exod.* : « Lota sunt vestimenta tua cum venisti ad baptismum gratiam, purificatus es spiritu, purificatus es corpore, mundatus es ab omni inquinamento carnis, et spiritus. » Et Amalarius Fortunatus, lib. 1 *De eccles. Officiis*, cap. 27, « Baptizatur, inquit, in Spiritu sancto quando abluimur a peccatis, quam abluitionem significant albae vestes in baptismate per totum corpus. » Vide Chrysost., homil. in *psalm.* cxvii; Ambrosium, lib. *De iis qui mysteriis initiantur*, cap. 7. II. Sicut immersione baptismali Christi sepultura representatur, et emersione ejusdem resurrectio quæ nostræ resurrectionis certissimum pignus est; ita gloria resurrectionis non alio symbolo aptius adumbratur quam albis baptizatorum vestimentis. Album colorem in rebus lætis olim adhibitum fuisse nemo est qui nescit. Horatius, *Satyr.*, lib. ii, sat. 2, vers. 56, dies festos albis vestibus celebrari vult :

*Ille repotia, natales aliove dæorum
Festos albatos celebret.*

Jam vero nulla dies piis animabus lætior effulgebit quam quando ad vitam beatam resurgent. Equum ergo est, ut qui typum tam suæ quam Christi resurrectionis gerunt veste splendida oriantur. Inde August. serm. 165, *De temp.* « Ad hoc, » inquit, « Dominus hodie surrexit, ut imaginem nobis futuræ resurrectionis ostenderet, et ideo hodie vitali lavacro resurgens Dei populus ad instar resurrectionis Ecclesiam nostram splendore nivei coloris illuminat. » Et Amphiloehus, in *Vita 406 Basilii*, albam vestem baptizatorum vocat, « Iusti resurrectionis vestimentum, » τὰ τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσεως ἄμματα. In qua nimirum Domino suscitato in signum lætitiæ angeli apparuerunt. III. Manusisai veste alba amicebantur. Tertullianus, *De resurrect. carnis*, cap. 57 : « At quin et vestis albe nitore, et aurei annuli honore et patroni nomine ac tribu mensaque honorantur. » Artemidorus, lib. ii, cap. 3, *Oneirocriticæ*. « Albis vestimentis soli sacerdotes, servique Græcorum vestiuntur. » Per baptismum autem a manu seu potestate diaboli liberamur : in signum ergo libertatis suæ baptizatus veste alba induitur. Hanc vestem octavo die, Sabbato scilicet post Paschatis vel Pentecostes, etc. solemnia exuebant, et in ecclesia reponebant baptizati. Inde Augustinus serm. 107, *De Domin. in oct. Pasch.* « Paschalis solennitas, inquit, hodierna festivitate concluditur, et ideo hodie neophytorum habitus commotatur : ita tamen ut candor qui de habitu deponitur, semper in corde teneatur. »

Ibid. 2. (Oxon. ibid. not. 2.) Μη ὡς ὕδατα ἱερῶ πρόσθετε τῷ λουτρῶ, etc. Hæc et sequentibus verbis asserit Cyrillus vim et efficaciam baptismi non inesse aquæ elemento, sed Spiritui sancto qui ad hæc omnia aqua utitur tanquam instrumento. Cui consentiunt Patres. Chrysostomus, homil. 35, in *Joan.* v : « Quædammodum hujus aquæ natura per se non sanat aliquid (siquidem semper sanasset), sed duntaxat cum ab angelo movebatur : ita et in nobis non simplex aqua operatur, sed cum Spiritus gratiam accipit, omnia peccata abluat. » Et Ambrosius, lib. *De iis qui mysteriis initiantur*, cap. 4 : « Hinc cognosce, inquit, quod aqua non mundat sine Spiritu : ideoque legisti quod tres in baptismate unum sint, aqua, sanguis et spiritus : quia si unum horum detrahas, non stat baptismatus sacramentum. Quid enim est aqua sine cruce Christi? Elementum commune siue ullo sacramenti effectus, nec iterum sine aqua regenerationis myste-

rium est. » Paulinus etiam, epist. 12, ad Serenum A ita canit: nov. edit. 32, n. 5.

Sanctus in hunc celo descendit Spiritus amnem, Cœlestique sacras fronte mariat aquas. Concipit unda Deum, sanctamque liquoribus almis Edit ab æterno semine progeniem.

Vide Basilium, *De Spiritu sancto*, tom. II, p. 523. Ad num. 7. (Oxon. n. 4, p. 38, not. 1.) Ἀπόβα- λῶν ὁρατῶν (sic cum legit Millsius in nota ex cold. Rœe et Casaub., cum in textu reliquerit ἀπο- θάλας λατῶν) διὰ τῆς ἡμετέρας. Cyrillus his ver- bis antiquissimam sine dubio respicit Christiano- rum consuetudinem, a Justino martyre, Tertullia- no, indeque a pluribus aliis memoratam, qua bap- tizandi « se crebris jejuniis ante baptismum exer- cebant. Justin., apolog. 2, p. 95, « Quicumque per- suasi fuerint, et crediderint verse esse quæ a nobis traduntur, et dicuntur, et vivere se ita posse recep- erint, orate jejunantes, et petere a Deo prio- rum peccatorum remissionem docentur, nobis cum illis una et orantibus, et jejunantibus. Deinde eo adducuntur a nobis ubi aqua est, » etc. Tertullianus *De baptismo*, cap. 20, « Ingressuros, inquit, bap- tismum orationibus crebris, jejuniis, et genu- culationibus, et pervigiliis orare oportet. » Vide etiam Gregor. Naz., orat. xl; *Constit. apost.*, lib. vii, cap. 22; canon. 85, iv conc. Carthag.; Amalarius For- tunatus, lib. iv *ecclæs. offic.*, c. 20; Rupert. abb., *De divinis Officiis*, lib. iv, cap. 19. Ad hunc morem pertinere existimantur eruditi versus Paschales Ausonii :

Sancta salutariferi redeunt solemnia Christi, Et devota pii celebrant jejunia mystæ. At nos æternum cohibentes pectore cultum Intemeratorum vim continuamus honorum.

Ubi per mystas aliqui intelligi volunt catechume- nos. Vid. Cotlerii annotat. ad cap. 22, lib. vii, *Apostol. Constitut.*

Ad num. 11. (Oxon. n. 8, p. 40, not. 1.) Ἠγάρα τὸ βάπτισμα ὁ Ἰησοῦς βαπτισθεὶς αὐτὸς. . . . ἐβαπτίσθη δὲ οὐχ ἵνα ἀμαρτωρ ἴδῃ συγχώ- ρησα, etc. Christum non fuisse baptizatum, ut inde peccatorum remissionem acciperet, cum his et sequentibus verbis asserit Cyrillus, tum etiam affirmatum non docent « sacrosanti Patres. Chryso- stomus (vide Macarii Chrysocephali *Catenam in Lu- cam*, cod. ms. Baroc. n. 211, in libl. Bodl.) ubi, Τίνας ἔνεκεν ὁ Χριστὸς βαπτίσεται; « Qua de causa Chris- tianus baptizetur? » questionem habet; Ody, inquit, ἀμαρτημάτων συγχώρησις ἔδειτο· πῶς γὰρ ὁ μη- δεμίαν ἀμαρτίαν ἔχων; οὐτε Πνεύματος ἀμοιβὸς ἦν ἐκείνῃ ἡ σὰρξ; πῶς γὰρ ἡ ἐκ Πνεύματος ἁγίου κατασκευασθεῖσα τὴν ἀρχὴν; « Non indulgentia pec- catorum indigebat : quippe qui nullum peccatum commiserat; nec illa caro expers erat Spiritus sancti: utpote quæ per Spiritum ab ipso principio concepta fuit. » Si ergo quaeras, cur Christus bap- tizari voluerit? respondeo : I. Ut Joannis baptismum comprobaret. Ita S. Ignatii epist. interpolat. ad Ephesios. « Hic. . . a Joanne baptizatus est, ut ratam faceret ordinationem commissam propheta. » Et Pseudo-Clemens, *Constit. apostol.*, lib. vii, cap. 22 : « Baptizatus autem fuit et jejunavit, non quod ipse opus haberet ablutione sordium, vel jejuniis, vel purga- tione, qui natura purus et sanctus est, sed ut Joan- ni veritatem attestaretur. » II. Ut unumque justitiam compleret, Math. iii, 15, ea scilicet omnia præstanda quæ quovis modo lex præceperat. Nam ut optime ad hunc locum evangelistæ notat Chryostomus : « Justitia est omnium auditorum plena custodia. Quia utique jam, inquit, euucta alia mandata perfectum, huc autem solummodo erat reliquum, ad quæ ipsum oportet adjuangi. » Vide Theophy- lact., ad Math. iii, 15. III. Tertiam rationem cur Christus baptizatus fuerit hoc loco affert Cyrillus,

ut scilicet baptismum consecraret, aquasque sanc- tificaret quibus peccatorum sordes mystice erant ablucendæ. Unde Hilarius, can. 2 in *Matthæum* : « Ipse quidem lavacri opus non erat . . . sed per illum in aquis sanctificationis nostræ erat sanctifi- canda purgatio. » Et Hieronymus, *Adversus Lucife- rianos*, t. II, edit. Froben. p. 158, « Dominus noster. » inquit, non tam mundatus est in lavacro, quam lava- cro suo universas aquas mundavit. » Quibus etiam consentit S. Ignatius in epist. genuina ad Ephesios vii, 18. Ὁς . . . ἐβαπτίσθη ἵνα τὸ πάθος τὸ ὕδωρ καθάρσῃ. « Qui baptizatus est, ut passione aquam purificaret. » Pro ἵνα τὸ πάθος τὸ ὕδωρ καθάρσῃ, quæ baptismo haud conveniunt, Theodoretus, dia- logo i, et Macarius Chrysocephalus in *Catena* man- uscripta in *Lucam* iii, 21, legunt ἵνα τὸ θνήσκειν ἡμῶν καθάρσῃ. Vide Ambrosium in *Luc.* iii, et Optatum Milevitan., lib. i.

Ad num. 13. (Oxon. n. 19, p. 41, not. 5.) Οὐτω καὶ σὸ πρὸ τοῦ βαπτισματος τοῖς ἀντικειμένους παλαίω. . . . λατῶν δὲ τῶν ἁγίων, . . . ἀρωγίῳ τότε. Cum enim gratiam Spiritus sancti per bap- tismum recepimus, tum deum vires habemus et arma quibus diabolo ejusque tentationibus resistere possumus. Hinc Gregorius Nazianzenus orat. 40, *In sanctum baptismum* : « Si te luminis persecutor, et tentator post baptismum adortus fuerit, ut certe adorieter (nam et Verbum et Deum, propter carnis velamen, oppugnare aggressus est; lumen, inquam, illud absconditum propter humanitatem in asp. etum cadentem), habes quo eum suppres: nec certamen reformides: aquam adversus eum appone, spiri- tum appone, in quo ignita omnia pravi illius tela exstinguentur. »

CATECHESIS IV

Ad n. 6. (Oxon. n. 4, p. 48, not. 3.) Οἱ μὲν ἠλιου ἔθεοπολιτῶν. . . . οἱ δὲ σε.τήρη. Ethnicos procul dubio petit Cyrillus, qui solem, lunam, cætera- que corpora cœlestia religionis cultu prosequuntur. Quod quidem fecisse constat omnes fere nationes Palestinam circumjacentes. Ægyptiorum theologia solem, μόνον ὀρατῶν θεόν, et unicum cœli Numen : appellat; imo ipsi Judæi, solem, nominibus βᾶλ et βέλ, contractique βᾶλ et βῆλ ad Hebræo- rum ἡβᾶ appellatum, lunamque quam vocabant « Astaroth » sive « Astarten, » colebant. Jud. ii, 13. Phœnicis solem quem Beelamen vocabant, cum tristi siccitatis calamitate affligerentur, votis, precibus, sacrificiisque venerabant; quod Eusebius, *Præparat. Evang.*, lib. i, cap. 7, ex Sanchoniatho- nis libris nutat his verbis : « Cumque siccitas obtigisset, sustulisse manus in cœlum ad solem. Hunc enim solum, inquit (Sanchoniathon), Deum existimabant; eum vocantes cœli Dominum Beelamen. » Porphyrius quoque, lib. ii *De Abstemio ab esu animalium* : « Phœnicæ magnis in cladibus vel bellorum, vel æstus, vel pestilentie sacrificia- bant charissimorum quempiam Saturno. » Solem vero a Phœnicibus Saturnum appellatum nemini non liquet. Persis sol deus habebatur, quem Mi- thram nominabant. Mesychius : Μίθρας; ὁ ἥλιος Ἠέρας; , ac similiter Suidas in voce Μίθρου. Hinc in veteribus inscriptionibus apud Cruternum, p. 34, num. 4, « Soli invicto, » et num. 8, « Soli Mithræ, » et num. 10, « Deo invicto Mithræ. » Imo maximum deorum apud Persas fuisse solem non docent Herodotus, lib. i, et Strabo, lib. ii. Vide Ju- stini *Histor.*, lib. i. De luna autem a Persis et Ægy- ptiiis culta vide Herodotum, lib. i, cap. 131, et lib. ii, cap. 47.

Ad eund. num. (Oxon. n. 4, p. 49, not. 1.) Οἱ δὲ τὰ λαϊκὰ μέρη τοῦ κόσμου. Elementa intelligit Cyrillus, quæ anili superstitione venerabantur 407 gentiles : Phryges terram, quam Cybelen, Dindymenen, Bere- cynianam, Pessiumantiam etc. vocabant : Ægyptii aquam quem Osiricum et Typhonem appellabant :

Græci, Romanique æra, quem ratione potentie acivæ Jovem, passivæ Junonem appellabant. Vide Senecam, *Natural. quæst.*, lib. iii. cap. 14; Athenagoram, in *legatione pro Christianis*, et Servium, *iv* *Æn.* vers. 273; Ciceronem, in *De Naturæ deorum*. Ignem denique Persæ. Maximus Tyrinus dissert. 58: «Barbari omnes pariter Deum esse intelligunt. Constat interum sibi alia atque alia signa. Ignem Persæ, imaginem quæ unam duret diem, vorax quid et insatiabile. » Atque inde mos invaluit, ut ignis sacer regibus eorum in publicum prodeuntibus præferretur. Vide Q. Curtium, lib. iii. c. 3; Amnianum Marcellin., p. 253; Evagr., *Hist. eccl.*, lib. v. cap. 14.

Ibid. (Oxon. ibid. not. 2.) *ΟΙ ΔΕ ΤΑΣ ΤΕΧΡΑΣ.* Mirum ni intelligat auctor noster artes illas quibus dea præfuit Minerva, quæ summo honore a Græcis Romanisque colebatur. Quid quod Anaxagoras philosophus, qui teste Eliano, *Var. hist.*, lib. viii. cap. ult. geminas aras posuit, unam Menti, alteram Veritati, nonne censeri possit artes coluisse? Cæteras etiam artes eum intelligere verisimile est ut canendi, medendi, etc., quibus Musæ, Apollo, Esculapius præfuerunt.

Ibid. (Oxon. ibid. not. 3.) *ΟΙ ΔΕ ΤΑΣ ΤΡΟΣΑΧ.* Ægyptios respicit Cyrillus; de quibus Juvenalis, sat. 15:

*Porrum et cerpe nefus violare et frangere morsu.
O sanctas gentes, quibus hæc nascuntur in hortis
Numina! lanatis animalibus abstinet omnis
Mensa: nefus illic fetum jugulare capellæ.*

Ad num. 10. (Oxon. n. 7. p. 52, not. 3.) *ΚΑΙ ΤΟΥ ΞΥΛΟΥ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ ΠΑΝΤΑ ΛΟΙΠΩΝ ΟΙΚΟΥΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑ ΜΕΡΟΣ ΕΞΑΛΗΘΩΝ.* Eodem argumento utitur Cyrillus catech. 15. « Vere, inquit de Christo, crucifixus est... si enim nunc negarem... argueret me lignum crucis, quod per particulas ex hoc loco per universum orbem sparsum est. » Et catech. 10, de Christo testari dicit crucem: « Lignum, inquit, crucis testatur ad hodiernum diem apud nos apprensus, et apud eos qui secundum fidem ex illo capientes, hinc universum orbem fere jam replerunt. » Crucem temporibus Constantii M. fuisse interntam, cum alibi testatur ipse Cyrillus, tum etiam ætatem nos docent Socrates, Theodoritus, Sozomenus alique. Cyrillus in epistola ad Constantium: « Tempore, inquit, Deo dilectissimi, et beatæ memoriæ Constantii patris tui, salutare casus lignum Hierosolymis repertum est. » Quo vero casu reperta fuerit crux, memoriæ prodidit Socrates, *Histor. eccl.*, lib. i. c. 17; Theodoritus, lib. i. c. 18; Sozomenus, lib. ii. cap. 1.

Ad num. 12. (Oxon. n. 8. p. 55, not. 2.) *ΚΑΙ ΑΡΑ ΕΤΙ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΝΑΤΑΞΙΝ ΑΙΣΙΤΕΙΣ.* Hæretici omnes, qui Christum putative apparuisse asserabant, tam Christi quam ceterorum hominum resurrectionem etiam negabant. Vide Tertullianum, cap. 1 *De carne Christi*. Idemque libro *De carne Christi* clausulam fecit Tertullianus librum *De resurrectione carnis*. Vide cap. ult. *De carne Christi*. Verum ante alios notandi sunt Manichæi, quos cum hoc loco, tum per totam hanc catechesin præcipue respicere censendus est Cyrillus. Hi enim et Christi et omnium hominum resurrectionem negabant. Christi resurrectionem eos non credidisse nos docet D. Augustinus in hæresi Manichæorum: « Manichæi, inquit, dicunt quod Christum non solum mortem, verum etiam resurrectionem mentiebantur. » De omnium vero hominum resurrectione eos eadem sensisse dicit Theodoritus, *Hæret. fab.*, lib. i. cap. ult.: *Τὴν δὲ σωμάτων ἀνάστασιν ὡς μὴ ἔχοντες ἐκβάλλουσιν.* « Corporum resurrectionem ut fabulam rejiciunt. » Vide Epiphanium, in hæresi Manichæorum, num. 86.

Ad num. 13. (Oxon. n. 10. p. 54, not. 1.) *ΠΟΛΥ ΣΤΑΥΡΩΘΕΝΤΟΣ ΕΞΙΧΘΗΣ ΕΤΕΡΟΥ ΠΟΤΕ ΤΟΥΣ ΔΑΙΜΟΝΑΣ ΑΠΗΛΑΞΕ:* Et paulo supra, τὸν ἑταυρωμέ-

Α von καταγγέλλομεν, καὶ τρέμουσι νυν δαίμονας. Quibus Cyrilli verbis congruunt ea quæ habet Justinus martyr in *Dialogo cum Tryphone Judæo*, de dæmoniis et corporibus obsessorum invocatione neminis Domini no-tri Jesu ejectis, cum p. 247, quod etiam supra notavimus, vide not. ad *Procatech.* § 5, tum pag. 302; ubi postquam sanctissimus martyr verba Salvatoris, Luc. x. 19. *Do vobis potestatem calcandi super serpentes... et super omnem virtutem inimici*, citasset, hæc statim subjicit: « Et unum nos, qui in crucifixum sub Pontio Pilato Dominum nostrum credimus, dæmonia cuncta spiritus dæmonum malignos adjuvantes, sub potestate eos nostra subditos habemus. »

Ad num. 24. (Oxon. n. 16. p. 60, not. 1.) *Τῶν μοναχῶν καὶ τῶν παρθένων τὸ γάμυ.* Virginitatem antiquissimis Ecclesie temporibus magno in pretio fuisse neminem eorum latet, qui ea, quæ de hære passim reperiuntur apud Tertullianum lib. *De re-lundis virginibus*; Clementem Alexandrinum, *Strom.*, lib. iii; Euseb., lib. iv *De vita Constantii*, aliisque Patres, paulo attentius perpendit. Quid quod, cum ipse apostolus I Cor. vii. 38, dicat eum qui matrimonio jungit virginem suam bene facere, eumque qui non jungit melius facere, nonne censeri possit virginitatem modestiam matrimonio præferuisse? Quod vero temporibus apostolorum ulli fuerint monachi qui vitam prorsus solitariam degentes soli meditationi et orationibus vacarent, verbis disertissimis negat Chrysostomus, hom. 25 in *Evist.* ad *Hebræos*: « Neque enim vestigium monachi tunc erat, sed omnia ad mundanos beatus ille tunc asserebat. » Verum enim vero primo secundi sæculi quadrante nondum elapso existisse μονάζοντα certissimum est. Nam Marcion hæreticus qui clarus circa ann. 140, fuit monachus, uti testatur Epiphanius, in hæresi Marcionistarum, n. 4: « Qui initio vite castitatem præ se fereus monachorum instituta professus est. »

Ad num. 26. (Oxon. ibid. not. 2.) *ΚΑΙ ΟΙ ΜΟΝΑΧΟΙ ΔΕ ΤΟΥΣ ΔΕΥΤΕΡΩ ΓΑΜΩ ΣΥΜΠΕΡΙΤΕΧΘΕΝΤΑΣ ΜΗ ΑΠΟΘΟΚΜΑΙΖΕΤΩΣΑΝ.* etc. Non solum hæretici, verum etiam et Patribus aliqui secundas nuptias, in eis presertim qui sacro aliquo munereungebantur, tanquam illicitas damnabant. Inter hæreticos Montaniste sive Cataphryges, et Novatiani sive Cathari turpe existimabant ad secundas nuptias transire. De illis ita Epiphanius, in hæresi xlviii. n. 9: « Eum qui secundis nuptiis illigatus fuerit expellunt, ac cogunt ne quis secundum contrahat matrimonium. » De his idem Epiphanius in hæresi lxx: « Cum digamie communicare detrectant. Nam si quis post baptismum secundam uxorem duxerit, ab illis non amplius admittitur. » Cæteri autem 17 apostolorum ab omni munere sacerdotali eos arcebat qui secundis post baptismum nuptiis essent alligati: « Si quis post baptismum secundis fuerit nuptiis copulatus... non potest esse episcopus, non presbyter, aut diaconus, aut puerus ex numero eorum, qui ministerio sacro deserviunt. » Item Origenes, lib. iii *contra Celsum*, ad illud Apostoli, I Timoth. iii. 2, respiciens, dicit, quod Paulus *μονόγαμος μάλλον διεγμωσ αἰρετικὸς εἰς ἐπισκοπὴν*: « Unius uxoris maritum, ei qui iterat matrimonium præferti in episcoporum delectu. » Laicis autem *εγγάμων* licet nunquam interdixerit Ecclesia, *μονογαμίαν* ita tamen, tanquam statum perfectiorem ei prætulit. Chrysostomus, homil. 14, in I Tim., quærit: « Cur movet Apostolus, ne ad secundas nuptias transeat; enim ergo hæc rem damnavit? Nequaquam, hoc enim hæreticorum est. » Quod vero Ecclesia monogamiam digamie prætulit testatur idem Chrysostomus, tom. V, homil. 62: « Quenadmodum res quidem bona est conjugium, melior vero virginitas: ita res quidem bona etiam secundum conjugium, ad melior est primum et unicum. Non igitur rejicimus secundum conjugium, neque

hæc sancimus; sed nortamur, ut si quis se continere possit, primo contentus sit.)

Ad num. 28. (Oxon. n. 18, p. 62, not. 1.) *Πολὸν γὰρ τῶν ἀνθρώπων θρηώδεις ὄντες, καὶ κινῶν δίχην ἰούρας. τὸ μὲν αἷμα.* etc. De gentilibus hoc loco loquitur Cyrillus qui sanguinem non uno modo comedebant. Christiani vero non modo a sanguine, verum etiam ab istiusmodi cibariis, quæ sanguinolenta fuerunt, studiosè abstinebant. Tertullianus, in *Apolog.*, c. 9, gentiles refutavit qui Christianis infanticidia objiciebant: « Erubescat, inquit, error vester Christianis, qui ne animalium quidem sanguinem in epulis esculentis habemus; qui propterea a suffocatis et morticinis abstinemus, ne quo sanguine contaminemur, vel intra viscera sepulto. Denique inter tentamenta Christianorum, botulos etiam crure distentos admovetis, certissimè scilicet illicitum esse penes illos, per quod exorbitare eos vultis. »

Ad num. 33. (Oxon. n. 20, p. 64, not. 1.) *ἡδὲ ποτε τῶν αἰρετικῶν ἀκούσας εἰς τὸ βλασφημοῦντος νόμον ἢ προφήτας.* Per νόμον et προφήτας totum Vetus Testamentum intelligit Cyrillus, quod quidem plurimè hæretici, præsertim vero Marcion et Manes rejiciebant, quasi angelum, vel malum deum haberet auctorem. De Marcione refert Theodoretus, *Hæret. sub.*, lib. 1, cap. 24, « quod legem et prophetas, et totum Vetus Testamentum, tanquam ab alieno deo datum, rejecerit. » Epiphanius quoque, hæres. xlii, n. 1 et 3, eadem dicit de Marcione. De Manete vero Socrates, *Histor. eccles.*, lib. 1, c. 52, et e legem 408 et prophetas rejicit. » Epiphanius eum impia quadam et blasphemata dogmata de lege et prophetarum scriptis tradidisse affirmat. In hæresi xlii, n. 75, dicit cum legem, testamentum mortis nuncupasse. « Quod Manes cum aridis et effatis arboribus legem et prophetas comparat. »

Ibid. p. 68. (Oxon. ibid. not. 2.) *Τὰς ἐν τῶν ἑβδομήκοντα δύο Ἑρμηνευτῶν ἑρμηνυθείσας. Ἀλεξάνδρου γάρ,* etc. Historiam hanc de versione LXXII Interpretum posteris tradidere non solum Aristæus in lib. *De LXXII Interpp.*; Aristobulus apud Euseb., *Præp. evang.*, lib. xiii, c. 42; Philo Judæus, *De Vita Mosis*, lib. ii; Josephus, *Antiq. Jud.*, lib. xii, cap. 2; verum etiam antiquissimi Patres; Justinus martyr, in *Cohortat. ad Græcos*, pag. 153, edit. Paris. præsertim vero in apologa 2. « Cum Ptolomæus bibliothecam institueret, ad Herod. m Judæorum tum regem misit, » etc., quo in loco, ut hoc ostendit monæus, vir pietate eximius et in scriptis Patrum versatissimus J. E. Græbius pro βασιλεύοντι Ἡρώδη legendum conjicit βασιλεύοντι τερτί, vide not. ad Justin. apolog. 2, p. 60, 61. Præter Justinum etiam Irenæus, *Adversus hæreses*, lib. iii, cap. 25; Tertullianus, *Apologet.*, c. 18; Clemens Alexandrinus, *Stromateon* lib. i, p. 341, 342, edit. Paris.; aliique de hac re mentionem faciunt. Vide Pamelii annotat. ad cap. 18 *Apologet.* Tertullian., Joan. Vossii dissert. de LXXII Interp., Usserii syntagma de LXXII Interp., et viri cl. H. Hodi lib. *Contra Historiam Aristæe.*

Ad num. 34. (Oxon. n. 21, p. 63, not. 1.) *Ὁδὲ γὰρ εὐρεῖται ἱερίᾳ καὶ κατασκευῇ σοφισμάτων ἀνθρώπων ἢ τὸ γινόμενον, ἀλλ' ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἢ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι λαλῶντων θεῶν Γραφῶν ἑρμηνεία συνετέλετο.* Sacræ Scripturæ libros ejusdem sancti Spiritus afflatu, quo primum scripti fuerant, verissimè LXXII Interpretæ constans est opinio SS. Patrum, quibus subragatur, uti ex hoc loco constat, Cyrillus noster. Justinus martyr, in *Cohort. ad Græcos*, p. 14, edit. Paris. hæc de versione: « Et cognito, LXX istos viros non solum eadem sententia, verum etiam isdem esse verbis in translatione usus, ac ne una quidem dictione alium ab alio disenserant) admirationem attonitum, cum divina virtute interpretationem absolutam esse credentem

tum quovis honore, » etc. Plenius vero disertiusque hosce Interpretes numine quodam divino impletos fuisse, asserit Irenæus, lib. iii, c. 25 (cujus verba ab interitu vindicavit Eusebius, *Hist. eccl.*, lib. v, c. 8): « Convenientibus autem ipsis in unum apud Ptolomæum, et comparantibus suas interpretationes, Deus glorificatus est, et Scripturæ vere divina credite sunt: omnibus eandem, et isdem verbis, et isdem nominibus recitantibus usque ad finem; uti et præsentem gentes cognoscens, quoniam per aspirationem Dei interpretate sunt Scripturæ. » Eadem quoque dicit Clemens Alexandrinus, *Stromat.*, ii, p. 342, edit. Paris.

Ad num. 35. (Oxon. n. 22, p. 65, not. 2.) *Τούτων τῆς εἰκοσὶ δύο βιβλίου ἀναγνώσκω πρὸς δὲ τὰ ἀπόκρυφα μὴδὲν ἔχει κοινόν... ἀς κατὰ ἐκκλησίᾳ μετὰ αὐθρησίας ἀναγνώσκουσιν.* His verbis et iis quæ sequuntur, diserte admodum nos docet Cyrillus ex quibus libris Veteris Testamenti codex quarto saltem a Christo nato sæculo fuerit compactus. Ex illis nimirum viginti duobus libris quos in sequentibus enumerat auctor noster. Hic autem numerus librorum numero litterarum Hebraicarum respondet. Athanasius in synopsis sacræ Scripturæ: « Numerus librorum canonicorum Veteris Testamenti est æqualis numero litterarum Hebraicarum. Viginti duo enim sunt apud Hebræos elementa. » Eadem fere tradit de numero librorum Veteris Testamenti Joannes Damascenus, *De orthodoxa fide*, lib. iv, c. 18. Ut autem ea quæ Cyrillus hoc loco de libris canonicis et apocryphis dicit, clarior eluceant, observanda est distinctio Rufini, in *Exposit. symboli*, quæ libri sacri in canonicos, ecclesiasticos et apocryphos distribuuntur. Canonicos vocat, quos cum illo loco Rufinus, tum in sequentibus Cyrillus nominatim recenset. « Ecclesiasticos autem eos qui in Ecclesia quidem leguntur, sed non profertur ad auctoritatem ex his confirmantem. » Apocryphos, qui in Ecclesia prorsus non debent legi. Eadem distinctio occurrit apud Athanasium in epistola ad Rufinum, ubi reperitur *βιβλία κανονίζόμενα, ἀναγνωσκόμενα, ἐκ ἀπόκρυφα.* Inter libros ecclesiasticos, sive ἀναγνωσκόμενους recensenda sunt, non solum scripta quæ hodie apocrypha audiunt, verum etiam S. Hermæ Pastor, S. Clementis epistola, S. Barnabæ epistola, canones apostolici et constitutiones quæ dicuntur apostolicæ. Per apocryphos vero intelliguntur a Patribus, uti etiam hoc in loco a Cyrillo, istiusmodi libri quos canon 60 apostolorum vocat ψευδοπύργα τῶν ἀσεβῶν βιβλία, « falso inscriptis impiorum libros », vel ii qui manifeste impii sunt, et fidem Christianam impugnant. Horum sepe fit mentio in decreto Gelasii apud Gratianum, dist. 15 exempli gratia: « Evangelia Thomæ apostoli, quibus Manichæi utuntur, apocrypha. Evangelia quæ falsavit Lucianus, apocrypha. Libri omnes quos fecit Lenticus discipulus diaboli, apocryphi. Liber qui appellatur Funlamentum, apocryphus. » Conter. can. apost. 60, et 85; Euseb., *Hist. eccles.*, lib. iv, cap. 25; versus S. Greg. Naz.; can. 63 concilii sexti in Trullo, et can. 27 synodi Carthag.

Ad num. 36. (Oxon. n. 22, p. 66, not. 1.) *Τὰ δὲ λοιπὰ ψευδοπύργα καὶ βλασφῆμ. τυγχάνει.* Plurima olim circumferebantur evangelia præter quatuor illa, quæ codicem Evangeliorum θεσπύστων constituebant. Quorum nonnulla nascentis Ecclesie temporibus aut scripta aut conflictata. S. Lucam impulsit, ut Evangelium etiam ipse conscriberet; quemadmodum in ipso operis limine profertur. Hujusmodi fuere: I. Evangelium secundum Hebræos, quod ex Mathæi Evangelio decurtato et adolterato conficiebant Eliozæi, et quo s. lo utebantur, uti refert Epiphanius, hæres. xxi, n. 3 et 13. Vide etiam Theodoret., *Hæret. sub.*, lib. ii, cap. 1; Clement. Alex., *Stromat.*, ii, p. 380; Euseb., *Histor. eccles.*, lib. iii, cap. 27; II. Evangelium se-

cundum Ægyptios, quo usi sunt Sabelliani, et ex impia sua dogmata confirmabant: Epiphanius, hæres. LXII, n. 2; Clemens Alexandr., *Stromat.*, lib. II, p. 452, cap. 465; III. Evangelium secundum duodecim apostolos, de quo quidem mentio occurrit apud Ambr., lib. in *Luc.*, n. 2, in exposit. in cap. I *Lucæ*, quæ Tito Bostrensi falso tribuitur, *Biblioth. Patr.*, tom. II Gr. Lat. edit. Front. Duc.; IV. Evangelium S. Petri, cujus meminerunt non solum Theodoctus, *Hæret. fab.*, lib. II, cap. 2, et Origenes, in cap. XIII *Matthæi*, verum etiam Euseb., *Hist. eccles.*, lib. III, cap. 5, his verbis: « Evangelium quod secundum Petrum dicitur nequaquam inter catholica traditum scimus. » Vide etiam *Hist. eccles.*, lib. III, cap. 25; V. Evangelium secundum Matthiam, de quo mentionem facit Eusebius, *Hist. eccles.*, lib. III, cap. 25; VI. Evangelium secundum Bartholomæum, de quo Hieronymus in præf. in *Matthæum*, ex Origenis hom. 4 in *Lucam*; VII. Evangelium secundum Thomam; VIII. Evangelium Philippi, cujus meminerunt Leontius Byzantinus, act. 3, *De sectis*, et Epiphanius, hæres. XVI, n. 15; IX. Evangelium secundum Nicodemum inter apocrypha a Gelasio numeratur. (Vide decret. Grat. an. part. I, distinct. 15, c. 5); X. Evangelium Evæ a Gnosticorum aliquibus consarinatum, teste Epiphanio, hæres. XVI, n. 2, qui etiam Evangelii perfectissimi, εὐαγγελίου τελειωτάτου, Gnosticorum, ibidem meminit; XI. Evangelium Judæ, quod a Cainis compositum asserit Theodoretus, *Hæret. fab.*, lib. I, cap. 15: « Profertur Judæ Evangelium, quod ipsi composuerunt; » XII. Evangelia Basilidis atque Apellis, de quibus vide Hieronymi præf. in *Matthæum*, et in *Isa.* cap. LXIV; XIII. Evangelium Infantie, Arabice et Latine nuper editum; XIV. Protevangelium Jacobi, edit. iuxta Orthodoxographia Bas. an. 1569. Mill.

Ibid. (Oxon. ibid. p. 67, not. 1.) *Ἐργαῖον καὶ Μαριναίου κατὰ Θωμάρι εὐαγγέλιον. Alibi (nempe catech. vi) ipsum Thomam hujusce evangelii existisse auctorem asserit Cyrillus. « Nemo legat Thomæ evangelium: non est enim unius et duodecim apostolis, sed unius de tribus discipulis Manis. » Huc etiam evangelium Thomæ Manichæo tribuit Photius, lib. I *Historiæ Manicheorum*, nondum editæ, quam necum per quam humaniter communicavit, et uti sepe, orbi erudito prope diem daturus est V. C. Joan. Fredericus Winckler Hamburgensis: « Discipuli infausti Manetis fuisse duodecim. Sisinus, qui et principia impii illius dognatis accepit: et Thomas, qui evangelium illud, quod nomen ejus præfert, composuit. » Idem Photius alibi, bibl. cod. 85, hoc evangelium vocat τῶν Μαριναίων ἰὼν εὐαγγέλιον. Hoc evangelium rejiciunt Eusebius, *Hist. eccles.*, lib. III, cap. 25, et Leontius Byzantinus, *De sectis*, act. 3, p. 452. Vid. not. ad catech. 6.

Ibid. (Oxon. ib. not. 2.) Ἐπιστολάρισμα δὲ τῶν πέντων, καὶ μαθητῶν τοῦ τελειωτάτου, τὰς Παύλου δεκατέσσαρας Ἐπιστολάς. In his et præcedentibus verbis tria sunt observata dignissima: I. Ordo librorum Novi Testamenti. Ita enim Cyrillus hosce libros disposuit, ut Evangelia primum locum occupent, secundum vero Acta apostolorum, tertium autem septem catholicæ Epistolæ, videlicet, S. Jacobi una, S. Petri duæ, S. Joannis tres, S. Judæ una, ultimum demum quatuordecim sancti Pauli 409 Epistolæ. Cæterum hunc ordinem minime servant alii, qui catalogus librorum Novi Testamenti contulerunt. In canone 85 apostolorum primo quidem occurrunt Evangelia, hæc sequuntur quatuordecim sancti Pauli Epistolæ, quibus proxime conjunguntur Epistolæ catholicæ ex quidem ordine, ut primo locum stent duæ S. Petri Epistolæ, secundo S. Joannis tres, tertio S. Jacobi una, ultimo S. Judæ Epistolæ, agmen vero claudant Acta apostolorum. Eusebius, *Hist. ecclesiast.*, lib. III, cap. 25, evangelistas quidem principem locum tribuit, secundum vero historiz Antium apostolicorum, post hanc autem ponit

A S. Pauli Epistolæ, quibus subnectit primam Joannis Epistolam, primamque Petri, totum vero catalogum Apocalypsi claudit. Eodem ordine libros sacros Novi Test. enumerat Gregorius Nazianzenus, in Iambico 3, *ad Seleucum*. Leontius Byzantinus, act. 2, *De sectis*, Novum Testamentum distribuit, et 13 βιβλία, in sex libros; quorum primus continet Matthæum et Marcum, secundus Lucam et Joannem, tertius Acta apostolorum, quartus septem Epistolæ catholicas, quintus quatuordecim Epistolæ S. Pauli, sextus Apocalypsim. Vide canonem ult. concilii Laodicensi, et canon. 27 concilii Carthaginensis. II. Quod Cyrillus Jacobi Judæque Epistolæ, et secundam Petri, una cum secunda, et tertia Joannis, quæ inter scripta ἀνεπίσημα ab Eusebio loco supra citato recensentur, in his libris numerat, quos veteres Ecclesiæ doctores et episcopi tanquam sacros posteris tradidere. De Jacobi Iuxtaque Epistolæ Euseb., *Hist. ecclesiast.*, lib. II, cap. 25, hæc refert: « Cuietiam ascribi solet Epistola prima earum quæ Catholicæ dicuntur. Quam quidem nonnulli spuriam ac supposititiam existimant. Sane pauci admodum ex vctustioribus tum hujus Epistolæ, tum illius Judæ, quæ et ipsa in septem Catholicarum numero recensetur, mentionem fecere. » Statim vero subijcit: « Ὅμοις δὲ ἴσμεν καὶ ταύτας μετὰ τῶν λοιπῶν ἐν πλείστοις βιβλιοποιεῖσθαι ἐκδοχάσις. » Veruntamen has quoque cum cæteris in plurimis ecclesiis publice lectari cognovimus. » Et quidem quod ad S. Jacobi Epistolam attinet, illa inter libros quos vocant canonicos tam in concilio canonibus, quam in scriptis plurimorum Patrum recensetur. Canon 85 eorum qui apostolis tribuuntur eam inter βιβλία σεβάσμα, καὶ ἄγια ponit, ut et can. 60 concilii Laodicensi, et can. 27 concilii Carthaginensis. Gregorius Nazianzenus, in Iambico 3, *ad Seleucum*, S. Amphilocheus, S. Athanasius, Rufinus, D. Augustinus, etc., hæc Epistolam eodem, quo cæteros Novi Testamenti librorum loco et honore dignantur. Clemens Alexandrinus quoque, lib. IV *Strom.*, pag. 516, Origenes, Basilus, Epiphanius, alique hæc Epistolam Jacobo apostolo tribuunt, eamque in numero sacrorum librorum ponunt. Eundem quoque honorem S. Judæ Epistolæ tribuunt fidem canones, iidemque auctores. Clem. Alex., lib. III *Pæd.*, cap. 8, pag. 239, et lib. III *Strom.*, pag. 431; Origenes, in *Matth.*; Huet., pag. 223; Basil.; Epiphanius. De secunda Epistola S. Petri in primis Ecclesiæ temporibus aliquandiu dubitatum est, uti nos docent Origenes, Eusebius et Amphilocheus. Verum in supra citatis canonicis Libris sacris adnumeratur. Secundam et tertiam Epistolam Joannis cuidam Joanni presbytero, non apostolo, tribuunt Papias et Dionysius Alexandrinus: qui tamen ab hac opinione sese non multum distare ostendit, ut apostolo Joanni tribuat, apud Euseb., lib. VII *Hist.*, cap. 25. Verum Ireneus, *Adversus hæres.*, lib. III, c. al. 18, not. ed. 16, n. 8, et Tertullianus, *De præscriptione*, cap. 35, et *De carne Christi*, cap. 24, secundam Epistolam Joanni apostolo ascribunt, ex eaque testimonium recitant. Eundem vero qui secunda, etiam tertia Epistolæ existisse auctorem nullus non fatebitur, qui stylium ejus paulo accuratius perpendit. III. Notandum est Joannis Apocalypsin inter sacre Scripturæ libros canonicos a Cyrillo non recenseri. Quippe, uti testatur Hieronymus in epist. ad Dardanium, « sicut Epistolam ad Hebræos, Latinorum consuetudo non recipit inter Scripturas canonicas, ita nec Græcorum quidem Ecclesiæ Apocalypsin Joannis eadem libertate suscipiunt. » Et, ut verum fateamur, non solum hæretici, Marcionistæ scilicet (vide Tertullianum, lib. IV *contra Marcionem*), Alogiani et Theodotiani (vide Epiphanius, hæres. II et LIV) Apocalypsin rejiciunt, verum etiam ipsi Catholici eam inter apocrypha numerabant. Causa quidam Ecclesiæ Romanæ presbyter a Cerintho

scriptam assertit. Indeque forsā nec in canon. 85 A npostolorum, nec in can. 60 concilii Laodiceni, ubi libri quos in Ecclesia legi voluere primævi Christiani enumerantur, usquam comparat Apocalypsin. Cæterum in antiquissimis Ecclesie temporibus Apocalypsin et Joanni apostolo tribuebant Ecclesie doctores, et tanquam divinam suspiciebant. Justinus martyr, in *Dialogo cum Tryphon.*, pag. 508, hæc de Apocalypsi tradit : « Et vir apud nos quidam, cui nomen erat Joannes, e duodecim apostolis Christi unus, in ea quæ illi exhibitæ est revelatione, Christi fideles nostros annos mille Hierosolymis peracturos esse, prælocutus est. » Hunc locum Justini respiciens Nicephorus Callistus, *Histor.*, lib. iv, cap. 6, de eo dicit : Παρισίῳ δ' ἐν τούτῳ (in *Dialogo* scilicet cum Tryphone) καὶ τὴν Ἀποκάλυψιν ἐμολογοῦμένην εἶπαι τοῦ Ἰωάννου. « Assertit etiam in eo pro confesso haberi Apocalypsin esse Joannis. » Vide tamen lib. iv, cap. 37 et 50, lib. v, cap. 30, et apud Euseb., lib. v, cap. 8. Tertullianus et Cyprianus frequentissima ex ea adducunt testimonia. Postremo Athanasius in synopsis sacre Scripturæ, postquam libros Novi Testamenti canonicos enumerasset, hæc subiicit : « Præter hos etiam est Apocalypsis Joannis Theologi, recepta ut ejus, et approbata a veteribus sanctis, et Spiritu sancto afflatus Patribus. »

CATECHESIS V.

Ad num. 4. (Oxon. n. 2, p. 70, n. 3.) Ὁρθολογὸς πάσης συνειδήσεως ἐστὶ φωτιστικὸς ἢ κτιστός, καὶ συνθέτως ἐμολογητικός. A quibus non multum abluunt ea quæ reperiuntur apud Theodoretum *θεραπευτ.*, serm. 1 : « Quod est oculus in corpore, hoc est fides in mente : aut potius, sicut oculus luce indiget, per quam ipsi visibilia ostenduntur ; pari modo et intellectus eget fide, quæ divina ipsi ostendat, quæque stabilem de his conceptum perpetuamque conservet. »

Ad num. 11. (Oxon. edit. n. 6, p. 74, not. 2.) Ἡ κατὰ χάριν δωρομένη πίστις ἐκ τοῦ Ἁγίου πνεύματος, οὐ δογματικὴ μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐνεργητικὴ. Per fidem intelligit auctor nos ter fiduciam quædam, qua Spiritus sanctus primos Christianæ religionis doctores certiores fecit, eos potestatem habere edendi miracula. Hanc fidem Chrysostomus, homil. 29 in *I Cor.* xii, vocat πίστιν σημείων, et, uti hoc loco Cyrillus, eam a fide dogmatica distinguit : cum enim verba hæc Apostoli vers. 10, ἐτέρῳ δὲ πίστις explicat, dicit eum per πίστιν intelligere οὐ τούτῳ τὴν τῶν δογμάτων, ἀλλὰ τὴν τῶν σημείων, κατὰ τὴν ἑξῆς φράσιν. Ἐάν ἐχητε, etc. αὕτη μὴ τῶν σημείων ἰστίον. « Fidem non eamdem dicens eam quæ est dogmatum, sed eam quæ est signorum. De qua dicit : Si habeatis, etc. Hæc est mater signorum. » Cum enim neque apostoli, neque eorum successores potestatem miracula faciendi semper præditati fuerunt, æquum erat, ut certo aliquo indicio dignoscerent, quando divinam potentiam haberent præsentem : ne forte si conarentur miraculum edere divino auxilio non assistente, inceptis suis turpit exciderent. Hoc autem indicium non aliud erat quam hæc πίστις, sive certa persuasio se posse id quod moliebantur, facere.

CATECHESIS VI.

Ad titulum catechesis p. 86. (Oxon. p. 77, not. 4.) Πιστεύω εἰς ἕνα θεόν. « Credo in unum, » etc. Ita tradunt Orientis Ecclesie omnes, notante Rufino, *Exposit.* in *Symbol.* Cum enim hæreses Siconis Magi, Valentinianorum, Manichæorum, etc. quæ vel duos, vel plures deos statuendo divinæ naturæ unitatem prorsus tollebant, in Orientis partibus præcipue pullulaverint viguerintque, ideo omnes fere Orientales Ecclesie profitentibus se credere non solum Deum, verum etiam in unum Deum Hoc constat

non solum ex hoc symbolo Ecclesie Hierosolymitanæ, verum etiam ex illo, quod Eusebius Casariensis ante tempora concilii Nicæni acceperat, ἐν τῇ πρώτῃ κατηχήσει, ὅτε καὶ τοὺς λουτρὸν ἱεράβανεν. Theodorit., *Histor. ecclesiast.*, lib. 1, cap. 12. Ita etiam symbolum Nicænum, omniaque sybula etiam Arianorum.

Ad num. 10. (Oxon. n. 7, p. 84, not. 1.) Ἀλλοιορὸς καὶ κύνων, καὶ λύκος ἀπὲς θεοῦ προσεκυνήθησεν, etc. Hæc et sequentibus verbis Cyrillus acriter invehitur in insanam Ægyptiorum idololatriam, qua non modo homines virtute et rebus præclare gestis insignes, verum etiam quævis turpissima animalia religioso cultu venerabantur. Felem Ægyptiis sacrum fuisse referunt cum Herodotus, in *Euterpe*, cap. 68 ; Diodorus Siculus, lib. 1, et Plutarchus, *Symposiacon*, lib. iv, § 10 quæst. 5 : tum etiam Cicero, in *Tusculan. Quæst.*, lib. v, cap. 27 : « Ægyptiorum morem quis ignorat ? quorum imbecille mentes pravitate erroribus, quamvis carnicifera prius subierint, quam ibim, aut aspidem, aut felem, aut canem, aut crocodillum violent : quorum etiam si imprudentes quodpiam fecerint, penam nollam recusent. » Imo auctor *Recognitionum* quæ Clementi tribuuntur, lib. v, cap. 20, hujusce moris meminit. « Alii Ægyptiorum, inquit, bovem, qui apis dicitur, cotendum tradiderunt, alii hircum, alii gattas ; nonnulli ibim, quidam serpentem : piscem quoque, » etc. Ubi per gattas, seu potius catus intelligendos esse feles non dubitare non sinit Evagrius, ubi ait : Ἀπομύρον κάρταν ἢ συνθήκη λέγει. « Consultudo pro felecatum dicitur. » Canem ab Ægyptiis cultum refert Juvenalis, sat. 15, vers. 8 :

Oppida tota canem venerantur, nemo Dianam.

Interim tamen observandum est Cynopolitanos huic superstitioni præcipue deditos fuisse, uti nos docet Clemens Alexandrinus, in *Admonit. ad gentes*. Lupum postremo a Lycopolitanis præcipue cultum memorat idem Clemens, *ibid.*, et Strabo lib. xvii, Ἰσὸν Ἀυκοπολίται τιμάσιν.

Ad. 4. (Oxon. *ibid.* not. 2.) Καὶ λέων ἀνθρώπο- ἔδρος ἀπὲς τοῦ θεοῦ τοῦ μιλιθρόπολιτῶν προσεκυνήθησεν. Ab his minime Ægyptiis qui Ægypti oppidum Leonopolin sive Leopolin inhabitabant. Strabo, lib. xviii, λέοντα ἐξ ἐπιμαν Ἀκονοπολίται : « Leonem colunt Leontopolitani. » Cum etiam Persæ deum suum Mithram, sive Solem leonina facie effinxerint, illi quoque leonem aliquo modo, saltem symbolice, coluisse censendi sunt.

Ad. 4. (Oxon. *ibid.* not. 3.) Ὁρὶς καὶ θράκων, ἀντίμοι τοῦ ἐκβαλόντος ἡμᾶς ἐκ τοῦ παραδείσου, προσεκυνήθησεν. Serpente coluisse Ægyptios, præter Clementem locum *Recognitionum* supra citato, assertit Ælianus ex Phylarcho, *De animalibus*, lib. xvii, cap. 3. Imo Maximus Tyrius serpente, ut numinis symbolum, ab Indis cultum fuisse tradit dissertatione 58. Anguem præterea existimabant Romani vel signum fuisse dei Æsculapii, vel in eo Æsculapii nomen habitasse : indeque apud illos maximo in honore fuit. Quod patet ex loco *Epicomet Liviana*, libro xi : « Cum civitas pesilientem laboraret, missis legatis ut Æsculapium Romam ab Epidaurio transferrent : augem qui se in nave eorum contulerat, in quo ipsius nomen esse constabat, deportaverit : eoque in insulam Tiberis egresso, eodem loco sedes Æsculapii consecrata est. »

Ad. 4. (Oxon. *ibid.* not. 5.) Καὶ οἶνος (nos correximus δαιμόσιος) ἀπὲς θεοῦ προσεκυνήθησεν. Bacchum, quia vini usum inventit, artemque vites erendi edocuit, colebant Græci Romanique : præcipue vero Ægyptiis sub nomine Osiridis. « Non enim eosdem deos similiter colunt universi Ægyptii, præter Isidem et Osiridem, quem Bacchum esse aiunt. Hos præterque universi colunt. » Herodot., lib. ii.

Ad num. 14. (Oxon. n. 8, pag. 87, not. 1.) Πά-

της μὲν ἀρεσκῆς εὐρετής *Ἐλιον δὲ Μάγος*. Ita Cyrillus, qui, uti ex hoc loco manifestum est, Simonem Magum omnium hæreticorum principem fuisse existimat, atque adeo eum primo in loco collocat. Verum alii Dositheum quemdam Simoni prævisse dicunt. Certe quidem Hippolytus S. Irenæi discipulus syntagma suum contra 52 hæreses a Dositheanis auspiciatus est, ἀρχὴν ποιούμενος δοσιθέωνος, quæ sunt verba Photii de hoc libro Hippolyti *Biblioth.* col. 121. Hieronymus quoque apud Eusebium, *Histor. ecclesiast.*, lib. iv, c. 22, Dositheum inter eos numerat, qui primi Ecclesiam male sanis suis opinionibus contaminaverint. Simon vero Magus a Cyrillo dicitur πᾶσις ἀρεσκῆς εὐρετής, et ab Irenæo esse illum, et ex quo universæ hæreses substituerunt, quia omnes fere hæreses, quæ insequentibus temporibus exorta sunt, ab illo tanquam a fonte originem traxere. Duos fuisse deos, sive duos principia credidit Simon. Hunc errorem ab eo hausisse Cerionem, discipulum eius Marcionem, a quibus per varios impietatis anfractus ad Manetem usque proflixit, non docet Irenæus apud Eusebium, *Histor. ecclesiast.*, lib. iv, c. 40. Simon non deum, sed angelos quosdam mundum fabricasse dicebat: idem docere successores eius Menander, Saturninus, Basilides, Carpocrates, Valentiniani, plurimique alii usque ad Manetem. Et ne in re adeo manifesta plura exempla darem, cætera quoque omnia Simonis prava dogmata ad sequiores hæreticos promanabant, quod quidem cuius qui eorum opiniones accurate perpenderit extra dubium erit.

Ad num. 14. (Oxon. ibid. not. 2.) *Καὶ Ἐλεῖρη τινὲς ἀόρητην ἐπαγόμενος*. Helenam, non Seluenem (uti Irenæus, lib. 1, c. 20; D. Augustinus, *De hæres.*; Auctor *Recogit.*, lib. ii, § 12, et Rufinus, in versione Eusebii), rectius, ut mihi videtur, hanc Simonis sociam appellat Cyrillus. Hanc nempe eam Helenam fuisse dixit Simon (testibus Irenæo, lib. 1, c. 20, et Tertulliano, *De anima*, c. 54) propter quam bellum inter Græcos et Troianos olim exarserat. Helenam vocant etiam Justinus martyr, *apolog.* 2, § 34, nuperæ editi. Oxon.; Eusebium, *Histor. ecclesiast.*, lib. 1, c. 12, 13; Theodoretus, *Harret. fab.*, lib. 1, c. 4; Hieronymus, in epistola ad Ctesiphontem *adversus Pelagianos*. Ab hac Helena, Simonis sectatores Heleniani aliquando dicti sunt, sicut ab ipso Simone magistro suo Simoniani sæpius appellatur. Vide Origen., *Contra Celsum*, p. 272. Hujusce propudiosæ femine imaginem, ad Minervæ figuram effictam, una cum Simonis imagine sub figura ac nomine Jovis, summa veneratione coluisse miseris Simonis assesses dicunt Irenæus, Theodoretus et D. Augustinus.

Ad num. 16. (Oxon. edit. n. 10, p. 88, not. 2.) *Κυρίθως γὰρ τὴν Ἐκκλῆσιαν ἐλυγίλευσε*. De Cerinthio vide Irenæum, lib. 1, c. 25; pseudo-Tertullianum, in appendice ad lib. *De præscript.*, c. 48; Epiphanium, hæres. xxviii; Theodoretum, *Harret. fab.*, lib. 1, c. 5; Philastrum, Augustinum, etc. A Cerinthio fuerit etiam appellatus Merinthius incertum existimat Epiphanius hæres. xxviii, n. 8, quamvis Cerinthianos quoque vocatos fuisse Merinthianos asserat. Errores quibus eum Ecclesiam labefactasse dicit Cyrillus, sunt hi: 1. Mundum non a Deo, sed ab angelis quibusdam conditum fuisse docuit: hos autem angelos tanquam Dei hominumque meditatores adorandos esse statuit. Cerinthianos ergo verisimile est Apostolum respexisse Coloss. ii, 18, «Nemo vos seducat, volens in humilitate et religione angelorum, s. c. I. Je-um non ex Virgine per Spiritum sanctum genitum fuisse, verum ex Josepho et Maria eodem modo generatum quo ceteri homines: et idcirco eum esse nudum hominem, cæteris vero hominibus solis justitia, prudentia et sapientia præstitisse. III. Jesum a Christo divellens docuit Christum in illum post

A baptismum specie columbæ descendisse, ante Passionem vero a Jesu avolasse Christum, et Jesum passum esse et resurrexisse, Christum autem insuperabilem perseverasse, existentem spiritalem. » Iren. loco supra citato. Joannem quoque Evangelium suum cum ab finem scripsisset refert Irenæus, lib. iii, c. 2, ut Cerinthii errores ex animis hominum eximeret.

Ad num. 16. (Oxon. ibid. p. 89, not. 4.) *Καὶ Καρποκράτης*. Eadem fere docuerunt Carpocrates et Cerinthus. Epiphanius, hæres. xxviii, n. 4, de Cerintho: «Atque est nihil propemodum aliud, quam a vobis supra commemoratus ille Carpoerus asseruit, eademque cum illo lethalia in mundum venena propagavit.»

Ibid. (Oxon. ibid. not. 2.) *Ἐβιοταῖοι*. De Ebionæis ita Irenæus, lib. 1, c. 26: «Qui autem dicuntur Ebionæi consentiunt quidem mundum a Deo. Ea autem quæ sunt erga Dominum, similiter ut Cerinthus et Carpocrates opinantur. Solo autem eo quod est secundum Matthæum Evangelio utuntur, et apostolum Paulum recusant, apostatam eum legis dicentes. Quæ autem sunt prophetica curiosius exponere nituntur, et circumcidentur ac perseverant in his consuetudinibus, quæ sunt secundum legem, et Judaico characteri vitæ uti, et Hierosolymam adorant, quasi character sit Dei.» Vide etiam Epiphanium, hæres. xxx; Theodoretum, *Harret. fab.*, lib. ii, c. 4; Philastrum et Augustinum.

Ad num. 17. (Oxon. n. 11, p. 89, not. 5.) *Ἐπηρωρίσατο τῇ κατὰ Θθαλενίους*. Ideo a Cyrillo dicitur Valentinus post hæreticos priores quasi secundo loco cœtasse, quia hæresin suam non ipse invenit, sed ex illius opinionibus priorum hæreticorum ut plurimum collegit et consecravit. Ita Theodoretus, *Harret. fab.*, lib. 1, cap. 7: «Ἐκ τούτων πασῶν τῶν ἀρεσκῶν (Simonis scilicet Magi, Basilidis, Carpocrates, etc., quos in præcedentibus enumerasset) ὁ Βαλεντίνος λαβὼν ἀπορμή, τοὺς ἀπεράτους συνέθηκε μύθος: » Ex his omnibus hæresibus occasione sumpta Valentinus infinitas fabulas composuit.

Ad num. 22. (Oxon. n. 15, p. 92, not. 1.) *Ἐκθυμῶς τις ἦν ἐν Αἰγύπτῳ, Σαρακηνὸς τὸ γένος*. Scythianum hunc primum fuisse auctorem hæreseos Manichæorum discrete asserunt omnes qui de ea aliquid scripserunt Patres. Archelaus Cascharenus urbis in Mesopotamia episcopus in disputatione 411 quam cum Manete habuit, edita a Laurentio Alexandro Zacagnio bibliothecæ Vaticanæ præfecto inter alia monumenta vetera Ecclesiæ Græcæ et Latinæ, Rom. 1698, et Iste (*Manes*), inquit p. 95, non est primus auctor hujusmodi doctrinæ, nec solus; sed quidam ex Scythia, Scythianus nomine, apostolorum tempore fuit sectæ hujus auctor et princeps. » Vide Epiphanium, hæres. lxxv, not. 4; Socratem, *Histor. eccles.*, lib. 1, cap. 22. Hunc fuisse Saracenum, ex ea scilicet Arabiæ parte profectum, quæ Ptolemao de-est, Straboni Scenitis dicta fuerat, nos docent iidem auctores. Archelaus in citata disputatione pag. 96: «Scythianus ipse, inquit, ex genere Saracenorum fuit.» Unde Socrates *Histor. eccles.*, ubi supra: *Σκυθιανὸς Σαρακηνός*. Vide Epiphanium loco citato. Eundemque, postquam captivum quandam mulierulam Hypsele, Thebaciæ superioris in Ægypto oppido c presbulo in uxorem duxisset, Alexandria degisse, ibique artes et disciplinae didicisse; uti in sequentibus Cyrillus, ita quoque supra dicti Archelaus, Socrates et Epiphanius tuo ore confirmant.

Ibid. (Oxon. ibid. not. 2.) *Οὐδὲν κοινὸν (nos scriptisum κοινὸν) οὐτε πρὸς Ἰουδαίῳ, οὐτε πρὸς Χριστιανισμὸν κεκτημένος*. Hoc est, neque Judaicæ, neque Christianæ religioni addictus: seu potius, qui ex depravata, neque Judaicæ, neque Christianæ religionis, veluti illi hæretici, sed ex philosophorum scholis hæresin suam hauserat. Ita enim de eo scribit Archelaus, *Disput. cum Manete*,

pag. 95 : « Hic Scythianus dualitatem istam introducit contrariam sibi, quod ipse a Pythagora suscepit, sicut et alii omnes hujus dogmatis sectatores, qui omnes dualitatem defendunt, declinantes Scripturæ viam directam. » Socrates quoque, *Hist. ecclesiast.*, lib. 1, cap. 22 : « In Ægyptum migrans, et Ægyptiorum disciplina institutus, Empedocles et Pythagoræ opinionem in Christianam religionem iniecit. Duas enim asseruit esse naturas, alteram bonam, alteram malam, perinde atque Empedocles, qui malam quidem naturam discordiam, bonam vero amicitiam appellabat. » Vide Epiphanium, hæres. LXVI, num. 2.

Ad num. 36. (Oxon. n. 20, p. 101, not. 2.) *Γένου δόκιμος τραπέζιτης*, etc. Hæc tanquam sacræ Scripturæ dictum citat auctor *Constit. apost.*, lib. II, c. 36 : εἰρηται· Γίνεσθε τραπέζιται δόκιμοι. Quod tamen tanquam a Salvatore ipso profutum esset plurimi e Patribus referunt. Vide auctor. Clementinorum homil. 2, § 51 ; homil. 5, § 50, et homil. 18, § 20 ; Origenem, in *Joan.* VIII, 20, etc. De hoc locu sententiam suam Cotelerius, in adnotat. ad *Constitutiones apostolicas*, lib. II, cap. 36, tradidit his verbis : « Queritur nunc, inquit, quid de celeberrimo loco sentiendum sit. Meam ego sententiam paucis verbis lectori examinandam ita propono. Ex traditione sive non scripta, sive in quodam melioris notæ apocrypho relata ferebatur, divino Novi Testamenti oraculo pronuntianti, *Estote probi trapeziticæ*. Id aliquis compertum appositus ad oram codicis sui Matth. XXV, 17 et Luc. XII, 25, ubi τραπέζιται mentionem factam videbat. Alius adnotandum putavit ad locum consimilem Apostoli I Thessal. V, 21. Tertius forsitan tribus in predictis locis collocavit. Ac nescio annum scriptum fuerit in margine Epistolæ primæ Joannis IV, 1. Inde postea in sacrum contextum verba spuria irrepererunt. Quo factum, ut velut Scripturæ, velut evangelicæ, velut Christi, velut apostolicæ, velut Pauli, velut Christi simul et Pauli (quod videtur putasse Socrates) citarentur. Certe cum textibus memoratis solent conjungi. Remque declarat Cyrillus Alexand. cum dicit : Τοῦτόν ἐστι καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἔφησεν· Γίνεσθε ὀρθῶμοι τραπέζιται, πάντα δοκιμάετε, ἐν καλῶν κατέχευε, ἀπὸ παντὸς εἰδὸς πορνῆοῦ ἀπέχεσθε. Quæ posteriora leguntur in dicta Epistola ad Thessalonicenses. Sicut autem hic habetur δόκιμος τραπέζιτης, ita in Philone Judæo, lib. *De judicæ*, ad finem, ἀργυρομοῦθς ἀγαθός, in Gregorio Nazianzeno eὐσεβῆς ἀργυρογῶμων, in Cyrillo Alexandriou ὀρθῶμοι τραπέζιται, in Origene, tractat. 27 in *Mattheum*, prudentes nummularii, homil. 1 in *Luc.*, ab exercitissimis *trapezitis*, ad Joan. XII, 20, καλοὶ τραπέζιται, in Theodoro Studita serm. catechet. 125, τῶν καλῶν τραπέζιτῶν, in Hieronymo, i *adversus Rufinum* : *probus trapezita*, in cap. v Epistolæ ad Ephesios, *prudentissimè trapeziticæ*, in Epistola ad Philemonem, *callidus trapezita*, in Ambrosio, ad cap. I et XIX, *Lucæ*, *bonus nummularius*, boni nummularii, in Epiphiano *dicatone*, *adivinis trapezitis*, et in Juanne Climaco, *Scala grad.* 4, paulo ante finem, *δριπτος τραπέζιτης*. » Cot. Vero vero hujusce mandati illa exprimitur Patres, ut sicut is est optimus trapezita qui nummum probatum ab adificrato callide distinguere norit, ita ad hujus exemplum Christiani teneantur omnes nervos latendere, ut veram et genuinam Christi doctrinam a falsis hæreticorum dogmatibus discernant.

CATECHESIS X.

Ad num. 4. p. 158. (Oxon. num. 2, pag. 125, not. 2.) *Διὰ τὰς πλάτας τῶν αἰετιῶν τῶν λεγόντων, ἄλλο μὲν εἶναι τὸν Χριστὸν, ἄλλο δὲ τὸν Ἰησοῦν*. Rationem his verbis reddit Cyrillus noster, cur, secundum Ecclesiarum orientalem antiquam consuetudinem fidem nostram in unum Dominum Jesum etc. prolemtur ; ut nimirum contra errores antiquorum hæreticorum fideles munitentur. I. Cerin-

A thianorum, qui duas in Christo dicebant esse personas, unam, quam Jesum vocabant, patibilem et terrenam ; alteram, quam Christum nuncupabant, coelestem et impatibilem. Epiphanius, hæres. XVIII, num. 1, Cerinthum ait dixisse : « Postquam Jesus adolevit, qui ex Josephi Mariæque semine natus est, in hunc delapsam a summo illo Deo esse Christum. » Et paulo post : « Jesum et obisse mortem et ad vitam excitatum esse, Christum vero, qui descenderat pœnæ omnino expertem, eum unde venerat reversum. » II. Valentinianorum, de quibus vide Irenæum lib. I, c. 1, § 4, et 15.

Ad num. 6. (Oxon. num. 4, pag. 126, not. 2.) *Ποιῶμεν ἄρθρωπον, ὃ κατ' εἰκόνα ἐφῆν, ἀλλὰ κατ' εἰκόνα ἡμετέραν*. Hunc locum Genesios 1, 26, omnes fere Patres adducunt, ut probent Dominum Jesum, antequam in utero beate Virginis conciperetur, exsatisse. Existimant nimirum illi, verba hæc Patris esse Filium alloquuntis. Hæc Tertullianus, *De resurrect. carnis*, c. 6, « Præfatio, inquit, Pa ris ad Filium : *Faciamus*, » etc. Epiphanius quoque passim in *Panario*, præsertim vero hæres. LV, num. 9 : Sed quam inanis est hæreson amaium sensus? Nam et isti Dominum suum abnegarunt.... qui non a Maria.... initium traxit, sed apud Patrem semper existit, Deus Verbum a Patre sine ullo initio aut tempore geuitum, ut universa Scriptura declarat. Sic enim loquitur : *Faciamus hominem*, » etc.

Ibid. (Oxon. ibid. not. 5.) *Ὁδοὺς ὁ Κύριος ὁ τῷ Πατρὶ συναρπάζομενος, συνήρθησε καὶ ἐπὶ Σωδῶμων*, etc. Patres, ut hoc loco et in sequentibus Cyrillus, ut Jesum ante suam ἐναθρώπισην exsatisse probarent, eum patr. archis et prophetis Veteris Testamenti sub angelî imagine apparuisse dixere, et Ecclesiæ pro qua sanguinem suum iustæ effudit, saluti ab ipso rerum primordio prospexisse. Inde Tertullianus, *Adversus Praxean*, c. 16 : « F.lius est, inquit, qui ab initio judicavit, turrim superbissimum elidens, linguasque disperdens, orbem tutum aquarum violentia puniens, pluens super Sodomam et Gomorrhani ignem et sulphurem Dominus a Domino. Ipse enim et ad humana semper colloquia descendit, ab Adam usque ad patriar chas, et prophetas in visione, in somno, in speculo, in enigmate, ordinem suum præstrens ab initio semper. Quæ erat persecutus influita semper ediscit, et Deus in terris cum hominibus conversari alijs non potuit, quam sermo, qui caro erat futurus. » Vide etiam Justinum martyrem, *Dialogo cum Tryphone Judæo*, pag. 275, 277, 279, 280, 281 ; Origenes, *Cont. Celsum*, lib. III, p. 119, et lib. VI, pag. 329 ; Clement. Alexand., *Pædag.*, lib. I, cap. 7 ; Athanas., orat. IV contra Arianos ; Theodoretus, quest. 68 in *Gen.*

Ad num. 16. (Oxon. n. 8, p. 152, not. 1.) *Ἄλλ' ἔπει τις· Κανὼν τὸ ἔθρομα τῶν Χριστιανῶν*. Talibus nimirum conviciis Christianum nomen religionemque insecabant gentiles, quasi infimæ esset vetustatis. Inde Theophilus Antiochenus, lib. III ad *Autolycom*, gentiles religionem Christianorum magulodius persecutos fuisse dicit quod nupera esset, ὡς προσφάτου δέουοντο; τοῦ κατ' ἡμᾶς λόγου, pag. 119. Eusebius quoque, *Præpar. evang.*, lib. I, cap. 2, dicit gentiles Christi religionem profitentibus vitio vetuste, quod novam bacteris que inauditam sectam secuti essent : Πῶς, inquit, ὃ οὐ μοχθηρίας εἶναι καὶ εὐχερίας ἐχάτης...παύνητινα καὶ ἐρήμην ἀνοδὸν ἐκείνου; συνταμῆν, μήτε τὰ Ἑλλήνων μήτε τὰ Ἰουδαίων φιλάττουσαν.

Ad num. 18. (Oxon. n. 18, p. 153, not. 1.) *Ἐπί τῷ ἀραυβήτολῳ εἶναι τὴν διδασκαλίαν, τῷ πρότερον ἀριεὶ ἐχθρῷ, καὶ διώκτῃ πλείον ἐχρησάτο γράφειν*. Hanc ipsam rationem, cur Paulus piores quam ceteri apostoli scripsit epistolâs, ex Cyillo adducunt, sui que suffragiis comprobant duo per eruditissimè sanctæ Scripturæ interpretes, 412 Benedictus Pererius et Andreas Willetus in *Hexap.* in Epistola ad Rom.

Ad num. 19. (Oxon. n. 19, p. 153, not. 2.) *Τὸ ἔθ-*

λογ τὸ ἕνρον τοῦ σταυροῦ μαρτυρεῖ, etc. De ligno crucis vide quæ supra ad catech. 4, § 3. notavimus. Interea tamen non est dissimulandum esse aliis, qui tam ex hoc loco, quam ex aliis in quibus signi crucis ad hodiernum usque diem manentis mentio facta est, argumentum, uti exis imant non leve, ducunt, quod hæc catecheses a Cyrillo scriptæ neutiquam fuerunt. Voces enim illic, inveniunt, μέχρι σημερον longum temporis præteriti intervallum designant: cum tamen inventio crucis aëleo recens fuerit, ut ei interesse ipse potuerit Cyrillus: ex his ergo colligitur hæc verba aut addititia esse, vel hæc catecheses post Cyrilli tempora fuisse scriptas. Verum enimvero hoc quidquid est scrupuli ex animo suo eximere quicunque perpenderit, quod voces istæ μέχρι σημερον etiam breve tempore elapsi intervallum aliquando denotant. Sic Math. xxvii, 8, de agro figuli dicit Evangelista eum vocatum fuisse agrum sanguinis ἕως τῆς σημερον. Et, ne plura exempla in re aëleo manifesta proferam, Math. xxviii, *discipulatus est verbum istud* (discipulus nempe Christi corpus clam substituit) *apud Judæos μέχρι σημερον.* Manifestum autem est evangelistas utrobique loqui de re non longe præterita.

CATECHESIS XI.

Ad num. 15. (Oxon. edit. n. 4, pag. 141, not. 1.) *Ὁὐκ ἐκ τοῦ μη ἕντος ἐλθὲ τὸ εἶνα τὸν Υἱὸν παρ- ἡγαγεν.* His verbis catechumenos contra nefandum Arii dogma munit Cyrillus, qui Filium quidem a Patre genitum, verum neque ab æterno, neque ex essentia Patris genitum, agnoscebat: Deumque Filium suum initium creaturarum ex nihilo, seu non exstantibus fecisse assererat. Audi ipsam sententiam suam in libro suo celeberrimo *Thalia* dicto, apud Athanasium, orat. ii *contra Arianos*, pag. 413, his verbis declarantem: « Non semper erat Filius, neque enim erat priusquam fieret, nec ex Patre erat, sed ex non existentibus emersit, neque substantiam sibi propriam habuit. » Ideo autem Filium ex non existentibus factum assererat Arius, ut nimirum hoc loquendi genere eum ex Patris substantia genitum negaret, sed ex nihilo more reliquarum creaturarum productum.

Ibid. 4. (Oxon. ibid. not. 2.) *Ὁὐδὲ τὸν μη ἕντα ἐλθὲ υἱοθεσταν ἡγαγεν.* Dicebant Ariani Christum aliquando non existisse: *Ὁὐκ ἀπὸ τῆς ὁ ἕντος πάντων γὰρ γενόμενον,* etc., inquit Arius in *Thalia*, apud Athan., orat. i *contra Arianos*, pag. 409: « Non semper fuit Filius: nam cum omnia ex nihilo sint orta, resque omnes create sint et factæ, ipsum quoque Dei Verbum ex nihilo factum est, et fuit aliquando cum non esset, nec erat antequam fieret, sed habuit creationis initium. Erat enim solus Deus » etc.

CATECHESIS XII.

Ad num. 1. (Oxon. n. 1, p. 148, not. 2.) *Ἐν Θεο- λόγῳ.* Nomine θεολόγου insignitur Joannes, non solum in titulo Apocalypseos, verum etiam apud Chrysostomum, orat. xx. vi, tom. VII. Quid quod apud Athanas., orat. *contra Gentes*, p. 41, nuperæ edit. appellatur θεολόγος, seu (uti aliqui codices habent) θεολόγος ἀνὴρ. Hoc vero titulo præ aliis scriptoris- bus θεολογῶντος gaudet Joannes, quia disertius quam cæteri de Christi divinitate scripserit.

Ad num. 5. (Oxon. n. 3, p. 150, not. 1.) *Ἡλιος προεργασαὶ μόνῳ, ἀνθρώπος δὲ χειρὸς θεοῦ ἐκλάσθη.* Prærogativam hominis præ cæteris rebus creatis in eo præcipue positam fuisse asserunt Patres, quod cum hæ solo mandato divino factæ fuerint, ille quasi manibus Dei formatus erat. Ita Tertullianus, *De resurr. carnis*, cap. 5, « Caro autem, inquit, et sermo Dei constitit propter formam, nequid sine sermone. Faciamus enim hominem ante præmissis: et amplius manu propter prælationem,

ne universitati imparetur. » Item S. Prosper, *De Providentia*:

*Dedit optimus Auctor
Hoc homini speciale decus: cunctaque omnia verbo
Conderet, hunc manibus, quo plus genitoris ha-
Dignatur formare suis.* [beret,

Postremo Cyrillus alter, *Glaphyr.*, lib. 1, hominem cæteris animalibus præstantiorum dicit, quod Deus καὶ προθυλοῦς ἔτιμα καὶ ἀποურγίη τὸ ἐξήνεμα: « Deliberatione manualique operatione ejus stru- cturam dignatus est. »

CATECHESIS XIII.

Ad num. 38. (Oxon. n. 19, p. 185, not. 1.) *Ἐλέγετο οὐ ἡ οὐκὰ Καθάρη, διὰ τῆς τῶν ἑρημίας, δευκρού- ουσά τοῦ κριθῆτος ἐκεῖ τότε τῆρ δούραμ.* De dono hæc Caiaphæ, quam summorum pontificum palatium fuisse existimo, in qua primum Judas se Dominum nostrum Judeis traditurum pollicitus est, Math. xxiv, 14, 15, et postea Christus tanquam blasphemus a synedrio condemnatus fuit (ibid. vers. 66), non una est opinio SS. Patrum. Euthymius hanc domum eandem cum domo Annæ fuisse credidit, Augustinus vero eandem cum Pilati prætorio existimavit: ideoque in tractatu 114 in *Joann.* et lib. iii *De consensu evangel.*, S. Joan. illud xxvii, 28, ubi legitur, *adducunt ergo Jesum a Caiapha in prætorium*, legit ille, ad *Caiapha in prætorium*. Verum uterque fallitur: nam domus Annæ et Caiaphæ et Pilati prætorium ab evangelistis aperte distinguuntur. Hanc Caiaphæ domum suis temporibus dirutam fuisse his verbis innuit Cyrillus.

CATECHESIS XIV.

Ad num. 15. (Oxon. not. 8, p. 195, n. 1.) *Μαρθαῖος ὁ πρῶτος τὸ Εὐαγγέλιον, Ἐβραῖοι πρῶτος τὸ τοῦ Ἑβραῖο.* S. Matthæi Evangelium Hebraico seu potius Syriaco sermone scriptum fuisse his verbis asserit Cyrillus; quocum consentiunt pene omnes, qui hujusce rei mentionem fecerunt, Patres. Papias apud Eusebium, *Hist.*, lib. iii, c. 39: « Matthæus Hebraico sermone divina scriptis oracula. » Irenæus quoque, lib. iii, c. 1 (cujus verba exstant etiam apud Eusebium, *Hist.*, lib. v, c. 8): « Matthæus apud Hebræos propria eorum lingua conscriptum Evangelium edidit. » Idem de hoc Evangelio scribit Origenes apud Eusebium, *Hist.*, lib. vi, cap. 25: « Primum Evangelium scriptum est a Matthæo, qui illud Hebraico sermone conscriptum Judæis ad idem conversis publicavit. » Eadem etiam de isto Evangelio scribunt Eusebius, *Hist.*, lib. iii, cap. 24, Hieronymus in *Præf. in quatuor Evang.*, et Ephraïmus non uno in loco.

Ad num. 21. (Oxon. n. 12, p. 199, n. 1.) *Ἐπειτα ὠρθῆ Ἰακώβῳ, τῷ ἐαντοῦ μὲρ ἀδελφῷ, ἐπισκόπῳ δὲ πρῶτῳ τῆς παροικίας ταύτης.* Jacobum istum, quem SS. Matthæus xiii, 55, et Marcus vi, 3, Domini fratrem appellat, Ephraïmus et Patres Græci D fere omnes Josephi filium ex priori matrimonio fuisse perhibent. Verum Origenes hanc famam ex libris Petri et Jacobi nominibus falso inscripta ortam existimat. Quare Hieronymi potior est sententia, qui arbitrat Jacobum hunc Domini nostri consobrinum fuisse; utpote qui natus esset ex Maria illa altera, quæ Joann. xix, 25, soror beatæ Virginis dicitur. Consobrinum vero fratrem appellari non solum apud Hebræos usitatissimum fuit, verum etiam Græcis et Romanis non ignotum. Hunc virum exitium primum Hierosolymorum episcopum ab ipso Christo, vel, uti quidam arbitrantur, postea ab apostolis, constitutum fuisse narrat Nicephorus, l. ii, c. 38: « Ὁς, inquit, de Jacobo, ἀδελφῷ τοῦ Κυρίου ἐλέγετο. καὶ τὴν Ἱερουσόλυμον Ἐκκλησίαν πρῶτος: κατὰ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ ἐγγεχειρισται, ὡς δὲ τινες καὶ παρὰ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ ὑπερον. Insuper a Photic, epistola 117, dicitur « Princeps episcoporum et qui de manu Domini unctionem sacram et Hierosoly-

mitanum episcopatum accepit. » Et in catalogo episcoporum Hierosolymitanorum, quem Epiphanius hæret. lxxvi, num. 19, nobis exhibet, primo in loco ponitur Jacobus.

CATECHESIS XV.

Ad num. 24. (Oxon. n. 11, p. 218, not. 1.) Ἐννε-
ρήνοτα ἐννεὰ πρόβατα, τοῦτ' ἔστιν ἐκεῖνα, ἡ δὲ
ἀνθρωπίνης δὲ ἐν μύθῳ. Patrum nonnulli, cum
de numero angelorum disserunt, eam dicunt esse
rationem multitudinis angelorum ad hominum nu-
merum, quæ est nonaginta novem ad unum. Hanc
nempe proportionem eliciunt ex parabola illa (Matth.
xviii, 12) hominis, qui cum centum oves habuerit,
unam amittens, relictis cæteris, hanc quæsitum ivit
reperitamque humeris reportavit : nam unicam illam
ovem humanam naturam esse voluit, undecenta-
nas vero reliquas angelos esse credunt. Ita Grego-
rius Nazianzenus, *Contra Eunomium* : « Ideo quom-
nem creaturam rationalem passit, relicto in excelsis
non errante ac superfundendo gregi, ad errantem
ovem, nostram videlicet naturam, præ amore homi-
num accedit. Est enim multesima, minimaque por-
tio natura humana, si cum universo comparetur,
513 quæ sola, ut est in parabola, rationalis cen-
turæ per malitiam aberravit. »

Ad num. 27. (Oxon. n. 14, p. 220, not. 2.) Ἐτόλ-
μησέ τις λέγει, δεῖ μετὰ τὸ τέλος τοῦ κόσμου
ὁ Χριστὸς οὐ βασιλεύει. Marcellus et Photinus
Christum filium Dei ante sæcula non fuisse asseren-
tes, verum ex quo carne humanam ex B. Vir-
gine assumpserit : et sicut ex illo tempore regnum
ejus initium habuisse somniant, ita post interitum
mundi, supremamque judicium finem etiam
habiturum existimabant. Ita Socrates *Hist. lib. ii*,
c. 19 : « Ἐκτοτε Χριστὸν αὐτὸν γεγονέναι, καὶ Ἰϋδὸν
τοῦ Θεοῦ, εἰς οὗ τὴν ἡμετέραν ἐκ τῆς Παρθένου σάρ-
κα ἀνελθεῖ, πρὸ τετρακοσίων ἔτων ἔτων, Ἐκτοτε γάρ
τὸν Χριστὸν ἀρχὴν βασιλείας ἐσχηκέναι θέλουσι, καὶ
εἰς οὗ ἔξιν αὐτὴν μετὰ τὴν συντέλειαν καὶ κρίσιν. C
Τοιοῦτοι δὲ εἰσιν οἱ ἀπὸ Μαρκελλοῦ καὶ Φωτεινοῦ,
ῶν Ἀγχιρογαλιανῶν, οἱ τὴν προαιώνιον ἵστανται τε
καὶ θεότητα Χριστοῦ, καὶ τὴν ἀτελεύτητον αὐτοῦ
βασιλείαν ὁμολοῦσι ἀθετοῦσιν. »

Ad num. eundem ibid. (Oxon. ibid. not. 3.) Καὶ
ἀπόλησεν εἰσαῖν, οὗτ' ὁ λόγος ἐκ Πατρὸς ἐξε-
λθὼν, οὗτος ἐκ Πατρὸς πάλιν ἀναλυθεὶς ὑπέκει
ἔστι. Ad hunc Cyrilli locum illustrandum apprime
faciunt Theodoretus illa quæ lib. ii, cap. 10, habet
de hæresi Marcelli : « Marcellus Galata negavit
hypostasem trinitatem. Extensionem vero quam-
dam divinitatis Patris in Christum venisse dixit,
et hanc Deum Verbum appellavit. Peracta autem
universa œconomia, rursus attractam esse rever-
samque ad Deum, ex quo extensa fuit. »

CATECHESIS XVI.

Ad num. 4, p. 245. (Oxon. n. 2, p. 225, not. 5.)
Ὅθεν συναλοῦσθῃ, ὡς Σαβέλλιος, ἐργαζόμεθα.
Vide quæ de Sabellii hæresi supra ad catech. 4,
§ 5, et catech. 11, § 6. Quibus adijcere non abs-
ere erit quæ Epiphanius, hæret. lxxii, n. 1, de Sa-
bellii errore tradit : « Horum opinio est, eundem
esse Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, ut
ad eandem hypostasim tres appellationes con-
veniant . . . Quod et solis similitudine declarant ;
in quo cum una sit hypostasis, triplex nihilominus
actus est : nimirum illustrandi vis et calefaciendi
et orbicularis figuræ. Ac viam quidem illam cale-
faciendi, hoc est, calorem atque æstum Spiritui
respondere ; illuminandi vero viam Filio ; Pa-
trem denique totius hypostasim velut quamdam
esse formam » De utriusque vero, nempe Arij
et Sabellii, impietate similia eis quæ a Cyrillo dicuntur,
sunt Vincentii Lirinensis ista : « Quis, inquit,
ante sacrilegum Arium Trinitatis unitatem discin-
dere, quis ante sceleratum Sabellium unitatis Tri-
nitatem confundere ausus est? »

Ad num. 12. (Oxon. n. 5, p. 229, not. 1.) Τὰς
μὲν συγκέχρηται γλώσση πρὸς σοφίαν. Per
σοφίαν intelligebat veteres tam ethnici quam Chri-
stiani rerum obscurissimarum sive divinarum, sive
humanarum scientiam. Per λόγον vero σοφίας,
quem inter S. Spiritus γλώσσητα recenset Aposto-
lus, I Cor. xii, 8, Theodoretus, in loc. ipsam Chri-
stianæ religionis doctrinam intelligit : « Sermonem
sapientiæ vocat, non eloquentiam, sed veram do-
ctrinam, cujus ipse etiam divinus Apostolus gratiam
acceperat, et divus Joannes evangelista, et divus
Petrus, etc. . . . Neque enim potuissent homines
piscatores, et manu sibi victum parantes, et lite-
rarum plane ignari, conciones habere et scribere,
et quæ dicebant et scriptis mandabant, virtute ma-
xima implere, nisi a divino Spiritu veram sapien-
tiam accepissent. » Per σοφίαν vero Cyrillum vo-
luisse existimo donum Spiritus sancti, quo Chri-
stiani graves sententias quales in Salomonis libris
continentur, absque studio et labore efferre atque
eloqui valuerunt.

Ibid. (Oxon. ibid. not. 2.) Ἄλλου φωτίζει τὴν
ψυχὴν ἐν προφητεῖα. Per προφητεῖαν hoc loco
Cyrillum nihil aliud velle existimo quam μαν-
τικὴν, sive præsentionem quamdam et predictio-
nem futurorum. Nam donum sacras Scripturas
interpretandi, quod alterum erat minus prophæta,
his ejus verbis sequentibus designatur, ἄλλο δὲ
ἴδωσι ἐργασίαν τὰς θέλας Γραφῶν.

Ad num. 25. (Oxon. n. 12, p. 230, not. 1.) Καὶ
τὰ μὲν ἔστιν εἰς λειτουργίαν ὕψιστος λόγος.
Auctor Epistola ad Hebræos angelos homini mini-
strare asserit, Hebr. i, 14. Quod vero suus cuique
homini angelus, tanquam custos, assistit, id diser-
tis sacre Scripturæ verbis probari non potest. Pa-
tres tamen tam Græci quam Latini id asserere non
reformidant. Origenes, lib. viii *contra Celsum*, unius-
cujusque hominis angelum custodem preces ejus
Deo offerre dicit : « Et angelus . . . semper preces
ejus in cælum offert per unicum pontificem summum
Deo. » Idem etiam asserunt SS. Basilii et Hierony-
mus.

CATECHESIS XVII.

Ad num. 4, p. 285. (Oxon. n. 1, p. 259, not. 3.)
Ἦμα τῆς ἀναθεορίας ἢ τῆς ἀναστροφῆς ἐπίλει-
Similiter Tertullianus, *De carne Christi*, c. 1 : « Fi-
ducia Christianorum resurrectione mortuorum. » Et
Epiphanius, in *Anchorato* : « In qua, » id est, in re-
surrectione, « ponitur noster omnis thesaurus, et
sapientis fiducia fundamentum, bonæque operatio-
nis spes. » Hanc Christianorum fiducia frustari
aggressi sunt ethnici, qui crematorum martyrum cin-
eres in fluvium Rhodanum projecerunt. Vide
Euseb., *Hist.*, lib. v, c. 1.

Ad num. 8. (Oxon. n. 4, p. 262, not. 2.) Καὶ
ἔσται εἰς τοῦτο κατεργάσασθαι φοίνικα. Hoc ar-
gumentum, quo ad probandum resurrectionem uti-
tur cum hoc loco Cyrillus, tum Clemens Rom.,
Tertullianus, Epiphanius, sive quis alius *Phyologi*
auctor est, desumitur ex male interpretato loco
psal. xci, 15, ubi dicitur quod δίκαιος ὡς φοῖνιξ
ἀνθήσει. Patres nimirum non arborem, sed phœ-
nicem avem fabulosam bis verbis intelligi somnia-
bant.

CATECH. XIX. MYSTAG. I.

Ad num. 2, p. 306. (Oxon. n. 2, p. 278, not. 1.)
Εἰσέλθετε πρώτον εἰς τὸν προαίλιον τοῦ βαπτισ-
τηρίου οἴκου. Per τοῦ βαπτιστηρίου οἴκου nemo
non videt auctorem nostrum designare locum ba-
ptismo recipiendū constitutum. Hujusmodi loca
φωτιστηρία, et, ut hic Cyrillus, βαπτιστήρια,
« piscinas, aulas baptismales, baptismales ecclesias,
oracula, » etc. appellant primæ et mediæ vetusta-
tis auctores. Temporibus quidem nascentis Ecclē-
siæ nulla loca Christianis baptizandis destinata ex-

stitiſſe apertum eſt : verum uti S. Joannes « in Jordane, » et Petrus, referente Tertulliano, cap. 1 *De baptiſmo*, « in Tiberi tinxit, » ita quoque poſtea ſucceſſores eorum baptiſmum quolibet in loco celebrabant, non ſolum in fluviis et stagnis, præſertim in Jordane, ſed etiam in ædibus privatis, ac demum propter perſecutionis fervorem in ipſis carceribus. Cum vero baptiſteria ac templa rerum divinarum miniſterio extructa fuerunt, noniſi in publico, præſente Chriſtianorum cœlo, baptizare licitum erat. Inde Tertullianus : « Manu, inquit, facta ambire gratiam pro baptizandi fructuoſius poſſumus; » et libellus quem monachi in concil. Conſtantinop. v. Mennæ patriarchæ obtulerunt; « eos, qui per domum baptizant, eijce foras; » Baptiſteria autem in loco ab eccleſia ſejuncto sæpe poſita fuerunt, nimirum vel in privatis ædibus, vel in loco aliquo abſoluto extra urbem, vel, quod uſitatus fuit, deque baptiſterio, cujus his verbis meminit Cyrillus, veriſimilimum videtur, in ipſo eccleſiæ veſtibulo. Indeeque in, *Procatecheſi*, § 1, catechumeni dicuntur eſſe *πρὸ τῆν προαίλιον τῶν βαπτιſτηρίων*. Et Greg. Naz.: « Quandiū in catechumenorum numero es, in pietatis veſtibulo es. » Eccleſia nempe regio palatio comparatur, in cujus porticu *κολυμβήθρα* ad ſiniſtram partem ſita fuit. Notandum vero eſt Cyrillum per voces *ἵστας τῶν προαίλιον τοῦ βαπτιſτηρίου οἶκον*, non ſimpliciter baptiſterium, ſed porticum ſeu veſtibulum baptiſterii denotare, in quo ritus baptiſmi, de quoſvis in hac catecheſi diſſerit, pro more Eccleſiæ Hieroſolymitanæ peragebantur. Nam in catech. ſeq. § 1, pollicetur ſe reliqua quæ ad baptiſmum pertinent, explicaturum, nimirum τὰ ἐν ἐπιτοίῳ οἴκῳ γενόμενα : « Quæ in interiori domo peracta fuerunt. »

Ad num. 4. (Oxon. u. 2, p. 279, not. 1.) Ἀποτάσσομαι σοὶ Σατανᾷ. Vox ἀποτάσσομαι ſignificat « valere jubeo, nuntium remitto, » eique opponitur vox συντάσσομαι, quæ talem vim habet, ut ſignificet « una cum aliis aciei ordine me colloco. » Unde συντάξμενος « acie instructe iter faciens » apud Xenophontem, et συντεταγμένη φάλαγξ apud Plutarchum. Indeeque apud Chryſoſtomum in line homil. 21 ad pop. Antiochen. Ἀποτάσσομαι σοὶ Σατανᾷ . . . καὶ συντάσσομαι σοὶ, Χριſτέ, ἡ δ. « Satauzæ ſervituti renuntio, et in Chriſti militiam me aſcribo. » Hujusce renuntiationis in omnibus Eccleſiis eadem ferme erat formula. Eccleſiæ Hieroſolymitanæ formulam in hac catecheſi pulchre deſcriptam habemus. Baptizandus nimirum ſtans, facie ad occidentem ſolem converſa, protenſaque manu dicebat primo, Ἀποτάσσομαι σοὶ Σατανᾷ. Deinde καὶ πάσι τοῖς ἔργοις σου. Tum veru καὶ πάσῃ τῇ πομπῇ αὐτοῦ. Deum ſunt καὶ πάσῃ τῇ λατρίῃ σου. Quibus congrua ſunt quæ de renuntiatione in *Conſtit. apoſt.*, lib. viii, c. 41, reperias : « Cum renuntiat qui baptizatur ita recitat : Renuntio Satauzæ et operibus ejus, et pompis ejus et cultibus ejus. . . . et aſcribo **ἑ** Chriſto. » Tutum vero hunc ritum pleniſſime nobis exhibet *Enchiridion*, pag. 338. Καὶ ἀποδομένῳ, καὶ ὑπολομένῳ τοῦ βαπτιζομένου, ἀποστρέφει αὐτὸν ὁ ἱερεύς ἐπὶ θυμῶς, ἄνω τὰς χεῖρας ἔχοντα, καὶ λέγει γ' Ἀποτάσσει τῷ Σατανᾷ, καὶ πάσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ πάσι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, καὶ πάσῃ τῇ λατρίᾳ αὐτοῦ, καὶ πάσῃ τῇ πομπῇ αὐτοῦ; καὶ λέγεται ἐκ τρίτου. Καὶ ἀποκρίνεται πρὸς ἑακόντων ὁ κατηχοούμενος, ἢ ὁ ἀνάδοχος αὐτοῦ, εἰ ἔστιν ὁ βαπτιζόμενος βάρβαρος ἢ παιδίον; καὶ λέγει Ἀποτάσσομαι. Καὶ ὅτε εἶπῃ γ', ἐρωτᾷ πάλιν ὁ ἱερεύς τὸν βαπτιζόμενον Ἀπεταῖς τῷ Σατανᾷ; καὶ ἀποκρίνεται ὁ κατηχοούμενος, ἢ ὁ ἀνάδοχος Ἀπεταξάμην. Καὶ ὅτε εἶπῃ γ', λέγει ὁ ἱερεύς καὶ ἐμπροσθεν καὶ ἔμπροσθεν αὐτοῦ καὶ τοῦτο ποιήσαντος, στρέφει αὐτὸν ὁ ἱερεύς κατὰ ἀνατολάς, κάτω τὰς χεῖρας ἔχοντα, καὶ λέγει αὐτῷ ὁ ἱερεύς Συντάσσει τῷ Χριſτῷ; καὶ ἀποκρίνεται ὁ κατηχοούμενος, ἢ ὁ ἀνάδοχος λέγων

Συντάσσομαι, ἐκ τρίτου. Ἐστὰ πάλιν λέγει αὐτῷ ὁ ἱερεύς Συντάξου τῷ Χριſτῷ; καὶ ἀποκρίνεται Συντάξάμην. Formula autem Eccleſiæ Latine in plebriſque ritualibus uſitata eſt eadem, quæ cum in S. Gregorii lib. Sacram. tum etiam in Ordini Romano. occurrit : « Tunc dices ei : Abrenuntias Satauzæ? Resp. Abrenuntio. Et omnibus operibus ejus? Resp. Abrenuntio. Et omnibus pompis ejus? Resp. Abrenuntio. » Quam vero antiquus ſit hic renuntiationis in baptiſmo ritus diſcere licet ex Origene, qui in commentario in *Epist. ad Romanos* de eo mentionem facit : « Recordetur, inquit, unusquisque fidelium, cum primu veniat ad aquas baptiſmi . . . quid denuntiaverit diabolo, non ſe uſurum pompis ejus, et voluptatibus potiturum. » Ex Tertulliani lib. *De corona*, cap. 3 : « Aquam, inquit, adituri, ibidem, ſed et aliquanto prius, in eccleſia ſub antiſtitis manu, contestamur nos renuntiare diabolo, et pompæ, et angelis ejus : dehinc ter mergimur. » Ex actis demum martyrum Scyllitanorum, qui circa an. 200 paſſi ſunt, apud Ruinart., p. 80.

Ad num. 6. (Oxon. u. 4, p. 280, not. 2.) Πομπὴ δὲ διαβόλου ἐστὶ θεατρομαχία. Per θεατρομαχίαν (quod theatri insaniam non incommode dixeris) intelligit Cyrillus cujuſvis generis ludos scenicos, qui cum in honorem deorum falſorum inſtituerentur, et ſub eorumdem præſidio celebrarentur, inter diaboli ſolemnitates pro primævæ Eccleſiæ conſuetudine non immerito recenſentur. Inde *Conſtit. apoſt.*, lib. viii, c. 32, a baptiſmo arcentur, quotquot scene operam dant : τῶ ἐπὶ σκηνῆς ἐάν τις προσηύκῃ ἀνὴρ, ἢ γυνή . . . ἢ παροῦσάτωσαν, ἢ ἀποβαλλέτωσαν. « Scenicorum ſi quis accedat vir, ſive femina . . . hi aut ſinem faciant, aut rejiciantur. » Et Tertullianus, *Apologet.*, c. 58 : « Spectaculis, inquit, veſtris in tantum renuntiamus, in quantum originibus eorum quæ ſcimus de ſuperſtitione conceptas : quin et ipſis reſtius, de quibus tranſiguntur, præſertimus. Nihil eſt nobis cum inſania circi, cum impudicitia theatri, cum atrocitate arenæ, cum xysti vanitate. » Imo cum an. 12 Severi indicti eſſent ludæ ſeculares, in quibus omnis generis ſpectacula exhiberi conſueverant, librum ſcriptis *De ſpectaculis* non audentis, in quo quatuor ludorum genera, nimirum ludos theatrales, circienses, venationes et munera, quæ etiam a Cypriano, Epiſthano, etc. inprobantur, late perſequitur.

Ibid. (Oxon. ibid. not. 3.) Ἔρβα τὰς ἀσελγείας τῶν μίμων δὴν ὕβρεις πεπραγμένας. Sicu ſe na alias ſatis turpis erat, fœditateque ac ſporcitio multum inquinata, ita eamdem turpitudine reddidere mimorum ac pantomimorum flagitia. Hi nempe dum scena hitoriſimo vacarent, in locum uti polpitum θυμεικῆν dictum (unde Mimi Thymelici appellatur) prodeuntes, populo feſſiſſima quævis ſpectacula exhibebant. Hinc Salvianus, lib. v *De gubern.* : tales eſſe, ait, impuritates theatrorum, ut quæ illic ſunt et non ſolum dicere, ſed etiam recordari aliquis ſine pollutione non poſſit. Quis enim, inquit, integro verecundie ſtatu dicere queat illas rerum turpium imitationes, illas vocem ac verborum obſcenitates, illas motuum turpitudines, illas geſtum ſordiditates? » Inde etiam Octavianus apud Murtium, p. 344, et l. ſcenicis, inquit, non minor furor, turpitudine prolixa. Nunc enim mimus vel exponit adulteria vel monſtrat, nunc enervis hitoriſto amorum dum fingit, infligit. »

Ibid. (Oxon. ibid. not. 4.) Ἐπετήλυτομένων τε ἀνδρῶν ἑμμένειν ἑρῆσει. Lasciviam pantomimorum his verbis perſequitur Cyrillus, qui eo molliſſitei et fœditatis proveci fuerit, et in feminas mutati viderentur. Talis nempe tamque obſcena fuit eorum in theatris ſaltatio, ut ethniciſ etiam paulo inſteſtoribus damanda videretur. Hinc Hieronymus, *epist. 8. ad Marcell.* et in theatrales, in-

quit, « scenis idem histrio nunc Herculem robu-
 stus ostendit, nunc mollis in Venerem frangitur. »
 Lactantius quoque, in *Epitome*, c. 14, « Historicis
 etiam impudici gestus, quibus infames feminas
 imitantur, libidines, quas saltando expriment, do-
 cent. » Propter hæc omnia aliaque multa, quibus
 scenæ et orchestræ fœditas et infamia arguuntur,
 non solum in baptismo ludis theatralibus, circen-
 sibus et ejusmodi aliis renuntiabant Christiani,
 verum etiam canonicibus ecclesiasticis sancitum fuit,
 ne quis ludis scenicis interesse audeat. Canon 51
 concilii sexti in Trullo : Καθὼς ἀπαγορεύει τοὺς
 λεγομένους μίμους, καὶ τὰ τούτων θέατρα, εἰτά γε
 μὴ καὶ τὰ τῶν κωμῶν θέατρα, καὶ τὰς ἐπὶ
 σκηνῆς ὀρχήσεις ἐπιτελεῖσθαι. Εἰ δὲ τις τοῦ πα-
 ρόντος κανόνος καταφρονησῶν, καὶ πρὸς τὴν ἐκείνου
 τῶν ἀπαγορευμένων τούτων ἐκθῶν, εἰ μὴν κληρικὸς
 εἴη, καθαιρεῖσθαι, εἰ δὲ λαϊκὸς ἀφοριεῖσθαι. « Om-
 nino prohibet hæc sancta et universalis synodus
 eos qui dicuntur mimi, et eorum spectacula, deinde
 venationum quoque spectationes, easque quæ sunt
 in scena saltationes perfici. Si quis autem præ-
 sentem canonem contempserit, et se alicui horum
 quæ sunt vetita dederit : si sit quidem clericus,
 deponatur, si vero laicus, segregetur. » Canon quo-
 que 24 hujusce concilii omnibus in sacerdotali
 ordine constituit interdici, θυμεικῶν παγίων
 ἀνέχεσθαι, « scenicos ludos sustinere. » Vide
 etiam canon. 54 concil. Laodiceni, can. 67 concil.
 Nibberitani, can. 5 concil. Arelatensis.

Ibid. (Oxon. ibid., not. 5.) Μίμους καὶ τοὺς (scripsimus
 μίμους ἢ τῶν) ἐν κωμῶσι ἐκείνοις θηρίοις ἐκδι-
 δόντας, ἴνα, etc. Qui in venationibus in circo vel
 amphitheatris cum bestiis pugnant, bestiarii dice-
 bantur. Vocat hos Græci θηριομάχος, ἐπιβα-
 τῖος, παραβόλος. Dicit et bestiarii venatores,
 confectores ferarum, contilices, veluti si dixeris
 ἀκοντιζόντες. Hi nempe hoc modo sibi ipsius victim
 quærebant. Eos his verbis non solum damnat
 Cyrillus, verum etiam hujusmodi ludicra prorsus
 vetabant canones ecclesiastici. Ad hosce venatores
 æpe respiciunt non solum Patres, verum etiam
 scriptores ethnici. Cicero, in *Vatinius*, « Quod in
 concilio dixisti, Milonem gladiatoribus et bestia-
 riis obsedisse republicam. » Seneca, epist. ad
Lucilium 70, « Nuper in ludo bestiarii, unus
 ex Germanis, cum ad matutina spectacula prapa-
 raretur, » etc. Tertullianus quoque, *Apologet.*, c. 32,
 « Non in publico liberalibus discumbis, quod bes-
 tiariis suprema cœnantibus mos est. »

Ibid. (Oxon. ibid., p. 281, not. 1.) Φεῦγε καὶ τὰς
 ἰπποδρομίας, τὸ ἐπιμνὲς θέαμα. Plurima ludo-
 rum genera apud Romanos in circis exhibebantur,
 inter quæ principum locum obtinebant certamina
 curula et equestria : in quibus equi vel singula-
 res, vel curribus alligati, sex aut septem vicibus
 circa metam summa pernicitate agitabantur. Si
 gemini equi curri adjucci fuerint, ligæ diceban-
 tur : si tres, trigæ, etc. Hujusmodi autem cursus
 in honorem deorum instituebantur : bigas enim
 Lunæ dicebant, trigas diis inferis, quadrigas Soli,
 sejugos Jovi : ideoque Christianis non immerito in-
 terdicta fuisse talia certamina. Aurige etiam in
 diversis societates sive factiones distribuabantur,
 quæ colore vel albo vel rubco, vel viridi vel cæ-
 rolæo vestimentorum quibus amiebantur, distin-
 guiebantur. Eo autem usque præcessere favor stu-
 diumque populi erga hæc factiones, ut eorum
 in gratiam civitas atroci tumultu nonnunquam con-
 cuteretur. Hinc philosophi hujusmodi ludicra dan-
 nabant. Antoninus imperator et philosophus de
 seipso : Παρὰ τοῦ τροφῆος, inquit, τὸ μίμης Πρα-
 σανόδος, μήτε Βενετιανός . . . γινέσθαι. « Ab edu-
 catore accipi, ac in certamine equestri Prasinæ
 aut Venetæ factioni . . . fautor fierem. » Totum
 vero hoc aurigandi equitandique negotium elegan-
 ter explicat damnatque Tertullianus, cap. 9 *De*

spectaculis, cujus verba licet plurima hic scribi
 lector non gravabitur. « Nunc de artificio, inquit,
 quo circenses exhibentur. Res equestris retro
 simplex agebatur, et utique communis usus reus
 non erat. Sed cum ad ludos coactus est, transit ad
 Dei munere ad demoniorum officia. Itaque Castori
 et Polluci deponatur hæc species, quibus equus a
 Mercurio distributos Stesichorus docet Sed et
 Neptunus equestris est, quem Græci Hippion ap-
 pellant, quadrigas Soli, bigas Lunæ sanxerunt.
 Sed et

Primus Erichthonius currus, et quatuor ausus
 Jungere equos, rapidisque rotis insistere victor.
 Erichthonius Minervæ et Vulcani filius, et quidem
 de cauda in terram libidine, portentum est damo-
 niacum, imo diabolus 415 ipse non coluber. Si vero
 Trochilus Argivus auctor est currus, patriæ Junoni
 id opus summi dedicavit. Si Romæ Romulus quadri-
 gam primus ostendit, puto, et ipse intrer idola con-
 scriptus est, si idem est Quirinus. Talibus auctoribus
 quadrigæ vestierunt, merito et aurigas coloribus
 idololatriæ vestierunt. Nam equi initio duo soli
 fuerunt albus et russeus. Albus Hiemi ob nives
 candidas; russeus Æstati ob solis ruborem noti
 erant. Sed postea tara voluptate quam supersti-
 tione prosecta, russeum alii Marti; alii album
 Zephyris consecraverunt : Prasinum vero Terræ
 matri vel Verno; Venctum Cælo et Mari, vel Au-
 tumno. Cum autem omnis species idololatriæ rã-
 mnata sit a Dno, utique etiam illa damnatur, quæ
 elementis mundialibus profanatur.

Ad num. 7. (Oxon. ibid., not. 5.) Ἀλλὰ καὶ τὰ
 ἐν εἰδωλευσίαις πανηγύρεσι κρεμάμενα . . . τῆ τοῦ
 διαβόλου πομπῆ ἐγκαταλέγετο. De idololatriis in-
 telligenda sunt hæc S. Cyrilli verba, quæ cum apo-
 stoli, Act. xv, 29, prohibuerint, tum postea Chri-
 stiani abominanda censuerunt. Solemne enim erat
 in ethnicorum sacrificiis, ut non modo sacrificans,
 verum etiam alii qui sacris intererant, parte aliqua
 victimæ epularentur. Alexand. ab Alexand. lib. iv,
 c. 14, « Hostia, inquit, immolata et mysticis per-
 actis, qui sacris intererant, visco [lege viscere,
 uti monet Tiraquellus] et farre apposito cum ro-
 tundis paniceis, quas in honorem deorum adhibe-
 bant, stantes vescabantur. Siquidem in ædibus deo-
 rum et epulari simul et acrum fieri servatum est :
 nam mensæ in sacris ædibus ararum vicem præ-
 stant. » Hujusmodi cibarius vesci auctor *Recognit.*,
 lib. iv, § 56, non solum baptismi indumentum
 polluere dicit, verum etiam animam simul et corpus
 commaculare. « Quæ autem, inquit, animam
 simul et corpus polluant, ista sunt : participare
 demonum mensæ, hoc est, immolata degustare vel
 sanguinem, » etc. Et *Constitut. apostol.*, lib. vii,
 c. 21, « Ab idololathis abstinere; in honorem enim
 demonum immolant ea, ad contumeliam scilicet so-
 lius Dei, uti non efficiamini participes demonum. »

Ad num. 8. (Oxon. n. 5, p. 282, not. 1.) Ἡ ἐν
 εἰδωλευσίαις εὐχὴ. Non invaluat apud ethnicos, ut in
 quovis sacrificio vota precæque diis omnibus, præ-
 sertim vero deo cui sacra facerent, nuncuparent.
 Alexand. ab Alexand., lib. iv, c. 14, « In omni,
 inquit, sacro constitutum fuit, ut cuius Deo sacri-
 ficatur, necesse foret post ipsum reliquos advocari,
 ut hi volentes et propitii votis et precationibus ad-
 sint. » Hoc vero diaboli cultum merito censet Cy-
 rillus; nam præca quas gentiles fundunt, demoni-
 bus fundunt, non Deo.

CATECH. XX. MYSTAG. II.

Ad num. 3, p. 312. (Oxon. n. 5, p. 285, not. 1.)
 Εἶτα ἀποθέρσας, εἰαίαι, etc. Postquam vestitus
 exul erant catechumini, oleo quodam sacro a
 capite ad calcem ungebantur. Hujusce moris
 frequentissima in scriptis primævæ Ecclesiæ fit men-
 tio. *Constitut. apost.*, lib. vii, c. 22, ubi modus ba-
 ptizandi præscribitur : « Unges autem prius oleo

sancto, deinde baptizabis aqua. » Et c. 41, ubi ordo baptismi enarratur : « Post hanc professionem, ordiæ venit ad olei unctionem. » Justinus quoque, quest. 57 ad *Orthodoxos* (si modo Justinus sit hoc opus) : « Primum, inquit de baptizandis, oleo unguimur, ac deinde in sacro lavacro que prædicta sunt peragentes, » etc. Verum in apolog. ii., p. 93, ubi baptismi ritus describit, nullam unctionis mentionem facit. Neque etiam Tertullianus unctionis ante baptismum alicubi meminit : quæ enim de chrisimatione non uno in loco habet, de unctione post baptismum intelligenda sunt.

Ibid. (Oxon. *ibid.*, not. 2.) *Ἐπαλείψει Θεοῦ, καὶ εὐχῆν*. Formulam ipsam præcationis qua oleum hoc exorcizatum consecratur, habes *Constitut. apostol.*, lib. vii, c. 42, quam integram hoc loco apponi lector non gravabitur : « Benedicitur autem hoc a pontifice in remissionem peccatorum et præparationem baptismi. Sic enim invocat ingenitum Deum, Patrem Christi, Regem omnis nature in scensum ac intelligentiam cadentis, ut sanctificetur oleum nomine Domini Jesu, et det gratiam spiritalem et vim efficacem, ac remissionem delictorum atque præparationem confessionis baptismi : ut is qui ungitur, solutus omni impietate, fiat dignus initiatio secundum Unigenitum præceptum. » Hæc oratio vim et usum benedicti olei satis aperte declarat.

Ad num. 4. (Oxon. *ibid.*, p. 286, not. 1.) *Καὶ καταδύετε ἑαυτοὺς εἰς τὸ ὕδωρ*. Mos baptizandos in aqua ter, immergeudi est sane antiquissimus, et quamvis a Christo et apostolis haud fuerit præceptus, primis tamen post eos sæculis omnium Ecclesiarum usu fuisse receptum apertissime constat. Inde Tertullianus, cap. 26 *adversus Praxeam* : « Novissime, inquit, mandavit ut tingerent in Patrem, Filium, et Spiritum sanctum, non in unum. Nam nec senel, sed ter ad singula nomina, in personis singulas tingimur. » Et lib. *De corona milit.*, cap. 5, « Behinc ter mergitur. » Canove quoque apostolorum 50, contra quasdam hæreticos Eucnoianus antiquiores (qui perinde ac illi per unam immersionem in mortem Domini baptizabant) decernit : « Quod si quis episcopus aut presbyter non tres immersiones unius baptismi fecerit, sed unam immersionem quæ detur in mortem Domini, deponatur. » Et paulo post episcopi in mandatis data est trina uti immersione : « Vos igitur, episcopi, in unum Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum ter immergete. » Hic baptizandi ritus in hodierna Ecclesia Græca etiamnum viget. Vide Eubolog. pag. 355 ed. Jac. Goar., et quæ ille annotavit pag. 363. A qua autem origine hæc consuetudo proflexerit, non satis inter ipsos Patres convenit. Quam enim a Domino ritum hunc præscriptum asserunt, alii vero vetustissime traditioni acceptum referunt. Inter illos recensendus venit Chrysostomus, qui humil. *De fide*, pag. 290, tom. VII ed. Etim. : « Omnibus mysteriis velut signum imponens Dominus, in tribus immersionibus aquæ unum baptismam discipulis suis tradidit, dicens : *Euntes docete*, » etc. Et can. apost. 50, supra cit., trinam immersionem dicit esse κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου γωνίαν, « Secundum Domini sententiam. » Item Pelagius papa apud Gratianum, *De consecrat.*, distinct. 5 : « Multi, inquit, sunt qui in nomine solummodo Christi, una etiam immersione, se asserunt baptizare. Evangelicum vero præceptum, ipso Domino ac Salvatore nostro Jesu tradente, nos admonet in nomine Trinitatis, tria etiam immersionem sanctum baptismam unicuique tribuere, dicente Domino discipulis suis : *Baptizate*, » etc. S. Basilus originem hujusmodi moris a traditione ecclesiastica petit. Libro enim *De Spiritu sancto*, cap. 27, « Jam ter immergi hominem, unde nobis? Reliqua item que sunt in baptismo, veluti renuntiare Satanz et angelis ejus ex qua Scriptura ha-

A bemus? Nonne ex infirmitate publicata et arcana hac traditione? » Item ab eadem origine derivatum tradit Hieronymus, *Adversus Luciferianos*, tom. II., pag. 159, ed. Bas. : « An necesit etiam, inquit, Ecclesiarum hunc esse morem, ut baptizatis postea manus imponatur, et ita invocetur Spiritus sanctus? Exigit ubi scriptum sit? In Actibus apostolorum. Etiamsi Scripturæ auctoritas non subesset, totius orbis in hanc partem consensus instar præcepti obtineret. Nam et multa que per traditionem in Ecclesia observantur, auctoritatem sibi scriptæ legis usurpaverunt, velut in lavacro ter caput mergitare, » etc.

Ibid. (Oxon. *ibid.*, not. 2.) *Καὶ ἐταῦθα διὰ συγκύλλου, τὴν τριήμερον τοῦ Χριστοῦ ἀνιπτόμενοι ταῖσιν*. Duas rationes afferre solet Patres, cur baptizandi in aqua immergerentur. Primo, ut hoc ritu significarent et aliquo modo profiterentur fidem suam in sancta Trinitate. Ita Dionysius Areopag., *Eccles. hierarch.*, cap. 2 : « Terquidem illum demergit, atque in tribus ejus qui initiatur demersionibus et emersionibus trinam divinæ beatitudinis essentiam appellat et invocat. » Secundo, qui baptizabantur, ter immergebantur, ut hoc pacto triduana Christi sepultura et resurrectio adumbraretur. Hanc rationem non solum his verbis affert Cyrillus, verum etiam Gregorius Nyssenus, *De baptismo Christi*, tom. III. : « Ad terræ cognatum elementum, aquam, venientes, in illa, sicut Salvator in terra, nos abcondimus; idque cum ter simul fecimus, triduo peractam resurrectionis gratiam effingimus. » Eadem ratione triplicis immersionis mysterium explicat Theophylactus, in *Coloss.* ii, 12 : « Qui baptizate ablutur, cum Christo sepelitur, per trinam demersionem trium dierum Domini sepulcrum significans, et moriens, quod ad veterem et ad peccatum præteritum hominem atinet. »

Ad num. 6. (Oxon. n. 5, p. 287, not. 2.) *Ἄλλὰ καὶ υἱοθεσίαν χάριτος τυγχάνετε*. De principali baptismi effectu his verbis loquitur Cyrillus, quo nimirum filii Dei efficiuntur. Cum enim per baptismum Christo, tanquam capiti, mystice quidem, sed accuratissimo unionis vinculo conjuncti, unum cum eo corpus constituimus; ideo sicut ille natura Filius Dei est, ita et nos gratia et adoptione baptismali eandem dignitatem consequimur. Hinc Gregorius Nyssenus, orat. in *416 Baptism.*, tom. III, baptismum vocat *οὐλοσίου πρὸς Θεοῦ*, « conjunctionem cum Deo. » Et Isidor. Pelusiot., ep. 195, baptismum dicit *υἱοθεσίας*, καὶ *θείας συγγενείας ποικιλικόν*, « adoptionem et divinam cognitionem procreare. » Quo autem pacto hoc fit, pulchre explicant Theodoretus et Theophylactus, in *Galat.* iii, ubi dicimur baptismum Christum induisse. *Ἐταῦθ' ἔστι, διδάσκει καὶ πῶς ἔργον τοῦτο, καὶ φησὶν Ἐβεδούσασθε τὸν Χριστὸν, τὸν ἀληθινὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἐκείνονδ' ἐκείθεν μόνον, εἰκότως; υἱοθεσίαν ἔχετε, » etc. Iste vero comment. in eundem locum, pag. 462, « Si enim Christum Filium Dei induimus, ipsique assimilati sumus, ad unam cum eo cognitionem unamque ideam ducti sumus, gratia facti quod ille est natura. »*

CATECH. XXI. MYSTAG. V.

Ad num. 9, p. 328. (Oxon. n. 6, p. 297, not. 1.) *Καὶ πάντως ἀλλοίω τῶν ἐν τῇν προκοκοιμημένων*. Consuetudo orandi et offerendi pro fidelibus defunctis, licet nullo sacre Scripturæ expresso testimonio nitatur, tamen jam inde ab apostolorum temporibus in Ecclesia viguisse verisimilimum videtur. Tertullianus, *De monogamia*, cap. 10 : « Enimvero, inquit, et pro anima ejus orat, et refrigerium interim adpostulat ei, et in prima resurrectione consortium, et offert annuis diebus dormitionis ejus. » Vide etiam S. Cypriani epist. ad *plebem et clerum Furnitanorum*, et Arnob., lib. iv *adversus nationes*.

DESCRIPTIO ET HISTORIA BASILICÆ RESURRECTIONIS.

417 1. Cum Cyrillus in ecclesia Resurrectionis concionans, tam frequentem ejus ædis adjunctique sancti sepulcri et utriusque ornamentorum mentionem faciat, gratum lectori futurum spero, ut ei magnifici hujus templi descriptio offeratur, narreturque fortuna. Ac descriptionem quidem ejus accuratam dederat Eusebius libro singulari ea de re conscripto, ut ipse testatur lib. iv *Vitæ Const.*, cap. 45 et 46, qui quidem liber, una cum multis aliis ejusdem auctoris lucubrationibus intercidit; ejusque in locum, compendiosa quam dedit in lib. iii *Vitæ Constantini* descriptione contentos nos esse necesse est. Quod autem magis oleodam libri jacturam facit, illud est, quod ædificii mensuræ nullæ conservatæ sint, easque fortuito ponere et assignare cogamur. Eusebianæ porro narrationis intelligentia non parum ex aliis monumentis, quæ studiose conquistivimus adjuvatur.

2. *Locus ecclesie Resurrectionis.* — Ac de loco primum, in quo ædificata ecclesia est, dico. In monte Golgotha nimirum ad ipsum locum sepulcri Domini. Mons Golgothas apud Cyrillum duplicem significationem habet: modo totum ambitum montis cum subjecta valle designat; modo solum ipsam verticem ætumulum, in quo crux fixa fuit: hinc duplex apud illum de Resurrectionis ecclesie loco loquendi ratio. Interdum secum auditores in monte Golgotha congregatos ait, ut cat. 4, n. 10: «Felix iste Golgothas, in quo nunc propter eum qui ibi cruci affixus est, congregati sumus.» Eodem modo loquitur num. 14, cat. 16, n. 4. In eundem sensum intelligendi, qui ecclesiam Resurrectionis (in loco Passionis restructam dixere: ut Paulinus epistola 31, n. 6. At Cyrillus cat. 13, n. 4, proximum tantum ecclesie Golgotham hii verbis dicit: «Arguet me iste Golgothas, hii nunc proxime assistimus.» Ecclesia Resurrectionis non ipso loco, in quo fixa crux fuerat, ædificata est, sed in declivitate collis ad sepulcrum Domini, quod montis vertice multo inferius erat. Locum enim, ut testatur Eusebius, lib. iii *Vitæ Constant.*, cap. 26, Adrianus imperator humo aliunde advecta aggestaque totum impleri, et ad mediocrem altitudinem elatum lapide consterni, sacramque speluncam sub hac tanta congerie obtegi imperavit; unde alte a Constantino refodi sanctum monumentum oportuit. Monticulus vero Golgothas ab ecclesia distabat jactu lapidis. Sic auctor *Itinerarii Hierosolymitani*: «Foris murum de Sion euntibus ad portam Neapolitanam, ad partem dextram deorsum in valle sunt parietes, ubi domus fuit sive prætorium Pontii Pilati. A sinistra autem parte est monticulus Golgotha, ubi Dominus crucifixus est. Inde quasi ad lapidem missum est crypta, ubi corpora ejus positum fuit. Ibidem modo jussu Constantini basilica facta est.» De Golgothæ situ respectu sancti sepulcri et basilicæ dicemus iterum num. 6. Montem Calvarie notum est ab omnibus extra veterem urbem Hierosolymam fuisse: erat velut in angulo duarum urbis partium; nempe ad aquilonarem partem montis Sion, valle et tenui rivo ab eo distinctus; et ad occidentem veteris urbis Salem; monti Olivarum ad orientem sito directe oppositus, longitudine stadiorum quindecim.

A In Calvarie montis parte meridionali Sion respiciente paulo ad orientem erat sepulcrum Domini, in declivitate collis, ut dixi. Nova urbs Ælia pona montem Golgotha ad occidentem ab Adriano ædificata erat, quondamque ex ruinis veteris urbis ædificabatur, teste Eusebio, *Demonstr.*, lib. viii, pag. 406. Quod autem ait Sozomenus, lib. ii *Hist.*, cap. 1, et ex ejus fide ab omnibus creditum est, Adrianum tum Calvarie montem, tum locum sepulcri muro circumducto cinxisse, contrarium nobis videtur: quod testatur Cyrillus cat. 14, n. 9, rupem, iō qua sancti sepulcri spelunca excavata fuit, non veteribus muris, sed antemuralibus postea extructis contiguam existisse. Veteres enim muros, quos extra sepulcrum erat, **418** et antemuralia, non veteris Hierosolymæ, qui nulla antemuralia post ejus ruinam adjuncta fuerunt, sed Æliæ urbis intelligit. Antemuralia ergo illa post Adrianum, et ut putamus a Constantino ad defensionem operum suorum et amplificationem urbis in dies post conversionem imperatorum crescentis, magisque ac magis peregrinationibus frequentatæ, adjecta censemus: quodque in iis inclusum una cum ædificis ecclesie, novam Jerusalem ab Eusebio, lib. iii *Vitæ Constant.*, cap. 35, appellatum. Præterea Golgothæ et sancti sepulcri locus totus ut agrestis et incultus inhabitatusque representatur, ac veteris horti cum ab Adriano tum a Constantino pene dissipati vestigia quedam retinebat etiamnum Cyrilli tempore, cat. 14, n. 5. Iudicia loci extra muros positi, nec ab eis aut ducentos annos inclusi.

3. *De sancto sepulcro et de lapide monumenti.* — Basilica Resurrectionis secundum se totam sumpta, duplici parte constabat; sancto sepulcro, sive æde et ecclesia ad ipsum monumentum ædificata, cui proprie nomen Anastasis attributum; et basilica ipsa. Sanctum sepulcrum ante mutationes circa ipsum a Constantino factas, duplici juxta patrium morem, teste Cyrillo cat. 14, n. 9, spelunca constabat; anteriore una que alteri pro vestibulo erat et a Constantino crasa est, et interiore altera. Interioris hujus speluncæ, quæ a Constantino integra relicta est, descriptionem hanc habes apud Bedam, *De locis sanctis*, cap. 2, pag. 488: «Hujus (ecclesiam Anastasis dicit) in medio monumentum Domini rotundum in petra excisum est, cujus culmen intrinsecus stans homo manu contingere potest: ab oriente habens introitum, cui lapis ille maximus appositus est (ab Judæis), quod intrinsecus ferramentorum vestigia usque ad præsens ostendunt: nam extrinsecus usque culminis summitatem, totum marmore tectum est; summum vero culmen auro ornatum, auream magnam gestat crucem.» Exteriori hæc sancti sepulcri ornamenta, de quibus Eusebius et veteres silent, posterioribus forte temporibus adjecta. Pergit Beda: «In hujus ergo monumenti aquilonari parte, sepulcrum Domini in eadem petra excisum, longitudinis septem pedum, trium mensura palmorum pavimento altius eminet, introitum habens a latere meridiano: ubi die noctuque duodecim lampades ardent, quatuor intra sepulcrum, octo supra in margine dextro.... Color autem ejusdem monumenti et sepulcri, albo et rubicundo permistus

videtur. Eadem Paschasius Rathertus confirmat ex A
 auctoritate « multorum qui eum locum viderant, »
 in *Math.* xxvii, 60, additque sepulcrum non fuisse
 apertum desuper, sed a latere. « Qui, inquit, non
 vulgari more sepulcrorum desuper patulus idem
 factus est locus; sed a latere meridiano per totum,
 a qua parte corpus posset interponi . . . Nec tamen
 divisa erant ibi loca; sed continuata hæc omnia, nec
 divisa ab invicem, in pote in una cademque petra
 excisa. » Lapis a Judæis sepulcrum obstruantibus
 positus, et ab angelo revolutus, non est ipsi loculo
 et sarcophago, in quo conditum Christi corpus,
 impositus, sed ostio interioris speluncæ in qua
 excavatus loculus. « Ostio » quippe « monumenti ad-
 volutus fuit (*Marc.* xv, 46; xvi, 3), coque ab an-
 gelo revoluta, mulieres introierunt in monumentum
 (*ibid.* 4, 5). Lapis ille Cyrilli tempore proxime
 monumentum jacebat, *ἔπερ τὸ πύργιστον κλίμαρον.*
 Utrum autem intra speluncam sepulcri, an extra fu-
 ret, nihil ex ipso colligi potest; sed multi mss. loco
ἔπερ. « prope, » habent *πρὸ,* « ante monumentum. »
 Ex duobus tamen Hieronymi testimoniis, quæ in
 nota ad cat. 13, n. 39, citavi, colligi potest eum
 tunc intra sepulcrum reconditum. De hoc lapide
 Beda, jam citato loco: « Lapis qui ad ostium monu-
 menti positus erat, nunc fissus est: cujus pars minor
 quadratum altare ante ostium nihilominus ejusdem
 monumenti stat; major vero in orientali ejusdem loco,
 quadrangulum aliud altare sub lintaminibus exstat. »

419 A. *De æde Sancti Sepulcri seu Anastasi.* —
 Ad tollendam omnem et Christianorum animis san-
 ctorum locorum memoriam, Adrianus imperator
 Veneris statuum, una cum ædificia ipsi sacra, in
 loco ubi Christus est crucifixus, imposuerat. San-
 ctum vero sepulcrum multa humo aliunde com-
 portata abditum penitus, in locoque ad mediocrem alti-
 tudinem erecto, simulacrum Jovis ibidem constituit.
 Hieronymus, epist. 13, ad Paulinum, utriusque
 contuminationis testis his verbis: « Ab Adriani tem-
 poribus usque ad imperium Constantini, per annos
 circiter centum octoginta, in loco resurrectionis si-
 mulacrum Jovis, in crucis rube statua ex marmore
 Veneris a gentibus posita colebatur. » Constantinus,
 dissipatis idolorum monumentis, sepulcrum, egesta
 humo qua contegebatur, aperuit: et in ipso loco
 reperta crux quæ a Judæis ibidem et in tumulo i-
 nfoederant; ex Chrysostomi homilia 84 in *Joan.* Hanc
 Paulinus repertam ait « in loco testificationis, alta
 egestione reseratis terræ sinibus, effosso; » epist. 31,
 n. 5. Quem locum appellans num. 3, « passionis lo-
 cum, » imposito Jovis simulacro contuminationem ait.
 At is non crucifixionis sed sepulture locus erat.
 In sepulture igitur loco reperta crux, non in cruci-
 fixationis, ut arbitratur videtur Guillelmus Tyrius
 a nobis num. 14 infra citandus. Sanctum monu-
 mentum Constantinus, cum excitata super illud
 elegantissima æde, tum adjuncta basilica exornare
 constituit. Ab ornamentis sancti tumuli aggressus,
 illum, ait Eusebius, lib. iii *Vitæ Const.*, cap. 34,
 « tanquam totius operis caput, eximii columnis et
 maximo cultu diversimode decoravit, cujusque modi
 ornamentis illustrans. » Et lib. *De laudibus Constantini*,
 cap. 9: « Servatoris monumentum sempiterna memo-
 ria dignum, illiusque tropæa contra mortem erecta,
 ornamentis, quæ dicendo exprimi nequeunt, decora-
 vit. » Hæc autem Eusebius. At ex Cyrillo, Hieronymo,
 aliisque auctoribus accipimus, excitatum fuisse a
 Constantino in eo loco amplam et spatiosam ædem,
 quæ aliquando ecclesia dicitur: in qua Cyrillus ca-
 techeses mystagogaicas pronuntiavit. Vide cat. 18,
 n. 53. Epiphanius coram plebe, clero et episcopo
 concionabatur, teste Hieronymo, epist. 38, al. 61,
 et ad sacrificium altaria disposita erant, Bedæ saltem
 tempore, ut modo aiebat sub finem num. præ-
 cedentis. Ornamentis sepulcri locum facturus im-

perator, et veteris horti qui a Christi temporibus
 supererat, maximam partem dissipavit, ex Cyrill.
 cat. 14, n. 4, et anteriore monumenti spelun-
 cam erasit, *ibid.* n. 9. Sed et ipsam monumentum
 a rupe adjuncta præcidisse et avellisse dicens
 est, si vera est, quam modò ex posterioribus au-
 ctoribus datur sumus. Anastasis descriptio. Quan-
 quam Cyrillus laudato loco illud indicare videtur,
 et sacram speluncam adhuc petra sive rupi, in qua
 excavata erat, adhæsisse, et ipsam petram novis
 urbis antemuralibus fuisse conjunctam. Sed de
 priori verba ejus non satis sunt diserta: imò si
 anterior spelunca totum monumentum ambibat, ea
 crasa sequitur præcisum fuisse a rupe sepulcrum.
 Ædes super illud excitata, ut dixi, « Anastasis » no-
 men sibi proprie attributum habuit: quam ita de-
 scribit Beda citato jam sæpius libro: « Hujus ad oc-
 casum ecclesia (Golgothanam dicit, de qua n. 6)
 est *Ἀναστάσιος*, id est Resurrectionis Domini, et
 rotunda ecclesia, tribus aucta parietibus, duodecim
 columnis sustentatur: inter parietes singulos latum
 habens spatium viae, quæ tria altaria in tribus locis
 parietis medii continet, hoc est australi, aequali
 et occidentali. Hæc bis quaternas portas, id est in-
 troitus, per tres et regione parietes habet; et quibus
 quatuor ad ennotum vulturum, et quatuor ad
 eburn spectant. Hujus in medio monumentum Do-
 mini rotundum, in petra excisum est, etc., ut su-
 pra num. 3. Eodem fere modo Paschasius loco jam
 allegato: « Nunc autem, sicut tradunt qui inde ad
 nos veniunt, ecclesia ibi est eximii operis rotunda,
 triplici pariete distincta, in ejus medio monumen-
 tum est: habens ab oriente ecclesiam quæ Golgo-
 thana vocatur adhuc hodie. » Quid sit triplex ille
 murus, aut unde accepta lux intercepta inter muros
 spatia illustraret, non satis inteligo. Ad hæc duo-
 decim tantum columnas in æde tam capaci positas,
 non satis magnificentia, quæ decorata dicitur, con-
 venit. Consulti ea de re a me periti artis suæ ar-
 chitecti, uno ore responderunt, excepto exteriore et
 ædem cingente ac claudente muro, parietem illum,
 qui a præfatis auctoribus medius et tertius appe-
 llatur, nihil nisi ordines columnarum sibi videri;
 quarum cum forte densiores quam in communibus
 420 porticibus essent pilæ, intercolumniaque mi-
 nus lata et aperta, parietum nomen eis daturum. Cæ-
 terum exteriorem murum et medium columnarum
 ordinem sive porticus medias, eo columnarum or-
 dine depressiores fuisse quæ magnam arcam cir-
 cumcingebant, ex quo præter quædam in arca cir-
 cuitu dispositas, duo porticum ordines ejusdem,
 opinor, altitudinis constructi essent; eoque modo
 magnificentiam et lucem ædi illi attribuit. Octo por-
 tas Beda numerat, omnes ad orientem sive æstivum
 sive hibernum et urbis antemuralia obversas: sed
 præternitit occidentalem, omnium forte magni-
 ficentissimam, per quam de Anastasi ad basilicam,
 vel de basilica in Anastasi pergebatur, solennis
 sæpe episcopi cum toto clero ac plebe incessu.

5. *De atrio subdivali inter Anastasium et basilicam.* —
 Separata erat Anastasis a basilica « atrio
 subdivali vastissimo, ejus solum Constantinus
 splendido lapide constravit, longissimis undique
 porticibus ad tria latera, » orientalem, meridionale et
 septentrionale additis, » in monastici claustris specie
 referret: occidentali vero lateri, quod « e regione
 speluncæ positum solis ortum spectabat, cum esset
 conjuncta basilica (1), » ipsa vice porticus erat, mag-
 nificis gradibus quibus ad eam ascendebatur ac
 portis decorata: quem aspectum porticus adjuncta
 sustulisset, lucemque basilicæ non modicam de-
 traxisset. De loco isto Hieronymum loqui puto ad
 cap. ii *Joel.*, vers. 18, cum ait: « Nostris temporibus
 vidimus agmina locustarum Teram texisse Judæam:
 quæ postea misericordia Domini, inter vestibulum

(1) Euseb., lib. iii *Vit. Const.*, c. 53, 36.

et altare (hoc est inter crucis et Resurrectionis locum) sacerdotibus et populis Dominum deprecantibus, atque dicentibus, *Parce populo tuo*, etc., vento surgente, in mare primum et novissimum precipitatae sunt. De eodem quoque fortissimè dicit monachus Franci Jerosolymis in Olivarum monte degentes apud P. Le Quien, *Dissert. Damasc.* 4, num. 45: « Die sancto Dominico congregati sunt sacerdotes cum clero et populo contra sepulcrum Domini et intra sanctum Calvariae locum, » nisi extra atrium positi essent. Sunt qui in illo atrio subdivali et veteris horti reliquias de quibus Cyrillus dicit, cat. 14, num. 5, et munticulum Golgotha, sive crucis locum, comprehensum fuisse dicunt. Quae mihi sententia plurimis de causis probari non potest. Primo enim, quænam in solo lapidibus constrato, ejusmodi erat id atrium de quo loquimur, horti vestigia conservari poterunt; aut cui bono conservasset Constantinus, cum ipsi anteriori sancti monumenti spelunca non peperisset? Secundo, eadem ratio lapidibus constrati facit ne ibi munticulum Golgotha positum credamus; qui cum fissuram in rupe perspicuam conservaret, ex cat. 15, num. 39, non erat lapide constrata rupes. Tertio, vix illi comprehendendo ac cingendo atrium nostrum sufficisset, quod sola, cum Anastasius, tum basilicæ latitudine constitisse videtur, cum esset multo longius quam latus. Quarto, ex basilicæ videtur sacrum monumentum conspectum fuisse; cui rei interceptus mons obstisset.

6. *De situ Golgotha.* — Duotare tamen non possumus quin Calvariae locus medius esset inter Anastasiam et basilicam. Sirmionius, *Operum* tom. IV, pag. 457, in explicatione triplicis nummi, cap. 1, citat hoc testimonium ex libello Eucherii Lugdunensis ad Faustinum (*leg.* Faustum) Insulanum presbyterum, hoc est Lirinensem, postea Reimsensem episcopum, *De Hierosolymitanae urbis situ*, a se in Vaticana bibliotheca viso: « Primum de locis sanctis, pro conditione platearum divertendum est ad basilicam, quæ *Martyrium* appellatur, a Constantino magno cultu exulta. Dehinc ab occasu (hoc est occasum portis suis respicientes, nisi fallitur Eucherius in situ) iusunt Golgotha et Anastasias; sed Anastasias in loco est resurrectionis, Golgotha vero medius in Anastasiam. At martyrium locus est Domine passionis, in quo etiam rupes apparet, quæ quondam affixæ Domini corpore crucem pertulit. » Valensius in epistola ad amicum suum in Eusebium notis subijuncta sic corrigit: « Golgotha medius in Anastasiam ac martyrium, locus est, » etc. Beda qui hæc vidit et ex parte transcripsit, huic lectioni suffragatur. Dicimus itaque et montem Golgotha et veteris horti reliquias extra atrium subdivalæ ad Aquilonem fuisse, separata, ex *Itinerario Hierosolymitano*, jactis lapidibus distantia, cum ab Anastasio, tum a basilicæ Calvariae monte; passibus viii, ex *Itinerario Antonini Mart.*, pag. 15. Magna certe distantia non erat; nam ex basilicæ Resurrectionis, patentibus portis conspiciatur, ex cat. 45, num. 25. Credo **421** in atrio e regione Calvariae apertam fuisse portam quæ « duceret. Cyrilli tempore nondum ad portam edificata erat ecclesia, quæ eo in loco succedentibus temporibus extructa est. Nam Antiochenus laurus S. Sabæ monachus, in epistola præliminari ad Eustachium tres distinctas sedes memorat: « Sanctæ Calvariae, Sanctæ Anastasias, et basilicæ Venerandæ Crucis, quæ mater ecclesiarum est. » Hanc S. Calvariae ecclesiam diruit et incendit Cosroës, an. 615, teste Eutychio, *Annal.*, tom. II, pagina 212: « Diruit, inquit, ecclesiam Constantinianam, *Cranii* et *Sepulcri*; in *Cranium* et *Sepulcrum* injecto igne. » Sed non diu postea a Modesto patriarcha reparatae sunt: eo in Syriam ad cogendas a Christianis elemosynas, profectus. « Magna, inquit idem Euty chius pag. 219, opum vi collecta Jerosolyma reversus, ecclesiam Resurrectionis, *Sepulcri*, *Cranii*, et S. Con-

stantini extruxit, ea quæ jam exstat fabrica. » Hanc Calvariae ecclesiam centum post annos sic describebat Beda loco jam laudato: « Dehinc ab occasu (ecclesie Resurrectionis, sive S. Crucis) Golgothana videtur ecclesia, in qua etiam rupes apparet illa, quæ quondam ipsam affixam Domini crucem pertulit; argenteam modo pergrandem sustinens crucem, pendente magna desuper aerea rota cum lampadibus. Infra ipsum vero locum Domine crucis excisa in terra crypta est, in qua super altare pro defunctis honorandis sacrificium solet offerri, positus interim in platea corporibus. »

7. *De majori basilica Resurrectionis.* De muris interius et exterius ornatibus. De tecto superiore, et camera interioribus. — Occidentali atrii subdivalæ seu claustris lateri, quod e regione speluncæ positum solis ortum spectabat, conjuncta erat basilica Sanctæ Resurrectionis. Verba sunt Eusebii cap. 36. Credibilior sane et Eucherio, qui Golgotham et Anastasiam ab occasu basilicæ posita scribit; et Beda, qui ad occasum Golgothanae ecclesie, inter basilicam et sanctum sepulcrum mediæ, sanctum sepulcrum locat; et Paschasius, qui ad orientalem sancti sepulcri latus ecclesiam Golgothanam ponit. Beda Eucherium, Paschasium Bedam et Eucherium forte transcripsit. Ex Eusebii descriptione constat sanctum sepulcrum et Anastasiam ad orientem, basilicam vero Crucis e regione positam ad occidentem obversam existitisse; portis sanctum sepulcrum respicientibus ad solem orientem conversis, portis autem oppositis ad mediam urbem pertinentibus. Erat itaque obversa non ad orientem, ut fere semper moris fuit, sed ad occidentem ecclesie; quod et nonnullis hujus ætatis ecclesiis commune erat. Erat, ut videtur, hæc ecclesia atrii subdivalæ, et sancti monumenti solo eminentior. Id colligit ex Eutychie loco, *Annalium* tom. II, pag. 284, referentis, Omarum Saracenum, captis sub Sophronio patriarcha Jerosolymis, cum urbem ingressus a patriarcha ductus esset in penetrale Resurrectionis (quod non de ipso templo, sed ad adjacentis aedibus ipsaque forsans patriarchali dono intelligendum ex contextu constat), adveniente tempore precationis legitimus suæ religionis imperato, rogasse Sophronium ut se in locum orationi faciendæ opportunum adduceret: introductum in templi medium tegete ibidem substrato, orare noluisse: sed egressum ad gradus qui sunt ad portam ecclesie S. Constantini qua orientem respicit, ibi solum super gradus uravisse. Possunt hæc de gradibus alterius ecclesie S. Constantino dedicate, de qua Eutychieus num. precedenti a me laudatus dixit, intelligi, sed melius ecclesie Resurrectionis a Constantino ædificate videtur convenire. Erant autem portæ tres ad orientem solem apte dispositæ, ex Eusebio, cap. 38, quibus sepulcrum, et, ut dixi, mons Golgotha conspiciatur. Basilica hæc non, ut nostra vulgo, in crucis formam, extrema parte in semicirculum vel ovalem figuram arcuata, sed rectanguli parallelogrammi forma ædificata, portis a fronte et a tergo sibi respondentibus aperta. Hujus structurae magnificentiam his verbis describit Eusebius, lib. III *Vit. Constant.*, cap. 56: « Opus admirabile in immensa altitudine elatum, et longitudine ac latitudine maxima expansum. Cujus interiora quidem versicoloribus marmoris crustis oblecta sunt: exterior vero parietum superficies positis lapidibus probe inter se devinctis decorata, extimam quamdam pulchritudinem, nihil inferiorum marmoris specie, præferbat. Ad culmen vero et cameras quod attinet, exteriora quidem tecta plumbo tanquam firmissimo quodam munimento ad hibernos imbres arcendos obvallavit: interiorum autem tectum sculptis lacunaribus consertum; et instar vasti cujusdam maris, compactis inter se tabulis per totam **422** basilicam dilatatum, tutumque auro purissimo coopertum, universam basilicam

cam velut quibusdam radiis splendere faciebat. » A Brevius Cyrillus noster cat. 14, n. 14 : « Hujus temporis imperatores sanctam hanc, in qua sumus, Salvatoris Dei Resurrectionis ecclesiam, argento inductam, et auro infuso distinctam extruxerunt; et pretiosis ex auro, argento, ac gemmis, exornant donariis. »

8. De porticibus lateralibus. De ambone. Descriptio hemicycli et altaris. — Duplex in basilica pars distinguenda, navis et altare. Utramque autem tota longitudine cingebant porticus sic ab Eusebio descriptae, cap. 37 : « Porro ad utrumque latus, geminae porticus tam subterraneae quam supra terram eminentes, totius basilicae longitudinem aequabant. Ex his, quae in fronte basilicae (hoc est exteriores) erant, ingentibus columnis fulciebantur: quae vero interiores, pennis (sive pilis lapideis) magno cultu extrinsecus ornatis sustinebantur. » Nonnulla in hoc textu explicatione indigent: 1° Quod « subterraneae et supra terram eminentes » porticus dicuntur *σπών ἀναγέλων* et *καὶ καταγέλων*: licet ad litteram de subterraneis porticibus intelligi possit, magis tamen, ut in hunc locum notat Valesius, existimandum significari, alias solo ipsis basilicae aequales, alias vero iisdem superimpositas fuisse, cujusmodi in majoribus nostris ecclesiis, verbi gratia in Parisiensi, videmus. Cujusmodi porticus antiqui *διωρήσεις* vocabantur seu *δοκτέους*. 2° Binæ ad utrumque latus tam inferiores quam superiores porticus erant, ut etiam in majoribus nostris basilicis nos est. Id voluit verba *σπών* et *ἀναγέλων* et *καὶ καταγέλων* *διώματα παραστάτες*. Id sequentia manifestissime convincunt. At enim Eusebius « alias in fronte basilicae foisse; quod non de portis intelligit, quae proprie frons basilicae, sed de exteriori laterum aspectu, ita ut illae, extra tectum basilicae commune posita, grandibus columnis ab exteriori parte fulcirentur. Alias ab Eusebio « interiores appellatur, » quae nun columnis, sed pennis ac pilis densioribus quadrangulis forte sustinebantur: quod iis basilicae tectum incubuisse videatur, cum altera exterius appositae et applicatae fuerint. In navi erat ambo sive pulpitum, cum ad lectiones, tum ad conciones, cujus formam ex veteri usu sic describere possumus, ut pulpitum fuerit circa mediam navem ad unum e lateribus applicitum, in quo concionantis episcopi thronus superne existeret: inferior gradibus aliquot lectorum locus aequalis solo presbyterorum ac clericorum in circuitu subsellia, cancellis undique conclusa. In summa Ecclesiae parte erat altare, in medio hemicycli, seu potius semicylindri, ex duodecim columnis constructi, positum. De quo sic Eusebius, cap. 38 : « E regione harum portarum (trium nempe ad orientem aolem contra sepulcrum dispositarum) erat hemisphaerium, quod totius operis caput est, usque ad culmen ipsis basilicae protentum. Cingebatur id duodecim columnis pro numero sanctorum Salvatoris nostri apostolorum; quarum capita maximis crateribus argenteis erant ornata. » Altare medium, ut videtur, spatii locum occupabat, velis extra sacrificii tempus ex veterum Graecorum more conclusum. Pone altare et in semicycli fundo thronus episcopi: hinc inde inferiora pro presbyteris scamna. Altare cancellis a navi separatum erat; qui in hac saltem ecclesia mediam hominis staturam non excedebat. Cum enim in iis quidam cubitis inniteretur, reprehensus est, ut in *Vita sancti Euthymii*, pag. 60, narratur. Cancelli illi circum totum hemicyclum circumducti fuisse videntur. Praeter altare praecipuum erant, Paulino teste, ep. 51, n. 6, alia altaria, quae aurea dicit. Pone hemicyclum basilicae structura continuabatur ad portas usque ad urbem ducentes.

9. De atrio posteriori et propylaeis. — Egreredientibus ex basilica in urbem occurrebant atrium subtile, porticibus ad utrumque latus exornatum, eo-

que pertransito exteriora propylaea seu vestibula. De his in huoc modum Eusebius, cap. 39 : « Hinc ad eos aditus qui ante templum sunt progredientibus aream (Gr. *αἶθρον*) interposuit. Erant autem in eo loco primum atrium (Gr. *αἶθλη*), deinde porticus ad utrumque latus, ac postremo portae atrii. Post has, totius operis vestibula (Gr. *προπύλαια*) in ipsa media platea in qua forum est rerum venalium, ambitioso cultu ornata; quae iter forinsecus, agentibus, aspectum earum rerum quae intus cernebantur, non sine stupore quodam exhibebant. » Atrium illud quadratum vulgoerat, fonte in medio saliente ad usum eorum qui ecclesiam ingrediebantur, ornatum. Nostrum illud ad 423 duo tantum latera porticus habebat; ecclesiae janua ab oriente, et ipsius atrii foribus ab occidente porticus locum tenentibus. In atrii porticibus, postea saltem, visebantur imagines pie depictae. Maria Aegyptiaca, ut narratur in ejus *Vita*, cap. 16, ab ingressu ecclesiae repulsa, recessit « in quendam angulum atrii templi, » ibique « sursum pro prospectu imaginem sanctae Dei Genitricis stantem. » Inde egressus erat ad totius operis propylaea et vestibula, quae magnifice quidem et amantiose decorata narrat Eusebius; quantum autem occuparent spatii, quibus flexibus sinuarentur, quam figuram referrent, gratum nobis fecisset si edixisset. Horum extrema ad medium urbis forum pertinebant; fere ex illorum temporum more, quo plateae ante majores basilicas ponebantur, sive ut pulchrior aedificii conspectus esset, sive ut ad martyrum festa convenientibus parables in foro res venales occurrerent. Cum sanctum sepulcrum urbis antemuralibus contiguum esset, ex Cyrillo cat. 14, n. 9, et totius operis vestibula ad mediam urbem perducerentur, inde aestimari potest aedificii longitudo. Hinc Eusebius in libro *De laudibus Constantini*, cap. 9, pag. 360 : « In ipso urbis medullitio » ecclesiam nostram aedificatam ait. Eius verba : *Τῆς Ἑβραίων βασιλικῆς ἐστίας ἐν μέσῳ, καὶ τὸ αὐτὸ δὴ τὸ σωτήριον, εἶκον εὐκέρηρον παμμεγέθη, νεῖον τε ἄγιον τῷ σωτηρίῳ σημείον.* » In provincia Palaestina, apud civitatem quae Hebrorum regia quondam sedes fuit, in ipso urbis medullitio, ad locum Domini sepulcri, basilicam immensae amplitudinis et aedem sacram in honorem sanctae crucis omni magnificentia: genere exornavit. » In atrio et propylaeis majorum ecclesiarum erant cellulae, domus, hortuli, balnea, etc., ut patet ex hac Theodosii lege 4, tit. *De his qui ad ecclesias confugiunt* : « Ut inter templum quod parietum descripsimus cincto, et januas primas ecclesiae, quidquid fuerit interjacentis sive in cellulis, sive in domibus, hortulis, balneis, areis atque porticibus, confugas interioris templi vice tueatur. » Haec aedes attribotae episcopo, clericis, aedituis, etc., vel custodiendae sacrae spectilelli. Ex Eutychio, a nobis num. 7 laudato, vidimus Sophronium in aedes Resurrectionis ecclesiae conjunctas Omarum exepisse.

D 10. De baptismo. De sacello ubi crux aerebatur. — Duae nobis aedificatae de quibus silet Eusebius, locis suis assignandae: baptisterium, et sacellum in quo sacra crux reconditur. De priori interpretari possumus haec *Itinerarii Hierosolymitani* verba : « Basilica facta est mira pulchritudinis, habens ad latus exceptoriam unde aqua levatur, et balneum a tergo ubi infantes lavantur. » Baptisteria vulgo pro foribus ecclesiarum erant. Cum duplices essent in ecclesia Resurrectionis januae, atque ad urbem, aliae ad sanctum sepulcrum, quibusnam proximam esset baptisterium addubitatur. Tergum ecclesiae urbis respectu sanctum sepulcrum erat; ad fores illud respicientes baptisterium locare possumus, inferne et extra gradus ecclesiae ad aquarum convendarum commoditatem: exceptoriam aequae non longe, forte circa atrium occidentale. Baptisterium Jerosolymitanum duplici parte constabat: vestibulo, in quo ex more illius ecclesiae abreua-

tationes et fidei professio ante baptismum recitabantur, ex Cyrillo cat. 19, n. 2, et baptisterio ipso in quo mysterium peragebatur, ibid. n. 11. Hoc Cyrillus citato loco vocat Sancta sanctorum, et procat. num. 1, « regium palatium. » Vulgo baptisteria in rotundâ ædis formam camera superimposita disponebantur. De sacello in quo sacra crux asservabatur, hæc Paulinus a Melania Jerosolymis revertente acceperat, quæ ad anicum Severum scribit epist. 31, n. 6: « invenit et probata crux Christi, digno mox ambitu consecratur, condita in passionis loco basilica, quæ auratis corusca laquearibus, et aureis dives altaribus arcana posita sacratio crucem servat. » Quam in parte sacrarium illud extractum foret, nullo ex loco addiscere potuimus. Post adoratam crucem ire solebant peregrini ad Anastasium, ex *Prot. spirit.*, cap. 105, sub fin. Loco *Prot. spiritus* citato vocatur templum, ad idque per atrium adibat, in cuius « limine » vidit Christophorus hærentem hominem, neque intrantem, neque exeuntem. Ardebat ante crucem lampas, cuius olei aspersio multa a SS. Saba et Cyriaco mirabilia perpetrata narratur. Cruci custodiendæ præpositus erat presbyter, ab hoc officio dicitur *σταυροφύλαξ*. Argentea theca includebatur, teste Rufino, lib. 1 *Hist.*, cap. 8, 424 et Paulino, epist. 31, n. 6. Marcus tamen in *Vita S. Porphyrii Gazensis* auream thecam fuisse ait: id posterioribus forte temporibus Marci sub nomine scriptum a Metaphraste, ut alio hujus *Vite* editore. Pallio obvolvabatur sacra crux, de qua nemini cuiquam tribuebatur. Partem tamen obtinuit quidam, et in Galliam attulit multis signis conspicuum. « Pallium holosericum » appellat qui hæc refert Greg. Turon., lib. 1 *Miracul.*, cap. 6.

11. De donariis huic ecclesie collatis. De auctore ædificii. — Non constitit in ædificiis construendis imperatoris pietas, sed multa ei attribuit dona; de quibus sic Eusebius cap. 40: « Hoc igitur templum tanquam conspicuum salutaris resurrectionis testimonium imperator extruxit (eadem postea dixit Cyrillus cat. 14, num. 22, inter resurrectionis testes hanc a Constantino ædificatam ecclesiam appellavit), et magnifico planeque regio apparatus decoravit. Nec dici potest quot quantisque ornamentis ac donariis, partim ex auro et argento, partim ex gemmis, illud diversimode venustavit. Quorum apparatus summo artificio elaboratum, et magnitudine et numero et varietate insignem, hic sigillatim exponere laud vacat. » Præter ornamenta ædificii et appensa anathemata, quibus ait Eusebius lib. IV *Vite Constant.*, cap. 43, « totum templum diversis modis exornatum fuisse, » numerari possunt 1° lampades, lychni, candelabra, etc., quorum in vigiliis ecclesiasticis, ac præsertim in vigilia paschali infinitus numerus necessarius erat. Hæc jam tertio sæculo apud Christianos ex auro esse ferebantur. 2° Vela, forte picta, palte, togætes, vestes sacre: in primis dicebatur Constantinus ad celebrationem sacri baptismatis aureis lincis contextum episcopopallium dedisse, quod in egestate publica distraxisse ferebatur Cyrillus, ex Theodoret., lib. II *Hist.*, cap. 27. 3° Calices, patene, disci; quæ multo quam hodie numerosiora et ponderosiora usus postulabat ecclesiasticus; quadraginta libri et codices tum sacri, jam tum in membrana purpurea aureis argenteisque litteris descripti, et auro argenteoque ac gemmis cooperiti; tum rituales, et ecclesiastici. 4° Tributa forte ad ædificiorum reparationem latifundia ac reditus. Ædificii auctorem Eusebius tum in lib. III *De vita Constant.*, tum in lib. *De eius laudibus*, solum Constantinum facit. Item Cyrillus cat. 14, num. 22, qui tamen, num. 14 ei adjungit filios, dedicationis ecclesie tempore jam omnes Cæsares et imperitii consortes, ex Euseb., lib. IV *Vite Constant.*, cap. 30. Contra Paulinus, epist. 31, num. 4; Sozrates, lib. *Hist.*, cap. 17; Theodoretus, lib. I *Hist.*, cap. 18, Helenæ matri opus ascribit. Quæ facile concipi-

antur, ut Helena dux et inventrix operis fuerit, sese ad loca transferens: Constantinus vero suppeditato fisco, imperatis ac præstitis rebus necessariis, nec minorem matre voluntatem atque alacritatem conferens, solusque post ejus obitum opera continuans, eorum auctor merito censetur.

12. De operis dedicatione. — Quo anno incepta opera, vix definiti potest. Cum Helena ante annum 330 mortua fuerit, ante id tempus inchoata esse necesse est. Anno 335, quæ auctor *Itineris a Burdigala Jerusalem usque* in ea loca venit, ferebatibus, ædificiæque jam multa constructa erant, nec tamen ante an. 335, quo dedicata est ecclesia, perfectam et absolutam ædificationem existimamus. Solemnis illa dedicatio fuit, convocatis eo ab imperatore, cum episcopis qui Tyrense adversus Athanasium concilium celebrabant, tum aliis etiam qui Tyri non adfuerant, Euseb., lib. IV *Vite Const.*, cap. 42. Dedicationem hanc luce describit Eusebius eodem libro, cap. 40, 41 et seqq. Episcopi videlicet partim præcationibus, partim incruentis sacrificiis et mysticis immolationibus, partim concionibus ad populum habitis de clementia imperatoris et ædis magnificentia, de sacris theologiæ dogmatibus ad præsentem festivitatem accommodatis, aut sacrorum voluminum interpretatione arcana et mystica, delicatissimam hanc celebraverunt. Eusebius, ibid., cap. 45. Sed æterna huic concilio, ex Ario et sociis contra fas et leges ecclesiasticas in communionem receptis, adhæsit infamia. Valens in notis ad citatum Eusebii caput, Jerosolymitanæ ecclesie dedicationem assignat diei 13 Septembris, ex auctoritate Nicephori, lib. VI, c. 30, *Typici S. Sabæ*, et Menologii Græcorum; Sophronii quoque in oratione *De exaltatione sanctæ crucis*, et *Chronici Alexandrini*, quod p. 666, dedicatam ecclesiam refert die 17 Septembris. Non negamus ea die celebrata fuisse Ecclesie eternæ; nec tamen eadem dedicatam putemus, obstant indubitata apud Athanasium monumenta, quibus concilium Tyrense adhuc eo tempore stultè convinctur.

425 13. De nomine et titulo ecclesie. — Dedicata est in honorem Resurrectionis et Crucis Domini, unde illi duplex hæc appellatio. Siquidem Cyrillus cat. 13, num. 14, eam appellat « sanctam Salvatoris Dei Resurrectionis ecclesiam: » aliique passim auctores omnibus sæculis « Resurrectionis » tamen, Græce (« Anastasis ») nomen sancto sepulcro præcipue tribuebatur. Cyrillus ipse cat. 18, n. 33, illud appellat « sanctum Resurrectionis locum, » τὸν ἄγιον τῆς Ἀναστάσεως τόπον. Ad evitandum ambiguitatem factum puto, ut basilica vel utroque vel solo (« S. Crucis ») vocabulo appellaretur. Nam eam sanctæ crucis nomen gessisse constat, sive quod in honorem crucis consecrata esset, sive quod in ea crux consevaretur. Euseb., lib. *De laudibus Constantini*, c. 9, ecclesiam nostram a Constantino ædificatam dicit τὸ σωτηριεῖον σημεῖον, in honorem « signi Salvatoris. » Eodem referri potest quod Cyrillus ait cat. 13, n. 40: « Quis te nunc ad hunc cætum adduxit? Salutare Jesu tropæum crux omnes huc coegit. » Similis sententia Cyrilli Alexandrini homilia Ephesi in ecclesia S. Mariæ pronuntiata: Σύστημα τῶν ἁγίων συναγλυφθέντων προφητῶν, κεκλημένον ὑπὸ τῆς ἁγίας καὶ θεοτόκου Μαρίας: « Conveniens sanctorum qui alacriter convenere, vocati a sancta et Deipara Virgine. » In eum sensum explicari potest multorum interpretationibus jactatus ille S. Hieronymi locus, ep. 58, « Cum de Anastasi pergeretis ad Crucem; » hoc est, cum de S. Sepulcro ad ecclesiam Sanctæ Crucis pergeretis. Certe ecclesia hæc tum apud Theodoretum, in *Ezechielem*, cap. XLVII, pag. 538, tum in *Chronica Alexandrina*, p. 666, et apud Antiochum, num. 6 supra citatum, « Sanctæ Crucis » solum nomen habet. At Basilii Sclucensis orat. 38, pag. 199, discrete testatur eam utriusque nomen, et « Resurrectionis » et « Crucis » suo tenu-

poro gessisse. Ἐπανόμως τὰ σωτήρια τοῦ Κυρίου πάθῃ φέρουσα μέχρι νῦν, τοῦ Σταυροῦ δὲ λέγει καὶ τῆς Ἀναστάσεως. Appellabatur praeterea « Martyrium. » Episcopi, qui ad dedicationem ejus convenere, in epistola cujus initium ab Athanasio, in *Apologia contra Arianos* num. 84 refertur, dicunt se convenisse ἐπὶ τῇ ἀφιέρσει τοῦ Σωτηρίου Μαρτύριου, « ad consecrationem Martyrii Salvatoris. » Eusebium eandem appellationem tribuit lib. III *De vit. Const.*, cap. 40, τὸν δὲ νεὸν, Σωτηρίου ἀναστάσεως ἐναργῆς ἀνστήτη μαρτύριον βασιλεῦς. « Hoc templum tanquam Salvatoris resurrectionis evidens testimonium imperator extruxit. » Ludit perspicue in vocem μαρτύριον, quae et ecclesiae nomen erat, et significat « testimonium. » Disertius lib. IV, cap. 40, 45 et 47. Postremo loco, Ἀμψὶ τὸ μῦθμα τὸ Σωτηρίου, τὸ Μαρτύριον βασιλεῦς ἀφιέρωσε. « Circum Salvatoris monumentum imperator Martyrium consecravit, » ut omittat inscriptiones Graecas caput 28, 50 et 33, lib. III, et cap. 40 et 46. Sozomenus, lib. II, cap. 26, eandem basilicam μέγα Μαρτύριον dictam esse testatur. Vidimus sup., n. 6, Eucherii testimonium, e quo haec sua verba conflavit Beda, *De locis sanctis*, cap. 2: « Primum de locis saeculis pro conditione platearum divertendum est ad ecclesiam Constantianam, quae Martyrium appellatur. Hanc Constantinus imperator, eo quod ibi crux Domini ab Helena matre ejus reperta sit, magnifico et regio cultu construxit. » Sed testem hujus appellationis dabo omni exceptione majorem, Cyrillum, qui cat. 14, num. 6, Golgothanam Resurrectionis basilicam, non caeterarum ecclesiarum more ecclesiam appellari ait, sed « Martyrium; » eoque trahit illud propheticum Sophon. III, 8: « Expecta me, dicit Dominus, in die resurrectionis meae, in testimonium, » quod Graece μαρτύριον « martyrium » dicitur. Revera cum martyrii appellatio ecclesiis tributa inde duratur, quod ecclesiae solent supra tumulos martyrum, in loco passionis eorum, et ad celebrandum eorum testimonii gloriam aedificari: « et tribus ecclesiis Resurrectionis, Nativitatis et Ascensionis, in honorem Christi mysterium, Jerusalem vel prope, ab Helena aedificatis, sola Resurrectionis basilica Christo martyrum capiti, in loco martyrii et passionis ejus, et ad ipsius tumulum constructa, « Martyrii » nomen habere poterat. Illud « Martyrii » nomen ab Eusebio interdum sancto sepulcro potissimum attribuitur. Ait lib. III *De vit. Const.*, cap. 28, cum sanctum sepulcrum quaeretur, effossa et exportata materia qua abditum fuerat, resurrectionis Salvatoris martyrium praeter spem apparuisse: Ἀὐτὸ δὲ λοιπὸν τὸ σῆμνόν καὶ πανάγιον τῆς σωτηρίου ἀναστάσεως μαρτύριον παρ' ἑλπίδα πᾶσαν ἀνεφαίνετο. Et cap. 55 de ecclesia Resurrectionis 426 circa sanctum monumentum constructa: Καὶ ἦν κατ' αὐτὸ τὸ Σωτηρίου μαρτύριον ἢ νέα κατασκευάζετο Ἱερουσαλήμ. « Ad ipsum Servatoris nostri martyrium nova fabricata est Jerusalem. »

14. *Ecclesiae hujus fortuna. Sub Cosrohe violata, ac paulo post reparata. Destructa ab Hequen an. 1011, reaedificata an. 1048, a Latinis amplificata.* — Ecclesia Resurrectionis Hierosolymitanarum omnium caput ac praecipua fuit. In hac, sedes episcopalis; in hac quoque omnes pene synaxes et catecheses habebantur, posthabita etiam superiore Apostolorum in monte Sion ecclesia, quae adventu sancti Spiritus in apostolos consecrata erat; ex Cyrillo, cat. 16, num. 4. In ea jugis a cantoribus psalmodia peragebatur, ex cat. 15, n. 26. Primum ann. 615, Hierosolyma a Persis capta cladem quamdam subiit, inde asportata cruce. S. Sepulcrum sive Anastasim diruisse dicuntur injecto in illud igne. Sed Mo-

A destus non multo post ruinas illas reparavit, ut ex Eutychio commemoravimus sup., num. 6. Omarus Sgracenorum princeps, urbe circa an. 640 occupata, Christianorum pepercit ecclesiis, earumque nullam in sua superstitionis usum convertere voluit: tantum in loco ubi fuerat Iudeorum templum, novum ipse sibi ac suis erexit, ex Eutychio, *Annal.*, tom. II, p. 284 et 287. Varia, secundum calipharum Hierosolymae imperantium mores, Christianorum fortuna fuit, donec Hequen calipha ex Aegyptiorum Muhammedanorum secta, anno Domini 1011 ecclesiam Resurrectionis sub Oreste patriarcha, suo per matrem avuuculo, a fundamentis eruit. Quem eventum his verbis describit Guillelmus. Tyrius, *Belli sacri* lib. I, cap. 4: « Hic inter caetera ecclesiam Dominicæ Resurrectionis, quae per venerabile virum Maximum ejusdem loci episcopum, praecipiente domino Constantino Augusto aedificata fuerat (*disisset potius absoluta et dedicata*), postea per reverendissimum Modestum tempore domini Heraclii reparata, funditus dejici mandavit. Cujus praecipit scriptum quidam ejus procurator, Hyaroc nomine, ad se directum suscipiens, praedicta ecclesia usque ad solum diruta jussione regiam effectui mancipavit. » Narrat idem, cap. 6, sublato e vivis nequissimo principe, filium ejus Dabier, ad postulationem Romani Graecorum imperatoris, Hierosolymitanis eam ecclesiam reaedificandi potestatem concessisse; fideles vero inopia conflictatos, Constantini Mononachi, qui Romano successerat subsidium imploravisse. Quo sumptus suppeditante, eam, inquit, quae nunc Hierosolymis est, Sanctae Resurrectionis aedificaverunt ecclesiam, anno ab Incarn. Dom. 1048, postquam autem diruta fuerat, 37. » Factum id sub Nicephoro patriarcha. Ecclesiam porro non in iisdem fundamentis quibus erat prior collocaverunt, sed circum et supra sanctum monumentum. Ita loquitur auctor idem, lib. VIII, c. 3: « In eodem quoque (*monte occidentali Sion*), sed in devexo quod ad orientem respicit, sita est Sanctae Resurrectionis ecclesia, forma quidem rotunda. Quae quoniam in declivo praedicti montis sita est, ut clivus eidem eminentis et contiguus ecclesiae pene superet altitudinem, et eam reddat obscuram: tectum habet, erectis in sublime trabibus, et viro artificio in modum coronae contextis, apertum et perpetuo patens; unde ecclesiae lumen infunditur necessarium: sub quo hiatus patulo Salvatoris positum est monumentum. » Idem refert Jacobus Vitriacensis, *Hist. Hierosolym.*, cap. 61: « In loco Domini sepulcri Christiani arduo opere, decenti schemate, forma rotunda, uno tantum foramine superius apertam Dominicæ Resurrectionis ecclesiam gloriosam construxerunt, quae inter sacra et venerabilia loca non immerito obtinet principatum. » Addit Guillelmus loco citato, ante natus orum Latinorum in Hierosolymam introitum, locum Dominicæ passionis qui dicitur Calvariae sive Golgotha, et ubi etiam vivificae crucis lignum repertum fuisse dicitur, et ubi etiam de cruce depositum Salvatoris corpus unguentis et aromatibus dicitur delibutum et sindone involutum, extra praedictae ecclesiae ambitum fuisse oratoria valde medice; sed postquam nostri, opulente divina gratia, urbem obtinuerunt in manu forti, praedictum aedificium visum eis angustius; et ampliata ex opere solidissimo et sublimi admodum priore ecclesia, intra novum aedificium, veteri continuo et inserto, praedicta loca comprehendisse. Hic hujus historiae finem faciam, quae jam nihil ad Constantinianam ecclesiam attinet. Caetera qui volet, ex *Itinerariis Hierosolymitanis*, ac praesentis Palaestinae status descriptionibus accipiet.

PETRUS II

ALEXANDRINUS EPISCOPUS.

NOTITIA.

(GALLAND. *Veterum Patrum Biblioth.*, tom. VII, Proleg. p. ix, et p. 557.)

I. Magno Athanasio vita functo æræ vulgaris anno A 372, ex Baronii sententia (a), quam sequitur Renaudotius (b) et strenue propugnat Fontaninus (c), Petrus hujus nominis II sedem Alexandrinam obtinuit. De anno tamen Athanasii emortuali, deque Petri ejus successoris ordinatione, haud equidem ignoro secua censuisse viros doctissimos, Norisium (d), Pagium (e), Tillemontium (f) et Montfauconium (g), annum statuentes 375: quorum sane sententia confirmatur non minimum anonymi auctoritate, non ita pridem evulgati; qui res Athanasianas diligenter persecutus (h), sanctum illum doctorem consulatus Valentiniani et Valentis IV, Pachom VII, id est, quinto Nonas Maias, dormisse tradit. Et paulo post sub finem, ad rem nostram potissimum, hæc subdit: *Defuncto autem Athanasio VIII Pachom mensis, ante diem v dormitionis suæ ordinavit (seu potius designavit) Petrum episcopum de antiquis presbyteris, qui in omnibus eum secutus gessit episcopatum.*

II. Verum his missis, dignus plane habitus fuit Petrus qui Athanasium exciperet: cujus nimirum, Basilio teste (i), fuerat alumnus et longa consuetudine usus, ἀνδρὸς τοσοῦτου θέλημα ὑπάρχων, καὶ τὴν ἐκ παλαιῶν διατριβὴν μετ' αὐτοῦ λαχὼν: adeo ut, inquit Theodoritus (k), beatum illum pontificem et præsentem domi et absentem foris comitatus, varia cum illo pericula pro fidei causa subierit: quem propterea ipsemet Athanasius jamjam moriturus suffragio suo designavit sibi successorem, ejusque electionem euncti tam sacerdotalis ordinis viri, quam magistratus et honorati comprobaverunt. Vix dum autem fuerat Petrus in pontificali cathedra

colocatus, cum Ariani Alexandrinam Ecclesiam impetu facto invadentes, eam cuidam Lucio Ariomanitæ diripiendam tradidere. Quo quidem tempore, paulo post scilicet quam fuerat electus, litteras synodicas ad Damasum Romanum pontificem dedit, quibus et ordinationem suam ei significabat ex more, et Arianorum persecutionis quibus vexabatur, narrabat. His porro litteris respondens Damasus, consolatorias simul et communicatorias litteras per quemdam diaconum urbis Romæ misit ad Petrum, κοίμιας ὁμοῦ παρακλητικῆ καὶ κοινωτικῆ γράμματα. Id vero ex ejusdem Petri epistola encyclicæ de his quæ Alexandriæ gesta sunt auctore Lucio, inferius posita, satis compertum habemus (l).

B III. Porro autem, si fides Socrati (m) ac Sozomeno (n), in carcerem conjicitur ab Arianis Alexandrinus noster antistes: qua de re tamen, silentibus Theodorito atque in primis Rufino, qui tum in Ægypto degebat, jure fortasse cum Tillemontio (o) quis dubitet. Illud potius existimandum videtur, Petrum dum Arianorum persecutio fervebat, in urbe Alexandrina delituisse, Athanasii nimirum decessoris sui exemplum imitatum, quo gregem sibi commissum forever confirmaretque; ubi et illam egregiam epistolam paulo ante memoratam scripserit, qua Lucii pseudo-episcopi Ariani ejusque sequacium tyrannidem accurate describit. Hanc autem epistolam, ut ex Socrate intelligimus (p), ad omnes ubique ecclesias direxit: eamque Theodoritus historiæ suæ intexuit (q); unde pro instituti nostri ratione desumptam, infra exhibemus.

IV. Interea dum Alexandriæ ab Arianis uiscen-

(a) Baron., ad ann. 372, § LXIII.
 (b) Renaud., *Hist. patriarch. Alex.*, pag. 95 seqq.
 (c) Fontan., *Dissert. de ann. emort. S. Athan.*, ad calc. *Hist. litter. Aquil.*, pag. 445 seqq.
 (d) Noris., *Cens. contr. Joan. Gagner.*, pag. 45.
 (e) Pag., ad ann. 372, § IX.
 (f) Tillem., *Mém. eccl.*, tom. VIII, pag. 251 et 719, not. cvi.
 (g) Montfauc., *Vit. S. Athan.*, pag. 88, n. 2.
 (h) Vid. nostr. *Bibl. PP.* tom. V, pag. 225.

(i) Basil., *epist. 151*, tom. III, pag. 225 noviss. edit.
 (k) Theod., *Hist. eccl.*, lib. IV, cap. 20.
 (l) Petr. Alex., *Epist. encycl.*, § VII, infr., col. 1275.
 (m) Socrat., *Hist. eccl.*, lib. IV, cap. 21.
 (n) Sozom., lib. VI, cap. 19.
 (o) Tillem., *Mém. eccl.*, tom. VI, pag. 582, 585 et 794, not. xci. sur les Ariens.
 (p) Socrat., *Hist. eccl.*, lib. IV, cap. 22.
 (q) Theodor., lib. IV, cap. 22.

tur omnia, Petrus ex ea urbe digressus, anno, ut A coactam fuisse illam synodum qua de agimus, pluribus demonstrat eruditus Coutantius (b) ad quem lectores remittimus. Mox vero a celebrato Romano concilio, Alexandriam rediisse Petrus videtur, et quidem cum litteris Damasi, teste Socrate (c), quibus ille tum consubstantialis fidem, tum Petri ordinationem confirmabat. Quo item ex historico intelligimus, praesentem nostrum Alexandrinum ad suam sedem ante fuisse reversum, quam Valens imperator Antiochia discedens Constantinopolim ad bellum Gothicum proficisceretur. Atqui eodem anno 378 perit Valens, v Idus Augusti, ut tradunt idem Socrates (d) et Idacius in *Fastis*. De reliquis autem Petri gestis Baronium consulas velim praeter ceteris (e), ac Tillemontium (f). Postquam demum sedisset annos viii, supremum diem clausit exuncte anno 380, vel, ut maxime, ineunte 381 (g).

(a) Greg. Naz., orat. xxiii, Opp., tom. I, pag. 418.
 (b) Coutant., *Epist. Rom. pontif.*, pag. 491, § iv.
 (c) Socrat., *Hist. eccl.*, lib. iv, cap. 57.
 (d) Id., *ibid.*, cap. 38.

(e) Baron., ad an. 380, § xvi.
 (f) Tillem., *Ném. eccl.*, tom. vi, pag. 620.
 (g) Id., *ibid.*, pag. 601, not. ci, sur les Ariens.

PETRI II EPISCOPI ALEXANDRINI

EX EPISTOLA ENCYCLICA :

DE HIS QUÆ ALEXANDRIÆ GESTA SUNT AUCTORE LUCIO.

Apud Theodoritum, *Hist. eccl. lib. iv, cap. 22.*

I. Provinciae rector Palladius, secta gentilis et simulacrorum cultor assiduus, qui ad bellum Christo inferendum saepius sese exercuerat, collecta multitudine superius memorata, impetum in Ecclesiam fecit, perinde ac si ad subigendos barbaros properaret. Tunc vero teterrima facinora perpetrata sunt. Quæ cum ego duntaxat referre vellem, tantum mihi dolorem attulit eorum recordatio, ut ingentem lacrymarum copiam effuderim. Atque in eo statu mansissem diutissime, nisi divina cogitatione dolorem meum compressissem. Ingressa enim turba in ecclesiam quam vocant Theonæ, loco verborum gravium, laudes idolorum canebant : pro lectione sacrarum Scripturarum, plausus manuum indecoros, et fractas cum obscenitate voces usurpabant ; ejusmodi denique contumelias adversus virginis Christi, quas nec lingua proferre sustinet ; nam et turpis est ipsa prolatio. Certe ex cordatis hominibus quisquis hæc solummodo audivit, statim obtinravit aures, et surdus esse potius optavit quam illorum obscenitatem auribus suis audire. Sed utinam verbis contenti hactenus deliquissent, nec verborum

A. 'Ο τοῦ ἔθνους ἡγεμονεύων Παλλάδιος, ἰθνηκὸς ὢν τὴν αἵρεσιν, καὶ τῶν εἰδῶλων ἀεὶ προκυκλινοῦμενος, κατὰ Χριστοῦ στρατεύεσθαι πολλάκις μελετήσας, τὰ προειρημένα συναθροίσας πλήθη, ὁρμῆ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ὡς ὑποτάξαι βαρβάρους ἐπειγόμενος. Τότε δὲ, τότε χεῖριστα γέγονεν. Ἄλλὰ καὶ μόνον ὑπαγορεύσαι θέλων, τῆς μνήμης δόνην μοι παρεχούσης, ἐπαρτήκα ἀκέρυυν διαμετρον φορῶν· καὶ ἐπὶ πολὺ ἔμεινα ἀν τοῦτο πάσχων, εἰ μὴ θείῳ λογιζμῶ λωφῆσαι παρεσκευάσα. Ἐν γὰρ τῇ καλουμένῃ ἐκκλησίᾳ Θεωνᾶ ἐπεισελθόντα τὰ πλήθη, ἀντὶ βημάτων σμυνῶν, εἰδῶλων ἐσφημίας ἐπήριον (1)· ἀντὶ θείων Γραφῶν ἀναγνώσεως, κρότους χειρῶν ἀσέμνου, καὶ κεκλαμμένας μετ' αἰσχρότητας φωνὰς, κατὰ τῶν τοῦ Χριστοῦ παρθένων ὑβρεις, ἃς ἡ γλῶττα προφέρεται οὐκ ἀνέχεται· αἰσχρὸν γὰρ ἴσθαι καὶ λέγειν. Καὶ γὰρ μόνον τῆς τῶν εὐφρονούντων ταύτας ἀκούσας ἔβουε τὰς ἀκοάς· καὶ μᾶλλον ἠῤῥεστε ἀν γενέσθαι κωφός, ἢ αὐτήκοος γενέσθαι τῆς αἰσχρολογίας αὐτῶν. Ἄλλ' εἴθε λόγος ἀκροῦμαι μόνον ἐξημέραν, καὶ μὴ πράξει τὴν τῶν λόγων ἐνίκων ἀσέλγειαν (2)! Εὐδοκίσιος γὰρ ἡ λαιβορία, κἂν οὐαθητοῦτον τυγχάνη,

(1) Ἐπήριον. Codex Regius habet, ἐπήριον.
 (2) Ἀδῶν ἐνίκων ἀσέλγειαν. Codex Savilli

scriptum habet, ἀσέλγειαν. Epiphanius tamen Scholasticus vulgatum lectionem tuetur.

παρ' οἷς οὐκ ἔστι Χριστοῦ φρόνησις καὶ θεὰ διδάγματα. Αὐτοὶ τὸν οὖνον οὗτοι ὀργῆς σκευὴ τυγχάνουσιν, κατηρτιομένη (3) εἰς ἀπόλειαν, τὴν εἶνα σημάσαντες, ψόφον ἀσελήγῃ διὰ τῶν μυκτῆρων μακρῶν, καὶ ἴν' οὕτως εἶπω, ὡς ἀπὸ κρουνοῦ (4) προχόντες, τὴν μὲν ἐσθῆτα διέρρησσαν τῶν ἁγίων Χριστοῦ παρθένων, ὧν ἡ ἀσκησις τύπον ἁγίων ἀγγέλων (5) ἐφαρμακίζεν ὡς δ' ἡ φύσις ἔχει, γυμνάς πᾶσαν τὴν πόλιν (6) ἐθριάμβειον, διαπαίζοντες μετὰ ἀσελείας, ὃν τρόπον ἐβούλοντο. Καὶ ἔλωσ ὡμὰ καὶ ξένα τὰ γινόμενα. Εἰ γοῦν τις συμπαθεῖς ἐπὶ τούτοις ἐκώλυσε, παρανέσεως χρώμενος λόγους, τραυματίας ἀπαύλετο Ἄλλὰ, φῦ τῶν συμφορῶν! πολλὰ βίαιως φθορὰν ὑπέστησαν σώματα· πολλὰ τῶν παρθένων ἡσάματα κατὰ κεφαλῆς τυπόμενα, ἔμενον ἀχανεῖς, οὐκ ἐπιτροπόμενον τῶν σωμάτων οὐδὲ τῇ ταφῇ παραδίδοσθαι (7). Πολλὰ οὖν μέχρι σήμερον, τῶν γονέων ὀδυρομένων, οὐκ εὐρίσκειται σώματα.

B. Ἄλλὰ τί τὰ μικρὰ πρὸς τὰ μεγάλα διεξέρχομαι; τί δὲ τούτοις ἐμβραδύω, καὶ μὴ σφοδρῶς ἐπὶ τὰ κατεπίγοντα βαίνω; Ἐφ' οἷς εὐ οὐδ', ὅτι θαυμάσετε, καὶ μενεῖτε ἐπὶ πολὺ ἀχανεῖς σὺν ἡμῖν ἐξιστάμενοι, τῆς φιλοφροσύνης τὸν Κύριον, ὅτι μὴ ἄρῃον τὸ εἶλον συνέστελεν. Ἄ γὰρ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, μήτε γένοιε μήτε ἤκουσθη ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ἡμῶν, ταῦτα ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θυσιαστηρίου ἐπιτελοῦν οἱ δυσσεβεῖς. Ὡς γὰρ ἐν κρηπίδι σκηπῆς ἀτάκτου, παῖδα τὴν ἄρῃνα φύσιν ἐξαρησάμενον (8), καὶ τὴν γυναικίαν, πῶθῃσαντα, στοιθῇ, κατὰ τὸ γεγραμμένον (9), τοὺς ὀφθαλμοὺς διακρισάμενοι, καὶ φύκει τὰς ὄψεις ἐρυθῆναντα, ὡς τὰ παρ' αὐτοῖς εἶδωκα, θηλυμόρφῳ τῷ σχήματι, ἐπ' αὐτοῦ

A petulantiam factis ipsis superassent! Nam convicia quantacunque sint, tolerabilia sunt iis in quibus Christi sapientia et divina mandata resident. Isti vero, utpote vasa irae ad exitum preparata, expanso naso turpem sonum per nares edentes, et tubis, ut ita dicam, ac fistulis procul emittentes, sanctarum Christi virginum vestem disciderunt; quarum continentia, sanctorum angelorum similitudinem exprimebat. Easque nudas, sicut natae fuerant, per totam urbem traduxerunt, petulantur iis illudentes, prout ipsis libitum erat. Erantque omnia praecus crudelia atque inaudita. Quod si quis ob haec miseratione captus eos cohieret, ac verbis eis admonere voluisset, vulneratus abibat. Sed, o rem calamitosam! multae virgines per vim stupratae sunt. Multae dum fustibus capita verberarentur, manserunt exanimae. Ac ne corpora quidem sepulturae mandari permittebantur. Plurima certe corpora magno cum parentum dolore, haecenus reperiri non possunt.

H. Sed quid persequor parva ac levia, si cum majoribus comparetur? Quid his immoror, ac non potius ad ea quae urgent contendo? In quibus admirabimini, sat scio, clementiam Domini, et nobiscum attoniti diu manebitis ac stupentes, quod universa non obruerit. Etenim quae neque facta sunt neque audita in diebus patrum nostrorum, ut ait Scriptura, ea in ipso altari impii perpetrarunt. Nam velut in pulpito scenae petulantem, puerum, qui virilem sexum ejuraverat et mulierem affectabat, oculis stibio depictos atque inunctos habentem, et vul-tum fuco rubentem, sicut ipsorum simulacra habere solent, muliebri habitu in ipso sancto altari ubi adventum sancti Spiritus invocamus, saltare fece-

(3) Κατηρτιομένη. Codex Regius, κατηρτιομένη.

(4) Ὁ ἀπὸ κρουνοῦ. Nescio, quid sibi voluerit Sirmundus, hunc locum ita vertens: *Streptum insolentem de naribus, velut e scatebra, ut ita dicam, fundentes*. Nec melius Christophorus, qui sic vertit: *Velut ex aqueductu, ut ita dicam, erumpentem*. Pessime vero Epiphanius Scholasticus interpretatus est hoc modo: *Et ut ita dicam, fetorem veluti de quodam cuniculo profundentes*. Magis placet interpretatio Camerarii, qui sic vertit: *Obscenus per nares sonos, clarum et quasi, ut ita dicam, de aquae fistulis jaculantes*: κρουνοὶ enim proprie sunt tubi, seu salientes, ex quibus aqua in subiectum canale effunditur.

(5) Τύπον ἁγίων ἀγγέλων. Postrema vox deest in cunctis exemplaribus, tam manuscriptorum, quam impressis: primumque a Genevensibus typographis addita est ex conjectura Christophorus, quam confirmat Epiphanius Scholasticus. Sirmundus tamen cum cam e Graeco textu expunxisset, in versione sua retinuit.

(6) Γυμνάς πᾶσαν τὴν πόλιν. Scribendum puto, γυμνάς ἀνὰ τὴν πόλιν ἐθριάμβειον.

(7) Οὐδὲ τῇ ταφῇ παραδίδοσθαι. Codex Regius et Davini scriptum habent, οὐδὲ τῇ ὄσῃ παραδίδοσθαι. Quo modo locum edidit Jacobus Sirmundus.

(8) Τὴν ἄρῃνα φύσιν ἐξαρησάμενον. Cinxulum intelligit. Sic enim cinaxedos designare Graeci solent. Certe Polybius lib. iv. pag. 275, Babyloniam quendam cinaxulum ita describit: Ἄνθρωπος Ἀσυρῆς τῶν ἐξαρημένων τὸν ἀνδρα κατὰ πάντα τρόπον. Sic

enim legendus est locus ille, quem Casaubonus non intellexit.

(9) Στοιθῇ, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Hunc locum feliciter mihi videor restituisse hoc modo, *στιβίῳ καταγεγραμμένον τοὺς ὀφθαλμοὺς*. Proprium olim erat cinaxiorem, oculos stibio delineare, quod Graeci στιβίζειν dicunt uno verbo. Graeci enim στιβῆν dicunt, et στιμμν. Hesy chius in Lexico: *Στίβη, χρώμα μεταλλικὸν μέλαν*. Ion. in *Omphale*:

Καὶ τὴν μέλαιναν στιμμν ὀμματογράφον. Quare hoc loco στιβῆ scribi potest, ut legitur in editione Basiliensi. In Regio codice J. Pini haec vox deest, nec habetur in versione Epiphani Scholastici. Potior tamen mihi videtur Basiliensis editionis scriptura. Alludit enim Petrus ad cap. iv Jeremiae, ubi propheta sic dicit: *Ἐὰν ἐγγίση στιβὴ τοῖς ὀφθαλμοῖς σου*. Nihil itaque mutandum est hoc loco, sed locus ita vertendus: *Oculus, ut ait Scriptura, stibio inunctos habentem, et vultum fuco rubentem, sicut ipsorum simulacra, etc.* Et prioribus quidem versibus alludit Petrus ad locum Jeremiae, ut jam dixi: posterioribus autem alludit ad cap. xiii Sapientiae, ubi Salomon ita dicit de simulacris gentium liquis, *καταχρίσας μέλαν, καὶ ζῶκει ἐρυθῆρας χροὰν αὐτοῦ, quae vultus interpres ita vertit: perlinius rubrica, etc.* Ego vero *minium* mallem vertere. Sic enim Latini vocabant, quod Graeci μέλαν, test: Plinio, lib. xxxv, ubi etiam testatur Romanos solitos esse miniare simulacra deorum suorum. — Porro vox *στοιβῆ* deest in cod. Regio, ubi mox pro ζῶκει, φακίη.

runt volubili motu, nec et illac manus jactantem ac gesticulantem; ipsi immoderate ridentes, vocesque nefandas emittentes. Quin etiam istud ad lasciviam spectare arbitrati, et præterita decora potius esse quam impia existimantes, quemdam ex suo numero notissimæ turpitudinis, qui una cum veste pudorem simul exuerat, nudum, sicut natus erat, in ecclesiæ solio collocantes, concionatoreum infamem adversus Christum salutarunt. Nam divinatorum verborum loco turpitudinem proferebat: pro gravibus verbis petulantiam; pro pietate impietatem; pro continentia scortationem, adulterium, masculam venerem, furtum, escam ac potum, vitæ hominum utilia esse docens. πορνείαν, μοιχείαν, ἀρσενικοτείαν, κλοπήν, βρώσιν και χρήσιμα.

III. Quæ cum ita fierent, atque ego ecclesia excessissem (quomodo enim non abissem, cum milites incursionem facerent, plebs pecuniis conducta esset ad tumultuandum, nummi erogarentur, multitudo gentilium magnis pollicitationibus illecta adesset?): successor noster mittitur, qui episcopatum velut sæcularem quemdam magistratum pretio coemerat, Lucius quidam, lupi prorsus improbitatem et actus studens æmulari: non in orthodoxorum episcoporum synodo; non suffragio legitimorum clericorum, non postulatione plebis electus, sicut ecclesiasticæ leges requirunt. Erant una cum illo (neque enim simplex ejus ingressus esse potuit) non episcopi aliqui, non presbyteri ac diaconi, non populi multitudo, non illum præcedebant monachi, hymnos e Scripturis depromptos canentes; sed Euzoius, qui olim quidem cum diacono esset Alexandria nostræ, in sancta et magna synodo Nicæna simul cum Ario depositus est: nunc vero Antiochenam Ecclesiam præsulatu suo devastat. Simul etiam comes largitionum comitatensium, Magnus nomine, immensam militum multitudinem secum ducens; qui in omni impietate semper antesignanus esse cognoscitur. Qui cum Juliani temporibus ecclesiam Berytensium incendisset, quæ civitas est Phœnices non ignobilis, principatu felicitis memoria Joviani, eam propriis sumptibus instaurare coactus est: parumque abfuit, quin capite plecteretur, nisi multorum ambitu ac suffragio, imperatoris clementiam meruisset.

IV. Hinc igitur considerate debet zelus vester (quem quidem hortor vos, ut excitetis ad ea quæ gesta sunt vindicanda), quæ et quanta patrata sint scelera adversus Ecclesiam Dei, cum tantus in nos tyrannus supra memoratus insurrexisset. Nam continuo ille a vestra pietate, et ab omnibus ubique

A τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ, ἔνθα κάθοντο τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπικαλούμεθα, εὐκόλῳ τῇ στροφῇ, ὡς κάκεισε τῷ χεῖρει σχηματιζόμενον, ὁρμηθῆσαι παρεσκευάσαν, πλατὺ μὲν γελῶντες, ἀθέσμως δ' ἐπαρτέντες φωνάς. Οἱ δὲ πάλιν καὶ τοῦτο πρὸς ἀτάξίαν ἠγησάμενοι, καὶ τὰ παρωχηκότα εὐπρεπῆ μάλλον ἤπει ἀθεσμία λογισάμενοι, ἐξ αὐτῶν ἓνα γνωριμώτατον ἐν αἰσχρότητι, ὁμοῦ τὴν εὐθεΐαν καὶ τὴν αἰδῶ γυμνωσάμενον, ὡς ἡ φύσις ἔχει σχήματος, τῷ τῆς ἐκκλησίας ἐπιδικάσαντες θρόνῳ, δημογέρον ἀσχρὸν κατὰ Χριστὸ προσηγόρευσαν. Ἄντι γὰρ βελῶν βημάτων, αἰσχρότητα προὔδιδάλλετο, ἀντι σεμνῶν λόγων ἀσελγείαν, ἀντ' εὐσεβείας ἀπέθειαν, ἀντ' ἔγκρατείας εἰ-

B Γ'. Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, κάμῳ τῆς ἐκκλησίας ὑπαναχωρήσαντος (πῶς γὰρ οὐχί, ὅπου στρατιωτῶν ἔφοδοι, ὅπου δῆμος πρὸς ἀτάξίαν ἀγρυπνῶντος, ὅπου φιλοτιμίαν (10) χρημάτων, καὶ ἐθνικῶν πλήθη μετὰ μεγίστων ὑποσχέσεων;) ἠμέτερος ὄθηεν ἀποστελλεταί διάλογος, χρυσίου τὴν ἐπισκοπὴν ὡς ἀξίωμα κοσμητὸν ὠνησάμενος (11), Λούκιος τις, λύκου τὴν πονηρίαν καὶ τὰς πράξεις ἔχειν ἐσπουδακῶς· οὐκ ἐπισκόπων ὀρθοδόξων συνόδῳ, οὐ φήψω κληρικῶν ἀληθινῶν, οὐκ αἰθεσίαι λαῶν, ὡς οἱ τῆς Ἐκκλησίας διαγορεύουσι θεσμοί. Τῷ δὲ τοιοῦτῳ συνήσαν (ἀπλή γὰρ εἰσὸς τῆς πόλεως ἐπιβαίνειν οὐκ ἔδύνατο) οὐκ ἐπισκόπων τινας, οὐ πρεσβυτέρων, οὐ διακόνων, οὐ λαῶν πλήθη. Οὐ προήγον τοῦτον μονάζοντες, ὁμῶς ἐκ Γραφῶν ἀναμειλποτες· ἀλλ' Εὐζώιος ἦν, ὁ πρῶτον μὲν σὺν Ἀρείῳ καθαιρεθείς, διάκονος ὢν τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀλεξανδρείας, ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν ἀγίῃ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, ἄρτι δὲ προασαίξ τὴν Ἀντιοχείαν λυμαινόμενος· καὶ ὁ τῶν κομητατησίων δὲ λαργιτιῶνων (12) κόμης, στρατιωτῶν ἐπαγόμενος ἄμετρον πληθύν, ὁ ἐν πάσῃ ἀσεβείᾳ ἀεὶ γνωριζόμενος. Μάργνος τούνομα· δὲ ἐν τοῖς Ἰουλιανοῦ καιροῖς, τὴν Βerytῶν ἐκκλησίαν ἐμπρήσας (Φοινίκων δ' αὕτη πόλις ἐπιφανής), ἐπὶ τοῦ (13) τῆς μακαρίας μνήμης Ἰωβιανοῦ χρόνου, ἐξοικειῶν ταύτην ἀνορθῶσαι κατηνάγκασται, ὄλιγον καὶ τὴν κεφαλὴν τμηθείς, εἰ μὴ φιλανθρωπίας ἐκ πολλῆς περιδρομῆς ἔτυχε βασιλικῆς.

Δ'. Αναλογησασθε τῶν ἐν τούτῳ τῶν ἡμετέρον ζῆλον προσήκει, ὃν διεγερθῆναι πρὸς ἐκδικίαν τῶν γενομένων παρακαλῶ, ὅσα καὶ ἥλικα τὰ πλημμεληθέντα κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, τοιοῦτο τυράννου τοῦ προειρημένου καθ' ἡμῶν ἐπαναστάντος. Ἄμα γὰρ ὁ παρὰ τῆς ὑμετέρας θεοσεβείας καὶ

(10) *Φιλοτιμίαν*. Legendam videtur *φιλοτιμία*. Edit.

(11) *Ωνησάμενος*. Codex Regius, et Basiliensis editio habent, *ἠγησάμενος*.

(12) *Κομητατησίων δὲ λαργιτιῶνων*. Thesauri principis, qui vulgo sacræ largitiones dicebantur. Alii erant per singulas dioceses. quibus præerant comites. Alii erant in comitatu una cum ipso principe, qui comitatenses largitiones dicebantur. His præerat comes largitionum comitatensium. Erant autem omnes isti comites sub dispositione viri il-

lustris comitis sacrarum largitionum, ut docet notitia utriusque imperii. Sic comes largitionum comitatensium officialis sub se habebat, qui largitionales comitatenses dicebantur, quorum mentio fit in lege 7 *Cod. Theod.* De diversis officiis: *De largitionibus comitatensibus, et officialibus rationalis rerum præclarum custodiri utraque, etc.* Sic enim scribens est locus ille, qui vulgo corruptus est.

(13) *Ἐπὶ τοῦ*. Codex Regius, ἐπὶ τοῦ τοῦ.

των ἀπανταχοῦ ὀρθοδόξων ἐπισκόπων πολλάκις ἀπαγορευθεὶς Λούκιος, τῆς πρὸς αὐτὸν ἀπεχθῶς διακειμένης ἐπ' εὐλόγοις ταῖς πράξεσιν ἐπέστη πόλεως. Οὐ γὰρ μόνον, ὡς ὁ ὑπόμνημα ἐν Ψαλμοῖς ἄφρων, λέγει, Οὐκ ἔστι Θεὸς ἀληθινὸς ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασι διεγάρθη καὶ διέφθειρε, χαίρων ἐπὶ ταῖς βλασφημίαις, ταῖς κατὰ τοῦ Σωτῆρος πεμπομέναις (14) παρὰ τῶν τῆ κτίσει λατρευόντων παρὰ τὸν κτίσαντα. Πῶς οὐχ ὀνομαζόμενος (15) παραπλήσιον Ἑλλῆσιν ἔχων τὸ φρόνημα, προσφάτω τοῖς ἀληθίνοις σέβειν Θεῷ (16); Ἐπ' ἔφεισι γὰρ αὐτῷ τοῦτους τοὺς ἐπινοῦντες ἔπεμπον· Καλῶς ἤθελες, ἐπίσκοπε, γῆν μὴ λέγων· ὁ Σάρατις (17) ἐστὶ φιλόθεος· ἐξήγειρεν· ἐξήγειρεν αὐτὸν ἐκ τῶν ἐκείνων ἐνομαζόντων. Αὐτίκα γὰρ ῥοπή, οὐδὲ μιᾶς παρελθούσης, ὁ προσηγμένους Μάγνος, ὁ τῆς ἀσεβείας αὐτοῦ κοινὸς ἀσέβητος, καὶ δορυφόρος πικρὸς, καὶ σατράπης ὠμώτατος, συναβροῖσα καὶ τὰ ὑπὸ τὴν ἐαυτοῦ φροντίδα ἐπανακαίμενα πλήθη, πρεσβυτέρους καὶ διακόνους τὸν ἀριθμὸν ἑνεκακαίδεκα συλλαβόμενος, ὡν τινας τὸ ὄνομα ἔχον ὑπερβεβήκασι ἔτος, ὡς ἄλλοι τας ἐπὶ μισαρῶντι καὶ νόμῳ Ῥωμαίων ἐχθρῶν, δημοσίων ὀρίσας κριτήριον, κατηνάρχαζεν, οὐκ εἰδὼς τὸν ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς Χριστιανῶν νόμον, τὴν πατρίαν παρὰ τῶν ἀποστόλων διὰ τῶν Πατέρων ἀποδοθεῖσαν ἡμῖν προδιδόναι πίστιν, ἡδόμενον ἐπὶ τοῦτοις καὶ τὸν φιλανθρωπώτατον Αἰγυστοῦ Οὐάλεντα διευρηζόμενος· Πείσθητε, τάλας, λέγων μεγάλην τῆ ῥοῆ, τῶ τῶν Ἀρειανῶν φρονήματι, πείσθητε. Συγγνωμόθησι γὰρ ὡς τὸ θεῖον, κὰν ἀληθῆ σέβει θεοσεβίαν, οὐκ αὐθαιρέτως, ἀλλὰ πρὸς ἀνάγκην τοῦτο πράξαισι. Τῇ μὲν γὰρ ἀνάγκῃ ἀπολογία περιλείπεται· τῇ δὲ αὐθαιρέτῃ ἀκολουθεῖ κατηγορία. Διὰ τοιούτους λογισμοὺς πρὸ ὀφθαλμῶν τιθέμενοι, ἔχετε πρόθυμοι, μετὰ τὴν ἀποβήμενοι πάντα, τῶν Ἀρειῶν ὑπογράφοντες δόγματι, δὲ τὸν κηρύττει ὀνομαστὴ Λούκιος λέγων (18)· εὐ εἰδότες, ὡς τιμωροῦντες, χρήματα καὶ πόρους καὶ γέρα παρὰ βασιλέων (19) ἔχετε· ἀπανανόμενοι δὲ, εἰρκτῆς καὶ στρεβλώσεων καὶ βασάνων καὶ μαστιγῶν καὶ δαμαστῆριον παῖραν λήψασθε· χρυσάφιον ὁμοῦ καὶ κτημάτων στερηθέντες, καὶ τῆς πατρίδος μεταναστάντες, εἰς χυλετοὺς οἰκῆσαι τόπους κατακριθῆσθε.

Ε'. Ἄλλ' οὗτος μὲν ὁ γενναῖος, ἀπάτη (20) τὴν ἀπειλὴν κέρτατος, μεταναστῆναι τῆς εὐσεβοῦς τοῖς πάντας καὶ προὔρεται καὶ κατηνάρχαζε γνώμη.

(14) Cod. Reg., χαίρων ἐπὶ ταῖς κατὰ τοῦ Σωτῆρος πεμπομέναις βλασφημίαις.

(15) Πῶς οὐχ ὀνομαζόμενος. Codex Regius, cuius varietates lectionum edidit Stephanus, scriptum habet, Πῶς γὰρ οὐχ. Quo modo etiam edidit Jacobus Sirmundus, recte procul dubio.

(16) Προσφάτω ταῖς... σέβειν Θεῷ. Sirmundus ex eodem codice Regio edidit, προσφάτων Θεῷ. Sed nihil opus erat hac emendatione, cum utrumque dici possit. Recentem vero Deum Petrus hic appellat Christum, juxta sensum Arianorum, qui eum creaturam esse dicebant, non autem ab æterno Deum fuisse. Vide quæ sequuntur paulo post in Confessione presbyterorum Ecclesiæ catholicæ; ubi leguntur hæc verba: Ἡμεῖς οὐτε ἡγλυν,

orthodoxis sæpe damnatus Lucius, in hanc civitatem juxta de causa ipsi infensam introivit. Neque enim solum, sicut detestandus ille in Psalmis insipiens, dicit: Non est vere Deus Christus; sed etiam stultis atque institutis et ipse corruptus est, et alios corrupti, gaudens blasphemias quæ adversus Christum jactantur ab iis, qui creaturam adorant potius, quam Creatorem. Annon enim ita est, cum sceleratus ille affinia et proxima sententias gentilibus, recentem Deum colere audeat? Nam in conspectu ejus has laudes acclamabant: Bene adventisti, episcopo, qui Filium negas? Serapis te diligens huc adduxit; patrum simulacrum suum designantes. Statim namque, ne momento quidem temporis interjecto, prædictus Magnus impietatis ejus individuos comes, acerbus satelles et crudelissimus satrapa, collecta multitudinem eorum qui sub ipsius cura ductaque erant, presbyterus ac diaconus novemdecim numero comprehendit, ex quibus nonnulli octogesimum annum excesserant: et quasi in detestando quodam facinore et legibus Romanis contrario deprehensi fuissent, constituto publico judicio, ipse Christianorum de virtute legum ignarus, avitam fidem, ab apostolis continua serie per Patres tibi traditam, proderi eos cogit: clementissimo Augusto Valenti gratissimum id fore asseverans. Assentiat, miser, clamabat, assentiat dogmati Arianorum. Quamvis enim vera sit religio quam colitis, ignoscet tamen vobis Deus: quippe qui non vestra sponte, sed necessitate compulsi id feceritis. Nam necessitati quidem excusatio semper relinquatur: liberam autem voluntatem sequitur excusatio. Has igitur rationes præ oculis vestris habentes, omni cunctatione abjecta, alacres accedite ad subscribendum dogmati Ariano, quod nunc disertis verbis prædicit Lucius. Ac pro certo habete, vos, si quidem parueritis, pecunias et opes atque honores ab imperatoribus consecuturos: si vero renuatis, carcerem, tormenta, questiones, flagra et cruciatum vos esse subituros; et pecuniis ac possessionibus cuncto spoliatis, et patria extorris, in loca aspera atque incommoda deportandos.

V. Ad hunc modum generosus ille vir, fraude atque illecebris minas suas temperans, hortabatur simul et cogebat cunctos, ut a pia sententia rece-

oite πρόσφατον σίδοντες Θεῷ, etc. Sic enim legentem est ex codice Savilli, et ex editione Basilienfi. Augustinus, in psalmum LXXX, de Ario ita scribit: *Nescio quis alius in vanitate accipiens nomen Domini Dei sui, fecit sibi Christum creaturam, Christum imparem, et inæqualem generanti, Filium Dei dicens, et Filium Dei negans.* Et paulo post: *Tu autem aliud nescio quid cogitasti: in corde tuo Deum recentem possidisti.* Hilarius in epistola contra Auxentium: *Ita nunc Christum novum, etc.*

(17) Σάρατις. Codex Regius, Σάρατις.

(18) Ὁμοῦ λέγων. Hæc verba Valerius in verso ordine legenda notavit, λέγων Λούκιος.

(19) Βασιλέων. Codex Regius, βασιλέως.

(20) Ἀπάτη. Basilienfi editio, ἀγάπη.

derent. Verum illi pietatis proditorem omni tormento acerbiorum esse ducentes, uti revera est, illi his verbis coacti responderunt, fraudem ejus pariter ac minas suas virtute animique magnitudine calcantes: Desine tandem, desine his verbis nos terrere. Cessa inanes proferre sermones. Nos enim nec novitium nec recentem colimus Deum: licet instar maris fluctuum inaniter spumes, et tanquam vehemens ventus cum fragore irruas, recte ac pie doctrinae ad extremum usque spiritum adheresuri sumus; non potentiae, non sapientiae expertem, non sine veritate unquam fuisse sentientes Deum; non cum aliquando fuisse Patrem, aliquando autem non fuisse; juxta impium istum Arianum, Filium temporalem esse credendo. Nam si Filius creatura est, ut aiunt Ariomanitae, nec consubstantialis Patri: ad nihilum redigetur etiam Pater, cum secundum ipsos Filio non existente, Pater aliquando non fuerit. Si vero semper est Pater, existente scilicet ex ipso vero fetu, et non per defluxum: Deus enim passionis expertus est: qui fieri potest, ut non amens sit ac vecors, qui de Filio dicit, Fuit tempus cum non esset, cui cuncta accepto ferre debent quod existunt? Hac de causa Patres nostri qui ex toto terrarum orbe Nicæam convenere, a quibus exidentes isti, merito spurii facti sunt, cum perversam Arianum opinionem quam nunc junior iste defendit, anathemate damnasset, non alterius quam Patrem, substantiae Filium esse dixerunt, sicuti nunc cogis nos dicere, sed ex una eademque substantia. Quod pio sensu recte intelligentes, ex multis divinis vocibus in unum collectis, consubstantialem esse confessi sunt.

VI. Hæc et hujusmodi alia cum dixissent, eos multo diebus comes in carcere detinuit, ratus eo se facto a pia sententia illos abducurum. Verum illi, velut in stadio fortissimi athletæ, subiecta omni formidine, rebus a majoribus ea divina mente fortiter gestis seipsos communitentes, excelsiore animo pro pietatis defensione stabant, cruciatus gymnasium virtutis esse ducentes. Cum igitur ad hunc modum decertarent, et spectaculum, sicut ait beatus Paulus¹, facti essent angelis et hominibus, accurrat tota civitas visura athletas Christi; qui flagra judicis ipsos torquentis tolerantia sua superabant, et tropæa adversus impietatem per patientiam erigebant, et de Arianis palam triumphabant. Quos hostis ille acerbissimus minis ac fraudibus sub-

¹ I Cor. iv, 9.

(21) Ἐμπολιτευόμεθα. Lege, ἐμπολιτευσόμεθα. Edit.

(22) Ἀπάτορες. Hunc locum feliciter mihi videor vertisse. Nam cum reliqui interpretes, Epiphanius scilicet, Christophorus et Sirmundus, patre carentes interpretati sint, ego Græcam vocem uno Latino vocabulo expressi, spurios vertens. Atque ita etiam ante nos veritit Joachimus Camerarius hoc modo: Nostri igitur totius orbis patres, a quibus alienati isti spurii sunt. Certe Plutarchus in *Questionibus Romanis* discrete testatur, τοὺς ἀπάτορας

A Οἱ δὲ, πικρότερον βασάνου πάσης τὴν εἰς εὐσέβειαν προδοσίαν ἠγγράμμενοι (ἔχει γὰρ οὕτω), τοιοῦτο πρός αὐτὸν ἀναγκάζομενοι ἀπήνησαν βήμασιν, ἀρετῇ καὶ γενναίῳ φρονήματι ἡμῶν τὴν ἀπάτην καὶ τὰς ἀπειλὰς ὑποτάξαντες. Πέπαυσο λοιπὸν, πέπαυσο τοῦτους ἡμᾶς ἐκφοβῶν τοὺς βήμασιν· ἔπαγε εἰκαῖα προτρέρειν βήματα. Ἡμεῖς γὰρ οὔτε νέηλον, οὔτε πρόσφατον εἰδόντες Θεόν, κἀν ἐπαφίρτης κυμάτων εἰπή, καὶ προσήρσης ὡς βλαῖος ἀνεμοῦ, τοὺς εὐσεβεῖας ἀχρι θανάτου ἐμπολιτευόμεθα (21) δόγμασιν· οὐκ ἀδύνατον, οὐκ ἀσποφον, οὐ χωρὶς ἀληθείας πῶποτε φρονήσαντες Θεόν· οὐ ποτὲ μὴ ὄντα Πατέρα, ποτὲ δὲ μὴ ὄντα, κατὰ τὸν διωσέθη τούτων Ἀρειανῶν, χρονικῶν ἢ πρόσκαιρον δοξάζοντες τὸν Υἱόν. Εἰ γὰρ κτίσμα κατὰ τοὺς Ἀρειομανίτας ὁ Υἱὸς, οὐκ ἔπαυρον Πατρὶ ὁμοούσιον, εἰς τὸ μὴ εἶναι συστήσεται καὶ ὁ Πατήρ, οὐχ ὑφεστώτος Υἱοῦ, οὐκ ὄν ποτε κατ' αὐτοὺς Πατήρ. Εἰ δὲ αἰὶ Πατήρ ἐστίν, ὑφεστώτος δηλονότι τοῦ ἐξ αὐτοῦ ἀληθινοῦ καὶ οὐ κατὰ ἀπόβροιαν γεννημένου (ἀπαθῆς γὰρ ὁ Θεός)· πῶς οὐκ ἀρρων καὶ μακρωτέρω, ὅ, Ἦν ὅτε οὐκ ἦν, φρονῶν τὸν Υἱόν, δι' οὗ τὰ πάντα εἰς τὸ εἶναι κατὰ χάριν συνέστη; Οἱ γοῦν ἡμέτεροι κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην Πατέρες, ὄν ἐκπεσόντες οὕτω εἰκότως ἀπάτορες (22) γεγόνατι, ὡν ἡκαίφα συνελοβήσαντες, ἀναθεματίσαντες τὴν Ἀρείου κακοδοσίαν, ἧς ὁ νεώτερος οὗτος νῦν πρόσταται, οὐχ ἑπεροούσιον, ὃ νῦν ἡμᾶς εἰπεῖν καταναγκάζεις, τὸν Υἱόν εἰρήχαι τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας (23)· ὁ καλῶς μετ' εὐσέβειας διανοίας νοήσαντες, ἐκ πολλῆς τῶν θεῶν δημάτων συλλογῆς, ὁμοούσιον ὡμολόγησαν.

Γ'. Τὰ δὲ τοιαῦτα, καὶ τὰ τούτους παραπλήσια λέγοντας, καθέβηεν ἡμερῶν πολλῶν, οἰόμενος τῆς εὐσεβοῦς μετακινήσειν γνώμης. Οἱ δὲ μᾶλλον, ὡς περ ἐν σταδίῳ τῶν ἀτάβητων οἱ γενναῖοι, θελίαν πᾶσαν ἀποσέσαντες, ἐπαλεῖφροντες ἑαυτοὺς τοῖς τῶν Πατέρων διὰ θεῶν λογισμῶν ἀνδραγαθήμασι, γενναίωτερον εἶχον περὶ τὴν εὐσέβειαν τὸ φρόνημα, γυμνάσιον ἀρετῆς τὰς στρέβειας ἠγούμενοι. Οὕτω τοῖνυν ἀγωνίζομένων, καὶ θεάτρον, ὡς ὁ μακάριος Παῦλος γράφει, γενομένων καὶ ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους, ἐπέτρειχεν ἡ πόλις ἅπασα, ἀθλητὰς θεασαμένη (24) Χριστοῦ, κατετρα τῷ βασανίζοντι δικαστοῦ νικῶντας τὰς μεσσιγας, καὶ τρόπαια δι' ὑπομονῆς κατὰ ἀσθεῖας ἐπαίροντας, καὶ θριάμβους κατὰ Ἀρειανῶν ἐπιδευκνυμένους. Οὐς ὑποτάξας ὁ πικρὸς οὗτος πολέμιος

a Romanis vulgo appellari spurios, vel spurii filios. (23) Ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας. In manuscriptorum codice Henrici Savillii, et in Regio J. Pini, et in editione Basiliensi legitur, ἐκ τῆς αὐτοῦ οὐσίας, quem admodum legisse videtur Epiphanius Scholasticus. Nos tamen nihil mutare volumus, propterea quod utrobique idem sensus est.

(24) Ἀθλητὰς θεασαμένην. In editione Basiliensi scriptum invenio, θεασόμενοι, non male. Mallem tamen scribere, θεασόμενοι, vel θεασομένη, ut legit Epiphanius.

δὲ ἀπειλῶν καὶ ἀπάτης (25), τοῖς εἰς Χριστὸν ἀσεβοῦσιν ἐκδώσειν ἐνόμενον. Ἀποκακίσας τοιγαροῦν ταῖς τῶν βασιάνων δι' ἐπινοίας χαλεπῆς προσβολαῖς, ἀπάντων τῶν λαῶν ὀδυρομένων τοικίως διὰ πολλὰ (26) τῷ θρήνῳ, ὁ πικρὸς καὶ πάσης ἀποδίων φιλοανθρωπίας, τὰ συνήθη πᾶσιν ἀταξίαν συν-σθροίσας πλῆθη, ἐπὶ κρίσιν αὐτοῦ, μᾶλλον δὲ ἔωλον κατὰ κρίσιν καλεῖ, πρὸς τὴν τῆς θαλάσσης λιμένη, πολωνήτων συνήθως κατ' αὐτὴν ἐπαριεμένον τῶν βῶδων παρὰ τῶν εἰδωλοκτρῶν, καὶ τῶν Ἰουδαίων. Καὶ μὴ θελησάντων εἶσαι τῇ προφανεῖ δυσσεβείᾳ τῶν Ἀρειομαντῶν, ἀποφαίνεται, τῶν λαῶν πρὸ τοῦ ἐκαστακρίτου πάντων ὀδυρομένων, τῆς Ἀλεξανδρείας μεταναστάντας, τὴν Ἠλιοπόλιν τῆς Φοινίκης οἰκήσασαι, ἐνθα τῶν ἐνοικουμένων οὐδεὶς κἄν ἀκούσαι τὸ τοῦ Χριστοῦ ἀνάχεται ὄνομα· εἰδωλικὸν γὰρ οἱ πάντες. Παρ' αὐτὰ δὲ (27) σκάφους ἐπιθήναι προστάξας, αἰεὶς ἱστῆρας ἐπὶ λιμένος, οἶμαι, διὰ τοῦτο δημοσίῳ λουτρῷ τὴν κατακρίσιν κατ' αὐτὴν ὤρισε), γυμνῶν ἐπιδεικνύμενος τὸ ξίφος, νομίσας ἐκ τούτου φροεῖν τοὺς τῇ διαστόμῳ μαγαλὰ τοὺς πολεμίους δαίμονας· πολλὰκις καταπρώσαντας. Οὕτω δὲ οὖν ἀποκτείν αὐτοὺς κελύει, οὐκ ἐμβαλομένους ἐπιτήδεια, οὐ παραμυθίῳν τι τὸ σύνολον τῆς ἔξορας ἔχοντας· καὶ τὸ θαυμαστὸν καὶ ἀπίστον, τῆς θαλάσσης ἐπαφριζούσας καὶ δυσχερῶς οἶμαι, διὰ τοῦτο φεροῦσης, καὶ μὴ βουλομένης, ἐν οὕτως εἶπω, δι' ὑποδοχῆς τῶν ἀνδρῶν, ἀδίκῳ κοινωνήσασαι κελύσματος. Ἐνέφανε γὰρ καὶ τοὺς ἀγνοοῦσι καὶ τοῦ κρίναντος τῆν βάρβερρον προαίρεσιν.

Z. Ἔστι γοῦν ἀληθῶς εἰπεῖν· Ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ. Ἐστέναξε γὰρ ἡ πόλις ἅπασα, καὶ μέχρι ἐλῶν θρηγεί. Καὶ οἱ μὲν, ἀλλεπαλλήλῳ τῇ χειρὶ κτύπον ἐκ στηθῶν μακρῶν ἀπέπεμπον· οἱ δὲ τὰς χεῖρας ἑμοῦ καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς οὐρανὸν ἀνέτεινον, τὴν βίαν διαμαρτυρούμενοι, μονονοχὶ λέγοντες· Ἄκουε, οὐρανέ, καὶ ἐνωτίζου, ἡ γῆ, δεῦν παράνομα τὰ γυνόμενα. Καὶ ὅλος οἰμωγῆς τὸ πᾶν ἐπιπέφρωτο· καὶ μέλη, καὶ θρῆνος ἦν ἐν πάσῃ τῇ πόλει χορεύων, καὶ ποταμὸς ἐκ θακρῶν σχεδὸν καλύπτων πλημμύρᾳ τὴν θάλατταν, τοὺς ἅπανι ἀγῶν προσεγένετο. Ὅτε τοίνυν ὁ προκρινόμενος ἐπὶ τοῦ λιμένος παρῶν, τοὺς ἐρέτας ὄφουν τὰ ἱστία προσέταττε, τότε σύμμικτος οἰμωγῆ παρθένων καὶ γυναικῶν, προσθετέρων καὶ νέων, καὶ θρῆνοι προσπεπλεγμένοι δάκρυσιν ὄξελιν, αἱ τῶν ἀπάντων βοαί, τῆς ἐπαφριζούσης θαλάσσης τὸν προσρησσομένον σωρῶν τοὺς κύμασι (28) κτύπον

(25) *Δι' ἀπειλῶν καὶ ἀπάτης.* In variis lectionibus, quas ex altero codice Regio collegit Stephanus, legitur, δι' ἀπειλῶν καὶ βασιάνων. Quemadmodum edidit Jacobus Sirmundus. Paulo post, ubi legitur, τῇ προφανεῖ δυσσεβείᾳ τῶν Ἀρειομαντῶν, Sirmundus ex eodem codice Regio edidit, τῇ προφανεῖ ἀπίσσει, quod minus probat.

(26) *Διὰ πολλὰ.* Forte, καὶ πολλῶ. Edit.

(27) *Δὴ.* Deest in cod. Regio.

(28) *Σωρῶν τοὺς κύμασι.* Primam vocem Sirmundus in editione sua delevit, ut superfluum. Exstat tamen in omnibus nostris codicibus. Ego levi mutatione locum ita restituendum puto: Αἱ τῶν ἀπάντων

actos, impie in Christum factioni dediturum se putabat. Fatigatus igitur in infingendis quae subinde excogitabat tormentis, cum universus populus crebro ingemiseret ac lugeret: crudelis isto et ab omni sensu humanitatis alienus, convocatis iterum turbis incompositis et ad tumultuandum assuetis, eos ad iudicium, seu potius ad paratam condemnationem, vocat juxta urbis portum, gentilibus ac Judeis multas adversus eos acclamationes magna mercede conductas ex more jactantibus. Cumque ipsi manifestae Arianorum impietati cedere nolissent, universo populo ante praetorium lamentante, sententiam in eos profert, ut Alexandria excedentes, in urbem Phoenices Heliopolim migrant: in qua ne audire quidem nomen Christi ullus incolarum sustinet. Sunt enim omnes simulacrorum cultores. Mox cum illos navigium conscendere jussisset, ipse in portu stans (prope enim in publico lavacro sententiam contra eos tulerat), strictum gladium ostentabat, ratus hoc facto se territurum eos, qui ancipiti gladio infestus daemones saepius vulneraverant. Sic igitur solvere eos jubet, nullo comitatu instructos, nihil prorsus habentes solatii ad exsilium perferendum: quodque mirandum et incredibile est, spumante mari, ac per hoc, ut arbitrator, indignante, nec sustinente, ut ita dicam, ut per horum virorum susceptionem injusti praeccepti socius, ac particeps fieret. Demonstrabat enim barbarum iudicium propositum iis quoque, qui illud ignorabant.

C VII. Vere igitur dici potest: Obstupuit caelum ob hoc factus. Ingemuit enim universa civitas, et in hodiernum usque diem luget. Et alii quidem petus identidem manibus percutientes, ingentem sonitum edebant. Alii manus simul atque oculos in caelum tollebant, vim contestantes, tantum non ista dicentes: Audi, caelum, auribus percipe terra, quam iniqua sint quae sunt. Denique cjulata plena erant omnia: naeniae ac lamentationes tota urbe resonabant. Et fluvius quidam lacrymarum, mare ipsum inundatione sua obtegens, cunctis repente effluxit. Itaque cum supra memoratus in littore stans, remigibus praeciperet ut vela panderent: tunc promiscuus ululatus virginum ac mulierum, senum ac juvenum, et lamenta acerbis lacrymis permista; clamoresque omnium simul juncti fremitum ventorum, qui turbati maris fluctibus allidebantur, longe

των βοαί, τῆς ἐπαφριζούσης θαλάσσης τῶν προσρησσομένων ὄρων τοὺς κύμασι κτύπον ἐκάλυπτον, posset etiam scribi τῶν προσρησσομένων ἀνέμων. Sic enim supra locutus est Petrus de Magno comite largitionum, κἄν προσρήσσης ὡς ἀνεμος βλασος. Caeterum in codice Savini, et in editione Basiliensi scribitur τῷ κύματι. In Regio codice J. Pini ita scriptum invenit, τῆς ἐπαφριζούσης θαλάσσης. Τὸν προσρησσομένον χωρῶν τῷ κύματι κτύπον ἐκάλυπτον· unde quis suspicari possit legendum esse τῆς ἐπαφριζούσης θαλάσσης, καὶ τῶν προσρησσομένων χωρῶν τῷ κύματι, etc. Ὅτι χωρῶν sumatur pro ventis, quos Latini coros vocant, de quibus Plinius in libro

superabant. Dum supradicti hoc modo navigarent in Heliopolim, qua in urbe omnes sunt idolorum cultores: ubi studia atque instituta diaboli vigent ad voluptatem tendentia; ubi ferarum horrenda domicilia: montibus enim undique cingitur caelo ipsi contiguis: omnes posthæc in media urbe publice et privatim singuli gementes et verba lugubria fundentes, ne flere quidem permitti sunt, vetante id Palladio prefecto urbis Alexandriae, qui et ipse demonum cultui erat addictissimus. Multi enim ex flentibus rapti, ac prius custodie mancipati, deinde verberati, lacerati, torti, ad Phennensia et Proconnessia metalla damnati sunt, viri qui pro Ecclesiae defensione divino zelo iucensi pugnaverant. Plerique enim erant monachi, accuratioris ac districtioris vitae studio solitudinem incoletens, tres ac viginti numero. Cum quibus paulo post diaconum quoque, qui a clarissimo nostro Damaso episcopo urbis Romæ consolatorias simul et communicatorias litteras attulerat, manibus post tergum revinctis, publice a carnificibus ductus est, non secus ac insignis quispiam maleficus; qui cum homicidarum tormentis, et adhuc acerbioribus cruciatus fuisset, lapidibus ac plumbatis cervicis diu verberata, navigium in mari conscendit, sicut cæteri, divinæ crucis signo frontem suam consignans, omnique cura et solatio destitutus, ad æris metalla datus est quæ sunt in Phenne.

VIII. Porro dum iudex tenera puerorum corpora nuduc torqueret, quidam juxta ipsa cadavera remanserunt, ne exsequiarum quidem honore iis persoluto; cum parentes, fratres et cognati, tota denique, ut ita dicam, civitas unum hoc extremum solatium sibi concedi flagitassent. Sed, o summam judicantis, seu potius damnantis immanitatem! qui pro pietate certaverant, cum homicidum non sunt iudicati, insepultis corporibus jacentes. Qui strenue depugnaverant, feris ac volucris laniandi obijcitur.

XI, id est, *cunctorum cianores, spumantis maris et ventorum fluctibus illisorum strepitum superabant.* [Nihil mutatione opus est, modo si legas, σφοδρὸν pro σφῶν. Edit.]

(29) *Ξαυρόμενοι.* Basilienensis editio, et cod. Reg. J. Pini, habet, *ξέμενοι*. Et paulo post, ubi legitur, Προκονησίοις, scriptum habet, Προκονησίοις, ut et codex Savilli. Utrumque tamen dici potest, ut testatur auctor *Etymologicæ*.

(30) *Παρά τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν Δαμάσου.* Mortuo Athanasio, cum Petrus in ejus locum successisset, statim litteras synodicas seu communicatorias scripsit ad Damasum Romanæ urbis episcopum, quibus et ordinationem suam ei significabat ex more, et persecutiones Arianorum ac gentilium, quibus vexabatur, narrabat. His litteris respondens Damasus litteras communicatorias simul et consolatorias misit ad Petrum per quemdam diaconum urbis Romæ, ut testatur Petrus in hac epistola. Ex quo apparet, inter ordinationem Petri ac fugam, satis longum temporis spatium intercessisse. Nec probabili videtur Baroni sententia, qui ordinationem ac fugam Petri in eundem annum contulit Christi scilicet 572, quamquam Socrates mortem Athanasii ac Petri ordinationem anno citius refert.

(31) *Ὅς φονέων βασιάνοις ἐπέκεινα κοινωνή-*

ἀκάλυπτον. Ἄλλ' οὕτω τῶν προειρημένων ἀποπλεόντων εἰς Ἡλιούπολιν, ἐνθα δεισιδαιμονίων πᾶς, ἐνθα τοῦ διαβόλου τὰ πρὸς ἥδονην ἐπιτηδεύματα, ἐνθα θηρίων ἐφέστια φοβερά (βρῆ γὰρ ἦν κύκλῳ πανταχόθεν οὐρανὸν περισπάζοντες)· οἱ πάντες λοιπὸν ἐν μέσῃ τῇ πόλει, κοινῇ καὶ ἕκαστος ἴδια ὀλοφύρομενοι, καὶ στεναγμῶν ἐπιπέμποντες ῥήματα, οὐδὲ δακρύειν ἐπιτρέποντο, καλεῖσθε τοῦ τῆ; πόλεως ἐπάρχου Παλλαδίου, δεισιδαιμονεστάτου καὶ αὐτοῦ τυγχάνοντος. Πολλοὶ γὰρ τῶν κλειόντων, ἀρπάζομενοι καὶ φυλακίζομενοι πρότερον, εἶτα αἰκίζομενοι, ξανθόμενοι (29), βασανίζομενοι, τοῖς φενησίοις; καὶ Προκονησίοις παραδίδοντο μετάλλοις, ἄνθρωποι τῆς Ἐκκλησίας; δι' ἔνθεον ζῆλον ὑπέρημαχοι; οἱ πλείους γὰρ ἦσαν μονάζοντες, ἱερῶν οἰκίστοντες δι' ἄσκησιν. Μεθ' ὧν εἰκόσι καὶ τριῶν τυγχάνοντων, μικρὸν ὀστερον ὁ διάκονος, ὁ παρὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν Δαμάσου (30) τοῦ τῆς Ῥώμης; ἐπισκόπου, κομισσας ὁμοῦ παρακλητικὰ καὶ κοινωνικὰ γράμματα, ὅπως τῷ χεῖρε δεθεῖ, ὅπῃ δημῶν δημοσίᾳ ἤγετο, ὡσπερ τίς τῶν καούργων περιβόητος. Ὅς φονέων βασιάνοις ἐπέκεινα κοινωνήσας (31), λίθοις καὶ μολύβδαις; κατ' αὐτῶν τῶν ἀχέων ἐπὶ πολὺ μαστιζόμενος, ἐπίθεινε σκάφος ἐπὶ θαλάσσης παραπλοῖστος τοῖς ἄλλοις, τοῦ θεοῦ σταυροῦ ἐπὶ μετώπῳ τῷ σημείῳ χαρακτηρισσας, οὐ τημελείας, οὐ θεραπείας; τυχῶν, τοῖς κατὰ φένησον παρεδόθη μετάλλοις (32)· ἐστὶ δὲ ταῦτα χαλκοῦ.

H. Ἐτι γοῦν βασανίζοντος τοῦ οἰκαστοῦ ἀπαλλὰ παιδαρίων σώματα, τινὲς μὲν παρ' αὐτῆς μεμενήκασιν (33), οὐδ' ὅσας κοινωνήσαντες; γονέων καὶ ἀδελφῶν καὶ συγγενῶν, καὶ πάτερ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῆς πόλεως, μιαν αὐτοῖς αἰτούντων δοθῆναι τὴν ὑστάτην ταύτην παράκλησιν. Ἄλλ', ὃ πολλῆς ἀπανθρωπίας τοῦ διδάσκοντος, μᾶλλον δὲ τοῦ κατακρίνοντος; οἱ δι' εὐσέβειαν ἀβλήσαντες, φονεῖσι οὐ συνεκρίνοντο, ἀταφοὶ μένοντες τὰ σώματα· οἱ καλῶς ἀγωνιζόμενοι, θηρίοις καὶ πτηνοῖς πρὸς βορὰν ἐβρίπτοντο· οἱ συμπα-

σας. Interpretes hæc verba sic construunt, ut φονέων referatur ad ἐπέκεινα. Nam Camerarius ita vertit: *Qui magis quam ullus homicidia tortus.* Nec aliter Christophorus, et Sirmundus. Verum si ita construxeris, quomodo ferri poterit hæc locutio: *κοινωνήσας βασιάνοις;* Quare magis placet versio Epiphani, qui sic transtulit: *ei homicidarum verberibus coactum.* Vox igitur ἐπέκεινα transponenda est hoc modo, *φονέων βασιάνοις κοινωνήσας, ἐπέκεινα λίθοις, etc.*

(32) *Τοῖς κατὰ φένησον... μετάλλοις.* in altero codice Regio, cujus variantes edidit Stephanus, scriptum est *καταφέννης* pna voce, quemadmodum edidit Jacobus Sirmundus. Malim tamen legere κατὰ φένων. De his metallis Eusebius in libro *De locis Hebraicis* ita scribit: *Φενῶν, ἣν κατέχουσιν Ἰσραὴλ ἐπὶ τῆς ἐρήμου· ἦν δὲ καὶ πόλις Ἐβραίων. Αὕτη ἐστὶ Φαινῶν, ἐνθα τὰ μέταλλα τοῦ χαλκοῦ, μεταξὺ καμένη πόλεως, καὶ Ζοροῶν.*

(33) *Τινὲς μὲν παρ' αὐτῆς μεμενήκασιν.* Interpretes vocem τινὲς interpretati sunt de pueris, qui mortui remanserunt sepulturae expertes. Malim tamen de officialibus præsidis intelligi, qui custodes appositi erant cadaveribus mortuorum, ne quis ea sepulturae mandaret.

θησι βεβουλευμένοι (34) πατράσι διὰ τὴν συνειδητόν, τὴν καρπῆν ὡς παράνομα δράσαντες ἀπειθήμοντο. Πῶς νόμος Ῥωμαίων, ποῖα δὲ γνώμη παρὰ βαρῶν, τοὺς πατράσι συμπαθοῦντας ἤμυνε; ποῦ τις τῶν παλαιῶν ποτε ἔδρασε τοιοῦτόν τι παράνομον; Ἐκέλευε ποτε Φαραὶ ἀναιρεῖσθαι τῶν Ἑβραίων τὰ ἀβέβητα· ἀλλὰ φθόνος καὶ δέος ὑπέβαλλε τὸν πρῶτον. Πῶσιν καὶ τότε τῶν νῦν φιλοθρονωτέρα! πῶσιν ποθεῖνὰ πρὸς αἵρεσιν ἀδικήματος! πῶσιν βελτίονα πρὸς σύγκρισιν ἀνομιήματος, κἂν ἀλλήλων αἱ κακίαι μὴ χωρίζονται! Ἀπίστα τὰ λεγόμενα, ἀπάνθρωπα καὶ δευῖα, ὡμὰ καὶ βάρβαρα, ἀνηλιτῆ καὶ πικρά.

Θ. Ἄλλ' ἐν τοῦτοις ἐγαυρίων οἱ τῆς Ἀρείου ματίας ὑπῆρχον, χορευόντες. Τῆς δὲ πῶλις πάσης ὀλοφυρομένης (οὐκ ἦν γὰρ οἰκία ἐν ἧ οὐκ ἦν τεβηκῶς, ὡς ἐν τῇ Ἑβραῖῳ γέγραπται), οὐκ ἤρμυσαν πάλιν, οἱ τῆν ἔξιν ἀκόρεστον πρὸς παρανομίαν ἀσκήσαντες. Ἐπὶ γὰρ τὰ χεῖρα τὴν προαίρεσιν γυμνάζοντες, μέχρι τῶν τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπων τὸν ἴδιον τῆς κακίας ἰὸν ἐπεκτείνοντες, δορυφόροι πρὸς ἀδικίας τῶν λαγγιτιῶν χρόνοι κίχητι τῷ προειρημένῳ, τοὺς μὲν βελυτινῶν παρέδοσαν, τοὺς δ' ἄλλους, ἐν ἡδουλοῦν τρέπον ἐνέθρονον, πανταχόθεν πρὸς ἀπέδεισαν τοὺς πάντας θεορέται βουλόμενοι, οὐδὲν ἀφέντες ἀτόλμητον. Ἄλλὰ γὰρ καὶ πάντα περιερχόμενοι κατὰ τὸν ἴδιον τῆς αἰρέσεως πατέρα διάβολον, ζητοῦσι τίνα καταπίωσι. Καθ' ἑαυτοῦ τούτων παρὰ πάντων ἀπορούμενοι (35), ἔνδεκα τῶν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου τὴν ἀριμὸν ἐπισκόπων, ἀνδρας ἐκ παιδῶν μέχρι γῆρας τῆν ἔργον ἀσκήσεως χάριν οἰκήσαντας (36), καὶ λόγῳ καὶ πράξει τὰς ἔθονας ὑποτάξαντας, καὶ τῆν εὐσεβῆ πίστιν ἀνεπισχύνοντας κηρύττοντας, καὶ τὰ τῆς εὐσεβείας γαλουχηθέντας (37) δόγματα, καὶ νίκην πολλάκις κατὰ δαιμόνων ἐπάραντας, ἀρετῇ δυνωποῦντας τὸν ἀντίπαλον, καὶ τῆν Ἀρειανὴν σοφωτάτῳ λόγῳ στηλιτεύοντας αἵρεσιν ὄργανον ὠμότητος τὸν προειρημένον ἔχοντες, ὑπερβόλους πεποιθήσασιν, ἐν οἰκουμένη παρὰ τῶν κυριοκτόνων Ἰουδαίων πόλει, τοῦνομα Διοκαίταρσιζ. Καὶ ὅμως ὡς ὁ ἔθης, ἐπὶ θαλάτῃ τῶν ἀδελφῶν οὐκ ἐμπιπλάμενοι, ἀπανταχοῦ γῆς ἐτόλμησαν οἱ παρὰ πρόνοιαν καὶ ἀδελτεροὶ τῆς οἰκείας ὠμότητος καταλείψαι μνημόσυνα, ἐκ κακῶν ἔχειν τὸ γνώρισμα βουλόμενοι. Ἰδοὺ γὰρ πάλιν κληρικούς

¹ Exod. II, 30.

(34) Βεβουλευμένοι. Forte, βεβουλημένοι. Epit.

(35) Παρὰ πάντων ἀπορούμενοι. Epiphanius Scholasticus hac verba in interpretatione sua prae-termisit. Cameronius autem ita vertit: *Sed cum omnino illos conatus erga cunctos sui frustraverunt.* Christophorus vero sic interpretatur: *Atqui cum in eo quod conabantur, ab omnibus se destitutos viderent.* Jacobus autem Sirmundus Cameronium secutus ita transtulit: *In universum ergo cum omnia frustra conarentur.* Ego vero scribendum puto, ἀποκρούμενοι, quam lectionem in versione mea secutus sum. Id autem optime convenit cum praecedentibus. Ait enim Petrus Arianos instar diaboli circummeantes, quaesivisse, quem sednerent ac devotarent. Sed cum ab omnibus percellerent, in ali-

bantur. Qui caesorum patribus compati propter conscientiam voluerant, perinde ac si grave facinus admisissent, capite truncabantur. Quae lex Romana, quae barbarorum sententia, in eos nunquam animadvertit, qui parentibus condoluissent? Quis nunquam ex veteribus tam iniquum facinus perpetravit? Jus sit quondam Pharae, ut Hebraeorum masculi necarentur. Sed invidia, ac meus hoc mandatum ei suggererat. Quanto ea quae tunc gesta fuerunt, humaniora sunt iis quae nunc cernimus? Quanto magis optabilia, si optio detur injuriae! Quanto potiora, si conferatur iniquitas, tametsi vitia a se invicem sejungi non possint! Incredibilia sunt quae dicuntur immania et gravia; crudelia et barbara; immitia atque acerba.

B IX. His tamen oblectabantur, atque exultabant Arianæ dementiæ sectatores. Cumque universa civitas lamentaretur; nulla enim erat domus, sicut in Exodo scriptum est ¹, in qua uo esset mortuus; ii tamen, quorum animis in omni scelere exercitatus nulla iniquitate satiari poterat, nequaquam quieverunt. Propositum enim suum ad pejora semper acuentes, improbitatis suae venenum usque ad episcopos provinciae protulerunt, satellitem ac ministrum sceleris habentes comitem largitionum, quem supra diximus, Magnum. Et alios quidem curiae tradiderunt; alios aliis modis pro arbitrio suo vexarunt: nihil intentatum relinquentes, dnm cunctos undiqueque student ad impietatem pertrahere. Omnia enim circummeantes, quemadmodum parens et auctor haeresos ipsorum diaboli, quaerunt quem devorent. Postremo cum eorum conatus ab omnibus repelleretur, episcopos Aegypti undecim numero; viros, qui ab ineunte aetate usque ad senectutem, districtioris vitae gratia solitudinem incoluerant; qui ratione et actu voluptates corporis superaverant; qui piam fidem audacter praedicabant; qui pietatis doctrinam aucter nutriciae lacte suxerant; qui victoriam de daemonibus saepe retulerant; qui sua virtute pudorem incutiebant adversario; qui denique Arianam haeresim sapientissima oratione convincebant ac denotabant, ministro crudelitatis suae nisi supra memorato Magno, Diocesaream relegarunt, urbem quae ab Judaeis Domini interfectoibus colitur. Et tamen velut

quot episcopos et clericos iram suam vertisse, et rabiem effudisse.

(36) Οὐκ ἔσχεσαντες. Post hoc verbum integram pericopen adjectimus ex variis lectionibus, quas Robertus Stephanus ad caicem editionis suae descripsit ex altero codice Bibliothecae Regiae, quae sic habet, καὶ λόγῳ καὶ πράξει τὰς ἔθονας ὑποτάξαντας. Ita certe in suo codice legerat Epiphanius Scholasticus, ut ex versione ejus apparet. Si enim vertit: *Viros pene ab infantia usque ad senectutem eremum incolentes, terroque superantes et actus libidinem.* Ita quoque edidit Jacobus Sirmundus.

(37) Γαλουχηθέντας. Cod. Reg. J. Pini γαλουχῶσαντας.

suarum monumenta dementes ac stulti ubique terrarum relinquere ausi sunt, famam ex malefactis consequi studentes. Ecce enim rursus Ecclesie catholice clericos Antiochie degentes, qui una cum piis quibusdam monachis adversus fraudes eorum protestari decreverant, cum imperatoris aures variis contra illos criminationibus obtudissent, Neocæsaream Ponti relegari fecerunt. Qui nunc ipsa etiam vita forsitan privati sunt ob horum asperitatem. Hujusmodi tragedias tempus illud expertum est: silentio quidem et oblivione dignas, sed quæ litteris tradite sunt, ad reprehensionem eorum qui adversus unigenitum Filium Dei linguas suas exacerunt. Qui pestilenti blasphemiarum morbo correpti, non solum in Dominum universorum tela jacere conantur, sed et adversus pios ejus famulos implacabile bellum susceperunt.

(38) *Εισδεξάμενοι νόσον.* In manuscripto codice Henrici Savillii scriptum est, *εισδεξάμενοι λύτταν*, quomodo etiam legitur in codice Regio, cujus variantes lectiones edidit Stephanus. Ita quoque in

τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐν Ἀντιοχείᾳ διατρίβοντας, ἅμα σπουδαίως μονάζουσι, τὰ τῆς δραματουργίας αὐτῶν διαμαρτύρασαι προθεμένους· βασιλικῆς ἠγγέλσαντες κατ' αὐτῶν ἀκοῆς, τὴν Νεοκαισάρειαν τοῦ Πόντου οἰκεῖν παρεσκεύασαν· οἱ τὰχα καὶ τοῦ ζῆν ἑστερήθησαν, διὰ τὴν τῶν τόπων ἀγριότητα. Τοιαύτας ὁ καιρὸς ἐκεῖνος ἐδέξατο τραγωδίας· σιγῆς μὲν καὶ λήθης ἀξίας, ἐν συγγράμμασι δὲ τιθεμένων εἰς ἕλεγχον τῶν κατὰ τοῦ Μονογενοῦς κινήσαντων τὰς γλώττας· οἱ τὴν τῆς βλασφημίας εἰσδεξάμενοι νόσον (53), οὐ μόνον τὸν ὅλων Δεσπότην τοξεύειν ἐπιχειροῦσιν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν εὐσεβῶν αὐτοῦ θεοραπόντων τὸν Δεσπότην ἀνεδίξαντο πόλεμον.

sua codice legerat Epiphanius, ut ex ejus interpretatione colligitur, quæ sic habet : *Hi namque rabie coarctati blasphemiarum.*

EJUSDEM FRAGMENTA

EPISTOLÆ AD EPISCOPOS ÆGYPTIOS FIDEI CAUSA EXSULES.

I. *Apud Facundum Hermianensem lib. iv, cap. 2.*

Amor, quo circa vos in Christo gaudeo, non permisit patienter ferre: imo etiam scribens veluti non scribens sum, et iterum ad scribendum compellor. *Et infra*: Consiliatoribus igitur vobis in his quæ incurrunt utor: et quid oportet me facere sic semper perturbatum, Timotheo (39) diffamante se-

ipsum episcopum esse, ut per hoc confidentius injuriet, et paternas leges infringat? Voluit enim me anathematizare, et Basilium Cæsareæ, et Paulinum, et Epiphanium, et Diodorum episcopos, et soli Vitali communicare.

II. *Ibid. lib. xi, cap. 2.*

Sine Deo quippe est, et in omnibus reprobus qui non confitetur integrum hominem salvasse adventu suo Salvatorem: et si totum salvat, totum assumpsit, non in adjutorium salvariis, sed ad totius salvationem. Nullus ergo pie se sapere existimans,

infidelis magis existat. Si vero querere studeat, discat ex epistola quam ad Antiochenos beatæ memoriæ Episcopus Athanasius scribit, ubi omnia diligenter exponit: quam legere incipientes orthodoxi, et ita sapere et subscripsisse confirmant.

III. *Ibidem.*

Jesus Christus heri et hodie, ipse et in sæcula. Heri quidem ante sæcula sempiternitatem significat: hodie autem terrenum sæculum: in sæcula vero, post transitum hujus vitæ. Jesus Christus autem, qui juxta hominem salvatoris intelligitur,

non est ipse: qui enim provectum ætatis suscepit, aliquando infans existens, et aliquando vir incipiens quasi annorum xxx, sicut ait Lucas², non potest ipse esse.

IV. *Ibidem.*

Est Spiritus vitæ sanctus cum Patre et Filio in singulis prophetarum per generationes transiens, qui indicat quæ erunt et quæ fuerunt, habens ocu-

los ante et post, hoc est, sicut diximus, scientiam futurorum atque præteritorum, quæ in Salomone narrat ex persona filii hominis ex Maria, et filii

¹ Hebr. xiii, 8. ² Luc. iii, 25.

(39) *Timotheo.* Apollinaris discipulo, de quo Damasus papa in epistola ad Orientales: *Quid est cur abdicationem Timothei a me rursus requiratis, qui etiam hic judicio sedis apostolice, Petro quoque Alexandriæ episcopo præsentem, abdicatus est una cum magistro suo Apollinare?* et in epistola Orientalium

ad Rufinum Thessalonicensem episcopum in actis synodi Ephesinæ: *Ὁ τρισμακάριος Δάμασος καθέλεν Ἀπολλινάριον, καὶ Βιτάλιον, καὶ Τιμόθεον τοὺς αἰρετικούς.* Citatur etiam in Eclogæ Anastasii Polemon imprius, Apollinarii discipulus, κατὰ Τιμόθεον συμμαθητοῦ αὐτοῦ.

Dei Verbi, quod ab initio erat apud Patrem: et A dictum est, *Dominus creavit me principium viarum suarum in opera ejus**, cum dicat Scriptura, ante montes et colles, ante fontes et ante sæculum, generatum et creatum? Hæc dicentes a quibusdam laudari putantur, non dividentes quæ persona prophetico spiritu de corpore Domini clamat, et quæ de æterna ejus a Patre generatione docet.

* Prov. viii, 22. † ibid. 23, 24.

ANNO DOMINI CCCLXXXV.

TIMOTHEUS

ALEXANDRINUS EPISCOPUS.

NOTITIA.

(GALLAND, *Vet. Patr. Biblioth.*, Proleg. p. x, et p. 345.)

I. Petri, de quo supra verba fecimus, frater et B successor in sede Alexandrina fuit Timotheus. † Petrus — moritur, † inquit Socrates (a), † successorem fratrem suum Timotheum relinquens; † *διάδοχον καταλιπόν Τιμόθεον ἀδελφὸν ταυτοῦ*. Magni Athanasii discipulus existit, cujus virtutem, teste Facundo (b), *est consecutus et sedem*. Ejus electionem a cunctis Ægypti ordinibus peractam memorat cum laude Theodosius imperator in rescripto de episcopali judicio ad Optatum præfectum augustalem, his verbis (c): *Timotheum sibi omnes etiam suo judicio prætulere. Est enim vir, subdit, cum omni susceptione venerandus, tum etiam nostro judicio approbatus*. Ejus item in altera de fide catholica sanctione meminit idem Theodosius (d). Vixit autem pontifex Alexandrinus fuit ordinatus, cum ejus communione occidentales omnes amplexi sunt, ut constat ex synodica concilii Aquileiensis ad eundem Theodosium Angustum (e). Postmodum vero concilio Constantinopolitano primo interfuit, anno 381 celebrato, in quo Gregorii Nazianzeni causam agitatum fuisse intelligimus. Neque amplius quidquam de ipsius gestis apud veteres litteris consignatum comperimus. E vivis excessit anno 385, die 20 Julii, Arcadio Augusto primum et Bantone

cos., ut scribit Socrates (f); eique successus Theophilus. Porro de anno ejus mortuali plura videas apud Tillemontium (g) et Sollerium (h): neque omittas velim Renaudotium (i), de hoc patriarcha nonnulla ex Eutychio, Elmacino aliisque enarrantem, quæ alibi frustra quæras.

II. Exstant apud Græcos canonum collectores Timothei Alexandrini *Responsa canonica*, quæ cum scholiis Theodori Balsamonis ex Beveregii Synodico (j) desumpta, infra in medium adduximus (k). Ejusdem item præsulis Alexandrini superest apud Facundum (l) epistola Diodoro Tyri episcopo inscripta. Scripsisse quoque Timotheum aliquot monachorum historiam, tradit Sozomenus (m): quo forte respexit Rufinus, dum de Macario Alexandrino sermonem habens (n): *Sanctus, inquit, Macarius Alexandrinus magnificas etiam virtutes consummavit, de quibus et alii nonnulla scripserunt*. Quin et ejusdem Timothei nomine inscripta circumfertur *Narratio de miraculis sancti Menæ martyris Ægyptii in urbe Cotyaci*, cujus initium ex codice Barocciano cxi.vii ita refert Fabricius (o): *Ἐγένετο κατὰ τὴν τελευτὴν τοῦ ἀσθενοῦτος*. Latine autem exstat apud Surium (p). At vero non est hoc loci omittenda egregia Timothei nostri sen-

(a) Socrat., *Hist. eccl.*, lib. iv, cap. 57.

(b) Facund., lib. iv, cap. 2.

(c) *Cod. Theod.*, tom. VI, pag. 348, nov. edit.

(d) *Ibid.*, pag. 40.

(e) *Ibid.*, tom. VI, part. II, in append., pag. 46.

(f) Socrat., *Hist. eccl.*, lib. v, cap. 12.

(g) Tillem., *Mém. eccl.*, tom. VI, pag. 801, not 102, sur les Ariens.

(h) Soller. *Patr. Alex.*, *Hist. Chron.*, ad Act. SS, Jun., tom. V, pag. 245.

(i) Renaud., *Hist. patr. Alex.*, pag. 101-103.

(j) Bever. *Pandect. Canon.*, tom. II, pag. 165.

(k) Col. 1295 seqq.

(l) Facund., lib. iv, cap. 2, Sirm., Opp., tom. II, pag. 512 edit. Paris.

(m) Sozom., *Hist. eccl.*, lib. vi, cap. 29.

(n) Rufin., in *Vit. Patr.*, lib. II, cap. 29, pag. 365.

(o) Fabric., *Bibl. Gr.*, tom. IX, pag. 124.

(p) Sur., *Vit. Sanct.*, 10 Novemb.

tentia de Ammonio sanctissimo abbate ; quem nimirum etsi ob auriculæ spontaneam amputationem effectum irregularem, nihilominus episcopum ordinandum existimabat. Ejus verba sunt ejusmodi apud Palladium (a) : Οὗτος ὁ νόμος παρὰ Ἰουδαίους ποικιλεύσθω· ἐμὸς δὲ καὶ βενθήμερον ἴαν ἐνδέχεται, μόνον ἄξιον τῆς τρέπουσας ὄντα, χειροτονῶ. Id est : *Apud Judæos lex ista servetur. Mihi autem si vel*

A truncatum naribus adduxeritis qui sit bonis moribus, ego eum episcopum ordinabo. Illud denique de hoc antistite Alexandrino adnotare libet, quod in Apophthegmatis Patrum memoriae proditum legitur (b) : ipsum videlicet ἀπτήμονος, hoc est *pauperia* cognomentum fuisse sortitum : quod quidem in magnam patriarchæ secundæ sedis laudem eedere, recte arguit Tillemontius (c).

(a) Pallad., *Hist. Laus.*, cap. 12, pag. 914.

(b) *Apophth. Patr.*, apud Coteler., *Monum. Eccl.*

Gr., tom. I, pag. 306, § xxvii.

(c) Tillem., *Mém. eccl.*, tom. VI, pag. 622.

(1) ΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΝΟΝΙΚΑΙ ΤΙΜΟΘΕΟΥ

ΤΟΥ ΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

Ἐνδὲ τῶν πρὸ Πατέρων τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει συναβροσθήτων, πρὸς τὰς ἀποκτενεθείσας ἀπὸ φρονησέως περὶ ἐπισκόπων καὶ κληρικών.

RESPONSA CANONICA TIMOTHEI

SANCTISSIMI EPISCOPI ALEXANDRINI,

Qui fuit unus ex c. Patribus Constantinopoli congregatis, ad interrogationes ei propositas et clericis.

Interrogatio.

« Si puellus catechumenus, utpote annorum septem, vel homo etiam perfectus dum fieret oblatio opportune adfuerit, ejusque nescius participi factus sit, quid de eo fieri debet? »

Responsio.

« Debet illuminari : a Deo enim vocatus est. »

BALS. Interrogatus est hic Pater, an si puellus, vel etiam vir perfectus in ordine catechumenorum collocatus, et sanetum baptismum nondum assecutus, dum oblatio fieret, sive mysticum sacrificium offerretur, opportune adfuerit, hoc est, tempus idoneum assecutus fuerit, et sacramentorum participes factus fuerit, ignorans se non debere participare antequam sit baptizatus, non tamen ea improbe contemnens, quid debet fieri? et respondit eum C

B

Ἐρώτησις.

« Ἐάν παιδίον κατηχούμενον, ὡς ἐτῶν ἑπτὰ, ἢ ἄνθρωπος τέλειος εὐκαιρήσῃ που προσφορᾶς γινομένης, καὶ ἀγνοῶν μεταλάβῃ, τί ὀφείλει γίνεσθαι περὶ αὐτοῦ; »

Ἀπόκρισις.

« Φωτισθῆναι ὀφείλει· παρὰ Θεοῦ γὰρ κέκληται. »

BALS. Ἐρωτήθη ὁ Πατήρ οὗτος, ὅτι ἐάν παιδίον ἢ καὶ ἄνθρωπος τέλειος ἐν κατηχουμένοις τεταγμένος, καὶ μὴ τῶν ἁγίων τυχὼν βαπτίσματος, προσφορᾶς γινομένης, ἢ τοῦ Θεοῦ εὐκαιρῆσῃ, καὶ ἀγνοῶν μεταλάβῃ τῶν ἁγιασμάτων, ἀγνοῶν, ὅτι οὐ δεῖ αὐτὸν μεταλαβεῖν πρὸ τοῦ βαπτίσματος, ἀλλ' οὐχὶ καταφρονητικῶς διατυβήμενος· τί ὀφείλει γίνεσθαι; Καὶ ἀπεκρίθη, ὅτι βαπτισθῆναι ὀφείλει. Ἐπεὶ γὰρ ἀπονήρωσ

(1) Ἀποκρίσεις κανονικαὶ Τιμοθέου. [De hoc Timotheo episcopo Alexandrino, scholium quoddam in codice Amerbachiano habetur, his verbis conceptum : Ἰστῶν, ὅτι μετὰ Διονύσιον τὸν μέγαν τεσσαρεσκαίδεκατον Ἀλεξανδρείας γενόμενον ἐπισκοπῶν, οἷδε ἐπεσκόπησαν· Θεωνᾶς, Μάξιμος, Πέτρος ἱερομόναχος, Ἀγύλλᾶς, Ἀλέξανδρος, Ἀθανάσιος, Γρηγόριος Ἀρειανὸς ὁ Καππαδόκης, Ἀθανάσιος πάλιν, Πέτρος ὁ παρὰ Οὐάλεντος περιορισθεὶς, Λούκιος Ἀρειανὸς, Πέτρος πάλιν εἰτα Τιμόθεος οὗτος ὁ μέγας, ἀναχθεὶς μὲν ἐπὶ τὸν θρόνον κατὰ τὸ 8 ἔτος τῆς βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου, παρῶν δὲ ἐν τῇ κατὰ Μακεδονίῳ τοῦ Πνευματομάχου συνόδῳ τῶν πρὸ ἁγίων Πατέρων. Μετὰ δὲ ἐπαταξίαν ἐξεδήμησεν πρὸς

Kύριον, διάδογον ἐσχηκῶς Θιέρβιον. *Sciendum est, quod post Dionysium magnum decimum quartum Alexandriæ episcopum constitutum, episcopalia munera obierunt Theonias, Maximus, Petrus sanctus martyr, Achillas, Alexander, Athanasius, Gregorius Arianus et Cappadocia, Athanasius iterum, Petrus a Valente expulsi, Lucius Ariunus, Petrus iterum. Postea magnus hic Timotheus, ad thronum quidem quarto imperii Theodosii Magni anno promotus; interfuit autem quarto anno imperii Theodosii Magni synodo c. sanctorum Patrum, contra Macedonium Spiritus oppugnatorem congregata: post septennium autem ad Dominum migravit, successorem habens Theophilum.*

προσῆθε τῇ κοινωνίᾳ τῶν ἁγίων ὕδρων, καὶ εὐκαί-
ριας ἔτυχε μὴ κωλυθεὶς ὑπὸ τινος, ἀγνωστῶντων ἰσως
τῶν παρόντων πιστῶν, καὶ αὐτοῦ τοῦ μεταδιδόντος,
ὅτι κατηχούμενός ἐστι, δοκεῖ παρά τοῦ Θεοῦ προσ-
κληθῆναι. Καὶ ἔπειρ ὁ ἅγιος ἀπόστολος Πέτρος ἔφη
περὶ τοῦ Κορνηλίου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν, ὅτε κατ-
ηχομένων ἐκείνων ἔπασεν αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον
καὶ ἔλδων γλώττας, καὶ ἐμαγάλων τὸν Θεόν, ὡς
ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Πράξεων γεγραπται, *Μήτις τό
ὔδωρ κωλύσαι δύναται τις, τοῦ μὴ βαπτισθῆναι
τούτοις, οἱ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔλαβον ὡς καὶ
ἡμεῖς;* τοῦτο μονοουχὶ καὶ ὁ Τιμόθεος εἶπεν, ὅτι
παρὰ Θεοῦ κληθεὶς, καὶ ἄξιός 'νομισθεὶς τῶν ἀγιασμά-
των, φωτισθῆναι ἔφαιλε.

Ἐρώτησις.

« Ἐάν δαιμονιζόμενος κατηχούμενος ἦ, καὶ θελήσῃ
αὐτῷ, ἢ οἱ ἴδιοι αὐτοῦ, ἵνα λάβῃ τὸ ἅγιον βάπτι-
σμα ὄφρα λαβῆν ἢ οὐ, καὶ μάλιστα ἐάν περὶ
τὸν θάνατόν ἐστιν; »

Ἀπόκρισις.

« Ἐάν ὁ δαιμονιζόμενος μὴ καθαρισθῇ ἀπὸ τοῦ
ἐκθάβρτου πνεύματος, οὐ δύναται λαβῆν τὸ ἅγιον
βάπτισμα ὁ περὶ δὲ τὴν ἔξοδον βαπτίζεται. »

ΒΑΛΣ. Ὁ δαιμονιζόμενος εἶναι δοκεῖ οἰκητήριον
δαίμονος. Κρίνεται τοίνυν, ὡς εἰ μὴ ἄξιον αὐτοῦ τὸν
ἀνθρωπον εὔρε τὸ ἀκθάβρτον πνεῦμα κατοικητήριον,
οὐκ ἂν ἔψαθεν ἐν αὐτῷ. Ὁ δὲ βαπτιζόμενος, διὰ τοῦ
βαπτίσματος, τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος δέχε-
ται ἐνοκουσάν αὐτῷ. Πῶς οὖν ἐν ταῦτῳ δυνατόν
ἐστὶ τὸν αὐτὸν δύο ἐναντίων δαιμόνων γενέσθαι; διὰ
τοῦτο τὸν κατηχούμενον καὶ μὴ ἀπαλλαγέντα τοῦ ἐν-
οχλοῦντος αὐτοῦ δαίμονος, οὐκ ἔκρινεν ὁ Πατὴρ τοῦ
θεοῦ βαπτίσματος ἄξιον. Εἰ δὲ καὶ τελευτῆ, φησί,
βαπτισθῆσεται, ἵνα μὴ ἀμέτοχος τῆς χάριτος τοῦ βα-
πτίσματος, τοῦ βίου ἐξελεύθῃ, στερηθῆ τοιούτου ἐφ-
οδίου, καὶ ἀσημαντος ἀπέλθῃ.

Ἐρώτησις.

« Ἐάν πιστός τις ὢν δαιμονιζέται, ἔφαιλε μεταλα-
βεῖν τῶν ἁγίων μυστηρίων, ἢ οὐ; »

Ἀπόκρισις.

« Ἐάν μὴ ἐξαγορεύῃ τὸ μυστήριον, μητε ἄλλως
πως βλασφημῇ, μεταλαμβάνετω μὴ μέντοι καθ'
ἐκείσῃ. Ἀρχαί γὰρ αὐτῷ κατὰ καιροὺς μόνον. »

ΒΑΛΣ. Ὁ Ἰουδαῖος ἐξαγορεύσας λέγεται τὸ μυστή-
ριον, ὡς ἂ ἐκείνῳ παρὰ Κυρίου ἐκκαλύψας τοῖς
Ἰουδαίοις, οἷα διαπιστῶν αὐτοῖς, καὶ μετὰ τῷ ταῦτα
διδάσκοντι ὡς Θεῷ προσέειπεν, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπῳ ψε-
λῶ. Ὁ δὲ δαιμονιζόμενος, εἰ μὴ διώλου μαίνεται, οὔτε
τῶν ἀγιασμάτων ἀξιωθήσεται, οὔτε τὸ μυστήριον ἐξ-
αγορεύων καὶ βλασφημῶν κατακριθήσεται, ὡς μὴ
εἰδώς ὁ ποιεῖ. Εἰ δὲ διαλείμματα ἔχει, καὶ ἐν τῷ και-
ρῷ, ᾧ σωφρονεῖ, διασύρει τὸ μυστήριον καὶ βλασφη-
μεῖ ὁ μόνον τῶν ἀγιασμάτων οὐ μεθέξει, ἀλλ' οὐδὲ
πιστός συνεξέεται ἢ συναριθμηθήσεται. Ὅπως ὁ Θεός
εἶπεν Πατὴρ περὶ δαιμονιζομένου καὶ διαλείμματα

A baptizari debere. Quia enim non malitiose ad san-
ctorum donorum communionem accessit, et oppor-
tunitate usus est ab aliquo non prohibitus; forte
ignorantibus qui aderant fidelibus, et ipso etiam
qui communionem impertit, esse catechume-
num: videtur a Deo esse vocatus. Et quod sanctus
apostolus Petrus dixit de Cornelio, et iis qui circa
eum erant: quo tempore cum essent catechumeni
Spiritus sanctus in eos cecidit, et loquebantur lin-
guis, et Deum glorificabant *, et in Actorum libro
scriptum est: *Nunquid aquam prohibuerit quispiam,
quominus ii baptizentur, qui sanctum Spiritum sicut
nos acceperunt?* hoc propemodum etiam dixit Ti-
motheus, quod a Deo vocatus, et sacramentis dignus
existimatus, debet illuminari.

B

Interrogatio.

« Si catechumenus a dæmone corripitur, et vo-
luerit ipse vel sui, ut sanctum baptismum accipiat,
debetne accipere an non, et maxime si morti pro-
pinquus fuerit? »

Responsio.

« Si is, qui a dæmone corripitur, non fuerit ab
immundo spiritu mundatus, non potest sanctum ba-
ptismum accipere; sed in exitu a vita baptizatur. »

ΒΑΛΣ. Qui a dæmone corripitur, habitaculum dæ-
monis esse videtur. Judicatur enim, quod nisi im-
mundus spiritus invenisset hominem ipsi idoneum
habitaculum, in eo non habitasset. Qui autem ba-
ptizatur, per baptismum sancti Spiritus gratiam in
se cohabitantem suscipit. Quomodo ergo fieri pote-
rit, ut idem simul duo in se contraria suscipiat? et
ideo catechumenum et a vexante eum dæmone nou
liberatum judicavit Pater, non esse dignum sancto
baptismate. Sin autem moriatur, inquit, baptizabi-
tur: ne gratiæ baptismi expers, a vita excedendo,
hoc viatico privetur, et non signatus recedat.

Interrogatio.

« Si quis, cum sit fidelis, a dæmone corripitur:
debetne esse sanctorum mysteriorum particeps, an
non? »

Responsio.

« Si mysterium non enuntiet, nec ullo alio modo
blasphemet, sit particeps: sed non singulis diebus.
D Sufficit enim, si stans solum temporibus. »

ΒΑΛΣ. Judas dicitur mysterium enuntiasse, ut qui,
que a Domino doctus est, Judæis revelaverit ceu eis
non credens, et non docenti illa tanquam Deo men-
tem adhibens, sed ut nudo homini. Qui autem a dæ-
mone corripitur, si perpetuo quidem fuerit, nec
sacramentis dignus habebitur, nec mysterium enun-
tians, et blasphemans condemnabitur, ut qui nesciat
quid agat. Sin autem habet intervalla, et in tempore
quo est sanæ mentis, in mysterium invehitur et
blasphemat: non solum non erit sacramentorum par-
ticeps, sed nec cum fidelibus simul precabitur vel
connumerabitur. Quare divinus hic Pater de dæmo-

* Act. x, 44 seqq.

niaco, qui habet intervalla, dicit: Si, ergo quando a demone non agitur nihil contra fidem dixerit, erit sacramentorum particeps.

Interrogatio.

« Si quis catechumenus, cum esset infirmus, enotat mentis factus sit, nec possit ipse fidem confiteri, sique suadeant, ut donec vivit sanctum baptismum accipiat, debetne accipere, an non? »

Responsio.

« Debet accipere, si non ab immundo spiritu tentetur. »

BALS. Interrogatio erat de catechumeno, qui propter morbum enotat mentis est, ut non posset interrogatus quae in baptismo responderentur respondere, an eum baptizare oportet? Responsio autem est, quod oportet eum qui ita se habet baptizari, et merito; quia, quod est catechumenus videtur eo se esse animo ostendisse, ut fidem amplectatur, et quamvis in baptismo non respondeat, prius tamen animi sui institutum ostendit. Sin autem ab immundo spiritu tentetur, non baptizabitur, inquit sed fiet ei, sicut superius dictum est.

Interrogatio.

« Si uxor cum suo marito noctu cohabitavit, vel maritus cum uxore, et fiat coitio, debentne communicare, an non? »

Responsio.

« Non debent, cum clamet Apostolus: *Ne fraudate vos invicem, nisi ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi; et rursus ad idem conveniatis, ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram*. »

BALS. De iis qui legitime cohabitant est interrogatio, an debent nocte illa simul congressi esse sacramentorum particeps. Responsio vero est, quod non debent: et ad dicti sui confirmationem magni Pauli verbis usus est.

Interrogatio.

« Si mulier catechumena dederit nomen suum, ut baptizaretur, et die baptismatis illi sit secundum consuetudinem mulierum, debetne eo die baptizari, an differre, et quantum differre? »

Responsio.

« Debet differre donec purgata fuerit. »

Interrogatio.

« Si mulier consueta sibi muliebricia accidisse viderit, debetne ad sancta mysteria accedere an non? »

Responsio.

« Non debet usque dum purgetur. »

BALS. Qui divino baptismate digni erant habendi, describebantur ab iis qui munus ecclesiasticum exercebant. Si ergo, inquit, descripta mulier, tanquam

Α Εχοντας λέγει. Ἐάν οὖν, ὅτε οὐκ ἐνεργεῖται ὑπὸ τοῦ δαίμονος, οὐδὲν κατὰ τῆς πίστεως λέγη, μεταλήθεται τῶν ἁγιασμάτων.

Ἐρώτησις.

« Ἐάν τις κατηχούμενος, ὡν ἀσθενῆς, γένηται ἐκ φρενός, καὶ μὴ δύνῃται ἑαυτὸς ὁμολογήσαι τὴν πίστιν, καὶ παρακαλῶσιν οἱ θεοὶ αὐτοῦ, ἵνα λάβῃ τὸ ἅγιον βάπτισμα, ἕως ἣν ὀφείλει λαβεῖν, ἢ οὐ; »

Ἀπόκρισις.

« Ὅφειλε λαβεῖν, ἐάν μὴ ὑπὸ πνεύματος ἀκαθάρτου πειράζῃται. »

ΒΑΣΣ. Ἡ ἐρώτησις ἦν περὶ κατηχομένου καὶ ἐκ νόσου ἐξω φρενῶν γενομένου, ὥστε μὴ δύνασθαι αὐτὸν ἐρωτούμενον τὰς ἐν τῷ βαπτίσματι ἀποκρίσεις ἀποκρίνεσθαι, εἰ δεῖ τοῦτον βαπτίζεσθαι; Ἡ δὲ ἀπόκρισις, ὅτι δεῖ βαπτίζεσθαι αὐτὸν καὶ οὕτως ἔχοντα, καὶ εἰκότως. Ἐπεὶ γὰρ κατηχούμενος ἦν, ἔδειξε προαίρεσιν, ὅτι ἀσπάζεται τὴν πίστιν, καὶ κἂν μὴ ἐν τῷ βαπτίσματι ἀποκρίνηται, ἐφθασε δεῖξαι τὴν οἰκείαν προαίρεσιν. Εἰ δὲ ὑπὸ πνεύματος ἀκαθάρτου πειράζεται, οὐ βαπτισθήσεται, φησὶν, ἀλλὰ γενήσεται αὐτῷ, καθὼς ἄνωθεν εἰρηται.

Ἐρώτησις.

« Ἐάν γυνὴ συγγένῃται μετὰ ἀνδρὸς αὐτῆς τὴν νύκτα, καὶ ἀνὴρ μετὰ γυναίκου, καὶ γένηται μέλις ὀφείλουσι μεταλαβεῖν, ἢ οὐ; »

Ἀπόκρισις.

ΒΑΣΣ. Περὶ τῶν ἐννόμως συναικηζομένων ἡ ἐρώτησις, εἰ ὀφείλουσι μεταλαβεῖν, κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην συνελθόντες ἀλλήλους. Ἡ δὲ ἀπόκρισις, ὅτι οὐκ ὀφείλουσι. Καὶ εἰς σύστασιν τοῦ οἰκείου λόγου τοῖς ῥήμασιν ἐχρήσατο τοῦ μεγάλου Παύλου.

Ἐρώτησις.

« Ἐάν γυνὴ κατηχομένη δέδωκε τὸ ὄνομα αὐτῆς, ἵνα φωτισθῇ, καὶ περὶ τὴν ἡμέραν τοῦ βαπτίσματος γέγονεν αὐτῇ τὸ κατ' ἔθος τῶν γυναικῶν ὀφείλει φωτισθῆναι αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ, ἢ ὑπερβῆσθαι, καὶ πῶσον ὑπερβῆσθαι. »

Ἐρώτησις.

« Ἐάν γυνὴ κατηχομένη δέδωκε τὸ ὄνομα αὐτῆς, ἵνα φωτισθῇ, καὶ περὶ τὴν ἡμέραν τοῦ βαπτίσματος γέγονεν αὐτῇ τὸ κατ' ἔθος τῶν γυναικῶν ὀφείλει φωτισθῆναι αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ, ἢ ὑπερβῆσθαι, καὶ πῶσον ὑπερβῆσθαι. »

Ἀπόκρισις.

« Ὑπερβῆσθαι ὀφείλει, ἕως οὐ καθαρῶσθῃ. »

Ἐρώτησις.

« Ἐάν γυνὴ ἴδῃ τὸ κατ' ἔθος τῶν γυναικῶν αὐτῆς, ὀφείλει προσερχεσθαι τοῖς μυστηρίοις αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ, ἢ οὐ; »

Ἀπόκρισις.

« Οὐκ ὀφείλει, ἕως οὐ καθαρῶσθῃ. »

ΒΑΣΣ. Οἱ μέλλοντες καταγενοῦσθαι τοῦ θεοῦ βαπτίσματος, ἀπεγράφοντο παρὰ τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐνεργούντων. Ἐάν οὖν γυνή, φησὶν, ἀπογραφείσθαι, ὡς

¹ I Cor. vii, 5.

μύλλουσα βαπτισθῆναι, γέννηται ἐν ῥύσει τῶν ἐμμη-
λων· τότε δεῖ αὐτὴν φωτισθῆναι; Καὶ ἀπεκρίθη πρὸς
τοῦτο ὁ θεὸς οὕτως Πατὴρ, ὅτι ὅτε καθαρθῆ. Ἔως
γὰρ αἰ νουμισμένα παρέλθουσιν ἡμέραι, ἐν ἀκαθαρ-
σίᾳ κρίνεται εἶναι, καὶ οὕτε βαπτισθῆσεται, ὅτε
τῶν θείων μυστηρίων ἀξιωθῆσεται.

Ἐρώτησις.

« Γυνὴ ἐξ γεννήσεως, τὸ Πάσχα ὀφείλει νηστεῦσαι
καὶ μὴ πίνειν οἶνον, ἢ ἀπολύεται τῆς νηστείας, καὶ
τοῦ μὴ πίνειν οἶνον, διὰ τὸ γεννηθῆσαι; »

Ἀπόκρισις.

« Ἡ νηστεία ἐπινοήθη διὰ τὸ σῶμα ταπεινώ-
σαι (2). Εἰ οὖν τὸ σῶμα ἐν ταπεινώσει ἐστὶ καὶ
ἀσθενεῖ, ὀφείλει καταλαθεῖν (3), καθὼς βούλεται
καὶ δύναται βαστάσαι, τροφῆς καὶ ποτοῦ. »

ΒΑΣΣ. Ἡρωτήθη, εἰ ὀφείλει γυνὴ τεκοῦσα κατὰ
τὴν Τεσσαρακοστὴν τοῦ Πάσχα, πίνειν οἶνον, καὶ τῆς
νηστείας λυθῆναι. Καὶ ἀπεκρίθη, ὅτι ἡ νηστεία διὰ
ταπεινώσει τοῦ σώματος ὤρισθη. Ἐάν δὲ τὸ σῶμα τα-
ταπεινωμένον καὶ ἀσθενεῖ ἢ, ἀλλοθεν οὐ δεῖται τῆς
ἐκ τῆς νηστείας παιδαγωγίας, ἀλλὰ μᾶλλον συστά-
σεως χρῆται καὶ ἀνακτῆσεως. Ὀφείλει οὖν ἡ τεκοῦσα
κατὰ τὸ Πάσχα, ἔχουσα ἐν τῇ διὰ τὸ Πάσχα γινομένη
νηστείᾳ, καὶ οἶνον χρῆσασθαι καὶ βρώματι.

Ἐρώτησις.

« Εἰ ὀφείλει κληρικὸς εὐχεσθαι παρόντων Ἀρρεσι-
ων, ἢ ἄλλων αἰρετικῶν· εἰ οὐδὲν αὐτὸν βλάπτει,
ὅταν αὐτὸς ποιῇ τὴν εὐχὴν, ἔχουσα τὴν προσφο-
ρὰν. »

Ἀπόκρισις.

« Ἐν τῇ εὐχῇ ἀναφορὰ ὁ διάκονος προσφωνεῖ πρὸ
τοῦ ἀσπασμοῦ· Οἱ ἄκοινωνοι, περιπατήσατε.
Οὐκ ὀφείλουσιν οὖν παρῆναι, εἰ μὴ ἂν ἐπαγγέλ-
λωνται μετανοεῖν καὶ ἐκφεύγειν τὴν αἵρεσιν. »

ΒΑΣΣ. Ἡ ἐρώτησις περὶ κληρικῶν, εἰ ὀφείλει εὐ-
χεσθαι παρόντων αἰρετικῶν, ἔχουσα προσφέρειν τὴν
ἀναίμακτον θυσίαν. Καὶ ἀπεκρίθη, ὅτι (4) μέλλουσι
προσάγεσθαι τῇ ἐκτὴ τραπέζῃ τὰ Ἅγια, λέγεται τοῖς
ἀμύητοις· Οἱ ἀκοινωνοὶ, περιπατήσατε, ἔχουσα. Οἱ
κατηχούμενοι, προσέλθετε (5). Εἰ οὖν οἱ κατηχούμε-
νοι οὐκ εἰσὶν παρῆναι τελομένης τῆς θυσίας, πῶς
αἰρετικοὶ ἐαθῆσονται; Εἰ μήπου ἐπαγγέλλονται (6),
φρσθ, μετανοεῖν καὶ ἀφίστασθαι τῆς αἵρέσεως· κα-
τὰ τὴν εὐχὴν, οὐκ ἐνδὸς τοῦ ναοῦ παρακληθῆσονται
εἶναι, ἀλλ' ἔξω μετὰ τῶν κατηχουμένων· ὡς εἰ
μὴ ἐπαγγέλλονται ἀφίστασθαι τῆς αἵρέσεως, οὐδὲ
τοῖς κατηχουμένοις συστήσονται, ἀλλ' ἐκδιωχθήσου-
νται.

Ἐρώτησις.

« Ἐάν τις ἢ ἀσθενὴν καὶ ἐκτακὰς πᾶν ἀπὸ τῆς
πολλῆς ἀσθενείας, καὶ εἰσὴν τὸ ἅγιον Πάσχα· πάν-
τως ὀφείλει νηστεῦσαι, ἢ ἀπολύει αὐτὸν ὁ κληρικὸς
λαμπρύνειν, οὐ δύναται, ἢ καὶ εἶλαι καὶ οἶνον, διὰ
τὴν πολλὴν αὐτοῦ ἀσθενείαν. »

(2) Διὰ τὸ σῶμα ταπεινώσαι. Leg. διὰ τὸ τὸ
σῶμα, etc.

(3) Καταλαθεῖν. Leg. μεταλαθεῖν. Edit.

(4) Ὅτι. Leg. ὅτι. Edit.

baptizanda, in fluxum menstruorum incidit, quan-
do debet baptizari? Ad quod divinus hic Pater re-
spondit, quod quando purgata fuerit. Donec enim
praesituti dies praeterierint, impura esse judicabitur
et nec baptizabitur, nec divinis mysteriis digna ha-
bebitur.

Interrogatio.

« Mulier si pepererit, debetne jejunare Pascha, et
vinum non bibere: an a jejunijs absolvitur et vinum
bibere permittitur, eo quod pepererit? »

Responsio.

« Excogitatum est jejunijs, ut corpus humile
reddatur. Si ergo corpus in humilitate et imbecil-
litate versatur, debet cibi et potus, quantum vult et
potest, esse particeps. »

BALS. Interrogatus est sanctus, an debet mulier,
quae in Paschae quadragesima peperit, bibere vinum
et a jejunijs absolvi. Et respondit, quod jejunijs
ad corpus humiliandum decretum est. Quod si cor-
pus humiliatum fuerit et infirmum, non aliunde je-
junii disciplina indiget: sed confirmatione potius et
recreatione opus habet. Debet ergo, quae peperit in
Paschate, hoc est, in jejunijs quod fit propter Pa-
scha, uti et vino et cibo.

Interrogatio.

« An debet clericus, praesentibus Arianis vel alijs
haereticis, orare; et an eum nihil laedit quando ille
facit orationem, seu oblationem? »

Responsio.

« In divina oblatione diaconus ante salutationem
edicit: Qui non communicatis, ambulate. Non de-
bet ergo interesse, nisi profiteantur se peniten-
tiam acturos et haeresin vitaturos. »

BALS. Interrogatio de clerico facta est: an debet
praesentibus haereticis orare, aut inequentum sacri-
ficium offerre; et respondit, quod quando ad sa-
cram mensam sancta offerenda sunt, dicitur pro-
fanis: Qui non communicatis, ambulate, sive, Ca-
techumeni, exite. Si ergo catechumeni non sinuntur
adesse dum fit sacrificium, quemodo sinentur haer-
etici? Nisi se, inquit, penitentiam acturos confi-
teantur, et ab haeresi cessaturos; et tunc quoque,
ut existimo, intra templum esse non sinuntur, sed
foris cum catechumenis; quod si se ab haeresi ab-
sinturos non profiteantur, ne cum catechumenis
quidem consistent, sed expelluntur.

Interrogatio.

« Si quis sit aegrotus, et ex multa imbecillitate valde
attenuatus, et ad sanctum Pascha venerit; debetne
omnino jejunare, an eum absolvit clericus, ut ac-
cipiat quod potest, vel etiam oleum et vinum pro-
pter multam ejus imbecillitatem? »

(5) Προσέλθετε. Legendum videtur, παρέλθετε,
vel ἐξέλθετε, ut interpres vertit. Edit.

(6) Ἐπαγγέλλονται. Forte, ἐπαγγέλλοντες. ut
paulo infra. Edit.

Responsio.

« Absolvi debet ægrotus, ut cibum et potum capiat, quantum ferre potest. Eum enim, qui semel attenuatus est, esse olei participem æquum est. »

BALS. De eo, qui ægrotat, et morbo consumptus est, fit interrogatio; debetne in jejuniu propter Pascha omnino jejunare, hoc est, inexcusabiliter et absque ulla commiseratione, an vinum et oleum sumere propter imbecillitatem? Responsio autem dicit, quod is, qui morbo consumptus est, capere debet vinum et oleum, quantum ferre potest: perpetuo scilicet, vel in aliquibus diebus, secundum iudicium ejus qui illum dispensat. Nota autem ex hoc canone et VIII, quod jejuniu Quadragesimæ Paschæ est aridorum esus et a vino abstinentia. Nonnulli autem dicunt, in utrisque his canonibus jejuniu in Paschate, esse sanctæ Passivis hebdomadam, et non omnem Quadragesimam.

Interrogatio.

« Si quis clericum vocaverit, ut matrimonio conjungat, audiat autem esse illicitum matrimonium, utpote vel amitæ conjugium, vel defunctæ uxoris esse sororem eam, quæ est matrimonio conjungenda, debetne sequi clericus vel facere oblationem? »

Responsio.

« Uno verbo dicite: Si audiverit clericus illicitum matrimonium. Si ergo est illicitum matrimonium, non debet clericus alienis peccatis communicare. »

BALS. Oportet, inquit, clericos, qui ad matrimonii mysterium celebrandum vocantur ut orent, et sponsos conjungant, si audiverint esse illicitum matrimonium, nec abire, nec orare, nec offerre, et sic alienis peccatis communicare.

Interrogatio.

« Si laicus, qui somniavit, clericum interrogaverit an debet ei permittere communicare, an non? »

Responsio.

« Si subest quidem mulieris desiderium, non debet: sin autem tentat eum Satanas, ut per hanc occasionem a divinorum mysteriorum communione alienetur, debet communicare. Neque enim cessabit tentator eo tempore, quando debet communicare, illum invadere. »

BALS. De iis, quibus visa se in somniis offerunt, quibus etiam fit fortasse fluxus seminis, dicit hic Pater, quod si mulieris desiderium in eo qui somniat, cogitatio antea accenderit, et mens in desiderio persisterit, eique assensus est, et ex eo illi visio oblata est, et fluxio seminis est consecuta, non debet communicare. Et merito: assensus enim ejus, qui somniavit, mentem polluit, et quomodo cum hac cogitatione ad Sancta accedet? Sin autem nihil tale præcessit, est diaboli, inquit, tentatio; ut sic eum alienet a divina communione: et oportet eum communicare. Si enim sciverit Malus se per somnium efficere, ne sit sacramenti participes: non ces-

A

Ἀποκρίσις.

« Ἀπολύεσθαι ὀφείλει μεταλαμβάνειν καὶ τῆς τροφῆς καὶ τοῦ ποτοῦ ὁ ἀσθενῶν, πρὸς ὃ δύναται βασιτάσαι. Τὸ γὰρ μεταλαμβάνειν ἐλαίου τὸν ἅπασι ἐκτακέντα, δίκαιον ἐστίν. »

ΒΑΑΣ. Περὶ νοσηντος καὶ ἐκτακέντος ὑπὸ τῆς νόσου ἢ ἐρίστῃς· εἰ ὀφείλει ἐν τῇ διὰ τὸ Πάσχα νηστείᾳ πάντως νηστεῦσαι, ἀντὶ τοῦ, ἀπαραιτήτως, ἀσυμπάθως, ἢ μεταστρεῖν οἴνου καὶ ἐλαίου διὰ τὴν ἀσθενίαν. Ἡ δὲ ἀπόκρισις λέγει, ὅτι τὸν ἐκτακέντα ἐκ νόσου, δίκαιον καὶ οἴνου καὶ ἐλαίου μεταλαμβάνειν, ὡς δύναται ὑπομείναι, ἔχουν, ἢ διόλου, ἢ ἐν ἡμέραις τισὶ, κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ οικονομούντος αὐτόν. Σημειωτέον οὖν ἐκ τούτου τοῦ κανόνος καὶ ἐκ τοῦ ῥ', ὅτι ἡ νηστεία τῆς Τεσσαρακοστῆς τοῦ Πάσχα ἔξροφαγία ἐστίν, ἀλλὰ καὶ οἴνου ἀποχή. Τινὲς δὲ καὶ ἐν ἀμφοῖν τοῖς κανόσι τούτοις, τὴν ἐν τῷ Πάσχα νηστείαν, τὴν τὸν ἁγίων Παθῶν ἑβδομάδα λέγουσιν εἶναι, καὶ οὐ πᾶσαν τὴν Τεσσαρακοστήν.

Ἐρώτησις.

« Εἰς τὸ ζευγαῖον γάμον ἔαν καλῶς τις κληρικῶν, ἀκούσῃ δὲ τὸν γάμον παράνομον, ἢ θειογαμίαν, ἔχουν ἀδελφὴν τελευτησάσης γυναικὸς τὴν μέλλουσαν ζευγῶσθαι, εἰ ὀφείλει ἀκολουθεῖσαι ὁ κληρικὸς, ἢ προσφορὰν ποιῆσαι; »

Ἀπόκρισις.

« Ἀπαξ εἶπατε· Ἐὰν ἀκούσῃ ὁ κληρικὸς τὸν γάμον παράνομον. Εἰ οὖν ὁ γάμος παράνομός ἐστιν, οὐκ ὀφείλει ὁ κληρικὸς κοινωνεῖν ἀμαρτίας ἁλλοτρίαις. »

C

ΒΑΑΣ. Τοὺς κληρικὸς δεῖ, φησὶ, καλουμένους εἰς τελετὴν γάμων, ὥστε εὐχᾶσθαι καὶ συζευξάσθαι τοὺς νυμφευομένους, εἰ ἀκούσουσι παράνομον εἶναι τὸν γάμον, μὴ ἀπέρχεσθαι, μήτε εὐχεσθαι, μήτε προσφέρειν, καὶ οὕτως κοινωνεῖν ἀμαρτίας ἁλλοτρίαις.

Ἐρώτησις.

« Ἐὰν θνερασεθελὸς ὁ λαϊκὸς ἐρωτήσῃ κληρικῶν, εἰ ὀφείλει ἐπιτρέψαι αὐτῷ κοινωνῆσαι, ἢ οὐ; »

Ἀπόκρισις.

« Εἰ μὲν ὑπόκειται ἐπιθυμία γυναικὸς, οὐκ ὀφείλει· εἰ δὲ ὁ Σατανᾶς πειράζει αὐτὸν, ἵνα διὰ τῆς προσπάσιος ταύτης ἁλλοτριῶται τῆς κοινωνίας τῶν θείων μυστηρίων, ὀφείλει κοινωνῆσαι. Ἐπεὶ οὐ παύεται ὁ πειράζων κατ' ἐκείνου τὸν καιρὸν, ὅτε ὀφείλει κοινωνεῖν, ἐπιτιθέμενος αὐτῷ. »

ΒΑΑΣ. Περὶ τῶν ἐν θνεροις φανταζομένων, οἷς καὶ σπέρματος ἰσως γίνεται ἔκροθ, φησὶν ὁ Πάτερ οὗτος, ὅτι εἰ μὲν πρὸ τούτου προσέβαλε τῷ θνερασεθέντι ἐπιθυμία γυναικὸς λογισμὸς, καὶ ἐνέμεινε ὁ νοῦς ἐπὶ τῇ ἐπιθυμίᾳ, καὶ ἐνεπιλογώρησε ταύτη, κἀντύθειν ἢ φαντασία, ἐπῆλθε ἢ ῥύσις τοῦ σπέρματος· οὐκ ὀφείλει μεταλαβεῖν. Καὶ εἰκότως· ἢ γὰρ συγκατάθεσις ἐμύλων τὸν λογισμὸν τοῦ θνερασεθέντος. Καὶ πῶς μετὰ τούτου λογισμοῦ προσκίεσεται τοῖς ἁγίοις; Εἰ δὲ οὐδὲν τοιούτων προηγήσατο, τοῦ διαβόλου, φησὶν, ἐστὶ περρα, ἵνα οὕτως ἀποξενῶται αὐτὸν τῆς θείας κοινωνίας· καὶ δεῖ αὐτὸν κοινωνεῖν. Εἰ γὰρ ἴθι ὁ Πονηρὸς οὕτω κακοθεούμενος

τὸ μὴ μτέχειν αὐτὸν τῶν ἀγασμάτων, οὐ καύσεται ἐπιβουλευσὼν τῷ ἀνθρώπῳ, ὁσάκις ἀν γινῶ αὐτὸν θέλοντα μεταλαβεῖν.

Ἐρώτησις.

« Τοῖς ζευγνυμένοις εἰς γάμου κοινωνίαν, περὶ πόλων ἡμερῶν τῆς ἐβδομάδος παρατίθεσθαι χρὴ ἀπέχεσθαι τῆς πρὸς ἀλλήλους κοινωνίας, καὶ πῶς ἔχειν ἐπ' ἐξουσίας; »

Ἀπόκρισις.

« Προσέτηκα καὶ νῦν λέγω· ὁ Ἀπόστολος λέγει Μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μὴ τι ἀρ ἐκ συμφώνων πρὸς καιρὸν, ἵνα σχολάσητε τῇ προσευχῇ, καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἔφη, ἵνα μὴ περιέλθῃ ὑμῶς ὁ Σατανῆς διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν. Ἐξ ἀνάγκης δὲ τὸ Σάββατον καὶ τὴν Κυριακὴν ἀπέχεσθαι δεῖ, διὰ τὸ ἐν αὐταῖς τὴν πνευματικὴν θυσίαν ἀναφέρεισθαι τῷ Κυρίῳ. »

Ἐρώτησις.

« Ἐάν τις μὴ ἔχων ἐαυτὸν, χειρίζεται, ἢ κρημνίσῃ ἐαυτὸν, εἰ γίνεται προσφορά, ἢ οὐ; »

Ἀπόκρισις.

« Ὑπὲρ τοῦ αὐτοῦ διακρίναι ὀφείλει ὁ κληρικὸς, τὸ (7) ἀληθὲς ἐκφρῆναι ὄν, πεποιθὲς τοῦτο. Πολύλακός γάρ οἱ διαφέροντες τῷ πεποιθότι, θέλοντες τυχεῖν τῆς προσφοράς καὶ τῆς ὑπὲρ αὐτοῦ εὐχῆς, καταφεύδονται, καὶ λέγουσιν, οὐκ εἶχεν ἐαυτὸν· ἐνόησε δὲ ἀπὸ ἐπηρείας ἀνθρώπων ἢ ἄλλως πως ἀπὸ δαιμονίου πεποιηθέντα τοῦτο. Οὐ χρὴ προσφορὰν ἐπάνω αὐτῷ γενέσθαι· αὐτοφρονεῖ γὰρ ἐαυτοῦ ἔστι. Δεῖ οὖν πάντας τὸν κληρικὸν μετὰ ἀκριβείας ἐρῶντι, ἵνα μὴ ὑπὸ κρίμα πέσῃ. »

ΒΑΑΣ. Ἐρωτηθεὶς, ὡς εἰ μὴ ἔχων τις ὕγιᾶ τὸν λογισμὸν, ἀλλὰ παρατραπέας τὰς φρένας, αὐτόχειρ γίνεται ἐαυτοῦ, ἢ κατὰ κρημνοῦ ὠθήσει ἐαυτὸν· ἐάν χρὴ ὑπὲρ αὐτοῦ εὐχὴν γενέσθαι, ἢ προσφορὰν εἶπαν, ὅτι ἐάν ἀληθῶς ἐξω φρονῶν γενόμενος ὁ ἀνθρώπος, καὶ μὴ εἰδὼς ὁ ποιεῖ, διεχειρίσαστο ἐαυτὸν, ἢ ἐκρήμισεν, ἢ ἄλλως διεφθείρε· γενήσεται ὑπὲρ αὐτοῦ δέησις καὶ προσφορά. Δεῖ δὲ τοὺς εἰς εὐχὴν προσκαλούμενους ἀκριβοῦσθαι περὶ τούτου, μήποτε ἢ ἐκ μικροψυχίας, ἢ ἐξ ἐπηρείας ἀνθρώπων, ἢ ἄλλως πως, ἐκὼν καὶ εἰδὼς ὁ ποιεῖ, διεχειρίσαστο ἐαυτὸν. Ὑπὲρ γὰρ τοῦ τοιοῦτου οὐ δεῖ, οὔτε εὐχεσθαι, οὔτε προσφέρειν, ὅτι αὐτοφρονεῖς ἔστι.

Ἐρώτησις.

« Ἐάν τις γυνὴ πνευματικῆ, ὥστε καὶ σέδηρα φορεῖν, ὁ δὲ ἀνὴρ λέγει, ὅτι Οὐ δύναμαι ἐγκρατεῦσθαι, καὶ θέλει λαβεῖν ἄλλην ὀφείλει λαβεῖν ἕτεραν, ἢ οὐ; »

Ἀπόκρισις.

« Μοχαλία μεσολαβεῖ τῷ πράγματι· καὶ περὶ τούτου τί ἀποκρίνεσθαι οὐκ ἔχω, ἢ ἐφευρίσκω. »

ΒΑΑΣ. Περὶ ἀνδρὸς ἢ ἐρώτησις ἔχοντος γυναῖκα πνευματικῶσαν, ἣ γον πνεύματι πονηρῶ συνημιμένην, καὶ οὕτως μαινομένην, ὡς καὶ σέδηρα δεσμεῖσθαι, ἵνα μὴ ἐαυτὴν ἀπόλεση ἢ ἑτέρους βλάψῃ, ἢ

* I Cor. vii, 5.

(7) 76. Lege, si τό. Εἰσι:

A sabbit homini insidiari, quoties eum velle communicare cognoverit.

Interrogatio.

« Iis, qui matrimonii societate junguntur, in quibusnam septimanæ diebus proponere oportet, ut a mutuo congressu abstineant, et quibusnam potestatem habeant? »

Responsio.

« Quod ante dixi, nunc quoque dico. Dicit Apostolus: Ne fraudate vos invicem, nisi forte ex consensu ad tempus; ut vacetis orationi; et rursus ad idem conveniant, ne vos tentet Satanas propter incontinentiam vestram*. Necessario autem Sabbato et die Dominico abstinere oportet, quod spirituale sacrificium in eis Domino offeratur. »

Interrogatio.

« Si quis, cum sui compos non esset, sibi manum amulerit, vel etiam se precipitaverit, sit ne oblatio, an non? »

Responsio.

« Hoc debet clericus discernere, an cum revera mentis compos non esset, hoc fecerit. Sæpe enim ii, qui ad eum cui hoc accidit pertinent, volentes assequi oblationem et orationem pro ipso, mentiuntur, et dicunt eum non fuisse apud se: nonnunquam autem propter insultationem hominum, vel aliquo alio modo per negligentiam fecisse. Pro huiusmodi oblatio non est facienda: est enim sui homicida. Oportet ergo clericum accurate sciscitari, ut in iudicium incidat. »

BALS. Interrogatus sanctus, si is, qui non est sanæ mentis, sed emotæ, sibi mortem consciverit, vel se deorsum præcipitem dederit: an pro eo facienda sit oratio vel oblatio? dixit quod si homo quidem revera emotæ mentis, et nesciens quid ageret, sibi manum attulerit, vel se precipitaverit, vel aliquo modo iuteremerit; flet pro eo oblatio et oratio. Oportet autem eos, qui ad orationem evocantur, subtiliter investigare; nannquid vel propter animi timiditatem, vel hominum insultationem, vel aliquo alio modo, prudens ac sciens quid ageret, sibi manum attulerit. Pra tali enim nec orare, nec offerre oportet, quoniam sui homicida est.

Interrogatio.

« Si alicujus nxor spiritu corripitur, ut ferreo etiam compedes gestet, vir autem dicat: Non possum continere, et velit aliam accipere: debetne aliam accipere an non? »

Responsio.

« In hac re quidem adulterium intercedit, nec habeo, aut invenio quid de ea respondeam. »

BALS. Interrogatio est de marito, qui habet uxorem spiritu corruptam, seu spiritu malo agitatum, et ita furentem, ut etiam ferreis compedibus, maniciisque ligetur, ne seipsam interficiat, vel alio

hædat, cum qua ipse rem habere non potest; dicit autem se non posse continere, et vult aliam uxorem legitimam accipere. Responsio autem est, se nihil posse dicere. Est enim adulterium, si constante matrimonio, vir aliam mulierem ducat in matrimonium. Ex novella autem imperatoris domini Leonis Philosophi marito concessum est, mulieris quæ perpetua insaniam liborat, solvere matrimonium: soluto autem matrimonio, licet marito aliam uxorem introducere.

Interrogatio.

« Si quis jejunaus, ut communicet, os lavans, vel in balneo aquam bibit nolens: debetne communicare? »

Responsio.

« Quia etiam invenit Satanas occasionem prohibendi eum a communione, frequentius hoc faciet. »

Interrogatio.

« Sermonem Dei sæpe audientes et non facientes, an sumus judicio obnoxii? »

Responsio.

« Si non faciamus, nec nos accusare contingit, quod audientes non pareamus. Est autem pars salutis seipsos accusare. »

Interrogatio.

« Ex quam ætate a Deo judicantur peccata? »

Responsio.

« Ex uniuscujusque cognitione et prudentia: illi quidem a decennio; hi vero a majori ætate. »

BALS. Ex uniuscujusque cognitione et intelligentia dicit a Deo peccata judicari. Pueri enim, qui sunt acrioris et vigilantioris naturæ bonum et malum citius discernunt: qui autem sunt hebetioris tardiorisque ingenii, tardi sunt ad cognitionem ejus quod fieri oportet. Ideo illis quidem dicit ab anno decimo reputari peccatum: his vero a majori et perfectiori ætate.

(8) *Θέλοντός τε. Forte, θέλοντος δέ. EDIT.*

A συναλθεῖν αὐτὸν ἀδύνατον, καὶ λέγοντος σωφρονεῖν, θέλοντός τε (8) λαβεῖν γυναῖκα ἑτέραν νομίμως. Ἦ δὲ ἀπόκρισις, ὅτι οὐ δύναται τι εἰπεῖν. Μοιχεία γὰρ ἐστὶ, τὸ, ἐπὶ συνισταμένου τοῦ γάμου, ἑτέραν ἀγαγέσθαι τὸν ἄνδρα γυναῖκα εἰς συμβίωσιν. Ἐκ δὲ τῆς νεαρᾶς τοῦ βασιλέως κυρίου Λέοντος τοῦ φιλοσόφου, δέδοται τῷ ἀνδρὶ, μαινομένῃς διηκεῖν μανίαν τῆς γυναίκος, λύειν τὸν γάμον· τοῦ γάμου δὲ λυθέντος, ἔξεστι τῷ ἀνδρὶ ἑτέραν νομίμως εἰσαγαγεῖν.

Ἐρώτησις.

« Ἐάν νηστεύων τις ἐπὶ τῷ κοινωνῆσαι, νηπέμνος τὸ στόμα, ἢ ἐν τῷ βαλανεῖω κατέπειν ὕδωρ μὴ θέλων· ὀφείλει κοινωνῆσαι; »

Ἀπόκρισις.

B « Ἐπὶ εὖρον ὁ Σατανᾶς ἀφορμὴν τοῦ κωλύειν αὐτὸν τῆς κοινωνίας, συχνότερον τοῦτο ποιήσει. »

Ἐρώτησις.

« Συχνῶς ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ ποιούντες, ἄρα ὑπὸ κατάκρισίν ἐσμεν; »

Ἀπόκρισις.

« Εἰ καὶ μὴ ποιούμεν, ἀλλ' οὐκ ἐνδέχεται μὴ μέμψεσθαι ἑαυτούς, ὅτι ἀκούοντες παρακούομεν· μέρος δὲ σωτηρίας ἐστὶ καὶ τὸ μέμψεσθαι ἑαυτούς. »

Ἐρώτησις.

« Ἐκ ποίας κείρας κρίνονται παρὰ Θεοῦ τὰ ἁμαρτήματα; »

Ἀπόκρισις.

« Πρὸς τὴν γνῶσιν ἐκάστου καὶ τὴν φρόνησιν. Οἱ μὲν ἀπὸ δεκατοῦς κείρας, οἱ δὲ καὶ μείζονος. »

C **BALS.** Πρὸς τὴν γνῶσιν ἐκάστου καὶ τὸ φρόνημα εἶη κρίνεσθαι τῷ Θεῷ τὰ ἁμαρτήματα. Οἱ μὲν γὰρ ὀξυτέρως φύσεως ὄντες τῶν παιδῶν καὶ μᾶλλον ἐργηγορίας, συντομώτερον διακρίνουσι τὸ καλὸν καὶ τὸ χεῖρον· οἱ δὲ κωβροτέρως τυχόντες καὶ ἀναπεπτωκυίας ἕξεως, βραδείας εἶσι πρὸς τὴν γνῶσιν τοῦ δέοντος. Διὸ τοῖς μὲν ἀπὸ δεκάτου ἐνιαυτοῦ τῆς ηλικίας αὐτῶν λογίζεσθαι εἶπε τὰ ἁμαρτήματα, τοῖς δὲ ἐκ μείζονος καὶ τελωτέρως.

TIMOTHEI ALEXANDRINI

EPISTOLA

AD DIODORUM TYRENSEM EPISCOPUM.

(Apud Facundum Herimianensem; Opp. Sirmoudi, t. II, p. 513 ed. Paris.)

Domino meo, per cuncta honorabili et sanctissimo episcopo et consacerdoti Diodoro, Timotheus in Christo salutem.

Virtutem tuam et vitæ perfectionem et zelum rectæ et apostolicæ tuæ fidei, pro dignitate prædi-

care nequaquam potero, etiam si nimirum properverso: non enim æquantur sermones et res. Vobis ex certo donatum est, non solum credere in Christum Jesum, sed etiam pro ipso pati. Hanc tuam rectam et beatam circa Deum voluntatem, et inde-

clinabilem circa pietatis mysterium conscientiam, A et orare a Deo in multos annorum circuitus praesolim vobis inesse et divinus papa noster Athanasius attestatus est vestrae religiositati, et nos suos discipulos adduxit ad amandam tuam perfectionem,

ANNO DOMINI CCCLXXXI.

APOLINARIUS LAODICENUS EPISCOPUS.

NOTITIA.

(GALLAND., *Veterum Patrum Biblioth.*, t. V, Proleg. p. xxvii, et p. 339.)

I. Apolinarius, *patre presbytero* (a) sibi cognomine, Laodiceæ in Syria ortus, lector primum Laodiceæ illius Ecclesie, ut scribit Socrates (b), fuit ordinatus. Humaniorum disciplinarum peritia instructus, poeta quoque eximius atque orator insignis (c), ingenio, exercitatione, doctrina plurimum excelluit, omniumque scriptorum copiosissimus audiit (d). Et magnæ quidem in Ecclesia exaltationis illum fuisse, passim ex veteribus intelligimus (e); qui propterea fuerit ad Laodiceam Ecclesiam regendam evectus. Neque enim de Apolinarii episcopatu dubitare cum Photio (f) fas est. Silent quidem hac de re Gregorius Nazianzenus, Basilus, Epiphanius, Theodoritus, Socrates ac Sozomenus; quin et Leontius Byzantinus eum presbyterum duntaxat appellat (g): at vero Apolinarium fuisse autistitem Laodiceum testatur Hieronymus (h) qui eum probe noverat, quippe cum *ipsam audierit Antiochiæ frequenter et coluerit* (i). Neque aliter Rufinus (j), Nemesius (k), Philostorgius (l) aliique. Quandonam vero id contigerit, valde operosum est definire, si audias Lequienium (m). At illud saltem exploratum habemus concilio Alexandrino anno 362 ab Athanasio celebrato quosdam monachos interfuisse ab Apolinario episcopo in hoc ipsum missos (n): *Παρήσαν και τινες Ἀπολιναρίου τοῦ ἐπισκόπου μονάζοντες, παρ' αὐτοῦ εἰς τοῦτο*

καμψθέντες. Cæternum cum constet, eo ipso tempore Laodiceam Ecclesiam rexisse quoque Pelagium, qui anno insequente 363 ad synodum Antiochenam perrexit, ut ex Socrate constat (o); existimari equidem cum Tillemontio (p), Apolinarium Laodiceæ *ad mare sitæ*, Pelagium autem Laodiceæ *ad Libanum*, episcopos simul exstitisse.

II. Porro Apolinarius, ingenii, eruditionis ac pietatis laudibus clarus; qui nimirum hæreses multis voluminibus oppresserat, et inimicos fidei confuturatos errores, ut ait Vincentius Lirinensis (q); quique, Epiphanio teste (r), exilium sustinuerat, quod Arianis assentiri nollet, orthodoxis omnibus propterea longe charissimus: Apolinarius, inquam, talis ac tantus vir, ab Ecclesia tandem discessit, ac Dimæritarum hæresim ex suo nomine appellatam condidit propugnavitque. Quo autem tempore id acciderit, haud plane compertum habemus. Vaferrimus enim homo sedulo studuit, ut omnem pravæ sententiæ suspicionem ab se amoliretur: quod sane, ad tempus saltem, ex voto illi cessisse videtur. Verum ante annum 362, quo celebrata est synodus Alexandrina, erroris sui semina sparsisse clanculum hæresiarcha ille comperitur. In ea namque synodo cum expendenda esset Apolinarii doctrina, monachi ab eo legati, ut superius diximus, doctoris quidem sui sententiam exposuere, sed vafre ac subdole,

(a) Hieron., lib. *De Vir. illustr.*, cap. 104.

(b) *Hist. eccl.*, lib. II, cap. 46.

(c) Suid., v. Ἀπολιν., tom. I, pag. 280.

(d) Basil., epist. 244, al. 82, § III.

(e) Epiph., hæc. LXXVII, § XXIV.

(f) Phot., in epist. Philost., lib. VIII, cap. 15.

(g) Leont., *De Sectis*, act. IV, pag. 506, tom. XI

Bibl. PP. Paris.

(h) *L. c.*

(i) Hieron., epist. 84, al. 65, ad Pammach., § III, p. 519.

(j) Rufin., *Hist. eccl.*, lib. II, cap. 20.

(k) Nemes., lib. I *De Nat. hom.*, cap. I, pag. 2 edit. Oxon. 1671.

(l) Philost., *Hist. eccl.*, lib. VIII, cap. 15.

(m) Lequien., *Or. Christ.*, tom. II, p. 794.

(n) Athan., tom. *ad Antioch. Opp.* tom. II, part. II, p. 776.

(o) Socr., *Hist. eccl.*, lib. III, cap. 25.

(p) Tillem., *Mém. eccl.*, tom. VII, p. 790, not. 4, *Sur les Apolinar.*

(q) Vinc. Lir., *Common.*, cap. 11.

(r) Epiph., hæc. LXXVII, § XXIV.

occultato scilicet hæreseos veneno. Quod sane colligere in promptu est ex ipsius Apolinarii epistola ad episcopos Diocæsareæ congregatos, quam Leontius Byzantinus nobis servavit (a). Siquidem, ut observat vir doctus (b), ea in epistola, cætera quidem ut a monachis Alexandriam ab eo missis allata fuerant proficitur; adjicit tamen « ipsum Verbum carnem esse factum, non assumpta mente humana, mente mutabili, quæ turpibus cogitationibus captiva ducitur, sed divina mente immutabili, et cælesti. » In concilio igitur Alexandrino Apolinarii doctrina, ut a monachis exposita est, utpote catholica, admissa fuit. Et vero licet Athanasius haud semel postea in Apolinarianorum errores invecctus sit (c), nunquam tamen Apolinarium ipsum nominatim est adortus; quoniam videlicet, ut quidem opinamur, dum visit Athanasius, Apolinarius occulte serpens, errores spargebat quidem quantum in ipso situm fuit; apud Athanasium autem catholicæ et sinceræ fidei studium eminentior, ut patet in primis ex duabus epistolis Serapioni Thmuensi episcopo inscriptis (d). Athanasio demum defuncto, palam apertisque verbis in ipsa Diocæsariensi synodo homo callidus virus hæreseos ore impio evomuit.

III. Supremum porro diem obiisse Apolinarium imperante Theodosio, tradit Hieronymus (e), anno circiter, ut videtur (f), 382, grandævus nimirum senioque confectus, *καταγεγηρακός*, testibus Epiphano (g) et Nilo (h). Ex quibus ergo videas quid sentiendum de his Procli verbis quæ leguntur in oratione ab eo habita in synodo secunda Constantinopolitana (i). « Et Athanasius, inquit, diversas epistolas ad Apolinarium scribit, tanquam eadem in fide sapientem: et tamen postea libros integros post mortem Apolinarii scripsit adversus eum, cognitis illius in scriptis blasphemis. Et nihil Apolinario profuerunt quæ ante ad illum, tanquam eadem in fide sapientem, scripta sunt. » Censuit itaque Proclus, ante Athanasium vita functum fuisse Apolinarium. Quæ quidem sententia cum veterioribus ecclesiasticis scriptoribus pugnare dignoscitur, ex quibus erudimur, Athanasium antea sub Valente, postea vero sub Theodosio Apolinarium et vivis excessisse.

IV. « Longum est universa Apolinarii opera commemorare; quibus profecto summis ædificatoribus Ecclesie: par esse potuisset, nisi profana illa hære-

tice curiositatis libidine nescio quid adinvenisset, quo et cunctos labores suos vellet cujusdam lepræ aduisionie fœdaret, et committeret ut doctrina ejus non tam ædificatio quam tentatio potius ecclesiastica diceretur. » Verba sunt Vincentii Lirinensis (j). Et Hieronymus, in *sanctis Scripturas innumeralibus ipsum scripsisse volumina* tradit (k). Verum ex tot tantisque Apolinarii litterarum monumentis una superat *Psalmorum metaphrasis* heroicis carminibus conscripta. Dubitari nonnulli ex recentioribus, quos inter Jacobus Duportus (l), an metaphraseos quæ circumfertur, Apolinarius auctor existere; propterea quod, inquit « cum e veteribus non pauci Apolinarii operum meminerint, Hieronymus, Socrates, Sozomenus, Philostorgius, alii: eorum tamen nemo istius metaphraseos mentionem facit. » Imo vero, ait Fabricius (m), meminerunt manifeste, dum Vetus et Novum Testamentum sive metaphrasi ab Apolinario expressum, sive alio scriptio-nis genere illustratum testantur. Qua de re in primis Sozomenum videas (n). Itaque a codicum mss. auctoritate, quorum octo laudat cl. Montfaucou-nius (o), quique Psalmorum metaphrasin Apolinario, et quidem episcopo Laodiceno ascribunt, haud recedendum putaverim.

V. De operis pretio varia feruntur eruditorum judicia. Alii severe, et acrius fortasse quam par sit, Metaphrasæ stylum virgula censorio castigant. Alii vero Græcam quidem esse orationem et satis poeticam, imo interdum *ποιητικώτατην*, sed sæpe etiam Græcæ poseos genium in scriptore desiderari censent. Alii contra, plurimi opus ducunt. At equidem illorum sententiæ accesserim, quibus non perinde ubique elaboratum opus videtur: siquidem in suis conscribendis libris deproperasse Apolinarium, ex Basilio intelligimus (p): « Cum ille, inquit, scribendi facilitate linguam ad omne argumentum promptam haberet, scriptis suis terrarum orbem replevit, contempta objurgatione illius qui dicit (q): *Cave facere libros multos.* »

VI. Præter Psalmorum metaphrasin, quæ quidem exstant Apolinarii epistolæ magno Basilio inscriptæ, quas sæculo superiore desinente in lucem protulit Cotelierius (r). Sed pro instituti nostri ratione, D quam in præfatione generali exposuimus, ad iis excudendis temperandum fuit, ob eas in primis rationes, quas in medium affert eruditissimus editor (s). « Adduci non possum, inquit, ut credam has

(a) Leont. Byz., lib. adv. fraud. Apolinar., tom. I Thea. Canis., p. 608.

(b) Montf., in Vit. Athan., pag. LXXIX, § XI.

(c) Athan., in Epist. ad Epictet. et in duob. lib. contra Apolin., Opp. tom. I, part. II, pag. 901, 922 seqq.

(d) Apud Leont. Byz., De suppos. ab Apolin. script., tom. XI, pag. 1031 Bibl. PP. Paris.

(e) Hieron., De Vir. illustr., cap. 104.

(f) Tillern., Mém. eccl., tom. VII, p. 627.

(g) Epiph., hæc. LXXVII, § II.

(h) Nil., lib. I, epist. 257.

(i) Conc., tom. V, p. 459; apud Montf. ad Athan.

Opp. tom. I, part. II, pag. 921.

(j) Vinc. Lir., Commonit., cap. 11.

(k) Hieron., De Vir. illustr., cap. 104.

(l) Duport., præfat. ad Psalm. metaphr. Lonl. 1674.

(m) Fabric., Bibl. Gr., tom. VII, pag. 667, not.

(n) Sozom., Hist. eccl., lib. V, cap. 18.

(o) Montfauc., in Ind. ad tom. I Bibl. Biblioth. (p) Basil., epist. 275, al. 74, uum. 4, Opp. tom. III, pag. 406.

(q) Eccle. XII, 12.

(r) Cotel., Monum. eccl. Gr., tom. II, pag. 86, 90.

(s) Id. ibid., pag. 553.

quatuor epistolas, Basilii duas et duas Apolinaris, A genuinas esse: arbitror magis confectas fuisse ab Arianis vel ab Apolinaristis, famosis hujuscemodi suppositionum artificibus, quo celeberrimi nominis doctores Apolinarismi suspectos redderent: qua de suspitione conqueruntur Gregorius epist. I, ad Cledonium, et Basilius epist. 73, 82, 293, 345, 392; tum vero epist. 59. Sententia: mæ ratio est, quod cum Basilio objicerentur litteræ ad Apolinarem scriptæ, respondit ille, eas de fide non fuisse, sed simplicis et amicæ salutationis, nec se præceptoris vel discipuli locum unquam obtinuisse erga eum;

(a) Marau., Vit. Basil., pag. 173, § IV.

tum epistolam illam in manus interpolatrices inci- disse. At epistolæ nostræ de fide et sancta Trinitate sunt, ac de Scripturæ sacræ locis difficilibus, supponuntque magnum fuisse commercium litterarum inter Apolinarem et Basilium Gregoriumque: sed et in iis Apolinaris tanquam magister et unicus Ecclesiæ doctor interrogatur. Quid quod Arianismi et Apolinarismi velut sparsa videntur continere semina? hæc ille. Neque aliter sane censuit vir doctissimus, qui S. Basilii operum tomum III recens evulgavit (a), quique propterea easdem Apolinarii et Basilii epistolas spuris accensendas duxit (b).

B (b) Basil. Opp. tom. III, pag. 463 seqq.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΨΑΛΤΗΡΑ.

APOLINARI INTERPRETATIO IN PSALTEM.

ΨΑΛΜΟΣ Α'.

Δαυὶδ προφήτῳ καὶ βασιλέως μέλῳ.

Ὁλοβιος οὐ παύσεται δυσσεβῆτων ἐν βουλῇ,
Οὐδ' ἔχρως ἐσθήσειεν ἀλιτροτάτοιαι κελεύθῳις,
Ὅθ' ὀλοῆς ἔδρησιν ἐφίξεται λυμαντήρων·
Ἄλλ' ἔχεν ἠιδέω κραδίην συμφράδομα θεσμῷ,
θεσπέσιον νόκτας τε καὶ ἡματα θεσμῶν ἀείδων.
Ἔσεται οἴαπερ ἔρως ἐφ' ὕδρηλοῖσι κελεύθῳις,
Καίριον ἀντέλλον σφέτερον μελιηδέα καρπῶν,
Νεαλεμέως φύλλοισιν ἀκείρεκχομοισι τεθηλόξ.
Πάντα οἱ ἰθύνονται κατὰ χρέος ὅσα τέλεσοι.
Ὅς τοιοὶ γεγάσιν ἀτάσθαλοῖ, οὐποτε τοιοῖ·
Ἄλλὰ κόνει ἔκτοισι, τὴν βα χθονὸς ὧλεσ' ἀήτης.

Τοῦνεκεν εἰς κρίσιν οὐδέποτε ἀνοστήσονται ἀλείται,
Ὅθ' ἀρ' ἀμαρτήνοισι πινυτῶν βουλῆσι δικαίων.

Ὅνεκεν εὐαγέτων βασιλευς πῖτον οἶδε δικαίων·
Τοῦνεκα δυστήνων γενεῆ προβέλυμος ἀλείται.

ΨΑΛΜΟΣ Β'.

*Ἐπιγραφήσ ὁ ψαλμὸς εὐρέθῃ διχα,
Ἦρωμένος δὲ τοῖς παρ' Ἐβραίοις στίχοις·
Ἄλλ' ὡς δὲ δευτέρουσ Δαυιδῶν κήτοις,
Ἐκεῖ παρ' αὐτοῖς τίεται ταύτης διχα.*

Τίτθ' ὑπεροπλήην κνευέφρονα σύνθετο φύλα,
Καὶ γαίης βασιλῆες ἀλλέισθησαν ἑτοῖμοι;
Καὶ σφρων ἠγερῆθοντο δικασπῶλοῖ εἰς ἓν ἰόντες,
Παμβασιλῆος τοῦ τε κατὰ Χριστοῦ Θεοῦ;
Δεσμῶς μὲν σπάσομεν, ζυγῶδεσμα δὲ ῥέφρομεν αὐτῶν.

Ἐψαυμένῳ Θεὸς οὐρανθένεν δ' ἐγγιλοῖσασε τοῦσδε,
Ἔσαθέρῳον τ' αὐ μωκτηρίσαστ' ἀρραθόντασ.
Τῆμοσ ἀμελίχα πῖσι κοπεσσάμονοσ καταλέξῃ,

C

PSALMUS I.

Davidis prophetae et regis carmen.

Beatus nou ambulavit impiorum in consilio,
Neque vestigium firmavit scelestissimis viis,
Neque perniciosis sedibus sedit corruptorum:
Sed habet divinæ cor consentiens legi,
Divinam noctesque et dies legem canens.
Erit veluti planta in aquosis semitis,
Tempestivum produceas suum dulcem fructum,
Perpetuo foliis intosis virens.
Omnia ipsi dirigantur prospere quæcunque faciet.
Non tales sunt improbi, nunquam tales:
Sed pulveri similes, quem utique terræ perdidit
[ventus.

Itaque in judicium nunquam resurgent scelerati,
D Neque utique peccatores prudentum consiliis ju-
[storum:

Ideo piorum Rex viam novit justorum:
Idcirco miserorum generatio radicitus peribit.

PSALMUS II.

*Inscriptione psalmus repertus est absque,
Conjunctum autem apud Hebræos versibus.
Verumtamen secundus est Davidis in pulsibus,
Quoniam apud ipsos in honore habetur hac absque.*

Ut quid superbiæ stolidæ composuerunt nationes,
Et terræ reges congregati sunt parati:
Et ipsorum glomerati sunt iudices in unum euntes,
Supremum regem suumque contra Christum Deum?
Vincula quidem amoveamus, et juga projiciamus
[ipsorum.

Alteregnant Deus de cælo autem irrisit eos,
Despicensque rursum subsannavit stultos.
Tunc implacabiliter omnibus succensens dicet,

Et furorem spirans e prae cordiis universos contur-

B Καὶ χόλον ἀμπελιῶν πραπίδων σύμπαντας ἀτάξει (1).
[habuit,

Ipse me ducem constituit accedens,
Sancto in monte Sionis ejus magnificans,
Prædicans Regis præceptum cælestis :
« Filius meus, » Pater Deus dixit ad me, « es tu :
Die recenti ipse te bona voluntate statui fieri.
Postula a me, sortem ut accipias tu, dante gentes

Αὐτός μ' ἡγεμόνη κατέστησέν τ' ἐπιθήσας,
Εὐαγγεῖ ἐν ἔρει Σιώνος ἐπὶ μεγαλίῳ,
Ἀγγέλλων Βασιλῆος ἐρεμῆν οὐρανίου·
« Υἱὸς ἐμοῦ, » Πατήρ Θεὸς ἤϊσα πρὸς μὲ, « πάλαι σὺ.
Ἥματι προσφάτω αὐτός σ' εὐδοκίῃσα γενέσθαι.
Αἰσσοῦ με, λάχῃς ἔρρα λάβῃς σὺ, δειδόντος ἔθνη

[me,
Et possessionem tuam terminos omnes sub lunam.
Ferrea autem in virga hos quidem reges,
Et figuli vasa tanquam confringes. »
Nunc autem reges mortalium, intelligite :
Erudimini, et qui summum tenetis imperium sub

Καὶ κε κατασχεῖν σου παίρατα πάνθ' ὑπὸ μῆνην.
Σιδήρῳ δ' ἐνὶ ῥάβδῳ τοῦσαδε γε μηλοβοθήσεις,
Καὶ κεραμῆος σκεῆν ἤϊτε συντρίβειας. »
Τῆμος δ' οἱ βασιλῆες ἐφημερίων, συνήϊτε (2)
Παιδεύθητε, καὶ οἱ κρατέοντες ὑπ' οὐρανὸν ἀρχῆς·

[cælo :
Horrescite : servitutis autem miscete gaudiis timo-

B λειδίτε· δουλοσύνης δὲ κεράσσατε χάμμασι δειμμα-

[rum :
Et ei exsultate trepidam mente lætitiā capientes.
Apprehendite igitur sapientiam, ut ne irascatur Rex,
Pia autem simul omnes avellat de via.
Cum cito flammeam mentem gravem excitarit ,
Omnes simul beati sunt sperantes semper in ipsum.

Καὶ οἱ ἀγάλλεσθε τρομερῆ φρενὶ τέρψην ἐλόντες.
Λάξασθ' ὄν σοφίης, ἵνα μὴ χύσῃται ὁ Ἔσθην.
Εὐσεβέος δ' ἅμα πάντα ἀποβράσεια καλεῦσθου.
Εὔτε θοῶς φλογόντα νόον βαρῦθυμον ἐγείρη,
Πάντας δμ' ἔδιδόεῖ εἰσι πεποθητός αἶν ἐπ' αὐτόν.

PSALMUS III.

ΥΑΛΜΟΣ Γ'.

Davidis lugubre tertium carmen, quando fugiens
Filiū Absalon, suam liquit rex sedem.
Hostes quid tot multiplicati sunt mei?
Multi autem insurgentes in me infestis repugnant,
Nullum meæ animæ a Deo dicentes auxilium?
Verum ne, o Rex, tu semper defendis,
Gloria mea factus, caput supra cervicem armans.
Invoco clamans : ipse autem de monte audivit sancto.
Egu dormivi, tenuit vero me dulcis sonuus,
Exsurrexi autem, cum meum Rex tenebit robur.
Nunquam myriadas populorum timens essem,
Si me circumdantes oppriment simul.
Exsurge, et me serva, supreme Servator mei,
Quoniam tu meos omnes evertisti superbos hostes :
Verum peccatorum pestiferos contrivisti dentes.
Tuum lumen, o Rex, tuamque benedictionem da

Δαυῖδων λυγρὸν τρίτατον μέλος, ἠνίκα φεγγῶν
Υἱὸν Ἀβσαλόνειον, ἐὼν λίπε κοίρανος ἐβρην.
Δυσμενέας τί τοσοῦτοι περιπλήθουσιν ἐμοῖο;
Πολλοὶ δ' ἐγέρμενοι μὲ ἀνδρείως ἀντιφέρονται,
Οὐτινά μοι ψυχῇ θεῶθεν βάζοντες ἀρωγῆν;
Ἄλλ' ἐμῆθεν, Βασιλεῦ, σὺ διηγκεύεις προμαχίκοις,
Κύδος ἐμὸν γεγονώς, κεφαλὴν ὑπὲρ αὐχένα τεύχων.
Κυκλήσσω βόλων, ὁ δ' ἀπ' οὐραὸς ἐκλυεν ἀγνοῦ.
Αὐτὸς ἐκοιμήθην, κατὰ δ' ἔσχε με νῆδυμος ὕπνος.
Ἄν δ' ἔστιν, ὅτ' ἐμῆς Βασιλεῦς ἀνδρέζεται ἀλακῆς.
Οὐποτε μυριάδας λαῶν πεφοβημένος εἶην,
Αἶκε με κυκλώνοντες ἐπιβροῦσαν ἁμαρτήν.
Ἐγρεο, καὶ μὲ σώω, πανυπέριστε Σώτερ ἐμοῖο,
Ὅτι σὺ μευ σύμπαντας ἔλες κενναύχενας ἐχθρούς.
Αὐτὰρ ἁμαρτηνῶν ὄλοος συνέλαξας ὀδόντας.
Σοιο φάος, Βασιλεῦ, σοὶ τ' εὐλογίην πόρε λαῶν.

PSALMUS IV.

ΥΑΛΜΟΣ Δ'.

Quartus e carminibus Davidia psalmus fuit.
Piam voluntatem mei Deus audivit precantis :
Oppressum autem exaudivit, cito vero dissipavit
[mærorem.
Sis propitius, et meas, o Rex, exaudi preces.
Viri, ad quid tantum nutritis gravem iram,
Ad quid ebaram vanitatem, et falsa omnia ponitis?
Quomodo vero sanctum dicitis Rex quem ostendit
[admirabilem?
Ipse cælestis me Rex clamantem audiat.
Ira peccato præstantior vobis sit.
Dicite in cubilibus chari curas animi.
Spes simul et sacrificium justitiæ Regem honoret.
Multi dicunt : Quis nobis vitam ferentes divitias

Τέτρατος δὲ μέλιων Δαυῖδων ψαλμοῦ ἐτύχθη.
Εὐδοκίης ἐμῆθεν Θεὸς ἐκλυεν εὐξαμένοιο·
Στεινομένοσ δ' ἐπέκλυε, θοῶς δ' ἀπάλαλκεν ἀνίην.
D Ἰλαθι, καὶ μευ, Ἄναξ, ἐπιπέκλυθι εὐχολῶν.
Ἄνέρες, ἐς τί τόσον τρέφετε βαρυστήμονα θυμόν;
Ἐς τί ψίλην ματίην, καὶ ψεύδα πάντα τίθεσθε;
Πῶς δ' ὅσον φράζεσθε Ἄναξ ὃν ἐφηγην ἀγῆτόν;
Αὐτὸς ἐπουράνιος μευ Ἄναξ βόλωντος ἀκούσει
Μῆνης ἀτασθαλῆς προφροσέτη ἕμμι τετύχθω.
Φράξασθ' ἐν λεχέσει φιλοῦ μελεδήματα θυμοῦ.
Ἐλπὶς ὁμοῦ καὶ ὅμα δίτης Βασιλῆα γεραίρω.
Πολλοὶ φασί· Τίς ἄμμι φερῆσθιον εἶδον ὀρέξει;

(1) Ἀτάξει. Forte, ἀτύξει. Editt.

(2) Συνήϊτε. Forte, συνίστε. Editt.

Ἄμμι τε τέκμαρ τὸ χρῶσον σὸ φέγγος ὀπωπῆς. **A**
 Ἐφροσύνην κρατῆρ ἑωρῆσαι πᾶσαν ἐμέω.
 Ἐκ σίτου γλυκεροῦ, καὶ ἐκ λαθικηδέος οἴνου,
 Ἐκ τε φερσζώου βίτης ἐπλήσεν ἐλάω.
 Εἰς ἐν ἐν εἰρήνῃ καταλέξομαι ὕπνον ἀμέλιων,
 Ὅθεν· ἐπ' ἐλπωρῆ με. Μάκαρ, καὶ μόνον ἐρεβδεις.

ΨΑΛΜΟΣ Ε΄.

Κλήρον λαβοῦσης πέμπτον εἰς τέλος μέλος
 Δαυίδος ἠλάλαξεν εὐφῆμῳ βοῇ.
 Μῦθον ἡμετέρων, πανυπέρατα. κίχλυθι, Ποιμῆν.
 Αἰδῆς μευ ζῦνες ὄκα, ἀρῆν δ' ἐπιβέρκιο φωνῆς.

Αὐτὸς ἀναξ Θεὸς, αὐτὸς ἐγὼ δὲ σε λίσσομαι αλεῖ.
 Ἡμέτερῃς ἤωθεν Ἄναξ ἐπακούσεται αὐδῆς·
 Ἐξ ῥοῦς ἀναφανῶ παρεσομένῳ προφανίης·
 Ὅθενκεν ἀμπλακίην ἐθέλων Θεὸς ὀσποτ' ἐτύχης·
 Οὐδὲ τις ἐναεῆς παρὰ σοὶ κακομήχανος ἔσται,
 Οὐδὲ τῆς ἀθέμιτος ὁμῆσιος ἔσσοτ' ὀπωπῆς.
 Ἐργάτινας ἔστιξας ἀλιτροσύνης ἅμα πάντας·
 Γλώσσης ψευδαλῆς ἄλεθρ ἐν πᾶσιν ἐτύχης·
 Ἐχθραῖροι δολόντα καὶ ἀνδροφόνον Θεὸς ἀνδρα.
 Αὐτὰρ ἐγὼ σὸ δῶμα τῶν μετελεύσομαι οἴκῳ,
 Δειμάλιος δὲ σέθεν καθάρην προσπύξομαι ἰρῶν.
 Σέ με ἤγησαιο δικαιοσύνη, χάριν ἐχθρῶν.
 Ἡμετέρην ἴθουν ἐπ' ἔμμαισι σοῖσιν ἀταρπῶν.
 Ἰὼ γὰρ ἀληθείην ποτ' ἐπὶ στόματος φορέουσι.
 Ἰὼν δὲ βαρῶν κρηλαί κραδαί γεγόνασι μάταιαι·
 Λαυκανίη δ' οἰχθέντι τάφρ παρομοίους ἔστι,
 Καὶ γλώσσαι δολεροῖσιν ἀπὲρ μεμηλῆτο μῦθοις.
 Κρῖνον, Ἄναξ· βουλέων δὲ κακῶν ἀπὸ πάγχυ πέ-
 [σσειν,

Καὶ κε κατὰ πληθύν σφετέρων χάριν ἀμπλακιάων

Κεῖσιος ἐξελάντο, τῆν ἐρέθοντες ἐρωφῆν.

Σὺ μὲν ἐπιευχόμενοι, Βασιλεῦ, κεχαροταί πάντες.
 Κεῖνοι μὲν κεχαρίοντο, σὺ δ' οἰκῆσεις ἐν αὐτοῖς.
 Οἱ δ' ἀγαπαζόμενοι τὸν ὄνομα καυχῆσονται,
 Ὅτι δικαιοσύνης ὀπορήτορα φῶτα γεραίρεις.
 Ἡμᾶς ἔστεφάνωσας ἄτ' εὐδοκίης κλυτὸν ὄπλον.

ΨΑΛΜΟΣ ΣΤ΄.

Ἐκτορ Ἄναξ μελέσσει φίλοις Δαυίδος ἀειρε,
 Μελέλιχον Ὀγδοαῆς ἀμυλ μέλος λιγυρόν.
 Μῆ με τὶς βαρῶν κρηλαί, Ἀκράτα, θυμὸς ἐλέγξῃ,
 Μῆδὲ με παιδεύσειε τῆ πολυούδου ὄργῃ.
 Ἄλλ' ὀλιγηπελίην, Βασιλεῦ, ἐλέησον ἐμέω·
 Ἐσσο μοι ἰηθρ, ταράχου δὲ μευ ὄσσεια πῦσων,

Nobisque signum aureum tui lumen vultus,
 Lætitiam cordi dedisti omnem meo.
 De frumento dulci et de oblivionem faciente vino,
 Deque vitam ferente virtute implevit oleo.
 In unum in pace dormiam somnum mulgens,
 Quoniam in spe me, o Beate, et solum fulcis.

PSALMUS V.

Sortem capientis quintum in finem carmen
 David cecinit [ausato clamore.
 Verba mea, supreme, audi, Pastor,
 Vocem meam percipe cito, votum autem aspice

[voci :

Ipse rex Deus, ipse ego autem tibi supplico semper.
 Nostram mane Rex exaudiet vocem :
 De mane palam adfuturo appares :

B Quoniam iniquitatem volens Deus nunquam fuisti :
 Neque aliquis habitator apud te improbus erit,
 Neque tui injustus contubernalis erit vultus :
 Operatores odisti iniquitatis simul omnes :
 Lingux falsiloquæ perditor in omnibus fuisti.
 Aversatur dolosum et homicidam Deus virum.
 Ast ego tuam domum tua introibo misericordia,
 Timidus autem tuum purum adorabo sacrum.
 Tua me deducat justitia propter inimicos.
 Nostram dirige in oculis tuis viam,
 Non enim veritatem aliquando in ore ferunt.
 Horum invitæ corda sunt vana :
 Guttur autem patenti sepulcro simile est,
 Et linguæ dolosis semper student sermonibus.

Judica, o Rex : a consiliis autem malis prorsus

[decidant,

Et secundum multitudinem suarum gratia impieta-
 [tum

De possessione expellantur, tuum irritantes ani-
 [mum.

Tibi quidem confidentes, o Rex, latentur omnes.
 Illi quidem gaudeant, tu vero habites in eis.
 Diligentes autem tuum nomen gloriantur,
 Quoniam justitiæ amantem virum honoras.
 Nos cornasti ut bonæ voluntatis nobili sculo.

PSALMUS VI.

Sextum rex carminibus charis David cecinit,
 Suave Octava super carmen sonorum.

Ne me tuus gravis, o Immortalis, furor arguat,
 Neque me castiget tua tristis ira.

D Sed infirmitatem, o Rex, miserare meam :
 Sis mihi medicus, a conturbatione vero mea ossa

[sedato,

Et animam, quæ multum turbata vacillat.
 Et tu, o Beate, succensens quousque iram augebis?

Solve neum, revocans priorem iram, cor necessi-
 [tate :

Eripe, summe Rex, misericordiæ gratia tuæ.

Quis enim recordetur tui morte compeditus?

Quis vero in inferno clamorem faustum canat?

Tamen laboravi in gemitibus meis :

Semper mea per noctem pudica cubilia lavabo,

Lacrymis nostris casta strata rigabo.

Furor ingruens meum turbavit vultum.

Senex factus sum inter inimicos meos.

Καὶ ψυχῆν, ἣ πολλὸν ἀυζομένη δεδόνηται.
 Καὶ σὺ, Μάκαρ, κοτέων εἰως πότε μῆνιν ἀίσεις;
 Λύσον ἐμὸν, μεταθεῖς πρότερον κόπον, ἦτορ ἀνάγκης·

Ἦρσο, Παμβασιλεῦ, ἐλεητύος εἴνεκα σίω.
 Τίς γὰρ ἐπιμνήσαιο σέθεν, θανάτω πεδηθείς ;
 Τίς δὲ τοι εἰν αἰῶνα βοῆν εὐφρῶν ἀίσει ;
 Ἐμπα γε μὴν ἐμὸν γὰρ περὶ στοναχῆσιν ἐμῆσιν·
 Αἰεὶ μευ κατὰ νύκτα σαβύρωνα λέκτρα λουέω,
 Δάκρυσιν ἡμετέρωσιν ἐνηξά δέμνια τήξω.
 Μῆνις ἐπιβρίσασα ἐμὴν κλονέουσαν ὀπωπῆν.
 Γηραλός γενόμην μετὰ δυσμένεσσιν ἐμοῖσιν.

Operatores discedite iniquitatis perniciosae :
Quoniam mei fletus vocem meus exaudivit Rex.
Vocem nostrarum Deus exaudivit deprecationum.
Nostram suscepit Deus supremus orationem.
Dedecus inimicis meis tumultusque sit :
Cito valde erubescant conversi retrorsum.

PSALMUS VII.

Chusi antea Davidem contumelia affecerat : sed in-
juris lace-situs,
Pastori honorato charos commendavit sermones :
Tamen regis hic erat septimus hymnus.

Confidens fiducia, Rex, tuae semper fui :
Ab omnibus obsecro te persequentibus me serves :
Ne quando rapiat leo meum velut aliquis cor,
Prorsus defendente et adjuutore non praesente.
Verum si tale feci quod tuam iram commoveat,
Facinora si odiosa porto in manibus iniquis,
Si malorum auctorem male multavi etiam ipse,
Ab inimicis inanis meis plane decidam,
Et meam persequar animam impellens inimicus vir,
Et meam conculcet vitam in terram pedibus suis,
Et gloriam celebrem meam pulveribus polluat.
Verum incandescens validis exsurge sedibus,
Et meorum infestorum exaltare finibus hostium.
Tuis praeceptis exsurge robur praebens,
Omnis vero circumdet caetus circum te populorum :
Cujus, Beate, dux fuisti sublimis in altum sublatius.
Ipse, Rex, populis iudex eris semper :
Justitiae secundum legem meae Rex me iudices :
Et mentis nostrae bonae similia facias.
Peccati finis erit, dirigas vero justum.
Renes et occultos cordis recessus solus probes.
Ut sanctam mihi, Rex, adjutricem manum servas,
Semper liberans mortalium bonae mentis nationes.
Semper Rex sanctusque iudexque prudens,
Et robore validus, et patientem sortitus animum,
Nesciens asperam ubique iram commovere.
Desinite, antequam gladium longum acuat lucidum,
Et arcum tendat : paratissimus enim est :
Tela enim perniciosae mortis paravit in ipso :
Ardentibus vero effecit acerbas sagittas.
Aspice nunc partes sui injustum opus :
Concepit laborem, peperit vero iniquitatem tristem.
Lacum magnum aperuit, mala vero effudit mente :
Sed in eam quam fecit, incidit maleficam foveam.
Et ex capite ipsi dolor retorquetur paratus,
Et ipsi in verticem ascendet injuria immanis.
Justitiae Regis dignam laudem canam :
Nomen vero Altissimi sonora cithara celebrabo.

PSALMUS VIII.

Davidis torcularis hic oclarus hymnus est.
Immortalis, nostrae vitae clavum gubernans,
Quam sane tibi admirabile in terra nomen est !
Et tibi prestans gloria subiit caelum ipsum.
Ex ore infantium uude perfecisti laudem paratam,
Infestorum, immaculate Pater, tuorum causa hostium,
Ut hostem simul destruas et ultorem perdas.

(3) Ἐφαρπάξεις. Forte, ἀφαρπάξεις. Edit.

A Ἐργατῖναι χάζεσθε ἀτασθαλίης ἀλεγεινῆς·
Ὅσυνκα μεῦ κλαυθροῦ βοῆς ἐμῆς ἔκλυεν Ἐσθῆν·
Λύθῃς ἡμετέρων Θεοῦ ἔκλυεν εὐφωδῶν,
Νωιτέρην ὑπέδεκτο Θεοῦ πανυπέρτατος εὐχῆν.
Λίγος θυμνεύεσθιν ἐμοῖς τάραχός τε τετύχθω·
Ἄκα μάλ' αἰσχύνοντο μεταστρεφθέντες ἐπίσω.

ΨΑΛΜΟΣ Ζ.

Χουσί πάρος Δαυίδον ἐβύβρισεν· ἀτάρ ὁ μεμ-
[σοεις,
Ποιμένι τιμηθέντι φιλίου παρακείμετο μύθους·
Ἐμῶι γῆ μὴν βασιλῆος ἰδ' ἔπλετο ἔδδεμος
[ὕμνος.

Θάρσυνος ἐλπυρῆ, Βασιλεῦ, σοῦ πάντων ἐτύχθην·
Ἐκ πάντων, λιτομαί σε, δικαίωντων με αἰούσιος·
Μήποτ' ἐφαρπάξεις (3) λίων ἐμῶν οἳ τις ἦτορ,
Πάμπαν ἀλλόκοντος καὶ ἀμύντορος οὐ παρεόντος·
B Ἄλλ' εἰ τοῖον ἱραξά τόπερ σοῦ μῆνιν ἐγείρει,
Ἐργασίαι εἰ συγερποῖσι φέρω κατὰ χεῖρας ἀθέσμως,
Εἰ γὰ κακῶν βεκτήρα κακῶς ἐπληρῆα καὶ αὐτός·
Δυσμενῶν ἀπρηκτος ἐμῶν ἀπο (4-6) πάγγυ πίσοσιμ,
Καὶ μεῦ ἔλοι ψυχῆν ἔλδων μετὰ θηος ἀνήρ,
Καὶ μεῦ ἐπιστείβοι βίστον χθῶν ποσὶν ἐπίσι,
Καὶ κλέος ἀμφιβόητων ἐμῶν κοιήσι μίηνοι·
Ἄλλ' κοτεσάμενος βρατῶν ἀνεγειροσ θῶκων,
Καὶ μεῦ οὐλομένων ἐπαίρων πείρασον ἐχθρῶν.
Σῆσιν ἐφημοσύνησιν ἀνέγροσ κάρτος ὀπάων,
Πῶσα δὲ κυκλώσειεν ὀμηγυρις ἀμψὶ ὀσ λαῶν·
Ἦς, Μάκαρ, ἡγήσασο μετῆροσ ὕψοσ ἀερθεῖς.
Αὐτός, Ἄναξ, λαοσί δικαστοσίος ἔσσεσι αἰεῖ.
Εὐδικτῆς κατὰ θεομῶν ἐμῆς, Βασιλεῦ, μὲ δικάζοις,
Καὶ φρονῆς ἡμετέρης ἀγαθῆς ἐπισίκελα τεύχοις·
C Ἄμπλακτῆς τέλος ἐσται, ἐπιθῶνιός δὲ δίκαιον.
Νεφροῖς καὶ νόσησ κραθίης μυχὰ μούσους ἐλλήγχοις,
Ἦς ὀσῆν μοι, Ἄναξ, ἐπαρηγόησ χεῖρα φυλάσσεσ,
Πάντοτε ρυθόμενος μερῶν ἰθύφρονα φύλα.
Αἰὲν Ἄναξ σοῖός τε θεμιστοπόλοσ τε περίφροσ,
Καὶ σθένει κρατερῆς καὶ ἀνεξίκακον λάχε θυμῶν,
Ὅσ δεδωῶς τρηχίαισ ἐκάστοτε μῆνιν ἐγείρειν.
Παύσασθε, πρην ἀορ ταναῶν ὀηγοίτο φαινῶν,
Καὶ τόσον τανύσειεν· ἐτοιμάτοσ γὰρ ἐτύχθῃ·
Ἐὐδοκτῆς Βασιλῆος θανάτοσ τέπτηνεν ἐπ' αὐτῶ·
Τοῖσι δὲ καρρομένοις εἰργάσατο πικρὰ βέλεμνα.
Δέρκειο νῦν ὠδίνος ἑῆς ἀθεμιστοσ ἐργον·
Κύσασο μεῦ μόχθον, τέχε δ' ἀμπλακτῆν ἀλεγεινῆν.
Χάστμα μὲγ' ἐξώρυξε, καχῆ δ' ἔσκαψε μενονη·
Ἄλλ' εἰς ἔσπερ ἐτευσε πέσοι κακοεργέα βόθροσ·
Κακχεραλῆς οἱ ἔλιγος ἐπιστερέψειεν ἐτοῖμοσ,
D Καὶ οἱ ὑπὲρ κορυφῆς ἐπισθῆσεται ὕδροσ ἀεικῆς.
Εὐδικτῆς Βασιλῆος ἐπάξιον αἶνον ἀείλωσ·
Ὅσνομα δ' Ὑψίστου λιγυρῆ γόρμιγγι βοήσω.

ΨΑΛΜΟΣ Η.

Δαυίδον λιηναῖος ὀδ' ὀρθος ὕμνος ἐτύχθῃ.
Ἄφθιτο, κωιτέρης βοηθῆς οἱηκα φυλάσσωσ,
Ἦς ἀρα τοι θηητῶν ἐπὶ χθῶνός οἶνομ' ἐτύχθῃ !
Καὶ τοι ἀριπρεπέδς εὐχοσ ὑπὲρραμεν οὐρανῶν αὐτόν.
Ἐκ στήματος βρεφῶν ὀθεν ἡγυασασ αἶνον ἐτοῖμοσ,
Πευκεδαῶν, ἀχραντι Πάτερ, σίθεν ἔνεκεν ἐχθρῶν·
Ἄφρα κεν ἐχθρῶν ὀμοῦ καθέλοισ, καὶ ἀμύντορ' εἰσ-
[σπ.

(4-6) Ἄπ. Forte, ὕπο. Edit.

Ὅμοια οὐρανῶν εἰρὴν, ὃν ἤρασα δάκτυλα τῶν,

Ἄστρον τε καὶ μῆνην, οἷς πωθμένα θῆκα χεῖρ.
 Τίς γὰρ ἔην ἀνθρώπος, ἐπεὶ μνηστῆσαι αὐτοῦ;
 Ἥ πάς ἀνθρώπου, ὅτι οἱ καὶ ἐπισκόπος ἔστι;
 Μισοῦν μιν ποίησας ἐπουρανίων στρατιῶν.
 Ἄμφεπεριστέψας καὶ κῦδει καὶ γεράσειον.
 Ἔργα τῶν ἐστησας ἐπιθύοντα παλαμῶν.
 Πάντα δὲ οἱ θαλεροῖσιν, Ἄναξ, ὑπεθήκαο ποσσίν,
 Ἄγρονόμους τε βόας, καὶ ἐπιροπῶν γένος οἴων,
 Ὅσσα τε καρποκόων πεδῶν καταβόσκεται ἄλλα,
 Αἰθέρια τε πετινῆ, καὶ ἰχθυόεντα γένηλα,
 Ὅππῃσιν ποντοπόρους περπεπιστεῖθουσι κελύθους.
 Ἄφθιτε νωτέρης γενεῆς; οἷμα φυλάσσω,
 Ὡς ἄρα τοὶ θηρῶν ἐπὶ γῆσὺς ὄνομ' ἐτύθη!

ΨΑΛΜΟΣ Θ.

Δαυΐδου κρυζῶν, χάριν υἱὸς ἀβιθας ἔμνος.
 Ἄλῃκτω κραδίη, Βασιλεῦ, τὸν αἶνον ἀείσω.
 Ἔργα σθένος θηρῶν περιγραδῶς ἀγορεύσω.
 Ἐν σοὶ εὐφροσύνην ἱερατὴν καὶ χάριμα τελείσω.
 Ὀνομα δ' ὑψίστων κιθάρῃ σθένος ἱμνοποιήσω,
 Δυσμενέος κακότητι μεταστρεφθέντος ὁπίσω.
 Ἄνα καταφείρουσιν τῶν κακῆρῶν ἔσσαν.
 Οὐνεκά μευ κατὰ θεσμῶν ἔτισα λωδητῆρας.

Ἄρχῃ δικαιοσύνης, βραβῶν ὑπερέξω θόκων.
 Ἐθέου ἠπειθήσας, ἄρα δ' ἐξέφθι' ἀλείτης.
 Ὀνομα δ' ἐν πάντεσσι διαμπερὲς ἡμᾶλδυνας.
 Ἐρῆτο δυσμενέος τεύχεα, πλάτ' ἀλάπαξ.
 Σὺν πολλῷ δ' ὁμάδῳ μνηστῆριον ὤλετο πάντη.
 Αὐτὰρ ἐπουράνιος Βασιλεὺς μάλα πάντοτε μίμνει.
 Εἰνομίῃ στήριξεν ἔην πανυπέρατον ἔδρη.
 Ὅρα διακρίνει δίκη κλυτὰ περιερατα γαῖης,
 Καὶ σφετέρους λαοὶ δίκην ἰθεῖαν ὀρέζοι.
 Ἀθάνατος Θεός, ἐστὶ, διὴς ἀνάπαυμα πενιχρῶ.
 Ἐν δὲ βαρυφροσύνας ἐπιτάλῃσθεος ἀρμενος ἔσθη.
 Ἐλπίς ἔφως πάντεσσι, σοὶ μάθον ὄνομα σέο.
 Ὀυκεν οὐ προλείπεις ἐλεθρόμενους σέο, Ποιμῆν.
 Ἐναετὴν Σιώνος ἀει φορμίζετ' Ἄνακτα.
 Πρῆξιας Ἀθανάτου πυκινολὸς ἀγγελιατε δήμοις.
 Ὡς σφῶν ἐμνήσθη φθιμένων, διζήμενος αἶμα,

Ὅδὲ βῆς δειλῶν ἐπελήσαστο πάγχυ πενιχρῶν.

Ἄδραντὴν ἐλέησον ἐμῆν, δηλοῦς ἀπερῶκων.
 Αὐτὸς ἀνυψῶν με καὶ εἰ θανάτου πύλων.
 Πάντα πύλαις Σιώνος ὄπασε τὸν αἶνον ἀείσω.
 Γηθῆσω μάλα σῆσιν ἀλεξικάκοισιν ἀρωγαῖς.
 Ἐθέου δυσφροσύνην ἐπετρέψασαν ἔσθιν.
 Ἥ δὲ πάγῃ κρύπτεσσκον, ἐξ ἐνεργετο πέζα.

Τεύχων εὐθύδικης Βασιλεὺς ἀρίθλος ἐτυχη.
 Ἄμψ' ἔργων παλάμης σφετέρης πεπῶθηται ἀίτηρός.
 Εἰς αἰθῆρ ἁλινοροὶ ἀποτρέψαν (7) ἀλείτας,
 Ἐθέου πάντα θεοὶ ληλημένα αἶν ἔστος.
 Ὅ γὰρ Ἄναξ πτωχολοὶ διηνακῶς λελᾶθιτο,
 Ὅδὲ ποτ' ἀδρανέων σταθεῖ παραμειθεταί ἐλπίς.

(7) Ἀποτρεψίαν. Forte, ἀποστρέψίαν. Εἰσι.

PATROL. GA. XXXIII.

A Videbo caelum spatiosum, quod firmaverunt digiti
 [tui,

Stellasque et lunam, quibus fundam posuisti manu.
 Quis enim est homo, quoniam recordaris ipsius?
 Aut filius hominis, quod ipsi etiam custos es?
 Minorem eum fecisti caelestibus exercitibus:
 Circumcorans et gloria et honoribus,
 Opera tuorum constituisti regere manuum.
 Omnia vero ipsius vegetis, Rex, subiecisti pedibus,
 Ruralesque boves, et lanigerarum genus ovium,
 Et quaecunque frugiferum campum depascunt alia,
 Aetheraque volucres, et pisculenta genera,
 Quaecunque marinas perambulant semitas.
 Immortalis nostrae generationis clavam gubernans,
 Quam sane tibi admirabile in terra nomen est!

B PSALMUS IX

Davidis occultorum, gratia filii immortalis hymnus.
 Indesinenti corde, Rex, tuam laudem caavam:
 Opera tua mirabilia sedulo narrabo.
 In te latitium gratam et gaudium perficiam.
 Nomen vero supremum cithara tum celebrabo,
 Inimico malitia converso retrorsum.
 Coram pereant tuis infirmati oculis:
 Quoniam meos secundum legem ultus es contume-

[liosoe.

Princeps justitiae, validis superseditis sedibus.
 Gentibus minatus es, statim vero peristi impius:
 Nomen vero in omnibus omnino delevisti.

Perierunt inimici frumae, civitatesque evertisti:
 Cum multo vero sonitu memoria perit prorsus:
 Verum caelestis Rex valde semper manet.

C Aequitate firmavit suam supremam sedem,
 Ut judicet aequitate nobiles terminos terrae,
 Et suis populis iustitiam rectam praebet.
 Immortalis Deus est, ærumnæ refugium pauperi;
 In tribulationibus vero adiutor commodus adest
 Fiducia es omnibus qui noverunt nomen tuum:
 Quoniam non dereliquisti studiosos tui, Pastor
 Habitatorum Sionis celebrare Regem:
 Facta Immortalis crebris annuntiate populis:
 Quoniam eorum recordatus est occisorum, requirens

[sanguinem,

Neque clamorem miserorum oblitus est omnino pau-

[perum.

D Imbecillitatem miserarum meam, inimicos repellens,
 Ipse exaltans me etiam de portis mortis,
 Omnem portis Sionis ut tuam laudem celebrem.
 Exsultabo valde tuis salutaribus auxiliis:
 Gentes stultitiam sauciatæ sunt suis:
 Quæsi vero laqueum absconderunt, suus compro-

[hensus est pes.

Factor æquitatis Rex clarus est:

In operibus manus suæ comprehensus est peccator.
 In infernum retrofugi convertatur peccatores,
 Gentes omnes Dei oblitæ semper existentes.
 Non enim Rex pauperis perpetuo obliviscetur,
 Neque unquam infirmorum firma orationibus spes.

Exsurge, neque vi occupans homo regnet.
Gentes judicentur tuos ante oculos.
Constituē, Domine, bonum legislatorem alium su-
[per eos.
Gentes sane generationis mortalis sciunt existentes.
Utquid egenibus, Supreme, longe recessisti,
Oppressorum adiutorem sustulisti vultum?
Pauper superbia incenditur improbi hominis;
Consiliiis pereunt suis nocentes viri.
Desiderium valde omnes laudarium peccatoris,
Et verbis iniquum melioribus celebrant.
Animum semper viventis peccator exacerbavit Re-

[gis,
Immense furens non quaerit, neque interrogat,
Neque Deum palpebris superbis observat.
Semper autem semitis ignominiosis graditur.
Oculis suis tuas negavit leges.
Dominabitur inimicorum existens improbus om-
[nium.

Consideravit enim animis manere malitia confusus.
Molesto dolo et maledictione os ejus plenum est,
Linguae semper dolosam habet oneratum dolore :
Sedet struens insidias divitis sedibus,
Consiliis occultis innocentem interficiens.
Semper autem oculis despicit virum pauperem.
Ut vero perniciosus silvis leo mala consilia mittit,
Citius ut miserum rapiat egenum,
Consilii rapidi ut eum voluptatem efficiat,
Iu reti vero doloso malum et superbum reddat.
Sed cadat pronus priusquam Rex exaudiat pauperes.
Dixit enim veterum immemor consilium Regis,
Et ipse avertit omnia intuentem plane vultum.
Exsurge mihi, Rex, manum autem excelsam exalta,
Neque clamoris ærumnosorum obliviscaris prorsus
[pauperum.
Propter quid improbus irritat Deum semper exsi-
[stemem?
Dixit enim in præcordiis, quia non amplius requi-
[ret Rex.

Vides, quod laborem simul et iram augeas,
Cupiens manibus capere invitos necessitate.
Non enim tibi deseruit Rex pauperem virum,
Aut antea orphano adiutor ipse fuisti?
Viri, Rex, horridi brachium frustulatum conteras.
Neque finem vitii saltem tui quaerens inveniat.
Sed Deus apud omnes perpetuo regnet :
Gentes stultitia sua peribent de terra.
Infirmorum Deus ipse perfecit desiderium.
Horum autem paratissimum cordis affectum auri-
[bus novit :

Ut orphanis et ingloriis iudices,
Hominum ut ne quis babeat magnificam vocem.

PSALMUS X.

Davidis decima amabilis est laus.

Quomodo dicit quis meum Deo confidentem ani-
[mum,
Passerem montanis ut salientem pascuis?

(8) Πέμκει. Forte, πεσει. Εδωτ.

A Ἐγρεο, μηδὲ βίη κρατέων ἀνθρώπου ἀνάσσει.
Φύλα διακρινόμενυ τεῶν κατ' ἐναντίον θεσῶν.
Στήσον, Ἄναξ, ἀγαθὸν θεσμογράφον ἄλλον ἐπ' αὐτούς.

Ἐθενά τοι γενεῆς βροτέης ἴστωσαν ἔόντα.
Τίπτ' ἐπιδουομένω, Πανυπέριστα, τληθὸν ἔστης,
Τειρομένω ἐπικούρου ἀπήριόρσας ὁπωπῆν ;
Πτωχὸς ὑπερβασίη φλέγεται κακοεργὸς ἀνδρός·
Βουλῆσι φθινύθουσιν ἐλὼς ἀλιτήμονες ἄνδρες.
Ἰμερον εὖ μὴλα πειναρήμυταν ἄλιτροῦ,
Καὶ μύθους ἀθέμιστον ἀρειωτέροις ἐνέπουσι.
Θυμὸν ἀειζώντους ἀτάσθαλος ὕρορ' Ἄνακτος,

Ἄπλετα λυσάσω οὐ δίζεται, οὐδ' ἐρείπει,
Οὐδὲ θεὸν βλεφάρουσιν ὑπερφιάλοισι δοκεῖσι.

B Πάντοτε δ' ἀπραπίτοισιν ἐλεγχίστοισιν ὀδεῖσι.
Ὀφθαλμοῖς σπετέροιςι τεοῦς κτηνήσαστο θεσμοῦς.
Ἄρξει δυσμενέων γαγεῖας κακοεργῶς ἀπάτων.

Σκέφατο γὰρ πραπίδεσσι μὲνεν κακότητι πιποθῶς.
Ῥιγίστοιο ὀδου καὶ ἀρῆς στόμα τοιο βίδουος·
Γλώσσαν ἀεὶ εὐλόγησαν ἔχει περίσροτον ἀνίης·
Ἐζεται ὀρμαίνων λόγον ἀφνετοῖο θεοῦκοῖς,
Βουλαῖς κρυπταθήρην ἀνατίον ἐξεναρῖζων.
Αἰεὶ δ' ὀφθαλμοῖς περιόδρεται ἄνδρα πενιχρόν.
Ὡς δ' ὀλοῖς φυλόγοισι λέων κακὰ μῆδεια πέμπει (8),
Θάσσω ὄπως ἐλασινὸν ἐφαρπάσει (9) προίκτην,
Βουλῆς ἀρπαλῆς ἵνα μιν μελιπύθρα τελείσῃ,
Ἐν δὲ λίμῃ δολέοντι κακὸν καὶ ἀγήνορα τεύξῃ.
C Εἶπε γὰρ ἀρχαίων ἀμνήμονα μῆτιν Ἄνακτος,
Καὶ οἱ ἀπεστράφθη πάνδερεκα πάμπαν ὁπωπῆ·
Ἐγρεό μοι, Βασιλεῦ, παλάμην δ' ὕψιστον ἀειρον,
Μηδὲ βοῆς μογερῶν ἐπιλήθεο πάγχυ πενιχρῶν.

Τίπττε κακοφρέκτης ἐρέθει θεὸν αἰὲν ἔόντα ;

Εἶπε γὰρ ἐν στήθεσσιν, ὅε' οὐκέτι δίζεται Ἐσσην

Εἰσορᾶς, δεῖ μὲθον ὁμοῦ καὶ θυμὸν ἀέξεις,
Ἰσχανῶν παλάμῃσιν ἐλεῖν ἀέκοντας ἀνάγκη.
Μη γὰρ σοι προλέλοιπεν Ἄναξ ἀχρήμονα φῶτα,
Ἢ πάρος ὀρφανικῶ ἐπιτάφροδος αὐτοῦς ἐτύχησῃ ;
Φωτὸς, Ἄναξ, κρυεροῖο βραχίονα λεπτὰ κιάσσαις
D Οὐδὲ τέλος κακίης γε τεῆς διζήμενος εὔρωι.
Ἄλλὰ θεὸς μετὰ πᾶσι διηνεκέως βασιλεῦσσι·
Φύλα κακορροσύνης σπετέρης ἀπολοῖσαστο γαίης.
Ἄδρανέων θεὸς αὐτοῦς ἐπεκρήνην ἐλδωρ.
Τῶν δὲ γ' ἐτομῶτατον κραδίης πόθον οὐασιν ἐγῶ

Ἄφρα κεν ὀρφανικῶσι καὶ ἀκλειεῖσι δικάζους,
Ἄνθρώπων ἵνα μὴ τις ἐγῆ μεγαλαυχῆα γῆρυν.

ΨΑΛΜΟΣ Γ.

Δαυίδου δέκατος πολυῶρτος πέλει αἶνος.
Πῶς ἔρει τις ἐμεῖο θεῶ περιπαρῆσα θυμὸν,

Στρουθὸν ὄρεσιθῶσασιν ὄπως θρώσωντα νομῆσι ;

(9) Ἐφαρπάσει. Forte, ἀφαρπάσει. Ιδ.

Τόξα κακοὶ τανύουσι, βέλεμνα δὲ θέντο φαρέτρῃ,

A Arcus improbi tendant, sagittae autem posuerunt
[in pharetra,
Rectos corde in obscuro sagitare cupientes,
Stultitia destruentes quae parasti, Pastor.
Sed quid tale fecit, cui Deus curae est, vir?
Tempo omnium Rex glorioso imperans,
Coelum stellarum nactus excelsam sedem,
Virum in pauperem omnia collustrantem oculum

Ἰθύνουσι ὄφρηθεν ὀσταυῖσαι μεμαῶτες·
Ἄφραξή καθελόντες ἄπερ τεκτῆναο, Ποιμῆν.
Ἄλλὰ τί τοῖον ἔρεξε Θεῷ μεμλημένος ἀνήρ;
Νηῖ Παμβασίλειος πολυκευθῆσι ἀνάσσων,
Οὐρανὸν ἀστερόεντα λαχὼν ὑψαύχονα θώκων,
Φῶτα μέτ' ἀκτεάνων πανεπίσκοπον ἔρμα τιταίνων·

Καὶ βλεφάροις βροτῆς γενεῆς διζήμενος ἔργα.
Λυτὸς Ἄναξ ἀγαθὸν τε καὶ οὐλοὺν ἀνδρὰ δικάζει.
Ὅς δ' ἄδικον φιλεῖ, ψυχῆς ἔθεν ἐχθρὸς ἐτύχθη.
Οὐρανὸθεν χαλεποῖς λίνα φθισιμβροτα πέμπτει·
Πῦρ, θεῶν τε ἁμοῦ, καὶ ἀμειδίος ἄσθμα θεῶλλης.

Σφαιτέρου πέλαται πολυτήμονος αἴσα κυπέλλου.
Ὅστι δίκαιος Ἄναξ, μάλα τ' εὐδικίην ἀπατάζει·
Καὶ οἱ ἀεὶ ἰθεῖαν ὁδὸν θηήσας ὀμοπῆ.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΑ'.

Ἐνδύσατο δαυὶδὸς ἐς ὀχθόσπυρον ἔγρατ' ἠῶ.
Μοῦνε σάω μ'· ὅσον γάρ τ' ἄδην ἐφθιτο φύλον·
Ἔργα δ' ἀληθείας μεροπηθῶς ὠλετο ῥίζης.
Λύθοις μαψίδιοις ἔταρον προσέειπεν ἕκαστος·
Χεῖλαισι ἐφθέγγαστο, δόλους φρεσὶ μητιόωντες.
Ἐξολέοι θεὸς αἰψά δολόφρονα χεῖλαι πάντα,
Καὶ μεγαλαυχία γλώσσῃσι ὑπερφιάλων ἀλαγεινῶν.
Πάντας ὅσα γλώσσησιν ἀνιέρθησεν (10) ἔησι,
Καὶ σφισιν ὠίσαντο φέρειν ἐπὶ χεῖλαισι ἔργα,
Τίς βροτῶς ἐξ ἡμέλων βασιλεὺς ἀγραντὸς ἐτύχθη;
Εἶνεκεν ἀκτεάνων μογερῶν στοναχῆς τε πανηγῶν,
Αὐτὸς ἀναστήσεσθαι Ἄναξ ἐπένευσε κραταιὸς,
ἠθήσεσθαι τε φῶς ἀναφανάει τε φέγγει ῥέξαι.
Μῦθοι θεοπέσοι, μῦθοι γεγάστων ἀδικτοῖ,
Ἀργύρῳ ἰσόμερον φλογερῷ δρηθάντι καμίνῳ,
Μοίραις πλειοτέραις κεκαθαρμένῳ ἐφ' ὑπὲρ αἴσαν,
Ἄλλ' ἡμέλων ἐν πᾶσι φύλαξ φρουρὸς τε φανεῖς,

Ἔνθεν, Ἄναξ, καὶ μέχρις ἀτερμάντοιο βιόντης·
Ἀστέρων εὐκύνλοιο δόλο στείχουσιν ἀλείται,
Ὅς ἀγαθὸς μερόπων γενεᾶς ὄρησιν ἀξείεις.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΒ'.

Δαυὶδὸν κριτεροῖο δυωδέκατος πέλεν ἵμνος.
Τίποτε τόσον μεγαλωστί λελασμένος ἔπειν ἔμετο;
Μέχρι τίνας βασιλειῶν ἀποστρέψεις ὀπωπῆν;
Μέχρι τεύ ἡμετέρῃ μνεῖα φρονὶ μέμμερα πίσσω,
Δῶθῶν παραπίθεσιν ἁμοῦ νόκτας τε καὶ ἤμαρ;
Μέχρι τεύ ἐχθρὸς ἔμετο καρῆτος ὠφθῆ θείει;
Ἄλλ' ἐπίδερκεο ὁάσσω, ἐμῆς τ' ἐπικέκλυθι φωνῆς.
Δὸς φάος, ἔσρ' ἔπνον προφύγῳ θανάτοιο τοκῆα,
Ὅτ' ἄρα μὴ ἐχθρὸς ἐμὸς μέγ' ἐπεύξεται, ὥς με θαμάσ-
[τας.

Αἶξαν ἐρινοίμην, κεχαρολὰ δθιοὺς θυδρες·
Αὐτὰρ ἐγὼν ἐλέω πίσσωσιν τεψὲ ἐλπίδι χαίρω.
Πάντοσε γηθήσαιμι μετὰ φρεσὶ σφισιν ἀρωγαῖς.
Εὐσερκῆ βασιλῆ; πολὺλλίτων ἕμνον ἀείσω,
Ὀνόμα δ' Ὑψίστου λιγυρῶς μελέεσσιν ἱθῶ (11).

(10) Πάντας... ἀνιέρθησεν. Forte, Πάντες... ἀνιέρθησαν. Edit.

B Sui est damnosi pars calicis.

Quoniam justus Rex, valdeque justitiam amat:
Et ipsi semper rectam viam vidit vultus.

PSALMUS XI.

Undecimum David ad octavam dixit auroram.
Sole serva me: sanctum etenim plane defecit genus:
Opera vero veritatis a mortali perit radice.
Sermonibus vanis proximum affatus est quilibet:
Labiis locuti sunt, dolos animis cogitantes,
Disperdat Deus statim dolosa labia omnia,
Et magniloquam linguam superbiorum molestorum,
Omnes quicunque linguis sublatis sunt suis,
Et suis arbitrati sunt ferre in labiis facta:
Quis mortalis ex vobis rex incontinentatus est?
Propter inopes ærummosos, gemitumque pauperum,
C Ipse se exsurrectorum Rex annuit fortis,
Positurumque lumen, palamque lumine facere.
Eloquia divina, eloquia sunt illibata,
Argento paria fervida examinato fornace,
Vicibus pluribus purgato septies supra sortem,
Sed noster in omnibus custos praesidiariusque ap-
[pareas,
Inde, Rex, et usque ad sempiternum ævum.
Astris rotundo dolo ambulans impii,
Ut bonus mortalium generationes temporibus mul-
[tiplicas.

PSALMUS XII.

Davidis robusti duodecimus est hymnus.
Utquid tantum magnifice oblitus es mei?
Usquequo regium avertis vultum?
D Usquequo nostro robora animo sollicita mollio,
Dolorum in praecordiis simul noctesque et dies?
Usquequo inimicus meus caput in altum stimulat?
Sed respice citius, neamque exaudi vocem.
Da lumen, ut somnum profugiam mortis parentem:
Ut ne inimicus meus magnum glorietur, quasi me
[domuerit.
Si motus suero, exsultabant hostes viri:
Vtrum ego misericordia fretus tua spe gaudeo.
Semper exsultabo in praecordiis tuis auxiliis.
Benigno Regi supplicem hymnum canam,
Nomen vero Altissimi sonoris carminibus celebrabo.

(11) Ἰθῶ. Forte, ἱθῶ. Io

PSALMUS XIII.

Davidis potentis decimus tertius est hymnus.
 Non esse Deum dixit suis in præcordiis insipiens ·
 Turpia fabricans odiosus apparet factis.
 Operator non est usque ad unum æquitatum.
 Pastor de cœlo mortale prospexit genus,
 Visurus quis regem Deum requirens esset.
 Omnes declinantes simili constricti sunt vitio:
 Operator non est usque ad unum æquitatum.
 Bonorum vero ignari, semper consentientes nequitæ,
 Plebem meam devorantes sicut facile sanantem cibum.
 Impudenter oblii sunt Deum regem invocare:
 Trepidaverunt satis, quando pavore non opus erat:
 Quoniam Deus in mediis justissimis generationibus.
 Inopum ne mihi quis despiciat consilia,
 Quoniam immortalis illorum Deus spes est.
 Quis dabit ex Sion salutare Israel?
 Plebis cum averterit Deus servilem diem,
 Tunc exsultet vehementer Israel.

PSALMUS XIV.

Davidis prudentia decimus et quartus hymnus.
 Quis in tabernaculis, Immortalis, habitabit tuis,
 Aut tuo frequentabit quis in monte sancto?
 Æquitatem et puritatem curans vir,
 Pectoribus sanctis semper vera loquens,
 Vehementer dolosæ odio persequens cogitationes
 [linguæ:
 Qui malum non fecit, suo autem afflinxit socio:
 Neque malis rixis contumeliosis absentem.
 Vituperabile Regi malignum est genus.
 Timentibus autem sanc Deus magnam gloriam tri-

[buit.
 Qui vero si juraverit, etiam jusjurandum fidele ser-
 [vabit,
 Neque usuram evitatu difficilem suis manibus cou-
 [llectat,
 Neque judicio lædet innocentem virum muneribus:
 Nunquam vacillabit, tremens vitæ procellas.

PSALMUS XV.

Davidis lepidi super columna pretiosa,
Ad decimum quintus hic cantus sonorus.
 Immortalis, conserva me, quoniam tu mea spes es.
 Rex illi Deo regi: Tu meus Deus es solus:
 Inopum enim nostrorum bonorum egēs ipse.
 Admirabilem sanctorum terrenis demonstravit gene-
 [rationem:
 Committens prudentisque apud ipsos consilia animi.
 Incontinentes multiplicatæ sunt, et in suis sunt ce-
 [lantes.
 Virorum piorum veloces ingruunt morbi.
 Alioquin cœlibus iniquis conventicula eorum in unum
 [congregans,
 Nonnumquam in præcordiis non labiis recordabor eo-
 [rum.
 Rex illi hæreditas, et mei est pars calicis:
 Ipse mihi Rex sufficientem sortem præbens.
 Funes mihi præclaris ceciderunt in operibus.

(12) Ὁχαίοι. Forte, ὀπάξει. Emr.

(13) Ἀγέροι. Forte, ἀγέροι. Ib.

A

ΨΑΛΜΟΣ ΙΓ΄.

Δαυίδου σθεναροῦ τρισκαίδεκάτος πέλεν ὕμνος.
 Οὐκ εἶναι θεὸν εἶπεν τοῖς ἐν στήθεσιν ἄφρων·
 Ἄλογα τεκταίνων στυγερός καταφαίνεται ἔργους.
 Ἐργατὴν οὐκ ἔστιν εἰς ἐνὸς εὐνομιάν.
 Ποιμὴν οὐρανὸν βροτῶν σκοπιάσσατο φύλον,
 Ὀψόμενος τίς ἀνάστα θεὸν ὀψόμενος εἶη.
 Πάντες ἀποκλινάντες ὁμῆ δεδμητο λώθη·
 Ἐργατὴν οὐκ ἔστιν εἰς ἐνὸς εὐνομιάν.
 Τῶν δ' ἀγαθῶν ἀγνώτες, ἀεὶ συμπεράδμονες ἄτης,
 Λαὸν ἐμὸν κατέδοντες, ὅπως εὐαλθέα σίτον.
 Ἀφραδέως ἐλάβοντο θεὸν βασιλῆα λιτέσθαι·
 Δειμαίνεσκον ἄθην, ἕτε δειματοῦς οὐ χροῖος ἦεν·
 Ὡς θεὸς ἐν μέσσοις δικαιοσύνης γενέθλης·
 Ἀκταίνων μὴ μοὶ τις ἀτιμήσειε μερίμνας.
 B Τίς πόροι ἀθάνατος κείνων θεὸς ἐλπὶς ἐτύχθη.
 Τίς πόροι ἐκ Σιώνος ἐπιήροσον Ἰσραήλ;
 Λαοῦ ὅταν στρέψει θεὸς κἀτα δοῦλιον ἡμῶν,
 Τῆμος ἀγαλλέσθω περιώσιον Ἰσραήλ.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΔ΄.

Δαυίδου πιτυτοῦ δέκατος καὶ τέτατος ὕμνος.
 Τίς κλιτήρ, Ἄφθαρτε, παραυλιστοῦ τεσσῆν,
 Ἥ σὸ καιτεῖοι τίς ἐπ' οὐροῖς ἀχράντοιο;
 Εὐδοκίη καὶ ἀχρηστίη μεμελημένος ἀνήρ,
 Στήθεσιν εὐαγέστον ἀεὶ νημετέος βάλω;
 Ἐκπάγλωσ δολερῆς στυγῶν μελεδήματα γλώττης·

Ἄς κακὸν οὐ τέκτηνεν, ἐφ' ὃ ἔβραβεν ἑταίρω·
 Οὐδὲ κακοῦ νεκροῦσιν ὀνειδείσει θυραλον.
 Μωμητῶν βασιλῆι κακοφράφες ἐπλετο φύλον.
 C Τοῖς δ' ἄρα δειμαίνουσι θεὸς μέγα κύδος ὀπάξει (12).

Ἄς δὲ κὲ που ὀμόσειε, καὶ ὄρκια πιστὰ φυλάξει,
 Μηδὲ τόκον δυσάλευτον εἰς παλάμησιν ἀγέρει (13),

Μηδὲ δίκην βλάψειεν ἀναίτιον ἀνέρα δώροισ·
 Ὅσποσ' ὀρνεβῆθι τρομέων βύτοιο θυλάκας.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΕ΄.

Δαυίδου χαριέντος ἐπὶ στήλης ἐπιτίμιον,
Πρὸς δεκάτω πέμπτον τοῦτο μέλος λεγυρόν.
 Ἄφθιτε, φροῦρησόν με, ἐπεὶ σὺ μευ ἐλπὶς ἐτύχης.
 Εἶπα θεῷ βασιλῆι· Σὺ μευ θεὸς ἐπέλο μόνος·
 Οὐδέ γὰρ ἡμετέρων ἀγαθῶν ἐπιδύσει αὐτός.
 D Θητήτην ὁσίων χθονίους ἀνέφηνη γενέθλην,

Παρθέμενος πιτυτῆς (14) τε μετὰ σφίσι μέδεα θυμοῦ.
 Ἄδραναι πληθούσι, καὶ ἐν σφίσι εἰσι ταχταί.

Ἄνδρῶν εὐσεβῶν ταχταί βεβριθαί νοῦσοι.
 Νόσοι φόνων ἀδικίων, κλισίας σφῶν εἰς ἐν ἀγειρών,
 Οὐνομά τ' ἐκ πραπίδων οὐ χελεσι μνήσομαι αὐτῶν.

Αὐτὸς Ἄναξ κληρός, καὶ ἐμεῦ πέλει αἶσα κυπύλων
 Αὐτὸς ἐμοὶ Βασιλεὺς ζωάρκτα κληρὸν ὀπάξων.
 Σχοῖνοι μοὶ κρατεροῖσιν ἐφορμήθησαν ἐπ' ἔργους.

(14) Πιτυτῆς. Forte, πιτυτοῦς. Ib.

Καὶ γὰρ κληρὸς ἐμὸς κρατερὸς καὶ πιστὸς ἐτύχθη.
Μήτις αἰνήσω πινυτῆς Βασιλῆα δοτήρα.
Παννύχιος νεφροῖσιν ἐπ' ἡμετέροισι ἐθαμάσθην.
Αἰὲν ἀλεξητήρα Θεὸν ποιοῖσσομαι ἄνην,
Δεξιτερῆς προπάροισιν ἐμεῦ πέλει, ὡς κέ μ' ἐρείθω.
Τούνακεν ἰάνθη κραδίη, γῆθησέ τε γλώσσα.

Εὐ δέ μεν ἀμπαύοιτο φίλον ἔμας ἐλπίει χαίρον·

Ὅναιεν οὐ ψυχὴν ἀἰθρῆ λείψιας ἐμοῖο·
Οὐδ' ὄσιον φθορτοῖς ἐναριθμῶν ἀνδράσι θετής.

Ἐταγὸς σήμενας ἐμοὶ βίωτοιο κελεύθους.
Εὐφροσύνης με, Μάκαρ, πλίσσον μετὰ σέο προσώπου·
Δεξιτερῆ σέο τέρψις ἀειζώουσα τούτῳ.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΓ΄.

Ἐὐχὴ Δαυίδου ἑκαταδέκατος πάλει ὕμνος.
Κλύθι με, εὐδικήεις πανυπέριστε δῶτηρ ἐάνω,
Ἰασησῆσι τε ἔμμα, Μάκαρ, τανύσειας ἐμῆσι.
Κέκλυθι νοιτέρης δολεροῖς οὐ χελλεσιν εὐχῆς,
Ἐκ σέθεν εὐθέσμοιο δίκης τέλος ἄμμα φανετή.
Ἵμματά μεν ἄρκοιντο τεῆν ἰθεῖαν ἀταρπῶν.
Ἵγνως με (15) κραδίην, δεδαῖος δ' ἐσκήψω νοκτό·
Καί με δοπτεῖται καθαρὸν πυρὶ πολλὸν εὐφύρας.
Ἐργῶς ἀνδρομίους ἴνα μὴ στόμα πάγχυ μίγῳ,
Σῶν χάριν ἀταρπύου ἐπέων ἐφύλαξα κελεύθους.
Ἵγνωσι σοῖς ἀγαθοῖς τὸ ἐμὸν φίλον ἔγνωσ ἐρείθους.
Ἵσπρα κε ριζωθέντες ἐμοὶ πόδες ἄτρομοι εἰεν.
Αὐτός, Ἄναξ, ἐθέησα, φίλης δέ μεν ἔκλυες ἀδής.
Κλίνον ἐμοὶ τεὸν ὄσας, ἐμὸν δ' ἐπικέκλυθι μύθων.
Θητηγὴν ἀνάφανει τεῆν εἰκτιρῶμα βουλήν,

Ἵνόμενος συμπαντας ἐπελοπόμενος σέθεν ἀλκῆ.
Ἐκ τῶν, οἱ μεμάσιν ἐριδαίνειν σέο χειρὶ,
Ὀπίπερ ὀφθαλμοῖο, Μάκαρ, γλήνην με φυλάσσοις.
Σέο πολυζήλων σκέπαι περὶ γύγων με πυκάζοις
Ἐξ ἀνδρῶν ἀνόμων, οἱ μοι κακότητα τέλεσσαν.
Ἐχθροὶ θυμὸν ἐμοὶ περιστιχώντες ἔρυκον,
Ἄπρηκτοιο κόρου σπετέρην συνέργων ἀλοψῆν.
Ἵφ στόματι κρυβέσσαν ὑπερβασίην κατέλεξαν.
Οἱ μὲ ποτ' ἐξελάντες, ἐκυκλώσαντο μολόντες·

Ἐν γαίῃ κατέπηξαν ἐπικλίναντες ὀσωπῆν.
Ἵς δὲ λίων μεθέπεσον ἐτοιμοτάτην ἐπὶ ὄθραν,
Εἰσάμνοιο σκύμῳ σκόντων λόγον ἀμψέποντι.
Ἐγρεο, καὶ φθάμενος χροὸν κάθβαλε γούνατα λύσας.

Δυσσεύθιος μάλα θυμὸν ἀραρπάξιας ἐμεῖο.
Θάσσανον ἀμψηκας δῆμον ἐξάνυστο χειρός.
Ἐξ ὀλίγων με σάω, καὶ ἀπὸ χροῦς, ἀφῶντε Ποιμήν,
Δυσσάμενος σκεδάσσιας ἐτι ζωοῖς διὰ γαίης.
Τῶν κρυφίων ἐπλησαν ἔην πολυχανδία νηδῶν.
Πλησθέντες σιάλων, λίπον υἰάσι λείψανα δαιτῶς.
Αὐτὰρ ἐγὼ Βασίλῃ μετ' εὐδικῆς προφανείην·
Ἄρκιον ἐς κόρον ἄμμα φανέσθαι σέο ὕδος ἐτύχην.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΖ΄.

Δαυίδου θεράποντος ἐπουρανίου Βασιλῆος,
Τούτο μεγαυθεντὸς βιοτήεις τέλος, ὡς πρὶν εἶπεν,

(15) Ms. Forte, μεν. Edit.

A Etenim hereditas mea preclara et fidelis est.
Consilii laudabo prudentis Regem datorem.
Tota nocte renibus in nostris domitus sum.
Semper adjutorem Deum providebo coram,
Dexteram ante meam est, ut qui me fulciat.
Propter hoc letatum est cor meum, exultavitque

[lingua.

Bene autem meum requiescat charum corpus spe

[gaudens :

Quoniam non animam in inferno derelinquere meam :
Neque sanctum corruptibilibus connumeratum viris

[ponas.

Pis ostendisti mihi vite vias.

Lætitia me, Beate, adimple cum tuo vultu :

Dexteræ tuæ delectatio semper vivens sit.

B

PSALMUS XVI.

Oraatio Davidis sextus decimus est hymnus.

Exaudi meam justitiam, summe largitor bonorum,
Precibusque oculum, Beate, intendas meis.

Audi nostram dolosis non labiis orationem :

Ex te recti iudicii finis nobis prodeat.

Oculi mei videant tuam rectam viam.

Cognovisti me cor, doctus vero visitasti nocte :

Et me explorans, purgatum igne multum invenisti.

Operibus humanis ut non os penitus conspurcem,

Tuorum gratia duras verborum custodiivi vias.

Vestigiis bonis meum charum vestigium firmes,

Ut radicati mei pedes firmi sint.

Ego, Rex, clamavi, charam vero meam aulisti vocem.

Inclina mihi tuam aurem, mea vero exaudi verba.

C

Admirabilem ostende tuam misericordem volunta-

[tem,

Liberans omnes sperantes in tuo robore.

Ah his qui conatur resistere tuæ manui,

Tanquam oculi, Beate, pupillam me serves.

Tuarum amahilium umbra alarum me tegas

A viris iniuicis, qui mihi malitiam fecerunt.

Inimici animam meam obsepientes prohibuerunt,

Irritæ satietatis suum concluderunt adipem.

Suo ore frigidam superbiam locuti sunt.

Qui me aliquando projicientes, circumdederunt ac-

[cedentes :

In terra deflexerunt inclinantes vultum.

Ut vero leo persecuti sunt paratissimam ad prædam,

Similes caulo occultas insidias habitanti.

D

Exsurge, et præveniens, in terram dejice, genua sol-

[veua :

Ab impio valde animam eripias meam.

Frameam ancipitem hostium aufer de manu.

A paucis me serva, et de terra, immortalis Pastor,

Obruens dissipas adhuc vivos per terram.

De absconditis adimplerunt suum capacem ventrem.

Repleti pinguibus dimiserunt filiis reliquias convivii.

Sed ego Regi in justitia appaream :

Sufficiens ad satietatem nobis visa tua gloria est.

PSALMUS XVII.

Davidis servi celestis Regis,

Hic potentis vitæ hinc ut antea dixit,

Quando ab inimicis eum Rex eripuit omnibus,

Saulque pernicioso cupiente eum perdere.
Septimum simul et decimum dedicavit hymnum.

Fortitudo mea: te enim sovum semper, Deus, diligo:
Ipse firmamentum et auxilium meum et defensor es.
Spes mea es, et meorum protector operum:
Solum vitæ cornu et propugnans robur.
Laudans te precibus hostium manus effugiam.
Dolores mortis circumdederunt graves.
Torrentesque conturbarunt immensi iniquitatum.
Tartareorum me cruciatus circumdederunt bara-

[throrum:

Texti vero me præmissis asperæ laquei mortis
Sed ego invocavi sollicitus Deum in angustia,
De cælo Regis auxiliatricem manum clamans.
De sancto vocantis meam vocem exaudivit templo:
Clamor meus currat in aures fideles Dei.
Terra gravis commota est: tremor vero eam occu-
[pavit totam:
Alienæ excelsorum montium conturbata sunt fun-
[damenta,

Divinam norrentia bilem et iram Regis
Immortalis irascentis ingens excitabatur fumus,
Et igni illuminans beati robur surgebat vultus:

Carbones ab eo ardentes succensi sunt.
De cælo descendit, cælum ignitum inclioans:
Immortalis ferebatur caligo sub pedibus Dei:
Ascendens curribus suis volavit super cherubim:
Volavit velocium ventorum pennis elevatus,
Tectus caligine: hoc enim voluit auxilium capere.
Circum ipsum circumdans inclutum posuit tegumen-
[tum,

Veloti æthereæ: nimbis latens aqua.
Transierunt nubes suis præ fulguribus:
Carbones concitati ignis miscabantur grandini.
Tunc intonuit et de cælo Deus ipse.
Immortali vero Altissimus ab æthere resonavit voce:
Divinis dissipavit volubilibus sagittis.
Omnes simul conturbati sunt præ fulguribus crebris:
Humidi vero apparuerunt puri tunc fontes,
Et totius feracia fundamenta visa sunt terræ,
Immortalis: tuam enim omnia timent increpatione-
[nem:]

Spiritus timuerunt tui tantam inspirationem et iram.
De cælo misit, cito vero me liberavit necessitate:
De vero sonoris me cito assumpsit fluentis:
Eripiet de inimicis me, quibus ingens robur,
Virisque malevolis, quoniam fortiores sunt me.
Debili prævenere in die armati,
Et meus Rex protexit: confirmavit vero conatum:
Audentem vero statuit in latissimis viis.
Eripiet de inimicis me, cæterum oses redarguet.
Mercedem secundum justitiam, et dignam gloriam
[tribuat]:
Nostrarum hoc lucrum puritatis manuum.
Quoniam immortalis charas custodivi vias:

A Ὅποτε δυσμετῶν μιν Ἄναξ ἀπελεύσατο πάλ-
[των,
Σαούλου τ' ἐλοοῖο λαλοῦμένου μιν ἐλέεσσαι,
Ἐφ' ἅρα καὶ δέκατον προσφθέγγατο πνεύ-
[ματι κωμον.
Κάρτος ἐμὸν σὲ γὰρ οἶον ἀεὶ, Θεὸς, ἀμπαγαπέω
Αὐτὸς εἰσεῖσμα καὶ ἄλλακ ἐμὸν καὶ ἀρωγὴς ἐτύχθης.
Ἐλπίς ἐμὴ τελέθεις, καὶ ἐμὸν ἐπιτρέβομαι ἔργων,
Ἀβήρητον βέτοιο κέρας καὶ ὑπέρμαχος ἀλάχ.
Ἵμνέω σε λιταῖς, θηῶν ἀπὸ χεῖρας ἀλύξω.
Ἵδίνες θανάτου περιτριχύνοντο βαρεῖαι.
Χεῖμαρβοὶ τ' ἑρόθυον ἀμύχανοι ἀμπλακίτων.
Ταρταρίων μ' ὠδίνες ἐκυκλώσαντο βερέθρων

Πλεκτὰ δὲ με προέπεμψε τανηλεγὸς ἴλινα πότμου.
Αὐτὰρ ἐγὼ κίχλησκον ἐπαγγέμενος θεῶν ἀτην.
B Ὑβρανθεν βασιλῆος ἀρηγόνα χεῖρα βοήσαν.
Εὐάγετος καλόντος ἐμὸν θρόνον ἔκλυε νηῦ·
Φθόγγος ἐμὸς θύνειεν εἰς οὐατα πιστὰ θεοῦ.
Χθῶν βριαρὴ δεδόνητο, τέρμος δὲ μιν εἴλετο πῶσαν·

Ἐκποθεν ἠλιδάτων ὄριων τετάραχτο θέμεθλα,
θεοπέσιον τρομόντα χθῶν καὶ μῆϊν Ἄνακτος.
Ἄθανάτου κοπέοντος ἀπειρίτους ἔρυντο κανὸς
Καὶ πυρὶ λαμπόμενον Μάκαρος σθένος ὤρτο πρὸς
[ώπου·

Ἄνθρακες ἐξ αὐτοῦ πυριφλεγέθοντες ἀνήφθηεν.
Οὐρανθεν κατέπαλτο, πῶλον φλογαοῖδά κλίνας.
Ἄθανάτου πεφρόρητο γνόφος παρα ποσὶ θεοῦ·
C Ἐμβεθαὸς ὀχέεσσι ἐοῖς πεπότητο χερουβίμ·
Ἵπτατο βυκτῶν ἀνέμων πτερύγεσσι ἀερθεῖς
Κευθόμενος κνέφαϊ· τὴ γὰρ ἤθελεν ἄλλακ ἐλέσθαι.
Ἄμφι δὲ κυκλώσαν ἀγακλῆα θῆκε καλύπτρην,

Ὅσπερ αἰθερίης νεφέλης κεκρυμμένον ὕδωρ.
Ἄρμηθεν νεφέλαι σφετέρων ὑπὸ μαρμαρυγῶν·
Ἄνθρακες ὀρυμνέοιο πυρὸς μίγνυον χαλάζην.
Τῆμος ἐθρόνησεν καὶ ἀπ' οὐρανθεν θεὸς αὐτός.
Ἄθανάτῃ δ' Ἵψιστος ἀπ' αἰθέρος λαχεν αὐθῆ·
θεοπέσιος ἐκδάσεν ἐπιτροχούσων ὀπιστοῖς.
Πάντες ἄμ' ὠρίνησαν ὄπ' ἀστεροπῆς θαμειαῖς·
Ἵθροτόκος δ' ἀνέτελλον ἀκηραῖοι τότε πηγαί,
Καὶ πάσης ἐρίβωλα θεμελια φαίνετο γαίης,
Ἄφθιτε· σῆν γὰρ ἄπαντα περιτοουέσκεν ὀμοκλήν·
D

Πνεύματος ἐπιτόνητο τῷ τῶσον ἄσθμα καὶ ὄρηγν.
Οὐρανθεν προέηκε, θεὸς δὲ με ῥύσαι ἀνάγκης·
Ἐκ δὲ πολυσμαργῶν με θῶως προτίδεκτο βεβρων·
Ῥύσεται ἐκ θηῶν μ', οἷαν περιούσιος ἀλάχ.
Ἄνθρων τ' ἐχθομένων, ὅτι φέρτεροι εἶμαι ἐμῶ.
Ἦπεδανῶ προτῶσαν ἐν ἡματι θωρηχθέντες,
Καὶ μευ Ἄναξ προμάχιζεν, ἐπιστήριξε δ' ἐρωήν·
θαρσαλέον δ' ἔστησεν ἐπ' εὐρυχόρσιαν ἀταρπῶς.
Ῥύσεται ἐκ θηῶν με, ἀτὰρ συγγέντας ἐλέγξει,
Μισθὸν ἐπ' εὐδικῆ καὶ ἐπίξιον εὐχος ὀπάξει·

Ἦμετέρων τὸδε κέρδος ἀκηραστῆς παλαμάων.
Ὅσνεκεν Ἄθανάτοιο ψαῖα; ἐφύλαξε κελυθῶς·

Οὐδέ νῦν φρασάμην ετερον Θεόν· οὐδέ γὰρ ἦεν·
 Οὐνεκά οἱ ζωὸς ὄρω φρεσὶ πάντοτε θεσμούς·
 Οὐδέ οἱ ἀχράντων φυλακῆν λίπον εἰνομαίων·
 Καὶ οἱ ἀνωμήτοισι παρέσσομαι Ἰχνησι αἰεὶ·
 Ἀμπελακίης ἀπάνευθε νόον Βασιλῆς φυλάξω.
 Μισθὸν ἐπ' εὐδικίῃ καὶ ἐπάξιον εὐχος ὁπάξοι·

Ἡμετέρων δέροκοιτο ἀκηρασίην παλαμάων.
 Ἦν ὁσίων ξυνέριθος Ἐη (16-17), ὁσὸς κε γένουο,
 Καὶ κε νῦν ξυνένοι (18) μάθοις παρ' ἀθῶων ἀθῶου·

Ἐσθλῶ ἀνέρι πάντα μεμιγμένους, ἐσθλὰ ἀκούοις·
 Οὐδέ πάλιν στρεπτῶ παρεὼν βροτῶ εὐστροφος εἴης.
 Αὐτὸς λαὸν ἀεὶ γβαμαλόφρονα ρύσαις ἄτης·
 Ὑψβαλιμὸν δ' ἀκόρητον ὑπερφιάλων ἀλαώσας (19).
 Αὐτὸς λύχρον ἐμὸν πολυφρεγίτα πάντασε τεύχοις·
 Ἄμμι διαστράφοι δνοφερὸν κνέφας ἐκ σθεῖν ἀγλή.
 Νεῦματι σὺ προφύγοιμι κακῶν πολυπήμινα πειρην.
 Πύργον ὑπερβαίην πίσουος Θεῷ αἰὲν ἔνοι.
 Ἀθανάτου Βασιλῆος ἀκίρατοί εἰσι κέλευθοι,
 Καὶ μῦθοι πυρρέντες ἀναξέλοισιν Ἄνακτος.
 Τῶν δ' ὑπεραθλεύησιν, ὄσοις πέλει ἐλπίς ἐπ' αὐτῶ.
 Τίς μάκαρ ἀθάνατος, πλὴν ἀθανάτου Βασιλῆος;
 Ἥ τίς ἡμετέρου Θεοῦ ἔκτος ἐκτός ἐτύχθη;
 Ἀμφεβαλῶν μ' ἔξωσε Θεὸς περῶσιον ἀλκήν·
 Θήκατο δ' ἡμετέριην καθαρὴν καὶ ἀμμιον ἀταρπὸν,
 Τεύχων ὠκυπόδασι πόδας κεμάδεσιν ὀμοίους,
 Αὐτὰρ ἐφ' ὕψιστοισιν ἐμὸν φρον Ἰχνη ἐρείδων,
 Χείρας ἐμάς βριαράς τε μενεπτολίμους τε διδάσκων.
 Παγγάλλειον ἔτευξε βραχίονας ἤθετε τόξον.
 Καὶ με πόρος μερρόπεισι φῶως, ἀλκήτῆρά τ' ἀνάγκης,

Καὶ σέο δεξιτερῆ πρόμος ἔπλετο πάντοτ' ἐμελο.
 Σέο, Μάκαρ, σοφίῃ κραδίην ἰθύνομαι αἰεὶ·
 Πάντοσε κωδιάνειρα τῆ σοφίῃ με διδάτκει.
 Ἔμπετον Ἰχνη ἔχου, σὺ δ' ἐμάς εὐρυνας ἀταρπούς.
 Οὐτίς ἐλαυνόμενόν με δρόμῳ παρελεύσεται ἐχθρῶν.
 Οὐδέ βῆς λήξαιμι, πάρος λήξουσι θαμνέντες·
 Οὐδέ κειζομένοις σταθερὸν σφίσιον Ἰσχεταί Ἰχνη·
 Ἄλλὰ ποσὶ δμηθέντες ὕφ' ἡμετέροισι πίσουοι.
 Ἦνορέῃ με κόρυσσας ἀριστοπόνη κατὰ θῆρη·
 Ἀντιδίοις ξυνέδησας ἐμῶν ὑπένερθε πεδίων.
 Δυσμενέες πεφθόρητον φυγῆ μετὰ νῦντα βαλόντες·
 Αὐτὰρ ἀπεχθαίροντας ἀδευκαίῃ πέφνης ὀλέθρου.
 Αὐτοὶ μὲν βοάσασον, δ' δ' οὐ σφισιν ἦεν ἀμύντωρ·

Ἀθάνατον καλέσασον, δ' δ' οὐκ ἀίεσκε λιτάων·

Τοὺς διαλεκμήσαιμι ἀτε γνόον θνατὰ θύλλης.
 Πηλὸν ὄπωρ πεζῆσιν ἐπιστάφαιμι κελυθούς.
 Δημοτέρων ἐριδὸς με διχόστασις τε σώσεις (20),
 Καὶ με καταστήσεις, Ἄναξ, κοσμητόρα λαῶν.
 Λαὸς θν ἀγνώσσω, θέτο μεν ζυγῶ ἀγένη δουλλον·

Ὄβασιν ἡμετέριην ταχυπέπεισε δέξαστο φωνῆν.
 Ἀλλοδαποὶ γεγαυῆτες ἐπεφύσαντό με παῖδες,

(16-17) Ἐη. Forte, Ἐς. Edit.
 (18) Ξυνένοιτι. Forte, ξυνένειτι. Ib.

A Neque animo cogitavi alium Deum : non enim est.
 Quoniam ipsi vivas video animis semper leges :
 Neque ipsi purarum custodiam reliqui aequitatem :
 Et ipsi immaculatis adero vestigiis semper :
 A peccato longe animum Regi servabo.
 Mercedem secundum justitiam, et dignam gloriam
 [tribuat :

Nostrarum videat puritatem manuum.
 Si sanctorum socius fueris, sanctus eris,
 Et si mente prudenti discas innocentiam ab inno-
 [cente :

Probo viro omnia mixtus, proba audias :
 Neque rursus perverso conversans facilis fueris.
 Ipse populum humilem liberabis a noxa :
 Oculum vero insatiabilem superborum excacabis.
 B Ipse lucernam meam lucentem undique facias :
 Nobis illuminet obscuras tenebras ex te splendor
 Nutu tuo effugiam malorum damnosum periculum,
 Turrim transgrediar fretus Deo semper existente.
 Immortalis Regis impolluta sunt viae,
 Et verba ignita ebulliunt Regis.

Eos vero protegit, quibus est spes in ipso.
 Quis beatus immortalis praeter immortalem Regem
 Aut quis nostrum Deum Deus extra est ?
 Complectens me cinxit Deus ingenti robore :
 Posuit vero nostram puram et immaculatam viam,
 Perficiens citis pedes cervis similes :
 Sed in altissimis meum charum vestigium firmans,
 Manus meas fortesque bellicosasque docens,
 Arcum fecit brachia ut arcum.

C Et me praebuisti mortalibus lumen, propulsatorem
 [que necessitatis,

Et tua dextera propugnatrix fuit semper mea.
 Tua, Beate, sapientia cor dirigo semper :
 Semper illustris tua sapientia me docet.
 Firmum vestigium habeo, tu vero meas dilatasti vias.
 Nullus agitatum me cursu praeteribit hostium.
 Neque a vi cessarim, antequam desinent domari :
 Neque oppressis firmum ipsis haeret vestigium :
 Sed pedibus domiti sub nostris cadant.
 Virtute me armasti valida ad bellum,
 Hostes supplantasti meis sub pedibus.
 Inimici territi sunt fuga terga vertentes :
 Sed osoros amaro perdidisti exitio.

D Ipsi quidem clamaverunt, non autem ipsis erat vi-
 dex :

Immortalem vocaverunt, ipse vero non exaudivit
 [preces :

Eos comminavit ut pulverem existentem procellae.
 Lutum ut terrestribus calcabo viis.
 Popularium contentione me discordiaque serves,
 Et me constituas, Rex, ducem populorum.
 Populus quem ignoro, posuit meo iugo cervicem
 [servam :

Auribus nostram credulis accepit vocem.
 Alieni facti mentiti sunt mihi filii,

(19) Ἀλαώσας. Forte, ἀλαώσεις, vel ἀλαώσις, Ib.
 (20) Σαώσεις. Forte, σώσεις. Ib.

In cassum ad senectutem iverunt alieni filii,
Semper claudicantes suis longe vis.
Vixit mihi Rex, et semper multum laudandus est.
Nostræ vitæ Deus summus sit.
Vindex semper similiter factus hostes trucidet,
Nostro domans divino robore populum.
Iratum ab improbitate hostium me servet
Sed insurgentibus, Rex, longe præstantior sim.
Viri ab iniqui malitia me serves.
Propterea tuam palam gentibus edisseram viam:
Nomen vero altissimum cithara tuum celebrabo:
Ideo lumen extulisti auxiliare Regis,
Immortalem vero misericordiam fecisti unctæ
Davidi, et eius perpetuis generationibus.

PSALMUS XVIII.

Decimus octavus Davidis psalmus est.

Cæli immortalem gloriam enarrant Dei,
Mauum vero immortalis sedes cæli opera cantat.
Diei honoratum verbum eructavit dies,
Et nox divinam sapientiam supposuit nocti.
Non sonus externus erat multus, neque sermones,
Quorum vocis obliviscantur, et non audiant om-
nium.

Suns igitur sonus totam pervasit terram,
Et verba volarunt per nobiles terminos terræ.
Tabernaculum soli apposuit honoratum:
Fuigens vero ipse thalâmis tanquam sponsus proce-
debat.

Similiter exsultavit cursum perficienti gigantei.
Cælesti ex adverso means egredietur arce:
Neque est qui fugiat flammeum radium apparentem.
Lex immaculata convertens animas est Regis,
Fidele testimonium sapientiam parvulus præstat.
Lætitiam cordibus justitiæ faciunt Dei.
Præceptum lucidum etiam oculis lumen auget:
Divinus semper purusque et firmus est timor:
Cognovit judicia vera semper Regis,
Auro et gemma meliora nobili,
Et multo jucundiora favo suavi.
Ipsa tuus servus gaudens novit servare,
Mercedem habens custodiæ bonorum multam ope-
rum.

Quis intelligat multitudinem mortalis delictorum?
Semper, Rex, ab occultis me vitis longe arceas:
Neque mihi alienarum possessionum animo desi-
derium sit.

Si non mei dominantur, immaculatus flam,
Emundatus a vitio superbiaque gravi.
Sermones vero propensa voluntate grati dirigantur,
Et tuorum mei cordis meditatio e regione oculo-
rum:

Semper defensor et adjuvor es meus.

PSALMUS XIX.

Nonus et decimus Davidis psalmus est.

Precanti Deus in die auxilietur necessitatis,
Et tuus Jacobi defensor Deus immortalis sit.
De sancto indigenti eorum præbeat auxilium,

(21) Ὑπ'. Forte, ἀπ'. Edit.

(22) Δελθότο. Forte, λελάθοντο. Ib.

A Μαψίδιος μετὰ γῆρας ἔβαν ἀλλότροι οὐδὲ,
Πάντοτε χωλεύοντες ἴων ἀπάνευθε κελύδων.
Ζώει ἔμοι βασιλεὺς, καὶ ἀεὶ πολύτινος ἐτύχη.
Ἡμετέρου βίτου τοῦ θεοῦ πανυπέρτατος εἶη.
Ἐκδικῶ αἰὲν ἡμῶν γεγαῶς θεοῦ κεραταῖοι,
Ἡμετέρῳ δαμάσας θεοτερπτοὶ κάρτει λαῶν.
Χωρόμενος κακότητος ὡτ' (21) ἀνύστινος με φυλάσσει
Ἄλλ' ἐπαξιωμαμένον, βασιλεῦ, πολὺ φέρτερος εἶην
Ἀνέρος ἐξ ὀλοῦσα κακοῦβλάστου με σώσους.
Τόδενα σὴν ἀναφανδὸ διέζομαι ἔθνεσιν οἴην·
Ὅνομα δ' ὕψιστον κιβάρη σθένος ὁμοπολεύσων
Ὅνενα φέγγος ἀειρας ἀλεξίκακον βασιλῆος,
Ἀθανάτην δ' ἐλεημοσύνην τεκνήσαστο χριστῷ
δαυιδῷ, καὶ τοῦ ἀνηνέκαστο γενέθλας.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΗ΄.

B Ὀκτωκαίδεκατος δαυιδου ψαλμὸς ἐτύχη.
Ὀὐρανὸ ἀσθιτων εὐχος ἀπαγγέλλουσα θεοῖο,
Χειρῶν δ' ἀθανάτων ἔδος οὐρανοῦ ἔργα λιγαίνε.
Ἡμετα τιμητα λόγον προσερεύσατο ἔμαρ,
Καὶ νῦξ ἀμειροσίην σοσίην ὑπέθικατο νυκτί.
Ὀὐ θρόος ἀλλόγλωσσος εἶην πολὺς, οὐδέ τι μῦθοι,
Ἐν αὐτῆς λελάθοντο (22), καὶ οὐκ αἴτιον ἀπάντων.

Σφωττερος μὲν φ.ογγος ὀλην μετανίσαστο γαίην,
Καὶ μῦθοι πεπόνητο διὰ κλυτὰ πείρατα γαίης.
Σκητὴν ἔλελυ παρεθίκατο τιμήσσαν·
Λαμπόμενος δ' αὐτῆς θαλάμων ἄτε νυμφίος ἔρτα.

Εἴκελα γηθῆσιε δρόμον τελόντι γίγαντι.
C Οὐρανίης ἐτέρωθεν ἴων προελεύσαται ἀκρῆς·
Ὀὐδ' εἶθ' ὅς κε φύγη φλογερὴν ἀκτίνα φαντασῶν.
Θεσμὸς ἀκρηάσιος ψυχοστρόφος (23) ἐστὶν Ἄνακτος,
Πιστὴ μαρτυρὴ σοσίην βρεφέσαι φυτεῖαι.
Εὐφροσύνην κροθῆσι δικαί τεύχεσσι θεοῖο.
Ἐννεσίη στίλβουσα καὶ ἑμμάσας φέγγος ἀέξει·
Θεῖον αἰε καθαρὸν τε καὶ ἔμπεδον ἐπιτο δαίμα·
Ἐργων εὐδικίας παναληθείας αἰὲν Ἄνακτος,
Χριστοῦ καὶ ψηφίδος ἀρειοτέρας ἐριτίμου,
Καὶ πολὺ τερπνοτέρας μελικηρίδος ἡμεροσσης.
Ταῦτα τὸς θεράπων κεχαρημένος οἶδε φυλάσσειν,
Μισθὸν ἔχων φυλακῆς ἀγαθῶν περιούσιον ἔργων.

Τίς κεν ἀναγνοίη πληθὺν βροτῶν ἀμπλακιδῶν;
Αἰὲν, Ἄναξ, κρυφίων με κακίων ἀπάνευθε ἐρκοῖς·
D Μῆδέ μοι ἀλλοτριῶν κτεάνων φρεσὶ ἡμερος εἶη.

Εἰ μὴ μευ κρατέειεν, ἀμώμητός κε γενοίμην,
Νυφάμενος κακότητος, ἀτασθαλίης τ' ἀλεγεινῆς.
Μῦθοι δ' εὐδοκίη μεμελημένοι ἰθύνειντο.
Καὶ σεν ἔμης κροθῆς μελέτη κατεναντίον ὄσων·

Αἰὲν ἀλεξήτηρ καὶ ἐπιβροτός ἐπλευ ἔμειο.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΘ΄.

Ἐννεακαίδεκατος δαυιδου ψαλμὸς ἐτύχη.
Ἐυξάμενος θεοῦ ἡμαρ ἀλεξήσειεν ἀνάγκης,
Καὶ σεν Ἰακώβου πρόμαχος θεοῦ ἀσθιτων εἶη.
Ἐξ ἀγίου χατέοντι φιλῆν ὀπίσσειεν ἀρωγῆν,

(23) Ψυχοστρόφος. Forte, ψυχοτρόφος. Ib.

Ἐκ δ' ἐρατῆς Σιώνος ἀλεξίκακος πέλας ἔλθοι.
 Αὐτὸς παντοῖς σου ἐπιμνήσαιο θυγῆς.
 Καὶ σὸ καρφομένην θυσίαν πλήσειεν ἀλοφῆς.

Πάντα τοι Ἀθάνατος κραδίη μεμλημένα βέζοι,
 Πῆσαν ἀναπλήσει τῆν θεοπεριεῖα βουλήν.
 Σαὶ φερεζῶφ κραδίην καχαρισμέθ' ἀλκῆ·
 Ἀθανάτω πίσυνοι μεγαλαυχέες ἰσομέθ' αἰεί.
 Πάντα τῶν πλήσειεν ἐναίσιμα δῶρα λιτῶν·
 Νῦν ἰδάν ὡς χριστὸν ἐν θεῷ ἐξέσωσσε·

Καὶ οἱ ἀπ' οὐρανῶν μεμαῶς καλέοντος ἀκούσαι.
 Κλεινὸν δεξιτερῆς σφετέρης περὶ κάρτει φέγγος.
 Οἷδε μὲν οὖν ἴσπιοι καὶ ἄρμασιν ἐμβαθεύουσιν,
 Ἡμεῖς δ' Ἀθανάτω πίσυνοι μεγαλιζόμεθ' αἰεί.
 Οἷδε πόδας πετιέηγον, λάθον δ' ἔκπαγλα πεισόντας,

Ἡμῖν δ' ἐγρομένοις ἰθύντο πάντα κατ' αἶσαν.
 Ἄφθιτε, καρτερόθυμον αἰε βασιλῆα σωσούσις,
 Εἰσαίσις δ' ὅτε δὴ σε λιταζόμενοι καλέσαιμεν.

ΨΑΛΜΟΣ Κ'.

Δαυίδου κλυτὸς οὗτος ἑικοστὸς κελεῖ ὕμνος.
 Αἰὲν ἀναξ, Ἄγραντα, τῶφ περὶ κάρτει χαιροί,
 Καὶ σὸ γηθῆσειεν αἰε κατὰ θυμὸν ἀρωγῆ.
 Οὐνεκὰ οἱ ψυχῆς καχαρισμῆνον ἤχος ἔδωκας,
 Εὐκωλῆν δ' ἐτέλεσσας, ἀλῆς δ' ἔλε χειλεῖσι καρπὸν.

Μελιχῆς προδουφας ἐπ' εὐλογῆς μιν λαῶν·
 Στέμμα λίθων γεραρῶν κεφαλῆν ἐστέρσαιο τοῖο·
 Ῥηίστην βιοτῆν διζημένην ἐγγυάλειξας,
 Ἡμαῖσι μακροβανόσι διενεκέως βίον ἐλασιν.
 Κῦδος ἔχει περίπυστον ἀλεξίκακω σθένε ἀλκῆ·
 Καὶ οἱ ὑπερτερῆν, καὶ τι πλὴν εὐχῶν ὀρέξοις.
 Πάντοι ἀτέρμαντον καὶ ἀγήραον ἔδλον ὀπάξοις.
 Χάρματι δ' εὐφραίνονται τῶφ, Μάκαρ, ἀμφὶ προσώπω.
 Ἐκπαρῆν ἀνέθηκε θεῶφ γεραρῶτερος ἐσθῆν,
 Ὑψίστου δ' ἑλίω πολυβαρεῖας ἤρσει πίκρας.

Ἀντιβίσις ἅμα πᾶσι τῆν ἐπὶ χεῖρα κορύσσοις,
 Δεξιτερῆ σὸ πάντας ἀπεχθαίροντας ἐφεύροι.
 Σαὶ καταφλεγεθεῖεν ὑπ' ἔρμασιν ἴσα καμίνω.
 Ἐν δὲ γε τῶ πυρρῶντι κότῳ σύμπαντας ἀτύξοις,
 Καὶ σφας ὄλλυμένους ἐγλήσεται ἀκαμάτη φλόξ.
 Πάντα μάλ' ἐξολόσταις ἔης ἀπὸ καρπὸν ἀρούρης,
 Καὶ σπῆρον αἰνοτόκον μεροπηδῶς ἔκτοσι φύτλην
 Οὐνεκὰ σοι βρῆσαντες ἐπ' ἀλγεα μυρία θέντο·

Ἄσταθις ἐν στέρνοισιν ἐπεφράσαντο νόημα.
 Ἀντιέων τρέφεταις ἐλεγχέα νῶτον ἀκακῆς·
 Ἐφέλον οὖν μεθέηκας ἔην τελευτίας ὀσωπῆν.
 Ἄλλ' ἐπιπαρσῆσας σθένει μεγαλιζέο, Πομπῆν.
 Αὐτῆρ ἐγὼ σὸ κάρτος ἀοιδμον ὕμνοπολεύσω.

ΨΑΛΜΟΣ ΚΑ'.

Πρῶτον Δαυίδος καὶ ἑικοστον μελος·
 Ἦσαν δ' ἐφᾶς ἀντιλήψεως ὕπερ.
 Δέκαιο, τίπιτε, Μάκαρ, μὲ, Μάκαρ, κατὰ πάντων
 [ἐλευπας;
 Τῆλ μὲ ἀμπλακῆς ἑπτα ζωῆς ἀπερύκοις.

A De vero amabili Sione auxiliator prope veniat.
 Ipse universi tui memor sit sacrificii,
 Et tuum desiccatum sacrificium impleatur pingue-
 [dine.

Omnia tibi Immortalis cordi grata faciat.
 Omne expleat tuum divinum consilium.
 Tuo vitali cor exhilarabimus robore:
 Immortali fidentes magnanimi erimus semper.
 Omnia tuarum impleat idonea dona precum
 Nunc cognovi quoniam christum suum Deus ser-
 [vavit:

Et ipsi de caelo cupiens vocentem audiet.
 Inclytum dexteræ ejus in robore lucent.
 Illi quidem igitur equis et curribus incedentes,
 Nos vero Immortali fidentes magnificabimur semper.
 B Ipsi pedibus obligati sunt, latuerunt turpiter ca-
 [dentes,
 Nobis vero erectis diriguntur omnia commode.
 Immortalis, fortem semper regem serves,
 Exaudias deus quando sane te precati invocave-
 [rimus

PSALMUS XX.

Davidis inclytus is vicesimus est hymnus.

Semper rex, Immortalis, tuo in robore lætetur.
 Et tuo exsulet semper ex animo auxilio.
 Ideo ipsi animæ gratam voluptatem tribuisti,
 Votum vero perfecisti, satis autem cepit labiis
 [fructum.

Suavi prævenisti in benedictione eum exhilarans

Corona lapidum pretiosorum caput coronasti ejus:

C Facillimum victum quærenti præbuis

Diebus longis perpetuo vitam trahere.

Gloriam habet illustrem auxiliari tuo robore:

Etiam ipsi eminentiam, et majus decus præbeas.

Semper infulsit et æternam beatitudinem tribuas.

Gaudio autem lætetur tuo, Beate, cum vultu.

Spem posuit in Deo honoratior princeps,

Altissimi vero misericordia confidentes fulsit pe-
 [des.

Inimicis simul omnibus tuam manum arces,

Dextera tue omnes osores inveniat.

Tuis comburantur in oculis veluti clibanus.

In autem quidem ignita ira omnes conturbes,

Et ipsos perditos lædet irrequieta flamma.

D Omnem certe perdas suo fructum a campo,

Et semen exitiale mortalem extra generationem.

Quoniam tibi degravantes mala infinita imposue-
 [runt;

Incertum in præcordiis cogitaverunt consilium.

Hostium veritas indecorum dorsum mucrone:

Similem quorum reliquisti sum perficias vultum.

Verum confidens in virtute exaltare, Pastor.

Ast ego tuum robur celebre cantabo.

PSALMUS XXI.

Primum David et vicesimum carmen:

Cecinit vero matutina susceptione pro.

Respice, quare, Beate, me, Beate, prorsus dereli-
 [quisti?

Longe a meo delicto verba vitæ arceas.

Ad te, Beate, clamabam : meam vero non audies A
[voce :

Neque valde ignoravi tuum sensum in precordiis
[nocte.

In autem sancto habitas, laus magna Israelis.
Nostrorum patrum manifesta spes existis,
Et ipsos sperantes molestis liberasti ærumnis.

Ad te, Beate, clamaverunt, sua vero servati sunt
[necessitate,

Neque tua immortalis pro spe dedecus reportarunt.
Verum ego vermī et non homo sum,
Opprobrium in hominibus, plebi vero stolida ab-
[jectio.

Omnino me deriserunt, qui antea videbant oculis,
Labiis locuti sunt, caput vero clatum moverunt.
In Deum spem sortitus est, eripiat eum calamitate :
Auferat a malo, si ipsi gratus est.

Fertilicante latibulo, Rex, tu me extraxisti ventre :
Spem voco te et ab uberibus parentis :
Tibi confusus eram penetralla uteri adhuc habitans.
Ipse meus Deus es chara in ventre matris.

Ne a me discedas, quoniam mihi prope dies ne-
[cessitatis,

Neque egeni mihi adjutor alius est.
Multi sane cornuti circumdederunt me vituli,
Pinguēs vero in his eederunt me tauri,
Circum me excitant suum os graviter aprientes,

Sicut leo perniciosus rugiens rapaci animo.
Sicut vero aqua effusa dispersa sunt mea ossa omnia :
Cera tanquam, cor liquescit ventre medio :
Aruit infirmæ similis testæ virtus.

Lingua mea gutturi meo adhæsit, Princeps :
In vero finem mortis me deducentes posuerunt :
Multitudo infinita me canum circumdedit oculis,
Et me obsedit congregatio maligna peccatorum.
Nostras foderunt simul manusque pedesque :
Ossa vero oculis dinumeraverunt omnia.

Et me insipientes neglectum dereliquerunt pariter :
Immense furentes mea dividerunt vestimenta,
Et sortibus sortiti sunt, quis meus amictus reportet.
Verum a me ne longe elongaveris auxilium.

Nostrum gladio acuto eripe cor :
Erue unicum meam a cane insolente :
Bene me serva, Rex, ex ore torvi leonis.
A perniciosis cornibus salva me unicornium.

Tuum nomen nuntiabo fratribus meis,
Et te in medio congregationis divini laudabo.
Laudem celebrent quicumque timent Regem :
Semen vero Jacobi Deum regem glorificent :
Et eum timeat omne semen Israelis.

Non enim despiciens pauperis antea oderat precem,
Nec a me avertit suum gratiosum vultum :
Sed ipsius invocantis meas exaudivit preces.
De te laus mea magno in costu virorum :
Piorum in conspectu chara reddam vota.
Comedentes egeni suum implant animum :
Pastorem vero laudabunt divini immortalem viri :
Eorum animus fruatur in perpetuum vita.

Ἡρὸς σὲ, Μάκαρ, βοασκον, ἐμὴν δ' οὐκ εἰσαὶ ἀ-
[φὸν :

Οὐδὲ μάλ' ἠγνοῶσα τειν νόον ἐν φρεσὶ νυκτός.

Ἐν δ' ἁγίῳ ναίεις, κλέος ἔσπετον Ἰσραὴλο.
Ἡμετέρων πατέρων ἀριδείκτος ἑλπίς ἐτύθης,
Καὶ σφας ἐλπομένους στυγερίων ἐρύσασα μόθων.

Ἡρὸς σε, Μάκαρ, βοάσσκον, ἐγὼ δὲ σώθειν ἀνάγκη,

Οὐδὲ σε ἀθανάτης ἀν' ἐλπίδος αἰσχος ἐφεύρον.
Αὐτὰρ ἐγὼ σκώληξ τε καὶ οὐκ ἄνθρωπος ἐτύθητι,
Μῶμος ἐν ἀνθρώποισι, λαῶν δ' ἀποφύλιος ὕβρις.

Πανσυθὲν μ' ἐπέμυζαν, ὅσοι πάρος ἔδρακον ὄσσει,
Χεῖλεσιν ἐφθέγγαντο, κάρη δ' ὑπέροπλον ἔστειαν.
Εἰς θεὸν ἐλπῶσθ' ἔλαχον, ῥύσασθε μιν ἄτης·
Ἄρπάξτε κακότητος, εἰ ὀ καταθύμιος ἐστί.
Τεκνογόνου κευθμῶνος, Ἄναξ, σὺ με λύσσω γαστέρι,
Ἐπιθα κικλήσκω σε καὶ ἐν μαζοῖσι τακούσης·
Σὸς πίσυνος γενώμην μυχῷ νηδύος εἰσαὶ ναίαν.
Αὐτός ἐμός θεός ἐσσι φίλης ἐν γαστέρι μητρός.
Μὴ μευ ἀποσταίης, ὅτι μοι πέλας ἤμαρ ἀνάγκης.

Οὐδ' ἐπιδοσμένη μοι ἐπιβρόθος ἄλλος ἐτύθη.
Πολλοὶ μὲν κερέντες ἐκύκλωσαντό με μέσοι,
Ζατραφές δ' ἐπὶ τοῖσι περιετιχύνοντό με ταύροι,
Ἄμφι μοι ὠρμήθησαν ἐν στόμα δεινὰ χανόντες,
Ὅλα λέων ὄλοος βρυγόμενος ἄρπαγι θυμῷ.

Ἵς δ' ὕδωρ προχυθὲν κεκίδαστό με ὄσσει πάντα·
Κηρὸς ὄψος, κραδίη κατατέκτο γαστέρι μέση
Τέρπειο ἠπεδαῶν πανομοίως ὀστράκῳ ἀλάτῃ.
Ἄλλ' ἐμῷ λάρυγγι ἐμεῦ νυ κεκλήθηται, Ἔσθην·
Ἐς δὲ τέλος θανάτου με καθελκύσαντες ἔθεντο·
Ἐσμός ἀπειρέσιός με κύνων κυκλώσαστο ὄσσει,
Καὶ με περίστειχε κλισίη κακοεργὸς ἀλιτρῶν.
Ἡμετέρους ὠρυξαν ὁμοῦ χεῖράς τε πόδας τε·
Ὅσσει δ' ὀφθαλμοῖσιν ἀπηριθμήσαν ἀπαντα.

Καὶ με διοπτεύσαντες ἀχιδέα κάλλιπον αὐτως·
Ἄπλετα λυσάοντες ἐμοὺς δάσαντο γειῶνας,
Καὶ κλήροισι πετάλαθρον, ὅτις κ' ἐμὰ πέπλα κομίσσω.
Ἄλλ' ἐμθεν μὴ νόσφι ἀποπλάγξιας ἀρωγῆν.
Ἡμέτερον ἔψικες τανυχέος; ἄρπασον ἤτορ·
Ῥύσο μουνογένειαν ἐμῆν κύνος ὕβριστηρος·

Εὖ με σάω, Βασιλεῦ, στόματος βλοσυροῦ λέοντος,
Ἐξ ὀσῶν κεράων ῥύσασθ' με μονοκερῶν.
Σὺ θνομ' ἀγγελαίμη κασιγνήτοισιν ἐμοῖσι,
Καὶ σε μέσον κλισίης θεοτερπῆος ὕμνοπλοῦσῳ.
Αἶνον αἰσιάντων ὅπσοι φρίσσουν Ἄνακτι·
Σπέρμα δ' Ἰακώβου θεὸν βασιλῆα γεραίροι,
Καὶ μιν ὑποδίδεισιν ἅπας σπόρος Ἰσραὴλου.
Οὐ γὰρ ὄνοσάμιμος πτωχὸς πάρος ἐστυγεν εὐχῆν,
Οὐδ' ἀπ' ἐμεῦ ἔστρεψεν ἔην χαρίεσαν ὀπαυῆν·
Ἄλλ' ἐ κικλήσκοντες ἐμὸν ἐπάκουσε λέγων.
Ἐκ σθένος ἀίνος ἐμός μεγάλῃν μεθ' ὀμηγυρίν ἀνδρῶν·
Εὐσεβέων κατέναντι φίλας τίσιμη θυγλάς.
Δαισάμενοι χατέοντες ἐν πλησάλτο θυμῷν·
Ποιμένα δ' ἀνήσουςι θεοσεδὲς ἀφθίτον ἀνδρῶν·
Αὐτῶν θυμὸς θνατο διεγχεύει βίότων.

Ἄθανάτου μνήσαντο παλινορομ παίρατα γαίης,
Καὶ μιν γουνάσσονται ἐνωπαδὸν ἔθνεα πάντα.
Θεῖη κορανή, καὶ ἀναξ Θεὸς ἐπέλετο δῆμων.
Δασάμνοι λιτάνευσαν ἀριπρεπέεις χθονὸς ἄνδρες·
Ἄνα εἰ γουνάσσονται ἕτοι χθονὸς ἔρχατ' ἐνερθεν.
Ζῆ δ' οἱ θυμὸς ἐμὸς, φύλον δέ μου αὐτῷ ἐρεθον

Ὁψιγόνων τάδε φύλα Θεῷ φρασάτω βασιλεῖ.
Οὐρανοὶ εὐδικίην ἀγαθὴν ἐρέουσι Θεοῖο
Λαῷ ἀεφομένῳ, τὸν ἀγγέρας ἐκτίσειν Ἐσθήν.
ΨΑΛΜΟΣ ΚΒ'.

*Εικοστὸν ἡδὺ δευτέρῳ τε μέλειται,
Τῷ καλλιτέρῳ τοῦτο Δαυιδῷ μέλος.*
Ὁς τις Ἄθανάτος μ' ἐπιτεύειά παγγυ νομῶων,
Εἰ γὰρ περὰ χλοάοντι καταστηρίξαιτο χώρῳ·
Θυμὸν ὅτ' ἄδίστατοι ἀπαύματος ὕδασι φέρβεν.
Ἐξ ὀλιγηπέλης παλινάγρετον ἦτορ ἔγειρε·
Πρὸς δὲ δικαιοσύνης ἱερὰς ἴθνην ἀταρπούς,
Εἶνεκεν ἀθανάτου μεγασθενέος Βασιλῆος.
Εἰ γάρ κεν θανάτου μῆσον σκιάοντος δεύσω,
Ὁς κεν ὑποδδίσαιμι τετὴ περιθάρσυνος ἀλκή.
Στήπρον σου βροχάλον τε παραιρασην φρενὸς ἔσχον.

Ἄθανάτην μοι, Ἄναξ, παρεθήκαο σέο τράπεζαν,
Ῥιγεδανὸν βριθουσαν ἐμῶν κατ' ἐναντίον ἐχθρῶν.
Νωκτέρην ἀγαθῷ κεφαλῇ πήγης ἑλαίῳ·
Ὀλίπερ εὐφροσύνης σέο μοι δέπας ἔμπεδον ἔστω.
Σέο δεηκέως ἐλεημοσύνη με δώκοι,
Ἥμασι μηκεδανοῖσι Θεοῦ ναίοντα μελάθρα.
ΨΑΛΜΟΣ ΚΓ'.

*Πρὸς κλειτὸν ἡμῶν Σαββάτου πρῶτον, μέλος
Δαυιδος ἡλάλαξεν εἰκοστὸν τρίτον.*
Χθὼν Βασιλῆος ἔφυ, καὶ ἴσος χθονὸς ἐπέλετο κόσμος.
Ἄσπεα, καὶ ζύμπαντες ὄσοι περιναϊεταῖοισιν.
Αὐτός μιν κατένασεν ἐπ' ἀτρογέτιο θαλάσσης,
Καὶ ποταμῶν καθύπερθεν ἔτῃ τεχνητάτω βουλή.
Τίς βροτῆς γενεῆς ἐπιθῆσεται οὐραῖ θελίῳ;

Ἥ τίς ἐπ' εὐαγέος δαπέδου φιλῶν ἴχνος ἐρέσεις;
Ὅς καθαρὰς παλάμας κραδίην τ' ὄχραντον ἔχρησιν,
Ὅσποτε μπιθίδοισιν ἐν θυμῶν ἠεροπεύσας,
Ὅς δ' ὄχρον δολέντα φίλω παρὰ μοίραν ὀμόσας·

Ὅστος ὅπ' (21-25) ἀθανάτου χομισσεται αἶνον Ἄνακτος·
Θεοπασίην δ' ἐλετήν ἀφαρ Σωτήρος ἐρεύροισιν.

Ἦδε Θεὸν βασιλεῖα βροτῶν ποθέουσα γενέθλη,
Ἐλδομένη Θεὸν αὐτὸν Ἰακώβοιο νοῆσαι.
Ἰμέων αἴψα πύλας ἀναείρατε, ἡγεμονῆες,
Εἰ δ' ἀναπεπτάσθων πυλῶν ἀρρήκτοι ὄχθες·
Ὡς κέν γ' εὐκλείης βεβιάως παρελεύσεται Ἐσθήν.
Τίς ὅδε δ' εὐκλείης Βασιλεὺς ὄχραντος ἐτύχθη;
Ἄθανάτος σθενάρῳ τε, καὶ ἀπροτιόπος ἔρωθι,
Ἄθανάτος, μενέχαρμος, ἀεὶ περὶ κάρτει γαίλων·
Ἰμέων αἴψα πύλας ἀναείρατε, ἡγεμονῆες,
Εἰ δ' ἀναπεπτάσθων πυλῶν ἀρρήκτοι ὄχθες·
Ὡς κέν γ' εὐκλείης μεμαῶς παρελεύσεται Ἐσθήν.

(21-25) Ἰπ' ἀθανάτου. Forte, ἀπ' ἀθ. ΕΡΙΤ.

A Immortalis remiscetur recurrentes termini terræ,
Et eum adorabunt palam gentes omnes.
Divinum regnum, et rex Deus est populorum.
Manducantes adoraverunt prestantes terræ viri.
In conspectu ejus cadent qui terram veniunt infra.
Vivit vero ipsi anima mea, cognatio vero mea ipsi
[ancilla.

Posterorum ista cognationes Deo dicant regi.
Corli justitiam bonam annuntiabunt Dei
Populo aucto, quem æternus fecit Princeps.

PSALMUS XXII.

*Vicesimum dulce secundumque cantatur, 3
Victori istud Davidi carmen :*

Nullius Immortalis me egentem prorsus pascens,
Bene quidem in viridi collocavit loco :
B Animum sub beatissimis silentii aquis educavit.
Ab infirmitate mutabile cor erexit :
Super vero justitiæ sacras direxit vias,
Propter immortalæ magnanimum Regem.
Si enim mortis medium opacæ gradiar,
Non timebo tuo fretus robore.

Virga tua baculusque consolationem mentis ha-
[buerunt.

Immortalem mihi, Rex, apposuisti tuam mensam,
Rigidorum onustam meorum in conspectu hostium.
Nostrum bono caput impingasti oleo :
Veluti lætitiæ tuum mihi poculum firmum sit.
Tua poterunt misericordia me subsequar.
Diebus longis Dei habitantem palatia

PSALMUS XXIII.

C *Ad inclytum diem Sabbati primum, cantilenam
David jubilavit vicesimum tertium.*

Terra Regis est, et quicumque terræ est ornatus,
Urbes, et universi qui circum habitant.
Ipse eam fundavit super indomitum mare,
Et flumina super suo preparavit consilio,
Quis mortalis generationis ascendet montem divi-
[num ?

Aut quis in sancto loco charum vestigium firmabit ?
Qui puras manus corque mundum habuerit,
Nunquam vanis animam suam decipiens,
Neque jusjurandum dolosum amico præter decens
[jurans :

Hic ab immortalis accipiet laudem Rege :
D Divinam vero misericordiam cito Servatoris conse-
[quatur.

Hæc Deum regem mortalium requirens generatio,
Desiderans Deum ipsum Jacobi scire.
Vestras statim portas attollite, principes,
Probe vero elevamini, portarum validi vectes :
Ut gloriæ gradiens introeat Princeps.
Quis iste vero gloriæ Rex purus est ?
Immortalis, fortisque, et non provitus impetu,
Immortalis, bellicosus, semper de viribus exsultans.
Vestras statim portas attollite, principes,
Probe vero elevamini, portarum validi vectes :
Ut gloriæ promptus introeat Princeps.

Quis vero ista gl'orie Rex purus est ?

Solus Rex virtutum, iste gl'orie aeternus Princeps.

PSALMUS XXIV.

Quartum vicesimumque carmen David cecinit.

Tibi confusus, Rex, attollo onimum :

Neque confidens tibi notam turpem reportes,

Neque risus infestos apud hostes fiam.

Non culpandi enim omnes, quibus Deus spes est.

Vanorum factores confundantur malis :

Aperte intelligam, Beatissime, tuas vias :

Et me semitas bonasque divinasque docens,

Tua in veritate me multum optanda dirigas,

Ut vero auxiliator bonus me decencia omnia doceas.

Supplicantes quod indesinenter diurnum cursum trahat:

Verum tuæ misericordiæ remisiscaris,

Ab antiquo apud omnes tribuas misericordem ani-

[mum.

Ne meæ superbiam periculose memineris juventutis.

Bene vero Deus genitus, miseratione digua facias,

Propter bonorandi bonitatem Regis.

Mansuetusque et rectus Deus semper est.

Propter hoc delinquentibus sanctam viam indixit

[mente.

Viros justitiæ diriget mansuetos,

Et vias suas placidis declarabit.

Immortalis universæ veræ sunt viæ,

Testimonium requirentibus testamentumque Dei.

Propter immortalem magnanimum Regem,

Peccati multis meis propitius sis.

Quis tantum Immortalem timens homo est ?

Ad virtutem properas divinam legem perliciat,

Semper in beatissimis cor lætum pascens,

Et terram pretiosam sui hæreditabunt liberi.

Immortalem timentibus sit multum robur :

Nomen Immortalis fert timentibus utilitatem,

Testamentum clarum suum illis ut luceat.

Semper oculum suspendi ad Deum,

Quoniam meos doloso laqueo extrahit pedes.

Cœlitus mihi, Rex, omnia intuentem extende vultum

Quia unicus aliquis ego et pauper sum.

Animæ nostræ multæ prenuunt tribulationes,

Sed de rigida eruet ipse necessitate.

Imbecillitatem et laborem videas memm, propitius

[sis.

Multitudinem meorum hostium respice crudelium,

Qui mihi irati nefandum odium posuerunt.

Animam nostram custodi, et me serva :

Neque me capiat turpitude, quoniam tu mihi spes

[es.

Tui causa rectos et mites inveni sodales.

Israëlem ex omni liberes necessitate.

PSALMUS XXV.

Davidis quintusque et vicesimus est hymnus.

Nostro dijudices, Rex, miti auimo :

Ne me infirmus fretum Rege domet.

Si vero age, experire, et meum explora consilium :

Renes et cor probes circumfuvete flamma.

(26) *Oye. Forte, εδε, ut supra. Εδιτ.

A Τίς δ' ὄγε (26) δ' εὐκλέτης Βασιλεὺς ἄφρατος ἐτύχη;
Μούνος Ἄναξ σθενέου, ἔδε κύβος ἀφίτος ἔσθη.
ΥΑΛΜΟΣ ΚΔ'.

Τέτρατον εἰκοσὸν τε μέλος Δαυίδος δεῖται.
Τοὶ περιβαρσῆς, Βασιλεῦ, μεγαλιζομαι ἤτηρ.
Μηδ' ἐπιποτισεας τοι, ἐλεγχία μῶμον ἐλοίμην,
Μηδὲ γέλωσ ὀλοοῖσι παρ' ἀντιβίοισι γαιοίμην.
Ἄφεγέες γὰρ πάντες, ὅσοις θεὸς ἐλπίς ἐτύχθη.
Μαψιδίων πρηκτῆρες ἐπαίγνυοντο κακοῖσιν
Ἄμφαθῆν γνοίμην, Μακάρτατε, σεῦ κελεύδου·
Καί με τρέβουσ ἀγαθάς τε θεοδημήτους τε διδάσκων,
Σὴν μετ' ἀληθῆνην με πολὺλλιτον ἤγεμονοῖς,
Ἦ; δ' ἀκτῆρ ἀγαθὸς με τοικῶτα πάντα διδάσκων.
Λισσόμενός τε ἀλχητα πανημέριον δρόμον ἔλκων.
Ἄλλὰ τεῆς ἐλεημοσύνης μεμνημένος εἶης,
Ἐκ παλαιῆς μετὰ πᾶσι νέμοις οἰκτέρμωνα θυοῦν.

Μη μευ ἀτασθαλίην σφαλερῆς μεμνησαι (27) ἤης.
Εἰς δὲ θεὸς γεγαῶς, ἐλεητός ἄξια ῥέσις,
Εἶνεκα τιμηθέντος ἐνηεῖρας Βασιλῆρος.
Πρημόδος τε καὶ ἰθὺδικος θεὸς αἰὲν ἐτύχθη
Τοῦνετ' ἀμαρτινοῦς ὁσίτην ὁδὸν ἔφρασε θυμῷ.

Ἄνδρῶν εὐδικίης ἠγήσεται ἠπιοθύμων,
Καὶ ἀτραποὺς σφετέρας ἀγανόφροσιν ἐξαναφαῖν.
Ἄθανάτου πᾶσαι νημερέτις εἰσὶν ἀταρποί,
Μαρτυρίην μεθέπουαι συνημοσύνην τε θεοῖο.
Εἶνεκα ἀθανάτου μεγασθενός Βασιλῆρος,
Ἄμπλακίαις πυκνῆσιν ἐμαῖς πέρι ἵλαος εἶης.
C Τίς τόσον Ἄθανάτου τρομέων ἄνθρωπος ἐτύχθη;
Εἰς ἀρετῆν σταυδῶν θεοτερπέα θεσμῶν ἀνίσουσι,
Αἰὲν ἐπ' ὀλίβοις κραδίην πολυηθέα βόσκων,
Καὶ χθόνα τιμησσαν εἰσι κτησαταο παιδες.
Ἄθανάτου τρομέουσι πέλο· περιώσιος ἀλχη·
Ὀνόμα Ἄθανάτου φέρει τρομέουσιν δεῖται,
Συνθεσίην ἀρεθῆλον ἐὴν σφίσιν θυρα φασίτην.
Νωλεμέως ὀφθαλμῶν ἀπῆρῶρησα θεοῖο,
Ὀυνεκά μευ δολεροῖο πάγη ἐξέσπασα πῆξας.
Ὀυρανῶθεν μοι, Ἄναξ, πανδερχία τεῖνον ὅπωπην,
Ὀυνεκα μονογενῆς τις ἐγὼ καὶ πτωχὸς ἐτύχθην.
Ψυχῆς ἡμετέρης πυκνὰ βριθοσιν ἀνταί·
Ἄλλὰ γε βιγεδαῆς ἀπολύσεται αὐτὸς ἀνάχης.
Ἄδρανῆν καὶ μέχθον ἰδὼν ἐμὸν ἵλαος εἶης.

D Πληθῖν ἐμὸν θῆλων ἐπιδέρκεο νηλοθύμων,
Ὀί μοι ὀδυσσάμενοι, ἀθεμίσιον ἔχθος ἔθεντο.
Ψυχῆς ἡμετέρης περιχθῆσο, καὶ με φύλασσο·
Μηδὲ μ' ἔλοι ποθὲν ἀσχος, ἐπεὶ σύ μοι ἐλπίς ἐτύ
[χθης.

Σεῦ ἐνεκ' ἰθύνουος καὶ ἐνηεῖρας εὐρον ἐταίρουος.
Ἰσραήλου πᾶσαν ἀλεξήσασαι ἀνάχην.
ΥΑΛΜΟΣ ΚΕ'.

Δαυίδου ἀέμπετος τε καὶ εἰκοσὸς πέλει ἄμνος.
Ἠμετέρῳ δικάσειας, Ἄναξ, ἀγανόφροσιν θυμῷ·
Μή μ' ὀλιγηπέλιη πίσων Βασιλῆι δειμάσση.
Εἰ δ' ἄγε, πείρησαι, καὶ ἐμὴν σκοπιάζσο βουλήν·
Νεφρούς καὶ κραδίην κρῖνοῖς περιβαλλπέι πυροῦθ.

(27) Μέμνησαι. Forte, μεμνησθαι. Ιδ.

Ὑψαλμῶν ἐλεητὺς ἐμῶν σέθεν ἄντιον ἐστὶ,
Καὶ σευ ἀληθείη γενόμεν καταθύμιος αἰαί.
Ὅσποτε μαψιδιοῖσι μολῶν ἐκάθισα θούκοις,
Ὅσδ' ἐπαγειρομένοισι συνέμτορος ἤλθον ἀλείταις.
Τέκτοσιν ἀμπλακίης ὀλοῆς ἤχθηρα παρεῖναι·
Δυσαστέων δ' ἀβέρξα κακῆν καὶ ὑπέριον ἔδρην.

Ἀχράντοισιν ἐμὰς ἀπονύφομαι ὕδασι χαιρας,
Καὶ σὺ βομῶν, Ἄναξ, πανακῆρατον ὁμοπολεύσω
Εἰσάκειν εὐφῆμοιο βοῆς κλυτὸν αἶνον αἰείω,
Καὶ σὺ θέσκελα ἔργα περιφραδέως ἀγορεύσω.
θεσπεσίων ἀριθλον ἔδος ἐπόθησα μελόθρων,
Ὅλιθιτον δ' ἀνάπαυμα τεῆς ἐρικυδέος ἀλκῆς.
Ἡγδὲ μευ θυμῶν, Ἄναξ, μετὰ δυσαστέεσσιν ὀλέσσης,
Ἡγδὲ μετ' ἀνδροφόνιοισι βλοῦ ποτὲ μοῖραν ὀπάσσης·

Κείνων ὧν γγάσιν ἀτασθαλίαι παλάμῃσι,
Καὶ σφεν δεξιτερὰ μογεροῦς βριθουα' ὑπὸ δώροισι.

Αὐτὰρ ἐγὼ σπιῦδων βλον ἤλασα μελιχον αἰεί·
Ῥυσάμενός μ' ὀκτεῖρον, ἐπὶ σταθερὸν λάχον ἔχνοσ·

Καὶ σε, Μάκαρ, μελίσταιμι παρακλήσσεισι λιγαίνων.
ΨΑΛΜΟΣ ΚΓ'.

Πρόσθερ ἀνακτορίης γεραγῆσ ἀναδὸς ἀμύμων
Ἔκτορ εἰκοστόν τε σοφὸν τεχνήσατο κώμων.
Ἄλλαρ ἐμὸν καὶ φέγγος, Ἄναξ· τίνα δειμαίνοιμι;
Αὐτὸς ἐμεῦ βύθιοιο πρόμος· τίς κύν με φοβοίσι;
Σαρκοφάγοι μεμῶτες ἐμοῖς μελέσσαι πελάσσαι,
Κάππιτον ἀβρανῆθι θῆοι καὶ ἀνάριστοι ἄνδρες.
Ὅκ ἀλέγω, οὐδ' εἰ μοι ἅπασ στρατὸς ἀντίος ἔλθοι·

Ἐπις ἐμῆ θεὸς ἐστὶ· τί μοι δέος ἐπλετο χάρμης;
Ἐν λιτόμην θεόθεν, εὐ δέ μοι τριπόθητον ἐτύχθη,
Ναιτεταῖν μεγάροισι θενηκάδωσ Βασιλῆος,
Αἰεὶ θεσπεσίην σκοπιαζέμεν ὁμοισι τέρψην,
Αἰεὶ νῆδον Ἄνακτος ἀχάρατον ἀμφοτελεύειν.
Ὁρη ἀναγκαίη κλισίῃσὶ με κεύθων ἔησιν,
Ἄθανάτης καλύθη με παρ' ἐνδομύχοισι καλύπτων,
Ἡλιδάτου περίπυστον ὑπὲρ πέτρης ἀνασίρας.
Νῦν δ' ἐμὸν ὕδ' ἀνάειρεν ἐπ' ἀντιόισι κάρηνον.
Θεῖην ἀμφέβρεξα θύοσ, κλισίην ἀλαλάζων.

Ἄθανάτων ψαλμοῖσι καὶ εὐεψῆσιν αἰείω.
Πρὸς σέ, Μάκαρ, βοῶντοσ ἐμῆσ ἐπιπέκλυθι φωνῆσ.
Κέκλυθι, καὶ μ' ἐλάειρε· νόσ δέ τοι εἶπεν ἐμεῖο·
Νωιτέρη μέμονε κραδίη τεόν ὄμμα νοῆσαι.
Σην φάοσ εὐάντητον ἀεὶ διζέμιντοσ εἶην.
Μή μευ σὴν χαρίεσσων ἀποστρέψῃσ ἀσπηθῆν,
Μηδέ παρακλίνεασ ὀδυσαμένοσ θεράπιοισι.
Αὐτόσ, Ἄναξ, ἐπίκουροσ εἶσ, καὶ μή με μεθείησ,
Μηδέ με καλλεΐφειασ, ἔδον θεὸσ αἰὲν ἀμύντωρ.
Ὅσνεκα ὄη με πατήρ καὶ πόνητα κάλλινα μήτηρ,

Ἄθανάτοσ δ' ὑπέδεκτο καὶ ἐξεσάωσ φυλάσσων.
Ἐῆσι, Μάκαρ, θεσπίων ἀεὶ βαίνειν με κελεύδοισ·
Εἶνεκα δυσμενέων ἀγαθῆ μ' ἴθων ἀταρπῆ.
Μή με πόροσ ψυχῆσιν ἐλῶριον ἐμμεναι ἐχθρῶν
Ὅσ καὶ μευ κατίναντ' ἀδικοσ ἐπιμάρτυροσ ἔσταν·

A Oculis misericordia meos tua ante est,
Et tua veritate factus sum jucundus semper.
Nunquam vanis profectus sedi in sedibus,
Neque congregatis comes ivi peccatoribus.
Auctoribus erroris perniciosi odi adesse :
Impiorum vero reprobavi malam et superbam se-
[dem.

Puris meas lavabo aquis manus,
Et tuum altare, Rex, immaculatum predicabo,
Donec faustae vocis inelytam laudem cantabo,
Et tua divina opera sedulo narrabo.
Divinorum manifestam sedem dilexi palatiorum,
Beatissimam vero quietem tui praelari roboris.
Neque meam animam, Rex, cum impiis perdas,
Neque cum homicidis vitae aliquando partem po-
[nas :

B Illorum quorum sunt iniquitates in manibus,
Et ipsorum dexterae laboriosas gravantur sub mu-
[neribus.
Sed ego sedulus vitam duxi placidam semper :
Redimens mei miserere, quoniam firmum adeptus
[sum vestigium :

Et te, Beate, canam, exhortationibus praedicans.
PSALMUS XXVI.

Ante imperium honoratum David inculpatus
Sextum vicesimumque doctum fecit cantum.
Auxilium meum et lumen, Rex : quem timeam ?
Ipse meae vitae protector : quis me terreat ?
Carnivori cupientes meis membris propinquare,
Ceciderunt imbecillitate hostes et infesti viri.
C Non curo, neque si mihi universus exercitus ad-
[versus veniat :

Spes mea Deus est : quid mihi est praeli ?
Unum petii a Deo, istud mihi optatissimum est,
Habitare in palatiis semper Regis,
Semper divinam contemplari oculis voluptatem,
Semper templum Regis impollutum frequentare.
Tempore necessario tabernaculis me abscondit suis,
Immortalis tentorii me in abditis tegens,
Excelsa celebrem in petra exaltans.
Nunc vero meum sic exaltavit super inimicos caput.
Divinum immolavi suffimentum, tabernaculum vo-
[ciferans.

Immortale psalmis et bonis verbis cantabo
Ad te, Beate, clamantis meam exaudi vocem.
D Audi et me miserare : mens vero tibi dixit mea :
Nostrum cupivit cor tuum vultum videre.
Tuum lumen propitium semper quaerens eram.
Ne a me tuum gratum avertas vultum,
Neque declines successus famulo.
Ipse, Rex, adjutor sis, et ne me derelinquas,
Neque me despicias, exsistens Deus semper vindex.
Quoniam sana me pater et veneranda dereliqui
[mater,

Immortalis vero assumpsit et eripuit custodiens.
Tuis, Beate, statue semper ingredi me visis,
Propter inimicos bona me dirige senita.
Ne me tradas libidini praedam esse hostium :
Quoniam me contra iniqui testes surrexerunt :

Sibi iniquitas injustis mentita est vitium.
In terra beatorum Deum videbo oculis beatum.
Spem regi Deo commenda omnem,
Confide, et tuus animus semper fortissimus sit :
Spem regi Deo commenda omnem.

PSALMUS XXVII.

Vicesimumque Davidis carmen.

Ad te, Beate, clamo, silentio autem ne me præter-
[cas,

Ne te quiescente cohibenteque silentio,
Fundum habitantibus subterraneanum similis fuerim.
Precationem exaudi meam, Beate, supplicantis,
Dum ad sanctum manus tuum templum attollo.
Ne meum peccatoribus cor una concurrens trahas,
Neque cum operariis iniquitatis me domes,
Pacem suis qui loquuntur sociis,
Dolores vero in pectoribus occultant suis.
Perniciosi recipiant laboribus æquandam calamita-
[tatem.

Da illis, o Rex, suis respondentia operibus :
Qualiaque manibus fecerunt, similiter reportent
[dona :

Mercedem accipiant justitiæ gratam quorum dede-
[runt aliis :

Immortalis quoniam prorsus erant immemores
[operum,

Operum vero oblitii sunt Dei magni manuum.
Semper ipsos destruas, et nunquam prorsus excites.
Immortalis multum laudandus meam Deus audivit
[vocem.

Ipsæ Rex adjutor meus protectorque meus est :
Novi mente, quantum spes reperit lucrum auxiliil.
Froudosisque refloruit meum corpus æque foliis.
Et ipsi ultro bonamque et magnam laudem canant.
Semper Rex populi vis et robur est,
Sui christi semper protector.
Populum tuum et hæreditatem præclaram serves,
Et ipsos perpetuo bonis extolle regens.

PSALMUS XXVIII.

*Octavum vicesimumque carmen per tabernaculum iens,
David resonuit, docta cithara modulans.*

Afferte Domino Deo, magnanimi filii,
Afferte Domino Deo teneros agnos :
Afferte honorato verum decus Regi :
Atrio in sancto adorete Pastorem mundi.
Immortalis resonuit super aquas intrepida vox,
Princepsque gloriæ inclytus intonuit.
Ipsæ Rex multas super aquas circumvicit.
Vox Domini suo immensa robore,
Vox Domini præclaris in operibus,
Vox divina proceras confregit cedros .
Immortalis cedros validas Libani frangat,
Minutas faciens Libani tanquam vitulum ,
Unigenitus vero velut filius montigena unicornis.
Divina intercicens ignis flammam Pastoris vox,
Feras nutrientis concutiens Dei vox deserti.
Agregitis deserta Cades Deus commoveat .
Incipientibus cervis cursum sonus par Regis,

A Αὐτῇ δυσνομίῃ δ' ἀδίκους ἐξέσκατο λόβας.
Ἐν γαίῃ μακάρων θεῶν ὕψομαι ἑμμανὶ εἶδον.
Ἐλπορῆν βασιλῆι θεῶ παρακάθιθε πᾶσαν·
Θάρσει, καὶ σὸ θυμὸς δαί κρατεροτάτος ἔστω·
Ἐλπορῆν βασιλῆι θεῶ παρακάθιθε πᾶσαν.
ΨΑΛΜΟΣ ΚΖ'.

Εικοστὴν ἑξοχμὸν τὸ δαυιδὸν μέλος.

Πρὸς οὐ, Μάκαρ, βούω, σιγῇ δὲ γε μὴ με περιόβω,

Μὴ, σέθεν ἤρεμῆντος ἐρουκομένου τὸ σιωπῇ,
Πυθμένα νισσομένου χθόνιον πανομόλιος εἶην.
Εὐχολῆς ἐπάκουσον ἐμῆς, Μάκαρ, ἀνοτρώμενα,
Εὐτε πρὸς ἀγρᾶντων παλάμας σὸ νουθ' ἀείρω.
Μὴ μευ ἀμαρτινῶν κρηδῆν ἅμα σύνορον εἴκοσ,
Μηδὲ μετ' ἐργατήνην καχορῶρα ζήης με δαιμάσης,
B Εἰρήνην σφετέρωσιν ὄσοι λαλέουσιν ἑταίρωσ,
Ἄλγεα δ' ἐν στέρωσιν κατακρύπτουσιν ἑοῖσιν.
Ὀλομένων δέξονται πόνων ἀντάξιον ἄτην.

Δὸς σφισιν, ὦ Βασιλεῦ, σφετέρων ἀντάξια ἔργων·
Οἶά τε χερσὶν ἔρεξαν, ὁμῶς κομισαίαιτο δῶρα·

Μισθὸν εἰσιντο εἰκη μεμελημένον ὧν ὄσαν ἄλλοις·

Ἄθανάτου ὅτι πάμπαν ἔσαν ἀμνήμονες ἔργων,

Ἐργων δ' ἐξελάθοντο θεοῦ μεγάλων παλαμῶν.
Αἰεὶ σφας καθέλιος, καὶ μήποτε πάμπαν ἔγριφος.
Ἄθάνατος πολυάνοος ἐμῆς θεός, ἐκλυεν αὐθῆς.

C Αὐτὸς Ἄναξ ἐπίκουρος ἐμὸς πρόμαχος τὸ τέτυκται·
Οἶδα νόη, πόσον ἐλπίς ἀφ' ἑσέο κέρδος ἀρωγῆς.
Ἰψικόμοιός τ' ἀνέθλην ἐμὸν δῖμας ἴσα πετῆλιος.
Καὶ οἱ ἐκὼν ἀγαθὸν τὸ καὶ ἄσπετον αἶων ἀείσω.
Αἶψα Ἄναξ λαοὸ βίη καὶ κάρτος ἐτύχθη,
Σφωκτέρου χριστοῦ διηγεκέως προμαχίζων
Λαὸν ὄν καὶ κληρὸν ἐυχλήνετα σαύσειος,
Καὶ σφας ἡνεκέως ἀγαθοῦ ἀνάειρος νομῶν

ΨΑΛΜΟΣ ΚΙΒ'.

*Ἄριστον εικοστὸν τὸ μέλος κλισηθεν ἑξοχμῶν,
δαυιδὸς κελάδησε σσηφὸν φόρημῆν λιγαίρω.*

Οἶσιντε παμβασιλῆι θεῶ, μεγαλυχεῖς υἱες,
Οἶσιντε παμβασιλῆι θεῶ ἀπαλόχροας ἄρας·
D Οἶσιντε τιμῆντι φερώνυμον εὐχὸς Ἄνακτι·
Αὐλῆ ἐν ἀγρᾶντων λιτανέουσα Ποιμένα κομῶν.
Ἄθανάτου βόμησησ ἐφ' ὕδασι ἄ-ρομοσ αὐθῆ,
Ἄρχῆς τ' εὐχλείης ἀριδείκταος ἐδρόνητης.
Αὐτὸς Ἄναξ πολέσεισ ἐφ' ὕδασι ἀμυθιέθηκα.
Φωνῆ Παμβασιλῆος εἶη περιώσιος ἀλκῆ,
Φωνῆ Παμβασιλῆος ἀριτεπέσεισ ἐν ἔργοις,
Φωνῆ θεσπέσιη περιμηχίας ἔθλασε κέβρους·
Ἄθάνατος κέβρους βριαρᾶς Λιβάνιο κέασοι,
Λεπταλάς τεύχων Λιβανῆων οἶά τε μόσων,
Μουνογενῆς δ' ἄπερ υἱὸς ὀρέστωρος ολοκερῆος.
Θεσπέσιη τέμνουσα πυρὸς φλόγα Ποιμένος αὐθῆ,
Θηρωκέως δονέουσα θεοῦ διὰ γῆρωσ ἐρήμου·
Ἄγροτέρως πανέρημα Κάδης θεός ἀμφελείζοι.
Ἄρχομένους ἐλάφωσι θρόβωσ ἴσος Ἄνακτος,

Ὅς νε λίην βόμβησεν ἀπὸ δορυμᾶ μακρὰ καλύψων.
Πᾶς δὲ τις ἐν νηΐ μάκαρος Θεοῦ εὐχος ἀέσει.

Ναιετάει Βασιλεὺς ἀρετὰς κρουνῶν ἰούσας.
Ἀθάνατος καὶ ἀπαιστος Ἄναξ θόκοισι θεάσσοι·
Αὐτὸς ἔοισι βῆν ἄρρηκτον ὀπάζοι·
Αὐτὸς ἐν εἰρήνῃ ζωαρκεῖ λαὸν ἀέξοι.

ΨΑΛΜΟΣ ΚΘ΄.

Εικοστὸν κελάρησε καὶ εἰνατορ ἱερὸν ἔργον
Δαυίδος πινυτὸς δομησάμενος νέον οἶκον.
Σὺν κράτος ὀφύσασαι, ὅτι με προσεδέξαο, Ποιμῆν,

Ὅσῃ μ' ἔπευχομένοις θεοῖσι δωρησάο χάριμα.
Ἥματιος βοάσσκον, ἐμὴν δ' ἱήσασ νοῦσον.
Ψυχὴν δ' ἐξ αἰῶα παλίσσυστον ἤγας ἐμετο,

Καὶ με κατεργομένον ὑπὸ πυθμένα βόσασ γαίης.
Εὐαγγεῖς, μελίεσαι θεὸν φορμίεσαι θεοῖσι,
Καὶ οἱ ἀκηράσιον μνημῆσιον αἰνετὸν ἔστω·
Ὅνεκα μνησάντι θεῷ κῶτος ἐστὶ βαρύφρων,
Καὶ μεταμηνίσαντι φάος πρᾶπιεσαι βιώνης.
Ἐσπέριον κλαυθμὸν τέρψης μεταμείλει' ἐμῆ·
Εὐθυμος δ' εἶπον, σάλος ὅτι μοι οὐποθεν σῆν.

Κάλλει νεκτέρῳ σθένος ἀσθετον ἐκ σθένεστω.
Ὅρμα σθένε τρέψαντος, ἐμὰ κλόνος εἰλετο γυῖα.

Πρὸς σέ, Μάκαρ, βοάων, λίτομαι θεὸν αἰὲν ἔοντα.

Τί πλέον εἰ πόρον αἶμα, καὶ εἰς αἰῶα κατηλθον;

Μὴ σε κόνος μελίεσαι, ἀληθεῖν δ' ἀγορεύσει;
Κισσίων μ' ἐλέησεν Ἄναξ, καὶ ἐπίρροθος ἐστὶ·
Θρηῆνον ἐμὸν μετέθηκε, γούδ' ἠλλάξτω χάριμα.

Ἐφοροσύνῃ ἐξωσεν, ἐρυξὲ δὲ πένθιμον ἤμαρ.
Φορμίειν σ' ἐμὸς δίλος, ὄλον δὲ με καίνυται οἶμα.

Ἄσθητε Παμβασιλεῦ, σὲ διηνεκίως ἀναμείλω.

ΨΑΛΜΟΣ Λ΄.

Τῆνδε τρηκοστὴν ἱερὴν πεφορημένον οἶμα
Πνεύματι Δαυίδος θεοσπεσίῳ βοάει.

Μὴ με καταισχύνῃς γε, ἐπεὶ σὺ με ἐλπίς ἐτύχθης·
Ἐἴ, Μάκαρ, εὐδικίῃ περικτήθεο, καὶ με φύλασσε.
Ἰκύτερόν με σάω, κλίνας ἀριτῶνον οἶσας.
Νωίτερος θεός ἐσαι κατὰ χρέος ἀπιδιώτης,
Οἶμα ὁσοσητῆρι πανεῖκοτος ὡς με σώσθης·
Αὐτὸς ἐμὸν πολύγαλκον εἶδος καὶ εὐσταθὲς ἄλλαρ.
Ἥματέρω γεγαῖος βίτου τροφὴς ἡγεμονοῦσις.
Ῥηθίως, Ἄχραντε, πάγης κρυφῆς με σώσους,
Ὅνεκα νωίτερο βίτου πρόμος ἐπλεο μόνος.
Πνεῦμα φῶνον σέο χερσὶ φερεζῶσις παραβηθῆν.
Ἄρχὸς ἀληθεῖς τελέθων ἀπειύσασ μόχθων.
Ἄπρηκτου ματίης ὠδύσασσασ πάντοτε φρουρίν.
Αὐτὰρ ἐγὼν ἐλέγ πᾶσων τεψῆ ἐλπίδι χαιρῶ·
Σῆ φρένα τερψάμενος ἐλεημοσύνην κεχαρομένην·
Ὅτι με ἀδοανθῆν ἀγαπῶσσαν εἶδες ὀπωπαῖς,

Ψυχὴν ἡμετέρην ὀλοῖς ἐσάωσασ ἀνάγκης,

A Quique valde resonuit saltus longos revelans.

Omnis vero aliquis in templo beati Dei gloriam
[cantet.

Inhabitat Rex virtutes torrentis instar eunies.
Immortalis et sempiternus Rex sedibus sedet:
Ipse suis populis virtutem validam præbeat:
Ipse in pace sufficiente populum augeat.

PSALMUS XXIX.

Vicesimum cecinit et nonum sacrum carmen
David prudens, ædificans novam domum.
Tuum robur exaltabo, quoniam me suscepisti, Pa-
[stor,

Neque me superbientibus inimicis dedisti ludibrium.
Diurnus clamabam, meum vero sanasti morbum.
Animam vero ab inferno recedentem eduxisti
[meam,

B

Et me a descendantibus in imum eripisti terræ.
Sancti, carminibus Deum celebrate divinis,
Et ipsi incorrupta memoria decora sit:
Quoniam succensenti Deo ira est gravis,
Et propitio lumen animis vitæ.
Vespertinum fletum lætitia mutabit matutina:
Hilaris vero dixi, commotio quoniam mihi nun-
[quam fuerit.

Ornatui nostro robur immortale a te sit.
Faciem tuam avertente, mea turbatio occupavit
[membra.

Ad te, Beate, clamans, deprecor Deum semper ex-
[sistentem.

C

Quid plus si præbeo sanguinem, et in infernum
[descendo?

Nunquid te pulvis celebravit, veritatem vero dicet?
Audiens mei misertus est Rex, et adjutor stetit:
Fletum meum convertit, luctum vero mutavit in
[gaudium.

Lætitia cinxit, absternit vero logubrem diem.
Ut cantet tibi mea beatitudo, totum vero me super-
[rat cantus.

Immortalis Domine, te perpetuo celebrabo.

PSALMUS XXX.

Hunc tricesimum sacrum plenus cantum
Spiritu David divino cant.

Ne me pudore suffundas, quoniam tu mea spes es:
Tua, Beate, justitia mei curam gere, et me serva.

D

Citius me serva, inclinans benevolam aurem.
Noster Deus es opportunus protector,

Domui liberatrici persimilis ut me serves:
Ipse mea solida sedes et firmum auxilium.

Nostræ factus vitæ nutritor deducas.
Facile, o Pure, a laqueo occulto me serves,

Quoniam nostræ vitæ protector es solus.
Spiritus charum tuis manibus almis commendem.

Princeps veritatis existens redemisti a laboribus.
Inanis vanitatis odisti semper custodem.

Ast ego misericordia fretus tua, spe gaudeo.
Tua mentem delectans misericordia gaudeam;

Quoniam meam infirmitatem placidis respexisti
[oculis,

Animam nostram perniciosam eripuisti necessitate,

Nec me inimici in manu conclusisti inolesta.
 Vestigia mea firmasti in spatiosa via.
 Oppressum me miserare, quoniam tribulor graviter.
 Ira premens meum turbavit vultum,
 Ventremque nostrum, et meum triste cor.
 In doloribus multis marcescentem vitam traho,
 In gemitibusque anni desinunt vita.
 Virtus calamitosis paupertatis deficit laboribus,
 Et mea horrenda turbatio occupavit ossa omnia.
 Opprobrium super omnes factus sum magnum ini-

[micos.
 Vituperandus notis, charis vero pavor vicinis,
 Qui me antea videntes iverunt valde seorsum fu-

[gientes .
 Mortuus velut inutilis a corde oblivioni datus sum.
 Vasi fracto persimilis factus sum,
 Deducus indecorum viciorum audiens,
 Quique simul collecti mei bostes volitabant,
 Pectoribus cogitantes meam animam auferre.
 Sol ego vocabam te Deum : tu enim spes mea,
 Tuis, Beate, in manibus mihi sortes sunt.
 Eripe inimicorum me et violentorum de manibus.
 Immortalem operi tuo servo vultum.
 Propter tuam bonam misericordiam me serves,
 Ne aliquando dedecus occupet me : te enim vocavi

[vindicem.
 In infernum deducantur erubescentes impij.
 Muta dolosa fiant labia virorum,
 Quae loquuntur iniquitatem adversus justum,
 Multum superbis despecta odiosis.
 Tuae dulcedinis infinitae multitudo est,
 Quam abscondisti valde sane te timentibus custo-

[diens,
 Tuo indigentibus perfectisti semper auxilio,
 Mortalis in conspectu laboriosae generationis.
 Extra mortalem tumultum eos abscondas.
 Contentione in tabernaculis tuis procul protegas.
 Laudandus quoniam misericordiam in civitate po-

[suit admirabilem.
 Obstupescens dixi : Projectus sum tuo a conspectu.
 Inde Rex clamantis meas exaudivit preces.
 Diligite, sancti omnes, Regem,
 Quoniam veritatem Rex curat semper,
 Mercedem superbis meritam retribuens.
 Confidite : cor vero valde vestrum firmum sit,
 Quicunque in caelestis Dei speratis auxilium.

PSALMUS XXXI.

*Istud tricesimum est et primum carmen
 Davidia prudentia pulchre canentis.*
 Beati qui declarati sunt liberi peccatorum.
 Quibusque iniquitates carae non amplius sunt.
 Beatus cuius Deus opera praeteriit peccatorum,
 Linguam habens fictorum nesciam angorum.
 Ossa senescentia insanabili putruerunt silentio,
 Perpetuo et indesinenter tota die clamantis.
 Semper enim, ni Rex, super me tua manu gravi
 Miser fui, quoniam mihi in cute fixae sunt spinae.
 Delictum declaravi, animi vero non texti culpam.
 Dixi : Deo factum meum injustum confitebor :

A Οὐδέ με δυσμενέως παλάμη συνέεργε ἀνηγῆ.
 Ἴχνιά μου στήριξας ἐπ' εὐρυκόρπου καλεῖσθου.
 Τειρόμενόν μου ἔλεησον, ἐπει περικηδόμαι ἀνῶς
 Μῆγος ἀπειθήσασα ἐμὴν κλονέουσα ἐσωπῆν,
 Γαστέρα θ' ἠμετέρην καὶ ἐμὴν πολυώδυνον ἦτορ.
 Ἄμψ' ὀδύνης πικνίησι μαραινόμενον βίον ἔλω,
 Ἐν στοναχαῖς τ' ἐνιαυτοὶ παραλήγουσι βιώησι.
 Κάρτος ἀΐζυρος ἐστὶν πενήσι ἐξέφθιτο λόγος,
 Καὶ μευ φρικαλέη ταραχὴ λάβεν ὄστέα πάντα.
 Αἴσχος ὑπὲρ πάντας γενόμενῃ περιώσιον ἔχθροῖς.

Μωμητὸς γνωστοῖσι, φίλοισι δὲ δειμα θυραῖσι,
 Οἱ με πάρος λέουσοντας, ἔθαν μάλα νόσφι φυγόντας·

Νεκρὸς ὅπως ἀπρηκτός ἀπὸ καρδίας ἐπαλήθην.
 Β Τεύχει ἀπολλυμένῳ πανομολοῖς ἐξεπαδνήνῃ,
 Μῶμων ἐλεγχθέντα περικτυίων ἐπακούσας,
 Οἱ θ' ἄμ' ἀγειρόμενοί μου ἐναντίοι ἤρεθοντο,
 Στήθεσιν ὀρμαινόντας ἐμὴ ἀπὸ θυμῶν ἐλέσθαι.
 Αὐτὰρ ἐγὼ κάλον σε Θεόν· σὺ γὰρ ἔλιπς ἔμολε,
 Σῆσι, Μάκαρ, μετὰ χερσὶν ἐμοὶ κλήρος γεγάσθαι.
 Ἦρώς δυσμενέων με καὶ ἀντιτίθων καταλάμων.
 Ἀθάνατον προὔρραινε τεψ̄ θεράποντι πρόσωπον.
 Εἶνεκα σὺς ἀγαθῆς ἐλεημοσύνης με σώσους,
 Μήποθεν αἴσχος ἔλοι με· σὲ γὰρ καλέσσκον ἀρωγῆν.

Εἰς αἶδην κατάγοντο καταγυθνήεντας ἀλείπαι.
 Ἄφθογα δολέοντα γενεῖστο χεῖλα φώτων,
 Ὅσσα κατεφθέγγαντο κακοβράβηθιν ὄσιου,
 Πολὺν ἀγνωρίησιν ὀνοσάμενα συγερῆσι.
 C Σῆς ἀγαποφροσύνης ἀπερείσιος ἐσμὸς ἐτύθη,
 Ἦν κρύψας μάλα δὴ σε περιτρομέουσι φυλάσσω,

Σῆς ἐπιδουομένοις εἰργάστο πάντο· ἀρωγῆς.
 Ἀνδρομέης κατέναντα πολυλήϊστο γενέθλης.
 Ἐκτοσθε βροτῆς ταραχῆς σφάεας ἀμψικαλύπτους.
 Νεχίος ἐν κλιείησι τῆς ἀπάνευθε πτωκίζεις.
 Αἰνετὸς ὡς ἐλεγθῆν ἐν δασί· θῆκεν ἀγγητήν.

Θαμβήσας ἐφάμην· Ὅσμαι σὸ νόσφι ὀσωπῆς.
 Ἐνθεν Ἄναξ βούωντος ἐμῶν ἐπάκουσε λιτάων.
 Ἄμψαγαπαζέσθων δασί σύμπαντες Ἄνακτα,
 Ὄνεν' ἀληθείης Βασίλ' ὡς ἐμπάζεται αἰεὶ,
 Μισθὸν ὑπερφιάλους ἀνάξιον ἐγγυαλλίζων.
 D Θαρσεῖτε· καρδίη δὲ μάλ' ὀμῶν ἐμπεδος ἔστω,
 Ὅσοι ἐπ' ὀσοάντιο Θεοῦ ἐλπίζετ' ἀρωγῆν.

ΨΑΛΜΟΣ ΛΑ'.

Τοῦτο τριηκοστὸν τελέθει καὶ πρῶτον αἰσμα
 Δαυίδου λιγντοῦ καλῶ μελιζομένου.
 Ὅλβιοι ὅσ' ἀνέβηθον ἐλευθεροὶ ἀμπλακιάων.
 Οἷσ' ἑ' ἀποσταλαῖα μεμλημέναι οὐκέτ' ἔσων.
 Ὅλβιος οὗ Θεὸς ἔργα παρέδραμεν ἀμπλακιάων.
 Γλώσσαν ἔχων θολερῶν ἀδάμωνα δυσφροσύνων.
 Ὅστέα γηράσκοντα δυσαλθέι πύθετο σιγῆ,
 Νυλεμῶς καὶ ἔσπαστα πανημέριον βούωντος.
 Πάντοτε γὰρ, μεῦ Ἄναξ, ἐπ' ἐμοὶ σὸ χεῖρ βραχίῳ
 Δεΐλαιος γενόμεν, ὅτι μοι χρόι πύχθεν ἀκαθαῖα.
 Ἄμπλακίην ἀνέφηναι, νόου δ' οὐκ ἔσκαπον ἄτην.
 Εἶπα· Θεψ̄ πρήξῃ μευ ἀτάσθαλον ἐξαγορεύσω·

Αὐτός δ' ἡμετέρης κραδῆς παραλήλυθας ἄτην.
Τῆσδ' ἕνεκ' ἑσθ' ὁλοοῖσι λιτή μετ' ἑναῖσιμον ὤρην.

Οὐδ' ἐπιχειρομένω ὕδατων τρεπείεν ἀνάγκην.
Σὺ ξυνεργούσης με πελέσχοο πύργος ἀνίης·
Χάρμα φίλον, σὺ με τεύξων ἐλευθερον ἀμυθάλωντων.

Γνοίης ἐξ ἐμῆθεν ποτὴν χρόος ὅμον ὀδεύειν.
Εἰς σέ, Μάκαρ, στήριξά διαμπερές ἑμῶν· ἔμετο,
Ὁφθαλμῶν ἀμαρυγὰς ἐμῶν σέο νέρθεν ἔρεῖσω.
Πύσσασθ' ἡμῖνοισι παντελοῖσι τῆδε καὶ ἔσποις
Γινόμενοι· σοφίης γὰρ ἀγαλλόος ἀμμοροί εἰσι.
Γαμφηλὰς ξυνέαξον δρυεχάλοισι χασινολέ,
Οἱ σθεῖν οὐ μεμῆσαι γεγηθότας ἄσπον ἐκείσθαι.
Παντοδαπαὶ μᾶστιγες· ἀεὶ γεγάσιον ἀλτροῦ·
Ἥ δὲ θεός μεμῆσθ', εἰως περικυκλώσει.
Χάρμα καὶ εὐφροσύνη θεοτερπέας ἀνδρας ἐρύκοι,
Καὶ κλέος ἀμφεβόητον ἐν ἰθύνῳσι μελέσθω.

ΨΑΛΜΟΣ ΔΒ΄.

*Tertius tricesimus et secundus dicitur hunc hymnum
David cithara melicha terpsimoros.*

Χαίρετέ μοι Βασιλῆι, δίκης ὑποφθόροντες ἀνδρες.
Ἄνδροσίν ἰθύνῳσι μεταπρίπτει ἀσποτες αἶνος·
Μεψατέ μοι ζῶοντα θεῶν εὐρύμυγι λιγείη.
Μεψατέ οἱ δεκάδεσοι μέλος νευρήσιν ἰέντις.
Ἐκ πραπίδων νέον ὕμον αἰόλασε Παμβασιλῆι.
Εὖ δ' ἀνομολήσθω γε δίκης ἐπιήρανος αἶνος·
Ὅσυνεν ἀθανάτω θεοῦ λόγος ἰθὺς ἐτύθη.
Πάντα δὲ οἱ μάλα πιστὰ πάλει βασιλῆα ἔργα·
Εὐδίκτην φίλει λαθικηδέα καὶ θέμιν Ἑσθῆν.
Πᾶσα θεοῦ βέβρηθεν ἄτην ἐλεγεῖος αἶα.
Ὅσυνεν ἐβρίζωθεν ἐρημοσύνη Βασιλῆος,
Καὶ πᾶσ' ἀθανάτου στόματος σφῶον πνεύματος ἀλκῆ.
Ἄσπον ὅπως, πόντωιο βῶον πολυχηρῆ ἀγείρων,
Τέχνη καθέμενος κρυφίως ταμῆλαιος ἀδύσσοι.
Δειμαίνει βασιλῆα θεῶν κλυτὰ τεύρατα γαίης·
Ἐκ δ' αὐτοῦ δονοῖνθ' ὅσσοι χθόνα ναιετάουσι.

Ὅσυνεν αὐτὸς ἔειπε, καὶ ἐκτετέλεσθεν ἅπαντα.
Αὐτὸς Ἄναξ ἐκέλευσε, τὰ δ' ἐδύλαττησεν ὁμαρτῆ.
Ἄθανάτος σχεδᾶσειεν ἀπειρίτα δῆνα δῆμῳ,
Καὶ λαῶν ὄντοισι πολυστρεφέας μελεδῶνας·
Δῆνα δ' ὕψωνων παραμείζεται ἡγήτηρων.
Βουλή δ' Ἄθανάτου διηνεκέως ἐπιμῖναι,
Μέρμερα δὲ κραδῆς γενεῆς ἀπο μέχρι γενέθλης.

Φῶλον ἀεὶ μακαριστὸν ἐπ' Βασιλῆι πεποιθός,
Λαός, ὃν ἐκ πάντων ἐπελέξατο κληρον ἐλέσθαι.

Ὅσυνεν Βασιλεὺς πανδερκία τείνει ὀπωπῆν·
Ἄνδρομῆν σφετέρης ἐκ παστάδος εἶδε γενέθλην·
Ὅμμασιν ἑναετήρας ὄης θηήσατο γαίης.
Ὅς θνητῶν κραδίην παλάμη τεκτῆνατο μῶνος,
Ὅς σφῶον ἐν πραπίδοσι διαμπερές ἔργα δοκεῖται.
Ὅς σθένος οἶδεν Ἄνακτα μεγακλήνετα σαῶσαι,
Ὅδὲ γίγας κακότητα φύγος περιβάσσονος ἀλκῆ·
Ἴσπος ἐνὶ πολλέμοις ἀρχίος ἀνδρα σαῶσαι,
Ὅδὲ καν αὐτὸς ἄλυξε περὶ σθένει βλεμμαίνων.
Ὁφθαλμοὶ ἐτάνωσθεν ἐπὶ τρομῶντας Ἄνακτος,

A Ipse vero nostri cordis remisisti impietatem.
Hujus gratia erit sanctis supplicatio opportuno tem-
[pore.

Neque effusarum aquarum fugiant necessitatem.
Tu occupantis me es turris doloris,
Gaudium carum, tu me fac liberum a circumdan-
[tibus.

Cognoscas de me qualem deceat viam ingredi.
Super te, Beate, firmavi semper oculos meos.
Oculorum splendores meorum te subter firmabo.
Desinite mihi similes et etiam equis
Fieri : sapientiae enim illustris expertes sunt.
Maxillas constringe duris frenis,
Qui te non cupiunt gaudentes prope accedere.
Varia flagella semper sunt peccatoris.

B Quem vero Deus curat, misericordia circumdat.
Gaudium et exultatio divinos viros occupat :
Et gloria illustris rectis corde curae sit.

PSALMUS XXXII.

*Hunc tricesimum et secundum resonant hymnum
David cithara suaviter delectatus.*

Gaudete mihi Regi, justitiae antistites viri :
Viros rectos decet immensa laus :
Canite mihi viventem Deum cithara canora,
Canite ei, decem carmen fidibus mitentes.
De praecordii novum hymnum cantate Domino.
Bene vero cantetur justitiae jucunda laus :
Quia immortalis Dei verbum rectum est.

Omnia vero ipsi valde fidelia sunt regia opera.
Justitiam diligit abscondentem curas et fas Rex.
C Universa Dei plena est abunde misericordia terra.
Caeli firmati sunt mandato Regis,
Et omnis immortalis oris ipsorum spiritus virtus.
Utrem sicut, maris fluxum sonorum congregans,
Arte ponens abditis custodibus abyssis.
Timeant Regem Deum inclity fines terrae,
Ab eo autem commoveantur quicumque terram ha-
[bitant.

Quoniam ipse dixit, et perfecta sunt omnia :
Ipse Rex mandavit, ipsa vero germinarunt simul.
Immortalis dissipat infinita consilia popularum,
Et populorum reprobet volubiles curas,
Consiliaque superborum praeferibit principum.
Consilium vero immortalis in aeternum manet,

D Cogitationes vero cordis a generatione usque in ge-
[nerationem.
Gens semper beatissima suo Regi confisa,
Populus, quem ex omnibus elegit haereditatem ca-
[pere.

De caelo Rex omnividentem extendit vultum,
Mortalem suo e coenaculo vidit generationem :
Oculis incolas totius respexit terrae,
Qui mortalium cor manu fabricavit solus,
Qui eorum in praecordiis semper opera videt.
Non robur novit Regem gloriosum servare,
Neque gigas afflictionem fugiet confusus robore :
Equus in bellis inutilis virum virtus,
Neque ipse effugiet robore superbiens.
Oculi extensi sunt in motuentes Regis,

Oculj magni Dei timentes respiciunt,
 Qui divinum misericordiam curant.
 Animas a morte inexorabili eruere,
 Et alere luctuosa pressos animum fame.
 Noster valde animus pendet a Rege,
 Quoniam noster protector, et adjutor est.
 In ipso laetetur mens praecordis gaudens :
 Et ejus nostra nomen inclitum spes est.
 Ipse, Rex, misericordiam infinitam nobis praebes,
 Ut tuum sperantes semper expectamus auxilium.

PSALMUS XXXIII.

*Quando Abimelechum bellicosum decipiens
 Abiit David, suam vero immutavit formam,
 Hunc tricesimum tertiumque simul cantum cecinit.*
 Faustis verbis semper Regem clamabo,
 Semper lingua suum carmen laudandum feram.
 Laudetur meum cor in immortalis Rege.
 Mansueti audientes suo laetentur animo.
 Mecum immortalem magnificatis Pastorem mundi.
 Et ejus congregati exaltemus nomen omnes.
 Aurem posuit paratam exquirenti mihi Rex,
 Omni vero exitiosa me cito eripuit tribulatione.
 Propere ei accedere; et ipsi mentibus lumen ca-

[pere,

Ut inculpatis semper splendatis faciebus.
 Sic pauper clamavit, Deus vero ipsi exaudivit vo-

[cem :

Onnem vero servavit probam extra tribulationem.
 Angelus circumstipans Deo venit illuc et illic,
 In circuitu piorum virorum, ipsos ut servet.
 Gustantes videte, Rex quoniam suavis est.
 Beatus semper vir suo Regi confisus.
 Sanctiones, semper timete Regem.
 Piorum non enim alicujus desiderans aliquis est.
 Indigentes domuit divites aliquid fame.
 Piorum vero bonis valde abundant generationes.
 Huc adeste mihi, chari filii, mea vero audite verba,
 Ut timorem Regis prudentis vos doceam.
 Quis cupit elegantis videre vitae serenitatem,
 Desiderans perbeatos semper dies videre?
 Linguam tuam compece vituperabilis malitiae,
 Et odiosis seorsum dolis tua labia tefas.
 Fuge improbitatem, bonorum vero appareas artifex,
 Pacis amabilia post vestigia semper gradiens.
 Oculi Regis respiciunt justos,
 Et ipsorum precibus paratissimam praebet aurem.
 Dolores fabricantes Rex observat vultibus,
 Ut perdat eorum memoriam de terra.
 Justi clamaverunt, ceterum Deum invenerunt de-

[fensorem.

Omni vero seorsum sua liberati sunt tribulatione.
 Quibus cor contritum est, semper Deus novit opi-

[tulari.

Spiritu autem suo humilem virum servavit.
 Multae et frequentes sanctorum sunt tribulationes,
 Et ipsos ex omnibus liberabit aeternus Rex :
 Ipse Rex curet et ossa omnia custodiat,
 Ex ipsis vero non quidquam corruptatur fractum.
 Mors peccatorum pernicioosa et misera est.

A Ὑψαλμοὶ μέγαλο Θεοῦ τρομέοντες ὄρωσι,
 Ὅσοι θεοσισίῃ ἐλέω μεμελημένοι εἰσι.
 Ψυχὰς ἐκ θανάτου ταηλεγὸς ἀπέρξαι,
 Καὶ θρέξαι στονόνει πιεζομένους φρένα λιμῷ.
 Ἡμετέρος μάλᾳ θυμὸς ἀπὴρῶρηται Ἄνακτα.
 Οὐνεκεν ἡμεῖον πρόμαχος καὶ ἀρωγὸς ἐτύχη.
 Ἄμφ' αὐτῷ κεχάροτο νόος παραπίεσον λαθεῖς,
 Καὶ οἱ ἡμετέρῃ ὄνομα κλυτὸν ἐλπὶς ἐτύχη.
 Αὐτὸς, Ἄναξ, ἐλεγεῖν ἀπείρητον ἄμμιν ἐπάξιος,
 Οἷά σου ἐλπίζοντες αἶψι ποσιδέμεθ' ἀρωγῆν.

ΨΑΛΜΟΣ ΛΓ΄.

*Ὁππότε Ἄθιμηλεχον μενεδύον ἠπεροπεύσας,
 Ὁγετο Δαυίδος, σφετέρῃν δ' ἠλλόδατο μορφήν,
 Τὸν ἔτε τρικοστὸν τριτατὸν ὄμα κόμων ἐμαλῆεν.*
 Εὐφύμιον ἐπίστασι αἱ Βασιλῆα βοήσω.
 B Νωλεμῶς γλώσση σφέτερον μέλος αἰνεῖν ὀσω.
 Κυθαίνοντό με ἤτορ ἐν ἀθάνατῷ Βασιλεῖ.
 Μελίχιοι εἰσάγοντες ἐπ' κεχρολοτο θυμῷ.
 Ἄμφ' ἐμὸν ἀθάνατον μεγάλην βοήσω.
 Καὶ οἱ ἀγειρόμενοι ἀναείρομεν ὄνομα πάντες.
 Οὐσας θῆραν ἐτόμιον ἀνηγούσαντι μοι Ἔσσην,
 Παντοίης δ' ὀλοῆς με βοῆς ἐξελεῖται ἄνιης.
 Σπεύσατέ οἱ πελάσαιο, καὶ οἱ φρεσὶ φέγγος ἐλέσθαι,

Ἵς κεν ἀμομήτοισιν αἰεὶ λάμποιτε πρόσωποις.
 Ὡς περὶ αὐτῆς, Θεὸς δὲ οἱ ἐκλυεν αὐτῆς.

Παντοίης δ' ἐφύλαξεν ἐλεγγὸς ἔκτοθεν αἰης.
 Ἄγγελος ἀμφίεπιων Θεῷ ἵσταται ἐνθα καὶ ἐνθα,
 Κυκλῶδεν εὐπέθειον ἀνδρῶν, σφέας ἔσρα σαώση.
 C Γευσάμενον δέρεσθε, Ἄναξ δὲ ἀμφίχης ἔστιν.
 Ὁλοῖος αἰὲν ἀνὴρ σφετέρῳ Βασιλεῖ πεποιθὸς.
 Εὐαγέας σύμπαντες, αἰεὶ περιδείξεται Ἄνακτα.
 Εὐσεβέων οὐ γὰρ τευ ἐπιμεριων τις ἐτύχη.
 Δευομένους ἐδάμασσε πολυκετάνους ποτὲ πίνῃ.
 Εὐσεβέων δ' ἀγαθοῖσι μέγα βροθουσι γενέθαι.
 Δεῦρ' ἴτε μοι, φῶλα τέκνα, ἐμῶν δ' ἐπιπέκλυτε μύθων
 Ὅσρα φέρον Βασιλῆος ἐντέλες ἄμμι διδάξω.
 Τίς ποθεῖ χαρίεντος ἰδεῖν βίσιον γαλήνην,
 Ἰσχανῶν πολυλόβα διακπερὲς ἤματα λεύσσειν;
 Γλώσσαν σὴν ἀπόπαυσον ἐλεγχίστης κακότητος,
 Καὶ στυγερῶν ἀπάνευθε δόλων σὸ χεῖλα κεύθωις.
 Φεῦγε κακορραφίην, ἀγαθῶν δ' ἀναφαίνο τεκτων.
 Εἰρήνης ἐρατεινὰ μετ' ἱγνα πάντοσε βαλνωι.
 D Ὑψαλμοὶ Βασιλῆος ἐποπτεῖουσι δικαίους,
 Καὶ σφειον εὐχολῆσιν ἐτοιμάτων πόρην οὐσας.
 Ἄλγεα τεκταίνοντις Ἄναξ δοκέσκειν ὀπωπαῖς,
 Ὅσρα κεν ἐφόλησ σφέτερον μνημίον αἰης.
 Εὐσεβέας βοάσασκον, ἀτὰρ θεὸν εὖρον ἀρωγῆν,

Παντοίης δ' ἀπάνευθεν ἐπὶ ἐφύλαχεν ἄνιης.
 Οἷς κραδίη τέτραυσται, αἰεὶ Θεὸς οἶδεν ἀρηγεῖν

Πνεύματι δὲ σφετέρῳ χθαμαλόφρονα φῶτα σαώσαιο.
 Πολλὰ καὶ πικνικὰ ὄσων γεγάσιν ἀνίαι,
 Καὶ σφειας ἐκ πασῶν ἀπολύσεται ἀφθετος Ἔσσην.
 Αὐτὸς Ἄναξ κήροτο, καὶ ὅστια πάντα φυλάξωι.
 Ἐκ δ' αὐτέων οὐκ ἂν τι καταφείροιο ἰαχθέν.
 Πότμος ἀμαρτιῶν ὁλοῦς καὶ ἀποτμος ἐτύχη.

Οἱ δ' ὄσων στυγόντες, ἀτάσθαλοι αἶν ἔσονται.
 Δρώων σφωτέρων κραδίς ἀπολύσεται ἄτης·
 Οὐ κεν ἀλιτρίνοιεν ἐγὼ χατέοντες ἀρωγῆς.

ΨΑΛΜΟΣ ΔΑ΄.

Τόνδε τριηκσστον καὶ τέτατον ταχεν ὕμνον
 Δαυίδος, λιγυρῆ μελιόμοτος καθάρη.

Νωιτέροις ἐλετήσων, Ἄναξ ἄκραντε, δικάζεις,
 Νωιτέροις· θηλοισιν ὑπερμένους ποτιμίσεις.
 Ἄσπιδα καὶ ξίφος ἐξυ λαβών, ἐπιτάξῃσθε εἰς.
 Φάσγανον ἀμφηκας θηλῶν κατέναντι τιταίνους.

Ἐννεπί μου ψυχή· Σίβην ἀσφαλῆς ἔρκος ἐτύχθην.
 Θυμῶν ἀνηγυένοντας ἐμὸν διὰ μῶμος ἐλέγχου.

Κήδεά μοι βλάπτοντας ἀποστρέψεις ὀπίσσω·
 Οἷα κόνης θνοσφοροῖσιν ἐλυσυθέσθωσαν ἀήταις·

Καὶ σφεις Ἀθανάτοι διὰκτορος· ὄξυς ἀπέργου.
 Οἶμο· ὀλισθηρῆ ζορηρῆ ὄ' ἄμα τοῖσι γενέσθω,

Καὶ σφεις Ἀθανάτοι διὰκτορος ἀίψα θώκοι·
 Κρῶδδην μαφιδίως ὅτι μοι λίνον ἐστήσαντο·

Μαφιδίως ἐμὸν ἦτορ ὀνειδέσιν ἐστυφέλιξαν.
 Ἦν φρεσὶν οὐ δοκούσιν πάτην, σφείας ἀργεύσειεν·

Ἦς δὲ κατεκρῶσαντο, γενωλατο κίρθεα θήρης,
 Ὀλλύμενοι δολῶντι λίνην, τόπερ ἐπλεον αὐτοί.

Αὐτὰρ ἐμὴ ψυχή κεχαρήσεται ἀμφὶ Ἄνακτι,
 Καὶ οἱ ἀλεξικάκω περὶ φρέγγετι γηθήσειεν.

Ὅστιά πάντ' ἔρεει· Τίς τοι, Μάκαρ, ἄλλος ὄμοτος,
 Ρῦόμενος πτωχὸν κρατερῶν ἀπὸ λυμαντήρων,

Πτωχῶν τ' ἤδὲ πεινιχρῶν ἀπ' ἀρπαλέων ὀστέριων;
 Μάρτυρες ἀνοσάντες μ' ὅσα μὴ μάθον ἐξερέσειον.

Ἄντ' ἐσεργεσίης κακοεργεία μισθὸν ἐδέχμην,
 Ἦμετέρην ἀσπερμον ἐπεσυσμένω φρένα θέσθαι.

Αὐτὰρ ἐπειγόμενος βαλόμην πέρι πένθημον εἶμα·
 Νηστείης δ' ἐδάμασσα πόνοιο· βαρυδύδων ἦτορ·

Εὐχολῆ δ' ἐπὶ κόλπων ἐμῶν στρεφθεῖσα θοάλοιο·
 Ἦ· φίλω, ὡς τε κασιγνήτω, τόσον ἦνδανον αἰεὶ·

Ἦς δὲ κατηφύδων ἐδάμην, φρενὶ πένθος ἀέξων.
 Οἱ δ' ἐμῶν κατέναντα γεγηθῶτες ἠγερθήοντο·

Μίστιγες· ξυνάγερθεν, ἐγὼ δ' οὐ μάμπαν ἀνέγνω.

Σπλάγχνα βίη βήγνυστο, καὶ οὐκ ἐνόησαν ἀνήην·

Καὶ μ' ἐπέμυξαν ἄδην, λῶθη δ' ἀποπειρήσαντο,

Ἄντιβὴν κρουροῖσιν ὀδῶξ ἐν χειλεσι φόντες.
 Εἰπέ, Μάκαρ, πότε δὴ μευ ἴδοις δυσάλυκτον ἀνάγ-

χην;

Ψυχὴν ἡμετέρην κακοεργέος ἔξελε φύτης·
 Αὐτὰρ μουνόγενειαν ἐμὴν βύσσο λέντων.

Ἰγασθῆ Βασιλῆα παρὰ κλισίῃ κελადῆσω,
 Πῆρ λαφῷ μεγαλοσθενέτη τέων ὕμνον ἄεσω.

Μὴ δὴ μοι κεχάρουντ' ἀθεμιττία δυσμενόντες,
 Οἷ με μάτην στυγέουσιν, ἀτὰρ νεύουσιν ὀστωπαῖς.

Οἷ ρά μοι εἰρήνη προσκοιότα μωβίζοντο,
 Πικρὰ δὲ μοι φρονέουσι δολοφροσύνῃ κοτέοντες.

Θυμωδακῆς κατέναντα διὰ στόμα μηκύνοντες,
 Φάντο κακῶν χαίροντες ἑμῶν θηήτορες εἶναι.

Εἰ θηήσασο τοῦτο, Μάκαρ, μὴ δὴ με παρέλθοις
 Μὴ μευ ἀποσταίης, πανεπίσκοπε δῶτορ ἐάων,

Μὴδὲ δικην ἀγνωστον ἐμὴν παρελεύσασο ἔσοσι.
 Στῆσιν ὄπ' ἐδικήσων, Ἄναξ, μ' ἄκραντε δικάζεις,

Αὐτὸν ἄνθρωπον ἔσθω, καὶ οὐκ ἐνόησαν ἀνήην·

Καὶ μ' ἐπέμυξαν ἄδην, λῶθη δ' ἀποπειρήσαντο,

Ἄντιβὴν κρουροῖσιν ὀδῶξ ἐν χειλεσι φόντες.
 Εἰπέ, Μάκαρ, πότε δὴ μευ ἴδοις δυσάλυκτον ἀνάγ-

χην;

A Qui vero sanctum oderunt, improbi semper erunt.
 Servorum suorum corda liberabit calamitate,
 Non delinquant suo carentes auxilio.

PSALMUS XXXIV.

*Punc tricesimum et quartum cecinit hynnnum
 David, canora canens cithara.*

Nostris occisoribus, Rex impollute, jus dicas,
 Nostros hostes præpotentem expugna
 Scutum et gladium acutum capiens, confortator sis.
 Ensem ancipitem hostium in conspectu distendas.
 Dic meæ animæ : Tuum firmum vallum sum.

Animum quærentes meum reprehensio conviucat.
 Curas mihi machinantibus avertas retro :

Velut pulvis atris impellantur ventis.
 Et ipsos immortalis angelus pernix coerecat.

B Via lubrica tenebrosaque simul his fiat,
 Et ipsos immortalis angelus cito persequatur :

Clam frustra quoniam mihi rete exererunt :
 Supervacue meum cor probris torserunt.

Quem animis non vident laqueum, ipsos capiat.
 Quam vero absconderunt, fiant lucra venatibus,

Pereuutes doloso reti quod concinnarunt ipsi.
 Cæterum mea anima gaudebit in Rege,

Et ipsius salutaris super lumine delectetur.
 Ossa omnia dicent : Quis tibi, Beate, alius similis?

Eripiens pauperem robustis a corruptoribus
 Pauperemque et egenum a rapacibus occisoribus.

Testes surgentes, me quæ non didici, interrogabant.
 Pro beneficentia malam mercedem capicham,

Nostram sterilem violentorum mentem ponere.
 C Cæterum festinans induchar lugubri veste :

Jejunii vero domui laboribus grave cor,
 Oratio vero in sinum meum conversa sedat.

Quasi amico, quasiq; fratri sic complacui semper,
 Quasi vero tristis humiliabar, animo luctum augens·

Ipsi vero mei ex adversa læti convenerunt.
 Flagella congregata sunt, ego vero non prorsus co-

viscera vi rumpebantur, et non intellexerunt affli-

tionem.

Et me subsanaverunt satis, contumelia vern ten-

taverunt,

Contra horridis mordicus labiis ingenerantes.
 Dic, Beate, quando igitur meam videas inevitabi-

lem necessitatem.

D Animam nostram a maligna educ generatione.
 Cæterum unicam meam libera a leonibus.

Sacra Regem in aula resonabo,
 In populo robusto tuum hymnum canam.

Ne igitur mihi supergaudeant impie adversantes,
 Qui me frustra oderunt, sed annunt oculis.

Qui mihi paci similia loquebantur,
 Acerba vero mihi cogitant dolose irascentes,

Molestum in conspectu os dilatantes,
 Dixerunt malorum gaudentes meorum spectatores

[esse.

Si vidisti istud, Beate, ne sane me præterees,
 Nea me discedas, provide dator bonorum.

Neque causam ignotam meam præterees oculis.
 Tuis sub justitiis, Rex, me incorrupte iudicæ.

Tua me misericordia iudices, provide Pastor,
Neque supergaudeant inimici viri nobis.
Neque risus mentis mœror meæ aliquando duplex
[sit,

Neque gutturbus me devorent suis.
Deducus capiat omnes mea gaudentes ærumna :
Qui vero cogitant superbia, confusionem reportent.
Gaudium et lætitia sanctum genus curet :
Semper celebrent niagnanima dona Dei,
Pacem servi sui cupientes videre.
Lingua iustitiam mea tuam crebro canat,
Tuam percelebrem tota die laudem cantet.

PSALMUS XXXV.

*Incorruptum Immortalis famulus David integer
Istud tricesimum carminum et quintum cecinit.*

Dixit suo in animo stoliditates injustus,
Non ferens Regis ante oculos timorem Dei,
Perniciosam dolosis in cruciatibus linguam augens,
Semper angorem odiosum quærens invenire.
Iniquitatem sua dolosam curant verba,
Nunquam universam sanctam viam amare.
Sed etiam in eubilibus stolidis injurius,
Neque bonum facere curavit, neque intelligere,
Neque odit viii damnosi mœrorem.
Incorrupte, venerandum misericordiam tuam cœlum

[continet :

Tua vero veritas etiam in nubibus exultat :
Tua iustitia persimilis montibus diviniis,
Paria iudicia fers profundis abyssis.
Quadrupedum greges mortaliumque simul genera C
[servet,
Sic tuam misericordiam, Rex, plenam auges.
Tuorum alarum mortalibus semper tegmen erit
[spes.

Pinguibus bonis tuorum abundant palatiorum.
Et ipsos lætitiæ placidus torrens riget.
Quoniam vitalis apud te, Beate, est fons.
In tuo autem divinum videbimus lumine lumen.
Tuam misericordiam, Rex, desiderantibus prætendas,
Et tuam rectis corde iustitiam ostendas.
Ne mihi indecorum et superbum vestigium subeat,
Neque peccatoris, Beate, manus me moveat.
Ibi ceciderunt omnes superbiæ famuli,
Neque resurgent neglecti, inde expulsi sunt.

PSALMUS XXXVI.

*In sexto grato tricesimum suaveriter canens
Resonant David dulce carmen cithara.*
Nequando mihi æmuleris videns malignum virum,
Neque obstupesces in opificibus iniquitatis.
Ipsi enim tauquam fenum cito persiccantur,
Cadentes herbae cito oleribus similes.
Spern produc Deo, et mitia fac,
Et terram inabibiles, pascant vero te divitiæ conti-
[nentis.

Gaudens Immortalis grata omnia reportes.
Aperte Regi tuas ostende vias :
Spera, neque desine : ipse vero tibi omnia fixit :
Et tuam educet iustitiam tanquam lumen.

A Σὴ μ' ἐλημοσύνη κρῖνοις, πανεπίσκοπε Ποιμῆν,
Μηδ' ἐπιγρηθήσειαν ἀνάροισι ἀνέρες ἡμῖν·
Μηδὲ γέλωτος φρονεῖς ἄλλος ἐμῆς ποτε διπλόων ελεν,

Μηδὲ καὶ λαυκανίας με καταβρόθξαιαν ἐῆσιν.
Αἰσχὸς ἔλοι σύμπαντας ἐμῆ καχαργήσας ἀτη·
Ὅσοι δὲ φρονέουσιν ὑπέρβια, μῶμον ἔλοιτο.
Χάρμα καὶ εὐφροσύνη ὅσιον γένος ἀμφιπολεύοι·
Πάντοσε μελόπων μεγαλαυχία ὄυρα θεοῖο,
Εἰρήνην θεράποντος τοῦ ποθέοντες ἰδέσθαι.
Γλώσσα δικαιοσύνη ἐμῆθεν σέο πυκνὰ λεγαίνοι,
Σεῖο πολυκλήνετα πανημαθὸν αἶνον αἰεῖσαι.

ΥΑΛΜΟΣ ΑΕ΄.

*Ἄφροτον Ἀθανάτου θεράπων Δαυίδος ἀπόμων.
Τούτο τρηκοστὸν μέλωσ καὶ πέμπτον ἐμῶν·
[ψεν.*

B Ἐνεπεν ἔν κατὰ θυμὸν ἀτασθαλίας ἀδέμωτος,
Ὅς φορέων Βασιλῆος ἐπ' ἤμμασι δέμα θεοῖο,
Ὀύλομένην δολεροῖσιν ἐπ' ἀλγεσι γλώσσων ἀέξων,
Αἰεὶ δυσφροσύνην συγερῆν διζήμενος εὐρεῖν.
Ἄμπλακίη σφῆτεροι δολερῆ μεμλῆτο μῦθοι,
Ὅσοιτε παντοῖη ὄσιγη ὄδων ἀμραγαπάειν.
Ἄλλὰ καὶ ἐν λεχέσσι ἀτασθαλίῃσιν ἀλείτης,
Ὅδ' ἀγαθὸν βρέβαι βουλεύσατο, οὐδὲ νοῆσαι,
Οὐδέ τ' ἀπεχθαίρει κακίης πολυτημονος ἄλλος.
Ἄφροίτε, τιμήεις ἔλεος τεδὸν οὐράνης ἴσχει·
Σεῖο δ' ἀληθεῖ καὶ ἐν νεφέλῃσιν χορεῖσαι·
Σεῖο δικαιοσύνη πανομοῖος ὄυρεσι θεοῖο·
Ἔσας εὐδικίας φορέεις βυθίοισιν ἀδύσοισι.
Τετραπέδων ἀγέλας μερόπων θ' ἄμα φύλα σαῖσους·

Ἐδε τετὴν ἐλετητῶν, Ἄναξ, πλῆθουσιν ἀέξεις.
Σὼν περὶ γων μερόπισσιν ἀεὶ σκέπας ἔσεται ἐλπίς·

Πιπέλοισ ἀγαθοῖσι τεῶν βρῆθουσ μελόθρων·
Καὶ σφεας εὐφροσύνης ἀγανθὸς χειμάρθρους ἀροῖ·
Ὅυνεκον εὐζωος παρὰ σοῖ, Μάκαρ, ἐπέτο πηγή·
Ἐν δὲ τεῶν θεοτερπέσι ἰδοίμεθα φέγγει φέγγος·
Σὴν ἐλεημοσύνην, Βασιλεῦ, ποθέουσι τανύσοισι,
Καὶ σέθεν ἰθυσόσι δικαιοσύνην ἀναφαῖνοι.
Μή μοι ἐλεγγῆν καὶ ὑπέρβων ἴχνος ἐπέλθοι·
Μηδὲ θ' ἀμαρτινοῖο, Μάκαρ, παλάμη με δοιοῖη.
Κεῖσ' ἐπισσον σύμπαντες ἀτασθαλίης θεράποντες,
Οὐδέ τ' ἀναστήσονται ἀκηδέεις, ἔσθεν Ἐλασθεν.

D

ΥΑΛΜΟΣ ΑΓ΄.

Ἄμω' ἔκτω χαρλεντι τρηκοστὸν λίγα μέλωσ
Ἐραγε Δαυίδος ἠδὲ μέλωσ κισάρη.
Μήποτε μοι φρονέσας ἰδὼν κακοεργία φῶτα,
Μηδ' ἐπιδαμθήσας ἐπ' ἐργατίνας κακότητος.
Ὅτῃ γάρ οἱ τὰ χῆρτος ἀπαρ κατατραπανοῖται,
Ἦπποντες χλοεροῖσι θῶσι λαχάνοισιν ἄμοι.
Ἐλπωρῆν ἀνάτειλε Θεῶν, καὶ μελιγα βέξ·
Καὶ χθόνα ναιετάοις, νεμῆθοι δὲ σε πλοῦτος ἀπείρο·.

Χαίρων Ἀθανάτην καταθόμια πάντα κομίζοις.
Ἄμφαδῆν Βασιλῆι τεὰς ἀνάβαινε κελεύθους·
Ἐλπεο, μηδ' ἀπόληγ'· ὁ δὲ τι σύμπαντα τελέσσει,
Καὶ σέθεν ἐξοίσεις δικαιοσύνην, ἀτι φέγγος·

Εὐδικίην δὲ τὴν πανομοίον ἤματι μέσσην.
 Αἰσέτω μοι, κρατερὸν μελιτροσόμην Βασιλῆα.
 Μήποτε βήσις τῆς βοῆς ἤλῳς σε χάλειψι.
 Ἄνδρες δυσφροσύνη μεμηλημένον, αἰὲν ἀθέσμον.
 Δεινὸν φεύγε κότον, καὶ ἀμειδέα κάλλιπε θυμόν.
 Μήποτε μοι φθονέσταις ἀποφθηνούσης ἀλεγεινῆς.
 Οἱ γὰρ ἀλτραίνοντες ἀποφθηνούστων καχοῖσιν·
 Οἱ δὲ θεὸν μίμνοντες, ἔλην κτησαίετο γαῖαν.
 Ἄλλ' ἐτι βαῖον, ἀφαρ παρελεύσεται ἑλπίς ἀλτροῦ,
 Καὶ οἱ ἀνιχνύσταις ἔδος, τὸ δ' ἀφαντον ἐτύχηθι.
 Ἄνδρες δ' ἠπιόθυμοι ἔλην κτησαίετο γαῖαν,
 Εἰρήνης ἀγαθοῖσιν ἀγαλλόμενοι πυκνοῖσιν.
 Εὐδικίης θεράποντα φυλάξεται αἰὲν ἀλτροῦ,
 Καὶ οἱ λυσσητήρας ἐπεβούξειεν ὀδόντας.
 Αὐτὰρ ὁ μιν λεύσσην Πανυπέρατος εἰδὼ γέλασσει,
 Γινώσκων, ὃ οἱ ἤμαρ ὀλέθριον εἶσιν ἔτοιμον.
 Φάσανον ἀμφηκας κακοεργέτας ἐσπάσαντο,
 Νευρὴν ἐξετένυσαν ἀμαμακίτην περὶ τόξῳ,
 Πτωχὸν ἔλειν σπείδοντες ἀποροῖσται τε πηντα,
 Ἰθύνουσι ξυφῆσαι κατασφάξει μεμαῶτες.
 Ἄλλὰ σφῆον ξίφος ὄξυ διὰ στέφνου παρήσοι,
 Καὶ τόξα στονέντα, Μάχαρ, διὰ λεπτά κιάσσοις.
 Φέρετόν ἐστ' ὀλίγοτον ἀγακίηεντι δικαίῳ,
 Ἄμπλακίης ἢ πλοῦτον ἀπειρέστον ξυναγείρειν.
 Λεπταλοῖοι τρέβοντο βραχίονας ἀπρονοήτων.
 Ἄθανάτος κλυτὸν ἔγχοι ὑποστήσει δικαίων.
 Αὐτὰς Ἄναξ ἄγραντος ὁδοῦς διδάξειεν ἀμύμων·
 Ἄλω' ἀγαθῶν καὶ κλήρος ἀεὶ σταθερώτερος ἔσται.
 Ὅς κεν ἔπαισχύνοντο δυσηχέα κειρὸν ἀνάγκης·
 Διμῶν δ' ἐν κρυέντι κόρυβθροισιν ἀπάντων.
 Ἄμπλακίης θεράποντες ἄλην ἀπολοῖατο πάντη,
 Ἄντιβίων δ' ὅτε κύδος ὑπερβύλλιο Βασιλῆος,
 Κατηφ' ἀποφθινύθοντι ὁμῶς πανομοῖοι ἔσχον (28).
 Χρησάμενος κακοεργῶς ἄνηρ ὅκ οἷδ' ἀποδοῦναι·
 Οἰκτερεῖν δὲ δικαίος ἀεὶ καὶ πᾶσιν ὁπάσει.

Ὅτ' μιν ἐπαινῆσονται ἔλην κτησαίετο γαῖαν·
 Οἱ δὲ κατῆς βῆλλοντες ἀρῆς ἀπολοῖατο πάντη.
 Νεύματα θεσπεσίους ἰθύνεται ἔγχοι φωτός·
 Καὶ σφετέρων θεός αἰὲν ἐπιμερέτω κελύθειν.
 Οὐδ' ὀλοοῖς θραύετο πεισῶν περὶ ῥήγμασι γαίης,
 Οὐδενὰ οἱ παλάμην Βασιλεὺς ἐπίκουρος ἐραΐδει.
 Πρὸς τὴν νέος γενόμεν, νῦν αὐτὴ με γήρας ἰκάνει,

Ὅς δ' ἐπιδουόμενον θεοτερπία πάμπαν ἀνέγνων,
 Οὐδέ οἱ ἐλδομένην γενεὴν ζωαρκίος ἄρτου.
 Οἰκτερεῖν δεδάηκε, πανμυρίος τε δαυελεῖν,
 Καὶ οἱ καλλιπέτης ἐπ' εὐλογίῃ σπῆρος ἔσται.
 Φεύγε κακοβραχίην, ἀγαθῶν δ' ἐμπάσει ἔργων,
 Καὶ χθόνα ναιετάσκει· ὅτ' Ἄναξ ὀέμιν ἀμφαγαπάσει,
 Οὐδὲ σφικτέρους ὑπερβύεται ἀθλητήρας·
 Ἄθανάτος φρουροῖντο διηνεκῆσιν ἀρωγαῖς.
 Αὐτὰρ ἀθεσμοσύνη μεμηλημένοιο ἐξελάσιντο,
 Φυλά τε δυσσεβῶν ἀπολοῖατο νηλεοθύμων.
 Εὐδικίης θεράποντας ἔλην κτησαίετο γαῖαν,
 Καὶ μιν ναιετάσειεν ἀτερμάντοις χρόνοις.
 Φεῖν εὐπέδος, σοσίην σόμα πάντοτε μέλλει·

A Judicium vero tuum persimile dici medio.
 Supplicia mihi, fortem exorans Regem.
 Nequando facillimæ vitæ zelus te lædat :
 Viri angor curantis semper iuicquum.
 Gravem fuge iram, et tristem dereliquæ furorem.
 Nequando mihi æmuleris iniquitatem molestant.
 Maligni enim pereant malis :
 Deum vero exspectantes, totam possideant terram.
 Sed adhuc pusillum, cito præteribit spes peccatoris,
 Et ejus quæras sedem, ipsa vero disparens fuit.
 Viri vero mansueti, totam possidebunt terram,
 Pacis commòdis exsultantes crebris.
 Justitiæ famulum observabit semper peccator,
 Et ipsi rabidis infremat dentibus.
 Ceterum eum videns Supremis dulce ridebit,
 B Cognoscens quod ipsi dies lethalis veniet paratus.
 Gladium ancipitem maligni evaginaverunt,
 Nervum tetenderunt valido in arcu,
 Pauperem capere properantes, perdereque iuopem,
 Rectos corde gladiis trucidare cupientes.
 Sed ipsorum gladius acutus per pectus transeat,
 Et arcus tristes, Beate, frustulatum confringas.
 Melius est paucum nobili justo,
 Peccati quam divitiis infinitas accumulare.
 Tenuia conterantur brachia stultorum,
 Inamortialis uobile vestigium sustineat justorum
 Ipse Rex impollutus vias novit immaculatum,
 Portio bonorum et hereditas semper firmior erit.
 Non confundantur horribili tempore necessitatis,
 Fame vero grassante satietate abundant omnium.
 C Peccati famuli abunde pereant undique.
 Hostium vero quando honor eminet Regis,
 Fumo dispareunt æque persimiles sunt.
 Mutuatus improbus vir, non novit reddere.
 Miseretur vero justus semper, et omnibus commo-
 [dat.
 Eum laudantes, totam possidebunt terram,
 Malis vero ferientes execrationibus, pereant ubique.
 Nutibus divius dirigitur gressus viri,
 Et suas Deus semper amet vias.
 Neque perniciosis collidatur cadens in ruius terræ,
 Quia ipsi manum Rex adjutor admovet
 Prius juvenis fui, nunc rursum me senectus occu-
 [pat,
 D) Neque egentem justum prorsus cognovi,
 Neque ipsi desiderans semens vitalem panem.
 Misereri novit, totaque die commodare,
 Et ipsi pulchrum in benedictione semen erit.
 Fuge improbitatem, bovis vero stude operibus,
 Et terram inhabites : quia Rex Judicium amat,
 Neque suos despiciet athletas,
 Immortalis conserventur perpetuis auxiliis,
 Ceterum in justitiam curantes ejicientur,
 Generaque impiorum pereant crudelium.
 Æquitatis famuli totam possideant terram,
 Et ipsam inhabitent sempiternis temporibus.
 Divinam pii sapientiam os semper modulabitur,

(24) Ἐκκορ. Forte, ἔστων pro ἔστωσαν, ut μζ', 21. Edit.

Lingua vero iudicium regum prædicabit.

Divinæ fert cor plenum legis.

Neque ipsi gressus omnino lædantur cadenti.

Justitiæ famulum nimis observat peccator,

Et eum superbe cupit interficere.

Sed non ipsi manibus Deus deseret eum deside-
[rium,

Neque oppressum victoriæ egentem derelinquet.

Sustine Dominum, custodi vero ejus vias,

Et te diuturnum sortis terrenæ perficere :

Genera perurantium nocentium videas.

Vidi in altissimis exaltatum improbum,

Multum super Libani fragrantis in sublimi cedros,

Infelicem sed eum non amplius cognovi transiens,

Neque mihi ipsa ei seles apparebat inquirenti.

Mansuetudinem custodi, ut recta omnia sentias.

Quoniam bonæ pacis antistitem reliquiæ manent.

Prorsus vero iniqua pereat generatio.

Impiorum intereat amaro reliquiæ interitu.

Robustum vero sanctis lumen Regis est,

Et ipsi's oppressis celer veniet protector,

Immortalem auxiliarem semper ipsis manum por-
[rigens.

Egenosque iniqua vi liberabit peccatorum,

De vero malis serventur quibus curæ est spes divina.

PSALMUS XXXVII.

Memor calamitatum mortalium David inculpatus

Quas pertulit, et afflictionibus superior fuit laces-
[situs,

Circa tricesimum carmen septimum resonat canens.

Ne me tuus gravis, Incorrupte, furor arguat,

Neque me castiget tua tristis ira:

Quoniam meis membris tuæ infixæ sunt sagittæ,

Ei tuam ut inimicam mihi confirmasti unanum.

Quis meum sanet corpus te succensente?

Aut unde ossibus meis requies appareat,

Undique peccatis agitato odiosus?

Angores super meum ascenderit caput.

Oneri molesto et gravi sunt similes.

Insipientia cicatrices olentes circum me putruerunt.

Miser factus sum, secundum vero cervicem cur-
[vatus sum.

Iracens vitio tota die conficiebam viam:

Quoniam mea prohibuerunt infinita ludibria ani-
[mum.

Non meum quietem doloris corpus novit capere.

Sum nimis humilis saucius doloribus morbi,

Nostri cordis rugiens gemitibus.

Incorrupte, sed meum ipse insipias desiderium :

Neque te noster gemitus latet scientem omnia.

Conturbatus sum corde, membrorum vero reces-
[sit vis.

Oculorum vero desiderabile meorum perit lumen.

Coram amici timuerunt, pedes vero firmarunt socii.

Qui vero me prope euntes, de longe recesserunt.

Ah! mihi tantam vim faciebant, charum quaerentes
[cor !

Ah! quomodo frustra loquebantur, mala inquirentes,

Acuentes dolosis tota die probris linguas!

Α Γλώσση δ' εὐδικίην βασιλῆων ἐξαγορεύσαι.
Θεσπεσίω φορέϊ: κραδίη ἰγκύμωνα θεσμοῦ.
Οὐδέ οἱ ἔγνια πάγχυ παραβλάπτοιτο πειόντι.
Εὐδικίης θεράποντα λίην ποιτέριετ' ἀλείτης,
Καί μιν ὑπερμενῶς ἐπιμαίεται ἐξεναρξίειν·
'Ἄλλ' οὐχ οἱ παλάμησι θεὸς λείπει μιν ἐλίδωρ,

Οὐδέ δικαζόμενον νίκης χατέοντα μεθήσει.
Τέτραθι Παμβασιλῆα, φύλασσε δὲ τοιο κλυέθους,
Καί σε μεταχρόνιον κλήρω χθονίοιο τελέσει·
Φύλα καταφθιμένων ἀλιτήμονα θηήσαιο.
Εἶδον ἐφ' ὕψιστων ἀναειρόμενον κακοεργόν,
Πολλὸν ὑπὲρ Λιβάνου θυώδους ὕψοθι κέδρον,
Δύσμορον ἀλλὰ μιν οὐκέτ' ἐπεφροσόμεν παρεδύων.
Οὐδέ μοι αὐτὸ οἱ οὐδὰς ἐραίνετο μαστεύοντι.
Β Μειλιχίην φρούρησον, ἔν' εὐθέα πάντα νοήσης.
'Ὡς ἀγάθ' εἰρήνης; ὑποφύγοι λείψανα μίμνει·
Πανουσίη δ' ἀθέμιστος ἀποφθεύροτο γενέθλη.
Δυσασθέων φθινύθειεν ἀδευκέϊ λείψαν' ὀλέθρου.
'Ἀλκήεν δ' ὁλοίοισι φάος Βασιλῆος ἐτύθη,
Καί σφισι τετρομένοισι ταχύς ἦξται ἀσπίδιώτης,
'Ἀθανάτην ἐπίκουρον αἰεὶ σφισι χεῖρα τιτανῶν·

Δευομένους τ' ἀδίκωιο βίης ἀπολύσει' ἀλιτρῶν,
'Εκ δὲ κακῶν σώζοντο μετρήλάτες ἐλπίδι θεῆι.

ΨΑΛΜΟΣ ΛΖ΄.

Μιμησῶν παθῶν Βροτέωρ Δαυίδος ἀνύμων
'Ὅν πάθε, καὶ παθῶν πανυπέροτος ἔσκε παπον-
[θῶς.

Α Ἀμὲλ τρικηστόν μέλος ἔδδομον λαχε μέλιων.

Μή με τοὺς βαρύνῃς, Ἀκήρατε, θυμὸς ἐλέγξει.

Μηδέ με παιδεύσει τῆ πολυώδουος ὀργῆ·

Οὐνεκ' ἐμοῖς μελέεσι τοῖ κατέθηθεν ὀστοί,

Καί σευ ὄνωσ ἤγην μοι ἐπιστήριξας χεῖρα·

Τίς κ' ἐμὸν ἐξαικόσαιο δέμας σὺο μηνύσαντος;

Ἢ πόθεν ὅσπερ ἴσιν ἐμοῖς ἀνάπαυμα φανείη;

Πάντοθεν ἀμπλακίσησιν ἐλαυνόμενῳ συγερῆσι;

Δυσφροσύναι καθύπερθεν ἐμεῦ βεβῆσαι κερήνου·

Φόρτω ἐπαυγέλιω καὶ ἐπαυθῆϊ εἰσὶν ὁμοῖαι.

'Ἀφροσύνη μώλωπας ὀδωδότες ἀμφὶ μ' ἔστηθεν.

Δεῖλαιος γενόμεν, κατὰ δ' αἰγίνα πάντοσ' ἐκάμ-
[ψθην.

'Ἀσθάλλων κακότητι, πανημαθὸν ἦνουν οἶμον·

Οὐνεκά μευ κατέρυκεν ἀπερίτητα παίγνια θυμὸν.

Β Οὐ μευ πικυαλῆν ὀδύνης δέμας οἶδεν ἐλεῖσθαι·

Εἰμὶ λίην χθαμαλὸς βεβολημένος ἄλγειο νοούσο.

Νωκίτερης κραδίης ὠρυόμενος στοναχῆσιν.

'Ἀφθίτε, ἀλλ' ἐμὸν αὐτὸς ἐποπτεύσειας ἐλίδωρ·

Οὐδέ σε νωκίτερη στοναχῆ λάθην εἰδὸτα πάντα.

'Ὀρίθην κραδίην, μελέων δ' ἀπεκάζετο κίκυς·

'Ὀφθαλμῶν δ' ἐρατεινὸν ἐμῶν ἐξέφθιτο φέγγος.

'Ἄντα φίλοι περὸδθην, πόδας δ' ἔστησαν ἐταίρου.

Οἱ δὲ μευ ἄσπον ἴοντες, ἀπόπροθι νωπίζοντο.

'Ἄ! με τόσον βίωοντο, φίλον οὐζήμενοι ἦτορ!

'Ἄ! πῶς μαρτύριος λάλεον, κακὰ μαστεύοντες,

Θήγοντες ὀλεροῖσι πανημαθὸν αἰσχροῖ γλώσσης!

Αὐτὰρ ἐγὼ γενόμεν ὡς οὐκ ἴδοντι τοῖκῶς,
οὐδὰ τε παντοίων ἐπέων ἀδάητος εἶναι τις,

Παντοίης ἀκοῆς ἀδαήμενον φωνῇ τοικῶς,
Ὅς τε διὰ γλώσσης προφέρειν οὐκ ἴδεν ἐλέγχους.
Ἐλπὶς ἐμῆ, λίτομαι· οὐ δέ μευ καλέοντος ἀκούσαιοι.
Εἶπα γάρ· Ἄντιβίοισιν ἐγὼ μὴ χάσμα γενόμεν.
Κινήσαντί μοι ἴχνος ἐπέχραον ὄβριστηρες.
Ἡμέτερον κρυεροῖσι δέμας μάστιξιν ἑτοίμον·
οὐδὲ μευ ὀφθαλμῶν ἀπολείψεται αἶθρ' ἀνήτη·
Ἀστυομίην ἐρέων οὐ λήσομαι ἀμπλακιάων.
Ἀσπυμένεες θαλῆθοντες ἐμεῦ κρατερώτεροί εἰσι·
καί με περιπλήθουσιν ἐπεχθαίροντες ἀθέσμως,
οἶ τ' ἐμολ' ἀντ' ἀγαθῶν κακοεργεῖα μισθὸν ἔδωκαν,

καί με δίχης συνέριθον ἐπεσβολήσιν ἔβαλλον.
Μὴ μευ ἀποσταίης, Πανεπίσκοπε, μὴδὲ μεθείης.
Πέμπε μοι, Ἄφθιτε, πέμπε τετὴν ἐπίκουρον ὄπωπην.

ΨΑΛΜΟΣ ΛΙΓ΄.

Δαυὶδον κλυτὸς ὄνομα, δεῖ Ἰδιῶτιμος ἄειδεν
Ἄμφι τριηκοστὸν ὄρθουσι ἡδὺ μέλος.
Ἡμετέρην ἀπάνευθε κακῶν ὁδῶν, εἶπα, φυλάξω,
Γλώσσαν ἀτασθαλίη μευ ἐπὴν πολὺμυθον ὄρινη.

Ἡμετέροις φυλακῆν εὐερέκτα γελεῖσι θῆκα,
θωρηχθεὶς ὅτε δὴ μοι ἀτάσθαλος ἀντιφροσίζη.
Κωφὸς ὅπως χθαμαλὸς τ' ἀγαθοῖς στήγηνα μεμηλῶς·
Εὐνασθὲν δέ μοι ἄλλος ἀνέγρητο δευτέρον αὐθις.
Ἐνδοθὶ θυμὸς ἐμὸς φλογερῶ θερμαίνεται πυροῦ,
Ἐν δ' ἄρ' ἐμῇ μελέτῃ καυθῆσεται ἀκάματον πῦρ.

Εἶπα, Μάκαρ, βίβωτο φιλῆν φράστον ἐμῆ τελευτήν.
Ἐννεπέ μοι ζωῆς ὁπίσσω θέσπισσας ἀριμύην,
Ὅτ' ἔρα διαγνοῖναι τί νῦ μοι περιλείπεται ἄλλο.
Ἡμᾶτα δὴ μοι πάντα παλαιάτα θῆκαο, Ποιμήν,
καὶ μάλα ῥίζαν ἐμὴν βιωτῆς ἀχρηστον ἔγνων·
Πάντων μαψίδως μερόπων ζῶουσι γενέθλαι,

Ἐμπα γε μὴν ἄνθρωπος ὁμῶς δαιδάλματι βάνει,
Μαψίδως κατὰ θυμὸν ὀρινομένοιο πεφόρηται·
Ἄγνώσσει τίνοι πάγχυ πολλὸν βίωτον ζυναγείρει.
Ἄρ' οὐκ ἐλπὶς ἐμῆ Βασιλεὺς καὶ πύργος ἐτύχθη;
Πᾶρ δ' αὐτοῦ βίβωτο λαχὼν φουζήσον ἔρμα.
Πασάων, Βασιλεῦ, μ' ἀπολύσεται ἀμπλακιάων.
Ἄνδράσι μ' ἀφραίνουσιν ἐλεγχεῖα μῶμον ἔδωκεν (29).

Ἐτλήν κωφὸς, ἀναυδὸς· ἐπεὶ σὺ με τοῖον ἔτευξας.

Σίεθι, Μάκαρ, μάστιγας ἐμεῦ ἀπὸ πάμπαν ἐλάσσεις·
Σίεθι γὰρ εὐσθενέος παλάμης ὑπο θυμὸν ἀχέω.
Ἄνδρ' ὕπερ ἀμπλακίης ὀλοῆς παιδεύσας ἐλέγχων,
καὶ οἱ θυμὸν ἔτευξας ἀμείχων ἴσον ἀράχην.

Ζωὴ μαψίδει μεροπηθὸς ἐστὶ γενέθλις.
Εὐχλωῆς ἐπάκουσον ἐμῆς, ἐπικέκλυθι δ' ἄρης.
Μὴδέ μευ δακρυχέοντα. Μάκαρ, σιγῇ παραδέσσης·

(29) Ἐδωκεν. Legisse videtur interpretes, ἔδωκας. Εἶσι.

A Ceterum ego fui tanquam non audienti similis,
Sicutque variorum verborum inscius existens ali-
[quis,

Variae auditionis ignaro viro similis,
Quicquid in lingua proferre non novit redargutiones.
Spes mea, precor, tu vero me vocantem audias.
Dixi enim: Hostilis ego ne ludibrium flam.
Movenam mihi vestigium urgebant contumeliosus.
Nostrum horridis corpus flagellis paratum:
Neque meos oculos relinquet semper mœror.
Iniquitatem annuntians non celabo peccata.
Inimici florentes me fortiores sunt.
Et mei abundant osores iniqui,
Quicquid mihi pro bonis malignam mercedem de-
[derunt,

B Et me iustitiæ socium conviciis petebant.
Ne a me discedas, omnium Inspector, neque deseras.
Mitte mihi, incorrupte, mitte tuum auxiliare
[vultum.

PSALMUS XXXVIII.

Davidis præclarior hymnus, cum Idithimus cecinit
Circa tricesimum octavum dulce carmen.

Nostram procul a malis viam, dixi, custodiam,
Linguam superbia meam quando garrulam com-
[movet.

Nostris custodiam probe clausam labiis posui.
Armatus quando utique mihi improbus repugnabit
Mutus tanquam humilisque a bonis siliu sedulus.
Sopitus vero mihi dolor recruduit secundo rursum.
C Intus animus mens fervido conculuit igne,
In autem utique mea meditatione ardescet irre-
[quietus ignis.

Dixi, Beate, vitæ charum dic nobis finem,
Dic mihi vitæ quotum statuisti numerum,
Ut sciam quid mihi reliquum sit aliud.
Dies sane mihi omnes vetustissimos posuisti, Pastor,
Et valde radicem meæ vitæ inutilem cognovisti.
Cunctorum incassum mortalium vivunt genera
[tiones.

Verumtamen homo perinde ac simulacrum graditur,
Frustra in animo conturbatus portatur:
Ignorat cui multum victum congregat.
Nonne spes mea Rex et turris est?

Apud vero ipsa vitæ inveni vitale firmamentum.
D Omnibus, Rex, me libera peccatis
Viris me insipientibus indecorum opprobrium de-
[disti.

Sustinui surdus, mutus, quoniam tu me talem fe-
[cisti.
Tuas, Beate, plagas a me prorsus amoveas:
Tua enim furti manu in animo doleo.
Virum pro peccato lethali castigasti corripuens,
Et ipsi animum liquefecisti impotentem sicut ara-
[neam.

Vita vana mortalis est generationis.
Orationem exaudi meam, aude vero deprecationem.
Neque me lacrymantem, Beate, silentio præterea,

Quoniam ego hospes terræ simul et peregrinus,
Et patribus meis æque popularis pariter.
Refice laboribus me, ut gratum cor colligam,
Ante me abire, unde non amplius sane revocabilem
[venire.

PSALMUS XXXIX.

*Nonum bonum carmen, tricesimum circa cantum
Locutus est David delectatus cithara.*

Tolerans spectatorem Deum et vindicem expre-
[ctavi.

Nostram vera suscepit supplicem auribus precem.

Eduxit vero de fovea et cæno limoso :

Cæterum meos petræ forti firmavit pedes,

Vestigium suis in semitis meum dirigena.

Labiis nostris suum submitis hymnum,

Nostru inctulum hunc præpositu Regi.

Metuentes videant, sperentque Pastorem multi,

Beatus cui Dei nomen inctulum est,

Rabie falsa, et vano absque consilio.

Multa tibi perfecta sunt, Rex, stupenda opera,

Neque tuis consiliis est similis aliis.

Annuntians dixi quæ plus sint numeris.

Dona pro peccato, sacrificium vero recusasti omne.

Cæterum mihi mortalis fabricatus es carnem gene-
[rationis.

Non igne desiccatum accepisti prorsus sacrificium.

Itaque huc veni perficere, Pater, quod jubes.

De me scriptum est in libri capite :

Tuam perficere cupivi, Beate, animis voluntatem.

Et tuam medio posui in pectore legem.

Justitiam casæ sonoræ exposuerunt viri :

Nunquam a mandato mea labia prohibebo;

Ipse meam animis justitiam scisti.

Non tuam veritatem obscura mente posui abscon-
[dens.

Palam vero dixi salutare tuum lumen :

Ostendi tuam casæ misericordiam et verum con-
[siliu.

Itaque neque tu æorsum nutrice manu impedies :

Fove tua me misericordia et vero semper consilio :

Quoniam me dolor habet multus illic et illic.

Prævenere vitia me, lux vero meis absconsa est
[ab oculis.

Et mei plura capitis facta sunt capillis,

Ob vero imbecillitatem membrorum evolavit animus. D

Sed egeno mihi ultro adjuvor venias,

Nostrum oculis inspicias auxilium.

Dolefecit capiat eos qui cor meum cupiunt perdere :

Circumagatur vituperabilis qui mihi mala molitur.

Cito capiat illos dedecus mea gaudentes calamitate.

Gaudium et lætitia divum genus complectatur :

Semper dicant gloriosa dona Dei,

Qui desiderant salutare tuum lumen.

De me sollicitus sis mendico, Beate, et paupere,

Nunquam tardes mihi invocanti adesce.

PSALMUS XL.

Cantum quadragesimum rex David cecinit.

Beatus qui egenum curat et pauperem :

Non cum necessario despiciet die Pastor.

A Οὐνεκ' ἐγὼ ξείνος γαίης ἅμα καὶ μετανάστῃς.
Καὶ τοκέσσι ἐμοῖσι ὁμῶς μεταδῆμος αὐτός.
Ἄμπασον καμάτων με, σπῆος φίλον ἦτορ ἀγείρω.
Πρὶν με μολεῖν, ὅθεν οὐκέτι δὴ παλινάγρετον ἰλοεῖν.

ΨΑΛΜΟΣ ΛΘ'.

*Ἐτατορ ἐσθλὸν ἄισμα, τρηκοστῆ περὶ μολῆν
Φθέγγατο Δαυιδος τεραπόμῃνο κιδάρη.
Τετληῶς ὀπῆρα θεὸν καὶ ἀρωγὸν ἐδέγγμη.*

Ἡμετέρην δ' ὑπέδεκτο πολὺλλιτον ὄσασιν εὐχῆν.
Σπάσατο δ' ἐκ βόθρου καὶ τέλματος Ἰωδεντός.
Αὐτὰρ ἐμὰς πέτρην σταθερῆν στηρέξατο πέτρας,
Ἴχνος εἰς ἐν ἀταρπυτοῖς ἐμὸν ἠγεμονεῖον.
Χεῖλεσιν ἡμετέροισιν ἔην ὑπεθήκατο μολπῆν,
B Νειτέρῳ κλυτὸν ὕμνον ἐρισθενεῖτι Βασιλεῖ.
Δειδύότες ἐέροικον', Ἐποιοντό τε Ποιμένα πολλοί.
Ὀλιγός, ὅτε Θεοῦ ὄνομα κλυτὸν ἐπέειπε ἐτύθηθ.
Λύσσης ψευδαλέης καὶ μαψιδίης ἔθρα βουλήης.
Πολλὰ τοι ἐκτελέσεται, Ἄναξ, περιβαμβήσα ἔργα.
Οὐδὲ σθεὲν βουλήσιν ἐφυ πανομοίος ἄλλος.
Ἄγγέλλων κατέλεξα, τάπερ πλέον ἐἴην ἀποθῶμῶν.
Δῶρ' ὑπὲρ ἀμπλακίης· ὁσὴν δ' ἠρήνηατο πᾶσαν.
Αὐτὰρ ἐμοὶ βροτέης τεκτῆνα σάρκα γενέθληθ.

Ὁὐ περὶ καρφομένην προσεδέξαστο πάγχυ θυτήλην.
Τοῦνεκα δεῦρ' ἰκόμην τέλεσαι, Πάτερ, ὅτε κελεῖς.
Ἄμψ' ἐμέθεν ἔγγραπται ἐπὶ βίβλοιο καρῆλον·
Σὺν τέλεσαι μενέηνα, Μάκαρ, πραπίδεςσιν ἐλλέωρ.
Καὶ σευ μεσοσάτω ἔθελμην ἐν στήθεϊ θεσμῶν.
C Εὐδίκτην κλισίην πολυχηεῖ πέφραδον ἄνδρες·
Οὐδέ ποτ' ἀγγελλίης ἐμὰ χεῖλεα πάμπαν ἐρύξω·
Αὐτὸς ἐμῆν πραπίδεςσι δικαιοσύνην δεδῶκας·
Ὁὐ σευ ἀληθείην σκοπιῆ φρενὶ ἔθρα καλωφᾶς·

Ἄμψαδὴν δ' ἀγόρευσα ἀλεξίκακον σέο φέγγος·
Φῆνα τεδν κλισίης ἔλεον καὶ ἀληθέα βουλήν.

Τοῦνεκα μηδὲ σὺ νόσφιν ἀρηγόνα χεῖρα πεθήσεις·
Θάλας τεψ' μ' ἐλέω καὶ ἀληθείᾳ πάντοτε βουλήν,
Ὁὐνεκά μ' ἄλιγος ἔχει περιώσιον ἐνθα καὶ ἐνθα.
Ἐρθασαν ἀμπλακίαι με, φῶος δὲ μευ ἐκρυφεν ἐσ-
[σαν·

Καὶ μευ πλειότερα κεφαλῆς ἐγένοντο κομᾶων,
Ἐκ δ' ὀλιγηπαλῆς μελέων ἐξέπατο θυμός.
Ἄλλ' ἐπίδοιμὸν μοι ἐκὼν ἐπιτάφροτος ἔσθιος,
Νειτέρην ὄσασιν ἐποπτεύσεις ἀρωγῆν.
Ἄλιγος εἶμι, σοὶ ἦτορ ἐμὸν μεμάσασιν ὄλεσαι·
Στρεφθεῖη μωμητὸς, ὃ μοι κακὰ βυσοδομεῖται.
Αὐτίχ' εἰμι τοῦσδ' αἰσχος ἐμῆ κεχαρητότας ἀτη.
Χάρμα καὶ εὐφροσύνη δσιον γένος ἀμψιπολεύου.
Πάντοτε βαζόντων μεγαλαυχία δῶρα θεοτο,
Ὅσάσταιο ποθέουσιν ἀλεξίκακον σέο φέγγος.
Ἄμψ' ἐμῶ ὄρμαίνεις πτωχοῦ, Μάκαρ, ἤ ἐ πενιχροῦ·
Μήποτε δθηθύνειας ἐμοὶ καλέονται παρῆναι.

ΨΑΛΜΟΣ Μ'.

*Κῶμον τεσσαρακοστὸν ἄναξ Δαυιδος ἐμε.Ιγερ.
Ὀλιγός, ἐς πτωχοῦ περιχέθεται ἡδὲ πενιχροῦ·
Ὁὐ μιν ἀναγκαῖον ὑπερέγγαται ἔματι Ποιμῆν.*

Φρουρὴν ἔχει Βασιλῆα, βίου θ' ἄμα κηδεμονῆα,
 Καὶ θεὸς ἐν μακρυστῶς ὄλῃν ἀνὰ γαῖαν ἀκούσῃ·
 Οὐδέ μιν ἀντιβίβωσι ἐλὺρ παλάμησιν μετῆι,
 Ἄλλὰ καὶ ἐν κακότητος Ἄναξ λεχέσσιν ἀρήγοι·
 Δέματα οὐ μετέθηκεν, ἔλυσε δὲ κήδεα νούσου.
 Αὐτός, Ἄναξ, ἐβόησα τῆν ἐλετητῶν ἀρωγόν·

Ὅρρα με ἐξακείσαιο κακῶν ἀλιτήμονα θυμόν.
 Κήδεά μοι φράσσαντο κακοὶ καὶ ἀνάροισι ἄνδρες,
 Εὐχόμενοι, πότε με βίωτο μνημῖον ἔρροι.
 Νίσσεται μαψιδίως ὄρων, ματῆν τ' ἀγορεύων.
 Ἄρπλακῆν ξυνάγειρεν ἐμῷ ζηλήμονα θυμῷ.
 Ἐκτός ἰὼν ἀγόρευεν, ἐμοὶ ξύμπαντας ἀγείρων.
 Πάντες ἐπιτρύζεσκον ἀπεχθῆεις ἀμφ' ἐμοὶ ἄνδρες·
 Ἄμφι δὲ μοι φράζοντο κακῶν βαρυντήμονα φέρτον,
 Μῦθον δυσνομήν πεπυκασμένον ἐντύνοντες·
 Μὴ κατακοιμηθῆεις τις ἀεὶ κατὰ γῆγγρον εὐδοί·
 Εἰρήνης βροτὸς οὗτος· ἐμοὶ γὰρ ἑλπίς ἐτύχθη.
 Ὅν τρέφον, ἐχθρὴν ἔχον, πέτρης δὲ με μέλινα θῆ-
 [κεν.

Ἄνοσθας μ' ἐλέησον, ἵνα σφίσι δέξαι δοῖην.
 Σῆς ἀγαποφροσύνης ἐνθεν, Μάκαρ, ἔβρις ἐτύχθην·
 Ἐρραδάμην, ὃ μοι οὐτε μάτην κεχαρήσεται ἐχθρός.

Ὅθενεν ἀνακίης μου, Ἄναξ, ἐπικουρος ἀνέστης,

Καὶ με διηνεκίως σεῦ ἐνωπαδὸν ἐρήβιζωσας.
 Αἰνετὸς αἰὲν ἐφ' ἑοῦς ἀφθῆτος Ἰσραήλ·
 Αἰώνων αἰώνας ἀεὶ πανυπέριστος εἰρή.

ΨΑΛΜΟΣ ΜΑ'

Εἰς κινυτήν ποτε καινῶν ὑπερθύμοιο Κοραίου
 Κώμος εἰσααρακοστῶς ἐνὶ καὶ πρῶτος ἀοιδῆς.
 Ἦντε πηγαίων ὑδάτων κίμας ἡμείρουσα,
 Ὅδ' ἐμὸς ἡμεῖροι σευ, Ἄναξ πανυπέριστα, θυμός.
 Ζῶν ἐμὸν εἰσήσει καταδωῖται θεὸν ἦτορ.
 Τίς χρόνος, εὖτ' ἀναφανάθ θεὸν βροτὸς ἐβόμαι δο-
 [σοίς·
 Ἦμαθ' ὁμοῦ καὶ νύκτας ἔχον γόνος οἶά περ ἄρτον,

Πάντοτε βαζόντων· Πῆ δὲ θεὸς ἐπλετο σείο·
 Τῶνδε παρεμνήσθην, πρόχρον δ' ἐμὸν ἀμφ' ἐμὲ θυ-
 [μὸν,

Ὅθενκα θητητὸν κλισίης διελεύσομαι οὐδας,

Ἐνθεν ἕως Βασιλῆος ἐπουρανίοιο μελάθρων,
 Αἶνον τερωπῶλῆς τε μετὰ κλυτὸν ἦχον ἑορτῆς.
 Θυμὲ, τί θηθύνεις· τί δὲ μοι νόον ἐνδον ὀρίνεις;

Ἐλπίς τοι θεὸς ἔστω, ἐγὼ δὲ οἱ αἶνον ἀείτω·
 Αὐτὸς ἐμῆς τελθεῖαι πανεπίσκοπον ἄλλαρ ὀπωπῆς.
 Αὐτόματος δεδόνητο μετὰ φρεσὶ θυμὸς ἐμῆσι.

Τοῦνεκ', Ἄναξ, κἀλέσω σε Ἰορδανίης ἀπὸ γαίης,
 Ἐκ θ' Ἐρμονίμου· τὸ δὲ τοι ὄρος ἐπλετο τυτθόν.
 Ὅρρωφῆι τις ἄβυσσος ἀνηῖστεσκεν ἄβυσσον·
 Ἐρηγνυμένων ξυνοῦσα τεῶν ὑδάτων ἐπιωγῆ.
 Κύματά σευ μετ' ἐμ' ἦλθε, βάρυνε δὲ μέγμερα πάν-
 [τα.

Ἦμαθ' Ἄναξ ἔλεον κίλεται, καὶ νυκτὶ φαινεῖται.

A Custodem habet Regem, vitæque simul curatorem,
 Et divinitus beatissimus totam per terram audiat:
 Neque eum hostilibus prædam manibus permittat,
 Sed et in afflictionibus Rex cubilibus adjuvet:
 Strata ipsi versavit, solvit vero molestias morbi.
 Ipse, o Rex, clamavi tuam misericordiam vindic-
 [cem:

Ut meum sanes malis nocentem animum.
 Molestias mihi excogitarunt improbi et infesti viri,
 Precati, quando meæ vitæ memoria evanescat.
 Ibat frustra videns, vauitatemque loquens.
 Iniquitatem congregavit meo æmulo animo.
 Extra iens loquebatur mihi omnes congregans.
 Omnes susurrabant infensi adversum me viri:
 Adversum vero me cogitabant malorum grave onus,
 B Verbum iniquitate munitione adornantes
 Nunquid sopitus aliquis semper profunde dormiat?
 Pacis mortalisi iste: mea enim spes est.
 Quem alebam, hostem habebam, calce autem me
 [minorem posuit.

Suscitans me miserare, ut ipsi digna retribuam.
 Tuæ bonitatis hinc, Beate, sciens fui:
 Cogitavi, quod mihi non aliquid frustra gauderet
 [hostia.
 Propter innocentiam meam, Rex, adjutor surr-
 [xisti,

Et me in æternum tuo in conspectu confirmasti.
 Laudandus semper est Deus incorruptus Israelis.
 Sæculorum in sæcula semper supremus sit.
 PSALMUS XLI.

C In prudentiam olim filiis magnanimi Core
 Cantus quadragesimus et primus carminis.
 Quemadmodum fontanas aquas cerva desiderans,
 Ita meus desiderat te, Rex supreme, animus.
 Vivum meum sitivit deglutire Deum cor:
 Quod tempus, quando palam Deum mortalisi videbo
 [oculis?
 Dies simul et noctes habebam luctum tanquam pa-
 [nem.

Semper dicant: Ubi igitur Deus est tuus?
 Hæc recordatus sum, effudi vero meam in me ani-
 [mam.
 Quoniam admirabile tabernaculi transibo pavimen-
 [tum,

D Hinc usque ad Regis cælestis palatia,
 Laudem delectationisque post inclytum sonum festi.
 Anima, quid moraris? quid vero mihi mentem in-
 [tus concitas?
 Spes tibi Deus sit: ego vero ipsi laudem canam:
 Ipse mei est præsens auxiliium aspectus:
 Voluntarius conturbatus est in præcordiis animus
 [meis.

Propterea, Rex, vocabo te Jordanis de terra,
 Beque Hermonis, hic vero tibi mons erat medicus:
 Obscura quæpiam abyssus invocabat abyssum,
 Erumpentium concurrens tuarum aquarum littori.
 Fluctus tui super me venerunt, prement vero mo-
 [lestia omnia.
 Die Rex misericordiam mangat, et nocte lucet:

Oratio apud me Deo regi vitæ :

Dixi Deo : Quare mei sic oblitus semper es ?

Quare contristatus incedo hinc et hinc,

Viro hostile me affligente mœrore ?

Hostes exprobraverunt quando ossa omnia fracta

[sunt :

Semper mihi dicunt : Deus ubi est tuus ?

Anima, quid moraris ? quid vero mihi mentem in-

[tus concitas ?

Spes tibi Deus sit, ego vero ipsi laudem canam :

Ipse mei est supremum auxilium aspectus.

PSALMUS XLII.

Suave in sacro istud etiam in quadragesimo

David prudens secundum cecinit carmen.

Judica, Rex, quanta utique me iniqua læsit gens :

Viro a doloso et ab iniquo me serves .

Robur meum, quid me te tantum dimittis seorsim ?

Quare tristis incedo hinc et hinc,

Viro hostile me affligente mœrore ?

Lumen veritatemque tuam claram mittas,

Quibus illuminatus tuum in montem veniam san-

[ctum,

Et tuis clarissimis contubernalis sum palatiis.

Altare gloriosum Dei adibo jam,

Qui meam letifices gratiam virescentis pubertatis ,

Sonora cithara, Beate, tuam laudem canam.

Anima, quid moraris? quid vero mihi mentem in-

[tus concitas ?

Spes tibi Deus sit, ego vero ipsi laudem canam :

Ipse mei est præsens auxilium aspectus.

PSALMUS XLIII.

In prudentiam filii magnanimi Core

Cantus iste tertius et quadragesimus est.

Auribus nostris audivimus, æternæ Pastor,

Nobis chari olim narraverunt parentes

Opus, quod operatus es in antiquis generationibus.

Manus tua perdidit gentes, et plantasti patres.

Populos evertisti, sua vero expulisti terra.

Neque enim possederunt suo antea gladio terram,

Neque bellicosum hostium servavit brachium,

Sed tua manus, et tui ingens lumen vultus,

Quoniam tuo animo confidens ipsos voluisti coer-

[cere.

Ipse Rex meus es; Deus vero meus semper es,

Qui Jacobo vitæ mandasti lumen.

Te fræti cornibus robur trucidamus hostium ,

Nomen tuum invocantes, insurgentes rideamus.

Nomen enim in nostro efflorer spe arcu.

Neque a malis acutus ensis me procul servet.

Ipse Rexque, ab opprimentibus nos liberasti, Pastor:

Vituperandos vero demonstrasti infensos viros nobis.

Diurnum decus nobis apud immortalem Regem,

Et tuum assidue canemus nomen divinum.

Nunc autem dedecus effudisti repellens tantum nos,

Neque armatis occurras ut antea adiutor.

Conversi horridis facti sumus inferiores hostibus,

Inimicisque direptio ante pedes super parata.

(30) Σώσεις. Forte, σώσεις. Edit.

(31) Ὁμιέτιός εἰμι. Forte ὁμέτιός εἰμι, ἰδο, id est, efficiar. Edit.

A Εὐχολὴ παρ' ἑμοῦ Θεῷ βασιλῆϊ βιώντι.

Εἶπα Θεῷ· Τί μεν ὤδε ληλασμένους αἰὲν ἐτύχησ;

Τίποτε καθρηφίον παρανίσσομαι ἔνθα καὶ ἔνθα,

Ἄνδρῶ; δυσμενέως με καταβλήθοντος ἀνίη;

Δυσμενέως νεῖκεσσιν. Ὅς ὅστιά πάντα ἔαχθιν·

Πάντοτε μοι βάζουσι· Θεὸς νυ ποῦ ἔπλετο αἶο;

Θυμὲ, τί θηθύνεις; τί δέ μοι νόον ἔνδον ὀρίεις;

Ἐλπὶς τοι Θεὸς ἔστω, ἐγὼ δέ οἱ αἶνον αἰέτω·

Αὐτὸς ἐμῆς τελέθει πανυπέρτατον ἄλκαρ ὀπωπῆς.

ΨΑΛΜΟΣ ΜΒ΄.

Μεῖλιχον ἄμψ' ἱερῷ τόδῃ καὶ ἐν τεσσαρακοτῷ

δαυίδος πινυτὸς δευτέρων ἦσε μέλος.

Κρίνον, Ἄναξ, ἔσα δὴ μ' ἀδίκον λωδίησσο φίλον·

B Ἄνερὸς ἐκ δολεροῖο καὶ ἐξ ἀδίκου με σώσεις (30).

Κάρτος ἐμὸν, τί με σέο τόσον μεθέτκας ἀνευθε;

Τίποτε καθρηφίον μετανίσσομαι ἔνθα καὶ ἔνθα,

Ἄνδρῶ; δυσμενέως με καταβλήθοντος ἀνίη;

Φέγγος ἀληθείην τε σέθεν περιλαμπέα πέμπου,

Ὅσοι φατεινόμενος τεὸν εἰς ἄρος ἴξομαι ἀγῆν,

Καὶ στο κυδίστοιαν ὁμέτιός εἰμι (31) μεῖλιχου.

Βομῶν ἀγαλλήνετα Θεοῦ μετελεύσομαι ἦδη·

Ὅ; με εὐφρήνεα χάριν νεοθηλέως ἤθης·

Εὐκελάδω φέρμυγγι, Μάκτρο, τεὸν αἶνον αἰέτω.

Θυμὲ, τί θηθύνεις; τί δέ μοι νόον ἔνδον ὀρίεις;

Ἐλπὶς τοι Θεὸς ἔστω, ἐγὼ δέ οἱ αἶνον αἰέτω

Αὐτὸς ἐμῆς τελέθει πανεπίσκοπον ἄλκαρ ὀπωπῆς.

C ΨΑΛΜΟΣ ΜΓ΄.

Εἰς πινυτὴν τεκέεσσιν ὑπερθύμου Κεραιῶν

Κώμος ὄδε τρίτατος καὶ τεσσαρακοτὸς ἐτύχη.

Ὁσαιν ἡμετέροις ἠκούσαμεν, ἀφθιτε Ποιμῆν·

Ἄρμι φίλοι τὸ πρόσθεν ἀρηγγήσαντο τοκῆς

Ἔργον, ὄπερ τέκνηνας ἐν ἀρχαίῃσι γενέβλιας.

Χεῖρ σέθεν ὄλεσε φύλα, καὶ ἐβρίβωσε γουνας.

Λαοὺς ἐξαλάπαξας, εἴς ἐξήλασας αἶθης.

Οὐδὲ γὰρ ἐκλήρωθεν ἐπ' πάρος ἄορι γαῖαν,

Οὐδὲ μνεπιτόλεμος δῆλων ἐσάωσε βραχίων.

Ἄλλὰ τεῆ παλάμη, καὶ σῆς μέγα φέγγος ἐπαύη·

Ὅθενκα σῶ θυμῷ πεπιθῶς σφέας ἤθελες ἴσχην.

Αὐτὸς ἀναξ ἐμὸς ἔσαι, Θεὸς δέ μεν αἰὲν ἐτύχη;

D Ὅστις Ἰακώδω ζωῆς ἐπέτελλας φέγγος.

Σοὶ πίσυνοι κεράσει βῆην ἐναρίζομεν ἐχθρῶν.

Ὁνομα σὸν καλέοντες ἀπεγορμένους γαλάσαμεν.

Οὐ γὰρ ἐψ' ἡμετέρω μεγαλίξομαι ἔλπιθε τόψη,

Οὐδὲ κακῶν τανύητας ἄορ μ' ἀπάνευθε σώσοι.

Αὐτὸς Ἄναξ τ', ὠθούστων ἄμμ' ἀπελύσσο, Ποιμῆν.

Μωμητούς δ' ἀνέτηνας ἀπεχθῆας ἀνέρας ἡμῶν.

Ἡμάτιον κλέος ἄμμι παρ' ἀθανάτω Βασιλῆϊ·

Καὶ στο κυλεμέως ἀναμείλομεν ὄνομα θεῶν.

Νῦν δ' αἰτοχος κατέχευας, ἀποσάμενος τόσον ἡμῶν·

Οὐδὲ κορυσσομένους μετανίσσαι ὡς πρὶν ἀρωγῆς.

Σπερφθέντας κρουσῶν γεγενῆμεθα μειόνους ἐχθρῶν.

Ἐχθομένοις θ' ἄρπαγμα παραὶ ποσίην εἰμεν ἐτοῖμν.

Ἡμᾶς οἳ τὰ τε μῦθα μετ' εἰλαπνήρην ἔδωκα,
 Ἐκ δ' ἐκέδασσας ἀνευθε πολυσεπτεράς κατὰ δῆμους·
 Ἀπρίατον, ἀνάπαινον, Ἄναξ, ἀπέτισσο λαόν·
 Οὐδέ τις ἦεν ἀριθμὸς ἀμοιβαίης· χάριν ὠνήης.
 Γείτοισιν ἄμμε θνητοῖς, ἕκασται περίε τε γέλωτα,
 Ἐθνεσσιν ἄμμε λάλημα πολυθύρον ἐξανέστηνας,
 Καὶ λαοὶ φογεροὶς κεραιλὴ κίνημα γελόλον.
 Ὅρθαλμῶν μου ἕναντα πενημαθῶν ἔστυς· ἔρρυθοῖς,

Καὶ με λίην ἐκάλυψεν ἀμειδέος αἴτιχος ὄπωπῆς,
 Ὑβριστήρος ὀμοῦ καὶ ἐλεγχοῖς ἀνέρος ὀδοῆ,
 Ὅμμασι δυσμενέος καὶ ἐμῆς ρύζης ἐλατῆρος.
 Ἄλλ' οὐ τοσαυτῶν λαθόμεσθά σου εἰνκα, Ποιμὴν,
 Οὐδέ τεῶν μήνυμα παρήλομον ἀρμονιάων

Οὐδέ σθέν κραζίαν ἐστρέψαμεν ἔκτοθε πάμπαν·
 Ἡμεῖων δ' ἀπάνευθε τεῖς ἔκλινας ἀταρπούς.
 Ἀδρανέας διαπέδοιαι κακῶν τεκτῆναο νόσων,
 Καὶ σκερῆ θανάτοιο κατεκρύφθημεν ὀμίχλῃ.
 Εἰ ποτε νωτέροιο κλάσμεθα πάγχυ θεοιο,
 Εἰ θεῶ ἡμετέρας παλάμας ἐπετάσσαμεν ἄλλω·
 Ἄρ' οὐκ Ἄφθιτος· αὐτὸς ἀνεκνεύσει τάδε πάντα·
 Αὐτὸς γὰρ βροστέης κραδίης κευθμῶνας ἀνέγυω.
 Σεῖο χάριν θανάτω δεδημήμεθα πάντοτε, Ποιμὴν·
 Κτεινομένοις γενόμεσθα βίην μήλοισιν ὀμοιοί.
 Ἐγρσο, Παμβασιλεῦ· τί νό μοι τόσον ὕπνον ἄνωτες;

Ἐγρσο, μηδέ σθέν βλεφάρων ἀπό νόσων ἐλάσσης.
 Τίποτε τῆν ἔστρεψας ἀγακλήσσαν ὄσωπῃν,
 Μόχθων θ' ἡμετέρων, πενήης· ἀπαλίξασο (32) πάμ-
 [παν;

Ἡμετέρας κονίησι πανεκέλος ἐφθιτο θυμός·
 Νηδύς ἐλεγχέσσα ὄη περιπιναται αἴη.
 Ἐγρσο, Παμβασιλεῦ, ἐπαρηγόνα χεῖρα τιταίνων·
 Ῥύσσο δ' ἀπρήκτοιο σθέν χάριν ἡμῶς ἄτης.

ΨΑΛΜΟΣ ΜΑ'.

Ἡλιγέτοιο θεοιο γοηὴν μέλλουσιν ἀγητῆν
 Ἐργῶν νιέας ἀθῆς ἀμειβομένοις Κοραίου.
 Οὗτος τεσσαρακοστός ὀμοῦ καὶ τέτρατος ὕμνος.

Ἐσθλὸν νωτέρη κραδίη τεκνώσατο μύθον.
 Ἐργ' ἐμῆθεν Βασιλῆι περιφραδέως ἀγορεύσω.
 Γνώσσαν ἔγω καλάμω ὄζυγράφου ἀνδρός ὀμοίην.
 Κάλλει δ' ἀστράπτεις βροστέης περὶ ἄλλα γενέθλης.

Ἐκχιχεται πινυτοῖσι χάρις περὶ χεῖλαι σοῖσι·
 Τελευκά σοι θεός· αἶνον ἀγγραον αὐτὸς ἀνήψεν.

Ἄλκιμα, σὸν τανύηκας ἄορ περιβάλλεο μηρῶ,
 Κάλλει σὴ πίσυρος, καὶ ἀγακλεί θάρσυνος ὄρη.
 Ἐνσάνων δῆθουε, καὶ ἀρχαίων βασιλευε,
 Εἶνεκα μειλιχίης ὄστης, καὶ ἀληθοῦς ἔργου.
 Σὴ σὸ δεξιτερῆ περὶ θαύμασιν ἡγεμονεύσει.
 Ἄλκηντας ἔασσι τεθηγγμένοι αἶν ὀστοί.
 Λαοὶ πολλοὶ ἐνερθε σθέν πεθήσουσι πεισόντες,
 Ἀνομένων βασιλῆος ἐπὶ στέρησιν ἔτοίμοι.
 Νωλεμέως, Ἄφθαρτε, ἀμαμακίτος σὸ θῶκος·
 Ἱθυρόρον σκήπτρον, σκήπτρον βασιληίδος ἀσσης.

A Nos veluti oves in liguritionibus dedisti,
 Dispersisti vero seorsim varios in populos :
 Sine pretio, gratuitum, Rex, vendidisti populum,
 Neque aliquis fuit numerus mutua pro emptione.
 Vicinis nos opprobrium, omnibus undique risum
 Gentibus nos sermonem multitudinum exposuisti :
 Et populis vituperandis capitis commotie ridicula.
 Oculorum meorum in conspectu tota die sparsus

[est pudor.

Et me nimis cooperuit vultuosae confusio faciei,
 Flagitiosi simul et vituperandi viri voco,
 Oculis inimici et meae fugae expulsoris.
 Sed non tantorum oblitus sumus tui causa, Pastor,
 Neque tuarum significationem transgressi sumus

[compositionum,

B Neque te cor avertimus extra prorsus :
 Nostri vero seorsum tuas declinasti semitas.
 Infructus locis malorum effecisti morborum,
 Et opaca mortis tecti sumus uube.
 Si quando nostri oblitus sumus omnino Dei,
 Si deo nostras manus expandimus alieno :
 Nonne Immortalis ipse requireret haec omnia ?
 Ipse enim mortalis cordis abscondita novit.
 Te propter morte domiti sumus semper, Pastor :
 Occisis facti sumus violentia oribus similes.
 Exsurge, Domine : quare mihi tantum sonnum ca-

[pis ?

Exsurge, neque a tuis palpebris procul repellas :
 Quare tuum avertis splendidum vultum ?
 Laborumque nostrorum, paupertatisque oblitus es

[prorsus ?

Noster pulveribus persimilis defecit animus :
 Venter deformis egenti appropinquatur terrae.
 Exsurge, Domine, adjutricem manum porrigens .
 Redine vero irrita te propter nos noxa.

PSALMUS XLIV.

Unici Dei sobolem canunt mirandam
 Factis filii rursus mutuis Core :
 Iste quadragesimus simul et quartus hymnus.

Bovum nostrum cor genuit sermonem.
 Opera mea Regi sedulo eloquar.
 Linguam babeo calamo velocis scribae similem.
 Pulchritudine vero fulges humanae circa alia ge-
 [rationis.

D Diffusa est prudentibus gratia in labiis tuis :
 Propterea tibi, Deus, laudem immortalem ipse di-
 [cavit.

Potens, tuum acutum enssem assume femori,
 Specie tua fretus, et percelebri confidens forma.
 Intendens quiesce, et imperans regna,
 Propter mansuetudinem sanctam, et verum opus.
 Tua te dextera in miraculis deducet.
 Fortes sunt acutae semper sagittae.
 Populi multi sub te timebunt lapsi,
 Inimicorum regis iu pectora parati.
 Indesinenter lucorrupte, indomita tua sedes :
 Dirigens sceptrum, sceptrum regalis portionis.

Justitiam diligis, odisti vero iniquum opus,
Propterea tibi Deus ipse suum circumfudit adipem,
Ungens lætitiæ consortibus præ omnibus oleo,
Myrrhaque et gutta, casiaque simul tuis a vestibus,

A domibus eburncis, quod et tuum animum exhi-
[laras.

Filiæ tuum decus superborum regum.
Vestibus deauratis prope regina adstitit,
Probe induta crebris varietatibus formam.

Audi, filia videns, charam vero mihi aurem firmes :
Populi vero obliviscere tui, palatiorumque patris :
Itaque tuam rex donoratam concupivit formam.

Ipse enim etiam antea tui dominabatur imperans,
Et eum adorabant Tyri muneribus filix :
Divites terræ oculum precibus tuum deprecabuntur.

Intus gloria omnis regix erat puella :
Aureis circum amicta fimbriis ornatur.

Virgines Regi decus post reginam adducantur :
Tibi decus generosæ reginæ sunt sociæ.

Lætitiæ exsultationisque bonæ in fundamentum ad-
[ducantur,

Properantes in templum potentis Regis.
Pro tuis patribus filii tui pubescunt :

Eos constituit totius terræ principes.
Memor sim valde tui perpetuis generationibus,

In generationum generationes tuum nomen bonum
[canam.

Propterea te celebrabunt, Beate summe, populi,
Iude simul et deinceps et perpetuis generationibus,

Iude simul et deinceps et in æternitates sempiter-
[nas.

PSALMUS XLV.

*Cantus pro arcana, quæ in lucem adduxit cithara
Divina, quintus et quadragessimus est.*

Immortalis Deus refugium meum et robur est.
Circumdantibus adjutor nos ærumnis :

Propterea non timeamus commota valde terra,
Neque translatis montibus in præcordia ponti.

Sonorus gurgitibus suis tumultus elevatus est :
Montes divino robore conturbati sunt.

Lætificat fluminis Dei civitatem impetus.
Altissimus tabernaculum suum purum posuit.

Neque unquam ipsi desinat Deus circa media se-
[dens :

Ex aurora auxiliarem habet providum oculum.
Inclinata sunt regna valida, turbate sunt vero gentes.

Inclamavit vehementer, mota vero est terra.
Princeps cælestium virtutum est nobis adjutor :

Ipse Jacobi propugnator Deus nobis est.
Agite, amici, Regis videamus divina opera,

Quæ super almam signa fecit terram.
Cessans bella totius ultra rotunditatem terræ,

Arcum conterat, et parmam bellicosam franget,
Et scuta fervidi comburent ignis impetu.

Intelligite capti, Deus æternus quoniam est.
Gentibus altissimus et tota superior terra.

A Εὐδοκίην φιλέεις, στυγαῖς δ' ἀθεμιστόν ἔργον
Τοῦνεκά σοι θεὸς αὐτὸς ἔην περιζυμένω αἰωφῆν,
Χρῖσας τερπωλῆς μετόχους παρὰ πάντα ἑλαίην.
Σμύρνα τε καὶ στακτῆ, καστὴ θ' ἄμα σὺν ἀπὸ πι-
[πλων,

Ἐκ νῆδων ἐλλέωντας · ὃ καὶ σοὶ θυμὸν ἰάνθης.

Θυγατέρες στο, κῦδος ὑπερμενέων βασιλῶν.

Πέπλος χρησφύεσαι (33) πέλας βασιλεία πέρσῃ,
Εὐ ἀπισχομένη πυκνοῖς δαιδάλμασι μορφῆν.

Κλυθὶ, τέκος λεύσσοῦσα, φίλον δέ μοι οἶας ἐρεῖδεις ·
Λαοῦ δ' ἐκλελάθοιο τοῦ, μαγάρων τε τοκῆς ·

Οὐνεκά σου βασιλεὺς γεραρῆς ἤρῃσαστο μορφῆς.
Αὐτὸς γὰρ καὶ πρόσθε σέθεν κρατέεσσαν ἀνάσσω,

Καὶ μιν γουάσασατο Τύρου μελιγγμοὶ κῦραι ·
B Ἄφνειά χθονὸς ὄμμα λιτῆς τεδν ἰλάσσουτα.

Ἐνδοθεν εὐχῶς ἔπαν βασιληίδος ἔπλετο κοῦρης ·
Χρυστοῖς ἀπισχομένη θυσανοῖσι κίκαστα.

Παρθενικαὶ βασιλῆς γέρας μετ' ἀνάσσαν ἀγίστων.
Σοὶ γέρας ἰσθμῆς βασιληίδος εἰσὶν ἑταῖρα.

Χάρματος εὐφροσύνης τ' ἀγαθῆς ἐπὶ βῆθρον ἀγίστων,
Ορνύμεναι μετὰ νῆδον ἐρισθενέος βασιλῆος.

Ἄντι τῶν πατέρων υἱοὶ σέθεν ἡβώουσι ·
Τοὺς δὲ καταστῆσας ὄλης χθονὸς ἡγεμονίας.

Μνησαίμην μάλα σὺν διπνεκτέσσι γενέθλαις ·
Ἐς γενεῶν γενεὰς σέθεν οὐνομα καλὸν αἰέσω.

Τοῦνεκά σ' ὀμνήσουσι, Μάκκαρ στανυπέριτα, λαοί,
Ἐνθεν ὀμοῦ καὶ ἔπειτα καὶ ἀλχητοῖσι γενέθλαις,

C Ἐνθεν ὀμοῦ καὶ ἔπειτα καὶ εἰς αἰῶνας ἰόντας.

ΥΑΛΜΟΣ ΜΕ.

Κῶμος ὄπερ κρυφίον, ὄν εἰς φόδος ἡγαγε μέγιστῃ
θεσπεσίῃ, κέμπτος καὶ τασσαρακοστός ἐτύχθῃ.

Ἄθανάτος θεὸς ἔρκος ἐμὸν καὶ κάρτος ἐτύχθῃ.
Ἄμφεπολευούσῃσι βοηθός ἡμᾶς ἄτης ·

Τοῦνεκεν οὐ πῆξαιμεν ὀρνομένης μάλα γαίης,
Οὐδὲ μετερχομένω ὀρῶν ἐν στήθεσι πόντου.

Ἦχθεις βοθητοῖσιν τοῖς ὀρμαγθὸς ἀέρθῃ ·
Οὐρα θεσπεσίῃ περὶ κάρτει δινήθησαν.

Εὐφραίνει ποταμοῖο θεοῦ ποταμῶν ἐρωθῃ.
Υψίστος κλισίην ἀπετέρην ἀχραντὸν ἐθῆκε ·

Οὐδέ ποθ' οἱ λῆξει θεὸς περὶ μέσσα θαλάσσω.

D Ἐξ ἡοῦς ἐπίκουρον ἔχει πανεπίσκοπον ὄμμα.
Κλίαν ἀνακτορίας βριαραὶ, κλονέοντο δὲ φύλα.

Ἦύσων ἀπακρίσιον, δεδῶνητο δὲ γαῖα.
Ἄρχὸς ἐπουρανίων σθενέων πάλει ἄμμιν ἀρωγῃ ·

Αὐτὸς Ἰακώβου πρόμαχος θεὸς ἄμμιν ἐτύχθῃ.
Δεῦτε, φίλοι, βασιλῆος ἰδόμεθα θέσκαλα ἔργα.

Ἦσο ὄπερ εὐφρόβου σημήα τεῦξεν ἀρούρη ·
Παύων ὀησιότηας ὄλης ὄπερ ἀντυγα γαίης,

Τόξων συντριβίει, καὶ ἀσπίδα θοῦριν ἐδέξει,
Καὶ θυροῦς μαλεροῖο καταφλέξει πυρὸς ὀρηθῃ.

Φράξῃσθε σθένεο, θεὸς ἀφθτος οὐνεκ' ἐτύχθῃ.
Ἐθνεσιν ὕψιστος, καὶ ὄλης καθυπέριτος αἰγῃ.

(33) Χρησφύεσαι. Forte, χρησφύεσαι pro χρυσφύεσαι. Edit.

Ἄρχῃς ἐπουρανίων σθενένω πῖλα ἄμμιν ἀρωγός.
Αὐτός Ἰακώβου πρόμαχος Θεός ἄμμιν ἐτύχηθῃ.
ΨΑΛΜΟΣ ΜΓ΄.

Τεῦτο μεγασθενένω τεκέων ἐτέτυκτο Κοραίου
Μετ' ἡχοῦ ἄμω' ἔκτω καὶ τεσσαρακοστὸν ἄισμα.

Παίσαστέ μοι χεῖρεςσιν ὀμὴν κρίνον, ἔθνεα πάντα·
Τερπνίστη Βασιλῆα Θεὸν κελადῆσατε φωνῇ·
Ὅσνεκεν ὕψιστος φοβερὸς ὁ Θεὸς πάντα ἐτύχηθῃ,
Γαίης παντοδαπὸς μετὰ τέρμασιν ἰμβασιλείων.
Ἄσος ἄμμιν δάμασε, ποσὶν δ' ὀπεθήκατο δῆμους.
Λεξάμενος πόρεν ἄμμιν φίλον καὶ ἐνηέα κληῖρον,
Μοῖραν Ἰακώβου Θεῷ καταθύμιον αἰεὶ.
Εἰσανόρουσε Θεὸς βόδων ἐπινικίων ὕμνον,
Εὐκελάδου ἀλλήγγρος ἀνέβραμε κοίρανος τῆσῷ
Ἡμέτερον φόρμιγγι Θεὸν φορμίζετ' ἀοιδαίς,
Ἡμέτερον Βασιλῆα σοφὰς ἀναμειλίχαστε μολπαίς·
Ὅσνεκα κοιρανέει πάσης Θεὸς ἀφθίτος αἴης.
Μελέχαστέ μοι πυνυτῇ κραδίη καὶ ἐχέφρονι μύθῳ.
Ἄθάνατος μέγα κάρτος ὄλων κτεατίσαστο λαῶν,

Αὐτός ἐπ' ἀχράντιστο Θεὸς ὀάκοιο θούασσει.
Ἠγγεταὶ ζυνάγερθεν ἡμῶς Θεῷ Ἀβραάμου·
Ἄντα Θεοῦ θύρωσθην ὑπερβασίη χῆρονς ἀρχοί.
ΨΑΛΜΟΣ ΜΖ΄.

— Υἱοῖς Κοραίου τερπνὸν ἐγγράφη μέλος·
Εἰς δευτέραν δ' ἐμελέσαν αὐτοὶ Σαββάτων·
Τὸ δ' ἔλεγον τεσσαρακοστὸν ἦν ἄμα.

Αἰνεθεὶς Ἀθάνατος, καὶ δὴ μέγας ἔπλετο μόνος,
Ἄστυ περὶ σφέτερον καὶ ἄρος πανακέρατον αἰεὶ.
Πάντοθεν εὐρύων χάριμ' ἐν χῆσιν πούλυβοταίρη·
Ὅσρεά τοι Σιώνος ἀπὸ πλεურῆς βορέασ·
Ἄστυ πολυκλήην μεγαλοσθενέος Βασιλῆος.
Ἀθάνατος πύργοισιν ἐὼς ἀρίθλος ἐτύχηθῃ,
Εὖς· ἐπίδουμένης ἐπιτάβροθος ἴξεται αὐτῆς.
Γαίης ἦλθον ἅπαντες ἀγερόμενοι βασιλῆες·
Ἐμμάσι θερκόμενοι, κράδιη περιθάμβουσαν αὐτοί·
Ἐρμύμενοι κλονέοντο, τρόμος δ' ἐπεκλήλυθε πάντας.
Ἐκκελα τιεκτούση πικρινὰς ὕδινας ἔδοντο·
Ἦε βῆθ' ὅτε νῆας ἔλοι θαρσίδους ἀήτης.
Ὅν ἄρα βάζεις ἐτην (μῦθοισι γὰρ ἔργον ὀπηδεῖ)·
Ἄμφι Θεοῦ κλυτὸν ἄστυ, Θεοῦ σθενένω βασιλῆος,
Αὐτός οἱ ἀστυφέλικτον ἐπέχαστο πυθμένα Ποιμῆν.
Σὼν λαῶν ἀνὰ μέσσω, Ἄναξ, ἐλειτῶν ὀπάσας.

Ἦσθε δ' ἀμφιβόητον, Ἄναξ, τεὸν ὄνομα μέμνη,
Ἄδ' ἔστω τεὸς ἀφὸς ὄλης ἐπὶ πείρατα γαίης.
Δεξιτερῇ βέβρηθε δικαιοσύνης σοῦ, Ποιμῆν.
Κελαινὸν ἄρος Σιώνος ἔσφροσσίνρησι μελέσθω.
Παιδες Ἰουδαίας ἐρατῆς πολυγηθέος ἔστων,
Εὐσάγειον, Ἄχραντα, τεὸν χάριν ἐνομιάων.
Σπύσαστέ μοι Σιών περισταθὸν ἀμφιβαλέσθαι,
Καὶ ὁ ὑπερ πύργων λιγέως ἀγγελῆσαστε μύθους·
Ἄμφι δέ μιν κραδίας καὶ ἐψὲν περὶ κάρτει θέσθε·
Ἐρχεα δὲ σφετέρου κράτους διαμικρῆσασθε,
Ἄστυ δέ τις (34) γενεῆσιν ἐπεσομένης ἀγορεύσῃ·
Ὅσνεκα αὐτός ἀεὶ Βασιλεὺς ἄμα καὶ Θεὸς ἔστιν·
Ἐκ προτέρων γενεῶν ἐπ' ἀτερμάντοισιν ἀνάστων,
Νυκτιμέωσιν ἐν πῆσιν ἀγήραος ἄμμε νομεύσει.

(34) Ἄστυ δέ τις. Forte, Ἄστυ ἡ δέ τις. EDIT.

A Princeps caelestium virtutum est nobis adjutor,
Ipse Jacobi propugnator Deus nobis est.

PSALMUS XLVI.

Istud magnanimorum florum erat Core
Blandum circa sextum et quadragesimum carmen.

Plaudite mihi manibus simili plausu, gentes omnes :
Jucundissima Regem Deum resonate voce.
Quoniam altissimus terribilisque simul omnibus est,
Terræ varios super terminos imperans [populos,
Populos nobis subjecit, sub pedibus vero posuit
Eligens præbuit nobis charam et placidam sortem ,
Partem Jacobi Deo gratam semper.
Ascendit Deus clamaus triumphalem hymnum,
Sonoræ tulæ prosiluit rex echo.
Nostrum citbara Deum celebrate carminibus,
B Nostrum Regem doctis canite cautibus ,
Quoniam imperat toti Deus æternus terræ.
Cantate mihi consulto corde et prudenti sermone.
Immortalis magnam robur omnium adeptus est
[populorum.

Ipse super intactam Deus sedem sedet.

Duces convenerunt simul cum Deo Abraham :
Coram Deo armati sunt superbia terræ principes.

PSALMUS XLVII.

Filiis Core jucundum scriptum est carmen .
In secundam vero cecinerunt ipsi Sabbatorum :
Hoc vero septimum quadragesimum erat simul.

Laudabilis Immortalis, et certe magnus est solus,
Civitate in sua et in monte saucto semper.
Undique dilatans gaudium in terra multos nutriende.
C Montes tibi Sionis a latere aquilonis ;
Civitas illustris potentis Regis,
Immortalis turribus suis clarus est ,
Cum cægentis adjutor veniet ipsius.
Terræ venerunt omnes congregati reges :
Oculis videntes corde admirati sunt ipsi. [omnes.
Commoti turbabantur, tremor vero apprehendit
Similes parturientis crebros dolores capiant ,
Sive vi quando naves capiat Tharsis ventus :
Nomen fama erat (verba enim factum comitator) ?
In Dei inclyta civitate, Dei virtutum regis,
Ipse sibi immotum fixit fundum Pastor.
Tuorum populorum in medio, Rex , misericordiam
[præbeas.

Tanquam vero celebre, Rex, tuum nomen manet,
I) Sic sit tua lans totius in fines terræ.
Dextera plena est justitiæ tuæ, Pastor.
Nobilis mons Sionis lætitiis curct.
Filiis Judææ amabilis multum gaudentes sint,
Pias, Immaculate, tuas propter æquitates,
Properate mihi Sionem in circuitu cingere,
Et ipsi in turribus acute nuntiate sermones :
Circa vero ipsum corda et sua in virtute ponite :
Vallum vero, sui roboris distribuite,
Ut autem quispiam generationibus futuris narret :
Quoniam ipse semper Rex simul et Deus est :
A superioribus generationibus ad infinitas imperans,
Indesinenter in omnibus æternus nos reget.

PSALMUS XLVIII.

*Dulce carmen robustis cantabatur filii Core,
Quadragesimum simulque et octavum trahit numerum.*

Audite, infinitæ gentes, quæ mihi animus intus oc-
[cultat.

Terræ incolæ meos versus curent,
Viri terrigenæ, mortalisque quæcunque genera
[gentis,

Pauperesque promiscue et quibus curæ est multa
[opulentia.

Nostrum sapientiam sacrum os loquitur,
Nostri cordis meditatio prudentiam dicet.

Varia in laude attentam aurem firmabo:
De stridulis versibus crebra permulabo cantilena.

Car adhuc rigidum timeo et difficilem diem?
Calcanei iniquitas me effrenis circumdabit.

Viri locuples forti confidentes opulentia:
Suis in divitiis superbus erat animus.

Nonne Deum genitorem placabit causa mundi,
Pretium immortalis animæ pœnam solvens?

Indesinenter laborabit, vita vero ipsi nunquam de-
[sinet.

Cum sapientes morientes viderit, improbitatem cal-
[cabit.

Insiplens temere et stultus ad unum peribit:
Mendicis opes vero aliis relinquent palatiorum.

Sepulchra tanquam palatia semper habitabunt,
Assidue tabernaculis suas corrumpent generationes:

De terra nomen habuerunt, unde gignebantur domi.
Stultus, neque intellexit mortalis dignationibus stu-
[dens:

Quadrupedibus similis factus est, ingenium vero
[suscepit tale.

Perniciosum hæc via in ipsis rete sit:
Et tunc sane linguis laudabunt suis.

Similes ovibus, orcum unanimes elegerunt:
Quoniam amara mors ipsos fortiter depascet.

Iustorum vero mane sub jugum cervicem ponant:
In orco illorum inutile erit auxilium.

Cor meum mortis Deus solvat necessitate:
Me aliquando mihi divitiis hominum timeas animo,

Viri quando bonis oppleverit palatium.

Non enim mortuus omnia in infernum ferat,
Neque ipsi immensa gloria simul descendet domus:

Solum in vivis charum robur laudabile erit,
Et te valde laudabit, cum quid ipsi bonum confeceris.

Antiquam patrum generationem capesset frustra,
Nigrum vitæ mœrorem et obscurum habitans.

Stultus, neque intellexit homo dignitatibus studens:
Quadrupedibus similis factus est, ingenium suscepit
[tale.

PSALMUS XLIX.

Davidis novum et quadragesimum carmen.

Terram totam vocavi deorum Deus, in unum con-
[gregans,

Solis lucidi ab ortu usque ad occasum.

(35) *Εἰς ἔν ὄλεται.* Forte, εἰς ἔν ὄλεται. Edit.

A ΨΑΛΜΟΣ ΜΗ΄.

*Ἦθ' ἄ μέλος σθεναροῖσιν ἐμέλλετο καιοὶ Κοραίων
Τεσσαρακοστὸν ἑμῶς τε καὶ ἕβδοσν ἕλεκε ἀρι-
[θμῶν.*

Κέλνυτε, μυρία φύλα, τὰ μοι νόσθ ἐνοδοὶ κείθει.

Γαίης ἑναετῆρες ἔμοι μελέεσσι μελέσθων,
Ἄνδρες γηγενέες, βροστῆς ὄ' ὅσα φύλα γενέθλης,

Ἄκτιζέτω τ' ἀναμίξ καὶ ἕως μελεῖ ἀσπετος εἶδος.

Νώτερον σοφίην ἱερὸν στόμα μυθολογεῖσαι,
Ἥμετέρης κραδίης μελέτη πινυτὴ ἀγορεύσαι.

Ποικίλον ἄμφ' ἄλιν ἀρήσκον ὄσας ἐρίσαι.
Ἐκ λιγυρῶν μελέων πυκινῆς διαμετίζομαι οἴμας.

τίτ' ἔτι βήγεανθον τρομῶ καὶ ἀμείχανον ἤμας;
B Πτέρης ἀμπλακίη με δυσμήνης ἀμφοιπόλεμας;

Ἄνδρες ἀφνεοὶ κρατερῶ περι θάρσυναι διδω'
Οἶσιν ἐπὶ κτεάτεσσιν ὑπέρθιος ἐπλετο θυμός.

Οὐχὶ κασίγητος μερόπων ἀναφαίνεται ἄσπονδοι;
Οὐχὶ θεὸν γενέτην ἠλάσσειται εἴνεκα κόσμου,

Τιμὴν ἀθανάτης ψυχῆς ποιητὴ ἀποτίσαις;
Νωλεμέως μόθησε, βίος δὲ οὐδ' ὅποτε λήξει.

Εὔτε σοφοῦς θνήσκοντα; ἴδοι, κακότητι πατήσαι.

Ἄφρων ἀφραδέως καὶ νήπιος εἰς ἔν ὄλεται (35),

Ἄκλήριος εἶδον δ' ἑτέροις λείψουσι μελάρθρον
Τύμβους ὥστε μελάρθρα διαμπερές οἰκήσουσιν

Ἥνεκέως καλύθησιν ἕδς φθίσουσι γενέθληας
C Ἐκ γαίης θνομ' ἔσχον, ὅθεν τίκτοντο δαμνέας.

Νήπιος, οὐδ' ἐνόσησε βροτῶς γεράεσσι μεμηλώς
Τετραπόδεσσιν εἶκτο, φυτὴν δ' ἠσπάζετο τοῖην.

Οὐλοὸν ἦδε κλειθεὸς ἐπὶ σφίσι δίκτυον εἰη
Καὶ τότε δὴ γλώσσησιν ἐπαινήσουσιν ἔξωσιν.

Εἰσαίμενοι μέλοισ ἀτόην συμφραδόμενος εἰλον
Τούνεκα πνευκεσθὸς θάνατος σφραξ ἱερὸ νομύσιν.

Ἰθυσῶν δ' ἦῶθεν ὑπὸ ζυγῶν αὐγένα θείων
Εἰν ἀτόη κείνων ἀχρήσιος ἔσσειτ' ἀρωγῆ.

Ἥτορ ἐμὸν θανάτου θεὸς λύσειεν ἀνάγκης
Μὴ ποτὲ μοι πλοῦτον μερόπων περιδείδειθαι θυμῶ,

Ἄνδρες; εὔτ' ἀγαθοῖσιν ἐπιβροσέει μελάρθρον.
Οὐ γὰρ ἀποφθίμενος σὺμπαντ' ἀτόηνδε κομίσου,

D Οὐδέ οὐδ' ὄσπετον εὐχὸς ὁμῶς καταθήσεται οἴκου
Μούνον ἐπὶ ζωαῖσι φλοῦσ θένος αἰνεῶν ἔσται,

Καὶ σε μάλ' αἰνήσειεν, ὅταν τί οὐ ἔσθλων ἀνύστῃς.
Ἀρχαίην πατέρων γενεῆν μετελεύσειαι αὐτως,

Ὅρφναίην βίσιτοιο δότην καὶ ἀφεγγέα ναίων.
Νήπιος, οὐδ' ἐνόσησε βροτῶς γεράεσσι μεμηλώς

Τετραπόδεσσιν εἶκτο, φυτὴν δ' ἠσπάζετο τοῖην.

ΨΑΛΜΟΣ ΜΘ΄.

Δαυίδου ἑνατοῦ καὶ τεσσαρακοστὸν δαικμα.

Γαίαν ἑλὴν καλέεσκε θεῶν θεός, εἰς ἔν ἀγείρας,
Ἥελίου φαθόντος; ἀπ' ἀντοίγης ἐπὶ δυσμάς.

Ἥελίου φαθόντος; ἀπ' ἀντοίγης ἐπὶ δυσμάς.

Ἐκ Σιώνος ἔη περιλάμπεται εὐθεὸς ὤρη.
 Ἀθάνατος μερόπεσι Θεὸς ἀναφανὲς παρέσται,
 Οὐδὲ τις ἀγνώσων Θεὸν ἔσται· οὐ γὰρ ἔλασται.
 Τοῦ ποδῶν προπάροιθε διζέται αἰθόμενον πῦρ·
 Ἄμψι δὲ μιν βέβρυχε μέγα σπέρχουσα καταξέ.
 Οὐρανὸν ἀστερόεντα πλάσ μύθοισι καλέσσει,
 Καὶ χθόνα πουλυπότην, ὅπως λαοὶ δικαῖοι.

Ἀθανάτω θεράποντας εὐὸς ξυναγείρατε πάντας,
 Ὅσοι συνθεσίην θυσίης ἔο πιστώσαντο·
 Ὅφρα οἱ ἀγγελῶσι δικαιοσύνην ἐρατεινὴν.
 Οὐνεκα τιμῆεις Βασιλεὺς μετὰ πᾶσι δικάζει.
 Κέκλυθι, φύλον ἐμὸν, λέξω δέ τοι ἡ θέμις ἐστί.
 Κλυθὲ μοι, Ἰσραῆλ· σὲ γὰρ περὶ ἄλλα διδάξω·
 Αὐτὸς τοι Θεὸς εἶμι, Θεὸς δέ σοι αὐτὸς ἐτύχθην.
 Οὐ νή σε μαψιδοῖσι θυηπολήσιν ἐλέγξω·
 Στετο δὲ καρφομένην θυσίην ἐπιδέρχομαι αἰεὶ.
 Οὐκ ἀλέγω μύσχων, οὐς ἐν μεγάροισι ἀτιτάλλεις·
 Ἐκ δὲ τῆς ἀγέλης ἀρνήσομαι ἱεὺς μὴλα.
 Πάντα γὰρ αὐτὸς ἔτευξα, τὰ τε τρέφει οὖρσιν ὕλη,
 Ἡδ' ὅσα που μεμληται ὀρεσσίνομοι βοτήρσιν.
 Οὐδέ μὲ που πετηνὰ δι' αἰθέρος ἀφθονά λήθει·
 Ἀλλὰ καὶ ἀνθοφόρου με περιστέρει ἐλθοσ ἀρούρης.
 Στετο δὲ πεινῶν δευήσομαι οὐποτ' ἀρωγῆς·
 Πάντα γὰρ ἡμετέρη τεχνήσασθεο θεοποίησ χεῖρ.
 Οὐ ἔλχομαι ταύρους, τρέγων δ' οὐ ποίμα σίμα·

Ῥέξε θεῶ θύος ἡδύ· θύος γὰρ οἱ αἶνος ἐτύχθη·

Ἰψίστω δὲ τεῶν ἀπόδος χάριν εὐχολάων.
 Εἰ δ' ἐπιδεδυόμενος καλέεις μ' ἐπίκουρον ἀνάγκης,
 Εἰμί τοι ἐσθλὸς ἀρωγὸς, ἀτὰρ σὺ μευ εὖχος αἰεσίεις.
 Δὴ τότε ἄλετραίνονται Θεὸς προσεφύνεσ τοῖα·
 Τίτις μευ εὐδικίας ἐρικυδέας ἐξαγορεύεις,
 Καί μοι συνθεσίην φορέεις περὶ χεῖλοισι μουσιν ;
 Αἰεὶ τοι συγέεις μελεδήματα καλὰ νοήσοι,
 Καὶ χάριν ἡμετέρων ἱρηήσασ πάντοτε μύθων.
 Καὶ πᾶσα ληστῆρι κακόφρονι σύνδρομον ἔσχεις,
 Συνὴ μαχλοσύνης μοιχῶν ἀνεφάνειο μολήρ.
 Καὶ τέν ὡς βέβριθε κακορραφίη στόμα λάθρον,
 Γλώσσα δὲ δυσφροσύνησι περιπλέκεται δολερῆσι.
 Ἄμψι κσιγνήτοιο καθεζόμενος κάκ' ἔθαξες,
 Καὶ σθεῖν οὐδέ μητρεὶς ἀμψιχανον ἐπλεκεσ ἄτην.
 Ταῦτα μὲν αὐτὸς ἔρεξας, ἐγὼ δὲ τοι ἡσυχὸς ἤα.

Ὀῖστρεσ ἀθέμιος', ὅτι τοι φρίνας ἔσομ' ὁμοῖος·
 Ἄμπλαχίας στήσω σε ἐναντίον αἰὼν ἐλέγγων.
 Σύνθεσ' Ἀθανάτοιο λαλασμένοι ὄσο ἀγορεύω,
 Μή ποτ' ἀταρπάξῃσιν ἀμύνορος οὐ παρέοντος·
 Θῶμά μοι διδοσπον πλετασι καταθύμιος ὕμνος,
 Ἡδ' ὀδύς Ἀθανάτοιο βίην ζωαρχία φαίνει.

ΨΑΛΜΟΣ Ν'.

Ἔρωσι Δαυὶδ ἀκρεπεί εἶλας ποτὲ,
 Κλοπῆς ἑάλω θεμιτῶν ἀλλοτριῶν·
 Εἶτ' αὐ ἀνείλε τὸν γυναικὸς ἐνέρετ'·
 Νάθαν δὲ κειθίνους ὄψεθις τῷ Θεῷ,
 Ἡεἰ τετόσκιον τοῖς ἑσποῖσι τῶν λόγων,
 Καὶ τῶν ἐλέγγων φαρμάκοις καταστῶσαν.
 Οὐ δ' εὐγενείας οὐκ ἀναίλιος ἐτόσκιον,
 Αἰσθησιν ἡτιτρε ἀκλειδῶν λαβῶν, τάχος

A Ex Sione sua illustratur decoris forma :
 Immortalis mortalibus Deus manifeste aderit,
 Neque aliquis ignorans Deum erit, non enim sinet.
 Ejus pedes ante pertransibit ardens ignis :
 Circa vero eum fremuit multum ingruens turbo.
 Cælum stellatum prope verbis vocabit,
 Et terram multos alentem, ut populorum disceptet
 [controversias.

Immortali famulos suos congregare omnes,
 Qui fœdus sacrificii sui confirmarunt :
 Ut ipsi annuntient justitiam amabilem.
 Quoniam honoratus Rex inter omnes judicat.
 Audi, gens mea, et loquar tibi quatenus fas est.
 Audi me, Israel : te enim Circa alta docebo :
 Ipse tibi Deus sum, Deus vero tibi ipse sum.

B Non te vanis sacrificiis arguam :
 Tuum vero siccatum sacrificium video semper.
 Non curo vitulos, quos in domibus alis :
 De autem tuo grege recusabo pinguis pecora.
 Omnia enim ipse feci : ea quæ nutrit in montibus silva,
 Et quæ ferme curæ sunt montanis pastoribus,
 Neque me ferme volatilia per aerem copiosa latent :
 Sed etiam floribus ornatae me coronat felicitas terræ.
 Tuo autem esuriens egebo nunquam auxilio :
 Omnia enim nostra fabricavit divina manus.
 Non admitto lauros, hircinum vero non potabo san-
 [guinem :
 Immola Deo sacrificium dulce : sacrificium enim ipsi
 [laus est.

C Altissimo autem tuarum redde gratiam precum.
 Si vero indigus vocas me adiutorem necessitatis,
 Sum tibi bonus defensor, sed tu meam gloriam caues.
 Sane tuuc erranti Deus locutus est talia :
 Quare meas justitias gloriosas effutis,
 Et tuum testamentum fers in labiis tuis ?
 Semper quidem odisti cogitationes honestas cogitare,
 Et gratiam nostrorum recusasti semper sermonum.
 Et pedem furi insano concurrentem habebas,
 Socius impudicitiae adulterorum videbaris portione.
 Et tuum ut abundavit improbitate os incontinens.
 Lingua vero molestissimi involvitur dolosis.
 Cum fratre sedens mala effutiebas,
 Et tuæ filio matris difficilem conceinabas noxam.
 Hæc quidem ipse fecisti : ego vero quidem tacitus
 [eram.

D Existimasti iniqua, quod tibi animis ero similis :
 Peccata statuum te coram semper arguens :
 Conspirate Immortalis immemores quæ loquor,
 Ne quando rapiat vindice non præsentem.
 Sacrificium mihi beatissimum est gratus hymnus,
 Illuc vero via Immortalis robur vitale ostendit.

PSALMUS L.

Amori David fædo cedens aliquando,
 Furti convictus est cubilium alienorum :
 Deinde rursum interfecit mulieris maritum.
 Nathan vero obediens visus Deo
 Ibat vulnerans sagittis verborum,
 Et redargutionum remediis acriter mordens :
 Ille vero generositate non indigne morum,
 Sensum culpæ ignobilis capiens, cito

*Mansuetum placat Dominum,
Et misericordiam ipsum commovet ad magnam.
Carmen cordis contritione qui cecinit hoc,
Est quinquagesimum hic psalmus carmen.
Adulterii Nathanus culpam ostendens,
Gaudii gemitibus et lacrymis exstinxit voluptatem*

*Divino regi : Dei vera misericordiam animum
Lugendo invocans, mortales proposuit vias,*

*Ut posteris prudens consilium augeat.
Hujus vero quinquagesimus salutaris est hymnus.*

Inligo mihi, Rex, valde propitius sis :
Et meam iniquitatem perdas misericordi consilio.
Peccatum ablu meum amplius aqua lavans :
Nosiro procul a peccato me mundes.
Quoniam iniquitatem meam ego animis cognovi,
Et meum peccatum versatur ob oculos.
Peccavi in te, Beate, et te coram dolore feci.
Ut sanctus verbis tuis apud omnes appareas,
In iudicio autem solus praestantior eris caeteris.
Etenim iniquitati me pater seminavit confusus :
Et me sub peccatis concepit veneranda mater,
Et sapientiae occulte me tuae docuisti vias :
Hyssopo purum me aspergens perficies,
Et multo candidiorem nive facies me lavans.
Nuntius laetitiae et gaudii nobis appareas :
Ossa oppressorum in te exsultabunt onunia.
Peccato meo procul avertas vultum :
Et meas varias stultitias perdas.
Purum cor mihi, Rex, in pectoribus reddas,
Nostris dirige firmum visceribus spiritum.
Ne me tua procul projicias a facie,
Neque sanctum tuum spiritum a me prorsus re-

trahas.

Oa mihi laetitiam inluminis revocabilem, Rex :
Spiritu vero principali robur confirma meum.
Probe significem tuas iniquas vias :
At te semper rursu convertentur erroneas.
Lumen mese vitae, a cade me serves :
Justitiam mea lingua tuam exhilarabit.
Labia mea, Beate, aperi, justitiam vero tuam pro-

clamabo.

Si sacrificium jussisti, ego mittebam paratum :
Sed non siccis delectaberis sacrificiis.
Immortali sacrificium spiritus humilis curae est :
Cor Rex humiliatum et lenis non despiciet.
Beata mihi Sioni, Beate, jucunda des.
Probe vero Jerusalem inclity muri adificentur.
Sane tunc justitiae sacrificium animis accipias :
Sacrificiumque siccum et sursum vergentem vapo-

rem.

Sane tunc sacrificabunt tuo vitulos super altari.

PSALMUS LI.

*Doegus improbus at postea Sauli
Dixit quod David ad immortalis venit templum,
Benevolo sed occurrit Abimelech magnanimo.
Hujus vero quinquagesimum est et primum carmen.*

Quare mihi robustus proprie improbitati confidis,
Iniquitatem animis tota die perficies ?

Circum vero te lingua iniquam fudit contumeliam :

A *Tὸν μελιχίον ἐξιλίσκει δεσπότην,
Καὶ οὐκ ἂν τὸν συγκρατεῖ πρὸς τὸν μῦθον.
Ἄσμα κραθίης συντριβῆ μέλας τέδε,
Πέφυκεν πεντηκοστὸν ὁ ψαλμὸς μέλις.
Μαχλοσύνης Νάθαος ἀποσθάλῃ ἀνασάλων,
Εὐφροσύνης στοναχαῖς καὶ ἄκρυσσ' ἔδρανε
τέρψαν*

*Ἄντιθῶβ βασιλῆι· θεοῦ δ' ἐλεήματα θυμῶν
Μυρμένους καλέων, βροτῆας προδότης κείλι-*

θους.

*Ὅτι καὶ κεν ὀφθαλμοῖσι σαφῆρα μῆτερ ὀφάλλοι.
Τοιοῦ δὲ πεντηκοστὸς διέλιξενος πλείε ἔμφοι.*

Δεουμένο μοι, Ἄναξ, περιώσων ἴσως εἰς ἡς·
Καί με δυσνομήν ὀλέσως οὐκέρμην βουλή·
Ἄμπλακίην ἀπόνειον ἐμῆν πλέον ὕδατι νίλων.
Ἡμετέρης ἀπάνευθεν ἀποσθάλῃς με καθάρως.
Ὀύνεκα δυσνομήν με ἐγὼ πραπίθεσιν ἀνέγνω,
Καί με ἀποσθάλῃ πλείετι κατεναντίον ἔσων.
B Ἥλιον εἰς σέ, Μάχαρ, καί σευ πέλας ἄλλος ἔτις.
Ὅφρ' ὄσιος μύθοισι τοῖς μετὰ πῶσι φανείης,
Ἐν δὲ δίκῃ μόνως προφερέστερος ἔσσαι ἄλλων.
Καί γάρ δυσνομή με πατήρ ἔσπειρε πιδθῶς,
Καί μ' ὅτ' ἀποσθάλῃσιν ἐκύσατο πότνια μήτηρ·
Καί σφίρης κρυφίης με τεῆς ἐδίδασξας ἀταρπῶς·
Ἰσώσων καθάρως με περιβράζων τολευπέσις,
Καί πολὺ λευκότερον χιόνος τελέσως με λείπας.
Ἄγγελος εὐφροσύνης καί χάρματος ἄμμι φανείης·
Ὅσται τετρομέμων ἐπὶ σοὶ κεχαρησθ' ὄπαντα.
Ἄμπλακίης με ἀνευθεν ἀποστρέφειας ὄσωνη·
Καί με παντοπάξας ἀσιφροσύνας ἀμαθῶς.
Ἄκρανον κραθίην μοι, Ἄναξ, ἐν στήθεσι τεύχης·
Ναιτέρως Ἰθύνον εὐσταθῆς ἔγκασσι πνεύμα·

C Μή με τεῆς ἀπάνευθεν ἀποβρέφειας ὄσωνης,
Μηδ' ἄγιον σὸ πνεύμα ἐμεῦ ἀπὸ πάμπαν ἐρίκοις.

Δός μοι τερπυλὴν φάος παλινάγρετον, Ἐσσην,
Πνεύματι δ' ἀρχέουσι βίην στήρεσον ἐμεο.
Εὐ διασημῆσαι με τέξ ἀνόμοσι κελείθως·
Πρὸς δὲ σε πάντοθεν αὐδὴς ἐπιστρέφουσιν ἀλείπαι.
Φέγγος ἐμῆς βιοτῆς, ἀνδροκτασίης με σώσους·
Εὐδίκην μευ γλώσσα τῆν περιγρηθῆσαι.
Χεῖλά μευ, Μάχαρ, ὄλεξ, δίκην δ' ἀνά σὸ πνοβῶς.

Εἰ θυσίην ἐνετεῖλω, ἐγὼ προβάλλον ἔτομην·
Ἄλλ' οὐ καρφομένοισιν ἐλνθήσῃ θυέσων.
Ἄθανάτη θυσίη πνεύμα χθαμαλὸν μεμῆγται·
Ἥτορ Ἄναξ χθαμαλὸν καὶ μελιχίον οὐκ ὀνόσατο.

D Ὀλιὰ μοι Σιών, Μάχαρ, καταθύμια δοῖης·
Εἰ δ' Ἱερουσαλῆς κλυτὰ τεύχεα τεκταίνοντα.
Δή ῥα τότε' εὐδίκης θυσίην πραπίθεσιν ἔλω,
Θυμά τε καρφομένον καὶ ἄνω σπέρχουσαν ἀύτην.

Δή τότε' ἐπὶ βρέζουσι τῶν μύσους περὶ βωμῶν.

ΨΑΛΜΟΣ ΝΑ'.

*Δόγος κακόχαρτος ἀπὸρ μετέπειτα Σαούλ
Πέφυκεν, ὡς δαυιδὸς ἐς Ἄθανάτον μελετή·
Εὐμένους δ' ἤρτησεν Ἄβιμελέχου μαγαθῶς.
Τοιοῦ δὲ πεντηκοστὸν ἔστω καὶ πρῶτον ἄσμων.*

Πίπτε μοι ἀλκήεις σφετέρῃ κακότητι πέποιδας,
Δυσνομήν πραπίθεσι πανημάδων ἐκταλυπέων·
Ἄμφ' δὲ τοι γλώσση ἀβιμιστίων ἐβλοσεν ὕβριν.

Ἦδε δόλον ποιήσας ἄτε ξυρὸν ἐξῆ ταθιγός·

Ἄντ' εὐεργεσίας φύλλον κακότητα βαρεῖαν,
Ἄντ' δικαιοσύνης ἀθεμίτια πάντ' ἀγορεύων,
Γλώσσης μύθον ἅπαντα δολόφρονος ἀμπαγαπάσεις·
Ἐνθεν Ἄναξ καθέλει σε διαμπερές εὐχῆς ἀπούρας·
Ὡς δ' ἔρηπκα ταμίον σε, τῶν ἀπονάσσεται οἰκων·

Σεο δ' ἀποσπάσειεν ἀπὸ γῆθὸς ἄκλεια βίαν.
Εὐδαικίης λεύσσοιτες ὑποπητήσου' ὑποφήται.
Τοῖα δ' ὁμῶς ἐρέουσι ἐπ' αὐτοῦ μειδιῶντες·
Ἄθάνατον θεὸν οὕτως ἔχειν ἔρηπκα' ἀρωγῶν·

Θυμῷ δὲ κτεάτεσι περὶ σφετέροισι παποθεῖ,
Ἄλε μαιβίδοισι βίην μακροθυμῶνος ἐργοῖς.
Αὐτὰρ ἐγὼ περὶ θεῶν εἶδος βρώω ὡς τίς ἐλαίη,
θεοσπίην ἐλεητῶν ἐμοῖς ποτιδέγμενος θάσσοις,
καὶ νῦν καὶ μετέπειτα διηγεκίεσαι γενέθλαις,
Ἄν γάρην ἐξέτελλασας, Ἄναξ, τῶν αἰών ἀέσω,
Πάντοτε σοῖς δαίοις θνομα γλυκὺ σεο δοκεῖων.

ΨΑΛΜΟΣ ΝΒ΄.

Δαυίδου κινυτοῦ ὑπὲρ ἀντιθέου Μααλιήτου·
τοιοῦ δὲ παντηχοῦτος ἐξυ καὶ θεοτέρου ἔμνος.

Οὐκ εἶναι θεὸν εἶπεν εἰς ἐν στήθεσιν ἄφρων
Αἰσχεα τακταίνοντες, εἰς ἐξέφθιν ἐργοῖς.
Ἐργατίνης οὐκ ἔστιν ἕως εὐνομιάν.
Ἄφθιτος οὐρανὸν βροῦτον σκοπιάζετο φύλον
Ὁμόμνος, τίς ἀνακτα θεὸν διζήμενος εἴη.
Πάντες ἀποκλίναντες ὁμοῦ κλονέοντο κακοῖσιν.
Ἐργατίνης οὐκ ἔστιν ἕως ἐνδὲ εὐνομιάν.
Οἱ δ' ἀγαθῶν ἀγνώτες, ἀεὶ συμφράδμονες ἄτης,
ἀσπν ἐμὸν κατέδοντες ὅπως θρεψήνορα σίτων.

Ἄφραδέες ἐλάθοντο θεὸν βασιλῆα λιτίσθαι·
ἀειμαίνεσκον ἀθην, ὅτε δειμάτος οὐ χρέος ἦεν.
Ὑστία πάντα κίδασται, ὅσοις μέλει ἀνδρας λαίνετι,

καὶ σπρσιον Ἄφθιτος αὐτὸς ὄνοσσάμενος πόρεν αἰ-
[σχος.

τίς πόροι ἐκ Σιώνος ἐπὶ ῥόθον Ἰσραήλου;
λαοῦ ὅταν στρέψῃς θεὸς κατὰ δούλιον ἦμαρ,
τῆμος ἀγαλλίσθω πρῶτως Ἰσραήλου.

ΨΑΛΜΟΣ ΝΓ΄.

τῆνδε θεῷ καλῶθησεν ἀνὰ δαυίδος δοιδίην,
Ζηφείων δ' ὅτε φύλλον ἀτάσθαλον ἦγε Σαούληρ
Πῶρ ὅθμω ἀγγελίην ἀποζώλιον, οὐδ' ἰκετῶν
φεισεσο, δαι ἴδον δὲ μετὰ σπρσιον φάντο κεκρύφθαι.
Ἦνους μέλοσ τριταρον καὶ παντηχοῦτον ἐτόχηθ.

Ὁνομα ὄν, Βασιλεῦ, με κακῶν ἀπάνευθε σώσωσι,
καὶ μ' ἀναμετρήσας περὶ ὄν σθένος ἄδε δικάζοις·
εὐχολῆς ἐπάκουσον ἐμῆς, πανυπερτατὸ Ποιμῆν·
Μύθοις ἡμετέροις ἀριτῶσκον οὐκ κρείθους·
Ὅσνεκά μοι ζεῖνον θηλον θυρηλάτο φύλον,
καὶ μεν ἀνιγεκίεσκον ἐλεῖν μενέδητοι ἦτορ,
οὐδέ νῶφ βασιλῆος ἐπεμνήσαντο θεοῖο.
Ἦτοι ἐμοὶ καλόντι θεὸς ἐπιτάρροθος ἔσται,
καὶ μεν Ἄναξ βίοντιο θηλεκίως προμαχίκοι.
κῆδεσ ἀδμενέσσιον ἀποστρέψῃσας ἐμοῖσι·

A Sic dolum fecisti tanquam rasorium mucrone aru-
[tum :

Pro benignitate diligens malitiam graveni,
Pro justitia, iniqua omnia effluens,
Linguae verbum omne dolose amplecteris :
Inde Rex destruet te semper gloria privans :
Tanquam vero ranum concidens te tuis emigratit
[ædibus :

Tuam vero evellat de terra ingloriam radicem.
Justitia videntes timebunt vates.
Talia vero simul dicent super eum ridentes :
Immortalem Deum iste habere recusavit adjuto-
[reum .

Animo autem possessionibus in suis speravit,
Semper vanis robur armatus operibus.
B Ast ego in divina sede floreo velut quædam olivo,
Divinam misericordiam meis exspectans oculis,
Et tunc et postea perpetuis generationibus,
Quorum gratia fecisti, Rex, tuam laudem canam.
Semper tuis sanctis nomen dulce tuum observans.

PSALMUS LII.

Davidis prudentis pro divino Mahaleto :
hujus vero quinquagesimus est et secundus hu-
[mus.

Non esse Deum dixit suis in pectoribus insipientis.
Turpia molientes, suis corrupti sunt operibus.
Operarius non est usque ad unum æquitatum.
Æternus de celo mortale prospexit genus,
Visurus, quis regem Deum quærens sit.

C Omnes declinantes simul turbantur malis.
Operarius non est usque ad unum æquitatum.
Qui vero bonis ignoti sunt, semper concordēs noxæ,
Populum meum devorantes ut robur nutrians tri-
[ticum.

Stulti oblitī sunt Deum regem invocare,
Trepidaverunt satis, quando pavore non opus erat.
Ossa omnia dissipata sunt, quibus curæ est virus
[delectare,

Et ipsis æternus ipse rodargens præbuit dedecus.

Quis det ex Sione adjutorem Israeli ?
Plebis quando converterit Deus servilem diem,
Tunc exultat magnus Israel.

PSALMUS LIII.

D Hoc Deo cecinit rex David carmen,
Zephæorum vero quando genus impium attulit Sauli
Contra fas nuntium vanum, neque servis
Pepercit, Davidem vero inter ipsos dicebant occultasse.
Hujus carmen tertium et quinquagesimum est.

Nomen tuum, Rex, me malorum procul servet.
Et me dimetiens in tuo robore sic judices
Orationem exaudi meam, supreme Pastor ;
Verbis nostris obedientem aurem firmes :
Quoniam alienum hostium armatum fuit genus,
Et meum quesierunt auferre fortes cor,
Neque mente regis recordati sunt Dei.
Profecto mihi invocanti Deus adjutor crit,
Et meam Rex vitam perpetuo propugnet.
Dolores inimicis avertas meis :

Tua vero veritate, Rex, ipsos excæces.
Cæterum ego tibi sacrificium animo cupienti perfe-
[rau :

Nomen tuum canam, Rex : bonum enim est
Quoniam ex omni meum eripuisti animum neces-
[sitate :
Inimicorum vero ostendisti meis oculis perniciem.

PSALMUS LIV.

Davidis prudentis, Deo grati, dignus hymnus,
Quinquagesimus existens bonis cum quatuor aliis.
Orationem exaudi meam, supreme Pastor,
Neque meam precem mitem prorsus præterea.
Cerne, nostram vero auribus accipe vocem.
Iratu crebris clamoribus animo turbatus sum,
Inimici vocem audiens et laborem peccatorum.
Quoniam iniquitates mihi inclinabant molestas,
Acerbe vero farentes in animis iram posuerunt,
In me nostrum conturbatione saucium cor :
Rigidæ mortis vim borreham ingruentem.
Pavor et tremor super me venit, contexit vero iu-
[gens caligo.

Dixi vero : Quis mihi pennas præbeat sicut columbæ,
Ut corpus a labore volans refocillet ?
Longe fugam posui, in autem faciebam stationem
[eremo.

Infirmatus adiutorem expectans sævæque proclitæ.
Linguas eorum tu dividens vibra iu pontum :
Iniquitatem intellexi, jactationemque in urbe :
Turrets die nocteque ejus circumdant.
In medio iniquitatem fert et laborem afflictionis.
Neque labor dolosus suis deficit a viis.
Si me hostis torsisset probris, sane forte sustinua-
[sem,

Etiam oreis verborum declinasset impetum :
Sed, dux et note semper unanimis,
Non ambo convivium apud te gustabamus dulce ?
Nonne domum Dei amice consentientes ascendimus ?
Utinam perniciosus veniat mors sibi digna factis,
In autem orci barathrum adhuc viventes descendant,
Qui nūque mediis ferunt nequitas in tuguriis.
Sed ego clamavi, Dens vero meam audivit vocem.
Ab aurora narraboque ad vesperam et medium diem :
Vocem nostram exsudit annuntiantibus.
In pace cor liberabit a cominus subventibus,
Quoniam mihi multis fidentes repugnabant.
Ilos exaudiens genitor mundi tabefaciat.
Non enim pretium habent, et non enant Deum.
Extendit mutua manum vergentem ad opera.
Hi vero ipsi seriem veram posuerunt profanam,
Et sibi diviserunt inauspicatam iram vultus.
Prope immortalis vidit consilium Regis :
Horum vero sermones fuerunt meliores quam oleum :
Sed perniciosus jaculis inter se erant similes.
Immortali Regi tuas committe curas,
Et te semper curet perpetuoque nutriat :
Nunquam honorando fluctuationem faciat justo.
Sed ipsos deducas, Rex, in puteum interitus.
Homicidæ dolosique vitæ in medio pereant
At ego Regis in spēbus vivam.

A Σεῖο δ' ἀληθείη, Βασιλεῦ, σφείας ἐξαλαώσεις.
Αὐτὰρ ἐγὼ σοὶ θυμὰ νόη ποθέοντι κομισάσῃ·

Ὀνόμα ὄν μελέω, Βασιλεῦ· ἀγαθὸν γὰρ ἐτύχη·
Ὀύνεκα παντοίης μευ ἐρύσσα θυμὸν ἀνάγκης·

Δυσμενῶν δ' ἀνέφρηνα· ἐμοί· ἔσσοισιν ἐλεθρον.
ΨΑΛΜΟΣ ΝΔ'.

Δαυΐδου πινυτοῦ θεοτερπέως ἄξιος ὕμνος,
Πεντηκοστὸς ἔων ἀγαθῶς ἐπὶ τέτταρον ἄλλοις.
Εὐχολῆς ἐπάκουσον ἐμῆς, παννύπτεται Ποιητῆ,
Μηδὲ μευ ἱκεσίην ἀγανάφρονα πάγχυ παρῖθις.
Δέρκεο· νωιτέρην δὲ μετ' ὄσασι δέχυνου φωνῆ.
Χωόμενος πυκνῶις κελადῆμασι θυμὸν ὀρίθην,
Δυσμενῶς σφογγῆν ἄνω, καὶ μόχθον ἀπειροῦ.

B Οὐνεκεν ἀμπλακίας μοι ἐπικλίνεσκον ἀνιγρῶς,
Πικρὰ δὲ λυσούοντες ἐπὶ φρεσὶ μῆνιν ἔθεντο,
Ἄμφ' ἐμοί ἤμετερον παραχῆ βεβωλημένον ἦτορ·
Ῥυγγλοῦ θανάτου θῆνιν τρομερασκον ἰούσαν.
Δεῖμα, τρέμος μετ' ἐμ' ἦλθε, κάλυψε δὲ νήχυτος ἔρ-
[φνη.

Ἐἴπα δὲ· Τίς κεν ἐμοὶ πτέρυγας πόροι ὅλα πείλεις,
Ἵσσορα δέμας καμάτω ποτώμενος ἀμπλάσαιμυ;
Τῆλε φυγὴν ἐθέμιην, ἐν δ' ἦνυον ἀλλῖν ἐρήμυ,

Ἄδρανῆς ἀλκτήρη μένων ταναῆς τε θυελλῆς
Γλώσσας σρωιτέρας σὺ μερισσάμενος βάλε πάντῃ·
Ἄμπλακίην ἐνόησα ἐπεσοδίην τ' ἀνὰ ἄστῃ·
Πύργους ἡματιῆ νυχίη θ' ἐο κυκλώσειεν
Μεσοθῆ δυσομῆνιν φορεῖ καὶ μόχθον ἀνίης.
C Μηδὲ πόνος δολῶεις σφετέρων λείπεται κελαιώμα.
Εἰ μ' ἔχθρῶς στυφάλλειν ὀνειδέσιν, ἤ τάχ' ἀνέστην,

Καὶ κεν ἀπεχθομένοιο λόγων ἀλείβον ἐρωῆν·
Ἄλλὰ, καθυγήτηρ καὶ γνώριμος πάντοθ' ὀμόφρον,
Ὅκ ἀμφυ θαλῆς παρὰ σοὶ πασάμιστα μελχηρῆς,
Ἦ ρ' ὁ δῶμα θεοῦ φίλα φρονόντες ἐβῆμεν;
Ἐἴθ' ὀλοῶν ἔλοιθ' ὀθανάτωσ σφισιν ἄξιος ἔργων,
Εἰ· δ' ἄδασο βέρεθρον ἐτι ζῶοντες ἴκοιντο·
Ὅτ' ἄρα μέσης φορῶσιν ἀπασθαλίας καλύθῃσιν.
Αὐτὰρ ἐγὼν ἐδόησα, θεὸς δὲ μευ ἐκλυεν ἀδῆς.
Ἐξ τοῦσ ἔρέω τε καθ' ἔσπερα καὶ μέσον ἡμαρ·
Γήρως ἡμετέρης ἐπακούσεται ἀγγέλλοντος.
Εἰρήνη κρηθὴν ἀπολούσεται ἄσπον ἰόντων.

D Οὐνεκά μοι πολέσεισι πεποηθῶτες ἀντεφῆραντο.
Κείνους εἰσαίων γενετήρ κόσμοιο μαραινῶ.
Ὅς γὰρ ἄυτρον ἔχουσι, καὶ ὄκ ἀλέγουσι θεοῖο.
Τέινει ἀμοιβαίως παλάμῃσιν σπέρουσαν ἐπ' ἔργου.
Οἱ δὲ οἱ ἀρμονίην νημερτέα θέντο βέβηλον,
Καὶ οἱ ἐμοιρῆσαντο δυσαντία μῆνιν ὀσπηῆς.
Ἐγγύθεν ὀθανάτω σκοπάζετο μῆτις Ἄνακτοσ·
Τῶν δ' ἐγένοντο λόγῃ ἀπαλώτεροι ἤπερ ἔλαιον·
Ἄλλ' ὀλοαῖς βολιδεοσι μετὰ σφισιν ἔσκον ὀμοιο.
Ἀθανάτω Βασιλίη τεὰς ἐπίπεμπε μερῆμας,
Καὶ σευ ἀεὶ κῆροιο, δινηκέως τ' ἀτιτάλλοι·
Ὅσποτε τιμῆνται ὀλόον τεύξειε δικαίω.
Ἄλλὰ σφείας κατὰγοις, Βασιλεῦ, μετὰ βῆθρον ἔλεθρου.
Ἄνδρῶφρονι δολεροῖ τε βίω κατὰ μέσσον ἔλαινο·
Αὐτὰρ ἐγὼ Βασιλῆος ἐπ' ἔλπωρῆσι βίωην.

ΨΑΛΜΟΣ ΝΕ΄.

A.

PSALMUS LV.

Ὁδὲ φύγων Δαυὶδος ἐὼν ἐπελάσαστο λαῶν,
 Ἄλλῃ θεὸν λιπέθεντο δίκας περιπέσειται ἀνδρῶν,
 Οἱ νόον ἐντός ἔθεντο θεουδέλης ἐρατεινῆς.
 Καίνας μὲν λίγα μέλειεν ἐπ' ἀλλοδαπίων ἀρού-

Γεθθαῖοι δὲ μὴν ἄνδρες ὑπερβασίστην ἐλόντας,
 Ἦγον ἐπὶ βασιλῆ· θεὸς δ' ἐβρόύσατο μόχθων.
 Τοῦτο δὲ πεντηκοστὸν ἔην καὶ πέμπτον ἀεισμα.

Ἐπιβασίτην ἔβροῦσατο μόχθων.
 Τοῦτο δὲ πεντηκοστὸν ἔην καὶ πέμπτον ἀεισμα.
 Ἐπιβασίτην ἔβροῦσατο μόχθων.
 Τοῦτο δὲ πεντηκοστὸν ἔην καὶ πέμπτον ἀεισμα.
 Ἐπιβασίτην ἔβροῦσατο μόχθων.
 Τοῦτο δὲ πεντηκοστὸν ἔην καὶ πέμπτον ἀεισμα.
 Ἐπιβασίτην ἔβροῦσατο μόχθων.
 Τοῦτο δὲ πεντηκοστὸν ἔην καὶ πέμπτον ἀεισμα.

Ἦδε κότω καθέλοις κρυερῷ κακοεργεία φύλα·
 Χωδόμενος κραδίη κατάγοις ὑψύχωνα ἔπιμον.
 Ἦμετέρην σοι, Ἄναξ, γλυκερὴν ἠγγεῖλα βιώνην,
 Καὶ μὴ θῆκαο δάκρυ τῶν κατ' ἐναντίον ἔσων.

Ἐχθροὶ ὑποσχέσθησι ταῖς στρεφθεῖεν ὀπίσω·
 Ἔτε τεγὴν, Βασιλεῦ, ἐπαργίονα χεῖρα κἀλλέσω.
 Ἔργων, ὅτι θεὸς παντεπίσκοπος ἔπιε ἐμεῖο.
 Μέλιψο θαρσαλέως θεοτερπέα κῶμον Ἄνακτι,
 Παμβασιλῆι ἔπος καταθύμιον ἔμνοπολεύσω.
 Οὐ τρομέω βροτὸν ἄνδρα· θεὸς νύ μοι ἐλπὶς ἐτύχθη.
 Εἰσι μοι εὐχολαί, ἄς τοι, Μάκαρ, αἶνον ἀείσω·
 Ὅτανεκά μὴ λύσας θανάτου βαρυνδύνον ἦτορ.
 Ὅσθαλμοῖς δὲ γόου, πόδας ἐξέλιε ὀλισθῶ.
 Ζωνόντων Βασιλῆι θεῷ μέγα φέγγος φέοιμι.

ΨΑΛΜΟΣ ΝΓ΄

Καὶ τότε Δαυὶδου τὸ μέλιψον, εἴτε Σαβύλου
 Ἄκηκτον μαρτὴν ἀσπασίως προσηγῶν,
 Ἰαγε πεντηκοστὸν ὄμιον καὶ ἕκτον ἀεισμα,
 Εἰς σπέος ἐβρόμενος ὁ πρὶν ἀριστοπένης.

Ἐπιβασίτην ἔβροῦσατο μόχθων.
 Τοῦτο δὲ πεντηκοστὸν ἔην καὶ πέμπτον ἀεισμα.
 Ἐπιβασίτην ἔβροῦσατο μόχθων.
 Τοῦτο δὲ πεντηκοστὸν ἔην καὶ πέμπτον ἀεισμα.
 Ἐπιβασίτην ἔβροῦσατο μόχθων.
 Τοῦτο δὲ πεντηκοστὸν ἔην καὶ πέμπτον ἀεισμα.
 Ἐπιβασίτην ἔβροῦσατο μόχθων.
 Τοῦτο δὲ πεντηκοστὸν ἔην καὶ πέμπτον ἀεισμα.

Αὐτὸς ἐκοιμήθη κρυερῷ τετραραγμένους ἀτη.
 Ἀνέρες ὡς ἀσπίς τε καὶ ὡς βέλος εἰσὶν ὀδόντες,
 Ὁξείη δὲ γλώσσα πανεὶκελός· ἔστι μαχαίρη.
 Ὅσοῦ ὑπὲρ οὐρανῶν βασιλεύων, πανυπέριστε Ἰσομήν,
 Καὶ σθεῖν ἀσπικτον εὐγος ἐπὶ γῶνα πᾶσαν ἰκάνου.

Ἦμετερας ἐπλεξαν ἀμήχανα δικτα πῆλαις,
 Κι εὐθυρὸν κατεκάρψαν ἐμὸν μογιόντα κακοῖσι.

Neque fugiens David suorum oblitus est populorum,
 Sed Deum orabat ut parceret viris,
 Qui mentem posuerunt in pietate omabili.
 Ille quidem suavisiter cenebat in extraneis terris :

Getthai vero eum viri contumelias capientes,
 Duxerunt suo regi : Deus autem eripuit a laboribus.
 Hoc vero quinquagesimum est et quintum carmen.

Miserare me : valde enim me conculcat pedibus vir :
 Laboribus me onerabat tota die impugnans.
 Tota die pedibus osorum conculcatus sum :
 Alte ab aurora multi parant bella.
 Nullum timeam, quoniam tu mea spes es.

Gratulatione Regem tota die celebrabo.
 Quid horresco mortalem virum? Deus mihi spes est.
 Nosros execrabantur in animis semper sermones :
 Semper in me mala consilia consultabant.
 Prope habitantes suas abscondent curas,
 Calcanei nostri custodiam facientes semper.
 Sicut vero ipsi delitescetes meum exspectabant cor

[perders :
 Sic ira destruas horrida maleficas gentes :
 Excaudescens corde confringas elatum populum.
 Nostram tibi, Rex, dulcem annuntiavi vitam,
 Et meam posuisti lacrymam tuorum in conspectu
 [oculorum.

* amici promissis tuis convertantur retrorsum,
 Cum tuam, Rex, adjuatricem manum invocabo.
 Cognovi, quoniam Deus omnia lustrans es meus.
 Canam confidenter Deo gratum carmen Regi,
 Domino carmen gratum cantabo.

Non times mortalem virum, Deus mihi spes est.
 Sunt mihi vota, quæ tibi, Beate, laudem canam :
 Quoniam meum solvisi morte zerumnosam cor,
 Oculis vero luctu, pedes eripuisti a lapsu.
 Viventium regi Deo magnum lumen cantem.

PSALMUS LVI

Et hæc Davidis cantinucula, cum Saulis
 Irritus furorem libenter profugiens,
 Resonuit quinquagesimum simul et sextum carmen,
 In spelunca sedens qui antea strenuus.

Propitius esto mihi, Rex provide, et me miserare :
 Quoniam tibi charum cor semper consilii lens habeo.
 Tuis in velamine umbroso alis confisus,
 Donec impura iniquitas me transeat.

D Altissimum invocem Deum regem precibus
 Immortalem, cujus omnia fero vivifica dona.
 De celo mittens, me mala serravit necessitate,
 Et me conculcantes probris dedit errone.
 Misit veritatem et suum misericors consilium :
 Eripuit vero catulorum perniciosorum de medio cor
 [meum.

Ipsæ dormivi difficilis conturbatus calamitate.
 Viri quibus scutumque et quibus telum sunt dentes,
 Acuto autem lingua persimilis est gladio.
 Exaltare super coelestia pavimenta, supreme Pastor,
 Et tua immensa gloria super terram universam ve-
 [nit.

Nostris texerunt difficiles laqueos pedibus,
 Et animum incurvaverunt meum laborantem malis.

Ceciderunt in foveam quam meos posuerunt ante A Κάπτουν εις βόθρον. τον ἑμῶν θέσαν ἀντίον ὄσων.

[oculos

Animus paratus meus, Provide, animus paratus :
Gloria mea cantabit et in psalmis canet.

Exsurge mihi, sapientiae honoranda et immortalis

[gloria :

Exsurge mihi, cithara et meorum psalterium hy-
[mnorum :

Studiosè diluculo surgens resonabo :

Celebre carmen tibi, Rex, in populis clamabo,
Et populis multis citharistrepam laudem cantabo.

Caelestes misericordiam habes supra portas,

Et tua veritas nubium ex adverso volat.

Exaltare supra caelestes portas, supreme Pastor,

Et tua immensa gloria super terram universam ve-

[niat. B

PSALMUS LVII.

*Columna qua nescios super David scripsit,
Nunquam perire in fine pulchrum carmen :
Quo in quinquagesimus est et septimus hymnus.*

An utique vere sanctos loquimini sermones,

Et jus aequum mortalium dirigitis, filii,

Scelus animis in terra fabricantes,

Nectentes manibus maleficis iniqua?

Alienati ante partum a Deo sunt peccatores,

Ab uteroque erraverunt semper falsa loquentes

Venenatis serpentibus persimiles furentes,

Aspis ut surda, cui ira aures obturat :

Quae sane non medicum incantantem audit,

Medicatum vero non ipsi curae est sapientis viri re-

[medium. C

Horum vero Deus conteret in ore tetro dentes :

Maxillas perniciosorum Rex confringet leonum.

Vituperabiles fiunt frustra tanquam decurrens

[aqua :

Arcum Rex tendat donec morbis deficiant.

Cerae liquescenti similes, tabescant malis :

Solis oblitus sunt igne procedentem super ipsos.

Vestram priusquam rhamnum suas intelligere

[spinas :

Statim absorbeat sicut viventes contumelia.

Videns sanctus letabitur vindicem diem :

Sanguine utique abluit charas manus peccatoris.

Dicturus quod fructus gloriosi est iusti,

Quod Deus in terra mortalium est vindex operum.

PSALMUS LVIII.

*Columna ad inscriptionem scribens David inculpatus,
Subditus vaticinatus est habere finem honestum
[hymnorum :*

Quando Saut cor immemor laborum

Huius ferens, priorum vero oblitus compositionum,

Misit strenui domum generi custodire,

Ut ipsi pro bonis mortem premium grave concuset.

Huius vero quinquagesimus est et octavus hymnus.

Aeternae, hostium me mala eripe calamitate :

Ab vero insurgentibus mihi liberum diem praebas.

Sed et ab homicidis me perniciosam gravem animum,

(56) Ἐμματώς. Forte ἑμματώς. Εἰπῆ.

Θυμὸς ἐτοιμὸς ἐμὸς, Πανεπίσκοπε, θυμὸς ἐτοιμὸς *

Κῦδος ἐμὸν μίλφει σε, καὶ ἐν ψαλμοῖσιν αἰεῖσαι.

* Ἐνοεὸ μοι, σοφίας γεραῶν καὶ ἀγῆραον εὐχος.

* Ἐγρεὸ μοι, φόρμιγγ' καὶ ἐμῶν ψαλτήριον ὕμνων *

* Ἐμματώς (56) ἤθωβεν ἀπεγρόμενος κελადῶσ *

* Ἀμυθόθρον ἔπος σοι, Ἄναξ, λαοὶ βοήσω,

Καὶ δῆμοις πολλέσσι λυρόκτυπον αἶνον αἰεῖσω.

Ὀρβανίων ἐλεητῆρῶν ἔχεις καθύπερθε πυλῶων,

Καὶ σευ ἀληθεῖα νεφέων κατέναντα ποτῆται.

* Ὅρα ὕπερ οὐρανῶν πυλῶων, πανυπέριστα Ποιμῆρ,

Καὶ σέθεν ἀσιπέτων εὐχος ἐπὶ χθόνα πάσαν ἰχάνω.

ΨΑΛΜΟΣ ΝΖ'.

*Στήλησ ἧς μετέχαμος ὑπερ Δαυίδος Ἐγραφε,
Μηδέποτε φθεῖραι πρὸς τέτρωται καλὸν αἰσιμα-
ὄν πᾶρα πεντηχοστός ἔβν καὶ ἑβδόμος ὕμνος*

* Ἡ βᾶ που ἀτρεκέως ὄστωσ ἀγορεύετε μῦθους,

Καὶ θέων ἰθεὶαν μερόπων ἰθύνετε, παιδῆσ,

* Ἀμικλακῆρν προπίδωσαν ἐπὶ χθονὶ τεκταίνοντεσ,

Πλεξάμειοσ παλάμησ κακορρέκτοισ ἀθέμιτοσ ;

* Ἀλλότρωιο πρὸ τόκου Θεοῦ γεγάσιν ἀλείτασ,

* Ἐκ γαστρός τ' ἀλάληνται ἀεὶ ψεύθῃ λαλέοντεσ,

* Ἰοβόλοισ ὄφρῖσαι πανεκέαιοσ μνησίνοντεσ,

* Ἀσπίσ ὅπωσ κωφῆσ, τῆπερ κότῃ (57) ὄσατ' ἔβωσιν

* Ἡ β' ὄκ ἰητήροσ ἐπειθόντοσ ἀκούει,

Φαρμακῶεν δ' ὄβ οὐ μὲλαιτα σοφοῦ ἀνέροσ ἄκαρ.

C

Τῶν δὲ Θεὸσ συνέτριψεν ὑπὸ στόμασ πικρὸν ὀδόντεσ *

Γαμφηλάσ δλοῖον Βασιλεῦσ εὐναῖζε λεόντων.

Μοιμητοὶ τελέθουσι μάτην ἀτε νίσσεται ὕδωρ *

Τέξον Ἄναξ τανύσειαν ἔωσ νοῦσοισ δαμείεν

Κηρῷ τηκομένῃ ἔκειλοσ τήκοντο κακοσίαν *

* Ἡελοῦσ λελάθοντο πυρόσ προμαλόντοσ ἐπ' αὐτόύσ.

* Ὑπετέρην πρὶν βᾶμον ἔασ διατῆμεν ἀκάνθασ *

Αἰψᾶ καταβρώσειεν ὅπωσ ζῶοντεσ ἀρετῆσ.

Εἰσορόων ὅπωσ κεχαρῆσαιτα ἔκδικον ἧμαρ.

Αἵματι που νίφαιτο φίλασ περὶ χεῖρασ ἀλετροῦ

* Ἐξερῶων, ὅτι καρπὸσ ἀγαλέοσ ἐστὶ δικαιοῦ,

* Ὡσ Θεὸσ ἐν γαίῃ βροτέων πλεῖε ἔκδικοσ ἔργων

ΨΑΛΜΟΣ ΝΗ'.

*Στήλησ εις ἐπίγραμμα τράμων Δαυίδοσ ἀμύμων,
Ἀρχόμενοσ θέσσειεν ἔχειν τέλος ἀγόνων ὕμνων **

* Ὅσποτε Σαούλοσ κραδίην ἀμνήμωτα μόθων
Τοιο φέρων, προτέρων δὲ λελασμένος ἄρμο-

Πέμψεν ἀριστοπᾶνιο δόμον γαμβροῖο φυλάσ-

Τοιο δὲ πεντηχοστόσ ἔβν καὶ ἑβδόμοσ ὕμνοσ.

* Ἀφθίτε, δυσμενέων με κακῆσ ἐξάρτασον ἀτησ *

* Ἐκ δὲ κορυσσομένων μοι ἐλευθερον ἧμαρ ὀπάξωσ.

* Ἀλλὰ καὶ ἀνδροφόνων μ' ὀλοῶν βαρυδύονων ἧτρο,

(57) Κότῃ. Forte κίτος. Εἰπῆ.

Ὁ ἄνθρωπος ἀνιχνεύσκει, Ἄναξ, ἀπὸ βίμβα σώσους.
 Κάρτιστοί νύ μοι ἄνδρες ἐπιβήθεσκον ἐρωῆ,
 Οὐ περὶ δυσνομίας, οὐδ' ἀμπλακίρῃσιν ἐμῆσι.
 Δυσνομίης ἀπάνευθε δραμίμ, ὄδον εὐρον ἔτοισιν.
 Ἐγρήμονες, Βασιλεῦ, παρ' ἐμ' ἴστασο, καὶ ἔδε ἔργον.
 Καὶ σὺ, Ἄναξ, σθενύν Ἰσραηλιότ' εἰ Ποιμῆν,
 Ἐθνεσι παντοδαποῖς πανεπίσκοπόν' ἔμμα τιταίνεις,
 Μῆδ' κατοικτεῖρας ἀσπαθάλῃς θεράποντας.
 Ἄρῃς ἑσπερήσιν ἐπιστρέφουσιν ἄπαστοι,
 Καὶ κυσὶ πειναλῶσι ἴκελοι πόλιν ἀμφιπέποιεν.
 Τῶν φοβῶν μὲν ἄπιστος, ἀτὰρ περὶ χεῖλαισιν ἄορ,

Ἄρα τις εἰσάτοι· σὺ δ' ἄρα σφάξ ἡδὺ γελάσαις.

Φύλα βροτῶν ὄντοισι κακῶν χάριν ἀμπλακιάων.

Κάρτος ἐμὸν Βασιλεῖ μεγακλήντην φυλάξω,
 Οὐνεκά μευ θεὸς αἰὲν ὑπερμενῶς προμαχίζει.
 Ἀμφιβάλοι μ' ἐλεητὴς ὑποφθαμένη Βασιλῆος.
 Ἡμετέροις δαμάσειας ὑπ' ὀφθαλμοῖσιν ἀλείπας,
 Μὴ κτείνων, ἵνα σέο νόμου μὴ πάγχυ λάθουντο·

Ἄλλὰ βῆν μεγάλη καὶ κάρτει βία κεδάσειας,
 Καὶ σφωον ἠγορήν δαπέφω πλάσειας, ἀμύντωρ,
 Ἀμπλακίην στόματος σφετέρου, χειλῶν δ' ἔμμα μῦθον.
 Σφωιτέρης μεγάλῃσιν ὑπερβασιῆσιν ἄλφεν·
 Ἄν τέλος ἐξ ἄρῃς καὶ ψεύδους ἀγγέλλοιστο,

Πεῖρας χωμόνοισι μόλοι καὶ τέρμα βλοιο.
 Ἰστασαν, θεὸς οὐνεκ' Ἰακώβου βασιλεύει,
 Παντοδαπαῖς ἀντιξιν ἀνακτορήν χθόνος ἰσχων.
 Ἄρῃς ἑσπερήσιν ἐπιστρέφουσιν ἄπαστοι,
 Καὶ κυσὶ πειναλῶσι ἴκελοι πόλιν ἀμφιπέποιεν.
 Οἱ δὲ κεδασθῆσονται ἐν ἡμέρῃ δόρπον ἐλεῖσθαι.
 Ἦν δὲ μάτην εἰς τὴν κορροσάμενοι (38) κατὰ θυμόν,
 Ἄνδρες ἀγακλήεν σέο σθένος ὁμοπολεύσω·
 Ἠῶθεν δ' ἐλέφω κεχαρήσομαι, Ἄφθιτα, σέο·
 Οὐνεκά μευ θεὸς εἶσι, καὶ ἐκδικος αὐτὸς ἐτύχθης,
 Καὶ μευ ἔφω κακότητος ἐν ἡματι πύργος ἔτοιμος.
 Ὁρχαμε, φορμίζε σε, ἱκελὶ σὺ μευ ἐπλευ ἀρωγός·
 Νωίτερος Βασιλεὺς ἐλεημοσύνην μευ ἐτύχθη.

ΨΑΛΜΟΣ ΝΘ.

Ἐπίγραμμα τοῦτο πραγμάτων ὑπὲρ χαρῆς,
 Ἄυθις μεταστρεφθέντι τῶν λοιπῶν λέων.
 Ἰκέρ τὸ νομισθῆν τῷ βασιλεῖ πεπραγμένων.
 Καὶ τῶν παρελθόντων Παλαιστίνης ἄρουσ,
 Καὶ τῶν ἐξελθόντων τῶν Σύρων τὰ χωρία,
 Τὴν Μεσοποταμίαν πυρπολεῖ κατὰ κράτος.
 Ἰαβὼς δὲ σὺν θεῷ αὐτὸς πάλιν
 Ἐδῶμ κατάσειε τῇ γέραγγι τῶν Ἀλῶν,
 Ἀνδρῶν φορεύσας χιλιάδας δώδεκα,
 Τὸν Σόβαλον δὲ τὸν Σύρον κατασπάσας.
 Ὡς δ' ὄβριον ἀλλοιωσῶν ἀγαθῶν πραγμάτων
 Δαυὶδός, ἐνεσφραγίσθη βελῶν πνεύματος.
 Ἐπέταξε πορεύειν τῷ στρατηγῷ συντόμως·
 Ἰγμει δὲ πεποιησθὼν ἄμψ' ἐτάφω μέλος.
 Ἡμᾶς, ὦ Βασιλεῦ, καθελὼν ἐξώσασο πάντας·
 Χωσάμενος δ' ἐλήσας ἀμαμάχεται μετὰ μῆνην·
 Γαλαν ἄλῃν ἐβόνησας ἀρεδείησιν ὀρίων.

(38) Κορροσάμενοι. Forte κορροσάμενοι. Εἰσι.

Qui antea indagabant, Rex, celeriter conserves.
 Fortissimi utique mihi viri irruerant impetu,
 Neque pro iniquitatibus, neque peccatis meis.
 Iniquitate absque currens inven i paratam.
 Surgens, Rex, apud me consistat et vide opus.
 Et tu Rex roborum, Israelisque Pastor,
 Gentibus variis omnia lustrantem oculum extendas,
 Neque miserearis stultitiæ servis.
 Horis vespertinis convertentur jejuni,
 Et canibus famelicis similes urbem circumeant.
 Horum sonus quidem obscurus, cæterum in labiis

Ut quispiam exaudiat : tu vero utique ipso dulces

Uenera mortuorum deprimas maorum gratia peccatorum.

Robur meum Regi inclyto servabo,
 Quia me Deus semper fortiter propugnat.
 Circumdet me misericordia præveniens Regis.
 Nostris domes in oculis peccatores,
 Non occidens, ut taxæ legis non prorsus obliviscantur :

Sed vi magna et robore facile dissipet,
 Et eorum robur pavimento admoveas ultor,
 Delictum oris sui, labiorumque simul sermonem.
 Suis magnis superbis capiantur :
 Quorum finis de execratione et mendacio annuntiabitur,

Finis irascentibus veniat et terminus vitæ.
 C Sciant, Deus quia Jacob dominatur,
 Variis orbibus imperium terre tenens.
 Horis vespertinis convertentur jejuni,
 Et canibus famelicis similes civitatem circumeant.

Ipsi vero dispergentur placidam cœnam capere.
 Si vero frustra strident saturi ex animo,
 Ipse gloriosum tuum robur celebrabo :
 Mane vero misericordia lætabor, Æterne, tua :
 Quia meus Deus es, et vindex ipse exististi,
 Et mei fuisti malitiæ in die turris parata.
 Princeps, canto te, quia tu meus es adiutor :
 Noster Rex misericordia mea est.

PSALMUS LIX.

Inscriptio hæc rerum pro latitia
 Rursus verso cum reliquis populis
 Pro more a rege gestorum.
 Etenim transiens Palastrinæ terminos,
 Et alia deinceps Syrorum loca,
 Mesopotamiam incendit prorsus.
 Iacobus vero cum Deo ipse rursum
 Etom percussit in valle Salinarum,
 Virorum interficiens millia duodecim
 Sobalum autem Syram detrahens.
 Ut vero intellexit mutationem bonarum rerum
 David, agitabatur divino spiritu
 Jusit expugnare duci celeriter :
 Cœnit autem quinquagesimum cum nono carmen.
 Nos, o Rex, dissipans repulisti omnes :
 Succensens totam miseris es invitam post iram :
 Terram totam concessisti immanitatem commo-

vens,

Utinam ipsi sanes quæ confregisti involvens.
 Tuis, Beate, populis ferrea dedisti videre :
 Memor multiplicis vinum præbui nobis molestiæ.
 Signum dedisti servis vim arcus fugere,
 Ut tuos famulos liberes necessitate.
 Dextera me serva, et meam exaudi vocem.
 Dixit Rex sancto suo concors verbum.
 « Latatus Sicæma cito dividam jam,
 Et vallem dimetiar frequentibus caulis. »
 Noster Galaadusque, noster vero Manasses,
 Ephremus nostri capitis robur est.
 Cæterum quidem gloriæ rex meus est Judas :
 Spei vero lebes meæ et Moabus integer.
 Extendam calcem meam ante Idumæam :
 Pedibus sub nostris aliena genera subacta sunt.
 Vellem turritæ inclytum urbis ducem,
 Aut etiam rectorem Idumææ ad populos.
 Nonne ipse, Rex, dux fueris, qui antea dimittis,
 Neque armatis venies nobis adiutor ?
 Afflictis auxiliator, Rex, palam appareas :
 Nobis vero vanum mortalium lumen præbeas.
 In forti Rege virtutem perficiam paratam :
 Hostium vero tetram insolentiam conterat.

PSALMUS LX.

Sexagesimum scripsit rex David carmen.

Supplicationem exaudi meam, supreme Pastor,
 Et mihi in preceione longe lustrantem oculum
 [extendas

Indigus clamabam, Rex, finibus a terræ :
 Anxio me exaltasti meo corde in petra :
 Dux meus fuisti, quoniam tu mea spes es,
 Turris mea in conflictu irruentium perditorum :
 Tuis, Beate, casis perpetuo inhabito.
 Et tuarum divinum alarum velamen circummunias.
 Quoniam nostras, Beate, exaudisti preces
 Hæreditatem nobilem tuis famulis dedisti,
 Diem super diem regi præbeas vite vias.
 A generatione in generationem Deu coram firmum
 [reperiat.

Quis ipsi veritatem misericordiamque simul requirat ?
 Semper meum Regem chara citbara clamabo,
 Donec preces persolvam, Beate, de die in diem

PSALMUS LXI.

*Idisthmo carmen pro David scripsit,
 Hoc sexagesimum carminum et primum cantans.*
 Nonne nostrum subjicitur cor Regi ?
 Etenim lumen meum est Regis auxilium :
 Quoniam meus Deus ipse, meum vero tuetur robur.
 Præsidium meum, quod, et non aliquando spero
 [esse erro.
 Quosque viro pognatis, simulque interficitis om-
 [nia ?
 Parieti inclinato similes macerique cadenti,
 Cucurri in sili : cogitaverunt vero me inglorium red-
 [dere :
 Precati linguis execrationibus animis feriebant.

(39) *Ἡμέτερος δέ.* Forte *ἡμέτερός τε.* Edit.

(40) *Ἐφ' ἡμέτερος.* Forte, *ὅφ' ἡμέτερος.* Edit.

A Εἶθε οἱ ἰήσαι τάπερ ζυνάλας ἔλιξας.
 Σείο, Μάκαρ, λαοὶσι σιδήρεα ἔδωκας ἰεῖσθαι·
 Μνήμονα παντοῦς οἶνον πόρος ἄμμιν ἀνίης.
 Σῆμα τοῖς δμῶεσσι βῆην τόθου ἀλέασθαι,
 Ὅσρα πέρους θεράποντας ἀπαράφειας ἀνάχης.
 Δεξιτερῇ με σάω, καὶ ἐμῆς ἐπιπέκλυθι φωνῆς.
 Εἶπεν Ἄναξ ἄγιω σφετέρῳ συμφράδμονα μῦθον·
 « Τερψόμενος Σίχημα θεῶς διαδάσσομαι ἤδη,
 Καὶ κολῆν διαμετρήσω πυκνῶν κλισιδῶν. »
 Ἡμέτερος Γαλαάδος θ', ἡμέτερος δέ (39) Μανασσῆς,
 Ἐφρεμος ἡμετέροιο καρῆατος ἄλλαρ ἐτύθη.
 Αὐτάρ γ' εὐκλείης βασιλεὺς ἐμὸς ἐστίν Ἰούδας·
 Ἐλπωρῆς δὲ λέδης με ἐφ' Ἐμῶσδος ἀμύμων.
 Ἐκτενάμει πέδιλον ἐμὸν προπαροῦθ' Ἰουμαίης·
 Πόσθον ἐφ' ἡμέτερος (40) ἀλλότρια φίλα διαμῆσθη·
 Ἡὲ καὶ Ἰθουτήρα Ἰουμαίης μετὰ δήμους·
 Ἡ β' οὐκ αὐτὸς, Ἄναξ, ἤγησαιο, ὁ πρην ἑασσας,
 Οὐδὲ κορυσσομένοισιν ἐλεύσει ἄμμιν ἀρωγός·
 Τειρομένοις ἐπίκουρος, Ἄναξ, ἀναφανδὸν φανείης·
 Ἄμμι δὲ μαφίδιον μερόπων φῶς ἐγγυαλλείης.
 Ἐν κρατερῷ βασιλῆϊ βῆην τελέσωμεν ἐτοίμην·
 Δυσμενῶν δ' ἐκπαγλον ὑπερβασίην ἀθερλίω.

ΨΑΛΜΟΣ Ξ'

Ἐσηκοστὸν ἔγραψεν ἀνελ. Δαυίδος δεισιμα.

Ἰκεῖσθι ἐπάκουσον ἐμῆς, πανυπέριστα Πεκμήν,
 Καὶ μοι ἐπ' εὐχολῆϊ τελέσκοπον ὄμμα ταυῶστας.

Δευόμενος βοάσκον, Ἄναξ, περάτων ἀπο γαίης·
 Ἄχρυσμένῃ μ' ἀνάειρας ἐμῆς κραδίης ἐπὶ πέτρην·
 Ἠγητήρ ἐμὸς ἔσκις, ἐπεὶ σὺ μευ ἐλίπς ἐτύλθης,
 Πύργος ἐμὸς μετὰ θῆριν ἐπερχομένον ἀετήρων·
 Σῆσι, Μάκαρ, καλύθῃσι διηνεκίως παραμύμων.
 Καὶ σοε θεσπίσιον περὶ ὄμιον σὺ πάρας ἀμφιπυκλάσσι·
 Οὐνεκα νωτέρων, Μάκαρ, ἐκλυες εὐχολῶν,
 Κλῆρον ἀγακλήνεα τοῖς δμῶεσιν ἔδωκας·
 Ἥμαρ ἐπ' ἡμαρ ἀνακτι πόρος βίωσιον κελύθους,
 Ἐκ γενεῆς γενεῆνδε θεοῦ πέλας ἐμπεδῶν εὐροῖ.

Τίς οἱ ἀληθεῖν ἐλεῶν θ' ἄμα μαστεύσειε ;
 Πάντος ἐμὸν βασιλῆα φλῆ φέρμυγι βοήσας,
 Εἰσέκειν εὐχολῆς τίσιω, Μάκαρ, ἡμαρ ἐπ' ἡμαρ.

ΨΑΛΜΟΣ ΞΑ΄.

*Ἰδιθούμου κῶμον ὑπερ Δαυίδος ἔγραψας,
 Τόνδ' ἔσηκοστὸν μελέων καὶ πρώτον δεισιμας.*
 Ἡ β' οὐχ ἡμέτερον δεδήσεται ἦτορ Ἄνακτι ;
 Καὶ γὰρ φέγγος ἐμὸν τελέθει βασιλῆος ἀρωγῆ·
 Οὐνεκα μου θεὸς αὐτὸς, ἐμῆς δ' ὑπερίσταται ἀλκῆς.
 Ἄλλαρ ἐμὸν τὸ καὶ οὐτι παρ' ἔλπομαι εἶναι ἀλείτης.

Μέχρι τεῦ ἀνδρὶ μάχασθε, ὁμῶς τ' ἐναρίζετε πάντα

Τοίχῳ κεικλιμένῳ ἱκελοῖ (41) φραγμαῖ πεπεσόντι·
 Ἐδραμον ἐν δέτῃ· σκῆφαντο δέ μ' ἀκλῆα τεύξαι·

Εὐχόμενοι γλώσσοισιν, ἀραις στέρνοισιν ἔπιουον.

(41) *Ἰκελοι.* Forte, *ἱκελος.* Edit.

Θυμὸν πάσον Βασιλῆι, Θεῶν δέδηκτος πεποιθώς·
 Οὐνεκεν ἑλπωρῆς μευ ἔφυ φουζῶσον ἔρμα.
 Αὐτὸς γὰρ Θεὸς ἔστιν ἐμὸς, σωτὴρ τε τέτυκται.
 Ἄλακα ἔμῳν, τίς κίν με φίλης ἐλάσσει τειθήνης;

Κυδὸς ἐμῶν καὶ φέγγος ὅπ' ἐνεσείρησιν (42) Ἄνακτος·
 Ἐλπὶς ἐμῆ Βασιλῆα μένει καὶ κάρτος ἀρωγῆς.
 Παντοκρῆ δὴμῶν κλεσίη, θαρσύνει· Ἄνακτι,
 Ἐρωϊτερον δ' ἀναπαρὰ Θεῶν περιχεύσατε θυμῶν·
 Οὐνεκά τοι ἐπίκουρος δει Θεὸς ἔμμιν ἐτύχη.
 Ἔρμα γε μὴν μερόπων ἀλή σὺμπασα γενέθλη,
 Φύτλη ψευδαλέη μερόπων ἀδίκουσι ταλάντοις.
 Ἐκ φρονεῖ ὤρηθεν κενευαχέες εἰς ἐν ἴοντες.

Μηδέποτ' ἀμφ' ἀδίκουσι νόον μεμλημένον ἴσχειν,
 Μηδέτ' ἐπ' ἄλλοιτροίς ἀγαθῶν θέμεν ἄραπα θυμῶν.
 Μηδέ βῶον πλούτοις πολυκτεάνου ποδοίτε.
 Εἶπεν ἅπαξ Βασιλεύς, δύο δ' ἔκλιον οὐσαι τοῖα·

Ὡς Θεοῦ ἐπλετο κάρτος, ἰδ' ὡς ἐλεητικὸς Ἄνακτος.
 Πῶσι οὐ μισθῶν, Ἄναξ, ὁπάσης ἀνάξιφ' ἔργων.

ΨΑΛΜΟΣ ΞΒ΄.

Δαυιδῶν κλυτὸς θυμὸς Ἰουδαίας ἐν ἐρήμῳ,
 Ἐξηκοστὸς ὁμοῦ καὶ δευτέρως οὗτος ἐτύχηθ.
 Νύκτα μετ' ἀμφιλύκην σε, Μάκαρ, Μάκαρ, ἀμφι-
 [χορεύσω.

Καὶ ψυχὴ σ' ἐπόθησεν ἐμῆ, καὶ σάρξ ἐτι μάλλον,
 Τρηχέλιαν καὶ ἀνυδρον ἀνά χθόνα πολλὴν ἐρήμην.
 Σοὶ, Μάκαρ, εἰν ἀγίῳ μάλα θάρσυνος ὡδε φαίνθην,
 Ἰσχανῶν δυνάμιν τε τῆν καὶ κύδος ἰδέσθαι.
 Κρείσσον (43) ἔχεις ἐλεητῆν, Ἄναξ, βίῳσιτο κελεύθων
 Κελεύθων ἡμετέροιαι τεὸν κλέος ὕμνοπολεύσω.
 Ὅδὲ σε κυθίνουμι διαμπερὲς εἰσέκων ἔρπω,
 Σοὶ δ' ἐπιθαροίης παλάμας εἰς ὑφὸς αἰέρω.
 Οἴατε παλῆς πληροθῆσομαι ἤτορ ἀλωφῆς·
 Καὶ κλεῖ δ' ἐφροσύνης ἐμῆθεν στόμα πάντοτε μιλφει.
 Εἰ ἄσθεν ἐν λεχέσσιν ἐμοῖς μεμνημένος ἔρπω,
 Σοῖσι μάλ' ἐξ ἡρῶς μελεθῆμασι θυμῶν ἐβοσκον,
 Οὐνεκεν ἔμμιν, Ἄναξ, ἐπιτάρροβος ἐξεφαάνθησ·
 Καὶ σοε γηθήσομαι περὶ πτερόγων ἀλωρῆ.
 Ἰχνηὶ σὺ ξυνοπηθῶν ἐμῶν φίλων ἤτορ ἐρείσθη·
 Καὶ σοε δεξιτερῆ μευ ὕπερμενῶς προμάχησεν.
 Οἱ δὲ μάτην μάστευον ἐμῶν διὰ θυμῶν ἄλῃσαι.

Νερτερίων ὑπέρβην ἰκίοτα βίμφα βερέθρων·
 Χειρῶν ἀρπαλίων ξίρεος μελπηθρα τετύχων.
 Δεινὸν ἀλωπήκεσιν ἔλωρ καὶ δασμῶς ἔσονται.
 Αὐτάρ θναξ Θεῶν ἀμφὶ φίλην φρένα γηθήσοιεν·
 Πῆξ δὲ οἱ ὀμνύμενος κλέος ἀφθιτον αἰνετὸς ἔσται.

Πᾶν γὰρ ἀπεκλεισθὲν λάθρον στόμα λωδητήρων.

ΨΑΛΜΟΣ ΞΓ΄.

Δαυιδῶν λιγυρὸς μεγαλοσθενὸς βασιλῆος
 Ἐξηκοστὸς ὁμοῦ τρίτατος θ' ἅμα κῶμος ἐτύχηθ.
 Ἰκείσῃ; ἐπάκουσον, Ἄναξ, ὅτε σοε λιτομῆν·
 Θυμῶν ἐμῶν λύσσει; ὅπ' ἀντιβίης μελεδῶνος.

(42) Ἰχ' ἐνεσείρησιν. Forte ἐπ' (pro ἐν) ἐνω-
 σίτην. Κοιτ.

A Anima, cadito Regi, Deo subjecta esto confusa:
 Quoniam fiducia mea est vivificum decus.
 Ipse enim Deus est meus, servatorque est.
 Robur meum, quis utique me chara divellet un-
 [trice?

Gloria mea et lumen iu mandatis Regis:
 Spes mea Regem expectat et robur auxilii.
 Omnifaria populorum caula, confidite Regi.
 Vestrum vero palam Deo effundite animum:
 Quia utique adjutor semper Deus nobis est.
 Verumtamen mortalium vana universa generatim,
 Genus mendax hominum iniquis lancibus.
 Ex animo concitati sunt jactabundi iu uuum
 [euntes.

Nunquam in injustis animum occupatum habere,
 Neque in alienis bonorum ponere rapacem animum.
 Neque fluxum divitiis locupletis concupiscite.
 Locutus semel Rex, duo autem audiui auribus talia:
 Quia Dei est robur, et quia misericordia Regis.
 Omnibus iu mercedem, Rex, reddes aequandam ope-
 [ribus.

PSALMUS LXII.

Davidis inclytus hymnus Judææ in eremo,
 Sexagesimus simul et secundus hic est.
 Nocte post crepusculum te, Beate, Beate, celo-
 [brabo.

Et anima te desideravit terra, et caro adhuc magis,
 Aspera et inaquosa in terra multum deserta.
 Tibi, Beate, in sancto valde fidens sic apparui,
 Concupiscens virtutemque tuam et gloriam videre.
 C Meliorem habes misericordiam, Rex, vita viis;
 Labii uostris tua gloriam celebrabo
 Sic te glorificem semper donec repo,
 Tibi vero confusus manus in altum attollo.
 Velutique pingui satiabor animum adipe:
 Labia vero lætitiæ mea os semper canet.
 Si tui in cubilibus meis memor fui,
 Tuis valde ab aurora curis animum pascenam,
 Quoniam nobis, Rex, adjutor apparuisti:
 Et tuarum exsultem in alarum monumento.
 Vestigio tuo comes meus charus animus firmatur:
 Et tua dextera me potenter propugnavit.
 Ipsi vero frustra quærebant meum animum per-
 [dere.

D Profunda infra veniant statim barathra:
 Manuum rapacium gladii ludi flant.
 Terribilis vulpibus præda, et portio erunt.
 Cæterum rex Deo circa charum animum exsulset:
 Omnis vero ei jurans gloria immortalis laudandus
 [erit.

Omne enim obstructum est rapide os insolentium.

PSALMUS LXIII.

Davidis argutus magnanimi regis
 Sexagesimus simul tertiusque simul cantus est.
 Supplicationem exaudi, Rex, cum te deprecer,
 Animum meum libera a violenta cura.

(43) Κρείσσον. Forte κρείσσων. Εδιδ.

Abcondisti me longe a malis gregatim euntibus,
 A multitudine quibus curæ sunt iniqua opera :
 Qui linguas exacuebant suas gladiis similes,
 Opera autem horrendo proferunt similia teo
 Ut sagittent innocentem virum clam.
 Neque eum subito corde timebunt, jaculantes.
 Solide firmaverunt proccacem consilii sermonem :
 Rite considerarunt astutiis abscondere.
 Dixerunt : Quis utique videat obscurum suis oculis
 [opus ?

Animo vero indagarunt iniquitatem molestam :
 Ipsi vero deliciebant Immensa scrutantes.
 Alte prudens consilium habens accedet vir,
 Qui sane alitontanantis potentiam Regis exaltet.
 Sic tela proferunt quantum et infans puer,
 Debilibus linguis superbia loquentes.
 Omnes simul conturbati sunt qui eos videbant.
 Quis mortalium non vidit, videns autem non hor-
 [ruit animo.

Et cœlestia Dei annuntiavit opera,
 Aites immortalis manus animis observans ?
 Lætetur Regis in spebus justus :
 Rictis vero simul omnibus augecet aus immensa.

PSALMUS LXIV.

*Canta mihi, Iezechiele, et Jeremia, clama,
 Quo pacto tunc servilem diem subierunt ipsi post
 [terram,
 Et aliquando templum Regis deserentes venerunt ?*

*Canite honoratam lamentantes Regis :
 Populusque celebris suorum gratia peccatorum.
 Sexagesimus simul et quartus hymnus est.*
 Tibi, Beate, in Sione convenit multus hymnus.
 In Jerusalem vero fers iteratum votum,
 Omne mortale precatur te genus, tu vero exaudi,
 [Pastor

Audi precem : te vero omnis salutatur humana caro.
 Roboris obliviscimur verba auscultantes iniqua.
 Nostris vero animum habebas misericordem stul-
 [titiis,

Beatus, qui apud te prælectus domos habitat,
 Tua apud atrientia casam figat palatia.
 Tuorum domorum bonis cbarum replebimus ani-
 [mum :

Immaculatum tuum templum ob æquitates admira-
 [bile.

Auxiliator et Rex, communem exaudi vocem :
 Terræ spes omnium linium et longe maris :
 Robore opacos, Beate, tuo monte parans,
 Improvisum cingulum tuam cinctus potentiam,
 Qui vastitatem conturbabas immensi maris.
 Quis ferre sui vim possit æstus impetum ?

Gænera mortalium turbentur, ferant vero timores
 [animo,

Terminus habitantes, ubi ipsis fixisti signum.
 Auroræ ortum et vespæram simul delectabis.
 Visitans nivibus, Rex, incibriasti terram,

A Ἐκρυψάς μ' ἀπάνευθε κακῶν ἀγγελῶν ἰόντων,
 Πληθύς, οἱσι μέμλε νόψ ἀθεμίτια ἔργα·
 Οἱ γλώσσας θήγασκον ἐς ἐφρασεῖσι ὁμοίας
 Ἔργα δὲ βιγρηλῶ πρόσαν πανομοῖα τόψ,
 Ὡς κεν ὀσταύσασιν ἀναίτην ἀνέρα λάθρη.
 Οὐδέ μιν ἐξαπίνης κραδίη δεισσοῖ βαλόντες.
 Ἐμπεδον ἐστηρίξαν ἀναίθεα δήνησι μῦθον·
 Δίκτυον ἐσκέφαντο δολοφροσύνησι καλύψαι.
 Εἶπον· Τίς κεν ἴωι σκότιον σφῶν ὁμμασιν ἔργον ;

Θυμῶ δ' ἀνιχνεύσσκον ἀλιτροσύνην ἀλεγεινήν·
 Οἱ δ' ἀλιγπηλέσσκον ἀπίριτα μαστεύοντες.
 Νεώθεν ἴθμονα μῆτιν ἔχον προσιλεύεται ἀνήρ,
 Ὅς β' ὑψεβρεμέταο βίην Βασιλῆος ἀέροι
 Ὡδε βέλη προήξαν ὄσον καὶ νήπιος υἱός,
 Β Ἠπίδαναῖς γλώσσησιν ὑπέρβια μυθίστατες.
 Πάντες ἅμ' ὠρίνησαν, ὄσοι σφείας εἰσπρασσον.
 Τίς μερόπων οὐκ εἶδεν, ἰδῶν δ' οὐκ ἔτρεσε θυμῶ,

Καὶ πολυκυθθέντα Θεοῦ διαπέφραδεν ἔργα.
 Τήνας ἀθανάτης παλάμης πραπίδεςσι δικεῶν ;
 Τερπέσσω Βασιλῆος ἐπ' ἐλπωρῆσι δικαιοῦ·
 Ἰθυνοῖς δ' ἅμα πᾶσιν ἀέζεται αἶνος ἀπίρων.

ΨΑΛΜΟΣ ΣΔ'.

Μέλιε μ'. Ἰεζεκιηλε, καὶ Ἰερεμία, βήσσον,
 Πῶς τότε δούλιον ἡμᾶρ ὑπέλιθον οἱ μετὰ
 [γαίαν,
 Ὡς ποτε γῆδον Ἄνακτος ἀποπολιπόντες ἔθη
 [σαν·

Μέλιψατε τιμήσσαν ὀδυρόμενοι Βασιλῆος·
 Λαός τ' εὐκλείης σφετέρων χάριν ἀμπλακιάω.
 C Ἐξηκοστός ὁμός καὶ τέτατος ὕμνος ἐτύχθη.

Σα, Μάκαρ, ἐν Σιών μεταπρέπει ἄσπετος ὕμνος,
 Ἐν δὲ Ἱερουσαλῆ φορέεις καλινάγρετον εὐχὴν,
 Πᾶν βρότεον λίτεται σε γένος· σὺ δὲ κέλλυθι, Που-
 [μήν
 Κλυθὶ λιτῆς· σὲ δὲ πᾶσα λιτάζεται ἀνδρομέη σάρξ.
 Ἦνορής καθόμασθ', ἐπέων ἀίοντες ἀθέσμων·
 Νῶι δὲ θυμὸν ἔχεις ἐλεθμονα δυσφροσύνησιν.

Ὁλιος, ὃς παρὰ σοὶ προλελεγμένος οἰκία ναεῖ (44),
 Σοῖσι πᾶρ' αὐλειῶς κλισίην πῆζιτο μελάθροισ.
 Σεῖο δόμων ἀγαθοῖσι φίλον πλησώμεθα θυμὸν

Ἄχραντός· σοὺ νῆδς ἐπ' εὐδὶκῆσιν ἀγῆτός.

D Ἄλκθρη καὶ Βασιλεῦ, ἐνθῆς ἐπικέλυθι φωνῆς·
 Γαίης ἐπιτς ὄλων περάτων καὶ νόσφι θαλάσσης·
 Ἦνορή σκιάντα, Μάκαρ, σβεν οὖρεα τεύχων,
 Ἄπροσιπτον ζῶμα τετὴν ἐζωσμένος ἀλκῆν,
 Ὅς μέγθεο κλονέσσκες ἀμετρήτοι θαλάσσης.
 Τίς φορέειν σφετέρου βίην (45) σθένει οἰδματος ἔρ-
 [μήν ;
 Φύλα βροτῶν κλονέαντο, φέροντο δὲ δεῖματα θυμῶ,

Πεῖρατα ναετάνοντες, ὄπως σπρῖσι πῆζαο τέκνωρ.
 Ἦοὺς ἀντολῆν καὶ ἔσπερῆν ἅμα τέρψαις.
 Σκαφάμενος νηφάδεσιν, Ἄναξ, ἐπέσους ἀρουραν,

(44) Να.ετ. Forte, νῆσ. Εἰστ.

(45) Βίην. Forte, λίην. Εἰστ.

ἦμα δ' ἀφνειὴν ἀγαθῶν ἐγκύματα καρπῶν
 Ἄθανάτου ποταμῶς πυκνοῖς βέβριθε βέβροις,
 Καί σφιεν ὡς τε θεὸς βρώσιν προέλας εἰσόμεν
 Καρπυτόκομος εὐφρονη, Ἄναξ, σέθεν ἀύλαξας αἴης·
 Ἐύρων δέ οἱ οὐδὲς ἀγοι πολυειδέα καρπῶν·
 Αἰθερήης ψεκάδεσαι γανύσσεται ἀντέλλουσα.
 Σῆς, Ἄνα, μελιχρῆς ἔτος στέφος αἰνήσειας,
 Καί σο πιαλέης δάπτειον πλησθῆσαι ὤρης.
 Ὑβρα θεροκόμοιο γενναίω πῖν' ἔρημου,
 Ἄμφιδάλοιντο δὲ χάρμα μετρητοὶ ὕψιθι βουνοί·
 Οἶον εἰροπόκων βεβριθότες εἶσι (46) τοκῆς,
 Καὶ κοίλαι φορβίον ἄλις Ἰωρακία σῖτον·
 Εὐφορήν βασιλῆος ἀνυμνήσειαν ἅπαντες.

ΨΑΛΜΟΣ ΕΞ΄.

Εἰ τις ἀνεγρομενω νεκίω σκέψαιτο βίωνην,
 Κλήσει πῶς βασιλῆος ἐρημοσύνην ἐσπείει,
 Οὐ μάλα θαυμάσει· τόδε γὰρ τέλεισθ' ἄσπερ ἀοιδῆ·
 Πέμπτεον ἔμου τόδ' ἔξω καὶ ἑξήκοστὸν ἀεισμα.

Πῆσα γθῶν, βασιλῆι θεῶ ἀλαλάξτε μοι πην·
 Ὀνόμα δ' εὐκελάδω κίθαρη φορμίζετε θειον,
 Εὐφρήμοι θεοτερπῆς ἀίσαστε κῦδος ἐπ' ἔργου.
 Εἰπατε· Σίω θεῶ τελέθει μάλα θέσκελα ἔργα·
 Δουμέντες ψεύσαντο (47) τέτην περιώσιον ἀλκην.
 Μέλ' αἰτέ μοι, γθῶν πῆσα, θεὸν ἰδὲ γυνάξασθε·
 Ἦδέ μάλ' ὀντων, βασιλεῦ, τέον ὄνομα πάντες
 Δαίτε, φίλοι, μεγάλοιο θεοῦ κλυτὰ λεύσσετε ἔργα·
 Ἄσχετος ἐν βουλήσιν ὑπερ μεροπηθεα φύτλην·
 Καλιόμοις πόντων τραφερῆν μετεπήξατο γαλαν,
 Καὶ ποταμοῦς κελάδοντας ἐθήξατο ποσοὶ κελεύθους.
 Κεῖς' ἄμα γηθήσαιμεν ἐπ' ἄθανάτω βασιλῆι,
 Ἄσπερ νυλεμέως σφετέρω μεδέοντι καὶ ἀλκῆ.
 Φῦλα βροτῶν βασιλῆος ἐποπτεῦσαι ὄνομαί.
 Μῆ μέγα μοι φρονόειον ὄσοις πολυπικρὸς ἐρωθῆ.
 Εὐφρήμοις μελέσει θεὸν κελαδῆσατε, ὄμοι,
 Ὀσαι δεχνύμενοι σφετέρην ἀρετήκων ἀδῶν·
 Ὅς τ' ἐμὸν ἦτορ ἔθικεν ὄπως ζωοῖσι μετέτη,
 Ἰχνοῦς ἐμῶν ἐν πῆσι ποδῶν δόδνητον ἐρελιών.

Ἦμας ἐφράσθης, βασιλεῦ, πολυφράδομοι βουλή,
 Εὐ διαγινώσκων ἄπερ ἀργυρον ἐν πυρὶ χαλκούς·
 Ἐν δὲ ἴληψ δολέοντι καὶ οὐκ ἐθέλοντας ἔρυκας·

Ἦμετέρων καθύπερθεν ἐθήκα κήδεα νότων.
 Ἦμετέρης κεραλήσιν ἐπιστηρίξαο φῶτας.
 Ἦγῶρ καὶ φλογεροῦ πυρὸς διέθημεν ἐρωθῆ,
 Ἐς δ' ἀνάπαυμα νέης ἐξήγαγες ἡμέας ὤρης.
 Δῶμα τειν θυέσειον ἰκοίμεθα καρφομένοισιν·
 Εὐχάλας προτέρης μευ ὑποσχέσις ἀποτίσω·
 Ἄς καὶ τευρήμινός περ ἔφην τὸ πρόσθε τελέσσαι,
 Θύματα μελέοντα πυρφλεγέθοντα κομίσσω·
 Εἰροπόκους κρούς τε, μύρου τ' εὐώδια καπνῶν,

Ἄμφ' ἐξ χιμάροισι βόας κερακλέας ὄσω.
 Κέκλυτέ μευ, ἐμπαντες ὄσοι δειμαίνετ' Ἄνακτα.
 Ὅσοι ἀγάθ' ἡμετέρω τεκνήγατο μύρτα θυμῷ.
 Ἄθάνατον βόασκων ὑπὸ γλώσσης ἀναεῖρων·
 Εἰ δ' ἔβον ἐν τραπίδεσων ἐμαῖς ἀθεμῆστιον ὕβριν,

(46) *Elof. Forte, εἰεν. Edit.*

A Posuisti vero divitem bonis prægnantem fructibus,
 Immortalis flumen crebris gravescit fluentis,
 Et ipsis ut Deus cibum donasti paratum.
 Frugiferos lætifica, Rex, tuæ sulcos terræ;
 Vivax vero ei solum ducat multiplicem fructum:
 Cœli irrotationibus lætabitur germinans.
 Tuæ, Rex, benignitatis anni coronam laudes,
 Et tuum pingui solum replebitur maturitate.
 Montes feras nutritiens fiat pinguis deserti,
 Induant vero lætitiâ sublimes in alto colles:
 Ovilium lanigerarum abundantes sunt parentes,
 Et valles ferant satis vitale frumentum:
 Fertilitatem regis celebrent omnes.

PSALMUS LXV.

B Si quis excitatorum mortuorum consideret vitam,
 Appellatio quâ pucto Regis mandata sequitur,
 Non valde mirabitur: hunc enim suum novit cantus:
 Quintum simul illud est et sexagesimum carmen.

Omnis terra, regi Deo jubilate cantum:
 Nomen vero canora cithara celebrate divinum,
 Speciosis Deo gratum canite decus in operibus.
 Dicite: Tui Deo sunt valde divina opera:
 Inimici mentiantur tuæ excellenti potentie.
 Canite mihi, terra omnis, Deum et adorate:
 Suaviter celebrant, Rex, tuum nomen omnes.
 Venite, ebari, magni Dei incluta videte opera:
 Invictus in consiliis super mortalem generationem:
 Jubens mare siccam coagulavit in terram,
 Et flumina resonantia posnit pedibus vias.
 Ibi lætemur in immortalis Rege,
 C Fortitudine semper sua dominante et virtute.
 Genera mortalium Regis respiciunt oculi.
 Ne magnum mihi sapiant quibus aspera vis.
 Fausis carminibus Deum celebrate, populi,
 Auribus excipientes suam obedientem vocem.
 Quisque meum cor posuit ut vivis annumeretur,
 Vestigium meorum in omnibus pedum immotum

[firmans.

Nos considerasti, Rex, prudenti consilio,
 Probe examinans velut argenti in igne aurifex.
 In laqueum vero dolosum etiam non volentes in-

[duxisti:

Nostra super postuisti dolores dorsa.
 Nostris capitibus corroborasti viros,
 D Aquam et æstuantis ignis transivimus impetum,
 In refrigerium vero novi eduxisti nos decoris.
 Domum tuam sacrificiis veniamus siccis:
 Preces prioribus meis promissis persolvam:
 Quas etiam afflictus quidem dixi antea perficere,
 Sacrificia medullata incensa offeram.

Lanigeros arietesque, pigmentique fragrantem fu-

[mam

Cum hircis vero hoves cornigeras offeram:
 Audite me, omnes qui timeis Regem,
 Quanta bona nostro paravit innumera animo.
 Immortale invocatum sub lingua exaltans:
 Si autem aspexi in præcordiis meis iniquam con-

[tumeliam,

(47) *Ψεύσαντο. Forte, ψάσσαντο, tangant. Edit.*

Nostrum ne sermonem Rex clamantis audiat.
Propterea nostram omnia lustrans audivit vocem,
Nec a mea supplicatione suum avertit vultum.
Laudandus qui misericordiam et meam non reje-
[cit vocem.

PSALMUS LXVI.

*Canoræ citharæ regius hymnus est,
Sexagesimum simul etiam cernens sextum habens.*
Nostri miserearis, Rex, clementi consilio,
Nobis vero tuum clarum illumines vultum,
Ut tuam in terra cognoscamus viam :
Gentibus vero alienigenis salutare tuum lumen.
Tuum decus celebrabunt, Beate summe, populi ·
Tuum decus celebre omnibus populis curæ sit.
Gentes tibi latentur exsultantes cantibus :
Quoniam in æquitatibus judicabis m[er]itam gene-
[rationem,
Gentibus vero præceas amicam per terram iter fa-
[ocere.
Tuum decus laudabunt, Beate summe, populi :
Tuum decus celebre omnibus populis curæ sit.
Fructum germinavit suum alma tellus :
Noster Deus nobis præbeat gratissimum laudem,
Laudem Rex præbeat nobis : metuam vero eum
[lines terræ.

PSALMUS LXVII.

*Davidis prudentis carminum marens hymnus,
Sexagesimum habens septimumque locum.*
Immortalis exsurgat, dispersionem vero hostibus
[immitat :
Inimici vero longe a suo fugiant conspectu :
Sic valde deficiant impotens velut fumus,
Ut vero cum colliquescens fervido igue cæca ta-
[bescit,
Sic sanctorum pereant a palpebris peccatores :
Sed tibi exsultent justitiæ sacerdotes viri,
Semper divinis gaudentes coram oculis,
Ex animo dulcibus læti gaudiis.
Cantate Regem, et nomen celebrate divinum :
Parate viam gratam super occasum ascendenti.
Æternus, æternus ille, Rex vero ipsi nomen est,
Et ipsi divina prope gaudeat facie.
Omnes conturbentur sui propter terrorem vultus,
Viduarum præsidia, et orphanorum patris.
Purus fundamentis in puris curæ est.
Ipe unimoribus largitur domos habitare,
In robore vero vincium gregem solvit,
De sepulcris vero defunctos vita ad lumen educit.
Cunctare, quomodo antea, Rex, præfuisi populis?
Quomodo aliquando gloriosum solum assecutus est
[deserti?
Terra quidem tota commota est, distillabat vero
[caelum splendidum :
Coram Deo in Sina supplex solum audat,
Coram Deo rege, qui Israelum firmat.
Pluviam bonam ultro, Rex, terræ tuæ mittas.
Etenim confirmasti putantem interire,
Et eam genera tui gregis incolunt.
Pauperi benignitatis adjutor venisti paratus.

A Νωότερον μὴ μῦθον Ἄναξ βοῶντος ἀκούσαι.
Τούθενεν ἡμετέραν Πανεπισκοπος ἐβλῆεν αὐτήν,
Οὐδέ μεν ἰκεσίης σφετέρην ἐστράψεν ὀπισθὴν
Αἰνετός ὅς ῥ' ἔλεον καὶ ἐμὴν οὐκ ἔλασεν εὐχὴν.

ΥΑΛΜΟΣ ΕΞ'.

*Εὐκελάδου κithαρῆ βασιλῆος ὕμνος ἐτύθη,
Ἐξηκοστὸν ὀμοῦ καὶ μέλῳς ἕκτορ ἔχων.*
Ἡμίας οἰκτερίαις, Ἄναξ, ἐλεήμων βουλή,
Ἄμμι δὲ σὴν ἀριθὴλον ὑπερλάμπειας ὀπισθῆ,
Ἄσπρα τῆν κατὰ γαίαν ἐπιφρασάμεθα κίλευθον ·
Ἔθνεσι δ' ἀλλοθαποῖον, ἀλεξικακὸν σοὶ φέγγος.
Σὺν κλέος ὑμνήρουσι, Μάκαρ πανυπέριστε, λαοί ·
Σὺν κλέος ἀμφιθόητον ὄλοις λαοῖσι μελέσθω.
Ἔθνεά τι καχαροῖατ' ἀγαλλόμενα μολῆσιν ·
B Ὑθενεν εὐδικίησι κρινεῖς μεροπηῖδα φύλην,
Ἔθνεσι δ' ἡγήσαιο φύλην μετὰ γαίαν ἔδευσεν.

Σὺν κλέος αἰνήσουσι, Μάκαρ πανυπέριστε, λαοί ·
Σὺν κλέος ἀμφιθόητον ὄλοις λαοῖσι μελέσθω.
Καρπὸν ἀνεβλάστησεν ἔδν φυσίζουσι αἶα ·
Ἡμέτερος θεός ἄμμι πόροι χαρίεστατον αἶνον,
Αἶνον Ἄναξ πόροι ἄμμι · τρέσοι δὲ ἔ παῖρατα γαῖης

ΥΑΛΜΟΣ ΕΖ'.

*Δαυίδου πεντητῷ μέλῳς βοβολημένος ὕμνος,
Ἐξηκοστὸν ἔχων ἑβδόμητόν τε τόπον.*
Ἀφθίτος ἀνοστήτω, σκιδασιν δ' ἐχθροῖσιν ἐνήσοι ·
C Δυσμενέεις δ' ἀπάνευθεν ἐπὶ προφύγονε ὀπισθῆ ·
Ὅδε μάλ' ἐκλείπειεν ἀμύχανος ἦτε καπνός,
Ἦς δ' ὅτε τηρόμενος εὐλογεῖν πυρὶ κρηρῆ ἀμείβῃ,
Ὅς ὄσων ἀπολοῖατ' ἀπὸ βλεφάρουσιν ἀλείται ·
Ἄλλὰ τοι εὐφραίνονται δικῆς ὑποφήτορες ἄνδρες,
Αἰεὶ θεσπεσίων καχαρήστες ἀνείον ἔσσων,
Ἐκ θυμοῦ γλυκερῆσι γεγηθότες εὐφροσύνην.
Ἄσατε τὸν Βασιλῆα, καὶ ὄνομα μέλψατε θεῶν ·
Ταῦξασθ' ὁδὸν χαρίεσσαν ὅπῃ δύοισι βεβαῖα.
Ἀφθίτος, ἀφθίτος οὗτος, Ἄναξ δὲ οἱ ὄνομα ἐτύθη,
Καὶ οἱ θεσπεσίω πῆλας καχαροῖτο προσώπου
Πάντες ὀριεθῶσαν ἐπὶ διὰ τάρβος ὀπισθῆ,
Χηρῶν ἡγεμόνος καὶ ὀρφανικῶν γενετήρος,
D Ἀχραντος διαπέδουσιν ἐπ' ἀχράντοιαι μίμικεν.
Αὐτὸς μονοτρόποιαι χαρίζεται οἰκία ναῖεν,
Ἐξ δ' εὐηγορήεις πεπεδημένον ἔσμων ἔλυσεν,
Ἐξ δὲ τάρβω φθιμένοις βιοτήεις μετὰ φέγγος ἄγναι.
Ἀββαλε, πῶς τὸ πάροιθεν, Ἄναξ, ἡγήσαιο λαῶν;
Πῶς ποτε κυθῆεν δάπετον μεθέπεσκέην ἐρῆμῳ;
Χθῶν μὲν ὅλη δεδονῆτο, κατεβέτο δ' οὐρανὸς αἶθῆρ ·
Ἄντα θεοῦ Σίναῶδε παύλλετον οὐδας ἀκούσαι,
Ἄντα θεοῦ Βασιλῆος, ὅς Ἰσραῆλον ἐρείθει.
Ἦτέον ἐσθλὸν ἐκῶν, Βασιλεῦ, χθονὶ σοῖο προπέμπεσθαι,
Καὶ γὰρ ἀνοστήριξας ὀμμένην ἀπολέσθαι,
Καὶ μιν φύλα τῆς ἀγέλης περιναϊεταῦσαι.
Πτωχῷ μελιχρῆς ἐπιτάβροθος ἔλαβες ἔτοιμος.

Καταρὰ σημαίνουσιν Ἄναξ ἔπος ἰθύνει,
 Τηλυγέτου σθενέων ἠγαύμενος υἱός Ἐσσην,
 Υἱός δὲ διὰ σκύλα δόμου μοιρησεται ἐσθλῶν
 Ἐβαν μεσοσάτιο κλήρων κατακοιμηθῆτε,
 Ἀργύρια τρήμωνος ὄπως πετὰ καλὰ πελάγῃ,
 Ἦς κλυρῆ χρυσοῖο μεταφρονεο ἀμφάλῳ ὄρη,
 Ἀθανάτου πέμποντος εὐός βασιλῆς ἐπ' αὐτῆ.
 Ἐν Σελμῶνι χίων σφέτερον δέμας ἀμφοικαλύπτει
 Ἔθιν βρος, πολυανθὲς βρος μάλα πῶν ἐτύχθη,
 Πῶν βρος, πηχθέντι πανεϊκαλον ἔπλετο τυρῶ.
 Τίτις μοι ὄβρεα πάντα δοκαύετε τυρῶνεντα;
 Τοῦτ' βρος, ἦχι θεὸς καταθύμια εὐματα ναίει
 Κεῖσε μάκαρ κλισίῃν σθενερῆν ἐπ' πάντοσε πῆξει.
 Μυρίον ἄρμα θεοῦ, πολέες δὲ ἐπ' αὐτῷ χορυταί.

Ἐθα Μάκαρ Σινάιο μετ' ἀχράντοιο θεμέθλοισι,
 Ἰψοῦ ἀειρόμενος, ληίσαιο ληίβα πολλῶν
 Αὐτὰρ ὁ δωτίνας μεροπηθὸς εἰλε γενέθλης
 Καὶ γὰρ ὑπερβασιῆ περιναίμεν ἠρήσαντο.
 Αἰτὴν Ἄναξ ἀγαθὸς καὶ ὑπέρτατος αἰνετὸς ἔστω,
 Αἰνετὸς αἰὲν Ἄναξ κεκλήσεται ἦμαρ ἐπ' ἦμαρ.
 Φήγγεος ἡμετέρου δαμππερὲς ἡγεμονεύει.
 Ἔργον ἐμῷ Βασιλῆι πέλει χατῶσιον ἀρήγειν.
 Μοῦνος Ἄναξ δεδάθηκε καὶ ἐξ θανάτοιο σαῶσαι.
 Ἔμπα γε μὴν σφέτερον θῆλων θραύσει κάρηνα,
 Ἀκροκόμου κορυφῆν, οἷς ἐν φρεσὶ θυμὸς ἀλείγῃ.

Ἐἶπεν Ἄναξ Βασάνθην· Ἐπιστρέψαιμι πεποιθὸς,
 Αἰθὲς ὅτ' ἀτρυγέτοιο (48) καλλισυτοῦ εἰμι θαλάσσης·
 Ὅφρα τετὴν τέγγεας ἀχράτον αἵματι πέζαν
 Ἀντιβίων σέο γλώσσα κινῶν σθέν ἦδ' οἰ αὐτοῦ·
 Ἄμφαθῆν, Ἀχραντιε, τεὰς βροτοὶ εἶδον ἀταρποῦς,
 Ἰγνιε τοῦ Βασιλῆος ὅτ' εὐαγγέσει (49) θωάκοι.
 Ἄσπον ἀειδόντων μετακλιβον ἡγεμονῆς,
 Μιλομένων τυπάνοισι μέσοι διὰ παρθενικάων.
 Πῶν ἐν κλισίῃσι φῶν κελαδῆσαι· Ἄνακτα,
 Ἀφθιτον ἐκ πηγῶν ἀγανόφρονος Ἰσραήλου.
 Κεῖσε Βενιαμίνη δὲ μεταχρονῆν κελεν ἦδη·
 Τῶν δ' ἔσαν ἠγῆτηρες ὄσοι πάρος ἦρχον Ἰούδα,
 Ζαβουλῶνος ὄμοι πρόμαχοι καὶ Νεφθαλιμοί.
 Κάρτει τιμῆνεντι τῷ ἐπιτέλλο, Ποιμῆν.
 Ἄμμι τόππερ τέκτυνας εὐσταθὲς ἄλλακ ἀρείβοις.
 Εὐαγγὲς ἐκ νηλοῦ μετασόμενοι τεδν ἄστν,
 Δῶρα πολυκλήνεντι θεῷ βασιλῆς ἀγέσθων.
 Θηρῶν ὄρεσσικόμοις δόνακος τρήκωνον ὀμοκλήν.
 Δημιότρας δαμάια; μετανίσσεται ἔθνια ταύρων,
 Ὅφρα κεν ἐξείργοντι οἷς ἀμφαδὸν ὕνος ἐτύχθη.
 Φύλα βροτῶν, Ἀχραντιε, φιλοπολέμων κεδάσειας.

Αἰσόμενοι σπείσουσιν ἀπ Αἰγύπτου πολῶν
 Χεῖρας δ' Ἀθανάτω ταύσει γενός Αἰθιοπῶν.
 Κοιραντιε, Βασιλῆα λιγαίνετε πάντοθεν αἰθης,
 Εὐκαλάδω κιδάρη φορμίζετε Ποιμένα κόσμου.
 Μελίφατε ἀντολής πῶν ἐκ πολοῦ ἐμβεβαῖωτα.
 Αἰών ἀποφθέγγοντο φῶν ζωαρχεῖ φωνῆ.
 Κῆδος ἀπειρέσιον κελαδῆσαι Παμβασιλῆι.
 Αἰὲν ἐπ' Ἰσραήλον ἔχει (50) μεγαλοπρεπὲς εὐχος.

(48) Ἰπ' ἀτρυγέτοιο. Forte, ἀπ' ἀτρ. Ἐδρι.
 (49) Ἰπ' εὐαγγέσει. Forte, ἐπ' εὐαγγ. Ἐδρι.

A Fortiter montantibus Rex verbum diriga,
 Unici virtutum dux filii Rex,
 Filii qui spolia domus dividet bono :
 Si forte medii clerorum dormias,
 Argentee columbe ut pennæ pulchræ liviæ,
 Cujus crocea auri dorsum induebat species,
 Immortalis mittentis suos reges in ipsam.
 In Selmone nix suum corpus circumtegit :
 Divius mons, floridus mons valde pinguis est,
 Pinguis mons, coagulato persimilis erat caseo.
 Quare mihi dentes omnes observati coagulatos ?
 Hic mons, ubi Deus gratissimas domos habitat :
 Ibi beatus tabernaculum forte suum semper figet.
 Multiplex currus Dei, multi vero super ipsum sal-
 [tatores.

B Ibi Beatus Sinai inter puri fundamenta,
 Alte elevatus, prædatus est prædam multam :
 Cæterum ipse dona mortalis accepit generatiouis :
 Etenim contemptu habitare recusarunt.
 Semper Rex bonus et summus laudabilis esto,
 Laudabilis semper Rex vocabitur die super die.
 Lucis uostræ perpetuo dux est.
 Opus meo Regi est cantentibus opitulari.
 Solus Rex novit etiam a morte servare.
 Verumtamen suorum hostium confringat capita,
 Longicomum verticem, quibus in anivis cor pec-
 [cans.

Dixit Rex de Basan : Convertam confisus,
 Rursum de sterili recedens ibo mari :
 Ut tuum tingas purum sanguine pedem :
 C Inimicorum tuorum lingua canum tuorum et ipsi ixi.
 Palam, Incontaminata, tuas mortales viderunt vias,
 Vestigia Regis in sanctis sedibus.
 Propriis cantantium accesserunt duces,
 Canentium tympanis medii inter virgines.
 Fidele in caulis charum resonare Regem,
 Immortalem de fontibus mansueti Israelis.
 Ibi Benjamin autem diuturna erat pubertas :
 Horum vero erant duces qui antea imperabant Juda,
 Zabulonis simul principes et Nephtholim.
 Robori honorato tuo manda, Pastor
 Nobis quod fecisti firmum præsidium stabilias,
 Sacram a templo adorti tuam urbem,
 Munera clarissimo Deo reges adducunt.
 D Feris montanis arundinis exaspera clamorem.
 Populares vacas inibunt nationes taurorum,
 Ut excludatur quibus palam pretium est.
 Genera mortalium, Immaculate, bellicosorum dis-
 [sipes.

Supplices æstunant ex Ægypti urbibus :
 Manus vero Immortali extendit genus Æthiopiæ.
 Dominationes, Regem canite undique terræ,
 Canora cithara canite Pastorem mundi.
 Celebrate orientis polam a polo ascendentem.
 Laudem pronuntient charam vivifica voce.
 Decus immensum resonante Domino,
 Semper super Israel habet claram gloriam,

(50) Ἐχει. Forte, ἔχει. Ἐδρι.

Et robur æthereis simul nubibus admirabile.
Immortalis mirus suis sanctis gratus est.
Virtutem vero et robur bonum Rex præbebat Israeli :
Semper Dominus inclytus laudabilis esto.
PSALMUS LXVIII.

*Davidis cordis hymnus invicem respondentis,
Sexagesimum habens octavumque carmen.*
Ab aquis me serva, Rex, quæ meum circumdant cor,
Fundo in cœnoso infixus vita careo.
Versatemi ponti profundo me demersit procella.
Exiliter clamantis meum exasperabatur guttur.
Perdidi lumen, regem Deum observans oculis :
Qui me frustra oderunt, meis plus sunt capillis.
Quosque inique timebam infestos, fortes sunt.
Temere raptum, quod non didici, ipse exsolvi :
Nosti, Rex, quæ patravi stultitiis meis,
Neque a tuo absconsæ sunt stoliditates meæ con-

[spectu.

Nunquam, Rex, capiat dedecus quibus Deus opus
[videri,
Neque Deum desiderans aliquis vir vituperabilis
[audiat.

Propter te Regem probra sustinuiimus :
Sustinebo, si forte rubor meum corpus circumtegat.
Extraneus factus sum, et meis mendicis fratribus,
Et peregrinus dulcis et prudentis illius matris.
Quoniam exedens me tuæ cura cepit domus :
Tuorum vero conviciis meam mentem mordeor
[hostium.

Jejunii laboribus infregi animum meum,
Et quod ego jejunarem in probra parabant :
Peplum meum gratiosum posui velut ingubre indu-
[mentum :

Verum et sic factus sum suis linguis sermo :
De me caneabant sedentes pro foribus,
In me vero psallebant satis gravati vino.
Sed ego vocabam te semper obsecrans :
Tempus, Rex, cum sane mihi ultro palam aderis.
Exaudi tuæ misericordiæ permulta vehementia :
Tuæ vero veritatis mihi, Rex, magnam lucem præ-
[beas :

De luto me serva ut lacunam effugiam.
Libera ab infestis me, Beate, profundisque fluentis :
Ne forte aliquando aquosus deglutiat turbo,
Neque me triste submersum profundum intus cor-
[ripiat.

Neque me circumdet suum os puteus ingens.
Exaudi benignitate ferens misericordem animum :
Multitudine vero miserationum omnia lustrantem
[oculum extendas :

Ne aliquando a me tuo puero avertas faciem,
Velociter oppressum, Beate supreme, exaudias,
Oculis nostrum omnia intuentibus animum prohi-
[beas.

Propter nostros inimicos, Rex, me serves :
Nosti enim dedecus meum et impropria, et ma-
[gium ruborem.

A Καὶ σθένος αἰθερίην ὁμοῦ νεφέλαιν ἀγγέλῳ.
Ἄθανατος θηητὸς τοῖς ὁσίοις μεμηλῶς.
Ἄλκην καὶ σθένος ἐσθλὸν Ἄναξ πόρου Ἰσραὴλ
Πάντοτε Παμβασιλεὺς ἀριδείκτος αἰνετὸς ἔστω.
ΨΑΛΜΟΣ ΕΗ΄.

*Δαυΐδου κραδίης ὕμνος ἀμειβομένης,
Ἐξηκοστὸν ἔχων ὀχτώσατον τε μέλος.*
Ἐξ ὀδάτων με σώω, Βασιλεῦ, τὰ μευ ἔμψεν ἦτορ.
Βύσσω ἐν ὕλῃντι παγεῖς βύτιοιο χαλιῶ.
Νισσόμενον πόνοιτο θυθῶ κατὰ μ' εἴλε καταΐ.
Καρφαλῶς βοδώντος ἐμὸς τρηχύνετο λαμβῶς.
Ἦλεσα φέγγος ἀνακτα θεὸν δεδοκήμενος βουσις
Οἱ με μάρτην στυγέοντες ἐμῶν πλέον εἰσι κορμῶν.
Οὐς τ' ἀδίκως τρομέεσκον ἀπεχθῆσας, Δικαιοὶ εἰσι.
Ἀρραδίως ἄρπαγμα, τὸ μὴ μάθον αὐτὸς ἔπος
B Ὀλέας, Ἄναξ, δὸ' ἔρεξα χαλιφροσύνησιν ἐμῆσιν,
Οὐδὲ τῆς ἔκρουσθην ἀτασθαλαίαι μευ ὀπωπῆς.

Μή ποτ', Ἄναξ, εἰοι αἰσχος δουσις θεὸς ἔργον ἐρέ-
[σαι,
Μηδέ θεὸν ποθέων τις ἀνήρ, μωμητῆς ἀκούσῃ.

Εἶνεκα σοῦ Βασιλῆος οὐείδεα τετλίτραμεν
Τλήτομα, εἶκεν ἔραυθος ἐμὸν βέθος ἀμφοκαλόη.
Ἄλλοδαπὸς γενόμεν, καὶ ἐμοῖς ἀκλήρος ὀμαμῶς,
Καὶ ζείνος γλυκερῆς καὶ ἐνηθῆς υἱάσις μητρός
Οὐνεκα θαρδάπτων με τοῦ πόνοσ εἴλε μελάδρου
Σελο δ' ἐπεσβολῆσιν ἐμῆν ῥῆθνα δάκνομαι ἐχθρῶν.

Νηστειῆς καμάτοισι κατέκλασα θυμὸν ἐμῖο,
C Καὶ τό με νηστειεῖν ἐπ' οὐείδεσι τακταίνοντα.
Πέπλον ἐμὸν χαρίεντα θέμην ἔπε πένθημον εἴω·

Ἄλλὰ καὶ ὡς γενόμεν σφετέρῃς γλώσσοσι λάλεμα
Ἄμφ' ἐμῆθεν μιλιποντο καθεζόμενοι πρὸ πυλάων,
Εἰς δ' ἐμὴ φορμύεσκον ἑλῖς βεθαρηθῆς ὄνη.
Αὐτὰρ ἐγὼ κάλεσον σε, διηνεκῶς λιτανεῶν
Καιρῶς, Ἄναξ, ὅτε δὴ μοι ἐκὼν ἀναφανῶ παρείης
Κλύθει τῆς ἐλεημοσύνης παμπληθεῖ βοίῳ·
Σελο δ' ἀληθείης μοι, Ἄναξ, μέγα φέγγος ὀπάσῳ·

Ἐκ πηλοῦ με σώωσον, ὅπως διὰ τέλμα φύγοιμ.
Ῥῦσο θυσαμένων με, Μάκαρ, βυθῶν τε βέθρων
Μή κέ (51) ποτ' ὀδαθετοσα καταθρῶσει καταΐ,
Μηδέ με λευγαλέως βρύχιον βυθὸς ἐκδοθὶ μάρτη.

D Μηδέ με ἀμφιβάλλησιν ἐνν στόμα βόθρος ἀπέρων.
Κέλυσθι μελιχίη φορέων οἰκτιρμονα θυμὸν
Πλήθει δ' οἰκτιρμῶν πανεπίσκοπον ἔμμα τιταίνω·

Μή ποτὲ μοι (52) σέο παιδὸς ἀποστρέψῃσας ὀπωπῆ.
Αὐτίκα τειρομένοιο, Μάκαρ πανυπέρεπτι, ἀκούσῃσ
Ἦμμασι κωτερον πανδερχεῖσι θυρῶν ἐρύκωσι.

Οὐνεκεν ἡμετερων θείων βασιλεω με σώωσις·
Οἶσθα γὰρ αἰσχος ἐμὸν καὶ οὐείδεα καὶ μεγ' ἔραυθος.

(51) Μή κε. Forte, μή με. Edit.

(52) Μοι. Forte, μευ. Edit.

Ἄντα σέθεν σύμπαντες ἐμῆ μεμελημένοι ἄτη.
Νόμον ἐμὸς λύθων τε μετὰ φρεσίν Ἐπιτο θυμός.

Οὐδέ μοι ἀλγεῖνοισιν ὀμνήγορος ἦλυθεν ἀνήρ
Οὐδ' εὖρον πῶθεν ἔμμι πλεῖε παραμύθιον ἄτης.
Βρώματι νωκτέρω θυμοσφόρον ἔμβalon ἰθν.
Καί μοι δεξιῶν θανατοφόρον ὠπασαν δξος.
Τοῖσι λίνον τεύχοιτο παλύπλοκον ἀνὶ τραπέζης,
Θήρη καὶ δολέσσα πάγη καὶ μισθὸς ἐπ' ἔργῳ·
Σφωτέρην κακότεχνον ἀποσδέσσειας ὄπωπην,
Καὶ σφειν ἠνεκέως καμάρῳ κατὰ νῦτα δαμάσσει·
Καδὲ κόνον βαρύμηνιν ἐπὶ σφίσι πάντοτε τεύχοις,
Καὶ σφεας ἀμφιδάλιοι θολερῆς σοο μήνηδος ὀρμη.

Ἔστω πλουσσότερα μετὰ σφίσι ἀλλίς ἐρήμη,
Μηδέ τις ἐν μεγάρουσιν εἰς ναυτέρρα κίχνοι·
Οὐνεκεν ὃν β' ἐπάταξας (53) ἄλις ποθέεσκον ἐκαῖνοι,
Πηγής ἡμετέρησι καὶ ἄλγασιν ἄλγασ θέντες.
Ἄμπλακίην ἐπίρῳφον ἐπ' ἀμπλακίησιν ἔβησι·
Μηδὲ δικαιοσύνη πίνουσι στο θώκον ἰκέσθων.
Θάλασσαν ἀποσμήχοντο φερεζώνων ἀπὸ βίβλων·
Μηδέ ποτ' εὐδικίης ναίτασι ἐναριθμοῖ εἰεν.
Πτωχὸς ἐγὼ ἐπέλεθον, καὶ κήδεα μύρια πῖσῳ·
Ἄλλ' ἰσγῳ Βασιλῆος ὑπέρμαχον ἄλακρ ὄπωπης.
Δινετόν οὐνομα θεῖον ἀνυμνήσομαι χορεῖον,
Καὶ μιν ἀνυψώσομαι διαμπερὲς αἰνετὰ μέλτων.
Ἠσθηθῆν δ' ἀρίστειν ὑπὲρ μόδαχον Βασιλῆ,
Ἔς νέον ἠβήη πίνουσι κεράσει καὶ ὄπιας.
Πτωχοῦ δερκομένου νόος πρῆπιδεσσι χαρσίη.
Ποιμένα δίξεσθε ψυχῶν βίβλοιο δότηρα·
Οὐνεκεν ἀθάνατος Βασιλεὺς ὑπάκουσε πανιχροῦ·
Οὐδ' αὐτως μεθέηκε κακοῖς πεπεδημένον ἀνδρα.
Οὐρανὸν ἀμφὶ τε γαῖα χορεῖούτων Βασιλῆ,
Πόντος ἀπειράσις, καὶ ὄσα τρέφει οἰμα θαλάσσης·
Οὐνεκεν ἀθάνατος Βασιλεὺς Σιώνα σώσει·
Ἄστεια δ' ἀνοστήσειεν Ἰουδαίης ἐρατεινῆς·
Καὶ μιν ναετάνουτες, ὄλην κρησαλατο κλήροισ·
Καὶ ὀμῶν σφωτέρων γενεθὲ σύμπασαν ἐρύξει (54).
Ἄμφαγαλαζομένοισι περιχτιόνουσι μελέσθω.

ΨΑΛΜΟΣ 58.

Τῶν πάντων γινώσκοντα μνηστικῶν Θεὸν
Δαυίδος εἶπερ· Σῶζε δὴ με, Δέσποτα.
Ὁ δ' ὕμνος ἐξηκοστὸς ἑνυκτος τυγχάνει.

Ἄρβιτες, νωκτέρην σκοπιάζεο πάντοσ' ὄρωγην.
Ἄλαχος εἶμι δ' ὄσοι ἦτορ ἐμὸν μεμάσαν ὀλέσσαι

Στραφείη μωμητός δ μοι κακὰ βυσσοδομείων·
Ἄδύτ' εἶμι τοὺς δ' ἄλαχος ἐμῆ κεχαρητότας ἄτη.
Χέρμα καὶ εὐφροσύνη δαιον γένος ἀμφοπολείου·
Πάντοσε βαζόντων μεγαλαυχία δῶρα θεοῖο,
Ἔσοσάτιοι ποθέουσι ἀλεξίκακόν σοο φέγγος.
Ἄλγος ἀλεξήσασι πτωχοῦ, Μάκαρ, ἦλδ πανιχροῦ
Μήποτε δηθώνιας ἐμολ καλέουσι παρεῖναι.

ΨΑΛΜΟΣ 59.

Παῖδες Ἰωναδάρου μεγαλήτορος, εἰς τὸ πάροισθεν
Ἐνναεταί Βαβυλῶνος ἄγον κατὰ δούλιον ἡμαρ.
Ἐξοδομένης δεκάδος λιγυρὸν μέλος ἐτύχοντο.

Μή με κατασχόνεας, ἐπὶ σὺ μου ἐπέλις ἐτύχης·

A Coram te omnes meam procurantes perniciem.
Vituperationem meus contumeliamque in mentibus
[speravit animus.

Neque mihi dolorificis condolems venit vir :
Neque reperi unde nobis sit levamen miseriæ.
Escæ nostræ perniciosis immiscuerunt venenum,
Et mihi sitibundo mortiferum dederunt acetum.
Ipsis rete flat sinuosum pro mensa,
Captura et dolosus laqueus et merces propter opus :
Suum maleficum exstinguas aspectum,
Et eorum semper labore dorsa domes :
Iram vero gravem in ipsos semper effundas,
Et eos circumdet turbidæ tuæ iræ impetus.
Fiat multos ærens inter ipsos mansio vacua,
Neque quis in palatiis suis habitatorem reperiat :

B Quoniam quem percussisti satis inquisierunt illi,
Plagis nostris et ærumnis ærumnas addentes.
Scelus assue super acclera sua :
Neque justitia freti tuam sedem ingredientur.
Ocius expungatur vitalibus a libris :
Neque unquam justitiæ incolis numerati sint.
Pauper ego sum, dolores varios concoquens :
Verum habeo Regis vindicem auxilium vultus.
Laudabile nomen divinum celebrem exultans,
Et ipsum exaltem semper laudabilia cæmens.
Puberem vero placeat super titulum Regi
Qui primum pubescat fretus cornibus et ungulis.
Pauperis videntis animus in præcordiis lætetur.
Pastorem querite animarum vitæ datorem :

C Neque temere deseruit malis compositum virum.
Cæli circumque terra tripudient Regi,
Mare immensum, et quæ nutrit tumor maris
Quoniam Immortalis Rex exaudivit pauperem :
Neque temere deseruit malis compositum virum.
Cæli circumque terra tripudient Regi,
Mare immensum, et quæ nutrit tumor maris
Quoniam Immortalis Rex Sionem servabit,
Civitates vero reparet Judææ amabilis :
Et ipsam habitantes, totam possideant sortibus :
Et servorum suorum generatio universam tuebitur.
Diligentibus vicinis provident.

PSALMUS LXIX.

Omnia scientem recordans Deum,
David dixit : Serva utique me, Domine.
Hic vero hymnus sexagesimus nonus est.

Immortalis, nostrum observa semper auxilium.
Dedecus capiat vero qui cor meum gestium per-
[dere :

D Avertatur vituperabilis qui mihi mala moliens
Statum occupet ignominia meo gaudentes infortunio.
Gaudium et lætitiæ sanctum genus complectatur :
Semper loquantur magnifica dona Dei,
Quicumque cupiant salutare tuum lumen.
Dolorem arceas mendici, Beate, et inopis.
Ne quando moreris mihi invocanti adesse.

PSALMUS LXX.

Filii Ionadaphi magnanimi, quibus antea
Incolæ Babyloniis attulerunt servilem diem.
Septimæ decadis argutum carmen paratum.

Ne me confundas, quoniam tu mea spes es.

(53) Ἐπάταξας. Forte, ἐπάταξαν. Edit.

(54) Ἐρύξει. Forte, ἐρύξοι, vel ἐρύξει. Edit.

Tua, Beate, æquitate cura, et me custodi.
 Studiose me serva, inclinans attentam aurem :
 Noster Deus esto, commodus scrutator,
 Firma velut quædam domus, ubi malum est effu-
 [gere.

Ipse mea stabilis sedes, et firmum tutamen.
 Eripe utique de manu, Rex, malefici viri,
 De manu iniqui et injustitiam desiderantis :
 Quoniam fiducia mea, Summe, semper es,
 Fiducia semper vivens etiam a virescente pubertate.
 Tibi confidens ex utero sum matris,
 Ipse mihi protectio fuisisti charæ in ventre matris.
 In te mea, Peroptime, est caورا cantio.
 Reputatus sum vitæ portentum multis esse,
 Sed mihi fortis visus es inter ipsos adjutor.
 Plenum mihi gratum carminibus os semper sit,
 Ut, Beate, tuum decus iumortale celebrem,
 Tuam tota die magnificam gloriam canens,
 Ne me deseras, Incorrupte, malo in senectutis li-
 [muse :

Cum robur perdididerim charum, tunc ne me dere-
 [fluas :
 Quoniam mihi hæc dixerunt improbi et invisi viri.
 Animæ nostræ custodes explorarunt coeuntes,
 Immortalem dicentes suum famulum deseruisse :
 Festinate, et eum comprehendite, quia ipsi nullus
 [adjutor.

Sed tu, Domine, ne me aliquando seorsum aver-
 [taris :

Neque cæcitatem mei egentis capere.
 Dedecus capiat, qui cor meum feriunt malis :
 Vituperatio capiat et robur, qui mala mihi cupiunt.
 At ego regi Deo confidens sim,
 Et ipsi decorum hymnum adhuc amplius quam
 [antea cantabo.

Nostrum os tuam Justitiam dicit :
 Tuum tota die lumen iumortale celebrabo.
 Negotiationis nescius existens, etiam expers in-
 [commodi,

Fidens in templum ingrediar iumortalis.
 Tuæ justitiæ, Rex, recordabor solus.
 Ab adolescentia me docuisti quæ fas, iumortalis
 [Pastor :

Itaque divina opera etiam usque nunc tua procla-
 [mabo.

Ne me seuescentem, Beate, canumque deseras,
 Donec posteris brachium tuum prædicem,
 Tuum robur annuntians et Justitiam amabilem :
 Altissimorum perfecisti usque magnanima, Pastor.
 Quis utique tibi alius similis mihi tot mala cor-
 [cilians ?

Etiam tu rursum couversus, vitæ præbuisisti mul-
 [tam vim,

Imo de terræ caliginosæ profundo me revocasti.
 Tuam mihi justitiæ immensam effudisti vim,
 Et mei, conversus, priorem sanasti verbum :
 De fundo terræ caliginosæ depresso me vocasti
 Et enim celebrabo te, Beate, verissimo cantu,
 Cantans iu cithara immaculatum Israelim.

A Ση. Μάκαρ, εὐδίκη περικίθεο, καί με φύλασσε.
 Ἐμπατεύς με σώω, κλίνας ἀρήκων ὄσας·
 Νωίτερος θεός ἔσσο, κατὰ χρέος ἀσπεύωτης,
 Ἐμπατεύς οἰά τις οἶκος, ὅπη κακόν ἐστιν ἀλύξαι.

Αὐτός ἐμὸν πολὺχαιλον ἔδος καὶ εὐσταθὲς ἄκαρ.
 ῥύοε δὴ παλάμη, Βασιλεῦ, κακοεργίης ἀνδρῶν,
 Ἐκ παλάμης ἀδίκου καὶ δυσνομίην ποθέοντος·
 Ὀσνεκεν ἐλπίς ἐμῆ, Πανυπέρτατε, αἰὼν ἐτύχης,
 Ἐλπίς ἀειζώουσα καὶ ἐκ νεοθιγλῆος ἤθης.

Σοὶ περιπαροσθῆεις ἐκ νηδύος εἰμὶ τακούσης,
 Αὐτός μοι σκέπας ἦσθα φίλης ἐν γαστέρῳ μητρῶς.
 Ἐν σοὶ μεν, Πανάριστε, πῖλεε φιλόμοιπτος ἀσθή
 Ἰπτόθην βίβιου τέρως πολέσσοι τατύχθαι,
 Ἄλλὰ με ἀλκήεις ἐφάνης μετὰ τοῖσιν ἀρωγῆς.

B Πλήρες ἔμοι χάριεν μελέων στόμα πάντοθεν εἶρ,
 Ὅφρα, Μάκαρ, σέο κύδος ἀγῆραον ὕμνοποιέουσα,
 Σέιο πανμήριον μεγαλοπρεπῆς εὐχῶς αἰδέων.
 Μὴ με μεθής, Ἄχραντε, κακῶ πειο γήραος ἀσθῶ·

Εὔτε βίην ἀλέσσαιμι φίλην, τότε μὴ με μεθήεις·

Ὅυνεκά μοι τὰδ' ἔφρανο κακοὶ καὶ ἀνάροιο ἄνδρες.
 Ψυχῆς ἡμετέρης φύλακες σκέφαντο μολόντες,
 Ἀθάνατον βάζοντες ἐὼν θεράποντα μεθεῖναι·
 Σπεύσατε, καὶ μιν ἔλεσθε, ἐπεὶ νῦν οἱ εὐ τις ἀρωγῆς.

Ἄλλὰ σὺ, Παμβασιλεῦ, μὴ μεῦ ποτε νόσφι τραπήης·

C Μηδ' ἀλασκοπιήν ἐμῆθεν χατέοντος ἐλέσθαι.
 Αἰσχος ἔλοι, ὅσοι ἦτορ ἐμὸν βάλλουσι κακίαι·
 Μῶμος ἔλοι καὶ ἔρευθος, ὅσοι κακά μοι φρονέουσι.
 Αὐτὰρ ἐγὼ βασιλῆϊ θεῶ περιπαρόσσω εἶρ,
 Καὶ οἱ αἰνετὸν ὕμνον ἐτι πλέων ἢ πρὶν αἰέσω.

Ἡμέτερον στόμα σέιο δικαιοσύνην ἀγορεύσει·
 Σέιο πανμήριον φῶς ἀβιθον ὕμνοποιέουσα.
 Ἐμπορήεις ἀδάπτως ἐὼν καὶ ἐλευθέρος ἀτης.

Θαρσαλιός μετὰ νηὸν ἐλεύσομαι Ἄθανάτοιο.
 Σέιο δικαιοσύνην, Βασιλεῦ, μεμνήσμαι ὄσω.
 Ἐξ ἤθης μ' εἰδάδας ἄπερ θέμις, ἀφριθε Ποιμῆν·

Τοῦνεκα θέσκαλα ἔργα καὶ ἐς τότε σέιο βοήσω.

D Μὴ μ' ἀπογηράσκοντα, Μάκαρ, πολέων τε μεθε τῆ
 Εἰσόκεν ἀγέγονοισι βραχίονα σέιο προσήμω,
 Σὸν σθένος ἀγγέλλων καὶ εὐδίκην ἑρατεινήν·
 Ἰψόσων ἐτέλεσσας ἕως μεγαλαυχῆα, Ποιμῆν.
 Τίς νῦν τοι ἄλλος ὁμοῖος ἔμοι τόσσα κῆθεα τεύχων;

Καὶ με πάλιν στρέψας, βίβιου πόδες ἀσπετων ἀλκή,

Πυθμένος ἐκ γαίης ὀνοφερῆς βυθίου μ' ἐκάλεσσε·
 Σέιο μοι εὐδίκην περιώσων ἐβλυσσας ἀλκήν
 Καὶ μεν ἐπιστρέψας, προτέρην ἴησαο νῆσον·
 Πυθμένος ἐκ γαίης ὀνοφερῆς βυθίου μ' ἐκάλεσσε·
 Καὶ γὰρ ἀνυμνήσω σε, Μάκαρ, παναληθῆ μολῆ,
 Μελίπων ἐν κιβάρῃ πανακχάρατον Ἰσραήλων.

Ἄμφι δὲ μελπόμενος μῆγα χειλεσι γηθόσαιμι,
 Ψυχῇ δ', ἦν β' ὁλοῦν, Βασιλεῦ, ἀπελύσοσ νοῦσων.
 Πρὸς δὲ τί μευ καὶ γλώσσοσ δικαιοσύνην σὸσ μελίψει,
 Εὔτε κατασχυνθῶσιν ἐμὸν διζήμενοι ἀλγος.

ΨΑΛΜΟΣ ΟΑ'.

Τούτ' ἄρα παισὶν ἔγγ' ἀνεπίγραφον Ἑβραίοισιν
 Ἦθὺ μῆλοσ Σολομῶνι πολυκλήστῃ μεμηλόσ.
 Ἐξόδοσ τῆσ ῥακάδοσ πῆ λειται καὶ πρώτοσ ἀρῆσμα.
 Εὐδικίην βασιλῆι πόροσ σὸσ, φέρτατε Ποιμῆν,
 Παῖδι τε σὴν προάλλε δικαιοσύνην βασιλῆοσ,
 Ὅφρα διακρίνωσιν ἐπ' εὐδικίην σὸσ λαόν,
 Πτωχοὺσ δ' ἀκτεάνοισι δίκην δικάσωσιν (55) ἀρῆγγων.
 Ὁσρεσιν εἰρήνην σθεναρῆ βουνοὺσ τε μελέσθω.
 Πτωχῶν δημοστέροισιν ὅπ' εὐδικίην δικάζειν.
 Ἄκτεάνωσ θ' ἅμα παισὶν ὀνομαῖνοισιν ἀρῆγγειν.
 Ἐκ ῥηξηγορίησ καθέλοσ ψευδηγγόρον ἀνδρα.
 Ἠλίψ φαίθοντι διαμπερὲσ ἴσα φαίνοι.
 Πάντασ ὑπερλάμπων κερατῆσ προπάροιθε σελήνησ,
 Ἐξέθεν ἠερίμωσ ὡσ ἕτερον (56) ἐσ πίκων, εἰλοσ,
 Ὡσ γαλαν νιβάδεσσι δ' οὐρανοὺσ ἤσυχα βάλλει.
 Ἔσσοται ἡμέρη ἤδε δικαιοσύνησ τότε μήτηρ,
 Εἰρήνησ τ' ἐρατῆσ, μήνησ σθένοσ εἰσόσ λαμπη.
 Ἐξ ἑτέρησ ἐτέρησ κρῶτοσ τανύσσιε θαλάσσησ,
 Ἐκ θ' ἱερῶν ποταμῶν μετὰ πείρατα μυρία γαίησ.
 Αἰτέον φύλα θεῶσ γυνάσσοται Αἰθιοπίηων·
 Δοσμνέησ δὲ οἱ ἀμφὶ κόνιν λειζουσι δαμέντεσ.
 Οἴσατε νῆσοι δῶρ', ἅμα δ' οἴσατε, Θασριδοὺσ ἀργολ.

Ἐκ δ' Ἀράβων Σαβίτων τε πολὺλλα δῶρα φερέσθω.

Γαίησ μιν βασιλῆησ ἄλησ ἅμα γυνάσσοται·
 Ἐθενά οἱ παντοία πηλὶ ζυγῷ αὐχίνα θείη,
 Πτωχῶν ἐπέι παλάμησ σθεναρῶν ἀπελύσατο φῶτα,
 Καὶ πηνῆ βλαφθέσθ', ὧ μὴ πέλασ ἔσκειν ἀμύντωρ.
 Πτωχοῦ λευγαλοῦ περιφείσεται ἡδὲ πενιχροῦ,
 Ὑγῆσ τ' ἀκτεάνων ὀλοῆσ ἀπολύσεται ἀτησ·
 Ἐκ τόκου ἔκ τ' ἀδίκου βίησ σφέασ ἐξαρπάσσει (57)
 Τῶν δ' ἄρα οἱ κατέναντι φανῆσται ὄνομα ἄγγτόν.

Ζήσεται· Ἀρραβίη δὲ γέρας χρυσολο κομισσοί·
 Ἄμφ' αὐτοῦ Βασιλῆα λιτήσ καλέσοιεν ἀπαύσοισ,
 Καὶ ἐ πανημέριον ἀγαθοὺσ μελίφατο κώμοισ.
 Ὁσρεσιν ἀκροτάτοισιν ἔδοσ κλυτὸν ἔσσοται ἀησ·
 Πιότερον Λιβάνοιο φέροι μελιθῆλα καρπῶν.
 Ἄσσοτεσ ἀντέλλοιεν ἄλησ ἀτε χόρτοσ ἀρούρησ.
 Αἰνετῶν ὄνομα θεῖον ἐπ' ἀλήττοισι γενέθλασ·

Ἠλίωσ προπάροιθε μένει κλυτὸν ὄνομα θεῖον,
 Λαμπόμενον καὶ πρόθεσ φεριζώοιο σελήνησ.
 Ἄμφ' αὐτῷ τριπόθητον εἰοι κλόσ εἰνεα γαίησ,
 Ὡλοῖστον καλῶσσιαν ἀεὶ θεὸν εἰνεα πάντα.
 Αἰνετέσ αἰτν ἔφω θεοὺσ ἀφθιτοσ Ἰσραήλοσ,
 Ὡσ καὶ μόνωσ ἀεὶ τελείησ περιθαμβία ἔργα.
 Αἰνετῶν ὄνομα θεῖον εὐλολεψῆσι μεμηλόσ,
 Καὶ νῦν, καὶ μετέπειτα, καὶ ἔσσομῆνοισι γενέθλασ.
 Γαλαν ἄτην κλήσοιε θεοῦ κλόσ, ὡδε γενέσθω.

(55) Διακρίνωσιν..... δικάσωσιν. Forte, διακρί-
 νησιν..... δικάσῃσιν, vel διακρίνειεν..... δικάσειεν.
 Εἰσιτ.

A De te canens magnopere labii exsultem,
 Animaque, quam perniciosus, Rex, liberasti morbia.
 Insuper mea etiam lingua justitiam tuam cautabit,
 Cum confusi fuerint meum quaerentes dolorem.

PSALMUS LXXI.

*Illud utique filii erat inscriptione carens Hebraeis
 Dulce carmen Solomoni clavo gratum.
 Septima decadis est et primum carmen.*
 Judicium regi praebeas tuum, optime Pastor,
 Pueroque tuam propone justitiam regis,
 Ut judicet in justitia tuum populum,
 Pauperibus vero egenis jus dicat optimum.
 Montibus pax valida collibusque curae sit.
 Pauperum popularibus in aequitibus judicare.
 Egenorumque simul filiis affligis opulitium.
 B Ex robore deprimat calumniatores virum.
 Soli lucido semper aequaliter luceat.
 Omnes collustrans cornutum ante lunam,
 Ex alto sensim sicut pluvia in vellus veniat,
 Sicut terram nivibus quando caelum tacite ferit.
 Erit dies haec justitiae tunc mater,
 Pacisque amabilis, lunae robur donec luceat.
 Ab altero ad alterum dominationem extendat mari.
 Et a sacris fluminibus post terminos multos terrae.
 Ipsum geuera velociter adorabunt Aethiopus:
 Inimici vero ei in pulvere lingunt subacti.
 Afferte insulae, dona, simul vero afferte, Tharsidis
 [reges,
 Ab Arabibus vero Sabaeisque supplicia dona addu-
 [cuntor.
 C Terrae eum reges universae simul adorent:
 Gentes ei variae sub jugum cervicem ponant,
 Puerem quia de manu potentium liberavit virum,
 Et paupertate laesum, cui non prope erat adiutor.
 Pauperi anxio parceret et egeno,
 Animasque inopum perniciose liberabit noxa:
 Ab usura et ab iniqua vi ipsos eripiet:
 Horum utique ipsius in conspectu apparbit nomen
 [admirabile.
 Vivet: Arabia vero praemium auri afferat:
 De ipso Regem precibus invocent continuis,
 Et eum tota die bonis celebrent carminibus.
 Montibus summis sedes clara erit terrae:
 Pinguiolem Libano ferat suavem fructum.
 D De civitate floreat totius tanquam fenum terrae.
 Laudabile nomen divinum in perpetuis generatio-
 [nibus:
 Solem autem manet inclytum nomen divinum,
 Clarum etiam ante aliam lunam.
 In ipso optatissimum capiant decus gentes terrae,
 Beatissimum vocaverunt semper Deum gentes omnes.
 Laudabilis semper est Deus incorruptus Israelis.
 Qui etiam solus semper facit stupenda opera.
 Laudabile nomen divinum laudibus gratum,
 Et nunc, et postea, et futuris generationibus.
 Terram universam impleat Dei gloria, sic fiat.

(56) Ὡσ ἕτερον. Forte, ὡσ ἕτερός. Εἰσιτ.

(57) Ἐξαρπάσσει. Forte, ἐξαρπάξει. Εἰσιτ

PSALMUS LXXII.

*Davidis carminum quidem cessavit divina mens,
Fili Jesse ex imbecillitate :*
*Asaphus vero surrexit, et resonit spiritui divino,
Septimæ decadis secundum hyannum fundens.*
Quomodo tantum rectis corde bonus Deus Israelis !
Etiam sane mei vacillabant pedes pene necessario,
Et mea hinc et hinc diffuebant vestigia pedis :
Quia sane in animo meo zelabam erronee,
Pacem videns improbitatis sociorum.
His inevitabilis semper et irremediabilis erat mors,
Et validæ plægæ in plégis gravibus.
Humanorum laborum nescientes semper sunt.
Neque enim hominibus ut par est æque domentur :
Inde superbia cordis depressi sunt,
Et ipsos injustitia iniqua circumdat :
Velutque adeps quidam sua prodibit contumelia.
Prodibunt contrectantes sui curas animi,
Pectoribus cogitantes iniqua loquebantur,
Perniciosi Altissimum contumeliis feriebant.
Avidum sum os posuerunt etiam cæli usque
[portas,
Lingvam attollentes totius super ambitum terræ
Ideo convertatur meus rursus huc populus.
Dies vero pleni in eis omnes appareant.
Dixi vero : Quo pacto ntiq̄ hæc Deus animis sciet ?
An vere Rex summus est intelligens ?
Quomodo isti nequitix fautores lætantur,
Secure divitiis proluxæ obtinentes ?
Num furtè frustra sanctam mentem dixi servare,
Lavaus mundas purissima aqua manus ?
Tota die flagello corpus vinculus temere :
Mæe validis sauciatus corde redargutionibus,
Existimavi, nndenam sic perite narrabo ?
Filiorum tuorum generationi æque tabesco operibus.
At ego cordatis cogitavi præcordiis.

Apparuit vero hoc labor in oculis meis,
Donec ingrediar Dei impollutam domum :
Et suorum stabulorum nitimum flnem inquirò.
His laborem dolosis parem præbui operibus,
Alte sublato admovisti terrenis fundamentis.
Derepente nndenam sic domiti sunt valde subacti ?
Peccatis suis languentes perierunt.
Ut vero cum surgentium e lectis molle somnium,
Sic suam in tua civitate formam offuscas.
Quia meus gravis in præcordiis ardebat animus :
Nostri vero commutati sunt præ impotentia renes.
At ego flagello domitus non cognovi animo :
Jumentum ut factus sum apud te, summe Pastor,

Tuis jugiter bonis gratus oculis.
Dexteram tenelas meam, Immortalis, manum,
Tuis præceptis qui me, Beate, deduxisti,
Et tua gloria me suscepisti clara.
Quænam mihi cælestibus est in domibus portio ?
Ant quid te in terra ego plus volui posse ?
Tabescit mihi cor, et meum corpus, incorrupte
[Pastor,

(58) Γενεῆ τῆ. Forte, γενεῆς τε. Edit.

A ΨΑΛΜΟΣ ΟΒ΄.

*Davidon melæon mên ἐπιπύσατο θεοσπίση σφῆν,
Παυδὸς Ἰεσσαίου ἐξ ἐλιγοδρατῆν·
Ἄσαφος δ' ἀνθρόουσε, καὶ λαγὲ πνεύματι θείῳ.
Ἐββομάτην δεκάδος θεώτερον ἔμρον ἔειπε.*
Πῶς τῶσιν ἰθυνόσιν ἀγαθὸς Θεὸς Ἰσραήλου !
Καὶ κεν ἱμοὶ κλονέοντο πόδες παρὰ βαθῖν ἀνάγκη,
Καὶ μευ ἔνθα καὶ ἔνθα κατέρηφρον Ἰγνα τίς τις·
Οὐνεκα δὴ κατὰ θυμὸν ἔμὸν φθονέσσκον ἀλείταις,
Εἰρήνην ἐπιθερακόμενος κακότητος ἔριθων.
Τοῖσιν ἀφυκτος ἀλὶ καὶ ἀνόστιμος ἐπλετο πόντος,
Καὶ σθεναραὶ μάστιγες ἐπὶ πληγῆσι βαρελαίς.
Ἀνδρομέων κριμάτων ἀδαήμενος αἰὲν ἔασιν.
Οὐδὲ γὰρ ἀνθρώποισι κατὰ χρέος Ἰσα θαμίεν·
Ἐνθεν ὑπερβασίη κραδίης καταθεθρίθασαι,
Καὶ σρεας δυσνομίη ἀθεμιστος ἀμφιπολεῖσαι.
B Οἷά τε πιαλέη τις ἔη προκλιύσεται ὕβρις.
Ἐστῆσκον ἀμαφρόντως τοῦ μελεδῆματα θυμοῦ,
Στήθεσιν ὀρμαινόντες ἀθέσμητα μυθίζοντο,
Οὐλομένης Ἐψῆστων ἐπισβολήσιν ἔβαλλον.
Λάθρον ἔδν στόμα θέντο καὶ οὐρανοῦ ἀχρη πλάων,

Γλώσσαν ἀράζοντες ὄλης ὄνηρ ἀντιγα γαίη.
Τοῦνεκ' ἐπιστρέφειεν ἐμὸς πάλιν ἐνθάδε λαός.
Ἥματα διὰ πλῆθοντα μετὰ σφίσι πάντα φασίη.
Εἶπα δέ· Πῶς ἄρα ταῦτα Θεὸς πραπίδεςσιν νοήσιν ;
Εἰ δ' ἔθεν Βασιλεὺς πανυπέρατός ἐστι νοήμων,
Πῶς οὐδ' ἀμπλακίης ὑποφήτορες εὐφραίνονται,
Ἀσφαλέως πλοῦτος διηγεκίως κρατείνονται ;
Mὴ τάχα μαφιδίως δοσιον νόον εἶπα φυλάξαι ;
C Νιφάμενος καθαρὰς πανακρήατῳ ὕδατι χεῖρας ;
Ἥμιατος μάστιγι δέμας δεδημένος αὐτός·
Ἦθθεν κρατερός· βεβολημένος ἦτορ ἐλέγχως·
Ἰσομένη, πῶθεν ὕδα περιφραδέως ἀγορεύσω ;
Παῖθων σὺν γενεῇ τῆ (58) ὁμῶς κατατήκομαι ἔργως.
Αὐτὰρ ἐγὼ πινυτοῖσι (59) περιφρασάμην κραπὶ
[δεσσι,

Ἐκ δ' ἐφάνη τὸδε μόχθος ἐν ὀφθαλμοῖσιν ἐμοῖσιν,
Εἰσόκειν εἰσελθοίμει Θεοῦ πανακρήατον οἶκον
Καὶ σφετέρων θαλάμων πύματων τέλος ἐξερεῖνω.
Τοῖσι πόνον δολίων ἀντάξιον ὠπασας ἔργων·
Ἐψοῦ ἀειρομένους πέλσας χθονίοισι θεμέθλοισι.
Ἐξαιτίας πῶθεν ὕδα ἄμην μάλα χειρωθέντες ;
Ἄμπλακίης σφετέρης ὀλιγοδρανόντες ὄλιοντο.
D Ὄς δ' ἔσαν ἔγρομένους λεγέτων ἀλαπαδῶν διειρον,
Οὕτως σφωῖτερον μετὰ σὴν πλῆν εἶδος ἀμείρους·
Οὐνεκά μευ βαρύμηνης ἐνὶ φρεσὶ καλετο θυμός·
Ἥμιατεροί δ' ἤμειφθεν ἀμηχανίης ὑπο νεφροί·
Αὐτὰρ ἐγὼ μάστιγι θαμείε σὺκ ἤσα θυμοῦ·
Κτήνος ὅπως γενόμεν παρὰ σοῦ, πανυπέρατε Ποι-

[μήν,
Σαῖο διηγεκίως ἀγαθὸς μεμλημένος ὄσσοισι.
Δεξιτερῆς κρατέσσκος ἐμῆς, Πανακρήατε, χεῖρός.
Σῆς ὑποθημοσύνης ἐμῆθεν, Μάκαρ, ἠγεμόνευσας,
Καὶ σὴ εὐκλείη με κομισσαο κοδιανείρη.
Τίς νύ μοι οὐρανίοισι πέλει μετὰ δώμασιν αἴσας ;
Ἥ τί σθένεν κατὰ γαίαν ἐγὼ πλέων ἤβλων Ἰσγην ;
Τῆκενὸ μοι κραδίη καὶ ἔμὸν δέμας, ἀφῶτις Ποιμήν,

(59) Πινυτοῖσι. Forte, πινυτήσι. Edit.

Νωλεμέως δὲ μοι ἀποταλευθήσασα ἄλλασται.
 Σεῦ ἀπονοσοφισθέντες ἔδην ἀπολοῖοτο πάντες.
 Μαχλοσύνης ἀλόγοντας ἀδευκτεῖ δύνως ἄλιθρον.
 Αὐτὰρ ἔμολ Βασιλῆϊ παλασόμεν ἐσθλὸν ἐτύχθη,
 Ἄθανάτω τε ἀληγρον ἐμὴν θεῶν ἐλπίδα βέβαια,
 Ὅσρα πύλης Σιώνος, Ἄναξ, τεὸν αἶνον ἀείσω.

ΨΑΛΜΟΣ ΟΓ΄.

Ἀσάφου πικρυτῆς θεοπεπλῶτος ἐλαεὸς ἕμνος
 Ἐβδομάτης δεκάδος ἀμύλ τριτος τελέθει.

Ἐς τί ἐπιγεκώως ἡμῶς ἐξώσω, Ποιμὴν,
 Σοὶς δ' ἐπαθωρήχθη ἔλων παρὶ πόσει μῆνης;
 Πλώσει σῆς κλισίης, ἥς προκτεατίσασα μούσους·
 Αὐτὸς στήπρον ἔρυσσο τεῆς βασιληῖος αἰσῆς.
 Κλιεὶν ὄρος Σιώνος, ὅθι κλυτὰ δώματα νοείεις·
 Χείρας ὑπερβάσεις τεὰς σπετέρης ἐπαείρους,
 Ὅσσαπερ εὐαγγέσει κακῶς ἐπεμήσατ' ἀλείτης,

Δυσμενέες τ' εὐθῆγον τεῆς κατὰ μέσσον ἑορτῆς.
 Οὐκ ἐδάσαν ἐὰ σημήμια, σήματα θέντες·
 Οὐδ' ἀπαρ εἰσβῆμης στείνης βεβῶωτες ἐνερθεν,
 Ὄζ' ὄρυμὰ τῆσθε θυρήσιν ἐπέγραον ἀξίνισα,
 ῥγγυόντες παλίκεα καὶ τέκτονος ἐντεσι φατέες
 Πρὸς δὲ σίθεν πρῆσαντες ἔλον θεοπεπλῆ νῆδν,

Ἐν χθονὶ θέντο βέβηλον ἀχρηγρον οὐνομα σέτο

Ἐνεπὸν δν κατὰ θυμὸν ἀγεγρέμεινο τῆδε πρῶτ·
 Δαῖρ' ἴτα παύσονται Μάκαρος κατὰ γαῖαν ἑορτάς.

Οὐδέ γὰρ ἡμῶν σημήιον ἐφρασαμέσθα·
 Οὐκέτ' ἔναξ θεὸς ἄμειν ἐπίσκοπος, οὐδ' ὑποφήτης.

Εἰπέ, Μάκαρ, τέο μέχρις ἀνάριστος ἔθριν ὀφέλλει,
 Νωλεμέως δ' ἐρῆθει τεὸν οὐνομα δηῖος ἀνῆρ;
 Τίπτει μάλ' ὧδ' ἐστρεφῆς ἀλεξικακὸν σοο χείρα,
 Καὶ σοο δεξιτερὴν μέσσω περικάθετο κώπῃ;
 Ἄνδρομῶν καὶ πρόσθε βλου θεὸς αἰὲν ἀνάσσει,
 Ἄρμμι δὲ φέγγος ἔδν τεκτῆματο μεσοῖθι γαίης.
 Ἐμπεδός ἐστι τεῶν περὶ κάρτει πόνοτος ἀπελων.
 Ὡλεσας ἰοβόλων καρφαλῶς βόλοισι δρακόντων·

Ἐθλασας σολομοεινο κάρη κρυερού τε δράκοντος,
 Καὶ μιν ἐλὸν λαοῖς θυλίην πόρας Αἰθιοπίων.

ῥῆσσο χειμερίους ποταμούς, πηγὰς τ' ἀνέτειλας,
 Καὶ ποταμῶν καλῶδοντα ρόνον τέρονης Ἐθάμιο.
 Ἥμαρ ὁμοῦ σὺν νυκτὶ τεῆς κτέρας εἰσὶν ἀνωγῆς·
 Ἥλιος δ' ἀκάμαντι σεληγαίην ἄμ' ἔτευξας.
 Γαίης παύρατα πάντα τεῆ κάμην ἀκάματος χείρ,

Εἶταρ δ' ἄμψ' ἱερῶν ἄρεος καματώδεος ὤρην,
 Τῶνδε παρῆμνησαι, Βασιλεῦ, ὧν ἐκτεσας ἔργων.
 Δῆσιος ἐν νεκείσει πάρος βασιλῆιον ἄλκην,
 Καὶ λαὸς κακόμηντες ἔδην ὀρθῶνεν ἄνακτα.
 Μῆ μοι θηροῖ θεῶν μεμελημένον ἤτορ ἐάσῃς,
 Μηδὲ ἐπιγεκώως ψυχλῶν λελάθουο πεινχρῶν.
 Συνθεσίην θεράποντος, Ἄναξ, σκοπιλάξο σέτο·
 Ὄζ' χθονὸς ἐπλησθῆεν σκατοειδῆς ἀμπελακίῶν.

PATROL. GR. XXXIII.

A Semper vero mihi portio occumbere oblita est.
 A te separati satis percant omnes.
 Impudicitiam curantes amaro dedisti interitum.
 At mihi Regi adhaerere bonum est :
 Immortalique perpetuam meam Deo spem ponere :
 Ut portis Sionis, Rex, tuam laudem cantem.

PSALMUS LXXIII.

Asaphi prudentis Deo gratæ similis hymnus
 Septimam decadem circa tertius est.

Ad quid perpetuo nos repulisti, Pastor,
 Tuos vero armatus est ovium in greges furor?
 Memor esto tuæ caulæ, quæ ante possedisti solus.
 Ipse sceptrum redemisti tuæ regis portionis.
 Celestis mons Sionis, ubi inclytas domos habitas :

B Manus superbiis tuas eorum attollas,
 Quanta quidem sanctis maligne excogitavit scel-

[ratus,
 Inimicique gloriati sunt tui in medio festi.
 Non cognoverunt sua signa, signa ponentes,
 Velut introitum angustum ingressi intra.
 Quasi nemora bujus januis excidebant securibus,
 Rumpentes asclæ et fabri armis viri.
 Præterea vero tuum incendentes totum divinum fa-

[num,
 In terra posuerunt profanum immaculatum nomen

[tuum,
 Dixerunt suo in animo aggregati hæc affines :
 Eia agite cessare facientes Beati in terra solemn-

[tates.
 C Neque enim nostrum signum perspeximus.
 Non amolius Rex Deus nobis curator neque sa-

[cerdos.
 Dic, Beate, quousque inimicus contumeliam augeat,
 Jugiter vero irritat tuum nomen inimicus vir?
 Quare valde sic convertis vindicem tuam manum,
 Et tuam dexteram medio amoves de sinu?

Humanam etiam ante vitam Deus semper imperat,
 Nobis vero lumen suum paravit in medio terræ.
 Firmum est tuo undique robore mare immensum :
 Perdidisti venenatorum capita in fluctibus draco-

[num.
 Fregisti perniciosi caput pestiferique draconis
 Et cum proficiens populus epulum præbuisi Æthio-

[pum.
 D Dirupisti biemales fluvios, fontesque extulisti,
 Et fluminum resonantem defluxum siccasti Æthami.
 Dies simul cum nocte tuæ possessio sunt jussionis,
 Sole autem indefesso lunam simul fabricatus es,
 Terræ terminos omnes tua fabricavit infatigabilis

[manus,
 Ver autem circa sacrum ætatis laboriosæ tempus,
 Horum esto memor, Rex, quæ creasti operum.
 Inimicus in rixis antea regium robor,
 Et populus insipiens satis irritavit Regem.
 Ne mihi bestiis Deo gratum cor permittas,
 Neque perpetuo animalum obliviscaris pauperum.
 Fædus famuli, Rex, inspice tui,
 Quia terræ repleti sunt caliginosi peccatis.

Humilem ne prorsus erubescens repellas,
 Inops et pauper, Rex, tuum nomen celebret.
 Exsurge, nostrum vero jus, Incorrupte, disceps.
 Memor esio quomodo rixis tota die Deum insipiens.
 Ne unquam supplicantium gemebundæ obliviscaris
 [vocis,
 In te, Beate, inimicorum superba contumelia ascen-
 [dit.

PSALMUS LXXIV.

*Ne aliquando corrumpas bonas curas cantus,
 Nobilis Asaphus vocavit modulans.
 Septem doctas decadas ad quartus hymnus est.*
 Pastori honorato divinum dicemus hymnum :
 Cantabimus precati nobile nomen omnium Regis.
 Infinita miracula tua rite narrabo.
 Cum apparuerit tuum tempus, ego, Beate, recta ju-
 dicabo.

Omnibus simul incolis suis tatescit terra.
 Columnas inexplugnabiles tuas ego stabilivi.
 Dixi iniquis ab iniquitate cessare,
 At ineptis cornu non prorsus extollere.
 Neque cornu in altum extollere præter fas,
 Neque adversus Immortalem injusta superbe loqui.
 Neque ab oriente claro, neque ab occasibus,
 Neque utique arboriferorum montium a multum de-
 [serto,

Quod semper Deus est iudex ignavis.
 Alium miserabilem posuit, alium vero in alterum
 [exaltat.

Meri manu Beati poculum probe mistum vini,
 Ex alia in aliam inclinando suspenditur.
 Verumtamen inexinanita fæx ejus manet,
 Bibant simul omnes stultitiæ famoli.
 Cæterum ego in his jugiter gaudeam.
 Jucunde celebrabo Deum immortalem Jacobi.
 At superborum cornua omnia confringam,
 Piorum ut solum exaltatum cornu sit.

PSALMUS LXXV.

*Regem Assyriorum videns Asaphus prudens,
 Resonuit septimæ decadis etiam quintum carmen.*
 Solus Judææ Rex clarus est :
 Nomen ipsi gloriosum in gentibus Israelis :
 Hujus vero in pace fortis ædificatur locus .
 In verò amabili Sione, chara et immaculata domus.
 Ibi robur arcum robustorum confregit.
 Scutum, et gladium acutum et solidum clamorem.
 Appares æternis a montibus lumen admirabile,
 Pectoribus omnino insipientes turbati sunt.
 Somnum dormituri improvidum, nihil repererunt
 Divites manibus suis fidentes viri :
 Horribiliter Jacobi succensente Rege :
 Equites valde omnes occupavit profundus somnus.
 Es, Beate, terribilis, quis tecum robore certet ?
 Ab initio tua ira habet multam vim :
 Auribus de cælo mortalibus justitiam inserens.
 Quicta vero utique terra tremens compedita est,

(60) Νεκροσι. Forte, νεκροσε. Εσιτ.

(61) Ἀγνώστου. Forte, αγνώστου, vel ἄγνώστου, vel ἄγνώστου. Εσιτ.

A Οὐτιδανὸν μὴ πάμπαν ἐρευθίσωνε ἀποπέμψης·
 Ἀκτιάνος καὶ πτωχὸς, Ἄναξ, τοῦν ὄνομα μίμψης.
 Ἐγρεο, κωτιέρην δὲ δίκην, Ἀχραντι, δικάζεις.
 Μνώσο πῶς νείκασσι (60) πανμύερος θεὸν ἄφρων.
 Μήποτε λισσομένων γοερῆς ἐπιλήσσαι αὐδῆς·

Πρὸς σέ, Μάκαρ, διῶλον ὑπερήφανος ὑβρις ἰκάνει

ΨΑΛΜΟΣ ΟΔ΄.

*Μηδέποτε φθέρης ἀγαθὸς μελεδύνας δοιδῆς,
 Φαίδιμος Ἄσαφος κέλετο μελέμενος.
 Ἐπτά σοφαῖς δεκάσι πρὸς τέτατος ὕμνος ἐτύχθη.*
 Ποιμὲν τιμῆντι θεοδία λέξομεν ὕμνον·
 Μελόμενον εὐλόγημον κλυτὸν ὄνομα Παρθασίλης.
 Μυρία θαύματα σοῦ περιφραδέως ἀγορεύσω.

B Εὐτίτε φανῆ σοῦ καρδῆς, ἐγὼ, Μάκαρ, ὄρθά δικάσω.

Πῆσιν ὁμοῦ ναέτην τοῖς κατατήκται αἶα.
 Κίονας ἀκμάτους· σφετέρως ἐγὼ ἐστῆριξα.
 Ἐξεψάμην ἀνόμοισι ἀθεοσοῦντες ἀπολήγειν,
 Αὐτὰρ ἀτασθάλουσι κέρα μὴ πάμπαν ἀείρειν,
 Μηδὲ κέρα εἰς ὕψος ἀετράζαιεν παρὰ μοίρην,
 Μηδὲ κίτ' Ἰθανάτου ἀθεμιστία λαθρεῦσθαι·
 Οὐτ' ἐξ ἀντολίης ἐρικυδέος, οὐτ' ἀπὸ θουμῶν,
 Οὐτ' ἄρα δεινδροκόμων ὄρειν ἀπο πολλὴν ἐξέμου.

Ἦς αἰεὶ θεός ἐστι δικασπύλος ἀγνώσσοισιν (θ),
 Ἄλλον λυγρὸν ἔτηχ', ἕτερον δ' εἰς ὕψος ἀείρει.

C ἀκρήτου παλάμη Μάκαρος ἐπέας εὐκράες ὄνου.
 Ἐξ ἐτέρης ἐτέρηδος παρακλιδὸν ῥήρηται.
 Ἐμπα γὰρ μὴν ἀκίωτος ὑποστάμη ἔο μίμνει·
 Πινόντων ἅμα πάντες ἀτασθαλίης θεράποντες·
 Αὐτὰρ ἐγὼ μετὰ τοῖσι διχηκτικῶς κεχαρομένη,
 Ἥδεια φορμίζω θεὸν ἄφθιτον Ἰακίωτος·
 Αὐτὰρ ὑπερπάλων κέραξ ἔμπροσθεν κείσσω,
 Εὐσεβέων ἵνα μούσων ἀπὸρῆμενον κέραξ εἶη.

ΨΑΛΜΟΣ ΟΕ΄.

*Κοίρανον Ἀσσυρίων γελῶν Ἄσαφος ἐχέψων,
 Ἰαχὲρ ἔδδομάτης δεκάδος καὶ πέμπτον ἀσμη.*
 Μούσος Ἰουδαῖη Βασιλεὺς ἀρβύλος ἐτύχθη·
 Οὐνομά οἱ μεγαλυκὲς ἐν ἔθνεσιν Ἰσραήλου.
 Τοῖο δ' ἐν εἰρήνῃ κρατερός τεταίνεται χώρος,
 Ἐν δ' ἐρατῇ Σιώνι φλος καὶ ἀκχρατός οἶκος·
 Καὶ εὖ βῆνι τῶσων μεγαλοσθενέων ξυνάξειεν,
 Ἀσπίδα καὶ ἕζης δῆσ' καὶ ἀστυφελικτον αὐτήν.
 Φαίνεις ἀθανάτων ὄρειν ἀπο φέγγος ἀγῆτον.
 Στήθεσι πανσοδῆ ἀεὶφρονες ὠρήθησαν,
 Ὑπνον κατακονίοντες ἀμύχανον· οὐδὲν ἐφεύρον
 Ἀφνειὸν παλάμῃσι ἐπὶς περιθαρζέας ἀνδρας.
 Ἐμπερθὸν Ἰακώθειο κτεσσαμένον Βασιλῆος,
 Ἰαπῆρας μάλα πάντας ἔλεν κἀτα νήγρετος ὕπνος.
 Ἐσσι, Μάκαρ, βλοσυρός· τίς τοι μένος ἀντιπερῖος
 Ἐκ παλαχῆς σοῦ μήνης ἔχει περισπίων ἀλκήν.
 Οὐασιν οὐρανῶθεν θνητοῖς θέμιν ἀγγαλίξας·
 Εὐκχλος δ' ἄρα γαλα περιτρομέουσα πιδήθη,

Ἀθανάτου Βασιλῆος ἀνεγρομένοιο δικάζειν,
 Ῥύσασθαι ναετήρας ἄλης χθονὸς ἠπιοθύμους.
 Ἀνδρόμουν σε νόημα περὶ στήρνοις ἀναμείβει,
 Καὶ σοι λειψανὸν ἦδ' υἱόνατος οἴσει ἑορτήν.
 Ἀθάνατον λίσσεσθε, καὶ οἱ ὄντε μελιχρον εὐχὴν·
 Ὅσσοι δ' ἀμφίπουσι θεῶν, κλυτὰ δῶρα φερόντων,
 Καρτερῶ, ὧ τε μόρος μελεται σθένει ἡγεμονίῳν,

Εὐρυβή μετὰ πάντων ἀριζήλοιο βασιλευῖσιν.

ΨΑΛΜΟΣ ΟΓ΄.

Ἄσαφος μετεγαρχοιο ἀναξὶ ἐπὶ Ἰδιθύμου
 Ἐβδόμη ἄμφ' ἱερῇ δεκάδος μέλος ἰαχρὸν ἔκτοιο.

Ἡμετέρην Βασιλῆι βοήην ἀνεπέμφα χαρίζων,
 Αὐτῆρ ὁ ναυτέρην δεδαιξὶ ἐπιδέριχοτο φωνήν.
 Ἀμφαρῶν λιτότην θεῶν ἀφθιτον ἡματι μόχου,

Χερσὶν ἡμῶς διὰ νυκτὸς ἰὼν πλάς, οὐδ' ἀπατήθην.

Ἡμετέρην παραπίσει παρηγορόντοιο ἀκούσαι.
 Μνηστάμενοιο Βασιλῆος, ἔχον πολυκυβέα τέρψιν·
 Ἐξαιπύνης δ' ἀνέμελψα, νόη δ' ὀλιγοδρανίζεσκον.
 Ὅσσοι φίλω φυλακῆσιν ὑποφθαμέτω μεμλιχτοιο.
 Σιγαλέων νύ μοι ἦτορ ὀρινομένω περ ἀνέτη.
 Ἐρραστῆμην βιότοιο παλαούτατοιο φρεσὶν ἡμαρ,
 Καὶ μνησθεὶς ἐτέων, προτέρας ἀνέμελψα γενέθλας.
 Παννυχίους κραζήη μελεδῆματα πολλὰ λιγαίων,
 Καὶ μεν ἀνιχνεύσεσσι νόος διζήμενοιο αἰεὶ.
 Ἡ βῆ που ἀνδρομέτης γενεῆς ἐπιλήθησται Ἐσθῆν;
 Ἡ β' οὐχ ὦν ἐφύτευεν, ἐτι μεμνήηται αὐτόσ;
 Ἡ σπετέρην παύσειε διηνεκίως ἑλεγτόν.
 Μῆ θεὸς οἰκτίρμων μετίσαστο πάγχυ λαθέσθαι;
 Μῆ μέγα μηνίξαι; ἑλεμνοσύνην ἀπερῶξει;
 Νῦν μόγις ἀρξέμενοιο νόειν φρεσὶν αἰσὶμ' ἀνέγκων·
 Ἡ δ' ἀλλοφροσύνη παλάμης πέλει ὕψιστοιο.
 Ἐργων ἀθανάτοιο παρεμνήθηην Βασιλῆος.
 Θαυμασιῶν ἀρχῆθεν ἡμῶ μνηστήσομ' Ἀνακτοιο·
 Ἐργοιο θεοσπασίοιο διηνεκίως μελετήσομ·
 Ἄλλα νόη μελιψαμιο θεοδημῶν ἀρετάων.
 Ἀφθιτα, σείο κέλευθοιο ἐν ἀχράντω πέλει αἰεὶ.
 Τίς θεὸς ἡμετέρω πανμοιότις ἔστιν Ἀνακτι;
 Μοῦνοιο ἀναξὶ θεὸς ἔστι, περικλυτὰ θαύματα βέζων.
 Πᾶσιν ὁμῶς λαοῖσι τῆν ἀνέτηνας ἐρωήν.
 Σεθὸ μεγακλήφεντι βραχίονι ρύσαστο λαδὸν,
 Παῖδας Ἰωσήφου καὶ Ἰακώβου μεγαθύμου.
 Ἔβαστα θεήσαντο σε, καὶ βίγησαν ἰδόντα·
 Πυθμῆνες ἀνίχαιοιο βυθίων κλυόντοιο βέβρων·
 Σμαρβαλέοιο κτύποιο ὤρτοιο δ' αἰθερίων νεφελάων.
 Καὶ γὰρ σείο βέλεμνα δίσσαστο ἐνθα καὶ ἐνθα,
 Ἐν κύκλω τροχαλῶ βροντήσ; πολυχηλῶς ὄρμη (62).
 Ἀθανάτοιο στεροπήσιν ὀλη περιλάμπεται αἶα·
 Ριζόθεν ἀνθηκόμοιο (63) περιζελετο κινωμένη χθών.
 Ἐν πόντῳ βρεμῶσιν τεαλ, Μάχαρ, εἰσὶ κέλευθοιο,
 Ἔβασιν ἐν πολέσοιο τεαλ τελέθουσιν ἀταρτοῖ·
 Οὐδ' ἔχνοιο Βασιλῆος ἀμφραβίξ ἀνδράσιν ἔσται.
 Λαῖων ἡγεμόνευτας ὄπωσ καλὰ μήλα νομαύων,
 Κεῖρι σοφῆ Μωσῆοιο Ἀαρώνοιο θ' ἱερῆοιο.

(62) Ὀρμη. Forte, ὄρμη. Edit.

A Immortali Rege surgente ad iudicium,
 Ad liberandum incolas totius terræ mansuetos.
 Humanus te intellectus in pectoribus canet,
 Et tibi reliquæ suaves cogitationis agent festum.
 Immortali supplicat, et ipsi date blandam precem :
 Qui vero curant Deum, inclucta dona afferant,
 Forti, cuique interitus curæ est potentia princ-
 ipum,

Potentia apud omnes claros reges.

PSALMUS LXXXVI.

Asaphus fortis rex pro Idithumo,
 Septimam circa sacram decadis carmen resonavit
 [sectum].

Nostrum Regi clamorem commisi indigens,
 At nostram sciens conspexit vocem.

B Contractans precabar Deum immortalem die la-
 [boris],
 Manibus meis per noctem accedens prope, nec sum
 [deceptus].

Recusavi inimis consolatorem audire.
 Memor Regis habebam honestam voluptatem,
 Derepente vero cantavi, animo vero delicetbam.
 Oculi chari vigiliis anticipantes curabant.
 Tacitum utique mihi cor commoto licet sustinuit.
 Cogitavi vitæ antiquissimum mentibus diem,
 Et recordatus annorum priores ceciui generationes,
 Tota nocte animo cogitationes multas cantans :
 Et mea inquirebat mens perscrutans semper :
 Nunquid sane humani generis obliviscetur Pastor ?
 C Nunquid eorum quæ sevit adhib recordabit ipse ?
 An suam cesset perpetuo misericordiam ?
 Num Deus misericors cogitavit prorsus oblivisci ?
 Num valde succensens misericordiam prohibebit ?
 Nunc vix incipiens intelligere animis æqua cognovi.
 Hæc commutatio palmæ est Altissimi,
 Operum immortalis memor fui Regis :
 Mirabilem ab initio mei recordabor Regis :
 Operibus divinis semper meditabor.
 Præmia mente cantem divinarum virtutum.
 Et tunc, tua via in sancto est semper.
 Quis deus nostro similis est Regi ?
 Solus rex Deus est præclara miracula faciens.
 Omnibus simul populis tuam perfecisti potentiam.
 Tuo præpotenti brachio liberasti populum,
 D Filios Iosephi et Jacobi magnanimi.
 Aquæ viderunt te et timuerunt videntes,
 Inna resonantia profundis turbabantur fluentis,
 Horrendus fragor concitabatur per æthereas nubes.
 Etenim tua telli transibant hinc et hinc,
 In circulo rotabili tonitru sonori impetus.
 Immortalis fulguribus tota refulget terra.
 Radicitus florida concutiebatur agitata tellus.
 In mari frementi tuæ, Beate, sunt viæ,
 Aquis in multis tuæ sunt semitæ,
 Neque vestigium Regis insigne viris erit :
 Populos duxisti velut pulchras oves pascens,
 Manu sapienti Mosis Aaronisque sacerdotis.

(63) Ἀνθηκόμοιο. Forte, ἀνθηκόμοιο. Edit.

PSALMUS LXXVII.

A

ΨΑΛΜΟΣ ΟΖ'.

*Asaphi prudentiæ septimum circa carmen
Septimæ decadis cantus optime elaboratus.*

Oculis, popule meus, divinam inspicce legem :
Aures nostri oris accommodate verbo.
Exorsus prudentibus involucris labia aperiam,
Ab initio prioræ generationum celebrabo vias.
Cognovimus aninīs quæ accepimus auditu,
Nobis vero tamen antea narraverunt patres.
Opera antiquorum suos non latent filios,
Hymnos immortalis rite celebrantes,
Et virtutem quantam fecit simul cum stupens
[operibus ;

Testimonium statuit suo præmium Jacobo.
Et legem forti inclytam præbuit Israeli,
Nostri quam antea Rex constituit patribus,
Ut significant auspicata filiis parentes,
Ut altera hæc omnia discat postea generatio.
Filii quos procreant in futuris generationibus,
Ipsi vero annuntiabunt aucti hæc filiis,
Ut spem ponant in immortalī Rege,
Neque operum regis sui obliviscantur Dei,
Sed et mandata Beati aninīs perquirant,
Neque charis parentibus sint omnino similes.
Sed o rigida mortalium pravaque generatio !
O generatio ! maleficus semper præcordiis animus
[est,

Neque mentem sui Dei spem fidelem reperit.
Sagittationis longæ procul jaculantis Ephremi filii,
Pugnans fugerunt ignave post dorsa vulnerati.
Pacium pretiosum negarunt Dei,
Neque voluerunt legibus obsequi Regis :
Sed beneficentiæ bonæ oblitī sunt Dei,
Neque in mirabilibus tantis in consilio flexi sunt,
Quæ antea Rex patravit suis coram patribus,
Ægypti in terra super Tanaim floridam,
Ut quondam bifariam mare discindens duxit popu-
[los,

Utrem velut statuens crebrum fluentum hinc et
[hinc,

Et ipsis in die nubem posuit signum viæ,
Noctu vero duxit per montes lumine ignis.
Fericomam scldit asperam petram in eremo :
Diceris tantum videns apparere poculum ab imo
[serpere,

Quantam de petra sacra eduxit aquam,
Et multum perennibus decursum fluminibus simi-
[lem.

Scelera vero pouentes super scelera consuebant,
Iram provocarunt cælestis Regis,
Rigido corde tentantes Immortalem,
Escam repetentes suo gratam incommo :
Immortalem vero in omnibus conviciantes dixerunt :
Num aliquod parare potest convivium in eremo ?
Nunquid enim, quoniam sicca eduxit aquas de petra,

(64) Σημειώσιν. Forte σημναιαν, vel σημή-
βαιαν. Εδωτ.

Ἀσάφου πινυτῆς ἑβδομον ἀμφὶ μέλος,
Ἐβδομηδέτης δεκάδος κύματος ἀριτετόπιον.

Ὁμμασι, λαὸς ἐμὸς, θεοσεβίᾳ δέριον θεοῦ.
Ὀδοὶα νεότερου στόματος προσερίσασθε μύθη.
Ἀρχόμενος πυκνικοῖς αἰνύμασι χαλεπῆ ἀνοΐου,
Ἐκ παλαιῆς προτέρης γενεῶν ἀναμιλλόμενος ὄμμας.
Ἐνωμιεν παρατίθεσσι τάπερ προσεβήμαθ' ἀνοΐου.
Ἄμμα δ' ὁμῶς τὸ πρόσθεν ἀφηγήσαντο τοκῆς.
Ἔργα παλαιγενέων σφετέρους οὐ κρύπτεται υἱας,
Ἵμνους ἀθανάτου περιγραφέως βοδωντας,
Καὶ σθένος ὅσον ἔρξεν ὁμοῦ περιθαμβέσιν ἔργου.

Μαρτυρίην ἔσχησεν ἐφ' ἡμέρας Ἰακώβου,
Καὶ νόμον ἰσθίμου κλεινὸν πόρην Ἰσραήλ,
Νεώτεροις δὲ πρόσθεν Ἄναξ ἔσχησεν τοκῶντων,
Ὅφρα κε σημήνειεν (64) ἐναίσιαμα παῖσι γόντες,
Ὡς ἐτέρη τὰδ' ἅπαντα μάθοι μετέπειτα γενέθλη.
Υἱέες οὗς ; κε τέκονεν ἐν ὀψιγόννοισι γενέθλης,
Ὅσοι δ' ἀγγελοῦσιν ἀξέθμωτοι τάδε παῖσιν,
Ὅφρα κεν ἐλπῖδα θεῶν ἐπ' ἀθανάτω Βασιλεῖ,
Μηδ' ἔργων Βασιλῆος τοῦ λαλάθοντο θεοῦ,
Ἄλλὰ καὶ ἐνεσίας Μάκαρος φρεσὶν ἰχνεύουσι,
Μηδὲ φίλων τοκῆσιν γενότατο πάμπαν ὁμοῖα.
Ἄλλ' ὡ βίγδα νη μερότων σκολιῆ τε γενέθλη,
Ὡ γενεᾶ, κακοεργὸς ἀεὶ φρεσὶ θυμὸς ἐτύθη,

Οὐδὲ νόον σφετέρου θεοῦ μετὰ πιστὸν ἐφεύρε.
Τοξοσύνης ταναῆς ἐκατηδέλου Ἐφρέμου υἱας,
Δηιοτῆτα φέροντο, κακῶς μετὰ νύκτα βαλόντες.
Συνθεσίην ἔριτιμον ἀπηρησαντο θεοῦ,
Οὐδ' ἔθελον δεσποῖσιν ὑποδρῆσαιεν Βασιλῆος·
Ἄλλ' εὐεργεσίης ἀγαθῆς ἐλάθοντο θεοῦ,
Οὐδ' ἐπὶ θαυμασίοισι τόσοις κατὰ μῆτιν ἔκαρθεν,
Ἄ πρην Ἄναξ ἐτέλεσεν ἔων κατέναντα τοκῶντων,
Αἰγύπτου κατὰ γαῖαν ὑπὲρ Τάνιν ἀνθεμέσσαν·
Ὡς ποῖς διχθὰ θάλασσαν ἀναβήξας ἀγε λαοῦς,
Ἄσπυθ ὅπως στήσας πυκινὸν βόον ἐνθα καὶ ἐνθα,

Καὶ σφισιν ἡμάτιος (65-66) νεφέλην θέτο σῆμα κλειύθου,
Νυκτὸς δ' ἠγεμόνευε κατ' ὄρεα φέγγει πυροῦ.
Θηροκόμον διερχθῆν ἀναβῖα πτέρων ἐρήμω·
Φαίης τόσον ἰδὼν δοκίειν πόμα βυσσίδων ἔρπων,
Ὅπποσον ἐκ πέτρης ἰερῆς ἐξήγαγεν ὕδωρ,
Καὶ πολλὸν ἀνάσσει βόον ποταμοῖσιν ὁμιδῶν.

Ἄμπλακίας δὲ τιθέντες ἐπ' ἀμπλακίησιν ἐρατων,
Μῆτιν ἀνεξέσσαν ἐπουρανοῦ Βασιλῆος,
Ἰγυεανῆς κραδίης περιώμενοι ἀθανάτου,
Βρώσιν ἀπατεῖζοντες ἐπὶ καταθύμιον ἀτη.
Ἀθάνατον δ' ἐν πῶσι κακηνροδόντες, ἔσπων·
Μῆ τιν' ἐταμάσσαι δύναται θαλίην ἐν ἐρήμω ;
Μῆ γὰρ, ἐπεὶ τραφερῆς ἐξήγαγεν ὕδατα πέτρης.

(65-66) Ἠμάτιος. Forte, ἡμάτιον. Εδωτ.

Ἦρψεν χειμερίοις ἰαλά βρεμέθοντα βέβροισι,
Ἄρτον διανομένοισι πόθεν τόσσοισιν ὀπάσσοις,
Ἦκ πόθεν λαοσὶν ἐπεντύουσιν τράπεζαν;
Ταῦτα νόον θύρησιν ἐρισθενέος Βασιλῆος,
Ἦν χάριν Ἰάκωβον ἀθέσφατος ἐβλεπε πυρσός,
Καὶ κῶτος ἀπροσίτοισι ἐπέγραυεν Ἰσραήλ,
Ὅνκεν οὐ θάρσασεν ἐπουρανίῳ Βασιλεῖ,
Θεοπιστῶν δ' οὐ πάμπαν ἔχον περὶ φέγγει βουλήν.

Ἦψθεν αἰθερίης νεφέλης ἀνετείλατο Ποιμήν,
Ὀυρανίῳ δὲ θύρετρα θεῶς ἐπέτασσε πυλάων.
Ἦε δ' ἄρα γνωστὴν γλυκερὸν σφισι μάνα πάσασθαι,

Ἄρτον ἐπουρανίον φαγεῖν προλάλε βροτοσὶν
Ἄγγελοῦθα θαλήην μεροσπῆσι δώκε γενέθην
Εἰνοδὴν σφισι δαῖτα θεῶς δωρήσατο πολλῆν.
Πνεῦμα μὲν ἀργέσταο νότου ἔξυπέτρην ἀήην,
Ἦκε δὲ δυσκελάδου Αἰθῶος τρηχέλαιαν αὐτέμην.
Αὐτομάτους σφισι σάρκασ δπως κόνην ἐγγυάλει,
Ψάμμον δ' ὡς πετηγὰ πόρε πτερόντα θαλάσσης.

Καὶ τὰ μὲν ἐξαπίνης μεθ' ὀμψυγυρὶν ἔμπεισαν ἀνδρῶν,
Κυκλόθεν ἰθύνοντα πολυσπερέων κλισιάων.
Δαινόμενοι δ' ἄμα πάντες ἐνεκλήσθησαν ἔδωδης·
Καὶ σφισιν ἔλδομένοις καταθύμῳ ὕπασε δαῖτα,
Ὅδδὲ πόθου νόσφισσε κλιταίμενοις σφετέρωιο.
Ὅστω δαῖς τετέλεστο, κόρου δ' ἔτι δεύετο θυμδς,

Καὶ σφεας Ἄθανάτιο μετέστιχε μῆνις ἐτοίμη,
Πότμον ἀνώτιστον πολίων τεύχουσα καρθῶος·
Καρτίστους τ' ἐπέθρην ἀγακίλοσ Ἰσραήλοσ.
Ἄλλὰ γὰρ οὐδ' ἐπὶ τοῖσι κακοβράφης ἐλάθοντο,
Ὅδδ' ἐπὶ θαυμασίοισι τόσσοις θάρσασαν Ἄνακτι.
Ἄλλ' ὀλιγοδρανήν βιοτήην κενεαυχέ' ἰθύντες,
Ἦμίφα διωκομένων ἐτίον ἐξέφθισεν αὐτάσ.
Ἦ δειλοὶ τός' ἄνακτα καταφθίμονεσ ποθέεσκον,
Ἔξ ἠοῦσ μιν ἀρωγῶν ἀνύπετοσκον ἰόντεσ,
Πληθύν φραζόμενοι προτέρων εὐεργεσιῶων,
Ἦν σφισιν ἐγγυάλειεν, ἐλευθερον ἦμαρ ὀπάσσω.
Ὅι δὲ μιν ἀμφαγάπαζον ἐοῖσ περὶ χελλισιν ἀκροισ,
Γλώσσης ψευδαίτης μελίγματος κωτῆλλοντεσ,
Ὅσ γὰρ ἔχον κραδίεσ ἰθύφρονασ οὐδέ νόημα,
Ὅδδ' ἐπὶ συνθεσίη σφετέρη συμφράδμονα πιστεν.
Ἦ βασιλεῦ, σὺ δὲ πάντοσ ἔχεισ εὐκείρμονα βουλήν,
Καὶ σφεν ἀμπλακίηθιν ἰλάσσεισ (67), οὐδ' ἐναρίζεσ·
Ἄλλὰ παλίντοστων δαμάσασ μεγαλήτορα θυμδν,
Ἦστυμένωσ σέο μῆνιν ἀναποτέμην κατερεύεσ (68),
Ὅσθα γὰρ ἀδρανέων μερόων γένωσ ὁσιν ἐτύχθη,
Ὅισ γίωσ οὐ ληίστοσ ἐπὶν ἀίδησ μιν ἐρούη.

Ἦ! πόσα μιν θύρησαν ἐποτρύνοντεσ ἐρήμω,
Καὶ οἱ θυμδν θρῖων ἐν εἰθεσι (69) πολλὸν ἀνύδρωισ,

Πὰρ θέμιν ὕψιστοιο θεοῦ πειρώμενοι ἀλεπῆσ,
Καὶ μύθοισ ἐριθοντεσ Ἀχρήατον Ἰσραήλοσ.

(67-68) Κατερεύεσ. Legendum, κατερούεσ. Sic
Hom. Od., I, 119 :

Ἦγραι· οὐ μὲν γὰρ πάτοσ ἀνθρώπων ἀπερούκι·
ἐπὶ δνο ὕψιστοιο syllabae ῥύκεισ spondeum efficiunt;

A Sibilo hibernis similiter strepentes fluentes,
Panem indigentibus unde tot suppeditet,
Aut unde populis paret mensam?
Haec animum armarunt magnanimit Regis,
Quorum gratia Jacobum vehemens combussit igni-
Et ira improvisa urgebat Israellem,
Quia non confidit caelesti Regi:
Divino autem non omnino habuerunt in lumine va-
[luntatem.

Desuper aethereis nubibus mandavit Pastor,
Caelestium vero vestibula cito iussit portarum.
Pluit vero notum dulce ipsis manna ad manducan-
[dum,

Panem caelestem manducare apposuit mortalibus:
Angelicum convivium mortali dedit generi:
B Panabilem ipsis cibum Deus largitus est multum.
Ventum quidem procellosi austri contraxit flare,
Misit vero horrisoni Africi statum.
Ultroneas ipsis carnes velut pulverem praebuit,
Arenam vero tanquam volatilia dedit penina: ma-
[ris.

Et ea quidem repente in caetu ceciderunt virorum,
In circuitu directa variorum tentorium.
Egulati vero simul omnes repleti sunt cibo,
Et ipsae cupientibus gratas praebuit dapes,
Neque desiderio privavit appetentes suo.
Nondum dapes finitae erant, satietate vero adhuc
[iudigebat animus,

Et eos Immortalis invasit ira parata,

C Interitum improvisum multorum faciens caputibus:
Robustissimosque impeditur nobilis Israelis.
Sed enim neque in his nequitiae oblitus sunt,
Neque in mirabilibus tantis confiderunt Regi.
Sed imbecillitate vitam vanam videntes
Cito fugientium annorum, defecerunt frustra.
O miseri! tunc regem pereuntes desiderabant.
Ex anrora eum adiutorem invocabant accedentes,
Multitudinem cogitantes priorum beneficiorum,
Quorum sibi praebuit liberum diem concedere.
Ipsi vero eum dilexerunt suis in labiis extremis,
Linguae falsiloquae blandimentis garrientes.
Non enim habebant corda recta neque intellectum,
Neque in foedere suo unanimum fidem.

O Rex, tu vero semper habes misericosum consilium,
D Et eorum propitiaberis criminibus, neque interficis.
Sed reducens domans magnanimum animum,
Celeriter tuam iram accensam cohibes.
Scis enim fragilitatem hominum genus quale sit,
Quibus vita non rediens, postquam orcus eam co-
[hibuerit.

Ah! quae arma armarunt enim provocantes in deserto,
Et ipsi animum concitaverunt in formis nullum
[inaquosis,

Praeter fas altissimi Dei tentantes robur,
Et verbis irritantes immaculatum Israelis.

et sic semper in verbo ἐρώκω littera υ productur.
Edit.

(69) Ἐτῆσσι. Forte, οὐδεσσι, terra, Edit.

Quo pacto laborum manus almæ oblii sunt,
 Ægyptiorum ut omnes liberavit servitutibus,
 Ægypto autem ut paravit divina signa faciens,
 Cæterum super Tancos planticiem miranda per-

Sanguis quidem erat aqua, priorem vero negavit
 [formam.

Putei vero mutati sunt, dulcem vero mentiti sunt
 [gustum.

Primum quidem cynomya invasit omnivora terram.
 Rana inde postea accedens populata est agros,
 At ærugini floridum fructum dedi;
 Acerbe vero metens labores terræ locustia perdidit;
 Frigida vero vitifera corrumpelatur terra grandine,
 Et densa morus tristi aresebat pruina.

Ictu quadrupedum greges occidit grandinis,
 Et possessionem suam depascebat ardens flamma:
 Sed neque sic cessavit, semper sibi iram adaugens,
 Iram et indignationem gravem æque luctuoso labori.

Spiritibus aethereis immitibus imperans,
 Furori concitato damnosam paravit viam,
 Neque necatis animabus parcebat omnino:
 Sed et rura pascentes greges compedivit strage.
 Ah! tellus primogenitorum quantum lamentaba-

Ut vidit sepulorum filiorum primiferam juventu-
 [rum mortem,

Cæterum Rex suum populum veluti pulchras libera-
 [vit oves,

Splendidum tanquam ovile per montes longos pa-
 [scens,

Fiducie fidentes et ducis vi.
 Hostes vero operuit suos ingens fluctus maris.

Ipsi quidem utique consilio montem accedebant
 [Immortalis,

Inclutum montem quem antea chara æquisierat
 [manu.

Cæterum Rex incolas priores ejecit terræ,
 Ipsos vero introducens sorte divisit agros,
 Corradicans per genera cum tabernaculis suis.

Ipsi vero adhuc tentaverunt vim irritantes Regis,
 Animu avertentes suis a testimoniis,
 Patrantes priorum iniqua opera patrum;
 Imbellem vero tanquam arcum habebant varium
 [documentum,

Immortalem verticibus montanis irritantes,
 Et ci concitaverunt suis animos idolis.

Hinc audiens nexasit Deus improbum consilium,
 Statim vero Israelæm vituperavit antea admirandum.
 Silomæ vero dissipavit anieum Deo gratum fanum.
 Non enim calamitosis contubernalis erat mortalibus.
 Potentiæ vero oblii sunt, præbuit vero ipsam præ-
 [doutibus,

Et suum hostibus prædam dedit decens.
 Non adhuc gladius cessavit semper ipsos interficiens:

Quos vero valde diligebat, caro projecit auxilio.
 Miserabiliter quidem juvenes devoravit divinus ignis,

(70) Ὁρώσαστο κορτε, ἐνώσαστο Εδ.τ.

A Πῶς μόλιον παλάμη ζωαρκίος ἐξελάθοντο,
 Αἰγυπτίων ὡς πάντας ἐρύσατο δουλοσυνάνων,
 Αἰγύπτῳ δ' ὡς ταῦθεν ἀδέσφατα σήματ' ἠφίξας,
 Αὐτὰρ ὑπὲρ Τάνκος πεδίον θηγήτ' ἀτελέσσα!

Αἴμα μὲν ἦεν ὕδωρ, προτέτην δ' ἐρήσατο μορφήν.

Φρεΐτα δ' ἠλλαχθεν, γλυκερήν δ' ἐψέσαστο γαῖαν.

Πρῶτον μὲν κυνώμια μετέστηχε παμφάγος ἀν.ν.
 Βάτραχος ἔνθεν ἔπειτα μολὼν ἀλάπαξεν ἀρούρας,
 Αὐτὰρ ἐρυσσίδη πολυανθήλα καρπὸν ἔδωκεν·
 Ὑψέα δ' ἀμύωσα πόνους κηθὸν ἀκρίθ' ἐπίραε·
 Ὑγρῆ δ' ἀμπελέσσα κατέφθοιο γαῖα χαλᾶτη.
 Καὶ σιβαρῆ συκάμινος ἀμειδίλ' ἔτέρετο πᾶχη.

B Τῆτι τετραπόδων ἀγέλας ἐνάρηξε χαλᾶτης,
 Καὶ κτήσιν σφετέρην κατεδόσσατο καιομένη φλόξ.
 Ἄλλ' οὐδ' ὡς ἀπέληγεν, ἀεὶ σφισι μῆην ἀέξων,
 Μῆτην καὶ κότον αἰὼν ὁμῶς βαρυνουμένη μόλῳ.
 Πνεύμασιν αἰθερίοισιν ἀμειλίκοισι κελύων,
 Θυμῷ ὄρνιθι μὲν πολυσημίονα ταῦθεν ἀταρπὴν,
 Οὐδέ καταφθιμένων ψυχῶν περιερίδου πάμπαν·
 Ἄλλὰ καὶ ἀγρονόμους ἀγέλας ἐυνέδηθεν ἐλίθῳ.

*Α! γῆδον πρωτοτόκων ὀπίσσω αὐώσατο πέτρων,

*Ω! ἴδε θάπτομένων τεκνῶν πρωτόγονον ἦθηγι

Αὐτὰρ Ἄναξ ἴσο λαὸν ὅπως καλὰ εἴσατο μῆλα,

*Ἄγαθον οἴατι πῶς κκε' οὐρεα μακρὰ νομῶων,

C Ἐλπίδι πιστεύοντα καὶ ἡγεμονῆος ἐρωῆ.
 Δυσμενέας δ' ἐκάλυψεν εἰς μίγα λαίτμα Οὐλάσσης.
 Οἱ μὲν ἀρ' ἐνεσσης ὄρος ἐστῆγον Ἀθανάτοιο,

Κλεινὸν ὄρος, τὸ πρόσθε φιλῆ κειετίσαστο χεῖρ.

Αὐτὰρ Ἄναξ ναέτας προτέτους ἐξέλασε γαίης,
 Αὐτοὺς δ' εἰσαγαγὼν κλήρω διεδόσσατ' ἀρούρας,
 Τεζώσας κατὰ φύλα μετὰ κλισίῃσιν ἔξων.

Οἱ δ' ἔτι περῆσαντο βῆην ἐρέθοντες Ἄνακτος,
 Θυμὸν ἀπαινώμενοι σφετέρων ἀπὸ μαρτυροῶων,
 Τεζόντες προτέτων ἀμειλίστια ἔργα τεκτῶων·
 Ἀπώλεμον δ' ἄτε τόσον ἔχον στραψύχενα λώθη.

D Ἀθάναν κορυφῆσιν ὄρεισιβάτοιο ἐρέθοντες,
 Καὶ οἱ ἐποπρόνυσσον εἰς φρένας εἰδούλοισιν.

*Ἐνθ' ἄτων ἀθήριξε θεὸς κακοεργέα βουλῆν,
 Αὐτίκα δ' Ἰσραήλον ἐνώσαστο (70) τὸν πρὶν ἀγγέλον·
 Σιλώμης δ' ἐκέδασσε φλιον θεοτερπεία νῆδον.
 Οὐ γὰρ εἰζυροῦσιν ὀμείστιο; ἔσσι βροστίσιν.
 Ἐκ δὲ βίης ἐλάθοντο, πῶρον δὲ ἐλεῖτεῖσσι,

Καὶ σφέτερον ὄρησιν ἔλωρ δωρήσατο κάλλος.
 Οὐκίτ' ἄορ λώψησεν ἀεὶ σφας ἐξαναρίων·

Οὐδ' ἐλεῖν ἀγάπατε, φιλῆς ἀπέρηθεν ἀρωγῆς.
 Οἰκτερὰ μὲν ἠϊθέου κατεδόσσατο θεσπέσιον πῶρον,

Ὅτι τις οἶον ἰὼν (71) ἀλοφύρατο παρβενικαίων,
 Οὐ ξίφει θνήσκοντας ἀνέστητον ἀρηγῆρας,
 Ὅτι τις ἀλλυμένης πολιτῆς ὥκτισσάτο χόρτης·
 Εἰδόκειν ὑπνώοντι θεὸς πανομοίος ὤρωτο,
 Καρτερῶ ἔξ οἴνοιο καρθηβαρίζοντι τοικίως.
 Ὁρνούμενος δ' ἔδρησι κακῶς ἐδάμασσαν ἀλέτας,
 Καί σπρισι μῶμων ἔδωκεν ἐπ' ἀλῆκτοισι γενέθλης.

Δὴ τότε Ἰωσήφου κέδασαν ὄβλον αἰγλήφεντα·
 Ἐφρέμου αὖτε ἑρατεινὸν ἄραρ μομφάστο φύλον.
 Κλεινὸν δ' ἀντιθέτου ἐπαλέξαστο φύλον Ἰούδα.
 Θεῖον ἔρος Σιώνος, ἔπειρ φρεσίν ἀμαγαπάζει,
 Νῆδον ἔδν τέκτιγενε Ἄναξ ἄτε μονοκερῆος,
 Καί γαίη κατέπηξε διηγεκέσσει γενέθλιας.
 Τῆμος ἔδν Δαυῖδον Ἄναξ ἐπαλέξαστο δούλον,
 Εὐ δέ μιν ἐκ πολέμου ἐκαλέσαστο μηλοδοτήρων
 Ἐξόπιθῆν μιν ἄειρεν ἀμελγομένον τότε λαῶν,
 Θεσπίσας Ἰάκωβον ἔδν θεράπων· ἀγελάζειν·

Καί κτερας ἀμφιθόητον ἔχειν μέγαν Ἰσραήλον.
 Καί μιν μελιχίη κραδίης ἐνόμεισος δικαίως,
 Καί χειρῶν πιναξῆς σφιτέρου ἤγξαστο λαοῦ.

ΨΑΛΜΟΣ ΟΗ'.

Ἄσφρου λιγυρῶν ὄρθον ἀμεί μέλος,
 Ἐδομάτης δεκάδος κύματος ἀριστοστόρος.
 Ἄγρια φύλα τῆς ἐπέθης, Πανυπέρτατε, μοίρης,
 Ἄγραντον δ' ἐμίγηαν ἀθεσμοσύνη σέο νῆδον.

Ὅτι δ' Ἰερουσαλήμ φρουρὸν θέσαν ὡς τιν' ἐπόρηξ-

Πτηνοῖς αἰθερίοις σέο λείψανα θῆκαν ἐρίθων·

Σὺν δσίον θήρεσσιν ἐλώρια σάρκας ἔθεντο.

Ὅς δ' ὄθ' ἔδωρ ἔαπέδω δμῶων σέθον αἶμα χέαντο

Ἄμφ' Ἰερουσαλήμ, χῆται μέλα κτεδεμονφῶν.
 Ἄνδρασι λωθῆται γενενημέθα πάγγυ θυραίοις,
 Ὅσα περικύδουσι γέλωτος καὶ παίγνιον αἰνῶν.
 Εἰπέ, Μάκαρ· τίε μέχρι μένεις κεχλωμένος ἡμῖν,
 Καί στο μῆνις ὄρωρ διαμπερῆς οἶά τε πυρσός;
 Χεῦτε κόπον μετὰ φύλα, τάπερ τῶν οὐ μάθε κύδος·

Καί μετὰ κορναίας, αἶ εἰς ἀμείλησαν ἀρωγῆς·
 Ὅσινεκ' Ἰάκωβον πιτυνὸν κατέδοντο κακοῖσι,
 Καί οἱ χῶρον ἐλόντες ἀγακίλια θῆκαν ἔρημον.
 Αὐτός, Ἄναξ, προτέρων ἐπιλήθεο δυσφροσυνῶν·
 Οἰκτιρμούς καταπέμπε θεός, Μάκαρ, ἀμμιν ἀρωγούς.
 Πτωχῶ γὰρ μετὰ πῆσι λίην γεγενῆμεθα μούνοι.
 Ἄκλιτῆρ μούνος ἰὼν καί ἀεὶ θεός ἀμμιν ἀρήγους·
 Τῶσο σός ἐκέτας, Βασίλευ, σέθεν εἵνεκα τιμῆς.

Ὄνομα οὖν βροστέθριον ἰλάσσαισι ἀμπλακίησι,
 Μήποτε φύλ' ἐρέη· Πῆ δὲ θεός ἐπλετο κείνων·
 Ἐθνεα μὴ ἀναφανθῶν ἐν ὀφθαλμοῖσιν Ἰδοῦτα
 Δμῶων ἐκδικον αἵματος· ὁ πρὶν τίσο ἔχουσιν.

Ἄντιον ἰλομένων στοναχῆ σέθεν ἴζεται ἕσων.

(71) *Olcor iāw.* Forte: *o'ean iāw.* Esay.

A Neque ulla velut prodiens luxit virginum,
 Nun gladio necatos ingenuit sacerdotas.
 Neque ulla percutiens canitium miserata est regionis:
 Donec dormienti Deus similis excitabatur,
 Potenti propter vinum vertigine laboranti similis.
 Surgens vero sedibus male domuit erroneas,
 Et ipsis opprobrium delit in non desinentibus se-

[culis.

Sane tunc Josephi dissipavit fraudem splendidam:
 Ebrei rursus amabilem cito subsannavit tribum.
 Nobilem vero divini elegit tribum Judæ.
 Divinum montem Sionis, quem animis diligit,
 Templum suum fabricavit Rex sicut unicornis,
 Et terræ defixit septemterni generationibus.
 Tunc suum Davidem Rex elegit servum,

B Probe vero eum ex multis vocavit opilionibus.

A tergo cum sustulit emulgentium tunc populorum,
 Sancte præcipiens Jacobum suum famulum congr-

[gare,

Et hæreditatem claram habere magnum Israelæ.
 Et eum benignitate cordis pavit juste,
 Et manuum prudentis auum duxit populum.

PSALMUS LXXVIII.

Asaphi sonorum octavium circa carnem,
 Septimæ decadis cantus industrius.
 Fere gentes tuam ascenderunt, Summe, partem,
 Impollutum vero polluerunt iniquitate tuam tem-

[plum.

Qui Jerusalem custodem posuerunt ut quendam po-

[morum,

C Volatilibus æthereis tuorum reliquias posuerunt ser-

[vorum,

Tuorum sanctorum bestiis dilaniationes carnes po-

[suerunt.

Velut vero aquam pavimento servorum tuorum

[sanguinem effuderunt

Circum Hierusalem, penuria valde curatorum.

Viris contumeliæ obnoxii facti sumus omnino vicinis,
 Tanquam vicinis risus et ludus gravis.
 Dic, Beate, quousque manes iratus nobis,
 Et tua ira concitata est semper velut ignis?

Effunde iram in gentes, quæ tuam non didicerunt

[gloriam;

Et in regna quæ tuam spreverunt auxilium.

D Quia Jacobum prudentem comederunt malis,
 Et ei locum occupantes clarum, posuerunt desertum.

Ipse, Rex, priorem obliviscere stultitiarum,
 Commiserationes iuvite cito, Beate, nobis adjutrices.
 Pauperes enim inter omnes valde facti sumus soli.
 Auxiliator solus existens, et semper Deus nobis

[opituleris;

Libera tuos supplices, Rex, tunc propter honorem.
 Nomen tuum mortalibus propitium sit delictis.

Ne quando gentes dicant: Ubi utique Deus est eorum?
 Nationes vero palam in oculis vident
 Servorum vindictam sanguinis quem prius fuderunt

[tuorum.

Coram vincitorum gemitus tuis veniet oculis.

Quanta vero immortalis brachii est potentia,
Tantum interfectorum injuste curam habe filiorum :
Septies in sinum reponere rursus gravia vicinis,
Contumelias qua exprobraverunt immensum tuum
[honorem.

Nos enim tuus populus, Rex, et alumni pascuae.
Pro beneficentia tibi, Rex, cantabimus laudem,
De generatione in generationem tuam gloriam cele-
[bremus.

PSALMUS LXXIX.

*Asaphi prudentis testimonium carminum,
Operum bonus est cantus invicem respondentium,
Nonus septimam continens decada.*

Aspice honoratum pascens, Beate, Israellem,
Ipse qui Josephum ducens velut ovem auge.
Manifestare mihi ascendens super aeternos tuos
[cherubin :

Coram Benjamineque et Ephremo et Manasse :
Tuam potentiam eleva, et nos veni servaturus.
Facile conversus voces rursus nos, Pastor,
Vite vero nostrae praemittas tui lumen vultus.
Domine omnis roboris, Rex maxime omnium,
Audi, Beate, quousque supplicanti irasceri ?
Panem lacrymosum commode notis praebens,
Et potum metiens doloribus plenum nos potans.
Nos inimicis cum viris jurgium delistis,
Et frequentem exhibuisti meis hostibus risum.
Nos conversus, virtutum Deus, ad te vocabis,

Vite vero nostrae palpebrarum tuarum lumen mittas.
Vineam de Aegypto transtulisti floridam.
Excidens vero plautasti nobilis gentes terrae.
Ante vero ipsi longas procedens complanasti vias,
Et radices plautasti, totam vero impleverunt terram.
Montes quidem umbrosis operiebantur infiniti fru-
[ticibus,

Et Besti cedros arbusta tegebant proceras.
Terrae rami extendebantur usque ad infructuosum
[mare,
Et usque ad flumina propagines exorientes tende-
[bant.

Quare ipsi tutum vallum, Rex, manibus evertisti,
Et ipsam vindemiant praeterredientes viatores ?
Ferus de silva veniens vastavit aper,
Et eam a grege abhorrens depascebatur rabiosus sus.
Dux virtutum mihi convertas vultum :
De caelo extendas provium oculum,
Ut mihi placidae vitis viridis sanes dolorem,
Et eam praepares erigens commode.
Tuae enim dexteræ amabile opus est.
Hominis charum filium, quem fortem ipse statuisti.
Suffossa igni rapido succensaque,
Tui vero vultus increpatione, Rex summe, peribunt,

Tuae super virum quidem dexteræ manus tua fiat,
Hominis charum filium, quem fortem ipse statuisti.

(72) *Μαρτυρίην.* Forte, *μαρτυρίη.* Edit.

(73) *Καλέσσεις.* Forte, *καλέσεις,* vel potius,

A Ὑσση δ' Ἀθανάτιο βραχίονός ἐστιν ἱερῆ,
Τόσων ἀποφθιμένων ἀδικίας περιχθῆος παίδων
Ἐπάξις ἐς κόλπον μετὰθεός πάλιν αἰνὰ θυραίας,
Ὑθριος ἤς νεύσασαν ἀπειρεσίην σὺ τιμῆν.

Ἡμεῖς γάρ σοο λαός, Ἄναξ, καὶ θρήμματα ποίης.
Ἄν' εὐεργεσίης σοι, Ἄναξ, ἀναμείλομεν αἶνον.
Ἐκ γενεῆς γενεῆθεν τὸν κλίος ὀμνήσομεν.

ΨΑΛΜΟΣ ΟΘ΄.

*Ἀσάφου πικροῦ μαρτυρίην (73) μελέων.
Ἐργων ἐσθλῶδ' ἔργων κυρίως ἀμειβομένων,
Ἐίματος ἐξδομάτην ἀμειβομένων δεκάδα.*

Δέρκεο τιμηθέντα νέμων, Μάκαρ, Ἰσραήλον,
Αὐτός ἐς ἰούσηγον ἄγων ἄτε μῆλον ἀέξει.
B Φαίνο μοι βεβαίως ὑπὲρ ἀριθα σέο χειροῦμι :

Ἄντα Βενιαμίνου τε καὶ Ἐφρέμου ἦδ' Ἰσραήλου,
Σέο βίην ἀνείρε, καὶ ἡμέας ἐλθέ σάσωσω.
Ἐρεῖα μεταστρεφθεὶς καλέσις πάλιν ἡμέας, Ἐσση,
Ζωῆ δ' ἡμετέρη προίης σὺο φέγγος ὀπωπῆς.
Κοίρανε παντοῦ τοῦ σθένους βασιλεύτατε πάντων,
Κλύθι, Μάκαρ· τέο μέχρι λιταζομένην χαλεπαίνεις ;
Ἄρτον θαυροῦντα κατὰ χρέος ἔμην ὀπάξων,
Καὶ πόμα μετρήσας ἀχέων πλέον ἔμμε ποίξων.
Ἡμέας ἀντιβίσις μετ' ἀνδράσι νείκως ἔλωκας,
Καὶ πυκινὸν προῦθηκας ἐμῷ δήλοισι γέλωτα.
Ἄμμε μεταστρεφθεὶς, σθένέων Μάκαρ, εἰς οἰ καλέσ-
[σις (73),

C Ζωῆ δ' ἡμετέρη βλεφάρων σέο φέγγος ἰάλοισι.
Ἄμμιλον Αἰγύπτου μετήγαγες ἀνθεμόεσσας,
Ἐκ δὲ ταμῶν ἐφύτευσας ἀγαλλῶδες ἔθνη γαίης.
Πρόθεός ἐσθ οἱ ναυαῖς προμοῶν λειήνας ἀταρπύς,
Καὶ βίξας ἐφύτευσας, ὄλην δ' ἐπλησαν ἀρουραν.
Ὀύρα μὲν σκιερός ἐκαλύπτετο μυρία θάμνοις,

Καὶ Μακαροῦ κίόρους ἀναενδράδες ἔσκηπον ἀρεξ.
Γῆς πύρθοις τανύοντο δι' ἀτυργῆτοις θαλάσσης,

Καὶ ποταμῶν ὄρητης ὑπερτέλλοντες ἔβαινον.

Τίποτε οἰ ἀσφαλῆς ἔρκος, Ἄναξ, χεῖρεσι καθεύεις,
Καὶ μιν ἀποτυργῶσι παραστεύοντες ὀδίται ;
Δεινός ἀπὸ δρυμοῖο μολῶν λυμῆνατο λάπρος,
D Καὶ μιν ἀτιμαγέλης καπεθόκατο λυσσαλέος σῦς.
Ἡγήτηρ σθένέων μοι ἐπιστρέφειας ὀπωπῆν·
Ὀυρανὸν τανύσειας, Ἄναξ, πανεπίσκοπον ἔμμη.
Ὀύρα μοι ἡμερίδος χλοερῆς ἴθησαι ἄλιγος.
Καὶ μιν ἐτοιμάσειας ἀναστήσας κατὰ μοίραν.
Σῆς γὰρ δεξιτερῆς πολυήρατον ἔργον ἐτύχθη.
[Ἀνθρώπου φίλον υἷον, ἐν ἀδικίῳ αὐτός ἀνέγκως.]
Ἄμμισκαπομένη πυρὶ λάβρω καιομένη τε,
Σέο δ' ὀπωπῆς (74) ἀπειλή, Ἄναξ πανυπέριτα', ὄλων
[ται.

Σῆς ἐπὶ φωτὰ γε δεξιτερῆς χεῖρ σέο γενέσθω,
Ἄνθρώπου φίλον υἷον, ἐν ἀδικίῳ αὐτός ἀνέγκως·

καλέσσεις. Edit.

(74-75) *Σέο δ' ἐκπαῆς.* Forte, *σείδ' ὄπ.* Edit.

Ἡμεῖς δ' ἀθανάτης ἀποκαυσόμεθ' οὐ ποθ' ὄδοιο.
 Τεῦχε φάος βίωσι, λιταζομένων δ' ὕπακοῦσαις.
 Ρῆτα μεταστραφθεὶς καλέσεις πάλιν ἡμέας, Ἐσθρη·
 Ζωὴ δ' ἡμετέρῃ βλεφάρων σέο φέγγος ἰάλλοις.

ΨΑΛΜΟΣ Π.

Ἀσάφου Ἀθηναῖος ἀγαπήσεις πέλει ὄμιρος,
 Ὑπόδατος δεκάδος κεραιῶν ἄνω φορέων.
 Χαίρει' ἀλεξικάκῳ περιθασίαις αἰὲν Ἄνακτι·
 Κῶμον Ἰακώβου ἀελλέξατε Παμβασίλῃ.
 Ψαλμὸν δεξάμενοι λιγυρὸν ὄτε τύμπανον ἤδῃ,
 Εἰκλάθων κιθάρην, μετὰ δὲ ψαλτήριον ἱρὸν.
 Μῆγος ἀπαρχομένου φίλοι σαλπίσσατε ἄνδρες,
 Ἥματα τῷ, ὅτι κάλλος ἀρρωραδὲς ἐστὶν ἐορτῆς.
 Κλισίον ἀεὶ θέσπισμα, τὸδ' Ἰσραήλος ἔδεικτο,
 Ἐδύκην Βασιλῆος Ἰακώβου φυλάσσειν,
 Τῆν μὲν Ἰώσηφος παρεδέξατο μάρτυρα θεσμῶν,
 Ἐργόμενος τὸ πάροθεν ἀπ' Αἰγύπτου πολέμων,
 Γνώσαν ἀριζήλην ἄνω, ἧς νῆς ἐτύχθη.
 Νῶτα δυσηλεγίων ἀνεπάσαστο φαίδιμα μόχθων,
 Ὅ κριν ὑποδρήσασιν ὀλοῦ παλάμῃσι κορινῶν.
 Ἄ ἴτε πῶς βοάσασκε; Ἐγὼ δὲ τοὶ ἦλθον ἀμύντωρ,
 Ὅδ' ἔλαθες ἄνοερῆ με καταγιῆει κυθόμενος πύρ.
 Σιὸ δὲ διψαλῶν ἐλόμην καὶ ἐν ὕδατι πετρῶν.

Κίλιθι, λαὸς ἔμδς, λίξω δὲ τοὶ αἰσιμα μύθοις·
 Μῆτι ἐμῶν ἐπίων ἐπιλήσειαι Ἰσραῆλ,
 Ὅστις τοι νέος ἄλλος ἀνευρομένον θεός ἐσται,
 Οὐδέ θεὸν εἴνοιον γυναζόμενος λιτανεύσεις.
 Ἀνὸς γὰρ θεός ἐμι σέθεν καὶ ἀγῆρας Ἐσθρη,
 Ὅς σ' ἀνάγων ἐσάωσα καὶ ἐκ Νειλωίδος αἰῆς.
 Εἰ δὲ τινος χατίσις, τάνυσον στόμα, καὶ τότε πλῆσω.

Νῆπος ἡμετέρων ἐπέων οὐκ ἐκλυε λαὸς,
 Οὐδέ τί μ' Ἰσραῆλος ἐβούλετο φάσει λούσσειν.
 Τούνεκά μιν προσέειπε νόμῳ καταθύμια βέβαιον·
 Νισσιόσθων σφετέρῃς ἀεσφροσύνησιν ὀρθοί.
 Ἀνὸς γὰρ ἔμδς φθογγῆς ἀπορούλιος ἐκλυε λαὸς,
 Εἰ δρᾶμεν ἡμετέροισιν ἐπ' ἔγκεισιν Ἰσραῆλος,
 Καὶ κεν οἱ ἀντιβίους πλάσσα χθονὶ καὶ δίχα μόχθου,

Καὶ κέ μιν ἐχθαίροντας ἐμῆ πάρος ὤλεσα χειρὶ.

Ἐθρολὸν ἐπαψεύσαντο μαγασθεντήν Βασιλῆα·
 Τῶν δὲ διηνεκείως βίωτου τροφὴ ἐσσεταὶ ὤρη,
 Καὶ σφισιν, Ἀθῆνατος, ζωαρχία πυρὸν ἔδωκας,
 Καὶ μέλιτος πείτηθεν ἀκηρασίου κόρον ἴσχειν.

ΨΑΛΜΟΣ ΠΑ'.

Πρωῶν ἐπ' ὀγδοῆτη δεκάδος μέλος ἐσθλὸν Ἀσά-
 [φου.]

Ἀρθεῖς ἐν κλισίῃσι θεῶν παννύκτερος ἔστη·
 Ἐζόμενος δ' ἀνὰ μέσσοις Ἄναξ μακάρεσι δικάζει.
 Μέχρι τεῦ ἀχράντοιο δίχης οὐ κρίνεται θεσμοῖς,
 Ἄζισθε δὲ πρόσωπα ὑπερφιάλων ἀλεγινῶν;
 Ὅρραπνικῶ καὶ ἀκτείνου διασίζετε ὕδριν·
 Ἀειψὸν ε' ἤδὲ πένθη δίχης ἰθύνετε θεσμοῖς.
 Ἀκτεῖνον βύσσοθε ἀμυγῶνον, ἤδὲ πανχρόν,
 Καὶ μιν ἀναρῆς παλάμῃς ἀρπάξτε ἀλιτροῦ.

A Nos vero immortalī recedemus nunquam via.
 Fac lumen vitæ, supplicantes vero exaudias.
 Facile conversus vocabis rursum nos, Rex.
 Vitæ vero nostræ palpebrarum tuarum lumen mittas.

PSALMUS LXXX.

Asaphi torcularis nobilis est hymnus:
 Octava decadis jucundum remedium ferena.

Gaudete salutari fidentes semper Regi,
 Cantum Jacobi jubilate omnium Regi.
 Psalmum sumentes sonorum date tympanum suave,
 Sounoram citabam, postea vero psalterium sacrum.
 Mense ineunte chari buccinate viri,
 Die, quando pulchritudo præclaræ est festi.
 Nobile semper responsum quod Israel suscepit,
 B Justitiam regis Jacobi custodire,
 Josephus antem admisit testem sanctionum,
 Discedens antea ab Ægypti urbibus,
 Linguam disertam audiens cujus ignarus erat.
 Dorsa a gravibus refocillavit fortia laboribus,
 Antea serviens pernicioso manibus cophino.
 Sane tunc clamabas, ego vero tibi veni vindex,
 Neque latuisti atra me tempestate occultans ignem.
 Tui vero siticulosi cepi etiam in aqua experien-
 [tiam.]

Audi, populus meus, dicam vero tibi æqua verbis.
 Non aliquid meorum verborum obliviscaris, Israel!
 Nullus tibi novus alius interrogatorum Deus erit.
 Neque Deum peregrinum genu flectens adorabis,
 Ipse enim Deus sum tibi et immortalis Pastor,
 C Qui te educens servavi etiam ex Niliaca terra.
 Si autem aliqua re indiges, dilata os et illud im-
 [plebo.]

Inspiciens uostra verba non audivit populus,
 Neque quid me Israel voluit luminibus inspicere;
 Itaque cum dimisi aumo gratæ facere.
 Eant suis stultitiis obsequentes.
 Si enim meam vocem stolidus audisset populus,
 Si cucurrisset nostris iu vestigiis Israel,
 Etiam utique ei hostes admonissem terræ etiam
 [sine labore,
 Etiam utique ejus osores mea antea perdidicissem
 [manu.]

Inimici mentiti sunt potenti Regi.
 D Horum semper vitæ alumnus erit tempus,
 Et ipsis, Immortalis, vitale triticum dedisti,
 Et mellis de petra puri satietatem habere.

PSALMUS LXXXI.

Primum supra octavam decadem carmen domini Asa-
 [phii.]

Æternus in tentoriis deorum summus stetit,
 Sedens vero in medio flex beatis dijudicat.
 Usquequo puræ justitiæ non judicatis legibus?
 Venæramini vero facies superiorum molestorum!
 Pupilli et egei cognoscetis coutumeliau,
 Miseroque et pauperi dirigite legs.
 Egenum liberate inopia et pauperem,
 Atque ipsam acerba de manu eripite peccatoris.

Stolidi non consideraverunt cum animis neque intellexerunt,
Quoniam temere perniciosam persequebantur caliginem.

Inde commoveantur totius circa fundum terræ.
Ipse ultro dixi, Beati antea nos esse,
Et filius Regis nobilitis altissimi.
Moriemini vero occiduis in terra æque mortalibus,
Pernicioso cadentes similes principi.
Surge, Domine, et mihi terræ tuæ discipetes,
Quoniam tu hæreditate possidebis gentes omnes.

PSALMUS LXXXII.

Octava decadis etiam secundus hymnus Asaphi.
Æternæ, quis utique tibi similis erit alius?
Nec unquam sileas, neque animis blandus sis,
Quoniam tuorum crebro hostium fremitus excitatus est.

Qui vero te oderunt, extollunt capita,
Consilium machinati sunt tuo noxium populo,
Adversus vero tuos sanctos perniciose excogitaverunt.

Venite, agite sane, cbari viri, quo pacto ipsos perdamus,

Nomen vero extinguamus de terra Israelis.
Statim vero surgentes dolosi exploraverunt,
Pactum in conspectu, Beate, tuo commenti sunt
Illumæorum gentes, et filii Ismaelis.
His simul Moabus, superbi que Agareni,
Ammonæ Gebalique, et filii Amalechi,
Alienigenæque mariinis simul surgentes Tyrinis.
Neque quidem Assyriorum reliquebatur populus inhiuitus,

Sed armati venerunt duces filiis Loti.
Fac ut Sisaræ fecisti aliquando et Madiam,
Aut in hiverno Gissorum flumine Jabinis,
Qui antea in Aendur domiti sunt gravi labore,
Stercorique apparuerunt similes super terram,
Sicut pulvis, quem cito per terram propellit ventus.
Horum principes, Rex suame, facies
Orebo, Zebo, Zebeo, et Salmano pares,
Omnes qui suut cum ipsis duces,
Qui antea capere cogitaverunt Dei perclegans altare.

Velut rotam cunctos, Rex, rotundam dederis,
Aut velut aridam stipulam ex adverso procellæ,
Aut igni depascenti in paludibus crebris etiam silivam,

Aut flammæ friatiliū montium concitatur.
Sic, Beate, valde hos procella tua persequaris,
Furore indomito et crudeli omnes consternans.
Ignominia simul omnibus impleas oculus,
Ut erubescens tuum nomen quærant.
Perpetuo odiosis concitentur redargutionibus;
Dedecus occupet omnes, simul vero pereant amenitia.

Cognoscant perennes corde tuum nomen divinum,
Quoniam solus in terra univærsa altissimus es.

(76) Δόξης. Forte, θεός. Edit.

A Νήπιος! οὐ σκέψαντο μετὰ φροσίν, οὐδ' ἐνόησαν,
Οὐνεκεν ἀρπαλέως ἕλοην μετακλαθόν εἰσφρην.

Ἐνθεν ἐρνεύσθωσαν ἄλλης περὶ πνεύματι γαίης.
Αὐτὸς ἐκὼν ἐγάμην, Μάκαρος πάρος ἡμέας εἶναι.
Καὶ παῖδας Βασίλδρος ἀγακλῆος ὕψιστοιο.
Θνήσκατε δὲ φθιμένοιτι κατὰ χθονὸς Ἰσα βροταίων,
Ὀλομένω πίπτοντες ἕμοιοι ἡγήτηρι.
Ἐγρητο, Παμβασιλεύ, καὶ μοι χθονὶ σέο δικάζοις,
Οὐνεκα σὺ κλέρω κτεριστάσαι ἔθνεα πάντα.

ΨΑΛΜΟΣ ΠΒ΄.

Ἐγδοατῆς δεκάδος καὶ δευτέρως ὕμνος Ἀσάφου.
Ἄφθιτα, τίς δὴ τοι πανομοίος ἔσταιτι ἄλλος;
Μήποτε σιγήσεις, μήδὲ φροσὶ μελίχτος εἶης·
Ὀθνεκα σὺν πικνικῶς θρηῶν ὀρμαγαγδὸς ἀέρθῃ.

Οἱ δὲ σ' ἀπεχθαίροντες ἀετιάζουσι κέρηνα,
Μῆστιν ἐτεκτῆσαντο τῷ δολήμονα λαῷ,
Ἄμφι δὲ σὺν θείων ὀλοφωίᾳ μετίσταντο.

Δεῦτε ἄγε δὴ, φθιοὶ ἄνδρες, ὅπως σφέας ἐξολώσωμεν,

Ὀνόματι δὲ σβέσωμεν ἀπὸ χθονὸς Ἰσραήλου.
Αὐτίκα δ' ἐγθόμενοι κακομήχανοι ἐσκέψαντο·
Συνθεσάνην κατέναντα, Μάκαρ, σέο τεκνήσαντο
Ἰουμαίων φύλα καὶ υἱέας Ἰσμαήλου.
Τοῖσιν ἑμοῦ Ἰωάβδος ὑπερφύλαοι τ' Ἀγαρηνοὶ,
Ἄμμωνῶν Γεβαιοὶ τε καὶ υἱέας Ἀμαλήχου,
Ἄλλοδαποὶ δ' ἄλλοισιν ἄμ' ἐγθόμενοι Τυροῖσιαν.
Οὐδὲ μὲν Ἀσσυρίων ἀπελείπειτο δῆμος ἀπαίρων,

Ἄλλ' ἐπιθωρηθέντες ἔθαν πρόμοι υἱέσι Λεῶτου
Ἐρξον ὅπως Σισάρῃ τελειάσῃ ποτε καὶ Μιδιάνῃ,
Ἢ μετὰ χειμέριον Κισσίων ῥόον Ἰαβίνουσιν
Οἱ πρὶν ἐν Ἀενδῶρι δέμεν βαρυστήμονα μόχθῳ,
Κόπρω τ' ἐξεφάντησαν ἀλγικαίαι ὑβόθι γαίης.
Ὅσα κόνις, τὴν ὄκα δὲ χθονὸς ἦλας ἀίτης.
Τῶν δὲ καθηγγητῆρας, Ἀναξί πανυπέριπτας, τεύξεις
Ἄρθῳ, Ζήθῳ, Ζεβέῳ καὶ Σαλμάνῳ ἴσους,
Πάντας ὅσοι τελέθουσι μετὰ σφρίσιν ἡγεμονῆς·
Οἱ πρὶν ἐλαῖν σκέψαντο Θεοῦ περικαλλία βωμόν.

Ὅσα τροχὸν σύμπαντας, Ἀναξί, περιγέα δοῖς (76),
Ἢ ἄτε καρρομένην καλῆμην κατέναντι θυελλῆς,
Ἢ πυρὶ βοσκομένην κατὰ πίσσα πικνὴ καὶ ἔλην,

Ἢ φλογὶ καρπαλέων ὄρεσιν ὑπερρομηθείσῃ.
Ὅδε, Μάκαρ, μάλα τοῦδε καταγίβει σέο δίκωκος,
Θυμῷ ἀμαιμακίτῳ καὶ ἀπτηνέει πάντας ἀτόζων.
Αἰσχύνῃς ἄμα πᾶς, περιελήσειας ὄπαπας,
Ἐφρα κεν αἰδομένη τῷ οὐνομα μαστεύσειαν·
Νωλεμῶς στυγεροῖσιν ἐρνεύσθωσαν ἐλέγχοις·
Μώμος ἔλοι σύμπαντας, ἰμοῦ δ' ἀπολοῖσιν ἀνοήτῃ.

Γνοῖεν ἀπολλόμενοι κραδίῃ τῶν οὐνομα θεῶν,
Ὀθνεκα μόνος ἐπ' αἶαν ἔλην ἐξέστος ἐτύθης.

ΨΑΛΜΟΣ ΠΓ.

A

PSALMUS LXXXIII.

Υἱάσιν ἱερὸς ὕμνος ὑπερθύμιο Κοραίου,
Ὀγδεατῆς δεκάδος μέλλετο καὶ τρίτατος.

*Filiis sacer hymnus magnanimi Corai,
Octava decadia cantabatur etiam tertius.*

Ὡς ἐρατὰ κλισίαι σθενέων σθένει αἰν ἕασσιν !

Quam amabilia tabernacula virtutum tua semper
[sunt !

Ἐκ θυμοῦ ποθέω Μάκαρος περιναίμεν αὐλάς.
Ψυχῆ καὶ μέλεσσι θεῷ ἐπαγάλλομαι ἔοντι.
Καί γε γὰρ οἱ στρουθὸς καταθύμιον οἶκον ἐφεῦρε,
καὶ τρυγὼν τεκέσσιον ἐναΐσιμον εὔρε καλὴν·
Βωροὶ σέο, Μάκαρ, σ' ἐνείων θεός ἐσσι καὶ Ἑσφν.
Ὅλιθοισι μάλα πάντες, ὅσοι σέο ὄματα ἔχουσιν·
Αἶνον ἀγαλλήεντα τειν μέλιψουσιν ἀουδαίς.
Ὅλιθος ὅστις ἀνὴρ παρὰ σοὶ κράτος ἐτύλιον ἐφεῦρε,

Ex animo concupiseo Beati habitare caulas.
Animo et membris Deo exsulto existenti.
Etenim sibi passer jucundam domum invenit,
Et turtur pullis idoneum reperit nidum,
Altitaria tua, Beate, virtutum Deus es et Rex.
Felicissimi valde omnes qui tuas aedes habent ;
Laudem claram tuam celebrabunt carminibus.
Beatus quicumque vir apud te robur bonum repe-

θυμῷ ἐποπεύων καὶ ἐς οὐρανὸν αὐτὸν ἐλάσσει,
Ἐν κοίῃ κλισυθύμων, ἵνα κλυθὴν εὔρατο χώρον.
Εὐλογίας θεσμοὶ δοτῆρ κατὰ μοῖραν ὅπασται.
Ἐκ σθενός νίσταντο μετὰ σθένος ὁρμηθέντες·
Ἄμφαθὸν ἐν Σιώνι θεῶν θεός ἐφέτα ἕσσοις.
Κλυθὴ, Μάκαρ σθενέων, θεράπων δὲ τοι εἰχομαι

B Animo inspiciens etiam in caelum ipsum proficisci,
In valle fletus, ubi clarum invenit locum.
Benedictionis legis dator convenienter largiatur.
De robore cant in robur progredientes,
Palam in S. one Deus deorum videbitur oculis.
Audi, Beate virtutum, famulus vero tuus opta

[εἶναι·
Ἄρχῃ Ἰακώβου, δέξαι νῦν μ' εὐασιν αὐδῆν.
Ἄλκαρ ἐμὸν γεγαῶς, ποτελέρηκο σπῆν ὀσωπαίς·
Μὴ δὴ σέο πρόσωπον, Ἄναξ, Χριστοῦ παρελθῆς.
Αὐτῆς χιλιάδων προσφέρει σθένει ἡμῶν ἰαύειν.
Εἰσέτηρον ἐν μεγάρουσι θεῶν καὶ οὐκ ἐν ἀκούσσει,
Ἡ κρατερὴν ναυτιῆρα μετὰ κλισίῃσιν ἀλιτρῶν.
Ὡς ἔλεον καὶ ἀληθείην θεός ἀμραγαπάσει·
Αὐτὸς κῆδος αἰεὶ καὶ ἔην χρίσιν ἐγγυαλίξει·
Ὅδ' ἀγαθὸν σπετέρον ἀνάκτου ποτὲ νόστριν ἐλάσει.
Ἄφθιτος (καὶ γὰρ αἰεὶ σθενέων Μάκαρ ἐπλεο μούνοισ),
Ὅλιθος οὗτος ἀνὴρ, ὃς κεν φροσὶν ἐλαίς ἐτύχθη.

[esse ;
Princeps Jacobi, accipe nunc meam auribus vocem.
Auxilium meum factus aspice tuis oculis ;
Ne utique tui faciens, Rex, Christi praeraces.
In caula chiliadibus praefert tua diem quiescere.
Melius in palatis Dei etiam miserandum audire,
Quam robustum incolam in tabernaculis peccatorum.
Quia misericordiam et veritatem Deus diligit,
Ipsae decus semper et suam gratiam suppeditabit,
C Neque Lomis suis innocentes aliquando absque sinet.
Incorrupte, etenim semper virtutum Beatus es solus,
Felix ille vir, cui in animis spes est.

ΨΑΛΜΟΣ ΠΔ.

PSALMUS LXXXIV.

Ὀδοσφῆ δεκάδι πρὸς τέταρτος ἱερὸς ὕμνος,
Μέλλει' ὑπερθύμιο γέλοις τεκέσσει Κοραίου.

*Octavam decadem praeter quartus sacer hymnus,
Cantatur magnanimi chavis filii Corai.*

Σεῖο πάλιν, Βασιλεῦ, μετὰ κήδεα φίλω γαλαν
Αὐτῆς Ἰακώβου δωρησάο ληδύνοστον.
Δυσνομίαις μαθήμας ἀπειρεσίας σέο λαῶ·
Πιντοῖων ἐκάλυψας ἐπ' ἕψιν ἀμπλακιάων.
Μήνους ἐκ πυκνῆς ἀγανόφρονα θυμὸν ἔπαυσας,
Σεῖο μαθηματίας κωκοτήσι θυμὸν ἀνήης.
Ἄλλὰ γε, φέγγος ἐμὸν, στρεφθεὶς πάλιν Πλαθὶ τοῖσιν,

Tuam rursum, Rex, post ærumnas adamasti terram,
Rursum Jacobi largitus es captivum reditum.
Iniquitates remisisti infinitas tuo populo,
Variarum oportuisti in oculis culparum.
Ira ab calida mitem animum sedasti,
Tuum nutasti irato furnum dolosis.
D Verum quidem, lumen meum, conversus rursum
[propitius sis tuis,

Ἡμῶν δ' ἀπάλακτε τῆν πολυπύμονα μῆνιν,
Μηδὲ τοῖς ὁμίωσι διηνεκίως χαλεπήνης.
Ἐκ γενεῆς γενεῆδος βαρύφρονα μῆνιν ἀέξων.
Αὐτὸς ἐπιστρέφας βούτου χάριν ἡμῶν ὁπάσας,
Σὺ δ' ἐπιγυθῆσειν ἀγαλλόμενός σου λαός.
Θεοτασίην ἐλατῶν, Ἄναξ, ἀνάστατε τοῖσιν,
Δός δ' ἐπιδουομένοισιν ἀλιτρίκακόν σέο φέγγος.
Παύσομαι ὅτι κεν αὐτὸς ἡμῶν θεός ἐξαγορεύσει,
Εἰρήνην σπετέρας πᾶσιν λαοῖσι φυτεύων,
Καὶ νόν οἷς ὁμοίσι, καὶ ὅσοι πάλιν εἰσὶ μετ' αὐτοῦ.
Ἔμπα γε μὴν τρομύνοσιν ἐν φάος ἀμριπολεύσας,
Νωστριν κατὰ γαλαν ὅπως κλυθὴν ἐνοχὸς ὁρέξει.
Ἦντιον ἀλλήλοισιν ἀληθείη ε' εἰλεός τε,

A nobis vero averte tuam gravem iram,
Neque tuis famulis semper irascaris,
A generatione in generationem gravem iram augens.
Ipse conversus vitæ gratiam nobis praebes,
Tibi vero letetur exsultans tuus populus.
Divinam misericordiam, Rex, ostende tuis,
Da vero egentibus salutare tuum lumen curans.
Audiam quid ut que ipse mihi Deus loquatur,
Pacem suis omnibus populis producents.
Et mentem suis sanctis, et qui rursum sunt cum ipso
Verumtamen timentes summi lumen curans.
Nostra in terra ut clarum gloriam praebat.
Occurrebant sibi veritasque misericordiaeque,

Pax vero osculata est justitiam amabilem.
De terra orta est veritas gratiosa,
De cœlo autem amabilis justitia prospexit.
Etenim benignitatem Rex almam dederit,
Et terra fructificans quidem vitale pabulum præbuerit.
Justitia ante Deum regem ibit,
Vestigia ipsi rotabilibus dirigens viis.

PSALMUS LXXXV

*Quintum super octavam decadem carmen bonum ca
[nens],
Precem Regi magnus David misit.*

Inclina, Rex, tuam aurem, meam vero audi vocem,
Quoniam egens aliquis ego et pauper sum.
Cor meum custodi, Rex, sanctus quippe sum.
Tuum famulum serva, quoniam tu mihi æterna spes,
Propitius sis mihi clamanti tota die ad te precibus.
Cor vero lætifices cupientis famuli,
Tuum enim exquisivi robur, et animum meum.
Ipse mitis est valde mansueta faciens,
Probe vero egentibus tuam misericordiam augens.
Audi meam precem, et mei vide sermonis vocem
Afflictus clamabam, exaudisti vero preces.
Nullus inter immortales Deo similis alius;
Neque enim opera tuis similia apparent operibus.
Vivorum gentes omnes quas fecisti manu,
Coram te venientes, Beatissime, adorabunt,
Nomen illustrantes tuum et immortalæ robur,
Ipse quoniam magnus es, et æterna miracula patras.
Ipse solus Rex summus semper es:
Tua me in via dirigas, veritatem vero comprehendero,
Animum exillarem, reveritus tuum nomen divinum.
Indefesso corde te, Beate supreme, canam.
Tuum semper clarum nomen illustrem,
Quia utique me misericordia, Rex, tua circumtegit,
Nostram vero de inferno gravem eruisti animam.
Adversum me, o Rex, iniqui insurgent,
Et potentium meum cor societas quærebat,
Neque robur proposuerunt tuum ante oculos.
Et tu valde misericors es, Beate, et miserator.
Et dator misericordie multæ, et solus verus.
De cœlo respice, Beatissime, et mei miserearis.
Puero tuo tuum robur summum præbeas,
Et tuæ ancillæ fortem filium serves.
Facias nobis, Beate, signum iu bonum saltem,
Ut mei confundantur hostes conspicati,
Quoniam utique tu consolatio es et adjutor meus.

PSALMUS LXXXVI.

*Filiis generosis magnanimi Coræi,
Sextum supra octavam dulce carmen decadem.*

Montibus immaculatis fundamenta pulchra Dei.
Novit portas Sionis semper Deus diligere,
Omnium multo magis Jacobi tabernaculorum.
Audimus de te, civitas immortalis, gloriosa.
Memor ero coram amicis Raab simul et Babylonis.
Alienigenæ Tyriique et Æthiopum claræ gentes,

(77-78) 'Εστι. Forte ἐστι. Edit.

A Εἰρήνη δ' ἐφίλησε δικαιοσύνην ἐρατεινήν.
Γαίης ἐξανέτειλεν ἀληθεῖν χαρίεσσα,
Οὐρανὸν δ' ἔρρεσα δικαιοσύνην διεκίβη
Καὶ γὰρ μελιχρὴν βασιλεὺς ζωαρχία δοίη,
Καὶ χθῶν καρποτάκος γε φρούρον εἶλαρ ὀπίσσω.
Εὐδικίη κατέναντι Θεοῦ βασιλῆος ὀδεύει,
Ἰχθυά οἱ τροχαλοῖσιν ἐπιβήνουσα κλελεύθει

ΨΑΛΜΟΣ ΠΕ΄.

*Πέμπτον ἐκ' ὀγδοάτης δεκάδι μέλος ἐσθλὸν ἀείδων,
Εὐχάλην Βασιλῆι μέγας Δαυὶδος ἀνῆκε.*
Κλῖνον, Ἄναξ, τὸν οὐσας, ἐμῆς δ' ἐπιεικίῃσι φωνῆς,
Οὐνεκὶν ἀκτάνας τις ἐγὼ καὶ πτωχὸς ἐνίχθην.
Ἦτορ ἐμὸν φρούρησον, Ἄναξ, εὐσὸς νό τοι εἰμι.
B Ἐὼν θεράποντα σώωσον, ἐπεὶ σύ μοι ἀφίπτος; ἐπίψ
Ἰαθί μοι βόθωντι πανημάδων εἰς σὲ λιτήσων.
Ἦτορ δ' εὐφρήνειας ἐλδομένου θεράποντος
(Σεὶο γὰρ ἐζήτησα βίην), καὶ θυμὸν ἐμείο.
Αὐτὸς μελιχρὸς ἐστὶ (77-78) λήν ἐπαίεσσα ῥέζων,
Εὐ δ' ἐπιδομομένοις τετὴν ἑλετήν ἀείζων.
Κλῖθι μοι εὐχάλῃς, καὶ ἐμῆς ἰσθ γήρῃσιν αὐθῆν.
Τειρόμενος βόάσσκον, ὑπήκουσας δὲ λιτών.
Οὐτὶς ἐν ἀθανάτοισι Θεῶν πανομοίος ἄλλος·
Οὐδὲ γὰρ ἔργα τοῖσι πανείκελα φαίνεται ἔργως.
Ἄνδρῶν ἔθνεα πάντα τάπερ τεκτίησας χερσὶ,
Ἄναξ σθέν προμολόντα, Μακάριστε, λιτάσσοντα,
Οὐνομα κυδαίνοντα τὸν καὶ ἀγγήσαν ἀλχην,
Αὐτὸς ἐπὶ μέγας ἐσσι, καὶ ἀφθίτα θαύματα ῥέζεις
C Αὐτὸς ἰσότης Ἄναξ πανυπέριστος αἰὲν ἐνίχθης·
Σῆ μ' ὀδῷ ἰθύνειας, ἀληθεῖν δὲ κίχλω·
Θυμὸν λαίνοίμην, τρομέων σθέν οὐνομα θεῖον.
Ἄλχην κραδίη σε, Μάκαρ πανυπέριστε, μέλιψ·
Σεὶο διηνεκῶς κλυτὸν οὐνομα κυδαίνομαι,
Οὐνεκα δὲ μ' ἑλετήρως, Ἄναξ, σθέν ἀμφικαλύπτει,
Ἠμέτερον δ' αἶδω βαρῦφρονα ῥύσσα θυμὸν.
Ἄνα με, ὦ Βασιλεῦ, ἀθεμίτοις ἀντεφύροντο,
Καὶ σθεναρῶν ἐμὸν ἦτορ ὀμήγυρις ἰχθυεύσκειν,
Οὐδὲ βίην προὔθεντο τετὴν κατεναντίον ὄσων.
Καὶ σὺ μάλ' οὐκίτρωμιν πέλειαι, Μάκαρ, ἦδ' ἑλετήρως,
Καὶ δωτηρ ἔλεος πολὸς, καὶ μούνος ἀληθῆς.
Οὐρανὸν σκοπίαζε, Μακάριστε, καὶ μ' ἑλετήρως.
Παῖδι τεῶν σὸ κάρτος ὑπέριστον ἐγγυαλίξοις,
Καὶ σθέν ἀμφιπόλου ἀγαπήνορα παῖδα σπώσους.
D Τεύχοις ἄμμι, Μάκαρ, σημήιον εἰς ἀγαθὸν περ,
Ὅσρα μεν αἰσχυνθεῖεν ἀνάριστοι εἰσφρόντες,
Ὡς βα σὺ παραστήσει τέλειθεις καὶ ἀρωγὸς ἐμείο.

ΨΑΛΜΟΣ ΠΓ΄.

*Υἱάσιν ἀντιθέουσιν ὑπερθύμοιο Κοραῖο
Ἐκτον ἐκ' ὀγδοάτης ἡδὺ μέλος δεκάδι.*

Οὐρεσὶν ἀχράντοις θεμελιὰ καλὰ Θεοῦ.
Οἶδε πύλας Σιώνος ἀεὶ Θεὸς ἀμφογαπάσειν,
Πασάνων πολὺ μᾶλλον Ἰακώβου κλισιάων.
Πευθόμεθ' ἀμφὶ σθέν, πόλις ἀφθίτα, κυθέντα.
Μνήσσομαι ἅπαντα φίλων ῥαδῆς ἄμμι καὶ Βαβυλῶνος.
Ἄλλοθαποὶ Τύριοι τε καὶ Αἰθιοπίων κλυτὰ φύλα,

Καί' ἅμα πάντες ἴόντες, ὁμότιον αὐτὸν ἔθεντο.

A Illic simul omnes eentes contubernalem caulam posuerunt.

Μητέρα τιμήσαν ἀνὴρ Σιώνα καλέσει·
Καὶ γὰρ ἀρίστηλον καὶ ἀληθῆνα γένετο φῶτα·
Καὶ μιν Ἄναξ γραφίβουσι περιφραδέως ἀγορεύσει,
Ἀσὸν καὶ κρατερῶν ὤντερ τέκεν ἡγμονήων.
Ὅτ' εἰ μιν οἰκῆσουσι βῶων κεχαρηδὲς αἰεὶ.

Matrem honoratam vir Sionem vocabit :
Etenim nobilem et verum genuit virum.
Et eam Rex scriptonibus scienter dicet,
Populorum et fortium quos genuit ducum.
Quique eam habitabant clamabant gaudentes semper.

ΨΑΛΜΟΣ ΠΖ.

PSALMUS LXXXVII.

Καὶ τόδ' ὄπερ Μααθὲθ κινυτοῖς παῖδεςσι Κο-
ραίου,
Ἐβδομον ὀγδοάτη ὄμφι μέλος δεκάδι.

Etiam hoc pro Maeth prudentibus filii Coræi,
Septimum octavam supra carmen decadem.

Νωτεριοὶ βίη, πανυπέριστε φέγγουσι Ἑσθῆν,
Ἡμέτιος βῶω καὶ πάννουος εἰς αἶ λιτήσιν·
Ἐθε μοι εὐχολῆ σὺν ἀντίον ἱξῆται ὄσων·
Ἐθε μοι ἰκασίσιν, Ἄναξ, τέον ὄσας ἐρείδουσι·
Ὅθεν καὶ μοι βέβριθεν ἀμύχανος ἄλγεσι θυμῶς,
Νερερίου τ' αἰῶα φιλῆ πέλας ἦλθε βίῳνη.
Ἰσθῆν ἔμην ἴσος ἐπεσπυμένους μετὰ βῶθρον·
Θνητὸς ὄπως γένεθην, ὧ μὴ καταφαίνετ' ἀρωγῶς,
Καίπερ δαλ νεκῶσαν ἐλευθερος αὐτὸς ἐών περ.
Ὀἶάπερ οὐτεθίνετα ἀχθεστοὶ περὶ τύμβουσι
Ἐδῶσαν, τῶν ὄβει μεταρίπτη, οὐδ' ἀλιγίσει.
Καὶ γὰρ σῆς παλάμης ἐρικυδὸς ἐκτός Ἐλασθεν.
Νερεπίδον μ' ἀπέθεντο μετὰ φθισήνορα βῶθρον,
Ὁρραφίην θανάτωο παρὰ σκιοεἰδέα χώραν.
Ἄμφ' ἔμῃ σέφο κότος βαρυῶδονος ἐσπυρικται,
Καὶ με μεταχρόνιον κλονεῖ τετὰ μέρμαρα πάντα.
Τῆλε παρηγορίην νοσπίσασα πᾶσαν ἔταίρων·
Ὅτ' ἐδὲ με λευγαλίη τῶ ἀποτυγέουσιν ὄμοιον.
Ἄ! τότε πῶς βίωοντο καὶ οὐκ ἐθέλοντα μ' ἐπισθασι!

Nostri robur, summe luminis Princeps,
In die clamo et tota nocte ad te precibus :
Utinam mihi precibus, tuos ante veniat oculos,
Utinam mihi precibus, Rex, tuam aurem admoveas.
Quoniam mihi onerata est impotens doloribus anima,
Inferioremque orcam chara prope venit vita.
Æstimatus sum esse similis depulsis in foveam,
Mortalis quasi factus sum, cui non apparet adjutor.
Quamvis semper inter mortuos liber ipse existens :
Sicut vulnerati jaceutes in sepulcris
Dormiunt, quorum non aliquid respicias, neque curas.
Etenim tuam manum gloriosam extra repulsi sunt.
Profundum me abjecerunt in exitiosum lacum,
Caliginoso mortis in umbroso loco.
Super me tuus furor gravis confirmatus est,
Et me disturnum conturbant tua molesta omnia.
Longe consolationem avertisti omnem sociorum,
C Ipsi vero me pernicioso alicui oderunt similes.

Ἐξ δ' ἀλιγη πάλης ἀμαθῶντο καὶ φῶς ὄσων.

Ah ! tunc quo pacto cogebant etiam non volentem me
[sequi !

Ἀστὴρ ἐγὼ κἀλέον σε τόσης ἐπίκουρον ἀνάγκης,

Præ vero imbecillitate languebat etiam lumen oculi
[lorum.

Εἰς δὲ σὴ χεῖρες ἐμεῖο πανημαδὸν ἤρρηοντο
Μὴ τετὰ πᾶρ νεκῶσαν ἀκηδῶσι θαύματα ῥέξεις ;
Ἡ βᾶ τοι ἰητήρης ἀναστήσουσιν ἄουδούς ;
Μὴ τις σὴν παρὰ τύμβον, Ἄναξ, ἐλεητῶν ἀείσει,

Cæterum ego vocabam te tante adjutorem necessari
[tatis,

Καὶ στυ ἀληθειῆν ἐρατὴν ἐπ' ἐλωλῶτι χώρα ;
Μὴ κνίφαί' ἰθηγῆτὰ τετὰ προφανήσεται ἔργα,
Ἡ σθέν εὐδικίην προλελασμένη εἶσατ' ἄρουρα ;
Τοῦθεν καὶ σε ζῶων μεθῆπω καὶ ἄσσομ' ἀρωγῶν,
Ἦθεν δὲ λιτήσι μεταγρόμενος σε καλέσω.
Ἦπε μοι εὐχολῆν ἀγανόφρονα τηλόθι πέμπταις,
Ἐξ δὲ τετὴν ἰκέσασα τρέπεις παλίνροσον ὄσπυτην ;
Ἐξ ἡδῶς πτωχῶς τε καὶ ἐν καμῶτοισι μεμυλῶς,
Ἦψθεν αὖ χθαμαλῶς γένεθην καὶ ἀμύχανος ἔργου.

Ad te vero manus mea tota die suspendebantur.
Num tu opud mortuos insepultos mirabilia facies ?
Aut sane medici suscitabunt cantores ?
Num aliquis tuam in sepulcro, Rex, misericordiam
[canet,

Ἄμφ' ἔμῃ σέφο, Μάκαρ, πυκινὰ διαμύχνης ἦλλον,
Καὶ σῆς ἡνωρέτης βίγηλά με δειματ' ἀτίσει.
Ἄμφ' με κυκλώουσι βαθύροον ὄτὰ περ ὕδωρ,
Πάντοθεν ἀμφιβαλόντα πανημαδὸν ἐνθα καὶ ἐνθα.
Γείτονά μιν νόσφισσας, ἐμὸν θ' ἅμα πιστὸν ἔταίρον,

Et tuam veritatem amabilem in perditio loco ?
Num in tenebris mirabilia tua apparebunt opera,
Et tuam justitiam obliata cognoscet terra ?
Itaque te vivens quaero, et precor adjutorem,
Manc vero precibus excitatus te vocabo.

Ὅτ' εἰ τις ἀσπᾶλλονο παρήγορος ἦλθε θυραλός.

Quare mihi precem mitem longe mittis,
Tuum vero a supplice avertis retrofugum vultum ?
A juventute pauperque et in laboribus diligens,
Ex alto rursus humilis factus sum et impotens
[operibus.

Circum me tuæ, Beate, iræ transierunt,
Et tui roboris horrendi me terrores conturbant.
Circum me circumdant profunda velut aqua,
Undique vallaverunt tota die hinc et hinc.
Vicinum meum elongasti, meumque simul fidelem
[socium,

Neque aliquis oppresso consolator venit externus.

PSALMUS LXXXVIII.

A

ΨΑΛΜΟΣ ΠΗ'.

*Dignum caelesti prudentia gratiosi Etani
Ucturum octavam supra carmen decadem.*

Indesinenter misericordiam, Rex, tuam celebrabo,
De generatione in generationem, Beate, vera canam.
Dixisti misericordiam facere dicbus cunctis,
Tuamque veritatem supra caelos ponere paratam.
Faelus fecimus cum nostris optimis :
Juravi Davidi, famulus vero meus semper fuit.
Indesinenter tuum genus adornem sedibus,
Et gloriosum thronum tuum semper faciam.
Caeli celebrabunt, Beate, tua divina opera,
Et tua veritas sanctorum tabernaculis curae sit.
Quis incola nubium similis erit Regi?
Aut quis tibi aliquando similis inter filios Immor-
[talis?

Gloriosus in consiliis sanctorum Deus semper est,
Quan magnus, quam timidus, tremor vero cepit
Iomues.
Princeps virtutum, quis tibi robore adaequabitur?
Ipse veritate armatus fortia facis.
Ipse intractabilis impetum possedisti maris,
Fluctus mitigans compescas quando incurvi concii-
[tantur.
Sicut vulneratum superbum virum dejecisti,
Robore vero comprimens odiosos dispersisti erro-
[nes.

Caeli etiam et terrae tuae possessio sunt iussionis,
Rotundi manibus fundamenta posuisti mundi,
Aquilonem et mare immensum ipse fecisti.
In te Thaborusque Hermonoisque exsultent,
Inconcussi semper cum potentia tuo brachio.
Tua exaltet in confidentia dextera manus :
Justitia et iudicium tuum circumdat sedem.
Ante te praecurrunt veritasque misericordiaeque.
Beatus est populus scite jubilans,
Quos utique tuum lumen aeternum reget,
Semper gaudentes quibus tuum nomen voluptas,
Et gloria celebris sub iustitiis tuis ;
Quoniam tu ipsis gloria es ingens fortitudinis :
Tibique fidentes suum cornu attollant.
Immortalis in terra semper est munimentum au-
[xilii,

Immaculati Regis, nobilis Israelis.
Utique tunc pueris tuis haec addidisti loquens :
Robur in potente, et in viribus valente praebui sub-
[sidium.

De populo optimum eligens ornavi sedibus.
Davidem famulum charum et operarium inveni,
Sancto autem uaxi corpus speciosum oleo.
Etenim nostram manum adjutricem habebit,
Nostrum vero cum semper excitet brachium.
Nunquam inimicis erit voluptas in ipso,
Neque ipsum iniquitatis in jacturis filius recla-
[su. t.

Cernentis manibus suos inimicos occidam,

"Αξιον οὐρανῆς πινυτῆς χαρῆντος Ἐάνου
"Ὁρθοον ὀρθοῦν ἀμυλῆ μέλιος δεκάδι.

Νωλεμέως Ἐσον, Βασιλεῦ, τιον ὑμνοπολιεῖου,
Ἐκ γενετῆς γενετῆς, Μάκαρ, νημερτία μείψου.
Φῆς ἐλεημοσύνην τεκταινέμεν ἔργατα πάντα,
Σιτό τ' ἀληθεῖν ὑπὲρ αἰθέρα θέσθαι ἐτόίμη.
Συνθεστέην ποιητάμθ' ἔμετῆροισιν ἀρίστον.
"Ὁμοσα Δαυιδῶ, θεράπων ὁ ἔμδς αἰὲν ἐτύχη.
Νωλεμέως σέο φύλον ἐπενύναται θούκοις,
Καὶ πολυκυθῆντα ὄρθον σέο πάντοτε τῶζω.
Ὀύρανοι ὀμνήσουσι, Μάκαρ, τὰ θεσκέλια ἔργα,
Καὶ σεν ἀληθεῖ ὄσιν κλισίῃσι μελίσθω.
Τῆς ναίτης νεφρῶν πανομοίως ἔσοσι· Ἄνακτι ;
B "Ἡ τίς τοῖ ποθ' ὁμοιοί ἐν υἱάτιν Ἀθανάτοιο ;

Κυδίομοι ἐν βουλής ἀγίων θεός αἰὲν ἐτύχη,
Ἦς μέγας, ὡς φοβερός, περὶ δὲ τρόμοις εἰλον ἔπαυ.
[πασ.
Ἦγητῆρ σθενέων, τίς τοι μένος ἰσοφαρῆζοι ;
Αὐτῆς ἀληθεῖ κικαρθυμένος ἀλλείμα βέζεις·
Αὐτὸς ἐρισμαρῆγοιο βίην κτεατίσασα πόνησ·
Κύματα μειλίσων ἀνέμοις, ὅτε κυρτά κορυσσῆσι.

Οἷά περ οὔτηθῆντα ὑπέρβιον ἄνδρα καθεῖλες·
Κάρτεϊ δὲ βριθῶν στυγερούς ἐκέδασσας ἀλείτας.

C Ὀύρανοι ἦδὲ καὶ γαλα τῆς κτερας εἰσὶν ἀνωτῆς·
Εὐκόκλου παλάμητι θεμελιὰ θήκαο κόσμου,
Καὶ βορέην καὶ πόντον ἀθέσφατον αὐτὸς ἔταυξας.
Σοὶ περὶ θαυούρος ὁ Ἐρμυνοῖμοις τε χαρῆσιν.
Ἄπυρῆαίκετας ἀπὸ περὶ κάρτεϊ σῶ βραχίλι. t.
Σὴ μεγαλιξέσθω πρὸς θῆρασι δεξίτερη γέγρ·
Εὐδίκηί καὶ κρήμα τῆν περιεστῆται ἔθρη.
"Ἄνα σῆθον προθέουσιν ἀληθεῖ τ' εἰδος ἐπ.
"Ὀλβιοις ἐπλετο λαὸς ἐπιταμῆνωις ἀλάξῆτων·
Τῶν ἤτοι σέο φέγγος ἀγῆραον ἔγεμονούσει,
Πάντοτε τερπομένων ὄσιν τῶν ὀνομα τέρψῆς,
Καὶ κλέος ἀμφοῖθῆτον ὑπ' εὐδικίῃσι τῆσθιν·
Ὀύνεκα σὺ σφισιν εὖχοις ἔργυς π: μῶσιων ἀλκῆς·
Σοὶ τ' εἶτι θαρσαλέοι σφέτερον κέρως ὀφύσασθιν.
Ἀθανάτοιο κατὰ γαῖαν ἀπὸ πῆλις ἔρκοις ἀρωγῆς,

Ἄγραντοιο Βασιλῆος, ἀγακλέος Ἰσραήλου.
Δὴ τότε πιασὶ τοῖσοι τὰδε προσέξασα βέζων·
Κάρτος· ἐπὶ κρατερῶ καὶ ἐπ' εὐροβίῃ πόνον ἀλκῆ.

Ἐκ λαοῦ πανάριστον ἐλέων κόσμησα θούκοις.
Δαυιδον θεράποντα φύλον καὶ ἔριθον ἐπέουρον,
Εὐαγῆ ὁ ἤλειψα δέμας περικαλλῆς ἔλαιω.
Καὶ γὰρ νουτέρην παλάμην ἐπιτέβροθον ἔξει.
Ἠμέτεροις δὲ μιν αἰὲν ἐποτρύνετε βραχίλι.
Ὀύποτε δυσμενεσσι γενήσεται ἔδος ἐπ' αὐτοῦ.
Οὐδέ ἐδυσνομίης ἐπὶ πῆμασι υἱὸς ἐλέγξει.

Διερκομένωι παλάμητι ἐοῦς θεῆους ἐναρῆσω,

Καί μιν ἀπεχθαίνοντας ἐλεγχείας ἐξαναφῆναι ,
Καί οἱ ἀληθεῖα, Ἐλεός ὁ ἅμα σύνδρομος εἶη,
Ἄμφω δὲ μοι μεγαλαυχῆς ἀειρόμενον κέρως ἔξει.
Χεῖρα μὲν οἱ θήσομαι δι' ἀρυγέτιο θαλάσσης ,
Καί οἱ δεξιτερῆ ποταμῶν καθύπερθεν ἀνάξει.
Αὐτὸς ἀρήγηλον πολλῶν καλέσει με τοκῆς,
Ἄλκμηρα σφετέρου φαιός ὁ ἅμα καὶ Θεὸν Ἰσχυόν.
Πρωτότοκον δὲ μιν αὐτὸς ἐμὸν φίλον υἱέα θήσω,

Υψηλὸν μετὰ πᾶσιν ἀριστοπόνοισ βασιλεῦσι.
Κωλυμῶς ἐλατῶν ἐνθάδε τῶδε φυλάξω,
Καί οἱ συνθεσίης ἐρικυδέα πίστιν ἔρεισω.
Ἐκ γενεῆς γενεῆνδ' φίλος σπῆρος ἐμπειδός εἶη ,
Καί θρόνος αἰγλήεις, ὅσον οὐρανοῦ ἤματα μίμνει.
Εἰ δὲ κε κείνου παῖδες ἐμὸν λησασατο θεσμῶν.
Μηδὲ μετ' εὐδικήσιν ἐμαρτήσομαι ἐμῆσιν ·
Αἴτιε δικαιοσύνην ἐμῆθεν τεύξωαι βίβηλον,
Ἡμετέρων δὲ γένονται ἀμνήμονες ἐνεσιδῶν ·
Ἰέμενος σκήπτρῳ στυγερὰ σφῶν ὄνομαι ἔργα ,
Σρωτέρας μάστιξιν ἀπαρθαλίας ἔρειψων.
Τῶν δ' ἐλαγμοσύνην προτέρην οὐ πάχου κεδάσω ,

Ὅδ' ἐπ' ἀληθείᾳ δόκον τι πρόσθε τέλειω ,
Ὅδ' ἐπὶ συνθεσίῃ ἐμῆς βίξωαι βίβηλα ,
Ὅδ' μεταστρέψωαι τάπερ χεῖλασιν εἶπων.
Ἦμωσα δαυτῶν, σταθεροῦς οὐ φεῦδομαι ὄρκους ·
Ὅλιθον οἱ μετὰ πᾶσι διηνεκέως γένος ἔσται ,
Καί θρόνος ἡλίω πανομίως αἰγλήεντι ,
Τόσος κῶν οἷηπερ ἔφυ πλήθουσα σιλήνη ,
Καί οἱ ναεκάτων πιστὸς μέγαν οὐρανόθεν Ἰσχυρ.
Ἄλλ' οὐ παντοδαποῖον, Ἄναξ, μεθέτηκας ἐλέγχους ·

Ἄμβολῃ χρυσθέντα τῶν προκλασας ἐλαίῳ.
Συνθεσίην ἱστρεφῆς ἐρισθενέως θεράποντος,
Καί οἱ πᾶσι βίβηλον ἐπὶ χθονὶ θήξω νῆον.

Ἐρεκά οἱ σύμπαντα μεγακλήεντα καθέλεις ,
Ὅσαι πάρος φρουρεῖται · τὰ δ' οἱ βίγιστα τέτυκτο.

Καί ἐπὶ ποταπέχοντες ἀπαρπάξασκον οὕτῃαι ·
Λωθῆτος γέγινητο παρὰ σφετέρουσι θυραίοις.
Δεξιτερὴν ἀνάειρας ἐπιγομένους μιν ὀλέσται ·
Σρωτέρους κῶδηντας ἀναείδας ἀρπακτῆρας.
Μαρναμένους ξίφους κρατερὴν ἱστρεφῆς ἔρωτην,
Ὅδ' ἐπιθεομένῳ κατὰ φύλασιν ἤλιθος ἀρωγός,
Ἄλλ' ἔμεν (79-82) ὀλομένουςι μάχης πεπалаγμένους
[ἔργους.

Ἄ! πῶς οἱ στονδεσας κατέβριπεν ὑψηλὸν ἴδρη !
Ἄ! πῶς τόσον ὀλεσται μινυθαλίῳ θρόνος (83) ὄρη!

Ἄντι δὲ μιν στεφάνων κτερέτῃε πάντοθεν αἴσχος.
Εἰπέ, Μάκαρ · Τέο μέχρι κοτεσσάμενος χαλεπαίνεις,
Πυρρὸν ἀναπτόμενον σθεναρὸν στο θυμὸν ἀέξων ;
Μῆνῆσαι, Πημβασιλεύ, βρόττος βίος ὅσος ἐτύχθη.
Μῆ γὰρ μαγίδως μέρστων τεκνήσασ φίλων ;
Τίς βροτός, ὅς θανάτιο βίην καὶ δεσμὸν ἀλύξει,

A Et ejus osoros vituperandos declarabo,
Et ipsi veritas, misericordiaque simul comes sit,
In me vero gloriosum elatum cornu habebit.
Manum quidem ipsi ponam per indomitum mare,
Et ejus dextera fluvios super evehet.
Ipse clarum cupiens vocabit me patrem,
Opitulatorem sui luminisque simul et Deum habens.
Primogenitum vero eum ipse nostrum charum filium ponam,

Excelsum inter omnes optimos reges.
Semper misericordiam mitem huic servabo,
Et ip-i fœderis præclaram fidem firmabo.
De sæculo in sæculum charum semen stabile sit,
Et sedes gloriosa, quantum cæli dies manent.
Si autem ejus filii mearum ol-liti fuerint legum,
D Neque cum justitiis sequentur meis ;
Si justitiam meam fecerint profanam,
Nostrorum vero fuerint immemores mandatorum,
Fœstinans scepro odiosa ipsorum videbo opera,
Suas verberibus stultitias perquirans.
Ab his autem misericordiam priorem non prorsus

[dispargam,
Neque in veritate injustum quid antea faciam,
Neque in fœderibus meis patrabo profana,
Neque mutabo quæ labiis protuli.
Juravi Davidi, stabilia non mentior fœdera :
Beatum ipsi inter omnes semper genus erit,
Et thronus soli similis splendenti,
Talis existens qualis est plena luna,
Et ipsi habitans fidelis magnum cælum testis.

C Verum tu omnigenis, Rex, persecutus es redergatio-
[nibus,
Dilatione unctum tuo repulisti oleo.
Fœdus avertisti præpotentis famuli,
Et ipsi omnibus profanum in terra posuisti tem-
[plum.

Septa ei universa incluta destruxisti,
Quibus antea custodiebatur, ipsa ei terribilia facta
[sunt.

Et eum transeuntes diripuerunt viatores,
Injuriis patens factus est apud suos vicinos.
Dexteram elevasti peranturium eum perdere,
Suos decorasti impudentes raptores.
Pugnantis gladii validum avertisti impetum,
Neque egenti in bello venisti adjutor,
Sed esse perniciosus pugnae fœdatum operibus.

Ah! quo pacto ei lugubris projecit ex alto sedes!
Ah! quo pacto tantum perdidit brevi thronum tem-
[pore!

Pro autem eum coronis detinuit undique dedecus.
Die, Beate, quousque iratus succensesas,
Iguem accensum validam tuam iram augens ?
Recordare, Domine, mortalis vita quanta est.
Num enim vane hominum fecisti genus ?
Quis mortalis, qui mortis vim et vinculum effu-
[git,

(79-82) Ἐμεν. Legendum videtur, ἔμεν, pro
εἰμνε, manebat. Edit.

(83) ὄρορος. Forte, ὄρόνον. Edit.

Ex inferno charum vocans mutabile cor ?
 Ubi mihi tuæ prioris misericordizæ immensa vis,
 Quam Davidi antea pollicitus annuisti?
 Neque tuorum famulorum obliviscaris irrisorum,
 Quorum antea nostro ferebam mala jurgia sinu,
 Sicut te antea inimici maleficis vituperabant ope-

[ribus,

Qui utique tui Christi etiam imaginem cavillaban-

[tur.

Laudabilis erit Rex, Deus erit Israelis.

PSALMUS LXXXIX.

Si fas celestem loqui mortalem, semper est
 Moses Immortalis fidelissimus famulus :
 Qui antea precem hanc resonavit : hæc vero est
 Octava decadis circa nonumque carmen.

Nobis, Beate, es robur in perpetuis generationibus.
 Ante sedes montium, ante etiam terræ firmamen-

[tum fieri,

Ab initio Regem et lo sæculum te celebrabo.
 Ne mihi aversus abjectum rursus virum feceris,
 Jubens dominibus vitam mutabilem eligere.
 Hesternus velut annorum tuis chilias dies in

[oculis,

Qui ante præteritis custodiam suam nocti præbuit.
 Vituperabilia ipsis opera fient in annos.
 Aurora matutina præteribit velut flos ;
 Aurora floreat et florida prætereat.
 Vespera rursus cadat, sicceturque lapidata.
 Te enim imbecilli facti sumus irascente ,
 Graviter succensente turbati Rege.
 Iniquitates posuisti ob oculos tuos paratas,
 Vita nostra est tui lumen vultus.
 Præ infirmitate similes facti sumus fumo,
 Et te succensente charum consumimus robur.
 Nostris annis persimilis est aranes.
 Vitæ humanæ decades temporis septem sunt.
 Si veso annos vivamus ad plus octoginta.
 Horum labor et ærumna semper vitæ est amplius,
 Quoniam benignitatis mortalem domuerit genera-

[tionem.

Quis tui irascentis ingens animis robur novit ?
 Quis tuæ dinumeret tetricos pavores iræ ?
 Dexteram honoratam, Rex, ipsis sic ostendas,
 Quibus immortalis sapientia præcordiis curæ est.
 Desine irasci, quid animum iracundum auges ?
 Tuis, Beate, famulis supplicibus indulgeas.
 Ab aurora misericordiam pleni sumus, Immortalis,

[tua;

Voluptate et lætitia animos dies omnes :
 Quorum gratia dierum apud te vincit sumus ærum-

[nis,

Pro annis quibus antea vidimus dolores tantos,
 Respice tuos famulos, Immaculate, et tua opera :
 Horum vero sane filii charis conversus præcæ.
 Splendor Regis decantatus nobis appareat,
 Opera vero nostrarum dirigas manuum.

A Έξ άδαισ φίλων καλέων παλιναγγρετον ήτορ ;
 Ποϋ μοι σής προτερής ελεητίας δοτικος αλχη,
 Ην δαυιδω πρόσθεν υποσχόμενος κατένυσας ;
 Μηδά τεών θρώων επιληθεο μωμηθέντων,
 Ήν πάρος ήμετέρω φερρόμην κακά νεύκα κώπη,
 Ω ; (85) σε πάρος δήτοι κακοεργάτοι ελεγον εργοι,

Οί ρα τεού Χριστοίο καλ εικόνα λωδύσαντο.

Αινετός εσαις Έναξ. Θεός εσαιςται Ίσραηλου.

ΨΑΛΜΟΣ ΗΘ΄.

Εί θέμεις οδράνιον φάσθαι βροτόν. αϊνν εκύχη
 Μωσής Άθανάτου πιστότατος θεράνου.
 Β Ός πάρος ετοιώλην τηνδ Ιαχηρ· ή δε τένικτα
 Όρθούτης δεκαδός άμψ' ενάτω τε μέλι.

Άμμι, Μάκαρ, γενού έρκος εν' αλχητοις γενέθλας.
 Πριν έδρας όρέων, πριν καλ χθονός έρμα γενέθλας,

Έκ παλαχής Βασιλῆα καλ εις αιώνά σε μέλιεα. |
 Μη μοι αποστρέφας χθαμαλόν πάλιν άνερα τεύξῃ,
 Κακλόμενος μερόπασσι βιον παλλινουρον ελίσθαι.
 Χθιζόν όπως εκέων σεο χιλιάς ήμαρ εν βουσις,

Ό πριν αποφθίμενον φυλακην έο νυκτι παρέσχε.
 Μωμητά σφισιν έργα γενήσεται εις εναιουτός.
 Ηώς ήριγενής παρελεύσεται οίπαρ άθος·
 Ηώς άνθήσει, καλ άνθησεται παρλίθοι.

C Έσπέρη αυθι πέσοι, καρφοιτό τε πετροθελτα
 Σείο γάρ άδρανιές γεγενήμεθα μηνίσαντος,
 Αίνα κοτεσσαμένοιο ταρασσάμενοι Βασιλῆος,
 Δυσνομίας προθύκας επ' έμμοισι οσίσιν έτοίμοις·
 Ζωη νυκτέρη τελέθει σεο φέγγος όπωπης.
 Έξ άλιγηπαλῆς βουλοι γεγενήμεθα καπνῷ,
 Καλ σευ οδυσσαμένοιο φιλην κατατηκόμψ' αλχη·
 Ημετέροισ εκέσαι πανεκέλος έστιν άρδύχη.
 Ζωής άνδρομέης δεκαδός χρόνου επτά πέλοται·
 Ην δ' ετα ζήσαιμεν επλ πλέον ογδούκοντα,
 Τώνδε κόπος καλ μόθος αιε βίου έστί περισσόν,
 Ούνεκα μειλχτης βροτην θαμύσειε γενέθλην.

Τίς σεο χωομένοιο μέγα φρεσι κάρτος άνέγνω ;
 Τίς σευ άριθηάσειν άμειδέα δαιματα θυμού ;
 D Δεξτερήν έρίτιμον, Άναξ, σφισιν ώδ' άναπαίνος,
 Όσοισι άθανάτη σοφή πραπίδασσι μέμληε.
 Πάυεο χωομένος· τι νόον βαρύμηνην άδέεις ;
 Σείο, Μάκαρ, θρώεσαι λιταζομένοις υποτακτοίς.
 Έξ ήους έλιψ βεβριθαμεν, Άφθιτε, σείο.

Τερπαλή καλ εύφροσύνη φρένας ήματα πάντα·
 Όν χάριν ήμερέων παρὰ σοι διδομήμεθα μόθοις,

Άντ' εκέων ών πρόσθεν ελεύσαμεν άλχεα τόσσα,
 Δέρκεο σοις θεράποντας, Άκίφρατε, καλ σίθεν έργα·
 Τών δ' έρα παισι φίλοισι παλίσυτος ήγεμονοίος.
 Άγλατη Βασιλῆος δολόμοις άμμι φανείη,
 Έργα δε νυκτέρων εδύθνειαις παλαμάων.

ΨΑΛΜΟΣ Ι΄.

Αἶνον ἀγαλλήεντα μέγας Δαυὶδός ἔμελλ' εἶναι
 Καλλιχόρων μελῶν εἰς ἐνάτην δεκάδα.
 Ἄφθετος, ναεταῦν ὑψαύχενος ἄκαρ ἀρωγῆς,
 Ἐν σκέπαι Βασιλῆος ἐπουρανίου διάζει.
 Ἐξέρπει Βασιλεῖ· Βῆη καὶ πύργος ἐτύθης,
 Καὶ θεὸς ἄμμι πέλει, καὶ δόξιμος ἔλπις ἀρωγῆς·
 Αὐτὸς ἐπεὶ βύσαστο λινοῖ με θρηγέτρων,
 Μῦθου τ' ἀσταθῆος ταραχῆς περιπεπτητός.
 Αὐτὸς Ἄναξ σκιερῷ σε μεταφρένω ἀμφικαλύζει.
 Ἐλπίδα σὴν περὶ ῥύγεσιν ὕπ' ἀθανάτοισι δοκεύεις·
 Ἄμφι δ' ἀληθεῖθι θωρήξειεν σὶά περ ὄπλι.
 Ὅσποτέ μοι νυχὲρ περὶ δεξιμαὶ δεξιμείνας,
 Οὐδὲ μεθήμεριον πταμένου βουίηδὸν ὄιστου,
 Οὐδ' ὕπο δαιμονίου τε μεσημερινοῦ ἀντιόωντος.
 Ἐκ σὸ μὲν λατῆς παλάμης κατὰ χιλιὰς ἔρβος,
 Ἐκ δ' ἄρα δεξιτερῆς μάλα βουίηδὸν αὐθι πεσεῖται.
 Ἄλλ' ὅστις ποτέ σείο δυνήσεται ἄσπον ἰκέσθαι.
 Ἔμμα γε μὴν καθαρῶσιν ἐν ὀφθαλμοῖσι δεδορκῶς,
 Ἄξιον ἀμπλακίης κακοεργέος ὄψεαι αἶνον.
 Αὐτὸς ἐπεὶ β' ἐπέθεν φουάχος ἔλπις ἐτύθης,
 Ἦ βα παρ' ὕψιστω φορέεις τὸν, Ἄλκιμε, θάρσος.
 Μήποτε δεῖδιθι πάγχυ κακῶν ζυνοῦσαν ἀνάγκην,

Μηδ' ἀλύης ὅτι σείο δέμας μάστιγι δαμείη·

Ἄμφι σθένος στρατιῆσιν ἐπουρανῆσι κελεύσει,
 Ὅρα κεν ἐν πάσῃσι περιστοιχῶσιν ὀδοῖσι·
 Καὶ σε, Μάκαρ, παλάμῃσιν ἀειράμενον φορέοιεν,
 Μήποτε τιμήεντα τὸν πόδα λατὶ καθάψῃς.
 Ἄσπιδα θαρσαλέως ἐπιθήσῃ καὶ βασιλίσκον,
 Τοδόλον δὲ δράκοντα ποδῶν καὶ θῆρα πατήσεις.

Ῥυσάμενη μὲν ἐμῇ μεμελημένον ἐλπίδι θυμῷ,
 Εὐ δὲ μὲν ἀμφιέσω· μάλα γὰρ μάθεν ὄνομα· ἔμελο.

Τοῖο λιταζομένοιο θούτερον αὐτὸς ἀκούσω,
 Κι εὐκτερομένῃ κέλας ἔσομαι ἤματα πάντα·
 Ῥυσάμενος δὲ σε (83'), κῶδος ἀεὶ μεγαλαυχῆς ὄπάσσω,
 Καὶ μὲν ἐνιπλήσταιμι ἀτερμάντοισι γενέθλαις,
 Νυλεμῶς οἱ φέγγος ἀγήραον ἐξαναφήνω.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΑ΄.

Πρώτος ἐνετηχοστός τε τῶν σοφῶν μελῶν
 Ὁ ψαλμὸς οὗτος ἡμέραν εἰς Σαββάτου.
 Ὡς ἀγαθὸν Βασιλεῖα μεγαλλήεντα λιγαίνεν,
 Καὶ πολυκύδοτον κιθάρα τὸν ὄνομα μελπῖναι!
 Ἐξ ἡοῦς ἐρέοντι περιφραδέως ἐλετην,
 Καὶ σοε τιμήεσαν ἀληθειαν διὰ νυκτός,
 Νεύρων πλεθραμένην δεκάδα φόρμιγγι λιγέτῃ,
 Ὡς γάνωμαί! Μάλα γὰρ με τοῖς, Μάκαρ, ἔργμασι
 [ὀβλιγοῖς.

Καὶ σοε θεσπιστοῖσι νόον κεχαρῆσομαι ἔργοις.
 Τίς κεν ἀνυμῆσοις τῆν μεγαλαυχῆα τέχνην;
 Τίς πινυτην μέλπειε περὶ πραπίδες βαθεῖαν;
 Ὅστις τοι τῖδε νῆς ἐλὶ φρεσὶν εἰσεται ἀνήρ,
 Οὐδ' ἀσειφροσύνη μεμελημένους αὐτὰ νοήσει·
 Εὐδ' ἀδίκους θαλίθοντας ἐπόψεται ἦτοε χόρτον,

(83') Σε. Forte, γε. Edit.

PATR. GR. XXXIII.

A

PSALMUS XC.

Laudem nobilem magnus David cecinit,
 Pulchriororum versuum ad nonam decadem.
 Æterne, habitans elati tutamen auxilii,
 In velamento Regis cœlestis deget.
 Dicit Regi : Robur et turris es.
 Et Deus nobis es, et celebris fiducia auxilii :
 Ipse quoniam liberabit de laqueo me venatorum,
 Verboque instabilis tumultus trepido.
 Ipse Rex umbroso te dorso circumteget.
 Spem tuam pennis sub immortalibus reputabis.
 Circum vero veritate armabit tanquam scuto.
 Nunquam mihi nocturno in pavore formides.
 Neque diurnum volante vehementer sagitta,
 Neque subambulante opaca per funda negotio,
 Neque a dæmonioque meridiano occurrente.
 A tua quidem læva manu mille pereant,
 A dextra vero valde decem millia rursum cadent.
 Verum nullus unquam te poterit prope accedere.
 Verumtamen puris in oculis aspicius,
 Dignam peccato malefico videbis laudem.
 Ipse quoniam mea vivifica spes es,
 Sane apud Altissimum fers tuum, Robuste, robur.
 Nunquam timueris omnino malorum concurrere-
 [tem necessitatem,
 Neque tabescas quod tuum corpus flagello dome-
 [tur

De te militiis cœlestibus jubebit,
 Ut in omnibus circumveant viis.

Et te, Beate, manibus levantes portabunt,
 C Ne unquam gloriosum tuum pedem lapidi illidas.

Aspidem confidenter calcabis et basiliscum,
 Venentium vero draconem pedibus et leonem con-
 [culcabis,

Liberaverim eum meæ fidentem spei animo,
 Probe vero eum induam. Valde eum cognovit no-
 [men meum,

Eum supplicentem celérius ipse audiam,
 Et miserum prope ero diebus omnibus
 Eripiens vero eum, decus semper gloriosum præbebo,
 Et eum replebo infinitis sæculis :
 Semper ei lumen immortale ostendero.

PSALMUS XCI.

Primus nonagesimusque doctorum carminum
 Psalmus iste diem ad Sabbati.

Quam bonum Regem inclutum canere,
 Et gloriosissimum cithara tuum nomen celebrare !
 Ab aurora annuntianti sedulo misericordiam,
 Et tuam honorabilem veritatem per noctem,
 Fidium plicanti decadem cithara sonora,
 Quam gaudeo ! Valde enim me tuis, Beate, factis
 [oblectis.

Et tuis divitiis anño gaudebo operibus.
 Quis laudaverit tuam magnificam artem ?
 Quis prudentiam cantet in præcordiis profundam ?
 Nullus utique hæc iuspiens in animis cogovisset vir,
 Neque stultitiæ delituit ipsa intelliget ;
 Cum iniquos florentes videbit sicut fenam,

Ex alto videntes uisus ipse mystas,
 Ut semper sui mali auctores sint exitii:
 Immortalis uero tu solus, Rex, altissimus es.
 Hostium pereant tuorum malignæ nationes.
 Prorsus uero uentis dispergentur peccatores.
 Velut uero unicornis meum cornu in altum festinet,
 Et cana floreat in pingui senectus oleo.
 Inimicorum laboriosum meorum uidi stetum as-

[pectu,

Acerbis uero hostium letabor nuntiis.
 Tunc utique florebit sanctus mortalis uelut palma,
 Æque abundans ut uiridis Libani cedrus.
 Qui diuinis domibus plantati sunt,
 Atriis immortalibus florebut Dei.
 Pinguis abundantes adhuc in senectutis tempore,
 Ut fas bene patientes annuntiabunt singula:
 Quoniam rectus rex Deus semper est,
 Neque iniquam præcordiis mentem catis occultat.

PSALMUS XCII.

*Die Sabbati carmen David cecinit
 Circa nonagesimum secundum absolvens.*

Immortalis regnavit, suum uero induit decorem;
 Indutus uero amabili Rex accinctus est robore.
 Secure uero inconcussus, infinito posuit mun-

[dum.

Immortalis, tua uero sedes paratissima est semper:
 Ab initio mundi beatissimus es solus.
 Undique sonori fluii clamant fluentis,
 Fluctu undoso cupientes resonare,
 Ab eleuatorum multarum aquarum fremitu.
 Omnia sunt stupenda elata opera maris.
 Solus Rex admirabilis in excelsis est.
 Testimonia tua, Rex, unanimum fidem habent
 Templo puritas regio semper congruit,
 Tempore infinito et in diebus longis.

PSALMUS XCIII.

*Quaternione Sabbatorum dulce David cecinit
 Circa nonagesimum suauè carmen tertium.*

Immortalis inter omnes semper est ultor Rex:
 Nullum erubescens Rex pœuis disceptet
 Pulchre leges ferens exaltare Rex terræ,
 Mercedem superbis insolentia reddas.
 Audi, Beate: quousque ui occupant improbi?
 Usquequo sceleris auctores gloriabuntur,
 Lingua eructantes cordis iniquam contumeliam?
 Artifices flagitii satis loquentur irrequieta,
 Qui tuum populum, Rex, solo posuerunt parem

[necessitati,

Et hæreditatem improbitate tuam diripuerunt ca-
 [pientes.
 Pupillum interfecerunt, oppresserunt uero uiduam,
 Et peregrinum domuerunt aduenam sine adiutore.
 Neque uindictam cœlestem regiã curabant.
 Non enim Jacobi putabant Deum intelligere con-
 [tumeliam.

Sed age, colligite animo hæc, stolidi, opera,
 Quibus antea in insipientia uita, colligite animum.
 An auditum aliis dans, non magis audiet?
 Aut luminis parens, aliorum non uidebit opera?

A Ὑψὸν ὅπτευσεν ἀθεσμοσύνης ὑπόφρατας,
 Ὅψρ' αἰεὶ σφετέρου κακοῦ ἀρξείαν ἐλέθρου.
 Ἀθάνατος δὲ σὺ μόνος, Ἄναξ, ὕψιτος ἐτύχθης.
 Δυσμενῶν ἀπολοῖτο τῶν κακοεργῆα φύλα.
 Πανουσίη δ' ἀνέμοισι κεκασθήσονται ἀλιεῖται,
 Οἷα δὲ μουνοκερῆος ἐμὴν κέρασ ὕψιαι θύαι,
 Καὶ πολὺν θαλάσσι περὶ πλοῖν γήρας ἑλαίφ.
 Δυσμενῶν πολὺμοχθὸν ἐμῶν ἴσον ὅσον ἐπαυρή,

Πικρῆς δ' ἀντιβίβων τεραφθήσομαι ἀγγελίησι.
 Τῆμος δρ' ἀνῆρσαι ὅσους βροτῆς οἶατε φοιτῆς.
 Ἰσά γε βριθόμενος χλοερῆ Λιθανίτιδι κέρφρ.

Ὅσοι θεσπεσίοισι δόμοις πεφυτευμένοι εἰσίν,
 Αὐλῆς ἀθανάτησιν ἐπανθήσουσι θεοῖο.
 Πιλιέου πλήθοντες εἶσι περὶ γήρας ὄψρ.
 B Ὅς θέμις ἐσθλά παθόντες ἀπαγγελοῦσιν ἕκαστα·
 Οὐκεν ἰθῦρων βασιλεὺς θεῶς αἰὲν ἐτύχθης,
 Οὐδ' ἀδικὸν πραπίθεσσι νῖον πινυτοῖσι καλύπτει.
 ΨΑΛΜΟΣ ΛΒ΄.

Ἐμιαὶ Σαββάτου τὸ μέλος Δαυὶδὸς ἐμελήσθ
 Ἄμψ' ἐνενηκοστὸν δεῦτερον ἐκτελέσας.
 Ἀθάνατος βασιλευσάν, ἐν δ' ἐνεδύσατο κάλλος·
 Δυσάμενος δ' ἐρατεινὸν Ἄναξ ἐξῴσατο κάρτος·
 Ἀσφαλῆς δ' ἀδόντων, ἀπειρον ἔθγκατο κόμοιν.

Ἄφθιτε, σείο δὲ θῶκος ἐτοιμότητος πέλει αἰεὶ·
 Ἐκ παλαγγῆς κόμοιο μακάρτατος ἐπέλο μόνος.
 Πάντοθεν εὐκλαδοὶ ποταμοὶ βόωσι βέθρους,
 Ροῖζψ κυματόεντι λιλαϊόμενοι κελαρύξεν,
 Ἐξ ἀναειρομένων πολέων ὕδατων ἐρυμαθῶδ.

C Πάντα πέλει θηητὰ μετῆρα ἔργα θαλάσσης·
 Μοῦνος Ἄναξ ἠηητὸς ἐν ὕψηλοῖσιν ἐτύχθης.
 Μαρτυρία σευ, Ἄναξ, συμφράδομα πιστίν ἔχουσι,
 Νηψ ἀκηρασίη βασιληψ αἰὲν ἀρήρει,
 Ὅρη ἀτερμάντω καὶ ἐπ' ἡμιασ μνηκεθανοῖσι.

ΨΑΛΜΟΣ ΛΓ΄.

Τετράδι Σαββάτων γλυκερὸν Δαυὶδὸς δεισεν
 Ἄμψ' ἐνενηκοστὸν ἠδὲ μέλος τρίτατον.

Ἀθάνατος μετὰ πάντων αἰεὶ πέλει ἕκδικος ἐσθψ·
 Ὅστιν ἐρευθίδων βασιλεὺς ποινῆσι δικάζοι.
 Καλὰ θεμιστεύων ἀναίρετο, Κοίρανε γαίης·
 Μισθὸν ὑπερφάλοισιν ὑπερβασίας ἀποτίσσει.
 Κλυθὲ, Μάκαρ· τό μέγχι βῆη κρατέουσιν ἀλεῖται;
 Μέγχι τευ ἀμπλακίης ὑποφθοροσ ἀυχῆσουσι,

D Γλώσση ἐρευγόμενοι κραδίης ἀθεμίστιον ὕβριν;
 Ἐργαίται κακότητος δόην ἐρέουσι ἀπαυστα,
 Οἱ σεο λαὸν, Ἄναξ, ἐσπέψθ θέσαν ἴσον ἀνάγκη,
 Καὶ κλήρον κακότητι τῶν διετρεσαν ἐλόντες.

Ὅρρανοκὸν κατέψφον, ἐχειρῶσαντο δὲ χήρην,
 Καὶ ἔειον δαμάσαντο νεηλυδα νόσφιν ἀρωγῶ.
 Οὐδ' ἐπιν οὐρανῆν βασιλῆον ἐμπάζοντα.
 Ὅ γάρ Ἰακώβου δόκεον θεῶν ἔσμεναι ὕβριν.

Ἄλλ' ἔγε, σύνθεσθε κραδίη τάδε, νῆπιοι, ἔργα·
 Οἷς πρὶν ἐπ' ἀφροσύνη βίωτος, ζυναγεῖρατε θυμῶν.
 Ἢ β' ἀκοῆν ἐτέρουσι διδοῖς, οὐ μὲλλον ἀκούσει;
 Ἢ φάος γενέτης, ἐτέρων οὐκ ἐψεται ἔργα;

Ἦθνα παιδεύων, κακίην οὐκ ὄδεν ἐλέγχειν,
Ὅς μόνους μερόπεσι νόηματα πάντα φυτεύει ;
Μηδὲν δεδάτηεν Ἄναξ μεροπηίδα βούλην.
Ὅλιος ὅς βα τεῖσιν ὄτ' ἐνεσίσει δαμείη,
θερμοτόκους μελεδῶνας ἔης φρεσὶ σέλο νοήσας.
Μελίχα βουλεύων κακίης ἵνα καιρὸν ἀλύξῃ,
Βῆθος ἕως δυσάλυκτος ἀτασθάλωνται φανείη.
Οὐ γὰρ ἔης ποτε λαὸν ἀποβρέθειεν ὀπωπής,
Οὐδὲ καταφθιμένην σφετέρην ὑπερβόηται αἶσαν·
Ἐως κρίμα τεκούσα δικαιοσύνη πάλιν ἔλθῃ,
Πάντας ἀποκρεμῶσα φιλῶν ἰθύφρονας ἔργων.
Τίς μ' ὀλοῶν τεύξειεν ἀναστήσας ὀλετήρα ;

Τίς δέ με θωρήσας ἀνόμων ἐπὶ δῆριν ἔγειρη ;

Εἰ μὴ μοι μενέχαρμος Ἄναξ ἐπιτάβροθος ἔστι,
Καὶ κεν ἑμὰς πεπότητο συνέστιος αἰδοῖ θυμός.
Εὔτε γὰρ ὀκλάζονται νόη ποτὶ φύσαν ἐδέγγουν,

Αὐτίκα σὴ μ' ἔλεγξίς, Ἄναξ, ἐσάωσε φανεῖσα·

Ὅσον δ' ἄμφ' ὀδύνησιν ἀμέτρητον φέρον ἄλγος,

Ἐῖσι παραφασίην ἑμὴν περὶ θυμὸν ἰάνθην.
Μὴ τοι θῶκος, Ἄναξ, ἀθεμιστίας ἄγγυθεν ἔστω,
Ὅστις βίγχεδανῷ τελέει θεοπίσματι μύχθου,
Ἄνερος ἰσχανῶν ὅστω δια θυμὸν ἐλέσσαι,
Μαριβῶδος ποθὲν οἶον ἀνατίει αἵματι βράπτειν.

Ἄλλὰ μοι αὐτὸς Ἄναξ πανυπέριστος ἔρχος ἔγεντο,
Ἐλπωρῆς ἐπικούρος ἑμῆς θεὸς ἦλθεν ἔτολμος·
Ὅς κείνους ὀπάσειεν ἔης ἀντάξια λύθεις,
Καὶ σφας ἄμφ' ἔργοισιν Ἄναξ σφετέροις ἀμαθύ-
[νει (84)].

ΨΑΛΜΟΣ ΙΔ'.

Δαυΐδου πιτυτοῦ καλλιχέρου κιθάρης
Ἄμφ' ἐνεστηκοστὸν τέτρατος εὐπέη.
Δεῦτ', ἐπαλλόμενοι γηθήσομεν ἀμφὶ Ἄνακτι,
Μάψομεν ἀθανάτων παῖθονα Ποιμένι κόσμου.
Ἄμφ' ἀναπροσύνη θείην μεθέπωμεν ὀπωπῆν,
Γηθόμενοι ψαλμοῖσιν ὀμῶς ἀλαλάσομεν ἕμνον·
Οὐνεκα δὴ μετὰ πᾶσι θεὸς μέγα κάρτος ἀέξει,

Καὶ πάντων μακάρων βασιλευτάτος αὐτὸς ἐτύχθη.
Ὅσποτ' ἀποβρέθειε φιλῶν καὶ ἐντὶ λαῶν,
Ἄθανάτων παλάμη μεθέπων κλυτὰ πεύρατα γαίης.
Ὅδρεσιν ὑψικόμοισιν ὑπέριστος ἑμβασιλεύων.
Αὐτὸς πόντον ἔτευξεν, ἀνακτορῆ δέ μιν ἴσχει,
Καὶ θῶνα πολυθόπειραν καὶς τεκτῆνατο χερσὶ.

Δεῦτε, λιταζόμενοι περὶ γούνασιν ὅσι πέσωμεν,
Ἄντα θεοῦ κλάσωμεν, ἐν δ' οἰκτίσεται ἔργον,
Ὅννεκεν ἡμερῶν βασιλεὺς ἄμα καὶ θεὸς αὐτὸς,
Τοῦ δ' ἡμεῖς ἄρα λαὸς ὁμοῦ καὶ θράμματα ποίης.
Σήμερον εἰ κεν Ἄνακτος ἀκούσατε ὄσασιν αὐθῆν,
Μὴ τινι χαλεπῇ κραδίη καὶ ἀμελιγος εἴη,
Ὡς ὄπῳτ' Ἄθανάτου κραδίην ἐρεθίσει ἔργους·

(84) Ἄμαθῦνσι. Forte, ἀμαθῦνοι, conficiat. Edit.

A Genes erudies, improbitatem non novit arguere,
Qui solus hominibus sensus omnes plantat ?
Vanum novit Rex humanum consilium.
Beatus qui tuis a mandatis domitus fuerit,
Legiparas curas suis animis tuas cogitans.
Mitia consulens vitii ut tempus effugiat,
Fovea donec inevitabilis ineptitia pateat.
Non enim suo unquam populum projiciet aspectu,
Neque marcescentem suam negliget partem,
Quousque judicium pariens justitia rursus venerit,
Omnes suspendens charorum rectae mentis operum.
Quis mihi perniciosorum paraverit consurgens oc-
[cisorem ?
Quis vero me armans injustorum ad pugnam exci-
taverit ?

B Nisi mihi bellicosus Rex adjutor stetisset,
Etiam mens volasset contubernalis inferno animus.
Quando enim claudicanti animo ad fugam expe-
[ctavi,
Statim tua me misericordia, Rex, servavit con-
[spicata.
Quantum vero in doloribus iumentum ferebam
[cruciatum,
Tuis consolationibus meo in animo exhilaratus sum.
Nunquid te sedes, Rex, iniqua prope stet,
Quae rigidio facit vaticinio laborem,
Viri cupiebant sancti animum perdere :
Frustra alicunde pernicem innocenti sanguini
[consuere.

C Sed mihi ipse Rex supremus munimentum factus est,
Fiduciae adjutor meae Dens venit paratus :
Qui illis reddat eorum respondentia contumeliae,
Et eos in operibus Rex suis conficit.

PSALMUS XCIV.

Davidia prudentis elegantis citharæ
Circus nonagesimum quarta melodia.
Venite, exsultantes lætemur de Rege,
Canamus immortalis pæxana Pastori mundi.
Cum hilaritate divinum queramus vultum,
Lætantis hymnis similiter personemus hymnum ;
Quoniam sane inter omnes Deus magnum robur
[auget,

Et omnium beatorum regalissimus ipse est.
D Nunquam abjiciat charum et mitem populum,
Immortali manu moderans nobiles terminos terre,
Montibus alticomis summus imperans.
Ipse mare fecit, imperio vero ipsum tenet,
Et terram multorum altricem snis fabricavit ma-
[ribus.

Venite, precantes ad genna ipsius procidamus,
Ante Deum ploremus, suum vero miserabitur opus,
Quia diurnorum Rex simul et Deus ipse,
Nos vero utique populus ejus et alumni pascuet.
Hodie si forte Regis audieritis auribus vocem,
Ne cui æreum cor et immite sit,
Sicut quando Immortalis cor irritastis operibus,

ut astra cum Deum in scabro deserto,
Vestri olim tentaverunt patres,
Qui mea quadraginta annis viderunt opera et po-
[tentiam.

Inde ego illam perniciosam odi generationem ;
Dixi vero : Cordibus semper erraverunt,
Nostras autem non prorsus intellexerunt vias ;
Juravi iratus, non ipsos requiem videre.

PSALMUS XCV.

*Domo illustris excitata Regis,
David resonavit rex post praedae partem,
Circa nonagesimum quintum carmen facundum.*

Canite mihi Regem novis carminibus,
Omnis, praepotentem celeberrate Pastorem, terra :
Nomen gloriosum resonante Regis :
Fortunato die in diem suum annuntiate lumen :
Festibus variis suum annuntiate honorem.
Miracula gloriosa Dei nuntiate populus :
Quoniam sane magnus est, et laudabilis semper est,
Et pavorem in omnibus diis validissimum tenet.
Dæmonum idola dii sunt gentibus omnes ;
Caelum rursus firmum suo Deus condidit consilio.
Laus et magnus decor suorum in conspectu ocu-
[lorum.

Templo puritas et illustris congruit gloria.
Afferte regi Deo honoremque et gloriam ;
Afferte honorando veram gloriam Regi.
Capientes sacrificia vestra introite in atria :
Atrio in sancto rogate Pastorem mundi.
Ante Deum tellus universa commoveatur Regem.
Dicite populis quidem : Deus in omnibus regnat.
Etenim orbem firmavit, quem non tempus novit
[movere.

Populos aequis semper legibus judicet.
Caeli laetentur, exsultet vero simul terra ;
Mare turbetur, et quæ nutrit unda maris ;
Frugiferis campis simul universa gaudeant.
Utique tunc exsultent simul ligna crebra et silva,
Ante Deum post terram festinantem regem :
Venit enim homines miseris judicare,
Omnes in æquitate vocans veracem animum.
Linguam veritate effundens immobilem populis.

PSALMUS XCVI.

*Davidis restitutam suam quando accepit terram,
Circa nonagesimum sextum carmen charum.*
Gaudete, tellus, tui origo est qui celestibus imperat,
Gaudete ob splendorem, insulæ canis maris.
Prope Rex nube circumdatus et turbine,
Sedem sub æquitate iudicii in omnibus ornans.

Imperium forte præcibus ardens ignis,
Ut hinc et hinc exuret erroneus.
Tellus a divinis illuminabatur splendoribus :
Ut vero vidit, ut commota sunt fundamenta undi-
[que terræ.
Montes autem circum Regem similiter fluxerunt
[ceræ,

(85) Πάντας, etc. Forte legendum sit, πάντας ἐπ' εὐδικίην καλέων ἀφειδίβι θυμῷ. Εδῖτ.

A Ὡς πάρος εἶτε Θεοὶ κατὰ τρηχίλαν ἔρημον,
Ἵμέτεροι τὸ πρόσθεν ἐπεπρήσαντο τοίχης,
Οἱ μὲν τεσσαράκοντ' ἐτέων ἔργα καὶ ἀλκῆν.

Ἐνθεν ἐγὼ κείνην ὄλοην ἐστύξα γενέθλην,
Ἐκ δ' ἐφάμην· Κραδίθρι διηκτικῶς ἀλάληται,
Ἵμετέρας δ' οὐ πάμπαν ἐπεφράσαντο κελύθους·
Ἄμωσα μηνίσας, μὴ σφᾶς καταπάουσιν ἰδέσθαι.

ΥΑΑΜΟΣ ΙΕ'.

*Δώματος ἀγί-ἀθητος ἀνεγχομένου Βασιλέως,
Δαυίδος κελεύσας ἀναξ μετὰ λιθίδος ἄσπας,
Ἄμω' ἐνετηχοσὺν πέμπτον δαισμον λιθῷ.*

Μέλψατε μοι Βασιλῆα νεγγνεέσσιν ἀοδαίς,
Πᾶσα, μεγασθενέτην ἀναμέλψατε Ποίμνα γαίᾳ·
Ὀνόμα τιμῆν κελადήσατε Παμβασιλέως·
B Ἄσπας ἤμαρ ἐπ' ἤμαρ ἔδν σημήνατε φέργης·
Ἐθνεσιν παντοδαποῖσιν ἔην ἀγγελάτε τιμῆν.
θαύματα τιμήνατε Θεοῦ μηνύσατε λαοῖς·
Ὅνεκα δὴ μέγας ἐστὶ, καὶ αἰνετός αἰὲν ἐτύθη,
Καὶ δέος ἐν πάντεσσι θεοῖς κρατερώτατον ἴσχει.
δαμιονίον ἐθνώλα θεοὶ πέλον ἔθνεσιν αἰών·
Ὀὐρανὸν αὐ πολὺχαλκον ἔη θεός ἐκτεσε βουλή·
Ἄνωσ καὶ μέγα κάλλος ἔων κατ' ἐναντίον ὄσων.

Νηῷ ἀκηρασίη καὶ ἀριεπρεπὲς ἤρμωσεν εὐχος·
Ὅσατε παμβασιλῆι Θεῷ τιμῆν τε καὶ εὐχος·
Ὅσατε τιμήνατε φερώνυμον εὐχος Ἄνακτι.
Δεξάμενοι θυσίας σφετέρας νίσσατε ἐπ' αὐλάς·
Ἀλλῆ ἐν εὐαγέῃ λατρεύσατε Ποίμνα κόσμου.
G Ἄντα Θεοῦ χθῶν πᾶσα ταρασσέσθω βασιλέως.
Εἶπατε δήμοσί γε· Θεός μετὰ πᾶσιν ἀνάσσει.
Καὶ γὰρ κύκλον ἔρρισε, τὸν οὐ χρόνος εἶδε δούξαι.

Λαοὶς ἰθυπόροισιν ἀεὶ θεομοσίαι δικάζει.
Ὀὐρανοὶ ἐφραίνονται, ἀγαλλέσθω δ' ἅμα γαίᾳ·
Πόντος ὀρνέσθω, καὶ ὄσα τρέφει οἰσμα θαλάσσης·
Καρποτόκοις παθίοισιν ὁμοῦ σύμπαντα χαρεῖν.
Δὴ τότε γηθῆσαι ὁμοῦ ὄρυμα πικνὰ καὶ ἔδη,
Ἄντα Θεοῦ μετὰ γαίαν ἐπιεγομένου βασιλέως.
Ἦλυθε γὰρ μερῶσσιν δίκυροισι δικάζειν,
Πάντας (85) ὑπ' εὐδικίην καλέων ἀφειδίβα θυμῷ,
Γλώσσαν ἀληθείᾳ προχέων ἀκλίνεά λαοῖς.

ΥΑΑΜΟΣ ΙΓ'.

*Δαυίδος παλλοροσὸν ἔην ὄσα δέξατο γαίαν,
Ἄμω' ἐνετηχοσὺν ἕκτον δαισμον φιλῶν.*
D Καίρει, χθῶν, σθένε ἤρξεν ὄσα οὐρανίσιον ἀνάσσει,
Χαίρει ἐπ' ἀγλαίῃ, νῆσιον πολλῆς ἀλοσούθνης.
Ἐγγύς Ἄναξ νεφέλη πνευμασμένος ἤδὲ θυέλλη,
Θῶκον ὑπ' εὐδικίην (86) κρῖσιος περὶ πάντα πικ-
[ζων.

Κοιρανῆς σθεναρῆς προπορεύσεται αἰθῶμον κύρ,
Ἵσρα κεν ἔνθα καὶ ἔνθα καταφλίξειεν ἀλείτας.
Χθῶν ὑπὸ θεομοσίῃσιν ἐλάμπετο μαρμαρυγῆσιν·
Ὡς δ' Ἰβν, ὡς δεδόνητο θεμελίαια πάντοσε γαίης.

Ὀὐρα δ' ἀμψὶ Ἄνακτι ὁμῶς κατετήκετο κηρῷ,

(86) Ἵπ' εὐδικίην. Forte, ἐπ' εὐδικίην. Εδῖτ.

Γαίης παντοδαπῆς κατεναντία Παμβασιλῆος.
 Οὐρανοὶ ἀστερόεντες ἀνήγγειλαν θεῖον αὐτοῦ,
 Καὶ κλέος εἶδον ἅπαντες ἑπουρανοῖν Βασιλῆος.
 Αἰδέσθων προκυλινδόμενοι γλυπτοῖσι πάροισι,
 Κύδος ὄσοι παρέχουσι ἐν σφετέροις εἰδώλοις.
 Ἄγγελοι αἰγλήεντες, ὁμῶς ὑποκλίνατε γούνα.
 Τέρψη ἔβην ἐν φρεσὶν ἔξοχα οὐρα Σιών,
 Καὶ πραπίθεσσι χάροντο ποιεῖσθε· τοῦθα κοῦραι,

Ἐπιμέδοντος ἔκχηι μεγασθενός σὸο δίης·
 ὄνεκα μόνος ἔπλευ, Πανυπέριστε, τέρμασι γαίης,
 Ὡς ὄντες, κλυτόμητι λίην, θεὸς ὄψασε ἤρθης.

Ἐκ κραθίης φιλοντες οἶον θεόν, μέγμερα θέσθε,
 Ὡν θυμὸν φιλίει πανεπίσκοπος ἔξοχα δούλων,

Καὶ σπρας αἰὲν ῥύσθε· ἀλάστορος ἐκ παλαμάων.
 Ἄντολή περιλαμψεν ἐπὶ βλεφάροισι δικαίου,
 Τερπάλῃ τ' ἀπ' ὑπερθεῖν ἴσικτο εὐθέων ἤτορ.
 Παμβασιλῆι χάριτες ἀμύμονες ἰθυδίκαί,
 Καὶ βροτέοις ὄσασιν ἐψάσατε τοῖό γε μνήμην.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΖ.

Δαυὶδος εὐδὲ ἀμψ' ἐπηκοσῶν ἔβδομον ἦσε.
 Μέλιδάτε μοι Βασιλῆα νεγγένεσσιν ἀοδαίς,
 Μούνος ἐπαι θηγάτ' σφραῖς ποιήσατο χερσὶ.
 Δεξιτερῇ σφετέρῃ ζωαρκίῃ πάντα σώσασε,
 Καὶ πολυκυθῆντι βραχίονι πάντα φυλάσσει.
 Παντοδαπῶν ἀλκίτερα κακῶν ἀνέψηνε βροτοῖσιν.

Ἀθάνατον, κατέναντα πολυσπερέων γενεῶν,
 Σφωτέρην ἀνέτειλε δικαιοσύνην ἐρατεινήν.
 Μνήσατο γὰρ κατὰ θυμὸν Ἰακώβου μελάθρων,
 Εἶός τ' ἀληθείης περὶ δώμασιν Ἰσραήλου.
 Ἀμφαθὴν ἐνόησαν δίης κλυτὰ τετρατα γαίης,
 Φέγγος ἀλεξικακῶν μεγαλοσθενός Βασιλῆος.
 Πᾶσα μαγακλήεντ' ἀλαδέξατε Ποιμένι γαίᾳ·
 Ψάλλετε γηθόσσοι, λιγυρῶ δ' ἀναμείψατε κύμψ·
 Εὐκαλάθω κιθάρῃ φορμίζετε Παμβασιλῆι·
 Ἄμψ' ἐλατῆς σάλπιγγεῖ (καὶ οἱ κέρας ἰσχε βόμβου).

Ἄντιον ἀθανάτου ἀλαλάξατε Παμβασιλῆος.
 Πόντος ὀρινέσσω, καὶ ὄσα τρέφει οἶσμα θαλάσσης,
 Κύκλος ὄλος, καὶ πάντα τάπερ χθόνα νατεκάουσι.
 Χερσὶν ἀγειρέσθων ποταμοὶ πλαταγεύοντες ὄμαρτῃ
 οὐραε τερπίσθων θεῶν κατέναντα προσώπου.
 Ἔτσι γὰρ, ἦλθε δὲ μελλόν, ὅπως χθονὶ καλὰ δικά-

[χοι,

Πάντας ὅπ' εὐδικίης (87-88) καλέων ἀψευδῆ θεσμών,
 Γνώσσαν ἐπεσουμένους προῖετ' ἀκλίνατα λαοῖς·

ΨΑΛΜΟΣ ΙΗ.

Ἄμψ' ἐνεπηκοσῶν ὀρθοῶν ἠδὲ μέλος,
 Δαυίδου λιγυρῇ μελομένην κενύρη.
 Ἀθάνατος βασιλευσε θεός· μὴ χαιρέτε, λαοί,
 Ἦμενος ἦλθε χερουβίμ· δίης χθονός ἔρμα δονεῖσθω.

Κλεινός Ἄναξ μέγας ἐν λαοῖσι θεοῖς τ' ἀγγρός.
 Μελλόντων ἔμα πάντες ἀγγήσαν ὄνομα σῖο.

(87-88) Ἐπ' εὐδικίης. Forte, ἐπ' εὐδ. Edit.

A Terræ omnifaræ a conspectu Dominatoris.
 Cœli stellati annuntiaverunt justitiam Regis,
 Et gloriam viderunt omnes cœlestis Egius.
 Erubescant provoluti ante sculptilia,
 Gloriam qui præbent iq suis simulacris.
 Angeli splendentes, similiter curvate genua.
 læsentur suis in mentibus præcipui montes Sion,
 Et præcordiis gaudebant pedibus plaudentes Judææ

[filix,

Altipotentis propter magnanimam tuam justitiam.
 Quoniam solus es, Summe, terminis terræ,
 Ut nullus, consilio nobilis valde, deus in altum

[elevatus es.

Ex corde diligentes solum Deum, curiosa ponite,
 Quorum animum diligit omnia cernens præcipue

[servorum,

Et eos semper liberabit vastatoris de manibus.
 Oriens illuxit super palpebras justi,
 Lætitiaque de superne occupavit rectorum cor.
 Domino gaudete inculpati iudices,
 Et humanis auribus celebrate ejus memoriam.

PSALMUS XCVII.

David hoc cum nonagesimo septimum cecinit.
 Celebrate mihi Regem novis carminibus.
 Solus quoniam stupenda claris fecit manibus.
 Dextera sua vitali omnia servavit,
 Et excellenti brachio omnia custodit.
 Variorum depulsorem malorum ostendit mortali-

[bus.

C Immortalem in conspectu variarum generationum,
 Suam exoriri fecit justitiam amabilem :
 Recordatus est enim ex animo Jacobi palatiorum,
 Suzque veritatis in domibus Israelis.
 Aperte intellexerunt totius nobiles termini terræ,
 Lumen salutare præpotentis Regis.
 Omnis, gloriosissimo jubilate Pastori, terra :
 Psallite exsultantes, sonoro autem canite cantu :
 Canora cithara cantate Domino,
 In ductilibus buccinis (et ipsi cornu resonuit bom-

[bum.)

In conspectu immortalis jubilate Regis.
 Moveatur mare et quæ alit unda maris,
 Orbis universus, et omnia quæ terram incolunt.
 Manibus congregentur flumina plaudentia simul ;
 Montes exsultent divinam ante faciem.
 Ivit enim, venit vero magis, ut terræ pulchra ju-

[dicet.

Omnes in justitia vocans veracem legem,
 Linguam concitatis dimittens stabilem populis.

PSALMUS XCVIII.

In nonagesimo octavam suave carmen,
 Davide canora canente cithara.
 Immortalis regnavit Deus ; ne gaudeatis, populi :
 Sedens venit cherubim, totius terræ fulcrum mo-

[veatur.

Inclytus Rex magnus in populis diisque mirabilis.
 Celebrent simul omnes immortale nomen tuum.

Quoniam sane timendumque et latens est,
Et honor Regis semper iustitiam diligit.
Tu Jacobo prudentem dedisti impetum,
Æquitatem calculumque tuo præbuisi Israeli.
Immortalem nostrum exaltate Dominum,
Adorantes scabellum suum : sanctus enim est.
Moses in sacerdotibus magnus et celeb. is Aaron,
In supplicantibus vero Samuel fortis.
Illi quidem invocabant, is vero respondebat voci,
Et eis de nubē stabili respondebat verbo.
Strenui testimonii custodes fuerunt Dei,
Divina vero non neglexerunt quæ dicerant man-

[data.

Immortalis, tu eis dedisti de cælo aurem paratam,
Et animus cum his semper tuus propitius fuit :
Omnia vero quæ faciebant, festinabas auxilium.
Immortalem nostrum exaltate Dominum,
Sancto vero eum semper in monte adorate,
Quoniam sane in omnibus Rex immaculatus est.

PSALMUS XCIX.

Supra nonagesimumi, nonum carmen inclytum.

Omnis, inclytum celebrate Pastorem, terra.
Immortalis gaudentes sub jugum cervicem pouite,
Festinate læti divinos ante oculos,
Ipsam semper animis cogitate Dominum.
Vitam ipse dedit mortalibus, non nos ipsi ;
Ipse fecit nos neque nos sufficientes sumus.
Nos rursus ejus populus simul et alumni pascuæ.
Festinate canentes divinas intra portas ;
In atris vero Regem Deum rogate cantu,
Nomen celebrate divinum in terra blandum sem-

[per ;

Perpetuo misericordiam quoniam in omnibus cu-

[stodit,

De generatione in generationem fert verax consi-

[lium.

PSALMUS C.

David cecinit cantum centesimum hunc.

In uno te penam, Rex, misericordiamque cantabo.
Cæmens intelligam immaculatis in viis.
Expectans quando utique mihi venias, æterne Pa-

[stor,

In mansuetudine per domum ambulavi mediam,
Nihil prorsus iniquum op oculos spectans,
Sed adhuc etiam odio prosequens nocentes injurias.
Nunquam callidum mihi antea placuit consilium.
Fugiebat quidem gravis serpens, dolosorum vero

[nescium manebam.

Auris mea oclusa fuit maledicentiam audire ;
Tanquam vero vastatorem charorum persequerbar

[sociorum.

Insatiabili corde et superbis aspectibus
Nolebam in convivio amicus et contubernalis esse.
Viris cum sanctis mei extensi sunt aspectus,
Communem ut mihi locum simul sedentes habeant.
Famulum viasque sanctas curantem habebam,
Neque iuxta habitabat domibus superbus vir,
Neque iniquum qui loquitur meorum in conspectu

[oculorum.

A Οὐνεκα δὴ φοβερὸν τε καὶ ἀπροσίτοτον ἐτύχηθ',
Καὶ τιμὴ Βασιλῆος ἀεὶ θέμις ἀμφαπατάζει
Αὐτοῦς ἁκούθω ἰούφρονα δῶκακ ἐρούη,
Εὐδικίην ψῆφόν τε τεῶν πόρες Ἰσραήλη.
Ἄφθονο ἡμεῶν ἀναεῖρατε Παμβασιλῆα,
Λισσόμενοι θρήνην σφετέρην · ἄγιος γὰρ ἐτύχηθ',
Μωσῆς ἁκούθω ἱερῆυσι μέγας, καὶ ἀοσίμως Ἁαρόν ·
Ἐν δὲ λιταζόμενοι Σαμουὴλός μινέχαρμος.
Κεῖνοι μὲν λιτάνευον · ὁ δ' ἀντεφθέγγετο φωνῆ,
Καὶ σπρας ἐκ νεφέλης σταθερῆς ἡμῖαθε μῦθο.
Ἐσθλοὶ μαρτυρῆς φύλακες ἐγένοντο θεοῦ,
Θείων δ' οὐκ ἀμείλησαν ὄσων μάθον ἐνεαίτων.

Ἄφθιτε, σύ σπρας δῶκακ ἀπ' οὐρανοῦ οὐας ἐτοιμοι,
Καὶ θυμὸς μετὰ τοῖσιν ἀεὶ σῆθεν Πλαος ἤεν ·
B Πάντα δ' ἄ κεν βέζεσκον, ἐπιθύνασκακ ἀρωγῆν.
Ἄφθιτον ἡμεῶν ἀναεῖρατε Παμβασιλῆα,
Ἄχράντω δὲ μιν πλὴν ἐν οὐραὶ γουάζεσθε,
Οὐνεκα δὴ μετὰ πᾶσιν Ἄναξ ἀχραντος ἐτύχηθ'.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΘ'.

Ἄμφ' ἐνενηκοσῶ ἐινάτορ ἴσμα κλητόρ.
Πᾶσα, μεγακλήνετ' ἀλαλάξατε Ποιμένα, γαίη.
Ἄθανάτοιο χαίροντες ὑπὸ ζυγῶν αὐχένα θέσθε,
Σπασύσατε γηθόμενοι θεῶν κατ' ἐναντίον ὄσων ·
Αὐτὸν ἀεὶ προπίδασοι νοήσατε Παμβασιλῆα.
Ζωὴν αὐτοῦς ἐτευξε βροτοῖς, οὐχ ἡμέας αὐτοί ·
Αὐτοῦς ἐτευξ' ἡμέας, οὐδ' ἡμέας ἀρκιοὶ ἐσμεν.
Ἡμέας αὐθ' ἴο λαὸς ὁμοῦ καὶ θράμματα ποίης.
Σπασύσατε μελῶμενοι θεῶν ἐντοσθε πύλων ·
C Ἐν δ' αὐλῆς Βασιλῆα θεῶν λιτανεύσατε μοιλή,
Ὅσωνα μελίψατε θεῶν ἐπὶ χθονὶ μελιχον αἰά ·

Νωλεμέωκ ἐλεητῶν ἐπαι μετὰ πᾶσι φυλάσσοι,

Ἐκ γενεθῆς γενεθῆδε φέρεσι παναληθῆα βουλήν ·

ΨΑΛΜΟΣ Ρ'.

Δαυιδος ἦσεν ἴσμη ἕκατοστὸν τόδο.
Εἰν ἐνὶ σοι ποιήνη, Βασιλεῦ, ἐλεὼν τ' ἀναμείλω.
Φορμίζων ξυνοίμω ἀμωμῆτοικ ἐν ἀταρποῖς.
Δέγμακωκ ὀπώταε δὲ μοι ἀφίξεται, ἀφθιτε Ποιήνη,

Ἄμφ' ἀγανοπροσόνῃ διὰ δώματοκ ἴμα μέσσω,
Οὐδὲν πάμπαν ἀθεσμον ἐν ὀθαλαμοῖσι δοκίωυ.
D Ἄλλ' εἰκ καὶ στυγῆων ἀλιτήμονακ ὄβριτοῖρακ.
Οὐδέποτ' ἀλλοπρόσαλλοκ ἐμοὶ πάροκ ἤθδανε μίτη ·
Φεῦγε μὲν αἰνὸς ὄφις, βολερῶν δ' ἀδάητοκ ἐμμοκ.

Ὅσας ἐμὸν πέφρακτο καχηγορέντοκ ἀκούσαι ·
Ὅσα δὲ λυμαντήρα φίλων ἐδῶκακον ἐταίρων.

Ἄπληστον κραδίη καὶ ὑπερφιάλοισιν ὀπωπαῖς
Οὐκ ἐθῆλον παρὰ βασιλῆος καὶ ὀμῆστοιοκ εἶναι.
Ἄνδράσιν ἀμφ' ὀσίοισιν ἐμαὶ ἐτάνωσθεν ὀπωπαὶ,
Ξυλὸν ὄπωκ μοι θῶκων ἀμ' ἐδριῶντοκ ἐχοικ.
Ἀρησῆτῆρ' ἀταρπιτοῖς δ' ὀσίοικ μεμλεθῆμόν ἐχοικ,
Οὐδέ μοι ἐναῖλασε δόγμακ ὑπερήφανοκ ἀνήρ ·
Οὐδ' ἀδικων λαλέων μευ ἐναντίον ἤλυθεν ὄσων.

Ἦῶθεν κατέπεφνον θαλασθίης ὑποφύτας,
 Ἀυτονομίης μεμαῶς δαμάσαι θεράποντας ἄλλθρω.
 ΨΑΛΜΟΣ ΡΑ'.

Εὐχολὴ πτωχοῦ κακῆ βεβαρητότος ἀτη,
 Ἔστε μά' εὐχολὴν προχέτη κατέρατι θεοῖο.
 Ἔμας γε μὴν ἑκατοστὸν ἔρω καὶ πρῶτον δευ-
 [σμα.

Εὐχῆς ἡμετέρης ἐπιπέκλυθι, φέριστε Ποιμὴν·
 Οὐσαι δευομένιο τοῖς ὑποδέχυσσο φωνῆν.
 Μὴ μεν σὴν χαρίεσαν ἀποστρέψιεις ὀπωπῆν
 Τειρομένη κλίνειας, Ἄναξ, ὄρειαν ἀκούην.
 Ἐῦτε, Μάκαρ, καλέσω σε, θοῶς φίλον οὔας κρείτοις,
 Οὐνεκ' ἐμὴ ζωῆ τέλει κατετήκετο κατηνῶ·
 Ὅστιά δ' ἀζάλεψ φρυγίκα κατακαλέθ' ὁμοία.
 Ἐπλήγην ἄτε χόρτος, ἐμὸς δ' ὑπεκάρφετο θυμός·

Γαστέρι δ' ἐκλαθόμενι δόμενα φίλον ἄρτον ἀνάγκης.

Νωτέρῃ στοναχῇ περιπλινεται ὀστέα σαρκί.
 Δέρκεσθαι φαίης κεν ἐρημονόμοιο πελεκῶντα,
 Ἦ νυκτὸς κόρακα ψιλῶν δαπέδων νατετήρα,
 Ἦ στρουθῶν τιν' ἀυπνον ἔόντ' ἐν δώματι μούνον.

Ἀυσημένες μ' ἐπέσαι πανημέριον συφελίζον.
 Οἱ δὲ γεραροντές με μάτην ἐπὶ ὄρκον ἔμοσαν·

Οὐνεκα τειρόμενος πασάμην σποδὸν ἄρτω ὁμοῖον,
 Καὶ γοερός ἐπιον πόμα δάκρυσ' ὁμοῦ γε κεράσσοας,
 Μήνιος ἐξ ὀλοῆς, Πανυπέριστα, καὶ σοο θυμοῦ,
 Οὐνεκεν ὠφίσσας μ' ἐξ αἰθέρος ἐκβαλεῖς αἰθις.
 Ἠμετέρου αἰῶνος ὅπως σικὴ ἡματα λήγει,
 Χόρτων δ' ἀζάλεψ πανομοιῶς αὐτὸς ἐτύχην·
 Μούνος ἐπελ ζῶοντα διηνεκέως βλον ἔλαις,
 Ἐκ γενεῆς γενεῆνδε βροτοῖς μνημηῖον ἰσχων.

Αὐτὸς ἀνεγρόμενος, Βασιλεῦ, Σιών' ἐλαίριος.
 Ἄρη γὰρ μάλα τήνδε πιεζομένην ἐλαίρειν·
 Καὶ δὴ καιρὸς ἐκείνος ἐπέχραεν, ὃν πρὶν ἔδεικτο.
 Οὐνεκά σοι θεράποντες εἰς λίγχιεν ἔθεντο,
 Καὶ σφέτερον κραδίησι κονίσσαλον οὐκτίσσονται.
 Πάνθ' ἄμα δειμήθειαν, Ἄναξ, τὸν οὐνομα φύλα,
 Πάντες σὴν ταρβοῖεν εὐκλείην βασιλῆες,
 Οὐνεκα τεκτῆνιει θεὸς Σιώνα πεσοῦσαν,
 Ἄμφαθῆν μερόπεσοι φαινόμενος κατὰ γαλαν.
 Ἰκεσίην χθαμαλῶν πανεπίσκοπος ἔδρακε Ποιμὴν,
 Οὐδὲ τ' ὄνοσάμενος σφετέρων ἀμείλησε λιτάων.
 Γράψατε δὴ μοι ταῦτα μετ' ὀνήγνοισι γενέθλαις,

Καὶ λαὸς ὀφο χερσὶ γενησόμενός σε βοήσει.
 Οὐνεκεν ὠφθὸν αὐτὸς ἐπισκοπιᾶζετο κύψας,
 Οὐρανῶθεν μετὰ γαλαν ἔην ἐτάνωσεν ὀπωπῆν,
 Ἰλλομένων ἔφρ' ὀκτον ἀλυκοπέδησι πύθοιτο,
 Καὶ δεσμῶν φίλα τέκνα καταφθιμμένω ἀπολύση
 Οὐνομα δ' αὖ Σιώνι πολυλλίτον ἐξαναφήγη,

Ἐν δ' Ἱερουσαλῆ λιγυρὸν καὶ αἰδίμον αἶνον·
 Ὑψρα κε παντοδαπῶν πολλῶν ἀπο λαὸν ἀγείρη·
 Αὐτὰρ κοιρανῆσιν ἔνν ζυγὸν αὐχένα (89) θήσει.

(89) Αὐχένα. Forte, αὐχένι. Edit.

A Manē interficiebam sceleris auctores,
 Injustitiæ cupiens domare famulos internecione.
 PSALMUS CI.

Oratio pauperis mala oppressi colamitate,
 Cum valde precem effudit ante Deum.
 Veruntamen centesimum est et primum carmen.

Orationem nostram exaudi, optime Pastor :
 Auribus egeni tuis suscipe vocem.
 Ne a me tuum gratum avertas conspectum :
 Oppresso demittas, Rex, promptam auditionem.
 Quando, Beate, vocabo te, cito charam aurem firmes ;
 Quoniam mea vita similis diffluebat fumo ;
 Ossa vero sicco cremio cremantur similia.
 Percussus sum velut fenum, meus vero tabescebat

[animus ;
 Venti vero oblitus sum dare amicum panem ne-
 [cessitatis.

Nostro gemitu adhærent ossa carni.
 Videre dices solitarium pelicanum,
 Aut noctu corvum nudorum camporum incolam,
 Aut passerem quemdam insomnem existentem in
 [domo solum.

Inimici me verbis tota die verberabant,
 Qui vero honorabant me, frustra iusjurandum ju-
 [raverunt ;

Quoniam afflicticus comedi cinerem pani similem,
 Et flebilibus bibi potum lacrymis simul miscens,
 Ira a pernicioza, Supreme, et tuo furore,
 Quia elevans me ab æthere dejecisti rursum.

C Nostri ævi tanquam umbra dies desinunt,
 Feno autem sicco persimilis ipse sum.
 Solus quoniam viventem semper vitam trahis,
 De generatione in generationem mortalibus memo-
 [riale retinens.

Ipse exurgens, Rex, Sion miseraris :
 Tempus enim valde hujus oppressæ misereri :
 Et sane tempus illud instat, quod antea probavit.
 Quoniam tibi famuli suis lapidibus posuerunt,
 Et suis cordibus pulveris miserabuntur.

Omnes simul timeant, Rex, tuum nomen nationes,
 Omnes tuam paveant gloriam reges ;
 Quia restauravit Deus Sionem collapsam,
 Aperte hominibus visus in terra.

Precem humilium omnia lustrans respexit Pastor,
 D Neque vituperans eorum neglexit preces.

Scribite utique mihi hæc in tarde genitis genera-
 [tionibus,

Et populus tuus manibus futurus te invocabit.
 Quoniam ex alto ipse prospexit inclinans,
 De cælo in terram suam extendit aspectum,
 Victorum ut commiserationem compediens audiret,
 Et vinculis chara pignora interemptorum solveret ;
 Nomen vero rursum valde precandum Sioni annu-
 [tiaret,

In Hierusalem vero canoram et celebrem laudem :
 Ut variarum civitatum populum excitaret :
 Posthac regnis suum jugum cervicem imponet.

Incedens fortiter ei respondit, et dixit talia :

Dic mihi nostras paucas vitæ vias,
Neque, tempus ante incidens vitam, me perdas.
Tui, Beate, sunt perpetui anni.

Ah initio primum stabilisti terram,
Et manuum sunt tuarum, Beate, cœli opera.
Ipsi peribunt, at tu mihi æternus es.
Similes vestimentis vetustis pereant.

Omnia vero mutabuntur, circumvoluti velut pal-
[lium :
Ipse vero æternus es, vita vero tibi nunquam desi-
[net.

Famulorum tuorum filii semper tabernaculis adsint,
Et eorum non desinat recta generatio.

PSALMUS CII.

Hymnus Davidis secundus ultra centum.

Anima, tuum Regem semper laudabiliter cane,
Nomen vero ipsi mea canite purum viscera omnia.
Anima, tuum Regem semper laudabiliter cane,
Neque divinarum saerarumque obliviscaris retribu-
[tionum.

Omnigenæ celebrato improbitatis depulsorem ;
Laudato omnifariorum miserabilium sanatore[m]
[morborum,

Tuæ graviter interemptæ liberatorem vitæ,
Qui misericordiis et commiserationibus ornat :
Perpetuis bonis tua desideria facit.
Dumno repubescas velut aquila alivolans.
Inclutus Rex misericordiam semper novit facere,
Immortalem omnibus justitiam ostendens.
Divinas ostendit sapienti Mosi vias,
Filiis nobilis semper mentem Israelis.
Miserator in omnibus est Deus et misericors,
Princeps misericordiæ et clemens est.
Non semper horribilem iram pectoribus retinebit ;
Neque nobis fecit condigna stultitiis,
Acerbam in peccato gravi mercelem præbens.
Sed quantum stellatum ingens cœlum est a terra,
Tantum confirmavit Rex misericordiam famulis.
Quantum ortus ab occidente sunt seorsim,
Tantum iniquitates hominum prætermisit ferri.
Ut vero pater filiis suum animum mitem habet,
Sic vero Deus famulos suos miseratus est animo :
Cognovit enim Deus negotium quod patravit ma-
[nibus.

Recordare, Domine, quoniam pulvis sumus vilis.
Humana feno persimilis est vita,
Floribus æque serpens repentinis terræ,
Quæ, anima efflata, a membris discessit tota,
Neque locum palpebris suum cognoscat videns.
Bene misericordia Regis semper timentes comitatur,
Et eorum filiorum quibus post filios auspiciat faciet,
Quibus divina custodia curæ est compositionum,
Neque ipsi obliviscuntur perpetuo mandatorum.
Cœlo stellato Batus fabricavit sedem,
Et ipsius imperii dominatur magnum decus omni-
[bus.

(90-91) Ἀπεστηρίξαο. Forte, Ἐπιστηρίξαο. Εδιδ.

A Νισσόμενος σθεναρώς μιν ἀμείβετο, καὶ φέτο τῶα :
Εἶπε μοι ἡμετέρας ὀλίγας βύβοιο καλύβους,
Μηδ' ὄρησ προπάροθε ταμίην βίον, μ' ἀπολόσῃς·
Σεῖο, Μάκαρ, γεγάσσι διηγεκέες ἑνιαυτοί.
Ἀρχόμενος τοπρῶτον ἀπεστηρίξαο (90-91) γαίαν,
Καὶ χειρῶν τελέθουσι τεύον, Μάκαρ, οὐρανὸν ἔργα·
Αὐτοὶ ἀποφθίσονται, ἀτὰρ σὺ μοι ἀφθιτὸς εἶς.
Εἰδόμενοι πέπλοισι παλαιγενέσσιον θίοντο.
Πάντα δ' ἐναλλάξουσιν, ἐλισσόμενοι ὅτε φέρος·

Αὐτὸς δ' ἀφθιτὸς ἔσσι, βίος δὲ τοι οὐποτε λήξει.

Ἀρησθῆρων σθένε υἱεσ ἀεὶ κλισίῃσι παρεῖνε,
Καὶ σφρων οὐ λήξειεν ἐπιθύουσα γενέθλη.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΒ΄.

B Ὕμνος Δαυιδου δευτερος αμφοῖν εκατόν.
Θυμὲ, τὸν Βασιλῆα διαμπερὲς αἰνετὰ μέλιτι,
Ὀνόμα δ' οἱ μευ μέλιτες ἀκίρατον ἔγκατα πάντα·
Θυμὲ, τὸν Βασιλῆα διαμπερὲς αἰνετὰ μέλιτι,
Μηδὲ θεοκρεπέων ἱερῶν τ' ἐπιλήθῃς ἀμοιβῶν.

Παντοῖς ἀνάμλιτε κακοβραφῆς ἐλατήρα·
Αἰνεε παντοίων κρυερῶν ἴχθουρα νούσων,

Σεῖο δυσσαλεγέως φθιμένου βυτήρα βίοιο,
Ὅς β' ἐλεημοσύνησι καὶ οἰκτιρμοῖσι πικάζει·
Ἀλήκτοις ἀγαθοῖσι σθένε καταθύμια βέζει.
Αὐτὸς ἀνηθέτηας ἀτ' αἰετὸς ὕψιπτερες.
Κλεινὸς Ἄναξ ἐλετήτων ἀεὶ δεδότηκε τελέσσαι,
Ἀθανάτην πάντεςσι δικαιοσύνην ἀναφαίνων.
C Θεοπισίας ἀνέφρησε σὺφῶ Μωσῆϊ κελεύθους,
Γιάσιν ἀγλήθηνους ἐπὶ νόον Ἰσραήλου.
Ὀκτιρῶμων μετὰ πᾶσι πείλει Θεὸς ἡδ' ἐλετήμων,
Ἥγητηρ ἔλδον καὶ ἠπιόθυμος ἐτύχθη.
Οὐκ αἰεὶ κρυδέντα κότον στέφανοισιν ἐρύξει·
Οὐδ' ἤμιεν ἐτέλεσσα ἐπάξια δυσφροσυνῶν.
Πικρὸν ἐν ἀμπλακίῃ βαρυπήμονι μισθὸν ἐπάσων.
Ἄλλ' ὅσον ἀστεροῖς μέγας οὐρανὸς ἔσσι ἀπὸ γαίης,
Τόσσον ἀνηξήσων Ἄναξ ἐλετήτων ἐρέθους.
Ὅππῶσον ἀντολίαι δύοισι γεγάσσιον ἀνευθεν,
Τόσσον δυσνομίας μερόπων μεθέηκε φέρεσθαι.
Ὅς δὲ πατήρ παιδεύσιν ἔην φρένα μελιχον ἰσχυεῖ,
Ὅς δὲ Θεὸς θεράποντας τοῖς οἰκτίσαστο θυμῶν·
Ἐγὼ γὰρ Θεὸς ἔργμα τόπερ τεκτῆνατο χειρῶν.

D Μνήσαι, Παμβασιλεῦ, ὅτι τοὶ κόνις εἰμὲν ἀφανῆ.
Ἄνδρομέτῃ χόρτων πανομοίως ἔστι βίωνη.
Ἄνθεσιν Ἰσ' ἔρηπουσα μινυμβαδίστιον ἀρούρης,
Ἥ ψυχῆς πταμένης μελῶν ἐξέφθετο πᾶσα.
Οὐδὲ τόπον βλεφάροισιν ἐν γνοίῃ κεν ἰδοῦσα.
Εὖ ἔλεος Βασιλῆος ἀεὶ τροπέουσαν ὀπηδεῖ.
Καὶ σφρων υἱῶν οἶσι μεθ' υἱέας αἴσια βέζει,
Ὅς περὶ θεοπισίῃ φυλακῇ μέλει ἀρμονιώνων,
Οὐδὲ οἱ ἐξελάθοντο διαμπερὲς ἔνευσάων.
Ὀράνῳ ἀστερόεντι Μάκαρ τεκτῆνατο θυκον,
Καὶ οἱ ἀνακτορῆς κρατεῖ μακρὰ κύδος ἀπάντων.

Ἄγγελοι ἀγλήεντες, ἰμοῦ κελადῆσαι Ἄνακτα,
 Ἄλιμοι, οἳσι μέμληεν ἐφημοσύνη Βασιλῆος.
 Ἄλιαι παντοδαπαί, κελადῆσαι Παμβασιλεύ,
 Ὅς τ' οὐας μεμλητο ἐπ' Ἀθανάτω ἀρωγῆς.
 Ἔργα πολυκλήνετα Θεοῦ, κελადῆσαι Ἄνακτα
 Κοιρανῆρην αἰ κάρτος ἀεὶ τετανασμένον Ἰσχει.

Θυμὲ, τὸν Βασιλῆα διαμπερὲς ἀνετὰ μέλπει.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΓ'.

Δαυΐδου λιγυρῶν τρίτατον μέλος ἀμφοῖν ἑκατοσῶ.

Θυμὲ, τὸν Βασιλῆα διαμπερὲς ἀνετὰ μέλπει.

Ἄφθιτα Παμβασιεῦ, μᾶλα τοι μέγα κύδος ἀρ-
 [ἔης (92-95)·

Δύσασο πάντοθεν ἀίνον ἰμοῦ καὶ ἀρκαπῆς εὐχος,

Ἄμφιβάλων ὄτε φᾶρος, ἀκράσιον μέγα φέγγος,

Ἐντανίων βινῶν μέγαν οὐρανὸν Ἰσον ὄρασθαι,

Ἔβασιν ἀγρᾶντος ὑπερῶνα κλεινὰ καλύπτων,

Ἴχνησιν ἀθανάτοις νέφεα στηρίγματα τεύχων,

Ἐπερχομένων (94-95) ἀνίμων περυσῶν ἐπι μακρὰ
 [βιβόσκων,

Ἄγγελλιν στρατιῆν ἰθὺδρομα πνεύματα βέζων,

Εἰς δὲ βῆην φλογεροτο πυρὸς ὀρηστῆρας ἀμείβων.

Πυθμένα παγγάλλειον ἐπεστηρίξασα γαῖην,

Ἄφρα βῆην ἀδύνητον ἀεὶ φορέουσα φυλάσσει.

Φάρει θεσπασίην ἑκδίην περιβήκατ' ἄβυσσον·

Ἰψυκόμων στήσων ὄρεων ὑπερ ὕδατα πολλὰ.

Καὶ ἐπὶ τράποιε ἐπὶ φύζαν ὀμοκλήσαντος Ἄνακτος,

Καὶ σὺ ὑποδίδουσιν ὑπερμενέως κτύπον αὐθῆς.

Οὐρεα μὲν βάνειν, χαμαλῆ δὲ τίς εἶδεται αἶα,

Κεῖτ' ὅθι δὴ μετὰ τοῖσι θεμελίαι πῆξασα χώρων.

Πῆξασα τέρμα, Μάκαρ, τόπερ οὐ παρελεύσεται ἄλλος,

Οὐδὰ φθῖνη ποτὲ γαίαν ἀποστρέψουσι καλύψαι.

Γαίης τρηχάλῆς προίξεις μετὰ βήγμασι πηγᾶς,

Ἰψυκόμων ὄρων διελεύσεται ὕδατα μέσσον.

Θηρόν ὀρεοσπαχόμεν διὰ δρυμὰ πῶμα φανεῖν

Ἔθνος εὐψαλέων σε μένοι παντοῖον ἐνάγρων.

Ἄθέρως αὐτ' ἐπὶ τοῖσι παραστίφει πετεγνά·

Μεσοσθί πετρᾶν σθεναρῶν δῶσουσιν αὐτήν.

Παίων ὑπερωκίθεν σθένος οὐρεα, Ποιμῆν,

Γαζα φερεζῶν πληροῖσται ἐκ σοῦ καρπῶν,

Χόρτον τετραπόδεσσιν ἐπαντέλλουσα μελιχρῶν,

Ἀυτὰρ βουλοσύνῃ χλοερῆν μεροπηίδι ποιῆν,

Ἐκ χθονὸς ἔθρα κε καρπῶν ἀγῆ μεληνίδα σίτον,

Καὶ θνητῶν κραδίησι πόριον πολυγυθῆα οἶνον·

Ἄμματα παίων λευκοχρόου αἵματ' ἑλάτης.

Ἄρτω τ' ἀνδρομένην κραδίην τρομίουσαν ἐρείδων,

Καρποκόκου παδίου κάρος ζύλα μυρὶ ὄφελλοι,

Καὶ κέβρους Διδάνοιο, τεῶν, Μάκαρ, ἔργα χειρῶν·

Κεῖσιν νεηγνῶν πλάται στρουθῶν ἀλεωρῆ.

Δώμα φθῖνον πτερέντος ἐρωδίου ἡγεμονεύει.

A Angeli illustres, simul resonate Regem,
 Fortes quibus curæ est mandatum Regis.
 Virtutes omnifaræ, resonate Dominum,
 Quibusque auris curæ fuit in Æterno auxilii.
 Opera gloriosa Dei, resonate Regem
 Dominationibus quæ robor semper exteusum ha-
 [bent.

Anima tuum Regem semper laudabiliter cane.

PSALMUS CII.

Davidis canorum tertium carmen supra centesimum.

Anima, tuum Regem semper laudabiliter cane.

Æterne Rex, valde tibi magnum decus elevatum
 [est.

Induisti undique laudem, simul et præclarum de-
 [cus.

B Indueus velut pallium, purum ingens lumen,

Extendens pelli maguum cœlum æqualiter videri,

Aquis puris cœnacula clara tegens,

Vestigiis æternis nubes fulcimenta faciens,

Velocium ventorum pennas super longas incedens,

Nuntium militiam recte currentes spiritus faciens

Ad vim vero fervidi ignis ministros repetens.

Fuudum firmum stabilisti terræ,

Ut robor inconcussum semper ferens custodiat.

Vestimento divinam similem circumdedit abys-
 [sum :

Alticomos stabunt montes super aquæ multæ.

Sed convertantur iu fugam increpante Rege,

C Et tux reformident violentæ fragorem vocis.

Montes quidem ascendent, humilis vero quæpiam
 [apparet terra,

Illic ubi utique bis fundamenta fundasti locorum.

Fixisti terminum, Beate, quem nos præteribit alius,

Neque ebaram aliquando terram revertentur op-
 [rire.

Terræ asperæ dimittens cum eruptionibus fontes,

Alticomorum montium pertransibunt aquæ me-
 [dium.

Bestiis montanis per silvas potus apparet.

Natio siticulosorum te maneat varia onagrorum.

Ætheris rursus in his volubant volucres;

De medio petrarum validarum dabunt vocem.

Pinguetifaciens de cœnaculis tuis montes, Pastor,

Terra vivificis replebitur de te fructibus,

Fenum quadrupedibus producens amœnum,

At servituti viridem bomium berbam :

De terra ut fructum educat snave triticum,

Ei mortalium cordibus præbeat latificans vinum :

Oculus saginans albescentis sanguine olivæ,

Paneque humanum cor pavidum confirmas,

Frugiferi campi satiæta ligna infinita juvet,

Ei cedros Libani, tuarum, Beate, opera manuum.

Illic nuper genitorum est passerum perfugium.

Domus amica pennati herodii dux est.

Montes velocibus cervis umbrosi curae sunt :
Saxis praeruptis filentes sunt lepores.
Temporum negotiatricum ipse Rex fabricavit lu-
[nam

Sol lucidus suos cognovit occasus.
Caligo tristis sigum est noctis,
Nox vero utique feras ornans : diligunt vero fere
[noctem,

Et catuli properantes necessariam ad venationem,
Suum cibum a Deo quaerentes semper.

Sole congregati sunt super terram lucente,
Et cubile attingerunt in lustris suis.

Ceterum vir rediens suum repetet opus,
Vespertinum laboris finem expectans tempus.

Quam tua praecleara, Beate, sublimia sunt opera!
Omnia simul cum divina sapientia fecisti, Pastor.

Tellus sacra onusta est immensis tuis operibus,
Alveus immensisque et spatiosi maris.

O quanta tibi frementis concitantur reptilia maris!
Animalia videas mista majora parvis:

Illic multarum sedium iter navibus est:
Illic draco quem antea formasti ludibrium esse.

In te vero omnia spectant dare amicam escam
[cuique:

Quilibet vero utique munus bonum a te reportet.
Omnia valde exsultant, manus quando tuas aperies,
Et turbatio gravis habet, quando tuum avertis vul-
[lum.

Animum auferente te moriuntur comiti,
Et praeterea intereunt statim circa matrem terram.

Si vero utique etiam animam eorum redivivam con-
[cedes,

Rursum repubescent, tota vero collustrat terra.
Erit gloria Regis, semper immortalis erit:

Operum splendoribus suorum letabitur Rex.
Tellus ob fulgures tui contremiscit vultus;

Paulum tangente te, strepunt montes fumo.
At ego Regem semper celebrabo:

Immortalem canam multum adorandum, quandu
[serpo.

Lætus dulcis curas accipe cantus:
Indesinentibus Regis in lætitiis exsultabo.

Omnino desinant sceleris auctores:
De terra autem iniquum totum casset genus.

Anima, tuum Regem semper laudabiliter cane.
PSALMUS CIV.

Quaternionis alleluia auxiliorum exercituum,
Psalmus centesimus et quartus est.

Cautate precantes immortale nomen Regis:
Opera Dei populis annuntiate omnigenis.

Cantate, psalmis acuto modulamini Regem;
Divina rite dicite mirabilia opera:

Nostra est laus super immortalali Rege.
Cor exaultet inquirens semper Regem;

Quærite Regem unde vobis robur est,
Et ipsi divinum vestigate semper vultum.

Mirabilia recordamini quæ fabricavit manibus,
Linguarum iudicia suæ prodigiis obsequentia.

Servi ejus sunt clarum genus Abrahama;

A Ούρα μακροπόρος ἐλάφος σκιδέντα μέμηλε·
Πέτρος θλιβάτος περιβαρούς εἰσι λαγῶν.
Καιρῶν ἔμπορον αὐτὸς Ἄναξ τεκτίναο μόνην.

Ἥλιος φαίδων σφετέρως ἐφράσσατο δυσμάς.
Ορφνὴ ἀμείλητος σημεῖον ἑπιτοῦ νυκτός,
Νύξ δ' ἄρα θηροκόμος· φιλοῦσαι δὲ θηρία νύκτα,

Καὶ σκύμοι μαμαώτως ἀναγκαῖην ἐπὶ θήρην,
Σφωκτέρην θαλίην Θεόδεν διζήμενοι αἰεὶ.

Ἥλιου ξυνάγερθεν ἐπὶ χθονὶ λαμπομόνοιο,
Καὶ λέγος ἐντύναντο παρὰ φυλόχοισιν ἑοῖσιν.

Αὐτὰρ ἀνήρ παλινορος ἐὼν μετανίσταται ἔργον,
Ἐσπερην καμᾶτιο τέλος ποτιδέγμενος ὤρην.

Ὅς σθένος ἀμφιόβητα, Μάκαρ, μεγαλίζεται ἔργα!
Πάνθ' ἄμα θεσπεσίῃ σοφῇ τεκτίναο, Ποιμήν.

Χθῶν ἱερὴ βέβριθεν ἀμειρῆτων σθένος ἔργων,
Κῦτος ἀπειρεσῆς τε καὶ εὐρυκόροιο θαλάσσης.

Ἄ πόσα τοι βρεμβόντος ἐγείρεται ἔρπετά πόντου!
Ζῶα καὶ θηήσαιο μεμιγμένα μέλινα τυτθός·

Ἐνθα πολυκλήσιον ὁδὸς νηέσων ἐτύχθη·
Ἐνθα ἔρανος ἐν πρην τεκτίναο παίγων ἐναῖοι.

Εἰς δὲ σὲ πάντα βλέπει δόμεναι φίλον εἶδωρ ἐκά-
[στω·

Πᾶς δ' ἄρα δωτήνῃν ἀγαθῆν ἐκ σεο κομισσοί.
Πάντα λίην γάνυται παλάμας ὅτε σεο πετάσσεις,
Καὶ κλόνος αἰὼς ἔχει, ὅτε σὴν στρέψεις ὀπωπῆν.

Θυμὸν ἀπαινυμένοιο σθένος ἐνθήσκουσι δαμέντες,
Καὶ προτέρην φθινύθουσιν ἄφαρ περὶ μητέρα γαῖαν.

Εἰ δ' ἄρα καὶ ψυχὴν σφετέρην παλινορον ὀπάσ-
[σεις,

Αὔθις ἀνηθύουσιν, ὅλη δ' ἀναλάμπεται αἶα.
Ἔσται κύδος Ἄνακτος, αἶα παναγήρατος ἔσται·

Ἐργῶν ἀγαθήσων ἐὼν ἐπιτέρφεται Ἔσθην.
Χθῶν ὑπὸ μαρμαρυγῆσι τετὴς ἐλλείζει ὀπωπῆς·

Τυτθὸν ἐφαψάμενοιο σθένος βρέμει οὐρα κατὰψ·
Αὐτὰρ ἐγὼ Βασιλῆα διαμπερὲς ὕμνοπολεῦσω·

Ἀθάνατον μέλιφαιμι πολυύλιτον, εἰσόκεν ἔρπει.

Τερπόμενος γλυκερῆς μελεδήματα δέχυνσο μολπῆς·
Ἀλήκεος Βασιλῆος ἐν εὐφροσύνην χροεῖσω.

Πάμπαν ἀπολλήθειαν ἀτασθαλίης ὑποφῆται·
Ἐκ γαίης δ' ἀθέμιστος ὅλη παύσατο γενέθλη·

Θυμὲ, τὸν Βασιλῆα διαμπερὲς αἰνετὰ μέλιπε.
D ΨΑΛΜΟΣ ΡΑΪ.

Τετραδὸς ἀλληλουία βοηθειῶν στρατιῶν
Ψαλμὸς ἑκατοστός καὶ τέτρατος· τελέθει.

Μέλιφατα λισόμενοι παναγήραον ὄνομα Ἄνακτος·
Ἔργα Θεοῦ ἡμῶς ἀγγεῖλατε παντοδαποῖσι.

Μέλιφατε, καὶ ψαλμοῖς λιγέως φορμίξει Ἄνακτα·
Θεῖα περιφραδέως ἀγορεύσατε θέσκαλα ἔργα·

Ἡμέτερος πέλει αἰὼς ἐπ' ἀθανάτω Βασιλῆτι.
Ἦτορ λαίνεσθω διζήμενον αἰὼν Ἄνακτα·

Δίξεσθε Βασιλῆα ὅθεν κράτος ἡμῶν ἐτύχθη,
Καὶ οἱ θεσπεσίην ἱχνεύσατε πάντος ὀπωπῆν.

Θαυμαστά μνησασθε ὁσῶν τεχνήσατο χερσὶ,
Γνώσσης εὐδικίας σφετέρως τεράσειον ὀπθούς.

Διώεις ἑοὶ γεγάσι φιλον γένος Ἀβραάμου·

Παῖδας Ἰακώβου προλελεγμένον εὗρετο λαόν.
 Αὐτὸς Ἄναξ μετὰ πᾶσι δικαιοσύνην ἀναφαίνει·
 Μυλεμέως σφετέρων ἐμνήσατο συνθεσίαν,
 Μῦθόν θ' ὃν γενεῆς ἐνετετατο χιλιάδεσσι,

Ἦν μεμαῶς κατένευσεν ἐπὶ πάρος Ἀβραάμω,
 Ἰσαάκω θεράποντα φίλῳ μέγαν ὄρκον ὑμόσασι (96-97),
 Ἦν πρὶν Ἰακώβω πινυτῷ θέσπιζε τελέσσει,
 Συνθεσίην ἀλλαστον ὑπέσχετο δ' Ἰσραήλῳ,
 Γαίαν δὴν δόμεναι οἱ ὑποσχόμενος Χανανάμω,
 Ὑμετέρου διαμετρήσας σχεῖνίσματα κλήρου.
 Τῶν δ' ὀλίγιστος ἀριθμὸς ἦν, ὀλίγοι δ' ἔσαν αὐτοί.

Γαίης vaiετόντες ἐπ' ἄλλοτρίης μεταστάσαι,
 Πολλάκις ἐξ ἑτέρου μετέστιγον ἔθνους ἔθνους
 Ἐκ δ' ἄρα κοιρανίης λαὸν μετεκίβηθον ἄλλον.

Ὅθεναι σίντιν ἕασσεν ἐπὶ σφίσι χειρὰ κορύσσαι.
 Ἄλλ' ἐτι τῶνδ' ἐδάμασσε χάριν Βασιλῆος ἐλέγχων.
 Ἰσχοσθ' ἀντιθέων, τί μὲν μου σίνεσθ' ὑποφύτας;

Πικρὸν λυμαντήρα καλέσσατο λιμὸν ἀρούρης·
 Εὐφόρβου ξυνέλαξε βίην φυσίζου ἀκτῆς.
 Τῶν δ' ἀγάνων προπέμφε σαφρονα κηδεμονίᾳ,
 Ἰώσηπος τε, Ἄναξ, ὑπεδύσατο δοῦλιον ἤμαρ.
 Ἄ! τότε πῶς μογέσκαεν ἀλυκτοπέδησι παιθῶνδεις;
 Πῶς δὲ πιεζομένην κραδίην δέδμητο σιδήρῳ;
 Εἰσοῦεν εἴπατο κείνος κῶν τέλος ἐσθλὸν ὄνειρων.

Αὐτὸς ἔην θεράποντα Μακάρτατος ἔφλεγε μύθῳ.
 Ἐκ δεσμῶν μιν ἔλυσεν ἀναξ Νελοιο κελύεσσας·
 Ἠγητήρ λαὸν σφετέρης μεθέχων ἀνάγκης,
 Ὄκλον ἐπιτρέψας ὑπὸ νεύματι τοῦ φέρεσθαι,
 Καὶ μιν κοιρανίης ἔθετο κλυτὸν ἡγήτηρα·
 Ὅφρα κεν οἱ νόμοις προμάχου Νελοιο διδάξῃ.
 Καὶ σφρων πρεσβυτάτην πινυτην ταύξει γενέθλην.

Ἔνθεν ἄρ' Ἰσραήλος ἐπ' Αἴγυπτῆν μολε γαίαν
 Χαμοῦ δ' Ἰάκωβος ἀγακλέα νάσατο χώραν.
 Αὐτὰρ Ἄναξ ἔο λαὸν ἀνήγειρεν ἀγῆτων,
 Αὐτὰρ μιν δυσμενέων ἔθετο κρατερῶτατον εἶνα.
 Οἱ δ' ἄρα λυμήναντο πάλιν θεοτερπέα δῆμον,

Ἦθεα θεσπιστοῖσιν ἐπαλλάξαντες ἐρίθους.
 Τοῖς δὲ θεὸς θεράποντα πολύφρονα Μωσῆα πέμ- D
 ψας,

Ἀντιθέον τ' Ἀαρῶνα οἱ οἱ προλελεγμένος ἦεν,
 Ὄκιν ἀριπρεπέως παρακάθετο σήματα βουλῆς
 Καὶ τεράων Χαμοῦ βίην κατὰ γαίαν ἄνυσσε.
 Ἐνθ' ἔρρηγην προήκεν ὑπὲρ Νειλιῶδα γαίαν·
 Οἱ δ' ἐπίων βούλευον ἐναντία πικρὰ θελο.
 Τοῖσιν ὕδωρ ἔτραψε, δαφνοῖεν αἶμα τελέσσαι.
 Ἰγθύας αὖ κατέπαψε μελαμβαφῶς ποταμοῖο.
 Χθὼν ὀδοτροφάων βατράχων ἀνέτειλε γενέθλην·
 Δάμασι θωρηχθήσαν κρισθενέων βασιλῆων.
 Εἶπε δὲ, καὶ κύνωμια μετέστιχε δάματ' ἀνακτος,
 Καὶ οκνήφες διέπερθον ἐξῆς κλυτὰ δάματα γαίης.

(96-97) Ὁμῶσσαι. Forte, ὁμῶσας. Εντ.

A Filios Jacobi electum invenit populum.
 Ipse Rex in omnibus iustitiam ostendit.
 Perpetuo suorum recordatus est pactorum,
 Verbumque quod generationibus mandavit mille-
 [nis,

Quod cupiens aunuit suo antea Abrahamo,
 Isaaco famulo charo magnum juramentum jurans,
 Quod antea Jacobo prudenti praecepit perficere,
 Foedus immutabile pollicitus est vero Israeli,
 Terram totam dare ei promittens Chananzei,
 Vestrae dimetiens funiculos sortis.
 Horum vero paucissimus numerus erat, pauci vero
 [erant ipsi.

Terra habitantes in aliena inquilini,
 Saepe de alia transibant gente in gentem :

B De autem utique regno populum sequebantur al-
 [terum.

Nullum nocentem permisit in eos manum armare :
 Sed adhuc horum domuit gratiam reges corripiens.
 Continete vos ab impiis : quid meos affligitis pro-
 [phetas?

Acerbam vastatricem vocavit famem terrae,
 Copiosi confregit vim vivilicam cibi.
 Ante eos vero mansuetum misit castum curatorem,
 Josephusque, Rex, subivit servilem diem.
 Ah ! tunc quo pacto laborabat compedibus vinctus ?
 Quo pacto vero oppressum eor vinctum erat ferro ?
 Douec sperabat ille suorum finem bonum somnio-
 [rum.

C Ipse suum famulum Beatissimus inflammavit verbo.
 De vinculis eum solvit rex Nili iubens,
 Princeps populorum sua dimisit necessitate,
 Domum committens sub nutu ejus gubernari,
 Et eum regni posuit inclytum ducem :
 Ut suis legibus principes Nili erudiret,
 Et eorum antiquissimam prudentem faceret gene-
 [rationem.

Inde Israel in Ægyptiacam venit terram,
 Chami vero Jacobus gloriosam habitavit regionem.
 Ceterum Rex suum populum auxit mirabiliter,
 Et eum inimicorum posuit validissimum esse.
 Ipsi vero utique affixerunt rursus Deo gratum po-
 [pulum,

Mores divinis permutarunt famulis.
 D Isis Deus famulum prudentem Mosem mittens,

Divinumque Aaronem, qui ipsi electus erat,
 Illis decore commisit signa consilii,
 Et prodigiorum Chami vim in terra percipit.
 Inde caliginem misit super Nilicam terram :
 Ipsi vero verborum moliebatur contraria acerba Dei.
 Ipsi aquam convertit funestum sanguinem potami,
 Pices rursus occidit nigricantis luminis.
 Terra aquae alumnarum ranarum ebullivit sobolem :
 Domibus armatae erant praepotentum regum.
 Dixit vero, et musca canina invasit domos regis.
 Et scyniphes diripuerunt totius inclytas domos terrae

Frigida a pluvialibus nubibus resonuit grando,

Et flamma terram rodens auxiliatrix venit grandinis.
Vineas quidem perdidit, peribant vero ficus,
Et eorum floridas contrivit arbores terræ.

Dixit, et demetens irruit profluens locusta,
Et bruchus innumerabilis ingentibus animis,
Qui terræ depopulati sunt totam floridam herbam.

Ab quo pacto primogenitorum luxit mortem unus-

Sepeliens abeuntis sobolis primiferam juventutem!
Auro autem onustum et argento eduxit populum,
Neque quempiam infirmum popularem habuit so-

O quo pacto abeuntibus exsultavit Niliaca tellus!
Omnes enim percussi fuerant tetro pavore animo.
Exparans nubem umbrasam duxit populum,

Et igne tota nocte dissipavit diffusam caliginem.
Venit valde petentibus infinita coturnix;

Pane vero cœlesti eorum replevit animum.
Frangens saxum, aquarum eduxit fluxum,

Et flumina in campis impetu resonabant inaquosis.
Recordatus est enim in animo promissi amabilis,

Quod prius Rex annuit suo quondam Abrahamo.
Quoniam honorabilem letum liberavit populum,

Lætitia famulos auctos congregans.
Regiones vero ipsis dedit dispersarum gentium,

Et populorum aliorum labores dividerunt,
Ut justitiæ recordentur semper divitiæ,
Et legem investigent cœlestis Regis.

PSALMUS CV.

Quintus iste alleluia auxiliorum exercituum.

Populi, benignitatem celebrate Domini,
Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.

Quis robur inconcussum mei Regis canet,
Et ipsi variorum hominum injiciat auribus laudem?

Beati aequitatis solliciti viri sunt,
Cuius justitia admirabilis semper est.

Populi in aequitate recordare tuorum supplicum,
Et nobile tuum lumen providum nobis largiaris.

Tuis exploremus mansuetudinibus optimos,
Gentis lætitiis tuæ gaudebimus cor,

Immortalis sortis consociatam laudem habentes.
Nostris patribus simul peccatores sumus,

Injustitias facientes iniquissimis in operibus.
Mirabilia fuerunt tuorum ignari pariter,

Neque animo considerarunt tuæ misericordiæ co-

Acerba animo spirantes adhuc in mari Rubro,
Sed tamen servati sunt sui Regis ope,

Robur ut immortalis magnum cognoscant et alii.
ubens siccavit Rex mare Rubrum,

In profundo autem ducebat deserta tanquam regione,
Et eos servavit ab inimicis perditioribus,

Ab hostibus vero eripuit liberum dicem præbens.
Adversarios operuit altifluis unda maris,

Neque ullus ex hostibus civis evasit nuptius aliis.

(98-99) Ἰπ' ὀμβροτάκων. Forte, ἀπ' ὀμβρ. Edit.

(1) Μιμηθήσκει. Forte, μιμηθήσκιο. Edit.

A Ψυχρῆ ὑπ' ὀμβροτάκων (98-99) νεφέων κελάρυα
[χάλασα,

Καὶ φλέει γαζαν ἔβουσα βοηθός ἦλθε χαλάστῃ.
Ἥμερῆας μὲν ἔλειπεν, ἀπεφθόνοντο δὲ συκαί,

Καὶ σφεν ἀνθεμόνετα κατέκλασε δένδρα γαζῆς.
Εἶπε, καὶ ἀμμώωσα μετέσποντο νήχυντο ἀκρίε,

Καὶ βρούχος πολυέτατος ἀμετρήτοιαν ἔρωσας,
Οἱ χθονὸς ἐξάλασαζαν ἔλην πολυανθία ποτῆν.

*Α πῶς πρωτοτάκων ἐλοφύρατο πότμιον ἕκαστος,

Θάπτων οἰχομένης γενεῆς πρωτάγειρον ἦσθην!

Χρυσῶν δὲ βριθοντα καὶ ἀργύρεν ἔλαξε λαόν,
Οὐδέ τιν' ἠπεσάνον μεταδύμιον εἶχον ἑταίρον.

*Α πῶς νισσομένων ἐχάρη Νειλοῦς ἄρουρα!

Πάντες γὰρ βεβόλητον δυσασθῆθι δειμάτι θυμῶ.
Ἐκπετάτας νεφέλην σκιερὴν ἤχησάτο λαοῦ,

Καὶ πυρὶ παννυχτῆν κέλασον διανήχυντον ἔρρην.
Ἥλθε μάλ' αἰτίζουσιν ἀπειρετος ὄρτυγομήτρα*

*Αρτου δ' οὐρανόου σφέτερον ἐμπλήσάτο θυμόν.
Ῥηξάμενος πέτρην, βόθλον ἐξήγαγε χεῦμα,

Καὶ ποταμὸν δαπέδοιαι βῆη κελάρυον ἀνύθροις.
Μνήσάτο γὰρ κατὰ θυμόν ὑποσχεσθῆς ἑρατεινῆς,

Ἦν πρὶν Ἄναξ κατένευσεν ἐπὶ πάρος Ἀδραάμην*
Τούνεκα τιμηθέντα γεγηθία ῥήσάτο λαόν,

Εὐφροσύνην θεράποντας ἀεζομένους ξυναγείρας.
Χώρας δὲ σφισι δώκε πολυσπερῶν γενεάων,

Καὶ λαὸν ἑτέρων καμάτους διεμοιρήσαντο,
Ὅσρα δικαιοσύνης μνησαίετο πάντοτε θεῆς,
Καὶ νόμον ἰχνεύσασιν ἐπουρανόου Βασιλῆος.

C ΠΕΜΠΤΟΣ ΨΑΛΜΟΣ ΡΕ.

Πέμπτος δὲ ἀλληλουτία βοηθειῶν στρατιῶν.
Λαοί, μελιχτῆν ἀναμείλιθτε Παμβασίλῆος,

Οὐνεκα वालेμέως σφετέρην ἐλετήτην ἀίξει.
Τίς σθένος ἀστυφέλικτον ἐμοῦ Βασιλῆος ἀείσει,

Καὶ οἱ παντοδαπῶν μερόπων βάλου ὄσασιν αἰῶνος;
Ὅλοιοι εὐδικτῆς μεμληθῆμενος ἄνδρος ἑσασιν,

Οἷσι δικαιοσύνη καταχεῖριος αἰὲν ἐτύχθη.
Λαοῦ ἐπ' εὐδικτῆς μιμηθήσκει (1) σὺν ἱκετάων,

Καὶ κλεινὸν σοφῆγγος ἐπίσκοπον ἡμῖν ὀπάσσει.
Σῆσι διοπτεῖσασμεν ἐνηγῆσιν ἄριστους,

Ἐθνεος εὐφροσύνησι τεοῦ κεχαρησόμεν ἦτορ,
Ἀθανάτου κλήροιο συνηθόν αἰῶν ἔχοντες.

Νωκτέροις τοκέσσι δὴμῶς ἀλιτήμονες εἰμεν,
Δυσνομάς ῥέξαντες ἀθεομακάτοιαν ἐπ' ἔργοις.

D Θαυμασίων ἐγένοντο τεῶν ἀδαήμενος αὐτως,
Οὐδέ νόμ σκέφαντο τεῆς ἐλητητύος ἡμῶν.

Πικρὰ νόμ πνώοντες (2) ἐτι κατὰ πόντον Ἐρυθρόν,
Ἄλλ' ἐμπης ἐσάωθεν ἐοῦ Βασιλῆος ἀρωγῆ,

Κάρτος ἴν' Ἀθανάτου μέγα γνώωσι καὶ ἄλλοι.
Κελλόμενος τέρσθηεν Ἄναξ διὰ πόντον Ἐρυθρόν,

Βυσσῶθι δ' ἠγεμόνευεν ἐρημαίῃ ἄτε χώρῃ.
Καὶ σφεις ἐξέσασεν ὑπ' ἐχθομένων (3) ὀλατήρων,

Δυσμένων δ' ἐξέλιετ' ἐλευθέρων ἡμᾶρ ὀπάσσας.
Ἄντιβλους ἐκάλυψε βαθύβροον οἶσμα θαλάσσης,

Οὐδέ τις ἐκ θῆων νατῆς μῶλεν ἀγγελος ἄλλοις.
(2) Πνώοντες. Lege, πνέοντες. Edit.

(3) Ἰπ' ἐχθομένων. Forte, ἀπ' ἐχθ. Edit.

Οι δὲ τῶς ἐπίθοντο Θεοῦ ζῶαρχῆ μύθῳ,
Καὶ οἱ αἰνετὸν ἔμνον ἐπευφήμησαν ἀοίδαίς.
Μύθῳ δ' ἐξελάθοντο θῶς στερφθέντες Ἄνακτος,
Βουλῆν δ' ἀθανάτοιο διεψεύσαντο Θεοῖο.
Ἰμερον ἱερίερον κακὸν κατὰ χῶρον ἐρήμου,
Ἐν δαπέδῳ Βασιλῆος ἐπειρήθησαν ἀνδρῶν·
Ἄλλὰ καὶ ὡς σφετέραιο πόνον διεψέαστο θυμοῦ,
Πλησάμενος θαλίης καρδίαις ἧς ἤθελον αὐτοῖ.
Οἱ δὲ κάτω Μωσῆος ἐνῆα θυμὸν ἔρινον,

Ἀντιθέῳ δ' ἐν πᾶσιν ἐριθυμάλισσον Ἄρῶν.
Δάθων κατέπειν ἀναιδέα γαῖα γανοῦσα,
Πᾶσαν δ' ἀμπεκάλυψε κακοῦ κλισίην Ἄδιρῶνος,
Ἐρωιτέρας κλισίας κατεδόσκατο καιομένη φλόξ,
Καὶ φλόξ ἀμπλακίη μαμειλημένον ἐπλεγε λαόν.
Ἐν δ' ἄρα Χωρήθῳ κερασεκέα μόσχον ἔτευξαν,
Εἰδώλου δ' ἔλκτοντο μάντην παρὰ ποσὶ πεσόντας.
Νήπιοι! οἱ τὸ πάροθεν ἐν κλέος φλλάξαντο
Μόσχῳ φερωμένῳ ἔκλον μαιλιθέα ποίη·
Ἄλκῆς δ' ἐξελάθοντο μενεπολέμου Βασιλῆος,
Ἵος πρὶν ἐν Αἰγύπτῳ τελέσας μεγαλαυχεῖα ἔργα,
Θηητὸς βεβόητο βαρύφρονος ἐν χθονὶ Χάμου,
Τεύχων δειμάτα πᾶσι βροτοῖς κατὰ πόντον Ἐρυθρόν.
Καὶ νῦ κε πάντα ἐλεσεν, ἐπὶ φάτο πάντα ὄλεσ-
[σαι,

Εἰ μὴ ἀριστοπόνος θεράπων πέλας ὄρινω Μωσῆς,
Αἰσασμένος παλάμην ἔνα μιν παύσειεν ὀλέθρου.
Ἐζαν ἀγακλήσεσαν ἐλωθήσαντο κακοῖσιν·
Οὐδὲ ποτ' εὐθέσῃμ Μάχαρος θάρσσησαν ἀνωγῆ·
Ἄλλὰ καὶ ἐν καλύθησαν αἰε τρύσεσκον ἔησαν·
Ὀσᾶν ἠρηθήσαντο Θεοῦ λαλότος ἀκῶσαι.

Τουνοκα δεξιετηρῆν Βασιλεῦς θώρηξεν ἀλείταις,
Ἐάντας ἄμ' ἰέμενος βαλέειν κατὰ χῶρον ἐρήμου,
Ἐθενεῖ δ' ἄλλοδαποῖσιν ἐν δὴ φῶλον ὀλέσαι,
Ἦκ πολυπερέεσι μετὰ πολέσοι κεδάσαι.
Οἱ δὲ Βεελφεγόροιο μαινωμένοι τελετήσῃ,
Νεφτερίης ἐπάσαντο καταφθιμένῳν ἐκατόμβης,
Μαχλοσύνης ἐρέθοντες ἐρωμανίησιν Ἄνακτα.
Τοῖς δ' ὕβρις θανάτοιο Θεοῦ ἔκει μητέρα μῆνιν.
Φεινείς δ' εὐχολῆσιν ἰλάσατο Παμβασιλῆα.
Κεῖνος μὲν λιτάνευε, λιταῖς δ' ὕπερχάζετο λοιμῶς·
Μισθὸν δ' εὐδικίης θεόθεν ἀριδείκετον εὔρεν,

Ἐκ γενεῆς γενεῆσδε διαμπερὲς ἤματα πάντα.
Ἄμφηριστον ὕδωρ, οὐ δ' ἐπίστασαι ὡς μιν ἔριναν,

Ἵος Μωσῆς ὀδύνῃ κεκαχωμένους ἦεν ἀλιτρῶν,
Ἄβην τρυχόμενος κραδίην πιερῆσιν ἀνίαις,
Ἵος βα καὶ οὐκ ἐθέλων προτέρην ἐψεύσατο πίστιν.
Ἐθενα γὰρ βύσαντο, τάπερ σφῖσιν εἶπεν ὀλέσαι.
Τοῖς δ' ἐπιμυγνόμενοι, ἀθεμιστία μάγανων ἔργα,
Ἀγχένα τ' ἐβδάλουσιν ὕπ' ἀψύχοισιν ἔθεντο·
Οὐδ' ἄρα τῶν ἀπόνηγτο· κακῆ δ' ἐπίσθεν ἀνάγκη,

Ἄλμοιοι βέζοντες σφετέρτας κούρας τε καὶ υἱάς.
Τεγγομένην στονάχιζεν ἀναιτιῶν αἵματι γαῖα·
Ἵος τέκον, ὧν θρέψαν τ' ὀλοοὶ ἐγένοντο φόνης,

A Ipsi vero tandem crediderunt Dei vivificantī verbo,
E' ipsi laudabilem hymnum celebrarunt carminibus.
Verborum vero oblitī sunt cito aversi a Rege,
Consilium vero immortalis mentis sunt Dei.
Desiderium desiderabat pravum in loco deserti,
In solo Regem tentaverunt inaquoso.
Verrum et sic sui desiderium concessit animi,
Replena cibo corda quem cupiebant ipsi.
Ipsi vero iracundia Mosis mitem animum concita-

Divino autem in omnibus obsistebat Aarōni.
Dathan absorbit impudentem terra delibescens,
Omnem vero contexit improbi castum Abironis;
Sua tentoria depasta est urens flamma,
Et flamma peccato deditum combussit populum.

B In Chorebo autem utique cornutum vitulum fecerunt.
Loliū vero supplicabant frustra ad pedes prostrati.
Fatui! qui pristinam suam gloriam mutaverunt
Vitulo pascenti similem suavem herbam.
Roribus vero oblitī sunt bellicosī Regis,
Qui antea in Aegypto perficiens gloriosa opera,
Admirabilis invocatus fuerat gravis in terra Chami,
Faciens terrores cunctis mortalibus in mari Rubro.
Et sane omnes perdidit, postquam dixit omnes per-

Nisi optimus famulus prope surrexisset Moses,
Supplicans manum ut eam sedaret interitus.
Terram gloriosam cavillati sunt malis;
Numquam aequo Beati confunderent praeccepto:
Sed et in tentoriis semper stridebant suis;
C Auribus recusarunt Deum loquentem audire.

Itaque dexteram Rex armavit in peccatores,
Omnes simul cupiens prosternere in loco deserti,
Uentibus vero alienigenis suum genus perdere,
Aut diversas pro urbes dispergere.
Ipsi vero Beelphegor polluti carenoniis,
Infera gustarunt mortuorum sacrificia,
Impudicitiae irritantes perditis amoribus Regem.
Ipsis vero injuria mortis Dei peperit matrem iram.
Phineas autem precibus placavit Dominum.
Ille quidem orabat; precibus vero cedebat pestis,
Mercedem vero justitiae divinitus praeclearum nactus

De generatione in generationem omnino dies omnes.
Controversa aqua, tu vero cognoscis quod eum con-

Uti Moses dolore vexatus fuit improbrum,
Semper oppressus cor acerbis cruciatus,
Qui utique et non volens priorem mentitus est fidem.
Gentes enim servaverunt, quas ipsis dixit perdere.
His vero commisit, iniqua didicerunt opera,
Cervicemque idolis inanimis supposuerunt:
Nec utique his adjuti sunt: mala vero oppressi sunt

Dæmonibus immolantes suas filias et filios.
Irrigata genuit innocenti sanguine terra:
Horum quos genuerunt, quos aluerunt perniciosi

Idolis immolantes foedifragi Chananei.
Sanguine autem occisorum rubescebat undique tel-
[lus,

Frustra operibus polluta odiosis,
Impudicitiaque pernicioſa: valde enim ipsis sic curæ
[erat.

Cæterum ipse succensebat omnino Rex malefico
[populo,
Hereditatis odio persequens suæ superbam contu-
[meliam.

Hostium manibus charos famulos dedit,
Dominationem suis suam hostibus præbens.
Adversariorum perniciosi domiti sunt necessita-
[tibus.

Viles manibus sub alienis cadentes,
Sæpe servati sunt, putans tamen perdere.
Ipsi vero mente odiosa magis provocabant quam
[antea Regem,

Cervicem iniquitatis domiti suis.
Ut vidit afflictos, suo parcebat populo;
Supplices autem miseratus est, eorum vero exaudi-
[vit preces.

Statim enim suorum recordatus est pactorum:
Victus vero misericordia, priore cessavit consilio.
Admiratio me habet, quo pacto animum suum mi-
[tigavit Rex,

Et eos miserati sunt antea prædatores viri.
Nos, o Rex summe, facile serves,
Undique congregans, ubi dispersi sumus inter po-
[pulos;

Ut tuum prope celebremus nomen divinum,
Tuis magnum sapientes decoris carminibus.
Laudabilis semper Rex est inclytus Israelis,
De generatione in generationem prorsus dies om-
[nes

Simul vero dicit omnis populus, Vere sic fiat.

PSALMUS CVI.

Sextus iste alleluia auxiliorum exercituum.

Populi, benignitatem celebrate Domini,
Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
Dicant Deus quibus liberum largitus est diem,
Quos aliquando inimicorum valida liberavit manu.
De autem dispersis congregavit huc civitatibus,
Illos quidem ab oriente, illos vero occidentali a
[terra,

Alios autem ab aquilone et indomito mari,
Errantes in loco infinito squalido deserti,
Neque habebant suæ civitatis inspicere viam.
Siti autem interibant simul implacabili fame,
Ex imbecillitate vero eorum turbescebat animus.
Ad Deum vero clamabant commoti mentem labo-
[ribus:

Cæterum a necessitate Rex eos eripuit omni:
Rectam vero demonstravit per viam ducens,
Ut amicam civitatem quam cupiebant, venirent.
Misericordix Regis, suam celebrate potentiam,

(4) Ὁ δόμνός περ. Forte, δίδυμοί περ. Εδ.τ.

A Εἰδύλοις ῥέζοντες ὑπερβιάλου Χαναάμου.
Αἷματι δ' ἄλλοιμένων ἐρυθραίνετο πάντοθεν αἶα,

Μαΐθδως ἔργοισι μαινομένη στυγεροῖσι,
Μαχλοσύνη τ' ὄλοη· μάλα γάρ σφισιν ὤδε μεμῆλει.

Αὐτὰρ ὁ μῆτιν πάμπαν Ἄναξ κακοεργεῖ λαῷ,

Κλήρου ὀδυσσάμενος σφετέρου ὑπερῆφρον ὕβριν.

Δυσμενέων παλάμησι φίλους θεράποντας ἔδωκε,
Κοιρανὴν σφετέροισιν ἔην θηλοῖσιν ὀπάσασα.
Ἄντιδίων ὄλοησιν ὑποδμήθησαν ἀνάγκης.

Οὐ-τιδανοὶ παλάμησιν ὑπ' ἀλλοτρίῃσι πεισόντες,

B Πολλάκις ἐξεσάθων διόμενός περ (4) ὀλέσσαι.
Οἱ δὲ νόψ στυγερῶ πλέον ἤκαχον ἢ πρὶν Ἄνακτα,

Αὐένα δυσνομήτην ὑποδμηθέντες ἔψιν.

Ὅς ἴδε τιρομένους, σφετέρου ἀπεπαύετο λαοῦ·
Λισσομένους δ' ἔλέησεν, ἔων δ' ἐπάκουσε λιτάων.

Αὐτίκα γὰρ σφετέρων ἐμνήσατο συνθεσάων·
Νικηθεὶς δ' ἔλεψ, προτρίως ἀπεπαύετο βουλήσ.
Θαυμά μ' ἔχει, πῶς θυμὸν ἔδν προθύων Ἀνάκτωρ,

Καὶ σφεας οἰκτίσσαντο πάρος ληστοπορες ἄνδρες.
Ἥμέας, ὦ Βασιλεῦ παννύπνρατε, ῥεῖα σαύσοις,
Πάντοθεν ἀθροῖζων, ἵνα περ κεκεδάσμεθα δῆμων·

C Ὅρα σευ ἐσσυμένους ἀναμειψόμενον ὄνομα θεῖον,
Ἐῆσι μέγα φρονέοντες ἀραιπρεπέσασιν αὐοῖαῖς.
Αἰνετός αἰὲν Ἄναξ πέλεται κλυτὸς Ἰσραήλου,
Ἐκ γενεῆς γενεῆνδε διαμπερές ἤματα πάντα.

Ἐν δ' ἔρρει πᾶς δῆμος, Ἐτή-τυμον ὤδε γενέσθω.
ΨΑΛΜΟΣ ΡΓ'.

Ἔκτος δδ' ἀλληλοῦτα βοηθειῶν στρατιῶν.

Λαοί, μειλίχην ἀναμειψάτε Παμβασίλῃος,
Ὅσνεκα κωλεμῶς σφετέρην ἐλεγτὸν ἄεξει.
Βαζόντων θεός οἱσιν ἐλευθερον ὤπασεν ἤμαρ,
Ὅς ποτε δυσμενέων κρατερῆς ἀπελύσαστο χειρός.
Ἐκ δὲ πολυσπερέων ζυγαγεράτο δεῦρο πολέων,
Τοῖς μὲν ἀπ' ἀντολής, τοῖς δ' ἐσπερίης ἀπὸ γαίης.

Ἄλλους δ' ἐκ βορέας καὶ ἀτρυγέτου θαλάσσης
Πλαζομένους ἀνά χῆρον ἀπειριτον αὖθον ἐρήμου,
Οὐδ' εἶχον σφετέρης πόλιος σκέψασθαι ἀταρπίν.
Δίψη δὲ φθινύθησκον ὁμοῦ καὶ νηλεῖ λιμῶ,
Ἐκ δ' ὀλιγπηλῆς σφέτερος κατετήκετο θυμός.
Ἄν δὲ θεὸν βοάσσκον, ὀρινόμενοι φρένα μόχθοις·

Αὐτὰρ ἀναγκαίης Βασιλεὺς σφεας ἔξελε πάσας·
Ἰθίσην δ' ἀνέφρανε μετὰ τριβον ἠγεμονεύων,
Ἰθίσην δ' φίλον πτολιεθρον ὕπερ ποθέσσκον ἴκωνται.
Ὀικτιρμῶ Βασιλῆος, ἔην ἀναμειψάτ' ἔρωην,

Καὶ οἱ θέσκελα ἔργα μέλοι μεροπηίδι φύτλη·
 Οὐνεκα δευρομένη ψυχῇ πόρε δόρπον ἐτοίμον,
 Παιναλόν τ' ἀγαθοῖσιν ὑπεστηρέξατο θυμόν,
 Ἐζομένους θανάτω ποτὶ κνέφαρ σκιδέντος,
 Ἰλόμενους πένη τε, σιδηρεῖοιαι τε δεσμοῖς·
 Οἱ δὲ νόψ στυγερῶ Θεοῦ ἤραχον ἢ πρὶν ἀνωγάς,

Μαψιδίως ἐρέθοντες ἔην ἐρικυδέα βουλῆν.
 Ἐθεν ὕπ' ἀπρήκτω καμάτω δέδημντο καὶ ἀτης,
 Οὐδέ τις ἀδρανῆς ἐπιτάβροθος ἦλυθεν αὐτοῖς.
 Ἄν δὲ Θεὸν βοάσσκον, ὀρνόμενοι φρένα μόχθοις·

Αὐτὰρ ἀναγκαίης Βασιλεύς σφας ἔξελε πάσης·
 Ἐκ δ' ἀγαγε κνέφαρς τε καὶ ἐκ θανάτω βερέθρων,
 Ῥηζάμενος μελίων κρατερὸν καὶ ἀτειρέα δεσμόν.

Οἰκτιρμὸν Βασιλῆος, ἔην ἀναμείψατ' ἐρωτῆν,
 Καὶ οἱ θέσκελα ἔργα μέλοι μεροπηίδι φύτλη·
 Οὐνεκα χαλκίων δύναμιν διέπερασ πύλων,
 Εὐτύκτους δ' ἀδάμαντος ἀφαρ ζυνάξεν ὄχθας,
 Πάντας ἀραρπάξας μογερεῖς κακότητος ἑόδοι.
 Οὐνεκα δυσσεβῆς παρελγέγα μῶμον ἐφεύρον,

Θυμῶ ἀποπτύξαντες ὄλην θραψήνομα δαίτα,
 Ψυχροπόρου θανάτωι κατήλυθον ἀχιρ πύλων.
 Ἄν δὲ Θεὸν βοάσσκον, ὀρνόμενοι φρένα μόχθοις·

Αὐτὰρ ἀναγκαίης Βασιλεύς σφας ἔξελε πάσης·
 Τειρομένους ἤλασσαθ' ἐόν σφισι θυμόν ἰήνας,
 Θυμοδόρου δ' ἀπέλυσε καταφθίνουθας ἀνίης.
 Οἰκτιρμὸν Βασιλῆος, ἔην ἀναμείψατ' ἐρωτῆν,
 Καὶ οἱ θέσκελα ἔργα μέλοι μεροπηίδι φύτλη.
 Ῥεζόντων Βασιλῆι θύος μόλπησι μεμλίος·
 Βαζόντων δὲ οἱ ἔργα νόψ κεχαρητόες ἐσθλῶ.
 Ναυτλοιοι οἱ μέμηλε βῆη νῆες τε θαλάσσης,
 Οἱσι πόνος διὰ κύμα καὶ ἀσπετον ἔρυνται ὕδωρ,

Ὅμμασι θήθησαντο πολύφρονος ἔργα Θεοῦ,
 Καὶ οἱ θέσκελα πάντα θαλασσοπόρους μετ' ἀβύσσους.
 Καλλομένον Βασιλῆος ἀθέσφατος ἔρωτο καταξέ,
 Θύνη δὲ κυρτωθέντα μετφορα κύματα πόντου.
 Φαίης οὐρανὸν εὐρὴν ἀφαρ μετγεσθαὶ ἀβύσσου.
 Τῶν δὲ πολυσμαράγῳ καθήκοντο θυμὸς ἀνίη·
 Πάντας δὲ κλόνας εἶλεν, ὅπως πεπεδημένον οἶνψ·

Ναυτιλῆς δ' ἐλάθοντο, σοφῆ δ' οὐ φαίνεται τέχνη.

Ἄν δὲ Θεὸν βοάσσκον, ὀρνόμενοι φρένα μόχθοις·

Αὐτὰρ ἀναγκαίης Βασιλεύς σφας ἔξελε πάσης·
 Αὐτίκα δ' εἰς ἀερῆν προτέρην μετέθηκε θύελλαν·
 Αὐθις δ' εὐσταθεῖ μεμλίσατο κύματα σιγῆ,
 Εὐφροσύνη δ' εἶλε πάντας, ὅπως ἴδον εὐδίων ὕδωρ,

Εἰς λιμένα σπείδοντας ὕπ' ἐννεσίῃσι Θεοῦ.
 Οἰκτιρμὸν Βασιλῆος, ἔην ἀναμείψατ' ἐρωτῆν,
 Καὶ οἱ θέσκελα ἔργα μέλοι μεροπηίδι φύτλη.

A Et ipsi divina opera curæ sint immortalī generi ;
 Quia egentī animæ præbuit cœnam paratam,
 Esurientemque bonis fulcivit animum,
 Sedentes mortis iu : tenebris opacæ,
 Vincetos paupertatēque, ferreisque vinculis ;
 Ipsi vero mente odiosa Dei irritaverunt quam an-

[tea mandata,

Frustra provocantes suum gloriosum consilium.
 Inde ab irritō labore domiti sunt et calamitate,
 Neque aliquis iufirmitatis adjutor venit ipsis.
 Ad Deum vero clamabant cominoti mentem labo-

[ribus ;

Cæterum de necessitate Rex eos liberavit omni.
 Eduxit vero de tenebrisque, et de mortis faucibus,
 Dirumpens membrorum validum et rigidum iu-

[culum.

B Misericordiæ Regis, suam celebrate potentiam,
 Et ipsi divina opera curæ sint humano generi :
 Quia ærearum robur expugnavit portarum,
 Elaboratos vero adamantis cito confregit vectes,
 Omnes abripiens laboriosa flagitii via.
 Propter impietatis ignominiosum probrum inve-

[nerunt,

Animo despuentes omnem viros alentem cibum,
 Frigidæ mortis pervenerunt usque portas.
 Ad Deum vero clamabant commoti mentem labo-

[ribus ;

Cæterum de necessitate Rex eos liberavit omni :
 Oppressos curavit suum illis animum exhiberans,
 Anxio autem liberavit pereuntes mœrore.

C Misericordiæ Regis, suam celebrate potentiam,
 Et ipsi divina opera curæ sint humano generi.
 Sacrificenti Regi sacrificium cantibus gratum :
 Loquantur vero ei opera mente gaudentes optima.
 Nautæ quibus curæ est vis navesque maris,
 Quibus labor per fluctum et immensam incitatur

[aquam,

Oculis viderunt circumspecti opera Dei,
 Et ipsi divina omnia profundis in abyssis.
 Jubente Rege vehemens commota est procella,
 Currebant vero gibbosi sublimes fluctus maris.
 Diceres cœlum latum permisceri abyssos.
 Eorum vero strepera tabescebat animus tristitia :
 Omnes autem turbatio cepit, velut compeditum

[vino ;

D Navigationis oblitī sunt, docta autem non appare-

[bat ars.

Ad Deum vero clamabant commoti mentem labo-

[boribus ;

Cæterum de necessitate Rex eos liberavit omni :
 Statim vero in auram priorem mutavit procellam ;
 Rursus vero stabili sopiti sunt fluctus silentio,
 Lætitia autem cepit omnes, ubi viderunt tranquil-

[lam aquam,

Ad portum festinantes monitis Dei.
 Misericordiæ Regis, suam celebrate potentiam,
 Et ipsi divina opera curæ sint humano generi.

Bene eum præstantium tentoriis exaltate populo- A Εὖ μιν ἀριπρεπέων κλισίης ἀναείρατε λαῶν,
[rum,

Et seniorum sacris celebrate sedibus.
Fluxum magnum remisit pulchre fluentis fluminis,
Aquosa vero via injucunda tabescebat siti.
Salsuginem multorum nutricem cito fecit regionem,
Squalidam malitia vicinorum habitatorum :
At desertum, fluctuosum posuit stagnum,
Et de terra fluminis in morem exhibuit aquæ in-
[aquosa,
Ubi quondam esurientes habitatores miseri erant :
Fi populi civitates tenuerunt accolæ boni.
Vineas plantaverunt, seminaverunt vero agros,
Et vitæ gavisus sunt abundantia fructuum amabili.
Laudavit quidem Deus opus, multiplicati sunt po-
[puli ,

Et ipsi quadrupedum greges pascebantur pascuis :
Ibi languentes hæsitabat afflictione,
Doloribus oppressique et inefficacibus cruciatibus ;
Gravis vero duces inglorios occupavit contumelia.
Ipsi vero viam relinquentes, in invidis errarunt.
De autem inopia adiutor venit pauperi,
Collocans familias tanquam greges pulchros pasto-
[rum.

Recti mentis-videutes in ketiis gaudeant :
Iniquitas vero manifesta suum os grave aperiet.
Quis prudens hæc omnia in animis novit custodire,
Immortalis vero misericordiam pectoribus intelli-
gere ?

PSALMIUS CVII.

Davidis centesimus est et septimus hymnus.

Animus paratus meus, Provide, animus paratus,
Gloria mea celebrabo te et in psalmis canam.
Exsurge mihi, cithara, et meorum psalterium
[hymnorum.

Studiosè diluculo exasperfactus resonabo :
Tuum carmen celebre, Rex, populus clamabo,
Et populis multis stridulam laudem canam.
Cælestes misericordiam habes supra portas,
Et tua veritas nubium ex adverso volat.
Elevare super cælestes portas, supreme Pastor,
Et tua immensa gloria in terram universam veniat,
Ut amicos cupientes eripias necessitate.
Dextera me serva, et meam exaudi vocem.
Locutus est Rex sancto suo concors verbum :
« Exaltatus Siebema dividam aliquando,
Et vallem dimetiatur frequentium tabernaculorum.
Noster Galaadus, et noster Manasses,
Ephremus nostri capitis robur est :
At gloriosus Rex meus est Judas,
Fiduciæ vero tebes meæ est Moabus laudabilis.
Extendam calcamentum meum ante Idumæam,
Peditibus sub nostris alienæ gentes domitæ sunt.
Vellem munitæ inclutum civitatis ducem,
Aut etiam directorem Idumææ ad populos. »
Nonne ipse, Rex, dux eris qui prius repulisti,
Neque armatis venies nobis adiutor

(5-8) Γαίης... ἀνύδρου. Melius legerctur, γαίη... ἀνύδρω. Εδιδ.

Καὶ προτερηγηθέντων ἱεροῖς ἀναμείψατε θύκας.
Χεῦμα μὲν ἔξανέτηκαν ἐν ἄβρῆτος ποταμοῖο,
Ἰδρηλὴ δὲ κελευθὸς ἀτερπεῖ τήκετο δόξη·
Ἄλμη πολυδότεραν ἔπαρ ποιήσατο χώραν,
Καρφομένην κακότητι περικτιόνων ναετρῶν·
Αὐτὰρ ἐρημασαν πολυκύματα θήκατο λίμνην.
Καὶ γαίης ποταμηθὸν ἐπέχραον ὕδατ' ἀνύδρου (5-8),
Ἥ ποτὲ πειναλοὶ νόσται πολυπήμονες ἦσαν·
Καὶ δῆμος πόλιας κατέχον περιναίεται ἐσθλαί.
Ἡμερίδος κατέτηξαν, ἐπισπεύσαν δὲ χώρας,
Καὶ βιότου κεχάρητο τελεσφορίης ἐρατεινῆς.
Ἦνεσε μὲν θεὸς ἔργον, ἀνηβξαντο δὲ λαοί,

Καὶ σφισι τετραπόδων ἀγγελαί φέρβοντο νομῆσιν·
Ἐνθ' ὀλιγοδρανόεντες ἀμηχανέσσκον ἀνήη,
Ἄλγσει τευρόμενοι τε καὶ ἀπρηκτοῖς δόδῳησι·
Δαινή δ' ἠγεμονῆας ἀκυδέας ἀμυρεπε λώθη.
Οἱ δὲ τρέπον προλιπόντες, ἐπ' ἀτρίπτοις ἀλλήλητον.
Ἐκ δ' ἀρημοσύνης ἐπιτάβροδος ἦλαθε πενηρῶ,
Στησάμενος φρήτρας ἀτε ποῦσα καλὰ νομῆων.

Ἰθύνουσι λεύσσοντες ἐπ' εὐφροσύνησι χαρῆσιν·
Ἀρμελαχὴ δ' ἀρβηλὸς ἐὼν στόμα δεινὸν ἀνοίξει
Τίς πινυτὸς τάγε πάντα μετὰ φρεσὶν οἶδε φυλάξει,
Ἀθανάτου δ' ἐλεημοσύνην στέροισι νοῆται ;

C

ΨΑΛΜΟΣ ΠΖ'.

Δαυίδου ἑκατοστός ἐστὶν καὶ ἕβδομος ὕμνος.
Θυμὸς ἐτόμος ἐμὸς, Πανεπίσκοπε, θυμὸς ἐτόμος,
Κόδεξ ψ̄ μὲλῶν τε καὶ ἐν ψαλμοῖσιν ἀείσω.
Ἐγρεῖ μοι, φόρμιγγε, καὶ ἐμῶν ψαλτήριον ὕμνω.

Ἐμμαπέως ἤψθεν ἀνεγρόμενος κελადῆσω·
Σὴν μέλος ἀμφιβόητον, Ἀναξ, λαοὶσι βοῆσω,
Καὶ δῆμοις πόλεσιν λιγυρόκτυπον αἶνον ἀείσω.
Οὐρανίον ἐλεητὴν ἔχεις καθύπερθε πυλάων,
Καὶ σευ ἀληθεῖα νεφῶν κατέναντα ποτᾶται.

Ὅρσ' ὕπερ οὐρανίων πυλῶν, πανυπέριστε Ποιμῆ,
Καὶ σέθεν ἀσπετον εὐχὸς ἐπὶ χθόνα πάσαν ἰκάνοι,
Ὅσρα φίλους μεμαῶτας ἀραρηξείας ἀνάγκης.
Δεξιτέρῃ με σάω, καὶ ἐμῆς ἐπικέκλυθε φωνῆς.

D Εἶπεν Ὁραξ ἄγχι σφετέρω συμφράδμονα μῦθον·
« Ἰψῶθελες Σίχημα θούς διδάσσομαι ἦδη,
Καὶ κολην διαμετρήσω πυκινῶν κλισιάων.
Ἡμέτερος Γαλαάδος, χ' ἡμέτερος Μανασσῆς,
Ἐφρεμοῦ ἡμέτεροιο καρφατος ἄλλακ ἐτύθη·
Αὐτὰρ εὐκλειθῆς βασιλεὺς ἐμὸς ἐστὶν Ἰούδας,
Ἐλπωρῆς δὲ λέθης μευ ἐστὶν Μωσθεὸς ἀμόμων.
Ἐκτελείαμι πέδιλον ἐμὸν προπάροθ' Ἰδουμαίης,
Ποσσὶν ὄρ' ἡμετέροις ἀλλότρια φύλα δαμάσθη·
Ἦθελον εὐπύργου κλυτὸν ἀσπετος ἠγεμονῆα,
Ἦκ καὶ Ἰθωνῆρα Ἰδουμαίης μετὰ δῆμους. »
Ἦ ρ' οὐκ αὐτὸς, Ἀναξ, ἠγήσεται, ὃ πρὶν ἐλάσσει,
Οὐδὲ κορσομομένοισιν ἐλεύσει ἀμμὶν ἀρωγός ;

Τετρομένοις ἐπικουρος, Ἄναξ, ἀναφανῆς φανήης·
Ἄμμυ δὲ μαψίδου μερῶν φῶς ἐγγυαλλίζεις (9).
Ἐν κρατερῷ Βασιλεῖ βίην τελούμεν ἔτολμην,
Δυσμενῶν ἔκπαγλον ὑπερβασίην ἀθερίζω.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΗ΄.

Δαυὶδου λιγυρὸν μέλος δευσοῦ ἀμψ' ἑκατοστῷ.
Αἶνον ἐμὸν μὴ πάγῃ, Μάχαρ, συγῆ παρελάσσης·
Ἄμψ' ἐμοὶ ὡς δόλον χαινεὶ στόμα θεινὸς ἀλετήρ.
Θηξάμενοι γλώσσας με κακηγορέεσκον ἀνιγρᾶς,
Καὶ μύθοις στυγεροῖσι πεποιθότες ἤρεθοντο,
Μαψίδως τ' ὄλοην ἐπὶ φύλοπιν ὠπλιζόντο·
Οὐς φιλεῖν δοκέεσκον, ἐμοὶ κακὰ μᾶλλον ἔραπτον.

Αὐτὰρ ἐγὼ λιτάνευον ἐς οὐρανὸν ὄμμα τιτανίων.
Ἄντ' εὐεργεσίης ὀλοᾶς ὄσαν ἀμμιν ἄνας,
Ἄντι δὲ νοιτέρης φίλης κακὸν ἔχθος ἔλοντο.
Τοιοῦ καθηγῆτηρα πόρος κακοεργῆα φῶτα·
Διάβολος δ' ἄρα οἱ σταθερὸς ἐν δεξιᾷ μίμνοι.

Κρινόμενος ψήφοισι δίκης, δεδημημένος εἴθω·
Εὐχολῆ δ' ὄλοη οἱ ἀτάσθαλος ἀψα γενέσθω.
Ἥματα οἱ γενόσσι' ὀλιγίστ' ἂν ἄνηρ τ' εἴ,
Καὶ οἱ ἱροσύνην ἐρικυδέα δέξεται ἄλλος.
Ὅρφανη σφετέρους ἀλιτήμονας υἴας ἐρύξοι,
Χηροσύνη δὲ δάμαρτα κακῆ μεθέπουσα παθίσει (10).
Παῖδες πτωγεύσοσι παρ' ἄλλοδαποῖς μετανάσται·
Ὀδοὺς ἐξελάοντο φίλου ἀκοντες ἀνάγκη.
Πάντα οἱ ὄσα πλοῦνται ἀνχεύοσι δανεισθής,
Καὶ σφετέρων καμάτων ἀλλότρια ἀρπαγες εἴεν.
Μὴ οἱ δευομένον ἐπιτάφροθος ἄλλοθεν εἴθωι,
Μηδὲ οἱ ὀρφανικὴν τις ἐποικτισσατο γενέθλην.
Ἔσται οἱ φίλα τέκνα κακοῦ μέληθρον ὀλέθρου,
Ὀνόμ' ἄιστον ἀπιστον ἐπ' ἤματι πάμπαν ἄλσει.
Ἄνα θεοῦ κακῆ σφετέρων μνήσασαι τοκῶν,
Μηδὲ οἱ ἀμπλακίη στυγερῆς παύσοιτο τεκούσης.
Αἰσθητοὶ Βασιλεὺς ἀεὶ κατάναντα μόνων,
Καὶ σφρων ἐκ γαίης ἀγαθῆς μνημησιν ἔρβωι.
Οὐ γὰρ ἐπεμνήσθη ἐλετήτους ἀξια βέβαια,

Ἄκτεάνων καὶ πτωχὸν ἀτάσθαλος ἀνδρα δούκων,
Φῶτα λιλαιόμενος βαρυνόμενον ἐξεναρξίσει.
Ἦν δὲ λίην ἀγάπαζε, θοὺς δέξαιτο κατάραν·

Εὐλογίην ἔστυξε, φύγεν δὲ εἰ τῆλε τραπέισα.

Ἄρην οὐλομένην ἱκλήην ἐνεδύσατο πέπλω,
Ὅσα δὲ διψῶντι ἐπῆλυθεν ἔγκασιν ὕδωρ,
Ὅστ' ἐτα παινούσα κατὰ χροῖς ἤθ' ἔλαιον·
Ἄντι δ' ἀναγκαῖον υἰν ἐπὶ χροῖς εἰματός Ἰσγοι,

Καὶ ζώνης σφετέρης ἦν ζώνονται αἰὲν ἐπ' ἔργω.
Μισθὸς δδ' οἷς Βασιλεῖ (11) κακηγορέειν με μέμηλεν,
Ὅς τε μέλει ψυχῇ μευ ἀπαίριτα κῆδεα τεύχειν.

Ἄλλ' σὺ, Παμβασιλεῦ, μοι ἄκος σθέν ἐνεκα τεύχοις,
Ὀύνεκα μαιχίησι (12) τῆν ἐλεγκτῶν ὀφείλοισ.
Ἄκτεάνος καὶ πτωχὸς ἐγὼ, σὺ δὲ μὴ με μεθήεις.

(9) Ἐγγυαλλίζω. Forte, ἐγγυαλλίζεις. Edit.

(10) Παθίσει. Forte, παθήσοι, vel παθήσαι. Id.

A Oppressis defensor, Rex, palam appareas
Nobis vero vanam mortalium lumen præbeat.
In valido Rege vim faciamus paratam,
Inimicorum terribiliter superbiam deprimat.

PSALMUS CVIII.

Davidis amorum carmen octavum supra centesimum.
Laudem meam ne prorsus, Beate, silentio præterees :
Super me quia dolosum aperit os sævus peccator.
Acuentes linguas mihi maledicebant graves,
Et sermonibus odiosis confisi volitabant.
Frustraque perniciosam ad pugnam armabantur.
Quos amare putabam, mihi mala magis machina-

[bantur.

At ego orabam in cœlum oculum tendens.
Pro beneficio perniciosos dederunt nobis cruciatus,

B Pro autem nostro amore malum odium elegerunt.
Huic magistrum præbeas maleficum virum,
Diabolus vero utique ipsi firmus ad dexteram
[maneat.

Judicatus suffragiis justitiæ, vincetus veniat :
Oratio vero pernicioso ipsi nefanda statim fiat.
Dies ipsi fiant paucissimique tristesque,
Et ejus sacerdotium illustre accipiat alius.
Orbitas suos nocentes filios occupet,
Viduitas vero uxorem mala subsequens compediat.
Filii mendicabunt apud alienigenas profugi,
Limine ejiciantur charo inviti necessitate.
Omnia ipsi quæcumque sunt, scruetur generator ;
Et suorum laborum alieni raptores sint.

C Neque ipsi orphanam aliquis miseretur prolem.
Erunt ipsi chara pignora mali ludibrium exitii,
Nomen obscurum inauditum in die omnino peribit.
Coram Deo improbitas suorum recorderet parentum,
Neque ipsi peccatum odiosæ cesset matris.
Infames Regis semper in conspectu manent,
Et eorum de terra bona memoriale pereat.
Non enim recordatus est commiseratione di-

[na

[facere,

Inopem et mendicum scleratus virum persequens,
Virum cupiens doloribus onustum interficere.
Quam vero valde dilexit, cito accipiat maledi-

[ctionem :

Beneoctionem odio persecutus est, fugit eum
[procul conversa.

D Maledictionem perniciosam similem induit pallio.
Tanquam vero sitientem occupavit viscera aqua,
Ossa saginans opportune tanquam oleum.
Pro autem necessario ipsum in corpore amictu oc-

[cupet,

Et zona sua qua cingitur semper in opere.
Merces ista quibus Regi vituperare me curæ est,
Quibusque curæ est animæ meæ infinitos dolores
[facere.

Sed tu, Domine, mihi medicinam tui curam facias,
Quia mansuetudinibus tuam misericordiam augeas.
Inops et pauper ego, tu vero ne me deseras,

(11) Βασιλεῖ. Forte, βασιλεῖα. Edit.

(12) Μαιχίησι. Forte, μελιχίησι. Id.

Noster membris concutitur intrinsecus animus.
Inclinatæ umbræ æqualiter animi morebam con-
[cussus,
Locustis æthereis persimilis excussus sum.

Domitus sum chara genua tremens ab imbelli fame,
Et corpus luculento immutatum est absque oleo.
Inde satis apud omnes ego ludibrium factus sum.
Ut me viderunt, sic caput movebant dolosum
[quilibet.

Sed, Beate, vocauti Deus adjutor venias,
Et mihi tuam misericordiam, Rex, opitulatricem
[prebeas,

Ut tuæ manus bonam cognoscant operam,
Quam tuo cogitabas, Rex, famulo perficere.
Illi execrabuntur, at tu mihi felicia dederis.
Dedecus insurgentibus meis hostibus sit :
Tuus vero honorabilis famulus animis undique
[gaudeat.

Qui me vituperant, semper subeant reprehensionem.

Duplici autem pallio simile men lacium induant.
Celebrabo carminibus in ore Dominum,
Et multorum in medio suam gloriam prædicabo.
Quoniam a dextera adjutor venit puerperis,
Ut animam meam hostibus liberet viris.

PSALMUS CIX.

Davidis sonorum carmen nonum supra centesimum.
Sede, Deo Deus dixit, mearum ad dexteram sedium,
Donec sub scabellum inimicos tuos pedibus do-
[nuero.

Æternus de Sione inculpatam virgam mittat,
Ut tuis in medio, Rex, hostibus imperes.
Tui principii tecum est robur ut antea habebas,
Tuis cum splendoribus sanctorum decus firmum
[habebis :

Ventris fructus mei ante .niferum ipse es.
Juravit fidelis Rex, sua vero non mentietur jura-
[menta :

Eris sacerdos qualis erat Melchisedecus.
Dextera, o Intacte, habebis prope defensorem,
Qui in ira reges terrenos domet.
Nationes Beatus judicabit, implebit vero ruinas
[populorum,

Et multorum in terra conquassabit capita.
Aquam torrentis bibet, inclytam viam iens,
Inde Rex venerandum exaltabit caput.

PSALMUS CX.

Immortale alleluia decimum supra centesimum.
Indesineati corde, Rex, tuam laudem canam,
Mente rectorum sanctorumque in teutoriis illustri-
[bus.

Immortalis Regis semper eximia opera
Consiliis omnigenis grata divinis.
Laudis semper Dei opera sunt et præstans gloria :
De generatione in generationem justitia ejus manet.
Mirabilium suorum Rex recordatus est animo,
Misericors in omnibus Deus est et clemens
Convivium charis famulis gloriosum dedit.

A Ἡμετέροις μελέεσσιν ὀρνέται ἐνδοθὶ θυμῶ·
Κλινομένη σπιῆ ἴσα νόφ ἀλύεσκον ὀρνέθει·

Ἀκρίσιν αἰθερήσι παναίκελος ἐξετινάχθη·
Ἐβμήθη φῖλα γυῖα τρέμων ὑπ' ἀνάκτιδι λιμῶ.
Καὶ θέμας αἰγλήεντος ἀμείβετο νόσων ἐλαίου.
Ἐνθεν ἄλις μετὰ πᾶσιν ἐγὼ μομηγῆος ἐτύχθη·
Ὡς μ' ἔβον, ὡς κεφαλῆν δόνειον δολέεσαν ἕκατος.

Ἄλλῃ, Μάκαρ, καλέονται θεὸς ἐπιτάβροθος εἰθούς·
Καὶ μοὶ σὴν ἐλεγεῖν, Ἄναξ, ἐπίκουρον ὀπάσοις·

Ὅφρα τεῆς καλάμης ἀγαθὴν γνώωσιν ἀρωγῆν,
Ἦν τεῶ ὀρμαίνεσκες, Ἄναξ, θεράπωντι τελέεσαι·
Κεῖνοι ἐπαρήσονται, ἀτῆρ σὺ μοὶ εἰδία δόησι.
Β Αἴσχος ἐπεγρομῖοισιν ἔμοις θύοισι γενέσθω·
Σεῖο δὲ τιμητῆς θεράπων φρεσὶ πάντοθε χαίροι.

Ὅτ με καχγορόντες ἀεὶ δυσάιατο μῶμον,

Δίπλακι δὲ χλαίην ἱκελον ψύθος ἀμυθαλέσθω
Ἄεῖσω μελέεσσιν ἀνά στόμα Παμβασίλα,·
Καὶ πολέων ἀνά μέσσην ἐν κλέος ὕμνοπολιύσω·
Ὀύνεκα δεξιτερῆς ἐπιτάβροθος ἦλθε πενηγροῦ,
Ὅφρα κε θυμὸν ἐμὸν ἐτήλων ἀπολύσειεν ἀνδρῶν.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΘ'.

Δαυίδου λιγυρόν μέλος εἰνατος ἀμψ' ἕκατοστῶ.
Ἦσο, θεῶ θεὸς εἶπεν, ἐμῶν ἐς δεξιὰ θάκων,
Ὡς κεν ὑπὸ θῆρην ὀθίους σέο ποσὰ διαμάσσω.

Α Ἄρθιος ἐκ Σιώνος ἀμύμονα βῆδον ἰάλλοι,
Ὅφρα τοῖς ἀνά μέσσην, Ἄναξ, θύοισιν ἀνάσθη.
Σῆς ἀρχῆς μετὰ σέο πλεῖ κράτος ὡς πάρος εἶχες,
Σῆσι μετ' ἀγάλης ὀσίων κλέος ἐμπεδον ἐξεῖς.

Γαστρός καρπὸς ἐμῆς προ ἑωσφορου αὐτός ετυχθῆς.
Ὄμοσε πιστὸς Ἄναξ, σφετέρους δ' οὐ ψεύσεται ἔρ-
[χους·

Ἔσσαι ἀρητήρ οἷος πέλε Μελησιθεῶκος.
Δεξιτερῆς, Ἀχραντε, ἔχεις πέλας ἀσπιδιώτην,
Ὅς βα κόπη βασιλέας ἐπιχθονίους δαμάσαιο.
Φύλα Μάκαρ δικάσει, πλησεί δ' ἀναρήγματα δῆμων,

Καὶ πολέων κατὰ γαῖαν ἀποβράσειε κάρηνα.

Β Ἰῶωρ χειμάρθρου πίεται κλυτὸν ὀμον ὀδεύων,
Ἐνθεν Ἄναξ τιμητῆς ἀνυψώσει κάρηνων.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΡ'.

Αρθιος δ' ἀλληλουῖα δεκάς δ' ἔξω ἀμψ' ἕκατοστῶ.
Ἄληκτω κροθῆ, Βασιλεῦ, τῶν αἶνον ἀέλωσ,
Ἰθύνων ὀσίων τε παρὰ κλισῆσι φαιναῖς.

Ἄθανάτος Βασιλέης ἀεὶ περιώσια ἐργα,
Βουλῆς παντοδαπῆσι μεμλότα θεσποσῆθην
Ἄθος ἀεὶ θεοῦ ἐργα πλεῖ καὶ ἀριπρεπές εὐχός·
Ἐκ γενεῆς γενεῆδος δικαιοσύνη ἐο μίμνει.
Θαυμασίων σφετέρων Βασιλεῦς ἐμνησάτο θυμῶ·
Ὀικτήριμων μετὰ πᾶσι θεὸς πέλει τῆ' ἐλετήμων·
Δαῖτα φείδεις δμῖοεσιν ἀγακλήεσαν ἔδωκε.

Ναλεμῶς σφετέρων μεμνήσεται ἀρμονίαν
 Ἔργων ἠγορήν ἀγαθὴν διαπέφραδε λαῷ.
 Κλῆρον ἀρίζηλον μεμαῶς ὀρμεναί σφαις δῆμων,
 Ἐδίκτην καὶ ἀληθεῖν ἐργάζεται αἰεὶ.
 Ἐνεσΐαι Βασιλῆος ἀγαλλία πίστιν ἔχουσι,
 Ἐκ γενεῆς γενεῆδε διαπερὲς ἐστήρχθεν,
 Τυκταὶ ἀληθεῖ τε καὶ ἰθεοὶ δειμα θεοῦ.
 Λύτρον Ἄναξ νημερτὲς ἐψ̄ δωρησάτο λαῷ.
 Πάντοτε συνθεσῆν σφετέρην ἐνετεῖλατο Ποιμῆν.
 Ἄχραντον φοβερόν τε Θεοῦ κλυτὸν ὄνομα ἔτύχθη.
 Ἄρχῃ ἐπουρανίου σοφίης πέλε δεῖμα Θεοῦ.
 Καὶ πινυθὴ μερόπεσαι πέλε σοφίης ὑποφῆταις.
 Ἐκ γενεῆς γενεῆδε μένει Θεοῦ ἀφθίτος αἶνος.

ΨΑΛΜΟΣ CIA.

Πρῶτον ἐψ̄ ἑνδεκάτῃ δεκάδι μέλος ἀ.λ.η.λοῦῖα.
 Ὁλοῖος ὃς παραπέσεισι περιτρομεῖσι Βασιλῆα,
 Ἄθανάτου γεραρῆσιν ὑπ' ἐνεσΐσησιν μεμτῶας.
 Ἄικηεν κατὰ γαῖαν ἔδν μένει αἶμα γενέθλης,
 Ὅλεψ̄ ἰθυνοῖσιν ὁμοῦ γενεῆσι τεθῆλος.
 Οὐχ οἱ ἀπολλήξειτε δόμων ἀφρονὲς τε καὶ εὐχος,
 Ἄλλὰ καὶ εὐδίκτησι διηνεκέσσι χαρεῖη.
 Ἐξ ὄφνης ἀνέτειλεν ἐπ' ἰθυνοῖς μέγα φέγγος.
 Οἰκτῆρμων θεοῖς τε θεός πέλει ἡδ' ἔλεθμων.
 Μελιχος ὃς β' ἔχρησεν ἀνήρ ἑτέρους εἰσαίρων,
 Ἐμῶν ἐπιθύνων σφετέρων ἀγανάφρονα μύθων.
 Οὐποτὶ μιν μογεροῖ κλόνος βίωτος κίχησῃ.

Ναλεμῶς ὅσῳ μνημήιον αἰνετὸν ἔσται
 Οὐποθ' ὑποδεδείσειεν ἀθέσμων ὄσασι γῆμην.
 Αἰὲν ἔχει Βασιλῆος ἐπ' ἑλπίδι θυμὸν ἐτοῖμον.
 Ἦνεκῶς ἀδόνητον ἔην στήριξε μενοικῆν,
 Εἰσάκε δυσμενέων θηήσεται οἰκτὸν ὄτωπῆν.
 Ἀκτεάνος ἐκέθασσε χαρίζομενος βίωτοιο.
 Ἐκ γενεῆς γενεῆδε δικαιοσύνη ἔο μῆνει.
 Τιμῆ καὶ γεράεσσι ἀερίμενος κέρας ἔξει.
 Δερκόμενος τάδε μῆνης ἀτάσθαλον ἀνδρᾶ χαλέζει,
 Τηκεδὸν τρύζοντα κακῆ φθοροποιῖαν ὀδοῦσιν.
 Ἦμερος αὖτ' ἀτέλειστος ἀτασθαλίον ἀνδρῶς ὀλείται.

ΨΑΛΜΟΣ PIB.

Ἐνδεκάτῃ δεκάδος μετὰ δευτέρον ἀ.λ.η.λοῦῖα.
 Ἄθανάτων Βασιλῆα σοφοὶ ἀναμείφατε παῖδες,
 Ὀνομα τιμῆν κελადῆσασε Παμβασιλῆος.
 Ἐσσεται ὄνομα θεῖον ἀεὶ μεμτῶμένον ὕμων,
 Καὶ νῦν, καὶ μετέπειτα διηνεκέσσι γενέθλαις.
 Ἦλιου φαέθοντος ἀπ' ἀνωλίης ἐπὶ δυσμᾶς,
 Ὀνομα τιμῆν κελადῆσασε Παμβασιλῆος.
 Δῆμων παντοδαπῶν Βασιλεῶς καθυπέριτερα ναίει,
 Καὶ κλέος οὐρανέων βαπέδων ὑπερ ἀφθίτων ἔχει.
 Τίς κρατερῶ Βασιλῆῖ πανεῖκελος ἄλλος ἐτύχθη;
 Ναετᾶων ὄψηλα, ἀτὰρ χθαμαλιώτατα λεύσσουν.
 Γαῖάν τ' ὄρβαλμοῖσι καὶ οὐρανὸν ἀμφιπολεύων,
 Ἀκτεάνων δεδάχηκεν ἀπὸ θρόνου οἷος ἔγειρειν,
 Ἐκ κόπρου δὲ πενιχρὸν ἐπισταμένως ἀναείρει.
 Ὅφρα καθηγῆτησιν ὁμῆν μετελέσσειται ἔδρην,
 Λαοῦ θεοπελοῖο συνέμπορος ἡγεμονίῶν.
 Στεῖρη ναετᾶειν ὃς δώματα δόκεν ἀγῆται,
 Μητέρα τιμῆσσαν ἀναλλομένην ἐπὶ τέκνοισι.

A Perpetuo suarum recordabitur compositionum :
 Operum virtutem strenuam annuntiavit populo,
 Sortem præclaram cupiens dare sibi populorum :
 Æquitatem et veritatem operatur semper.
 Mandata Regis gloriosam fidem habent,
 De sæculo in sæculum prorsum confirmata sunt,
 Facta veritateque et rectis consiliis.
 Redemptionem Rex veram suo largitus est populo.
 Semper pactum suum mandavit Pastor.
 Purum terribileque Dei inclytum nomen est :
 Principium cœlestis sapientiæ est timor Dei.
 Et prudentia mortalibus est sapientiæ vatibus
 De sæculo in sæculum manet Dei immortalis laus.

PSALMUS CXI.

B Primum supra undecimam decadem carmen alleluia.
 Beatus qui animis timet Regem,
 Immortalis honorata in mandata incumbens
 Fortis in terra suus manet sanguis generationis,
 Beatitudine rectis simul generationibus florens.
 Non ipsi desinant domorum divitiæque et gloria,
 Sed et æquitatibus perpetuis gaudeat.
 De caligine ortum est in rectis magnum lumen.
 Misericors sanctusque Deus est et clemens.
 Blandus qui mutuavit vir alios miserans,
 Multitudinem dirigens suorum placidam verborum :
 Nunquam eum laboriosæ turbatio vitæ compre-
 hendet.

Perpetuo sancti memoria laudabilis erit :
 Nunquam reformidet iniquum avilium rorumem.
 C Semper habet in spe animus paratum :
 Semper inconcussum suum firmavit consilium,
 Donec inimicorum despiciat miserandum vultum.
 Egenis dispersit largiens victum.
 De sæculo in sæculum justitia ejus manet :
 Honore et dignitatibus exaltatum cornu habebit.
 Videntem hæc ira peccatorum virum opprimit,
 Tabe stridentem mala invidis dentibus :
 Desiderium rursus mutilum impii viri peribit

PSALMUS CXII.

Undecimæ decadis post secundum alleluia.
 Immortalem Regem sapientes celebrare pueri
 Nomen honorabile resonare Domini,
 Erit nomen divinum semper gratum hyminis,
 D Et nunc, et postea sempiternis generationibus.
 Solis lucidi ab ortu ad occasus,
 Nomen honorabile resonare Domini.
 Populis omnigenis Rex superiora habitat,
 Et decus cœlestis palatia supra immortale habet.
 Quis valido Regi persimilis alius est?
 Habitans excelsa, at humillima intuens,
 Terramque oculis et cœlum lustrans,
 Inopem novit a terra solus erigere,
 De stercore autem pauperem prudentem exaltat :
 Ut ducibus similem ingreditur sedem,
 Populi divini comes principum.
 Sterili habitare qui domos dedit admirabiles,
 Matrem honorabilem exsultantem super filios.

PSALMUS CXIII.

Cum undecima decode etiam tertium alleluia.
 Fortis Israel quando venit ex tenebris,
 Domum vero barbaram Jacobi reliquit populus,
 Templum Judææ honoratum factum est Dei,
 Immortalis vero imperabat g'orioso Israele.
 Fugit quidem sterile ipsum ut sensit mare,
 Ast Jordanis recessit multum retrorsum.
 Montes vero arietibus exsultaverunt similes,
 Et vertices hispidorum montium erant agnis si-

[miles.

Dicito quare, mare, divisum sis sic fugiens,
 Quare, Jordanis, recessisti tantum retrorsum;
 Montes vero, arietibus exsultastis similes,
 Et vertices hispidorum montium, estis agnis si-

[miles?]

Immortalis contremuit Dei in conspectu terra,
 Qui Jacobo magnanimo semper imperat.
 Qui lacus aquarum similem convertit petram,
 Rapem fontibus ebullire præcipiens.
 Non nobis ista facito : quod enim robur nobis est ?
 Sed tuæ sapientiæ summam gloriam præbeas,
 Tuæque misericordiæ, Rex, et veræ voluntati :
 Nequando gentes dicant : Ubi igitur Deus est illo-

[rum?]

Noster Deus rursus in cælo semper imperat :
 Cælo innixa sunt, at terræ opera gubernat,
 Patrans quæcunque animo sagaci cogitat
 Idola aurumque et argentum sunt populorum,
 Humanarum infirma solertium simulacra manuum.
 Quibus non sonus inest, etiamsi os ipsis est :
 Neque lumen ferunt in excolitis aspectibus :
 Aurea solum habent, et non audiunt vocem :
 Neque sacer nares subit aeris odor :
 Non robur palpanti, etiamsi manibus orrentur :
 Non pedibus alma in terra vestigium firmare :
 Neque de gutture vocem emittere :
 Neque enim anhelant in ore flatus impetu.
 Artiices idolis fiant suis similes,
 Et omnes his animo fidentes sunt.
 Fiduciam in Rege posuit gloriosus Israel,
 Eorum adjutor est et perpetuus defensor.
 Fiduciam in Rege posuit inelyta domus Aaronis,
 Horum adjutor est et intrepidus defensor.
 Spem posuerunt in Rege, curæ vero est quibus ti-

[mor Dei,

Horum adjutor est et fortis defensor.
 Nostri Immortalis uenior laudavit omnes.
 Laudavit splendidam domum manuseti Israelis :
 Laudavit sacerdotis immaculatam domum Aaronis,
 Laudavit populum universum gratum omnium
 [Regi,
 Ætatem niversam simul cum majore minorem.
 Nostris cum filiis auxit valde omnes.
 Laudabiles immortalis estis mente omnium Regis,
 Qui terram viridemque et cælum latum fecit.
 Cælum splendidi cælestis est Regis :

(13) Δίμνας. Forte, Μύνας. Edit.

A

ΨΑΛΜΟΣ ΠΙΓ'.

Ἐνδεκάτης δεκάδος σὺν καὶ τρίτῳ ἀλληλουία.
 Ἄλκιμος Ἰσραήλτος ἐκ ἤλυθεν ἠερίθην,
 Δῶμα δὲ βαρβαρόφρονον Ἰακώβου λίπε λαός,
 Νῆδος Ἰουδαίῃ γεγαρήνητο θεοῖο.
 Ἀθάνατος δ' ἤνασεν ἀγαλλίος Ἰσραήλου.
 Φεῦγε μὲν ἀτρώγετός μιν ὄπως ἰνόησε θάλασσα,
 Αὐτὰρ Ἰορδάνης ἀνεχάζετο πολλὸν ὀπίσω.
 Οὐρεα δὲ κρησίων ἀνεσκήρτησαν ὁμοῖα,
 Καὶ κορυφαὶ λασίων ὄρων πέλων ἀρνάσιον ἴσαι.

Ἐνεπε τίπιτε, θάλασσα, διέτμαγες ὤδε φυγοῦσα ;
 Τίπιτε δ', Ἰορδάνη, ἀνεχάζεο τόσων ὀπίσω,
 Οὐρεα δὲ, κρησίων ἀνεσκήρτησαθ' ὁμοῖα,
 Καὶ κορυφαὶ λασίων ὄρων, πέλετ' ἀρνάσιον ἴσαι ;

B

Ἀθανάτου δεδόνητο θεοῦ κατεναντίον αἶα,
 Ὅστις Ἰακώβου μεγάλητορος αἰὲν ἀνάσσει.
 Ὅς Μύνας (13) ὀδάτων ἱέλην ἐπετρέψατο πύτρην,
 Ἀκρότομον πηγῆσιν ἀναβλύζουσιν ἐπιτεῖλας.
 Μὴ ἤμιν τάδε βίβει· τί γὰρ σθένος ἀμμιν ἐτύχθη ;
 Ἄλλὰ τεῆ σοφίῃ πανυπέριπτον εὐχος ὀπάζεις,
 Σῆ τ' ἐλεημοσύνη, Βασιλεῖ, καὶ ἀληθεὶ βουλή.
 Μήποτε φύλ' ἐρέη· Πῆ δὲ θεός ἐπλετο κείνων ;

Νωίτερος θεός αὐτε κατ' οὐρανὸν αἰὲν ἀνάσσει·
 Οὐρανὸν ἠρηρεῖσται, ἀτὰρ χθονὸς ἔργα νομεύει,
 Τεύχων ὀπίσω θυμῷ ἀριστοτόνων μενεαίνει,
 Εἰδῶλα χρυσός τε καὶ ἀργυρός ἐπλετο δῆμων,
 Ἀνδρομέων ἀλαπαδὰ σοφῶν διεδάμματα χειρῶν.
 Οἷς οὐ φθόγγος ἐπεσι, καὶ εἰ στόμα τοῖσιν ἐτύχθη·
 Οὐδὲ φάος φοροῦσι περὶ ἔσσηθιν ὀπωπαῖς.
 Ὀβασα μούνον ἔχουσι, καὶ οὐκ αἰοῦσιν αὐτῆς
 Οὐδ' ἱερῆ βίβησιν ὑπέρχεται ἔξρος ὀδμη.
 Ὁ δὲ σθένος ἀμφαφάνντι, καὶ εἰ χεῖρεςσι κεκασθεν·
 Οὐ ποσὶν εὐφώρβου κατὰ χθονὸς ἔγχος ἐρείσται,
 Οὐδ' ἀπὸ λαυκανίης φθογῆν ἀναπεμπόσασθαι·
 Οὐδὲ γὰρ ἀσθμαίνουσι κατὰ στόμα πνεύματα ὄρηθ.
 Τέκτονες εἰδύλοισι γενολατο οἷσιν ὁμοῖοι,
 Καὶ πάντες τοῖσιν νόμῳ περιβαροῦσες εἰσιν.
 Ἐλπωρὴν ἐπ' Ἀνακτα θέτο κλυτὸς Ἰσραήλος·
 Τῶν δ' ἐπιτάβροθός ἐστι καὶ ἀφθίτος ἀσπιδιώτης.
 Ἐλπωρὴν ἐπ' Ἀνακτα θέτο κλυτὸς οἶκος Ἀρῶνος·
 Τῶν δ' ἐπιτάβροθός ἐστι καὶ ἀτρομος ἀσπιδιώτης.
 Ἐλπίδ' ἔθεν· ἐπ' Ἀνακτα, μέλει δ' οἷς δαίμα θεοῖο

Τῶν δ' ἐπιτάβροθός ἐστι καὶ ἀλκιμος ἀσπιδιώτης.
 Ἡμῶν Ἀθάνατος μεμνημένος, ἤνεσε πάντας.
 Ἡνεσεν ἀγλαὸν οἶκον ἐνῆρος Ἰσραήλου·
 Ἡνεσεν ἀρηγήρος ἀκήρατον οἶκον Ἀρῶνος·
 Ἡνεσε λαὸν ἅπαντα μεμνηλότα Παμβασιλῆι,

Ἡλικίην σύμψασαν ὁμοῦ περὶ μεζῶνι τυτθῆν·
 Ἡμετέροις μετὰ παισὶν ἀέγησεν μάλα πάντας.
 Αἰνετοὶ ἀθανάτου πέλετε φρενὶ Παμβασιλῆος,
 Ὅς γαλαν χλοερῆν τε καὶ οὐρανὸν εὐρὴν ἐτευξεν.
 Οὐρανὸς ἀγλάγεντος ἐπουρανίου· σὺ δ' Ἀνακτος·

Αὐτὴρ γαῖαν ἔδωκεν ἔχειν μορφοῦντι φύτλη.
Ὁὐ σε, Μάκαρ, νεκῶν φθιμένων μέδουσαι γενέθλαι,

Οὐδ' ἐπὶ νεκροῖς θανάτου στεφύοντες ἀγυαίς·
Ἥμεῖς οἱ ζῶντες ἀνυμνήσωμεν Ἄνακτα,
Νῦν ἅμα καὶ μετέπειτα διηνεκέεσσι γενέθλαις.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΙΔ'.

Ἐνδεκάτης δεκάδος μετὰ τέτρατον ἀλληλοῦται.
Ἦκαστος ἄτοντος ἐμῆς ἀγάπης Θεοῦ,
Ὁνεκά μοι θεῖην ἀγαθὴν τ' ἔκλινεν ἀκοῆν,
Καὶ ἐδηνεκέως ἐπιτάρβησον ἐσθλὸν αἶσιον,
Ὅθινος θανάτου λαθροβόγγου με κατέχουσι,
Νεκροῦ δ' ἄλαιο μετέστιγον ἅμα κυδοῖσσι.
Ῥιγεδανὴν ἐδύνην καὶ ἀτετέρα μόχθον ἐφεύρον
Ἄθανάτου δ' ἐκάλεσσα πολλῶν οὐνομ' Ἄνακτος·
Ἄρπιτε, θυμὸν ἐμὸν πεφοβημένον ἀψα σώσεις.
Ἥμετερος Βασιλεὺς ὄνομ' ἐπεί τῃ ἐλεήμων,
Ἄνδρομῆ γενεῇ σφετέρῃν ἐλεητὴν ἀέξει·
Αἰεὶ νηπιόχοντα Θεὸς δεδάσκει φυλάσσειν.
Καὶ με καταληθνήτα σώω ῥωσκέει χεῖρι
Θυμῆ, τί θεοῦνεῖς μετὰ σὴν ἀνάπαισιν ἐκείσσι;
Οὐχ ὄραξ, Θεὸς ὡς σε δυσάλθεος ἤρπασεν ἄττις;
Καὶ γὰρ ἐμὸν θανάτου βαρῦφρονα ῥύσατο θυμὸν,

Ὅφθαλμοὺς δὲ γόνου, πόδας ἐξεῖλεν ὀλοσθου.
Ζωόντων ἀνὰ χώρον ἀδῶν Βασιλῆι φανεῖτην.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΙΕ'.

Πέμπτον ἐξ' ἐνδεκάτης δεκάδος μέλος ἀλληλοῦται.
Ἄρκεύως ἐλάλησα Θεῷ βασιλῆι πύθσας.
Αὐτὴρ ἐγὼ θνητῶν γενεῶν χθαμαλώτατος ἄλλων.
Θαμβήσας μερόπων ψευδηγῆρον εἶπα γενέθλην·
Τί χροῖς ἐκ πολλῶν ὧν μοι πόρε Ποιμὴν δοῖτην;

Πώματος ἀχράντου δέπας χεῖρεσσι κομίσσω,
Ὁνόμα δ' Ἄθανάτου δηνεκέως λιτανεύσω.
Πότμος ἐὼν ὅστιν γεραρὸς κατέναντα Θεοῦ.
Κέκλυθι, Παμβασίλει, θεράπων δέ τοι εὐχομαι εἶναι·
Εἰμὶ τεὸς θεράπων, καὶ σῆς γόνος ἀμφιπόλιος.
Νικητέρας ἐρήξας ἀλυκοπέδας ἀλεγινάς.
Ἄθανάτου βέβαιμι θύος μολπῆσι μιμηλάς.
Εὐχλώδης Βασιλῆι ἐπειλομένως ἀποτίσω,
Αἰλῆς εὐαγέσει φιλῶν κατὰ δῶμα Θεοῦ,
Παντὸς δεροκομένου θεοῦδός ἀντία λαοῦ,
Σεῖο, πολυκλήτος Ἱερουσαλή, κατὰ μέσον.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΙΣ'.

Ἐκτον ἐξ' ἐνδεκάτης δεκάδος μέλος ἀλληλοῦται.
Πάν' ἅμα Παμβασίληα πολυθρονα μελίφατε φύλα,
Καὶ μὲν ὁμοῦ σύμπαντες ἄδην κελადῆσατε λαοί·
Ὁνεκεν ἅμμιν Ἄναξ ἐλεήμονα μῆτην ὀφείλει,
Καὶ οἱ ἀληθεῖ παναγῆραος αἰὲν ἐτύχθη.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΙΖ'.

Ἐνδεκάτης δεκάδος ἄμψ' ἑβδόμον ἀλληλοῦται.
Μελίφατε μοι Βασιλῆα, ἐπεὶ τότε καλὸν ἐτύχθη,
Ὁνεκα ὑλεμέως σφετέρῃν ἐλεητὴν ἀέξει.
Βαξέτω Ἰσραῆλος, ἐπεὶ τότε καλὸν ἐτύχθη,
Ὁνεκα ὑλεμέως σφετέρῃν ἐλεητὴν ἀέξει.
Βαξέτω ὁ κος Ἄρωνος, ἐπεὶ τότε καλὸν ἐτύχθη·
Ὁνεκα ὑλεμέως σφετέρῃν ἐλεητὴν ἀέξει.

A At terram dedit habere mortali generi.
Nou te, Beate, cadaverum mortuorum laudantia
[genera,

Neque ad infernas mortis properantes vias :
Nos viventes celebremus Regem,
Nunc simul et postea perpetuis saeculis.

PSALMUS CXIV.

Undecimam decadis post quartum alleluia.

Precaconem exaudiente meam dilexi Deo,
Quia mihi divinam bonamque inclinavit aurem,
Et ipsum perpetuo adiutorem strenuum canam.
Dolores mortis vocem auferentis me occupaverunt,
Inferioris vero orci invaserunt nos tumultus.
Rigidum dolorem et durum laborem reperi :
Immortalis vero invocavi venerandum nomen Regis,
Incorrupte, auimum meum percursum cito servabis.
Noster Rex sanctus est et miseris cito servabis.
Humano generi suam misericordiam augens :
Semper parvulos Deus novit custodire.
Et me humiliatum servavit vivifica manu.
Anime, quid moraris ad tuam requiem venire?
Nonne vides, Deus quia te insanabili eripuit dolore?
Etenim meum morte graviter affectum liberavit ausi-

culos vero gemitu, pedes exemit lapsu.
Viventium in regione gratus Regi appaream.

PSALMUS CXV.

Quintum supra undecimam decadem carmen alleluia.
Vere locutus sum Deo regi confidens :
C At ego mortalium factus sum humillimus aliorum.
Stupens mortalium mendax dixi genus
Quod debitum e multis quae mihi concessit, Pastori
[reddam?

Potus puri poculum manibus accipiam,
Nomen vero Immortalis jugiter rogabo.
Mors suorum sanctorum honorata in conspectu Dei.
Audi, Domine, servus vero tibi glorior esse :
Sum tuus famulus, et tuae genitura ancilla.
Nostras fregisti compedes molestas.
Immortalis faciam sacrificium cantibus indulgens.
Voto Regi debita persolvam
Atrius sanetis chara in domo Dei,
Omni viso religioso coram populo,
Tui, gloriosa Hierusalem, in medio.

PSALMUS CXVI.

Sextum supra undecimam decadem carmen alleluia.
Omnes simul Dominum multisonae celebrate gentes,
Et cum pariter omnes abunde resonare pupuli :
Quia nobis Rex misericors consilium auget,
Et ipsi veritas immortalis semper est.

PSALMUS CXVII.

Undecimam decadem supra septimum alleluia.
Celebrate mihi Regem, quousiam hoc pulchrum est,
Quoniam perpetuo suam misericordiam aegrot
Dicat Israel, quoniam hoc pulchrum est,
Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
Dicat domus Aaronis, quousiam hoc pulchrum est,
Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.

Famuli dicite Regis, quoniam hoc pulchrum est
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Oppressus vocabam præpotentem Regem,
 Educens vero de afflictione meas dilatavit vias.
 Semper Rex incorruptus meæ opitulator necessitatis:
 Nunquam reformidem quid mortalis nobis faciat.
 Semper meæ incorruptus Rex adiutor necessitatis:
 At ego hostium suorum malam videbo perniciem.
 Melius immortalis confidentem Regi vivere,
 Quam frustra mortali viro animum fidenter habere,
 Quam principibus inusitatam spem ponere.
 Circum me versarunt in circuitu gentes omnes,
 At ego universos cepi Regi confidens.
 Circum me turris in morem stantes habebant cir-

[ulari circulo :

At ego universos cepi Regi confidens.
 Undique velut me alveare circumdederunt apes,
 Exarserunt velut ignis in atriensibus spinis:
 At ego universos cepi Regi confidens.
 Etiam cecidit pulsus, defensor vero mihi venit Rex.

Laus mea et robor in immortalis Rege,
 Et mihi salutare conciliavit lumen paratum.
 Lætitia luminisque vox tabernaculis iustorum.
 Dextera Regis inclytam fecit virtutem.
 Dextera caput nobile posuit in meum:
 Dextera Regis inclytam fecit potentiam.
 Nunquam moriar, vitæ vero mihi erit opportunitas:
 Verum sedulo regia opera clamabo.
 Immortalis domuit me amicis castigacionibus Pastor:
 Sed nondum morti me male dimisit domari.
 Agite mihi iustitiæ nunc aperite fideles portas,
 Ingressus vero Regi venerandum huiusmodi caenam:
 Hæc porta Regis, via vero honoris curæ sit.
 Immortalis, glorifico te, meam quia audisti vocem,
 Et mihi salutare ostendisti lumen paratum.
 Fabri quem objurgarunt reprehenderuntque lapidem,
 Ipse sacrum genuorum caput apparuit parietum.
 Hoc Deus manibus ædificavit honorabile,
 Mirabile vero est humanis coram oculis.
 Ipse hunc Deus suis fecit manibus,
 Lætitia mortalibus ut et gaudium appareat.
 Exaudiens, Rex summe, celcriter serves,
 Exaudiens dirige meam suavem viam:
 Laudabilis qui Regis venit nomen exaltans.
 Vos laudamus, Beati domo venientes.
 Inclytus Rex honorisque Deus mortalibus apparuit.
 Coronis læti viridem congregate solemnitatem,
 Usque ad divina cornua altaris sacrificii.
 Noster Deus es, ego vero tibi laudem canam:
 Noster Deus es, ego vero te sublimem extollo.
 Incorrupte, glorifico te meam quia audisti vocem,
 Et mihi salutare exhibuisti lumen paratum.
 Celebrate mihi Regem, quoniam hoc pulchrum est,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.

PSALMUS CXVIII.

Undecimæ decadis supra octavum alleluia.

1. Felices quibus curæ est immaculata semper via,
 Quorum mens desiderat Dei in iuge ambulare.

A Διῶες βάσεις· Ἀνακτος, ἐπεὶ τότε καλὸν ἐτύχθη·
 Οὐνεκα νωλεμῶς σφετέρην ἐλεῆτιν ἀέξει
 Τειρόμενος καλέσσκον ἐρισθενέτην Βασιλῆα·
 Ἐκ δ' ἀγαγὼν κακότροπος ἐμὰς εὐρυνη κλεῦθους·
 Αἰὲν Ἄναξ ἀφραντος ἐμῆς ἐπίκουρος ἀνάγκης·
 Οὐπόθ' ὑποδείξασαι, τί κεν βροτὸς ἄμμι τελέσσει.
 Αἰὲν ἐμῆς ἀφραντος Ἄναξ ἐπίκουρος ἀνάγκης·
 Αὐτὰρ ἐγὼ δῆλον σφετέρων κακὸν ἐβόμαι οἶκον.
 Φέρτερον ἀθανάτω πίσσον Βασιλῆι βίωσι,
 Ἥ ἐ μάτην βροτῶ ἀνδρὶ νόον περιβάρσσουν ἴσχειν,
 Ἥ ἐ καθηγητήρων ἀμίχανον ἐλπῖδα θέσσει.
 Ἄμφι με κυκλώσαντο περιστάδην ἔθνεα πάντα·
 Αὐτὰρ ἐγὼ σύμπαντας ἔλον Βασιλῆι πεποιθώς.
 Ἄμφι μὲ πωργωθέντες ἔχον περιγέει κύκλω

B Αὐτὰρ ἐγὼ σύμπαντας ἔλον Βασιλῆι πεποιθώς.
 Πάντοθεν οἶά με σίμβλον ἀκυκλώσαντο μέλισσαι·
 Ἐρλεχθεν ἄτε πυρός ἐν αὐλαίτην ἀκάνθαις·
 Αὐτὰρ ἐγὼ σύμπαντας ἔλον Βασιλῆι πεποιθώς.
 Καί κε πῶς ὤθηβεις, πρόμαχος δέ μοι γλυβεν Ἐσ-
 [τήν·

Αἶνος ἐμὸς καὶ κάρτος ἐπ' ἀθανάτων Βασιλῆι.
 Καὶ μοι ἀλεξίκακον καταφαίνετο φέγγος ἐτοίμον.
 Τερπωλῆς φάτος τε βοῆ κλειθέης δικαίων.
 Δεξιτέρη Βασιλῆος ἀγακλία τεύξεν ἐρωήν.
 Δεξιτέρη κεφαλῆν ἐρικυδέα θῆκεν ἐμοῖο·
 Δεξιτέρη Βασιλῆος ἀγακλία τεύξεν ἐρωήν.
 Οὐποτε τεύοντιν, βίτου δέ μοι ἔσεται ἔορτ·
 Ἄλλὰ περιφραδέως βασιλῆια ἔργα βοῆου.
 Ἄθνατος ὄμασόν με φίλοις παιδεύμασι Μοιμήν·
 C Ἄλλ' οὐπως θανάτω με κακῶ μετέτρεχε δαμήναι.
 Δεῦτέ μοι εὐδοκίης νῦν οἴσαστε ποτὰ θυπέτρα·
 Εἰς δ' ἐλθὼν Βασιλῆι πολὺλλιτον ὕμνον ἀείσω.
 Ἥ ἐ πῶλη Βασιλῆος, ὄδῳ δ' ἀγαθοῖσι μελέσθω.
 Ἄφθιτε, κυβαίνω σε, ἐμῆς ὅτι σύνθεο φωνῆς,
 Καὶ μοι ἀλεξίκακον προῦφαίνετο φέγγος ἐτοίμον.
 Τέκτονες δὲ νεκίεσαν ἐμωμῆσανό τε λῶαν,
 Ὅς δ' ἱερῆ διασῖν κεφαλῆ προῦφαίνετο τοίχων.
 Τήνδε θεὸς παλάμῃσιν ἐδεῖματο τιμήσσαν,
 Θητήτῃ δέ παλεὶ βροτέων καταναντίον ἔσσαν.
 Ἥμαρ τοῦτο θεὸς σφετέρης τεκτῆνατο χερσίν,
 Εὐφροσῖν μερέπασιν ὅπως καὶ χάριμα φανεῖη
 Εἰσαίων, Βασιλεῦ πανυπέριστα, ῥίμφα σαώσους,
 Εἰσαίων ἴθουν ἐμῆν καταθύμιον ὁμον·

D Αἰνετός δὲ Βασιλῆος ἀμίζετα ὄνομ' αἰέτων.
 Ἥ μὲς αἰνόμεν, Μάκαρος μεγάρσιο μολόντες.
 Κλεινός Ἄναξ ἀγαθός τε θεὸς μερέπασσι φαάνθη.
 Στέμμασι γηθόμενοι χλοισῆν ἔναγατραβ' ἔορτήν,
 Μέγρι θεομητῶν κερῶν βωμοδο θυτλῆς
 Νωτέρως θεός ἐσαι, ἐγὼ δέ σοι αἶνον ἀείσω·
 Νωτέρως θεός ἐσαι, ἐγὼ δέ σε ὕψος' αἰέτω.
 Ἄφθιτε, κυβαίνω σε, ἐμῆς ὅτι σύνθεο φωνῆς,
 Καὶ μοι ἀλεξίκακον καταφαίνετο φέγγος ἐτοίμον.
 Μελίσσάτέ μοι Βασιλῆα, ἐπεὶ τότε καλὸν ἐτύχθη·
 Οὐνεκα νωλεμῶς σφετέρην ἐλεῆτιν ἀέξει

ΨΑΛΜΟΣ ΡΗΓ.

Ἐρδεκάτης δεκάδος ἄμψ' ὀρθοῦν ἀλληλουία.
 Α'. Ὀλβιοὶ οἳ μὲν ἄχρητος αἶν ἀταρπός,
 Οἳ νόος ἡμετέρως θεοῦ κατὰ θεσμὸν δεύειν.

Μαρτυρίας σφετέρως φρεσίν ελθειν Ιχνηεύσκον,
 Παντοῦ κραδίη διζήμενοι ἐσθλὸν Ἄνακτα.
 Οὐ γὰρ δυσνομίης στυγερῆς ὑποφήτορες ἄνδρες
 Ἴχνησιν Ἀθανάτοιο καταστειθεύσκον ἀταρπούς.
 Ἐμπεδον ἔνεσθης φυλακῆν ἐπιτεταλο λαφ.
 Εἶθε μοι εὐ μάλα πάσαι ἐπιθύνοντο κλειυθοι,
 Ὅφρα τοι εὐδικήτην ἀεὶ μεμελημένος εἴην.
 Καὶ καὶ νῦν προσύγοιμι βαρύν καὶ ἐλεγχέα μῶμον,

Εἶκον ὑπ' ἔνεσθίσι θεουδέσιν ἁμματα πῆξω.
 Ἰθύνω κραδίη, Βασιλεῦ, τεὸν αἶνον ἀείσω,
 Ἐστε δικαιοσύνης θεοτερπῆρος ἔργα βασίην.
 Εὐδικίας πραπίδες τεός, Ἄχραντε, φυλάξω,
 Μὴ με διηκεύεις προλήτοις, ἀγανύτατε Ποιμῆν.
 Β'. Πῶς νέος ἰθύνειν ὁδὸν πεποτημένος εἴην,

Εἰ μὴ ἔνεσθας Μάκαρος πραπίδες φυλάξοι;
 Παντοῖς, Βασιλεῦ, σε νοήμασι ἰχνηεύσκον
 Μὴ με τεῶν ἀπάνευθεν ἀπόσαι ἔνεσθίων.
 Σέλο, Μάκαρ, γλυκερούς ἐθέμην ἐν στήθεσι μύθους,
 Ὅφρα μὴ οὐλομένοισιν ἀτασθαλίηι θαμείην.
 Αἰνετός ἐσσι, Μάκαρ, θεσμούςς δέ με σεο διδάσκεις.
 Κλειυσιν ἡμέτερος στόματος σθένος ἔφρασα θεσμούςς·
 Σέλο τρίβω γῆθησα, Μακάριτατε, μαρτυρίων,

Οἷα τις ἐν στέρνους ἐπαγάλλεται· εὐρεῖ πλοῦτον.
 Σῆσιν ὑπ' ἔνεσθίσι (14) περιφραδέως κελადῆσω,
 Καὶ σεο τιμῆσσαν ἀνιχεύσαιμι κλειυθον.
 Σῆσιν ἐπ' εὐδικίησι διηκεύεις μελετήσω,
 Οὐδέ τεῶν ἱερῶν ἐπέων ἐπιλήσομαι αὐτως.

Γ'. Ἄντι πόνων θεράποντι, Μάκαρ, σέο μισθὸν
 [ὁπάσεις·
 Ζήτομαι ἀθανάτων ἐπέων φρεσὶ κέρδος ἀείων.

Ἀγλίην ἀπ' ὀφθαλμῶν σκίδασον, Μάκαρ, ἡ πρὶν ἐπ-
 [ῆεν,

Ὅφρα διοπτεύσαιμι τεῶν κλυτὰ θαύματα θεσμῶν.
 Ἄλλοδαποῦ βίεστοιο μινυθαδίην χθόνα ναῖω·
 Μὴ μευ ἀποκρύψῃς ἀγαθῶν χάριν ἔνεσθίων.
 Εὐδικίας ἐπέθησα τεός νῦν ἡματα πάντα.
 Οὐρανῶθεν θέσπιζες ὑπερβίαιοισιν ὁμοκλήην.
 Λωθητοὶ μάλα σεο λελασμένοι ἔνεσθίων
 Μῶμον, Ἄναξ, ἐλάσεις καὶ ὄνειδα πολλὸν ἔμετο,

Ὀβνεκα μαρτυρίας γεραρὰς σθένος ἰχνηεύσκον.
 Ἄμφ' ἐμέθεν κελάδησαν ἐπισθόλοι ἡγεμονῆς,
 Αὐτὰρ ἐγὼ ἀνέμελπον ἐπ' εὐδικίησι τησίην.
 Μαρτυρία Βασιλῆος, ἐμεῦ μελεδήματα θυμοῦ·
 Θεσμοὶ δ' ἐκγεγάσι τεοὶ βουλευμάτων ἐμεῖο.

Δ'. Θυμὸς ἐμὸς διαπέδοισιν ἐλεγχίστοισι πλάσθη.
 Ἐμα γὰρ μὴν μύθοισι τεός, Ἄχραντε, βίψην.
 Νουτέρας ἐπάκουσας ἀπαγγέλλοντος ἀταρπούς.
 Ῥήματα δικαιοσύνην με, Μακάριτατε, σεο διδάσκεις.
 Εὐδικίης κλυτὸν ὄμιον ἐμφ' παρακάθεο θυμῷ·
 Σοὶς δ' ἐπὶ θαυμασίοισι περιφραδέως κελადῆσω.
 Ἐμὸς ἐμὸς ἤμυσε, κακῆ βεβολημένος ἀτη·
 Ἄλλὰ τεός μύθοισιν, Ἄναξ, ἐμὸν ἦτορ ἐρείδοις.

(14) Ἰνα ἔννεσθίσι. Forte, ἐπ' ἐν. Ε.Β.Π.

A Testimonia sua animis felices vestigant,
 Toto corde exquirentes bonum Regem.
 Non enim iniquitatis odiosa auctores vir.
 Vestigis immortalis calcaverunt vias.
 Firmam mandati custodiam mandasti populo.
 Utinam mihi bene valde dirigantur viae,
 Ut aequitibus semper deditus sim.
 Etiam animo effugiam gravem et turpem reprehensionem,

Si in mandatis divinis oculos fixero.
 Recto corde, Rex, tuam laudem canam.
 Quando iustitiae divinae opera didicero.
 Justitias animis tuas, Incorrupte, custodiam,
 Ne me in perpetuum deseras, mitissime Pastor.

2. Quomodo juvenis dirigat viam volans juven-
 [tute,

B Nisi mandata Beati animis custodiat?
 Omnigenis, Rex, te cogitationibus vestigabam,
 Ne me tuis procul repellas mandatis.
 Tuos, Beate, dulces posui in pectoribus sermones,
 Ut ne perniciosis sceleribus docer.
 Laudabilis es, Beate, leges vero me tuas doceas.
 Labiis nostris oris tui dixi leges,
 Tuorum via delectatus sum, Beatissime, testimo-
 [norum,

Veluti aliquis in pectoribus exsultat latis divitiis.
 Tuis in mandatis sedulo resonabo,
 Et tuam honorabilem exquiram viam.
 Tuis in iustitiis perpetuo meditabor,
 Neque tuorum sacrorum verborum obliviscar te-
 [mere,

C 3. Pro laboribus famulo, Beate, tuo mercedem
 [tribuas,
 Vivam immortalium verborum animis proventum
 [augens,
 Nebulam ab oculis dissipa, Beate, priusquam in-
 [gruat.

Ut perspiciam tuarum clara miracula leguui.
 Peregrinae vitae fluxam terram incolo,
 Ne me subducas honorum gratia mandatorum
 Justitias cupivi tuas animo dies omnes.
 De caelo denuntiabas superbis comminationem.
 Vituperabiles valde tuorum oblii mandatorum.
 Reprehensionem, Rex, removebis et probra mul-
 [tum a me,

D Quia testimonia honorata tua vestigavi.
 De me murmurarunt contumeliosos principes,
 At ego cantabam in justificationibus tuis.
 Testimonia Regis, mei meditationes aumi,
 Leges vero sunt tuae consilia mea.

4. Anima mea pavimentis probris adhaesit:
 Verumtamen verbis tuis, Incorrupte, vivam.
 Nostras exaudisti annuntiantem vias.
 Cito iustitiam me, Beatissime, tuam doceas.
 Iustitiae claram viam meo committe animo,
 Tuis vero in mirabilibus scite resonabo.
 Anima mea iucubuit malo percussa documento,
 Sed tuis verbis, Rex, meum cor confirmes.

Viam, Rex, iniquam procul a me arceas,
Æquis vero tuis legibus nostri misereris.
Viam veritatis jucundam semper reperi,
Neque divinarum oblitus sum tuarum æquitatum.
Ne tuis testimoniis fidentem omnino coerceas.
Tui mandati claram cucurri viam,
Quando valde dilatates meis in pectoribus animum.

5. Tuam, Beate, me doce tuarum viam æquita-
[tum,

Et eam perquiram perpetuis sæculis.
Da mihi, Rex, prudentiam, ut tuam legem exqui-
[ram :

Et eam semper pectoribus in nostris custodiam.
Si vero mihi dux fueris in æquitatibus tuis
Universam meis præcordiis cupio amplecti.
Testimonium meum cor incumbat tuis,
Neque insatiabilem eligam avarissimam contume-
[liam.

Ab oculis remove meis jactabundam perniciem.
Tuis, Beate, vivam vivificis viis :
Tuo famulo eloquium ornatum timore facias.
Quod prius suspicabar a probro nos serves.
Tuis quia blandis æquitatibus temperata sunt,
Animo instigo tuorum desiderium mandatorum :
Tuam justitiam vitæ sociam elegi.

6. Divina me misericordia, Rex, tua circumtegal.

Tua salutaria lumen verba sequatur,
Ut flagitiosos remunerem quatenus fas est,
Quia spem posui in verbis tuis.
Ne a me veritatem oris tui prorsus auferas :
Tuæ enim sanctæ justitiæ desiderium habeo,
Et legem splendidam tuam præcordiis custodiam,
De sæculo in sæculum omnino dies omnes.
Inde utique latis semper præcurres viis,
Quia mandatum regum vestigabam,
Neque aliquem reveritus loquebar de tuis testimo-
niis.

Quo pacto valde mirabantur meam tunc linguam
[reges?

Quas diligebas abunde meditationibus animum pa-
[scebam;

Et ad tua mandata extendebam manus amabilia,
Tuis in justificationibus cupidus animum pascebam.

7. Memor esto tui servi sperantis in tuis verbis.

Hæc meæ infirmitatis consolatio bona est,
Quæ semper tuum eloquium mihi vita est bona.
Semper superbi iniqua patrabant :
At mea legibus tuis mens semper congruebat.
Respiravi tuis animum, Rex, legibus explicans.
Cor præ imbecillitate sauciatum percussus sum,
Legum conspiciens bonarum tuarum corruptores.
Legum celebravi amicarum tuarum sæpe cantum,
Etiam in externis existens solis profugus.
Caliginosa in nocte recordatus sum Regis,
Immortalem vero cuoadivi charis in pectoribus le
[gem.

Tuæ hoc justitiæ bonæ æquandum habeo.

A Οἶμον, Ἄναξ, ἀθέμιστον ἐμεῦ ἀπάνευθεν ἐρύκοις,
Ἐνθέσμοις δὲ τοῖς θεσπίσμασιν ἄμμ' ἐλαίροις.
Οἶμον ἀληθείης καταθύμιον αἰὲν ἐφεύρον,
Οὐδὲ θεοπραπέτων λαθόμην σέθεν εὐδικαίων.
Μὴ σοε μαρτυρήσῃ πεποιθότα πάντων ἐλγέτης.
Σῆς ὑποθημοσύνης ἀριδείκετον ἔδραμον οἶμον.
Ἔστε μὰλ' εὐρύνεται ἔμοις ἐν στήθεσι θυμόν.
Ε'. Σείο, Μάκαρ, μὲ δίδασκα τεῶν τριβῶν ἐνομοίων,

Καὶ μιν ἀνιχνεύσαιμι διηνηκέεσσι γενέθλαις.
Δός μοι, Ἄναξ, πινυτήν, ἵνα σευ νόμον ἐξερεῖνω,

Καὶ μιν ἀεὶ στέρνοιον ἐφ' ἡμετέροισι φυλάξω.
Εἰ δὲ μοι ἡγεμόνευσας ἐπ' ἐνομοίῃσι τηγῆσι,
Πῶσαν ἐμῆς πραπίδεσσι λίλαλομαι ἀμφοδάλεσθαι.
B Μαρτυρήεις ἐμὸν ἦτορ ἐπικλινοῦτο τηγῆσι,
Μηδ' ἀκόρητον εἰλομι φιλοκτανότατον ὕδριν.

Ὅφθαλμῶν ἀπέλασον ἐμῶν κενεαυγέα λύθριν.
Σείο, Μάκαρ, ζήσαιμι φερεζώοισι κελεύθοις·
Σὺ θεράποντι λόγον βεβριθότα δειματι τεύξοις.
Οὐδ' ἔμπροσθεν ὀφθαλμοῦ ἔμοις σαύσοις.
Σεῦ ὅτι μελιγχεῖται θλίβης κεκερασμένα ἐλθὼν,
Θυμῷ ἐπισπέρχῃ σέθεν ἱερμον ἐνεσιδίων·
Σείο δικαιοσύνην βίβου συνέριθον εἰλομην.
Γ'. Θεσπεσίη μ' ἐλεητύς, Ἄναξ, σέθεν ἀμφικα-
[λύπτοι.

Σοῖσιν ἀλεξικάκοισι φάος μύθοισιν ἐπίσθου,
Ὅφρα κεν ὕδριστήρας ἀμειλίβομαι ἢ θέμις ἐστίν·
C Ὅννεκεν ἐλπωρῆν ἐθέμην μύθοισι τοῖσι.
Μὴ μευ ἀληθείην στόματός σοε πάντων ἐρύξῃς·
Σείο γὰρ εὐθέσμοιο δικαιοσύνης πόθον ἴσχω,
Καὶ νόμον ἀγλήεντα τῶν πραπίδεσσι φυλάξω,
Ἐκ γενεῆς γενεῆς διαπερὲς ἡμᾶτα πάντα.
Ἐνθεν ἄρ' εὐρέψῃσιν ἀεὶ προθέσοικον ἀταρπίδας,
Ὅννεκεν ἐνεσίην βασιλίην ἰχνηύσοικον.
Οὐδέ τιν' ἀζόμενος λάλεδν σοε μαρτυρήσει.

Πῶς δὲ μάλα θαύμαζον ἐμῆν τότε γλῶσσαν ἀνακτες;

Οἷς ἀγάπαζες ἔδην μελεθῆσαι θυαδν ἐφερβον,

Καὶ σέθεν ἐνεσίης τάνουν παλάμας ἐρατεινής,
Σῆσιν ὅπ' ἐνομοίῃσι λιλαιόμενος φρένα βόσκοικον.

D Ζ'. Μινώε σευ θεράποντος ἐπελοπόμενου σοε μὴ-
[θους.

Ἦοε μευ ἀδρανίης παραμύθιον ἐσθλὸν ἐτύχθη,
Ὅννεκεν ἀεὶ σοε μῦθος ἐμὸς βίος ἐπιπλετο καλῶς.
Αἰτὲν ὅπερ φράζοι ἀθεμιστοῖσι τεταλαίνοντο
Αὐτὰρ ἐμὸς θεσμοῖσι τοῖς νόος αἰὲν ἀρήρει.
Ἄμπνύθησθιν σοε θυμόν, Ἄναξ, θεσμοῖσι πετάσασας.
Ἦτορ ὅπ' ἀδρανίης βεβούλησθαι ἐποθήμασι
θεσμῶν ἐισορῶν ἀγαθῶν σοε λυμαντήρας
θεσμῶν ὀμνοπόλευσσα φιλῶν σοε πολλὰκι μολπήν,
Καὶ περ ἐν ὀφθαλμοῖσι ἐὼν διαπέδους μετανάσσης.
Ὅρρωφαίην ἀνὰ νύκτα παρεμνήσθησθιν Βασιλῆος,
Ἄθανάτων δ' ἐφύλαξα φιλῶν ἐν στήθεσι θεσμῶν

Σείο τὸδ' εὐδικίης ἀγαθῆς ἀντίξιον ἴσχω

H. Αἰσά μοι αὐτὸς ἔφυς, θεσμοὺς δὲ σοι εἶπα φυ-
[λάσαι.

Ἄλκτω κραδίη λιτόμην Βασιλῆος ὀπωπῆς.
Ἰαθὶ μοι, Βασιλεῦ, ἐπὶ τὸν δὲ σου εἶξα ῥέξω.
Καὶ γὰρ ἐπεφρασάμην καταθύμια σεο καλεῖσθαι·
Μαρτυρῆς δ' ἔστρεψα τοῆς σίθεν ἀγγροῦ πέζας.

*Ἐνθεν ἐτοιμότερος γενόμεν ἀδόντος ἰῶν τις,

Ἐῆς ὀποθημοσύνης ἔχειν μεμελημένον ἦτορ.
Ἰλλόμενος δολερῆσι δέμας σερρήσιν ἀλιτρῶν,
Ὅς σίθεν ἐνθέσμων λαβόμεν φρεσὶν ἐνεσείων.

Αὐτὰρ ἐγὼ δὲ νύκτα μέσθην ἔσπευδον ἀναστάς
Ἵμνήσῃσι πραπίθεσι δικαιοσύνης σεο θεσμοῦς.
Πάντων σεο, Μάκαρ, δμῶν γε συνήτορος ἦα,
Ὅσοις ἐνεσείσαι πεφυλαγμένα εἶσι θεοῖς.
Χθῶν ἐλιγμοσύνης ἀγαθῆς βέβριθεν Ἄνακτος.
Σὶο δικαιοσύνας ἐρικυδέας ἄμμε διδάσκεις.

Θ'. Μειλιχίην θεράποντι τοῦ δωρησάου μύθῳ.
Μειλιχίην σοφίην τε τετ-, Μάκαρ, ἄμμε διδάσκεις,

Ὅσῳκεν ἐνεσείησι, Μάκαρ, θάρσησα τεῖσι.
Πρὶν με καταδηθῆναι, ἀτασθαλίην ἐτέλεσσα·
Τοῦθικα σοὺς ἐψύλαξα φίλους ἐν στήθεσι μύθους.

Μειλιχός ἐσσι, Μάκαρ, σεο δ' εὐδικίας με διδάσκεις.

ἽΎριος ὑπερφύλων μοι ἀθέσφατος ἐξετανύσθη·
Αὐτὴρ ἀνιχνεύσασμι σίθεν μελεδήματα θυμῷ.
Στήθος ἐν λευκῷ ἱκλον ἐπέπηκτο γάλακτι·
Αὐτὴρ ἐμοὶ σεο θεσμοῦ ἀεὶ πραπίθεσι μεμῆλει.
Ὡς ἀγαθὸν χθαμαλὸν τε καὶ ἡπεδανὸν με τετύχθαι·
Ὅφρα δικαιοσύνην ἐρικυδέα σεῖο δασίην.
Ὡς ἀγαθὸς σέματος βασιλείου ἐπλετο θεσμοῦς,
Χαλιάδων χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου ἄμμιν ἄμεινων.

I'. Σῆσι, Μάκαρ, γενόμεν τε καὶ ἐπλάσθην παλά-
[μησι·

Ἀδς δὴ μοι πινυτήν, βουλὰς ἴνα σεο δασίην.
Ἀμῶες δερκόμενοι με τοῦ κεχαρολατο θυμῷ,
Ὅσῳκα σοὺς ἐπίεσιν ἐμὰς συνέδησα μερίμνας.
Ἄμφαδίην ἐνόησα δικαιοσύνης σεο θεσμοῦς,
Καὶ σε ἀληθεῖη χθαμαλὸς καὶ ἀκικυς ἐτύχθην.
Σὴν ἐλιγμοσύνην παραμύθειον ἄμμιν ὀπάσσεις,
Καὶ μῦθον συμφορὰ μωνα σὺ θεράποντι παράσσεις.
Εὖ με κατοικτείρειας, ὅπως ζῆσαιμι πεποικῶς,
Ὅσῳ καὶ μοι μελέτη βασιλῆος ἐπλετο θεσμοῦς.
Ἀσχορ ὑπερφύλοισι, οἱ μοι παρὰ θεσμὸν ἐφραξαν·
Αὐτὴρ ἐγὼ περὶ σῆσιν ἐφημοσύνης κελადῆσιν.
Ἀμῶες ἐπιστρέψωσι τῆσιν τρομῆμοντες ἐρηθῆν,
Μαρτυρίας δεδαυῖτες ἀριστοπόου Βασιλῆος.
Ἐῆσιν ἐφημοσύνης μεν ἄμῳμῳ φρένας εἶεν,
Ὅφρα κωκῶν ἀπάνευθε καὶ ἀσχορ ἐκτοθεν εἶην.

II'. Θεοπέσιον περὶ φέγγος ἐμὸς νόος ἐξετανύσθη,
Συνθεσίης τ' ἀγαθῆς πόθεν σεο μῦθον ἀκοῦσαι.
Ἄμφορ τοῦ μύθῳ ἔμειβεν φθινύθεσκον ὀπωπαι,
Βάζουσαι· Πότε δὴ μοι ἰὼν παραμύθειον εἶης;

Ἄσκηδς ὅπως γενόμεν χινύμενος ἐγγύθει παχνῆς·

8. Portio mihi ipse es, leges vero tibi dixi custo-
[dire.

Indefesso corde deprecabar Regis vultum :
Miserere mei, Rex, verbis vero tuis digna faciam.
Etenim cogitavi grata tuis viis,
Ad testimonium vero converti tuum tuos prope
[pedes.

Inde paratissimus factus sum immotus existens ali-
[quis,

Tuis mandatis habere deditum cor.
Illaqueatus dolosis corpus catenis nocentium,
Non tuarum iustarum oblitus sum animis prece-
[ptionum.

At ego in nocte media festinabam surgens
Celebrare anime iustitiæ tuæ leges.
B Omnium tuorum, Beate, servorum quidem socius fui,
Quibus mandata custodita sunt Dei.
Terra misericordia bona plena est Regis
Tuas iustitias illustres nos doceas.

9. Benignitatem famulo tuo largitus es sermone.
Benignitatem sapientiamque tuam, Beate, nos do-
[ceas,

Quia mandatis, Beate, confidi tuis.
Ante me domari, scelus patravi :
Propterea tuos custodivi charis in pectoribus ser-
[mones.

Benignus es, Beate, tuas vero justificationes tue
[doceas.

Contumelia superbiorum mihi nefanda extensa est,
C Cœterum exquiram tuas cogitationes animo.
Pectus suam candido simile coagulatum est lacti,
At mihi tua lex semper animis curæ erat.
Quæ bonum humilemque et infirmum me fieri,
Ut iustitiam gloriosam tuam intelligam.
Quam bona oris regis erat lex.
Chiliadibus aurique et argenti nobis præstantior.

Q. Tuis, Beate factusque et formatus sum ma-
[nibus :

Da utique mihi prudentiam, consilia ut tua discam.
Servi videntes me tui lætentur animo,
Quia tuis verbis meas connexui curas.
Aperte intellexi iustitiæ tuæ leges,
Et tua veritate humilis et impotens factus sum.
Tuam misericordiam solatium nobis præbeas,
D Et sermonem unanimum tuo famulo largiaris.
Bene mei misereris, ut vivam confidens,
Quia mihi meditatio regia erat lex.
Dedecus superbis, qui mihi præter fas fecerunt,
At ego in tuis mandatis resonabo.
Servi convertantur ad tuum trementes perflugium,
Testimonia scientes industrii Regis.
Tuis mandatis meæ iuculpatæ mentes sint,
Ut a malis procal et dedecus extra sim.

11. Divino in lumine mea mens extensa est,
Pacti boni cupiens tuum verbum audire.
In tuo sermone mei tabescunt vultus,
Dicentes : Quando utique mihi accedens levamen
[fueris ?

Uter sicut factus sum nivosa prope pruina :

Sed justitiæ oblitus sum tuæ nunquam animo.
Dicitis, tui famuli quantum tempus est vitæ,
Si aliquando mihi luant dignam injuriarum pecca-
[tores?]

Viri contumeliosi stultitias cantabant,
Sed non tuam secundum legem habebont fallacem
[viam].

Incorrupta mandata prorsus vera sunt Regis :
Illi vero inique me persequebantur, Rex vero adjutor
[sis :

Etiam me prorsus admoverunt domantes telluri :
At ego te exspectabam mandatis confisus.
Incorrupte, tua, Rex, misericordia honeste vivam,
Et tui testimonia oris pectoribus custodiam.

12. De sæculo in sæculum tribuis verax consi-
[tium].

Cælo stellato manet tuum semper verbum.
Terra, Beate, manibus manet tuis firmata,
Aurora vero matutina profert tuo lumen jussu :
Tibi enim serviunt quæ fecisti manibus.
Si uobis mihi tua lex erat cogitatio ærumnæ,
Etiam tunc extabuissem miserabili et inaudita
[sorte].

Nunquam divinarum obliviscar justificationum,
inde quoniam vitæ finem gratum reperi.
Sum tuus famulus, tu vero mihi malam perniciem
[propulses]

Quia mandatis semper confidi tuis.
Frustra exspectarunt scelerati perdere.
At ego intellexi gratia tuorum testimoniorum
Tuum cognovi finem præcordis vitæ,
Tuum mandatum, Rex, latum agnovi.

13. Quam valde legem ego regiam diligebam,
E iam eam eligens pectoribus tota die celebrabo.
Mandatum hostibus me tuum plus docuisti :
Etenim mea possessio est, semper vero me faveat.
Civite mihi, superioris sapientiæ ornatores viri,
Mandata Regis habeo cogitationes animi.
Seniorum prudentia multo majus consilium reperi,
Testimonia ex animo investigans Regis.
Omni gena prohibebam via malefica vestigium,
Ut amicum tuum sermonem meis præcordiis cu-
[stodiam].

Æquitatem servavi tuam stabili consilio,
Tui mandati pertimescens semper jussum.
Tuam in gutture verborum legem suavem reperi,
Gratiorem dulci favo nobis existentem.
Omnia valde intellexi tuorum gratia mandatorum,
Inde omnem iniquam odio persequebar viam.

14. Lucerna mea tua lex, Rex, pedibus semper
[est],
Æternum nostris et immortalæ vestigiis lamen.
Juravi tuæ, Immaculate, justitiæ responsum ser-
[vare].

Pœbilis factus sum, verbis vero tuis vivam.
Linguae nostræ jucunda etiam tu jubeas,
Et me justitiam gloriosam tuam doceas.
Cor meum in manibus semper tuis habeo,
Neque tuæ legis vivificæ sum oblitus

A Ἄλλὰ δικαιοσύνης λαβόμεν σθένε οὐποτε θυμῷ.
Εἰπέ, τοῦ θεράποντος ὄσος χρόνος ἐστὶ βίωσι·
Εἰ ποτέ μοι τίσιαν ἐπάξιον ὕβριν ἀλείπει ;

Ἄνερές ὄβρισται ἀστροφροῦνας ἀνέμελλον,
Ἄλλ' οὐ σὸν κατὰ θεοῦν ἔχον φευδηγέρον οἴμην.

Ἄφθιτοι ἐνεσίαι παναληθῆος εἰσὶν Ἄνακτος·
Οἱ δ' ἀδίκως μ' ἐδίωκον, Ἄναξ δ' ἐπιτάρβηθος εἴης,

Καὶ κέ με πανσυδῆη πύλασαν θαμάσαντες ἀρούρη·
Αὐτὰρ ἐγὼ σοο μύμον ἐφημοσύνης πεποιθώς.
Ἄφθιτε, σῆ, Βασιλεῦ, ἐλεγεῦτὶ καλὰ βίωην,
Καὶ σοο μαρτυρίας στόματος στέρνουσι φυλάξω.

B ἸΒ'. Ἐκ γενεῆς γενεφῆδε μέμεις παναληθῆα βουλήν.
Οὐρανῷ ἀστερέωντι μένει σοο πάντοσε μῦθος.
Γαῖα, Μάχαρ, παλάμῃσι μένει σοο ῥιζωθεῖσα·
Ἦὼς δ' ἤριγένεια φέρεε σοο φέγγος ἀνωγῆ·
Σοὶ γὰρ ὑποδρήσουσι τάπερ τευκτήναο χερσίν.
Εἰ μὴ μοὶ σοο θεομῆς ἐην μελέδῃμα μερίμνης,
Καὶ κεν ἀπεφθινόμενῃ κρυερῷ καὶ ἀπευθεῖ πότμῳ.

Οὐποτε θεοσεσίων ἐπιλήσομαι εὐνομιάν,
Ἐνθεν ἐπέε βίωτοσε τέλος κεχαρισμένον εὖρον.
Εἰπέ τεός θεράπων, σὺ δέ μοι κακὸν οἶτον ἀλάλοκος,

Οὐνεκεν ἐνεσίησιν ἀεὶ θάρσσηα τεῆσι
Μαφθίωσι ὑπέμειναν ἀτασθάλοντες ὀλέσσαι.
C Αὐτὰρ ἐγὼ ξυνέηκα χάριν σοο μαρτυριάν·
Παντοίσις ἐνόησα τέλος πραπίδεσσι βίωσι·
Σῆν ὑποθημοσύνην, Βασιλεῦ, εὐρείαν ἀνέγνων.

II'. Ὡς μάλῃ θεομῆν ἐγὼ βασιλῆιον ἀμπαγάπαρον,
Καὶ μιν ἐλὼν στέρνουσι παντημοσῶν ὀμνοπολεύσομαι.
Ἐνεσίην θῆτων με τέην πλέον ἐξεδίδαξας·
Καὶ γὰρ ἐμὸν κτέρας ἐστὶ, διηνεκέως δέ με θάλαπει.
Εἰξάτέ μοι, προτέρης σοφῆς κοσμητορες ἄνδρες,
Ἐνεσίαις Ἄνακτος ἔγω μελεδήματα θυμοῦ
Πρεσβυτέρων πινοῦθες πολὺ μέζονα μῆτιν ἐφεύροσα,
Μαρτυρίας κατὰ θυμὸν ἀνιχεύων Βασιλῆος.
Παντοίσις ἀπέπεργον ὀδοῦ κακοεργέος ἴγνος,
Ὅφρα φίλον σοο μῦθον ἐμαῖς πραπίδεσσι φυλάξω.

Εὐδαίην φρούρησα τέην ἀκλιεῖν βουλήν,
D Σῆς ὑποθημοσύνης περσοβμένεσ ἀἰὲν ἀνωγῆν.
Σὸν περὶ λευκανίην ἐπίων νόμον ἔδῃν ἐφεύρον,
Λαμῦροτερον γλυκερῆς μελιχρηλῆος ἄμμιν ἐόντα
Πάντα μάλῃ ξυνέηκα τεῶν χάριν ἐνεσιάν,
Ἐνθῖν πᾶσαν ἀθεομὸν ἀπεχθαίρεσκον ἀταρπῶν.
ΙΔ'. Λύχνος ἐμὸς σοο θεομῆς, Ἄναξ, ποσὶν αἰὲν
[ἐτύχθη].
Ἄφθιτον ἡμετέροις καὶ ἀγῆραον ἔχνεσι φέγγος.
Ἄμμοσα σῆς, Ἄχραντε, δικῆς θέσπιμα φυλάξαι.

Ἦπεσανδρῶ γενόμεν, ἐπέσοσι δέ σοισι βίωην.
Γλώσσης ἡμετέρης καταθύμια καὶ σὺ κελεύοις,
Καὶ με δικαιοσύνην ἐρικυδέα σοιο δδάσκουσι.
Ἦτορ ἐμὸν παλάμῃσι διηνεκέως σθένε ἴσχω,
Οὐδέ σθένε θεομῆο φερεζῶσι λαβοίμην.

Ἄμμιν ἐτεκτῆναντο λίνον κακομήχανοι ἄνδρες,
 Οὐδὲ τεῆς ἀπάνευθεν ἐφημοσύνης ἀλαλήμην.
 Μαρτυρίας Βασιλῆος ἔλον ζωαρχία κλήρον,
 Οὐνεκα τερπωλῆ κραδίης γεγάσιν ἐμεῖο.
 Σὲ, Μάκαρ, εὐδικίας κραδίη ποθέσσκον ἄνῳσαι,
 Ὡς κεν ἀμοιβαίως ἀγαθοὶ ἐμὸν ἦτορ ἱταίους.

IE'. Θεομὸν σὺν φιλέσσκον, ἀτὰρ συγγέσκον ἀθέ-
 [σμοις.

Ἄλλαρ ἐμὸν τελέθεις, καὶ ἐμῆς ἐπιτάρροθος ἀλκή.
 Ἐπείδω κυδιάνειραν ἔχον σὸ πάντοτε μύθοις.
 Ἰζάτῃ μοι, στυγερῶν ὑποφήτορες ἀμπλακιάων,
 Ὡς κεν θνηγιύσαι· μεθεὶ βασιλῆος ἐφρεμάς.
 Ἀμφὶ τοῖς ἐπέσειν ἀρηγόνα χειρα τιταίνοις,
 Μηδὲ κατασχόνης με τῆν διδοκῆμὸν ἀλκήν.
 Τηρομένη μοι ἀρηγε, Μαχάρτατε, καὶ με σαύσις·
 Σέο δ' ἐπ' εὐδικίῃσι διηγεκέως μελετήσω.
 Εὐδικίην ἀθέρειζας ἀπειθαίροντας ἀλείτας,
 Οὐνεκα δυσοσθένων ἐνθῦμὸν ἐστίν ἀλείτρω.
 Ὁπάτην σύμπαντας ἀλιτραίνοντας ἀθέσμοις·
 Τοῦνεκον ἀμπαγάπησα χάριν σὸ μαρτυριάων.
 Δείματι σὺν περίτηρον ἐμὸν δέμας οἶά περ ἦλοις·
 Σὺν γὰρ ὑποτρομέω σθεναρὸν κλέος ἐδονομαίων

IG'. Εὐνοχίην ἐτέλεισα, δικαιοσύνην ἔρατεινήν·
 Μὴ με βιαζομένοισιν ἐλωρ καὶ κύμα μεθειής.
 Εἰς ἀγαθὸν θεράποντα τὸν, Πανυπέρτατα, μίμνοις,
 Μηδέ με νικῆσαι δίκη ψευδογόμοι ἄνδρες.
 Ὅμματά μου ποθέσσκον ἀλεξικακὸν σοο φέγγος
 Καὶ σοο συνθεῖης ἀγανὸν καὶ ἀγακλῆα μύθον.
 Σὺν θεράποντι, Μάκαρ, ἐλεητός ἐξία βίσις,
 Καὶ με δικαιοσύνην ἐρικυδέα σοο διδάσκεις.
 Εἰμὶ τὸς θεράπων, σοφίην δέ μου ἐγγυαλίζεις,
 Καὶ σὺ ἀναγοίην μελοδύματα μαρτυριάων.
 Ὀρη Παμβασιλῆι πολὺλλιττον ἔργον ἄνῳσαι.
 Σέο κακορβέταται κείσασαν ζωαρχία θεσμῶν·
 Τοῦνεκα σὺν ἐπὸθησα μέγα κλέος ἐνεσιάων

Χρυσὸ ἀριπρεπέος τε τοπαζιον πολὺ μῆλλον.
 Ἐνεσις· ἴθυνα τετῆ· νόον ἐνθεν ἐπηδόν,
 Παντοδαπὴν ἤχθηρα βίην, ἀδίκους τε κελεύθους.
 IZ'. Μαρτυρία Βασιλῆος ἀεὶ περιθαμβέες εἰσί·
 Τοῦνεκ' ἀνυγεύσσκον ἐμῆς πραπίδεςσιν ἀπάσας.
 Σὺν ἐπέων χάρις ἄμμι βίην καὶ φέγγος ὀπάσσοι,

Αἰεὶ νηπιάων σοφίην πραπίδεςσι τιθείσα.
 Πνεῦμα χαλῶν ὑψίστων ὑπὸ στέροισιν ἐξέγμην,
 Οὐνεκα σὺν ποθέσσκον ἀεὶ κλέος ἐνεσιάων.

Ἄμμι τῆν ταυτέιας, Ἄναξ, ἐλεῆμον ὀπωπήν,
 Ὡς θέμις ἐκτελείειν ἀγαπαζομένοισιν ἐρήθους.
 Σὸς με ἐπιθύνειας ἐπιθῦρομα βήματα μύθοις,
 Μηδὲ ἐλεγχέεσσα κακορραφίη με πειθήση.
 Ἐκ ψευδογορίης μερόπων ὀλοῖς με σαύσις,
 Ἐκ σθένων ἐνεσιὰς ἀγαθῆς στέροισι φυλάξω.
 Δεινομένην θεράποντι τῆν ἀνάφνον ὀπωπήν,
 Καὶ με δικαιοσύνην ἐρικυδέα σοο διδάσκεις.
 Δακρυδέστα κείευθα φιλῆς προχέεσκον ὀπωπής,
 Οὐνεκα θεσπισίων ὑπερέδραμον ἦβρα θεσμῶν.

II'. Ἢ β' ὅτις Βασιλεύς σὺ, καὶ εὐθεία πάντα
 [δικάζεις.

A Nobis fabricaverunt laqueum scelerati viri.
 Neque tuo procul a mandato aberravi,
 Testimonia Regis elegi vitalem sortem,
 Quia lætitia cordis sunt mei.
 Tuas, Beate, justitias corde desiderabam perficere,
 Ut alternis bonis meum cor exhilares.

15. Legem tuam diligebam, at oderam iniquos,
 Auxilium meum es, et mei defensor roboris.
 Fiduciam illustrem habebam tuis semper verbis.
 Cedit mihi, odiosorum auctores scelerum,
 Ut exquiram Dei Regis mandata.
 In tuis verbis tutricem manum extendas,
 Neque confundas me tuum expectantem robur.
 Afflicto mihi auxiliare, Beatissime, et me serves :

B Tuis vero in justitiis semper meditabor.
 Justitiam parvipendisti odio prosequentes iniquos,
 Quia impiorum cogitatio est scelerata.
 Reputavi omnes errantes iniquos :
 Ideo dilexi gratiam tuorum testimoniorum.
 Timore tuo confige meum corpus veluti clavis :
 Tuorum enim reformido validum robur æquitatum.

16. Æquitatem feci, justitiamque amabilem,
 Ne me opprimentibus prædam et ludibrium dedas.
 In bonum famulum tuum, Supreme, maneat,
 Neque me vincant iudicio mendaces viri.
 Oculi mei cupiebant salutarem tuum lumen ;
 E tui pacis nitentem et gloriosum sermonem.
 Tuo famulo, Beate, commiseratione digna facias,
 Et me justitiam gloriosam tuam doceas
 C Sum tuus famulus, sapientiam vero mihi præcæas,
 Et tuorum intelligam curas testimoniorum.
 Tempus omnium Regi venerandum opus peracere.
 Tuam ma'effici dissiparunt vivificam legem
 Ideo tuorum desideravi magnum decus mannat-

[um,
 Auro præstantique topazio multo magis.
 Mandati direxi tui mentem inde ancillam,
 Omnifariam odi violentiam, iniquasque vias.

17. Testimonia Regis semper stupenda sunt,
 Ideo exquirebam meis præcordiis omnia
 Tuorum verborum gratia nobis vim et lumen præ-

[beat,
 Semper parvulorum sapientiam animis addeus.
 D Spiritum hians altissimum in pectoribus recepi,
 Quia tuorum desiderabam semper gloriam mand-

[torum.
 Nobis tuum extendas, Rex, misericordem vultum,
 Sicut fas perficere diligentibus famulis.
 Tuis meos dirigas veloces gressus verbis,
 Neque vituperanda malignitas me compediât.
 De mendacio hominum pernicioso me serves
 Et tua mandata bona pectoribus custodiam.
 Indigenti famulo tuum ostende vultum,
 Et me justitiam gloriosam tuam doceas.
 Lacrymosas vias chari profundebam aspectus,
 Quia divinarum transgressus sum mores legum.

18. Profecto sanctus Rex tu, et recta omnia
 [iudicas.

Tuam justitiam mandasti testimoniis,
Et robor firmum veritatis amabilis
Tuorum divinarum mœrore tabesco domorum,
Quia tuorum oblitus sum insani mandatorum.
Tuum iguri ardentis persimile est verbum,
Sed illud sic famulus corde tuus diligit.
Puber sum, et ignominiosus aliquis fui,
Sed semper animis justificationes tuas cano.
Tua justitia immortalis dies omnes,
Et tua veritas consultas leges comitatur.

Labor me odiosus et difficiles occupaverunt neces-
[sitates,

Sed non sic oblitus sum cogitationes tuas canere.
Testimonia sanetis fers plena operibus,
Da mihi, Rex, prudentiam, vita vero mihi sufficiens
[fuerit.

19. Ex animo clamabam, Immaculate, etiam me
[serves,

Ei tua testimonia bona pectoribus custodiam
Præveniens clamabam, Immaculate, nocte intem
[pesta,

Fiduciam Regis meam verbis extendens.
Oculi mei promicuerunt cito post tempus matuti-
[num,

Ut tuorum verborum cogitationes honestas voci-
[feret.

Vocem nostram misericorde audi animo,
Tuis meam dirige in æquitatibus viam.
Injustitiam expulsores mei sociam habebant,
Tuam vero honorabilem fugerunt et gloriosam le-
[gem.

Prope, Rex, et tuæ veraces sunt viæ.
Ab initio laudabili cognovi tua testimonia,
Indesinenter quia firma fundamenta fixisti omn-
[ibus.

20. Imbecillitatem meam, Rex, respice, et me
[serves,

Legem quia præcordiis tuam memor habeo.
Redimens, Rex, me, iudicium iudices meum,
Nostræ vitæ tuum verbum causa esto.
Impiorum procul salutare tuum lumen:
Tuas enim oblitus sum justificationes exquirere
Misericordiæ Regis infinitæ sunt,
Tuis meam dirige in æquitatibus viam.
Multi persequentes onerant me laboribus,
Sed non sic procul conversus sum a tuis testimo-
[niis.

Stultitiæ servos videns, extabesco corde,
Quorum animus tuum verbum recensabat servare.
Considera ut in tuis mandatis occupatus sim,
Fiduciam vite tuam misericordiam elegerim.
Tuorum quidem veritatem statuisti matrem verbo-
[rum,

His vero in æquitate mandasti semper legem.
21. Frustra me persequabantur importuni prin-
[cipes,

A Σειο δικαιοσύνην ἐπετίθειο μαρτυρίῃς,
Καί σθένος ἀστυφράκτων ἀληθείης ἐρατεινῆς.
Σειο θεοπροπέων ἔχει κατατήκομα ὀκνον·
Ὀυνεκα σὺν ἐλλόθοντο ἐκαστῶνας ἐνισοίαν.
Σειο πυριφλεγέθοντι (15) πανεϊκελο, ἐπλετο μῦθος·
Ἄλλὰ μιν ὡς θεράπων κραδίη τεός ἀμφαγαπάζοι.
Ἥθητηρ τελέθω, καί ἐλεγχῆεις τις εὐθύθην·
Ἄλλ' αἰεὶ πραπίθεσοι δικαιοσύνας σὸ μέλτω.
Σειο δικαιοσύνη πναγῆφρας ἤματα πάντα,
Καί στυ ἀληθείη πινυτοῖς θεσμοῖσιν ὀπιδεῖ.
Μύθος με στυγερός καὶ ἀμῆχανοι ἔσχον ἀνάγκαι·

Ἄλλ' οὐδ' ὡς λαθουμην μελεδήματα σείο λιγαίνειν.
Μαρτυρίας ὁσίων φορέεις ἐγκύμονας ἔργων,
Δός μοι, Ἄναξ, πινυτην, βίωτος δέ μοι ἀρκιος εἴη.

B
10'. Ἐκ θυμοῦ βοάσασκον, Ἀκῆρατε, καί με σώ-
[σεις,

Καί σσο μαρτυρίας ἀγαθῶς στίρνουσι φυλάξω.
Προφθήμενος βοάσασκον. Ἀκῆρατε, νυκτὸς ἀμολγῶ,

Ἐλπωρῆν Βασιλῆος ἐμὴν ἐπέεσοι πετάσας.
Ὅμματά με προδύκεθε θούς μετὰ καιρῶν ἔωθιν.

Ὅφρα τεῶν ἐπέων μελεδήματα καλὰ βοῶσω.

Φωνῆς ἡμετέρης ἐλεθμονο κέκλυθι θυμῷ,
Σῆσιν ἐμὴν ἴθουν ὕπ' εὐδικίῃσιν ἀταρπῶν.
Αὐτονομίην ἐλατῆρες ἐμοὶ συνέριθον ἔχεσκον·
Σειο δὲ τιμητένα φύγον καὶ ἀγκλιέα θεσμών.

C
Ἐγγύς, Ἄναξ, καί στυ παναληθῆεις εἰδὼν ἀταρπῶν.
Ἐξ εὐηγεσίης ἐδάην σσο μαρτυριάων,
Νωλεμέως ὅτι πιστὰ θεμελίω πῆξω πῶσιν.

K'. Ἀδρανίην μου, Ἄναξ, ἐπιδέρκεο, καί με σώ-
[σεις·

Θεσμῶν ἐπιπὶ πραπίθεσοι τεδὸν μεμνημένος ἔσχω.
Ῥυσάμενος, Βασιλεῦ, μὲ, δέκην δικάστιας ἐμείο·
Ἥμετέροιο βίωτοιο τεός λόγος αἰτίος ἔστω
Δυσασθέων ἀπάνευθεν ἀλεξίκακόν σσο ζέγγος·
Σειο γὰρ ἐξελάθοντο δικαιοσύνας ἐρεσίειν.
Ὀικτιρμῶν Βασιλῆος ἀπερίστοι γεγάσιν·
Σῆσιν ἐμὴν ἴθουν ὕπ' εὐδικίῃσιν ἀταρπῶν.

D Μυρίοι ἐξελάθοντες ἐπιπρίθουσι με μύθοις.
Ἄλλ' οὐδ' ὡς ἀπάνευθε τράπην σσο μαρτυριάων.

Ἄφροσύνης θεράποντα· ἰδὼν, κατατήκομα· ἤτηρ,
Ὀῖοι νόος σσο μῦθον, Ἄναξ, ἠρηϊτό φυλάσσειν.
Φράξου, ὅπως περὶ σῆσιν ἐφημοσύνης μεμῆτμα.
Ἐλπωρῆν βίωτοιο τετὴν ἐλεγτῶν ἐνοίμη.
Σῶν μὲν ἀληθεῖην προστήσασσιν μητέρα μῦθων,

Τοῖσι δ' ἐπ' εὐδικίας ἐπετίθειο πάντοτε θεσμών.
ΚΑ'. Μαφίθιος μ' ἐδόκων ἀναίδες ἡγεμονῆς·

Μούνα δὲ σὺν τρομέσκον ἐμῆ φρονὶ δέματα μύθων. A Solos vero tuorum formidabam mea mente pavores

[verborum.

Ἄμφι τοῖς ἐπέσοι φίλον κεχαρῆσομαι ἤτορ,
Ἦς τις ἀπαινύμενος δρῶν ἀπο λήθη πολλῆν.

In tuis verbis enarum gaudebo cor,

Velut aliquis reportans ab hostibus prædam mul-
[tam

Δυσνομίην ἐστύξα, τὸν νόμον ἀμαγαπάζων.
Ἐπτάκις ἡμέτιός τοι, Ἄναξ, τὸν ἦνεσα κύδος,
Ἔργα δικαιοσύνης μεγαλαυχία σέο λιγαίνων.
Εἰρήνη Βασιλῆος ὑποδρηστήρας ἐρύκοι,
Οὐδέ τι νεῖκος ἔχουσι μετὰ σφίσι δρμηθέντες.
Ἐν φόος ἐσάμην, σέο δ' ἔνεσθαι ἐπόθησα·
Μαρτυρίας ἐφύλαξα ταῖς, ἀγάπησά τε θυμῷ·
Ἐνεσθίαις ἐφύλαξα καὶ ἀρμονίας ἐρατινάς.
Ἔργων νεωτέρων κατεναντία τέρμα κελεύθων.

Iniquitatem odi, tuam legem diligens.
Septies in die, Rex, tuum laudavi decus,
Opera justitiæ magnifica tuæ prædicans.
Pax Regis ministros retineat,
Neque aliquam rixam habent inter se commoti.
Tuum lumen reputavi, tua vero mandata cupivi:
Testimonia custodivi tua, dilexique animo:
Mandata servavi, et compositiones amabiles.
Cognovisti nostrarum coram terminum viarum.

KB'. Ἰκεσθὶ Βασιλῆος ἐμῆ προπάροισεν ἰκέσθω·
Μύθων σὺν πινυτη ἀντάξιον ἀμην ἰάλλοις.

B Verbis tuis prudentiam respondentem nobis mit-
[tas.

Σὺ, Μάκαρ, ἡμετέρων χάρις ἔξεται ἀντα λιτάων·
Ἄλκτρη μοι κακότητος ἀεὶ σοο μύθος ἐπέσω

Te, Beate, nostrarum gratia veniet coram precum,
Propulsator mihi malitiæ semper tuum verbum
[aluit.

Χεῖλιον εὐκελάδοισι μέλος φιλόμολλον ἀέσω,
Εἴτε δικαιοσύνην μ' ἐρικυδέα σέο διδάξῃς.
Γλώσσα τὸν φθέγγεται φίλον ζωαρκία μύθον,
Ἐνεσθίης ὅτι σθῆσι δικαιοσύνην ἐκέρασσας.
Διξετηρὴν τανύσσιαις, Ἄναξ, σέο, καὶ με σαύσσιαις·
Ὀννεκα σὺν πραπίδεςσι λιλαιομαι ἐνεσθίαν.
Ἐκ θυμοῦ ποθέσκον ἀλεξίκακόν σοο φέγγος·
Γλώσση θεσμοσύνην βασιλῆιον ὕμνοπολεύσω.
Ζώσι θυμὸς ἐμετο, καὶ σευ κλυτὸν ἀφρον ἀέσει·

Labiis sonoris carmen jucundum canam,
Cum justitiam me gloriosam tuam docueris.
Lingua tuum loquatur charum vitale verbum,
Mandatis quia tuis justitiam temperasti.
Dexteram extendas, Rex, tuam, et me serves,
Quoniam tua inimis cupio mandata.
Ex animo cupiebam salutare tuum lumen,
Lingua sanctionem regiam celebrabo.
Vivat animus meus, et tuam inclytam laudem ca-
[net:

Καὶ σθέν ἐδοκίχησιν ἀεὶ μεμελημένος εἶην.
Εἰροπύκου προβάτου καὶ ὀλωλτός Ἴσον ἀλήθην.
Μνήμονα σὸν θεράποντα τῆς ἔχουσον ἀνωγῆς.

C Et tuis æquitatibus semper deditus sim.
Lanigeræ ovis et perditæ æqualiter erravi:

ΨΑΛΜΟΣ ΡΙΘ'.

Ἐνδεκάτη δεκάς ἦδε πρὸς εἰδικτὴν ἀρθίτος ὀλμη.
Ῥδὴ κλιμακώσεσσι φρεζώνων ἀναβαθμῶν.
Τειρόμενος βοάσκον, Ἄναξ δ' ἐπάκουσε λιτάων.
Χεῖλιων ἐξ ὀδίκων ἐμὸν, Ἄφθιτε, ῥύσο θυμὸν,

Undecima decas hæc præter nonam incorrupta cantio.
Carmen graduale almorum graduum.
Oppressus clamabam, Rex vero exaudivit preces.
Labiis ab iniquis meum, Incorrupte, libera ani-
[mum,

Μὴ με, Μάκαρ, γλώσσης δολίης μέληθρον ἄσπτης·
Γλώσση, Ἄναξ, δολερῆ τί νύ τις πόρος, ἢ τί προσ-
[ἔσται;

Ne me, Beate, linguis dolosis ludibrium sinas.
Linguae, Rex, dolosæ quidnam quispiam præbeat,
[aut quid aderit?

Ἄλκτενος ἔσει τεθηγμένοι αἰὲν διστοί,
Θυροκόμου φλογεροσιν ὀμῶς ἀνθραξὶν ἐρήμου.
Ῥμοι! ἐπαὶ μάλα σθρὸν ἐπὶ χθονὸς οἰκία ναίω,

Robusti sunt acute semper sagittæ,
Feras alentis fervidis æque carbonibus deserti.
D Heu mihi! quoniam valde diu in terra domos ha-
[bito,

Κηδᾶρος καλύθρησι συνέσθαι δώματα πήξας.
Διρὸν ναυτάσκον ἐπ' ὄνεθρῖσι ἀρούραις.
Εἰρήνην μετὰ πᾶσι φιλοπολλομοισι δῖσκον·
Ἐς μόθον ὠτρύνοντο μάτην λαϊόντος ἐμετο

Cedaris tuguriis contubernales domos figens.
Diu habitabam in alienigenis terris.
Pacem inter umnes belli studiosos persequebar,
Ad certamen concitabant temere, loquente me.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΚ'.

Δωδεκάτη δεκάς ἦδε, φρεζώνων ἀναβαθμῶν.
Ῥμματα δενδροκόμων ὀρέων ὑπερεξέτανυσσα,
Ἄλκην ἡμετέρης κοιτιδέμενος ἔνθεν ἀρωγῆς.
Κάρτος ἐμὸν Βασιλῆ παρ' ἀλκῆνεσι τετύχθω,
Ὅς γαίαν χλοερῆν ἦε καὶ οὐρανὸν εὐρὺν ἔτευξεν.
Ἄλλὰ φίλος μὴ σέο πόδα κλιπέσθαι ἔσπης,
Ἐξέ στυ ἀγρόπυου φύλακος νόον ὑπνος ἐρύξῃ.

PSALMUS CXX.

Duodecima decas hæc, almorum graduum.
Oculos super arboriferos montes extendi,
Robur nostri expectans inde auxilii.
Fortitudo mea Rege a forti sit
Qui terram viridem et cælum latum fecit.
Verum amicus ne tuum pedem moveri sinat,
Neque tui vigilantis custodis mentem somnus oc-
[cupet

Nou enim nutantem comprehendat profundus A Οὐ γὰρ νευστάζοντα λάθω κατά νῆδυμος ὕπνος
[sompnus

Custodem inclytum prudentis Israelis.
Dexteram tuam manum tegat custodiens :
Non te diurna comburet vis solis,
Neque nocturna cornuta lædat luna.
Omnifarie improbitatis flex procul prohibeat,
Aniam tuam curans, ut nunquam dolor reperiat.
Æternus ingredientem et egredientem te foveat,
Nunc simul et postea perpetuis sæculis.

PSALMUS CXXI.

Duodecima decas hæc retrograda ad unum carmen.

Viros ut audiui, multum sane multum animo exhibitus sum,

Qui me Dei in domum comitem dixerunt venire.

Iude Hierusalem sacræ circumstetimus atria :

Hæc ipsi velut civitas ædificabatur honorata.

Circum vero ipsam congregati sunt quicumque
[prope sunt vicini

Illuc enim properabant accedere duodecim tribus,

Populorum testimonium divini Israelis

Ut celebrent immaculatum nomen divinum.

Illic doctæ figebantur iudicio gratæ sedes,

Davidis magnanimi in domibus sedes.

Pacem Hierusalem quærite profunda :

Te, Beate, diligentes immensæ manent opes.

Arceibus turritis sunt vivificæ opes.

Fratrum et meorum gratia, Incorrupte, sociorum,

Pacem loquebar ego tui causa consilii :

Iude vero tuæ domus cupisciam tibi beata omnia.

PSALMUS CXXII.

*Duodecima decas hæc, fert vero simul secundum
[hymnum.*

Oculus levavi ad cælestem Regem :

Sicut vero quando famulis lumen in manibus re-
[gum,

Sicut vero quando ancilla lumen in manibus reginæ,

Noster, Beate, oculus tuum percipit præsidium,

Donec indigentibus tuam misericordiam porrigas.

Nos sed miserare, Beatissime, neque desinas,

Contumelia ideo omnes repleti sumus molesta.

Animus in pectoribus malis opprimitur cuilibet :

Viris opulentis opprobria acerba relinquuntur,

Cæterum superbis probro omnia sint.

PSALMUS CXXIII

Hæc duodecima tertium decas hymnum ducens.

Nostri nisi custos erat urbium liberator Rex

Nisi custos erat, dicat magnus Israel,

Notis armati hostes in pugna viri,

Etiã deglutientes adhuc vivos ceperunt.

Irascentium vero æstuante et immiti furore,

Etiã rapida submersante absorbuisset nos aqua

Animo libernæ pertransivimus aquæ impetum :

Anima vero nostra pertransivit instabilem aquam.

Laudandus qui capturam eorum non dedit denti-
[bus.

Noster passeri persimilis volabat animus,

Molesta monticolarum fugiens retia venatorum.

Φρουρὸν ἀγακλήκοντα πολύφρονος Ἰσραήλου.

Δεξιτερὴν σοῦ χεῖρα θεὸς σκεπάσει φυλάσσων ἄ

οὐ σοι παννύχιον κερὰθ ἴσιντο σελήνη.

Παντοῦχος κακότητος Ἄναξ ἀπάνευθεν ἐρύκει,

Ψυχῆς σῆς ἀλέγων, ἵνα μήποτε ἄλιγος ἐφύρου.

Ἄφθιτος εἰσελάοντα καὶ ἐξελάοντά σοι θάλλοι.

Νῦν ἅμα καὶ μετέπειτα διηνεκέσται γενέθλαις.

ΨΑΛΜΟΣ PKA'.

Δωδεκάτη δεκάς ἦδε καλίσσυντος ἐς μίαν ὁμῆν.

Ἄνδρῶν ὡς πυθόμην, πολὺ δὲ, πολὺ θυμὸν λάθην,

Οἱ με θεοῦ πρὸς δῶμα συνέμπορον εἶπον ἐκδοθαί.

Ἐνθ' Ἰερουσαλῆς ἱερᾶς ἀμψέσταται μιν ἀλέξ'.

Ἡ δὲ οἱ οἶα πόλις τεκταινέτω τιμῆσσα

Ἄμφι δὲ μιν ἐνυάγερθεν ὄσοι πέλας εἶσι θυραῖο.

Κεῖθι γὰρ ὠτρύνοντο μολεῖν δυοκαδέκα φυλαί,

Δήμων μαρτυρίη θεοτερπέος Ἰσραήλου.

Ὅφρα κεν ὕμνησωσιν ἀκράτων ὀνομα θεῖον.

Κεῖται σοραὶ πήγνυντο δίχη μεμελημένα ἴδραί,

Δαυθου βῆξισθενέος μετὰ δῶμασι δόμοι.

Εἰρήνην Ἰερουσαλῆ διέζεσθε βαθεῖην.

Τοὺς σε, Μάκαρ, φιλόνοτας ἀπειρήσιος μένει ἑιδεξ'.

Ἐρκεσιν εὐπύργοισι πέλει φυσίχου εἰδος.

Αὐτοκασιγνήτων καὶ ἐμῶν χάριν, Ἄφθιθ', ἐταίρων,

Εἰρήνην λαλέσσκον ἐγὼ σθένει εἰνεκα βουλήσ.

Ἐνθα δὲ σεῖο δόμων πύθον σθένει εἰνεκα πάντα.

ΨΑΛΜΟΣ PKB

Δωδεκάτη δεκάς ἦδε, φέρει δ' ἅμα δευτέρων ὕμνον.

Ὅφθαλμοὺς ἀνάειρα πρὸς οὐράνιον Βασιλῆα.

Ὡς δ' ὅποτε δμῶσσοι φάος μετὰ χερσὶν ἀνάκτων,

Ὡς δ' ὅποτ' ἀμφιπόλιο φάος μετὰ χερσὶν ἀνάσσης,

Νωίτερον, Μάκαρ, ὅμμα τῆς ἐπιμαίεται ἀληθῆς,

Εἰσόκει δαυομένοισι τετὴν ἐλεητῶν ὁρέξει

Ἡμέας ἀλλ' ἐλέαιρε, Μακάρτατε, μετ' ἀπολήγουσ.

Ἐγερῖος εἰνεκα πάντες ἐνεπλήσθημεν ἀνιγρήσ.

Θυμὸς ἐνλ στήθεσσι κακῶν βέβρηθεν ἐκάστω.

Ἀνδράσιν ἀφνειοῖσιν ὀνειδέα πικρὰ λελεῖσθω,

Δὲ ἀστὰρ ὑπερφιάλοισιν ἐλέγγεια πάντα τετυχθω.

ΨΑΛΜΟΣ PKΓ'

Ἦδε δωδεκάτη τρίτατον δεκάς ὕμνον ἄγνονα.

Ἡμέων εἰ μὴ φρουρὸς ἔην βουσίπολις Ἑσθήν,

Εἰ μὴ φρουρὸς ἔην, λεγέτω μέγας Ἰσραήλου,

Ἄμμι κοροσσομένοι ὄμοι μετὰ φίλοισιν ἄνδρες,

Καὶ κε καταβρώξαντες ἐτι ζώοντας ἐἴλοντο.

Τῶν δὲ κοτοσσομένων φλογερῶ καὶ ἀπηγέει θυμῶ,

Καὶ κε θοὸν βρυχλοὺς καταρτήτην ἡμέας ὕδωρ.

Θυμῶ χειμαρῖοιο παρήλθομεν ὕδατος ὀρμῆν.

Ψυχὴ δ' ἡμετέρη παρελήλυθεν ἀσταθὲς ὕδωρ.

Αἰνετὸς δὲ θῆρην σφετέρους οὐ δῶκαν ὀδοῦσι.

Νωίτερος στρουθοῦ πανομοῖος ἐπτατο θυμῶ,

Δεινὰ ὄρεσιπτόρων προφυγῶν λίνα θηρητήρων.

Δίκτυον ἐββαίσθη, φύγομεν θ' ἀπρηκτον ἀνάγκαν.

Ἡμέτερον Βασιλῆι παρ' ἀθανάτων κράτος ἐστίν,
Ὅς γαίαν χλοερῆν τε καὶ οὐρανὸν εὐρύν ἔτευξε.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΚΔ'.

Δωδεκάτη δεκάς ἦδε, φέρει δ' ἅμα τέτρατον ὕμνον.

Θβρεῖ Ἀθανάτων πίσυνοι Σιώνος ὄμοιοι.
Ὅαυ Ἱερουσαλῆς νακτῆν κλόνας αἰνὸς ἰκάνοι.
Ὀυβρά οἱ κύκλω, δῆμου δ' τε κυκλόθεν Ἑσσην,
Νῦν ἅμα καὶ μετέπειτα διηνεκέεσσι γενέθλιας.
Ὅ γὰρ ἀτασθάλωντος Ἀναξ ποτὲ ῥάβδον ἔασσει
Κληρῶ ἀριπρεπέων ὁσῶν ἐναριθμῶν εἶναι,
Ὅς μὴ ἐπ' ἀμπλακίῃ παλάμας τανύσωσι δίκαιοι
Τοῖς ἀγαθοῖς ἀγαθὸν ὄμοσ' ἰθὺφροσι θυμῶ.
Τοῖς δὲ λιλαιομένοις σκοτίης βούλῃσι κυδοιμοῦ,
Αὐτονομίης Ἀχραντὸς ἔμ' ἐργατῆνσιν ἀπάξει.
Εἰρήνη χαίροισα μετὰ κλυτὸν Ἰσραῆλον.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΚΕ'

Δωδεκάτη δεκάς ἦδε, μέλος δ' ἅμα πέμπτον ἔχουσα.

Σιώνος παλιννοσον Ἀναξ ὅτε ληῖδ' ἀγίρειαι,
Ἄμμι πολυστοναχῶν ἀχέων παραμύθιον ἦεν

Ἄ πόσον ἐμπλησθέντες ἀνὰ στόμα χάριμα φέροισιν
Τερπωλῆς δ' ἐρέσσασαν ὅλης ἐγκύμονα γλώσσαν!
Καὶ κέ τις ἄλλοδαπῶν ἔρειε καὶ νόσφιν ἀκούσας,

Ταῦτα Θεοῦ βασιλῆος ἔφυ μεγαλαυχία ἔργα.
Ἡμεῖς ἐπ' εὐφροσύνην τε καὶ ἀγαθῆν τελέθοισιν,
Ἡμετέρην στρέψεται ἀλήμονα ληῖδα, Ποιμῆν,
Ὅσα νότου πνοιῆ στρέφεται χειμάρρους αἰνός.
Δάκρυσιν οἱ σπείροντες, ἐπαμῆσσοι (16) χαρμέντες.
Γειρατόσαι στανάχιζον ἔδν σπῆρον ἐξαγαγόντες·
Ἄν' ὀλοῦ δὲ φέροισιν γού ποτι δογάμασι χάριμα

ΨΑΛΜΟΣ ΡΚΓ'.

Δωδεκάτη δεκάς ἦδε, μέλος δ' ἔχει ἕκτον ἀήτην

Εἰ μὴ Παμβασιλεὺς ἐθέλων δομησεται οἶκον,
Ἄ πόσα μοχθήσσοσι μάτην περιτέκτονες ἄνδρες!
Εἰ μὴ Παμβασιλεὺς ἀριδείκτον ἄστου φυλάξει,
Μαψιδίως ἀγρυπνον ἔχει πικλαυρὸς ὀπωπῆν
Ἐκ δ' ἠοῦς κενεῖ πέλεται φυλακῆ τις ἐκάστην
Ἐγρεσθε· τί μοι ὧδε μετὰ σφῆρας ἐδριάσθη,
Δαιτὸς ἀπανύμενοι μογερῆς πολυκώδουον ἄρτον;

Εὔτε γὰρ οἱσι φιλοισι μέλοι περὶ νῆδμος ὕπνος,
Δίρκεθ μοι Βασιλῆος ἰών κληρὸν τε καὶ υἴας,
Γαστρός καρποκόκοιο φίλον καὶ ἀγακλῆ μισθόν.
Ὅσα γὰρ ἀικῆναι πλεῖ μετὰ χερσὶ βέλεμνα,
Ὅδε τιναχθέντων σθεναροῦς θηθήσεται υἴας.
Ὅλοις ὄσσι ἔθεν φίλον ἱμερον ἱκτολυπέουσι·
Ὅδ' ἐχθροῖς λαλέοντες (17) εἰσι φύβος ἄντα πυλάων.

A Rete contractum est, effugimus vero irritam ne-
[cessitatem.

Nostrum Rege ab immortali rolar' est,
Qui terram viridemque et caelum latum fecit.

PSALMUS CXXIV.

Duodecima decas haec, fert vero simul quartum Lym
[num.

Monti immortali fidentes Sionis similes :
Non Hierosolymæ incolam turbatio gravis occupet.
Montes ei in circuitu, populi que in circuitu Rex,
Nunc simul et postea perpetuis sæculis.
Non enim malignantis Rex unquam virgam sin-
Sorti præstantium sanctorum annumeratam ess',
Ut non ad iniquitatem manus extendant justi.

B Bonis benefac simulque rectis animo,
Appetentes vero tenebrosis consilii belli,
Injustitiæ purus simul cum operariis abducat.
Pax gratiosa super gloriosum Israellem.

PSALMUS CXXV.

Duoæctima æccas hæc, carmenque simul quintum
[habens.

Sionis reducem Rex quando prædam congregat,
Nobis multorum gemituum incroton solamen
[erat.

O quantum repleti in ore gaudium ferebamus!
Lætiæ vero amabilem totius gravidam linguam.
Et aliquis alienigenarum dicit etiam seorsum au-
[diens,

Hæc Dei regis sunt gloriosa opera.
C Nos in lætiæque et splendore simus,
Nostram vertas vagam prædam, Pastor,
Sicut austri flatu' vertitur torrens horrendus.
In lacrymis seminantes, metent exsultantes.
Agricolæ ingemiscebant suum semen emittentes ;
Pro pernicioso reportent luctu in manipulis gau-
[dium.

PSALMUS CXXVI.

Duodecima decas hæc. carmen habet sextum admi-
[bile.

Si non Dominus volens ædificaverit domum,
O quam multa laborant frustra artifices viri !
Si non Dominus inclytus civitatem cnsistodierit,
Vane vigilem hæbet custos oculum.
De autem aurora vana est custodia quævis cuique.
D Surgite, quid mihi sic secundum vos sedetis,
Convivii auferentes molesti dolorum referunt pa-
[nem?

Cum enim suis charis venerit suavis somnus,
Inspice mihi Regis prodiens hæreditatemque et filios,
Ventrici secundi charam et gloriosam mercedem.
Sicut enim valido sunt in manibus sagittæ,
Sic excussorum robustos intuebitur filios.
Beatus qui suum charum desiderium perficiet :
Neque inimicis loquentes capiat mendacium ante
[portas.

(16) Ἐπαμῆσσοι. Forte ἐπαμῆσσοι. ΕΔΙΤ.

(17) Λαλέοντες. Forte, λαλέοντες. ΕΔΙΤ.

PSALMUS CXXVII.

Septimum complectens duodecima decas hymnum.
Felicis quibus curæ est apud se timor Dei,
Quibus via Regis semper pedes sunt parati.
Delectaberis quæ laborasti comedens suavem fru-

[tum :

Erunt tibi pulchra omnia, mortalium vero beatis-
[simus audies.

Tua uxor viti persimilis domum proteget,
Filii rursus novellis similes nati olivis,
Circa tuam florentes venerunt orbiculariter mensam.
Sic valde felicitentur quicumque timent Regem.
Immortalem de Sione habes regiam laudem,
Divinæ vero Hierosolymæ intueberis opes,
Indefesse vitæ prorsus dies omnes.
Nepotes de filiis charis oculis inspicies :
Pax gratiosa super inclytum Israelæm.

PSALMUS CXXVIII.

Octavum coruscans duodecima decas hymnum.
Sæpe a juventute mihi importunum fecerunt cla-
[morem,

Dicat robustus et celebris Israel :
Sæpe a juventute mihi importunum fecerunt cla-
[morem :

Neque mihi festinantem antea poterant adæquare.
Inpii fabricabant meo malos dolores dorso,
Peccatum suum stolidum extendentes.
Cæterum Rex sanctus confregit cervicem peccato-
[rum :

Probrum osores semper Sionis obruat.
Sicci vero fiant velut super domos fenum,
Quodque ante messorum tristis arescit tempore.
De quo messor vacuum venit manum ferens :
Neque utique sinum implevit annuus manipulos
[cogens :

Neque præterentium aliquis laudavit viros operis :
Viros laudabant divino gaudentes tempore.

PSALMUS CXXIX.

Duodecima decas hæc supra nonum hymnum videtur.
Ab imo de voragine clamorem orsus sum indigenus,
Vocem nostram, supreme, exaudi, Pastor.
Supplicationem audi, meam vero suscipe vocem.
Si enim iniquitates hominum pectoribus servaveris,
Quis mortalis immortalis poterit coram furore?
Semper, Rex, misericordiam præcordiis custodis :
Propter tuam sapientiam, virtutem regiam sustinui.
Animo festinabam divinam legem capere,
Et corde cupiebam tibi meam, Beate, spem ponere.
Dici a custodia nocturnas etiam usque vias,
Dici a custodia curæ tui Deus Israeli.
Quia Rex misericordiam habet et liberum diem,
Liberans afflictione universum gloriosum Israelæm.

PSALMUS CXXX.

Hic decadis tricesimæ est hymnus.

Nunquam mihi præcordiis insolens cor elevatum est,
Neque meos fefellit sublimis oculos contumelia :
Neque unquam in magnis habui exaltatum cor :
Neque præstantioribus in miraculis expansum som.
Sed semper sapiebam humillima benignitatis,

A ΨΑΛΜΟΣ PKZ.

Ἐβδομον ἀμφιπέουσα δυωδεκάτη δεκάς ὕμνον.
Ὅλβιοι οἶσι μέμηλε μετὰ σφίσι δειμα θεοῦ,
Οἶσιν ὁδῷ Βασιλῆος ἀεὶ πόδες εἰσὶν ἐτόμοι.
Τέρψεται ὦν ἐμῶν ἡσας ἔδων μελεθῶσα καρπῶν·

Ἔσται τοι καλὰ πάντα, βρωτῶν δ' ἑλιστος ἀκούσεις.

Σὴ δάμαρ ἡμερῶν πανομοίως οἶκον ἐρέψει,
Γιέας αὐ νεαραῖς ἱκέλοι γεγαυῆτες ἐλκίαις,
Ἄμψι τῆς θαλθθοντες ἱκοῖατο κύκλα τραπέζης.
Ὅδε μάλ' ὀλιθάξουσ' ὅποσοι τρομέουσιν ἀνακτα.
Ἄφθιτον ἐκ Σιώνος ἔχουσ βασιλῆων αἶνον·
θεοσεπίης δ' Ἱερουσαλῆς θησεται ἔδων,
Ἄκαμάτου βίωτοιο διαμπερὲς ἡματα πάντα

B Γιωνούς περὶ παισὶ φίλοις ἄσοισι νοήσεις.

Εἰρήνην χαρίσσα μετὰ κλυτὸν Ἰσραῆλον
ΨΑΛΜΟΣ PKH.

Ἵθδοον ἀστράπτουσα δυωδεκάτη δεκάς ὕμνον.
Πολλάκις ἐξ ἤθης μοι ἀναείδα τεύξαν αὐτήν,

Βαζέτω ἀλκῆεις καὶ ἀολίμοις Ἰσραῆλος·
Πολλάκις ἐξ ἤθης μοι ἀναείδα τεύξαν αὐτήν,

Οὐδέ μοι ἐσσύμενοι πάρος ἐσθνον ἰσοφαρίζειν.
Νυσεπέας τέκταινον ἐμῷ κακὸ κήδεα ἀντισε.
Ἄμπλακῆν σπετέρην ἀποφώλιον ἐκτανύοντες.
Αὐτὰρ Ἀναξ ἄσοις κατὰ δ' ἑκκλασον αὐχέν' ἀλτρῶν·

C Αἰσχος ἀπεχθαίροντας ἀεὶ Σιώνα καλύπτει.

Καρφαλέοι δὲ γένοιντο ὄπως περὶ δώματα χόρτος,
Ὅστε πρὸ ἀμνητῆρος ἀμειδί κάρφεται ὥρη.
Οὐ πᾶρ ἀμάλλοδεθρ κενεὴν μόλε χεῖρα κομίζων·
Οὐδ' ἀρα κόλπων ἐπλησεν ἐτήσια δράγματ' ἀγέ-
[ρων·

Οὐδέ παρερχομένων τις ἐπήσεν ἀνέρα· ἔργου.
Ἄνερας ἤνισον θεῆν κεχαρησθῶτα ὥρη.

ΨΑΛΜΟΣ PKΘ'.

Δωδεκάτη δεκάς ἡδ' ἀμψ' εἰνατορ ὕμνον ὄρωται.
Νελοθεν ἐκ βόθροιο βοθῆν ἀνέμελφα χατίζων,
Αὐδῆς ἡμετέρης, πανυπέρατα, κέκλυθι, Ποιμῆν.
Ἰκείσθης ἐπάκουσον, ἐμῆν δ' ὑποδέχουσα φωνῆν.
Ἦν γὰρ δυσνομίας μερῶν σου στένωσι φυλάξῃς·
Τίς βρωτῆς Ἀθανάτοιο δυνήσεται ἀντία θυμοῦ;
Αἶψιν, Ἀναξ, ἐλεημοσύνην πραπίδουσι φυλάσσεις·
Εἶνεκα σῆς σοφίης ἀρεθῆν βασιλῆιον ἐ-λῆν.
Θυμῷ ἐπίσπευδο θεοσεπεία θεομὸν ἐλέσθαι,
Καὶ κραδίη πῶθιδόν σοι ἐμῆν, Μάκαρ, ἐλπίδα θέσθαι.
Ἦματος ἐκ φρουρᾶς νυχλιων καὶ μέχρι κελύθων,
Ἦματος ἐκ φρουρᾶς μελέτω θεός Ἰσραῆλου·
Ὅθεν· Ἀναξ ἐλεητῆρ ἔχει καὶ ἐλεύθερον ἡμαρ,
Ῥυόμενος κακότητος ἔδων κλυτὸν Ἰσραῆλον.

ΨΑΛΜΟΣ PA'.

Ὀῦτος τῆς δεκάδος τρισκαίδεκάτης πέλες ὕμνος.
Ὀσποτέ μοι πραπίδουσι ὑπέριον ἦτορ ἀέρθη,
Οὐδέ μευ ἠπερόπευσε μετῆρος ὄμματα λώθη·
Οὐδέ ποτ' ἐν μεγάλουσι ἔχον ποτητῆρον ἦτορ·
Οὐδέ τ' ἀρεσιτέροισ ἐπὶ θαύμασι ἐξεπετάσθη·
Ἄλλ' αἰεὶ φρόνησον γθαμαλώτατα μειλχῆσιν,

Ἄδην δ' ὤδ' ἀνάειρον ἀθέσφατον, οἶα γάλακτος
 Νηπίαχος χατέων ὀλοφύρεται ἀμφὶ τεκούσῃ ·
 Ὡς κεν ἀμοιβάσειεν ἐμὴν μετελεύσεται ἦτορ.
 Ἰσραήλος ἀνακτα θεὸν παραίβουσι δοκεύει,
 Νῦν ἄμα καὶ μετέπειτα διηγεκέσσι γενέθλαις.
 ΨΑΛΜΟΣ ΡΑΑ'.

Ἐκ τρισκαίδεκάτης δεκάδος πρῶτον καλεούσης
 Ἡὸν μέλος λεγυρόν τε φερειῶσαν ἀναβαθμῶν.
 Μνήσθητι Δαυίδου, καὶ μελιχίης ἔο πάσης.
 Ὁμοσεν Ἀθανάτῃ, Βασιλῆι δ' ἄρ' εὐζήτητο τοῖα ·

Εἴποτε τιμήμενος ἐλεύσομαι ἐνδοθεν οἴκου,
 Εἰ πολὺ καλλίστων λεγῶν ἐπιθήσομαι εὐνῆς.

Εἴποτε μελιχρον ὕπνον ἐμοῖς ὑποδέχομαι ὄσσοις,
 Εἰ κατανευστάζειν τε φίλοις βλεφάροισιν ἐλάσω,
 Εἰ κροτάφοις ἀνάπαυμα μετ' ἡμετέροισιν ἐλοίμην,
 Εἰσὶκε τιμήμενα τόπον Βασιλῆι κειχίω,
 Ἄφθιτον ὄφρα κε νῆον Ἰακώβου θεῶν εὐρω.
 Τῆδε μὲν, ὡς πυθέμεθα, κατ' Ἐφραθὰ βάξις αἰεί-
 [δει,

Εὐρομεν, οἷδ' οἶ βάξις ἀνὰ δρυμὰ κατὰ βήσσοις.
 Αὐτε, φίλοι, καλύσας δὲ μετέλλομεν Ἀθανάτοιο,
 Καὶ δάπαδον γεραρὸν γουνασόμειθ' οὐ πόδα πῆξεν.
 Ἐγρη, Παμβασιλεῦ, ἀνάπαυμα δὲ σέο κινάουσι ·
 Σὺν δ' ἄμα φοριαμὸν πανακταίον αὐτοῖς ἔγειρεῖς (18).
 Σέο, Μάκαρ, πυκάσαινο δικαιοσύνην ἐρῆς.
 Πολλῷ δ' εὐαγέει περὶ χάρματι γρηθίσαιεν.
 Εἶνεκα Δαυίδου μεγαλοσθενέος θεράποντος,
 Μήποτε σὴν Χριστοῖο μετατρέψεις ὀπιπῆν.
 Ὁμοσε Δαυὶδ Βασιλεῦς παναληθῆτα βέβαι,
 Ὁμοσε καὶ κατένευσεν, ἑοὺς δ' οὐ φεύσεται ὄρκοις.

Θύκω ἀνακτορῆς σέο νηδύος ἔρνος ἐρείσαι.
 Συνθεσῆν εἰ φύλον ἐμὴν σέο τῆδε φυλάζει,
 Μαρτυρίας τ' ἀγαθὰς, ὅς σ' ἐν φρεσὶν αὐτοῖς ἐρείσαι,
 Ὅσποτ' ἀπολλήξειαι τεῆς ὑπερήμενον ἔδρησ' ·
 Οὐνεκα δὴ Σῶνα θεὸς προελέξατο θεῖον,
 Ὡς δὲ μιν ἱμερτὸν ποθέει καὶ ἐπήρατον οἶκον.
 Τοῦτό μοι ἔστ' ἀνάπαυμα μετ' ἀλῆκτοισι γενέθλαις ·
 Ἐνθάδε ναυατάοιμι πόθω πεπεδημένος ἐσθλῶ.
 Δώματα μὲν πλῆσαιμι ἀγαθῶν ἐπιδοεῖα χήρας.
 Πτωγῶς δ' αὖτ' ὀπάσαιμι βίου μενοεικῆτα δαῖτα.

Ἐνθα μὲν ἀρητῆρι πλοιο φάος ἀμφιβαλεῖσθαι,
 Πολλῷ δ' εὐαγέει περὶ χάρματι γρηθίσαιεν.
 Ἐνθάδε Δαυὶδ κίρας ἀφθιτον ἀντελαιμι.
 Χριστῷ λύχων ἐτοίμων ἐμῷ πόρον ἡγεμονῆα.
 Αἰσχος δυσμενέσσι ἐοῖς καὶ μύμον ἀνάψω ·
 Ἡμετέρη δ' ἄμψ' αὐτὸν ἀκρησάει ἀνατέλλοι.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΑΒ'.

Ἐκ τρισκαίδεκάτης δεκάδος μετὰ δευτέρου ὁμοιος,
 Οἴμη τ' ἐννασίης ἀφθιτος εὐαγέει.

Τι θνητῶς καλὸν ἔσχε, εἰ δ' αὖ τέρπνιστον ἐ-
 [χθη,

Ἦε κασιγνήτοιον ὁμοῦ φίλα δώματα ναλεν;
 Μῦρον ἐπισσόμενον κεφαλῆς δ' ὡς μῆχρι γενέλου,

(18) Ἐγείρει. Forte, ἔγειρος. EDIT.

PATROL. GR. XXXIII.

A Vocem vero sic exaltabam immensam, velut lactis
 Parvulus egens luget circum matrem :
 Sic mutuis meum fructur cor.

Israel regem Deum precordis observet,
 Nunc simul et postea perpetuis sæculis.

PSALMUS CXXXI.

De tricesima decade primum vocante
 Dulce carmen sonororumque almoram graduum.

Memento Davidis, et mansuetudinis ejus omnis.

Juravit Immortali, Regi vero utique precatus est
 [talia :

Si quando honoratam ivero intra domum,
 Si præstantissimorum conjugiorum ascendero cu-
 [bile,

B Si dormire quoque charis palpebris permisero,
 Si temporibus requiem cum nostris sumpsero,

Donec honoratum locum Regi invenero,

Æternum ut templum Jacobi Deo reperiam.

Hanc quidem, ut audivimus, in Ephrata rumor ca-
 [nit,

Invenimus, novit quod rumor in silvis per convalle-
 Venite, amici, tuguria vero introivimus Immortalis.

Ei solum honoratum adorabimus ubi pedem fixit.

Surge, Domine, requiem vero tuam reperias :

Simul vero una arcam immaculatam excitas.

Tui, Beate, ornentur justitia sacerdotes,

Multa vero pii in lætitia exsultent.

Propter Davidem magnanimum famulum,

Ne quando tuum a Christo avertas vultum.

C Juravit Davidi Rex omnino vera facere,
 Juravit et annuit, sua vero non mentietur juraju-
 [frauda,

Sedi gubernationis tuæ ventris germen fulcire.

Pactum si soboles meum tua hoc custodierit,

Testimoniaque bona, quæ sibi animis ipse firmab-
 Nunquam desinet tuam sedens super sedem :

Quoniam utique Sionem Deus elegit divinam,

Sicut vero eam gratam cupit et aptabilem domum.

Hæc mihi est requies cum indesinentibus sæculis :

Huc habitum desiderio vincetus bono.

Domos quidem replebo bonis indigias vidue.

Pauperibus vero rursum suppeditabo vitæ placabi-
 [lem cibum.

D Inde quidem sacerdoti fuerit lumen amplecti,

Multa vero pii cum lætitiis exsultent.

Illic Davidi cornu æternum producam.

Christo lucernam paratam meo præbebam duce.

Probrum inimicis ejus et vituperium suscitabo :

Nostra vero super ipsam integritas oriatur.

PSALMUS CXXXII.

De decima tertia decade post secundum hymnum,
 Cantioque voluntaria eterna suscitioquentia.

Quid mortalibus pulchrum erat, quid rursum ju-
 [cundum est,

Quam fratribus simul amicas domos habitare ?

Unguentum diffusum capitis vero velut nsque lar-
 [bora,

Aaronis honorati barbam totam inungens :

Ab ipsius autem mento decurrens extrema vesti-
[menti.

Sicut ros aethereus floridi Aermonis,
Montibus florigeris super Sionem fluens,
Benedictionem ubi omnem suam mandavit Pastor,
Semper vitae omnino esse praesidium.

PSALMUS CXXXIII.

De tricesima decade tertius est hymnus.

Servi omnes Regis, canite Pastorem mundi,
Stantis Regis validi in domo,
Domorum qui quaerunt Dei bene septa atria.
Tota nocte in Sancti domibus extollite manus,
Et potentem celebrate Dominum.
Det tibi Rex ex Sion laudem paratam,
Qui terram viridumque et caelum latum fecit.

PSALMUS CXXXIV.

*Semper gloriosum circa quartum hymnum incedit,
Tricesimae decadi carmen alleluia.*

Nomen honoratum resonante Domini :
Pastorem honoratum sapientes celebrate pueri,
Stantes Regis validi in domo,
Quique Dei quaerunt domorum bene septa atria.
Canite mihi Regem, quoniam Deus bonus est :
Nomen ei modulamini, quoniam hoc pulchrum ca-
[nere.

Quoniam Jacobum prudentem elegit Pastor :
Et possessionem suam posuit gloriosum Israelem.
Cognovi charis praecordiis ut magnus est Pastor :
Noster Rex beatus superat alios,
Faciens quaecunq; animo sagaci volutat
Caevo stellato, et in terra multos pascente,
Imis in profundis et in omnibus maribus.
Imbricparas nubes ab extrema terra in altam ele-
[vans,

Pluviam in aethere fulgura signa posuit.
Ipse Rex de cellis ventorum produxit vin :
Omnem primogenitorum domuit Nili sobolem,
Una etiam quadrupedum greges cum hominibus in-
[terficiens,
Terrae Aegyptiacae media admirabilia infinita fa-
[ciens :
Cognovit ictus Pharaos, servi vero ipsius non effu-
[gerunt noxam.

Ipse hostium interfecit infinitas gentes,
Fortes reges praepotenter occidens,
Fortissimum Seonem Amorrhaeorum regem,
Ogumque robustum validae Basani regem,
Regnaque caetera Chanaan filiorum occisoris.
Eorum vero utique terram capiens, suis divisit sor-
[tem,

Sortem suo famulo ut oportet Israeli.
Nomen Domini semper immortale sit,
De saeculo in saeculum Dei memoriale bonum :
Quoniam sane suum Rex populum judicabit,
Pro amicis servis medelam solatium habens.

(19) Δικάσαι. Lege, δικάσαι. Εοιτ.

A Ἀρώνος γεραροῖο γενεάδα πᾶσαν ἐφέρπον·
Ἐκ δὲ οἱ ἀνθεοῶνος ἐπι-έρχον ἑσχατα πέπλου.

Ἦ· ὄρος αἰθερίη πολυανθός Ἀερμώνος,
Ὀβρεσιν ἀνοσχοῦσιν ὑπὲρ Σιώνος ἰούσα.
Ἐλλογίην θῆι πᾶσαν ἔην ἐπιτετακτο Ποιμήν,
Νωλεμέως βύτοιο διαμπερὲς ἔμμεται δίκαιρ.
ΨΑΛΜΟΣ ΡΑΓ'.

Ἐκ τρισκαίδεκάτης δεκάδος τρίτατος πέλει ὕμνος.

Δμῶς πάντες Ἄνακτος, αἰεσατε Ποιμένα κόσμου,
Ἰστάμενοι Βασιλῆος ἐρισθενός κατὰ δῶμα,
Οἶκων οἱ μεθέπουσι θεοῦ εὐερέκας αὐλάς.
Πάνυχος ἐν Ἄγίῳ δόμοις ἀναίρατε χεῖρας,
Καὶ μεγαλοσθενέτην ἀναμύψατε Παμβασίλῃα.
H Δοτῆ τοι Βασιλεὺς Σιώνθεν αἶνον ἐτοῖμον,
Ὅς γαῖαν χλοερῆν τε καὶ ὄρανιν εὐρίων ἐτευξε.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΑΔ'.

Ἀλὲν ἀγακλήην κερὶ τέτρατον ὕμνον ὀδεύει,
Τῇ τρικαιδεκάτῃ δεκάδι μέλος ἀλληλουῖα.
Ὀνομα τιμῆν κελადῆσατε Παμβασίλῃος·
Ποιμένα τιμῆντα σοφοὶ ἀναμύψατε παῖδες,
Ἰστάμενοι Βασιλῆος ἐρισθενός κατὰ δῶμα,
Ὄτε θεοῦ μεθέπουσι δόμον εὐερέκας αὐλάς.
Μύψατέ μοι Βασίλῃα, ἐπαι θεὸς ἐσθλὸς ἐτύχῃ·
Ὀνομα οἱ φορμύζετ', ἐταὶ τότε καλὸν αἰτέβιν.

Ὅνεκ Ἰάκωβον πινυτὸν προελέξατο Ποιμήν,
Καὶ κτήσων σφετέρῃν ἔθετο κλυτὸν Ἰσραήλιον.
Ὀῖδα φιλῆς πραπίδεςσιν ὅπως μέγας ἐπέκτο Ποιμήν·
C Ἡμέτερος Βασιλεὺς μακάρων περιγίγνεται ἄλλων,
Τεύχων ὀπίσσω θυμῷ ἀριστοπῶν μεναίβιν
Ὀύρανῷ ἀστερόεντι, καὶ ἐν χθονὶ πουλυδοτέρῃ,
Πυθμῆσιν ἐν βυθίοισι καὶ ἐν κἀσσησι θαλάσσης.
Ὀμβροτόκουος νεφέλας πνυμάτης χθονός ὀψός ἀείρων,

Ἦτέν αἰθερίη ἀστεροπός σημήα θῆκιν.
Αὐτός Ἄναξ ταμίλων ἀνεμοδρόμον ἔξαγεν ἄλαβιν·
Πᾶσαν πρωτοτόκων δάμασιν Νεῖλιου γενέθλην,
Σύν καὶ τετραπόδων ἀγέλας μέροσσιον ἐναίρων,

Γαίης Αἰγυπτίης μέσα θεόσικλα μυρία τεύχων·

Ὀῖδα παθὸν Φαραῶν, δμῶς δὲ οἱ οὐ φύγον ἀπην

D Αὐτός δυσμενέων κατενείρατο μυρία φύλα,
Ἰφθίμουσ βασιλῆας ὑπερμενέως ἐναρξίων,
Κάρτιστον Σῆωνα Ἀμορραίων βασιλῆα,
Ἔγῶν τε σθεναρὸν βριαρῆς Βασάνου ἀνακτα,
Κοιρανίας ὁ ἔτερας Χαναάμου παιδοφονήος.
Τῶν δ' ἄρα γαῖαν ἑλὼν, σφετέρους διεδάσσατο κλῆ-
[ρον,

Κλῆρον ἐφ' θεράποντι κατὰ χρέος Ἰσραήλιρ.
Ὀνομα Παμβασίλῃος αἰὲ παναγῆραον ἔστω,
Ἐκ γενεῆς γενεῆδος θεοῦ μνημῆτιον ἐσθλόν·
Ὅνεκα θῆ σφετέρουσιον Ἄναξ λαοῖσι δικάσαι (19),
Ἄμφι φίλοις δμῶεσσιον ἄκος παρμύβιον ἔσχων.

Εἰσὼλα χρυσὸς τε καὶ ἀργυρὸς ἐπίτετο δῆμων,
 Ἄνθρωποι, ἀλαπαδῶν σοφῶν διαιδάλματα χειρῶν·
 Οὓς οὐ φθόγγος ἔπεισι, καὶ εἰ στόμα τοῖσιν ἐτύχθη·
 Οὐδὲ φῶς φορέουσι περὶ ζεστήσιν ὀπωπῆς·
 Οἶατα μόνον ἔχουσι, καὶ οὐκ ἀκούσιν αὐτῆς·
 Οὐδ' ἰερὴ βίνεσσιν ἐπέρχεται ἥερος ὄδη·
 Οὐ σθένος ἀμφοτέρων, καὶ εἰ χεῖρες αἰ κτάσθην·
 Οὐ ποτὶν εὐφρόδου κατὰ χθονὸς ἔχουσι ἔρεσαι·
 Οὐδ' ἀπὸ λαυκανῆς φθογγῆν ἀναπαμπάσσασθαι
 Οὐ γὰρ δὴ σφισι πνεῦμα ἐκ στόματος προβαλέσθαι.
 Τέκτονες εἰδῶλοισι γενότατο οἷσιν ὁμοιοι,
 Καὶ πάντες τοὶ τοῖσι νόμῳ περιβαροῦς εἰσι.
 Μέλψατέ μοι Βασιλῆα, σοφοῦ δόμου Ἰσραήλου·
 Πᾶς ὄμιος Ἀρῶνος, κλαδῶσατε Παμβασιλῆα·
 Λευθα κλυτὸς οἶκος, ἀείσατε Ποιμένα κόσμου·
 Οὓς φρεσὶ δέξιμα Θεοῦ μέλι, κλαδῶσατ' Ἄνακτα.

Αἰνετὸς ἐκ Σιώνος Ἄναξ πανυπέρτατος ἔσται,
 Ἄμφ' Ἱερουσαλὴ θεοτερπία δώματα ναίων.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΑΕ΄.

Τῇ τρισκαίδεκάτῃ θεκάδῃ κλυτὸν ἀλληλοῦται,
 Ἡδὴ τε καὶ λιγυρὸν πέμπτον δαισμα πέλει.

Λαοί, μελιγλῆν ἀναμείψατε Παμβασιλῆος,
 Οὐνεκα ωλεμέως σπετέρην ἐλεητῶν ἀΐξει.
 Ἄθανατον μακάρων ἀναμείψατε Παμβασιλῆα,
 Οὐνεκα ωλεμέως σπετέρην ἐλεητῶν ἀΐξει.
 Μέλψατέ μοι Βασιλῆα μεγαθενέτην βασιλῆων,
 Οὐνεκα ωλεμέως σπετέρην ἐλεητῶν ἀΐξει.
 Ὅς μόνος δεδάσκειν ἀνάστατα θαύματα τεύχεν,
 Οὐνεκα ωλεμέως σπετέρην ἐλεητῶν ἀΐξει.
 Οὐρανὸν ἀστερόεντα σοφῇ τεχνήσατο βουλή,
 Οὐνεκα ωλεμέως σπετέρην ἐλεητῶν ἀΐξει.
 Γαῖαν ἐπιστήριξεν ἐφ' ὕδασιν οὐ πρὶν εἶσασιν,

Οὐνεκα ωλεμέως σπετέρην ἐλεητῶν ἀΐξει.
 Ὅς σθεναροῦς φωστήρας ἐφ' τεχνήσατο μύθος,
 Οὐνεκα ωλεμέως σπετέρην ἐλεητῶν ἀΐξει.
 Ἥλιον φαέθοντα καλῆς ἐπήρανον ἡοῦς,
 Οὐνεκα ωλεμέως σπετέρην ἐλεητῶν ἀΐξει.
 Τεῖρεα καὶ μῆνην νυχλίων βασιλείαν ἀταρπῶν,
 Οὐνεκα ωλεμέως σπετέρην ἐλεητῶν ἀΐξει.
 Πρωτοτόκων Αἰγύπτου ὄμιος ἐδάμασσε γενέθλην,
 Οὐνεκα ωλεμέως σπετέρην ἐλεητῶν ἀΐξει.
 Τῶν δ' ἐκ μέσων ἑλὼν ἐξήγαγεν Ἰσραῆλον,
 Οὐνεκα ωλεμέως σπετέρην ἐλεητῶν ἀΐξει.
 Θερασαλὴ μάλα χειρὶ, βραχίονι πάντα πεποιθὺς,
 Οὐνεκα ωλεμέως σπετέρην ἐλεητῶν ἀΐξει.
 Ἄνθηκα βηξάμενος Ἐρυθραῖον πολλάκι πόντον,
 Οὐνεκα ωλεμέως σπετέρην ἐλεητῶν ἀΐξει.
 Τοῦδε μέσον στείνοντα διέγαγεν Ἰσραῆλον,
 Οὐνεκα ωλεμέως σπετέρην ἐλεητῶν ἀΐξει.
 Ὅς τ' Ἐρυθρῷ Φαραῶνα βῆνθ' ἔην κάκτανε πόντω,

Οὐνεκα ωλεμέως σπετέρην ἐλεητῶν ἀΐξει.
 Καὶ γαῖη ἀδάτω γε διέγαγεν Ἰσραῆλον,
 Οὐνεκα ωλεμέως σπετέρην ἐλεητῶν ἀΐξει.
 Ὅς μεγάλους βασιλῆας ὑπερμενέως ἐνάριξεν,
 Οὐνεκα ωλεμέως σπετέρην ἐλεητῶν ἀΐξει.
 Ῥηδέως δ' ἀλάπαξεν ὑπερκυδαντας θνακτας,

- A Simulacra aurumque et argentum sunt populorum,
 Humanarum infirma doctarum artificia manuum:
 Quibus non sonus inest, etiamsi os eis sit,
 Neque lumen ferunt in politia oculis,
 Aure solum habent, et non audiunt vocem,
 Neque sacer naribus advenit aeris odor.
 Non robur palpanti etiamsi manibus ornentur,
 Non pedibus alma in terra vestigium firmare,
 Neque de gustare vocem emittere;
 Non enim utique ipsis spiritum per os proferre.
 Fabri simulacris fiant suis similes,
 Et omnes qui bis animo fidentes sunt.
 Canite mihi Regem, sapientis domus Israelis:
 Universa domus Aarons, resonate Dominum:
 Levi incluta domus, canite Pastorem mundi:
- B Quibus animis timor Dei curæ est, "esonate He-

[gem.

Laudabilis ex Sione Rex supremus erit,
 In Hierusalem Deo gr:as donos habitans.

PSALMUS CXXXV.

Tricesimæ decadi gloriosum alleluia,
 Jucundum quid et sonorum quintum carmen est.

- Populi, benignitatem celebrate Domini,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Immortalem beatorum celebrate Dominum,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Celebrate mihi Regem præpotentem regum,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Qui solus novit stupenda miracula patrare,
- C Quoniam perpetuo suam misericordiam auget
 Cælum stellatum sapienti fabricavit consilio,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Terram firmavit super aquas non antea existen-

[tem,

Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Qui valida luminaria suo fabricavit verbo,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Solem lucidum pulchræ gratum auroræ,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Stellæ et lunam nocturnarum reginam viarum,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Primogenitorum Ægypti similiter domuit sobolem,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 His de mediis capiens eduxit Israël,

- D Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Fidenti valde manu, brachio omnia confusus,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Bisariam perrumpens Rubrum sæpius mare,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget,
 Hujus medium ambulanti eduxit Israël,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Quique Rubro Pharaonem roburque suum fregit

[mari,

Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Et terra invia transduxit Israël,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Qui magnos reges potenter interfecit,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Facile vero populatus est superbos reges,

Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Eximium Seonem Amorrhæorum regem,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Ogumque fortem valide Basani regem,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Horum vero utique terram capiens, suis divisit

[sortem,

Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Sortem suo famulo opportune Israele,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Quia oppressorum nostri memor fuit Pastor,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 De autem truculentis hostibus liberavit populum,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Qui omnibus escam quos condidit solus præbet,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.
 Celebrate mihi Regem magnam cœli stellati,
 Quoniam perpetuo suam misericordiam auget.

PSALMUS CXXXVI.

*De tricesima decade docti Davidis
 Carmen lamentationum de Hieremia, quod sex-*
tum est.
De Hierusalem, Babylonia venit ubi aqua.

Flevimus sedentes flumina Babylonis super,
 Memores Sionis præcellentisque tutelæ.
 In medio fluminum super frugibus perniciosa salice
 Nostræ citharæ suspensæ erant canoræ.
 Illic interrogantes prædones dixerunt viri,
 Nos quique everterunt, canere sibi hynnium :
 De carminibus Sionis gloriose dicite cantum.
 Divinum in aliens quomodo quidem carmen est

[canere ?

Si, o Hierusalem chara, tui oblitus fuero,
 Nostra obliviscatur chara dextera manus :
 Durescens in gutture mea arescat ligus,
 Si non tui ex animo semper memor sim,
 Ut Hierusalem et lætitiæ proposuero.
 Et tu, Beate, filiorum obliviscaris nunquam Edom,
 Beatum diem habere Hierosolymæ pretiosæ,
 Horum aliquando dicentium : Vacua, vacua quæ-

[piam pereat.

Neque adhuc ei parcatis donec adhuc radices habeat.
 O illa Babylonis, semper misera sis :
 Beatus qui superiorem tibi violentiam reddet vir,
 Qui petram super accedens tuos parvulos allidet.

PSALMUS CXXXVII.

*Commune Zachariæ Aggæi hoc carmen
 Ad decimam tertiam decadem argutum septimum*
est.

Indesinenti corde, Rex, tuam laudem canam,
 Quoniam omnifaria verba audisti mea.
 Coram, Beate, celebrabo te cœlestibus copiis :
 Immaculatum tuum templum diligenter orabo,
 Studio Domini purum nomen cantabo,
 Tuamque misericordiam, et verax consilium,
 Nomen quoniam in omnia dominatur tuum omni-

[bus imperans.

Exaudi me vocantem quando debitum est precari :
 Anima nostræ sufficiens tempus suppedites.

A Οὐνεκα υωλεμέωσ σφετέρην ἐλεητῖν ἀέξει.
 Ἀντίθεον Σῆωνα Ἀμορραίων βασιλῆα,
 Οὐνεκα υωλεμέωσ σφετέρην ἐλεητῖν ἀέξει.
 Ὠγόν τε σθεναρὸν βριαρῆσ Βασάνου θνακτα.
 Οὐνεκα υωλεμέωσ σφετέρην ἐλεητῖν ἀέξει.
 Τῶν δ' ἄρα γαταν ἐλὼν, σφετέροις διεδίσαστο κλη-

[ρον,

Οὐνεκα υωλεμέωσ σφετέρην ἐλεητῖν ἀέξει.
 Κλῆρον ἐν θεράποντι κατὰ χρόος Ἰσραῆλον,
 Οὐνεκα υωλεμέωσ σφετέρην ἐλεητῖν ἀέξει.
 Εἶνεκα τετρομένωσ ἡμῶν ἐμνήσαστο Ποιμῆν,
 Οὐνεκα υωλεμέωσ σφετέρην ἐλεητῖν ἀέξει.
 Ἐκ δ' ἄρα βεγεθασὸν θλιῶν ἀπελίσαστο λαὸν,
 Οὐνεκα υωλεμέωσ σφετέρην ἐλεητῖν ἀέξει.
 Ὅσ πᾶσιν θαλίην οἰσ ἐκτισο μοῦνοσ ὀπάξει.
 B Οὐνεκα υωλεμέωσ σφετέρην ἐλεητῖν ἀέξει.
 Μελίσσάτέ μοι Βασίλῆα μέγαν πῶλου ἀστερόεντοσ,
 Οὐνεκα υωλεμέωσ σφετέρην ἐλεητῖν ἀέξει.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΑΓ'.

*Δαυίδου τρισκαιδεκάτης δεκάδος πεντοῖο
 ἄσμα γῶων ἀμψ' Ἰερμιῖου, τόσση ἔκαστο ἐκού-*
χρη.
Ἄμψ' Ἰερουσαλῆσ, Βαβυλωνίωσ ἡλιότερ ἔσ'
ἴδωσ.

Κλαύσαμεν ἐξόμενοι ποταμῶν Βαβυλῶνοσ ὑπερθεῶν
 Ἰνησάμενοι Σιώνοσ, ἀριπρεπέοσ τ' ἀλευρησ.
 Μεσθῆθι γάρ ποταμῶν ὑπὲρ ὀλεοκαρποῦ λίταν
 Ἡμετέρα φοβόμυγεσ ἀπηώρητο λιγέτα.
 Καίσοσ ἀνευρόμενοι ληίστοροσ ἔνευποσ ἀνῆροσ,
 Ἡμέασ οἱ τε ἔπαρσοσ, ἀειδέμεναί σοσιν ὕμνοσ
 Ἐκ μέλιων Σιώνοσ ἀγαλλέοσ σπικαστο μοιστήν.
 C Θελοσ ἐν ἀλλοδαπῇ πῶσ μὲν μέλοσ ἔστιν ἀέσοσ :

Αἰχ', Ἰερουσαλῆμ πολυῆρατε, σέο λαθοίμην,
 Ἡμετέρη λελάθειτο φιλῆ κατὰ δεξιτέρη χεῖρ.
 Πηγυμένη περὶ λαῖμον ἐμῆ κάρφοτό κα γῶσοσ.
 Εἰ μὴ σοσ κατὰ θυμόν ἐμῆ μεμνημέωσ εἶην,
 Ὡσ Ἰερουσαλῆμ καὶ εὐφροσύνησ προβαλοίμην.
 Καὶ σὺ, Μάκαρ, τεκίωσ ἐπιλήθεο μήποτ' Ἐώρωσ.
 Ὀλθιοσ ἡμαρ ἔχειν Ἰερουσαλῆσ ἐρετίμωσ,
 Τῶν ποτε βαζόντωσ Κενεθ', κανεθ' τις εἰσοτο,

Μῆδ' ἐτι οἱ φειδέσο, ἕωσ ἐτι πυθμένασ ἴσασ.
 Ὁ θύγατρ Βαβυλῶνοσ, ἀεὶ περικάμμοροσ εἶθ'·
 Ὀλοιοσ δεσ προτέρησ σο βίθσ ἀποκίσοται ἀνῆρ.
 D Ὅσ πάτερησ ὑπένερθε μολῶν σοσ νῆπια βῆσαι.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΑΖ'.

*Συρὸν Ζαχαρίου Ἀγγαίου τόσθ' αἰσιμα
 Ἡρὸσ τρισκαιδεκάτη δεκάδι λιγὺ ἔδομοσ ἐπτι.*

Ἀλῆκτω κραδίη, Βασιλεῦ, τὸν αἶνον ἀέσοσ,
 Οὐνεκα παντοῶν ἐπέων ἡκουσασ ἐμέο.
 Ἄντα, Μάκαρ, μέλιφωσ σε θεοδομήτωσ στρατιῶσ·
 Ἄχραντόν σοσ νῆδον ἐπισσομένωσ λιτανέωσω.
 Σπουδῆ Παμβασιλέοσ ἀχῆρατοσ οὐνορα μέλιφωσ,
 Σῆν τ' ἐλεημοσύνησ καὶ ἀληθέα πάντοτε βουλήσ,
 Οἴνομ' ἐπέλ πάντων κρατέεισ σοσ πᾶσιν ἀνάσοσ.

Κέκλυθι μευ καίοντοσ, δεε χρόοσ ἐπὶ λιτέσθαι
 Ψυχῆ νωιτέρη ζωαρχεία καιρὸν ὀπάτωσ.

Ἄθανατον βασιλῆες ὄλης χθονὸς αἰέλοιοι,
 Ὀβενκα παντοίων σθένε ἔκλυον ὄβασι μῦθον.
 Θεσιπλοῖς μελέεσσι ἀνομηφροσίν Θεοῦ,
 Ὀβενκα δὴ χθόνα κῦδος αἰε νεφέεσσι καλύπτει·
 Αἰὲν Ἄναξ ὑψίστος, ἀτὰρ χθαμαλῶτατα λεύσσει·
 Ἰσῶν δ' ὕψιστων πέλεται, καὶ τῆλε δεδορκῶς.
 Ζωηρήσει ὄλοη με μέσον δεδημημένον ἀτη.
 Χείρας δυσμενέουσιν ἐμοῖς θάρηξε χλωθεῖς,
 Δεξιτερῆ δέ με σείο κακῶν ἀπειλύσατο μόθων.
 Ἄνι' ἐμάθεν δηλοῖσιν ἀκερδέα μισθὸν ὀπάζεις·
 Νυλεμῶς ἐλεητῶν ὄπδ στέρνοισι φυλάσσεις·
 Μῆδὲ τῆς, Βασιλεῦ, παλάμης ὑπερέβαιο ἔργα.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΑΒ.

Ἄμμι διασπορῆς λιγυρόν μέλος ἦσε Δαυὶδός
 Ὀρῶον ἀμψ' ἑκατοσῶν ἐτύχηθ' καὶ τριακοσῶν.
 Αὐτός, Ἄναξ, ἐδάξ με, καὶ ἐχγνεύσαο λίην,
 Οὐδέ σε ἐζόμενός τε καὶ ἐγρόμενός ποτε λήθω.
 Νόσων ἐμὰς ἐνέτηκας ὄπδ στέρνοισι μενοιάς,
 Ἰγῶς ἀνιχνεύων καὶ ἐμὴν ἰθείαν ἀταρπὸν·
 Οὐδέ τσοῖς ὄσοις τις ἐμῶν προέλαστο καλεῦθων·
 Οὐδέπω ἐκ γλώσσῃς προχέειν ἀθεμιστιον ἔγνω.
 Αὐτός ἐφωσ πυμάτων τε παλαγεγνέν τε δαήμων,
 Καί με διαπλάσας ὑπέθηκαο χεῖρα καρῆν.
 Θαυμά μ' ἔχει ὄτε σείο περιφράσσομαι φρεσὶ μῆτιν,

Οὐδὲ νῦν δύναμαι κρατερώτατα πολλὸν ὄρῶσθαι.
 Πνεύματος οὐκ ἄρα σείο μέγα κράτος εἰεν ἀλύξαι

Οὐδὲ τῆς ἀπάνευθε κατακρύπτεισθαι ὄπωπῆς.
 Οὐρανὸν αἶκε μέλοισι, τεδὲ θρόνος οὗτος ἐτύχθη·
 Ἦν ἀίθρηδ' εἰδοίμε, καὶ ἐν νεκίεσσι ἀνάτοισι·

Ἦν δὲ καὶ ἰθυπόρους πέτρους ἀνέμοισι πετάσσω,
 Αἰλίωσθ' νεάτοισι πολυσμαράγιοι θαλάσσης·
 Ἦνὼκα κε σῆς παλάμης δευθροσας ἤγεμονῆος,
 Καί σιο δεξιτερῆς, ἵνα μοι βίος ἐμπεδός εἴη.
 Εἶπα δέ· Μὴ τάχα με στείψει φθισιμῆροτος ὄρρην,

Νύκτα δὲ καίνυτο τέρψις, ἀτὰρ κνέρας ἦλασε φέγ-
 | γος.

Ὀρρην γὰρ δεδάχηκε τεδν φάος ἀμφικαλύπτειν,
 Καὶ νύκτα ὄνοφερην τελεῖε φασοσμῆροτον ἤμαρ·
 Ὅστις ἀν ἀγνοίη ποῖον κνέρας ἦ φάος εἴη.
 Ὀνέκεν ἡματέρους, Βασιλεῦ, ἐκθήσαο νεφρούς·
 Ἄλκαρ ἐμὸν, Μάκαρ, ἐσοὶ φίλης ἐν γαστρὶ τεκούσης·
 Ἐκπάγλωσ θητηὸν ἐμὸν Βασιλῆα βοήσω·
 Ἐμὸς ἐμὸς σθένε ἔργα, Μάκαρ, περιθαμδὲ ἀνέγνω.
 Γνωσκίαις ἐμάθεν ἀτὰρ ἐπλάσας ὄστεα λάθρη,
 Καί με νερετρίος βίτου σθένος ἐστὶ θεμέλοισι.
 Εἶδες, Ἄναξ, μ' ἀτέλαστον ἐτι ἐν γαστρὶ τεκούσης,
 Δαιδάλλον ἅμα πάντας ἐπ' ἀγράντω σείο βίβλω.
 Οὐδέ τις ἀμφαθὴν τεκταινομένοισι παρείη.
 Αὐτὰρ ἐμοὶ περὶ ἄλλα φίλοι σθένε εἰσιν ἀγγετοί·
 Ἄρχομένων δὲ μέλισσα βίη καταφαίνετ' ἀμείνων.
 Ἰάμμον ἀριθμῆσαιμι πολὺ πῆλον ἦκηρ ἐκείνους·
 Ἐγρόμενος μετὰ σείο δινηκέως ἐτι μῆνω.
 Αἶκε κατακαίνειαις ἀτασθαλίης θεράποντας,
 Φυγέμεν ἀνδροφρόνοισιν ἐμὸν μένος αἶψα κελύου.
 Ἄλλ' ἔρεεις, κενεὴς ὄτε μευ πέρσοισι πόληας.

A Immortalem reges totius terrae celebrant :
 Quia omnifarios tuos audierunt auribus sermones.
 Divinis carminibus celebrabunt Deum,
 Quoniam utique terram gloria semper nubibus tegit :
 Semper Rex altissimus, at humillima respicit :
 Peritus vero altissimorum est, et longe prospiciens.
 Vivificabis pernicioso me medium victum nosa.
 Manus inimicis meis armasti iratus,
 Dextera vero me tua malis liberavit laboribus.
 Pro me hostibus damnosam mercedem tribuas :
 Perpetuo misericordiam in pectoribus custodias :
 Neque tuae, Rex, manus despicias opera.

PSALMUS CXXXVIII.

In dispersione stridulorum carmen cecinit David,
 Octavum supra centesimum est et tricesimum.
 B Ipse, Rex, cognovisti me, et probasti nimis,
 Neque te sedensque et surgens aliquando lateo.
 De longe meas intellexisti in pectoribus cogitationes,
 Vestigium investigans et meam rectam viam :
 Neque tuos oculos aliqua mearum latuit viarum :
 Neque de lingua fundere iniquum scivi,
 Ipse es ultimorumque antiquorumque peritus,
 Et me fingens supposuisti manum capiti.
 Miraculum me habet quando tuum perpendo ani-
 | mae consilium,
 Neque mente possum validissima multum videre.
 Spiritum non utique tuum ingens robur fuerit ef-
 | fugere,

Neque tuo seorsim abscondi vultu.
 Coelum si conscendam, tuus thronus illud est :
 C Si in infernum descendam, etiam inter mortuos in-
 | peras :
 Si vero etiam rectigradas alas ventis extendero,
 Habitavero in extremis streperi maris :
 Ibi tua manu indigebo duce,
 Et tua dextera, ut mihi vita firma sit.
 Dixi vero : Ne forsitan me conculcet hominum cor-
 | ruptrix caligo :
 Noctem vero superabat laetitia, at tenebrae expulo-
 | runt lumen.

Calignem enim novit tuum lumen circumtegere,
 Et noctem caliginosam facit lucidum diem :
 Nullus ignoret quae crepusculum aut lumen fuerit.
 Quia nostros, Rex, possedisti renes :
 D Tutamen meum, Beate, es charae ab utero matris,
 Eximie admirabilem meum Regem clamabo :
 Anima mea tua opera, Beate, stupenda cognovit.
 Cognoscis mea quae fixisti ossa in occulto.
 Et meum profundis vitae robur est fundamentis.
 Videbas, Rex, me imperfectum adhuc in utero matris,
 Ornans simul omnes in puro tuo libro :
 Neque aliquis palam conditis aderit.
 Caeterum mihi in caeteris amici tui sunt admirabiles :
 Subditorum vero maxime vis apparet praestantior.
 Arenam diumerarem multo magis quam illos :
 Resurgens tecum perpetuo adhuc maneo.
 Si occideris impietatis famulos,
 Fugere homicidis meum robur statim jubeo
 Sed dices, vacuas quod meas evertent civitates,

Si non osoros oderam Regis,
Super inimicos vero meus tabescebat animus,
Odio omnes ego perfectissimo oderam,
Et mihi inimici corde et infensi erant.
Verum accurate meam mentem probes:
Vestigia vero inevitabilibus explores probationibus.
Inspece autem, si non omnino malorum nescius sim,
Ut me ducas perpetuis viis.

PSALMUS CXXXIX.

*Etiā hoc Davidis canorum carmen est cantionis,
De decima tertia nonum rursus decude.*
Utinam, Beate, malitia ab humana me serves,
Virum vero effugere iniquum nobis auxilium feras.
Qui suis injusta cum animis cogitaverunt,
Tota die vero perniciosos parabant tumultus.
Linguam suam serpentibus venenatis acuelant si-

[mitem,

Aspidis homicide in labiis venenum capientes.
Utinam server odiosa de manu sceleratorum :
Viris ab iniquis me, Beatissime, facile serves.
Vestigia turbare qui mea animis cogitabant :
Latentes mihi defixerunt superbi laqueos viri :
Funes vero extenderunt mei in retia pedis :
Posuerunt vero obliquantes in viis dolosjs.
Dixi Deo regi : Deus, tu mea spes es,
Deprecationem exaudi meam, summe Pastor.
Æternus es, Beate, vitæ vero mihi es lumen,
Auxilium mihi capitis opacum in conflictu.
Ne dissipans desiderium nobis, tradas ludibrium
[iniquis :

Ne me, Beate, deseras sni prædam desiderii,

Ne forte victores insolentis insaniant.
In circuitu sub suum caput malignus orbis,
Et labiorum perniciosorum labor ipsos operit.
Carbones indefessi ignis super eos cadant :
Ex alto properante deficiat eos in terram igne :
Nunquam sufficient malis vincti cor.
Virum linguosum dejiciat malignum tempus :
Capiet vero injustus suo malo dolores animo.
Judicium immotum Rex pauperibus faciet,
Et justitiam inopum præteribit nunquam vultibus.
Verumtamen sancta te mortalium canet generatio :
Recti rursus Regis simul habitent cum vultu.

PSALMUS CXL.

*Hymnum gloriosum amica cithara modulatus
David decimæ et quartæ decadis.*

Nostras clamantis, Rex, exaudi preces,
Supplicationi præbeas meæ facilem aurem,
Quando, Beate, vocavero tuam adjutricem manum.
Coram te orationem meam sicut incensum dirigas.
Vespertino autem similis sacrificio manus attollo.
Da circa nostros custodiam et septum dentes :
Labiis vero firmos portarum extendas vectes.
Animum avertas meum a verbis iniquis,
Neque mihi peccati excusatio in voluntatibus cor-

[di sit,

A Εἰ μὴ ἀπεχθαίροντας ἀπεχθαίρεσκον Ἄνακτα,
Τοῖς δ' ἐπὶ δυσμενεσσὶν ἐμῶς κατετήκετο θυμὸς,
Ἐχθεὶ πάντας ἐγὼ γε τελειωσάτων συγγεσσιον,
Καὶ μοι δυσμενεὲς κραδίη καὶ ἀνάροισι ἔσαν.
Ἄλλὰ περιφραθέως τὸν ἐμὸν νόον ἐξερεσίνεως
Ἰγχνία δ' ἀλύκτοιαι διοπιστεύσεαι ἐλέγχους
Δέρκεο δ', εἰ μὴ πάγῃ κακῶν ἀδάτης ἐτύχθην,
Ὅφρα με ἠγγήσαιο διηνεκέεσαι κελεύουσ.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΑΘ.

Καὶ τότε Δαυίδου λιγυρὸν μέλος ἔκλετ' ἀοιδῆς.
Ἐκ τρισκαίδεκάτης εἰσανον αὐτὸ δεκάδος.

Αἴθε, Μάκαρ, κακότητος ἀπ' ἀνδρομέου με σώσους,
Ἄνδρα δ' ὑπεφυγγένει ἀδελμιστινὸν ἄμην ἀλάκως.
Οἱ σφετέρησ ἀδύμιστα μετὰ φρεσὶ μεμψήριζαν,
Ἡμάτιοι δ' ὀλοοὺς μοι ἐθωρήσασον κωδομῶς.
Γνώσσαν ἔην ὀφείλοισι κακοῖς θήγεσκον βροίην,

Ἄσπιλος ἀνδροφόνου περὶ χεῖλεσιν ἰὸν εἰόντες.
Εἶθε φυλασσομένην συγγερίης ἀπὸ χειρὸς αἰτιῶν·
Ἄνδρῶν ἐξ ἀδίκων με, Μακάρτατε, βεβαί σώσους.
Ἰγχνία συγγεύνει οἱ με φρεσὶν ὀρμαίνεσκον·
Λάθρη μοι κατέπηξαν ὑπερφίαλοι λίνα φῶτες
Μηρήθωσ δ' ἐτάσανον ἐμῆσ περὶ δίκτηα πέτρης·
Θέντο δὲ δογμαθσαντες ἐπ' οἰμοισιν ὀλερῆσιν.
Εἶπα θεῷ βροχολῆ· Θεὸς, σὺ με ἐπέτις ἐτύχθης
Ἰκασίης ἐπάκουσον ἐμῆσ, πανυπέριτα Ποιμῆν.
Ἄφθιτὸς εἶσαι, Μάκαρ, βέτου δέ μοι ἐπιλο φέρτης.
Ἄλλαρ ἐμῆσ κεφαλῆσ σκιδέν κατὰ δρισιότητα.
Μὴ κεδάσας πῶθον ἄμμι, πόροισ μελιπῆρθον ἀδ-

[τροισ :

C Μὴ με, Μάκαρ, προλίποισ σφετέρησ δρεπχαμα με-

[νυσι,

Μήποτε νικησαντες ἀγνηρορήσαι μαινεῖν.
Κύκλω ὑπὸ σφετέρησ κεφαλῆσ κακομηχανὸσ ἀντι.
Καὶ χεῖλων ὀλοῶν κάματὸσ σφρασ ἀμφικαλύψει.
Ἄνθρακες ἀκαμάτωιο πυρὸσ μετὰ τοῖσι πέσοισ·
Ἰψύθον ἐσσημένῃ καθέλοισ σφείας ἐς χθόνα πυρῶ
Οὐδέ ποτ' ἀρκέσασουσι κακοῖσ δεδωρημένοι ἕτορ.
Ἄνδρα λαυραγόρην καθέλοισ κακομηχανὸσ ὄρη·
Ἄγρεύσοι δ' ἀδύμιστος ἐπὶ κακῇ κήδεα θυμῷ.
Εὐδίκην ἀδόντων Ἄναξ πτωχολοῖσι τελέεσαι.
Καὶ θέμιν ἀκτεάνων παρελεύσεσαι ὀποτ' ὀπωπαι.
Ἐμπα γε μὴν ὄση σε βροτῶν μελίψειτε γενέθλη·
Εὐθέεσ αὖ Βασιλῆὸσ ὁμοῦ νατοῖσιν ὀπωπῆσ.

D ΨΑΛΜΟΣ ΡΜ'.

Ἰγχνον ἀγακλήνετα φιλῆ φέρμιγγι λιγυρίαι
Δαυίδος δεκάτης καὶ τετάρτης δεκάδος.
Ἡμετέρων βούλωντος, Ἄναξ, ὑπάκουσ λιτάνων·
Ἰκασίης ταπύσεαι ἐμῆσ ἀρτίχοον σνας,
Εὔτε, Μάκαρ, καλέσαιμι τετὴν ἐπαρηγόνα χεῖρα.
Ἄντα σευ εὐχολῆν μευ ἔπωσ θύοσ ἰούνεαισ.
Ἐσπερή δ' ἔκελοσ (20) θύση παλάμασ ἀναίφρα·
Δὸσ περὶ βυτιέροισ φυλακῆν καὶ ἔρκροσ ὀδοῖσ·
Χεῖλοισ δ' ἀσφαλείασ πύλων πετάσεαισ ὀχθασ.
Θυμὸν ἀποκλίνεαισ ἐμὸν μύθων ἀβεμίστεων,
Μηδέ μοι ἀμπλακίης πρόφασισ βουλήσαι μελίπει,

Ἄνδράσι δυσνομίης κακοεργός εἰς ἓν ἵσται·
 Τῶν δὲ μετὰ πρώτοις μὲθ' εἰς ἀγορῆσι (21) φα-
 [νεῖην.

Διηθεῖν δ' ὅσιον ἐλεημοσύνην καὶ ἀλέγχοις·

Μηδ' εἴτι αἰνολογῶν ὀλοῦ κάρη ἀνδρὸς ἐλαίω.
 Εἰς εἴτι κωτερὴν σφετέρους περὶ μηδὲσιν εὐχῆ.
 Τῶν μὲν ἀμαλδύνοντο διακαπόλοι ἐγγύθει πάτρης.
 Θαρσαλοί μύθων σθεναρῶν ἄσιον ἐμαῖο.
 Ῥιζόθεν οἶα λόφοι τις ἀποτραβηθεὶς ἐλάσθη·
 Ὅστια τῶν ἀδῶ παρασχεδὸν ἴδε κεάσθη.
 Εἰς δ' οἶ, Μάκαρ, ποθέουσαν ἐμὴν κανέσκον ὀπωπῆν·

Μὴ μευ ἐπελομένην κραδίην ἀπάνευθεν ἐλάσσης·
 Ῥίμα σαῶ δολερῶν με λίνων ὧν στήσαν ἀλείται,

Ἐκ τε κακοφραγίης ὀλοῦν κακότιτος ἐρήθων.
 Δίκτυον Ἀθανάτου ξυλοῖοι κακότιτος ἐρήθους·
 Εὐκτελος καὶ μούνος ἐπιστεῦδων παραλάσσω.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΜΑ'.

Δαυλδὸς κινυτῆς ὁπότε σπέος ἀμφιπολεύων
 Εὐχολῆν ἀνέπεμψε θεῷ βασιλῆι βοήσας.
 Ἐμὰ γε μὴν ἑκατοστὸς ὁμοῦ καὶ τεσσαρακο-
 [στὸν

Ἄμψι πολυκλήνεται πέλει μελεδήματ' πρώτων.

Ἡμετέρην Βασιλῆι βοῆν ἀνέπεμψε βοήσας·
 Φθιγγάμενος λιτόμην οἰκτιρμονα Ποιμένα κόσμου.
 Ἰκαστὴν προχόοιμι πρὸ Παμβασίλῆος ὀπωπῆς,
 Καὶ οἱ ἀπαγγελοῖμι ἐμὸν πολυπήμονα μόχθον.
 Πνιύματος ἀβρανῆν περιπετηρώτος ἐμαῖο,
 Ἰχνα θεσπεσίησι διοπτεισεκας ὀπωπῆς.
 Ἄμψι τρήθοις δολόαντα λῖνα κρύπτισκον ἐμῆσι.
 Διξετρήθς σκοπιάζον ἐμῆς ὑπὲρ ὅσας τιταίνων,
 Ὅδὲ τις ἄμμε φίλων ὠίσαστο πάμπαν ὀρῶσθαι.

Φύγειν ἰσχανώντος ἐμῆ πάρος ὄλωτο φύσα·
 Ὅδ' ἦν ὅσας μοι ἦτορ ἀνγενυόσας φυγόντος.
 Αὐτάρ ἐγὼ βόων ἐφάμην· Σὺ μοι ἐλπίς ἐτύχθης·
 Ζώντων ἀνὰ γαλαν ἐμῆς, Μάκαρ, αἶσα βιώνης·
 Ἰκαστὴν σκοπιάζ· κατεδέμθην γὰρ ἀνίη.

Ἐκ κακομηχανίης ὀλοῆς θηλων με σώσους·
 Ὅσνεκα πολλὸν ἐμαῖο βίη προπερέστεροι εἰσιν.
 Εἴθε μοι ἀπρήκτου φυλακῆς ἐξέλιτο θυμὸν·
 Ὅσρα κεν ὄνομα σῆο περιφραδέως ἀναμλίψω.
 Ἐκ σέο μαθὸν ἐμὸν γενεαὶ μέμνουσι δικαίων.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΜΒ'.

Δαυλδὸς κλυτὸς ὕμνος Ἀβεσσαλωμὸς ἀνόμοιοι.
 Ὅσας μὲν υἱὸς σφετέρης ἐξήλασσε πάτρης.
 Ἐμὰ γε μὴν ἑκατοστὸς ἔβη καὶ τεσσαρακο-
 [στὴς.
 Δεύτερον ἀληθέστα λαχὼν συμφράδονα κω-
 [μων.

Εὐχῆς ἡμετέρης ἐπικέκλυθι, φέρτατε Ποιμῆν·
 Ἀτρεκέως καλιόντος ἐμῆς ὑπέκειε λιτῆσιν·
 Σῆο δικαιοσύνην μευ, Ἄναξ, βόωντος ἀκούσας·
 Μηδὲ θυναζομένη μοι ἐπαντάστας ἀγώνος.

(21) Εἰς ἀγορῆσι. Lege, εἰν ἀγ. Edit.

A Viris injustitiae maleficæ in unum eunti·
 Horum vero cum primis neque in plateis videar.

Domet autem sanctorum misericordia et correctio
 [nibus :

Neque porro lauder pernicioso caput viri oleo.
 Adhuc nostra suis in deliberationibus oratio.
 Eorum quidem marcescant iudices prope petram.
 Audientes verba valida audiant mea,
 Radicitus velut collis aliquis avulsus discessit :
 Ossa eorum infernum prope sic dissipata sunt.
 Ad te, Beate, desiderantem meum exteudebam vul-
 [tum :

Ne meum eperans cor longe abjicias.
 Cito serva dolosis me laqueis quos statuerunt im-
 B [probi,

Et a malignæ perniciosis iniquitatis operariis.
 Rete immortalis apprehendat iniquitatis operarios :
 Placidus et solus festinans transibo.

PSALMUS CXLI.

David prudentiæ, quando speluncam oberrans
 Orationem misit Deo regi clamans.
 Veruntamen centesimus simul et quadragesimus

Circa gloriosus est cantum primum.

Nostram Regi vocem emisi clamans
 Locutus precabar misericordem Pastorem mundi.
 Orationem effundam ante Domini conspectum,
 Et ei exposuerim meum damnosum laborem.
 Spiritus imbecillitate contremiscente me,

C Vestigia divinis explorabas vultibus.
 In semitis dolosos laqueos occultabant meis.
 Dextera speculabar mea oculis extendens.
 Neque aliquis nos amicorum putavit omnino vi
 [dere.

Fugere cupientis mea antea perit fuga :
 Neque erat qui mihi cor requirat fugientis.
 Cæterum ego clamans dixi : Tu mihi spes es :
 Viventium in terra mea, Beate, portio vitæ :
 Deprecationem respice : sum enim constrictus mi-
 [seria.

A malignantate funesta hostium me serves :
 Quia multum me vi præstantiores sunt.
 Utinam mihi irrita custodia liberet animum :
 Ut nomen tuum studiose canam.

D De te mercedem meam generationes expectant
 [justorum.

PSALMUS CXLIH.

Davidis gloriosus hymnus Abessalonius innocens.
 Quando enim filius ejus sua expulsi petra,
 Veruntamen centesimus est et quadragesimus

Secundum illustrem sortitus unanimum cantum.

Orationem nostram exaudi, optime Pastor,
 Vere invocantis meis concede precibus :
 Tua justitia me, Rex, clamantem audias :
 Neque in iudicium vocato mihi occurras in conter-
 [tione.

Nullus enim mortalium sanctus te ante appareat,
Inimicus meum gementem persecutus est animum
[agitans :

Terræ profundis meam subegit vitam,
Inertibus mortuis in tenebris æque sedere faciens :
Spiritus vero meus crebris difficultatibus compe-
[ditus est,
Succensens mœroribus cum mentibus animo com-
[movebar.

At ego superiorum ætatum memor temporis,
Opera mente resonui divina Domini :
Manuum vero facta divina studiose cantabam,
Manus meas Regi glorioso extendens.
Animus meus cupit te, velut sitibundæ sulci terræ.
Velocester me exaudias, membrorum priusquam
[spiritum exhalam. B

Ne a me gloriosum avertas vultum,
Neque descendantibus similis in foveam appaream.
Toam, Beate, ab aurora misericordiam utinam au-
[diam,

Quia spes immortalis nobis es.
Da mihi faustam viam, uli debitum est ambulare,
Quia ad te animum semper expansum habeo.
Inimicorum de manu me, Beatissime, cito serves,
Turrim quoniam te firmam semper perterritus in-
[veni.

Ipsc Rex meus es, mentem vero me tuam doceas :
Rectam vero bonus me ferat in terram Spiritus Dei.
Da mihi æquitatem vitæ nutricem propter te.
Animam meam suspirioso, Rex, labore serves,
Meos vero inimicos misericordie tue gratia perdas.
Omnes meæ domes, Rex, animæ perditores,
Quoniam tuus servus gratus glorior esse.

PSALMUS CXLIII.

Davidis inclitus hymnus adversus hostem Goliath,
Etiam tertius sapientia hos antea simul sequens.
Veruntamen centesimus est et quadragesimus.

Faustis carminibus semper Deus laudabilis sit,
Qui manus armavit meas ad prælium,
Fecit verostrarum bellicosos digitos manuum.
Semper, Rex, misericordia mea et turris es,
Liberans malitia, superbosque propulsans,
Spes gloriosa, et sufficiens propuguator,
Populum meum manus sub nostras domans.
Quid homo est, Rex, quia ei manifeste adjuisti?
Aut generatio humana, quia eam animis sic ho-
[uoras?

Homo inanibus simulacris similis est :
Dies vero instabilis ejus umbræ similes prætereunt.
Cælum inclinans densum descendas, Pastor.
Tange montes, et forum satis tenebrosum facies.
Splendore fulguris jaculans dissipis universos.
Emitte, Beate, sagittas tuas, ut animum conturbes.
Manu tuam mittas ex æthere, ut iue serves,
Et me treperarum aquarum liberes impetu.
De manu externorum me, Beatis-ime, libera filio-
[rum,
Quorum os frustra vanos locutum est sermones,

A Οὗτις γὰρ μερόπων δοῖος σέθεν ἀντα φανεῖη
Ἐχθρὸς ἐμὸν στονόνεντα βίησατο θυμὸν ἐλαύνω·

Γαίης νεπερολοισιν ἐμὴν ὑπέταξε βίωνην,
Ἀπρήκτοις νεκίεσσιν ὑπὸ κνήφας ἴσα καθίζω·
Πνεῦμα δ' ἐμὸν πυκνίησιν ἀμυχανήσῃ παθίθη.

Ἀσχαλῶν ἀχέσσει μετὰ φρεσὶ θυμὸν ὀρίνην.

Αὐτὰρ ἐγὼ προτέρων γενεῶν μνησμενος ὥρης,
Ἔργα νόφ κελάρησα θεόδοτα Παμβασιλῆος·
Χειρῶν δ' ἔργματα θεα περιφραδέως ἀνέμλιπον,
Χεῖρας ἐμὰς βασιλῆϊ πολυκλήντι πετάσασα.
Θυμὸς ἐμὸς ποθέει σ', ἀτε διψάδος ἀλλαιεσ ἀῆς.
Αἰψά με εἰσατοῖς, μέλιων πρὶν πνεῦμα μεθελῶ.

Μὴ μευ κυδιάνειραν ἀποστρέφεις ἐπωπὴν,
Μηδὲ κατεργχομένοισιν ἴσος βόθρονδε φανεῖην.
Σῆς, Μάκαρ, ἐξ ἡοῦς ἐλεητύος, εἶθε τυθοίμην,

Οὐνεκιν ἐλπωρῇ παναγήθρας ἄμμιν ἐτύχθης.
Δός νύ μοι αἰσῶν οἶμον, ὅπῃ χρέος ἐστὶν ὀδύειν.
Οὐνεκιν ἀμφὶ σὲ θυμὸν ἀεὶ πεπετασμένον ἴσῳ.
Ἀντιθέων παλάμῃς με, Μακάρατα, ῥίμφα σώσασα,
Πύργον ἐπέει σ' ἀβρήκτων ἀπὸ πεφοβημένω εἶρον.

Αὐτὸς Ἄναξ ἐμὸς ἐσσι, νόν δέ με σέο διδάσκω·
Ἰθεῖην δ' ἀγαθὸν με φέροι χθόνα Πνεῦμα θεοῦ.
Δός νύ μοι εὐδοκίην, βίωτον τροφὸν, εἴνεκα σέο.
Θυμὸν ἐμὸν στονόνεντος, Ἄναξ, μέγθοιο σώσασα·
Ἐκ δέ μευ ἀντιθέω, ἐλθὼ σέθεν εἴνεκ' ὀλέσασα.
Πάντας ἐμῆς δαμάσειας, Ἄναξ, ψυχῆς ὀλετήρας,
Οὐνεκα σὸς θεράπων καταθύμιος εὐχομαι εἶναι

ΨΑΛΜΟΣ PMI'.

Δαυίδου κλυτὸς ὕμνος ἐπ' ἀντιθέω Γολιάθ.
Καὶ τρίτατος σοφίῃ τοῖς πρὶν ἀμ' ἐσπλάσσω·
Ἔμπα] γε μὴν ἀκαταστός ἔβην καὶ τερασσάσω·
[σῶς.

Εὐφρόμιος μέλλεσσιν ἀεὶ θεὸς αἰνετός ἐστω,
Ὅς παλάμας θώρηξεν ἐμὰς ἐπὶ δημοσίῃ·
Τεῦξε δὲ νοιτέρων μανεδῆμα δάκτυλα χειρῶν..
Αἰὲν, Ἄναξ, ἐλεητύος ἐμῆ καὶ πύργος ἐτύχθης,
Ῥυθόμενος κακότητος, ὑπερμένεας τ' ἀπαμύμων,
Ἐλπίς ἀγακλήσεσ, καὶ ἄρκιος ἀσπίδωσης,
D Λαὸν ἐμὸν πάλῃμῃσιν ὑφ' ἡμετέρῃς δαμάζων.
Τίς βροτός ἐστιν, Ἄναξ, ὅτι οἱ ἀναφανὰ παρτίσθης ;
Ἡ φύτλη μεροπτις, δὲ μιν φρεσὶν ὤδε γαυραίρις ;

Ἀθροπος νεκτοῖς ἐνάλαμσιν ἴσος ἐτύχθῃ·
Ἡματα δ' ἀσταθεῖ σφέτερα σιχὴ ἴσα παρέρπει.
Οὐρανὸν ἀγκλίνας πυκνὸν καταθῆσαι, Ποιμήν.
Θίγ' ὀρέων, καὶ καπνὸν δῆην σκοτεινὰ τεύξαις.
Μαρμαρυγὰς στεροπῆς προεῖς σιελώσεας ἀπαναξ·
Πέμπε, Μάκαρ, βελέσσει τοῖς, ἵνα θυμὸν ὀρίης.
Χεῖρα τὸν πέμπωσι ἐξ ἀθέρως, ὡς με σώσασα,
Καὶ με πολυσημαρῶτων ὑδάτων ἀπαλύσασιο ὀρμηξ.
Χειρὸς ἀπ' ὀνείλων με, Μακάρατα, ῥέοιο παιδων,

Ἢν τῶμα μασιθῶσις κεναιχάξας ἔκρατο μύθοις ;

Δεξιτερῆ τ' ἀθέμιτος ἀεὶ μεταμῶνια βέξει (22).
 Ἀὐτὰρ ἐγὼ τοι δαΐσμα νέον, Πανυπέρατε, μὲλψω
 Νευρῆ ἀρμονίῃ δεκάδος τῶν εὐχῶν ἁλίσω.
 Ὅς φάος ἡμετέροις βέβητο βασιλεύσιν ὀπάξοις,
 Καὶ εἴφορος θεράποντα τῶν Δαυδῶν ἔλυσας.
 Χειρὸς ἀν' ὀθνεῖον με, Μακάρτατε, ρύσο παίδων.

Ἐν στόμα μωψίδιον κενανχεῖας ἔκφατο μῦθος,
 Δεξιτερῆ τ' ἀθέμιτος ἀεὶ μεταμῶνια βέξει·
 Υἱὸς ἄν νεαροῖς πανομοίους ἔρνοιαν ἤθευ·
 Ἀὐτὰρ θυγατέρεσι τόσος περὶ κάλλει κόσμος,
 Ὅμμασι κεν φαίης χρυσάμπυκα νῆν ὄρσθαι.
 Παντοῶν ἀγαθῶν σφέτεροι βεβήθασιν σχοί.
 Ἐξ ἑτέρου δ' ἑτερόν γε περιβέβηε ἀσπιτον ὕδωρ.

Τοῖσι μὲν εὐδοτα μῆλα καὶ εὐλογα πολλὰ τέτυκται,
 Ζατρεφείας δὲ βόες, καὶ ἀραιότες ἔσχορον ἄλλων.
 Ἐμπέδα μὲν πάντα σπῖσιν ἔλκεα ἐτλήθην ἄτης,
 Ὡδ' ἀμφ' εὐρυπέροισιν ὁδοῖς σπέων ἐστὶν αὐτῆ.
 Πάντας ἀνολεῖζουσι τόσους βεβήθασα λαόν.
 Ὀλιθός, ὥτε θεός μελεται φρεσίν, ἐπλετο λαός.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΜΔ'.

Δαυδῶν κλυτὸς ἀίνος ἐρισθενέος βασιλῆος·
 Τέτρατον ἀγακλέωρ ἦσε μέλος σοφίης.
 Ἐμπα γε μὴν ἑκατοστός ἐστὶν καὶ τεσσαρακοστός.
 Ἀσθεῖς, κυβαῖω σε, βῆν δέ σε (23) ὕψος αἰρω·

Ὄνομα δ' ὀμνήσοιμι τῶν πικνιῆσιν αἰδοαῖς,
 Ἐκ γενεῆς γενεῆνδε διαμπερὲς ἤματα πάντα.
 Ἡθόσθους μὲλψω σε διγενεῖς ἡμᾶρ ἐπ' ἡμᾶρ·
 Ὀνόμα δ' ὀμνήσοιμι τῶν πικνιῆσιν αἰδοαῖς,
 Ἐκ γενεῆς γενεῆνδε διαμπερὲς ἤματα πάντα.
 Αἰκνὸς ἐσσι, Μάκαρ, καὶ τοι μέγα κύδος ἀέρθη,

Καὶ οἱ ἀτέρμαντον πῖλαται περῶσιον εὐχῶν.
 Ἔργα σέθεν φύλοισι, Μακάρτατε, φύλα βοήσοι,

Καὶ σθένος ἀπροσίοπτον ἀριφραδέως ἀγορεύσει·
 Ἐν μεγαλοπρεπεῖ εὐχῶν ἀρίζηλον καταλέξει.
 Σέιο δ' ἀπαγγελεῖ τε, Μακάρτατε, θέσκαλα πάντα·

Ἔργον δ' οὐκ ἐπιικτὸν ἀνὰ στόμα δειμαίτι μὲλψει.
 Οὐ σε ἀναύθητος μεγαλαυχία ἔργα παρελθοί·
 Ἐν σθένος ἀστυφελικτον ἀριφραδέως ἀγορεύσει.
 Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ κηχαροῖατο Παρθασίλης·
 Οἰκίτρωμον βασιλεὺς πανυπέρατος, τῷ δ' ἔλεθμων,
 Τλήμονα θυμὸν ἔχων, σφετέρην τ' ἔλεγειν ἀξέων.

Μετρίχην μετὰ πᾶσι θεός δὲδῆκε φυλάσσειν,
 Ἔργα κατοικητῶν ὅσπερ τεχνήσαστο χειρῖ.
 Ἀλήκτω κραδίη σε, Μακάρτατε, ἔργα βοήσοι,
 Καὶ σευ ἀγακλήθεν ὄσιων γένο· ἀίνος ἀείσει.
 Κύδος ἀνακτορῆς πανυπέρατον ἐξέρουσι,
 Καὶ σθένος ἀστυφελικτον, Ἄναξ, τῶν ὀμνήσοισι,
 Φηγῶν μερόπεσιν ὅπως σθένος ἀρθῖτον ἐξεῖς,

Καὶ μεγαλοπρεπεῖ εὐχῶν ἀνακτορῆς ἐρατεινῆς.

(23) Ἰδέξαι. Forte, ἰδέξαι. Edit

A Dexteraque iniqua semper inania faciet:
 At ego tibi carmen novum, Supreme, canam:
 Nervī harmonia decimi tuam gloriam cantabo.
 Qui lumen nostris vitæ regibus præbens,
 Et gladio servum tuum Davidem liberasti.
 De manu exteruorum me, Beatissime, libera filio-
 [rum.

Quorum os frustra vanos locutum est sermoues,
 Dexteraque iniqua semper inania faciet:
 Filii quorum novellis similes plantis pubertatis:
 At filiabus iantum in flore ornatus,
 Oculis diceris deauratum templum videre.
 Variis bonis sua ornatur stabula.
 Ex altero autem in alterum circumfluit immensa
 [aqua.

B His quidem pingues oves et fetosæ multæ sunt,
 Crassæ vero hoves et meliores supra alias.
 Firma quidem omnia ipsis ulcera procul a noxa,
 Neque in latis viis eorum est clamor.
 Omnes beatificatur tantis ornatum populum.
 Beatus, qui Dei curam habet animis, est populus.

PSALMUS CXLIV.

Davidis inclytus hymnus præpotentis regis:
 Quartum gloriosorum cecinit carmen sapientia.
 Yetuntamen centesimus est et quadragesimus.
 Immortalis, glorifico te, potentiam tuam in altum
 [attollo

Nomen vero celebrabo tuum crebris carminibus,
 De sæculo in sæculum omnino dies omnes.
 Lætus cantabo te continuum diem in diem:
 C Nomen vero celebrabo tuum crebris carminibus,
 De sæculo in sæculum omnino dies omnes.
 Laudabilis es, Beate, quamvis ingens gloria elevata
 [sit,

Et ipsi indesinens est excellens gloria.
 Opera tua generationibus, Beatissime, generationes
 [clamabunt,

Et potentiam latentem discrete pronuntiabunt:
 Tuam magnificam gloriam illustrem narrabunt.
 Tua vero annuntiabuntque, Beatissime, divina
 [opera:

Opus vero non mediocre per os pavore cauent.
 Non tua mutus magnifica opera prætereat:
 Tuum robur firmum discrete dicit.

D In justitia vero exsultabunt omnium Regis.
 Miserator, Rex summus et misericors,
 Patientem animum habens, suamque misericordiam
 [augens.

Benignitatem apud omnes Deus novit custodire,
 Opera miserans quæcumque fabricavit manu.
 Indesinenti corde te, Beatissime, opera clamabunt,
 Et tuam gloriosam sanctorum genus laudem cauet.
 Decus regni summum dicent,
 Et potentiam solidam, Rex, tuam celebrabunt,
 Stipendium inter homines ut robur immortale ha-
 [beas,

Et magnificum decus regni amabilis.

(23) Σε. Fuste, seu. Id.

Semper regnum omnem regens generationem.
Incorruptis sermonibus Deus fidem connectit,
Et ipsi æquitas est temperata operibus,
Immortalis novit semper corruentes excitare,
Erigere perniciosa sub ruina virum lapsam.
In te, Beate, respiciunt quæ fecisti omnia,
Et tribuas simul omnibus ut par est convenientem
[cibum.

Omne genus impleas, ubi manum tuam aperueris.
Undique æquitas pervestigat Regis vias:
Bona vero administratione sanctus refulget operum.
Omnem invocantem circumdat atque custodit,
Qui eum invocatione vera placaverit.
Semper suis famulis perficiat desiderium:
Deprecationem vero exaudiens sua liberabit noxa.
Semper Rex iniquitate suos servavit operarios,
At acquirit domat famulos interitum.
Laudem Domini meum os fidei canet,
Mortaliumque multa genera Dei inclytum nomen
[cantabunt,

De sæculo in sæculum cum indesinentibus sæculis.

PSALMUS CXLV.

*Communis Zachariæ et Aggæi est hymnus,
Quintum socium habens sonum alleluia.
Verumtamen centesimus est et quadragesimus.*

Celebra Deum, clara anima, tuæ dominiæ vitæ:
Laudabo Regem valde orandum donec repo,
Immortalem cithara omnino celebrabo.
Nunquam principibus cum animis confidens fueris,
Neque mortalium filiis, unde lumen nunquam est:
Qui anima evolante, suam rursus redibunt in terram.

His vero simul intereunt universæ mortuis cogitationes.

Beatus, cui Deus summus est adjutor,
Cuiusque fiducia est in Regis præceptis,
Qui terram viridemque et cælum latum fecit,
Mare horronum, et quæcumque nutrit fluctus maris.

Semper veritatem cupidus præcordiis custodit,
Qui oppressis justitiam demonstrat,
Omnibus vero famelicis largitur vitalem cibum.
Ipse compedibus vincium novit servare:
Ipse difficili a ruina viros excitat:
Ipse Rex cæcis mentem prudentem facit:
Ipse Dominus sanctum genus diligit:
Ipse Rex novit advenam virum custodire,
Viduamque pupillumque in ulnis suscipere.
At viam suspiciosam conterat impiorum.
Perpetuo Immortalis gloriosus regnabit.
De sæculo in sæculum Deus Sionis imperans.

PSALMUS CXLVI.

*Communis Zachariæ et Aggæi est hymnus,
Sexum socium habens sonum alleluia.
Verumtamen centesimus est et quadragesimus.*

Celebrate Dominum, quoniam carmen bonum est
Laus nostro grata erit Regi.
Nobilis rex Hierusalem diviniæ ædificans:

A Αἰεὶ κοίρανὴν ἀπάσης μεδέουσα γενέθλης.
Ἀγράνοις ἐπέσει θεὸς περὶ πίστιν ὕψαις,
Καὶ οἱ εὐδικεῖν τελεθεὶ κεκερασμένη ἔργου.
Ἄθάνατος δεδῶκεν αἰεὶ πίπτοντας ἔγειρειν,
Ἰούειν ἄλλοὺς ὑπὸ βήγματος ἀνδρα πείσθητα.
Εἰς σὲ, Μάκαρ, λούσσοσι πάτερ τακτῆρα πάντα,
Καὶ ἔξης ἅμα πᾶσι κατὰ χροῖος ὄρμεινον εἶδαρ.

Πᾶν γένος ἐκπλήσσειας, ἐπὶν σοε χεῖρα πειάσσοις.
Πάντοθεν εὐδικεῖν μεθέπει Βασιλῆος ἀταρπῶς·
Ἐκ δ' εὐηγήσεις ὅσιος περιλάμπεται ἔργων.
Πᾶντεῖ ἀταξομένην περίσταται, ἤδη φιλάσσοι,
Ὅστε μιν ἰκεσθῆ παναληθῆ μελίξαστο.
Αἰὲν ὁμῶσεσιν ἐπικρῆγειν ἐβλόωρ·
Ἰκεσθῆς δ' ἄλων σφετέρης ἀπολύσεται ἄτης.
B Αἰὲν Ἄναξ κακότητος τοῦς ἐσάωσεν ἐβλώωρ,
Ἀντᾶρ ἀτασθαλίης θαμάς θεράποντας ἐβλώωρ.
Αἰὲν Παμβασιλῆος ἐβλὸν στόμα πᾶσιν αἰέσσοι,
Θηγεῶν τ' ἀσπετα φύλα Θεοῦ κλυτὸν ὄνομα μελίξαι,
Ἐκ γενεῆς γενεῆς μετ' ἀλκῆτοις γενέθλης.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΜΕ΄.

*Συνὸς Zachariæ καὶ Ἀγγαίου πέλει ἕννος.
Πεμπταῖον ζυγέμβιον ἔχων ἄρσος ἀλληλουῖα.
Ἐμπα γε μὴν ἑκατοστὸς ἔστω καὶ τεσσαράκωστος.*

Μέλπει Θεόν, φίλε θυμῆ, τῆς κρατερότατο βίωσης·
Ἵμνησῶ Βασιλῆα πολὺλλετον εἰσὸκεν ἔρπω·
Ἄθάνατον φόρμγγι διαπερῆς ὕμνοπολέσσω.
Μηδέποθ' ἤγησῆσαι μετὰ φρεσὶ ὄρανονος εἰς,
C Μηδέ βροτῶν τεκέσσοι, ὄθεν φάος ὕπνο· ἐτίχῆ·
Οἱ ψυχῆς πταμένης, σφετέρην πάλιν εἰς ἐπὶ γαῖαν.

Τοῖσι δ' ὁμῶς φθινύθοουσι ὄλαι φθιμῆνοισι μωσῶσι.

Ὀλβιος, ὥτε θεὸς πανυπέριτατός ἐστιν ἀρωγῆς,
Ὡ τε κατ' ἐλπωρῆ πλεται Βασιλῆος ἐρετμάς,
Ὅς γαῖαν γλορηῖν τε καὶ οὐρανὸν εὐρύον ἐκτεῖναι,
Πόντον ἐρισμάραγον, καὶ ὄσα τρέπει ὄσμα θαλάσσης.

Αἰὲν ἀληθεῖην μεμαῶς πραπίθεσσι φυλάσσοι,
Ὅς βα βαταξομένοισι δικαιοσύνην ἀναρᾶσαι,
Πᾶσι δὲ πειναλόισι διδοὶ ζωαρχία δαίτα.
Αὐτὸς ἀλυκοπέδης πεσιπομένον οἶδε σάωσαι·
Αὐτὸς βιγαδανὸς ὑπὸ βήγματος ἀνδρα ἔγειραι·
D Αὐτὸς Ἄναξ τυρολοῖσι νόον πυκινώφρονα τύχῆ·
Αὐτὸς Παμβασιλεὺς ὅσιον γένος ἀμφογαπάει·
Αὐτὸς Ἄναξ δεδάχῃ νεφλοδα φῶτα φυλάσσοι,
Χήρην τ' ὄρφανικὸν τε μετ' ἀγκαλίθεσσι ἀείραι.
Αντᾶρ ὄδον στονόςσων ἀμαλδύνειν ἀκτρῶν.
Νυλεμέως Ἄγρατος ἀγακλειθῆ βασιλεύσει,
Ἐκ γενεῆς γενεῆς θεὸς Σιώνος ἀνάσσων.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΜΓ΄.

*Συνὸς Zachariæ καὶ Ἀγγαίου πέλει ἕννος.
Ἐκταῖον ζυγέμβιον ἔχων ἄρσος ἀλληλουῖα.
Ἐμπα γε μὴν ἑκατοστὸς ἔστω καὶ τεσσαράκωστος.*

Μελίξαι Παμβασιλῆ, ἐπὶ μέλος ἐσθλὸν ἐτύχῃ.
Αἰὼς νωτέρω καταβόμος ἔσσοτ' Ἄνακτι.
Κλυτὸς Ἄναξ Ἱερουσαλῆμ θεοτερπία τύχων

Φύλον ἐπαθροίσει κεκεδαμένον Ἰσραήλου.
 Ἰητηρ οἰσίν τε κατεκλάσθη φύλον ἦτορ.
 Καὶ σφετέρω πόνωιο περισσίγγων μελεδῶνας.
 Μοῦνος ἀμετρήτων ἄστρων δεδαήκην ἀριθμῶν,
 Ἐξουνομακλήδην ὀνομαζῶν τετραεα πάντα.
 Νῦντιρος θεός ἐστι μέγας, μεγάλη δέ οἱ ἀλκή·
 Οὐδὲ ἀνὴρ πινυτής Μάκαρος· κλυτὰ μέτρα νόστιμα.

Οἶδιν ἀνιρήμενοι Βασιλεὺς γένος ἡπιουμένων,
 Αὐτὰρ δυσσοθέας γαίης πυμάτοις δαμάζειν.
 Ἀρχόμενοι Βασιλεῖα θεῶν κλιδοῦσθε μολεπῆ·
 Μέλψατε Παμβασιλεῖα θεῶν φόρμυγγι λιγέη.
 Οὐρανὸν ἔς πολύγαλον ἔος νεφέεσι πυκάζει,
 Γαίην ἐτοιμάζων σφετέρῃ φυσίζῳον ὑμῶν.
 Ὅς τόσον ὑψιπέμοις καὶ ἐν οὐραῖς χροτόν ἀξεί,

Ἀντέλλων ζυγίοισι βροτῶν μελιτήρια ποιῶν.
 Ὅς καὶ τετραπόδων ἀγέλαις πόρην ἄρμενον εἶδαρ,

Καὶ κοράκων ἤρκεσσε λιταζόμενοις νεοσοζῶν.
 Ὅσποτ' ἐπαινήσειεν Ἄναξ σθένος ἀσχετον ἵππου·
 Κνημῶν δ' οὐ πάμπαν ἀγάσσεται ἀνδρὸς ἐρωήν.
 Μᾶλλον ἐπὶ θμῶσεσιν ἔοις κεχαρήσεται Ἐσθήν·
 Οἷς δ' (24) ἐλεημοσύνη καταθύμιός ἐστιν Ἄνακτος.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΜΖ.

Συνός Ζαχαρία καὶ Ἀγγαίον πέλει ὕμνος,
 Ἐβόησον ἀμνηστῶν ἔχων ὄρθον ἀλληλοῦτα.
 Ἐμπα γε μὴν ἑκατοστός ἐξυ καὶ τεσσαρακο-
 [στός.

Αἴνεε τιμήνδ', Ἱερουσαλήμ, Βασιλεῖα·
 Σιών, ὑμνοπόλευσε τοῦ Βασιλεῖα βίωσ·
 Ὅσνεκα σὺν πύλων σθεναροῦς χάλκευτον ὀχλάς.
 Ἐν σοὶ σοὺς πινυτούς καὶ ἀγακλείας ἤνεσε παῖδας.
 Ὅς σθένει εἰρήνῃ περυσυλαγμένα τέρματα ὄκη·
 Πλήσι δὲ παλιῆ σὲ βίη μενοικίος ἀκτῆς.
 Ὅς χροτὸν πολυβοτερεῖν ἐπιέροθον ὥπασ μῦθον.

Αὐτὰρ ὁ βίμπα θεῶν μετελεύσεται ἔνθα καὶ ἔνθα,
 Εἰρίων ὡς, ψυχρῆς χιόνος σθένος ὑψέθι φαίνων,
 Πάσων καπνοσκευαν ὅπως σποδὸν αὐγμῶν διμήχλης,

Εἰδομένην φωμοῖσιν ἐξυ κρύσταλλον ἰάλλων.
 Πύχετ τίς κεν ἐν δύνάται μόνος ἰσοφαρίζειν;
 Πάντα λόγῳ ζῶοντι τακῆσεται ὀρηθέντι·
 Ὑδάτα δὲ πνοῆσιν ὑπὸ σφετέρῃ; κελαρῶζει.
 Μῦθον Ἰακώβω πινυτῆ φύλον ἐξαγορεύων,
 Κλεινὰς δ' εὐδικίας ἐρέων κλεινῶ Ἰσραήλῳ,
 Οὐδέποτ' ἀλλοδαποῖσι μετ' ἔθνεσι τοῖον ἐρεῖξεν,
 Οὐδέ δικαιοσύνας σφετέρας τιμηράτο λαοῖς.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΜΗ.

Συνός Ζαχαρία καὶ Ἀγγαίον πέλει ὕμνος,
 Ὅρθον ἀμνηστῶν ἔχων ὄρθον ἀλληλοῦτα.
 Ἐμπα γε μὴν ἑκατοστός ἐξυ καὶ τεσσαρακο-
 [στός.

Μέλψατέ μοι μέγα κῦδος ἀπ' οὐρανόνδεν Βασιλεῖος·
 Μέλψατέ μιν, βόωντες ἐν ὑψίστοις θωόκοις·
 Μέλψατέ μιν, ἔθμοι μεγαλοσθενῶν στρατιῶν·
 Μέλψατέ μιν, πᾶσα σθενείω ἀρδεύεσθε ἀλκή·

(24) Οἷς δ'. Forte, οἷς τ'. EDIT.

A Nationem congregabit dispersam Israelis.
 Medicus quibusque contritum est charum cor,
 Et sui doloris constringens curas.
 Solum innumerabilem stellarum novit numerum,
 Nominibus suis nominans astra omnia.
 Noster Deus est magnus, magna vero ipsi virtus,
 Neque vir prudentia Beati nobiles mensuras intel-
 [ligit.

Novit extollere Rex genus mansuetorum,
 At impios terræ extremis domare.
 Canere incipientes Regem celeri resonante cantu :
 Celebrate Dominum Deum cithara canora,
 Caelum qui firmum suis nubibus operit.
 Terræ parans sive vivificam pluviam.

Qui tantum alticomis etiam in montibus fenum
 [auget,
 Producentis jumentis mortalium suavem herbam.
 Qui etiam quadrupedum gregibus largiatur conve-
 [nientem cibum,

Et corvorum adjuvit invocantes pullos.
 Nunquam laudaverit Rex robur indomitum equi :
 Crurum vero non prorsus admirabitur viri impetum.
 Magis super servos suos gaudebit Rex :
 Quibus vero misericordia grata est Regis.

PSALMUS CXLVII.

Communis Zachariæ et Aggæi est hymnus,
 Septimum controversum habens sonum alleluia;
 Verumtamen centesimus est et quadragesimus.

C Lauda honoratum, Hierusalem, Regem :
 Sion, celebra tuæ Regem vitæ :
 Quoniam tuarum portarum validos fabricavit vectes.
 In te tuos prudentes et gloriosos laudavit filios.
 Qui tuos pace custoditos fines posuit,
 Implevit vero pinguedine te vi placidæ Cereris.
 Qui terræ multorum nutrici auxiliare præbuit ver-
 [bum.

At qui cito currens præteribit hinc et hinc,
 Lanam sicut, frigidæ nivis vim ex alto ostendens,
 Spargens fumiparam velut cinerem squalorem le-
 [bulæ.

Similem buccellis suam glaciem emittens.
 Frigore quis ejus potest robur æquiparare ?
 Omnia verbo viventium I-quellenti incitato :

D Aquæ vero flatibus sub suis sibilant.
 Sermone Jacobo prudenti suum annuntians,
 Inclytas vero æquitates dicens inclyto Israeli,
 Nunquam alienigenis cum nationibus tale fecit,
 Neque justitias suas significavit populis.

PSALMUS CXLVIII.

Communis Zachariæ et Aggæi est hymnus,
 Octavum controversum habens sonum alleluia.
 Verumtamen centesimus est et quadragesimus.

Celebrate mihi magnum decus de cælo Regis ;
 Celebrate eum, clamantes in altissimis sedibus ;
 Celebrate eum, populi magnanimatorum exercituum ;
 Celebrate eum, omne virtutum inclytum robur ;

Celebrate, solque et splendens luna ;
Celebrate, astra omnia, Deum, et immensus splen-
[dor ;

Celebrate caelestium locorum supra caelum aliud,
Circularisque caelestibus superior pura aqua :
Omnia simul celebrent inelyctum nomen Domini.
Quia ipse dixit, et exsisterunt omnia,
Suis vero mandatis inflexibilibus radicata sunt :
Stant vero sempiterno quæ fecit ipse jussu.
Nunquam divinum Beati præteribit mandatum.
Laudate Dominum in terra lata,
Repetesque dracones simul cum caliginosis abyssis,
Ignis cum glaciibus, nix vero simul sequatur gran-
[dineis,

Ei flatus atræ procellæ per aerem iena,
Semper famulantia Dei vera sermoni.
Montes, arboricomorumque montium hirsuta cacu-
[mina,

Cedri omnis generis, et arbores virescentes,
Quadrupedum greges, et monticolæ serpentes terræ,
Reptilia, et pennis exsidentes volucres,
Populi omnes et præpotentes reges,
Innocentes cum omnibus iudices principibus,
Juvenes, senes, et virgines vestem trahentes,
Fortes canis juniores in unum euntes,
In uno celebrent gloriosum nomen Domini :
Quia exaltatum est regium nomen solum.
Laus ejus terramque et caelum circumtegit,
Et populi sui cornu gloriosum exaltat.
Hymnus vero gloriosus curæ sit generationibus ju-
[storum,

Populo divino prudentis Israelis.

PSALMUS CXLIX.

*Suave carmen centesimum est et quadragesimum
Nonum, caelestem ferens sonum alleluia.*

Cantate mihi Regi novum et amabile canticum :
Semper habet in ecclesiis sanctorum gratum hym-
[num.

Israel Rege charo letetur confusus :
Filii rursus Sionis suo Rege gaudeant.
Nomen celebrent regium in choris :
Cantent eum, tympanum rursus citharamque su-
[tinentes :

Quoniam ei suus gratus erat populus.

Lumine autem exaltabit charum genus mansue-
[torum.

Hinc sanctorum amabiles exsultabunt generationes :
In sacris vero cubilibus amico gaudeant animo.
Culture Regia excellentias ferentes,
Gladium rectis manibus ancipitem habentes,
Populorum diversorum maleficos viros perdere,
Et jugum immortale populos deserentes increpabit.
Horum vero amicos reges compedibus ligavit,
In ferreis vero vinculis manus pretiosorum,
Scriptamque æquitatem serio cum eis faciet.
Sic sanctis gloria bona suis in omnibus est.

A Μέλψατε, ἡλέλις τε καὶ αἰγλήσασα σελήνη·
Μέλψατε, τείρα πάντα, θεόν, καὶ ἀθέσφατος ἀγλή·

Μέλψατ' ἐπουρανίων διαπέδων ὑπὲρ οὐρανὸν ἕλλον,
Κύκλων τ' οὐρανίων καθυπέρτερον εὐαγής ὕδωρ·
Πάνθ' ἅμα μελπόντων κλυτὸν ὄνομα Παμβασιλῆος.
Ὅνκεν αὐτὸς ἔειπε τε καὶ ἐβλάστησεν ἅπαντα,
Ἦς δ' ὀποθημοσύνην ἀκαμπτοῖν ἐβρίχθησεν
Σταῖν δὲ διηνεκί τὰπερ ἔβρασεν αὐτὸς ἀνωγῆ.
Ὅποτε θεσπεσίη Μάκαρος παρελεύσεται' ἀρετῆ.
Μέλψατε Παμβασιλῆα κατὰ χθονὸς εὐρωδιῆς,
Ἐρπυσσάτω τε ἐράκοντες ἡμῶν ἄνομοισιν ἀδύσοις
Πῦρ μετὰ χρυστάλλοις, γίων δ' ἄμ' ἔποιτο χαλδῆς,

Καὶ πνοῆ Ζοφεροῦ καταγιγῶς ἡεροφίτου,

B Αἰὼν ὑποδρῆσσαντα Θεοῦ νημερετὶ μύθῳ.
Ὅσοα, δεινροκίμων τ' ὀρέων λασιαύχενος ἄκρα,

Κέδροι παντοδαπαί, καὶ δένδρα τριβέθοντα,
Τετραπόδιον ἀγέλαι, καὶ ὀρέστερα θηρία γαίης·
Ἐρπετὰ, καὶ πτερθέουσι μεταίσσαντα ποτητὰ,
Ἄσσοι παντοδαποί, καὶ ἐρισθενέες βασιλῆες,
Ἐνθεσμοὶ μετὰ πᾶσι δικαστοῖσι ἡγήτησιν,
Ἠθητά, γεραροί, καὶ παρθένοι ἐλκιστικεῖοι,
Ἰσθητικοὶ πολλοῖσι νεώτεροι εἰς ἔν ἰόντες,
Εἰν ἐνὶ μελπόντων κλυτὸν ὄνομα Παμβασιλῆος·
Ὅνκεν ὠψίθη βασιλῆιον ὄνομα μούνον.
Αἰὼς ἄς γαλιάν τε καὶ οὐρανὸν ἀμφικαλύπτει.
Καὶ λαοῦ σφετέρου κέρας μεγαλαυχῆς ἀέρει.
Ἦμος δ' εὐκλείης μελέτω γενεῆσι δικαίων,

Δῆμψ θεσπεσίῳ πυκινόφρονος Ἰσραήλιου.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΜΘ'.

*Ἠδὴ μέλος ἑκακοστὸν ἔην καὶ τεσσαρακοστὸν
Εἰρατον, οὐράνιον φορέον θρόον ἁλληλουία.*

Μέλψατέ μοι Βασιλῆι νῆην καὶ ἐπῆρατον ὄμην·
Αἰὼν ἔχει κλειστής ὅσων μεμελημένον ὕμνον.

Ἰσραῆλος Ἄνακτι φίλῳ τέρπειτο πεποιθώς·
Υἱέας αὐ Σιώνος ἐπὶ Βασιλῆϊ χαρεῖται.
Ὅνομα μελπόντων βασιλῆιον ἀμφὶ χοροῖσιν·
Ἀδόντων μιν τύμπανον αὐ κίθάρην τ' ἀνελόντα,

Ὅθενκά οἱ σφέτερος καταθύμιος ἔπλετο λαός.
D Θέγγει δ' ὠψίσαστε φίλον γένος ἡπιοθύμων.

Ἐνθ' ὅσων ἐραταιναὶ ἐπαυχῆσσοι γενέθλια·
Ἐν δ' ἑροῖς λεγέσσοι φίλῳ κειρατοῦ θυμῷ.
Λαυκανῆ βασιλῆος ὑπερτερίας φορέοντες,
Φάσανον ἰθυπόρους παλάμης ἀμφηχίας ἔχοντες,
Δῆμων παντοδαπῶν κακοεργέας ἀνδρας ὀλέσσοι,
Καὶ ζυγίων ἀθάνατον λαόν μετιέντας ἐλέγγει.
Τῶν δὲ φίλους βασιλῆας ἀλυκτοπέδῳσι πέδησεν.
Ἐν δὲ σιδηρείῳσι πέδησι παλάμης ἐριτίμων,
Γραπτήν τ' εὐνομήν σπουδῆ μετὰ τοῖσι τελέσσοι.
Ὡς ὅσοις κλέος ἐσθλὸν ἔοις μετὰ πᾶσιν ἐτύχη.

ΨΑΛΜΟΣ ΠΝ΄.

Πένθ' ἄμα καὶ δεκάτης δεκάδος μέλος ἀλληλουΐα·
Μέλψατέ μοι Βασιλῆα, χορὸς δ' ἄμ' Ἐποῖντο δικαίων·

Μέλψατέ μιν σταθερῇ κράτους περιθάρσυνον ἀλεψί·
Μέλψατέ μιν σφετέροισιν ἀειρούμενον σθενέσσι·
Μέλψατέ μιν μεγαλιζόμενον πικαιοῖσιν ἐπ' ἔργοις·
Μέλψατέ μιν σάλπιγγος ἑρισθενός πατάγοισι·
Μέλψατέ μιν φόρμιγγι καὶ ἄρμονίῃ ἑρατεινῇ·
Μέλψατέ μιν τυμπάνοισι καὶ εὐφῆμοισι χοροῖσι·
Μέλψατέ μιν κιθάρῃ τε καὶ ἐν χορῶσιν λιγυταῖς·
Μέλψατε θείοντες λιγυχεῖα κύμβαλα χερσὶ·
Μέλψατέ μιν παλάμῃς ἀλαλαγμοῦ κύμβαλα συν-

Πνοῖη παντοδαπῇ, κελადόσατε Παμβασίλῃα.

ΨΑΛΜΟΣ ΠΝΑ΄.

Πόμπης πρὸς δεκάτῃ δεκάδος πέλει ἔκτοθεν
[ὕμνος,
"Ὁν Γολιάθω μουνομαχίῃσας ἦεν Δαυίδος·

Ἄμφι κασιγνήτοισιν ἑμοῖς μάλα τυτθὸς ἐτύχθην,
Πατρῶον κατὰ δῶμα νέος μετὰ πᾶσιν ἀκούων,
Εἰσπρόκων ὄων ἀγέλας ἀγροτοὶ νομῶων·
Χεῖρες ἔμαλ φόρμιγγα λιγύθροον ἐκτύναντο,
Δάκτυλα δ' ἄρμονίην θεοτερπέα τεκτύναντο.
Τίς κεν ἀπαγγεῖλαιεν ἑρισθενῆ Βασιλῆι;
Αὐτὸς Ἄναξ δεδόθηκεν ἑμῶν ἑπίων ὑπακούσαι·
Αὐτὸς ἰκουρανίον στρατιῆς ταχύν ἐγγελλον ἦκεν,
Ἐκ δὲ με πατρός ἀγέλης ἐξελαιτο μῆλων,
Καὶ μευ πιαλίῳ δέμας αὐτὸς ἔχρισεν ἔλαιῳ.
Ἥμιν ἀδελφοῦς μεγάλους ἔχον, ἦδὲ καὶ ἐσθλούς·
Ἄλλ' οὐ σφεν Βασιλεὺς κλέος ἦθελεν ἐσθλὸν ὀπάσαι.
Ἄλλοδαποῦ καλέοντος ἐναντίον ἀνέρος φειν·
Αὐτὰρ ὁ μ' εἰδώλοισιν ἑοῖς νεύεσσι πεποιδώς·
Τοῦ δ' ἐγὼ εἶπρος ὄξυ ἐρυσάμενος παρὰ μηροῦ,

Αὐχένος ὑψηλοῦ κάρη ἀπέκοξα παραστάς·
Λύδην δ' ἐξαλάωσα περίφρονος Ἰσραήλου.
Αἶνον ἄγω σοι θεῖον, Ὑπέριστα ἐν βασιλευσίαν,
Οὐνεκεν ὀτρਾਲῆς περιηγέα βίβλον ἄπασαν,
Δαυίδου πινυτοῦ περικαλλῆος ἔκτολυπεύσαι
Δώκας ἐμῆν πανάποτον ἐν ἀνδράσιν ἔμπα γενέθλην.

A

PSALMUS CL.

Quintæ simul et decimæ decadis carmen alleluia.
Celebrate mihi Regem, chori simul sequantur ju-
[storum :

Celebrate eum firmo virtutis fretum robore :
Celebrate eum suis elatum roboribus :
Celebrate eum magnificentiam crebris in operibus :
Celebrate eum tubæ fortis strepitibus :
Celebrate eum cithara, et harmonia amabili :
Celebrate eum tympanis et speciosis choris :
Celebrate eum citharæque et in chordis canoris :
Celebrate percutientes arguta cymbala manibus :
Celebrate eum manibus jubilationis cymbala sin-
[meutes :

Spiritus omnifarius celebret Dominum.

B

PSALMUS CLII.

Quintam præter decimam decadem est extra hymnum,
Quem cum Goliath singulari certamine congressus
[cecinit David.

Inter fratres meos valde parvus eram,
Paterna in domo juvenis inter omnes audiens,
Lanigerarum ovium greges in agris pascens.
Manus meæ citharam stridulam construxerunt,
Digiti vero harmoniam Deo gratam concinnaverunt.
Quis annuntiabit præpotenti Regi ?
Ipse Rex novit mea verba exaudire :
Ipse cælestis exercitus velocem nuntium misit,
Me vero de paterno grege assumpsit ovium,
Et meum pingui corpus ipse unxit oleo.

C

Et fratres magnos habebam et etiam fortes :
Sed non ipsis Rex gloriam voluit bonam præbere.
Alienigenæ vocanti in occursum exivi :
Et ipse me idolia suis exsecratus est freus :
Hujus vero ego gladium acutum extrahens de fo-
[more,

Cervicis altæ caput abscondi astans :
Contumeliam vero abstuli abs circumspecto Israele.
Laudem ago tibi divinam, Supreme inter reges,
Quoniam diligenter descriptum librum omnem,
Davidis prudentis formosi perficere
Dedisti meum infelix inter viros tamen genus.

ANNO DOMINI CCLXXXV.

ISAAC EX JUDÆO CHRISTIANUS.

NOTITIA.

(GALLAND., Vet. Patr. Biblioth., t. VII, Proleg. p. xxv.)

I. Qui de scriptore Isaac ex Judæo mentionem injecerit, ex antiquioribus, præter Gennadium, nominis neminem. Sic autem ille (a) :

(a) Gennad., lib. De vir. illustr., cap. 26.

Isaac scripsit De sanctæ Trinitatis tribus personis et incarnatione Domini librum obscurissimæ disputationis et involuti sermonis, confirmans ita in una deitate tres esse personas, ut sit aliquid in singulis proprium, quod non habeat alia: Patrem scilicet hoc habere proprium, quod ipse sit sine origine origo aliorum; Filium hoc habere proprium, quod genitus genitore non sit posterior; Spiritum sanctum hoc habere proprium, quod nec factus sit nec genitus, et tamen sit ex altero. De incarnatione vero ita scribit, ut manentibus in ea duabus naturis, una credatur Filii Dei persona. Hæc Gennadius.

Porro cum hic presbyter Massiliensis scriptorem nostrum inter eos colloct, qui paulo ante 400 Christi annum claruerunt, jure proinde arguiss videtur Sirmondus qui ejus libellum primus edidit (a), sæculo iv exeunte ipsum floruisse. Guilielmo Caveo aliisque aliter opinantibus, Sirmondo assentiuntur Fabricius (b) et Wolfius (c). Quæ quidem temporis notatio vel maxime confirmatur, si Tillemontii conjecturam admittamus, existimantis (d) bene scriptor-em eundem esse atque illum Isaacum ex Hebræo, qui Ursinianis partibus adhærens beatum pontificem Damasum calumniis appetit. Exstat ejus mentio in epistola concilii Romani ad Gratianum et Valentinianum augustos, ubi hæc habentur (e): *Sic denique, inquit patres, factio profecit Ursini, ut Isaac Judæo suborato, qui facto ad synagogum recursu caelestia mysteria profanavit, sancti fratris nostri Damasi peteret caput. Et paulo post, imperatores allocuti subdunt iidem Patres: Quia igitur vestrae iudicio tranquillitatis probata est innocentia memorati fratris nostri Damasi, integritas prædicata est; Isaac quoque ipse, ubi ea quæ detulit probare non potuit, meritorum suorum sortem tulit, etc.* In Hispaniam nimirum relegatus fuit, ut constat ex eorumdem imperatorum scripto ad Aquilinum vicarium Urbis, in quo sic legimus (f): *Isacem remotus Hispania angulus titulo damnationis inclusit. Atque in eandem Tillemontii sententiam concessisse quoque Sirmondianorum editorem intelligimus (g).*

II. Scripsit igitur suum *Libellum fidei* noster Isaac, et Romæ fortasse, ut ex modo relatis veterum monumentis aperte satis colligi potest, antequam ejurata Christiana religione, quam fuerat amplexus, Synagogæ rursus nomen daret. Ejusmodi autem libellum cum aliis dogmaticis opusculis in luce eduxit Sirmondus anno 1650, ut superius innuimus, de quo hæc habet in monito ad lectorem: *Quod autem ex Judæo conversum ascripimus, Pithæanum codicem secuti sumus, in quo titulus his verbis conceptus est: « Fides Isacis ex Judæo. » Et hæc quidem inscriptio confirmari posse videtur ex iis quæ modo ex epistola concilii Romani retulimus: eamque fortassis confirmasset ex eadem epistola ipsemet Sirmondus, si tum demum præsto ei fuisset sua illa codicis Theodosiani Appendix, quam anno tantum insequente 1631 vulgavit. Eundem porro auctoris nostri libellum ad editionem paraverat Petrus Pithæus, qui, ut refert Claudius Peleterius (h), tomo tertio manuscriptorum suæ cotillorum collectionis hoc opusculum ex vetustissimo Ecclesie Constantinensis codice canonum, post synodum Arvernica[m] se excerptisse adnotavit: subditque idem vir illustris codicem Pithæanum referre inscriptionem hujusmodi, *Fides Isacis ex Judæo*, non *Isacis*: quam quidem inscriptionem sequi maluit deinceps Fabricius (i). Sed si ea demum attendantur quæ tum ex Gennadio, tum ex reliquis antiquioribus testibus hic de scriptore nostro protulimus, a vulgata inscriptione haud recedendum existimamus. Potuit enim manu antiquarij, potuit oculo exscriptor errasse; alternter scilicet sive describens, sive legens *Isacis* pro *Isacis*.*

Verum his missis, illud potius animadvertere præstat, opusculum quo de agimus, ex codice Pithæano post Sirmondum edidisse denuo laudatum Peleterium ad calcem *Codicis canonum veteris Ecclesie Romanæ* (j), simulque nonnullas adnotasse lectiones varias a Sirmondiana editione, quas inter quatuor præcipuæ sunt hujusmodi, ad nostrum exemplar ex Sirmondiano exscriptum comparate.

In codice Pithæano.

I. Animam voluntas Dei generat, et virtus ejus facit: factura vero per virtutem ejus creatur.

II. Hujus enim licet dicere naturæ est Deus.

III. Filium esse qui ad redimendum genus humanum sibi ex substantia ipsius Mariæ corpus fabricavit, in quo habitare dignatus est.

In editione Sirmondi.

Pag. 597. D. lin. 5. Animam voluntas Dei generat, et virtus ejus facit, factura vero per virtutem creatur.

Pag. 598. C. lin. 6. Hujus enim licet dici naturæ est Deus.

Pag. 598. A. lin. 4. Filium esse qui ad redimendum genus humanum sibi ex substantia ipsius Mariæ fabricavit, in quo habitare dignatus est.

(a) Sirmond., Opp., tom. I, pagg. 401 seqq. edit. Paris. 1696.

(b) Fabric., ad Gennad., in *Bibl. eccl.*, pag. 16, et *Bibl. med. Latin.* tom. IV, pag. 535.

(c) Wolf., *Bibl. Hebr.*, vol. III, pag. 534, num. 1136.

(d) Tillem. *Mém., eccl.*, tom. VIII, pag. 409.

(e) Append. *Cod. Theod.*, inter Opp. Sirmond.,

tom. I, p. 749.

(f) *Ibid.*, pag. 752.

(g) *Ibid.*, pag. 749, not. (a).

(h) Pelet., *Cod. Can. vet. Eccl. Rom.*, pag. 561, e lit. Paris. 1687.

(i) Fabric., *Delect. argum.*, pag. 258, § 112.

(j) Pelet., l. c., pagg. 362-365.

IV. Nullus ex mortuis resurrexit ad immortalitatem, nisi ipse primus, et exemplum resurrectionis omnibus sequentibus dedit.

Ibid. C. lin. 8. Nullus ex mortuis resurrexit, nisi ipse primus et exemplum resurrectionem omnibus sequentibus dedit.

Postremus hic locus in nostro edito restitutus comparat, ubi resurrectionis pro resurrectionem rescripsimus: reliqua vero tria supplenda et emendanda. At de his satis.

ISAAC EX JUDÆO

LIBER FIDEI.

DE SANCTA TRINITATE ET DE INCARNATIONE DOMINI.

Quinque sunt omnia quæ sunt: hæc sed tria et duo sunt in divisionem. Hæc autem quæ tria sunt, secundum sermonem humanum, et secundum quod tria sunt, dividuntur et vere tria sunt: et habent in se aliquid per quod tria non sunt, sed unum. Iterum duo quæ vere divisa sunt a tribus, a se sunt divisa per aliquid, ut vere sint duo: per aliquid iterum non sunt divisa, ut unum sint, non duo. Hæc duo divisa a tribus, sicut tria hæc divisa a duobus, per aliquid divisa sunt, et per aliquid divisa non sunt. Per hoc ergo quod non sunt divisa, unum sunt: non tamen sic unum, ut tria illa superiora unum sunt. Tota hæc tamen quinque quæ dividuntur, tria et duo sunt. Duo autem quæ a tribus divisa sunt, hæc sunt divinitas et opera ejus, quia præter divinitatem et opera ejus, nihil est quod neque divinitas sit, neque opera. Igitur tria quæ sunt divisa a duobus hæc sunt. Deus Pater innascibilis non ex aliquo, et Deus Filius unigenitus ex aliquo, hoc est ex Patre, Spiritus sanctus innascibilis ex aliquo, hoc est ex Patre. Et hæc quæ cum tria sunt unum non sunt, hoc genere tria sunt non unum. Primum in sermone quo ultimur non in fide, Pater est innascibilis non ex aliquo, hoc est sine origine. Quod Pater est innascibilis, hoc commune habet, quia neque solus Pater est innascibilis, quia sunt alia innascibilia, et sunt alia paternitates; licet ipse sit origo innascibilium et paternitatum, non tamen nascibilitas. Quod ergo Deo Patri est proprium, quod non in alio invenitur de his quæ sunt, nisi in solo ipso, hoc est, quod origo omnium est sine origine. Per hoc ergo quod solus sine origine est, solus est. Iterum aliud secundum, quod secundum sermonem humanum dicitur, sed quod in proprietate naturæ suæ secundum non est. unigenitus Dei Filius, non ex se, sed ex Patre, quia unigenitus est. Id ergo quod genitus est, non est ejus proprium, quia sunt et alia genita, licet quæ genita sunt non sic genita sunt. Quod ergo est ei proprium, quod nulli commune est ex his quæ sunt genita, quod is solus habeat, hoc est, quia cum omnia genita facta sunt, ipse solus genitus non factus est. Per hoc ergo quod genitus et non factus est, solus est. Item tertius qui vere tertius est, non in ordine, eo quod non habeat illud natura ut sit tertius, hoc est Paracletus Spiritus. Non quia spiritus est, proprium est ei soli ut spiritus sit, neque quia Paracletus est, solitarium aut proprium hoc habet nomen, quando per interpretationem hujus vocabuli commune hoc habet Patris et Filii, ut sit consolator, nec iterum quia innascibilis est hoc ei proprium est, quandoquidem et Pater innascibilis est, sed ei proprium, quia innascibilis ex aliquo est, nec factus, nec genitus. Per hoc ergo quod nec factus, nec genitus, sed innatus ex Patre est, solus est. In his ergo tribus hæc sunt proprietatis, quia nec factus, nec genitus, nec natus est, sed ex aliquo, hoc est ex Patre. Sunt ergo ex Patre quæ non nisi ex aliquo duo hi, Filius non factus, sed genitus, et Paracletus non factus, nec genitus, sed ex Patre. Cum igitur tria hæc vere tria sunt, habentia singula suas proprietates, per hoc quod nec Pater factus, nec ex aliquo est, et Unigenitus non factus, sed natus ex Patre est, aptissime ostenditur per hoc quod non sunt facta sempiterna esse, quia Filius non factus, neque Paracletus, sed tamen ex se non sunt, sed ex Patre. Vides etiam non tres esse, quia duo ex uno sunt, sed unum esse totum, qui duo hi, quia neque ex nullo, neque ex aliunde, sed ex Patre, secundum sermonis ergo elocutionem unius naturæ esse intelliguntur. Non tres ut Pater, non tres ut Filius, neque iterum unum ut solitarium, et non tres, quia unum sunt, et vere unum quia tres sunt. Sequitur de quinque partibus, duo superiora divisa. Pars autem secunda, sola quæ habet divisionem in duo et una est, hæc est mundi creatio. Hic enim mundus sic dividitur: Una pars quæ fit sine nativitate, altera quæ cum nascitur et fit. Hæc pars mundi, quæ

cum nascitur et fit homo est, et angelus qui cum non nascitur fit. Quia nulla creatura vel factura in Filii Dei nomine a Deo constituuntur, nisi et angelus et homo. Angelus fit Deus propter fungendam legationem Dei ad homines. Fit homo vero in Filii Dei. Ut homo appelletur causa imaginis Dei appellatur. Nulla enim creatura facta est ad imaginem Dei, nisi sola hominis. Hic ergo homo, qui ex omnibus creaturis Dei a Deo imago statuta est, licet ex omnibus elementis mundi natura ejus concreta sit, tamen cum in duabus naturis et diversis ex se consistat, id est, anima et carne: ratio veritatis non admittit, ut quæ non vivit sine anima, neque intelligentiæ capax est sine ea, quod est caro imago Dei esse dicatur. Sed quia anima vita sibi est sine carne, et quidquid intelligentiæ homo habet naturæ ejus est: sic tamen ejus naturæ factam ad imaginem Dei est, in effigiem tamen facta est. Hæc est pars mundi quæ cum nasceretur facta a Deo. Caro vero pars ejus partis mundi, quæ cum sit nata non est, plenitudo tertia est cum partibus mundi careat, aut factus nativitate, aut innascibilitate et ait. Constat ergo dividi in has duas partes quæ supra dictæ sunt, id est in animam natam et factam, et elementa facta et innata: quia animam voluntas Dei generat, et virtus ejus facit, factura vero per virtutem creatur. Generatio vero ejus non ex natura Dei, sed ex voluntate est ejus. Creatio autem propterea quia ante non fuerat, ideo elementa virtute Dei et voluntate creata dicuntur. Et hæc voluntas non nativitatis est. Solum enim homines in filios nascuntur et fiunt, et nativitatis nomen accipiunt. Ita utraque creatur, non utraque nascuntur. Quia nasci eorum peculiare est qui nascuntur in filios. Creantur autem et cætera, licet non ipsa ante non fuerint. Fit ergo proprium in his duobus, quod una nascitur, licet utraque non fuerint. Pignora itaque hæc sunt æternarum rerum, quæ sunt ex Deo et semper fuerunt. Quia cum homo Filius Dei dicitur et aliquando non fuit, non ipse verus Filius est, sed pignus ejus est. Qui vero semper Filius erat, et erit. Sic et alia pars creationis mundi, quam diximus factam esse non natam, licet et non nata sit, et ante non fuerit, pignus ejus est, hoc est Paracletus, qui non est natus, et semper ex Patre est. Ergo caro sit quæ creata est et non nata, et anima sit creata et nata ad imaginem Dei, per virtutem tamen resurrectionis conjuncta sibi suat inseparabilia: atque ita æterna unum erunt in Deum, secundum dictum Domini nostri Jesu Christi in Evangelio: *Sicut tu in me es, Pater, et ego in te: at isti sint in nobis unum* (a). Et iterum ait: *Pater, sicut nos unum sumus, ita et isti unum sint in nobis* (b). Qui cum est major, non est major nisi

A aut tempore, aut mensura, aut honore. Cum autem cum ante sæcula, et sine tempore natum esse Filium a Patre credamus, quomodo potest minor esse tempore qui ante tempora est? vel mensura quomodo creditur minor, qui inestimabilis, immensus et infinitus est? ac sic nec honore minor est, cum sit Dei Filius et Deus, quia nomen Dei nomen est. Similis autem Filius Patri non potest dici, quia similitudo corporum est in qualibet specie aut coloris, aut stature. Æqualis proprie dici non potest Filius Patri, quia æqualitas sive inæqualitas in quantitate mensuræ est. Sive ergo æqualitas, sive inæqualitas, in Deum non cadit, quia Deus incorporealis est, infinitus, incomprehensibilis, inenarrabilis, immensus est. Non potest in loco aliquo contineri, licet ubique et in omnibus sit Deus, sicut scriptum est in Actibus apostolorum: *In ipso enim vivimus, et movemur, et sumus* (c). Hujus enim licet dici naturæ est Deus noster, ut omnia videat, omnia audiat, omnia comprehendat, quia ipse est omnium rerum creator et conditor. Et quoniam Dei Filius Deus noster ante tempora æterna natus est, quando, quomodo, vel ubi, non potest dici de eo. *Quando* enim tempus habet, ubi locum significat, quomodo mensuram videtur exprimere. Sed hæc tria in Deum non cadunt, quia est incorporealis. Ideo expedit confiteri Patrem ingentium, Filium genitum a Patre ante tempora æterna: quando, ubi, et quomodo, non licet dici, neque amplius scrutari; quia mens nostra, quæ mundo concluditur, investigare non potest factorem et Deum suum. Nec tres omnipotentia dici possunt. Una est omnipotentia Patris per Filium et Spiritum sanctum. Omnipotentia eam ideo dicitur, quod potentia sua et virtute Deus fecerit mundum, et omnia quæ in eo sunt. Hæc ergo omnia per Filium facta, sanctificante ea Spiritu Paracletu. Et ideo omnipotentis dici non possunt vel tres, quia alter sine altero non operatur. Omnia enim quæ vult Pater per Filium efficit, et omnipotentia Patris dicentis omnipotentia Filii est facientis. Ac per hoc opus Filii opus Patris est. Et ideo consistendus est coæternus Patri, et Spiritus sanctus ingentus ex ingenito Patre: Filium esse qui ad redimendum genus humanum sibi ex substantia ipsius Mariæ fabricavit in quo habitare dignatus est; cujus etiam passione non redemim: Patrem esse, quem Joannes testem de Domino audierit: *Hic est Filius meus dilectus in quo bene complacui, ipsum audite* (d). Spiritum sanctum esse, quem a Patre processurum Filius promisit: qui etiam descendit super apostolos die quinquagesima. Et Patrem non esse Filium, neque Spiritum sanctum, quem Paracletum dicimus. Filium non esse Patrem, neque Paracletum; Paracletum non esse Patrem, neque Filium. Quia cum Filius dicat: *Cum ergo venerit Paracletus ille, quem ego*

(a) Joan. xvii, 21. (b) ibid. 23. (c) Act. xvii, 28. (d) Matth. iii, 17.

mittam vobis a Patre meo Spiritum veritatis, qui ex Patre meo procedit, hic testificabitur de me (e), ostendit esse quem mitteret, et a quo mitteret. Deum tamen Patrem, et Deum Filium, et Deum Paracletum Spiritum, unius substantiæ et trine substantiæ ejus divinitatis, fide nostra esse et manere debere, confiteri quoque pium et salutare est. Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem (f). Filius Dei non est filius hominis, Filius autem hominis Filius Dei est. Qui Filius Dei est, non est filius hominis; unigenitus enim Deus est. Qui vero Filius hominis est, primogenitus est, et propter susceptorem suum unigenitum Deum, et ipse unigenitus dicitur, quia in eo est unigenitus. Denique de primogenito apostolus Paulus sic ait: Qui est primogenitus ex mortuis in multis fratribus (g); quia per eum crediderunt. Non ergo natura unigeniti primogeniti, sed per societatem unigeniti Dei unigenitus est. Primogeniti autem natura est primogenitus, non causa

societatis; quia nullus ex mortuis resurrexit ad immortalitatem, nisi ipse primus, et exemplum resurrectionis omnibus sequentibus dedit. Ideo apostolus Paulus dixit: Qui est primogenitus ex mortuis. Idem iterum ad Romanos ait: Ut sit ipse primogenitus primatum tenens in multis fratribus (h). Quia unigenitus et primogenitus duæ naturæ sunt, divina et humana, sed una persona. Nam diversitas harum naturarum in elocutione Evangeliorum ostenditur. Fidei igitur nostræ non convenit, ut Jesus Christus mentiatur, quia ipse est veritas. Cum ergo ita sit, ipse de se dicit: Qui me misit mecum est, nec me derelinquit (i); et alio loco: Deus Deus meus, quare me dereliquisti (j)? Quia Deus hominem susceperat, et per mortem crucis relinquendus erat a Deo usque ad resurrectionem. Fidei ergo nostræ sic convenit, ut homo dicat ad Deum suum: Quare me dereliquisti? unigenitus autem Deus, qui inseparabilis est a Deo Patre, dicat: Qui me misit mecum est, nec me derelinquit.

(e) Joan. xv, 26. (f) Rom. x, 10. (g) Coloss. 1, 18. (h) Rom. viii, 29. (i) Joan. viii, 29. (j) Matth. xxvii, 46.

ANTE ANNUM CCCXCIV.

DIODORUS TARSENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA

(FABRIC., Bibliotheca Græca, ed. Harles, tom. IX, p. 277.)

Diodorus, sive Theodorus, e monacho Antiocheno presbyter a Meletio, post Valentis mortem reverao ab exsilio, constitutus a. C. 378, Tarsi episcopus et metropolitanus Ciliciæ (a); non diu post interfuit concilio Antiocheno sub extremum anni 379, et Constantinopolitano œcumenico 381, ubi Nectarius ordinavit episcopum. Maximam adversus ethnicos pariter et hæreticos constantiæ, zeli et industriæ laudem meruit adhuc presbyter; nam episcopatus ejus incidit in tempora Ecclesiæ pacatiora sub Theodosio M. Laudatus a S. Chrysostomo

tum presbytero est, cum Antiochiam Diodorus episcopus invisisset circa a. 387, et Chrysostomum pro concione laudasset. Chrysostomi in Diodorum hunc duplex encomium apud Facundum iv, 2 (b), e quibus alterum Græce et Latine editum est ab Emerico Bigotio ad calcem Palladii de Chrysostomi Vita, Paris. 1680, 4, pag. 229-235 (c). Exstat et S. Epiphani ad eum epistola, qua librum De gemmis ipsi dicavit. Obiit plenus dierum ante a. 394, quo successore ejus Phalerius synodo Constantinopolitanae subscripsit, ac fortasse jam anno 392 de-

(a) Vide Domni Antiocheni epistolam synodicam in Diodori laudem, quam servavit Facundus viii, 5. Theodorum pro Diodoro vocat Photius cod. cxxviii. Facundus iv, 2, Diodorum Tarsensem, Theodori Mopsuesteni magistrum, a Nestorianæ hæreseos ἐγκλίματι defendere cupiens, laudat epistolam

Athanasii, verum, quæ non ad illum, sed ad Diodorum Tyrium, scripta est.

(b) In Defens. trium capitulor. lib. iv, pag. 374 sq. ed. Sirmond. in Opp. tom. II Veron. HARL.

(c) Iterum a Montfaucon. in sua edit. Chrysostomi, tom. III, p. 717 sq. HARL.

cesserat, ut persuasum Tillemontio, qui de hoc A Diodoro tradit accurate tomo VIII *Memor.* [p. 558 sq. *Notes sur le Diodore de Tarse*, p. 802 sq. ed. Paris.]. Suut interdum, qui confundunt cum aliis Diodoris, sive Theodoris, ut Diodoro Tyrio (a) et Theodoro Mopsuesteno, a quibus est diligenter distinguendus (b). Sed nunc scripta ejus strictim percensere juvat.

1. Libri VIII, sive capita LIII, κατά εἰσαγωγῆς, contra fatum, illudque asserentes astronomos atque astrologos et haereticos, Bardesaneu aliosque. Ex hoc opere, quod memorat et Theodorus lector, apud Suidam Διδώροσ, atque Syriace superesse, Hebed Jesu auctor est, exstant ampla excerpta apud Photium cod. CCXXXI (c). Quod autem in hoc opere scripsit Diodorus pag. 358, τὸ τῶν Χριστιανῶν γένος πρὸ τετρακοσίων ἐτῶν τὴν ἀρχὴν ἐσχρήναι, ἀθρῶν δὲ πᾶσαν λαβεῖν τὴν οἰκουμένην, Christianos coepisse ante annos cccc, atque totam occupasse terram, non praecise, sed cum aliqua latitudine accipiendum.

2. Singulare opus adversus ethnicos eorumque idola scripsisse, colligit Tillemontius ex Juliano imp. *epistola ad Photinum*, cuius magnam partem, Latine versam, refert Facundus IV, 2, p. 522, ubi inter alia de Diodoro, quem Nazaræi magnum blasphema appellat: *Iste enim malo communis utilitatis Athenas navigans et philosophans imprudenter, musicorum participatus est rationem, et rhetoris confectionibus odibilem adarmavit linguam adversus caelestes deos, usque adeo ignorans paganorum mysteria, omnemque miserabiliter imbibens, ut aiunt, degenerum et imperitarum ejus theologorum piscatorum errorem.* Videtur hoc esse, quod Theodorus lector apud Suidam memorat κατά Πλάτωνος πρὸ Θεοῦ καὶ θεῶν. Mirum autem, quod ignorantiam secularium litterarum Diodoro objectat Hieronymus in *Catalogo*, cap. 119.

3. Adversus Photinum [v. supra, p. 226], *Melchionem, Sabellium et Marcellum Ancyranum*, de quo Theodoritus lib. II *De haereticis fabulis*, cap. III. : *Κατὰ τῶν τεττάρων τούτων συνέγραψεν ὁ θεὸς Διδώροσ ὁ τῶν Κιλίκων ἰούνας μητροπόλις, θεδν*

προαῖονον τὸν Χριστὸν ἀποδείξας, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐνανθρωπήσαντα, καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων πραγματιστάμενον σωτηρίαν. Scripta caetera Diodori Theodoro lectori apud Suidam in Διδώροσ memorata sunt.

4. Χρονικὸν διορθούμενον τὸ σφάλμα Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου περὶ τῶν χρόνων, *Chronicon, quo errata, ab Eusebio in libro de temporibus admissa, emendantur.* [V. supra, vol. VII, p. 444.]

5. Περὶ τοῦ, εἰς θεὸς ἐν Τριάδι, *De eo, quod sit unus Deus in Trinitate.* Adversus Arianos, sive Eusebianos, adversus quos Diodori opus exstare apud Syros testatus est Hebed Jesu in *Catalogo scriptorum Chaldaeorum.*

6. Κατὰ Μελχισεδεκτῶν, *Contra Melchisedecitas*, haereticos, quibus, Theodotum Byz. et Hieracem secutus, Melchisedech erat Spiritus sanctus. Ex auctore *Prædestinati* cap. 34 cognosco, adversus Melchisedecitas scripsisse etiam Dionysium, Hierosolymorum episcopum, quemadmodum eosdem oppugnatos a Diadocho, Photices episcopo [de quo paulo ante plura sunt adnotata], constat ex Photii cod. cc.

7. Κατὰ Ἰουδαίων, *Contra Judæos.* Etiam hoc est inter ea Diodori scripta, quæ Syriace superesse Hebed Jesu scripsit. [V. supra, vol. VI, p. 747.]

8. Περὶ νεκρῶν ἀναστάσεως, *De resurrectione mortuorum.*

9. Περὶ ψυχῆς, κατά διαφόρων περὶ αὐτῆς ἀρρέσεων, *De anima, adversus varias de illa haereticorum opiniones.*

10. Πρὸς Γρατιανὸν κεφάλαια, *Capita ad Gratianum imp.* Hujus Gratiani, Valentiniani et majoris Theodosii edictum, quo solos illos habere ecclesias permittunt, qui communicant Nectario Constantino-pol., Timotheo Alex., Pelagio Laodiceæ et Diodoro Tarsi et totius concilii (κοινοῦ), sub vicario Asiae constituti, apud Facundum IV, 2.

11. Περὶ σφαίρας καὶ τῶν ἐξ ἑσπέρων καὶ τῆς ἐναντίας τῶν ἀστέρων πορείας; *De sphaera et quisque zonis et contrario astrorum motu.*

12. Περὶ τῆς Ἰππάρχου σφαίρας, *De sphaera Hipparchi*, Bithyni, qui, ut ait Plinius II, 26, ausus,

(a) Vide Tillemont. tom. VIII, cap. 259, 561, 712 seq. [et de Theodoro Mopsuesteno infra, vol. IX, p. 453 sqq. vet. ed.].

(b) Conf. Fabricium nostrum in *Delectu argumentorum et scriptor. pro veritate relig. Christianæ*, pag. 468 sq.; Du Pin in *Hist. eccles.* vol. II, p. 188; Caveum in *Hist. litter. SS. eccles.*, pag. 266 sq.; Schroeckh. *Hist. eccl. Christ.* tom. X, p. 269 sqq. Diodorus Tarsensis, vir doctissimus et magister Chrysostomi, in indagando sacrorum oraculorum sensu historico, repudiatis allegoriis, simplicem duntaxat interpretationem ad meliorem certioreque verborum intelligentiam sectatus est (v. Caveum l. c. præsertim I. A. Ernesti *Narrat. crit. de interpretat. prophetiar. Messianar. in Ecclesia Christiana*, pag. 498 sq. in opus. theolog.). Neque tamen immunis erat ab erroribus, et in argumentis de Spiritu sancto Nestorianismo viam stravisse videbatur. Atque Nestorium habuit discipulum. In

D libris tamen contra fatum nulla Nestorianismi de Christo vestigia deprehendebantur. Eisdem Diodoro a Maturino Veyss. la Croze tribuuntur *questiones ad orthodoxos*, quæ inter Justinii martyris opera recenseri solent. V. supra, vol. IV, p. 380 sq., ubi inter Diodoros etiam de nostro et de mem. questionibus sententiaque la Croze uberius disputatum est, vol. VII, p. 65, sect. 10, not. v, atque infra, vol. X, pag. 525, vet. edit. Diodorus Tarsensis laudatur in scholiis Marcian. ad Homerum, teste Villosion in *Anecd. Gr. II*, p. 184, not. IIALL.

(c) V. infra, vol. IX, p. 475, ed. vet. Hoc Photii caput, s. excerpta ex Diodori Tarsensis libris VIII contra fatum una cum excerptis ex Jobi monachi libris IX *De œconomia Christi*, in cod. Photii CCXXI separatim exstant in cod. Vindobon. Cæsareo cct, nr. 14, testibus Nesselio in cat. codd. Cæs. part. I, p. 309, et Lambecio V, p. 418, de cod. Cæs. cclxvi, 14. IIALL.

rem etiam Deo improbam, annumerare posteris A
stellas ac sidera ad nomen expungere, organis ex-
cogitatis, per quæ singularum loca atque magnitudi-
nes signaret.

13. Περὶ προνοίας, *De providentia*. Hic est, qui in
Syriace adhuc superesse Hebed Jesu scripsit, Dio-
dori liber, quem vocat *Politicorum*. Vide Rich.
Simonis epistolas, Gallice editas III, 19, pag. 111.

14. Περὶ φύσεως καὶ ὕλης, ἐν ᾧ τί τὸ δίκαιόν
ἐστι, *De natura et materia, in quo scripto tractatur
de eo quod justum est*.

15. Περὶ Θεοῦ καὶ ὕλης Ἑλληνικῆς πεπλασμένης
(al. minus bene πεπλανημένης), *'De Deo et falsa
Græcorum materia*.

16. Ὅτι αἱ ἀόραται φύσεις οὐκ ἐκ τῶν στοιχείων,
ἀλλ' ἐκ μηδενὸς μετὰ τῶν στοιχείων ἐδημιουργήθη-
σαν, *Naturas invisibiles non ex elementis, sed una
eum elementis ex nihilo factas esse*.

17. Πρὸς Εὐφρόνιον φιλόσοφον, κατὰ πῦσιν καὶ
ἀπόκρισιν, *Ad Euphronium philosophum, per inter-
rogationem et responsionem*. Nescio, an hic sit liber
ille scriptus a Diodoro, adhuc presbytero, in quo
amœnitatem dialogorum Platoniorum desiderat
S. Basilii epistola 167. Meminit illius epistolæ
Basilii ad Diocletianum etiam Facundus IV, 2, p. 513.

18. Κατὰ Ἀριστοτέλους περὶ σώματος οὐρανοῦ,
πῶς θερμὸς ὁ ἥλιος, κατὰ τῶν λεγόντων ζῶων τὸν
οὐρανόν, *Contra Aristotelem de corpore caelesti, et
quomodo sol sit calidus et contra eos qui caelum ani-
mal esse dicunt*.

19. Περὶ τοῦ πῶς ἀεὶ μὲν ὁ δημιουργὸς, οὐκ ἀεὶ
ἔκ τὰ δημιουργήματα, *De eo, quomodo opifex quidem
semper, opera vero ejus non semper permanent*.

20. Πῶς τὸ θέλειν καὶ τὸ μὴ θέλειν ἐπὶ Θεοῦ ἀ-
δίου ὄντος, *Quomodo velle et nolle sit in Deo aeterno*.

21. Κατὰ Πορφύριου, περὶ ζῶων καὶ θυσιῶν.
Contra Porphyrium, de animalibus et sacrificiis.

22. Κατὰ Μανιχαίων, *Contra Manichæos* et Ad-
δαί, Manichæi, μόδιον, libri xxv. Phot. cod. LXXXV.
Meminit et Diodori inter Manichæorum adversarios
Theodoretus lih. 1 *Hæretic. fab.*, capite ult. Atque
Diodori contra Manichæos opus ferri apud Syros,
testatus est Hebed Jesu. [Conf. supra, vol. VII,
p. 326, et infra, vol. IX, p. 402 vet. edit. de Photii
cod. LXXXV.]

23. Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διάφορα ἐπιχειρή-
ματα, *De Spiritu sancto varia argumenta*, Macedo-
nianis, ut videtur, opposita (a). In his Nestorio
preluisse Diodorum, notat Photius cod. cu, qui
illa in eodem volumine legit, quo Gelasii Cas-
sariensis liber contra Eunomianos comprehensus fe-
rebatur. Duos magnos viros, Diodorum Tarsi et
Theodorum Mopsuestiæ episcopum adversus Ari-
anos et Macedonium et Apollinarem pugnasse, testa-
tur etiam Leontius *De sectis*, pag. 418.

(a) Vid. infra, vol. IX, p. 407 vet. ed. de Photii
cod. cu et C. Gu. Fr. Walchii *Histor. hæresium*,
tom. III, p. 115. HARR.

(b) Confer Liberatum cap. 10, et Leontium Byz.

24. Πρὸς τοὺς Συνουσιαστὰς, *Adversus Synusia-
stas*, quem titulum et Diodori nostri, et Theodori
Mopsuesteni, et Theodoti Antiocheni, et Cyrilli
Alex., adversus Apollinaristas scriptis fuisse præ-
positum, notat Sirmoudus ad Facundi VIII, 4,
tom. II Opp., p. 655. Diodori ex libro primo contra
Synusiastæ fragmenta leguntur apud Leontium
Byz. lih. 10 *contra Nestor. et Eutychem*, tom. IX
Bibl. Patrum edit. Lugd., pag. 704. Vide et Gar-
nerium ad Marium Mercatorem tom. II, pag. 317,
3:8. Ob hos libros, quos adhuc habent Syri, si
Catalogo Hebed Jesu fides, videtur potissimum Dio-
dorus male audisse post mortem (b) Nestorianis,
ad eum provocantibus: unde Cyrillus epist. ad
Succensum et Acacium eundem perstrinxit, et
singulari opere, quod hodie non exstat, Diodori et
Theodori loca oppugnanda sibi sumpsit, quæ vi-
cissim tueri conatus est in alio opere, itidem de-
perdito, Theodoretus. Quemadmodum Diodorum
ac Theodorum strenue defendit et multis Facun-
dus. Cæterum licet ambos, Diodorum Tarsensem
et Theodorum Mopsuestenum, condemnatos esse
in synodo quinta scribat Photius cod. xviii, tamen
in synodi actis hoc non reperitur.

25. *Adversus Contentiosum* nescio quem, liber,
quem apud Syros exstare Hebed Jesu auctor est,
testatus præterea, composuisse Diodorum libros
sexaginta, quos combusserunt Ariani.

26. Præcipuus Diodori labor fuit, quo *plerosque
sacræ Scripturæ libros* interpretando, imitatus est
Eusebium Emesenum (c), atque ipse prævit
Joanni Chrysostomo atque Theodoro Mopsuesteno,
ita ut sensum litteralem et historiam potius, quam
ex recepto apud plerosque alios illis temporibus
more allegorias sectaretur, ψιλῶν τῶν γράμματα τῶν
θείων προσέχων Φρασῶν, τὰς θεωρίας αὐτῶν ἐπιερ-
πέμενος, ut est apud Socratem VI, 3, sive, ut Sozo-
menus VIII, 2, περὶ τὸ ῥητὸν τῶν λόγων τὰς ἐξηγή-
σεις ποιήσας, τὰς δὲ θεωρίας ἀποφεύγων. Speciatim
memorantur ejus ἐρμηνεῖαι in *Pentateuchum*. Suid.
in *Διδάκτωρος* ex Theodoro lectore. In *Psalmos*, id.;
in *IV Regnorum libros*; Et τὰ ζητούμενα τῶν Πα-
ραλειπομένων. In *Proverbia*, cui addidit disserta-
tionem *De differentia theoriæ atque allegoriæ*, sive
D sensus mystici ab allegorico atque morali. Τίς δια-
φορὰ θεωρίας καὶ ἀλληγορίας. Suid. In *Ecclesia-
stem*; In *Canticum canticorum*; In *Prophetas*; In
quatour Evangelia; In *Acta apostolorum*. Idem Sui-
das. In *Apostolorum commentarii*. Hieron. cap. 119
De scriptoribus eccles. In *primam Epistolam Joan-
nis*. Suid. in *Διόδ.*

Fragmenta horum commentariorum frequentia
in Græcorum Patrum ad libros sacros eatenis, in
quibus Diodori nomen frequentissimum est, sed et
cum Theodori Mopsuesteni haud raro confunditur

De sectis, p. 448 seq.; Tillemontium tom. VIII,
565 seq.

(c) Hieron. c. 119 *De scriptor. eccles.*

nomine. FABR. Conf. supra, vol. VII, p. 640 sq. A 645 sq., etc., et codd. ibi memoratos aliosque. In Montfauc. *Bibl. Coislin.* mss. catenæ, quibus fragmenta Diodori Tarsensis intertexta sunt, citantur pag. 41, 42, 187, 244, 245, 247, in primis notandus est pag. 137 eod. LXXX, qui complectitur Theodoretii interpretationem in *Psalms*, additis ad marginem scholiis, excerptis ex variis Patribus, etiam ex Diodoro Tarsensi, quoniam is aliquando appellatur hæreticus. HARL.

Diodori et Theodori Mopsuest. scripta Nestorianis curantibus in Armenorum, Persarum et Syrorum linguas conversa fuisse, auctor est Liberatus cap. 10 *Breviarii*.

Antiphonarum iu Ecclesia usum ad Diodorum et Flavianum Antiochenum, velut auctores, refert Theodoritus lih. II *Hist.*, cap. 24, de quo consule Jo. Bonam *De divina psalmodia*, cap. 16, § 10, pag. 513.

Inter eos, quorum liturgiæ apud orientales feruntur, Diodorus quoque numeratur ab Abrahamo Ecchellensi, ad *Catalogum Hebed Jesu*, p. 134.

A Coufer Jo. Bonam *Rerum liturg.* lib. I, cap. 9. Videtur tamen non Diodorus Tarsensis, sed Theodorus Mopsuestenus, intelligi. Illas liturgias e Græco conversas Syriace habent Maronitæ voluitque illas edere, qui Latine se vertisse testatur, Rich. Simon. tom. II *Bibl. selectæ*, pag. 173. Novissime has liturgias Latine vulgavit ex versione sua Eusebii Renaudotus, in volumine posteriore *Collectionis liturgiarum orientalium*, Paris. 1716, 4, ubi inter alias Theodori Mopsuesteni quoque liturgia legitur.

Pelagii perinde ut Nestorii præcursorem fuisse Diodorum, Christianus Lupus in diss. ad synodum Ephesinam cap. 1 non dubitat, sed liber adversus dogma de peccato originis, lectus a Photio eod. c. LXXVII, quo potissimum argumento Lupus utitur, non Diodori Tarsensis est, sed Theodori Mopsuesteni, ut notavit Rigoberius sive Gerberonius in notis ad Marium Mercatorem, pag. 102.

In extremo iudicio solum justos et vivos immutandos statuit. Vide Elmenhorstii notas ad *Gennadium De eccles. dogmatibus*, cap. 8.

NOTITIA ALTERA

(LEO ALLATIUS, *Diatriba de Theodoris*, tom. LXVI. Apud Ang. Mai *Biblioth. nov. Patr.*, VI, 137.)

Theodorus Tarsensis (qui aliis Diodorus est [a]) C Photio eod. c. LXXIII, cuius verba infra ponentur; Suidæ in Auxentio Mopsuesteno episcopo sub Constantino Magno, cuius frater Theodorus erat. Τοῦτου δὲ ἀδελφοῦ νεώτερος Θεόδωρος ἦν, ἀνὴρ τῶν Ἀθηνῶν παιδευθέντων, ὃς καὶ αὐτὸς χρόνον ὕστερον ἐπισκοπήν ἔῃς Ταρσοῦ Ἐκκλησίας ἐτυχε κληρωσάμενος. *Hujus frater erat junior Theodorus, vir qui inter alios Athenis studiis operam navavit, et post aliquod tempus Tarsensis Ecclesiæ episcopatum adeptus est.* Septima quoque synodus, act. vi, appellat Theodorum (ed. Labb. tom. VII, col. 421). Ἀναθεμάτισε Θεόδωρον τὸν καθηγῆτην Νεστορίου, Σεβήρον, καὶ τὰ ἐξῆς. *Anathemate seruit (quinta synodus) Theodorum præceptorem Nestorii, Severum, etc., licet ibi in margine reponatur Diodorus.* Andreas Schottus in Photio Diodorum potius quam Theodorum appellare voluit, tum quod paulo post a Photio sic nominetur, tum quod Suidæ Tarsensi huic episcopo κατὰ ἀπορονόμων καὶ ἀπορλόγων καὶ εἰραρμένης opus attribuat. Ego tamen inde colligo eundem utroque hoc nomine vocitatum, sed Diodorum invaluisse. « Hic et Flavianus (ut narrat Theodoretus *Hist.* lib. IV, cap. 25, et Nicephorus Callistus lib. XI, cap. 24) generosi veritatis athlete, Meletio

iu exilium pulso, tanquam rupes quædam, fluctus irruentes fregerunt; et cura gregis suscepta, tum lupis sua fortitudine et sapientia restiterunt, tum ovibus convenientem curationem adhibuerunt. Atque ubi a radicibus montis, in quos se receperant deturbati fuere, oves ad ripas vicini fluminis pervenerunt. Verum cum nec isto quidem in loco Christi hostis conventum illum Deum laudantium cogi pateretur, duo illi pastores admirabiles, divinis ovibus velut in gymnasium bellicum coactis, spirituale pabulum demoustrabant. Atque Diodorus, vir sapientissimus ac fortissimus perinde atque fluvius præaltus et pellucidus, tum animos fortitudinis rivulis irrigabat, tum adversariorum blasphemias sinceræ doctrinæ undis peuitus obruebat; qui generis splendorem pro nihilo reputatus, ærumnas pro fidei defensione lubens perpressus est. Flavianus vero, etiam patriciis ortus, tamen solam pietatem nobilitatis loco numerans et tanquam palestra magister, magnum Diodorum velut athletam in omni certaminis genere exercitatissimum peruxit. Tandemque cum populus in sententia concordasset, a Meletio Tarsi episcopus creator, curamque Cilicum in se suscepit. Plura in eundem sanctorum Patrum Athanasii, Petri, atque Timothei Alexandrinorum

(a) Hunc ipsemet vidi appellari modo Diodorum modo Theodorum, iu mss. præsertim Syriacis ex Græco conversis; et quidem interdum in illis etiam

Joannis Casariensis, quorum fragmenta protulimus in *Nov. bibl. PP.* tom. IV. Itemque alibi. A. M.

antistitum, Basilii Cæsariensis, Joannis Constanti-
nopolitani, Epiphani Cypri, episcoporum Ægyptio-
rum, qui in exsilium relegati a Valente imperatore
fuerant, et concilii c. sacerdotum, qui cum ipso
Diodoro Byzantii contra Macedonium conveniant,
elogia congressit Facundus Hermitianensis lib. iv,
cap. 2.

Multa in sacra Biblia scripsit. Sozomenus lib. viii,
cap. 2. de Joanne Chrysostomo loquens : Ταύτης
δὲ τῆς φιλοσοφίας διδασκάλους ἔσχε τοὺς τότε προ-
σετώτας τῶν τῆδε περιφανῶν ἀσκητηρίων, Καρτέ-
ριον τε καὶ Διδώρον τὸν ἡγηζόμενον τῆς ἐν Ταρσῷ
Ἐκκλησίας, ἐν ἐπιθύμῃν ἰδίῳ συγγραμμάτων πολ-
λὰς καταλιπεῖν βίβλους· περὶ δὲ τὸ βρῆν τῶν ἱερῶν
Λόγων τὰς ἐξηγήσεις ποιήσασθαι, τὰς θεωρίας ἀπο-
φεύγοντα. *Alque hujus quidem philosophia magistros
illos habuit, qui tum temporis ibi celeberrimi ascete-
rii præsidebant, Carterium scilicet et Diodorum
istum qui demum Tarsensis Ecclesie antistes fuit,
quem reliquos audirei propriarum commentationum
multos reliquisse libros : direxisse autem ad litteram
sacrae Scripturae interpretationes suas, aersatum
speculationes (allegorias) universas. Socrates lib. vi,
cap. 3 :* Τρικαῦτα οὖν οὗτοι σπουδαῖοι περὶ τὴν
ἀρετὴν γενόμενοι μαθητεύουσιν εἰς τὰ ἀσκητικὰ
Διδώρω, καὶ Καρτερίῳ, οἱ τινες τότε μὲν ἀσκητηρίῳ
προστάται. Διδώρος δὲ αὐτῶν ὑστερον ἐπίσκοπος
Ταρσοῦ γενόμενος πολλὰ βιβλία συνέγραψε, ψιλῶ τῷ
γράμματι τῶν θεῶν προσέχων Γραφῶν, τὰς θεωρίας
αὐτῶν ἐκτρέπόμενος. *Isti igitur per id tempus per-
magno virtutis studio inflammati, monasticam disci-
plinam didicerunt a Diodoro et Carterio, qui tum
quidem monasterio præerant : postea alter illorum,
nempe Diodorus, episcopus Tarsi constitutus, multos
libros conscripsit, unde sacrarum Scripturarum lit-
teras duntaxat attendens, et sensum et intelligentiam
earum abstrusioiem (allegoricam) penitus fugiens.
Paria habebat Theodoretus, et Nicephorus Callistus.
Illius expositiones passim ubique in catenis ob ex-
positionem Bibliorum contextis reperies.*

Aliorum scriptorum catalogum ex Theodoro auz-
gnosta accuratissimum nobis Suidas conservavit :
Διδώρος μονάζων ἐν τοῖς χρόνοις Ἰουλιανοῦ, καὶ
Ὑδάλωντος ἐπισκοπήσας Ταρσῶν τῆς Κιλικίας οὗτος
ἔγραψεν, ὡς φησὶ Θεόδωρος ἀναγνώστης ἐν τῇ Ἐκ-
κλησιαστικῇ Ἱστορίᾳ, διάφορα· εἰσὶ δὲ τὰδε ἔρ-
μηναῖα εἰς τὴν Παλαιὰν πᾶσαν, Γένεσιν, Ἐξόδον,
καὶ ἐπειξῆς, καὶ εἰς τὰς τέσσαρας
Βασιλείας, εἰς τὰ ζητούμενα τῶν Παραλειπομένων,
εἰς τὰς Παροιμίας, εἰς διαφορὰ θεωρίας, καὶ ἀλληγο-
ρίας, εἰς τὸν Ἐκκλησιαστικὸν, εἰς τὸ Ἄσμα τῶν

ἁμάτων, εἰς τοὺς προφήτας, Χρονικὸν διορθούμενον
τὸ σφάλμα Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου περὶ τῶν χρόνων,
Εἰς τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια, εἰς τὰς Πράξεις τῶν ἀπο-
στόλων, εἰς τὴν Ἐπιστολὴν Ἰωάννου τοῦ εὐαγγελί-
στοῦ, Περὶ τοῦ, εἰς Θεὸς ἐν Τριάδι, Κατὰ Μελχισε-
δεκτικῶν, Κατὰ Ἰουδαίων, Περὶ νεκρῶν ἀναστάσεως,
Περὶ ψυχῆς κατὰ διαφορῶν περὶ αὐτῆς αἰρέσεων,
Πρὸς Γρατιανὸν κεφάλαια, Κατὰ ἀστρονόμων, καὶ
ἀστρολόγων, καὶ εἰσαγωγικῆς, Περὶ σφαίρας καὶ τῶν
ἐπὶ τὰ ζωνῶν, καὶ τῆς ἐναντίας τῶν ἀστέρων πορείας,
Περὶ τῆς Ἰντάρχου σφαίρας, Περὶ προνοίας κατὰ
Πλάτωνος. Περὶ Θεοῦ καὶ θεῶν, Περὶ φύσεως καὶ
ἕλης, ἐν ᾧ εἶ τὸ δικαῖον ἐστὶ, Περὶ Θεοῦ, καὶ ἕλης
ἐλληνικῆς πεπλανημένης, ὅτι αἱ ἀόρατοι φύσεις οὐκ
ἐκ τῶν στοιχείων, ἀλλ' ἐκ μηδενὸς μετὰ τῶν στοι-
χείων ἰδημοουργήθησαν, Πρὸς Εὐφρόνιον φιλόσοπον
κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπέκρισιν, Κατὰ Ἀριστοτέλους
περὶ σώματος οὐρανοῦ, Πῶς θερμὸς ὁ ἥλιος, Κατὰ
τῶν λεγόντων ζῶον τὸν οὐρανὸν, Περὶ τοῦ, πῶς ἀεὶ
μὲν ὁ δημιουργὸς, οὐκ ἀεὶ δὲ τὰ δημιουργήματα,
Πῶς τὸ θελεῖν, καὶ τὸ μὴ θελεῖν ἐπὶ Θεοῦ αἰδίου ὄν-
τος, Κατὰ Πορφύριου περὶ ζῶων καὶ θυσίων. *Dio-
dorus monachus temporibus Juliani et Valentis, epi-
scopus Tarsi Cilicis, scripsit varia, ut Theodorus
anagnostes in Ecclesiastica historia meminit, quæ
sunt : interpretatio in totum Vetus Testamentum,
Genesis, Exodum, et reliqua, in Psalmos (a), in
quatuor libros Regum, in loca difficiliora Paralipo-
menorum (b), in Proverbia, Quodnam sit discrimen
contemplationis et allegoriae, in Ecclesiasten, in
Canticum canticorum, in prophetas, Chronicon quo
erratum Eusebii Pamphili de temporibus corrigi (c),
in quatuor Evangelia, in Acta apostolorum, in Epi-
stolam Joannis evangelistæ, Deum unum esse in
Trinitate, Contra Melchisedecitas, Contra Judæos
de resurrectione mortuorum, De anima contra di-
versas de ea sectas, ad Gratianum capita, Contra
astronomos et astrologos et fatum, De sphaera item
ac de septem zonis, et de contrario astrorum cursu,
De Hipparchi sphaera, De providentia contra Plato-
nem, De Deo et diis, De natura et materia, ubi tra-
ctat quid iustum sit, De Deo, et falsa Græcorum
materia, Quod quæ sub aspectu non cadunt, ea non
ex elementis, sed una cum elementis sint facta ex
nullo, Ad Euphronium philosophum per interroga-
tionem et responsionem, Contra Aristotelem de corpore
caelesti, Quomodo calidus sit sol, Contra eos
qui animal dicunt esse cælum, Quomodo semper
existit opifex, opificium autem non semper, Quo-
modo velle et nolle insit æterno Deo, Contra Porphy-
rium de animalibus et victimis. Et partem eorum*

(a) Diodori Tarsensis commentariorum in Psalmos
reliquæ existant in Cordetii catena, sed non nisi a
psalmo lxxxi et deinceps. Nos vero in codice regi-
æ Suecæ XL, copiosas alias invenimus ejusdem
operis reliquias, jam inde a psalmo xxxiv, quas
typis commisimus. Plures alias concavere ex aliis
codicibus licuisset; sed interim hæc sufficiunt. A. M.

(b) Allatius Græcorum ζητούμενα interpretabatur in
ea quæ in Paralipomenis desiderantur, quod pace
tanti viri non admitto. Tà ζητούμενα, et ζητήσεις,
sunt potius quæstiones quæ fiunt de locis difficiliori-
bus. A. M.

(c) Citatur interdum hoc Diodori opus a Georgio
Synkello in Chronico.

Hebhediesu episcopus Sobæ et Armeniæ cap. 18 (a). *Diodorus Tarsensis composuit libros numero sexaginta, quos Ariani combusserunt; remanseruntque, quos jam sum commemoraturus. Liber de dispensatione, liber dissolutionis astrologia. Item alius contra Eunomianos; alius contra hæreticos; nec non alter contra Judæos; et adversus Manichæos; et adversus Apollinarem. Demum expositio in partem Matthæi.*

Legit ipsius adversus fatum libros viii tribus et quinquaginta capitulis distinctis Photius cod. ccxxiii, et ex iis digniora in suam *Bibliothecam* copiosissime transtulit. Audiamus quæ de tanti viri studio atque ingenio in excerptorum principio tradit. Ἀνεγνώσθη βιβλίον Θεοδώρου επισκόπου Ταρσοῦ κατὰ εἰσαγωγὴν ἐν λόγοις μὲν ὁσὺν, κεφαλαίοις δὲ πρὸς αἰ πενήκοντα· ἔστι μὲν ὅτι ἐν τούτοις εὐσεβῶν ὁ ἀνήρ, καὶ οὐδὲ περὶ τὴν δόξαν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἣν ἡ τοῦ Νεστορίου λύσσα διασπαράττει σφαλλόμενος· τοῖς δὲ ἐπιχειρήμασιν, ἔστι μὲν ὅς θρωῶν τε καὶ εὐφρώς ἐπιβάλλει, διελύχων τοὺς τὴν εἰσαγωγὴν δοξάζοντας· ἔστι δὲ πού πρὸς μόνον τὸ φαινόμενον τὸν ἀγῶνα φέρει, καὶ μὴτὲ σαφῶς τὸ τῶν ἐναντιῶν ἑξακριβῶν δόγμα· ἔθεν πολλάκις οὐκ ἐκείνους, πρὸς οὓς ὁ πόλεμος, ἀλλ' ἑτέροις μᾶλλον βόσκειν ἂν διαμάχασθαι· πλὴν ὃ γε εὐγνώμων κριτὴς οὐχ ὑπὲρ ὧν οὐκ εὐστόχως ἑναχοῦ φέρεται μωμῆσαιτο ἂν, ὑπὲρ ὧν δὲ σπουδάζει τῆς εἰσαγωγῆς πλάνην κατανεγκεῖν, καὶ ὡς οὐκ ἐν ὀλίγοις κατ' αὐτῆς εὐδοκίμει, τὸν ἀνδρα τιμῆς καὶ χάριτος ἄξιον ἀνομολογεῖν ἔστι δίκαιον. *Lectum est Diodori episcopi Tarsensis opus adversus fatum libris viii, ac tribus supra quinquaginta capitulis distinctum, quibus in libris pius quidem est hic scriptor, neque in eam sectam de Dei Filio quem impia Nestorii rabies dissecuit, aberrando defectit. Verum in argumentis, etsi quædam recte satis ac dextere adhibet, dum fati laudatores oppugnat; alias tamen neque satis clare, neque satis accurate adversariorum dogma persecutus, ea oppugnare aggreditur, quæ speciem duntaxat dogmatis præ se ferunt; ut proinde sæpenumero non cum illis, quibuscum certamen suscepit, sed cum aliis potius quibusdam pugnare videatur. Quanquam bene sententias arbiter, non ob id quod minus feliciter alicubi hanc rem agat, reprehensum eum velit; cum ex eo saltem honor illi, et gratia merito debeatur, quod non sine sua in multis laude, noxiæ de fato errore opprimere molitur. Et in fine excerptorum: Ἔστι δὲ τὴν φράσιν καθαρὸς τε καὶ εὐκρινὴς ὁ ἀνὴρ, τοῖς δὲ ἐνθυμήμασι, καὶ τῇ τῶν ἐπιχειρημάτων διακρίσει, ὅσον αὐτὸν κατὰ μέρος ἐν τῇ τῶν λόγων αὐτοῦ ὑπερβεβηκεν ἐκλογῇ. Est autem in loquendo purus atque distinctus, ejusmodi enthymematis atque epichirematibus efformandis, qualia ex parte jam in his illius operis excerptis indicavimus.*

Legit etiam ejusdem idem Photius de Spiritu sancto varia argumenta, cod. cii. Ἐμπεριείχοντο δὲ τῇ

δέλτω καὶ Διοδώρου Ταρσοῦ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος διάφορα ἐπιχειρήματα, ἐν οἷς καὶ τὴν Νεστορίου νόσον αὐτὸς ἐπιδείκνυται προσηρόστωσις. *Continebantur hoc eodem libello varia argumenta Diodori Tarsensis de Spiritu sancto, quibus et Nestorii labe se jam inde contaminatum ostendit.*

Meminit ejusdem librorum viginti quinque contra Manichæos, et argumenta explicat cod. lxxv. Καὶ τὸν Διοδώρον ἐν ἐξοικαί καὶ πέντε βιβλίοις τὸν κατὰ Μανιχαίων ἀγῶνα ἀγωνισάμενον· ὅς διὰ μὲν τῶν πρώτων βιβλίων ἐπὶ τὸ τοῦ Μανιχαίου ζῶν εὐαγγελίου ἀνατρέπει· οὐ τυγχάνει δὲ ἐκείνου· ἀλλὰ ἀποτρέπει τὸ ὑπὸ Ἄδδα γεγραμμένον, ὃ καλεῖται Μόδιον διὰ δὲ τῶν ἑφεξῆς τὴν τῶν γραφικῶν βιβλίων, ἃ οἱ Μανιχαῖοι ἐξοικειοῦνται πρὸς τὸ σφίσι βουλομένον, ἀνακαθαίρει χρεῖται καὶ διασπείρει· καὶ ὁ μὲν Διοδώρος οὕτω. *Denique et Diodorum illum, qui libris quinque et viginti cum Manichæis certavit, quorum septem prioribus putat quidem Manichæorum evangelium vitium se resellere; at non assequitur; dum non illud, sed quod ab Adda scriptum erat, et Modium appellatur, evertit; reliquis deinde libris ea sacræ Scripturæ loca pure explanat, atque declarat, quæ Manichæi ad ea, quæ animo concessissent, accommodare solebant. Et Diodori quidem tractatus ita se habet. Item Nicephorus Callistus Histor. lib. vi, cap. 52: Κατὰ δὲ ταύτης τῆς αἰρέσεως γενναίως παρατάξαντο λόγους Τίτος τε καὶ Διοδώρος, ὁ μὲν τὴν Βοστανῶν, Διοδώρος δὲ τὴν Κιλίκων ἰθύνος μητροπόλιν. *Adversus hanc hæresim strenue libris compositis depugnavit Titus Bostræ, et Diodorus metropoles Ciliciæ, episcopi.**

Leontius quoque Byzantius ejusdem libri κατὰ Συνουσιαστῶν, adversus Synusiaistas, Apollinaristas scilicet, mentionem facit. Horum trium nulla mentio est apud Suidam in accurato illo hujus viri operum catalogo.

Quemadmodum et commentariorum ejusdem in Apostolum, quæ commemorat Hieronymus *De scriptoribus*: Omnium ductissime atque absolutissime virum hunc nobis Basilius representavit, quare audiendus est in epistola 135 ad eundem nondum episcopum. Διοδώρῳ προσωτέρῳ Ἀντιοχείῳ. Ἐνετύχον τοῖς ἀποσταλαῖσι βιβλίοις παρὰ τῆς τιμητικῆς σου· καὶ τῷ μὲν δευτέρῳ ὑπερήσθη οὐ εἰς τὴν βραχύτητα μόνον, ὡς εἰδὸς ἦν, τὸν ἀργῶς πρὸς πάντα καὶ ἀσθενῶς λοιπὸν διακείμενον, ἀλλ' ὅτι πικρὸν τὸ ἅμα ἔστι ταῖς ἐνοιαῖς, καὶ εὐκρινῶς ἐν αὐτῷ ἔχουσιν αἱ τε ἀντιθέσεις τῶν ὑπεναντιῶν, καὶ αἱ πρὸς αὐτὰς ἀπαντήσεις, καὶ τὸ τῆς λέξεως ἀπλοῦν καὶ ἀκατάσκευον, πρὶν ἐδοξέ μοι προθέσει Χριστιανῶν, οὐ πρὸς ἐπιδείξειν μᾶλλον, ἢ κοινήν ὠφέλειαν γράφοντος· τὸ δὲ πρότερον τὴν μὲν δύναμιν ἔχον τὴν αὐτὴν ἐν τοῖς πράγμασι, λέγει δὲ πολυτελεστέρα, καὶ σχήμασι ποικίλοις, καὶ διαλογικαῖς χάρισι κομμειμένον, πολλοῦ μοι ἐβάρη, καὶ χρόνου πρὸς τὸ

(a) Hunc quoque articulum Hebhediesu de Diodoro, secundum Assemani meliorem lectionem recitabimus, qui Echelleusem correxit. A. M.

ἐξελεύθει, καὶ πόνου διανοίας πρὸς τὸ καὶ συλλέξει τὰς ἔνοιας, καὶ παρακατασχέει αὐτὰς τῇ μνήμῃ δεόμενον· αἱ γὰρ ἐν τῷ μεταξὺ παρεμβλλόμενοι διαβολαὶ τῶν ὑπεναντίων, καὶ συστάσεις τῶν ἡμετέρων, εἰ καὶ γλυκύτεράς τινας ἐπεισάγειν δοκοῦσι διαλεκτικὰς τῷ συγγραμμάτι, ἀλλ' ὅν τῷ σχολῆν καὶ διατριβῆν ἐμποεῖν, διασπῶσι μὲν τὸ συνεχὲς τῆς ἔνοιας, καὶ τοῦ ἐναγωνίου δὲ λόγου τὸν τόνον ὑποχαιοῦσιν. *Diodoro Antiochiæ presbytero. Accepi libros, quos reverentia tua misit; et secundo quidem summpere delectatus sum, non solum propter illius brevitatē, ut par erat usvenire ei, qui jam ad omnia segmiter et ægre affectus est, sed et propterea, quod densus est simul et refertus sententiis, ac contrariorum objectiones, et responsiones illis subjectas haud confuse, sed recto ordine digestas habet. Et præterea dictionis inaffectata, et incomposita simplicitas decora mihi videbatur, et convenientis professioni Christiani hominis, cujus est non ad ostentationem magis scribere quam ad publicam utilitatem. Prius vero volumen eandem quidem in rebus facultatem habens, dictione vero, instructione, et figuris dicendi variis, ac dialogi festiuitate ornatus, multum mihi videbatur tum temporis ad perlegendum, tum laboris ad intelligendum poscere, ad hoc ut sensus et colligantur, et memoria mandetur. Galluniæ namque adversariorum, et defensiones nostrorum interserit, licet dialecticam quamdam suavitatem commentario afferre videantur, eo tamen quod tantum generant morarum, mentis intentionem confundunt ac convellunt, et sermonis quoque strenui vigorem remissum reddunt. Nec longe abit Hieronymus De vir. illust. cap. 119: Diodorus Tarsensis epi-*

A scopus, dum Antiochiæ esset presbyter, magis claruit. Exstant ejus in Apostolom commentaria, et multa alia, ad Eusebii magis Emeseni (a) characterem pertinentia, cujus cum sensum secutus sit, eloquentiam imitari non potuit, propter ignorantiam sæcularium litterarum. De eo plura leges apud Facundum. Adversus hunc Diodorum scripsit plures tractatus Apollinaris Laodicensis episcopus. In ecloga siquidem orthodoxorum dogmatum laudantur ipsius testimonia ex libro Πρὸς Διόδωρον (b): nec non ex altero ad Heraclium adversus Diodorum πρὸς Ἡράκλειον κατὰ Διοδώρου (c). Et alios quoque Patres contra hunc scripsisse verosimilium est.

Hunc tamen condemnationum fuisset in quinta synodo tradit Photius in Bibl. cod. xviii: Τὰ περὶ Διοδώρου Ταρσοῦ, καὶ Θεόδωρου τοῦ Μοφοουστίας, καὶ αὐτοῦ ὁμοίως ἀναθεματίσθησαν. De Diodoro Tarsensi, et Theodoro Mopsuesteno, qui et ipsi similiter anathemate icti sunt. Et synodus septima act. 6, de quinta synodo (loc. cit.): Πρὸς τε ταῦτα: ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει συνελθούσα τῶν ἑκατὸν ἐξήκοντα πέντε ἄγιων Πατέρων ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ τῆς θείας λήξεως, ἡ τις ἀναθεματίσθη Ἀριγρήνην τὸν καὶ Ἀδαμάντιον, Εὐάγγριον, Διδύμον μετὰ τῶν ἑλληνικῶν αὐτῶν συγγραμμάτων, Θεόδωρον τὸν Μοφοουστίας, καὶ Θεόδωρον τὸν καθηγγητὴν Νεστορίου, Σεβήρον, καὶ τὰ ἐξῆς. Præterea ea quæ Constantinopoli convenit centum sexaginta quinque sanctorum Patrum sub Justiniano diuæ recordationis, quæ anathematizavit Origenem, qui et Adamantius dictus est, Evagrium, Didymum cum paganis scriptis eorum, atque Theodorum Mopsuestenum, et Theodorum præceptorem Nestorii, Severum, etc.

(a) Omittebat Emeseni Allatius, quo tamen vocabulum etiam apud Facundum desce annotavit Fabricius. Sed adest in Sophronii Græca translatione. A. M.

(b) In editione nostra harum eclogarum (quas msa. habebat Allatius) Script. vet. t. VII, p. 17, 20. A. M.

(c) Tom. cit. p. 16. A. M.

EXCERPTUM

Ex domni Garnerii *Dissertatione de hæresi et libris Nestorii*, Mario Mercatori subjuncta.

Diodori Operum nihil admodum superest, præter sententias quasdam in catenis Græcis, atque etiam apud Mercatorem, Leontium, et in v synodo obvias: sed catenæ flores exhibent, alii venenum; illæ enim Scripturæ interpretem inducunt, isti Theodori et Nestorii magistrum.

Vir tamen ille tantus cum sensisset, incidit in errorem, dum Apollinaris hæresim inconsiderate insequitur; illius enim blasphemiam quam Theodorus postmodum Nestoriusque defenderunt nullam partem non asseruit, ut merito dictus sit Theodori parens, et Nestorii avus.

Docuit duos in Christo inesse filios Dei: eum qui ex Maria non esse Filium nisi adoptione seu gratia; Verbum neque duas habitisse naturas, neque natum ex Maria; Verbum non esse Christum, sed Christi dominum; Deum dici non posse passum seu crucifixum. Quibus sex propositionibus vel omnino, vel magnam partem, Nestorianismus continetur.

Ejusmodi errores inpersit operi quod πρὸς τοὺς Συνουσιαστὰς scripsit, id est, adversus Apollinarem, qui cum pugnet contra Photinum peccantem quasi per defectum in explicanda Verbi cum carne unione, peccavit ipse per excessum, et Verbum carne perinde confudit miscuitque, ac mens hominis per artus infusa miscetur corpore, quod agit atque informat. Opere isto potuit Diodorus agnosci, quis esset, nisi orbis oculos species pietatis pene fascinasset.

Scripsit autem adversus Apollinarem provecæ admodum ætatis. Nam albas fuit magni nominis, cum ad eum venit Chrysostomus, vitæ monastica excolenda, discendique studio, anno 376: ex abbate monachorum factus est Tarsi episcopus a Meletio jam senex anno 378; interfuit secundæ synodo anno 381; laudatus est pro concione præsens Antiochiæ a Chrysostomo, post annum 386, cum jam senio pene foret mortuus. Noudum tamen ea ætate scripserat, aut certe nondum opus vulgaverat anno 392, quo librum *De scriptoribus ecclesiasticis* Hieronymus absolvit, alioqui elucubrationis tam nobilis meminisset. Huic forte operi immortuus est, nam anno 394 successerat in ipsius sedem Phalerius, ut ex actis synodi Constantinopolitanæ, sub Nectario eodem anno habitæ, intelligitur.

Operis fragmenta exhibere operæ pretium est; sic enim fiet ut et fons Nestoriarum blasphemiarum, aut certe rivus fonti vicinior aperiat, et defendatur simul Cyrillus adversus Facundum Hermitianensem Diodori patronum.

Sed priusquam exhibeantur, monere juvabit quæ apud veteres leguntur ex libris Theodori πρὸς τοὺς Σινουσιαστὰς excerpta, pertinere ad Diodorum, qui libros suos sic inscripsit, cum Theodoros suis eundem argumenti titulum fecerit, *contra impiam Apollinariam et Apollinariastas*. Et vero quæ Leontius, diligens in primis ductor, Diodoro tribuit, alii Theodoro adjudicant, ut ex consensibus manifestum erit. Quanquam Leontius notat solitum Theodorum ex alijs atque ex ipso Samosateno mutuari plura isdem verbis, quæ in sua transferret, *ut horum libri non scripti, sed transcripti videantur* (Lib. III *contra Euty-chianos, sub finem*).

Diodori, ex libro primo contra Synusiastas.

Ad diligens cantumque dogmatum vos examen evehimus; laboramus propter vos, ne rationem Domino reddamus pro nostro silentio. Perfectus ante sæcula Filius perfectum eum qui ex David probatur assumpsit; Filius Dei filium David. Dices ergo mihi: Duos filios prædicas? Non dico duos filios David. Nunquid Deum Verbum Filium David asserui? Sed nec duos filios Dei secundum substantiam dico. Nunquid enim duos filios assero de Dei substantia genitos ante sæcula? Dico autem Dei Verbum habitasse in eo qui ex David semine comprobatur (Apud Mercator. lib. III).

Ejusdem, ex eodem libro.

Si quis velit abusive Filium Dei Deum Verbum filium David nominare, propter Dei Verbi templum, quod ex David est, uominet; et illum qui est ex semine David Filium Dei, gratia, non natura, appellat, naturales patres non ignorans, neque ordinem subvertens neque cum qui incorporalis est etiam corpus dicens, et ante sæcula ex Deo. et ex David, et passim, et impassibile. Corpus non est incorporale, quod est deorsum non est desrsum, quod est ante sæcula non est ex semine David, quod passim non est impassibile; nec enim ista ad eundem intellectum obvertuntur: quæ sunt corporis non sunt Dei Verbi, et quæ sunt Dei Verbi propria non habet corpus. Naturas confiteamur; et dispensationes non abnegemus (In synodo, collat. 5; apud Leont. lib. III *contra Euty-chianos*).

Ejusdem, ex eodem libro.

Gratia Filius, qui ex Maria est homo; natura autem, Deus Verbum: quod autem secundum gratiam, non natura; et quod secundum naturam, non gratia: non duo filii. Sufficiat corpori, quod ex nobis est, secundum gratiam filiatio, gloria, et immortalitas, quia templum Dei Verbi factum est. Non supra naturam elevetur, et Deus Verbum pro debita a nobis gratiarum actione non injuriatur. Et quæ est injuria, componere cum cum corpore, et putare indigere corpori ad perfectam filiationem? Nec ipse Deus Verbum vult se David filium esse, sed Dominum; corpus autem hoc vocari David filium, non solum non invidit, sed et propter hoc adfuit. Et convenit eos qui bene aspicunt, quæquidnam naturales patres querimus: neque corpus ante sæcula ex Patre, sed semen Abrahæ et David ex Maria natum.

Et post pauca.

Et quando erit quæstio de nativitatibus secundum naturam, ne Mariæ filius Deus Verbum existimetur; mortalis enim mortalem generat, secundum natu-

(!) Græca edidit Angelo Mai *Spicil. Rom.* tom. X, pag. 87.

A (1) Διοδώρου, ἐκ τοῦ κατὰ Σινουσιαστῶν λόγου α'.

Ἀσφαλῆσθαι εἰς τὴν ἀκρίβειαν τῶν δογμάτων ὑμᾶς ἀνάγομεν. Τέλειος πρὸ αἰώνων ὁ Υἱὸς, τέλειον τὸν ἐκ Δαβὶδ ἀνεληφεν Υἱὸς Θεοῦ υἱὸν Δαβὶδ. Ἐραῖς μοι, Δύο οὖν Υἱοὺς κηρύττεις; Δύο υἱοὺς τοῦ Δαβὶδ οὐ λέγω, μὴ γὰρ εἶπον τὸν Θεὸν Λόγον υἱὸν Δαβὶδ· ἀλλ' οὐδὲ δύο Υἱοὺς τοῦ Θεοῦ κατ' οὐσίαν λέγω, μὴ γὰρ δύο φημι ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας, τὸν πρὸ αἰώνων Θεὸν Λόγον λέγων κατωκνημέναι ἐν τῷ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ.

B Τοῦ αὐτοῦ Διοδώρου, ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Εἴ τις βούλοιο καταχρηστικῶς, καὶ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν Θεὸν Λόγον, Υἱὸν Δαβὶδ ὀνομάζειν, διὰ τὸν ἐκ Δαβὶδ τοῦ Θεοῦ Λόγον ναθι, ὀνομαζέτω· καὶ τὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ χάριτι καὶ οὐ φύσει προσαγορεύτω, τοὺς φυσικοὺς πατέρας οὐκ ἀγνοῶν, οὐδὲ τὴν τάξιν ἀνατρέπων, οὐδὲ τὸν ἀπόματον λέγων καὶ πρὸ αἰώνων ἐκ Θεοῦ καὶ ἐκ Δαβὶδ, καὶ πεπονητότα καὶ ἀπαθῆ.

C Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Χάριτι Υἱὸς ὁ ἐκ Μαρίας ἄνθρωπος, φύσει δὲ ὁ Θεὸς Λόγος· τὸ μὴ χάριτι καὶ οὐ φύσει, τὸ δὲ φύσει καὶ οὐ χάριτι· ἀρκίσει τῷ ἐξ ἡμῶν σώματι, τὸ τῆς κατὰ χάριν υἰότητος, τὸ τῆς δόξης, τὸ τῆς θειότητος· ὅτι ναὸς τοῦ Θεοῦ Λόγου γέγονεν, μὴ ὑπὲρ φύσιν ἀναγέσθω· καὶ ὁ Θεὸς Λόγος ἀντὶ τῆς παρ' ἡμῶν ὑπεριζόμενης εὐχαριστίας μὴ ὑβριζέσθω. Καὶ εἰς ἡ ὑβρις τοῦ συντεθέναι αὐτὸν μετὰ τοῦ σώματος, καὶ δεῖσθαι νομίζειν εἰς τέλειαν υἰότητα τοῦ σώματος; Οὐδὲ αὐτὸς ὁ Θεὸς Λόγος βούλεται ταυτὸν τοῦ Δαβὶδ εἶναι υἱὸν, ἀλλὰ Κύριον· τὸ δὲ σῶμα καλεῖσθαι τοῦ Δαβὶδ υἱὸν, οὐ μόνον οὐκ ἐφθόνησιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο παραγγέλλειν.

naturales patres querimus: neque Deum Verbum

Καὶ μεθ' ἕτερα.

Καὶ περὶ τῶν κατὰ φύσιν γενήσεων ὅτ' ἐν ᾧ λόγος, μὴ τῆς Μαρίας υἱὸς ὁ Θεὸς Λόγος ὑποκατασθῆναι θνητὸς γὰρ θνητὸν γενεῖ κατὰ φύσιν, καὶ σῶμα ἴ

ἁμοούσιον καὶ δύο γεννήσεις ὁ Θεὸς λόγος οὐκ ἔπαυσε, τὴν μὲν πρὸ αἰώνων, τὴν δὲ ἐν ὑστέροις καιροῖς.

A ram et corpus, similem sibi. Duae natiuitates. Deus Verbum non sustinuit, unam quidem ante saecula, alteram autem in posterioribus temporibus: sed ex Patre quidem natura genitus est, templum vero, quod ex Maria natum est, ex ipso utero sibi fabricauit.

Et paulo post: Cum vero de salutari dispensatione ratio mouetur, Dens vocatur homo, non quod hoc factus est, sed quod hoc assumpsit; et homo Deus, non tanquam incircumscriptibilis factus, nec ubique existens; corpus enim erat et post resurrectionem palpabile, et tale receptum est in caelum, et sic ueniet, sicut receptum est.

Ejusdem, ex eodem libro.

Sed si caro erat, inquit Apollinaris, crucifixus, quomodo sol radios avertit, et tenebrae occupaverunt terram omnem, et terrae motus erant, et petrae dirumpelantur, et mortui surrexerunt? Quid igitur dicunt, et de tenebris in Aegypto factis in temporibus Moysis, non per tres horas, sed per tres dies? Quid autem, propter alia per Mosem facta miracula, et quae per Jesum Nave, qui solem stare fecit? Quid de sole, qui in temporibus Ezechiae regis, etiam contra naturam, retroversus est? Et de Elisaei reliquiis, quae mortuum suscitauerunt? Si enim Verbum Deum passum demonstrant quae in cruce facta sunt, et propter hominem non concedunt haec facta esse, nonne quae in temporibus Moysis, propter genus Abraham erant, et quae in temporibus Jesu Nave, et quae in Ezechiae regis? Quod si illa propter Judaeorum populum mirabiliter facta sunt, quomodo non magis, quae in cruce facta sunt, propter Dei Verbi templum?

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου δ.

Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, δι' οὐδέν· φῶσει γὰρ Υἱός· ἡ σὰρξ Υἱός, διὰ τὸν Υἱόν· καὶ τί λέγω διὰ τὸν Υἱόν; δι' ἡμᾶς ἡ σὰρξ· καὶ μὴ νομίσητε βλάσφημον τὸ ῥῆμα· ἀλλὰ ἀπαιτήσατε τὰς ἀποδείξεις. Εἰ μὴ ἔπαισαν οἱ ἄνθρωποι, μὴ χρεῖα ἦν νόμου· Δικαίω γὰρ νόμος οὐ κείται· εἰ μὴ ἐπέτειναν τὴν ἁμαρτίαν οἱ ἐν νόμῳ, μὴ χρεῖα ἦν τῆς χάριτος. Ἐπειδὴ οὐκ ἔδωκε ὁ νόμος ἀποκτείνειν τὴν ἁμαρτίαν, οὐχὶ δι' ἡμᾶς ἔλαβεν ἡν τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀπόφασιν τοῦ θανάτου ἀνακαλέσεται, σταυρωθεὶς καὶ ἀποθανὼν καὶ ἀναστὰς; Εἰ μὴ ἀπάτη προκωχῆται, καὶ ἡ ἀπόφασις τοῦ θανάτου καθ' ἡμῶν, τίς χρεῖα ἦν τῆς οἰκονομίας ταύτης τοῦ σταυροῦ; Τίς χρεῖα τῆς ἐνωματώσεως; Οὐ δι' ἡμᾶς ἔλαβε τὴν σάρκα;

B

Ejusdem, ex eodem libro.

Filius Dei propter nullum; caro Filius propter Filium, et quid dico, propter Filium? Propter nos caro, et ne existimetis blasphemum esse Verbum, petite demonstrationes. Si homines non peccassent, non opus fuisset lege: *Justo enim non est posita lex.* Si non auisissent peccatum, qui erant in lege, non opus fuisset gratia. An quia non poterat lex peccatum occidere, non propter nos carnem assumpsit, ut morti et sententiae mortis remedium afferret crucifixus, et mortuus, ac suscitatus? Si non fecisset progressum fallacia et sententia mortis contra nos, quid opus erat ista Servatoris economia? Quid opus erat induere corpus? nonne propter nos carnem accepit?

Excerpta ex libro Diodori Tarsensis, cui titulus De fato, exstant in Bibliotheca Photii cod. CCXXIII, quem vide ad annum 863.

FRAGMENTA EX CATENIS

IN GENESIN.

Ex Catena cui titulus: *Σειρὰ ἐπὶ καὶ πενήκοντα ὁπομηματιστῶν εἰς τὴν Ὀκτάτευχον καὶ τὰ τῶν Βασιλειῶν, ἥδη πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα ἀξίωσι μὲν τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ γαληνοτάτου ἡγεμόνου πάσης Ὀρθοδόξου Κυρίου Κυρίου Γρηγορίου Ἀλεξάνδρου Γάλκᾶ· ἐπιμελεῖα δὲ Νικηφόρου Ἱερομάρτυρου τοῦ Θεοτάκου. Ἐν Λειψίᾳ τῆς Σαξονίας, ἐν τῇ τυπογραφίᾳ τοῦ Βρεϊτκόφρ. Ἐτει, ρμψβ (1772)*

CAP. I, vers. 1. Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν.

Διοδώρου. Τῶν βαρβάρων ὄσοι κατὰ τοὺς χρόνους Μωσέως γενόμενοι, καὶ μάλιστα φιλοσοφεῖν ἠθέλον, οὐρανὸν καὶ γῆν τῶν μεταξὺ πάντων αἰτωμένων, ἐξ ὧν τῶν μετὰ ταῦτα καὶ οἱ Ἑλλήνων ποιηταὶ πλεο-

νας τὰς τῆς ἀπειλας ἀφορμὰς εἰλήφασιν, ἔβη τὸν Μωσέως ὡς παρρησάτω τοὺς Ἰσραηλῖτας ἀπαγαγόντα τῆς ἐκείνων ἀπειλας, ἀρχὴν ποιήσασθαι δογμάτων τῆς ἐκείνων πεπλανημένης ἀρχῆς ἀνατροπῆν. Ἐπειδὴ γὰρ γενητὰ μὲν ὠμολόγουν, τὸν δὲ ποιητὴν ἠγνόουν, ἀρχόμενος, εὐθὺς Ἐν ἀρχῇ, φησὶν, ἐποίησεν

(1) Haec fragmenta Graece tantum breuitatis gratia exhibemus. EORT.

δ Θεός τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Τὸ δὲ Ἐν ἀρχῇ **A** δ ὁμοίως ὁ Θεός τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν διδάσκει σαφῶς, ὅτι τὰ λοιπὰ μετὰ ταῦτα γέγονεν. Εἰ γὰρ μὴ πεποιθται καὶ τὰ λοιπὰ στοιχεία καθάπερ τὰ πρῶτα, ὧν ἐμνημόνευσε, παρείλικε τὸ, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν.

Τοῦ αὐτοῦ. Μιστὰ τὰς ἀοράτους καὶ νοεράς οὐσίας οὐρανὸν ὁ Θεός κατασκευάζει εὐθύς μετὰ τῆς γῆς, οὐ τὸν ὄρωμενον· δευτέρω γὰρ οὗτος ἡμέρᾳ γίνεται· ἀλλὰ τὸν ἀνωτέρω, ὃν ὁ Διὸς οὐρανὸν οὐρανοῦ καλεῖ (Ψαλ. κχιη, 16).

Vers. 2. Καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου.

Διοδώρου. Σκότους ἄνευ ἀόρου ἐμνήσθη, ἀβύσσου δὲ μετὰ ἄρθρου. Καὶ σκότος γὰρ φησὶν ἐπάνω τῆς ἀβύσσου. Ἐπειπερ τὸ μὲν, ἀνυπόστατον· τὸ δὲ, οὐσιώδες. Σκότος τὸ σκότος οὐρανοῦ καὶ γῆς· σωματίων γὰρ οὕτω μεγίστων τὸ μέσον ἀνάγκη σκιάζεσθαι, καθάπερ οἶκον ἀδύρωτον. Καὶ μάτην οἱ αἰρετικοὶ νοητὸν σκότος ἐντεῦθεν ἐκλαμβάνουσι. Οὐρανὸν γὰρ καὶ γῆς μνημονούσας ὁ Προφήτης καλυπτομένης ὑπὸ ὕδατων, οὕτως· ὑπὲρ τὰ ὕδατα τὸ σκότος εἶναι φησι. Τὸ (1) ἀπὸ τῶν σωματίων σκότος οὐχ ἢ τῶν σωματίων σκιά εἴρηται, ἀλλὰ νοητὸν τι, τούτεστιν ὁ διάβολος, τὸ, γεννηθῆτω φῶς, πῶς νοήσω; ἄρα τὸ ἀληθινόν; τὸν υἱόν; τί οὖν ἀν εἶποις; μετὰ τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν ἀβύσσον, καὶ τὸ νοητὸν σκότος τὸν διάβολον, ὁ Θεός Ἀόγος; καὶ τίς ἂν τοῦτο συγγωρήσειεν, ἕως ἂν τὸν νοῦν ἐχη;

Ibid. Καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος.

Διοδώρου. Τὰ ἀπ' ἐτέρας γλώττης εἰς ἑτέραν μεταγόμενα νοήματα, εἰ τις καὶ τῆ λέξει δουλεύειν, ἀφ' ἧς ἠρμήνευται, πειρώτο, καὶ ταύτην μεταξείν, ἀποσπάλσσειται τῆς διανοίας. Ὡς γὰρ σφενδονίτης, ἢ τοξότης παρ' ἡμῶν μὲν διὰ μῖδος λέξεως σημαίνεται, παρὰ Σύρους δὲ διὰ δῶν· οὕτω καὶ τὸ ἐπαφέρω, μὴ μὲν ἐστὶ λέξις παρ' Ἑβραίων, παρ' ἡμῶν δὲ διὰ μῖδος λέξεως οὐκ ἂν παρασταίη. Βούλεται γὰρ ἡ Ἑβραϊκὴ λέξις, ἣ τοῦ ἐπαφέρω, σημαίνειν, ὅτι καθάπερ ὄρωσι ὡς θάλαππι ταῖς πτέρωσιν ἀπαλῶς ἐραπτομένη εἰς τὸ ζωογονεῖν, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα ἐπαφέρω τοῖς ὕδασι ζωοθαλοῦν. Εἰ δὲ τις ἀνεμὸν βούλοιο λέγειν τὸ πνεῦμα, οὐχ ἁμαρτήσεται. Συγγενὴς γὰρ τῶν ὕδατων ὁ ἀνεμὸς, ἐκείθεν τε τὴν γένεσιν ἔχων καὶ τῆ φορᾷ κινῶν, καὶ διαμείβων τῶν ὕδατων τὴν φύσιν. Θεοῦ δὲ λέγοιτο, ὡς ἔργον Θεοῦ. Ἄλλα ἑπειδὴ μέγα αὐτοῖς ἔδοκει δίδόναι τὸ θάλαππεν καὶ ζωογονεῖν τὸ ὕδωρ, Θεοῦ προσέθηκεν· ἔνα τὴν τοῦ γενομένου αἰτίαν τῶ τῶν ὄλων ποιητῆ ἐπιγράφη. Εἴτε τὸν παράκλητον, τὸ ἄγιον Πνεῦμα δοῖη τίς εἶναι τὸ ὑπὸ Μωσῆως εἰρημένον, οὐκ ἀποσπάλσσειται. Κοσμητικὸν γὰρ τὸν ὄντων τὸ πνεῦμα. Εἰ δὲ πνεῦμα Θεοῦ καὶ τὴν ἐνέργειαν λέγει· λέγεται γὰρ πνεῦμα καὶ τῆ ἐνέργεια· οὐκ ἔστι ἀπόδηλον. Καὶ γὰρ ὁ Θεός τῷ Μωσῆϊ προστάσσει, ἐκλέξασθε πρῆβυτέρους Ἐβδόμηκοντα, τοῦ Μωσαϊκοῦ πνεύματος μέρος ὑποχόμενος αὐτοὺς μεταδώσειν· ὃ ἦν ἡ χάρις.

(1) Ἰσ. Εἰ τὸ ἀπὸ τῶν σωματίων σκότος.

Vers. 14. Καὶ ἔστωσαν εἰς σημεῖα, καὶ εἰς καιροὺς, καὶ εἰς ἡμέρας, καὶ εἰς ἔνιαυτους.

Διοδώρου. Ζητητέον πῶς εἰς σημεῖα ἤλιος, καὶ σελήνη, καὶ ἀστέρες ἐκτίσθησαν. Ἰσως οὖν εἰς σημεῖα φησὶν, ὡς ὅταν ἴσταιται μὲν ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη ἐπὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ· ἐπὶ δὲ Ἡσαίου καὶ ἀναποδίξει. Ἀστὴρ δὲ φαίνεται μάργος, τὴν κατὰ σάρκα τοῦ Ἰησοῦ γέννησιν ἐσαγγελιζόμενος. Ἐβροι δ' ἄν τις καὶ τινὰς τῶν ἀστέρων κατὰ καιροὺς φαινόμενους κακῶν, ἢ ἀγαθῶν μνηστᾶς.

Vers. 17. Καὶ ἔθετο αὐτοὺς ὁ Θεός ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς.

Διοδώρου. Μηδεὶς δὲ ἀκούων, καὶ ἔθετο αὐτοὺς ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς, συμπεπιχθαι τὸν ἥλιον, καὶ τὴν σελήνην, καὶ τοὺς ἀστέρας ἐν τῷ οὐρανῷ νομίζετω, δόγμα τῆ Ἐκκλησιαστικῆς ἐπιστάτης, καὶ κινεῖσθαι τὸν οὐρανὸν ολόμμενος, φέροντα ἐκείθεν λάμποντα. Καὶ γὰρ τὸν Ἀδὰμ πλάσας ἔθετο ἐν τῷ παραδείσῳ, οὐχὶ πῆξας, ἀλλὰ τὴν αὐτῆθι ὄμιταν καὶ αὐτῷ ὄρισας. Ὅθεν κρήνοισιν, ὅτι καθάπερ ἐπὶ γῆς ἀνθρώπος, οὕτως ἐν τῷ οὐρανῷ ὁ φωστῆρες, οὐ πσιγγότες, ἀλλ' ὀδεύοντες ἄνω πορείαν· ἔνα τοῖς κάτω φαίνωσιν, ὀλόκληρον εἰς ἡμᾶς τὸ φῶς πέμποντες.

Vers. 22. Καὶ εὐλόγησεν αὐτὰ ὁ Θεός, λέγων· Λύθησθε, καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὰ ἔδατα τὰ ἐν ταῖς θαλάσσαις· καὶ τὰ πετεινὰ τῆ θυνέστωσαν ἐπὶ τῆς γῆς.

Διοδώρου. Ἰσως ἐπειδὴ τὸ μὲν, εἰ καὶ ζῆ. ἀλλὰ ζῶην ἀνασθητόν· τὰ δὲ, αἰσθητικὴν τε καὶ φαντασιαστικὴν ἐπιβουλεύοντα ἀλλήλοισι, διὰ τῆς αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε φωνῆς, τὴν ἀσφάλειαν ἐκείτων παρεῖχεν· ὥστε μηδὲν γένος ἀσθενέστερον ἐκλείπειν, ὅπὸ τοῦ δυνατωτέρου καταναλισκόμενον. Καὶ ἄλλως δὲ τὸ μᾶλλον ἐγγύτερον ἀνθρώπων κατὰ τὴν σωματικὴν ζῶην ἔδει πλέον χέρτου τε καὶ ἔλλων τετιμηθῆαι, καὶ τὰ ἐθότιον τῶν ἐσθιομένων.

Vers. 26. Καὶ εἶπεν ὁ Θεός, Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν.

Διοδώρου. Τινὲς κατ' εἰκόνα Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον ἐνόμισαν κατὰ τὸ τῆς ψυχῆς ἄρατον. Καὶ οὐ συνήκων, ὅτι καὶ ἄγγελος ἄρατος, καὶ δαίμων ἄρατος· πρὸς οὓς ἀναγκαῖον εἰπεῖν τοσοῦτον, ὅτι καὶ τὸ ἄρβεν ἐν ἀνθρώποις; καὶ τὸ ὅηλον κατὰ τε τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν τῆς αὐτῆς ἐπληκῆ φῶσεως. Τί δὲ ποτε οὖν ὁ Παῦλος τὸν μὲν ἄνθρωπον εἰκόνα τοῦ Θεοῦ λέγει, οὐκ εἶπε δὲ καὶ τὴν γυναῖκα, εἶπερ κατὰ τὸν τῆς ψυχῆς λόγον εἰκὼν Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος; λέγει γὰρ, Ἄνθρωπός γάρ εἰκὼν Θεοῦ ὄρα Θεοῦ ὁπίσθω, οὐκ ἐφέλξει κατακαλυπτεσθαι τὴν κεφαλὴν· γυνὴ δὲ ὄρα ἀνδρός ἔστιν (1 Κορ. xi, 7). Εἰ τοίνυν εἰκὼν Θεοῦ ὁ μὲν ὄρα εἰκὼν Θεοῦ, ὅτι καὶ τῆς ψυχῆς ἐπιπλομένη οὐκ εἰκὼν Θεοῦ, τῆς αὐτῆς ψυχῆς ὑπάρχουσα. Πῶς οὖν Θεοῦ εἰκὼν ὁ ἄνθρωπος; κατὰ τὸ ἀρχικόν, κατὰ τὸ ἐξουσιαστικόν, καὶ μάρτυς αὐτῆ τοῦ Θεοῦ ἢ φωτῆ, ἢ λόγουσα· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν· καὶ τὸν

τρῶπον ἐπάγουσα, καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων ἅσων ἐν τῇ θαλάσῃ, καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῶν θηρίων τῆς γῆς, καὶ τὰ ἐξ ἧς. Ὅσπερ οὖν ὁ θεὸς τὸν ὄλκον, οὕτω καὶ ὁ ἀνθρώπος τῶν ἐπιγεῖνων βασιλεύει. Τί οὖν οὐκ ἀρχεῖ καὶ ἡ γυνὴ τῶν προειρημένων; ἀλλὰ κεφαλὴν ἔχει τὸν ἄνδρα, τὸν ἄλλων κρατούσα. Ἄνθρ δὲ οὐχ ὑποτάσσεται τῇ γυναικί. Διὸ δὴ καλῶς ὁ μακάριος Παῦλος τὸν ἄνδρα μόνον εἰκόνα θεοῦ φησὶν εἶναι καὶ δόξαν, τὴν δὲ γυναῖκα τοῦ ἀνδρὸς δόξαν.

CAP. II, vers. 7. Καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἀνθρώπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν.

Διοδώρου. Ὑπελαβὸν ἔνιοι κακῶς, τὸ ἐμφύσημα τοῦ θεοῦ γεγενῆσθαι ψυχὴν τὴν ἄθανάτον, τοῦ Μωσέως οὐκ εἰρηκότος, ὅτι τὸ ἐμφύσημα γέγονε ψυχὴ, ἀλλ' ὅτι θεὸς μὲν ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, ἐγένετο (1) ὁ ἀνθρώπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν, ὡς τῆς πνοῆς τῆς ζωτικῆς, τῆς ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἄδὰμ ἐμφύσηθείσης τε καὶ ἐμπνευσθείσης, τὸν ἀνθρώπον ἀπεργασαμένης ζῶον λογικόν, ἕστε θνητὸν σώματος καὶ ψυχῆς ἀθανάτου συνεστός. Ἐπειδὴ γὰρ πνεῦμα ἡ ψυχὴ, φύσις ἀθάνατος, ἐμφύσημα θεῶν δημιουργικὸν αὐτῆς εἶναι φησὶν, ὡς που καὶ τῶν ὀρατῶν χεῖρα θεοῦ. Ἀοράτου μὲν γὰρ ἐμφύσηματος ὀνόματι, τῆς ἀοράτου τὴν κτίσιν γενέσθαι φησὶν ὁ Μωσῆς. Ὑρατοῦ δὲ μίλους προσγορία, τούτοστι τῆς χειρὸς, πολλάκις τὰ ὀρατὰ δεδημοουργηθῆσαι φασὶν οἱ προφῆται. Δεῖ δὲ μὴ ἀγνοεῖν, ὡς τὰ μὲν ἅλλα πάντα προσταττέται γενέσθαι ἀπὸ γῆς, καὶ γένεσιν εἰληφεν ὁ μονοτιμὴ ζωντ. (2) προήλθεν ἀπὸ γῆς. Ἀνθρώπου δὲ πρῶτον μὲν τὸ σωματικὸν ὄργανον κατασκευάσθη, μετὰ δὲ τοῦτο καὶ ὁ τεχνίτης δημιουργηθεὶς, ἐπιστήθη· καὶ δευτέρον τοῦ χειρόνος τὸ κρεῖττον, ἵνα μὴ καταφρονῇ τῆς σαρκὸς, μηδὲ μέγα φρονῇ ἐπὶ τῷ τῆς οἰκείας φύσεως ἐξαιρέτη. Ὁ τοίνυν ἀνθρώπος ἐγένετο εἰς ψυχὴν ζῶσαν.

Διοδώρου. Τοῖς μὲν γὰρ ἀλόγοις ἀπὸ τῆς εἰσπνοῆς τοῦ κατὰ τὴν ἄερα πνεύματος ἐφυχώσθαι, ἐδόθη τὸ ζῆν· τῷ δὲ, εἰς αὐτῆς τῆς ἀθανάτου καὶ διαφερούσης εὐλας. Ἐνεφύσησεν γὰρ ὁ θεὸς εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἀνθρώπος εἰς πνοὴν ζῶσαν. Καὶ τοῖς μὲν, δουλεύειν καὶ ἀρχεσθαι προσετάγη· τῷ δὲ, ἀρχεῖν καὶ δεσποῖεν.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι ἐγένετο ἡ σὰρξ εἰς ψυχὴν ζῶσαν, ἀλλ' ἐγένετο ὁ ἀνθρώπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν, τῇ τοῦ ἀνθρώπου χρῆσάμενος ὀνομασίᾳ, ἡ κοινὴ γέ ἐστι τοῦ συναμφοτέρου. Καὶ ταύτην μὲν εἰρηκῶς, δι' ὄλου τὸ συναμφοτέρον ἐδήλου. Τῇ διαίρεισι δὲ τῆς ποίησεως διακρίνας τὰς φύσεις, καὶ τῷ μὲν ἐκλασε γοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, τὴν σάρκα δηλώσας· τῷ δὲ ἐνεφύσησεν πνοὴν ζωῆς, τὴν ψυχὴν ἐμφύσας· εἶτα κατὰ κοινὸν πάλιν ἐπήγαγε, καὶ ἐγένετο ὁ ἀνθρώπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν.

Vers. 8. Καὶ ἐφύσησεν Κύριος ὁ θεὸς παράδει-

σον ἐν Ἐδέμ κίον ἀνατολῆς, καὶ ἔθετο ἐκεῖ τὸν ἀνθρώπον, ὃν ἐκλασε.

Διοδώρου. Ἐδέμ οἱ μὲν τὸν παράδεισον εἶναι φασὶν· οἱ δὲ, τὸν τόπον πάντα, ἐν ᾧ καὶ ὁ παράδεισος ἦν, ὅθεν καὶ Ἄδὰμ ἐκλάσθη. Καὶ Ἄδὰμ ἔκ τῷ ἀπὸ τῆς γῆς ἐν Ἐδέμ γεγενῆσθαι προσγοροῦται. Ἐδέμ γὰρ τὸ πύρρον, ὡς που καὶ ὁ Ἡσαΐ, πυρρὸς φακὴς πεπρακῶς αὐτοῦ τὰ πρωτοτόκια, τὴν προσγορίαν εἰληψε· καὶ τοῦτο μᾶλλον ἀληθές.

Vers. 23. Καὶ εἶπερ Ἄδὰμ, Τοῦτο νῦν ὅσπου ἐκ τῶν ὀστέων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς μου. Αὕτη κληθήσεται γυνὴ, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήθη.

Διοδώρου. Τοῦτο νῦν ὅσπου ἐκ τῶν ὀστέων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς μου· αὕτη κληθήσεται γυνὴ, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήθη. Ἐκ πολλῶν μὲν ἔστιν ἰδίῃ πολλῆς χάριτος γέμοντα τὴν Ἄδὰμ, οὐκ ἤμισα δὲ καὶ οὗ τοῦτων. Τῆς γὰρ γυναικὸς πλαττομένης ἐξ αὐτοῦ, οὐκ εἶδε. Πῶς γὰρ ὄντων; ὅτι δὲ τοῦ θεοῦ αὐτῷ προσενεχθείσαν, ἐπέγνω, προφτικώτερον εἰπὼν, ὡς οὐκ εἴη ἡ γυνὴ τὸν αὐτὸν τρόπον γενήσεται ἐξ ἀνδρὸς, ὡσπερ ἡ Ἐβα ἐξ αὐτοῦ. Τοῦτο γὰρ φησὶ νῦν ὅσπου ἐκ τῶν ὀστέων μου. Νῦν μόνον τοῦτο γεγονός, ὡς καὶ Σύμμαχος, καὶ Θεοδοσίων ἠρμήνευσαν. Τοῦτο ἅπασι ὅσπου ἐκ τῶν ὀστέων. Τὰ γὰρ ἅλλα πάντα ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, καὶ τοῦ νόμου τοῦ γαμικοῦ. Διὰ τί δὲ ἐκ πλευρᾶς; ἵνα μὴ μόνον πάντων τῶν ἐν τῷ βίῳ νομιζομένων καλῶν, ἀλλ' ἦδη καὶ πατέρος καὶ μητρὸς προτιμῶσιν ἀλλήλους εἰς σάρκα μὲν ἐνούμενα· τὸ μέντοι αὕτη κληθήσεται γυνὴ, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήθη, οὐ δοκεῖ τινα σώσειν ἀκολουθίαν. Εἰ γὰρ ἐπειδὴ πλευρὰ τοῦ Ἄδὰμ ἡ Ἐβα, διὰ τοῦτο γυνὴ, αἱ μετὰ ταῦτα γυναῖκες ἄρα οὐκ εἰσὶν ἐκ τῶν ἀνδρῶν. Ἄλλα παρὰ τοῖς ἐρμηνεύσαντας τὸ σφάλμα φασὶ γεγενῆσθαι. Μὴ γὰρ εἰρηκίνας τὴν Γραφὴν γυνὴ, ἀλλ' ἡ θύρατος. Ἰσα μὲν γὰρ ὀνομάζει τὸν ἀνθρώπον, δευτέρῃ προφορᾷ τῆς φωνῆς χρωμένῃ, Ἰσα δὲ τὴν Ἐβαν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ τοῦτο μοι δοκεῖ μᾶλλον ἔχειν ἀκολουθίαν.

CAP. III, vers. 2 (vulg. 1). Ὁ δὲ ὄφις ἦν φρονιμώτατος πάντων τῶν θηρίων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ὡν ἐποίησε Κύριος ὁ θεός.

Διοδώρου. Φρόνιμον νῦν οὐ τὸν συνετὸν λέγει, ἀλλὰ τὸ πρὸς ἀπάντη ἐπιτήδειον ὄργανον. Ὅσπερ ἀγαθὸν ἔθος ἡμῖν μὲν λέγειν τὸν ἄνδρα, αἱ δὲ Βασιλεῖαι (1 Βασ. ix, 2), ἀγαθὸν Σαουλ εἶναι λέγουσιν, οὗ τὴν προαίρεσιν, ἀλλὰ τὸ σωματικὸν τῆς ἡλικίας μέγεθος, ἐκδοῦσαι τὸ ἔθος τῆς προσγορίας· οὕτω καὶ Μωσῆς ἐφη φρόνιμον τὸν βφιν.

Ibid. Καὶ εἶπερ ὁ ὄφις τῇ γυναικί· τί δὲ εἶπε Κύριος ὁ θεός, οὐ μὴ φάγητε ἀπὸ παντὸς ἐύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ;

Διοδώρου. (3) Ἄλογος ὢν ὁ ὄφις, πῶς διελέχθη τῇ Εὐβ; Ὅργανον ἦν αὐτὸς τοῦ τῆς ἀληθείας ἰχθύου. Καὶ τοῦτο δεδῆλωκεν Κύριος ἐν τοῖς θεοῖς Εὐαγγελίου. Εἰρηκῶς γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις, Ὑμεῖς ἐκ τοῦ

(1) Ἀνάγν. ἐγένετο δὲ

(2) Ἰσ. ὀμνίστην, καὶ ζῶντα.

(3) Ἡ ἐν Παρισ. Εκδ. Θεοδομαίτου, ὡσαύτως καὶ ἡ ἐν Χάλη.

κατ'ὸς ὁμῶν τοῦ διαβολῆν εὐρεῖ, ἐπηγάγεν, ἐκεί-
 νος ἀν' ἄνωκατόνος ἐστὶν ἀπ' ἀρχῆς (Ἰωάν. viii,
 44). Ὅπως τοίνυν διὰ τοῦ θρωσκυ διελίχθη τῇ Εὐα.
 Ἐπιτίθη γὰρ τῶν πάντων ἀλόγων παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν
 ἑλῶν τὴν ἡγεμονίαν εὐλίθεισαν, δι' ἐνδὸς αὐτῇ τῶν
 ὑπὲρ τῶν τὴν παγίδα προσήνεγκε, πιθανωτέραν οὕτω
 τὴν ἀπάτην κατασκευάζων. Ὅτι δὲ καὶ αὐτὸν τὸν διὰ
 τοῦ θρωσκυ ἐνεργήσαντα, ἕρην ἢ θεία προσαγορεύει
 Γραφή, μάρτυς Ἡσαίας ὁ προφήτης βοῶν, *Τῇ ἡμέρᾳ
 ἐκείνῃ ἐπάξει ὁ Θεὸς τὴν μάχαιραν αὐτοῦ τὴν
 δριάν, τὴν μεγάλην, καὶ τὴν ἰσχυράν ἐπὶ τὸν
 δράκοντα, τὸν ὄφιν τὸν σκολιὸν τὸν ἰσχυρὸν, ἐπὶ
 τὸν δράκοντα, τὸν ὄφιν τὸν φεύγοντα, τὸν ἐν τῇ
 ἐρηλίῳσῃ (Ἠσα. xlvii, 1).* Καὶ ὁ Κύριος διὰ τοὺς ἱεροὺς
 εἰρηκὲ μαθηταῖς: *Ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν ἐξουσίαν τοῦ
 πεπεῖν ἐπάνω θρωσκυ, καὶ σκορκίῳ καὶ ἐπὶ πάντων
 τὴν δύναμιν τοῦ ἔθρωσκυ.*

Τοῦ αὐτοῦ. *Καὶ εἶπεν ὁ θρωσκυ τῇ γυναίκα: Τί εἶ
 εἶπεν ὁ Θεός, οὐ μὴ φάγητε ἀπὸ παντὸς ξύλου
 τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ; Τίνας φησὶν ἔνεκεν ἐκελεύ-
 σθη παρὰ τοῦ Θεοῦ μηδενὸς γεῦσασθαι τῶν ἐν τῷ
 παραδείσῳ ξύλων; ὡς ὅτλων ἐντεῦθεν εἶναι, εἶτι οὐ
 μετατρέπον βρώσεως ἐτέρας ὁ περὶ τὸν Ἄδᾰμ. Εἰ γὰρ
 βερωκότες ἦσαν, πάντως ἂν καὶ εἶδεν αὐτοὺς ἐσθίου-
 ντας ὁ διάβολος. Ἐσθίουνας δὲ ἴδων, οὐκ ἂν εἶπε τίνας
 ἔνεκεν ἐκελεύσθητε μηδενὸς ἐσθῆναι. Ἄλλ' εὐθὺλλον
 μὲν, εἶτι ὅπως βερωκίευσαν. Τί δὲ βούλεται ἡ τοῦ δια-
 βόλου ἐρώτησις, ἀναγκαῖον εἶπειν. Τὸ μὲν ὅν εἶτι
 νόμον εὐλίθεισαν τίνα οἱ περὶ τὸν Ἄδᾰμ, ἡπίστατο
 εἶτι εἶδος, ἐξ ὧν ἅπαντα εἶδὲ τὰ λογικά τε καὶ ἄλογα,
 εἶτι ὄρατα, εἶτι ἀόρατα ὑπὸ νόμον ὄντα τινὰ, καθὼς
 ὁ πεποικηκὼς ἐβουλήθη. Ἠγνοεῖ μέντοι τὸν νόμον. Οὐ
 γὰρ ἂν εἶδὼς αὐτὸν τὸ ἐναντίον εἶπειν, ἵνα εὐλίθει-
 ῶν ἀπὸ τῶν πρὸς τὴν ἀπάτην ἐργάσθαι, ὡς καὶ
 τὸν νόμον ἄγνοῖεν. Ἐκ δὲ τῶν φαινόμενων τότε τεκτη-
 ράμενος, τὴν οἰκείαν ἐκπληροῦν μοχθηρίαν περᾶ-
 ται. Εὐθὺλλον γὰρ, εἶτι μὴ διὰ φωνῆς αἰσθητικῆς δέδωκε
 τῷ Ἄδᾰμ τὴν ἐντολὴν ὁ Θεός, ἀλλ' ὡστε ἐντυπῶσαι
 μὲν αὐτῷ κατὰ τὴν οἰκείαν ἐνεργείαν τὴν τε γνωσὶν
 τοῦ νόμου καὶ τὴν ἀκοήν. Δεξάμενος δὲ ἐκεῖνον τὴν
 ἐντολὴν διακίεσθαι ὡσπερ ἀκοῆ τὸ πρόσταγμα δεδε-
 γμένον. Ὅσπερ καὶ ἐπὶ τῶν προφητῶν ὁ Θεός ἐποίει.
 Ἐντεῦθεν οὐδὲ τῷ διαβόλῳ τὸ δοθὲν νόμιμον ὅτλων
 ὑπῆρχεν· ὡς εἶπε κατὰ νόμον ἀνθρώπων ἐνάρθρω τῇ
 φωνῇ διαλεχθεὶς ὁ Θεός αὐτῷ δέδωκε τὴν ἐντολὴν,
 ἡκουσεν ἂν ταύτης κἀκεῖνος, ἀτε δὲ ἀνθρωπίνως
 εἶδεναι φωνὰς οἶδὲ τε ὦν. Νῦν δὲ ὡς μὲν ὑπὸ τινὰ
 νόμον πάντως ἐστὶν, ἐκ πάντων ἐτεκτημάτω τῶν γε-
 γονέντων ὑπὸ νόμους. Τὸν δὲ νόμον αὐτὸν ὅς τις ποτὶ
 ἔστιν οὐκ εἶδὼς, ἐξ ὅσπερ αὐτοὺς μετατρέφαι ἐβού-
 λετο, στοικασμοὺς τινὰ τοὺς δοθεῖσι νόμοις ἐπιχειρεῖν
 περᾶται. Πάντα μὲν γὰρ τὰ ἄλογα ζῶα νεμόμενα
 κατὰ γῆν ἑώρα· ἐπειδὴ φύσις αὐτοὺς ἐπεμμένως, εὐ-
 θὺς πρὸς τροφήν ἐπέλεγεσθαι· οἱ δὲ περὶ τὸν Ἄδᾰμ
 βερωκίευσαν οὐδέπω. Ὅσπερ τοὺς ἀνθρώπους τάξαν-
 τος τοῦ Θεοῦ, ὡστε μὴ παραπληρώσι δαί τοὺς ἀλόγους
 πρὸς βρώσιν ὀρμαῖν. Καίρων δὲ τινὰ ὠρισμένον εἶδ-*

ναι τούτου, εἰ δαί μένειν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ἐβου-
 λοικεν λογισμῶν, καὶ μὴ εἰσὶν ἀλόγων τῇ γαστρὶ προσ-
 ἀνεῖναι. Ἐπειδὴ τοίνυν οὕτως διὰ ταῦτην οἱ περὶ
 τὸν Ἄδᾰμ βερωκίευσαν τὴν αἰτίαν, ἀτε τοῦ ἐπιτρο-
 νος αὐτοὺς πρὸς τὴν βρώσιν οὐκ ἐπιστάτως καιροῦ,
 θεωρήσας ὁ διάβολος πάντα μὲν ἐσθίουσαν τὰ ζῶα,
 μόνους δὲ ἐκεῖνος μεταλαμβάνοντας οὐδενὸς· οὐκ
 ἐπιστάτως οὐκ πρὸς τὰ ἄλογα τοὺς ἀνθρώπους καὶ
 κατὰ τοῦτο δέδωκεν ὁ Θεός τὴν διαφορὰν, ὡς ἴθρη ὡμῶν
 παντέλως αὐτοὺς κεκαλωσθαι τῆς βρώσεως. Εἰρητο
 τοίνυν τὴν ἑλῶν, τίς ἢ αἰτία, δι' ἣν μόνους ὡμῶς
 ἐκέλευσε μὴ ἐσθῆναι;

Vers. 8. *Καὶ διηρολίχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν
 δύο, καὶ ἔγνωσαν εἶτι γυμνοὶ ἦσαν.*

Διοδώρον. *Καὶ διηρολίχθησαν, φησὶν, οἱ ὀφθαλ-
 μοὶ τῶν δύο.* Ἐντεῦθεν εἶναι τῶν ἀρετικῶν ἐεργ-
 γήτην εἶναι φασὶ τὸν ὄφιν, εἰσηγησάμενον τοῦ ξύλου
 φαγεῖν· ὁ καὶ διήνοξεν αὐτῶν τὰς ὄψεις τῆς δια-
 νοίας, καὶ γνωσὶν ἐνέθηκε καλοῦ καὶ πονηροῦ. Οὐ
 γὰρ ὄνοουσι διαβάλλει μὲν τὸν Θεόν, ἐπαινεῖν δὲ
 τὸν διάβολον, φάσκοντες, ὅσων ἐβρόθησεν αὐτοῖς ὁ
 Θεός, τοσοῦτον μετέδωκεν αὐτοῖς ὁ θρωσκυ ἀγνοῦντας,
 εἶτι τὸ διανοηθῆναι τοὺς ὀφθαλμοὺς, οὐ πάντως ἐπὶ
 καλῶ γέγονε. Τί γὰρ παρήσεν αὐτοῖς ἡ τῶν ὀφθαλ-
 μῶν διάνοξις; ἢ γνωσὶν εἶτι γυμνοὶ ἐτύγχανον, καὶ
 αἰσχύνεσθαι ἐπὶ τῷ πράγματι. Πῶς γὰρ ἠσθάνοντο
 τῆς γυμνότητος, μὴ τῆς παρακοῆς αὐτοῖς τὴν φύσιν
 εἰς θνητότητα μεταβολήσεως, καθάπερ ὁ Θεός ἡπέ-
 λησεν; οἶα γὰρ τὰ τῆς φύσεως, τοιαῦτα καὶ τὰ τῆς
 προαιρέσεως. Οὐ τὸ αὐτὸ τοὺς ἰχθυοὺς βούλημα, καὶ
 τοὺς χειραίστιος, οὐδ' ἄπερ τοὺς σαρκοβόρους δοκεῖ,
 ταῦτα καὶ τοὺς χλοσφάγους τῶν ζῶων. Καὶ μὴν σάρ-
 κες πάντα, καὶ πολλὰ ἀπὸ τῆς γῆς, ἀλλὰ τὸ τῆς κα-
 τακτηνῆς διάφορον παρήσεν αὐτοὺς καὶ τοῦ φρονεῖν
 τὴν διαφορὰν. Ὅσπερ εἰπαθμῖα μὲν γάρμω τοὺς ἄν-
 θρωπῶς καὶ βρώσεως, θάψεως καὶ ψύξεως, ἀμ-
 φισέως τε καὶ γυμνώσεως· οὐδενὸς δὲ τούτων χρεῖα
 τοὺς ἀγγέλους. Εἶ τοίνυν πρὸς τὴν τῆς φύσεως ἐνάλ-
 λαγὴν παρήλλακται καὶ τὰ τοῦ φρονήματος, οὐδὲν
 ἀπεικὸς τοὺς περὶ τὸν Ἄδᾰμ πρὸ τῆς παρακοῆς
 ἀναισθητῶς ἔχειν τῆς γυμνότητος· ἐπειδὴ μὴ χρεῖα
 τοὺς ἀθανάτους περιβολῆς, καὶ σώματι ἢ (!)· οὐδὲ
 γὰρ τοὺς ἀνισταμένους τῶν ἱματίων εἰσέρχεται πό-
 θος ἢ γάρμω, ἢ τινος τῶν ἐν τῷ θνητῷ σώματι· μετὰ
 δὲ γε τὴν παρακοῆν εἰς ἔνοιαν εἶθειν τῆς γυμνότη-
 τος, καὶ εἰ ταύτη ἀισγυνοῖσθαι, τῶν λογικῶν αὐ-
 τοῖς, ὡς ἔφην, συμεταβληθέντων τῇ φύσει, καὶ πρὸς
 τὴν θνητότητα κατανεχθέντων. Τοῦτο προεἰδὼν ὁ
 διάβολος· ἀσώματος γὰρ ὦν τὴν φύσιν, ἡποτίεραν
 ἔχει καὶ τὴν δεινότητα, καὶ πολλῶ τῶν θνητῶν ἄν-
 θρωπῶν ὀξεύεραν· ὅσπερ τοὺς περὶ τὸν Ἄδᾰμ συμ-
 ἔθροσται παρακοῦσασι, λέγω δὴ τὸ γνωσθαι αὐτοὺς
 θνητὸν τὸ φρονήμα τῇ πρὸς τὸ χεῖρον ἀπὸ τῆς πε-
 ρακοῆς τροφῆς, τῇ ἀπάτῃ περὶτῆθων ἀπαγγέλλας
 ἀξίωμα, λέγων, ἢ ἔ' ἂν ἡμέρα φάγησθε ἀπ' αὐτοῦ,
 διανοιχθήσονται ὡμῶν οἱ ὀφθαλμοὶ, κτ.

Vers. 9. *Καὶ ἐποίησε Κύριος ὁ Θεός τῷ Ἄδᾰμ*

(1) Γο. οἶσα.

καὶ τῆ γυναικὶ αὐτοῦ χιτῶνας δερμαίνους, καὶ ἄνδρῳ αὐτοῦ. **Α** τιμωραῖ· τοὺς δὲ, διὰ τὸ τῆς ἀγχιότητος ἀναγκασθῆναι.

Διοδώρου. Ἔνοι τὴν σάρκα ποῖν εἶναι τοὺς χιτῶνας τοὺς δερμαίνους, κακῶς νοοῦντες. Πρὸ γὰρ οὗτου φησὶν ὁ Μωϋσῆς· Καὶ ἔκλασεν ὁ θεὸς τὸν ἀνθρώπων χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς· καὶ ἐπειδὴ τὴν γύμνωσιν συνέενεν, καὶ αἰθεθένης ἐστὶ αὐτῆ φύλλα σακῆς ἑβραΐαν, δίδωσιν αὐτοὺς ὁ θεὸς χιτῶνας ἐκ τῶν ἀβρῆταν αὐτοῦ ἠσασαυῶν κατασκευάσας. Οὐδὲ γὰρ δεῖ ζητεῖν ἕθεν, ἀλλ' ὅτι ἐποίησε, δεῖξας ὅτι χρῆται τὸ θνητὸν τῆς φύσεως τῆς ἀπὸ τῶν ἱματίων βοηθείας.

Cap. V, vers. 4. Ἐγένοντο δὲ αἱ ἡμέραι Ἀδὰμ, etc., usque ad vers. 20 : Καὶ ἐγένοντο πᾶσαι αἱ ἡμέραι Ἰσὼβ θυῶν καὶ ἐξήκοντα ἔτη καὶ ἑννακόντια· καὶ ἀπέθανε.

Διοδώρου. Εἰ ὁ Ἀδὰμ ἐκ τῆς, καὶ ἡ Εἰσα ἐκ τῆς τοῦτου πλεωρᾶς, καὶ οἱ υἱοὶ καὶ αἱ θυγατέρες ἐξ ἑκατέρων, πόθεν οἱ ἐξῆς ἄνθρωποι; Ἡ δὲ ὄλην, ὅτι τῶν υἱῶν καὶ τῶν θυγατέρων συνελθόντων. Εἰ δὲ τις ζητοῖ, πῶς ἐν τῷ νόμῳ ἀπαγορεύει γάμους ἀδελφῶν καὶ θείων, καὶ ὁμοῦ τῶν ἐγγυτέρων, ἴστω· ὅτι τοῦ ἐκ γῆς γενέσθαι τοὺς μέλλοντας γάμῳ ζευγυσθαι τοῦ ἐξ ἑνὸς εἶναι πολὺ κρείττον, κἂν τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τὰς ἀδελφὰς ἀντὶ γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν ἀλλήλους συνέργασθαι βαρύτερον εἶναι νομίζῃται. Εἰ γὰρ καὶ ἐξ ἑνὸς ὄντες, εἴτα εἰς μακροτέρας γενεὰς διαδοχαῖς ἐκταθέντες, ἀλλοτριῶς ἀλλήλων ἑαυτοὺς λογίζομενοι, οἱ (1) μὲν ἐξ ἄλλων ἐτύγχανον, ἐκ δὲ γῆς πάντων, πῶς μᾶλλον ἑαυτῶν ἠλλοτριώθημεν; ὡστε εἰ καὶ βαρὺ τὸ τῆς ἀδελφογαμίας, ἀλλὰ καὶ τὸ πολὺ βάρος ἀνεῖλε τὸ ἀλλοτριῶς νομίζειν ἀλλήλων τοὺς ἀνθρώπους. Εἰ δὲ λέγοι τις, πῶς οὖν αἰτιώμεθα πατέρας, καὶ ὁμοῦ γυναικας ἔχουσι τὰς μητέρας, καὶ ἀδελφὰς, ἴστω· ὡς τοῦ θεοῦ τὴν μὲν ἀρχὴν τὴν ἀδελφομίξιν συγχωρήσαντος, δὲ ἦν εἰρήκαμεν αἰτίαν· μετὰ δὲ ταῦτα βουληθέντος, τῶν ἀνθρώπων ἴδη πολλῶν γεγονόντων, μὴ μόνον ἀπὸ τῆς συγγενείας τῆς ἐγγυτέρας, καὶ ὁμοῦ γυναικας ἔχουσι, λέγω τὴν ὁμοίαν εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀγχιότητος· καὶ πατέρας μὲν καὶ μητέρας, θείους τε καὶ ἀδελφοὺς, υἱοὺς τε καὶ υἱῶν υἱοὺς, καὶ ἀνεψίους τὴν ἀπὸ τῆς ἐγγύτητος διάθεσιν ἔχειν· τοὺς δὲ ἀπὸ τοῦ πόρρω γεγενῆσθαι ταῖς διαδοχαῖς, καὶ εἰς μακροτέρας ἐκταθῆναι διαδοχαῖς, ἀλλοτριῶς ὑπεληθόμενος, αὐτὸς διὰ τῶν γάμων εἰς ὁμοίαν σφιγγεσθαι, καὶ συγγενείας συγγενείας συνάπτεισθαι. Ταῦτα τοῦ θεοῦ οἰκονομήσαντος, ἀποποῦ τὸ ἀδελφοὺς ἀδελφῶν ὁμοίειν, καὶ τὰς τοιαύτας γίνεσθαι συναφείας. Ἀρκούσης γὰρ τῆς ἀποσέσεως ἀπὸ τῆς συγγενείας, περιττὸν προστιθέναι καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ γάμου, καὶ μὴ τὴν ἐτέρωθεν ὁμοίαν σφιγγεσθαι ταῖς ἐπιγαμίαις· μήτε ἔχειν τὴν αὐτὴν ἀδελφὴν καὶ γαμετήν. Ἀρκεῖ γὰρ εἰς διάθεσιν ἀδελφῆ. Καὶ γυνὴ καὶ γαμετή... ὑπὸ τὸ πλάτος τῆς διαθέσεως. Τοῖς αὐτοῖς οὖν εἰς πάντα χρωμέως (2), τοὺς μὲν, διὰ τὴν ἐγγύτητα τῆς διαδοχῆς

τιμωραῖ· τοὺς δὲ, διὰ τὸ τῆς ἀγχιότητος ἀναγκασθῆναι.

Cap. VI, vers. 4. Οἱ δὲ γίγαντες ἦσαν ἐπὶ τῆς γῆς ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις. Καὶ μετ' ἐκεῖνο, ὡς ἂν εἰσπεπορευόντο οἱ υἱοὶ τοῦ θεοῦ πρὸς τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐγεννησάν αὐτοῖς· ἐκεῖνοι ἦσαν οἱ γίγαντες οἱ ἀπ' αἰῶνος, οἱ ἀνθρώποι οἱ ὀνομαστοί.

Διοδώρου. Οὐ μάτην προστίθειν ὁ Μωϋσῆς τὸ, Οἱ δὲ γίγαντες τότε ἦσαν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὀργισθεὶς ὁ θεὸς τότε, εἶρηκεν ὅτι, οὐ μὴ καταμείνη τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τοῦτοίς, τοῦτέστι τὸ ζωτικὸν πνεῦμα, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς οὐχ ἀμαρτωλοὺς, ἀλλ' ἀμαρτίαν· τοῦτο γὰρ ἔστι, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκα· καὶ οἱ ἔσται τὰ ἑτῆ αὐτῶν ἑκατὸν εἰκοσι. Ἦν δὲ τιμωρία τοὺς ἐνακόσια καὶ πενήκοντα ἔτη βιούντας εἰς ἑκατὸν εἰκοσι περιγραφῆναι. Δεικνύς, ὅτι τιμωρία ἦν τὰ ἑκατὸν εἰκοσι ἔτη καταλειπόμενα τῆς ζωῆς, τοῖς, ὡς ἔφη, ἐνακόσια καὶ πενήκοντα ἔτη ζῶσιν, ἐπήγαγεν· οἱ δὲ γίγαντες τότε ἦσαν ἐπὶ τῆς γῆς, τοῦτέστι οἱ πολλὰ ἔτη βιούντες. Φησὶ γοῦν, ἐκεῖνοι ἦσαν οἱ γίγαντες οἱ ἀπ' αἰῶνος ἀνθρώποι οἱ ὀνομαστοί· δηλαδὴ οἱ υἱοὶ τοῦ θεοῦ οἱ πρὸς τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων εἰσπορευόμενοι· ἔκτε αὐτῶν γεννῶντες υἱοὺς, οὐκ ἔτι τῷ θεῷ· ὡστε αὐτοὺς ἐξ αὐτοῦ ὀνομαζέσθαι, ἢ ἑαυτῶν υἱοὺς λέγεσθαι· ἀλλ' ἑαυτοὺς ἐγένων ἀνθρώποι ἀνθρώπους θνητὰ καὶ ἐπίκηρα φρονούσας.

Vers. 6. Καὶ ἐνεθυμήθη ὁ θεός, εἰς ἐποίησεν τὸν ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ διενόηθη.

Διοδώρου. Καὶ ἐνεθυμήθη, φησὶν, εἰς ἐποίησεν ὁ θεός τὸν ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς· ἢ κατὰ Ἀκούλαν, καὶ μετεμνήθη ὁ θεός, εἰς ἐποίησεν τὸν ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ διεσκέπη πρὸς καρδίαν αὐτοῦ. Μεταμέλεια ἀνθρώπων μὲν, πῆθος· θεοῦ δὲ, ἔργον. Ἐπεὶ καὶ θυμὸς μὲν ἀνθρώπων, ταραχὴ ψυχῆ· θεοῦ δὲ, παιδεία κατὰ τῶν ἐπαικώτων. Οὐτὼ καὶ μεταμέλεια· ἐφ' ἡμῶν μὲν, μεταγνώσις, ὅσα θνητῶν εἰς κατήγνωσιν ἑαυτῶν, ἐφ' οἷς κακῶς ἢ ἐνεθυμήθημεν, ἢ ἐπράξαμεν· ἐπὶ δὲ θεοῦ, μεταθέσις οἰκονομίας εἰς ἕτερον τρόπον. Ὅ γὰρ ἡμεῖς πάσχοντες πρῶτον εἰς ἔργον ἐρχόμεθα, τοῦτο ἐπὶ θεοῦ μόνον τὸ ἔργον λέγεται. Οἷον θυμωθέντες ἡμεῖς, κολάζομεν· θεοῦ δὲ τὸ παιδεῖν, θυμὸς ἀνόμαστα. Μεταμέλεια θέντες ἡμεῖς, καὶ ἀποστάντες ἐκείνων, ἐφ' οἷς μετανοοῦμεν, ἐρχόμεθα ἐφ' ἑκάτερον, ὁ κρείττον εἶναι νομίζομεν. Οὕτω θεοῦ τὸ ἀπὸ οἰκονομίας εἰς οἰκονομίαν συμπεροπῶντας μεταβαίνειν, μεταμέλεια κέκληται. Ἐπειδὴ καὶ χεῖρ ἐφ' ἡμῶν μὲν, τὸ μέλος· ἐπὶ θεοῦ δὲ, ἡ πράξις λέγεται. Ἐπειδὴ γὰρ ἀόρατος ὁ ἀσπίτης, ἢ δὲ δίανα ἡμῶν σώματι συγκραθεῖσα, ἐξ ὧν οἶδεν ἀκούειν χωρεῖ τὰς ἐνεργείας τοῦ· θεοῦ· ταῖς τῶν ἡμετέρων μελῶν προσήγορίας ὀνομάζει, συνείναι ἡμεῖς θέλουσα ὁ περὶ θεοῦ βούλεται λέγειν. Χεῖρ κτεζόμεν ἡμεῖς. Τὸ τόνον δημιουργικὸν τοῦ θεοῦ χεῖρα καλεῖ. Αὐτίκα καὶ οἱ μάγοι τὴν σκίπα

(1) Ἰσ. εἰ οἱ μὲν.

(2) Ἰσ. χρωμένους.

Βκ τῆς γῆς ἐξαγαγεῖν οὐ δυναθέντες, καθάπερ Μωϋσῆς, φησὶ, *δάκτυλος Θεοῦ ἐστι τοῦτο*, εἶπον (Ἐξέδ. viii, 19). Τίς δ' ἂν εἶποι τὸ Μωϋσῆος ἔργον, δάκτυλον εἶναι τῆς τοῦ Θεοῦ φώσεως; καὶ δυνάμεις αὐτοῦ, ἢ κατωνόμασαι, οὐχ ἢ ἐν ἔξει αὐτοῦ· πῶς γὰρ ὁλον τε; ἀλλ' ἢ τὸ δυνατὸν τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ ἀτελεῖ δεικνύουσα. Καὶ πῶς, ἡ παρουσία, ἐπεὶ οὗτοι παραγόμεθα οὐ λέγει δοκῆ· καὶ σῶμα, τὸ πρόσταγμα, διὰ τὸ τῷ στόματι φθέγγεσθαι τοὺς ἀνθρώπους. Οὕτω καὶ ὀργὴ Θεοῦ ἢ παιδεία αὐτοῦ, ἢ κατὰ τῶν ἑπτακόστων λέγεται τῷ Μωϋσῆ, τοῦ λαοῦ μοσχοποιησαντος· *καὶ τὸν ἔασόν με, καὶ θυμωθεὶς ὄργῃ ἀπολέσω αὐτούς* (Ἐξέδ. xxxii, 10). Θυμὸς δὲ Θεοῦ καὶ βασιλείως οὐκ ἀναμένει τὴν παρὰ ἀνθρώπων συγχώρησιν, ἵνα γένηται θυμὸς· ἀλλ' ἀπ' οὐπερ ἂν γένηται τὸ ἄποπον, κινεῖται. Λέγει δὲ καὶ πρὸς τὸν Ἀβραῖν (Ἀριθ. xvi, 46, 48)· *Λάβε τὸ θυμωτήριον, καὶ θράψαι ἐν μέσῳ τῶν τεθνηκότων, καὶ ἔστιν ἐτι ζῶντων*. Ἐξῆλθε γάρ ἡ ὄργῃ Κυρίου, καὶ ἔκαστος θραύει τὸν λαόν· τὴν πτώσιν αὐτῆν, καὶ τὴν κλίσιν ὀργῆν καλῶν. Ὅμοιος δὲ καὶ ὅταν μεταβολὴ τις τῶν οικονομῶν τοῦ Θεοῦ γένηται, μεταμέλειται αὐτὴν φρομάζει ἢ θεία Γραφή. Ταύτην τοῦ Θεοῦ τὴν μεταμέλειαν εἰδώς, οὐ πάθος αὐτοῦ ὁ Προφήτης, ἀλλ' οικονομῶν ἐναλλαγῆν· δεικνυμένων αὐτῶ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος πληγῶν τῶν κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ, νῦν μὲν ἐνομήθη, νῦν δὲ κάμπτει, καὶ βρούχου καὶ κάμπτει, καὶ τῶν τοιοῦτων· καθ' ἕκαστον τούτων ἰδέα, *Μετανόησον, Κύριε* (Ἀμ. vii, 3, 6), ἐπὶ τούτῳ οὐκ ἐλέγχων τὸν Θεόν, ὡς κακῶς ποιοῦντα, καὶ παρακαλῶν αὐτὸν πρὸς μετένοian παρακληθῆναι, τῆς παιδείας δὲ μεταβολῆν εἰς τὸ κρείττον γενέσθαι παρακαλῶν.

CAP. VIII, vers. 20. Καὶ ἐκδομήσῃτε Νῶε θυσιαστήριον τῷ Θεῷ· καὶ ἔλαβεν ἀπὸ πάντων τῶν κτηνῶν πῶρ καθαρῶν, καὶ ἀπ' πάντων τῶν πετεινῶν τῶν καθαρῶν, καὶ ἀνήνεγκεν αὐτῷ ὀλοκαρπῶσεις ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον.

Διοδώρου. Συνεχώρησεν ὁ Θεὸς προσάγειν θυσίας καὶ τοὺς περὶ τὸν Ἄβελ πρότερον, καὶ τοὺς περὶ τὸν Νῶε, μετὰ τὸν κατακλισημένον· καὶ τοὺς Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ ὕστερον καὶ πρῶτον εἰδέξατο τὰς θυσίας, προειδώς ἤξειν καιρὸν, καθ' ὃν χρεια καὶ αὐτῶ θύειν γενήσεται, ἀριστῶν τοὺς Ἰσραηλίτας τοῦ προσάγειν τοὺς εἰδωλοὺς θυσίας. Ἦν δὲ εἰδότες Ἰουδαῖοι, ὅτι τὸ θύειν Θεῷ ἐκ πατέρων ἐστίν, ἐτοιμότερον τὸ πρᾶγμα δέχονται, λέγω δὲ τὸ τῷ Θεῷ θύειν.

CAP. IX, vers. 3. Καὶ πᾶν ἔρπετον, ὃ ἐστι ζῶν, ὄμνη ἐσται εἰς βρώσιν· ὡς λάχανα χέρτου δέδικται ὄμνη τὰ πάντα.

Διοδώρου. Ὅτι χρησίμως ἡμῶς τὸ κρεωφαγεῖν ἐπέτρεψεν, ἢ ἐκβάσεις εἰδείξει. Προσκυνεῖται γάρ καὶ μετὰ τὴν Χριστοῦ χάριν πολλὰ τῶν ἀλόγων. Οὐκ οὐκ πάντα ἂν προσεκυρήθη, μὴ προλαβούσης τῆς κρεωφαγίας.

(4) Νοητόν, ἐπει

Vers. 26. Καὶ εἶπεν, Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Σὴμ· καὶ ἔσται Χαναὰν παῖς αὐτοῦ.

Διοδώρου. Διὰ τὴν δὲ μόνον ἐπὶ τοῦ Σὴμ τὸ, εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Σὴμ, οὐχὶ δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰάφεθ; καὶ μὴ κοινητῶν δύο ἢ εἰς τὸν πατέρα τιμῆ. Ἀλλὰ τὸ ἐκ τοῦ Σὴμ σπέρμα πιστὸν ἔβη ἐσόμενον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸν Ἀβραὰμ καὶ τὸς ἐξ αὐτοῦ, καὶ τὸν Κύριον Ἰησοῦν τὸ κατὰ σάρκα. Ἄθλον οὖν, ὅτι προβήσεις ἦσαν τοῦ Νῶε τὰ λεγόμενα ἐν σχηματὶ εὐλογίας, καὶ κατάρας. Καὶ γὰρ Πέρσιαι, καὶ Ῥωμαῖοι εἰδούλευσε καὶ δουλεύει τὸ σπέρμα Χαναὰν, αὐτῶ δὲ οὐδεὶς.

Vers. 27. Πλατύναι ὁ Θεὸς τῷ Ἰάφεθ, καὶ κατοικήστω ἐν τοῖς οἰκοῖς τοῦ Σὴμ· καὶ γενήθῃτε Χαναὰν παῖς αὐτοῦ.

B Διοδώρου. Πλατύναι ὁ Θεὸς τῷ Ἰάφεθ, καὶ κατοικήστω ἐν τοῖς σκηνώμασι Σὴμ· καὶ γενήθῃτε Χαναὰν παῖς αὐτοῦ· ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, δούλους δούλων ἔστω Χαναὰν παῖς τοῦ Σὴμ, ἢ τοῦ Ἰάφεθ, διὰ τὴν ἀμαρτίαν. Καὶ Χὰμ οὐ δέχεται τὴν κατάραν, διὰ τὸ ἠλόγεσθαι τὴν ἀρχὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Τί δὴποτος, καὶ κατοικήστω ὁ Ἰάφεθ ἐν τοῖς σκηνώμασι τοῦ Σὴμ εἰρηται; ὄρα, ὅτι πάντα προφητεία ἦν διὰ προφάσεως τινας, ἢ ἀνευ προφάσεως φανερούμενη; καὶ γὰρ μετὰ ταῦτα Μαδαὶ, τούτεστιν ὁ Μήδος, τοῦ Ἰάφεθ ἄν υἱός, τὸ κελαιστὸν τῶν τοῦ Σὴμ οἰκήσεων κατέσχε, τὴν Μηδιαν, μέρος οὐκ ἐλάχιστον τῆς τῶν Περωτῶν γῆς.

CAP. XI, vers. 17. Καὶ ἐξῆσεν Ἐβερ, μετὰ τὸ γεννηθῆαι αὐτὸν τὸν Φαλέκ, ἐβδομήκοιτα καὶ διακόσια ἔτη, καὶ ἐγέννησεν υἱοὺς καὶ θυγατέρας· καὶ ἀπέθανε. Καὶ ἐξῆσε Φαλέκ τριακόσια καὶ ἑκατὸν ἔτη, καὶ ἐγέννησε τὸν Ραγυῦ.

Διοδώρου. Ἐβερ μετὰ τὸ γεννηθῆαι αὐτὸν τὸν Φαλέκ ἐξῆσεν ἔτη σσ'. Ὁ δὲ Φαλέκ ριβ' (1). Τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς ἔτεκε τὸν Ραγυῦ. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἀλλῆ γέγονεν ἡ πυρροποία. Ἀθλον, ὅτι καὶ ὁ Ἐβερ τότε περιτῆν, καὶ μετὰ πλεονα ἔτη τῆς πυρροποίας ἀνεχώρησε τὸ βίον. Οὐκ οὐκ ἡ Ἐβραία φωνὴ ἀπὸ τοῦ Ἐβερ ἀνόμασται. Οὐ ἢ γλώσσα διεφυλάχθη, πάντων τῶν ἄλλων εἰς διαφόρους μερισθέντων φωνῆς, εἰς τὸ μὴ συμφωνῆσαι τοὺς ἄλλους ἰσως εἰς τὸ τῆς πυρροποίας τόλμημα.

Vers. 32. Καὶ ἐγένοντο πᾶσαι αἱ ἡμέραι θάβρα ἐν Χαββὰν πέντε καὶ διακόσια ἔτη· καὶ ἀπέθανε θάβρα ἐν Χαββὰν.

Διοδώρου. Εἰ ὁ πατὴρ τοῦ Ἀβραμ ὁρμῶν εἰς τὴν Παλαιστίνην, ἀπέθανεν ἐν Χαββὰν, πῶς ὁ Θεὸς φαίνεται τῷ Ἀβραμ λέγων· Ἐξελεθε ἐκ τῆς γῆς σου, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, καὶ παρεῖτον εἰς τὴν γῆν, ἣν ἔδωκε σοι θεὸς, ὡς ἀγνοοῦντι ὅποι χρὴ ἀπαθεῖν αὐτόν; Ἀλλὰ τὴν ἀμφοβολίαν ὁ μακάριος λῶει Σέφρανος λέγων (Πραξ. vii, 2)· Ὁ Θεὸς ὤψθη ἐφ' οὐκί ἡμῶν Ἀβραμ, πρὶν ἢ κατοικήσαι αὐτόν ἐν Χαββὰν. Ἐξ οὗ ὅρλον, ὅτι θάβρα διὰ τὴν γεννημένην ἐν Βαβυλώνι τῷ Ἀβραμ ἐπτασίαν ἔργη μετὰ τοῦ γένους κατοικήσαι τὴν Παλαιστίνην· ἀλλ'

ἐπειδὴ θέλημα Θεοῦ ἦν, μόνον τὸν Ἀβραάμ, καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ γεννωμένους κληρονομήσαι τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, κατέκρινεν ἐν Χαββάν ὁ Θάβρα· καὶ μετὰ τὴν τούτου τελευτήν οἱ λοιποὶ πάντες. Ὁ δὲ Ἀβραάμ ἔτι τοῦ πατρὸς, ὄμματι, ζώντος, δευτέρας καταξιοῦται κλήσεως, τῆς εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Ὅσπερ γὰρ τὸ, *ἔξελεθε ἐκ τῆς γῆς σου, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου*, οὕτω καὶ τὸ, ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου εἴρηκεν, ἵνα ὁ πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας Ἀβραάμ κἀκεῖνον πληρώσῃ, τὸ, ὁ *μιλιὼν πατέρα, ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος* (Ματθ. x, 37). Εἰ δὲ τις λέγει μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς ἐκ τῆς Χαββάν ἐξεληλυθέναι τὸν Ἀβραάμ, εἴπουν εὐρήσει τὸ ζητούμενον ἐν τῷ περὶ τῶν ἐτῶν τοῦ Ἀβραάμ, ὡσπερ ἦτορ ἐπιστημνόμεθα. Ὅτι δὲ μόνον αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐβούλητο κληρονομήν τῆς γῆς γενέσθαι, διδάσκει σαφῶς τὰ κατὰ τὸν χωρισμὸν τοῦ Ἀὐτ.

CAP. XII, vers. 13. *Παραγευρόμενος δὲ τις τῶν ἀνασωθέντων, ἀπήγγειλεν Ἀβραμ τῷ περάτῃ· αὐτὸς δὲ κατόκει πρὸς τῇ Μαμβρῇ Ἀμορραίου τοῦ ἀδελφοῦ Ἐσχάλ, καὶ τοῦ ἀδελφοῦ Ἀννάν· οἱ ἦσαν συνωμόται τοῦ Ἀβραμ.*

Διοδώρου. Τὰ ἐπίκαινα τοῦ Ἰορδάνου διηγησάμενος ὁ Μωϋσῆς, τούτῳσι τὸν πόλεμον, ὃν ἐπολέμησαν Πέρσαι πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῶν Σοδομιτῶν καὶ Γομάρρων, τότε περάτην καλεῖ τὸν Ἀβραάμ, ὡσανεὶ πέραν οἰκοῦντα τοῦ Ἰορδάνου. Ἐπάγει γὰρ αὐτὸς δὲ κατοίκοι πρὸς τῇ Δρυὶ τῇ Μαμβρῇ, δευκὺς διὰ τι περάτης ὠνομάσθη τῷ.

CAP. XVII, vers. 14. *Καὶ ἄρσσην, ὃς οὐ περιμηθήσεται τὴν σάρκα τῆς ἀχροθυσίας αὐτοῦ τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ ἐξολοθρευθήσεται ἢ ψυχὴ ἐκείνη ἐκ τοῦ γένους αὐτῆς· οὗ τὴν διαθήκην μου διεσκίδασα.*

Διοδώρου. Καὶ ἀπερίτμητος, φησὶν, ἄρσσην, ὃς οὐ περιμηθήσεται τὴν σάρκα τῆς ἀχροθυσίας αὐτοῦ τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ, ἐξολοθρευθήσεται ἢ ψυχὴ ἐκείνη ἐκ τοῦ γένους αὐτῆς· οὗ τὴν διαθήκην μου διεσκίδασαν. Οὐκ ἐπειδὴ τὸ ἔργον τῆς περιτομῆς ἀναγκαῖον, ἀλλ' οὗ ἐγνωρίζετο, μὴ πληρωμένου. Τὶ οὖν ὁ μὴ περιμηθεὶς ἐξολοθρευθήσεται; καὶ πῶς τὸ βρέφος; τῶν γὰρ πατέρων ἐστὶ τὸ περιτεμεῖν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ. Ἄλλ' ὁ Σύρος οὕτως ἔχει· πᾶς ὃς οὐ περιτέμνει ἐξολοθρευθήσεται· καὶ ὁ Ἐβραῖος, πᾶς ὁ μὴ περιτέμνῃ. Εἰ δὲ αὕτη Θεοῦ ἀπόρασις, καὶ πῶς οὐκ εἰδισαν οἱ ἐβελόντες; ἐξ Αἰγύπτου ἐν μ' ἔτεσι μὴ περιτέμνοντες εἰς ἐν τῇ ἐρήμῳ τεθέντας; ἢ πῶς ξύλα μὲν τίς συλλέξει; ἐν Σαββάτῳ, λιθάσεται· καὶ ὁ λαὸς ὁ γογγύσας πίπτει καὶ κατὰ μέρος ἀφανίζεται, οὐκ ἐμμέμφθη δὲ ὁ (1) περιμηθεὶς; ἢ ἔδηλον, ὅτι ἀπὸ περιτομῆς ἐβούλετο γνωρίζεσθαι τοὺς οὐκ οὐκ, τοὺς ἐν μέσῳ ἀχροθύτων τότε τυγχάνοντας. Μετὰ ταῦτα δὲ ἐν ἐρήμῳ γενομένους, καὶ τοῦ σημείου οὐ χρεῖαν ἔχοντας (πάντας γὰρ ἐτύγχανον οικεῖοι τοῦ Θεοῦ), οὐκ ἀπῆγγεσε τὸ σημεῖον τῆς διαθήκης. Ἀδίκαια δὲ μετὰ

Α ταῦτα ὀδηγηθέντας εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, καὶ λοιπὸν τοὺς ἔθνεσιν ἐπιμιγνόμενους, πάλιν ἀπατεῖ τὴν περιτομήν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν πίστιν στάσεως οὐκ ἐγνωρίζοντο, καθάπερ ἀλογα ἀπὸ καυτέρως αὐτοὺς ἐκ τῆς περιτομῆς ἐβούλετο γινώσκεισθαι. Ἴνα ἢ περιαιρέσει τῆς σαρκὸς δεικνῆθι τὸ τῶν Ἰουδαίων ἐξαιρέτων. Ὁ τῆς προαιρέσεως ἦν μεγίστη κατηγορία.

CAP. XXI, vers. 9. *Ἰδοῦσα δὲ Σάρρα τὸν υἱὸν Ἄγαρ τῆς Αἰγυπτίας, ὃς ἐγένετο τῷ Ἀβραμ, κίλιοντα μετὰ Ἰσαὰκ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς.*

Διοδώρου. Τυτὸν ἔδοξε, ποιηρὸν ἔντα τὸν Ἰσαὰκ, χριστὶ Θεοῦ ἀποδεβλησθαι. Διὰ τοῦν τούτου μηδὲν ἐληφέναι παρὰ τοῦ πατρὸς· καὶ μάρτυς ὁ Παῦλος λέγων, Ἄλλ' ὡσπερ *τότε ὁ κατὰ σάρκα ἐδίωκε τὸν κατὰ πνεῦμα* (Γαλ. iv, 29). Ὅστε καὶ ἡ Σάρρα οὐχ ἀπλῶς κίλιοντα θεασαμένη τὸν Ἰσαὰκ μετὰ τοῦ Ἰσαὰκ ἐκινήθη, εἰ καὶ ἀπλοῦστερον λέγει αὐτὸ ὁ Μωϋσῆς. Οὕτω καὶ ὁ Ἀβεννήρ, καὶ Ἰωδὴ ἀντεπαρ-ετάξαντο. Ὁ μὲν, ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ Ἰακὼβ· ὁ δὲ, ὑπὲρ Δαβὶδ. *Παιξάτωσαν*, φησὶ, *τὰ παιδία ἐμπροσθεν ἡμῶν* (II Βασ. ii, 14), ἀντὶ τοῦ μαχεσάσθωσαν. Οὕτω, τὸ παῖζαι καὶ ἐπὶ μάχης λαμβάνειν ἐβωθεν ἢ Γραφῇ· καὶ ἐμαπαῖαι, τὸ βία συγκαθευθῆσαι.

Vers. 14. *Ἀνέστη δὲ Ἀβραάμ τῷ πρῶτῳ, καὶ ἔλαβεν ἄρτους καὶ ἄσκηθ ὕδατος, καὶ ἔδωκεν Ἀγαρ, καὶ ἐπέθηκεν ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτῆς καὶ τὸ παιδίον, καὶ ἀπέστειλεν αὐτήν.*

Διοδώρου. Σὺ δὲ ἀκούων, οὗ ἐπέθηκεν ἐπὶ τῶν ὤμων τῆς Ἄγαρ ὁ Ἀβραάμ τὸν ἄσκηθ τὸ ὕδατος, καὶ τοὺς ἄρτους, καὶ τὸ παιδίον, μὴ νόμιζε τὸ παιδίον ἐπικαθηκέναι τοῖς ὤμοις τῆς μητρὸς· καὶ γὰρ ἦν ἦδη πεντεκαιδεκαετής· ἀλλ' ἔδουκε τῆς ἀκολουθίας λεγούσης. Ἀνέστη δὲ Ἀβραάμ τῷ πρῶτῳ, καὶ ἔλαβεν ἄρτους, καὶ ἄσκηθ ὕδατος, καὶ ἔδωκεν Ἄγαρ, καὶ ἐπέθηκεν ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτῆς· καὶ τὸ παιδίον, οὐκ ἐπέθηκεν, ἀλλ' ἔδωκεν. Ἐκείνῳ γὰρ συνάπτεται τὸ, ἔδωκε καὶ τὸ παιδίον, οὐχὶ τῷ, ἐπέθηκεν ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτῆς. Τάχα δὲ ἄπερ καὶ ἀληθέστερον ἐστίν, οἱ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον πεντεκαιδεκαετείς, βρέφη ἐτύγχανον, οἷς τεσσαρακονταετῆς καὶ πενηνκονταετῆς χρόνος τῆς ἡλικίας ἤκμαζεν εἰς τὸν τῷ γάμῳ καιρὸν. Λάθε γὰρ μοι τὴν ἀναλογία ὅλης τῆς ζωῆς, καὶ τοῦ κατὰ τὸν καιρὸν γάμου, καὶ οὐ θαυμάσεις, εἰ ὁ πεντεκαιδεκαετῆς ἔτι βρέφος ἦν, τοὺς ὤμοις τῆς γεννήσεως ἐπιτιθέμενος.

CAP. XXII, vers. 1. *Καὶ ἐγένετο μετὰ τὰ ρήματα ταῦτα ἐπέλασεν ὁ Θεὸς τὸν Ἀβραάμ.*

Διοδώρου. Μίλλων Μωϋσῆς Ἰσραελῖν, οὗ ἦτησεν ὁ Θεὸς θυσιασθῆναι αὐτῷ τὸν Ἰσαὰκ, ἵνα μὴ ὑποπεύσης ἀνθρώπου θυσίαν αὐτὸν ὀρέγεσθαι, εὐθὺς ἀναγνοῦς, διὰ τοῦδ' φησὶν, ἐπέλασεν, ἀντὶ τοῦ οὐκ ἀληθῶς ἦναι, ἀλλὰ δοκίμων δεικνῆς αὐτοῦ τὴν πίστιν.

Vers. 2. *Καὶ πορευθεὶς εἰς τὴν γῆν τὴν ὄψι-λὴν, ἀνέτεκε αὐτὸν εἰς Δοκάρπασον ὑπ' ἐν τῶν ὄρων, ὃν ἄν σοι εἴπω.*

Διοδώρου. Ἐπιστημνῆσθαι δὲ χρῆ, οὗ πολλὰκις

(1) Ὁ μὴ περιμηθεὶς τῇ ἐνοσίῳ κατὰλληλον.

πρὸ τούτου τῷ Ἀβραάμ θυσίαν προσαγγεχότι, οὐδέ ποιε ὁ Θεὸς τόπον τῆς θυσίας ὑπέδειξεν, ἢ νῦν. Πορεύθητι γάρ, φησὶν, εἰς τὴν γῆν τὴν ὑψηλὴν, καὶ ἀνερεύεγε αὐτὸν εἰς ἀλοκάρπωσιν ὕψ' ἐν τῶν ἑρῶν, ὡς ἂν σοι εἴπω. Μήποτε οὐν ἐκείνου ὑπέδειξε τὸν τόπον, ἐνθα καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν ἐσταυρώθη; ἐπεὶ καὶ τύπος τοῦ πάθους αὐτοῦ ὁ Ἰσαάκ. Καὶ γὰρ τῆ γῆ τῶν Φυλισταίων τὰ ὄρια παράκειται τῶν Ἱεροσολύμων.

Vers. 14. Καὶ εἶπε, Μὴ ἐπιβάλῃς τὴν χεῖρά σου ἐπὶ τὸ παιδάριον, μηδὲ ποιήσης αὐτὸ μηδέν· νῦν γὰρ ἔγνω, ὅτι φοβῆ τὸν Θεοῦ σὺ· καὶ οὐκ ἐφέλωσ' τοῦ υἱοῦ σου τοῦ ἀγαπητοῦ δι' ἐμὲ.

Διοδώρου. Λέγει νῦν ἔγνω, ὡς τὸ καταδῆς ὄψομαι, εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν συντελοῦνται (Γεν. xiiii, 21) τὸ περὶ Σοδῶμων εἰρημένον. Ὅσπερ γὰρ ἐκεῖ οὐκ ἄγνοιον ἰσάγει Θεοῦ, ἀλλὰ δίκης ἀκρίβειαν· πῶς γὰρ ἂν κατῆλθεν, εἰ μὴ ἀμπαυῶδες ᾄδει; Οὕτω νῦν καὶ τὸ, ἔγνω, ἀπὸ τοῦ, νῦν δεξιᾶς, ἢ ἐγνώρισας, ὅτι σὺ φοβῆ τὸν Θεόν. Δοκεῖ δὲ σοι, μὴ τὸν Θεόν, ἀλλ' ἄγγελον εἰρηκέναι τὸ, νῦν ἔγνω· ὡς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ μὲν φεγγόμενον, ὁμολογούντα δὲ τὴν αὐτοῦ ἀγνοιαν, καὶ ἐκ τῶν ἔργων γνωρίσαντα τὴν τοῦ Ἀβραάμ πίστιν. Ἄλλοι δὲ φασὶ τὸ, νῦν ἔγνω ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ ἐπαμφοτερίῳ. Καὶ τοῦτο γὰρ σημαίνει ἅμα, καὶ ὅτι νῦν ἐγνώρισας, ἀπὸ τοῦ πᾶσιν ἐδειξας, καὶ ἐποίησας φανερόν.

Vers. 15. Καὶ ἀναβλέψας Ἀβραὰμ τοῖς ὄφθαλμοῖς αὐτοῦ, εἶδε· καὶ ἰδοὺ κριὸς εἰς κατεχόμενος ἐν φυτῷ Σαβὲκ ἐκ τῶν κερῶν. Καὶ ἐπορεύθη Ἀβραὰμ, καὶ ἔλαβε τὸν κριὸν, καὶ ἀνήνεγκεν αὐτὸν εἰς ἀλοκάρπωσιν ἀπὸ Ἰσαὰκ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ.

Διοδώρου. Τὸ, ἐν φυτῷ, οὐκ εἶχε ὁ Σῦρος, μόνον δὲ τὸ Σαβὲκ. Τοῦτο δὲ τὸ ὄνομα τοῦ φυτοῦ εἶναι νομίζω. Τοῖς δὲ Ἑβραίοις δοκεῖ τὸ Σαβὲκ ἄφρασιν σημαίνει. Καὶ τοῦτο δὲ τοῦ μυστηρίου τοῦ σταυροῦ δηλωτικὸν ἂν εἴη.

Cap. XXIV, vers. 2. Καὶ εἶπεν Ἀβραὰμ τῷ παιδί αὐτοῦ τῷ πρεσβυτέρῳ τῆς οἰκίας αὐτοῦ τῷ ἀρχοῦτι πάντων τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ· Θες τὴν χεῖρά σου ὑπὸ τὸν μηρὸν μου.

Διοδώρου. Τινὲς φασὶ, τὸν Σῦρον καὶ τὸν Ἑβραῖον μὴ οὕτως ἔχειν τὸ, θες τὴν χεῖρά σου ἐπὶ τὸν μηρὸν μου, ἀλλ' εἰς αὐτὸ τὸ παιδοτόνον ἔργον· ἐπειδὴ τῆ; διαδοχῆς ἢ εὐλογίᾳ τὸ, Αὐξάνεσθε, ἦν, καὶ ἀληθόνεσθε (Γεν. i, 28). Ὑποσημαίνεται δὲ τῆ εὐλογίᾳ τὸ ἔργον τὸ παιδοποιῶν. Τοῦτο δὲ καὶ τὸ σημεῖον τῆς διαθήκης ἐδέξατο, τὸ ἐκ τοῦ σπέρματος τοῦ Ἀβρααμιοῦ μέλλειν ἀσκηθῆναι τὸν Θεόν. Δίκαιος δὲ καὶ σώφρων οὐδὲν ἀσχημον μέλος, ἀλλικὸν δὲ πρὸ πάντων ἡ ψυχῆ.

Cap. XXV, vers. 22. Ἐσκήπτω δὲ τὰ παιδιά ἐν αὐτῇ· εἶπε δὲ· Εἰ οὕτω μοι μέλλει γίνεσθαι, Ἰνα τί μοι τοῦτο; Ἐπορεύθη δὲ πυθέσθαι παρὰ Κυρίου.

A Διοδώρου. Ἐπορεύθη δὲ Ῥεβέκκα καὶ πυθέσθαι παρὰ Κυρίου, ἢ πάντως ἐπειδὴ τοῖς γενεαῖς προσευχομένους ἀναχωρεῖν καὶ συλλέγειν τὴν δάνοιαν εἰς τὸ τυχεῖν τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας. Τινὲς δὲ φασὶ πρὸς τὸν Μελέχισθεὶς ἀπαληλυθέναι αὐτὴν. σοχαριστῶ μάλλον ἢ ἀληθεῖα χρώμενοι.

Vers. 26. Καὶ μετὰ τοῦτο ἐξῆλθεν ὁ ἀδελφός αὐτοῦ, καὶ ἡ χεὶρ αὐτοῦ ἐπιλημμένη τῆς πτέρυγος αὐτοῦ· καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ, Ἰακώβ. Ἰσαὰκ δὲ ἦν ἐτῶν ἐξήκοντα, ὅτε ἔτεκεν αὐτοῦς Ῥεβέκκα.

Διοδώρου. Διὰ τί τῆς πτέρυγος τοῦ Ἠσαῦ ἐπιλημμένη, ὁ Ἰακώβ τιτίζεται; Τοῦ Θεοῦ δεικνύντος, ὅτι κρείττων τοῦ ἀδελφοῦ φανεῖς ἐν τοῖς τῆς εὐσεβείας ἀγῶσι, τὰ τῆς πρωτοτοκίας λήφεται βραβεῖα. Καὶ παλαιῶν μὲν, ἔπειτα τῆς γαστροῦ· εἰχτο γὰρ τῆς πτέρυγος· εἰς δὲ τοὺς ἀθαίρετους ἀγῶνας προσελθόν, εἴληψε τῆς τιμῆς τοὺς στεφάνους. Καὶ μετ' ἄλλα. Ἀδόκι δ' ἂν τις τὸ πρῶτον τύπον Ἰουδαίων τε καὶ Χριστιανῶν· ὡς παρὰ τοῦτο ὁ Ἀπόστολος τὰ κατὰ τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τὸν Ἰσαὰκ. Προσπεροῦσι γὰρ ὁ πρεσβύτερος πανταχοῦ, καὶ ἐκβάλλεται· ὁ δὲ νέος εὐδοκίμει, καὶ κληρονόμος γίνεσθαι.

Vers. 35. Καὶ εἶπεν Ἰακώβ· Ὅμοσόν μοι σήμερον. Καὶ ὤμορον αὐτῷ· ἀπέδοτο δὲ Ἠσαῦ τὰ πρωτοτόκια τῷ Ἰακώβ.

Διοδώρου. Ἀνάξιτος ἦν τῶν πρωτοτοκίων ὁ Ἠσαῦ, βίον ἀγριώτερον ζῶν, καὶ λυπῶν τοὺς γεννησάντας. Οἱ Ἰουδαῖοι φασὶ πρωτότοκον εἶναι τὸν Ἰακώβ. Πρῶτος γὰρ ἐκ κοιλίας πλάττεται ὁ δεύτερος γεννώμενος.

Cap. XXVII, vers. 41. Καὶ ἐνεκότες Ἠσαῦ Ἰακώβ περὶ τῆς εὐλογίας, ἧς εὐλόγησεν αὐτὸν Ἰσαὰκ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. Εἶπε δὲ Ἠσαῦ ἐν τῇ διανοίᾳ, Ἐργασάμενος αἱ ἡμέραι τοῦ κένθους τοῦ πατρὸς μου, Ἰνα ἀποκτείνω Ἰακώβ τὸν ἀδελφόν μου.

Διοδώρου. Εἰ ἐν τῇ διανοίᾳ ὁ Ἠσαῦ ἠπειλησε, πῶς ἀπηγγέλη τῇ Ῥεβέκκα; Εἰ μὴ τοῦτο βούλεται λέγειν, ὅτι ἐκρίνεον ἀνελεῖν τὸν ἀδελφόν, καὶ εἶπεν ἐν τῇ διανοίᾳ, ἀπὸ τοῦ ὄρισεν· οὐκ ἐν τῇ τοῦ θυμοῦ ἐξύττει φλογεζόμενος, μετεβλήθη· ἀλλ' ἐπὶ τῆς καρδίας ἔσχε τὴν κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ μῆνιν. Ἦς τὴν ἐπιμονὴν ἢ μῆτηρ θαλασσομένη, τὸν εὐλογηθέντα υἱὸν ἀσφαλίζεται.

Cap. XXXII, vers. 29. Ἠρώτησε δὲ Ἰακώβ, καὶ εἶπεν· Ἀράγγισόν μοι τὸ ὄνομα. Καὶ εἶπεν· Ἰνα τί τοῦτο ἑρωτῆς σὺ τὸ ὄνομά μου; (1) καὶ εὐλόγησεν αὐτὸν ἐκεῖ.

Διοδώρου. Καὶ εἶπεν Ἰακώβ· Ἀράγγισόν μοι τί ὄνομά σοι; καὶ εἶπεν· Ἰνα τί τοῦτο ἑρωτῆς; καὶ τοῦτ' ἐστὶ θαυμαστόν. Καλῶς ὁ Κύριος εἰς ἐαυτὸν λέγεσθαι φησὶ τὸ, Κύριος ὁ Κύριος ἡμῶν, ὡς θαυμαστόν τὸ ὄνομά σου ἐν πάσῃ τῇ γῆ (Ψαλ. viii, 41). Οὐ γὰρ ἂν ἀγγέλιου θαυμαστὸν εἴη τὸ ὄνομα, ἀλλ' ἢ Υἱοῦ Θεοῦ· ὅτι Θεὸς καὶ Ἰησοῦς, ὅτι τοῦ κόσμου Σωτήρ.

(1) Ὁ ἐστὶ θαυμαστόν πρόσκειται ἐν ταῖς τοῦ Ἄλλου ἐκδόσι.

Cap. XXXVI, vers. 24. *Και οὗτοι υἱοὶ Σεθεγῶν Ἰαβὴ, καὶ Ἀνά. Οὐδέτε ἐστιν Ἀνά, ὃς εἶδες τὸν Ἰαμβὴ ἐν τῇ ἄρῃμῳ, ὅτε ἐνεμε τὰ ὑποζύγια Σεθεγῶν αὐτῷ πατρὸς αὐτοῦ.*

Διοδώρου. Ὁ Σύρος καὶ ὁ Ἑβραῖος τὸν Ἰαμβὴ ὕδωρ βούλονται λέγειν ἄντι τοῦ, εἶρε πηγήν ἐν τῇ ἄρῃμῳ. Οἱ δὲ ἐρμηνεύσαντες αὐτὴν πως τὴν λέξιν τὴν Ἑβραϊκὴν θείθειαισι.

Cap. XXXVII, vers. 1. *Κατήνεγκαν δὲ Ἰωσήφ φόγον ποιητὸν πρὸς Ἰσραὴλ τὸν πατέρα αὐτῶν.* Διοδώρου Κατήνεγκαν δὲ φόγον ποιητὸν Ἰωσήφ πρὸς τὸν πατέρα αὐτῶν.

Cap. XXXVIII, vers. 8. *Εἶπε δὲ Ἰούδας πρὸς Αἰνὰν· Εἰσελθε πρὸς τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ σου, καὶ ἐπιγάμρευσον αὐτήν, καὶ ἀνίστησον σπέρμα τῷ ἀδελφῷ σου.*

Διοδώρου. Τοῦτο καὶ διὰ Μωυσέως ὁ Θεὸς ὕστερον προτάττει. Μήποτε οὐκ ἦδη ἰδεδόκει τὸν νόμον τοῦτον; λέγει γὰρ καὶ τῷ Ἀβραάμ διαλεγόμενος αὐτῷ Ἦδεν γὰρ εἶς συντάξει τοῖς τέκνοις αὐτοῦ Ἀβραάμ, καὶ τῷ ὄκω αὐτοῦ μετ' αὐτῶν· καὶ φυλάξουσιν τὰς ὁδοὺς Κυρίου τοῦ Θεοῦ, δικαιοσύνην ποιεῖν καὶ κρίνειν (Γεν. xliii, 19). Τοῦ δὲ ἀνίστην σπέρμα τῷ ἀδελφῷ, τοὺς πεθοῦσι παρέσχε παραμυθίαν, ὅτι ὅπου εἰδέτω τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως φανερὰ ἢ ἐπαγγελία.

Vers. 18. *Ὁ δὲ εἶπε· Τίνα τὸν ἀφελῶνά σοι δώσω; Ἡ δὲ εἶπε, Τὸν δακτύλόν σου, καὶ τὸν ὀρμίσκον, καὶ τὴν βάββον τὴν ἐν τῇ χειρὶ σου. Καὶ ἔδωκεν αὐτῇ· καὶ εἰσῆλθε πρὸς αὐτήν· καὶ ἐν γαστρὶ ἔλαβεν ἐξ αὐτοῦ.*

Διοδώρου. Τὸν ὀρμίσκον, ὃν εἶδωκεν ὁ Ἰούδας τῇ Θάμαρ, ὁ Σύρος ὠράριον λέγεσθαι φησὶ, καὶ οὐχ ὀρμίσκον· Σύμμαχος δὲ, στερεπὸν ἔγγεφυρῖον.

Vers. 27-30. *Ἐγένετο δὲ ἡρῖκα ἕκτις, καὶ εἴη δὲ ἦν εἶδωμα ἐν γαστρὶ αὐτῆς. Καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ, Ζαρέ.*

Διοδώρου. Τῆς Θάμαρ τὰ εἶδωμα τικτούσης, τοῦ τε Ζαρὰ τὴν χεῖρα προεξαγαγόντος, ἐν τῷ δακτύλῳ βέμμα κόκκινον εἶσεν ἢ μαῖα, τίνος ἕνεκεν; Ἐπειδὴ συμβαίνει τὰ εἶδωμα τὴν ὁμοίτητα ἀπαρallάκτως ἔχειν, ἢα γινώσκται ἐν τοῖς τεχνίταισι ὁ πρωτόκοκος. Ἐπειδὴ δὲ συστειλιαντος τοῦ Ζαρὰ τὴν χεῖρα, Φαρὲς προεβλήεν, ὡς περ διὰ φραγμοῦ τοῦ Ζαρὰ διαβαίνων, φησὶ πρὸς τὸν Ζαρὰ ἢ μαῖα, *Τί διεκόπη διὰ σὺ φραγμῷ;* εἰ δὲ καὶ πρὸς τὸν Φαρὲς, τὸν ὡς περ φραγμῷ τῷ ἀδελφῷ χρῆσάμενον, καὶ τοῦτον διακόψαντα, εἰρηται, τὴν αὐτὴν ἔχει ἔννοιαν. Ὁ δὲ Σύρος καὶ ὁ Ἑβραῖός φασί, *Τί διεκόπη ἐπὶ σοὶ διακοπή;* ἢ μάλλον ἀν εἰκότως τῷ Ζαρὰ λέγοιτο. Δεῖ δὲ ἐπιστημῶνασθαι, ὅτι ἢ μὲν φύσις, τὸν Ζαρὰ πρωτόκοκον ἐποίησε προεβενεγόνοντα τὴν χεῖρα· ὁ δὲ Θεός, τῷ Φαρὲς παρέσχε τὸ εἶδωμα. Ἐξ οὗ ὁ Δαβὶδ, καὶ τὸ βασιλικὸν γένος, καὶ τὸ κατὰ σάρκα ὁ Κύριος.

Cap. XXXIX, vers. 2. *Καὶ ἦν Κύριος μετὰ Ἰωσήφ· καὶ ἦν ἄνηρ ἐπιτυγχάνων· καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ὄκω παρὰ τῷ κυρίῳ τῷ Ἀγγυπιῳ.*

Διοδώρου. Ἦν γὰρ, φησὶν, ἄνηρ ἐπιτυγχάνων, ἢ κατα τοῦ Σύρος, κατευδοῦμενος. Οὐ γὰρ μόνον

Α ὡς σοφὸς ἐπέβαλε τοὺς αἰνιγμασιν, ἀλλὰ καὶ ὅσα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὀδηγούμενος.

Cap. XLVII, vers. 31. *Εἶπε δὲ αὐτῷ, Ὁμοῖός μοι. Καὶ ὤμοσεν αὐτῷ. Καὶ προσκύνησεν Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς βάββου αὐτοῦ.*

Διοδώρου. Βάββον μὲν ὁ Ἰακώβ εἶχεν, ὅσα δὲ γέφυρον. Πρῶτερον δὲ αὐτὸς ὁ Ἰακώβ γέφυρον ἔην, καὶ δυσκινήτως ἔχων, τοῦ ἄκρου τῆς βάββου ἀψάμενος, καταβλήσεν αὐτὸ τῆς βάββου τὸ μέρος, οὗ ἦψατο· ἢ ὁ Ἰωσήφ προσκύνσας τῷ πατρὶ, ἦψατο τοῦ ἄκρου τῆς βάββου διὰ τὸ πολὺ κατακύβει ἕως τῆς γῆς, φανερώς οὐκ εἴρηκεν· ἢ τῷ Θεῷ προσκύνσας ὁ Ἰακώβ, τοῦ ἄκρου τῆς βάββου ἦψατο διὰ τὸ γῆρας· ὡς καὶ ὁ Δαβὶδ, τοῦ Σολομώντος βασιλεύσαντος, εὐχαριστῶν, ἐπὶ τῆς κλίνας, ἐπ' ἧς ἔκειτο, τῷ Θεῷ προσεκύνησεν.

Cap. XLIX, vers. 3. *Ρουβὴμ πρωτότοκος μου, σὺ ἰσχύς μου, ἀρχὴ τέκνων μου, σκληρὸς φέρεσθαι, καὶ σκληρὸς αὐθάδης.*

Διοδώρου. Ὁ Σύρος ἔχει, *Ρουβὴμ πρωτότοκος μου, ἢ δύναμις μου, καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἰσχύος· ἐπιλαληθήσας ὡς ὕδωρ, μὴ παραμεινῆς, ἀντὶ τοῦ μὴ ὕψης, εἰ τῆς ἀκολασίας ὁ φόρος χειρῶν.* Vers. 4. *Ἐξούριος ὡς ὕδωρ, μὴ ἐκείσῃς.*

Διοδώρου. Πάντες οἱ ἀδελφοί, πλὴν τοῦ Ρουβὴμ, μικροῦ μὲν ἀνελόντες τὸν Ἰωσήφ, φιλανθρώπως δὲ ἀποδεχόμενοι, πῶς οὐκ ἐδέχοντο τὴν κατάραν; Τοῦτο πρόβησις ἐστὶ μάλλον ἐν κατάρας σχήματι. Ἄλλ' ἐὰν πρόβησις, πῶς οὐκ ἐκβαίνει τὸ ἔργον; ἢ γὰρ ἡ φυλὴ Ῥουβὴμ, καὶ κληρονομίαι τὴν γῆν πρώτη τῶν ἄλλων φυλῶν. Ἰσως οὖν, ἐπειδὴ Μωυσῆς καὶ αὐτὸς περὶ τὴν τελευταίην προλήγων περὶ τῶν φυλῶν, Ζήτω, φησὶ, *Ρουβὴμ, καὶ μὴ ἀποθανέτω* (Δευτ. κκiiii, 6), ἀντὶ τοῦ μὴ ὑποκλισθῆναι τῇ κατάρῃ τοῦ πατρὸς τῆ λεγοῦσης, *Μὴ ὕψης*. Ἐδεῖ μὲν γὰρ τὸν πατέρα ἀδικηθέντα εἰς κόλην, καταρῆσθαι τῷ παιδί, φοβούντα τοὺς ἐξῆς. Ἐδαί ἐν τὸν Μωσῆα τὸν παρανόμου κότες ἕνεκεν καταρῆθέντα, τῆς κατάρας ἀπαλλάξαι διὰ τὴν εἰς τὸν Ἰωσήφ φειδίω. Ἄλλ' ἔπει τῆς, εἰ ἢ κατάρα τοῦ Ἰακώβ οὐ προχρησῆ κατὰ τοῦ Ρουβὴμ, πῶς λέγει, *Συνάχθητε ἵνα ἀπαγγεῖλω ἡμῖν εἰ ἀπαντήσεται ἡμῖν;* τοῦτο γὰρ φευδοπροφήτου μάλλον ἐστίν. Ἄλλ' ἔρουμεν τῷ ταῦτα λέγοντι, ὅτι καὶ ὁ Θεὸς αὐτῆς, *Τρεῖς εἶς ἡμέραι, λέγων, καὶ Νικητὴ καταστραφήσεται* (Ἰων. iii, 4), διὰ τῆς καθ' ὃν ἠπειθήσασε μετ' ἀνοίας ἀνακαίεται τὴν ἀπόφασιν, ὡς καὶ διὰ Μωυσέως τὴν τοῦ Ἰακώβ κατὰ τοῦ Ρουβὴμ κατάραν.

Vers. 9. *Ἰούδα, σὲ αἰνέσωσαν οἱ ἀδελφοί σου· αἱ χεῖρές σου ἐπὶ κέντρο τῶν ἄχθρων σου· προσκύνήσουσι σοὶ ἰδοὺ τοῦ πατρὸς σου.*

Διοδώρου. *Ἰούδα, σὲ αἰνέσωσαν οἱ ἀδελφοί σου*, καὶ τὰ ἐξῆς. Ὅσπερ τῷ Ρουβὴμ καὶ τῷ Συμεὼν καὶ τῷ Λευὶ προλήγων, οὐκ αὐτοὺς τὰ συμβησόμενα, ἀλλὰ ταῖς ἐξ αὐτῶν φυλαῖς προαγορεύει· οὕτως καὶ τοῦ Ἰούδα τὴν φυλὴν, Ἰούδα ὀνομάζει, τὴν ἐκ τοῦ Ἰούδα· οὐ περὶ τοῦ Κυρίου λέγων νῦν, ὡς τινες οἰοῦνται, ἀλλὰ τῆς βασιλεύουσας τῶν ἄλλων φυλῆς.

Vers. 10. *Οὐκ ἐκλείψῃ ἀρχὴν ἐξ Ἰούδα, καὶ ἠγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ὡς ἂν ἐλθῇ ὁ ἀπέκτειται· καὶ αὐτὸς προσδοκία ἔθνων.*

Διοδώρου. Ἄχρι τούτου περὶ τῆς φυλῆς εἰπὼν, ἅ ἐπέλυον ἕτερον τι βούλεται λέγειν. *Ὅκ ἐκλείψει γὰρ, φησὶν, ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ τὰ ἐξῆς.* Ἄλλος γὰρ ἄρα Ἰούδας, ἄλλοι δὲ οἱ ἄρχοντες οἱ ἐκ τοῦ Ἰούδα, καὶ ἕτερος ἡ προσδοκία τῶν ἐθνῶν, οὐ ἑβραίων, ἐπελυθέντων ἄρχοντες οἱ ἐξ Ἰούδα. Τίς οὖν ὁ Ἰούδας; ἡ φυλὴ. Τίνες δὲ οἱ ἄρχοντες; οἱ βασιλεῖς. Τίς ἡ προσδοκία τῶν ἐθνῶν; ὁ Κύριος. Τί οὖν, ἕως τῆς τοῦ Σωτῆρος παρουσίας βασιλεῖς ἦσαν οἱ ἐκ τῆς φυλῆς Ἰούδα; ἀλλ' οὐδεὶς φαίνεται τῶν Ἰσραηλιτῶν ἄρχεις μετὰ τὸν Ζοροβάβελ ἐκ φυλῆς Ἰούδα. Πρὸ γὰρ τοῦ Κυρίου φανερώτατα οἱ ἀπὸ Μωδεβαίμ τῆς κόμης Ἀσσυμναῖοι τῆς Λευιτικῆς φυλῆς τυγχάνοντες, ἤρξαν τοῦ λαοῦ, καὶ τελευταῖον ἐβασίλευσαν. Πῶς οὖν σωθήσεται τὸ, *Ὅκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ ἀπόκειται, εἰ μὴ οὕτω νοηθῆι;* ὅτι ἐξ Ἰακώβ οὐκ ἐκλείψει ἄρχων, τουτέστιν ἡ φυλὴ ἄρχουσα καὶ κρατούσα, καὶ μεζῶν τῶν ἄλλων οὖσα, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ Κύριος. Ὅτι δὲ τὴν φυλὴν, ἄρχοντα λέγει ὁ Μωδοβῆς, ἀλλ' οὐ τοὺς ἐν αὐτῇ βασιλεύσαντας, μαρτυρεῖ ὁ Ἀκούλας. *Ὅσοι ἄρχοντες εἰρηκῶς, ἀντὶ τοῦ, ἄρχων.* Σχῆπτρον δὲ ἡ φυλὴ ὀνομάζεται. Καὶ γὰρ ἀληθῶς τὸ κατὰ τῶν ἄλλων ἀέλιμα διετέλεσαν ἔχουσα ἡ φυλὴ Ἰούδα τὸν πλείονα χρόνον, καὶ τὴν ναὸν ἔχουσα, καὶ τὴν κιβωτὴν, καὶ πᾶσαν τὴν λατρείαν, ἕως ἀπειθήσασα τῷ Κυρίῳ, σὺν ταῖς ἄλλαις ἠικαλωτίσθη ὑπὸ Ῥωμαίων.

Vers. 11. *Δοσμῶν ἄρξας ἀμπελων τὸν πῶλον αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ ἔλικι τῆς ἀμπέλου τὸν πῶλον τῆς ἐρου αὐτοῦ.*

Διοδώρου. Τινὲς φασιν, ἐπειδὴ ὁ Κύριος ἀπέστειλε τοὺς μαθητὰς τὸν πῶλον ἀγαγεῖν, ἐφ' οὗ καθίσας εἰσῆλθεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, προλέγεσθαι ταῦτα παρὰ τοῦ Ἰακώβ· ἕτεροι δὲ, ὅπερ καὶ ἀληθέστερον κατὰ τὴν ἀκολουθίαν εἶναι δοκεῖ τοῖς πολλοῖς, ὅτι ἀμπελος ὁ Ἰσραήλ· ὁ γὰρ ἀμπελῶν Κυρίου Σαβαῶθ, οἶκος τοῦ Ἰσραήλ ἔστιν (Ἐκ. v. 7)· ὄνος δὲ καὶ πῶλος, οἱ τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις ὀμοιωθέντες. Τὰ γὰρ ἔθνη συνῆλθεν ὁ Κύριος τῷ ἀμπελῶνι, καὶ προσέδησεν τῷ Ἰσραήλ. ἕτεροι δὲ λέγουσι, τὸ δυνατόν τῆς τοῦ Σωτῆρος διδαχῆς εἰς τὸ ἡμερον ἀγούσης τὸ ἐν ἀνθρώποις ἀγρίων προλέγεσθαι, καὶ τὸ ἐγκρατῆς τῶν διδασκομένων. Οὐχ οἷόν τε γὰρ πῶλον ἀμπελῶν προσδομευθέντα μὴ λυμήνασθαι· τῇ σταφυλῇ. Ἄλλ' ὁ Σωτήρ, φησὶ, προσῆκει τῇ ἀμπελῶν τὸν πῶλον, οὕτως ἡμερώσας αὐτοῦ τὰ σκιρτήματα, καὶ τὰς τῆς γαστρὸς ἀλόγους ἔρμας, ὡς μηδὲν βλάπτουσα τὴν ἀμπελον ἐξ αὐτοῦ. Ὅμοιον τῷ, *Ὅκ ἐρίσει, οὐδὲ κραυγᾶσει,*

οὐδὲ ἀκουσθήσεται ἐν ταῖς πλάταις ἡ φωνὴ αὐτοῦ. Κάλαμον συντετριμμένον οὐ κατεάξει, καὶ ἄνον ευφρόνιον οὐ σβέσει (Ἦσ. xlii, 2, 3). Ὅπερ οὖν αὐτὸς ταῦτα, οὕτως καὶ οἱ πρότερον μὲν κτηνώδεις, ὑπὸ δὲ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως φωτισθέντες, δεσμευθέντες πρὸς ἀμπελον, οὐ βλάψουσι. Ταῦτα ἡμεῖς οὐ δισχυριζόμεθα, ἀλλὰ τὸ φανερὸν κρεῖττον τοῖς ἐντυγχάνουσι καταλείβομεν· εἰδέναι μένοι αὐτοὺς ἀξιοῦντες, ὅτι τοῦ ἀλληγορικῶς ἐπὶ ἱστορικῶν πλείστον ὄσον προτιμῶμεν.

Ἰηδ. *Πλυεῖ ἐν ὄνῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ.*

Διοδώρου. Οὐ μόνον, φησὶ, τοὺς κτηνώδεις ἡμερώσει, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐναντίων, τάναντια δυνήσεται. Αἷμα σταφυλῆς βάπτει τὰ ἱμάτια. Τούτῳ τῷ αἵματι τῷ βάπτονται καὶ σπλουῖντι πλυεῖ, φησὶ, τὴν στολὴν αὐτοῦ. Ὅπερ πληρῶς τῷ ευφροῦντι τοὺς ὕγιεις ὀφθαλμοὺς τῷ ἐκ γενετῆς τυφλῷ. Καὶ θάνατον τὸν ἑαυτοῦ, οὐ προσθήκη παρέσχεν, ἀλλ' ἀναίρεσιν τῷ θανάτῳ. Εἰ δὲ τινες αἷμα μὲν σταφυλῆς εἰς τὸ τοῦ Σωτῆρος αἷμα καὶ μυστήρια λάβουσιν, τὴν δὲ περιβολὴν τὴν οὐρακὰ, δεκτοὶ ἂν εἴεν εὐσεβείας ἔντατα.

Vers. 16. *Δὴν κρινεῖ τὸν λαόν αὐτοῦ, ὡσεὶ καὶ μία φυλὴ ἐν Ἰσραήλ.*

Διοδώρου. Τοῦτο καὶ τὴν ὄλγωσιν τῆς φυλῆς δηλοῖ, καὶ τὸ δυνατόν. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἐπιδοῖσαι ὡσεὶ καὶ μία φυλὴ, ἀλλὰ κρινεῖ. Καὶ ταῦτα πλήθει πλείστον ὄσον ἐλαττουμένης.

Vers. 17, 18. *Καὶ γενηθήτω δὴν ἔρις ἐφ' ὄνο· ἐγκαθήμενος ἐπὶ τριβῶν, δάκνων πέτραν Ἰσραὴλ καὶ πεσέτωι ὁ Ἰσραὴλ εἰς τὰ ὄπισθεν, τὴν σωτηρίαν περιμένον Κυρίου.*

Διοδώρου. Καὶ γενηθήτω δὴν ἔρις ἐφ' ὄνο, ἐγκαθήμενος ἐπὶ τριβῶν, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐνήθρευσέ ποτε ἡ δὴν φυλὴ τοὺς τὴν πόλιν Λάϊσαν οἰκοῦσι, καὶ ἐπὶ στάντες ἀδρόως, πάντας μὲν ἀνείλον, αὐτοὶ δὲ τὴν πόλιν ἔκησαν, ἦν καὶ τῷ ὄνομαι τῆς φυλῆς δὴν κληκασιν. Ὅπερ προλέγει ὁ Ἰακώβ, ὅρει παραβάλλων δάκνοντι πέτραν Ἰσραὴλ· κείται γὰρ ἡ δὴν ἐσχέτη πάσης τῆς γῆς αὐτῶν· καὶ τοὺς ἐπ' αὐτῆς πρὸ τούτου, ἰππεὶ πεπτακτικῶς οὐκ ἐπὶ πρόσωπον, ὡστε ταχέως ἀναστήνας, ἀλλ' εἰς τὰ ὄπισθεν. Ὅν, πολέμου παρόντος, ἀναστήνας τῶν ἀδυνάτων· πλὴν εἰ μὴ ὁ πάντα δυνάμενος θεὸς βοηθήσῃ. Τοῦτο γὰρ ἔστι τὸ, *τὴν σωτηρίαν περιμένον παρὰ Κυρίου.* Οὐκ ἐπειδὴ ἐμμελλον τυγχάνειν Θεοῦ βοηθοῦ, ἀλλ' οὕτως πίπτειν, ὡς τὴν τοῦ σώματος καὶ τῆς ἀναίρεσως ἀπαλλαγῆν, μόνως δεῖσθαι τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας.

FRAGMENTA IN EXODUM

Ex eadem Catena.)

Cap. I, vers. 19. *Εἶπαν δὲ αἱ γυναῖκες Αἰγύπτου, αἱ Ἑβραῖαι· τί-*

κτουσι γὰρ πρὶν ἢ εἰσελθεῖν εἰς αὐτὰς τὰς γυναῖκας καὶ δεῖκτον.

Διοδώρου. Ἡ τῶν Ἑβδομήκοντα ἐρμηνεία τὴν ταχυτέα δοκεῖ σημαίνει τῶν Ἑβραίων γυναικῶν, τὴν κατὰ τὸ τέκτειναι, φθάουσαν τὴν παρουσίαν τῶν μαϊνῶν ἢ δὲ τοῦ Συμμάχου καὶ Θεοδοτίωνος, ὅτι αἱ γυναῖκες τῶν Ἑβραίων ἴσασι τὴν μαιευτικὴν ἐπιστήμην, καὶ τῆς τῶν μαϊνῶν παρουσίας οὐ χρίζουσι. Διὸ δὲ αὐταῖς προχωρεῖ καὶ τὸ ζωογονεῖν τοὺς ἀρρῆνας.

Cap. III, vers. 5. Καὶ εἶπε· Μὴ ἐγγίσης ὧδε, ἴσῃαι τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου· ὁ γὰρ τόπος, ἐν ᾧ σὺ ἔστηκας, γῆ ἁγία ἐστίν.

Διοδώρου. Τινὲς τὸ, ἴσῃαι τὸ ὑπόδημα τῶν ποδῶν σου, φασὶ πρὸς Μωσέα, ἵνα μὴ τὴν γυναῖκα λαβῶν, κατέλθῃ εἰς Αἴγυπτον, μέλων τὸν λαὸν ἀνάγειν, τὸ ἐβῆς ἀναγιγνωσκόμενος, τὸ δὲ γὰρ τόπος, ἐν ᾧ ἔστηκας, γῆ ἁγία ἐστίν. Ἄλλ' οὐκ ἐπειδὴ ὁ τόπος γῆ ἁγία ἦν, διὰ τοῦτο οὐκ ἐχρῆν λαβεῖν τὴν γυναῖκα σπαίδοντα εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἐτεροι δὲ φασίν, ὅτι ἐπειδὴ τὸ ὑπόδημα ἐκ δερμάτων κατασκευάσται, νομοθετεῖν δὲ τοῖς Ἰεραῖσιν ἐμελλεν ὁ ἀρχιερεὺς Μωσῆς, μὴ μετὰ τοιούτων ὑποδημάτων λειτουργεῖν τῷ Θεῷ ἐν τῇ σκηνῇ, λαλῶν τότε τῷ Μωσῆϊ, ὅθι ἔσθ' ἡδὴ τὸν νόμον αὐτῷ δίδωμι προλαβῶν οὐκ ἐνθυμηθέντας, ὅτι καὶ πολλὰ ἕτερα τοῖς Ἰεραῖς δεῖ ποιεῖν, πολλῶν τούτου ἀναγκαϊότερα, ἅπερ ἐχρῆν πρότερον Μωσέα προσταχθῆναι ποιεῖν. Καὶ τὸ μέγιστον αὐτοῦ τοῦτο αὐτὸ, τὸ ἴσῃαι τὸ ὑπόδημα, καὶ Ἰησοῦ τῷ τοῦ Ναυὶ ψοσι Μιχαὴλ ὁ ἀρχιστράτηγος. Καὶ οὐκ ἂν εἶποι τις τοῦτο εἰρησθαι τῷ Ἰησοῦ, ἐπειδὴ γυναῖκα ἐπέφερετο εἰς Αἴγυπτον· ὅθεν ἐχρῆν ἐξαγαγεῖν τὸν λαόν· ἢ οἱ τοιαῦτα νομοθετεῖν ἐμελλεν. Ὑπολοιπὸν ἡμῖν τὴν αἰτίαν εἰπεῖν. Εὐλογημένος εἶ, ψοσι, καὶ εὐλογεῖς καὶ ἀγιαζεῖς τὸν τόπον, οὗ ἐάν ἐπιβάνης, ἱερεὺς ὢν, καὶ πνευματοφόρος. Αὐτοσσορ οὖν τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου, ἵνα γυναικὸς τοῖς ποσὶν ἀγιάσῃς τὴν γῆν, ἐν ᾗ ἔστηκας· καὶ ὡσπερ ἵνα χρίσῃς τὸν τόπον, ἐν ᾧ μετ' οὐ πολὺ λαλήσω τὰ λαφ, οὐ ἱερεὺς ἐσθ', ἐκ μέσου πυρῶς. Ταύτη τῇ διανοίᾳ καὶ τῷ Ἰησοῦ ὁ ἀρχιστράτηγος εἶπε, Αὐτοσσορ τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου (Ἰησ. ἴν. 16). Ἄφ' οὗ γάρ, ψοσι, ἐπίσης τῆς γῆς. ἦν ὁ Θεὸς ἐπηγγελάτω τῷ Ἰσραὴλ, πεπλήθρυσαι πνεύματος. Γυναικὸς τοῖς ποσὶν ἀγιάσων τὴν γῆν.

Cap. IV, vers. 21. Εἶπε δὲ Κύριος πρὸς Μωσῆν· Πορευομένῳ σου καὶ ἀποστρέφοντος εἰς Αἴγυπτον, ἕρα πάντα τὰ τέρατα ἃ ἔδωκα ἐν ταῖς χερσὶ σου, καὶ ἑσθεις αὐτὰ ἐναντίον Φαραῶ· ἐγὼ δὲ σκληρυνῶ τὴν καρδίαν Φαραῶ, καὶ οὐ μὴ ἐξασπαστεῖ τὸν λαόν.

Διοδώρου. Πῶς νοητέον, ὅτι ἐγὼ σκληρυνῶ τὴν καρδίαν Φαραῶ; Ἀπὸ παραινέσεως ἤρθετο ὁ Θεός· εἴτα ὡς ἤπειθε ὁ Φαραῶ, μετρίας αὐτῷ ἐπήγει πληγὰς. Οὕτως οὖν, καὶ οὐκ ἕτερος σκληρύνει, τῷ φείδεσθαι, καὶ Μωσῆος εὐχομένου, τὰς πληγὰς ἀποστρέφειν. Ἐδεῖ γάρ καὶ Μωσέα παρακαλοῦντα, τὸν Φαραῶ πείθεσθαι· καὶ τὸν Θεὸν ἀκούειν Μωσέως, καὶ δεικνύναι ὅτι μέγιστός ἐστι Προφήτης ὑπὸ Θεοῦ ἀ-

εσταλμένος. Ὁ μάλιστα τὸν Φαραῶ σκληρότερον ἐποίησε. Οἱ γὰρ ἀπειθεὶς παιδεύομαι μὲν, ἐνδεδόξαι δὲ ἀπαλλαττόμενος δὲ, σκληρὸν μένουσι, καὶ τῆς σκληρότητος αἴτιος ὁ ἐνδιδούς. Κακίε τοίνυν καὶ σκληρότετε ἰσχυρῶν τὴν καρδίαν Φαραῶ ὁ Θεός· ἀλλὰ καὶ τὸ λέγειν τὸν Θεὸν, Ἀπόλλυσον τὸν λαόν μου ἵνα μοι λακρούσῃ (Ἐξῆδ. v, 1), σκληρὸν ἐποίησε τὸν Φαραῶ, καὶ ὀργιλώτερον, καὶ πολὺ πλέον τὸ τῶν πληγῶν μὴ συναπλοαίειν τοὺς Ἰσραηλίτας. Ἄλλ' οὐ διὰ τοῦτο τὸν Θεὸν ἐχρῆν ἀπὸ μεγίστων ἀρρῆσασαι πληγῶν, ἵνα μὴ σκληρὸς αὐτὸς νομισθῇ. Κρεῖττον γάρ διὰ χρηστότητα τοῦ Θεοῦ, τὸ ἀπειθεὶς δειχθῆναι τοῦ Φαραῶ, ἢ δι' ἀποτομίαν, ἕλεισσαι μὲν τὸν Φαραῶ, διαβάλλασθαι δὲ τὸν Θεὸν, ὅτι μὴ ἀπὸ χρηστότητος ἤρθετο.

B Vers. 24. Ἐγένετο δὲ ἐν τῇ ὁδοῦ ἐν τῷ καταλύματι συνήτησεν αὐτῷ ἄγγελος· καὶ ἐξήτης ἀποκτεῖναι αὐτόν.

Διοδώρου. Οὐχ ὄρω πῶς ὁ Ἄγγελος ἀνελεῖν ἐβούλετο τὸν Μωσέα, ἢ κατὰ τοὺς ἄλλους ἐρμηνευτάς, ὁ Κύριος (1), προειδὺς ὅσα δι' αὐτοῦ ποιήσει θαύματα κατ' Αἴγυπτον, καὶ κατὰ τὴν ἔρμηνον πᾶσαν· πλην εἰ μὴ τις, ἔπερ ἀληθὲς ἐστιν εἶποι· ὅτι ὁ μὲν Μωσῆς ἐνόμιζε τὸν Θεὸν ὠργίσθαι αὐτῷ, ἐπειδὴ τὸν λαὸν ἀμέλγητ προσταχθεὶς ἀναγαγεῖν, καὶ γυναῖκα καὶ τέκνα ἀπέφερετο εἰς Αἴγυπτον. Διὸ δὴ καὶ ἀπέπεμψεν αὐτὸς τὰ φίλιτα πρὸς τὸν πενθερόν. Ἡ δὲ Σεπώρα, ἐπειδὴ τὰ παιδία Μωσέως ἀπερμητοσῆν, ψήθη τὸν Θεὸν αὐτῷ διὰ τοῦτο ὀργισθῆναι. Ἐβεβαίωσε δὲ αὐτὴ τὴν ὑπόψαν, τὸ τὸν ἄγγελον ἀκούσαντα, ὅτι Ἐσθὲ ἐν αἵμα τῆς πέριτομῆς τοῦ παιδίου τοῦ περιμηθέντος, ἀναχωρήσεις. Ἐγὼ δὲ, εἰ τοῦτο ἦν ἀληθές, λέγω δὴ ἔπερ ὑπετέπασεν ἢ γυνή, ἀπαρὼ τί δὴ ποτε ὁ Ἄγγελος ἀναχώρησας, μὴ καὶ τοῦ ἑτέρου παιδίου περιμηθέντος; διὰ τί δὲ Μωσῆς, εἰ διὰ τὸ ἀπερίτμητα εἶναι τὰ παιδία περὶ τὸ ζῆν ἐκινδύνευσας, τοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ τεχθέντας ἀπερίτμητους κατέλιπεν; ὥστε εἰ καὶ ἡ Σεπώρα, διὰ τὸ ἀπερίτμητα αὐτῶν μεμνηκίνας τὰ παιδία, ψήθη τὸν Θεὸν αὐτὸς ὠργίσθαι· καὶ ὁ Μωσῆς ἐπειδὴ τὴν γυναῖκα ἔχων καὶ τὰ παιδία κάτεισιν εἰς Αἴγυπτον, καὶ διὰ τοῦτο ἀπέπεμψε τὴν γυναῖκα. Ἄλλὰ φανερόν, ὅτι τὸν Μωσέα δεδικότα τὸν Φαραῶ, ὡς καὶ ἀντιεῖπεν τῷ Θεῷ πέμποντι αὐτόν· τὸ τελευταῖον δὲ

D ἦξαντα φοβεὶ ὁ Ἄγγελος, ὡς καὶ αὐτίκα ἀναρῆσων, ἵνα ἔχων ἐν νῦ τὸν ἀπὸ τῆς ἀοράτου δυνάμεως κινδυνον, κραταιότερῳ φόβῳ καὶ μείζονι τὸν ἀπὸ τοῦ Φαραῶ φόβον ἐξώσθηται. Οὐ θαυμαστὸν δὲ, εἰ ταύτην μὲν τὴν αἰτίαν ἐσιώπησεν ὁ Ἄγγελος, τοῦ θῆθεγ ἀνελεῖν ἐθέλειν τὸν Προφήτην, πρόφασιν δὲ τῆς ἀναχωρήσεως εἴληπε τὸ ῥῆμα τῆς Σεπώρας. Τοῦτου γάρ τοι καὶ τῷ Βαλαάμ ἄγγελος ποιεῖ. Τὸ μὲν πρῶτον, κωλύων αὐτόν ἀπείλειν καλούμενον ὑπὸ τοῦ Βαλάκ· ὡς δὲ ἐπέμεινε ἐπιγυρόμενος ἐξορμησάι, τοῦτο μὲν συγχωρήσας, κατὰ δὲ τὴν ὁδὸν φοβῶν ἀλ-τὸν, ξίφος ἀμφικας ἐδείξεν εἰς ἀναίρεσιν τοῦ μά-

(1) Κατὰ τὸ Συμμάχον καὶ Θεοδοτίωνα. Αὐτοὶ γάρ, Κύριος ἀνὰ τοῦ, Ἄγγελος, ἐξέδικων. Ὁ δὲ Ἀκύλας, Θεός.

τεως· οὐκ ἴνα ἀνέλθῃ, ἀλλ' ἴνα φοβήσῃ, καὶ τῶν τοῦ Α Βαλὰκ τιμῶν καταφρονῆσαι παρασκευάσῃ, καὶ τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ προτιμήσῃ. Καὶ τοῦτο μὲν οἰκονομαί, φησὶ δὲ τῷ Βαλαάμ, Ὅτι εἰ μὴ ἐξέλειπεν ἡ θνος, σὸ μὲν ἂν ἐξεκέντησα (Ἀριθ. κχι, 23), τὴν δὲ θνον περιποιήσομαι. Ὅσπερ τοίνυν ἐνταῦθα τῆς θνου τὴν ἐκκλησίαν, πρόφασιν εἴρηκε τοῦ μηκέτι ἀνηρηκέναι δοκεῖν, τὸ δὲ ἀληθὲς ἀπειλή ἦν τὸ γινόμενον καὶ κατάκληξις, δι' ἣν αἰτίαν εἰρήκαμεν· οὕτω καὶ τὸν Μωσῆα παραγεγονῶς ὁ Κύριος φοβήσας, ὡς ἱκανῶς εἶχεν αὐτῷ τὰ τῆς οἰκονομίας, τῆς ἀναχωρήσεως εἴλαψε πρόφασιν, τὴν φωνὴν τῆς Σεπτοῦρας, εἰπούσης, ἔστι τὸ αἷμα τῆς περιτομῆς τοῦ παιδίου.

CAP. VI, vers. 5. Καὶ ὤσθηρ πρὸς Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, θεὸς ἂν αὐτῶν· καὶ τὸ θνομά μιν Κύριος οὐκ ἐδήλωσα αὐτοῖς.

Διοδώρου. Ἔστι τὰ τέσσαρα τὸ ὄνομα τὸ γράμμα ταῦτα, Ἰωδ, Ἀλήρ, Ὀῦ, Ἄνε. Τοῦ δὲ ἀεὶ ζῆν, καὶ ὄθιον εἶναι θεόν, σημαντικὸν θνομα τοῦτο. Τοίνυν φησὶ, τὸ θνομα τοῦτο, οὐδὲ τοῖς περὶ τὸν Ἀβραάμ ἀπεκάλυψε, ἀλλὰ οὐκ πάντως τοῖς. Ἐπειδὴ μὴ ἦν καιρὸς εἰπεῖν τοῖς πατριάρχαις τὸ θνομα, ὃ ἐχωρίζε τὸν θεὸν τῶν εἰδώλων. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ δαίμονες θεοὶ καὶ κύριοι ὀνομάσθησαν ὀπὸ τῶν θεραπευόντων αὐτούς, τὸ τετραγράμμιον θνομα ἔδωκεν ὁ θεὸς τὸ τότε ἀνεκφραστον τοῖς πιστοῖς.

CAP. XX, vers. 5. Ἐγὼ γὰρ εἰμι Κύριος ὁ θεὸς σου. θεὸς Ἰηλωτῆς, ἀποδοῦς ἀμαρτίας κατέρωρ ἐπὶ τέκνῳ, ἐπὶ τρίτῃ καὶ τετάρτῃ γενεᾷ τῶν μισοῖσι με.

Διοδώρου. Πῶς τοῦτο τὸ ζήτημα λύσωμεν; Ὁ Ἰσραὴλ τετάρτῃ γενεᾷ ἐξῆλθεν ἐξ Αἰγύπτου· τὴν δὲ εἰδωλολατρείαν ἀπὸ τρίτης γενεᾷ ἤρξαντο νοσεῖν. Ἐπειδὴ δὲ ἐμείλλον μοσχοποιεῖν ἐν τῇ ἐρήμῳ, προαιτιεῖται καὶ μαρτυρεῖται, μονοουχὶ λέγων εἰδωλολατρήσαστε ἐν Αἰγύπτῳ, τῆς μὲν ἐπιμέλειας ὁμᾶς ὀποιούσης, τῆς δὲ ἀντιστοίχους ὁμᾶς ὀφελείας οὐκ ὀσης. Νῦν ἐχωρίσθητε τῶν πλανώντων, εἰδέασαθε θαύματα κατ' Αἰγυπτίων. Εἰ οὖν καὶ μετὰ ταῦτα εἰδωλολατρήσατε, τὰς τῶν πατέρων ὁμῶν ἀμαρτίας ὁμῶν ἐπαγάγω, οὐ τὰς τιμωρίας. Οὐδὲ γὰρ ὦν ἤμαρτον ἐκείνοι δίκας ἐκτίσατε· ἀλλὰ μετὰ τοσαύτην εὐεργεσίαν τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένοντες, δικαίαν ὕφετε δίκην· ἐπεὶ μηδὲ χρῆ συγγνώμην ὁμῶν, ὡς ἐκείνοις. Οὐκ οὖν τὸ, ἀποδοῦς ἀμαρτίας κατέρωρ ἐπὶ τέκνῳ, οὐ γενικῆς ἐστὶ νομοθεσίας, ἀλλὰ μερικῆς, τοῖς ἐξελεθῶσιν ἐκ τῆς Αἰγύπτου ρηθεσίας τε καὶ ἐπαχθεισῶς. Τὸ δὲ, ποιῶν ἔλεος εἰς χιλιᾶδας τοῖς ἀγαπῶσι με, γενικῆς τε καὶ διηγεκούς ἐστὶ τῶν ἀγαπῶσιν, οὐ τοῖς μισοῦσιν, ὃν ἡγάπησαν οἱ πατέρες. Ὅστε καὶ ἡ ἀμαρτία τῶν πατέρων ἀποδοῖται τοῖς τέκνοις τοῖς διαδεξαμένοις αὐτήν, καὶ τὸ παρὰ Θεοῦ

ἔλεος τοῖς υἱοῖς τῶν ἡγαπηκότων αὐτῶν, ὡς καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν.

CAP. XXI, vers. 22. Ἐὰν δὲ μάχονται ἐνῶ ἄνδρες, καὶ κατάζωσι γυναικὰς ἐν γαστρὶ ἔχουσαν, καὶ ἐξέλθῃ τὸ παιδίον αὐτῆς μὴ ἐξαικουσμένον, ἐκίχθῃμι ζημιωθήσεται· καθὼς ἂν ἐκίχθῃ ὁ ἄνηρ τῆς γυναικὸς· καὶ δώσει μετὰ ἀξιώματος. Ἐὰν δὲ ἐξαικουσμένον ἦ, δώσει ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς.

Διοδώρου. Ἐὰν γὰρ, φησὶν, ἐξαμβλώσῃ ἡ γυνή, καὶ μὴ ἀποθάνῃ, ἔως ζημίας ἴσταται ὁ κίνδυνος τῷ αἵτῳ· ἐὰν δὲ τελευτήσῃ, ἔως θανάτου· ἐὰν δὲ ὀφθαλμὸν ἀποβάλλῃ, καὶ συνόλεως εἰπεῖν, ὕπερ ἂν ἀπὸ τῆς μάχης ἡ ἐξαμβλώσις πάθῃ, τὸ αὐτὸ καὶ ὁ αἵτιος. Ἐὰν δὲ περὶ τοῦ βρέφους ὁ λόγος ἦ, καὶ τοῦ τῶν Β αἵτιον τῆς ἐξαμβλώσεως ὀφιστασθαι ἂ καὶ τὸ βρέφος, οὐχ ὅρῳ πὼς τραυμὰ ἔξει τὸ ἀμβλυροῖδιον. Μή ποτε οὖν καὶ ὕπερ ὦν πάσχει τὸ βρέφος, καὶ ὕπερ ὦν ἡ μήτηρ ὀφισταται, κελυεῖ ὁ θεὸς τὸν πληξάντα κολασθῆναι ἐκεῖνα, ἂ τὸ βρέφος πέπονθεν, ἢ ἡ κύουσα; Διὰ τί δὲ ἂν ἡ ἐξαικουσμένη, δώσει ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς; ἢ πάντως ὡς τοῦ βρέφους τότε δεχομένου ψυχῆν, ὅταν ἐξαικουσθῇ.

CAP. XXXI, vers. 16. Καὶ φυλάξουσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ τὰ σάββατα, ποιῶν αὐτὰ εἰς τὰς γενεὰς αὐτῶν. Διαθήκη αἰώνιος ἐμοὶ καὶ τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, σημεῖόν ἐστιν αἰώνιον· δε. ἐν βε ἡμέραις ἐκοίσεθ Κύριος τὸν ὀφρατὸν καὶ τὴν τῆρ, καὶ τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ ἐπαύσατο, καὶ κατέκτανσε.

Διοδώρου. Ταῦτα καὶ ἀνωτέρω ἐκ μέσου τοῦ πυρὸς; C ἔφη πρὸς τὸν λαὸν ὁ θεός. (1) Ἐν δὲ τῷ Δευτερονομίῳ, διὰ τοῦτο, φησὶ, φυλάξῃ τὸ σάββατον, ἴνα ἀναπαύσῃσαι ὁ παῖς σου, καὶ ἡ παιδίσκη σου, ὁ βοῦς σου, καὶ τὸ ὄποζῦγόν σου (Δευτ. v, 14). Πῶς οὖν οἱ ἔθνηκα; (2) Κρονικοίς ὀνομάσθησαν τοὺς Ἰουδαίους, τὰ τοῦ Κρόνου μυστήρια τὸν Μωσῆα φάσκοντες αὐτοῖς παραδεικνύμενοι, τὴν τε περιτομὴν καὶ τὸ σάββατον; οὐ γὰρ διὰ τὸ ἐν βε ἡμέραις παποῖσθαι τὸδε τὸ πᾶν, καὶ τῇ ἑβδόμῃ τὸν θεὸν παύσασθαι τοῦ δημιουργεῖν, χαίρει τὸ σάββατον ὁ Κρόνος κατ' αὐτούς, οὐδ' ἴνα τῶν μάχων ἀνάπαυαν λαμβάνωσιν οἱ οἰκέται, καὶ τὰ ὀποζύγια. Τί δῆποτε οὖν, φησὶ, τὸ Σάββατον ἐδέωκε, καὶ οὐ τὴν Κυριακῆν; ἀλλ' εἰ καὶ ταῦτη ἀπονενημῆκε ὁ θεός, πάντως ἂν εἶπον, ἢ ἢ ἢ ἢ χαίροντα τὸν Μωσῆα, δεδωκέναι τὴν Κυριακῆν. D Ἐλάου γὰρ αὐτὴν φασὶν εἶναι Ἑλληνικῆς. Καὶ ἔως τῆς ἑβδομάδος ἐκάστην ἡμέραν ἀφορίζουσι τῶν τῶν παρ' αὐτοῖς λεγομένων θεῶν. Καὶ πάντως ἂν ἐκείνῳ τῷ λεγομένῳ Θεῷ τὸν Μωσῆα προσκίεσθαι ἐνόμισαν, οὐ τὴν ἡμέραν οἰκίαν εἶναι νομίζουσι. Τί οὖν; οὐκ ἔχει τοὺς τῷ Θεῷ δουλεύοντας ἑορτῆς ἡμέραν ἔχειν, διὰ τὴν τῶν ἀσεβῶν ἀγνομουσίνην; καὶ πῶς οὐκ

(1) Προσθετόν Ἰσ. ἰοδε τὸ, μνησθήτε τὴν ἡμέραν τῶν σαββάτων, καὶ τὰ ἐξῆς τὰ περὶ τοῦ σαββάτου, τὰ ἐν τῷ κ' τῆς Ἐξῶδ. κεφ. Ἐν αὐτῷ γὰρ παρὰ τῷ κωδ. τὸ δε τὸ ὀποζύγιον οὐ πᾶν προσζῶος κείται, καθάπερ καὶ ἀλλὰλοις ἄλλα, ἄπερ εἰς τοὺς ἰδίους μετατέθησαν τόπους.
(2) Ὑμῶν δὲ καὶ τὴν τῶν σαββάτων ἑορτὴν μὴ

παντάσασιν ἀπροσδιόνυσον εἶναι. Σάββους γὰρ καὶ νῦν εἰ πολλοὺς τοὺς Πάγκους καλοῦσι. Πλούταρχ. ἐν τῷ ε' Περὶ τῶν ὀνομασίας. βιβλ. ἑλλητικῆς δὲ τὸ τοιοῦτον πρόβλημα· καὶ μήποτε ἐν αὐταῖς ταῖς ἑλλητικαῖς, καὶ τὸν Κρόνον τοῖς Ἰουδαίοις ἐμῶν ὁ αὐτός φησι.

διοπον τοῦτο; φασὶ δὲ, ἀλλὰ καὶ περιτομὴν ἔχουσιν οἱ Ἰουδαῖοι. Καὶ αὕτη δὲ τῷ Κρόνῳ προσήκει. Πρῶτον μὲν οὐ συνορεύουσιν, ὅτι ἔκτεμνε ὁ Κρόνος· οὐ γὰρ περιτέμνεται, ἀλλ' ἀνακόπτει, ἀτεκνίαν μὲν προξενῶν ὑπεναντίως τῷ Θεῷ, λέγοντι, *Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε* (Γεν. 1, 28), δὲ πληροῦσαι διὰ τῶν παιδοπονημάτων ὀργάνων· εἰς δὲ ἀρβένουμιέας ἄγων αὐτοῦς, ἀποστερεῖ τοῦ κατὰ φύσιν· ἔπειτα δὲ ἀγνοοῦσιν, ὅτι οὐ Μωϋσῆς νομοθετεῖ τὴν περιτομὴν, ἀλλὰ τῷ Ἀβραάμ ὁ Θεὸς δίδωσι πρὸ τεττάρων ἢ πέντε γεγενηῶν τῆς Μωϋσείας νομοθεσίας· Ἀβραάμ τῷ ἀπὸ Περσίδος ἔρχοντι, ἔνθα Κρόνου οὐδέμια μνήμη τυγχάνει. Ἔδει δὲ αὐτοὺς συνίνασι, ὅτι εἰ περιτομὴν καὶ σάββατον τιμᾶ Μωϋσῆς διὰ τὸν Κρόνον, πολλῶ μᾶλλον δεῖα κηρύσσουσιν αὐτὸν ἐκείνον, καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ μυθευομένους γεγενῆσθαι θεοῦ. Εἰ δὲ τὸ ἐναντίον, καὶ ἀναίρει βῶν *Κύριος ὁ Θεός σου εἰς ἐστί* (Δευτ. vi, 4)· καὶ, *Οὐκ ἔστιται σου θεοὶ ἕτεροι* καὶ, *Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδώλον* καὶ πάλιν, *Οὐ ποιήσεις παντός ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἔσονται, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς κάτω* (Ἐξδδ. xi, 3, 4)· καὶ μαχόμενος τῷ θυμῷ τοῦ πολυτέχνου καὶ πολυτόρου Κρόνου, πῶς τὸ σάββατον καὶ τὴν περιτομὴν τιμᾶ δὲ ἐκείνον, ὃν οὐτε εἶναι φησι, πάσαις ταῖς τῶν ἑθνικῶν βίβλαις ἐναντιοῦμενος;

Cap. XXXII, vers. 4. *Καὶ ἐδέξατο ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν, καὶ ἐκλάσεν αὐτὸ ἐν γραφίδι· καὶ ἐποίησεν αὐτὸ μύσχοι χωνευτόν.*

Διοδώρου. Τί θῆποτε τῷ λαῷ κοινωήσας Ἀαρῶν

(1) Ἰσ. ἐπιμόνων, ἢ ἐπιμενόντων.

Α τῆς μοσχοποιίας, οὐ μελιζωνεῖσθαισιν ὑπόσχε μᾶλλον, ὡς καὶ ἀδελφὸς ὢν Μωϋσείας, καὶ τῶν θαυμάτων τῶν διὰ Μωϋσείας ὑπηρέτης; Ἡ δὴλον ὅτι τῆς μὲν ἀσθελας τὸν λαὸν οὐκ ἀπέδέξατο, πολλὴν δὲ καὶ ἄλογον ἰδὼν τὴν ὀργὴν, ἐπιμένον (1) αὐτῶν καὶ παρακελευομένων χωνεῦσαι καὶ ποιῆσαι θεοῦς, εἰσας μὴ ποτε αὐτὸς παρατηρήσεται, ἐπ' (2) ἕτερον εἰθιοῖον ἄρχοντα, καὶ ὁδηγὸν αὐτοῖς τῆς ἀσθελας, οὕτω τε τὰ πάντα συγχύσεως πληρωθεῖν· δοκεῖ μὲν αὐτοῖς συναθελοῦσθαι, μελλήσεις δὲ καὶ ὑπερθέσεις ἐπινοεῖν, καὶ τὸ τελευταῖον τῶν γυναικῶν τὰ ἐνώτια σωφῶς ἀπατεῖ. Φιλόκοσμον γὰρ τὸ γυναικῶν γένος, οὐκ εὐκόλως τῶν εἰς τοῦτο συντελούντων ἀποστερούμενον. Ὡς δὲ καὶ τούτων προσιμῆτο ἡ ἀσθελα, καὶ τὰ ἐνώτια ἐν χερσὶν εἶχεν ὁ Ἀαρῶν, χωνεῦσι μὲν τὸν μύσχοι, καὶ γλύφει γραφίδι, καὶ τέως δὲ βούλονται ποιεῖ, τρίβον τὸν χρόνον, ἕως παραγένηται Μωϋσῆς, καὶ πάντα διορθωθεῖ. Τῇ δὲ ἐξῆς θυσιαστήριον οἰκοδομεῖ τῷ Θεῷ, καὶ θυσίαν προσάγει, ὅτι τὸν μύσχοι βιασθεῖς ἐποίησε. Σαφέστερον γοῦν Μωϋσῆς μετὰ ταῦτα λέγει τοῖς Ἰσραηλιταῖς, ὅτι ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ, καὶ ὃν ἐμοσχοποίησας, ἠβέδμην ὑπέρ Ἀαρῶν τοῦ ἀδελφοῦ μου, ἵνα μὴ ἀποθάνῃ (Δευτ. ix, 20). Πρὸ δὲ τούτου τὸ μέγιστον, προορῶν ὁ Θεὸς τοὺς ἐξ αὐτοῦ ἁγίους, τὸν Σαμουὴλ, τὸν Ἠλίαν, τὸν Ἰησοῦν, τὸν Ἰωσεδεῖκ, Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν, καὶ ἄλλους μυρίους, ἐτήρησε τὸν Ἀαρῶν τῇ ἱερωσύνῃ διὰ τοὺς ἐξ αὐτοῦ.

C (2) Καὶ ἐφ' ἕτερον, ὀρθότερ.

FRAGMENTA IN DEUTERONOMIUM

(Ex eadem Catena Nicephori.)

Cap. I, vers. 1. *Οὗτοι οἱ λόγοι οὗς ἐλάλησε ὁ Θεὸς Μωϋσῆς, κ. τ. λ.*

Διοδώρου. Τὸ προοίμιον διδάσκει τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἐλάθη· πέραν γὰρ, φησὶ, τοῦ Ἰορδάνου ἐν τῇ ἀρήμῳ πρὸς δυσμαῖς πλησίον τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης· Ἀκύλας δὲ καὶ Σύμμαχος, ἐν τῇ ὁμαλῇ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης· οὕτω γὰρ καλεῖται τὰ μεταξὺ πεδία τῶν τῆς Ἀραβίας καὶ Ἰουδαίας ὀρέων· ἐπισημαίνεται δὲ καὶ τὸν χρόνον.

Vers. 5. *Ἐν τῷ πέραν τοῦ Ἰορδάνου ἐν τῇ Μωῶδ, ἤρξατο Μωϋσῆς διασαφεῖσαι τὸν νόμον τοῦτον, λέγων.*

Διοδώρου. Ἐπειδὴ ὁ μὲν Θεὸς τὴν δύναμιν ἀπεκάλυπται, ὁ δὲ Προφήτης τῇ ἑαυτοῦ γλύτῃ ἐπέχρητο πρὸς παράστασιν τῶν δεδηλωμένων, διασαφῆσιν λέ-

γει τὴν προφητικὴν φωνὴν, οἷα παριστώσαν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰρημένα.

Cap. XXXIII, vers. 6. *Ζήτην Ῥουβὶμ, καὶ μὴ ἀποθάνετω, καὶ ἔστω καλῶς ἐν ἀριθμῷ.*

Διοδώρου. Ἐπειδὴ Ἰακώβ ἀποθνήσκων κατηράσατο τῷ Ῥουβὶμ, λέγων· Ὡς ὕδαρ μὴ ἐκθέσῃς, ὄψεις (Γεν. lxiix, 4)· ὁ Μωϋσῆς εὐλογῶν, φησὶ· Ζήτην Ῥουβὶμ, καὶ μὴ ἀποθάνετω. Ἀμφότερα δὲ καλῶς. Ὅτε γὰρ πατὴρ καταράται αὐτῷ ὡς τῇ παλλακῇ συνελθόντι, τοὺς ἐξῆς παιδεύων καὶ φοβῶν· καὶ Μωϋσῆς δικαίως εὐλογεῖ μετὰ ταῦτα, ἐπειδὴ μόνος ἐφείσατο τοῦ Ἰωσήφ, ὅτε ἀνελεῖν αὐτὸν ἐβούλοντο οἱ ἄλλοι ἀδελφοὶ αὐτοῦ. Ἄστοπον δὲ ἦν, κατάραν μὲν προκωρῆσαι κατὰ ἡμαρτηκότους, εὐλογίαν δὲ μὴ δοθῆναι κατορθώσαντι.

FRAGMENTA IN LIBRUM JUDICUM

(Ex eadem Catena, tom. II.)

CAP. XV, vers. 14. Καὶ ἦλθεν ἕως Σιαθόρος· καὶ οἱ ἀλλόφυλοι ἠλάλαξαν, καὶ ἔδραμον εἰς συνάντησιν αὐτοῦ. Καὶ ἤλατο (1) Πνεῦμα Κυρίου· καὶ ἐγενήθη τὰ καλῶδια τὰ ἐπὶ τοῖς βραχίσιον αὐτοῦ ὡσεὶ στίλπυρον ὃ ἐξεκαύθη ἐν πυρὶ· καὶ ἐτάχισαν οἱ θεσμοὶ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτοῦ.

Διοδώρου. Σημειωτέον, ὅτι οὐκ ἔτι ἡ θεία Γραφή μετὰ τὴν πορνείαν ἐν τοῖς παρ' αὐτοῦ καταρωθῆναι ἐφθέγγετο τὸ, ἤλατο ἐκ' αὐτὸν Πνεῦμα Κυρίου. Οὕτω γὰρ τὸ τῆς πορνείας ἁμάρτημα περὶ τὸ σῶμα, ὡς περὶ Θεοῦ ναδὸν ἁμαρτάνεται (2), κατὰ

(1) Ἐκ' αὐτὸν ἐκόβει.

τὸν θέλον Ἀπόστολον. Καὶ μετ' ὀλίγα. Εἰ δὲ μετὰ τὸ πορνεῦσαι τὸν Σαμψών, τότε κατεῦθον ἐπ' αὐτὸν Πνεῦμα Κυρίου, ἢ ἔτε τὴν τρίτην ἠγάγετο γυναῖκα, ἢ καὶ προδίδωκεν αὐτὸν εἰς θάνατον, τούτο καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς θείας Γραφῆς δεικνύοντων τῶν αἰρετικῶν· τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐ συνοικεῖ καθάπερ ἡ ψυχὴ τοῖς σώμασιν· ἀλλὰ πάρεστι μὲν ὡς ἀπερίγραφον, ἐνεργεῖ δὲ ὅσα βούλεται. Τούτο προγινώσκον τοῦ Σαμψών τὴν ἀγριότητα, καὶ οἶνον καὶ σταφύδος αὐτὸν ἀπέχεσθαι προστάττει· μήποτε τῇ μαρίᾳ τῆς ψυχῆς συγκραθῆ ὁ οἶνος, καὶ κατὰ τῶν ὁμοφύλων αὐτοῦ ἐγείρη.

(2) Ἀμαρτάνεται, ὀρθότερ.

FRAGMENTA IN REGUM PRIMUM

(Ex eadem Catena, tom. II.)

CAP. III, vers. 4, 5. Καὶ ἐκάλεισεν Κύριος Σαμουὴλ, Σαμουὴλ. Καὶ εἶπεν Ἰσοῦ ἐγώ. Καὶ ἔδραμε πρὸς Ἡλ, καὶ εἶπεν Ἰσοῦ ἐγώ, ὅτι κέκληκάς με. Καὶ εἶπεν· Οὐ κέκληκά σε, ἀνδρέε, καὶ καθέυθε. Καὶ ἀνέστρεψε, καὶ ἐκάθευθε.

Διοδώρου. Τίνος δὲ χάριν ὑπὸ Θεοῦ καλούμενος Σαμουὴλ, ἀπῆκε πρὸς Ἡλ, οἰόμενος ὑπ' αὐτοῦ καλεῖσθαι; Ἐπειδὴ ἐμελλεν ὁ Θεὸς τῷ Ἡλ κακὰ προλέγειν διὰ τοῦ Σαμουὴλ, ἵνα μὴ νομισθῆ πλάσαι ὁ Σαμουὴλ τὴν ἀποκάλυψιν, ὠκονόμενος ὁ Θεός, ἐκείνον οἰθθέντα ὑπὸ Ἡλ καλεῖσθαι πρὸς αὐτὸν ἀπείκασεν· ἵνα ἴδαν ὁ μὲν Ἡλ νοήσῃ, ὅτι ὁ Θεὸς ἐστὶν ὁ καλῶν τὸν Σαμουὴλ, ἐκείνος δὲ μετὰ ταῦτα τὰ ὑπὸ Θεοῦ

(1) Ἐκ τοῦ, ὀρθότερ.

διαγγέλλει, μὴ ὑποπτευθῆ ὡς πλασάμενος τὴν ἀποκάλυψιν· ἀλλὰ πιστευθῆ, ὅτι ἀληθῶς ὁ Θεὸς ἀποκάλυψιν ἀνήγγειλε.

CAP. IX, vers. 9. Καὶ ἐμπροσθεν Ἰσραὴλ τὰδε ἔλεγον ἕκαστος ἐν τῷ κορευέσθαι ἐπερωτῶν τὸν Θεόν· Δεῦρο κορευθώμεν πρὸς τὸν Βλέποντα· ὅτι τὸν προσήτην ἐκάλεί ὁ λαὸς ἐμπροσθεν, ὁ Βλέπων.

Διοδώρου. Ἐκ τούτων δεῖκνυται, ὅτι ἄπερ τῶν προφητῶν ἕκαστος τὰ ἐν τοῖς κατ' αὐτῶν χρόνοις ἔγραψαν, ταῦτα αἰ μετὰ ταῦτα συναγαγόντες προσέθηκαν, τὸ (1) ὅτι οἱ ἐμπροσθεν, Βλέποντα τὸν Προφήτην ἐκάλουν.

FRAGMENTA IN PSALMOS

A PSAL. LI AD LXXIV (1).

(Mai, Bibliotheca nova Patrum, tom. VI, p. 218.)

PSAL. LI, vers. 1, in titulo. Διοδώρου. Καὶ συνέσωσεν δὲ τῆς ἐκ Θεοῦ δεῖται ἡ τῶν ἐμφορομένων

λόγων διάνοια. Τίνα δὲ εἶδει τὴν εἰς τὸσαύτης τραγωδίας πρόφασιν παρασχεῖν, ἢ τὸν νομῆα τῶν ἀλόγων

(1) Supra, in adnot. ad Allatii Diatribam de Theodoro, vel potius Diodoro, promissimus scholia ejus inedita a psalmo xxxiv usque ad lxxi in lu-

cem efferre. Nunc vero, coarctato consilio, a psalmo tantum LI ad lxxiv scholia exscripsimus, ne alios atque alios codices pervolutare cogeremur. Etenim

ζώνων, ἀγελάρχης γὰρ ἦν ἡμίονων. Ὁ γοῦν Δαβὶδ, ἅ καὶ τοῦ Σαοὺλ τοῦ πονηροῦ πνεύματος τύπον φέρει· ἀρξάντος τοῦ Ἰσραὴλ τότε εἰπόντος, Οὐκ ἔχομεν βασιλεῖα· καὶ γὰρ ὁ πάλα λαὸς ἐξουθενώσας τὸν Θεὸν βασιλεύοντα αὐτοῦ, ἤγησηε τὸν Σαοὺλ ἄρχοντα αὐτῷ δοθῆναι.

Vers. 4. Τὸ ὄνομα τὸ ἡμέρα ἐνταῦθα φανέρωσιν ὁρῶν· ἢ ὅλον τὸν χρόνον καθ' ἑν ἄνωγει.

Vers. 6. Καταποντισμοῦ δὲ ῥήματά ἐστι τὰ τιμωρίαν φέροντα· τοῦ καταποντισμοῦ σημαίνοντος κόλασιν· ὡς καὶ τοῦ ἄφρονος δὲ χελίη καταποντιοῦσιν αὐτόν. Καὶ Δαὶκ οὖν ὁ Ἰουδαίος, ἀληθῶς γήτινος ἐρμηγευόμενος, δεῖ κλονούμενος, τῷ ἀδέχαιος εἶναι· εἰς οὐλὴν γὰρ ὁ Δαὶκ ἐκλαμβάνεται, διαβολὴν ἐργασίαν κατὰ θεραπειῶν Θεοῦ· ἠγάπησε γλῶσσαν δολίαν, καὶ σὺν αὐτῇ ῥήματα καταποντιζόντα αὐτόν. Διηλοὶ δὲ τὸ Εὐαγγέλιον καταποντισμὸν εἶναι τὴν κόλασιν, λέγον· *Τῷ σκανδαλλίζοντι ἑνὶ τῶν μικρῶν τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ συμφέρει καταποντισθῆναι ἢ τῷ πελαγεῖ τῆς βαλδοσης περιγεωόμενον μύλον ὀνίκον περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ* (Matth. xviij, 6).

Vers. 7. Διὰ τὸ ἠγαπηκέναι τὰ βλαβερά εἰς τέλος, τούτῳτι παντελῶς, καθελεί σε· οὐ καλῶς οικοδομηθέντα, ἀλλὰ κακῶς φυτευθέντα ἐκτελεῖ ὁ φάσκων· *Πᾶσα φυτεία ἣν οὐκ ἐφύτευσετ ὁ Πατήρ μου ὁ οὐράνιος ἐκρίζωθήσεται* (Matth. xij, 13). Ἄλλα καὶ τοῦ λεροῦ σκηνώματος μεταναστεύσαι ποιήσαι, ἐκβάλλων καὶ φυγαδεύων ἐκ τῆς σκηνῆς. ἢς τοὺς ἱερεῖς διαβέβηκας, καὶ εἰς θάνατον ἠγαγες· ἐτι μὴν καὶ τὸ βίβλωμα σου ἐκ γῆς ζώντων· εἰ γὰρ καὶ Ἰουδαίος ἦς, ἀλλὰ προσήλυτος εἶς τῷ Ἰσραὴλ διὰ τῆς τοῦ νόμου κατηχήσεως· ἐν τῷ σκηνώματι καὶ τῇ τῶν ζώντων γῆ πεφύτευτο· εἰ γὰρ μὴ εἶχε σβῆας πρὸς τὸν τοῦ Ἰσραὴλ Θεοῦ, οὐδ' ἂν ἐν τῷ ἱερῷ ἐνοχλοῦμενος ἤρχετο. Τὰ δὲ πρὸς τούτων λεγόμενα, ἀρμύσαι πρὸς πάντας τοὺς ἀπὸ τῆς εὐσεβείας μεταπίπτοντας.

Vers. 8. Ὅτ' ἂν μεταπίπτοντας τῆς ἀρετῆς εἰς κακίαν ἴδωσι τινες, φόβον λαμβάνουσι, μὴ τὰ αὐτὰ πάθωσιν. Οὗτοι δὲ καὶ ἐπικερτομήσαιεν κατὰ τοῦ ἀλόγους, ὡς ἐπ' αὐτῷ γελῶν ἐροῦντες· Οὗτος ὁ ἀνθρώπος οὐκ ἔθετο τὸν Θεὸν βοηθὸν αὐτοῦ· εἰ γὰρ ἂν, οὐ δέβαλε τοὺς δούλους καὶ θεράποντας αὐτοῦ· συμβαλεῖς τοὺς τοῦτο, Ὁ ὕμῳ ἀθεῶν, ἐμὲ ἀθεεῖ.

Vers. 9. Δόν τὸν Θεὸν βοηθὸν ἐπικαλεσάσαι, ἤττον τούτου φροντίσας, ἤλασεν ἐπὶ τῷ πλῆθει οὐ εἶχεν προσκαίρου πλοῦτου· ἦν γὰρ τῶν ἐπιτεταγμένων βασιλικῆν ὑψηλοῖσαν· ἐκδουλωμένου γοῦν ἐν τῇ μεταίτητι αὐτοῦ ἢ εἶχεν, ἀγόνων καὶ στεφύρων ζῶων τυγχάνων ἠγοούμενος. Καὶ τάχα πᾶς πλοῦτος ἐν κακίᾳ ψευδωνύμῳ γνώσει, ἐν τῷ μεγαλοφρονεῖν ἐπὶ τούτοις, ἐπαλιφίξει ἐπὶ τῷ πλῆθει τοῦ τυφλοῦ πλοῦτου· ἀλλὰ καὶ ἐνδυναμοῦσθαι νομίζει ἄρχων ἀγνόους, καὶ στεφύρῃσιν πρὸς πᾶν ἀγαθὸν ἔχουσιν ψυχῶν· καὶ αἱ τῆς ψυχῆς· δὲ αὐτοῦ δυνάμεις, στερωθώσιν πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἀλήθειαν, ἡμίονοι εἶεν, ὧν ἐρεῖσσι·

καὶ τοῦ Σαοὺλ τοῦ πονηροῦ βασιλεῖος· ὁ γὰρ Σαοὺλ τοῦ πονηροῦ πνεύματος τύπον φέρει· ἀρξάντος τοῦ Ἰσραὴλ τότε εἰπόντος, Οὐκ ἔχομεν βασιλεῖα· καὶ γὰρ ὁ πάλα λαὸς ἐξουθενώσας τὸν Θεὸν βασιλεύοντα αὐτοῦ, ἤγησηε τὸν Σαοὺλ ἄρχοντα αὐτῷ δοθῆναι.

Vers. 10. Μετὰ τὸ κατεπιεῖν τοῦ ἐκ κινήσεως καυχωμένου, περὶ τῆς ἰδίᾳ διαθέσεως ἐρεῖ· Ὡς εἰαία κατὰκαρπος ἐν τῷ οὐκῷ τοῦ Θεοῦ καρπὸν φέρουσα, λυτήριον πόνων, ἀλεξιτηκὸν νόσων, θρηπτικὸν καὶ αὐξητικὸν φωτός· ὁ γὰρ ἐν τῷ οὐκῷ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ διὰ πίστεως φυτευθεὶς, ἀρετὴν φέρει ἀλλεξουσας τὰς ἐκ παθῶν καὶ ἀμαρτημάτων νόσους, καὶ τοὺς ἐπ' αὐταῖς λύουσας πόνους, καὶ τρέφουσας τὸ φῶς τῆς γνώσεως· ἐτι οὗτος ἐλεημόσιμος καρποφορήσας, ἐλπίζει ἐπὶ τῷ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, εἰδὼς ὅτι οἱ ἐλεημόσιμοι ἐλεηθῆσονται· ἔχει δὲ τὴν ἐλπίδα οὐκ ἐπ' ἑνα αἰῶνα, ἀλλ' εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, παραβαλλόμενος ἀεθβαλεῖ καὶ πολυκάρπῳ φυτῷ ἐν οὐκῷ Θεοῦ πεφυτευμένῳ.

Vers. 11. Εὐχαριστίαν διὰ τοῦ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Θεῷ διηλοὶ ἐπὶ τῷ πεποιθέναι αὐτὸν ἰσως ἂ ἤγησηε, ἢ ἂ προέθετο· προθέμενος γὰρ ἦν φαγεῖν τὸν Σαοὺλ· Ἀλλὰ καὶ ἐτι ὑπομενῶ, ψηοί, τὸ ὄνομά σου ἐστ' ἂν αὐτοῦ τύχῃ· ἐτι χρηστὸν, καὶ ἀγαθότητός ἐστι πληρὲς τῶν οὐλῶν· οἱ γὰρ ὁσιότητα κατορθώσαντες, τῆς χρηστότητος τοῦ ὀνόματός σου αἰσθησονται.

Psal. Lij, vers. 2. Ἄφρων ἠγγεῖον λέγεσθαι τὸν φρονήσιμος θελῶν στερούμενον· φαινεῖται γὰρ οὗτος περὶ οὗ ὁ λόγος, μὴ αἰῶνος κοινήν φρένα· εἰδὼς γὰρ πᾶσῃ ψυχῇ ἔνοιαν Θεοῦ βεβλημένην, ἀβεβήτητα ἀσπαζόμενος, οὐδενὶ ἄλλῳ εἰ μὴ τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ εἶπεν μὴ εἶναι Θεόν· καὶ οὕτως ὁ ἄφρων διαβόλος οὗ τῆ ἀλλοτριῆς ἑαυτοῦ καρδίας, αὕτη δ' ἐστὶν ἡ ἀνακειμένη Θεῷ, ἀλλὰ τῇ ἐξ αὐτοῦ διὰ τὸ ἀμαρτανῶν γεγεννημένη εἶπεν μὴ εἶναι Θεόν.— Πάντων ἀμαρτανόντων, ἢ καὶ αὐτῶν δοκούντων τὸ ἀγαθὸν ποιεῖν, οὐ κυριεύει καὶ ἀληθῶς ποιοῦντων· ἀλλ' ἑνα καὶ τύπον αὐτοῦ λάθωσιν δι' ἐσπέρου καὶ αἰνίγματος αὐτὸ ποιοῦντων.

Vers. 3. Ὁ παρὼν στίχος προνοητὴν εἰσάγει τὸν Θεὸν οὐ τῶν κατ' οὐρανῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπὶ γῆς· ἐξ οὐρανοῦ γοῦν ἐπορρῶν προνοητικῶς τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων εἰρηται, οὐκ ἔξωθεν κατὰ τὸ σῶμα μόνον ἐπιπέλασεν αὐτούς, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ κερπὸν τῆς καρδίας· ἐπιπέλασι γοῦν ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδοι εἰ ἐστιν ὁ δεῖ τοῦ τὸ καλλὸν ποιεῖν συνίων, καὶ δεῖ τοῦ ἐξετάζειν τὴν ἀλήθειαν, ἐκζητῶν τὸν Θεόν· ἀνθρωπίνως δὲ καὶ ἀπ' ὧν ἰσμεν, εἰρηται τὸ διακῦπτειν αὐτὸν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ τοῦ ἴδειν εἰ ἐστιν συνίων· μεγάλη γὰρ, ἐν οὕτως εἶπω, προβολὴ βλέψεως τοῦ πάντων κερπτοῦ γῶσιν ἔχειν.

Vers. 4. Καὶ ἐκ τῆς προκειμένης λέξεως ἀναβάνομεν κατὰ παράβασιν νόμου τὴν ἀμαρταν συνίστασαι· ὧ ἀκολοθηῖ μὴ εἶναι τινα φύσει πονηρόν·

in hoc certe spatio viginti quatuor psalmodum, nihil prorsus Tarsensis nostri apud Corderii Catalogum legitur. Diodori nomen nos primo tantum

fragmento praeponimus; idem tamen nomen in codice ad singula fragmenta repetitur. Mai.

παντες γὰρ ἐξέκλιναν· αὐτὴ δὲ ἡ Ἐκκλησία, ἀμαρτία ἂν ἔσται, ἀποτυχία ὅσα τῆς εὐθείας ὁδοῦ· ἅμα δὲ καὶ ἠχρημάθησαν οἱ ἐκκλινόντες, ἀχρεῖον λέγουν ἢ τὴν ἐπικρατίαν τῶν παθῶν, ἢ τὴν ἀγνοίαν τοῦ μὴ νοουμένου συγχρομένου τῶ μετεῖναι ἐξ ἑτέρων εἰς ἕτερα πράγματα· τῶ μὴ κεκρατηκίναί ἕνός οὐ τὴν ἐπιστήμην ἔχει· πάντων οὖν ἐκκλινόντων, εἰκότως εἴρηται τὸ, *Ὅτι ἔστι ποικίλον ἀγαθόν, καθ' ἕκαστον τῶν προειρημένων*, τὸ, ἕως ἐνός προκείμενον θελοῖ ἕτοι μὴδὲ ἓνα εἶναι τὸ ἀγαθὸν ποιοῦντα, ἢ τὸν μὴδὲ ἓν ἀγαθὸν ποιοῦντα.

Vers. 5. Ἐπεὶ εἰς κακότεχνον ψυχὴν οὐκ εἰσαλεύεται σοφία, οὐ γινώσκονται ἂν εἰδέναι κατὰ θέλειν γινώσκιν· οὐ γὰρ κατὰ πείθειν, ἀλλὰ κατὰ ἀπόφασιν ἀναγνωστῶν.

Vers. 7. Ἡ γὰρ ἀμαρτία ἐστὶν ἡ αἰχμαλωτίζουσα τοὺς ποιοῦντας αὐτήν· ἀφέσεως δὲ ἀμαρτημάτων δωρομηνίας, εὐφραίνεται ὁ Ἰσραήλ, καὶ ἀγαλλιάται ὁ Ἰακώβ, τοῖς χαίρουσιν ἐν οὐρανῶς παραπλήσιος ἐπὶ ἑλ' ἀμαρτηλῶν μετανοοῦντι.

PSAL. LIII, vers. 3. Παρακαλεῖ δὲ μὴ δίλλοις κριταῖς, ἀλλὰ τῇ δυνάμει τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ εἰς ἐξέτασιν παραδοῦσθαι· οἶδεν γὰρ συγγνώμης τευξόμενος ἐφ' οἷς παριεῖδεν· ἐκδικίαν δὲ γενησομένην κατὰ τῶν αὐτῶν ποροθούτων ματαίως.

Vers. 4. Δέσται ὅπως (μὴ) ἀπροδέκτος ἡ προσευχὴ αὐτοῦ γενήσεται, καὶ ἵνα λάβοι τὰ περὶ ὧν ηὔξατο· ἀλλὰ καὶ ὡς ἐγγὺς Θεοῦ διὰ καλῶν ἔργων γεγενημένος, Ἐνώτισε, ἔφη, τὰ ῥήματα τοῦ στόματος μου· οὐδέ τις ἄρῃον προφερόμενος ῥήμα, ἢ αἰσχρὸν, ἢ ἔπαρόν τι κακὸν φεγγόμενος, θέλει τὸν Θεὸν ἐνωτισασθαι αὐτοῦ τὰ ῥήματα, ἀλλὰ μόνος καὶ πᾶς ὁ ἀληθὴ καὶ εὐσεβὴ λαλῶν.

Vers. 5. Ἄλλοτρίως φησὶ τὸν ἐναντίαν προαίρεσιν τοῖς σπουδαίοις ἔχοντας, κραταιοὺς δὲ τοὺς πονηροὺς δαίμονας· καὶ φησὶν· Ἐπεὶ οὐκ προέθετον τὸν Θεὸν ἐναντίον αὐτῶν, ἀποστραφέντες αὐτῶν, καὶ νότα αὐτῶν δεδωκότες, ἐπανάστησαν τῶ δικαίῳ, καὶ ἐξήτησαν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ.

Vers. 6. Θεὸν βοηθὸν ἔχειν ὁμολογεῖ· τάχα τὸν Πατέρα καὶ Κύριον ἀντιλαμβανόμενον τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ἵνα εἴπῃ τὸν υἱόν· Ἀποστρέψει τὰ κακὰ τοῖς ἐχθροῖς μου· ἂ γὰρ ἐπαγαγεῖν μοι βουδούληται κακωτικὰ, ταῦτα πρὸς αὐτοὺς ἀποστρέψει, τὸ Κυρίου κρινόμενος ὄφτω. Σύνφεξι τούτῳ τῶ, Ποιήσατε αὐτῶν ὅν τρόπον ἐπονηρεύσατο ποιῆσαι τῶ πληροῖον. Καὶ τοὺς δὲ ψεύστας ὄφτω διελέγχουσα ἡ τοῦ Θεοῦ ἀλήθεια ἀλαθρεύει, εἰ τοιοῦτοί εἰσιν· οὐ γὰρ ἀναρεθῆναι καθάπαξ αὐτοὺς, ἀλλ' εἰ τοιοῦτοί εἰσιν, ὁ ἅγιος εὐχεται.

PSAL. LIV, vers. 2. Προσευχὴν ἀναφέρων Θεῷ, παρακαλεῖ αὐτὸν ἐγγίσει αὐτῶ, ὅπως εἰς τὰ ἴσα ὡτα ἐξήται ἢν προσηγγίασεν προσευχῇ· ἐνωτίζεται γὰρ ὁ ἐγγὺς ὧν τοῦ λέγοντος, εἰς τὰ ὡτα δεχόμενος τὸν λόγον, καὶ ἐπὶ δέομαι ὧν οὐκ ἄλλοθεν θαρρῶ τὰ λικιπνὰ μὴ ἀναπληρωθῆναι· ἢ ἐκ οὐ μὴ ὑπερίδῃ τὴν ὑπὲρ ὧν δέομαι· παρακλήσιν· πρόσθεν δέ μοι ἐπαίρουσι δούλους χεῖρας χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμοῦ

κοσμῶς, καὶ εἰσάκουσον τῶν λόγων ὧν ἐκ καθαρῆς συνειδήσεως ἀναπέμπω.

Vers. 4. Δύναται ὁ ἐχθρὸς ὁ αὐτὸς εἶναι τῶ ἀμαρτηλῶν σχέσει μόνῃ τῆς διαφοράς οὐσίας. Θλίβοντα οὖν τοῦ ἀμαρτωλοῦ, δι' ὧν πράττει κακῶς, καὶ ἄθεα φεγγόμενον τοῦ ἐχθροῦ τῆς ἀληθείας, ἐλυπήθη ἐν τῇ ἀδολοχίᾳ μου, καὶ ἐπαράχθη. Ἡ ἀδολοχία ἐν ταῦθα τὴν εὐχὴν σημαίνει, ὡς καὶ ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Βασιλείων τῆς Ἄνας λεγούσης· Ἐκ πλῆθους ἀδολοχίας μου ἐκτέταται ἕως τῆν (I Reg. 1, 16)· περὶ γὰρ τῆς προσευχῆς ἐαυτῆς τοῦτο λέγει. Ὁ ἅγιος οὖν φησὶ, τὸν ἐχθρὸν ὑπερήφανα φεγγόμενον καὶ θλίβοντα τὸν ἀμαρτωλὸν ὁρῶν, πρὸς τὸν Θεὸν δι' εὐχῆς ἀδολοχίαν· Ἐλυπήθη, τοὺς ὁμοιοῦτους καὶ ὁμογενεῖς μοι ὁρῶν εἰς βάθος κακίας πεσόντας·

B ὡς καὶ ταραθῆναι ἐπὶ τῶν τρεπτῶ τῆς φύσεως· μὴ πως ἄρα καλῶ ταύτην τὴν τροπὴν ὑποσπῶ. Τάχα δὲ καὶ κηδεμονικώτατα λυπεῖται καὶ ταράττεται, ὁρῶν τοὺς φαύλους παραπαύοντας, ὡς εἰ τις πατήρ λυποῖτο ἐπὶ μανέντι υἱῷ· καὶ γὰρ τὸν φαλμὸν τούτων ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ἀπαγγέλλουσι τινες ἐρήσθαι, ὧ καὶ ἀρμόζει περὶ τῶν βλαπτομένων εὐπεσεῖσθαι.

Vers. 6. Τῆς φύσεως τῆς ἀνθρωπίνης ἐνυπάρχον ἐχούσης τὸ παθητικόν· ὁ θυμικὸν ἐπιθυμητικόν τινες καλοῦσι· κλν κατ' ἀρετὴν τις προκόπη, οὐκ ἀφανίζομένου τοῦ παθητικοῦ, συμβαίνει ἐν τῇ λεγομένῃ προσπάθειά γενέσθαι· ἀμλεῖ γοῦν καὶ τὸ προκείμενον πρόσωπον ποροθούμενον ὑπὸ φωνῶν ἐχθροῦ καὶ θλίψεως ἀμαρτωλοῦ ἀναρρίπιζόμενον, ἔσχει τὸ ἐνυπάρχον παθητικόν, ὡς φοβηθῆναι καὶ τρώμῳ ὑποπέσειν καὶ καλυφθῆναι ὑπὸ τοῦ τῆς ἀπορίας σχέτους· τὴν γὰρ σκοποθίαν ἐνταῦθα σημαίνει, ἢ σκοτὸς φωνῆ· πολλῶν δὲ τῶν περιεστῶτων αὐτῶν θλιβερόν τευξανόντων, εὐχεται δοθῆναι αὐτῶ τῆς τοῦ πνεύματος νοήσεις μετεωρίζουσας καὶ ἐπαυρούσας, πτέρυγας περιστέρας ἀλληγορικώτερον ὀνομαζόμενας· αὐτὰ δὲ αἱ πτέρυγες πετασθῆναι ποιοῦσιν εἰς ὕψος, ὡς καταπαύσαντα ἐκεῖ τὸν ἀναπτάντα ἀμερίμως τοῦ λοιποῦ διάγειν, σαθβατίζοντα τὰ τρυφερά καὶ εὐλογημένα σάββατα τοῦ Θεοῦ.

Vers. 10. Ἡ ἐπὶ κακῶ συμφωνία θεῖον, καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου μέγα ἀγαθὸν ἢ τῶν ἐπὶ κακῶ συμφωνησάντων δέλλουσι· καὶ οὐκ ὀνομοφασαντες γοῦν ἐπὶ τῇ πυργοποιᾷ τῶ ἔχειν φωνὴν μίαν καὶ χεῖλος ἐν πάντας, ἐνεποδίσθησαν μεγίστη δυσσεβεία συσχεθέντες, ὡς μηκέτι ὁμοφωνίαν ἔχειν· ὁ γὰρ ἐκ συμφωνίας ποιοῦντες ἀσβεῖν ἐμελλόν, τοῦτο οὐκ ἐποίησαν τῶν γλωσσῶν αὐτῶν καταδιαρεθίσαν· καὶ ἐνταῦθα γοῦν ὁ εὐχόμενος βούλεται καταδιαρεθίσαι τὰς γλώσσας τῶν ὁμοφωνησάντων κατ' αὐτοῦ· καταποτιζόμενον τῶν γλωσσῶν, τούτεστιν ἀφανῶν γινωμένων· καὶ πρὸ τούτου δὲ εἴρηται κλσασιν σημαίνει τὸ καταποτιζέσθαι. Καὶ Παῦλος γοῦν εἰδὸς συμφέρον ποτὲ τὴν πρὸς ἐαυτοῦ τῶν φαύλων διαφωνίαν, ἐπὶ τῶν ἀναβαθμῶν ἀπολογούμενος συνέχευσε Φαρισσαίους καὶ Σαδδουκαίους. — Τούτου ἀναμέρισθαι δύναται ἐπὶ τῶ, Ἰδοὺ ἐμάκρυνα φωνασθῶν, καὶ ἠδύσθη ἐν τῇ ἐρήμῳ· διὰ μέσου εἰρημικῶν τῶν

δύο στίχων, ἀπὸ τοῦ, Προσδεχόμεν τὸν Θεὸν τὸν
sodorta me, ἕως τοῦ, *Katadiela tās glōssasas*
aitōn· ἐν ἧ τὸ λεγόμενον τοιοῦτον· Ἐπεὶ ἐν τῇ
 νομιζομένη Θεοῦ πόλει τῇ Ἱερουσαλὴμ εἶδον ἀνομιαν
 καὶ ἀντιλογία ἀνομοῦντων καὶ ἀντιλεγόντων τῇ
 ἀληθείᾳ, ἐμάκρυνα φυγαδεύων ἀπ' αὐτῆς· ὥστε γε-
 νόμων ἐν τῇ ἀπὸ ἐθνῶν Ἐκκλησίᾳ, ἐρήμω καλου-
 μένῃ, αὐλισθῆναι ἐν αὐτῇ διαναπαυόμενον, καὶ δια-
 ναυκεῖσθαι ἐν τοῖς πιστεύουσιν.

Vers. 14. Τὸ, *γνώστέ μου*. Γνωσκόμενε ὑπ' ἐμοῦ,
 ὅς ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐγλύκανάς μοι ἐδέσματα, ἅμα τοῖς
 λοιποῖς μαθηταῖς τρέφω με τοῖς καλοῖς ἔργοις.

Vers. 16. Ἐλεγέ τις τὸν παλιῶν, ζῶντας εἰς ἔθου
 κατέρχεται μόνους τοὺς κατήχων τῶν θεῶν παι-
 δευμάτων ἔχοντας· ὁ γὰρ ἀγευστος τῶν τῆς ζωῆς λό-
 γων, νεκρός· οἱ οὗτοι ζῶντες, εἰς ἔθου κατέρχονται·
 οὐ γὰρ οἶον ἐν ζῶντας τὸ κοινὸν ζῆν εἰς ἔθου κατέρ-
 χεσθαι, τῷ μὴ πεφικνέαι γίνεσθαι ὅσῃα ἐκεῖ, μὲθ'
 οὐ τις τὴν κοινὴν ζωὴν ἔχει. Ἐπεὶ οὖν ὁ Ἰούδας καὶ
 πᾶς ὁ τῶν Ἰουδαίων λαὸς κατήχων εἶχον τοῦ νόμου
 καὶ τὸν προφητῶν, θανάτου ἐπ' αὐτοὺς ἐρχομένου,
 τῇ ἀμαρτίᾳ ζῶντες εἰς ἔθου κατέρχονται· ἀκολούθως
 δὲ καὶ ὁ ἐπιπροφόμενος λέγεται στίχος· Ὅτι ποτη-
 ρία ἐν ταῖς παροικίαις αὐτῶν, ἐν μέσῳ αὐτῶν.
 Εἰ γὰρ καὶ πείραν ἔσχον τῶν ζωοποιῶν Γραφῶν, οὐ
 κατέκησαν, ἀλλὰ παρήκων ἐν αὐταῖς, τῷ ποτηρίας
 ἔχον ἐν μέσῳ ἑαυτῶν, τουτέστι τῷ ἡγεμονικῷ· ἐν
 μέσῳ γὰρ εἶναι λέγεται τοῦ ὅλου ζώου.

Vers. 17. Τῶν κατὰ τοῦ Σωτῆρος; τομνηθσομένων
 τοιοῦτων ὄντων, ἐγὼ πρὸς τὸν Θεὸν ἐκέκραξα, καὶ
 ἔσχον εἰσακουσμένην ὑπὸ Κυρίου τὴν φωνὴν μου.
 Μόνος γὰρ εἰσακούεται ὑπὸ Κυρίῳ ὁ πρὸς τὸν Θεὸν
 κεραιγῶς· οὐ γὰρ πᾶς κράζων, πρὸς Θεὸν βοᾷ. Περὶ
 Σοδομιτῶν γέγραπται, Φωνὴ Σοδόμων καὶ Γομόρ-
 ρας κεκλήθησαν (Gen. xiiii, 20), οὐ πρὸς Θεὸν
 κεραιγῶτων.

Vers. 18. Ἐσπείρας ἔτ' ἂν δύναι μοι τὰ τῆς σκιάς,
 καὶ τὸ σμυνόμενον φῶς τῶν εὐσεβῶν, ἀνατέλλει δέ
 μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος, ὡς ἐν κρυψῇ με ποιῆσαι·
 οὐ ἀκμάσαντος ἐν τῷ μεσημβρινῷ γενόμενος, διηγῆ-
 σομαι τὰ τῆς προειρημένης ἐσπέρας, καὶ προσηγ-
 γελμένου προῶ καὶ τῆς προειρημένης μεσημβρίας·
 ἀπαγγέλλοντος δέ μου ταῦτα, εἰσακουσεται ὁ θεὸς
 τῆς φωνῆς μου, καὶ θορυβεῖν αὐτὴν ἐθέλοντων.

Vers. 19. Ὅτι πολλοὶ ἐγένοντο πρὸς ἐμὲ· οὐ γὰρ
 βραχεῖς τινες ἦσαν ὅσοι οἱ θορυβεῖν ἐθέλοντές μου
 τὴν ψυχὴν· ὡς ὁ θεὸς ταπεινώσει τῆς ἐμῆς κραυγῆς
 ἐπακούσας. Ταῦτα μὲν οὖν ὡς τοῦ προσφύτου ἐξ οικείου
 προσώπου τὰς προκειμένας φωνὰς προσηνεγμένον.
 Εἰ δ' ἐξ αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ταῦτα λέγοντο· ἐπειδή-
 κει καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐλάβετε, Εἰ ἔχθρός ὤκειθισέν
 με, ὁ πῆρ' ἔγχεθ' ἄν, καὶ τὰ ἐξῆς, ἀκολούθως καὶ ταῦτα
 φησισεν ὁ Σωτήρ.

Vers. 23. Τῷ δικαίῳ οὐ διδοὺς ὄσλον ὁ θεὸς, τοὺς
 βεβηλώσαντας τὴν διαθήκην αὐτοῦ κατάγει εἰς φρίαν
 διαφθοράς, ἐναντίως ἔχον τοὺς φράσιον, ἀπ' ὧν πίνευ
 ζωὴν καὶ ἀφθαρσίαν προστάται ὁ λόγος.

Vers. 24. Ἐπεὶ ἐν τῷ βίῳ οἱ ἀσεβεῖς διαμείνοντες
 ἀμετανοήτῳ προαιρέσει πολλὰ κακὰ ἐρωσι, φειδόμε-

νος αὐτῶν, ὅπως μεταοσης τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς
 ἀρπαγῶσι τοῦ βίου, ἵνα ὑπὲρ ὀλίγων ἀμαρτημάτων
 καὶ μὴ πολλῶν τιμωρηθῶσιν· Τοῦτων δὲ φησίν, οὕτω
 διακειμένους, ἐγὼ τὴν προσδοκίαν καὶ ἐλπίδα ἐπὶ σὲ
 ἔχω, Κύριε.

PSAL. LV, vers. 3. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐν τῇ παραβολῇ
 τῶν ζιζανίων ὁ τοῦτων σπορεὺς πονηρός ἀνθρώπος ὁ
 διάβολος ἐρμηνεύεται, ἐπίστησον εἰ καὶ περὶ αὐτοῦ
 βηθεῖ τὰ προκειμένα· τινὲς δὲ, ἀπὸ ὕψους ἡμέρας,
 συνάπτουσιν, καὶ οὕτως ἐξηγοῦνται.

Vers. 8. Τοὺς εἰς κακίαν πασόντας σώζει θεὸς δω-
 ρεῖν, οὐδὲν ἐπ' αὐτῶν δεχόμενος· Ἰδοὺ τῆρ ταῖς
 ἀμαρτίαις ὡμῶν ἐπαρήτη, καὶ οὐ μετὰ ἀργυρίου
 λυτρωθήσεσθε (Isa. lii, 3)· οὐκ ἐξ ἔργων, ἀλλὰ χά-
 ριτι σώζων· τὸ γούν, ὑπὲρ τοῦ μηδ' ἐνός, σημαίνει
 μὴ ὑπὲρ τινος δεδομένου αὐτῷ τὴν σωτηρίαν αὐτοῖς
 παρέχειν.

Vers. 9. Παρήνταζομένου πρὸς Θεὸν ἡ φωνὴ· Ὁ
 γὰρ ζῶν μὴ τῇ ἀμαρτίᾳ, ἀλλὰ τῷ Θεῷ, δι' αὐτῶν τῶν
 ἔργων φανερὸν τὸ θεῷ ποιεῖ τὴν ζωὴν ἑαυτοῦ, ἐξαγ-
 γέλλων αὐτὴν διαθέσει καὶ πράξει.

Vers. 11. Τὸ ἐπὶ τῷ Θεῷ καὶ διὰ Θεὸν προφερό-
 μενον ῥῆμα αἰνετὸν ἔστιν· ὡσαύτως καὶ ὁ λόγος·
 ἦτοι δὲ ἐκ παραλλήλου κατὰ τοῦ αὐτοῦ τὸ ῥῆμα καὶ
 τὸν λόγον κατηγορεῖ· ἢ ἐπ' ἄλλου καὶ ἄλλου τίθεται
 τὰς τοιαύτας κατηγορίας.

Vers. 15. Ἐρβύσατο δὲ τοὺς πόδας ἀπὸ δλοσθήμα-
 τος, ὑποβήσας αὐτοὺς ὑπόδημα, μετεωρίζων καὶ ἄνα
 τῆς γῆς ποῖον· Ἐγὼ γὰρ, φησίν ὁ θεὸς, ὑπέδησα
 σε ὑδάκινθον· Ὁ δὲ ὑδάκινθος μιμούμενος τὸ σῶμα
 τοῦ οὐρανοῦ, δηλοῖ τὴν ψυχὴν οὐρανίῳ χρωμένῃ ὑπο-
 δῆματι, οὐκ ἄλλω τυγχάνοντι τῆς τοῦ ὑποδεδεμένου.
 Ἄκολουθε τὸ, ἐξ ἄλοσθήματος, τοῦ περὶ τὴν ὕλην
 ἐρβύσθαι τοὺς πόδας αὐτοῦ. — Ῥύεται τις ἀπὸ τῶν
 προειρημένων ἐπιπλαθῶν ἐπὶ τῷ εἰσαρσθησῆαι τῷ
 Θεῷ, ζῶντα καὶ πεφωτισμένον· ὁ γὰρ εἰσαρστών
 Θεῷ ἐν φωνῇ ζῶντων, τοῦτο ποιεῖ· ἤ δὲ καὶ πεφώ-
 τισται πᾶς μετέχων Θεοῦ· αὐτὸς γὰρ ζωὴ ὢν, φῶς
 ἔσται τὸν ἀνθρώπων· κατὰ τὸ, Καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς
 τῶν ἀνθρώπων (Joan. 1, 4).

PSAL. LVI, vers. 3. Οὐ μάτην δὲ τὸν Ὀψιστου
 εἶπεν· ἐπεὶ γὰρ ἡ ἀνομιὰ ἐρηνηστικὴ καὶ χαμαιπα-
 τῆς ἔστιν, ὁ ταύτης ἀπκαλακτιῶν, πρὸς τὸν Ὀψιστου
 βοᾷ, ἐν' εἰς-ὑψος αἰρόμενος· τῇ βοῇ, μακρὰν ἀπὸ τοῦ
 βλαβεροῦ θηρός γέννηται.

Vers. 4. Ὁ ἀποσταλεὶς ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ τὸ σῶσαι, ὁ
 Κύριος ἔστιν φάσκων, Καταβέθηκα ἀπὸ τοῦ οὐρα-
 νοῦ (Joan. vi, 38)· τοῦτον γὰρ, ὄντα λόγον αὐτοῦ
 ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς, καὶ ἴδαστο τοὺς τετρωμένους
 ἦγουν ἐκ τῶν διαφθῶρων αὐτῶν, ὡς φησὶν ἐτέρωδε
 αὐτοῦ ὁ Δαβὶδ, — Οἱ πρὸ τούτου διὰ τοῦ ἐξευτελῆσαι
 καταπατούντές με, εἰς θνεῖδος ἐδόθησαν, Θεοῦ ἀπο-
 σταλείαντος ἐξ οὐρανοῦ ὅπως σωθῶ· ἐωρακότας γὰρ
 τὸν τοῦ Θεοῦ Ἰδὸν φροντισάμενος τῆς σωτηρίας μου,
 ἀσχημονούσας αὐτοὺς καὶ θνεῖδοζομένους εἶδον, κα-
 ταπατήσαντας δὲ ὁ θεὸς ἔσωσεν. — Ἐν τῷ πράγοντι
 στίχῳ εἰπόν, Ἐξαπέστειλεν ἐξ οὐρανοῦ, οὐκ εἰρη-
 κῶς τι τὸ ἀποσταλεῖν ἐξ οὐρανοῦ, ὡν ἐρμηνεύει τι
 τὸ καὶ ἀληθεῖα ἔστιν τοῦτο ρυόμενον τὴν ψυχὴν αὐ-

τοῦ γενομένου μεταξὺ ἐχθρῶν τῶν καταπατηνάντων· ὧτοι δὲ εἶναι διὰ τὸ ἀγριον καὶ ὀμόθυμον σκύμιο· οὐχ ἕτερον δὲ κατ' οὐσίαν τῆς ἀληθείας τὸ ἔλεος· ἀμφοτέρω γὰρ ὁ Σωτήρ.

Vers. 5. Εἰ καὶ ἐταράχην καταπατούμενος ὑπὸ ἐχθρῶν καὶ θαμβοίμενος, τῶν σκύμιοι με λαβόντων, ἀλλ' οὐ παρῆμιν ἢ παραχρῆ· ἐκοιμήθην γὰρ τεταραγμένος, γρηγορῶν ἔμεινα, ἀλλ' ἐκοιμήθην ἀποβαλὼν τὴν παραχρῆν.

PSAL. LVII, vers. 4. Ἐξκοιμην οὖν καὶ ἄλληλιν εἶναι γέννησιν· οἱ τεχθέντες γὰρ ἀπὸ φαύλης διδασκαλίας, ἀπ' αὐτῆς τῆς γαστρῆς· τῆς αὐτοῦς τεκούστας, εἶχον καὶ τὸ πεπλατῆσθαι, καὶ τὸ ψευδῆ λελακέναι.

Vers. 7. Τοῦτο δὲ αὐτοῖ, ὁ Θεὸς ποιεῖ εὐεργετῶν· ἵνα μὴ κατεσθίοντες τοὺς ὑπὸ σφῶν ἀπατωμένους ἀνθρώπους, ὑπερβαλλούσῃ τιμωρίᾳ ὑπεύθυνοι γένηνται. Καὶ τὰς μύλας γούναυτῶν συνέλασεν ὅπως μὴ δάκνωσιν μὴ δὲ κατεσθίωσιν· ὥσπερ δὲ τὸ διαπορευόμενον διὰ τινος πόρου ὕδωρ οὐ παραμένον ἀλλὰ διασκεδαννύμενον ἐξουθενεῖται, οὕτω καὶ οὗτοι ἐξουθενεσθήσονται, οὐδὲν βέβαιον καὶ παρήμενον ἔχοντες, ἀλλ' ὕδαρῃ καὶ ὑγρὸν βίον προσκαίρουσιν ὑποδείξασθαι.

PSAL. LVIII, vers. 2. Ἐνδὸς τοῦ Σαοὺλ διώκοντος, ἐκ πλείονων ἐχθρῶν ἐξαιρεθῆναι εὐχεταί· μή ποτ' οὖν τοὺς συμπνέοντάς τῷ Σαοὺλ δορυφόρους, ἢ τοὺς ἐνεργούντας εἰς αὐτὸν ἀληθινούς δαίμονας καθ' ἐπιτοῦ, πληθυντικῶς ἐχθροὺς εἰπὼν, βασιθῆναι ἐξ αὐτῶν εὐχεται, καὶ λυτρωθῆναι ἐκ τούτων ἐπανισταμένων ἐπ' αὐτὸν παρακαλεῖ· εὐχόμενος τάχα γενέσθαι ἐπιδημίαν τοῦ ἐλευσομένου λύτρων δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀντὶ πολλῶν.

Vers. 5. Εὐ δὲ καὶ τὸ, *ἔδραμον*, εἶπεν· τελέσαντος γὰρ τὸν δρόμον ἢ φωνῆ· ὡς γὰρ οὐ ταυτὸν τὸ πράττειν καὶ πεπραχέναι, οὕτως οὐ ταυτὸν τὸ τρέχειν καὶ τὸ δεδραμηκέναι. Παῦλος ἀμφοτέρων διδάσκαλος, ἔτε μὲν λέγων, *Ὁδῶς τρέχω, ὡς οὐκ ἀδήλιος* (I Cor. 13, 26)· ὅτε δὲ, *τὸν δρόμον τετέλεκα* (II Tim. 11, 7), τοῦ τὸν δρόμον τελέσαντος, οὐκ εἶ τρέχοντος.

Vers. 6. Τῶν προειρημένων ἐχθρῶν ἐμμενόντων τῇ κατ' ἐμοῦ σπουδῇ, ἐξεγερθεὶς συνάντησον εἰς τὸ βοηθησαί μοι, μηκέτι μακροθυμῶν ἐπ' αὐτοῖς· παρακαλῶ δὲ, ἐξεγερθέντα εἰς συνάντησίν μου ἰδεῖν ὡς οὐ κατ' ἐμὴν πρόφασιν κατ' ἐμοῦ φωνῶσιν ἀμαρτόντος εἰς αὐτούς· οὐτε ἡ ἀνομία μου, οὐτε ἡ ἁμαρτία μου ἐξεκαλέσασα αὐτούς, ἀλλὰ τὸ φθονερῶν αὐτῶν πάθος λυπηθέντας ἐπὶ εὐκλείᾳ ἡμετέρᾳ. — Τῇ περὶ αὐτοῦ εὐχῇ συμπαραλαμβάνει τὴν περὶ πάντων τῶν ἐθνῶν ἀξίωσιν, φιλόνηρωπος ἕμα καὶ προφήτης ὑπάρχων. Προγνοῦς γὰρ προφητικῶς τὴν τῶν ἐθνῶν κλήσιν, παρακαλεῖ Κύριον τὸν Θεὸν τῶν θελων δυνάμεων, ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἰσραὴλ Θεοῦ, προσέχοντα ἐπισκέψασθαι τὰ ἔθνη, ὅπως ἴσασθαι αὐτὰ διάγοντα κακῶς διὰ εἰδωλοκρατείας καὶ δαιμονίων θεραπείας. Γίνεται δὲ ἡ ἐπιτοκῆ τῶν ἐθνῶν, ἀποσταλέως τοῦ θείου Λόγου ἐπὶ τῷ πάντας ἴσασθαι καὶ σῶσαι ἐκ τῶν καταλαθουσῶν διαφθορῶν· ἰατρῆς γούν τῶν ψυχῶν τοὺς συντετριμμένους τῇ καρδίᾳ ἰώμενος. Δυνάμεων δὲ Θεοῦ αὐτὸν ἀποκαλεῖ, κατ' Κύριον λογικῶν [καὶ] ἀλό-

γων ζῶων καὶ στρατευμάτων οὐρανίων. Ὡς δὲ τούτων τῶν δυνάμεων Θεός, οὕτω καὶ τῶν διορατικῶν ἀνθρώπων, Ἰσραὴλ καλούμενον Ἐβραίων φωνῆ, Θεός ἐστιν.

Vers. 10. *Τὸ κράτος μου πρὸς σὲ φυλάξω*. Οὐ σφετερισάσθαι αὐτῷ προαιρούμενος, ἀλλ' ἐκδεχόμενος παρὰ σοῦ αὐτὸ λαβεῖν· θαροῦ γὰρ τῇ περὶ τούτου βεβαίωσει, γνοὺς περὶ πολλοῦ, ὅτι καὶ Θεός ἀντιλήπτωρ μου τυγχάνει· κἀν γὰρ μὴ ἐξ ἡμετέρως δυνάμεως ἀξίω; λαθεῖν τὸ βασιλεύειν, ἀλλὰ γε τὸ σὺν ἔλεος προφθάσαι με δεῖξαι μοι ἐν τοῖς ἐχθροῖς μοι, ὡς αὐτοὶ μὴ ἐν παιδευσθήσονται κολάσει ὑποπέσοντες, ἐγὼ δὲ τὴν βασιλείαν λήξομαι παρὰ σοῦ.

Vers. 12. Πρὸς ἱστορίαν, τοὺς προκειμένους ἐχθροὺς ἐπιτιμηθῆναι τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' οὐκ ἀποβαίνει ἀξιοῦσας γὰρ εἶ μὲν ὄντες φαῦλοι ἀποθάνοντες, λήθην ἔξουσι τοῦ θελοῦ νόμου· διατραπισθέντες δὲ τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει εἰς αἰχμαλωσίαν παραδοθέντες στενάφρουσι πρὸς Θεόν, πεῖραν κακώσεως ἐσχηκότες. Βούλεται δὲ αὐτοῦ καὶ καταχθῆναι ἀπὸ ὕψους ἧς ἔχουσαν ὑπερφημίας, υπονόουτος αὐτὸ τὸ ὑπερασπίζοντος Κυρίου, τοῦ τὴν δέξιν ἀναφέροντος.

PSAL. LIX, vers. 6. Τίς ἢ σημειώσις ἦν διδώσιν ὁ Θεός, ἢ ὁ φωτισμός καθ' ὃν δυνατόν διάκρισιν ἔχειν πνευματικῶν, καὶ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ; Ταύτης γὰρ τῆς γνώσεως ὑπαρξάσης, φεύγομεν ἀπὸ τῶν χειρῶν, μακρὰν κακοῦ ἔργου καὶ πνεύματος πονηροῦ γινόμενοι· δίδοται δὲ οὐ τοῖς τυχοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς κατὰ Θεοῦ εὐσεβοῦσι σημειώσις.

Vers. 8. Θεὸς λαλεῖ ἐν παντὶ μετέχοντι ἀγιότητος· οὕτως γούν καὶ ἐν Παύλῳ, ἀγίῳ ἐντι, ἐλάλει Χριστός, καὶ ἐν παντὶ προφήτῃ. Εἰ δὲ περὶ τοῦ Πατρὸς ἐκλαμβάνεται ἡ φωνή, ὅγιος ἐν ψ ἠλαλεῖ, Σωτήρ, ποιῆ· συμφώνως τῷ, *Ὁ Πατὴρ ὁ μένων ἐν ἐμοί, καὶ τὰ ἔργα* (Joan. xiv, 10)· καὶ, *Ἐντολὴν δέδωκέν μοι ὁ Πατήρ, τί εἶπω καὶ τί λαλήσω* (Joan. xii, 49)· ἀρμύεις ταῦτα τῇ οἰκονομίᾳ.

PSAL. LX, vers. 5. Πέτρων σημαίνεισθαι ἐκδεξώμεθα μέουσιν πνευματικῶν πόμα, τὸν Χριστόν· ὃ ἐν ταύτῃ τῇ πέτρᾳ γινόμενος, τῷ μετέχειν αὐτῆς (ὑπάρχει γὰρ σοφία καὶ δικαιοσύνη καὶ ἀγαθμοῦ), μεταωρίζεται κατὰ τὸν νοῦν ὀνομαζόμενος ἀπὸ Θεοῦ.

Vers. 7. Ὁ τυχὼν τῶν ἐρημνευομένων δωρεῶν, βασιλεὺς τίς ἐστιν, καθ' ὃ σημαίνόμενον εἰρηται περὶ τῶν θεοσοδῶν, ὡς ἦσαν *βασιλεῖον ἱερῶν γεμα, ἔθνος ἄγιον* (I Petr. ii, 9). Τῷ οὕτω γενομένῳ βασιλεῖ ἔτη ὑπὸ τοῦ Κυρίου προστίθεται, ἡμέρας ἀγομένης· δεῖ γὰρ ἐκ προλαθοῦσας φωτεινῆς καταστάσεως εἰς ἕτεραν ὡσαύτως ἔχουσαν μετὰσθαι γίνεσθαι, ὡς ἐκ τούτων ἡμερῶν ὀνομαζόμενων συμπληροῦσθαι τὰ ἔτη τὰ αἰώνια.

Vers. 9. Ἐπεὶ ὦν ἤξιωσα παρα σοῦ τίτευχα, εὐχαρίστως οὕτω γεγυῶσιν φιλῶν τῷ ὀνόματι σου, ὑμῶν δι' ἔργων νοσημάτων τε καὶ λόγων ἀγαθῶν τὴν ἐπ' ἐμοὶ κληθεῖσάν σου προσηγορίαν· καὶ πρὸς τοῦτο ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ὃ ἠδὲ ἐμὴν ἀπολύσω, ὥσπερ ὁ Ἰακώβ φησιν· *Ἐὰν δῶ μοι ὁ Θεός ἄρτον φαγῆν* (Gen. xxviii, 20). καὶ τὰ ἐξῆς.

Psal. LXI, vers. 11. Ἐάν δοξῆ ῥέιν καὶ μειοῦ-
σθαι ὁ πλοῦτος τοῦ μὴ ἀρπάζοντος καὶ μὴ ἀδικούν-
τος, οὐ δὲ προστιθέναι τῆ καρδίᾳ, ἵνα μὴ δόξῃ λυ-
πίσθαι τῶν χρημάτων μειουμένων.

Psal. LXII, vers. 2. Ἐάν τις τὰ τῆς νυκτὸς καὶ
σκότους ἔργα πράττει, πῶς ἀν λέγοιτο εὐλόγως,
ὀρθρίῳ, μὴ ἐνοστάντος αὐτῷ τοῦ θρηνοῦ; Κατορθού-
ται γὰρ τοῦτο τῷ γενομένῳ ἐκτὸς ἀγνοίας καὶ κα-
κίας· ὡς φάναι, Ἡ γὰρ προκόψεν, ἡ δὲ ἡμέρα
ἤγγικεν (Rom. xiii, 12)· τούτῳ συνῆδει καὶ τὸ, Ἐκ
νυκτὸς ὀρθρίζει τὸ πνεῦμά μου πρὸς σέ, ὁ Θεός.
— Ὁ ἐκ τῆς κακίας καὶ ἀγνοίας ἱερμῆς ἐστὶ τούτων
ὧν δὲ καὶ τῆς τῶν παθῶν ὑγρότητος ἐκτὸς, ἀνυδρὸς
ὕδατος, ὡς ἄβατος εἶναι ἡθῶ τοῦ χειροσίου, διὰ τὸ
μὴ εὐρίσκεισθαι ἐν αὐτῷ τόπον διαβόλου· ἐν τῇ ἐκα-
τέρως ἐρημηθεύσει ἐρήμῳ καὶ ἀδάτῳ καὶ ἀνύδρῳ
γῆ τυγχάνων τις, ὀρθρῆναι ἐν τῷ ἀγίῳ, πῶθῳ ἐν
ψυχῇ πρὸς τὸν Θεόν, ἐπακολουθούσης καὶ τῆς σαρκὸς
κατὰ τὸ ἐρικτὸν, ἰδεῖν τὴν δύναμιν καὶ τὴν δόξαν
αὐτοῦ· δύναμις δὲ καὶ δόξα τοῦ Πατρὸς ὁ μονογενῆς
Υἱὸς ὁ Χριστός.

Vers. 4. Ἄρα μὴ τὸ λεγόμενον ἐνταῦθα ἔλεος, οὐχ
ἑτερόν ἐστι τοῦ Θεοῦ Λόγου; περὶ οὗ γέγραπται·
Ἐξασπέσειεν ὁ Θεὸς τὸ ἔλεος αὐτοῦ καὶ τὴν
ἀλήθειαν αὐτοῦ (Psal. lvi, 4).

Vers. 6. Ἐμφορηθεὶς ἦδη τῆς θείας ἐστίας, καὶ
εἶ ἐμφορηθήσεσθαι προσδοκῶν, οὕτως εἶπεν· Ὁσεὶ
στάτος καὶ πίσυτος ἐμπλησθεῖ ἡ ψυχὴ μου·
καὶ ἐπεὶ αἰὶ ὁ ταύτης τῆς δοχεῖας μεταλαμβάνων
πεινᾷ, διὰ τὸ τῆς ὀρέξεως τοῦ ἀκόριστον, ἐμπλη-
σθεῖν, εἶπεν, οὐκ, ἐνεπλήσθη, ἡ ψυχὴ μου· καίπερ
ἦδη δαφιλῶς μετεπιφῶς τῆς εὐφροσύνης, χαριστη-
ρίως ἀγαλλῆ, τῷ ὀρέξαντι τὴν τροφὴν λέγων· Καὶ
χείλη ἀγαλλισσῶς αἰνέσει τὸ ὄνομά σου.

Vers. 9. Τὸ κολληθῆναι ἢ ψυχῆ σου (1), τὸ ἠρώθῃ
θρηλὸν ἢ φωνῆ· οὕτω γὰρ ἀκουστέον καὶ τὸ, Ἀπο-
στευγόντες τὸ πορνῶν, καλλόμενοι τῷ ἀγαθῷ
(Rom. xii, 9) καὶ τὸ, Κολλόμενοι τῷ Κυρίῳ, ἐν
πνεύματι ἐστε (1 Cor. vi, 17). Ὁμολογεῖ οὖν κεκο-
λησθαι ὅπισθον τοῦ Θεοῦ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀντιλαμβαν-
ομένης τῆς Θεοῦ δεξιᾶς· αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ μονογενῆς
Θεοῦ δύναμις, ἥς ἀντιλαμβανομένης καὶ κρατούσης
ἀσφαλῶς, εἰς μάτην ἐξήτησαν τὴν ψυχὴν τοῦ ταῦτα
λέγοντος, οἱ ἐπικυβέτοι ὄρατοι καὶ ἀόρατοι ἐχθροί,
ὁ δὲ δυνάμιον ἀρπάζει τὸν ὑπὸ τὴν κραταῖαν χεῖρα
τοῦ Θεοῦ φρουρούμενον.

Vers. 10. Συμφώνως τῷ εἰσαλειούσθαι τοὺς φα-
λους εἰς τὰ κατώτατα τῆς γῆς, τὸ, Ἀποστραφήτω-
σαρ ὁ ἄμαρτωλος εἰς τὸν ὄθον (Psal. ix, 18),
πάντα τὰ ἐθνη τὰ ἐπιλανθανόμενα τοῦ Θεοῦ· εἰσελ-
θόντα δὲ κολάζει παραδοθήσονται σημασιμένη ὀνό-
ματι τῆς βομφαίας. Χεῖρες τῆς βομφαίας ταύτης,
ἤτοι οὐδ' ἐνεργεῖ πόνους καὶ πικρὰ ἐστὶν ἢ οἱ ὑπερ-
ποιῦντες αὐτῇ, σκαυὴ ὀργῆς ἐν ἑτέροις ὀνομαζόμενοι·

Ἀ Μερίδες ἀλωπέκων ἔσονται (Psal. lxiii, 4), τού-
τοι πονηρῶν δυνάμεων, διὰ τὸ πανούργον καὶ κακο-
ῆθες, ἀλώπεκες ὀνομαζόμενοι.

Vers. 12. Ἐπαινέται δὲ καὶ ὁ ὀμνίου ἐπὶ τῷ Θεῷ
εὐφραίνεται τὸν βασιλεῖα.

Psal. LXIII, vers. 2. Ἐξω δὲ ποιεῖ φόβου Θεός,
οὐ πάντως ἀνατρέπων καὶ καταβάλλων τὸν ἀντικει-
μενον, ἀλλ' ἀνδρείων ὀρίγων τῷ προσευχόμενῳ.

Vers. 6. Λογόντες, φησὶν, ἐξαίφνης ἐπίσιν, οὐ
δειμαίνοντες τὸν ἐπορῶντα Θεόν. Πλὴν εἰ καὶ οὗτοι
πονηρῶς εἰσι παρεσκευασμένοι, ἀλλ' οὐ εὐεργετῆς
Θεὸς τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν δίδωσι σημείωσιν τοῦ
φυγεῖν ἀπὸ προσώπου τούτου· ὅπερ εἰρηται τυγχάνει
πράγμα πικρὸν, τοῦτο δὲ ἐστὶ πᾶν κακία εἶδος καὶ
ἀσεβὲς δόγμα· τοῦτο ἐκτείναντες οἱ αὐτοὶ ἀπ' αὐτοῦ
βάλλουσι, ἀναλογίαν ἔχων· τὰ βέλη πρὸς τὰ πεμ-
ρωμένα τοῦ ἐχθροῦ βέλη.

Vers. 7. Ἐκλειπόμενον ἐρευνᾶν ἐξερευνησεις, διὸ
τὸ σφόδρα ἐξερευνηκέναι τὴν ἀνομίαν, ὡς καὶ λόγον
ἑαυτοῖς κραταίωσαι πονηρῶν, καὶ παγίως κρύφει ἐν
τοῖς διηγήμασι αὐτῶν, ἐφ' οἷς σὺν πολλῇ κομφεῖ
ἐσπουδασιμένοι σαμύνονται, ὡς ἀλίτους ἔχειν λό-
γου, ὡς μὴ φορδοῖα τινα τὴν ἀπάτην· προσελεύσε-
ται αὐτοῖς ἀνθρώπος ἀληθινός, σῶμα τὸ κατ' εἰκόνα,
καὶ τὸ εἶναι διηθρομένους λόγιος· καὶ βαθεῖαν καρ-
δίαν, τοῦτο ἐστὶ νόησιν ἔχων βαθειαν, ὡς ὑψηλῆν τὴν
θεῶν, δραττόμενον τῶν σοφῶν ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐ-
τῶν· οὕτω γοῦν καὶ διὰ Παύλου τοῦ ἀποστόλου
Ἐλύμαν τὸν μάγον, φανερώσας αὐτοῦ τὸν ὄλον καὶ
τὴν πανουργίαν· πῶς γὰρ ὡς ὑψοῦται Θεός, δι'
ἀγίων ἀνδρῶν, τῆς πλάνης λυομένης τῶν ἀπατεώ-
νων;

Vers. 8. Ὅσπερ τὰ πεμπόμενα νηπίων βέλη, οὐδὲ
μέχρις ἀμυχῆς πλήθει ἐτιρώσκοντα, οὕτω καὶ οἱ τῶν
παρασκευασμένων σοφιστῶν ἐντεινάντων πρῆγμα
πικρὸν τὰ βέλη· καὶ αἱ γλῶσσαι δὲ αὐτῶν ἠθελήθη-
σαν, τοῦτέστι οἱ λόγοι, ὡς μηδὲ κατὰ ποσὴν βαλεῖν
δύνασθαι, τὸν ἀναλαμβάνοντα τὸν τῆς πίστεως θυρεόν.
Τοῦτο οἱ ἀνθρώποι θεωροῦντες, οἱ πάλαι δεινότητα
ἑαυτοῦ μαρτυροῦντες, οὐκέτι μένοντες ἐν αἷς ἔσχον
ὑπὸ τῶν σοφιστῶν ἱπατημέναις δόξαι, φόβον ἐσχη-
κότες διὰ τὸ τοιοῦτοις ἀσεβέσι δόγμασι συγκατατε-
θεῖσθαι· μαθόντες γὰρ ἦσαν παρ' αὐτῶν, ὡς οὐκ
εἴη πρόνοια· ὡς ἐκ ταυτομάτου φέρονται τὰ πάντα,
καὶ πρὸς ἄλλων ἀπατεῶνων ἑτεροῖ συναρπαγέντες,
φύσει ἀγαθοῦς καὶ κακοῦς ἀνθρώπους παρεβέζαντο·
καὶ προσεῖ ὡς ἐμαρμένους (2) πρυτανευούσης· τού-
τω κλονηθεῖσθαι τὸν ψευδοδοξῶν ἐν τῷ πράττεισθαι
αὐτοῦ, ἀληθῆ φανερώσων ἔσχον, ὡς εἴη Θεός ποιητῆς
τῶν ὄλων καὶ προνοητῆς· ἀνήγγειλον γοῦν τὰ τῆς
προνοίας ἔργα, καὶ τὰ κτιστάματα αὐτοῦ συνήκαν, καὶ
τὸν προνοούμενον ἔγνωσαν, ἐκ τοῦ μεγέθους καὶ
κάλους αὐτῶν ἀναλόγως τὸν δημιουργὸν θεωρήσαν-
τες.

(1) Forte legendum : τὸ, ἐκκλήθη ἡ ψυχὴ μου
ὀπίσθον σου. Edit.

(2) Scripserat Diodorus adversus fatum, ἐμαρ-
μένην, teste Suida, sive potius Theodoro lectore.

apud Allatum supra; quod magnum fuisse opus,
id est libris octo constans, dicit Photius in Biblio-
theca, cod. ccxliii. Mai.

Vers. 11. Ἐλεγχομένης τῆς πλάνης, ὁ δίκαιος εὐφρανθήσεται ἐπὶ τῷ Θεῷ, ὁρῶν τοὺς πάλαι πλανημένους ἀνθρώπους ἀναγγέλλοντας τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐσίαν ἔχοντας τῶν ποιημάτων αὐτοῦ· καὶ πρὸς τοῦτ᾽ ἐν ἡ μάλλον ἐλπίζει ἐπὶ τῷ Κυρίῳ ἐν ᾧ ἠυφρανθήσεται, ὡς λοιπὸν ἐπανεϊσθαι μόνους τοὺς εὐθείαν ἔχοντας καρδίαν ἐπὶ πρακτικῶ καὶ θεωρητικῶ βίῳ.

Psal. LXIV, vers. 5. Ὁ ἐκλεγείς δι' ἀγιότητα, ἐὰν ἐπιμένη τῇ ἐκλογῇ, προλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὡς μετοικισθέντα αὐτὸν τοῦ περὶ γῆν τόπου κατασηγῶσαι ἐν ταῖς αὐλαῖς τοῦ ἐκλεξαμένου· περὶ ὧν εἰρηται, *Εἰσελάθετε εἰς τὰς αὐλὰς αὐτοῦ ἐν ὕμνοις* (Psal. cxv, 8). Ὁ πιστεύων τὴν σὴν δικαιοσύνην, καὶ ἔργων ἀγαθῶν πληρωθεὶς, ἔχει τὸν Κύριον ἐν ἑαυτῷ· εἰρηται γὰρ διὰ τῆς πίστεως κατοικεῖν τὸν Χριστὸν ἐς τὸν ἔσω ἀνθρώπου· οὕτως ὁ Κύριος πρὸς τὸν τηροῦντα τὸν λόγον αὐτοῦ μετὰ τοῦ Πατρὸς ἐρχόμενος μόνη ποιεῖται· ὡστε ναὶς ἅγιος, ὁ ἀνθρώπος ἐστίν· γέγραπται γάρ· *Οὐκ οἰδατε οὐτι ναὶς Θεοῦ ἐστὰ, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν* (I Cor. iii, 16);

Vers. 10. Οὐκείτη γὰρ μόνους ἡμῖν τὴν πνευματικὴν ἀρδίαν προσφέρει, ἀλλὰ πᾶσαν εἰς κέρου ἀρδεύει τὴν οἰκουμένην· ἐπιβήθυνας γὰρ τοῦ πλουτίσαι αὐτὴν ὑπέτν πνευματικὸν διδούς, πρῶτῳ μὲν διὰ τῆς παλαιᾶς, ὄψιμον δὲ διὰ τῆς καινῆς διαθήκης, δι' ὧν μεθυσθεῖσα ἡ ἀλλογορομένη γῆ ψυχῆς ἀνθρώπου, αὐτῇ ἐπλουτίσθη παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει καὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, πληθύνοντας αὐτὰ τοῦ Θεοῦ.

Vers. 11. Εὐφραίνεται ἀνατέλλουσα ἡ γῆ ἐν ταῖς σταγόνοις ταῖς ἐπ' αὐτῆς ἐρχομέναις· εἰσὶ δὲ αὐταὶ αἱ τῶν θεωπεύστων Γραφῶν λέξεις καὶ νοήματα.

Vers. 14. Ὁ Νυμφίος ἐν τῷ Ἄσματι τῶν ἁμαρτῶν φησὶ, οὕτος δὲ ἐστίν ὁ Σωτῆρ· *Ἐγὼ ἀνθρώπος τοῦ πεδίου, κρίνον τῶν κοιλάδων* (Cant. ii, 1). Ὁ δὲ λέγει, νόσιν ἔχει τοιαύτην· *Ἐγὼ γέγονα ἄνθος τοῦ περὶ γῆν τόπου διὰ τὸ χθαμαλὸν πεδίου ὠνομασμένου, ἰν' ἀρχὴν καρποφορίας ἀνθρώποι λάθουσι· γέγονα δὲ καὶ ταῖς κοιλάσιν, ταῖς ἐν ἔξου ψυχῆς, κρίνον, νεκρότητα ἀναβεβήμενος· ὁ γεγονόςς τῶν κοιλάδων κρίνον, καὶ ἄλοκος ἐστὶ οἴτου, ὡς αὐτὸς εἶπεν· Ἀμήν ἀμήν· λέγω ὑμῖν, ἐὰν δὲ πεσὼν ἀποθῆνῃ, πλεονα καρπὸν φέρει* (Joan. xi, 25). Ἐπεὶ οὖν πεσὼν ὁ κόκορος διὰ τοῦ σταυροῦ εἰς τὴν γῆν, μέχρι τῆς καρδίας αὐτῆς ἐψθασεν, καρπὸν πλείονα ποιήσας· πάντων οὖν τῶν εὐ παθόντων μεγαλοφώνως δοξολογούντων τὸν τῶν ἀγαθῶν αἰτιον.

Psal. LXV, vers. 3. Τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημήσαντος, τέλος ἀπελιφεν ἡ τοῦ νόμου σκιά· ὅθεν οὐ που δέξεται ἐτι ἐν τῷ ναῷ τῶ ἐν Ἱερουσόμοις τελεῖσθαι ἡ Θεοῦ προσκύνησις, γινόμενῃ ἔδη ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ, ὡς μὴ κυλιέσθαι τὸν Θεοῦ προσκνητην ἐν παντὶ [τόπῳ] τοῦτο ποιεῖν· προσκνησῶσι γὰρ αὐτῷ ἑκαστος ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ πραγματῶνας κατὰλληλα τῷ προσκνην Θεῷ· ὅθεν ἅμα εἰρηται, *Προσκνητῶσάν σοι, καὶ ψαλλῶσάν σοι· ποιοῦσι δὲ τοῦτο ἀμέμπτως, ἐπικληθεῖσας αὐτοῖς τῆς σῆς προσηγο-*

ρίας· ὅθεν ἀναγκαιῶς ἐπενηνκεται, τὸ, *Ψαλλῶσάν σοι ὄνοματι σου, Ὑψίστα*.

Vers. 6. Γινόμενοι ἔργῳ καὶ διαθέσει ἐνθα ἡ θάλασσα καὶ ὁ ποταμὸς εἰς ἑρῆν μετεστράφη, ὡς ποδὶ λοιπὸν διαβαίνειν ἀκωλύτως ὀδεύοντας ἀπὸ κακίας καὶ ἀσθεῖαις εἰς ἀρετὴν καὶ εὐθείαν, εὐφρανομεθα ἐν τῷ ποιήσαντι τὰ δυσχερῆ ἑμαρῆ, Θεοῦ βασιλικῶς δεσπόζοντος τοῦ αἰῶνος καὶ τῶν ἐν αὐτῷ· ὡς ἐξαιρεῖσθαι ἀπὸ τῆς ἐν αὐτῷ πονηρίας τοὺς πιστεύσαντας, κατὰ τὸ λεχθὲν, *ὅπως ἐξέλσειται ἡμᾶς ἐκ τοῦ ἐνοστηκέτος αἰῶνος ποτηροῦ* (Galat. i, 4).

Vers. 7. Εἰ δὲ καὶ πᾶσαν τὴν ἐναντίαν δύναμιν παραπικραίνοντας εἴπη, οὐκ ἂν ἀμάρτης· ἡπείλου γὰρ τοὺς ἀπιστοταμίους ἔθνεσιν· θάρρος τοίνυν καὶ εὐθυμία ἐμποκῶν τοὺς πιστεύσαντων ἀπὸ ἐθνῶν, φόβον δὲ τοὺς ἀπειλοῦντας αὐτοῖς, ὁ λόγος φησὶν· *Ὁ ὀφθαλμοὶ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὰ ἔθνη ἐπεβλέπουσιν, φρουροῦντες αὐτοὺς ἀβλαβεῖς· ὅθεν οἱ παραπικραίνόμενοι μὴ ὑφούσθαι ἐν ταυτοῖς, ὡς δυνάμενοι ἀπολέσαι τοὺς τῷ Ἐσχατῶν πνευματῶν.*

Vers. 9. Οὐ δίδονται εἰς ἄλλου οἱ πόδες τοῦ ἔσω ἀνθρώπου, ὅτ' ἂν εἰς ἱερουθῆ ἐπὶ τὸν ἀβραῆν καὶ ἰσχυρότατον τοῦ Θεοῦ λόγον· ὡς χαρακτηριστικῶς εἶπειν, *Ἐστησας εἰς πῆλαρον τοὺς πόδας μου*.

Vers. 12. *Διὰ πολλῶν ὀφθαλμῶν δεῖ εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν* (Act. xiv, 21)· ἀλλ' εἰ καὶ ἐπεβλέσας ἀνθρώπους ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν, ἀλλ' οὖν θαρροῦμεν δι' ὀπομονῆς μετρωθεῖσα αὐτάς, κατασπυμένους ἀπ' αὐτῶν τῶν ἐπικεκαμένων πολεμίον ἀνθρώπων. Σημαίνει ἐνταῦθα τὸ τῆς κεφαλῆς ὄνομα, ὡς καὶ ἐν ἑτέροις Γραφαῖς, τὸ ἡγεμονικόν· ὡς ἐν τῷ, *Ἐθλογία Κυρίου ἐπὶ κεφαλῆν δικαίου* καὶ, *Τὸ σοφοῦ οἱ ὀφθαλμοὶ ἐν κεφαλῆσὶ αὐτοῦ* (Eccle. ii, 14). Τῶν δὲ ἐχθρῶν θλίβειν με θιλόντων, ὅπισω μου αὐτοῦς ἐβρίσας, παρασκευάσας με συντόνας τρέχειν· διὸ καὶ σπεύδοντας καταλαμβάνειν με, ὅπισω μένουσιν ἀεὶ, ὀξέως μου τρέγοντες συνεργεῖσθ'· ὅθεν ἐπὶ τοῦ νότου ἔχω τὰς θλίψεις, οὐδ' ὄλων ἰδεῖν αὐτάς βουλόμενος· οὐ γὰρ σπέρφομαι πρὸς αὐτάς, πόνον ἢ ολιγωρίας ἔκλυσάντων. Διηλόθομεν διὰ πυρός καὶ ὕδατος ἵνα εἰποι τὰ περιστατικὰ ἱκανὰ ὄντα πυρῶσαι καὶ θερμῶς κινήσαι ψυχὴν, ῥηθεῖη πῦρ, καθ' ἑτέραν δὲ ἐπίνοιαν καὶ ὕδωρ λεγόμενα, διὰ τὸ βυβίζειν καὶ ἀποπνίγειν τοὺς μὴ γενναίως αὐτὰ φέροντας· ὁ ταῦτα διεληλυθὸς συνεργεῖται Θεοῦ, ἐξέρχεται εἰς ἀναψύχην, ἐλπίζων τὰς ἐπ' αὐτοῖς ἀμοιβὰς.

Vers. 13 Ἦτοι τὰς κατὰ νόμον θυσίας πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας, ἡ πνευματικῶ· εἰσερχόμενος εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ· οὕτος δ' ἐστίν ἡ Ἐκκλησία, ἐν οἰκουαῖμασι τελείας καὶ ἀνοκλήτους ἀρετάς ἐξ ὄλων ἱερουργῶν.

Vers. 17. Ἄνευ γλώττης καὶ προφορᾶς αὐτῆς, κατὰ τὸ σωπώμενον ἐν διανοίᾳ ὕψιστα.

Vers. 18. *Εἰ τῇ καρδίᾳ μου δίκαιον ἐθεώρω, μὴ εὐακονῶντα Κύριος*. Εἰς τοῦτο λέγειν τὸ λεγόμενον ὑπὸ Παύλου, *Ὁδὲν ἐμυνη σῶνοια*, α.1.1' οὐκ ἐν τοῦτῳ δεδικαλωμαι (I Cor. iv, 4), τῷ ἔχω-

ρίν θεόν ὄρῃν ἐν ἔμοι δάκτιαν, κἄν ἡ ἐμοῦ καρδία Α και καρδὴν εἰσεθείας φέρειν, ἐν παντί τότῃ προσ-
 αγωγόμενῃ θυμιάματος και θυσίας καθαρὰς ἐν τοῖς
 ἔθνεσι τοῦ μεγαλύνειν τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, κατὰ τὸ
 φερόμενον ἐν ἐνὶ τῶν ἱβ' προφητῶν.

Vers. 19. Ὑπῆρκαί δι μοι τοῦτο, οὐ τοσοῦτον
 διὰ τὸ ἀναμάρτητόν μου, ὅσον διὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ, ὃ
 οὐκ ἀπίστησέ μου· ἀρισταμέων τοῦ θεοῦ ἔλλοι
 ἀπὸ τοῦ μὴ εἰσακουσέμενον, διὰ τὸ μὴ ἀγαθὰ ἀκτι-
 σθαι, ἀλλὰ τὰ ἀνθρώποις φιλεῖται και ἡδέα.

PSAL. LXVI, vers. 2. Οἰκτιρῶν και εὐλογιῶν
 πληροῦνται οἱ ἄνθρωποι, ἐπιφανίζονται τὸ πρόσωπον
 τοῦ πάντων δημιουργοῦ· ἐπ' ἂν ἐπιδημήσει ὁ χαρ-
 ακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, ἀνθρώπος γεγωνός, και
 ἐμφανίσει ἑαυτὸν τοῖς ἄξιόις· ἢ φησι περὶ τοῦ τη-
 ρούντος τὰς ἐντολάς αὐτοῦ, Ἐμμανὺν αὐτῷ ἐμμη-
 τόν. Τούτου ὑπάρχοντος, ἐπεὶ ἐκείνῳ ἔστι τοῦ θεοῦ
 τοῦ ἁοράτου ὁ ταῦτα λέγων, ὁ αὐτῷ προσβάλλων νῦν
 καθαρῶν, ὄρῃν τὸν Πατέρα· Ὁ θεὸς γὰρ, φησὶν, ἁμαρτωλῶς,
 εἰώρασε τὸν Πατέρα (Joan. xiv, 9). Τῷ τρόπῳ τοῦτῳ
 τοῦ θεοῦ πρόσωπον ἐπιφανίζονται, οἰκτιρεῖνται οἱ
 εὐεργετούμενοι, και, εὐλογοῦνται πάσῃ εὐλογία
 πνευματικῇ ἐν τοῖς ἑκουριαίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ
 (Ephes. i, 3).

Vers. 3. Ἐπιφανίζονται οὐ τὸ πρόσωπον, γνώ-
 σκται ἡ ὁδὸς ἢ πρὸς σὲ θύουσα τὸν Πατέρα· τίς
 ἐξ αὐτῆ· ἢ ὁ εἰπὼν, Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς, και οὐδεὶς
 ἔρχεται πρὸς τὸν Πατέρα εἰ μὴ ἐγὼ (Joan. xiv, 6).
 Συμψώνως δὲ τὸ γνωσθῆναι ἐν τῇ γῆ τὴν ὁδὸν τοῦ
 θεοῦ και, τὸ σωτήριον αὐτοῦ, οὐχ ἕτερον ἐν τῆς ὁδοῦ,
 γνωσθήσεται ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν· πληρωθέντος τοῦ,
 Ὁφθαίμα πάντα σάρξ ἐν τῷ σωτήριον τοῦ θεοῦ (Luc.
 iii, 6)· δυνατὸν ὁδὸν τοῦ θεοῦ γνωρίζομενην ἐν τῇ γῆ
 τὰς ἐντολάς αὐτοῦ λαβεῖν, κατὰ τὸ, Ὁδὸν ἐντολῶν
 σου ἔβραμον (Psal. cxviii, 32). Σωτήριον ἄρμονως
 ταύτῃ τῇ ὁδῷ γνωσθὲν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἢ σωτηρία
 ἐστὶν ἢν ἐλήλυθε παραχρῆν.

Vers. 4. Πάλαι ἐνός λαοῦ, τοῦ τῶν Ἑβραίων, ἐξ-
 ομολογουμένου τῷ λέγοντι θεῷ· Ἐγὼ εἰμι ὁ ἐξαλεί-
 ψων τὰς ἁμαρτίας σου (Isa. xliiii, 25)· διὸ λέγε
 πρῶτος τὰς ἁμαρτίας σου, ἐξεργουμένον αὐτὰς μετα-
 νοίας τρόπῳ, ἢνα δικαιώθῃς· τοῦτο τοῦ λαοῦ πρό-
 σωπον φέρων ὁ ἄγιος τῷ θεῷ φησι· Τὴν ἀνομίαν
 μου ἐγκώρισα, και τὴν ἁμαρτίαν μου οὐκ ἐκάλυ-
 ψα (Psal. cxxi, 5). Ἀφ' οὗ δὲ ἡ ἐπιδημία τοῦ σωτή-
 ρος, πάντας οἱ ἀπὸ τῶν πιστευομένων ἔθνων συμπλη-
 ρούμενοι λαοὶ ἐπὶ μετάνοιαν κληροῦνται ἐπὶ τῷ, ἐξ-
 ομολογησαμένους θεῷ, ἀφέσεως ἁμαρτιῶν τυχεῖν· ση-
 μαίνει ἐδὲ τὸ ἐξομολογεῖσθαι κατὰ τὸ εὐχαριστεῖν.

Vers. 5. Γνωσθεὶς τῆς ὁδοῦ ἐν τῇ γῆ, και τοῦ
 σωτηρίου τοῦ θεοῦ ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, ἐλευθερω-
 θέντα πᾶσις κακίας και πολυθέου ἀπάτης, τὰ ἔθνη
 εὐφραίνεται κατορθούοντα ἡθικῆν ἀρετὴν, και ἀγαλ-
 λιστά λαθόντα Θεοῦ γνώσει· μαθόντα και ὡς ἐν εὐ-
 θύτητι κρινεῖ λαούς· και ὁδηγήσει ἔθνη ἐν τῇ γῆ
 ὁ Κύριος.

Vers. 6. Πῶς γὰρ οὐκ ἐμέλλεν πᾶσα ἡ γῆ, τουτ-
 ἔστιν οἱ ἐπ' αὐτῆς ἄνθρωποι, ἀινέσεως πληροῦσθαι,

PSAL. LXVII, vers. 2. Προσευχὴ ἐστὶν ἀναπεμ-
 μένη ῥήμασι προστακτικῶς ἐξευνεθείσα· ἀντὶ γὰρ
 τοῦ ἀναστῆναι, τὸ ἀναστῆναι· και ἀντὶ τοῦ φῶγαιεν,
 σφγέτωσαν ἰγράφῃ· συνεθέστα γὰρ ἐπὶ τῶν Γρα-
 φαῖς εὐρίσκειται τοῦτο τὸ εἶδος, λέγει δὲ ἀντὶ εὐκτι-
 κῶς, προστακτικῶς λεγόμενα· δυνατὸν εἰπεῖν ἐχθροῦς
 σκορπισθησομένους τοὺς περὶ τὴν γῆσιν τοὺς ἀλη-
 θείας ἀσεβήσαντας, μισοῦντας δὲ θεὸν και φερόντας
 ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, τοὺς περὶ πρακτικὴν κακίαν
 ἔχοντας· εἰ γὰρ ὁ ἀγαπῶν αὐτὸν τηρεῖ τὰς ἐντολάς
 αὐτοῦ, ὃ μὴ τῆρῶν αὐτὰς οὐκ ἀγαπᾷ τὸν θεόν. Τῆ-
 θῆση ταῦτα εὐχῆς τροπὴν πρὸς τὸν Πατέρα, ὅτε τοῦ
 Χριστοῦ παθόντος και ἔτι ἐν τῷ μνημεῖῳ κειμένου
 τοῦ σώματος, αὐτοῦ τε συλεύοντος τὸν θῆνη, συ-
 ἤγοντο οἱ Ἰουδαῖοι ἅμα τοῖς πληροῦσιν αὐτοὺς ἀλτή-
 ριοις δαίμοσι, και ταῖς ἄλλαις πονηραῖς δυνάμεσιν·
 Ἄναστῆναι ὁ θεός, ὁ εἰς θάνατον καταλθὼν ἢ ἀνθρω-
 πος γέγονεν· ἴνα διασκορπισθῶσιν οἱ κατ' αὐτοῦ
 συναθέντες· τότε γὰρ και οἱ μισοῦντες αὐτὸν, ἀν-
 τιδιέλεβαι αὐτῷ μὴ δυνάμενοι ἐκ νεκρῶν ἀναστάνει,
 φεῦξονται ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ.

Vers. 5. Ὁμοποιήσατε τῷ ἐρχομένῳ μετὰ Κυρια-
 κῆς προσηγορίας, κατὰ Νεωστῆ και τοὺς προφήτας
 ἐπὶ τῷ ἐπιθῆναι ἐπὶ θυμῶς, ἔνθα ἐκδέλλεται ἐκ τοῦ
 κατὰ ἀνατολὰς πεφυτευμένου παραδείσου Ἀδάμ, ἐπὶ
 τῷ εἰς ἀνατολὰς πάλιν αὐτὸν εἰσαγαγεῖν· ὅπερ και
 πεποίησαν εἰπὼν τῷ μετανουῦντι ἰησοῦ· Σήμερον
 μετ' ἐμοῦ ἔσθῃ ἐν τῷ παραδείσῳ (Luc. xxiii, 43).

Vers. 6. Εὐθυμοποιῶν ὁ λόγος τοὺς καταπονομέ-
 νους ὑπὸ τοῦ Ἐσταῦ, εἰς ἀγαλλισαίν αὐτοὺς προτρέ-
 πει διὰ ζειξεως τοῦ προστάτου και ἐπικυρίου αὐτῶν
 ἐσομένου, ὃς πατρὸν τῶν ὁραμῶν και κριτῆς τῶν χη-
 ρῶν ἔστιν. Ὅθεν σπουδῇ ἢν γενέσθαι ἀγαλλισθαι
 ἐνώπιον αὐτοῦ· ὅταν μάλιστα καταλιπόντες τὸν πρό-
 τερον πατέρα γεννήσαντα κατὰ κακίαν, και τὸν πρῶ-
 τον ἀνδρα ἀνόμως συνοικοῦντα, ὄρανοι ἀπ' ἐκεῖνον
 γένησθε· πατέρα γὰρ ἔξετε τὸν θεόν. Τόπος ἄγιος
 αὐτοῦ τυγχάνει ἥτοι ἡ Ἐκκλησία ἢ ἡγιασμένη ὑπὸ
 Χριστοῦ, ἢ ὁ καθὲς τῶν πιστευοκτότων· ἀληθῆ γὰρ
 ἀμφότερα· τόπος δὲ ἄγιος αὐτοῦ και ὁ ἀντίληφεν ἔμ-
 ψυγον σῶμα και λογικόν.

Vers. 14. Τούτων τῶν δύο κλήρων κοιμητὰι τις
 ἀναμείσον ἐνός· Θεοῦ εἶναι αὐτὰς συγκατατιθέμενος,
 ὡς διαστῆλαιν τὸ πνεῦμα ἀπὸ τοῦ γράμματος, οὐ-
 τως κοιμηθείς τις μεταξὺ τῶν κλήρων, περνοῦται κα-
 τὰ τὸ ἄγον Πνεῦμα νόον· και ἐπειδὴ τὰς πτέρυγας
 ταύτης τῆς περιστερᾶς ὅσας νοήσεις ἐπαρούσας τὴν
 ἐπεπερωμένην ψυχὴν· και ἐκ τῶν θείων λογίων μαρ-
 τυρεῖσθαι ἃ εἰρηται, ἀργύριον πεπερωμένων ὑπάρ-
 χειν· περιηργυρωμένα· εἰσὶν, τῶν μεταφρένων τῆς
 περιστερᾶς χλωρότητι χρυσοῦ συνηρμοσμένων· πολ-
 λαχοῦ τῶν θείων Γραφῶν τὸ χρυσοῦ ἐπὶ ἀκαρτερε-
 στάτου νοῦ λαμβάνεται· ἔχει δὲ χλωρότητα τὸ χρυ-

σιον, σημαίνουσιν τὴν ζωὴν αὐτοῦ· σύμβολον γὰρ ἂν ἡ γὰρ ὑπερφυῆς Θεοῦ γνῶσις, ἐν μεγάλῳ τὸ πρόπετον ἔχουσα, σύνεσις ἁπλῶν τὸ ἀγασμὸν τὸ εἰρήνην ἔχοντι.

Vers. 16. Κυρίως δρος Θεοῦ ὁ Σωτὴρ ὑπάρχει· ὁ τοῦν Θεὸς Ἀλόγος, σοφία τε καὶ ζωὴ καὶ ἀγασμὸς ὑπάρχουν, πλὴν ἔστιν, οὐκ ἐξωθεν δεχόμενον πότιητα, ἀλλὰ παρέχων αὐτὴν τοῖς μετέχουσιν αὐτοῦ.

Vers. 19. Αἱ προκείμεναι φωναὶ παρὰ τοῦ χοροῦ τῶν ἁγίων εἰρήνται, ἀναβάντι διὰ τοῦ σταυροῦ εἰς ὕψος, κάκειθεν ἀγκλωτεύσαντι τοὺς καταδυναστευομένους ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ, καὶ ἐλευθερώνοντι αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ὀμώτητος αὐτοῦ τῆς τυραννικῆς.

Vers. 20. Τοσοῦτων εὐεργεσιῶν γενομένων ὑπὸ τοῦ Κυρίου, ὡς ἐκ τῶν προειρημένων δηλοῦται, πῶς οὐκ ἐμελοῦν εὐλογεῖν τὸν Κύριον· καὶ εὐλογεῖν γε, οὐ ποτε μὲν, ποτε δὲ οὐ, ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν τῇ εὐλογίᾳ καταμίξαντες εὐχὴν, αἰτουῦνται κατενοδοθεῖσθαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τοῦ τὰς σωτηρίας ὀρέγοντος. Εὐλογητὸς δὲ ἔστιν, οὐ τῶν δεχέσθαι εὐλογίαν, ἀλλὰ τῶν δίδόναι ταύτην· ὡς γὰρ ἀγαθὸς ἔστιν, οὐ γινόμενος, ἀλλὰ ποιῶν ἀγαθούς· καὶ ἅγιος, ἀγιάζων, οὐκ ἀγιάζομενος.

Vers. 21. Εἰ μὲν περὶ τοῦ κοινῶν θανάτου λέγεται τὰ προκείμενα, μυρίαί εἰσιν δοῦν γνῶριμοί πᾶσιν, εἰς τὸν κοινὸν ἄγουσαι θάνατον· εἰ δὲ περὶ τοῦ κατὰ Θεὸν ζῆν, καὶ τοῦ ἐναντιομένου τούτῳ θανάτου, καὶ ἐν ταύτῃ σημαίνεται Θεὸς ἡμῶν ὢν ὁ Σωτὴρ, Θεὸς τοῦ σώζειν ἔστιν· γίνεται γὰρ αἴτιος σωτηρίας αἰωνίου· λέγει γοῦν περὶ αὐτοῦ· Σῶζων οὐκ ἔστιν πάρεξ ἐμοῦ (1sa. xlv, 21). Ὁπερ οὖν τοῦ σώζειν ἔστιν ὁ Θεός, οὗτω καὶ αἱ διέφοδοι τοῦ θανάτου τυγχάνουσιν αὐτοῦ Κυρίου ἔντος παρέχοντος ἀεὶ διεξόδους, δι' ὧν τις ἐξέρχεται διὰ μετανοίας τοῦ ἐπιμένου τῇ ἁμαρτίᾳ θανάτου.

Vers. 26. Ψάλλοντας, τοὺς τὸν πρακτικὸν κατορθοῦντας βίον λεκτόν· τυμπανιστρίδας, ἐπομῆως ἐκκληπιέτον τὰς νεκρωσάσας τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὴν νεκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι αὐτῶν περιπερούσας· ψυχὰς· τούτους ψάλλοντας προφθάσαν οἱ κατὰ διδασκαλίαν ἄρχοντες, τῶν καὶ αὐτοὺς ἀπὸ πρακτικῆς ἀρετῆς ἤρχθαι· ἀλλὰ καὶ ἐν μέρει νεανίδων εἰσιν τῶν διὰ τὸ ἀρχῆν ἔχειν τοῦ τυμπανίζεσθαι, τούτεστι νεκροῦν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, νεανίδων εἰρημένων· ἄρχοντες προφθάνοντες τοὺς ψάλλοντας, εἰσιν οἱ ἀπόστολοι.

Vers. 31. Νοήσεις θηρία καλάμου τοὺς τὴν ψευδόνυμον προσθεύοντας γνῶσιν (1). Δύναται περὶ τούτων εἰρηθεῖαι ἢ προφρητεῖα ἢ οὕτως ἔχουσα· Ὅσαι τοῖς γράφουσι πονηρίαν· γράφοντες γὰρ, πονηρίαν γράφουσι.

Vers. 33. Εὐχάριστοι γινόμενοι, ἔργῳ καὶ λόγῳ δοξάζετε αὐτὸν ὕμνοις, θεολογίαις, ἵνα τὴν μεγαλοπρέπειαν αὐτοῦ χωρησῆαι δυνηθῆτε· ἀληθινὸς Ἰσραὴλ γεγεννημένοι, διὰ καθαρότητα καρδίας, Θεὸν ὀρῶντες·

ἢ γὰρ ὑπερφυῆς Θεοῦ γνῶσις, ἐν μεγάλῳ τὸ πρόπετον ἔχουσα, σύνεσις ἁπλῶν τὸ ἀγασμὸν τὸ εἰρήνην ἔχοντι.

Psal. LXVIII, vers. 5. Ἀπέδωκεν ἂ μὴ ἤρπασεν, ἀλλ' οὖν ἡμᾶς ἐλευθέρωσατο, τούτεστι ἀποτινύνται ἐξ-αλείφον τὸ καθ' ἡμῶν χειρῶν φάρμακον, ὃ ἐνηγιασμένα ἀποτινύνται ἐπιπερήμενον καθ' ἡμῶν· ἐξήλειπται δὲ τούτο, καὶ ἤρται ἐκ τοῦ μέσου, ἀφίσταται ἀμαρτημάτων δοδολογῆς.

Vers. 8. Ταύτην ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένην ἐξ-εληφεν ὁ ἐν Χριστῷ λαὸς Ἀπόστολος, γράφων ὡς· Ἐκαστος ἡμῶν τῷ π.η.σ.τ.ο.λ. ἀρκεσκέτω εἰς τὸ ἀγαθόν (Rom. xv, 2)· καὶ γὰρ Χριστὸς οὐκ αὐτῷ ἤρπασεν, καθάπερ γέγραπται· Οἱ ὀφειλόμενοι τῶν ὀφειδύτων ἐπέστρεψον ἐπ' ἐμὲ (Psal. lxxviii, 10).

Vers. 12. Ἐπειρὸς ὁ Σωτὴρ περὶ ἡμῶν ἐξομολογεῖται καὶ κακοῦται· ἀνιτίεται δὲ διὰ τοῦ σάκκου τὴν σκληρὰν καὶ κακωτικὴν δίαιταν· οὐ γὰρ αἰσθητῶς που ἐλέβη σάκκου ἐνδεδύσθαι τὸν Ἰησοῦν· τινὲς δὲ φασὶ δηλοῦσθαι ἐκ τοῦ ἐνδύματος τούτου ὃ ἀνέλαβεν σῶμα.

Vers. 14. Ἐν τῷ π.η.θ.β.ι. τοῦ ἐλλέου σου ἐπακουσόν μου, ἵνα ἐμοῦ ζωποιοῦμένω, σὺν ἐμοῖ ζωοποιήθωσιν οἱ δι' ἁμαρτίας νεκροί· τοῦτο μυσταγωγῶν ὁ Ἀπόστολος, εἶπεν· Ὁ Θεὸς π.λοῦ.σ.ι.ο.ς ὡν ἔν ἐλλέι, διὰ τὴν καλλῆν αὐτοῦ ἀγάπην, ἣν ἠγάπησεν, ἡμᾶς, νεκρούς ὄντας διὰ παράπτωμα καὶ ἁμαρτίας, τῷ Χριστῷ συνεζωοποίησεν (Ephes. ii, 4, 5).

Vers. 15. Καὶ ταύτην ὑπὲρ ἡμῶν προσάγει τὴν δέξιον ἵνα μὴ ἐμπαγῶμεν τῷ σώματι διὰ πᾶθων π.η.θ.β.ι. ὀνομαζόμενῳ· εἰ δὲ καὶ αὐταὶ αἱ ἁμαρτίαι, ἃς ἀνέλαβεν εἰς τὸ ἑαυτοῦ σῶμα, ἵνα ἀνέλη ἀτάς ἀναβάς ἐπὶ τὸν σταυρὸν, ὃ πηλὸς ἔστιν, συνεπίσκεψαι.

Vers. 17. Ἐπεὶ ἐκ πολλῆς ἀγαθότητος χρηστὸν ἔσται τὸ ελεῖς σου, ὃ παρακαλῶ γενέσθαι ἐπὶ τοὺς ὑπὲρ ὧν ἀξίω (λύσει γὰρ αὐτῶν τὰς ἁμαρτίας), εἰσακουσόν μου· ὡσαύτ' ἐπιβλέψεις ἐπ' ἐμὲ προσθεύομενον ὑπὲρ πάντων οὐ καθ'· ἵνα ἢ δεύτερον, ἀλλὰ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οκτιμῶν σου σωθῆσονται καὶ πολλὴν ὠφέλειαν σχήσουσιν· ταῦτα γὰρ οἰκονομήσασαι με βουλόμενος ἀπέστειλας· οὐ γὰρ ἐπὶ τῷ κρινεῖν, ἀλλὰ σώσαι τὸν κόσμον ἐπέμψθην ὑπὸ τῶν οὐν οἰκτιμῶν τῶν εἰς τοὺς εὐεργετούμενους, καὶ τῷ χρηστῷ ἐλλέει σου· ἢ δὲ προσθήκη ἢ τῷ χρηστῷ παρ-ίστησι ὡς μὴ πᾶν ἔλεος εἶναι τοούτων· λέγει γοῦν ὁ Θεὸς περὶ τῶν κολπῶν τοῖς δικάζουσιν· Οὐ φελεῖται ὀφθαλμοῖς σου ἐπ' αὐτῶν, οὐδὲ μὴ ἐλεήσεις αὐτόν. Οὐ πιθανὸν δὲ ἐκ προσώπου τοῦ Μονογενοῦς ταῦτα λέγεσθαι, γυμνοῦ ἔντος τῆς ἐνανθρωπήσεως, κἄν ποτε ἢ καὶς προσηγορία σημαίνει τὸν τινὸς υἱόν· ἀλλὰ ταῦτα δηλονότι κενώσας ἑαυτὸν, καὶ μορφῆν δούλου λαβὼν καὶ ὁμοιωθεὶς ἡμῶν κατὰ πάντα

(1) In hujus Bibliothecae novae PP. t. I, dxi ad S. Augustini sermonem Vat. CXVIII, 6, pag. 250, ann. 5, videri mihi ponendam esse inter ejusdem

argutias dicit hujus feras calami explicationem. Sed ecce nunc Diodorus quoque Tarsensis, Augustino antiquior, idem fere dicit. Mai.

χωρίς ἁμαρτίας, καὶ τὰ ἡμέτερα οικειωσόμενος Ἀ
πάθῃ, εἶπεν, τὰ φυσικὰ ἤμῃ καὶ ἀδιέδλητα.

Vers. 20. Πρὸς ἀλληγορίαν τοῦ Ἰησοῦ προσδο-
κῶντος ἀνεικισμὸν καὶ ταλαιπωρίαν, ἵνα ὑπὲρ τοῦ
κόσμου παθῶν ἄσῃ τὴν ἁμαρτίαν αὐτοῦ· οὐδέως τῶν
κατὰ σάρκα Ἰσραηλιτικῶν συναποθανεῖν ἠθέλησεν αὐτῷ
ἔχοντι τὴν ψυχὴν ἕως θανάτου· οὐδὲ παρεκάλεισεν
αὐτὸν συγκαταθέμενος ταῖς περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ
προφητείας· ὅθεν πρὸς τὰ ταῦτα μὴ ποιεῖν εἰς μέ-
ζονα ἀσέβειαν διαβάνας, χολὴν αὐτὸν διέθρεψαν, καὶ
ἐπότισαν βζος· πῶς γάρ οὐ χολὴ καὶ βζος ὁ καρπὸς
αὐτῶν ἔγεγνε· μὴ τηρησάντων τὴν ἐξ ἀρχῆς φυ-
τεיא· Τοῦ γάρ θεοῦ ἄμπελον καρποφόρον πᾶσαν
ἀλγθίνην τὴν Ἰουδαϊκὴν πληθύν καταστῶσαντος, αὐτῆ
ὄρημῃ ἰδίᾳ στραφεῖσα εἰς πικρίαν γέγονεν ἄμπελος
ἄλλοτρια· εἴρηται γούν περὶ αὐτῶν ἐχθρῶν καὶ
ἀνοήτων γεγενημένων, Ἐξ ἀμπέλου Σοδόμων ἡ
ἄμπελος αὐτῶν, καὶ ἡ κληματαὶς φυτῶν ἐκ Γομφύ-
ρας· σταφυλὴ αὐτῶν, σταφυλὴ χολῆς, βότρυς
πικρίας αὐτῆς· θυμὸς δρακόντων ὁ ὄνος αὐτῶν,
καὶ θυμὸς ἀσπίδων ἀνίατος (Deut. xxxii, 32, 33).
Ταῦτην τὴν τῆς σταφυλῆς χολὴν, καὶ τῆς πικρίας
τὸν βότρυν προσήγαγον αὐτῷ ποτὸν καὶ τοὶ διψῶντι
αὐτῷ τὴν αὐτῶν σωτηρίαν· ὄνου γὰρ παρὰ βζοσις τὸ
ἔξος. Πλὴν εἰ καὶ μὴ εὐρέθῃ ἐν τοῖς προδότησι Ἰου-
δαίους συλλυπούμενος καὶ παρακαλῶν, ἀλλ' ἐν τῇ
ἀλγῃσι τῶν ἰθῶν εὐρίσκειται· φασὶ γούν οἱ οὕτω
γνώμης ἔχοντας· Εἰ συναπεθάνομεν, καὶ συζήσο-
μεν (11 Tim. ii, 11)· καὶ, Εἰ σύμφυτοι τοῦ θεοῦ
αὐτοῦ γεγόναμεν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως C
αὐτοῦ ἐσόμεθα (Rom. vi, 5).

Vers. 26. Τὸ Γενηθῆεν ἡ ἔπαυλις αὐτῶν ἐρη-
μος, καὶ τὸν ἐξῆς σίχον περὶ Ἰουδαῖα πεποφροτεῦ-
σθαι, Πέτρος, ὁ προκριτὸς τῶν ἀποστόλων, ἐξελίγη-
σεν· καὶ ἐπεὶ πληθυντικῶς ἐξενήνκεται, περὶ πάντων
τῶν Ἰησοῦ προσδοτῶν ἐκλητήτων αὐτῷ ἐρημωθεισῆς
τῆς πόλεως, καὶ ἔπαυλεως γεγενημένης, διὰ τὸν
κηρύξαν αὐτῶν τρόπον· ἐν ἐπαύλει γάρ τὰ θρέμ-
ματα τὴν κοίτην ἔχει· καὶ ἄλλως δὲ μὴ ἔχουσα τὸν
θεὸν ἐν αὐτῇ, ἀλλ' οὕτε ἀγγέλους τοὺς πάλαι αὐτῆν
ἐφορῶντας.

Vers. 27. Τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἀναλαβάνων εἰς τὸ
ἐαυτοῦ σῶμα ὁ Ἰησοῦς, εἰ' ἄς ἤμεν τραυματίαι πλη-
γῆντες ὑπὸ ληστῶν ἐν τῷ καταβαίνειν ἀπὸ Ἰερουσα-
λὴμ εἰς Ἱερικώ· διὸ ποιησάμενος ὑπὲρ τοῦ ἴσασθαι
τραύματα ἐαυτοῦ εἶπεν· ἀληθῶνα δὲ ἔχει ταῦτα, εἰς
ὅσον ἐπιμένομεν τῷ ἁμαρτάνειν· εἰ δὲ πρὸς τοῦτο
καὶ διωγμὸν κατ' αὐτοῦ κινούμεν, προσθήκην ἀλγῆ-
ματος ποιοῦμεν, τῷ μηκέτι ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν ἀπλώς,
ἀλλὰ καὶ δωκόντων αὐτὸν ἀλγῆν ὑπὲρ ἡμῶν.

Vers. 28. Ταῖς αὐτῶν ἐπιθυμίαις καὶ οἷς ἐλιαντο
ἔχειν πάθεισιν παραδιδόμενοι, ἑαυτοὺς εἶσιν αἰτιοὶ
τοῦ ὑπομένειν ταῦτα, τοῦ θεοῦ αἰτίαν οὐκ ἔχοντας,
εἰ οἷς ἐπόθησαν παραδίδονται· ἐξαπέσταλῆν γούν
αὐτοὺς κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν, προσθήκης
γενομένης ἀνομίας ἐπὶ τὴν ἀνομίαν αὐτῶν· ἐπεὶ
τοίνυν οὐχ ἐλιαντο τὴν ἀλήθειαν ἔλθουσιν, ἀλλ' ἐν
τῇ οὐκί τοῦ νόμου παρανόμως διαβίωσαν ἠθέλησαν,

ἐξώσθησαν καὶ τοῦ τόπου τῆς τυπικῆς λατρείας, ἵνα
προσθῶσι τῇ προτέρᾳ ἀνομίᾳ καὶ ἄλλῃ, τὸ ἐξωθεν
τῆς Ἰουδαίας βούλεσθαι ταύτην φυλάττειν· διὸ οὐκ
εἰσέρχονται ἐν δικαιοσύνῃ τῇ διὰ πίστεως Ἰησοῦ
Χριστοῦ, περὶ ἧς γράφεται· Nisi dē χωρὶς νόμου,
δικαιοσύνη θεοῦ περιερεύεται μαρτυρούται ὑπὸ
τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν (Rom. iii, 21)· πῶς
γάρ οἶόν τε ἦν, ἀεὶ περὶ τὰ ἐξω καὶ τὴν οὐκ ἔχον-
τας, εἰσελθεῖν ἐν δικαιοσύνῃ ἢν ἠγγύησαν θεοῦ οὖ-
σας, ἵνα στήσασαι· Τὴν ἰδίαν ζητούσαντες στήσαι, τῇ
δικαιοσύνῃ τοῦ θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν· ταυτὸν τὸ
ὑποταγεῖναι δικαιοσύνῃ, καὶ τὸ εἰσελθεῖν ἐν αὐτῇ.

Vers. 29. Ὅτι γάρ οἱ ἀρετὴν καὶ πίστιν καὶ γνώ-
σιν θεοῦ ἔχοντας ζῶσιν, ἀκουστέον τοῦ, Ἀτῆ ἡ ζωὴ
σου καὶ ἡ μακροχρῆ τῶν ἡμερῶν σου, ἀγαπᾷ σε
καὶ τὸν θεόν σου ἐξ ὅλης καρδίας καὶ ἐξ ὅλης
ψυχῆς σου (Deut. xxi, 20)· ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ, Ὁ
πιστεύων εἰς ἐμὲ ἔχει ζωὴν αἰώνιον (Joan. vi, 47).
Βίβλος ἐν ἣ ὁ οὕτως ζῶντες γράφονται, ἡ τοῦ θεοῦ
γνώσις ἐστίν, γνώσκοντας τοὺς ὄντας αὐτοῦ· ὃ ἐπι-
ται ἐξαλείφεισθαι τοὺς μὴ ὑποπίπτοντας τῷ μνημο-
νεύεσθαι ὑπὸ θεοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. Εἶποι δ' ἐν
τις πρὸς τοὺς ἐξελιγητότας τὸν φαλμὸν ἐκ προσώπου
τῶν ἐν Βαβυλῶνι Ἰουδαίων εἰρησθαι· Πῶς ἐξαλεί-
φονται οἱ Βαβυλώνιοι ἐκ τῆς βίβλου τῶν ζῶντων, μηδ'
ἄλλως ἐγγραφεύσιν ἐν αὐτῇ, διὰ τὴν ἐκ προγόνων καὶ
μέχρι τῆς παντελοῦς ἀπωλείας αὐτῶν διαμείναντες
ἀσέβειαν· ἐπὶ γάρ Ἰουδαίω ἀρμόττει τοῦτο λέγε-
σθαι· ἐπὶ δὲ τῶν Βαβυλωνίων οὐδ' ἄλλως.

Vers. 30. Πλοῖστος καὶ ἐκτός τραυματῶν ὑπά-
ρχων, πτωχὸς γέγονα, ἵνα οἱ πτωχοὶ πλουτήσωσιν τῇ
ἐμῇ πτωχείᾳ· καὶ ἤλγησα τραυματισθείς ὑπὲρ τραυ-
ματιῶν γενομένων ὑπὸ τῶν πεπυρωμένων βελῶν τοῦ
πονηροῦ· κἂν οὕτω μοῦ ὄντος ἀναισθητόσι τινες τῶν
ὑπὲρ ὧν γέγονα πτωχὸς καὶ ἀλγῶν, ὡς προστείνειαι
ἄλλος ἐπὶ τὰ τραύματα μου, καὶ οἰεσθαι με κατὰ
φύσιν πτωχὸν εἶναι· ἀλλ' οὐν ἡ σωτηρία ἐκ προ-
σώπου τοῦ θεοῦ ἀντελάβετό μου· ἀναστάς γάρ ἐκ νε-
κρῶν καὶ ἀναληφθείς ἀπέβαλεν τὰ τραύματα καὶ τῆ
πτωχείαν ἦν εἶχεν ὑπὲρ ἀνθρώπων· καταλυθέντων δὲ
τῶν ἐχθρῶν, καὶ μάλιστα τοῦ διαβόλου, ἀκόλουθον
ἦν ᾗδην ἐπινεκίον ἀνακρουσθῆναι ὑπ' αὐτοῦ κικῆ-
σαντος τῷ ὄνοματι· περὶ οὗ εἶπεν, Ἐγὼ ἐλήλυθα ἐν
τῷ ὄνοματι τοῦ Πατρὸς μου (Joan. v, 43)· καὶ εἰ
ὑπερβάντα τῇ νοήσει αὐτῶν, τὸν οὗ τὸ ὄνομα μεγα-
λύου ἐν αἰνέσει, μεγάλα λέγοντα ἐν τῷ αἰνεῖν καὶ
δοξολογεῖν αὐτόν· ἀλλὰ καὶ θεωροῦντα ὀψήλιως τὰ
περὶ αὐτοῦ· οὐ γάρ οἱ ὄντες ἑτέρως ἢ οὕτως μεγα-
λύνεσθαι τὸν θεόν, τῷ πᾶν αἰσθητῶν μεγέθους μακρὰ
αὐτοῦ συγγῆεν ἀσώματου ὄντος· καὶ ἐπεὶ τὸ αἰνεῖν
τὸν θεόν, ἐστὶ θυσία, κατὰ τὸ, θυσία αἰνέσεως δο-
ξάσει σε (Psal. cxlix, 23)· αἰνέσας τὸ ὄνομα τοῦ
θεοῦ μετ' ᾗδης, καὶ μεγαλύνας αὐτόν ἐν αἰνέσει, καὶ
βαρβῆ ὡς ἀρέσει τῷ θεῷ ὑπὲρ μόσχον νέον κέ-
ρατα ἐκφέρουσα καὶ ὄπλας, προσαγόμενον εἰς
θυσίαν διὸ καὶ τοὺς οὕτως θύουσιν ἀρεσκόμενος φησίν·
Ἐλεος θέλω ἡ θυσία, ἐπίγνωσιν θεοῦ ἢ ὀλοκαυ-
τώματα. Ταῦτα ἰδέμεσαν οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι B

κατωρθωσεν Ἰησοῦς κατὰ πάσης πονηρᾶς φάλαγγος· ἔφηται γὰρ τῷ ἰδεῖν αὐτοὺς τὴν τοσαύτην ἀνάραγα-
θλαν τὸ εὐφρανθῆναι αἰωνίως, κατὰ τὸ, *Εὐφροσύνη αἰώνιος καταλήθηται αὐτούς* (*Isa. lxi, 7*).

Psal. LXIX, vers. 1. *Εἰκότως εἰς ἀνάμνησιν* *περὶ σωτηρίας* ὁ ψαλμὸς ῥήθεται· πάντων τῶν μετα-
νοούντων ἀναμνηστικοίμενοι καὶ ἀναγνωρίζοντες τὸ ἀγαθὸν καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐρχομένην ἐπ' αὐτὰ, γνω-
σθήσονται καὶ ἐπιστραφήσονται πρὸς Κύριον πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς· καὶ ἐπὶ τέλος τῆς ἀναμνήσεως ἀναπολήσει ἔστιν ἐκεῖνα ἃ πρότερον ἐπιβλήστο ὡς ἀκριβῆ καὶ τέλειαν γῶσιν ἔχειν· ἀκολούθως, *εἰς τὸ τέλος εἰς ἀνάμνησιν εἰς τὸ σῶσαι με Κύριον, εἴ-
πεν*. Σωζόμενον παντὸς τοῦ τὴν λήθην τῶν καλῶν ἀποβάλλοντος, ὡς χρῆσιν καὶ γῶσιν αὐτῶν ἔχειν· πάντες γὰρ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ, καὶ εὐ-
θεῖς γεγενημένοι, ἐσπαρμένας ἔχουσι τὰς περὶ Θεοῦ ἑνώσας· κἀν ποτε γοῦν ἐξ ἀμελείας ἡ ἀμαρτία παρ-
είδουσιν λάθῃ, εἰσεμφαίνει μετὰ τὴν πράξιν αὐτῆς μετανοήσαι, ἀναμνηστικεῖται τοῦ ἀγαθοῦ, οὗ κατὰ φύσιν τὴν ἐννοίαν εἶχεν, λογικῶς καὶ κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγονώς.

Vers. 4. Ἐπει ἠγέται τῆς ἀμαρτίας ἀνασθηλαῖ καὶ ἀγνοίᾳ τῶν καλῶν, ὡς διὰ τοῦτο σὺν ἔρονῃ καὶ παρῆσει πράττειν αὐτὰ· εἰρήται γοῦν περὶ τινῶν ὡς ὁδῶν ἔχουσιν ἐφ' οἷς ἀλογύνεσθαι ἔδει· ὧν γὰρ φησὶν, *ἡ ὁδὸς ἐν τῇ ἀισχύρῃ αὐτῶν* (*Philipp. iii, 19*)· πρὸς οὐχ καὶ τῆ προφητεῖα φησὶν, *Αἰσχυνθήτε ἀπὸ καυχῆσεως ὁμῶν*· ψόγον γὰρ καὶ ἀπόλειαν φέρει. Οἱ οὕτως ἀναισθητικῶς ἐπὶ τὸ κακὸν τρέχοντες, εἰ αἰσθῆσιν καὶ ἔννοιαν αὐτοῦ λάθουσιν, πεπαύσεσθαι τοῦ ποιεῖν αὐτὸ θελήσασιν· ἢ ἔπειτα, ἐκκλίναντας αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ κακοῦ τὸ ἀγαθὸν ποιῆσαι· τοῦτο αὐτὸ ὑπαρθῆναι τοῖς ἐπιχειρούσι διαφροσῆ, εὐλόγημος, φησὶ, περὶ αὐτῶν, *Αἰσχυνθήτωσαν γινώσκτες οἱ κακῶν εἶναι· ἔντρασιπέσαν, ἀναπολήσαντες* ἃ ἐπραξαν· τὴν γὰρ ψυχὴν μου εἰς τὴν αὐτὴν αὐτοὺς κακῶν ἀγαγεῖν ἐζήτησαν· ἢ ἀποκτεῖναι με, ἐπεὶ μὴ συντρέχω αὐτοῖς εἰς τὴν ἀποστασίαν, καθ' ἣν ἐκτός Θεοῦ εἶσιν· τοῦτο αὐτὸ συμφέρον αὐτοῖς προσλιπαρεῖ λέγων· *Ἀποστραφεῖσθαι εἰς τὰ ὀπίσω, μηκέτι ἐπὶ τὸ κακὸν ἐπιείσεσθαι ποθοῦντες, καὶ κατασχυνθεῖσθαι ἐφ' οἷς ἔβρασαν κακῶς, βουλόμενοι ὑπαρθῆναι μοι τὰ βλέποντα*. Ἀποτρέφεται εἰς τὰ ὀπίσω ὁ μετανοῶν, παλινδρομῶν ἐφ' ὃ καταλείπειν ἀγαθὸν μετὰ τὸ αἰσχύνεσθαι θέλει· καὶ τοιὰ πρὸ τῆς μετανοίας ἀλαζονικῶς κατὰ τὸν δικαιοκρόνον λέγων, *Εὐγε εὔγε, τούτεστι, κρατήσωμεν σου φεύγοντος ἀφ' ἡμῶν*. Ἐπιτατέον τῷ, *οἱ βουλόμενοί μοι κακὰ, μέχρι τοῦ βουληθῆναι κακῶσαι καὶ βλάβαι ἔχουσι δύναμιν, ἃ ἐπαγαγεῖν βούλονται κακὰ, οὐχ οἱοί τε ἄντες, εἰ μὴ θεὸς παραδῶ*.

Vers. 5. Πιστεύσας ὅτι πάντως εὐρήσει τὸν βοηθῶσαντα αὐτῷ, περὶ πάντων τῶν ὠσαύτως διακειμένων, ὅτε περιστάσεις καὶ διάφοροι πάρεσιν, φησὶν ὁμῶν· *Ἄγαλλιάσονται καὶ εὐφρανθήσονται οἱ ζητούντές σε, Κύριε· κἀν γὰρ σὺν πόνῳ καὶ ἰδρωτί τὸ ζητεῖν τὸν Κύριον γίνεται, ἀλλ' οὖν, αὐτοῦ ἐπι-*

φαινομένου, ἀγαθῶτετι πολλῇ οἷς ποθοῦσιν ἰδεῖν, ἀγαλλιάσις θέα καὶ εὐφροσύνη διαδέχεται τὸν ἐν τῷ ζητεῖν πόνον· ταῦτες δὲ τῆς χάριτος τυχεύοντες διαπαντός, ἔργῳ καὶ λόγῳ, ἀλλὰ καὶ διαθέσει πιστῆ ἔρρουσι· *Μεγαληθῆται ὁ Κύριος· ἀεὶ μέγεθος νοήσεως αὐτοῦ εὐχόμενοι διέχουσαι, ὕμνοισι ταῦτα οἱ πείραν λαβόντες τῆς παρ' αὐτοῦ σωτηρίας, ὡς ἀγαπᾷ αὐτὴν σωτήριον ὀνομαζομένην· ἢ ἀγαπῶσι τὸ σωτήριον· τοῦτο ὄ' ἐστὶν ὁ Χριστός, ὃ αἰτίως αὐτοῖς αἰωνίου σωτηρίας ὧν τοῦτο τὸ σωτήριον ἔεται· πῶσα σάρξ*.

Vers. 6. Μὴ εἰς μακροῦς, φησὶ, χρόνους πολεμοῦ-
μένῳ με καταλείψῃς, ἵνα μὴ μεγάλην ἀπεινέγκωμαι βλάβην· ἀλλὰ βοήθειαν δρεξῶν, ἵνα ταύτῃ σκεπόμενος ὡς ὄπλῳ εὐδοκίας, μὴ βληθῶ ὑπ' αὐτῶν.

Psal. LXX, vers. 1. Ὁ ἔχων τὴν ἐπὶ θεῶν ἐπι-
πίδα ἀκαταξύνων, ἔχει τοῦς μέχρι τοῦ παντός αἰῶνος, παρῆσιαζόμενος ἐφ' ἧ· ἔσεν προσβοικεῖ παντός τοῦ ἐπὶ ἑτερόν τι τὴν πεποιθῆσιν ἔχοντος· καταισχυνομένου μου ὅτ' ἂν διαμάρτη τῆς ἐπιπίδος· ὁ πεποιθὸς γὰρ, φησὶν, ἐπὶ πλοῦσῳ, οὕτως πισσι-
ται· καὶ, *Μὴ ἐλπίζετε, φησὶν, ἐπ' ἀρχοντας ἐπὶ υἱοὺς ἀνθρώπων οἷς οὐκ ἐστι σωτήρια* (*Psal. cxlv, 3*)· καὶ, *Ἐπικατάρατος ὅς τὴν ἐπιπίδα ἔχει ἐπ' ἀνθρώπων* (*Jerem. xv, 5*)· ὅθεν σπουδαίον τὸν Κύριον ἔχειν ἐπιπίδα· ἰλλόγημος γὰρ ὁ ἀνθρώπος ὃς πέποιθεν ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· καὶ ἔσται Κύριος ἐλπίς αὐτοῦ· ζῶσα γὰρ αὕτη ἡ ἐλπίς· ὃς γέγραπται· *Ἄναγεστηνημένος εἰς ἐπιπίδα ζωσας*· ὅθεν εἰρηται ὑπὸ τοῦ ἔχοντος αὐτὴν· *Οὐ καταισχυνηθῆναι εἰς τὸν αἰῶνα· ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ῥύσαι με καὶ ἐξ-
ελοῦ με*.

Vers. 5. Πολλῶν πολεμεῖν με θελώνων, ὑπερ-
ασπιστῆς μου γενοῦ, σκέπασάν με τῇ σῆ ἀσπίδι, περὶ ἧς εἰρηται, *Ὅπλῳ κυκλώσει σε ἡ ἀλήθεια αὐτοῦ*· καὶ ἐπειδὴ σὲ θέλω εἶναι μοι πάντα, καὶ φρούριον ἀκαταμάχητον καὶ ἔρμα ἀκαθαίρετον γενοῦ μοι· ἵν' ἐχυρότατον τόπον σε ἔχω, παντός φόβου τοῦ ἀπὸ ἐχθρῶν ἐκτός μένω, σοῦ καταφυγῆς καὶ στερεοματός μου ὄντος.

Vers. 4. Χεῖρ ἀμαρτυλοῦ, ἡ ἀμαρτικῆ ἔστι πᾶ-
ξις, ἀφ' ἧς ρυθθῆναι ἀξιοῖ, ἵνα μηδὲ κατὰ ποδῶν ἐνεργῆ κατ' αὐτὴν πράττων· ὡσαύτως παρανομούν-
τος καὶ ἀδικούντος πράξις, εἰ ἀποστελεστικαὶ ἐνέ-
ργειαι· ὧν καὶ αὐτῶν ἔξω εἰναι ποθεῖ ρυσαμένου Θεοῦ. Πότερον δὲ ὁ αὐτός ἢ ἕτερος καθ' ὑποκείμενον ἀμαρτυλῶς, τῷ παρανομούντι καὶ ἀδικούντι ἐπιστη-
σεις; δοκεῖ γὰρ εἰς ἑκτέρας βέβαιον, παντός παρανο-
μούντος καὶ ἀδικούντος ἀμαρτυλοῦ ὄντος. Ἐὰν δὲ ὁ διάβολος ἢ ἐκ τούτων τῶν ὀνομάτων σημανόμενος, χεῖρα αὐτοῦ ἐκλήπητον, καὶ τὴν ὡσαε στρατιωτικῆν αὐτοῦ δύναμιν συνταπτομένην ἐκ παντός πνεύματος πονηροῦ καὶ ἀκαθάρτου. Ὁ ρυθεῖς εἰ χεῖρας τῶν ἑκκειμένων ὑπὸ τὴν κραταίαν χεῖρα τοῦ Θεοῦ γενόμενος, ὅτ' οὐδένης ἀρπάζεται ἐξ αὐτῆς.

Vers. 5. Ὅσαρ σοφία καὶ δύναμις τοῦ ἁγίου ὃ Θεός, οὕτω καὶ ὀπομονῆ καὶ ἐλπίς ὑπομείναντος εἰς σωτηρίαν, καὶ ἐλπίζοντος ἐπ' αὐτόν.

Vers. 6. Εἰ δυνατόν περὶ πνευματικῆς γεννήσεως

ἐκλεβόν τούς σίγους, ἐπίστησον τοῦ ἐκ διδασκα-
 λίας θείας καὶ ὑδαται καὶ Πνεύματος γεννωμένου,
 καταλλήλως τῇ γεννήσει ταύτῃ, γαστρὸς καὶ κοιλίας
 νοουμένου, ἀπ' ὧν ὁ γεννηθεὶς νοητικῶς προελθῆκεν.
 — Πάν τὸ καλὸν καὶ εὐσεβὲς ἀνύεται σὺν Θεῷ· ἔθεν
 ὁμολογῶν τὸν Ἰησοῦν Ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἐν
 αὐτῷ αὐτὸ ποιεῖ· ἵνα ἀκολούθως καὶ αὐτὸς ἀπολογηθῇ
 ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος, ὅτιος ἐν τῷ ὁμολογοῦντι αὐτόν.
 Ἐπεὶ γὰρ δικαιοσύνη καὶ σοφία ἀγιασμός τε καὶ ζωὴ
 καὶ ἀλήθεια ὁ Σωτῆρ, ὁ πραγματικῶς ὁμολογῶν αὐ-
 τὸν, ᾧ ἔπειτα καὶ διὰ φωνῆς ὁμολογία, ἐν τῷ ὁμολο-
 γουμένῳ τυγχάνει ὧν ἐν δικαιοσύνῃ καὶ σοφίᾳ δι-
 καιος καὶ σοφὸς ὑπάρχων, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀγιασμῷ καὶ ζωῇ
 καὶ ἀληθείᾳ ἄγιος καὶ ζῶν καὶ ἀληθὴς ἀποδει-
 χθείς· ὡς οὖν αὐτὸς ἐν τῷ μετρημένῳ, οὕτω καὶ ὁ
 μεθεκτός ἐν τῷ μετρχόντι· καθ' ὃ λέγομεν ἐν τῷ
 σπουδαίῳ τὴν ἀρετὴν, καὶ ἐν αὐτῇ τὸν σπουδαῖον
 εἶναι. Κατὰ τοῦτο δὲ σημαίνοντο, ὅ Ἀπόστολος
 ἀνθρώπος ἦν ἐν Χριστῷ, καὶ εἶχεν Χριστὸν ἐν ἑαυ-
 τῷ· ἢ φησὶν· Ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός (Galat. ii. 20)·
 ταύτης τῆς θεωρίας καθόλου οὐσας· καὶ ὁ ὁμῶν
 Θεὸν, ἐν αὐτῷ τυγχάνει, ὅτιος καὶ τοῦ ὁμνουμένου
 ἐν τῷ ὁμνουμένου.

Vers. 7. Οἱ ἀρετὴν εὐτελιζόντες, καὶ βδελύγμα-
 τὴν θεοσεβείαν ἠγόμισαν ἀμαρτωλοὶ, τὸν σπουδαῖον
 καὶ εὐτελεῖ βδελυτόμενοι, τέρας ἀποκαλοῦσιν· φά-
 σκουσι γὰρ ἐν αὐτοῖς· *ἤδησμεν τὸν δίκαιον δεῖ
 δύσχερτος ἡμῶν ἔστιν.* Καὶ ἐπεὶ φαῦλοι εἰσὶν
 ἡμῖν οἱ τὰ ταῦτα διανοούμενοι καὶ λέγοντες, εἰκό-
 τως οὐ καθάπαξ εἶπεν τέρας, ἀλλὰ τοῖς πολλοῖς γε-
 γονέναι, τούτεστι τοῖς χυδασιτέροις καὶ φεύγουσι τὴν
 ἀρετὴν.

Vers. 9. Ἐπὶ σοὶ ἔλιπς μου ἐκ νεότητός μου· πα-
 ρακαλῶν ἐν τῇ καταστάσει ταύτῃ μέχρι γῆρας δια-
 μείναι, οὐκ ἀπορρίπτόμενος ἀπὸ σοῦ· παντός τοῦ
 φαύλου πρόσοντος καὶ ἀνομούτου ἀπορρίπτομένου.
 Θεωρηθεὶς δὲ καὶ πρὸς διάνοιαν· ἐπεὶ γῆρας τίμων,
 οὗ τὸ πολυχρόνιον, πολιάς οὐσίας τοῦ ἔνθεν ἀνθρώπου
 τῆς θείας φρονήσεως, καὶ γῆρας τοῦ δι' ἀκρατάτην
 ἀρετὴν ἀκηλιώτου βίου· ἐπεὶ ἀκμὴν ἐν τῷ προκρί-
 πτειν εἶμι, παρακαλῶ μὴ ἀπορβιψῆμαι, ἀλλὰ συνερ-
 γηθεῖαι ἀπὸ τῆς ἀγαθότητός σου, ἕως φθάσω ἐπὶ τὸν
 κειρὸν τοῦ ἀκηλιώτου βίου.

Vers. 15. Αἱ μὲν γραμματεῖαι Ἰουδαίους μόνους
 ἤρρωτον, τρῆς τοῦ ἔναιουτο παρακλυζόμεναι ἀπαν-
 τῆν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, πολλὰ τε ἄλλα δυσχερῆ καὶ
 οὐκ ἀναγκαῖα περιερχόν· ἐγὼ δὲ ἐν δυνάμει Κυρίου
 εἰς τὰς ἑμαυτοῦ ἐκκλησίας εἰσελεύσομαι καὶ μνη-
 σθήσομαι δικαιοσύνης σου μόνου· δικαιοσύνη γὰρ
 Πατρός ἦν τὸ πάντα ἀνθρώπους Ἑλληνάς τε καὶ
 βαρβάρους καταβιβῆναι τῆς αὐτοῦ γνώσεως· καὶ
 τὸ ἐν παντὶ τόπῳ, ἀλλὰ μηχανῆς ἐν ἐνί, τρέψαι (1)
 λαρεῖν αὐτῷ· ὥστε ἀπὸ ἀνατολῶν ἤλιου μέχρι
 δυσμῶν ἐξείζεσθαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν τοῖς Ἰουδαίοις.

Vers. 19. Ταῦτα ἕως ὧστων μεγαλεῖα, καὶ σὺν
 αὐτοῖς τὰ θαυμάσια ὑπῆρξαν τοῦ Σωτῆρος ἀνθρώ-
 που γεγενημένου· τεχθέντος γὰρ αὐτοῦ ἐκ τῆς Παρ-

θένου, πλήθος οὐρανοῦ στρατιᾶς, *δέξα ἐν ὕψιστοις
 Θεῷ, εἶχον, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνην, ἐν ἀνθρώποις
 εὐδοκία* (Luc. ii. 14). Τῆς γὰρ γενόμενης εὐδοκίας
 ἐν ἀνθρώποις, εἰρήνη πολλὴ ἐκράτησεν, τῶν ἐπὶ γῆς
 πάντων πολεμῶν καταλυθέντων· ἀλλὰ καὶ δέξα ἐν
 ὕψιστοις γέγονεν τὸν σωζόμενον ἀνθρώπων μέχρι
 τῶν ὧστων τὴν ἀνάθειαν ἐχόντων. Πῶς γὰρ οὐκ
 ἔμελλον οἱ γενόμενοι τέλει· ὡς ὁ Πατὴρ ὁ οὐρά-
 νιος τέλειός ἔστιν (Matth. v. 48), ἐν ἀνυπερβλήτῳ
 ἀγιότητι γενόμενοι, εἶχεν ἐν αὐτοῖς τὸν Θεόν, πάντα
 ἐν πᾶσιν γινόμενοι· Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ἐν
 Εὐαγγελίοις εἶπεν πρὸς τὸν αὐτοῦ Πατέρα· *Θέλω,
 Πάτερ, ἵνα ὅπου εἶμι ἐγὼ, καὶ οὗτοι ὡσιν
 μετ' ἐμοῦ, ἵνα θεωρῶσι τὴν δέξαν τὴν ἐμὴν*
 (Joan. xvii. 24).

Vers. 20. Ἐπὶ ἀγαθότητι ὁ Θεὸς πειρασθῆναι θλι-
 βερῶν καὶ κακοκλιτῶν πρὸς σύμφωνόν τὴν συνεχάρη-
 σεν, πάλιν ἐπιστρέψας πρὸς αὐτὸν ζωοποιεῖ, μεταθι-
 δοὺς ζωῆς τοῖς· *εὐρακάδι διὰ πείρα*· θλίψεαι καὶ κα-
 κὰ, ὡς καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἀθύσεων, τούτεστι τοῦ βά-
 θους τῶν περιστατικῶν, ἀνιψήσασθαι τὸν κατεν-
 εχθέντα· καὶ ἐπειθὲ τὰ κακὰ καταδύλληται τοῖς θλίψεαι,
 τὰ ἐπίπωνα καὶ κακοκτικὰ ἐξεληψαμεν, ἀκολούθως ἡ
 ζωοποιήσις κατὰ τὴν κοινὴν ζωὴν ἐκληφθήσεται· καὶ
 ἡ τῆς ἀθύσου ἀνοδος· ἐπεὶ γὰρ τὰ κακοκτικὰ ἐκτα-
 θέντα θανατοῦν δοκεῖ, καὶ καταδίδάσκειν εἰς θῆλην, ἔτ'
 ἂν τέλος λάθῃ τὰ αἵτια, ζωοποιεῖται τις ὑπὸ Θεοῦ.
 καὶ ἐκ τῶν ἀθύσεων τῆς γῆς ἀναθιδάσκειται· ταῦτα δὲ
 οὐκ ἀπὸ ἴδιου προσώπου ὁ ἅγιος λέγει, ἀλλὰ τοῦ τῶν
 ἀνθρώπων γένου·, πειρασθέντος πλείστον ὄνου κακῶν
 καὶ θλίψεως πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας, μετ' ἧν
 πειραν ἐπιστρέψας ὁ Κύριος πρὸς ἡμᾶς ἐλήλυθεν, καὶ
 ἐζωοποίησεν, δοὺς ἀνθ' ἡμῶν τὴν αὐτοῦ ψυχὴν λύ-
 τρον, ὥστε πάντα τὸν πιστευόντα εἰς αὐτὸν καὶ δε-
 χόμενον τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ, εἶχεν ζωὴν αἰώνιον·
 ἀνήγαγεν δὲ ἐκ τῶν ἀθύσεων τῆς γῆς, τούτεστι τοῦ
 βίου, γενόμενος ἐκεῖ μετὰ ἀπόθεσιν οὐ εἶχεν σώμα-
 τος, οὐκ ἄλλου ἔνεκα, ἢ τοῦ ἀναγαγεῖν τοὺς ἐκεῖ κατ-
 αχθέντας δι' ἀμαρτίας ἰδίας.

Vers. 22. Σκεῦός φαλμοῦ τὸ φαιτῆριον, δι' οὗ λέ-
 γει, ἐξομολογήσομαι σοι, εὐχαριστικῶς προφέρων
 τὴν ἀλήθειαν, καὶ καθ' ἣν οὐδεὶς ὄμιος Θεοῦ μετὰ τα
 κακὰ ζωοποιούτος, καὶ πᾶσαν τὴν ἐπομένην εὐσε-
 βείαν τελούσων. Πρὸς τὸ ἐξομολογήσασθαι τὴν ἀλή-
 θειαν ἐν σκευῇ φαλμοῦ, καὶ ἐν κισθρῷ φάλλειν ὑπο-
 ισχνεῖται τῷ Θεῷ ὑπάρχοντι Ἁγίῳ τοῦ Ἰσραὴλ· Ἁγίος
 δὲ τοῦ Ἰσραὴλ λέγεται ὁ ἀγιάζων αὐτὸν ὥσπερ
 γὰρ ἐὰν λέγωμεν Θεοῦ ἁγίους εἶναι, παριστώμεν τοὺς
 πρὸς αὐτοῦ ἀγιαζόμενους, ὅστις Ἁγίος αὐτὸν λέγον-
 τες, τινὲς τὸ ἀγιαζόμενον σημαίνοντες· καὶ οὗ τοῦ
 οὕτως εἶχει, ἐπίστησον τῷ περὶ Χριστοῦ λεγομένῳ, ὡς
 ἐγενήθη ἡμῶν σοφία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη, καὶ
 ἀγασμός, καὶ λύτρωσις (I Cor. i. 30)· γέγονε γὰρ
 σοφία τοῖς σοφοῖς, δικαιοσύνη τοῖς δικαιοῦμένοις,
 ἀγασμός καὶ ἀπολύτρωσις τοῖς ἀγιαζόμενοις· καὶ
 ἀπολυτρωμένοις· οὐκ ἐνταῦθα μόνον Ἁγίος τοῦ
 Ἰσραὴλ ὁ Θεὸς εἰρηται, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ, *Παροῦς*

(1) Τρέψαι. An legendum ἐπιτρέψαι? Edit.

ναες ἐὼν Ἄγιος τοῦ Ἰσραήλ, δηλονότι οἱ ἀμαρτάνοντες.

Vers. 23. Αὐτροῦται ἡ λογικὴ ψυχὴ, ἄτρονον δεδοκός τοι Ἰησοῦ ὑπὲρ αὐτῆς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, καὶ αὕτη δηλονότι λογικὴ οὖσαν ἕνπερ γὰρ τρόπον λυτρούμενος τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων, σῶμα ἁμοούσιον αὐτῆς ὑπὲρ αὐτῶν δίδωκεν, οὕτως λυτρούμενος λογικὰς ψυχὰς, λογικὴν ψυχὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἔθηκεν.

Psal. LXXI, vers. 1. Οὗτος ὁ ψαλμὸς οὐ ἐνἀγχεί (00) τῷ πατρὶ τοῦ Ῥοδοῦ Σολομῶντι, ἀλλὰ τῷ πνευματικῷ οὕτω καλουμένῳ, διὰ τὴν τοῦ ὀνόματός μεταλήθειαν ἔρμηνεύεται γὰρ, Ἐλλήνων φωνῇ, εἰρημικός. Τίς δὲ οὗτος ὑπάρχει ἡ δὲ λέξις Ἰησοῦς, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν; Περὶ τούτου ὁ θεολόγος γράφει· Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν (Ephes. II, 14)· καὶ τὸ, Ἐγγελλισατο εἰρήνην ὑμῖν τοῖς μακρὰν, καὶ εἰρήνην τοῖς ἐγγύς (ibid. 17), λύσας τὴν ἐχθρὰν τὴν διαίρουσαν Ἑλλήνας ἀπὸ τῶν Ἑβραίων, ὥστε μίαν ποιήσῃ, καὶ ἓνα λαὸν ἐξ ἔθνων καὶ Ἰουδαίων συστήσῃ· οὕτως εἰρημικός δεκόμενος διὰ τῶν ἔργων ὧν ἐτέλεσεν, ἐκ τοῦ Δαβὶδ ἐστὶ τὸ κατὰ σάρκα, γεννηθεὶς ἐκ παρθένου· γέγραπται γοῦν περὶ αὐτοῦ, Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαβὶδ.

Vers. 8. Ταυτὸν τῷ Συμπαραμνεῖ τῷ ἡλίῳ, τὸ πρὸς αὐτὸν εἰρημένον, Σὺ εἰ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μαχισαδέκ. Καὶ τὸ, Πρὸ τῆς σελήνης γενεὰς γενεῶν, ταυτὸν τῷ, Πρὸ τοῦ αἰῶνος ἔθεμαι λῶσός με. Λέγεται τὸ, Συμπαραμνεῖ τῷ ἡλίῳ, καὶ περὶ τῆς σαρκὸς, ἧς ἦν ὡσαν ἐαυτοῦ, τῆς ἐμψυχωμένης ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ· συμπαρამνεῖ γὰρ τῷ ἡλίῳ τῆς δικαιοσύνης διὰ τὴν ἀδιαίρετον ἑνωσιν· ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς σελήνης τῆς ἀναγωγίαν ἔχουσας πρὸς τὸν νοητὸν ἥλιον, ὑπάρχει γενεὰ γενεῶν τῶν δι' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ ἰδρύσασθαι τὴν Ἐκκλησίαν συγκριμένην ἐκ πάντων τῶν γενεῶν ἔχόντων ἀνθρώπων· οὗτοι γὰρ ἐκ γενεᾶς καὶ γενεᾶς κατὰ διαδοχὴν, ὑπαρξίν ἔχουσιν. Παρίσταται ἐκ τοῦ Ἄσματος τῶν ἀσμάτων, ὡς σελήνη ἡ Ἐκκλησίαν χρηματίζει, οὕτως· Τίς αὕτη ἐκκόπτουσα ὡσεὶ ἔρθερος, καὶ ἡ ὡς σελήνη ἐκλεκτὴ (Cant. VI, 9);

Vers. 6. Ὡς ὁ μὲν πόκος τὸν Ἰσραὴλ σημαίνει, ἡ δὲ γῆ τὴν ἔθνη δηλοῖ, ἐπεὶ πρότερον ἐπὶ πόκον κατήλαθεν, εἴτ' ἐκείθεν ἐπὶ τὴν γῆν· ἀπειθήσαντες γὰρ τοῦ Ἰσραὴλ, ὡς μὴ δεῖσθαι τὸν ἐληλυθότα, μετάβασιν ἐπὶ τὴν γῆν τοῦ θεοῦ γέγονεν· ὡς πάντας τοὺς ἐπ' αὐτῆς ἀνθρώπους ὑπαίνασθαι, μάλλον δὲ ποτιζέσθαι ἐκ τῶν σταγόνων ἐπὶ τῷ ἀγαθῷ καρπούς πνευματικούς.

Vers. 9. Νοήσεις οὕτως· Τῶν ἀπὸ ἔθνων Αἰθίοπων καλουμένων, δι' ἣν εἶχον ἐξ ἀσεβείας μελανίαν, ἐνώπιον τοῦ βασιλέως προσκιντόνων μεταγνώστως τρόπῳ, οἱ τοῦ βασιλέως ἔχθροὶ Ἰουδαῖοι γοῦν λείξουσιν· εὖ δὲ καὶ τὸ φάναι ἐνώπιον αὐτοῦ προσκίπτειν τοὺς Αἰθίοπας, γνησίαν ὑποταγὴν δηλοῖ τὸ ἐπίπροσθεν τοῦ τὰ κρυπτὰ ὄρνυτος βασιλέως προσκίπτειν. Δυνατοὶν καὶ τῶν ἐχθρῶν τοῦ θεοῦ ἀσθήσιν μετα-

Α νοίας φαίνονται, διὰ τοῦ γοῦν λείξουσιν· γονυπετούσιν γὰρ ἡ ἐνέργεια· μεταλαμβάνεται δὲ θαρσεῖς ἐκ τοῦ κατασκοπεῖν χαρὰν, κατασκοπούντων χαρὰν τῶν ἀρετῆς καὶ ἀσεβείας φιλῶν· Ἴν' ἀκούσῃ ποτε θυνηθῆ ἕκαστος αὐτῶν, Εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου (Matth. XXV, 23). Τῶν οὕτω θεωρητικῶν πρὸς τὴν χαρὰν τὸ βλέμμα ἔχόντων, οἱ κρατοῦντες βασιλεῖς δῶρα ἰσχύουσι τοὺς ἀρχομένους· καὶ νῆσοι δὲ προσάγουσι· ψυχὰ δὲ εἰσὶν αὐταί, ἐβραῖως καὶ ἀματακινήτως ἔχουσαι, κὰν ἐπαφρίξῃ καὶ τρικυμίας ἡ θάλασσα ἐπιγεῖρη. Πρὸς ταύτας ὁ Σωτὴρ λέγει· Ἐγγαινέσεθε νῆσοι πρὸς με, ἀνασεύσουσι τῇ καινότητι τοῦ πνεύματος, φέρουσαι τὸν νέον ἀνθρώπον, τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα· πρὸς τούτοις τοῖς βασιλεῦσιν, καὶ οἱ τῶν Ἀράβων καὶ Σαβᾶ προσήουσι δῶρα, τοὺς πρὸς τὴν ἐσπέρα βίω τοῦ φαύλου ἐρχομένους, ὡς σκοπισθῆναι ἀπ' αὐτοῦ δὲ φωὸς τῶν ἀσεβῶν· καὶ δύναιτ' ἀν μετασηματιζόμενον εἰς ἀγγελον φωτός φευδῶς καὶ μέχρι τοῦ ἀπατήσαι ἔλιον ὄντα. Ἀραβες γὰρ δυσμαλὶ καὶ ἐσπέρα ἔρμηνεύονται· μετὰ τούτων τῶν Ἀράβων, καὶ ἔτερον πλείωνων μετάνοια· προσφέρεται Σαβᾶ· μεταλαμβάνεται δὲ τὸ ὄνομα εἰς τὸ ἐπισπεροσθῆ· δυνατὸν ἐκλαθεῖν προσκυνούσας αὐτὴν, καὶ δῶρα προσφέροντας τοὺς διδασκάλους πάντων τῶν ἔθνων ἀποστόλους καὶ μαθητὰς καὶ τοὺς τούτων διαδόχους· προσφέρουσι γὰρ τοὺς κερδαινομένους ὑπ' αὐτῶν ἀνθρώπους δῶρα τῷ θεῷ· εἰ δὲ ἕκαστος τῶν πιστῶν δῶρα φέροι πράξεις ἐπαινετὰς καὶ ἀληθῆς φρόνημα, ὡς βασιλεῖς προσάγουσι τὰ οὐκ αὐτὰ δῶρα τῷ μόνῳ καὶ ἐν Παμβασίλει.

Vers. 15. Μαθόντες οἱ ἄγιοι ἄνδρες ὡς οὐδεὶς τῶν γεννητῶν λυτρώσεται τοὺς ἀνθρώπους ἐκ τῆς κατεχούσης κακοπραγίας, πάντων ἐκλιπόντων καὶ ἅμα ἀχρευσθέντων, περὶ τοῦ δυναμένου βύσασθαι ἐκ χειρὸς δυνάστου καὶ σωτηρίας αἰωνίου αἰτίου ἰσομένου, συνεχῶς καὶ ἀδιαστάτως εὐχῆν τῷ Πατρὶ ἀναπέμπων· ὅτι μὲν λέγοντες, Δείξον ἡμῖν, Κύριε, τὸ ἔλεός σου, καὶ τὸ σωτήριόν σου ὅπως ἡμῖν (Psal. LXXIII, 5)· ὅτι δὲ, Ἐξασπότελιον τὸ σώζου σου καὶ τὴν ἀληθειάν σου (Psal. LXXI, 3).

Vers. 16. Οὗς γὰρ ἐκαρποφόρησεν Ἰησοῦς διὰ τῆς ἐπιδημίας πιστοῦς ἀνθρώπους, καὶ πλήθος καὶ μέγεθος πράξεων καὶ θεωρημάτων, ἔχουσιν μαρτυρίων τὸ, Δίκαιος ὡς γοῖνιξ ἀνθήσει, ὡσεὶ κέδρος ἡ ἐν τῷ Αἰθίῳ πληθυνθήσεται (Psal. CII, 3)· οὕτω πληθυνθέντος καὶ ὑπεραρθέντος τοῦ καρποῦ τοῦ στήριγματος τῶν ἄλων, ἐξανθήσουσιν ἐκ τῆς πόλεως τῆς Ἰερουσαλήμ οἱ ἀποστήσαντες τῷ Σωτῆρι Ἰουδαῖοι, ὡς ἐκ τῆς γῆς χέρτος, διὰ τὸ εὐμάραντον καὶ ταχὺ ἀποξηραίνεσθαι, οὕτως ἄνομασμένοι· καὶ μάλα δικαίως, ἐπεὶ σὰρξ τῷ φρονήματι γέγονασιν, ἀποστήσαντες τῷ Σωτῆρι. Καὶ δόξαν παρ' ἀλλήλων λαμβάνοντες, ἀλλὰ μὴ τὴν παρὰ θεοῦ μόνου διδομένην ζητούντες, ἐξανθήσουσιν, ὅσα τῆς γῆς χέρτος· Πᾶσα γὰρ σὰρξ χέρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἀνθος χέρτου (Isa. XL, 6)· εὖ δὲ καὶ τὸ ἐκ κέλευς, καὶ μὴ ἐν πόλει· ἐξανθήσασιν ὅσα χέρτος, τοὺς περὶ

(00) Διατάρχει. Ita cod. pro διανίχεται, pro διαφέρει. Edit.;

ὡν ὁ λόγος· Ἐξω γὰρ τῆς πνευματικῆς πόλεως Ἰερουσαλήμ βίην καὶ φρονήματι σπεύσαντες εἶναι ὡς εὐμάρτανος καὶ ξηραίνόμενος ταχὺ χόρτος ξηρὰνθησαν, τοῦ ἔνδον ἐν τῇ πόλει μόνοντα, λόγῳ τοιοῦτο πιστομένου· *Οὐ σαλευθήσεται γὰρ εἰς τὸν αἰῶνα ὁ κατοικῶν Ἰερουσαλήμ* (Psal. CXXIV, 2).

Vers. 17. Αἱ εὐλογηθεῖσαι ἐν αὐτῷ φυλαί ὄσοιαι τὰ εἶδη μακαρίζουσι ἐν εὐλογησάντα, λέγουσαι· *Εὐλογητὸς ὁ τοῦ διορατικοῦ γένους Θεός, δε μόνος θαυμασία πεποίηκεν, ἐλευθερώσας ἡμᾶς ἀπὸ ἰδωλολατρίας, καὶ δαιμόνων ἀλιτηρίων θεραπειάς.*

Vers. 18. Θανύμιον γὰρ ἀληθῶς ἕκαστον τῶν ὑπὲρ τῆς κλήσεως τῶν ἔθνῶν γεγονός. Προσκειμενον δὲ τὸ, *μόνος, μὴ ταρτάττω· οὐ γὰρ ἐναντιοῦται τῷ, οὐ δύναται κοῖσιν ὁ Υἱὸς οὐδὲν, ἐὰν μὴ βλέπει ἐν Πατέρα ποιοῦντα* (Joan. v, 19)· ἄ γὰρ ἐν ὁ Πατήρ ποιεῖ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ· τὸ γὰρ, *μόνος*, καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἐπὶ θεότητος λαμβανόμενα, δηλοῖ Πατέρα καὶ Υἱόν, ὡς ἐκ τοῦ προφήτου παρασταται, ἔνθα εἰρηται πρὸς τὸν Σωτήρα· *Καὶ ὁ Σαβιελμ ἄνδρες ὑψηλοὶ ἐπὶ σὲ διαθήσονται, καὶ προσκυνήσουσί σοι, καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται· δε ἐν σοὶ ὁ Θεός ἐστι, καὶ ἐν σοὶ ἐστι Θεός πληθὸν· σὺ γὰρ εἶ ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἤδεμεν, Θεός τοῦ Ἰσραὴλ σωτήρ* (Isa. XLV, 14, 15).

PSAL. LXXII, vers. 1. Ἄντι τοῦ, *Ὡς ἀγαθός ὁ Θεός, ὁ Σύμμαχος φίλοι, Πλήρ ἔστω ἀγαθός τῷ Ἰσραὴλ ὁ Θεός τοῦ καθαροῦ τῆν καρδίαν.* Τοῦτο εἰπὼν, παρίστηεν τίς εἴη ὁ Ἰσραὴλ· αὐτοὶ γὰρ εἰσιν ὁ ἀληθινός Ἰσραὴλ· διὸ ἐλέγετο καὶ ὑπὸ τοῦ Σωτήρος, *Μακάριος ὁ καθαρὸς τῆ καρδίᾳ, δε αὐτοὶ τὸν Θεὸν εὐνοῦνται* (Matth. v, 8)· καὶ ὁ Ἰσραὴλ δὲ, εὐνοῦν τὸν Θεόν, ἐρμηνεύεται· διὸ καὶ νοοῦντες ἐν ὁρώσιν, ἴσασιν δε ἀγαθός ἐστι· κἀν τῇ γού σκυθρωπῶν δε καὶ ἄγδὲς τοῖς ἀνόμοις παράγει, ἴσασιν ὡς συμπερόντως καὶ πρὸς σωτηρίαν ποιεῖ τοῦτο, καὶ οὐ σαλεύονται τὰ διαβήματα ἄ ἴσαν διαβηκτικῆς καὶ προκοφάντες.

Vers. 14. Δυνατὸν ἐκλαβεῖν τὸ, καὶ ἐγενηθην μαστιγώμενος ἔλην τῆν ἡμέραν· νοήσε τοιαύτη εἰρηκῶς, *Ἄρα μεταίως ἐδικαίωσα τῆν καρδίαν μου, καὶ τὰ ἐξῆς· γνώως ὡς οὐκ ἔδει ταραχθέντα τοῦτο εἰπεῖν· Ἐμαστιχθην ὑπὸ τοῦ τῆς εὐσεβείας λογιανοῦ ἔλην τῆν ἡμέραν ἐλεγχόμενος καὶ ἐπιτιμώμενος ὑπ' αὐτοῦ.*

Vers. 23. Εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα οὐ συνιεῖν πρὶν φοισθῆναι καὶ γινῶναι τὰ περὶ τῆς πόλεως λελεγμένα, καὶ τὰ περὶ τῆς εἰκόνας τῶν ἀσθεῶν· καὶ εἰ δίκην ἀλόγου κτήνους διετέλεσα πρότερον, ἀνοηταίμων καὶ μὴ δυνάμενος ἐπιβαλεῖν τοῖς τῆς σῆς προνοίας, ὅμως οὐκ ἀπειμανόμην σοῦ τοῦ Θεοῦ· σὺ ἡμῶν δὲ σοι διαπαντός· καὶ τοῦτο ἔπραττον οὐκ ἐξ ἑμαυτοῦ δυνάμεως, ἀλλ' ἐκ τῆς σῆς χάριτος· σὺ γὰρ αὐτὸς τῆ σαντοῦ φιλανθρωπικῆς τῆς ἡμῶν χειρὸς δεξιᾶς ἐπιλαβόμενος, συνειγες καὶ διεκράτεις, πρὸς τὸ μὴ διαχεισθαί μου τὰ διαβήματα, μὴδὲ τοὺς πόδας μου σαλεύεσθαι τῆς παρὰ σοῦ στάσεως· χειρὰ δὲ φημι δεξιᾶν ἐβρωμένην πρακτικῆν, τὰ δεξιὰ πάντα καὶ τὰ σοὶ ἀρεστὰ πράττουσαν· διὸ ὁ ἐπιλαβόμενος αὐτῆς,

Ἄ τῇ Βουλῇ σου ὠδήγησάς με, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, ἐν τῇ συμβουλῇ σου ὠδήγησάς με, τὸν θνητὸν διαπορθμῶν βίον, καὶ εἰς εὐδον καὶ ἀσφαλῆ λιμένα τῆς παρὰ σοῦ ἀναπαύσεως χειραγωγῶν με, καὶ μετὰ δόξης προσελάθου με, μὴδὲν πεπονητόσ ὑπὸ τῶν τοσοῦτων πειρασμῶν· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, ὕσταρον φησι τιμὴ διεδέξαντο.

Vers. 27. Ἐπεὶ μὴ ἐν τόπῳ ὁ Θεός, τοπικῶς οὐδεὶς αὐτῷ δίσταται, ἀλλὰ σῆσαι καὶ διαθεῖται τοῦ ἀδικου καὶ πονηροῦ μακρὰν νοουμένου τοῦ δικαίου καὶ Ἀγαθοῦ καὶ πάντων αἰτίου· καὶ ἐπεὶ τὸ ἐγγίξειν αὐτῷ ἀρετῆς ἀναλήξει σῶσαι τὸν πλησιάζοντα, τὸ ἀριστοσθασι αὐτοῦ, τῷ κακίαν καὶ ἀσέβειαν ἐσχηκέναι, ἀπώλειαν φέροι· ταυτὸς τοῦ μακρῶσθασι τοῦ Θεοῦ τὸ ἀμαρτάνειν· εἰκότως οὖν εἴρηται, *Ὅτε ἰδοῦ οἱ μακρῶντες· τῷ μὴ τῶς ἡμαρτηκῆτας ἀπώλοσθασι, τῷ ἀμαρτάνειν τέλος ἐπιβάλλοντας· δεκ μετανοίας· ταῦτη καὶ, Ὁ κοῖων, ἀλλ' οὐκ ὁ ποιήσας, τῆν ἀμαρτιαν· δουλλός ἐστιν αὐτῆς* (Joan. VIII, 34).

Vers. 28. Πολλῶν κινήσαντων μακρῶς καὶ πλειονας λόγους περὶ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ οὐσίας, διὰ βραχυλογίας ὁ σφῆρς παρίστηεν αὐτοῦ τῆν ὑπερβειν εἰπὼν, κυρίως ἀγαθὸν εἶναι τὸ προσκαλλῆσθαι τῷ Θεῷ, καὶ ἐπ' αὐτῷ τίθεσθαι τῆν ἐλπίδα. Εἴρηται δὲ ἦδη ὡς ἀρεταὶ καὶ εἰς τὴν τελειότητα εἰσαγωγαί, αἱ πύλαι τῆς ζωῶν εἰσιν· συγὰτῆρ δὲ ζωῶν πᾶσα γινωμένη ἢ γεννηθεῖσα κατ' αὐτὴν καὶ πρὸς αὐτῆ ψυχῆ χρηματίσασα.

PSAL. LXXIII, vers. 1. Ἀποθεβαῖται ὁ Θεός τὸν ἀμαρτάνοντα, ἐκείνου πρότερον ἀποχοινίσαντος αὐτόν· *Τὸν γὰρ ἐρχόμενον πρὸς με οὐ μὴ ἐκδέλλω ἐξω*, εἶπεν ὁ Κύριος (Joan. VII, 37).

Vers. 15. Θάλασσα πᾶς ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος λαμβάνεται· τοῦτο ἐν τῆ δυνάμει ταυτοῦ ὁ Θεός ἐκραιψάσων, ὡς ἐκ πλειονας γεμῶσος καὶ σφοδρότατης ζάλης εἰς εὐδαν καὶ γαλήνην ἀγαγεῖν· ἐν οἱ πατοῦντες αὐτὴν ὡς διὰ ξηρᾶς βαδίωσων, κατὰ τὰ λεχθέντα· *Ὁ μεταστρέφων τῆν θάλασσαν εἰς ξηρὰν.*

Vers. 14. Πλειονῶν ἐρακόντων πολλὰς κεφαλὰς, ἀλλὰ καὶ ἐνὸς πολλὰς κεφαλὰς συνέθλασεν ἐπὶ τοῦ ὕδατος, νοουμένου τῆς κακίας, ἢ τῶν ἀστέτων καὶ τεταραγμένων πραγμάτων τοῦ βίου· ἐν τῷ τοιοῦτῳ γὰρ ὕδατι ἐνεργοῦται βλαπτικῶς οἱ ἐράκοντες, καὶ ὁ τοῦτων ὑπερέχων εἰς, περὶ οὐ γέγραπται ὡς βασιλεὺς εἴη πάντων τῶν ἐν τοῖς ὕδασι, καὶ ὡς ἐν θαλάσῃ διατρίβει· αὐτῆ γὰρ ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ ἐβρύχωρος, θεικῶς τῆν παραχθῆν τῶν πραγμάτων καὶ τῆν κακίαν· μόνος δὲ τοῦ Σωτήρος ἔργον συντριβεῖν τῶν ἐρημῶνων ἐρακόντων τὰς κεφαλὰς.

PSAL. LXXIV, vers. 1. Εἰς τὸ τέλος φθάσαντες τοῦ μὴ διαφθεῖραι καταρθωμένης ἀφθαροίας, εὐχαρίστωσ ἐξομολογησόμεθα σοι, θεέ, ὡς αἰτίω τῶν ὑπερέξαντων καὶ καταρθωμένων ἀγαθῶν· σὺν σοὶ γὰρ καὶ ἐκ σοῦ θεβαιοῦται ταῦτα, καὶ ἐπὶ τοῖς καταρθωθεῖσιν ἀγαθοῖς προσλαβεῖν καὶ ἔτερα βουλήματα· οὐπω γὰρ ἐσομὲν τέλει· ἐξομολογησόμεθα μὲν περὶ τῶν ὑπερέξαντων· ἐπικαλεσόμεθα δε τῆν προσοχορίαν σου, ὑπὲρ τοῦ ἀλλα λαβεῖν· ἐὰν δὲ ὡς ὅσον τέλει οἱ ἐξομολογούτες καὶ ἐπικαλούμενοι, ἐξομολογούνται ὑπὲρ

ὡν πλήρη εἰλήρασαν, ἐπικαλούμενοι ὑπὲρ φυλακῆς αὐτῶν, ὅπως παραμείνῃ αὐτοὶ μέχρι τέλους τὰ δοθέντα παρά τοῦ οὐρανόθεν Πατρὸς τοῖς αἰτηθεῖσιν αὐτῶν.

Vers. 4. Τὸ κατοικεῖν τὴν γῆν, ὡς ἐπίπαν ἀντιφύγου λαμβάνεται· ὡσερ τὸ παροικεῖν, ἐπὶ ἐπαίνου·

Ὁδοὶ γάρ, φησὶν, ἐπὶ πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν· φαῖλου τοιγαροῦν ἔντος τοῦ κατοικεῖν τὴν γῆν, παχύνεσθαι συμβαίνει τὸ φρόνημα τῆς σαρκός, ἐχθρὰς εἰς θεὸν ἔντος (1).

Quae sequuntur, inde a psal. LXXXI suppeditavit Catena Corderii.

PSAL. LXXXI, vers. 1. Διοδώρου. Ταῦτα πρὸς ἀτιμίαν αὐτῶν φησι, διὰ τὸ κρίνειν ἀδικίαν, καὶ προσῶπον ἀμαρτωλῶν λαμβάνειν· καὶ ἔτι, διὰ τὸ μὴ συνίεναι καὶ γινώσκειν τὰ τοῦ θεοῦ ἐντάλματα, ἀλλ' ἐν σκέτει διαπορεύεσθαι, ταραχῆς καὶ ἄλγος ὁ βίος ἐμπέλησται, καὶ τοῖς ἐπαλλήλοις ἡ γῆ κλονεῖται κακοῖς.

Ibid. Διοδώρου. Συστάσις, φησὶ, καὶ συγκλονήσῃ τὸ πᾶν, ἐπειδὴ ἐγὼ μὲν τοὺς δικαιοτάτους ἐν τάξει θεῶν κατέστησα καὶ υἱὸν Ὑψίστου· αὐτοὶ δὲ εἰς τὸ ἴμην ἐξέβρισαν ἀέλωμα, λήμματα τὸ δικαίον διαφθείροντες, κατὰ τοὺς τῶν ἐθνῶν ἄρχοντας, οἱ, διὰ τὸ μὴ αἰσθάνεσθαι τοὺς αὐτῶν θεοὺς, κέχηρται τῷ δικάζειν ὡς βούλονται, οὐκ ἔντος τοῦ ἐφορᾶσθαι αὐτοὺς, οὐδὲ ἀπατιούτους δίκας.

Vers. 8. Διοδώρου. Κυριώτερον οὖν τούτους τοὺς στίχους εἶποι ἄν τις εἰς τὸν Χριστὸν εἰρησθαι. Ἐπειδὴ γὰρ πᾶσαν τὴν κρίσιν δίδωκεν ὁ Πατὴρ τῷ Υἱῷ, ἕνα πάντες τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα, εὐχεται ὁ Δαβὶδ ἐπιταχυνθῆναι τὸ πρᾶγμα, ὥστε ἀναστάντα αὐτὸν ἐκ νεκρῶν καταστῆναι κριτὴν τοῦ παντός· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τῶν ἐθνῶν ἐμνημόνευσεν. Ἐμελλε γὰρ ἀναστῆς, ἐκ νεκρῶν πάντων δεσπάζειν.

PSAL. LXXXII, in titulo. Διοδώρου. Ἡ μὲν ὑπόθεσις τοῦ ψαλμοῦ ὅλη ἐστὶν ἐπινίκιος τῶν Ἰσραηλιτῶν κατ' ἐθνῶν, συμμαχησάντων ἀλλήλους κατὰ Ἰουδαίων· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ θεὸς ἐκείνους μὲν ἠράνησεν, Ἰσραηλιταὶς δὲ παραδόξως ἔδωκε νίκην, ἀναγκαιῶς ὁ μακάριος Δαβὶδ τοῦτον ἔβλεπεν τὸν ψαλμὸν ἐκ προσώπου αὐτῶν τῶν Ἰσραηλιτῶν· ἀμφιβάλλεται δὲ ὁ χρόνος· οἱ μὲν γὰρ ἔφασαν μετὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλώνας ἐπάνοδον λαβεῖν ταῦτα τὴν ἔκβασιν, οἱ δὲ μετὰ τὴν νίκην τῶν Μακκαβαίων· μέγιστα ἐπιθεῖν ἐν τῇ Μακκαβαϊκῇ ἱστορίᾳ κείται οὕτως· Καὶ ἐγένετο, ὅτε ἤκουσε τὰ ἔθνη τὰ κύκλω, ὅτι ἠκούσθη τὸ θεσπιστήριον, καὶ ἀνεκαινίσθη τὸ ἄγιασμα ὡς τὸ πρότερον, καὶ ὠρῆσθησαν σφόδρα, καὶ ἐπεβουλεύσαντο τοῦ ἄραι τὸ γένος Ἰακώβ, τοὺς ἔντας ἐν μέσῳ αὐτῶν. Ἀλλ' ὁ χρόνος οὐ λυμάνειται τῇ ὑπόθεσι, εἴτε ὁ μετὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλώνας ἐπάνοδον, εἴτε ὁ μετὰ τὴν νίκην τῶν Μακκαβαίων, μᾶς τῆς ὑποθέσεως οὕσης.

Vers. 18. Διοδώρου. Ὅστος ὀψάλαμς προφητείας ἐχει μελλόντων πραγμάτων. Ἡ γὰρ ἱστορία οὕτως ἔχει· ὅτι συγχύθη ταῦτα πάντα τὰ πλῆθη κατὰ Ἰσραηλιτῶν, ὄλγυν ὄντων· καὶ ὅτι φάσμα νυκτερινὸν αὐτοὺς ἐπέπεψεν ὁ θεός, καὶ διαναστάντες οἱ πολέμιοι ἀλλή-

λους ἀνήρουν, καὶ οἱ φεύγοντες ἀλλήλους συνέτριβον ἕως οὗ σχεδὸν ἅπαντες ἀπόλοντο· ὥστε Ἰσραηλιτὰς μαθόντας τῇ ἐξῆς τὰ γεγενημένα, καὶ πλοῦτον ἀπειρον εὐρεῖν εἰς κατασκευὴν τοῦ ναοῦ καὶ τοσαῦτα ὄπλα κείμενα, ὥστε ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας κατακαίειν ταῦτα· καὶ γὰρ κατὰ πρόσταγμα θεοῦ τυρικάτω ἐκελεύσθη γενέσθαι τὰ ὄπλα, ὡσαυτα θεῶν ἀναθετιμῆνα, τῷ τῆς νίκης αἰτίῳ. Καὶ γνώτωσαν, φησὶν, οἱ ἐνομοῦ σοὶ Κύριος. Τὸ Κύριος ὄνομα ἐπὶ θαυματουργίας λαμβάνει· ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ Μωσῆος λέγει ὁ θεός, Ἐγὼ εἰμι ὁ θεός Ἀβραάμ, καὶ ὁ θεός Ἰσαὰκ, καὶ ὁ θεός Ἰακώβ· καὶ τὸ ἐνομοῦ μου, Κύριος, οὐκ ἐδήλωσα αὐτοῖς· ἀντὶ τοῦ, οὐ διὰ θαυμάτων αὐτοὺς ἐφάνη· ἀλλ' οὕτως ἦσαν πιστοί, ὥστε μὴ δεηθῆναι θαυμάτων ἐπὶ τῆν ἐπίγνωσιν τῆν ἐμην. Ταῦτα δὲ λέγει ὡς οὐκ εἰδίζων Μωσῆς, ἀπατιούτα αὐτὸν θαύματα. Καὶ ἐναυθα οὖν, Γνώτωσαν οἱ ἐνομοῦ σοὶ Κύριος, ἀντὶ τοῦ, Ἄφ' ὧν θαυματουργεῖς τιμωρούμενος αὐτούς, γνώτωσαν οἱ τοῦ παντός ὑπάρχεις Κύριος, καὶ πάσης τῆς γῆς ὑψηλότερος.

PSAL. LXXXIII, in titulo. Διοδώρου. Εὐχαριστήριος ἐστὶν ὁτος ὁ ψαλμὸς τῶν ἐπανελθόντων ἐκ Βαβυλώνας, ὁρώντων διὰ πολλοῦ χρόνου τὰ οἰκία μετὰ πλειστάς ἡδονῆς, καὶ τῇ φωνῇ τὴν διάθεσιν δεικνύντων.

Ibid. Διοδώρου. Σκηνώματα δὲ καλεῖ τὰς οικησεις. Τὸ δὲ, Ἐπιστοθεὶ καὶ ἐκλείπει ἡ ψυχὴ μου εἰς αὐλάς τοῦ Κυρίου, ἔδειξεν ὅτι οὐχ ἀπλῶς τὰς οικησεις ποθεῖ τὰς ἐν Παλαιστίνῃ, ἀλλὰ διὰ τὰς αὐλάς τοῦ Κυρίου, τούτοις, διὰ τὸν ναὸν τὸν ἅγιον. Τὸ δὲ ἐπιστοθεὶ· Ἀντὶ τοῦ· Ταῦτα γὰρ ἐστὶν ἀπεπτόθου, ἃ καὶ εἶδον, ὑπὲρ ὧν καὶ εὐχαριστοῦ.

Vers. 6. Διοδώρου. Ἰστορίας μνηστία κειμένη ἐν τοῖς Κριταῖς, τοιαύτης· Ἐκλείων σότους ὁ θεός, ἐξολοθρεῦσαι πάντα τὰ ἔθνη ἐξελλόντας ἐξ Αἰγύπτου· οὐκ ἐξολοθρεῦσαν δὲ ἐκεῖνα, ἀλλ' ἐπάσχον κακίως παρ' αὐτῶν, καὶ τὴν αἰτίαν ἐζήτησαν. Τότε ἐπιστάς ἄγγελος ἤλεγξεν αὐτοὺς τῆς παρακοῆς. Αἰσθόμενοι γοῦν ἐκείνοι ἐκλαυσαν πικρῶς, κλαυθμῶν ποιησάμενοι ἀπὸ τοῦ πράγματος. Τοῦτο οὖν βούλεται καὶ ἐναυθα εἶπειν· Ὅτι ὡσερ ἐκείνοι μετὰ τὸν ἐλεγχον ἐκλαυσαν, καὶ ὑπέσχοντο φυλάττειν τὰ προστάγματα, τὸ αὐτὸ ποιεῖν καὶ ἡμῖν ἀναγκαῖον ἐστὶν, ἐλεγχθεῖσι μὲν ἐφ' οὓς παρηνομήσαμεν διὰ τῆς αἰχμαλωσίας, ἐπανειθεῖσι δὲ εἰς τὰ οἰκία καὶ ὀφείλουσιν ὑποσχέσθαι μητεῖν παραβαίνειν τὰ ἐντολάς τοῦ θεοῦ.

Vers. 11. Διοδώρου. Βούλεται εἶπειν, ὅτι βέλτων

(1) Hactenus praestantissimi Interpretis reliquias deducere licuit. Et enim posthinc usque ad psalmum LXXXI nihil est Diodori in codice nostro. Porro in

psalmo LXXXI incipiunt Diodori excerpta apud Corderii catenam.

ἡμῖν ἔστι σφάντος τὴν γνώσιν τὴν σὴν καὶ τὸν φόβον ἡμῶν ἡμέραν ἤρῃαι ἐνταῦθα, ἢ ὄχια τῆς γνώσεως τῆς σῆς καὶ τοῦ ὀμνείν σε χιλιάδας ἡμερῶν ἐξενελεῖν.

Vers. 13. Διοδώρου. Ὁ θεός, φησί, τῶν δυνάμεων καὶ ὁ τῶν ἡμετέρων προγόνων, ἐπιμένει ὀπερασπίζων ἡμῶν, καὶ φρόνησεν τῆς εὐπειρίας τῆς βασιλείας ἡμῶν. Χριστὸν γὰρ ἐνταῦθα αὐτοῦ καλεῖ τὸν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπαυελθόντα βασιλέα τὸν Ζοροβάβελ.

PSAL. LXXXIV, vers. 9. Διοδώρου. Ὡς ἐπὶ τῶν βασιλείων βουλομένων ἀναφθέξασθαι ὁ κήρυξ ἐπιτάττει σιωπῆν, οὕτως αὐτοὶς ἐγκλιθεὶς αὐτοῖς σιγῆν, ἵνα μάθωσι· εἰ ἀποφαίνεται ὁ θεός, ἐπαρέρει· Ὅτι λαλήσει εἰρήνην ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς. Σιωπήσωμεν, φησί, μέλλει γὰρ ἀποφαίνεσθαι εἰρήνην παντὶ τῷ λαῷ, καὶ μέλιστα τοῖς ἀνακειμένοις αὐτῷ, καὶ ἐξηρημαίνουσιν αὐτοῦ ἐξ ὄλης τῆς διανοίας· ἃ γὰρ βούλεται ὁ θεός ἐκαστιθεῖται διανοῆς, μὴ πλήττων ἔξω τῆν ὄκοφιν. Οὕτω καὶ ὁ Ἀδακούμ· Καὶ ἀποσκοπεύσω, τὸ ἰδεῖν τί λαλήσει ἐν ἐμοὶ Κύριος ὁ θεός. Καὶ Παῦλος· Εἰ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ; ἐν ᾧ γὰρ λαλεῖ Χριστὸς, ἐκεῖν ἡ λαλεῖ· οὐ μὴν καὶ ᾧ λαλεῖ τις ἐν ἐκείνῳ λαλεῖ. Τὸ δὲ καὶ λαλήθῃ αὐτῷ εἰρήνην ἐπὶ τὸν λαὸν εἶναι φησιν, ἢ τῶν πολεμίων ἀνατραπέντων, ἢ εἰρήνην τῆν ὀπερέουσαν πάντα νοῦν, ἐσαχηκότα παντὸς ἀππλλαγμένου θορυβοῦ καὶ ταραχῆς, καὶ γαληνῶντα τὸν λογισμὸν. Αὕτη ἡ εἰρήνη, ἀπὸ τοῦ θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ διὰ χάριτος δίδεται τοῖς ἀποδιδοῦσι τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ, τὴν αὐτοῦ δικαιοσύνην φυλάττουσι, τρυφῆς ὅστις αὐτοῦ καλουμένοις. Δίδεται καὶ τοῖς ἐκστρέφουσιν οὐκ ἐπιπλάστως, ἀλλ' ἐκ βάθους καρδιάς.

PSAL. LXXXV, in titulo. Διοδώρου. Τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ἔχουσιν ὁ π' καὶ ὁ πς' ψαλμός· ἐκ προσώπου γὰρ εἰρηναῖος τοῦ Ἐζεκιῶ καὶ τὸν σὺν αὐτῷ· ἀλλ' ὁ μὲν π' ὡς ἐστὶ κεκυκλωμένης τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων, δεε δε' ἀγγέλου χειρὸς ἀνηρέθησαν.

Vers. 2. Διοδώρου. Ἄς εἶχεν ἀρετὰς ἀξιοὶ φυλαχθῆναι. Ἐφη γὰρ εἶναι ἄνωγος καὶ πένης καὶ δισιος, ὡς καὶ ἀλλοχοῦ φησι· Μὴ ἐλιθώθω μοι ποῦς ὀπερηφανίας. Δούλος δὲ θεοῦ, ὁ μὴ δουλεύων ἀμαρτίᾳ· ὁ δὲ μὴ μωρὸς, σοῦλός ἐστι.

Vers. 13. Διοδώρου. Παῖδα καὶ υἱὸν παιδείας ἐκαστὸν ὁ Ἐζεκιῶς καλεῖ· ὡς ὅταν λέγῃ ἄνθρωπον, καὶ υἱὸν ἀνθρώπου. Καλῶς δὲ εἰς δυσώπτησιν τοῦ θεοῦ τὴν μητέρα μάλλον προσβάλλεται ἢ τὸν πατέρα· εὐσεβεστέρα γὰρ αὕτη ἐδόκει εἶναι τοῦ Ἀγαθῆ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, οὐ πάνυ ἔνως εὐσεβοῦς.

PSAL. LXXXVI, vers. 2. Διοδώρου. Σκηνώματα Ἰακώβ καλεῖ τὰς δέκα φυλάς. Ἐδειξεν οὖν, φησὶ, ὁ θεός ἐπὶ πλέον τὴν Σιών ἀγαπᾶ τῶν ἄλλων Ἰσραηλιτικῶν· δε' ὧν ταύτην μὲν ἔσωσεν, ἐκείνους δὲ ἐξέδεικνεν Ἀσσυρίους.

Vers. 5. Διοδώρου. Ὅσπερ τὴν Ἰερουσαλήμ θυγατέρα καλεῖ, οὕτω τὴν Σιών μητέρα ὀνομάζει. Λέγει οὖν· Ὅτι μὴ πορθῆσῃ τὴν Σιών, ἔξοσι τοῖς ἀπομείνανσι καλεῖν σε μητέρα· Καὶ ἄνθρωπος ἔγεν-

νήθη ἐν αὐτῇ. Οὐδὲ γὰρ ἀπέβαλες, φησὶ, τὸς ἀνθρώπους τοὺς ἐν σοὶ, ἀλλ' ἐμείνας ἔχουσα αὐτοὺς οἰκίητορας διὰ τὴν τοῦ θεοῦ συμμαχίαν. Ὅθεν ἐπιφέρει· Καὶ αὐτὸς ἐθέτω Μωυσεε αὐτὴν ὁ Ἰησοῦτος. Ἄτε γὰρ, φησὶ, παρ' αὐτοῦ θεοῦ θεμελιώθεισα, ἀνάλωτος ἐγένου τοῖς πολεμίοις.

Vers. 6. Διοδώρου. Ἀνακτήση, φησὶ, πάλιν τὰ πατρία σου, καὶ ἔσονται σύνοδοι εὐσεβούντων ἐν τῷ ναῷ, καὶ ἀναγνωσθήσονται θελαί Γραφαί, δε' ὧν ὁ θεός δοκεῖ τοῖς λαοῖς διαλέγεσθαι. Ἐν αἷς συνόδοις, φησὶ, καὶ ἀρχοντες ἔσονται πάλιν. Λέγει δὲ τοῖς διδασκάλους καὶ ἱερέας. Καὶ τί δεῖ τὰ πολλὰ λέγειν, φησὶν; Οὕτως ἐστὶ πεπολιωμένη καὶ πεπληθυσμένη, ὡς ἂν πόλις οἰκισθεῖσα παρὰ ἀνθρώπων ἀλύπως διαγόντων τῶν ἐν αὐτῇ καὶ μετὰ πλείστης εὐφροσύνης.

PSAL. LXXXVII, in titulo. Διοδώρου. Τὸ μέγεθος τῶν συμφορῶν περιέχει ὁ πς' ψαλμός τοῦ ἐν Βαβυλῶνι λαοῦ, δεομένου τῆς τῶν κακῶν ἀπαλλαγῆναι βαρύντορος.

Vers. 8. Διοδώρου. Τοὺς μετεωρισμοὺς ὡς ἐπὶ θαλάσσης εἶπεν ἐνταῦθα, ἀντὶ τοῦ, Πᾶσαν τὴν ἄδυσσον ὀρητῆς σου ἐπήνεγκας μοι.

Vers. 9. Διοδώρου. Ἀπεκλιώμην, φησὶν, ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, ἰδῶν αὐτοὺς τὸ κατὰ θεὸν πλοῦτος ἐκπεσομένους, καὶ εἰς ἴπωμα ἐξενεχθησομένους ἐσάτην.

Vers. 11. Διοδώρου. Ὁ Σύμμαχος, Ἄρα νεκροῖς ποιήσεις τεράστια; καὶ πάλιν, Ἥ διηγήσεται τις ἐν τάφῳ, καὶ πάλιν, Ἥ γνωσθήσεται; Ταῦτα γὰρ οὐχ ἀπλῶς ἀπογινώσκων ἔλεγεν ὁ Σωτῆρ ἐν τῷ τοῦ πάθους καιρῷ, ἀλλὰ παραχυρῶν ὡς δυνατὰ τῷ Πατρὶ, ἐπέβλασεν τὰς αἰτίας αὐτοῦ τῆς καθόδου τῆς εἰς τὸν θάνατον· ὡσεὶ ἔλεγεν. Εἰ γὰρ μὴ κἀκεῖνος ἤθελες σῶσαι, οὐκ ἂν ἔως ἄδου με κατωτάτου κατελθεῖν συνεχώρησας, τὰ ὀπερ τέχνην ἱερικὴν τῆ σῆ δυνάμει πῶλον, ὅπως ἀναστάντες ἐξομολογήσονται οἱ νεκροί. Ταῦτα δὲ πρὸς ἔργον ἐξέβη, κἀν τοῖς περὶ τὸ μῆνιμα, καὶ τὸ τοῦ Σωτῆρος μαρτύριον θαύμασι γενομένοις. Ταῦτα γὰρ πάντα τὰ θαυμάσια αὐτοῦ καὶ ἡ δικαιοσύνη· καὶ ἐπὶ τοῖς πάσι τελευτήσαντας ἐφθασε, δε' οὐς ἐκεῖ κατήλθεν, ἵνα μὴ μόνον ζῶντων, ἀλλὰ καὶ νεκρῶν κυριεύσῃ. Διὸ καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεικομημένων ἀγίων ἠγέρθησαν, καὶ σὺν αὐτῷ τῷ Σωτῆρι εἰς τὴν ἀγίαν θεοῦ πόλιν ἐσλήθηον, δηλονότι τὴν ἐπουράνιον. Τοὺς αὐτοὺς δὲ νεκροὺς ἔφη καὶ ἐν τάφῳ, καὶ ἐν ἀπουλίᾳ, καὶ σκότῳ.

Vers. 16. Διοδώρου. Λέγεις δ' ἂν ὕψωνιν, καὶ τὴν ἐν σημείοις καὶ τέρασι. Περὶ ἧς εἰπόντος τὸ, Δόξασόν με, φησὶν ὁ Πατὴρ· Καὶ ἐδόξασα, καὶ πάλιν δόξασον. Ταύτην γὰρ ὀπερ ἡμῶν παθῶν ἐπαυέσω.

PSAL. LXXXVIII, in titulo. Διοδώρου. Ὁ λαὸς ὁ Ἰσραηλιτῆς εἰ ποτε ἐν μεγάλῳ κατέστη κινδύνῳ, καὶ ἀπέγνω τὰ καθ' αὐτὰν, μίαν περιέμενεν ἐλπικὰ σωτηρίας τὴν ἐπαγγελίαν τὴν κατὰ τὸν Χριστὸν, δοθεῖσαν μὲν ἐξ ἀρχῆς τῷ Ἀβραάμ, ἀνακαινισθείσαν δὲ τελευταῖον ἐπὶ τοῦ Δαβὶδ. Καὶ νῦν οὖν ἐν αἰχμαλωσίᾳ διατρίβαντες ἐπὶ πολὺν τὸν χρόνον, καὶ ἀπογόνους τῆς σωτηρίας, οὐκ ἔχοντας παρῆρσιαν εἰς τὸ

δεσθῆναι αὐτοὶ τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸν Δαβὶδ, ὡς τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελιαμένου ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ βασιλέα ἀνοστῆν διαιωνίζοντα, κατὰ τὴν δόξαν καὶ τὸ κράτος κοινή ποιούνται μετὰ συντριβῆς καρδίας τὴν αἰτήσιν. Ἔστι μὲν οὖν τὰ μὲν πρῶτα τοῦ ψαλμοῦ ὑπομνησκόντων τὸν Θεὸν τὸν ἐπαγγелиῶν τῶν αὐτῶν τὸν πρὸς Δαβὶδ· τὰ δὲ τελευταία δεομένων δεῖ τὴν ἐπαγγελίαν τυχεῖν τῆς φιλανθρωπίας.

Vers. 3. Διοδώρου. Ὑπάσχου, φησὶ, τὴν τοιαύτην φιλανθρωπίαν συνοικοδομῆν τῷ αἰῶνι. Καὶ καλῶς οικοδομίαν ἐκάλεσε τὴν τῆς ἐπαγγελίας αὔξησιν. Ἦρξεται γὰρ ἐξ ἐνός τοῦ Ἀβραάμ, εἷτα διέβη εἰς τὸν λαὸν τὸν Ἰσραηλίτην, καὶ ἐκ τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραηλίτου εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Τὴν οὖν κατὰ μικρὸν αὔξησιν οικοδομίαν ἐκάλεσεν. Ἐτοιμον δὲ πανταχοῦ τὸ ἐδραῖον καλεῖ καὶ τὸ βέβαιον. Βούλεται οὖν εἰπεῖν ὅτι, ἡ τοιαύτη σου ἐπαγγελία ἤβραστα, καὶ τὴν βεβαιώσιν ἔχει ἄνω ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὥστε αὐτῆς μηδὲν ἔπιγονον περιγίνεσθαι πρᾶγμα.

Vers. 5. Διοδώρου. Μὴψ δὲ τῷ Δαβὶδ δὲ ὄρκου πιστοῖται τὴν περὶ τοῦ σπέρματος· ἐπαγγεῖλαι, καὶ ἐπὶ καὶ Δαβὶδ πρὸ ταύτης ἐν ῥαῖ ψαλμῷ σὺν ὄρκῳ λέγει· *Μνήσθητι, Κύριε, τὸν Δαβὶδ, καὶ πάσης τῆς πράξεως αὐτοῦ. Ὡς ἄμωσες τῷ Κυρίῳ, εὗξατο τῷ Θεῷ Ἰακώβ· Εἰ εἰσελεύσομαι εἰς σκηνώμα οἴκου μου· εἰ ἀναθήσομαι ἐπὶ κλίνας στρωμνῆς μου· εἰ δώσω ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς μου, καὶ τοῖς βλεφάρουσιν μου νυσταγήσω, ἕως οὗ εὖρω τόκον τῷ Κυρίῳ, σκηνώμα τῷ Θεῷ Ἰακώβ. Αὐτὰρ ὁ Θεὸς ἔθεν ὡς διδοὺς ὄρκον τὸν ὄρκον ἀμείβεταί, καὶ συνάπτει τοῖς εἰρημόνοις ἐξῆς· Ὁμωσὲ Κύριος τῷ Δαβὶδ ἀλήθεως, καὶ οὐ μὴ ἀθετήσῃ αὐτήν· Ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐπὶ τὸν θρόνον σου (Psal. cxxxi, 1).* Κατὰ γὰρ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνῆν (*Matth. vii, 2*), *Ἐφ' ἡμέτρῳ μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεταί ὑμῖν.* Ἡ γὰρ ζηλώσας ὁ Δαβὶδ, τὴν πανταχοῦ γῆς ἀσέβειαν θεωρῶν, τῆς μὲν ἀντικειμένης τιμωμένης δυνάμεως, τοῦ δὲ Ποιητοῦ τῶν ἔλων ἡγρονημένου. Ὅθεν εὗξατο σὺν ὄρκῳ πρῶτος, οικοδομήσειν ἱερὸν ἐπὶ γῆς τῆς τῶν ἔλων Θεῷ, ἐν ᾧ τὴν διὰ Μωυσεῶς κιβωτὸν ἀναπαύσει· πρὸ γὰρ τοῦ Δαβὶδ περιήγατο ποτὲ μὲν εἰς Γάλγαλα, ποτὲ δὲ εἰς Μασφά, ποτὲ δὲ εἰς Σηλὼμ, ἄλλοτε πρὸς Ἀλοφύλου, κάκειθεν εἰς Βηθσαμους, εἷτα εἰς Καριαθαρεμ, εἷτα εἰς οἶκον Ἀμναδάδ, κάκειθεν εἰς οἶκον Ἀβεδαρά· θῆεν αὐτὴν ὁ Δαβὶδ εἰς Σιών τὴν πόλιν μετεστήσασα· διὰ καὶ ναβὸν ἀνεγείρειν εἰς δὴ αὐτὸν ὁμοίαν σοὶ διόχυριστο· καὶ τὴν μὲν προαίρεσιν ὁ Θεὸς ἀπέδέξατο, οὐ μὴν τὸν οἶκον ἐπέτρεψε ποιῆσαι· μὴ γὰρ δεῖσθαι τινος πρὸς οἰκισιν αἰσθητοῦ· εἰ δὲ χρὴ θεὸν οἰκεῖν ἐπὶ γῆς, ἐκ σπέρματος αὐτοῦ προελύσεσθαι κατὰ σάρκα τὸν Σωτῆρα Χριστὸν, τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ καὶ αἰώνιον, καὶ τὴν αὐτοῦ καθολικὴν Ἐκκλησίαν παγήσασθαι δὲ αὐτοῦ. Δύο δὲ νῦν ἐπαγγεῖλεται τῷ Δαβὶδ· Ἐν μὲν, αὐτοῦ τὸ σπέρμα φυλάξει ἕως αἰῶνος· δευτέρον δὲ, τὸν θρόνον αὐτοῦ οικοδομήσειν εἰς γενεὴν καὶ γενεάν. Ἀσυστάτων δὲ τούτων ὄντων ἐπὶ τῆς γῆς, εἰς οὐρανοῖς ἐξῆς ἀναπέμπει τὰ τούτων

ἀποτελέσματα. Ὡς γοῦν εἶπεν, *Ἐν τῷ ὄρατῳ ἔτοιμοσθήσεται ἡ ἀλήθεια σου· ὅτω μετὰ ἐπαγγελίαν νῦν ἐπιτρέπει, Ἐξομολογήσονται οἱ οὐρανοὶ τὰ θαυμάσια σου, Κύριε· ὡς τῶν ἐπὶ γῆς μὴ θυναμένων τῶν ἐπαγγελιῶν σου συνίναται τὸν νοῦν, ἃς δεῖ τὰς οὐρανίους ἐρμηνεύσαι δυνάμεις· τὰς πρὸς Δαβὶδ γὰρ ἐπαγγεῖλας μόναν ἀγγέλιον εἰδέναι τε καὶ διεγείσθαι. Οὗτοι γὰρ καὶ τὴν ἀλφειαν σου καὶ τὰ θαυμάσια σου ἐν Ἐκκλησίᾳ ἁγίων ἐξομολογήσονται. Ὅστε καὶ εἰ ἐγένετο τοιαύτη τις ἐπὶ γῆς Ἐκκλησία, ταύτην διδάξουσιν εἰτε θέται δυνάμεις, εἰτε ἄνδρες οὐράνιοι τὴν ἐμπερομένην ταῖς ἐπαγγελίαις ἀλήθειαν. Λέγει δ' ἂν ἀκρωῖς εἰδέναι ταῦτα καὶ τὴν τῶν πρωτοτόκων Ἐκκλησίαν, τῶν ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς.*

B Vers. 6. Διοδώρου. Ὅσπερ οἱ ἀσύνετοι σκωδαλίζονται ὀρῶντες αὐτὸν ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ, ἀκούοντες τε λέγοντος αὐτοῦ, *Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια· καὶ, Πρὸ τοῦ Ἀβραάμ γενέσθαι ἐγὼ εἰμι· οὕτως οἱ ἄγιοι τοῦμπαλιν δοξάζουσιν αὐτὸν, καὶ μέγαν καὶ φοβερὸν καλοῦσι. Καὶ τοῦτο ἐκεῖθεν ἔβλεν, ἐκ τοῦ, τὸν μὲν Πέτρον ὡσπερ ἐκ στόματος ἀπάντων βῆν· *Ἐν εἰ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος· πάλιν δὲ τοὺς πάντας· Ἀληθῶς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶ· ὅτι τῇ θαλάσσῃ καὶ ἀνέμοις ἐπέτιμσε.**

Vers. 11. Διοδώρου. Ταῦτα δὲ ποιεῖς καὶ ἐπὶ τῶν ἀοράτων δυνάμεων· ἐχθραίνουσαι γὰρ τῇ σὲ προνοεῖ διασκορπίζονται μετὰ τοῦ σὺν ὑπερφρονίᾳ κατάρχοντος καὶ τοῦ παρόντος αἰῶνος, δὴ ἐπλήξας τῆς μορφῆς· κατὰ τὸ, *Ἐπάξει Κύριος τὴν βουραν, τὴν μεγάλην, τὴν ἰσχυρὰν ἐπὶ τὸν ὄρακοντα, τὸν ὄραν τὸν σκολιδόν, καὶ ἀνελεῖ τὸν ὄρακοντα τὸν ἐν τῇ θαλάσσῃ.* Περὶ οὗ φησὶν ὁ Δαβὶδ (Psal. ciii, 25)· *Ἄδῃ ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ ἐπύρχυρος, ἐκεῖ ἔρπηται, ὡς ὅς ἐστιν ὀρθμῶς. Ἀράκων οὕτως ἐν ἐκλάσας ἐμαίεται αὐτῷ. Ἐπι οὖν ἐν θαλάσσῃ, κατὰ τὴν αὐτὴν εἰρητὰν προφητεῖαν, σημαίνουσι τὸ τῶν δυνάμεων τῶν ἀντικειμένων χωρίον· μήποτε καὶ νῦν τὴν τοιαύτην ἠλίκατο θάλατταν εἰπών· *Ἐν δὲ θεσπέσις τοῦ κράτους τῆς οὐλῆσος, καὶ τὰ ἐξῆς. Τούτοις γοῦν συνήψε τὸ· Ἐν ἐκατείνωσας ὡς τραυματίαν ὑπερῆσαν, καὶ τὰ ἑπερὶ τῶν ἐχθρῶν τῶν ἀντικειμένων. Ἐπάξει δὲ καὶ ἄλλοι (Psal. lxxii, 15), *Ἐν συνθέλασας τὰς κεφαλὰς τῶν ὄρακόντων ἐπὶ τοῦ ὕδατος· οὐ συνθέλασας τὴν κεφαλὴν τοῦ ὄρακοντος, ἔδικας αὐτὸν βρώμα λαοῖς τοῖς Αἰθίοχιν.* Καὶ ἐν ἰώβ (Job xi, 20)· *Ἄξει δὲ ὄρακοντας ἀγκύτρων, καὶ τὰ ἐξῆς. Οὐς ἔπαγει· Ἀὐτὸς δὲ ἐστὶ βασιλεὺς πάντων τῶν ἐν τοῖς ὕδασι. Νῦν τοῖνυν τὸ θεῖον Πνεῦμα ἁπλοῦ τοῦ Μονογενοῦς τὴν κάθοδον τὴν μέχρι τῆς εἰρημένης θαλάσσης. Προβρολογῆσας γοῦν αὐτὸν, καὶ τὴν πρώτην αὐτοῦ ἀκριβῆν, τὴν ἐν τοῖς ἁγίοις, εἰπών, πρὸς αὐτὸν διδάσκων ἀσάτως, ὡς καὶ τῆς δηλωθεῖσης ἡμῖν κρατήσεως θαλάσσης· διὰ καὶ δυνατόν αὐτὸν προεῖπεν εἰς πίστιν τῆς πρὸς τὸν Δαβὶδ γινόμενης ἐπαγγελίας.***

Vers. 14. Διοδώρου. Καὶ ἄλλως δὲ, φησὶν, ἡ σὴ δυνάμεις πάντων ἐπικρατεῖ· ἔνδοξος δὲ φανήτω καὶ τοῖς ἐπὶ γῆς (ἐμπεριελήθηται δὲ τῷ ἐπὶ Θεῷ ἦτε δύνα-

μικ αὐτοῦ. καὶ ἡ χεὶρ, καὶ ὁ βραχίον.) Τελεῖα γὰρ ἐφ' ἑαυτῆς οὖσα, δι' ἧς ἅπαντα γέγονέ τε καὶ γίνεται, συναριθμῆται Θεῷ κατὰ τὸν ἕνα τῆς θεότητος ἀριθμὸν, ὡς μὴ περιπίπτει τὸς περὶ τὴν ἀνομοίαν αὐτῷ, λεγομένους πολλῶν υἱῶν. Ἡ γὰρ μὴ δύναμις εἰκὼν ἀληθινή καὶ γνώρισμα τοῦ Θεοῦ πάντα δι' αὐτῆς ἐπιτελευτῶτος· διότι αὐτῆς ἤρμους καὶ τῆς εἰς ἀνθρώπουσι ἐπιδημίας τὰ θεῖκα, καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ κρίσις ὑπὸ Χριστοῦ γίνεται· ἐνυπάρχουσα μὲν ὡς δύναμις Θεοῦ, δοθεῖσα δὲ ὡς ἀνθρώπῳ, καθάπερ εἶπεν αὐτός. Διείλε δὲ τοὺς χρόνους τὸν ἕλον καὶ τὴν κρίσιν. Ἡ μὲν γὰρ ἔσται, ὅταν ἔλθῃ ὁ βασιλεὺς καθίσθῃ ἐπὶ θρόνον δόξης αὐτοῦ, βάσει ἔχοντος τὴν δικαιοσύνην· καθὰ προείπεν ἐν θ' ψαλμῷ, Ἔδρασαν ἐν κρίσει τὸν θρόνον αὐτοῦ. Προτρέπει δὲ τῆς ἐπιφανείας ἐκείνης Ἐλος πάλῃ ἐπὶ γῆς, ἔλεψ τὸς ἀνθρώπουσι εἰς σωτηρίας εὐερεπίζοντος τοῦ μιλόντος ἐπιφανήσομαι φοβεροῦ κριτοῦ. Μετὰ τοῦ ἔλειος δὲ ἡ ἀλήθεια· οὐ γὰρ ὁλόν τε μὴ γενέσθαι οὐκ ἀληθῶς ἢ ὀρθῶς ἐν τῇ χρηστότητι τοῦ Θεοῦ μακροθυμῶν· κἂν δοκῶσι τοὺς ἀγνοοῦσι τὸ μέλλον οὐκ ὀρθῶς εὐπράττειν οἱ φαῦλοι, οὐδὲ μὴν οἱ ἀγαθοὶ δυσπραγεῖν.

Vers. 20. Διοδώρου. Πρῶτος ἦδη τὴν ἐπαγγελίαν διέδειξεν τῆν γενομένην διὰ Νάθαν τοῦ προφήτου, πληθυντικῶς αὐτὸν εἰπὼν υἱὸς Θεοῦ· ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς, δόσιος Θεοῦ· ὡς δηλονότι δυνάμει καὶ δόξης μετέδωκε τῷ Δαβὶδ, κατὰ τὸ, Ἐλαθὸν σε ἐκ τῆς μητέρας ἐξέδοκισεν τῶν ποιμνίων, τοῦ εἰπεῖν σε εἰς ἡγούμενον ἐπὶ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραὴλ· καὶ ὡς ἔκριεν εὐάρεστον ὄντα πρὸς βασιλείαν, καὶ αὐτῷ συνεπράττετο, καὶ καθήγει τοὺς δυσμενεῖς, οὐκ καὶ συγκόπτων ἐτρέπετο, κατὰ τὸ, Ἥμῃ μετὰ σοῦ ἐν πάσιν οἷς ἐκορεθῆς, καὶ ἐξωλόθρευσα πάντα τοὺς ἐχθρούς σου ἀπὸ προσώπου σου (II Reg. vii, 9). Ταῦτα γὰρ ἔφη διὰ Νάθαν ὁ Θεός. Ὑψώθη τε, φησὶν, ἔμψ τε ἐλεῖ καὶ σπουδῇ τῇ περὶ αὐτὸν· ὅθεν ἀεὶ νικῶν ἐν πολέμοις ἀήτητος ἦν.

Vers. 25. Διοδώρου. Ἐντυθεὶν οὐκίτι περὶ Δαβὶδ ὁ λόγος· ἀλλὰ περὶ τοῦ κέρως ἀρμόττει, τοῦ ἐξ αὐτοῦ. Τὸ κέρως οὖν αὐτοῦ, τοῦτέστι Χριστός· ἐφ' οὗ καὶ ἀληθὲς τὸ, Καὶ θήσομαι ἐν θαλάσῃ χεῖρα αὐτοῦ· τῆς παράλου χώρας μὴ κρατήσαντος τοῦ Δαβὶδ, καὶ μόνως βασιλεύσαντος τῆς Ἰουδαίας· ἀλλ' οὐχ' ὑψηλοῦ γενομένου παρὰ τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς. Περὶ τοῦτου δὲ τὸ κέρως καὶ Ζαχαρίας ἐν Εὐαγγελίῳ φησὶ· Καὶ ἤγειρε κέρως σωτηρίας ἡμῶν ἐν οἴκῳ Δαβὶδ τὸν παῖδός αὐτοῦ· καθὼς ἐλάλησεν διὰ στόματος τῶν ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνος προφητῶν αὐτοῦ. Κέρως δὲ καθὸ καὶ μονόκερως εἰρηται· καὶ ὁ ἠρακλειμῆτος γὰρ, φησὶν, ὡς υἱὸς μονοκεράτων. Τὴν γὰρ ἀντικειμένην ἑπὶ πᾶσαν ἐκράτῳσις δύναμις, οὐ καὶ ἡ δεξιὰ κατεκυρίευσεν αὐτοῦ κινήσας, ἐν ποταμοῖς καὶ θαλάτταις. Καὶ νῆσι γὰρ αὐτὸν μετὰ τῶν ἄλλων ἀναγορεύουσι Θεὸν τε, καὶ Κύριον, καὶ Βασιλέα. Τοῦτου ἐν ο' ψαλμῷ τὸ, Κατακυριεύσεις ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ ποταμῶν ἕως τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης. Ἀπὸ γὰρ τοῦ βαπτισματος ἀρέθμενος τοῦ κατὰ τὸν Ἰερὸδάνην τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ κερυττεῖν, τὴν πᾶσαν οἰκουμένην

Ἄ ἐπλήρωσε. Προφητεῖαι καὶ Ζαχαρίας· Χαῖρε καὶ εὐφραίνου, θύγατερ Σιών· Ἰσοῦ ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται σοὶ πρῶτος ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ἰσοψύγιον καὶ πύλον νέον· καὶ καθάρεις ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης καὶ ποταμῶν διεκβολὰς γῆς· ἀπὸ τῶν Ἑβραίων, καὶ ἀπὸ ποταμῶν ἕως περάτων τῆς οἰκουμένης.

Vers. 29. Διοδώρου. Οὐκ εἰς ἕνα δὲ παρόντα αἰῶνα θῆσιν τὸ σπέρμα τοῦ δηλωθέντος ἐπαγγέλλεται κέρως, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Καὶ Σύμμαχος δὲ οὕτως ἐξέδωκε, Καὶ ποιήσω διηγεκὲς τὸ σπέρμα αὐτοῦ καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον αἱ ἡμέραι τοῦ ὄρατου. Σπέρμα δὲ Χριστοῦ τὰς πανταχοῦ φησὶν Ἐκκλησίας, καὶ τοὺς ἀναγεννηθέντας αὐτῷ λαούς. Τὸν δὲ τούτου δέπουσι θρόνον οἱ ἐν τούτοις ἐκ τῆς αὐτοῦ διαδοχῆς προεδρεύοντες, ὅν καὶ διηγεκὲς φησὶν. Ὁ γὰρ Ἰουδαϊκὸς πρὸς ἄλλων ἀπαρχαίας ἀπέβη, περὶ ποὺ τετρακόντας φυλαχθεὶς ἔτη, ἀπὸ Δαβὶδ μέχρι τῆς εἰς Βαβυλῶνα μόνον αἰχμαλωσίας. Εἰ δὲ τοὺς υἱούς, τοῦτέστι τοὺς διαδόχους τοῦ προφητευμένου, πλημμελήσας συμψῆ, διὰ μὲν τῶν ἐπαγομένων αὐτοῖς ἐπιστραφῆσθαι διωγμῶν· τὸν δὲ θρόνον οὐκ ἔσται πασεῖν, οὐδὲ τὸ Ἐλεός μου διασκεδάσει, καὶ οὐκ εἶπεν ἀπ' αὐτῶν, ἀλλ' ἀπ' αὐτοῦ, ἢ τοῦ θρόνου, ἢ τοῦ κέρως.

Vers. 36. Διοδώρου. Ὁ ἀψευδὴς κατὰ φύσιν Θεὸς καὶ ὄρακρ χρεῖται, τοὺς ἀνθρώπους ἀνθρωπίνως πιστοῦμένους· ἕνα διὰ τοῦ, φησὶν ὁ Ἀπόστολος (Hebr. vi, 18), πραγματῶν ἀμεταβλήτων, ἐν οἷς ἀδύνατον ψεύσασθαι τὸν Θεόν, ἰσχυρῶν παρακλήσεων ἔχωμεν. Ὁμνυσι δὲ κατὰ τοῦ Ἁγίου αὐτοῦ· ὡς ἂν Πατήρ εὐσρκῶν κατὰ γησιού Πατρός καὶ ἀγαπητοῦ. Τὲ δὲ ὤμοσε· πρῶτον περὶ τοῦ σπέρματος, δεύτερον περὶ τοῦ θρόνου· οὕτω μὲν γὰρ, οὐ διαλείπει, φησὶν, εἶτε λόγος ἐστὶ σπαρεῖς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, εἶτε λαός· τὸν ἐκκλησιαστικὸν δὲ Χριστοῦ θρόνον κατὰ τὸν ἕλον πᾶσαν φωτισεῖ τὴν οἰκουμένην, καὶ καθὰ τὴν αἰλήνην ἔδραλος· ἐστάναι. Περὶ δὲ τῆς διδασκαλίας, ἧς αὐτὸς ὑπῆρξε σπορεύς, διὰ τῆς ἐν Εὐαγγελίῳ λέγει παραβολῆς· Ἐξηλήθη ὁ σπείρων τοῦ σπείραι, καὶ τὰ ἔξης (Luc. viii, 5). Καὶ ταῦτα, φησὶν, οὐκ ἄλλως ἔσται. Πιστὸς γὰρ ὁ μάρτυς αὐτῶν, ὁ τὸν οὐρανὸν οἰκῶν Θεός. Ψευδὲς δὲ τὸ περὶ τοῦ σωματικοῦ θρόνου ταῦτα νομίσεν εἰρηθῆσαι· μετὰ γὰρ τὴν αἰχμαλωσίαν τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἀδείξεν εἰς τὸν θρόνον ἐκάθισε τὸ Δαβὶδ. Ἐξ ἐκείνου δὲ μέχρι τοῦ παρόντος χιλίων ἔγγυς ἔστιν ἐτῶν, ἐξ οὗ τοῦ Δαβὶδ ὁ σωματικὸς θρόνος εἰλύθη· ὅν καὶ διὰ τῶν ἐξῆς ἀποδύεται, τάναντις ταῖς ἐπαγγελίαις συμβεβηκότα· τούτω δεικνύων ἄπερ ἀναγκαῖως τῇ περὶ Χριστοῦ προφητεῖα συνείληπται· τῆς ἑκατέρου θρόνου δηλουμένης διαφοράς· τοῦ μὲν παυμένου, τῆς δὲ περὶ τούτου θεωρητικῆς πληρομένης ἐπαγγελίας.

Vers. 39. Διοδώρου. Ταῦτα περὶ τῆς σωματικῆς τέρως ἀρμόττει διαδοχῆς. Ἐξ οὗ γὰρ ἀπήχθησαν εἰς Βαβυλῶνα, τὸ βασιλικὸν ἐξέλιπε χρίσμα, μηθένος εἰς βασιλεύσαντος ἐκ γένους Δαβὶδ. Ταῦτα δὲ φησὶν ὀδυρόμενος, ὡς ἕτερα μὲν ἐπαγγελαμένῳ Θεοῦ, τὰ προλαβόντα φημι, ἐτέρων δὲ παρ' ἐκείνα τῶν παρόντων ἐκβεβηκότων. Οὐκὼν οὐ περὶ τῶν σωματικῶν, περὶ

δὲ τῶν κατὰ Χριστὸν δ' ἀφευθῆς Θεὸς ἐπηγγελάτω· οὐ δὴ μὴ γέγονεν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἡ βασιλεία, οὐδὲ τὴν ἀσθητὴν τοῦ Δαβὶδ ἐκλήρωσάτω θρόνον, ὅς γε τούτωντι καὶ πέποιθε. Τὰ οὖν οὕτως ἐναντία συνέγγυς τὸ προφητικὸν ἐνήθηκε πνεῦμα, πρὸς ζήτησιν ἑκάστων ἀνεγείρον τῆς τῶν ἐπαγγελιῶν τῶν θείων ἐκβάσεως.

Vers. 40. Διοδώρου. Ἡ καὶ οὕτως· Εἰπὼν, φησίν, Ἡ Δέσποτα, τοῦ Χριστοῦ τὸ σπέρμα εἰς τὸν αἰῶνα μένειν, ἀπώσω τὸ σπέρμα αὐτοῦ· καὶ μὴ βεβηλώσειν εἰπὼν τὴν πρὸς αὐτὸν διαθήκην, ἰεθεβήλωσας τὸ ἁγιαστῆρον αὐτοῦ, εἰς τὴν γῆν κατέβραξας, ἴτοι εἰς θάνατον καὶ μνήμα τὸ σῶμα παραδούς αὐτοῦ· ἢ τὴν Ἰακκλῆσιαν, οὕσαν οἶκον καὶ ἁγιαστῆρον αὐτοῦ, συγκληροῦσας κατὰ καιροῦς παραδοθῆναι τοῖς ἐκ τῶν ἀθῶν ἐπενεχθεῖσιν αὐτῇ διαγωσίᾳ. Θεοῦ δὲ δοῦλος ὁ Χριστὸς, ὡς ἀναλαθὼν τὴν τοῦ δούλου μορφήν (*Philipp. II, 7*), καὶ γενομένος ἐκ τῆς εἰπούσης τῆ ἀγγέλιου· Ἰθού ἢ δοῦλη Κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ σῆμά σου (*Luc. I*). Ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τῶν υἰῶν αὐτοῦ καθέλιες ὀχυρωτάτην βοήθειαν, ὡς προκίσισαι πρὸς πᾶσαν ἐπιδοσλήν. Φραγμαὶ γὰρ κατὰ τὴν Γραφήν αἱ θεοὶ φρουραί. Λέγονται δὲ φραγμαὶ ἀμπελώνας τοῦ Χριστοῦ καὶ οἱ θεοὶ ἀποστόλοι, οὗς καθαιρεῖσθαι ὑπὸ Θεοῦ φασιν οἱ ὀρνύντες αὐτοῦς ἐκπορισμένους καὶ σκανδαλισθέντας ἐν τῇ νυκτὶ τῆς παραδόσεως Ἰησοῦ. Ὄψερ καὶ ὀχυρώματα γίνονται, κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν περιπεσόντες δειλία· ὃ ἴκολούθησε τὸ διηρηπᾶσθαι Χριστὸν, ὃ ἔστιν αὐτοῦ τὸ σῶμα. Ὑμεῖς γάρ ἐστε σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέρους (*I Cor. XII, 27*). Ὀχυρώματα δὲ αὐτοῦ αἱ πανταχοῦ Ἐκκλησία. Ἐγένοντο δὲ καὶ θνεῖδος τοῖς, διὰ τὸ περὶ αὐτὸν εἶναι, γέιστοι καλωμένοι· οἵτινες εἰσὶν οἱ δοκούντες τῆς Γραφῆς αὐτοῦ περιέχουσαι, καὶ τῆς Ἐκκλησίας ὑπάρχειν ἔγγυς, δι' οὓς οὐνεδίζεσται, κακῶς φρονούντας ἢ πράττοντας· ὡσπερ καὶ δοξάζουσιν αὐτὴν ὀρθῶς φρονούντας, ἢ πράττοντες. Οἱ δὲ ἔχθροὶ αὐτοῦ κατεπαίρονται, ὡς αὐτοῦ αἰ πανταχοῦ τόντες ἢ δὴ παθεῖν συνεχώρησας· ἐφ' οἷς καὶ οἱ μισούντες εὐφραίνονται, μηδεμίαν ὀρνύντες ἀντιληψίν, ἐν τῷ συμβάλλειν εἰς πόλεμον αὐτῷ τῶν ἐχθρῶν, ὡστε θῆσαντας αὐτὸν ἀπαγαγεῖν ἐπὶ τὸν σταυρὸν, καὶ ὅσα πρὸς ὕβριν ἐπενεργεῖν. Ταῦτα φασιν οἱ Χριστὸν μὲν ποδούντες, καὶ Πρόνοιαν ἡγουμένοι· τὸν σκοπὸν δὲ μὴ καθορύντες, καθ' ὃν οὐ φεοιάμενος ὁ Πατὴρ τοῦ Ἰθίου Υἱοῦ, ἔκδοτον αὐτὸν ἀψῆκε τοῖς ἐπαναστάσιν αὐτῷ. Παύσονται δὲ τῶν βημάτων, μαθόντες τὴν κατορθουμένην σωτηρίαν διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, οὐ μόνον τοῦ Πατρὸς ὑπὲρ ἡμῶν παραδότος αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἑαυτῶν. Δέδωκε γὰρ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν (*I Tim. II, 6*). Τέως γε μὴν φροντο καὶ ἀπὸ τοῦ καθαρισμοῦ καταλελεισθαι Χριστὸν, οὐ εἰργάσατο διὰ τὸ αἵματος αὐτοῦ, κατεβλάχθη τε εἰς τὴν γῆν τὸν θρόνον αὐτοῦ· καίτοι τοῦ Θεοῦ τεθεικότος αὐτὸν ὡς τὰς ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ. Ὅρνύντες γὰρ αὐτοῦ τὸ πάθος καὶ τὸν σταυρὸν, ἔδοσαν τέλος ἐπιζητεῖν τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, σμικρυνθεῖσαν καὶ ἀνατραπέσαν, ἐπὶ τῇ κατὰ τὸν σταυρὸν ἀισχύνη γεγεννημένη· περιήξῃ δ' Ἀπόστολος εἶπεν, Ὅς

Ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς ἐπέμεινε σταυρὸν, ἀισχύνη καταπορήσας (*Hebr. XII, 2*), ἐν ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς μηκέτι ἢ καταλελυμένος ἀπὸ καθαρῖσμου, ἀλλ' ἐνεργῶν αὐτὸν αἰροῖ τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου· κατὰ τὸ, *Καθαρισμὸν ἀμαρτιῶν ποιησάμενος ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς* (*Hebr. I, 3*), ἀνωρθωμένον ἔχων καὶ βεβαίως ἰδρυμένον τὸν θρόνον· ὃν μακροήμερον, καὶ αἰώνιον διαμένοντα ἔχειν λέγεται εἰς ἀεὶ.

Vers. 50. Διοδώρου. Ἄνω μὲν ἔφη, ὡς τὰ ἐλέη σου εἰς τὸν αἰῶνα μένει, καὶ διαπεσεται τῆς σῆς ἐπαγγελίας οὐδὲν· ἀεὶ δὲ μαθεῖν αὐτὸν τὸ λαοῦδόν, καὶ πότε ἔξει· ὡς οὖν ἢ πρόβησις τῶν σκυθρωποτέρων ἀπῆντηκεν, οὕτως ἀκόλουθον, καὶ τὴν τῶν κρείττωνος εἰς ἔργον ἔλθειν· τὰ αἰώνια σπέρματα, καὶ τὸν θρόνον Δαβὶδ. Ταῦτα μὲν οὖν πάλαι προσεδόκατο προφῆταις, ἡμῖν δὲ νῦν δι' ἔργων ὄραται, διὰ τῶν εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἀποτελεσμάτων.

PSAL. LXXIX, in titulo. Καὶ ἐν τούτῳ τῷ ψαλμῷ τὰς συμφορὰς διηγείται τοῦ λαοῦ τοῦ ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ καὶ εἰσάγει αὐτοῦς ὡσανεὶ ἐσθόμενος τοῦ Θεοῦ ἀπαλλαγῆναι τὸν κατεχόντων αὐτοῦς ἀναυρῶν. Δείκνυσι δὲ καὶ τὸ προσκίον τῆς θείσεως τὴν ἐπίστασιν, καὶ ὅτι ὠφελήμενοι ὑπῆρχον ἐκ τῶν συμφορῶν. Ὅ γὰρ ἡμέλειον πρὸς τοῦτο Θεοῦ, ἐπὶ τούτων νῦν τὴν καταφυγὴν ἔχειν ὁμολογοῦσιν.

Vers. 1. Διοδώρου. Λέγεται δὲ ἐρη μὲν ἐδραζόμενα τοὺς ἀποστόλους, γῆν δὲ πλασσομένην τὴν καρποφορεῖν δυναμένην ψυχῆν, οἰκουμένην δὲ τὴν Ἐκκλησίαν, καθ' ἣν οἰκοῦσιν ἄγγελοι, δόγματα τὰ ἀληθεία· καὶ τοῦ Πνεύματος τὰ χαρίσματα. Πρὸς δὲ τούτων ἀπάντων ὁ Θεὸς καταφυγὴ τοῖς προφῆταις γίνεται, ὁ αὐτὸς ὢν ἀεὶ, ἀτρέπτον ἔχων τὴν ὑπαρξίν. Τὸ δὲ ἡμῖν οὐ τοῖς τότε μόνον, φησίν, ἀλλὰ τοῖς καθ' ἑκάστην γενεάν ἐστὶ φοβούμενοι καταφυγὴ γεγεννηθῆς. Καὶ ἡμῶς δὲ διδάσκει μὴ καταφεύγειν εἰς ἕτερον. Σαφῶς δὲ Σύμμαχος ἐξέβλακεν, ἐν ἐκάστῃ γενεᾷ. Φυσικῶς δὲ πρὸ τοῦ θρη γεννηθῆναι ἢ τεθῆναι, ὡς ἂν μὴ ἀμα τῷ γενέσθαι τὴν γῆν, τῶν ὀρῶν συνυπαρξάντων αὐτῇ, φύντων δὲ κατὰ μικρὸν ἐξ αὐτῆς, καθάπερ ἐκ τοῦου πρὸς ἀβῆσιν ἐπιδοῦναι, καθὼς καὶ τὰ τικτόμενα βρέφη. Φασὶ γοῦν εἰς ἐπινοῦν τινες τῶν φυσιολόγων ἀβῆσιν τὰ θρη, καὶ τὰς πέτρας γίνεσθαι μείζους γινομένης ἀεὶ διὰ τινος διὰ μακρῶν περιόδων προσθήκης. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὠδινθηζῶναι τὴν γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην εἰρηκασιν οἱ ἐρημνεύσαντες ἀκολουθησάντες τῷ Ἐβραϊκῷ, ἔστι καὶ τὴν γῆν ὑπονοεῖν ὡς ἐξ ἑτέρου προελθοῦσαν στοιχείου. Εἰρηται γοῦν ἐν τῇ Κοσμοποιίᾳ· Ἡ δὲ γῆ ἦν ἀέρας καὶ ἀκατασκεύαστος (*Gen. I, 2*) ἀφανῆς γὰρ ἦν, οἰοεὶ κινουμένη καὶ συλλαμνομένη, ἐν τῇ φύσει τῆς ὑγρᾶς οὐσίας· ἀπεγεννηθῆ δὲ ὀρηκτικὰ εἶπεν ὁ Θεός, *Συναχθήτω τὰ θάτα ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ εἰς συναγωγήν ἑμῶν, καὶ ὀρηθήτω ἡ ἔρη.* Καὶ ἐγένετο οὕτως (*Gen. I, 9*). Βουλῆσαι Θεοῦ γὰρ ἐπλάσθη τε καὶ συναπάγη· καὶ ὡσπερ ἀθρόως ἀναδοθεῖσα προήλθεν εἰς φῶς καθάπερ ἀπὸ γατρῶν.

PSAL. XC, in titulo. Διοδώρου. Ἐν τούτῳ τῷ ψαλμῷ τὸ πρόσσπον εἰσάγει τὸν διὰ Χριστοῦ τελειωμένον, καὶ κινῶντων δι' αὐτοῦ τοὺς νοητοὺς ἐχθροῦς,

ἀρχὰς θηλαῆ καὶ ἐξουσίας, καὶ τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου, καὶ τὰ πνευματικά ἐκ τῆς ποιηρίας, καὶ αὐτὸν τὸν ἀλιτῆρον Σατανᾶν· οἱ καλυτρώτως δὲ τῶν προκειμένων κατασημαίνονται, φόβος τε νυκτερινός, καὶ βέλος ἡμέρας πετιόμενον, καὶ πρῆγμα διαπορευόμενον ἐν σκότει, καὶ σύμπτωμα, καὶ θαυμάιον μεσημεριῖνον, οἱ χιλιάδες, καὶ μυριάδες, καὶ ἀσπίς, καὶ βασιλευσάς, καὶ λέων, καὶ δράκων· κατὰ τούτων δὲ πάντων νίχην ἀναγορεύει τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπου.

Vers. 1. Διοδώρου. Ὁ μὲν πρότερος λαὸς, ὁ δὲ τῆς προηγουμένης Μωσῆος προσευχῆς ἀποκλαυσάμενος ὠμολογεῖ φάσκων· Ὅτι ἐδεξιόπομεν ἐν τῇ ἐγγῆ σου (Psal. LXXIX, 7), καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα ἐδηλοῦτο διὰ τῶν ἐμφερομένων. Ὁ δὲ μέλιον συστήσασθαι μετ' ἐκεῖνον τῷ Θεῷ διὰ Χριστοῦ λαός, ἐπὶ τῇ βοηθείᾳ τοῦ Ὑψίστου πεποθῶς δὲ ἐμμένει, ὡς ἂν ὑπὸ τὴν σκέπη του Θεοῦ αὐλιζόμενος, καὶ οὐδένα τῶν πειρασμῶν ἀποτραφῆσθαι ποτε βουλήσεται, ἀλλ' ἐφ' ἑκάστῳ ἐρεῖ τῷ Κυρίῳ, Ἀντιλήπτω μου εἰ καὶ καταφυγῆ μου· ὁ Θεός μου, ἐλιπίψ' ἐπ' αὐτόν.

Vers. 4. Διοδώρου. Πρόμαχος σου γενήσεται, καὶ κατακαλύψει σε πολεμούμενον. Τέθεικε δὲ τούτο ἐκ μεταφορᾶς τῶν πρώτων ἐν πολέμοις ἐπιτότων, καὶ τοῖς ματαρρῆνοις καλυπτότων τοὺς ὅπισθεν. Πτέρυγας γὰρ καλεῖ τῆς Προνοίας τὰς ἐνεργείας. Τέθεικε δὲ τούτῳ τῇ τῶν ὀρθῶν εἰκότι χρησάμενος· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι τοῖς περὶ τοὺς νεοτούτους συγκαλύπτουσι.

Vers. 8. Διοδώρου. Πρόσωπον τοῦ ἐλπίζοντος παρεσάγει λέγων παρ' ἑαυτοῦ πρὸς Θεόν, ὅτι αὐτὸν ἔθετο τὴν ἐλπίδα. Καὶ πάλιν ἐπιφωνεῖ τῷ τοιοῦτῳ· Ὅτι ἐπιπέδησε ἔθου τὸν Ὑψίστον ὡσερ οἶκον ἀσφαλείας, πρὸς οὐδενὸς κρατηθῆσι κακῷ, οὐδὲ οἶκος ὁ οὐκ πληρῆσεται θεηλάτοις πληγαῖς. Ἄθλον γὰρ, ὡς εἰ τι πῶθοι δίκαιος· καὶ οἶκος δικαίου, ἀγώνισμα τούτου εἰς ἀδείκων ἀνθισταμένων, καὶ οὐ κολάσεις παρὰ Θεοῦ.

Vers. 11. Διοδώρου. Ὄσπερ γὰρ οἱ κατὰ σάρκα πατέρες ἔσαν ἔθωσαν ὁδὸν τραχεῖαν καὶ δύσβατον, ἀρπάξουσιν εἰς χειράς τὰ βρέφη, μὴ ἴδρα πως ἀδικηθῆ τρυφερὸν ἔχοντα πόδα, καὶ ὅστω διὰ σκληρᾶς οὐδοῦ βῆναι δυνάμενα· ὅστω καὶ αἱ λογικαὶ δυνάμεις τούτου ὅστω ποιεῖν ἰσχύοντα, νησιοπρεπεῖ δὲ πως τὴν δεινότητα ἔχοντες, οὐκ ἔως ποτε ὑπὲρ δύναμι, ἀλλὰ παντὸς ἐξέλκουσι πειρασμοῦ, μὴ ἴδρα πως ὀλιγώρησαντες ὑπὸ πόδας γίνονται τοῦ Σατανᾶ, καὶ ἀπαγορεύουσι τὸ βουλέσθαι δουλεύειν Θεῷ.

Vers. 13. Διοδώρου. Ἄδων μὲν ὄν καὶ δράκων καὶ βασιλευσάς νοσηθεῖ ἂν αὐτὸς τε ὁ Σατανᾶς, καὶ οἱ συναποστάσαντες αὐτοῦ ἄγγελοι ποιηροί, οἱ τῆν ἑαυτῶν ἀρχὴν μὴ τηρήσαντες, οἷς ὁ ζῆφος τοῦ σκότους εἰς τὸν αἰῶνα τετήρηται. Ἀσπίς γὰρ καὶ βασιλευσάς νοσηθεῖ ἂν λέων τε καὶ δράκων καὶ οἱ τοῖς ἐκεῖνου θελημασιν ὑπερητεῖν εἰλωθότες, καὶ τῆς ἐνοῦσης αὐτῶν δυστροπίας μμηταί, οἱ πικροὶ καὶ ἰσχυροὶ καὶ πανγάλετοι, οἱ τῶν ἀγγέλων θηρῶν οὐδὲν ἀφεύροντες, ἀπομυμύμενοι δὲ καὶ τὴν τῶν ἰσθλῶν πικρίαν. Καὶ, εἰ

βούλει, δέχων ὄψεις τε καὶ βασιλευσάς τοὺς τῶν ἀνοσίων αἰρέσεων ἐδρετάς.

Vers. 15. Διοδώρου. Τὶ τούτου μακαριώτερον, Θεὸν ἔχειν εἰς βοήθειαν ἔτοιμον παρεσκευασμένον τοῖς ἐχθροῖς ἀνιτάττασθαι; Μάλιστα γὰρ τότε συνεῖναι αὐτῷ Χρῆσθαι, ὅταν ἢ ὀλιβερά καὶ περιστατικά περὶ ἡμᾶς. Ὅ μόνον δὲ αὐτὸν ἐλευθερώσω τῶν λυπηρῶν, φησὶν, ἀλλὰ καὶ περιδλεπτον ἀπεργάσομαι. Οὐκοῦν ἡ θλίψις οὐκ εἶθι θλίψις, ἀλλὰ χαρὰ καὶ δοξα δὲ τὸ συνόντα καὶ κοινωνοῦντα γίνεται τοῖς θλιβομένοις.

Psal. XCI, in titulo. Διοδώρου. Ὁ σαββατισμὸς ἦτοι τοῦ Σάββατος εἴη ἂν ἡ μέλλουσα κληρονομία, ὅτε καὶ ἀνάπαυσις τοὺς ἐνθάδε πόνους διαδέξεται· τὰς ἀμοιβὰς ἡμῶν θλοντοῖς ἀποληφόμενον. Ἐστὶν οὖν ἐκεῖνην τὴν γενησομένην ἀνάπαυσιν. Ἔστι δὲ τῆς ὕψους ὁδοῦ ὁ σκοπὸς εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ Σάββατος· εἰκὼν δὲ ὡσπερ ἐστὶ τοῦ Σάββατος τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς, καὶ τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας· ἦν αὐτὸς ἡμῶν κεκατιστόμηκεν ὁ Σωτὴρ μεταβαλὼν, τὰς τοῦ νόμου σκιάς εἰς τὴν πνευματικὴν λατρείαν.

Vers. 11. Διοδώρου. Τὸν μονοκέρωτα φασὶ ζῶον εἶναι ὃ κέρως ἐπὶ τοῦ μετώπου ἐγγησται, ὄψηλόν τε καὶ ἀθραυστον· ὃ κεχηρμένον πρὸς τὰ ἕτερα τῶν ζῶων, δὲν κινᾷ καὶ παρεγίνεσθαι· καὶ ἐστὶν ἰσχυρὸν καὶ δύσαντηρον. Τούτῳ τῷ μονοκέρωτι παρεκιάζει τὸν νέον λαόν ἡ θεία Γραφή. Νέον δὲ ὅταν εἰπω λαόν, τοὺς δὲ πίστειως νόει, οἱ πάντα νενικήσαντα τὰ ἔθνη.

Vers. 13. Διοδώρου. Φοίνιξι δὲ καὶ κέδρος τοὺς ἐν Χριστῷ δεικτικωμένους, παρεκιάζειν ἀξίως τὸ γράμμα τοῦ ἱερῶν. Φυτόν γὰρ ἐστὶν ὁ φοίνιξ ἀειθαλής, εὐρίζων τε, καὶ ὄψηλόν, καὶ εὐκάρδιον, εὐώδη, καὶ γλυκύν ἔχον τὸν καρπὸν. Τοιοῦτοι δὲ πάντες οἱ ἐν Χριστῷ δικαιοσύνην ἔχοντες· ἐστῆκασι γὰρ ἔθραστοι καὶ ἀκατάσταστοι, λευκὴν ἔχοντες τὴν καρδίαν. Οὗτω που καὶ ὁ φάλλων φησὶ· Καρδίαν καθαρὰν κτείνον ἐν ἐμοί, ὁ Θεός (Psal. LI).

Psal. XCII, vers. 4. Διοδώρου. Θάλασσα πολλὰς κίνας μὲν ὁ βίος, πολλὰς δὲ τὸ μυστήριον λέγεται· ὁ βίος μὲν διὰ τοὺς ἐν αὐτῷ κινούσους καὶ τὰ νοητὰ τῆς κακίας θηρία· ὡς ὅταν οὗτος ὁ Δαβὶδ λέγῃ· Αὕτη ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ ἐνρύχκος· ἐκεῖ ἔπρεται, ὅρ οὐκ ἐστιν ἀριθμὸς (Psal. CII, 25). Τὸ μυστήριον δὲ, διὰ τὸ ἀμέτρητον αὐτοῦ καὶ ἀκατάληπτον.

Ὅθεν φησὶν Ἀμβακούμ (Habac. III, 15)· Ἐπελίθασας εἰς θάλασσαν τοὺς ἰσχυροὺς σου ταρσούσους ὄματα πολλὰ· ἰσχυροὺς τοὺς ἀποστόλους εἰς τὸν δρόμον καλῶν, ὄματα πολλὰ, τὰ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τελοῦμενα διὰ τῆς Ἐκκλησίας βαπτισματα. Περὶ ταύτης τῆς θαλάσσης καὶ νῦν εἰπεῖν τῷ μελωδοῦτι πρόκειται. Ἡ γὰρ φωνὴ τῶν ὀδάτων τῶν πολλῶν, τούτεστιν, ἡ τῶν πανταχοῦ βαπτισμάτων ἐνεργεία, θαυμάζεσθαι τοὺς μετεωρισμοὺς τῆς νοητῆς θαλάσσης, τὰς θεωρίας θηλαῆ, καὶ τὰ ὕψη τοῦ μυστηρίου προποικίς. Θαυμάζεσθαι δὲ καὶ τὸν Θεὸν ἐν ὕψηλοις, ὅτι διὰ τῶν ταπεινῶν ὄψηλά, καὶ διὰ τῶν μικρῶν μέγιστα ἰθαυματουργῆσεν.

Psal. XCIII, vers. 1. Διοδώρου. Ὁ τῶν ἐκδικησῶν Θεὸς Κύριος ὑπάρχων, ἐν αὐτῷ τῷ ἐκδικεῖν

ἐπαρρησίασατο. Τὸ γὰρ ἀκριβῶς ἐπίστασθαι τῶν κρινομένων τὰ πράγματα, καὶ αὐτῶν τὴν πρόθεσιν τῶν ἐνεργούντων αὐτὰ, μετὰ παρρησίας ἐπάγει τὰς ἐκδικήσεις· τῶν ἄλλων κριτῶν ἐσθote σφαλλομένων, ὡς μὴ κατὰ ἀναλογία τῆς ποσότητος τῶν ἁμαρτανομένων ἐπάγει τὴν τιμωρίαν· ἐφ' ᾧ καὶ αἰσχύνεσθαι συμβαίνει τὸν κρινόμενον, ὡς μὴ δεόντως ἐπιτιμήσαντα τοῖς ἐλαττωμένοι τῆ κακίᾳ· μόνου παρρησιαζομένου ἐν τῷ ἐκδικεῖν τοῦ λόγοντος· Ἡ μέτρω μετρεῖτε ἀντιμετρηθήσεσθε ὑμῖν (Matth. vii). Ἀποδοῦός γάρ ἐστιν ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ (Rom. ii, 6).

Vers. 7. Διοδώρου. Ἐλέγχων αὐτῶν τὴν ἁμαρτίαν ὁ Θεὸς οὐκ ἐσθός· ἐπήγαγε τὰ ἐξ ὀργῆς, ἀλλ' ὡς ἀγαθός καὶ φιλόανθρωπος, καὶ ἀπαράδητον ἔχων τὴν ἡμερότητα, χρείζεται μᾶλλον αὐτοῖς τῆς νοουσίας τοῦ φάρμακον, καὶ τὸν τῆς κατὰ τῆς ἐξαρτίας λόγον, Σύνετε δὴ ἄφρονες, ὡσεὶ λέγων· κἂν ὄψῃ ἢ καὶ νῦν γούν φρονήσατε, ἐκεῖνον καθ' ἐαυτοὺς ἐνενοηκότες, Ὁ φυτεύσας ἐτέροις ἀκοῆν αὐτὸς οὐκ ἀκούει; ὁ πλάσας ἡμῖν ὀφθαλμῶν οὐχ ὄρα; ὁ πάντων ἡμῖν τῶν αγαθῶν χορηγός αὐτὸς ἰστέρηται τούτων; Οὐκοῦν τὰς τῶν ἀσυνέτων ἀφέντες γνώμας μνημονεύσωμεν λόγοντος τοῦ παροισμαστοῦ; Ὁρθῶς τροχῶς ποιεῖ σοῖς ποσὶ, καὶ τὰς ὁδοὺς σου κατεῦθρον (Prov. iv, 26). Ἐνώπιον γὰρ εἶσι αὐτῶν τοῦ Θεοῦ ὀφθαλμῶν ὁδοὶ ἀνδρός· εἰς δὲ πάσας τὰς τροχὰς αὐτοῦ σκοπεύει. Οὕτω διακείμενοι τὸν ὄρθον καὶ ἀνώμυτον διαζήσομεν βίον, ὡς ἐφορώντος Θεοῦ.

Vers. 17. Διοδώρου. Παρακαλεῖ ὁ Θεὸς τοὺς κάμνοντας ὑπὲρ ἀρετῆς. τοὺς πονούοντας δι' εὐσείθειαν, τοὺς κατορθοῦν θέλοντας τὴν ἀρεσκουσαν αὐτῷ πολιτεῖαν, τοὺς κατανεκρούοντας τὸ κίνημα τῆς σαρκὸς, καὶ μαχομένους τοῖς ἰσθῶς βελήμασιν, ἕως ἂν τὸ σπουδαζόμενον κατορθώσωσιν.

Vers. 23. Διοδώρου. Τοῦτο δικαίου Κριτοῦ, ἀποδοῦναι τὴν ἀνομίαν τοῦτοιο ὅπερ αὐτῆς τὴν αἰτίαν δεδώκασιν. Ἀνομίαν δὲ νῦν τὴν ἠτομασμένην ἐπ' αὐτῷ τιμωρίαν ἐκλάμβανε. Διόπερ ἢ Ε' καὶ Γ' ἔκδοσις τὰς ὁδοὺς αὐτῶν φησί. Ἀλλὰ πῶς αὐτοῦ

Ἀποδοῖωσιν; Ἀγωνεῖ αὐτοὺς Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν. Psal. XCIV, vers. 3. Διοδώρου. Ποιοὺς θεοὺς; Ἄρα ψευδωνύμους; Οὐ τοῦτέ φησιν, ἀλλὰ τοὺς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· τουτέστι, τὰς λογικὰς καὶ ἀνω δυνάμεις, καὶ ἁγίους δὲ τοὺς ὄντας ἐπὶ τῆς γῆς· οἷς τὸ τῆς θεότητος ὄνομα δίδοται παρὰ τοῦ πάντων ἐπέκτατα τιμῆ ἐνεκα καὶ δόξης. Οὕτως αὐτῶν καὶ ὁ Ψαλμωδὸς διαμνημονεῖ λέγων· Θεὸς θεῶν Κύριος ἐξέλιθη, καὶ τὰ ἐξῆς.

Vers. 8. Διοδώρου. Τὸ σήμερον ὁ Ἀπόστολος εἰς πάντα τὸν παρατεινόμενον τῆς ζωῆς ἡμῶν χρόνον ἐξέλιπε· κατὰ τὸ, Ἔως οὐδὲ τὸ σήμερον καλεῖται (Hebr. ii, 13). Προστέθει δὲ καὶ ἡμεῖς ὁ λόγος, ἐνεθεῖεν ἀπαρῆσθαι τῶν παρηγγελμένων, καὶ προσέχειν τοῖς εἰρημίοις ἵνα μὴ ζηλώσωμεν τὸν λαὸν ἐκεῖνον, ὃς ἀκούσας φωνῆν Θεοῦ ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν ἔρημον ὄψασας, ἐσκληρόνησεν τὴν καρδίαν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πειρασμοῦ, ὁπηγίκα πάντων αὐτῶν τὰ κῶλα κατεστρέφθη ἐν τῇ ἐρήμῳ, διὰ τὸ παρακοῦσαι τῆς φωνῆς τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ εἰς τὴν ἐπηγγελμένην εἰσελθεῖν οὐκ ἠβουλήθησαν γῆν, ἀλλ' ἀντίειπον κελεύοντι τῷ Θεῷ, ἄρας ἄλογον προβαλλόμενοι καὶ δείλιαν, καὶ φάσκοντες· ὡς αὐτοὶ μὲν ἀναιρεθήσονται, δοσιδάλωτα δὲ τὰ παιδία γενήσονται. Τότε δὴ τὸν τεσσαρακοστῶν αὐτοῖς ἐν τῇ ἐρήμῳ διαγαγεῖν παρεσκευάσει χρόνον, ἕως αὐτοῦ μὲν καταναλώθησαν, οἱ δὲ παιδὲς ὑψήθησαν.

Psal. XCV, vers. 4. Διοδώρου. Κατῶν καὶ νέων αγαθῶν ἐπαγγελίας περιέχων, καὶ οὐ τῶν Ἰουδαϊκῶ μόνον λαῶ, ἀλλὰ πάση τῇ γῆ προσπεφωνημένος, τοῖς ἀποστόλοις τὸ Πνεῦμα παρακαλεῖται τὸ κατὸν ἄσμα, τουτέστι, τὴν νέαν διαθηκὴν ἐξηγεῖσθαι τοὺς ἀνά πάσαν τὴν εὐκομμένην ἔθνεσι.

Vers. 6. Διοδώρου. Ὅ τὸ τῆς ἀρετῆς κάλλος καὶ ὠραιότητα κεκτημένος, καὶ τὴν συμφύη ταύτη κατ' εὐχαριστίαν ἐξομολόγησιν, ἐνώπιον παρίσταται νῦν Θεοῦ κατὰ τὸν λόγοντα· Ζῆ Κύριος τῶν δυνάμεων, ᾧ παρέστητὴν ἐνώπιον αὐτοῦ. Παντὸς ἁμαρτανότος φεύγοντος ἐνώπιον Ἰστασθαι Θεοῦ. Θὺ διαμενοῖσι γὰρ παράνομοι κατέναντι τῶν ὀφθαλμῶν σου.

ADDENDA

AD APOLLINARI METAPHRASIN IN PSALMOS (a).

(Supra col. 1537.)

Apollinarii Metaphrasi epistola quaedam nuncupatoria in codice praemittitur, qua Marciano consilium suum ac diligentiam in convertendis psalmis adhibitam anonymus auctor exponit. Haec neque in edit. Apollinarii Parisiensi A. 1580, 8°, neque in Append. ad Biblioth. Graecam Veterum Patrum in-4° Parisiis A. 1624, tom. VIII, p. 163, quam sedulo consulimus, occurrit; quare hic totam describendam duximus. Ea igitur, praefixo titulo, *Εἰς τὴν Μετάφρασιν τοῦ Ψαλμῶντος προθεωρία*, est sequens:

Ἐλπιμα ἀθανάτου Θεοῦ κεκορυθμένοι εἶναι (1) Καὶ τυφλὸς γεγαυός, δοκεῖεν φάος ἄλλο κομίζεσθαι, Σοὶ χάριν ἀντὶ πόνων φορέειν, καὶ κέρδος ἐπ' ἔργῳ Μαρκανεὶ κλυτόμητι· τί γὰρ νῦντο ἔπρεπεν ἄλλο,

(a) Bandini, *Catalog. codd. Graec. biblioth. Mediceo-Laurentianae*, plut. V.

(1) Οἴμη.

Ἡ τὸ μὴ εὐρέμεναι σέθεν ἄξιον; οὐ γὰρ ἀφετηρῆς
 Σάο, πάτερ, λαθόμεν· ἐθέλω δέ τοι ἥσιος εἶναι
 εἰς ἀγαθὸν σπεύδοντες· τί δ' ἦξιον ἡ μερίμνας
 ἔστιν ἐπ' ἀτρίπτουσι (1) νόον φιλόμολλον ἐγείρειν,
 μεμνήσθαι δ' ἐπέων ὧν φθάξαο, τοῖα πύφασκων;
 Ὅστις ἐκπεφροσύνη μεμελημένος· ἄλλο τι ῥέζειν
 ἄρακιν, ἢ ψυχὴν ἀρεταῖς μεροπηθεῖ φέρειν.
 Τοῦτο δ' ἄρα πρώτιστον (2) θεὸς πόρην ἀνδράσι
 [ἔργον,

Ἄνδράσι νοῖσι θεὸς μελετῶν, καὶ δῶρα θεοῖο,
 Τοῦνεκα μοι βάζοντι φίλων ἐπιμαίεο (3) μῦθον.
 Οὐδ' ὅτι Δαδίδου μὲν ἀγακλῆος ἦθεα μέτροις
 Ἐβραίοις ἐκάαστο, καὶ ἐκμελέων ἐτέτυκτο.
 Θεσπεσίω τὸ πρόσθεν· ὅθεν φόρμιγγι λιγυῆ
 Μέλπειτο, καὶ μελεσίων· ἀτὰρ μετ' Ἀχαιῶτα γῆτρον
 Αἰδοῖς ἀμειβομένων κατὰ μὴν χάρον ἐφίπτο μέτρον·
 Νῦνοι δ' ὧδε μένουσιν ἐτήτυμοι οὐ γὰρ ἀοιδῆς,
 Ἄλλ' ἐπέων Πτολεμαῖος ἐλάδτο· ἔνθεν Ἀχαιοὶ
 Μαίρινα μὲν φρονέσκον ἐπὶ σφετέρῃσιν αἰδοῖσσι.
 Ἡμετέρας δ' οὐ πάμπαν ἐδάμωρον, ἀλλ' ἐπὶ ἔργον
 Εὐδοκίης ἐκάλυψεν ἄλην γθόνα, οὐδὲ τι νεῖκος,
 Ὅδ' ἔρις ἐν λαοῖσιν· ἀναμάκτους τε θυγατέρας
 Πασοῦδῃ βασιλῆα Χριστὸν καλλέουσι πόλις.
 Τοῦς μὲν ἐα φρονύθεα ἔνα καὶ δύο· τὸ δ' ἀπάνευθεν
 Εἰσὶτι δουλεύουσι θεουδέιης ἐρατεινῆς.
 Ἡμεῖς δ' ὡς κ' ἐπόικαι, τάπερ πρότεροι λίπον ἀν-

[δρες,

Ἐκμελέων μέτροισιν ἐνήσομεν· ἐς δὲ μελιχρῆν
 Δαδίδου βασιλῆος ἀγείρομεν αὖθις ἀοιδῆν
 Ἐξ ἀτόνους ἐπέεσσιν, ἵνα γινώσκω καὶ ἄλλοι,
 Γλῶσσ' ὅτι παντοῖα Χριστὸν βασιλῆα βοήσοι.
 Καί μιν πασοῦδῃ γρονθασσεται ἔθνεα γαίης,
 Οὐδ' ὁ σκυτοτέμος τὸ, λέγων ἐφεύσατο Παῦλος
 Οὐκ ἀταῖς ὡς πρόσθε τὸς Δαδίδος ἀμύμων,
 Πνεύματι θεσπιζῶν, Αἰγυπτίον δὲ λαὸν φάτο (4)
 Πρώτα δικαιοσύνης ἰκέτην ἔμεν, εἰπέ τε χεῖρας
 Αἰθιοπας πρώτιστον ὀρέξασθαι βασιλῆν.
 Τοῦνεκα νῦν κέλομαι σε πολὺ πρώτιστον ἰόντα,
 Ἐσθλῆς Μαρκανοῖο παραιφασῆσι πιθήσαι.
 Πὰρ γὰρ ἐμοὶ πρώτῃ προμολῶν γθόνα Κωνσταν-

[τίνο

Ἦθεα καὶ λαὸν τ' ἐδάξῃ, καὶ ἐπάσσαο σίτου.
 Ἔννεπε αὐτὰρ ἐγὼ πύθμεν πολυκερθεῖ μῦθῳ
 Οἶα δέ σοι στήλην δοκῶν ἐρικυδέα τεύχειν
 Ἄνετ παραφασίης ἀγαθῆς κλυτὸν αἶνον ἀείδω.
 Οὐδέ τι καὶ μέγα χαίρει· θεὸς δέ τοι ὀδία δῆη
 Σῆς σοφίης, καὶ τοῦτο, πάτερ, κειμήλιον ἔστω,
 Μαρκανοῦ πιτυθῆσιν ὅτ' εὐχολῆσιν μεμηλός,
 Ὅς μετὰ παρθενίην, λιγυρῆν ἠσπάσατο μοιπήν
 Γῆρας εὐφῆμοιο συνέμπορον αἶν ἐλάσθαι.
 Καὶ γὰρ ἐποπτεῖων βασιλῆα θαύματα θυμῷ,
 Πάντα μὲν ἢ θέμις ἐστίν, ἐδάμωσεν ἐξ ἄλλων.
 Πνεύματος ἀχράντου μέγα σθένος, ὁ πρὶν ἐόντηρ
 Υἱὸν καὶ γενετήρα παναίκελον, ἰσά τε ῥέζον
 Κάριετι πανσθενεῖ, καὶ ὁμοῦ θρόνον ἀμφοτελεύον

A Καὶ γέρας ἐν τρισσῆσι μῆσι θεότητος ὀκτωκατῆ·
 Υἱός οὐρανόνδεν μετ' ἀνάτασαν ἄλτο Θεοῖο,
 Ὅ,ρα κεν ἀλλότρωσων ἔλητ' ἀλλόθρονον αὐθῆν
 Τῆν, πρὶν ὑπερβαθῆν μερότων συνέχουσι ἀλιτρῶν
 Εἰς ἓνα τιμήντα πάλιν μετὰ δεσμὸν ἐλάσθαι,
 Εὐδοκίης· καὶ γλῶσσα πάλιν κόσμοιο γένηται.
 Γλῶσσης δ' ἐξαπῆνης προφανῆς γολέγγρησι ὁμοῖσι·
 Ἀντιθέτων ὑπὸν κερφαλῆς ὑπερέτεο φωτῶν.
 Χριστοῦ ὑποθησῆρας ἀριστοπόνοιο διδάσκων
 Γλωσσῶν ἀρραβῶν πικινὸν θρόνον· ἔνθεν ἄκουσι
 Παρθοὶ χαλκοκορυσταὶ ἄμ' ἐπποδάμεις Ἐλαμίταις
 Καὶ Μήδων κλυτὰ φύλα· καὶ οἱ περιαιεταῖοι
 Μεσσατήν ποταμῶν, καὶ Καππαδόκειαν ἄρυσαν
 Πόντον Ἰουδαίον· καὶ ἄλην Ἀσιήτιδα γαίην.
 Οἱ Φρυγίην ἐνόμοτον, καὶ οἱ Πάμφυλον ἐδέλθον,
 Οἱ τ' ἔχον Αἰγυπτον σταχυόμοτον· οἱ τε Κυρήνην,
 Οἱ τε ἐρατὴν Λιβύην, φιλοπολίμοιον ἀμφενέμοτον,
 Οἱ τ' ἐξ Αἰουσίης γενεῆς μεταδῆμιαι ἦσαν,
 Ἔθνεα δ' Ἐβραίων, καὶ ὅσος σφέας ἀμφεπε λαός,
 Οἱ τ' ἔλαχον Κρήτην ἐκατοχόμοιον, οἱ τε γενεθλῆς
 Ἀρβραδικῆς καλέοντο βαθύγλωσσοι γεγαῶτες.
 Θεσπεσίω ἀέσκον εἰς γλῶσσης ἐρεταῖων,
 Ἄς σφίσιν ἀποφράτως ἀδαήμενες ἰαχὸν ἄνδρες.
 Πάσης γὰρ τῶν φθόγγων ἐπέδραμον ἀντυγα γαίης,
 Καὶ μῦθον ἐπάκουσαν ἔων κατὰ πείρατ' ἀρούρης
 Εἴσκοιεν ἰσχατιῶν ἀφορρόδου ὀκτανοῖο.
 Παρθενικῆς ἀλόγευτον ἐπ' ὠδίνεσι λοχίην
 Καὶ γόνον αὐτογενήθλον, ἄπερ βροτέων ἀμειβαίων
 Καὶ λόγον ἐν λαγόνεσι γυναίκεος υἱα Θεοῖο,
 Καὶ Θεὸν ἀνδρομῆ προφανέντα ψευδῆ μορφῆ
 Καὶ βροτὸν ἀθανάτοιο βίην γενετήρος ἔχοντα,
 Καὶ νέκυν ἐν νεκέουσι, καὶ τὸ ἀνάτοιο δαμέντα
 Δούρατι τ' οὐ πύθντα, καὶ οὐκ εἰζαντα σιδήρω
 Μνήματά τ' ἐνασιθέντα, καὶ ἐκπεράσαντα βερέθρων
 Παντοίην ἄδρα βίην, λύσαντά τε νεκρούς
 Κοιρανῆς στυγεροῖο παλαιγενεῖος θανάτοιο,
 Καὶ Θεὸν ἐν θνητοῖς, καὶ ἐν οὐρανῷ ἀγχιτοκῆος.
 Ἄνθρωπον γεγαῶτα, καὶ οὐ λήγοντα Θεοῖο
 Ἄλλὰ παλινδοτοῖσιν ἐλευσόμενον σθενέεσσιν.
 Ὅς μιν ὑπὲρ νεφέλης ἰερῆς, πάρος εἶδον ἰόντα
 Ἐκ γαίης γενετήν δὲ τὸν, οὐκ ἀπέοντα τοκῆος
 Κυκλόθεν εἰσαίλουσαι ὑπερβαθῆς ἀλειγνῆς.
 Ὅν τ' ὅρις ἀδρανέων μερῶν νόον ὑπεροπεύσεθε
 Ψευδαλέων λελαθῆντο θεῶν ἐδίδαξε, καὶ ἀτης

D Μαχλάδος ἦτα μάλιστα, βρωτῶν περισίντα (sic)
 [φύλον

Μοῦνο δ' ἀθανάτοιο Θεοῦ κεχαρίτω πῖστι
 Υἱά, καὶ γενετήρα μέγαν, καὶ Πνεῦμα φαεινὸν
 Εἶν ἐν κυδαίνοντες, ἀτερμάντασι λιτῆσι
 Τοῦνεκα δὴ καὶ γλῶσσαν ἰσάσαι, καὶ γὰρ ἐτύθη
 Ἐκ παλαχῆς θεοτεύκτος· ἐνδὲ δ' ἐξ ἔρωτο λόχοιο
 Παντοῆ μεροπηθῆς ὁμοῦ, καὶ γλῶσσα, καὶ ἀοιδῆ.
 Ἄθαντον βασιλῆα πολλύλλιτον ὀμνοπολεύσαι
 Μαρκανοῦς πονέεσσιν. Ἐγὼ δὲ οἱ ἦνυσα βουλήν,
 Χριστὸν δὲ ζῶοντα λαχὼν ἐπάργων ἀοιδῆς.

(1) Ἄτρυπτι...

(2) Sic, sed legendum πρώτιστα.

(3) Ἐπιμῶνεις.

(4) Sic, sed legerem ὃν φάτο λαόν.

In codice Barocciano XXV, qui nostro fratre similis est, sed μεμύρατος, desinit enim in versu 19 psal. cxviii, Mariano enim hæc eadem præfatio inscripta, adeo ut Catalogi ejusdem bibliothecæ auctor putaverit ipsum Marianum esse oratorem, cujus mentio incidit apud Ammianum lib. xvx; quod falsum omnino. Quod vero hæc epistola Apollinario adjudicanda nullo modo sit, ex eo eruitur, quod in ipsa agitur de metrica Psalmorum versione jam per universum orbem vulgata Eudocia Augustæ dicata, quam multis post Apollinarianis annis vixisse neminem latet. *Marciani* igitur non *Mariani* nomen ibi legendum esse crediderim, cui Ammianus quidam suam Psalmorum Metaphrasim, ad imitationem Apollinarii elaboratam, dicaverit, cujus in præsens, reliquis deperditis, primi tantum psalmi versio metrica, ut infra ex hoc eodem codice eruitur superest. Quæ enim ibi narrantur Marciano imperatori minime convenire mihi videntur. Is natus in Illyrico, humili loco, ex patre milite, prælio contra Gensericum Vandalorum regem in Africa, infelicibus Asparis ducis auspiciis commisso, captus est, post Theodosii Junioris obitum a Pulcheria ejus sorore, in imperii thoricæ societatem receptus fuit, ea tamen lege, ne ipsum annis jam gravem attingeret, A. C. 450, die 29 Jul., vel juxta *Chronicon Alex.*, die 26 Aug.: quod inuere videtur Prologi versus 50. Triduo post, edicto contra hæreticos lato, episcopos pseudosynodo Ephesina depositos, aut in ex-ilium ejectos revocavit. Chalcedone concilium œcumenicum iv, sexcentorum triginta præsulium convocavit, ipsique cum Pulcheria Augusta præfuit. In eo doctrina superiorum conciliorum confirmata, Eutychianismus suo cum auctore, ut et Dioscorus damnatus, ac decretum est, *Mariam non tantum Christiparam, sed et Deiparam nominandam esse.* Cum Persis Vandalisque pacem continuavit: Nobactes Bienyusque Æthiopia prolapsos per Florum repressit, Valentiniano Occidentis imperatori auxilia submisit contra Attilam. Obiit tandem princeps integerrimus, atque optimus, A. C. 457, die 26 Jan., ætatis anno 64. Vid. Marcellinum in *Chronico*, Evagrium lib. xi; Nicephorum lib. xiv; et *Jordanam* c. 49; *Zonaram* l. II, § xxiv.

II. pag. 4 occurrit primi psalmi paraphrasis, ut opinor, Apollinarii, nam ejus nomen ad marginem rubris litteris est ascriptum.

Ὁλόθιος ὁς (1) οὐ πεπόρευται δυσσεβῶν ἐν βουλῇ
καὶ πίδαξ οὐκ ἐστήσας ἀλιτροτάτοις κελύθοις,
οὐδ' ἐφ' ἔδρην φθινυθόντων θήκατο κλισμὸν ἰοίω,
Ἐν δὲ νόμοις Θεοῦ θεληήματα πάντα ἔρθεβει,
καὶ μελεδῶνας πάσας ἤμασι, καὶ νυχίῃσιν·
Ὡς δὲ λόγος πεφύτευται τοῖσι δρόμοις βεβήρων

Ἦριον ὁς θαλῶων κατακαίρων (2) δώσεται ἄνθος·
οὐ τ' ἀπὸ δ' ἐβρύησατο φύλλον ἐν μάλα θήλλον·
αὐτὰρ πάντ' ἐδάωσα, πάτερ τελέθει πολύκαρπα·
οὐκουν δυσσεβέστων τοῖσιν ὁμοιοι, οὐκουν·
Ἥ ἀλλ' ὡς γνός ὄνειν ἀελλὰ γαίης (3) ἀπὸ τάσσα·
τοῦτο διανοησῆσονται ἀτάσθαλοι οὐλ' εἰκησιν.

Sequitur deinde alia ejusdem psalmi paraphrasis, hoc titulo præfixo: Ἀμμιανοῦ μετάφρασις κατὰ ζῆλον Ἀπολλινάρου. *Ammiani metaphrasis, vel imitationem Apollinarii.*

Ὁλόθιος ἐν μερόπεσιν, ὁς οὐκ οἶδε (4) μῆτιν ἀλιτρῶν,
οὐδὲ κακοβέκτων ἐδάη δυσπέμφελον οἶμον,
Ἄλλὰ Θεοῦ εἰκησι κεκασμένοι ἀφῆτιον ὕμνον
Παγγενέτου βασιλῆος ἐν στόματέσσιν ἀεῖδει,
Δένδροι εἰδόμενοι γὰρ ἐπὶ προχῆς ποταμοῦ
Ἔστῳσι καὶ καρπὸν ἀγει κατὰ Καίριον ὥρησιν·
Φύλλον ἔχει γλυκεροσιν ἀεὶ θαλέουσιν ὁμοίον·
Εὐδοκίης ἐτύχησε θεουδός ἤματα πάντα·

Ἄλλὰ κακοβέκτων οὐκουν λάχε ταῦτα γενέθλιον·
Ἦς ἀνέμοιο ὅτε πολλὸν ἐπερχομένη κατὰ βαιὸν,
Ἐφῆεν ἀναπαύεσσα, κόνιν γαίης ἀπὸ τηλοῦ.
Τῇ ἔκελος βαρύποτος ἀμειδέα δώματα ναίων
οὐδὲ εἰκησι ὀφθαλμῶ ἐσθέραιεν· εὐσεβέων γὰρ
Παγγενέτης πάντων οἶδεν, ἀλιτρονῶν ἀπὸ τηλοῦ.
τοῦνεκα δυστήνων γενεθὶ προβέλουμος εἰλεται.

Bibl. Græc.

Nihil de hoc Ammiano, qui, ut videtur, psalmos Apollinarii exemplo, Græcis reddidit versibus, a Caveo, Ovalino et Fabricio memorie proditum est.

III. Pag. 5, 6. Iterum psalmus primus ex Apollinario quidem, sed diversa tamen versione cum cæteris omnibus psalmis inc.

Ὁλόθιος ὁς τις ἀνήρ ἀγορῆν δ' οὐ νίσσας ἀλιτρῶν
οὐδὲ ἐπὶ θῆν στήριξεν ἀτασθάλων (5) ἔχων ἀταρπῆ
οὐδ' ἄλλης ἐδρῆσιν, κ. τ. λ.

Reliqua hujus psalmi cum citata editione Parisiensi concordant, præter ultimum versum qui totus est inmutatus. Sic enim in codice legitur:

αὐτὰρ ἀκαρπίνων ὁλοῆ πρίθος αἰὲν εἰλεται.

Huic primo psalmo subjecta sunt hæc: Ἐντεῦθεν ἀρχεται μετάφρασις Ἀπολλινάρου, καὶ Ἰωάννου Γεωμέτρου· ἐν οἷς ἔγραψε καὶ Εὐδοκία Αὐγούστα, καὶ Ἰάμβων Δωροθέος Ἱεροσολυμίτης. (Hinc incipit Apollinarii et Joannis Geometrae Metaphras s. Psalmorum in quibus scripsit et Eudocia Augusta, et Iambis Dorothæus Hierosolymitanus.) Hic observandum est, in quasdam tantum odas sacras, non in Psalmos, Joannis Geometrae paraphrasim hoc in volumine contineri. Eudocia autem, et Dorothæus Hierosolymitaii metricæ Psalmorum versiones, quæ hoc unico fortasse loco commemorantur, neque hoc ipso in codice apparent, nec usquam omnino alibi amplius exstare vix credimus. Cæterum Apollinarii nostro ex diversa pagina adjungitur ipse Græcus contextus soluta oratione, qui profecto quantum ab editis differat exemplarium, libere pronuntiare non possumus. Hæc tamen versio siue auctoris nomine Græce et Latine scripta in Bi-

(1) Sic in codice, sed abundat ὁς in metro.

(2) Sic, sed melius κατὰ καίρον.

(3) Sic, sed forte legendum γαίης.

(4) Sic.

bliothecis Patrum recusa est. Vide Fabric. l. c. lib. v, c. 16, tom. VII, p. 652. Sed Apollinarium multis in locis ab editis differre, saepe correctum esse, idque non alterius manu, sed ejus qui totum codicem exscriptis; nec tantum librarii lapsus emendatos, verum etiam genuina auctoris verba hunc inde immutata comperimus. Quae quidem ipsius contextus varietas num fuerit ab ipso auctore profecta, et ex diversis petita exemplaribus, an ab imperita manu huc inlata, haud facile diutus est. Ultimus totius Apollinaris Paraphrasis versus, qui ultimo Psalmorum versui respondet, est qui sequitur p. 322. 6. *Λόγον δ' ἐξαλάωσα περίφρονος Ἰσραήλου*. Cui statim hi quatuor versus rubricatis litteris subjiciuntur et adsunt in laudata editione Parisiensi:

Ἄνω δ' αὖ σοι θεῶν, ὑπέρτατος ἐν βασιλεύσιν,
Ὅν κεν ἐτραλέως περιγέλα βίβλον ἔπασαν
Δαβίδου πινυτοῦ περικαλλέος ἐκτολυπέυσαι
Δώκας ἐμῆν πανάποστομον, ἐν ἀνδράσιν ἔμπα, γενέθλιγν.

Laudem ago tibi divinam, supreme inter reges,
Quoniam diligenter rotundum librum omnem
Davidis prudentis formosi describere
Dedisti meum infelix, inter viros tamen, genus.

In fronte hujus ipsius paginae ascriptus est etiam numerus versuum Apollinarii hisce verbis: *ὁμοῦ εἰλοσέχοιο ἡρωϊκοῦ σφρ.* Simul sunt versus heroici 5550. Utrum vero metaphrasis ista Psalmorum, quae edita etiam fuit Graece et Latine Heideberge A. 1596, seniori tribuenda sit Apollinario, qui floruit anno circiter Christi 562, an potius juniori non satis liquet. Eam patri rectius ascribit Gerardus Vossius *De historia Graec.*, lib. II, cap. 18, quamvis alibi *De poetis Graecis*, cap. 9, seniore Apollinario cum juniore confundere videatur. Ceterum ii non satis accurate a scriptoribus distinguuntur, ut in his labi proclivius sit. Operae pretium esset primam hujus Metaphrasis editionem, quam ex duobus bibliothecae Christianissimae regis codicibus Graece perquam nitide vulgavit Adrianus Turnebus, subjunctis ad calcem variis lectionibus, A. 1552, 8°, cum codice nostro conferre.

INDEX RERUM

Quae Cyrilli catechesibus, notis, appendice et dissertationibus praevius continentur.

Paginae sunt editionis Benedictinae quarum seriem typis crassioribus expressimus in textu. Numerus Romanus dissertationes, Arabicus contextum et notas designat.

Aaron cum peccasset, deprecante Moysae, veniam adeptus, et sacerdotio non prohibitus, 26. De hoc Aaronis peccato Cyrilli et Baccharii sententia, 26. Aaron ante Iosum summus sacerdos, 42. Per aquae abluitionem etunctionem sacerdos constitutus et Christus appellatus, 317. Christi figura fuit, 442, 178. Aaron in ligno miraculum dedit Deus ut ipsi summum sacerdotium conservaret, 290. Aaronis virga argumentum pro virginis partu, 178. Ejus resurrectio ex ejus virgae excaesae et emortuae resurrectione deducitur, 290.

Abominabilis factoris pretium est abominabile, 189. Abominatio desolationis quid sit, 227. Sigillum secundi adventus Domini, 227. Duplex apud Cyrillum, lxxv. *Vid.* Antichristus.

Abraham non ex operibus solis justificatus est, verum etiam ex fide, 74, 75. Ante justificatus erat, quam filium suum sacrificaret, 74. Abraham justificatio exemplum nostrae, 74. Omnia opera bona Abraham per fidem suscepta, 74. Abraham non est appellatus amicus Dei, nisi postquam credidit, 74. Abraham filii facti sumus per fidem, 74. Abraham, cum fidelis esset, per circumcissionem ob signatus est in justitiam, 74. Pater multarum gentium, non per carnis successionem, sed per fidei suae exemplum, 74. Christum excepit hospitem, 170. Deo filium promittenti credidit, non ad infirmitatem corporis, sed ad promittentis potestatem attendens, 74. Filium suum voluntate prompta, et quantum in se fuit sacrificavit non dilidens Deo, 74. Abraham demissa de se ad Deum loquentis confessio, 84. Abraham, Isaac et Jacob vivunt adhuc et subsistant, 290. Abraham de judicio futuro prophetauit, 290, 291.

Abrenuntiare. Quid his verbis significetur, *abrenuntio tibi, Satana*, 207. Quisquis aliquid abrenuntiationis verbis contrarium admisit, tanquam fedifragus judicabitur 208.

Abrenuntiatio Satanae vetera cum inferno pacta dissolvit, 209. Paradisum aperit, 209. *Vid.* Paradisus. Abrenuntiationis modus baptizandis quo tempore traditus, 201. Abrenuntiationis variae formulae quod edoceant, 207, 208. Abrenuntiationum forma, 204, vii, et 205, vii et viii. Abrenuntiationum ritus in veteri historia praefiguratus, 206, 207. Abrenuntiationes, breviorque fidei confessio in exteriori aede seu vestibulo baptisterii peractae, 210, 204, vii, 206. Abrenuntiatio Satanae extensa tanquam ad presentem manu facta, 207. Cur stando ad occidentem, 207, 206. Quid post abrenuntiationes peractas fieret tum in Graecis, tum in Latini Ecclesis, 205, viii.

Abraham rebellio, 28.

Absentes expectandi et requirendi, 9.

Abstinentes, Gnosticorum sordulus, a Philastro memorati, 65, 1.

Abstinentia. Quo animo a nonnullis cibis abstinentium, 65.

Acacius Caesariensis episcopus a concilio Sardicensi excommunicatus et depositus, xix, episcopatum et communionem ecclesiae retinet, et quare, xxiv, xxv. Ipse et Patrophilus S. Maximum exauctorasse falso existimati, xix.

Acacius metropolitico jure ordinationis Cyrilli minister existit, xxiv. Eundem vocat in jus atque deponit, xxvi, xxvii et seq., quo jure metropolitico suae in Hierosolymitanam Ecclesiae jura tueretur, xxvi, xxvii. Acacii et Cyrilli motus circa fidem accusationes, xxvi, xxvii. Acacius Cyrillo nil nisi Nicenam fidem objicit, xxvi, xxvii. Filium Patri similem in substantia et verbis et scripto praedicavit, xxi. Quando praedicare desinit, xxvi. Se a Semarianis ad Arianos transfert, xxvi. Filium tantum voluntate similem proletoit, xxvi. Arianae factionis princeps factus Semarianos episcopos variis de causis deponit, xxvi. Dire sedit in catholicos, xxv. Credibile non est Aca-

cium Cyrillo similitudinem substantiæ quasi crimen objecisse, xxxii. Cum Ariani *homoousion* et *homoiousion* pariter læceri deceant, xxxii.

Acacii in deponendo et extrudendo Cyrillo frandes et violentia, xxxiv. Cyrillum timens, illum prævenit, xxxiv. Iudex in propria causa non nisi levissimis de causis, Cyrilloque honorificis; illum absentem et itauidum deponit, xx, xxi. Cyrilli inimicus, accusator et Iudex, xxi. Cyrilli accusator, et ab ipso accusatus de ipso Iudex judicare non debuit, xlii, li.

Acacius et Acaciani concilio Seleuciensi interesse non lunt, nisi Cyrillus alique a se accusati et concessu ejiciantur, li. Nihil non molitur ut concilium dissolvat, ejusque iudicium subterfugiat, lv, lvi. Ex odio Cyrilli segregatam ex puris Ariani in concilio factionem confiat, li. Judicari de se in concilio qua arte impedire voluerunt, li. Nomen substantiæ et medio tolli, symbolumque Nicænum abrogari postulant, lii.

Acaci constans ut Nicæna fides tolleretur, ac nova cuderetur, lv. Non secundum substantiam, sed secundum voluntatem duntaxat Filium Patri similem credere se aperte præfatur, lvi. Adversariis suis ridicule respondet, lvi. Acacianorum et concilio Seleuciensi accessus, lvi. Eorum libellus seu contestatio adversus ea quæ gesta in concilio fuerant, lvi. Formulam Antiochenam recipere se posse negant, lvi. Iterum data occasione et concilio discedunt, lvi. Sæpius accessit Acaciani non comparant, lvi. Concilium in eos sententia, lvi. Acacius in concilio Seleuciensi deponitur, et Cyrillus suæ sedi restituitur, lvi.

Acacius ejusque factiosus principes imperatoris animus adversus Seleuciensem concilium legatos exacerbant, lvi. Ab imperatore obtinet ut aliud concilium CP. celebretur, lvi. Ipse concilium dux et interpres actus solus digerit atque disponit, lvi. Idem cum Eudoxio sentire se simulat, lvi. Omnes fere Semiarum factiosus principes deponi curat et in exsilium mitti, lvi, lvi. Depositis præsitibus successores ipse constituit, lvi. Acaciani et Ariminensis formula pluribus in conventibus damnatur, lvi. Acacius Nicænam fidem amplectitur, lvi. In concilio Lampsaceno ipse et Eudoxius jure exauctorati declarantur, lvi. Mortur, lvi. Non eadem quæ Eudoxius sensitisse videtur, li. Academici Deum animam mundi dicere, 121.

Acab, rex Samariæ nequissimus, interempto Naboth, ad comminationem Eliæ penitentiam agit, 28. Et quamvis non recessurus ab improbitate post veniam, præsentis penitentia respectu veniam consecutus, 29.

Achamotha apud Valentinianos Spiritus sanctus appellabatur, 216. Sapientia Valentinianorum filia. Quæ ei convenit Cyrillo sapientia tribuit, 98.

Accipere et indui quantum differant, 271.

Accipit supervolans in meliorem aera stat immotus, 151.

Acta apostolorum, liber sacer, 69.

Actiones omnes a signo crucis inchoant, 58.

Acua quidam Manichæi bæresim ex Mesopotamia Eleutheropolim transtulit, 237.

Acute audire, Cyrillo significat promptum esse ad respondendum, 30.

Adam prius homo universalem mortem attulit, 185.

Adami peccato peritum, cecidimus, execrati sumus, claudi effecti, verbo dicam, mortui, 24. Sententia in Adamum dicta ad Moysen et qui illum secuti sunt usque pervenit, quamvis ut Adam lignum non gustaverit, 211.

Adam per diabolum paradiso pulsus, 24. A Deo post peccatum et regione paradisi collocatus, ut ad penitentiam adduceretur, 25. A Christo a corruptione absolutus, 365. Christum per Simeonem quomodo allocutus, 364, 365. Prima Adami insultatio ex doctrina Cyrilli gratia Spiritus sancti, 270. Adam per lignum cecidit, et latero per lignum in paradiso introductus, 198.

Adantus et Adimantus Manetis discipuli; vel potius discipulus unus, et idem cum Adia et Radia, 107.

Administrare. Quo locutus nobis creditur Deus, sive pecuniam sive doctrinæ verbum, recte est administrandum, 233.

Adolescentia. Adolescentes speciosam formam conspiciunt oculos comprimere, et inquinamentum effugere docet Spiritus sanctus, 254. Quot annos adolescentiam deperant antiqui, 111.

Adonai. Dominus Adonai ab hæreticis infamatus, 121. Adoptio per regenerationem baptismi, 16.

Adoptionem divinam homines, libere plane delectu ex fide adipiscuntur, 118. Adoptio hominum in Dei filios fit Patris gratia, per Filium et Spiritum sanctum, 118. Adoptionis gratia idem est Cyrillo atque Spiritus sancti donum, 315. Num a remissione peccatorum adoptionem proprie dictam Cyrillo excludit, 315. Adoptionis gratia an ita propria baptismo Christi, ut a baptismo Joannis nulla-

tenus conferretur, cxcv, cxcvi. Propria sacramento christiatis, cxcvi. Adoptionis gratia, ab ejus solenni declaratione et oblatione distincta a Patribus, cxcvi.

Adorare. Adorandus Dominus pro nobis crucifixus, adorandus et Pater a quo missus est, atque etiam Spiritus sanctus, 303.

Adrianus. Non Adrianus Imperator, sed Constantinus sepulchrum Domini locum muro circumcinxit, 208.

Adventus Christi duplex, unus obscurus fuit, alter conspicuus erit, 225. In priori venit iudicandus, in altero veniet iudicaturus, 225. Aliis utriusque differentiam, 225. Vid. Christus.

Adventus Christi primus, ignoratus mundo, 167. Scripturarum de utroque Christi adventu testimonia, 225, 226. De priori gratia ageudæ sunt, secundus terribilis, et cum tremore expectandus, 225, 224, 225. Quantum gloriosus, 224. Incertum quando futurus sit, 225. Signis quibusdam proximus iudicari poterit, 225. Quamquam erunt illa signa, et qua de causa dabuntur, 225, 226, 227.

Ædificatio. Ædificationis bonæ quæ necessaria, 8.

Ægyptii felem, canem, lupum, leonem, serpentem, ce-

pas consecraverunt, 95.

Ægypti idola adventu Christi in Ægyptum prostrata,

141.

Ægyptiacæ servitutis liberatio quid præfiguravit, 306,

307.

Ægyptus, in quam Christus puer illatus est, de ipso testatur, 146.

Ægyptii episcopi in concilio Seleuciensi soli pro Constantini in Palæstina defensione pugnaverunt, li. Divina providentia in Palæstina relegati, lxxv.

Æ in seu nova Jerusalem ex adverso veteris ædificata, 208. Temporum decursu ab orientali parte amplificata, 208. Vide Hierusalem.

Æneas paralyticus a Petro sanatus, 277.

Ænigma. Sub enigmate plerumque latens est propheta,

189.

Ænon Valentini series, conjugationes et progenies,

95. Fas male refert Cyrillus, 98.

Æther ambit omnia que in mundo sunt, 286.

Æther primus plures Ecclesiæ pro defunctis supplicandi morem reprehendit, 328.

Ætates hominis varis sibi succedunt insensibili singulis diebus mutatione, 135.

Æthiopus conversio symbolum resurrectionis, 207.

Æthiops eunuchus Evangelii præco in patriam missus,

276.

Ætius a Basilio Ancyranus vincitur, et in exilium mittitur, lxx. In concilio Constantiopolitano diaconatu dicitur, et Ecclesia extruditur, lix.

Ætlicio. Ad regna eorum non aliter nisi laborem et afflictionem tramite pervenitur, 379.

Ægeus propheta Novi Testamenti, 197. Doctor Antiochenus, 277. Ex Spiritu Paulo ventura prophetat,

279.

Agapius, Manetis discipulus, *Heptalogus* auctor, 107,

108.

Aggæus quid dicat de Spiritu sancto, 260. Aggæi locus cum interpolatione a nonnullis lectus, 125.

Agnus qualis fuerit Christus, 192.

Agnes, angelici ordinis species quamdam nonnullis Patri-

bis, 161.

Alia Deo in Scriptura tributa protegentem ejus potestatem significant, 91, 92.

Albertinus refellitur, 165, 331, cx. Ex auctorum seu librorum in referendis sanctorum Patrum testimoniis indiligentia, textus integri depravationem perperam concludit, 519, m. Inanes Albertini ad eripendum catholicæ de Eucharistia sententiam Cyrillum, arguit refelluntur, ccv, ccvi et seqq. Quam inerte Cyrilli aliorumque Patrum sententia ad metaphoricum sensum torquetur, ccvii, ccx et seqq. Cyrilii verba per pravam interpretationem corrupti, ccxi. Refellitur in iis que Cyrilii de reali elementorum in Eucharistia transmutatione testimoniis prave reponit, ccxii, ccxiii, ccxiiii et seqq. Triæ ejus ratiocinæ ex logica depræsumpta refutantur, ccxvi, ccxvii, ccxviii. Sancit Augustini testimonio abutitur, ccxix, ccxxi. Splendida Albertini hallucinatio, ccxxvii, ccxxix. Perfidulam Cyrillo orationem affingit, ccxxix.

Omnes Albertini adversus catholicum de reali Christi in Eucharistia presentia et transsubstantiatione dogma cavillationes, a Cyrillo occupatæ et eversæ, ccxxix, ccxxx.

Vide Eucharistia, Transsubstantiatio. Suis cavillationibus totam Calvinianam hypotesim imprudens evertit, ccxxvii.

Alexandri Magni regnum in quatuor principatus eorum mortuo divisum, 64.

Alimentum Dei artificio partim ad supplementum na-

tura, partim ad verecundam secretionem distributum. 65.

Altare. Quæ in altari proposita jacent, node sancta sint et vocentur, 351. Ad sanctum Dei altare quo ordiæ et qua reverentia procedendum docebantur illuminandi in stante baptismi tempore, 300.

Amen, assensiois verbum, et responsio communicantium ad suspensionem utriusque speciei, 351, 352, 353, 354. Qualem significationem referat, 351, 352, 353, 354. Per illud quæcumque dicta sunt obsequantur et assentimur, 351.

Amicus nt amico obsequatur, sæpe ad baptismum accedit, 5.

Amicus peccatorum, 1, 5, 16.

Amor. Amoris impetus præter rationem, 540. Ubi sapienter possessio, ibi amoris expulsio, 340.

Amuleta, seu in luminis inscriptiones sunt diaboli cultus, 309. Quid pro amuletis et phylacteris haberent antiqui, 309.

Ananias et socii in fornacem, propter detractionem idoli cultum conjecti, idcirco illius, 30. Per penitentiam flammæ fornacis extinguitur, 30. Fides eorum flammæ altitudinem fluvii instar effluxu superavit, 30.

Ananias et Sapphira Spiritum sanctum fallere aggressi quam nitentem sustinuerunt, 275.

Ananias testis operationum Spiritus sancti in Paulo, 276. Paulo visum restituit, ejus animæ sigillum imperitit, eumque vas electionis effecit, 276. Episcopali gratia donatus fuisse creditur, 276. Paulo tum baptismi, tum confirmantis sacramenta ministrasse videtur, 276.

Anastasi, principii expers; atrum de Filio dici possit, idque de eo dixerit Cyrillus, 150.

Anastasis, sive ipsa sanctæ Resurrectionis spelunca ab ecclesia Resurrectionis diversa, 500. In ea habitæ catecheses mystagoga, 500. A Constantino ita amplificata, ut in ea concilio haberi posset, 500. In extremis urbis partibus sita, 218. Edificia et conjuncta ad medium asque urbis forum pertinebant, 218.

Anastasio Sinata, quæoeseciarum *ἑταῖρα*; appellet, 246. Andreas Mænetis discipulus, 107.

Angelus spiritus nominatur, 250. Angelorum ordinum numerus indefinitus apud Cyrillum, 257, 266. Tanto major angelorum est numerus, quanto eorum terra capacius, 257. Eorum multitudine verbis exprimi non potest, 257, 256.

Angelorum habitatio, cælum, 41. Angeli, Cyrilli sententia in varios colores, et ordines alios excellentiores divisi, 90, 256. Diversis in coloribus, pro cuiusque ordinis merito et perfectione constituti, 154. Angeli et archangeli Cyrillo in inferiori omnium ordine et cælo, 90. Angelicorum ordinum numerus et ordo, si angelos et archangelos in humiliori, et cherubim ac seraphim in summo positos excipias, Cyrillo incertus, 90.

Angeli ex Cyrilli doctrina, tenuia et splendida corpora habent, 252. Angelos mundi conditores esse veteres affirmant hæretici, 159. Angeli Dei voluntatem Dei faciunt, 329. Angelorum Dominus est Christus, cui subservire dignitas est ipsorum, 141. Christo servitit ministrabant, 141. Angeli ascendenti Christo presentes, 58. Christo ad iudicium venturæ satellites futuri, 59. Spiritui sancto quantum inferiores, 256. Eorum præfectus, mæster, et sanctificator Spiritus sanctus, 256.

Angeli Mariam Christum sepultum quærentem consolati sunt, 320. Cælestis angelorum exercitus salutem nostram expectat, 301. Angeli de nostra salute una nobiscum gaudent, 19. Baptismus assistunt frequentes, 11, 40. Baptizatis exclamant: *Beati quorum remissæ*, etc., 11, 16.

Angeli Deum vident, alii aliis excellentius; unusquisque secundum proprium ordinis et loci mensuram, 90, 117. Angeli et archangeli Deum vident, minus excellenter quam throni et dominationes, 90. Deum vident, non sicut isti, sed quantum ipsi capere possunt, 90. Angelis non negavit Cyrillus Dei visionem, 89. Sed comprehensionem tantum exclusit, 89.

Angeli etiam condonant Deum; quam multa, nescimus, 26. Unde hanc opinionem hausit Cyrillus, 26, 2. Num peccare possint angeli, *clxi, clxii, et c.* Variæ veterum de angelorum peccandi potestate sententiæ recensentur, *clxi, clxii, clxiv, clvi, clvii, et c.* Angeli sine status sui periculo levibus peccatis obnoxii, doctrina Cyrilli multorumque et sanctis Patribus, 257, clxvi, clxvii. Num Christ redemptio eis profuerit, *clxvii, et c.* Qui dæmones paulo ante diluivium amore mulierum lapsos exstimarunt, *clxiv.* Qui angelos vel nondum firmitatem in bono assuetos esse dixerunt, *clxv, clxvi.* Qui eos hæc firmitatem per incarnationem assuetos esse censuerunt, *clxvii.* Originis sententia angelos bonos cadere

posse, et malos restitui quibusdam Patribus incautus probata, 26, *clxi, clxii.* Angeli boni si male gubernatione hominum functi fuerint, suo statu eubeni ex Originis sententia, *clxiii, clxiv.* Hieronymus ei sententiam accessit, *clxiv.* In quo Cyrilli sententia dilferat ab Originiana et Hieronymiana, *clxiv, 257.*

Angelica tuba homines universos ad iudicium congregabit ea quæ gesserunt quemque ferentes, 257. Angelici libri, qui, 64. In his monachi et virgines ob puritatis propositum descripti, 64. Angeli et archangeli, virtutes, etc., quare nominentur intra sacram actionem, 327.

Anima mundi Deus, nonnullorum gentium opinio, 121. Anima nostra spiritus dicitur, 250. Sed cum hoc additamento, hominis, 251. Anima hominis opus Dei præstantissimum, 60. Ad imaginem Dei condita, 60. Cyrillo et nonnullis animal dicitur ratione præditum, corruptionis expers, 61. Animam ex Dei substantia esse nonnullorum error, 69. Animabus sexum tribuit Apelles, 61. Anima omnes sen virorum seu mulierum, sive impiorum natura similes, 62. Immortales ex beneficio Conditoris, 61. Animam mortalem dixere Epicuræ, Simon Magus, Hieracleon, aliique, 61. Animarum ordines non sunt divari: soli voluntatis arbitrio ipsi et impli discernuntur, 62.

Anima cum in hunc mundum venit, ab omni peccato præve electiois libera, 61, *clxxii, clxxiii.* Est in peccati penam corpori illegitima Pythagoricorum error multis hæreticis communis, 61. Est libera potestatis, neque diaboli suggerentis malum, nec siderum nataliorum, nec fortunæ, nec astrorum conjunctionis cogente vi peccat, 60, 61, 62. Nun inhabitat in corpore tanquam in vase alieno, 65.

Animæ dissolutio a corpore quantum secum importet doloris et angustis, 377, m. Anima a corpore dissolutionem terribile Dei iudicium statim excipit, 377, m. Damnatorem animæ quibus in inferno pieclantur penis, 376, m. Inter Græcos surrexit secta, et ad Latinos venit, quæ purgatorium omnino negat; velique animas nec præmia, nec penas recipere, donec corporibus iterum conjunctæ sint, 375, n. Rejicitur hæ opinio, 375, u. et seqq.

Anima quo sensu algeræ similitudo dicta sit a sanctis Patribus, 254. Resumpto corpore quomodo modo densabitur, 254. Animas iustorum et impiorum usque ad mundi finem separatis in arcis locat Cyrillus, 257. Animarum prædiores, gentiles, Judæi, hæretici, 252.

Animæ notis et characteris edicere non possumus, 90. Anima corpore regere debet, 545. Ad Irudinem procedenda, 11. Eeomomyia, Jejunius, precibus, Scripturæ lectionibus munitenda, 70. Quomodo spiritu baptizari possit, 211. Animæ regenerantur per fidem, 17. Animæ facies que sit, 322. Anima ad celestium donorum receptionem comparanda, 500. Sancti Spiritus donum dignata posita in terra corpore cælos tanquam in speculo contuetur, et ea videt quæ nesciebat, 252. Exorcismorum tempore in corpore vetui in vase confilatorio posita exorcizantium insufflationibus ex-uscitatur et purgatur a peccatis, 8.

Animal multis Patribus angelus dicitur, 61. Anima, Cyrillo et aliis animal est. Ipsum Dei Verbum aliquibus. Animal, quiddid participata ab alia vita vivit, ex Cyrillo Alexandr., 61. Quid Hierosolymit., 22. Animal esse peccatum nonnulli teste sancto Nilo senserunt, 22.

Animatum esse terram, solem et cælos, fuit hæc nonnullorum Patrum sententia, cui Cyrillus non assipulatus est, 154.

Animantes omnes uno mandato Dei, ex uno fonte, terra videlicet prodierunt, 152. Animantium terrestrium ne nomina quidem omnium novimus, nedum diversas aaturas, 152. Eorum instinctus diversi, diversorum hominis affectuum figuræ, 152. Vires diversis in membris posita, 152. Animantes sævæ Deum timent non firmidanda, 152.

Anna Samoelitis mater, orans in silentio, 10.

Anna prophetissa, continens seu vidua et acetria de Christo testatur, 146.

Anomæo Cyrillus primus plene et integre impugnavit, *xxxix.*

Anthemis, herba multos habens in ambitu, radiorum instar, foliorum surculos solum representat, 251.

Anthropomorphyta a Cyrillo notati, 53. Oppugnati, 91. Anthropomorphytæ hæreses, pagani, Judæi, Fhionitæ, Valentiniani, simplices Catholicæ, a sanctis Patribus accusati, 91.

Antichristus. Contra Antichristum fideles præmunit Ecclesia, 228. Antichristus Cyrillo abominatio est desatellitios, 58, 59, 227, 228. Id multo Patres cum ipso senserunt, 58, 59, 227, 228. Vide Abominatio. Antichristus planus et mendax fugiendus est quando venerit, 242. Isabolus juxta quosdam, 251. Satanus in propria persona, 251, 252. Unus de hominibus in quos Satanus corporaliter habitat iustus est, secundum Hieronymum, 251, 253. Non ita su-

sisse videtur Cyrillus, 251, 255. Ex tribu Dan oriundus ac verus homo, 251, 255.

Antichristus, fera terribilis, draco magnus hominibus insuperabilis, falso sibi Christi nomen imponit, 29. Eadem signa que fecit Christus operabitur, 255. Falso mortuus resuscitabit ac specie tantum, et nisi falsa miracula edet, 254. Idola odio habiturus est, templi vero Judaici studiosum adorarem se præferat, 16. A Judæis tanquam Christum zelatorem se præferat, 16. A Judæis tanquam Christum zelatorem se dicet ex genere Davidæ, et templum se reparatum venire, 16. Illud reipsa scilicet tentabit, 16. Antichristus magus Romanum imperium invadet, 229. Judæos Christi nomine, gentiles magicis præstigiis seducet, 229. Se loco Christi adorandum præbent, 226. Decem regibus de Romano imperio litigantibus ipse undecimus dolo ac præstigiis invadet, 229, 250. Tres humiliabit, ipse octavus postea regnabit, 250. Clementiam primum simulabit, tum dire avertet, 250. In Christianis præsertim, 250. Multo periculosus sæviet in sanctos quam reliqui omnes religionis hostes, 253. Omnes injustos et impios qui ante eum fuerunt, improbitate superabit, 255.

Antichristum non veniet, cum Romani imperii completa fuerint tempora, jam jamque mundi finis proximus erit, 229. Post integram templi Judaici ruinam, 251. Secundum Christi adventum præveniet, 225. Tres annos et menses se duntaxat valebit, 225, 2:2. Christo demum de cordis iterum ac gloriose adventu interfecit, igni tradetur sempiterno, 225, 232. Antichristi diebus publicum Ecclesiæ cultum cessaturum multi docere ex sanctis Patribus, 252. Dies ejus breviantur, 252. Antichristi adventum suo tempore futurum uno tradidit Cyrillus, nisi ut fideles ad vigilantiam hortaretur, 255, 254. Veteres ea que sunt Antichristi exponentes, Apocalypsim Daniæ conjungunt, 252. Antichristi expectatio malis tantum et infidelibus pernicioosa, et quare, 229. Antichristi multi venturi, 58. Plures jam advenere, 88.

Antiochia civitas Syriæ nobilissima, 277. Nota in ea questio de observatione Moysis consuetudinum quælibet soluta, 278. Ibi ob crescentium multitudinem discipulorum primum cognominati Christiani, 277. Quanta effunderetur Antiochiæ Spiritus sancti, 277.

Antitypus quid sit, et in quo differat a typo seu figura, 315. Num de se rem quam significat excludat, cxxxiv. Eucharistia qualis sit antitypus, cxxxiv. Vide Eucharistia. Quare corpus et sanguis Christi in Eucharistia dicantur antitypa, 551. Antitypon Spiritus sancti de christo dictum. Vide Christum.

Apelles Marcionitarum et grege prophetas ex adversario Spiritu profectas asserbat, etsi nupam duntaxat principium admittat, 241. Animabus sexum attribuebat, 61, 2.

Aphthonius, Manæti a commentariis, 107.

Apis, aptum ad excitandos pigros exemplum, 132. Apes ex verbis infurmantur, 289.

Apocalypsim liber Cyrilli allegacionibus sæpe respectus, 18. Apocalypsim Cyrillus non numerat in indice Novi Testamenti, sed frequenter citat, 69. Inter apocryphas Scripturas ab ipso reposita, 252.

Apocryphi libri, qui non leguntur in Ecclesia, 69. Qui dubii et controversi, 68. Nunquam legendi, 68. Nequidem privati, 69. Quas apocryphas scripturas intellexit Cyrillus de Antichristo verba faciens, 252.

Apollinaris Le duplicis in Christo naturæ distinctionem inique ferebat, 557, m. Fervidi consubstantialis et Athanasiano cause defensor, lxxix. Scientiam affectabant, lxxix. Beatam Virginem modo *Deiparam*, modo *hominiparam* appellabant, lxxix. In Christo divinitatem in carnem conversam arbitrabantur, lxxix. Apollinaristæ Ecclesiam Hierosolymitanam Cyrillo absente turbis repierunt, lxxxi, 557, n. Quam accusatorem in eum intenterant, lxxxi, 557, n. Hierosolymis schisma faciunt, atque inani Ariani formidine Cyrillum despiciunt, lxxviii, lxxix, lxxx. Gregorio Nysseno commoicatore detractunt, lxxviii. Schismatici Hierosolymitani nupam reipsa Apollinaristæ, lxxx. Apollinaristarum versuta, lxxx.

Apostoli duodecim per duodecim Palestine divisores a Josua constitutos figurati, 142. Omnes Hebræi, 212. De Christo non verbis solum, sed et tormentis et propriis mortibus contestati, 147. Non sunt Moyses deteriores, nec propheta inferiores; sed boni sunt cum bonis, et bonis meliores, 218. Quamvis illiterati et idiote, principes populi et summus sacerdos convenerunt, 275. Apostolorum et eorum qui per eos crederent, cor erat unum, et anima una, et promiscuus honorum usus, 275. Nilis possidendi propositum tenentes, opes in pauperum alimentum oblatas pedibus concubant, 216.

Apostoli congruenter et prædicantur Christi nomen, imo ipsum Christum in semetipsis habuere, 145. Omnes Christum suscitatum viderunt, 216. Simul Salvatoris in-

suffusione sunt perfusi, 216. Condonandum in virtute Spiritus sancti peccatorum potestate sunt dignati, 216. Quam multa Spiritus sancti operationum testimonia representent epistolæ et Actus apostolorum, 274. Apostoli post resurrectionem Christi Spiritum sanctum acceperunt, ejus virtutem postea induendi, 271. Qualem tum a Christo Spiritus sancti communicationem acceperunt, 270, 271. Spiritu sancto et igne a Domino die Pentecostes baptizati, 44, 271. Integre ac plene, atque eo vere inebriati, 275. Qua ebriitate, 275. Ex virtute et dono Spiritus sancti quavis lingua loquebantur, 272. Spiritu sancto repleti, induti sunt in anima et corpore divinum et salutarem indumentum, 271. Ipsis tum tanta Spiritus gratia circumfusæ erat, ut quamvis mites, terrori essent populo, 275. Quamvis signa et prodigia Spiritus sancti virtute patrabant, 275. In carcerem collecti, et ab angelo liberati, etiam verberibus cæsi; gaudentes nihilominus Jesum evangelizabant, 275. Quod scriptum est per apostolos, ex Spiritu sancto præceptum est, 278. Apostoli qui erant Hierosolymis per suam epistolam ab universo legis instituto, id præcipiente Spiritu sancto, orbem universum liberaverunt, 278. Non omnia scripta sunt que ab unoquoque apostolorum mirabiliter effecta sunt, 295. Apostoli ducentis ante Manem annis defuncti, 248. Quoto anno, 248. Apostolorum tempus in Petri et Pauli martyrio finem habuit juxta veteres, 248. Apostolorum ecclesia Hierosolymis, locus in quo delapsus est Spiritus sanctus, 245. Qualis fuerit hæc ecclesia, 245. Omnium antiquissima, atque in ea apostoli convenire celebrare consueverunt, 245. In ea Stephanus diaconus ordinatus credebatur, 245. Per ipsos Spiritum sanctum consecrata, 245.

Apostolica sedes de jure nullis aliis subjectæ, xxvii.

Apostulus. Vide Paulus apostulus.

Apparitus crucis lucidæ Hierosolymis, 552. A prophetis et a Christo prædicta, 555. Num in ea penitus ac plene adimpletum illud Matth. xxiv, 50: *Hæc apparebit aliquis Filii hominis in celo*, 555, 347, 348, 1x. Vide Crux, Constantius imp.

Appellatio. Appellare. Forensis appellandi nomen a Cyriilo primum in Ecclesiam introductus, xli. Ecclesiasticæ appellaciones, olim confugia, revisendique iudicii postulaciones dictæ, xli. Appellationum seu revisionum canonicas, utiles et necessitas, xli, xlii. Appellationum exempla, xli, xlii. Appellatione ex jure Romano sententia suspendebatur, xi. Inter appellacionem et iudicii revisionem quid intersit discriminis, xlii. A iudiciis appellantes ante omnia rescriptum Imperatoris pro iudicii sui revisione impetrare debebant, xlii.

Apotaectici, insanabilia peccata dicebant, 27.

Aqua, mundi principium, 42. Per aquam omnia constituent, 299. Aqua herbarum et animantium electricæ est, 299. In nivem, nebulam, glaciem, vinum, oleum, pauem, Deo subigente et gubernante convertitur, 150. Magnam quiddam est, et quatuor elementorum putherrimum, 41. Ex aqua procedunt et volucres et natantes animantes, 131.

Aqua in omnibus divinis fuderibus intervenit, 42. Per aquam libertas Hebræis, et toti mundo comparata, 42. Per aquam salus, 195. Aquam Jesus emisit ex latere cum sanguine, 195. Quare, 195. Aqua et sanguis in puncto Christi latere profuentes, duplicis baptismi figuræ, 44.

Aquæ baptismi Christifera, eo quod in ipsis gestato sit Christus, 11. Eodem fragrantiam ex Christi carnis contactu collectam spirant, 11. Aqua baptismi non est nuda et simplex, sed Spiritus sancti gratia comitata, 40. Per invocacionem sanctæ Trinitatis vim sanctitatis acquirit, 40, 41. Per invocacionem in benedictione fontis adhibitam sanctificatur, 40. Cur aqua baptismi materies selecta sit, communes Cyrillo cum veteris Patribus rationes, 41. Vide Baptismus.

Aqua quæcum salis in vitam æternam, 219. Talis aqua non salit nisi supra digitos, 219. Aqua cur sacerdoti et presbyteris abluendis manibus ministrata, 325. Aquæ palæarum Manichæis usitate, quid fosse videantur, 108.

Aquilæ sublimis volatus, humane menti impervius, 151.

Arabionis castellum quo fugiens et carcere se recepit Manes, 104.

Arbores cur Deus hieme morti, vere autem iterum virescere voluit, 288. Arbores beme mortuus, vere redive, resurrectionis argumentum, 66.

Arca lignæ temporibus Noe figura crucis existit, 195. Arca et Ecclesiæ Christi variaz similitudines, 279. In arca Noe separata virorum et mulierum loca, 16. Arca funderis nupam fuerit direpta a Nabuchodonosore, 31.

Archangelus Cyrillo distinctus angelorum ordo, 25. Archangelus Christo de cælis adventu proclamans quid dicit, 255. Prophetatus, 255, 253. Archangelus fuisse dicitur a Cyrillo diabolum, quo sensu, 23.

Archelaus episcopus, justitiæ scutum, collecto genti-

in auditorio cum Manete configit, 104. Eundem in collatione validis argumentis prostravit, 105, 106. Inde augumentem insequitur, iterumque auferere cogit, 105, 106. Argentum et pecunia Passions Christi initium et fundamentum, 341. Argentea triginta, merces Christi, 188. Quid ex eis factum, 188. Projecti in domum Domini in consolatorio ex Zach. xi. Dati in agrum liguli juxta Matthæi Evangelium, xxvii. Quomodo ambo verum dicant, 189. Ariminensium legatorum prævaricatio, quomodo totum pene concilium in exitum traxit, xvii. *Vid.* Concilium. Ariminensis formula in concilio Constantinopolitano probatur, et toto orbe sub poena exilii subscribenda mittitur, li. Exploditur, lxxi, lxxii.

Aristoteles vulgo incusatus quod Dei providentiam celo et nubibus tenuerit, 121. Aristotelica vitæ imitator Scyllianus Manichæorum princeps, 101.

Arius Filium Patris secundum omnia dissimilem dicebat, 54, 157. Patre tempore posteriorem, 114. Temporale Filio principium tribuebat, 159. Passionem et fluxum in divina generatione, catholica ex sententia sequi criminabatur, 114. Eum gratia sola creaturæ superioriorem dicebat, 115. Cum sequachus in concilio et Ecclesia Hierosolymitanis sine penitentia receptus et ecomunica restitutus, xv.

Arius duplex in Deo verbum distinguebat, 155. Filium negabat Deum verum esse, 155. Ex non exstantibus factum dicebat, 155. Docuit eum nec paternam nec suam ipsius naturam perfecte notam habere, 53. Negabant unam esse Filii et Patris voluntatem, unum regnum, unam divinitatem, una opificia, 156. Alienam a natura Patris Filium, Patremque solum verum Deum, Filium adoptione solum non natura Deum affirmabat, 55, 117, 155. Arius imple honorabat Patrem Filium in creaturam ordinem recedendo, 157. Patris et Filii adorationes dividebat, 157. Num communi in Ecclesia usum glorificandi Patrem per Filium in Spiritu sancto Arius primus advenierit, 87.

Arius Filium deliberatione præcedente genitum aiebat, 155. Deum sine sui deminutione generare non posse affirmans a Cyrillo refutatur, 155. Divina generationis arcana auferrebat, eam solum modo explicans, 155. Non multum recedebat a Pauli Samosatensis sententia. Christum ex profectu Deum esse factum asserens, 156. Christum omnino post passionem solisse in dextera Patris dicebat, 155. Filium et Spiritum sanctum Dei potestati et æque subieciabant, 125. Quo sensu creationem uni Filio tribuerent, quæve Catholici, cxi. Ariarum hasphemata, erat quando non erat, a Cyrillo confutata, 157. Ariarum objectiones præoccupata, 150, 152. Arius duos ingentes et duo principia ex catholica sententia sequi dicebat, 155. Eorum objectio ex tradito a Patre rerum omnium domino, 141. Catholicam fidem Sabellianis colore infamant, 158. Arii et Sabelli hæreses et diametro oppositæ, 53. Arius Sabellianis diversimode Trinitatem separabat, 245. Ariarum quis error fuerit ipso Ario referente, 245. Ariarum et Catholicorum dissidia quantas clades attulere, 227. Ariarum quis status ante Constantis mortem, xxx. Ariarum et Enochiaurum hæresis tutam possidet Orientem, lxxv. Arius quidam beati Hieronymi memoris et imagini improperans cælitus puniti, 381, x, xi.

Arma spiritualia, 17.

Arnobius animas impiorum in supplicis extingui censet, 61.

Arrhæbo Spiritus sancti per fidem acquiritur, 17.

Artemas Christum nudum hominem divi, 113.

Artemius (S.) Actorum sancti Artemii martyris testimonium de lucidæ crucis apparitione, 356.

Artes humane novissimè separatim traduntur et imperfecte addiscuntur, 272. Artes aliqui fecere deos, 54.

Arvis, quid censendum de quodam Arvis nomine quem Eutyclus narrat in Cyrilli sedem intratum, xlxx.

Asa rex Juda, sæpe a veteribus appellatur Asaph vel Asab, 259.

Ascensio Christi possibilis, 218. Scripturam de ea testimonio, 217, 218. Eius veritas ex iis quæ in mundo operatur Christus ineluctabiliter demonstratur, 58. In die Dominica ob lectionum ordinem exposita, 217. Ascensionis Christi locus ad Orientem situs, 217.

Ascensionis ecclesia in monte Olivarum edificata, 217. Eo in loco qui Christi vestigiis sacer erat pavimento costerni non potuit, 217. Nec concamerari, 217. *Vid.* Mons Olivarum.

Ascetæ, hominum genus severiori vitæ se devoteventum, 19. Ascetica vitæ exemplar et paternam Joannem Baptistam existisse cum multis Patribus sensit (Cyrillus), 45.

Ascetica vitæ institutum est a nonnullis abstinere, 63.

Assuetudo duplex ejus nominis significatio, 19.

Assula vidua viros et mulieres habitis conventibus catechizabat, 253.

Asterius Arianus generandi scientiam divinæ generationi præexistitisse volebat, 114. Inter oves nonaginta Filium ipsum comprehendere veritus non est, 257. A Macello Anycrano male refutatus, 239.

Asterius Amasenus sanctorum reliquiarum vim in quam causam refundit, 293.

Astra. Astrorum conspectus argento similit, 254. Astris imputare non debemus peccata nostra, 61.

Astrologiæ fabulæ, 150. Astrologiæ vanitatis dediti Pharisei, Gnostici, Manichæi, 61.

Astrologorum prædicationes repudiandæ, 70. Scientia vana, 61.

Athanasius (S.) et Nicænæ fidei cum eo defensores Sabellianis infamati, xv. Athanasiorum fraudes Macario et Cyrillo aperit, 348, x. Qui erant Athanasio infensi ante Constantis mortem, patam servare non ausi, xxx. Athanasius cum pluribus ex Græcis Patribus Spiritus sancti originem a solo Filio repetendam existimavit, 266. Alliam ac Ireneus Valentinus de Spiritu sancto opinionem attribuit, 216. Athanasius et Cyrillus Alexandrinus qua de causa Spiritum sanctum in Christi humanitate descendisse existimant, 268.

Audiendi debet esse modus, 261.

Audientibus quoque intelligentia et gratia Jesu Christi opus est, ne alia audientes, alia in mente prave concipiant, 245.

Audientium nomen catechumenis datum, 8.

Augurium, divinitus, magiæ et aliæ hujusmodi artes sunt diaboli cultus, 509.

Augustinus (S.) quid sentiat de libro vitæ in quo nomina electorum scripta sunt, 221. Eius dubitatio, non præter justos alii ab inferis sint per Christum liberati, 57.

Quid senserit de communi Patrum opinione circa prophetas Danielis (cap. vii) interpretationem de Antichristo, 229. Num auctor sui et catholici de gratia systematis, cxxxix. Augustini ad Cyrillum epistola male feriat impostoris opus, 371.

Aures in obliquum flexæ jacent, ut auditum sine impedimento admittant, 63. Non omnis auris corporea verbum immisum intra cogitationem admittit, 344.

Aurifices igni per tenues folliculos subministrato aurum liquant et expurgant, 7.

Aurum et reliquæ materiæ ab insanis hominibus Divi loco culta, 51.

Ausea prius Josue nomen, 142.

Avari et alienorum raptores qua ratione Deo satisfacere debent, 345.

Avium observationes fugiendæ, 70.

Azarias ideus ac Zacharias Jojada filius, 259. Duo prophætæ hoc nomine, 239.

Azymis. In azymis, et in festo Paschatis die in crucem actus est Christus, 195. Qua die azymorum juxta Cyrillum, 195.

B

Babylonicæ confusionis cum dono linguarum per Spiritum apostolis tradito comparatio, 272, 273. Unæ ortæ illa confusio, 273, 273.

Baccharis Aaronem ante inaugurationem suam, quando vitulum aureum fabricavit, sacerdotem esse existimavit, 26.

Bacchos, seu potius vinum a gentilibus adoratum, 93.

Baddas alter e tribus Manetis discipulis, 107. Varia ejus nomina, vel potius nomina declinationes, 107. Idem cum Adda et Adimanto, 107.

Balnea Hierosolymis edificata, 12. Unum a Constantino a tergo ecclesie Resurrectionis constructum, ubi infantes lavantur, 12.

Balnei usus post inquinatum scelere corpus, 109. A paganus ad Christiano profertur, 109.

Baptismus Veteris Testamenti finis et initium Novi, 42. Cur per aquam datur, 41. Eius primus auctor Joannes, 42.

Baptismus sanctificavit Christum eum suscipiendo, 45. Id nomen a Christo martyrio tributum, 44. Baptismi symboli, labrum in tabernaculo positum, 42. Baptismata sui lege diversa, 42.

Baptismus Joannis ab igne æterno liberabat, 45. Eodem modo ac baptismus Christi, doctrina Cyrilli ac multorum, peccata dimittit, 43, cxcvi, cxcvii. Nullius erroris tantæ hæc sententia, cxcvii. Num prostrata careret donis Spiritus sancti, cxcvii. Communicationem Christi passionum et resurrectionis conferebat, cxcvii. Characterem non imprimet, cxcvii. Plenam peccatorum quoad penas et maculam abolitionem non præstabit, cxcvii, cxcviii. Num adoptionis gratia et jus ad coelestem hæreditatem per illum conferretur, cxcvii, cxcviii.

Baptismus Christi a Joannis baptismate quantum diver-

sus, 268. Variè illius supra istud prerogative et excellentia, 313, cxvi, cxv, etc. Quam ob causam in igne futurus a Joanne dicitur, 268. Est celestis donum, 32. Ingenua adoptionis regeneratio, 16. Nuptiæ animi cum coelesti sponso, 6, 39. Res magna et singulari cautione sumenda, 40. Baptismi effectus, 45, 262. In aquam peccatis mortui descendimus, et ascendimus vivificati in justitia, 45, 262. Tanquam ex mortuis viventes representamus, 514. Ejus aquæ Christifera, 11. Est circumcisio cordis per Spiritum sanctum, 75. Christi mortem imitator, et ejus nobis fructus applicat, 45, 46. In eo Christi perpersionum per imitationem participes efficitur, 515, 314. Vim coheret adversus demones decertandi, 46. In baptismo per imaginem moritur, sepellitur et resurgimus, 313, 314. Christi mors, sepultura et resurrectio per gratiam nobis imperitiorum, 313, 314. In veritate salutem locurum, 313, 314. Baptismus duplicem continet purgationem, corporis per aquam, animi per Spiritum, 41. Car gratia dicit consecrari, 18, 39. Totus ad remissionem peccatorum destinatus, clxxi, clxxii. Omnia prorsus peccata dimittit, etiam interempti Christi facinus, 47, 337. In baptismo remissio peccatorum ex aqua datur omnibus; communicatio Spiritus sancti secundum cujusque fidem, 19. Baptismus et poenitentia, sive baptismus poenitentia, 235. Baptismi et poenitentia in remittendis et dolendis peccatis differentia ex Patribus, 235. Baptismus sollicitudinibus vacillanti procurat, 9. Ante baptismi gratiam opera omnia sunt vanitas somnium, 323. Baptismi gratia quantum sit, cxc. Diversa a gratia sacri chrismanis, cxc, cxcii, cxciii. Hæc gratia a Deo per homines est, 282. Quibus conferatur, clxxx. Dispositiones ad eam recipiendam necessariae quæ, 281, 282. Baptismus potentium Deus sinceritatem voluntatis explorat, 17. In eo tantum accipitur gratia quantum quisque capere potest, 282. Qui baptismum sibi perire patitur, inemendabile malum sibi acquirit, 282. Quo sensu, 283. Baptismi economia, 12. Ejus unda solitaria sepulchrum simul et mater efficitur baptizato, 312. In eo non remissio tantum peccatorum, sed quoque insigniora dona recipiuntur, 282. Per eum non raro adhuc conferebantur specialia Spiritus sancti dona Cyrilli temporibus, 268. Donum Spiritus sancti quo sensu Christi baptismum proferunt, cxcii, cxciv. Quæ de baptisimo vi et effectibus locuti sunt Patres, de tota baptismi actione in qua et chrisma et Eucharistia sacramenta comprehendebantur, non de baptismo proprie dicto intelligenda, cxcii, cxcvi. Inæptus hæc de errore Albertini notatur, cxcii, cxcvi.

Baptismus signaculum sanctum indissolubile, 12. Fidem consequens, 75. Mysticum, 17. Quo Domino favorabiliter notum sumus, 17. Baptismi et confirmationis sacramenta sigillum animæ imprimunt et Cyrillo, et quid cuique præponit sit, 276. Baptismatis character ex doctrina Cyrilli quis, 268. Baptismus non licet nisi semel suscipere, 268. Baptismi partes duæ, aqua et Spiritus: sine ambobus conjunctis perfectionem consequi non possumus, 41. Nec aqua sine Spiritu sancto, nec Spiritus sancti gratia sine aqua sufficiens, 41, 44. Baptismatis vis duplex in Evangelii: una per aquam; altera per proprium sanguinem datur, 193. Propter utramque e latere Christi exivit sanguis et aqua, 195. Baptismus duplex tantum, aqua et sanguinis, 44, cxvi, cxvii. Utriusque vis tota ex parte recipientis unde repetenda, 195. Baptismi aqua quanta sit necessitas mente Cyrilli, 41, 44, clxxi, cxcvi. Soli martyres sine baptismo aquæ salutem adipiscuntur, 44. Quem in locum habeant illi qui nulla sua culpa baptisimi expertes ex hæc luce secedunt, cxcvii, cxcix. Variæ Patrum super hæc re sententiæ referuntur, cxvii, cxcix. Baptismus expellit sufficit ad salutem? cxi. Vide Cyrillum. Baptismi ministri; ad eos similitudo non accedendum, 281. Omnibus locis et per quoslibet datur baptismus, 281. Baptismatis ministros non alios nominat Cyrillus præter episcopos, presbyteros et diaconos, 281. Baptismus unus, 6. Baptismus hæreticorum nullus, 6. Cyrilli de baptismo-hæreticorum sententia. Qui baptismatis formulæ corruptionem non verbo, sed prava duntaxat interpretatione inducunt, irritum et nullum baptismum efficere tenuerunt, ccc. Num omnes prorsus hæretici in ecclesia Hierosolymitana ad baptismum denuo recipiuntur, ccc, cccii, ccciv. Vide Cyrillum. Num baptismus aquæ sit nisi Manichæi, 109. Eorum baptismus singulari fœditate plenus, 109. Baptismi tempus; ad baptismum post secundam Quadragesimam hebdomadam quemquam admitti velat concilium Laodicense, 4. Ejus mysteria quo tempore docerentur illuminandi seu baptizandi, 300. Eorum quæ ante baptismum peragebantur quandam ratio redderetur, 301. Baptismo assistunt Trinitatis personæ unæ angelis, 11, 40.

Baptisterium, regia, * regale palatium, 2. Divisum in interiore et exteriori adem, 2. In baptisterio tradi-

tum aliquando symbolum, 2. Quæ in baptisterio peraguntur, symbola altarum rerum, 311.

Baptizandi dicti illuminati a baptismo cui instruebantur, cxvi. Cor illuminati seu baptizati dicti participio presentis temporis, non autem futuri, cxvi. Baptizandorum institutio propria episcopo, vel vicæ ejus angeli presbytero, cxvi. Huic tria deputata: lectiones Scripture, Symboli traditio, ejusdem expositio, 52. A presbyteris et diaconis pagorum rectoribus ad episcopos instructionis causa mittebantur, 281. Baptizandi, Scripture sacræ lectionibus animam præsentibus, 19. Per exortationem austerioris vite, Græcæ literæ, animi sui robur ostendant, 19. Humanam omnem curam deponant, ut animæ soli vacent, 19. Confessionem omnium peccatorum edere debent, 18. Exorcismis et ecsthesibus assidui sint, 18. Antequam mergerentur interrogati num crederent in nomen Patris et Filii et Spiritus sancti, 45, 312. Proxime baptizandi quæ veste induti a diaconis exorcizarentur, 311. Ter in aquam sub una confessione demersi, 311. In ejus rei symbolum, 312. Nudi coram oculis omnium cor pudore non tacti, 312. Oleo per totum corpus uncti, 312. Quo tempore de mysteriis erudirentur, 300. Brevem paulo ante baptismum de mysteriis expositionem accipiebant, fœdorem postea recepturi, 300. Quid hæc de re præseribat *Constit. apostol.*, 300. Antequam baptismum reciperent, suam de Eucharistia mysterio fidem testabantur, 300. Edendi paschalis sacrificii disciplinam edocebantur mox a fonte regressi, 300. Eos Cyrillus specialius respicit etiam in homilibus dictis ad omnes, *Vide* Catechumeni.

Baptizati quæ ratione Christo instituti facti, 314. Christi participes effecti, vero unguento uncti, 316. Christi dicti et uncti, 315. Christi imagines, 316. Appellationem Christi, et rerum divinarum efficaciam suscipiunt, 11. Sacerdotum in morem appellationis Christi participes facti, 301. Signaculum communicationis Spiritus sancti accipiunt, 301. Spiritus sancti filii cui appetati, 269. Baptizatorum utilitatem cum morte concurrunt, 313. Ipsi apertæ paradisi portæ, 11.

Barnabas vir bonus et plenus Spiritu sancto, Hierosolyma Antiochiam missus, 277. Barnabas et Paulus in opus peculiare a sancto Spiritu segregati, 277. Missi a Spiritu sancto accepta prius ab apostolis manus impositione, 278.

Baronii duplex error notatur et refellitur, 548, xi, 549, xv.

Basilides heresiarcha, inauspicati nominis, moribus raverimus, impudicitia præco, 97. In Persiæ, Manichæicam hæresim informavit, 100. Ejus in seducendis ac retinendis quos seduxit hominibus artes, 97. Basilides Cyrilli sententia Marcione rectoris; eodem modo senserunt alii nonnulli, 97. Basilidis errores, Angelos mundi coadiutores affirmabat, 139. Legem a Judæorum Deo, prophetias a minoribus angelis profectas dicebat, 167. Veritatem incarnationis negabat, 56. A Theodoro accusatus, quod Christum per Virginem uli per canalum transduceret, 56. Simonem Cyrenæum loco Jesu in crucem autem nugarator, 57. Animas natura salvas aut perditas distinguit, 62. Animam in peccati penam corpori illigatam dixit, 61. Sola involuntaria et per ignorantem commissa peccata baptismum deleri putavit, 256.

Basilidiani, ob immolatorum usum reprehensi, 65.

Basilidii vires in aspectu, 152.

Basilides (8.) qualiter Pneumatomachorum sententiam ulsa esse in postremo judicio Spiritus sancti partes, opinione castiget, 237. Rerum per Filium conditarum sanctificationem Spiritui sancto attribuit, 244. Eius de dono prophetia et virtutum in Ecclesia, ejusque perpetua duratione testimonium, 236. Basilides et Epiphanius in Ecclesia Hierosolymitana, Cyrillo absente, subsidium appellati, lxxvi. S. Basilii nomine inscripta jam nono seculo catechesis nona S. Cyrilli, 125, n. 3. Ejusdem sententia apud Cyrillum iisdem verbis contenta, 12.

Basilius Ancyres acriter Anomæus insequitur, xlvi. A sancto Athanasio laudatur, cxvi.

Basilius Seleucensis Eliam tanquam in cælum, Jesum vero in cælum absolute assumptum perhibens, Cyrillo concinit, 218.

Beatorum quilibet propter charitatem qua se Invicem diligunt, ita alterius gloria gaudet ut sua, 374, xxiv.

Bella diversa oceanum mundi prænuntiant, 226. Romanorum contra Persas bellum in Mesopotamia, 226.

Benedictio aquæ baptismalis; non aquæ vim aliquam conferat ad baptismum, 40. Hanc ad validitatem sacramenti necessariam nonnulli Patres asseruisse videntur, 40. Nihil cogit et Cyrillum ita sensisse arbitremur, 40.

Bethleem, locus sacer, ab Adriano profanatus Adonidis loco, sub Constantino exciso, 175. Silvestris, paucis antequam Cyrillus diceret anax, locus, 175. Ab austro

Hierosolyma, 174, 367. Quot millibus distet ab Hierosolyma, 370, 371.

Blasphemii in Spiritum sanctum spe omni destituti sunt, necnon illi qui ipsi sociantur, 246. Quinam sint Cyrillo iudice, 59. Etiam Ariani et Sabelliani, 2.

Blasphemia in Spiritum sanctum remissionem non habet neque in hoc saeculo neque in futuro, 59. Ex ignorantia vel pietatis opinione profecta ceteris peccatis remissionem difficiliorem, non prorsus veniētem, 246. *Vide* Spiritus sanctus.

Bollandistae uotam Nonarum Maiarum ex Cyrilli ad Constantium epistola num. 4, sine causa delere, 349, 351.

Borboriani, separata et omnium impurissima Gnosticorum classis praeter ceteris Gnosticorum nomen retinuerunt, 246. Spiritum sanctum quem Proarchontem vocabant, femininae naturae favebant, 246. Alia ipsorum de eodem deliria, 246.

Bosor, apud Hebraeos quid significet, 196.
Buddas, nomen a Terabithino in Perside assumptum, 102. Apud auctores varie deformatum, 102. Se ex virgine natum et ab angelo in montibus nutritum affirmabat iste Buddas, 226.

Bufones in bieme immobiles, aestate consurgentes in exemplum resurrectionis dantur, 288.

Bythus, primus Valentinianorum *Éon*, 97, 98. *Siges* pater, et Verbi ex *Sige*, 98. In hoc gentiliū *Iove* detorior, 98.

Bythum *Siges* et Verbi patrem facit Cyrillus, contra veteratē Irenaei auctore testatam, 98.

C

Caeli confitescentes Christum animo illuminati, 377.
Cæsariensis episcopus in provincia suae conciliis primus, in conciliis generalibus, vel extra provinciam post Hierosolymitanum secedit, 222.

Calu primus partu editus homo, inventor malorum, auctor condum, primus invidus pona peccati sui atrocitate inferiore damnatur, 25. Primus homicida, 166.

Calphas in die iudicii exsurget adversum eos qui crucis veritatem negant, 201. Calphæ domus praesenti vastitate potestatem ostendit ejus qui in ea iudicatus est, 201. Domus haec quo in loco posita erat, 201. Nunc in solitudine reducta, 201. Ex ea, et in locum ipsius postea ecclesia edificata est, 201. Quo tempore, 201. Non exstabat motus Cyrilli haec ecclesia, 201. Non ab Helena edificata, 201.

Calumnias et ærumas nostras Deo non ascribende, 345. Earum cause peccata, 345.

Calviana de Eucharistia doctrina Cyrilliana quantum distimilis, cxxvii. Calviana verborum Christi Eucharistam instituentis interpretatio a Cyrilli doctrina quantum aliena, cxxv, cxxv. Calviana, panis, id quod est manentis, in panem corporis Christi figuram et efficaciam continentem, mutatio quantum a Cyrilli mente abhorreat, cxxix.

Calicida neophytorum vestis, 12.

Calis in Dei locum a gentilibus adoratus, 93.

Calu, qui, 4.

Cautione persone, 4. Eorum in ecclesiastico conventu consensus, 4.

Canticum casiorum, quintus liber eorum qui versibus scripti, ac 17 in rone, 69. Iste liber non amatorius, sed mysticus et temperantibus plenus, 340. Multa passionis symbola exhibet, 340, 341. In eo resurrectio Christi et ejus circumstantie praenuntiata, 209. Quae in eo leguntur quasi de sponso et sponsa qualiter intelligenda, 340. Qui in eo prolani amoris significatorem contineri dixerunt, 340.

Capitulum, quid, 70.

Capitula, tertius Scythianis Mauchiorum principis liber, 101. Nam Capitulum dicendum sit, 101.

Capituli iniquorum figura, 235.

Caput verum Christus, *Vide* Christus.

Carceris custodes a Persarum rege puniti, num plures, an strangulati, aut capite truncati, 104.

Cardinals ejusdem B. Hieronymi memorie detrabentis miser exitus, 383, 384.

Carneales affectus per praeventiam sanandi, 345.

Carnibus et vino jejuni tempore abstinendum, 65. Quo modo abstinentium ab utrisque, 65. Non quasi res abominandas rejici debent; sed propter mercedem omitti possunt, 65.

Caro non difficultus rursus in carnem instauratur quam pulvis in carnem eformatur, 291. Ita in carne esse quisque debet, ut non secundum carnem ambulet, 344. Haec Apostoli verba Rom. vii, 5, *Cum essemus in carne, non carnem, sed carnalis affectiones designant, 344. Spiritus in*

carnealem appetitum commutatus, 344. Caro velamen Christi dedecore affecta est, 199. Per carnem suam Christum vitam novam dedicavit nobis, 199. Caro Christi vera et propria, non phantastica, vel e caelo delapsa, 358. Cur Deus voluit eam pati, quae carni propria sunt, 358.

Carporates mundum ab angelis conditum dixit, 159. Legi et ejus auctori detrahebatur, 67. Carporates nugae de diversa corporis et animae fabricatione, 62. Animum in peccati poenam in corpus immisissum censent, 61. Sola virtute Christum justis hominibus auteferebat, 115. Detoriores etiam in hac re ejus discipuli, 115.

Carporatiū propter immolatorum usum reprehensibilis, 65.

Cassauboni iuani coniectura, 150.

Cassianus [Joannes] vigiliae a feria sexta Io Sabbatum, et soluti Sabbato jejuniū testis, 295.

Cassianus [Julius] Doctrica haeresis princeps, 56. Animum in peccati poenam corpore inclusam aiebat, 61.

Castitas angelica excellentia est, 180. Qui tam castitatem angeli sunt in terra ambulantes, 180.

Casus. Per quos contigit casus per eadem reverso, 275.

Catechesis; nomen illud unde derivatum et quid significet, cx, cxi. Primae rudium institutioni ab auctoribus ecclesiasticis accommodatum fuit, cxii. Catechumenorum appellatio a catechesi, cxi. Latius patet apud Cyrillum catechesis quam catechumenorum nuncupatio, cxi. Catechesis duplex, cxi. Catecheses actiones a synaxibus diversae ac distinctae, cxxii. Triplex generis ad proxime baptizandos, cxxii. Nullum catecheson corpus Cyrilliano simile, cxxii. Non scripto digesta a Cyrillo, sed ex tempore pronuntiata, 335, xi, cxxii, cxxiii, cxxiv. Nihil ex inde de earum pretio adinuit, cxxvii. *Vide* Cyrillus.

Cyrillus verus earum auctor, 284, xvi, xxvii et seq., cv. Veterem ea de re testimonia, 184, xvi, xxvii et cv. Una tantum catechesi Cyrillo asserta, illud de omnibus est probatum, xxvii, xxviii, cv, cvii. Omnes Hierosolymis dictas fuisse probatur, xxvii, xcix, etc. Medio quarto saeculo recentiores esse non possunt, cxxi, c. Catecheses quo praecise anno habitae fuerint, discutitur, cxx, cxxi, cxxii. Varii auctorum ea de re sententiae referuntur et refelluntur, cxx, cxxi, cxxii et seq. Quadragesima dictas fuisse constat, 300, cxxii. Quibus diebus, 300, cxxii, cxxiv. Quibus boris, cxxiv. Quo in loco, in ecclesiae uani, in vi porticu, vel in baptisterio, cxxv, cxxvi. Earum antiquitas, veritas et integritas demonstrantur, xcvi, ci, cii et seq. *Vide* Cyrillus. Item, cv, cvii. Catecheses dissimiles hominibus ordinariis, 8. Ex ordine omnia documenta Christianae fidei tradunt, 9. In his multa praetermissa sunt quae ad fidem attinent, 300. Ipsis vulgo praebant exorismos, cxxvii. A sedentibus auditae, cxxviii. Acclamationibus auditorum saepe interruptae, cxxviii. Ipsis uo solum baptizandi, sed etiam fideles baptizati intererant, 253. Baptizandi aures, tum maxime, 18. Catechesibus audientibus non debent fides delassari, 62. Ad eas festinandum, 7. Retinenda memoria, 8. Etiamis prolixae fuerint, ad finem usque audientes, 8. Vitium adversus haereticos subministrant et via diverticula ostendunt, 8, 62. Catechesis additio similis, 8. Fidei nostrae per catecheses facta divisio, ejus divisionem non prodeunda, 9, 14. Quos quis per catechesim genuerat de sacro fonte suscipiebat et in fide, tanquam verus pater, erudire debebat, 253. Catechesis nomen variis sitis in mss., 154. *Vide* S. Basilii. Catecheses mystagogicae promittuntur, 300. Sex a Cyrillo promissae sunt cum quinque tantum habeantur, 301. Quo die habitae sexta illa catechesis, 301. Cur a libraribus praetermissa, 301. Catecheses mystagogicae, 303. Quid in eis tractaretur, 301. Unde sit dicta et quibus diebus habitae, 300, 303, ii, cxxvii. *Vide* Mystagogicae. Cur prioribus breviores, 304, iv. Qua in Ecclesia et quo synaxi tempore habitae, 304, iv. Cyrilliana antiquis cognata, cv, cvii. Cyrillus verus earum auctor, 305, ii, cvii. *Vide* Cyrillus. Quid de earum titulis et inscriptionibus sit existimandum, cxxvii, cxxix. Quid de lectionibus Scripturae sacrae earum initio praefixis, cxxi, cxx.

Catechetorum conventuum forma, cxxvii. Ipsis adesse poterant praeter illuminandos omnes fidelium baptizatorum ordines, cxxvii, cxxviii. Catechetici conventus quandoque prolixo, cxxvii. Num praerent exorismis catechesibus, cxxvii.

Catechista; manus modo laicis, modo diaconibus, modo lectoribus olim creditum, cxx. Catechista qui, cxx. Graude omni catechista. Qua diligentia et alacritate hoc opus tractaret Cyrillus, et quantum nostri catechista haec in re sicut illi dispares, ix.

Καταχρηστικός, vis ejus nominis, 5. Lusus S. Cyrilli in hoc vocabulo et similibus *καταχρηστικός*, 5, 206.

Catechumeni unde dicit, cxi. Duplex catechumenorum

ordo, cxi, cxxii. Qui erant ex audientium numero a qui-

bus et de quibus erudirentur, cxii. In proximo baptizandi quomodo vocati, cxiii. Non ubique fideles et Christiani dicti, 317. Catechumenorum nomen in Ecclesia Hierosolymitana depositum ab his qui non ad baptismum dederant, 5. Ab illuminandis distincti, 11. Catechumeni sive baptizandi in ipsa ecclesia conciones sacrarum lectiones audiebant, exorcismosque et symbolum excipiebant, cxiv, cxv. Triplicis generis conciones seu catecheses ad proxime baptizandos, cxvi, cxvii. In ipsa vigilia paschali brevier de mysteriis eruditabatur, cxviii, cxviiii. In Ecclesia Hierosolymitana quam diligenter instituit, cxix, cxxi. Catechumeni in pietatis vestibulo, 2. Exteriori rerum nostrarum sono pulsati, 6. Catecheses Cyrilli legere prohibentur, 11. Audientes spem, mysteria, Scripturas; nihil earum rerum intelligentes, 5. Aureis illorum mysteriorum doctrinam ferre non possunt, 9. Eorum auditu indigni sunt, 9. Rident, phrenesisque patiuntur audendo nostra mysteria, 9. Ipsi explicare Trinitatis mysteria Ecclesiam consuetudo non erat, 106. Is coram teete dici multa solebat quam fideles optime celebant, 106. Ipsis rebanda quam in catechesibus iraduntur, etiam scire aveant, 9. In occulabatur symbolum: imperatores tamen catechumeni disputantibus de fide et symbolo presentes, 78.

Catholica. Nomen vere Ecclesiam proprium, nec illi ab hereticis unquam ereptum, 297.

Catholicis consubstantialis defensores Sabelliani crimine infamati, a Cyrillo forte per errorem impugnati, 157.

Cauponas frequentare non debet Christianus, 70. A conciliis interdicta clericis forte ob idololatriam vestigia in his rebus, 70.

Cētera. Quid apud Cyrillum significet, 251.

Cepe in Dei locum a nonnullis adstrate, 95.

Cerdon et Marcion Deum Veteris Testamenti distinguunt a Deo Novi, 67. Cerdon animam ex Dei substantia esse censebat, 60.

Cerei in festo Purificationis Christo tanquam vero lumini oblati, 367. Eorum in eodem festo gestatio quem auctorem habuit, 360.

Ceres a paganis, seu potius frumentum et panis adorta, 91.

Cerinthus Ecclesiam devastavit post Simonem Magum, 96. Legem et prophetas angelis ascribebat, 67. Solam in Christo super justos virtutes prastantiam agnoscebat, 115. Mundum dixit ab angelis conditum, 159.

Certainum singularium insaniam, 308. Inter pompas diaboli numerantur, 308.

Certainum finis expectatur antequam quisque conetur, 287.

Character baptismalis comparatus notae perendibus impressae et signaculo militibus inest, 17, 2. Quoniam modo per eum Deo favorabiliter noti efficiuntur, 17. Characteris signaculum imprimi in animis Spiritus sanctus, 40. Characteres baptismi et confirmationis male a Millesio in unum confusus, ex Cyrilli doctrina separari demonstratur, 19.

Charitas refrigerans et simulata signum adventus Domini, 237.

Cherubim thronus Dei, 127. Etiam post accuratam Ezechielis descriptionem eorum incomprehensibilia, 127. Cherubim ac Seraphim a Cyrillo in superiori et perfectissimo ordine probabilius positi, 90. Cherubim arca propitiatorum imposita, quomodo a Nabuchodonosore contrita dicere potuit Cyrillus, 31. Cherubini seu alas tribuit Cyrillus, unde id suspexit, 127. Sunt multis facibus praedita, 327. Intra sacram actionem cor eorum mentio fit, 327.

Christus, sive sacramentum chrismatum datum neophytis per solum et lavacro ascensum, 316. Fronti, auribus, naribus et pectori applicatum, et quare, 317. Antitypus Spiritus sancti quo unctus est Christus, 316. Spirituale corporis amuletum, 518. Non nudum est et commune unguentum, sed Christi donarium et Spiritus sancti efficiens, 317, 315. Quo sensu, 317, 245. In eo Christi appellationem suscipimus, 10, 315, 316. Sacerdotis efficiuntur et quo sensu, 301. Christina fragrantissimi unguentum compositum, ex quo potissimum constaret, 315, n. Chriamatis sacri effectus ab Isaia propheta, 317, 318. De omnibus eos docet in quibus manens est, 318. Per bona opera immaculatum custodit, 318. Vide Confirmationis, Chriamatis et Eucharistiae sacramenta a Davide et Salomone expressa, 321, 322. Chriamatis symbolum in veteri lege, 317. Chriamatores veteris legis figurativa eius qua fit in nova lege, 317, 318.

Christianorum nomen a Christo nobis communicatum, 144. Novum non est, sed a prophetis praenuntiatum, 144. A Spiritu sancto creditibus impositum, 277. Christiani ex chrisimate et baptismate nominantur, 317. Christiani omnes ex chrisimate commune sacerdotium

sortiuntur, 301. Vide Sacerdotium. Christianorum appellatio nihil prodest, si opera nomine digna non adiungantur, 118. Christiani falsi, quanto majoribus in inferno plebantur penis, quam pagani, 376, n. Christianus ille non est qui pro veritate mori timet, 578. Christiani quomodo se habent et quomodo catechumeni, 317. Christiani del Patris fide Judaeis sublimiora sentiunt, 115. Christianorum nomen terram universam corripuit, 145. Christiani ad fines terrae propagati, 145.

Christus, Ita dictus ob sacerdotium, 142. Solus vere Christus, 149. In Psalmis ligatur appellatus, 152. Christus Spiritu sancto unctus, 316. Filius Dei, Deus homo factus, 183. Deus inhumatus, non oris sensibilibus, non nudus homo, neque angelus, 185, 199. Christi manii abusive, typici et figura tenus, unus verus Christus, 149, 250. Christi nomen multi iam usurpaverunt, sed et deceps usurpabant, 226. In Veteri Testamento cogitum et praedictum, 144. Ab aeterno Filio convenire veterum multorum sententia fuit, 143. Christus atri et habebat populum antequam ex Virgine nasceretur, 145. Omnia qua ad Christum pertinent in columna prophetiarum inscripta sunt, et a Spiritu sancto manifeste descripta, 187. Christus in Veteri Testamento visus, omnium veterum Patrum Graecorum et Latinorum sententia, 139. Ab Abraham exceptus hospitio, 170. In eversione Sodomae cum Patre cooperatus est, 139. Moysi in Sinai apparuit, 363. Ab eo visus, quantum hic videre potuit, 139. Legem dedit, manna pluit, viamque in deserto commonstravit Israelitis, 366. In Psalmis annuntiatum, 115. Varia de Christo vaticinia, 367. Christus praenuntiatum in Veteri Testamento apparuit in Novo, 67. Duplex erat, Deus et homo, 86. Quid de hac locutione Cyrillo familiari existimandum, 86. Apud Christum omnia fere duplicata sunt, 225. Duplex nativitas et duplex adventus ejusdem, 243. In primo homines leni persuasione docens venit, in altero, velint, nolint, illos non regno subiecit, 225. Alia adventus utriusque differentia, 325. Vide Adventum. Christus duplici unctioe consecratus sententia Cyrilli: una aeterna ut Deus, altera temporalis ut homo, 157. Alia parte Deus, alia homo, 358. Humanitatis Christi confessio, si a divinitatis confessione separatur, maledictionem concillat, 358. Christus vere Deus et ex vero Patre natus et vere homo factus, non specie tantum, 358. Vere homo cum his omnibus qua nostra sunt, et vere Deus praefectus ex perfecto Patre essentialiter habens, 363, 366. Idem puer et Deus, saeculis prior, Antiquus dierum, 365. Cum carne et sine defectu in terris, et in Patris sinu vere et sine defectu in caelis, 365. Christus ut Deus et homo diversa egit: ut homo manducavit, bibit, mortuus est, dormivit: ut Deus panes multiplicavit, Lazarum suscitavit, super aquas ambulavit, 56. Appellatur ovis propter humanam naturam, pastor propter divinitatis benignitatem, 157. Christus non alius atque alius, sed alter et alter operatus est, 358, n. Ex diversitate rerum qua de ipso dicuntur, duplicem quam habebat naturam distinctionem ostendit, 358, n. 131. Dum in eo voluntates fuere, sed nequaquam inter se discordes, 378. Coelestia simul et terrestria est, 362. Duos patres habet, Davidem secundum carnem, Deum secundum deitatem, 137. Est filius David in consummatione saeculorum, Dei vero Filius ante omnia saecula, 151. Sorsum natus sine tempore ac deorsum abque virili sexu, 366. Christus non est natiuitatem consecutus et terra, 157. Est unigenitus Dei Filius, 183. Unus et solus, 85, 84. Natura, non factus, 46. Solus ex solo Immediate genitus, 358. Ab omni aeternitate, 55. Nunquam aliud fuit ab eo quod est genitus, 150, 151. Ab exordio natus est Patris Filius, superior quoque initio et saeculis omnibus, 151. Cyrilli doctrina non creatus, sed verus est Filius per generationem veram, cxlii, cxlv, Et aeternam, cxlv, cxlvii. Per omnia similitis Patri, cxlvii. Est unum cum Patre, vere Deus et verus Dominus, cxlvii. Aeternus, proprioque et alteri negatos aequo cum Patre habet divinae naturae characteres, cxlvii. Patrem comprehendit, ipse a creatura incomprehensus, cxlvii. Est invisibilis ut Patre, immensus, omnipotens et omnia sciens, cxlvii. Eadem cum Patre adoratione colendus, cxlvii. Ante mundi constitutionem et ab aeterno glorificatus, 185, 186. Nihil ipsi ad divinitatis dignitatem deest, 55.

Christus Deus est et Deo genitus, 54. Vita est ex vita genitus, lumen de lumine, 54. Deus deorum, orbis conditor, normae constitutionis rerum omnium, radius increatus, nec a solo divinus, 365. Deus, Dei Filius, brachium Domini, 190. Servilem formam accipiens divinitatis dignitatem non minuit, 366. Eum uti Deum a Patre unctum esse ceausit (Cyrillus), 156.

Christus in Exodo, xxiv, v. 5, est Dominus qui sumus Patrem appellat Dominum, 140. Est Dominus omnium, 140. Nulla re prorsus ab ejus dominatu excepta, 144.

Etiam angelorum sibi serviliter ministrantium, 141. Est Dominus non abusive, sed a natura et ab eterno, 138. Dominus erat ante incarnationem, 139. Dominium longe aliter illi convenit quam hominibus, 138. Quia primum factor rerum, deinde Dominus, 139. Est Dominus vere, quia propriis nutu Patris dominatur officis, 138. Christus quomodo sit ab eterno Dominus, cum illis ille creationis ratione ipsi tribuatur, 138. Per eum Deus fecit omnia, 53, 92. Christus factor et vitæ dator una cum Patre operatur, 337. Ipse ad imaginem nostram factus homo, ad imaginem Dei non condidit, 365. Cum Patre creator hominis, 58, 139. Christus nutu Patris omnia facit, 337. Filii more obediens Patri, 141. Filius est ex animi sententia Patri obediens, 241. Ab eterno quæ Patri placita sunt facit semper, 240. De obedientiæ premio decertans, 186. Est sapientia Dei, potestas et iustitia subiectus, 35. Caput omnium principatus et potestatis, Patrem tamen pro capite habet, 194. Patrem novit, sicut a Patre cognoscitur, 35. Christus Deus manens id quod erat, factus est id quod sumus, 638. Quare, 358. A Thoma in Sion venit, 362. Non secundum speciem, sed secundum veritatem inhumanitatis est, 56, 179. Christi caro vera, non phantastica vel e celo delapsa, 358. Christus non adventi sola specie et opinione, 179. Non ex vitro et femina progenitus, 179. Non per Virginem quasi per canalum transit, sed vere ex ea incarnatus est et lacte nutritus, 56. Vere ut nos manducavit et bibit, 56. Dormivit et mortuus est, 56. Christum ex genere Davidis fuit, 175. Quod aliorum speciem columbæ similis enigmatically dicitur, 269. Quo sensu id Cyrillus jam olim de Christo prædicitum asseveravit, 269. Christi humanitas ex veterum doctrina cum sensu columbæ comparatur, 269. Christus incarnatus est, ut nos ejus societate gratiam participaremus, 45. Ut vulnere per idololatriam infligito mederetur, 93. Ad salutem omnium venit, 196. Venit, ut Patrem suum, quem homines obliiti erant, ad eum agnosceret, 93. Voluntarie posuit vitam salutis daturus veni, 225. Natus est ex sancta Virgine et sancto Spiritu, 56. Christus solus vere unigena, solus ex sola Virgine natus est, nec virginales portas aperuit, 354. Ejus generatio ab omni sordē et contaminatione aliena existit, 267, 179. Christus non ex viro, sed ex muliere factus, 179. Ipsi dedecorum non fuit ex humanis membris nasci, 176. Eum deicit ex Virgine nasci, 176. Christus die 25 Decembris natus, sexta mensis Januarii baptizatus, 371. Ejus natalitium quo die celebraret Hierosolymis, 369, s. Christi natalitatis et baptismatis solemnitates olim diebus non distractæ, 369. Eas simul celebrari non convenit, 370, 371. Christus in Ægyptum delatus, ut eorum numina dissolveret, 141. Deus a Simeone prædicatus, 368. Factus sub lege servitii habitu legem adiempit, 362. Unde et quo sensu a Patribus purificatus fuisse dicatur, 365. Jordanis aquis divinitatis suæ effluvia impertit, 316. Christus suo exemplo fecit, ne quisquam posset baptismum salva pietate contemnere, 45. Baptismum suscipiendo sanctificavit, 45. Per baptismum est, 45. Baptizandis gratiam et dignitatem ea societate impertit, 45. Descendens in aquas capita draconis contrivit, alligavit fortem eumque calcavit nobis potestatem dedit, 45. Post baptismum cum diabolo congressus est per quadraginta dies. Cur non ante, 46. Non prædicavit nisi post susceptum baptismum. Qua de causa, 46. Christus opportune se præsentem exhibebat et opportune secedebat, 345. Ejus summa la recte factis modestia, 345. Tunica una et pallio uno utebatur, 193. Christus solus et regibus Hierosolymam asinu vectus intravit, 167, 168. Ejus transfiguratio vix a discipulis perita, 140. Non tantum Christus tunc resplendit quantum poterat. Studuit neque omnino divinitatem suam manifestare facere neque in totum abscondere, et quare, 358. Novæ ad Vetus Testamentum remittit, 248. Vir fuit et virgo, 180. Christi miracula quæ multa, 168. Eadem a quibusdam malam in partem accepta, 336. Eius Jussa verbo solo cogitatione citius efficiuntur, 339. Publicanum fecit apostolum et evangelistam, 336. Pissinam obit ut agros curet, 356. Eius erga paralyticum sanatum misericordia quanta, 338. Verbo eum sanavit, 339. Non emp'astro imposito, ut solitis medicis subsidii usus, 342. Christus liti perfusione cæcilitatem sanans, quantum distet a cæteris medicis, 341. Omnibus paradisi Janus reservavit, 362. Virginitatis portas nova ratione conclusit, 362. Mare et ventos increpat, 215. Ambulavit super aquas ut Deus, 56. Auriga maris et ambulat super aquas et aliis ambulare concedit, 359. Quantum sua liberet commuicet, 359. Christus panes quinque in quinque hominum millia multiplicavit ut Deus, 56. Christus Sabbato operans ea quæ Sabbatum transcendunt, prædantissimo consilio usus, 312. Finem signorum in fletu fecit et quare, 191. Christus non ille qui exterius videtur, sed qui efficaciter agit per eum

qui videtur rerum mirabilium effector est, 339. Christus discipuli amplioribus quam veteres patriarchæ aut prophætæ, donis insignitus, 218. Christus ut varios hominum status cognosceret non opus habuit ut interrogaret, 336, 337. Cur seiscitatur ab hominibus quid de se sentiant, 149. Res a Christo præsentiatæ pie pariter ac diligenter observandæ, et cur, 354. Christi passio. Vixit annis triginta et tres, 186. Cur Deus quem erant carnis propria, carnem Christi pati permisit, 338, 1. Christus sui passionis instrumentis veteres maledictiones abolivit, 191. Solus est crucifixus quem pavet dæmones, 183. Non pro suis, sed pro nostris peccatis est passus, 185. Ante fores civitatis Christo injecta sunt vincula, 168. Quam curatiosis cæcorum claudorumque mercedem habuerit, 184. Triginta argentei merces statuta Christo, 188. Id presse et circumscripte a prophetis multo antea dictum, 189. Christus angelos illium et Judæorum manibus liberare volentes prohibuit, 189. A Judæis judicatus, 189. Facies Christi quem et sol resplendebat, manibus iniquis allisa est, 189. Christus ligatus, 189. Eius ligatio prædicta, 189. A Capta ad Pilatum et a Pilato ad Herodem munerum loco missus, 190. Cælum et terram pacificiorum priores omnium eos a quibus condemnabatur, pacificavit, 190. A millibus actus et versatus, 191. A Pilato et ab hominibus judicatus, 169, 191. Agnus innocens, 192. Testes innocentiam ejus minime suspecti, 184. Idem ex ejus doctrina probatur, 184. Christus judicatus silet, id quoque prædicitum, 191. Noctu judicatus est cum frigus esset, et hora tertia crucifixus, 193. Christus despectu habitus est, et colapbis casus u, homo. Verum a creatura pro Deo agnitus, 57. A spurionum probo faciem non averit flagellatus, 190. Ad mortem pro veritate abundam discipulos exemplo suo roborat, 190. A Scribis et Phariseis negatus, demonstratus a cæcis, a suis ignoratus, 337. Christus a millibus illusus, rex salutatis et coronatus: quod veritatem in mysterium, 191. In regia suæ dignitatis ostensionem spinea corona redimi voluit, 341. Spinea corona pro patientiam redimitus, 205. Prophetice pro ludibrium purpura indutus, 341, 196.

Christus verum caput in loco Calvarie passus est non sine mysterio, 194. Passi in illis et in mortis, 198, 206. Quo sensu, 198, 206. In borto crucifixus est, 198, 206. Myrrhatum, vinum et acetum bibit, 198, 204, 197. Hora tertia crucifixus atque eadem hora sanctum Spiritum misit, 275. Eius pallium in quatuor partes divisum, 195. Eius tunica scissa non est, 196. Christum non specie tantum et opinione crucifixum, quanta testatur, 201, 202. Vere Crucifixus est pro peccatis nostris, 57. Postquam dixit: Consummatum est, completa fuere quæ de scripta sunt, et soluta peccata, 98. Vere mortuus est ut homo, 36. Non fictæ neque apparenter et opinione tantum, 184, 315, 314. Eius passionem vere participes efficiunt, 184, 315, 314. Christus per cruceum glorificatus, 185. Vita erit in ligno suspensa, 192. Vere vitis in terra instita ut maledictio pro Adam in cæssa eradicaretur, 209. Christus per crucis lignum salutem credentibus attulit sub vesperam moriens 269. Qualem cum Noe similitudinem habeat, 269. Christus nuditate sui principatus et potestates expollavit, 344. E Christi latere aqua et sanguis, varium rerum mysteria, proflexerunt, 193. Christus pro mulieribus et iustere formatis latus perforatus est, 193. Christi mors voluntaria; non coacte vitam reliquit, sed voluntarie mactatus est, 186, 199. Non invitus, sed sponte sua ad passionem venit, 185. Passionem suam prædixit, 185. Mortem non refugit ne totus peccatis suis disperderetur mundus, 185. Christus non sine adjutorio, sed factus sicut homo sine adjutorio, 208. Non ex virium defectu, sed voluntarie crucifixus est, 208. In manus Patris commendavit spiritum suum, 199. Quo sensu, 199. Non in longum tempus, sed cito resurrecturus dimisit spiritum, 199. Christus qua libertate fuerit in moriendo liber, 185. Christus assumptat peccata in corpore suo super lignum et quo fructu, 199. In se suscepit sententiam mortis in homines dictam, 199. Pro ejus mundi salute passus, 202. Christus expandit in cruce manus, ut orbis fines comprehenderet, 196. Vere passus pro omnibus hominibus, non opinione tantum, 184. Salutem totius mundi Hierosolymis consummavit, 334. Christus magnum ovium Pastor pro Judæorum et gentium redemptione dedit pretiosum sanguinem suum, 314. Christus pro omnibus mortuus quantum ad sufficientiam pretii, credentibus pro totum orbem fuis, suæ mortis beneficium applicavit, CLXXXV, CLXXXVI.

Christus vere sepultus est ut homo, 57. In mortis loco descendit, 213. Lapis angularis intra lapidem conditus, 199. Lignum vitæ in terra instita est, 199. Qua de causa, 199. In motu tanto exciso ex petra, non ex lapidibus coagmentatis facta, ut regionum sepulcrum more et terra prominenti, sepultus, 199. Hoc et prophætæ prædixerant, 199. Christi mors, sepultura et resurrectio ho-

minibus in baptismo per gratiam impertita, 315.

Christus mortuus corruptionem non vidit neque in morte permansit, 206. Solut inter mortuos liber, 137, 205. Christi descensus ad inferos. Christus ad subterranea descendit justos liberatus, 57. Solut in inferna descendit, et pluribus comitatus bus reuictus est, 214. Christo in inferna descendenti occurrerunt prophetae, et ab eo liberati a morte, 214. Redemit Christus sanctos omnes quos mors absorberat, 214. Varii de Christi ad inferos descensu errores, 57. Cautè a Cyrillo evitati, 57. Christi resurrectio. Christus virtute Patris a mortuis resuscitatus, 58. Vere resurrexit, 57. Plenitudo ac sextadecima huius nocte, 216. Resurgens, devicta mortis diadema sibi cinxit, 205. Christus resurgens mortuoscum adduxit, 210, 213. Post angelorum visionem ipse se annuntians venit, 210. Per januas clausas ingressus, 210. Christi resurrectio alia omni mirabilior est, neque tamen incredibilior, 212. Quot testimonii roboratur, 316. Ab ipsis Christi inimicis testimonium habuit, 216. Christus resurrexit ob miseriam inopum, 206. In futuræ resurrectionis argumentum, 205. Christum post resurrectionem totum Deum effectum esse Patres edixerunt, 201. Christus post resurrectionem implevit quod dictum est: *Comedi panem meum cum melle vno*, 210. Christi ascensio. Christus propria virtute, absque ulla aliena ope, in celos aditum sibi paravit, 218. In celos susceptus nubè condensit, 218. In celum ascendit ad orientem torrens Cedron, 258. Quo curru euectus, 218. Christus de celis in Bethleem descendit, ex monte Olivarum in celos ascendit, 217. Ejus pedes in monte Olivarum steterunt, 168. Christus crucifixus prædicatur, et a toto orbe adoratur, 58. Hoc testimonium ejus in celum ascensionis, 58, 187. Christus post suam in celos ascensionem, promissum implevit, mittens Spiritum sanctum in die Pentecostes, 271. Qualem tum suis discipulis Spiritus sancti gratiæ participationem concesserit, 2, 8. Ipsi hanc gratiam credentibus quoque communicandi virtutem impertit, 2, 8. Christi sessio ad dexteram Patris. Christus in dextera Patris ante omnia sæcula sedet, 55. Id unde probetur, 219, 220. Non ex profecto hanc sedem adeptus est, 219, 220. Non recepit post Passionem, quasi in patientiæ mercedem, 55. Christum, ut sederet ad Patris dexteram, post Passionem tantum in mercedem acceptis, Pauli Samosatensis, Ariarum, et Marcelli Ancyræ error, 55.

Christus iudex. Christus qui ascendit iterum venit, 221. Expectandus est, 221, 219. Nobis una præsens adest, 221. Singulorum intimos animi sensus conspicatur, carne quidem absens, sed spiritu præsens, 211. In fine mundi, mundum innovatoris et celis iterum venit, 224. Ipse est qui iudicat motu Patris, 258. Pro vivis et mortuis mortuos, iudicabit vivos et mortuos, 259. Christus iudex iustus non anteponeit eruditos doctos, neque pauperibus divites, 256. Qui formam servi suscepit, servos in die iudicii non aspernabitur, 256. Ad iudicium non de terra sed de celis venturus est, 58. Multorum angelorum satellitio stipatus, ac fulguris specie venturus est, 229. Etiam fulgure quovis micantur, 59. Fluvio igneo decurrente, 255. Christum de celis gloriose venientem lucidæ crucis signum præcedet, quod non valeat contraria potestas imitari, 253. Christi regnum. Christus post iudicium regnum obtinebit sine fine, 59. In æternum regnabit, 259, 240. Sicuti principum dierum Christi dicere non oportet, ita neque florem regni ejus, 241. Quidam dicere veriti non sunt eundem cum mundo finem habiturum, et ubinam exorta hæc hæresis, 259. Christus qui priusquam hostes suos debellaverit regnat, multo magis post superatos hostes regnatorus est, 240. Christus postquam sibi omnia subiecerit, quomodo et ipse Patri subicietur, 240. In Patrem non resolvetur; verum ipsi non coactam, sed spontaneam præstans obedientiam, perpetuum manebit, 240. Christi nomina et appellationes diversæ in Scripturis, 137. Dicitur Janua, via, ovis, pastor, leo, lapis, Christus, mortuus, Filius hominis, Dominus, 158. Jesus, 158. Filius, 158. Christi nomen tremunt demones, 58. Ab demonibus et Samaritana muliere confessum, 141. Suscitator mortuos, 217. Ante solem in Ecclesia manet, 192. Christi varia præconia, 565, 565, 566. Christus lapis sine manibus excisus qui totum orbem replevit, 509. Filius ac Deus Adam, 565. Patri consubstantialis, 565. Ab angelis et archangelis laudatur et adoratur, 567. Et obediunt elementa, 567. Adamo salutem dedit, Evam reformavit, inferi Januas contrivit, 567. Christus solus natura sanctus, 55. Cur non *Sanctus Dominus*, sed *Sanctus sanctorum* appellatur, 561. Christus veritas, 253. Fons vite, fontium omnium auctor, 539. Fons æquis, que nos a terrestribus ad celestia salire facit, 539. Fons omnium bonorum, 539. Fons signatus, fons putei aquæ viventis, in tumulo signatus, 207. Ipsa resurrectio, 339. Omnibus omnia efficitur, 339. Christus

lumen ad revelationem gentium, veronque lumen, 367. Martyrum capit, 207. Ecclesia ad ejus sepulchrum condita, ob id præcipue *martyrum* dicta, 207. Christus incomparabiliter Joanne Baptista maior, 43, 44. Non est ejusdem cum hominibus justis dignitatis, sed multo superioris, 115. Judicii plenus, licet munibus, 5.

Christus principium salutis, 318. Primitiva, 318. In conspersionem suam transfersit sanctitatem, 318. Christus vera vitis, 314. Quomodo illi inivitii per baptismum efficitur, 314. Christus vera olea, 312. Verus Noe secundæ generationis auctor, 269. Per Christum unius iustitiam vita regnat in mundo, quomodo per unius Adam ruinam mors regnavit in mundum, 185. Christus vim demoniæ dissolvit, nostræ carnis et sanguinis particeps factus, 307.

Christus vera salus nostra, ibi operationem suam exhibet, ubi omne deest humanum auxilium, 358. Christus auxilium suum ex olea hominis voluntate suspendit, 357. Quantum cæteris medicis præpollat, 357. Ipsum dat vellet, sive fidem, 357. Proprios servos non despicit, 256. Eius studium erga electos, 256. Christum sit unicuque secundum quod ipsi conduci: vinea, ostium, mediator, summus sacerdos, ovis sacrificanda, omnibus omnia, 358, 359.

Christus celestis sponsus, 363. Sponsus Cantiorum, nec alius apud Cyrillum, 269. Christus animarum sponsus, accedentium ad baptismi dispositiones scrutator, 5, 5. Eos quasi filios dilectos. Patri suo in Spiritu sancto representat, 5, 5. Quomodo ipsi venient occurrendum, 5, 5, 367, 368. Agnus qui tollit peccata mundi, 192. Cogitationes novit, nefum eventus ignoret, 192. Hominum corda cognoscit, 358. Hominum orationi et desiderio suam operationem adiungit, 358.

Christus medicus sponte ad nos e celo delapsus, 166, 358. Christus diverse se medicum præstitit, 345. Est animarum et corporum medicus, 115, 356. Ad eum in utroque morborum genere recurendum, 145. Ad redemptionem nostram paratissimus, 16.

Christus sacerdos. Christus ab æterno sacerdos est, a Patre unctus ante sæcula, 144, 149, 137. Magnus sacerdotum princeps, 19. Christus, uti magus Pontifex regeneratos offert Patri suo tanquam filios, 19. Christi mactatus pro peccatis nostris oblatum tum pro viventibus, tum pro mortuis, 281. In eucharistico sacrificio victima simul et sacerdos, cxxxix. Quomodo seipsum in eo simul et Ecclesiam offerat, cxxxvii. Christus in terris hostiam offerens, idemque in celo nostras suscipiens, 365. Idem domus et templum, pontifex et ara, propitiatorum, 365. Idem qui offertur et sanctificatur, quique omnia sanctificat et purificat, 365. Idem sacrificium, et sacrificatus ipse, 364. Lex ipse, et factus sub lege, 364. Christus sancta et perquam tremenda victima inveniunt cultus, pro quibus offeratur, 377, 328. Christi corpus quibus modis unius corpus cum Christo efficitur, cxxx, cxxxi. Christi corpus in cæna figuram gessit panis, 192. Christi corpus, quo sensu dici possit alicuius accretionis et extensionis capax, cxxxiii. Naturale et in celo versans Christi corpus accretionem ex pane et vino transsubstantialis accipere non potest, cxxxiv. Ex unitate animæ Christi cum celesti, tum eucharistico corpore adjunctæ, fieri potest, ut unus et idem homo Christus et in cælia sit et in terris, et unus et idem corpus dici non potest, cxxxix. Christi corpus in Eucharistia quomodo sumendum, 331, 332. *Vide* Eucharistia, Panis eucharisticus. Christi sanguis demum expultrix causa constitutus, 307. Salutem offert, 185. Christi sanguis Christianorum corporibus adnotus, et diabolum effugans, quo seorsu adimplet figuram sanguinis agni paschalis Hebræorum domibus appliciti, et angelum vastatorem arcentis, 507. Christi sanguis ex calcæ et quo ritu sumendus, 532. Ex ejus humiditate labiis adherente oculis, frons, et reliqui sensus sanctificandi, 532. *Vide* Communio.

Christus est lapis non humanis manibus excisus, 157. Quantum ad carnem, a monte illo sine manibus abscisso figuratus, 240. Christum qui agnoscit, beatitudinis particeps: qui negat, infelix, 150. Christum pecunias et propinquitate generis anteponendo, vita meretur æterna, 259.

Christus suum nobiscum nomen communicare designatus non est, 141. Christi appellatio a baptizatis adsignata, 11.

Chronici Alexandrini testimonium de lucidæ crucis apparitione, 335.

Chronologia sancti Cyrilli Hierosolymitani nomine inscripta, ipsius non est, 368.

Cibi nulli immundi vel communes a Christiano dicendi, 70. Multi circa ciborum discrimina impingunt, 63. Cibis qua ratione Christiano utendum, 65, 544. Cibos aliqui deos fecere, 54. Cibi idolis immolati a Cyrillo vere im-

mundi, et demonum presentia polluti iudicati, 508. *Vide* *Idolothya*.

Cicadae, seu vermes lucidi aestate radios mittentes, redivivorum corporum splendoris fidem faciunt, 294.

Circenses venationes, pompæ diaboli sunt, et quam in sane, 508.

Claudius imperator, Romæ Simon Magi statuum erexit, 96.

κλαυδῆος κληῖδ, 70.

Clemens (Romanus) testatur Phœnicem mortuam ac putrefactam resurgere, 288.

Clemens Alexandrinus. Clemens Alexandrini error de Christi ad inferos descensu, 57. Locus ejusdem æ Cyrillo vel transcriptus, vel et finitimus, 54.

Clementiæ divini exempla. Adamus, 25. Cain, 25. Gigantes diluvii tempore, 25. Rahab meretrix, 25. Populus Israeliticus vitulorum adorans, 26. Aaron peccans, 26. Etiam angeli, 26. David rex, 26. Salomon, 29. Jeroboam, 29. Manasses, 29. Ezechias. Nabuchodonosor, 31. Petrus apostolus, 31.

Clementinarum homiliarum auctor, animas per ignis supplicium finem accipere docet, 61.

Clerici invigilabant, ut baptizandi synaxibus non desissent, 19.

Cœlum Dei sedes est, quam supereminet sedens, 92. Angelorum habitatio est, 41. Cœli tres à Scriptura memorati, plures tamen tribus, 88. Colorum de numero discrepantes Patrum sententiæ, quinam cum Cyrillo tres, aut plures nobis ignotos admisierit, 88. Cœlum secundum majus primo, et tertium secundo, 88. Cœlum et paradus diverse res, juxta sanctos Patres, 218. Primum cœlum a paradiso distinguit Cyrillus, 218. Qui creatis imaginem ferunt, colorum nomine compellat, 329.

Cœli substantia immunita a casu, æque fluida aquarum natura informata est, 41, 128. Qua in re, hæc Cyrilli de cœlis sententiæ à vulgari Patrum opinione dissentiat, 41, 128. Cœlum aëmatum esse, Cyrilli sententiæ non fuit, 154. Cœlum ad terram est, uti ambitus rotæ vel stadii ad medullitulum, 88. Ad irrigandas terras, natura sua comparatur à Deo, 128. Colorum convexitates admirabilitate plene, 128. Cœlus convolvit Domium, ut rursus exiret pulchrior, 223. Non aliter peribant, quam eo quod immutabuntur, 225. Cœlum figuram crucis hominibus demonstrans, glorior, 333. Inter regnum cœlestium et gehennam, medium nullum Cyrillus agnovit, cxxx.

Cogitatio a rebus vanis et otiosis severanda, 7.

Collatio Manis cum Archelao, ubi habitans, à quo edita, 101. Num integra edita sit, 104, 105.

Columba ætæ diluvii tempore egressa, cujus columbæ figuram retulit, 269. Columbæ species qua descendit Spiritus sanctus, cujus columbæ typum gessit, 269. Cur in columbæ specie in Christum delapsus est Spiritus sanctus, 269.

Columna, ad quam vincens ac flagellis cæsus est Christus, ecclesiæ porticum sustinebat Hieronymi tempore, 201.

Columna crucis, quomodo argentum intelligitur, 341.

Communicare. Quæ quisque edocuit est, absque invidia aliis communicare debet, 233. Communicatio eadem et iudifferens inter episcopos, quamvis diversa, sed minus manifeste, de fide sentient, xxv, xlv.

Comunio corporis Christi quomodo sumenda, 331. Non disjunctis digitis, sed concava manu accipiendâ, 331. *Vide* *Corpus Christi*. Communio priscis temporibus à stantibus, præ a genuflexis sumpta, 332. Olim ubique separatim præbita à sanguine, 324, vi. Quo tempore apud Græcos non ille desiderit, 324, vi. Hierosolymis retentus, 324, vi. Communio, ex veteri consuetudine, iuxta caucelios altaris omnibus præberi solita, 331. Quo ritu et quibus verbis, ad communionem invitabatur populus, 331. Facies, ante communionem olim ablu jussa, 325. Quid communionis, variis liturgicis can præcipiatur, 331. A communionē fideles se abscondere non debent, 332. Qua de causa ab ea absconduntur, 332.

Concilium Aucyranum Semiarianorum, Sirmensium formulam reprobat ac damnat, xxxix, xl. Concilium Antiochenum, quo casu provincialis synodi iudicium, ratum atque irrevocabile fore decrevit, xxxviii. Concilium Antiochenum an. 363. Et quid in eo gestum, lxxix. Concilium Antiochie an. 379, lxxviii. Concilium Ariminiense qua occasione celebratum, xlv. Eius deplorabilis exitus, li. Concilii Ariminiensis legati Acacianis partibus se adiungunt, lxi. Concilium CP. an. 360, synodus prævaricatorum appellata, lx. Constatum ex hæreticis, hominibus Spiritus sancti non participibus, 360. Quid in eo gestum, lxx. *Vide* *Acacius*, *Ariminiensis formula*. Concilium Constantinopolitanum an. 381. Qua de causa congregatum, lxxxi. Ex quot et quibus episcopis constaret, lxxxi. Quot præsidet habuerit, lxxxi. Gregorium

Nazianzenum in CP. sedis possessione confirmat, lxxxi. In eo, juniores episcopi Meletio successore substituti postulant, et senioribus in suam sententiâ adductis obincunt, lxxxi. Cyrillum in sua sede confirmat, lxxxi, lxxv. Cætera ejusdem concilii acta, lxxiv. Alterum anno sequenti CP. concilium, eorundem ferme præsulum, ejusque celebrationis historia, lxxv, lxxv. Patres in eo congregati, cur tanto studio de canonicis præsulum Constantinopolitanis, Antiochenis et Hierosolymitanis ordinationibus Occidentales movere curaverint, lxxv. Quos articulos symbolo Nicæno addendos iudicant, non inveniunt, sed ex usu communi sumpsērunt, 281. Concilium Hierosolymitanum an. 349. Et quid in eo gestum, xv, xvi. Concilium Lampsacenum Macedonianorum, acta concilii CP. abrogat, lxxix, lxx. Concilium Melitenense Arianorum. Semiariani ejus acta spernunt ac uegligunt, xxxiii. Quid in eo actum, xxxiii. Concilium Nicæsum li. Cyrilli testimonio imaginem usum confirmat, 51. Concilii Parisiensis an. 360, epistola ad Seleucienses præsulæ in concilio CP. destitutis, lx. Concilium Philippopolitanum Eusebianorum, Sardicicum iufensum, xl. Concilium Sardicense, unam esse irium hypothesis impetitive definit, xv, xv. Quam infestum exitum habuerit, x. Conciliorum Sardicenis et Philippopolitani decreta, cur executioni non mandata, xxv. Num post concilium Sardicense, rupta fuerit Orientis cum Occidente communicatio, xxv. Concilium Seleuciense. Tres in eo episcoporum factiones, xvi, xvii. Hujus concilii historia, lxviii. In eo, primo de fide actum, Cyrillo et aliis nequidquam oblectantibus, lxviii. Generalis in eo, tum Semiarianorum, tum Acacianorum, in *Consubstantialis* vocem conspiratio, lxviii. Concilium legatos ad imperatorem mittit, li. Legati ab Acacio præventi, ab eo apud imperatorem accusantur, li. Coram imperatore cum Acacio, Eudoxio, et Aetio disputationem inest, felici exitu, li, lix. Ariminiensi formulæ dolo minisque fracti subscribunt, lxx. Concilium Thyansense, lxviii. Concilium Tarsense a quibus et qua de causa impeditum, lxxxi. Ex præsentia in concilia, nihil certi concludi potest pro sedium emunctia et diglitate, lxxxi, xxx.

Conciones olim duæ Quadragesimæ tempore, in quibusdam ecclesiis, cxxv. Conciones in ecclesia audire licitum, etiam catechumens et gentilibus, cxxv.

Concordiæ plurium in foudendis precibus efficacitas, 96.

Concorporeus et consanguis quid apud veteres significet, et unde sumpta sit hæc vox, 319.

Confessio, quantum valet, 29. Hostes in fugam vertit, 29. Potest ignem extinguere et leones curare, 30. Fidei confessio duplex in baptismo. Quæcumque martyrum confessio similior, 44. Confessio fidei martyrum, et baptizandorum similis, 45. Confessio peccatorum. Per eam exiit vetus homo, 17. Eam, Davidis regis exemplo, privati facere debent, 28. A baptizandis tacenda, tum eorum quæ verbo vel opere, quam quæ nocte vel die commissa, 18. Non soli Deo, sed hominibus facta, 18. Cum penitentia laboribus conjuncta. Initio Quadragesimæ facta, 18, 15.

Confirmationis sacramentum, quibus verbis in Actis apostolorum designatur, 276. Apud Græcos christiatis nomine designatum, 315, m. Quare, 315, m. Sub qua verborum formula collatum, 314, n. Autique Græcorum, in conferendo confirmationis sacramento, formulæ verba, 301. Per unctionem christiatis in fronte, auribus, naribus, et pectore collatum, 317. Non sine manuum impositione et oratione collatum Hierosolymis, Cyrilli tempore, 314, n. Quæ corporis partes inungere, 315, n. Non sola froas in Græcia Ecclesiis, quemadmodum in Latinis, loungebatur, 315, n. Quo ritu, tum froas, tum aliæ corporis partes inungerentur, 315, n. Confirmationis sacramentum diversum a baptismo, non ejusdem ritus, Cyrilli sententiæ, cxxxix, cxc. Communicatio donorum Spiritus sancti, gratia propria hujus sacramenti, cxc. Hæc gratia a Cyrillo vocatur adoptionis donum, 268. Cur gratia confirmationis a Patribus baptismo sæpe tribuatur, cxcv, cxcv. Confirmatio, cur sæpe a Patribus in actione baptismi comprehensa, cxcvi. Confirmationis effectus, 317, cxc, cxcvi. Confirmationis sigillum quid habeat proprium, ex doctrina Cyrilli, 276. Confirmati, dum christiantur, cum Christo unguuntur, 276. *Vide* *Christi*, 316.

Constatiorum sigulorum quid sit, 189. Triguita argentei in constatiorum projecti. *Vide* *Argentel*.

Conjugium, inferior virginitatis status, sed bonus ipse, 61. Non contemnendus a virginitate, 64. Conjugio utendum non fruenda voluptatis, sed liberorum procreandorum causa, 69. A conjugio certis temporibus abstinendum, ut vacetur orationi, et in ecclesiam ad synaxen accedatur, 61. *Vide* *Nuptiæ*.

Conscientia pura, facies animæ, 322.

Consecrationis quam sit causa efficiens, quae imperatoria, 327, cxxli. Pertinetate ad fidem, quibus verbis vel preclibus fiat, cxxxiiv, cxxxvii. Vim evangelicorum verborum in consecratione Cyrillum sustulisse, affirmari non potest, cxxxiiv. Eam peractam non putavit, nisi post invocationem, cxxxiiv, 327. Qualiter haec invocatio ab eo appellari soleat, et quibus in S. Jacobi Liturgia verbis exprimitur, 327. Cur desideretur in quibusdam liturgiis, cxxli. Quo in loco illa in invocatione collocetur, sive post, sive ante verba evangelica, nihil maxime ad rem, cxxli. *Vide* Invocatio.

Constantinopolitanae Ecclesiae ritus toto Oriente recepti, 303, viii. Constantinum, symbolum Hierosolymis, loco prioris symboli in usum receptum, 82, 83.

Constantinus Magnus imperator ivta pietatem recto quarens, 352. Ejus tempore crux inventa Hierosolymis, 352. Muro circumcinxit sacram Resurrectionis speluncam, 288. Hirtum in quo sepultus est Christus, in sacra addidit commutavit, 206. Resurrectionis ecclesiam adificavit, 216.

Constantinus Imperator, num jure a sancto Cyrillo ob rem sacram peritiam laudari potuerit, 351. A Vespasiano Augusto dicitur originem, 352. Ipse alios sua pietate eruditus, 351. Ejus imperium a Deo re vera dictum, 352. Majoribus, quam pater, et oculo coram honoratus, 352. Animi simplicitate, p-rius quam certa scientia ab Arianis in haereses societatem illectus, 347, vii. A Cyrillo jure laudari potuit, 317, vii. Ab Athanasio, Illario et Gregorio Nazianzeno laudibus celebratus, 317, vii. Cyrilli ad eum epistola. *Vide* Cyrillus, Epistola. Quo anno et tempore se pulvis Arianis addidit, xix. Absque liberis susceptis mortuus, 351. Qualem se in numeratibus effingi voluit, 355. Eo imperante, crux lucida Hierosolymis apparuit, 351, 352. Ipse non et terra, sed a caelo data profugit, quid significarent, 351, 352. Ex hoc in majorem spem erigendus, 355.

Constitutiones apostolicas, ad usum Palaestinae et Hierosolymitanae Ecclesiae magnam partem expressae, 321.

Consubstantialis Trinitatis, 354, 348, x. *Consubstantialis* vox catech. 4, in Cyrillum praesum intrusa, 54. Haec nullibi a Cyrillo usurpata, dum de Filio et Spiritu sancto loquitur, licet Consubstantialitatis doctrinam tradiderit, 27, 348, x. Quare, xv. Num jure ex eo culpandus Cyrillus cxxix, ct. A Cyrillo in catechibus caute praetermissa, in epistola ad constantium hujus vocis intelmissum, quo nunculo usurpata, 354. Haec vocem, ejusdemque defensora quare Cyrillus suspectus habuit, xiv, xv, 157. Quare Orientalibus suspensio, xiv, 157. Nicena fides, et vox *Consubstantialis*, remotis pravis de ea suspitionibus affirmatur et confirmatur, lxxix. Consubstantialis aut fides, aut vocem rejecisse censendi non sunt sancti episcopi, eo quod vel Ariminensi formulae subscripserint, vel in generali Orientis communitate remanserint, vel cum iis quoque Semitaris dicimus communionem servaverint, xxi. *Vide* Cyriilus.

Consummatum est: id est, completum est mysterium, 198. *Vide* Christus.

Continentis nomen a pluribus ecclesiasticis auctoribus maxime Latinis, viduitate voluntaria et proprio attributum, 110. Continentia sacerdotum commendata, 176.

Contractas sponsa illi fide consociatur, 73.

Contradictores operibus magis quam verbis refellendi, 312.

Conventus catecheson ab exorcismis incipiebat, 10.

Cooperatio liberi arbitrii a Cyrillo statuta, 13, cxxviii.

Cur perpetuo micat, in venas et arterias distributum, 63.

Cornelius centurio, preces et elemosynas suas in corbis, praecleara instar columnae, erexit, 41. Et et sociis Spiritus sanctus infusus est, ac loquebantur linguis et prophabant, 41, 277. Post acceptam Spiritus sancti gratiam baptismum aequae necessarium habuit, 41, 277.

Corona apud Cyrillum idem ac prerogativa, laus, excellentia, 181. Coronas principibus ad iram eorum deprecandam offerant antiqui, et quo ritu, 351. Corona spinea Christi capiti imposita, vera corona fuit, 191. Solutionem peccatorum mystice significabat, 191. *Vide* Christus.

Corporis humani primordia et incrementum, quae, 289. Ejus fabrica sapientissime structa, 153. In eo nihil ad deum et concinnitatem deest, 65. Nihil in laudandum, 65. Nihil reprehensione dignum, 153. Corpus animae instrumentum, indumentum et amictus, 63. Pulcherrima nostri st-ae ac vestis, 63. Corpus a Deo malo, animam a Deo bono esse dicebat Manicha-ii, 62. Corpus peccandi causa non est, 65. Per se ipsum non peccat, sed anima per corpus, 65. Prout ab anima applicatur, immundum fit, vel contra Spiritus sancti templum, 65. Peccatorum in curbis et cicatrice recipit et conservat, 225. Eorum, quae

per corpus egerimus Domino reddenda ratio est, 225. Corpus, eis omnibus qui in hac vita sive bene sive male egimus subserviens, in futuris quoque obventurae sortis particeps erit, 214. Ab anima gubernandum, 344. Quae temperantia custodiendum, 235. Nutriendum alimentis ad necessitatem, non ad luxuriam, 65. Corporum sacrificatio est sustentium boni odoris, 181. Corpora in synaxibus ad Ecclesiam offerenda sunt munda, 61.

Corporum resurrectio probata, 66. Ex corporibus corpora producti, mirum; tamen possibile, 178. Corpora nostra, etiam in cinerem et pulverem resoluta, tam facile potest Deus discernere et restituere, quam homo diversa seminum genera simul commista discriminare, 296. Rediviva corpora aeterna, non tamen similia erunt, 291. Corpora rediviva incorruptibilia, aeterna, spiritalia erunt, et qualia pro dignitate declarare non sufficimus, 286. Cibis ad vitam opus non habebunt, neque scalis ad ascensum, 256. Dissimilia erunt in justis et in peccatoribus, 67. Peccatorum talia erunt, quae igne aeternum combusta nunquam absumantur, 294.

Corpus Christi juxta Evangelium panis figuram gerebat, 192. Quid de corpore Christi tum naturalis, tum eucharistico docuerit Cyrillus, cxxxiiv, cxxxiiv. *Vide* Eucharistia. Christi corpus eucharisticum in figura panis datur, 329. Cyrillum cum aliis Patribus, et ex humana consuetudine id ei tribuere solitus, quod nonnulli speciebus proprium est, cxxxi. Quo ritu sumendum, 331, 332. Oculis admovendum, antequam ore sumatur, 331, 332. Advigilandum ne quid ex eo deperat, 331, 332. Ejus mica longe pretiosior auro ac gemmis, 331, 332. Quod ex eo quis sibi incidere patitur, tanquam ex propriis membris sibi demittum putare debet, 331, 332. Olim fidelibus ubi quae datum in manus ad communicandum, 324, vi. Quo ritu id ferret. *Vide* Communio. Corporis et sanguinis Domini sacrificium, cultus incruentus appellatum, 327.

Creationis historia resurrectioni fidem conciliat, 291. Creatio a Patribus communiter tributa Filio, 244, cxxix. Quo sensu, cxxxi, cxxxi. Ita tamen ut Pater non minus creaverit, quam Filius, cxi. Spiritus sanctus creationis quoque particeps, doctrina Cyrilli, cxxix. Quid in rerum creatione Filio suppeditatum sit, ex doctrina ejusdem, 287. Res omnes a Filio creatas sive ante praesistente materia, constant et perpetua ejus doctrina est, 287. Creator bonus nos ad bona opera creavit, 22.

Creatura, cum bona condita fuisset, in malum proprio delictu conversa est, 22. Creatorum omnium mentio quare fiat intra sacram actionem, 327.

Crepusculi solis utilitas, ad praeparandum majori luci pupillam, 150.

Crucifixionis veritatem probat ipse conspicuus mons Golgotha, 57. Crucifixo- res Christi per baptismum, non solum sceleris indulgentiam, verum etiam Spiritus sancti donum sunt consecuti, 47. Qui pro eo crucifigitur qui propter eum cruci affixus est, gratiam non dat, sed recipiend, ac debitum solvit, 194.

Crux. Crux quae figurae in Veteri Testamento, 199. Crux supplicium prophetarum, 193. Crux verum ac proprium Christi signum, 235. Ejus principium, argenteum et proditio, 311. Ejus veritatem negantes argunt Judas proditor, triginta argentei, Gethsemani, luna, dies, sol, ignis cui se calefaciebat Petrus, 201. Si crux imagine et opinione tantum, nihil non imaginarium pariter et inane foret, 201. Crux fundamentum immobile, quo reliqua fidei coaequalia innadificatur, 201. Tropaeum victoriae a Christo ex morte reportatae, 352. Christi gloria, 185. Corona est, non ignominia, 194. De ea gloriantur angeli, 194. Glorioso gloriantur, 353. Caelum gloriantur figuram crucis hominibus demonstrans, 353. Crux Domini summa Ecclesiae gloriatio, 182. Eam nemo erubescat, 58, 185. Constante pacis et persecutionum temporibus custodienda, 194. His qui perirent stultitia est, 185. Crux gloria eo major gloria caeterorum Christi miraculorum, quod ad omnes se extendit ipsius virtus, 182, 185. E cruce orta nobis est salus, 201, 185. Ejus fructus, hominum reconciliatio, 199. Virtus intima fideles ad audiendum Dei verbum secretis vinculis adducit, 202. In coribus hominum quid operetur juxta Cyrillum, 202. Crux Jesu tropaeum, Aegyptiis Dei notitiam impertivit, morbos curat, fugat demones, impostoras malefactorum evertit, 205. Totum orbem redemit, 185. Ejus fides, tropaeum adversus contradicentes, 194. Crux signum gaudium dei amicus Christi, terror ejus inimicus, 236. Non cruceum lignum, sed signum crucis dantaxat, cum Jesu apparitum tradidit Cyrillus, 205. Apparitionem hanc jam ex parte completam existimavit, 205. Crux signum Christianus in omni negotio fronti aucter imprimat, 58. In omni actione frequendum, 199. Ante disputationem cum infidelibus magnum est praesidium, 191, 199. Est a Deo gratiae loco

coecessum, 191, 199. Signum esse fidelium, et formido demonomum, 191, 199. Ex frequentiori et gratuito usu, cavendum ne contemnatur, 191, 199. Veuclicia et lucantiolesina in irritum deducit, 202. Crucis sancte inventio Hierosolymis sub Constantino, 146, 352. De hac inventione ambrugeudi nun est locus, 146, 352. Servabatur in ecclesia Resurrectionis; argenteis primum, postea aureis thecis involuta, in sacratio ejusdem ecclesiae, ad quod adhiberetur atrium aliquod, 146. Ante eam ardebat lampas, 146. Et servande prepositus presbyter, cui nomen *Symphorianus*. Proponeretur aloranda senesl quolamvis, tempore Paschae antiquis temporibus, postea plura fuere adorationis publice consuetudo tempora, 146. Peregrinis, episcopi beneficio crucem adorandi, et frustra ex ea decerpendi licentia dabatur, 146. Nec propterea crux illum integritatis detrimentum patiebatur, 146. Ejus ligno in partes secto totus orbis optletus, 17, 146, 184. In cujus rei testimonium, 146. Crux olim communiter depicta luce coronata, 350, 351. Cruces artium committit. Cruces in Judeorum vestibus divinitus inuruntur, atro colore suffuse, LXVII. Idem in Christianorum vestibus, atque etiam in altarum mappa, alisque ecclesiae ornamentis prodigium apparet, LXVII. Crux lucis splendorebus consucens, Hierosolymis apertur sub Constantino, 352. Circa Cyrilli episcopus initia, 352. Hae apparitio qualis fuerit, 352. A quibus conspecta, 352. Solares radios fulgore superabat, 352. Omnes metu simul ac laetitia percussit, 352. A Christo praedicta, 353. Num Christi prophetiam Math. XXIV, 30, impleverit, 347, 35. A quo ex prophetia praedictam Cyrillus asseverare poterit, 353. Quo concilio imperatori significata, 353. Quo anno contingerit, 348, 35. Quo mense ac die, 349, 35. Quid sententium de circumstantiis illis, quas nonnulli veteres ad Cyrilli de hac apparitione narrationem adiecerunt, 349, 35. Hinc cruce apparitione Hierosolymis, 349, 35. Quid praesagierit illa de qua Cyrillus, 350, 35. Omnes Romani orbis provincias non mediocriter conturbavit, 350, 35. Cubricus, primum Manetis nomen quod in servitute gessit, et postea commutavit, 102.

Lacumeraris refertus Sionis locus, Cyrilli tempore, 254.

Cultus divinus in duabus rebus consistit; rectis dogmatibus, et operibus bonis, 52. Curiositas rerum inutilium rejicienda, 9. Curiosus ornatus prohibetur, 181. Curiosorum artium libri coram omnibus exusti, 279.

Cyrillus (S.). Cyrilli plures eundem aetate. Hierosolymitani vita et res gestae unde sumenda, in Hierosolymis natus videtur, circa annum 315, in, iv. Parentibus piis et orthodoxam fidem protulit, in, v. Quam egregie de monachico instituto sentiret, in, v. Potius quamquam existit quam monachus, in, v. Ex proposito perpetuo castitati addictus, in, v. Ordines in prima aetate suscepit, in, v. De doctrina sacra quam plene eruditus, in, v. Sacramum litterarum institutum et usum quem habuerit, v. Manichaeorum, aliorumque haereticorum libros diligenter evoloverat, et quo animo, v. In grammatica, dialectica, physica, alisque artibus non mediocriter exercitatus, v. Annos tamen viginti vel circiter diaconus a Macario ordinatus est, vi. Circa tricesimum aetatis annum presbyter a S. Maximo creatus, vi, viii. Eo tempore quo sanctus praesul ab Eusebianis inter suos numerabatur, XIII. Ejus erga sanctum Maximum affectus et sententiarum concordia, 20, xvii. Ab eo presbyterorum princeps, et quasi generalis vicarius constituitur, viii. Adhuc presbyter concilii Hierosolymitano interest, in eoque Athanasii communionem tum primum amplexus, xvii. Nicaenum quoque symbolum, et concilii Sardicensis decreta, xvi, xvii.

Cyrillus ante episcopatum suum singulis synaxibus conclarari solitus, 8, 354, vi. Solus et presbyteris, vel saltem omnium postremum, ordinarie munus illud exsequabatur, in, ix. Primus in Anomoeis gladium strinxit, eosque non dimidit, sed plena et integra fidel confessione impugnavit, XXXI. Jam presbyter a tribus, vel quatuor amicis, catechizandis his qui se ad baptismum praeparabant a sancto Maximo praeficitur, vi, vii, ix. Quam egregie hoc argumentum tractaverit, et quoniam esset ejus in dicen his catechesis scopus ac labor, vi, vii, ix, x. Quo in catechesibus non tradebat fidei capita, aliis temporibus explicabat, 241. Saepe ob proventum diem finem dicendi facere cogebatur, 241. Quodnam in his symbolum explicaret, 286. Eas ex tempore pronuntiabat, non scripto dicebat, cxxxiii, cxxxiv. Neque tamen imparatus exorsus et immediatas eas eoquebatur, cxxxiv. Haud paulo plus eius diligentiae addidisset, si in otio scripsisset, cxxxiv. Quo anno creatus episcopus, xx. Calumniae de ejus ordinatione reselluntur, xxi, xxii. Ipse, non Heraclius a sancto Maximo in suum locum substitutus, seu praecipatus, xxi. Canonice ab episcopis electus et ordinatus, xxi, xxi, xxxiv. Non ab Acacio et Patrophilo, in locum sancti

Maximi exactorati, substitutus, xviii, xxi. Non statim, sed aliquando post sancti Maximi mortem episcopatum suscepit, et quare, xviii, xxi. Non ea conditione suscepit, ut sancti Maximi ordinationem repudiaret, xviii, xxi. Ab Acacio legitime ordinari potuit, xxiv, 354, 355. Rex tamen non omnino certa est, xxiv. An Heraclium ex episcopo presbyterum fecit, xxx. Eo tempore ordinationis, quo ordinationes Arianorum factione perturbabantur, xxi. Cyri II episcopatus initia singulari Hierosolymis portio congnata, xxv. Hac de re ad imperatorem Constantinum scribit, xxv. Constantino quam foesta precatur, xxv, 353. Eundem in speciem laudans, tacite ostendit et verum fidei admodum, 353, 354, xxv. Quo sensu ei scripserit, se illi primas sermonum suorum ac litterarum primitias mittere, xx, 354. Quanta cum laude suam Ecclesiam administraret, xxvi. Per se praedicationis officium impire solitus, xxvi. Quam largus et effusus in pauperes, xxvi. Ejus cum Acacio dissidia, xxvi. Quod apostolici throni obtentu, sibi adversus Acacium arrogaret, xxvi. Non inaeopolitica in Palaestina jura, sed immunitatem ab episcopi Caesariensis jurisdictione, superiore more consensu et dignitate gradum sibi vindicabat, xxvii. Legitima haec erant Ecclesiae Hierosolymitanae jura, xxvii, xxviii. Ab Acacio vocatus in jus, cur parere noluit, xxviii, xxvii. Non Acacio accusaciones, sed vim ac fraudes formidabat, xxxiii, xxvii. Quid Cyrillus Acacium, quidve Acacio Cyrillus objiceret, xxxi, xxxii. Latet in Cyrillum accusaciones ipsi honorifice, xxxii, xxxv. Interest concilio Melitensi, xxxiii. Eius decretis se opponit, xxxiii. Per biennium ab Acacio vocatus in jus, Innocens damnatur et inauditus, xxxiv. Deponitur, xxxiv. Quo in concilio, et a quibus, quo numero episcopis, xxxiv. Depositus, atque etiam Hierosolymis pulsus Antiochiam se recipit, xxxiv. Quo anno, xxxiv, xxxv. Post depositionem suam nihilominus se ut episcopum habuit, habere potuit, et ab aliis habitus est, xxxix. Tarsum se recipit ubique ministerio publico defungitur, xxxix. Basilii Ancyran, Georgii Laodicei, aliorumque Semiariorum communionem fovet, xxxix. Nomina et ordo eorum qui Cyrillo successores substituti sunt, secundum diversos, xliii. Qua ratione conciliari possunt, xliii, xliii. Cyrillus appellations libello ad eos qui se deposuerunt misso, ad majus concilium provocat, xxxvi. Num primus id fecerit, forensium in Ecclesiam introduxerit appellandi morem, xxxvi. Imperatoris animus adversus eum commovet Acacium, xxxv. Nihil peccavit Cyrillus, sacra vestem in egestate publica distrabendo, xxxvi. Imo rem maxime laudabilem fecit, xxxvi. Quid de hac narratione credendum sit, xxxv. Juste potuit pronuntiatum adversum se iudicio non acquiescere, xxxvi, xxxvii. Ex forensi consuetudine ad majus concilium appellando, nihil contra leges Ecclesiae fecit, xxxviii. Neque iudicii ecclesiasticis novum dedecus inflixit, xxxviii. Novum iudicium, a quo Acacius et sui iudices excluderentur, jure postulare potuit, xxxix. Cyrillus in concilio Seleuciensi iudicari non reformidans, primo de vita et moribus eorum qui accusabantur inquiri postulat, xlviii. Cum aliis Orientalibus consubstantialis defensoribus, de ea voce in concilio si ei, et quare, xlviii. Concilio ad tempus abire constanter reusult, l. Quibus de causis, l. Annuit ei Acacius, l. Suae sedi restituitur, lvi. Ipsam Acacii iudicio et depositioni interitus certum est, lvii. Innocens a concilio comprobatus, lvii. Hierosolymam revertit, suae iterum Ecclesiae gubernacula capessurus, lvii. Ab Acacio ipso imperatorem accusatur, lvii. Rerum in concilio Constantinop. deponitur, in exilium mittitur, et quibus de causis, lxx. Pene solus Arianismi formulae non subscripsit, lxx. Ipse, deposite cum eo episcopi, litteras ad omnes Ecclesias mittunt, quibus se concilii iudicio stare non posse declarant, lxx. A Juliano revocatur, et ad sedem suam revertitur, lxxi. Quo anno Hierosolymam reversus sit, lxxi, lxxii. Communione et amicitia cum S. Meletio conjunctissimus, sibi Iustinianorum odium acceperit, lxxi. Juvenem Daphnicii flaminis filium recenter conversum, Hierosolymam secum adducit, et sacro fonte lustrat, lxxi. Ipse martyrii gratia quomodo praeparat, lxxii. Sub Joviano primisque Valentinis temporibus, quis in Ecclesiae rebus portus habuerit, lxxi, lxx. Acacio Caesariensi mortuo, ejus sedis dno consequenter successores imponit, lxx. Cyrillus exsulat sub Valente, et tertio sua sede expelitur, lxxiv. Quo anno, et qui ipsi substituit, lxxiv. Exsilii locus ignoratur, lxxiv. Lugendus Palaestinae et Hierosolymitanae Ecclesiae status exsulante Cyrillo, lxxiv, lxxv. Imperante Gratiano ad Ecclesiam suam revertitur, lxxvi. Quo anno id contingerit, lxxvii. Turbis et confusione repletam Ecclesiam suam offendit, lxxvii. Ab Apollinaris accusatus, 357, in. Inani Arianismi formidine despectus a quibusdam Ecclesiae suae chismaticis, lxxviii. Unus ex praesidibus concilii Constantinopolitani an. 381, lxxxi. Non tum primum *Consubstantialis*

adhæsit, LXXXIII. Nihil illi in Macedoniarum rebus commune fuit, LXXXIV. Pneumatomachos ab Ecclesiæ communione tenuit alienos, donec hæresim emendasset, LXXXV. Num unus ex iis Orientalibus, qui Paulinam partis odio Meletio successorem subrogari voluerunt, LXXXVI. Num unus ex iis qui Gregorii Nazianzeni abdicatorem gavisi sunt, LXXXVII. In hoc concilio aliusque in sua sede confirmatur, LXXXVIII. Flavianii ordinationi interest, LXXXIX. Quo anno mortuus, LXXXIX. Quo die, LXXXIX. Quot annis rexit Ecclesiam, LXXXIX. Ejus in Ecclesia cultus, LXXXIX. Chronologium ejus vite compendium, XC. Ejus ætate, ad litteram impletum erat hoc Isaiæ vaticinium: *Relinquetur filia Sion sicut turgurium rigatum in cucumerario* (Isai. I, 8). 256. Fames, pestes, et terræ motus varii contigerunt, 256. Ad omnes fere mundi partes pervenerat virtus crucis, 227. Miracula, somnia, et alia dona fidelibus communia, 19, 334, vi, 343. Quod alii tantum audierunt, videbat et tangebant, 194. Cyrilli forma et habitus ex Græcis, LXXXVI. Falso rusticitatis accusatus, LXXXVII. Animo fuit excelso et forti, LXXXVI. Accerrimus jurum Ecclesiæ sum vindex, LXXXVI, LXXXVII. Ejus summa fides et religio, atque jugis et constans Ecclesiæ amor, LXXXVII. Quam magnifice de Deo, vilitereque de seipso sentiret, LXXXVI, LXXXVII. Nulla invidentia erga ceteros affectus, LXXXVII. Ejus studium et ardor pro animarum salute, LXXXVII. Ejus in pauperes charitas, LXXXVII. Pacis amor, LXXXVII. Alie ejus virtutes, LXXXVIII. Quod modis a Deo probata sancti viri patientia, LXXXVIII. Jure Constantinum laudare potuit, 347, viii. Nunquam in fide variavit, *ad consubstantialitatis repudium dedit*, xli, LXXXIX. Si quid hac in re constanti defectu percipit, culpam ponentiam ditulit, xli, LXXXIX. Num saltem in communione variaverit, xli, LXXXIX. ac liquidum cum conjunctus fuit Cyrillus, sola vocula a rigidioribus veritatis defensoribus discrepant, xc. Ipsi crimini verti non potest, quod cum Acacio, et Meletio non abrupert, neque sit Lalinorum communionem secutus, xc. Ecclesiasticorum diskordium ejus tempore quis status esset, x, xl. Quo animo in illis fuerit, x, xl. Nulli parit addictus, et a neutris divisus, 227. In Eusebianis fratrum odium et Ariana hæresis patrocinium suspicatus esse ac deprehendit, neque se eorum causæ et societati adiunxit, xiii. Ex ignorantia Eusebianæ partis dolorem, Athanasii et *consubstantialitatis* defensoris, hanc secus ac Eusebianos ipsos suspecto habuit, xl. Quosnam hæreticos tectos et in Ecclesia latere dicit, 224, xiii. Alia que illum sublevant in prava de Athanasii causa suspensio, 224, xiii, xiv. Non culpandus, eo quod fuerit cum Semiarianis communione conjunctus, xli, xlv. Quos Athanasius atque Hilarius ut fratres habuere, ipse pro inimicis habere non debuit, xli. Eo tempore Semiarianorum communionem retinuit, quo majorem contra Arianos fidei ardorem ostendebant, xli, xlv. Cyrillus Meletio ejusque defensoribus conjunctissimus, xlv. Eo tamen adhuc vivente sese Paulinam reconciliavit, LXXX, LXXXIII. Tunc hypostasem, ob Arianism in hac professione suspensionem, pronuntiatione abstulisse videtur, xiv. Non sus, sed Ecclesiæ sum, tum de *consubstantialitatis*, tum de *trium hypostasem* pronuntiatione sensus expressit, xv. Non culpandus, eo quod in catechesibus *consubstantialitatis* vocem prætermiserit, cxxix, cl. Ejus de hoc vocabulo non usurpando scrupuli, ab Athanasio levati, 348, x. Cum *consubstantialitatis* defensoribus, exteriori semper communione conjunctus fuit, xiii. Præcipua Cyrillianæ doctrinæ capita. Cyrillus sanctam Trinitatem consubstantialiter credidit et vocavit, 353, cxxix. Cum exemplis in rebus divinis utilis, quid admonere solet, 371. *Vide* Trinitas. Quam in Patre et Filio voluntati unitatem agnoscerit, clix. Ejus de æterno Christi sacerdotio doctrina, nihil verbis majestatem lædit, cxiii, cxiv. *Vide* Christus Sacerdos. Cur Arii hæresim quocumque variis locis oppugnet, nusquam Arium vel Arianos de nomine appellet, xvi. Subjectionem Christi, non de humanitate, ut passim alii Patres, sed de ejus erga Patrem obedientia liberaliter et filialiter impensa, interpretatus est, 240, cl. Re quidem, si minus nomine, humanam in Christo divinamque naturam, diversasque utriusque operationes agnovit, 357, m. *Vide* Christus. De Spiritu sancto quam accurate et exacte locutus, cxvi, cxviii, clix. *Vide* Spiritus sanctus. Ejus sententia de processione Spiritus sancti a Patre, aut Filio, quo fuerit, 266. De processione ejusdem a Patre nihil satis constituti habuisse videtur, 266. Angelos mutationi et conversioni obnoxios existimasse videtur, 257. *Vide* Angeli. Tenens corpora demônibus tribuisse videtur, solum eis densa et spissa denegasse, 252. *Vide* Demones. Id omne de peccato originali docuit, quod docet Ecclesia, etsi rem non nominet, cxxiv, cxxx. Quid respondendum ad varias peccati definitiones a Cyrillo traditas, quibus omne originis peccatum excludi videtur, cxxxv, cxxxvi. Quam tenere

Sempelagianis, aut saltem ejus hæresis præformatoibus, accessit, cxxiv, cxxxv. Divina de gratia efficaci, seu humani consensus effectrice doctrina, a Cyrillo probata, et quantum studiosè prædicata, cxxxii, cxxxiii, cxxxiv. Ejus sententia, nullum bonum est quod a Deo auxilio non protisciscatur, cxxxv. *Vide* Gratia, Oratio, Spiritus sanctus, Fides. Sua libertati jura studiosè servavit, cxxxvi. Infantes, sive adultos sine aqua baptismi decedentes, igni æterno addicit, cxxxix. Solos martyres sine aqua baptismi decedentes, salutem consequi docet, ccxvii. Quantum hæc sententia ejus repugnet principiis, cxxxix. Questionem de expetito baptismi hodiequam examinasse videtur, cx. Nullum et invalidum docens esse hæreticorum baptismum, de quibus hæreticus locutus est, cci, ccm, cciv. Eos solos rebaptizari voluit, quos concilia de novo baptizari præcipiunt, vel vitata, saltem quoad sensum, formula usus, esse constat, ccv. Quo sensu dixit solo baptismi peccatorum maculas aboleri, 235. Baptizatos sacerdotium Christi appellationis participes efficiendos, 301. Cyrillus manuum impositionem in sacramento confirmationis adhibitam suo tempore significat, 269. Confirmationis verba solita silentii religione textit, 344, n. Quo sensu omnibus qui baptismum et sacrum christum accepissent, evangelizare permisit, 255. Spiritus præ omnibus antiquis, realem corporis Christi in Eucharistia presentiam et transsubstantiationem clare expressit, 318, n. Ejus de reali presentia et transsubstantiatione testimoniorum evidentiæ et perspicuitas, ccv. Inanes, ad eorum vim elevandas, Albertini argutia refelluntur, ccv, ccvi. Quo sensu Eucharistiam post consecrationem panem vocavit, ccxiv, ccv. Ejus de eucharistico sacrificio doctrina, catholica in omnibus conformis, cxxviii, ccxxvii. *Vide* Eucharistia. Num evangelicorum verborum in consecratione vim sustulerit, ccxxvi, ccxxvii. *Vide* Consecratio. Quod præcipit panem sacrum, antequam ore sumatur, oculis admovei, madoremque sanguinis labiis adhærentem, collectum digitis, sensibus applicari, aliorum auctorum testimonia confirmat, 324, vi, vii. In Scripturarum canone describente Ecclesiæ auctoritatem secutus, cxxlii. In eo describendo ejus mens ac sententia que fuerit, cxliia, cxxlii. Num quo deuterocanonicos vocamus libros, prorsus rejecerit, cxxlii. In Hebræorum canone non acquivit, cxxlii, cxxlii. Cyrillus traditionem sine scripto strenuus assertor, cxxlviii. Cur nibil de Symboli doctrina, sine scripturarum auctoritate tradere tanta vim asseveret, ccxv, ccxvi. Quantum alienis, ut baptizatis atque etiam catechumenis, idem semel acceptam proprio cupaque examini permitteret, ccxxvi, ccxxvii. Summis sacerdotii et episcopatus ad Ecclesiæ constitutionem necessitate agnovit, 296. Virtutes et gratiarum dona ab Ecclesia separari non posse judicavit, 296. Eam nusquam vocat apostolicam, 296. Animum incorporem, et aque in feminis similem statuit, 178. Animas, nisi post mundi finem, perfectam mercedem non receptoras censuit, 267. Quid interrim de his constituit, 267. Quomodo intelligendum quod ait Christum peritansurum docuit, non interiturum, 224. Defectionem ab Apostolo prædictam, de e quo est a recta fide, et operibus bonis interpretatus est, 226. Proximum timuit Antichristi adventum, et supremi judicii diem, 330, xv. Perfectam et completam Evangelii prædicationem, pro signo Antichristi proxime adfuturi habuit, 227. Hierosolymitanum templum penitus dirutum non fore nisi sub finem mundi, credidit, et unde hæc opinio naut, 351. Fore ut omnes ejus lapides eruerentur adificationis prætextu, Judæique ad illud instaurandum inaniter laborarent, prædixit, xxi, xlv. Hæc Christi prophetiam: *Non relinquetur hic lapis super lapidem*, etc. (Matth. xxiv, 2), quam nominis in fine mundi perfecte adimplendam docuisset, sententiam postea correxisse videtur, xlv, xlvii. De Cyrilli doctrina confessio viri citi. Ernesti Græbe, cxxxviii. Quam necessarium illius examen, et quantum eis juvenet catholica fides, cxxxv, cxxxvi. Quibus de causis erroneæ doctrinæ oppositos tam studiosè retulerit, cxxxix. Dogmata omnia ex Scripturis, ac præsertim Veteris Testamenti approbare sagat: quibus de rationibus, cxxx. Que ex Scriptura approbare non poterat, apostolicum et ecclesiasticæ traditionis auctoritate, defendit, cxxx. Ejus mos in allegandis Scripturis, cxxx, 215, 235. Interpretationem Septuaginta Seniorum divinitus inspiratam putabat, cxxx, 215, 235. Non eundem in catechesibus, ac in aliis scriptis, sequens Scripturas interpretandi morem, 334, viii. Ejus methodus in oppugnandis gentilibus, Judæis, et hæreticis qualis esset, cxxx. Qua ratione moralia præcepta tractaret, cxxx. Ejus stylus facilis ac simplicissimus, 334, viii,

560, vi, cxxx. Ejus orationis vitia, 551, vii, 560, vi, cxxx, 215, 255, xlii, cxxxiv. Quid iu causa fuerit, 551, vii, 560, vi, cxxx, 215, 255, xlii, cxxxiv, 206. Presenti, pro futuro, tempore præ cæteris auctoribus abutitur, cxvi, cxvii. Ejus vercuenda in referendis obscenis rebus, 109. Cyrilli quæ sint genuina opera, xcvi. Verus est, ac solus catecheson ejus nomine vulgarum auctor, xcv, xcvi, Humilitate quibus in paralytico, 554, v, vi. Quid sentiendum de quibusdam fragmentis ex homiliis ipsi tribuitis, 557. Ejus ad Constantinum epistola non supposita, aut conficta, 546, vi, vii. Cur in ea *consubstantialis* nomen reperiatur, 548, x. Vide Epistola, Crucis apparitio. Num Julium de Paschate consuluerit, 369, 570. Quid de epistola ad Julium ejus nomine inscripta censendum, 569, 570. Quid de sexta catechesi mystagoga a Cyrillo promissa, a librariis autem prætermissa, 501. Opera ejusdem deperdit, xciv. Ejusdem homilia, quarum mentio fit in catechesibus, xciv. Opera Cyrillo supposita, xcv. Quæ ejus nomine circumferuntur ad Augustinum epistola, heretici ac male feriat impostoris est opus, 571. Auctor non est homilia in *occursum Domini*, 560, v, vi. Chronologia ejus nomine inscripta, ipsis non est, 568. Falso a sancto Thoma citatus, 588. Cyrillus ex Irenæo suas quandoque sententias expressit, 249. Eusebii *Chronicon* secutus est, 172. A variis transcriptus et citatus, 4, 25, 21, 27, 50, 42, 52, 53, 56, 75, 76, 118, 119, 129, 155, 140, 165, 193, 249, 254, 296, 321, 528.

Cyrillus alter, a nostro diversus in ejus sedem intrusus, et ab Epiphano memoratus, quis esset, xlix, l. Alter quoque a nostro, Romam legatus mitti, lxx, lxxii, lxxiii. Quis ille fuerit conjectatur, lxxiv. Julium papam consulit, 570.

Cyrilli Alexandrii querela de his qui extemporales doctorum cociones litteris mandant, quos respicit, cxxxiv. Quam de Eucharistia mysterio fidel professionem a baptizandis exigebat, 300. Locus ejusdem ad Albertino, pro sua figurali Christi in Eucharistia præsentia, laudatus expenditur, cxxv, cxxxiv. Per impositionem manuum conferri suo tempore sacramentum confirmationis testificatur, 293.

D

Dæmon adversarius noster, malus simpliciter appellatus, 551. Vocatur etiam spiritus, 250. Sed cum hac adjectione, *immundus*, 251. Tenebrosus et caliginosus princeps, 507. Serpens vaferrimus, 507. Incisitor, primis nostris parentibus defectionem inspiravit, 507. Impudens et malorum princeps, 507. Vi precum retinetur et domatur, 254. Ferrea vinculis sæpe retineri non potest, 254. Dæmones juxta Cyrilli doctrinam corpora habent, sed tenuia, 253, cxlv. Eo quod crassa corpora non habeant, spiritus appellantur, 254. In hominum animas irrumpunt tanquam lupus in oves, 252. Quam calamitosus hominis a dæmone occupati status, 252. Eius corpore (anquam proprio instrumento, fode et immisericorditer abutuntur, 253. Dæmones, doctrina Cyrilli, socii et domestici diaboli, eldemque ut imperatori subiecti, 512, cxlv. Cum illo ab initio ceciderunt, non paulo ante diavolum, amore molliorem lapsi, cxlv, cxlv. Nidore sacriliciorum vescuntur, et excis immolatis quodammodo immiscetur, 292, cxlv. Dæmoniorum mensa ante adventum Domini hominibus præparata, inquinatissima, 321. Dæmones in nondum baptizatorum membris nidulantur, per exorcismos effugantur, 7, 8. Vm eorum omnem dissolvit Christus, 507. Auditio ejus nomine in fugam aguntur, 68. Crucis signum expulsi, 185. In hoc signo evm, a quo triumphati sunt, crucifixum reformidant, 199. Spiritus Dei efficiuntur, 282. In saintari baptisni aqua evanesunt, 262, 507. A fidelium pulsati de Christo testimonium dicunt, 146, 147. Dæmonum abigendorum, aliarumque corationum dona communia olim fidelibus, etiam nulla insigni sanctitatis nota conspicuis, 554, vi. Dæmonum vultus quantum horribiles et terri, 577, vi. Peccatorum nostrorum locum, modum et tempora declarant ante tribunal Dei, 577.

Damascenus (S. Jossnes) a Grabio perperam accusatus, seu male intellectus, cxxxiii, cxxxiv.

Damascenus (Petrus) alius prorsus a Jossne ejusdem nomine, cxxxiii. Singularis ejus sententia de corpore Christi ex pane et vino transsubstantialis aucto, cxxxiii. Alius ejusdem auctoris error de corpore Christi in Eucharistia, notatur, cxxxiii. Vide Grabio.

Damastorum animæ, etsi in uno consistant loco, tamen diversis cruciantur penis juxta vitiorum qualitates, 576, vi. Dammati cujusdam adolescentis propter ludum nimiam delectationem historia, 582, 585, xiv.

Daniel adhuc adolescens, sed a Spiritu sancto sapiens effectus seniores impudicos judicavit et Susannam liberavit, 261. Visionem imaginis explicavit regi Nabuchodo-

nosor, quam ipse qui viderat nesciebat, 261. Angeli Gabrielis conspectum sustinere non potuit, 169. Eo conspecto consternatus est animo, in faciem procidit; nec auto respondit quam Gabriel in similitudine filii hominis sese coegit, 126. Fide sua a leonum moribus liber evasit, 75.

Danielis liber, prophetorum quintus; et totius Veteris Testamenti vicissim secundus, ac ultimus, 69. In eo comprehendit Cyrillus Béli, et Susannæ historiam, ac Anticum 5 puerorum, 69. Danielis propheta de lapide sine manibus et monte exciso, Christo attribuitur, 172. Ejusdem hebdomadæ, 69. Ad tempora adventus Christi accommodatæ, 69. Daniel Christi regnum æternum fore prædixit, luculentis et disertissimis verbis, 239, 240. Antichristi regnum, potentiam et improbitatem annuntiavit, 270, 252. Resurrectionem mortuorum contestatur, 292. Ejus de tempore ultima eversio vatilium, qua ratione legitur et explicatur Cyrillus noster et Chrysostomus, lxiv, lxv.

David et cæteri prophætæ Spiritu sancto donati sunt, 239. David non a seipso, sed ex Spiritu sancti inspiratio locutus est, 219. Davidis ex prosapia Christus, 175. David, num Christi pater adoptione dici poterit, 151. Cyrillus principes ex Jude et Davidis familia, ad Herodem usque regnasse censet, 171. David beatus et magnus, exemplar penitentia, 27. Offendit ex humana infirmitate, 27. Caudice peccatum confessus est. Natiuiti non est indignatus reprehendit. Occisione sanatus est. Penitentiam egit post dimissum peccatum, 27. Sacrum induit, 28. Iu cinere et humi sedit, et cinere etiam vescubatur, 28. Oculum prævi desiderii reum lacrymis confectus, 28. Jejunium in septem dies produxit, 28. Per Olivarum montem Absalomum fugit, veluti Christum inde olim iu celos ascensurum invocans, 28. Semei maledicenti condonavit, 28. Eum penitentem, sacco se iudisive, et in cinere sedisse, unde existimaverit Cyrillus, 28. David in subterræis locis post mortem, a Christo illic descendente liberatus, 57. Christi regnum æternum fore prædixit, 240.

Dealtare peccata, quam intelligentiam habeat, 235.

Deambulatio dissoluta, et curiosus ornatus prohibetur, 181.

Debbora in Spiritu sancto bella tractavit, 259.

Defectio sive apostasia ab Apostolo prædicta, quænam sit, 228. Erit a fide et operibus bonis, 228. Signum mundi occasus, et adventus Domini præannuntium, 228. Jam defectio esta fide, et expectandum inimicus, 228.

Defunctorum memoria intra sacram actionem, quare, 528. Quam utiliter oratur pro defunctis, 528. Etiam si peccatores fuerint, 528. Discrimen precum Ecclesie sanctos invocantis, et pro defunctis exorantis, a Cyrillo quam accurate positum, 528. Quis primus, pium Ecclesie pro defunctis sacrificium offerendi morem, reprehenderit, 528. Qui defuncti Ecclesie precibus juventur doctrina Cyrilli, 528. Defuncti ires a B. Hieronymo suscitati, qua de gaudiis ac penis futuræ vitæ naraverint, 575, vi, 576, vii.

Deipara est Virgo Maria, 146.

Demetrius Phalervus bibliotheca Ptolomæi Philadelphii curator, regem de Scripturis legis et prophetarum docet, 68.

Demurgus, non alius a Deo conditore et ordinatore universorum, 129.

Deposium fide pro Spiritum sanctum custodiendum, 280.

Depositum de Christo per bona opera custodiendum, 242.

Depræcari. Quæ depræcandi mali fuerit apud Jædæos formula, 185.

Desperatio remouenda, 24. Pravi ejus effectus, 24.

Detractionem ipsi, et detrahentes fugere debemus, 19.

Deus. De Deo multi multa inefficaci ausu imaginati, 91. Deum ignem esse senserunt pagani, Persæ, philosophi stoiculi, Stoici, Manichæi, 91. Deus animi mundi secundum gentes nonnullus, 121. Deum aliquid alatum velut hominem, ex male intellectu Scripturarum testimonio sibi fingere, 91. Dei cognitio non habetur, nisi per Filium, 156. A solo Filio visus et enarratus, 117. Ejus similitudinem nullis imaginibus efformare humana mens potest, 91. Ejus neque principium, neque speciem, edicere poterimus unquam, 91. Deus sui semper similis, 90, 91. Uniformis est substantia, 90. Alium Patrem non habet, 90. [De eo dicimus, non quæ oportet, sed quantum humana capti imbecillitas, 87. De eo dicere sufficienter, nec omnes angeli in unum convenientes possunt, 92. De Deo quid nobis sufficit ad pietatem nosse, 90. Comprehendi non potest, 127. Opera ejus ratiua et extrema non comprehenduntur, 92. Deum comprehendendi posse qui heretici docuerunt, 87. Eius incomprehensibilis est Deus, non tamen de illo silere debemus id-

circo, 89, 90, 92. Deus est incorporeus, 95. Humano tamen more, Deus Pater capillus, aut vestimentum alba cerni non potest, 126, 127. Si quis ipsum intueri conaretur, vitam amitteret, 126. Eum, homines, sicuti est, conspectum sustinere nequeunt, 168. Deus non videtur plene, et quantum oportet, nisi a Filio cum Spiritu sancto, 90, 117. Eum videtur angelici ordines differenter, sed omnes longe ipsa re dignitate inferior, 90. Deum aliquid septem tantummodo oculos, ex prava Scripturæ interpretatione, habere senserunt, 92. Dei attributa, 53. Deus est unus, ingenitus, sine principio et fine, immutabilis, etc., 53, 54. Citra comparationem sole major et lucidior, 55, 54. Temporibus non subiacet, 50. Eodem se modo semper habens, 54. Non dependet a Genesi, neque a fato, 34. Est fons maximus et indeficiens totius boni, 92. Tanto major apparatus nuncque, quanto sublimiorum creaturarum contemplantationem assecutus est, 127. Est ubique præsens, 92. Non est determinatus in loco, sed locorum opifex in omnibus existens, 92, 53. In omnibus est et extra omnia, 53. Totus oculus, totus auditus, et totus mens, 91. Non videt, et intelligit ex parte, 91, 92. Testis ierarus et fidelis, omnia etiam que in abscondito factus videt, 285. Novit quis sincerus, quis simulator sit, 13. Deo, qui omnia pugillo continet omnia sunt proxima, 286. Futurum præsens est, 54. Atque etiam eorum que sunt, 91. Omnia novit, et facit prout vult, 54. In quovis genere perfectus est, 54, 92. Ex nemo fortior, nemo illum regno expellit, 90. Apud eum cuncta possibilia sunt, 218, 299. Ipsi credendum est, 218, 299. Non ex nostra imbecillitate de ejus potentia iudicandum est, 286. Dei potestas ex ejus operibus, proportione servata, cognosci potest, 127. Potest infidelium fidelem edficere, si modo cor illi præbuerit, 12. Potens est nobis dare ut in novitate vite ambulemus, 514. Rogandus est ut nos per omne tempus, in operibus, sermonibus et operibus bonis custodiat, 302. Dei potestatem cælo concludere nonnulli, ad terram pertinere inficiant, 121.

Deus cæli et terre conditor, angelorum quoque et archangelorum, 53, 15. Deum res omnes, et quoad substantiam, et quoad formam, sive ex nulla præejante materia creasse, Cyrilli sententia est, 287. Deus omnia per Christum fabricavit, 92. Ipse humanorum membrorum factor in bodierum usque diem, 176. Ex humani corporis fabrica, ejus auctor agnosciunt, 135. Idem animæ et corporis opifex, 55, 60. Est vite legislator, cujus tempus pro lubito moderatur, 50. Deus, rerum que existunt est Deus, 290. Quomodo sit Deus Abraham, Isaac et Jacob, 290. Cum solis et aeris sit conditor, a mundo procul absesse non potest, 286. Dei providentiam, nonnulli quibusdam Scripturæ testimoniis abutentes, cælo ac nubibus determinare, 121. Deus omnia sub imperio et potestate habet, sed multa perferi quæ vult, 122. Nullatenus est mali causa, 22. Malum diaboli voluntatem ad salutem fidelium servare facit, 122. Eius judicium et vis inscrutabilia sunt, 92. Quantum, et qua cura Ecclesie catholice providet, 298. Dei misericordiam plenum est omne humanum genus, 363. Filiam universæ hominum lingue convectant, eam pro dignitate explicare non sufficunt, 96. Deus parem habet cum sapientia bonitatem, 91. Eius propria est bonitas, 94. Eius clementiam peccata quantumvis cumulata non superant, 24. Ad penitentem tullius aut modica fidei bonitatem, sese propitius demittit, 76. Præsentem penitentiam veniam concedit, quamvis relapsurum in peccata hominem norit, 29. Benignus est, et ad condonandum promptus; tardus autem ad ulciscendum, 51. Summa Dei patientia et injuriarum oblivio, in occasionem contemptus non vertende, 513.

Deus idem bonus et justus, 55. Summus est malorum vindex, 286. Deus per patientiam suos pugiles coronat, 253. Certantium omnium finem operitur, ut postea discrimine facto, suas quique coronas distribuat, 287. Deus iudex, neque inquisitione, neque argumentis opus habet, 257. Veritatem non dicere cogit, 258. Deus Pater est qui per Filium judicabit, 258. Deus est unus quantum hæc unitas ab idololatriâ violata, 54. Deus unus a nobis adorandus, etiam duo dii locis disjuncti admittuntur, 94. Unus Dei professio in symbolo, gentiles et hæreticos oppugnat, 121. Deus eo quod multis habet nomina, non idcirco varius est et diversus, 90, 91. Idem cum sit, innumeras divinitatis operationes emittit, 91. Non tres deos, sed unum cum Sancto spiritu, per unum Filium prædicamus, 214, 215. Deitates dum ab hæreticis admissa, fons una, altera mala, 94. Refelluntur, 94. Dii duo, bonus unus, justus alter; Christi Pater unus, alter mundi opifex, hæresis Marcionis, 97. Dei unitate abutuuntur Judæi ut Filium negent, 158. Dei nomen Filio tributum in Genesi, sicut et Patri, 159.

Del Patris professio Judæos oppugnat, 121. Christianos

distinguit a Judæis, 115. Deus Pater est ab æterno, absque deliberatione et consultatione prævia, 114. Patris dignitate et appellatione, plusquam cæteris gaudet, 114. Qui gignendi vim cæteris rebus impertitur, multo potius ipse gignit, 115. Pater est, sine passione, effluxu, ignorantia, deminutione, alteratione, 114. Pater est Christi per naturam, hominum per adoptionem, 116. Hominum in tempore, Christi ante tempora, 117. Unus solus Jesus Christus natura Pater, multorum abusive, 114, 117. Multarum rerum creator est, sed unus sui Filii Pater, 55. Deus hominum Pater summa benignitate dici voluit, 117. Propriæ adoptionem, 116. Propter curam et defensionem, 117. Dei Patris clementia, qua se Patrem ab his etiam qui a se defecerunt, vocari sinit, 329. Deus Pater omnia tradidit Filio, 114. Honoratur a Filio, 114. Dei Patris Christi in honorem conditum est Hierosolymitanum templum, 115. Dei nomen natura sanctum, sed per peccantes quoadque profanatum, 329. Vide Nomen Dei. Dei cum nomine, una proprietas et operatio adjungenda, 94. Deorum nomen hominibus communicatum, 6. Dei ipsius nomen præcipuum, *Fidelis*, cum hominibus communicatum, 6, 72. Deus summus humanorum malorum medicus, 25. Omnia gratificatur, dat his qui verba faciunt, dicere, et his qui audiunt, credere, 187. Liberalis est ad beneficiendum; sed expectat sinceram cujusque voluntatem, 2. Sedet baptismus præsens una cum Patre et Filio, 11. In eo operator, 12, 15. Gratiam baptismi non dat indignis, sed prius explorata conscientia, 17. Eius est plantare et rigare, nostrum vero fructum ferre. Dei est gratiam (baptismum) conferre, nostrum accipere et custodire, 18. Dei perficere, nostrum aggregi ad opus vel proponere, 15. Deus universorum in Spiritu sancto per prophetas locutus est, 292. Est in spiritu adorandus, 270. Eius memores omni tempore non esse oportet, 286. Deum laudare omnes simul homines digne non possunt, 87, 88. Imo neque cæli omnes, 67, 68. In Deum offensæ quantum grava et magna, 350. Deus Pater summa hominum ingratitude derelictus, 117. Eorum res est qui peccatis coiquantur non fuerit, 235.

Deuterocanonici. De deuterocanonico Scripturæ librorum auctoritate que esset veterum mens et praxis, cxxvii, cxxviii. Num quidam inter eos et apocryphos libros, auctoritate distinctio, etiam post concilium Tridentinum admitti possit, cxxvii. Libri deuterocanonici ab ecclesia Hierosolymitana tandem recepti, cxxvii. Diabolus olim archangelus, 25, 122. Ex superbia lapsus, 24. Cadens multos secum abstravit, 24. Inter diaboli et hominis casum quod intersit discriminis, cxxviii. Diabolus calumniatorum significat, 95. Cor calumniatorum appellatur, 25. Draco maritimus, moralis, ob causam ex Scripturæ auctoritate, a sanctis Patribus appellatus, 12. Draco in aqua sedens, 45. Bellus mitissime contemnenda, sed horrenda. Eo nihil terribilius, 75. A Christo in aquas decedente ligatus et frenatus, 45. Diabolus principium formationis Domini, factus ut illudaret ab angelis, 122. Opinione Valentini, ex Sapientie genitibus productus, 99. Ipse genitus alios, quorum aliqui mundum produxerunt, 90. Num re ipse ita aenerit Valentinus, 99. Diabolus natura malum esse, veterum Gnosticorum opinio a Manichæis amplificata, 25. Error in Marcione condemnatus, 25, 246. Is nulla necessitate peccavit, 25, 246. Bonus creatus est; diabolus propria voluntate factus est, 25. Ex bona natura ultra se sponte mutatus, 69. Nunc incudis instar ad penitentiam inflexibilis, 51.

Diabolus insitutor et primus auctor peccati et malorum pater, 23. Ab illo proficitur quicquid usquam est mali, 24. Suggestit mala, sed non cogit, 21, 62. Volentes persuadere potest, neminem autem cogere, 70. Eum Deus sub potestate habet, sed et tolerantia patitur, 122. Vivere concessit ut ipse ab hominibus victis ingnomina afficiatur, et homines cum vincendo insigniter nobilitentur, 122. Diaboli oratio tanquam mendacis refutari potest, 124. Dum rerum omnium sibi administrationem concedit, dum refert, mentitur ut se vera dicat, exquirendum, 124. Unde profecta hæc Cyrilli dubitatio, 124. Rerum omnium dominium sibi non usurpavit, sed administrationem sibi conceditam jactavit diabolus, Christum alioquens, 124. Communis Patrum sententia habuit, cum staret, administrationem sibi conceditam universi, 124. Diaboli fraudes et astutie, 385, 38. Ad Adamum accedere veritas, ad mulierem tanquam infirmiore accessit, 165. Utriusque adventus Domini filium in antecessum corruptum, ut cum falsitas præoccupaverit, veritas non reperiat filium, 229. Falsum decorum generantium et ex mulieribus genuitorum fabulas iuvent, 329. Ad simplicem ac circumsorem præsentem deceptionem Antichristum producet, 219. Populorum mentes idcirco præparat, ut ipse cum venerit, favorabilibus recipiatur, 227. Accedentes ad baptismum

observat et morlere quatit, 12. Transformatur in angelum lucis, 51. In Christi morte deceptus, 170. Per illum generose transeundum est, 12. Ejus non sunt pecunie, 124. Diaboli cultus quis sit, 508, 509.

Diaconi. Septem primi eorum primogeniti sunt Ecclesie filii a Cyrillo appellati, et quare, 275. Pleni Spiritu sancto, quam multa et stupenda ejus virtute patrarent, 275. Omnes ex Hellenistis ad fidem conversi sunt, 275. Variæ de illis Patrum opinionones, 275. Diaconi baptizandos in nonnullis locis exorcizantur, 7. Diaconus sacerdos et presbyteris altare circumstantibus aquam lavandis manibus ministrat, 325. Ad osculum pacis invitatur, 326.

Diaconissarum ministerium, in unguendis per totum corpus ex oleo exorcizato feminis, nam ab omnibus Ecclesie admissum, 312.

Dies et noctes alternis crescant et decrescant, 129. Dies qua passus est Christus neque dies fuit neque nox. Illud quoque prophetarum, 195. *Dies mille ducenti nonaginta* (*Dom. xv, 11*), quam juxta plurimos interpretationem accipiant, 232.

Dii paganorum, felix, canis, lupus, leo, anguis, draco, cepe; Bacchus, Ceres, Vulcanus, 95. Adulteri, in animalia propter libidinem transmutati, 95. Eorum narrantur mores, castus, fulminationes. 95. Dii triginta a Valentino inducti, 97.

Diluvium propter hominum impietatem effusum, 166. Propter clementiam, centum post comminationem ejus annos inductum, 25.

Discipuli Christi non verba ad gratiam compositis, sed toleratis ad mortem usque supplicis de ejus resurrectione testati sunt, 58.

Dissidia episcoporum, clericorum et populorum inter se Cyrilli tempore, quæ, 227. *Id. Cyrillus.*

Divina res qualiter tractanda sunt, 261. Divinarum rerum efficientia, sunt divina res efficiacia plene in Eucharistia, 14. *Id. Eucharistia*. Divinitatis Lucis a nemine vixi videri potest, 139, 140. Divinum imperium etiam nunc efficax, sicut olim, 290.

Divinitatibus gentium nulla fides adhibenda, 70. Divites mundi quantum ad animam inopia cruciantur, 72. Divitiarum nec servi nec inimici esse debemus, 124. Divitie ab hæreticis anathematæ damnatæ, 124. Eas a diabolo autem esse dicebant Manichæi, 125. Ab eodem tanquam dispensatore, Ebonitæ, 125. Solus earum abusus vituperandus, 125. Salutis instrumentum sunt, 125, 124.

Docetica hæresis Christum secundum veritatem incarnatum negans, 56. Antiqua et a temporibus apostolorum nata, 56. Hujus rei Simon Magus, Manichæi, Saturnianus, Menander, Basilides, Secundus, Marcus, Valentinianus, Marcion, Tatianus, Julius Cassianus, 56. Docendi ordo ac series in Ecclesia, 4. Doctores Ecclesie sibi deputant in lucro quod auditores addiscant, 62. Bona doctrina spiritus appellatur, 250, 251. Doctrina recta sine bonis operibus a Deo non est accepta, 52.

Dogma primum in animo pro fundamento defigendum, de Deo uno, 54. Dogmatum omnium compendiosa explicatio, cat. 1, pag. 55 et seqq. Ea omnibus, tam qui nesciunt, quam qui novere utilissima, 52. Dogmata omnia uno sermone compendio explicare, propter Ecclesie Hierosolymitanæ mos, 49. A quo profectus, 50. Dominationes et throni baptismi assistunt Trinitati ministrantes, 11.

Domini titulus hominibus abusive solummodo convenit, 158. Nihil de eis vera ratio in creatione rerum dominati subjectarum, 159. Hunc titulum Latini nonnulli Deo ante creationem denegarunt, contra Græci, 158. *Dominicum*, nomen omnibus sacris audibus commune, 297. Hoc nomine speluncas suas honestare nituntur hæretici, 297. Quid significet apud auctores ecclesiasticos, 297.

Dona miraculorum in Ecclesia Hierosolymitana non inusæta, 19. Quorum donorum et terra origo est, eorumdem terra finis, 581.

Donativum spirituale regis Christi peccatorum remissio est, 194. Quid apud Cyrillum eo nomine sit intelligendum, 194.

Donativæ rebaptizantur Catholicos, 6.

Donec. Voces *quousque* et *donec* non semper definitum quoddam tempus significant, 211. *Donec* idem sonat ac *semper et continuo*, ubi dictum est: *Donec posuerit inimicos suos*, etc. (*I Cor. xv, 25*), 211.

Dostheus Samaritanus persuadere voluit se esse Christum, 225.

Draco a paganis pro Deo cultus, 95. Draco marinus diabolus, 12.

Duplex Christus: locutio Cyrilli, Patribus usitata, 76.

Duplex etiam homo, 76. Utriusque vocis innocentia et Patrum usus, 76. *Id. Cyrillus.*

Dyrachium terræ motu penitus eversum an. 346, 226.

E

Eblon Verbum divinum vocis sono simile existimavit, 155. Christum delicatum sicut ab homine puro, 161. Gradu solo virtutis ab hominibus justis distinguebat, 115. Eblonitas Anthropomorphitica hæresis rei, 91. Animæ ex Dei substantia esse aiebant, 60. Diabolum increatum putabant, natura malum, 23. Divitias a diabolo tanquam administratore datas aiebant, 125. Aquam solam in mysteriis adhibebant, ab animalis abstinentes, 66.

Ebrietatis qua ebrii erant apostoli Spiritu sancto plenti, cum ebrietate corporis comparatio, 275.

Ecclesia, cur ita vocata, 296. Est congregatio vocatorum a Domino, 296. Nomen hoc multis rebus commune, 257. Idem sonat ac convocatio, 296. Varia Scripturæ testimonia de re ac nomine Ecclesie, 296, 297. Hæc vox tum primum in Scripturis usurpata, cum Dominus Aaronem summum sacerdotem constituit, 296. Duplex Ecclesia, Judæorum et gentium, 297. Prima reprobanda, altera in ejus locum a Servatore substituta, 297. Quid de utraque prophetaverit David, 297. Quid Malachias, 297. *Ecclesia malignantium*, impuri hæreticorum cætes, 297. Vera Ecclesia proprio nomine *catholica* vocata, 296, 297, 298. Quænam Cyrilli judicio sit vera et catholica Ecclesia, cæ. Ecclesia a Cyrillo nunquam nominatur, quin *sancta* vocabulum adjecta, 295. Apostolica ab eo nullibi vocata, 296. *Sancta et catholica* dicitur, ut abominandis hæreticorum collegiis secedatur, 297. Ipsi semper adhaerendum, 297, cæ. In Ecclesia catholica instructi vitam æternam hæreditate adipiscuntur, 298.

Ecclesia sponsa est Jesu Christi, figuram præ se fert superioris Hierusalem, et mater est omnium nostrum, 298. Eius comparatio cum impura Manichæorum secta, 110. Ob quorundam hæreticorum infamiam calumniam passa et quinam illi erant hæretici, 247. Cyrilli judicio est indefectibilis, cæ. Ipsi insuperabilem in persecutionibus patientiam, omnemque quælibet virtutis speciem contulit Deus, 298. Primum persecutoribus et angustiis afflictæ postea a regibus honorata, 298. Sola est quæ per orbem universum indeterminata gaudet potestate, 298. Deus posuit terminum ejus pacem, 298. Sola fides, quæ per eam traditur, accipienda, 77. Docet omnia dogmata absque defectu que in hominum notitiam venire debent, 296. Omne hominum genus recto cultu subicit, 296. Eius iudicium, Cyrilli doctrina, irtractabile, cæ. Columna est veritatis, 297. Ab ea requirenda sunt symboli fidei, Scripturarum Canon et omnia sacra doctrina, 67, 69, cæ. In Ecclesia tempora tria, Christi, apostolorum et illud quod in sequentes ætates excurrit, 248. Ecclesia olim sterilis, nunc est numerosæ prolis parens, 248. Ex gentibus collecta, per totum orbem Deum honorificat, 297. Ecclesie Cyrilli tempore apud Gothos, Sauronatas, Mauros multasque gentes quarum ipsa quoque nomina ignota erant, 253, 256. Ecclesie species per se veneranda, 4. Sana omne peccati genus et omnem virtutis speciem complectitur, 296. Eius ordo et composita disciplina, 296. Ecclesie rituum compositionis inspecto, sæpe irrisorum petulantiam compressit, aut mutavit in veneratim m, 4. Ecclesia coram attingit ne creno infirmum, 110. Eius preces, licet ab indignis ministris fuscæ, car effectu nunquam fraudentur, cæ. Quomodo saceramentum efficaciam operentur, cæ. Ecclesie filii proprie non efficiunt nisi per baptismum, 9. Ecclesie dissidia signum ecclesiasticum adventus Domini, 22. Ecclesia quantis agitata dissidiis Cyrilli tempore, x, xi. Quo in his animo fuerit Cyrillus et quas partes secutus sit, x, xi. *Id. Cyrillus.* Ecclesia apostolorum Hierosolymis que, unde et quo in loco constructa, 245. Ab Adriano cum Ælia edificavit, integra reperta est, 215. Quantum ab Ælia distaret, 245. *Id. Apostolorum.* Ecclesia ad Christi monumentum condita, proprio nomine ab antiquis *martyrium* appellata, 207. Ecclesiam illotis manibus adire, nemini olim quacunque de causa permissum, 323. Exorcismorum tempore clausa, 10. Eius alitus neque catechumenis, neque ipsis etiam gentilibus interclusus, cæ. In Ecclesia, cum otiosi suavis, vel legendum vel audienda lectio libri utilis, vel orandum, 10. In ea mulieribus loqui non licet, 10. Viri a mulieribus sorsim esse debent, 10. In ecclesiis vulgo separata tabulatis erant virorum et mulierum loca, 10. Non Lamen Hierosolymis, tempore Cyrilli, 10. Mos ille non admodum antiquus, 10.

Ecclesiastes quartus liber eorum qui versibus scripti et xvi in Canone, 69. Ecclesiastes secundum Christi adventum et mundi consummationem vultus, 254.

Ecclesiasticus liberum citat Cyrillus cum canonicis, nullo

discrimine, 69. Ecclesiastici nomen, oppositum hæreticis, commune omnibus qui ad Ecclesiam attinent, 226. Ad ministrorum altaris designandos olim adhibitum, 226. Quosquam Cyrillus appellat ecclesiasticos, 226.

Εὐφροσύνη. Subtilis Cyrilli de usu vocis hujus observatio, 296.

Efficacia rerum divinarum a baptizatis suscepta, 11.

Effundere copiosam donationem designat, 274

Eleazarus, summus Ileræorum pontifex, septuaginta duos interpretes ad Ptolemæum Philadelphum delegat, 68.

Electi angelica tuba congregabuntur et quaris conditione et loco, 236. Electi Manichæorum omni opere abstinebant et lautissimis cibis ingurgitabant, 108.

Eleemosyna danda ab eo qui Spiritus sancti gratia frui cupit, 44.

Eleusius, exsiliis metu, Ariarum dogmatibus assentitur, LXXI. Culpam fatetur et dolet, LXXI.

Elias propheta Spiritu sancto plenus, 259. Cum Christo comparatus, 218. Cum Petro et Paulo, 218. In ejus nomine non abigitur dæmones, 215. Claves regni colorum non habuit, 218. In celum duntaxat assumptus, non etiam in paradysum, 218. Ad eorum primum, non usque ad tertium pervenit, 218. Ad orientem Jordanis assumptus, 42, 218. Ascendit tanquam in caelum, 42, 218. Discipulo suo in spiritu datum iri dupliciter promisit, 42, 218. Ejus fervidum ingenium ad indulgentiam flectere quodam modo laborat Deus, 28. Cum Moyse in monte Sinai Domino assistit, eidem transfigurato in monte Thabor testimonium reddidit, 170.

Elias Ægyptius monachus, 386, XLIV. Quæ in somnis de Antiochano episcopo et Theodonio vidit, 386, XLIV.

Elissus spiritus Spiritu sancto plenus exstitit, 259. *Giesæ* a *Naimæ* pecunias accipientes per Spiritum præsens fuit et longinqua contemplantur, 255. Tum vivus, tum mortuus mortuos suscitavit, 295. Cur mortuum ejus corpus, mortuo vitam dans, ipsum in morte permansit et ante, 295, 57, 58. Christo quantum inferior, 42, 218. Elissus orbem non subegit, qui suscitavit mortuum, 215.

Elizabeth Spiritus sancti efficaciam experta est, 267. Prophetavit ac seipsam beatam prædicavit, 267.

Εὐφροσύνη. Vis ejus nominis, 6.

Eucharistia nuptias reprobatam, 64.

Εὐφροσύνη. Vocis hujus significatio, 130.

Enoch translatus est: ad Jesum ascendit, 218.

Ephesi presbyteris Miletum vocatis, quam prophetiam exposuit Paulus, 279. Qui erant Ephesi fideles, accepto per Pauli manum impositionem Spiritu sancto, loquebantur linguis et prophetabant, 279.

Epiphanius in ipso Resurrectionis loco Hierosolymis prædicavit, 500. Christianam mulierem signo crucis adversus omnem magiæ vim munitam refert, 500.

Episcopatus et summi in Ecclesia gradus necessitas, ex Cyrillo, 296.

Episcopus vocatus Pater, post presbyteros concinabatur, 514. Aut sanctissimus, aut diabolicus est, 506, XLII. Episcopus non adulteratus, sed que sanctorum Evangeliorum veritatem astruant, litteras imperatoribus scribere debet, 551. Quibus donis eosdem coronare debet, 551.

Episcopi superflue et luxuriose viventes qualem sibi damnationem asciscant, 586, XLIII, XLIV. Tales non episcopi, sed diaboli vorandi sunt, 586, XLIII, XLIV. Episcopi in conferendo baptismo se mutuo adjuvantur Cyrilli tempore, 281, II. Episcopus, clericos populosque in se invicem mutuis discidiis usque ad sanguinem grassatos prædicatum est, 227. In ejus rei signum, 227. In episcopis quoque fratrum odium reperitur, 227.

Epistolæ catholicæ septem, in canone Paninis epistolæ præfixæ, 69.

Epistola Cyrilli ad Constantium vere Cyrilli est, 546, V, VI. Ejus editiones variez, 545, II, III. A Protestantibus perperam ejus veritas vocatur in dubium, 546, IV. Veterum de ea testimonia, 546, IV, V. Stylum referat plane Cyrillianum, 546, IV, V, VII. A Rivetti objectionibus defenditur, 546, IV, V, VI, VII, IX. Quando scripta, 549, XVI. Vide Crucis apparatus, Cyrillus. Epistolæ sancti Augustini ad Cyrillum, Cyrillique ad Augustinum, male feriat impostoris opus, 571. Epistola Cyrilli ad Julium de Paschate, alium a nostro auctorem habet, 569, II, III.

Equis libidinosorum symbolum, 152. Equorum curricula pompæ diaboli sunt, et quam insanam et culpabile spectaculum, 508.

Eseræque contra Dei unitatem, 54.

Esau pitius aspectu et mente pravus, hædorum ac reproborum figura, 238.

Estæz primus et secundus liber pro uno censetur, 69. Estæz lib. IV auctor, quid iustum areas vocet, 287.

Esther, duodecimus historicorum liber, 69.

Ethnici, juxta Cyrillum, non Scripturarum testimonio, sed rationibus et ex suis ipsorum fabulis refellendi, 8.

Eucharistia, mensa Domini spiritalis et mystica, impura demoniorum mensæ a Deo opposita, 521. Tertium sacramentum quod initiatis conferatur, 318. Cyrillus religionem silentii de hoc mysterio aptius disseverare prohibuit, 192. Quo tempore baptizandis vis neophytis aprehebatur, 500. Cyrillus ita baptisum, confirmationem et Eucharistiam caeremonias et ritus commemorat, ut quasdam præteriserit, 504, III. Ejus temporibus, actiones sacræ simpliciores quam postea fuerunt, 504, III. Eucharistia Manichæorum quantæ fuditatis et spurcitiæ, 109. A Gnosticis profecta, 109. Eucharistia panis est celestis et poculum salutaris, quibus sanctificatur et anima et corpus, 321. A Cyrillo panis substantialis appellata, 329.

Antitypus seu signum et sacramentum corporis et sanguinis Christi, 531. In ea datur corpus Christi in figura panis, et in vini figura sanguis ejusdem, 520. Panis et vinum Eucharistia corpus et sanguis Christi certissima fide credendi sunt, tametsi contrarium gustui videatur, 522. Trinitatis invocatione peracta sunt corpus et sanguis Christi, 508. Post asseverationem Domini, nemo dubitare potest Eucharistiam esse corpus et sanguinem ejus, 520.

In hoc mysterio testimonio sensuum non est audiendum, sed fides, 521. Citra dubitationem certus esse quique debet, se in eo corporis et sanguinis Christi domine dignari, 521. Eucharistia non tantum est præter et supra sensuum testimonium, sed etiam aliquid ab eo omnino diversum, CCXXVI, CCXXXI. Non est id omne quod gustui sapit et videtur oculis, sed in ea panis et vinum aliam prorsus naturam induunt, CCXXVII, CCXXXII. Substantiale, non accidentale duntaxat in ea mutationem a Spiritu sancto iudici, unde patet, CCXXI, CCXXI. In ea mutatione plus est miraculi quam in conversione aquæ in vinum Cane patrala, CCXXI, CCXXXII. B. Paul de Eucharistia instituit, sola per se, omni interpretatione secunda, sufficit ad astruendum realem Christi in hoc sacramento presentiam, CCXXI. Hæc Christi verba: *Hoc est corpus meum*, a Cyrillo et ab omnibus quomodo intellecta, CCXXV. Quantum Calviniana figura et efficaciam interpretatio, illis, Cyrilli doctrina repugnet, CCXXI, CCXXV. Nulla est in Eucharistia figura et efficaciam corporis Christi ab ipso corpore separata, CCXXV. Patrum de Eucharistia locutiones metaphoricas non esse, unde probetur, CCXXI, CCXXI. Qui Christi in Eucharistia presentiam ad figuram solum restringere, omnibus Ecclesiæ saculis vel emendati, vel hæreticorum numero habiti, CCXXI. Panis eucharisticus, etiam post consecrationem et transmutationem, unde panis vocetur, CCXXV, CCXXV. In Eucharistia realis Christi presentia et transsubstantiatio a Cyrillo quam disertè assertit, CCXXV, CCXXV. Quibus argumentis probet utramque, CCXXV. Ejus testimoniorum vis ab Albertino qualiter elevetur, CCXXV, CCXXV. Qualem eis vim inferat, CCXXV, CCXXV. Vide Albertinus. Hæc testimonia litteraliter sunt accipienda, et quare, CCXXV. Quo sensu eucharisticum panem veluti spiritalem manducari jubet, 520. Spiritalem, id est indigne sensibilem, carnium manducationem intellexit, CCXXXI. Quid in Judæis, aliter verba Christi intelligentibus, reprehendit, CCXXXI. Qua presentia Christum in terris carne a nobis abesse pronuntiat, CCXXXI. Quo sensu Eucharistia consecrationem enim oculi benedictione conferat, 516. Eucharistia qualis sit antitypus ejus mente, CCXXXI. Num sit figuralis panis, an figura panis, CCXXXI. Alio prorsus modo figura est corporis Christi, ac sanctum chrisma Spiritus sancti, ejus doctrina, CCXXV, CCXXV. Panis eucharisticus quomodo ejus mente quodam innere sanctificatione que ex suscipientis fide tota non pendeat, CCXXXI. Cyrillus adorandum Eucharistiam docens, supremum illi cultum debere significat, CCXXI. Eucharistia quibus verbis vel precibus consecratur, et num id pertineat ad fidem, CCXXV, CCXXXI, CCXXXI. Vide Consecratio, Invocatio ad consecrationem. In his enim consecratis Christi verbis: *Hoc est corpus meum*, hoc, qua significatio panem, qua Christi corpus indicare, CCXXXI. Quo ritu et qualiter sumenda, 524, V, 551. Sumentes respondent: Amen, 524, V, 551. Vide Communio, Christi Corpus.

In ea, uno omnes et eodem corpore vescimur, CCXXXI. Num eucharisticum Christi corpus in nostrum dividitur et digeratur, vel eat in secessum, Cyrilli doctrina, 529.

Num sit a celestis et naturalis distinctum, CCXXXI. Num ex eo aliquid naturalis et in oculis versanti ejusdem corpori accessat, CCXXXI, CCXXXI. Vide Christi corpus. Num quod speciebibus eucharisticis sub quibus delitescit Christus proprium est, illud ipsum de Christi corpore jura merito affirmari possit, CCXXV, CCXXXI.

Eucharistia annuntiationem mortis et resurrectionis Christi continet, 500. In animam et corpus distribuitur, 529. Quomodo in Calviniana hypothesis illud verum esse

100 possit, cōcaxan. Ejus particeps facti Christi concorsorei et consanguis effecti, 319. Christiferi, 320. Per eam autem cum vero et naturali Christi corpore corpus efficiatur: per alia autem sacramenta, nominis mystico ejus corpori conjungitur, cxxxi, cxxxi. Qui per Eucharistiam seu morealem solummodo et affectus, sed naturalem divinam nobiscum nature unionem effecti, docuerunt Patres, 320. Eucharistiam vivificam vis unde educatur, 321, cxxxi, cxxxi. Non de corpore Christi vel de ejus anima, sed de verbo utriusque conjuncto habet eucharisticus panis, quod ad animam substantiam pertinet, 321, cxxxi, cxxxi. Diversus in Eucharistia et in baptismo operandi modus a Patribus seculo distinctus, cxxxi. Eucharistia verum et proprie dictum sacrificium, cxxxv. Commemoratio sacrificii crucis, imo, et idem continuatum, cxxxvi. Varia catholice de sacrificio eucharistico doctrinae connectaria, cxxxvii. Vide Christus.

Eudoxii Antiocheni blasphemata in concilio Seleuciensi decretata, li. Num ceteris omnibus ejus factionis episcopis impetanda, li. A concilio Lampscensano male habitus, de ejus legis vindictam sumit, lxxi, lxxii.

Eulogia, quid, 183. Sacri panis communio, 185. Pars beneficii panis, 183.

Eunuchum Candacis reginæ in Æthiopia prædicatum missum esse, Patrum sententia si, 276.

Eusebius Cremonensis S. Hieronymi discipulus, 375. Quæ ex apparitione divi Hieronymi sibi facta didicerit, 375. Quæ ante obitum viderit, 376, 111.

Eusebianorum artes ad suam hæresim occultandam, xxi. Eas ignorasse videtur Cyrillus, xi, xii. Occulto Ariani patrocinabantur, xii. Sub catholicis in speciem professionibus se occultabant, 228. Multos alloqui sanctitate celebres viros in suas partes suis fraudibus pertraxerunt, 228. Catholicos Sabellismi accusabant, a Catholicis Ariasmi accusabantur, 227.

Eustatius Sebastenus, primus ex hæreticis sancto Basilio creditus, qui reordinare ausus sit, xxiii. Ipse, et Elpidius Satalensis fervide adversus Anomoeos decerant, et concilio Melitensi se opponunt, xxxiii, xxxiii, xxvii. In concilio Melitensi depositus, se ut episcopum habuit, xxxiii.

Eutychius, unus ex Cyrilli successoribus, quis esset, l, li. Hierosolymitanæ Ecclesie solam, tanquam vicinior episcoporum administrationem habuisse videtur, li. Quam atrociter Luciferum Cætarianum tractaverit, li. In concilio Seleuciensi, cur se accitit partibus adjungeret, li. Ibidem condemnatus, li.

Euzoius Cæsariensem Ecclesiam invadit, lxx, lxxv. Quæ ibi gessit, lxx, lxxv. Pellitur sub Theodosio, lxx, lxxv.

Eva sine matre ex viri latere mirabiliter nata, argumentum pro virginis partu, 178. Eva virgo cum peccavit, 170.

Evangelii principium, Jordanis, 42. Evangelium ubique prædicatum, Cyrilli tempore, 227. Eius predicatio obtinet æternam vitam, 290. Evangelium in toto mundo prædicatum, signum secundi Domini adventus, 227. Signum Antichristi proxime adfuturi, 227. Evangelium, et Evangelii gloria, res diversa. Primum omnibus audire permittitur. Secunda solis Christi intimis reservata, 106.

Evangeliorum liber quæ continuo et assidue meditandus, 355, 354. Evangeliorum narrationes, non fabulæ sunt, aut thapsodis, 205. Cuncta que in iis continentur prædicta sunt, 205. Evangelia, quatuor duntaxat, 69. Evangelium, Scythiam Manichæorum principis liber, 101.

Evangelizare licet post acceptum baptismum, 46, 233. Vide Cyrillus.

Exæccationem infidelium Manes Deo Veteris Testamenti tribuit, 103. Quo sensu Deus exæccare dicitur infidelium cogitationes. Tres interpretationes, una Archelai, 105. Dux Cyrilli, 105, 106. Exæccatio in bonum hoc sensu, quod Deus pravæ cordis dispositiones auferat et exterminet, 103. Alius in bonum exæccandi modus ex Augustino, 2. Variæ exæccationis explanationes ab Cyrillo et Archelao adductæ conciliantur, 106.

Exemplaria. Cyrillus, quo sensu, operum faciendorum exemplaria Filio a Patre tradita esse dixerit, cxli, cxlii. Ejus, de creatione Filio tributa, doctrina, consimilibus Patrum locutionibus confirmata, cxli, cxlii.

Exercitatio, Gr. ἀσκῆσις, a baptizandis adhibenda, per eam animi robur ostendunt, 19.

Exigua sunt que hic patitur, magna que donantur, 235.

Exorcismus, symbolum purificationis ab Origene appellatum, 7. Ἐξορκισμὸς, ἁγιαστικὸς, ἀποκαθαρτικὸς, varia ejusdem nominis scribendi ratio. Prior (Cyrillo et Iulio tempore) auctoribus usitatus, 7, 18. Exorcismi tria genera: primus energumorum, secundus baptizandorum, tertius olei cate-

chumenorum, 7. Exorcismi prolixius erant, et continebant probationem sinceræ baptizandorum voluntatis, 10. Incantationes diaboli, orationem et invocationem nominis Dei, invocationem crucifixi, insufflationem, 7. Quæ ante horam exorcisum, jam in Ecclesiam ingressi faciendi, 9. Quid agendum, dum alii exorcizantur, 10. Exorcismi vulgo præcedebant catecheses, cxviii. Exorcisum ritus Hierosolymis, cxviii. Exorcizabantur baptizandi alter post alterum, 10. Velatus in eis vultus, 7. Exorcismi cum affectu suscipiendi, 7. Iis studiose vacandum, 18. Utiles, et divini sunt, ex Scripturis collecti, 7. Eorum verba salutarem doctrinam continentia, 7. Eius purgatio peccata, 8. Absque exorcismi anima purgari nequit, 7. Similes sunt igni metallâ expurganti, 7. Aoniam salutem donant, 8. Exorcisum quoque sit vis in dæmones, 8, 234. Unde desumatur, 234. Ex speciali dono Spiritus sancti, juxta Cyrilli doctrinam, prædicatur, 234. Exorcisus et Scripturis non collectos, dæmones videt, 7. Exorcisum, insufflationem, aliarumque Ecclesie precum vim atque effectum nemò disertius expressit, quam Cyrillus, cxlii. Exorcisum ministri, qui, 7. Cyrilli tempore, non adhibebant fideli licitum eoennum exorcizare, 234. Jus exorcizandi emergentibus, olim in Ecclesia Hierosolymitana cuilibet fidei attributum, 234. In sacramento christiani jus illud saepe conferebatur, ex dono speciali Spiritus sancti, 234. Illud postea prohibuit, 234. Exorcizantes, nisi magnis conatibus dæmones fugabant, 234. Per divinum Spiritum metum injiciunt, 7.

Exploratores rerum nostrarum rejecti a Deo, 3, 44. Exsufflatio, variè exsufflatio, seu insufflationem ritum inter abrenuntiantem, referuntur, 503, vii. Exorcizantem insufflatio, in visibili hosti ignis efficitur, 251.

Ezechias rex vaticino Isaiæ vii, 14, prædici non potuit, 175. Latam in se mortis sententiam, poenitentia revocavit, 29. Quindæ annorum prolongationem vitæ a Deo impetravit, 29, 30, 183. Hostium milia per confessionem ruit, 29.

Ezechiel, propheticorum librorum quartus, 69. Ezechiel propheta spirifer, diaboli tamen deportat, 23. Cherubin accurate descripti, neque tam perfectam eorum notitiam nobis ingessit, 27. Non ipsam Dominum, nec ipsam gloriam ejus, sed similitudinem gloriæ solummodo vidit, et in terram proclit, 126. Qualiter sancti Spiritus clementiam et charitatem expressit, 260.

F

Facta. In recte factis factantia quantum fugienda, et a Christo reprobata, 343.

Faustus Manichæus, apud Augustinum, quid de Dei Filio dicit, 225.

Fel Christus datum in escam, nihil aliud fuit quam vinum myrris conditum, 107.

Fellis, a pagani Dei loco adoratus, 95.

Flemineum genus reddenda viris gratiæ obnoxium, 178.

Fenestratione superior debet esse Christianus, 70.

Ferri squame malleo excusse, 11.

Ficula folia condemnationis signum, 191. Ficus arctica condemnationis dissolutionem significavit, 191. Christus in ficu quæsit fructum, quo tempore folijs laetum vestiturus ficus, 192. Quid hoc significabat, 191. Ad folia tantum suam maledictionem extendit, 192.

Ficus. Manichæorum impudicitia, evocabilibusque mysteriis conspurcata, 102. Dæmonum, invocacione celebrata, 102. Eorum Eucharistia erat, 109.

Fides, non apud Christianos solum, sed etiam apud religionis nostræ alienos commendata est, 73. Fides, idem se voluntas, 537. Fides nomen ambiguum, a Cyrillo in modo fidei, modo symbolo tribuitur, 71, n. 3, 77. Vide Synbolum. Fide omnia in rebus humanis irrogantur, 73. Conubia societant, navigatio et argolatio suscipiunt, 73. Fide se gentiles ad philosophorum sectam aliquam conferebant, 73. Id reprehendit Cicero, 73. Fidem hæreticis auctoritati haberi volebant, 73.

Fides quam primum concipienda, 147. Compendiosa est ad salutem via, 77. Oculis est conscientiam illuminans, et intelligentiam pariens, 75. Eam Valentinianus, ut imperitiam propriam repulchret, 72. Manichæi contemnebant, 72. In Christianis repræhendebant pagani, 72.

Fidei mysteria omnia, non ex humanis commentationibus, sed ex Scripturis astruenda, 60. Ea sola amplectenda, quæ ab Ecclesia traditur, 77, ccl. Fidem Cyrillus Deo non habere vult, sed ejus normam ex catholica Ecclesia suscipere, 72. Eam suo proprio cuiusque examini aut reliquit, aut permisit, cxxvii, cxxviii. Nulla in dæmo nostra divisa, quamvis divisim tradatur, 264.

Fides duplex: una dogmatica, alia rebus humanis vires superantem efficiens, 76. Fides miraculorum et pro-

phetis, gratia loco a Christo per Spiritum sanctum donatur, 76, 77. Præmium est et perfectio fidei dogmatum, a nobis pendet mediante divino auxilio, 76. Fides dogmatica includit animi assensum divinis dogmatibus, et ad animæ utilitatem perinet, 76. Num eo solo a fide miraculorum Cyrilli doctrina scernatur, quod a nostro consensu de prædicat, ista non item, 76. Assensus fidei, et ipse credendi actus a Deo inspiratus homini, in doctrina Cyrilli, 15. Fidei donum, fidei confessio, ac martyrii tolerantia ex virtute Spiritus sancti in nobis agente, cxxv, cxxvii, 75, 537.

Fidei dogmatum justificamur, 76. Fides, primus vitæ æternæ acquirenda modus, 259. Principium et fundamentum honorum operum, 75. Ampla quædam mercatura est, 252. Christi operationem elicit, 357. Ex illa salus, 337. Non solos credentes salvat, sed etiam alios, quorum loco alii creverunt, 75. Scutum est contra diabolum, 75. Unicum a morum genus, quo contra ipsum protegitur, 75. Fides in anima velocissimo momento maxima peragitur, 77. Deum intuetur, quantum homini licet, mundi extrema circumit, etc., 77. Ex illa divinitas et castitas libero nobis comparatur, 118. Virginitatis et castitatis suscipienda propositum in nobis informat, 75. Navigantium qualibet anchora tutior est, 75. Super mare ambulantes vi sua sublevari potest, 75. Transferre montes potest ad arbitrium credentis, 77. Obscurat ora levanus, 75.

Fidei professio vel interrogatio, vel præcipiendo exprimebatur, 303, vii. Ea quæ erat baptismo prævia, Jerusalem semel tantum fiebat, ter aliis, 311, n. Cur stando ad Orientem facta, 309.

Fides in Sabelianorum, et Arianorum opp. vitis hæresibus deficit, 208. Defectio a fide quid prænotat. Vide Defectio.

Fidelis nomen, Dei ipsius appellatio, 6, 72. Deo et hominibus tributum, quo sensu ambobus, 5, 2. Fidelis vir difficile reperitur, 72. Est quorundam divite divitior, 72. Est etiam in paupertate dives, 72. Totus mundi quæ possidet, in eo quod despiciat et contemnat, 72. Quo sensu fidelis omnium divitiarum, infidelis nullius rei dominus dicitur, sine legitimam possessionem præjudicio, 123.

Fidelium nomen illuminandis datum, 6, 18, 72. His qui nomen dederant ad baptismum, ex propria Ecclesie Hierosolymitana consuetudine, 5. Fidelem fieri Dei est, 15. Fideles accepto baptismo, curis expediti, 10. Baptizandi inservientes, 10. Catechumenis secretiore doctrinam vulgantes, uti proditores condemnantur, 9. Securi esse non debent a cogitatione peccati, 25. Se a communione absidentes, redarguuntur, 332. Debent inquirere testimonia eorum, de quibus a verbis divini præconibus instruantur, 187. Quare, 187.

Figuli quoque sua habent confitorialia, quemadmodum aurifices atque ararii, 189.

Filius suos quisque, sive per carnem, sen per catechismum genitus, in fide erudire debet, 189.

Filius. Fili nomen secundum una Patris notionem involvit, 114. Filius, nomen Christo a Patre inpositum, 119. Filius Dei est Christus non adoptivus, sed naturalis et unigenitus, fratrem non habens, 149, 150. Non in temporibus accepit ut esset, sed ante omnia secula incomprehensa a Deo genitus est, 54, 90, 114, 117. Sine passione, 90. Unus et solus, 54. Est in omnibus similes Genitori, 54, 151. Æternus est, ex æterno Patre, Deus ex Deo, etc., 151. Perfectus ex perfecto Patre, 114. Eum Inter et Patrem nihil medium interest, 114. Filii fides nullatenus a Patris fide separanda, 115, 114. Quo sensu, solus ex solo Patre, et immediate genitus a Cyrillo dicitur, 114, 338. Est ante omnia secula Deus Verbum: non prolatum, aut in aera dissipatum, sed Verbum subsistens, 55. Est Dei sapientia, potestas et iustitia subsistens, 55. Dei nomen et potestas ei tributa in Genesi, 159. Patrem divinitatis participes est cum Spiritu sancto, 90. Unus est Dominus, 257. Erat Dominus ante locutionem cum Patre, 159. Filius Dei cum honore privatur, gravissime indignatur Pater, 136. Sine Filii cultu, num non admittit Pater, 136. Filio omni tradidit Pater, 114. Eum Deum verum esse negabant Ariani, 155. Non est a Patre abdicandus, nec cum eo confundendus, 55. *Filio-paternitas*; seu Patris et Filii in unam personam confusio Gr. *ϰαταμυστα*: eam docuit Neotus, 55. Subelliana hæresis propria, 55. Filium in Patrem quondam resolutum tri unde habuerit quidam hæretici, 210. Filius honorat Patrem, 114. Obsequit Patri, 141. Etii in Deus, 141. Solus, una cum Spiritu sancto, a generali rerum omnium servitute immunes, 125. Et soli, una cum Spiritu sancto, purus paterni splendoris contuitus reservatus est, 117. Cum Spiritu, et per Spiritum sanctum, Deum videt sicut oportet et unicuique, quantum capere potest est, revelat, 90. Filius Dei unigenitus, idem ipse de Virgine natus est, 164. Propter peccata nostra de

coelis ad terram descendit, assumpta humanitate nostris affectibus obnoxia, 56. Per eum solum accessus habetur ad Patrem, 136. Filii amicitia et cultus, ad placendum Deo necessarius, 115. Per Filium et Spiritum sanctum, Pater gratia adoptionem consequitur, 116. Filii, ex doctrina Cyrilli, hanc potestatem ab æterno accepit a Patre, cui vellet dare Spiritum sanctum, 257. Baptismo adest a dextris Patris sedens, 11. Vide Christus.

Filii Dei sunt homines, non generatione, sed adoptione, et verbo Dei, 46, 150. Finis ex profecto, 46.

Finitor, *αποβυσ*, non alius a Deo universorum ordinatore, 129.

Firmamentum Dei verbo semel pronuntiato stat, nec cadit, 128. Firmilianus Cappadox confirmationem per manuum impositionem suo tempore datam testatur, 259.

Flotes spirituales, quid, 1. Florum diversorum in similitudine discrimina, 131.

Fœtus omne Dei cum hominibus aquæ interventu, 62. Ita fœtus cum Noe, et cum Hebrais in monte Sina, 42.

Formica, aptum ad excitandos desides exemplum, 152. Fornicator a stupro ad balneum decurrit, 109.

Fragmenta miliarium Cyrilli, 358. Quid de illis sentiendum, 357.

Fraternum odium Antichristo dat deinceps locum, 227.

Fratruelis animæ sanctæ ipse Dominus appellari vult, 47.

Fruentum a Deo factum, sub Cereris nomine a gentilibus adoratum, 93.

Fulgur. Ad fulguris conspectum fideles in terram pro cumbunt, Magichei imprecantur, 110.

G

Gabriarius Manetis discipulus, 107.

Gabriel archangelus humane Christi generationis præco, non socius, 267. Eius ad Mariam verba expressione expronatur, 267. Testatur de Christo, 116. Eius incarnationem nuntians, illi ex officio subservit, propria dignitate usus, 141. Quod de perpetua Salvatoris perennatione docuit, negant homines hæretici, citam magis fides adhibenda, 259. Gabriel Daniell visus, prophetum in coarctationem et pavorem coniecit, 126. Eius conspectum, donec similitudinem hominis assumpsit, Daniel sustinere non potuit, 169. Qualiter eius visionem interpretatus sit, 250.

Galatia in Galatia exorta est hæresis, asserens Christum post mundi finem non amplius regnaturum, 239.

Gaudentius Brixianensis neophytos a foute regressos de Eucharistia erudiebat, 500.

Gaudere debentur propter resurrectionem Christi, 205. Gaudium in eolo super baptizatorum salutem, 16. Gaudium de futura regeneratione per baptismum, 16.

Gelasius Cyrilli nepos, doctrina et pietate commendatus, in Eusebii historiæ continuator, xcv. Ab avunculo Casariensi Ecclesie præfector, lxx. Ab Euzoio pellitur, lxx. Restituitur, lxx.

Gemelli fetus tonarum ovium [vel] caprarum in Cantibus, mystico significantur baptismi gratiam duplicem, 47. Generatio Filii æterna, et incomprehensa, 150. Eius arcanum soli Deo cognitum asseruere Patres: alii contra Valentionianos, alii contra Arianos, 155.

Genesis, cap. xlix, 7 et 10, diversæ lectiones expendantur, 171.

Genitura fœbus, 150. Genitura, seu siderum natalitiorum complexio, non est vitæ nostræ moderatrix; delirant qui ita sentiunt, 50.

Gentiles persecutionum tempore in Christianos blasphemi, sanctis Ecclesis insidiabantur, 37. Gentilium errores varii contra Dei unitatem, 54. Ex his nonnulli Deum sciam mundi dixere, 121. Per suavitentiam seducunt animas, 52. Baptisma Christianorum ridebant, ut culpi abluendis inflexis, 6. Os illis ex suis ipsorum fœbus ostendendum, 177. Adversus eos arma suppeditant catecheses, 8. Ii qui ex gentibus sunt, non sunt iamundi iudicandi, 377. Etiam Spiritum sanctum recipiunt, 277. Gentiles pariter ac Christiani Hierosolymam frequentantes, 352. Lucide crucis apparitione ad fidem conversi, 352, 355.

Georgii Laodiceis, quo tempore cum Cyrillo communionem conjunctum erat, fervens adversus Eudozium, Aetium et Anomæos studium, xlvi.

Gethsemane de Christo testator, Judam proditorum veluti oculis demonstrans, 146. In Gethsemane quarto sæculo pater visabatur, ubi Judas Christum prodidit, 146.

Gezi alieni officii præmium interceptis, a Najmane pecunias accepit, 253. Gezi eo quod leprosi sanitatem vendiderit, terpe hereditatem accepit, 235.

Gigantum peccatum diluvii causa, 25.

Triplex et trinitas, *tri. q. et tri. q.*, Cyrillo fere promissa, 23, 55, 291.

Glacies sit ex aqua. Glaciel aquosa substantia, lapidea qualitas, 150.

Gloria Patris eadem est, cum Filii et Spiritus sancti gloria. 87. Gloria communis Trinitati aequaliter reddita, 119. Non ipsam gloriam, sed similitudinem gloriae Domini vidit Ezechiel, 126.

Glorificato tribus SS. Trinitatis personis indivise celebratur, 87. Aequalis ritus personarum glorificatione ex formula baptismi profecta est, 241. Glorificato Patris per Filium vel cum Filio, etc., promissa in usu Ecclesiae, 87.

Gnostici, sive scientes se suo nominati, sunt ignorantia pleni, 246. Gnosticorum nomen diversis commune sectis, 246. Principio quodam titulo Valentiniis datum, 246. Gnostici quam impura et immania exercent mysteria, 247. Ob eos Ecclesiam columbam passa, 247. Ob varias Dei appellaciones diversas virtutes ac deos asserbant, 91. Quod argumentum afferret ad distinguendum Deum Veteris Testamenti et Novi, 125, n. 2. Aiebant Deum Veteris Testamenti oculis carnis conspici posse, et conspectum esse; ac comprehensibilem esse, Deum Novi veteris invisibilem et ignotum, 125, n. 2. Summi Patris visionem ipsi etiam angelis et reonibus degebant, 89. Multa contra Spiritum sanctum effati sunt, 246. Ea de illo dicere ausi sunt, quae ferre non audeamus, 246. Quibus Gnostici impuram de Spiritu sancto opinionem attribuit Cyrillus. *Vide* Valentianum, Borboriani, Ophitae et Sethiani.

Golgotha mons sanctus et supereminens, 146. Idem ac Calvariae locus, 191. Medius terrae locus, 196. Unde hoc habebatur, 196. Ad Golgothae nomen et locum acclamabant Cyrilli auditores quasi assentes, 194. In hoc monte paradisi latroni per fidem aperti, 166. Crucis Christi veritatem probat, 57, 146, 184. Fidem facit petras in morte Christi accessas fuisse, 202. Pissura etiam una Hierosolymis peregrinis ostenditur, 202. Golgothae alte eminebat, 184. Locus in quo crucifixus est Christus, intra ecclesiam in hoc modo a-dificatum non comprehensus, 184. Cur ea quas ad Spiritum sanctum attinent in Golgotha tradantur, non in Apostolorum ecclesia, ubi descendit, 245.

Gorgonia S. Gregorii Nazianzeni soror, 325. Per corporis et sanguinis Christi particulas propriis lacrymis mistas, sibique agrotanti applicitas sanata, 325.

Gottli conversi, et morte sua testimonium Christo fecerunt, 147. Quando et a quibus ad fidem conversi, 147.

Grabatum ad ferculum quomodo deductum, 340, 341.

Grabatus Petri cuiusdam Damasceni sententiam, de corpore Christi ex pane et vino transsubstantiatis aucto, ad Joannem Damascenum, aliosque et SS. Patribus transferens, refellit, cxxxiii, cxxxiv. Ejusdem confessio de doctrina Cyrilli catholicae conformis, cxxxi.

Graecae linguae peritiam vix per multos annos acquiritur, 272.

Græci ex suis ipsorum fabulis refellendi sunt, 199. Falsissime percussos Deoque exosos adorant, 199. Eorum sapientes Petro minus acuti, 255. Nec Moysen, nec Evangelium recipiunt, 290. Qualiter revincendi, 290. Resurrectionem corporum negantes unde refellantur, 287, 288. Eorum ab illa credenda, quam alienis annos, 285. Nemo, etiam si et Graecis sit, communis, aut imauandus dicendus est, 277.

Græci, quo tempore legunt in Ecclesia Joannis Evangelium, 335, xi.

Gratia. Hoc nomen Cyrillus latius usurpare solet, 279. Cur baptismo attributum, 18, 39. Gratia aquae vocabulo nuncupata, et quare, 299. Ea quæ in Pentecoste apostolis data est, ipse Spiritus sanctus, animas interiori ingressus, juxta Cyrillum, 275. Gratia Filii, non alia est a gratia Spiritus sancti, sed prorsus eadem, ex doctrina ejusdem, 275. Priusquam ad gratiam accedatur, opera nihil sunt nisi *Fornix ratiatum*, 322. Gratia vitæ non amplius in Israele, sed in gentibus, 186. Omnes quibus Evangelium praedicatur, ad gratiam et sacramenta invitati, cxxxvii. Gratia Dei, lux aeterna quæ in tenebris jaecentes illuminat, 197. Immerentes praevient, 198. Latronem praevient, illuminavit, et docuit, 197. Velocissima est, 198. Superabundavit, ubi abundavit peccatum, 198. Eos qui circa undecimam diei horam venerant, priores coronat, 198. Non ob hoc miramur, 198. Eius quæ sit praecipua dos, cxxxvii. Gratia praevient et gratulae Cyrillus quantum favorabilis, 15, 254, cxxxviii, cxxxix. Non de prima, sed de baptismali gratia intelligendum quod ait: *Umunquamque ad suscipiendam gratiam debere se preparare eam credentibus opus habere*, 254, cxxxix, cxxxix. Gratiae necessitas praecipua ad Deum fassis ostenditur, 15. Deus per gratiam precum auctorem cordis habitum, et contrarium infundit, cxxxix, cxxxix. Gratia opus est, ne a malis magistris in errorem pertrahamur, 81. Et pie sentiamus, et loquamur

de Deo, 81, cxxxix. Ad proponendum et inchoandum bonum, 15. Fidei donum marijuc toleratio, perseverantia, oratio, charitas, lentitas, omnique prorsus bona, opera ex Dei gratia, cxxxix, cxxxvii. In hortationibus, ac monitionibus, ubi quid nostri officii sit describitur, gratia auxilium supponitur, non excluditur, cxxxix, cxxxix. Gratiam conferre Dei est: nostrum accipere et custodire, 18. Gratia ad non peccandum necessaria, his qui voluntarie obdurantur, delegata, 105, 106. Subtrahitur ubi voluntaria pravitas adest, 105. Qui exiit a gratia, in sinistris peccatorum ordinibus reperitur, 258. Cyrilli de gratia distributione aut subtractione, et de Christi pro omnibus morte doctrina, cxxxviii, cxxxviii, cxxxix.

Gratia actualis, et gratia sanctificans, cxxxix. Gratia prima, et gratia baptismalis, cxxxix, cxxxix. Gratia baptismi liberalis est, larga, omnibus exprompta et parabilis, 39. Credentium cooperationem requirit, 17. Ad ejus effectum concurrunt recta conscientia, 40. Gratia datur; non ileo spernenda, sed religiose custodienda, 18. Diversa est a gratia sacri chrismatis, cxc, cxcii.

Gratia victrix est in Sapientia, ex Spiritu sancto, 279. Est efficaciter operans, et sanctificans, ex Cyrillo, 370, cxxxix, cxxxix. Haec efficacitas ex omnipotenti Dei voluntate, non ex liberi arbitrii viribus repetenda, cxxxix, cxxxix. In ejus supra cupiditatem mensura, et superabundantia, tota consistit, cxxxix. Ude in aliis sit efficacis, in aliis vero minime, cxxxix. Cur Agrippa duritiam non superavit, 279. Quomodo divina de gratia efficacitate doctrina libertati non repugnet, cxxxix. Num Augustinus auctor catholici de gratia systematis, cxxxix. Gratiarum dona communia Cyrilli tempore, 296. Sub Ecclesiae nomine et titulo comprehensa, 296. Usque ad postremum Domini adventum in Ecclesia universa permanent, 296.

Gratias agamus Domino, admonitio sacerdotis, 326. Quantum digna et justa res sit, Deo gratias agere, 326, 327.

Gregorius Nazianzenus in sedis CP. possessione confirmatur, lxxxix. Frustra additum ne Neleto Antiocheno successor subrogetur, lxxxix. Episcopatu se abdicat, lxxxix, lxxxix. Eius de concilio CP. episcopis querela ad quos pertineat, lxxxix. Eius dubitatio, num alii praeter justos ab infernis per Christum sunt liberati, 57. Sententia ejusdem de penitentia, 295.

Gregorius Nyseus a concilio Antiocheno, an 379, Hierosolymam delegatur hujus Ecclesiae malis consulturus, lxxxix. Qualem reperit ejus statum, lxxxix, lxxxix. Schismatici cum illo non communicant, lxxxix, lxxxix. Quamvis esset, eum inter et schismaticos illos circa incarnationem, doctrinae diversas, lxxxix. Moresque et tristitia, infecta re, domum abire cogitur, lxxxix. Auctor est Mantissae ex codice Coislinoano catech. xvi adjecta, aliquid saltem ex parte, 262. Ipse et S. Nilus reptilia adducunt in resurrectionis argumentum, 288.

II

Habacuc testimonium cap. iii, y. 2, 5. Variæ lectiones expenduntur, 174. Habacuc ab angelo trauslatus possibilem astruit Christi Domini ascensionem, 218.

Habemus ad Dominum, responsio et confectio populi, 326. Qua mente sit proferendum, 326.

Hæreses sunt variae et multiplices; quam ob causam, 93. Hæresion omnium inventor Simon Magus, 93. Auctor diabolus, 94. Hæreses et secta suos quoque conventus *Dominicum* vocare solent, 297. Qua ratione distingui possint ab Ecclesia catholica, 297, 298.

Hæretici falso dicunt Christiani, 91. Studiosè sunt fugiendi, 70, 246. Inimicium cum Deo conciliat eorum amicitia, 248. Varii et multiformes illorum errores acrisuras inducunt, 280. His quæ recte scripta sunt, prave abutuntur, 291. Per blandiloquentiam, et Christi appellacionem decipientes, animas perducunt, 92. Olim conspici erant, nunc occulti sunt, 228. Eorum doli, et characteres varii, 228. Occultis hæreticis plena est Ecclesia, 228. Ex Scripturis sacris, traditionis auctoritate, et Ecclesiae catholicae nomine oppugnandi, 8. Arma adversum eos in catechesibus sumuntur, 8. Eorum conventuum Christiani quidam inconsulte frequentabant, 70. Hæretici respiciuntur soli, 6. Eorum baptisma nullum, 6. Quinam ex illis in Ecclesia Hierosolymitana rebaptizarentur, ccc, cccii. *Vide* Baptismus, Cyrillus. Hæreticos Deum habet sub potestate, sed patientia tolerat, 122. Eorum conum et absurda sententias ad cautionem commemorare utile et necesse est, 95. Omnium maxime odio habendi Manichæi, 99. Hæretici Deum comprehendenti deos docentes, qui, 87. Diversos utriusque Testamenti deos aientes, qui, 67. Patrem Christi a mundi conditore distinguunt, qui, 127. Alium bonum alium justum Deum assentes,

qui, 53. Mundum angelorum officium esse existimantes, qui, 139. Immolatus utentes, qui, 63. Hæretici Deum unum auti sunt nefario sermone dividere; alium dicentes animæ dominum, alium corpus, 53. Deo mundi conditori detrahentes mentis oculis destituti, 126, 133. Quicumque alium a Deo summo mundi conditore admiserit, Deum omnipotentem indicati sunt, 122. Hæretici conviciis appetere auti sunt Dominum Sabaoth et Dominum Adonai, 124. Infasti nominis, et a Deo alienissimi, 264-265. 94. Hæretici duarum oppositarum deitarum assertiones refellunt, 94. Alium lucis, et alium tenebrarum ac noctis conditorem invehentes, refelluntur, 129. Deum ab angelis debellatum et pulsam sentientes, notati, 90. Hæretici Christi amatores se esse simulant, quem potius odio insequuntur, 94. Christum autem incarnationem existisse negantes, qui, 139. Illi temporale principium tribuente, qui, 139. Ex ipsis quidam Christum negabant fuisse Filium et Christum, 139. Quidam alium dicebant Jesum, a iam Christum, alium Januam, etc., 138. Hæretici qui Christi appellationes in nullas personas partiti sunt, 138. Qui Deum Christum inbumaustum negarunt, sed hominem quemdam dicitur esse profectus sui merito asseruerunt, 161. Qui Jesum virtute sola hominibus superiorem docuerunt, 115. Qui putativam, non veram, sed sola specie atque opinione Christi incarnationem docuerunt, 56, 179. Qui eum per virginem uti per canalem tractatum dixerunt, 66. Qui eum ex muliere viri permixtum natum asseruerunt, 116, 164, 168. Quidam existimant illum in patiente mercedem, post passionem sede in Patris dextera consecutum esse, 55. Hæretici omnes resurrectionis hostes Veteri Testamentum repudiabant, 291. Viam hæreticorum de resurrectione sententiae, 285. Quam solius animæ resurrectionem in futuro saeculo admittunt, 285. Tales resurrectionem ad solos justos, sive synymistas suos restringebant, 285.

Harmonius a Theodoro accusatus quod Christum per Virginem uti per canalem tractatum assereret, 56.

Hebdomades xxx Daniëlis explicatæ, 172. Desinunt in primo Herodis regni anno, 175. Quamvis esse incipiat et terminet Cyrillus, et quædam ejus hæc super re sphalmata, 172. Majoris hebdomadæ jejunia cæteris o'lim austeriora, 295. Hæc hebdomada pervigilia sex, et totidem synaxes olim locis quibusdam celebrabantur, 293. Variarum Ecclesiarum hæc de re consuetudines, 293.

Hebræi fure, et circumcisione retinere quindecim priores Hierosolymorum episcopi, 212. Apud Hebræos synonyma sunt hæc: maris loca, profundum telluris, infernus, etc., 215.

Hædæ et Modæ absentes sicut cæteri probetaverant, 258. *Jesu illis Nave* eos prohibere voluit, et quid illis a Moyse super hoc repositum fuerit, 258.

Helena meretrix et scortum Simonis Magi, 96. Eam, non se, Spiritum sanctum esse secundum nonnullos asserbat Simon Magus, 96.

Helena mater Constantini Magni ecclesiam Resurrectionis ædificavit et exornavit, 211. Num sola, 211.

Helladius in Cyrilli sedem intrusus, quis sit, etc., 215.

Herapologus, Agapii Manichæi liber ab Ecclesia damnatus, 108.

Heracleon Valentianus, quosdam homines ejusdem cum diabolo substantiæ immutabiliter præve docuit, 118. Animum immortalem indicabat, 61.

Heracides, Maneti commentarius, 107.

Heracilius in sancti Maximi locum et sedem ab eodem adhuc vivente substitutus et ordinatus falso creditus, xxi. Quis esset, xxi. In Cyrilli sedem intrusus, et quo anno, xlix. Arianus, xlix.

Herbarum omnium vires ignotæ, 132.

Hermas tertius Maneti discipulus, 107.

Herodes *Jurim*, quod est *Sylvester*, dictus, et quartus, 190. Milites Petrum in carcere custodientes eodem vivit, et cur, 212.

Hierax, Maneti a commentarius, 107.

Hieracitæ nuptias condemnabant, 64.

Hieremias, *Vide* Jeremias.

Hieronymi (S.) mirabilis vitæ sanctitas, abstinentia, scientia, transitus et miracula a pseudo-Augustino et pseudo-Cyrillo scripta, 372. Hieronymus propriis manibus multoties Christum habuit et ore proprio manducavit in altari, 387, xxv. Ejus corpus quando Romam delatum, 387, xxv, xxvii. Sancto Joanni Baptistæ æquissus est in gloria et in sanctitate, 387, xxv. Hieronymus sine adventu Spiritus sancti peccata dimittit non posse luculentur docuit, 268. De lapide auto ostium monumenti Domini posito quod dicit, 203. Spatium dierum 45 ab Antichristi necesse usque ad Christi adventum et mundi consummationem, in præssuram esse crediti, 232. Ejus testimonium de lucidæ crucis apparitione Hierosolymis, 333.

Ejus Chronici quam sit auctoritas, xxii. Hieronymus Pauliniani partibus ita adductus fuit, ut Meletianos Arianos passim vocare soleat, xxii. Refellit in eis quem de Lyriilli ordinatione scripsit, xxii, xxiii. Incautus aliquando, S. antistitis inlincorum maledicta transcripsit, xxi. Contra Joannem Hierosolymitanum accusatus, de ejus sedis iuribus ac privilegiis præquam æque scripsisse videtur, xxix. Ejus, ac Pauliniani fratris monasterium ad quam partem pertineret, xxix.

Hierusalem terrestris et superna, 362. Civitas magni Regis, 362. In Hierusalem Christus descendit, delapsusque est de colis Spiritus sanctus, 215. In ea mysteriorum omnium prærogativa, 215. Ibi concitata mors, salusque totius mundi a Christo secundum Scripturas consummata, 551. Hierosolyma vetus et nova, 208. Hierosolyma temporis presentis a vetere Hierosolyma diversa, 186. Ea que nunc esse lamentis non debetur, 186. Antiquam lamentatus est Hieremias, 186. Hierosolyma vetus quam Christum crucifixerat, a Vespasiano, ac demum ab Adriano funditus everta est, 183. Ejus ruinas alia civitas in stituta *Elia* nomine, 183. Post perpetratam cruce vetus Hierosolyma nomen resumpsit, 185. Nova Hierusalem ab Helena appellata, 185. Hierusalem nova propter verbum Domini quod ex eo providit, et isthinc orbem universum irrigavit, *metropolis fidelis, civitas justitie* a prophetis appellata, 301. Ejus illi nubibus et columbis assimilata, et cur, 301. Una die parturitur et parturit, 301. Deus illam gaudio replet, 301. In ea, divina celestium rerum facta impressio, imperato Constantio, 351. Ob conspectum in aere lucidam cruce, metu simul ac gaudio percussa, 352. Magna inebrium si pene ad Interitum deducta, 226. Quanta in ea morum corruptio per absentiam Cyrilli invecit, xxx. Unde prodire potuerit indagatur, xxx. Hierosolymam ab apostolorum temporibus ex omnibus partibus petebatur, 272. Hæc peregrinatio, et Judæorum et Christianorum ex toto orbe concursu, omni tempore, et quibus de causis frequentata, 272.

Hierosolymitana Ecclesia omnium mater, lxxv. De Jure nulli parere debuit, xxvii. Quindecim primi Hierosolymorum episcopi omnes Hebræi, 212. Hierosolymitana sedes vocata, *sacerdotium in locum et figuram Dei præsentis*, 216. Thronus ap-toleicus, xxvi. Post tres majores sedes quartum honoris gradum retinet, salvis propriis metropolitanae ecclesie iuribus ac dignitate, xlvi, xxvii. Hierosolymitana paræcia fines, xxx. Hierosolymitani episcopi ab omni tum Casariensis, tum Antiocheni patriarchæ jurisdictione immunes se prædicant, et quo jure, xxvi. In Palestine, atque etiam in generalibus conciliis Antiochenis et Casariensibus episcopi prælati, xxx, xxx. Ex antiqua consuetudine superiore Casariensi episcopo honoris et concessus gradum obtinere, xxvii, xxviii. Refelluntur ea que adversus Ecclesiam Hierosolymitanam immunitatem objiciuntur, xxx, xxx. Hierosolymitana Ecclesia a cæteris Palestine Ecclesiis segregata ritus suos peculiare habuit, xxvii. Ejus ritus quidam singulares circa baptismum annotantur, 301, vii. In ea erat per totam Quadragesimam symbolum baptizandis exponendi, 49. Omnia dogmata uno die compendiarie explanandi, 49. A quo profecta sit hæc consuetudo, 50. Quo tempore legebatur Joannis Evangelium, eodem, et Epistola ad Romanos, 335, xi. Ordo lectionum in ea usitatus, certo cognitus non est, 355, xi. Hierosolymitana Ecclesiam infestant Ariani, omnique generis hæretici, lxxiv, lxxv, lxxvi. Hierosolymitani schismatici Apollinaristarum hæresis ad minimum suspecti, lxxix, lxxx. Eorum de Trinitate doctrina, lxxviii. Divino se zelo agitabant, lxxviii. Qua de causa Cyrillum displicerent, lxxviii. Frustra eos Gregorius Nyssenus reducere tentat, lxxx. Num ab eo circa incarnationem diversa sentirent, lxxx. Hierosolymitanum concilium. *Vide* Concilium.

Hilarion (S.) demones per exercitios fugabat absque ulla episcopali consecratione, et quo jure, 251.

Hilarionus Cyrilli Ecclesiam invasor Ariariorum communionem infamis, xlix. Quot annos sevit, xlix.

Hilarus (S.) eos quos semi Arianos dicimus, *sanctos viros, fratresque charissimos* vocat, xlvi, lx. In concilio Seleuciensi, postquam Gallos a Sabelliani suspicione purgavit, concilio ascitus et ad communionem receptus, xlvi. Num Hilarus et Egypti in concilio Seleuciensi formam Antiochenam cum Orientalibus subscripsissent, liv.

Hippolytus martyr eadem traditione que Cyrillus de Antiochenis potentia, factis, duratione, 231, 252. Apocalypses et Danielis prophetias de Antichristo copulavit, 232. Antichristum a diabolo hypostatice suscipiendum existimavit, 231. Dies 1290 regnatum Antichristum docuit, 232.

Historia adolescentis cujusdam Daphnitæ flaminis filii a diaconissa ad fidem conversi, et a patris ira ac servitia

liberati, LXX. Historia damnati cuiusdam adolescentis. Vide Damiani. Historia duorum fratrum qui se castraverunt, Hierosolymis et aliis in uribus repulsorum, LXXX.

Nodie pro quotidie dictum, 329.

Homiliarum nomen quid olim, quid apud Cyrillum significet, 8. Homilie ordinarie. Earum discrimina a catechesibus, 8. Homiliae per annum, nulla argumenti ejusdem continuatione inter se conjunctae, 8. Homiliarum Cyrilli fragmenta, 358. Quid de illis sentiendum, 357. Vide Cyrillum. Homiliae Cyrilli quarum mentio fit in catechesibus, XCIV. Homilia in paralytico, ubi ad scripturam adduc presbyter esset, 335, XI. Ante ipsas catecheses habita fuisse videtur, 335. Juvenescens ingenii tyrocinia redeolet, 335. Ex quibus codicibus edita sit, 335, II. Ea quae est in occursum Domini Cyrilli fetus non est, 360, V, VI. Quis eam primus ediderit, 359, A. Variae de illius auctore sententiae referuntur, 359, N, IV, 361, VII. Hierosolymis habita fuit, 360, VII. Saeculo recentior non videtur, 360, VII. Fjus auctor Nazianzenum exscripsit, 360, V, 360, VII. A pseudo-Damascono ipse pariter exscriptus, 361, VII.

Homo solus Dei imago, et divinis manibus efformatus, 163. Propter imaginem Dei quam gerat, honore dignus, 163. Hominis fabrica Deum auctorem prodit, 155. Homo duplex, ex anima et corpore compositus, 41, 60. Homo duplex, locutio Cyrilli Patris usitata, 56. Hominum sexus corpore suo discernuntur, 62. Propriet hominem arbores, sata, vites aliaque condita sunt, 257, 288. Homo lutum animatum quatuor opera exerceat, 178. Ex vilibus et imbecillis primordis constitutus, quas vires, industriam et potentiam acquirit, 289. Hominis est aggredi ad opus, Dei perire, 15. Homo omnis ad socium vie benignae se habere solet, 197. Omne hominum genus ab Ecclesia docetur, 296. Homines pauci in comparatione angelorum, 257. Homines a demonibus occupati quanta ab ipsis patiuntur; eorum anima apertis oculis sibi videt, sermonibus loco spumam exprimit, 252. Homines non sunt natura salvi, vel perueniunt, 118. Homo rectus a Deo factus, a seipso corruptus, 22. Ad imaginem Dei factus: Dei similitudinem, quum acceptat per inobedientiam infuscavit, 209. Diaboli invidia paradiso dejectus, 165. Omnes homines ex Ad- peccato perierunt, non tamen immediate, c. lxx. Propter peccatum inimici Dei constituti, c. lxx. A Christo morte liberati, c. lxx. Qua morte, c. lxx. Per unum hominem mors et per unum hominem Salvatorem, vita, 196. Homo eo in tempore reparatus fuit, quo perditus fuerat, 203. Propter inobedientiam eiecius et paradiso, et per obedientiam Introductus est, 209. Omnes homines ante baptismum sub Satanae potestate, c. lxxi. Sine baptismo nullus eorum salvus esse potest, c. lxxi. Homines Spiritus sancti dono dignati sancti sunt et vocantur, 331. Adoptivi Dei filii per gratiam, 116. Non generatione, 150. Per virtutem Spiritus sancti sola precum vi demonem domant, 254. Homo ex sanguine constitutus resurrectioni mortuorum sine causa fidem derogat, 289. Exitari et resurgere facibus potest, quam fieri quod non erat prius, 289. Tam homo mortuus resurget, quam frumentum, atque semina, quae mortua reviviscunt, 288.

Homicida impunitus decembris, necessitatem iudicii ac retributionis post haec vitam ostendit, 256.

Homunculata, 164.

Hora sacrificii tremenda, 326. Horae quae duas aequinoctiales continent, a Cyrillo aliaque in anali computatione usurpatae, 179.

Horti in quo sepultus est Christus reliquiae adhuc superstitiae, Cyrilli tempore, 206. Pone sacrum monumentum, vel ad ejus latera collocari debent, 206. In sacra aedificia commutatos, 206.

Hostium Ecclesiae quatuor genera, haeretici, Judaei, Samaritani, gentiles; quomodo singulos Cyrillus delectandus docet, 8.

Humana fabrica auctor Deus: nihil in se abominandi habet, 176. Humana natura facili conjunctione perpetua Deo ordinatae, 65. Eius massam sanctificavit Christus, 366. Humanum omne genus plenum misericordiae ac donorum Dei, 363. Humani generis vulnus maximum, solitudo terrarum venientiae curabile, 166. Humanae foris stimularis pessime adorat, succedit Deus vere Homo factus, adorandus legitime, 170. Humanis ratiocinationibus et inventis divinis res tractandae non sunt, sed ex auctoritate Scripturarum, 261.

Humanae fragilitatis lugubre exemplum, 385, XX.

Humanitas Christi hominum peccata portabat, 196. Astra ligno et mortua est, ut simul cum illa moreretur peccatum, 196.

Hyemenus et Philetus quo sensu Resurrectionem jani factam arbitrabantur, 285.

Hypapantes, seu Purificationis festum, quo derotone, quoque gaudio celebrandum, 367, 368. Cum canticis et luminum gestatione, 362. Quo tempore, a quo, et ubi primum institutum, 360.

Hypocrisis fugienda, 5, 17. A Deo rejecta, 17.

Hypostasis apud Cyrillum, quae personae, neque naturae, ut a persona distinguitur, nomen est, sed utrumque confuse spectatum designat, 89. Significat, ac verti debet substantia, 89. Haec vox a Cyrillo nunquam adhibita in explicando sanctae Trinitatis mysterio, 89. *Utrumque hypostaseos* controversia quantis agitata animis, et qua ratione finita, xv, xv. Cur nec *consubstantialis* vocem, nec *unius vel trium hypostaseos* mentionem anquam adhibuerit Cyrillus, XII.

Hyssopum intellectuale, 30.

I

Iecilia cereos in festo Purificationis gestari auctor fuit, 360.

Idatii testimonium de laceratione crucis apparitione Hierosolymis, 355.

Idololatria morbo nihil deterius, 95. Fjus variae species, 54. Idololatriae superstitiones variae numerantur, 309. Sunt diaboli cultus, 509. Idololatra lignum, lapidem, Satanam ipsum, Deo spreto, patris sui nomine compellere, 117, 118. Eorum in lapidis et ligni adoratione stupor, 92. Eos Deus sub potestate habet, sed patientia tolerat, 122. Idolis immolata, cum natura sua communia sint, idololorum invocatione immunda sunt, 40. Cibi in idololorum solemnitatibus suspensae pompae diaboli sunt, 508. Invocatione demonum profani et coraminiati redduntur, 508. Quo sensu a Cyrillo cum Euciaristica comparati, 508. Vide Immolata.

Ignatius M. pures ex apostolis manus et pedes Domini tetigisse post ejus resurrectionem, testatur, 210.

Ignis et lapidum collisione factus, 95. Ignis et aqua naturae contrariae, Deo volente, conciliantur simul, 128. Ignis ardeus in grandine Mosis tempore in Aegypto, 128. Ignis glori divinitus erumpentes Judaeos templo readificando adlaborantes consumunt lapides, nec non ferramenta aliaque operi necessaria, LXVI, LXVII. Facti veritas astruuntur, LXVIII. Ignis de quo loquitur Apostolus (I Cor. II, 12) non operatur tantum, sed etiam operum auctorem comburet juxta Cyrillum et alios, 335. De peccatis venta libus, non de lethalibus, nisi forte penitentie laboribus emendatis, intelligendus est, 235. Ignis aeternus manet crucem negantes, 201. Rediviva peccatorum corpora comburet, nunquam absumet, 294. Ignis aeternus, ut regnum caelorum hominibus proponatur, 258. Quid faciendum ut hunc vitentis, illud assequamur, 258. Ignis flavus, quo hominum opera probantur, Christo de culis adveniente decurrit, 235. Cujus opera aurea reperiet illustriorem reddet, cujus soliditate destituta, et stipula stantia erunt, consumet, 235.

Ignorantiam repellit Spiritus sanctus, sed et scietiam immittit, 253. Ignorantia a divina generatione exclusa, 114. Eam ex aeterna in Deo generatione a catholicis admissa consequi, criminabatur Asterius Arianus, 114.

Illuminandi, per Baptismum, dicitur quibus nomina dederant ad baptismum, 1, 2. A catechumenis distincti, 14. E catechumenorum sorte egressi, 6, 18, 72. Prius catechumeni, post datus nominibus fideles dicit, 6, 18, 72, 302. Ex quo nomina dederant, unius matris filii et filiae facti, 9. Novi Testamenti discipuli, et mysterium Christi participes vocatione, non gratis, 16. A Deo misericordiam consecuti et consolati, et quo exinde Deo gratias agere et laudes persolvere debent, 302. Eorum status anticipata quaedam et inchoata baptismi donorum fructus, 9. Illos tanquam baptismi bonis articulis fruenteis ubique spectat Cyrillus, 297. Illuminandi interiore sancti Spiritus non pulsati, 6. In confinio consistentes, 9. In balneis positi, dubia adhuc sua sorte securi esse non debent, sed timere, 9, 10. Instante sui baptismi tempore quam specialiter docerentur, 300. Vide Catechumeni, Baptizandi.

Illuminatio, vox propria neophytorum in Latina Ecclesia, c. lxxv.

Imago Dei in homine quid, 200. Cyrillus eam in anima illera sui potestate reponit, 209. Eam a similitudine distinguit, 209. Imagines regum honorantur, 163, 58. Imaginum usus Cyrilli aetate in Palestina non infrequens, 165. Eum ex Cyrilli testimonio commendat Nicernum filii concilium, 50. Eorum cultus non male colligitur a S. Joanne Damasceno, ex sententia ejusdem, 165.

Imber unius et idem toto orbe descendens quam varios et multiformes pariat effectus, 219. Imbris Pater Deus, 150. Imbrum aquae nubibus sustentetur, et composito ordine in terram defluit, 150. Imbrum ex amatorio actu profusissimum, Manichaeorum opinione, 110. Imbrum lar-

giores Hierosolymis effusi, urbem pene perdidierant Cyrilli tempore, 89.

Immolati idolis cibi non sunt vescendi, 65, 66. Eorum usus ab apostolis damnatus, et ab Ecclesia interdictus, 65. Severe a Cyrillo prohibitus, 65. Eadem prohibitio in omnium fere Patrum eo pauci seposito scandalo, et conscientia offensione licitum putantur, 65. Quae idolis immolata sunt, e communibus rebus eorum invocatione immunda sunt, 40. Multorum Patrum opinione, daemonum invocatio contaminata, 40. Daemones in illis cibis praesentes, Cyrilli sententia, 40. *Vide* Daemones. Immolatis utentes haeretici, Nicolaitae, Marcionites, Valentiniiani, Basilidiani, Saturniliani, Carpocratiani, 65.

Imperatores quo honoris titulo olim compellere mos erat, 351. Non gemmis et auro distinctas coronas ab episcopis, quemadmodum ab aliis accipere debent, 351. Quales eos ab episcopo litteras accipere deceat, 351. Praesentis temporis Imperatores Christi resurrectionem credunt et venerantur, 211. Ecclesiam resurrectionis nomine exstruxerunt, et plurimis donaribus exornarunt, 211. Quos hic intellegit Cyrillus, 211. Imperatoris donis decoratus est hofius in quo sepultus est Christus, 206. *Vide* Constantinus.

Impios perferi Deus per patientiam, praesitutum vindictae tempore, 125. Statim post mortem penam dat et doctrina Cyrilli, 287, 291. Illud Psal. i, 5, *Impii non resurgent in iudicio*, qualiter intelligendum, 291. Eos nisi post mundi finem in ignem praecipitandos, videtur fuisse Cyrilli sententia, 287.

Impositio manuum. Per eam gratia sancti Spiritus creditibus communicata, 218. Quis dedit hanc potestatem, 218. *Vide* Confirmatio, Manus impositio.

Inpositores Christi nomen sibi usurpantes, primum siugnum occasus mundi praenuntium, 226.

Incarnatio, seu Inhumatio Christi non secundum speciem ludivram, sed secundum veritatem facta est, 56. Eius possibilitas negari a gentilibus non potest, 177. Iudaismi mira videri non debet, 170. 'narrationis causae. Prima, humanae generis reparatio, 163, etc. Secunda, in Deo praesentia frui possemus, 168. Tertia, ut Deus elementa sui praesentia et contactu sanctificaret, 169. Quarta, ut per virginem vita prodiret, quomodo per Evam subit mors, 169. Quinta, ut Deus se idolorum loco sensibus nostris humana forma subiceret adorandum, 169, 179. Sexta, ut eodem quo nos diabolus debellabat, carnis instrumento salvaret Deus, 170. Septima, ut Christum pro nobis pati debentem diabolus non cognosceret, 170.

Incautiones et venustia fugienda, 70. Incurruptio nis indumentum in bonis operibus refulget, 259. Idem sonat ac vita bonis operibus plena, unde haec obsequendi formulam usurpaverit Cyrillus, 239.

Incredulitas pena, Deum, Dei Filium indigna perpeti, 190. Incredulitatis plena res legem condiscere, et incredulum manere, 291.

Increduli pro merito incredulitatis ac erroris illusioni a Deo derelicti, cxxxviii. Quid Cyrillus per incredulitatem longinquam significet, 312. Incredulitas Iudaorum inamissibilis, 342. Morbus incredulitatis quavis corporea aegritudine difficillius sanatur, 312.

Incus. Ad incudem procedenda anima, 11. Indifferenter videre idem apud Cyrillum, atque cogitationem pravam animo versare, 37.

Indigne accedens ad baptismum, egrediat, ut mutato animi habita relect, 4, 5. Talem admittit aqua, spiritus non admittit, 5.

Inferus apud Hebraeos profundum telluris, maris ima, mortuorum loca significat, 215. Illud Job vii, 9: *Si descendit homo in infernum, non amplius ascendit*, qua ratione intelligendum, 299. Promptuarium animarum in inferno, quae, 287. Inferni portae a saeculo posita, a Christo contractae, 362. Christus ad inferna descendit justos liberaturus, 57. Inferni et purgatorii poenae quantum graves, et in quo differant, 376, 411.

Infideles ad crucis signum obmutescunt, 194. Infidelium nos a baptismo remotionem sermonibus, 12. A diabolo stimulantur, 12. Infideles cum cordibus aegri sint, vi divini luminis exaccantur, 106. Quo sensu illis subtrahi gratiam docuit Cyrillus, cxxxviii.

Ingeniti duo, perversa Arianorum catholicae fidei exposito, 153. Ingenitum Christum, veterum haereticorum sententia, 153.

Inhumanatio Christi, si phantasma fuit, phantasma quoque futura est salus, 56. *Vide* Incarnatio, Christus.

Inimici Christi de ipso testantur, 147. Inimicitia laudabilis erga hereticos, 248.

Instructiones praeviae de baptismi ritibus, ordine, et sacramento altaris, ipsa nocte paschali singulariter tradabantur accessuris ad mysteria, 300.

Insufflatio Christi in apostolos post suam a mortuis resurrectionem ad quid profuit, 271. Insufflationes sanctorum et invocatio nominis Dei urit daemones, 312. Insufflationes baptizandorum in exorcismis, salutare, 7, 251. Adhibita ad significandam vim Spiritus sancti, in signum contempti, ejecti et adusti daemonum, ad tollenda peccata, 7.

Intelligibilis. Quam ejus vocis apud Latinos Patres notio, 1.

Intentiones praevae accedentium ad baptismum, 5. Frequentes post conversionem imperatores, 5. Quandoque in ipsa Ecclesia correctae et praeter primam intentionem salvus homo, 5.

Interrogatio de fide ejus qui mox baptizandus erat, 85. In Ecclesia Hierosolymitana usu distincta a symbolo tum fusiori, tum compendioso, 84, u. 11.

Invocatio nominis Christi, et nullius alterius daemones effugit, 58. Invocatio gratiae in baptismo animam obsignat, 45. Invocatio Spiritus sancti ex parte communi facit corpus Christi, 317. Nudum et commune unguentum reddit Spiritus sancti efficiens, 317. Ea qua petitur Eucharistiae consecratio in omnibus exstat liturgiis, cccxxxix, cccxl, cccli. Quae forma et quo in loco, cccxxxix, cccxl, cccxli. Ejus vim ad consecrationem parvam non esse unde probetur, cccxxxix. Unde factum sit ut Graeci Patres ita loqui soleant, quasi invocatio illa sola consecrationem efficiat, Latini vero Patres solis evangelicis verbis elementorum transmutationem tribuere videantur, cccxxxviii. *Vide* Consecratio, Invocatio sanctorum. *Vide* Sancti.

Irenaeus, quae multi haeretici contra Spiritum sanctum locuti sunt, in libris suis reulit, 246. Cur ejus adversa haereses libri *apocrypha* seu praecipiones vocentur, 246. Cur *apocrypha* seu expianator appelletur, 246. Quo potissimum titulo hoc nomine donari meruerit, 246. A Cyrillo transcriptus, vim imitatione expressus, 87, 91, 239.

Irenaeus, sive Herennius Cyrillo dejecto subditus, quo tempore Ecclesiam Hierosolymitanam invasit potuit, xliix.

Isaías Ezechiae mortem denuntiat, 29. A Manasse serria dissectus, 29, 185. Sic fere Hebraeorum traditio, multorum Patrum sententia confirmata, sed variis falsis admista, 29. Isaías in subterraneis locis post mortem, inde a Christo liberatus, 57. Vocalissimus praeco, 260. Christi in carne praevitit adventum, 184. Eum ante ejusdem adventum in throno sedentem vidit, 219. Multa de eo exalta voce, *παρρησιασμένως* praedixit, 57. Ejus vaticinium de virgine paritura ab interpretationibus, et explicatioibus Judaeorum defensum, 174, 175. De virgine vere intelligitur, 174. Ad Ezechiam trahi non potest, 175. Mulierum Christum ad ejus sepulcrum quaerentium fideliter constantium vidit, 211. Quid habeat de Spiritu sancto, 260. Quam accurate verax in his quo de Sionis eversione praedixit, 293. Eam mihi fere ante, antequam veniret, per Spiritum viderat, 293. Resurrectionem mortuorum disertè praedixit, 292. Isaías liber, prophetiarum secundus, 69. Ejus locus a Cyrillo memoratus, sed fallente memoria praetermissus, 265. Alter varie lectus a Patribus, 29, 2.

Israel genus electum, sanctissimum, 166. Primogenitus Dei honore suo dejectus, 159. Israelitici populi peccatum in vituli adoratione ipsi condonatum, 26. Israelitum Joeleni praedixit, et Scripturas nesciebat, 273.

J

Jacob benedictiones patris prudenter praeparavit, 119. Quid dixerit *Laban*, priusquam Rachelem sumeret, 179. Ejus ad Judam filium propheta explicata, 171.

Jacobus primus Ecclesiae Hierosolymitanorum episcopus, 63, 66, 216, xxvii, xxviii. Cum apostolis damnata immolationum carnium esum, 65, 66. Principales episcopus dictus, 216. Quare, 216. Christum redivivum specialiter videre meruit, 216. Quid in illa speciali Domini apparitione actum sit, 216. Juraverat se non comesturum paucem, donec videret Dominum resurgentem, 216.

Jacobi Epistola catholica, 69.

Jacobus frater Domini, a Cyrillo semper episcopus appellatus, apostolus nunquam, 216. Cum utrobique ab apostolis seceperet videretur, 216. Primus extitit Hierosolymitanus episcopus, unusque vel fuit ex apostolis, vel per ipsos creditus, xvii, xxviii. Ab ipso Domino gubernacula Hierosolymitanae Ecclesiae suscepisse a quibusdam existimatus, xxvii, xxviii.

Janus clausis ingredi, diversum ab ingredi per *janua clausa*; discrimen illud non attendere sancti Patres, 219.

Jarin pro *Jarib*, Hebraea vox, quid significet, 190. Herodes pro translationem ita vocatus a Ruffino et quare, 190.

Jejunii tempore vino et carnibus abstinetur, 65. Je-

Junia majoris hebdomada in quo ceteris anterior, 235.
 Jejunium Parsseque prolixius extensum, 235.
 Jerichianis urbis mensis jubbilo solum eversa, 142.
 Jeroboam sacrificans idolis, manus siccitate percussus, redarguentis se propheta orationem petit, et ab incommo liberatur, 89.
 Jeremias propheta sanctificatus est in matris utero, sed non ibi prophetavit, 45. Vidit Judeorum casum et interitum, 186. Ipse lamentatus est, 186. Jeremias liber prophetarum tertius, in unum volumen cum Baruch, Lamentationibus, et Epistola compactus, 69.
 Jesus filius Nave, *Heldad* et *Modad* prophetaetes videtur, eos quasi invalida motus quod ipse nondum prophetares, prohibere voluit, 238. Per impositionem manuum Moysis, Spiritu sapientie repletus est, 238. *Vide* Josue.
 Jesus, sic dicitur est Christus, quia salutem dat, 142, 143. A salutaris medicina, 138. Nomen hoc Hebraice *Salvatore* sonat, Græce *Sōanēm*, 143. Jesu nomen in Veteri Testamento oblique tantum indicatum, propter Judæorum qui Christum erant occisuri, malitiam, 142. Palam declaratum non ab hominibus, sed ab angelo, 142, 143. Jesus Christus Valentini opinione ex viginti *Evouibus*, symbolum suam conferentibus productus, 99. Male eum Cyrillus Valentianorum opinio masculo feminam facit, 99. Jesum cum Christo, eorum opinionem referens, confundit, 99. Jesus tricesimo vitæ anno baptizatus, 98. Solum immunis a peccato, 97. Ipsa sapientia, mortuos ad se confugientes resuscitat, 314. Ad Jesum accurrendum qui peccata condonat, quovis morbo sive animæ, sive corporis laboremus, 314. Ubique quomodo beneficus, 356. *Vide* Christus.
 Joannes Baptistæ, prophetarum maximus, Novi Testamenti princeps, amborum fœderum nodus, 146. Primus auctor baptismi, 42. Prophetarum finis, et evangelicarum rorum exordium fuit, 42. Major Elia, Enoch, Moyses, et omnibus prophetis, 42. Sed comparatus Christo immensum inferior, 43, 44. A quibusdam ipse incepte prelatum, 42. Eum Cyrillus non nisi veteribus justis, non autem apostolis majorem dicit, 42. Joannis virtutes, 43. Ad hoc sanctificatus et repletus est Spiritu sancto ut Dominum baptizaret, 268. Dum adhuc esset in utero matris suæ, Dominum agnovit spiritu, nondum oculis videns, 43, 268. Ex Spiritu sancti in Christum descensu eundem agnovit quoad vultum, 43, 268. Ascetica vitæ exemplar, 43. Doctor fide dignus, qui id quod præcipiebatur, primum exsequebatur, 44. Conscientiam verecundiam non detinebat, 44. Contentibus vulneca sua medicamenta apponebat, et relinquebat ab igne æterno, 43. Non conferebat Spiritum sanctum, sed annuntians erat eum a quo conferebatur, 268. Post mortem in subterranea locis conclusus, a Christo liberatus, 57. Joannis baptisma remissionem peccatorum conferebat, 43, 315. Ab igne æterno liberabat, Spiritum tamen sanctum non conferebat, 43, 268. *Vide* Baptismus. Eum Cyrillus in Novo Testamento locutur videtur, et quibus de rationibus, 42. Cum Patribus omnibus Christi baptismo inferiorem fecit, et quibus paribus illum antecellit iste, 43.
 Joannes evangelista datus a Christo Maria filius, et ejus charitatis contradidit, 116. Eius Evangelium quo tempore Græci in ecclesia legunt, 333. x. Ejusdem Epistolæ catholice tres, 69. Senectuta a Cyrillo citata pro Domini verbis, 23.
 Joannes Damascenus. *Vide* Damascenus.
 Joannes Hierosolymitanus Cyrilli successor a sancto Hieronymo levitatis aut ostentationis vitio sine justa causa notatus, 49, 50. Ab eodem et ab Epiphano circa fidem pulsatus, ad Alexandrinum presulem, omisso suo metropolitano confugens, redarguitur, xxix. Se ab Cæsariensis, imo et ab Antiocheni episcoporum jurisdictione immunem esse defendit, xxix. Persecutionis metu Occidentibus non communicat, lxxv. Theone presbytero Spiritum sanctum Deum in Ecclesia prædicante, claudit aures, lxxvi, lxxvii. Simi enim quartæ Cyrilli catechesim pronuntiat coram sancto Epiphano, 49.
 Joannes Nicænus infelix et invidiosus chronologus, 369, 11. Ejusdem epistolæ fragmentum, 370.
 Joannes Paleologus manuum impositionem confirmatorium, in actione ministri frontem ugentis contentam existimavit, 259.
 Job, imbecillum pater propter curam erat, 116, 117. Resurrectionem mortuorum docuit, et luculenter expressit, 292. Illud quod ait cap. xiv, 10, *Cadens vero mortuus non est amplius*, per interrogacionem legendum est, 292. Quo jure id pertendat Cyrillus, 292. *Vide* Resurrectio. Jobi liber primus eorum qui versibus conscripti in canone 69, 15.
 Joel qualiter Spiritum sanctum esse testatus est, 260.

Ejus de eodem quondam effundendo propheta, 274.
 Jonas futuri inscius fugit, 213. Christi tyrum gessit, cique similis fuit in multis, 213, 214. In alvum celi projectus, ibi triduo moratus, neque tamen corruptus ac fuscus est, 213, 214. Virtute Dei servatus, 213, 214. Post tres dies inde egrediens Christi resurrectionis possibilitatem evincit, 57, 213, 214. Judeorum fraudes, milites ad mentium inducentium, pravitati, 215. Cur in ceto cum esset in inferno se esse dixerit, 214. Jonas Maneti imitandus fuit, 104. Christo inferri in multis, 213.
 Jordans Christi testimonium reddidit, 116. Evangelij principium, 42. Initium cum administrationis Josue, tum prædicationis Christi, 142. Quot ab Hierusalem millibus distet, 370, 371.
 Joseph patriarcha de carcere et servitute ad regnum promotus, 236. Rex *Ægypti* a plurimis Patribus dicitur, 122. Eum Deus *Ægypti* regem constituit, mala fratrum ipsius voluntate ad executionem consiliorum suorum usus, 122.
 Joseph Christi pater, non ratione generationis, sed ratione curæ, 116.
 Josephus *Antiquitatum* auctor, nihil de Zachariæ visione in templo, factaque ei futura proliis promissione, scripto perhibuit, 370, 371.
 Josue, in prioris nominis locum Jesu nomen accepit, non sine mysterio, 142. Tyrum Jesu Christi gessit in multis, 142. Tum ipse tum Aaron dno Christi nomina non sine mysterio gesserunt, conjunctam in uno Christo regiam et pontificiam dignitatem representantes, 142. Josue invidiæ erga *Mudad* et *Modad* probepantes a Cyrillo insinuat, 238. Non ipse, sed alius juvenis Moysi annuntiat quod isti probeparent, 238. Josue liber, 69.
 Jovianus Nicæni fidei sectator pacem Ecclesie reddidit, lxxix, Moritur, lxxix.
 Judas idem sonat ac *confessio*, 188.
 Judas proditor in tentatione avaritiam submersus, 330. Recens a mensa egressus, ac benedictionis calice potatus, pro salutis potu, sanguinem justum effundere voluit, 185. Ejus proditio prænuentia est, 188. Judas damones intro gessit in Christi nomine, 118. Non fuit natura proditor, ac diaboli et perditionis filius, 118. Illum hereticis natura et necessitate ad scelus adactum dicebant, 118.
 Judæi apostoli catholica Epistola, 69.
 Judæi et Israelite perpetuum nomen Judeorum, 142. A Judaismo recedere debent Christiani, 70. Judeorum religio, mores, et consuetudines ab imprudentibus Christianis perperam cultas, 70. Judeorum Ecclesia, 297. Vineæ plantata a Christo, 196. Nil nisi spinas fecit, 197. Ex Sodomis secundum animi inductionem, 196. Nubibus præceptum ne pluant super eam imbre, 197. Quibus imbre, 197. Propter structas adversus Servatorem insidias rejecta, 297. Malam Christo remunerationem repperdit, 196. Judeorum ingratitude qualis fuerit, 191. Dominus ipso non abiecit, sed ipsi abiecerunt Dominum, 191. Ab ipse translatis ad Ecclesiam propheta, 197. Murmurantes, et murmuratorum posteris, 342. In ipis non esse Domini voluntatem aperte testatum a prophetis, 297. Ipsis non solum detractare prophetas, sed et lapidibus opprimere, 164. Eos lapidaverunt et neci dederunt, 137. Judæi temere legistrationum munus arripientes redarguuntur, 342. Pravis Scripturarum interpretationibus multos decipiunt, 52. Arma adversus eos sumuntur in catechesibus, 8. Ex prophetis suis refellendi sunt, 199. Ex omnibus Veteris Testamenti libris, et ex apostolis, primisque Hierosolymitanæ sedis antiquibus qui Hebræi fuerunt, 8. Forum patriarchæ recentes, et probro genere, 11. Eorum contradictiones in mysterium ascensionis Domini: unde retunditur, 217. Cyrillus auditores suos passim ad certamen cum gentilibus, Judæis, hereticis invidum hortari consuevit, 1. Judæi unum Deum recipiunt, Patrem negant, 115. Suis ipsorum prophetis adversi, 115. Impie abutuntur hac sententia, *Unus est Deus*, ut Filium negent, 156. Jesum negant esse Christum, 143. Ipsis mira videri non debet Christi incarnatio, 170. Judæi illud Joan. vi, 31: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis*, etc., non spiritualiter accipientes, offensi, 321. Multo gravius peccarunt Judæi Jesum alligantes, quam Isaiam secantes, vel Jeremiam in lacum dejicientes, 189. Eorum proceres sibi ipsi pugnantibus in illis qui Judæi proditori responderunt, 189. Asserentes Elishæum et Eliam mortuos excuisse, Christi resurrectionem negare non possunt, 212. Pauci ejus resurrectione fide increduli, 212. Judæi usque in hodiernum diem fremunt adversus Dominum et Christum ejus, 115. Velamen eorum coruli in lectione Moysis, non ad Paulum duntaxat, sed ad sæculi consummationem usque impositum est, 211. Mira videtur attoniti, non sanati fuisse, 342. Semper ad contradictionem parati, et ad fidem ægnes, 186. A pueritia usque ad senectutem commentan-

tes, et in ignoratione consensentes, 52. Vineæ eorum excinditur, neque apud eos relicta est uia salutis, 207. Quorundam ex ipsis stupida in retinendis antecceptis epistolibus pernicia et obstinatio, LXVIII. Juda-orum qui Christum pupigerunt et morti tradiderunt, quæ futura contentio mensis, dum ipse gloriosus et cælis adveniet, 235. Quando videbunt, et ex cruce recognoscunt quem pupigerunt, Jesum, punitebit, cum non erit eis penitentia tempus, 203.

Judei unctum vite Messiam expectantes, ab Antichristo factus decipiuntur, 229, 230. A nonnullis Patribus Anthropomorphitæ hæresis accusati, 91. eos accusare videtur Cyrillus, quod Deo providentiamculo terminarent, 121. Judæi Romæ degentes quidam a Paulo persuasi ut crederent, alius contradicentibus, 260. Pures ex his qui Christum crucifixerant in doctrina apostolorum et orationibus perseverabant, 274. Judæi plurimi, atque pagani prodigis celestibus deterriti, Christianam religionem amplectuntur, LXVIII, LXVIII. Judæi ad ecclesiam periculi metu confugientes divinitus repelluntur, LXVI, LXVII. Cruces atro colore suffusæ eorum vestibus divinitus inuruntur, LXIX. Juliano jussu et favore templum Hierosolymitanum instaurare aggreduntur, LXII. Quam infesto exitu, LXII. Num vetera ædificia diruentes omnia fundamenta evenerint, LXII. Ad ædificio templi contumaculo divinitus prohibitis, LXVI, LXVII. Forum commentaria a Tito Romæ Hierosolymis avecta, 570, 571. Apud eos quæ deprecandi mali formula, 183.

Judicis justus est accommodatus ad unumquodque eorum quæ geruntur, sententiam pronuntiare, 29.

Judicium extremum vere tremendum est, 258. Quæ ratione penam ipsam securitatem effugiemus, 258. Abraham cognitum, 250. In illo omnia peccata manifestabuntur, etiam occulta, 237. Quisque ex operum specie assessetur et sua conscientia iudicabitur, 238. Judicium extremum testes habebit homines et angelos universos, 237. In eo iudex aderit Deus Pater, ipsi assident Filio, ac præsentem Spiritu sancto, 237. Quare distrahat, 237. Multos iudicium extremo adhuc viveutes deprehensum iri et una cum rediit, non prius obita morte sistendos, communis Græcæ Patribus, et Latinarum permittit opinio fuit, 236. Unde desumpta, 236. Num ad iudicium generale, bonorum malorumque remunerationem vel penam differri, Cyrillus existimavit, 277. Quæ vera sit ejus opinio de his qui in grata decedunt, 287.

Judicium liber, una cum Ruth, septimus in canone, 69. Julianus imperator Constantio succedit, liberamque omnibus sive Catholicis, sive Ariani præsulibus religiosis causa relegatis, ad suas Ecclesias redeundi facultatem concedit, LXI. Auctor est Judæis ut templum instaurarent, LXII. Vide Judæi, Templum. Ejus adversus sanctos Hierosolymis manentes immanitas et dira consilia, divinitus repressa, LXVIII. Julianum ipsum esse Antichristum Cyrillus censere non potuit, LXIV.

Julius Romanus pontifex de die natalitatis Christi Joannem commentaria consulti, 570, 571.

Jupiter cum sorore rem habuit, 98. In cyenum et lacram transfiguratus, 93. Eius adulteria, 93.

Justi, Post resurrectionem splendebunt ut sol, et sicut splendor firmamenti, 294. Celeste corpus accipient, ut possint cum angelis digne versari, 294.

Justi Veteris Testamenti in subterraneis locis conclusi et libertatis egentes, 57. A morte evomit. Num essent sub diaboli potestate in inferis, quorundam ea de re sententia, 170.

Justis Deus hic ex parte suppetias fert, postea ipsis plene ac perfecte præmia rependitur, 287.

Justi acari debemus, quemadmodum Abraham justificatus est, 74. Justificatio tam operibus quam fidei tribuenda, 74.

Justitia vivendum, et moriendum percatit, 3. Non tanta erat hominum injustitia, quanta morientis Christi justitia, 199.

Juvenalis Hierosolymitanus episcopus festum Natalis Domini primus in suam Ecclesiam invenit, et quo sensu, 369, 370, u. Nicænum symbolum ad usum baptismi, in Ecclesiam suam forte invenit, 83, u. 9. Julium papam consuluisse falso creditur, 369, u. 371.

L

Labarum Constantini a Cyrillo crucis tropæum appellatum, 353. In bellis a Constantio invenit solium, 353.

Labrum tabernaculi, baptismi symbolum, 42.

Lactantius Spiritum sanctum propriam non habere substantiam docuisse insinuat, 313. In ejus libris reperitur error de diabolo natura malo, 23.

Lamina Cyrillus ad sacramentum chrismatis transfe-

rens mysterium lamina sacerdotalis, fronti summi pontificis impositæ, quæ ex parte later utramque rem comparationem instituit, 321.

Lampas non solum habenda nobis est, sed etiam ardens conservanda, 239. Lampades pupillares, 2, 16.

Lampsacenum concilium. Vide Concilium.

Lapsem holostrata patrem suum dixere, 117. Lapis manibus excisus de monte in Danielis prophetia, Christus est, 172. Lapidis cognitionis, 9. Lapis monumenti, illi adjectus de Christo instabat, 146. Ipsi iussu speluncam erat Hieronymi tempore, 202.

Latrones cum Christo crucifixo ejus iocum interferebant, 184. Ipsi Innocentii testes, 184. Eorum sors varia et exitus, alter usque ad mortem legum contempserit, alteri vite finis emendationis initium fuit, 197. Alteri anime traditio, salutis ante alios perceptio fuit, 197. Alter mentis oculis obsecratus, 197. Latro credens non obduravit cor suum, ea propter occisione indulgentiam consecutus est, 198. Veretur opera sua, 197. Et paradusim per fidem apertus, 16. Post unum horæ fidem in paradusim inducit, 77. Ante Abraham, Moysen et alios omnes ille ingreditur, 197, 198. Eodem tempore quo primus parvus ejectus est et paradusim, in eundem per obedientiam introductus, 209. In paradusim, non in celum, iuxta Cyrillum, 197. Quem paradusim, 197. Num in terestrem unde dejectus est Adam, 197. Qua ratione fieri potuit, ut huc primus introret comite Christo, 197. An cum anima, an cum divinitate iheri, 197. Quo sensu cum Cyrillus salutem ante alios percepisse assereret, 197. In iudicii novissimi tempore ejus salutem distulisse videtur, 198.

Latus Christi latus esse punctum, propter peccatum et femina de Adami latere educta profectum, multi præter Cyrillum docuere sancti Patres, 193.

Latus eorum est qui grades agunt: deploratio vero, eorum qui verberibus caduntur, 291. Ad quos pertinet laudare Deum, 291.

Lavacrum. Vide Baptismus. Lavari penitentia, vel lavacrum penitentia, 67. Lavacri salus unica, 70.

Lazarus quatuordecim annis suscitatus, corpora sanctorum in morte Christi excitata, aliarumque resurrectionum exempla in Scripturis, 292, 293. Lazarum quatuordecim resuscitavit Christus ut Deus, 56. Fetens ab eo suscitatus, 21. sororum fide, 76. Sorores pro ipso credere, quod non poterat per sese, 76.

Lectica in usu veterum quales, et quotuplicis generis, 510.

Lectiones Scripturæ in ecclesia, 4. Quomobrem institute, 52. Lektionen de Ascensione in suasi diei Dominice propter ordinem lectæ, 217. Lektionen Scripturæ sacre catechesibus præfixæ, ex consueto lectionum in ecclesia habendarum ordine non sumptæ, et quare, cxi. Legendo privatim in ecclesia, legere unus debet, alter audire, 40.

Leo a paginis Dei loco adoratus, 93.

Leonas quæstor ad concilium Seleuciense ab imperatore missus, in Anomæis et Acacianis propensus, cxi, cxi, cxi, cxi. Concilium dissolvere tentat, cxi, cxi, cxi, cxi.

Leontius Byssantinus auctor gravis et acutus, 357, u. Cyrilli sententiam citat, 36.

Leontius, 3.

Lex et prophetæ pedagogi more nos ad Christum perducunt, 67. Quibus legis oneribus liberavit nos Spiritus sanctus, 278. Lex pro ratione temporis data erat, et cum umbram tantum haberet futurorum bonorum, accedente veritate subtrahata est, 278. Legi et prophetis detrahentes hæretici, 67.

Liberius paps quo sponione obstrictis Macedonianorum legatos ad communionem recepit, cxxi, cxxii, cxxiii.

Libertas Israelæ a Pharaone, et mundo a peccatis per aquam comparata, 42. Libere mortuus qui nullo avaritæ, aut pravæ actionis merito in crucem actus est, 183. Liber est homo ad bonum et ad malum nulla necessitate sciendum, 62. Ni ita esset, nullus penæ vel gratiæ locus foret, 62. Libertatis quoad homines in hoc statu quem notionem habuerit Cyrillus, 183. Eam intellexit quæ foret ab omni necessitate expedita, et libere prorsus electionis, 183. Quam sit ad meritum necessitas, cxxxvi, cxxxvii. Quomodo stet libertas in homine sub gratia efficiaci constituto, vel qui cum fervidiori cupiditate confligit, cxxxviii. Libertati sua jura servavit Cyrillus, cxxxvii. Liberi arbitrii cooperatio, ejusque necessitas, 13.

Librarium oculis, auribus et manibus eadem voces repetite assipit illuserunt, 270. Græculi librarii Patrum sententias suis præjudiciis contrarias præsternere solent, 257. In sine vocum per vocalem destinationem importune adijcunt, cum vox sequens a vocati incipit, 279.

Librum atqueum utillem legere debent qui in ecclesia

expectant, 10. In divinis libris descripta sunt omnia nostra, sive bona, sive mala, 236. Libri angelici, in his virginibus et monachi ob pudicitiam propositum descripti, 64. Deleantur qui descedunt, 64, 221. Liber viventium non semper retinet omnium qui in eo scripti sunt nomina, 220, 221. Quis sit tum apud Cyrillum, tum apud Augustinum, et quid in eo contentum sit, 221. Quo sensu quædam in eo deleantur nomina, 221. De prædestinationis decreto non est intelligendum spod Cyrillum, 221. Libri quatuor Strythiani Manichæorum principum, 101.

Ligaturus non utendum in morbis, 70.
Lignum viololatre patris sui nomine compellavere, 117. Reparatio pro lignum damni per lignum illati, 192. Per lignum occidit Adamus et per lignum in paradysum introducit Iatro, 198. Per Jesu lignum multo facilius paradysum ingressuri sunt credentes, quam per lignum de quo ederunt parentes nostri ejeti sunt de paradiso, 169. Semper per lignum salus, 193. Lignum dulcem effect aquam : de latere Christi aqua effusit in ligno, 193.

Lingua tardior mente, 67. Durum rerum, et gustatus et sermone administrata est, 63. Lingua ignea paradisi aditum reservat, 272. Gratia linguarum fructus resurrectionis Christi, 207.

Lithostrotos, sive *Gabbata* Hebræice in ædibus Pilati existebat, 341.

Liturgia sacra Cyrilli ætate multo brevior ac simplicior quam postea fuit, 325, m. Cyrillus non omnes Hierosolymitanæ parces, sive cæmoneas describit et exponit, 325, m. Quænam esset hæc liturgia, 325, m. iv. Quæ S. Jacobi nomine circumferebatur in usu Ecclesiæ Hierosolymitanæ, 325, iv. Quanto tempore, 325, iv. A patriarchis Constantinopolitanis abrogata, 325, iv. In multis a Cyrilliana disconvenit, et quare, 324, iv. Cyrilliana multa habet communia cum ea quam exhibent *Constitutiones apostolicæ*, lib. u. c. 57, 324, iv. v. Lingua quedam ab illis tum Græcis, tum Latinis liturgiis discrepantia notatur, 325, 326. Coram sacra et evangelicis verbis historia num in ea prætermittitur, 327.

Locusta typos animæ corpore se induentis, 233. Locusta impinguita, qualiter animam suam corpus in resurrectione generali iterum vestimentem significet, 234.

Loquenda que ad pietatem pertinent, 9. Loquendum in ecclesia de utilibus rebus, dum otiosi somus, 10. Quomodo loquamur, verbis exprimere non possumus, 90. Locutiones Cyrillo singulares, 60.

Lot qui unus erat, a Deo non neglectus, 256. Locolumis sarratus cum filiabus suis, 309. Ejus uxor præter naturam salis statua effecta, in æternum monumentum posita, 309, 290. Hæc transmutatio resurrectionem non repugnare manifestat, 290. Statua uxoris Lot multorum et antiquis testimonio ad sua usque tempora perseveravit, 309.

Luceana Marcionita immortalitatem animæ negabat, 61.

Lucerna, de qua in psal. cxxxii, § 17, varie a nonnullis interpretata, 144.

Lucianus martyr testatur scissam Passionis tempore Golgothæum rupem, 202.

Ludi delectatio quam multos detrahat in infernum, 383, xv, xv, xvi.

Lutium gestatio in festo Purificationis, 362. Quare, 367.

Luna igneæ naturæ, 129. Ejus splendor noctis tenebras mitiga, 150. Luna, aliquibus Deus, 54. Lunam, cur Deus quandoque deliquitum patit et in sanguinem vertit, iterumque lucidum corpus effici voluerit, 289. Luna singulis mensibus crescens et decrescens resurrectionis argumentum est, 289.

Lupus a paginis pro Deo cultus, 93. Lupi multi sub ovium vestimentis, sed lupinis ouibus et dentibus, 51.

Lutum in oculum transformatum, argumentum pro virginis puritate, 178.

Lux tenebris Passionis tempore factis succedens, Christo testificatur, 147. Lux bonorum operum eorum hominibus lucere debet, 259.

Luxuria. Nequissimum luxuriæ vitium præ cæteris animæ pariter et corpori exitiale, 382, xii. Exemplæ rei hujus, 382, xii. 383. Sacerdotis cuiusdam luxuriæ et ebrietati dedisti terribile exemplum, 383, xvii.

M

Mararius Hierosolymorum episcopus, qui Cyrillum diacronum ordinavit, infensissimus Arrianorum hostis, xxii. In Nicæna concilio, ante præsulæ Antiochenum et Alexandrinum sedii, xxx.

Macedoniani unde sati, lxxii. Lampæci concilium celebrat, lxxii. Roman legatos mittit ad Liberium papam, lxxii. Qua de causa, lxxii, lxxii. Quid in eorum litteris con-

tineretur, lxxii. Legati quomodo a Liberio recepti, lxxii. Dato ad Liberium libello, quo fidem suam profiterentur ad communionem recipiant, lxxii, lxxii. Arimænensem formulam a se dolis minisque subscriptam, detestantur, lxxii. Nicænam fidem et integro scriptam, et describitur, lxxii. Gratiolarios ad delegatos aliosque Orientis episcopos Liberii litteras accipiunt, lxxii. Variis intersens conciliis in quibus ad communionem recipiantur, lxxii. Quidam ex illis pertinaciores *Constantiniani* recipere nolunt, et concilium Tarsense impediunt, lxxii.

Macrina (S. J.) Gregorii Nysseni soror, quid ipsi lu extremis posita dixerit, lxxvii.

Macule seu vestigia peccati in homine resident, et Patribus, 295. In corpore pariter et in anima juxta quosdam, 295. Duplicitis generis ejusmodi maculas agnoscut, 295. Solo baptismo abolerant, 295.

Mahummedani templum in loco Salomonici templi exstruxerunt, 208. Templum illud a Christianis in ecclesiam conversum, 208.

Mala substantia induci non potuit, nisi Deus aut impotentia, aut provisionis reus fuit, 93.

Malum nullatenus in Deum referendum, 22. Ex libero delectu, 21. 22. Malum non voluntarium et necessarium qui apud Cyrillum dixerit, 21.

Malus, ipse est damnum adversarius, a quo liberari oramus, 331. Mali danti a Deo pro sepultura Christi, 199.

Mannosus damnatus, 25.

Manasses nequissimus Isalam dissecuit, 29. Captivus Babilone, malorum experientia ad penitentiam medicinam usus est. Per penitentiam restitutum regno, et salutaris effectus est, 29.

Mandatorum observatio vitæ æternæ acquirenda modus, 239.

Manducare. Hæc Christi verba (*Jom. vi. 54*): *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis*, etc., spiritualiter intelligenda, 321. Quo sensu ea velit Cyrillus spiritualiter intelligi, 320.

Manes hæresiarca totum orbem concitavit, 103. Quo anno proderit, 248. Quinam apostoli ducentis ante cum anis defuncti dicantur, 248. Sub Probo imperatore arripit, 99. Visus a nonnullis, qua Cyrillus prædicabat ætate, adhuc superstitibus, 100. Manis nomen aliud Persæ lingua, aliud Chaldaica sonat et Persica sumptum, 102. A furore ductum secundum Græcam interpretationem, 99, 102. Persica lingua dialecticum sonat, 102. Manes prius dicitur Cubricus, 102. Eum Cyrillus nunquam *Manichæum* vocat, 99. Unde illi postremum hoc nomen, 102. Manetis sex delictora, blasphemia, servitus, promissionum vanitas, homicidium, incarcerationio, fuga, 103.

Manes, a vidua Terentilli liberorum et hæresis hæredæ emptus, Persarum disciplinæ loco illi institutus, 102. Ejus libros et pecuniam hæreditate possidet, et nomen servitutis mutat. Duplex ejus lu regiam Persarum civitatem accessus, 103. Regis Persarum filium preclitus coram aggreditur. Spe frustratus in carcere conjicitur, 103. E carcere fugit, 103. Duplicitis homicidii reus, filii regis Persarum, et custodum carceris, 104. E carcere aufugiens venit in Mesopotamiam, 104. Cum Archælo conflicti, 104. In collatione cum Archælo pugnavit, in viliissimo pagum aufugit, 106. Archælo, qui illum fugientem insecutus fuerat, viso, postremum aufugit, 106. Post duplitem cum eo collationem, bis in discrimen capitis adductus, 107. A satellitibus regis Persarum tandem comprehensus, regi dat penas, detractæ cutis supplicio occisus, 107. Cadaver ejus feris datum, cutis lu sacci modum inflata, ante fores suspensa, 107. Manetis mors, et ejus circumstantiæ expenduntur, 107.

Manes et Christianis non est, neque unquam ab Ecclesia, in qua non fuit, projectus, 100. Solem, lunam, sidera et demones adorabat, 225. Unde hanc religionem hæresat, 225. Sero Scripturas et Christianum nomen audivit, 100. Fuit Simone Mago deterior, 248. Omnium hæreticorum delictamentis complexus, hæresen omnium deterrimam conflixit, 247. Hæreses sue fur fuit, alienam doctrinam suo nomine vulgans, 100. Manes se Christianum appellabat, 246. Christo contrarius, 103. Homo sceleratissimus ausus dicere se esse Paracletum, 103, 246. A Christo promissum, 247, 248. Irremissibilis in Spiritum sanctum blasphemus reus, 103. Mænetis voces, quibus se Paracletum dicebat, 103. Quæ Manichæorum de hac magistri sui jactatione sententia, 103. Manes Deum Veteris Testamenti, malorum inventorem aiebat, 67, 104. Manetis discipuli plures, et variis nominibus designati numerantur, 107. Tres aliquando, alias duodecim numerantur, 2. In bis Thomas, Dudas et Hermas, 2.

Manichæi, Marcionistæ, et Montanistæ pene uni Ecclesiæ Palestinæ hæretici, tempore Cyrilli, com. Quare ad Ecclesiam redeuntes cum novo baptismo recipiuntur, com.

Manichaica heresis, ex omniū hereseon blasphemis in unum collectis copulata, 100. Recens. sub Probo imperatore capti, 99. Ejus parentes *Scythianus*, et *Terebinthus*, 101. Ante tempora Cyrilli, nullo publico Ecclesiae decreto, sed communi fidelium horrore damnata, 108. Manichaeorum libros Cyrillus diligenter evolverat, 110. Cur sos hereticos frequentius et gravius exagitat quam omnes alios, 99. Eorum secta cum Ecclesia comparatio, 110.

Manichæi omnium hereticorum maxime odie habendi, 99. Cane pejus et angue fugiendi, 109, 111. Fidem contemnentes intelligendi: pollicitatione homines in usum sectam pellicebant, 72. Eorum blandiloquentia, ita quoque modesta, 100. In stercoris et matris ex Manicis præcepto cubabant, 108. Carnes, vinum et lac damabant, 65. Ante victum, panem, creta, ori, et ei qui ipsis abutulerat, imprecabantur, 108, 109. Iis qui sibi victum afferebant, gratiarum actionem calumniantibus, 108. Ciborum omnium abstinentiam, dum se lautissimis cibis ingurgitabant, 108. Desidioli et nihil operantes, laborantium operes comedebant, 108. Nuptias condemabant, 64. Tonantes et fulgurantes Deo, imprecationes in celum fundunt, 110. Eorum de imbrum casibus deliria et fœda sententia, 110. Baptismus singulari facilitate sacerdotis, et nunc aliquem administrant, 109. Gentilibus, Samaritanis, Judæis, fornicatoribus impiores et execrabiliores, 109. Eorum mysteria, seu eucharistia quam fœda et execranda, 109. A quibus eam superant, 109. Super abominanda fœca demones invocabant, 102. Summam Dei potestatem quoque captivum oppugnant, 120. Deos deos ingenitos dicebant, 94. Manichæi duos deos, alterum boni, nalli alterum fontem divinitatis refutunt, 94, 95. Duobus suis delatibus diversa habitations et imperii loca et domiciliis assignabant, 55, 94. Mali dei domicilium in meridie assignabant, quomodo, 95. Alium corporis, alium animæ officium Deum stantebant, 55. Luminaria divinitate donabant, 225. Solem ipsum pro Christo habebant, 95, 169, 225. Filii sapientiam in luna, ejusque virtutem in sole habitare dicebant, 225. Duo noctis ac diei diversa principia admittebant, 129. Tenebras sensibiles, Indictum aiebant tenerantur ingentiarum, 129. Tenebras a luce, et lucem a tenebris destructam aiebant, 94. Eorum de productione mundi, incertans, et vario commemorata ab auctoribus sententia, 95. Universi gubernationem criminabantur, propter mala que permittit Deus, 120. Peccati causam in eorum fundebant, et peccatum necessarium dicebant, 65. Quo sensu malum dicerent necessarium, cxxxii. Doctrinam Ecclesiam de peccato originali funditus ignorasse videntur, cxxxii. Manichæi opinione tantum incarnationem constare aiebant, 56. Crucis veritatem infelicabant, 57. Simulatum, non veram Christi resurrectionem asserabant, 215. Unde refelluntur, 215. Animam ex Dei substantia ortam aiebant, 60. Duas in homine animas distinguebant, sed utrasque in suo genere in omnibus hominibus similes et ex eadem substantia, 62. Metempsychosim, seu transmigrationem animarum et corporum humanis in belluarum et plantarum corpora admittebant, 108. Dorebant, eos qui herbas evelebant, ut animalia mactabant in eas transformari res, 108. Diabolum naturam malum opinabantur, 25. Divitias a diabolo auctore esse dicebant, 123. Materiam Deo incoquam sentiebant, 91. Insanabilia dicebant peccata, 25, 21. Solem et lunam in astra referebant, 95. Astrologia superstitionibus obligati, 55. Manichæi, etiam conversi, nisi distantiâ pontificia præbati fuerint, suspecti esse debent, 111. Quibus de causis eorum suspecta conversio, nisi diu probata, 111. Ex Manichæorum secta converso quid agendum, 111. Et his plures Cyrilli conationibus asstant, 207. Manichæorum evangelium secundum Thomam, 69. Noxiū et exitiale, 69.

Maniones æternæ in corollis, 17.

Manissa ex codice Celsiano catechesi xvi adjecta, cujus stil, 262.

Manus non tantum ad accipiendum porrecta, sed etiam ad operandum promptæ esse debet, 187. Manus symbolum actionis, 325. Cur initio sacræ actionis abluerentur, 325. Manuum ablutio quid significet, 325, 326. Aquam in manus sacerdotis fundere ad quem olim pertinetur, 325. Ecclesiam illotis manibus introire omnibus omnino olim interdictum, 325. Manus Christi extensa in cruce, et clavus confixus, 196. Quid ibi mysterii stil, 196. Corpus Christi concava manu suscipiendum, 351. Manuum impositio in utroque fundere designat dona Spiritus sancti, 238. Olim in sacramento confirmationis adhibita, tum apud Græcos, tum apud Latinos, 259. Hanc Græci posteriores in actione ministris frontem unguentis contentam existimare, 259. Manuum impositio super ægrotantes, cum oratione

super eos fusa conjuncta, ex Christi et apostolorum exemplo, 343. Græcos per manus impositionem curare adhuc dabatur fidelibus, Cyrilli tempore, 245.

Marcellus Ancyrae Sabellianus occultus ex Cyrilli opinione, 238. Proprium Spiritui sancto non tribuisti substantiam patiebatur, 245. Accusatur Filium dixisse Verbum Patris *proprie*, *prolatum*, aut *prolatum simile*, 55, 153. Occisus Christus regnum, et sessionem a dextris Patris, non nisi post incarnationem incipisse, 57. Filio paternitatem tertè predicabat, 228. Ab Athanasio et Orientalibus sustentabatur, 238. Catholicos inter et Orientales diuturnam irridiam causa, 238. Qua occasione in Sabellianismi suspitionem venerat, 239. Solus in hoc concilio Arianorum admittens consensu noluit, xvi. A Constantino ad concilium Constantinopolitanum remissus, ibi a sacerdotibus dejectus est, 239. Constantinopoli pulsus, et quo anno, xxx. A concilio Romano et Sardicensi absolutus, ab omnibus pene auctoribus ecclesiasticis accusatur, a paucis defenditur, 239. Quid de illo sentiendum, 239. Ab heresi de fingendo Christi regno, et descendendo a Verbo, quam nostræ salutis causa suscepit humanitate, vix absolvi potest, 239. Certus Cyrilli et Orientalium sententia hereticus, 228, 239, xiv. A Cyrillo notatus, 59, 239. Cum Athanasio in eadem causa conjunctus, ejus et *consabellianis* cause quantum nocuit, xv.

Marcion hereticus, eo impletus in Deum, 97. Ipse doctrinam Cerdonis attribuit Cyrillus, 97. Ambo Deum Veteris Testamenti distinguebat a Deo Novi, 67. Marcion duos deos prædicavit, unum bonum, alterum justum: unum Patrem Christi, alterum opifrem mundi, 97. Tres primos deos asseruit, 246, 247. Ex ejus doctrina non modo tres, sed quatuor dii consequuntur 246, 247. Secundum quosdam una cum Marco temporale Filii principium tribuebat, 159. Putativam duntaxat Christi incarnationem affirmabat, 56. Ejus error de Christi ad inferos descensu, 57. Materiam æternam admittit, malumque, sive diabolum pro tertio principio habebat, 55, 246. Animæ solus salutem esse aiebant, 62. Eam affirmabat esse Dei substantie partem, 60. Animas futura salvas aut perditas distinguit, 62. Nuptias reprobat, 64. Baptismum repetens a Cyrillo vapulat, 6. Marcioni testimonia Veteris Testamenti in Novo citata rescuit, 97. Quare, 247.

Marcionite ob immolatorum usum reprehensi, 65. Reos judicio pronuntiant qui carnes gustarent, 63. Tres deos prædicabant, 244. Cum Manichæis alium Veteris Testamenti, alium Novi Deum admittiebant, 244. Utrique in Palestina Cyrilli temporibus, 297. Eorum conventus qualiter appellandi, Vide Ecclesia.

Marcus Gnosticus Eonæ elementorum, seu litterarum Græcarum vocabulis designat, 98.

Marcus Valentinianus opinione tantum incarnatum Christum dicebat, 56.

Mare, opinione Valentini, ex Sapientie lacrymis productum, 99. Maris magnitudinem, profunditatem, impetus, 151. Intra defixis sibi a Cœditore limites, ejus mandati reverentiam ostendit, 151.

Maria Virgo, Delpara, 146. Dei mater et thalamus, 362. Ex Davidis genere, 175, 176. Per eam et ex ea prodivit vita, 170. Maria debita a feminis virorum generi, propter Evæ exortum, gratiam reddidit, 178. Ejus fides, nuptiarum ejus arribo, 177. Propter desponsationem, Josephi uxor dicta, 179. Prægnans, etsi desponsata tantum, 179. Vero conjugio Josepho devota, 179. Spōsina Joseph a Patribus communiter appellata, 179. A Cyrillo, tantum desponsata, non uxor dicta, 179. Mater Joanni a Christo data, per commendatam illi charissimè discipuli charitas tem, 146.

Marius Victoribus spiritus ab angelis discernit, 256.

Martyres patientis coronis redimti, 258. Spiritus sancti virtute jam in paradiso versantes, pro Domino proba que que et aspera contempserunt, 255. Martyrum confessio, similis baptizandorum confessioni, 45. Illi, et quidem soli, sine aqua baptismi cœlestis regnum ingrediuntur, 44. Martyres sub Antichristo omnibus martyribus præferendi, 252. Quare, 253. Martyres et alii sancti ex doctrina Cyrilli suis non apud Deum nunc orationibus adjuvant, 267.

Martyrum a Christo baptismi nomine appellatum, 44. Per illud obtinetur æterna vita, 290. Testimonium Christo pro martyrum reddere impossibile est nisi per Spiritum sanctum, 255. Martyria vocabantur ecclesie supra martyrum tumulis ædificata, 207. Etiam alia sanctis non martyribus sacre, 207. Quare ex omnibus ecclesiis que in sacris locis Christi constructe sunt, sola Martyrii nomen retinuit, que ad ejus monumentum condita est, 207. Cur non potius appelletur ecclesia, ut cætera ecclesie, 207. Id prædictum a prophetis, 207.

Masothæi Judæorum secta, Dei providentiam auferebant, 121.

Matthæus Evangelium lingua Hebraica conscripsit, 212.

Matrimonium in Ecclesia sanctissimum, 110. Prohis suscipiendis, non expellenda libris causa inessendum, 284, 285. Illud ratum, non consummatum per ingressum in religionem, et professionem unius conjugum, quoad vinculum dissolvi ante Tridentinum concilium docuisse videtur Cyrillus, 255. Illo etiam consummato plures sancti aufugisse, et continentiam professi leguntur, 254. Quando id licet, 254. *Vide* Nuptia.

Mattaris, rigidiorum Manichæorum in mattis seu storeis ex præscripto sui magistri cubantium, nomen, 108.

Maximilia et Priscilla Montanistarum prophetissæ, 217.

Maximus in sede CP. deiecit, LXXX. Occidentales commovet adversus ordinationem cum Gregorii, tum Nectarii, LXXXIV.

Maximus (S.) confessor : auctor creditur *Dialogorum de Trinitate* sub nomine sancti Athanasii, 280.

Maximus (S.) Hierosolymitanus antistes, contra S. Athanasium vi adactus subscripsit, XVI. Medium se in dissidiis duo tenuit, Eusebianorum dolos et conventus exosos, 227, XVII. Ab Eusebianis in suas partes pertractus, XIII, XV. Quomodo postea Athanasii communionem amplectus, XV, XVI, 227. Eam cum primum palam tenuit, XVI, XVII. Nicænum symbolum et concilii Sardicenis decreta amplectitur, XVI, XVII. Non depositione, sed morte clausit episcopatum, XVIII, XIX. Ariani haud ita invidus fuit, cujus iudicium alicui instruendum non esset, XIX. Quo anno diem claustrum extremum, XX. Num moriens in suum locum substituerit Heraclium, et ordinavit, XXI.

Medicus Christus cæcæstis medicus, 315. *Vide* Christus.

Megethius Marcoula tres deos prædicabat, quorum unus bonus, alter malus, tertius quidam medius Judæorum Deus, 216.

Melania Apronianum et Albinam gentiles catechesi instituit, 255. Ipsa et Rufinus Pneumatouachos Ecclesiam Hierosolymitanæ reconciliant, LXXXV.

Melchius Antiochenus et Eusebius Samosatensis a Pauliniansi quam dire verat, XXIV. Is semper fuit a Mæcedonio sequebatur, LXXXII. Pater communis, et concilii CP. dux appellatus, LXXXII. Subita morte præcepit, LXXXII. Orientales ipsi successorem substitui postulavit a concilio, et obtinuit, LXXXII.

Menzæ Græci testimonium pro veritate apparitionis Incidæ crucis Hierosolymis, 356.

Menander hæresiarcha, 97. Imaginariam asseruit et non veram Christi incarnationem, 56. Affirmavit se esse missum salvatorem pro salute hominum, 226. Mundum ab angelis conditum dixit, 153. Iis qui in eum baptizarent resurrectionem et immortalitatem promittebat, 285.

Mens oclor lingua, 87.

Mensa Domini, 715. Eucharistia. Mensa spiritalis, Scriptura sacra, 19.

Mercatus in solemnitatibus Idolorum frequentes, Christianis prohibiti, 308.

Mercedis expectatio ad labores perferendos animum roborat, militæque ad bella promptos sola efficit, 285.

Mendes, post meridiem Domino perambulante, Adæm et Eva titubulum quaesivere : et post meridiem in paradysum introducit latro, 192.

Meritum nullum, ubi necessitas naturalis, 62.

Mersio. Trinis in baptisate mersio non ab apostolis profectus, 510, II. Quid significet, 312.

Metaphorice locutiones unde dignoscantur, intelliganturque, CCX, CCXI. Metaphorice locutus esse SS. Patres dum Eucharistiam dicunt esse corpus Christi male probat Albertinus, CCX, CCXI, CCXII. *Vide* Eucharistia.

Metempsychosmi et translationem humanarum animarum in corpora cum belluarum, tum plantarum, docebant Manichæi, 108.

Metropolitæ et superiores episcopi a subjectis sibi episcopis iudicari possunt, XLII.

Mica corpus Christi quantum pretiosæ, 352.

Micæ propheta, 158. De Spiritu sancto testimonium protulit, 260. Pro Isala citatur in iis quæ Sionis eversionem spectant, et quare, 253.

Milites conscripiunt allegendorum statas et corpora exporant, 17. Milium esse proclamare reges, 51. Milites custodientes sepulchrum Christi temere debeuerunt, 211. Quare, 211. Discipulos Christi de furato ejus corpore clamulantur, hæc impostura ubi prædicta, 211. Hanc clamulantem orbi terrarum non persuaserunt, 212. Cui non condemnati a Judæorum sacerdotibus, 212.

Militia Christiana æscribitur in baptismo, 2, 70. Ad eam vocatur qui nomen datur ad baptismum, 2, 70.

Militesius (Thomas) emendatur, 176, 207, 335, m. Eius inanis conjectura, 150.

Miltiades auctori auctoris de prophetia dono testimonium, 266.

Ministorum Ecclesie esse denuntiare et docere, 15. Non strum aggredi ad opus, Dei perficere, 15. Ad Ecclesiam ministros pertinere contestari, cavere autem fideliem e-4, 281. Ministri sacri juniorum vice funguntur in admittendis iis qui accedunt, 4. Ministri baptismatis qui, ex doctrina Cyrilli, 281. Idiote quandoque et servilis conditionis, 281.

Miracula, somnia et alia dona gratuita communia fidelibus, 345.

Misericordia Dei pro dignitate ab universis hominibus explicari nequit, 26. Quibuslibet hominum peccatis longe superior est, 24. Eius plena sunt cælestia, terrestria et infera, 365. Misericordie Dei preventicia, ex Cyrilli doctrina necessitas, CXXXVII. Qui misericordie opera prætermittunt ignem æternum non effugunt, 258.

Mithra, solis nomen apud Persas, 102. *Mithrae* ministrorum qui Terentibus adversari sunt nomen, 102.

Monachi in angelis libris propter puritatis pro, ositum descripti, 61. Ipsis magna est reposita corona, 61. Monachorum ordo puritatis gloriam sectatur, 180. Ca titati præsertim devotus, 64. Monachi quarumcumque mulierum consortia qua cura vitare debent, 381, XX. Legenda hæc de re historia, 384, XX. Quod aqua piscibus, monachis idem præcipue silentium operatur, 381, XX. Monachi etiam aliquando catechumeni, 65. Qui erant Pauliniana factionis Hierosolymis, Ecclesie reconciliantur. *Vide* Paulinus. *Nomen* et *Mithrae*, qui differant, 65. *Mithrae* quodam vitæ propositum sequerentur, IV. Ad monasticam promotionem Latini multi Hierosolymam proficisci soliti, LXXXV.

Monarchia, seu unicus principatus Dei, 54. Quid sit verterum stylo, 85, 86. Monarchia, seu unus unicus Dei principatus dogma, 111, 112. Semel in animo delixum, omne sive idololatricæ, sive hæresis errorem depellere sufficit, 51.

Monotheos, vox adjectiva, 157. Cur filietas in Christo dicitur unica, sive *Monotheos*, 157.

Monothe etiam ad infamandum catholicum de duabus in Christo naturalibus voluntatibus dogma, eas inter se discolorare calumniabantur, 578.

Montanus homo altissimissimus, et omni impuritate cooperatus, 216. Furiosus, et a demone exagitatus, 217. Ne Patrem omnipotentem, Verbum, Sponsum et Paracletum esse iactabat, 226, 246, 247. Spiritum sanctum sibi esse habitaculum unum dicebat, Cyril o teste, 247. Non eadem de eo fuerit ejus discipulorum sententia, 217. Ab ipsis tantummodo Paracletus appellatus, 217. Cur a Cyrillo lascivia et impuritate pænis di tui fuerit, eisdem cum Manichæo sententia, et poriter exsecrandus, 217. Sumrum, ut vocat, mysteriorum prætextu, parvulos jugularum, in nefastas opus concidebat, 217.

Montanus et Montanistæ, variarum impietatum a variis accusati, 247. Immania et impura eorum mysteria, 217. Falso quidem, sed commun nomine se Christianos appellantes, quantas veris Christianis clares atulerit, 217. Quid a Gnosticis acceperint, 216. Num infantem in membra conciderent, eandemque quam Gnostici turpitudinem exercebant, 217. Quid sentirent de Spiritu sancto, quid de Paracletu, 215. Cum aliis multis hæreticis prophetiam in homine statu mentis emoto residerit arbitrabantur, 252. Secundas nuptias reprobatant, 64. Catholicos eadem secum jejuna non observantes culpabant, 63.

Monumenta aperta sunt propter eum qui in mortuis liber erat, 199. Monumentum Christi pro sanctum, 116. Dupliet spelunca constat, 208. Quæ forma atriusque fuerit, 208. Ab Adriano humo aggesta ablitum ac profanatum, 208. A Constantino Magno apertum et decoratum, 208. Intra illud ecclesie Resurrectionis nomine edificata, 208. Ab antiquis Christi confessio, seu Martyrium appellabatur, 207.

Morbus anime Iniquitas, 21.

Mors, mori. Morientium peccatis et justitie vivendum, 5. Solum non morimur, sidra quoque moriuntur, 225. Mors cetus intelligibilis, 213. Mors prævalens superioribus temporibus devorabat, 510. Quod ait Apostolus Rom. V, 14. *Regnavit mors ab Adam usque ad Moysen*, quo sensu intelligendum, 211. Quam mortem intulit mundo Adam, anime, ac corporis, 183. Utramque, sed anime potissimum, intulit, et ita docuit Cyrillus, 183. Extrema mors est conspiciat Christum in infernum descendente, 214. Fugit præ timore, 214. In mortis locum descendit Jesus, ut mors quos sorberat evomeret, 215.

Mortui ad Christum confugientes resurrectionem accipiunt, 341. Qui mortui primum resurgunt, 254. Qui fuerunt a Christo resurgente excitati in publicam lucem

emerserunt, 212. Id quoque prædictum, 212. Ut mortui liberarentur, Christus in terra conditi voluit, 99. Quomodo futelligendum illud psal. cxiii, 17: *Non mortui laudabunt te, Domine*, 291.

Moses a Deo delegatus, 306. Figura Christi Domini in multis, 195, 307. Fluvium in sanguinem transmavit, mare ipsi ferienti se ex reverentia concessit, 195. Ejus manus unius horæ momento in alteram speciem transmutata et velut nix facta, et in pristinum statum restituta, 177, 290. In cujus rei argumentum, 177, 290. Moses vitam in liquo suspensam depioravit, 192. Serpente crucifigens crucis figuram adbravit, 192. Ejus virga in serpente mutata, argumentum pro virginis partu, 177. Resurrectionis specimen et argumentum, 66, 290. Jesu filium *Nave* reprehendens, *Heldad* et *Modad* prophetantes prohibere volentem, cujus rei mysterium significavit, 258. Per impositionem manuum dabat Spiritum sanctum, 258. Justus licet et admirandus vir, mortis sententiæ in Adam dictæ obnoxius fuit, 241. Moyses et Elias qui in monte Sina Domino assistere, eidem transfigurato in monte Thabor testimonium reddidere præsentis, 170. Mosis libri quinque, *Genesis*, *Exodus*, *Leviticus*, *Numeri*, *Deuteronomium*, 69. Ejus consuetudines, ex scripto Spiritus sancti et apostolorum, non amplius observanda, 278.

Mulier. Eo nomine vocatur etiam virgo, 179. Muller princeps et dux peccati, e latere formata, 193. Christus pro mulieribus latus perfusus est, 193. Muller quandoque ut virum demeretur, accedit ad baptismum, et vicissim, 5. Mulieres etiam adulteræ et peccatis cooperatæ per penitentiam salvæ, 25. Mulieres animas ad fidem lucrando studiosæ multæ existiterunt, 255. Hæc ad hoc horiatur (Cyrillus, 255: Mulieres in ecclesia non loquantur, 10. Legant, psallant, vel orent, labia movendo, ut tamen vox non exaudiat, 10. Nullo tot diaboli animas rete capiat, quam laqueo pessimo mulierum, 382, xii. Mullerum faciem homo intuens assidue sic manet in castitate, ut palea in igne, 384, xi. Etiam sorores et propinquas invisere quantum periculosum, 384, xx.

Mulieres in die azymorum et festivitate cædebant se et flebant, apostoli vero occultati et dolore confecti, Christum ad monumentum querentes flebant, cum potius gaudere debuissent, 193, 210. Earum virilis ardor et animus, 211. Mortuum querebant, sed resurrectionem sperabant, 211. Suscitatium viderunt, cujus sepulcrum obsignaverant sacerdotibus, 211. Oculis ipsis conspiciunt, dum sacerdotibus intelligentia destituuntur, 211.

Mundæ animæ est dicere cum fiducia: *Veniat regnum tuum*, 529.

Mundus maximum Dei officium, in eo nihil reprehendendum, miranda omnia, 128. Mundus et omnes ejus partes propter hominem factæ, 165. Ejus principium aqua, 42. Opinione Valentini 3 nonnulli per diabolum genitus productus, 99. Eius administratio non diabolo concessita, quæri potest, 124. Mundus iste transiturus est, et consummabitur ob iniquitates quibus oppietus est, 224, 292. Renovabitur ac pulchrior evadet, 221, 292. Tellus nova facienda, 292. Mundus universus jam doctrina de Christo oppietus est, 227. Mundus hominum credentium in crucifixum crucis veritatem evincit, 202. Mundus universus hominum per crucem redemptus, 185. In eodem mense (Xanthico) factus et reparatus, 209. Pro cujus mundi salute mortuus est Christus, 202. *Vide* Christus, Homines, Mundi initium et finem et medium temporum spatium videt qui a Spiritu sancto illuminatur, 252. Mundi partes aliquibus pagani dii fuisse, 54. Utrum a mundo nos penitus segregari oporteat, 344.

Murmuratores bona in mala pervertunt, 342.

Muscæ et apes in aquis sulfureas post horam reviviscentes in exemplum resurrectionis datæ sunt, 298.

Muscæ sex mensibus moriuntur, postea reviviscunt, 298. In cujus rei exemplum, 298. Quid sint, *psal.*, 288.

Myrrha et aloë symbola sepulture, 209. Idem de myrrha Scripturæ testimonium ad vinum myrrhatum retulit, et sepulture Christi accommodavit (Cyrillus, 198).

Mystagogiæ quid sint, et quibus potissimum utiles, 311. Mystagogiæ catecheses quæ, et cur ita appellatæ, 305, ii, 301, iii, cxviii. Quibus habitat diebus, cxviii. Similibus argumentis apud Latinos, sermones et libri cxviii.

Mysteria catechumenis occultata, 5. Infamia quorundam hæreticorum mysteria, 217. *Mysteria*, secundum Scythianum Manichæorum auctoris liber, 101. Mysterium Trinitatis catechumenis et gentilibus occultatum, his qui ex catechumenorum sorte transgressi erant dilicite propostum, 106. *Mysteria* baptismi, et quæ ad sanctum Dei altare distribuuntur quo tempore traderentur, 300. Sacri chrismatum et Eucharistiæ mysteria nondum initiatis patefacere non licitum, 303. Breviter et summatim tanquam ipsis paulo ante baptismum tradita, 303. Mysteriorum

expolitio cor post eorum susceptionem dilata, 306. Mysterium iniquitatis non tempore perficit, et appropriare Antichristum existimavit Cyrillus, 255.

N

Nabuchodonosor, ejus crimina; ossa regum ex sepeliteris ejecta, 30. Cherubim sculpta propitiatorio Imposita, et propitiatorium ipsum contrivit, 31. Velum sanciarum conculeavit, thuribuum ad idolum factum transtulit, oblationes deturbavit, 31. Mille mortes pati dignus erat, 31. A Deo flagellatus, ut salvus fieret, moralis ejus supplicii explicatio, 31. Agnovit esse in Daniele Spiritum sanctum, 261. Eum principem incantatorum perperam et falso appellavit, 261. Ab eo visionis cujus ipse non meminert, intelligentiam recepit, 261. Deum regnorum arbitrum esse confitetur, 123. Penitenti ipsi ac contenti Deus peccatorum veniam et regnum dedit, 31.

Nathan propheta, Davidis Dei jussu reprehensor velox, et vulneris medicus, 27.

Nativitatis et baptismatis Christi solemnitates olim indivisæ, postea distractæ, 371. Quare simul ac celebrari non convenit, 370, 371. Dies Nativitatis Christi incertus, 370, 371.

Natura salutis capax, accedente voluntatis arbitrio, 21. Duarum in Christo naturarum discriminata, 151. Earum distinctio unde appareat, 358, iii. Ab antiquis Patribus cognita et celebrata, 357, iii. Quare potissimum inducta, 357.

Natitas apud Hebræos sæpe virginem designat, 174.

Nebula ex aqua fit, 150.

Necromantiæ scelera ut in autem quidem admittenda, 70.

Negligentia initiorum, peccato radices suppedit difficile evellendas, 25.

Neophyti post baptismum corporis habitu splendidi, et animæ lucidi, 12. Ecclesiæ sidera vel columbæ, 10, 14. In vigiliis Paschatis baptizati, quo tempore de sacri chrismatum et Eucharistiæ mysteriis erudiebantur, 300, 303. Earum plane rudis non erant, cum ea primum recipiebant, 300, 303. Neophytorum candidæ vestes tate Paschali Leodomæ, 322.

Nestorius. Locutiones Nestorianis similes apud Patres Nestorianæ ætatis superiores, frequentissimæ, 339. Ejusmodi locutio apud Cyrillum, 159.

Niceus vel Anicetus Romanorum episcopus quo ordiæ competentes eruduit, 300.

Nicæna fides ab omnibus fere Orientis episcopis partim, vi, partim fraude rejicitur et damnatur, 131. Nicænum symbolum Hierosolymis prioris symboli loco usurpatum, 85. In nonnullis catecheson exemplaribus ad catechesim v. accipitur, 78. Nicænum concilium 1, ii. *Vide* Concilium.

Nicephorus Callistus quid de Cvillii operibus referat, 337. Falsæ narrationis arguitur, 201.

Nicodemus Spiritus accessum ignoravit, 275.

Nicolaitæ a Christo ipso de immolatorum esu reprehensi, 65.

Nisibis a Persis quater oppugnata, 226.

Nix ex aqua, 130.

Noctis idem qui diei auctor, Deus, 129. Noctium utilitas ad refocillandos homines a laboribus, ad meditandum eloquia Dei, confitenda peccata, 129. Noctes hibernales quomodo ad fertilitatem telluris adjumento sint, 129. Nox paschalis, ejus illustratio, 11.

Noë temporibus, per lignum et aquam facta est hominum salus, et novæ generationis initium, 269. *Noë* columna, Spiritus sancti in Christum baptismi tempore descendens figura, ex doctrina veterum, 269. Arca *Noë* Ecclesiæ figura, 269. In ea separati a filio-patris viri, 10.

Noctus, Patristianus, 157. *Noctus*, *Fidelis*, *Mulier* *patrum* docuit, 55.

Noctus quid significet apud auctores ecclesiasticos, 1.

Nomen. Dei nomen natura sanctum est, 323. Cur oramus ut in nobis sanctificetur, 329. In nobis sanctum fit cum sanctificamur ipsi, 329. Nomen Dei, *Fidelis*, cum hominibus communicatum, 6, 72.

Nomina filii, a patribus imponi solita, 149. Data ab his qui baptismum proxime initiandi erant, 2. Quo tempore, 2. Ea vulgo inscribat episcopus, 2, 1. Aliquando diaconus huic ministerio deputatus. Hierosolymis scripsisse videtur Cyrillos tum presbyter, 2, 1. Nominat ad baptismum suscipiendum professio, vocations ad militiam iustæ erat, 2. Qui nomina dederunt ad baptismum, unius matris filii et filii facti, 9.

Nomina Ecclesiæ qui, 4.

Nonnam. Post nonam (horam) illuxit sol qua die passus est Christus, et hoc prophetatum, 193.

Nostriani non tam pro hæreticis quam pro schismaticis

habiti, cca. Non oppugnantur a Cyrillo in catech. II quasi penitentiam et remissionis peccatorum, quam illic prædicat, adversarii, 20. Catholicos ad se venientes rebaptizabant, 6. Secundum nuptias condemnavae, 64. Novitiani episcopi ad Ecclesiam redeuntes de jure in presbyterorum ordinem dejecti, xxi.

Nubes ex concreto aere formatae, imbrum aquas sustinent et bajulant, 150. Quid de hac veterum opinione censendum, 129. Variæ nubium figuræ et colores, 150. Nubes imbraræ quæ Dominum ascendentes susceperunt, de ipso testantur, 147.

Nuditas Christi quid operata est, 311. Nudus Adam non recuandabatur, 312. Baptizandi nudi coram oculis omnium, nec pudore tacti, 312.

Nunquam, locus a multis citatus sub nomine Scripturæ sacre: *Estote boni nummularii*, expensus, 111.

Nuptias legitime contrahendas; non immoderata licentia procaces reddende, 61. A quibus hæreticis reprobatæ, 61. Secundum non sunt reprobandæ, sed innoxendæ infirmis propter fornicationis periculum, 64. Eas nonnulli e catholicis Patribus aliquando durius habuere, 64. Reprobare Montanisti, Novitiani; 64. Nuptias tertias molli e Patribus gravi sermone notaverit, 64. Cyrilli de illis sententia, 64. *Vide* Matrimonium. Nuptias animum baptismum, a mandatis peccatis diversæ, 59. Nuptiæ evangelicæ baptismi figuratrices, 5, 59. Harum explorator nuptialium veste catens, rejectus, 5. Nuptialis vestis candida, 5.

O

Obedientia Christi erga Patrem suum filialis et voluntaria, non servilis, coacta, aut ex necessitate, 210, 211. *Vide* Christus.

Oblivio Dei, initium est pravarum cogitationum et actionum, 22.

Obstatio auctorum ad lectores usitata veteribus, 14. Occidens. Cur stando ad occidentem Satane abrenuntiatum fiat, 307. Occidens sensibilibus tenebrarum locus, 307.

Oculorum conformatio splendidissima, 65. Fabrica grandium medicis auctoribus librorum materiam, 153. Oculorum major quam aurium fides, 306. Oculi de percent, 7.

Odorum luxuriam ressecerat, 181.

Offensibilis et verbo et cogitatione, 329.

Offense proximi ad eo condonanda, qui suarum a Deo veniam expectat, 19. Mutatis inter nos offensiones cito ritius remittere quantum solliciti esse debemus, 530. Quantum differant que in nos committuntur offensa ab illis quas in Deum committimus, 530.

Oleum in oleis fit ex aqua, 150. Oleo signatur in fronte ut efficiatur sanctificatio Dei, 321. *Vide* Confirmatio, Chrisma, Unctio. Oleo exorcizato quem vis Cyrillus attribuit, 312. Cujus rei symbolum sit, 312. Peccatorum vestigia depurgat et demones fugat, 312. Eo ungebantur toto corpore baptizandi, 312.

Olfactus vapores discernendi et suaves odores admittendi vi pollet, 65.

Oliva intelligibilis, incens ferens, 19.

Olivarum mons Hierosolymæ ad Orientem situs, 58, 217. Inve Christus descendit in celos, 58. Illic fugere elegit David, quasi Christum olim inde in celos ascensurum invocans, 28. Quo sensu hoc in monte videri janam qua Christus celos ascendit dicere potuit Cyrillus, 217. Christum in celos ascendit vestigia conservat, 217. Ea nunquam aboliri potuerit, 217. Ecclesia hoc in loco edificata, nunquam ex ea parte que Christum ascendit vestigia imminebat, concameratari legit potuit, 217.

Olympias quid sit apud Græcos et cur instituta, 173.

Omnibus non est attendendum, 70.

Omnes homines peccato detenti et a Christo soluti, 183. *Vide* Christus, Homo.

Omnipotens est qui omnibus domitor, surque subiecta habet potestas, 122. Non est qui animæ vel corporis solius habet potestatem, 122. Omnipotens Dei professio gentiles simul et Judeos et hæreticos oppugnat, 121. Omnipotens a Latinis vulgo redditum *qui omnia potest*, a nonnullis, *qui omnia sub potestate continet*, juxta vim verbi *omnipotens* Græcorum, 120.

Omnipotens, consubstantialis. Hæc vox non est absoluta, sed relativa, 290, 291. *Omnipotens* apud Arianos idem cum *Omnipotens*, xxxi. Itidem apud sanctos Patres modo recte intelligitur, xxxi. *Vide* Consubstantialis.

Operatio, opus. Multo efficaciora sunt ad persuadendum quam verba, 342. Dupliciter Christus operationem ostendit, 258, u. Operatio erroris, quo sensu mittatur a Deo, 255. Deus non tantum opus moratur, sed et fidem recipit, 198. Opera nostra fiducia nostram efficere non debent, sed clementia Domini, 198. Operum suorum Dominum non recordari rogat Iatro, 197. Bona opera sine recta do-

ctrina Deo non sunt accepta, 52. Operum bonorum lux coram hominibus lucere debet, 259. In bonis operibus emicat incorruptissimum indumentum, 259. Abscedenti ab operibus malis et Dei servitio se mancipant, finis erit vitæ æternæ adeptio, 290. Omne opus bonum ex gratia Spiritus sancti, cxxxvi, cxxxviii. Opera Satanae. *Vide* Satanas.

Optimæ et Sethiani Gnosticorum genus, Spiritum sanctum primam esse feminam dicebant, 216. *Legem* et *Jaldabaoth* datam dicebant, 67. Optimum imple et stultia de primo homine opinio, 216. Alium corporis, alium animæ conditorem dicebant, 55. Serpentes colere, 95. Infanticidii aliarumque in suis conventibus infamiarum rei, 217.

Oratio sive desiderium, quantum efficacis, 538. Oratio a Deo, cxxix. Orantes pactum cum Deo inimus, 529. Oratio pro viventibus et mortuis intra sacram actionem, 327, 328. Oratio per sanctos, 528. Quam ob causam, 528. Oratio Dominica intra sacram actionem reclusa, 528. Oratio a toto populo, sacerdote audiente recitata, 528. Ejus expositio, 528, 529. Oratio concludens syntaxim, 532.

Origenes ortum in Arabia de morte et resurrectione animarum errorem coarguit, 61. Ipsi tributa de diaboli potentia opinio a Cyrillo refellitur, 51. Imputatus error diabolum naturam malum esse, 23. A Theophilo Alexandrino incusatus, quod divinam providentiam eolo terminavit, 181. Ab Epiphonio reprehensus quod resurrectio nis hostes male refutarit, 291. Ejus hac de re opinio quam fuerit, 285. Origenistæ soli ex omnibus hæreticis resurrectionis hostibus Velus Testamentum non respiciant, 291. Origenes mundum penitus interitum sensisti, 224. Sibimet contrarius, 214. Auctor est omnia animalia in arca Noe inclusa, omnium hominum in Ecclesiam ingredientium figuram gestasse, 269.

Origeniana spiritus definitio, 272.

Osculum pacis quoties et in qua parte sacra liturgia præberetur, 326. Datum prius invitante diacono, 326. In signum oblivionis injuriarum, 326. Sanctum est, non commune, 326. Reconciliatio est, animasque mutuo conciliat et miscet, 326. Sæpe labia osculantur, cum pectus machinantur dolum, 227.

Osee ix, § 12, sensus et varias lectiones expenduntur, 177.

Ossa in corpore sapienter a Deo colligata, 63.

Otiosi sermones repudiandi, 9.

Ovis, substantialis, seu sensibilis et visibilis, 510.

P

Pacis osculum. *Vide* Osculum.

Pactum cum Deo inimus, dum oramus ut nobis peccata condonee, quemadmodum proximis et nos debita remittimus, 550. Pacti cum Christo ante baptismi susceptionem initi formulae, 505, vii.

Pagani idem Christianorum deridebant, 72. Multo mitius in inferno torquentur quam falsi Christiani, 576, vi.

Palladius et Innocentius montis Olivarum monachi, de addendis ad Nicænam fidem capitibus ad Basilium scribunt, lxxxv.

Palmæ ex qua rami ad occurrendum Christo decerpti sunt, quarto alicui sæculo visa, 146.

Panis fit ex aqua, 150. Panes quinque in quinque hominum millia multiplicavit Christus ut Deus, 56, 146. Panis nomine Jerem. xi, 19, Patres magno consensu corpus Christi significari docuerunt, et quare, 192. Panis propositionis figuræ mysteriorum nostrorum, 321. Panis eucharisticus est corpus Christi, 321. Ipsi Verbum inest hypostatis unitum, cxxv. Verus substantialis est, 323, cxxxii.

Ad animam et corpus pertinet, et in utrumque distribuitur, cxxxii. Non in ventrem vadit atque in secessum emittitur, 329. Quo sensu juxta Cyrilli mentem, cxxxii, cxxxiii. Ipsi idem honor qui Christo exhibitus, cxxxii. Singulares, non quid de illo interdictum, cautiones semper in Ecclesia usurpatae et a Cyrillo commendatae, quid probent, cxxxii. *Vide* Eucharistia, Corpus Christi. *Propositio* a Latinis in Symbolo redditum per *Omnipotens*, nam hæc voce Græci vocabuli vis satis exprimitur, 120.

Papæ, Manetis discipulus, 107.

Parabolæ his qui audire non poterant dicte: eorum expleto discipulis a Christo senum data, 106.

Paracletus. Cur ita dictus Spiritus sanctus, 255. Præter enim non est alius, 265. Appellativum ejus nomen, non affectivum, 245. Paracletum a Spiritu sancto qui hæretici distinguebant, 246, 265. Unde hujus distinctionis occasionem nacti sint, 245. Paracletus ex Homine et Ecclesie genitus juxta Valentianos, 265. Unde ex angelis opinione Valentini, 246. Paracleti potestatis eum bona

l'igit et obscurat omnem aliam, 235. *Vide Spiritus sanctus.*

Paradisus et cœlum a Cyrillo distinctæ res, 77. Paradisus (Cyrillus allegorice sumit aliquando, 77. Paradisus intelligibilis, Ecclesia, 18. In paradiso casus, et salus in hortu, 192. Paradisi alitus flammæ gladio prohibitus, lingua ignea reseratus, 273. Paradisi ille ex quo primus parens noster expulsus est, per Satanæ reuentionem aperitur, 309. Baptizando homini aperitur, 18. Ejus portæ baptizati aperte, 11. Latro pium in eum perdoctus caecit, 77, 198. Credentes pariter cum illo inducitur, 77. Varie de paradiso terrestri Patrum sententiæ; is in quo conditus est Adam, estne ab eo diversus in quem translatus sunt Enoch, Elias, Paulus et pius latro, 218.

Paraiipomenon primus et secundus liber unus apud Hebræos censetur, 69.

Paralyticus corpus Capharnaum fide defecit, 75. Tam animo quam corpore juxta Evangelium æger erat, 75. Per fidem hujusmodi et per tegulas se demittentium, saluus effectus, 75, 76. Paralyticus ad piscinam propter animæ peccatum corpori paralyti traditus, 143, 343. Ab octo et triginta annis, 556. Ab utroque malo verbo a Christo sanatus, 143, 359, 342. Ab omnibus derelictus, 359. Cur primus ab eo sanatus, 356. Grabatuum in ferendo tollere jussus, 353, 340. Quia sapientia respondit Judæis sibi obtracentibus, 542.

Parasceres et Sabbati sancti jejunium olim continuatum, 293. Citra preceptum, necne, 293. Parasceres vigilia in Ecclesia Hierosolymitana et in Galliis, 293.

Parentes honorandi, 119. Eorum benedictio utilis et exoptanda, 119. Parentibus nunquam vicem mutuaem reddere possumus, quamvis multa in eos contulerimus, 119. Cum dei cultui contraria præcipiunt, Deus anteponendus, 119. Alias omni studio eis obsequendum, 119.

Paræcia; idem ac civitas, 216. Paræcia Hierosolymitana, 235. Quid paræcie nomine apud veteres, quid apud Cyrillum intelligatur, 216.

Paschatis die in cruce actus est Christus, 195. Pascha verum successit typico, 209. Festum utrumque vere celebratur, 209. In Ecclesia Hierosolymitana ante Nicænum concilium diverso a communi aliarum Ecclesiarum more celebratur; post Nicænum concilium, juxta communem consuetudinem, 48. In proximo erat Paschatis festum, cum Cyrillus de Spiritu sancto plebem suam erudiebat, 274. Ipsa nocte paschali accessus ad mysteria quædam traderentur instructiones, 500. Paschales dies catechesibus mystagogicis habendis deputati, 503.

Paschasius Rhabertus Domini seipsum formam describens adducitur, 288. Ejus testimonium de vi precum in sacrificio, ccxxxv.

Passio a divina generatione exclusa et quid his verbis intelligendum sit, 114. Passio Christi vera; atque fabulosa status erit, 184. Quomodo in Canticis præfigurata, 340, 341.

Pater. Deus Pater pura conscientia nuncupandus a fidelibus, 324. Eum nemo vidit unquam, 219. Filium suum conspexit, non Pater, 219. Ipse est qui Salvatore filium misit, 245. Ab eo descendit Spiritus sancti gratia, 270. Vita ipsa est, per Filium in Spiritu sancto coelestia dona profundens, 298. Hominiibus æternæ vitæ bona promisit, 299. Pater dat Filio, et Filius Spiritui sancto, 277. Filio potestatem dedit conferendi quibus vulerit gratiam Spiritus sancti, 274. Quæcumque habet Pater Filio communia sunt, 270. Eum inter et Filium nihil medium, 114. Patris et Filii natus unus et idem utriusque, 258, 337. Qui Patrem concivator Filii hostis est, 94. *Vide Deus, Christus, Filius.* Pater testatur e cœlo de Filio, 146. Non est Patris notitia, nec ad eum accessus, nisi per Filium, 158. Patrem Filii sui Deum esse Cyrillus cum filiaro illæsi Filii argualitate dixit, 158.

Patres. Sancti Patres sunt vasa nostra aquam nobis ministrantia, 248. Suas flumina animabus lucem infundentia, 249. Quo sensu et quibus in circumstantiis, aqua baptismali cor abluunt et animam sanctificari dixerunt, ccxxx. Baptismi et Eucharistiæ effectus recensentes quatinus diverse loquantur, ccxxx. Sanctarum reliquiarum vim in ipsos sanctos, vel in angelos vel in Spiritum sanctum refluentes secum non pugnant, 293. Id communitur habent: *Omnia per Filium in Spiritu sancto*, 267. Num Graeci Patres a Latinis, ut vulgo fertur, de gratia re vera dissentiant, ccxxxix.

Patris nomen unum est, significatio diversa, 116. Pater dicitur propter adoptionem, 116. Propter institutionem, 116, 118. Propter charitatem et curam, 116, 117. Propter deificationem, 118. Pater sive episcopus, 544. Pater dum cogitatur, simul cogitatur et Filius, 86, 87, 114, 121. Patrem idololatras suum appellare lignum, lapidem, Satanam

ipsum, 117. Unus Deus Pater, 257. Seminum et unicum obtinet principatum, 264.

Patentia coronam gestavit Christus, 186. Summa Dei potentia in occasione contemptus non vertenda, 343. Patriarchæ Judeorum recentes et probro genere, 171. Qui et cum primum auditi, 171.

Patrinus et matrina privatis instructionibus Symbozum ad idem catechumens exponant, cxii, cxiv.

Patripassiani Latini, Sabelliani Graeci, 157. Apud Latinos Patripassiani *Praezæ* et *Hermogenes*; apud Græcos, *Noetus*, *Sabellius*, *Photinus*, et secundum nonnullos *Marcellus Ancyranus*. Catholicis etiam hoc nomine ab Ariani tractati, 157, 228.

Paulini Antiocheni defensores quanta licentia de adversariis suis maledicerent, xxiv. Multi ex ea facilitate monachi Ecclesiæ reconciliantur, lxxx. Ex qua gente fuerint inquiritur, lxxx. Quid illos ab amplectenda Cyrilli communione revocaret, lxxxix.

Paulinus (S.) cum Patribus bene multis crucem Domini ligneam in die iudicii apparitum credidit, 205.

Paulus apostolus, Christi modico tempore ioinicus, diuturno servus, 147. Christi persecutor, 216. Vas electionis effectus, ut Dei nomine evangelizaret, 276. Qui prius persecutor existerat, præco et servus novus effectus, 276. Christi resurrectionem annuntiat, 216. Quæ sit vis ejus testimonii, 445. Paulus plenus Spiritu sancto, 280. Quantum ex Spiritu sancto victorias in sapientia gratiæ habuit, 279. Quantas in eo virtutes exerit Spiritus sanctus, 276. A vipera morsus, ab illo habuit ut non lederetur, 279. Ejus sudaria et semicinctia agros sanantia, 147. Pythonem in nomine Christi eiecit, 278. Mortuum resuscitavit, 279. Quæ miranda patrabat, ex Spiritu sancti effluencia prodire ipse significavit, 279. Singula referri non possunt, 278. Ejus in predicando labores, 278, 279. Fiducia et magnanimitas, 279. Quibus gentibus Evangelium prædicavit, 277, 278. Paulus Corinthiorum pater propter institutionem piam, 116, 118. Ita ad Corinthios usque pergitisse se dixit, ut in regiones ultra eorum civitatem positas Evangelium intulerit, 241. Qui de eus in Hispaniam itinere existimari Cyrillus, 277. E Tharsos Antiochiam successitarius adductus, 277. Antiechia quam ob causam Hierosolymam ad apostolos missus, 278. In orbem universum decretum apostolicum deferens firmavit, 278. In tertium eorum et in paradum raptus, 96, 218. *Pæris* abiliorem quam Elias dignitatem consecutus, et quare, 218, 219. In tertium eorum assumptus quare descenderit, 219. Hac habitatione non indignus habitus, 219. Pauli sunt quatuordecim Epistolæ, 274. Postremum hoc discipulorum opus, et liberum sacrorum signaculum et clausula, 69. Cur Paulus plures quam apostoli ceteri epistolæ scribere a sancto Spiritu inspiratus est, 145. In illis diversimode docuit non Spiritus sanctus, 281. Paulus Antichristum in signis mendacibus et secundum operationem Satanæ venturum prædixit, 250, 251. Mortuorum resurrectionem non credentes stultos vocat et mire confutur, 294. Nos ad Scripturarum testimonium remittit, 209. De Filio interpretatur hæc verba psal. xlvii, 7: *Thronus tuus, Deus, in sacrum sacculi*, 210.

Paulus Aqueiensis. Ejus testimonium de lucide crucis apparitione, 536.

Paulus Samosatenis Verbum divinum humano simile censebat, 155. Christum aiebat defecatum ex homine puro, 164. Profectus sui merito, 115, 156. Negabat eum ante incarnationem et crucem, regem ac Dominum fuisse, 53, 158.

Paupertas. Voluntariam paupertatem sectantur Christiani ex intima præceptione Spiritus sancti, 254.

Peccatum omnis actio et cogitatio a ratione discedens, 308. Peccatum quid sit, animale, an angelus, vel dæmon. Voluntaria est mentis aberratio, 22, 61. Ex animæ voluntate prodiit, 135. Ejus primus auctor diabolus, 25. Auctor nobis suggerendo, non tamen cogendo, 22, 63. Omne peccati genus diaboli operibus accensetur, 308. Peccatum et impura actio *spiritus* vocatur, sed contraria ratione, 250, 251. Ubi *spiritus* dicitur, *formicationis* cognomen adjunctum habet, 251. Peccati cogitatio non est in animo incaute versanda et permittenda, 22, 23. Peccatis moriendum et vitandum justitiam, s. Illud Evangelij Joan. v, 14: *Ne amplius peccetis, ne aliquid deterius tibi contingat*, omnibus dictum, 513, 544. Peccati expertus Jesus solus, 27.

Peccatum Dei inimicos non fecerat, 199. Peccato primi hominis perivimus decepti, ceridimus, exheretati quidem, claudi sumus effecti; verbo mortui sumus, 24. Quid de peccato originali doceat Ecclesia, cxxx. Id omne quod de eo tradit Ecclesia, docuit Cyrillus, etsi rem non nominet, cxxix, cxxx, cxxx. Per exorcismos et insufflationes comprobatur, 17. *Vide* Cyrillus, Homines. Peccatum aliud

est tantummodo peccatum, aliud poena peccati, cxxxiii. Peccata calamitatum nostrorum omnium causa, 545. Quodlibet peccatum mortalius ad perditionem suam iramtem struit, 583, xxi. Peccatum iniquoamentum fideles a communione abscindit, 552. Peccatum mori oportere definit Deo, 190. Iis qui in peccatis decesserunt jam non licebit laudare, sed deplorare, 291. Curis salutis privatur, 295. Peccatum dira res est, animæ morbus, ejus nervos succidens, 21. Ejus asperitas in modum hædinae cutis, 17. Maculam et corpori et animæ inprimis, 293. Num commissum duntaxat subsequatur, an etiam post dimissum perseveret hæc macula, 295. Solo baptisate aboletur, 295. Neque etiam in inferno deletur, 295. Peccata quamvis grandia et acervata non vincunt multitudinem misericordiarum Dei, 21. Ea insanabilia dicebant Manichæi, 6. Peccator etiam maximus de Dei indulgentia desperare non debet, 21. Peccatum in alium grande, sed non immediate, curato facit et qui per penitentiam illud deponit, 23. Omne peccatum genus que per animam et corpus perpetratur, ab Ecclesia sanatur, 296. Peccatum ex ignorantia commissum et agnitione remittitur, perlinax autem malitia condemnatur, 44. Hæc num prorsus irremissibilia, Cyrilli sententia? 45. Peccata per exorcismos purgantur, 8. Remittuntur homini solum, cum crediderit et voverit, 7. Peccata omnia, etiam illud quo nullum est majus, baptismo dimittuntur, 47. Peccatorum remissionem quot et quibus causis tribuat Cyrillus, 7. Vide Remissio Num ab adoptionis gratia et celestis hereditatis jure separari possit, cxcv, cxcvi. Ea sola que ante baptismum perpetrata sunt penitus obliuioni dantur, 236. Quæ per penitentiam remissa sunt, per ignem judicii expurgabuntur, 256. Hæc quantum studiose vitanda, 295. Etiam sanata cicatricea reinquunt, 295. Peccatores qualia resurgentes corpora recipiunt, 294.

Pecunia non sunt diaboli, 121.

Pentecoste mysterium sub Moysæ prænuntiatum, 259. Per dies Pentecostes et quot dies apud antiquos omnes significentur, 569, xxi, 552, 555. Orientum Hierosolymis visum his diebus, 552. Vide Crux, Constantius.

Pepusa Phrygia vicus a Moutano occupatus, ab eo falso Hierosolymis nomen accepit, 247.

Particula per et in, quando de personis SS. Trinitatis agitur, æqualitatem significant, eandemque cum particula et vim habent, 267. Specialis earum vis, 267.

Perfectio; ita dicitur baptisus, 41.

Peripatetici. Vis ejus nominis, 5.

Peripatetici Deum animam mundi docere, 121.

Perire justum vel coelos, quomodo accipiendum, 225.

Operanti et alacriter decertanti nihil deperit, 236.

Persæ per crucem subjugati, 202. Pro bristio morientes, ipsi testes, 147. Persæ credunt, et Hebræi non credunt, 186. Persarum Christianorum persecutio, 147. Persæ in supplicis inferendis diri et atroces, 107. Persarum regis filius a Manete, dum falsis promissis abigit medicos, cnectus, 105. Persarum rex carceris custodes propter Maueis fugam interimis, 104. De Maueis quale supplicium sumit, 107.

Persecutiones permittit Deus ad condemnationem infidelium et ad fidelium exertationem, 253. Ecclesie in persecutionibus patientia insuperabilis, 298. Persecutionis tempore qui fugere debeant, qui perstare ad pugnam, 252. Persecutiones a regibus in sanctos exercite, quantum dissimiles ab illa quam exercebat Antichristus, 255.

Perseverantiam in bono non liberi arbitrii viribus, sed Spiritus sancti gratia tribuit Cyrillus, 16.

Petra in morte Christi præ formidine scissam, 57. Scissam sunt ob intelligibilem petram, 199.

Petrus apostolorum summus et princeps, 51, 150, 37. Supremus Ecclesie præco, 150. Regni caelorum claviger, 277. Cæsi claves circumferat, 96. Petrus fide sua sublevatus super aquas sicis restigis ambulavit, deficiente fide mergebatur, recuperata fide, super aquas et ante ambulavit, 75. Non exultando, sed super mare ambulando revertit in naviculum, manu ductus a Domino, vi fidel, 75. In designationis teulationem ingressus, 550. Negavit Christum quem tertium confessus est, 217. Non mersus, sed liberatus, et quo sensu teulationi non succubereit Cyrilli mente, 550. Petrus amare plorans, non solum peccati quo Christum negavit veniam impetravit, sed etiam ue apostolica dignitate spolaretur, 52. Spiritales oves pascere jussus, 217. Testis resurrectionis Domini, 217. Quæ ex Spiritu sancto est operatus, 277. Mentis excessu raptus, quid addidit, 277. A Cornelio accersitus, quid a Spiritu sancto audivit, 277. Annus et Sapphiræ suæ possessiones vendentibus per spiritum præcois luit, 255. Vir illiteratus, ea per Spiritum gratiam didicit, quæ neque ipsi Græcorum sapientes novissent, 255. Persice et Medice loque-

batur, 272. Tabitham et morte excitavit et Sapphiram interemit, 104. Ejus umbra agras sanans de Christo testatur, 147. Ipse et Joannes senos claudo ex matris suo utero, spirituali doctrinæ agenda quinque simul credentium nullia comprehenderunt, 274.

Petrus et Paulus Ecclesie præsules, 96. Ambo Romam appulsi, Simonem Magum in aere ad orientationem volantem et sublimi ad terram precibus dejecerunt, 96. Petri apostoli Epistolæ catholicæ dæ, 69.

Petrus Damascenus. Vide Damascenus.

Petrus Siculus, 100, 101, 107, 108. **Vide Scythianus, Photius.**

Pervigilationes sacræ in Ecclesia, maxime Palestine, 150.

Pflavius aliquam inter Cyrillianam et Ecclesiam Romanam de eucharistico sacrificio doctrinam differentiam immerito suspicatus, refellit, cxxxiv, cxxxv. Ejus minus æqua de singulorum Patrum sententiis et doctrina dijudicandi regula expenditur, cxxxvii.

Pharisi legem Dei a pueritia meditati, in ignorantia Christi consueverunt, 537. Providentiam imminebant fato plura permittentes, 121.

Philippus diaconus Spiritum sanctum loquentem audivit, 251. Ab angelo vocatus et a spiritu impulsus, se adjunxit ad eunuchum Æthiopem, 276. Ab angelo raptus, 276. Quæ virtute impuro spiritus eiciebat, 276. Evangelium prædicabat, 276.

Philippopolitanum concilium. Vide Concilium.

Philostorgii testimonium de lucida crucis apparitione Hierosolymis, 355.

Phinees zelo Dei accessus iram Dei placavit, interempto foedo actionis auctore, 185.

Phenix avis admirabilis, sed irrationabilis, id haberet quod non habet homo, nisi esset resurrectio mortuorum, 288. Quadringentis quibusque annis in Ægyptiorum regionem advenit et in urbe conspicua præsentem se sistit, 288. Sui generis unica est, 288. In uido suo moritur palam ac putrescit, 288. Ex suisque cineribus renascitur et resurgit, 288. Data in resurrectionis specimen et argumentum, 288, 289. Mirum hæc fabulam ab ecclesiasticis auctoribus pro vera traduci, 288. A quibus memoretur, 288.

Photius Verbum divinum vocis sono simile censuit, 155. Filium dicebat Verbum Patris habere et esse, 55.

Photius grande Cyrilli fragmentum in suam Manichæorum historiam ex Petro Siculo transcriptis, 100. Quod de Scythiani libris scriptis, ex conjectura scribit is non visis, 101. Photii erratum et gravis hallucinatio, xcv.

Pictaviense S. Radegundis monasterium vigiliam post Parasceven observabat, 295.

Pii qui vivens dum Christus de coelis gloriosus advenit, in nubibus rapientur debiti sibi præmia recepturi, 534.

Pilate sedet judicatus cum sedet in dextra Patris, 191. Pro Christo, dum judicaretur, silenti patitur, uxoris suæ somnium metuens, 191. Christi innocentiam probe calluit, 184, 201. In die judicii crucem negantes condemnabit, 184, 201.

Piscina divini baptismatis, 512. Piscina probatica Hierosolymis qualis erat, 556. In qua ex ejus portibus jacebat multitudo languentium, 556.

Piscina, quid Cyrillo significet; quomodo id distinguatur a simplici fide, 46.

Plantare et rigare Dei est, hominis fructum ferre, 18.

Platonici tertiam suam hypostasim animam mundi dicebant, 121.

Pluvia guttas Deum in numero habet, 89.

Pneumatomachi nullas in postremo judicio Spiritus sancti partes esse præstodebant, 257. Ecclesiam Hierosolymitanam infestant, lxxvi. Eidem quomodo reconciliati, lxxvii. Cujus ope, lxxvii. Hæc hæresis Arianae surculus, 257, lxxvii.

Penitentia lavaci, vel lavacrum penitentiam, 67. Penitentia robustum salutis telum, 29. Penitentia dierum quadraginta accedentibus ad baptismum data, 5. Penitentia salutis, sive salutaris baptismus, 8. Penitentia cum baptismo conjuncta, gravissimum etiam scelorum ventam consequitur, 47.

Penitentiam sacramentum. Remedium ad reparanda peccata post baptismum commissum, 282, cxcvii. Cum sacrorum mysteriorum privatione conjunctum, 282. A Cyrillo agnatum, 282. Non ut baptismus, vnum animæ cicatricea abolet, sed odicit tantum, 282, 285, cxcvii. Peccata remittit, sed per ignem judicii expurganda reliquit, 236.

Penitentis exempla. Rahab meretrix, 25. David, 27. Salomon, 28. Jeroboam, 29. Manasses, 29. Ezechias, 24. Ananias et socii, 30. Nabuchodonosor, 31. Petrus aposto-

lus, 31. Penitentiae fructus, qui, 44. Elermosyna, pravi habitus abjectio, 44. Per eam anima peccatrix Spiritus sancti donum accipiens, iustitiae racemos portat; penitens Deo se cum fide tradere debet, 25.

Pompae diaboli quoniam sint, 308.

Pontifex. Summus pontifex in veteri lege prius ablutus quam ad sacrificandum accederet, 42.

Populus in Ecclesia Hierosolymitana psalmos tantum audiebat, non canebat, 196. In Palestina divisus choris alternatim decantabat, non multo post Cyrilli tempora, 196. Amen respondens quid proferretur, 331. Quid responderet sacerdoti clamanti: *Sancit sanctis*, 331. Quibus verbis et a quo ad communionem invitabatur, 331.

Porphyrius Gazensis disputationem cum Manichaica muliere a signo crocis exorsus, eam miraculo mutam reddidit, 194.

Porta viritinis angusta et compressa, 45. Portae caelestes Christo ascendenti apertae de ipso testantur, 147.

Praxeas, Patristianus, 157. Verbum divinum nihil nisi sonum et vocem existimabat, 153.

Prædicandi officium solis olim presbyteris attributum, vi. In esse debet prædicationis fructus, dilatare et explicare quae dicta sunt, 293.

Præmia sanctis præparata non comprehenduntur, 92.

Præparatio ad baptismum necessaria, 46.

Præsepe Domini de ipso testatur, 146. Confundit hæreticos veritatem carnis Christi pernegantes, 180.

Prætextus varii indigne accedunt ad baptismum, 5.

Prætorium nunc redactum in solitudinem, quare, 202.

Præces Ecclesiae quomodo sacramentorum efficaciam operentur, cxxxix. Sunt ejus votorum expressio, cxxxix. *Vide* Ecclesia. Præces ad Deum visæ auxilii a Deo petiti necessitate probant, 13. Vis argumenti ex precibus et gratiarum actionibus collecti, cxxxix, cxxxvii.

Presbyteralis ordinationis ætas legitima et communis quæ esset, viii.

Presbyteri altare circumstantes manus una cum sacerdote lavant, 325. Prædicandi officium iure ordinario solis olim illis attributum, vi. Unus post alium, ultimusque omnium episcopus in Hierosolymitana plurimisque Orientis Ecclesiis concionabatur, viii. Presbyteri et diaconi ex antiqua Ecclesiae disciplina conciliis provincialibus suo cum episcopo intererant, xvii.

Primogeniū in veteri lege non sacrificio, sed pretio redimebatur, 180. Primogenitus Dei est Christus, longe ab humanorum primogenitorum more, 150. Ita dicitur propter humanitatem assumptam, propter creatorem, propter generationem æternam, 180.

Primordia hominis qualia, 66.

Principes a virtute ecclesiasticis ducti et eruditi vitulum et taurum una cum leone simul pascentes exhibent, 269. Quod ait Apostolus (ii. Coloss. 15) *Christum expositissae principatus et potestatis*, quo sensu a variis intellectum, 311.

Principium mundi ætas, 42.

Principia duo, Arianae perversa catholicae fidei expositio, 155. Veterum hæreticorum hæc sententia, 155.

Priscillianista: animam in Dei substantia esse putabant, 60.

Priscillius baptisterii, 2.

Procathechesis sola ex Cyrilli catechesibus Dominica die dicta videtur, cxvii. Cur lectione Scripturæ sacræ et argumento careat, cxviii, cxx.

Prophetae et lex pedagogi more nos ad Christum perducunt, 67. Prophetae et iusti omnes antiqui Spiritum sanctum acceperunt, 259. Propheta non verbis tenus inspirati a Spiritu; dictorum quoque ab illo intelligentiam acceperunt, 252. A Judæis translatis ad Ecclesiam, 197. Eorum res et historia nostra sunt, 213. Ex ipsis fides Evangelio conciliatur, 213. Eos nemo suspectos habere potest Christo testimonium dicentes, 163. Ipsam horum circumstantiam, tum Passionis, tum Resurrectionis declarare, 208. Eorum querelæ de humani generis malis, 166. Ex prophetis desumptæ contra resurrectionis lidem objectiones refelluntur, 291. Res futuras quoadque tanquam jam factas enuntiant, 206. A Samaritis rejiciuntur, 290. Prophetæ omnes post mortem in subterraneis locis a Christo liberati, 57. Prophetarum duodecim liber unus, prophetiarum primus, 69. Hos Cyrillus cum multis, quatuor majoribus præponit ordine legendi, dum prophetarum ordinem recenset, 69, 260.

Prophetia, virtutum, linguarum et alia sacri Spiritus dona communia adhuc Cyrilli temporibus, 282, 296. Hariora posterioribus sæculis, non tamen extincta, 296. Usque ad sequendum Domini adventum in Ecclesia permanebunt, 296. Nullum Ecclesiae sæculum horum expers fuisse facile præbentur, 296. Prophetæ cur diligenter ac pie observantur, 354.

Propitiatorum et quo Deo loquebatur, a Nabuchodonosore contritum, 51.

Propitius, quis, 254.

Propitius sancti Hippolyti, 8.

Proverbia. Tertius liber eorum qui versibus scripti sunt, et decimus quatuor in Canone, 69. Via et gradus ad canticum, 256. Proverborum locus ab Hebræo textu abscissa, a Cyrillo citatus, 152.

Providentiam Dei nonnulli celo ac nubibus includere, 121.

Psalmi. Psalmorum liber, secundus eorum qui versibus scripti sunt, et decimus quartus in Canone, 69. Psalmorum de Christo prædicationes vindicant, 115. Psalmorum modulatio, elemosynæ, continentia in divinis libris describitur, 256. Hæc psalmi vi verba ex 7: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*, de qua Christi generatione a Cyrillo et a Patribus intellecta, 151.

Psalmista: Ecclesiae Deum indesinenter laudibus celebrant, 196. Quibus verbis populum ad communionem invitarent, 331. Psalmista: sine cantore promiscue tam ex catechumenorum quam ex fidelium numero somebantur, 196, cxxxv. Eorum munus et officium, 196. Num soli canerent, 196. Num alternatim, an simul conjunctis vocibus, 196. Num legendi solum et recitando, num etiam suavi quodam vocis flexu psallerent, 196. Angelicis exercitiis comparati, 196.

Pseudo-Cyrillus Monotheleta non secta, sed imperitia, 378.

Ptolemæus Philadelphus Ægypti rex, litterarum studiosissimus princeps, Scripturas Veteris Testamenti a LXXII Interpretibus evocatis verti curi in Græcum, 68.

Ptolemæus Valentinianus. Ejus de lege sententia, 67.

Puellas jam ad nuptiales thalamos constitutas fugere dicit Spiritus sanctus, 235.

Pueros Christo cum remis obvium esse, communis Patrum sententia, 146.

Pulmo abilita locis postus, irrequieta aeris aspiratione gaudet, 63.

Pulvis. Ex pulvere hominem fieri quam stupendum, 178.

Purgatio duplex in baptismo: una per aquam corpori; alia animæ per Spiritum sanctum, 41.

Purgatorii locum quædam inter Græcos secta negavit, 375, 11. Ejus locus astruitur, 375, 11, 377, 111. Quam graves illic penas, 376, 111. Ab inferni penis non differunt, nisi quod finem habituras sint, 376, 111.

Purificatio, sine festum Purificationis. *Vide* Hypapante. In Purificationis officio unde profertur sit, quod Ecclesia sic canit: *Obtulerunt pro eo pro turturem*, 180. Christus et Maria quo sensu purificati dicantur, cum nihil purgandum habuerint, 363.

Purpura Christus per ludibrium, sed propheticè indutus, 341.

Pythagoras Deum animam mundi dixit, 121. Pythagorici animas in peccatorum pozam in corpora immixtas aiebant, 611.

Q

Quadragesima omnis in exponendo Symbolo insumpta, 52. Tempus præparationis et purgationis, et initium quoddam baptismi sui qui nomina dederant, 16. Quadragesima hebdomadarum septem in Palestina ante septimum sæculum introducta erat, 48. Quot hebdomadæ ac dies, Cyrilli tempore, in Ecclesia Hierosolymitana et Alexandria constaret, cxvii, 48. In Hierosolymitana Sabbatis non jejunabatur, 48. An liturgia his diebus celebraretur, 48. Synaxis et concio quæ hora haberentur variis in Ecclesia Quadragesimæ tempore, cxvii.

Quadragesima dies jejunavit Christus, post totidem a resurrectione dies caelestem Hierusalem ascendit. Idemque post quadragesimam a Nativitate dies terram Hierusalem ingressus est, 366. Quadragesima dierum Hierosolymæ accedentibus ad baptismum data, 5.

Questuarius quæter hunc sancti Leonis (serm. 5 in ann. assumpti sui, c. 2) locum emendavit: *Ministrabant spiritus, angelis servitibus*, 256.

Quien (F. Le) quid de hodiernis Samaritis tradat, 283.

R

Rachel ante nuptiarum sanctionem uxor appellata, 179.

Rahab meretrix per Josuam servata, 142. Per penitentiam novo negotio salutem adeptæ est, 25. Salus ejus in Scripturis certo Dei consilio consignata, 23. *Rahab* in psal. lxxxvi. 4, non meretricem, sed superbum, hoc est Ægyptium, designat, 26.

Rationes. Adversus eos qui Scripturas non recipiunt, solis rationibus contendendum est, 290.

Rebaptizatio. *Vide* Baptismus, Cyrillus, Hæretici. Refrigerium. In refrigerium venire est a tentatione liberari, 330.

Regeneratio lavaci sive baptismi, corporum non est, sed animæ, 17. In ea Deus aufert lacrymam ab omni facie, 310. Indulget Jesus Christus, salutaris vestimentum, 310.

Reges non regnant nisi ex arbitrio Dei, 123. Proclama- tu a militibus, 341.

Regnorum, seu Regum primus et secundus, unus est apud Hebræos liber, item tertius cum quarto, 69.

Regnum hominum morte desinit; Christi regnum nun- quam finitum, 38, 39. Quidam hæretici præve legentes quod ait Apostolus, *I Cor. v. 25*: *Operari regnum regne domi poterit inimicos suos sub pedibus suis*, regnum Christi desitum aliquando fore blasphemant, 240 (si) congruat dicere cum fiducia: *Veniat regnum tuum*, 339.

Reliquæ (sanctæ). Earum vim Patres omnes agnoscut, 233. Unde repetenda, 235.

Remissio peccatorum ex sola voluntate et fide suspensa, 7. Eam sibi præcedit qui aliorum erga se delicta non donat, 330. Nulla datur blasphemantibus Spiritum sanctum, 246 *Vide* Spiritus sanctus. Peccatorum remissio a Cy- rillo variis causis tributa, exorcismi, aurum mutatio, confessioni peccatorum, jejuniis, abrenuntiatio, oleo exorcizato, Spiritui sancto nobis post baptismum collato, 7. In baptismo ex aquo datur omnia, 19. Communicatio Spiritus sancti secundum proportionem fidei cuius- que, 19.

Restriccio mentalis. Eius ope Petrus negans Christum, non est a culpa, Cyrilli opinione, liberatus, 330.

Resurrectio insauratio est corporum natura conseuta- nea, 290. Eius conscientia animis omnium insita est, 287. In conspectu rebus cur quousque designata, 288, 289. Resurrectio generalis multis argumentis probatur, 66. Eam possibilem Dei potentia statui, necarium evi- ctum ejusdem, 286. Eius fidei confirmatur ex crea- tionis historia, 291. Ex hominis formatione, 289. Ex na- tura exemplis, 287, 288. Physiocis exemplo, 289. *Vide* Phoenix. Anna arborum resurrectione, 288. Ex luna in- crementis et decrements, 289. Ex libris Moysi, 290. Ex avariam resurrectionum exemplis in Scriptura memori- tis, 292, 293. Eius nisi spes subesse, immerito puniretur tumulorum violentiores, 287. Non difficilis hominem resurgere quæ vivum hominem in celli vultu conservari, 283.

Resurrectionis fidem perquam necessariam judicat Ec- clesia, etsi multorum contradictionibus oppugnetur, 285. Resurrectioni non credens se ultro dat in perditionem, 285. Credens, scortationibus corpus suum non existimat, 285. Eius spes totius bonæ operationis est radix, 285. Eam impossibilem qualiter ostendere comutur gentiles et Samaritani, 286. Quid illis respondendum, 286. Græci quantum illi repugnant, 282. Quiniam alii resurrectionis hostes, 282. Multi hæretici women ipsam retinebant, resurrectionem animæ applicantes, 283. Quidam resurrectione negabant, sed propehtis utebantur, et quos hic Cyrillus intelligit, 291. *Ilud psal. i. 6*: *Non resurgit impij in iudicio*, a simplicioribus Origenis tempore male intel- lectum, cujus fuerit erroris occasio, 291. Quædam Scri- pturæ loca, et Job xiv. § 10, 14, quæ ad probandam resurrectionem torquet Cyrillus, non eo sensu accipienda, et quem tum in LXX, tum in Hebræo textu et Vulgata habeat intellectum, 292.

Resurrectio omnibus communis: modus in justis et pec- catoribus quantum diversus, 67, 94. Resurgit unusquisque propriis amictus operibus, 238. Idem ipsius corpus resurgit, sed reformatum, 294. Tunc corpora nostra quasi post hiemem celestis flore florebit, 234. Que redivivarum corporum dotes, 294. Ex cur divinum quidpiam dici tui vete, 294. Resurrectio verno tempore futura, 234. Quos hujus opinionis Cyrillus scum astipulatores habeat, 234. Resurrectio colorum quid, 228. Resurrectio morti opus est animæ justæ, 295. Iidem corporis in quo habitavit anima justæ, 293.

Resurrectio Christi vera, 57. Non imaginaria, 301. In- drepicabili multorum testium testificatio comprobata, 58, 215. Prædicta a prophetis, 203, 206. Varia de ea testi- monia Scripturarum, 205, 206. Christi suscitatus manus et pedes a pluribus tacti, 210. Huc resurrectioni totus ortus credulus fuit, 212. Eius locis consensu, 216, 308. Quæ signa eam sint consecuta, 207. Nil habet magicæ incre- ditæ, quam Jona in celli ventre conservatio, 213, 214. Mane facta est, 205. Tantum nobis gaudii parere debet, quantum crux tristitia tulit, 205.

Resurrectio ecclesia iura montem *Golgotha* adifi- cata erat, 184. Quo in loco sita, 208, 211. Quæ magni-

centia ab imperatoribus condita, 208, 211. Quænam ejus forma existiterit, quæ latitudo, 208. Quo tempore et a quo præse condita, 211. Cruci sacra erat, 202. *Magnus Martyrium* appellata, 207. Quare, 207. *Vide* Anastasis.

Relia ecclesiastica, 5. In his capitur quandoque ne- cessi et imprudens, 5. Non ad mortem, sed ad vitam, 5.

Rigare et plantare Dei est; hominis fructum ferre, 18. Ritus. Ecclesie aliis subjectæ earum ritibus strictas, xxvii.

Rivetos. Criticæ ejus auctoria castigatur, 146, 346, 347. Ejus, aliorumque Protestantium sententia de catechesibus vel Cyrillo suppositis vel interpolatis, exponitur et refelli- tur, xcvii, xcvi, xcviij, cx, cxij, cx. Quam temere qua- dam eorum loca, vel fusius monachi assument, vel alio quovis modo falsa; et corrupta, ipsisque infamia esse promissaverit, 176, 284, 293, 328, cix, cxx. Delysus et Cy- rilli sensum male assecutus emendatur, 180. Catholicam de effectu sacramentorum doctrinam perperam oppugnant, 282. Cyrillum temere superstitionis accusat, 325. Refellitur multa circa Cyrillum Scripturæ canonem ejus pecca- ta, cxxxi, cxxxiij. Quibus Cyrilli testimonii traditiones non scriptas et Ecclesie auctoritates oppugnet, cxxlv, cxxlvj, cxxvij.

Roma trium dierum toletemque octiduum spatio term- mo concussa anno 346, 226. Decem Romanorum reges uno eodæque tempore exurgunt, antequam veniat An- tichristus. *Vide* Antichristus. Romanum imperium virga ferrea propulsum, 178. Bestia quarta (*Dan. vi. 25*) juxta omnes scriptores ecclesiasticos, 230. Usque ad finem mundi duraturum commutur censuere sancti Patres, et unde hæc opinio hauriant, 229. Ab illo tempore omnium discessio est defectio ab Apostolo prædicta, juxta quosdam, 228.

Roris guttas Deus parit, 130.

Roseusque Cyrilli sensum parum feliciter assecutus emendatur, 205.

Rubeus prinoentus Jacobi, propter crimen honore suo dejectus, 130.

Rullum parum idoneus refellendis sparsis de Cyrillo calumniis, lxxxj. In interpretando libro, 186. Ex Cy- rilli fontibus suis hortulos irrigavit, 186, 193, 200. Ipse et Melanus schismaticus Hiero-solymitanos ad Ecclesiam adducit, lxxvij, lxxx.

Ruth liber, Judicum libro adjunctus, unum librum effi- cit, Canonis ecclesiastici septimus, 60.

Sabathò Cyrillo absolutum Dei nomeu, 91. Diversa Pa- trum de hujus vocabuli significati sententia, 91. Quid de hoc diceret Manes, quid Justici, 124. Domius *Sabathò* ab hæreticis coovictis appetitus, 121.

Sabas (S.). Et ejus typico testimonium pro veritate ap- pritionis lucide crucis Hierosolymis, 356.

Sabbati observatio nem fignere debet Christianum, 70. Hæc observatio apud nonnullos male feriatas Christianos, 70. Cur Sabathò Christus agros sanare voluerit, 342. Sab- bathò Paschalis hebdomadis quodam argumentum in suis concionibus tractarent Patres, 301.

Sabellius Patripassianus, 157. Sabellii et Artii hæreses e diametro oppositæ, 55. Sabellius Filium dicebat Ver- bum Patris, *et oppositæ*, 55. In sancta Trinitate confusionem induxit, 215. Filio paternitate prædicat, 227. Oh id Sabelliani quomodo dicti, 55. Tecte et occulte hæreticum suum hoc dogma teneant, 227. A Cyrillo confutatur, 155. Huc errorem abigit ordo qui in symbolo positus est, religiose intellexit, 281. Quæ ratioe, 281. Sabelli- ini accusati ab Orientalibus Catholici multi, Cyrilli tem- pore, 157, 228. Hujus hæresis suspicio *Consuetudinariis* defensores Cyrillo formidabiles reddidit, xi.

Sabinianus duas in Christo discordantes voluntates inducens refellitur et punitur, 578.

Sacerdotes Christiani qui rite sacerdotum obeunt, a muliere abstinent, 176. Sacerdotis erat flammæ: *Sancti sanctis*; et quid tum populus responderet, 331. Sacerdotium quoddam Christianis omnibus confertur per chrisma- tis sacramentum, 301. Origenis et sancti Leonis de sacerdotio Christianis omnibus communi sententia, 301. Estne a speciali sacerdotum ministerio distinctum, 301.

Sacramenta sacri chrismatism et Eucharistia. *Vide* Con- firmatio, Chrisma, Eucharistia. Sacramentorum efficacia quomodo ab Ecclesie prædictis dependeat, cxxxix. Sa- cramentatum materiam vis quanta, doctrina Cyrilli, 282.

Sacrificium corporis et sanguinis Domini spirituale et cultus inerecutus appellatum, 327. Pro quo offeratur, 327, 328. Quæ sit Cyrilli et Ecclesie Romane de sacrifi- cio eucharistico doctrina, cxxxv, cxxxvi. *Vide* Eucha- ristia, Christus. Sacrificii coram tremenda, 326.

Sæcula, *et cetera*, angelicorum ordinum unus nonnullis Pa- tribus, 161.

Salomon per aquas ablutionem et unctioem promotus in regem, 317. Cecidit, sed potentiorum egit, 28. Dissidentes de ea Patrum sententia; infernum et caducum quoque Cyrillus illam astruit fundamentum, 28.

Saltationes furoris et amentia plena est et pompa diaboli, 308.

Salutis capax est natura, 24. Salute animae nihil pretiosius, 62. Salus nostra per filium, 60. Non ex commentitia disputatione, sed ex Scripturis, 60. Salutis erga nos dispensatio unica, quae a Patre et Filio et Spiritu sancto exiit, 267. Si Christus specie tantum crucifixus sit, ludicra est salus nostra, 201. Quam pauci sint qui salvantur, 283, xvii.

Samaritae haeretici infideles vocantur, 291. Omnium hominum solidissimi, 291. Fidem resurrectionis mortuorum oppugnant, 296. Animas Abraham, Isaaci, etc., remanere concedunt, corpora resurgere posse negant, 290. Quid de animarum immortalitate crederent, 285. Hodierni Samaritae etiam per definitas preces fundunt, 283. Samaritae ex Moysae refulerunt, 290. Juxta Cyrillum ex solis quinque Moysis libris refulleunt, 8. Legem recipiunt, prophetas non admittunt, 290. Quid bodierum Samaritae hac in re differant ab antiquis, 290. Samaritanismum evitare debet Christianus, 70.

Samuel. Nominis ejus vera interpretatio, 10. Exaudientis Dei salutem significat, 10. Nullibi in Scripturis Christus, seu Unctus vocatur, 25. Videns appellatus est; in Spiritu sancto prophetauit, 259. E subterraneis locis per Christum liberatus, 57.

Sanctificationis opus proprius Spiritus sancti effectus, communis tamen Patri et Filio, ex doctrina Cyrilli et veterum, cxxix. Vide Spiritus sanctus.

Sancti Domino vocali qui infucundae matrum vulvas aperuerunt, 361.

Sanctorum chorus a tentatione ereptus, quas inde gratias Deo persolvit, 330. Sanctorum in caelo felicitas qualis, 374, xxiv, 376, 111. Inest in definitis eorum corporibus vis quadam ac potestas, 293. Sanctos qui cum peccatis descessere, fidelium orationibus sublevari doctrina Cyrilli est, 287, 328. Catholicae de sanctorum invocatione doctrinae Cyrillus quantum a Ivoirabilis, 328. Eorum interesse quid conferat, 328. Nec sancti nec angelis quidquam possunt citra sancti Spiritus virtutem, 293.

Sancti qui cum Christo surrexerunt, quodnam redemptionis ab eo beneficium acceperunt, 214. Non omnes in perpetuum resurrexerunt, 214. Ex subterraneo carcere liberati sunt, 214. Quo sensu a mortis et daemonis potestate redempti, 214. In quem paradusum translati, 214. In terrestrem Jerusalem primum, tum Ascensionis Christi die in caelestem translati sunt, 215.

Sancta sanctis, cur a sacerdote ante communionem clamatum, 331. Quo ritu, et quibus in Ecclesiis, 551. Sancta sunt quae Spiritus sanctus sanctificavit, 331. Sancti sunt qui Spiritus sancti dono dignati sunt, 351. Unus sanctus est Dominus Jesus Christus, 351. Homines non natura, sed operum exercitio ac voto sancti sunt, 331.

Sanctimonialium, quae moniales non nisi pecunia accepta suscipiunt Simonia a Deo punita, 381, viii.

Sanguinis esus Christianis interdictus, 66. Sanguis propter incredulos, atque etiam propter Judaeos et latere Christi emanavit, 193. Sanguis et aqua e Christi latere profuentes, duplices baptismi figurae, 41. Christi sanguis multo efficacior sanguine hircorum et vitulorum, 199. Sanguis Christi in Eucharistia quomodo sumendus, 332. Olim ubique eparatum a corpore traditus, 324, vi. Vide Communionem. Ex ejus humiditate labiis adherentis sensus sanctificandi sunt, 332. Sanguinis agni paschalis Hebraeorum domibus appliciti figuram adimplet, 307.

Sapientia quasi mulier describitur, in Proverbiorum libro, 340. Ejus amor pravum animum exterminat, 341. Ex ea non prodeunt nisi sapientes cogitationes, 340. Qui eam petere debent, 344. Ab ipsa Sapientia postulanda est, 344. Mira Dei sapientia, qua in negotio humanae salutis, sua tum justitiae, tum bonitatis consultu, 199. Sapientia, potestas et justitia Dei subsistent, Filius, 53. Sapientia, tricesimus et postremus Enum Valentini, masculo-femina, Cyrilli existimatione, 98. Ejus de cœlis casus, 99. Fetor, 99. Suis gemitibus diabolum genuit, hœrysmique squarum mari multum dedit, 99. Sapientis librum cum canonicis citat Cyrillus nullo discrimine, uti Salomonis opus, 69.

Saræ sterilitas a Deo superata, argumentum pro virginis partu, 177.

Sardicensis concilium in duo concilia divisum, magnam dissidii offensivam præbuit, 227, xi, xiv. Vide Concilium.

Satanas animarum perditor, 118. Adversarium signifi-

cat communi Patrum interpretatione, 25. Jure id nomen diabolo competit, 23. Apud IXX, saepe redditur per *Diabolus*, sive *Calumniator*, 23. Satanus mendacii pater, 250. Eum idololatras patrem sibi voluntarie acieverunt, 118. Hominum pater per voluntariam ipsorum deceptionem, 118. Crudelestis sedit in eos a quibus renuntiatus est, 309. Antichristi uti instrumentum utens in propria persona pro ipsu operabatur, 230. Satanæ opera, quodcumque peccatum, 308. Renunciare Satanæ operibus quid sit, 308.

Saturninus apparentem tantum docuit incarnationem Christi, 56. Mundi creationem angelis tribuebat, 159. Legem ab uno ex angelis, prophetias a diversis profectas dicebat, 67. Duo hominum genera distinguebat, 62. Nuptiarum osor, 64. Saturnilium ob indifferentem immolationem esum præbeatis, 63.

Saul in Scripturis Christus, sive Unctus sapiens appellatus, 250.

Sceuopegia, seu Tabernaculorum dies ea dicitur, in qua visio Zachariae, ac futurae prolis promissio contiūg, 370.

Schismata propter quorundam a fide discessionem oborta sunt, 227.

Scientia magna est in his quæ ad Deum spectant, ignorantiam confiteri, 87.

Scissura non anteriorum duntaxat, sed nostrorum etiam temporum, a sancto Spiritu præunatae, 290.

Scortator, avarus, alienorum actor, quid agere debeant, 313.

Scripta. Quæ scripta non sunt, non curiose scrutanda, 244. Non his quæ nunc sunt, sed his quæ scripta sunt, attendere debet Christianus, 227.

Scriptura sacra spiritalis mensa, 19. Ejus in Ecclesia lectiones, 4. Lectionibus pasceda anima, 19. Eus crebrior lectio studiose commendatur, 281. Scripturae a Christianis, ad colligenda salutis argumenta, elaboranda, 132. Deum ipsum habent auctorem, 67. Eas elocutus est ipse Spiritus sanctus, 244. Sunt divinitus inspiratae, cxx. Earum libri studiose discendi, 67. A quo requirendi, 67, 68, 69, cxxviii, ccc. Sunt ab apostolis et veteribus episcopis Ecclesiae traditi, 68. Nulli alii recipiendi, 69. Scripturae divinae utriusque Testamenti, 69. Libri ad Vetus Testamentum pertinentes, viginti duo, 68, 69. Libri historici duodecim, 69. Versibus scripti quidem, 69. Prophetici totidem, 69. Cyrilliani Scripturarum Canonis auctoritas quam inique a Protestantibus obijcietur Catholicis, cxxix, cxxxi. Vide Cyrillus. Nulla inter diversis Scripturae Canonibus utentes discrepantia fuit, cxxix. Deuterocanonici Scripturae libri quæ apud antiquos auctoritate polterent. Vide Deutero-canonici libri.

Ex Scripturis cum his qui eas nesciunt, non est decernendum, 290. Rerum ex Scripturis deprehensarum multitudo nostram tenuitatem obruit, 284. In illis singule resurrectionis circumstantiae predictae, 203. Earum testimonio quæ ad Christum pertinent asserenda sunt, 165. Nihil sine illis in rebus fidei loquendum, 60. Ex earum auctoritate, non ex humanis rationationibus de rebus divinis agendum, 264. Cyrillus aliquando ad Scripturas addi vetans quid proprie excludere voluerit, et unde sic locutus, cxxix. Quo sensu sibi ad auditoribus non credi permisit, nisi certa ex Scripturis dogmatum argumenta proferret, 60, cxxviii, cxxlix.

Scythæ pro cruce leniti et cicurati, quo sensu, 203.

Scythianus Saracenus, Manichæorum heresis primus auctor, 101. Ejus doctrina, mores, libri, 101. Ex Aegypto in Indram transit, ipse paulo post obit ex morbo a Deo inflicto, 101, 102. Ejus libri, ab illo mutati, additamentis aucti, ac sub Manetis nomine vulgati, 101. Nannam a Socrate, Petro Siculo, vel Photio, uti primum editi fuerant, visi, 101. Qua lingua scripti, 101.

Secundus negabat veram Christi incarnationem, 56.

Seleucia. Singularis eorum de resurrectione sententia, 288.

Seleuciense concilium. Vide Concilium, Cyrillus. Semel maledicti peperit David, 28.

Semianiani. Quos eo nomine appellamus, ab Athanasio, Hilario, Gallitanisq; episcopis pro fratribus et amicis habiti, xlv, xlvi. Laudati, in De solo *Consubstantialis* vocabulo ambigentes, idem cum Catholicis reipsa sentiebant, xlv. Ab ecclesiastica communione non alieni, xlv. Fervens eorum adversus Arianos studium, xlv. Hilarius in concilio Seleuciensi recipiunt, xlv. Omnia Nicænae fidei capita præter *Consubstantialis* vocem approbat, et complectuntur, in Antiochenam formulam suis subscriptioibus approbat, xlv. Occidentales pariter cum Aetianis condamnantes, cur medium se viam solos tenere gloriabantur, xlv. Omnes fere Orientis episcopi ex eorum numero, xlv.

Sensus. Aliud esse præter et supra sensuum to-

stimonium; et aliud esse contra sensuum testimonium, occidit.

Separationem cultus plus in Deitate non admittit, 215.

Septuaginta duo Veteris Testamenti librorum Interpretes a Ptolemæo Philadelpho postulati, 68. Seni ex singulis Israelis tribubus delecti, 68. Singulis celis inclui in Pharo, universas Scripturas interpretantur, 68. Scripturas interpretationem singuli elaborant, ad se mutuo non accedentes, 68. Intra septuaginta duo dies snam quisque interpretationem omnes perfecere, 68. Omnes eorum interpretationes secum collatas, non in sententiis solum, verum etiam in verbis consentientes deprehensæ, 68. Interpretationem suam Spiritu sancto affante conscripserunt, 68.

Sepulcrorum effossos cum dantur ab omnibus, 287. Sepultura Christi cœlum et terram pacificavit, 203. Prædicta, 203. Similitudo dormitioni, 203.

Seraphim sub qua specie visa ab Isaiâ, 527. Eorum theologia, seu Dei celebratio, ab Ecclesia quo fine recitur intra sacram actionem, 537. Seraphicus hymnus triangulum, 527.

Serpens in angustiis subdens vi compressionis vetustatem cutem exiit, ac corpore rursus juvenescit, 24, 43. Pro Deo a pagani adoratus, 95. Indorum amicum figura, 152. Serpens non timendus, quia cecidit de colis, 108. Serpens mensura figura crucis, 92.

Servitus per se non dedecorosa, sed servo libertatem assimilare malum, 103. Serva sunt Domino omnia, per unum Filium in sancto Spiritu illi servientia, 123. Servus ut herum demeretur, saepe ad baptismum accedit, 5.

Serviani suppliant condemnabant, 64. Vitium serpentis semine procreatum alebant, 63.

Severus Acephalorum princeps, hominem duplicem appellat, 58.

Sexta hora medium diei, 195.

Sextarius, quæ mensura liquorum, 50.

Sidera ignem naturam in aquoso cœlo discurrunt, 128.

Sige Cyrillo Bythi filia; contra Irenæum, 98.

Sigillum per Spiritum sanctum impressum, 67. Sigillum baptismi admirabile contremiscit demones, et agnoscut angelî: illi fugiant; tñi nō familiare circumplectuntur, 17, 282.

Signaculum Spiritus sancti indelebile, baptismus, 14. In anima impressum, 282. Indissolubile, 12. Signaculum a Cyrillo sumptum aliquando pro firmo mentis assensu, 60.

Signum sui natura prodigiosum, et præter opinionem esse debet, 174. Signum Christianis in fronte a Christo ex suo in cruce certamine relictum, 167. Signum crucis in fronte ad omnes actiones imprimendum, 58. Vide *Crux*. Signa quibus Christus adveniens innouit, 167, 168. Primum, ingressus in Hierosolimam astitit vectura, 167. Secundum, statio in monte Olivarum, 168. Tertium, miraculorum patrato, 168. Quartum, iudicium ab hominibus toleratum, 168. Signa eorum mundi præsentia certo futura, 226. Quaedam ex illis contingunt, quedam adhuc eventura restant, 226. Quænam sunt illa signa, 226, 227.

Silentii religione confirmationis verba textit Cyrillus, 314, 11. Silentium monachis ad operatur quod aqua piscibus, 584, 11.

Similitudo secundum omnia, unde hæc formulam sumpsit Cyrillus, opposita contrariæ Arîi sententiæ, 54.

Similitudo Dei in homine ab ejus imagine distincta, 209. In gratia Spiritus sancti, qui in creatione a Deo per insufflationem homini collata est, consistit ex sententia Cyrilli, 209.

Simon Magnus hæresis omnis inventor, cæteris erroris semina et exempla præstitit, 95. Hypocrita, 45. Baptizatus sine fructu, neque illuminatus, 2. Nullo prole venalem Spiritus gratiam emere tentavit, 95. Non participationem, sed potestatem Spiritus sancti emere voluit, 248. Alter Judas Spiritus sancti gratiam vendere voluit, 248. Ab apostolis ejectus, 95. Perditionis traditus, 248. Solut ab illis sancti Spiritus participatione alienus declaratus, 276. Romæ exilimatus sanctus, 96. In aere, non pollicitus erat, ad ostentationem volans, et demonum vehiculo sublatas, Petri et Pauli precibus ad humum dejectus, et in subterranea præcipitandus, 96. Eius rursus exemplum sæculis ætibus profuturum, 5. Quid de ejus ad preces potestolorum casu existimandum, 96. Ei Clandius imperator Romæ statum erexit, 96. Simon Magnus omnium Gnosticorum parens existit, 246. Dicebat simul se esse Patrem, et Christum, et Spiritum sanctum, 96, 286. Se tanquam Patrem in monte Sina visum esse, 96. Utrum in Sina, an in Samaria, 96. Se tanquam Christum non veritate, sed opinione ac specie apud Jædeos apparuisse, 96, 226. Primum se esse Spiritum sanctum dicere ausus est, 246. Se-

cundum nonnullos non se, sed Helenam snam Spiritum sanctum esse dicebat, 96. Angelos mundi auctores alebat, 159. Legem a sinistra intelligentia datam, prophetas a diversis angelis inspiratos, 67. Christum opinione tantum incarnatum putabat, 56. Animæ immortalitatem negabat, 61.

Sinapis granum, exiguum mole, ignea præditum efficiencia, ramos magnos effundit, 77.

Singarensis pugna ad annum Tigrim quo anno commissa, 228.

Sionis eversio ab Isaiâ mille fere ante annos visa, 255. Eam Cyrilli tempore arari et seminari quinqm affirmat, 255.

Sisinnius Manetis discipulus, 107. Quis esset, 107.

Socratis testimonium de lucidæ crucis apparitione Hierosolymis, 353. Quod de Scythiani libris scribit, facit ex conjectura, 107. Socrates et Socronemus male referentes causas cur Acacil judicium declinarit Cyrillus, refelluntur, xlii, xlvi. Parum tuti ac fideles historici, xix.

Sodomitæ igne et colis delapso combusti, 166.

Sol, terra, mare crucis veritatem prædicant, 202. Sol aliquibus Deus, 54. Juxta Manichæos Christus Dei Filius, non habet misionem mali, et ex substantia Dei est, 225. Eum animatum non censuit Cyrillus, 154. Sol opus Dei est, magnum in se, sed totius cœli comparatione minimum, 89. Ejus fabrica admirabilis, et magna in modico qualis apparet vase potestas, 128. Uno radiorum coniect totum orbem calore replet, 286. Solis orientis lux banda; meridianum decurrentis fervor pene intolerabilis, 129. Æstate longiores dies efficit, ad tribuendum hominibus operum faciendorum opportunitatem, 128. Cur hieme cursum contrahat, 129. Deus sol et luna æquillum dierum ac noctium cursum impedit, 209. Sol excaecat oculos infirmos, 106. Crimen insidiantium Christo videtur non sustinuit, 201. In Domini Passione tremehundus, et hoc spectaculum ferre non valens, defecit, 57, 46. Propter justitiæ Solem defecit, 199. Propter Ezechiam remeavit, propter Christum vero defecit, 50.

Somnia futurarum rerum præsentia, dæmonum expulso, morborum sanatio per impositionem manuum, et alta signa communia fidelibus primis Ecclesiæ temporibus, atque etiam Cyrilli ætate, 345.

Sophia Valentin. Vide Sapientia. Sophiam Cyrilli masculo-feminam faciebant, 98. Sophisticus sermo, Syllitistio, is qui divini testimonii auctoritate destituitur, 237.

Spectacula gentium evitanda, 70.

Speluncæ olim erant in foribus monumentorum, 208.

Quæ olim fuit ante ostium monumenti Salvatoris, ex eadem petra excisa fuerat, nunc erasa ob arum loci, 208. Vide Monumentum.

Spelunca Resurrectionis juxta novæ Hierusalem (Æliæ) antemuralia sita erat, 208.

Spes nostra est in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, 244. Credendum in spem penitentia, 24.

Spinea corona, vera et regia coronæ fuit, 341.

Spiritus nomen pluribus, eisque multum diversis rebus in Scripturis attributum, 250. Spiritus appellatur quicquid spissum ac densum corpus non habet, 251, 252.

Spiritus et spiramen a Philastri distincti, 6. Spiritus in carnalem appetitum commutatus, 244. Spiritus dicit et mittit, vivit et subsistit, 278. Spiritus, angelorum ordo distinctus a cæteris, juxta Cyrillum ac plures et veteribus, 256. Mali spiritus, qui, 279. Per sudaria et carne Panil delata abacti, 279. Unicaque spiritali adjectum est cognomen quod propriam notam designat, 251. Spiritus nomen commune tum Patri, tum Filio, tum Paracletu, 281.

Spiritus sanctus qua nota speciali in Scripturis designatur, 250, 251. Ejus substantiam edicere impossibile, 245. Qui nascit unde veniat Spiritus, ejus substantiam ignorare mirum non est, 275. Ejus natura, seu substantia sollicitè non inquirenda, 275. Scripturarum Veteris et Novi Testamenti de eo testimonia, 218, 219, 264. Quid de eo docerit Christus, 269, 270. Gnosticoorum seu Borborianorum deliria in Spiritum sanctum, 246. Eum ex Nu seu Monogene productum dicebant Valentini, 265. Ex Valentini opinione nus ex angelis, sed cæteris major, Paracletu nomine donatus, 246. A quibusdam hæreticis creditus non esse substantia per se existens, sed tantum operatio Dei, 266. Eum propriam non habere substantiam qui docerint, 245. Tanto inferior Filio prædicatus ab Artonis, quanto Filius Patri, 245. Alium in Veteri, alium in Novo Spiritum esse multorum hæreticorum error, 244. Quorum potissimum, 244. Variæ hæreses contra Spiritum sanctum recensentur, 246. Quam periculosum sit offendere in Spiritum sanctum, 245. Quid de eo sive ex ignorantia, sive ex pietatis opinione præva sentium, a con-

demnatione non immunes, 243. Quicumque dixerit verbum contra Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc saeculo, neque in futuro, 270. Quo sensu id a Cyrillo dictum, et num Manichaeis aliquis blasphemis in Spiritum sanctum, etiam respicientibus, spem omnem salutis et veniae negaverit, 245.

Spiritus sanctus, est Spiritus Dei, qui Verbo conjungitur, ejusque operationem manifestat, 262. Est potestas specialis, quae per se ipsa in propria hypostasi conspicitur, non status aequalitatis Patris aut Filii eae loquendo prolatus ad nostri similitudinem, 251, 262, 266, 267. Neque a Deo est, neque a Verbo Dei cui comes adherescit, separari potest, 262. Ad Dei Verbi similitudinem solida praeditus est hypostasi, proprio donatur arbitrio, sua se vi movet, semper eligens quod bonum est, 262, 268. Vivit, loquitur, vocat, cum potestate mittit, 251. Unde id habebatur, 290. Eum quo sensu dixerit Cyrillus proprio motu uti, 268. Quid per subsistentem sancti Spiritus virtutem intelligat, 281. Eius sententia, propria et insita operatione gaudet, 281. Res est vere pretiosa; merito in ipsum quoque baptizatur, 251. Spiritus Dei, et Spiritus Patris saepe appellatur, 265. Quandoque etiam Spiritus Domini, Christi, vel Filii Dei, 266. Spiritus promissionis, sanctificationis, adoptionis, revelationis, sapientiae et gratiae, 266. In Psalmis interdum Bonum, interdum vero Principium nominatur, 266. Spiritus sanctus *Baptizatorum* a Cyrillo vocatur, et quare, 268. Altero quodam nomine *Paracletus* sive Consolator appellatur; in antiquioribus symbolis utroque nomine tanquam proprio vocari solet, 255, 257, 263. Aqua vitens saltem in vitam aeternam a Christo appellatus, 248. Intelligibilis et insatiabilis oleum vocitatus, et cur, 51. Intelligibilis, unda, 272. Vinea intelligibilis, 273. Columba mystica simplicitate et amore liberorum, 269. In exhaustus sermo de Spiritu sancto, 264.

Spiritus sanctus. De eo idem quod de Patre et Filio sentendum, 59. Cum Patre et Filio divinitatis dignitate condecoratus est, 59. Ex Cyrilli sententia vere Deus est, et a creaturis distinctus, cxxxviii. Natura in Filio potestate divinitatis percipitur, 89, 90, cxviii. Natura inalterabilis et immutabilis, et Patris consubstantialis, 257, 262. Et Patris et Filii divinitate existit, utriusque consubstantialis, indivisibilis et inseparabilis, 257, 262. Unus Deus et una potestas est cum Patre et Filio, 257. Immensus, omnipotens, a nullo dependens, alisque omnibus totius uni Deo propriis praeditus, cxix, cxx, 89. Divinus, ineffabilis, et investigabilis, 244. Nulla creaturarum ipsi honore par, aut ultatens conferenda, 256. Consortes eius gloriae Christi, 245. Cum Patre et Filio honoratur, et baptizatus tempore in sancta Trinitate simul comprehenditur, 244. Eius praesentiam Cyrillus ubique cum Patre et Filio conjungit, et cur, 257. Eius operatio indivisa ab operatione Patris et Filii, 244, 249. Operationis qualitas et ratio unde determinetur, cxxxi. Dei nutu, et in Christi nomine operatur, 249. Nihil extendit illi contumeliosum eruitur, 249. Una cum Filio solus a generaliter rerum omnium servituti immensus, 123. Solus Deum prae et sincere contuetur, 90, 117. Est Filio similis, 516, cxviii. Ex Filii substantia, cxxviii. Filium, Cyrilli doctrina, auctorem et fontem habet, 275. Ab illo accipit quae hominibus praestat, 257, 270. A Filio quemadmodum a Patre procedit, 257. Solida praeditus est hypostasi, ab aeterno productus a Filio, 257. Eius originem a Filio solo potest trahere, quam illam originem infanciarum videtur Cyrillus, 257.

Spiritus sanctus unus est, quemadmodum unus Pater et Filius unus, 244. Unus est et idem, quamquam sub diversis nominibus, 263. Car in Symbolo dicitur, in *unum Spiritum*, etc., 265. Spiritus sanctus unus et idem, in lege et in prophetis, in Novo et Veteri Testamento est locutus, 60. Non alius in lege et prophetis, alius in Evangelis et apostolis, 267. Unus est, licet multa operetur, 89. Unus et indivisibilis, diversas habet effectiones, 260, 264. Ipse non dividitur, sed tantum gratia per eum colata, 271. Alius in aliis, Ipse a se nunquam alius est, 259. Cum imbre comparatur, 249. Cum vinea novos, secundum temporum mutationes, fructus parturiente, 273. Est angelorum, creaturarum rerum omnium conditor; tamen *angelorum*, sive Creator appellari non solet, et quare, 256. Quomodo sint ejus in creatione partes juxta eundem, 236, 244. Spiritus sanctus, ejus doctrina, creationis est percipitur, sed specialiter r sanctificationis auctor, 531, cxxiii. Omnia sanctificat et deficit, 60. Sanctificat res omnes a Deo per Christum effectas, 244. Omnium in caelo et in terra magister est et sanctificator, 256. Quicquid alteri sanctificat et transmutat, 227. Eius sanctitate opus habet universa intelligibilis natura, 59, 256. Animarum sanctificatio proprius ejus personae character, cxx. In animam substantialiter ad eam sanctificandam illabitur, 243.

Marian sanctificavit, ut posset capere eum per quem omnia facta sunt, 267. In Elizabeth, Zacharia, Simeone, Joanne virtutem suam profudit, 267, 268. Non rationalium substantiarum tantum est sanctificator, sed et earum quas sacramentorum materias dicimus, 244. Eius invocatio super dona proposita, quid operetur, 327. Magnus Ecclesiae doctor, auxiliator et sanctificator, 251, 251. Non alia tradit documenta quam Christus, sed plane eadem cum illo, 251. Earum rerum doctrinam infundit quae non addidimus, 272. Quantum humanis doctoribus praecelat, 272. Mystera novit; omnia scrutatur, etiam profunda Dei, 89, 256, 258. Tum virgines, tum conjuges novit, haec modo legitime copulate sint, 267. Omnium cogitationes praesens videt, 253. Divinas Scripturas tum Veteris tum Novi Testamenti eloquens est, 244, 267, cxx. In illis de seipso dixit quaecunque voluit, seu quaecunque capere potuimus, 244. In prophetis sub Veteri Testamento, et in apostolis in Novo locutus est, 244. In Pauli Epistolis non integre et religiose docuit, 281. De Christo accepit et annuntiat, 270. Omnem veritatem edisserit, 270. Per prophetas de Christo praedicavit, post adventum Christi descendit, eumque demonstravit, 244. De eo testimonium perhibuit, 146, 270. In memoriam apostolis reduxit omnia quae ipsis a Christo dicta fuerant, 146, 270. In persona Christi, ipsius flagellationem praedixit, 190. Quae evolutoria erant Paulo, ante testatus est, 251.

Spiritus sanctus liberavit nos a legis oneribus, 278. Novum Testamentum excitavit, 278. Eius gratia in Novo Testamento quam in Veteri abundantior, 273, 258. Cum exsuperantia in Novo Testamento, 273, 258. Quomodo animas collostret, 253. Eodem modo animam perfundit et baptizat, quo aqua corpori circumfusa, 271. Animae interiora ingrediens, cum igne ferri crassitudinem permeante ejusque naturam immutante comparatur, 271. Eius in eam accessus quam suaviter se habeat, 252. Daemonum accessus quantum absmittit, 252. Eam lucem mentis obfundit qua oculos tanquam in speculo conjuntur, et ea quae non quam addidit videt, 252. Eius adventum quid aeternitatem, 252. Caritas et clementia, ubi et per quae designata, 260. Spiritus sanctus non solum illustrat intellectum, movet et voluntatem ex doctrina Cyrilli, 254. Fidem imperit, 254. Peccata spinarum instar concidit et absumit, 272. Animas magis nitentes efficit eis gratiam largiendo, 272. Sine ejus adventu et gratia, peccata dimitti non possunt, 268. Vm tribuit exorcismis, 7. Sudarius quoque, quos saeculorum corpora contingere, ipsisque sanctorum corporibus, 293. Eximiae ejus dotes ac virtutes, 274. Magnum quid est et admirabile in domo, 253. Quam varius in illis sit et multiplex, 256. Eius virtus subsistens, et effaciter operatrix, 281. Quot mira in Paulo operatus est, 278, 279, 280. Eum qui olim persecutor exsilerat Romam usque praecone abduxit, 280. Eius virtute Petrus spiritaliter retri animas circiter tres mille cepit, 274. Quam multa et stupenda in apostolis omnibus operatus est, 274, 275. Snam potestatem in universo mundo exercet, 256. Eius gratia in septem diaconis efficit, 273. Ob multiples virosque quos parit effectus, aquae vocabulo occupata, 249, 256. Miranda ejus in hominum animis effectiones, 249. Quid possit homo ejus virtute adjutus, 254. Martiribus acciora quoque tormenta dulcia reddit, 255. Nemo potest dicere Dominum Jesum, nequam dare vitam pro Jesu nisi in Spiritu sancto, 255. Unicusque convenienter operatur, 255. Vivens ipse se verba faciens praebet et sapienter loquitur, 251. Eius gratia opus est ut de eo recte dicatur, 243. Ipse hominibus impertit, ut cum violentia rapiant regnum Dei, 272. Quo sensu ejus dono, Christi in nobis formetur imago, 515. Est bonarum cogitationum et propositorum auctor, 254. Virginitatem, castitatem, voluntariam paupertatem, alisque virtutes homines docens, eos a delictis et voluptatibus avertit, 254. Oratio, virtutes et omnia prosus bona opera ex virtute et gratia Spiritus sancti, cxxv, cxxvi, cxxvii, 254. Eius gratiae est ut orare nos doceat, cxxxix. Pro nobis apud Deum intercedit, Eius orare nos docens, 254, 253. Quo sensu pro nobis apud Deum intercedere dicatur, 260, cxxi. Num ex hac intercessione aliquid ejus majestatis derogetur, 269, cxxi. Spiritus sancti efficit in hominum cordibus potentia a Cyrillo quantum praedicata, cxxxix, cxxxix, cxxxvi. Invocandus est et orandus, cxxi. Quamnam sint uberior illius dona, 254.

Spiritus sanctus unus et idem, sua dona peculiariter distribuit, 264. Prout vult gratiam suam unicuique dividit, 249. Eam pro suscipiendum vi ac potestate distribuit, 258. *Hedat* et *Modat* absentibus prophetiae gratiam largitus est, 258. Varius effectus producit pro varietate donorum, 249. Per penitentiam acquirunt, 249. Circumit quaerens dignos quibus sua munera largiatur, 253. Dignitatem personae non respicit, sed animae pietatem, 274. In

baptismo deligit animas pro cuiusque fide, 39. Fictæ ad baptismum accedent non baptizati, sed eos tantum qui ex fide accedunt, 282. Oculos habentes illuminati, carvientes propter suam incurvilitatem reliquit, 276. Mundus cum accipere non potest, 270. Parulus est omnes suis donis impertire, modo illi ostia aperiant, et quo sensu et qua de gratia istud sit intelligendum, cxxxviii. Id dat in baptismo quod sub aspectum non cadit, 282. Iustis a fide specialior ipsis protectio, cxxxviii. Eius gratia a Christianis adultis et baptizatis non caret nisi ob infidelitatem suam, cxxxix. Hæc gratia in Adamo, ut in nos transfunditur, collocata, mutabilitate ejus amissa est, 268. Non in Christo inmutabili posita est, 268. Grati accipitur, gratis quoque dari debet, 273. Spiritus sanctus in omnes reteres justos et prophetas delapsus, 258, 259. In tabernaculi structura sapientia complexit Bezecel et socios ejus, 258, 259. In Septuaginta Scriores Mosis tempore descendit, 257. Suzanne per Daniele operi tuiti, 261. Vide Daniel. Prophetis audit, non modo verba eis inspirando, sed etiam intelligentiam largiendo, 252. In utroque Testamento per manuum impositionem datus et designatus, 258, 259. In specie columbe super Christum baptismi tempore descendit, 46, 59, 262, 268. Quare, 46, 269. Descensus ille ex propria suaque ipsius motione profectus, 268. Prima Spiritus sancti donata humanitati Christi convenienter exhibita, 268. In B. V. Mariam illa posita est, 262. Apostolis per insufflationem a Christo post suam resurrectionem datus, sed novum plena communicatione, 270, 271. In Jerusalem civitate iterum descendit, in die Pentecostes, ut eos virtute indueret et baptizaret, 215, 271. Quam plene ac perfecte tum fuerit super eos effusus, 271. In igne non urente, sed saluati et peccatorum spinas exterminante super eos venit, 272. Cur in linguarum ignitarum specie, 272. Quare cum sonitu, 272. Repente multiplicem, ac inauditam linguarum notitiam ingerit, 272. Eius participes fiunt, qui ex gentibus credunt, 277. Inhabitavit in Paulo, apostolis omnibus, et qui eos subsecuti sunt in Trinitatem credentibus, 280. Inhabitavit in mentibus baptizandorum, 6. Quomodo, 6. A Petro et Joanne per orationem et manuum impositionem datus, 276. In exorcismis datus, 6. Baptizatis confertur, 259. Opulente in eos effunditur per Jesum Christum, 502. In eos descendit, sicut et in Christum, 46. In hodiernam usque diem in baptisate animas obsignat, 40, 60, 257, 282. Hominem demonibus terribem reddit, 282. Remissionem peccatorum largitur, characteresque tum baptismi, tum confirmationis inurit in anima, 301, cxx. Quare illi tribuitur a Cyrillo is effectus, 40. Eius communicationis signaculum, 501. Ineffabile est in semetipsum, 14. Una cum Patre et Filio sedentibus baptismo adest, 11, 237. Eius fragrantia, que, 1, 2. Quæ erga baptizatos sollicitudo et protectio, 292. Per peccatum non contrahendum, 282. Donum Spiritus sancti per confirmationem collatum, cur baptismi tributum apud Patres, cxcu, cxcvi, cxcvii. In extremo judicio presens aderit una cum Patre et Filio, 27. Quid tum præstabit erga justos, quid erga impios, 257. Qui sicut fructus Spiritus sancti, 285.

Spiritalis apud Cyrillum quid vulgo significet, 1. Apud ipsum quandoque, et apud alios passim, sublimiorem quam rem sub sensus subjectæ intelligentiam denotat, 1.

Spiritus Ezechiel propheta, 25.

Sponsa. Quæ in Cantico libro quasi de sponsa legantur, spiritaliter intelligenda sunt, 310.

Spumam pro sermone exprimunt homines a demonibus vexati, 252.

Statua Romæ Simoni Magi a Claudio Imperatore erecta, 96. Verane, an ficticia, 96. Statua collapsa non majori difficultate restituitur, quam primum formatur, 287.

Stellarum numerus Deo cognitus, hominibus non numerabilis, 83. Ordinate earum choreæ, 150. Ad signanda tempora, et navigationem dirigendam utilitas, 150.

Strophæ (S.) Petri prædicationibus conversus existimatur, 273. A corona digne appellatus, martyrum primitivorum socum disputantes debellabat, 273. Caloniis appetitus, angelicus micabat fulgoribus, 275. Oculos apertos compevit, 275. Quia virtute, 275.

Stephanus diaconus, baptizandorum nominibus describendis Apameæ in Syria deputatus, 5.

Stoici Deum sicut subieciunt, 22.

Stola, seu promissa vestis prohibetur, 181. Stole superflue, 66. Superfluum vestimentum quo in alterum dedecus incurritur, 181. Stolan, virginum sacrarum modestæ pram congruentem judicæ videtur Cyrillus, 181.

Subjectionem Christi erga Patrem Cyrillus qua ratione interpretetur, 240. Vide i virgili.

Sub-tantialis panis quis sit, 320. Vide Panis eucharisticus.

Subterranea; ad ea pervenit Dei potestas, 92.

Sudaria et seminecia quæ exterius corpori sanctorum adhererent, infirmos erigunt, 293. Sudaria Pauli mortuos curabant, 279.

Sullocatorum carnium esus Christianis prohibitus, 66. Hæc prohibitio in Oriente severe observata, in Occidente sensum neglecta, 65.

Superpositio quid apud veteres significet, 295.

Superstitiones idololatricæ variaz numerantur, 309.

Supplicium. Grande supplicium testibus angelis et hominibus omnibus condemnari, 237.

Sursum corda, sacerdotis admotio intra sacram actionem; quem sensum refert, 326.

Suzanne historia Cyrillo principium Danielis, 69, 261.

Sylvanus sanctæ Nazareth Ecclesie archiepiscopus, qua ratione Sabiniatum vice, 578, iv. Felicem tum maxime se dicere solitus, cum opprobriis impreteret, 379, v. Quomodo a diabolo infamis redditus, 379, v. Ad mortem appetitus et ductus, a beato Hieronymo liberatur, 379, v.

Sylvanus Tarsensis hospes Cyrilli, unus ex illis quos Semarianos vocamus, xlvii, xlvi. A Theodoro et sancto Basilio laudatus, xlvii. Privilegium ejus de Anomæ CP. triumphus, xlvii. Novam in concilio Seleuciensi scribi formam non sinit, lv. In concilio CP. cum sex aliis deponitur, et indignissime exulare compellitur, lxx, lxx. Una cum dejectis secum episcopis libellum supplicem Joviano offert, lxxix. A Macedoniam delegatur ad Liberium papam, lxxxi. Nicæam fidelis subscribit, lxxxi. Eam sese antea tenuisse cum sociis profertur, xlvii. A Liberio ad communionem recipitur, xlvii.

Symbolum quid sit, et quo animo suscipiendum Cyrilli sententia, cxxix. Ab eo variis nominibus appellatum, 80, 81. Fides simpliciter, 89. Fides confessa, Fides ad confitendum tradita, 80. Fidei confessio, Fidei doctrina, 81. Symbolum universa fidei dogmata paucis versiculis inclusa comprehendit, 78. Omnem tam Veteris quam Novi Testamenti doctrinam velut in siu involvit, 78. Compositum est, propter eos qui universa Scripturas legere præ imperitia, aut oti defectu non possunt, 78. Non ut hominibus libuit, sed eis selectis utriusque Testamenti capitibus in unum collectis, compositum est, 78. Ex Scripturis compositum, vel a SS. Patribus, vel ab ipis apostolis, ex quorundam sententiis, 78. Intermentum et inavolabile custodiendum, 79. Toto vitæ tempore uti vaticum habendum est, 78. Est depositum, cuius a nobis Deus rationem exacturus est, 79. Non chartis, sed memoriis insculpendum, 78. Non recitandum præsentibus catechumenis, 78. Illud scriptis consignari nefas erat, 1. Symbolum fidei solum addiscendum ac protulendum est quod ab Ecclesia traditur, 77. Nullum aliud, seu diversum, a quovis suscipiendum, 78, ccc. Cur nihil de Symbolo doctrina sine Scripturarum auctoritate tradi debere tanta vi Cyrillus asseveret, cxxv. Symbolum a Cyrillo traditur baptizandis, 78. Ab eo traditum sub fine catechesis, 5, 71. In ipsa Ecclesia, non in baptisterio traditur, cxxvi. Nonnunquam tamen in baptisterio, 2. In Ecclesia Hierosolymitana initio Quadragesimæ datum, et Sabbato sancto redditum, 71, 235. Alibi quam Hierosolymis sub extremam Quadragesimam traditum, et uno aut altero summo duobus sermonibus explanatum, 235. Post scrutinium postremo loco traditum in Romana Ecclesia, cxxvi, cxxvii. Symboli acceptio, est mercuria cuiusdam professio, 79. Symbolum brevius a baptizandis post abrenuntiationes protulendum, 85, 303. Ab illis etiam ex integro quandoque pronuntiatum, 305, vii. Symboli explanationem cur incipiat Cyrillus ab articulo nono, qui est de baptismo penitentie in remissionem peccatorum, 15. Cur in eo Deus ante dicitur Pater quam Creator, 114. Symbolum dup ex Ecclesia Hierosolymitana, 84.

Symbolum Hierosolymitanum, 84. Temporibus Cyrilli in ea Ecclesia usitatum erat, 80, 284. Aliud est a Nicæno et Constantiopolitano; quatuor articulis post Spiritum sanctum complectebatur, 80, 284. Eius articulus primus, 113, 114, 86, 121, 127. Articulus secundus, 114, 158. Articulus tertius, 164, 168. Hujus Symboli auctoritas maxima, ex pluribus capitibus desumpta, 82. In quo cum Nicæno Constantiopolitano conveniat vel disconveniat, 82. Sitne, Cyrillo iudice, ab apostolis compositum, 83. Ex Scripturarum sententiis confirmatum, aut sa tem exactum, 83. Eius verba diversimode in titulis catecheson, ac in verbis Cyrilli aliquando commemorata, 80. Quædam fortassis verba a Marcario in illud ex Nicæno transportata, 80. A libarilis quadam etiam ex Constantiopolitano, 84. Quatuor Hierosolymis usitatum fuerit, 82, 83. Quædam ex eo voces forte aliquando retentæ, 82, 85. Symbolum Nicænum, haud statim ab ejus concilio promulgatum in Ecclesiis Orientis ad usum baptismi receptum,

80. Nunquam in Occidente apostolicum loco pepulit, 80.
 Symeon ex Spiritu sancto de Christo prophetavit, 146, 268. In ulnis Christum accepit, et Deum deorum prædicavit, 364. Novum susceptus a Deo carnis mysterium, genibus omnibus ad Judæis quomodo prædicavit, 365, 366. Adam per eum Christum allocutus est, 364. Num sacerdos fuerit, 366.
 Synaxis sena fidelium cæcis in die Dominica, 217. Synaxes distinctæ a catechesibus, cxxvii. In illis lectiones legebantur per ordinem, 2, 7. Plures olim concionabantur, quorum postremus erat episcopus, 334, v. Oratione concludebantur, 332. Earum frequentatio tam post, quam ante baptismum imperata, 19. An in Ecclesia Hierosolymitana Sabbato celebrantur in Quadragesima, 48. Quota hora eodem tempore haberentur, cxvii. In synaxibus mundi ad Ecclesiam offerenda sunt corpora et vestimenta, 64.
 Synerus erroris de triplici Divinitate auctor a quibusdam assertur, 246.

T

Tabitha a Petro resuscitata, 277.
 Tarsense concilium. *Vide* Concilium.
 Tatanus et Eucratitæ carnum et vini usum cupiebant, 65. Nuptias condemnabant, 64. Tatanus auctor tantum incarnatum Christum docuit, 56. Legem et Evangelium diversorum deorum aiebat, 67. Noctem mali principii esse dixit, 129. Animas morte exstinguit, et postea resuscitari censuit, 61.
 Tautologia quid sit, et qua ratione in propositionibus oemotivativis et definitionibus evitetur, cxxviii.
 Tempestates variis Cyrilli tempore, 226.
 Templum Hierosolymitanum donis a Ptolemæo Philadelpho ad Eleazarum missis auctum, 68. Propter prophetiam Christi de ejus ruina, prostratum; ruine causa impiorum peccatum, 142. Ejus vestigia et reliquæ adhuc quinto, atque etiam duodecimo Ecclesie sæculis, lxxii. Quis status Cyrilli et Eusebii temporibus, 231. Nonsist sub finem mundi, et paulo antequam veniat Antichristus perfecte et omnino dirutum erit, opinio Cyrilli et minorum, 251. Ilud Judæi, dum Juliani jussu instaurare aggrediuntur, Christi de ejus eversione vaticinium qua ratione impleverunt, 251, lxxii, lxxiii. Id a Cyrillo prædictum, 251, lxxii, lxxiii. *Vide* Cyrillus. A solo Antichristo ejus ejusdem opinio reparari debet, 251. Nunc Mabummedanorum superstitioni servit, 251.
 Templum Hierosolymitanum ad Orientem a regione Æliæ, 115. In honorem Patris Christi conditum probatur, 115.
 Tempus moriendi et tempus nascendi quando simul concurrunt, 315. Tempus apud prophetas per anno plerumque usurpat, 252. Tria in Ecclesia tempora, quænam sint, 248. Tempus secundi adventus Domini non curiose inquirendum, 225.
 Tellus una, variarum rerum fons et materies, 151.
 Tenebrarum idem qui lucis auctor Deus, 129. Tenebrarum noctis utilitas, 129. Tenebræ sanctis non tenebre sunt, 255. Tenebræ passionis tempore medio die factæ, et lux illis succedens, de Christo testantur, 147, 193. Tenebræ paschalis noctis diei similes, 11.
 Tentatio torrenti ad trajicendum similis, 530. Quid postuleremus, dum oramus ut in tentationem non inducamur, 330. Ingressi in tentationem et submergi a tentatione diverse res, 330. Cyrilli stylo tentationem superare, idem ac peccato respicere, 330. Qui a tentatione liberatur venit in refrigerium, 330. Ilud, *Ne nos inducas in tentationem*, non significat omnino non tentari, 331. Hæc sententia, *Vir non tentatus non probatus apud Deum*, num in Scripturis reperitur, et a quibus Patribus citetur, 330. Tentare Deum, et baptismi gratiam, periculosum, 47.
 Terebinthus Scythiani discipulus, male *Terbinthus* appellatus, 101. Scythianum librum, auri et heresis hæres, in Palestina damnatus, in Persiam motum nomine fugit, 102. Eius cum Mithre ministris conflictus, et mora e tecto excerpiti, 102. Terebinthi de se superba sententia, 105.
 Terra scabellum Dei, 92. Hominum sedes, ex aquis compacta, 41. Eam animatum non censuit Cyrillus, 154. Terræ limites exponere non possumus, 88. Terra universa puncti instar est in medio unius cæli, 237. Rotunda est, circulo eam sicut suo ambienti comparata, est velut medietatem ad ambitum rotæ, 88. Hæc opinio multis ecclesiasticis auctoribus injuria displicuit, 88. Terræ motus, Deo resurgente, factus, ubi prædictus, 211. Terra finis eorum omnium est, quibus et terra origo est, 351.
 Testimonia omnis generis de Christo conglobata 146, 147. Testimonia ejus adventus, 179, 180. Passionis 187.

Ex istis, eo quod magno numero sunt, quædam tantum adducuntur, reliqua perquirenda, 187, 188. Si quis omnia Scripturarum de Christo testimonia accurate perquisierit, nulla ejus res et actio sine testimonio relinquatur, 190.
 Testamentum Vetus et Novum ab eodem auctore Deo, 67, 104. Ex hæreticis, qui Vetus Testamentum repudiabant, eo tamen interdum utebantur, 291. Novum Testamentum a Veteri dividi non debet, neque alius est Veteris, alius Novi Spiritus, 214, 246. Sub Veteri Testamento gratia Spiritus sancti privata et restricta; sub Novo effusa et abundans, 238. Testamenti Veteris finis et initium Novi, baptismus, 42. Novi Testamenti mysteria que in altari habentur, ab Hierosolymis initium sumpserunt, 301. Explicanda promittuntur, eorumque vis ac potestas, 501.
Thabor; in eo monte transfiguratus est Christus, 170.
Thamam idem ac *Auster*, 367. Quomodo Christus a *Thamam* in Sion venit, 367, 368.
 Theatrorum et minorum insaniam, sunt pompæ diaboli, 508. Quo studio vitandæ, 508.
 Thebutis primis Hierosolymis hæreseon parens, Cyrillo ignotus, 93.
 Thecla (S.) non conjugata, sed desponsata a fugit, 254.
 Theodorus (S.) Studita conjugem petita dudum, nec obtenta alterius partis vieta, etiam post matrimonii consummationem fugere posse docuit, 254.
 Theodotus Coriarius Christum nudum hominem docuit, 115.
 Theophanes minimi ponderis auctor, refellit, 349, xii, 79.
 Theophania, seu Nativitas Christi quo die Hierosolymis celebratur, Cyrilli tempore, 369, 111.
Theaurus, Scythiani Manicheorum principis liber quartus, a Manichæis circumdatus, 101. Quis esset, et qualiter appellandus, 101.
 Thomas apostolus pro nobis clavorum vestigia altiori Dei consilio conquistavit, 202, 210. Thomas Manetis discipulus, auctor falsi evangelii secundum Thomam, 107. Evangelium ejus perversum, 69.
 Throni et dominationes Deum vident excellentiam quam angeli et archangeli, 90. Baptismo assistunt, Trinitatis personis ministrant, 11.
 Tiberiadas mare de Christo testatur, 146.
 Timidi persecutionis tempore fugere debent; qui vero fiducia pleni sunt, ad pugnam perstare, 253. Quanto major inest homini sanitas, tanto major est timor, 385, xx.
 Tius Bostrensis, 225.
 Titus imperator Romanus Hierosolymis commentaria Judæorum avexit, 370, 371.
 Tonante et fulgurante Deo, in terram procumbere, fidelium consuetudo, 110.
 Traditiones inviolatæ servandæ sunt, 333. Quæ scripto transmissæ non sunt a Cyrillo admittæ et propagatæ, cxxviii, cxxlix. Non illas, sed hæc hæc rationis adventu, variorumque hæreticorum deliramentis excludere voluit Cyrillus, cxxlii.
 Trinitas sancta et consubstantialis, 354. Indivisa et inseparabilis, 245. Eam separabant Ariani et Sabelliani, diverso tamen modo; et quis utroque error fuerit, 245. Sanctæ Trinitatis personæ in suis actionibus que in homines derivantur, diversos ac sibi in proximum tribus characteres habent, 267, 298. Nostra de Trinitate fides per quas particulas melius exprimitur, 267. Ut signaculum immobile in mente semper habenda, 60. Sanctæ Trinitatis communis glorificatio, 67. Mysterium catechumenis occultatum, et his coram, lecte fidelibus annuntiatum, 106. Confessio a baptizando ad interrogationem ministri Hierosolymis facta, antequam in fontem mergeretur, 505, vii. Duplex ante baptismum apud Cyrillum, 305, vii, 310, ii, 511. Trinitas baptismo præseus, 11. Eius invocatio facit nudum panem et vinum corpus et sanguinem Christi, 508.
 Trisagium, seraphicum hymnus, 327. Idem ac Deitatis confessio, ac *hæresis*, 327. Cor intra sacram actionem recitatur, 327. Quoties, qua ratione, et que in loco sacre sancti Jacobi liturgiæ cani jubetur, 327. Num inter Trisagii cantionem et invocationem ad consecrationem, nullæ aliæ preces in Cyrilli liturgia recitarentur, 337.
 Transformatio hominum in olera vel animatas a se occisos et degustatos, a Manichæis ridicule prædicata refellitur, 108.
 Transsubstantiationem quam discrete asserit Cyrillus, cxcv. Eam miraculi in nuptiis Canæ a Christo patrati argumento, qui cum illo conciderunt Patres, 320. Tota nō a difficili ad facilis, sed a convenienti et Deo minus digno, ad convenientis ac Deo dignis argumentatis est, cxxxi, cxxxi. *Vide* Eucharistia, Albertinus, Cyrilla, c.
 Tunica; quæ fuerit tumulus Salvatoris, 204.
 Tunica Christi scissa non est, qua nō illi usci scissa pro-

lutura foret, 196. Eam sortiuntur milites, dum pallium dividunt, 196. Et hoc prophetatum, 196.
 Tunica vetus quid significet, 312. Eam amplius gestare non licet, 312.
 Turbo apud Archelaum quomodo Manetis heresim referat, 244.
 Turturem par non pro infante nato, sed pro immundi-
 la puerpera offerebatur, 180.
 Tyauense concilium. *Vide* Concilium.
 Tychonia, 236.

U

Unctio totius corporis ex oleo exorcizato quid signifi-
 cet, 312. Ad quos pertinet, 312. In omnibus Græcia
 Ecclesiis totum corpus ex oleo perungere mos erat, 310,
 n. In variis Occidentis Ecclesiis varias corporis partes un-
 gebantur, non totum corpus, 310. *Vide* Oleum.
 Unigenitus Dei Filius fratrem sibi parem non habens,
 Christus, 149.
 Uitas Dei varie ab idololatriis oppugnata, 51. Unus
 Deus, Pater, unus Dominus, unigenitus ejus Filius; unus
 Spiritus sanctus Paracletus, 257. Quare unus in Symbolo
 dicitur Jesus Christus, 157.

V

Valens imperii consors a fratre adscitus, et ad Arius
 partes transiitatis graviter Ecclesiam affligit, LXXI. Concilii
 Lampsaeceni legatus, ab Eudoxio Ariano præoccupatus ex-
 agitatus, et in exilium pellit, LXX, LXXI.
 Valentinus heresiarcha, triginta deorum præco; ejus
 hæresis expositio, et quædam in hac expositione Cyrilli
 peccata, 97, 98. Matitiam profundum Jpeæ, 98. Genibus
 dexteris, 97. Christum per Virginem quasi per canale
 transectum docebat, 56. Animas natura salvæ et natura
 pereunte distinxit, 62. Duplex quoque baptisma, 6.
 Valentiniani a Christianis summe fugiendi, omnique
 commercio privandi, 99. Præcipuo quodam titulo Gnostici
 appellati; ab eis tamen a Cyrillo distincti, 246. Fidem
 catholicam ut Imperitii propriam relinquebant, 72. Divinarum
 generationum scientiam sibi, et quidem solis vindicabant,
 155. Eorum fabulæ erronee varii contra Spiritum
 sanctum, 246. Illum feminei sexus sciebant, 246. A Para-
 cletis distinguebant, 246, 265. A varietate productum
 existimabant ad Eonum examinationem et fecunditatem,
 246, 265. Anthropomorphice hæresis accusati, 91.
 Prophetas non a Deo, sed a Demiurgo inspiratos doce-
 bant, 67. Duos antinam ordines distinguebant, 62. Solas
 animas immortales stabant, 61. Ob immolatorum usum
 reprehendi, 65. A Cyrillo petiti, 55. Eorum hypotheseim
 potius quam Valentinii recenset, 97.
 Vanitas-omnis inter pompas diaboli numeratur, 308.
 Vanaes II, sitne rex Persarum idem, qui de Manu-
 et supplicium sumpsit, et cujus filia Manetis fraude peri-
 tit, 105.
 Velle; a quo sit *velle* nostrum, 337.
 Velum templi scissum, 199. Quamobrem, 199. Neque
 tantillum ex ipso derelictum est, 199. Signum disrum-
 pte domus, 199. Velo obducta facies exorcismorum
 tempore, 7.
 Veneficia et Incantationes fugiendæ, 70.
 Ventris calor etiam ossa devorata dissolvit, 215. Ven-
 tri frenum injiciendum propter affectus infra ventrem sed-
 em habentes, 344.
 Ventus spiritus appellatur, sed cum hac adjunctione
 procellæ, 251. Ventus in thesauris repositi educatur a
 Deo, 150. Imperio Christi pressi et refreni de ipso testi-
 monium ferunt, 146.
 Veneris simulacrum in sublimi collocatum, 51. Sub Ven-
 eris simulacro multos homines suum vitium adorave-
 re, 51.
 Veris amenitas, 151. Vere creatus est mundus a quo-
 nocti tempore, 209. Verno tempore surrexit Saluator,
 208. Mense Xantico apud Hebræos primo, 209.
 Verba gravitatis eperita non proferenda 7. Verba Domini
 non transibunt sicut res creatæ, 225. Non in verborum
 sono, sed in sententiis est veritas, CXXIX. Verbum Domini
 ex Hierusalem prodit, et Israhel orbem universum irri-
 gavit, 301. Verbi divini præcones cum viatoribus et
 navigantibus comparati, 264.
 Verbum non prolatum, sed subsistens, est Christus
 Filius Dei, 55. Verbum illud ipsum loquitur, 56. Res est
 substantialiter subsistens; postquam prolatum est non
 sui dissolutione vanescit, 262. Eligendi vim habet, estque
 omnipotens, 264. Angelorum est et animæ cibis juxta Pa-
 tres, 321. Hæretici qui illud verbo humano labiis prolatum
 simile potaverunt, 155. Qui illud in Patrem rursus resolu-
 tum iri, neque amplius fore blasphemarunt, 239. Ubi-

nam exorta hæc hæresis, 239. Draconis est alterum caput,
 239. Valentinianorum de Verbo sententia quæ esset,
 98. Nonnullis animal dicitur, 61.
 Verecunde corporis partes in locis verecundioribus
 abditæ, 65.
 Veritas simplex est et uniformis, 366. Audita veritate
 indignatur princeps sacerdotum, 189.
 In vestibulo baptisterii data fortassis a baptizandis no-
 mina, 2.
 Vestimenta lu synaxibus ad Ecclesiam una cum corpo-
 ribus munda offerri debent, 64. Vestimentorum depositio
 cujus rei symbolum sit, 341.
 Vestis supralis Evangelii candida, 5. Vestes neophy-
 torum candidæ tota paschali hebdomada, relique tempo-
 re in mente retinenda, 322. Vestitus Christiani sim-
 plex esto, ad necessitatem, non ad luxuriam ac delicias,
 66.
 Victimæ sanctæ, perquam tremenda et incruenta, 337,
 323. *Vide* Christus.
 Vigilia a feria sexta in Sabbatam toto anni tempore
 olim per Orientem observata, 253. Variarum Ecclesiarum
 de sacris vigiliis in majori hebdomada consuetudines,
 265. *Vide* Parasceve. Vigilia paschalis celebratis, 11.
 Ejus per lampadæ accensione colostratio, 11. Curabat
 ut malura luminum accensione, seraque admodum ex-
 tinctione non Sabbati quodammodo eliminaretur, 11.
 Vitium in vitibus fit ex aqua, 150. A Deo datum ut in-
 fructifex cor hominis, Bacchi nomine a paganus cultum, 95.
 Vitio modico uti licet, 65. Non contentiendi qui utuntur,
 65. A vino et carnis, quasi piculcus, qui heretici abhor-
 rebant, 65. Ab utrisque in jejunio abstinebatur, et quo
 animo abstinebunt, 65. Vitium egrius noxium; in his postu-
 lantibus negandum, ne phrenesim conciliet, 9. Vitium cum
 sanguine affinitas et necessitudo cum naturalis, tum mys-
 tica plurima est ex Scripturis, 320. Aqua olim mutata in
 vinum in Cana Galilee, argumentum pro mutatione vini
 in sanguinem Christi in Eucharistia, 320. *Vide* Trans-
 substantiatio. Vitium vitis intelligibilis qualiter inebriat,
 273.
 Viperianæ carnes. Ex viperularum carnibus antidota extra-
 hantur, 152.
 Vir ut mulierem demeretur, serpe ad baptismum accer-
 dit, 5. Viri non privantur dignitate integritatis, 180. Vir
 fuit Dominus annos tres et triginta, 180.
 Virga Mosi multum potuit, 193. Vere in draconem
 mota, *Vide* Moses, 177.
 Virginales portæ a Christo non apertæ, 361. Ab illo
 nova ratione conclusæ, 362.
 Virgines in angelicis libris propter puritatis propo-
 sitione descriptæ 61. Cum Maria Virgine partum habent,
 181. Ipsis magna corona reposita est, 64. Earum ordo
 perpetui castitati devotus, 64. Virgines fatuæ oleum
 habentes exclusæ sunt, 239. Virgines, dum in ec-
 clesia otiosæ sunt, vel legant, vel psallunt, sed tacite,
 10. Separato in ecclesiis loco una omnes debebant, 10.
 Virginitas partus negari non potest possibilis, neque a
 gentilibus qui incredibilia fabulantur, nec a Judæis qui
 ex Scripturis multo diffidenciam credunt, 177.
 Virginitatis cum angelis certans dignitas, 110, 180,
 256. Primas in Dei descriptionibus coronas habet, 256.
 Virginitatem professi aliquando non baptizati, 63.
 Virtus magna vocatur spiritus, 250. Virtutis genus omne
 in factis et verbis, et spiritualibus donis ab Ecclesia
 possidetur, 296.
 Visibilia et invisibilia qua, Patribus et Cyrillo, 161.
 Visiones celestes silentio non tradenda, 353.
 Vita ipse est Pater, 298. Post hæc vitam judicium æ
 retributio; aliter injustitiam Deus arguendum foret, 287.
 Vita æterna postremum documentum est eorum qua in
 fide profitemur, 300. Cur in Symbolo additus articulus de
 vita æterna, 298. Ejus bona certissime promissa; prom-
 issio ex summa Dei potentia, credenda est, 299. Ex
 Scripturis probatur, 299. Vitæ æternæ adeptio contentio
 est Christianorum, propter quam omnia sustinet, 298.
 Quibus modis acquiritur, 299. Non unam aut alteram, sed
 diversas et multiplices in eam janua aperuit Deus, 299.
Vide Fides, Martyrium, Mandatorum observatio. Vita
 æterna ipsa gratia est, nec nisi Dei gratia comparatur,
 CXXVI, CXXVII.
 Vitis arboris varia gemina, 151. Sancta vitis, Christus,
 18.
 Vitium imitari solet virtutem, 51.
 Vitulus aureus a Manabæ ad Phal regem Assyriorum
 missus, 190.
 Vivendum justitiam, et moriendum peccatis, 5.
 Vocati ad baptismum secundum propositum, qui, 2.
 Omnes ad baptismum siue discriminate vocantur, 51.
 Vulceres ex aqua procedunt, 151. Volucrum diversita-

tes, 151. Ex earum ovīs liquidissimīs ossa pennae ac nervi erumpunt, 289.

Voluntas; quis sensus sit horum Dominicae orationis verborum: *Fiat voluntas tua*, 529. Duplex in Christo voluntas; de humana intelligendum quod de eo ait Cyrillus: *Animum pro nobis posuit quando voluit, et iterum sumpsit quando voluit*, 185. Voluntas bona; nihil praeter ea requirit Deus, 6. Voluntatem sinceram expectat Deus ad conferendam baptismi gratiam, 2. Voluntas hominis, sive fides, Christi operationem elicit, 337. Qui suae tantum voluntati credit, finem odibilem adiuveniet, 583, xx.

Voluptates aliquibus dii, 54.

Vossius catechesin xvii Cyrilli immerito suspectam habet, 284. Ejus de symbolo Hierosolymitano sententia refellitur, 82.

Vulcanus, tanquam ignis effector stulte a gentilibus adoratus, 95.

Vulpes doloso: nō hominum figura, 132.

X
Xanticus quando inciperet. Varie super haec re auctorum sententia, 209. Illum Cyrillus a die 28 Martii inchoare videtur, 209. Christus in eo mense resurrexit, 209. Mundus eodem mense factus et reparatus, 209.

Z
Zacharias propheta sanguinis ante aram fusi vestigia in marmore adhuc existant, 231, lxx. In sua Bibliorum interpretatione *Azariam* appellavere quem Hebraei volumina *Zachariam* vocant, 239. Quisnam sit ille Zacharias, et quodnam verum eius nomen, 239.

Zacharias pater sancti Joannis Baptistae propheta, utpote repletus Spiritu sancto, 267. A quibusdam et sanctis Patribus summus pontifex falso existimatus, 370, iv.

Zaranes Manetis discipulus, 107.

Zorades Manetis discipulus, 107.

Zythus, vini loco a jejuniatibus adhibitus, Patribus reclamantibus, 108.

ORDO RERUM

QUAE IN HOC TOMO CONTINENTUR.

S. CYRILLUS HIEROSOLYMITANUS. ARCHIEPISCOPI.

Praefatio.	9
Notitia codicum manscriptorum, ad quorum fidem haec editio castigata est.	29
DISSERTATIONES CYRILLIANÆ.	51
DISSERTATIO PRIMA. — De vita et rebus gestis S. Cyrilli Hierosolymitani.	51
CAP. I. — Cyrilli eadem ætate plures. Quibus ex monumentis Nostri Vita colligitur.	51
CAP. II. — De ortu, patria, genere, monastico instituto et primis studiis S. Cyrilli.	54
CAP. III. — Cyrillus a Macario, ut quidem videtur, diaconus; a Maximo vero presbyter ordinatur, habendisque catechesibus et plebi erudiendæ praeficitur. Qua fide et sedulitate catechistæ munus impleverit.	57
CAP. IV. — Quæ fuerit Cyrilli et S. Maximi, Ecclesiaeque Hierosolymitanæ, de dissidiis Ecclesiam eo tempore conturbantibus sententia.	42
CAP. V. — Mortuo vel exauctorato Maximo, Cyrillus post aliquantum temporis sit episcopus Hierosolymitanus. Canonica ejus ordinatio defenditur ab impactis calumniis. Lucida crux Hierosolymis conspicitur. Idque Constantio nuntiatur Cyrillus.	50
CAP. VI. — Qualis in episcopatu fuerit Cyrillus: dissidia ejus cum Acacio Caesariensi; et motus utriusque acusatōnes.	58
CAP. VII. — Cyrillus ab Acacio deponitur; appellat ad majus concilium, se ad Sylvanum Tarsensem recipit.	67
CAP. VIII. — De successoribus Cyrillo diversis temporibus ab Ariana factione datis, ac potissimum de Eutycio.	76
CAP. IX. — Cyrillus in concilio Seleuciensi sedet; Accacium in jus vocat, qui comparere detrectans deponitur, et Cyrillus Hierosolymitanus Ecclesiam restituitur.	80
CAP. X. — Acacius imperatoris animum adversus Cyrillum accendit, qui a concilio Constantinopolitano anno 360 iterum deponitur, et in exilium mittitur.	86

CAP. XI. — Cyrillus sub Juliano Hierosolymam redit. Irritus fore Julzorum in templo instaurando conatus praedicat.

CAP. XII. — Cyrilli gesta primis Valentis temporibus.

CAP. XIII. — Cyrillus sub Valente tertium sede dejectus exsulat. Quis potius Paleestinae et in primis Hierosolymitanæ Ecclesiae status.

CAP. XIV. — Cyrillus ab exsilio post mortem Valentis revertitur; Ecclesiam ostendit maxime divisam.

CAP. XV. — Cyrillus concilio Constantinopolitano interest, cui ordinationem suam approbat, ejusque auctoritate commendat.

CAP. XVI. — Cyrilli obitus, et cultus in universa Ecclesia. Ejus formæ descriptio secundum Græcos recentioris. Effigies animi ex ejus gestis ac scriptis expressa. Praecipue ejusdem virtutes. Ab impactis calumniis fides ejus vindicatur.

Chronologicum Cyrillianæ vitæ compendium. 121

DISSERTATIO SECUNDA. — De scriptis S. Cyrilli, ac potissimum de catechesibus; in qua earum veritas et integritas defenditur: explicatur nomen, natura et ratio: ætas, tempus et locus quo habitavit, exponuntur: Cyrillianaque docendi ac dicendi ratio investigatur.

CAP. I. — Recensentur omnia scripta S. Cyrilli, genuina, dubia, deperdita, supposita, cum fragmentis.

CAP. II. — Catecheson xvii ad illuminandos veritas, antiquitas et integritas defenduntur.

CAP. III. — Mystagogice quoque catecheses Cyrillo asseruntur; earumque integritas vindicatur.

CAP. IV. — De catechesi nomine et varis significationibus: ac de catechesibus diversis. De Cyrillianarum catecheson duplēti genere, earumque inscriptionibus, ac titulis, Scripturarum lectionibus in titulo indicatis.

CAP. V. — Quo anno præcise et anni tempore dictæ sunt catecheses; quibus diebus et horis, et quo in loco; ac de tota conventuum illorum forma.

CAP. VI. — De Cyrilliana docendi et dicendi ratione.

<i>DISERTATIO VENTIA. — De variis Cyrillianæ doctrinæ capitibus.</i>	167
<i>CAP. I. — Quæ S. Cyrilli de sanctissima Trinitate sententia fuerit.</i>	169
<i>CAP. II. — Specialius probatur ex Cyrillo Filii divinitas.</i>	178
<i>CAP. III. — Expenduntur ea quæ ex Cyrillo adversus Filii divinitatem obijci possunt.</i>	183
<i>CAP. IV. — Spiritus sancti divinitas a Cyrillo propugnata.</i>	192
<i>CAP. V. — De angelorum peccatis Cyrilli sententia.</i>	197
<i>CAP. VI. — De peccato originali.</i>	205
<i>CAP. VII. — De divinæ gratiæ auxiliis, eorum necessitate, gratuita et præveniente largitione, efficacitate ac distributione vel subtractione.</i>	210
<i>CAP. VIII. — De baptismo et confirmatione, distinctis sacramentis. Vis baptismi Joannis, Christianique supra ipsum præsentia. De baptismi aquei citra casum martyrii omnimoda ad salutem necessitate; et baptismi ab hæreticis dati validitate.</i>	227
<i>CAP. IX. — De reali Christi presentia in Eucharistia et transsubstantiatione; in quo inanes Albertini ad elevandam vim testimoniorum Cyrilli argutiæ refelluntur; generales in Albertinianam respondendi rationem observationes.</i>	245
<i>CAP. X. — Afferuntur ex Cyrillo argumenta, quibus realis Christi in Eucharistia presentia et transsubstantiatio comprobantur; et a cavillis Albertini liberantur. Primum et secundum argumentum.</i>	252
<i>CAP. XI. — Reliqua argumenta proponuntur et vindicantur.</i>	264
<i>CAP. XII. — De sacrificio eucharistico, et invocatione ad consecrationem.</i>	276
<i>CAP. XIII. — De sacra Scriptura, traditione et Ecclesiâ.</i>	285
VETERUM TESTIMONIA DE S. CYRILLO	295
<i>Tinidi catecheson S. Cyrilli.</i>	321
CATECHESES.	351
<i>Procatechesis, sen prævius catechesibus sermo.</i>	351
<i>Monitum ad primam catechesim.</i>	367
<i>Catechesis prima illuminandorum. — Continens introductionem his qui ad baptismum accedunt.</i>	369
<i>Admonitio ad catechesim secundam.</i>	379
<i>Catechesis II. — De penitentia et remissione peccatorum, et de adversario.</i>	382
<i>Ejusdem catechesis exemplar alterum.</i>	409
<i>Admonitio ad catechesim tertiam.</i>	425
<i>Catechesis III. — De baptismo.</i>	424
<i>Præloquium ad quartam catechesim.</i>	449
<i>Catechesis IV. — De decem dogmatibus.</i>	454
<i>Prologus ad quintam catechesim.</i>	505
<i>Catechesis V. — De fide et Symbolo.</i>	505
<i>Observatio in Symbolum Hierosolymitanum.</i>	525
<i>Symbolum Hierosolymitanum, ex variis Catechesibus locis collectum.</i>	535
<i>Præloquium ad sextam catechesim.</i>	555
<i>Catechesis VI. — De uno Deo.</i>	558
<i>Præloquium ad septimam catechesim.</i>	605
<i>Catechesis VII. — De Patre.</i>	605
<i>Admonitio in octavam catechesim.</i>	625
<i>Catechesis VIII. — De providentia Dei.</i>	625
<i>Præloquium ad nonam catechesim.</i>	635
<i>Catechesis IX. — De Deo omnium conditore.</i>	637
<i>Appendix ad nonam catechesim.</i>	635
<i>Admonitio ad decimam catechesim.</i>	657
<i>Catechesis X. — De uno Domino Jesu Christo.</i>	660
<i>Præloquium ad undecimam catechesim.</i>	689
<i>Catechesis XI. — De Filio Dei unigenito.</i>	691
<i>Monitum in catechesim duodecimam.</i>	725
<i>Catechesis XII. — De Christo incarnato.</i>	725

<i>Admonitio in decimam tertiam catechesim.</i>	769
<i>Catechesis XIII. — De Christo crucifixo et sepulto.</i>	773
<i>Præloquium in decimam quartam catechesim.</i>	825
<i>Catechesis XIV. — De Christi resurrectione.</i>	825
<i>Admonitio in decimam quintam catechesim.</i>	865
<i>Catechesis XV. — De secundo Christi adventu.</i>	870
<i>Monitum ad decimam sextam catechesim.</i>	915
<i>Catechesis XVI. — De Spiritu sancto I.</i>	918
<i>Præloquium ad decimam septimam catechesim.</i>	966
<i>Catechesis XVII. — De Spiritu sancto II.</i>	968
<i>Monitum ad decimam octavam catechesim.</i>	1015
<i>Catechesis XVIII. — De carnis resurrectione.</i>	1018

CATECHESIS MYSTAGOGICÆ QUINQUE.

<i>Præloquium ad decimam nonam catechesim.</i>	1059
<i>Catechesis XIX, Mystagogica I. — De caeremoniis baptismi prævius.</i>	1065
<i>Monitum ad vicesimam catechesim.</i>	1075
<i>Catechesis XX, Mystagogica II. — De baptismi caeremoniis.</i>	1078
<i>Admonitio ad catechesim vicesimam primam.</i>	1085
<i>Catechesis XXI, Mystagogica III. — De sacro chrismate.</i>	1087
<i>Præloquium ad vicesimam secundam catechesim.</i>	1095
<i>Catechesis XXII, Mystagogica IV. — De corpore et sanguine Domini.</i>	1097
<i>Admonitio ad catechesim vicesimam tertiam.</i>	1105
<i>Catechesis XXIII, Mystagogica V. — De sacra liturgia et communione.</i>	1110
<i>Admonitio ad homilia sequentem.</i>	1127
<i>Homilia in paralyticum juxta piscinam jacentem.</i>	1132
<i>Monitum ad sequentem epistolam.</i>	1154

EPISTOLA AD CONSTANTIUM IMPERATOREM. — De signo lucidæ crucis Hierosolymis viso, quod in cellis apparuit.

<i>Testimonia veterum de signo crucis Hierosolymis viso.</i>	1175
FRAGMENTA deperditorum S. Cyrilli operum.	1179
OPERA S. CYRILLO SUPPOSITA.	1185
<i>Admonitio ad homilia sequentem.</i>	1185
<i>Homilia incerti auctoris in occursum Domini.</i>	1187
<i>Fragmentum S. Cyrilli tributum a S. Thoma.</i>	1203
<i>Chronologia S. Cyrilli nomine inscripta.</i>	1204
<i>Sporis S. Cyrilli ad Julium papam et Julii ad Cyrillum litteræ.</i>	1205
<i>Admonitio.</i>	1205
<i>Compendium earumdem epistolarum.</i>	1207
<i>Supposita S. Augustini ad Cyrillum et S. Cyrilli ad Augustinum epistolæ.</i>	1209

PRÆCEDENTIUM EDITORUM PRÆFATIONES ET NOTE.

<i>Joannis Grodecii Epistola dedicatoria Latinæ suæ Cyrillianæ editionis anni 1564.</i>	1211
<i>Jo. Prevotii Epistola dedicatoria suæ editionis Græco-Latinæ, ann. 1608.</i>	1219
<i>Thomæ Milles suæ editionis ann. 1705 Præfatio.</i>	1219
<i>Descriptio et historia basilicæ Resurrectionis.</i>	1261

PETRUS II ALEXANDRINUS EPISCOPUS.

<i>Notitia.</i>	1275
EPISTOLA ENCYCLICA.	1275
FRAGMENTA EPISTOLÆ AD EPISCOPOS ÆGYPTIOS fidei causa exsules.	1291

TIMOTHEUS ALEXANDRINUS EPISCOPUS.

<i>Notitia.</i>	1293
RESPONSA CANONICA.	1295

1719	ORDO RERUM	1720
• EPISTOLA AD DIODORUM TYRENSEM.	1298	<i>DIODORUS TARSENSIS.</i>
<i>APOLLINARIUS LAODICENUS EPISCOPUS.</i>		
Notitia.	1509	Notitia.
INTERPRETATIO IN PSALTEM.	1515	Notitia altera.
<i>ISAAC EX JUDÆO CHRISTIANUS.</i>		Fragmenta ex libro <i>De fato.</i>
Notitia.	1535	Fragmenta ex libro contra Synthesistas.
LIBER FIDEL. — De sancta Trinitate et de incarnatione Domini.	1539	Fragmenta ex Catenis.
		Addenda ad Apollinarium. — Epistola nuncupatoria ad eum Metaphrasin in Psalmos.
		1545
		1551
		1559
		1561
		1627

FINIS TOMI TRICESIMI TERTII.

